


BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
13
2 D
5



CODICIS
DN. IVSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS
PP. AVGVSTI, repetitæ prælectionis,

LIBRI XII.

ACCVRSII Commentarijs, & multorum veterum ac recentiorum iurisprudentum annotationibus tam ad textum, quàm ad glossas, recens illustrati, mendisq; quamplurimis passim repurgati: additis & restitutis quibusdam Græcis constitutionibus, quæ antea in omnibus tam impressis, quàm manuscriptis desiderabantur: quas si non suis locis insertas inueneris, in postremo operis reperies.

Accesserunt his Fasti Regij & Consulares vsque ad Iustiniani mortem, ex optimis & authenticis tabulis, libris, & monumentis collecti & digesti,

ANTONIO CONTIO AVCTORE.

Notæ porrò literarum, prout per totum Codicem legendæ sunt, statim post Indices collocantur.

Omnia fideliter & accuratè recognita & emendata.

EDITIO POSTREMA.





VENETIIS, M D LXXIIII.



CODICIS IVSTINIANI RVBRICAE FERME OMNES NOVEM SVBIECTIS VERSIBVS COMPREHENDVNTVR.

Primi libri rubricæ.

Pars prior officia, leges & sacra docebit.



FFICIA.] De offi. præfec. præt.orien.Offi.præfe.præto. Afri.Offic præfe.vrbis.Offic. magi.mil.Offi.quæst. Offi.ma gi.officior.comi.sacra.largi ti. Offi.comi.re. priu. Offi.co.sacri pala. Offi. procon.& lega. Offi.comi.sac.patrimo. Offi.co.orien. Offi.præfec. Augusta.Offi.vica rij.Offi.recto.Offi.præto.prouin Offi.præ fec.vigil. Offi. ciuiliũ iudi. Offi. mili. iudi. Offi. diuerso.iudi Offi.eius qui ui.alicuius iudi.vel præsi.obtinet.Offi.iudi.Alexan.

Leges]De legibus & constitu.princi.Mã da.princi. Senatusconsult. Veter. iure enu cle.Iuris & fact.igno.&c. Nouo codi.compo.Iusti.codi.confir.Emẽdat.Iusti.cod.&c.

Sacra]De summa trini. & fide catho.Sacrosanct eccl.Epi.& cler.Episcopali audiẽ. Ne sanc.bap. ite. His iungantur illi qui faciunt contra sacra:ut est titu. De hæreti. Aposta.Nemini lice.sig.sal.Iudę.& cęli. Ne Christianum man.Paga.& sacri His qui ad eccle.confugi.His qui in eccle. ma.Statu.& ima.His qui ad sta.confugi.Si quos titulos, & hic & in sequentibus omiserimus:illos ꝓ tuo arbitrio,sub quo voles verbo collocabis aut alia(si mauis)contexito carmina,quę ti bi huic rei aptiora uideantur: neq; nos qui tum breuitati,tum vtilitati studuimus, den te canino laceres.

Secundi libri rubricæ.

Trãsigo,restituo,gero,postulo parte secũda.

Transigo]de transactio.Pactis. Et quia talia fiunt quandoque mediantibus arbitris:ideo de recep.arbi.in fine libri ponitur,& de iureiur.propter calum.dando.

Restituo]de in integrum restit.Filiosa.mino. Fideiuss.mino. Si tutor uel cura.inter.Si in communi eademque causa in integ.resti. postule. Si aduersus rem iudi. Si aduersus venditio.Si aduersus dona.Si aduersus liberta.Si aduersus transactio. Si aduersus solutio.Si aduersus dotem. Si aduersus delic.Si aduersus vsucap.Si aduersus fiscum. Si aduersus credito.Si minor ab hæred.se abst.Si ut omis. hæred.In quibus causis restit. Qui & aduersus quos. Si minor se maio. dixe.Si sæpius in integr.restit.His qui ve.æta.impetra.Si maior fac.Vbi & apud quem cog.resti.agend.sit.Reputatio.quæ fi.Etiã per pro curatorẽ causam resti. In integ. resti.postu. Resti.mili. Vxo.mili. Temp.in integ. resti. Quibus ex causis maio.

Gero] De negotijs gestis. Procura. His quę ui metusve causa gesta sunt,dolo malo. edendo.In ius vocando.

Postulo]Id est aduoco.De postulãdo.Ad uoca.diuer. iudicio. Aduoc.diuerso iudicũ. Aduo.fisci. Errore aduocato. Vt quæ desunt aduoca.Et quia postulare non possunt qui infames sunt, ideo, ex quibus cau.infa.irro.

Tertij libri rubricæ.

.i.conqueritur. .i.diuidit.

Tertia ius dicens, q̃ritur, seruit, petit, occat

Ius dicẽs]De iudicijs. Sportu.& sump.in diuer.iudi.fa. Peda.Iudi. Qui pro sua iurif. iud.da.Ne qs in sua cã iudi.Qui legi.perso. stan.in iudi.ha.Vt nemo inui.agere.Ordine iud.Litis contesta.Plus peti.Dilatio. Ferijs. Iurisdi. om.iudi.Qñ imper.inter pupil. Vbi de cri.agi oportet.Vbi de poss.agi oportet. Vbi fideic.pe.opor.Vbi cõue.qui cer.lo.Vbi in rem actio.Vbi de hæred.agitur.Vbi de ratioci. Vbi cã status agi debeat. Vbi quis de curia.Vbi sena. vel clariss. In quibus causis milites pręscripti.vti non poss.Vbi causæ fisca.Qñ li. vnicuiq; sine iudice se vĩdicare.

Quaritur] De inofficioso testamento. In officioso.donatio.Inoffi. dotibus.

Seruit]De serui tuti.& aqua. Vsufructu & habitatione,& ministerio seruorum.

Petit]De peti.hæredi. Rei vindicatione.

Occat]Familiæ erciscundæ, id est hr̃dita tis diuidũdæ,Cõmuni diuidundo.Cõmunia vtri.iudi. Fini.regũdo. Consor.eiusdem lit.

Quarti libri rubricæ.

Actio,contractus,testes quarta referantur.

Actio]De actionibus,& obligationib.Vt actio.ab hæred.& contra hære.inci.Ne uxor pro ma.Ne filius ꝓ patre. An seruus ex suo fac.Qñ fiscus vel priua. Hæred.actio. Ex delict.defun.Cõsti. pec.Rebus cre. & iureiur.

Si certum pet. Suffra. Prohibi. seque. pecu. Condic. indebi. Condict. ob causam. Cõdic. ob turpem causam. Condic. furti. Cõdic. ex lege. Pignora. actio. instit. & exerci. Qđ cũ eo q in alie. po. Per quas ꝑsonas nobis adqr. Ad senatusc. Mace. Ad senatuscõ. Velleia. Nõ numera. pecun. Cõpensa. Hæred. vel actio. ven. Actio. empt. & vendi. Aedil. actio.

Contractus] De cõmodato Vsuris. Nauti. fœno. Depositi Mandati. si ser. extero se emi manda. Pro socio Contrahen. emptio. & vẽditio. Quæ res vẽdi nõ pos. Quæ res expor. nõ deb. Eunuchis. Patribus q fil. distra Rescin. venditio. qñ li. ab emptio. disce. Si ꝑꝑ publi. pẽsita. Sine cẽsu. vel reliq. Peri. & cõmo. rei venditæ. Si qs alteri uel sibi. Rebus alie. non alie. Cõmu. re. alie. Rẽ alienã gerẽ. Pactis inter empto. & uẽdi. Si ser. expor. væni. Si emanci. ita væneat ne ꝓsti. Si mãci. ita fue. alie. ut manu Monopolijs. Nũdi. & merca. Vectiga. & com. Noua uectiga. insti. non posse. Cõmer. & merca. Rerum permu. Locato. Iure emphyteutico.

Testes] de testibus, & alijs speciebus probationũ, uidelicet de ꝓbatio. Fide instrumẽ. cui adhæret titu. Plus valere quod agitur.

Quinti libri rubricæ.

Quinta dabit nuptas, tutelarumq; figuras.

Nuptas] de spõsalibus. Si rector ꝓuinciæ, vel ad eũ pertinẽtes spõsalitias dederint arras. Donati. ante nup. Nuptijs incestis & inuti. nupt. interdicto matri. inter pu. & tuto. Si quacũq; pđi. pote. Si nupt. ex rescrip. pe. Secũ. nupt. Si secũdò nupse. mulier. Dotis ꝓmissio. iure dotiũ. Rei uxo. actio. Pactis cõuen. tã sup dote quã super dona. añ nup. Do te cauta nõ nume. Dona. ĩter vi. & uxor. Re pud. Soluto matrim. quẽadmodũ dos petatur. Si dos cõst. ma. so. fue. Ne fideiu. vel mãda. do. dẽt. Rerũ amo. Ne ꝓ dote mulier bona quondã ma. addicãtur. Fũdo dot. Diuor. facto apud quẽ liberi mora. uel edu. debe. Alen libe. Concubinis. Natu. liberis.

Tutelarũ de testamẽ. tut. Confirmã. tuto. Legi. tut. Qui pe. tut. Et breuiter ꝓsequere vsq; ad finẽ huiusce libri & oẽs ferme titulos huic verbo accommodatos iudicabis.

Sexti libri rubricæ.

Sexta libertos, & testamenta notabo.

Libertos] De seruis fugi. & libertis. Furtis & ser. corrup. Ope. liberto. Bonis liber. Si in fraudẽ patro. à lib. ali. fac. sit. Obseq. patro. præstan. Libertis & eo. libe. iure aureo. annulo.

Testamẽta] De testam. militis Qui testa. facere poss. Testament. hæredi. instit. Inst. & substit. & resti. sub condit. fac. Impu. & alijs substit. Necessa. ser. hæred. institué. libe. ꝑte. Posthu. hrđ. instituen. Iure delib. Repudiã. & absti. hrđ. Quẽadmodũ test. aperian. Edi. di. Hadria. Siquis aliquẽ testa. ꝓhibuer. His qbus ut indig. hæred. aufe. Codicillis. Legatus. Et qa in testamẽtis quãdoq; verba ponũtur obscura: ideo est ibi titu. de uerb. & re. significa. si omis. sit causa testa. Iunge hic materiã bonorũ possessionũ: aliosq; huius libri titulos pro arbitrio accipias.

Septimi libri rubricæ.

.i. septima. .i. appellat non ter.

Hepta manumittit, præscribit, prouocat: haud ter.

Manumittit] De vindicta lib. & apud cõ siliũ manumissione. Testa. manumis. Le. Fu. Ca. tol. Fideicõ. liberta. Dediti. liberta. tol. Lati. lib. tollen. Cõmuni seruo manumisso. Ser. pig. da. ma. Ser. reipub. manu. His q à nõ dño manu. Qui manumit. non possũt. Qui nõ pos. ad liber. perue. Quibus ex caus. ser. ꝓ præ. liberta acci. Inge. manumiss. Cõmunia de manumis. Liberali cã. Adser. tol. Quibus ad liberta. ꝓcla. nõ li. Ordi. cognitio. Collu. detegen. Ne de stat. defunct. post quinquen. quæra.

Præscribit] De long temp præscript. Pecu. eius qui liber. me. Senatuscon. Claudia. Nudo iure Quirit. Vsucapiõe ꝓ empto. Vsucap. pro donat. Vsucap. ꝓ dote. Vsucap. ꝓ hæred. Cõmunia de vsuca. Vsucap. trãsfor. Acquir. & reti. poss. Pręscript. lõg. tẽp. In q bus causis cess. lõg. tẽp. ꝑscript. Quibus nõ obijcitur long. tẽp. ꝑscript. Si aduersus credit. Quadrien. præscript. Ne rei do. vel templo. vindi. tẽp. ꝑscript. submo. Præscrip. 30. uel 40. Annorum. Anna. excep. Alluuio. & paludi.

Prouocat haud ter. Ne lice. in una eadẽq; cã tertiò ꝓuocare appellatio. Tempo. & repara. ap. Quando ꝓuo. non est necesse. Quorũ appel. non recipi. Si penden. appel. mors interue. His qui per me. iudic. non appel. Si vnus ex plu. appel. Si de mo. poss. fue. appel. Et qa appellationes emittũtur à sentẽtijs: ideo ꝑsupponẽdi sunt tituli đ ipsis sentẽtijs loquẽtes: & sunt hi. De sentẽt. ꝑfecto. ꝑto. Quõ & quando iudex sentẽt. ꝓfer. debet. Sẽten. ex breui. recitan. Sententijs & interlocutio, omniũ iudi. Sententia quę sine cer. quanti. prolata est. Sentẽtijs q̃ pro eo quod interest profe. Si à non compe. iud. iudicatũ esse di. Pęna iudi. q male iudi. Sñã rescindi nõ posse. Fructi. & litiũ expẽsis. Re iudica.

Execu.

Execu.rei iudi. Vsuris rei iudi. Si plures vna sentent. condemna. sunt. Quibus res iudi. non nocet. Commina. episto. Si ex fal. instru. vel testimo. iudi. sit. Paucos qui restant titulos pro arbitrio applicabis.

Octaui libri rubricæ.

Pignorat octaua, interdicit, dat, stipulatur. Pignorat.] De pigno. & hypothe. In quibus causis pignus ta. contra. Si alie. res pigno. da. sit. Quæ res pign. obli. pos. Qui potio. in pign. ha. His qui in prio. credito. lo. suc. Si anti cre. pignus vendi. Si res com. pign. dat. sit. Præto. pigno. Si in causa iudi. pignus cap. sit. Si pig. pign. dat. sit. Partu pign. & omni causa. Remis. pig. Etiã ob chiro. pecuniã pignus tene. Distractio. pig. Debito. vẽdi. pig. impe. non poss. Si uend. pign. aga. Luitio. pign. Si vnus ex plu. hæred. Si pign. conuen. Iure do. impetran. Pact. pign. Credito. euictio. pign. non ha. Et huiusmodi rubricæ concernũt ius quod quis habet in rebus. Addamus per quandam similitudinem rubricas cõcernentes ius qđ in personis habemus, ut sunt: De patria potestatę. Adoptio. Eman. liber. Ingra. lib. Postlimi. reuer. Infan. exposi. Infir. pe. cœliba. Iure liberorum.

Interdicit.] De interdictis. Quorum bonorum. Quorum legatorũ. Vnde vi. Si per vim vel alio modo absen. perturba. sit poss. Vti posi. Tab. exhibend. Liber. exhibend. Preca. & Sal. interdict. Aedifi. priua. No. ope. nuncia. Ope. publi. Ratiocin. ope. publi.

Dat.] pro dona. De donatio Donat. quæ sub modo. Reuocan. dona. Dona. causa mortis:

Stipulatur.] De contrahen. & cõmtit. stipula. Duo. reis stipulan. & promitten. Fideiuss. Nouatio. & delega. Solu. & liber. Euictio. Siquid omissum sit: tu illud conformitate perspecta pro arbitrio ad aliquod supradictorum reducere poteris.

Noni libri rubricæ.

Vltima multiplici pars crimina lege flagellat. [i. punit.]

Nonus liber Codicis re uera crimina uaria punit, incipiens per rubricam, De his qui accusa. non possunt. Accusatio. & inscriptio. Exhiben. & intro. reis Custo. reorum. Istos & reliquos sequentes titulos per ordinem carmini superiori aptissimos iudicabis, nisi distorto traharis iudicio.

Rubricarum omnium colligationes & continuationes ex Azonis summa excerptæ, & hic nunc primùm impressæ, magnam lectoribus afferent eruditionem.

Et si nouem illa superius explicata, tibi forsitan prolixiora videntur materiam ipsam totius Codicis quatuor suppositi versiculi enodare poterunt: quos veterẽ castigantes impressionem, sic imprimendos curauimus.

Materia nouem librorum Codicis.

Sacra prima. Secũda parat. Ius tertia dicit.
Contrahit & quarta. Nubere quinta docet.
Testatur sexta. Libertos septima ponit.
Pignorat octaua. Crimina nona premit.

Finis titulorum Codicis.

IMPERATORVM NOMINA,
QVORVM CONSTITVTIONES
duodecim libris Codicis ſunt inſertę.

Hadrianus.
Antonius Pius.
Diui fratres, ſiue M. Antoninus & Verus.
M. Aelius Antoninus ſolus.
Aelius Pertinax.
Seuerus & Antoninus Caracalla.
Antoninus Caracalla ſolus.
Antoninus Heliogabalus.
Alexander.
Maximinus.
Gordianus.
Philippus.
Decius.
Gallus & Voluſianus.
Valerianus & Gallienus.
Gallienus & Valerianus Iunior.
Gallienus ſolus.
Claudius.
Aurelianus.
Probus.
Carus Carinus & Numerianus.
Carinus & Numerianus.
Diocletianus.
Diocletianus & Maximianus Herculius.
Conſtantius & Maximianus Galerius.
Conſtantinus Magnus.
Conſtantinus Iun. Conſtantius & Conſtans
Conſtantius & Conſtans.
Conſtantius ſolus.
Iulianus.
Iouinianus.
Valentinianus & Valens
Iidem & Gratianus.
Valens Gratianus & Valentinianus. II.
Gratianus & Valentinianus. II.
Iidem & Theodoſius.
Valentinianus. II. Theodoſ.& Arcadius.
Theodoſius & Arcadius.
Iidem & Honorius.
Arcadius & Honorius.
Iidem & Theodoſius iunior.
Honorius & Theodoſius iunior.
Theodoſius Iunior ſolus.
Iidem & Valentinianus. III.
Valentinianus. III. ſolus.
Idem & Martianus.
Martianus ſolus.
Leo.
Idem & Anthemius.
Leo Iunior & Zeno.
Zeno.
Anaſtaſius.
Iuſtinus.
Iuſtinus & Iuſtinianus.
Iuſtinianus ſolus.

INDEX
CODICIS DN. IVSTINIANI LIBRORVM IX. TITVLI
ORDINE ALPHABETICO DISPOSITI.



Quando

Si mi-

Finis titulorum.

NOVELLARVM CONSTITVTIONVM, quas Authenticas vulgus appellat, ab Irnerio, Alberto, Bulgaro, & alijs, Iustinianeo Codici suis locis insertarum Index ordine alphabetico collectus.

Si tamen

CODICIS DN. IVstiniani librorum IX. priorum constitutionum seu (vt vocant) legum, elenchus, ordine literario digestus.

aduersus

B

C

cen-

D

E

F

facl.

indulgentia

ipsa

L

quam

N

Nego-

Non

O

obliga-

pridem

Q

R

S

ſinguli

ſi prior

ſi ſuper.

ſi vxor

Indicis legum finis.

Inde

INDEX EORVM QVAE adnotatu digna sunt in glossematis. ix. priorum librorum Codicis.

A



ad

D

E

falci-

hysteron

leges

operarum

petire

sententia

V

Finis Indicum.

LITERARVM NOTAE, QVAE PER XII. LIBROS CODICIS VEL CONSTITVTIONVM

inscriptionibus, vel temporum denotationibus hinc visuntur, ne cui fortè caliginem obijciant, ad hunc modum legi debent.

A.	Augustus.
AA.	Augusti.
A & C.	Augustus & Cæsar.
AA.& CC.	Augusti & Cæsares.
Accept.	Accepta.
C.	Cæsar, vel Clarissimus.
CC.	Cæsares vel Clarissimi.
CC.COSS.	Clarissimis Consulibus.
Cæs.	Cæsar.
Cæss.	Cæsaribus.
Ciuitat.	Ciuitatis.
Cl Cæs.	Clarissimus Cæsar.
Com. (priu.	Comes.
Cõ.R.P.vel rer.	Comes rerum priuatarum.
Cõ.S.L.vel Sac.	Comes sacrarũ largitionũ.
COS. (larg.	Consule.
COSS.vel cõss.	Consulibus.
Cons.	Consularis.
Cõst.vel Cp.vel	Constantino-
Cõstp. VelCõstã	poli.
Correc. (tinop.	Correctori.
D.	Data, vel Dicta.
Dat.	Data.
D S.	Data subscripta.
D.PP.	Data proposita.
DN.	Domino, vel domino no
Dix.	Dixerunt. (stro.
Emiss.	Emissa.
Fl.	Flauius.
G.	Gesta.
Gen.PP.	Gennadio præfecto præto
Id.	Idus, vel Idibus. (rio.
Imp.	Imperator.
Impp.	Imperatores.
In for. Tr.	In foro Traiani.
IV.	Quarto.
Kal.	Kalendas vel Kalendis.
L.Iul.	Legem Iuliam.
Lect.	Lecta. s. apud acta.
Mag.	Magistro.
Magist.mil.	Magistro militum.
Mag.off.	Magistro officiorum.
N.	Nobilissimo.
N.Cæs.	Nobiliss. Cæsare.
NN.Cæss.	Nobilissimis Cæsaribus.
Non.	Nonas vel Nonis.
N.P.vel Nob.P.	Nobili vel Nobilissimo puero.
Off.	Officiorum.
Quæst.	Quæstori.
R.P.	Rerum priuatarum.
R.P.orientis.	Rerum priuatarũ orientis.
P.vel Pr.	Præsidi.
Præs.prou.	Præsidi prouinciæ.
PP.	Proposita, vel Perpetuo, vel Præfecto prætorio.
PF.	Præfecto.
PP.G.	Proposita gesta.
P.V.	Præfecto vrbi, vel vigilum.
P.Vig.	Præfecto vigilum.
P.V.R.	Præfecto vrbis Romæ.
P.vel PF.Aug.	Præfecto Augustali.
PP.emiss.	Proposita emissa.
PP.Gall.	Præfecto prętoriorum Gallianorum.
Pet.	Petita.
Pleb.	Plebis.
Præf.ann.	Præfecto annonæ.
Præt.	Prætoribus.
Pr.vel Prid.	Pridie.
Prop.vel Propst. vel Propos.	Propo- sita.
Procons.	Proconsuli.
Proconss.	Proconsules.
Publ.iudic.	Publicis iudicijs.
S.	Salutẽ, vel Scripta, vel Subscripta, vel supposita.
S.D.	Salutem dicit, vel dicunt: vel Subscripta data.
Subscr.	Subscripta.
S.L.	Sacrarum largitionum, vel Sacrarum literarum.
Sacr.liter.	Sacrarum literarum.
S.P.	Subscripta petita.
S.P.	Supposita.
S.PP.	Subscripta proposita.
Supp. vel Sup- pos. vel Suppo	Suppo- sita.
S.petit. (sit.	Subscripta petita.
Tit.	Titulo.
Trib.pl.	Tribunis plebis.
V.	Viro.
V.C.	Viro clarissimo.
VV.CC.	Viris clarissimis.
Vic. vel Vicar.	Vicario.

IN NOMINE DOMINI. Iustinianus gene A ris humani director, in præsenti rubrica, siue intitulatione tria facit: quia primò ponit diuini nominis inuocationem: per quam deus veneratur. Secundò ponit propriam & op tissimam descriptionem, per quam præsens opus denominatur. ... o subdit intitulatio ... quæ præsens opus ... specialiter inchoatur. ... da ibi, Codicis De ... &c. Tertia ibi, re ... a prælectionis. vsq. ... rubrica.h.d.se ... Bal. Vel aliter ... idetur.ista rub.i tres ... Prima est genera ... ad oẽ opus inchoã ... vsq. ibi, Cod. Scda ... eralis ad totũ istud ... umen dũtaxat: vsq. ... De nouo Cod. facien ... Tertia specialis ad ... primam constitu ... em. h.d. secundum ... ul. de Cast.

... In noĩe domini.] In ... it à deo: vt j.de offi. ... afe.præt. Africa.l.in ... mine domini.

... Iustiniani.] quia In ... ne filius fuit, vt insti. ... de dona.§.ẽt aliud. ... dicitur hoc ad diffe ... entiã triũ Codicum, de ... ibus j. fit mentio in ... stit.ij. Accur.

... Sacratissimi.] qa inũ ... s, vel quia sacras le ... s nobis tradidit.

... Perpetui.].i. genera ... vt Instit. de satisda. ... &c. ...ij.respõ. sic j. ... edend.l.edita. vnde il ... d Exijt edictum, &c. ... in Epistola: Omnis ... &c. ponitur & ... iter. vt diximus. ff. ... fac.l.j.

... Augusti.] ab augeo quo ad ppositũ: vt & matrimoniũ dicitur ras ... diuidua, licet quandoq; diuidatur. vt Insti. de pa.po.in prin. & C. de ... p.l.cõsensu. Vel dicitur ab Octa. An.dcõ ab augeror, qd ẽ diuinare. ... Hic solet quæri, an donatio facta p Constantinũ Papæ ... Siluestro, quia per eam diminutum est imperium, valeat: vide Ang. ... Are. in superscript. Inst. & eos ad quos ipse remittit, quibus adde Ab ... s. consi. lxxxiij. vers. sed in casu nostro, et gl. in verbo. Constantinũ. ... Cle.1.§.porro præter. vers. ipsaq. omnia. de iureiurando.

... Repetita.] Iussit.n.fieri primo Codicem ex tribus, & iterum iussit dis ... lui, vt ibi apponeret quasdã decisiones, quas postea fecerat: & sic ite ... ũ stetit ligari, & ideo dicit, repetita: vt j. de emen. Insti. co. per totũ. ... §. in antiquis enim &c. Itẽ quod dicit, plectionis, idest lectionis. & ... st figura prosthesis. ... sic ponitur ff. de dote præle. per to.ti. D

(tria cõsiderãs.s. opis põderositatẽ, opis substãtialitatẽ, & opis vtilitatẽ) q ipse elegit x. viros quos noiat & cognominat, ad hoc sufficiẽtes, & fama & dignitate pclaros & sublimes. Hoc dicit vsq; ad §. qbus. Viso casu lrali ex text. resultãt notanda sequẽtia. Et j. ibi, interea. no. sm Bal. & Pa. de Ca. q Iustin. se cõmẽdat, & pdecessoribus suis detrahit. Secũdo no. q ois audacia ẽ à deo. Tertio, q itẽtio pricipis i gñali ẽ bonũ publicũ, si bonũ priuatũ vel ppriũ. Quartò, q tria sunt q pcipua sunt q ptinẽt ad publicã vtilitatẽ.s. plixitatẽ litiũ ãputare, multitudinẽ cstõnũ inutilõ resecare, & leges i vnũ cponere, & cgrue situare. Vltimò no. i v.s.iðq;. q qdã sunt q habẽt plura officia cum dignitate: & eẽ magistrũ legũ est dignitas sm Bald. hic.

IN NOMINE [a] DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI,

CODICIS DOMINI IVSTINIANI [b] sacratissimi [c] principis, perpetui, [d] Augusti, [e] repetitæ prælectionis, incipit constitutio prima.

DE [g] NOVO CODICE faciendo.

Retro visa cõiter vtiliũ, litiumq; decisiua, audacter sunt attentata, superfluitate resecanda. h.d. secundum Salycetum. Vel sic. Ista sunt quadã epistola Iustiniani Imperatoris, quam direxit senatoribus vrbis Constantinopolitanæ: vt patet in fine cons. h.d. secundum Pau. de Cast.

IMPERATOR IVSTINIANVS Augustus ad Senatum vrbis Constantinopolitanæ.

HÆc, [h] q necessariò corrigenda esse multis retro principibus [*] visa sũt: inter ea tñ nullus eorũ ad effectũ ducere ausus est: in præsenti [i] rebus donare cõibus [k] auxilio dei oipotẽtis cẽsuimus, [l] & prolixitatẽ [+] litiũ [m] amputare: [n] multitudine [o] qdẽ constitutionũ quæ tribus Codicibus, Gregoriano, Hermogeniano, atque Theodosiano cõtinebanẽ, illarũ [p] ẽt q post eosdẽ Codices à Theodosio diuinæ recordationis, aliisque post eum [q] retro principibus, [r] & à nr̃a ẽt clemẽtia positæ [s] sunt, resecãda: [t] vno aũt Codice sub felici nr̃i noĩs [*] vocabulo cponẽdo, i quẽ colligi tã memoratorũ triũ Codicũ q nouellas [u] [*] p[9] eos [x] positas [y] cstõnes oportet. B C

Pro magnitudine rei gerendæ sunt artifices eligendi. h.d. secundum Salycetum.

Ideoq; [z] ad hoc maximũ, [a] [+] & ad ipsius reipublicæ [b] sustẽtationẽ [c] respiciens [d] opus efficiendum, elegimus [e] tãto fastigio [f] laborũ, tãtæq; sollicitudini sufficientes, [g] Ioannẽ [+] virum excellentissimum ex quæstore [h] [*] nr̃i sacri palatij,

h Hęc.].s. iã correcta. vel meli[9].i. corrigẽda sm vos iudices. Et dic, q hæc cstõ diuidit i qtuor ptes. Pria vsq; illuc, iðq;, &c. Scda vsq; illuc, qb[9] spãlr, &c. Tertia vsq; illuc, hęc igit. Quarta & vlt. ab ide vsq; i finẽ. Dic ergo hæc, q corrigenda.s. nunc.

i In psenti.] hoc verbũ, i psenti, determinat v bũ, donare: nõ v bũ, cẽsuimus: qa, ... riũ asseuerat p preteritum, cẽsuimus. Azo.

k Cõib[9].].i. cõi vtilitati, q puenit ex constitutionibus.

l Censuimus.].i. ordinauimus in corde, vel toti reipublicę, vel imperio: alia tamen forma, quàm olim.

m Litiũ.] q fiebãt immortales, ẽt repere, multitudine. Acc.

n Amputare.] reddit adtentũ, & facit. ff. si cert. pet. l. quidã.

o Multitudine.] alĩ, multitudinẽ. & tũc ẽ j. resecãda, & meli[9]

p Illarum.] s. constitutionum.

q Eum.] scilicet Theodosium.

r Retro principibus.] quo ad nos. i. ante nos.

s Positæ.] vt extrauagantes constitutiones.

t Resecanda.] aliàs resecando. & tunc habeas multitudinẽ. aliàs resecanda, & tunc multitudine.

u Nouellas.] non omnes, sed vtiles.

x Post eos.] tres Codices.

y Positas.].i. factas.

z Ideoq;.] qa iã nos diximus q volebamus illos tres Codices & extrauagãtes constõnes in vnum Codicem redigere. ideoque.

a Maximũ.] si habes maximũ, plana ẽ: si habes maximè, sic expone: nã non solũ istos x. viros elegimus ad hoc opus, sed etiam ad alios libros faciendos: sed maximè ad hoc.

b Reipublicæ.] idest imperij.

c Sustẽtationẽ.] qa p leges sustẽtatur resp. sicut & per arma.

d Respiciẽs.] aliàs respiciẽtes, & tũc plana. alĩ respiciẽs: & tũc sic cstrue: Ideoq; elegim[9] viros ad hoc maximũ op[9] efficiẽdũ op[9] dico respiciẽs ad sustẽtationẽ ipsi[9] reipublicæ.i. imperij.

e Elegimus.] scilicet homines qui ibi ponuntur.

f Fastigio].i. altitudini vl magnitu. & scribe p g. nõ p d. Acc.

g Sufficientes.] scilicet viros j. scriptos.

h Ex qstore.] nomẽ ẽ dignitatis, sicut dico in expfecto, & excõsule. sm Io. vt j. de aduo. diuer. iudi. l. petitionẽ. §. egrediẽtem.

* sic i menuscri. si. numinis.

* extãt hodie pleræque earũ in breuiario Alarici.

+ aliàs ad hoc maximè op[9] efficiẽdũ & ad ipsius reip. sustẽtationẽ respiciẽtes, eleg. &c.

+ Dicit gl. in proœmio li. 6. Decretaliũ super verbo doctorẽ, q hi viri erãt gloriosi, non solũ scia legũ, sed & experientia rerũ.

* Exquæstorem.

Legib. sustentatur respublica.

Fastigiũ.

Exqstor.

Expræfectus.

Excõsul.

Consulatus.

Consul.

[g] DE NOVO CODICE FACIENDO.

Superior rubrica est cõis ad totum librum: sed quod sequitur, scilicet de nouo C. confirmando, ad constitutionem istam tantum. Azo.

HÆc quæ.] Hãc cõstõnẽ diuide in quatuor partes, vt in gl. j. Casus in terminis nõ pt cõmodè poni: sed loco casus figura talẽ qõnẽ sm Bal. Senatores qsiuerũt ab Imperatore sic. Dñe, scimus q officiũ vestrũ dẽt eẽ circa duo. s. circa arma, & leges. circa arma scimus vos bñ egisse: sed qrim[9] quare feceritis circa leges? Rñ. Impator q ea q necessario corrigenda esse multis retro pricipi[9] visa sunt: tñ null[9] eorũ ad effectũ produxit: nos i psenti pponim[9] donare cõi vtilitati, lites amputãdo, supfluitatẽ cstõnũ resecãdo, & vnũ Codicẽ sub nr̃o felici noĩe cponẽdo, i quẽ colligat ois substãtia veterũ Codicũ & nouellarũ cstõnũ. h.d. vsq; ad vers. iðq;. Sed instat quęrẽs: dic, quot sapiẽtes elegistis ad hoc op[9] faciẽdũ? Rñ. Impator

ré. sicut ex quæstor. vt ff. de off. quæst. l. j. in fi. Alij dicũt eũ exq̃storé, q quæsturam dimisit. & sic excõsul q cõsulatũ dimisit.
a Consularé.] consularis est qui insignia cõsulum benefic o principis consequitur: sed consules sunt in ipso actu gerendi: vt j. de consuli. l. iij. & iiij. lib. xij.
b Patriciũ.] expone vt Inst. q. mo. pri. pote. sol. §. filiusfam.
c Prætorio.] natum vel vocatum.
d Inter agentes.] inter agentes dñr qui sunt inter eos q res spiales administrãt. Vel, qagunt. i. morãt circa latus principis. vñ hés j. u. de princibus agentib. in rebus. lib. xij.
e Largitionum.] i. donationum, q̃ fiebant in aula regia.
f Inter agẽtes.] qdã habẽt inter gẽtes, sed male. Dic ergo inter agẽtes, & id expone, vt s. Accur.
g Vrbe.] s. Constantinopolitana.
h Quib⁹ spãſr. &c.] Sunt ergo x. & sic x. fuerũt in petẽdis tabulis. vt ff. de ori. iu. l. ij. §. exactis. Tres verò i Institutio. xvj. i cõpilatione Digest. vt Inst. in proœ. §. cũq; hoc deo. & §. quas ex oib. & j. d ve. iu. enu. l. ij. §. q oia. Itẽ q nq; in cõpilatione noui Codicis: vt j. tit. ij. §. sed cum nouellæ.
i Permisimus.] s. pei pićdo. Et not. q decé facit præcepta.
k Quantũ.] q. d. solidæ. i. integræ leges remaneant, resecatis superfluis.
l Legum.] ecce primum præceptum.
m Soliditatem.] quia medulla legis bñ est solida sine superuacuis præfationibus.
n Præfationibus.] nota, superuacuis. aliàs s. ff. de ori. iur. l. j.
o Quàm.] ecce secundum.
p Similibus.] ad hoc est s. ff. de distra. pi. l. arbiter. & l. vlt. sed ibi fuit vitiũ scriptoris. Itẽ & aliàs in multis locis sunt similia, quæ omnia solue vt j. de vete. iu. enu. l. ij. §. si quid.
q Contrarijs.] ecce tertium.
r Præterquã.] si sibus dico, pter. q. d. i. pleniore indagine: vt j. ti. j. §. sed cũ sit. & j. de ve. iu. enu. l. ij. §. si qd. Itẽ pbat ex duobus. vt j. de iur. & fac. igno. l. si post diuisionẽ. & ff. fa. er. l. cũ putarem. non aût refertur ad id quod dixerat de ctrijs: quia nullum ctrium inuenitur. vt j. de vete. iu. enu. l. ij. §. ctrium. Vel etiam ad contrarium potest referri. & tunc patet exemplum. in ll. supradictis. l. si post diuisionem. & l. cum putarẽ.
s Diuisione.] idest additione.
t Adiuuentur.] illa scilicet similia.
u Illis.] scilicet resecatis.
x Quæ.] ecce quartum.
y In desuetudinem.] sic Insti. in proœ. §. igitur post. in fine. & j. de vet. iu. enu. l. j. §. sed & si quæ. iij. col. Accur.
z Certas.] i. sui rñsiõe. vñ in fi. hui⁹ legis vocat indubitatas: & hoc fallit vbicũq; é dissensio doctorũ: & i ff. sæpe fallit i Scę.
a Breui.] hoc fallit in legibus Iustiniani quandoque.

Inter agẽtes.
* sic in vet.
* expræfectum.
* exconsulem.
* In quibusdam vet. Tribonianũ.
Cõtrarietas nulla est in legibus.

cõsularẽ[a] atq; patriciũ:[b] Leõtiũ virũ sublimissimũ magrũ militũ expfecto[*] pto. csularẽ atq; patriciũ: Phocã virũ eminẽtissimũ magistrũ militũ, cõsularẽ atq; patriciũ: Basilidẽ virũ excellẽtissimũ expfecto[*] pto.[c] Oriẽtis, atq; patriciũ: Thomã virũ gloriosissimũ q̃storẽ sacri nr̃i palatij, & excõsule:[*] Tribonianũ[*] virũ magnificũ, magisteria dignitate inter agẽtes[d] decoratũ: Constãtinũ virũ illustrẽ, comitem sacrarũ largitionũ[e] inter agẽtes,[f] & magistrũ scrinij libellorũ, sacrarũq; cognitionum: Theophilũ uirũ clarissimum, comitem sacri nr̃i consistorij, iuris in hac alma vrbe[g] doctorẽ: Dioscorũ & Præsentinũ, disertissimos togatos fori amplissimi prætoriani.

Imperator electis viris tradit formam veram vt inutiles præfationes, & similia, ex quibus non aut etur effectus, & cõtraria resecarent, et similiter ea qua erant abolita rationabili consuetudine, & claras et apertas leges ex tribus codicibus, & nouellis traderent, ipsisq; adderent & detraherent, & earum sensum clariorem efficerent vbi opus foret, & in vnum codicem componerent. h. d. secundum Bald.

Quibus[h] spãliter permisimus[i] (resecatis tã supuacuis quantũ ad[k] legũ[l] soliditatẽ[m] ptinet, pfatiõib⁹,[n] q̃[o] sĩlib⁹,[p] & ctrijs,[q] pterq̃[r] si iuris alia diuisiõe[s], adiuuentur[t] illis[u] ẽt q̃[x] in desuetudinẽ[y] abierũt) certas,[z] & breui[a] sermone cõscriptas ex ijsdẽ trib⁹ codicib⁹ & nouellis[b] cõstõnib⁹ leges[c] cõponere, & cõgruis[d] titulis subdere,[e] adijciẽtes[f] quidẽ & detrahentes,[g] imo[h] & mutãtes[i] verba earũ vbi hoc rei cõmoditas exigeret: colligẽtes[k] verò in vnã[l] sanctionẽ q̃ varijs cõstõnib⁹ dispersa sunt, & sensum earũ clariorẽ efficiẽtes: ita tñ, vt ordo tẽporũ earũ cõstõnũ nõ solũ ex adiectis dieb⁹[m] cõsulibusq;, sed ẽt ex ipsa cõpositione[n] earũ clarescat, primis qdẽ i p loco, posteriorib⁹ verò in scdo ponẽdis.[o] & si q̃ earũ sine die[+] & cõsule in tribus veteribus Codicib⁹, vel i qb⁹ nouellę cõstõnes receptę sunt, iueniant, ita his ponẽdis, nullaq; dubietate super generali earũ robore[*][p] ex hoc oriunda: sicut & illas vĩ gñalis cõstõnis obtinere palã ẽ, q̃ ad certas[q] psonas[r] rescriptæ,[s] vel p pragmaticã[t] sanctionẽ ab initio datæ, eidem nouo Codici pp vtilita

b Nouellis.] quæ sunt extrauagantes.
c Leges. sic reddit dociles. nam docilem facit, qui summam rei breuiter comprehendit. Accur.
d Congruis.] ecce quintum.
e Subdere.] subaudi, eos permisimus. Accur.
f Adijcientes.] ecce sextum. Accur.
g Detrahentes.] ecce septimum.
h Immo.] ponitur p &, fm quosdã sic exponitur. j de sac. san. eccle. l. iubemus. ij. §. œcono. ñ correctiuè: vt & alı. ñ d hæ. inst. l. si ita scriptũ. in pn.
ADDITIO. De ista dictione imo, qñ ponat copulatiuè, & qñ correctiuè, vide Bar. hic, & eundẽ in l. si ita scriptũ. in gl. alle.
i Mutantes.] ecce octauum.
k Colligẽtes.] ecce nonũ. & beneuolũ reddit. qa dicit ex plurĩbus vnũ facturos. vt j. de iur. delib. l. fi. in prin. & §. fi. Itẽ no. q sanctio dicit multis modis: vt notatur in procemio. ff. in prin.
l In vnam.] i. legem imperialẽ. vel. i. hũc codicem. ita sequit x. præceptum.
m Diebus.] sic dies & cõsules erãt adiecti.
ADDITIO. An leges valeãt sine die & cõsule, vide Bar. hic & latius p glo. eiusdẽ in extrauganti, q sint rebelles. versi. data. Itẽ an statutum debeat edi cũ die & cõsule: & an reqrat scripturã, vide Ale. de Imo. i rub. ff. de noui ope. nuncia. Accur.
n Cõpositione.] i. cõpilatiõe primo loco, vt primò lex sit vnius impatoris, & sequẽs eiusdẽ tituli sit sequẽtis impatoris post illũ, & sic deinceps. Nõ aût intelligas quo ad totũ volumen. nam inuenies le. Iusti. ẽt circa principiũ voluminis, & tñ inuenies postea in alijs tit. aliorũ impatorũ. postea iterũ & eiusdẽ Iustin. legẽ inuenies primò factã poni postea, & factã postea prius positã: vt patet. j. de iudicijs. l. pperandũ. & j. vt intra certum tps. l. fi. Item nota hic de ordine, vt not. in Auth. de hære. & fal. §. inordinatum. col. j.
o Ponendis.] s. sine die & consule. & valet vt subijcit. Sed s. j. de diuer. re. l. si qua. Sol. hic de his quæ iuris corpore clauduntur, ibi non.
p Robore.] quòd sint sine die & consule. Accur.
q Ad certas.] ex motu principis.
r Personas.] ad hæc verba concordat. j. in constitutione proximè seq. §. hunc igitur. ibi, nullaq; dubitatione. Accur.
s Rescriptę.] huic est s. j. de legi. & constitu. l. ij. & Institu. de iu. natu. §. sed & quod princip. in fi. Solu. hic de his quæ iuris corpore clausæ sunt: ibi non. Vel hic rescripsit in aliqua quæstione respondendo quid sit iuris: sed ibi in priuilegijs. Item intellige hoc quod hic dicitur, nisi dicatur in lege expressim contrarium. vt patet. ff. de cen. l. j. & j. de decur. l. neque Dorotheũ. lib. x. & j. de his qui ad ecc. cõsu. l. fi. in prin.
t Pragmaticam.] quæ fit concilio procerum.

* quædam sunt sine die, q̃ habẽt cõsulem: vt l. 14. j. si cer. pet. quędam verò sunt sine die & cõsule, vel scripturæ j. cõtra vtriusq; iudicij. l. j. j. de malefi.
* lex. j. C. Theo. lib. j. iubebat hmõi cõstitutiões auctoritate carere. Cont.

ADDITIO.

DITIO. Vide gl. in verbo, pragmaticam. in pragma. sanct. tu. de conclu. ec. Gal. post princip.
nsertæ.] aliàs indultæ.
uerunt.] futuri temporis. nec enim est factus, sed heri ndatur per hanc constitutionem.

A not. in §. si q̄ verò. & ad hoc sp allegat, q̄ p nouā legē vel statutū nō censent̄ reuocata priuilegia cōcessa singularibus psonis, & nō cōprehēsa in corpore iuris vel statuto, s̄m Pau. hic. n Sūma.] al's, summa tuitio. & aliàs, summa reipublicæ tuio. Et no. q̄ Pynus hic, Sūma, &c. incipit legē. sed alibi sic ex p̄ce pto huiusalmę vrbis Cōstātini atq; patricij, & q̄ dicit. vrbis, subaudi conditoris,

tē sanctionis īsertæ [a] fuerūt. [b]

Imperator superius posuit suam intentionem & operis commissionem in generali, nunc verò ponit formam in speciali. & ad hoc J. tit. 1. ibi dum dicit, sub certis finibus magnum laborem commisimus. h.d. secundum Bal.

Hæc igit̄ ad vestrā notitiā [a] ferre ꝓperauimus, vt sciatis quāta nos diuturna sup rerū cōiū vtilitate cura sollicitet, studētes certas & īdubitatas, B [d] & ī vnū codicē collectas esse decætero ꝯstōnes, vt ex eo tm̄ mō sub felici nr̄o noīe nuncupando Codice, recitatio ꝯstōnum in oībus ad citiores [c] litiū decisiones [f] fiat [g] iudicijs. Dat. Idib. Febr. CP. DD. Iustiniano PP. A. II. Cos.

DE IVSTINIANEO CODICE confirmando. h

Ista fuit epistola directa ad praef. praet. postquam viri de quibus in praecedenti dictum est, opus eis commissum expleuerunt, per quam imperator cōfirmat Codicem nouiter factū per illos, & mandat ipsum publicari & seruari. h.d. secūdum Pa. de Ca. C

IMPER. IVSTINIANVS, pius, felix, inclytus, [i] victor ac triūphator, semper Augustus, Mēnæ [k] præfecto præt. expræfecto [l] huius vrbis [m] CP. ac patricio.

SVmma [n] reipublicæ tuitio de stirpe duarū rerū, armorū s. atque legū veniēs, vīque suā exinde muniēs, felix Romanorū gen⁹ oībus añponi nationib⁹ oībusq; gētib⁹ dn̄ari tā p̄teritis effecit tpibus, q̄ deo ꝓpitio in æternū efficiet. D istorū etenī alterū alteri⁹ auxilio [o] sempeguit: & tā militaris res legib⁹ in tuto collocata ē, q̄ ipsæ leges armorū p̄sidio [p] seruatæ [q] sunt. Meritò [r] igit̄ [s] ad primā [t] cōium [u] rerū sustētationem, nr̄am sn̄iam & mētē laboresq; nr̄os r̄ferētes, militaria qdē agmina [x] multiplicibus, & oēm ꝓuidētiā cōtinētibus modis correximus, & tā veteribus [y] † ad meliorē statū breui tpe ductis, q̄ nouis ñ solū exqsitis, [z] sed ēt recta dispōne nr̄i noīs sine nouis expēsis publicis ꝯstitutis, primò ꝑuādo posita, [a] deīde noua ponēdo, firmissima [b] subiectis effecim⁹. Sed cū [c] sit necessariū multitudinē cōstōnū tā in tribus veterib. codicib. relatarū, q̄ post earū ꝑfectionē posterioribus tpibus adiectarū ad breuitatē reducendo, caliginē earū rectis iudicū definitionib⁹ īsidīantē [d] penitus extirpare: ad hoc cōe p̄stādū bñficiū deo p̄sule prono aīo nos d̄didim⁹: [e] & electis viris gloriosissimis, tā doctrina [f] legū, q̄ experientia [g] rerū, studioq; reipublicæ indefesso, [h] & laudabili ꝓposito pollētib⁹, sub certis finibus magnū laborē cōmisimus: p̄ quē tā triū veterū Gregoriāi, Hermogeniani atq; Theodosiani codicū ꝯstōnes, q̄ plurimas alias * post eosdē codices à Theodosio diuinememoriæ, cæterisq; post eū retro pricipibus, à nr̄a etiam clementia positas, in vnum codicem felici nr̄o vocabulo nūcupandū colligi p̄cepimus. Tollendis quidem tam p̄fationibus nullum suffragium sanctionibus con-

otitiam.] ad sena loquitur.
dubitatas] & po ur pro idest.
d citiores.] ꝓpria intētio Iustiniahic notari : sed & neuolentia. Acc.
Decisiones.] aliàs missiones.
Fiat.] ecce propria stiniani intendo.

DE IVSTINIAneo Codice confirmando.

Superior constitutio it facta nondum facto dice, hac cū iam esset ctus. vt j. ea. l. §. tollē . ibi . ųsdē prudentib. Inclytus.] s. bene animatus. totū expone vt proœmio . ff. in princ. Mennæ.] supple, mi, fuit ex precepto, etc. Accur.
Expfecto.] al's. ex p̄cepto almæ vrbis ꝯditoris Cōstātini. &c.
Vrbis.] subaudi, ꝯditoris. Et sic patet q̄ d nona Roma, ñ eā fecerit Cōstātin⁹: si de veteri, eū eā fecerit Romulus. Et hic q̄ Cōstantinus ecepit hic duo. s. q̄ arma, & leges essent d tuitionē reipubl. & hoc si habes, Cōstātini. sed aliàs ē, Cōstantino & patricio. ue dic : ex p̄cepto. s. diuino sūma tuitio veniēs, Cōstātio, &c. & sic sunt datiui casus. & ꝑ īcipit ꝯstructio summa, &c. & sic at isti. ī proœ. ı prin. imperatoriā, &c.

n SVmma.] Pro hui⁹ cōstōnis casus pōne diuide eā s̄m Viuia. in quatuor partes. Prima pars cōiungit leges & arma, & vnum dicit egere auxilio alterius: & factū armorū se bene expedisse, & qualiter expediuit. Secūda dicit qualr̄ expediuit se de legibus per x. viros. & sic recipi ad superiorē cōstōnem. Tertia mādat hūc codicē seruādū alijs codicibus p̄termissis, qualescūque sint leges: ex quo erūt ī hoc volum. Quarta cōmēdat hūc codicē eū extendens inter subiectos. Scd'a ibi, sed cū. Tertia ibi, hūc igit̄. Quarta ibi, illustris. Ex tex. not. j. ī prin. qd fuit qd fecit antiqtus Romanos p̄cellere & dn̄ari cūctis nationibus. Not. ij. in versic. igit̄, hunc qd̄ impator ꝓhibet allegari veteres códices. Tertiò no. ibi, falsi criminis, q̄ allegās leges abrogatas, incidit in crimē falsi: qd q̄ñ sit verū, dic vt no. I c. nouit. ex de iud. in gl. q cūq. & p Bar. in l. fi. ff. de fal. Vlumò

o Auxilio.] Nā & leges indigent armis : vt ff. de rei vin. l. q re stituere. Itē ad puniēdos rebelles . vt J. de epis. & cler. l. si qs in hoc. & arma legibus, vt ff. de re mi. l. iij. §. miles. vsq; in fi. legis
p Pręsidio.] i. auxilio
q Seruatæ.] al's suadę
r Meritò.] hic dicit Imperator qualiter se habuit ad arma.
s Igit̄.] cū prædicta duo . s. arma & leges fecerint Romanū populū oīb⁹ alijs nationibus dn̄ari, & sunt dua brachia mundi: meritò ergo ipator fecit si habuit curā circa ea: & quare habuerit dicit: & primò circa arma tanq̄ digniora. Accur.
ADDITIO. An arma sit digniora legib⁹ & sic miles p̄ferēd⁹, sit doct. vide Bal. ī proœ. ff. vet. ī fi. & An. Are. in proœ. Instit. j. rū.
t Primā.] s. maxima. & hoc vt tollas ꝯtriū J. l. pxi. ī prin. vbi dicit q̄ primo ad leges.
u Cōium.] armorū.
x Agmina.] milites ī agminibus.
y Veterib.] s. agmin.
z Exqsitis.] i. expēsis publicis.
a Posita.] s. agmina, iuxta illud Ouid. Nō minor est virtus q̄ quærere, parta tueri.
b Firmis.] s. agmina.
c Sed cū.] hic d. q̄lr se habuit ad leges.
d Insidiātē] nā q̄ñ lex ñ itelligis tibi īsidiat.
e Dedidim⁹] i. dputauim⁹ vl' edidim⁹. i. ad hoc ddim⁹ nosmetip.
f Doctrina.] quo ad cognitionem.

g Experientia.] quo ad operationem.
h Indefesso] i. non fatigabili. al's indefenso studio. i. q̄a nullus defendit hoc studiū nō esse bñ factū. vt sic hæc dictio, in, exponat̄. i. nō, vt & aliàs. Vel melius dic indefenso. i. multū defenso p istud opus, & sic ponit̄ in, p valde. & sic ēt pōnitur in crescit aqua. i. valde crescit. vt ff. de aqua plu. ar. l. j. §. j. & indifficilis. i. valde difficilis. ff. de lib. & postu. l. Gallus. § alle casus. al's ē indefesso, & tūc est plana, q̄a isti nunq̄ erant fessi donec cōplerent, & sp erant recentes. vñ colligitur q̄ melius se cerunt, nam in primis hori diei, vel post somnum q̄ñ aliquis est recens, melius facit. vt ff. de verb. sig. l. ... in fi.

Leges armis egēt, & ecōtra.

† In nonnullis ext. legitur & tam legibus veterib⁹ ad meliorē statū breui tpe reductis, q̄ nouis nō solū exqsitis, sed ex recta dispōne nostri numinis, sine nouis expē. pu. st. p. s. positas, deīde nouas po. firmissimas, quæ lectio significat legū correctionē, alia verò lectio posita in textu significat armorū correctionem. Continuat * subaudi Nouellas, vt in superiore constitutione.

Ingenia acutius ē in primis horis diei.

ferétib[a] q̃ꝑrijs ꝯstõnib[z], q̃ posteriore ꝓmulgatiõe vacuatæ sunt: siliib[9] [b] ét, ꝑter eas, q̃ eadé penè sáciẽdo, diuisioné[*] iuris aliq̃ facere noscũt: ex q̃ [c] diuidẽdo vetera, nouũ aliq̃d nasci vr: multis ĩsup alijs [d] ad rectã hui[9] Codicis ꝯpõné ptinétib. [e] ijsdé prudẽtissimis viris à nr̃o numĩe mãdatis: [f] & nr̃o studio ꝓ repu. ĩstituto, suũ ꝑsidiũ deus oĩpotens annuit. [g]

A

Ad istũ.n. laboré, & tãti operis ꝯsummationé electi, [h] vir excellẽtissimus exq̃store [*] nr̃i palatij, ꝯsularis atq; patricius Ioãnes: & vir sublimissim[9] ex ꝑfec. præt. ꝯsularis atq; patrici[9] Leõtius: vir quoq; eminétissim[9] magr̃ militũ, cõsularis atq; patrici[9] Phocas: ét vir excellẽtissim[9] exꝑfecto ꝑtorio ꝑ Oriẽté, & patrici[9], & nũc ꝑfectus ꝑto. ꝑ Illyricũ, Basilides: & vir gloriosiss. q̃stor sacri nr̃i palatij, & excõsule Thomas: imò & vir magnific[9] magisteria dignitate iter agẽtes decorat[9], Tribonianus: [*] & vir illustris comes sacrarũ largitionũ iter agẽtes, & magr̃ scrinij & libellorũ & sacrarũ cognitionũ, Cõstãtinus: & vir illustris ex magr̃o, & iu. doc. ĩ hac alma vrbe Theophil[9]: viri ét disertissimi togati ãplissimi fori tuæ sublimitatis Dioscorus atq; Præsẽtinus: oĩa q̃ eis mãdauim[9], cõsedula [i] & ꝑuigili ĩdustria, [k] moderataq; digestione, [l] cũ Dei auxilio ad ꝓsperũ tulerũt terminũ, & eũdé nouũ Iustinianeũ Codicé nobis obtulerũt ita ꝯpositũ, vt & reb[9] ꝓfutur[9] eét cõib[9], [m] & nr̃o ꝯuenisset [*] ĩpio. Hũc igit[n] ĩ æternũ [o] valiturum iudicio tui culminis [p] ĩtimarĩ [q] ꝑspexim[9], vt sciãt oẽs tã litigãtores q̃ disertissimi aduocati nullaten[9] eis licere ꝗ cætero ꝯstõnes ex veterib[9] trib[9] codicib[9], quorũ iã métio fcã é, vel ex ijs q̃ nouellæ ꝯstõnes ad ꝑsens tps vocabunt, i cognitionalibus recitarẽ certaminib[9], [r] ꝗd solũ eidé nr̃o Codici ĩsertis ꝯstõnib[9] necesse [s] eé vti, falsi crimini [t] subdendis his, q ꝯ hoc facere ausi fuerit, cũ sufficiat earũdé ꝯstõnũ nr̃i Codicis recitatio, [u] adiectis ét veterũ iuris ĩterꝑtatorũ laboribus ad oẽs dirimẽdas lites: nullaque dubõne emergẽda vl̃ eo q [*] sine die & ꝯsule q̃dã ꝯpositæ [x], sũt, vl̃ q ad certas ꝑsonas rescripte sunt: cũ oẽs gñaliũ ꝯstõnũ vim obtinere,

B

ꝓculdubio [y] é. ꝗd & si q̃ earũ ꝯstõnũ detractis vl̃ additis vel ꝑmutatis certis verbis (qđ & ipsũ ꝑfatis excellẽtiss. viris spãlr̃ ꝑmisimus) ꝯpositæ sũt: nullis ꝯcedim[9] ex libris veterũ [z] iuris ĩterꝑtatorũ alr̃ eas hñtes recitare, sed solã iuris ĩterꝑtatorũ sñiam ꝯmẽdare: [a] vt tũc [b] teneat, cũ minimè aduersẽt [c] eiusdé nr̃i Codic. ꝯstõnib. Si q̃ [d] verò pragmaticæ [e] sãctiões, q̃ minimè ĩ eodé nr̃o Cod. receptæ sũt, ciuitatibus

C

forte, vl̃ corꝑib[9], vl̃ scholis, vl̃ scrinijs, [f] vl̃ officijs vl̃ alicui ꝑsonæ ĩptitę [g] sũt: eas, si q dé aliqđ priuilegiũ [h] spãli bñficio ĩdulgẽt, oĩ mõ ratas [i] manẽr: si verò ꝓ certis capitu. [k] factæ sũt, tũc tenẽr, cũ nulli nr̃i Codicis aduersãnĩ cõstõni: ꝑcipim[9]. Sed & si q̃ [l] [*] re gesta [m] in tui culminis iudicio, vl̃ ĩ alijs iudicijs ciuilib[9] vl̃ militarib. [n] vel apđ pricipia numerorũ, ꝓ publi. expẽsis, [o] vl̃ q buscũq; titulis ad publicũ ꝑtinẽtib[9] posita [p] sũt: ea ét ꝓut cõis rei cõmoditas exigit firma eé censem[9]. [q]

D

Illustris [r] igit & magni fica auctoritas tua [s] ꝓ ĩnato [t] sibi circa rẽpublicã nr̃ãq; dispõnes explẽdas studio, ad oĩum ꝑplorũ notitiã eũdẽ Codicẽ edictis ex more ꝓpositis [u] ꝑuenirẽ faciat, ipso ét tex. Codicis ĩ sigulas ꝓuicias nr̃o subiectas ĩpio cũ nr̃a diuina subnotatiõe [x] mittẽdo, vt eo mõ ad oĩũ notitiã eiusdé nr̃i Codicis ꝯstõnes valeat ꝑuenire: [y] & vt ex stãtibus [*] festis diebus, [z] idest ex die xvj. Kaled. Maij

a Cõferẽtib[9].] Quãq; eñi cõferũt, vt patet. ꝟ. de ca. tol. ĩ pri. & de rei vx. act. l. j. ĩ pri. Et ꝗ his dic vt diximus ĩ supiori cõstitutione.
b Siib[9].] s. tollendis.
c Ex q̃.] s. diuisione.
d Alijs.] tollẽdis repete, q̃ oli erãt scripta.
e Pertinentibus.] s. si tollantur.
f Mãdatis.] i. electis.
g Annuit.] i. suũ prębuit assẽsũ: exhibuit volũtaté: ꝑstitit fauoré, & sic per id quod fecerũt apparet q; ea q̃ eis cõmisim[9], feliciter ꝯplacuerũt. & h. d. vsq; ibi, ad istũ.n. &c.
h Electi.] verbũ hui[9] noĩatiui é lõge. ꝟ. videlicet ibi, ad ꝓsperum tulerunt. &c.
i Sedula] i. cõtinua.
k Industria] i. valde exorauim[9] eos vt de hac cõpone deliberarent. Azo. Vel dic q; determinãt sequẽtia.
l Digestione] i. ꝗ lib.
m Cõibus.] i. ꝓprijs singulorũ. & ita expone. s. & ꝟ. sp. nam nõ erãt omnia communia cõmunicatione.
n Hũc igit.] iij. pars.
o In æternũ.] ponit pro perpetuo.
p Culminis.] Loquit Mennæ præse. præ.
q Intimare.] i. mittere: vt ꝟ. i fi. sed senatorib[9] tm̃ significauit. vt s. cõstit. prox. in fi.
r Cert.] i. ĩ iudicijs.
s Necesse.] Nisi Imperatores p[9] nos aliqua correxerint: sicut & nos facim[9] ꝗ legibus aliorũ. Nã noue derogãt ãtiqs, vt ꝟ. de vet. iu. enu. l. tãta. ĩ pri. & ff. ꝗ legi. & se. cõ. l. n̄ é nouũ. Et no. hic nõ eé trahẽdũ argũ ex legi. abrogatis, & ꝟ. de Lati. li. tol. l. j. cir. pri.
t Crimini.] i. accusationi. crimini. n. non lex vl̃ Impator, ꝗd ip si se subijciũt. & facit ff. ad le. Cor. ꝗ fal. l. fi.
u Recitatio] s. ĩ iud.
x Cõpositæ.] aliàs cõponitæ.
y Proculdubio.] sup hoc & supiori dicto potes dicere ꝯria q̃ diximus. s. n. j. in fi. Acc.
* Veterũ] s. tnũ Co.
* Cõmendare.] non allegare.
a Tunc] quod est in aubus Codicibus.

* al. decisioné. al. distinctionem.
* al. exquæstor.
* In omnibus vel Tribunianus.
Argũ nõ est trahẽdũ ex legibus abrogatis.
* al. conuanirer.

c Aduersẽt.] i. cõtrariet. tunc. n. allegatur nõtiq̃ antiq̃, sed tan quã noua: nisi velit subdi crimini falsi.
d Si q̃.] quarta pars.
e Pragmaticæ.] Dictã est. s. ꝗ ꝯstõnib[9] clausis ĩ corpore iuris, hic de his q̃ sunt ex sanctiões, vt sũt scripta.
f Scrinijs.] his. s. qui præerant scrinijs. i. officijs quorũ, acta reponũtur in scrinijs.
g Impertitæ sunt.] à nobis aut ab alijs post nos, vel añ nos.
h Priuilegiũ.] faciẽdi quid, vel nõ faciẽdi.
i Ratas.] siue aduersẽt siue nõ ꝯstõni Codicis. & sic é ꝯ. ꝟ. de p ci. ip. offc. l. rescripta. & de sac. san. ec. l. priuilegia. ij. rñ. Sol. hic nulli ꝯ spẽtratiõe fuit ꝯcessũ, ibi sic. Vel hic ñ lędebat alium ibi sic.
k Capitulis.] ñ ꝓ priuilegio, sed iure cõi.
l Si qua.] añ hui[9] Codicis cõpositioné. Ac.
m Re gesta.] i. causa actitata.
n Militarib[9].] q a magister militum dat iudices ꝗ numerarijs. li. xij. per totum. Az.
o Expẽsis.] s. publica rũ ꝑsonarũ, puta iudicũ, & aduocatorũ, & executorũ, & militũ.
p Posita.] i. statuta.
q Censemus.] nõ vt vicé legũ tenẽt fm H. sed tm̃ ꝯ eos: nisi fortè ex principis ꝑmissu de iure tenderunt.
r Illust.] v. pars & vl.
s Tua.] sõ ꝑfecte. Acc.
t Pro innato.] q a añ natiuitaté & post natiuitaté sua studios[9].
u Propositis.] idest publice positis.
x Subnotatione.] i. subscriptione. Acc.
y Peruenire.] q̃dam non habẽt hic plus.
z Exstãtib.] i. cũ festũ erit celebre, legeẽt de eo quantum poterit.
a Dieb.] i. festiuis Paschalibus exstãtibus, idest aduenientibus.

* nam lex j. lib. j. C. The. eas abrogabat: vt no tauimus ad supiorem cõstitutioné.
* in vno manu scripto reperi si q̃ gesta. sed excusa lectio ĩ plurib[9] manu scriptis repositur.
* sic in oĩbus: vt tamé legendũ, instãtibus. i. ꝓximus.

a Septimæ ĩdictionis]immo vř xij.vt ĩ.de ve.iu. enu.l.ij.§. leges.q̃ ẽ ĩ. Solu.verbũ indictionis,dissimilr hic & ibi accipit. nã olĩ.xv.an.erãt cõstituti,& in j. quinquẽnio imperatori ꝓ tributo offerebať aurũ:in ij.quĩquẽnio,argẽtũ:in tertio,ęs.& primi xv.an.dicebãť prima ĩdictio, secũdi,secũda·& sic de sĩgulis.& sic erat vij.ĩdictio.i.reuolutis septẽ vicib⁹ xv.an. q̃ reuolutio inducebat septimã indictionẽ. & qđ ibi dř.xij.i.xij. annis septimæ indictionis,q̃ fiebat in septima reuolutione xv. an. & sic ẽ idẽ tp̃s hic & ibi.sed hoc nõ placet:nã nec idẽ consulatus,nec eędẽ Kalẽdæ assignanť hic & ibi.& ita non est idẽ tp̃s.Dic ergo q̀ hic assignať ĩdictio in qua fuit factus Codex & publicatus: ibi verò assignať indictio in q̃ fuerũt digesta correcta,& Instõnes factę & publicatę:vt ibi aptè dř. Sed ĩ hoc esse vř qđ in ea. l. dř §.oĩ igiť. nã dř ibi in trib.an. post· positionẽ Codicis fuisse correcta Digesta,& Instutiões,& in vij.indictione fuit Codex publicatus,vt hic dicit. ergo ibi deberet dici decima ĩdictiõe. Ad hoc rñdet,q̀ duo anni fuerũt interpositi post cõpositionẽ Codicis añ inceptionẽ Digest.& in iij. correcta. Vel dic q̀ statim p⁹ cõpositionẽ Codicis fuerũt ĩchoata: licèt p⁹ cõtinuationẽ steterint ꝑ ij.an.añq̃ publicarenť,& in tertio fuerũt publicata. vel dic meli⁹,q̀ de indictione loquiť hic, q̃ currebat tp̃e quo factus ẽ primus Codex: in quo ñ erãt Ẽxuagãtes ↄstõnes,q fuit postea dissolut⁹:& nõ de Codice nouo,q nõ fuit postea mutat⁹.Itẽ no. q̀ tabelliões cũ dñt,indictione j.vel ij.in instřis,intelligiť prim⁹ ann⁹ indictionis:& sic đ singulis.Itẽ si vis inuenire indictionẽ cuiuslibet istři publici qñ factũ fuerit,vel q̃ ĩdictio sit,currat, vel currebat quolibet ãno:accipe ãnos dñi illi⁹ istři,ivľ ei⁹ ãni đ quo q̃ris,& diuide ꝑ xv.& adde ad tres annos,qa tot erãt tp̃e natiuit. Xp̃i,& reijce quĩdenariũ numerũ, donec habeas eũ cõpletũ:& q̀ remanet,tota erit ĩdictio:vel si nihil, tũc prĩa.

ADDITIO. No.hic q̀ dř ĩdictio ab ĩdicẽdo:qa ĩ singulis xv. an.ĩdicebãť tributa à Romanis. Nã in primis q̃nq; annis dabať Romanis tributũ ĩ ferro ꝓ armis,in secũdis in argẽto ꝓ stipẽdiarijs,in tertijs in auro seruãdo ꝓ republi.vt per gl. in verbo,indictionis.ĩ Auth.vt p̃po.nomẽ ĩpe.ĩ prin.col.v.& G. sup rub.đ ĩdictio.li.x.Siľe notať đ triplici corona Imp.đ quo ꝑ gl.ĩ v̈bo,vestigijs.ĩ cle. Romani.đ iureiur. De hac mã vide ẽt pulcrã gl.sup v̈bo,indictiõis.ĩ ca.Iter dilectos.eẍ de fi. istr.

b Recitatiões.]in publicis.& sic inter plures vices,cũ nõ posset tot is legi vna die.

¶ DE EMENDATIONE Codicis dñi Iustiniani,&c.

c Imper.Cęsar.] *Hęc verba expone vt in proœmio Digestorũ in prin.*

Maij p̃sentis septimæ [a] ĩdictionis,ↄsulatu Decij viri clarissimi recitationes [b] ↄstõnũ ex eodẽ nřo Codice fiant. Dat. VII. Id. Apr. CP. Decio. V.C. Cos.

DE EMENDATIONE Codicis domini Iustiniani, & secunda eius editione.

IMPERATOR [c] CÆSAR, FLAuius, Iustinianus, Alemanicus, Gotthichus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vuandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator, semper Augustus. Senatui vrbis Cõstantinopolitanæ. S.



Ordi nobis est, Patres [d] conscripti, sꝑ nři animi curas reb. cõib⁹ [e] auidissimè ĩpendere, vt nihil à nobis ĩceptũ,ĩꝑfectũ [f] relinquať. Igitur in primordio [g] nři impij sacratissimas cõstõnes q̃ ĩ diuersa volumina fuerãt dispersæ, & q̃ plurima siñtudine nec ñ diuersitate vacillabant, [h] in vnũ corpus colligere,oĩq; vitio purgare ꝓposuim⁹:& hoc iã ꝑ viros excelsos & facũdissimos ꝑfectũ est,& à nobis postea cõfirmatũ: qđ geminæ cõstitutioues nřæ,quæ añ positæ sunt,oñdunt. Postea verò cũ [i] vetus ius cõsiderandũ recepimus, tã 50. decisiones [k] fecimus, [l] q̃ aliàs ad cõmodũ propositi opis ꝑtinẽtes plurimas cõstõnes ꝓmulgauim⁹: q̃bus maxim⁹ antiquarũ legũ [m] articulus emendat⁹ & coartatus est, oẽq; ius antiquũ superuacua ꝓlixitate liberũ atq; enucleatũ in nřis Institutionibus & Digestis reddidim⁹. Sed cũ Nouellæ nřæ tã decisiones q̃ constõnes q̃ post nři Codicis cõfectionẽ latæ sunt,ex̃ corp⁹ eiusdẽ Codicis diuagabanť,& nřam ꝓuidentiã nřmq; consiliũ exigere videbanť: quippe cũ earũ q̃dã [n] ex emersis postea factis aliquã meliore consilio ꝑmutationẽ vel emendationẽ desiderabãt: necessariũ nobis visũ est [o] ꝑ Tribonianũ virũ excelsum mřum exq̃storẽ [†] & excõsule legitimũ operis [p] nři ministrũ, necnõ virũ magnificũ q̃storẽ & Berytiensiũ legũ Doctorẽ Dorotheũ, Mennã insuꝑ & Cõstãtinũ & Ioãnẽ viros eloquẽtissimos togatos fori ãplissimæ sedis easdẽ ↄstõnes nřas decerpere, [q] & in singula discretas capitula, ad ꝑfectarũ ↄstõnũ soliditatẽ ↄpetentib⁹ supponere [r] titulis, & priorib⁹ ↄstõnib⁹ eas aggregare. Supradictis itaq; magnificis & prudẽtissimis viris ꝑmisim⁹ hæc oĩa facere: & si qua emẽdatione op⁹ foret,



Ordi.] Hanc ↄstõnẽ loco casus diuide in quatuor partes. Primò dicit qualr curat cõponere leges ad negotia dirimẽda qđ patet:qa iã fecit Codicẽ,& ↄfirmauit eundẽ. Scđo dicit q̀ post p̃dictũ Codicẽ factũ fecit ipse multas cõstõnes, corrigẽs & immutãs aliquas leges de his q̃ erant in Codice,q̃ cõstõnes cũ nõ essent in corpore Codicis, mãdauit q̃busdã sapiẽtib⁹ vt primũ Codicẽ dissoluãt, & istas interserãt, & alias immutẽt, vt eis videbiť, & sic nouũ librũ faciant. Tertiò dicit hoc esse factũ, & iõ mãdat eũ seruari: & nullã aliã Imperatoris legẽ nisi đ nouo faciat, q̃ porteť in quodam libro,q̃ Nouellarũ dicať, & hũc librũ scribendũ esse per ↄñtiã literarum. Quartò & vltimò mittit eũ senatorib⁹ Cõstãtinopolitanis. Secũda ibi, postea verò. Tertia ibi, ĩdictis. Quarta ibi, repetita.

d P̃res cõscripti.].i.senatores:ætate,vel siñtudine curæ dicti patres,vt ĩ Sallustio, Patres conscripti. iõ qa eorũ vel ei⁹ noĩa scripta erãt ĩ diademate capitis eorũ ĩ lřis aureis vt cognoscerentur ab alijs hoĩbus.

e Cõibus reb⁹.] oĩbus de q̃b⁹ sunt faciẽdæ leg.l. cœptũ.đ legib.

f Imperfectũ.] nihil vř esse actũ,&c. vt ĩ. de his q̃. vt indignis. l.cũ Silanianũ. in fi.

g Primordio.]immo primo. s. q̃ ad leges, ad agmina militũ vř se retulisse: vt s.tit.j. in princ. sed expone vt ibi, primam idest maximã. Vel dic q̀ non dicit hic prius.

h Vacillabant.]quia multa erant ibi contraria.

i Cũ vet⁹.]qđ erat positũ ĩ voluminib⁹ desparsis iur. veteris.

k Decisiones.]Decisio est lex Imꝑatoris q̃ ↄponit ad dirimendã aliquorũ dissensionẽ.& sic poniť ĩ.de ↄhẽ.,& cõmit. stipu. l.veteris.sed constitutio dř quælibet lex à principe facta. Ac.

ADDITIO. Dñã inter legẽ & ↄstõnẽ ponit Bar.sup rubr.ĩ.de legibus. Nã lex est q̃ ꝓferť à ꝓplo interrogãte vel alio interrogante ꝑ ꝓplo,qui ꝓplo præest. Cõstitutio est principũ edictũ. & licèt aliàs edicta ponantur propriè pro edictis p̃torũ, tñ in dicta rub.de legibus,ponitur pro oĩ lege quæ est siue vocatur edictalis:quia in ea ponitur, hac edictali, vel hoc edicto,&c.

l Fecimus.]idest dedimus sententias decidendo lites.

m Legum.]idest Digestorum.

n Earũ q̃dã.]q̃ in Codice primo facto de tribus erãt recepta.

o Est.]idest fuerat.

p Operis.]Digestorũ & institutorũ constõnes, quæ in Codice erant. Vel melius loquitur de 50. decisionibus,& de alijs constitutionibus quas post Codicem composuerat. dic ergo.

q Decerpere.]s.ex alijs vt speciales & meliores, seu vtiliores colligere.

r Supponere.]proposuimus scilicet per illos sapientes.

Diuisio.

Patres conscripti.

† In scriptis nřis exẽ. legiť exq̃storẽ & excõsulẽ legitimũ operis nři ministrũ necnõ virũ magnificũ exq̃storẽ Theophylũ, & prudẽtissimum doctorẽ Dorotheum, Mẽ. &c.

De quibus vide Pe.Crinitũm li.9. c.12.

Decisio.

Constitutio.

hãc facerét nõ titubãte aio, s3 nr̃a auctoritate freti, [a] cõstõnes verò supfluas, vel ex poste riorib⁹ sanctionib⁹ nr̃is iã vacuatas, vel si q̃ siles vel ꝯriç in uenirent, circũducere, & à ꝓprij Codicis cõgregatiõe separare: & tã ipfectas replere: q̃ nocte obscuritatis obductas, [b] noua elimatiõis [c] * luce ꝯte gere: vt vndiq; nõ solũ Instõnũ & Digestorũ via dilucida & apta pateat, sed ẽt cõstõnũ nr̃i Codicis plenũ iubar [d] oĩbus clareat: nulla [e] penit⁹ nec sili, nec diuersa, nec inusitata relicta cõstõne: * cũ nemini venit i dubiũ, qđ repetita ꝑlectio * [f] ꝓbauit, hoc satis validũ, satisq; eẽ formosum. In antiqs etenim libris nõ solũ primas editiões, sed ẽt scd̃as (q̃s repetitas ꝑlectiões veteres nominabãt) subsecutas eẽ iuenimus: qđ ex libris Vlpiani viri prudẽtissimi ad Sabinum scriptis prõptũ * erat q̃rẽtib⁹ reperire. His igit̃ oib⁹ ex nr̃a cõfectis sñia, cõmemoratus Iustiniani * Codex à ꝑdictis gloriosissimis & facundissimis viris purgat⁹ & cãdid⁹ fact⁹, oĩbus ex nr̃a iussiõe & circũductis, & additis, & repletis, nec nõ trãsformatis, nobis oblat⁹ ẽ: & iussim⁹ in * scd̃o eũ ex integro cõscribi, non ex priore cõpositione, sed ex repetita ꝑlectione: * & eũ nr̃i numinis auctoritate nitẽtẽ, i oib⁹ iudicijs solũ [g] quãtũ ad diuales cõstões [h] ꝑtinet, frequẽtari ex die iiij. [i] Kal. Ia. * quarti nr̃i felicissimi cõsulat⁹ & Paulini viri clariss. nulla alia ex̃ corp⁹ eiusdẽ Codicis cõstõne legenda, nisi postea varia rerũ na alia qđ nouũ creauerit, qđ nr̃a sanctiõe idigeat. Hoc eteni nemini dubiũ ẽ, ꝙ † si q̃d i posterũ meli⁹ iueniat̃, & ad cõstõnem necessariò sit redigẽdũ, hoc à nobis & cõstituat̃. & in aliam cõgregationẽ [k] referat̃, q̃ nouellarũ [l] noĩe cõstõnũ significet. Repetita itaq; iussione nemini in posterũ cõcedim⁹ vel ex decisiõibus [m] nr̃is, vel ex alijs cõstõnib⁹, quas antea feci mus, vel ex prima Iustinianei Codicis editiõe aliq̃d recitare: sed qđ i ꝑsenti purgato & reuouato Codice nr̃o scriptũ ĩuenit̃, hoc tm̃mõ in oĩbus rebus & iudicijs & obtineat, & recitet̃. cui⁹ [n] scripturã ad sisi tudinẽ [o] nr̃arũ Institutionũ & Digestorũ [p] sine vlla signorũ dubietate cõscribi iussim⁹, vt oẽ qđ à nobis cõpositũ est, hoc & i scriptura, & i ipsa sanctione purũ atq; dilucidũ clareat, licèt ex hac cã i ampliorẽ [q] numerũ summa hui⁹ Codicis redacta ẽ. Vt igit̃, sanctissimi & florẽtissimi p̃res, nr̃i labores vobis manifesti fiãt, & p oẽs tp̃s obtineãt, hãc ꝑsentẽ legẽ ad frequẽtiss. ordinẽ vestrũ duxim⁹ ꝯstinãdã. Dat. xvj. Kal. Decẽb. Cõstantinop. Dño Iustinião PP. A. IIII. & Theodoto Paulino V.C. Coss.

CODICIS

DOMINI IVSTINIANI *sacratissimi principis perpetui Augusti repetita prælectionis*

LIBER PRIMVS, incipit feliciter.

TITVLVS I. DE SVMMA [r] TRINITATE, & fide [s] cathol. [t] & vt nemo de ea publicè contendere [u] audeat.

Subditi Romano imperio debẽt seruare fidẽ Christianam, vt credant deũ esse trinũ & vnũ. s. trinũ in personis, vnũ in substantia, sub pari maiestate: & q̃ hoc faciũt, vocantur Christiani: & serui denominãtur ab ipso domino. q̃ aũt faciunt contrariũ, vocãtur haeretici, & sunt infames, & puniũtur non solũ à deo in alio sæculo, sed ẽt ab hoĩe, idest a magistratu imperiali in hoc sæculo, & pœna tpali. h. d. in effectu secũdum Pa. de Cast. Vel sic. Fides catholica hæc est, vt Patris & Filij & Spiritussancti vnã deitatem sub pari maiestate, & sub pia Trinitate credamus. qui ita credunt, Christiani catholici appellantur: qui non ita credunt, hæretici sunt infames, & vesani, vltione diuina & humana plectendi. Ant. Cons.

[a] Freti.] s. & securi. [b] Obductas]. i. sublatas: qa nimis difficiles erãt ad intelligendũ: vñ nihil valebãt, & seipsas auferebãt. [c] Elimationis.] istius Codicis noui. [d] Iubar.] idest vigor. [e] Nulla.] constõne. [f] Repetita ꝑlectio.] Istđ p̃ nil opat̃, sicut dr̃. ff. de dote p̃ ælеg. Az. Et dic ordinẽ fuã dũ: qa pri⁹ hũc Codicẽ fecit & ꝯfirmauit: vt in principio hui⁹ l. postea Digesta. deinđ Instões. ad vltimũ, vt paulò añ i §. postea. hũc Cod. relegit & emẽdauit. & hic ẽ ille, qđ patet ex eo q̃ ꝭ. ꝯ ve. iu. enu. l. ij. §. sꝫ cũ oĩa. & §. nomẽq;. & §. oi igit̃. & §. le. facit mẽtionẽ de cõpõne Digest. & Institu. [g] Solũ q̃tũ.] aliæ. n. diuales ꝯstões ñ ꝓferunt̃. q̃ñ iõ dicit, qa nũc nõ diualia q̃dã proferuntur, vt leges Digestorum. Azo. [h] Cõstões.] q. d. nõ veto allegari ll. Instõnũ & Diges. sed ll. imperatorum. i. diuales constitutiones. [i] Quarto Kal.] ꝯ ꝭ. ꝯ ve. iu. enu. l. ij. §. leg. vbi dr̃, tertio Kalẽd. Ian. Sed illud itellige p⁹ Digesta correcta, Instões factas, & Codicẽ factũ: non tñ adhuc dissolutũ, & reemẽdatum: sed hoc intellige post hoc totum factum. ADDITIO. Vñ dicãt̃ Kalendæ, & quo mõ mẽsis diuidat̃, habes ꝑ gl. l. cũ bissext⁹. ff. ꝯ ver. sig. & gl. super datam. de reg. iu. li. vj. [k] Cõgregationẽ] Hic sume arg. ꝙ Iustinia. fecit librũ Authẽticorũ, q̃ si iã tũc venerat i mẽtẽ suã cũq̃ſque ꝯponere s̃m lq̃ã. Sed lr. ꝯ: & elicit hic arg. i ꝯtrũ: quare. s. liber iste Authẽticorum sit repellẽdus. Nã nõ noiat̃ sicut hic dr̃, sꝫ Authẽticorũ. Itẽ ei⁹ styl⁹ cũ cæteris Iusti. cõstõnib⁹ nullo mõ cõcordat: sed oĩmõ inter se discrepãt. Item ei⁹ libri pricipiũ nullũ est, nec stylus, nec ordo. Itẽ nouellę istę ꝯstões de q̃b⁹ hic loq̃t̃, nõ ꝓmittunt̃ nisi de nouis negotijs: Itẽ an hoc est arg. ꝭ. de legi. & cõsti. l. humanũ. in fi. vt ibi notatur. [l] Nouellarum.] vt̃ loqui de authenticis. [m] Decisiõib.] differt decisio à constõne. [n] Cuius.] scilicet Codicis præsentis. [o] Similitudinẽ.] nã ibi p̃cipit nõ fieri signa: vt ꝭ. de vete. iu. enu. l. j. §. ne autem. [p] Et digestorũ.] vt ꝭ. de vet. iu. enu. l. ij. in §. eandem autem. [q] Ampliorem numerum.] s. chartatum.

Digesta, Institutiones & Codex quo ordine sint facta.

* al. illuminationis.

* deest in omnib⁹.

* al. lectio.

* al. pronũ, absq; littera p.

* Iustinianeus.

* deest.

* al. collectione.

* al. Iannuarium.

* al. quinta in posterum.

[r] DE SVMMA Tri. & fid. cat. &c.

De instit. tractaturus, de eius pte p̃cipua q̃dẽ tractat. i. de religione. Religionis aũt pricipiũ est fides, & hãc p̃mittit. Vel sic põt cõtinuari. (ꝗ oĩa ab ipsa Trinitate ꝓcedat, vt dicitur in euãgelio Ioan. In principio erat verbũ, &c. & j. de vet. iur. enucleã. l. j. circa prin. merito igitur de sum. tri. & fide cath. rubrica præponitur. & hac continuatio tãgit primã tantum partẽ rubricæ. Vel sic continua: & tangitur secũda pars rubricæ. (ꝗ oẽ quod non est ex fide, sit peccatũ: vt extra de præscrip. c. quoniã oẽ. 29. q. j. c. j. & nostra reparatio à fide sũpsit exordiũ, & nihil boni possit sine fide supædificari, vbi fidei deest fundamẽtũ: vt j. qõ. j. c. cũ Paulus. iõ Imp. Iustinianus sui operis posuit summam trinit. & fidem cathol. fundamentum.

Cõtinuatio rubricæ.

Ioan. j.

Rom. 14. in fin.

[s] *Fide.] Fides ẽ sperãdarũ rerũ credulitas, nõ tamẽ cuiuslibet rei, sed circa trinitatẽ: & argumẽtũ nõ apparentium.* ADDITIO. *Quid sit fides, et quot sint species fidei, et quot articuli, et quod præmiũ credẽtiũ, & quæ sit pœna non credentiũ: vide gl. super rubricã extra. isto ti. i ãti. [t] Catholica.] s. vniuersali & vbiq; porrecta. vnde dicitur, In oẽm terram exiuit sonus eorũ. [u] Contendere.] al. est tractare. i. disputare.*

Fides quid est.

Cunctos



Vnctos.]Hæc lex diuidit in tres partes. In prima A pte impator ɔcipit fidē seruari quā sancti patres tradiderunt, & ostendit qualis sit. Secundò afficit præmio seruantes. Tertiò afficit pœna triplici non seruantes. Viuianus.

Ex hoc textu no. quē puniri ex eo. delicto pluribꝰ pœnis: & hoc qñ īponunt̃ p eandē legē copulatiuè. si autē alternatiuè, sufficit vna, q̄ iudex elegerit, vt ĩ. de ser. fug. l. si fugitiui. cū l. seq. secundùm Pa. de Ca.

b Quos.] Arg. q si Bonon. conueniant̃ Mutinæ, non debet iudicari ſm statuta Mutinæ, qbꝰ nō subest: cum dicat, quos nr̃æ clemētiæ regit īperiū. Videt̃ hic textus supponere q nō oēs pplos regit imperator. quod an sit verū, vide hic pulchrè per Ioā. Fabrū in suo breuiario, & vñ processit imperiū, & an papa iurisdictionem tpalem habeat.

c Clementię.] clemētia est pars modestię. modestia. n. cōuenit superioribus & inferioribus: sed ,ppriū ē superioribus erga inferiores exercere clemētiam: vt ĩ. fam. ercis. l. in ipsius.

d Religione.] i. fide.

e Quam.] i. qualem. & dic q religio ē ius cuiusdā supioris naturæ, quæ curā cæremoniamq; nobis affert. Item ex eo quod dicit, volumus, ergo est lex: vt Inst. de iur. natu. §. sed & quod principi placuit.

f Petrum apostolum.] ex hoc qd̃ hic legit̃, sume ar. q vsuræ hodie peti non pñt ſm ius ciuile. nam dicit imperator q vult, q subditi sibi, sequant̃ fidē siue religionē quam Petrus aplꝰs tradidit Romanis. sed iure diuino prohibitæ sunt vsuræ: ergo peti non pñt vsuræ. Itē iura ciuilia nō dedignant̃ sacros cano. imitari, vt in Auth. de eccl. ti. in pri. col. ix. vñ do. Azo in summa de vsuris cōcessit q. s. non pñt peti. verūtñ ad istā leg. posset r̃nderi q dicit seq quātū ad fidē. Ad hoc r̃ndēt qdā ita, q sacræ leges nō dicūt q sint ,phibitæ ne capiant̃ vsuræ, in quatuor cōcilijs, sed qdā decretistæ dñt q sunt ,phibitæ, sed distigue. aut petit qs vt lucrū, & ñ pt. aut qa obiit sibi, qa passus ē dānū, & tūc nō vt vsuræ, sed vt īteresse petunt̃. ar. ff. p socio. l. sociū q in eo. & ita obseruatur in curia Roma.

g Religio.] circa fidem.

h Vsque ad huc.] idest hodiernum diem.

i Ab ipso.] scilicet Petro. Accursius.

k Insinuata.] idest docta.

ADDITIO No. hic Ioā. Faber, q si qs de fide interroget̃, sufficit r̃ndere q credit sicut Romana ecclesia, nec debet explicatè r̃ndere de singulis articulis, nisi sit rector aut prælatus.

l Damasum.] scilicet papam.

m Apostolicæ.] Nō dicit iō quia fuerit Apostolus. nā tñ vnū Petrū legimus Aplūm fuisse, sed & hic Aplorum vitā egit.

n Secundum apostolicam.] quia apostoli ita prædicauerūt.

o Euangelicam.] i. vt continetur in euangelio.

p Maiestate.] i. potentia.

q Xp̃ianorū.] Ecce maximū pmiū q seruus vocat̃ noīe dñi.

r Reliquos.] vltione plectendos.

I. IMPERAT. GRATIAN. Valentin. & Theodos. AAA. Edictū ad populum vrbis Constantinop.



Vnctos [a] pplos quos [b] clemētiæ [c] nr̃æ regit impiū, in tali volumꝰ religione [d] versari, q̄ [e] diuū Petrū aplum [f] tradidisse Rom. religio [g] vsq; adhuc [h] ab ipso [i] īsinuata [k] declarat, q̄q́ue Pōtificē Damasū [l] seq claret, & Petrū Alexādri epm virū aplicę [m] sanctitatis: hoc ē, vt ſm aplicā [n] disciplinā, euāgelicāq; [o] doctrinā, Patris & filij & spūs sc̄ti vnā dei tātē sub pari [p] maiestate & sub pia Trinitate credamus. Hāc legē sequētes, Xp̄ianorū [q] catholicorū nomē iubemꝰ amplecti: reliquos [r] verò dementes [s] væsanosq; [t] iudicātes hr̃tici dogmatis īfamiā [u] sustinere, [x] diuina [y] primū vindicta, [z] post ēt motus [a] aī nr̃i, quē ex cælesti arbitrio sūpserimꝰ, [b] vltiōe plectēdos. Dat. III. Ka. Mar. Tess. Gratiano. A. V. & Theodosio. A. Conss.

Hæc lex a quodam Græco fuit compilata: iō spūm̃ sanctū a summo rerum patre dicit procedere: nos autem q nedum a patre, sed etiam à filio, vt hic in glo. & in hoc discrepamus ab eis in articulis fidei: ideo signa glo. & glo. quintam super verbo per fraudem. & plene super verbo, orthodoxus. h. d. secundùm Salycetum.

II. Iidem AA. Eutropio præfe. præto.

NVllus [c] hr̃ticis ministeriorū [d] locus, nulla ad exercēdā animi obstinatioris [e] demētiā pateat occasio. Sciāt oēs, ēt si qd [f] spāli quolibet rescripto p fraudē [g] elicito ab hmōi hoīum gn̄e īpetratū sit, [h] nō valere. Arceant̃ cūctorū hr̃ticorū ab illicitis cōgregationibꝰ turbæ: vniꝰ & summi Dei nomē vbiq; celebret̃. Nicænæ [i] fidei dudū à maioribꝰ traditæ, & diuinæ religionis testimonio atq; adsertione firmatæ obseruātia [k] sp māsura teneat. [l] Is āt Nicęnę assertor fidei & catho. religionis verꝰ cultor accipiēdus est, qui oīpotētem Deum, & Christū filiū dei vno noīe ɔfiteī: deū de deo, lumē de lumine: q Spi

s Dementes.] idest sine mente.

t Væsanosq;.] à ve, qd̃ ē sine, & sanos: quasi sine sanitate. Ac.

u Infamiā.] Ecce vna pœna, & collige hic ar. q. periurꝰ puniēdus sit: licèt ĩ. de re. cre. & de iureiu. l. ij. dicat̃ q ñ dēat puniri corporalit, punit̃ tñ aĺs, vt hic. leges. n. q̄ piuria puniūt, &c. vt. j. d̃ idicta vid. l. pe.

Sustinere.] iubemꝰ.

Diuina.] i. ecclīastica: qa separāt̃ à cōione fideliū. & q dicit eos infames. ergo nō pñt ferre testimōiū. vt ff. d̃ testi. l. iij. §. le. Iulia de vi. qd̃ lex inter eos ī ɔtibꝰ, & ī testamētis ēt iter alios ɔcedit: vt ĩ. de hær. l. qm̃. in pri. & ī fi. Sol. hic loqt̃ de īfamia facti, q̄ nō repellit à testimonio: de qua ēt loqt̃. ff. de obsequijs. l. ij. Vel alr̃ hic loquitur de infamia iuris. sed loq̄ de his hr̃ticis q nunq̄ testificari pñt: q & ī illa l. assignātur. Vel tertio repelli eorum testimoniū iter orthodoxos: inter se nō. sed excepꝰis qbusdā. qa ēt inter se repellūtur, vt ī illa l. qm̄. Vel dic eos īfames nō ipso iure, sed p snīam cælesti arbitrio ɔferēdā. qa cor regis ī manu Dei est: vt ĩ. e. l. inter claras. hodie verò oēs sunt ipso iure infames: vñ repelluntur. vt ĩ. de hæred. auth. Gazaros &c.

z Vindicta.] ecce alia pœna.

Infames an possint eē testes.

C. Th. 16. 5. sub tit. de hæreticis. vel. mysteriorū: vt ī C. Th. rectè.

Perpetuò aiūt. Ac. & Salyce. hanc legē à quodā Græco scriptam eē, qui neget spūm sanctum à filio quoq; ,pcedere. Prou. 21.

x Vindicta.] ecclesiast. vel ,ppriè, quā deus dabit ī die iudicij.

a Motus.] ecce tertia pœna.

b Sūpserimꝰ.] Si ergo vi q extraordinaria sit. sed hodie est ordinaria, qa certa: vt ĩ. de hær. l. ij. & l. qcūq;. §. sciētibꝰ. & §. vniuersis. & §. nullis insuper. Item ɔ. ĩ. de re cre. l. ij. Solu. vt ibi.

c NVllus.] CASVS. Impator quatuor facit ī hac le. Primo ɔcipit q nullus locꝰ ɔcedat̃ hr̃ticis ad ɔueniēdū vt ibi tractet sup errore eorū firmādo. Scdò q nullū priuilegiū sup hoc vel alio ab eis impetratū valeat. Tertiò vnū deū credi & eius fidē seruari vult, & dicit qualis sit. Quartò imponit pœnā tam facientibus ɔ fidem, q̄ conuenientibus in aliquē locū cū hr̃ticis. No. ex hac l. q ɔgregatiōes suspectę debēt ,phiberi. & q debet obuiari malis futuris anteq̄ eueniant. Pau. hic.

d Ministeriorum.] vt doceant vel doceantur.

e Obstinatioris.] i. durioris. futuri ob hoc, si eis licet ɔuenire. & facit. ĩ. e. ī fi. & ĩ. de hær. l. iiij. & ī Auth. d̃ iterdictis. col. hęre. §. j. col. ix. Sed ɔ. ĩ. de Iudęis. l. ī synagoga. Sed aliud ē in Iudæis q̄ alijs hr̃ticis: qa & ipsi le. acceperūt à dño, ſd hr̃tici ñ.

f Si quid.] puta vt liceat eis facere istas congregationes. Vel dic, si quid. i. aliquid. nam tales personæ nihil pñt impetrare nec impetratum tenere.

g Per fraudem.] quod præsumitur sp. aliàs nihil esset ɔ eos speciale, cùm & ab alijs sic impetrata nō valeant: vt ĩ si ɔ ius vel vti. pub. l. ij. sic & alś p̄sumitur q̄ñque: ut ĩ. si nup. ex rescri. pe. l. fi. & de resc. ven. l. de ɔctu. & de ser. fugi. l. mancipia. in fi. & de epis. & cle. l. quicunque. & l. quisquis. j.

h Impetratum sit.] vt liceat in alio loco conuenire.

i Nicænæ.] idest in illo concilio traditæ.

k Obseruantia.] idest statuta in illo concilio Nicæno.

l Teneat.] idest valeat.

quidā ɔtrahendo hāc particulam, & totū locū ad summā fidei pertinētē lacerant. nam oīpotentē hic dū noīat, intelligit patrem ī symnolo apostolorū & Nicęno. quā uis & filiꝰ sit oīpotens, & spiritussanctus similiter oīpotens.

Fraus qñ præsumatur.

a Qui spiritũ.] sic cõstrue: Qui. s. catholicus non violat. s. catholicã fidẽ negando spũm sctũ. q. d. non negat, & ideo non violat. si aũt diceres q; spm negãdo nõ violaret, falsum eẽt.
b Quẽ.] s. spm sctm. Et no. q; loqt̃ sm Græcos, q dñt spm sctũ eẽ tm̃ a pr̃e. vñ in Euãgelio, Spirit⁹ sctũs q̃ a pr̃e pcedit &c. vñ dic q; Græc⁹ fecit istã le. vt in fin. Decret. nos dicim⁹ spũm S. pcedere tã a pr̃e q̃ a filio. vt dr̃ in Credo i vnũ Deũ. qđ i missa cãtat̃ ibi, qui ex pr̃e filioq; pcedit. & Ps. Quicunque vult.
c Spani⁹.] p fidẽ. Ac.
d Accipim⁹.] p grãm.
e Negando.] quod non negat.
f Apud quẽ.] s. cultorem catholicæ fidei.
g Incorruptæ.] repetẽ & apud quem.
h ὁμουσία.] i. indiuisa subsiã. ar. ff. de ꝯhen. emp. l. in vendõnib⁹.
i Hæc] statuta in Cõcilio Niceno.
k Inseruiunt.] s. statutis in d. Conc. vt ĩ. l. fi. §. suscipimus.
l Dolis.] s. cum effectu inuentis.
m Nomen.] s. Christianitatis: q a ñ hñt hoc priuilegiũ q; vocentur Christiani.
n Denotentur.] i. ex cõicent̃, vt i Aut. de hæredi. colle. hær. coll. ix. Vel dic. i. accipiũt nomẽ ppriũ sm genus hæreos. & ĩ. stati subijcit de excõic. Acc.
o Arceant̃.] qa hæretici vocabuntur.
p Cũ] redit ad pmũ.
q Oppida.] s. maxĩe. nã nec ex oppida licet eis facere congregationes. Azo. &c.
r Eruptio.] i. opatio i malũ. i. conspiratio.
s Factiosa.] q; faciãt locũ vbi exerceãt sua ministeria. vel factiosa: idest, facinorosa.
t Exterminato.] i. immoderato.
u Furore.] qa quasi furiosi eis videamur. vel dic q; ipsi censentur vt furiosi.
x Orthodoxis.] ab orthos, qđ est rectũ, & doxa quod est gloria: quasi rectè glorians. *Imò δόξα hic potius significat sententiam & opinionem. Cont.
y Catholicæ.] nominatiui casus.

* fraudit Alciatus, & filio.

* pro selusso legẽdũ est ὑοία, vt in vet. manuscr. & C. Th.

ritũ[a] scm̃ (quẽ[b] ex sũmo rerũ parẽte[*] & speram⁹[c] & accipim⁹)[d] negãdo[e] ñ violat: apud[f] quẽ itemeratę fidei sẽs⁹ viget & incorruptæ[g] Trinitatis idiuisa substãtia, q̃ Græco verbo [ὁμουσία[h]*] rectè credẽtibus dr̃. Hæc[i] pfecto nobis magis pbãda, hęc venerãda sũt. Qui verò ñ ijsdẽ iseruiũt:[k] đsinãt affectatis dolis[l] alienũ verę religionis nomẽ[m] assumere, & suis apertis crib⁹ denotent̃,[n] atq; ab oĩ submoti ecclarũ limine penit⁹ arceãt̃:[o] cũ[p] oẽs hereticos illicitas agere intra oppida[q] cõgregationes vetem⁹. at si qđ eruptio[r] factiosa[s] tẽtauerit, ab ipsis ẽt vrbium mœnib⁹ exterminato[t] furore[u] pelli iubem⁹: vt cũctis orthodoxis[x] ep̃is q Nicænã fidẽ tenẽt catol.[y] ecclæ toto orbe reddãtur. Da. IIII. Id. Ian. CP. FL. Euchario. & FL. Siagrio. CC. Coss.

* Deest hic lex. iij. quæ est constitutio Græca. ex prætermissis repetenda. fol. ij. col. 1.

IIII. * IMPER. MARCIANVS A. Palladio præse. prætorio.

NEmo cleric⁹, vl̃ militaris vel alteri⁹ cuiuslibet[z] ꝯdõnis, de fide Christiana publicè[a] turbis coadunatis & audiẽtib⁹ tractare conet̃ i posterũ, ex hoc[b] tumult⁹ & pfidię[c] occasionẽ reqrẽs.[d] Nã & iniuriã facit iudicio reuer. synodi si quis semel iudicata ac rectè dispositam reuoluere[e] & publicè disputare ꝯtẽderit: cùm

A
B
C
D

ea q̃ nũc de Christ. fide a sacerdotib⁹,[f] q Chalcedone ꝯuenerũt, p nr̃a pcepta statuta sũt, iuxta aplicas[g] expõnes, & instituta sctõrũ patrũ cccxviij. in Nicæa, & cẽtũ[h] qnquagita[i] ĩ hac regia vrbe definita eẽ noscant̃. Nã i ꝯtẽptores[k] hui⁹ legis pœna ñ deerit: qa ñ solũ ꝯ fidẽ verè expositã veniũt, sed ẽt Iudęis & Paganis ex hm̃oi certamine pfanãt[l] venerãda mysteria. Igit[m] si cleric⁹ erit q publicè tractare de relig. aus⁹ fuerit, a ꝯsortio clericorũ réouebit̃:[n] si verò militia pditus sit, cĩgulo spoliabit̃: ceteri[o] ãt hui⁹ crimis rei, si qdẽ liberi sit de hac sacratis. vrbe expellẽt̃, p vigore iudiciario ẽt cõpetẽtib⁹ supplicijs[p] subiugãdi. si ꝟo serui, seuerissimis[q] aĩaduersiõib⁹ plectẽt̃. Dat. VIII. Id. Fe. Constãtinop. Patritio cõsul.

Epistola Ioannis archiepiscopi & sanctissimi patriarchæ vrbis Romæ.

VII. Gloriosiss. r & clem. filio Iustin. Augusto Ioan. Ep̃us vrbis Ro. S. D.

INter claras sapiẽtiæ ac mãsuetudinis vestræ laudes, Christianiss. principũ, puriore luce tãq̃ aliqđ syd⁹ irradiat, q; amor fidei, q; caritatis studio, edocti ecclesiasticis disciplinis, Rom. sedis reuerẽtiã cõseruatis, & ei cũcta subijcitis, & ad ei⁹[s] deducitis vnitatẽ: ad cui⁹ auctorẽ, hoc ẽ, aploꝝ primũ,[t] dño loquẽte pceptũ est, Pasce oues[u] meas. Quam[x] esse omniũ verè ecclesiarũ caput,[y] &

A ritu nnp. l. fin. Sed dic contra: quia ibi est crĩ minoris errori quàm hic. & facit. ff. de vi bo. rap. l. ij. §. antepen.
b Ex hoc.] idest, ex tali disputatione.
c Perfidiæ.] nam qui essent hæretici, magis fierent perfidi.
d Requirens.] quod quidẽ sp psumit̃, nisi fiat cã addiscendi in scholis. nã de singulis dubitare nõ est inutile, sm Arist. vel cã ꝯuicẽdi aliquẽ hæticũ: vt ĩ. ti. ij. l. qin.
e Reuoluere.] i. i dubiũ reuocare. sic & ĩ. de eri. sacri. l. ij. Sed ar. ꝯ. ĩ. đ ap. & cõ. l. & l maiorib⁹. sed hic ñ posset appellari, cùm sit q si i⁹ nãle. vt Inst. de iu. nat. §. pen. Acc.
f Sacerdotib.] i. ep̃is:
g Apostolicas.] i. sm q; Apli docuerunt.
h Centũ.] s. patrum.
i Quinquaginta.] repete. & iuxta statuta &c. vt Inst. de iu. nat. §. respõsa prudentũ.
k Nã in cõtẽptores.] verè iniuriã faciunt, qa pœnas patiuntur, & ẽ locus ab effectu.
l Profanant.] i. deẽ pare videnẽ. fana. n. sũt sacra: ide pfana, quasi procul a sacris.
m Igit.] qa pœna nõ deerit, igit audi hoc.
n Remouebitur.] i. priuilegijs clericorũ non vtetur.
o Cæteri.] pter clericos & milites.
p Supplicijs.] qa vez berabuntur.
q Seuerissimis.] i. vltimo supplicio, qđ mortẽ iterptamur. vt ff de pœ. l. vlt. Et est hoc gñale, vt pl⁹ ui q̃ liberi puniãtur: vt hic, & ff. de pœ. i suo rũ. i pri. & de icẽ. rui. l. Pedi⁹. Sed oppo. ex eo qđ ẽ. ĩ. đ ep̃i. & cl. l. psbyteri. vbiĩ digni tate positi pl⁹ puniũt q̃ minores. Sed hic dupliciter ht minoꝝ delĩqũt, & qa dispu ẽat, & qa imiscent se rei nõ ptinẽti ad se Is cuti ad maiores: vt ff. de te. iu. l. culpa. j.

* hoc. n. verbũ solos ep̃os đ signat, nõ et psbyteros, vt i to tohoc Codice licebit obseruare, & apud veteriores & puriores scriptores ecclesiasticos & Theologos. Cont.

* Annotatio hoc loco inserẽda, simul & lex V. & VI. Græcæ ex prætermissis repetant̃. fo. ij. col. iiij.

* Ita reperi in vet. li. litteris ex minio superscriptum. lo. 21. d.

Sed qđ de statulib.? R. ñ. vt liberi puniãt̃. vt ff. de pœ. l. moris. §. fi. Sed arg. ꝯ. ff. đ statulib. l. statulib. a cæteris. Sed dic vt ibi.
r Gloriosissimo & clem.] Not. q; Papa præmittit Imperatorẽ in epistola: quod hodie non faceret. Item no. q; primum mi serat Imperator epistolam Papæ, quam habes. ĩ. eo. l. nos reddentes, &c. vsq; illuc, liquet igit &c. & ista q̃ est hic, est remissiua i qua interserit missiuã, & totã ei remittit. & hæc pbãt̃. ĩ. px. ibi, pietatis vestræ reuerẽdissimi &c. ibi, tex. autẽ. &c. Acc.
Nter claras.] Plana est vsque ibi, nos reddentes.
s Ad eius.] scilicet Romanæ sedis.
t Primum.] scilicet Petrum.
u Oues.] idest fideles.
x Quam.] s. Romanam sedem.
y Caput.] Nam Constãtinopolitana ecclesia inferior est Romana,

NEmo.] Quatuor facit Imꝑator in hac l. Primò phibet ne clerici disputẽt publicè de fide cath. Secũdò reddit rõnẽ huius phibitionis: ibi, nã & iniuriã &c. Tertiò iponit pœnã gñaliter[*] facientibus: ibi, nã in contemptores. Quartò imponit pœnas specificãdo eas. s. quę imponantur clericis, & quę militibus, & quæ liberis hominibus, & quę seruis: ibi, igitur. Not. ex hac l. q; maior est dignitas cuiuslibet clerici ẽt in minoribus constituti, quàm sit dignitas militaris. Pa. de Cas.
z Cuiuslibet.] vt scholaris.
a Publicè.] quid si in priuato? Videtur plus puniri: arg. ff. de

* Edicta Imperatoris Marciani in confirmatiõe Cõc. Chalcedonensis. & vt nemini liceat semel iudicata in synodo, publicè reuoluere, tractare, aut disputare. extãt in actis cõcilij Chalcedon. cũ pfatiõe & epilogo, q hic abscissa sunt. & cũ hac inscriptiõe, Imp. Valentin. & Marcian⁹ AA. vniuersis populis.

mana. & eā seq̃ dr̃, vt I Auth. de eccl. ti. §. j. coll. ix. & q̄ dicit patrũ. s. Aug. & caeterorum: vt circa principia decretorum in multis locis.

a Patrum]. s. Augustini & caeterorum.
b Affatus]. i. epistola quam nobis misistis: vt. j. e. l. vict. &c.
c Loquuntur]. i. homo per scripturam, vt in lib. Sapientiae.
d Vera religio.] religio vera si patiẽ defectũ i ghe sic accepta, sed religiosus sic. vñ dictũ ẽ. Septies i die cadit iustus. nã & S. Petr⁹ Apost. cecidit, sicut & dicim⁹ in iure naturali: vt Insti. de iur. natu. §. pen.
e Auctorẽ vitę]. i. deũ
f Vtraque]. s. fides & religio. Accursius.
g Exorabitur.] passiue, scilicet à nobis.
h Labiis]. i. sentẽtiis,
i Auctorem. i. principem si hoc faciat.
k Custodit. s. deus.
l Ei]. s. imperatori.
m Quẽ] imperatorẽ.
n Rugis.]. i. schismatibus.
o Apices]. i. literas.
p Quod]. s. vt expellantur haeretici.
q Victor.] praemittit nomen suum imperator i epistolę textu
r Archiepo]. i. papae.

Diuisio textualis quae melius ponetur. in principio epistolae.

N Os reddẽtes.] Scribit imperator papae primò, reddẽs honorẽ dño papae. Secdò, signat ei de qbusdã q erãt ĩfideles i certis capitulis fidei: referẽs q̃ sit fides catholica, q̃ sctĩ pẽs & ipse iperator seruãt. Tertiò petit q̄ pp̄ eũ ꝯmẽdare, & alios epos, si bñ credũt de fide Chr̃iana, dẽat, & ẽt petit orari p se. & hoc ibi text. &c. vsq; illuc, liquet &c. Postea ibi, iter clarãs qđ ẽ ĩ. rescribit ei pp̄. Primò cõmẽdãs eum de honore quẽ sibi & eccl̃e reddit. & hoc multis auctoritatib. vsq; ad §. ꝓinde. Secdò q̃r pp̄ recepit nũciũ iperatoris pdictã ep̃lam portantẽ. Tertiò ꝯmẽdat eũ d̃ fide q̃ [illegible] uat, hortãs eũ multis rõnib⁹ & varijs ad eãdẽ suadẽ

prũm[a] regis, & pricipũ statu A ta declarãt, & pietatis vr̃ae reuerẽdissimi testanẽ affat[b]. Patet igiẽ i vobis ipletũ fore, qđ scripturae loquunẽ:[c] Per me reges regnãt, & potẽtes scribũt iustitiã. Nihil ẽ. n. q̄ lumine clariore p̄fulgeat, q̃ recta fides i principe: nihil ẽ qđ ita ne queat occasui subiacere, q̃ vera religio.[d] Nã cũ auctorẽ[e] vitę v̄l lumis vtraq;[f] respiciãt, recte & tenebras respuũt, & nesciunt subiacere defectui. Quã ob rẽ gl̃iosissime princi- B pũ, votis oib⁹ exorabit[g] diuina potẽtia, vt pietatẽ vestrã ĩ hoc ardore fidei, i hac d̃uotione mẽtis, i hoc itegre religionis studio, sine defectu sui in longiora tempora cõseruet: hoc. n. & sctĩs credim⁹ eccl̃ijs expedire. Scriptũ ẽ. n. Labijs[h] regit rex: & iterũ, Cor regis i manu dei ẽ, & vbi voluerit inclinabit illud. hoc ẽ. n. qđ vestrũ firmat ip̃eriũ, hoc qđ vr̃a regna ꝯseruat. Nã pax eccl̃ę religionis vnitas, auctorẽ[i] facti in sublime ꝓuectũ grata sibi trãquillitate custodit.[k] Neq; . n. pua ei[l] vicissitudo à potentia diuina tribuiẽ, ꝑ quẽ[m] nullis rugis[n] eccl̃a diuisa secernitur, nullis insertis maculis variaẽ. Scriptũ ẽ, n. Quia cũ rex iust⁹ sederit ĩ sedẽ, ñ aduersabiẽ ei q c q̃ malignũ. Proinde serenitatis vr̃ae apices,[o] ꝑ Hypatiũ atq; Demetriũ sctĩssimos viros, frẽs & coep̃os meos, reuerẽtia cõsueta suscepimus: quorũ ẽt relõne cõpim⁹, q̄ fidelib⁹ pp̄l̃is ꝓposuistis edictũ amore fidei ꝓ submouẽda hr̃ticorũ itẽtione, ẽm ap̃licã doctrinã, fratrũ & coep̃orũ nr̃orũ interueniẽte cõsensu: qđ[p] q a ap̃licae doctrinae cõuenit, nr̃a auctoritate cõfirmamus.

Clarissima est lex, in qua dominus imperator rescribit papa de fide, quã nũc tenet, quam vide per te & per istam l. etiam apparet, quo modo prohibita sunt vsura. super ista epistola dicit Ode. q ratione peccati papa potest cognoscere de quocumque delicto, sed [illegible] dic, vt not. per Ber. extra de per. cum. ea. vel inter alios. Pal.

Text⁹ aũt ep̃lę ĩp̃atoris talis ẽ. VIII.

Victor[q] Iustinian⁹, pi⁹, felix, iclyt⁹, triũphator, sp Augus⁹ Ioãni sctĩssimo archiep̃o[r] almę vrbis Romę & patriarchę.

Edictum Iustiniani de fide.

NOs reddẽtes † hõrẽ ap̃l̃icę sedi, & vr̃ę scĩtati (qđ sp nobis i voto & fuit & ẽ) & vt d̃cet p̄rem, honorãtes vr̃ã btĩtudinẽ, oĩa q̃ ad eccl̃arũ statũ ptinẽt, festinauim⁹ ad notitiã deferre vr̃ę sctĩtatis, qm̃ sp nobis fuit magnũ studiũ vnitatẽ B vr̃ae ap̃licae sedis & statũ sctãrũ dei eccl̃iarũ custodire, q hactenus obtinet, & incõmotè ꝑmanet nulla itercedẽte ꝯrietate. Ióq; oẽs sacerdotes vniuersi Oriẽtalis tract⁹ & subiicere & vnire sedi vr̃ae sãctitatis ꝓperauim⁹. In p̃nti ergo q̃ cõmota[s] sunt (q̃uis manifesta & indubitata[t] sint, & ẽm ap̃licae vr̃ae sedis doctrinã ab oib⁹ sp sacerdotib⁹ firmè custodita & p̄dicata) necessariũ duxim⁹, vt ad notitiã vr̃ae sctĩ C tatis ꝑueniãt. Nec. n. patimur q cquã qđ ad eccl̃arũ statũ ptinet, q̃uis manifestũ & idubitatũ sit qđ mouetẽ, vt nõ ẽt vr̃ae inotescat sctĩtati, q̃[u] caput[x] est oĩum sctãrũ eccl̃arũ. Per oĩa. n. (vt dictũ ẽ) ꝓperam⁹ honorẽ & auctoritatẽ crescere vr̃ae sedis. Manifestũ igiẽ facimus vr̃ę scĩtati, q̄ pauci qdã ifideles, & alieni sctẽ d̃i catholicę atq; ap̃licę eccl̃ę, ꝯdicere Iudaicè, atq; apostaticè[y] ausi sunt aduersus ea q̃ ab oib⁹ sacerdotib⁹ ẽm vr̃am doctrinã rectè tenenẽ, & glorificanẽ, atq; p̄dicanẽ, denegãtes[z] dñm[b] nr̃m Iesũ Chr̃m vnigenitũ filiũ[a] dei, deũ & dñm nr̃m incarnatũ de sctõ sp̃u, & ex sctã atq; gl̃iosissima sp virgine d̃i genitrice Maria hoiem factũ atq; crucifixũ, vnũ[b] eẽ sãctę & ꝯsubstãtialis Trinitatis, & coadorãdũ & ꝯglificãdũ p̃ri & sp̃ui sctõ, ꝯsubstãtialẽ p̃ri ẽm diuinitatẽ, & ꝯsubstãtialẽ nobis eũdẽ ipsum ẽm humanitatẽ, passibilẽ carne, eũdẽq; ip̃m ipassibilẽ deitate. Recusantes. n. dñm nr̃m Iesum Chr̃m vnigenitũ filiũ dei & dñm nostrũ fateri vnũ eẽ sãctę & cõsubstãtialis trinitatis: vñr Nestorij malã seq doctrinã, ẽm gr̃am dicẽtis vnũ filiũ dei, & aliũ dicẽtis dei verbũ & aliũ Chr̃m. Oẽs vero sacerdotes sanctę catholicę atq; ap̃licae eccl̃iae, & reuerẽdissimi archimãdritae[c] sctõrũ monasteriorũ, sequẽtes sctĩtatẽ vr̃am & custodiẽtes statũ & vnitatẽ sctãrũ dei eccl̃iarum

Quartò refert. s. qđ fecit ipse pp̄ de qbusdã haereticis nouiter inuẽtis, qa nõ pepercit eis nisi errorẽ deponerent, & de hoc rogat ip̃eratorẽ, q̄ parcat, si redire voluerint. Vltimò orat p eo, & ꝯmẽdat legatos sibi missos à pricipe.
s Cõmota sunt.] Per quosdã malos monachos de quib⁹ dr̃. j.
t Indubitata.] de fide. Accursius.
u Quae.] Romana ecclesia.
x Caput] vt & habuisti in superiori ep̃la.
y Apostaticè] Apostata dr̃ retrograd⁹, q fidẽ quã susceperit dereliquit, vt j. de apost.
z Denegantes.] Ecce illud i quo errabãt.
a Filiũ dei.] Et sic dicũt nõ esse filiũ dei.
b Vnũ]. s. denegãtes.
c Archimãdritae.] ab archos, qđ est princeps: & mãdros, qđ est ouis. Ide archimãdrita. i. abbas q p̄est ouib⁹. i. monachis, q sunt qñq; lupi rapaces. Vel monach⁹ Graecè, Latinè dr̃ auriga: & sic p similitudinẽ.

† Vetus lectio. Nos reddentes,

A postata

Archimãdrita vñ dicitur.

Imò ἀπὸ τῆς μάνδρας .i. à speluca. nã veteres monachi & eremitae i speluncis & antris habitabant.

hic repetunẽ quae duobus Graecis edictis cõprehẽsa sunt

a Dieb⁹.] post quos n̄ mutabit̄. & iō dr̄ in vltimis. Et no. q̄ sex sunt ętates mūdi. Prima ē ab Adā vsq; ad Noe. Secūda vsq; ad Abrahā. Tertia vsq; ad Moysē. Quar. vsq; ad Dauid. Quinta vsq; ad aduētū dn̄i. Sexta vsque ad finē sclī, vt ī Huguitione in verbo sum es est.

Ætates mūdi sex

b Homousion].i. indiuisa substātia. aliàs est in tex. vsia.

c Sumpserit.] quia & ante fuit.

d cōgregati] ecce vnū

e Regia.] Constantinopoli.

f Vrbe.] vbi Nestorius fuit cōdēnatus.

g Conuenerunt] ecce secundum.

h Congregati.] ecce tertiū. Primò cōgregati. hoc iō dicit, qa fuerāt ibi duo concilia, extremū quorū fuit maledictū: & decretū fuit vt non teneret̄ nisi primū. Et nota concilia q̄ recipiunt̄, esse quatuor: Nicęnū, Cōstātinopolitanū, Ephesinū, Kalcedonēse. sic. & j. d̄ hę. & ma. l. qcūq;.

i Conuenerunt.] ecce quartum.

k Fratrem.] hic eū patrificat.

l Sedem sequi.] minor itaque est.

m Conseruet.] aliàs reseruet.

n Liquet igit̄.] Finita epl̄a ipperatoris quam interposuit, redit ad suam dominus papa.

o Abundet.] aliàs iucundet.

p Cęlū.] i. cęlestis magnitudo iperij. Vel p cęlū significant hi qui suę vitę sublimitate cęteros suggrediūt̄.

q Montes.] i. hi qui nō tā altę vitę sunt.

r Colles.] Hi qui inferioris vitę sunt.

s Mendacium.] hoc in Isaia xxviij. c.

t Recede] hoc ait Iob xxij. ca.

* Id est, tam quæ s̄m personam est vnitatem seu cōiūctionē cōfitemur. sic ex vestigiis scripturæ ex manuscripto libro restitui.

Contius. Cœlum.

Montes. Colles.

rū, quā habēt ab apl̄ica vr̄æ sāctitatis sede, nihil penit⁹ īmutātes de ecclīastico statu, q̄ hactenus obtinuit atq; obtinet, vno ɔ̄sensu ɔfitent̄, & gl̄ificāt, p̄dicātes dn̄m nr̄m Iesū Christū vnigenitū filiū & verbum dei & dn̄m nr̄m an̄ scl̄a & sine tp̄e de p̄re natū, ī vltimis dieb⁹ [a] descēdisse de cęlis & īcarnatū d̄ spū sc̄tō, & ex sc̄tā atq; gl̄iosa virgine & d̄i genitrice Maria natū, & hoiem factū, & crucifixū, vnū esse sc̄tę & ɔ̄substātialis Trinitatis, & coadorādū & cōgl̄ificādū p̄ri & sc̄tō spūi. nec. n. aliū deū verbū, & aliū Chr̄m cognoscimus, sed vnū atq; eūdē ipsum cōsubstātialē p̄ri s̄m diuinitatē. & cōsubstātialē nobis eūdē ipsum s̄m humanitatē, passibilē carne, eūdē ipsum īpassibilē deitate. Vt. n. ē in diuinitate p̄fect⁹, ita idē ipse & ī humanitate p̄fect⁹ est. ī vna. n. sub̄a deitatē suscipim⁹ & ɔ̄fitemur, qd̄ dn̄t Græci τὴν κατ' ὑπόςασιν ἕνωσιν ὁμολογοῦμεν. [b] * Et qm̄ vnigenit⁹ fili⁹ & verbū dei an̄ scl̄a & sine tp̄e d̄ p̄re nat⁹, idē ipse & ī vltimis dieb. d̄scēdēs de cęlis, īcarnat⁹ de spū scō, & ex sc̄tā atq; gl̄iosa sp̄ virgine & dei genitrice Maria, hō fact⁹ dn̄s nr̄ Iesus Chr̄us, p̄priè & verè de⁹ ē: iō & sanctā atq; gl̄iosam virginē Mariā p̄priè & verè dei mr̄em esse dicim⁹: n̄ q̄a de⁹ verbū, pricipiū ex ipsa sumpserit, [c] sed q̄a ī vltimis dieb. descendit de cęlis, & ex ipsa īcarnat⁹, & hō fact⁹, & nat⁹ ē; quē cōfitemur & credim⁹ (sicut dictū ē) cōsubstātialē esse p̄ri s̄m deitatē, & cōsubstātialē nobis eūdē ipsū s̄m humanitatē: eiusdē miracula & passiones, quas spōte ī carne sustinuit, agnoscentes. Suscipimus aūt sc̄tā quatuor cōcilia. i. trecētorū decem & octo sanctorū p̄rum q̄ ī Nicena vrbe cōgregati [d] sunt, & cētū quīquagita sc̄tōrū patrū q̄ ī hac regia [e] vrbe [f] cōuenerūt, [g] & sc̄tōrū patrū q̄ ī Epheso ī * cōgregati [h] sunt, & sc̄tōrū patrū q̄ ī Chalcedone cōue-

* hoc addit: vt excludat secūdum.

A nerūt, [i] sicut vr̄a apl̄ica sedes docet atq; p̄dicat. Oēs ergo sacerdotes, sequētes doctrinā apl̄icæ sedis vr̄æ, ita credūt, & cōfitent̄, & p̄dicāt. Vn̄ p̄ pauim⁹ hoc ad notitiā deferre vr̄æ sc̄titatis p̄ Hypatiū & Demetriū btīssimos ep̄os, vt nec vr̄am sc̄titatē lateat, q̄ à q̄busdā paucis monachis malè & Iudaicè s̄m Nestorij p̄fidiā denegata sunt. Petim⁹ ergo vr̄um p̄rnū affectū, vt vr̄is ad nos d̄stinatis literis, & ad sc̄tissimū ep̄m hui⁹ almæ vrbis & patriarchā vestrū frēm, [k] (qm̄ & ip̄e p̄ eos dē scripsit ad vestrā sc̄titatē, festinās ī oīb. sedē [l] seq̄ apl̄icā btitudinis vr̄e) manifestū nobis faciatis, q̄ oēs q̄ p̄dicta rectè cōfitent̄, suscipit vr̄a sanctitas, & eorū q̄ Iudaicè ausi sūt rectā denegare B fidē cōdēnat p̄fidiā. Pl⁹. n. ita & circa vos oium amor, & vr̄ę sedis crescit auctoritas, & q̄ ad vos ē vnitas scārū ecclīarū īturbata s̄uabit̄, qn̄ p̄ vos * didicerit oēs btīssimi ep̄i, eorū q̄ ad vos relata sunt, syncerā vr̄ę sc̄titatis doctrinā. Petim⁹ āt vestrā btitudinē orare p̄ nobis, & dei nobis acq̄rere p̄uidētiā. [Itē subscriptio talis fuit] Deitas te cōseruet [m] p̄ multos annos sc̄tē † ac religiosissime pater.

Sequitur residuum epistolæ papæ.

Liquet [n] igit̄, īpator gl̄iosissime (vt Icōnis tenor legatorū vr̄orū relō patefecit) vos apl̄icis eruditionib. studere, † cū de religione catholicę fidei ea sapitis, ea scripsistis, ea p̄tulistis, ea C pp̄lis fidelib. publicastis, q̄ (sicut dixim⁹) & sedis apl̄icę doctrina, & sc̄tōrū patrū venerāda decreuit auctoritas, & nos cō: rmauim⁹ † ī oīb. Oportunū ē ergo voce exclamare p̄phetica: Iucūdet̄ tibi, & abūdet [o] cęlū [p] desup̄, & effundāt mōtes [q] iucūditatē, & colles [r] lętitia lętabunt̄. Hęc igit̄ in tabulis cordis fidel̄r scribere, hæc vt pupillas oculorū cōuenit obseruare. Neq;. n. q̄squā est in quo Chr̄i charitas feruet, q̄ tā rectæ, tā verę confessionis vr̄ę fidei refragator existat: cū euidēter īpietatē Nestorij, Eutycherisq;, & oīm h̄rticorū dānātes, vnā verā catholicā fidē dn̄i & d̄i nr̄i saluatoris Iesu Chr̄i magisterio īstitutā, & p̄pheticis apl̄icisq; p̄dicatiōib⁹ vbiq; diffusam, & sc̄tōrū p̄ totū orbē cōfessionib⁹ roboratā, patrū atq; D doctorū sn̄iis adunatā, & nr̄ę doctrinę ɔ̄sētaneā īcōcussè atq; īuiolabil̄r deuota deo & pia mēte seruatis. Soli eteni p̄fessionib⁹ vr̄is aduersant̄, de q̄b⁹ diuina scriptura loquit̄ dicens, Posuerūt mēdaciū [s] spē suā, & mendacio operiri sperauerūt. & iterū q̄ s̄m p̄phetā dn̄t dn̄o, Recede [t] à nobis: vias tuas scire nolum⁹. p̄p qd̄ Salomō dicit, Per semitas p̄prię culturę errauerūt: colligūt āt manib⁹ īfructuosa. Hęc ē igit̄ vera vr̄a fides, hęc certa religio: hoc btē recordationis (vt dixim⁹) p̄res oēs p̄sulesq; Romanæ ecclīæ, quos ī oīb⁹ sequimur, hoc sedes apl̄ica p̄dicauit hacten⁹, & īcōcussè custodiuit. huic cōfessioni, huic fidei q̄s quis

cundū cōcilium Ephesinū profanū & dānatum: de quo vide in primo volumine conciliorum & in actis cōcilij Chalcedonensis, & epistolis Leonis papæ.

al. nos.

al. sanctissimè.

† quo tamen nomine eū ridet Procopius.

† malim legere & nos cōfirmamus.

Psal. 95.

Isa. 28.

Iob. 22.

Seipsū.] Nota q̃ qs seipsum cōdénat. sic & ff. de cōfes. l. j.
Cyrum.] proprium nomen. Azo
Succendistis.] Interpositio est.
Pastoris.] hucusque.
Gremium.] contra. j. de apost. l. iij. So. vt ibi.
Receptis.] Præstito ante sacramento, vt xxiij. q. v. c. pessimā.
Et vnitate.] Dicit papa imperatori.

A [i] Concilio] siue monachorum siue clericorū. & idē cuicunque corpori, licito tamen, vt ff. ad Treb. l. omnibus. & de lega. j. l. si hæres. §. vicis. & j. ad Treb. l. iij.
ADDITIO. Quid si relinquat vni de collegio, quid si plato, quid si ecclesiæ? vide hic per Ioánē Fabrū i suo breuiario.

DE SACROSANctis ecclesijs, & de rebus & priuilegijs earum.

Dictū est. s. de summa tri. & fide catholica, sed quia mater fidei et religionis est ecclesia: vt j. eo. l. iubemus. 2. §. verū. in fi. §. io supponit de sacrosan. eccl. Et quia res sunt necessariæ his qui in ecclesiis obsecundāt diuinis ministerijs, si quidē qui altari seruit, de altari dēt viuere c. cum secundum. extra de praben. in prin. ideo subiungit de rebus. In quibus quoniā ecclesia multis gaudent priuilegijs, adijcit de priuilegijs earū. Azo. Vel sic secundū Accursiū: Ecclesia Thessalonicensis excusatur à tributis: vt tamen res aliarū non dicat suas, vt sic fraudet fiscū, et hoc est qđ dicit, sacrosan. &c. vel sic: Cū fides de qua dictum est s. et religio sit deo debita. & ecclesia sit mater fidei & religionis: vt j. eo. titu. l. iubemus. 2. §. verū. in fi. §. cui ecclesiæ opus est rebus tā diuino cultui, q̃ personarū ibidē seruitiū vsui suppeditantibus: & cū alia quoq; domus religiosa dicantur. i. dedicātur, necnon & sine loco, vt quādo relinquitur captiuis, pia actio est, ex quibus. s. rebus opus est vt necessitatem habentibus exhibeantur, quibus omnibus in rebus suis & rerū acquisitione ius impartitur singulare. ideo de his dicit.

HAbeat vnusqsq;.] CASVS. Titius reliquit collegio beati Nicolai quoquo titulo. qrit̃ an valeat. vī q̃ nō: quia collegiis sit relinq. sed hoc de illicitis intelligit̃. licitis vero pōt, & redditur rō. nihil. n. &c. Nota ex hoc text. q̃ collegio catholico vnusquisque potest relinquere in vltima voluntate, sm Bal.
[h] Habeat vnusquisque.] habilis ad testandum.

quis ꝯdictor extiterit, alienū seipsū [a] à sctā cōione, [*] alienū ab ecclīa iudicabit esse catholica. Nos. n. Cyrū [b] cū sequacib⁹ suis i Romana iuuenimus ciuitate, qui de Cumitēsi † monasterio fuit: quos aplīcis suasionib⁹ ad rectā fidē, & velut oues q̃ pierant errātes, ad ouile ꝯtēdim⁹ reuocare dn̄icum: vt agnosceret p̃m, pphetā liguæ balbutientes loqui q̃ ad pacē sunt. Ad nō credētes aūt, p nos prim⁹ aplorū Isaiæ ppheta [*] verbū dicit, Ambulate i lumine ignis vr̄i, & flāmæ, q̃ succēdistis. [c] Sed obdu ratū est cor eorū (vt scriptū ē) vt nō intelligerent: & pastoris [d] vocē oues q̃ meæ nō erāt audire minime voluerūt. i q̃bus obseruātes ea q̃ ab ipsorū sūt statuta pōtifice, eos minimè i nr̄a cōione recipimus, & ab oī ecclīa catholica esse iusſim⁹ alienos, nisi errore dānato doctrinā ur̄am q̃to oci⁹ sequ habita regulari professione signauerint. Æquū quippe est, vt q nr̄is minimè obedientiā accōmodāt statutis, ab ecclesijs habeant̃ extorres. Sed quia gremiū [e] suū núquā redeunti b⁹ claudit ecclīa: obsecro clemētiā vestrā, vt si pprio deposito errore, & praua itētione depulsa, ad vnitatē ecclesię reuerti voluerit, i vr̄am cōionē receptis, [f] indignationis vestrę remoueatis aculeos, & nobis itercedentib⁹ benigni animi grām cōdonetis. Deū āt & saluatorē nostrū Iesum Chr̄m exoram⁹, quatenus lōgęuis & pacificis vos digneť custodire tpib⁹ i hac vera religione, & vnitate [g] & veneratione apostolicæ sedis: cui⁹ pricipatū vt Chr̄ianissimi & pij cōseruatis in oībus. Præterea serenissime pricipū laudamus legatorū vestrorū psonas Hypatij & Demetrij fratrū & coeporū nostrorū: quos clemētiæ vr̄æ gratos fore ipsa manifestauit electio. Nā tātæ causæ pōd⁹ nō nisi pfectis in Chr̄o potuisset iniūgi: tātæ verò pietatis, tantę reuerentiæ plenos affat⁹, nisi p amātes minime dignarem ini destinare. Gr̄a dn̄i nr̄i Iesu Chr̄i, & charitas Dei pr̄is, & cōicatio sc̄ti spūs sit sp vobiscū, pijssime fili. Am̄. [Itē subscriptio.] Oṗs deus regnū vestrū & salutē vestrā ppetua p tectiōe custodiat, glīosissime & clementissime fili iperator Auguste. D. Romæ. VIII. Kal. April. DN. Iustiniano. PP. A. [IIII.] & Paulino. V. C. Coss.

B

Vide quod hic notatum est in prætermissis. fol. 4. colum. 1.

C

TITVLVS II.

DE SACROSANCTIS ECclesijs, & de reb. & priuilegiis earū.

Quilibet in sua vltima voluntate libere potest de bonis suis catholico collegio relinquere pro libito voluntatis. Bal.

I. IMP. CONSTANTINVS Augu. ad populum. [*]

HAbeat vnusquisq; [h] licentiā, sctīssimo catholico venerabilique cōcilio † [i] decedens bonorū [*] qđ optauerit relinquere: & nō sint cassa [k] iudicia ei⁹. Nihil. n. est [l] quod magis hoib⁹ [*] debeať, q̃ vt supremę volūtatis (post quā [m] iā aliud velle nō pn̄t [n]) liber sit stylus, [o] & licitū, quod iterū non redit, arbitrium. [p] PP. V. Non. Iul. Romæ, Crispo. II. & Constantino. II. Cæs. Conss.

II. IMP. GRATIANVS, Valenti. & Theod. AAA. Pancratio præfec. vrbi. [*]

NEmo, [q] aplorū vel martyrū [r] sedem [s] humanis

[k] Nō sint cassa.] Ob hoc ipsum q̃ relictū est ecclesiæ, vel simili collegio, si nō alia rōne sit vallatū testamētū, vt. j. eo. l. gn̄ali. & j. tit. j. l. si qs psbyter. & i Auth. de sāc. epis. §. siqua mulier. coll. ix. & j. de inof. test. l. si qn̄. i pri. aliàs verò si alia rōne deficit, n̄ valet: [l] vt ff. de leg. j. l. nemo pōt. & de administ. tut. l. qdā decedēs. i pri. & de cōdi. instit. l. qdā i suo. i pri. & j. vt in pos. leg. l. scire. in fi. & ff. ad Trebel. l. sed sciendum. & ff. de inoffi. testa. l. Titia.
[l] Nihil. n. ē.] fauent⁹ relicto gr̄a ei⁹ cui qd reliquit, vt dictū est: quoniam & testātis gratia fauorabile est relictum: vt sequit̃. in Qui.] s. volūtatē.
[m] Nō possunt.] morte superueniente.
[n] Stylus.] idest dispositio in scriptis.
[p] Arbitriū.] sine scriptis. Sed ꝯ. est huic legi. j. de Iudæis. l. j. & de hæredi. institu. l. collegiū. Sed illud i illicitis, quib⁹ nō pōt relinqui, licèt possit cuilibet singulariter de collegio qn̄ nō ē phibitū rōne sectæ, vel quia nō est à lege, vl̄ à senatu, vl̄ à pricipe approbatū: vt. ff. de reb. du. l. cū senatus. ff. de colle. illi. l. qui illicitum collegium. Alia ratio sumi potest. j. de Iudęis l. nemo. ij. Accur.
NEmo.] Plana ē. Vel pone casū tribus modis, vt no. in gloss. sequen.
[q] Nemo aplorū.] vl̄ aliorū sctōrū ecclīas vl̄ reliquias. Quid ergo si ꝯ factū fuerit? R̄n. ex ordinē punietur: vt ff. de pęnis. l. sanctio legū. Itē nihil valet qđ agitur. j. de le. & cōsti. l. nō dubiū.
[r] Vel martyrū.] vel confessorum, vt j. l. proxi.

† ADDITIO. Sic DD. præter Bart. Doctores vero iuris canonici aūt valere ad quācūq; cautam piā omissa solennitate tā in ecclesiastico q̃ sæculari foro, vt scribunt in c. cum omnes. & c. relatū. ext. de testa.
[*] C. T. 16. 2. 4.
† Idest ecclesię, episcopis. n. nondū licebat eo tempore, vt ait Ambrosius aduersus Symmachum, & liquet ex C. T. verū id correctum est per l. 13. j. ea. sm lectionem quam sequor vt veriorē. Contius.
[*] seruata tamen liberis legitima. Salycetus.
[*] al. Cynegio P. P. C. Th. 9. 17. 7. ps l. nemo. j. de relig.

[s] Sedem.] id est. sepulturam.
[s] Sedem.] Sedes apostolorum est ecclesia quia reliquiæ eorum sunt in ecclesia.

Concessam

a Cõcessam].i.ipsam ecclesiã ad sepeliẽdũ. Vl̃ dic ad morãdũ laicis i choro cũ clericis dũ faciũt offĩu: vt ex̃ de vi.& ho.cle ri.c.j. Vel habitare in his ꝓhibet, vel ẽtũ i his hẽre, vt ĩ. ꝓxi.

b NEmo.]Pone casum duobus modis vt no.in gloss. Martyres].i.ecclesias martyrum, vel dic.i.reliquias. recte.Cont.

A Vltimò ponit. Ex hac l.nota ꝙ oĩa dẽt facere princeps cũ cõ silio suorũ baronũ & sapiẽtũ.facit l.ſi dubiũ.ĩ. de legi. Pau.

t Perpenso.]vt neque respublica nimis oneretur,& ꝙ honor ecclesijs exhibeatur.Ir.

u Perscribere.]idest perfecte scribere.

† sic ĩ oĩbus. quidã tñ legere malunt, humandis, vt d. l.nemo. ĩ. de religio.& quia sic legitur in Co. The. Idéquoq; iusserat Carolus Magnus, sed iure canonico hodie nõ seruatur. 13. q.2.c. nullus. Ant.Cõt.

c Distrahat].i.vẽdat vel aliorũ sctõrũ ecclesias, vl̃ reliquias. Quid ergo si ẽ factũ fuerit? Rñ.ex̃ ordinẽ punient, vt ff. de pœnis.l.sanctio legum. Item nihil valet qđ agitur, vt ĩ. de leg.& consti.l. non dubiũ.

d Mercetur].i.emat.

NOn plures]Pro casu huius l.diuide tã in tres ptes. Primò dicit certũ numerũ esse in ecclia constituẽdũ. Scdò ꝙ nulli addanẽ, eligantur, aut substituanẽ donec redeãt ad dictũ numerũ, cũ plures sint. Tertiò dicit, ꝙ illi qui sunt vltra numerũ, nõ hñt priuilegiũ, qđ hñt itra numerũ constituti. Ex hac l. nota ꝙ priuilegia cõcessa clericis cẽsenẽ cõcessa vel fauore ordinis clericalis, vl̃ fauore ecclesiæ: iõ nõ pñt eis renunciare ꝑm Pau.

e Nõgẽti]cũ forte ibi ẽẽt maior numer⁹,& vltra facultates ecclę.

f Decani.] Decanus dici⁹ à decẽ, ꝗ decẽ ꝑest, sed tracta appellatione significat eos q̃ dñr canonici.

† corpib⁹ existimet esse cõcessã. D.III.Kal.Aug.Heracleę, Euchario & Syagrio Coss.

III. IMP. HONORIVS & Theod. AA.

NEmo martyres [b] distrahat, [c] nemo mercetur. [d] D.IIII.Kal.Mar. C.P.Honor. N.P.& Euodio Conss.

Numerus taxatus in ecclesijs ꝓsumitur taxatus scdm̃ facultates ecclesiæ, iõ non est excedendus. unde recepti ĩ numerũ, nõ habẽt iura nec priuilegia aliorũ canonicorũ.h.d.scdm̃ Bal. vel sic. In ecclesia non dẽt esse maior numerus q̃ patiãtur facultates ipsius. Et si sint aliqui vltra numerũ, dẽt expectari ꝙ moriãtur, & in loco eorũ debent substitui. Item recepti vltra numerũ etiam per suffragia potentium, non gaudent priuilegijs eorum qui sunt intra numerum: quæ priuilegia videntur in fauorem ecclesiæ cõcessa. hæc dicit secundum Pau.de Cast.

IIII. IIDEM. AA. Nicceno. P.P. †

NOn plẽs q̃ nõgẽti [e] quinquaginta decani [f] sacro sctẽ hui⁹ amplissimę [g] vrbis deputenẽ ecclĩæ: [h] nullíq; his [i] addendi [k] vel mutandi vel in defuncti locum substituendi pateat [l] copia: nulli alij [m] corpatorũ ꝑter dictũ numerũ

B ꝑ patrocinia [n] imunitate [o] cõcessa, negatáq; oĩ nouationis [p] facultate siĩa [q] vidicãdi his [r] q̃ in honorẽ vl̃ necessaria obsequia sacrosãctę ecclę indulta [s] sunt. D.VI.Kal.Sep. Eudoxiopoli. Honor. A. VIII.& Theo.Iuniore A.II. Conſ.

A sordidis munerib. & superindictis & etiã ab extraordinarijs ecclesia sit immunes, pœna excõicationis & ꝑpetui exilij cõtra facientibus imminẽte. h.d.scdm̃ Sal. vel sic. Ecclesia nullũ onus agnoscit nisi ordinariũ, & propter subitũ aduentũ principis. Iac.But.

V. IIDEM. AA. [illegible]

PLacet [t] rõnabilis ɔsilij tenore ꝑpẽso, [t] districta moderatione ꝑscribere [u] à qb⁹ spãlr necessitatib. [x] singularũ vrbiũ [y] ecclĩæ hẽanẽ imunes. prima [z] qppe illi⁹ vsurpationis [a] cõtumelia depellẽda est, ne ꝑdia [b] vsibus cælestiũ secretorũ dedicata, [c] sordidorũ [d] munerũ [e] fæce vexenẽ. nil extra C ordinariũ abhinc, [f] superindictũve [g] flagitetur. nulla translationum [h] † sollicitudo signetur. [i] postremo nihil ꝑter

x Necessitatibus.]ꝑsonarum vel rerum.

y Vrbium.]extra Italiam. nam in Italia oẽs sunt priuilegiatæ, vt ĩ. tit.j.l.de his.

z Prima.] à sordidis, ab extraordinarijs, à superindictis, à translatione est ecclesia immunis. Et dic vsurpationis quo ad ecclesiã, nõ quo ad alios.

a Vsurpationis].i.iniustæ exactionis, vt ĩ. tit.j.l.ij.in prin.

b Prædia].s.ecclĩarũ.

c Dedicata].i.ex quorũ fructib⁹ fit Eucharistia. si autẽ ad hoc nõ sint designata, aliud est, vt ĩ de exac. trib.l.fi.lib.x. & est ẽ. Vel dic ꝙ ibi erant diuina ꝑdia.i.ꝑtinẽtiũ dñi imperatoris. nõ ãt ecclĩæ, illa q̃ dẽ pñt fieri fiscalia, vel ibi non de sordidis.

d Sordidorũ.] calcis coquẽdæ, vel arenæ fodiẽdæ. custodia aquæducti⁹, calefactio balnei, vt ff.de mu.& hono. l. munerũ. ij.§.inter personalia.

e Munerũ.] Quid sit munus, dic vt.ff.de verb.sig.l.mun⁹.i.&

CT.16. 2.40.

† Hęc lex est canonizata.16. q.1.c.placet.

al. perscribere.

Munera sordida.

† tran slatione.

Addictio.

g Ampliſſimæ.]scilicet Constantinopolitanæ.

h Ecclesię].s.Cõstãtinopolitanæ.& sic est hæc lex localis, sed idẽ est hodie & in alijs ecclesijs, vt ꝑ facultatib⁹ ecclesiæ cõstituanẽ, vt ĩ. tit.j.l.in ecclesijs.& in Auth.de mẽsura or. cle. col.iij.& i Auth.quõ opor.epĩs.§.sed neq;.co.j.& ex̃ d vita & ha.cle.c.qm̃ vt ait script.& i Auct.vt dẽter.sit nu.cl.co.j.i pri.

i His.]nongentis quinquaginta. Accursius.

k Defuncti.]q erãt vltra numerũ, debẽt venire ad numerũ.

l Pateat copia,] Donec perueniatur ad hunc numerum. sic & ĩ. de aduo.diuer.iudic.l.petitiones.

m Nulli alij.]quasi dicat, si qui vltra prædictum numerum in prædicta ecclesia fuerint incorporati, id est in eo corpore assignati, non habeant immunitatem, id est priuilegium.

n Per patrocinia].i.auxilia aliquorũ quæ priuilegia habent D alij intra numerũ constituti. Vel dic, si quis fuerit incorporatus per patrociniũ alicui⁹, nõ gaudet immunitate qua gaudẽt alij intra numerũ cõstituti.& patrocinia vel ꝑcedẽtia, vl̃ sequẽtia determinat. Et dic ꝑ patrocinia.i.adiutoria aliorũ.

o Immunitate.]idest priuilegio.

p Nouationis.].s.introducendo nouitatem aliã, q̃ hęc lex dicat.ad vindicãda similia.& alij hñt nouationi.i.eis q de nouo admittunẽ vltra ꝑdictũ numerũ.

q Similia.]scilicet priuilegia.

r His.]scilicet priuilegijs. Accursius.

s Indulta sunt.]sic ergo priuilegium clerico concessum præsumitur ecclesiæ concessum, quod & ad alias acquisitiones trahi potest, vt ĩ. tit.j.authen.licentiam.

PLaceat.]Hæc lex septẽ dicit. Primò pollicet quæ munera subeat ecclesia, vel nõ. Secundò excusat eã à sordidis. Tertiò ab extraordinariis. Quartò à superindictis. Quintò à trãslatione ꝑdij in fiscũ. Sexto generaliter à quolibet ꝑter duo.

ij. Munerũ alia angaria, alia parãgaria, alia rerũ, vt ff. de mune.& hono.l.munerũ. Prima duo non subit ecclia vl̃ ecclñasstici, vt ĩ.ti.j.l.ij.§.ad parãgariã.& l.ꝑsbyt.& hęc pñt dici sordida quo ad ecclĩã, vt hic, nisi i duob⁹ casib. vno si ad necessitatẽ, altero si ad publicã vtilitatẽ, vt l.ad instructiones.& l.iubem⁹ nullã.& l.neminẽ j e. Alia duo licẽt ad publi. vtilitatẽ respexerit. Rerũ vero ordinariũ subijt ꝑter supindictũ: qđ ẽ ordinariũ. vt ĩ.đ iud.l j.l.x.& đ exc.tu.l.vi.& đ mune. pa.l. ꝑfessio.& l.ẽt.li.x. Sec⁹ si exordinatiũ, vt hic, nisi, vt mõdixi, i aliis.& hoc i ꝑuscialib.dixi vbi alij.s.& laici regulr oĩa subeũt, à ꝑsonalib⁹ aũt facile quis, excusaẽ, vt ꝑ tot.ti.de vaca. mu.& de iur.immu.inter quos notaui diñ, vt in rub.de iu. immu. Sed primũ nõ eritãt, vt ff.de va.mu. l.sunt munera. cũ cõcor.nisi spãli beneficio principis, vt ibi. & ĩ. de his q̃ à pri.va.l.j.li.x.vel veteri iure scripto, vt ĩ.ti.j.l.j. & ff.de mu.& ho.l.munerũ.ij.§.patrimoniorũ.& no.i d.l.sunt munera.

Additio.

Extraordinariũ].i.ex̃ legitimũ canonẽ, vt puta princeps filio sibi nato vel vxore ducta, ꝑcipit subditis vt sibi cõferãt aliquid, puta aurũ vel argẽtũ vel forte vnũ bouẽ: quia facit magnũ festũ & magna cõuiuia ꝑ filio sibi nato, vl̃ vxore ducta.

f Abhic].i.ab hoc tpe i antea. Et dic, exordinariũ.i.ex̃ ltimũ canonẽ, vt quia principi sit natus filius, vnde collectã facit.

g Superindictũ].i.superimpositũ ab imperatore tpe sterilitatis. sed cuiusmodi est ecclesiæ priuilegiũ, cũ à nullo sit exigẽdũ, vt ĩ.li.x. de superindictis.l.j. Rñ. à nullo exigiẽ sine auctoritate principis. ab ecclesia ãt ẽt cũ principis auctoritate nõ hoc exigere,& est ordinariũ vt in l.j.de sup indi.li.x.dñ. Acc.

Superindictum.

h Trãslationũ].i.nõ timeat ecclia, nec sit sollicita ꝙ trãsferat in fiscũ ꝑdiũ ob cessatiõe tributorũ ẽt debitorũ, nedũ inde bitorũ. Sed ẽ. ĩ.tit.j.l.de his. Sol. ibi ꝑd cler. hic ecclię. Alij dicũt q hęc l.tm̃ de his ꝑdiis dicit ex quib⁹ ꝑuenit corp⁹ Chri.

i Signetur.]id est deputetur.

† Vallitur hic Acc.& Alciatus cũ sequutus in hac interpretatione. nã de nani erãt mercatores & corporati q destinati erant faciendis sumptib. funerũ: vt apparet ex No uc.43. & No. 59. Contius.

† Al. Cyragio. PP.

Canonicam.

a Canonicam.] canon .i. regula. inde canonica .i. regularis, vt qa nascitur filius principi, vel facit filiũ militẽ, vel facit nuptias. Etiã dr canonica qñ vel ꝑ capitib⁹ aialiũ vel seruorũ, vel ꝑ reb⁹ suis pstat collectã. Sed nõne hospitis recipiẽdi est canonica & pˀmonialis, & sic ꝫ. ꝟ. tit. j. l. j. Sol. vt ibi. Itẽ hæc cotri gitur vt i cõstit. Frid. itẽ nulla cõitas. ꝟ. tit. j.

b Illationem] .i. ordinariam tributum.

c Quam aduẽtitiæ.] repete, & pter. sisis le ctio est. ff. de adop. l. si arrogator. §. j. Sit ac illud, quã, refert ad canonicã illationẽ, falsum esset: quia quod hæc sarcina posicit, nõ est canonicũ, sed extraordinariũ.

d Necessitatis] .i. nisi Iperatorẽ ad eas par tes venire cõtigerit, & ei aliquid necessa rium fuerit, vt ꝟ. eo. l. nemi. nem.

e Fũctionib⁹] .i. pstationib⁹ vł solutionib⁹.: vt. ff. si cer. pe. l. ij. §. j.

f Cõtrauenerit.] qa e xegerit qd nõ dbuit.

g Acrimoniã] .i. excõicationẽ: q sic dicta est, qa a gremio nrīs ecclæ eijciunt excommunicati. vel acrimoniam sic dictam, quia eos arcet.

h Deportationis] ꝟ. ꝟ. ti. j. l. fi. ecclæ. ꝫ. Sol. vt ibi. Et potes hic distinguere vt in summa Azo.

[O] Mni innouatione] CASVS. Hęc l. dicit ꝙ cessante oi innouatione seruẽtur antiqui canones facti pro ecclesijs. sed si quid dubietatis emerserit circa dictos canones, termine tur cõsilio antistitis Constantinopolita.

Oĩ innouatione.] qa forte erat facta ab aliquo tyranno noua lex, quòd canones desierunt esse i vsu.

Vetustatem] .i. priuilegia.

Canones.] q desierãt ẽe i vsu, & inoua ti sunt ꝑ priuilegiũ.

Emerserit] sup his aliquis canonibus.

Nõ absq;] iterpõ ẽ.

Antistitis.] id est patriarchæ.

Quæ.] scilicet vrbs.

Prerogatiua. ar. ꝫ. ꝫ. ti. j. l. victor, &c. aliàs, nos redd ẽres. J me. co. vbi dicit i oib⁹ seq. sc. ap. btitudinis vrbs. Sed ibi i ecclia subsit: hic i ciuitate, ꝙ ñ subsit. Et facit ad hãc l. ꝟ. de leg. cõ. l. humanũ, ff. d fideic. lib. l. itaq;. & ff. d pt. stip. l. i pro. & ff. ap. l. ab exec. i pri. & ꝟ. de priui. vrb. Cõstãtinop. l. j. lib. xj.

Sacerdotali.] episcoporum.

Iudicio.] scilicet interpretaturo non absque &c.

Reseruari.] In prima parte huius. l. cõfirmat canones datos ecclesijs Oriẽtalib⁹ q erãt ante decretum. Secunda plana est.

canonicã [a] illationẽ, [b] & q̃ [c] aduẽtitię necessitatis [d] sarcina repẽtina poposcerit, eius functionib⁹ [e] ascribatur. Si quis cõtrauenerit, [f] post debitæ vltionis acrimoniã [g] q̃ erga sacrilegos iure ꝓmẽda ẽ, exilio deportationis [h] perpetuo † subdatur. Dat. VIII. Kalend. Iun. Rau. Honorio. VIIII. & Theodosio V. AA. Conss.

Interpretatio canonis vel statuti, de cuius mẽte dubitatur, pertinet ad cõditorẽ & canones sunt in sæculari foro seruãdi. h. d. secundũ Bal. vel sic: Innouata contra canones hic inualidatur, & eius est interpretari cuius est cõdere, vel condita rei authoritatẽ impertiri. h. d. ibi. antistes, qui prædictos canones fecerat vna cum imperatore, vel de eius licentia, secundum Iac. Butr.

VI. IIDEM AA. Philippo præfecto prætorio Illyrici.

[O] Mni innouatione [i] † cessante, vetustatẽ [k] & canones [l] pristinos ecclasticos q vsq, nũc tenuerũt, etiã per oẽs Illyrici ꝓuicias seruari pcipim⁹: vt si q d dubietatis emerserit, [m] id oporteat (non absq; [n] sciẽtia viri reuerẽdissimi sacrosãctę legis antistitis [o] ecclesiæ vrbis Cõstãtinopolitanæ, * q̃ [p] Romæ veteris pꝛogatiua [q] † lætatur) cõuentui sacerdotali [r] sanctoq; iudicio [s] * reseruari. [t] Dat. pridie. Id. Iul. Eustathio & Agricola Cõss.

Ecclesia tenetur conferre & contribuere ad refectionem pontium & viarum. h. d. secundum Bald.

VII. IIDEM AA. Asclepiodoto.

[A] D instructiones [u] † itinerũ pótiũq, [x] etiã diuinas [y] domos & venerabiles ecclesias tã laudabili titulo [z] libẽter ascribim⁹: [a] qa nõ est inter sordida munera numeratũ. D. XV. Kal. Mar. CP. Asclepiodoto & Mariniano Coss.

Munus capitationis Thessalonicẽsis ecclesia nõ cognoscit, sub prætextu tamen sui priuilegij nõ dẽt cõmittere fraudẽ. h. d. secũm Bal. vel sic, Ecclesia sub prætextu priuilegij sibi concessi non debet priuatos a muneribus defensare. h. d. secundum Salycetum.

VIII. IMP. CARVS. Præsidoro præfecto prætorio. *

[S] Acrosctã [b] * Thessalonicẽsis ciuitatis ecclia apertè sciat ꝓpriæ [c] tm̃mõ capitationis [d] modũ beneficio nři numinis subleuãdũ: [e] nec exñeorũ [f] grauamine [g] tributorũ [h] rempublicã ecclesiastici nois abusione [i] lædendã. D. VI. Id. Octob. CP. Victore V. C. Cos.

Implens diuinũ officiũ solo nomine non debet gaudere priuilegio clericis concesso, immo alius debet subrogari loco eius, de voluntate tamen primatis illius. Sal. vel sic, Qui non seruit ecclesiæ, vel fingit se esse clericum, & non est, non debet priuilegio clericorum gaudere, sed eius loco est alius subrogandus. h. d. secundum Iac.

IX. IMP. THEO. & Valẽtinia. AA. Cyro præfecto vrbi.

[Q] Vi sub ptextu * [k] decanorũ † seu collegiatorũ, cũ id mun⁹ nõ ipleãt, alijs se muneribus conant subtrahere, [l] eorũ fraudib⁹ credim⁹ esse obuiãdũ: [m] ne qs sub spẽ muneris [n] qđ min⁹ [o] exsequit, alterius muneris onerib⁹ releuet: ne argentariorũ vel numulariorũ munera dclinent ab his q dici tm̃mõ [p] collegiati vel decani [q] festinãt. Ioq; si qs eorũ sub nudæ appellationis velamine collegiatũ seu decanũ se appellat, sciat pro se alium subrogãdũ, q pdicto muneri [r] sufficiens approbet: subrogatione [s] videlicet loco memoratorũ vel eorũ [t] qui moriunt,

u Ad instructiones] Hęc l. plana ẽ: iõ pone casum ꝑ teipsũ.

u Ad instructiones itinerũ.] an pro quolibet itinere faciẽdo? Rñ. non, sed pro illo. s. publico, ꝑ qd publice transit.

x Pontium.] de nouo faciendorum, vel etiã reficiendorum.

y Diuinas.] Nostras, scilicet & iperatricis. & facit ꝟ. de priui. do. Aug. l. absit. lib xj.

z Titulo.] an ad muros ciuitatis? Resp. vt ꝟ. de quibus mune. ne. li. se excusa. l. fi. lib. x. †

a Ascribimus] .s. nos de ann. & tri. l. j. li. x.

S Acrosctã] CAS. Dicit hic iperator ꝙ ecclia Thessalon. excusat à tributis, & hoc bñficio spãli, ita tñ vt res aliorũ non dicat suas: ne sic frau det fiscum.

b Sacrosancta.] hæc lex localis est.

c Propria.] tm̃mõ ergo: ea spãle est ꝙ nõ pstat tributa, falsis ꝫ. vt ꝟ. d exac. tri. l. fi. li. x. & ꝫ. eo. l. placet. & facit ꝟ. de anno. & tribu. l. fi. lib. x.

d Capitationis.] hominũ vel aialiũ, qa forte ꝑ quolibet capite aialis vel hois soluebatur aliquid.

e Subleuãdũ.] ab ea.

f Exñeorũ] .i. aliorũ.

g Grauamine] qa grauẽ ẽẽt reipublicę, si ñ habitur ab alijs exñeis.

h Tributorũ] q ex ordine debẽt ipẽdere.

i Abusione] quia diceret ecclia, hęc prædia mea sunt, cũ ñ sint.

Q Vi sub ptextu] CAS. Laicus qdã fecit se eligi I canonicũ scti Petri, vt euitet munera laicorũ. an euitet? Rñ. imperator ꝙ nõ, immo alius canonic⁹ eligat qui videatur idoneus epo ex primatibus ecclesiæ illius.

k Qui sub ptextu] .i. velamine: cũ id qđ ad decanos ipectat, non impleant, cũm nesciant officium.

l Subtrahere.] quod faciunt laici.

† An clerici teneã tur ad custodiam murorũ: vide c. 2. cũ ibi no. per doct. extra de immu. ecc cle.

* Aliàs, Imperator Theo A. Isidoro. PP. Illyrici.

* CT. 11. 1. 33. pars l. vl. ꝟ. de anno. & tributis. lib. 1 o.

* pars l. 1. ꝟ. de collegiatis. li. 11.

† quinĩ illi fuerint, nota ui. ꝫ. ad l. 4. huius titu.

m Obuiandũ.] nõ. n. ptextu liciti debet venire ad illicitũ: vt hic, & ff. de via pu. re. l. j. §. si qs. & d offi. pũ. l. illicitas. i §. sllicita. & i Auth. vt iud. siue quoquo suf. §. ꝙ & primat⁹. co. ij.

n Muneris.] vt muneris laicorum.

o Minus.] id est non.

p Tantummodo.] & non sunt.

q Decani.] & non sunt, quia illud officium non faciunt.

r Muneri.] quo ad decanos vel ad collegiatos spectat.

s Subrogatione.] scilicet facienda in locum memoratum.

t Eorum.] repete, in loco.

Primatum

a Primatum.] genitiui casus pluralis numeri.

b Admissa.] si n. monachũ sc̃ti Proculi monachi sc̃ti Felicis volũt eligere vel in monachũ, vel in decanũ, débit iudiciũ abbatis sc̃ti Proculi interuenire, & cõsensus ei⁹ q̃ est primas subrogãdi. Si vero districtiorẽ habitũ vellet eligere, posset etiã sine consensu primatis. Itẽ no. q̃ p legẽ istã excluditur à professione q̃cũq; mun⁹ refugit occasione religiõis. & facit ad hãc l. i Auth. de sanc. episco. §. si monach⁹. coll. ix. & j. de collegiatis. l. vnic. li. xj. & j. de anno. & trib. l. fi. li. x.

c Iudicio.] id est habita licentia.

d Dispositiõe.] i. lege

IVbem⁹.] CASVS. Hæc lex tria dicit. Primò q̃ in aduẽtu felicis embolæ, i. cũ milites Romani qui pp̃ supabũdãtiã militũ mittebant̃ i exercitũ, null⁹ poterat nauẽ suã capacẽ vltra duorũ milliũ modiorũ excusare p rebus, spẽb⁹, vt armis portãdis siue reportãdis ad expeditionẽ exercit⁹, & hoc quocũq; priuilegio, aut dignitatis seu pietatis fauore. Secũdo dicit q̃ si q̃s ĩpetrauerit à princípe rescriptũ seu annotationẽ aut pragmaticã sanctionẽ, vt nauẽ suã possit excusare, q̃d nõ valet: q̃a tale rescriptũ p fraudẽ p̃sumit̃ ĩpetratũ. Tertiò dicit q̃ si q̃s suã nauẽ i aduẽtu felicis ẽbolæ excusauerit, illa nauis dẽt publicari in fiscũ: & ita id nauigij q̃ excusat̃ publicatiõe corrigit̃.

primatũ[a] eius qui subrogat̃, admissa[b] iudicio: [c]ab hac dispositione[d] nemine se excusante sacrosc̃tarũ eccl̃iarũ reuerẽtia. D. X. Kal. Apri. Theo. XVII. & Festo Coss.

Negligẽtia prælati nocet ecclesiæ: & rescriptũ contra publicã vtilitatẽ impetratũ est ipso iure nullũ. h. d. secũdũ Bal. vel sic: Nauis ecclesiæ nõ excusatur ab onere ferẽdarũ rerũ vel personarũ ex republica. Et illa quæ subtrahitur, publicatur. h. d. secundũ Bar. Vel sic: Nauis ecclesiæ nõ excusatur ab onere ferendarũ rerũ vel personarũ pro republica: & illa quæ subtrahitur, publicatur. h. d. secundum Paulum de Cast.

B

X. IIDEM AA. Florentio. P. P.

IVbem⁹ nullã nauem vltra[e] duorũ milliũ modiorũ capacẽ añ[f] felicẽ embolã[g] vel publicarũ spẽrũ[h] trãsuectionẽ, aut priuilegio dignitatis[i], aut religionis[k] ĩtuitu, aut p̃rogatiua[l] p̃sonæ[l] publicis vtilitatib⁹ subtractã[m] excusari posse: nec si cæleste[n] [o] proferat̃ oraculũ,[p] siue annotatio[q] sit siue diuina pragmatica sanctio, puidẽtissimæ legis regulas excusare[r] débit. Q̃d ẽt in oib⁹ causis cupim⁹ obseruari: vt gñalr̃ si q̃d hmõi[s] ͻ i⁹ vel vtilitatẽ publicã in quolibet negotio, pferat̃, nõ valeat[t]. Quicquid. n. i fraudẽ isti⁹ legis quolibet mõ fuerit attẽtatũ, id na

C

No. ex hac l. i vers. nec si cæleste. q̃ rescripta ĩpetrata ͻ pub. vtilitatẽ ñ valẽt, nec ẽ eis obediẽdũ. q̃d itellige ẽt si cõtineãt clausulam, non obstante aliqua lege vel statuto. Pau. hic.

e Vltra.] scilicet quantitatem.

f Ante.] id est contra.

g Embolã.] i. militũ superabundantiã. nã tot nascebant̃ in vrbe Romana, q̃ pp nimietatẽ oportebat aliquos alibi trãsmitti. sic & dr̃ annus embolismus. s. annus superexcrescens.

h Specierum.] vt annona vel arma.

i Dignitatis.] quia sit episcopi.

k Religionis.] quia sit ecclesiæ. Accursius.

l Personæ.] quia sit marchionis.

m Subtractam.] de facto, & non de iure. Accursius.

n Cæleste.] i. principis, qui est quasi deus. Cœlestis enim deus in cœlis est, ita princeps in terris.

o Contra.] id est in contrarium.

p Oraculum.] id est rescriptum.

q Annotatio.] rescripta omnia possunt dici oracula aliàs annotatio, vt quæ fit paucis adhibitis. aliàs pragmatica, vt quæ aduocatis patricijs & palatinis in modum causæ facta examinatione conceditur. & hæc omnia possunt dici oracula.

r Excusare.] alias expugnare, id est excludere.

s Huiusmodi.] s. annotationib⁹ vel pragmaticis sanctionib⁹.

t Non valeat.] vt j. si contra ius vel vtilitatem pub. l. fi. & j.

A

de preci. impe. of. l. nec damnosa. Accursius.

u Corrigimus.] istud delictũ corrigim⁹. No. ecclesiã i hoc casu pati dãnũ p factũ p̃lati, sicut & alis: vt i Auth. vt cũ de ap. cog. §. si quis de p̃dictis. col. viij. & in Auth. de san. epis. §. si q̃s rapuerit. coll. ix. Vel dic. q̃ administratores ab ecclesia conuenient̃: q̃a delictũ ẽ p̃sonæ, nec dẽt redũdare in dãnũ ecclesiæ. xvi. q. vj. c. si episcopũ. & ar. j. e. l. iubem⁹. ij. §. œconom⁹. sic & in tutore. vt j. de iudi. l. pperãdũ. §. sin verò causæ. & j. vñ vi. l. meminerit. & ff. de eo. pe. quẽ sa. erit. l. fi. ij. rñ. Vel dic tertiò q̃ delinquẽdo põt ecclesia cõditionẽ suã facere deteriorẽ nõ ͻhendo super alienationib. mobiliũ vel quasi mobiliũ, vt i minore xxv. an. patet. Sed nõ dãnificat ecclesiã vni⁹ clerici pactũ vel dlict̃, vt dictũ ẽ i tutore: s; solum delictũ. & sic loquitur hæc lex.

uigij q̃d excusat̃, publicatione corrigim⁹.[u] Dat. Theod. A. XVII. & Festo Coss.

Ante felicẽ embolã nullus ab angarijs & parãgarijs, etiã si sit ecclesia, excusatur. h. d. sc̃dm Bal. vel sic. A muneribus incũbentibus propter principis aduentũ res ecclesiæ nõ sunt immunes. h. d. secũdũ Pau. de Ca.

XI. IIDEM AA. ad Taurum præfectum prætorio.

NEminẽ[x] ab angariis,[y] vel parãgariis,[z] vel plaustris,[a] vel quolibet munere excusari p̃cipim⁹, cũ ad fœlicissimã expeditionẽ nr̃i numinis oim puĩcialiũ p loca quã iter arripim⁹, debeãt solita nobis ministeria exhiberi: licèt ad sacrosanctas ecclesias possessiones pertineant. Dat. XIII. Kal. Mart. CP. Valen. A. V. & Anatolio Coss.

NEminẽ.] CASVS. Imperator facit trãsitũ p aliquã prouicnã vel aliqua loca: & mãdat q̃ oẽs coloni p̃diorũ reficiant viã, vel q̃ exhibeant plaustra sua. nunq̃d ab istis muneribus, angariis & parãgarijs excusabunt̃ coloni ecclesiarũ? Certe nõ: cũ ptineãt ad publicam vtilitatẽ. Viui.

x Angarijs.] q̃ sunt i operis personarũ. It.

y Parãgarijs.] i. q̃b⁹ vtrũq; vertit̃. s. opera p̃sonarũ, & rerũ ĩpẽdia. Sed ͻ j. tit. j. l. ij. Sed ibi solue. Itẽ excipe ab hac l. milites & veteranos, vt ff. de mun. & ho. l. fi. §. pe. & fa. j. de cursu pu. null⁹. ij. li. ij. & j. de q̃ mu. vel p̃s. ne. l. j. li. x. An ergo q̃d accepit gualdana. i. exercit⁹ ĩperatoris, iuste alienet̃ ab eo q̃d vr̃, vt hic, arg. ff. ad l. Rho. de iac. l. ij. §. ij. in fi. vbi dicit cõicãdũ tpe necessitatis. Itẽ q̃ filij Israel accipiebãt spicas alienas. vj. q. iij. c. scriptũ. de cõs. di. v. c. discipulos. Itẽ & oia sunt princi

D

pis, in Auth. q̃uo opor. epi. § illud. quidẽ. col. j & j. de quadr. p. l. fi. & ff. de iudi. l. nõ aliàs. § si. & ff. de ver. obl. l. si stipulat⁹ fuero p te. Sed ͻdicas, q̃a nõ valet alienatio, q̃a debẽt illi de exercitu se p̃munire: & si q̃d deest, a cõitatib⁹ terrarũ debẽt exigere. nec. n. ide iniuriarũ &c. vt j. vñ vi. l. meminerit.

a Plaustris.] in reb. tantum siue personis: sed impendio suo.

XII. IIDEM Valen. & Martian. AA. Palladio præfecto prætorio.

PRiuilegia[a] q̃ gñalib. cõstitutionib. vniuersis sacrosanctis ecclesijs orthodoxe religionis retro[b] pricipes[c] p̃stiterũt, firma & illibata in ppetuũ[d] decernimus custodiri.

Omnes sanè pragmaticas[e]

Priuilegia concessa clericis confirmantur, leges contra ipsos tolluntur, eleemosynæ debentur. h. d. vel sic. Priuilegia ecclesiarum confirmantur, inducta in contrarium tolluntur, & eleemosynæ consueta dari mãbentur. h. d. secundum Pau. de Cast.

PRiuilegia.] CASVS. Hæc lex tria facit. Primo confirmat priuilegia concessa ecclesi. Secũdò reuocat q̃ ambitiosè ͻ sacros canones sunt statuta. Tertiò salaria ecclesijs de publico consueta præstari confirmat. Secũda ibi, oẽs. Tertia, ibi quia &. No. ex hac l. q̃ vbi lex est cõtraria canoni, debet seruari canon, & non ius ciuile, circa quod dic vt per Bal. hic.

a Priuilegia.] constitutionibus nostris & aliorum posita.

b Retro.] ante nos.

c Principes.] catholici.

d Custodiri.] priuilegia ecclesijs concessa confirmat, vt j. titu. j. l. omnia. & j. de leg. & consti. l. ij. Accursius.

e Pragmaticas.] factas a quodam infido vel tyrãno principe.

Ambitiosis

Margin notes:

† i. Iterum collocata est hæc lex j. lib. xi. tit. 3. l. vlc.

* al. priuilegio.

Cœlestis.

Oraculũ.

Annotatio.

Pragmatica.

Ecclesia an debeat damnũ pati p factum prælati.

* pars. l. 2. j. de his q̃ num. &c. j. lib. 10.

Angaria.

Parangaria.

* valitura

i Iste tres leges allegantur in glo. sic inducunt̃ sm Bart. hic quod licet dño & eius familiæ, vt non aliàs & l. stipulatus. alleg. in gl. sed imperator põt licitè accipe. q̃a oia principis esse intelligũtur, vt l. fi. in gl. allegata. ergo licet eius familiæ.

a Ambitiõis.]vt q̃a prĩceps ambit aliq̃d reuerẽtię vł honoris
a Ambitionis.]qđ ẽ p̃sumẽdũ, vt in authẽ. hic posita. Succũ bit ergo lex canoni, vbi est ei ꝯ ria, vt hic.& in Authẽ. vt cle. apud pro.epis. §.fi.coll.vi.& in Auth.vt deter.sit nu.cle.§.fi. coll.j.& in auth.hic posita q̃ sic incipit, cassa & irrita &c. q̃ eadem confirmat,& pœnas imponit.

* sanctiones, q̃ ꝯ canones ecclesiasticos interuẽtu gr̃æ vel ambitionis[a] elicitę sunt, robore suo & firmitate vacuatas cessare p̃cipim⁹. Et q̃a humanitatis nr̃æ est egenis ꝓspicere, ac dare operã vt pauperib⁹ alimẽta nõ desint: salaria etiã q̃ sacrosanctis ecclesijs in diuersis specieb.[b] de publico B hactenus ministrata sunt, iubemus nũc quoq; icõcussa & à nullo ꝓrsus iminuta p̃stari[c] libalitatiq; huic prõptissimę[d] ꝑpetuã tribuimus firmitatẽ. Dat.* Aetio & Studio Cõss.

Noua constitutio Friderici Imperatoris. Colla. X.

Statuta contra libertatem ecclesiæ vel ecclesiasticarum personarum, ipso iure sunt nulla: & debent abradi de volumine statutorum. & puniuntur contra facientes. h.d. & ista auth. non ponit ius nouum nisi in additione pœnarum. Bald.

C CAssa & irrita esse denũciari ꝑ totã Italiã[e] p̃cipimus oĩa statuta & cõsuetudines ꝯ libertatẽ ecclesię eiusq; ꝑsonas inductas aduersus canonicas & iperiales sanctiones, & ea de capitularib⁹[f] penitus aboleri mãdat noua cõstitutio:[g] & de cętero similia attentata ipso iure nulla esse decernit. si q̃d ꝯ fiat, pœnæ q̃ statutæ[h] sunt, iminebũt. Sed si ꝑ annũ[i] huius nouellæ constitutionis aliqui inuenti fuerint cõtemptores, bona eorũ per totũ nostrũ imperium im

b Diuersis spẽbus]vt pane, vino, & similib⁹.
c Præstari.]licẽt certã quãtitatẽ nõ adijciat imperator in cõcedendo, tñ valet, sicut in annuo legato. ff de an.le.l.si cui annuũ. & in legato ad viã reficiẽdã, vt ff. de leg.ij. l. q̃dã in testõ ita scripsit. Sed aliud in alio legato & in alijs ꝯtractibus inter viuos factis, vt ff. de ꝟ. ob.l.ita stipulat⁹. in princ. & de iure do. l.cùm post. §. gener. licẽt quidam idem.
d Promptissimæ].i. quàm spõte damus.
C Assa & irrita.] CASVS Hęc cõstitutio tria dicit. Primò dicit & præcipit oĩa statuta ꝯ libertatẽ ecclesiasticã, esse cassa & irrita, eaq; delei de libris statutorũ mãdat. Sc̃dò p̃cipit q̃ de cætero nõ fiãt statuta ꝯ ecclesias: & si fiãt, nullius sint momenti. Tertiò ponit pœnã ꝯ faciẽtibus: & dicit q̃ si q̃ repiant annũ hui⁹ cõstitutiõis ꝯtẽptores, bona eorũ publicabũtur. No. ex hac l. in pri. q̃ in his q̃ sunt nulla ipso iure, cadit cassatio & irritatio: q̃d ponit.i. cassa & irrita fiãt: vt s̃ c. ait. ex lit. non contest. P.
e Per totã Italiã]vbi maxime fiebãt. si tñ alibi in Romano imperio hæc fiant, idẽ est æquitas: erit idẽ iu⁹, vt ff. de ver. obl.l.Titia. i fi.& ad l. Aqui. l.illud.
f Capitularibus.]id est libris statutorum.
g Constitutio.]scilicet hæc.
h Statutæ.]in corpore vnde sumitur istud parum.
i Annum.]ex quo fuit facta hæc constitutio.
k G Enerali.]CAS Sctĩmonialis vł deo dedicata mulier relinquere põt ecclesiæ, vel cuicũq; voluerit iure institutionis vł legati vel fideicõ. in sua volũtate vltima solẽni. Vt. Not. ex hac l. quòd quælibet vltima voluntas etiam sine scriptura valet, secundum Bald. hic.
Generali]dr̃ lex gñalis q̃ vbiq; est seruanda, vt j̃. de tẽp. in integ. resti. l.vlti. Vel dic eã generalẽ, vt dr̃ j̃. de leg. & consti. l.iij.
l Vidua.]quia virum amisit. ff. de verbor. signi. l. malum. §. viduam.& dic quòd deo se dedicauit.
m Diaconissa.]quæ ministrabat olim sacerdoti. sed hodie non est in ecclesia Romana.

A n Deo dicata.]vt puella, quæ nondum velum suscepit.
o Religiosi.]vt conuersam.
p Dignitatis.]vt abbatissa.
q Vel codicillo.]q. & sine scriptura fit, vt j̃. de bo. li. l. vl. in prin.& in fi. huius legis ibi, siue nõ scripta &c. No. hic in singulari numero codicillus: frequenter tñ in plurali profertur, vt ff. de ver. sig. l. non est sine liberis.

pune ab omnibus occupent.

Iure isto qualibet ꝑsona quãtũcũq; dedicata de bonis suis poterat in vltima volũtate disponere. h.d. sc̃dm Sal. vel sic. Omnes personæ etiam deo dedicatæ possunt testari & relinquere tam clericis q̃ quibuscũque personis. h.d. secundum Iac. But.

XIII. IIDEM. AA. Palladio. præfecto prætorio.

GEnerali[k] * lege sancim⁹ siue vidua,[l] siue diaco- B nissa[m] vel virgo deo dicata[n] vel sctĩmonialis mulier, siue quocũq; alio noĩe religiosi[o] honoris vel dignitatis[p] fęmina nũcupata, vel testõ vł codicillo[q] suo, (qđ[r] tñ alia[s] * oĩ iuris rõne munitũ[t] sit) ecclesiæ[u] vł martyrio,[x] [vł clero,[y] † vł monachio] vł[z] paupib⁹[a] aliq̃d vł ex ĩtegro,[b] vł ex parte in quacũq; re[c] vel spẽ crediderit[d] * reliquendũ, id modis oĩb. ratũ firmumq; ꝯsistat, C siue hoc ĩstitutione siue substitutionẽ, seu legato, aut fideicõmisso[e] ꝑ vniuersitatẽ, seu spãli[f] siue scripta siue nõ scripta volũtate fuerit d̃relictũ oĩ ĩ posterũ[g] ĩ hui⁹cemodi negotijs ambiguitate submota.[h] Da. X. K. Maij. CP. Anth. Cos.

IN AVTHENTIC. de monachis. §. illud quoque. colla. j. const. v.

Dedicatiuus ingressus monasterij aufert dedicanti p̃tãtẽ de bonis suis disponendi. h.d. secundũ Salj.& est canoni; ata. 19. q. 3. ca. quia ingredientibus. Pau. de Cast.

D INgressi[i] † monasteria, ipso ingressu se suaq; dedicãt[k] deo: nec ergo de his testent:

r Quod]. s. testm̃.
s Alia.]q.d. de hoc ñ curo s̃, sit monacha.
t Munitũ.] testiũ & aliarum solẽnitatũ. vt no. s̃. eo. l. j.
u Ecclesię]gñale nom̃ ẽ: q̃ ꝟo sequunt̃, spãlia sũt. Sic & cõ. ff. ad l. Aq. l. si seru⁹ seruũ. §. rupisse. aſi. sq̃t lex.
x Martyrio].i. ecclæ vbi sũt reliq̃ę martyr.
y Clero.]vbi est multitudo clericorum.
z Monachio.] vbi est multitudo monach.
a Pauperib⁹.] sił habitantibus, vel non.
b Ex integro].i. exceptis his facultatib⁹ q̃ dñr j̃. titu. j. l. si quis presbyter.
c Re].i. in quãtitate. nã rei nom̃ gñale est, vt ff. de reb. cred. & si cer. peta. l. j. in fi.
d Crediderit relinquẽdũ].i. voluerit relinquere modis omnib. et si ex̃neo relinquat s. collegio. Accursi⁹.
e Fideicommisso]vt qñ est de tota hæreditate restituenda.
f Spãli]. s. fideicõmiss.
g In posterũ].i. post hanc legem.
h Submota.]pmittit ergo hæc lex testari in lib⁹ ꝑsonis: sed cõstitutio, ingressi &c. ꝓhibet in monachis. at illa authẽt. si qua. distinguit, & sic sic ꝑ ordinẽ lege, ingressi &c. quia prior est in ordine authen.
I Ngressi.]CASVS. Hæc auth. duo dicit. Primò q̃ ingressi monasteriũ eo aĩo vt ibi ꝑpetuò maneant, se & sua deo dedicãt: & sic desinũt esse dñi rerũ suarũ. Sc̃do dicit, q̃ quia ꝑ ingressum monasterij desierunt esse dñi rerũ suarũ, ampli⁹ de illis testari ñ pñt. No. ex hac l. in prin. q̃ in his q̃ sunt nulla ipso iure cadit cassatio & irritatio, quod exponitur. i. cassa & irrita fiãt, vt in c. accedẽs. ex̃ vt lite nõ cõtest. Pau. de Cast.
i Ingressi monasteria]vt sc̃o renũciẽt tacitè vł exp̃ssè. tacitè, vt si dedicẽt se: sed exp̃ssè, si renũciẽt, ibiq; remaneãt, qđ est eo ipso, q̃ sit monach⁹. nõ cã orãdi tñ, vł amicũ visitãdi: vt in cor. Auth. de mona. §. illud quoq;. col. j. ergo idẽ si quãlibet ecclĩã ẽt sclarẽ, si sc̃o renũciẽt tacite vel exp̃sse. & sic gñaliter appellãt vltra mõtani: sec⁹ si nõ renũciẽt sc̃o ingredientes capellã vel ecclesiam sæcularem: quia habent propria: vt in authen. de san. epis. §. p̃sbyteros. coll. ix. & j̃. ti. j. l. sacrosctẽ.
k Dedicant].i. trãsferunt propria. n. quo ad se, vt j̃. tit. j. l. ij. si quis

* Extat integra in Nouella Martiani in breuiario Alarici.
* alias.
* Inclusa sic leguntur in plerisque: & sic legunt Azo, & Accur. al. legitur, clerico vł monacho. quæ etiam legitur in breuiario Alarici, & hæc lectio mihi verior videtur. vide q̃ notaui s̃. ad l. j.
* al. credit. sed crediderit, rectu⁹ est.
† De practica hui⁹ authẽ. & sequẽ. vide ex̃ ꝓba. c. in præsentia & Bar. hic in sua repetitione.

qs emẽsis. sed ĩpropriè quo ad bona: vt ff. de pol. l. ij. in prin. A sic & aliàs, vt ff. de off. pcõ. & le. l. ij. Itẽ qd si ex pacto aliqua retinuerit? Rñ. nõ valet pactũ, sed ingressus ñ vitiat: vt ff. de hær. insti. l. si ita qs hæres institut⁹. & ĩ Auth. e. §. illud quoq; ibi, & nõ erit dñs &c. & qa cũ est alteri⁹ iuris, nõ põt ipse aliquid habere: vt ff. de acq. re. do. l. nõ liber. in fi. & de reg. iur. l. q in seruitute. & facit ad pmis. ar. ff. de vsur. l. placuit. vñ cũ cõuersus ẽt ecclæ sæculari se dedicat, nõ põt hẽre bona rõne pdicta. Itẽ si dedi me & mea, nõne superfluo dr mea: cũ. n. de ditiõe mei bona sint monasterij facta, nõ pl⁹ fieri ei⁹ põt: vt. ff. de acq. pos. l. iij. §. ex plurib⁹? Rñ. distinguit qd̃ pcedat: vt si me pcedat, supfluũ dicat mea: si mea, ecclesia hẽbit bona expressa cõcessione non tacita, vt ar. j. de pac. cõ. tã. sup do. l. fi. Vel dic q ẽt si pcedat me, si tñ statim sequat mea: hẽat ecclesia bona ex cõcessiõe expssa: vt ar. ff. de nou. l. cũ. n. Itẽ qd si ĩgressus nõ tenet, & in alijs ɔ̃tctibus inter viuos factis? Rñ. nec oblatio bonorũ tenet: qa vbi expressum ñ valet, nec tacitũ; vt ff. de serui. rust. p. l. itẽ, in fi. ¹ Itẽ si tenebat ex ɔ̃ctu vel delicto ingressus, an p eo monasteriũ teneat? Rñ. sic, ad instar capite minuti: vt ff. de ca. dim. l. ij. ĩ pri. & l. tutelas. §. si liberatæ. Itẽ qd si ĩgressus hẽat pcariã vel liuellũ (Precaria dr, qñ qs emit ab eo q hẽbat in emphyteusim. Liuellus qñ qs emit ab eo q hẽt pcariã: sed tñ isti oẽs tales habẽt vnũ intellectũ, quãuis oia talia sint vulgaria, vel liuellũ vl̃ vsumfructũ in reb⁹ alienis) an ducet & post ingressum saltẽ in vita illi⁹? Rñ. sic, ar. ff. de leg. ij. l. peto. §. j. & de do. inter vi. & vxo. l. sed si mors. ij. rñ. i fi. Itẽ est ar. ɔ̃ ĩ Auth. vt nul. iu. §. si verò qñ. col. ix. vbi bona ingredientis monasteriũ nõ sunt omnia statim dedicata. Sed dic q ibi inuitus fuit ingressus: hic spõtaneus.

Monasterio dans se & sua, quid dat.

¹ Vide de hoc in c. quod ad te. in glo. super verbo, redire. extra de cle. cõiu. & ibi vide omnino Abba.

vt pote [a] nec domini rerum.

IN AVTHENTIC. de sanctissimis episcopis. §. si qua. colla. ix. con. xv.

Dedicationis ingressus monasterij nõ aufert ptãtẽ disponendi liberos habenti, quibus legitimã nõ põt minuere: plus autẽ põt eis dare, virilẽ sibi retẽta, & eo non disponẽte, lex prouidet vt legitima detur cuilibet liberorum hoc dicit secundum Salyc. & est canonizata. 19. q. vlti. c. si qua mulier.

B Si qua mulier, aut vir liberis nõ exstantib⁹, monasticã vitam elegerit, & monasteriũ intrauerit, [b] monasterio qd̃ intrauit, res ei⁹ cõpetere [c] iubem⁹. [d] Sed si persona liberos [e] habẽs, antequã de rebus suis ĩter eos disponat, monasteriũ ĩtret, liceat ei postea [f] inter eos diuidere, [g] ltima nulli deminuta: [h] & qd̃ eis nõ dederit, monasterio ɔpetet. Sed si oẽm [i] subãm iter eos filios diuidere voluerit, sua psona filijs cõnumerata [k] partẽ sibi retineat, q̃ monasterio cõpetere debet. Sed si post ingressum monasterij moriat [l] antequã inter eos diuidat, filij ltima ...

ADDI. Vasallus vel emphyteuta si intret religionẽ, an gaudebit priuilegio quãdiu vixerit: vide hic ĩ breuiario Ioã. Fab.

a Vt pote nec] hæc est pbabilis rõ, nõ necessaria: nõ est dñs: ergo nõ testat. nã & nõ dñs testat qñq; de reb⁹ alienis: vt no. in auth. sequenti. sed hoc regulare: vt ff. de iure codi. l. conficiunt. §. si post. in fi. §. & ideo dicit. si qua.

Si qua mulier.] Hæc authẽtica diuidit principalr in duas partes. Quia prima in liberos nõ habẽte. Scda in liberos habente: ibi. sed si psona. Hæc scda subdiuidit in tres: quia in prima ingressus vult relinquere filijs quãtũ minus põt. In secunda, quantũ plus potest. In tertia prouidet vbi nihil eis relinquitur. Secunda ibi, sed si omnẽ. Tertia ibi, sed si post.

Casus in terminis talis est: Quærit vtrũ hodie dẽat seruari authẽ. ingressi? Rñ. q sic, qñ ingressus nõ hẽt liberos. hoc primò. Sed qd si hẽt liberos? nunqd poterit disponere inter ipsos, & qualiter? Rñ. q pt hac forma: qa aut vult relinquere liberis quãtũ minimũ pt, & dẽt eis relinquere ltimam: & residuũ est monasterij. Aut vult relinquere quãtũ plurimũ pt, & dẽt psonã suã ɔnumerare cũ filijs, & sibi retinere virilẽ: q virilis erit monasterij: & totũ residuũ erit filiorũ. hoc scdò. Sed qd si iste ĩgressus decessit, & nil de bonis suis disposuit? Rñ. q monasteriũ hẽbit totũ excepta ltima, q̃ filijs applicet. h. d. No. primò ex hac auth. q ille qui nõ hẽt liberos, post ingressum monasterij non põt testari, nec disponere de bonis quõdã suis. Secundò no. q legitimã filiorũ pater nõ põt eis auferre, licèt vellet eam dare deo, vel ad pias causas. Tertiò no. q si pater nihil disposuit, præsumitur fauorabilius pro monasterio q̃ pro filijs, vt patet in §. fin. huius authen. Bald.

b Intrauerit] aĩo ibi manẽdi, ñ cã orãdi, vt dixi ĩ auth. ĩgressi

c Cõpetere] saluo pacto dotis & donationis pp nuptias, sicut ex morte nãli, vt j. t. j. l. deo nobis. §. j. & in Authen. de monach. §. si aũt vxorẽ. colla. j. Itẽ quid si ante ingressum instituat ãneũ? Dic idẽ indistinctè, vt hic, vt oia cõpetãt monasterio.

A Sed dic q si aliquid dimiserit monasterio iure institutionis, qd̃ mõ ĩgredit, nõ rũpitur testñ. alioquin sic: cũ ecclesia exequet filio nascituro, vt ĩ Auth. de san. epi. §. sed & hoc pñti. col. ix & fa. ff. de iniu. ru. test. l. si qs. post prin. ibi, nã agnascẽdo &c. & l. antep. & de lib. & post. l. filios. §. fi. Præterea cũ habẽs filios, oĩa eis donare nõ põt: multo minus extraneis: vt hic dr. Itẽ alia rõne nil remanet extraneo hæredi. nã dñiũ rerũ qd̃ remãsit penes testantẽ, in ecclesiã est collatũ: vñ iã nihil hẽt tpe mortis. Itẽ pp capitis diminutionem testatoris, q decessit, cũ ñ sit sui iuris, vñ est irritatũ: vt Instit. qb. mod. test. infir. §. nõ tñ. & ff. de iniu. rup. test. l. si qs filio exhæredato. §. irritũ. Eɔ̃ vt tenere testñ, qa p mortuo hr. ergo testamentũ hic si cut morte cõfirmat. sed nõ est verũ q habeat p mortuo quo ad oia, ergo sto primæ opinioni. Itẽ qd si inter filios testatus est ante ingressum, & nil relinquat monasterio? Vĩ hic, vbi dicit, anteq̃ de reb⁹ suis inter eos disponat, à ɔ̃rio sensu q nõ rũpat. Itẽ an iure hæreditario vel ex donatione cõpetũt hæc bona ecclesiæ? qd̃ prodest pp actiones q̃ dabunt ɔ̃ ingressum. Rñ. iure successorio, quasi sit mortuus. argu. instit. per quas personas nobis acquiritur. §. fi. & j. ad leg. Iul. de vi. l. ij.

Testamẽtũ an rũpatur per ĩgressum monasterij.

d Iubemus.] & sic idem dicit. quod authen. ingressi.

e Liberos] qd si parẽtes. q. d. nõ filios hẽat tñ? Rñ. & hi fm Py. hñt legitimã, vt in Auth. e. §. psbyteros. & j. tit. j. l. si quis psbyter. & ar. ff. de inof. test. l. nã & si parẽtib⁹. in prin. & ĩ Authẽ. vt nulli iudi. §. adulterã. col. ix. fm Azo. ɔ̃, cum monasteriũ reputet pro filio, vt in d. Auth. de sanct. epis. §. sed & hoc pñti. col. ix. & hoc vbi qs sclo renũciat. secus si clericus sæcularis fiat, vt d. §. psbyteros. & d. l. si qs psbyter. Itẽ in d. Auth. vt nul. iudi. inuita ĩtrauit. Vel hic corrigit. Vl̃ expone ibi monachã. i. monasticã vitã gerẽtẽ, si q p vtate fit monacha. ¹

Monasterium pro filio reputatur.

¹ Tu tene primã opinionẽ gl. & solue motiuũ Azo. vt p Bar. hic.

f Postea.] in hoc casu corrigitur authen. ingressi.

g Diuidere.] nunquid est hæc diuisio testñ. hoc. n. pt pdesse, si de actione qrat, vl̃ de numero testiũ, p Io. G. & H. Rñ. non: qa arbiter & iudex diuidit, nõ tñ testat, qa nõ est dñs: vt in authẽ. ĩgressi. & ff. de iure codi. l. cõficiunt. §. si post. sed q qd dicat, numerus duorũ sufficit, vt in filijs dr j. famil. erciscũ. l. fi. Sed Azo dicit esse testñ. & sic nõ dñs testat, vt & aliàs j. de secun nup. l. fœminæ. §. fi. & Insti. de pup. subst. §. nõ solũ, & ff. de don. inter vi. & vxo. l. cũ hic stat⁹. §. si miles vxori. & de iniu. test. l. si qs filio exheredato. §. sed & si qs. & potuit ẽt ser... hæc lex concedere testandi licentiã. Si velis primã tueri q nõ sit testamẽtũ, dic q in l. fœminæ. dña erat mater. licèt haberet necessitatẽ filio relinquere. Itẽ illa de pupil. sub. D pmittit, quia ibi filij non poterãt testari sibi pp ætatẽ. Itẽ vl̃ q nec etiã diuidere possit pater post ingressum. vt j. tit. j. authen. nunc autẽ. super l. si quis presbyter. quæ est contra. Sol. vt ibi. Item non obstat vt apparet ĩ. authen. ingressi. ¹

¹ No. fm Bart. hic q hæc auth. nõ habet locũ in fratribus minorib. pfessis, qui post professionẽ factã de reb. mundanis nihil pñt disponere c. exiui. de verbo. sig. in cle.

h Diminuta.] ergo volebat dare minus quàm poterat.

i Omnem.] ecce vult dare aliquid plus quàm potest.

k Connumerata.] vt tñ, fm retineat, quãtũ necesse hẽt dare aliàs vnicuiq; filiorũ fm Ioã. & nos. Alij sic. vt quantum dat alicui filiorum cui plus confertur. ar. j. de secun. nup. l. hac edictali. circa prin. & hoc quando sunt partes inæquales. Si autem sunt æquales partes, reseruat sibi virilem. & ad hoc in auth. co. §. diaconissã. col. ix. & ff. de col. bo. l. j. §. portiões.

l Moriat.] innuit hãc portionẽ. s. legitimã demũ post mortẽ nãlẽ dẽre pstari, fm Al. vt arg. in Auth. vt li. ma. & auię. §. qa vero & ex cõsensu. coll. viij. & j. de do. inter vi. & vxo. l. res. Sed põt dici quãtũ ad alimẽta saltẽ dẽre ante agi, ar. ff. de an. le. l. seruus. ut in pos. le. l. pe. & de li. ag. l. si qs à liberis. Vel si dicere velis q statim post ingressum petat hęc portio, hẽs ar. ĩ Auth. d mo. §. illud quoq;. col. j. & j. d epi. & cl. l. deo nobis. §. j. &

§.j.& i auth.ve nul.iud.§.adulterā.ass ē v.sub §.si v o qū. A.

ADDITIO. Istā qōnē tangit Ab.in c.Rainutius. in fi. extra de testa & plenius in c.cum scimus: vbi videtur casus.de reg.plenissime in c.præsentia.in xvj.col.de proba.vbi vide.

ª Percipient.] hæc dispositio est legis, non testatoris.

IVbem⁹.] CASVS. Imperator in hac l.primò phibet alienationé fieri rerū ecclesiæ Cōstātinopolis deuolutarū ad eam quoquo titulo. Scdò pœnas imponit. Tertiò excipit casum. Vt si qs ab ecclia petat fundū sibi dari, poterit hoc mō hére vt vsumfru. héat ab ipsa ecclia tpe vitæ suæ, vel etiā certo tpe, & ipse de suo det iure dñij similé ré incōtinēti ecclesiæ, & finito pdicto tpe vtraq; res cedeat ad ecclesiā, veruntñ vtriusq; rei héat ecclia vsum fr. aliàs ñ tenet. & sicut prima pars hui⁹ legis, iubemus, phibitoria est, sic in prima huius parte signant authenticæ q phibét authen. hoc ius. multo. sicut quibuscúq;. In secunda parte legis, q pœnas imponit in res recipiété, in œconomū, scribéré 5ctū alienationis, & in iudices: signat authen. q pœnas iponit. s.q res. In tertia parte legis permittit 5ctū emphyteutici.& signat authen. si quas ruinas.cuius casus est talis: Ecclesia vel loc⁹ religiosus hēt domos ruinosas. vult eas dare emphyteusim, qa ipsa nō pōt eas reædificare. quit primò an possit. Scdò qrit si pōt sub qua pēsione. Et dr ad primū q pōt, ita q emphyteuta lignis & lapidibus illarū domorū in reædificādo reparet. Ad scdm rñ. distinguédo: quia aut statim tpe 5ctus anteq̄ ædificet velit soluere pēsioné, & tunc minuat antiqua pēsio vsq; ad tertiā: quā tertiā pstabit, non plus. aut vult ædificare, & postea incipere soluere & tūc æstimabit quantū plus valeat solito: & medietas æstimationis det ecclesiæ: puta si ante ruinā solita pēsio fuit xij. post ruinā nō dabit nisi tertia solitæ pēsionis. s. quatuor. si ergo p ædificationé melioratæ statū q pēsio valet xvj. ergo emphyteuta tenet ad medietaté, puta iiij. additori vltra solitas pēsiones p reædificationé: ergo tenet ad sex. Vel dic fm Azo. vt in summa. Ex hac l. no. primò q ille dr œconom⁹, q administrat bona ecclesiastica: & dēt esse clericus, & nō laicus: vt ī. de epis.audié. l.decernim⁹. i tex.& gl. No. scdo i v. annonas ciuiles. cū gl. q redit⁹ annui 9putant iter imobilia. fm Pau. No. tertiò ibi, sed easpdia. q q nō pt alienare, pt tñ diuidere fm Paulū de Ca. hic.

ᵇ De hac l. facit mētioné ca. nulli liceat. ex. d reb. eccl. non alienan.

ᶜ In os⁹ manusc. legitur, ad religiosam ecclesiā recte, vt patet ex Noue. 7. qua ait se extendere vim suam ad omnes ecclesias, cū antea id tm ecclesiæ Constantinopolitanæ competeret.

... mā pcipient, ª reliqua substātia monasterio competente.

Res ecclesiæ Cōstātinopolitanæ immobiles, vel q̄ censentur immobiles, vt ascriptitij vel annonæ ciuiles, nullo titulo debent alienari: debēt tamē coli, & pro posse augmētari & cōseruari. Bal. Vel sic: Prælatus cū toto capitulo nō pōt immobilia ecclesiæ alienare. Bar. Vel sic: Res immobiles ecclesiæ Cōstātinopolitanæ nullo titulo possunt alienari etiā sub colore officij colorati, diuidi tamen possunt, coli, & augeri, vt patrimonium ecclesiæ matris fidei seruetur illæsum. h.d. secundum Salj. vsq; ad §. sanè.

XIIII. IMP. Leo & Anthemius. AA. Armasio præfecto prætorio.

IVbemus ᵇ nulli post hāc ᵇ archiepō ᶜ in hac vrbe ᵈ regiā sacrosanctæ orthodoxæ ecclesiæ psidēti, nulli œconomo cui ᵉ res ecclesiastica gubernanda ᶠ mādat, ᵍ eē facultaté fundos vl ʰ pdia siue vrbana siue rustica, res postremò ⁱ immobiles, aut i his pdijs colonos ᵏ vl mācipia ˡ cōstituta, aut annonas ᵐ ciuiles cuiuscūq; suprema vl superstitis volūtate ad religiosas ¹ ecclias deuolutas, sub cuiuscūq; alienatiōis spē ad quācūq; trāsferre psonā: sed ea ēt pdia diuidere ⁿ quidé, colere, augere ᵒ & ampliare: ᵖ nec vlli ᵠ ijsdé pdijs audere cedere. ʳ Verum ˢ siue testō quocūq; iure facto, seu codicillo, vl sola nūcupatione, legato, seu fideicommisso: aut mortis cā donatione, aut alio quocūq; vltimo arbitrio, aut certè inter viuētes habita largitate, siue 5ctu vēditionis, siue donationis, aut alio quocūq; titulo qsquā ad pfatā venerabilé ecclīā pīmoniū suū, B partéve certā pīmonij i fundis, pdijs, siue domibus, vl an nonis, mancipijs, & colonis, eorūq; peculijs voluerit ptinere: icōcussa ea oia sine vlla penit⁹ imutatione ᵗ cōseruentur. ᵘ Sciētes nulla sibi occasione vel tpe, ad vicissitudiné beneficij ˣ collocati, ʸ aut grē referēdę, ᶻ donādi, vl certe hoībus volētibus emere, alienandi aliquā facultaté pmisā, ʸ nec si oēs cū religioso epō & œconomo clerici in earū possessionū alienationé 9sētiāt. ᶻ C ea.n. q̄ ad btissimæ ecclīæ iura ptinēt vl posthac forte puenerint, tanquam ipsam sacrosanctam & religiosam ecclesiam intactā conuenit venerabiliter custodiri: vt sicut ipsa religionis & fidei ª mater ᵇ perpetua est, ita eius patrimoniū

A no. q hæc est definitio œconomi aliquo addito: vt ī. ti. j.l. oēs. §. hoc nihilomin⁹. q & als dr cimiliarc⁹: q̄ si custos sacrorū vasorū & aliarū rerū ecclīe, vt ī. de bo.auct.iu.pos.l.fi. i fi.

ʰ Fundos.] Nomé fundi gñale est ad sequētia, & proprie vniuersitaté fundorū signat. vt ff. de ver.sig.l.qō ē.& d re.du.l.j.

ⁱ Postremo.] vt breuiter dicam.

ᵏ Colonos.] scilicet constitutos.

ˡ Mācipia.] q inter imobilia sūt: vt hic, & ff. de diuer.& tem po.prę.l.iij.

ᵐ Annonas].i. pbendas de publico: vt ī. e.l.priuilegia. Vl de cuiusq; priuato pīmonio soluendas, ve statim subiungit: q inter imobilia cōputantur: vt in Auth. de non alie. §. hæc ergo. col.ij.

ⁿ Diuidere.] vt vna pars seminet vno anno, alia alio anno, diuisione facta p sepes & fossata & sulcos, vt ff. de lega.ij. l. Cains Seruola. §. Titi⁹. fm Ioā. Alij dicunt, diuidere pōt si pro nocet, nō si puocet illū cum quo cōioné hēt, sicut minor, vt arg. ī. de fun.do.l.ij. & d pdi.mi.l.iter oēs & ff. de re. eo. q sub tut.vel cura. l. si pupillorū. Tertij vt P. q aliā ecclīā pōt prouocare, non priuatū. sicut & cū ea permutat: vt in authé. ité si bi inuicé. ī. e. Quarti vt P. & Al. q etiā priuatū puocat cū sibi expedit: sicut alienat inutile pdiū pp fiscale on⁹. vt in authen. ité pdiū. ī. eo. & arg. ff. de iu.do.l.fi. Vl diuidit fm H. vt accipiédo pté quoad vsū, & ñ quoad pprietaté locādo. cū soci⁹ nolit suā pté locare

ᵒ Augere] id est quo ad quantitatem.

ᵖ Et ampliare.] quo ad precium, quod fit diligenti cultura: vt, ff. de iure fisc. l. non intelligitur. § diui fratres.

ᵖ Ampliare.] impinguando.

D ᵠ Vlli.] patriarchæ vel œconomo.

ʳ Cedere].i. cōcedere. s. seruitutē aliquā. nā qui alienare phibet, seruitutē cōstituere ñ pōt: vt ī. de re.alie.l. fi.& ff. de re. c.l.iij. §. fi. vl dic q viriliter debét resistere. ne qs possessioné taliū pdiorū intret: vt i Authé. de ñ alie. §. œconomū. col. ij.

ˢ Verum.] istud idem dicit quod supra, veruntamen plura.

ᵗ Conseruentur.] œconomi siue clerici.

ᵘ Beneficij] vt qa dñt aliqué seruiuisse ecclīæ, q nō seruiuit.

ˣ Referendæ] vt quia dicatur extitisse gratiosus ecclesiæ.

ʸ Permissam] an ergo bene merēté pōt bñ remunerare? Dic q sic. nam si colorati bñficij remuneratio impedit, ergo vera pmittit ēt de immobilibus, vt vr hic innui. arg. ī. ī. ea. l. §. fi.

ᶻ Cōsentiāt.] & renūciēt. & sic est spāle, q ñ pt renūciare: qa ecclīę ē ñ eorū fauor, sicut st & alia mlta q notāt. ī. d pac. l. p.

ADDI. Sed hoc ne res alienent, nō est inductum in fauoré eorum, sed i fauoré ecclesiæ, vt ī. subiicit, vt sicut ipsa & c.

ª Fidei.] sequuntur authen. quæ similiter prohibent, scilicet, auth. hoc ius porrectum, & sequentes.

ᵇ Mater.] vež. tit. j. l. victor. §. & in pñci. & ī. eo. l. decernim⁹.

ᵒ Post hanc].i. post hanc legem. aliàs posthac.i. deinceps.

ᶜ Archiepiscopo.] id est patriarchæ.

ᵈ Vrbe.] scilicet Constantinopolitana. & sic est hęc lex localis: sed hodie est ius generale: vt in authen. hoc ius.

ᵉ Cui.] definitio œconomi.

ᶠ Gubernanda.] ab episcopo.

ᵍ Mādat] s quasi pcuratori ad agēdū forte & defendēdū. Et

ᵍ Cōcor.

glo. super verbo œconom⁹. in c. imperatorum. ex de iura. calum.

ᵃ al. immutatione.

ᵗ Colorati in omnibus, id que sequitur.

a Illæsum.] vt nec eps possit alienare, vt in decre xij.q.ij.c.j. A
SANE.] Si alienatio fuerit facta ꝯ hanc legem, punitur accipiens & concedens, & notarius scribens. Bart. Vel sic, Emẽs rẽ ecclesiasticam contra legem, rem cum fructibus restituit, & precium non repetit. h.d. ſm Sal. vsque ad §. sanè ne oIs.

ad ecclesiã, non quo ad œconomũ q tenet emptori & eccle.
p Fecerit.] idest alienauerit.
q Immo.] pro, vl. Et nota q̃ agẽs & cõsentiẽs pari tenent pœna, quia pariter delinquũt, vt hic, & ff. de his q no. infa. l. liberorũ. in fi. & de iure pat. l. adigere. in prin. & j. ti. j. l. si queq̃. in fi. & ibi etiam de hoc habes multas concordantias.

iugiter seruetur illęsum.[a]

Punitur emptor amissione precij: & fructus nõ excusat eũ à percipiendo. Punitus est œconomus priuatione officij, et resarcitione dãni, ad qđ et hæres tenetur. Punitur tabellio pœna exilij. Puniũtur iudices tabelliones qui subscribũt acta & insinuationes istius donationis prohibita, priuatione dignitatis, & amissione bonorum. h.d. ſcđm Bal.

Sane si hęc nrę[b] pennitatis statuta audaci spũ & mẽte sacrilega[c] q̃squã ęconomorũ B vl' hoium temerãda crediderit: ipse qdẽ, q ꝑteruo ausu ecclesiastica p̃dia donationis vl' emptionis seu ꝯmutationis titulo, vl' cuiuscũq; ꝯct' alteri' noie (nisi eo mõ, quo nũc statuim'[d]) acq̃rere [vl' hẽre [*]] tẽtauerit, oẽm hmõi fructũ[e] ꝓpriæ temeritatis[f] amittat: & p̃cia[g] qdẽ & munera[h] q̃ ei' rei gr̃a data fuerint ęconomo siue alijs q̃buscũq; ꝑsonis ecclesiæ lucris & cõmodis acq̃rant.[i] Prædia ãt, & in his oĩa C cõstituta,[k] ab ipsis clericis & tp̃alib' œconomis[l] cũ fructibus seu pẽsionib' vl' accessionib'[m] toti' medij tp̃is vindicentur, vt[*] tanquã penitus à nullo empta vel vẽdita teneãtur,[n] quia ea quę ꝯ leges fiũt, [*] pro infectis habenda sunt.[o]

Oeconomus vendens rem ecclesiasticam contra legem, priuari debet officio: & nihilominus omne dãnũ illatũ ecclesiæ tenetur restituere tam ipse, quàm eius hæres. Saly.

Oeconom'[*] aũt q hoc fecerit,[p] immo[q] fieri passus[r] fuerit, vl' si quacũq; prorsus hmõi D vẽditione seu donatione vel cõmutatiõe (nisi ea, q̃ p̃nti[s] lege cõcedimus) postremo in quacũq; alienatione cõsenserit: cõmissa sibi ęconomat' administratiõe priuet:[t] deq; ei' bonis qđcũq; exide ĩ cõmodũ ecclĩæ cõtigerit reformet: hẽdesq; ei' & successores, ac posteri[u] sup hoc facto sine ꝯsensu cõpetẽti ab ecclĩasticis personis actione[x] pulsentur[y].

Tabelliones instrumenta conficientes de contractibus vetitis debent relegari. Saly.

His tabellionib' q hmõi ꝯctuũ vetitorũ ausi fuerint instra cõscribere, irreuocabilis exilij aĩaduersione plectendis.

Iudices contractibus illicitis auctorãtes puniuntur bonorum publicatione, & dignitatis amissione. Saly.

His quoq; iudicib',[z] vl' i'[a] gestorũ habẽtib', qui huiusce modi donationũ vel ꝯctuum vetitorum gesta cõfecerint,[b] dignitatis ꝓpriæ & bonorũ[c] oĩum spoliatione dãnandis.[d]

Hic incipit tertia pars principalis legis. & h.d. Vsusfructus rei ecclesiasticæ ad certũ tp̃s vel ad vitã recipiẽtis põt cõcedi hoc acto q̃ vsufructu finito reddatur res, vel tãtudẽ reddatur. h.d. ſcđm Bar. Vel sic. Res immobilis ecclesiæ põt in aliũ trãsferri quo ad vsumfructũ: dũ tamẽ ꝑ pactũ sit cõuentũ q̃ ipsam rem restituet tempore conuento finito, & aliam tanti valoris & fructus ecclesiæ relinquet: & de ijs conficienda est scriptura, alias non valet. Salyc.

Sanè[*] ne oĩs religiosis œconomis cõmodæ ꝓuisionis via & occasio venerandis ecclĩjs ꝓfutura videat exclusa: id qđ vtile plerũq;[e] iudicat sub cautelæ obseruatione necessario ꝓcedere ꝯcedim'.[f] Siqñ[g] igit vir religosus ęconom' huius regiæ vrbis eccl.æ ꝑspexerit expedire, vt desiderãti cuiquã certarũ possessionũ atq; p̃diorũ (vrbanorũ. s. siue rusticorũ) ad i' ecclĩasticũ ꝑtinẽtiũ tp̃alis vsusfruct' possessio ꝓ ipsi' petitione[h] p̃stet: tũc ei' tp̃is qđ inter vtrosq;[i] cõuenerit, siue in diẽ vitæ[k] suæ ab eo q desiderat, postulet: pacta cum eo, q hoc elegerit, ineat œconomus, atq; cõscribat:[l] per

b Nostræ].i. nos q sum' perẽnes in seruãda hmõi voluntate.
c Sacrilega].i. quasi: vt.n. ĩproprie dr̃ dedicatio rei cũ cõfert eccliæ, ita si clericus alienet, dr̃ d̃secratio q̃dã, vt ita dixeri & ita dr̃ q̃si sacrilegiũ.
d Statuim'] l vlti. §.
e Fructũ].i. cõmodũ.
f Temerita.].i. hui' ꝯct' facti ꝑ temeritatẽ
g Precia.] qñ emit.
h Munera.] quando dona accipiet.
i Acquirant] sic ergo ecclia locupletat' cũ aliena iactura: vnde æquũ est q̃ reddat: vt ff. de condi. inde. l. nam hoc nã. & j. de his q̃ vi metusve ci. l. si vi vl' metu. nõ dico q̃ actione aliqua cõpellat' ecclia ciuili. sed an si nõ fuerit solutũ, preciũ posset peti? R. si. nõ ſm. P, q a q̃dã honeste accipiũtur, si tñ honeste petunt': vt ff. de variis & ex ord. cog. l. j. §. j. sec' in emphyteuta, vt in auth. q res iã. in fi. j. eod. Alij ꝯdicunt odio emptoris posse peti & nõ reddi si ẽ solutũ, & hoc fauore ecclesiæ p dictã authẽ. q res. & ff. de dam. infec. l. si. & h. c. etiã si bonę fidei emptor fuit, licẽt nũc hẽbat actionẽ ꝯ ęconomũ: vt. j. §. ꝓx.
k Cõstituta] vt mancipia & instia fundi.
l Oeconomis] Et per istos primò loco vindicant', sed in subsidiũ cuilibet ꝑmittit' quasi publicũ factũ: vt parœcianis, vel patronis, vt in curiali, q retrahit' ꝑ quoslibet, vt j. de decur. l. si qs iiij. lib. x. Sed nũqd idẽ q vẽdidit? qđ est sabbatina, & vt q̃ idẽ, vt j. de libe. ca. l. j. & ff. de bo. lib. l. si filius. cir. prin. & xij. q. ij. c. nõ liceat. j. Econtra quòd non idem, vt ff. de acc. l. si cui. §. ijsdem. & xij. q. ij. c. monemus. vt ff. de adop. l. post mortem. & ibi de hoc inuenies solutionem.
m Vl' accessionib'].s. nãlib', sed si ciuilib': q a sic esset vsura.
n Teneantur.] id est habeantur.
o Habẽda sunt.] vt j. de legib' & cõsti. l. si dubiũ, & hoc quo

* al. statuerim'. quę lectio recta est.
* inclusa desunt in q̃busdã.
* & in q̃busdã: q̃ lectio rectior est.
† Cõoor. e. nulli. d re. ec. nõ alienan.
* al. quã. quod est rectius.
† Vide optimum tex. extra de reb. ecc. ele. nõ alie. c. si qs presbyterorum.

r Passus.] per quẽdã de subtilitis.
s P̃nti.] in vltimo. §.
t Priuet.] ꝑ sniam, si ipso iure: alioqn nõ hẽt locũ q ipse possit vĩdicare. Itẽ dicit, priuet: & nõ priuat' sit. sꝫ vl' alia pęna iponit hęc. vt j. ti. j. l. si ecclę q est ꝯ. sol. vt ibi. Ac.
u Ac posteri].i. successorũ successores.
x Actiõe] mãdati. vl' neg. ge. vl' ꝯd. ex l. ista
y Pulsentur.] idest conueniantur.
z Iudicibus.] q sunt tantũm iudices.
a Ius gestorũ].i. scripturarũ. nã ijdẽ erãt iudices & notarij. Vl' dicit de officialibus curiæ q scribũt acta.
b Cõfecerint].i. cõfici mãdauerint, vt ff. de his q notant' infa. l. furti. §. mãdati. vl' ꝓpriè, qñ hñt ius gestorũ, sed prout ad iudices tm̃ ĩpropriè.
c Bonorũ oium] Sed cui applicabunt'? R. ecclię forte, q̃ lędere voluit. vt arg. ĩ. ea. l. §. j. Tu dic, fisco: vt j. d mõ multa. l. multarũ. & ff. d inof. test. l. Papi. §. meminisse.
d Dãnãdis] Sequitur authẽ. qui res iã dictas. q̃ sinistr punit.
e Plerunque.] vt in cõtractu qui sequit'.
f Cõcedimus] No. sic Institu. de aucto. tuto. § neque.
g Si qñ] Desiderabat q̃dã ab ecclia tp̃alẽ vsumfr. alicui' p̃dij vrbani vl' rustici vsq; ad v. vl' x. an. vl' diebus vitæ suæ: & finito tp̃e dicit se redditurũ hoc p̃diũ, & aliud qđ totidẽ fruct' reddat. q̃rit', an œconomus hoc facere possit? & dicitur q̃ sic: & facit hęc cõscribi.
h Petitione.] ex hoc sumpsit Irne. qđ posuit in formulario tabellionum in contractibus emphyteusis. dicunt enim sic emphyteuticarijs. s. petitionibus, &c.
i Vtrosque] id est œconomum, & socum contrahentem.
k Vitæ.] accipientis ad plus.
l Cõscribat] sic ergo scriptura exigit': aliàs nõ valet, vt j. dicã.
ADDI. Multos alios casus in quibus scriptura requirit', vide per

† Iste §. è canonizatus. 10. q. 2. §. si œconom'. hæc spẽs alienationis postea per canones ecclesiasticos inualuit, & precariarũ vel præstariarum nomen accepit. vide apud Gratianũ. 10. q. 2. c. si œconom'. & cc. seqq.

de ꝑ glosam in verbo, in scriptis. c. j. §. post. ex de eccl. li. vj. A

[a] Per quæ.] scilicet pacta.
[b] Manifestum.] scilicet per pacta.
[c] Acceperit.] ab œconomo.
[d] Beneficij gratia.] quod confert in ecclesiam de suo.
[e] Præstando.] Desideranti. Accursius.
[f] Proprietate.] i. possessione eiusdem prædij, cuius vsusfr. confertur frequenter ecclesiæ. nam proprietas nunquam ab ecclesia separatur. sic ff. de verb. sig. l. Iterdum. & de iudi. l. si de vi. & j. de rei vi. l. quoties. & j. de prob. l. ij. alij ponunt proprietatem possessionis, quæ in ecclesiam confertur.
[g] Prædiorum.] sic. s. de nouo dandorum.
[h] Derelinquat.] in vltima voluntate, vt in omnibus verbum relinquat: vt ff. de tab. exhi. l. j. §. fi. sed hodie ab initio & mox: vt in Authen. de non alie. §. si quis autem voluerit. colla. ij. Lege sic lecta, sequuntur authenticæ. Et primo l. prohibentes. Secundo punientes. Tertio permittentes, vt in hac l. Iubet. facit Leo. Sic ergo lege primo: Hoc ius porrectum. & sicut alienatio. & multo magis. & quibuscunque modis. Secundo, quod res iam dictas. Tertio, si quas ruinas. & perpetua quoque. & sed & pmutare. & item sibi succe. & item prædium. & qui rem hmoi. & hec vsus præstatio. Sed alij ponunt illa, quæ rem iter punientes, sed non est in hoc vis.

Cōcor. gl. in c. cū accessissent. sup verbo, assensu. de consti tu. & c. si nō excep tione. 12. q. 2.

quæ & tempus, ita quod hoc præstari placuerit, statuat: & manifestum[b] sit, quod quisque acceperit[c] ab inuice hmoi beneficij gratia,[d] præstando[e] quidem ecclesiastici prædij per tempus vsumfructum: post statutum autem tempus & placitum, ipsorum redituum proprietate[f] ad dominum & ius ecclesiasticum recurrente firmiter, ita. s. vt siue completo spatio quod fuerit inter eos constitutum, siue mortis suæ tempore (si hoc quoque conuenerit) is qui possessionem ecclesiasticam & certorum redituum vsumfructum habendi gratia interueniente pacto susceperit, non minus quam alterius tantæ quantitatis quantæ acceperit reditus, cum ipsorum prædiorum[g] dominio & rebus immobilibus, eorumque colonis & mancipijs ecclesiæ derelinquat.[h] nisi. n. hac conditione pacta inita[i] fuerint, ea quoque decernimus non valere, sed possessionem ecclesiasticam tanquam nullo iure transcriptam, in iure ipsius atque dominio permanere, & ab ecclesiasticis œconomis vindicari. D. Cl. Iordane & Seu. Cos.

IN AVTHENTIC. de nō alienādis aut permutādis. §. nos igit. coll. ij. cōstitut. j. & in authē. de alien. & emphyt. §. hoc ēt sup ipsis. & §. hoc veto iubemus. coll. ix. cōstitu. iij.

Res immobiles cuiuscunque ecclesiæ ab imperatore prouenta non alienantur vel pignorantur indistincte. Aliunde vero quæsita pignorantur vel alienantur debito vrgente, cum solemnitate tamen hic subiecta. Salycetus.

B HOc ius[k] porrectum[l] est ad omnem venerabilem locum, omneque collegium quod actio pia[m] constituit: vt nec res eorum pignorent.[n] Et hoc perpetuo[o] seruetur in his rebus immobilibus, quæ ab imperiali domo prædictis locis applicantur. In cæteris[p] eatenus excipitur,[q] si debitum vrget: quod si ex mobilibus solui non possit[r] per res imobiles specialiter[s] denturr pignori: quarum fructus creditor sibi reputet tam in sortem, quam in vsuras[t] vsque ad quartam centesimæ.[u] Quod si nolit[x] creditor ita accipere: tunc ordinator[y]

C dominus apud eum[z] a quo ordinatur[a] habitis absque dispendio gestis[b] iuret[c] (maiore[d] parte ibidem seruientium consentiente[e]) & debitum existere[f], nec ex mobilibus solui[g] posse[h] quo subsecuto per viginti dies rem ecclesiæ ve-

autem. quælibet permittitur, si debitum vrgeat, vt hic dicit.
[n] Perpetuo.] i. incommutabiliter sine exceptione. Nota ergo sex casus vbi ecclesia nullo modo alienat. Primus, vt hic, quando res imobilis a principe datur: quod sumitur ex Authē. de alie. & emphy. §. ea vero. coll. ix. Secundus, quando ipsa ecclesia alienaret: vt in authen. multo magis. s. e. Tertius, quando ipsemet emeret, vel cognato venderet, vt in Authē. quibuscunque modis. j. eo. Quartus, quando est data res ecclesiæ sub hac conditione, ne alienetur, vt in Auth. de alie. & emphy. §. sectissimas. col la. ix. Quintus est, quod hæretico non alienetur vt in Auth. de eccl. tit. §. iubemus. col. ix. Sext. in anno relicto de prospiquo præstando, vt in Authē. de eccl. ti. §. si autem annale. coll. ix.
[o] In cæteris.] præterquam donatis ab imperatore
[p] Excipitur.] a prædicto.
[q] Non possit.] s. commode, vt ff. de verb. sig. l. nepos Proculo.
[r] Specialiter dentur.] hoc est ex Authē. de alie na. & emphy. §. hoc aut sup. co. ix. nam per authē. de non alie. §. si aut creditor. coll. ij. non permittebatur specialis hypotheca. sed generalis.
[s] Reputet.] quod est contra ius in creditore, nisi sit pactus vt fructus vice vsurarum cedat, vt j. de pig. act. l. j & ij. & de vsur. l. si ea pactione.
[t] In vsur.] Primo in vsuras. Secundo in sorte: vt j. de solu. l. j. nec ob. hic ordo scripturæ, vt ff. de sol. l. nec. n. & de le. ij. l. cum pr. §. fidei tuæ

Ecclesia in sex casibus nullo modo alienare potest.

Cōcor. 10. q. 2. §. hoc ius. vbi habes hanc authen. canonizatā de verbo ad verbū cū oībus aliis seq. exceptis authen. multo magis. & authē. quibuscunque.

Al. est.

[t] eo. l. cum pr. §. pe. hic speciale est fauore ecclesiæ. vt primo in sorte.
[u] Centesimæ.] hoc est vt in fine an. tantum habeat pro vsuris, quantum est quarta pars sortis. sors. n. centesima dr. i. quædam principale vel perfectum, quia centesimus numerus est perfectus, vt ponatur in vim substatiui. Centesima est ergo pars, quæ comparatur sorti in anno: vt patet j. de vsu. l. eos. §. j.
[x] Nolit.] scilicet creditor.
[y] Ordinator.] id est abbas.
[z] Eum.] scilicet episcopum.
[a] Ordinatur.] vt apud episcopum, & episcopus apud archiepiscopum. sed cum archiepiscopus vendit, duo episcopi debent interesse. vt in Authen. vt nullus fa. or. do. §. fi. col. v.
[b] Gestis.] quia pro scriptura nil dabitur tabellioni. sic j. de episco. audien. l. tam dementis.
[c] Iuret.] j. ti. j. l. cum cleri. §. ij. si lis. Sol. hic speciale sup alien.
[d] Maiore.] quod attenditur primo in numero, secundo in dignitate. vt ff. de pac. l. maiorem non connumeratis seruientib. sed ordinatis in ecclesia. Si vero quidem absint, oportet duas partes ordinatorum esse presentes: sed sufficit maiorem ptem duarum partium consentire, vt ff. de decr. ab or. fa. l. j. & l. iij & ff. quod cuiusq. vniuersitatis. l. nulli. & l. plane. & j. de pd. cur. l. ij. & de decur. l. nominationū. l. x.
[e] Consentiente.] s. suo. vt sup sua aiam iuret, vt auth. ppet. j. e.
[f] Existere.] i. solutum non esse. non aut iurare det cum effectu. hoc aut creditor probabit, vt in fi. huius auth. & hoc et ita demum, si sciat: alias non cogitur iurare, sed iurabunt alij qui sciunt, vt in auth. perpetua.
[f] Existere.] ecce vnum.
[g] Solui.] ecce secundum.
[h] Posse.] scilicet commode.

[t] Al. est. §. fidei heredū. versi. arg. contra.

[c] Vel aliter clerici non debent iurare iudicio sisti, vel indicatum solui, vt ibi: in Tenib. veris beneiurans vt hac.

IN AVTHENTIC. de nō alienādis aut permutādis.

HOc ius.] Diuiditur in septem partes. Nam primo legem Codicis extendit. Secundo prohibet alienationem in quodam casu simpliciter. Tertio permittit pignorari in casu necessitatis. Quarto permittit venditionem, si creditor non recipiat pignorationem. Quinto permittit dationem in solutum, si emptor non reperiatur. Sexto declarat quæ res debent vendi. Septimo dicit quis intelligatur creditor. Secunda ibi, & perpetuo. Tertia ibi, in cæteris. Quarta ibi, quod si nolit. Quinta ibi, emptore. Sexta ibi, si tamen. Septima ibi, & is Bar. & Bal. CASVS. Dic breuiter quod hæc auth. extendit prohibitionem ad omnem ecclesiam & fuatur perpetuo in rebus ab imperatore datis. in alijs datur formam alienandi. Ex tex. no. primo quod non sunt vocandi absentes, dummodo duæ partes sint presentes, & maior pars istarum duarum prius consentiat: vt no. gl. sing. in c. pastiū. de testi. li. vj. Secundo no. ibi cum dicit, habitis absque dispendio & c. quod quando venditur res alicuius ecclesiæ, episcopus qui interponit auctoritatem, & et notarij curiæ suæ non debent aliquid recipere pro sportulis & labore. cuius contrarium fuatur & male. Bar. Pau. de Ca. hic.

D [k] Hoc ius.] Imperator Leo rebus Constantinopolitanæ ecclesiæ prouiderat per legem istam, iubemus. sed per hanc authenticam extenditur prouisio & priuilegium ad omnem locum venerabilem. Sic ergo dic, hoc ius porrectum: & sumitur hæc pars vsque illuc, & perpetuo & c. ex Authen. de non alienand. §. nos igitur. colla. ij.
[k] Porrectum.] id est productum.
[l] Actio pia.] i. pius actus. & sic ponitur ff. de dona. inter vir. & vxo. l. iij. §. fi. aliās non factum. vt hic. sed et designat, vt Instit. de ac. §. j.
[m] Nec pignorent.] s. res ecclesiasticæ specialiter, sed generaliter: & hoc per Authē. de non alie. §. si aut creditor. in fi. §. & §. sed neque dationem pignoris. coll. ij. sed per aliam de alie. & emphy. §. hoc

Actio quāliter sumitur.

a Pro debito.] Emptor. n. soluet creditori, vt in Auth. de eccle. re. immo. alie. §. emētib⁹ qdē in fiscū. col. v. ſic & ff. de in rē ver. l. iij. §. pe. & ff. de rebus eorum. l. magis. §. ne tamen.
b Aliter enim.] id est, nisi prædicta solemnitas seruetur, vel nisi precium cedat in vtilitatem ecclesiæ. Accursius.

A sterilia aut aliàs onerosa ecclīæ den̄t. h. d. hæc authē. Ex qua nota dānū cōtingere interdū ī acquirēdo, sicut in alienādo. & dicit Bal. ꝑ istā authē. q̄ si ecclesia adiuit hēditatē sine beneficio inuentarij, ſm quosdā nō valet aditio, ne consequať dānū, vt hic. ſm alios valet, sʒ ñ teneť vltra vires hēditarias. & hæc magis placet ſm Pau. de Cast. hic.

Ecclesiæ res in sex casibus possunt alienari.

c Inscribať.] in iuſo. sic ergo dēt fieri scriptura: aliàs nō valet ɔtˀ⁹, vt & in l. iubem⁹. §. fi. pōt ergo ƥdicto casu alienare res ecclīæ, cū debitū vrget. Itē secdò ī ꝑpetua emphyteusi, vt ī Authē. ꝑpetua. Tertiò, cū alia ecclīa ꝑmutādo, vt ī Auth. itē sibi. Quartò, cū pricipe. ī Auth. sed & ꝑmutare. Quītò, vt in redēptione captiuorū, vt ī Auth. de alie. & emphy. §. sctissimas. col. ix. Item sexto, vt superflua vasa, vt ī Authen. præterea.
d Æstimationis]. s. rei datæ in solutum.
e Decima] vt si res valeat nouē, deť ꝑ decē: sed certe tūc non addereť decima, sed nona. Alij, vt si res valeat decē, accipiat ꝑ vndeci, ſm Azo. & ſm hoc ecclīæ fit additio. Alij, vt si res valeat xj. accipiat ꝑ decē. & qđ dicit, addita. s. emptori, vt qa grauatur ī vno, q. s. inuit⁹ accipit aliud ꝑ alio, releueť ī hoc. vt ff. de iureiur. l. eū q. i pri. Itē est hic spāle q̄ aliud ꝑ alio recipiat inuit⁹: vt ī. de so. l. authen. hoc nisi debitor. sed regulariter contra: vt ff. de re. cre. & si certum petatur. l. ij. §. j.
f Ordinatoris.] id est abbatis.
g Maioris partis ibidē seruiētiū. Sed vř q̄ non valeat, nisi oēs cōsentiāt: vt ff. de serui. rusti. ƥd. l. ꝑ fundū. Rñ. aut aliqd ptinet ad plures vt ad vniuersos, & tunc sufficit maioris partis cōsensus: vt hic, & ff. ad muni. l. qd maior ps. aut ptinet ad plures vt ad singulos: & tūc ñ sufficit maior pars, sed oēs cōsentiēt, vt ff. đ seru. rust. ƥd. l. ꝑ fundū. & cōia ƥd. l. receptū. & ff. cōi diui. l. Sabi. Fallit ī duob⁹ casib⁹. Prim⁹, vt cū multi creditores hñt eūdē đbitorē: vt ff. đ pact. l. maiorē & C. q̄ bo. ce. pos. l. vl. Itē ī alio casu: vt ff. đ re. di. l. ī tñ. §. p. & hoc fauo. rel.
h Mediocris] ɔ̄. in Authē. de fideius. §. quod aūt. colla. j. ɔ̄, vbi quā meliorē habet debitor, dare dēt in solutū. Sol. hic speciale fauore ecclesiæ hoc placet. vel ibi preciosius metallū dēbat, vt aurū: & iō ƥciosior res solui dēt, quā debitor hēat. Ac.
i Onere]. s. debiti pro quo vendiť: vt res magni precij pro debito paruo non vendatur: vt ff. de reb. eorū l. magis. §. itē prætor. vel dic, onere tributorum: vt in auth. sicut ī. proxi.
k Probat in vtilitatē] spāle est. sic & ī. si aduer. cred. l. j. & ff. si cer. pe. l. ciuitas regľr ɔ̄: vt ī. si cer. pe. l. incēdiū. probabit ergo forte ꝑ ƥsumptionē: vt qa ƥlat⁹ est diligēs, & ecclīa tūc indigebat. nō aūt vbi quilibet nummus ēt datus: vt ff. de exer. l. fi. in fi. j. rñ. Vel quia oībus de ecclesia simul dedit, per quos pōt deterior ecclesiæ fieri cōditio: vt s̄. eo. l. iubemus. §. si qñ. aliàs est versi. sub §. sane ne oīs. Quid si ɔsuetudo in ɔ̄riū sit? ſm Azo. valet: vt Inst. de iure na. gē. & ciui. §. ex nō scripto.
S Icut.] CAS. Sicut alienatio rei ecclīasticæ ꝓhibeť; sic ne

nalē esse publicè notū sit: vt pl⁹ offerēti deť, precio modis oībus ꝑ debito [a] dādo. aliter enī [b] res emptori nō ɔcediť: & hoc īscribať, [c] nihil esse factū ī ea re ad dānū diuinæ dom⁹. Emptore vero ñ iuēto, res ęstimata districte creditori detur ī solutū, addita ī ƥcio vniuersæ ęstimationis [d] decima [e] parte, & accedēte cōsensu ordinatoris, [f] & maioris [g] partis ibidē ſuiētiū. Sit tñ ea res mediocris [h] īter cæteras, īspecta ipsi⁹ q̄litate & q̄titate & onere. [i] Et is creditor hic ītelligať q̄ qđ credidit, ꝓbat [k] ī vtilitatē diuinæ domus processisse.

IN AVTH. de nō alie. aut ꝑmu. §. sicut ar. coll. ij. consti. j.

Alienare vel acquirere damnosa ecclesiæ, pariter sunt prohibita. Saly.

SIcut alienatio rerū ecclīæ interdicitur, ita prohibeť ne qua sterilis [l] ei detur possessio, aut alioqui onerosa, veluti fiscaliū [m] noie vel onere.

IN AVTH. de nō alie. §. qa vero cognouim⁹. col. ij. cōstit. iij. & in Authē. de alie. & emphy. §. & qñ. col. ix. cōstit. iij.

Propter qđ vnūq̄q̄. tale, & illud magis. Vel sic: Potentior est prohibitio in cā q̄ in causato. h. d. secundum Iacob. But.

MVlto magis [n] prohibeť ipsius monasterij [o] alienatio, qua [p] redeat in antiquū statum, & sæcularem vsum.

IN AVTH. de alienat. & emphyt. §. si vero non sint. versi. œconomis. colla. ix. consti. iij.

B *Alienatio rei ecclesiasticæ permissa incommutabiliter prohibetur in œconomum, vel sibi coniunctum. h. d. Sal.*

QVibuscūq; modis hoc i⁹ alijs ꝑmittiť, [q] īterdř certis ꝑsonis res hmōi accipe, vt œconomo, eiusq; cognatis: [r] alioq̄ bona eorū & œconomorū, & ordinatorū q̄b⁹ cōiūcti sūt, post mortē eorū ꝑueniēt ad ecclīā, de qua rē accipiūt.

IN AVTH. de nō alie. aut ꝑmu. §. qa vero Leonis. co. ij. cōstit. j. & col. ix. ɔst. iij. de alien. & emphy. §. si verò ƥter hæc.

C *Accipiēs rē ecclesiasticā titulo nō lucratiuo ƥter legis formā, rē restituit, et qđ dedit, ꝑdit. Accipiēs vero titulo lucratiuo, reddit quod accepit, & tantundem de suo. Saly.*

QVi res iā dictas [s] nō gratuito [t] alienationis titulo citra formā legis [u] accepit, rē q̄dē cū oī incremēto medij

l Sterilis]. i. non fructuosa vel senea, vt ī cor. vñ hoc sumiť, de non alie. §. pe. col. ij.
m Fiscaliū] sʒ q̄uo pt esse on⁹ tributorū fiscaliū, cū ſm qualitatē fructuū deniť: vt ī. de allu. & pa. l. j. & ij. Rñ. ꝑ ƥteritis anteq̄ ad ecclesiā deueniret fundus, vt ff. de pub. & vec. l. imperatores j. rñ. Itē pt eē on⁹ tributorū, & ī hoc maiorē ƥtēfructuū oporteret dari ꝑ tributis.
n MVlto magis.] s. quàm aliarum rerū. & est verbum lr. non legis.
o Monasterij]. i. ecclesiæ vel loci ɔsecrati.
p Qua]. s. alienatiōe. & hoc est in cor. de alie. & emphy. §. & qñ. coll. ix. & in Authē. de nō alie. §. qa vero cognouim⁹. co. ij.
QVibuscūq;] ista authē. plana est. Et not. bñ eā, qa sp allegať ɔ̄ ƥlatos q̄ cōcedūt suis ɔsanguineis res ecclīę. Nā ēt si subsit iusta cā alienādi, & etiā si adhibeať oīs forma, nō tenet rōne ꝑsonę in quā fit: qđ est intelligēdū ēt si palam hoc fiat, & bona fide & est spāle. sec⁹ in alijs administratorib⁹: vt ī. de ɔhē. empt. l. si cū ipse. hoc tñ qualiter intelligať & limiteť, vide bonam gl. ī c. decēter. lxxxix. dist. & ī c. nō satis. lxxxvj. dis. Pau. de Ca.
q Permittitur.] quod est in septem casibus: vt dixim⁹ in authen. hoc ius porrectum. in gloss. super verbo, inscribatur.
r Cognatis] vel affinib⁹: vt in cope vñ hæc sumiť. i. in Auth. de alie. & emphy. §. œconomis. coll. ij. & est rō, qa ex officio qđ administrat, nō licèt emere ꝑ se vř ꝑ aliū: vt ff. de ɔhent. empt. l. nō licèt. & l. q̄ officij. in prin. Et sic no. gñale. q̄ ñ admittiť aliqs vt q̄libet: vt ī. de dol. l. j. vbi de hoc dixi. Sed ɔ̄ in
D Auth. de sanct. epis. §. si āt ecclesijs. coll. ix. vbi dispēsatorib⁹ ꝑmittiť accipere. Sol. ibi ꝑmittit cōducere, vř tƥalē emphyteusim accipere: hic autē prohibet perpetuā alienationē. Itē hic œconomo prohibet, ibi dispensatori permittiť: puta ƥlato non administranti. & specialiter hic excipitur œconomus, in fi. illius §. si aūt. vbi expresse œconomo idē ꝓhibeť.
QVi res.] Ista auth. respicit secdam partē l. iubemus. s. §. sanè. s̄. eo, vbi puniuntur ɔ̄facientes. Pau. hic. No. primo ſm Bal. q̄ illicite contrahens super rebus ecclesiæ punitur pœna expressa in hac auth. Secūdò no. q̄ illud quod dedit talis ɔ̄hens, perdit quo ad ecclesiam, sed non perdit quātum ad administratorē cū quo ɔ̄xit. quia repetit ab eo. Bal.
s Iam dictas.] scilicet locorum venerabilium.
t Non gratuito.] vt emptione, permutatione, & similibus.
u Legis.] vel quia non erat de casibus permissis: & ſm hoc expone citra, pro contra. Vel si erat, non fiebat cum solennitate qua debebat: vt in auth. hoc i⁹, dixim⁹, & tūc dic, citra. i.

præter

preter quia alienauit, licet nō valet 9tus in p̄iudiciū eccl̄ię. A ᵃ Eū].s. ęconomū. Itē p̄pōderat dolū ęconomi pp officiū do lo emptoris. Quid si nō est soluēdo, vt nihil hēt: cū sit vnᵘˢ de monachis? R. n. tenet eccl̄ia si locupletior est p cōdictionē sine cā. vt ff. de cōdi. ob tur. cau. l. ppetuo. f̄m quosdā. & de eo p quē fac. l. fi. in pri.

ᵇ Cū oī cā.] qualiter intelligat̃, habes. ff. de rei vindi. l. p̄terea. ᶜ Creditor.] qui accepit rē pignori, & in eam non cōcessam. ᵈ Datorem.] non autem contra ecclesiā. ᵉ Cadat.] iure exceptionis. ᶠ Cōtraxisset] & sic esset futuri tp̄is, nō solū p̄teriti. & hoc iō, qa deliqt in 9hēdo. si āt deliqt tm̄ n̄ sol uēdo canonē, postea nō soluit pro futuro tpe. vt in auth. q rē j. eo. & est rō, qa hic ab initio caruit titulo & iusto initio, cū fieret 9tᵘˢ emphyteutic 9 legē, vn̄ magis deliqt, cū 9xit lege p hibēte. Sed ibi ab initio valuit 9tᵘˢ emphyteutic : sed cessauit soluere canonē debitū p bienniū: & sic minus deliquit, & iō p̄teriti tp̄is, n̄ futuri. ᵍ Sed meliᵘˢ] hæc verba referunt̃ ad id qđ dr̄, cadat. nā videbat̃ cadere iure exceptionis: sed melius est vt cadat ipso iure. Vel meliᵘˢ hæc verba sunt Irn. nec multū iportāt vtilitatis. pn̄t ita cōtinuari: Ex p̄dictis videbat̃ emphyteuta repellēdᵘˢ exceptione: sed meliᵘˢ est vt ipso iure actio deneget̃. & est sic. ff. de arbi. l. si cū dies §. si quis ex. Azo. & sumit̃ hæc tota ex cor. in Authē. de non alienā. §. quia vero Leonis. colla. ij. & ex sequentibus. & idē in Authē. de alien. & emphyt. §. si vero p̄ter hæc. & sequētibᵘˢ §§. col. ix.

ʰ Denegandas.] subaudi, ipso iure.

Limita hunc vers. si. cum gl. emptor fuit i dolo p̄scri pto. q. est eo ipso q contra le gem mercatur. c. q cōtra iura. de re iud. li. 6. secᵘˢ si fuerit in vero dolo: de quo vide glo. fi. s c. ad au dictā ex de rebus eccl. non alie. & Bac. hic.

tp̄is restituat: eiᵘˢ āt qđ dedit, nullā actionē 9 venerabilē locū, sed aduersus ᶜ eū ᵈ q alienauit, hēt. Donatariᵘˢ aūt & rē cū oī ᵇ cā & fructū restituat, & aliud tm̄dē. Creditor ᶜ quoque restituta repignorata, crediti actionem 9 solū pignoris datorē, ᵉ hēat. Emphyteusis acceptor & ab ea cadat, ᵉ nec qđ pdit, repetat: imò stati soluat qđ soluturᵘˢ esset vnoquoq; anno si iure 9xisset. ᶠ sed meliᵘˢ ᵍ dr̄ oīmodo denegandas ʰ esse actiones hmōi acceptori.

IN AVTH. de alie. & emphy. §. si vero qdā sūt. col. ix. pšt. iij.

Res ecclesiæ ruinosa, pēsione inchoāda in initio cōtractus, dari pt̄ in emphyteusin, rescīdēda p tertia parte pēsionis q̄ colligebatur ante diruitionē: pēsione vero īchoāda ade de nū refecta, dari pt̄ p dimidia pēsionis q̄ p ea refecta pōt haberi. h. d. secundum Saly.

SI quas ⁱ ruinas hn̄t memoratę diuinę domᵘˢ, quas reędificare n̄ valēt, ᵏ & hæ i emphyteusim denᵗ ˡ ppetuā: emphyteuta vsuro materia habitationis depositæ ᵐ domᵘˢ: vt pēsio ⁿ diminuat̃ ᵒ in tertiā ᵖ

partē ᑫ ab ea q̄ stātibus adhuc ædi cijs colligebat̃: aut primitᵘˢ eo reędificāte, ʳ ex adiectis ˢ illi p ęstimationē ᵗ pēsionibᵘˢ, medietas det̃ religiosę domui nā, priore casu ab initio emphyteusis ᵘ pręstāda est pēsio.

IN AVTH. de non alie. §. qa vero Leonis. col. j. pšt. ij. & in Auth. de alie. & emphy. §. & hoc qdē, ver. licēt. co. ix. pšt. iij

Res imobilis ecclesiæ, cuius pēsio nō est diminuta, pōt in emphyteusin dari, diminuta ad plus illius pēsionis sexta pte. vbi vero pēsio respū eius qđ percipiebatur quādo ad ecclesiam puenit, sit diminuta, dari pōt in emphyteusin pro pēsione nūc stāte: ac res ruinosa, modici tamē fructus, dari pōt pro pensione iusta per architectos æstimanda. Saly.

PErpetua ˣ quoq; emphyteusis i his ʸ pmittit̃ reb. si res i eorū gerat̃ pn̄tia, qbᵘˢ hoc assignat̃ lege, ᶻ iurātibus ᵃ his quorū iterest, ex eo 9tu nihil ad lesionē diuinæ domᵘˢ effici: solito reditu ipsiᵘˢ rei q̄ fuit cū diuino iuri dedicaret̃, ᵇ n̄ minuēdo nisi i sextā ᶜ ptē: aut si ob cladē ᵈ diminuta ᵉ fuerit, tūc p cōstāte ᶠ nūc pēsione in emphyteusin det̃. Quòd si res

ᵒ Diminuatur.] ad plus.

ᵖ Tertiā partē].i. tertia minuat̃, & duę p̄stētur. alij vt R. & B. & P. vt duæ remittātur, & tertia p̄stetur. & hæc est verior, vt in corpe pbat̃. Sed quicquid dicat̃, est 9 illā auth. ppetua. j. e. vbi dicit diminuēdā pēsionē in sextā partē: sed illud in non ruinosis. Sed adhuc aliud 9 in ea. auth. perpetua. dū dicit, si ob cladē diminuta sit pēsio: tūc cōstāte nūc pēsione in emphyteusin datur. Sed dic determinari rem istā, verū solūmt statim, & p̄ns pēsio minuat̃ in tertiā partē: an si, & tūc tm̄ p̄stet quātū pōt nūc hēri: dū tn̄ det̃ medietas pēsionū adiectarū p reędificatione. Et dic cōstāte tūc pēsione, diminuta in tertiā partē ab ea q̄ anteq̄ clades superueneriat, colligebat̃. nā hęc authē. est post illam in cor. Auth. cū hæc sit de alie. & emphy. §. si vero q. d. & illa de nō alie. §. qa vero Leonis. Nec dicas hāc hēre locū tm̄ in eccl̄ia Cōstātinop. vt qdā dixerunt: immo in oībus: vt in Authen. de alie. & emphy. §. quecunque vero. colla. ix.

mo ruinosa pp vtilitatē quam ex refectione consequitur ecclesia. ab vero per illā auth. non erat pmissum nisi in tertiā generatione, sed per illa n Authent. de alie. & emphy. permittitur in perpetuum. vt ibi not.

ᑫ Partē].s. soluendā. ʳ Reędificante].i. ædificare volente anteq̄ aliquid nomine pensionis soluat.

ˢ Ex adiectis].i. ex pēsionibus quæ nunc ædificio reædificato vltra solitas pensiones accipi possunt, medietas detur, & postea similiter detur pensio quæ primò ex ruinosis stantibus ædificijs colligebat̃.

ᵗ Per æstimationem.] idest reædificationem. nam per eam maior æstimatio pensionis præstatur.

ᵘ Emphyteusis.] scilicet contractus.

PErpetua.] CAS. Illa authē. tres hēt partes. Prima pars loquitur i nō ruinosis, q̄ multū dāt reditū. Vltima ps loqtur i ruinosis q̄ paruū dāt reditū. Media vero ps i ruinosis q̄ nullū dāt reditū. Vin. No. ex hoc tex. q vbi paritas priuilegiorū ē, vtrūq; redigit̃ ad iᵘˢ cōe. facit l. sȷ & milit. §. j. ff. d exc. tut. B.

ˣ Perpetua.] hoc verbum est ex Auth. de alie. & emphy. nam in illa de non alie. non erat hoc verbum. & expone illud vt modò dixi in illa authen. si quas ruinas. s. proxi.

ʸ In his].s. ecclesiasticis non ruinosis vel in his. s. ruinosis.

ᶻ Lege.] vt in authen. hoc ius porrectum, s. eo.

ᵃ Iurantibus.] scilicet clericis.

ᵇ Dedicaretur.] id est esset applicata.

ᶜ Sextā partē].s. ad plus: aliās magis retineret eccl̄ia q̄ vedat. Sed nōne est eccl̄ia deterioris cōditionis, q̄ aliᵘˢ? R. n. nō. quia diminutio fit pp sterilitates: q̄ qn̄ erūt, priuatᵘˢ remitteret totū, vt ff. loca. & cōduc. l. si vno. §. j. Vel dic q hic erat res deterior, q̄ tūc qn̄ fuit eccl̄iæ data. prima verior: & hoc cū nō est ruinosa: aliās secᵘˢ, vt i auth. si quas. s. eo. q est 9. Itē vt in nihilū diminui: vt in Auth. de alie. & emphy. §. j. sed ibi spāle in pascuis & i agris pximarū villarū maioris eccl̄ię Cōstātinop.

ᵈ Aut si ob cladē.] nūc loqt̃ eo casu quo auth. si q̄s ruinas.

ᵉ Diminuta fuerit.] vel eius fructus, aut vilis facta.

ᶠ Constante nūc].i. vt tm̄ p̄stent, quātū percipi posset nunc, & nūc est locata: & addēt medietatē pēsioni adiectarū pro

ⁱ Si quas ruinas.] idest ruinosas domus.

ᵏ Non valent].s. commode, vt ff. de verbo. signifi. l. nepos.

ˡ Dent̃].i. dari pn̄t. rn̄det. n. & qđ dicit, ppetuā. dic in infinitū quādiu pēsio soluit̃. Insti. loca. §. adeo. & f̄m hoc dēt fieri renouatio, vt quis n̄ dicat se p̄scripsisse f̄m cōsuetudinē: alij vsq; ad xxx. an. vt Insti. de ppe. & tēp. act. in prin. alij vsq; ad tertiā generationē, vt in Authen. de non alie. §. emphyteusin. coll. ij. & f̄m hos nō fit renouatio in tertia, sed in quarta. prima verior s. donec soluatur pēsio, & corrigatur illa de non alienan. §. alienationis. quę non permittebat perpetuā.

Tu dic f̄m Bald. hic q hoc est specia le in do-

ᵐ Depositæ.] idest diructæ.

ⁿ Vt pensio.] antiqua.

SI quas.] CAS. Imperator Leo cōcessit q nō possit alienari res ecclesiastica, nisi quo ad vsum fructū: vt in l. iubemᵘˢ. postea in casu necessitatis pmissum est alienari ēt proprietatē: vt in authen. hoc ius porrectū. nūc verò loquimur nō in casu necessitatis, sed vtilitatis, ne domᵘˢ ruat, ex qua re eccl̄ia nullā postea hēbit vtilitatē. vn̄ dicit Impator hoc casu, volo q talis res ecclesiastica det̃ i emphyteusin, vt oīno nō alienet̃. nā emphyteuta hēt vtile dn̄iū, & eccl̄ia directū. & dicit q licet tūc ipsi emphyteutæ vti materia domᵘˢ ruinosæ ad reparationē. Pau. No. q domᵘˢ ruinosa eccl̄iæ pōt concedi ad ppetuā emphyteusin sub canone hic pręfixo, secundū Bald. hic.

reædificationē rei ruinosæ: & de refecta soluaṫ pensio. Vel si A ante refectionē sit solutū, fit diminutio in tertiā partē. Vel si statim, dic vt ibi: & addaṫ tertia illiº q̄ poterat pcipi cōstante ædificio, vt ī auth. si quas ruinas. q̄ est ſ. Vel hic qñ aliquos hēt redit': ibi nullos. Vel hic est ruinosa clade: ibi vetustate. prima verior. vt ibi dixi: qa hæc determinatur per illam.

a Preciosa]vt turris.

b Iusta]. s. detur talis pēsio, quę collecta in xx. an. cōtineat rei ęstimationé, vt in Authē. de n̄ alie. §. si vero alicuiº ecclīastici. sed si est Hierosolymitanæ, & oporteat vēdi: tūc ī 50. an. vel Auth. de alie & emph. §. scissimas. col. ix

c Sed & permutare principi]. i. cum principe.

d Licet]. s. ecclesiæ.

e Maiori] dāda à pri.

f Si respublica] idest Cæsar.

g Hoc exposcit] bñdi co, maiori, si res &c.

h Pragmatica}. i con silio procerum. & sumit̄ hæc Auth. de fi alie. §. si minº. col. ij.

i Tē sibi inuicē.] vna. s. ecclīa cū altera: vt ī Auth. vt de cętero cōm. co. v. ī fi.

k Indēnitate] alioqn vna contra aliam restitueretur: vt ff. ex quibus cau. ma. l. fi.

l Referunt.]vt ī authē. hoc iº porrectū. & hæc est ī Auth. cū stō. q̄ ex ascript. & li. na. §. si vero. col. v.

m Tē pdiū. Onus fiscale] hoc expone vt s. in authen. illa, sicut alienatio.

n Supra.] in authē. hoc iºporrectū. & est hęc de aliena. & emphy. §. si vero quis de prædictis. coll. a. ix.

o Immunitas] idest Indemnitas.

Q Vi rē.] Diuide istā authē. in quatuor ptes pricipales, put quatuor iponunt̄ pœnæ emphyteutæ, vł cōductori rei ecclīasticæ deteriorāubº rē, vel nō soluētibº cēsum intra bienniū. Scda ibi, vt tñ soluat. Tertia ibi, & id ī quo rē læsit. Quarta & vltima ibi, nō repetiturus. h. d. fm Ias. de mayno: fm quem no. ibi deteriorē &c. q̄ emphyteuta vel colonus ecclesiæ pp deteriorationē rei pōt expelli à iure quod habet. & dic idē esse in colono priuati. l. quæro. §. inter locatorē. in versi. & vt oportet. ff. loca.

p Qui rē hmōi]. i. talē q̄ pmitut̄ ī ēphy. dari: vt i auth. ppet.

q Deteriorem.] potest. n. quilibet conductor repelli, si rem deteriorem facit: vt ſ. loca. l. iiij. in fi.

r Per biēniū]& i emphyteuta priuati triēniū: vt ſ. d iure emphy. l. ij. i colono simplici biēniū fuarīvt ff. loc. l. qro. §. inter.

s Repelli pt] ecclīa dedit in emphyteusim p 50. cū valeat pa rū plº, statuta pēsione vniºnūmi. An hēat locū pœna huiº authē. Vi q̄ sic, cū nō sit mutatū: vt ſ. de testa. l. sancimus. led

pciosa[a] q̄dē est, parū tñ aūt nihil pstat pēsionū: res subtiliter æstimāda est, vt ex hac pēsio iusta[b] cōstituat: ea tñ solo dentur in emphyteusin, quæ ad hoc congrua videntur ęconomo & alijs gubernatoribº.

IN AVTH. de nō alie. aut pmu. §. finimº igit̄. col. ij. cōst. j.

Cum principe vel alia ecclesia permutatio est permissa. Saly.

B

SEd & pmutare[c] principi[c] licet[d] p re maiori,[e] meliori, vł ęquali, si respublica[f] hoc exposcit:[g] & pragmatica[h] forma super hoc præcedente.

IN AVTH. cōst. q̄ ex ascriptitijs. §. qa igit̄. col. v. consti. vij.

Permutare pt vna ecclesia cū alia, dū d la pmutatio fiat cū vtilitate vtriusq; ecclesia: alioquin vna cōtra aliā restituetur. Vt.

ITē[i] sibi inuicē rectè pmutāt cum vtriusq; indēnitate,[k] eorum. s. consensu interueniēte, q̄ supra referuntur.[l]

IN AVTH. de alie. & emph. §. si vō qs d pd. col. ix. pst. iij.

C

Inutile pdiū pp onus fiscaliū pōt ecclesia alienare seruata debita solennitate. Saly.

ITē pdiū pp onºfiscale[m] inutile alienat̄, gestis vt s[n] pficiēdis, eodē iure pstito. i. q̄ aliā d cā n̄ alienat̄, nisi vt īmunitas[o] eiusdē vnrādę domº fuerit.

IN AVTH. de alie. & emph. §. si vō qs aut locator. co. ix. pst. iij. & d ī n alı. §. scire. co. ij. pst. j.

Nō soluēs ecclesia canonē p biēniū, vel rē deteriorē efficiens, repelli pōt ab emphyteutico iure. h. d. scdm Bal. Vel sic: Emphyteuta deteriorans, vel nō soluēs canonē p biennium, quatuor pœnis hic cōtētis punitur: qa pt expelli, & sic pdit vtile dominiū. Itē minus soluit qd soluere debebat pro tpe pterito. Itē dānū seu interesse refundit. Item melioramenta non repetit. Pau. de Cast.

QVi rē hmōi[p] cōductā vł ī emphytheusin acceptā fecerit deteriorē,[q] aut emphyteuticū canonē p biēniū[r] nō soluerit, hac lege repelli[s] pt, vt tñ soluat totiº tpis[t] pēsionē: & id, i quo rē læsit, resarciat: nō repetiturº si quid impendit noie meliorationis.[u]

IN AVTHENT. de aliena. & emphy. §. si vero aliquis voluerit. coll. ix. consti. iij.

Alienatio permissa ecclesiæ Constantinopolitanæ supra eo. tit. l. iubemus. §. si. extenditur ad omnem locum piam. Saly.

HÆc vsus præstatio[x] locū hēt in oī domo religiosa: quo finito, res vtraq; pleno iure pueniat in domū iādi ctā: nec tributis q̄dē grauata maioribº sit ea res, quæ datur inuicē, & eiusdē reditus sit.

Cassatis oībus factis tpe tyrannidis, priuilegia ecclesiarū in suo robore perseuerant. h. d. scdm Bal. Vel sic: Omnia quæ facta sunt tpe tyrannidis, superueniēte iusto domino debent rescindi. Pau. de Cast.

XV. IIDEM. AA. Sebastiano. P. P.

DEcernimus[y] vt antiquatis[z] ac[a] infirmatis funditus[b] his q̄[c] ſ ipsum orthodoxæ religionis deū quodāmō facta sunt, ī integrū restituant̄ vniuersa, & ad suū ordinē reuocent̄, q̄ ante pfessionē nrę māsuetudinis de orthodoxæ religionis fide, & sanctissimarū ecclīarū & martyriorū statu firmiter obtinebāt: his q̄ ſ hæc tpe tyrānidis[e] īnoua

D

oē pactū factū ī eo ſ̄tu valet. & sic dicta forma: vt Insti. loc. §. adeo. in fi. Eſ q̄ nō, tū qa ille ctº est ſ legē illā: & ita ciºforma nō seruāda est: vt ī Auth. de nō alie. §. lex itaq;. coll. ij. tū qa graue esset nimis pp cessationē vniºnūmi totū pe ū & rē pdere. vbi aūt ſhitur ī m authēt. si quas. & fm illā, perpetua. nō est graue dānum vltra modum. Item nō est verisimile imponi penam in casu qui nō pt cōtigere: ar. in Auth. de fil. ante dota. instru. na. in fi. col. iij. Quid si vna ecclīa hēt ab alia, & si soluit? Respō. idē: vt arg. ſ. de fru. & lit. expen. l. fi.

t Tpis.] pñtis & pteriti, nō futuri: vt dixi ī authenti. qui res.

u Meliorationis.] locupletat̄ igitur ecclīa cū aliena iactura? R. hoc fieri culpa huiº q̄ dānū sentit: quare sibi iputet: vt ff. d re gu. iur, l. q̄d q̄s. Et sumit̄ hæc auth. ex illa de nō alie. §. scire. &. & ex illa de alien. & emphyt. §. si vero quis locator. col. ix.

HÆc vsus] CAS. Hæc Authē. dicit duo. Primō q̄ ... ctº ille cōcessus ī maiori ecclīa Cōstātinopolitana, vt possit alienare in certū vsum, cōcedit in qualibet ecclesia. Scdō dicit q̄ si ecclīa cōcedit rē ī vsum, finito tpe illo dēt ea res pleno iure ad ecclesiā redire, aut alia æquę bona inspecto reditu. nec illa res q̄ dat̄, dēt esse magis onerosa tributis, q̄ fuit illa res ecclīæ. Not. ex hoc tex. in versi. pleno iure. q̄ p istā Authē. & per l. iulianº. ſ. in fi. ff. de rei vindi. tenet Bar. in materia substitutiōis cōpendiosæ, quòd vbi ponitur hoc verbū, pleno iure, q̄ substitutio sit directa: qa exponitur pleno iure, id est directa: vt hic, & d. l. Iulianus.

x Præstatio.] quā facit ecclīa alicui priuato: vt ī fi. l. iubemº. & sumit̄ ī Auth. de ali. & emphy. §. si vero qs voluerit. col. ix.

DEcernimº] Pone casum vt in gl. j. Et no. primo ex text. ibi, deū, q̄ q facit ɔ ecclesiā, facit ɔ deū. Bal. & Pau. No. scdō ibi, pfidēdi. q̄ honor est alios pcedere. Odoffre. & Bald.

y Decernimus.] imperator Leo versus Orientem profectus erat: & ideo quidam tyrānus ecclesias inuaserat. s. Odoacer: & multas leges & statuta contra ecclesias & earum priuilegia statuerat: quæ omnia cassat Leo per hanc legem. & ad pristinam formam reducit. Accursius.

z Antiquatis.] id est, vt frequentari non debeant.

a Ac] pro id est.

b Funditus.] ipso iure.

c Quæ.] subaudi, his. Accursius.

e In istis tribus authen. sequē. alienatur res ecclesiastica etiā quo ad directū dominiū: & posito q̄ nulla subsit necessitas neque vtilitas: dummodo nō subsit dānū, & ex ipsis authē. not. illos casus quos ponunt canonistę per gl. 12. q. 2. sin per tubr. fm Paul. hic.

dānū

e Basilisci. s. tyranni: quāuis Acc. & alij intelligant Odoacrē.

ta sunt tã ꝯ venerabiles eccle sias, quarú [a] sacerdotiú [b] gerit btissimus ac [c] religiosissimus ep̃s patriarcha nr̃ę pietatis pr̃ Acaci⁹, q̃ ꝯ cæteras, [d] q̃ ꝑ diuersas ꝓuincias collocatæ sũt, necnó & reuerédissimos earú antistites, seu de iure sacerdotaliú creationú, [e] seu de expulsione cuiusquã epĩ à quolibet his tpib⁹ facta, seu de ꝓrogatiua i epõrú cócilio, vel ex̃ cócilijs ante alios residẽdi, [f] vel de priuilegio metropolitano vł pr̃iarchico sub ijsdẽ ipijs tpib⁹, ꝑenit⁹ antiquãdis: vt cassatis & rescissis q̃ ꝑ hmói sceleratas iussiones, aut pragmaticas sanctiones, aut cóstõnes i pias siue formas subsecuta sũt q̃ à diuæ recordationis retro prĩcipib⁹ ante nr̃m iperiũ, & deinceps à nr̃a mãsuetudine i dulta vł cóstituta sunt sup sã C ctis ecclesijs, & martyrijs & religiosis epĩs & clericis aut monachis, inuiolata seruent̃. Sacrosanctã quoq; huius religiosissimæ ciuitatis ecclesiã, & matrẽ [*] nr̃ę pietatis & Christianorũ orthodoxæ religiõis oĩum, & ejusdẽ regiæ vrbis sãctissimã sedẽ, priuilegia & honores oẽs sup epõrũ creationib⁹ & iure ante alios residendi, [*] & cætera oĩa q̃ ante nostrũ iperiũ, vł nobis iperantib⁹ habuisse dignoscit̃, hẽre i ꝑ D petuũ firmiter regię vrbis intuitu iudicam⁹ & sãcim⁹. Da. 16. Ka. Ia. Armatio. V.C. Cos.

[*] Constitutio. 16. Græca hoc loco omissa ex prætermissis repetatur, fo. 8. col. 4.

Donatio priuato collata nõ valet vltra ducẽtos solidos, nisi insinuata. In ecclesiam vero collata valet vsq; ad 500 etiã nõ insinuata, principis tamẽ est priuilegiũ, vt ab eo valeat sine insinuatione donatũ. Saly.

XVII. IMP. Iustinian⁹ A. Ménæ. P. P.

Illud [h] q̃ ex veterib⁹ legib⁹ l3 obscure positis à qbusdã attẽtabat̃, vt donationes sup pijs causis factæ, licèt min⁹ [i] i actis [k] intimatæ [l] essent: tñ valerẽt: certo & dilucido iure taxam⁹: vt i alijs [m] qdẽ casib. iura vetera sup itimãdis [n] donationib⁹ itacta [o] maneãt. si qs [p] verò donatiões vsq; ad 500. solidos i qbuscũq; reb⁹ fecerit [q] vł i sctãm ecclesiã, vł i xenodoch. [r] vł i nosocomiũ, [s] vł i orphanotrophiũ, [t] vł i ꝓchotrophiũ, [u] vł i gerõtocomiũ [x] [*] vel i brephotrophiũ, [y] vel i ipsos paupes, vł i quãcũq; ciuitatẽ: [z] istæ donationes etiã circa actorũ [a] cõfectiones cõualescant. Sin vero amplioris quãtitatis [b] donatio sit (excepta. s. iperiali donatione [c]) ñ aliter valeat [d] nisi actis itimata [e] fuerit: nulli dãda licẽtia quacunq; alia cã [f] quasi pietatis iure subnixa, ꝑter eas [g] q̃s spãlr̃ exposuim⁹ itroducẽda, veterũ [h] scita [i] sup intimãdis donationib⁹ ꝑmutare. [*] Data vł Iustiniano. A. I. I. Cos.

Vasa sacra & vestes sacra non possunt pignorari vel alienari præterquã in redemptionẽ captiuorũ: aliàs à recipiẽte vindicãtur oĩ exceptione remota. Bald. Vel sic: Res mobiles etiã sacra non possunt alienari vel pignorari nisi in redemptionem captiuorũ, vel si debitũ vrget quod aliunde solui non valet, & alteri ecclesiæ tantum aliàs vindicantur extãtes, & consumptarum æstimatio condicitur. Salycetus.

XVIII. Idẽ A. Demosthenl ꝑfec. ꝑto.

Sancim⁹ [k] nemini licere sacratissima atq; arcana vasa vel vestes, cæteraq; donaria [l] q̃ ad diuinã religionẽ necessa

a Quarum.] scilicet ecclesiarum.
b Sacerdotium.] idest, patriarchatum.
c Ac] ponitur pro id est.
d Cæteras.] scilicet ecclesias.
e Creationem.] quis & à quo ordinetur episcopus.
f Residẽdi.] qs à dextris, & qs à sinistris patriarchę dẽat sedere, vt fuit cõtẽtio īter archiepm Rapũ Rauẽ. & Medio.
g Item.] .s. sedam p⁹ Ro. sedẽ. vt ꝛ. e. l. iubem⁹. ij. §. scientes. & in Authẽ. de eccle. tit. §. j. col. ix. & ꝛ. de sũma Tri. l. victor. Accursi⁹.

Illud qd.] plana est hæc lex. Et not. primo ex ea i verbo. in actis. & v. actorũ. q. scripturę factę corã iudice vel magratu, ẽt ꝑ modũ voluntariæ iurisdictionis, dñr acta: & iic dẽt oib⁹ fieri copia ipsarũ, vt sunt emãcipationes, & adoptiones, & creationes tutorũ vł curatorũ, i qb⁹ reqrit̃ auctoritas magrat⁹. de quo vide qđ no. Inn. i c. j. ex̃ đ ꝓba. No. scđò q̃ dicant̃ donatiões factæ ad pias cãs. B. & P.
h Illud qđ ex veterib⁹ legib⁹] Dicebat̃q; donatio fcã i priuatũ valeat vsq; ad cc. solidos: s3 si i ecclia fieret i pl⁹ sed ñ determinabat̃ ꝑ eas, vñ dicit, illud &c.
i Minus.] id est non.
k Actis.] idest chartis.
l Intimatę.] .i. recitatę.
m In alijs.] .i. cum donatio cõfertur i aliũ.
n Intimãdis.] .i. in se i ptis deducendis.
o Intacta.] vt debeant insinuari, si sunt vltra cc. solidos, vt ĩ. de do. l. sancimus. in prin.
p Si qs] i qbuscũq; mobilib⁹ vel imobilibus.
q Fece.] .i. facere volue.
r Xenodochiũ.] locus i quo peregrini alunt̃.
s Nosocomiũ] loc⁹ in quo ægroti curantur.
t Orphanotrophiũ.] i quo pueri orbati parẽtibus aluntur.
u Ptochotrophiũ.] in quo pauperes alũtur.
x Gerõtocomiũ.] i quo paupes ꝑꝑ senectutẽ & ꝑꝑ ifirmitatẽ curãt̃.
y Brephotrophiũ.] in quo ĩfãtes & ĩbecilles alunt̃: vt probãtur hæ expositiones in nouellis super illa consti. de ali. & emphy.
z Ciuitatẽ.] sic ergo in hoc, & aliàs ꝑ artificatur ciuitas cum ecclesia, vt & ĩ. eo. l. vt inter diuinum.
a Actorũ.] idest scripturarum factarum coram iudice.
b Quantitatis.] quàm quingentorum solidorum.
c Imperiali donatione.] nã iperator põt pl⁹ dare pijs locis vltra 50. solidos sine actis, vt in Auth. de ñ alie. §. finim⁹. col. ij.
d Valeat.] .s. donatio in eo qđ excedit, vt ĩ. de dona. l. si quis argentum. §. si autem donator. versi. sed in omnibus. Accur.
e Intimata.] id est scripta in actis.
f Alia cã.] absimili ꝑdictis. nã in locis similib⁹ ꝑdictis idẽ iuris. sed ibi est sec⁹, vbi qs vellet dicere: donaui amico meo, vel cõsanguineo, & cã pietatis. tũc. n. nõ posset nisi ſm vetera iura, vt hic dĩ, vsq; ad cc solidos, vt ĩ. de dona. l. sãcim⁹. i prin. & ꝑ hoc ff. de leg. & senatuscõ. l. qđ̃ v ꝯ rõnẽ. hodie verò ẽ cõe i⁹ oĩum donõrũ, vt vsq; ad 500. solidos valeãt sine scriptura, vt ĩ. de dona. l. pe. in fi. Vñ dñt quidã hodie valere in ecclia Romana vsq; ad octingẽtos sine scriptura, vt sicut olĩ in trecẽtis vl vltra donatiões alias fiebat, sic hodie: qđ satis dici ꝑt: sed ſm Auth. vł in imẽsum: vt i Authẽ. de non alie. §. finim⁹. col. ij. sed certe ibi dicit de iperatore donãte. Illud ãt cõstat, si ue imperator priuato, siue priuat⁹ ei donet, nõ est necessaria scriptura: vt i Auth. vt ñ hãt pign. §. fi. col. v. S3 qđ si dicã, dono talẽ rẽ pauperib⁹, corã quibusdã? vi q̃ valeat, vt ff. de leg. ij. l. cũ pr̃. §. donationis, & ĩ. ti. j. l. si qs ad declinandã. §. vbi ãt. Sed dico aliud in legato, vbi ñ exigit̃ legatarij ꝑsona: & aliud in hmõi ꝯctib⁹, vbi exigit̃ ꝑ se, vel per aliũ: & sic intellige in pauperes præsentes per se, vel per alium.
g Præter eas.] .s. causas.
h Veterum.] .s. legum.
i Scita.] idest statuta.

Sancim⁹.] Hæc lex tria facit. Primò ꝓhibet. Scđò punit. Tertiò excipit. lra plana est. No. hanc l. ꝯ illos q recipiũt pignori calices vł cruces ecclĩarũ vt ꝑdãt pecuniã, & illa restituãt: qa postq̃ semel sunt dedicata diuino cultui, non debẽt redire ad humanum vsum: quod intelligit Inno. etiam ex pacto apposito in contractu, vt ipse not. in cap. verum. de for. comp. Paul.
k Sãcimus.] sicut lex iubent⁹, ꝓhibet, punit & ꝑmittit: ita hec. sed illa in mobilib. hæc in immobilib. & sic ista imitatur illã: licèt cæteræ leges hu⁹ tit. dicãt de his q̃ sunt vsui deo ministrantiũ, hic tamen de rebus diuino cultui consecratis dicit.
l Donaria.] vt thuribula & silia: ista. n. quodãmõ donata s3 deo.

[*] expositor citat hãc legẽ Photius ad cõfirmãdum primatum patriarchæ Cõstãtinopolitani Nomocano. ti. 1. c. 5.

Ptochotrophiũ Gerontocomiũ. Brephotrophiũ.

Donatio facta ecclesiæ vltra qngẽtos aureos sine scriptura, an valeat.

[*] Exemplar nostrũ hic addit, vł eurotrophium. Itẽ aliud exẽplar addit & melius vel i catrophiũ .s. quo quolibet diuertebat.

a Sãxerũt] vt & j.de téli.d̃ locũ.& ff.d̃ rẽ.empt.l.& liberi.& l.sed Celsus.i pri.& de vsuc.l.vsucapio.& d re.di.l.iñn.§.sacrę.
b Episcopus.]cũ forte res erãt episcopalis ecclesiæ.immo certe & si alicuius capellæ vel monasterij sibi subditi: vt in Authẽ. de alie.& emphy.§.& quoniam cognouimus.colla.ix.
c Oeconomos]qñ alius obligauit, ñ ęconomus.
d Eis].s.emptoribus.
e Relinquẽda].s.cõ ecclesiã, sed ęconomũ sic: vt i Auth. d ali. & ẽph.§. si v o pter hęc. col.ix.& I Auth. d ñ a lie.§.si ãt cred.in pig.
f Precio.] qñ emit.
g Fœnore].i.ſęnerata pecu.qñ.s.mutuauit.
h Eorum].s.valorũ.
i Cõflata] i.cõtracta, & in massam redacta.
k Sunt].i.vasa a tempore huius legis.
l Vel fuerint.]scilicet deinceps. Accursius.
m Corpora.]si extãt.
n Ad ipsa p̃cia].i.ęstima.s.si corpa ñ extãt.
o Per in rem].s.si extãt in eadem forma.
p Siue p ↄdictionẽ].i.ex l.ista, vl' sine cã qñ mutata sũ, vl' ñ extãt.
q Per i factũ] cũ ↄsum ptaſ, & ñ extãt. vl' idẽ cũ extãt, vl' nõ extãt.
r Cui⁹]s.actiõis i factũ
s Artic.]nã loco cuiuslibet edicti & interdicti daſ: vt Inst. de interdict.i fi.& in subsidiũ l. Aq. vt Inst.ad l. Aq.in fi.& in ↄ̃tctibus innoſatis trib⁹ : do vt des· facio vt facias: do vt facias. i quarto.s.facio vt des, daſ de dolo actio: vt ff.de p̃scr.verbis. l.nãlis. & in alijs multis casib⁹ in subsidiũ: vt hic,& ff.de p̃scrip. verb. l.quoties. & de hac actiõe dic vt no.ff.d̃ p̃scrip. verbis. sup rubr.Sed ad id,q dixit dari rei vid. c̃ ↄ̃. ff.d̃ rei vid.l.i rẽ.§. lo. Sol.qđ ibi dixit rẽ sacrã rei vid. peti ñ posse, verũ est à priuato & laico,sed ab ecclesiasticis p̃t. Vel dic adiecta cã ecclesiæ, quia vindicat tãquã ecclesiæ,nõ tãquã suã, sicut & ar.ff.de rei vind.l.j.§.j.Vel hęc corrigit. vl' hæc ẽ disiũctiua, cui⁹ altera ps ẽ vera, ĩ rẽ.s. vl' i factũ dari,qa i factũ daſ. Vl' poniſ vl' p &, siue correctiue.prima ỹ ior.

ria sunt(cũ etiã veteres leges ea q̃ iuris diuini sunt, humanis nexib.ñ illigari sãxerũt [a]) vl' ad vẽditionẽ, vl' hypothecã vl' pign⁹ trahere : sed ab his q hęc suscipere ausi fuerit, modis oib. vĩdicaritã p religiosissimos ep̃s,[b] q̃ ęconomos,[c] nec ñ & sacrorũ vasorũ custodes : nulla eis[d] actiõe relinquẽda,[e] vl' sup recipiẽdo p̃cio,[f] vel fęnore[g] exigẽdo pro quo res pignoratę sunt: sed oĩbus hmõi actionib⁹ respuẽdis, ad restitutionẽ eorũ[h] oib⁹ modis coartari. Sinãt vl' cõflata[i] sũt,[k] vl' fuerit,[l] vl' alio mõ ĩmutata vl' dispersa: nihilomin⁹ vl' ad ipsa corpa,[m] vl' ad ipsa p̃cia[n] eorũ actionẽ cõpetere siue p in rẽ,[o] siue p cõdictionẽ,[p] siue p i factũ[q] actionẽ: cui⁹[r] tenor i multis & varijs iuris articulis[s] sępe ẽ admissus: excepta videlicet cã captiuitatis & famis, i locis his in qb⁹ hoc(qđ abominamur)cõtigerit. Nã si necessitas fuerit i redẽptione captiuorũ,[t] tũc & vẽditionẽ p̃fatarũ[u] rerũ diuinarũ, & hypotecã & pignorationes fieri ↄcedim⁹: qm̃ ñ absurdũ ẽ aĩas[x] hoĩum qbuscũq; vasis vl' vestimẽtis p̃ferri: hoc obtinẽte non solũ in futuris negotijs, sed etiã in iudicijs pẽdẽtib⁹.[y]

IN AVTH.de alie.& emph. §.pe.in fi. col.ix.consti.iij.

Rei vindicatio an p re sacra possit intẽtari.

t Captiuorum.]scilicet vendi talia vasa.
u Præfatarũ].s.mobiliũ hodie & ĩmobiliũ, nisi hac ↄditione, vt nõ aliẽnẽtur, ad eccl̃ã venerint, vt in Authẽ.de alie. & emphy.§.sctissimas.col.ix.quã qdã hic hñt,q̃ ĩcipit,res mobiles.
x Aĩas hoĩum].i.aĩata corpa, vt & ar.ff.de pęnis.l.in seruorũ. §.fi.& Insti.de eo cui li.cã bona add.§.ne hmõi.& ff.de vẽt. i possess.mit.l.j.§.& gñalr.& illud, Mihi res,ñ me reb⁹ submittere conor. Hac ẽt rõne dicas pro alimẽtis pauperũ fieri alienationẽ, qa aĩæ hoĩum &c. & qa sili mõ sine ĩnnuatiõe i vtraq; cã donaſ, vt ↄ̃.e.l.illud.& j.de don.l.si qs p redẽptiõe. i pri.& ↄ hoc i decr.xij.q.ij.c.aurũ hẽt eccl̃ia. licẽt Auth.de nõ alie. §.ijsdẽ.col.ij.& d alie.& ẽph.§.sctissimas.col.ix.d his ñ dicãt.

A y Pẽdẽtibus.]dũmõ nõ pẽdeãt ex appellationis cã: vt i Auth. vt cũ de app.cog.i pri.col.viij.Seqtur auth. p̃terea.vt si hactenus fuerint factæ tales vẽditiones, modo reuocentur. Accur.

P Ræterea.]CAS. Vasa superflua, si debitũ vrget qđ aliũde nõ possit solui, p̃nt vẽdi: ne qd aliud ĩmobile alienetur : & p̃nt vẽdi integra alteri ecclĩæ, laico ãt nõ nisi conflata: & si p̃ter istã formã emãtur vel vẽdantur ista vasa, reuocanſ.& eędẽ pęnæ ĩpõnũtur accipiẽti, q̃ imponereneſ si acciperet rẽ immobilem ecclesiæ.
z Præterea.] lex codicis in casu permiserat alienari : hic in alio præterea &c.

Ista authentica addit alium casum in quo vasa sacra possunt alienari. Bald.

PRæterea[z] si hẽat eccl̃ia superflua vasa, cũ debitrix sit: nec aliunde soluere possit: nec qd ĩmobile alieneſ vl' distrahatur, itegra ea[a] (gestis habitis corã eo, cui⁹ ẽ loci ordinatio) vel alijs locis venerabilibus[b] oblata dentur, vel conflata[c] cuilibet alij vendantur, quo magis debitum persoluatur.

Qui aũt acceperit hoc contra hãc obseruationem: eisdẽ pœnis subiaceat quæ in reb⁹ immobilibus sunt proditæ.

Ecclesia lucratiuam descriptionẽ nõ soluunt Bal. Vel sic: Ecclesia hẽt immunitatẽ à lucratiuorũ inscriptione. Bar. Vel sic: Fauore ecclesiæ permittitur ascripto curiæ totã suã substãtiã in ecclesiã vel locũ piũ trãsferre, nulla fienda diminutione. Salycetus.

XIX. IDEM A. Demostheni, p̃fe. p̃to.

SAncim⁹[d] res ad venerabiles eccl̃ias, vl' xenones,[e] vl' monasteria, vel orphanotrophia, vl' gerõtocomia, vl' ptochotrophiã[vl' nosocomia]vl' brephotrophia, vl'* deniq; ad aliud tale ↄsortiũ descẽdẽtes ex q̃licũq; curiali[f] liberalitate, siue inter viuos,[g] siue mortis cã, siue i vltimis volũtatib. hĩta, à lucratiuorũ ĩscriptiõib⁹ libã ĩmunesq; esse : lege.s. q̃ sup hmõi inscriptionibus[h] posita est, in alijs[i] qdẽ p̃sonis suũ robur obtinente: in parte aũt ecclesiastica, vel aliarũ domuũ quę hmõi pijs cõsortijs deputatę sunt, vigorem suum

a Ea.]scilicet uasa.
b Venerabilib⁹]subaudi, sicut sunt.s.itegra.
c Cõflata].i.ↄfracta & liqdata : sed tñ & adhuc vhr sacra.ar.Insti de re.diui.§.sacre res. & ff.de rer.diui.l.sciñ §.semel.licẽt decretistæ distinguãt.Sed bñ p̃t cõsideri q calix fractus nõ fit sacer, cũ nihil caliciratis remãsit eo fracto, sed domo diruta remanet area, q̃ est eius maxima pars. Itẽ quo mõ uẽdẽtur, cũ æstimari ñ possint? ut ff.d re.di.l.sacra.§.fi.& de ↄ̃hẽ.emptio.l.sed Celsus.in prin. R.fiet ut poterit æstimatio, ut & i libero hoĩe cui⁹ uẽditio qñq; ualet: ut j.d pa q fili.di. l.ij.& ff.de his qui deiecerunt uel effu. l.fi.

SAncim⁹.]CAS. Lex erat, q si curialis alicui daret ĩ uita uł in ult.uolũtate.iiij dabatur curiæ: fallit si daret ecclĩę. lra plana ẽ. No.ex hac l.i si.argũ, qñ ↄ̃ te allegaſ aliq lex, q̃ loquaſ ĩ eccl̃ia : si ñ occurrit alia ↄtraria tñ sio, potes dicere, sp̃ãle ẽ i eccl̃ia, pp rõnẽ q hic poniſ i tex.sm l'. hic.
d Sãcim⁹.]Cõsuetudo siue lex erat q dicebat q si qs decurionũ uł curialiũ uellet suã subam totã dare quo quo mõ alicui, siue i ultia uolũtate, siue iter uiuos: certa ps, puta q̃rta, dabaſ curię: hodie ↄ̃ excipiũſ p hãc l.oĩa loca venerabilia, ut eisdẽ curiões bõa oia dare possint.& curia nihil d̃trahat: & alijs oib⁹ remaneat dicta ↄsuetudo: ut hic, & j.qñ & qb⁹ quar.ps.l.j.& ij.& j d ipo.lu.de.l.j.li.x.sed si curialis sit cleric⁹, tũc tres ptes suæ subæ remanẽt apđ curiã: vt j̃.ti.j. auth. sed neq;. q̃ est ↄ̃.sec⁹ si aſr donet ipso in curia existẽte, ut hic.
e Xenones.]ubi peregrini alũtur: & omnia q̃ sequũtur, sunt nomina uenerabilium locorum: quæ expone ut ↄ̃.eo.l.illud.
f Curiali.] id est alicuius curialis. nam ex bonis curialiũ tantũm dabatur quarta ipsi curiæ.
g Viuos.]scilicet donationis.
h Inscript.]Inscriptio erat iiij. portio ei⁹ rei q̃ aliqs dabat uenerabili loco: ut j.qñ & qb⁹ iiij. ps de.l.ij.& j.d ipo.lu.d̃scrip. l.j.li.x.
i In alijs quidem personis.]scilicet priuatis.

Calix fractus non remanet sacer.

* uel si quid aliud tale.

* al. curialis. te ſtẽ. Homo lib. qñq; uẽdi põt.

Casus.

Xenones.

Humanas.

a Humanas.]q.d. bene debemus facere discrimen.
b Conseruentur.]q.d. bene debet conseruari.

VT inter diuinum.]CASVS. Facit hæc l. differentiam inter priuatos ex vna parte, & ecclesias & ciuitates ex alia circa præscriptionem in quatuor casib. s. in hæreditate, item in legato vel fideicommisso, item in donatione, item in venditione: vt si ecclesiæ vel ciuitati ex prædictis causis debeat, non currat præscriptio nisi centum annorum. Secundo dicit quod captiuis Ecclesiæ vel ciuitatis, si quid eis debeatur ex prædictis causis. Tertio, quod si ecclesiæ ciuitati & captiuis aliquid debeatur, personalis & realis actio & hypothecaria ex causis præmissis eis competit. Vltimo, quod in præsentib. & futuris locum habeat negocijs. No. j. ex hac l. in prin. secundum Iac. hic, quod ecclesia & ciuitas comparantur: & ad hoc continue allegatur iste tex. & intellige verum quod ad tres casus positos hic in tex. alias æquiparatio non procedit. No. ij. ibi, aliquam reliquerit hæreditatem secundum Albe. Bal. Saly. Fulg. Pau. & Ias. hic quod verbo relinquendi trahitur ad institutionem hæredis. & hoc ideo, quia adiectum vniuersitati sunt eosdem.

c Vt inter diuinum.] duob. modis dicitur ius diuinum: & a deo constitutum, vt euangelia: & ipsi deo constitutum, vt super rebus ecclesiasticis factum: & hoc secundo modo accipit hic. Item & publicum duobus modis dicitur, vt a qualibet ciuitate factum, quod dicitur ius ciuile, vt Insti. de iu. na. §. ius autem ciuile. & ciuitati factum. s. sup reb. ciuitatis: & sic hic accipitur. Ac.

pietatis intuitu mitigante. Cur enim non faciamus discrimen inter res diuinas & humanas? [a] & quare non competentes prærogatiua cœlesti fauori conseruetur? [b] quod oportet non solum in casibus quos futurum tempus creauerit, sed etiam in adhuc pendentib. & iudiciali termino vel amicabili compositione nec dum sopitis obtinere. Recitata septimo milliario huius inclytæ ciuit. in nouo consistorio palatij Iustiniani.

Ecclesia & ciuitas in rebus relictis iure hæreditario, legatis, donationibus, & venditionibus, habet priuilegia circa præscriptionem centum annorum, & circa dominij acquisitionem sine traditione possessionis: & habent personalem hypothecariam, & etiam in rem actionem. h. d. secundum Bar. Ista lex est val de necessaria: sic præmio huius lect. triplex subdit statutum, vt patet ex summario.

XX. Idem A. IVLIANO. PP.

VT inter diuinum [c] † publicumque [d] ius, & priuata [e] commoda, competens [f] discretio [g] sit: sancimus, si quis aliquam reliquerit hæreditatem, [h] vel legatum, vel fideicommissum, vel donationis titulo aliquid dederit, [i] vel vendiderit [k] siue sacrosanctæ eccl. siue venerabilibus xenonib. [l] vel ptochotrophijs, vel monasterijs masculorum vel virginum, vel orphanotrophijs, vel brephotrophijs, vel gerontocomijs, necnon iuri ciuitatum: vel donatorum, vel venditorum, vel relictorum [m] eis sit longæua exactio, nulla temporum solita præscriptione coartanda. [n] Sed & si in redemptione captiuorum quædam pecuniæ vel res relictæ, [o] vel vltimo modo donatæ sunt: & earum exactionem longissimam [p] esse censemus. Et nobis quidem cordi erat, nullis temporum metis huiusmodi actiones [*] circumcludi: sed ne videamur in infinitum [q] hanc [r] extendere, longissimum vitæ hominum tempus eligimus [*]: [s] & non aliter eam actionem finiri concedimus, nisi centum ann. [t] curricula excesserit. tunc. n. [t] tantummodo huiusce modi exactionem euanescere sinimus. Siue itaque [u] memoratis religiosissimis locis vel ciuitatib. hæreditas siue legatum vel fideicommissum fuerit relictum, [*] siue donatio vel venditio processerit, in quibuscumque reb. mobilib. vel immobilib. vel se mouentibus, siue pro redemptione captiuorum [x] quædam fuerit derelicta vel donata, [y] sit eorum [z] pene perpetua vindicatio, & ad an. centum (secundum quod iam dictum est) extendatur: nulla alia exceptione temporis inhibenda, [a] siue contra primas [b] personas, siue contra hæredes vel succes-

p Longissimam.]idest centum annorum.
q In infinitum.]No. infinitatem vitari: vt ff. de lega. iij. l. fideicommissa. §. si quis decem. & de dam. infe. l. quod bona. in fi. & in Auth. vt determ. sit nu. cle. in prin. col. j. ar. contra in Auth. de non alie. §. finimus. & ff. de in litem iur. l. videamus. §. iurare. & ff. de fideiuss. l. si ita stipulatus a Seio.
r Hanc.] exactionem.
s Centum annorum.]hæc. n. longissima hominis vita: vt hic. & ff. de vsufruct. l. an vsufructus. & tanto tempore durant actiones ecclesijs & ciuitatibus & captiuis, vt hic. Sed vi contra in iure ciuitatum, secundum M. non vltra quod viginti tantum annis durent: vt ff. de di. & tem. præscrip. l. in omnib. quod est contra Solut. ibi specialiter in rebus fiscalibus Romanorum loquitur, quod multis alijs priuilegijs gaudent: nec mirari si debes si hic grauentur: cum & idem in libertate sit. s. quod quandoque est deterioris conditionis quam res aliæ: quia & alia multa habent priuilegia: vt ff. de li. ca. l. liberis §. si duo. & l. duob. & de ma. testa. l. cum ex plurib. Vel dic secundum P. quod ista corrigitur per l. omnes. j. de præscri. xxx. an. & j. de fundis pa. l. fi. lib. xj. quæ sunt similes huic contra quia statuerunt xl. an. & illæ duæ corrigunt per istam, & ista per authen. quas actiones. j. eo. Vel dic, illæ tres loquuntur de retinendis, hæc loquitur de acquir. sed hoc non placet quia maior præscriptio deberet statui in amittendo, quam in acquirendo siue recuperando. Vel dic secundum Io. quod hæc in quatuor tantum casib. loquitur: illæ in alijs. hæc placet. Vel dic quod omnes illæ actiones quæ prolixius durabant, arctantur: hæc autem contra quæ minus durabant prorogat. Item contra j. de fun. rei priua. l. cum quis. l. xj. vbi xxx. annis præscribitur seruus publicus: sed ibi de seruo principis dicit. præterea & ibi fauor curiæ præscribentis, quæ facit etiam naturales filios legitimos, vt in Auth. quib. mod. nat. eff. sui. §. quod vero non est. col. vij & Inst. de nup. in fi. Item contra j. de ope. pub. l. præscriptio. sed ibi speciale vt nulla præscriptio currat in locis publicis. ff. de via pub. l. viam.
t Tunc.] scilicet elapso illo tempore nulla petitione vel exactione facta. Accur.
u Siue itaque.]repetit, vt addat: quia iam dedimus priuilegium circa præscriptionem. innuit itaque & aliud demus, vt ei competat in rem actio, etiam si non tradiderit. & repetit tamen prius quod dixerat.
x Captiuorum.]vel simili causa, vt pauperibus. vt j. ti. j. l. nulli. & l. si quis ad. & ecce his casib. datur vindicatio per leges illas.
y Donata.]ita quod non tradita.
z Eorum.]scilicet relictorum vel donatorum.
a Inhibenda.]scilicet actione. Accur.
b Primas personas.]reliquentium. s. hæredes primos, vel contrahentium. Hoc quod dico reliquentium, referas ad hæredes & successores: hoc quod dico contrahentium, referas ad primas personas & hæredes & successores. [c] primas. n. personas relinquentium non posset moueri actio, cum ii sint. Moueatur.

d Publicumque.]ex vna parte, & priuatum ex alia parte.
e Priuata commoda]dic. i. iura super commodis priuatorum facta. inter duo prima. s. ius diuinum & publicum ex vna parte, & hoc tertium ex alia, est differentia, vt hic, & s. l. prox. in fi. Et sic not. quod idem ius datur reb. ciuitatum, quod reb. ecclesiarum: vt hic, & s. eo. l. illud. & ar. in Auth. de non alie. §. finim. col. ij. Sed ar. contra ff. de verb. sig. l. eum qui vectigal. in fi. Item non hic quod ius publicum ciuitatum aliarum appellatur præter Romanorum, secundum quod sed. vt j. de ser. fu. l. mancipia. alibi pro Romanorum & aliarum ciuitatum, vt ff. de publica. l. sed & hi. §. præterea. alibi pro Romanorum tantum, vt d. l. eum qui vectigal. & j. de offic. eius qui vicem alterius gerit. l. j. Accur.
f Competens.]idest idonea.
g Discretio.]idest differentia.
h Hæreditatem.]instituendo ecclesiam vel ciuitatem.
i Dederit.]idest dare consueuerit.
k Vendiderit.] quatuor nota secundum Io. in quibus hæc lex locum habet, in hæreditate, in legato, in donato, in vendito.
l Xenonibus.]locus in quo peregrini suscipiuntur: & expone huiusmodi venerabilia loca vt s. eo. l. illud. Accur.
m Relictorum.]hoc refertur ad hæreditatem & legatum.
n Coartanda.]scilicet actione.
o Relictæ.]idem in hæreditate relicta eis idem & in emptione facta nomine captiuorum.

Glo. in ca. j. sup ver. eccle sia funga tur &c. dicit quod per hanc l. quod ecclesia fungitur iure reipublicæ.

ptochijs

Concor. c. licet di lectus. cum gl. 2. ver. infinitas. extra de test.

Concor. c. ad audientiam. de te. si cum de præscri. & c. cum nobis.

actionem.

eligimus. Solue aliter secundum Bald. hic & dic quod hic loquitur in quatuor casibus fauorabilib.: ibi in alijs casib. non fauorabilibus, sed odiosis.

derelictum.

a Moueatur.] actio. s. sic ergo si 5 alios agat, pōt repelli mino ri præscriptione: quod in petitione hæreditatis potest aptari, & in rei vindicatione, & non in alijs.

b Personales actiones.] ex empto vel edictione ex lege, vel ex testamento actione, vel hæreditatis petitione.

c In rē.] s. vtilē. [1] Sed qd si pciū nō fuit solutū? Idē forte, vt ff. de publiciana. l. de pcio. nā & hic de vtili dicit: vt ibi. Sed tu dic q. in eodē casu vidicat sine traditione, quo & priuat[9] facta traditione. s. soluto pcio, vel aliàs satisfacto: vt Insti. de re. di. §. venditæ. Itē nū qd possessio sine traditiōe trāsfert? R. ñ. qa plurimū facti hēt possessio. vt ff. ex qui. cau. ma. l. deniq;. & ff. de acq. pos. l. cum hēdes. in prin. Itē qd si vni ecclīæ pri[9] vendidit, & solutū fuit pciū nō tñ tradidit. deinde alij ecclīæ vēdidit, & tradidit. quę erit potior? Rñ. prima: plata vtili actione directæ: [2] vt ff. de pcur. l. in cāe. in fi. licet sit arg. 5. j. de rei vin. l. quoties. sed illa in priuato loqtur, & extraordinaria est.

d Hypothecariā] hoc refert fm Azo. & H. ad sola legata & fidicōmissa, & i alijs bōis relinquētis: & non est speciale in hypotheca: quia & p aliā legem competit, vt subijcit, fm &c. quam habes j. cōmunia de leg. l. j. Alij ētad donata trahūt & ēpta & vēdita: vt & ibi cōpetat tacita hypotheca, sicut in alijs bonis vendētis vel donantis: & fm eos tria priuilegia pcedit hæc lex circa pscriptionē, q alijs silis nō repetit nisi vt in d. l. de vsufru. l. an vsufructus. & j. ne rei do. vel tē. l. j. & ij. & iij. Itē & in rei vindicat. q dat nō tradita possessiōe: qd si ē aīs, vt ff. de rei vin. l. si ager. & j. d pact. l. tradōnib[9]. q sūt [3]. Itē i tacita hypotheca, vt dixi.

e Deducti sunt] .i. existunt, & nondum defuncti.

[1] Immo pōt dici directa.

[2] Ista rō est falsa. Pe. de Ca. & Ias.

[3] Hæc Authe. est canonizata 16. q. 3. §. de pscriptionib[9]. ve. quas actiones.

sores eorū moueat actio. [a] In his āt oib[9] casib[9] ñ solū psonales actiōes dam[9], sed ēt i rē, [c] & hypothecariā, fm nrā pstōnis tenorē, q legatarijs & fideicōmissarijs hypothecariā [d] donauit: & sdictis oib[9] vnū tm̄mō terminū humanæ vitæ īponim[9]. i. cētū metas annorū. hæc aūt oīa obseruari sancimus & in his casibus q vel postea fuerint nati: vel iā in iudiciū deducti [e] sunt. D. DN. Iustiniano PP. A. [*] Coss.

IN AVTH. de eccl. tit. §. pro tpalibus aūt. colla. ix. cōsti. vj.

Hodie vbi contra priuatū haberet locū præscriptio. 10. 20. vel 30. annorū, gaudet ecclesia spacio. 40. annorū, sublato centum annorum spacio, quod soli ecclesiæ Romanæ reseruatur in priuilegium. Salyc.

QVas [f] actiones [*] aliàs decēnalis, aliàs vicēnalis, aliàs tricēnalis pscriptio excludit: hæ si loco religioso cōpetant, xl. annis excludūt, [g] vsucapione [h] triēnij, vel quadriēnij pscriptione [i] in suo robore durātibus, [k] sola Ro. ec. [l] gaudēte c. an. spacio vl puilegio.

In quodam libro notatur deesse Graca constitut.

Q Vas actiones.] Hæc Auth. in parte corrigit l. in pte adiuuat. dicit lex codicis, q. ecclesiæ gaudēt pscriptione centū annorū. hæc auth. dicit q. 5 oēs ecclesias præscribitur præscriptione xl. annorum, excepta Romana ecclesia contra quam non præscribitur nisi spacio centum annorum. Viuiu.

f Quæ actiones.] si competant priuato.

g Excludunt.] hoc fallit i duob[9] casib[9] in qb[9] priuat[9] audit vsq; ad xxx. an. vt & aliàs tricēnalis ē pscriptio: & sic ecclesiæ ē annalis: vt in hēditate hērici: vt in Auth. vt cū de ap. cog. §. si verò liberi. col. viij. & in bonis rapiētis monachā: vt in Authen. de san. epi. §. si qs rapuerit. col. ix. [1] Sed qd si ecclīa 5 ecclesiā se vellet tueri? R. ñ. xl. annis tueri pōt fm Al. arg. ff. ex qb cau. ma. l. fi. licèt quidā dicāt xxx. annis. Itē qd si ecclīa 5 priuatū velit se tueri? nūqd priuat[9] poterit vti eadē exceptione? R. ñ. co. mō quo & alijs priuat[9] 5 aliū priuatū: nec ob. ff. qd qsq; iu. l. j. qa hoc priuilegiū ex liberalitate principis fuit indultū nullo petēte: ibi ad alterius petitionē. vt ff. e. ti. l. iij. I prin. Itē an idē in ciuitate qd in ecclīa cui pscriptio c. ānorū lex fuit largita? R. ñ. nō idē fm Pi. & Io. qa i ea nō inuenitur correctū. vt j. de ap. l. pcipim[9]. in fi. & de testa. l. sancimus. sed Pla. dixit idē. qa eadē est rō vel maior: ergo idē ius. vt ff. ad l. Aq. l. illud. & j. d di. resci. l. j. Itē nūqd poterit hodie pcedi, vt tm̄ cētū annis 5 aliq ecclīam pscribat? R. ñ. sic, vt fuit Nomatulanæ ecclīæ. tū qa sunt odiosæ pscriptiones, sicq; attandætū qa antiq formæ reddit, vt arg. ff. de pac. l. si vn[9]. qd & i spē. & j. de spō. l. fi. Itē an hoc poterit pcedi vt nulla pscriptio obijciat? R. ñ. nō: vt arg. ff. si qs cautio. l. sed & si. §. qsitū. [4] Itē nunqd 5 has pscriptiōes vel minores q currūt, vt statī dices, poterit restitui in integrū ecclīa vel ciuitas? Quidā vt Pi. sic, vsq; ad quadriēniū à tpe læsionis. s. cōpletæ pscriptionis, vt j. d iure reip. l. republicā. li. xj. & j. quib[9] ex cau. ma. l. respublicæ. nā hic parificat rēpu. ecclīæ. sed respublica restituitur: ergo & ecclīa. & hoc dicunt fere oēs. Alij q. nonī & æqparatio sit in minori in 5tibus, non aūt in pscriptionib[9]. Item quid si pscripe. x. vel xx. vel xxx. ānis cœperat currere 5 eū cui ecclesia successit? Dicūt qdā fm Pi. & Ia. finiri xl. an. vt ff. d vsu. l. cū qdā. §. fiscus. & §. si debitores. Sed pōt dici eā debere vti iure priuati, vt ff. de iure fisci. l. fisc[9]. & de fun. do. l. si fundum.

h Vsucap.] s. triēnij.

i Præscriptione] vt si fiscus rē ecclīæ vēderet tanquam suā: vt j. de quadrien. pscrip. l. ij. in fi. princ.

k Durātib.] vt currat 5 ecclīā cū effectu. & & idē in qualibet pscriptiōe minore decennio, ut in redhibitoria, vel quāto minoris: qa in x. xx. & tricēnali tñ inouat hæc pstō: vt I cor. Auth. vñ hæc sumit. Hæc pstō inouat pstōnē priorē. & in Auth. de ec. ti. §. p tpalib. col. ix secus I minore 5 quē ipsō iur ñ currit, vt j. I qb. cau. i ite. res. fi necessāria. l. fi.

l Sola Rom. eccl.] hæc clausula sumpta est ab Irnerio ex illo titulo, vt eccl. Rom. &c. coll. iij. q. dicebat aliā pstōnē. s. hęc cōstō, &c. col. viij. loq i alijs ecclījs tm̄. Sed tu dic fm H. q. I oib[9] dicit, & sic corrigit illā. vt ecclīa ñ o. cū ēt īpār de ea mētionē faciat i rubr. sic dicēs, hæc: stō inouat, &c. ē ergo hic adiectio falsa iure legū: sed iure canonū valet. qd dixit Ir. xvj. q. iij. c. si. & c. ad audiētiā. & c. cū nobis. & c. si diligēti. ex d pscr.

[4] Iste §. nihil facit p glo. fm Bald. Raba. & Ia.

TITVLVS III.

DE EPISCOPIS ET CLERICIS, & orphanotrophis, & xenodochis & brephotrophis, ptochotrophis, & asceterijs, & monachis, & priuilegijs eorū, & castrēsi peculio, & de redimēdis captiuis, & de nuptijs clericorum vetitis seu permissis.

Clerici extraordinaria munera non subeunt, & hospitē recipere nō tenētur. Bald.

I. IMPER. CONSTANT. A. clericis salutem dicit.[*]

IVxta [*] sanctionē [m] q dudū meruistis, [n] & vos & mācipia [o] vestra null[9] [p] nouis collationib[9] [q] obligabit: sed vacatiōe [r] gaudebitis. pterea [†] neque hospites [s] suscipietis. Da. VI. Kal. Se. Plac. & Rom. Cōs.

Clerici non vocantur ad munera sordida: quia conuenientius est q bona eorū inter pauperes distribuantur, q in sordidis muneribus, vel aliàs illicitē consumantur. & hoc priuilegiū datur clericis et eorū seruitio

C. T. 16. 2. 8.

[†] Hæc lex vsque ibi, præterea, &c. canonizata ē. 16. q. 1. §. nouatā, sub ea. generaliter.

[†] Cōcor. cū hoc fi. ca. j. in fi. ex de immu. eccl.

DE EPISCOPIS ET CLERICIS, &c.

De rebus ecclesiarum dixit: nunc de ministris.

IVxta sanctionē.] CASVS. Eximit clericos & eorū familiā, vt nō soluāt munera exordinarias nec hospitēt armigeros. No. ex hoc textu de dictiōe iuxta. q̄nq; ponit relatiuē, q̄nq; locatiuē & designatiuē. Primo mō loqr hic. Scdo mō loquit tex. & gl. ff. de serui. vr. prædi. l. quidam Hyberus. & l. si statuas. ff. de iniur. Bald.

m Iuxta sanctionem] .i. legem.

n Meruistis.] ō epi & cler. & facit mētionē de l. placet. I. ti. p xi. & loqr hic Cōstātin[9] q fuit ipator prim[9] Xpan[9]. j. de nat. li. l. diui Cōstā. & illā l. placet, fecit vl ipse, vl ali[9] ei[9] āncessor.

o Mancipia] .i. familia vestra.

p Nullus.] scil cet exactor.

q Collationibus] s. sordidorū munerū, vel exordinariorum.

r Vacatione.] s. sordidorū munerum, vel extraordinariorū.

s Hospites.] hospites hic intellige milites armatos, quorū hospitalitas eis quasi munus incumbebat. hospites aūt. i. pauperes suscipere debent. Vñ Pau. Hospitalitate inuicē pueniētes. vt j. l. px. [5] Sed opponitur, hospitis receptio est patrimoniale mun[9]. vt j. de mu. pa. l. iij. & l. ēt. l. x. & ff. de mu. & ho. l. fi. §. si aūt. & l. q originē. §. mun[9] hospitis. ergo clerici debēt subire. vt j. e. l. de his. q ē 5. R. ñ. subeūt clerici munera patrimonialia.

[1] Hoc hodie de iur canonico immutatū est: vt in c. fi. de pscrip. li. 6. vbi vide.

[5] vide 42 di. à prin. vsq; ad §. sed licet. & K e. dis. c volum[9] & a 12. q. 1. qa cir. finē. & q. 2. mos. & 85. dis. c. 1. & 16. q. j. qm̄ q cquid. & c sicut. iusta glo. in verbo hospitalitatem. de sup. neg. præ. & de phē. c. de mōachis.

nialia, sed nõ oĩa: q̃a tributorũ eĩa. Vel aliter hospitiis susceptio alia rei pprie cohæret, alia nõ: sed quasi ex inopinato suscipit̃. j. casu clerici n̄ excusant̃: q̃a nec milites, nec mulieres, nec ipuberes, nec veterani, imò nec ipse priceps, vt j. de mu. pa. p totũ. li. x. & vt ne. li. oe. i ẽpt. spe. se. ex. li. x. & ff. de va. mu. l. sũt munera. In scdo & clerici & milites excusãt̃: vt hic, & ff. d vac. mu. l. his. §. angariatũ. Vel meli⁹ licet pitmoniale sit mun⁹ suscipe hospites: tñ pp bñficiũ spãle huius legis se excusant. illi. n. soli se excusãt, q̃ d hoc hñt spãle puilegiũ, vt ff. de vac. mu. l. sũt munera. vt philosophi, & artiũ pfessores, & milites, & veterani, vt ff. d mu. & ho. l. fi. §. pe. & fin.

ribus, & vxorib. & filijs. h. d. scd̃m Ia. Bu.

II. IMPER. CONSTANTINVS. A. & Iul. Cæs. Felici epis.

OMnis[a] à clericis indebitæ[b] couẽtionis[c] iniuria, & iniquæ exactionis[d] repellat̃ iprobitas: nullaq́;[e] couẽtio fit ꝯ eos munerum sordidorũ:[f] & cũ negotiatores[g] ad aliq̃ pstationẽ[h] cõpetentẽ vocãt̃, ab his vniuersis[i] istiusmodi strepitus[k] cõqescat. Si qd. n. vel parsimonia,[l] vel puisione,[m] vel mercatura, honestati[*] tñ ꝯscia[n] ꝯgesserit:[o] id in vsum pauperũ atq; egentiũ ministrari oportet.[*][p] ad[*] id qđ ex eorũdẽ ergasterijs[q] vel tabernis[r] ꝯqri potuerit & colligi, collectũ id religionis[s] existimẽt lucrũ. Verùm ẽt[t] hominib[⁹][u] eorũdẽ[x] q operã in mercimonijs[y] habẽt, diui prĩcipis genitoris mei statuta multimoda obseruatiõe cauerũt,[z] vt idẽ clerici priuilegijs plurib[⁹] redũdarẽt.[a] itaq; exordinariorũ munerũ a pdictis necessitas atq; oĩs molestia cõqescat.[b] Ad parangariã quoque pstationẽ nõ vocent̃, nec eorũdẽ facultates atq; substãtiæ. Oĩbus clericis[c] hm̃oi pro gatiua succurrat, vt & ꝯiugia[d] clericorũ ac liberi[e] eorum quoq; & ministeria,[f] idest, mares pariter ac fœminæ, eorũq; ẽt filijs[g] [& filiæ][*] immunes sp ab hm̃õi[h] munerib. pseuerẽt. Dat. IX. Id. Decem. Med. Lecta. V. Kalen. Ian. apud acta, Constantio. A. IX. & Iuliano Cæs. II. Conss.

*C. T. 16. 2. 14.

† Hęc est notabilis lex p priuilegijs clericorũ q̃ allegat̃ in gl. j. & in c. Ioã. & in glo. ij. in c. ex parte. ex de cle. cõiug.

* honesta eis.

† oporteat

* aut id.

sic in omnibus & C. T.

* deest in omnibus & C. Th.

a OMnis.] Tria dicunt̃ in l. ista. s. q̃ clerici relaxent̃ vł excusentur ab extraordinarijs munerib. Secũdò, q si qd honestè q̃sierint, q erogent̃ in vsus pauperũ. Tertiò hoc ꝯcedit tã clericis, q̃ suis familiarib. Ex hac. l. no. j. q clerici de bonis pbẽdarũ suarũ q̃ vendũt vel vẽdi faciunt, nõ tenent̃ soluere gabellas: nec ẽt ad portam soluũt, ẽt si sint clerici cõiugati. No. vlt. q priuilegiũ clericorũ dat̃ eorum vxoribus & filijs fm Bald.

b Indebitæ.] quo ad eos: & si exigãt̃, iniusta ẽ eis, sed si exigat̃ à laicis, n̄ ẽ iniuria, vt stati dicet. Et dic, q de extraordinarijs exactionib. dicit. nec obstat. j. l. prox.

c Conuentionis.] s. extraordinariæ collectæ.

d Exactionis.] s. sordidorum munerum.

e Nullaq́;.] idem dicit meli⁹ declarãdo.

f Sordidorũ.] i. opũ.

g Negociatores.] s. laici.

h Prestationem competentem.] vt collectam extraordinariam.

i Vniuersis.] s. clericis nõ hita rõne ad singulos clericos. i. ad singula generum: quia non ad vagabundos, vt j. e. l. ghaliter. sed ad singulos gradus. i. ad genera singulorum.

k Strepitus.] vocatio.

l Parsimonia.] i. parce viuendo quæsiuit.

m Prouisiõe.] i. ex scia vł scriptũ. sile ꝟbũ. ff. d. pec. l. pec. ex eo.

n Con cia.] vt ex scriptura.

o Congesserint.] i. congregauerint. Accursius.

p Oportet.] i. oportunum est: vel decens est. sic. ff. de iustit. & iu. l. j. in prin. nec. n. est necesse. vt j. e. l. sacros. quę est ꝯ. Vel hic in quæstius de rebus ecclesiæ: ibi de suo patrimonio.

q Ergasterijs.] ab erga, quod est opera, & steron, quod est statio: inde ergasterium. i. operarum statio.

r Tabernis.] pro eodem accipe. i. stationibus, vel propriè. Sed hoc quõ, cum etiam tabernas intrare non debeant. xliiij. dis. c. nulli? R. esp. locabunt. vt ff. de peti. hære. l. ancillarum.

s Religionis.] scilicet pauperum.

t Verũ ẽt.] nõ solũ clericis damus hoc priuilegiũ, verũ ẽt, &c.

u Hominibus.] s. familiaribus.

x Eorundem.] clericorum.

y In mercimonijs.] s. vendendis.

Nullus laicus põt imponere collectã vel onera clericis, ecclesijs, vel pijs locis: nec inuadere bona ecclesiarũ vel clericorũ: & si requisiti negligunt emendare, subiacent bãno imperiali: de quo non eximantur, nisi debita satisfactione præmissa. Bal.

Noua cõstitutio Friderici Imperatoris de statu. et consuet. cõtra liber. eccle. col. x. §. itẽ nulla.

ITem nulla[f] cõitas[g] vel psona publica, vel priuata collectas vel exactiones: angarias,[k] vel parangarias ecc̃ijs vel alijs pijs locis aut ecclesiasticis psonis iponere, aut iuadere ecc̃lastica bona psumãt:[l] qđ si fecerint,[m] & reqsiti ab ecc̃lia[n] vel iperio emedare ꝯtẽpserit, triplũ[o] refundãt, & nihilomin⁹ bona ipiali bãno subiaceãt: qđ abśq; satisfactione debita nullaten⁹ remittat̃.

Clerici pro prædijs proprijs tenentur ad fiscalia, alias patiuntur translationẽ. Saly.

III. Idem A. & Cæs. ad Taurum præfectum prætorio.

DE his clericis q pdia possidet, sublimis auctoritas[p] tua n̄ solũ eos aliena iuga nequaq̃ statuet excusare:[q] sed ẽt p his pdijs q̃ ab ipsis possident̃, eosdẽ ad pẽsitãda[r] fiscalia[s] perurgeri.[*] vniuersos nãque[t] clericos possessores dũtaxat[u] puiciales, pẽsitatiões

z Cauerũt.] i. puiderũt.

a Redũdarẽt.] i. abũdarẽt tã i se, q̃ i suis.

b Cõquiescat.] nisi sint ea q ad expeditionẽ nr̃i numinis accepim⁹: vt s. ti. j. l. neminem. quæ est contra.

c Cleri.] i. hoib. cler.

d Cõiugia.] licita tñ, q̃a añq̃ erant clerici.

e Liberi.] habiti ante sacros ordines.

f Minist.] i. ministri.

g Filij.] añ ꝯcepti. nã post sacros ordines essent incesti. Itẽ si sint i seruitio parẽtũ, & viuũt pr̃es clerici. n̄ als & facit. s. titu. j. l. pla.

h Ab hm̃õi.] s. exord.

I Tẽ nulla.] Hęc cõstõ coadiuuat & auget l. C. & dicit duo. Primò pcipit, q nulla cõitas vł psona publica vel priuata dẽt cogere clericos ad exactiones collectarũ, siue ad extraordinaria munera. Scdò dicit, q si alijs ꝯ fecerit, reneat̃ reddere acceptũ triplũ & bãno ipiali subijciet̃: a quo non liberabit̃, nisi satisfecerit. Ex hac cõstõne no. j. q cõitates nullã hñt ptãtẽ i ecclesiã vel ecclesiasticas personas: nec pñt eis imponere collectas. no. ij. d tripl. pœna, q̃ alibi n̄ reperit̃ i iuasiõe rei imobilis, & ꝯ B. hic V.

k Itẽ nulla.] ꝯstit. Fri. Angarias.] hoc expone vt d. s. t. j. l. nemi.

l Præsumãt.] ex pdicta cã, q̃a n̄ soluerũt collectas: vel ẽt ex alia: vt hic tanq̃ fauor extendatur. vt ff. de li. & postu. l. cũ qdã.

† pda.

* C. T. 16. 2. 15. §. de his.

* al pervrgari.

Quare transit cũ suo onere: vt hic. & ca. j. in gl. j. post prin. ex d iu. patro.

m Quod si fecerint.] aliqui officiales.

n Ab ecc̃lia.] rõne ergo dilcti erit laic⁹ i foro ecc̃liæ, qđ ẽ notã dũ, sicut fit ꝯ loco publ. p auth. q̃ i puic. j. vbi d cri. agi opor.

o Triplũ.] sic Institu. de actionibus. §. tripli.

DE his.] Plana est. Et no. ex hoc tex. q̃ onẽ q̃ pponit Gui. de Cug. hic, vtrũ rõne tributorũ clericus possit trahi ad forũ sæculare: & dicit ipse, q p cẽsib⁹ & tributis ipsi pñt conueniri & trahi coram iudice sæculari. quẽ repĥẽdit hic Bal.

p Auctoritas.] loquitur præfecto prætorio.

q Excusare.] qđ qũq; faciebat: vt s. de sacros. eccl. & l. sequen.

r Ad pensitanda.] idest soluenda.

s Fiscalia.] s. tributa.

t Nãq;.] bñ dico pfectũ ptor. posse ꝯstringere clericos vt soluãt tributa p pdijs. nã bñ velum⁹ q soluant, aliàs amittãt prædia: & hæc vera sunt in prouincialibus prædijs tantum.

u Duntaxat.] hæc dictio duntaxat, respicit puinciales, q̃ sequitur. nã ad primiorem scripturam referendũ est: vt ff. de postu.

postu.l.j.§§.deniq;.& §.seq.qđã tñ pūnciæ hodie euaserūt: vt ff.de cē.l.pe.& fi. Sed vi ēt Italicorū pdia eē grauāda tributis: vt j̄.fine cē.l.oēs.q̄ ē ɔ̄.Sol.vt ibi.Itē sisr ɔ̄ Inst.d re.di. §.p tradōnē.Sol.nulla ē dña quoad trāslōnē dnij:sz quo ad tributa sic.Itē eo.mō ē ɔ̄:vt j̄.đ vsu.trāsf.l.j.§d & ibi.xq̄ tū ē ius oīum pdiorū i vsuc. non in tributis. Acc.

a Fiscaliū]. i.tributorum solutiones.

b Trāslōnesq;.]§.n. nō soluāt, et auferes fund°,& t aliostrāsferet. Sed ɔ̄.s.ti.j. l.placet.i illo verbo, nulla, &c. Sol. vt ibi. §d hodie vī correcta ista lex p auth.itē nulla. q̄ proxime leg imus.

O Fficiales.] Hæc l.tractat de certis psonis q̄ n pñt clericari. Et pōst tres casus,quos vidī tex.no. ex hac l.q. clericat° dignitas & honor: vt p3 ibi i tex.ad cleric. honorē.& vid.ī c.j.d cle.pug.li.vj.P. đ C.

c Offales]. f. iudices fisci. gñale nomē est.

d Rationales.] qui ratiocinia gerunt.

e Curs°]. i.act°,relicta rōne. vī cursus.i.offi cij sibi ipositi: vt j̄.đ cursu pu.l.pub.li.xij.

f Primipili]hoc expone.j̄.c.l.q.sqs emēsis. vel primipili.i. pmæ & maximæ administrationis q̄ gerebāt.

g Necessitate].i.finito tpe,vl̄ reddita rōe

h Interuersa] qa obnoxij sunt, & nō reddunt rationem.

i Trāseundū].i.trāsierint.Acc.

k Detrahantur.]sicque psonalr plectūť, & in facultatibus puniunť: vt in fi.hui°l.

l Sub notiōe].i. exā.

m Iudicū]. f. eorū q curialibus psunt.

n Officijs].i.offālib.

fiscaliū, [a] trāslatiōesq; [b] faciēdas recognoscere iubemus. [*] Da.epl'a prid.Ka.Iul.Med. Cōstātio A.X.& Iul.III.Cæs.Cō.

Officiales non redditis publica administrationis rōnibus non possunt clericari, sed redditis possunt Et si clam fecerūt se ad ordines pmouere, puniūtur pœna hic statuta. Bal.Vel sic: Officiales publici ad ratiocinia obligati nō possunt se iugo clericali astringere: etiā si nō sint obligati: qa possunt pati, idest cōsentientibus hu q psunt publicis ratiocinijs,& sine pœna.nō cla: aliogn patiūtur translationem duarum partium bonorum secundum formam hic trad:tam. Salyc.

IIII. Idem [*] A. Sll Taurutū pfe pro·

O Fficiales [a] rōnales [d] si ex hibitiōe curs° [e] seu primipili [f] necessitate [g] neglecta, īteruersa [h] ēt rōne fiscali, ad clericat° honorē putauerint trāseūdū: [i] ad priorē ɔdōnē retrahāť. Si verò obnoxij rōcinijs vl̄ necessitatib° nō sit, sub notiōe [l] iudicū [m] officijs [n] cōsētiētib. [o] si pbabilis vitę studiū id postulauerit, trāsferāt, [p] nec cessionē [q*] metuāt facultatū. Quòd si clādstinis [r] artib. putauerit irrepēdū, [s] duas ptes suarū rerū ɔcedāt liberis, aut, si ples đfuerit, ppiqs ex ppria subā portionē tertiā sibimet retēturi. Sin verò ppiquorū necessitudo đfuerit, geminæ portiōes officijs i qbus militāt [t] reliquāť, portiōe tm̄ modo tertia sibi retenta. Dat. IIII.Ka.Se.Tauro & Flo.Coss.

IN AVTH. de san.epis.§.sed neq; curialē. colla.ix. cōsti.si.

Officialis publicus vel curia ascriptus non pōt clericari nisi forma hic subiecta. Et clericus postea repertus vxorem ducere vel concubinā tenere, ā clero debet expelli, & curiali fortunæ subijci. Salyc.

S Ed neq; curialē, aut officialē, clericū fieri pmittim° : ne ex hoc venerabili clero fiat iniuria. Si verò tales psonę i clero [u] ɔstituāť, [x] tanq̄ nec ad ordinationē pductę, ppriç fortunæ restituāť: nisi monasticā [y] forsitā vitā aliqs eorū nō minº xv.ān. ipleuerit. tales.n.ordinari pcipimus, q̄rta [z] ppriæ subæ sibi retēta, reliqs ptibus curiæ & fisco vīdicādis, si i clero ɔstituti monasticā & đcētē vitā ipleuerint. sed si p° clericat° honorē aliqs eorū vxorē aut ɔcubinā accepit, ppriæ fortunę [b] reddāť, l3 tali ecclesiastico [c] gradu tenebāť, i q qs ɔstitut° vxorē ducere non phibeť. idē [c] ē & i oib° alijs monachis, licèt [i] nulli fortunæ pri° subiecti fuerint. & gñalr qcūq; [h] in qlibet ecclesiastico gradu ɔstitut° ad sæcularē vitā rđierit, [i] honor nudat°, curiali [k] fortunæ ppric ciui.reddať. [l]

In atrocissimis delictis puniuntur delicta attentatum, etiam si nō sit secutus effectus.

V. Imp.Iouin. A Secundo pfe.pto.

S I quis [m] nō dicam rapere, [n] sed attentare [o] tantū

z Quarta.]hæc particula est in §.curiale. sed tota alia est in §.sed neque curialem.& in Auth.de sanct.epi.colla.ix.

a Clericatus.]refertur ad id quod dixit s. tales enim &c.

b Fortunæ.]idest curiæ.

c Ecclesiastico gradu.]vt vsque ad duos gradus.

d Nō phibeť.] vt in minorib.ordin.qđ' ē gñale i quolibet monā. vt in Auth.đ monā.§.antepe.col.j. & hic subiecit, & gñaliter &c. Accursius.

e Idē ē]vt tradať cur.

f Licèt]q.d. licèt nō essent officiales.

g Fortunæ]seruus vero dño dēt reddi: vt j̄.e.auth.si seruus.q̄ ē ɔ̄. Itē ɔ̄ j̄. de decur.l. neqs.li.x. Sol.dī hic redire in pristinā cōdōnē quātū ad onus sustinēdū, nō quātū ad honores. vt ff. de interdic.& re.l.relegatorum.§.fina.

h Quicūq;]f.curialis

i Rediert]habendo vxorē vel cōcubinā.

k Curiali.] immò in aliud monasteriū: vt i Auth.đ san.epi. §.si monac.colla.j.sed hic qplic bis fugerit:sec° si semel: vt ibi distig.

l Reddatur]aliās est in tex.tradatur.

S [l] qs.] CAFES. Si qs mulierē deo đdicatā eā mrimonij vel ɔcubinat° corrūpere ausus fuerit: pœna capitali puniet, & si eā nō rapuerit. Vi. No.ex hac l.q. vbi punit attentatū malo factū cōsummatū: & sic i.delictis & pœnis delictorū hēt locū: & ad hoc sp allegať iste tex. sm Pau.& Bald.

m Si quis]ita lege, Si qs fuerit ausus, nō dicā rapere mrimonij cā, sed attētare tm̄.

*al.cessemus.

Cal.Imp. Constan.

* Cōstās.

*al.cessiones. nō p mittebatur.n. curiali ad clerū trāsire nisi facta cessiōe facultatū illi curiæ q̄ relinquebat, aut aliā psona p se subrogata. C. Th.li.12. ti.1. Constitu.

Delictum occultū qnq; plus punitur q̄ manifestum.

Sic clericus cōiugatus nō dēt: ferre consurā clericalē, ne fiat iniuria clericorum vt in cap. Ioan. extra de cle. cōiuga. &c.

*C. T. 9. 25. 2. & li.7.tripartitæ hist. c.4. vbi occasio huius legis exponitur.

Cogitatio quādo punitur.

A

B

C

D

o Consentientibus.]scilicet officialibus.

p Trāsferāt.]in clerū.f.palā, exceptis primipilarijs: vt j̄.e.ti.l.q.sqs emēsis q̄ ē ɔ̄.sic ergo ad alios se hic refert. Vl' sol.vt hic.

q Nec cessionem.]propter quam timebat olim.nam olim si clericus fiebat curialis, reddere debebat bona curiæ.

r Clādestinis]No.pl° puniri clādestinū delictū q̄ publicū.sic ff.đ ad.tu.l.si existio.& retēto casu qsi si sūt obnoxij. p3 ergo p hāc l.q pt curialis effici cler sed hodie p auth.sed neq;&c. si pt nisi fm for.ibi datā.& h.d.auth.se neq; curialē, q̄ hic le.

s Irrepēdū].i.eūdū ad ordinē clericat°.vel.i.intrandū. Acc.

t Militant]idest militarunt vsque huc.

S Ed neque.]Hæc Auth.corrigit l.C.nam prohibet officialē durante officio heri clericum: quod lex permittebat.

u Clero.]vnde scilicet abstrahitur.

x Constituantur.]de facto.

y Monasticā.]si tñ fier mōach°, cū ppriā subam hēre dici si possit: vt s. ti.j.auth.Igressi.qđ' tñ stati dicet. Sed quo mō hoc sū j̄.dicat, idē ē i alijs mōachis, ergo idē in istis? R̄ n. si ponit ibi respectiuē: vt i Auth.vt defū.seu fuñ pn.col.v. Quare ergo vxore ducēs si pti R̄n. qa hitū hēt, & qa latis ē cleric. curialē.

cipitur.ff.de iniur.l.attentari.Vel ita: Si qs ausus fuerit, non dicā rapere, sed attentare tm̄ mrimonij cōiungēdi cā. & fm hoc est ɔ̄.ff.de pœnis.l.cogitationis.& ff.ad l Cor.de fal.l.qui falsam. Ad quorū ɔ̄riorū solōnē sic distigue, aut qs cogitauit tm̄ delinquere, & ad actū nō pcessit: & tūc nō punitur. ita loquitur.ff.de pœ.l.cogitationis. nā primi motus nō sunt in ptāte nra. aut ad actū pcessit, & tunc aut pduxit ad effectū, & indubitāter punitur, siue vtatur, siue nō. vt ff. quod qsque iuris l.iij.in prin. aut nō pduxit, & tūc aut qa noluit: & hoc casu et parcitur. & sic loquitur.ff.ad le.Cor.de fal.l.q.falsam. & ff.ad Turpi.l.qlitū. aut qa si potuit, & tūc aut erāt atrociora: & hoc casu punitur, ac si ad effectū pduxisset: vt hic, & j̄. si quacūq; p̄.po.l.j.in princ. & ff.de extor.cri.l.j. aut nō erant atrociora: & hoc casu non punitur. vt ff.qđ quisq; iuris.l.j.§. si quis, aut casu aut nō desiderat iuris efficaciā, aut desiderant. & hoc casu quis nō punitur. j̄.si manci.ita fue.ali.l.ea qdē.

n Rapere.]quod maius est.

o Sed attētare].f.si cogitatione, qđ est minus. & hoc si ad aliquē actū pcesserit: alias nullā patitur pœnā: vt ff. de pœ.l.cogitationis, itē nō puniti delictū, licèt non sequatur effectus.

vt hic & j.de fur.l.si quis seruo.& j.ad l.Iu.maie.l.quisquis. & ff.de exordina.cri.l.j.& j.quacūq; p.po.l.vni. & hæc sunt: spālia regulæ ... vt ff.q ñ q sq; iuris.l.j.i fi.& ad l.Cor.de fal.l.q falsam & de hoc dic vt no.ff.de fur.l.q ea mēte.& ff.de pœn. l.cogitationis.Accur.

a Mrimonij.] & nedum stupri: multo magis ergo si vt cōcubinā eā habuerit, vel habere attentauerit. b Capitali.] vel capite puniť, vel vt ciuitatem amittat. & facit j.de rap.vir.l.j.

gendi cā mrimonij [a] sacratissimas virgines ausus fuerit, capitali [b] pœna feriat. Dat. XI. Kalen.Mar.Gratiano A.III.& Merobaude Coss.

Clerici cōstituti ī minorib.ordinib.sunt immunes à tutelis & munerib.personalibus.

VI. IMPER. VALENTINIANVS, valens,& Gratianus.AAA. ad Cataphronium.

PResbyteros, [*] diaconos, subdiaconos, atq; exorcistas & lectores, ostiarios, & acolythos [†] ēt, psonaliū [c] munerū expertes esse pcipimus. Dat. iij. Non. Mar. Gratiano A.III.& Merobaude Conss.

Pars actorū habitorum in cōsistorio apud imperatores Gratianū, Valentinianum, & Theodosium consulatu Syagrij & Eucheris virorum clarissimorum die III.Kal.Ian. Constantinopoli in consistorio.

Sic in manusc. & C.Th.11.39.7.

VII. IMP. THEODO. DIXIT.

NEc [*] honore, nec legib [d] eps ad testimoniū dicendū flagiteť. [e] Itē dixit: [f] Epm ad testimoniū dđm [k] admitti [h] † nō decet. nā & psona oneratur, [i] & dignitas sacerdotis [*] [k] exempta [l] [*] cōfunditur. [m]

IN AVTH. de san.epis.§.nulli verò iudicū.coll.ix. cōsti.fi.

SEd iudex mittat ad eos quosdā de suis ministris [n] vt ppositis [o] sacrosan. euang. sm qđ decet sacerdotes, [p] di-

°C.T.16. 2.6.&24.
† hoc v bū in vno dū taxat manuscripto reperi, cū in cęteris desit & in Cod. Th. Sunt qui clericos fuisse negent: qua de re amplius vidēdum est.

Presbyteros] Hæc lex cū se.plana ē.
c Personaliū] vt tutelæ vł curę.vt ff.d mu.& ho.l.j.& l. munerū.§.j.& j.e.l.gnalr. ij.& i aut. ibi posita.

NEc honore].i.in rē ptorio.q.d.aliqs honor ē ei, si vi taté apiat. Vł dic, honore.s.iudicis vocātis q reputat honorem. d Legib.].i.iu.ciuili, q̄si is ciuile cogat homines ad testimoniū perhibendū. vt j.de testi.l.si quando.
e Flagiteť].i. voceť i uitus.s. sed nec volēs est admittendus, sm H.vt subijcit hic.
f Itē dixit].s.Theod.
g Dicēdū.]corā iud.
h Admitti.]spōte volentem testificari.
i Oneraf.] aľs honoraf.i.honorāda est in hoc & i alijs.si vò habes oneraf, plana ē.
k Sacerdoti].i. epi.
l Exempta].i.priuilegiata à tali honore.
m Cōfundiť].s. si adducaf:vel confundiť cū alijs clericis. s. qa iā non esset diia inter epm & alios clericos. Acc.

† addici. sicut & Azo legit, & manusc. alij libri habēt adduci.
* obserua sacerdotē semp in his legib poni pro episcopo.
* legēdū, excepta: vt legit Azo, & oēs manusc. & codex The.

Sed iudex.] Hæc auth.corrigit l.C.
n Ministris.]si ipse iudex impediaf:it:aľs ipsemet debet recipere testes:vt in Auth. vt de sun.seu su.§.illud. col. v. & hoc est speciale vt eatur ad domum testis sic & ff.de iureiur.l.ad personas.
o Propositis.]& tactis,sm Pi.vt j.de testi.l.iurisiu.Tu dic, si tactis:qa subijcit sm M.q decet &c.qa sacrosā.scripturæ ppo nunť ān eum,& nō tanguntur.sic & j.de iud.l.rē nō nouā &c.
p Sacerdotes.]Hic mutat personas.nam s.dixit.ad eum: hic dicit,sacerdotes & dicant quæ nouerint.
q Quæ nouerit]& hoc si velit dicere:aľs nō cogunť, vt in sūma hui ti.§.priuilegiū.sic ergo p vtraq; pte:vt hic & j.eo.l. pxi.psbyteri.& in Auth.de testi.§.& qm.col.vij.& est hęc generalis constitutio.

PResbyteri.] CASVS. Hæc lex tria dicit. Primò q psbyteri ferētes testimoniū,si vacillēt in dictis suis, nō debent subijci qōnib, licēt alij testes subijciant, dū tn verū dicant, & falsum nō simulēt. Scdō dicit q cæteri clerici q sunt inferioris grad, si i testimonio ferēdo vacillēt, pñt subijci qōnib. Tertio dicit, q si psbiteri inueniant falsum testimoniū dixisse, puniēdi sūt maiori pœna q̄ laici: qa cū eis plurimū honoris cōmittiť, multo magis pœna digni sunt. Viu. No. j.ex hoc tex.rĩam, q oēs in testimonio vacillātes, pñt & debēt torqueri p veritate eruēda. No.ij. q nō solùm est falsus testis ille q falsū dponit:sed ēt ille q verū supprimit.i. tacet veritatē. & istud est valde notandū sm Bal. & P. hic.

cāt ea q̄ nouerit, [q] ñ tñ iurēt. [*]

Presbyteri sunt priuilegiati vt occasione testimonij nō torqueātur, sed i alijs clericis seruatur ius cōe; si tamē falsum dixerint, puniūtur.h.d.Bal.Vel sic. Presbyteri licēt vacillēt i testimonio, nō sunt torquēdi. quod alijs clericis nō cōceditur: de falso tamen psbyteri nō phibētur accusari. h.d. Salyce.

VIII. Idē A.Paulino pfec. Augustali.

PResbyteri [*] citra iniuriā [r] qōnis [s] testimoniū dicāt: ita tñ, vt falsa nō simulēt. [t] Ceteri verò clerici, q cū [u] deinđ gradū vel ordinē sequunť, [x] si ad testimoniū dđm petiti fuerint: put leges [y] pcipiūt, [z] audiant: vt salua [a] tñ sit litigatorib falsi actio, [b] si fortè psbyteri q suo [c] [*] noīe supioris [d] loci testimonium dicere citra aliq corpalē iniuriā sunt pcepti, hoc ipso, q nihil metuāt [e] vera suppsserit. [f] mlto magis eñ pœna digni sunt, qb cum plurimū honoris [g] p nřam iussionē delatū ē, occulto iueniūtur in crie. Da.VIII.Kal.Aug. Arcad.A.& Bautonem.Coss.

IN AVTH. de san. epi.§.reuerēdissimis.colla. ix. cōsti.fi.

Presbyteri pro falso testimonio in cā ciuili dato, p triēniū suspendūtur ab officio: pro dato in cā criali puniūtur pœna falsi, qua i q̄cūq; cā puniretur cæteri clerici. h.d. Sal.

PResbyteri [h] seu diaconi si falsum testimoniū phibuisse puicāť: si qdē i cā pecuniaria, à diuino ministerio [i] dūtaxat p tres annos sepati, monasterijs p tormentis tradanť. Sed si i criali, clericatus

r Citra iniuriā].i.sine iniuria.
s Qōnis].i. tormētis, vł ita vt nō fiat eis postea qō postq̄ dixerint testōniū, vł verū bñ vł male dixerint.
t Simulēt].i.dicant, qa de falso accusanť. vt j.subijcit: sed nō torquebuntur.
u Sequūť.]ñ tñ hēnt.
x Leges.] de laicis.
y Pcipiūt] vt possit subijci qōnib, sicut cęteri liberi hoīes.si i testimonio vacillēt, & dicāt se iterfuisse facto.vt ff. de qō.l.ex libero.i pri.& l.vni. §.testes.& j. đ aboli. l.fallaciter.§.q si ingenuorum.
z Salua.] nunc redit ad primum casum.
a Actio].i. accusatio. sic poniť vt in Auth. e.§. si qs autē p pecuniaria.& ff. đ iurei.l. ait ptor.j.§.j.Itē & actio pecuniaria pt dari in falsariū.vt ff.ad le.Cor.đ fal.l.q noīe.ñ tñ torqueť, vt h.d.
b Suo noīe.] hic dñs qdā spāle in sacerdotib.q possit in cā ppria testificari. sed ē falsū,vt j.đ testi.l.ol b Tu expōe,suo noīe .i.p suū nomē, qa obtinet locū supiorē.
c Supioris].s.clericali noīe.nā sacerdotes sunt i supiori gradu iter cęteros clericos.
d Præcepti.i.accusati
e Metuant.] de tormentis.Accur.
f Suppresserint].i.occultauerint. Acc.
g Honoris.]ab eo cui plura cōmittuť, plura exiguť, vt hic.& ff. de pœ.l.qdā. & i Authē.vt de sun.seu su.§.j.col.v.Sed ar.j. ff. đ incē.rui.nau.l.Pedi.& j.vt nemo priua.l.ne qs.& ff.đ pœ.l.capitaliū.§.si.& j. de sum.trini.l.nemo.§.si.Itē notať cōmittere falsum, q tacet verū, vt ar.j.si 3 i vł vti.publi l.ij.& ff.ad le.Cor.đ fal.l.j.§.j

* hoc falso additū ab Irnerio qa sola ppositione euāgeliorū intelligūtur iurare l. rē nō nouā. j. de iudicijs.Contius.
* C.T.11. 39.9.
* aliàs, q eorum.

* qui sub nomine. rectè vt & in Co. T.

PResbyteri seu diaconi.] CASVS. Hæc auth. dicit q si psbyteri vel diaconi in cā pecuniaria falsū testimoniū deposuerit, à ministerio sacerdotali repelluntur, & in monasteriū p tres annos ďtrudūť. Si aūt in cā criali, nudati honore clericatus lēmis pœnis subijciantur. Cæteri verò clerici sunt puniēdi lēmis pœnis sine distinctione psonarū. No.j.ex hoc tex. q p crimē falsi clericus dēt priuari bñficio suo.ex quo n.tollitur offim, tolliť & bñficiū, ñm doc.Not.ij. de pœnis degradationis.sed an erit realis, vel verbalis? Rñ.vt per Bal.hic.
h Presbyteri vel diaconi.] Dixerunt falsum, quod fit etiam tacendo verum, vt in l.presbyteri.s.
i Ministerio.]Idest officio & beneficio.

Legitimis.

a Legitimis.] laicorũ: q̃ sunt. ff. ad leg. Corne. de fal. l. j. in fin.
b Cæteri.] à presbytero vel diacono.
ς Sine delectu.] sine distinctione illa, vtrum fuerit pecuniaria causa, an criminalis. vt s. eo. l. licèt. hic aliter & mitius punitur in pecuniaria quàm criminali.
d Verberibus.] i. tormentis.

x Apparitoris.] i. nuncij communis.
z Ordinum.] idest militum iustitiæ illius castri vel loci.
b Flagitari.] idest iudici præsentari.
c Quod.] idest quia.
d Appetito.] sic & j. de his q latro. vel in alijs crimi. l. ij. ante medium.

honore nudati, ltimis[a] pœnis afficiendi sunt.

Cęteri[b] verò clerici cõi iure ab officio ecclesiastico repulsi, sine delectu[ς] cãæ verberibus[d] coerceantur.

IX. IMPERA. VALENTINIANVS Theodo. & Arcad. AAA. Tatiano. P. P.

Nulla nisi emẽsis 50. an. sm pceptũ apl'i, ad diaconissarũ psortiũ trãsferat.[ς] Da. XI. Kal. Iul. Medio. Valẽtiniano. A. IIII. & Neotherio Cõs.

IN AVTH. de sanc. episc. §. presbyterum. colla. ix. cõsti. fi.

Clerici in maioribus ordinibus constituti debent esse ætatis hic scripta. h. d. cum authen. sequen. hodie seruatur clemen. fin. de ęta. & quali. ordi. Salycetus.

Presbyterũ minorẽ[f] xxxv. an. fieri nõ pmittim[9], sed neq; diaconũ vel subdiaconũ minorẽ xxv. annis, neq; lectorẽ minorẽ annis xviij. Item epm minorem annis xxxv. ordinari prohibemus.

IN AVTH. de san. episco. §. diaconissã vero. coll. ix. pst. fi.

Diaconissã in S. Eccl. non ordinari pcipimus, q̃ minor sit annis xl. aut si ad secundas peruenerit nuptias.

Irruens in ecclesiã & ministros, dẽt capitaliter puniri & p inquisitionẽ: & vbicũq; sit, debet capi, & si sit i arce vel loco ex quo nõ possit faciliter extrahi, debent ad hoc milites conuocari, & indici bellũ. h. d. Bald. Vel sic: Iniuriã sacerdotibus vel ministris illatã intra ecclesiã tpe cultus diuini antea vel postea dẽt pses vindicare, capitali pœnam cõuictũ & cõfessũ inferẽda. Et qlibet ad accusandũ vel denũciãdũ admittitur. Et vbi psidis prãs non sufficitat, auxiliũ militare debet implorare. h. d. Salyc.

X. IMP. ARCADIVS ET HONO. AA. Theodoro præfe. præ.

Si quis[h] i hoc[i] gen[9] sacrilegij ꝑruperit,[k] vt i ecclesias cath. irruẽs, sacerdotibus & ministris vel ipsi cultui[k] locoq;[l] aliqd iportet iiuriæ: qđ[m] gerit, à puinciæ rectoribus añaduertat,[n] atq; ita puinciæ moderator, sacerdotum & cathol. eccle. ministrorum, loci quoq; ipsi[9], & diuini cultus[o] iniuriã capitali in cõuinctos[p] seu pfessos reos snia nouerit[q] vindicandũ: nec[r] expectet vt eps iniuriæ propriæ vltionem deposcat, cui sanctitas[s] ignoscendi gloriam dereliqt, Sitq; cũctis laudabile,[t] factas atroces sacerdotib. aut ministris iniurias veluti crimen publicũ pseq, ac de talib. reis[u] vltionem mereri. Quòd[y] si multitudo[f] violẽta, à ciuilis apparitoris[x] executiõe & adminiculo ordinũ[z] vel ordinatoꝝ possessorũve ñ poterit flagitari,[b] q̃[c] se armis aut locorũ difficultate tueat: psides puinciarũ ẽt militari auxilio p publicas litteras appetito,[d] cõpetentẽ vindictã tali excessui imponere nõ morent. Da. VII. Kal. Maij, Mediolani, Honor. III. & Eutychiano Cõss.

IN AVTH. de san. epis. §. si quis cum sacra. coll. ix. cõsti. fi.

Sed nouo iure p tali iniuria verberat, aut in exilium mittitur. Sed si sacra ministeria[h] turbauerit, vel celebrare phibuerit, capite puniat. Idẽ est & i litanijs. nã p iniuria verberatus,[i] exilio tradat: si eas[k] cõcusserit, capite plectat. Laicis facere litanias iterdicimus sine clericis:[l] q̃ sine orõnibus & cruce fieri nõ debẽt.

Ad ecclesiã sunt promouendi illi q sunt de illa ciuitate vel oppido. h. d. Bal. Et numerus iudicio episcopi debet taxari. Salyc.

XI. Iidem. AA. Eutychiano præ. præ.

In ecclesijs[l] q̃ in possessionib[9] (vt fieri adsolet) diuersorũ, vicis[m] ẽt, vel qbuslibet locis sunt cõstitutę: clerici nõ ex alia posses. vel vico,[n] sed

a Nulla nisi emẽsis. Trãsferatur vt in Auth. quo mõ opor. epis. §. quanta. col. j. sed Pau. ad Timotheũ dixit de. lx. itẽ in Auth. hic posita diaconissam &c. corrigit hãc le. & dicit de. xl. sicq; minus tps putauit sufficere Imperat. q̃ apl'us, vel Imperator ãtiquus.

f Presbyterũ; minorem.] Diaconũ. s. vl' subdiaconũ: vt i cor. Auth. vñ hęc sumitur, de san. epis. §. presbyterũ. col. ix.

g Si qs in hoc tres spẽlitates notantur hac leg. Prima q crimẽ iniuriarũ ẽ publicũ crimẽ. Seda q ex eo infligitur pœna capitalis. Tertia q qs sine accusatore punitur. Vel dic q nullũ sit hic spẽle: qa nõ loqtur de crĩe iniuriarũ, sed de crĩe sacrilegij, qđ est publicũ, & pœna capitalis imponitur: vt ff. ad le. Iulia pecu. l. sacrilegi.

h Hoc genus.] nã hoc est vnũ inter cętera.

i Proruperit.] i. incidetit.

k Ipsi cultui.] quãdo dicitur officium.

l Locoq;] quando nõ dicitur.

m Quod gerit.] idest quod factum est.

n Animaduertatur.] idest puniatur.

o Cultus.] ac si dicas cuilibet ibi existẽti.

p Conuictos.] i. comprobatos per testes.

q Nouerit.] sic ergo post cõfessionẽ datur snia: vt dixim[9]. ff. ad le. Aquil. l. pinde. ij.

r Nec expectet.] i. pses vel moderator.

s Sanctitas.] aliàs Sãctas.

t Laudabile.] sine accusatore punitur ergo, vt dixi s. de testi. l. nullum. Accur.
u Reis.] idest delinquentibus.
y Quòd.] pro &.
f Multitudo.] s. delinquentium.

*Sic in omnibus manusc. quos vidi. sic Azo. sic Acc. quis apud Pa. apl'um & Cod. Th. legar, sexaginta. sed th au ctoritas Paul. apl'i hic cita a exigit vt legarur sexaginta, quo ei Photi[9] in Nomocanone legi ait. quis postea in concilio Chalcedonẽsi sexaginta mutati sint i quinquaginta. per perã autẽ hic quidã diaconissas cõfundunt cũ abbatissis Con tius. * sic enim decretũ fuerat in concilio Chalcedonẽsi. c. 15. Con tius.

* C. Th. 16. 2. 31.

Sed nouo iure.] Lex superior dicebat, si qs tur bauit diuina ministeria celebrari, siue alii iniuriam intulit, cõuict[9] capite puniebatur. hæc authen. hoc corrigit, & dicit q nouo iure p tali pœna verberat, & in exiliũ mittit. Sed si aliqs turbauit, aut phibuit sacra ministeria celebrari: capite puniat. Eadẽ distinctio ẽ i litanijs. nã si aliqs facit iniuriam alicui eũti ad litanias, verberatur, & tradi in exiliũ. Si aũt eas excussit, capite punit. Itẽ laicis est phibitũ facere litanias sine clericis: qa litaniæ ñ debẽt fieri sine orõnibus & cruce. Viuia.

g Aut.] p &: vt patet ex eo qđ dicit de litanijs. sic & ff. de v. sig. l. sæpe. & ẽ hæc Auth. de san. epi. §. si qs aũt cum sacra. col. ix.

i Mittitur.] quãdo officiũ non celebratur.

k Ministeria.] tempore quo celebratur ministerium.

h Pro iniuria.] illata clericis: ita tñ, vt non turbetur officiũ litaniæ: vt patet ex eo qđ dicit de litanijs. sic. ff. de v. sig. l. sępe.

i Verberatus.] hic qñ sunt factæ. aliàs punitur aliter. vt seqt.

k Eas.] ita q sacra nõ fuerint facta sic.

l Clericis.] ita tñ vt non turbetur offm.

l In ecclesijs.] Lex ista plana est.

m Vicis.] nõ accipias hic vicum nisi de ascriptitijs tñ alteri[9] possessionis. nã ex eadẽ possessione clerici ordinatur volẽte dño & pter voluntatẽ.

n Vel dico] si idonei sine ibi, aliàs sec[9]: qa de alijs terris: vt ar. ff. de mu. & ho. l. vt gradatim. §. & ti le. & qđ cuiusq; vni. l. j. §. pe. lr. tñ dicit hãc legẽ loq in ascriptitijs. tñ. & p co. j. q qs. j. vñ & inuito dño: vt in Auth. ea. §. adscriptitios. Sed & in alijs loqui põt qui rõne possessionum ad aliqua tenentur pstanda. vt & arg. j. de offi. præto. l. tres.

* al. vindicandam.

* in Cod. Th. legit, psentari: vt & in q̃busdã manusc. qđ rectius ẽ.

* C. Th. 16. 2. 33. Concor. 71. dist. c. hortamur. & de cle. per c. te nobis.

a Ut propriæ.] idest tributi quod tenebantur præstare.
b Capitationis.] idest pensitationis vel tributi animalium.
c Sarcinam.] quantum ad corpus.
d Recognoscant.] quantum ad patrimonium. s. in eo vico.
e Iudicio.] consentiente pprono: vt in Auth. e. §. si qs oratorij domũ. vel ibi ad collationẽ vacãtiũ: hic ad certũ num. clericorũ. & facit. s. ti. j. l. nõ plures. & in decre tis. lxj. dist. c. nullus.

ex eo vbi ecclam eẽ ↄstiterit, ordinentur: vt ppriæ [a] capitationis [b] on[us] ac sarcinã [c] recognoscãt, [d] ita vt p magnitudine vel celebritate vniuscuiusq; vici ecclijs cert[us] iudicio [e] epi clericorũ numer[us] ordinetur. D. III. Kal. Au. Minizo. Hono. A. IIII. & Eutychião Cos.

Prohibitus clericari debet reuocari ad pristinum statũ per manus iniectionem: & non prodest ei cedere bonis. Salycetus.

XII. Idẽ AA. Eutychiano pfe. pto. [*]

SI qs curialis [f] cleric[us] fuerit ordinat[us], nec statim ↄuẽtiõe [g] pmissa pristinæ condõni reddat: [h] is vigore & solertia [i] iudicãtiũ [k] ad pristinã sortẽ veluti [l] manu [m] iniecta [n] mox reuocet. [o] clericis. n. vlterius legẽ [p] [*] pdesse nõ patimur, q̃ cessiõe pr̃imonij subsecuta decuriones clericos esse nõ vetabat. Dat. VI. Ka. Au. Miniz. Hono. A. IIII. & Eutych. Coss.

Violans priuilegia ecclesiæ punitur in quinque libris auri. & loquitur hæc lex in priuilegijs quæ conceduntur singularibus ecclesijs. h. d. Bal. & Salyc. & est canonizata. 25. q. 2. ver. si ecclesia. Pan. de Cast.

XIII. Idem AA. Fridiano [*] vicario.

SI venerabilis ecclæ priuilegia cuiusq̃ fuerint vel temeritate violata vel dissimulatione neglecta: ↄmissum [q] hoc quinq; librarũ auri condẽnatione [r] plecteẽ. D. VII. Ka. Iul. Brixiæ, Theodoro. V. C. Cos.

Nona constitutio Friderici de Haere. & consue. contra li. eccl. § item quæcunque. coll. x.

ITem quæcũq; cõitas vel psona quæ annũ in excõicatione pp libertatẽ eccl̃æ fractã & violatã pseuerauerit, ipso iure imperiali bãno subiaceat: à quo nullatenus extrahatur, nisi prius ab ecclesia beneficio absolutionis obtẽto.

Repulsus ab episcopatu propter delictũ

SI quis curialis.] CASVS. Hæc lex phibet ne aliqs curialis adstrict[us] curiæ suæ sine sensu sui superioris possit clericari: & si aliqs curialis fuerit fact[us] clericus, nisi icõtinẽti facta sibi denũtiatiõe redeat ad curiam, iudex sua auctor. dẽt eũ reddere primæ cõdõni cessãte qdã l. q̃ dicebat q cu rialis pt iussu suo superiore i clericũ ordinari relictis oibus bonis suis curiæ. Viu.
f Si qs curialis.] i. obnoxius rõnib. curiæ.
g Cõuẽtiõe.] i. citat.
h Reddatur.] à plato.
i Et solertia.] i. sollicitudine.
k Iudicãtiũ.] sortẽ ab his qbus seruiebat, si psidis desit copia: vt j. d decu. l. gñali. li. x.
l Veluti.] exemplificatiuum est.
m Manu.] militari. i. societate. & tũc dic.
n Iniecta.] i. imissa. vel ppriẽ dic q ma nus inijciatur in eũ capiendo ipsum.
o Reuocet.] sed ancle ric[us] eẽ desinat? R. n̄. sed priuilegijs clericorũ n̄ vtet. qa nec decurio q qõni manci pat. i. dat. decurio eẽ desinit: vt j. ad l. Cor. de fal. l. si qs. §. sz ar. s. i Auth. quo opor. epi. §. neq; at. col. j. & facit ad hãc l. de agri. & cẽ. l. si. li. xj. & i Aut. vt iud. sine quo. suff. §. necessitatẽ. co. ij. & i decre. di. l. c. ij. & iij. & xxxiij. di. c. pcipimus. & j. e. l. qisqs. ij. & posset hic legi authen. sed neq;. q est s. eo. l. officiales.
p Legem.] q̃ si hẽm[us]: q̃ dicebat hoc qd supra e ratu. n. lex q̃ patie bat fieri decuriones clericos si vellẽt cedere bõis & dar curiæ.
q Si venerabilis ecclæ priuilegia. Cõmissum.] i. peccatum siue delictum.
r Cõdẽnatione.] sed j. ẽ. n. j. l. placet. sed hic iponit pœna ciuitatibus, ibi crimĩ. Vel ibi d priuilegijs circa tributa, de qb[us] dictis

* C. T. 9. 45. 5.
* Illa lex erat in C. Th. li. 12. ti. 1. 59. & l. 140.
* Sapidiano vicario Africæ. C. Th. 16. 2. 34.

A ibi, hic de alijs. Vel hic de priuilegijs spãli alicui quo ad pecuniã idultis, ibi de gñalib. Vel ibi vidicta, hic multa. Itẽ j. e. ti. j. l. iubem[us] nulli. §. sane. Sol ibi vidicta, hic multa. Vel ibi qñ circa alienationẽ violant priuilegia. Itẽ j. de le. & ↄstitu. l. ij. sed ibi soluas. Vel itelligas legẽ istã loq de eo q volebat

commissum in rempublicam, non est reuocandus ad episcopatum. Salyc.

XIIII. Idem AA. Hadriano. PP.

QVicũq; [*] residẽtib[us] [s] sacerdotib[us] fuerit epali loco vl̃ noĩe detrusus: [u] si [x] aliqd ↄ̃ custodiã vel quietem publicã moliri fuerit dephẽsus, rursusq; [y] petere sacerdotiũ, [z] à quo vr̃ [a] expulsus, procul ab B ea vrbe q̃ ↄturbauerit, cẽtum millib[us] [b] [*] vitã agat: nec nr̃a adeat secreta, nec ipetrare rescripta speret, seu ẽt ipetratis [c] careat: defensorib[us] [d] ẽt eorũ [e] nr̃am indignationẽ [f] subituris. Dat. prid. Non. Feb. Rauẽ. Stilichone &. Aurelião Coss.

IN AVTH. de san. epi. §. si qs aũt episcopus. coll. ix. ↄsti. fin.

SI qs eps sacerdotio pulsus psumpserit ingredi ciuitatẽ ex qua pulsus ẽ, relinquens locũ i quo degere iussus est: iubem[us] hũc mõas. i alia regiõe C ↄstituto tradi: vt q̃ i sacerdotio d̃liqt, i monas. degẽs corrigat

Verbũ quod nõ respicit finalẽ cãm, nõ inducit argumentum à contrario sensu. h. d. secundum Iac. But. verum est quod dicit hic glo. sed non tex. nisi iunctus cum gl. Bal.

XV. Idẽ AA. Studio pfecto vrbis. [*]

COnuẽticula illicita [g] ẽt ex̃ eccliam [h] i priuatis ędib. celebrari phibem[us]: pscriptionis [i] dom[us] periculo immineẽte, si dñs eius in ea clericos [k] noua ac tumultuosa [l] ↄuẽticula ex̃ ecclĩã celebrantes, susceperit. D. IIII. Kal. Sep. C P. D Hon. A. Vi. & Aristæneto Co.

Rusticus ascripti[c]ius alicuius domini promotus ad clericatum, põt deseruire in ruralibus obsequijs per substitutũ, per cuius seruitium representatur eadem vtilitas & effectus. Baldus.

XVI. IMP. HONOR. ET THEO. AA. Anthemio. PP.

QVisquis cẽsib[us] fuerit [n] annotatus [o] inuito agri dño, tẽperet ab oĩ clericatu: adeo vt ẽt si i eo vico, in q̃ no

priuilegiũ ecclæ ipugnare. priuilegia tñ itellige n̄ iclusa i corpore iuris. Itẽ est hic auth. noua. Itẽ qcũq; &c. nã violauerat priuilegia ecclę: cessa &c.
s QVicũq; residẽtib.] i scilic.
t Sacerdotib.] i. epis.
u Detrusus.] i. iclus[us] p electionẽ & qd dicit. j. expulsus. s. ipso iur p talia ↄmissa. Vl̃ veri[us] dic, detrus[us]. i. deposit[us] & expuls[us]. & pe ponit, & pbat hęc expositio i auth. e. §. si qs aũt eps. q̃ auth. habent hic quidam.
x Si.] pro quia.
y Rursus.] i. iterum.
z Sacerdotiũ.] i. epatum petere velit.
a Videtur.] & ẽ &c.
b Millib.] i. milliar.
c Impetratis.] resc. Ac.
d Defensorib.] q vellent eos defendere.
e Eorũ.] expulsorum.
f Indignationem.] s. nostram.
g COnuẽticula illicita.] vt aliquorum hæreticorum.
h Extra ecclã.] i. ex̃ ecclastica religionẽ. & sic expone i si. hui[us] l. alij hẽnt ibi, ẽt. & sic ẽ plana lex. Vl̃ dic ij. q. licẽt ex ecclã pbibeat, n̄ iõ i ecclia pmittit. nõ. n. sp valet argm à ↄ̃rio sẽsu. vt. j. de iu. om. iud. l. nẽo.
i Proscriptiõis.] i. publicatiõis. sic & j. de fal. mone. l. j. §. dom[us].
k Clericos.] i. ħ̃reticos
l Tumultuosa.] sic & j. de his q ad ecc. cõfug. l. denũciam[us]. & j. de hære. l. uij. & j. de Pag. sa. & tem. l. j.
m QVisqs.] Hæc lex plana ẽ. Et no. q ad hoc pti pãr allegat ẽm P. q ille q tenet aliqd facere psonal̃, pt illud facere p substitutũ. & hoc ẽ verũ qñ ipse ẽ ipeditus. & ita erat hic pp clericatũ: qa animõ n̄ dẽbat vacare operi rurali, sed diui no offõ. al̃s secus: qd dic vt per Cy. hic.

* C. T. 16. 2. 35.
* subaudi passuum.
* C. T. 16. 2. 37.
* al. conuenticulã illicitam & paulo p[ost], tumultuosam conuenticulam.
Argm à ↄ̃rio sensu non semper valet

n Fuerit.] idest esse voluerit.
o Annotatus.] idest glebæ seruus effectus, vt de ea censum solueret annuum. & dic annotatus, idest alligatus.

Fuerit.

a Fuerit.] idest esse voluerit.
b Sub hac lege.] i. domino pertinente: sed hodie & inuito, vt in authen. adscriptitios. quæ est. ī. eo. l. iubemus.
c Capitationis.] i. tributi.
d Compellatur.] i. talis clericus. vt s. eo. l. in ecclesijs.
e Obsequijs.] s. colendi fundum.
f Subrogato] i. huiusmodi loco dato. Ar. quod vasallus possit seruire seu do p substitutũ. Itẽ argu. quod his aduocati nõ iurisperiti possit seruire p aliũ, & retinere feudũ. vt ī. e. l. ad similitudine. & l. iubem⁹. Sed arg. cõ. ff. p socio. l. de illo. & ī. de pecu. l. fi. & ẽ hic arg. p nobis ad q̃nẽ q̃ no. ī. de vsufru. l. antiquitas. in gl. illa. arg. q. liber homo &c.

Vasallus an possit per aliũ seruire.

g Immunitate.] q̃ fit cũ domini volũtate.
h Indulta.] s. huic clerico. Accur.
i Capitationis.] s. ex ordinariæ. sed ordinariã pstat. vt s. eo. l. de his. Vel dic q. dicit de pdijs ecclesiæ. Acc.
k Venerãdis.] s. alijs clericis occasiõe venerãdarum ecclesiarũ.

*C. T. 16. 2. 47.

P Lacet.] Lex ista bona ẽ, & fuit p dita ad honestatẽ clericorũ cõseruãdã. Et diuidit in tres ptes. secunda ibi, pterea. tertia ibi, sub ea. Vt. Et no. ex hac l. q. clerici nõ pñt eẽ aduocati nec pcuratores in causis sæcularib⁹. & est gl. in l. j § sexũ. ff. de postu. Bald.

legendũ est. in cõ. totius corporis cã: vt in plerisq; manusc.

l Placet nr̃æ clementiæ.] i. nobis q sum⁹ clementes. sic habes. s. de sum. trini. l. j.
m Publicis] i. cũ publicis muneribus.
n Actionib.] publicæ iõ dñr, qa iure publico. i. ciuili inductæ sunt. vt & ff. de or. iu. l. ij. §. deinde ex his. alś dic acti. sub⁹. i. munerib⁹. vt sit iudex. Ac.
o Vel.] s. actibus siue officijs pertinentibus ad singulos de populo, vt ī. eo. l. repetita. similis expositio est in authen. hoc ius porrectum. in prin. s. ti. proxi. Accur.
p Annexi.] ergo in curia episcopi: quia eius curiæ corpori sunt annexi, habere possunt aliquid commune.
q Habeãt.] sed q̃ pœnã hẽbũt si imisceãt se de facto? R. sdet, ex ordinẽ arbitrio iudicis puniũt. vt ff. de pœnis. l. sanctio, Vel dic q. illã pœnã patientur quæ est. ī. e. l. repetita. in fi. l.
r Parabolani] i. medici, sic dicti, quia multas habent parabolas: qui & circuitores vocantur. vt ff. de excu. tu. l. si duas. §. j.

Parabolani q. dñr. Facere p se qs põt aliqua q non pro alio.

s Spectaculum.] idest ludum.
t Syndico] i. defensore ipsius corporis medicorũ, q sexcenti erãt. vt ī. e. l. px. & eorũ noïa scripta erant in breui in quaterno quodã, vt hic subijcit. Et no. q. aliqua põt facere quis pro se vel pro suo corpore, quæ pro alio non potest. vt ī. de pcur.

A

u Sub ea definitione.] hoc est iubeo pdicta sub certa pœna definita siue statuta contra eum qui venit contra.
x Breuibus] i. scriptis vel quaternis &c.
y Cõpetẽti] s. qd vr iudici. ff. de pœnis. l. sanctio legũ. Accur.

scit mãsitare, clericat⁹ fuerit,[a] sub hac le.[b] religiosũ assumat sacerdotiũ: vt & capitatiõis[c] sarcinã p ipsum dñm agnosce re cõpellat:[d] & i ruralib⁹ obseqjs[e] quo maluerit subrogato[f] vtat, ea. s. imunitate[g] indulta,[h] q̃ certæ capitationis[i] venerãdis[k] ecclesijs relaxat: nullo cõ hanc legẽ vnquã valituro rescripto. D. ** Honorio A. VIII, & Theod. A. III. Coss.

XVII. Idem AA. Maximo. P.P.

PLacet[l] * nr̃æ clementiæ, vt nihil cõe clerici cũ publicis[m] actionibus[n] vel[o] ad curiã ptinẽtibus cuius corpori nõ sunt annexi,[p] habeãt.[q] Præterea his q parabolani[r] vocant, neq; ad qdlibet publicũ spectaculũ,[s] neq; ad curiæ locũ, neq; ad iudiciũ accedendi licẽtiã pmittim⁹: nisi fortè singuli ob cãs pprias & necessitates iudicẽ adierint, aliquẽ pulsantes lite, vel ab alio ipsi pulsati, vel i cões[*] totius corporis cãs syndico[t] ordinato: sub ea[u] definitiõe, vt si qs eorũ hæc violauerit, & breuib⁹[x] parabolanis eximat, & cõpetẽti[y] supplicio subiuget, necvn q̃ ad eãdẽ sollicitudinẽ reuertat. Dat. III. Kal. Oct. Cp. The. A. VII. & Palladio Coss.

IN AVTH. de san. epis. §. interdicimus. ij. col. ix. cõst. fin.

INterdicimus sanctis. epis[z] & pbyteris, diaconis, & subdiaconis & lectorib. & oĩbus alijs[a] cuiuslibet ordinis venerabilis collegij[a] aut schematis[b] cõstitutis ad tabulas[a] ludere aut alijs ludẽtib. ptici pes eẽ, aut ispectores fieri, aut ad qdlibet spectaculũ spectandi grã venire. Si qs ãt ex his i hoc deliquerit, iubemus hũc trib. ann. à venerabili ministerio phiberi, & i monasteriũ redigi.[d] sed i medio tpe si se pœnitentem ostenderit, liceat sacerdoti sub quo cõstitutus est, tps minuere,[c] & hunc priori rursus ministerio reddere.

B

· Parabolanus dicitur à παρὰ & βῶλος gleba, quia quasi glebæ erat ascriptus.

XVIII Idem AA. Monaxio præ. pto.

PArabolani,[f] * q ad curanda debiliũ ægra corpa deputant, sexcentos[*] cõstitui pcipimus: ita vt p arbitriũ[g] viri reuerẽdis. antistitis Alexãdrinæ vrbis d his q antea iuerãt,[h] & q p cõsuetudine curãdi gerũt expientiã, sexcẽti parabolani ad hmõi sollicitudinẽ eligant: exceptis v3 honoratis,[i] & curialib. Si qs aũt ex his[k] nali forte fuerit absumptus, alter in eius locũ p voluntate eiusdẽ sacerdotis[l] (exceptis[m] honoratis & curialib.) subroget: ita vt hi sexcẽti viri reuerẽdis. sacerdotis pceptis ac dispõnib. obsecũdent, & sub eius cura cõsistãt: reliqs[n] q̃ du dũ latæ legis[o] forma[p] cõple-

C

D

INterdicim⁹.] Hæc auth. progat l. C. nã iterdicit scitsimis epis & pbyteris & diaco. subdiaco. & lectorib. & cæteris clericis ne ludãt ad tabulas, vel ne cũ alijs ludẽtib. pticipes sint, vl ludẽtes inspiciãt. Itẽ interdicit eis q. si accedãt ad spectacula aliq. & si aliq ex pdictis cõfecerint, in monasteriũ detrudãt, p triẽniũ sacro ministerio eis iterdicto. Sed si medio tpe se oñderint pœnitẽtes, reuocant p suũ epm. Vi.

*In quibusdam exẽ. legitur. & omnibus alijs in venerabili collegio & certu cõstitutis tabulã lu dere, aut &c.

z Sanctissimus epis.] quales oẽs eẽ debẽt.
a Colegij] i. in conuersis. Vel collegiũ genus est cõuersorũ.
b Schemate] i. ordine vel figura.
c Ad tabulas] Etiam gratis. argũ ei⁹ qd dicit de spectaculo qd fit gratis. Sed qd si ad scacos? R. forte sec⁹ qa i ingenio nãlt cõsistit: nec cõmittitur viribus fortunæ. & ĩ hæc Auth. de san. ep. §. iterdicim⁹. ij. coll. ix. vbi est similis glo.
d Redigi] sed qs hoc faciet? R. epopus. si cleric⁹ sibi subdit⁹ sit delinquẽs. vt i Auth. de san. epi. §. iterdicim⁹. ij. i fi. §. vl si eps deliquit, tũc archie. vt in Auth. vt nul. sa. ora. do. §. fi. coll. v. Sed qd si eps vel archieps nõ vult iponere istã pœnã? R. à deo pœnã expectet: vt i Auth. de sã. ep. i fi. §. pdicti. Ac.
e Minuer] s. triẽniũ.

*C. T. 16. 2. 43.
* sic in omnibus manus. & est ergo emendandũ quingentos, ex Co. The.

PArabolani.] Hæc lex plana ẽ, & habet locũ solũ in Alexãdrina ciuit. Vi. No. in hac l. spãr q. collegiũ medicorũ dẽt ordinari p epm loci. Et hæc lex posita fuit in hoc tit. pp officia pietatis quod exercent in curandis infirmis, sm Pau. de Ca.
f Parabolani] i. medici. & regitur à verbo, præcipimus, quod est ī. & sic indeclinabile.
g Arbitrium] i. voluntatem.
h Fuerunt] s. ante electionem faciendam de tanto numero.
i Honoratis] i. officialibus. qui eligi non possunt nec debẽt, sicut nec subrogari, vt subijciet statim.
k Ex his] s. medicis.
l Sacerdotis] i. episcopi.
m Exceptis.] quia non debet quis eligi de illis.
n Reliquis] scilicet præceptis.
o Legis.] scilicet superioris.
p Forma.] vt s. l. proxima.

tum.

A ẽtiã ſup his parabolanis, vľ de ſpectaculis, vľ de iudicijs, cęteriſq́; (ſicut iã ſtatutũ ẽ) cuſtodiendis. D. III. Non. Feb. Cp. Hon. XII. & The. X. A A. Coss.

Cum clericis non debent habitare mulieres eorum caſtitatem infamantes. Salyc.

XIX. Idem AA. Pallađio P. ...

EVm [a] [b] q ꝓbabilẽ ſæculo diſciplinã agit, [c] decolorari [d] ꝯſortio ſororiæ [e] appľonis nõ decet. q cũq; igiť cuiuſcũq; grad⁹ ſacerdotio fulciũť, vľ clericat⁹ honore cẽſenť, extranearũ ſibi mulierũ iterdicta ꝑ ſortia cognoſcãt: [e] hac tñ eis facultate ꝯceſſa, vt mřes, filias [f] atq; germanas itra domorũ ſuarũ ſepta [g] ꝯtineãt. ĩ his. n. nihil ſæui crĩs exiſtimari fœdus [h] [i] nãle pmittit. Illas ẽt ñ reliq [k] caſtitatis [l] hortať affectio, q̃ añ ſacerdotiũ maritorũ lτimũ meruere ꝯiugiũ. [x] neq; eñ clericis incõpetẽter adiũ- B ctæ ſunt, q̃ dignos ſacerdotio viros ſua ꝯuerſatiõe fecerũt. Da. VIII. Id. Maij, Ra. DN. Th. A. IX. & Cõſtãtio. V. C. Cõss. C

IN AVTH. de nu... §. & ſi quis inter. coll. iiij. conſt. j.

Ad noua coniugia non poſſunt clerici aſpirare. Solis enim cantoribus & lectoribus permittitur: dum tamẽ tertias non contrahant nuptias. h. d. cum gl. Salyc.

MVlto magis [m] ergo ceſſant eorũ ꝯiugia. [n] ſoli eñ cãtores lectoreſq; nuptias ꝯhere pmittunť: alijs aũt oĩb. penit⁹ interdicim⁹. verutñ ſi & ipſi ad ſecũdas puenerint [o] nuptias, nequaquã ad ſacerdotij culmen aſcendant. [p]

IN AVTH. quõ oportet epĩs. § hæc ar. & ſ. neq; ãt. co. j. ꝯſt. ſi. D

Cum epiſcopo vel monacho nulla fœmina etiam non ſuſpecta poteſt habitare. h. d. cum gl. Salyc.

EPiſcopo [q] nullã mulierẽ ſecũ habere pmittiť: ſed ſi habere ꝓbeť, ab epatu deijciatur, quo ſe fecit indignũ.

Bona clericorum & religioſorum ab inteſtato decedentium, poſt liberos & conſanguineos & vxorẽ ad eccleſiã deferuntur: ſaluo ſit iure curiæ, ſi erat curialis: et iure patronatus, ſi erat libertus, et iure domini ſi erat A *adſcriptitius. Item heres vtcunque adminiſtratoris rerũ eccleſiarũ tenetur reddere rationem. Bal.*

XX. Imp. Theod. & Valen. A A. ad Taurum præfec. P. & Patric. um.

SI [a] qs pſbyter aut diacon⁹, aut diaconiſſa, ſeu ſubdiacon⁹, vel cuiuslibet alteri⁹ loci [b] cleric⁹ aut monach⁹, [c] aut mulier q̃ ſolitariæ [d] vitæ dedita ẽ, nullo ꝯdito teſtõ deceſſerit, nec ei parẽtes vtriuſq; ſexus, vel liberi, vľ q agnatiõis cognationiſve iure iũgũť, vel nec vxor extiterit: bõa, q̃ ad eũ vľ ad eã ptinuerũt, ſac. ecc. B vľ mõaſterio, cui fortè fuerat đſtinat⁹ aut deſtinata, oĩfariã ſocienť: exceptis his facultatibus q̃s fortè cẽſib⁹ adſcripti, vľ iuri pronat⁹ ſubiecti, [y] vel curiali ꝯdõni obnoxij clerici, vľ mõachi cuiuſcũq; ſit ſex⁹, reliquũt. Neq; .n. iuſtũ ẽ bona [z] ſeu peculia [a] q̃ aut prono legib⁹ [b] debenť, aut dño poſſeſſiõis, cui qs eorũ [c] fuerat adſcript⁹, aut ad curias ꝑ tenore dudũ latæ ꝯſtõnis [d] ſub certa forma [e] ptinere noſcunť, ab eccľijs aut mon. đtineri, actionib⁹ vz ꝯpetẽtib⁹ [f] ſacroſ. ec. vľ monaſ. reſeruatis, [g] ſi qs fortè pdictis [h] ꝯdõnib⁹ obnoxi⁹, [i] aut ex geſtis [k] negotijs, aut ex qbuslibet alijs eccleſ. actionibus [m] obľat⁹ obierit. D. XIIII. Ka. Ia. Ariouĩ. & Aſpere Cos.

IN AVTH. de monachis. §. illud quoque. coll. j. conſt. v.

Hæc auth. venit ad legẽ Codicis correctiuẽ in eo ꝙ permittebat monachus habere ꝓpriũ, & in eis ſolum corrigit. ſed auth. ĩgreſſi. ĩ. ti. j. generalius locuta ẽ in quolibet ingrediente monaſteriũ. In presbyteris autem hæc auth. nihil innouat. Salyc.

NVnc aũt cũ mõach⁹ fct⁹ eſt, hoc ipſo ſuas res oẽs obtuliſſe mõaſterio vĩ, ſi prius teſtat⁹ ñ ſit: & exinde đ iudicio ei⁹ ceſſante, [n] lege diſponiť, vt ſi liberos hẽat, i q̃s aut nihil, aut min⁹ lτima por. q̃d dõnĩdi titulo ꝯtulerit: eaten⁹ [o] ſub ſtãtiæ mõaſterio đſtinatę đtrahať, [p] ne qd ꝯtigat circa libe-

[a] EVm.] vt epm vel clericum.
[b] Agit]. i. agere debet caſtè viuendo.
[c] Decolorari]. i. diffamari.
[d] Sororiæ.] vt retineat aliquam quam dicat ſororem.
[e] Cognoſcãt.] ſic ff. đ vſu & habi. l. ſi alr.
[f] Filias.] q̃s habuerũt ante clericatum.
[g] Septa]. i. clauſtra.
[h] Fœdus]. i. vinculũ vel proximitas cõſanguinitatis.
[i] Relinqui.]. i. bene poterit retinere ſecũ.
[k] Cõiugium.]. i. maritorum.
[l] Cõuerſatione.] fuit eñ talis ꝯuerſatiõis hæc vxor, ꝙ vouit ſe cũ caſtitatẽ. Vel ſic ſuatis ei vt eẽt ſacer.
[m] MVlto magis.] .i. cũ ꝓhibẽtur clerici ne retineant aliq̃ extneã i ꝯcubinã, multò magis.
[n] Coniugia.] ĩ de nouo facerẽt: vt ſtatim ſubijcit: & ſic nõ corrigiť l. ij. ĩ. eo.
[o] Peruenerint] cantores & lectores.
[p] Aſcendũt] ſ. cãtores & lectores tertias nullo mõ ꝯhãt: vt in cor. Auth. & hęc ẽ de mona. §. ſi qs ãt. coll. j. & de nup. § ſed & ſi qs. & quo mõ opor. epiſ. §. neq; ãt. coll. j.
[q] EPiſcopo.] hæc ẽ ĩ Auth. quõ oportet epĩ. §. neq; ãt. col. j. & in Auth. c. §. presbyteris. colla. ix.
[r] Nullã] idẽ in mõacho: vt i Auth. quõ opor. mo. viuere. §. ſi egrediunť. pſbyteri vero & inferiores poſſunt habere ſecũ illas q̃ oẽm effugiũt ſuſpicionẽ. vt in Auth. c. §. pſbiteris. coll. ix.
[s] SI qs pſbyter.] Hęc lex plana eſt. No. ĩ. hic ſex perſonas pferri eccleſiæ in ſucceſſione clerici iteſtati. ſ. pſona liberorũ, pſona agnatorũ & cognatorũ, vir & vxor, & curia, & dñs & pro n⁹. No. ſcdõ, ꝙ eccſia pfert fiſco. Bal. & Pa.
[t] Loci]. i. gradus.
[u] Monachus] in hæc tpa mõa. hẽbãt ppa.
[x] Solitariæ vitæ]. i. ſola, vt ſit in vna cella.
[y] Cenſibus aſcripti.] vt ſerui glebæ.

C. T. 16. t. 44. Illis tpibus pmittebať clericis quiuſcunque ordinis vxores añ ſacerdotiũ ductas retinere, circa epcs tamen lata eſt poſtea lex Iuſtiniani, q̃ ĩ eorũ perſona id ſpãr abrogauit.
[a] Simile hĩ in c. cũ in iuuẽtute. ex de p ſump. vbi ſunt hæc verba & ĩ c. j. cũ gl. ij. p⁹ mediũ. & in c. à nobis. vbi recitãtur hæc verba de coha. clẽ. & mulierum.
[b] caritatis.
[c] Voluit gl. allegare. §. vbi aũt monaſteriũ i Auth. de ſan. epi.

[y] Subiecti.]. i. libertĩ facti clerici.
[z] Bona] libertorum.
[a] Peculia] aſcriptitiorũ, q̃ ĩpropriè dñr peculia. cũ ſint liberi: ſed qa tpe harũ legũ ñ erãt niſi caſtrenſia vľ q̃ ſi, vt ĩ đ inof. teſ. l. ſi. vñ ꝓ puſillo pĩmonio ponit vt ff ad Tre. l. cogi. in princ. C. T. 5. t. 1.
[b] Legib.] olim alia, qa quarta, & hodie tertia: vt Inſtitu. de ſuc. lib. §. ſed noſtra.
[c] Cui.] ſ. domino.
[d] Eorũ]. ſ. clericorũ.
[e] Conſtõni.] vt ĩ. de hær. decur. l. iiij. & ar. ĩ. eo. l. officiales.
[f] Forma.] ita vt ſine hærede decedant.
[g] Cõpetẽtib.] aduerſus dñm vel patrem.
[h] Reſeruatis.] ſ. eorũ bona vel pronũ vel dominum vel curiã.
[i] Prædictis.] cenſibus vel prono, vel curiæ.
[k] Obnoxius.]. i. obligatus, Accurſius.
[l] Geſtis] ab eis. ſ. negotijs eccleſiæ.
[m] Actionib.]. i. obľonib⁹ ex qb⁹ ꝓueniãt actiones. vel. i. actib⁹.
[n] NVnc aũt.] Iſta authẽ. plana ẽ. Et no. ex ea ꝙ tacita obligatio bonorũ nõ intelligiť facta de rebus de qbus monac. ẽ añ igreſſũ teſtatus: alś ſi itelligereť facta, tũc intelligereť facta ſaluo teſtõ vľ alia diſpõne præcedẽte: qđ eſt notandũ ſm Bal.
[o] Ceſſante]. ſ. teſtamẽtario. diuiſoriũ autẽ nõ ceſſat: vt ĩ. tit. j. authen. ſi qua. q̃ ẽ ĩ. vel ſm Ioã. i. ſi ceſſauerit. põt. n. teſtari p l. illã. & hoc placet. vľ hęc pillã corrigiť: cum hæc ſit in auth. đ mona. §. illud quoque. illa de ſan. epi. §. ſi q̃. col. ix. Vľ dic hęc verba eẽ lr. nõ legis.
[p] Eaten⁹]. i. vſque ad ſupplemẽtũ quartæ.
[q] Detrahať.] ẽt i vita pris: vt ĩ. e. l. deo nobis. l. ſi. & in Auth. vt pulli iu. §. ſi vero præter. Sed ar. ĩ. de do. inter vi. & vxo. l. rea. §. ſi. Vide gl. ñ & quę ibi no. in auth. ſi qua mulier. ĩ. tit. prox.
[r] AD ſimilitudinẽ] Curiales qdã fact⁹ ẽ ꝯſul, vel aliás illuſtris. ſeruiet qdẽ curiæ per ſubſtitutum:

stitutum: sicut si curialis fieret episcopus vel clericus, & hoc periculo suarum rerum &c. Not. ex hac l. q. epi. æquiparatur illustribus, cũ non sunt illustres, quia nullum hic est idem: sed cardinales sunt illustres sine dubio, secundum Bal. hic.

a Ad sifitudiné.) nã si curialis hat eps vel presbyter, põt clam seruire curię per substitutum.

b Honorario.) vt qa pri⁹ erat curialis, vel decurio: & ex eo. tit. elect⁹ ẽ ad illustrẽ dignitatẽ: seruiet qdẽ p substitutũ. secus si di ctus decurio vel curialis eēt in epm, vel p̃sbyterũ, vel diaconũ electus. Sed hoc vr̃ falsũ: qa curialis vindicatur à curia si fiat cleric⁹: vt s̃. e. l. si qs curialis cleric⁹. q̃ est s̃. Sol. hæc in alijs curiæ alligatis: illa i decurionibus vel curialib⁹ s̃m quosdam. hoc ñ placet, aliàs il la de clericis q sunt. j̃. diaconũ: hæc de illis q sunt. s̃. in eo qd dicit de clerico. hodie tñ hæc corrigunť per auth. s̃. eod. l. sed neq; curialẽ. vel ibi clã, hic palam, & nõ erat obnoxius: vt patet s̃. eo. l. officiales.

Curialis, an possit esse clericus. *C. T. 12. t. 187.

c Illustrem].i. vt haberẽt eũ honorẽ, quẽ hñt illustres: sed tñ sine administratiõe.

d Per substitutos.] dic vt j̃. eo. l. qsquis. & subaudi, idoneos.

e Suarũ.] vt si substitutus male administret.

f S] qua p calumniã.] vere cogni ci, s̃m quosdã. tu dic p̃sumptã calũniã, vel qa nõ p̃bauit, qa desistit, & est litis p̃sum pta calũnia. j̃. c. l. oẽs q vbicũq; j. rñ. in fi. & ff. d of. p̃fe. p̃t. l. j. §. his cunabulis. & ff. d transact. l. cũ his. §. in persona.

g Postulatio].l. accusatio.

h Exhibitionis].i. vt exhibeať. i. præsente tur apud iudicem vt r̃ndeat accusationi.

i Auri] hoc si ciuiliter agatur. si crialiter tunc similitudine supplicij vel extraordinarie. arg. ff. ad Turpil. l. & in priuatis. & l. si quis. §. fi. & j̃. de accusa l. fi.

ros iniquũ saluo tñ iure vxoris & aliorum creditorum.

Dignitas superueniens facit q quis põt seruire per substitutũ. h. d. Bal. vel sic: Curialis etiam clericus vel eps factus, seu illustrem dignitatem adeptus, põt curiæ per substitutum seruire h. d. Salyc.

XXI. Iidem AA. Thomæ p̃fe. p̃to.

A D sifitudinẽ [a] tã epo- rũ orthodoxæ fidei, q̃ p̃sbyterorũ & diaconorũ: hi q honorario [b] titulo illustrẽ [c] dignitatẽ ɔ̃secuti sũt, p substitutos, [d] periculo suarũ [e] facultatũ, curiæ munerib satisfacere non vetentur. D. IIII. No. Ap. CP. Isidoro & Senatore Côss.

Accusans epm calumniosè de aliqua crimine vltra pœnã calũniæ patitur pœnã pecuniariam p temeraria vocatione, de qua hic primò. Et priuilegia cõcessa ecclesijs q tñ ad hoc vt cõfugientes ad eas sint securi, firma p̃manent. hoc secũdò. Et clerici peregrini nõ habetur p clericis, nisi habeãt litteras testimoniales suorũ episcoporum. P. de Cast.

XXII. Iidem AA. Florentio PP.

S I q̃ p calũniã [f] postulatio [g] sup crialib⁹ causis apud cõ petẽtẽ iudicẽ deposita exhibitionis [h] cã fuerit sacrosanctæ religionis antistiti, xxx. põdo auri [i] cõdemnatione publicis calculis [k] inferẽda vt pcellat [l] p̃cipimus. Quinét [m] oĩa priuilegia, q̃ sacros. ecc. ɔfugarũ, [n] aut clericorũ, decanorũ, [o] aut aliorũ ecclẽsiasticorũ cã legib⁹ sunt p̃stita, [p] intacta [q] atq; illibata [r] seruari. [s] Præterea iubemus, vt oẽs clerici atq; monachi, qui de suis ciuitatibus ad hãc almã vrbẽ ecclesiastici negotij vel religionis cã proficiscunť, litteris epi cui vnusqsque eorũ iter faciẽs obseqtur muniti adueniãt: [t] scituri q si citra hãc fiduciã accesserit, sibimet ĩputabũt, q ñ clerici vl̃ monachi eẽ putabunť. [u] D. [**] Theod. A. XVII. & Festo Cos.

IN AVTH. de san. epi. §. sed neq; p qualibet. col. ix. cõs. ti.

Episcopus non trahitur inuitus ad iudicium sæculare, pœna imminente iudici mãdanti, & executori exequenti. Saly.

N Vllus eps inuitus ad ciuilẽ vel militarẽ iudicẽ in q̃libet cã p̃ducať vel exhibeatur, nisi priceps iubeat. iudex aũt q duci vel exhiberi imperauerit, post cĩguli priuationẽ xx. libras auri ecclĩæ illi cuius eps ẽ, p̃soluat executore post cinguli priuationẽ verberib⁹ subdẽdo, & ĩ exiliũ d̃portãdo.

Memoria iusti debet ex tolli, memoria iniusti aboleri. Salyc.

XXIII. Imp. Valent. & Marcian. AA. Palladio præfecto prætorio.

Q Voniã venerabilis recordationis Fabianus † hui⁹ almę vrbis eps, cũ venerabilis synodi innumerabilium penè sacerdotũ, q Chalcedone cõuenerũt, tãto & tali decorat⁹ est testimonio, vt Eutyches, q ʒ senserat, [x] cum sceleratis di ctis suis ab oib⁹ [y] vno ore [z] dãnareť: [a] aboleať q dẽ Eutychetis dãnosa memoria, Fabiani autẽ laudabilis recordatio releuetur. [b] Data Cõstãtinopoli prid. No. * Asporatio V. C. & qui fuerit nũciatus, Côss.

Relictũ pauperib. in genere valet, nõ obstante q nulla persona sit specificata. Bald.

XXIIII. Iidem AA. Palladio p̃fe. p̃to.

I D qđ pauperib⁹ [c] testõ vel codicillis relinquiť: nõ vt incertis p̃sonis relictũ euanescat, [d] sed oib⁹ modis tm̃ firmumq; [f] ɔsistat. [g].

k Calculis.] idest rationibus fisci.

l Percellat.].i. vt puniaẽ ille q p calũniã postulauit eũ exhibi.

m Quinetiam.] scilicet præcipimus.

n Confugarum.] vt confugientes ad eam securi sint: vt j̃. de his qui ad eccle. confug. l. præsenti.

o Decanorum.] vt s̃. tit. j. l. decernimus.

p Sunt præstita.] vt s̃. tit. j. l. priuilegia.

q Intacta.] in totum.

r Illibata.] in partem.

s Seruari.] scilicet præcipimus.

t Adueniant] forte nec discedant de Roma anteq̃ insinuato iudici desiderio discedendi licentiã consequanť à dño papa: alioqui indignationem competentem sortientur, vt j̃. de decur. l. si quis decurio. lib. x.

u Putabuntur.] & si qua eis fuerit iniuria facta, nõ vindicabiť vt clericorũ. Et sic est arg. q si qs verberauerit clericũ intonsum, si incidit in canonẽ. 1 & sic arg. ff. de iniu. l. itẽ apd. §. si qs virginẽ. & ff. loca. l. si ignorãs. & ad hoc qđ hic de litteris dicit, est sĩle j̃. de his q latro. l. ij. §. tribuni. & j̃. de mãda prine. l. j. & in Auth. d̃ san. epis. §. interdicimus. j. coll. ix. & quo mõ opor. epis. §. non aũt afr. coll. j. & vt dis. iu. §. nec aũt. & j̃. de of. rec. pu. l. nullus. Ac.

Clericum intõsum percutiens, an ligetur excõmunicatiõe. 1 De hoc vide text. c. si vero 2. extra de sen. exco.

Q Voniã] p intellectu huius l. dic q iste Eutyches hæticus q fuit dãnatus in Cõcil. Chalcedonensi, dicebat in Christo tm̃ vnã fuisse naturã. s. humanã. & ibi fuit determinatũ, q erat dupla nã. s. diuina & humana, nã si humana tm̃ resurgere nõ potuisset. & si diuina tm̃, si potuisse: mori. d hoc hĩ xv. di. c. canões. & i isto cõcilio iterfue runt 730. epi: nec in aliquo alio vnquam tot fuerunt. s̃m Pau.

† al. Flauianus. & tũc itelli ge illũ sanctissimũ Flauianũ archiepi. Cõstantinop. cui⁹ meminerũt Euag. & Nicephorus in eccl. hist. q p̃pobrẽ ptionem Eutychetis male apud Imperatores audijt, & ab ijs eiectus est. Sanè legẽ dũ eẽ Flauianus, docet Phonus i Nomocanone tit. 9. c. 9.

x Sẽserat] circa fi. cat.

y Ab oibus].s. epis.

z Vno ore] crucifige, crucifige. patet ergo q de fide cath. licet publicẽ disputare, ad reprobãdã prauã opinionẽ hæticorum: vt hic, & not. s̃. de sum. trin. & fide cath. l. ij.

a Damnareť.] vt j̃. de hæt. l. quicũque. Ac.

b Releuetur].i. memoriæ habeatur.

I D quod pauperibus.] Littera plana est. Et ex hoc text. not. incertitudinem non vitiare secundũ Bald.

c Id quod pauperibus.] omnibus generaliter.

d Euanescat.] aliàs deficiat.

e Ratum.] de iure.

f Firmumque.] de facto.

g Cõsistat] fauore pietatis, vt j̃. eo. l. si qs ad declinandũ. & l. nulli. & s̃. tit. j. l. j. & l. gñali. aľs aũt in laicis incertis personis relictũ nõ valet: vt Insti. de leg. §. incertis. & ff. de vsuf. leg. l. q plores. sed icerto de certis. s. hoib⁹ valet, vt ff. de re. du. l. qđ. & d. §. icertis. nisi i libertate: vt ff. d manu. tes. l. cũ ex plurib.

Relictũ certis personis quã valeat.

Eum

Cum clericis.] Ista lex sex dicit. Primò q. si volo conuenire clericū Cōstātinopolis ciuitatis: agā corā patriarcha vel præfect. præt. & nō alibi. Secūdò q. clericus dabit fideiussorē iudicio sisti œconomū maioris ecclesiæ vsq; ad 50. auri li. Tertiò. q. ipse œconomus vel defensor vrbis Cōstā. nō dabit fideiussorē iudicio sisti, & è rō, quia aliorū defensor est, & nō dēt. Quartò, si quātitas est vltra 50. libras auri, nō datur fideiussor præsiduo: sed cauet sine iuro. Quintò, q. duos solidos dent pro sportulis. Sextò, q. & alij cler. dabūt minores sportulas q. laici. Vā. Not. ex hoc text. ibi, volētibus, q. qñ reus plures habet iudices seu plura fora, de iure cōi electio est actoris: vt hic, & l. fin. j. vbi in rē act. &c. Bal.

A Vt pote.] No. q. q alios informat vel instruit, non dēt ab alio instrui & informari: vt hic. & in Auth. eo. §. j. vbi dicit, q. q dēt alios docere, non debet ab alijs doceri: vt & ff. de eden. l. si quis ex. §. prætor ait. versi. prohibetur.

u Fideiussor] scilicet idoneus. multo magis pro se.

Clerici Cōstantinopolitani debēt cōueniri corā patriarcha Cōstātinopolitano vel præfecto, & nullus alius iudex pōt cognoscere de causis ipsorū. h. d. primo. Secundo dicit q. isti clerici satisdant: & q. eorū fideiussor est œconomus vsque ad 50. libras auri: abinde supra nō satisdāt, nec iurant. Item œconomus nō satisdat pro se. Itē dicit q. pro executoribus isti clerici non debent dare nisi duos solidos: & cū clericis mutuus quam cum laicis est agendum.

XXV. Imp. Marc. A. Constan. P. P.

Cum [a] clericis [a] in iudiciū vocatis pateat episcopalis [b] audiētia, volētibus [c] tñ actoribus: [d] si actor disceptationē sāctiss. archiepi [e] noluerit experiri, eminentissimæ tuæ sedis examē [f] contra catholicos sub viro reuerēdiss. archiepo huius vrbis clericos cōstitutos, vel contra reuerēdiss. œconomū, tā de suis [g] q. de ecclesiasticis negotijs sibimet nouerit [h] expetēdū: [i] q. [k] in nullo alio foro vel apud quēq; alterū iudicē [l] eosdē clericos litibus irretire, [*] & ciuilibus vel crīalibus negotijs tētet inectere. [m] C

Memorati aūt reuerēdiss. clerici orthodoxarū [n] ecclesiarū q̄ sub viro [o] religiosiss. antistite huius inclytæ vrbis sunt: in cā in qua vel ipsi vel procuratores quos pro se dederint, sniarū [p] tuarū auctoritate pulsant, [q] executoribus [r] per quos cœperit cōueniri, fideiussorē [s] sacratissimæ huius vrbis ecclesiæ œconomū vel defensorē [t] præbeāt, q. vsq; ad 50. libras auri fideiussor existat. Ipse verò reuerendiss. œconomus almæ huius vrbis ecclesiæ lite pulsatus, fideiussorē pro se nō præbeat: vtpote [u] q. D

& aliorū clericorū fideiussor [x] futurus ē: sed fidei suæ cōmittat. Quòd si lis diuersorū (excepto reuerēdiss. œconomo) clericorū, q̄ agitāda sit, memoratā [y] summā videat excedere clericus lite pulsatus [a] det executori pro residua q̄titate cautionē [a] suā: cui nullū tñ insertū [a] erit iusiurādū: [†] q quia ecclesiasticis rēis & canone à beatiss. epis antiquitus instituto, clerici iurare prohibētur. [b] Statuimus autē vt executoribus [c] idem reuer. œconomus, [d] vel alij diuersi clerici sub beatiss. [e] archiepo huius splēdidissimæ ciuitatis sniarū [f] tuarū auctoritate cōmoniti, duos solidos tātūmodo dent [g] pro [h] cōmonitione sua, & pro institutiōe [i] procuratoris [k] si per eū [l] voluerit litigare. Quod circa [m] alios quoq; diuersos apparitores eminētiæ tuæ, in his q̄ ex consuetudine [n] præbēt officio, [o] obseruari in causis prædictorū clericorū [p] iubemus: vt litis sumptus vel expēsæ à clericis pauciores [q] humanioresq; præstētur. D. VIII. *April. Varari & Ioāne Cos.

IN AVTH. de sanc. episc. §. sportularum. colla. ix. cōsti. fi.

Hodie clerici soluunt sportulas secundū modum hic prætaxatum. Salyc.

Sed hodie nulla psona in ecclesiastico officio cōstituta, in qualibet cā crīali vel pecuniaria cuiuscunq; quātitatis, vel diaconissa, vel monachus, vel ascetria, vel monacha āplius quatuor siliquis [r] præmittantur

y Memoratā.] .s. 50. lib. auri & noie funme tu & spēs pphendas. vt ff. de leg. iij. l. quisqs. in fine tit.

z Cautionē.] .i. nudā promissionem: vt j. de ver. sig. l. sancimus.

a Insertū] .i. nulli præstabit iusiurandum.

b Prohibent.] .i. iudicio sisti, & iudica. solui: & d calūnia sic. & sic n ob. j. d iurei. pp ca. l. j. vbi dr quelibet iurat dēre: vt ex d iu reiu. c. pe. & fi. Itē vt famā suā purget, vt j. d his q ad ecc. cōfu. l. p. sētē. §. ticubi. itē pro te sttm. vt j. d testi. l. iu risiur. itē in alienōne rei ecclesiasticę: vt s. ti. j. aut. hoc ius porrectū & auth. sz iudex s. e.

c Executoribus.] q de tulerint litias cōuentionales, vt nūcijs. nā olī soluebat litigator nuncio pro tota causa.

d Œconomus] cōuēt.

e Beatiss.] .s. existēte.

f Sniarū.] .s. cōuētionalium, seu citationū.

g Dent.] .s. illis executoribus & accipe solidū pro aureo: vt & ff. d tis vo. l. pe. & Insti. d pœ. te. li. §. fi. Sed vñ minus: vt j. e. l. oēs q. §. executoribus. q. ē Sol. ibi d mino. iudicibus, hic d maiorib. Itē hic d Cōstātinopolitanis clericis, ibi d alijs. & hodie serua auth. sed hodie nulla &c. q. hic legas j. & pius ea le. aliā glosam āt &c.

h Pro cōmonitione] .s. cōuētione. i. citatione. s. ad iudicium.

i Pro institutione] .s. faciēdo istro procuratio.

k Procuratoris] .i. pro instituto pcur. in iudicio. hoc ē dicere, siue p se agāt, siue p procura.

l Eum] .s. procuratorem.

m Circa alios quoq;] q res obseruāt in iudicio vel instruūt. Acc.

n Consuetudine] vt in esculento & poculento.

o Officio.] idest procuratoribus.

p Clericorum.] forte reorum.

q Pauciores] vt miores sportulę præstēt apparitorib. à clericis q̄ à laicis.

Sed hodie.] Hæc auth. plana ē Et no. ex ea per B. & P. dū dicit q. si pmittunt dare vltra q̄tuor siliqs. &c. q. si ita taxat certa sūma notarijs pro eorū scripturis p statuta, n licet eis recipere plus et à sponte soluētibus. nā si isti prohibētur accipere, ergo & illi dare: per istū tex. & vide tex. cū glo. in c. statutum. §. notarium. de rescrip. lib. vj.

r Siliqs.] siliqua ē q̄rta pars vnciæ: vt ff. de an. leg. l. liberto. §. filium.

a Cū clericis.] vel cau satiuē, vel pro qua uis lege cū. & est hæc lex localis Constantinopolitanæ ciuitatis.

b Epālis] .i. archiepalis, vt statim innuit. nam oīs archieps est episcopus. Accur.

c Volētibus.] nō suitis: vt hic. & j. e. tit. j. l. decernimus. sed hodie & iuitis actoribus: vt j. e. auth. clericus quoque. & auth. eā q̄ nc.

d Actorib.] subaudi pateat.

e Archiepi.] quē vocauit episcopum.

f Examen.] loquitur præfe. præt. Acc.

g Suis] .s. œconomis & aliorū clericorū.

h Nouerit] .s. actor.

i Expetendum] .i. agendum.

k Qui] scilicet actor.

l Iudicē.] nisi apud archiepm vel pfectū, vt dictum est.

m Innectere] .i. expirti

n Ortodoxarum.] i. catholicarum.

o Viro.] quem s. vocauit episcopū & archiepiscopum.

p Sniarū] .s. cōuētionalū seu citationū. Est. n. snia interlocutoria cū pcipit iudex vel eius executor eū peruenire ad cām.

q Pulsantur.] idest citantur.

r Executoribus.] idest notarijs.

s Fideiussorē] .s. de iudicio sisti, vel iudicatū solui, qd cōtinet tria vt ff. iud. sol. l. iudicatū. j. Et no. qd hic dr, duplr corrigit: tū qa clerici n dāt fideiussorē iudicio sisti: vt i Auth. e. §. siqs āt, pro pecūiaria. coll. ix. tū qa œconomus vel dfensor n dēt fidiubere. vt i Auth. e. §. aliū. Itē qa nemo suo noīe uēt hodie sans dat iudicatū solui. vt Inst. de satisda. §. sed hæc hodie. ptera pōt has leges est s. j. e. l. oēs. §. in hac. li. Sol. vt ibi. Itē notant quidā aliu hic esse œconomū, & alium defensorem. s. syndicum: vt ff. de munc. & hono. l. munerum. ij. §. defensores.

t Defensorem.] iudica. sol. vel iudicio sisti.

† videtur eē pars l. decernimus. j. de episc. audien.

Al. inretire.

Sententia interlocutoria.

Clerici n dant fideiussores iudicio sisti, vel iudicatum solui.

Cōcor. c. j. in pri. ex de iur. calū. vbi est tex. legibus itaq; cōperimus cautū vt nullus clericus iurare præsumat.

Adde q. 77. aurei siue solidi faciūt librā auri. l. quoniesciq; C. de susc. & arca. lib. x.

Siliqua quid sit.

§.filiq.vnciæ dico auri,nō libræ auri, vt qdā alij dñt: q̄a sic et excederent statutum modū. Sed qdā habent vt M.in l.liberto. siciliquū, & non siliquam. Tu dic fm Io.q̄ genus est monetæ siliqua qua prouinciales vtuntur.aliàs vocatur medalea sanctæ Helenæ.& sic accipit̃.ff.de vsur.auth.ad hæc.

A illa enim ante libellum datum iudici & de inchoanda lite præstatur: hæc post datum iudici libellū & de finienda causa datur:sicq; illa prius quàm ista præstatur.

e Per se.]si sciat scribere.

f Per tabularios.]eum nescit.

a Vltra vnū solidū] qđ erit plᵒ:q̄a iudex mō vocat̃ ad diuersā ꝓuinciā. Vel sic: q̄a executor plus laborat,cū vocat ꝑsonam ecclesiasticā ad diuersam ꝓuinciam: vt in corpore Authē. vnde hæc sumitur.l.in auth.eo.§.sportularū.

b Oeconomis.]qđ si ꝯ epm actio ꝓponat̃ noie rei epalis: cū in illa eccl̃ia nō sit œconomus? R̃n.actorem ordinet cū auctoritate epi: vt argū. Insti. de cur.§.fi.nō syndicū vel œconomū: q̄a nō est vniuersum seu vniuersitas. Sed Aldricᵒ ipsū epm debere venire,& de ea lūnia iurare dicebat.

: Aduerte q̄ de iure cānonico de nomine istorū nō curat̃. c. petitio. extra de procur.

c In duplū].s.eiᵒ qđ iniuste est exactum: nō qđ iuste: vt ȷ̄.de dona.l.sancimᵒ. §.si q̄s aūt. ȷ̄. Itē est ꝯ. in Auth.vt lit.iur. §. ex hoc quoq;. colla.ix. vbi simplū dānū passo,& triplū fisco dat̃. Solu. & hic dicit dari triplū fisco, & dānū passo: hic duplū fauore eccl̃ie: licèt ibi in alijs p̄stet̃ simplū. Et q̄a de sportulis clericorū ē dictū: gn̄aliter subijcit de oībus sportulis, i Authent.gn̄alr aūt. &c. Vel pt legi sup. §.memorati.ȷ̄.l.px.q̄a ibi tractat̃ de satisdōne rei: nūc gn̄alr dicit de satisdōnis actoris.

† Cōcor. §.q.3.§.libellū vero.vbi ponunt̄ verba huius authen.

dare,nisi cū exiussiōe pricipis ad alš ꝓuincias vocat̃: vbi nō vltra [a] vnū solidū accipiet executor. Ep̄s ꝓ rebᵒ eccl̃ię suæ nihil p̄stet noie sportularū,actiōes ꝯ eccl̃as ꝓpositas œconomis [b] suscipiētibus, vł illis q in eā causam sunt ordinati.

Qui ꝯ hoc exegerit,i duplū [c] qđ exactū ē, reddet, nudādus cingulo,si miles ē,si clericus,à ꝯsortio clericorū remouēdᵒ.

B

XXV. ... [illegible]

Non auditur actor volens offerre libellū reo,nisi caueat de lite ꝓsequenda vsque ad finem, & de expensa litis restituenda,si appareat eū iniustè mouisse litem. Iudicibus et officialib. contra facientibus imponit pœnā. Excipit tamen vnū casum, quādo cōsensu ptiū omissa cautione ꝓceditur, secundum vnū intellectū, vel quādo ex cōpromisso ꝓceditur,secūdū aliū intellectū. Bal.vel sic. Iudex ad citationem rei nō debet ꝓcedere nisi actor prius satisdet de ꝓsequendo,et de expensis reficiendis. Sa. Ista auth.nō est hodie i vsu, q̄a actores nō p̄stāt istā satisdationem đ qua hic,nec illā de qua i auth.sed libellū.ȷ̄.de lit.contest.vt not.gl. Insti.de satisda.§.sed hæc hodie. Pau.de Ca.

G Eneralr [d] aūt † iudex ꝓuideat libellum pulsato n̄ porrigi,sportulasve ab eo n̄ exigi, nisi prius & i libello actor p [e] se aut ꝑ tabularios [f] ꝯscribat, [g] & actis [h] interueniē

tibᵒ fideiussorē idoneū periculo ꝯpetētis officij [i] p̄stet,qđ vsque ad finē litis ꝑmaneat,eāq; vł p se vł p ꝓcuratorē exerceat. Et si ꝯuictᵒ [k] fuerit iniustè [l] mouisse litē,expēsarū [m] sumptuūq; noie decimā ptē [n] quātitatis in libello ꝯphēsæ pulsato [o] restituat. Aut si fideiussorē dare n̄ valet, [p] sup hisdē iuratoriā exponat cautionē, & tactis sacrosanctis euangelijs affirmet se fideiussorem dare non posse: pœna iudici & eiᵒ offō iminēte si alr versati fuerit, in denis [q] libris auri. Executoris aūt bona publicabūt̃, & dānabit̃ in exiliū: nisi cā moueat̃ ex ꝯsēsu vtriusq; ptis

Reliquiæ sanctorū iudicio epi debent in ecclesijs collocari, nec debent à clericis in locis publicis voluptatibus deputatis apportari. Et e conuerso, debet id quod est cōsequēs nomini dignitatis suæ,exercere. Salyc.

XXVI. [illegible]

C

D Ecernimus,vt posthac [r] neq; monachi,neq; [s] q̄cunq; alij cuiuscūq; statᵒ atq; fortunę, i ędes publicas,vel i q̄cūq; loca ppłi voluptatibus fabricata,venerabilē crucē & sanctorū martyrū reliq̄as illicitè inferre conēt, vł occupa-

g Cōscribat.].i.conscribi faciat. Nunqd ex hac scriptura orit̃ actio? vel ad qd fit? Resp. vt iudicis offīn in exigēda x. interueniat: licèt postulatio n̄ fuerit subiecta. Vł dic q̄ cōdic.ex l. orit̃ ex hac scriptura: vtff. đ cōdi. ex lege l. vni.

h Et i actis].i. scripturā id fcā auctoṙ iudi.

i Officij].i. Officialiū.& ē piculū i hoc, q̄ si nō recipiūt fideiussorē vel minᵒ idoneū, sit eorū piculo qad hoc ꝺputati sūt. & p̄stat̃ hęc cautio cōuēto vel executoribᵒ ex quorū pacto hēt reus vtilē actionē: vt ff. rē pu.sal.fo.l.nō siu. i pric.& ē forma cautiōis, q̄ seq̄t̃. q̄ vsqꝫ &c. Sed ꝯ. ȷ̄.de appel. l.eos.l.ii. vbi nō satis dac̄d finiēda lite. So. spāle ē i cā appłonis: vel hæc corrigit illā.

k Si ꝯuictus.]ecce tm punctum cautionis.

l Iniustè.]qđ sp p̄sumit̃ qn pdit, vt ȷ̄. de iudi.l.properādū. §.fin aūt reus.secūdū quosdā. Tu dic eū iusta ignorantia excusari.vt in Auth.de iudi. §.oportet. coll.vj. Vł dic vt ibi.

m Expensarum.]factarum à reo.

n Partem.]etiam amplius si reus plᵒ expēdit: q̄ sit x.pars litis: nec sit ꝯria alijs ll. q̄ dicūt oēs damnū resarciendū: vt ȷ̄.de li.cōtes.authē.libellū. & ȷ̄.de dila.auth. qđ heri.& ȷ̄.de tru.& li.expen.l.terminato. & in Auth.de litig.§.oēm.colla.viij. Itē quod subijcit.quātitatis,ēt ꝓ qualibet specie vel re ponas.vt ff.de leg.iij.l. quisquis.in fi.tit.& de verb.sig.l.cum filij palamur.& l.prope.& l.pecuniæ.& l.seq.

† aut. in omnibus

o Pulsato.]ad decimā soluendā si succūbat. & alš pulsator.

p Sup hisdē].s.duobᵒ.s.qđ ꝑmaneat vsq; ad terminū litis & q̄ det x.ptē si succūbat.Itē & q̄ n̄ pt fideiussorē dare: vt subijcit.qđ itellige ꝯmode.vt ff.đ ver.sig.l.nepos Proculo. & ē sisse ad hoc.ȷ̄.de asser.tol.l.j.§.oēs.& ff.q̄ satisda.cog.l.de die.§.fi.

q In denis.]aliàs in decem.

r Causa.]facienda sine fideiussore.

† Et sic i omnibus expensis. & cōcor. c.calūnia de pœ. & ca.vlt. de maiori.& obed. extra.

Quātitas capit̃ generaliter

G Eneralr.]Hæc auth.est valde vtilis.& dicit tria.Primò q̄ si q̄s cōuenit aliquē siue clericū siue laicū apud cōpetētē iudicē: cōuētᵒ nō cogit̃ accipe libellū, vel sportulas p̄stare, nisi j.actor satisdet apud cōpetētē iudicē, vł eiᵒ officialē: siue litiget p se,siue p ꝓcuratorē:& si p ꝓcuratorē, ꝓcuratoṙ eiᵒ satisdet de lite illa pducēda ad finē: & decimā ptē quātitatis pecuniæ petitæ in libello noie expensarum restituet si actor fuerit cōuictᵒ iniuste mouisse litē: Sedò dicit,q̄ si actor hanc satisdationē se nō posse p̄stare dixerit, iuratoriæ cautiōni cōmittit̃. Tertiò dicit, q̄ iudices formā huiᵒ auth.nō obseruātes, pœna.x.librarū auri puniunt̃. Executor aūt iudicis dānatur in exiliū,& bona eius publicantur. Quòd aūt actor prædictam satisdationem præstet, hoc verum est, si apud iudicē quæstio moueatur: sed si coram arbitrio,non tenetur. Viu.

Nō.in ver.aut si fideiussorē.q̄ ille q tenet̃ satisdare cum fideiussoribᵒ, si iurat se nō reperire,releuat̃ ab eis dādis,& sufficit q̄ pmittat cū iuro, & q̄ obliget bona sua: vt ȷ̄.eo.l.oēs. §.in hac autem. & q̄ etiam promittat pœnam, fm Pau.hic.

d Generaliter aūt.]hæc auth.loq̄t̃ de satisdatione actoris.sed ȷ̄.C de satisdatione rei clerici.sed q̄a alibi cōmodius poni nō poterat,ponit̃ hic. Sed nunqd clerico agēti remittit̃ hodie sicut & fugiēti: vt in Auth.eo. §.si q̄s aūt ꝓ pecuniaria. col.ix. R̃n.nō: vt ȷ̄.de appell.l.pcipimᵒ. in fi. Itē nōne hæc auth.est superflua p illā q̄ ē.ȷ̄.de litis cōtes.authē.libellū &c. R̃n.nō:

D

Ex ꝯsensu vtriusq;].i.apud arbitrū,apud quē dicta cautio n̄ p̄stat̃. Sed ꝯ puto,q̄a iudiciū ordinariū imitat̃.vt ff.đ arbi.l.j. & ȷ̄.de iudi.l.rē nō noua.post princ. Dic ergo,nisi, &c.i. nisi remittat̃ pdicta cautio cōsensu partiū.vt ar.ff.de fe.l.j.§.j.rh.

D Ecernimus.] ... Monachi beati Stephani volunt facere ecclesiā in curia,& inferre reliq̄as alicuius sancti. quæritur,an liceat hoc facere? R̃n. quòd non: vt in text.

Nota j. ex hac l. q̄ reliquiæ sanctorum & ēt lignum crucis non debēt stare in locis ꝓfanis: sed dūtaxat in ecclesijs & locis sacris. No.vlt.circa finē textum moralē de patiētia & modestia,q̄ debet esse tam in clericis,q̄ in regentibus remp. Pau.

s Posthac.]idest,post hanc legē.

Non

a Non desinit.]cum multæ sint.
b Possunt.]scilicet monachi.
c Nomen.]dr̃.n.monachus à monos,qđ est vnus: & achos, quod est tristis:quia solus & tristis stare debet,nõ in tumultu.sic est arg.ex vi nois: i vt ĩ.de of.præfec.vrb.l. studẽtib9. in fi.& ff.ad l.Aql.l.ita vulnerat9.in prĩc.& Insti. de dona.§.ẽ & aliud.ff.d ver. sig. l.tugurij. Sed ar.ĩ.in eo.ti.l.tabernæ. & dicit canon:Si cupis esse quod diceris, qd facis in vrbe?

Monach9 vñ dicit. ¶ No. q à noie est arguẽdũ. de hoc ple. per Ab.in ca.j. col. pe. ver.vl.,p iuuenib9 extra de iudi.

QVisqs.] Ista lex diuiditur in tres partes. secunda ibi,his actionib. tertia ibi,exceptis. Et p eius declaratione vide l.offiales.ĩ.ti.j. P.Ac.
d Quisqs emẽsis.]i. euacuatis siue finitis
e Stipẽdijs] vt miles.
f Officijs].i. officialibus vel curialibus.
g Condõne]bolum.
h Cõsecrauit].i.addictus.ĩ.ti.j.auth.ingressi.
i Ad q̃].s.ministeria.
k Rñsurus] ergo officialis rõnibus subiectus fit cleric9. & sic est ĩ.ĩ.eo.l.officiales.§.pric. Sol.hic qñ tps suæ militię siue officij est finitũ: ibi nõ, vt pz ex prĩc. hui9.l. Et i his ita distigue, vt officiales ceteri finito officio clericari possint, teneant vel nõ,vt hic, sed nõdũ finito offõ pñt publicè clericari si non tenent, sed clãdestinè si trãseat,puniunt.Si vero teneant ,p rõcinijs, nõ pñt pendẽte offõ, vt ibi. primipilarij vero(sit vel non sit finitum offm) nõ pñt clericari si tenẽtur,vt hic subijcit.alioqui sic,vt ibi.

Officiales an & qñ possit clericari.

•al. inoportunis.

re audeãt ea q̃ vel ad publicas cãs, vl ad ppli oblectamẽta cõstructa sũt. Cũ.n.religiosæ ædes ñ desit: [a] pñt [b] ibi ɔsultis pri9(vt opз)religiosis.epis reliqas sctõrũ martyrũ, nõ quorũdã vsurpatiõe, sed arbitrio reuerẽdis.antistitũ collocare. Iõ patiẽtiã & modestiã suã, q̃ leges nr̃æ & publica disciplina & ipsorũ monachorũ nomen [c] exposcit, studiose vnusqsq; tã monach9 q̃ cuiuslibet alteri9 ,pfessionis retineat; & ppetuò obseruare procuret.

Officiales finito officio possunt clericari, etiam si ex administratione sunt obnexij, nisi sint primipilares. Salyc.

XXVII. Idem A. Eutychio P.P.

QVisqs [d] emẽsis militię suę stipendijs, [e] expletisque officijs [f] siue munerib. q̃ cuicũq; ɔdõne [g] aut cõsuetudine aut lege debẽt, ad cõsortiũ se cõtulerit clericorũ, & inter ministros veræ orthodoxæ fidei maluerit & elegerit numerari, null9 prsus sniæ acerbitate reuocet: nec à di tẽplis qb. se cõsecrauit, [h] iportunis [•] itẽtionib. abstrahat: sed in hisdẽ beatis. ministerijs secur9 pmaneat & qet9, ad q̃ [i] post lõgi laboris lassitudinẽ ob reliq̃ vitæ reqem ɔsilio meliore ,ptract9 ẽ, his actiõib9, si q̃ ɔ eũ eiusq; p̃rimoniũ ltima itẽtiõe ɔpetũt ,p iuris ordie rñsur9: [k] exceptis primipilarib9, [l] quos p̃ceptis tui culminis & publicis vtilitatib. in perpetuũ esse subiectos, sacratissimæ constitutionis statuta sanxerunt.

Legatũ relictũ in redemptionẽ captiuorũ, valet non obstãte incertitudine personarũ.hoc primò. Eius distributio pertinet ad cõmissariũ per testatorẽ electum.hoc secundò.Sed vbi non est executor testamẽtarius, distribuit eps.hoc tertiò. Et debet facere inuentariũ, & intra annũ debet fieri executio.& vbi non constat de origine vel domicilio testatoris,ille eps exequatur, vbi testator moritur. h.d, hac lex in partibus magis substantialibus.Bald.

XXVIII. Idem & Anthemius. AA. Nicostrato.P.P.

NVlli licere decernim9, si ue testõ hæres sit institutus, [m] siue ab intestato [n] succedat, [o] siue fideicõmissari9 [p] vl legatari9 iueniat, dispõnes pij testõris ifringere, vl iproba mẽte violare, asserẽdo icertũ [q] esse legatũ vel fideicõmissum, qđ redẽptiõi captiuorũ relinqt: sed modis oĩbus exactũ, [r] ,p volũtate testõris piæ rei negocio ,pficere. Et si qdẽ testator designauerit [s] p quẽ [•] desiderat redẽptionẽ fieri captiuorum: is qui spãliter designatus [t] est, legati vel fideicõmissi habeat exigendi [u] licentiã, [x] & ,p sua cõscia [y] [•] votũ adimpleat testatoris. Sin aũt

t Designatus est.].s.executor.
u Exigendi.]ab hærede vel legatario.
x Licentiã.]vt arg.ff.de relig.l.si qs se.§.funus aũt. Quid aũt si nõ faciat? Rñ.cogi põt causatiuè.vt in Auth.de eccl.tit.§.si aũt q hoc facere. col.ix. Itẽ qua actione aget designata psona vel eps? Rñ. cõdõne ex hac.l.si ẽ cert9 ille cui ẽ derelictũ.alś q.libet de pplo.ar.ĩ.in fine istius.l.vt ĩ.,px.§.Vel offõ iudicis.& idẽ auxilium hẽt ille cui ẽ relictũ, vt xenodochiũ ɔ epm:vel designatã psonã. & facit ad hoc.ff.de le.ij.l.si qs Titio.& qđ ibi no.ff.ad Treb.l.Lucius.§.Mæuia.j.& ff.de ali.leg.l.alio hrđ. & de leg.j.l.si à pluribus.in princ. ff. de leg.iij.l.si legatari9. in prin.& l.qdã.§.si script9.de le.j.Sed ar.ɔ.ff.ad Treb.l.Luci9.§.Mæuia.j. sed hic speciale.
x Licentiã.]sed ɔ.ff.ad Treb.l.Lucius.§.Mæuia. vbi ɔmissarij nõ habẽt ptãtẽ exigẽdi id ad quod cõmissarij sunt constituti. Sol.cũ cõmittit ɔmissarijs alicui9 relicti distributio: aut eius qđ relictũ est ad pias cãs, & tũc cõmissarij pñt petere & exigere ẽt si lucrũ ñ pcipiãt. & sic loqt hic. & ad hoc ɔcor.ff.de relig.& sum.fu.l.si qs sepulcrũ.§.funus. Aut eius qđ relictũ est ad alias cãs nõ pias: & tũc aut fideicõ.lucrũ hẽt,aut nõ. si hẽt lucrũ,tũc actionẽ hẽt. vt ff.de leg.ij.l.si qs Titio decẽ &c. & de leg.iij.l.si legatarius. in prin. Sed si nõ habet lucrũ, & sit simplex minister: tũc nõ hẽt actionẽ.vt ff.ad Treb.l.Luci9.§.Mæuia.j.& de adimẽ.leg.l.filio.§.mri suæ.sed solutũ sibi poterit erogare.Sed fallit si ad pias cãs relictũ ẽ:vt i casu nr̃æ l & de leg.iij.l.pẽ.§.Tu.& nisi i cã alimẽtorũ.vt ff.de adimẽ.leg.l.alio hrde. Itẽ fallit,si spãlr dixit testõr vt illud legatũ petat & exigat: vt ff.de leg.j.l.si à plurib9. Secũdũ istã dist.intelligunt decretales dicentes q fideicõmissarij vt executores pñt ab iuitis hrdib.exigere. ¶ Sed nũqd isti cõmissarij q debẽt expẽdere ad pias cãs, debẽt cauere hrdib9 de expẽdẽda pecunia? Rñ.si:vt Insti.de satisda.tu.i pñ.& arg.ad hoc.ff.ad le.Fal.l.diui. Vel põt dici q dẽant cauere.vt & ff.de ędi.& demõ.l.qb.diebus.§.fi. Vel distigue, aut psona ẽ suspecta vita & morib.& qa ñ possidet imobilia: & tũc teneat satisdare.aut nõ est suspecta,& nõ teneat.arg.ff.de peti.hære.l.cũ idẽ eãdẽ in fi.& ff.q satisd.cog.l.si fideiussor.§.fi.Sed an de expensis credit facto cõmissariorũ? vẽ q sic. vt ĩ.de dona.l.si qs p redẽptione.in prin. Vel põt dici ɔ: vt hac l.§.cũ aũt. Vel verius, aut est modica,& stetur assertioni suæ.Si magna, testib9 vel instris debeat ,pbare expensam factã.ar.ff.de pig.act.l.si qs in pignore,§.fi.de vẽ.inspi.l.j.in fi.
y Pro sua conscientia].i.sicut scit testatorem voluisse. Acc.

Executores an possint agere contra hęredes &c.

• signiũ.cauerit.

• scĩẽtia.

¶ Ita vt dicere decretalis. Ioan. de testa. vbi de materia præcedẽti vide pulchrè Abba.

l Primipilaribus.] q si tenent,nõ pñt clericari ẽt finito offõ:aliàs vero pñt,vt mõ diximus p l.officiales.ĩ.e. Alij dicũt q hic dicit de his q primũ i bello gerũt pilũ:ibi d his q primi sũt administratores, & rõnales pricipis.Sed B.e :vt.s.hic i primis administrantibus vel castaldis:ibi de his q ferunt primum pilum. Accur.
NVlli licere.]Hęc l.diuidit i septẽ ptes.ij.ibi,& si quidẽ, iij.ibi,sin aũt,iiij.ibi,cũ aũt v.ibi.p9 vnius. vj.ibi,q si testõr.vij.ibi,& ne piũ,&c. No.j.ex tex.q iprob9 ẽ ille,q nitit ifrigere pia iudicia defunctorũ. Scđò no. i ver.& si qdẽ f v h. spãlr.q executor spãlr ẽ designãd9 & noiandus in testõ. Bal.
m Institutus.] qui grauatus est dare tale legatum in redemptionem captiuorum.
n Ab intestato.]codicillos tamen fecit.
o Succedat.] qui in codicillis grauatus est dare tale legatũ.
p Fideicommissarius.]à quibus sit tale legatum relictũ:nam ab istis potest relinqui.
q Incertũ.]p qđ videbatñ valere:vt Insti.de le.§.icertis.Sed ɔ est, vt hic.& j.e.l.si qs ad declinandam.& ĩ.eo.l. id quod,
r Exactum.]scilicet legatum.
s Per quem.]idest aliquem.

Diuisio.

e Oritur].i.orit᷒ ẽ.& sic tp̃s ꝓ tpe ponit᷑: vt ff. de ne.gest. l.iij. §.hæc verba.& ff.de reg.iu.l.nec ex ptorio. Alibi ponit᷑ p̃sens ꝓ futuro. vt ff.de vsufru.l.si fur.ibi,q submittit᷑,&c. Itẽ q̃d si in vna est hort᷒,& in alia hẽt domiciliu? Rñ. ep̃s vtriusq; ciuitatis agere p̃õt: vt ff. ad muni.l.ei᷒.§.Celsus. & l.assumptio. §.iuris.& ῑ.de adop. l.in adoptionẽ qdẽ. in fi.ar.ɔ̄.ff.de ver.sig.l. prouinciales. Sed ɔ̄.ῑ. §.q̃ si testator.&c.vbi dicit ep̃m illius ciuitatis i qua fuit defunct᷒. Sol. ibi qñ erat barbaræ & dubiæ nationis: hic qñ sciebatur. Vel põt dici, oritur.i.moritur quãtũ ad nos: sed orit᷑.i. incipit eẽ in alio mũdo, vt i natiuitate d'ĩ sanctorũ in Kalendario.

A

x Nec delatoris.] delator d'r, qui aliena bona defert fisco, & nõ ꝓbat,& infamat᷑: vt ff.de iu.fis.l.ij.in prin. sed hic si erat delator. sic in Auth. de si alie.§.fi.col.ij.& ĩ.e.l.si qs in hoc.

y Publicas].s.episcopi & præsidis.

z Deduxerit].i.ducere voluerint. Sequit᷑ auth. Licèt testator. quæ non habet glos.

Delator quis dicatur.

† De hoc text. facit mẽtionẽ. c. 3. iũcta gl. sup verbo, leges. & gl. ij. in c. relatũ. j.& c. tua nos. cum gl. j. extra de testa.

. Cõcor. gl. in verbo, natalibus. i §. fi. Inst. de ingenuis. & gl. i verbo, natalis. il. cũ quidã. ff. de an. le. i alũ deest tam.

: Cunctatione].i. sine vlla dubitatione. vl' dic.i.sie vlla mora

; Cõuenit.].i.conueniens est.

: Impletur᷒] aliogn succedit archiep̃s in eo faciẽdo: vt in Authẽ.de eccl.ti.§. si ãt q hoc facere. col. ix. & in auth. licèt testator &c.& sic lege hãc auth. licèt testator, &c.q̃ ẽ d ecc.tit. §. si qs ãt.& q̃d dicit, idẽ est i œconomo. i. cũ ep̃s deest. & tunc archiep̃s cũ eo statim, & non ex interuallo.

e Gestis].i. scriptis.

f Interuenientibus] apud principem.

g Debebit.]quasi faciendo inuẽtarium.

h Post vni᷒].i. post redẽptionẽ captiuorũ. & est hoc quasi redditio rationum.

i Anni spaciũ].s. à tẽpore acceptæ pecuniæ numerandum.

k Captiuorũ].s. redẽ.

l Dispẽdio] sic ῑ.ti.j. l.tam dementis. Acc.

m Conficiant].i.confici faciant.

n Humanitatis].s.in redẽptiõe captiuorũ.

o Barbaræ].i.ignotę.

p Patria.]quia nesciť vñ fuit ortus, vel vbi habuit domiciliũ.

q Impleturus].s.ep̃s.

r Quod si i vico]facit ff.ad mu.l.q ex vico.

s Sub qua].s.ciuitate

t Vel territoriũ.] q̃d sit territoriũ, hẽmus. ff.de verb.sig.l.pupillus.§.territorium.

u Fraudatorũ].i. fraudantiũ, puta hẽdum vel grauatorũ. aliàs legatariorum.

) ager priuatus sic. ῑ.de operib. pub. lib. xj.

p̃sona ñ d'signata, testator absolutè tm̃mõ summã legati vl' fideicõmissi taxauerit, q̃ dẽat memoratæ cãæ ꝓficere: vir reuerẽdis. ep̃s illi᷒ ciuitatis ex qua testator orit᷑, a hẽat facultatem exigẽdi quod huius rei grã fuerit d'relictũ, piũ defuncti ꝓpositũ sine vlla cũctatione, vt ɔuenit, impletur᷒. d

B

Cũ ãt vir religiosis. ep̃s hm̃oi pecunias pio relictas arbitrio fuerit ɔsecut᷒, stati gestis e interueniẽtib᷒ f earũ q̃titatẽ, & tp̃s quo eas suscepit, apd rẽctorẽ ꝓuĩciæ publicare dẽbit. g

Post h vni᷒ verò ãni i spaciũ, & numerũ captiuorũ, k & data ꝓ his p̃cia cũ manifestare p̃cipim᷒: vt p oĩa ipleãť tã pię d'ficiẽtiũ volũtates: ita tñ, vt religiosis. antistites gratis & sine vllo dispẽdio l p̃dicta gesta ɔficiãt: m ne humanitatis n

C

obtentu relictę pecunię iudiciorũ dispẽdijs erogẽť. Quòd si testator q hm̃oi legatũ vel fideicõmissũ ñ d'signata p̃sona reliqt, barbarę o sit natiõis, & d' ei᷒ p̃ria p aliq̃ emerserit ãbiguitas: vir reuerẽdis. ep̃s ciuitatis ei᷒ i q̃ idẽ testõr d'funct᷒ est, eiusdẽ hẽat legati seu fideicõmissi petitionẽ, defuncti ꝓpositũ modis oĩb. ipleturus. q Quòd r si i vico vel territorio testator mortẽ obierit, illi᷒ ciuitatis vir reuerẽdis. ep̃s exactionẽ hẽbit, sub q̃ s vic᷒ vel t territorium eẽ dignosciť. Et

D

ne piũ defuncti ꝓpositũ imꝓba fraudatorũ u calliditate celeť: q cq d ꝓ hm̃oi cã à testatore relictũ fuerit, vniuersi q id quocũq; mõ cognouerint, vel in viri claris. rectoris ꝓuĩciæ, vl' i vrbis ep̃i notitiã deferẽdi liberã hẽant facultatẽ. Nec d'latoris x nomẽ suspiciõẽq; formident, cũ fides atq; idustria eorũ tã laude, q̃ honestate ac pariter pietate non careat, cũ veritatem in publicas y aures lucemq; deduxerint. z

IN AVTH. de ecc. tit. §. si qs aũt ꝓ ec. ſptiõe. coll. ix. ɔs. vj.

Etiam testatore inuito ep̃s se intromittit ꝓ eius volũtate exequẽda: & negligentes moniti priuãtur cõmodo à defuncto pcepto, & ad ep̃m deuoluitur executio. Salycetus.

LIcèt testõr vl' dõator interdixerit ei aliqd ad hoc ꝑticipiũ i ea re hẽre: idẽ ẽ i œconomo. Sed si hi q facere iussi sunt, neglexerint: semel vel bis ab ep̃o vl' œconomo admoniti p publicas p̃sonas, amittãt lucrũ q̃d' eis ɔtingebat ex volũtate d'functi, & ep̃s hẽat licẽtiã vĩdicare illud lucrũ: & aliud q̃d distribui debet, distribuere. quod si non fecerit, rationem reddere debet.

* *Græca cõstit. 29. quæ hoc loco desit, ex prætermissis repetenda. fo. 9. coll. 1.*

Ep̃s debet eligi effugiens, & nõ appetẽs, & proprijs meritis & virtutibus non pecunia interuenientibus: aliàs non solùm electus, sed etiam eligens à sacerdotio repellũtur, & infamia notantur. Salyc.

XXX. Idem. A A. Armasio. PP.

SI quenq̃ a vel i hac regia vrbe vl' i cæteris ꝓuĩcijs q̃ toto orbe diffusę sunt ad ep̃atus gradũ ꝓuehi deo auctore ɔtigerit, puris hoĩum mẽtib. nuda b electiõis ɔscia, * c synceroo oĩum iudicio ꝓferatur. d Nemo gradũ e sacerdotij p̃cij f venalitate merceť. q̃tũ g qsq; mereať, h ñ q̃tũ dare sufficiat, æstimeť. Profectò. n. qs locus i tutus, & q̃ cã eẽ poterit excusata, k si venerãda dei tẽpla l pecunijs expugnẽť? m Quẽ murũ itegritatis, aut vallũ fidei ꝓuidebimus, si auri sacra n o fames p i penetralia q venerãda ꝓserpat? r Quid deniq; cautum esse poterit aut securum, si sanctitas s icorrupta corrũ-

SI quẽquam.]Hæc lex est multũ elegãs,& notabilis: cui᷒ singula v'ba sunt põderãda. Diuide eã vt i gl. j. Et no. j. ex ea, q simõia ẽ publicũ crimẽ: & qñq; cõmittit᷑ i ꝓmotiõe ep̃orũ, qa ibi lædit᷑ & offendit᷑ diuina maiestas: & tũc æquparat᷑ crimi. læsæ maie. Scd̃o not. q ep̃s ordinãd᷒ ñ dẽt se offerre, qa ãnotaret᷑ ãbitu, sed dẽt quodã mõ iuit᷒ meritis suffragãtib. ꝓmoueri B.

a Si quenq̃.]duo dicit lex ista. Primò q ep̃s nõ eligat᷑ p pecuniã. Scd̃o punit dantẽ & accipientẽ pœna infamiæ si ɔ̄ factũ fuerit. & hoc est in eius corpore. Acc.

b Nuda] à munerib.

c Conscia.]vt illi qui eligunt, sciãt qs, qualis sit, qui eligitur.

d Proferat᷑.].i.eligat᷑.

e Gradũ.]vl' quãlibet ecclesiasticã administrationẽ: vt i Auth. e.§. sed neq; clericũ. & §. sed neq; xenodochium. coll. ix. Acc.

f Precij.] à quocũq; dati, vt ff. de calũnia. & gnaft. i princ. Acc.

g Quantũ.] hoc est, eligẽdus cuius sit meriti, cui᷒ sit bõitatis.

h Mereatur.]ratione sciẽtię & honestatis.

i Locus].s.in ordinibus & honoribus.

k Excusata]. i. q̃ non poterat excusari sirma manens.

l Tẽpla].i ep̃atus.

m Expugneñť.] idest euincantur.

n Quẽ murũ].i. quã defensionẽ. ãs, hoſẽ.

o Sacra].i. saciabilis fames: qa vt famelicus panẽ, sic ipsi aurum desiderant.

p Fames.].i. cupiditas auri.

q Penetralia.].i. sacra venerãda, q̃ sacra sunt penetralia.

r Proserpat].i. latẽter subferet vl' inuadat,

s Sanctitas].i. hi qui debent esse sancti. alioquin ɔ̄.ĩ. de summa trini.& fi.cath. l. inter

† Cõcor. cum hac l. cap. per nostras. iuncta gl. i. extra d' iurepatronat.

* scientia.

Sacra.i. execrãda.

proscriptio.

inter claras.ibi,nihil est enim.

a Piaculare].i.purgabile . vel.i. piis rebus incŭbens.Vel dic delictum sanguine piandŭ ad instar læsæ maiest. vt j.in fi.
b Flagitium.]scilicet sanguinem.
c Precio]dando à se vel ab alio.
d Precib.]ad se vt recipiat, non à se porrectis vectigal:vt inuenitur j.stati. & ad hæc facit.j.ad l. Iul.repe.l.fi.& in Auth. quo opor.ep.& cl.§.& hac. co.j.& i Auth.c.i pri. ŭt.co.ix. & hodie est expeditŭ:vt in auth. statuim⁹.q̃ statim leges post alias.
e Tantum].i. intantum:vel,adeo.
f Cogéd⁹].s. vt velit: vt ff.de tute. l. q hæc. §.si pupill⁹.j. alr n pt eé nisi velit : vt i Auth.quo. opor.episc. §.sed et sic eŭ cŏstitutŭ &c.col.j.& i decr. dis.lxxiiij.c.ij.Ité nŏ ne q epauŭ &c.vt vnj q.j.c.q epatŭ.& c.di splicet xxiij. qst.iiij. sed ibi vt prosit, non vt præsit. Accur.
g Necessitas].i. sola necessitas excuset eŭ.
h Inuitus].f.nolens. nā suspect⁹ ē q opas fgerit: i initŭ: vt i Authé. vt hi q.oblig. teha. phi. §. qm.colla. vj.& ff.ad l.Corn. de fal.l.vxori.§.j.& d p cura. l.qui oia.§.1.
i Par facin⁹.]No.æq̃le delictŭ æquale exigere pœnā:vt hic,& i Auth.vt sta.§.fi.co.9 & ff.ad l. Aq.l.illud & i Auth.d nuā.pri.§. titulos.col.iij.& j. d hiti.l.qcŭq.i fi.& ff. ad l.Iu.d adul.l.si adult.cŭ incestu i pri.

Left margin notes: corrum pitur. — ita cast⁹ recte. — sic omnes manu scripsi, re cte.l.oriudus e de⁹ vt det optimŭ:vl vt alij exponunt, orádus e is q refugit hoc onus . alij legŭt,nec precibus. — ppetua quoq; in famia. Delictum equale pœnā equalē exigit.

pat? Cesset altarib. iminere ꝓfan⁹ ardor auaritiæ, & à sacris adytis repellat piaculare[a] flagitiŭ.[b] Itaq; castus & humilis nrīs tpib⁹ eligat eps : vt quocŭq; locorŭ puenerit, oia vitæ ꝓpriæ itegritate purificet. nec pcio, [c] sed pcib. [d] ordinet antistes. Tm [e] ab ābitu dét eé sepositus,vt q̄rat cogéd⁹, [f] rogat⁹ recedat, iuitat⁹ effugiat: sola illi suffraget necessitas [g] excusādi.Profectò.n. idign⁹ est sacerdotio, nisi fuerit ordinat⁹ iuit⁹: [h] cŭ sanè si qs hāc sanctā & venerādā antistitis sedē pecuniæ iteruētu subijsse, aut si qs vt alterŭ ordinaret vl eligeret,aliqd accepisse detegit : ad istar publici cris & læsæ maies. accusatiōe ꝓposita à gradu sacerdotij retrahat. Nec hoc solŭ deiceps honore puari,sed ppetuę quoque īfamię dānari ḋcernim⁹ vt eos,quos par [i] facin⁹ coiqnat & æq̃t,vtrosq; sīlis pœna comitet.D.VIII.Id. Mar.Constātin.Marc. & Zenone Coss.

IN AVTH. de san.episco.§. præ omnibus. coll.ix. colt.fi.

Quod ꝓ hac cā datum est, & pciŭ quod expēsum ē restituatur ecclesię cui⁹ sacerdotium voluit comparare.

Hospitalarij æquiparantur tutoribus & curatoribus,& debent inuentarium facere: & administrationem auctoritate superioris recipient: & bona hospitalis (nisi ex causa vrgente) non debent nec possunt alienari. et tanquam patres pauperŭ illius loci nō tenētur pauperibus illius loci administrationis rationem reddere.Bald.

XXXI. IIdem AA. [illegible]ero pfe pto.

Orphanotrophos huiu⁹ inclytę [l] vrbis(nulla subtilitate iuris obsistente)q qdē

Orphanotro-phos.] Dicit j. hæc lex q hospitalarij administrēt Rōx & i puicia:& agāt & dfendāt sine aliq̃ satisdōne rē eatā héri . Scdō dicit q admini strŏ cōmittit dictis psonis gestis iteruenié tib. Romæ apud magistrŭ cēsus, i puicia apud pside,vel loco rŭ dfensores. Tertiò q administrādo pote rŭt alienare ex cā, & precium seruent. Quartò q nŏ teneāt reddere rōnē administrationis.& reddit rōnem quare non.Not.ex hoc tex. q hospitalarij hnt instar tutorum & curatorŭ . ex hoc apparet q hospitale ipsum hŕ ad instar minorŭ:& sic si læditur, potest nomine hospitalis peti in integrum restitutio. quod est notan.secundŭm Bal.& Pau.de Cast.hic.

Orphanotrophus. k Orphanotrophos].i.administratores hospitalium.
l Inclytæ].i. Constantinopolitanæ. sed hodie idem per totŭ orbem:vt in Auth.de eccle.tit.§.fi.col.ix.sed per l. istam videtur generaliter dici ibi,in prouincijs vero &c.

m Fideiussionis.] scilicet tem ra.ha.quæ nec tutori incŭbit : nec iudicio sisti,quæ tutori incumbit.vt j. de admi. tut.l.fi. §.defensionem.& §.seq.& ff.tutores debita.

pupillorŭ sŭt q̄si tutores,adolescentiŭ vero q̄si curatores sine vllo fideiussiōis [m] grauamine i emergétib. causis tā in iudicio q̄ ex iudiciŭ (vt op⁹ exegerit) ad silitudiné [n] tutoris & curatoris, psonas [o] & negotia eorŭ (si q̄ possint hére)defendere ac vīdicare iubemus: ita vcʒ vt psentib. publicis psonis.i.tabularijs, [p] aut iteruenietib. gestis,i hac qdé inclyta vrbe apud virŭ pfectissimŭ magrm cēsus, i puicijs vero apud moderatores earŭ, vl defēsores locorŭ, res eorŭ eis tradant,à qb. sŭt custodiēdæ: vt si q̄s earŭdē rerŭ pp fœnus forsitan,vl aliā vrgētē [q] cām, vel eo qd seruari nō pñt,alienādas eé pspexerit: pri⁹ hita [r] æstimatione liceat eis alienatiōis inire ɔctŭ, vt precia eorŭ,q̄ exide colligŭt ab eisdem psonis custodiant. Hmōi autē piŭ atq; religiosum officiŭ ꝓ tpe orphanotrophos ita pagere ɔuenit,vt minimè rōcinijs tutelarib⁹ seu curōnib. obnoxij sint. Graue.n.atq; iniquŭ ē,callidis quorŭdā(si ita cōtigerit) machinationib. eos vexari,q pp timoré dei parētib. atq; substātijs destitutos minores sustētare,atq; velut affectione prna educare festināt.

Extra suam prouinciam clerici non debent in ius vocari. Salyc. vel sic : Hæc lex determinat vbi clerici debent conueniri, & qualiter & quando debent satisfdare, & de sportulis soluēdis ab eis:& prohibet eis iniuriam fieri . & conseruat eorum priuilegia , & punit trahentes eos ad iudicem per calumniam vel temeritatem.Bald.

XXXII. Iidem. AA. Eutropio. PP.

Omnes, [t] q vbiq; sunt vel posthac fuerit orthodo-

n Ad similitudiné.] quasi ipsis i hoc ūses esse non debent.
o Tabularijs]aliàs ex bulario.alterŭ illorŭ sufficit fm lr. f. vl tabularijs, vl corā iud. Vel pone aut pro &: vt sic vtrŭq; exigat . Et dic tabulatiis.i.tabellario.sic j. de iure delib.l.fi.§.ij.& i Authé.d hær. & fal. §.si vero absŭt colla.j.Et dic q erāt hi tabularij publicæ psonæ aliæ,q notarij q quod dā offīn hēbāt in publico.& hoc mō poterit itelligi.j. d admi. tu.l.tutores.ij.Vel verius dic q notarij erāt:& sic dictam l.tutores,intelligas.
p Cāni.]qa n pt seruari. vt j.d admi.tu. l.lex q tutores. vl qa sterilis . vt ff. de iure dotium.l.fi.
q Prius habita &c.] cŭ & similitudinem habeat.vt s.in prin.
r Contractŭ.] et sine decreto.vt dicŭt:sed P. dixit debere cŭ decreto fieri.vt h.dicit.
s Obnoxij.]nŭqd ergo ipsi vexabŭt orphanos p expēsis de suo factis? Rñ.si,qa pietatis cā faciunt:vt j.de neg.ge. l.j.& de nup. l.si vt ꝓponis.j & qa claudicaret si ipsi nō tenéat, sed alij teneātur eis : qd eé n déts vt ff.de arbi.l.si cum dies.§.pen.l fi.Hodie vō oés hmōi administratores rōnē reddere tenét.vñ corrigitur qd hic dr . & qd dr i Auth. de ecc.tit. §.fi.col.ix. vbi idé di qd hic:& hoc p Authé.de san.ep.§.œconomos aŭt. Sed pr ét hodie n reddit rōnem filio de admini stratiōe aduētitiorŭ, nec satisdat, vt j. de bonis q li.l.cŭ oportet.§.fi ăt. & l. fin.§. hoc ꝓculdubio.& in Auth.de nup.§.sed qd sancitŭ.col.iiij.

t Omnes qui.]Ista lex xij. ponit casus.Primus q clerici existētes i puincijs ueniāt apud psidé suæ puinciæ, & nō aliàs . Secŭdo q, Cōstantinopoli existentes ueniunt apud pfe.pto.Tertio redit ad primŭ dicēs q in puincia clerici ɔuēti dent fideiussoré iudicio sisti œconomŭ suæ ecclesiæ. Quarto redit ad fm q, Cōstātinopoli cōuenti nullŭ dent fideiussoré: sed vel inter se fideiubeat:vl nuda cautione pmittat. Quito de

Right margin notes: al. perso natum. — sic oés manu. & ita legit Azo, non aŭt tabulario. Tabularij q aŭt. — vrgentē. — Orphano trophi an hodie rōnē reddere teneāt. Brithio. vet. Ita tenet & gl. i d. §.œconomos. glo. vero i d. §.fi.ž. all. alr dicit. Sed Pe.de bel.pt. vt Bal.ibi refert,sic distinguit. Aut q̄rim⁹ , vtrŭ teneatur reddere rōnem ip

de

si hospitali? Et dic quod sic. ita loquitur d. §. oeconomos. aut alteri: & dic quod nō ita loquitur in d. §. fi. & hæc lex ° al. addit & ordinis • deest in olbus. & irrepsit ex gl. nā veteres glos. hic interpretantur sniam cōuētionalem. * suscipiant.

de vtroq; quod si volo ecclesiā cōuenire, faciā libellū contra œconomū: & pro eo fideiubebit defensor ecclesiæ. Sextò, de pstando nomine sportularū & semisse, & dimidio aureo in prouincia. Septimo, si præfectus citet prouincialē de prouincia, duo solidi dentur. Idē dic si cōmittat cām alicui in prouincia. Octauò, si dictus præfectus cōueniat in ciuit. Cōstātinop. prouincialē clericū, detur aureus pro sportulis. Nonò, quod nullā faciat clericus iniuriā factis vel verbis: & quod pœna imponitur faciēti. Decimò cōfirmat priuilegiū ecclesiæ concessū: vt decimas dare clericis & alijs religiosis dās immunitatē. nā & alij qdā hēnt. Vndecimò dicit, quod actor q cōuenit clericū, vbicunq; sine cā faciat, reddet expēsas ei: vt sic tēperent amō eos vexare. Not. ex hoc text. quod clerici vel monachi nō sunt à suis ecclesijs vel monasterijs exhēdi: sed debēt ibi facere residētiā: & ideò nō debēt trahi ad exnea iudicia. Secūdo no. in §. i hac autē regia. quod clericis quāq̄ litigātib⁹ debet reuerētia & honor. Tertiò no. quod aduocati dñr oratores. Quartò no. i vers. prerea. ibi, approbent, quod clerici hæretici vel schismatici, nō habēt priuilegia clericorū. B. hic

a Snia iudicis cōmonitoria] Azo. nisi i casu. vt ſ. e. §. verū si apparitor. sed n̄ ē exneū. b Cogant.] sed nōne idē ē i quolibet alio laico, p l. ſ. d iurisdi. om. iu. l. i crialī? Sed dic quod spālr de clericis dicit, ne videatur negliger: vt ff. d inuitijs. l. itē apud. §. hoc edictū. & si contra fecerit, actor amittit cām iure canonū: vt xj. q. j. c. inolita. Itē iur. legū vt ſ. de iu. om. iu. l. in crialī. ij. rñ. Sed ſ. ſ. px. §. vbi cōueniūtur in ciuit. Cōstātinop. Sed dic quod ibi erāt pro alijs factis suis: vt patet in pdicto §. pxi. ibi, contigerit reperiri &c. & in alio §. in hac. in prin. sed huic videtur obstare. ſ. e. §. verū si apparitor. sed ibi non vocauit prima vice de prouincia. Accur.

c Apud suos.] vel p seipsos vel p datos iudices cognoscentes, vt j. e. l. iubem⁹. §. fi. q̄ est contra in eo qd dicit, litigatorem venire ad domū iudicis. hic e. vel ibi in crialibus: hic in ciuilib⁹: vt ibi dicā. Vel dic tertio, vt in locis in qb⁹ degūt, recipiant actiones. i. apud ptores & magiatus illorū locorū. s. ciuitatū in qb⁹ sunt ecclīæ suæ, vt sic ipsi adeāt iudicē, nō iudex eos.

ræ fidei sacerdotes & clerici, cuiuscūq; grad⁹ sint, * mōachi q̄q; i causis ciuilib⁹ ex nulli⁹ penitus maioris minorisve snia[a] iudicis [cōmonitoria] ad exnea iudicia ptrahant, aut prouinciā, aut locū, aut regionē q̄ hitāt, exire cogant.[b] Nullus eorū ecclīas vl' monasteria propria q̄ religiōis intuitu hitāt, reliquere miserabili necessitate iubeat: sed apud[c] suos iudices ordinarios. i. prouinciarū rectores, i qb. locis degūt, ecclesiarū ministerijs obsecūdent, oīumq; contra se agētiū excipiāt[d] actiões: vt his horis saltem atq; tpib. qb. religiosos viros à turbulēta obseruatione ptorij[e] vacare cōtigerit, cūq; eos ad tps petitorū itētio[f] calumniosa laxauerit, ad sua se mōasteria & venerabiles ecclīas conferētes, sapiēti aīo pcatiōe sollicita faciliusq; de pximo sacrosāctis altarib. obsecūdēt, i suis larib. dōicilijsq; cōstituti.[g]

B

Clerici extranei non prouinciales in ciuitate Constantinopolitana reperti, ibi possunt conueniri, & solum coram præfecto. Salyc.

In hac[h] āt regia vrbe si qñ cuiuscūq; rei cā epos vel presbyteros, cæterosq; clericos, q sacrosanctis ecclījs obsequūtur, siue monachos ex alijs qbuscūq; prouincijs cōtigerit reperiri, quos tñ in litem qsquā vocare voluerit: in nullo alio sit licitū memoratos cuiq̄ pulsare iudicio, nisi in tuæ[i] sublimitatis dūtaxat examine, vbi eis[k] & beatitudinis honor debit⁹ refuet, & oratorū[l] affluēs i dfensiōib. copia large pstet.

C

D

Clerici citati nō cōpelluntur dare aliū fideius-

sorē de iudicio sisti q̄ œconomū ecclesia. Sa.

Præterea[m] cū in prouicijs ex ei⁹ q regit prouiciā, fuerit snia[n] vel interlocutione cōuēti, siue illi sacerdotes, siue cuiuscūque gradus clerici, siue monachi habeāt, dūmō approbent orthodoxi, q in proprijs causis cōtibusve pulsant: nō alios q̄ ecclīæ propriæ defensores, seu quos œconomos appellāt, fideiussores[o] pbeāt: ne dū executoris ptinax & auara[p] proterui tas exneos & idoneos fideiussores flagitat, multiplex inoxie[q] pauptati isligat icōmodū.

Clerici extranei in vrbe Constantinop. nō tenentur præstare fideiussiones, nisi vicissitudinarias, aut per proprias promissiones cū obligatione bonorum. Salyc.

In hac[r] aūt inclyta vrbe in uēti ex quacūq; prouicia veniētes, cū in tuæ amplitudinis[s] iudicio (qd[t] eis[u] solū[x] delegauim⁹) lite pulsati fuerit: reuerendissimi orthodoxæ fidei sacerdotes, seu certè œconomi, aut ecclīæ defensores, seu clerici: i causis ciuilib. suis siue ecclesiasticis, nulla pbendi fideiussores[y] molestent iniuria: sed aut vicarijs fideiussionib. cōhant, quas tñ stipl'onū solēnis cautela vallauerit: aut cautioni & pfessioni[z] proprię, aut facultatū suarum obligationibus[a] committantur.

Oeconomus ordinatus, in causa ecclesiæ est conueniendus. Salycetus.

Hoc[o] nihilomin⁹ † obseruādo vt i cāis ecclīasticis nullū aliū cōueniri fas sit, nisi eū quē dispēsatorē paupū. i. œconomū ecclīæ epi tractatus elegerit. Hūc. n. sine dubio à sacerdote[c] cōuenit ordinari: quē[d] tñ

d Excipiant.] i. recipiant.

e Ptorij.] locus est vbi cāæ vētilant' aliàs dicitur locus vbi paterfamilias morat' in die: vt ff. de vsu & ha. l. plenū. i prin.

f Intentio]. s. illius q agit contra ecclesiasticos viros, quæ est calūniosa præsumptiue, scilicet prima facie.

Prætoriū quid sit.

g Cōstituti.] aliàs destituti. s. clerici. aliàs cōstitutis s. altaribus. q̄ tñ psūptio n̄ facit ad eius cōdēnationē q sugit: eoq; casu dictū j. e. l. iubem⁹. §. oēs.

h In hac.] ecce secūs casus gñalis. Superi⁹ ergo dixit de prouicialibus clericis i prouincijs cōueniēdis, & coram quo iudice: nūc de exneis, q sunt i vrbe Cōstātinopolitana cōueniēdi, & corā quo.

i In tuæ.] subaudi, ò pfectè, vel ēt epe, vel archiepe, vt ſ. e. l. cū clericis. Sed hodie corā epo tñ monach⁹: vt in auth. cā. ſ. eo. & idē est de alijs clericis: vt in auth. cleric⁹ quoq;. quas lege hic.

k Eis.] s. clericis.

l Oratorū.] i. aduocatorum.

Cōtinuat textum.

* amantis

m Præterea] redit ad primum.

n Snia] cōmonitoria.

o Fideiussores.] hoc hodie corrigitur pp duo. & qa nō dātur, & qa tales fideiubere n̄ debēt: vt i auth. eo. §. si qs aūt pro pecuniaria. & §. alium.

p Flagitat.] i. postulat

q Innoxiæ] psūptiuè. & ad hoc. ff. de ædi. edic. l. q. si nolit. §. si qs exegerit. & ff. ad Trebe. l. cogi. §. inde. ver. sed Iulianum.

r In hac] redit ad fm

s Amplitudinis.] loquitur prætec. præt.

t Quod] s. iudiciū.

u Eis] s. clericis.

x Solū] h. d. ad excludēdos iudic. ciuiles.

y Fideiussores] immo contra. vt ſ. l. e. cū clericis. §. memorati. Sed ibi de c'eri. Cōstātinop. hic d prouicialibus q sunt in ciui. Ro. Azo. hodie tñ neminem dāt: vt i Auth. e. §. si qs aūt pro pecuniaria.

z Professioni.] cū iureiur. sm Azo. quod est falsum: vt ſ. eo. ti. l. cum clericis. §. penul.

a Obligationib.] i. sub hypotheca rerū suarum, vt Instit. de satisda §. sed hæc hodie. Acc.

b Hoc nihilomin⁹] nūc de vtroq;. Vel dic veri⁹ de primo, ne sit contra. ſ. §. px ad id quod in fi. hic dicitur de fideiussoribus.

c A sacerdote] i. epo. & idē in actore: vt Insti. de cura. §. fi. sed & qñq; ali⁹ q̄ œconom⁹ cōuenit: vt dixi ſ. eo. auth. sed hodie.

d Quem.] scilicet œconomum.

* credantur.

† Cōcor. gl. j. in c. edoceri i me. ex de rescriptis. vbi bona glo. & satis ampla ad materiā huius §. Itē constituit' ēt sm ius canonicum œconom⁹ ad conseruādū fructus beneficij vacātis, qñ cōmodè nō pōt prouideri illi bñficio d psona idonea.

Defensoris.

côuentú, defensoris[a] eccl̃ię fidei committi[c] præcipim⁹.

Sportulæ sunt soluendæ secundum taxationem hic subiectam. Salycetus.

Executorib.[e] in minorib. q. dé iudicijs[f] oib. in ipsa côuétione sacerdotú seu cl̃icorú ñ ampli⁹ q̃ vnú semissem[g] aut speràtib. aut ét audètib,[h] accipere. Verum[i] si apparitor tuę magnitudinis, ex s̃nia tuæ sedis amplissimæ i ꝓuicia degétes eos[k] cômouerit:[l] iubem⁹ ñ ampli⁹ eú[m] q̃ duos solidos sportularú noie accipere. In hac[n] vero vrbe magnifica idé apparitor tuæ magnitudinis vno aureo sportularú gr̃a à ꝓuicialib. cl̃icis côtét⁹ sit q̃-tælibet summæ,[o] qui côuét⁹ fuerit, exponatur obnoxius.

Côtumelia reales, verbales, vel p̃sonales nô debēt per executores inferri citatis. Sal.

Præterea[p] null⁹ executor vexare côtumelijs cl̃icos vllos, nullis ĩpulsionib⁹ molestare, nullis exꝓbrare côuicijs, aut corpalib. iniurijs fatigare coneť: his q hmôi aliqd aggressi fuerint, post amissioné[q] cinguli & p̃rimonij, vltima ꝑtinus animaduersione plectendis.

Priuilegia circa munera ecclesiis et clericis concessa, per hanc legem confirmantur. Salycetus.

Priuilegijs[r] sanè singulis q buscúq; sacrosc̃tis eccl̃ijs orthodoxæ fidei, xenodochijs, siue ptochotrophijs tá gñalr̃ q̃ spãlr̃ attributis, ꝑpetuo obseruàdis:[s] nullis eas[t] earúq; sacerdotes aut cl̃icos, cuiuscunque grad⁹ sint, aut monachos ptochotrophos,[*] aut xenodochos orthodoxæ fidei deputatos ex̃ordinarijs munerib. p̃-cipim⁹ ꝑgrauari. Eas etenim sarcinas oneris, q̃s plerisq; ꝑsonis diuersa rône remittim⁹[t] ĩponi btissimis viris nr̃o sc̃lo incôueniens esse iudicamus

Illi q succũbũt i iudicijs cũ ecclesiasticis p̃sonis, rône p̃sumptæ calũniæ & nimiæ temeritatis debent côdemnari in expensis & dãnis. h. d. Bal. Idẽ videtur dicere Saly.

Præterea ne cui temeritas sua lucratiua[u] concedať, & vt ĩpédés calúniàtiú refreneť audacia: iubem⁹ quotiés hi q sacerdotes seu cl̃icos ac monachos cæterosq; superius designatos vr̃i tuę magnitudinis examine, vr̃i ꝓuiciali iudicio ꝓposita actione côuenerút: si cà cognita côuicti fuerit sine iusta eos cá & ltima petitiôe pulsasse: oés eis[x] ltimas expésas; sumptusq; quos ab exordio cęptæ côtrouersiæ ipsorú vitio tolerasse eos côstiterit, redhibere[*] coganť:[y] vt hac salté césuræ iustissimæ formidine reuocati,[z] q ĩprobis assiduè conflictationibus occupantur, acquiescant:[a] iamq; sopitis clamoribus iurgiorũ, magistra[b] deinceps necessitate retinere[c] se assuescant.

IN AVTHEN. apud quos oportet causas dicere monachos. §. j. colla. vj. const. vij.

Monachi ad iudiciũ sæculare nô sunt trahendi, pœna iudici, notarijs & executori contra facientibus imminente. Salycetus.

CAusa q̃ fit cũ monacho[d] vl̃ cũ muliere qualibet ĩ monasterio côsistéte, nô apud iudicé ciuilé vétileť: sed apud ep̃m,[e] q de p̃sonæ p̃ñtia, qd' côuenit, statuet: siue per abbaté vel antistitem, vel peralios hoc fieri debeat,[f] qui s̃m legem rem disponat & sacras regulas, salua debita personæ

a Defenso.] ali⁹ ẽ ergo d̃fensor, vt p̃son⁹ forte, & ali⁹ œconom⁹
b Eccl̃iæ fidei.] sed ɔ̃ s̃. eo. l. cú cl̃icis. §. ipse vero. vbi dicit q œconom⁹ si côueniať, nô dét dare fideiussoré: & hic dicit q sic. Sol. ibi loquiť de cl̃icis Côstàtinop. hic de prouincialib⁹.
c Committi.] hodie neminem dat: vt s̃. proxi. §. dixi.
d Præcipimus.] si in prouincia conueniatur: vel nullú dat. vt s̃. ꝓxi. §. & s̃. e. l. cum clericis. quæ sunt s̃.
e Executoribus.] núc redit ad primum.
f Iudicijs] q̃lia sunt ꝓuincialia iudicia.
g Semissem] i. mediú byzátiú siue aureú.
h Audétib.] nô ergo pôt cleric⁹ huic priuilegio renúciare Et sic est arg. ɔ̃. ĩ eo. l. si qs i côscribendo. sed ibi fori priuilegio renunciabat, qd pôt: vt ibi. at hic priuilegio huius §. nô pôt.
i Verum.] nunc redit ad secundum.
k eos]. s. cl̃icos ꝓuinciales p delegatú illuc missú cognoscété, ne sit ɔ̃ s̃. eo. l. pri.
l Cômouerit] ɔ̃. s̃. eo. l. pri. Solu. hic nô trahit' ex ꝓuicia, sed corá p̃fec. vl' ei⁹ vicario i ꝓuicia misso vnde re cogebatur. ibi sic.
m Eu]. s. executoré.
n In hac.] & hic de scd̃o & his duob. casib. est ɔ̃. s̃. e. l. cú clericis. in fi. Sol. vt ibi.
o Summæ.] speciem etiam intellige: vt ff. de leg. iij. l. quisquis.
p Præterea] nunc de vtroque.
q Post amissioné] ne videatur in dignitate mori.
r Priuilegijs.] de vtroque.
s Eas]. s. ecclesias.
t Remittimus.] vt ĩ. q morbo. l. vnica. & ĩ. q. ætate. p mu. lib. x. & ĩ. de excu. mu. l. maximarú. & l. fi. li. x. & ĩ. d ꝓfes. & me. l. medicos. l. x & ĩ. d suarijs & suscep. l. j. li. xj
u Lucratiua] i pœna tñ excusanť qñq;. vt ff. ad l. iul. maie. l. famosi. & ĩ. d abol. l. iij.
x Eis]. s. cl̃icis ĩdictis.
y Coganť.] spãle ẽ in cl̃icis: qa rpe hui⁹ legis latę nôdú fuit de sumptib⁹ litis statutú, qd est hodie, vt ĩ. de iudi. l. ꝓperádú. §. sin aút alterutra. s̃m Io. Alij dñt q clericis reddunť dãna, q etiá ex iudicia passi sunt. Alij vt Bul. q etiá si plusquá debét expendũt, totũ eis redditur, qd nô est i alijs. media placet.
z Reuocati.] isti calumniatores. aliàs, territi.
a Acquiescant.] scilicet nobis præcipientibus eis retinere seipsos ab improba petitione.

b Magistra.] nos. n. magistri sumus imponendo necessitatem.
c Retinere.] id est retinendo se dolose.

CAusa.] Ista auth. corrigit legé Codicis i monachis. sciút illa vult in pri. q possint côueniri corá p̃sidib⁹ ꝓuinciarú. Ista vult q nô nisi corá ep̃o & p œconomũ defendi. & si iudex sc̃laris aliť p cesserit, priuať offõ suo. dãnaturq; i x. li. auri applicádas fisco, sicut & sui offãles. Executor sit q ɔ̃ fecerit, i locú decanicum dét detrudi: nec de cætero aliquá executioné faciet. Viu. & Pau. Not. ex hoc text. ibi, s̃m legé, q ep̃s i foro suo dét seruare leges ĩperiales, & s̃m illas ferre s̃nias: qd intellige nisi canones ɔ̃dicát. qd dic vt s̃. tit. j. l. priuilegia. per Bar. s̃m Bal. & Paul.
d Cá q̃ fit cũ monacho.] Forte erat oblígat⁹ aň monasterij ingressum. ná si postea ɔ̃heret mecú, vl' damnú daret mihi, nô teneteť eccl̃ia: vt ĩ. vñ vi. l. meminerint. & de ser. fu. l. q cúq;. ibi in minorum quoq; persona, &c. & ĩ. de sal. mo. l. j. circa fi.
e Apud ep̃m.] qd si ẽ exẽpt⁹ à iurisdictiôe ep̃i? R. forte corá suo superiore rñdebit.
f Déat]. i. p̃ñtô ex pre monachi. ná ipse abbas si spôte velit pôt, vt hic. Sed Al. dixit ét inuitú rñdere abbaté, cũ meli⁹ veritaté nouit. Sic ergo nota hic, q cà fit cũ monacho, & libellus de eo concipiť, & rñdet abbas vel syndic⁹ ecclíæ, monach⁹ ñ: qa vt mortu⁹ est: vt ĩ. e. l. deo nobis. §. j. & qa vt fu⁹: vt ff. si qs cau. l. quoties. sic & ɔcipiá libellú noie filij, & rñdebit pr: vt ĩ. de bo. ma. l. j. In aduétitia tñ hẽditate filiof. ɔ̃lata. trimẽb. sit distĩ: qñ aut pr & fili⁹ ɔ̃tétiút: aut tñ fili⁹, aut tñ pr: vt ĩ. d bo. q lib. l. fi. p totá legé. In his q si sub tut. vl' cura alicui⁹, ætas distiguiť: vt maior ifante possit vl' ipse ɔuentri auctor. tut. vl' cur. nisi sit absens, vl' ipse tut. vl' cur. qñ vero minor. s. ĩfante, tñ tutor: vt ff. d adm. tu. l. j. §. j. Sz & si ɔ̃ collegiú noie talis monachi actio ꝓponať, nô repbo: vt s̃. e. auth. sed hodie. §. actiôes. Idéq; puto s̃uari si monach⁹ agere velit, vt abb. vl' syndic⁹ agat. Itẽ núqd monach⁹ de veritate dicẽda iurabit. si agať d eo qd p eú fcm ẽ sicut dicim⁹ i min. 25. ann. Rñ. ita: vt arg. ĩ. de qõ. l. iterrogari. ná ad iudicé spectat inquirere

eta: vt in ea. cú vos eã glosa super verbo, œconomos, extra de offi. or.

q aliàs, côuenire monuerit. al. cômonuerit.

* referuandis.

* al. aut ptochijs aut xenodochijs orthodoxæ fid. dp.

t Côe. gl. super verbo, expensas. post me. invec s. dñs⁹ la. in c. fi. e. de do. & côtu. vbi ampla gl. tractãs de hmôi expẽsis. Adde ibi Abbaté pulcre discutienté eá materiá.

Reddere. Monach⁹ si côueniatur quis respondere debeat.

ingrere veritatẽ.vt ĩ.de edẽ.l.is apud,& ĩ.de iudi.l.iudices. A

a Statutæ.] scilicet statim.

b Iudex].s.ciuilis. Sed nunqd cõdẽnabiť monach⁹? an ecclesia? R̃n. nõ monachus, sed syndicus vel ecclesia: vt ĩ.de sen. & inter.oĩum iudi.l.j.Itẽ qs iurabit de calũnia, an syndicus, an monachus? R̃n. syndicus: cũ ipse sit legitim⁹ administrator, vt ĩ.de iur calum.l. iij.§.qđ obseruari.& auth.principales. in fi. Itẽ ꝯ quẽ mãdabiť sniæ executioni? Quidã dicũt ꝯ monachũ exemplo minoris, vt. arg. ĩ.qñ ex fa.tut.vł cu.l.j.& ff.de re iud. l.si se ñ obtulit. §.j. & ff.de adm. tu.l.ij. Sed põt dici q̃ mãdetur executioni ꝯ ecclesiã sm formã. d. In sti.đ acq.p arro.§.fi.

c Cũ offo].i.iudex in quinq;,& officiales in aliis quinq; : vt arg. ff.de verb. ob.l.stipulatio ista.§.eum.& l. eũ q ita.in pri.secus si dixisset, in denis. vt ff.de le.j. l. si quis testõ.in prin. Et hoc si eps facit ius, aliàs adit ciuilis iudex, vt I Auth.de sanc.epis. §.si qs ãt p pecu.& ẽ hæc authẽ. ex auth. apud quos oportet cãm dicer mo.col. 6

reuerẽtia. Si vero ꝯ fiat: pęnę, q̃ statutæ[a] sunt, iminebũt. Iudex[b].n.q de his sniam pferre p̃sumpserit, ab administratione depulsus tanq̃ diuinitati cõtumeliã faciẽs, pœna decẽ librarũ auri vnà cũ[c] officio suo multabiť, sacratissimo nostro ærario inferẽda: executorib⁹ ãt q admonitionẽ facere p̃sumpserint, ab ipsis sanctissimis epis in locis decanicis detrudendis, de cetero nullã exactionẽ facere pmittendis. B

IN AVTH. vt cler. apud pro pri. episc. côuc. in pri. versi. vt si quis habet. colla. vj. cõsti. xj.

Clericus in cã ciuili debet cõueniri apud epm: nisi natura cãæ nõ patiatur, sed i criminali. si crimen est ciuile. cõuenitur coram iudice sæculari: nõ tamẽ fit executio anteq̃ degradetur: sed in crimine ecclesiastico est cõueniẽdus corã epo.h.d. Sed hodie p auth. statuimus. nec ciuiliter nec criminaliter põt cõueniri nisi sub epo. Bal. & Pau. de Cast.

CLericus quoq; i lite pulsat⁹ pecuniaria cã, pri⁹ apud epm cõueniať, p quẽ sine damno cã decidať. Quòd si natura causæ vel alia rõ faciat, vt negotiũ apud eũ decidi nõ possit, p ciuilẽ pcedat iudicẽ, obseruatis clericorũ priuilegijs: nec mora circa talia fiat. Sed i ciuili crimine[k] ciuilis p̃sit iudex, vt lis vltra duos nõ egrediať mẽses, nec tñ puniať, ẽt si re⁹ sit inuen C

C Lericus quoq;.] Ista auth. etiam corrigit l.C.in clericis sæcularib⁹ & i ciuilibus tñ causis. In criminalib⁹ ãt distinguit inter crĩalia. ciuilia & ecclesiastica. Pa.

Pecuniaria.] large accipe ad drĩã criminalis, vt ff.de verbo. sig.l.pecuniæ.j. & ij.

Pri⁹.] Nã eo deficiẽte veniť ad p̃sidẽ, vt i Auth.de san.epis.§.si quis autem pro pecuniaria.colla.ix.

Damno.] gestorum. sportulæ tamen debent præstari à clerico: vt ꝭ.eo.authen.sed hodie.quæ est contra. D

Quod si natura causæ.] vt quia est liberalis, vt ĩ.de peda. su.l.placet.j.in fi.vel actio iniuriarum, quæ à cognato episcopi coram eo non mouetur, vt ff.de iniu.l.lex Cor.in prin.

Alia rõ.] vt quia sit infirmus eps, vt ff.de iud. l.si lõgius.j. rñ.vel fuerat iam illius causæ aduocatus, vt ff.de iur.om.iu. l.prætor.& ĩ.de asses. l. fi. Vel quia episcopus erat suspectus eo q̃ erat causa coniunctorum, vt l.qui iurisdictionem.ff. de iurisdi.omn.iud.& de iniur.l.lex Cornelia. Vel quia clericus suo priuilegio renũciauit, vt ĩ.de pac. l. si quis in cõscribendo.licèt sit contra, vt extra de fo.compe. c.si diligẽti.

Mora.] forte vltra duos menses, vt statim subiicit in criminalibus: in corpore tamen non aperit, sicut nec hic.

Sed in ciuili crimine.] puta de homicidio, de falso, & de adulterio,& de similib. Sed ecclesiasticũ crimẽ est de articulis fidei & đ simonia. Sed certe imo qdlibet publicũ crimẽ canonicũ ẽ ciuile, si agať ad pęnã legalẽ iponẽdã. Si verò ad pęnã ecclesiasticã.s.vt excõiceť vel deponať, ẽt ciuile dicã canonicũ: hoc tñ hodie corrigitur, vt ĩ.proxi.authẽ.§. statuim⁹.

e Istę tres rationes præcedentes nõ valent sm Bal.hic.

z Ista rõ ẽ vera de iure antiquo: sec⁹ iure nouo & iure canonum vt i auth.statuimus.ĩ. eo.li.& c. si diligenti.alle. in glo.

Vide plene per Abbatẽ in c.cum sit generale. extra de fo.cõpe.in vlt. col. vbi dicitur q̃ crimina generaliter dicantur ecclesiastica & quæ secularia.

l Mẽses] à tpe cõtestationis computãdos, vt in cor. hui⁹ auth. & ẽ spãle. alias durãt vsq; ad duos an. vt ĩ. vt intra cer. tẽp.l.fi.

m Etiã si reus sit] Innuit q̃ absoluere põt absoluẽdũ, sed nõ dãnare dãnãdũ. sic & ĩ. vbi se vel cla.l.quoties.§.sedendi. Est pp hoc notanda illa regula: nemo q cõdẽnare nõ põt, absoluere põt, vt ff.đ reg. iur.l.nemo qui. Sed nõ in eũdẽ, vt hic: sicut q põt legare seruo,& dño,& ecõuerso. nõ tñ in eãdẽ rẽ, vt seruitutẽ. vt ff.de le.ij.l.debitor.§ fi.& de serui.le.l.& maximẽ. Itẽ q p̃stat opem furto. teneť furti: nõ tñ qui p̃stat opẽ furto manifesto, teneť furti manifesti, sed si manifesti furti tñ vt ff.đ fur.l.is q opẽ.

4 Istã gl. sequitur. Bald. hic & est nota. sm eũdem. Absoluit nemo q cõdẽnare non põt.

tus, priusquã per epm[n] sacerdotio spolieť. Si vero[o] crimẽ sit ecclesiasticum, epalis[p] erit examinatio & castigatio.

Noua constitutio Friderici Imperatoris de statu. et cõsuet. con.li.ecc.§.item statuimus, vt nullus.colla.x.consti.fina.

Hodie clericus non põt coram iudice sæculari in quauis causa trahi, nec ei iustitia denegari sub pœna hic statuta. Salycetus.

STatuimus[q], vt null⁹ ecclesiasticã psonã i criminali[r] qõne vł ciuili[s] trahere ad iudiciũ sclare p̃sumat, ꝯ cõstitutiones imperiales,& canonicas sanctiones. Qđ si actor fecerit, à suo iure cadat: iudicatũ nõ teneat,& iudex ex tunc ptãte iudicãdi priueť. Sãcim⁹ etiã, vt si qs clericis vł ecclĩasticis psonis iustitiã denegare p̃sumpserit: tertio[t] reqsit[v], iurisdictionem suã amittat. C

Clerici filijfamilias possint de eorũ peculio testari tãquã de quasi castrensi. Et testamentũ eorũ non subiacet rescissioni. Bal. & Pau. de Cast. vel sic, Clerici ẽt i parẽtũ ptãte cõstituti lucra occasione clericatus, puementia sibi q̃rũt, & pro libito de eis disponũt i vltima voluntate, vel inter viuos. Saly.

XXXIII. Idem. A A. Eutropiõ. P P.

SAcrosanctæ orthodoxæ fidei epi atq; p̃sbyteri, diaconi[z] quoq; qui semel probatis moribus integritate castissima ad hunc gradũ meruerint peruenire, ea quæcũq; in

n Per epm.] iterum acta corã p̃side cõspiciente an recte pcesserit,& an pbeť re⁹: vt in cor. Authẽ. de sanct.episc.§. si vero prius.colla.ix.& tũc spoliat aut deponit eũ, vt non puniať in dignitate existens, vt ꝭ.e.in l. oẽs qui vbicũque. §. præterea.j.

o Si verò crimen sit ecclesiasticum] expone vt ꝭ.ea.l.

p Episcopalis.] hoc si clerico inferať. Si vero laico, cognoscet p̃ses cũ epo, vt i Auth. de ma.prin.§.si vero canonicũ.coll.iij. & est hæc auth.ex ti.vt cle.apud propri.epi. post prin.colla.vj.tñ sunt de san.epis.§.si qs ꝯ aliquẽ.& §. seq. colla.ix. Clericus ergo simplex (vt dictũ est) sub epo cõuenit, sed eps sub archiepo, archieps sub patriarcha, patriarcha sub Papa. vt in Auth. de san.epis.§.si quis vero sanctissimorũ.colla.ix.& duobus §§.seq. Sed si à snia epi appelletur, itur ad p̃sidem vel defensorem ciuitatis, vt in auth.e.ti.§.si quis autẽ litigantiũ. licèt a sententia archiepiscopi ad patriarcham appelletur, vt d.§.si quis vero sanctissimorum.& §.si autem. D

al. Bonifacio. al. Florẽtio. vel. diacones.

q STatuimus.] Ista auth. corrigit generaliter in omnibus personis ecclesiasticis quæ possunt esse, licèt nõ sint monachi vel clerici, tamen deo deuoti, vt in Iesuatis & eremitis.& etiam corrigit auth.clericus. vt indistinctè in criminalibus siue sint ecclesiastica siue ciuilia, non trahantur nisi coram ecclesiastico iudice. Pau. & est nouissima auth. quæ sumitur ex auth.de sta.& consue.§.item statuimus.col.x.

r In criminali.] corrigit ergo authen.clericus.quæ corã præside ire, prius permittebat in ciuili crimine.

s Vel ciuili.] per hoc corrigitur lex illa, omnes.quæ permittebat clericos in causa ciuili coram præside conueniri.

t Tertiò] ad maliciã superãdã, vt ĩ.đ iud.auth.iubem⁹. Et no. hic q̃ priuilegiũ mereť amittere &c. vt & ĩ.đ Iudę.l. Iudęos.

u Requisitus.] à clericis.

SAcrosanctæ.] litera plana est.

z Diaconi.] idẽ i alijs clericis, vt statim hẽs i auth. p̃sbyteros.

Constituti

°Cõstituti sint.]hoc quo ad episcopum hodie corrigit: quia non est in potestate. & sic lege hic prius auth. sed epalis dignitas &c. quæ est constitutio. quæ de digni. §. palã. col. vj.
ᵖ Bona.]id est tanquam castrense peculium.
ᵛ Vindicẽt].s.epi, &c. Sed nunqd hic filiᵘˢ sacerdotis si agat rei vẽdi. p re sua, pr dẽt cõsentire? Rñ. sic: vt j. de bo q lib. l. fi. §. j.
ᶜ Libera facultate.]qtũ ad hoc distiguũ tur administratores ab alijs clericis. ideo pri.l.auth. licẽtiã &c. & est i Auth. d eccl. ti. §. itẽrdicimᵘˢ: sed ò auth. psbyteros. quæ est de sanct. epis. §. psbyteros. colla. ix.
ᵉ Quoquo tempore nunquam]nec in di mensione veniant.
ᶠ Conferantur].s.ex necessitate iuris.
ᵍ Posteros]non ergo patri conceditur occupare ab intestato: & sic est hic spãle. ab 5 i castrẽ. vl qsi: vt ff. d castrẽ. pecu. l. ij. Itẽ 5. huic legi 5.eo.l.ij. circa prĩ. Sol. vt ibi.
ʰ Ed epalis dignitas. Ista auth. cor rigit l. C. q innuit epm esse sub patria potestate. Viuianus.
ⁱ Epalis dignitas]ad veniẽs filiosfamilias.
ᵏ Cõsularis] si filiᵘˢ familias sit cõsul, vl pfect. pror. vl pfectᵘˢ vrbi, vl magister militũ. vt subijcit, fit sui iuris: vt hoc legitur in auth. constitutio q de dig. §. j. coll. vj.
ˡ Militare.]soluit iᵘˢ patriæ potestatis.
ᵐ Liberare.] soluit iᵘˢ patriæ potest.
ⁿ A curia] .i. à curiali cõditione, à qua liberat quis p xij. dignitates q numerant j. de decu. l. fi. lib. x.
ᵒ Cum hoc].s.pmiũ suæ potestatis, &c.
ᵖ Honoratis].s.tñ si adhuc nõ sunt i administratione epa tᵘˢ, qd i duab. alijs est admissum. s. in cõsu latu, & i pficiatu, vt i cor. huiᵘˢ auth. & In q b. mo. iᵘˢ pa. po. so. §. filiᵘˢ cętetę liberat demũ qñ administrat, vt i d. l. fi. de decur.
ᑫ Præstet.]scilicet dignitas episcopalis.
ᑫ eorum.]scilicet episcoporum.
ʳ In potestatem.]scilicet episcopi.
ˢ Eos] s. episcopos. & est speciale hic, regulariter 5, vt ff. de adop. l. si pater filium. & Instit. qui mo. ius pa. po. sol. §. j.

ᵃ Alij autẽ clerici p clerica tũ & ex imũ tur à patria potestate in epalibus. vt c. si an nũ. in. fi. de iudi. lib. 6. vbi dicitur q in spiri tualibus filiᵘˢ non ẽ sub potestate pa tris.
ᵇ Inclusã desunt ĩ omnibᵘˢ, & erãt su pscripta sequentibus verbis vice glosſæ.
ᶜ vet. aut certę. que lectio est gestior.

eodẽ clericatᵘˢ gradu locoq; viuentes acqrere & hẽre potuerint, ẽt si i prĩs auiq; aut pauipotãte cõstituti sint, & adhuc supstites hẽant, tanq bona ppria vindicẽt: de his, si qñ eis libitũ fuerit, eis testãdi, vl donãdi, vel quolibet alio titulo alienandi libera facultate cõcessa: vt ea bona quoquo tpe [nunq ad diuisionem veniãt,] nũq fratrib. vl sororib. aut ex his genitis cõferant: sed ad eorũ filios, posteros, & quoscũq; ex̃neos hrdes peueniãt: nec à prĩb. auis, aut pauis, sed ab ipsorũ liberis tãq pcipua vindicent: & certè his lucro cedãt, q b. ipsi id peculiũ, vel inter viuos alienatione hita, vel mortis tpe vltima & iure cognita voluntate cõcesserint. Dat. V. Kalẽ. Apr.

IN AVTH. q̃ [illegible] dignit. §. palã. col. vj. consti. ix.

Episcopalis dignitas & cætera hic nominata liberant à patria potestate ad proficuum, non ad damnum. Saly.

Sed epalis dignitas soluit ius prĩæ ptãtis, sicut ẽt & cõsularis & pfectura sacrorũ ptoriorũ, & vrbicaria & magisteriũ militare: & oĩs dignitas valens liberare à curia, liberat à patria ptãte: cũ hoc quodcũq; cingulum suæ ptãtis pmiũ honoratis pręstet: ita tñ, vt filij eorũ post mortẽ auorũ recidant in ptãtem, ac si cõtigisset eos morte parentũ & non ex pręsenti lege suæ potestatis fieri.

IN AVTHEN. de eccle. titu.

B

§. itẽrdicimus. col. ix. cõst. vj.

Epi & cæteri administratores ecclesiarũ de bonis qsitis anteq habuerint administrationẽ, possunt facere testamentũ: sed de postea qsitis nõ possunt, nisi psumantur qsita nõ intuitu ecclesiæ, sed psonæ: puta ex testõ coniunctorũ vsq; ad quartum gradum, in pias tamen causas possunt expendere. Bal.

Licẽtiã hẽat eps, qcũq; ante epatũ pbatus fuerit habuisse. & qcunq; post epatũ iure cognationis vsq; ad quartũ gradũ ad eũ peuenerũt, ad quos voluerit vltima volũtate trãsmittere: Cæteris reb. alio mõ acquisitis ab eo, dñio ecclĩæ reseruatis: Nisi in vtilitatẽ ecclĩæ vl opera pietatis cõsumptæ sint. Eadẽ distõne hĩta in administratoribus cuiuscũq; loci religiosi. Itẽ si quis eps aut minister ecclesię moriat sine testamẽto, & successore legitimo vel lẽgitima: successio ꝯpetit ecclesiæ in qua constituti sunt.

C

IN AVTH. de sanct. epis. §. presbyteros. colla. ix. cõsti. fi.

De quasi castrensi peculio possunt clerici, licet in ptãte sint, tã inter viuos, q in vltima voluntate disponere, liberis & parentibus legitima portione seruata. Saly.

Presbyteros & diaconos, & subdiaconos, cantores, & lectores (quos oẽs clericos appellamᵘˢ) res quolibet mõ ad dñiũ eorũ venientes, hẽre i sua ptãte pcipimᵘˢ, ad siñtudinẽ castrensiũ peculiorũ: & donare cui volũt sm leges, & i his testari, licẽt sub parentũ ptãte sint: sic tñ, vt horũ filij, aut his ñ exĩtãtibus parẽtes eorũ ltimã ferãt ptẽ.

D

Ad similitudinem hospitalis Iotici cætera hospitalia priuilegiãtur. Bal. & Pau. de

A tit gl. j. ibi expsse. & dicit Ioã. And. in c. j. extra de testa. Bal.
ᵗ Licentiã.] hæc loquit in prælatis, sequens in alijs clericis.
ᵘ Probatᵘˢ.]ergo psumptio est p ecclesia, nisi ꝯ fuerit pbatũ sic. j. de dona. inter vir. & vxo. l. ẽt & ff. de dona. inter virũ & vxo. l. quitᵘˢ. & de an. leg. l. annua. §. fi. Sed ar. 5 j. arbitriũ tut. l. si defunctᵘˢ. Sed sm Azo & Ioã. hoc ipso pbat, q non probat contra. sic & j. qui te sta. face. pos. l. ij.
ˣ Habuisse.] scilicet episcopum.
ʸ Iure cognationis.] nõ exigit q successerit cognatus, sꝫ q potuerit succedere. vñ & si epo aliqs cognatorũ donauit iter viuos, idem puto. De quarto aũt gradu iõ ponit, qa vsq; ad gradũ illũ verisimile ẽ q habuit iure dilectionis nãlis. i. q rõne cognationis nãlis cõtigat. Nam à remotioribᵘˢ potiᵘˢ occasione rerũ ecclĩæ, q sanguinis hẽre vi: cũ ne mo iactare sua præsumat, vt ff. de pba. l. cũ de indebito. §. j. Sed Ioã. & Azo dicũt idẽ ẽt si nõ cognatᵘˢ det, si mõ nõ det gra beneficij sibi collati de bonis ecclesię. nã tũc est remuneratio loco bñficij collati. vt sic fiat ecclesiæ, vt ff. de peti. hæred. l. sed & si. §. ꝯsuluit. & hoc nisi pbet ꝯ ecclesiã. nã & i corpore nõ ẽ cognationis mentio: sed sic genere coniuncto. se cunda placet.
ᶻ Ad eum].s. epm.
ᵃᵃ Transmittere.]vel Iter viuos: vt arg. Instit. de leg. Fu. Ca. tol.
ᵇᵇ Alio modo.] sub p terquam sit dictum.
ᶜᶜ Presbyteros.] Hanc authẽ. legunt quidam j. eo. su per l. cum lege.
ᵈᵈ Clericos]Cleros dr sors, quia forte debet eligi: vt electus est Matthias, id est diuina electione, non alia notitia. Accur.
ᵉᵉ Ad similitudinẽ.] non per omnia, vt subijcit, sic tamen. &c.
ᶠᶠ Ferãt].s. p qrelã inoffi. testa. vt i Auth. vt cũ de appel. cog. §. & hęc quidem de parentũ. coll. viij. Tu dic condi. ex hac l. & sic nõ erunt 5. j. qui testam. fa. pos. l. fi. & j. de inoffi. testa. l. fi. & j. e. l. cũ lege. quæ dicũt in tali peculio cessare qrelã.
ᵍᵍ Maia.] Asy lotticus fuit primus hospitalariᵘˢ, & eiᵘˢ loco successit Yco, qui oĩum hospitalariorũ curã gessit. & multa priuilegia cõcessa sunt à principe & alijs rebus pertinẽtibᵘˢ ad eius curã: q p hanc l. cõfirmat. & tradit rõ ibi, val de &c. Secũdò dicit q pdicta hospitalaria & res eorũ oĩa habent priuilegia, q hẽt vel habebat maior ecclesia Constantinopoli-

ᵗ Cõcor. cum hac auth. c. 1. iuncta gl. super verbo. ante. extra de test. & in quãtum dicit, vsque ad quartum gradum, vide simile in c. te quisisti. iũcta glo. super verbo, à propinquo eo. tit.
ᵘ Cõcor. c. 1. iũcta glo. fi. de suc. ab in test. & c. 12. q. vi. c. pe. & fina.
ᵛ Idem l no. 115. §. sancimus.
ʷ vide ca. idecorũ. in gl. ante med. & ex de ætа. & qualita. vbi tract. glo. an sacerdotũ liberet à patria potestate.
ˣ Bart. in authẽ. ex cã. in 8. col. versi. secundo casu qñ quæris. j. de lib. o. te. tenet q hodie est locus querelæ in casu isto. idẽ tenet ipse I corpe istiᵘˢ auth. & sequũtur cõiter doct. & gl. in l. fi. j. de inoff. tes. testa.

ᵍ licentiam.]Ista auth. sñr corrigit l. C. q dicit epos & alios clericos testari posse & relinquere ex̃neis: qđ dic verũ de bonis acqsitis ante adeptũ epatũ. Pau. Et no. q hæc auth. loquit de sęcularibᵘˢ, nõ aũt de religiosis: qa illi nõ habẽt propriũ. sed vsum, nec testant, vt 5. u. j. auth. ingressi. & hoc sen-

nopolitana. Vlnia.
a Dispositionibus.] vt sportularum.
b Liberalitatibus].s. principum.
c Quibuscunq;.] in pteritũ & futurum.
d Téporibus].i.præteritum & futurũ.
e Metatorũ].i.militũ.nõ.n.milites i do mo religiosa debent hospitari,vt s.eo.l.j. & dñr metati.à metior metiris: quia in certas metas castra consiciebant, & fossis circundabant.
f Monasterijs].i.locis illis in quib⁹ sunt sitæ ecclesiæ.
g Omnibus] q sunt de iure ecclesiarum, vt ne pstent tributa.
h Eorũ].s.monasteriorũ,rebus dico ptinentib⁹ad curã ecclę.
i Vel ad eos.] & pertinentibus ad eos.i. ad curam eorum.
k Eũ].s.œconomũ.
l Eius].s.œconomi.
m Ad silitudiné] ptinet dico ad curã œconomi.s.ad silitudiné
n Qui].s.Zoticus.
o Dr. fuit ergo prior hospitalari⁹. oia q dé pdicta priuilegia, per hãc &c. Et hoc qd datur hospitali Zotici, datur & cũctis alijs.s. sanctæ Mariæ de Sãsoneñ. q est in Cõstãtin.vt i Auth. de ec. ti.§.ii.col.ix.& sic ad silitudiné Zotici dać alijs.& si hébit locũ
p Valde necessariũ.] vt illa priuilegia sint firma,q sũt reb⁹pstita
q Exinde.] id est ex rebus prædictis.
r Sustentatio].s.cõparetur, quod est j.
s Ecclesiasticis].i.ecclesiasticorũ virorum.
t Viri].s.œconomi.
u Eũ].s.œconomũ.
x Adipiscit].i.adeptus est defensor huius vrbis inclytæ.
y Iubem⁹. Creationes].s.in clerũ.
z Facultatem] repete,iubemus.
a Idemq;] q.d.quod dixi in clericis, hic i monachis. Alij dñt primũ casum de adscriptitijs,sm deagricolis: sed si est dñia.
b Prohibem⁹] sed adscriptitiũ dño voléte poterat. Seruũ autẽ etiã dño volente nõ

* ptochijs Metati vnde dicuntur.
* vet. icon omi.sũt qui affirment in quodam libro legi Niconis,quod nomẽ est eius qui Cõstantinopolitano orphanotrophio præfuit post Zoticum, teste Procopio de ędif.Iust.
* ptochijs.

cat. vel sic. Priuilegia hospitalibus retro cõcessa,hic cõfirmãtur, & noua cõceduntur: vt res hospitaliũ gaudeãt priuilegijs cõcessis,& cõcedẽdis rebus maioris ecclesię.Sal.
XXXIIII. Iidem. AA. Dioscoro. PP.

A Omnia priuilegia q̃ à retro principib. aut à nr̃a serenitate vel iudiciarijs dispõnib.[a] aut liberalitatib.[b] p singulis qbuscũq;[c] tpib.[d] ex ɔsuetudine vł cõstitutione, siue circa ius metatorũ,[e] siue i alijs qbuslibet reb. pstita sunt orphanotrophijs,siue asceterijs,vł ecclijs, aut ptochotrophijs,* seu xenodochijs, vel monasterijs[f] atq; cæteris oĩb⁹,[g] ac ẽt reb. iuris eorũ[h] ad curã œconomi* viri religiosissimi psbyteri & orphanotrophi, vł ad eos[i] q post eũ[k] loco ei⁹[l] successerint, ptinentib. ad silitudinẽ[m] Zotici btissimę memorię, q[n] prim⁹ hmõi pietatis officiũ inuenisse dicitur,[o] per hãc pragmaticã sanctionẽ firma illibataq; in perpetuũ custodiri decernimus.

Valde[p] etenim hoc vř esse necessariũ,cũ exinde[q] sustẽtatio[r] vł educatio orphanis atque egenis,& vsibus ecclsiasticis,[s] ac ptochotrophijs* vel asceterijs ɔpareť, domus etiã aliasq; res superi⁹ noiatas ad curã memorati viri[t] pertinẽtes,vł postmodũ quolibet mõ ad ei⁹ sollicitudiné, vł eorũ q post eũ[u] ad eiusdẽ orphanotrophij curã vocati fuerint pueturas: ad istar maioris venerabilis ecclię hui⁹ iclite vrbis oib. priuilegijs q̃ eadẽ scã ecclia vł nũc adipiscit,[x] vł postea merebit, ppetuo potiri pietatis ituitu dcernim⁹. Da. No.Ian. CP.*Marcia.A.Cos.

Cõstõ.xxxv.hic deest repetẽda ex ptermissis.f.9.col.2.uer.10.

Ascriptitij & censiti non possunt sine expressa voluntate dominorum clericari, vel solitariam eligere vitam.Saly.

XXXVI. Idem. AA.Sebasti.PP.

Iubemus ascriptitiorũ creationes[y] sm veteré cõstõné (nisi dñorũ possessionũ vñ oriũdi sunt, eiudés cõcurrerit ɔsensus) nulli[z] penit⁹ esse momẽti: sed eisdẽ fundorũ dñis, q faciẽdę creationi ñ (sicut dictũ ẽ) euidẽter ɔsenserint, ius ppriũ ad silitudiné cęterorũ colonorũ in suos ascriptitios exercẽdi, tãq si nulla creatio itercessisset, tribui facultaté.

Idéq;[a] hoc sup illis quoq; agricolis decernim⁹ obsuari, q cũ essent ascriptitiæ ɔditiõis nexib⁹ astricti, solitariã vitã videlicet appetẽtes, qbuslibet se se monasterijs ɔ volũtaté dño-

B rũ fũdorũ duxerit offerẽdos.

Seruus non potest in clericum ordinari, nisi libertas clericatum præcedat. Baldus.

Seruos sanè sociari clicorũ ɔsortijs, volẽtib⁹ atq; ɔsentiẽtib. dñis, modis oib. prohibem⁹:[c] cũ liceat eorũ dñis data pri⁹ suis libertate, licitũ eis ad suscipiẽdos honores clicorũ iter (si hoc voluerit) apire.

Litigator debet coram iudice comparere,non iudex coram litigatore: quia esset opprobrium & iniustum.Bald.

C Oés[c] pterea virorũ clarissimorũ puicias moderãtiũ sententijs[d] absq, vlla priuilegij dñia, (q tñ psidiali iurisdictioni subiecti sũt) siue epi, vł q libet clici, aut monachi, aut cuiuslibet cõdõnis sint, pariter[e] rñdere decernim⁹: nulla i posterũ viris clarissimis puinciarũ rectorib⁹ ad loca i q b. incusatæ psonæ cõsistũt, puenie di necessitate penit⁹ iponẽda; cũ ñ solũ legib⁹ verũ ẽt nãli[f] quoq. iuri cõueniat, quos res exegerit iudicialibus ad iudiciũ vocari[g] snĩjs, ñ ipsos iudi

D ces (q dictu ẽt iniustũ ẽ) ad subiectos deduci, sed per[h] datos ab his iudices ad cãę examinationem in locis vbi incusati degũt, procedere.[i]

IN AVTHEN. de sanct.epis.c.§.ascriptitios. colla.ix.constitu.si.

Ascriptitij possunt hodie clericari, per substitutum tamen debent seruire hoc dicit Bald.& Saly.

Adscriptitios[k] in ipsis possessionibus in qbus sunt ascripti, clericos etiã prçter voluntatem dñorum fieri permittimus: ita tamé, vt clerici facti impositam sibi agriculturam adimpleant,[l] subrogato aliquo, quem maluerint.

IN AVTH. de san.epis.§.si seru⁹.col.ix.cõst.si.

poterat. ergo ascriptitius non est seruus.
c Omnes].s.clericos.
d Sententijs].s.commonitorijs.
e Pariter] alĩs patẽter.
f Nãli].i. diuino.s. quo dr, Ois aĩa subdita sit regi quasi pcellẽti,& ducib⁹ tanquã ab eo missis. Itẽ & illud, Qui maior est vestrũ, hac tãquã minor. vñ licẽt magni sint clerici, tñ ẽt iure ciuili cõueniri pñt, vt ff.qs or. i bo. pos.ser.l.ij.§.si pses. & ar. i Aut.e.§.vcãt.
g Vocari].s.re & verbis, nõ i casib.vbi sit verbo tantum vocatio, vt ff.de in ius voc.l.sed & si ss.
h Per da.].s.dlegatos.
i Procedere.] sic ergo venire debent vocati inuiti: sed causæ examinatio fit in locis vbi degũt, iudice alij delegate causam:& sic soluit s. ẽ. eo.l.oés q.i prin. vbi dicebat eos nõ dẽre vocari ex puinciam suã. vel hic i magnis iudicib⁹, ibi i paruis. vł hic corrigit. vł hic in criminali, ibi i ciuili .vel veri⁹ ibi phibet eos vocari ex suũ psidatũ, hic in suo pmittit. Sed hęc hodie sunt correcta p auth.cã.& p auth. clicus.& auth. statuim⁹. q̃s hés s.e.l.oés.
k Adscriptitios.
Adscripti.] Non ergo alijs locis, qd notãdũ: & addit hic authé. illi legi.s. eo.l.qsqs.j. qa ibi volẽte dño tñ hebat.
l Adimpleant.] p se vł p aliũ, vt s.e.l.qsqs.j. & l.ad silitudiné. Itẽ pter volũtaté põt, vt hic. Sed an ɔ voluntaté dñi possit fieri clericus ? Qui-

Matt. 2 [illegible]

* Cõcor. cũ tribus auth.seq. 54. dist. c. si seru⁹ scienie. in fi.

dam, vt lr. q non: vt ar. ff. de procu. l. Pomponius. in fin. Sed dic ar. contra: vt in nouellis. eo. §. si ascripticius clericus &c.

SI seruus.] plana est. & diuide eã in tres partes. Secũda ibi, si vero ignorante. Tertia ibi, si vero seruus.

a Sciẽte.] No. patiẽtiã cõsensui cõparari, libertatis fauore. sic ff. ad municip. l. quoties. & j. ad Vellei. l. si sine. §. q si patientiã. & ff. de donat. inter vi. & vxo. l. si seruus cõis. & ff. loca. l. itẽ quæritur. §. si. Itẽ cõ. ff. de stat. ho. l. hõ lib. in fi. Solu. vt ibi. Nõ est ibi solu. sed dicas, ibi odiũ ei' q se vẽdidit ad precium participãdum: hic fauor ordinis. Accursius.

b Ignorãte.] s. q psumit: vt ff. de pb. l. verius. & j. q. mili. n. pos. l. sup seruis. lib. xij.

c Liceat.] i. licitũ ẽ. A.

d Probare.] i. q possiderit eũ vt seruum ante ordinationẽ. nã ille dẽt pbare se nõ esse seruũ, cũ non sit diu in libertate moratus: & bona fide. ff. de acq. poss. l. iij. §. si seruus. & hoc si secularis fit clericus: & sic hic loquitur. Si aũt monach' fit, puta q monasteriũ possideat eũ, & ego debeo pbare seruilẽ conditionẽ. i. eũ mei esse seruũ. vt i Auth. de monachis. §. hic aũt. col. j. Sed qd si est fact' sacerdos, vt i casu isti' authẽ. Rñdet, remanet sacerdos, sed peculiũ redditur dño. diaconus se reddat dño, vl aliũ seruũ p se æque bonũ, vt in decr. liiij. dist. c. si seruus absente. Si aũt eps sciuit, tũc in duplũ dño emendat, vt ea. dist. c. si seruus. Loquitur ergo hic in clericis vsque ad subdiaconatũ inclusiue.

e Tradatur.] aliàs reddatur. curialis vero redditur curiæ suę: liber vero clericus factus relinquens monasteriũ, tradatur curiæ: vt s. eo. auth. sed neq; curialẽ. q est s. & est hæc & superior i Auth. de sanct. episc. i §. si seru'. & illa in §. ascripticios. col. ix.

f SEruis. Vitam.] s. monachorũ. nõ ita si als fiebat clericus, vt s. l. pxi. §. quos. sed & illud ibi corrigitur p authẽ. si seru'.

g Quã.] s. fuit vtẽ. als, qd. s. iugũ. i eo. tit. §. sed hæc quidẽ.

h EPiscopalis. Liberat, scilicet omnino seruum.

Authen. hæc corrigit §. seruos in l. iubemus. & loquitur quando seruus clericatur: lex sequens cum authen. verũ. loquitur quã do monachatur. Salycetus.

SI seru' sciẽte [a] dño & nõ cõdiscẽte i clericũ ordinat' fuerit ab epo: ex hoc ipso q cõstitut' est, liber & ingenu' erit. Si vero ignorãte [b] dño ordinat' fuerit, liceat [c] dño itra anni vni' spatiũ & seruilẽ fortunã pbare [d], & seruũ suũ accipe. Si vero su' sciẽte vl nesciẽte dño (sicut dixim') iõ q in clero cõstitut' liber ẽ fact', ministeriũ ecclesiasticũ reliqrit, & ad sclarẽ vitã trãsierit, suo dño ad seruiendũ tradatur. [e]

Nota q cõsensus p aliquẽ pstitus cõtẽplatione certa causa finalis, tãdiu intelligitur durare, quandiu durat cã in esse. Bal. vel sic: Serui possunt cũ licentia domini monachari: sed vitam monasticã deserentes, ad prioris domini seruitutem restituũtur. Sal.

XXXVII. [Idẽ AA. Sebast. preto. pro.]

SEruis, si dñorũ fuerint volũtate muniti, solitariã vitã [f] pticipãdi licẽtia nõ denegẽt: dũ tñ eorũ dñi ñ ignorẽt. Quòd si seruis suis ad monasteriorũ cultũ migrãdi tribuerit facultatẽ, eorũdẽ seruorũ dñio, donec ijdẽ serui i eodẽ monachorũ hitu durauerint, spoliãdos esse cẽsem'. Alioq si relicta fortè vita solitaria ad aliã quãlibet sese cõditionẽ transtulerint, certũ est eos ad seruitutis iugũ, quã [g] * monasticæ pfessionis cultu euaserãt, reuersuros. Da. Non. Feb.

IN AVTH. de san. episc. §. sed hæc qdẽ. coll. i. ix. cõsti. ii.

EPiscopalis ordo liberat [h] à fortuna seruili vl ascripticia, sed nõ curiali, [i] siue officiali. nã & post ordinationẽ durat, ita vt p subiectã vl iterpositã psonã offm adipleat, nisi curię vel officio restituatur.

* monachicè.

r Vide distinctionẽ glo. si. in c. 1. ex de ser. nõ ordi.

i A curiali.] nisi per xv. ann. prius excesserit vitam, vt s. eo. q tu. authen. sed neque curialem.

k VErum.] etsi efficiatur seruus.

l Permanere.] hoc si dubia est eius conditio, alioquin, prout abbati videbitur, statum cucullã poterit ponere, & facere monachũ: vt i Authen. eo. §. si quis autem ad. & hæc est i Auth. de monachis. §. hinc autẽ. colla. j.

m REpetita.] No. bñ istã l. & ad hoc semper allegatur, q qñ iurisdictiões sũt distinctæ & limitatæ, nõ hẽt locũ progatio, & pone exẽplũ vt p Pau. de Ca. hic.

n Repetita.] nam & alibi hoc ẽ dictũ, vt j. de testa. l. cõsulta.

o Quos.] s. defensores. Accursius.

p Competit.] hodie etiã defensori ciuitatis: vt i Auth. de defen. ciui. §. interim. colla. iij. Immo etiã veteri iure defensori ciuitatis cõpetebat: vt j. de testa. l. oium. & j. de dona. l. i hac. & fit hæc publicatio sic, q a hæres institutus in testõ scripto à testatore vel alio priuato, vl sine scriptura, adit magistrũ cẽsus, vt illã scripturã, cũ ipsi testes sua sigilla recognoscãt, vl dicta testiũ in publicã scripturã redigãt. & erit plena amodo securitas, licẽt testes pereãt, vl prima scriptura, vt hic, & j. de test. l. ij. Sed quidam nuncupatiuũ tñ testñ dicunt publicãdũ. quia ergo modicũ lucri pro his dabatur, clerici cupidã hoc sibi vsurpabãt.

q Absurdum.] quod hæc lex remouet.

r Si peritos.] vt prohibita nõ faciãt: permissa autẽ à lege faciunt: vt s. eo. l. placet. & ideo scire leges debent: vt j. de leg. & cõst. l. leges. iiij.

s Disceptationem.] id est eorum quæ disceptabãtur in foro.

t Auri.] & etiam sacrilegium cõmittit: vt j. de cri. sacr. l. iij.

v SI quis ad declinãdam.] Ad eudem tiam huius l. vide c. si pr. de testa. lib. vj. & no. q directus titulus institutionis nõ subiacet Falcidię: & iõ dr hic, q ad declinandã legẽ Falci. testator vtebatur via directæ institutionis captiuorũ, vel pauperũ. Et idẽ in substitutione

chis. §. hinc aũt. coll. ij. cõst. v.

VErũ [k] & si ltimo, pbatus experimẽto monach' efficiat, euadet iugũ seruitutis. Debẽt. n. p triẽniũ anteq monachi efficiant, i monasterijs pmanere: [l] postea vero si monachi facti fuerit, liberi erũt.

Deest cõst. XXXVIII. deest & cõstit. XXXIX. ex ptermissis repetẽda, f. 9. co. 2. Ve. 23

Insinuatio siue publicatio testamẽtorũ dẽt fieri i vrbe corã magro cẽsus, nõ corã alijs iudicibus, nec ecclesiarũ defensoribus. Salj.

XL. [Idem AA. Archelao]

REpetita [m] [n] pmulgatione, nõ solũ iudices quorũlibet tribunaliũ, verũetiam defensores ecclsiarũ hui' almę vrbis, quos [o] turpissimũ insinuãdi vltimas deficientiũ volũtates gen' irrepserat: pmonẽdos * esse cẽsem', ne rẽ attingãt q nemini prsus oium * sm cõstõnũ pcepta, pterquã magro cẽsus cõpetit. [p] Absurdũ [q] eteni clericis est, imo ẽt opprobriosum, si peritos [r] se velit oñdere disceptationũ [s] esse forẽsiũ. Temeratoribus hui' sanctionis pęna quinquaginta librarũ auri [t] feriendis. Da. XIII. Kal. Decẽb. CP. Iustiniano. A. II. & Opiliano Cos.

Constitutio Gręca XLI. ex prætermissis repetatur. fol. 9. col. 3. πᾶσαν &c. Repetatur & XLII. fol. 10. col. 4.

Valet institutio facta de captiuis vel pauperibus in genere. nec vitiatur pp incertitudinẽ. Et in primo casu capit eps hæreditatẽ, & distribuat. In scđo vero casu si in loco sit aliqđ hospitale pauperũ, ptinet ad illud & si sint plura, ptinet ad pauperes. Si vero nulla, idem qđ in primo casu, vt eps capiat tanquã hæres, & distribuat, alienanda mobilia, & immobilia reseruanda. Et si nominata esset certa persona vel locus, ad illã pertinet, nec episcopus aliquid agere debet, nec debet aliquam vtilitatem sibi appropriare de talibus relictis. Pau. de Cast.

Additio.

† pare l. cõsulta. j. de testamentis.

Addi. remouẽdos. Publicatio testamẽti quò fiat.

* hominum vet.

Additio.

XLIII. Imp. Iustinian. A. Ioanni PP. A

SI quis ad declinãdã [a] legẽ Falcidiã, [b] cũ desiderat totã suã subãm ꝓ redẽptiõe captiuorũ relinquere, eos ipsos captiuos scripserit hæredes, ne videat̃ quasi icertis ꝑsonis hæredib⁹ ĩstitutis iudiciũ suũ oppugnãdũ reliq̃sse: [c] sancim⁹ eiusmodi & talẽ ĩstitutionẽ pietatis ĩtuitu valere, [d] & nõ esse respuẽdã. Sed & si pauperes q̃dẽ scripserit hr̃des, & nõ ĩueniat̃ certũ ptochotrophiũ, * vl' certę ecclĩæ paupes de q̃bus testator cogitauerit, sed sub incerto vocabulo pauperes fuerint hr̃des ĩstituti: similĩ mõ [e] & hmõi ĩstitutionẽ valere decernim⁹. Et si q̃dẽ captiuos scripserit hr̃des ciuitatis in qua testator larẽ fouere ac degere [f] noscit̃, ep̃s & œconomus hr̃ditatẽ suscipiãt, [g] & oĩmõ ĩ redẽptionẽ captiuorũ ꝓcedat hr̃ditas siue ꝑ annuos redit⁹, siue ꝑ vẽditionẽ mobiliũ seu se mouẽtiũ [g] rerũ sit: nullo penit⁹ ex hoc lucro, vel œconomo, vl' ep̃o, vl' sacrosanctæ ecclĩæ reliquẽdo. Si.n. ꝓp hoc à spãli hr̃de recessum est, vt nõ Falcidiæ rõ iducat̃: q̃uo ferãdũ est hoc, qđ in sacrũ venerit ꝑ Falcidiã vel aliã occasionẽ minui? [h] Vbi aũt † indistinctè [i] pauperes scripti sunt hr̃des, ibi xenonẽ [k] ci⁹ ciuitatis oĩmõ hr̃ditatẽ nãcisci: & ꝑ xenodochũ ĩ ægrotãtes fieri p̃rimonij distributionẽ, ſm qđ ĩ captiuis cõstituim⁹, vl' ꝑ redituũ annaliũ erogationẽ, vl' ꝑ vẽditionẽ rerũ mobiliũ, vl' sese mouẽtiũ, vt ex his res ĩmobiles cõparent̃, [l] & annu⁹ vict⁹ ægrotãtib. accedat. Quis .n. paupior est hoĩb. q̃ & inopiã tẽti sunt, & in xenone repositi, & suis corpib. laborantes, necessariũ victũ sibi non p̃nt afferre? Licẽtia [m] oĩno dãda & ĩ priore [n] & ĩ sc̃da [o] spẽ & actionẽ mbuere, & debita exigere: [p] vt ĩ captiuos vel in ægrotãtes cõsumant̃. Si.n. hr̃dũ eis [q] & i⁹ & nom̃ dedim⁹, sine [r] Falcidiæ tñ legis emolumẽto: necesse ẽ eos debita exigere, & creditoribus rñdere. Sin aũt [s] ampliores ĩ ciuitate xenones vl' ptochotrophia * sint: ne icerta videat̃ pecuniarũ datio, [t] tũc ei xenoni vl' ptochotrophio, q̃ paupior [u] esse dignoscit̃, easdẽ res vel pecunias assignari cẽsem⁹, hoc vꝫ discutiẽdo à viro reuerẽdissimo locorũ antistite, [x] & sub eo ꝯstitutis clericis. Sin ãt nullus xenõ in ciuitate inueniat̃: tũc ſm de captiuis sãctionẽ [y] ꝑ tpe œconom⁹ sacrosanctę ecclĩæ vl' ep̃s hr̃ditatẽ accipiat, & sine Falcidiæ rõne paupib. q̃ ĩ ciuitate sunt, vl' penit⁹ mẽdicãtib. vl' alia sustẽtatiõe egẽtib. eędẽ pecunię distribuant̃.

Hæc tũ oĩa locũ hẽre sancim⁹, qñ ñ certi xenonis vl' certi ptochotrophij, vl' certæ ecclĩę noĩatio à testatore subsecuta est, sed icertus est ei⁹ sensus. Sin ãt ĩ ꝑsonã certã venerabilẽ vẽ certã domũ respexerit, ei tñmõ hr̃ditatẽ vel legatũ ꝯpetere sãcim⁹, nulla Falcidiane cei hac pte ĩtercedẽte. In oĩb. ãt hmõi casib. cælesties iracũdias, sacrosẽtarũ rerũ administratores expectẽt, si qualecũq; lucrũ ex hmõi gubernationib. sibimet acq̃sierit, vl' si hoc cõmitti ab alio consense rint, [z] & non grauissima pęna & interminatione, qđ ꝓperã factũ est, studeant corrigere.

† IN AVTH. vt cũ đ ap. cog. §. si vnũ de p̃dict. col. viij. ꝯtl. xj.

Negligens redimere testatorem vel cognatum a carcere, eius successionem sperare nõ dẽt: quæ applicatur ecclesiæ, expendenda in redemptionem captiuorum, sãluo alio capitulo testamenti. partitur tamẽ minori xviij. annis. et qui propriã nõ habet pecuniã, põt vendere res captiui pro ipsius redemptione, q̃ cogitur habere ratũ. Bal. vel sic: Sperãs hæreditatẽ alicuius ex testõ, vel ab intestato, si nõ redimat illũ de carceribus cũ põt, et illa ibi moriatur, priuatur eius successione, & deuoluitur ad ecclesiam distribuenda in redemptionem captiuorum. Pau. de Cast.

SI captiui [a] alicuius liberi seu cognati [b] redẽptionem eius neglexerint: non solũ exhære-

cen-

---

tione directa ſm Bal. quẽ de hac materia vide pleni⁹ hic.

a Ad declinandam] idest ad euitandam.

b Legẽ Falcidiã]. s. dolo bono. & est similis dolus, vt ĩ Auth. vt lic. ma. & auia. in prin. col. iij.

c Reliquisse] ĩ testã, qđ faciant postq̃ redierint. Nã instantes nõ possent testari, vt ff. de testa. l. ei⁹ §. pri.

d Valere] sed nonne superfluit hæc ꝑ illã l. s. e. l. nulli? R. n: quia hęc ĩ istitutione: illa ĩ singularib⁹ relictis.

e Simili mõ.] & hoc vl' superfluũ per l. id qđ paupib⁹. s. e. sed & illud đ sigularib. relictis. Sed licẽt cuiter hoc mõ Falcid. iure istõnis, debita an euitat̃ Falcidia iure nãç, vt possit exhęredari fili⁹ vel p̃curat? R. nõ. nã q̃ vult deũ ĩstituer, & filiũ exheredare: aliũ ꝓ ꝯsilio q̃rat, & recipiat, non Aug. xvij. q. iiij c. si.

f Degere.] vbi đ lare s. dubitabat̃. sic & ĩ. eo. l. nulli. §. sinautẽ ꝑsona. & §. q̃ si testator. & ar. ff. de cond. & demon. l. quæ con ditio. §. cum ita.

g Se mouentiũ.] qđ de immobilibus? certe idem eadẽ rõne.

h Minui.] sic & De⁹ ẽt hęres ĩstitui, vt in Auth. đ ecc. ti. §. si qs ĩ noie. col. ix. & et le gari, vt ff. ad legẽ Falcid. l. j. §. ad municipiũ. Idem de aliquo sctõr. vt ĩ Auth. đ ecde. tit. §. si qs ãt vnũ sctõrũ & ĩ his oĩbus casib. vl' cessare Falcidia, cũ ad pias cãs sit relicta: vt ĩ Auth. de eccl. tit. §. si ãt hęres. & sic corrigit̃ l. illa. ff. ad l. Falci. l. j. §. ad municipiũ. q̃ pmittebat detrahi Falcidiã đ legato relicto deo. Vel aliud qñ deo aliud q̃si relinquit̃ ad piã cãm. Alij vt Ar. & R. dicũt q̃ tũc demũ cessãt Falcidia ĩ legato ad pias cãs relicto, qñ hæres fiut eõ rumax ĩ soluẽdo: & sic itelligũt dicta Auth. de ec. t. §. si autem hæres. colla. ix.

i Indistincte.] aliis,

* ptochiũ

Alijs bona potius q̃ ecclesię sunt relinquenda.

¶ Dic q̃ iste versi. & versic. seq. vſq; hodie correcti per vex. in §. si quis autẽ pro redemptio ne. in Authen. de ecc. ti. vbi dr̃ indistincte, q̃ est ĩ arbitrio ep̃i q̃uo velit tale relictũ distribuere: quod seruant ep̃i de cõsuetudine vt dicit Bart. hic.

Indiscrete.

k Xenonem.] quasi hæredem. & hoc q̃ß est vnus xenon. & alius nõ dicat̃ spectare ad se hæreditatẽ.

l Cõparent.] hoc est plus in paupertib⁹ q̃ in captiuis. q̃a ibi nõ emũt alię possessiões

m Licẽtia] oĩno dãda s. ep̃o vl' xenoni quos q̃ si hr̃des dicimus.

n Et ĩ pore] vbi captiui sũt hr̃des scripti.

o Et ĩ ij.] vbi paupes.

p Exigere.] s. ep̃m.

q Eis.] scilicet episcopis & œconomis.

r Sine Falcidiæ.] est ergo hæres noĩe, sed nõ re, vt Inſti. de fideicõ. hære. §. restituta. & ff. de cu. fu. l. pe. Hodie etiã si certa ꝑsona instituit̃, cessat Falcidia ĩ relicto ad pias causas, vt ĩ. dr̃.

s Sin autem amplio res.] id est plures.

t Datio.] s. relictũ à testatore vt detur.

u Pauperior.] Et pro dest paupertas, vt hic. & ff. đ trãs. l. cũ hi. §. ĩ ꝑsona. & §. si in annos. & ĩ. de op. lib. l. j. & ff. mã. l. si ꝓcuratorẽ. §. si ignorãtes. & ĩ Auth. đ ec. ti. §. si qs ẽt vnũ sctõrũ. col. ix. & vilitas ꝓdest, vt ff. q̃ & à q. l. si qs hũs. Arg. ĩ Auth. đ test. §. sancim⁹. col. vij. & fere ĩ oĩb⁹ delictis vbi grau⁹ ex vno delicto punit̃ ignobilis siue vilis, q̃ nobilis, vt ff. de icẽ. rui. nau. l. pe. di⁹. & de pen. l. capitaliũ. §. fi. & ad l. Cor. de fal. l. j. in fi. & j. ad leg. Fal. de pla. l. fi. & ĩ. vt nemo ꝑri. .u. l. ij. circa prin. Accur.

x Antistite]. i. ep̃o.

y Sãctionẽ]. s. e. ĩ pri.

z Cõsenserint] Nota aliquẽ puniri q̃a cõsentit malo, vl' q̃a ñ corrigit malũ, ac si ipse faceret. sic ĩ. de cõmer. & mer. l. ij. & ĩ c. ij. q. 7. c. negligere

a SI captiui] Hęc ẽ ĩ Auth. vt cũ de appel. cogn. §. si vnũ. de prędictis. col. viij.

b Seu cognati] alicu

ptochia, & sic dẽ cepi.

Pauperitas ꝓdest.

Vilitas prodest.

s Vide plana per Ang. Are. §. j. Insti. quib. ex cauſ. & ibi etiã Christo. Porc. & Iaſ. i suis additio. & Bar. in l. illicitas §. fi. ff. de offi. p̃si.

ius captiui redemptionem, &c.

a Etsi.] idest quamuis.

b Capitulis] Nota ergo quinq; spália hic. Primũ, q valeát legata, licèt nõ valeat testm̃: regulr̃ ꝯ: vt ĩ. de fideicõ. l. eã quã. Secũdũ, q id qđ auferť idigno, applicať ecclæ. sed regulr̃ ꝯ: vt ĩ. d his q. vt idignis. l. hr̃ditas. Tertiũ, vt q q nõ est dñs, ré capuus alienat, legis auctoritate pmittẽte. te gulr̃ ꝯ: vt ff. de acq. terũ do. l. traditio. Quartũ, qa minor xviij. an. nõ patiť hu iº l. pęnã. cũ alťs regulariter ét impuberes doli capaces ex delictis teneanť: vt Insti tu. de ob. q ex delic. §. pe. Quintũ, qa maior xviij. annis, minor. xxv. an. non restituiť. regulariter ꝯ: vt ff. de mino. l. j.

c Expendenda] scilicet hæreditas.

d Redimere supersedeát] loquiť forte de his q venit ad successioné. nec. n. dferť successio cuilibet redimenti: vt in furio ß liberis: vt ĩ. titu. j. authen. liberi.

e Accipiuntur.] sicq; concordat cum iure Longobardorum.

f Habere ratum.] nã qđ ltime est factũ, rescidi nõ dét: vt ĩ. de adm. tu. l. sancimº. j.

g Cvm lege Leonina] quã hés ĩ. eo. tit. l. sacrosãcte.

h Addito] .s. ea. l. i fi.

i Debeant] .i. possint.

k Exorta, & similem hés solõné vt nõ possint expugnari p q̃relã: vt ĩ. de inof. test. l. fi. §. i his itaq;. & ĩ. qui test. face. pos. l. fi.

l Scđm leges] .i. ꝯm legum solennitates: vt s. ti. j. l. gñali. (ta.

m Elogia] .i. testamẽ

n Sup his] .s. peculijs

o Subiacere.] hodie hmõi peculia .i. testaméta super his peculijs facta, vñr subiacere q̃relæ. vt in Authen. vt cũ de app. cog. §. & hæc qdé de parẽtũ. col. viij. & s. eo. auth. p̃sbyteros. q̃ qdã hic legũt. Vł dic vt ibi diximº in auth. p̃sbyteros. Itẽ in ep̃o alia rõne corrigiť hæc lex: quia cũ hodie sui iuris sit, vt s. eo. auth. sed ep̃alis. non põt habere peculiũ, vt ĩ. de inoff. test. l. fi. Nec tñ testari põt nisi de his rebus quæ dñr. s. eo. authen. licentiã. Accur.

dari pñt, sed ét lege denegať eis successio: etsi[a] fuerint scripti hr̃des, tñ valeat testm̃ i alijs capitulis.[b] Hæc ergo successio deferť ecclæ ciuitatis eius, expẽdẽda[c] .s. i captiuorũ redẽptioné. Multomagis si ext̃neos ĩstituerit, q redimere supsedeãt.[d] Excipiť minor 18. an. Qui ãt redimere studẽt, si pprias ñ héant pecunias, sup qbuslibet reb. ipsius i eã cãm recte ꝯhũt: ét si minores xxv. an. sint, maiores tñ 18. q tñ p maiorib. 25. hic accipiunť.[e] Et captiui si reuersi fuerint, coguñt habere[f] ratũ ꝯctũ. Eadẽ pœna est parentum, si redemptioné neglexerint liberorũ.

* *Deest cõstitutio XLIIII. ex p̃termissis repetẽda f. 10. co. 4. c.*

Testamenta facta super peculio quasi castrensi clericorũ, nõ subiacent querela inofficiosi. h. d. subiacent tamen conditioni ex lege vsque ad legitimam debitã filijs et parentibus: vt supra eo. auth. presbyteros quã quidam hic legunt. Bald.

XLV. Idẽ A. Ioãni præfecto prætorio.

Cvm lege Leonina[g] * viris reuerendissimis ep̃is & p̃sbyteris & diaconis peculiũ hẽre q̃si castrẽse cõcessum est, eo addito,[h] vt & i ipo testari possint: dubitabať, si hmõi testaméta déant[i] de inofficioso q̃rela expugnari, cũ de oib. psonis q̃ hmõi peculiũ meruerũt, eadem fuerat qõ exorta.[k] Sãcimus itaq; viris reuerẽdissimis ep̃is & p̃sbyteris & diaconis, q tale peculiũ quasi castrense possident, sup his tm̃mõ reb. q̃ quasi castrẽsis peculij sunt, nõ solũ vltima condere ꝯm leges[l] elogia[m] licere (qđ ex Leonina cõstitutione descẽdit) sed ét eorũ vltimas volũtates sup his[n] tm̃mõ hitas, de inoffĩoso q̃relę minime subiacere.[o] Da. Non. Febr. CP. Post consulatum Lampadij & Orestis anno II.

* Desunt Const. 46. 47. 48. & 49. ex p̃termissis repetendæ.

Clerici confessione vel pacto possunt renũciare priuilegio fori, ne decipiant cõtrahentes, & valet renunciatio, nisi cõtra eam sit lata pronunciatio, vel facta transactio. Bal. vel sic: Licitum est vnicuique renunciare iuri suo. h. d. secundum Bal.

L. Idem A. Ioanni P. P.

Si qs[p] in cõscribendo † instro sese cõfessus fuerit nõ vsurũ fori p̃scriptione pp sacerdotij p̃rogatiuã: sancimus ñ licere ei aduersus sua pacta venire,[q] & ꝯhẽtes decipere: cũ regula sit iuris antiq oẽs licentiã hẽre, his q̃ p se indulta sunt, renũciare. Quã generalẽ legẽ in oib. casib. obtinere sancimus, q[r] necdũ p iudicialem sñiam uel amicabilem cõuentionem sopiti sunt. Da. Kal. Sept. CP. post cõsulatum Lampad. & Orestis VV. CC.

LI. Idem A. Ioanni P. P.

Generaliter* sancimº oẽs viros reuerendissimos ep̃os, necnõ p̃sbyteros, diaconos & subdiaconos, & præcipue monachos, licèt nõ sunt clerici,[s] immunitatem ipso[t] iure oẽs hẽre tutelæ siue testamentarię, siue ltimę, siue datiuę[u] & nõ solũ tutelę eos esse expertes, sed ét curę ñ solũ pupillorũ & adultorũ, sed & furiosi, & muti, & surdi, & aliarũ psonarũ qb. tutores uł curatores à veterib. legib. dãť.[x]

p Si quis] .s. quidã sacerdoti, & conueni, q renũciaret priuilegio suo seu foro, & mihi corã alio iudice rñderet seu solueret, q̃riť nunquid sibi p̃iudicet? Et vř q sic. h. d. primò. Sed istať q̃rẽdo de rõne. Rñdet Imperator, q duplex est rõ. Prima, qa clericº nõ dét decipere ꝯhẽtes secũ. Scđa, q̃a regula iuris ẽ, q vnusquisque põt renunciare iuri introducto p se. Sed vlteriº instatur: nunqđ hẽat locũ in p̃teritis cõfessionibº seu renũciationibº? R. q sic, nisi i ꝯtrũ lata sit sñia. vł amicabilr̃ sit cõpositũ. Bald.

p Si quis] scilicet clericus, vel aliàs priuilegiatus.

q Licere venire.] immo vř licere, vt ff. de iur. om. iud. l. si conuenerit. q̃ est ꝯ. Sed hic fuit pactũ i scriptura redactũ: ibi ñ. Sed nõ valet, vt ĩ. de pact. l. pactum qđ bona fide &c. vel illa i actore, hæc in reo. Et hoc ñ valet, vt ff. de re. iur. l. si dét actori. Tu distingue an velit per pactũ iurisdictioné p̃rogare, qđ ñ põt nisi lite conte. vt i vi. an euitare: qd põt, vt hic. Fallit aũt hæc regula in multis casibº, quos dic vt ĩ. de pac. l. si qs i cõscribẽdo: vbi est hęc lex de verbo ad verbum, & quæ hic desunt, ibi supplebis.

r Qui] scilicet casus.

Generaliter.] Diuidiť i tres partes. Primò ponit dictũ suũ seu statutũ. Scđò declarat. Tertiò p̃rogat. Scđa ibi, eos tñ. Tertia ibi, & hoc nõ solũ. Bal. CASVS. in terminis talis est. Quæsitũ fuit ab Imperatore: Aliqui clerici sunt diaconi, & alij subdiaconi, vel cæteri clerici. nunqđ cõpelluñť subire tutelas vel curas eis delatas? R. Imperator q ñ. Sed nunqđ é verũ de curis ñ solũ adultorũ, sed furiosorũ, prodigorũ & cæterorũ? R q sic. Sꝫ istať q̃rẽs: põe q qdã sť clerici vagãtes p mũdũ, nũqđ illi gaudẽt p̃uilegio? R. Impator q nõ. Quartò istať q̃rẽs: nũqđ p̃dicta hẽant locũ in ciuitate Rom. & Cõstãtinop. R. Impator, q i oi loco vbi Xp̃s coliť. Bal.

s Nõ sit clerici] qa nec hoies vt i Aut. d monachis. §. j. & § si ãt vxoré. col. j. ꝯm quosdã. sed tñ si pquiras, minime eos ñ eẽ hoies ex auth. pallegata reperies. Tu dic, nõ sunt clerici .s. semp. qñq; .n. sunt, qñq; nõ.

t Ipso iure] nã & si intra ꝯstituta tpa 50 dierũ ñ se excusẽt, tñ p̃iudicãt sibi: qđ i alio ñ cõtigit: vt Inst. d exc. tu §. q ãt excusare. &c, vt ĩ. de ap. l. ciues & icolæ. ꝯm Io. hodie ãt ñ pñt eẽ nisi ltimi, exceptis ep̃is & monachis, q nec ltimi esse pñt, vt in Auth. e. §. do ãt amabiles. col. ix. vñ lege hic auth. p̃sbyteros.

u Datiuę] quæ datur à iudice.

x Dantur.] vt prodigo & illis q suis rebº superesse non possunt,

* al. Leoniana, in plerisque manuſ. ac vide num sit pars l. vltim. ĩ. de inoffic. testa.

† pars l. si quis i cõscri. ĩ. de pactis: hęc lex ñ procedit hodie in clericis, quia non possunt priuilegio fori renunciare c. si diligẽti. ex de foro comp.

* Ad hãc l. p̃tinet qđ scribit Cyprianº li. j. epist. ix. ne qs frater excedẽs ad tutelam vel curã clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, ñ offerretur p eo, nec sacrificiũ pro dormitione eius celebraretur.

Episcopi & monachi tutores esse ñ possunt.

Eos tñ clericos & monachos hmôi hêre bñficiū sancim⁹, q apud sacrosctās ecclīas vl̄ mo nasteria pmanēt ñ diuagātes, neq; circa diuina ministeria desides, cū pp hoc ipsum bñficiū eis idulgeam⁹, vt alijs oībus derelictis, dei oipotētis ministerijs ihęreāt. Et hoc nō solū i vetere Roma, vl̄ i hac regia ciuitate, sed i oī terra vbi cūq; Christianorū nomē colitur, obtinere sancimus.

IN AVTH. de sanct. epis. §. deo aūt amabiles. col. ix. psti. si.

Illi q nō cogūtur ad tutelā, sed spōte veniūtur ad ipsam, debēt volūtatē suā intra quatuor mēses declarare i scriptis. Bal. vel sic: Ad lītimā tutelā volēs admittitur clericus, nisi sit eps vel monachus. Salycetus.

PResbyteros, diaconos, aut subdiaconos iure cognationis ad tutelā vl̄ curā vocatos suscipe pmittim⁹, si tñ intra quatuor mēses ex quo vocati sunt, apud iudicē cōpetētē i scriptis declarauerint talē administrationē propria se volūtate suscepisse. Si qs aūt sic fecerit, nullū ex hoc pīudiciū circa alienā tutelā v curā patiaī. Epos aūt vel monachos tutelā alicuius personæ subire non permittimus.

Deest cōstitutio. LII. Vide praetermissa hic fo. II. col. I. in fi.

Mulierū dedicatarū raptores capite puniūtur, etiā si mulieres fuerint volētes, bona q; eorū quo ad pprietatē monasterio vel ecclesiæ ipsarū applicātur: vsusfructus aūt ipsis mulieribus dātur. & in flagrāti crimine reperti à psonis hic noīatis possunt occidi impune: socianteṡq; ipsos, cōsciȷ & ministri pœna hic scripta sunt puniendi. Salyc.

LIII. Idē. A. Hermogeni magīo offōrū

RAptores virginū, vl̄ viduarū, vl̄ diaconissarū, q deo fuerint dedicatæ, pessima criminū peccātes, capitis supplicio plectēdos eē decernim⁹: qd nō solū ad iniuriā hominū, sed ad ipsi⁹ oīpotētis dei irreuerētiā cōmittitur. Qui itaq; hmôi crimen cōmiserit, & q eis auxiliū tpe inuasionis pbuerit: vbi inuēti fuerint i ipsa rapina, & adhuc flagrāte crimine deprehēsi à parētib⁹ sctimonialiū virginū, vl̄ viduarū, vel diaconissarū, aut earū psanguineis, vl̄ tutorib⁹ seu curatorib⁹, cōuicti interficiant. Sin aūt post pmissum tā detestabile crimē aut potētatu raptor se dfendere, aut fuga euadere potuerit: in hac qdē regia vrbe tā viri excelsi pfecti ptorio, q gl̄iosissim⁹ pfect⁹ vrbi: i puīcijs aūt tā viri eminētissimi prefecti ptorio p Illyricū & Africā, q magri militū per diuersas nr̄i orbis regiōes, necnō vir spectabilis pfect⁹ Ægypti, & vicarij, & pcōsules, & nihilomin⁹ viri spectabiles duces, & viri clarissimi rectores puīciarū, necnō alij cuiuslibet ordinis iudices q i locis illis iuēti fuerit, sīle studiū cū magna solicitudīe adhibeāt, vt eos possint pphēdere, & pprehēsos i tali crīe post litimas & iuri cognitas pbationes sine fori pscriptiōe durissimis pęnis afficiāt, & mortis pdēnēt supplicio. Bona āt eorū, si hoc pmissum fuerit i sctimonialē vgīnē, q vl̄ i asceterio vl̄ monasterio dgit: siue eadē virgo diaconissa pstituta sit, siue ñ: eidē monasterio vl̄ asceterio vbi psecrata ē, addicanī, vt ex his reb⁹ & ipsa solatiū hēat, dū viuit sufficiēs, & res oēs sacrosctm̄ asceterium seu monasteriū pleno hēat dñio. Sin āt diaconissa cuiuscūq; ecclīæ sit, i nullo tñ monasterio vel asceterio cōstituta, sed p se degit: raptoris eius sub ba ecclīæ cui⁹ diaconissa est, assigneī, vt ex his facultatib⁹ ipsa qdē vsumfructū, dū superest, ab eadē ecclīa cōsequaī: ecclīa vero oēm pprietatem & plenā possessionē earūdē rerū nr̄o hēat bñficio: nemine vl̄ iudice vl̄ quaecūq; alia psona hæc audēte cōtēnere. Pœnas āt quas pdixim⁹ (.i. mortis & bonorū amissionis) cōstituim⁹, ñ tm̄ aduersus raptores, sed ēt p eos q hos comitati i ipsa iuasione & rapina fuerit. Cæteros āt oēs q pscij & ministri hmôi criminis reperti & cōuicti fuerit, vl̄ eos susceperit, vl̄ q cūq; opē eis tulerit, siue masculi siue fęminæ sint, cuiuscūq; cōditionis vl̄ grad⁹ vl̄ dignitatis: pęnę capitali tm̄mō subijcim⁹, vt huic pęnę oēs subiaceāt, siue volētib⁹, siue nolētib⁹ sctimonialib⁹ virginib. siue alijs sdictis mulierib⁹, tale facin⁹ fuerit ppetratū. Da. XV. K. Dec. CP. DN. Iust. PP. A. II. Cos.

Sponsus & sponsa sine arra possunt monasteriū ingredi. Itē vir & vxor

---

funt. vt l Authē. co. §. deo aūt. & Insti. de cura. §. furi. q Auth. l. q icipit. pbyteros.

a De relictis] sic ergo cessāte cā cessat & effect⁹. sic & j d hęret. l. j. & ff. de mi. l. j. & de test. mili. l. fi. & j. eo. authē. sed neque tu. & auth. si seruus ff. p soc. l. actione. §. itē si alicui⁹. & Insti. de execu. tu. §. itē hi q reip. & ff. de exe. tu. l. si duas. §. pe. arg. s. ff. de postu. l. j. §. sexū. sed ibi impulsiua: hic est finalis causa.

b PResbyte. Subdiaconos.] Hic no. q his. s. tm̄ q sūt in sacris ordinib⁹ cōstituti, datur Imunitas: ergo inferiorib⁹ denegaī. cōpellūtur ergo exorcistæ & alij esse tutores. Sed isti phīt esse lrimi volentes, sed nō testārij vl̄ datiui; eps aūt vl̄ monach⁹ nullo mō: vt j. e. authē. in fi. & I Auth. vñ hęc sumiī. §. do amabiles. co. ix.

c Vl̄ curā.] loquiī de cura furiosi vel pdigi, ad quā p l. xij. tabu. vocanī agnati. vt Inst. de cura. furio.

d Si qs āt sic fecerit] .i. si declarauerit hoc intra quatuor mēses. ergo si ñ fecerit, hoc pīudicat in alios sm Pau. & Py. Ir & Azo. & nos j. & dic, si qs āūt sic fecerit. i. si ita tutelā susceperit solēniter. nec. n. eā aliter suscipe dēt. nullū ex hoc &c. vt j. de excu. tu. l. volūtarię. & j. d his q spō. pub. mu. sub. l. ij. & iij. li. x. Itē nunquid susceptio vni⁹ excusat ab alijs, vt aīs tres tutelæ excusant, vt Insti. de exc. tu. §. itē tria? Rñ. sic, sm P. Sed tu dic suū priuilegiū excusare eū, non suscepționē hui⁹, sed per hanc susceptionē renūciatū nō vr̄ priuilegium: vt dictū est.

e RAptores. Diaconissarū] Idē i qualibet muliere. vt j. de rapt. l. j. Azo.

f Irreuerētiā] .i. p dei reuerētiā: sic & j. de hær. l. Manichęos. & hoc si ē l. i. j. aīs ad.

g Curatorib⁹] quodā hōs edicti) .s. p debitionē, vt negare ñ possint. sic & j. vt liceat vnicuique si. iu. l. ij. Sed ar. j. de iudę. l. null⁹. Sol. illud stātē est: istud spāle. Acc.

i Spectabilis. Nota q sunt clarissimi, & q spectabiles. Accur.

k Præscriptione.] om nē. n. honorē, & c. vt j. vbi sena. vl̄ cla. l. j.

l Diaconissa cōstituta.] & ita cōsecrata.

m Addicant] si petātur Itra annū: postea sit hēt fisc⁹, vt i auth. eo. §. si qs rapuerit.

n Plenā possessionē] .s. ciuilē, nō nālē: vt ff. de acq. pos. l. nāliter. in prin. Azo. Alij dīt eā ñ esse fructuariā, sed hēre vsūfructū, vt ff. de vsufru. l. defuncta §. fi. Tertij dīt p hāc l. q vsufructuari⁹ nullā hēt possessiōē prima i ior.

o Cæteros] Pręter seruos q cōcremantur: vt j. d rap. virg. circa fi. & q hic desunt, ibi suppleī i mfris. Acc.

p Capitali] nō. n. spoliēī dictis bōis: imo hēbūt bōa sui hēdes.

Causa cessante cessat effectus.

excolitur.

l Istā sol. sequitur Bald. & doc. hic.

Immunitas a tutela datur tātum in sacris cōstitutis.

pars l. j. j. de rapt. virgin.

al. in.

al. reuerentiam. & tūc legendum est in. i. contra reuerentiā.

excellētissimi.

Vide hodie ca. fin. extra de pfes. lib. vj.

al. adijciantur.

Iste tex. est singularis & non reperitur alibi sedm Bart. hic.

autem.

nunimo

etiam.

Deo nobis.] CASVS. Imperator dicit, quod fecit multas leges pro statu ecclesiarum, & adhuc paratus est facere, vt in casu pñti. vt ecce spōsus qui dederat arrhas, vult venire ad religionē. olī dās amittebat, recipiēs reddebat in duplū, vtrūq; hoc remouet, nā spōsus recuperat, itē illa nō reddit nisi simplū. Secūdo dicit. si vir vel vxor venit ad religionē, qui q intrat, hr pro mortuo, & sic mulier vl' ei⁹ hęres dotē rehabēt, vir vel hæres ei⁹ donationē pp nuptias: nisi erāt facta pacta de lucrādo altero præmoriēte: q nūc hnt locū ac si religios⁹ esset mortu⁹.

Hoc etiā.] CASVS. Pr debet filiū monachū īstituere, sicut ñ monachū. Scdō, q sic succedit ab itesta to sicut non monachus. Tertiō si post exeat de ecclia, res remanēt apud ecclā.

His ita.] CASVS. Tria dicit. Primò pcipit, q null' Iudæ⁹, hæretic⁹ vel Pagan⁹ hēat seruū Christianū, & si hēat ille sit ut catholic⁹ sit liber. Scdō, q si dñs postea fuerit cōuersus, nihilomin⁹ seru⁹ q̄uis iā remanet liber. Vltimo, quòd faciant iudices hęc seruari sub pœna. Viuianus.

a Properamus.] in animo. Accursius.

b Vir qdē sc̄timonia lē eligēs vitam Azo.

c Spōsa vero.] sclo renunciant. Accur.

d Duplum] id est duplicatum.

e Accepisse.] idē ē si qualibet alia legitima cā dirimat sponsalia vt ī. de spon. l. fi. §. is illud quoque.

f Et maritis.] In spōso & spōsa al[iter] sunt innouata: i maritis āt non. Nam, pro quia.

g Lege]. s. Græca. non aūt dicit de illa q est i Auth. c. §. spōsalib. & §. si vero cōstante. col. ix. q hocidē dicit qa illā p⁹ istā posuit.

h Ltime]. i. lītimo pacto, & est ibi figura hēdyadis, vt ibi, pateris libabat & auro .i. pateris aureis, nā pacti⁹ erat vir, si pdecederet mulier, se lucrari mediā dotē: & vxor si pdecedret vir mediā donōnē āñ nup. vl' pp nupt. Vl' dic ltime. l. cū vis labo rat inopia. & mrimoniū sit sine dote: nā tunc si pmoriat' vxor locuples, vel cū vir, & vxor supstes laborat inopia, exītib' tri b⁹ filijs vel paucioribus supestes succedit i quartā, vt ī. vñ vis &

vxor. auth. pterea. Vel pone mulierē fecisse pactū de lucrāda dimidia donōne pp nuptias, virū de lucrāda tertia parte dotis. dēt. n. reduci mai⁹ pactū ad min⁹, vt fiat ltimū: vt ī. de dona. añ nup. l. cū multæ. §. pe. Itē qd si ambo ingrediant'? Rñ. neuter lucrat' vt i Auth. c. §. si vero cōstāte. i fi. §. Sed qd si volūt ex cōsensu diuertere, & i sclo remanere? Rñ. ñ phr, nisi castitatis cōcupiscētia: vt i Aut. vt lice. ma. & auiæ. §. qa vero & ex cōsensu. coll. viij. Itē no. hic renūciantē sæculo haberi pro mortuo: vt i Auth. d nup. §. distrahunt', col. iiij. Sed ar. ō. ff. d verb. obli. l. ex ea parte. §. i isulā. Itē no. q hoc est verū, si alter vult q ali⁹ ītret, als ō, vt i auth. q ē ī. de repu. l. si cōstante. & auth. qd hodie. & in decr. n. n. pōt si voldt diuertere ex cōsensu nisi castitatis cōcupiscētia: vt in Auth. vt lic. ma. & auiæ. §. qa vō & ex cōsensu. [1] A. [1] Absolut⁹] p emācipationē puta. Acc.

k Quasi ingratū.] ob hoc ipsum, q intrauit monasteriū, exhēdari nō dēt. vt hic & in Auth. c. §. nullā. & §. interdicim⁹ āt parētib⁹. Sed qd si ante ingressum ingratitudinis cām cōmisit? Vl' q ñ possit exhæredari: quia talis īgressus oēm maculā abstergit, vt i Auth. de monachis. i pri. col. j. Vl' intellige illud de peccatis, de qb⁹ satisface re deo pt i monasterio cōstitut⁹. sed i nouella vl' dici, q īgratitudo purget' p introitū. [2] Itē q̄uo vouet hic filiusfam. nā voto nō dēt obligari, vt ff. d poll. l. si qs rē. §. xoro. q est ō. sed hoc corrigitur. vel hic sceptum: ibi ad aliquid dandum.

l Quartā.] q ē hodie triēs, vl' semis: vt ī. d inoffi. testa. auth. nouissima. Accursius.

m Parētū.] sed an cæteris agnatis vel cognati succedere pt? vt q nō: qa eorū cognatio est i cælis, nō in terris, vt in Auth. quo opor. mona. §. nō ingrediens. col. j. Sed dico ō. & qd dr, ñ hēt cognationē i terra, verū ē, vt ea occasiōe exeat monasteria ad colloquēdū. cognationē tñ annexā nālē retinēt, vt ī. d codic. l. fi. & ff. de reg. iu. l. iura. Sic ergo no. q ñ nocet mutatio stat⁹ ad succedēdū, vt ff. vñ liberi. l. n.

vxor saluo pacto dotis & donationis pp nuptias. hoc primo. Pater nō pt abstrahere filiū vel filiā de monasterio, nec hac occasione eū exhæredare: sed dēt filius vel filia hēre ltima, & est habilis ab intestato succedere. hoc secūdo. Nō licet Iudæo tñere mancipiū Xpianū, nec eū īpedire qui vult fieri Xpianus. Bal. vel sic. Pōt alter ex sponsis altero inuito religionē ingredi, & soluūtur sponsalia, nec p hoc aliquā pœnā arrharū patitur, qa nō videtur dissoluta eius culpa, sed ex iusta & ltima cā. Similiter alter ex cōiugibus pōt altero inuito religionē ingredi, & dissoluitur matrimoniū: nec p hoc aliquā pœnā patitur circa dotē vel donationē pp nuptias, quasi eius culpa matrimonium sit solutū: habetur tamē ingrediens p mortuo vel mortua, & sic vindicat sibi locū pacti vel statuti de certa parte dotis lucrandæ in causa mortis. h. d. vsq; ad §. hoc etiā cognitū. secundum Pan. de Cast.

LIIII. Idem. A Ioanni pfecto ptorio.

Deo nobis auxiliū pbente, oīa q̄ pro honore sanctæ ecclesiæ catholicæ ad dei placitū fieri pperam⁹, [a] legib⁹ cōstituere, & opib. adiplere desideramus. Et iā qdē multa cū ei⁹ auxilio statuim⁹, q̄ ecclesiasticæ doctrinæ atq; statui cōueniūt: i pñti vero hoc pia deliberatione duxim⁹ corrigendū, qd hacten⁹ ō dei timorē fiebat. Cognitū eteni nobis ē, q si qs spōsus vel spōsa p⁹ datas & acceptas arrhas voluisset se diuino deputare suitio, & à sæculari cōuersatione recedere, ac sc̄timonialē [b] vitā viuere, atq; i dei timore pmanere: cōpellebat' vir qdē [c] ea q̄ arrharū noīe dederat, amittere: spōsa vero [c] in duplū [d] id quod acceperat, reddere. qd nostræ mansuetudini religioni contrarium esse visum est. Vñ p pñtē legē i ppetuū valiturā iubem⁹, vt si qs spōsus vl' spōsa [desiderauerit [e] sæculi istius vitā contēnere, & in sc̄timonialiū cōuersatione viuere:] spōsus qdē oīa q̄ arrharū noīe, futuri cā cōiugij dedit, sine vlla diminutione recipiat, spōsa āt nō duplū (sicuti hacten⁹) sed hoc tm̄mō spōso restituat, qd arrharū noīe accepat, & nihil āpli⁹ reddere cōpellat', nisi qd pbata fuerit accepisse. [e] Nā & maritis [f] & vxorib⁹ q sclo renūciāt, iā anteriore lege [g] à nobis prouisum ē, vt siue marit⁹ siue vxor religionis cā à cōiugio recesserit, & solitariā vitā elegerit vnusquisq; eorū res suas recipiat quas p dote vel ante nuptias donōne pstiterat & hoc tm̄mō lucri noīe cōsequat' ab eo, qui solitariā vitā elegerit, qd debuit legitime [h] vl' ex pacto p causam mortis exigere.

Filiusfamilias inuito patre potest clericari & monachari. & retinet ius succedendi ex testamēto vel ab intestato: nec ob hoc potest reputari ingratus. Salj.

Hoc ēt cognitū nobis correctione nr̄a dignū esse iudicamus, vt si qs i parētū ptāte cōstitutus vel cōstituta, vel forsan hmōi iure absolut⁹ [i] vl' absoluta, elegerit se monasterio vel clero sociare, & reliquum vitæ suæ tps sc̄timonialiter degere voluerit: nō liceat parētib⁹ eosdē vel easdē [a] quocūq; mō abstrahere, vl' pp hāc tm̄mō cām quasi ingratū [k] vel ingratā à sua hæreditate vl' successione repellere, sed necesse sit eis oīmō, cū vltimā volūtatē suā siue p scripturā siue alio ltimo mō pficiūt, quartā [l] qdē portionē sm̄ leges nr̄as eis reliquere. Sin āt & ampli⁹ voluerit eis largiri, hoc eorū volūtati cōcedimus. Sin vero vltimā voluntatem parentes neq; testamento neq; alio vltimo elogio declarasse monstrati fuerint: oēm parentū [m]

[1] Adde q de iure canonico matrimonio nōdū consummato potest alter cōiugum altero inuito religionē ingredi, & licitū e't in sæculo manēti alteri se copulare. c. 2. & ca. ex publico. ex de conuer. coniuga. ea sdem personas. [2] Hoc est expssum in c. nō li ceat. 19. q. 3. Quid autē in irregularitate? vide gl. fi. in c. 2. ex. de apost. Monach⁹ an agnatis vel cognatis succedere possit.

Al. i sc̄timoniali vita.

Pro in clutis al. legitur, sæculi istius vitā contēnētes, sancti monialium conuersationem viuere.

a Hæredes.] filij. b Pertinere.] vt & in Auth. c. d san. epi. §. si monachus. & hoc si tenuit igressus. aliâs si exp̃ssum nõ valet, nec valet tacitũ. i. rerũ trãslatio: vt ff. de seruit. rust. prædi. l. item sic. §. qui habet haustum. in fin. c His] versus est iste. Accursius. d Tenorem.] Græcarum legum. vt j. ne Christianũ man. l. j. e Eripiant.] vt j. de hære. l. Manichæos. in fi. Sed vr hoc ꝯ Petrũ q dixit, Serui subditi estote dñis vr̃is, non tũ bonis & modestis, sed etiã dyscolis. Sed illud itellige dũ serui sunt n̄ ãt phibet eos fieri liberos p l. istã. & sic postea nõ essent serui. Acc. f Reduceř] Ar. ꝯ i Authẽ. vt nulli iudi. §. adulterã. col. ix. vbi vir recuperat vxorẽ. g Æternitas]. i. nos q sumus æterni. h Grauiter]. i. sapienter. Ignauiter. i. stultè. Accursius.

1. Pet. 2.

† Cõcor. cum hoc §. & seq. ca. 1. 2. & c. Iudæi. extra de Iudæ.

DE EPISCOPALI audientia, &c.

Supra de priuilegijs & officijs clericorum: nũc de iurisdictione episcopi quã habet i audiẽtia causarum & similibus, ponit, &c. Azo.

i De episcopali audiẽtia.] *ac si dicat, de iurisdictione episcopi.* k Curamq;]. *i. reuerendam sollicitudinem episcopi.* Accursius.



l Negotiatores] i. mercatores. subaudi, etiã si qui, &c. & dic nr̃am. i. principis. Solebãt. n. negotiatores qdã Christianos captos ab hostibus redimere, & exigebant vltra id qd dabant. Sed hodie nihil p̃ter p̃ciũ vel operã quinquẽnalẽ debent exigere, vt j. de postl. re. l. fin. & hoc vt fiat, Xp̃iani ep̃i puideãt, qb. verus cultus, &c. & supple. Itẽ prouideant adiuuare, &c. Vel lege sine suppletione. sic ergo statuiť hic mod⁹ i mercãdo. & sic est ꝯ. j. de Iudæ. l. nemo exter⁹. & ff. ad l. Iul. de annona. l. fi. Sol. sp̃ale est i mercatura hoĩum. Vel ibi nolebat vẽdere: hic sic. & ſm hoc pones hic casum in qualibet mercatura rerũ qb. hoĩes indigẽt ad viuẽdũ, & sũt venales: vt arg. ff. de offic. p̃fec. vrb. l. j. §. cura. & ff. de mu. & ho. l. fi. §. item epi.

Mercãdis rebus an possit mod⁹ illitui.

subam hr̃des [a] qb⁹ ab intestato cõpetit ſm leges nr̃as, sibi defendãt: nullo eis ipedimẽto ex sctĩmoniali cõuersatione gñando, siue soli, siue cũ alijs ad successionem vocẽtur.

A

Bona monasterio quæsita per ingressum, non reuocantur, licet ingressi ad sæcularem remeauerint vitam. Sal.

Hui⁹ aũt ppetuæ nr̃æ legis bñficia eos volum⁹ obtinere q ĩ monasterio vľ clĩcatu pseuerauerint. Nã si q eorũ, de qb⁹ p̃ntẽ legẽ posuim⁹, sctĩmonialẽ vitã elegerit, ad iclãrẽ autẽ cõuersationẽ postea remeauerit: iubem⁹ oẽs eorũ res ad iura eiusdẽ ecclĩæ vľ monasterij à quo recesserint, pertinere. [b]

B

Iudæus, Paganus, vel hæreticus nõ licet seruos Christianos hẽre: quinimmo statim liberi efficiuntur. Et nõ Christianus ad catholicam fidem conuersus, liber efficitur, nec dominus aduersus eum restituitur. Sal.

His [c] ita ĩ dispositis, repetita lege iubem⁹, vt null⁹ Iudæ⁹ vel paganus vel hæreticus seruos Christianos hẽat. q si inuẽti in tali reatu fuerint, sancimus seruos omnibus modis liberos esse secundùm anteriorẽ nostrarũ legũ tenorẽ. [d]

C

In p̃nti aũt hoc ampli⁹ decernim⁹, vt si qs ex p̃dictis Iudæis, vel Paganis, aut hæreticis habuerit seruos nondũ catholicæ fidei sctĩssimis mysterijs ĩbutos, & p̃dicti serui desiderauerint ad orthodoxã fidẽ venire: postq̃ catholicę ecclĩę sociati fuerint, i libertatẽ modis oĩb. ex p̃nti lege eripiãť: [e] & eos tã iudices puinciarũ, q̃ sacrosanctę ecclĩę defensores necnõ btĩssimi ep̃i defendãt, nihil p eorũ p̃cijs penit⁹ accipientibus dñis. Quod si forte posthac ẽt ipsi dñi eorũ ad orthodoxã fidẽ cõuersi fuerit, ñ liceat eis ad seruitutẽ reducere [f] illos, q eos ad fidẽ orthodoxã p̃cesserũt. Sed si qs talia vsurpauerit, pœnis grauissimis subiacebit. Hæc igiť oĩa, q̃ pietatis itvitu nr̃a sanxit ęternitas, [g] oẽs iudices, & religiosissimi antistites siue Africanæ diœceseos (i qua maxime hmõi vitia frequẽtari cognouim⁹) siue aliarũ puinciarũ grauiter [h] & studiosissime obſuari pcurẽt. Nã ꝯtẽptores hui⁹ legis, ñ solũ pecuniaria mlcta, sed ẽt capitis supplicio feriẽť.

D

A

TITVLVS IIII.

DE EPISCOPALI [i] AVdiẽtia. & diuersis capitulis quæ ad ius curamq; [k] & reuerentiam pertinent pontificalem.

B

In qualibet mercatura debet seruari modus in precio, et hoc dẽt p ep̃m taxari. Bal. vel sic. Ad curã ep̃i ptinet prouidere vt panis & res ad victũ necessaria moderato precio vẽdãtur. sic Cassiodo. li. 9. c. 9. et li. 11. c. 12. hac videtur huius legis s̃nĩa. quamuis in Cod. Th. li. 13. titu. 1. l. 5. in aliam prorsus sententiam hæc lex scripta esset.

I. Impp. Valentinian⁹ & Valens. AA. ad Iulianum comitem Orientis.



Egotiatores, [l] si qui ad domũ nr̃am pertinẽt, ne modũ † mercãdi videanť excedere: Xp̃iani [m] (qb. [n] ver⁹ cultus est adiuuare pauperes, & positos in necessitate) prouideãt [ep̃i.] [o] Dat. XV. Kalend. Mar. Constantinop. Valentiniano & Valente. AA. consulibus.

C

Clericus ante definitiuã s̃nĩam frustratorie appellans punitur in 50 libris argenti: q̃ pœna non applicatur fisco, sed debet pauperibus erogari. Bal. Sal. & Pau. de Cast.

II. Iidem. AA. ad Claudium. PP.

SI cleric⁹ [p] * ante definitiuã s̃nĩam frustratoriæ dilationis cã [q] ad appellationis auxiliũ conuolauerit, multã [q] 50. librarũ argẽti, quã ꝯ hmõi appellatores sanctio [r] gñalis imponit, cogatur expendere. [s] Hãc [t] ãt nõ fisco nr̃o volumus accedere, sed pauperib⁹ fidelr̃ erogari. [u] Dat. 6. Id⁹ Iul. Valentinia. N. P. & Victore Conss.

D

In diebus Paschalibus non debent captiui in carcere detineri, nisi detineantur pro crimine enormi, vel nisi sint delinquere assueti. Bal. & Pau. de Cast.

III. Imppp. Valẽtinian⁹. Theod. & Arcad. AAA. Neotherio. PP.

m Christiani] i. s. ep̃i. Alij habẽt Chr̃ianos & i fine hẽt ep̃os. & tũc plana est littera. n Quibus] i. s. ep̃is ſm vtrunq; modũ. Acc. o SI cleric⁹.] Quæriť, quare hoc sit dictũ i clerico: & an idẽ sit i laico? Voluerũt qdã dicere q non est idẽ in laicis, qd in clericis, qa ab eis maior exigiť honestas: qa cui pl⁹ cõmittiť, ab eo plus exigiť: vt no. s̃. tit. j. l. p̃sbyteri. Tu dic ꝯ. nã iõ poniť i clericis qa i eis magis dubitabatur. nam credidisset forte aliqs, q occasione priuilegiorũ q cõcessa sunt clericis, forte istud esset concessum qd remouet hæc lex: sed vr̃ hunc clericũ nõ dẽre puniri. cũ appellatio ñ teneat: vt j. quo app. ñ re. l. ante s̃nĩę. & ff. d ser. exp. l. si vẽditor. & j. si mãci. ita fue. ali. l. ea q dẽ. sed certe licẽt nõ teneat appellatio, pœna tñ nõ deerit. & p hoc. ff. ad legem Cor. de fal. l. si quis. Accursius. p Cã.] qd p̃sumiť sp̃, ſm Io. & ſc appellatio ñ valet: vt j. quorũ ap. nõ rec. l. abstinẽdũ. & j. ad l. Cor. de fal. l. fatis. & sic no. nõ appellari ꝯ in legẽ ante s̃nĩam definitiuam: vt hic, & j. quorũ ap. l. ante. nisi i casib. vt ff. de appel. la. reci. l. ij. Sed aliud ſm canonẽ. vt xj. q. j c. q cũq. & ex de ap. l. cũ sit Romana. Ac. q Multã] i. proprie poniť: vt ff. de verbo. signi. l. si qua pœna. & l. aliud. §. j. r Sanctio.] quę est j. quo. app. non reci. l. ab executione. in fi. s Expendere]. i. soluere: vt j. t Hanc]. s. pœnam. u Erogari] sp̃ale ẽ hic aſs fisco: vt j. de mõ mul. l. multarum. Et no. circa hãc l. ſm B. q aſi li. ꝯtest. loc⁹ ẽ recusatiõi: vt j. d iudi. l. aptissimi. In med. ñ ẽ loc⁹ remedio ſm ll. vt j. de sen. & i ter. om. iud. l. fi. & i palleg. l. aptissimi. & hic i fi. loc⁹ ẽ appell. vt j. d appel. l. eos. Et dic erogari ab ep̃o, & sic facit ad tit. Ac.

† Aliàs additur rectores.

Diues pl⁹ obligatur q̃ pauper.

† Aliàs cõmodũ.

* deest vbiq;. sed subauditur.

* C. T. 11. 36. 20.

Nemo.

NEmo.] CASVS. Dieb⁹ Pascalib⁹ cōsueuit Imperator p-mittere scarceratos stare ex̄: qđ mādat aliis iudicib⁹ faciēdū p l. istā, etiā sine alio spāli mādato. Scđò excipit quosdā i maximis criminib⁹ cōstitutos, q stabūt semp intra carceres. Tertiò dicit q ēt illi q debēt stare ex̄ carceres, ita demū stēt si illa crimina ñ ɔmiserit nisi semel.

C. T. 9. 38. 8.

a Deinceps.] scilicet iudex. Accursius.

b Affat⁹] .i. rn̄siones vl' rescripta, q tarde dam⁹ qnq; cū sumus aliis attēti: vt i Aut. de appel. §. j. col. iiij.

al. sed exequanť

c Cōsueuim⁹.] nō in tuitu psonæ, vel spāli progatiua: qa tūc nō igrediť psonā, vt Instit. de iu. nat. §. sed & qđ pri. Inspiciť ergo consuetudo, vt ff. de pig. ac l. vl' vniuersorū. & de fer. l. psides. & j. de fer. l. puīciarū. & ff. qđ cū eo. l. fi. & de leg. j. l. si seru⁹ pluriū. §. fi. Sed argu. contra. ff. de re. co. l. j. §. si desun. &c.

d Paschalis.] qui. s. dies dr p 7. dies añ, & p 7. post, vt j. đ fer. l. oēs. ij. Accursius.

e Sed ab his.] q̄ dicta sunt. s. pxi. resp. Ac.

f Secernimus] .i. excipimus.

g Sacrilegio.] sacrilegus est ille, qui sacrū subripuit, siue de loco sacro siue ñ, vt ff. ad l. Iu. pec. l. sacrile.

h Stupri.] q̄ dr̄a sit i ter hæc tria, hēs. ff. ad leg. Iul. de adu. l. stuprū. per totā legē. & l. si adulterium.

i Adulter violatorque.] pro eodem ponuntur hæc duo, cū dixit de adultero.

k Parricidaq;.] q occidit patrē vl' aliquē de parētibus suis ex linea ascendenti vel descendenti.

l De dño] .i. à dño.

m Nō dēt] nā frustra inuocat aliquē qui i eū cōmisit, vt hic & ff. dmi. l. auxiliū. i fi. ff. de ri. nup. l. filio. §. si ignominiosam. & i Auth. vt lic. ma. & auī. §. qa vero ita ɔpetuntur. coll. a. viij.

n Cōcludim⁹] .s. aliis quibus permittimus.

Hæc lex i scriptis exēplari. nō habetur: & puto eā prorsus expūgendā, cū sit pars l. 2. j. de of. Præt. nec ad hunc tit. pertineat. i vno exemplari eam reperi ad marginē adscriptā more authentica rum. Contius.

NEmo * deinceps [a] tardiores fortassis affat⁹ [b] nr̄æ perēnitatis expectet, exequātur * iudices, qđ īdulgere cōsueuim⁹. [c] vbi primus dies Paschalis [d] extiterit, nullum teneat carcer inclusum, oīum vīcula dissoluanť. Sed ab his [e] secernim⁹ [f] eos, à qb⁹ cōtaminari poti⁹ gaudia lætitiamq; cōem, si dimittanť aīaduertim⁹. Quis. n. sacrilego [g] dieb⁹ sc̄tis indulgeat? qs adultero, vel stupri [h] incestive reo tpe castitatis ignoscat? qs non raptorē virginis in summa quiete, & gaudio cōi psequať instāti⁹? Nullā accipiat vinculorū requiē, q quiescere sepultos quadā sceleris imanitate ñ sinit. Patiať tormēta veneficus, malefic⁹, adulter, [i] violatorq; monetæ, homicida, parricidaq; [k] qđ fecit, semp expectet. reus etiam maiestatis de dño [l] aduersus quē talia molitus ē, veniā sperare nō dēt. [m] His ergo tali sub astrictione dānatis, indultū nr̄æ serenitatis eo p̄cepti fine cōcludim⁹ [n] vt remissionē veniç, crimina [o] nisi semel ɔmissa [p] nō habeāt: nec in eos liberalitatis augustæ referať humanitas, q ipunitatē veteris admissi ñ emēdationi poti⁹, q̄ cōsuetudini [q] deputauerit. D. K. Maij, Arcadio. A. & Bautone. V. C. Cōs.

IIII. IMPERATOR.

TRes † tm̄mō p̄tores electæ opinionis i hac vrbe p singlos annos iudicio sena t⁹ p̄cipim⁹ ordinari: q cōpetētes cās & debitos act⁹ integre disceptaŕ atq; retractaŕ dēāt.

o Crimina.] scilicet minora.

p Commissa.] id est delicti commissi.

q Consuetudini.] no. q duæ vices faciunt cōsuetudinē. Sed ɔ ex̄ de cā pos. & propri. c. cū ecclesia Sutrina. ibi. nec ex eo q clerici antedicti &c. Solu. hic in criminalibus. aliàs non inducunt cōsuetudinē, nisi p̄scripto incideret, vt ibi. & no. de licta iterata plus puniri, sic & ff. de iure pat. l. j. & ff. de pœ. l. aut dānū. §. quisquis. & j. ad l. Iul. de vi. l. seruos. §. si. & j. de ser. fug. quicūq;. & arg. ī. ad Vell. l. si mulier. §. ij. & de bo. q libe. l. fi. §. vbi aut pueriliis. & ff. de leg. j. l. fideicōmissa. §. si qs decē. & i Auth. de defen. ci. §. fi. col. iij. & ff. de vac. mu. l. j. §. j.

Mimæ & meretrices non debent induere habitū mulierū Deo dedicatarū. Sal. & not. scdm Bal. sup hac l. inter habitū meretricalē & mat vmonialē esse distīnē: & sō possunt cogi meretrices portare aliquem habitum distinctū, vel aliquod signum. Bald.

V. Imppp. Theodo. Arcad. & Honor. AAA. Rufino præfecto prætorio.

MImæ, [r] * & q̄ ludibrio corpis sui q̄stū faciūt, publicè hitu [s] earū virginū q̄ deo [t] dicatæ sunt, nō vtantur.

Ad cōdēnatū dēt mitti p̄sbyter ad audiēdū pœnitētialē eorū cōfessionē. Bal. vel sic: Seniores p̄sbyteri ad cōfessiones audiendas debent deputari. h. d. Sal. Adde q cōfessio ista priuata nō probaret in iudicio, quia cōfitentur tanquam deo nō tanquam homini, vt extra de offic. ordi. c. si sacerdos. Bald.

VI. Impp. Arcad. & Honori⁹. AA. Gennadio præfecto August. (al. PP.)

ARchigerōtes, [u] * diœcetæq; [x] ergasiotanorū [y] † non nisi Christiani dirigantur: [z] quod [a] officium tuū sollicitis [b] obseruet excubiis. [c]

Dānatos ad suppliciū nemo pōt eximere: sed si ipa suspēdantur, appellandi arbitriū nō denegatur. Bal. Vel sic, Damnatos ad mortem nemo pōt eximere de manibus famulæ. aliàs puniuntur. etiam si sint clerici qui hoc faciant, nō solum per iudicem, cuius iurisdictio est offensa, sed etiam per episcopum eorum. potest tamen quilibet appellare pro talibus. & hoc modo impedire executionem fieri secundum Pau. de Cast.

VII. Iidem AA. Eutychiano.

ADdictos [d] † supplicio, & p criminū imanitate dānatos nulli clericorū vel monachorū, eorū [e] ēt quos synoditas * vocāt, p vim atq; vsurpationē vindicare [f] liceat ac tenere, sed & reos ad locū pçnç sub [g] psecutione * pgētes [h] null⁹ teneat aut defendat: sed sciat se cognitorʒ o librarū auri multa, & primates [i] officij capitali esse sn̄ia feriēdos, nisi vsurpatio ista vindiceť. [k] at si

r Mimæ.] id est ioculatrices fœminæ, & mimi mares.

s Habitu] .i. nō portent vestes monialium. Accursius.

t Deo dicatæ sunt] & hoc ad curā epi ptinet: & est gn̄alior hodie hec phibitio. vt i auth. e. §. fi. col. ix. A.

u ARchigerōtes.] i. archipsbyteri. ab archos, qđ est priceps, & gerō, senex q̄si maiores & seniores sacerdotes q sūt archipsbyteri. Alijdicūt. i. archiepi. Vl' dic .i. mino. sacerdot. A.

C. T. 16. 7. 12.

Cōcor. c. cū decoré. in gl. 1. circa med. ex de vit. & ho. cle.

x Diœcetæq;] .i. diacones, fm quosdam. Vl' dic. i. epi sic dicti à diœcesi. Vel dic, id est alij sacerdotes.

y Ergasiotanorū,] erga. i. opera. siotanorū .i. metallis. hoc ē eorū q dānati erāt ī metalla. q Xp̄iani erāt.

z Dirigant] vt eis ɔfiteant pctā, & isti illis pçnitētiā indulgeāt.

C. T. 14. 27. 1.

a Quod officiū tuū.] o tu præfecte prætorio, cui missa fuit hęc lex.

tlic i manus. & C. Th. nec placet qđ quidā emendare tentant ergasiotarū. vt legatur, nomen est collegiatorū quorundam. vide Alc. li. dispū. 3. c. 18.

b Sollicitis.] nā dēs mittere oīb. epis qui sunt sub tua diœcesi, vt hæc obseruēt. Ac.

c Excubiis] .i. vigiliis. Accursius.

ADdictos.] CAS. Quidā religiosi p vim auferebāt dānatos dū ducebanť ad furcas, qđ hic prohibetur. Scđò, qa iudex ciuilis puniť nisi ipse punierit dictos religiosos q si ñ pōt referas ad principē. Tertiò q epi debent corrigere tales clericos ne talia faciāt: alš eorū ē piculū. Quartò, q tā dānati, q̄ alij p eis possint appellare intra tps legitimum, olim biduū vl' triduū, hodie decem dierum.

C. T. 9. 40. 16. & 11. 30. 57

* sic oēs manus. & Azo. & C. T. 11. 30. 57. sed in e. C. T. 9. 40. 16. legitur cœnobitas.

* al. prosecutione. i aliquot manus. & C. T. rectissimè.

d Addictos] .i. deditos, vel deputatos, vl' cōdēnatos, vl' iudicatos vt dānē ē ad mor.

e Eorum] repete, nulli, & dic synoditas. i. qui præsunt synodis vel congregationibus, vt prælati.

f Vindicare.] scilicet auctoritate sua.

g Sub persecutione.] ideo dic persecutione, quia cùm tales ducūtur ad supplicium, multi sequūtur eos, maxime praui.

h Pergētes] & 16 qa cū pergunt, quilibet dēt eos verberare.

i Primates.] id est maiores officiales curię.

k Vindiceť.] not. clericū puniri à iudice ciuili cessante priuilegio fori pp criminis enormitatē, vt & j. vbi se. vel cla. l. j. & hoc

& hoc cum punitur in patrimonio suo. In persona autē nō A punitur nisi prius ab episcopo spolietur: vt s. tit. j. authē. clericus. & est lex ista de verbo ad verbum. j. de ap. l. addictos.

a Nostram] scilicet imperatoris.

b Vt cætera.] quæ eis commissa sunt.

c Redūdabit] .s. hoc.

d Si quid] .i. aliquid.

e Ipsi] .s. episcopi.

f Quibus] s. dānatis. Vel dic et clericis, vt appellēt p dānatis etiā eis inuit°. vt ff. de ap. l. ñ tm. Nec ob. q. cl'ici non debēt iteresse cāæ sanguinis, fm canones: qa ñ itersunt vt iponat pœna: sed vt ñ iponat. c. infam. ex ne cler. vl' mo. Itē solum appellant, nō exercent. Accursius.

g Si tpa suffragan.] Oli biduū vl' triduū, hodie x. dier. vt i auth. d ap. i pri. col. iiij.

h Si q] .s. ñ subditi ci° iurisdictio ni als' i eū cōpromittere ñ pñt: vt ff. de arbi. l. sed si i Eun. §. j. Itē poñūt q dā q. tūc laici: nā clici nō pñt declinare iurisdictionē sui epi: vt ar. i Auth. de san. epi. §. œconomos āt. i fi. §. coll. ix. Et hoc dñt et gdā decretistæ. sed ñ pt p bari p legē vl' canonē aliquē. qa ille §. œconomos. loquit' i spāli casu reddēdæ rōnis. sed fm Loth. & fm hęc iura eps nullam hēbat iurisdictionē, vt s. tit. j. l. cū clericis. & l. oēs q. & l. iubemus. §. fi. Et sic fm eū ñ ē necesse pdicta sic exponi: sed nō vē bñ dixisse, qa et fm iura ciuilia hēbat iurisdictio. j. e. l. epale.

i Legis] .i. religionis.

k Antistitē] .i. cōpromissarium iudicem.

l Nō vetabunt] Sicut nec apud quēpiā extraordinariū iudicē. Et dic nō vetabunt, immò pmittit' eis: quia qđ nō phibet, pmittit', vt ff. q. ex ca. ma. l. nec ñ. §. qđ eis igt.

m In ciuili.] nā i criminali nō sic tenet, vt ff. de arbi. l. nō distiguem°. § Iulian°.

n Spōte] immo postquā cōsentiunt, ex necessitate iā cōpellūtur. Sed dixerunt quidā ɔ̄, q. episcopus residet sponte inter eos qui eum elegerunt & non cogitur sententiā dicere, licèt cæteri arbitri cogātur, vt ff. de arbi. l. iij. §. j. Vel dic inspecto initio: quia nō cogitur recipere inuitus per allegatā legem.

o Quod.] scilicet iudicium.

p Abfuisse] si hēs affuisse, subaudi, coactè. & est sic. ff. de iu. l. ij. i pri & de auct. & cō. tuto. l. j. §. fi. Vel si hēs absuisse, tūc dic nunq̃ i eos cōsensisse, vl' etiā si cōsenserit, tpe sñiæ est vna pars absens. Nā nō valet sñia altera parte absente plata, nisi

* al. denegamus.

* Aduerte q. clerici in non suum iudicē non possunt consentire, nisi et clericus sit, & dioecesani consensus accedat. c. significasti. extra de iudi.

* al. coactos potius affuisse q̃ &c.

tāta clericorū aut monachorū audacia est, vt bellū poti° q̃ iudiciū futurū esse existimet ad clemētiā nr̃am,ᵃ cōmissa referant, vt arbitrio nostro mox seuerior vltio pcedat. Ad epōrū sanè culpā (vt cætera)ᵇ redūdabit,ᶜ si qđᵈ forte i ea parte regionis in qua ipsiᵉ pplos Xpianę religionis doctrinę in sinuatione moderant, ex iis q̃ fieri hac lege phibuim°, à monachis ppetratū esse cognouerit, nec vīdicauerit: Quib.ᶠ in cā criali, humanitatis ɔsideratione, siᵍ tpa suffragant, interponēdæ prouocationis copiā nō negamus.* Dat. VI. Kalen. August. Mnyzo, Honorio. A. IIII. & Eutychiano Conss.

Prorogantes iurisdictionem epi tenentur eius iudicio stare, dū tamē eū sponte elegerint. h. d. scdm vnā lect. scdm altā dicit: Cōpromissum factū in epm est ratū, dū tamē sit spōte factū. Bald. vel sic: In epm possunt nō subditi cōpromittere tāquā in arbitrū: et eius sñia si lata est partib. psentib. dēt seruari: secus si lata esset altera parte absente etiam citata. h. d. secundum Pan. de Cast.

VIII. Iidem. AA. Eutychiano PP.

Si qᵇ ex cōsensu apud sacrę legisⁱ antistitēᵏ litigare voluerint, ñ vetabunt:ˡ sed experient illius inᵐ ciuili dūtaxat negotio more arbitri spōteⁿ residētis iudiciū. Qđᵒ his obesse ñ poterit, nec debit, quos ad pdicti cognitoris examē ɔuētos poti° abfuisseᵖ q̃ spōte venisse cōstiterit. Dat. VI. Kal. August. Mediolani, Honorio. A. IIII. & Eutychiano Conss.

A sententia lata per episcopū ex prorogatione iurisdictionis nō appellatur, q̃ sententia debet executioni mandari per iudicē

in cōpromisso hoc esset dictū. ff. de arbit. l. diē. §. si qs litigatorum. aliàs est l. si quis litigatorum. Item no. q. vsq; ad hāc legē tractauit de cura episcopi, nūc icipit de audiētiā i hac l.

E Piscopale.] CASVS. Duo exnei cōsentiūt i epm Bonon. vt iudicē. valet sñia. & nō pōt appellari, sicut neq; à pfecto. Scdō dicit q. iudex ciuilis producet in executionē sentētiam episcopi. Vnde ita. secularem. h. d. Bal. & Pan. de Cast.

IX. Imppp. Arcad. Honor. & Theo. AAA. Theodoro. PP.

Episcopale iudiciū ratū sit oib°, q se audiriᵠ à sacerdotib. elegerit: eáq; illorū iudicationi adhibēdā esse reuerētiā iubem°, quā vr̃isʳ deferriˢ necesse ē ptātib. à qb. nō licet prouocare. Per iudicum B quoq; officia, ne sit cassa epalis cognitio, definitioni executio tribuat.ᵗ Dat. Id. Dec. Basso & Philippo Conss.

IN AVTH. de san. episc. §. si qs āt litigātiū. col. ix. cōsti. fi.

Ab epo cognoscente ex prorogatione pōt appellari semel tātū si feratur sñia cōfirmatoria: q̃ est executioni mādāda p cōfirmatorē. sed si feratur sñia infirmatoria, pt appellari ab ista scda sñia. Itē quādo eps cognoscit vt delegatus principis vel alterius, appellatur ad delegantē. Bal. et Pan. de Ca. vel sic: A sñia epi lata extraordinaria uel delegata iurisdictione appellatur. q̃ si cōfirmata fuerit, amplius appellari non poterit. Sal. & est canonizata. c1. qō. 1. de persona.

C Si qsᶜ litigātiū intra decē dies ɔ̄dicatᵘ his q̃ iudicata sunt, tūc locorū iudexˣ examinet cām: & si inuenerit iudiciū rectè factū, etiā p sñiam suā pprīā hoc cōfirmet & executioni ppriæ tradat q̃ iudicata sunt: & nō liceat victo iterū in tali cā appellare. Si vero sñia iudicis ɔ̄ria fuerit,ʸ tunc licet à sñia iudicis appellare.ᶻ Si tñ ex iperiali iussiōe, aut iudiciali pcepto eps iudicat inter quascūq; psonas, appellatio D aut ad principē,ᵃ aut ad cū q transmisit negotiū, trāsferat.

Iudex debet prouidere, ne carcerum custodes inhumaniter se habeant erga carceratos, pœna sibi & eius officio imminente, & cura ad episcopum spectante. Salyc.

q Audiri] hæc l. loqt' cū duo nō subditi cōsentiunt i epm, vt in extraordinariū iudicē. & progāt iurisdictionē ci°: supior tñ lex vt i arbitrū: aut qñ i ter subditos ordinariè iudicauit, & ita nō corrigit l. istam i eo qđ hic dicit ñ appellari: sed fm alios corrigit, vt j. statim dices. Itē i dubio psumit' i eū vt i iudicē cōsentiūt poti° q̃ i arbitrū, vt sic sñia valeat, & actionē pariat: vt ff. de re. du. l. quoties. ij. nisi pœna vl' sīle sit appositū qđ declarat eē arbitrū: vt ff. de lega. j. l. si seruus plurium. §. fi.

r Vestris.] pfectis pto tiis loquit': à quorū sñiis ñ appellatur: sicut nec ab epo: vt hic & ff. de offic. pfect. p to. l. j. §. fi. & de mi. l. pfe. l. j supplicari pōt: vt j. d sēt. pf. pt. l. j

s Tribuatur] No. sententiā p epm latā à ptāte exequēdā. sic ergo & à magro latā vl' doctore. Et no. arg. pro sentētia doctorum.

t Si qs litigantiū] hęc ē i Auth. ē. §. si quis autem litigantium. col. ix.

u Cōtradicat] appellādo à sñia episcopi.

x Iudex] hæc authē. corrigit dupl'e l. epale. fm quosdam. Primō, qa ibi equat' eps pfecto ptorio. hic āt minor reputat' et magistratu municipali, cū demū ad maiorē appellat' à minore: vt in Auth. de appel. §. pe. & §. fin. col. iiij. Secundò, qa p illam l. non appellatur à sententia episcopi: per hanc sic. Tu dic non corrigi: quia hic cognouit vt ordinarius inter suos subditos: vt ex corpore patet in §. præced. ibi quando inter non subditos, sed plene dic vt in cor. Auth. Scdō no. hic spāle: quia secundò non appellatur ab eodē litigatore. sic & in Auth. de appel. §. illud. col. iiij. & j. de asser. tol l. j. §. j. & de pcuī. imper. offer. l. si qs. & in authen. de san. episco. §. si quis vero. colla. ix. regulariter ɔ̄: vt j. ne li. in vna eademq; causa. l. j.

y Fuerit] scilicet sententia episcopi.

z Appellare] & fm ordinē legū appellatiōi deferri: vt i corpe.

a Principē.] distinctione habita, quæ fit j. de ap. l. pcipim°. in fi. &

* al. nostris refert.

Arbiter quo modo cognoscitur.

Appellatio secundā qñq; est interdicta.

ff. & i Auth. de ap. §. illud. i fi. col. iiij. Vel intellige illud fieri ad ipsum, & illos cognoscere ex eius delegatione. Vel loquitur auth. illa, cum est delegata vniuersitas cãrũ : hæc cũ aliqua cã spãlis. Itẽ ſm Azo. quãq; hoc fallit in delegato ad cãm spãlẽ, si ipse delegauerit alij. nã appellat ad eũ, nõ ad principẽ, vt j. q. p sua iurisdictiõe. l. j. in fi. Et est cõtra regulã ghalẽ. ff. q & a quib. l. j. §. j. Sed ibi i delegato ab alio : & non à principe, & ad vniuersitatẽ cãrum.

A filiæ, manumittant ancillæ ſm oẽs. & iõ nõ muteť hęc interpretatio: vt ff. de leg. & senatusc. l. minimè & expſſe hes j. de spectaculis. li. xj. l. fi. Sed ɜ. ff. q sunt sui vel ali. iu. l. si dñs. vbi dr q compelliť vẽdere. Sol. hic corrigiť vel hic passim pstituit: ibi cũ vno vel altero tñ copulauit. Itẽ not. spãle vt cõpellat pr emãciparo: sic & ff. de cõdi. & de mõ. l. si cui. ij. & si qs à pa. ma. fue. l. fi. & ff. d ado. l. & si pubes. regulariter cõtra, vt Inst. quibus mod. ius pa. pote. sol. §. fi.

X. Imp. Honor. & Theodosius. AA. Cæciliano præfecto prætorio.

IVdices; dñicis dieb. pductos[a] reos de custodia carcerali videãt, & ĩterrogẽt: ne his humanitas clausis p corruptos carcerũ custodes negetur.[b] Victualẽ subſtãm nõ habẽtib. faciãt ministrari, libellis[c] duob.* aut trib. diurnis, vl quot existimauerit cõmẽtariẽses,[d] decretis[e] quorũ sum ptib. pficiãt alimonię[f] pauperũ. quos[g] ad lauacrũ[h] sub fida custodia duci oportet: multa iudicib. 20. librarũ auri, & officiis eorũ eiusdẽ põderis cõstituta, ordinib.[i] quoq; triũ librarũ auri multa pposita, si saluberrima statuta ɜtẽpserint. Nec deerit[k] antistitũ Xpianæ religionis cura laudabilis, q̃ ad obſuationẽ cõstituti iudicis hãc ĩgerat mõitionẽ.* Da. VII. Idus Feb. Rauẽ. Honorio. VIII. & Theo. III. AA. Cõss.

Libri ĩprobatæ fidei debẽt vidẽre epo cõbusti, & artẽ mathematicã exercens (nisi errore dimisso) debẽt expelli de sacro imperio: intra qd postea repertus, est deportãdus. Sal.

X I. Iidem. AA. Cæciliano. PP.

MAthematicos,[l] * nisi parati sint, codicib* erroris pprij sub[m] oculis epõrũ ĩcẽdio cõcrematis, catholicæ religionis cultui fidẽ tradere, nũquã ad errorẽ primũ * redituri: ñ solũ vrbe Roma, sed ẽt oĩb. ciuitatib. depelli[n] decernim*. Quòd si hoc nõ fecerit, & ɜ clemẽtiæ nr̃æ salubre cõstitutũ * in ciuitatib. fuerint cõprehẽsi, vel secreta erroris sui & pfessionis ĩsinuauerint: deportationis pęnã excipiãt. Dat. Kalẽ. Feb. Rauen. Honor. VIII. Theodo. III. AA. Cõss.

Ad curã epõrũ spectat, vt redeuntes à captiuitate, nemo iniurijs afficiat. Saly.

XII Iidẽ. AA. Theodoro pfecto pro.

CHristianos,[o] * pximorũ locorũ volum* sollicitudinẽ gerere, vt Romanos captiuos q reuersi fuerint, nemo teneat, nemo iiurijs aut[p] dãnis afficiat. Dat. III. Idus Decemb. Honorio. VIII. & Theodosio III. AA. Conss.

Pater vel dominus, qui necessitatẽ peccandi imposuit filiabus vel ancillis, earum potestate priuatur. h. d. Salycetus.

XIII. Imp. Theodo. & Valentinia. Florentino præfecto prætorio.

SI lenones * patres vel dñi suis filiab. vl ancillis peccãdi necessitatẽ iposuerit, liceat filiab. & ancillis, epõrũ iplorato suffragio, oĩ miseriarũ necessitate absolui.[q] Da. Kalen. Maij, Felice & Tauro Conss.

In vrbe Constantinopolitana iudex clericorũ erat archiepiscopus, vel præfectus, vt actor eligeret. hoc dicit Salycetus.

XIIII. Imp. Marcian* A. Cõstãti. PP.

DEcernim* vt qcũq;[r] catholicarũ ecclesiarũ q̃ * sub viro religioso archiepo hui* almæ vrbis sunt, reuerẽdissimũ œconomũ (siue de ecclesiasticis, siue de pprijs, & ad* ipsum solũ ptinẽtib. causis) vel quẽcũq; alterũ earũdẽ ecclia rũ clericũ aliq̃ voluerit lite pulsare : apud memoratũ btissimũ archiepm cãm dicat, ĩ negotijs audiẽdis fidẽ ac syncceritatẽ geminã pbiturũ,[u] & sacerdotis, & iudicis.[x] volẽtib. tñ actorib* pateat epãle[y] iudiciũ, ac null* q huiuscemodi ĩtẽdit ĩ sacrosctãs ecclias, vl ĩ pdictos clericos actionẽ, ad religiosissimũ ãtistitẽ[z] ducat[a] inuitus.[b] Dat. VIII.* Aprilis, Varari & Ioãne Cõss.

Nõ põt esse aduocatus qui non est verus Christianus, & iudex sciẽter hoc passus eius efficiem punitur, & ipse ab officio aduocationis depositus deportatur. Saly.

XV. Imp. Leo & Anth. AA. Nicost. PP.

NEmo[c] * vl ĩ foro magnitudinis tuæ, vl ĩn pũicia li iudicio, vel apud quẽquã iudicẽ accedat ad togatorũ[d] cõsortiũ, nisi sacrosanctis catholice religionis fuerit imbutus mysterijs.[e] Sin aũt aliqd quo-

[a] IVdices.] Productos, id est procul ductos.

[b] Neget.] & ad hoc j. de cu. re. l. j. & l. fi.

[c] Libellis] .i. panib. à libũ libi, vel à liba libæ, qd est panis albus & subcinericius, & sic ẽ deminutiuũ. & hoc qd dr i auctoritate, puer fugitiu* noluit libum a facere dote accipe. Accursi*

[d] Cõmentariẽses] .i. carcerũ custodes, vt j. d custo. reo. l. ad cõmẽtariẽsem. Accur.

[e] Decretis.] idest adsignatis. Accursius.

[f] Alimoniæ] .i. q paupib. sr relictæ, cũ nul li sint pauperiores istis vt ɜ. ti. j. l. si qs ad declinãdũ. §. vbi autẽ.

[g] Quos] scilicet incarceratos.

[h] Lauacrum.] vt Stepham. Accursius.

[i] Ordinib.] eius loci vel ciuitatis.

[k] Nec deerit.] idest non debebit deesse.

[l] MAthematicos.] sic dicti à mathesi pen. pro. qd est diuinare: non à mathesi pen. cor. Nam scire facit mathesis: sed diuinare mathesis. Accursius.

[m] Sub oculis] .i. i pñtia, & sic ponit sub, p corã, vt j. de re. cre. l. gñalr. i fi. prin. ibi. sub ipso iudice &c.

[n] Depelli] .i. expelli. sed certe imo magis puniri, vt j. d male. & math. l. & si ita excepta. contra. Sed dic q hẽbant tñ libros: non autẽ operabant in malum, vt in l cõtraria Accursius.

[o] CHristianos] .i. epos. & hoc habet, j. de postli. reuer. l. fi. & arg. ɜ. eod. l. j. Accursius.

[p] Aut damnis.] idest iniurijs.

[q] SI lenones. Absolui.] emãcipẽť

[r] DEcernim*.] CASVS. Quicũq; vult cõuenire œconomũ maioris ecclesiæ Cõstãtinopo. agat coram patriarcha si vult: nã & corã pfecto ptorio põt agere. secũda pars ibi, & sacerdotis. idẽ dicit qd lex. ɜ. si qui ex consensu. Accursius.

[s] Quicũque]. f. actor.

[t] Quæ]. f. ecclesiæ.

[u] Et ad] & pro id est.

[u] Pbiturũ.] alf pibyterũ. f. epm. Acc.

[x] Et iudicis] nã & in se synceritatem hẽre dẽt, & qa eps, & qa iudex. & no. ex hac l. œconomũ dẽre esse clericũ, alioq quare diceret archiepm in eũ hẽre iurisdictionẽ & ad idẽ ff. quod cuiusq; vni. no. l. planẽ, sed ibi dicit, põt: non dicit debet.

[y] Epãle] .i. archiepale. & facit ɜ. ti. j. l. eũ clericis. hodie inuit*, vt ɜ. ti. j. auth. clic.

[z] Antistitẽ] .i. epm.

[a] Ducatur] nã & p fectũ pt eligere actor vt ɜ. ti. j. l. eũ clericis. & l. oẽs q. §. j. Accur.

[b] Inuitus] qa pfectũ põt eligere. innuit ergo hic q. als inuitus agat. & sic est ɜ. j. vt nemo inuit* agere vl ac. co. l. j. Sol. hic est inuitus: quia aliàs si pt cõsequi qd debet, vt ff. de separa. l. fi. & sic propriè dr iuit*. & sic intellige q ducat iuit* qñ duos hẽt iudices iuit*. qa hẽt præfectum pretorio.

[c] NEmo.] O pfecte. Accursi*.

[d] Togatorum] id est aduocatorum.

[e] Mysterijs.] nõ ẽ necesse q sit theolog*, vel audiuerit theologiam, sed q sit baptizat*, & i se hẽat alia sacra mysteria Xpianitatis, & ñ sit hrtic*

Margin notes (left):
• C. T. 9. §. 7.
Liba qd sit.
• legendũ duab. vt i manus. reperi, & Alciatus li. j. parer. ca. 17. ita legẽdum aut. Cont.
• admonitionem.
• C. T. 9. 16. 12.
• al. pristi num. al. preteritum.
• saluberrima statuta.
• Co. T. 5. 5. 2.

Margin notes (right):
• C. T. 15. 8. 2. Pars l. lenones j. de spectaculis lib. 11.
• Maritus etiã dẽtes se auctor vxori colendi bonos mores, ar. huius l. in c. discretio nẽ. iũcta. gl. 1. in fi. extra de eo q cog. consan. vxo. sux.
• Als additur cognitorẽ.
• hęc l. iterum iisdẽ verbis repetitur i l. nemo. j. de postulando.

a Attẽtatũ.] punit᷑ affect⁹, etsi nõ sequat᷑ effect⁹; vt & dixim⁹. ꝭ de fur. l. si qs. & ĩ. tit. j. l. si quis nõ dicã. & de hoc dic vt ibi.
b Offm̃.] i. offal̃is: vt ĩ. ti. j. l. si qs ñ dicã. & de hoc dic vt ibi.
c Sublimitatis.] id est præfecturæ prætorianæ. Accursius.
d Idem vero.] scilicet aduocatus.

A ign. l. iniquissimũ. Solu. nõ obest qa parẽtes sciuẽt: sed qa p̃su mit᷑ eã scire, & qꝫ pr̃ certiorauit eã, vt j. de in integ. rest. mi. l. de tutela. & ff. vñ cog. l. octaui. rñ. ij. & j. de lib. cau. l. si filiũ. Vel dic parẽtes imputẽt sibi suam scientiam: filia, suã: quia si parentes sciuerunt, & acceperũt arrhas, tenẽtur in duplũ.

quo mõ, vl̃ quadã ẽt machinatiõe factũ vl̃ attẽtatũ[a] fuerit: offm̃[b] q dẽ sublimitatis[c] tuæ cẽtũ librarũ auri iacturã ꝑ cõdẽnatione sustineat: idẽ[d] vero qcũq; ausus fuerit ꝯ ꝓuidũ nr̃æ serenitatis decretũ offm̃ aduocatiõis p surreptionẽ arripe, & ꝓhibitũ p̃ciniũ p̃stiterit:[e] ab aduocationis offõ remot⁹, stylũ ꝓscriptionis[f] ac ꝑpetui exilij spãl'r sustinebit: scituris ẽt ꝓuiciarũ rectorib. qꝫ is sub cui⁹ administratione aliquid hmõi[g] fuerit attentatũ,[h] partis bonorũ dimidiæ[i] ꝓscriptionẽ, & pęnã exilij ꝑ quiquẽniũ sustinebit. Dat. pridie Kalen. Aug. Constantinopo. Anthemio. A. II. Cons.

Impedimentum stans à principio imputatur scienti, & non ignoranti. Salycetus.

XVI. Iidẽ AA. Erythrio p̃fecto p̃to.

SI legib⁹ * ꝓhibitę non sint speratæ nuptiæ, & post arrhas[k] spõsalitias spõsa[l] cõiugiũ spõsi pp religionis diuersitatẽ[m] recusauerit, si q dẽ ꝓbatũ[n] fuerit ante datas easdẽ spõsalitias arrhas, hoc[o] idẽ mulierẽ vl̃ parẽtes ei⁹ cognouisse, sibi dẽat iputare.[p] Si vero horũ ignari[q] spõsalitias arrhas susceperit, vl̃ p⁹ datas arrhas talis cã pnię itercesserit[r] iisdẽ tm̃mõ redditis, sup alteri⁹ simpli pœna liberi[s] custodiãt. Qđ[t] sili mõ ẽt de[u] spõsis sup recipiẽdis necñ arrhis p̃stitis custodiri cẽsem⁹. Da. Ka. Iul. Martiano & Zenone Cõs.

Ciuitatum defensores non possunt eligi nisi orthodoxi, & quòd ita sint debent iurare electi: hoc dicit Salycetus.

XVII. Imp. Anast. A. Eustachio. PP.

IVbem⁹[x] eos tm̃modo ad defensorũ[y] curã peragẽdam ordinari q sacrosctis orthodoxę religionis ibuti[z] mysteriis, hæc i primis[a] sub gestorũ[b] testificatione, p̃nte quoq; religiosissimo fidei orthodoxę antistite, p[b] depõnes cũ sacr̃i religione celebrãdas patefecerit.[c] Ita. n. eos p̃cipim⁹ ordinari, vt reuerẽdissimorũ ep̃orũ, necñ cl̃icorũ, & honoratorũ, ac possessorũ, & curialiũ đcreto ꝯstituãt᷑.[d] Da. XIII. Ka. Maij Sabiniano & Theodo. Cõss.

B IN AVTHEN. de defen. ciu. §. interim. colla. iij. cõstitu. ij.

Hæc authen. declarat q debẽt eligi ciuitatũ defensores, & quales, et p quos: et pœnã imponit electo declinanti, & eius officiũ & iurisdictionem annectit. Salicetus.

PRæsides gẽtiũ p vnãquãque ciuitatẽ p̃parẽt hoĩes nõ vilissimos, sed nobiliores ciuitatũ hitatores, qb⁹ aliqua rõ est bonæ opinionis cõstituta, noĩare defensores p circulũ: vt eo expleto, rursus ad eã dẽ solicitudinẽ reuertant᷑: decreto facto cũ iureiurãdo omniũ possessorũ i ea ciuitate cõ
C sistẽtiũ: electiõe faciẽda à deo amabili ep̃o, & venerabili clero, & aliis i ciuitate bonæ opinioni studẽtib. Et nulli liceat defensoris ordinationẽ declinare: alioq quiq; librarũ auri pœna coërcebit, q̃ i opa ciuitãtis ipẽdet: & post pœnæ solõnẽ nihilominus defensoris officiũ suscipe coget, & iurabit oia ẽm leges & i⁹ agere. Et cõfirmabit ex p̃cepto gloriosissimorũ p̃fectorũ nr̃orũ: & i
D biẽnio solo administrabit: & iudex poti⁹ q̃ defensor esse videbit: vt ẽt testamẽta & donationes apud hũc insinuent᷑, & acta apud eũ cõponant᷑: & habeat vnũ executorẽ, & duos offãles ex ꝓuiciali offõ: & iudicet i causis pecuniariis vsq; ad trecẽtos aureos. Præterea hẽat defensor publicã hitationẽ, i q̃ monumẽta recõdat & vnũ hoĩem q acta ꝯseruet.

e Præstiterit.] sic. n. demũ secuto effectũ punit᷑ aduocat⁹: licet i offãlibus aliud sit, vt mõ dixi. & est rõ, qa graui⁹ p̃nit᷑, vt hic dr̃.
f Proscriptionis] i. amissionis bonorũ: vl̃ alio modo punit᷑. vt not. ĩ. de sacrosan. eccle. l. iij. Accursius.
g Hmõi] s. qꝫ aliqs ñ ibut⁹ sacrosctis mysterijs aduocauerit.
h Attẽtatũ.] eis sciẽtib⁹, & ñ ꝯdicẽtib. alioqn si ignorauerãt eũ hẽticũ ñ tenent᷑.
i Dimidiæ] nunquid ergo ad tp̃s relegatis bona auferunt᷑? Rñ. nõ: vt ff. de iterdi. & relega. l. relegatorũ. §. ad tp̃s. q est ꝯ. Sed hoc est spãle in relegato pp hmõi crimẽ ita qꝫ intra quinquẽnnii bona adimant᷑. Vel nõ auferunt᷑ per iudicẽ. sed p legẽ scriptã sic: vt hic. Itẽ exiliũ i p̃priẽ dr̃ hic: ꝓpriẽ qñ i ppetuũ sit, dr̃ exiliũ: vt ff. đ pu. iudi. l. ij. & est hæc, l. de verbo ad verbũ. j. de postu. l. nemo.

SI legib⁹] CASVS. Titiũ despõsauit Bertã p verba de futuro, & dedit arrhas: & ipsa Berta vl̃ pr̃ ei⁹ sciuerũt Titiũ Paganũ. vel pp religionẽ nõ iacere i lecto: vñ vult eum dimittere. certe reddat arrhas i duplũ. aliud si ignorauerit. Secundo dicit idem si spõsa dedit spõso. Accursius.
k Post arrhas] mulieri datas. Accur.
l Sponsa.] per verba de futuro.
m Diuersitatem] vel sectæ, vel aliã iustam cãm, vt habes de verbo ad verbũ. j. đ spõ. l. si. §. his hoc quoq;.
n Probatũ fuerit] nã p̃sumit᷑ ignorãs, nisi ꝓbet᷑ sciẽs. sic j. qui rn. nõ pos. sup fuis. lib. xij. & ff. de ꝓba. l. veri⁹. sed ar. ꝯ. ff. de ꝓba. cũ de idebito. sed illud i odiũ illi⁹ q negauit sibi solutũ qđ erat solutũ. Itẽ ei qđ dicit sciẽtiam parẽtũ filiab⁹ nocere, est ꝯ. ff. de iuris & fac.

o Hoc.] pp qđ spõsa sponsum recusauit.
p Imputat᷑ & arrhas in duplũ reddãt. nã non dẽt certiorari q nõ ignorauit &c. vt ff. de ac. em. l. j. in fi.
q Ignari.] mulier vel parentes eius.
r Intercesserit.] quia postea icepit eẽ i talireligione vel cã. & ẽ sic. ff. vt in pos. leg. l. plane. ca. n. q̃ de nouo emergunt, nouo auxilio idigẽt, vt ff. de iterro. ac. l. de ętate. §. ex causa. cũ con cor. ibi notatis.
s Liberi.] idest in libertate stant.
t Quod simili mõ] i. sub simili distĩõne. s. quam proxi. respon.
u De spõsis] i. quod dixi qñ sponsa recepit. vel ei⁹ parẽs. idẽ dico eꝫ si spõsus recepit, vel ei⁹ pr̃. Vl̃ dic qđ dixi qñ vir est alterius sectę: idem qñ vir & mulier velit petere arrhas. Acc.
x IVbem⁹. Defensorũ] s. ciuitatu.
y Imbuti] nõ est necesse qꝫ sit theolog⁹, sed qꝫ sit Christian⁹, & qꝫ mysteria Christianitatis hẽat in se.
z In primis] s. qꝫ sic sint imbuti cum sacramenti religione.
a Sub gestorũ.] aliàs subiectorũ, aliàs sub ditorum. Accur.
b Per depõnes] i. scripturas à tabellione cõfectas i qb⁹ ꝯtinea tur qꝫ sic iurauit. sic ponit᷑. j. đ testa. l. hac cõsultissima. §. si qs.
c Patefecerint.] hodie hęc & alia iurãt: vt in auth. iusiuran. quod præsta. col. ij.
d Cõstituant᷑] de hac electione plene dicit Auth. đ defen. ciui. §. iterim. col. iij. quã quidam habent hic.

SI p̃ns] CASVS. Cõfessus fui me accepisse cẽtum mutuo à quodã milite sub spe futurę numerationis: q postea cępit eẽ potestas mea: nũc volo opponere excep. nõ nu. pe. q̃rit᷑, corã quo opponat᷑ dr̃ corã alio iudice. Scđõ si nõ sit ali⁹: tũc corã ep̃o. Tertiõ

Exilium propriè qñ dicat᷑.

* Pars l. vlti. j. de spõsalib.

* al. Idem imp. al. imper. Martianus.

* Eadẽ fere constitutio cũ ciuitatum j de defensorib. licèt iscriptiones varient.

Ignorantia p̃sumitur nisi scientia probetur.

Certiorari non debet, q nõ ignorauit.

Tert ò dicit idē ī ex ceptione ñ nu. dotis.
a Si pńs.] .i. pñtialr a test. Quid ſi ſt habeſt eã alicui⁹ ptãtiæ: an interi poſſum cũ hic cõuenire? Rñ. ſic: vt hic innuit. Nã loquit' qñ corã eodē dēret a gi. & hés. ff. ex q. cau. ma. l. itē ait ptor. §. fi. & l. er. & ar ȷ̄. e. l. fi.
b Alias res.] q̃ conſiſtunt pōdere, nume ro vel menſura & in mutuo tñ. alioqn ñ poſſet ſic veniŕ ȝ ſcri ptura ꝓpriã niſi p ar gu. ſcriptis iſerta: vt .j. d ñ nu. pe. l. gñalr.
c Obiicit]. ſ. hæc.
d Factã] .i. ꝓpoſitã.
e Interrumpere.] facit ȷ̄. eo. l. fi. & de an. excep. l. vt pfectius.
f In exceptiōe]. ſ. oppouēda ex neo, q dr numeraſſe dotē pro vxore. Nã mulieres remotæ ſunt ab offi ciis ciuilib. vł publicis, vt ff. de regu. iur. l. ij. Et fac ȷ̄. de non nu. pecu. l. ī ȝt̄ib⁹. §. fi. vbi ē hæc l de ver bo ad v̄bũ. & authē. ibi poſita. Idē qđ in his excep. dicūt qđã ī aliis oib⁹ exceptionib. qđ nō placet: cũ licèt diu nō opponã tur, tpa ñ currũt, vt ff. d do. exc. l. pu. §. fi.
g Locum] opponēdo patri vel extraneo.
h NEmini] Joēs alios ꝯphēdit, ñ tñ coligētē, d quo hic ſubiicit. & ſic ēt dñm primũ ꝯphēdit
i Cōditiōe] vt q̃a fu⁹ vł aſcriptiti⁹. Nã d v troq; ſubijcit. & hoc qñ dñovolēte fuit ex poſit⁹, ſec⁹ ſi eo igno rãte, vt ȷ̄. de infanti. expo. l. ij. & ȷ̄. de bo no. lib. l. ij. & facit. ff. de lib. agn. l. necare.
k Colonariæ.] ē ergo ali⁹ vn⁹, & ali⁹ alter.
l Diſtōne.] forte an receperit eos ſub cōdōne vt ſui fierēt, vł nō, & ad hoc ȷ̄. cõia d ſuc. l. nutritorib. & ȷ̄. de iſan. expo. l. fi. in pri. vbi eſt hæc l ex q̃ ñ d verbo ad verbũ.
m Diſcri.] .i. diſtōne.
n Auc.] .i. augmētati.
o DE creatiõib⁹] .i. electionib⁹.
p Oporteat] & dicūt hæc de verbo ad ver bũ ȷ̄. de cura. fu. l. fi.

* Hãc auth. nō approbat cō ſuetudo, vt dicit Bart. hic ſed ſtatuta circa hoc inducunt aliã formã iuramenti quam ſeruabim⁹.

Mulieres remotæ ſũt ab officijs publicis.

* Pars l. ī ȝt̄ib⁹. §. vl. ȷ̄. de ñ numerata pecu.

Noua cõſtitutio Friderici imperatoris de ſtat. et cõſue. cõ. li. ec. §. ſtatuimus. etiã col. x. conſ. fi.

Præſides vel ciuitatum rectores debent iurare q damnatos de hæreſi per eccleſiam omnibus viribus exterminabunt. aliàs non valent eorum ſententia. h. d. Bald.

STatuim⁹ hoc edicto ī ppetuũ valituro, vt ptãtes, ꝯſules, ſiue rectores q̃buſcũq; fũganť officiis, ꝓ defenſione fidei pſtēt publicè iuramētũ q̄ de terris ſuæ iuriſdictioni ſubiectis vniuerſos hr̄ticos ab ecclĩa denotatos, bona fide ꝓ virib. ſuis exterminare ſtudebũt, ita vt amō qñcũq; q̄s fuerit ī ptãtē ſeu ꝑpetuã ſeu tpalē aſſumpt⁹, hoc teneať capitulũ firmare iuramēto. Alioq̃ neq; ꝓ ptãtib. neq; ꝓ cõſulib. neq; pro rectorib⁹ habeãtur, eorumq; ſententias ex tũc irritas iudicamus & inanes.

Querela & denũciatio nō nu. pe. ſi abſens ſit is cõtra quē fieri dēt, pōt fieri apud iudicem qui eſt in præſenti loco, vel apud epm.

XVIII. Imp. Iuſtinian⁹. A. Menæ. P. P.

SI pńs [a] qdē ſit q pecuniã numeraſſe, vł aľs res [b] dediſſe ſcript⁹ eſt, aliquã vero adminiſtrationē ī ꝓuīciis gerat, vt difficile eſſe videať denunciationē eidē nō nume. pecu. mittere, licētiã dam⁹ ei q memorata exceptione vti velit, alios iudices adire, & p eos ei manifeſtare, q̃a excceptionē hmōi obijcit, [c] factã [d] à ſe ſuꝑ non nu. pecu. q̃relã eſſe. Qđ ſi nō ſit ali⁹ adminiſtrator ciuilis, vel militaris, vł p aliquam cãm ei ſit difficile q memoratã q̃relã opponit, eũ adire, & ea q̃ dicta sũt facere: licētiã ei dam⁹ ēt p virũ reuerēdiſſimũ epm eãdē ſuã exceptionē creditori manifeſtare, & ita tempus ſtatum interrumpere. [e]

Quod ēt ī exceptione [f] nō numeratę dotis locũ [g] hēre receptũ eſt. Dat. Kal. Iul. Cõſtãt. D.N. Iuſtiniano. A. II. Coss.

* *Conſtitutio Græca omiſſa. Vide in prætermiſſis fol. 11. col. 2.*

Recolligentes pueros expoſitos non efficiũtur eorũ domini ſed ſunt illi liberi ſui ingenui, & ingenui, etiã ſi ex ſeruili cōditione ſint nati, & ſibi quærũt, et quæſita etiã ad extraneos hæredes tranſmittunt. h. d. Saly.

XX. Idē A. Demoſthen. pfect. ptorio.

NEmini [h] licere volum⁹, ſiue ab īgenuis genitoribus puer ꝓuul⁹ ꝓcreat⁹, ſiue à libertina ꝓgenie, ſiue ſuili cōdōne [i] maculat⁹ expoſit⁹ ſit, eũ puerũ ī ſuũ dñiũ vīdicare ſiue noīe dñij, ſiue aſcriptitiæ ſiue colonarię [k] cōdōnis. Sed neq; his qui eos nutriēdos ſuſtulerit, licētiã cōcedim⁹ penit⁹ cũ q̄dã diſtōne [l] eos tollere. Sed nullo diſcrimine [m] hito, hi q ab hmōi hoib. educati, vł nutriti, vł aucti [n] ſunt, liberi, & īgenui appareãt, & ſibi acquirãt: & ī poſteritatē ſuã, vł extraneos hæredes oĩa q̃ habuerit, quo mō voluerit, trãſmittãt: hæc obſuãtib. ñ ſolũ pſidib. ꝓuīciarũ, ſed ēt viris religioſiſſimis epīſcopis. Da. Chalcedone VIII. Kal. Iul. Lampadio & Oreſte. VV. CC. Coss.

Curator in teſtõ furioſo datus, eſt cõfirmãdus, & cæteris præferẽdus: nullo vero dato ad legitimũ ꝑuenitur, quo vel ceſſante vel idoneo nō exiſtēte, iudex de uno hēt prouidere, & adminiſtrationē ei hēt decernere ſ. formã et ſolēnitate hic dſcripta ſeruata. h. d. S.

XXI. Idē Aug. Iuliano pfecto ptorio.

DE creationib. † [o] curatorũ, q furioſis vtriuſq; ſex⁹ danť, neceſſariũ nobis viſũ ē ꝯſtituere queẽadmodũ eas celebrari oporteat. [p] Et ſi qdē pr̄ curatorē furioſo vł furioſæ in vltimo elogio hr̄dib⁹ iſtitutis vł exhr̄datis dederit, [q] ibi & ſi d iuſſionē ceſſare neceē ē, pr̄no [r] teſtimonio ꝓ ei⁹ ſatiſdōnē * ſufficiēte: vt ipſe q dat⁹ ē, ad curationē [s] ꝑueniat: ita tñ, vt ī ꝓuīcijs apđ pſides earũ, pn̄te * eis tã viro religioſiſſimo locorũ antiſtite q̃ trib⁹ primatib. [t] actis iteruenitib. tactis ſacroſctis ſcripturis depromat [u] oĩa ſe rectè & cũ vtilitate furioſi gereŕ, neq ꝑtermittere q̃ vtilia eē furioſo putauerit. neq; admittere [x] ea q̃ ñ vtilia furioſo eē exiſtimauerit: Et iuētar. [y] cũ oĩ ſubtilitate * publicè ꝯſcripto, [z] res [a] ſuſcipiat, & eas ſm ſui opi. diſponat [b] ſub hypotheca [c] rerũ ad eũ ptinētiũ, ad ſilitudinē tut. pupilli, vł cur. adulti. Si ãt teſtãr qdē parēs ñ ꝯfecerit, lex [d] ãt curatorē, vt pote agnatũ, vocauerit vł eo ceſſãte, aut ñ idon. forſitã exñte, ex iudiciali electiōe curatorē ei daŕ neceſſe fuerit: tũc. ſ. & ī ꝓuicijs apđ pſides cuiuſ

ſ. ſed cũ antiquitas.
q Dederit] pt ergo & exhr̄datis dare curatorē, vt hic. nec mirũ, nã & ſubſtituere eis pt, qđ mai⁹ eſt. vt ff. d teſt. tu. l. pa. & In ſt. d pu. ſub. §. ñ ſolũ.
r Pr̄no teſtimonio.] vt & iſt. d ſatiſd. tu. ij. rñ. & eṕ facit grã d prudiciũ alios ꝑ filio, vt ff. de agn. li. l. j. §. Iulian⁹. aľs inci pit, qđ ſenatuſconſ.
s Ad curationē] ꝓ cōfirmatiōē, ñ. n. tenet datio, vt Inſti. de cura. §. j. & ff. d cur. fur. l. pe. & ff. de cōfir. tu. l. ij. & iij. & l. vtilitatē.
t Primatib.] forte eccliaſticis. ſ. archipſbytero, archid. & decano, vt expōit Auth. d ſãct. epiſ. §. j. col. ix.
u Depromat]. ſ. curat. & media producit .i. iuret, & hoc ē primũ
x Admitteŕ] .i. faceŕ.
y Inuētar.] hoc ē ſ. n
z Cōſcripto] .l. mox, vt ȷ̄. d adm. tut. l. tuto. ij. & ff. d adm. tu. l. tu. q reptor. ī pri. & ē hodie hoc cõe, vel Auth. vt hi q obl. §. fi. co. vi. Sȝ an curat. ad lit. facit iuētariũ? R. ñ. cũ ñ poſſit eiſolui ad iſtar ꝓc. l litē, vt ar. ff. d ſolu. l. hoc iure. arg. ȝ. ſ. d epi. & cle. l. nulli. §. cũ aũt.
a Res]. ſ. furioſi.
b Diſponat.] tertiũ.
c Sub hypotheca.] ta cita, p id qđ dicit, ad ſilitudinē &c. vt ȷ̄. de admi. tu. l. ꝓ officio.
d Lex] l. xij. tab. Et no. q̄ hoc caſ. & ī ꝓdigo daŕ à l. curat. vt hic:

† Pars l. 4. ȷ̄. de infan. expo. fi. 8.

† Pars l. vl. §. 3. ȷ̄. d curatore furioſi.

* al. ſatiſfactione.

* al. pſentibus

* al. ſollēnitate.

cuiuſque

& insti. de cur. §. furiosi. aliàs sp est datiuus, cũ multis aliis ꝑsonis decẽ: vt Inst. de cura. §. iij. & ff. de postu. l. ij. iij. ıııı. & v.
a Primates.] expone vt supra.
b Sufficiẽtẽ.] diuitiæ. n. à satisdatione excusant. Sed arg. ꝯ. ff. de ꝓcur. l. minor. §. fi. & l. seq. Sol. hic spãle pp necessitatẽ offi cij: vt Institu. de excu. tuto. in pri. ergo i hoc releuaẽ: vt argu. ff. de iureiur. l. eũ q. l prin. illic defensor existebat ex volũtate vñ nõ excusaẽ quantũcũq; sit locuplex.
c Exploreẽ.] alẽ eẽ satisdõ paupi remittiẽ & à diuite exigiẽ: vt ff. si cui plꝰ q̃. ꝑ legẽ fal. l. cum nõ facile.
d Propositis.] ꝑsidi & ẽpo & primatibꝰ: vt & aliàs. ĩ. de iudi. l. rem non nouam. & subaudi, & tactis.
e In oĩ cã.] siue deẽ fideiussor, siue non.
f Pręfa.] hoc ẽ primũ
g Inuẽtar.] hoc ẽ fm.
h Hypotheca.] hoc est tertium.
i Adhibenda.] ergo tria faciũt remedia: sacramentum, inuẽtariũ, & hypotheca.
k TAm demẽtis. Contrahere.] qũ tñ sint lĩimæ ætatis, in masculo xiiij. in fœmina xij. vt Instit. de nup. in prin.
l Præstanda.] ꝓ facultatib. & dignitati. vt hic subiicit: & ff. de iur. dotiũ. l. qro. & ff. d ad. tu. l. cũ pses. §. fi.
m Æstimatione.] i. arbitrio. Accursius.
n Tã opinioni.] dic opin. ꝑsonę, & moderatiõe añ nup. &c. vt ĩ. de nup. l. si furiosi.
o Statuenda.] s. dote & donatiõe ꝑpnupt.
p Eorum.] filiorum.
q Nobiliores.] non hoc exigitur, sed sic est consuetudo.
r Pręgrauet.] nã nihil dabit tabellioni, vt i decr. xij. q. ij. c. charitatẽ. Et sic not. ꝙ nõ dẽt addi afflictio afflicto, vt vij. q. j. cũ ꝑcussio. & ff. de offic. ꝑsid. l. diuꝰ. sed ar. ꝯ. ff. d tutorib. & cur. dat. ab his. l. Romanus.
s LIberi furiosi.] scilicet patris.
t Eiꝰ.] als ei. s. priẽ fur.
u Digni sunt.] si resipiscat pater.
x Pœnis.] quas subiicit. nam si quis &c.
y Legitimis.] siue resipuerit, siue non.
z Attestatione. &c.] no. de auctoritate denũciationis, & aliàs

*alias nominatio.

Pars l. furiosi ĩ. de nuptiis.

* Cõcor. ca. i. iũct. glo. fi. extra de adulte.

cũq; ꝓuinciæ, & virũ religiosissimũ ẽpm ciuitatis, necnon tres primates[a] creatio procedat: ita vt si qdẽ curator subã idoneã possidet, & sufficientẽ[b] ad fidẽ gubernationis, sine aliqua satisdatiõe creatio* ꝓcedat. Sin aũt nõ talis cẽsus eiꝰ iueniaẽ: tũc & fideiussio, in quantũ possibile est, ab eo exploreẽ,[c] creationi omnino sacrosanctis scripturis propositis[d] in omni cã[e] celebranda.

B Ipso aũt curatore, cuiuscũq; subæ vl' dignitatis sit, ꝑfatũ[f] sacrm ꝓ vtiliter reb. gerẽdis ꝑstãte, & inuẽtariũ[g] publicè cõscribẽte, & hypotheca[h] rerũ curatoris modis oib. adhibenda,[i] quatenus res possint furiosi vndiq; vtiliter gubernari. Dat. Kalend. Septemb. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Coss.

C * *Græca Cõstitutio. xxij. ex prætermissis repetẽda. f. 11. col. 2.*

Liberi dementis vel furiosi, licèt in potestate, possunt contrahere nuptias, dote & donatione constituenda de bonis parentum sine dispendio aliarum expensarum. Salyc.

XXIII. Idem A. Iuliano. P. P.

TAm demẽtis q̃ furiosi liberi, cuiuscũq; sexꝰ pñt lĩimas ꝯhere[k] nuptias, tã dote q̃ ante nuptias donatione à curatore eorũ ꝑstãda:[l] æstimatione[m] tñ i hac qdẽ regia vrbe excellẽtissimi ꝑfecti vrbi, in ꝓuinciis aũt virorũ clarissimorũ earũ ꝑsidũ vel locorũ antistitũ, tã opinione[n] ꝑsonæ, * q̃ dotis moderatione & ante nuptias donationis statuẽda;[o] pñtib. tã curatorib. D demẽtis q̃ furiosi, necnõ his q ex gñe eorũ[p] nobiliores[q] sunt: ita tñ, vt nulla ex hac cã oriaẽ vl' i hac regia vrbe, vel i ꝓuinciis iactura subę furiosi, vl' demẽtis, vl' mẽte capti, sed

A gratis oĩa ꝓcedãt, ne tale hominũ infortuniũ ẽt expensarũ detrimento pręgrauetur.[r]

IN AVTH. vt cũ de ap. cog. §. si quis de ꝑdictis parentib. furiosis. col. viij. constit. xij.

LIberi furiosi[s] q curã eiꝰ[t] negligũt ꝑbere, tã exhæredõne digni sũt,[u] q̃ aliis pęnis[x] lĩimis.[y] Nã si qs aliꝰ attestatione[z] ad eos missa, cũ adhuc negligãt, in domo sua eũ B susceperit, & ꝓcurauerit: ex hoc erit eiꝰ successor lĩimꝰ, licèt testatꝰ[a] esset ẽt i libos forte: manẽtibꝰ tñ aliis testi capitulis.[b] Eadẽ pęna parẽtibꝰ iponẽda, si qdẽ de liberis i furore ꝯstitutis curare neglexerint.[c]

* *Græca constitutio. xxiiij. Vide prætermissis. fol. 11. col. 3.*

Vbi aduersarius sit absens, infans, vel furiosus, vel in maxima ꝑtãte cõstitutus, per solã libelli porrectionẽ factã corã ꝑside vel episcopo interrumpitur præscriptio. Saly.

C XXV Idem A. Ioanni. P. P.

SAncimꝰ,[a] vt si qñ affuerit is q res alienas vl' creditori obnoxias detinet, & desideret dñs rei vl' creditor suã intẽtionẽ ꝓponere,[d] & nõ ei licentia sit absente aduersario suo, q rẽ detinet, vl' i fantia vl' furore laborãte, & neminem tutorẽ vel curatorẽ habente, vel i summa ꝑtãte cõstituto,[e] [eãdẽ[f] * rẽ auctoritate sua vsurpare:] licẽtia ei deẽ adire ꝑsidẽ ꝓuinciæ, libellũq; ei porrigere, & hæc in q̃rimoniã de D ducere, & intra cõstituta tpa interruptionẽ[g] facere. Sin autẽ nullo poterit mõ ꝑsidẽ adire: saltẽ ad ẽpm locorũ eat, & suã manifestare volũtatẽ i scriptis depropet. Dat. Cõstãtinopo. Ka. Octob. post ꝯsulatũ Lãpadij & Orestis VV. CC. Cos.

* *Græca constitutio. xxvi. Vide in prætermissis. fol. 11. col. 4.*

quæ diximus. ĩ. tit. j. auth. si captiui. Accursius.
a Testatus.] ante furorem.
b Capitulis.] sed qd si nemo ꝓcurat? Dico filios esse hẽdes: sed eis auferẽdã hrditatẽ vt ab idignis, & fisco applicãdã, vt ff. d his q. vt idi. l. iij. & ẽ hoc i Aut. vt cũ d ap. cog. §. si vnũ de ꝑdictis. colla. viij.
ADDI. Et vide ibi gl. q̃ ẽ i verbo, neglexerit, q̃ dupl'r rñdet ad q̃stũ istiꝰ gl. & secũdã opinionẽ tenet ibi Iaco. de Bel. cum qua ẽt trãsit ibi Bar.
c Neglexerit.] s. curã filiorũ. & dic emãcipatorũ vl' fi. sed tũc nõ ꝓpriè dẽ curator, vt ĩ. de cura. furio. l. fina. in princip.
SAncimꝰ.] CAS. Si possidẽtẽ & ꝑscribẽtẽ rẽ meã vl' iꝰ meũ nõ possũ ꝯueni re, vl' qa absens, vl' i fans, vl' furiosus, vel qa est i magno magratu: certe ꝑsidi porrigã libellũ. ꝙ si nõ potero ꝑsidis habere copiam, tunc episcopo porrigam. Viuia.
d Proponere.] rei vẽdic. vl' hypo. pp iterrũpẽdã pscriptionẽ. & facit s. eo. l. si pñs. ĩ. d ñ nu. pe. l. i ꝯtrib. §. fi. & dixi plene .d an. excep. l. vt ꝑfectiꝰ
d Proponere.] si ẽ hic &, ifferior versus abũdat. Si non est &, nõ abundat. Accursius.
e Cõstituto.] repete, suã itẽtionẽ ꝓponere & hoc si hẽs ꝯ. si ñ habes, nihil sup. hic.
f Eãdẽ.] iste versus vẽ que ad illud verbũ, licẽtia ei, alias nõ ẽ.
g Interruptionẽ.] tpis facere & sufficere hoc ad plenissimam interruptionẽ.
DE HÆRETIcis & Manich. &c.
De ministris catholicæ fidei & eorũ priuilegiis dixit: nũc d' eorũ aduersariis & eorũ pœnis, et de hæreticis, & specialiter de Manichæis. Vel sic: Dictũ est ĩ de ministris catholicæ fidei, nũc audiamus de aduersariis eius. s. hæreticis ĩ genere, et spãliter de Manichæis & Samaritanis q. ꝑfidiores hæretici sũt et maiori et spãliori pœna sunt digni. vt ĩ dicemus. & similiter ponitur rub. ĩ. de ser. & aqua. Sæpe. n. posito genere supponitur species, et præmissa specie supponitur genus, vt ff. ad l. Aqui. l. si seruus seruum. §. inquit lex.

† Pars l. 1. ĩ. de annali exce.

* inclusa i vno dũtaxat exẽplari reperi, i cęteris autẽ desunt: quod & Accur. notat.

Priuile

A

TITVLVS V.

DE HÆRETICIS ET MAnichæis & Samaritis. ¶

Qui in legem committit, priuilegium legis amittit. h.d. cum auth. seq. Salyc.

I. IMPER. CONSTANTIN.
Constantius & constātius ad Gracilianum præfe. Vrbi.

Riuilegia ᵃ q̃ conteplatiõe religiõis indulta sunt, ᵇ catholicæ tm̃ legis obseruatorib⁹ ꝓdesse oportet. ᵇ Hæreticos ᶜ nõ solũ ab his priuilegijs alienos esse volum⁹, sed aduersis munerib. ꝯstrigi & subijci. ᵈ Dat. prid. Kal. Se. Gerasti, ᵉ Cõstãtio. II. & Cõ. Coss.

B

IN AVTH. de priuile. do. hę. mu. §. q.a.n. dedim⁹, coll. viij. const. v.

Item priuilegiũ dotis quo mulier creditorib. t̄pe priorib. an̄ponit̃, ᵉ necnõ de tacitis ᶠ hypothecis, & alia ᵍ oĩa mulierib. à lege data, claudunt̃ ʰ his quæ catholicam non participant communionem.

Mãdatur vt hæretici cõquiescãt, & ep̃os non habeant. Et hæreticus declaratur, qui à minimo fidei deuiat articulo. Salyc.

C

II. Imp. Gratianus, Valent. & Theo. AAA. ad Hesperidum. PF. P.

Omnes ⁱ vetitæ legib. diuinis & ĩpialib. ꝯstõnib. hr̃ses ꝑpetuo q̃escãt. nemo vlterius conet̃, q̃ reperit ꝓfana p̃cepta vel docere vel discere: ⁱ nec antistites corũdẽ ᵏ audeãt fidẽ ĩsinuare, q̃ nõ habẽt, ˡ & ministros creare, q nõ sunt: ᵐ Nec ꝑ ꝯniuẽtiã ⁿ iuditãtiũ, oiumq́; q̃bus ꝑ ꝯstões pr̃nas sup hoc cura mãdata est, eiusmodi audacia negligatur ᵒ & crescat. Hr̃ticorũ ãt vocabulo ꝯtinent̃, & latis aduersus eos sanctiõib. succũbere debẽt, q vel ᵖ leui argõ ᑫ à iudicio cat. religionis, & tramite detecti fuerit deuiare. ʳ Data III. Nonas Mediolani, Ausonio & Olybrio Coss.

D

Hæretici non debent habere loca in quibus cõueniãt, nec missas vel litanias dicere: pœna iudicibus non vindicantibus imminente Salyc.

III. Imp. Arcad. & Honor. AA. Cleatcho præfect. vrbi.

Cuncti hr̃tici ᵉ ꝑcul dubio nouerit oĩa sibi loca adimẽda ˢ eẽ, siue sub ecclĩarum noĩe teneãt. siue diaconica appellent̃, vel ẽt decanica, siue i priuatis ædib. vel locis hmõi cœtib. copiã p̃bere videant̃: his ædib. vel locis priuatis ecclesię catholicæ vindicandis. Ad hoc interdicat̃ his oĩb. ad litanias faciẽdas nocte vl̃ die ꝓfanis coire ꝯuẽtibus statuta vcꝫ cõdẽnatione cẽtũ librarũ auri ꝯ offĩn sublimitatis ᵗ tuę, vel p̃fidale 50. si q̃d hmõi fieri vel in publico ᵉ vel in priuatis ædibus cõcedatur. Dat. V. Non. Martij, Arcadio. IIII. & Honorio. III. A A. Coss.

De crimine hæresis publice põt à quolibet accusatio institui: & reo damnato publicãtur bona, & memoria defuncti põt dãnari: nec ei succedũt filij, nisi sint catholici. Salyc. Sed hoc vltimum hodie, inquit Ia. Bu. correctum est per authen. Gaζaros. j. eo.

IIII. Iidem & Theod. AAA. ad Senatorem. P. V.

Manichæos ᵉ ᵘ seu Manicheas, vl̃ Donatistas meritissima seueritate ꝑseq̃mur. Huic itaq; hoium gñi nihil ex morib. nihil ex legib⁹ cõe sit cũ cęteris. ˣ Ac primũ q̃dẽ volum⁹ eẽ publicũ crimẽ: ʸ q̃a q̃d' ĩ religionẽ ᶻ diuinã cõmittit̃, ĩ oium fert̃ iniuriã. † Quos bonorũ ẽt oium publicatione ꝑseq̃mur. Ipsos quoq; volum⁹ amoueri ab oĩ liberalitate & successiõe q̃libet tit. veniẽte. Præterea nõ donãdi, nõ emẽdi, nõ vẽdẽdi, nõ postremõ ꝯhẽdi cuiquã cõuicto relinq̃m⁹ facultatẽ. In mortẽ quoq; inq̃stitio extendat̃. Nã si in criminib. maiestatis licet memoriã accusare defuncti, nõimmeritõ & hic dẽt subire ᵃ tale iudiciũ. Ergo & suprema illius scriptura irrita sit, siue testõ, siue codicillo, siue ep̃la, siue q̃libet alio gñe reliq̃rit volũtatẽ q Manichæus fuisse cõuincit̃. Sed nec filios hr̃des eis existere, aut adire ꝑmittim⁹, nisi à pr̃na prauitate discesserint. Delicti. n. veniã pęnitẽtib. ᵇ dam⁹. In eos ẽt auctoritatis nr̃æ aculei ᶜ dirigãt̃, q eos domib⁹ suis dãnãda ꝓuisiõe defendũt. Seruos insup ex̃ noxã ᵈ esse volum⁹, si dñm sacrilegũ euitãtes, ad ecc̃liã cãt, seruitio

ᵃ Priuilegia. Indulta sunt.] vt clericis, vt s̄. de epis. & cler. l. cum clericis. & de sacros. ec. l. placet.

ᵇ Oportet.] pone: quędã mulier ea existẽte nupta facta ẽ hr̃tica. existẽte ea in hęresi, marit⁹ quasdã res dotales vẽdidit. Deinde mulier reuersa est ad fidẽ: nunq̃d mulier poterit reuocar̃ bõa? Et vr̃ q̃ non, arg. s̄. de ep. & cl. l. deo nobis. §. pen. Sed j̄. j̄. eo. authẽ. idem est de Nestorianis.

ᶜ Hæreticos]. s. clericos p̃sbyteros vel papas vel sacerdotes eorũ, quos sic appellãt.

ᵈ Et subijci.] sic ergo q est puniendus, non debet habere p̄miũ: vt j̄. eo. l. curiales.

ᵉ Item priuilegiũ. Anteponit̃] vt habes j̄. qui po. in pign. ha. l. assiduis.

ᶠ Tacitis.] vt j̄. de rei vxo. act. §. j.

ᵍ Alia oĩa.] vt inquãtũ facere possit dãnetur: vt ff. de re iudi. l. nõ t̃m. in fi. Itẽ tacite stipulatã dotẽ sibi reddi intelligat̃: vt j̄. d̃ rei vx. ac. l. j. ĩ pric.

ʰ Clauduntur.] .i. denegantur.

ⁱ Omnes. Vel discere.] nã culpa sibi ẽ tã prohibita discere q̃ docere: vt j̄. de male. & mathe. l. culpa.

ᵏ Eorũdẽ.] hr̃ticorũ.

ˡ Habẽt.] falsus denarius nõ est denarius.

ᵐ Qui ñ sunt.] aliàs, q̃ nõ sunt. Qui. n. nõ est minister, ministeriũ cõmẽdare nõ p̄t. vt ff. de neg. ges. l. qui aliena. §. quanquam.

ⁿ Cõniuẽtiã.] .i. ꝯsensum vel negligentiã.

ᵒ Negligatur.] .i. neglecta crescat.

ᵖ Vel.] pro saltem.

ᑫ Leui argõ.] .i. leui articulo, q manifestè debet sciri: q̃a pertinaciter illud asserit. nõ aũt si illud dicat cã disputandi. & ad hoc q̃ pro delicto in leui re commisso magna sequat̃ pœna. Nã ad hoc q̃d dico q leue sit delictũ, facit j̄. de lib. & eo. lib. l. ij. & de primic. li. xij. l. j. Vel di hr̃ticus, q nõ est mẽbrũ sanctæ ecclesiæ: vl̃ q sunt diuersarũ hr̃tum: vt in Auth. de priuil. do. col. viij. Vel q nõ credũt q̃tuor cõcilia: vt j̄. e. l. q̃cunq;. in pri. & in Auth. vt cũ de appell. cog. §. gñalẽ. col. viij. & alijs multis modis põt dici hęreticus. vt not. extra de hæret. c. iij.

ʳ Deuiare.] peruicaci animositate.

ˢ Cuncti. Adimenda.] cã coeũdi. vt & s̄. de sum. tri. & fi. cath. l. ij. & de epis. & cleri. l. cõuẽticula. & j̄. de his qui ad eccle. cõfu. l. iiij. & in Auth. de interd. col. hæreticorum. col. ix.

ᵗ Sublimitatis tuæ.] loquitur præfe. præt.

ᵘ Manichæos.] q Xp̃m dicunt nõ esse verũ hoĩem: sicut ẽ ꝯ Ariani purũ hominem esse dicũt.

ˣ Cæteris.] de quo statim ponet exemplũ.

ʸ Crimẽ.] vt q̃libet d̃ populo possit accusare. Acc.

ᶻ Q̃d' ĩ religionẽ]. i. ꝯ religionẽ. sic & s̄. ti. ij. l. raptores. in prin.

ᵃ Subire.] est ergo simile crimẽ hæreseos crimini læsę maiestatis, vt vtrunq; possit post mortẽ accusari: vt hic, & j̄. ad l. Iuliã maiest. l. fi. in fi. sic & in apostatis: vt j̄. de apo. l. hi q. & hoc vsque ad quinquẽniũ forte ĩ oĩbus p̄dictis. vt j̄. de apostatis. l. si quis defunctum.

ᵇ Pœnitẽtibus.] sic & s̄. de sum. tri. & fide cath. l. fi. in fi. nisi in casu. vt j̄. de apo. l. hi qui sanctam.

ᶜ Aculei.] .i. vigores. Accur.

ᵈ Extra noxã.] i. liberi erunt. Accur.

¶ aliàs. Samaritãis, & schismaticis. quod nõ reperi in manuscr. Casum ponit.
ᵃ C. Th. 16.5.
ᵉ Genicastio, Constantino A. VII. & Cõstantio Cos.
ᵉ C. Th. 16.5.
ᵉ connibẽtiã in C. Th. vt veteres scribebant.
¶ Et sic ex leui cã ꝑbat q̃s hæreticus. hoc etiã dicit glo. super verbo, vehemẽtẽ. ĩ c. litteras. ex̃ de præsump. & in ca. j. ex̃ eo. ti. iuncta glo. j. vbi dicit̃ q̃ dubius in fide est hr̃ticus.
ᵃ C. T. 16 4.2.

ᵉ publicis
Manichæi.
ᵉ C. T. 16 4.30.
Ariani.
¶ Concorda c. cũ ma fm leges. ex̃. eo. tit. lib. 6. & c. vergẽtis. iuncta gl. super verbo grauis ex̃. eo. ue.
¶ Simile in c. peccati venia. ex de reg. iu. & in c. j. iuncta glo. super verbo, humiliato ex̃ qui cl. vel vo ĩ qua gl hæc vb recitant

a Seruitio fideliore.] vt & i. de epi. & cler. l. si. §. j. & j. ne Christia. man. l. j.

b S I verò dñs tpalis.] nõ spiritualis: vt puta aliqs comes hẽt in feudum vnã terrã à quodã rege i q sũt mlti hrtici

c Qui]. s. catholici.

d Pricipali]. s. regis q dedit comiti i feudũ

e Apponat.] q orthodoxi pñt ciuitatẽ intrare, & hęreticos repellere.

f Pricipalis]. s. si ipse rex possidet ciuitatẽ. & non legitur hęc in scholis.

g C Redẽtes.] Notatus. s. hrtic^9.

Ariani. h A Riani]. Hi dividũt in trinitate substantiã, & patri filium coæternũ nõ agnoscunt. Io.

Macedoniani. i Et Macedoniani.] hi negãt spiritũ sanctum deum esse.

Pneumatomachi. k Pneumatomachi.] pneuma. i. spũs: & tocos. i. mi. vñ Pneumatomachi q spiritũ sãctũ ex mře ipsa pcessisse dicebant de filio dei.

Apollinariani. l Apollinariani.] hi Xp̃m corpus sine aĩa assumpsisse dicunt.

m In Romanũ.] No. vt in Auth. de ecc. ti. §. iubemus. col. ix.

n Ciuitatibus.] aliàs facultatibus.

o Iniuria.] sic e͂ i. de epis. & cl. l. si quenq̃.

p Ecclesiæ.] j. e. l. si q̃ §. & non legitur hæc in scholis.

q Vindicãdis]. i. vindicantib. Manichęis.

r D Amnato.] CASVS. Nestori^9 fuit auctor cuiusdã hrsis: & sui sequaces Nestoriani dicũt. Ita Ariani & Nestoriani à suis auctorib. dñr. Secũdo pcipit q libri Nestoriani cremẽt. Vltimò punit facientes ɔ hãc legẽ: & hrtici si excusant ab oneribus siue munerib^9, eũ de hoc debeãt puniri. h. d. eũ l. seq. Vi.

s Portẽtosę supstõnis] .i. miraculosæ hrsis.

t Cõgrui nominis]. i. nomen.

u Inuratur]. iponatur

x Gregalibus]. i. Nestorio, & his qui eũ sequuntur.

seruitio fideliore[a] trãsierint. Da. VIII. Kal. Mar. Romę, Hon. VII. & Theod. II. AA. Coss.

Noua cõs. Fri. Im. de statu. & cõsue. §. si verò dñs. coll. x. cõs. fi.

Si tpales domini ab ecclesia moniti neglexerint hæreticos extirpare, catholicus concedetur terram eorum occupare. Salyc.

S I verò dñs tpalis[b] reqsit^9 & admonit^9 ab ecclia, terrã suã purgare neglexerit ab hrtica prauitate, post annũ à tpe monitionis elapsum terrã ipsi^9 expõim^9 catholicis occupãdã, q[c] eã exterminatis hrticis absq; vlla ɔdictione possideãt, & i fidei puritate cõseruẽt: saluo iure dñi pricipalis,[d] dũmõ sup hoc nullũ pstet obstaculũ, nec aliqđ ipedimentũ apponat.[e] Eadẽ nihilominus lege obseruata ɔ eos qui non habẽt dominos principales.[f]

Noua cõst. Fri. Imp. de statu. cõsue. §. credẽtes. coll. x. cõs. fina.

Hic seriatĩ ponũtur pœnæ hæreticorũ et receptãtiũ, et dfensorũ et fautorũ ipsorũ. Sa.

C Redẽtes pterea, receptatores, defensores & fautores hrticorũ dãnam^9, firmiter statuẽtes vt si postq̃ qlibet taliũ fuerit excõicatione notatus,[g] satisfacere cõtẽpserit intra annũ: extũc ipso iure sit ifamis, nec ad publica officia, seu ɔsilia, vel ad eligendũ aliqs adhibeat, neq; ad testimoniũ admittat. Sit ẽt intestabilis, vt nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad hæreditatis successionẽ accedat.

Nullus pterea ei sup qcunq; negocio, sed ipse alijs rñdere cogat. Quòd si fortè iudex extiterit: ei^9 snia nullã obtineat firmitatẽ, nec cãç aliq̃ ad ei^9 audiẽtiã pferant. Si verò fuerit aduocat^9: ei^9 pMociniũ nullaten^9 admittat. Si tabellio, instrumẽta p ipsum cõfecta, nulli^9 penit^9 momẽti censeatur.

Tria not. Primò q hæretici in Romano solo non habent facultatem commorandi. Secundo, q lex sp est in viridi obseruatia, & sic quotidie loqtur, et disponit, & suas vires emittit quãtũcũq; pœnalis, & hoc cũ lex disponit i futurũ, at nõ in pteritũ. Tertio q

fallũ pcuratoris vel domus cõductoris non nocet domino ignoranti sed scienti. Saly.

V. IMP. Theod. A. & Valent. Cæs. Florentio præfe. prætorio.

A Riani,[h] & Macedoniani[i] Pneumatomachi,[k] Apollinariani,[l] Nouatiani seu Sebatiani, Eunomiani, Tetraditæ, seu Tessarescædecaditæ, Valẽtiniani, Pauliani, Papiãistæ, Mõtanistæ seu Priscillianistę, vel Phryges, vel Pepuzitę, Marcionistæ, Borboritæ, Messaliani, * Euchytæ siue Enthousiastæ, Donatistæ, Audiani, Hydroparastatæ, Tascodrogitæ, † Batrachitæ, Hermogẽ. Photiniani, Pauliniani, Marcelliani, Ophitæ, Encratistę, Carpocratitæ, * Saccophori, & q ad imã vsq; scelerũ neqtiã puenerũt Manichęi, nusq̃ in Romanũ[m] locũ * ɔueniẽdi moradiq;[n] habeãt facultatẽ. Manichæis ẽt de ciuitatib.[n] pellẽdis, & vlt. supplicio tradẽdis, qm his nihil relinquẽdũ loci ẽ, in q ipsis ẽt elemẽtis fiat iniuria.[o] Cũctis dq; legib. q ɔ eos cęterosq; q nr̃æ fidei refragãt, oli diuersisq; tpib. latę sunt, sp viridi obseruãtia valituris, siue đ donõnib. i hrticorũ ɔuẽticula, (q ipsi audacter eccl'as nũcupare conãt) factis, siue ex vlt. volũtate rebus qualicunq; relictis, siue de puatis ędificijs, i q, dño pmittẽte vel ɔniuẽte, cõuenerit, venerãdę nobis cath. eccl.[p] vidicãdis,[q] siue đ pcuratore q hoc nesciẽte dño fecerit, x. librarũ auri mlcta, vl exiliũ, si sit igenu^9, subituro: metallũ verò p^9 verbera, si seruilis ɔdõnis sit: ita vt nec i publicũ ɔuenire locũ, nec ædificare sibi q̃si ecclias, nec ad circũscriptiõẽ legũ q̃cq̃ meditari valeãt, oi ciuili & militari, curiarũ ẽt, & dfẽsorũ, & iudicũ sub xx. li. auri i terminõne phibẽdi auxilio: illis ẽt oĩb. i sua manẽtib. firmitate, q đ militia, pęnisq; varijs, deq; diuersis sũt hrticis pmulgata: vt nec spãle q đẽ bñficiũ aduers^9 leg. vale. t ipetratũ. D. Cõ. III. Ka. Iu. Fel. & Tau. Cõs.

VI. Iidem AA. ad Leontium præfectum vrbi.

D Amnato[r] * portẽtosæ[s] supstitiõis auctore Nestorio, nota ɔgrui[t] nõis ei^9 inurat[u] gregalib.[x] nec Xp̃ianorũ applõne abutãt: sed queadmodũ Ariani, ab Ario, lege diuæ memoriæ Cõst. ob sĩlitudinẽ ipietatis, Porphyriani à Porphyrio nũcupant, sic vbiq; pticipes nefariæ sectæ Nestorij Nestoriãi * vocẽt: vt cui^9 scel^9 sũt i dserẽdo deũ imitari, ei^9 vocabulũ iure eẽ videat sortiti.[y] Nec verò ipsos libros nefãdi & sacrilegi Nestorij aduersus venerabilẽ orthodoxorũ sectã decretaq; sanctiss. cœt^9 antistitũ Ephesi hiti scriptos hẽre aut legere, aut dscribere q sq̃ audeat: qs diligẽti studio reqri, ac publicè ɔburi dcernim^9: ita vt nemo i religiõis disputatiõe aliq̃ sdicti nõis faciat mẽtionẽ aut q̃busdã eorũ habẽdi ɔcilij grã i ędib^9 aut villa, aut suburbano suo, aut qlibet alio loco ɔuẽticulã clã aut aptè pbeat. Quos oĩs cœtus celebrãdi licẽtia priuari statuim^9: [z] sciẽtib. vniuersis

y Sortiti.] sic i. d epi. & cle. l. decernimus.

z Statuimus.] vt & i.

* C. T. i6. 4. 5 6. Hæc resitũ diuersitate habes. 24 q. 3. c. quidam autẽ. vsq; ad finẽ qõnis.

* Massaliani.

† al. Ascodrogitæ.

* rectius. Apotacitæ.

* Romano loco. orãdiq; rectè.

* C. T. 16. 4. 5 6.

* Simoniani. legit Nomocanõ.

e.l.cūcti.& ĩ.de ep.& cle.l.cōuenticula. & ĩ.de sum.trin.l.ij.

a Curiales.] hǽticos: vt q̃ a ĩ pñmonio vł ĩ pſona debēt ſeruire curiæ.Ac.
b Facultatẽ]. ſ.noie.
c Cōtumelioſo.] ſ eō tumelioſã eorū petitionẽ ĩ eo q̄ ãbibãt, idest petebãt imunitatẽ,& erant hǽtici.
d Auctoritate]no.pœna nō tribuit imunitatẽ.vt ff. de interdi. & releg.l.relegatorū. ĩ fi.& ĩ.e.l.j. & ff.sol. ma.l.ſi ab hostib.§.j.

Qvicunque] CASVS. Apollinaris fuit auctor cuiuſdã hǽſis. Eutyches & Dioſcorus ſunt eū ſecuti: vñ eorū ſequaces vocãť Apollinariſtę, vł Eutychianiſtæ:& ſuccūbũt legibus latis in hǽticos.ij. q̄ nō habeãt loca ad cōueniedū: & ponit pœnã dño loci vſque ad §. nullū.iij. remouet eos ã militia.iiij. ꝓhibet eos ſtare certis locis. v. ꝓhibet cōuenire & diſputare vel docere & docentibus pœnã imponit. vlt.pōit ꝓ̃ides terrarū ſi hoc neglexerit.
e Quicunq;]hic not. quatuor ꝯcilia: vt ſtatĩ j̃.notaĩ & nō legiť in ſcholis hæc lex.
f Eutychetis.] q̃ fuit hǽticus:vt ĩ.de ep. & cle.l.qm.Et no. hǽticū eẽ q̄ ñ credit quatuor cōciliorū ſtatuta.ſ. Nicæni,Cōſtãtinopolitani, Epheſini,Chalcedonẽſis: vt ĩ.de ſu.tri.l.nemo.
g Sequun.] accipe.j̃. ſciant per xj. lineas.
h Sciãt.] vſq; huc durat constructio.
i Apollinaris.]q̄ fuit magiſter Eutychetis.
k Apollinariſtas.] accipe verbum prohibemus, quod eſt infra.
l Alterū]no.alterum de tribus dici : vt & ĩ.de furt.l.ancillę.& ff.locati.l.& hęcdiſtĩctio.§.cū fundū. & d vul. ſubſti.l.cū ex filio.§.ſi.10. ꝓprie adẽ dicitur de duobus.
m Addici.]vt & ĩ.de epi.& cle. l.cōueticula.& ar.ĩ.e.l. Ariani. & j̃.de ſal.mo. l.j.ſd ar.ꝯ.j̃.de paga.l.ſi. &

* Ex Nouellis Theod.

*Hęc Nouella Theodoſij. extat integra in volumine j. ꝯciliorū, & actis ꝯcilij Chalcedonẽſis.

Hæretic⁹ q̄s dicit̃.

Alterū d̃ tribus q̄ñ quedicit̃.

uerſis violatorẽ hui⁹ legis publicatione bonorum eſſe coercendum.Dat.III. Kalen.Aug. Conſtantinop. Theodoſ. XV. & Valentin. IIII.AA.Cons.

Non ſummatur, ſed dicit Salycetus q̄ hæc lex concor. cum l.j.ĩ. eod.& quæ ibi dixit,poſſunt huc repeti.

VII. Iidem.AA.Florentio præ.ꝑpræt.

Cvriales [a] *oium ciuitatũ oneroſis, q̄nẽt militiæ, ſeu diuerſis officijs facultatũ [b] & pſonaliũ múerũ obligatos, ſuis ordinib. cuiuſcũq; ſectæ ſint,inhærere cẽſemus: ne videamur hoĩbus execrãdis con [B] tumelioſo [c] ãbitu ĩmunitatis, bñficiũ ꝑ̃ſtitiſſe,q̄s volum⁹ huius ꝯſtõnis auctoritate [d] dãnari.Dat.pri.Kal. Feb. Theodoſio.A.XVI.& Fauſto Conss.

Non ſummatur,ſed nota tex. in verſ.idcirco in princ.pro teſtibus concordantibus in ſententia,licet nõ in verbis,& diſcrepantibus in nomine,ſed cõcordantibus in corpore, vt valeat teſtimoniũ: de identitate tamen corporis debet conſtare.Salyc.

VIII. IMP. Valentin. & Marcianus AA.Palladio præfe.præt.

Qvicũq; [e] *ĩ hac ſacra vrbe vel Alexãdrina,vel in oĩ Aegyptiaca diœceſi, diuer [C] ſiſq; alijs ꝓuĩcijs Eutychetis [f] ꝓfanã puerſitatẽ ſequunť, & ita ñ credũt,vt 318.ſãcti pr̃es tradiderũt,cath.fidẽ ĩ Nicena ciuit.fundãtes,cẽtũ q̄q; & 50 alij venerabiles epi,q̄ in alma vrbe Cõſtãtinop. poſtea cõuenerũt,& ſicut Atha.& Theophilus & Cyril⁹ ſãctę recordatiõis epi Alex.ciuit.credebãt, q̄s ẽt Epheſina ſynod⁹,(cui beatæ memoriæ Cyrill⁹ꝑ̃fuit,ĩ q̄ Neſtorij error expulſ⁹ ẽ) i vniuerſis ſecuta ẽ,q̄s & nup venerabilis Chalced.ſynod⁹ ẽ ſecuta,prioribus ꝯcilijs ſacerdotũ ex oĩ ꝑrs⁹ pte ꝯſẽtiẽs, nihilq; adimẽs ſacroſ. ſymbolo, neq; adijciens, ſed Eutychetis dogmata funeſta ꝯdẽnãs: ſciãt [h] ſe eẽ hǽticos[Apollinariſtas]Apollinaris.n. facinoroſiſſimã ſectã Eutyches & Dioſcorus mẽte ſacrilega ſũt ſecuti.Iõq; hi hoies q̄ Apollinaris [i] vł Eutychetis puerſitatẽ ſequũt,il- [A] lis pęnis q̄ diuoꝝ r̃tro ꝑncipũ ꝯſtõnib.ꝯ Apollinariſtas,vł ſe renitatis nr̃ę poſtmodũ ſãctione ꝯ Eutychianiſtas, vel hac ipſa Auguſtiſ.lege ꝯ eoſdẽ decretæ ſũt, nouerit ſe eẽ plectẽdos.Idcirco Apollinariſtas, [k] *hoc ẽ Eutychianiſtas (q̄bus etſi ẽ ĩ applõne diuerſitas, tñ ẽ ĩ hǽſis prauitate ꝯiũctio,& diſpar q̄dẽ nomẽ,ſed idẽ ſacrilegiũ)ſiue ĩ hac alma vrb, diuerſiſq; ꝓuĩcijs,ſiue ĩ Alexãdrina ciuitate ſiue intra Aegyptiacã diœceſim ſũt, & neq; ita credũt vt ꝑ̃dicti venerabiles patres credebãt,neq; viro reuerẽdiſ. Alex.vrbis antiſtiti Proterio. *fidẽ orthodoxã tenẽti cõicant: epos & pſbyteros alioſve clericos creare & hẽre ꝓhibem⁹: ſciẽtib. tã his Eutychianiſtis & Apollinariſtis,q̄ auſi fuerit cuiq̄ epi vł pſbyteri vł clerici nomẽ iponere, q̄ his q̄ paſſi fuerit ĩpoſitũ ſibi nomẽ ſacerdotale retinere:pęnã exilij cum facultatũ ſuarũ amiſſiõe ſe ſubituros. Vniuerſi pterea Apollinariſtæ vel Eutychianiſtæ ñ ecclias, ñ monaſ.ſibi ꝯſtruãt: paraſynaxes & ꝯuẽticula *tã diurna,q̄ nocturna ñ ꝯhãt: neq; ad domũ vel poſſeſſiões cuiuſq̄,neq; ad monaſteriũ vł quecũq; alterũ [l] locũ opaturi *ſectæ funeſtiſſimæ ꝯgregẽť, Quod ſi fecerit, & hoc factũ fuiſſe dño volẽte cõſtiterit: p⁹ rẽ ĩ examine iudicis approbatã domũ vł poſſeſſionẽ ei⁹ ĩ q̄ ꝯuenerit, vł monaſteriũ, ei⁹ ciui.orthodoxę ecclæ ĩ cui⁹ territorio ẽ,iubem⁹ addici. [m] Si verò ignorãte dño, ſciẽte vero eo q̄ pẽſiões dom⁹ exigit, vł actore vł ꝯductore ꝑ̃dij paraſynaxes & ꝯuẽticula ĩterdicta collegerit: cõductor vł ꝓcurator, ſiue actor vł q̄cũq; eos ĩ domũ vł poſſeſſionẽ vł monaſteriũ recepit,at paſſi fuerit illicitas paraſynaxeis ꝯuẽtuſq; celebrari: ſi vilis & abiectę ſit ꝯdõnis, fuſtib. publicè & ĩ pęnã ſuã & ĩ aliorũ coerceãt [n] exẽplũ.Si honeſtæ vero ſit pſonæ: x.lib. auri mſtæ noie fiſco nr̃o coganť ĩferre. Nullũ ꝑ̃terea Apollinariſtã vel Eutychianiſtã ad aliq̄ iubem⁹ aſpirare militiã. *Et ſi iuẽti [D] fuerit militari cĩgulo ſoluti,honeſtorũ hoĩum& palatij cõtione ꝑ̃uẽť: nec ĩ aliq̃, nec ĩ q̄ nati ſũt ciuitate, vł vico, aut regiõe verſenť. Si q̄ verò ĩ hac alma vrbe nati ſũt: tã ſacratiſ.comitatu, q̄ oĩ ꝑ ꝓuĩcias metropol. ciuit. pellanť. Nulli *ſup Eutychiãiſtæ vł Apollinariſtæ publicè vł ꝑuati ꝯuocãdi cœt⁹, vł circulos ꝯhẽdi, & de errore hǽtico diſputãdi,ac puerſitatẽ facinoroſi dogmatis aſſerẽdi,tribuať facultas.Nulli ẽt ꝯ venerabilẽ Chalce. ſynodũ liceat aliq̄d vł dictare, vł ſcribere, vł edere,atq; emitteř,aut aliorũ dicta vł ſcripta ſup ea dẽ re ꝓferre. Nẽo hmõi habre libros & ſacrilega ſcriptorũ audeat monumẽta ſeruaŕ. Qđ ſi q̄ ĩ his crĩb. fuerit d̄pheſi, ꝑpetua deportatiõe dãneť. [o]

Ĩ.l. ꝑx.ſed ibi ſolues.
n Coerceant.]vt & ff. depoſiti.l. bõa fides. & de cuſt. reo.l.diu⁹. ij.in fi.& de pœn.l.ſi q̄s aliq̄d. §.qui abortĩs.& l.aut ſcẽ.§.ſi.
o Dãneť.] diſcentes hǽſim ĩ x.libras auri, ſd ſeruãtes deportẽť, docẽtes moriũť.Idẽ ſi

*al. Apollinariſtę, hoc ẽ Eutychianiſtæ.

*Proterio in conci. Chalced. & in multis codici bus.

*neq; paraſyna. nec uẽticula. in paucis q̄buſdã libris ꝯuenticulam.
*operarij al.operatores.

*addebatur ĩ vet. libro,niſi cohortalinã aut limitaneã. Contius ĩ tal.nulli bi.

Eos verò q̄ discēdi[a] studio adierit[*] de īfausta hr̄ſi disputātes: x. librarū auri quæ fisco[b] nr̄o inferēdæ sūt, iubem⁹ subire dispēdiū. Vlt. † ēt supplicio coërceāt, q̄ illicita docere tētauerint. Oēs verò huiusce modi chartæ[c] ac libri q̄ funestū Eutychetis.s.& Apollinaris ɔplexi fuerit dogma, incēdio ɔcremenī: vi facinorosæ ꝑuersitatis vestigia flāmis cōbusta[*] depeāt. Aequū nāq; ē, vt īmanissima sacrilegia par pœne[d] magnitudo ꝓcellat: sciētib. moderatorib. ꝓuinciarū, eorūq; apparitorib. defensorib. ēt ciuitatū, ꝙ si ea q̄ legis hui⁹ religiosis. sanctiōe custodiēda đcernim⁹[*] aut neglexerint,[e] aut aliq̄ ꝑmiserit temeritate violari: denarū librarū auri multā fisco nr̄o īferre cogāt: īsup ēt existimatiōis suæ piculū sustinebūt. Da. Cōst.[*] Id. Au. Cōstātio & Rufo, Cō.[*]

Si in hæreticā ꝑsonā alienētur ꝑdia in q̄bus sint ecclesiæ vel oratoria orthodoxa fidei: ꝑdia illa fisco sint vindicanda. Salyc.

X. Imp. Anastasius A. Erythrio P.P.

SI q̄ orthodoxæ religiōis ēptiōe vera vel fictitia, aut q̄cūq; alio iure vel titu. ꝑdia, vł possessiōes, resq; īmobiles, ī q̄b. orthodoxæ fidei ec. vł oratoria ɔstituta sūt, ī hr̄ticæ sectæ & ɔ̄riæ orthodoxę fidei sētienté q̄cūq; ꝑsonā trāsferre voluerit: nullā hmōi vł inter viuos hitā vł secreto iudicio cōpositā valere volum⁹ volūtaté, ēt si ab orthodoxæ fidei vēditore, vł q̄cūq; mō alienatore ɔmētitio[f] sub q̄libet occasiōe fuerit assignata: sed irrita oīa hmōi documēta,[g] & tā q̄ nec penit⁹ scripta esse cēsem⁹. Hæc.n. ꝑdia & possessiōes q̄ in hr̄ticas ꝑsonas q̄cūq; mō trāslatæ fuerit vł collatæ, fisci nr̄i iurib. đcernim⁹ vīdicari,[h] Siue.n. apud dn̄os[*] possessoresve orthodoxos ea ꝑdia maneāt, siue ad fisci nr̄i iura puenerit, necesse ē i his eccl̄ias & oratoria ɔstituta diligētius & solliciti⁹ īstaurari. Nr̄e etenim serenitatis vndiq; ad hūc exitū ꝓuidētia ducit, vt oīpotentis dei tēpla (ī q̄b. nr̄æ fidei īstituta ꝑdurāt) cultu assiduo ꝑ oīa sæcula reditiua[i] † seruēt. Nec.n. dubitari pōt, si in hr̄ticos tales veniāt possessiōes, ī q̄b. veræ fidei ecc. vł oratoria ɔstituta sūt, & itegritas colit: oīmō ab his đseri atq; đstitui, & oī cultu vacare: oib⁹ sacris & solitis viduari mysterijs: oī splēdore priuari:[k] nullis ppl̄orū ɔuētiōib⁹, nullis clericorū obseruatiōib⁹ celebrari: & ex hoc fine dubio easdē eccl̄ias pire, ruere, ɔplanari.[*] Nec.n. de earum instauratione hæretici potuerunt aliq̄n cogitare, quas penitus esse nolebāt. Quæ oīa resecantes ad præsentem legem peruenimus. Dat. V. Id. Aug. Boetio. V.C. Cons.

Imp. Iustinianus. A. Demosthenī. PF. P.

Constitutio Græca.

Liberi duntaxat orthodoxi vindicant sibi ius succedendi in bonis parentum. Et alimentari à parentibus ēt non orthodoxis compelluntur. Et dotes & donationes propter nuptias petere possunt. Salyc.

XI. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

COgnouim⁹ multos eē orthodoxos liberos, q̄b. nec pr̄ nec mr̄ orthodoxę sūt religiōis. Et iō sācim⁹ vt ñ tm̄ ī casu vbi alter[l] nō[*] orthodoxę religiōis ē: sed ēt i his casib⁹ ī q̄b. vterq; parēs alienæ sectæ sit.i.pr̄ & mr̄: hi tm̄mō liberi ad eorū successionē siue ex testō, siue ab ītestato vocenī: & donōnes seu aliæ liberalitates hi accedere[*] posſit q̄ orthodoxorū venerabili sūt noīe đcorati: cæteris liberis eorū, q̄ nō dei oīpotētis amoré, sed pr̄nā vel mr̄nā impiā affectioné secuti sūt, ab oī bn̄ficio repellēdis.[m] Liberis āt orthodoxis ñ existētib. ad agnationé vł cognationé eorū (orthodoxos tn̄) easdé res vł successiōes pueir. Quòd si nec agnatio vł cognatio recta īueniāt, tūc easdé res fisci nr̄i iurib.[n] vīdicari. Sed ne videamur moriētib. q̄dē genitorib. liberis ꝓuidere, viuētib. āt nullā īferre ꝓuidētiā (q̄đ ēt ex facto nobis cognitū ē) necessitaté īponim⁹ talibus genitoribus orthodoxos liberos ꝑm vī pr̄imonij alere,[o] & oīa eis ꝑstare, q̄ ad q̄tidianę[*] vitę ɔuersationé sufficiat: sed & dotes ꝓ filiab. & neptib⁹ dare, & añ nuptias donōnes ꝓ filijs vł nepotib. [q] ꝑscribere:[*] in oī casu ꝑm vires pr̄imonij hmōi liberalitatib.[r] ęstimādis: ne pp diuini amoris electioné pr̄na vł mr̄na sint liberi ꝓuisiōe defraudati: oīb. vcȝ, q̄ nr̄æ ɔstōnes de pœnis Paganorū & Manichæorū, & Borboritarū, & Samaritarū, & Mōtanistarū, & Tascodrogitarū,[†] & Ophitarum,

---

ad sacrificiū vel ī tēplū cōuenerūt: vt j. de Paga. & sacri. l. j.

a Eos vero q̄ discēdi] j. de mathe. l. culpa. 3. Sol. hic nō didicit, sed tantum fuit causa discendi. Acc.

b Fisco.] forte hodie ecclesiæ: vt in Auth. de īterdict. colle. hr̄tic. coll. ix. & de ec. ti. §. si āt orthodox⁹. coll. ix.

c Huiuscemodi chartæ.] sic s. ti. j. l. mathematicos.

d Par pœnæ.] sic s. ti. ij. l. si quenquā. in fi.

e Neglexerint.] punit negligētia: vt j. de of. pfe. pt. l. si quis. & j. de paga. l. j. & i Authen. de san. epi. §. an tepen. colla. ix.

f SI qui. Cōmentitio.] qa fingebat locare, & vendebat.

g Documēta.] i. istra.

h Vindicari] s. e. l. cū cti. s. & l. Ariani. s. & l. q̄cunq;. §. q̄đ si fecerint. Sol. hic loq̄r đ illis ꝑdijs vel dominibus ī q̄b⁹ erāt ɔstitutæ orthodoxæ fidei ecclīæ vel oratoria, & postea sunt aliena ta hr̄ticis: ibi sunt hę possessiones in q̄bus nulla sunt oratoria, trāslatæ ī eis. Vel hic loq̄r cū trāslatæ sunt ī aliq̄ singularé ꝑsonā hr̄ticā: ibi cū alicui ɔgregationi hr̄ticorū ad hoc vt ibi cō uēticula sua faciant: & tūc nō fisci, sed ecclesię cath. iurib sūt applicādæ: vt ī Auth. de īter. colle. hr̄tic. & de ecc. tit. §. si aūt orthodox⁹. coll. ix. Alij dn̄t hoc corrigi p dictas Auth. vt hodie sp ecclīæ vindicenī: quod satis dici pōt. vt d. §. si aūt orthodoxus. nec hæc legit.

i Reditiua.] qa ipsi redeant.

k Priuari.] repete sp. non dubitari potest.

COgnouim⁹.] C. A SVS. Decessit pa rēs cath. vel hr̄ticus. primo filij catholici ei succedūt: ꝙ si non sunt, tūc fiscus. Scd̄o dicit, ꝙ parēs hr̄tic⁹ tenet filijs cathol. dare alimenta: & dotes ꝑm pr̄imonij facultates: Tertiò ɔfirmat leges latas ɔ̄ hæreticos.

l Vbi alter.] s. pater vel mater.

m Repellēdis.] vt & s. e. l. Manichæos. Ac.

n Iuribus.] sed hodie distinguit clericus à laico: vt in Auth. vt cū de appel. cogno. §. ghalē. col. viij. q̄ statim habebis. Idē est de Nestorianis, &c.

o Alere] vt & j. de alen. libe. l. fi.

p Dare] vt & j. de iu. do. l. neq; mater.

q Nepotibus.] repete sp necessitaté imponimus.

r Liberalitatibus] im propriè ponit: qa inuiti, & in necessitatibus nemo liberalis existit, vt ff. de adim. le. l. rem legatam. & de l. ij. l. vnū ex fami

---

* audierint.

† Adde hic q̄ habentur in c. excōicamus. 2. iū cta gl. super verb. puniēdi. ex eo. ut.

* ambusta.

* decreuimus.

* al. sub die kalē. Aug. Valētiniano A. VIII. & Anthemio. V.C. Coss. In actis concilij Chalcedon.

* Notatur in Nomo ca. ti. 8. c. 7. esse huius tituli cōstitutio né. 8. al. 9. in qua cauetur vt indigētes & qui inopia laborāt hęretici nō accipiant ἐξ ἱερῶν à iudicijs vel ecclesijs.

* Christianos possessores siue

† al. & restius, redditiua.

Liberalis nemo est inuitus aut in necessitate positus.

* al. & planari. Acephali qui dicūtur.

* deest nō gatuo.

* vet. ab his accipere.

† Adde hic q̄ dicuntur in c. si qs epi scopus. in text. & gl. ex eo. ut.

* quotidianam.

* præscribere.

† al. Ascodrogitarum.

rũ cęterorũq; hr̃ticorũ iã cõ stituerũt, ex hac nr̃a lege cõfirmandis. & in perpetuũ valituris. Dat. Cõstantin. X. Kal. De. Lãpa. & Oreste. VV. CC. Cõs.

IN AVTH. vt cũ de ap. cog. §. generalem. coll. viij. cõsti. xj.

Si liberorũ aliqui sint orthodoxi, & aliq. nõ: ad orthodoxos tũ devoluitur successio tota, donec nõ orthodoxi ad fidẽ sint cõuersi. S.

IDẽ ẽ đ Nestorianis & Acephalis: a qa si qs ex his liberos hẽt eccl. sanctæ cõicãtes, his solis ex testõ vl' ab itestato hr̃ditatẽ trãsmittere p̃t. Si verò pmixti sunt, portio ĩfidliũ interĩ resideat penes orthodoxos: ipsis, si cõuersi fuerit, restituẽda qdẽ, sed absq; rõne fructuũ & administrõnis. Permanebit aũt apud orthodoxos, si ipsi pseuerẽt ĩ neqtia. Si autẽ oẽs liberi puersi sint, vocent agnati rectæ fidei. Quib. nõ inuẽtis, si cleric9 fuerit, ab eccl. ĩtra ãnũ admittaĩ: q̃ trãsacto b si ñ fuerit cler. succedat fisc9.

IN AVTH. de statu. & cõsue. §. Gazaros. coll. x. consti. ĩi.

Filij hæreticorum non admittuntur ad eorum successionem, sed fiscus. Salyc.

GAzaros, Patarenos, Leõistas, Speronistas, Arnoldistas, c Circũcisos, & oẽs hr̃ticos vtriusq; sex9, qcũq; nõie cẽseanĩ, ppetua dãnam9 infamia, diffidam9, atq; bãnim9 cẽsẽtes vt oĩa bona taliũ cõfiscẽĩ, nec ad eos vlteri9 reuertãĩ: ita q filij eorũ, ẽt si orthodoxi sĩt ad successionẽ eorũ puenire ñ possĩt: cũ lõgè grauil sit æternã q̃ tpalẽ offẽdere maiestatẽ.

Qui ãt iuẽti fuerit sola suspicione notabiles: nisi ad mãdatũ eccl'ię iuxta cõsiderationẽ suspiciõis, q̃litatẽq; psonæ, propriã ĩnocẽtiã cõgrua purgõne mõstrauerit, tãq̃ ĩfames & bãniti ab oĩb. hẽanĩ, ita q si sicp annũ pmãserit, extũc oẽs tãq̃ hæreticos condemnamus.

Græca consti. xij. vide in prætermis. fo. 21. col. 4. versu. 14.

Ad testimoniũ iudiciale cõtra Christianos nõ admittitur hæreticus, sed in contractibus vel vltimis voluntatibus sic. inter se vero possunt testes esse, exceptis quibusdã hic nominatis, qui nec inter se possunt esse. Salyc.

XIII. Idem A. Ioanni P.P.

A QVoniã multi iudices ĩ dirimẽdis litigijs nos ĩterpellauerũt, nr̃o indigẽtes oraculo, vt eis reserer̃ qd de testib. hr̃ticis statuẽdũ sit, vtrũne accipiãĩ eorũ testimonia, an respuãĩ: sãcim9 cõ orthodoxos qdã litigãtes nemini hr̃tico, vl' his ẽt q Iudaicã supstitionẽ colũt, esse in testimonia cõionẽ, e siue vtraq; ps orthodoxa sit siue altera. Inter se ãt

B hr̃ticis vl' Iudæis, vbi litigãdũ existimauerit, cõcedim9 fœdus pmixtũ, & dignos f litigatorib. ẽt testes ĩtroducere: * exceptis. s. his, qs vl' Manichaic9 furor, cui9 pte & Borboritas eẽ manifestũ ẽ, vl' Pagana supstitio detinet: Samaritis nihilomin9, & q illis nõ absimiles sũt, Mõtanistis, & Tascodrogitis, & Ophitis: qb. p reat9 sili tudine l oĩs ltim9 act9 interdict9 ẽ. Sed his qdẽ. i. Manichęis Borboritis, & Paganis, necnõ

C Samaritis, & * Mõtanistis, & Tascodrogitis, & Ophitis oẽ testimoniũ, g sicut & aliàs ltimas cõuersatiões sãcim9 eẽ ĩter dictũ. Alijs vò hr̃ticis tm̃mõ iudicialia testimõia h cõ orthodoxos. ẽm q cõstitutũ est, volumus eẽ inhibita. Ceterũ testãria testimonia eorũ, & q̃ ĩ vltimis elogijs vel ĩ cõctib. cõsistũt, pp vtilitatẽ necessarij vs9 eis sine vlla distinctione permittim9, i ne pbationũ facultas

D angustetur. k Dat. V. Kal. Aug. Constantinop. post consulatũ Lampadij & Orestis. VV. CC.

Etiam ex militum testamento non recipiũt hæretici. Salyc.

XIIII. Idem A. Ioanni P.P.

DIuinã nr̃am sanctionẽ, l p q̃ iussim9 neminẽ erroreo cõstrictũ hr̃ticorũ, hr̃ditatẽ vl' legatũ vl' fideicõmissũm accipere: ẽt ĩ vltimis militũ volũtatib. locũ hẽre pcipim9, siue cõi iure, siue militari testẽtur. Dat. Kal. Sep. post cõsulatũ

---

a Dem ẽ. Et acephalis. Jq non habẽt caput i. platum. Acc.

b Quo transacto.]. s. anno. Sic ergo pscribitur ecclesiæ per annũ. a sic in Auth. de san. ep. §. pe. colla. ix.

ADDITIO. Hoc ẽ hodie imutatũ per c. fi. de pscrip. li. vj. vbi vide. Sed an à plato p̃t ecclia repetere dãnũ qd hẽt? R̃n. q. sic. & si nõ est soluẽdo, petet restitui, vt j. de iud. l. pperãdũ. §. ii. & j. vñ vi. l. meminerit. & hic.

Q Voniã multi.] Secũdũ Bar. ista lex ẽ valde notabilis, & hoc hẽt in effectu. Qõ fuit de facto, an hr̃ticus possit esse testis? & r̃n. aut bis ẽ ĩter catholicos saltẽ ex vna parte, & tũc nõ põt. aut inter hr̃ticos, & tũc põt, exceptis qbusdam pessimis hr̃ticis, qbus & alij hmõi actus sunt antedicti. In fine restringit primũ, q. in iudicijs phibent hæretici, non extraiudiciũ testificari. immo melius q in actibus & vltimis voluntatib. admittunt: in iudicialibus, ñ nisi ante iudiciũ cœperint testes esse, p qd auth. sed nouo iure, tollitur. Vi.

c Cõtra orthodoxos] sed nec p eis hr̃tico pducẽte, cũ hodie p vtraq; pte dicãt, vt j. đ iudæ. l. die sabbati. & j. de epi. & cle. authẽ. sed iudex. Idẽm canones, vt p vtraq; pte ferãt testimoniũ v. iij. q. ix. ca. hortamur. & xxiiij. q. v. c. nõ sane. sed an ps orthodoxa põt tali priuilegio renũciare? R̃n. vel que: qa & tacita volũtas pdest. vt j. de testi. l. si qs. Itẽ an orthodoxus cõ hæreticus p̃t testificari? R̃n. sic, vt ĩ nouellis cõst. & in decret.

d Cõionẽ] hoc ĩtelligẽ ẽm qd ĩ fi. hui9 legis distinguit. s. in iudiciali testimõio. Ac.

e Introducere]. i. nil Iudæ9 Iudæo, nil Catilina Cethego. vt hic & ĩ. de epi. & cle. l. si quẽq; ĩ fi. & ff. so. ma. l. viro. & j. de li. cau. l. si filiã. & j. de inof. test. l. in arenã. & ff. si qs omissa cã testa. l. qdã. & l. si nõ sol9 §. j. & ff. ne qd in loco publi. l. ij. §. idẽ ait si ĩ publico. Sed ar. cõ. ff. de publi. iudi. l. is q.

f Similitudine] sic s. de ep. & cl. l. si quẽq.

g Testimonium] etiã inter se.

h Testimonia.]. i. de his q in iudicijs tractanĩ vel videnĩ: vt đ cõfessionib. & testificationib. & ĩterlocutoria aliqua vel definitiua, an sit ita lata. Alij dñt iudicialia, q incipiũt à iudicio: vt si agaĩ iniuriarũ, vel furti: & iudex testes ãsierit: hi sigdẽ adhibiti nõ fuerãt. sicut i ctib. adhibenĩ. In pscriptione ergo q̃ viderit poterũt ferre testimoniũ sm opinionẽ primã, cũ tñ iudicialia prohibeãĩ. Ac.

i Permittim9] & poterũt etiam produci in iudicio.

k Angustet.] nã hoc edictũ de testib. phibitorũ est. s. certarũ psonarũ: & sicqlibet admittiĩ q nõ phibetur, vel aliqua lege excusatur: vt ff. de testi. l. j. & facit vt pbationũ facultas ãpliet. vt j. de reb. cre. & iu reiu. l. gñalr. in prin. & ff. de incẽ. l. ne qd. §. de his. & ff. de testi. l. serui. & j. de iure delib. l. fi. §. licẽtia dãda. Sed vr̃ ẽt in cõctibus non admitti: qa hr̃tici sunt ĩfames. vt ĩ. de su. trin. & fi. cat. l. j. ĩ fi. & ĩfames ferre testimoniũ nõ pñt. vt ff. de testi. l. iij. §. le. ĩ fi. Sed huic resp. ĩ. de su. tri. l. j. Item si gñat hic qdã talẽ authen. Sed hodie nulli Iudæo pmittiĩ ferre testimoniũ cõ orthodoxũ, nisi in curiali cõdõne: vt ĩ Authen. de hæret. vel ĩ Auth. vt hr̃tici curiales. §. illud, vel ĩ Authẽ. de testi. §. hr̃ticorũ. Sed certè nõ inueniĩ hæc Authẽ. inter Auth. sed dicũt qdã reperiri in nouellis.

l Diuinã nostrã sanctionẽ.] vt ĩ. eo. l. Manichæos. & hæc non legitur.

Marginal notes: musa. — De hac pscriptione facit mẽtionẽ glo. super verbo, in triannũ. in ca. qui frequẽter post prin. extra. vt lit. nõ cõ testa. — Isti Arnol. dicti & dãnant iure canonico: vt ex eo. tit. c. excommunicamus. 1. — Cõcor. tex. in ca. vergẽtis. vbi hæc verba ponũtur: & sunt sumpta ex hac Authen. ex eod. titu. — al. respõ deat. al. re seruetur sed recti referetur. — Cõcor. gl. pen. in cap. testimonium extra de testi. — * intro duci. — * al. i. Mõtanistis. Edictũ de testib. est phibitorium. — Hæretici an possint testificari. — Infames ferre testimonium non pñt.

Lāpadij & Orestis. VV. CC. anno ij. [Impij Iustiniani.]

Vide quæ in prætermissis hic notata sunt. fol. 11. col. 4. post l. quoniā multi. cum scribendum fuerit post l. diuinam nostram.

TITVLVS VI.
NE SANCTVM BAPTISma iteretur.

I. Imp. Valent. Valens & Grat. AAA. ad Florianum vicarium Asiæ.

Ntistitē q sanctitatē baptismatis illicita vsurpatiōe geminauerit, sacerdotio idignū eē cēsem⁹. Eorū n. ɔdemnam⁹ errorē, q apl'orū pcepta calcātes, Xpianinoīs sacramēta sortitos, alio rurs⁹ baptismate ñ purificāt, sed icestāt, lauacri noīe polluentes. Dat. XVI. Kal. No. Cōstā. Gratiano. A. IIII. & Merobaude Coss.

Scienter rebaptizans & rebaptizatus, puniuntur capite. Salz.

II. Imp. Honor. & Theodo. AA. Anthemio. PP.

SI qs rebaptizare quēpiā de ministris catholicæ sectæ fuerit dtect⁹: vnā cū eo q piaculare[b] crimē cōmisit[c] (si tñ crīs p ętatē[d] capax sit) & hic, cui psuasū sit, vlt. supplicio[e] pcellat. Dat. XV. Ka. April. Lucio & Herod. VV. CC. Coss.

Baptizantes Christianū sub alia lege, puniuntur pœna hic statuta. quad iudex nō potest dissimulare vel minuere. Sal.

III. Imp. Theodo. & Valent. AA. Florentino præfecto præt.

NVlli hrticorū dāda lnia ē vl'igenuos vl'seruos, pprios, q orthodoxorū sunt initiati[f] mysterijs, ad suū rursus baptisma deducēdi, necnō il los qs emerit, vl'q̃ litercūq; habuerit necdū suæ supstitioni ɔiūctos, phibēdi catholicę seqreligionē ecclę.[g] Quod q fecerit,[h] vl'cū sit igenu⁹, i se fieri passus sit, vel factū ñ detulerit: exilio,[i] ac x. librarū auri mltadānabit: testi & donōnis faciēdę vtrisq; dnegāda lnia. Quę oīa ita custodiri decernimus, vt nulli iudicū liceat delatū ad se crimen minori aut nulli coërcioni mādare, nisi ipse idē pati velit qđ alijs dissimulādo ɔcesserit. D. III. Ka. Iu. Constā. Felice & Tauro Coss.

TITVLVS VII.
DE APOSTATIS.

Apostata bona publicantur. Sal.

I. Imp. Con. & Iul. Cæs. ad Thal. P. P.

SI qs lege venerabili ɔstitut⁹ & ex Xpiano Iudæ⁹ effect⁹, sacrilegis cœtibus aggreget: cū accusatio fuerit apbata, facultates eiusdē dñio fisci iubem s vindicari. Data. Non. Iul. Constantio. A. VIII. & Iuliano, Cæs. Coss.

Apostatatus crimen potest accusari post mortem vsque ad quinquennium. Salz.

II. Imp. Gratian. Valenti. & Theodo. AAA. ad Hypatium. PP.

SI qs dfunctū violatę atq; desertæ Xpianæ religionis accusat, eūq; vel ad sacrilegia tēplorū, vel ad ritus Iudaicos trāsisse ɔtēdit,[k] eaq; grā testari minime potuisse ɔfirmat: itra iuge[l] qnquēniū qđ de inofficiosis actiōib⁹[m] cōstitutū ē, pprias exigat actiones, futurique iudicij huiuscemodi sortiat exordium.[n] Data. XV. Kal. Ian. Gratian. A. IIII. & Merobaude Coss.

Apostatantes à fide pdunt omnia etiam à iure commum Christianis concessa, nec ad mittitur pœnitentia. Sal.

III. Imp. Theo. Valen. & Arcad. Flauiano præfecto præt.

HI q sanctā fidē pdiderūt, & sanctū baptisma hrtica supstitiōe pfanarūt, à ɔsortio oīum segregati sint, à testimonijs alieni, testi (vt añ iā sanxim⁹) ñ hēant factionē, nulli i hrditate succedāt à nemine scribāt hrdes. Quos ēt pciperemus pcul abijci ac lōgius mandari, nisi pœnæ visū fuisset eē maioris, versari iter hoies & hoium carere suffragijs.[o] Sed nec vnq̃ i statū pristinū reuertant nec flagitiū horū obliterabitur[p] pnia: neq; vmbra aliq̃ exqsitæ defensiōis, aut munimi nis obducet.[q] qm̄ qdē eos qui fidē q̃ deo dedicauerāt, polluerūt, & pdentes diuinū mysteriū in pfana migrauerūt: tueri ea q̃ sunt ɔmētitia & ɔcinnata, nō pñt. Lapsis etenim & errātib.[r] subuenit: pditis vero, hoc est sanctū baptisma pfanantib. nullo remedio pœnitentiæ, (quæ solet alijs criminibus adesse) succurritur. Data. V. Id. Maij. Concordiæ Tatiano & Symmacho Coss.

Crimen apostatatus est publicū: ideo quilibet admittitur ad accusandum.

NE SANCTVM baptisma, &c.

Dictū est ī. de hæreticis: sed qa species ē hæresis rebaptizare baptizatū, ponit pluribendo ne sactū baptisma reiteret.



a Antistitem qui. Erro rē.]. s. iuris. sec⁹ si de fcō dubitet bapti zatū eē: nec. n. pt dici iteratū, qd ignorat es se factū: vt in decre. de cōse. dist. c. j. de ecclesiarū. Sed arg. ȝ. ff. d dolo. l. & elegāter. §. non solum.

b SI qs. Piaculare.] .i. pṫdū sāguie, .i. dēt amitter caput.

c Cōmisit] Cleric⁹. s. & ille q baptizatur.

d Per ætatē.] qlibet rebaptizās, & qlibet capax criminis p ætatē rebaptizatus, patit piaculare flagitium. Vel forte loqt de eo q rebaptizāti rñdēdo præbuit ministeriū.

e Vlt. supplicio.] qd mortē interptamur: vt ff. d pœ. l. vltimū.

f NVlli hrticorū. Initiati.] vt qa Christiani erāt tm & ita cathecumeni: nō autem erātbaptizati.

g Ecclesiæ] & auferūt hodie dñis eorū: vt. ȷ. ne Xpianū man. l. j.

h Quod q fecerit]. i. hrtic⁹ rebaptizās igenuos vl'suos pprios.

i Exilio.] miiorē hic patit pœnā cū adhuc nō fuerat baptizat⁹, q̃ si fuisset vt ȝ. l. px. Alij hoc referunt de pœna exilij ad eū q sciuit, & nō detulit: nō aūt ad baptizātē. Prima placet.

DE APOSTATIS.

Quoniā apostatæ plusqua hæretici sunt: iō ponit de apostatu. Qui dicātur apostata, habes ȷ. eo. l. apostatarū. §. sed ne huiusmodi. & l. fi. in fin.

I qs.] prima nō legit. In secūda not. ɥ de inofficiosis actionib. qnquēniū statuitur. vt ȷ. de inof. test. l. si qs filiū. Sed vł p petuo agi: vt ȷ. eo. l. apostatarū. Solu. illa corrigit hāc. vel hæc post mortem testatoris, ibi viuēte testāte dicit se posse dferre.

k Contendit.] accusator: vel ēt contēdit de alia hæresi.

l Iuge]. i. continuū.

m Actionib.] s. q̃reke inofficij testamēti

n Exordium.]. i. vsq; ad quinquennium.

HI qui.] CASVS. Hac l. puniunt Christiani si hāt hrtici patiēdo se baptizari more hrtici, vt nō possint eē testes. neq; facere testm: nō aūt relegant. & ponit iō. Itē pœnitētia eos nō excusat, q̃ prodesset alijs errantibus. Vlt.

o Suffragijs.] q̃re ergo hrtici expellūtur de ciuitatibus, & nō apostatæ: vt ȝ. de su. trin. l. ij. R. fideo quia alios docerēt: & eadē rōne expellunt clerici apostatantes: vt ȷ. eo. l. fin. Accursius.

p Obliterabitur.]. i. delebitur.

q Obducet]. i. dlebit

r Et errantibus] hrticis. s. nolentibus ad fidē ɔuerti, q̃ nunq̃ habuerūt: vt ȝ. de su. tri. & fi. cat. l. iter claras. in fi. & de hrti. l. inj. in fi. sed non qui fuerūt de fide, & postea ab ea diuiserūt se oīno: vt hic. Vel dic quo ad pœnā mūdi nō pdest pœnitere: quo ad deū sic: vt ibi, Cor ɔtritū & humiliatū deus ñ despicies. & alibi: Dixi ɔfitebor, & tu remisisti impietatem peccati mei.

* addit a doctis librarijs. nā secūd⁹ annus p⁹ cōsulatū Lāp. & Orest. erat sextus imperij Iustiniano. Iteratum non dicit quod factū esse ignoratur

* al. mysterijs. al. ministerijs.

* persuaserit.

* C. T. 16. 4. 49. & 56. §. nul li.

* Quidā sic legit, nec verò illos quos emerint, vel quali tercūque habuerit nedū suæ &c.

* C. T. 16. 6. 63.

* perperā repositū erat, cōstituta, ex Co. Th. cū sit oīb⁹ Iustiniāneis legatur cōstitutus.

* C. T. 16. 1. 1.

* al. erectat. al. exerceat.

† aliàs rectius, Merobaud. II. & Saturnino. vt i C. T.

* C. T. 11. 39. 11. Pœnitentia nō liberat à pœna mūdi.

Psal. 50. Psal. 31.

* Vide ad hūc locū annota. I præ termiss. fo. 12. co. 1. v. s. 10. al. motum.

a Apostatarū. Cōtinua.] ēt sine libello.
b Incesset.] idest incessanter accuset.
c Temporibus.] nisi intra quinquenniū post mortem: vt j. eo. l. ij.
d Deseratur.] primò libe ris, secūdò agnatis: vt s. de hęti. l. cognouimus. Ac.
e Perpetuari.] cū alia etiā vsq; ad xx. ános regulariter porrigantur. vt j. ad le. Corn. de falsis. l. querela.
f Insimulationis.] i. accusationis: vt j. de ac. l. ea quidem. & facit. ff. de tes. l. cū lege.
g Mandauerint.] s. Iudæis vel Paganis.
h Eum qui.] nō legitur.
i Eos q.] nec hæc legit. sed j. s. e. l. hi. sed ibi solue.

* Ex C. T. 16. 4. nō esttamen in ipsis. * sic & in C. T. qđ rectiusest quā quod al. legebatur, vocet continuæ accusationis.

NEMINI LICERE signum salnato. &c.
Quoniā signū nostra redemptionis ab oībus ē adorādū et venerandū: & si in manib. alicuius gestatur, ei debemus cū deuotione adsurgere: & si alicubi positū emineat honorē debemus impēdere: iō phibet ne humi ponatur, vel in aliqua materia humi posita sculpatur, aut depingatur, ne pedibus conculcetur. Et q. posuerit, vel positū nō leuauerit, grauissima pœna mulctat. q forte mortē interptamur. vt ff. de pœnis. l. Aitmum. Ac.

Cum sit. Nemini. licere signū saluatoris, &c.] signū crucis humi ponere est ꝯtrā religioni: & 16 d hoc pōit: & lege p te.
l Grauissima] s. pęna mortis, q est grauissima. vt ff. de pę. l. vlt.

* intenta tio legit Az. quod videtur rectius. * al. imbuta. recte.

* qcunq.

DE IVDÆIS &C.
Quia Iudæi & cælicolæ multa cōtraria pro ponunt religioni, ideo de his dicit. & sunt calicolæ, qui planetas colunt. Vel sic. De hæreticis in genere dictum est ī modo ponit in specie. Vel sic: Supra dictum est de Christianis, q. plenissime diuinā religionē colunt: nunc videamus de Iudæis, q. simpliciter & ad litterā deum venerentur & colūt. & leuius errāt quàm alij hæretici. Ac.

* plectendum.

dum: & alienationes ipso iure sunt apostatis interdicta: & post mortē possunt accusari, bonu proximiorib. fidelib. applicādu. Sa.

IIII. Imp. Theo. & Valent. AA. Basso P. P.

Apostatarū * sacrilegū nomé, singulorū vox cōtinua [a] accusatiōe * icesset, [b] & nullis finita tpibus [c] huiusce modi criminis arceat indago. Quib. quis ꝑterita iterdicta sufficiāt, tñ ēt illud iteramus, ne postq̄ à fide deuiauerit, testādi aut donādi ꝗppiā hēant facultaté. Sed nec vēditionis specie facer legi fraudē sināt: totūq; ab itestato Xp̄ianitaté sectātib. ꝓpinqs potissimū deferat. [d] Intm̄ āt ꝯ huiuscemodi sacrilegia ꝑpetuari [e] volumus aɥtioné, vt vniuersis ab itestato veniētib. ēt pꝰ morté peccātis, absolutā vocé isimulatiōis [f] ꝯgruæ ñ negemꝰ. Nec id patiemur obstare, si nihil i ꝯtestatiōe ꝓfano dicaꝛ viuéte ꝓductū. Sed ne huiuꝰ iterꝑtatio * crīs latiꝰ i incerto vagetꝛ errore, eos ꝑsentib. isectamur oraculis, q noie Xp̄ianitatis iduti * sacrificia sacrilega vł fecerit, vł faciēda mādauerit. [g] Quorū ēt post morté ꝯprobata ꝑfidia, hac rōne plectēda é, vt donōnib. testisq; rescissis, hi qb. hoc deferret ltima successio, hmōi ꝑsonarum hr̄ditate potianꝛ. Dat. VII. Id. April. Rauennæ, Theodosio. XII. A. & Valent. A. II. Coss.

Qui psuasionibus seruū vel liberū fecerit apostatare à fide, puniri debet capite. Saly.

V. Iidem AA. Florentio. P. P.

Eum * q [h] seruū siue ingenuū iuitū, seu suasiōe plectēda ex cultu Xp̄ianę religionis i nefandā sectā ritūve trāsduxerit, cū dispēdio fortūarū capite puniēdū * eē cēsemus. Da. Pri. Kal. Feb. Theo. XV. & Valentin. IIII. AA. Coss.

* Vid. ꝑtermissa. f. 12. co. 1. v. 27

VI. Imp. Valentin. & Marcian. AA. Palladio præfecto prætorio.

Eos q [i] catholicarū ecclia rū clerici, vel orthodoxæ fidei mōachi, relicto vero orthodoxę religiōis cultu, Apolinaris vł Eutychetis hr̄sim & dogmata abominanda secuti fuerit: oib. pœnis q̄ priorib. legib. aduersus hr̄ticos ꝯstitutæ sūt, iubemꝰ teneri, & ex ipsū dq; Ro. ipij solū repelli, sicut ḋ Manichęis ꝑcedentiū legū statuta sāxerūt. Da. Ka. Au. Valē. A. VII. & Auiano Cos.

TITVLVS VIII.

NEMINI LICERE SIGNVM SALuatoris Christi humi vł in silice vł i marmore aut insculpere, aut pigere.

Signum crucis non debet sculpi vel dipingi in loco qui possit pedibus calcari. Salyce.

I. Imp. The. & Val. AA. Eudoxio. P. P.

Cum sit nobis cura diligēs p oia supni numinis religionē tueri: signū saluatoris Xp̄i nemini licere [k] vel in solo, vel i silice, vel i marmorib. humi positis isculpe, vł pigere, sed qđcūq; repiꝛ, tolli, grauissima [l] pœna multādo eo, q ꝯriū statutis nr̄is tētauerit, spālr̄ i pamꝰ. D. XII. Kal. Iu. Hierio & Arda. Coss.

Vide prætermissa hic. fol. 12. col. 1. versu. 34.

TITVLVS IX.

DE IVDÆIS ET CÆLICOLIS.

I. Imp. Antoninus. A. Claudio Triphonino.

Quod Cornelia [m] Saluia vniuersitati Iudęorū q i Antiochiēsiū ciuita. ꝯstituti sunt, leuauit, peti nō pōt. [n] Da. Pri. Ka. Iul. Antonino. A. IIII. & Balbino Cos.

Iudæi irruentes in conuersione ad Christi cultū sunt cōcremandi. Sal.

II. Imp. Constantinus. A. ad Euagrium. P. P.

Iudæis, [o] * & Cælicolis, & maioribus eorū, & patriarchis volumꝰ itimari, ꝙ si qs post hanc legē aliquē q eorū feralem [p] fugerit sectā, & ad dei cultū respexerit, saxis, aut alio furoris gn̄e (qđ nūc fieri cognouimꝰ) ausus fuerit attētare: mox flāmis dandus est, & cum oībus suis particiꝑib. cōcremādus. Dat. XV. Kal. Nouemb. Constātino Cæs. VI. Cons.

Christiani non debent irruere contra synagogam Iudæorum. Salyc.

III. Imp. Valent. & Valens. AA. Remigio magistro offic.

In synagogā [q] * Iudaicæ legis, veluti hospitij merito irruētes [r] milites iubeas emigrare: qs [s] priuatorū domus, nō religiosarū [t] loca habitationū meritò cōuenit attingere. Dat. Prid. Non. Mart. Valentiniano & Valente. AA. Coss.

Immunitas antiquitus Iudæis concessa, per hāc legem reuocatur. Sa.

IIII. Imp. Gratianus. Valentin. & Theo. AAA. Hypatio. P. P.

Iussio, * q̄ sibi Iudaicæ legis hoies blādiūꝛ, p q̄ eis curialiū munerū dabaꝛ imunitas, [u] rescidaꝛ. Da. XVIII. Ka. Maij, Medio. Merob. II. & Sat. Cos.

Christiani cum Iudæis non possunt matrimonium contrahere sub pœna capitis, licentia accusandi cuilibet concessa. Salyce.

V. Imp. Valentinianus, Theodo. & Arcad. AAA. Cynegio præfecto prætorio.

m Quod Cornelia proprium nomen est.
n Nō pōt] vt j. de hęredib. inst. l. collegiū. sec9 si vni eorū: vt ff. d reb. du. l. cū senatꝰ.
o Iudæis.] nō legiꝛ.
p Feralē] i. crudelē.
q In synagogā.] i. in domū Iudæorū.
r Irruētes.] alis milites irruētes. & é ꝯ. s. d su. trin. l. ij. sol. vt ibi.
s Quos.] s. milites.
t Religiosarū.] s. Iudæorū. sūc. n. quo ad eorum opinioné religiosa.
u Iussio. Immunitas.] in multis. n. immunitaté hēbant añq̄ Xp̄s veniret in virginem. & facit ff. de decurio. l. generaliter. §. fin.

* Dat. XV. Kal. Aug. CP. Asporatio & qui fuerit nūciatꝰ, Cōsulibus.

* C. T. 16. 6. 1.

* al. synagoga Iud. leg. veluti hospitio meritò irruentes.

* C. T. 12. 1. 99.

NE qs Xpianā [c] [d] mulierē i mr̄imoniū Iudę⁹ accipiat neq; Iudææ Xpianus cōiugiū sortiat̃. nā si qs aliqd hmōi ad miserit: adulterij vicē ɔmissi hmōi crimē obtinebit, libertate i accusandū publicis q̄q; vocibus relaxata. [b] Dat. Prid. Id. Mar. Thessalonicæ, Theodosio. A. II. & Cynegio Coss.

Nuptię īter Xpianos ꝓhibita, similiter ī ter Iudæos ꝓhibetur sua lege cessante. Sa.

VI. Imp. Theo. Arcad. & Hon. AAA. Infantio comiti Orientis.

NEmo Iudæorū morē suū i ɔiūctiōib⁹ [c] retineat, nec iuxta legē suā nuptias sortiat̃, nec i diuersa [e] [f] sub vno tpe ɔiugia ɔueniat. Da. III. Kal. Ian. Th. A. III. & Habūdātio, Cōs.

Hæc est bona lex, & breuiter dicit: Iudæi hēnt ea q̄ sūt ciu. Ro. et corā iudicib. Xpianis debēt litigare, et pōt vnū ex eis arbitrū assumere. Bar. Vel sic: Causa Iudæorū secū dū iura nr̄a agitāda ē. et si in arbitrū cōpro miserūt, valebit sn̄ia ꝑ iudices exequēda. S.

VII. Imp. Arcad. & Hon. AA. Eutyc.

IVdæi [a] cōi Romano iure vi uētes, i his causis q̄ tā ad su ꝑstitionē [f] eorū q̄ ad forū & leges ac iura ꝑtineat, adeāt so C lemni more iudicia, oēsq; Romanis legib⁹ cōferant & excipiāt actiones. Si q verò ex his cōi pactione ad silitudinē arbitrorū [k] apud Iudæos i ciuili [h] dūtaxat negotio putauerint litigādū: sortiri eorū [i] iudiciū iure publico nō vtent̃. Eorū ēt sn̄ias iudices exsequant̃, tanq̃ ex sn̄ia cognitoris arbitri dati fuerit. Dat. VI. No. Feb. Hono. A. IIII. & Eutychiano Cons.

Iudæi non possunt artari ad vendendas res proprias aliter quam Christiani. Bar. Vel sic: ad curam Christianorū non spectat statuere precia rebus Iudæorum. Salyc.

VIII. Iidem AA. ad Iudæos.

NEmo [l] exter⁹ [k] religiōis Iudæorū, Iudæis p̄cia statuet, cū venalia ꝓponūt. Iustū ē.n. sua cuiq; committere. Iraq; rectores ꝓuinciarū vobis [l] nullū discussorē aut moderatorē eē cōcedēt. Quòd si qs sumere sibi curā (p̄ter vos [m] ꝓceresq; vestros) audeat: eū velut aliena appetentē suppli cio coercere festinēt. Dat. III. A Kal. Mar. Constantin. Arcad. IIII. & Honorio III. AA. Cōs.

IX. Iidē AA. & Theo. A. Eutych. P.P.

QVicunq; [n] [o] ex Iudęis ob noxij curię ɔprobāt̃, curiæ mācipēt̃. Da. III. Ka. Ian. Th. A. I. & Rumoridio Cōss.

Quando Iudæi celebrant sua solemnia nō debent aliquid agere in contemptum Christianæ fidei: aliàs puniuntur. Sal.

X. Imp. Honor. & Theod. AA. Anthemio. PP.

IVdæos quosdā [p] festiuitatis suæ solēnia [q] ad pœnæ quā dā recordationē icēdere, & sā B ctę crucis adsimilatā spēm i ɔtēptū Xpianæ fidei sacrilega mēte exurre, ꝓuīciarū r̄ctores ꝓhibeāt neve locis suis fidei nr̄ę signū imisceāt: sed rit⁹ [q] suos citra ɔtēptū Xpianæ legis retineāt, amissuri sine dubio ꝑmissa hacten⁹, nisi ab illicitis tēpauerint. Da. IIII. Ka. Iu. Const. Basso & Phi. Conss.

Nisi Cælicolæ conuertantur ad fidem, vt hæretici puniuntur. Salyc.

XI. Iidem AA. Iouio. P.P.

CAelicolarū nomē [s] iauditū quodāmō nouū crimē supstitionis vidicauit. Hi nisi ad dei cultū venerationēq; Xpianā ɔuersi fuerint: his legib⁹ qb⁹ p̄cipimus hæreticos adstringi, se quoque nouerit adstrigēdos. [a] Aedificia āt eorū, (q̄ nescio cui⁹ noui dogmatis cōuētus habēt) ecclesijs vidicent̃. Certū.n. est, q̄cqd à fide Xpianorū C discrepat, legi Christianæ esse contrarium.

In die sabbati & alijs festiuitatibus Iudæorū ipsi nō possunt cōueniri, nec alios conuenire. h. d. Bar. etiam pro commodis fisci. Salyc.

XII. Iidem AA. Iouio. P.P.

DIe sabbati [u] ac reliqs sub tpe quo Iudæi cul tus sui reuerētiā seruāt, neminē [t] aut facere aliqd, aut vlla ex pte cōueniri [u] dēre p̄cipim⁹: ita tn̄ vt nec illis det̃ lnia eodē die Xpianos orthodoxos cōuenire: [x] ne Xpiani forte ex iterpellatiōe Iudæorū ab offālib⁹ p̄fatis dieb⁹ aliquā sustineāt molestiā: cū fiscalib. cōmodis & litigijs priuatorū ɔstet reliquos dies posse sufficere. Da. VII. Kal. Au. Rauē. DD. NN. Ho. VIII. & The. Au. III. Cos.

Nec Iudæos offendere, nec bona eorum inuadere cuiquam liceat pro D pria auctoritate, nec contrà. Salyc.

XIII. Iidem AA. Philippo. P.P. per Illyricum.

NVll⁹ tāq̄ Iudæ⁹, [y] [a] cū sit inocēs, [z] obterat̃: [a] nec expositū eū ad cōtumeliā religio [b] q̄lis cūq; ꝓficiat. n̄ passim [c] eorū sinagogæ vel hitacula cōcrement̃, vl̄ ꝑperā sine vlla rōne lædant̃: cū alioqn ēt si sit aliqs scelerib⁹ iplicit⁹, idcirco tn̄ iudiciorū vigor, iurisq̄, publici tutela vr̄ i medio ɔstituta, ne qs q̄ sibijpsi ꝑmittere valeat vltiōē. [d] † Sed vt i hoc ꝑsonis Iudęorū volum⁹ eē ꝓuisum: ita id quoq; monēdū eē cēsem⁹, ne Iudæi forsitā insolescāt, elatiq; sui securitate, q̄cq̄ p̄cipites in Xpianā reuerētiā vltionis admittant. Dat. VIII. Id. Aug. Cōstāt. Hon. XVIII. & The. V. AA. Cōs.

Iudæus actor vel reus forum sequitur Christianum. Salyc.

Iidem.

[a] NE qs Xpianā.] dēt. n. esse cōiūcatio diuini iuris. vt ff. de ritu nup. l. j.
[b] Relaxata.] ēt sine inscriptione [i] forte: sed r̄fariter ɔ: vt. j. q accu. nō pñt. l. iij.
NEmo in coniūctionib.] .i. in matrimonijs.
[d] Legem.] ipsi. n. statuerūt, vt quasdā psonas ducere liceat, q̄s duci nō licet, vt auiā & sororē forte: & hoc est qd̄ hæc lex eis prohibet.
[e] Diuersa] poterāt. n. quā hēbant relinquere, & aliam accipere.
[f] IVdæi. Ad superstitionem.] .i. ad fidem eorum.
[g] Arbitrorū.] .i. à Xpianis electorum apud Iudæos.
[h] In ciuili.] secus in criali. vt ff. d arbi. l. ñ distinguemus. §. Iul.
[i] Eorum.] scilicet arbitrorū. & hoc dicit sine pœna. vt j. de receptarbi. l. cū antea.
[k] NEmo exterus.] nec ēt Iudæi i ter se, nec Xpiani, vt ff. rer amo l. non. n. & j. de mona. l. j. nisi ex cā, vt s. de epis. audi. l. j. & ff. de off. p̄se. vr. l. j. §. cura. & ad le. Iu. d annona. l. ñ. §. j.
[l] Vobis] .s. Iudæis.
[m] Vos.] q ñ subibūt talē pœnam, non tñ statuunt: vt mō dixi.
[n] QVicunque.] nō legitur.
[o] Mancipētur] .i. vindicentur.
[p] IVdæos. Solēnia.] puta coronā spineam, & crucem.
[q] Ritus] .i. ɔsuetudines.
[r] Tēperauerint.] priuilegiū. n. debet amittere. q cessa sibi abu tēptāte: vt lxxiiij. di. c. vbi. & ff. d pecu. l. liberа. & ff. d ne. ge. l. q sine. & i Auth. d tabe. §. nos aūt. col. iiij.
[s] CAelicolarū. Cōtrariū.] q nō ē mecū, ɔ me est. ite. ff. de reg. iu. l. q non facit. & ff. de fideic. lib. l. si eū. §. pe. & ad Trebel. l. si cui pure. §. j.
[t] DIe sabbati Neminē].s. Iudęū
[u] Cōueniri] vl̄ à Iudæis vel à Christianis. Ac.
[x] Conuenire, facit j.

[a] C. T. 9. 7. 5. & 3. 7. 2. Vide Alc. li. 7. parer. ca. 23.
[i] Húc casum specialitatis ponitetiā gl. 2. in c. super his extra de accu.
[e] Et sic in Iudæi prohibētur habere plures vxores vt hic, & in c. gaudem⁹. tūc glo. super verbo, vxores. ex de diuor.
[a] C. T. 2. 1. 10.
C. T. 16 8. 66.
[l] Hæc lex xemi. & l. Iudæi, vniuersæ, sunt.
al. ꝓponentur: vt & i C. Th.
[t] Cōcor. ea. tuarū nos. §. verū. extra de priui.
C. T. 12. 1. 65.

de fruct. & lit. expen. l. si. & de resci. ven. l. ratas. & ff. qd q sq; iu ris. l. j. Sed ɔ. j. de legibus & consti. l. q̄ fauore. Solu. vt ibi.
[y] NVllus. Iudęus.] idest ob hoc ipsum q̄ est Iudæus.
[z] Innocens.] à crimine quo inculpatur.
[a] Obteratur.] .i. verberetur.
[b] Religio.] obterētis. & dic expositum .i. & exposito eo.
[c] Passī] .i. idistinctē.
[d] Vltionem] sed nū-

C. T. 16. 8. 24.
C. T. 16. 8. 25.
[a] attinendos.
C. T. 2. 8. 3.
C. T. 16 8. 27.
† Cōcor. ea. porro. iunc. glo. 2. extra d. diuor.

q̄d eo casu pmittes, cū ille nō vult venire ante iudicē, nec iudex pōt eum cogere? Rñ. s̄m Io. sic ar. ī. de decur. l. gñali. lib. x. & ff. quæ in frau. credi. l. ait pton. §. si debitorē. & ī. de epis. & cler. l. si qs curialis. Illud aūt constat, q ꝫ. quasdā personas q̄ñque hoc licet: vt ī. qñ liceat sine iudice se vind. l. j. & fi. Itē facit cū hac l. ī. ne qs i sua cā. l. j. & ff. quorū leg. l. j. ī prin. & ff. de vsufr. l. si cuius. aliàs incipit, si vsusfruct. §. denique. & ff. quæ in frau. credi. l. pe. & de fur. l. interdum. ij. & ī. ti. ij. l. Christianis. & ff. de ori. iur. l. ij. §. post originem.

[a] SI qua inter.] per vos legite.

[b] IVdæi] per vos legite.

[c] IVdæorū primates] legite p vos.

[d] HAc. Interdictę sunt.] Imo vī q ad honores admittant, vt ff. de decur. l. gñaliter. §. fi. quę est ꝫ. Solu. qdam dicunt hanc corrigere. Alij dicunt q hic erāt Iudæi: ibi non, licèt Iudaicam superstitionē vel vitā seruarét. Alij q illud fuit spālr indultū eis. j. verior est.

[e] NE CHRISTIAnum mancipiū &c.

Quia contrarium est religioni, q hæreticus habeat Christianum mācipium, ideo de hoc ponit.

[f] IVdæus. Christianū habuerit.] suf ficit habere vt pœnā indictam patiat. at p pter non Xpianum duo sūt necessaria, & possidere & circūcidere: vt subijcit. Ac.

[g] Capitali] .i. ppetuo exilio. & cōcurdat ī. ti. j. l. Iudæi. ij. nā illa est capitalis pœna: vt ff. de pœnis. l. rei capitalis. in princip & de pu. iudi. l. ij. & facit ī. de epi. & cler. l. fin.

[h] DE PAGANIS, & sacrificijs.

De Iudæis, qui in quibusdam nobiscum conueniunt, dixit: nunc de Paganis qui prorsus à nobis discrepāt, dicit. Vel sic: Dictū est ī. de Iudæis, nūc ponit de Paganis.

[¶] l. 78. C. Th. eo.

[*] C. Th. l. 82. eo. ti.

[¶] In. C. T. D. V. Id. Apr. CP. Asclepiodoto & Mariano Coss.

[†] C. Th. l. 91. eo. tit.

[*] legendū nominatur, vt in C. T. & vete. manu.

[†] Ex lib. Nouella. Theodosij vbi hodie extat plixior. Part. l. 7. ī. de hæreticis.

[*] victura I manusc. & Nouella Theo.

XIIII. Iidem. A A. Aureliano præfecto prætorio.

SI qua[a] inter Xpianos & Iudæos sit ꝯtētio: nō à senioribus Iudæorum, sed ab ordinarijs iudicibus dirimat̃. Da. XIII. Kal. Nouem. Ho. XII. & Theo. VIII. A A. Cons.

Bona Iudæi Christianum circumcidentis fiunt publicanda. Salyc.

XV. Idem. A A. Asclepiodoto. PP.

[2] IVdæi[b] & bonorū pscriptiōe & ppetuo exilio dānabūt, si nrę fidei hoīem circūcidisse eos, vl' circūcidēdū mādasse ꝯstiterit. Da. Pri. Ka. Fe. Theo. XVII. & Festo Conss.

XVI. Imp. Theo. & Valen. A A. Ioanni comiti sacrarum largitionum.

IVdęorū[c] primates q i vtriusq; Palæstinę synædrijs morant̃, vel in alijs pūicijs degūt, piculo suo āniuersariū canonē d̃ synagogis oib9, Palatinis ꝯpellētib9, exigāt ad eā formā, q patriarchæ q̄ndā coronarij auri noīe postulabāt: & hoc qd̄ d̃ Occidētalib9 Patriarchis ꝯferri ꝯsueuerat, nris largitioib9 iferat̃. Da. III. Kal. Iu. Con. Flor. & Diony. Cons.

Iudæi non possint habere aliquem honorem. Bart.

XVII. Iidem. A A. Florentio præf. pto.

HAec[d] valitura i oē æuū lege sancim9, neminem Iudæorū, qb9 oēs administrōnes & dignitates interdictæ sunt, nec defensoris ciuitatis fungi saltem offō, nec p̄riæ honorē arripe ꝯcedimus: nec acq̄siti sibi officij auctoritate muniti, aduers9 Xpianos, & ipsos plerūq; sacræ rl'onis antistites, veluti isultātes fidei nostræ, iudicādi vl' pnūciādi q̄li bet hēant ptātē. Illud ēt pari ꝯsideratione rōnis arguētes, p̄cipim9 ne q̄ Iudaica synagoga in nouā fabricā surgat: fulciēdi veteres pmissa lnia, quę ruinā minant̃. Quisqs igit̃ vel infulas accepit, q̄sitis dignitatib. nō pot'at: vel si ad officia vetita irrepserit, ab hispenit9 repellat̃: vl' si synagogā extruxerit, ꝯpédio cath. eccl. noue- A rit se laborasse. Et q ad honores & dignitates irrepserit, hēat vt antea ꝯdōnis extremę etsi honorariā illicitè promeruerit dignitatē. Et q synagogæ fabricā cœperit, nō studio reparādi: cū dāno 50. lib. auri fraudet̃ ausib9 suis. Cernat pterea bona sua pscripta, mox pœnæ sanguinis destinād9, [q̄si] * qui fidē alterius expugnauit pūersa doctrina. Da. Pri. Kal. Feb. Theod. A. XVII. & Festo Conss.

de Sarracenis, q deos innumeros, deasq. imo dæmones colūt & adorāt. Et adijcit de eorū sacrificijs, & de téplis. Azo.

[i] PLacuit.] per vos legite.

[k] NE quis.] p vos legite. & fa. ī. de male. l. v.

[l] SIcut] per vos legite. Acc.

[m] Abreptæ.] No. arg.

[*] Inclusū deest ī plerisque & li. Noue. Theod.

TITVLVS X.

NE CHRISTIANVM MANCIPIVM [e] HÆRETICVS vel Iudæus vel Paganus habeat, vel possideat, vel circūcidat.

B *Mancipia Christiana Iudæis sunt interdicta, & statim libera fiunt: mancipia vero alterius sectæ eis sunt permissa, sed non possunt eos circuncidere, sub pœna hic statuta. Salyc.*

I. Imper. Honor. & Theodo. A A. Monaxio. PP.

IVdęus[f] seruū Xpianū nec ꝯparare d̃bebit: nec largitatis vel alio q̄cūq; tit. cōsequet̃. Quòd si aliqs Iudeorū mancipiū vl' Xpianū habuerit, vel sectæ alterius seu nationis crediderit ex quacūq; cā possidēdū, & id circūciderit: nō solū mancipij dāno multet̃, verūetiā capitali[g] snia puniat̃, ipso seruo p p̄mio libertate donando. Da. IIII. Id. Apr. Constan. Honor. A. XI. & Cōstātio. V. C. II. Cōs. [†] C. T. 16. 7. 4. & l. j. & ij.

TITVLVS XI.

DE PAGANIS, [h] ET SACRIF. ET TEMPLIS EORVM.

C *Tēpla ad sacrificādū dijs debent claudi: & sacrificātes, cōscij et ministri gladio debent puniri, & bona cōfiscari, & iudices negligentes incurrunt pœnā 50. lib. auri h. d. ista. l. & sequēs, & l. penul. j. eo. Salyc.*

I. Imp. Constantius. A. ad Taurum. PP.

PLacuit[i] oib9 locis atq; vrbib9 vniuersis claudi ptin9 tépla, & accessu vetito oib9 lniam delinquēdi pditis abnegari. Volum9 ēt cūctos sacrificijs abstinere. Quòd si aliqd forte hmōi ppetrauerint, gladio vltore sternant̃. facultates ēt pēpti fisco decerni mus vīdicari: & silr puniri rectores puinciarū, si facinora vindicare neglexerint. Da. Ka. Decēb. Constantio. IIII. & Constante. A A. Conss. [†] C. T. 16. 8. 4. vide Nicephorū ecclesiastic. historiæ. lib. 8. c. 10. & 25.

Summa a est in lege praecedenti.

II. Imp. Theo. A. Cynegio præfecto prætorio.

D NE qs[k] mortaliū ita faciendi sacrificij sumat audaciam, vt ispectione iecoris, extorūq; psagio vanæ spem pmissionis accipiat, vel (qd̄ ē deteri9) futura sub execrabili ꝯsultatiōe cognoscat. Acerbioris eteni iminebit supplicij cruciat9 ei, q ꝫ vetitū p̄setiū vel futurarū rerū explorar̃ tētauerit veritatē. D. VII. K. Iu. Ar. & Bau. C. [†] C. T. 16. 8. 9.

III. Imp. Arca. & Hon. A A. Macrobio & Præliano Vicario. [†] al. vicar. Afr.

SIcut[l] sacrificia téplorū phibem9, ita volum9 publicorū operū ornaméta seruari. Ac ne sibi aliqua auctoritate blandiant̃: qui ea conantur euertere: si quod rescriptū, si qua lex forte p̄tédit tur, abreptę[m] hmōi chartæ ex eorū manibus, ad nr̃am scientiā referant̃. Dat. XIIII. Kal. Febr. Cōstantinop.

ꝙ si aduersarius reti net instrm qd credo & dico falsum, possu ipsum vi eripere, & dilaniare: vt hic colligit: vel melius possum ipsū arripe.& ad pricipē illud referre.

a V T profanos.] p vos legite.

b O Mnia.] per uos legite. & sa. s. de hære.l.iij.

c C Hristianis. In duplū:] spāle c. regulr ꝯ. vt Inf.vi bo. rap. in pri. & facit s. de Iudæis.l.nullus.

d N Emo.] hanc & sequentē legite p vos. Figura tu in ea casum hoc modo: Faciebant olim sacrificia: qa aperiebant delubra vel tēpla animo adorandi,& reddebāt honorē nefandū simulacris, & postes tēplorū redimebant,thura incendebant,& pateris gustabat vinū: qd totū remouet. Scd̃o imponit pœnam facientibus.

DE HIS QVI AD ecclīam cōfugiūt&c.

Quoniā inter cetera quæ ecclesia hēt priuilegia, hoc præcipuū habet, ne cōfugientes ad eā ab cuius temeraria abstrahātur auctoritate iū dicō fugiētib. ad eā, et exclamantibus i ea pōit. Az.

e IVdæi. Simulant.] Idem & si non simulant: sed ista verba denotāt frequētiam.

f Crimina].i.pœnas, quæ pro criminibus imponuntur.

g Arceant.].i.ab ecclesia extrudātur: aliàs extrahantur.

h Nec ante.] sic & s. de sacros.eccl.l.q sub prætextu. Accur.

i F Ideli. Confugiētes].s. Christianos libero. homines.

k Abducere.] præter homicidas, adulteros, & virginū raptores. Tributorū quoq; exactiones & intra tēpla decēter fieri nue nit: vt i Auth. d mā. prin.§.neq; aūt.coll. iij. Hodie idē, vt si p quocūq; maleficio fugiat ad ecclesiam, vt inde abstrahatur: vt notatur in d. Auth.

* al. exhibere.

* Iniri.

† Vide Niceph. lib. 14. eccl. hist.c.4.

* volumus.

* al. principalia officia.

stan. The. & Rumoridio Cōs. A

Conuentus ciuium & eorum lætitia & festa consueta non debent eis interdici. Sal.

IIII. Iidem. A A. & Theo. A. Apollodoro ꝓcōsuli Aphricæ.

V T ꝓfanos [a] ritus iā salubri lege submouim[9], ita festos ꝯuēt[9] ciuiū & cōem omnium lætitiā nō patimur submoueri. Vnde absq; vllo sacrificio, atq; vlla supstitione dānabili exhiberi * ppřorum voluptates ẞm veterē ꝯsuetudinē, ministrari * ēt festa conuiuia, qn̄ exigūt publica vota, d̃cernim[9]. Da. VII. ka. Se. Hono. VII. & The. II. AA. Cons. B

Prīceps pōt publica donare. et donata i patrimonio donatarij debēt ppetuo remanē. S.

V. Imp. Hono. & Theod. A A. populo Carthaginensi.

O Mnia [b] loca † q̄ sacris error veterū deputauit, nostræ rei iubemus * sociari.

Quod aūt ex eo iure vbicūque ad singulas q̄scūq; personas vel præcedentiū principū largitas, vel nr̃a maiestas voluit puenire, id i eorū pr̃imonijs æterna firmitate pduret. Ea vero, q̄ multiplicib[9] ꝯstitutis ad venerabilē ecclīā volumus ptinere: Christiana sibi merito religio vidicabit. Dat. III. Kal. Sep. Rauēnæ. Hono. X. & Theo. V. A A. Conss. C

Christianis non licet Paganos offēdere, nec eorū bona rapere sub pœna dupli. Salj.

VI. Idē A A. Aesclepiodoro pfe. pto.

C Hristianis, q verè sunt, vel eē dr̃, [c] spāl̃r demandamus, vt Iudæis ac Paganis qetè degētib[9] nihilq; tētātib. turbulētū, legibusq; ꝯriū, nō audeāt man[9] iferre religionis auctoritate abusi. Nā si ꝯ securos fuerit violēti, vel eorū bona diripuerint: nō ea sola quæ abstulerit, sed ꝯuicti in duplū * q̄ rapuerit restituer̄ ꝯpellēt. Rectores ēt ꝓuinciarū, & officia, * & pricipales cognoscāt se, si nō ipsi talia vindicēt, sed fieri à popularib[9] hæc pmiserit, vt eos q fecerit puniēdos. Dat. VII. Id. Iun. Cōstā. Asclepiodoro & Mariniano Cons. D

VII. Imp. Valēt. & Mat. A A. Pal. PP.

N Emo [d] venerādi * adorandiq; aīo delubra, q̄ olim iā clausa sunt, reseret. Absit à sæculo nr̃o ifandis execrādisq; simulacris honorē pristinū reddi, redimiri sertis tēplorū ipsos postes, ꝓfanos aris accēdi ignes, adoleri i hisdē thura, victimas cædi, pateris vina libari, & religionis loco existimari sacrilegium. Quisqs aūt ꝯ hāc serenitatis nr̃æ sanctionē, & ꝯ interdicta sanctissimarū veterū ꝯstōnū sacrificia exercere tētauerit, apud publicū iudicē re[9] tāti facinoris ltimè accusēt, & ꝯuict[9], pscriptionē oīum bonorū suorū & vltimū suppliciū subeat. Cōscij ēt crīs ac ministri sacrificiorū eandē pœnā, q̄ in illū fuerit irrogata, sustineāt: vt hac legis nr̃ę seueritate pterriti mœtu pœnę d̃sināt sacrificia iterdicta celebrare. Quòd si vir clarissim[9] rector ꝓuinciæ post accusationē ltimam, & post crimen in cognitione conuictum, tn̄ scelus dissimulauerit vindicare: 50. libras auri ipse iudex, 50. ēt officiū eius confestim fisco nr̃o inferre cogatur. Da. Prid. Id. Nouemb. Martia. A. & Adelphio Cons.

† al. venerātis adorantisq.

Cuilibet licet de hoc crimine accusare: & domum in quorū prædijs committitur, scientes puniuntur pœna hic scripta. Salyc.

VIII. Imp. Leo & Anthemius. A A. Dioscoro præfe. prætor.

a N Emo [1] ea q̄ sepius Paganę supstitionis hominib. iterdicta sunt, audeat ptētare, sciēs ꝙ crimē publicū cōmittit, q hæc ausus fuerit pꝑetrare. Intn̄ aūt hmōi facinora volum[9] eē resecāda, vt ēt si i alieno pdio vel domo aliqd tale ppetreť, sciētib[9] vcꝫ dn̄is, pdiū qdē vel dom[9] sanctissimis * iurib[9] ęrarij addicať: dn̄i vero ꝓ hoc solo ꝙ sciētes cōsenserint sua loca talib. ꝯtaminari scelerib[9]: si qdē dignitate vel militia quadā decoranť, amissiōe militiæ vel dignitatis, necnō rerū suarū ꝓscriptione plectenť. priuatę vero cōdōnis vel plebeiæ cōstituti, post cruciat[9] corporis, opib. metallorū, aut ppetuo deputabunť exilio.

* sacratissimis.

Desunt hic lex. IX. & X. ex prætermissis repetendæ. fol. 12. col. 1. C. D.

TITVLVS XII.

DE HIS QVI AD ECCLESIAM CONFVGIVNT; VEL ibi exclamant [& ne quis ab ecclesia extrahatur.] *

* desunt in oibus manuscr.

Iudæi ad ecclesias confugientes nō prius debent suscipi, q̄ vniuersa debita soluerint, vel suspecti de crimine se purgauerint. Salyc.

I. Imp. Arcad. & Honor. A A. Archelao. P. Augustali.

IVdæi, † [e] q reatu aliquo vel debitis fatigati simulāt se Xp̄ianæ legi velle cōiūgi, vt ad ecclias cōfugiētes euitare possint cria, [f] vel pōdera d bitorū, arceant[g]: nec an̄ [h] suscipianť, q̄ debita uniuersa reddiderit, vel fuerit inocētia demōstrata purgati. Data. XV. kal. Iul. Constan. Cæsario, & Attico, Conss.

† C. T. 9. 45. 2.

† Nō tā sūt abecclesia vio lēter extrēdi, dūmō abiit simulacius vt in c. in ter alia.

Qui sunt in ecclesijs, inuiti extrahi nō possunt. h. d. Bar. Vel sic Fugientes ad ecclesias inde nō sunt extrahendi sub pœna hic statuta. Salc.

II. Imp. Honor. & Theod. A A. [illegible]

F Ideli [i] deuotaq; pceptione sancim[9], nemini licere ad sacros. ecc. cōfugientes * [k] abducere, sub hac vcꝫ definitione, vt si quisquā ꝯ hāc legē

veuire

a Tētauerit.] sic s. de episcop. & clericis. l. si qs non dicam. Ac. A
b Si seruus.] qui grauiter dominum offendit.
c Abstrahat.] a clericis si pōt, vel si nō pōt subijcit qd fiat.
d Indicet.] i. significet. Argu. q aliquis tenetur indicare furē. Sed arg. s. ff. de pscrip. ver. l. solét. & de cōdic. ob tur. cau. l. iiij. §. fin. & hic sit spāle.

fideiussorib. & alijs accessorijs fugiētib. ad ecclā cū rebus eorū habét locū pdicta. Sextò dixit, q si qs de familia mea seruus vel adscriptitius vel libertus verberat⁹ à me aufugit cum aliquibus rebus ad ecclesiā: aut iusta cā recessit: & parum punietur, & dño reddet. aut iniusta: & tunc reddet dño iurāti q pp hoc eū n offendet. & hæc cito fiat, ne bona pauperū comedantur, neq; dñis subtrahant seruitia. Vlt. mādat q œconomi qrāt cām pp quā aliquis confugiat ad ecclesiam. Viui.

venire tētauerit, a sciat se maiestatis criē esse retinédū. Da. Kal. Apr. Cōstā. & Cōst. Cōss.

* *Lex. III. quæ hoc loco deest, ex ptermißis repetatur. fo. 12. co. 2*

Seruus alicuius ad ecclesiam confugiēs, à clericis ejici debet. q si non possunt, domino nuncient: cui facultas extrahendi conceditur etiam manu armata: adeo q si seruus in pugna occideretur, delicto dominus non adscriberetur. Saly.

IIII. Imp. Theo. Val. AA. Imperio PP. B

SI seru⁹ b † cuiusquā i ecclesiā altariave armatus nullis hoc suspicātib. inopinatus irruerit: exide ptin⁹ abstrahat, c vel ptinuò dño, vl ei vn eū tā furiosa formido pripuit, indicet, d eiq; mox abstrahēdi copia nō neget. sed si armorū fiducia resistendi * aīos insania ipellēte pceperit: abripiendi exhendiq; eū dño, qb⁹ id pōt efficere virib⁹, cōcedat. Quòd si illū ét pfigi e i pcertatione f pugnaq; ptigerit, nulla erit eius noxa, nec pflādæ g * criationis relinquet occasio, si is q ex statu seruili i hostilis & homicidæ pdōné transilijt, sit occisus. Da. V. Kal. Apr. Valerio & Aetio * Conss. C

Ista lex prohibet coadunationem & hominum conuenticula fieri in ecclesia. Bar. Vel sic. Seditiones, tumultus & conuenticula vel conspirationes in ecclesijs etiā contra priuatam personam non debent fieri sub pœna vltimi supplicij. Saly.

V. Imp. Martianus. A. ad populum.

DEnunciam⁹ h vobis oīb⁹, vt in sacros. eccl. & in alijs qdē venerabilib. locis, in qb⁹ cū pace & qete vota cōpetit celebrari, abstineatis ab oī seditione: nemo conclamationib. vtat, nemo moueat tumultū, aut ipetū pmittat, vel puēticula collecta multitudine in q̄libet pte ciuitatis, vel vici, vel cuiuscūq; loci colligere i ac celebrare k conet. l Nā si qs aliquid p leges à qbusdā m si- D

bi existimet ppetrari: † liceat ei adire iudicē, & ltimū postulare psidiū. n Sciāt sanè oēs, q si qs p huius edicti normā aut agere aliqd, aut seditioné mouere tētauerit: vlti. supplicio subiacebit. Dat. III. Id. Iul. ipso Mart. A. & Adelphio Cōs.

De ecclesia nullus debet extrahi, sed debet ibi verbaliter citari. h. d. vsque ad. cum āt. Bar. Vel sic. Hac l. loquitur primò in libero, secundo in seruo. Secunda ibi, sanè enim si seruus. Prima subdiuiditur in tres. nam primo prouidet in confugijs. Secundò eorum aduersarijs. Tertiò pdicta extendit ad fideiussores & mandatores. secunda ibi, qui hoc moliri. tertia ibi. adijcientes. Prima uerion subdiuiditur in quinque. nam primò mandat confugas de ecclesijs non ptrahi vsq; ibi. nec pro his. scd'o madat clericos p his nō exigi, vsq; ibi. his qs. tertiò punit contra attentantes, vsque ibi. ex his. quartò concludit primum dictum. vsque ibi, nec ipsis. quinto addit primo dicto, puidendo ne ecclesia auferatur cōfugu. h. d. secundum Sal. B

VI. Imp. Leo. A. Erythrio præfo. pto.

PRæsenti lege decernimus per oia loca valitura (excepta hac vrbe regia, in qua nos diuinitate propitia degētes, quoties vsus exegerit, inuocati, singulis causis atq; psonis præsentanea constituta o præstamus p) nullos penitus, cuiuscunq; pdōnis q sint, de sacrosanctis ecclesijs orthodoxæ fidei expelli, r aut trahi, † vel ptrahi confugas, s nec p his venerabiles episcopos vel religiosos œconomos exigi q̄ ab ipsis debeantur: his q hoc moliri aut facere, aut nuda saltem cogitatione t atque tractatu ausi fuerint tentare, capitali & vltimi † supplicij animaduersione plectēdis. Ex his ergo locis, eorumq; finib⁹ quos u anteriorum legū præscripta sanxerunt: nullos expelli aut eijci aliqn̄ patimur: nec in ipsis ecclesijs reuerendis ita quenquam detineri atque constringi, vt ei aliquid C D

e Cōfigi.] i. cū lancea occidi. Acc.
f In pcertatione.] sic s. ad l. Iul. de vi pub. vel pri. l. quoniam.
g Nec conflandæ criminationis.] aliàs est in textu. cōflādi crīs, idest n accusabit de crīe homicidij. licèt alī sicut p libero, ita p seruo locū habeat lex Corn. de sica. vt ff. ad legē Aql. l. inde Neratius. §. penul.
h DEnūciam⁹.] Facit i. de seditiosis. l. j. & ij. & s. de epi. & cler. l. cōuēticula. & ff. de coll. illi. l. iij. & l. qui. & i. ad legem Iul. maie. l. fi.
i Colligere.] ex particulis. Accur.
k Celebrare.] i. ordinare collectam.
l Conet.] s. tractare puēticula, vt irruat i ecclesiā. sic. s. de epi. & cl. l. si quis in hoc.
m Quibusdā.] i. q pfugerint i ecclā. vel. i. pgregauerit in ecclia.
n Præsidiū.] n tñ tumultū & impetu in ecclesiā committere.
o PRæséti.] CASVS In vij. ptes diuidit hęc lex. Primò dt hāc legem hēre locū vbicunq; pterquam Cōstāti. Secūdò dicit q si liber homo debitor reip. vel priuatæ fugit ad ecclā vt solutioné euitet, nō debet extrahi, neq; ecclia p eo satisfacere. Tertiò, q nō solū nō exhant iuiti, sed neq; ét ita male tractent, neq; ipediāt habere qd comedant. Quarto, q si creditor pp quē fugit, velit eū cōuenire aut pparet, & citabit aut latitat intra fines ecclę, & œconom⁹ eū psentet vt possit citari à nūcio, & citat⁹ rndebit p se vel p pcuratoré. & si n faciat, nat missio i ei⁹ bōa p mēsura debiti, & vēdō ét imobilia. q si etiā mobilia sunt, ingrant ex ecclesiā & itra. vbicūq; sunt. adeo vt iudex illum apud quē bona eē credunt, si ea occultauerit ad iuim pstandū adstringat. quīto adijcit q ét in

o Constituta.] i. ea q sunt pstituta in hac psenti lege, vel erimus psentes, & pstabimus id qđ i hac lege psenti est constitutum.
p Præstam⁹.] i. pstabimus: vel id qđ nobis vr. Et dic. s. præstabimus verbo, non re.
q Cōdōnis.] ergo nec serui. Sed p. s. e. l. si seruus. Solu. ibi armati, hic nō. Vel hic de liberis tñ, vt j. eo. §. ex his. & tñ hoc libero rū hoīum multæ sūt cōdōnes, vt Instit. de iure per. §. fi. Vel dic tertiò, q large hic cōdō hois dr. q. d. siue miles, siue nō: siue diues, siue pauper: siue magn⁹, siue nō. & erit eadē ij. & iij. sol.
r Expelli.] s. p clericos
s Cōfugas.] nisi i casibus, vt dixi s. e. l. fidli
t Cogitatione.] Cōtra ff. de pœnis. l. cogitatiōis. Sol. hoc priuilegio ecclīæ, vel ad terroré dictū ē. Vel dic aut, p &. s. nuda cogitatione & tractatu. vel distigue: qa aut ē cogitatio adeo nuda, vt nō transierit id aliqđ conamé, & tūc n punit, vt ibi. Aut trāsiuit i conamē, licèt nō venerit ad effectū & tūc i grauiorib⁹ punit: vt hic, & j. ad legē Iuliā maie. l. qsqs. & ff. de exordi co. l. j. & s. de epis & cler. l. si qs nō dicā. maximè qa in maleficijs volūtas cū aliquo actu spectat, nō exitus: vt ff. ad leg. Corn. de sic. l. diuus Hadr. Et sic lego aut pro, &, vt dixi modò. In minoribus aūt oportet sequi effectū vt ff. quod q. q. iur. l. j. in fi. & ad legem Cor. de fal. l. qui falsam. Et de hac materia plene dic vt not. ff. de fur. l. qui ea mente.
u Quos.] scilicet fines.

* al. Ibio.
† C. T. 9. 45. 6.
* eripiendi.
* cōstandi criminis,
* In C. T. p inclus. legitur, & quisuerit nūciatus qa. s Æti⁹ huius anni consul iā abiecerat cōsulatū, & fugerat in Dalmatias, vt testātur Chronographi

† No. istū text. ad hoc q si aliqs hēat inimicū & dubitet offēdi ab illo, posit adire iudicē & implorare officiū eius, vt illū cōpellat ad pstandum sibi securitaté de nō offendendo. ḋ hoc habetur per Guil. de Cug. i l. illicitas. ff. de offi. præsid. secundùm Paul. hic.
† al. aut tradi.
Cogitatio an sit punienda.
† al. vltima.

a Victualium.] missorum de domo sua, vel amicorum, vel etiam de ecclesia, vt ĩ. eo. §. pe. Accur.
b Publice].i. intra septa tamen Ecclesiæ Acc.
c Conueniendos] idest citandos verbo.
d Seruata.] quia citabitur verbo, non re.

A l.nõ solet. Alij dicunt q. hic fit mentio noui iuris, vt fiat missio p mensura debiti declarati. prima placet. Itẽ notant hic qdã, q. ante lit. cõtest. ferat definitiua: quod est gñale sm M. & p c. ĩ. quõ & qñ iud. auth. qui semel. & ff. de iud. l. si pror. in pri. & ĩ. de inge. ma. l. diffamari. & ĩ. vbi qs de cu. vel cohor. cõ. l. fina. & ĩ. ad Tre. l. pe. §. cũ aũt. & ĩ. vbi d cri. agi opor. auth. qua i puincia. Sed B. & Ioã. ɔ. & pñt dici hic litẽ fuisse cõtestatam priusquã fugeret ad ecclesiã. & p eis. ĩ. de temp. ap. l. si. §. antepe. Cũ ergo sit ibi spãle, ergo oportet hic eẽ cõe ius: vt ff. ad muni. l. j. & qđ dicit, vbi qs de cu. vl cohor. est spãle. & eodẽ mõ ad illã, qua in puincia. & est hæc alia solutio. Præterea hæc nõ ẽ definitiua, sed interlocutoria ex q̃ fit missio & vẽdõ: vt ĩ. de bo. aucto. iu. pos. l. pe. & ẽ hæc v a.

victualiũ[a] rerũ, aut vestis negeĩ, aut reges. Sed si qdẽ ipsi refugæ appareãt in ecclĩa publice,[b] & se in sacris locis offerãt q̃rẽtib. cõueniẽdos:[c] ipsis seruata[d] locis reuerentia, iudicũ qbus subiacẽt, sniis[e] moneanĩ rñsum daturi, quale sibi qsq; pspexerit † ɔuenire. Quòd si in finibus ecclĩasticis B latitãt: religiosus œconom⁹, seu defensor ecclĩæ vel certe quẽ his negotijs cõmodiorẽ auctoritas epãlis elegerit: reconditã latentemq; psonã de cẽter sine vllo incõmodo monitus[f] itra fines ecclesiæ, si inuenitur, præsentet.[g] *

(Citatus in ecclesia, potest per se vel per pcuratorem comparere: & si non cõparet, proceditur contra eum ad primũ & secundum decretũ, & ad eorũ inuestigationem sm iuris ordinem. h. d. vsq; ad §. sane. Bar.)

Cũ aũt monit⁹ fuerit in publico priuatove ɔ̃ctu actiõe ci C uili:[h] in ei⁹[i] sit arbitrio, siue p se, siue (si magis elegerit,)[k] istructo solẽniter[l] pcuratore directo,[m] ĩ ei⁹ iudicis, cui⁹ pulsaĩ sniis, examine rñdere.[n] Sʒ si hoc facere detrectet, aut differat: iudiciorũ legũq; solit⁹[o] ordo seruecĩ. Itaq; si res imobiles possidet:[p] p⁹[q] edictorũ solẽniũ citationẽ[r] ex snia iudicãtis vsque ad modũ[s] debiti, bonorũ eius siue pdiorũ traditio[t] siue venditio celebretur. Quòd si res mobiles habet,[t] D easq; ex̃ terminos occultat ecclesiæ: snia iudicantis, & executoris sollicitudine pqsitæ, quocunq; loco occultenĩ, eru tæ, pro æquitatis tramite, modoq; debiti publicis rõnibus priuatisq; proficiant.

Sanè si itra fines hñtur ecclesiç vl apd quẽlibet ex clericis abscõditæ siue depositæ fuisse firmanĩ: studio & puidẽtia viri reuerẽdis. œconomi, siue d fẽsoris eccĩç diligẽtia iqsite, hæ qlibet mõ ad sacros. ecclĩã puenietes, † pferanĩ: vt pari eqtatis ordine, ijsdẽ ex bonis fisco vel reipublicæ, siue creditorib⁹, & qbuscũq; iustis petitorib⁹ ad modũ debiti ɔsulaĩ. Sicubi depositæ † vel ɔmodatæ dñr: iqrẽdi talẽ volum⁹ eẽ cautelam, vt si sola suspicione apud aliquẽ asseranĩ abscõditæ de sua ẽt ɔscia[u] † satisfacere auctoritate venerabilis antistitis iubeaĩ: adijcientes, q ea q̃ d pricipalib. psonis d cre uim⁹, i causis fideiussorũ siue mãdatorũ, seu rerũ[x] ad eos ptinẽtiũ, vl familiariũ & sociorũ seu pticipũ, & oĩno i ijsdẽ causis obnoxiorũ psonis p̃cipim⁹ obseruari. s. si ipsos qq; secũ ɔ̃fugç itra ecclãrũ termi nos hẽre voluerit, vt eorũ qq; bonis publica debita priuataque soluanĩ: & p[y] eos rerum, vbicũq; d positæ sunt, pcedat iqsitio. Et hæc qdẽ d igenuis liberisq; psonis. Sanè si seru⁹, aut colon⁹, vl adscriptiti⁹, familiaris siue libert⁹, & hmõi aliq̃ psona domestica,[z] vel cõ dõni subdita, ɔquassatis[*] reb. certis atq; subtractis, aut seipsum furat⁹,[a] ad sacrosancta[b] se loca contulerit: statim à religiosis[c] œconomis siue defensorib⁹, vbi primùm hoc scire potuerit, p eos vcʒ ad quos hoc ptinet, ipsis p̃sentib. p ecclesiastica disciplina & q̃litate.

e Sententijs.] cõmonitorijs. non re.
f Monit⁹]. s. ab epo, vt hoc fiat. Vel dic dictionẽ monitus, esse geminati casus.
g Præsentet.] volenti monere vel citare.
h Ciuili] sed in criali nõ pt. vt ff. de pu. iu. l. pe. §. ad crimen.
i Eius]. s. fugitiui.
k Elegerit.] No. liberũ eẽ p se vl p pcuratorẽ agere vl rñdere. vt ĩ. de pcu. l. fi. & ff. de inst. l. sed si vni⁹. §. idẽ ait. & si nepoti.
l Solẽniter]. s. vt caueat iudicatũ solui, & d defendẽdo: vt Inst. d satisda. §. fi. & ff. de pcur. l. fin. & q. dñs de calum. iuret hodie: vt ĩ. de iur. ca. l. ij. §. sin autem absuerit.
m Directo]. i. dstiato.
n Rñdere] Ar. hic, & ff. de pcu. l. nõ solũ. i pri. & l. sed ẽt ex his. ɔ eos q dicũt cũ pcuratore ñ fieri lit. ɔte. si cut nec d calũ. iurari.
o Solit⁹ ordo. si ẽ hic ordo seruandus q̃ ie qr, vt j. Imobiles accipianĩ, postea mobiles, sed ẽ ɔ̃. vt ff de re iudi. l. à diuo. §. ij. sic ff. de pecu. leg. l. qdã. nõ. n. ordo scripturæ seruaĩ. vt ff. de solu. l. nec enim. & d. l. qdã.
p Possidet]. s. fugiens ad ecclĩam, immobiles. ɔ ff. de re iudi. l. à diuo Pio. §. ij. vbi dĩ q res mobiles primò dbẽt asportari. Dicas q si nõ sunt res mobiles, vl ẽt ñ apparẽt, tunc res imobiles asportari debẽt, ar. lit tere seqẽtis q. si res.
q Post edictorũ.] Cita ri. n. debet trinis edictis: quorũ quodlibet ɔtinet spaciũ x. dierũ. vt patet. ff. de iudi. l. ad peremptoriũ. cũ duab⁹. ll. seq. Accur.
r Ad modũ.] Hoc referas ad vẽdõnẽ. nam sm hæc iura fiebat missio i oĩa bona: sed vẽdõ sm mensurã declarati debiti: vt ff. ex quib. cau. in pos. l. j. & l. Fulcinius. §. j. & §. adeo aũt. Hodie aũt vtrũq; fit p mensura, vt ĩ. de bo. au. iu. possid. auth. & q inrat. Sed dñs Or. hic scribit, q olim ñ solũ missio fiebat in oĩbus bonis, sed ẽt vendõ fiebat olim añ legẽ istã oĩum rerũ. Vel põt dici sm Al. q l. illa quibus ex cau. in pos. ea. l. j. loqtur cũ fit missio lit. contest. hæc aũt cũ añ: vt ar. ff. de re. iut.

s Tradi]. i. in possessionem missio.
t Mobiles habet.]. s. fugiẽs ad ecclesiam.
u Conscientia.] Nota quẽ se debere per sacramentũ purgare: vt hic, & ĩ. de pœna iudi. q ma. iudi. authẽ. nouo. & ĩ. de re. cred. l. iij. & d vsur. l. eos. §. fi. & ff. de incẽ. rui. nau. l. j. §. j. & §. si suspicio. & de edẽ. l. p̃tor. §. ij. & ĩ. d execu. tu. l. licet. & de bonis aucto. iud. pos. l. fi. in fin. & de iu do. l. fi. §. pen. & de fi. instru. l. fin. & de iur. delib. l. scim⁹. §. Inia dãda. & ff. de pub. iudi. l. is q. & ĩ. de pcu. l. reũ. & ĩ. qñ & q. q̃rta pars. l. ij. li x. & ex his legibus sacramentũ dela tũ referri nõ potest.
x Rerũ.]. s. figiuiuæ.
y Per eos]. s. defensores & œconomos.
z Domestica] Hic assignanĩ qdã domesticæ personç: vt ff. de fur. l. si libertus. & de pœ. l. respiciendũ. §. domestica. & ĩ. de qõ. l. pridẽ placuit. Itẽ vxor vito & cõ sunt domestici. ar. ĩ. de re militi. l. qcunq. lib. xij. & ff. de ædi. edi. l. çdiles ẽt. §. familię. & ff. d reli. l. familiaria. & ad Sila. l. j. §. si vir. Ar. ɔ. ĩ. de qõ. l. iij. & prosunt hæc ad id quod hr. ĩ. de testib. l. ẽt.
a Furatus.] hoc non refertur ad libertum, cum sit liber.
b Sacrosancta] ñ sui, sed poti⁹ dñi sæuitia. s. parua: & sic nõ d buit fugere. Si aũt magna dñi sæuitia: tũc dic vt Inst. de his q sũt sui iu. § fi. & sic ñ obs. ɔ̃. e. l. si seru⁹. Itẽ facit. ĩ. d ser. fu. l. j.
c Religiosis] itercedẽte itercessiõe humanissima dico, qđ est j.

† prospexerit.

* r. & te sic non autẽ repsenter. nã repientãdi verbi in hoc phẽsibus genere pprũ est. l. si quis. ɔ. de episc. & cleri.

* recitationem.

Snĩa definitiua an possit ferri ante litem cõte.

† al. pertinentes. te ẽtẽ.

† al. posita vel cõmẽdata. al. ɔmodata

† Cõscientia. i. psacramẽtũ. gl. ĩ ca. vbi super vet bo, famosa, ex d iuretu. dicit per hunc tex. q vbi lex defert iurm, nõ habet locum relatio iuramenti.

* puro legendũ, cõquassatis, vt & in vno manuscri pro exstirpare vestigijs deprehẽdi. Cont.

Competenti.

a Competenti.]vbi friuola de causa recessit.
b Intercessione.]quam fecit œconomus & defensor.
c Humanissima.]vbi iusta cã aufugit, & sic ñ dliqrat seruus.
d Interuẽtione]iurabit.n.dñs,ꝙ eũ nõ lædet ob hoc. sic & in Auth. de monachis. §.ij.coll.j.& de san.epi.§.si qs aũt ad monasticõ.coll.ix. Et sũt hic argu. ꝙ iuret vir ꝙ nõ lædet vxoré, cũ eã repetit. & de hoc ex̃ vt lit. nõ ↄtest.c.j.
e Reformandis.]dño & patrono. Acc.
f Pauperũ.] Nam res clericorũ, pauperum sunt. vt s̃.de episco.& cle. l.ij. Et plene dic de ↄfugiẽtib⁹: qa aut seru⁹ confugit, aut liber. Primo casu aut pp dñi sæuitiã,& tũc serua vt Insti. de his q sunt sui vł alie. iu. § ñ. aut pp delictum magnũ serui,& tunc serua.s̃.co.l.si seruus. aut pp nullũ vel nullũ, & tũc serua quod hic.§.pe.dr. Et hoc ĩgrat plat⁹ vł eps, vt i ñ.hui⁹. l. Si liber,aut nõ Xpian⁹, & tũc serua.s̃.c.l.ij. si Xpian⁹, tũc habet 10.dies. vt aut ex̃ ecclĩam respõdeat securitate renũciata: aut intra eã nõ renunciata: vt in Authẽ.de man. princ.§. sed neq; post spaciũ. serua qđ dr s̃. ea.l.§. cũ aũt monitus. sed hoc fallit in casibus. vt dixi s̃ co.l.ij.
g Congrant.].s.œconomus & defensor.
h Instruãt.] defensor & œconomus.

te ↄmissi, aut vltione ↄpetẽti, [a] aut itercessione [b] humanissima [c] ꝓcedente † remissione veniæ, & sacri iteruẽtione [d] † securi ad locũ statũq; ꝓprium reuertãt: reb⁹ q̃s secũ habuerint, reformãdis. [e] diutius.n. eos ĩ ecclĩjs ñ ↄuenit morari: ne pr̃onis seu dñis ꝑ ipsorũ absentiã obseqa iusta denegent, & ipsi ꝑ incõmodũ ecclĩę egẽtiũ & paupũ [f] alant expẽsis. Inter hæc ãt q̃ sedulo ad religiosi œconomi siue d̃fensoris ecclĩę sollicitudiné curãq; respiciũt: erit ẽt illud obseruãdũ, vt singulorũ ĩtra ecclĩas cõfugiẽtiũ ꝑsonas cãsq; incessanter ↄgrant: [g] deinde iudices vel eos ad q̃s cãę & ꝑsonæ ptinent, instantius instruãt, [h] & † æqtati conuenientia † diligentius exequantur, Da. pri. Kal. Mar. Leone. A. III. Conss.

TITVLVS XIII.

DE HIS QVI IN ECCLE-
siis manumittuntur.

Minor 25. annis coram antistite & plebe potest seruum suum manumittere scriptura interueniente. Saly.

I. Imp. Cõstan. A. ad Protogenẽ epm.

IAmdudũ [i] placuit, vt in eccl'a catholica libertaté dñi [k] suis famulis pręstare possint, si sub aspectu plebis [k] assistẽtib. Xpianorũ antistitib. [l] id faciãt: [m] vt pp facti memoriã vice actorũ interponaẽ qualiscũq; scriptura, i q̃ [n] ipsi [o] vice [p] testiũ signẽt. [q] Vnde à vobis

DE HIS QVI IN ecclesijs, &c.

Fauet ecclesia fugientibus, fauet & manumittendis.

IAmdudum] CA... Quærebãt quidã an possit fieri manumissio in eccl'a ꝓsente epo & ppl'o, & scriptura interueniẽte? qb. ridet in gñe & specie, ꝙ sic. Vi.
i Dñi.] ẽt minores xx.an. sicut corã iudice: vt Inst. de liber. §. multis aũt modis.
k Plebis.].i. populi.
l Antistitib.].i. antistite. plurale ꝓ singulari. vt s̃. de episc. & cle. l. orphanotrophos.
m Faciant.] idest manumittant.
n In qua.] .s. scriptura.
o Ipsi.] manumittentes.
p Vice.] .s. domini.
q Signent].i. scribant & sigillent. quod est vice scripturæ tabellionis coram iudice factæ. Vel dic ꝓ tabellione poni. ꝙ nõ est opus ꝓ scribendo testõ. sed sufficit scriptura priuata.
r Vobis] qui quæritis an hoc fieri possit.
s Pacto.] in ecclesia, vel extra coram iudice. Vel dic pacto.i. impositione operarum, quas volet.
t Testimonium] licẽt alij non sint testes sm Pe. immo totus populus sunt testes.

u QVi religiosa] legite per vosmetipsos.
x Meritam.] quia bene seruierant.
y Libertaté.] teste vel interpte non expectato iudice, sed ipso iure sm Ir. Vel dic testẽ ꝓ tabellione poni in tali testõ. vt s̃. e.l.j. Et no. ꝙ qdã dicũt hic spãle vt ante aditam hrdicaté competat libertas: qđ falsum est, qa s̃ cõem regulã. vt ff. de s̃tab. l. filiũ.& j. de fideic. l. eã.& de ca. tol. §. i nouissimo. Subaudi ergo hic publicatæ.s. & aditæ hæreditatis.
z Decursis.] co. iud. & dic ꝓ cursũ seruatis.
a His] laicis minorib.
b Clericis.] sed an idẽ in laicis? Rñdeẽ sic, per §. multis. Instit. d̃ liber. vbi dicit in ecclesijs, sed nõ ꝑ l. istã nisi in clericis, in qbus erat speciale.
c Plenũ].i. plenam libertaté, & erat in clericis spãle. hodie cõe ius est: vt Insti. de liberti. § fi. & in corpe Authẽticorũ. vt libe. de cætero. §. fi.

[r] q̃q; ipsis ñ imerito dãdę & reliquẽdę sunt libertates q̃ qsq; vestrũ pacto [s] voluerit, dũmõ vestræ volũtatis euidẽs appareat testimoniũ. [t] Dat. VI. Id. Iunias, Sabino & Ruf. Conss.

Clericis permittitur inter viuos & in vltima voluntate seruos suos manumittere, et plenam libertatem consequuntur. Saly.

II. Idem. A. Osio.

QVi religiosa [u] † mẽte ĩ ecclesiæ gremio seruis suis meritã [x] ↄcesserit libertaté, [y] eãdẽ eo iure donasse videãẽ, q̃ ciuitas Romana solẽnitatibus decursis [z] dari ↄsueuit. Sʒ hoc dũtaxat his [a] q sub aspectu antistitũ dederit, placuit relaxari. Clericis [b] aũt amplius concedim⁹, vt cũ suis famulis tribuũt libertaté, nõ solũ in conspectu ecclĩę ac religiosi ppl'i plenũ [c] fructũ libertatis ↄcessisse dicãẽ, verũẽt cũ postremo iudicio d̃derit libertates, seu qbuslibet ṽbis dari ꝑceperit, ita vt ex die publicatæ volũtatis sine aliq̃ iuris teste vł iterp̃te ↄpetat directa libertas. Da. Ka. Maij. Crisp. II. & Cõ. II. C.

TITVLVS XIIII.

DE LEGIBVS ET CONSTItutionibus principum, & edictis.

Iudex non debet recedere à iure scripto propter æquitatem non scriptã, nisi auctoritate principis ad quem hoc pertinet, scilicet limitare ius scriptum. h.d.

I. Imp. Constan. A. Basso præfe. † vrbi.

INter ęqtatem [d] iusque [e] interpositam interp̃tationé nobis

DE LEGIBVS ET constitutionib. &c.

Supra de religione q̃ ad fidẽ & ecclesiã pertinet, nũc de ea quæ ad leges sacras. vt j. eo. l. sacratissime. Vel sic: Supra de diuinis sacris dictũ est: nunc de humanis sacris ponit. nã leges sacræ sunt: vt j. eo. l. leges sacratiss. Azo.

d INter ęqtaté.] Cũ dubiũ sit, an i⁹ scriptũ & strictũ sit æquũ: & si nõ est, qs faciat ius super ea æqtate? Rñ. Imperator, nobis solis licet inspicere.
e Iusq;].s. scriptũ. & pone casũ ĩ iure scripto & stricto, & æqtate ñ scripta. vt ff. q & à qb⁹ l. ꝓspexit.& ff. mã.l. iter cãs.§. ñ oĩa. & Ins. de le. Fu. Can. & ff. ad Tert. l.j. §. q opas. & ĩ his legib. ẽ æqtas nõ scripta iuri scripto & stricto ↄtra. Itẽ qñq; lati⁹ ponit æqtas q̃ ius scriptũ: vt j. ad Mace. l. pe. qñq; stricti⁹. vt ff. ad Mace. l. Iul. §. mutui. Et dic iterpositã.i. iterponẽdã à nobis solis.i. nobis licet eã ĩspicere. Vel dic iterpositã ꝓprie.s. ĩ suis iustitiæ finibus. & huic ĩtellectui ñ obstat, j. de iud. l. placuit, qa ibi loqẽ d æqtate scripta. Itẽ põt poni eo. mõ ĩ iure stricto & nõ scripto, & æqtate nõ scripta, vt ĩ monacho an possit succedere in feudũ rigore iuris sicut ĩ alijs bonis pñs: vt s̃. de epi. & cle. l. deo nobis. rigore æqtatis nõ. Et expone iterpositã, vt pri⁹. Itẽ põt põi ĩ æqtate scripta, & iure scripto & stricto: vt j. de furtis. l. si qs seruo. & Instit. de le. Fu. Ca. tol. §. j. & ff. ad Tertu. l. j. §. q operas. Et iterposita ꝓprie ponit. & nobis.i. à nobis soli oportet & licet ĩspicere. s. oẽs. & sic ↄcordat. d. l. placuit de iudi. Item ĩ eo ꝙ dicit soli principi licere, ẽ ↄ. ff. e. l. ñ pñt. vbi ẽt qlibet iudex facit

Side notes, left margin:
† ꝓcedente.
† Citat Photius hũc locũ ad ꝓbandum clericos ĩterdũ iurare ↄpelli.
† al. vt.
† cõueniẽtiam. in olbus manuscr.
† vide historiã tripartitã li. j. c. 9. vbi hoc gen⁹ mãumissiõis dicit primũ a Cõstantino introductũ: & tres ei⁹ lu per ea re ↄstitutiones nominantur.

Side notes, right margin:
† al. Vsio. al. Rufino.
† C. T. 47 t.
† al. P. P.
† Concordat. ca. inter alia. ante me. ibi, vt igitur & vnde ius ꝓdijt, interpretatio quoq; ꝓcedat. q̃ ṽba (nulli dubiũ) sunt ex hac l. sũpta. Ista solutio displicet Pau.

facit legē trahēdo q̄ sibi⁹ ad silia. Sed dic q̄ illa īterptatio ñ ē gñalis, sed cū illi⁹ tm̄, cū res inter alios acta. & c. vt j. res iter alios, &c. Sed hæc iterptatio necessaria ē, gñalis & pbabilis, & i scriptis redigēda: doctoris aūt tm̄ pbabilis. vt j. de pfes. q i vrbe cōstātinop. l. j. li. xij. pā nemo ē adstrictus stare verbis magri, vt j. de pfes. l. j. li. x. Necessaria tm̄. vt iudicis in vna cā, q̄ ēt i scriptis ē redigēda. Gnalis tm̄ & nō i scriptis, vt cōsuetudo: vt ff. e. l. ñ pñt. & l. nā vt ait. & l. si d iterptatione. Itē ɔ. ff. e. l. nō ambigit. & ff. a qui. ap. nō licet. l. j. §. ñ. & Insti. d iu. natu. §. lex ē. & j. de of pfe. pto. l. termō. Rñdet isti factū auctoritate principis. vt j. eo. l. si impialis. in fi.

a Solis.] seu nōne cōsuetudo vō: interptari. vt ff. d legi. & cō sti. l. si de iterptatiōe. Et ptera nōne senatus pōt iterptari? Distigue: q̄dā ē iterptatio gñalis & necessaria, & i scriptis redigēda: & ista soli ipatori cōpetit. Quædā est gñalis & necessaria, & i scriptis nō redigēda, q̄ ppetit cōsuetudini. Alia nec gñalis nec necessaria, nec in scriptis redigenda, & ista nemine igat. Ad hoc fit qd̄ dr̄. q. senatus pōt interptari, dicas q̄ hæc dictio soli⁹, ñ excludit pp̄ri⁹ Ro.

Q Væ.] CASVS. impator cōcessit priuilegiū cuidā priuato, vł corpi, vel collegio. q̄rit an trahit ad al's psonas vel res? R̄n. q. nō. Secūdo, phibet ea retractari ab aliquo per rescriptū & pœnā infamiæ retractātı ponit. Tertio punit iudicē pmittentē aliqd retractare. Viu. No. ex hoc text. q. priuilegiū a principe cōcessum nō pōt ab aliquo reuocari, nec in ɔtrium ipetrari s̄m B. Itē no. ɔ iudices q audiūt allegationes ɔ priuilegia principum: nam temere allegantibus debent imponere silentium: aliàs puniuntur. vt hic. Bal.

solis ª & oportet & licet inspicere. Da. III. Non. Decemb. Sabino & Rufino Conss.

Priuilegia nō faciunt ius generale: sed in suo termino sunt seruāda. Subreptitia interpretatio nō valet, & puniuntur iudices qui referunt principi q̄ referri nō debet. Bal. Vel sic: Specialiter & in priuilegiū concessa non sunt extendenda, nec per rescriptū retractantur: quinimo impetrans præter annullationem rescripti notatur infamia, & iudex illud rescriptum admittens, vel principi referens punitur. Salyc.

II. Imp. The. & Valē. Cæs. ad Senatū

Q Væ ᵇ ex relationibus vel suggestionib⁹ iudicātiū, vel ɔsultatione ᶜ † i cōe florentissimorū sacri nr̄i palatij pcerū ᵈ auditoriū itroducto negotio statuimus, ᵉ vel q̄buslibet corporibus, ᶠ aut legatis, ᵍ aut puinciæ, ʰ vł ciuitati ⁱ vł curiæ donauim⁹: nec gñalia ˡ iura sint, sed leges faciāt his dūtaxat negotijs ᵐ atq; psonis, p q̄b. fuerint pmulgata, nec ab aliq̄ retractēt: notā ⁿ infamiæ subituro eo, q vł astutè ᵒ ea interp̄tari voluerit, vel ipetrato ipugnare rescripto, ᵖ nec hitu ro fructū psurreptiōē eliciti: ᵠ Et iudice, † si dissimulauerit vł vlterius litigantē audierit, vł aliq̄d allegandū admiserit, & sub q̄dā ābiguitatis colore ad nos retulerit, ʳ xxx. ˢ librarū auri ɔdēnatiōe plectēdo. * Da. VIII. Idus Nouē. Theo. A. XI. & Valen. Cæsare Conss.

A i Ciuitati.] vt metropoli. vt j. de metro. l. j. lib. x.
k Vel curiæ.] idest ordini decurionum.
l Nec gñalia iura.] Nō ergo decretales, q oēs epłç, gñales sūt: vt vr. Sed ɔ ē vt xx. di. c. j. & pl⁹ valēt ēt q̄ expōnes sūt i pa. tiū. vt ea. di. c. ij. itē huic ɔ. s. de no. co. di. faci. circa fi. sed ibi d his q̄ sūt i iuris corpe clausæ, hic nō sic: vt & j. l. px. in fi. Itē ɔ j. d iu. lon. cōsue. l. fi. in fi. sed expone ibi, ppetuæ. i. sine pfinitione tpis. vt j. d diuer. re. l falso. ñ aūt ppetuæ. i. gñales. Vel intellige gñalr inter ipsas psonas, itēt al's ñ. Itē ɔ. ff. qd q̄sq; iuris. l. j. sed ibi nō excedit psona rōne sui fauoris, sed rōne odij. ı Vel distingue, postulatio facta fuerit, necne: vel l. iij. illius tituli.
m Negotijs.] nō ergo pducēt ad simi: vt Insti. de iu. nat. §. sed & qd̄ princip. & ff. de cōsti. prin. l. j. in fi.
n Notam infamiæ.] ipso iure, vł p sniam.
o Astutè.] i. maliciosè.
p Rescripto.] i. qa vel iit aliud rescriptū ɔ primum impetrare.
q Et iudice.] i. interpreti.
r Retulerit.] phibet ergo relatio: & sic ɔ. vt in Auth. de iud. §. fi. coll. vj. & distigue vt dicet. j. de rela. l. j.
s Triginta.] ɔ. s. de facrosan. eccl. l. placet. & s. de ep. & cl. l. si ce clesiæ. ibi. n. aliæ pœnæ iponunt. Sed ibi alia priuilegia fuerūt violata, hic alia. Vel hic iudices violauerunt, ibi alij. Accur.

Leges generales debent ab oibus obseruari: & censentur generales ex quinq; vel ex signis hic positis. Bal. Vel sic: Si leges extra corpus iuris posita aliquo de quinque signis hic positis sint roborata, vt generales sunt seruādæ. Interlocutio principis nō ē extēdenda, sicut nec i priuilegiū cōcessa. Salyc.

III. Iidem A A. ad Senatum.

ᵗ L Eges ᵗ vt ᵘ † gñales ab oibus æquabiliter i posterū ˣ obseruent, q̄ vł missę à nobis ad venerabilē cœtū ʸ orōne condūt, vel iserto edicti ᶻ vocabulo nuncupant, siue eas nobis spōtane⁹ mot⁹ igesserit siue pcatio, ª siue relatio, ᵇ vł lis mota legis occasionē postu lauerit. Nā satis ē edicti eas nūcupatiōe cēseri, vł p oēs populos iudicū pgrāmatib⁹ ᶜ † diuulgari: ᵈ vel expssius cōtinere, ᵉ * q ᶠ principes cēsuerit ea q̄ i certis negotijs statuta sūt, similiū † qq, cārū fata ᵍ cōponere. Sed & si gñalis lex vocata ē, vł ad oēs iusta ē ptinere, vi obtineat edicti: ʰ iterlocutionib⁹ quas i vno negocio iudicantes ptulim⁹, vł postea pferem⁹, nō in cōe piudicantibus: ⁱ nec his q̄ spālr q̄busdā concessa sunt ciuitatib⁹, vel puincijs, vel corpib. ad gñalitatis ᵏ obseruātiā ptinētib⁹. Da. VIII. Id. Nouē. Rauē. Theo. A. XII. & Valentin. A. II. Cons.

Princeps debet viuere sub legibus: qa ex lege eius pēdet auctoritas. B. Vel sic: De debita declinent, &c. vt j. eo. l. leges sacratissimæ.

B
C

t L Eges.] ɔ. de singulatib. legib⁹ obseruādis dixit: nūc de gñalibus. & ponit signa generalitatis.
u Vt.] i. tanquam.
x In posterum.] vt inhibita declinent, & c. vt j. eo. l. leges sacratissimæ.
y Cœtum.] s. senatorū: vt j. de ca. tol. l. j. in fi. & ff. d reb. e. l. j.
z Edicti.] idest hac edictali: vt j. de secun. nup. l. hac edictali.

D

a Precatio.] inter præsentes.
b Relatio.] inter absentes.
c Progrā.] i. scripturis publicè, pcedētib. vt hēs fere i o. ɔstōne
d Diuulgari.] repete, satis est. Accur.
e Continere.] idest generalitas in eis.
f Quod.] idest quia: vel, quando.
g Fata.] idest fines. aliàs, facta.
h Edicti.] hoc si non est in corpore: aliàs est generalis etiam sine his: vt s. de no. co. facien. in fine.
i Præiudicātib.] vt & ff. ad le. Fal. l. j. §. si cohēdis. Sed ɔ. j. eo. l. fi. Solu. ibi a capite vsq; ad finē audiuit princeps negotium, hic nō. Vel ibi definitiuè, hic iterloqūēdo. Itē ɔ. ff. qd me. cā. l. metū. §. sed qd̄ ptor. in fi. sed illa est recepta in corpe iuris, hæc de his q nō sunt receptæ. Vel solue vt ibi. Itē ɔ. j. de ɔsti. pecu. l. fi. & ff. d iu. & fa. igno. l. pen. §. fi. sed ibi de his q̄ sunt receptæ in corpe iuris: vt s. ea. l. in prin. hic de his q nō sunt.
k Generalitatis.] repete, nec.

b Quæ ex relationibus.] Relatio. n. absentis, suggestio psentis: vel relatio in scriptis, suggestio sine scriptis: vł relatio simplex, suggestio cōsulēdo. & pone in rege scribēte principi p marchione Laccæ q. daret ei quoddā castrum, qa bñ fuerat.
c Cōsultatiōe.] pns, vł ēt alicui⁹ iudicis an auferat castrū tali militi q multū seruierat principi: & imperator per priuilegiū concedit, & non auferri præcipit.
d Procerum.] idest consiliariorum.
e Statuim⁹.] imo statutum in cōi auditorio est ius gñale. vt j. eo. l. si imperialis. quæ est ɔ. Solu. hic in priuilegijs, vel ibi pñtibus pribus & cognitionaliter, hic vna tm̄ pñte: & quod dicit introducto negotio. s. ab vna parte.
f Corporibus.] s. monachorum vel mercatorum.
g Aut legatis.] scilicet Romanorum.
h Prouinciæ.] vt Antiochiæ: vt j. de decu. l. eos. lib. x.

Marginalia (left): pacti, vel per cōsultationē. — Relatio quid sit. Suggestio quid sit. — ¶ al. Iudex. al. iudices. — * al. plectēdus est. al. plectēdi sunt. — ¦ Solue aliter s̄m B. & dic q ibi lo-

Marginalia (right): q sin fu sa diffinitiua iuris dispositiua vel declaratiua: hic i iter locutoria s̄m Pau. ı Vel aliter q loq tur in cōcessione q non cōnet ius iniquū: alias si esset sed ad postulationē alterius, torqueretur ɔ eū, s̄m P. & Bal. hic. — † aliàs incipit hæc lex, Vt leges. — * al. programmate. * cōtineri † censuerunt. — † Cōcpe. i. inter cæteras. i fi. cū gl. vlt. de referi. & c. i cau fis. d reg. iuris. — Programma quid sit.

a Digna vox]Ponit casum, & eius rōnē & commendatio-nē, & exēplū. Sed quō est digna vox, cū sit falsum: vt ff. e. l. priceps. & ff. de leg. iij. l. ex ipsecto. & i Auth. d cōsulib⁹. §. fi. coll. iiij. & j. de testa. l. ex ipsecto? R. ñ. digna est si dicat se velle, nō q sit: vt Insti. qb. mo. testa. infir. §. fi. & i præalleg. l. ex ipsecto. Alij dicūt q hic permittit men tiri: vt Insti. de act. §. aliæ. qd non placet.

1 Princi-pem solu tum esse legibus quō intel ligat, vide Bud. in annot. in Pand.

b Adeo.]hoc ē tm̄ de auctoritate iuris nr̄a pendet auctoritas. i. Imperiū, adeo vt di-gna vox sit maiestate regnantis.

* al. ḋ au ctoritate nostra iu ris pēdet auctori-tas.

c De auctoritate]hæc est rō primi dicti, & qd dicit iuris. s. legis seqtur q est de impio trāsferēdo de ppło in principē, vt Insti. de iu. nat. §. sed & quod principi. & j. de vet. iu. enu. l. j. §. hoc etiā.

d Principatū.] sub. q leges pricipatui siue īpio. q. d. maior ē ho-nor, & maior ē cōue-nientia, cū ipium sit de fortuna, vñ dī: Si fortuna valet, fies de rhetore consul. Si vo let hæc eadē, fies ḋ cō sule rhetor. at leges sunt diuino nutu ,p-lacæ. vt j. de pscript. l6. tē. l. fin. & sic im-mutabiles Acc.

† Ex lib. Nouell. Theodo. tit. j.

bitoboneslatu princeps legib. ē subiectus. Et paribus licet indicare, non imperare. Salyc.

IIII. Iidem AA. ad Volusianū pf. pt.

Digna vox^a ē maiestate re gnātis, legib⁹ alligatū se principem profiteri. Adeo^b de auctoritate^c * iuris nr̄a pē det auctoritas: & re uera mai⁹ īpio ē submittere legib. prici-patū.^d Et oraculo^e psentis e-dicti, qd^f nobis licere ñ pati-mur, alijs indicam⁹.^g Da. III. Id. Iu. Rauē. Flor. & Dio. Cōs.

In pœnas legis incidit, qui facit contra mentem legis seruās verba, sicut qui facit contra mentem & verba. Quod fit contra legem vel in fraudem legis, ipso iure nō va let, nec confirmatur iuramento: nec etiā va let quicquid sequitur ex eo vel ob id. h. d. Vel sic: Facere contra legem, vel in fraudē legis, parificantur quantum ad pœnas lega les h. d. secundum Ia. Butr.

V. Iidem AA. Florentio pf. ptorio.

Non dubiū i ē^h in legē cō mittere eū, q verba legis āplex⁹, ^i ꝯ legis nitit volūtatē

A

latio, nec mandatum, nec iuramentum tenet ex his q sunt reprobata per legē vel mentem legis. h d. secundum Bal.

h Non dubium est.] Hæc lex assignat duos modos qbus facit qs ꝯ legē, vel cōmittit in legē. Prim⁹ qñ qs facit in fraudē. vt patet. j. qd me. cau. l. pe. Sedus qñ qs facit ꝯ legē: qd dic p exē pla qñ lex aliqd pro-hibet, nō āt vltra pro greditʳ circa annihi-landū actum. s. vt nō valeat, vt j. quæ res expor. l. fi. & Insti. de nup. §. affinitatis. & j. de sacros. ecc. l. ne-mo martyres. & i ta-libus quid obtineat, dicit hæc l.

† Nec pœnas insertas legib⁹ euitabit, q se ꝯ iuris sn̄iam se-ua prōgatiua verborū fraudu-lēter excusat. Nullum. n.^k pa-ctū, nullā^l cōuētionē, nullū^m ꝯtū inter eos videri volumus subsecutū, q ꝯhūt lege ꝯhere ,phibēte. Quod ad oēs ēt legū interptationes tam veteres^n q nouellas^o trahi gn̄alr impe ram⁹, vt legislatori, quod fieri ñ vult, tm̄ ,phibuisse sufficiat: cæteraq; quasi expssa ex legis liceat volūtate colligere: hoc est vt ea quæ lege fieri ,phibē-tur, si fuerint facta, nō solum inutilia, sed ,p infectis^p etiā habeantur: † licēt legislator fieri prohibuerit tm̄, nec spe-cialr dixerit inutile eē debere quod factū est. Sed etsi † quid fuerit subsecutum ex eo,^q vel

B

† Cōcor. c. fi. de re. iu. lib. 6. Par in pa rē nō ha-bet impe rium.

i Amplexus.]. i. circū plectens, adeo vt à v bis i tanq Iudæus re cedere nolit. immu-ta in qnq. eorū signi ficatio, vt ff. quēad-mo. vsusfr. ca. l. iij. §. ḋ fincre. & ff. de aqua quo. & æsti. l. j. §. qt eū. Itē vbicunq; ponitur actio ,p accusatione, & e, vt in Authē. de san. epi. §. si qs aūt ,p pecuniaria. col. ix. & ff. de sepul. vio. l. iij. §. fi. Itē vbicunq; ver-bū gn̄alr positum. re stringitur, vt ff. ḋ ca-lum. l. i. hisdem. & l. hæc actio. Qñq; eš extenditʳ verbū legis, vt Insti. de re. diui. §.

† Isti gl. seqʳ Bal. in l. gcū-que j. de ser. fu. & la. hic.

† Cōcor. ca. q si⁹. de regul. iu. li. 6.

† al. sed si quid.

e Ex oraculo,]. i. exemplo, & q dicit, edictali. i. huius gn̄alis. l. aliās ponit edictū ,p edicto ptoris. Vel pōt dici, q oraculū ē qd ad oōnē alicui⁹ vel pces cōcessum est. vel oraculū ē di-uina voluntas ore hois declarata. vt j. de pscr. lon. tē. l. fi. i fi.

f Quod.]scilicet solutos esse legibus.

g Indicamus.]. s. successori nr̄o. & nō dicit præcipimus, quia par in parem non habet imperium, vt ff. de arbi. l. nā & ma-gistratus. & ad Treb. l. ille à quo. §. tempestiuum.

h Non dubiū ē.] Ista lex ē multū nota. fm B. P. de C. & la sonē hic: qa multæ leges & eius materiæ cōcurrūt in ipsa, & i ea examinanᵗ materiæ infinitarū legū. Ad euidētiā igit pmitte, q hēm⁹ tres terminos. s. facere ꝯ legē, cōmittere i legē, & facere fraudē legi. Nā facere ꝯ legē, ē qñ qs facit ḋ di recto ꝯ verba & mētē legis, vt i hoc exēplo. Lex ,phibet mino rē alienare res īmobiles sine auctoritate tutoris, & decreto in dicta. si ergo minor alienaret sine ista solēnitate, dī facere ꝯ legem. Facere fraudē legi, ē qñ qs nō venit ꝯ verba l. sed ꝯ mē tē, imo v ba legis obseruat. exēplū: Lex ,phibet ne pecunia mu tuetur filiof. aliqs nō mutat pecuniā, sed fructū vel aliā rē vt postea filiusf. vēdat, & pecunia hēant. Iste nō facit ꝯ verba l. sed ꝯ mētē: iō fraudē l. facit. vt l. sed & Iul. §. mutui. ff. ad Mace. Cōmittere verò i legē, ē termin⁹ gn̄alis ad duo s-dicta. siue. n. directo faciat ꝯ l. siue faciat ꝯ solā mētē: vtroque casu dī cōmittere i legē. & de hoc ,pprie loqʳ lex ista. q diui-de in qnq; ptes, qa primò ponit dictū. Secūdò effectus dicti. Tertiò, declaratio effect⁹. Quartò, qdā extēsio. Quintò, cōdō gn̄alis. secūda ibi, nec pœnas. tertia ibi, nullū. n. quarta ibi, qd ad oēs. qnta ibi, sed in pdictam. fm Bal. & Ias. Istis pmis-sis casus i terminis talis ē: Quidā seruauit v ba legis. & non mētē: qrit an legē offendat, & facit ꝯ legē? R. ñ. q sic. & h. d. pri ma ps. Sed istatʳ. qs ē effect⁹ huius dicti? R. ñ. qa talis offendēs mētē legis, pœnas legales euitare nō poterit. hoc sedō. Instatʳ tertiò, q sunt istæ tres pœnæ? Rñdet & dicit, q pœna est, quia nullū pactū, nulla cōuētio, nullus ꝯtus factus ꝯ mentē legis valet. & hoc extēditʳ ad leges antiquas & nouas. Nā eo ipso q aliqd ,phibetʳ, vr habere tacitā clausulā derogatoriā & annul la oriam ei⁹ quod fit, & ēt eius quod sequit ex eo vel ob id. & concludit imperator ex pdictis quandā rēam, q nec stipu-

Facere ꝯ legem.

Facere fraudem legi.

Cōmittere i legē.

Diuisio.

C

appone. & ff. de iurisdi. om. iu. l. si qs id. §. fi. sic ergo nō licet mentē offendere, siue eadē sit cū sensu verborū, siue nō. Sed an verba legis tm̄ liceat offendere, licēt mens vel æquitas sit in ꝯriū? P. dixit q nō: vt ff. q & à q. l. pspexit. & de testa. mi. l. qd ꝯstitutū. & de exer. l. j. §. si is. & q petāt tu. l. credendū. Sed lo. ꝯ. vt ff. de iu. pa. l. adigere. §. quis & totū illud gn̄ale, sen-sum non verba spectari, vt ff. de adimen. le. l. iij. §. cōdō. & ff. qd cū e. l. filiusfa. & de i i⁹ vo. l. quis. Tu dic si pater alia mēs, & ē redacta i scriptis, tūc sn̄ia lo. tenet: si ñ, tūc Placē. vt ff. de le. iij. l. ñ aſr. & ḋ exce. l. j. §. si is. & ḋ test. mili. l. qd ꝯstitutū. & l. e. l. j. Ite dic quot modis fiat fra⁹ legi. vt dixi. ff. e. s. contra.

k Nullum enim pactum]. s. ad excipiēdū. vel dic, expssum.

l Nullā ꝯuētionē]ad agēdū. Vel dic tacitā. Vel dic ,p eo. pōt.

m Nullum contractum]vbi hincinde ꝯhitur obligatio. vt ff. de verb. sig. l. Labeo. ij.

n Quod ad omnes veteres.]vt Digesta.

o Nouellas.] vt Codex.

p Pro infectis.]opponitʳ de maleficijs. sed hic loqʳ i in his q de iure sortiunᵗ effectū: vt pacta & silia. Itē opponitʳ de his q non debēt fieri, fcā tn̄ tenēt, vt ff. qsi ap. fit. l. j. §. biduū. sed il lud nō ē ꝯ legē, sed pter legē. lex. n. nō resistit, sed assistit. Itē opponitʳ de his q ēt postea firmanᵗ. vt j. de ꝯtr. iu. l. j. & j. de nup. l. & fi ꝯ. sed ea sunt ,phibita fieri vel schoari, nō cōfirma ri. Itē opponitʳ de his q inutilia sunt p exceptionē. vt in Ma-cedoniano, & Vell. & dolo. & metu. R. ñ. pinde est ac si ipso iu re sint inutilia quoad effectū. vt ff. de reg. iu. l. nihil interest. Item opponitʳ de libero hoie vendito inter ignorātes. vt ff. de ꝯhē. emp. & vēdi. l. liberi. R. ñ. hic delinqt vterq; : ibi alter tm̄, puta vēditor, vt ibi notaᵗ. vel ibi nullus. Itē opponitʳ. ff. ad mu ni. l. Titiū in prin. sed actio in factū aufert p eū cui⁹ interest. vel rñdetʳ vt ibi. Itē opponitʳ. ff. de cōdi. ob tur. cau. l. idem. §. sed quod meretrici. sed non facit turpiter, quōd accipit.

q Ex eo.]vt ex venditione vel alio ꝯtu tradito. Sed opponi-tur, quia ex inutili traditione vel contractu quandoque do-minium transfertur, vt ff. de dolo l. & eleganter. §. j. R. ñ. q a-ctionem habet, ipsam rē habere vr. &c. vt ff. de reg. iur. l. qui actionem. Item opponitʳ, q in pari causa turpitudinis potior est conditio possidentis. vt j. de condictio. ob tur. causa. l. ij.

D

2 Addē gl. 14. q̄ōne. & plerīq; & Dy. in c. fi. de re gu. iu. lib. 6. & gl. in c. quāto. extra de psur.

3 Ista sol. reprehen dunt oēs doc. ideo dic fm B. q ista v ba habeā tur ,p in-fectis: in-telligantʳ, scilicet p fictionē. Iaso. hic.

Minorũ res aliqñ licitè alienantur.

Sed certè repetit fisc⁹. vt ff. de iu. fisci. l. Lu. Itē opponit̃ de fi- hofa. i quē trāsit dñiū pecuniæ mutuo datæ. Sed ibi creditor dligt mutuādo, ñ fili⁹ capien. hic at loqr̃ vbi vterq; dliqt. Ir. 2 Ob id] vt fideiussor vł pign⁹. Sed opponit̃. j. de pdijs mino. l. etsi is. Sol. fm M. hic I ppetuo prohibitis, sed alienatio pdij minoris nō ē ppetuo phibita. qñq; n. ɔcedit̃, vt ob æs alienū: vt i cod. ti. l. ob æs. & fm hoc nulla opposi tio obstaret. Sed certè si in ppetuo phibitis tm̃ seruat̃ hæc lex, in paucissimis casib. locū hēret: qa vix ē aliqd sic gñale, cui ñ derogeť p spāle. vt ff. de re. iu. l. ois definitio. Dico ergo phibitum esse res minorū alienari in eorum pıudiciū: nō at ī piudicatum minori. si tutor sit obligat⁹, vł res ei⁹. Similiter opponit̃ & ff. de arbi. l. si pupillus. & s. de sacros. ec. l. iubemus ij. §. sane. j. Vel si velis euitare oēs oppositiões, dic q i ppetuo phibitis loquat̃. qđ non placet. Vł sol. ad oia, & dic vt dixi i pri. q loqr̃ qñ lex aliqd phibet. & vltra nō pcedit: vt s. de sacros. ec l. nemo martyres. si aūt vltra pcedat, serua qđ statuit. Nec hēt locū hæc l. gñalis cū spāles clausulæ habeāt locū: vt ff. de ṽbor. obli. l. doli. & de pœnis. l. sanctio. & ex q. cau. ma. l. sed & si p. §. deinde. Nec obstat qđ hic dr̃, licèt legislator, &c. vbi innuit idē esse siue vltra pcesserit, siue nō: qa hmōi oro nō sp innuit s. vt ff. de verb. oblig. l. quodcūq;. §. ij. Itē op. de Barbario q nō debuit esse in dignitate. vt ff. de of. prætor. l. Barbarius. sed ibi erat error cōis. Item op. de. §. alteri stipulari. Inst. de inuti. stip. sed ibi pter l.

ᵃ nō vbique serua ri. perperam.

ᵇ al. xvij. vt in Nouell. Theodos.

ᶜ al. introductū est & constitutum.

ᵈ C. Th. 1. 1. 3. Idem ait Cic. 3. actione in Verrē, & Nouella Iustiniani. 19.

ᵉ al. etiā.

ob id, ᵃ qđ iterdicēte lege factum est, illud quoque cassum atq; inutile esse precipimus. Secūdū itaq; prædictā rłam, qua ᵇ vbicūq; ᵃ ñ seruari fcm lege phibēte cēsuim⁹: certū ē nec stipłonem ᶜ hmōi tenere, nec mādatū ᵈ vllius eē momēti, nec ᵉ sacr̃m admitti. Data. VII. ᵇ Id. April. Cōstantinop. Theo. A. XVII. & Festo Coss.

Fauorabile interpretationem nō recipit, qua cum cui fauetur lædere possit. Saly.

VI. Iidem AA. Florentino. P. P.

Quod fauore ᶠ qrūdā ɔstitutū ᶜ ē, qbusdā casibus ad læsionē eorū nolum⁹ inuētū videri. Da. kal. Aug. Theo. A. XVII. & Festo Coss.

Natura legis est disponere de futuro, nō de praeterito. hoc primo. nisi caueatur in lege, q extendatur ad præterita vel pendentia. h. d. secundò. Bal.

VII. Iidem AA. Cyro præfecto prætorio & consuli designato.

2 Leges & ɔstōnes futuris ᵍ certū ē dare formā negotijs, non ad facta pterita reuocari: nisi noiati & ᵉ de pterito tpe, & adhuc pēdētib⁹ negotijs cautū ʰ sit. Da. Non.

A giū fauore psoni, non p se, q ab alia tutela excusaretur. vñ si imperrat ius anulorum aureorum, ciuitatē vel excusationē perdit: qa nō sibi erat priuilegiū ɔcessum. Itē. s. ff. de peri. & cōmo. rei vend. l. si vina. j. Sed distingue an pacto, vt ibi: an lege vel à principe, vt hic fauor inducat̃. Primo casu obtinet qđ ibi, scdò qđ hic dr̃. Sed hoc nō valet. vt ff. de leg. cōmis. l. ij. & d in diē addic. l. Sabin⁹. Sed tu dic, q ibi nō ē fauor: qa nō est ex i⁹ cōe. tūc. n. dr̃ fauor vel priuilegiū, cū ē ex ius cōe. nā dr̃ priuilegiū. i. priuata lex. Itē. s. ff. d pac. do. l. Iter Socerū. § cū inter. Sed ibi nō fuit aliquis fauor proprie.

Fauor qñ dicitur. Priuilegiū vnde dicatur.

Ap. Cō. Val. A. v. & Anat. C.

Quando contingit casus nouus super quo oportet statui, recurritur ad principem: & ille cum procerum & senatoris deliberatione procedit faciendo suum statutum redigi in scripturam. Bal.

VIII. Iidem AA. ad Senatum.

Humanū eē pbam si qd de cætero i publica ⁱ priuatave ᵏ cā emerserit necessariū, qđ formā gñalē & antiqs legib. nō insertā exposcat, id ab oib. anteatā pcerib. nr̃i palatij, quā gloriosissimo cœtu vestro, Patres ɔscripti: tractari: & si vniuersis tā iudicib⁹, q̄ vobis placuerit, tūc legata ˡ dictari: & sic ea denuo collectis oib⁹ recēseri: ᵐ & cū oēs ɔsenserint, tūc demū in sacro nr̃i numinis ɔsistorio recitari, vt vniuersorū ⁿ cōsensus, nr̃æ serenitatis auctoritate firmet̃. Scitote igit̃, Pr̃es ɔscripti, ñ aliter in posterū legē à nr̃a clementia pmulgandā, ᵒ nisi supradicta forma fuerit obseruata. Bene. n. cognoscim⁹, qđ cū vestro ɔsilio fuerit ordinatū, id ad beatitudinē nostri im-

Leges] Hec lex plana ē, & diuiditur i duas ptes. Primò ponit rłam secūdo excepptionē. secūda ibi, nisi. No. ex tex. cū gl. q licitū ē allegare leges veteres & correctas ad decisionē pteritorū negotiorū ad quæ lex noua & corrigēs nō trahit̃, sed dēt decidi fm legē veterē. vide Bal. in l. fi. ff. de fals. & glos. in ca. nouit. de iudi. super verbo, qcunq;. Pau. hic.

* legem dictari. in duob. manuscriptis.

Futuris] vt j. d vsu. l. de vsuris.

Cautū sit.] vt s. de sacros. ecc. l. ante pe. & pen. & fi. Sed qd si agit̃ cā post legē factā, & de ɔtu inito ante legē? Dic veterē seruari legē: vt in Auth. vt cū de app. cog. § pric. col. 8. & i Auth. hec ɔstō interpre. prio. ɔstitu. col. vj. & j. de testa. l. iubemus. in fi.

ADDITIO. Intellige gl. verā i casu quo lex respicit litis decisionē: secus vero qñ lex ptinet ad litis ordinationē ita loqr̃ l. ij. in prin. & in gl. fi. j. de iureiu. pp cal. dan. secundū Bar. hic.

ᵇ Qua.] als q̄ vbiq; ñuari. & tūc dictio. fcm. regit̃ à ṽbo phibēte. als, q̄ vbiq; nō fuari, &c. & tūc q̄ regit̃ à verbo, seruari.

ᶜ Stipulationem.] vt ff. de ver. obl. l generaliter.

ᵈ Mandatum.] vt Instit. mandati. §. illud. Accur.

ᵉ Nec sacr̃m.] vt ff. de pac. l. iurisgen. §. & gñaliter. & i Auth. scenicas non solū. §. j. col. v. Sed ɔ. j. si aduer ven. l. j sol. fm M. I ppetuo phibitis. Tu dic fm B. q ibi fuit fm legē venditio, qa cum decreto, & sacramentū restitutionem denegat.

ᶠ Quod fauore.] Pone casum. vt j. de peu. l. nō eo minus. & j. de fi. instr. l. plures. & ff. de Car. edi. l. iij. §. duæ. & j. de secun. nu. l. gñalr. §. i his. & ff. de mi. l. si iudex. & facit ff. e. l. nulla. Sed s. ff. qđ q̄sq; iur. l. j. Solu. refert an ad postulationē fuerit ɔcessum. vt ibi: an nō: vt eo. tit. l. iij. i prin. & hic. Itē s. Instit. de aucto. tu. §. neq;. Sed certe ēr dānū poterat ibi esse in vēdādo. vt ff. de min. l. minorib. xxv. an. Itē obligaretur creditoribus hrditarijs. Itē s. j. de qđ. l. pridem. Sed illud euenit pp pplexitatē quandā: qa non posset torqueri p eo quin & s. eum. Nam p vtraq; pte debet dicere veritatem. vt s. de epi. & cle. auth. sed iudex. Item s. 3. de Iudæis. l. die sabbati. Sol. illud spāle p festiuitate Iudæorum. Vel ibi concessio priuilegij non stetit in finib⁹ cōcessionis: sed vltra pcessit: hic stetit. Vel ibi duo pcepta sunt. Itē s. ff. de iu. au. anu. l. ij. sed ibi priuilegio suo renunciasse vr̃, cū dixit se ingenuū. Itē ē s. ff. de excu. tu. l. cū ex oione. in fi. Sed ibi libert⁹ hēbat priuile

D

Humanum.] Tria facit. Primò ponit dictū seu formā legis condendæ, fm Pe. Secūdò dicit alr̃ nō pcedendum quàm forma seruata. Tertiò commendat ea quæ fiunt cū deliberatione. secunda ibi, scitote. tertia ibi, bene enim. Bald.

ⁱ In publica.] vt si quæratur an ciuitas possit dari in feudū.

ᵏ Priuatave] vt an possit monachus vel clericus succedere in feudum.

ˡ Legata] idest delegata alicui notario, vt dicetur.

ᵐ Recenseri.] idest tractari an æquum sit.

ⁿ Vniuersorū] vniuersitas. n. cōsentit. Et sic est arg. j. ff. de acq. r. pos. l. j. i fi. & ff. de lib. vniuer. l. j. Fraus fit legi de psona ad psonā: vt ff. de don. l. j. in fi. & j. de ɔtibus. l. vnica. & ff. de ad mi. re. ad ci. ui. ptinen. l. j. §. j. De re ad rē. ff. ad Mace. fed. Iul. §. j. Mutui datione: vł de re ad rē candē. j. de agri. & cēsi. l. quēadmodū. lib. xij. De ɔtu ad ɔtū, & hoc dupl'r: vel ad eundē: vt ff. ad Vell. l. quis. §. si cū essem. vel ad alium: vt ff. de don. inter vi. & vxo. l. spōsus. §. circa. Vel de noie ad nomen: vt in Auth. vt nulli iudicum. §. j.

ᵒ Promulgandam.] Ar. pro Ir. ad id quod dixit. s. de emen. Iusti. codi. in fi. Sed pōt videri, q in principio quando cōdidit l. istam, non credebat amplius se corrigere. vel emendare ll. quas fecerat in corpore iuris. sed mutauit ppositum. nā quod medicamēta morbis, hoc exhibēt, &c. vt in Auth. hæc ɔstō innouat. col. viij. Tu dic post Bar. hic q iste ordo non est necessitatis sed volūtatis: ideo omissio eius nō vitiat. Additio.

Redundare.

a Redundare.] vt ĩ.de repu.l.non dubium.
b LEges.Debẽt.] vt & ĩ.de iur.& facti igno. l constitutiones. Sed contra.ß.de episco.& cle.l.repetita.& ĩ.de iure delib.l.fi.in prin. Solu.vt in ambabus diximus.
c Præscripto.] id est dicto.

perij, & ad nrãm gliã redúdare. Dat.XVI.Kal.Nouẽ. Aetio.III. & Symmacho Conss.

Leges non debẽt ab aliquo ignorari. hoc primo. Et si circa legẽ principis occurrit dubitatio, est ad principẽ recurrẽdũ. Bal. vel sic: Ab oibus debẽt sciri iura, ad pmissa sectãda, et phibita declinãda. Et legũ obscuritas vel duritia a principe est interpretanda & mollificanda. hoc dicit. Salycetus.

IX. Impp. Valentinia. & Martia. A A. ad Palladium Præfectũ prætorio.

3 LEges sacratissimæ quę cóstrigút hoium vitas, ĩtelligi ab oib⁹ debẽt: vt vniuersi pscripto earú manifestius cognito, vel inhibita declinẽt, vl' pmissa sectẽt. Si qd vero ĩ hisdẽ legib⁹ latũ fortassis obscurius fuerit, oportet id ab iperatoria ĩterpretatione patefieri, duritiãq; legum nostræ humanitati incógruam emendari. Dat. VI. Id. Feb. Anthemio Cons.

Dubitatio sup noua lege noviter emergẽs, dẽt dirimi p ĩterptationẽ cõditoris. h.d. Nõ intelligas q non possit dirimi p iudicẽ cãa ĩter litigãtes, sed ĩter vniuersos dẽt dirimi p cõditorẽ. h.d. & tũc hẽt vim legis generalis. h.d. lex seq. Bald. Vel sic: Ubi legis intellectus cõsuetudine vel alia lege non est declaratus, princeps eit adeũdus. Saly.

X. Impp. Leo. & Zeno. A A.

CVm de nouo iure, qd ĩ ueterato vsu nó adhuc stabilitũ est, dubitatio emergat, necessaria ẽ tã suggestio iudicantis, q̃ sñiæ principalis auctoritas. Dat. X. kalen. Maij Leone iuniore. A. Cons.

Sententia definitiua principis lata super causa de qua plene cognouit, & eius declaratio habet vim legis generalis, & eius est interpretari, cuius est condere. Saly.

X I. Imp. Iustinianus. A. Demostheni. P. P.

SI iperialis maiestas cãm cognitionaliter examinauerit, & partib⁹ cõmin⁹ cóstitutis sñiam dixerit: oẽs oi-

d Vel pmissa.] pone semper: vel, pro &.
e Permissa.] hoc verbo ẽt iperata otinent' als ponit' aliter, vt ff. eo.l.legis virtus. Ac.
f Obscurius.] vt noie datorũ ẽt donata otineant', vt ĩ.de col.auth.ex testamento. dixi. & idẽ vbicũq; est dissensio doctorum.
g Duritiam.] quod esset necesse, vt ff.q & à qui. l. prospexit.
h CVm de nouo] Supi⁹ de legib⁹ cõditis & cõdẽdis dixit: nũc de his ĩtelligẽdis. Et pone exemplũ. In nouo iure sic statuit i⁹nouũ, facta minorũ inuiolabilit' obseruari, an tñ det' exceptio emptori? an ẽt actio? iterrogabit' d hoc priceps: & ipse rñdebit. sineco tñ pt dici q ẽt actio dat', vt ff.d acq. re. do. l. statuas. & ff.fam.erc. iter cohẽdes. §. ij. & d le.iij. l.cũ qs.§.nuptura. Et distigue hic cũ dubitatio ĩ iudicio otigit, aut sup nouo negotio, puta an ciuitas possit dari in feudũ: vel an monach⁹ possit succedere ĩ feudũ. Aut sup lege aliqua. Primo casu dñs iperator est cõsulẽd⁹, si ẽ pñs: vt ŝ.e.l. humanũ. & ĩ.de ve.iu.enu.l.ij. §. sed qa diuinę. & ff.de fideicõ.liber.l.itaq;. & argu.ĩ.de iud.l. fi.ibi, ne cõpellat', &c. Si aũt nó sit ei⁹ copia, tunc pcedãt de similibus ad silia. ff.e.l. ñ pñt. Si vero sup lege: si q dẽ certo mõ p cõsuetudinẽ est ĩtellectã, ei' ĩtellectui stabit', vt ff.eo.l.minime. & l. si de iterptatione. Quòd si ex cõsuetudine nõ est certificata: recurrit' (vt dictũ est) ad principẽ, si sit eius copia, vt hic, & ff.eo.l.& iõ.& l.nã vt ait.ibi, vl' certa iurisdictiõe &c. alioqn iterptabor ĩ benigniorẽ ptẽ, vt ff.e.l.benign⁹. & l.ĩ ambigua. sed si dubitẽ q̃ sit benignior, verborũ signatiõi stabo: vt ff. de cõdi.& dem.l.Publi⁹.§.j. quãquã vẽ primo standũ significationi verborũ. vt ff.de leg.iij.l.nõ alit. Tertiò pcedã de silib⁹ ad silia. vt ff.eo.l.neq; leges. & de hoc dixi. ff.eo.l.nõ pñt.
i Vsu.] id est consuetudine.

Hæc etiã præfatio Nouellæ Martiani A. de matrimoniis Senatorũ, quæ hodie extat integra ĩ lib. Nouell. Marciani in breuiario Alarici.
* al. Ætio & Studio Côss. rectius. Dubitationẽ qs decidere debeat.

A Tã] si à j. scipias, hæc duo st' necessar. sic ĩ.d iu.dli.l.potuit.
SI imperialis.] Tria facit. primò ponit dictũ. scdò adducit tres rõnes ad illud pbãdũ. tertiò cõcludit. secũda ibi, q d .n.mai⁹. tertia ibi, explosis itaq;. Bal. CASVS. Si cã vẽtilata ẽ corã pricipe, & ab eo definita: dr q illa sñia ẽ lex cõis etiã ad alia similia. cũ & lex antiqua dicit. qd pricipi placuit &c. Scdò qrebat', an princeps possit legẽ dubiã iterptari, quã dubitatio nẽ remouet dicẽs: cũ & legẽ possit cõdere de nouo, quare aliàs recurret' ad eũ pro his & alijs dubiis, si ei⁹ iterptatio nõ valeret? Sol⁹ ergo ipse est cõditor & iterpres legũ, saluo qd iuriscõsulti fecerũt: qa ipsi auctoritate pricipis fecerũt. Viuia. Not. i versi. Quid.n.&c. q nihil est mai⁹ & sancti⁹ imperio, & hoc itellige nisi apostolat⁹ bti Petri, cũ apostolic⁹ cõfirmet pricipẽ: vt ĩ Auth. de defen. ciui.§. interim. & iõ imperator iurat dño papæ fidelitatẽ, p ca. venerabilẽ. ex d elec. & cle. j. de iureiur. B.
l Si iperialis.] hãc l. itellige ĩ his q̃ ñ sũt decisa p ll. vt in feudo, & silib. ĩ aliis.n. poti⁹ legẽ seruarem⁹ scriptã. cũ hæc sñia nõ sit lex cõstituta si cuti debet constitui: vt ŝ.eo.l.humanum.
m Cõmin⁹.] i. pñtialiter. aliàs ñ valeret: vt ff.de re iudi. l. de vnoquoq;. Itẽ magis ob absentiã q̃ qa i⁹ hẽat ŝ absente, lata vñ: vt ff.d eui.l.ti iõ. & ff.de inoffi. test.l. qui repudiantis.§.fi.
n Similibus.] ŝ ŝ.eo. l.ij.fol. vt ibi. Itẽ ŝ.j. de senten l. nemo. sed hic principis, ibi alterius iudicis.
o Legis vim.] vt Institu. de iure natu. §. sed & quod pricipi.
p Soli iperatori] hoc expone vt ĩ. statim.
q Leges.] nũc rñdet.
r Autem] i. certe.
s Ænigmata] i. subtiles dubitationes.
t Explosis] i. remotis.
u Sol⁹ iperator] ita q null⁹ ali⁹ sol⁹. vñ popul⁹ Roman⁹ pt etiã hodie legẽ cõdere: vt Insti. de iure na.§.lex. Itẽ senat⁹: vt ff.eo.l.nõ ambigit'. Excludit ergo sol⁹ singula generũ, nõ genera singulorum: vt & ibi, Scipio solus ciuitatẽ seruauit. i. null⁹ ali⁹ sol⁹: magis aũt ppls seruauit. Itẽ nõ obstat ĩ.de offic.pfect.pto.l. formã. alias normã. quia auctoritate principis hoc facit: vt hic subiicit. Item nec qd dicit, q popul⁹ trãstulit ptatẽ ĩ pricipẽ. Nã expone. i. concessit.

no iudices q̃ sub nrõ imperio sunt, sciãt hãc esse legẽ nõ solũ illi cãę p qua pducta ẽ, sed & oib⁹ silib⁹. Quid.n. mai⁹, qd sancti⁹ iperiali est maiestate? vel qs tãtę supbię fastidio tumidus est, vt regalẽ sensum cõtẽnat: cũ & veteris iuris códitores cõstõnes q̃ ex iperiali decreto pcesserũt, legis vi obtinere, apte dilucideq; definiãt? Cũ igit' & hoc ĩ veterib⁹ legib⁹ iuenim⁹ dubitatũ, si iperialis sensus legẽ iterptat⁹ est, an oporteat hmõi regiã iterptationẽ obtinere: eorũ qdẽ vanã subtilitatẽ tã risim⁹ q̃ corrigẽdã esse cẽsuim⁹. Definim⁹ aũt oẽm iperatorũ legũ iterptationẽ siue ĩ pcib⁹, siue ĩ iudicijs, siue alio quocũq; mõ factã, ratã & idubitatã hẽri. Si.n. ĩ pñti leges cõdere soli iperatori cõcessum est: & leges iterptari, solo dignũ iperio esse oportet: Cur aũt ex suggestionib⁹ pcerũ, si dubitatio ĩ litib⁹ oriat', & sese nõ esse idoneos vl' sufficiẽtes ad decisionẽ litis illi existiment, ad nos decurrãt? 1 & quare oẽs ambiguitates iudicũ, quas ex legib⁹ oriri euenit, aures accipiũt nrãe, si nõ à nobis iterpretatio mera pcedit? Vel qs legũ ænigmata soluere, & oib⁹ apire idone⁹ esse videbit', nisi is cui soli legislatorẽ esse cõcessum est? Explosis itaq; his ridiculosis ambiguitatib⁹, tã cõditor q̃ iterpres legũ solus iperator iuste existimabit': nihil hac lege derogante veteris iuris cõditorib⁹: quia & eis hoc maiestas iperialis

* aliàs, legis vicem obtinere apte dilucideque &c.
* scrupulositatẽ.
* al. ratã indubitãter hẽri.
* decurritur.
* al. legislator.
* huiusmodi.
* al. quia hoc eis maiestas, &c.

† al. Reci t. ei septimo milliario vrbis Constātinopolitanæ in nouo palatio consistorij Iustiniani. C. T. 1. 3.1.

cōcessit, vt ff. de offi. eius cui man. ē iuris. l.j. ī fi. Alij vel lo. dīt q ppl's Romanus hodie ñ pt facere legē. a Permisit.] vel ratū habuit: vt ī pœmio Inst. §. cūq. & facit j. de vete. iur. enu. l. j. in prin. tertiæ col.

DE MANDATIS principum.

Supra de cōstit. principū dixit. Sed q̄a mādata sunt cōstōnes spāles, iō de his supponit. Et est īter mādatū et cōstō nē differētia tanquā inter genus & speciem.

b S I qs. Scriptis] non āttestib⁹, vt hic: & est spāle, vt & ar. s. d epis. & cle. si qua per calum. §. fi. Et no. j. si minor se ma. di. l. iij. & dic de hoc ex de iureiuran. c. ego.

* quæcūque hac constitutione cōtinebātur probabile est ea cū maximo augmēto postea transfusa fuisse in Nouellā 17. de mandatis pricipū, cuius epitome 14. capitulis cōtenta ex Iuliani Nouellis sumi pōt. † aliàs. Imppp. Valētin. Theodo. & Arcad.

DE SENATVSconsultis.

Dictū ē s. de legibus q̄ à populo eius, iterū tu fiebant: sed q̄a aucto populo ī imēsum difficile cœpit posse cōuenire ī lege cōdēda: iō elegit populus cētū senatores, vt ipsi vice populi cōsulerē tur, vt quicquid statuerēt, lex esset, vt Instit. de iure natu. §. senatusc̄ōsultū. & ita factū est senatusc̄ōsultū Velleia. Maced. & alia multa.

c Q Vamuis. Firmitatē.] vt ist. d iure nā li. §. senatusc̄ōsultū. d Statutor.] à senatu. e Crimine.] & sic ēt āportet vt j. ad l. Iul. d ambi. l. j & hoc q̄a magnę auctoritatis ē senatus. vt ff. à q̄bus appel. nō li. l. j. & ff. d' fiu. l. quominº. & facit j. de preci. imp. of feren. l. rescripta.

* leguntur.

†Hęc eo stitutio reperitur etiā in capite ffoerū, inseri ptione. DE CONCEPTIONE DIGESTORVM.

DE VETERE iure enucleando.

De nouo iuribus dixit, nunc de vetere. vel sic: Exposita sunt supra duæ partes legū. s. constitutio & senatusc̄onsul. videamus de plebiscitis, & prætorum edictis, & ita de vetere iure enucleando. Et quia in compositione veteris iuris quidam maiorem, quidam minorem scientia habuerunt, de auctoritate eorū ponit. Aēe.

permisit.[a] Dat. VI. Kalē. Nouemb. Decio. V. C. Cons.

TITVLVS XV.
DE MANDATIS PRINCIPVM.

Mādatū principis nō pōt probari nisi p scripturam. Bal. vel sic. Prætextu mādati principis nō dēt admitti quis cuiusuis dignitatis, nisi illud probet in scriptu. Salycetus.

1. Imp. Grat. Valent. & Theod. AAA. ad Eusignium præfectum prętor.

SI qs[b] asserat cū mādatis nr̄is secretis se venisse: oēs sciāt nemini q̄cq̄ nisi p scriptis[b] pbauerit esse credēdū: nec vllius dignitate terreri, siue ille tribuni siue notarij, siue comitis pferat dignitatē: sed sacras nr̄as litteras eē q̄rēdas. D. xvi. K. Iul. Heracleę. Merobaude. II. & Saturni. Côss.

*Græca constitutio.**

TITVLVS XVI.
DE SENATVSCONSVLTIS

Senatusconsulta sunt seruanda, & contra ea rescripta non valent, & impetrator punitur. h. d. Salycetus.

1. Imppp. Grat. † Valent. & Theod. AAA. ad Senatum.

QVamuis senatusc̄ōsultū ppetuā p se obtineat firmitatē,[c] tn̄ nr̄is legib⁹ ēt idē p- seq̄mur: adijciētes, vt si q̄s q̄ spāli supplicatione eliciendū aliq̄d rescriptū tentauerit: vt trāsire ei formā liceat statutorū:[d] tertia pr̄imonij pte mulctet, & dānatus ambitus crimine,[e] maneat īfamis. Dat. VII. Kalen. Aug. Heracleæ Richomere & Clearcho. Conss.

TITVLVS XVII.
DE VETERE IVRE ENVcleādo, & de auctoritate iurisprudētum qui in ñ referunt.*

1. Imp. Iustinian. A. Triboniano viro eminentiss. quæstori sacri palatij.

DEo[f] auctore nr̄m gubernāte ipiū q̄d nobis à cæleſti maiestate traditū est, & bella feliciter pagim⁹, & pacē decoram⁹, & statū reipublicæ sustētam⁹: & ita aios nr̄os ad dī oīpōtis erigim⁹ adiutoriū, vt neq; armis[g] ɔfidam⁹, neq; nr̄is militib⁹ neq; bellorū ducib. v' nr̄o igenio, sed oēm spē ad solā puidētiā r̄feram⁹ sūmæ Trinitatis, vñ & mūdi toti⁹ elemē ta pcesserūt, & rerū dispō ī orbē terrarū pducta ē. Cū itaq; nihil tā studiosum ī oib⁹ reb⁹ īuenit̄ q̄ legū auctoritas, q̄ & diuinas & humanas res bene disponit, & oēm iniquitatem expellit: reperimus āt oēm legū tramitē (q̄ ab vrbe cōdita & Romuleis descēdit tpib⁹) ita esse ɔfusum, vt ī īfinitū extēdat̄, & nulli⁹ ī humanæ naæ capacitate ɔcludat̄: pri⁹ nobis studium fuit à sacratissimis retro pricipib. & eorū cōstōnes emēdare, ac viæ dilucidæ tradere quaten⁹ in vno codice cōgregatæ, & oī supuacua silitudine & iniq̄ssima discordia absolutę, vniuersis hoib. prōptū suæ synceritatis pbeāt psidiū. Hocq;[h] ope cōsūmato, & in vno volumine, nr̄o noie pful gēte, coadunato: cū ex paucis & tenuiorib⁹ releuari, ad summā & plenissimā iuris emēdationē puenire pparem⁹, & oēm Romanā sanctionē & colligere, & emēdare, & tot auctorū dispsa volumina vni codici idita oñdere, (q̄d nemo ali⁹ neq; sperare neq; optare aus⁹ ē:) res q̄dē nobis difficillima, imò magis ipossibilis videbat̄: sed manib⁹ ad cęlū erectis, & ęterno auxilio īuocato, eā quoq; curā nr̄is ais reposuim⁹, freti Deo, q̄ & res penit⁹ desp̄atas donat̄, & ɔsūmare virtutis magnitudine pt. Et ad tuę[i] synceritatis optimū r̄spexim⁹ ministeriū, tibiq; primū hoc op⁹ ɔmisim⁹ igenij tui documētis ex codicis nr̄i ordinatione acceptis: & iussim⁹, quos pbares tā ex facūdissimis āntecessorib. q̄ ex viris disertissimi togatis fori amplissimę sedis ad sociādū laborē eligere. His itaq;[k] collectis, & ī palatiū nr̄m introductis, nobisq; tuo testimōio placitis totā rē faciēdā pmisim⁹: ita tn̄, vt tui vigilātissimi animi gubernatiōe res ois celebret̄. Iubem⁹ igit̄ vobis, antiquorū prudētiū, q̄b⁹ auctoritatē cōscribēdarū iterp̄tādarūq; legū sacratissimi pricipes pbuerūt, libros ad i⁹ Romanū ptinētes & legere, & elimare: vt[l] ex his oib⁹ mā colligat̄, nulla (s̄m q̄d possibile ē) neq; silitudine, neq; discordia d̄relicta: s3 ex his hoc colligi q̄d vnū p oib⁹ sufficiāt. Quia āt & alij libros ad i⁹ ptinētes scripserūt,[m] q̄rū scripturæ à nullis auctorib⁹ receptę, nec vsitatæ sī: neq; nos eorū volumina nostrā īq̄etare sanctionē[n] dignamur. Cūq; hęc mā à sūma[†] nr̄i numinis lībalitate collecta fuerit,[o] op3 eā[p] pulcherrimo ope extruer̄, & q̄si ppriū & sc̄tissimū tēplum iustitię ɔsecrar̄, & ī lib. 50. & certos titu

f DEo.] Prima lex dicit q̄ mā dat fieri Digesta, & q̄b⁹ & q̄lr̄ faciāt, & ex quib⁹ libris. Seda dicit q̄ facta sūt, & dicit q̄lr̄ & ex q̄b⁹ libris: & iuari pcipit. Irē dicit q̄ mādauit fieri Instituta, & q̄b. & ex q̄ mā: & tandē pcipit seruari. g Neq; armis.] vñ illud, nō in fortitudine eq, nec tibiis voluntatē habebit &c. h Hocq. ope]. s. C. ffo. i Tuæ.] Tribon. loq̄r vt j. l. px. §. nos itaq. k His itaq;]. s. sapiēti b⁹ à Triboniā electis. l Vt ex his oib⁹.] col lige hic q̄ ñt mā huius opis. i. digesti. Acc. m Scripserunt] nō ex licentia principis. n Sāctionē] i. digestū. o Fuerit]. i. q̄a vos legeritis & elimaueritis. p Eā]. s. materiā. (tis.

† Iquinare.

† AL. Cūque hæc materia summi numinis liberalitate collecta &c.

los totũ iˀ digereř, tã ƀm codicis nři ↄſtõnẽ, q̃ edicti ꝑpetui imitationẽ, prout hoc nobisˀ cõmodiˀ eẽ potuerit, vt nihil ex̃ memoratã cõsummatiõnẽ possit eẽ derelictũ, sed his 50. libris totũ iˀ antiquũ ꝑ mille & q̃drigẽtos pęnè annos cõfusum, & à nobis purgatũ, q̃si q̃dã muro vallatũ nihil ex̃ se hẽat: oĩbˀ auctoribˀ iuris æqua dignitate pollẽtib. & nemini quadã ꝓrogatiua [a] ƀuanda: qa ñ oẽs i oĩa, [*] sed certi ꝑ certa vl' meliores vl' deteriores iue niunť. Sed neq; ex multitudinẽ [b] auctorũ, q̃d meliˀ & ęquiˀ ẽ, indicatote: cũ possit vnius forsã & d̃terioris s̃nĩa & multos & maiores aliqua i ꝑte superare. Et iõ ea q̃ i notis [c] Æmilij Papiniani ex Vlpiano, & Paulo, necnõ & Martiano ascripta sũ, q̃ antea nullã vi ꝑꝑ honorẽ splendidissimi Papiniani obtinebãt, nõ statim respuere: [d] sed si q̃d ex his ad repletionẽ sũmi igenij Papiniani laborũ, vl' iterꝑtationẽ, ne cessariũ eẽ ꝑspexeritis, & hoc ponere, legis vicẽ [*] obtinẽs, ñ moremini: vt oẽs q relati fuerit i hũc codicẽ prudẽtissimi viri, hẽant auctoritatẽ, tãq̃ si eorũ studia ex p̃cipalibˀ ↄstõnibˀ ꝓfecta, & à nřo diuĩo fuerit ore ꝓfusa. Oĩa [e].n. merito nřa faciũˀ, [*] q̃a ex nobis oĩs eis ipartieť auctoritas. Nã qui subtil'r [f] factũ emẽdat, laudabilior ẽ eo q primˀ iuenit. Sed i hoc studiũ vobis eẽ volumˢ, vt si q̃d in veteribˀ libris ñ bñ positũ iueniatis, vl' aliq̃d supfluũ, vl' minˢ ꝑfectũ supuacua lõgitudine semota, & q̃d ipfectũ ẽ repleatis, & oẽ opˀ mod̃ratũ & q̃ pulcherrimũ oñdatis. Hoc ẽt nihilominˀ obƀuãdo, vt si aliq̃d i veteribˀ legibˀ vl' cõstõnibˀ q̃s antiq i suis libris posuerũt, ñ rectè [g] scriptũ iueniatis: & hoc reformetis, & ordini mod̃rato tradatis, vt hoc videatur eẽ verũ & optimũ, & q̃si ab initio scriptũ, ꝙ à vobis electũ & ibi positũ fuerit. Et nemo ex cõparõe veteris voluminis q̃si vitiosã scripturã arguer̃ audeat. Cũ.n. ãtiq lege, q̃ regia nũcupabať, oẽ iˀ oĩsq; ꝑtãs ꝑꝑli Romani in ipatoriã trãslata

A fit [h] ꝑtãtẽ: nos vero sãctionẽ oẽm ñ diuisimˀ in al's & al's ↄditorũ ꝑtes, sed totã nřam eẽ volumˀ ne q̃d possit antiq̃tas nřis legibˀ abrogare. Et in tñ volumˀ eadẽ oĩa cũ reposita sĩ, obtinere, vt si al'r fuerit apud veteres ↄscripta, i ꝯ̃riũ ãt i cõpõne nřa iueniaň: ñ scripturę, sed nřę electiõi hoc ascribať. Nulla [i] itaq; in oĩbˀ ꝑ̃dicti codicis [k] mẽbris ἀντινομία (sic.n. à vetustate Greco vocabulo nũcupať) aliquẽ sibi locũ vidicet: sed sit vna ↄcordia vna ↄñtia, aduersario nullo ↄstituto. Sed & siltudinẽ (ƀm q̃d dictũ ẽ) ab hmõi cõsummatione volumˀ exulare: & ea q̃ sacratissimis cõstõnib. q̃s i codicẽ nřm redegimˀ, cauta sunt, iterũ poni ex veteri iure nõ cõcedimˀ: cũ diualiũ ↄstõ

B nũ sanctio sufficiat ad eorũ auctoritatẽ, nisi fortè vl' ꝑꝑ diuisionẽ, vl' ꝑꝑ repletionẽ, vl' pleniorẽ idaginẽ hoc cõtigerit: & hoc tñ ꝑraro, ne ex cõtinuatione hmõi lapsus oriať aliq̃d in tali prato spinosum. Sed & si q̃ leges in veteribˢ libris positæ, iã ꝑ desuetudinẽ abierũt, nullo mõ vobis easdẽ ponere ꝑmittimˢ: cũ hęc tñmõ obtinere velimˀ, q̃ vl' iudiciorũ freq̃ẽtissimˀ ordo exercuit vl' lõgaↄsuetudo huiˀ almæ vrbis ↄprobauit, ƀm Saluij Iuliani scripturã, q̃ indicat dẽre oẽs ciuitates cõsuetudinẽ Romę [l] seq & leges, q̃ caput [*] ẽ orbis terrarũ, nõ ipsam al's ciuitates. Romã ãt i telligimˀ ñ solũ veterẽ, sed ẽt regiã nřam, q̃ deo ꝓpitio meliorib' cõdita ẽ augurijs. Iõq; iubemˀ

C duobˀ istis codicibˀ [m] oĩa gubernari, vno cõstõnũ, altero iuris enucleati, & i futurũ codicẽ [n] cõponẽdi: vel si q̃d aliud à nobis fuerit ꝓmulgatũ instõnũ vicẽ obtinẽs, [o] vt rudis animus studiosi simplicibˀ enutritˀ, faciliˀ ad altioris prudẽtię redigať sciẽtiã. Nostrã ãt ↄsummationẽ, q̃ à nobis deo annuẽte cõponeť, ƀorũ vel Pãdectarũ nom hẽre sancimˀ: nullis iuris peritis in posterũ audẽtibˀ cõmẽtarios [p] illi applicare, & verbositate sua s̃dicti codicis [q] cõpẽdiũ ↄfundere: quẽadmodũ in antiquioribˀ tꝑibˀ factũ est cũ ꝑ ꝯ̃rias iterpretatiũ s̃nias totũ pęnè ius cõturbatum est: sed sufficiat per indices tñmõ & titulorũ subtilitates (quæ παράτιτλα nuncupanť) q̃dã admonitoria [r] eius facere, nullo ex interꝑtatione [s] eorũ vi

D tio oriundo. Ne aũt ꝑ scripturã aliqua fiat in posterũ dubitatio: iubemˀ nõ ꝑ signorũ captiones, & cõpendiosa ænigmata (q̃ multas ꝑ se & ꝑ suũ vitiũ ἀντινομίας iduxerũt) eiusdẽ codicis textũ cõnscribi, ẽt si numerus librorũ significeť, [t] aut aliud quicquã. Nec.n. hæc ꝑ spãlia signa numerorũ manifestari, sed ꝑ litterarũ ↄñtiã explanari cõcedimus. Hæc igiť omnia deo placido facere tua prudẽtia vnã cũ aliis facundissimis viris studeat, & tã subtili q̃ celerrimo fini tradere: vt codex [u] consummatus, & in 50 libros digestus, [x] nobis offeratur in maximã & æternã rei memoriam,

[a] Prærogatiua.] arg. § j. de offic. rectoris ꝓuinciæ. l. potioris. & no. hic hoc verbum.
[b] Ex multitudine.] sic ꝑ testibˀ: vt ff. de testi. l. ob carnẽ. §. fi.
[c] In notis.] i. libris Papiniani notatis ꝑ istos alios. Accur.
[d] Respuere.] s. velitis.
[e] Omnia.n.] Nota oĩa. n. merito &c.
[f] Subtiliter.] si hẽt, ñ subtiliter dic, ñ subtiliter factũ q emendat &c. Si hẽt, nõ insubtiliter: dic, emendat nõ insubtiliter, sed subtiliter. sic ff. de lib. & post. l. ij. §. ij.
[g] Recte.] quo ad sententiã, sed superior. [*] quoad ordinationẽ.
[h] Translata sit.] i. cõcessa. sic. ff. de offi. eiˀ cui mandata est iurisdictio. l. j. in fin.
[i] Nulla.] Nota nullũ ꝯ̃triũ vl' sĩle i legibˀ reperiri vel inueniri, vt j. l. pr. §. ꝯ̃trium.
[k] Codicis.] i. Digesti.
[l] Romæ seq.] vt ff. de legibˢ & senatuscon sultis. de qbˀ. Itẽ no. Romã caput orbis.
[m] Codicibus.] i. Codice & Digesto.
[n] Codicẽ.] i. Digestũ.
[o] Obtinens.] repete, iubemus.
[p] Cõmẽtarios.] s. faciẽdo & addẽdo nouas leges. Nã nõ ꝓhibet exponi istas, sed verius est ꝙ reprehẽt: vt statim patet.
[q] Codicis.] i. digesti.
[r] Admonitoria.] signa antiqua q vicẽ tenẽt ↄcordantiarũ.
[s] Ex iterꝑtatiõe.] d q̃ dixi s. de leg. & ↄst. l. j.
[t] Significet.] qa dicit Iul. lib. x. cõtinue. n. debet scribi.
[u] Codex.] i. Digestũ.
[x] Digestus.] i. factus.

[*] aliàs, ꝓut hęc vobis commodius esse patuerit.

[*] Hæc verba ponũtur in gl. sup. vet. Gręci. in ea. vt veterum. di stin. 9.

[*] aliàs, legis vim.

[*] Cõco. gl. fi. in c. 1. ex de trãsactio. vbi hæc verba formaliter recitantur.

[*] Pli. li. 3. c. 5.

a Tanta. Qui]. s. tempora.
b Vacillanté]. s. sanctionem. & vocat sanctionem imperatorum q̃ alio rū leges sanctioné.
c Hoc]. s. antiquitū.
d Extendentem.] repete, sanctionem.
e Neq; ɔ̃riū.] neque idē, nisi iuris diuisio ne adiuuet: vt. s. l. p xi. §. nulla. & d nouo codi. faciē. §. ex qb⁹.
f Præsidiū]. i. deū q̃ est præsidiū mortu.
g Centena millia versuū.] versus appellat leges, vel paragraphos, vel responsa.

† Extat & hæc cōstō in capite ffōrū cū hac iscriptione. DE CONFIRMATIONE DIGESTORVM.
* Vide Alciat. in di spunct. li. 1. ca. 23.

riā, Deiq; oīpotētis ,puidētiæ argm̄, & nr̄i iperij vestriq; ministerij glīā. Dat. XIIII. kalen. Ian. Cōstātin. Lāpadio & Oreste. VV. CC. Cōs. FELICITER A

II. Imp. † Cæs. Fla. Iustinia. A. ad Senatus & omnes populos.

TAnta * circa nos diuinæ humanitatis ē ,puidētia, vt sp æternis libalitatib. nos sustētare digneī. Post bella. n. Parthica æterna pace sopita, postq; Vuādalicā gētē ereptā; & Chartagiē imò magis oēm Libyā Romano ipio iterū sociatā: ēt leges antiqs iā senio p̄grauatas, p nr̄am vigilātiā p̄buit i nouā pulchritudinē & moderatū puenire cōpēdiū: qđ nemo añ nr̄m iperiū vnquā sp̄auit, neq; humano igenio possibile eē penit⁹ existimauit. Erat. n. mirabile, Romanā sanctionē ab Vrbe cōdita vsq; ad nr̄i iperij tpa (q̃ a penè i mille & q̃dringētos * ann. ɔcurrūt) itestinis plijs vacillātē, b hocq; c & i iperiales cōstōnes extēdētē, d i vnā re ducere cōsonātiā, vt nihil neq; e ɔ̃riū, neq; idē, neq; sifē i ea iueniaī, & ne geminę leges ,p reb⁹ singulis positæ vsquā appareāt. Nāq; hoc cælestis q̃dē ,puidētiæ peculiare fuit: humanæ vero ibecillitati nullo mō possibile. Nos itaq; more solito ad imortalitatis p̄sidiū f respexim⁹, & summo numine iuocato, deū auctorē, & toti⁹ opis p̄sulē fieri optauim⁹, & oē studiū Triboniano viro excelso, magr̄o offōrū, exq̃stori sacri nr̄i palatij & excōsuli credidim⁹, eiq; oē ministeriū hmōi ordinationis iposuim⁹, vt ipse vnā cū alijs illustrib⁹, & prudētissimis viris nr̄m desideriū adipleret. Nr̄a quoq; maiestas sp iuestigādo & p̄scrutando ea q̃ ab his cōponebanī: q̃cq̃d dubiū & icertū iueniebaī, cū numine cælesti rectè emēdabat, & in cōpetētē formā redigebat. Oia igiī cōfecta sunt dn̄o & deo nr̄o Iesu X̄p̄o possibilitatē tā nobis q̃ nr̄is i hoc satellitib⁹ p̄ttāte. Et pricipales q̃dē cōstōnes xij libris digestas, iā añ i Codicē nr̄o noīe p̄sulgētē ɔtulim⁹. Postea vero maximū op⁹ aggrediētes, ipsa vetustatis studiosissima opa iā pęnè cōfusa & dissoluta, eidē viro excelso pmisim⁹ tā colligeī, q̃ certo moderamini tradere. Sed cū oia pcōtabamur à p̄fato viro excelso suggestū ē duo pęnè millia librorū esse ɔscripta, & plusq̃ tricies cētena millia versuū g à veterib. effusa q̃ necesse eēt oia & legeī, & p̄scrutari, & ex his qđ optimū fuisset eligere. Qđ cęlesti fulgoī, & sūmæ Trinitatis fauore ɔfectū ē, ẜm nr̄a mādata q̃ ab initio ad memoratū virū excelsū fecim⁹, & in 50. lib. oē qđ vtilissimū erat, collectū ē, & oēs ambiguitates deci B C D

Ab vrb. cō. Iusti. imp. tempus.
* Error calculi hoc loco deprehēditur in pandectis Florentinis. Nam Iustinianus, circa annum vrbis. 1279. imperare cęp it. Itaq; in cētum annis. & quod excurrit, sūma hæc annorū maior est q̃ eē dēat. Itaq; suspicor legēdū trecentos, qūo hic legebatur in prioribus impr sis, nec ferenda est quorūdā balbutiētium audacia, Triboniani αἰνίγμασιν hic mordentium. Cōtius.

se sī, nullo seditioso relicto: nomēq; libris iposuim⁹ ffōrū seu Pādect. q̄ oēs disputatiōes & decisiōes i se hēant lītimas. Nā qđ vndiq; fuit collectū, hoc i sinus suos recepūt. 1 in 150. pęnè millia versuū totū op⁹ cōsūmātes: & i septē partes eos 2 digessim⁹, n̄ ppā, neq; sine rōne: s3 i numerorū nam 3 & artē respiciētes, & ɔsētaneā eis 4 diuisionē ptiū cōficiētes. Igiī prima q̃dē pars totī⁹ cōtext⁹ (q̄ Gręcè τὰ πρῶτα nūcupaī) i 4 lib. reposita ē. Scdus āt articul⁹ 7 lib. hēt, q̄ de iudicijs appellaī. In tertia vero cōgregōne oia q̃ de reb⁹ noīanī, cōtulim⁹, octo lib. eis deputatis. Quart⁹ āt loc⁹, q̄ & toti⁹ cōpōnis quasi q̄dā iuenīt vmbilic⁹, octo libros suscepit, i quorū primo oia q̃ ad hypothecā ptinēt, reposita sūt, vt n̄ à pignoratitia actione i libris de reb⁹ posita multū distarēt. Alio lib. eidē iserto volumini, q̄ ędilitiū edictū, & redhibitoriā actiōē, & duplæ stipulōnē, q̄ euictionib. apposita ē, ɔtinet: q̄a hæc oia titulis emptionū & vēd. cōsētanea sī: & p̄dictę actiōes q̃ si pedisse q̃ illarū ab initio ,pcesserūt, i vetustioris q̃dē edicti ordinōne i loca deuia & multū distātia diuagātes, p nr̄am āt ,puidētiā 5 his cōgregatę: cū oportuerat ea q̃ de eodē penè loquunī, i ɔfinio ponere. Ali⁹ deniq; liber post duos primos nobis excogitat⁹ ē, de vsuris & trāiectitijs pecunijs, & de istr̄is & testib⁹ seu ,pbōnib. necn̄ p̄sumptionib. & memorati tres singulares libri iuxta cōpōnē de reb⁹ positi sunt. Post hos q̃ de spōsalib⁹, & nuptijs, de dotib. & legib⁹ earū dicta sī, reposuim⁹, trib⁹ libr. voluminib. ea ɔcludētes. De tutelis āt & curationib. geminos libros ɔscripsim⁹, & memoratā ordinationē 8 lib. mediā toti⁹ opis reposuimus, oia vndiq; tā vtilissima, q̃ pulcherrima iura cōtinētē. 6 Quint⁹ āt nobis exoriī ffōrū art. i quo de testis & codicillis tā priuatorū q̃ militū oē q̃cq̃d antiq̃t⁹ dictū eū, iueniat q̄s repositū, q̄ 7 de testis appellaī. De legatis āt & fideicōmissis 5 libro. num. aggregat⁹ ē. cūq; nihil tā peculiare fuerat, q̃ legatis q̄dē legis Falci. narratio, 8 fideicōmissis āt, q̃ senatuscōsulti Trebelliani: 9 singl'is libris vtriq; eorū applicatis tota ps 5 i 9 libros coadunata ē. Solū āt senatuscōsultū Trebellianū ponēdū eē existimauim⁹. Captiosas eteni, & ipsis veterib⁹ odiosas Pegasiani senatuscōsulti ambages, & vtriusq; senatuscōsulti iter se tā supuacuas, q̃ scrupulosas diuersitates respuētes, 10 totū i⁹ sup his positū Trebelliano senatuscōsulto adiudicauim⁹. Sed & i his nihil de caducis à nobis memoratū ē: ne cā q̃ i reb⁹ n̄ p̄spe gestis & tristib⁹ tpib⁹ Romanis icrebruit calamitatib. bello coalescēs ciuili, i nr̄is remaneat tpib⁹, q̄ fauor cęlestis & pacis vigor firmauit, & sup oēs gentes in bellicis victorijs posuit: ne luctuosū monumētū 11 lęta sclā inūbrare ɔcedaī.

1 Receperūt]. s. Digestum.
2 Eos]. s. versus.
3 Naturā & artē.] Cōstat. n. ex dignior. partib⁹. s. trib⁹ & sic ex trinitate & iiij. &c. sic ex quatuor clemētis, & incipit hic librū ffōrū diuidere.
4 Eu] vec tibus.
5 Prouidētiam.] i. ffōrum compilationem.
6 Condenentem] ordinationem.
7 Qui]. s. articul⁹: sed alij libri ei adduntur.
8 Narratio.] subaudi, adiūgatur.
9 Trebelliani.] repete, scilicet narratio adiungatur.
10 Respuentes] s. nos.
11 Monumētum.] i. memoria.

Sexta deinde ps ffforũ exorit: i q̃ oés bonorũ possessiones positæ sunt, q̃ tã ad igenuos q̃ ad libertinos respiciũt: & i°oē qđ de gradib° & affinitatib° descēdit, ltimæq; hrditates, & oīs ab itestato successio: & Tertyllianũ & Orfitianũ senatusc̃õsultũ: ex qb° mr̃es & filij iuicē sibi heredes existũt: i geminos libros ɔtulim°: bonorũ possessionis multitudinē i ɔpẽdiosum & manifestissimũ ordinē cõcludẽtes. Post hęc, ea q̃ de ope. no. nũ. dãtiq; ifecti, & de ædificijs dirutis, & eorũ insidijs, & de aqua plu. arc. veterib° auctorib° placita sũnt: necnõ q̃ de publicanis & donationib° tã iter viuos q̃ mortis cã cõficiẽdis, cauta legib° iuenim°, i librũ singularē deduxim°. De manumissionib° aũt & đ liberali cã ali° liber r̃ndet: queãdmodũ & de acq̃sitione tã dñij, q̃ possessiõis, & titulis q̃ eã iducũt, multæ & variæ lcões vni sũt iserte volumini: alio libro đputato his q̃ iudicati vl̃ i iure cõfessi sunt: & de bonorũ detẽtionib° & vẽditionib. & vt ne q̃d in fraudē creditorũ fiat. Posĩq; hæc oĩa iterdicta glomerata sunt: & deiceps exceptiones: & de tpm ꝓlixitatib. & de oblig. & actio. liber iterũ singularis extēdit: vt p̃fata vj. ps toti° ffforũ voluminis octo libris definiat. Septim° ãt & nouissim° articul° ffforũ sex lib. format° ē: i quo de stipulat. seu verbo. oblig. & fideiuss. & mãdatorib. necñ đ nouationib. & solonib° & acceptilationib. & de p̃torijs stipulat. oé q̃dē i° [1] i iuenit gemino volumine iscriptũ eē, ꝙ i libris antiq̃s nec numerare possibile fuit. Et p° hæc duo terribiles libri sunt de delictis priuatis & extraordinarijs, necnõ publicis criminib. q̃ oēm cõtinēt seueritatē, pęnarũq; atrocitatē. Quib. p̃mixta sunt & ea q̃ de audacib° hoib° cauta sunt, & q̃ se celare conant̃, & ɔtumaces existũt: & de pęnis q̃ ɔdẽnatis ĩiligunt̃ vl̃ cõcedunt̃: necnõ de eorũ substãtijs. Liber ãt singularis de appellationib° nobis excogitat° ē ɔ s̃nias tã ciuiles, q̃ criminales cãs finiẽtes. Cætera ãt oĩa q̃ de municipalib°, vl̃ decurionib° & munerib. vl̃ publicis opib. vl̃ nũdinis, & pollicitationib. ac diuersis cognitionib. & censib. & significationibus verborũ à veteribus iuẽta sunt, queq; regulariter [2] definita, i se recipit quinquagesim° toti° cõsummationis p̃fect°. [3] Quæ oĩa p̃ virũ excelsum necnõ prudẽtissimũ magr̃m, exq̃store & excõsule Tribonianũ: q̃ sil̃r eloquẽtiæ & ltimæ sciẽtiæ artib° decorat°, & i ipsis rerũ experimẽtis emicuit: nihilq; mai° nec cari° nr̃is vnquã iussionib° duxit: necñ p̃ alios viros magnificos & studiosissimos p̃fecta sũt. i. Cõstãtinũ virũ illustrē, comitē sacrarũ largitionũ, & magr̃m scrinij libellorũ, sacrarũq; cognitionũ: q̃ s̃p nobis ex bona opi. & gl̃ia sese cõmẽdauit: necnõ Theophilũ virũ illustrē magr̃m, iurisq; peritũ i hac splẽdidissima ciuitate laudabiliter optimã legũ gubernationē extẽdẽtē, [4] & Dorotheũ virũ illustrē & facũdissimũ q̃storē, [*] quē in Berytiẽsiũ splẽdidissima ciuitate leges discipulis tradẽtē p̃p ei° optimã opini. & gl̃iã ad nos deduxim°, participẽq; hui° operis fecim°: sed & Anatoriũ virũ illustrē magr̃um, q̃ & ipse apud Berytiẽses iuris iterpres cõstitut°, ad hoc opus adiect° est, vir ab antiqua stirpe ltima ꝓcedẽs: cũ & p̃r ei° Leõti°, q̃ post Patriciũ inclytæ recordationis q̃storē & antecessorē, & au° ei° Eudoxi° post Leõtiũ virũ gl̃iosissimũ p̃toriũ cõsularē atq; Patriciũ filium ei° optimã sui memoriã i legib° reliquerũt: Necnõ & Cratinũ virũ illustrē, & comitē sacrarũ largitionũ, & optimũ antecessorē hui° almæ vrbis constitutũ. Qui oés ad p̃dictũ op° electi sunt vnã cũ Stephano, Mēna, Prosdocio, Eutolmio, Timotheo, Leonide, Leõtio, Platone, Iacobo, Cõstãtino, Ioãne, viris prudẽtissimis, q̃ p̃roni q̃dē sunt cãrũ apud maximã sedē p̃fecturæ q̃ Oriẽtalib° p̃torijs p̃sidet: oés aũt suæ virtutis testimoniũ vndiq; accipiẽtes, & à nobis ad tãti opis cõsummationē electi sunt & cũ oés i vnũ cõuenerunt, gubernatione Triboniani viri excelsi vt tm̃ op° nobis auctorib° possent cõficere, deo ꝓpitio i 50 lib. op° ɔsummatũ ē. Tãta ãt à nobis antiq̃tati hĩta ē reuerentia, vt noĩa prudẽtiũ taciturnitati tradere nullo mõ patiamur: sed vnusquisq; eorũ q̃ auctor legis fuit, nr̃is Digestis iscript° ē, hoc tm̃mo à nobis effecto, vt si q̃d legib. eorũ vl̃ superuacuũ, vl̃ iperfectũ, aut min° idoneũ visum esset: vl̃ adiectionē vl̃ diminutionē necessariã accipiat, & rectissimis regulis tradat̃: sed ex multis sil̃ib. vl̃ ɔ̃rijs q̃đ recti° hēre apparebat, hoc ꝓ alijs oĩb. positũ ē: vna oĩb. auctoritate idulta, vt q̃cquid ibi scriptũ ē, [5] hoc nr̃m appareat, & ex nr̃a volũtate cõpositũ: nemine audẽte cõparare ea q̃ antiq̃tas hẽbat, cũ his q̃ nr̃a auctoritas itroduxit: quia multa & maxima sunt, q̃ p̃p vtilitatē rerũ trãsformata sunt: adeo vt etsi p̃ricipalis ɔltõ fuerat i veterib. libris relata, neq. ei pepercim°, sed & hãc corrigẽdã esse putauimus, & i meli° restaurãdã. Noĩb°. n. veterib° relictis, q̃cq̃d legũ veritati decorũ & necessariũ fuit, hoc nr̃is emẽdationib° seruauim°. Et p̃p hãc cãm & si q̃d inter eos dubitabat̃, hoc iã i tutissimã ꝑuenit q̃etē, nullo titubãte relicto. Sed cũ [6] p̃spexim° ꝙ ad portãdã tãte sapię molē nõ sint idonei hoĩes rudes, & q̃ i primis legũ vestibulis stãtes itrar̃ ad arcana eorũ ꝓperãt, ẽt aliã mediocrē eruditionē p̃parãdã esse cẽsuim°: vt sub ea colorati, & quasi primit° oĩum ibuti possint ad penetralia eorũ intrare, & formã legũ pulcherrimã ñ ɔniuẽtib. oculis aspicere. [*] Et iõ Triboniano viro excelso, q̃ ad toti° opis gubernationē elect° ē, necnõ Theophilo & Dorotheo

[1] Ius.] repete, positum est.

[2] Regulariter] hic apparet ꝙ regulæ iuris sunt de.ff.

[3] Perfectus.] f. liber. al. p̃fectio.

[4] Extendentem.] id est docentem. [*] al. antecessorem.

[5] Scriptũ est.] hoc nota. l.e. l. proxi. §. hæc oĩa.

[6] Sed cũ] nũc mandat institutiones fieri.

[*] accipe.

a Et trib⁹ annis.] Nota trib⁹ annis factas leges. qđ facit ad id qđ no. ff. de Iustin. co. cōfir. § si. Itē no. vilissima pecunia posse libros cōparari: qđ falsum est hodie.
b Si quid.] hic nota duo verba bona.
c Contrarium.] not.
d Codice). s. ffo rum.

Dorotheo viris illustrib⁹ & facūdissimis antecessorib. accersitis, mādauim⁹ quaten⁹ libris quos veteres ꝓposuerūt, q̄ prima legū argumēta ꝯtinebāt, & Instōnes vocabanī, vndiq; separati collectis, q̄cq̄d ex his vtile & aptissimū, & vndique elimatū, & reb⁹ q̄ i p̄nti æuo i vsu vertunī, cōsentaneū iueniaī: hoc & capere studeāt, & quatuor libris iponere, & toti⁹ eruditionis prima fundamēta atq; elemēta ponere, q̄ b⁹ iuuenes suffulti possint grauiora & pfectiora scita legū sustētare. Admonuim⁹ aūt eos vt memores ēt nr̃arū sint Cōstōnū quas ꝓ emēdatione iuris ꝓmulgauim⁹: & i cōfectione Instōnū eā dē emēdatiōnē ponere nō morenī: vt sit manifestū & qđ antea vacillabat, & qđ postea ī stabilitatē redactū est. Qđ opus ab his ꝑfectū, vt nobis oblatū & relectū ē, & ꝓno suscepim⁹ aīo, & nr̃is sensib⁹ * nō īdignū esse iudicauim⁹: & p̄dictos libros cōstōnū vicē hēre iussim⁹: qđ i orōne nr̃a q̄ eisdē libris p̄posuim⁹, apti⁹ declaraī. Oī igiī Romani iuris dispōne cōposita, & in trib⁹ voluminib⁹. i. Instōnū, & fforū seu Pādectarū, necñ Cōstōnū pfecta, & trib⁹ annis ᵃ ꝯsummata, (q̄ vt primū spari cœpit, neq; i toto decēnio cōpleri sperabaī) oipotēti deo & hāc operā ad hoīum sustētationē piis obtulim⁹ animis · vberesq; grās maximę ditati reddidim⁹, q̄ nobis p̄stitit & bella feliciter peragere, & honesta pace potiri: & ñ tm̄ nr̃o, sed ēt oi æuo tā istāti q̄ posteriori leges optimas ponere. Oib. itaq; hoib. eādē sanctionē manifestā facere necessariū esse ꝓspexim⁹, vt sit eis cognitū quāta cōfusione & īfinitate ⁱ absoluti, i quātā moderationē & ītimā veritatē ꝑuenerit: legesq; i posterū habeāt tā directas q̄ cōpendiosas, oibusq; i prōptu positas, & ad possidēdi libros, earū facilitatē idoneas, vt nō mole diuitiarū expēsa possint hoīes supuacuę legū multitudinis adipisci volumina, sed vilissima pecunia facilis eorū cōparatio pateat tā ditiorib⁹, q̄ tenuiorib. minimo p̄cio magna prudētia reparāda. Si q̄d ᵇ āt i tāta legū cōpōne q̄ ab immēso librorū numero collectæ, sisse forsitā raro iueniatur, nemo hoc vituperādū existimet: sed primū q̄dē ibecillitati humanæ (q̄ nāliter inest) hoc adscribat: q̄a oium * hēre memoriā, & penit⁹ i nullo peccare, diuinitatis magis q̄ mortalitatis est, qđ & à maiorib⁹ dictū ē. deīde sciat ꝙ silitudo i q̄busdā & his breuissimis assūmpta nō inutilis ē, & nec citra nr̃m ꝓpositū hoc subsecutū. Aut. n. ita lex necessaria erat, vt diuersis titulis ꝑp rerū cognationē applicari eā oportuerit, aut cū fuerat aliis diuersis ꝑmixta, ipossibile erat eā ꝑ partes distrahi: ne i⁹ totū cōfunderet, & i his partib⁹, i q̄b⁹ pfectissimè iussiones veterū expositę fuerāt, qđ particulatim i eas fuerat sparsum, hoc diuidere ac separare penit⁹ erat iciuile: ne tā sensus q̄ aures legētiū ex hoc pturbarenī. Silīq; mō si q̄d i pricipalib⁹ cōstōnib⁹ cautū est, hoc i ffōrū volumine poni nullo mō cōcessim⁹, quasi cōstōnū recitatione sufficiēte: nisi & hoc raro ex iisdē causis, ex q̄b⁹ silitudo assūmpta ē. Cōtrariū ᶜ āt aliq̄d i hoc codice ᵈ positū nullū sibi locū vindicabit, nec iuenieī, si q̄s subtili aio diuersitatis rōnes excutiat: sed est aliq̄d nouū iuētū vl̄ occulte positū qđ dissonātię q̄relā dissoluit, & aliā naturā iducit discordię fines effugiētē. Sed & si q̄d forsitā ꝑtermissum ē, qđ i tātis millib⁹, quasi in ꝓfundo positū latitabat: & cū idoneū fuerat poni, obscuritate iuolutū necessario derelictū est: q̄s hoc rep̄hēdeī recto aio possit? Primò q̄dē ꝑp īgenij mortalis exiguitatē: deide ꝑp ipsi⁹ rei vitiū, ꝙ multis inutilib. ꝑmixtū, nullā sui ad eruēdū p̄buit copiā: demū q̄a multo vtili⁹ ᶠ ē pauca idoneè effundere, * q̄ multis inutilib⁹ hoies ꝑ̄grauare. Mirabile āt aliq̄d ex his libris emersit, ꝙ multitudo antiqua p̄nte breuitate paucior iuenit. Hoies eteni, qui antea lites agebāt, licèt multæ leges fuerāt positę, tñ ex paucis lites ꝓferebāt, vl̄ ꝑp inopiā librorū, quos cōparare eis īpossibile erat, vl̄ ꝑp ipsam iscitiā: & volūtate iudicū magis, q̄ ltima auctoritate lites dirimebantur. In p̄nti āt cōsummatione nr̃orū ffōrū ex tantis leges collectæ sūt voluminib⁹, quorū ēt noīa antiquores hoīes nō dicim⁹ nesciebāt, sed nec vnquā audiebāt: q̄ oīa collecta sunt sub a amplissima cōgregata: vt egena q̄dē antiqua multitudo iueniaī, opulētissima āt breuitas nr̃a efficiaī. Antiquę āt sapiæ librorū copiā maximè Tribonian⁹ vir excellētissim⁹ p̄buit: i q̄bus multi fuerāt & ipsis eruditissimis hoib. icogniti: q̄b⁹ oibus ꝑlectis, q̄cq̄d ex his pulcherrimū erat, hoc semotū i optimā nr̃am cōpōnē ꝑuenit. Sed hui⁹ operis cōditores nō solū ea volumina ꝑlegerūt, ex q̄b⁹ leges positę sunt: sed etiā alia multa, quæ isti nihil vel vtile vl̄ nouū i eis iuenientes qđ excerptū nr̃is Digestis applicarēt, optimo aio respuerūt.

Sed q̄a diuinæ ᵍ q̄dē res pfectissimæ sunt, humani verò iuris cōdō sp̄ i īfinitū decurrit, & nihil ē i eo qđ ꝑpetuò stare possit, ʰ (multas eteni formas edere nā nouas deproperat) nō despera m⁹ q̄dā postea emergi negocia q̄ adhuc legū laqueis ñ sint inodata. Si q̄d igiī tale cōtigerit, Augustū iploreī remediū: q̄a iō iperialē fortunā rebus humanis deus p̄posuit, vt possit oīa q̄ nouiter cōtigūt, & emēdare, & cōponere, & modis ac regulis cōpetentib⁹ tradere. & hoc nō primū à nobis dictū ē, sed ab antiqua descēdit ꝓsapia: cū & ipse

* censib⁹.

ſal. iniquitate.

* Cōc. ca. porrecta. cū gl. 1. 2. extra de cōfir. vti. vel inuti. vbi hæc verba recitantur formaliter: & sūt ab ista l. sumpta.

f Multo vtilius.] nota vt i Auth. de referen. sac. pala. col. ij. & in Auth. de tabell. post me. co. iiij. & in decre. xxiij. dis. c. tales.

* effingere.

g Sed q̄a diuinæ.] nota hic auctoritatem.

h Cōcor. c. cum a deo. i gl. 1. circa fi. de rescri. vbi hæc verba recitantur.

a Nūcupant] J.S.l. p. xi. i fi. J hoc dic vtibi
b Cōfusā] .s. facerēt.
c Libri] Nota totum falsum rōne partis. sic ff. de fur. l. vulgaris. §. q̄ si totū vas. & ad sila. l. iij. §. si qs tabulas. Vel dic J in Istrumentis: vt J. de trans. l. si ex falsis.
d Duodecimæ indictionis. J S. de Iustin. cod. confir. in fin. contra. Solu. vt ibi.

ipse Iulian⁹ legū & edicti ppetui subtilissim⁹ cōditor i suis libris hoc retulerit, vt si q̄d iperfectū iueniat, ab imperiali sanctione hoc repleaē. Et hoc nō ipse sol⁹, sed & diuus Hadrian⁹ i cōpōne edicti, & senatuscōsulto q̄ eā secutū ē, hoc aptissimè definiuit, vt si q̄d i edicto positū nō iueniat, hoc ad ei⁹ regulas eiusq; ɔiecturas & imitationes possit noua ɔstituere auctoritas. Hęc igiē oīa sciētes pr̄es conscripti, & oēs orbis terrarū hoīes, gr̄as q̄dē amplissimas agite sum mę diuinitati, q̄ n̄ris tp̄ib⁹ tā saluberrimū op⁹ ser B uauit. Quo. n. antiq̄tas digna diuino nō est visa iudicio, hoc n̄ris tp̄ib⁹ idultū est. Has itaq; leges & adorate & obseruate, oīb⁹ antiq̄orib⁹ q̄escētib⁹ nemoq; vr̄m audeat vl' cōparare eas priorib⁹, vl' si q̄d dissonās i vtroq; ē, req̄rere: q̄a oē q̄d hic positū ē, hoc vnicū & solū obſuari sancim⁹. Nec i iudicio, nec i alio certamine vbi leges necessariæ sunt, ex alijs libris nisi ex hisdē Instōnib⁹ nostrisq; Digestis & Cōstōnib⁹ à nobis ɔpositis vl' p̄mulgatis, aliq̄d vl' recitare vl' oñdere coneē: nisi temerator velit falsitatis crimini subiect⁹, vnà cū iudice q̄ ei audiētiā accōmodauerit, pęnis grauissimis laborare. Ne āt icognitū vobis sit, ex q̄b⁹ veterū libris hæc ɔsummatio ordinata sit, iussim⁹ & hoc i primordijs ffōrū n̄rorū iscribi vt manifestū sit ex q̄b⁹ legislatorib⁹, q̄b⁹q; libris eorū, & quot millib⁹ hoc iustitiæ Romanæ tēplū ædificatū est. Legislatores āt vl' cōmētatores eos elegim⁹, q̄ digni tāto ope fuerāt, & quos anteriores pijssimi pricipes admittere n̄ sunt dedignati: oīb⁹ vno dignitatis apice iptito, nec sibi quoq̄uā aliq̄ ꝓrogatiuā vīdicāte. Dū. n. cōstōnū vices & has leges obtineē cēsuim⁹, q̄ si ex nobis ꝓmulgatas: q̄d ampli⁹ aut min⁹ i q̄busdā esse itelligaē, cū vna dignitas, vna potestas oībus est induita e

Hoc āt q̄d ab initio nobis iustū visum ē, cū hoc op⁹ fieri d̄o annuēte mādabam⁹, tēpestiuū nobis esse vr̄ & i p̄nti sancire: vt nemo nec eorū qui i p̄nti iuris pitia h̄nt, nec q̄ postea fuerint, audeāt cōmētarios hisdē legib⁹ annectere: nisi tm̄ si velit eas i Græcā vocē trans formare sub eodē ordine, eadēq; ɔ̄ntia, sub qua voces Romanæ positæ sūt: hoc q̄d Græci κατὰ πόδα d̄nt: vl' si q̄a forsitā p titulorū subtilitates annotare maluerint, & ea q̄ παράτιτλα nūcupanē,[a] cōponere. Alias āt legū iterp̄tationes, imò magis ꝑuersiones eos iactare nō cōcedim⁹, ne verbositas eorū aliq̄d legib⁹ n̄ris afferat ex cōfusione dedecus: q̄d & i antiq̄s edicti ꝑpetui cōmētatorib⁹ factū ē, q̄ op⁹ moderatè cōfectū, huc atq; illuc i diuersas sn̄ias

* aliàs traꝺare.

A ꝑducētes, i īfinitū distraxerūt: vt pęnè oēm Romanā sanctionē esse cōfusam [b] cerneres. q̄d si n̄ passi sum⁹, quēadmodū posteritatis admittaē vana discordia? Si q̄d āt tale facere ausi fuerit: ipsi q̄dē falsitatis rei ɔstituanē, volumina āt eorū oīno corrūpanē. Si q̄d verò (vt s̄ dictū ē) ambiguū fuerit visum, hoc ad iperiale culmē p iudices referaē, & ex auctoritate Augusta manifesteē, cui soli leges cōdere & iterpretari cōcessum ē. Eādē āt pœnā falsitatis cōstituim⁹, & aduersus eos q̄ i posterū leges n̄ras p signorū obscuritates ausi fuerit cōscribere. Oīa. n. i. & noīa prudētū, & titulos, & librorū numeros, p ɔ̄ntiā litterarū volum⁹, nō p signa manifestari: ita vt q̄ talē librū sibi cōparauerit i quo signa posita sunt i qualicūque loco libri vl' voluminis, sciat inutilis se esse codicis d̄nm. neq;. n. licētiā apim⁹ ex tal' i codice i iudiciū aliq̄d recitari, q̄ i quacūq; sui p̄te signorū h̄et malitiā. ipse āt librari⁹ q̄ ea iscribere aus⁹ fuerit, nō solū criminali pœna (s̄m q̄d dictū ē) plecteē, sed ēt libri [c] ęstimationē i duplū d̄no reddet, si & ipse d̄ns ignorās talē librū vl' cōparauerit vl' cōfici curauerit, q̄d & antè a nobis dispositū est cōstōne quā ad legū ꝓfessores dimisimus. Leges āt n̄ras, q̄s i his codicib⁹ vl' istōnū seu elemētorū, ffōrū seu Pādectarū posuim⁹, suū obtinere robur ex tertio n̄ro felicissimo sancim⁹ con C sulatu p̄ntis duodecimę [d] idictionis, 3 Kal. Ian. i oī æuo valituras, vnà cū n̄ris cōstitutionib⁹ pollētes, & suū vigorē i iudicijs oñdētes i oīb⁹ causis, siue q̄ postea emerserit, siue q̄ in iudicijs adhuc pēdēt, nec eas iudicialis vl' amicalis forma cōpescuit. Quę. n. iā vl' iudiciali sn̄ia finita sunt, vl' amicali sopita pacto: hæc resuscitari nullo volum⁹ mō. Bene āt ꝑperauim⁹ i tertio n̄ro cōsulatu & has leges edere: q̄a maximi dei & d̄ni n̄ri Iesu Xpi auxiliū, felicissimū ęuū n̄ræ reipublicæ donauit: cū i hoc & bella Parthica abolita sunt, & q̄eti ꝑpetuę tradita: & tertiā ps toti⁹ mūdi nobis accreuit. P⁹ Europā. n. & Asiā tota Libya n̄ro iperio adiūcta ē, & tāto opi legū caput ipositū, D & oīa celestia dona n̄ro tertio cōsulatui idulta. Oēs itaq; iudices n̄ri p sua iurisdictione easdē leges suscipiāt: & tā i suis iudiciis, q̄ i hac regia vrbe habeāt & ꝓponāt, & p̄cipuè vir excelsus hui⁹ almæ vrbis p̄fect⁹. Curæ āt erit trib⁹ excelsis p̄fectis p̄torijs tā Oriētalib⁹, q̄ Illyricis, necn̄ & Libycis, p suas auctoritates oīb. q̄ suę iurisdictioni suppositi sunt, eas manifestare. XVII. Kal. Ia. Constantinop. D.N. Iustiniano præfecto prætorio. A. III. Conss. FELICITER.

e hanc eā sententiā repete ex præfationibus ffōrū. Ti. de confirmatione ffōrū, vbi Græce exculā est, si voles, huc trāscribe.

II. Ἐν ὀνόματι τοῦ δεσπότου, &c. Δέδωκεν, &c.

TITVLVS XVIII.

De iuris & facti ignorantia.

· Permittitur militi, qui exceptionē perē-

DE IVRIS ET facti ignorantia.

Quia in p̄dicto iuris bus quæq; erratur et in facto, vt de eo. pone tur.

tur. Accur. Vel sic, Dictum est ī. de legibus. q ab oībus debent intelligi & sciri. Sed qa i pactu & factu, item in causis sępe pted tur ignorantia tam in iure, quam in facto, ideo de ea videamus. Iac.

Q Vānis.] CAS. Quidā miles ab aduersario suo ɔuēt⁹, pp simplicitatē armatæ militiæ (ñ militię aduocatorū, q q̄uis sīmiliter tenēt' cū iura scire) ignorātia iuris omisit suas exceptiones opponere. p⁹ s̄niā latā & iudicatū voluit ad eas redire, & eas ,pponere. q̄rit' qd iuris sit? Rñ. q si aduersario nōdū satisfecerit, pt vti except. sicut añ lit. ɔtest. Vi. Ex hoc tex. no. dū dicit nōdū satisfecisti, à ɔtrio sensu. q exceptio q nō excludit' p s̄niam, excludit' p executionē s̄niæ. Bal.

ptoriā per iuris ignorantiam ante sententiā non obiecit, vt eam post sententiam possit opponere. Baldus, & Salycetus.

I. Imp. Antonin. A. Maximo[*] militi.

Q Vānis † cū cām tuā ageres, [a] ignorātia iuris pp simplicitatē armatæ [b] militiæ allegationes [c] cōpetētes omiseris: tñ si nōdū satisfecisti, p[d]mitto tibi, si cœperis ex sentētia [e] conueniri, defensionibus tuis vti. [f] Da. VII. kal. Ma. duobus Asperis Conss.

a Ageres.] ò miles. i. defenderes. sic. ff. de edē. l. j. ī pri. & de re iud. l. sæpe. sic ɔ̄ ī. d testi. l. j. Vel ,pprie: [1] qa q excipit, agit, vt ff. d excep. l. j. nā re⁹ i exceptiōe fit actor.
b Armatæ.] milites. n. nios &c. vt ī. d iu. ɗlib. l. fi. ī pri. sed qd si rustic⁹? R. [2] idē si nō potuit ɔsulere peritiores, vt ff. eo. l. regula. §. sed iuris. aliud ī aliis, vt ī. sen. resci. nō poss. l. pemptorias. ff. de bo. pos. l. i bonorū. solue ?m illam, & distingue.
c Allegationes.] id est exceptiones, scilicet peremptorias.
d Permitto.] ipso iure alij per restitutionem in integrum.
e Ex sententia.] scilicet actione in factum, quæ descendit ex sententia, vt ī. de re. cred. l. actori.
f Vti.] tria p milite faciūt, qa miles, qa certat de dāno vitādo, & qa re⁹. [3] Duo ɔ̄ eū. s. res iudicata, & iuris ignorātia. Itē no. hic casum vbi pemptoria post s̄niam opponit'. Secūd⁹. ff. de re. iu. l. Nesenni⁹. §. fi. Terti⁹. ff. de fideiuss. l. si fideiussores. §. idē rñ. Quartus. ff. ad Maced. l. tametsi nō opposita. Quint⁹. ī. de ,pcu. l. licet. Sext⁹. ff. de mino. l. minor xxv. an. l. omissani. Ali⁹ vt ff. solu. matri. l. ex diuerso. §. fi. Ali⁹ vbicūq; dico iudiciū nullū fuisse, qa iudex icōpetēs vel excōicat⁹: [4] vt j. qñ ,puo. nō ē nec. p totū. & ī. l. si à nō cōpe. p totū. licēt ipropries dicatur exceptio hoc casu. & in falso procuratore, cū nullum sit iudicium, vt in d. l. licet. aliàs autem præter istos casus post sententiā opponi nō pōt, vt ī. sen. rescin. nō poss. l. peremptorias. De dilatoria dic vt ī. de proba. l. exceptione.
ADDI. Dic q idē est iudiciū de dilatorijs, sicut de pēptorijs. s. q poterūt opponi post s̄niam definitiuā. Ful. & Ia. hic.

Renūciās hæreditati maternæ, eā postea nō pt adire, licēt ptēdat iuris ignorātiā. B.

II. Imp. [*] Gordianus. A. Iuuenali.

C Vm ignorātia iuris excusari facile nō possis, [g] si maior annis 25 hrēditati mr̄is tuę renūciasti, sera pce subueniri tibi desideras. [h] Dat. XIII. Kal. Maij, Arian. & Papo Cōs.

Lapsus tpu petēdi bonorū possessionē inducit tacitā & irreuocabilē repudiationē. Bar. Vel sic, ignorātia iuris nō excusat in lucro seu quasi lucro captando hoc dicit Paulus de Cast. & Saly.

III. Imp. Phil. A. Martianæ.

S I emācipata [i] à pr̄e intra annum bonorū possessionē petere cessasti, prętēdere iuris ignorātiā nullis rationib. [k] potes. Dat. XVI. kalen. Iul. Peregrino & Æmiliano Conss.

C Vm ignorātia.] CASVS. Quida fecit talē q̄ōnē: Mr̄ mea mortua ē. ci⁹ hrēditatē repudiaui. quā nūc vellē. nunqd ego eā petere potero? Dicit iperator, quare repudiasti? Dicit ei: dñe iuris ignorātiā duct⁹. Rñ. iperator, sero venisti ad petendā illā hrēditatē, eo q p ignorātiā iuris eā repudiasti. Viuia.
g Non possis.] ò fili.
h Desideras.] imò vr̄ audiri, vt ī. de repu. hære. l. fi. q̄ est ɔ̄. Solu. illic i pr̄na hrēditate loquit', hic i materna. hoc nō placet [5] qa & i materna vr̄ admitti post renunciationē, vt. ff. ad Tertyl. l. filij. §. j. q̄ est ɔ̄. Solu. refert an renūciet eo mr̄ vt i ppetuū eā nō hēat, vt hic: an dicat, ñ adeo. qa magis differt tūc, ar. ī. vñ lib. l. fi. Vel hic pterierat [7] ann⁹ itra quē p l. illā filij poterāt adire: & iō dixi, sera pce. Tu dic q hic ali⁹ adiuerat, tibi nō. arg. ff. de mi. l. q si minor. §. Scæuola. & ff. de suc edi. l. j. §. sed videdū. & d. l. fi. ī. de rep. hære. & no. tria facere contra istū, quia maior, qa ius ignorauit. & qa de lucro certat.

S I emācipata.] CAS. Titi⁹ hēbat filiā, quā emācipauerat decessit iure intestat⁹, ista filia nō petiit bon. poss. intra annū. voluit postea petere ptēdēs ignorātiā iuris, nunqd pt? dr quòd non. Viuian⁹.
i Si emācipata.] sec⁹ si nō emancipata, qa tūc intra triēniū audit', vt ī. de rep. hær. l. vlt. quę est ɔ̄ [8] imo hoc iure p̄prio. Itē not. q tria faciunt ɔ̄ istam: quia maior, quia de lucro certat, & qa in iure errauit.
k Nullis rōnib⁹.] cū potuisti cōsulere peritiores, aliàs secus, vt ff. de bono. poss. l. in bonorū. Sed vr̄ q iuris ignorātia ñ obsit in dānis vitandis, vt ff. de iur. & fac. ignor. l. error. hoc āt ē dānū, cū patris hrēditas sit debita filiæ, vt ī. de codic. l. fi. §. pe. Sed rñ. nō ē debita, sed quasi debita, vt ī. de curat. fur. l. fi. §. j. & sic nō est verè dānū. Itē admitti pt ex alio capite, puta vñ cognati, qa renūciatio [9] nocet tm̄ i illo quod sibi tūc cōpetebat. s. vñ liberi, vt ff. de suc. edi. l. j. §. sed videdū. vr̄ dic q perpetuo possit adire de iure ciuili, quia non repudiauit, vt ī. de iu. deli. l. licet.

Erronea diuisio errore ,pbato nō efficit diuidēti. Et p̄sumitur error, si ex postfacto apparet rē aliter se hēre. h. d. Bal. Vel sic: Diuisio facta p verū hæredē cū hærede putatiuo p ignorātiā iuris vel facti, nō præiudicat vero hæredi ,pbata veritate. Pau. de Cast.

IIII. Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Iulianæ.

S I post diuisionē factā [l] testamēti vitiū i lucē emerserit: ex his q̄ p ignorātiā cōfecta sunt, p̄iudiciū tibi [m] ñ cōparabit'. [n] Ostēde [o] igitur hoc apud correctorē [*] virū clarissimū amicum nr̄m, testm̄ vel fide [p] veri deficere, vel iuris ratione stare non posse: [q] vt infirmata scriptura quę testamēti vice prolata est, solidā successionē obtineas. [r] Dat. VIII. Id. Iul. Diocletia. IIII. & Maximiano. III. AA. Conss.

Falsa confessio non immutat veritatem: ideo probata veritate non præiudicat confitenti. Pau. de Cast. & Saly.

S I post diuisionē.] CASVS. Quidā fecit talē q̄ōnē Imperatori: Decessit agnat⁹ vel cognat⁹ me⁹, cui⁹ successio ab intestato ad me ptinere dēt, venit qdā, & attulit testm̄ quoddā, dicēs q simul cū eo i eo testō fuit istitut⁹ hrēs. feci cū eo ex i⁹ diuisionē. mō apparebat falsum testm̄. vel minus solēne. q̄ro qd iuris sit. Dr q si credis te posse ,pbare testm̄ esse falsum vl' min⁹ solēne, adeas rectorē ,puinciæ, & corā eo ,pba. qd si feceris, nō obstabit diuisio quin solidā recipias hæreditatē. Viui. Ex hac l. no. in versi. ostēde igit'. q scriptura testamēti p̄sumit' vera. No. scdò, q testm̄ i dubio p̄sumitur solenne. Tertiò nota, quòd asserenti negatiuam ad impugnationem scripturæ incumbit onus probandi, secundùm Baldum hic.
l Factam.] scilicet sine iudice.
m Tibi.] hæredi instituto in testō nō solēni cū quodā ex̄neo.
n Comparabitur.] quin habeas totum ab intestato.
o Ostende igitur.] ò fili.
p Fide veri.] quum est falsum.
q Non posse.] quia minus solenne. Et sic not. quòd statur testamento, & præsumitur solenne, donec contra probetur.
r Obtineas.] ɔ̄ est ff. fam. ercis. l. cū putare. vbi post s̄niam nō retractat' diuisio, ēt si nō fuit cohæres. Sol. ibi cū iudice, hic sine iudice facta fuit diuisio, vt ibi i fi. Itē ɔ̄. ī. de testa. l. si dubiū. §. fi. Sol. vt ibi. Itē vr nullo mō repeti eo casu cū fuit non solēne. nāliter. n. erat debitū, qd solutū p ignorātiā iuris nō repetit', vt ī. e. l. cū qs. R. ?m quosdā ex̄neis nāliter debent' legata ex nō solēni volūtate: nō āt hrēdes inter se tali obligatione tenent'. qd si placet: [10] qa sicut cū solēne ē, obligant' inter se ciuiliter & nāliter, sic cū est non solenne debent naturaliter obligari, vt video ex stipulatione: ex qua vbi est solēnis, nascitur ciuilis & naturalis obligatio: vbi vero non solēnis, naturalis tantùm. Dic ergo quod hic fuit error facti, non iuris.

* al. Maximiano.
† Ista lex est singu. cū dicit circa fin. ibi, pmitto tibi, &c. ?m B. Paul. & Iā. hic, & ?m Bald. in c. si. eē de cōfes. ad hoc q priuilegiū istius l. cōpetat militi ipso iure, & nō per restitutionem in integ.
* al. ibidē A. Iuuenali. sed excusa in scriptio sectior ē, & conuenit subscriptioni.
1 Nihil ē Bar. & Ia.
2 Placet Io. Fab. & Fulg. displicet tñ Bar. Pau. Bald. Sal. & Ias. & rō est, qa non subuenitur [*] rustico nisi in casibus à iure express p tex. i l. fi. j. e. tit.
3 Idem i milite actore. vt tenet Barto. hic.
4 Ista gl. ē singularis ?m Ia. i l. 2. ī. de s. crosan. eccles. ad hoc q exceptio ex communicatiōis pōt opponi corā iudice seculari.
5 Glo. sequit' hic Bal.
6 Imò, Bartol. & Pau, & rō est, quia hęreditas paterna magis debetur filio, q̄ materna. P.
7 Ista cū seq. est diuinatiua. Bar. & P.
8 Dic melius q ibi repudiauit hæreditatē ex p̄sē, hic verò tacitè. Bart. & Pau.
* al. rectorem:
9 Tacit. Iason.
10 Et ita le. Bartol.

Imò dic φ de erro que erro te intelli gif. Bart. Bal. Pau. Sal. & Ia.

a Ista opi nio non placet hic scribenti bus.

ris. credebat. n. testm̃ hēre septē sigilla, cū nō hēret nisi sex & forte ostēdebat̃ ei ac si essent septē. & sic ex ꝓbabili ignorātia facti solutū repetit̃, vt ff. ad Macedo. l. fi. Sed qua actione repetit? R. fi. illā medietatē mediétatis quā dedit ei credés esse accipiētis, rei vind. cū errās dñiū nō mutauit, vt ff. de condic. cau. da. l. dedi. §. pe. alis p cōdi. idebi. vel sine cā, vt ff. de cōdic. fine cā. l. j. Sed Pe. 1) dicebat hunc fi tradidisse, & tō dicit, obtineas. l. tu ſ̃ b. l. retineas. ſm eū.

V. Idē A A & Cōstāti⁹. & Maximiano nobilissimis Cæss. Martiali.

CVm falsa [a] demóstratione mutari ſub a veritatis minimè possit, rńdédo id qđ prīnū [b] erat, ex mrñis esse bonis, nihil egisti. [c] Da. Prid. Kaléd. Ianua. Diocletiano. V. & Maximiano. IIII. A A Conss.

Præmissio pro parte indebita eatenus reuocatur, quatenus erratur, nisi ex cā transactionis interponatur. Bal. Vel sic: Promittens plus q̃ debeat per errorem, potest liberationem condicere. Pau. de Cast.

VI. Idē A A & CC. Tauro & Pollioni.

SI ñ trāsactiōis [d] cā, sed ide bitā errore facti [e] olei materiā vos Archātico [f] stipulanti spopōdisse rector, ꝓuiciæ aiad uerterit: reddito [g] qđ détis, rsi dui [h] libatiōē ꝓdicētes audiet. Da. V. Kalē. Maij. CC. Conss.

CVm falsa.] CASVS. Sēpronius conueniebat̃ actione hypothecaria ꝑ domo quadā pr̄na, qua si dom⁹ esset mr̄na, q̃ fuit creditor ab eo. vtrū dom⁹ esset pr̄na ꝗ cōuenit eū ꝓ ista domo hypothecaria actione. dicit ei Sempronius: nō est dom⁹ de bonis pr̄nis, sed mr̄nis, ecce instrm̄ ꝑ qđ apparet φ fuerit de bonis mr̄nis, non pr̄nis. mō q̃rit̃, vtrū sua cōfessio possit ei nocere? & dicit Imperator quòd nihil ei noccbit si facta fuit extra iudicium, cum falsa sit. Viuianus.

§ Idē dic in actione personali ex testamēto. Ias. hic.

¶ Istā glo. sequūtur Bar. Pau. & Ias.

§ Solue secundum Bart. hic. q̃ a ibi loquitur in cōfessione libera tionis: q sola voluntate pt induci.

a Cum falsa.] hypothecaria conueniebatur filius in bonis maternis, & erat hæres patris & matris.

b Id qđ prīnū.] siue ī facto errādo, q̃a credebat matrē emisse qđ pr emerat. siue in iure, quia credebat donationē ā pr̄e in mrem vxorē factā tenuisse, & hoc lz ex ius. Si aūt in iure, error iuris nō excusat, sed facti sic, vt ff. de confes. l. nō fatetur.

c Nihil egisti.] quo ad dñiū ꝑdēdū vl̃ mutādū, ī quo sola voluntas nō sufficit. Sed ī possessione sic, vt ff. de acq. posse. l. si quis vi. §. dña. Sed arg. ꝓ istam. ff. de pact. l. tale. in prin. §.

d SI nō trāsactionis.] CASVS. Quidā Titius q̃siuit Imperatorē: Dñs Archōtic⁹ mortu⁹ est, q̃ fecit me sibi ꝓmittere certā quātitatē olei, q̃a credebā me esse suū debitorē in maiori q̃titate, q̃ essem: puta debebā 50. & ꝓmisi p stipulationē. c. q̃rit̃, vtrū possim istā obligationē cōdicere in eo qđ pl⁹ est. & dicit Imperator φ si hoc nō fecisti ex cā transactionis, tunc bene poteris condicere, soluto prius quod debes. Viuianus.

d Si non transactionis.] tunc. n secus: vt ꝗ. de cōdi. inde. l. ij.

e Errore facti.] An idē sit iuris? q̃dā nō: vt hic. Sed nos ꝗ. cū ñ dēt nocere in dāno vitādo: vt ff de iur. & fac. igno. l. error. in fi. Et dic φ sit ciuiliter & naturaliter indebitū, vel naturaliter tantum: secus si est naturaliter debitum. nam tūc solutū nō repetit̃: vt ff. de cōdi. indebi. leg. fideicōmissū. ꝗ. e. l. cū ꝗs.

f Archantico.] illi fœneratori. proprium nomen est.

g Reddito.] scilicet tu debitor.

h Residui.] debebat enim 50. cados olei. & promisit. c.

i Cōdicētes. ꝑ cōdict. fine cā: vt ff. de cōdi. fine cau. l. qui fine.

ERror.] Hēt duas ptes. In prima parte loquit̃ de tpe ante sniam. In scda parte de tpe post sniam, vel alio mō rē decisam. Scda ibi. Nā cā. Bal. CAS. Dicit imperator φ si aliquis fuit confessus aliquid in iudicio per errorem facti, quod nō erat verū post istā cōfessionē potest reuocare. quod verū est ante sententiā. si autē sententia lata fuerit, nō poterit. Viuia.

k Error.] lex ista potest intelligi & in errore q̃ interuenit circa cōfessionē factā ī iudicio, & ī eo q̃ interuenit ī ea q̃ facta ē extra iudiciū. In eo q̃ fit ex iudiciū, dic vt ꝗ. eo. l. cū falsa. nā ibi nō nocet negocio nō finito, sed eo finito vel p trāsactionē vl̃ p sniam postea subsecutā, sic ꝗ. l. ꝓxi. Est tñ dña: q̃a dū cōfessus est ex iudiciū, pt retractare, nec pśumit̃ ita esse: licèt ioi. ꝗ. sed cū ī iudicio cōntet, pśumit̃ ita esse, nisi ꝗ ꝓbet: vt ꝗ. de erro aduo. l. j. Sed ab istā primā regula sunt signata ꝗria ī primis. ff. de inter. ac. l. de ætate. §. vlu. Sed nō cōstat, q̃a ibi loq

Confessio per errorem facta an possit reuocari.

A tur q̃ñ dixit ei certa sciētiā [6] vde. n. ita demū licet ei pœnitere. si nulla captio sit actoris: & si est captio, pœnitet ante lit. cōtest. Itē signatur ꝗ. ff. de cōfes. l. si is cū quo. Sed ibi dicit φ fuit cōfessus ex certa sciētia. Vel est ibi spāle: quia vr̃ cōfiteri quasi ex trāsactione, cū ꝓueniebat̃ actione q̃ crescit ꝑ inficiatiōē. Itē ꝗ dicit. ff. ad Vell. si mulier in iure. vbi dicit iuuari mulierem errantē se natusconsul. Velle. Sed rñ. nō ꝯnegat p hoc quin & huius legis auxiliū possit hēre. Vel dic φ ibi vbi dicit, existimauit se hæredē, & credebat suū creditorē. postea reperit φ nō erat. in uenitur itercessisse: subueniet̃ q dē ei. Vel dic φ iñ erat ī ipsam lata snia postquā auxiliū Velle. cōpetiit, ad hoc est signatum aliud ꝯriū. ꝗ. d. lib. cā. l. iubem⁹. Sed illud est verū quo ad pśumptionē, non tñ nocet si probet ꝯriū. Ista tñ rgla fallit ī ca sūꝗ. arb. tu. l. vl. p⁹ pri. Itē no. φ dicit Pe. se c⁹ēē ī errore aduocati q̃ si reuocat̃ nisi in

Erronea confessio cum erratur in facto, potest vsq; ad sententiam reuocari, sed post rem decisam est irreuocabilis.

VII. Idem. A A. & CC. Rom.

ERror [k] + facti [l] necdū fini to [m] negocio nemini nocet. [n] Nā cā decisa [o] velamen to tali [p] nō instaurat̃. Dat. VI. Non. Iul. CC. II. Cons.

Erronea cōfessio nō facit valere testamētū inualidū, nec ei ꝑonit vires: nec ei valet ꝑ seipsum vt disponat ī aliquo effectu. Bal. Vel sic: Erronea cōfessio super viribus testamēti nō præiudicat cōfitenti. Vel sic: Verba enunciatiua per errorem emissa, siue principaliter propter se, siue propter aliud dispositionem non inducunt etiam fauore libertatis. h. d. ista l. cum seq. Pau. de Cast.

B

VIII. Idem. A A. & CC. Dionysio.

CVm testm̄ [q] nullo iure ꝯstiterit: ex ei⁹ q̃ [r] ab intestato successit ꝓfessione sola, veluti ex testameto libertos p errorē profitētis, orcini [f] vel

Nihil [a] Imo dic φ ibi confessio fuit erronea circa præparatoria iudicij q̃ non sunt tanti præ iudicij ñ cut circa decisionē causæ. P. & Ia. hic. Istud nihil est dicere: imo dicꝗ mulier iuuat̃ speciali priuilegio, quo non iuuatur masculus.

a Cōcor. gl. 1. post prin. l. c. significāte. de rescrip.

quæ

tra triduū: vt ꝗ. d̃ erro aduo. l. fi. & iducit rōnē, q̃a meli⁹ qs errorē alienū q̃ suū corrigere pt, vt patet ī lud d scacis. nā melius videt q ibi assistit, q̃ lusor. Si nri pcept. intelligūt als ī istā vt ibi, & dicā ꝗ. d̃ fi. ist. l. 4. & ff. d do. l. iij. & ff. d no. l. el. §. neq;

l Facti.] pone casum. ff. fa. ercisc. l. cū putarem. Item in quali bet exceptione etiam dilatoria, quæ omissæ per errorem facti pñt opponi etiam post lit. contest. etiā in indebito soluto.

m Finito.] transactione, vel sententia, vel iureiurando.

n Nocet.] nisi probetur contrarium.

o Deciso.] per sententiam.

p Tali.] i. errore facti, sed contra ꝗ. de erro. cal. l. j. immò contra. vt ibi. Itē ꝗ. ꝗ. de reb. cre. leg. fi. & si ex fal. īstitu. p totū. & de re iu. leg. diu⁹. & de iureiu. l. admonēdi. Sol. ī his oib⁹ dol⁹ ē admissus ab aduersario, q̃ ñ dēt ei procinari: vt ꝗ. de leg. l. si legatari⁹. & ff. de dolo. l. si legatari⁹ Itē ꝗ ꝗ. si aduer. rē iudi. l. ij. Sed illud rōne ætatis, nō erroris. Itē ꝗ. de fur. l. fi. §. si at nesci. Sed dic φ ibi ñ restaurat̃ aduersus eūdē, sed aduersus aliū. s. furē. itē ꝗ. ff. de confess. l. si is cū quo. q̃a ibi error ante sniam præiudicat, & tñ est error facti. Solu. ibi ī facto pprio errauit, hic ī alieno. qđ qdē licet: vt ff. ꝓ suo. l. fi. ī fi. Itē ꝗ. ff. q̃ñ act. de pecu. ē an. l. ij. Sol. ibi erat cōis error, sicq; probabilis: vt ff. ad Maced. l. iij. & d offi. pt. l. Barbari⁹. Vl̃ ibi falso ex certa scia aduersari⁹ aliqd allegauit. sic ff. de iudic. l. si pror. §. Marcell⁹. & sic soluit̃. ff. de istit. l. hēbat. ī pri. Vl̃ ibi ī l. hēbat post sententiam non agit ex ea cā qua prius egit, sed ex alia. itē quod dicit errorē facti nō nocere, est verū maxime alieni nec etiā facti sui nocet in iudicio: vt ar. ff. ꝓ suo. l. fi. & ff. de cōfes. l. nō fatetur. & de hoc dixi plene. ff. e. l. regula. in prin.

C

D

CVm testm̄.] CAS. Quidā cōdidit testm̄ min⁹ solēne, in quo libertatē suis seruis reliqt. & q̃dā q̃ poterat sibi succedere ab itestato, hrdē istituit. ista mulier istituta ñ adiit ex testō, cū potuit ab itestato succedere. q̃dā die vocauit illos q b⁹ erat relicta libertas ī tali testō, suos libertos: cū tñ ī veritate ñ essent liberi, q̃a testm̄ ñ erat solēne, mō q̃rit̃. vtrū p istā cōfessionē mulieris liberti sint ipsi facti? & dr̃ φ neq; orcini neq; liberti mulieris erūt, q̃a errātis null⁹ ē ꝯsens⁹. & dr̃ orcini. q̃a directò erat ei relicta libtas ab eo q̃ tēdbat ad orcū. V.

q Cū testm̄.] quo erat istitu. agna. q ab itestato erat successur⁹

r Orcini.] i. directò iussi esse liberi: vt insti. de sin. re. p fi. re. §. libtas. ver. at is q. ab orchos qđ ē rectū. Vl̃ dr̃ ab orco, quia manumittunt ab eis q̃ tēdūt ad orcū vl̃ ad mortē. [a] Orchū ꝗ c & h scribēdū ait Probus Grāmaticus vnde & orchinus.

proprij liberti, si nō ipsi[a] accessit iudicium[b] (cum errantis voluntas nulla sit) effici nō potuerunt.[c] Dat. V. kalen. Septemb. CC. IIII. Conss.

Qui recipit aliquid tanquā à tali, nō intelligitur cōfiteri eū talē esse si appareat errasse p cōtrariorū terminorū veritatē. Bal. Vel sic: Verba enūciatiua p errorē in cōtractu vel quasi emissa non disponunt. Saly.

IX. Iidē. AA. & CC. Caio & Anthe.

NOn idcirco min⁹, q̄ à vobis,[d] velut à liberis debitā accepisse pecuniā Sani⁹ dr̄ (cū null⁹ sit errātis ꝯsens⁹[e]) mouere status qōnē prohibētur eius hæredes. Dat. VI. Id. Decemb. CC. V. Conss.

Debitū naturaliter tātū indebitū ciuiliter, solutū tamē p ignorātiā iuris non repetitur, sed p ignorantiā facti repetitio conceditur. h. d. sc̄dm intellectum gl. Bal. Vel sic: Indebitum ciuiliter tantum facti errore nō iuris solutum repetitur. Salycetus.

X. Idem AA. & CC. Amphiæ.

CVm qs[f] i⁹ ignorās † īdebitā pecuniā soluerit, cessat repetitio. Per ignorātiā n. B C

a Ipsius.] qui successit ab intestato.
b Iudicium.] id est voluntas.
c Nō potuerūt.] imo vr̄ q̄ errantis hr̄dis volūtas ei p̄iudicat. ff. ad l. Fal. l. j. §. si legatari⁹. vbi errantis volūtas tollit hæredi interdictū, quorū legatorū, sed ibi rōne possessionis p̄iudicat hic verò in ꝓprietate. Vel dic vt ibi no. Itē no. q̄ Ir. glossauit hic cū ex ignorantia deficit id qđ fieret à sciēte, vt hic fuit pactū, al's delictū. qđ expone. hic. n. deficit libertas pp ignorātiā, q̄ valeret si esset sciēs & q̄ subiicit hic, pactū. s. tacitū dandę libertatis. Itē q̄ subijcit, al's delictū. s. deficit rōne ignorantiæ: vt j. ad l. Corne. de fic. l. j. & sic ponit vt i. sicut. Vel dic q̄ à sciēte fiet. q. d. idē esset si à sciente, nā siue tacitū pactum, vt hic: siue exp̄ssum pactū iter dn̄m & suū de libertate dāda in futurū, si valet:[1] vt j. de trāsac. l. interpositas. & ff. de col. dete. l. j. s; nec mō daī, nā hæc verba nō sūt dādæ libertatis: vt j. de testa. mil. l. ex his verbis. Sed p̄t rn̄deri q̄ aliud hic q̄ ibi: q̄a hic nāl'r erat debita libertas ex volūtate testatoris, sed ibi nullo iure: p̄terea q̄a subijcit, al's delictū, exponunt; qdā & alio mō. i. aliud est i delicto, quia valet libertas, & daexēplū j. si má. ita fue. aliena l. j. vl' al's delictū. i. aliud ē si qs sciēter deliq̄t. vl' al's d̄lictū. i. aliđ ē si qs iuris ignorātia fatet se d̄liqſ se: vt ff. d ꝯf. l. n̄ fatet. j. pl. Nō potuerūt. r̄manebit ergo sui.

NOn idcirco.] CAS. Sei⁹ p̄les suos hēbat, ab illis seruis, vt à liberis recepit quādā summā pecunię, & factū ē publicū instr̄m inter dn̄m & seruos suos sup hoc vocat postea illos seruos suos: q̄ dn̄t ei: Dn̄e de cætero nō potes nos vocare seruos, q̄a fecisti pactū & instr̄m nobiscū sicut cū liberis, q̄ritur quid iuris sit? Dr̄ q̄ nihilo minus possum mouere eis qōnē, & etiā hęredes mei, cū errantis nullus sit cōsensus. Vi.
d A vobis.] s. libertis.
e Consensus.] vt ff. de iur. om. iu. l. si per errorem. & de iud. l. ij. in princi. & j. loca. l. ad probationem. Sed quid si hic fuit sciens? Respon. idem: licèt quidam contradicant.

CVm quis.] Text⁹ iste primo ponit dictū. Sc̄dò ponit quādā dūtōnē bimēbrē. Sc̄da ibi, Per ignorātiā. Bal. CAS. Mæuius quādā quātitatē q̄ fuit debita nāl'ter, indebita verò ciuiliter, puta legatā mihi i testō nō iuris solēni, soluit errando i iure: vult ip'e repeter vt īdebitā, q̄rit an hēat ipse repetitionē? Dr̄ q̄ n̄, q̄a i iure errauit, sec⁹ si i facto fuisset erratū. V.

Nota ex hac l. duo necessaria. Primū est, q̄ error iuris non potest prodesse circa repetitionem debiti naturalis tantum. Secūdū est, q̄ error facti prodest circa repetitionē debiti naturalis, & sic nō dabitur retentio, non obstāte q̄ sit nāl'ter debitū. de hoc no. ff. de ꝯdict. inde. l. iterdū. & l. cū is. §. j. Bal.
f Cū qs.] Pone casum in indebito ciuiliter, sed nāl'ter debito: vt j. ad l. Fal. l. error. Vel dic i volūtate nō solēni credebat hæres dēre legata. Et distingue: q̄a aut est ciuiliter indebitū, sed nāl'ter debitū, & tunc solutū p ignorantiā facti repetit, iuris nō: vt hic, & d. l. error. & ff. de cōdi. indeb. l. fideicōmissum. & ff. ad Maced. l. fi. fallit i muliere & i minore qui repetūt ēt p ignorātiā iuris solutū tale indebitū: vt ff. ad Vell. l. q̄uis. §. interdū. & ff. de cōdi. indeb. l. iterdū. sed Pe. dixit[4] A tali indebito soluto siue p errorē facti siue iuris, nō repeti: & dicebat spāle i l. Fal. & muliere & minore Itē eō si debitū est iure ciuili, sed nāl'r indebitū, solutū p errorē iuris vel facti repetit: vt ff. de cōdic. inde. l. si nō sortē. §. idebitū. & §. adeo. fallit Insti. de obli. q̄ ex quasi cō. §. fi. & ff. de cōdit. inde. l. in summa. in princi. & ff. má. l. si fideiussor. j. §. in oibus. Itē si est īdebitū vtroq; iure siue errore facti, siue iuris ignorātiā solutū repetit: vt p totū tt. de condi. inde. C. & ff. sed fallit in casib⁹ quos mō in superiori casu notaui. Si āt est vtroq; iure debitum, sed ope exceptionis idebitū, si q̄dē est dilatoria, debitū solutū per errorē facti repetit, secus si iuris: vt ff. de condi. inde l. in diem. & ff. mā. l. fideiussor. §. q̄uis: vel s̄m Azo. idē vtrobiq; vt ff. mā. l. fideiussor. §. quāuis. Si aūt ꝑpetua. si qdē fauorabiles, vt Vell. solutū siue iuris siue facti error repetit. Si verò odiosa, vt Macedo. solutū p ignorātiā iuris nō repetit vt ff. de cōdi. indeb. l. q exceptionē. i pri. sed p facti errorē ꝓbabilē repetit: vt ff. ad Mace. l. fi. Si verò dubitet sit perpetua

facti tm̄ repetitionē idebiti soluti cōpetere, tibi notū ē. Da. V. kalē. Ian. CC. VI. Conss.

Mulieribus non succurritur pp ignorantiam iuris in lucro captando: sicut nec masculis, nisi ratione tenerioris ætatis: quo casu tam mulieribus q̄ masculis succurritur per beneficium restitutionis. Pau. de Cast.

XI. Imp. Constantinus. A. Valeriano agenti vicariam præfecturam.

QVāuis[g] i lucro nec fęminis i⁹ ignorātib⁹ subueniri soleat: attn̄ ꝯ ætatē adhuc iperfectā[h] locū hoc nō hēre retro principū statuta declarāt. Dat. III. kalen. Ma. Gallicano, & Symmacho Conss.

Nemo p̄t dissimulare se leges nescire. Bal.

XII. Imp. Valētin. Theod. & Arcad. AAA. Flauia P. F. Illyri & Italię.

COnstitutiones[i] pricipū nec ignorare quēq̄, nec dissimulare[k] pmittim⁹. Dat. VI. kalen. Iun. Vicentiæ, Tatiano & Symmacho Conss.

Mulieribus nō subuenitur pp ignorātiā iuris vltrā q̄ masculis, nisi in casibus à iure expressis. h. d. sc̄dm Bar. & Pau. de Cast.

vel dilatoria exceptio solutū siue iuris siue facti errore repetit: vt ff. de condi. inde. l. sufficit. quocūq; casu dixi solutū repeti. ibi ex certa scietia solutū nō repetit: vt ff. de condic. inde. l. j. Idē si est tut⁹ exceptione q̄ sit inducta ad rigorē iuris cōseruādū, & soluat, nullo mō repetit: vt ff de condict. inde. l. Iulian⁹. & j. de cōdic. inde. l. j. Itē opponit in casu huius l. Nōne est tutus fauorabili exceptione hæres? ergo solutū repetit p p̄dictā l. q exceptionē. Sed rn̄det: nō dr̄ hæres hēre exceptionē, cū legatarij nullā habeāt actionē ex nō solēni volūtate. Itē & si est solēnis, & excedūt legata dodrantē, ipso iure remanet in bonis hæredis quarta: vt j. ad l. Falc. l. pe: & ff. ad l. Falci. l. Plautius. vnde nō dicitur habere actionem legatarius. sic ergo nec hæres exceptionē. Sed in minore[6] dic vt j. l. si aduersus creditores. l. j. & hæc oīa intellige in maiore.

QVāuis.] CASVS. Mulier q̄dā errans in iure, quia omisit petere bono. posses. erat minor: vult nūc petere. cōsuluit dn̄m Imperatorē, q dicit ei: quare nō petisti? illa rn̄det: credebā cursum tp̄is mihi n̄ nocere. dicit ei Imperator: n̄ potes petere, q̄a in iure errasti. illa dicit q̄ minor ē xxv. an. dicit ei Imperator: si hoc est, rōne ętatis bn̄ petere potes. Vi.

No. ex hoc tex. q̄ magis subuenit imbecillitati ætatis, q̄ sexus, licèt aliquando æquiparent. l. j. in fi. ff. de edē. Ias. hic.
g Quamuis.] pone casum vt s̄. eo. l. si emancipata.
h Imperfectam.] quia est minor: & sic restituitur: vt ff. de minori. l. an prætor. §. vltimo.

COnstitutiones.] CAS. Hac lege cauet, q̄ nulli est pmissum ignorare vl' dissimulare cōstōnes ipatorū: & dr̄ ille simulare q n̄ scit eas, & dissimulare q scit, & se nescire dicit. V.
i Constitutiones.] aliud est in alijs legibus s̄m quosdam: quod non placet Ioan. vt s̄. tit. j. l. j. in fi. ij. col. & s̄. de leg. & con. l. leges sacratissimæ. & tacit in Auth. vt fa. no. con. col. v.
k Dissimulare.] Quod non est, simulo: dissimuloque quod est: vt ff. de concussio. l. j.

NE passim.] CAS. Quia mulieribus succurritur q̄nq;, crederet aliqs q̄ idistincte succurrat, ita vt liceret eis ꝯ pa

Marginal notes:
1 Et male. Bar.
2 Hęc verba recitātur in ca. vl. in glo. 1. ex de coniu. seruo. vbi vide cōcordantias.
2 Nisi p̄cedat obligatio naturalis.
• Al. Amphiæ. al. Amasiæ. al. Philippæ.
† De materia huius l. & generaliter de repetitione indebiti, vide glo. 1. ex de solu. q̄ ponit plenā distinctionē in hac materia.
C. Th. 3. 5. 3.
3 Et male. Bald.
Indebitū per errorē solutū an possit repeti.
4 Et male. Saly.
5 Et male. Saly.
C. Th. 1. 1. 2.
6 Glo. sequuntur Bart. Bal. Pau. Sal. & Ias.
Versus.

cta sua venire passim & indistincte. hoc remouet. & dic vt in litera. Viuia. No. hic q statuta gnalr & indefinite cōdita ita ligāt mulieres sicut masculos, nisi spālr excipiant, fm Ia. hic.

a Ne passim.]id est indistincte.

b Auctoritas.]sunt. n. q̄da leges q̄ spālr prouident eis, vt in intercessione: vt. j. ad Vell. l. si sine. §. ij. rn̄. Itē vt ab incestus crimine excusent' si sola iuris nr̄i obseruantia deficit: vt ff. de adul. l. si adulteriū. §. j. Itē in satisdatione iudicio sisti recepta min⁹ idonea: vt ff. q satisda. cog. l. de die. §. minori. Itē cū indebitū soluunt, & exonerent' pbatione: vt ff. de probat. l. cū de indebito. §. j. Item si cautiones vel rōnes i iudicio nō edunt: vt ff. de eden. l. j. §. vlt. Itē cū stipulant' dotē nouādo de bono debitore ad inopē: vt ff. solu. matri. l. si cū dotē. §. si mulier. Itē cū legatū sibi adsert būt dictāte matre: vt ff. ad le. Corn. de fal l. diu⁹ Claudi⁹. §. idē in filia. Item vt ff. ad Turpil. l. j. §. accusationē. in fi. §. & l. mulier. Itē ȷ. de fal. mone. l. j. §. viduas. Item ff. de iure fisc. l. ij. in fi. Sed nōne regulariter & maribus iuris ignorantia nō nocet in damno vitādo: vt ff. eo. l. error. in fi. sic ergo fœminę deterio r⁹ cōditiōe esse vr̄r, cū certis casib. eis subueniat, sed marib⁹ sp. Sed certe hic dicit illis casib⁹ eas iuuari qb. & mares: & eo amplius i p̄dictis in qb⁹ nō iuuarent' mares. vnde dic q in p̄dictis mulieres iuuantur vltra mares.

Mulierib⁹ multæ leges sub ueniunt.

Ignorātia iuris nō nocet in dāno vitando.

¶ Hortamento fuit, licēt seruilis conditionis sit: qa nō refert per quē pces sint oblatæ, vt hic & i c. cū oporteat. iūcta gl. pe. paulo p⁹ princ. ex de accusa.

XIII. Impp. Leo & Anthemius. AA. Erythrio præfecto pretorio.

Ne passim [a] liceat mulieribus oēs suos ɔtc̄t⁹ retractare i his q̄ ptermiserit vel ignorauerint: statuim⁹ si p ignorātiā iuris dānū aliqd̄ circa ius vel subam suā patiant', in his tm̄ casibus, in qb⁹ p̄teritarū legū auctoritas [b] eis suffragat', subueniri. Dat. kalen. Iulij, Martiano & Zenone Conss.

TITVLVS XIX. DE PRECIBVS IMPERATORI offerendis, & de quibus rebus supplicare liceat, vel non.

Laudabilis fidei exeplū, & atrocitas criminis fecerūt inhabilē pro habili reputari ad ipetradū, & etiā ad prosequendū impetrata. Bal. Vel sic: Seruus qui ad supplicandū regulariter non admittitur, pro laudabili exemplo & atroci delicto in persona domini commisso auditur. Salycetus.

I. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. Firminæ.

Licet seruilis [c] cōdōo deferēdæ p̄cis [d] facile capax n̄ sit: tn̄ admissi sceleris atrocitas, & laudabilis fidei exēplū [e] sup vīdicāda [f] cęde dn̄i tui, nobis hortamēto fuit, † vt prefecto p̄torio iuxta annotatiōis [g]

DE PRECIBVS IMPERATORI OFFERENDIS, &c.

Dixit de re q̄ cōsistit i sacris & sacerdotibus, nūc de eo q̄d i magistratibus, & primo de pricipe, p̄mittēs a qbus et q̄liter adeatur. Vel sic: Post tractatū diuinorū sacrorū eorūdē, ministrorū, tractaturus supra de humanis sacris 1. de ll. vnde cōsequēs ē vt videamus d̄ ministris humanorū sacrorū. s. legū: q̄rū qa dn̄s Impator caput ē & minister, de ipatore audiamus. Et qa ipse nō temere, sed p pces ē adeūdus videamus d̄ pcib. ei offerēd. & d̄ qb. reb. liceat ei porrigere pces. Azo.

Licēt seruilis.]CAS. Dn̄s me⁹ q pr̄s suos hēbat, occisus ē a q̄buidā. vn⁹ de istis seruis adijt Impatorē, & narrauit sibi factū illud, & null⁹ d̄ parētela sua hoc imperatori voluit intimare, rogans & supplicans Imperatori vt rescriptum concederet aliquibus iudicibus q de morte eius facerent inquisitionem. dicit ei Imperator: Frater tu seruus es, neque potes de iure admitti ad postulandum rescriptū: verū tn̄ quia atrox ē delictū, & p tuū laudabile ppositū, vt & alij sui fiāt fideliores dn̄is suis, dabim⁹ tibi rescriptū. vade ergo cū rescripto nr̄o ad p̄fectū p̄torio, q te libēter vt decet audiet: & q vidictā seuerissimā put cōuenit, malefactorib⁹ iponet. Nota ex hoc tex. ibi, atrocitas, regulam notabilē, q pp atrocitatē & enormitatē delicti q̄dā pmittunt' ɔ regulā iuris, q̄ als nō pmitterent'. & facit iste tex. fm Bald. hic in scdō nota. pro regula quā tradit Inno. in c. j. de cōstitutionibus q ex causa licitū est leges transgredi, in Iaso. hic.

c Licēt seruilis.]id est seruus.

d Precis]. i. vt deferat preces princip: sic alias in iudicio esse pōt in casib⁹, vt dixi. ff. de iudi. l. vix certis. & eisdē casib⁹ poterit forte supplicare. s3 licēt regulariter n̄ admittat', vt hic: si tn̄ fuerit admissus, valet qd̄ ei cōceditr: vt ȷ. eo. l. vniuersa.

e Exemplum.] vt ȷ. de proba. l. exemplo. & ff. de pœ. l. aut facta. §. fi. & l. si quis aliquid. §. qui abortionis.

nr̄æ decretū īmādarem⁹ (quē adire cura) vt auditis his q̄ i libello cōstulisti, & reos inuestigare, & seuerissimā vindictā iuxtam legum cēsuram exigere curet. [h] Dat. VIII. Id. Octo. Diocletia. VI. & Maximiano III. AA. Conss.

f Vindicāda]hoc. n. petebat sibi licere.

g Annotationis.]. i. scripturæ factæ motu pricipis, i. sūi. n. negocio fecerat idē, vel de pn̄ti decreto dicit.

h Curet.] & et libertatē hēbit in pmiū: vt ȷ. q. ex cau. ser. p præ. ac. li. l. j. & ff. qui sine ma. ad li. per. l. q o o necē. Sic & si accusat quē crimine lese maiestatis, audit': vt ȷ. ad leg. Iul. ma. l. nullus. & ff. ad l. Iul. ma. l. famosi. §. j.

Rescriptū p qd̄ dilatio datur vel remouetur, valet: sed rescriptū p qd̄ peremptoria exceptio datur vel remouetur, non valet, qa esset nimis p̄iudiciale, et nimis exhorbitaret a rōne. h. d. Bal. Vel sic: Dilatoria p rescriptū cōceditur, nō peremptoria. Saly.

II. Imp. Constantinus. A. Seuero. P. F. vr. [a]

Quoties [i] † rescripto nr̄o moratoria [k] p̄scriptio [l] p mittit', [a] adit' supplicāti pādatur. Qd̄ āt toti⁹ negocij cognitionē tollit, & vires principalis negocij exhaurit: sine graui ptis alteri⁹ dispēdio cōuelli [m] nō pt̄: nec p̄scriptiōis igitur perēptoriæ relaxatio petatur. [n] Dat. X. kalen. Iun. Nicęę Paulino & Iuliano Conss.

Fisco damnosa, vel iuri contraria, nō est venia impetrari. Bald. Et est canoniz ata. 25 q. 2. c. nec damnosa.

III. Idem. A. ad populum.

Nec dānosa fisco, [o] neciu

Quoties.]Diuiditur in duas partes. Prima loquit' in rescripto qd̄ concernit dilationē iudicij vel solonis. Secūda loquit' in rescripto qd̄ cōcernit decisionē litis, & ipsum principale negociū. Scda ibi, Qd̄ āt. Bal. Casus istius legis ponit' duobus modis vt in glos. Vno mō sic Dn̄s meus accessit ad Imperatorē, & dixit ei. Dn̄e hēo creditorē, qui tota die vexat me petēdo qd̄ ei debeo: peto rescriptū ne possit me cōuenire intra q̄nquenniū. Dixit ei Imperator, bn̄ tibi cōcedimus. Vult mō magis aliud rescriptū petere, vt ne in ppetuū possit cōueniri a suo creditore. Dixit ei Imperator: illud tibi cōcedere nō possum⁹ sine magno dāno aduersarij. Veri⁹ alio mō pone in creditore q voluit ipetrare rescriptū ne aliqua exceptio possit obiici, & tunc planior est litera. Not. ex hac l. fm Cy. Bar. & alios, illd̄ vulgatū: qd̄ differt, n̄ auferī. cui ɔcordat c. ancillā. 32. q. 2. & c. nemo desp̄and⁹ ē. de penit. di. 7. Ia. hic.

i Quoties.]pone casum i debitore petēte dilationē tpalē: [1] q est audiēd⁹: qa nō est magnū dānū i mora modici &c. vt ff. de iud. l. si debitori. si āt perēptoriā peteret, nō [1] audit': & sic nihil est ȷ. Vel pone [1] casum in creditore q petebat vt statī sibi solueret', cū debitor hēret tpalē exceptionē, audit'. n. sec⁹ si ppetuā hēt debitor, qa nō audiet': vt hic. & fm hūc casum primæ parti ē ȷ. vt ȷ. de pact. inter empt. & c. l. antepe. Sed ibi magnū tps petebat auferri debitori, hic paruū. Vl sol. vt ibi. Itē ȷ scdæ par. j. de rescī. vēd. l. ratas. sed ibi nō fuit cōcessā: sed dicit si cōcederet', sequeret' icōueniēs. Sed q̄ro, an ex certa sciētia princeps possit concedere? [4] R n̄. sic in actionibus q̄ sunt de iure ciuili. secus in dn̄io rei meæ, quod mihi vellet auferre etiā ex certa sciētia, nō. n. posset. cū illud habeā de iure gētiū, siue naturali, qd̄ est immutabile. vt Inst. de iur. na. §. pe.

k Moratoria.]id est dilatoria. Accursius.

l Præscriptio.]id est exceptio. Accursius.

m Conuelli.]id est concedi.

n Petatur.]vt ȷ. eo. l. rescripta, & ȷ. de sacros. eccle. l. priuilegia. & ȷ. de eman. l. nec auus. & ȷ. si per vim vel alio modo. l. fin. & ff. de reli. l. si quis sepulchrum. in prin.

o Nec dānosa fisco.]vt q fiscus teneatur de euictione vltra quadriennium cum vendidit rem alienā vt iust. vt inst.

Diuisio. [a] al. P F. C. T. 1. 2. 3.

[1] Cōcor. c. 1. in gl. fin. de rescript. & gl. 2. in c. ad hæc. de me. gl. & circa fi. e. ti. vbi h. q literæ apostolicæ iniquitatem cōtinentes non sunt admittēdæ, quia presumū tur falsę. remittur. vete & C. Th. [a] Floro, i C. Th. 1. 2. 6.

[1] Istū intellectū sequū tur Bald. Sal. & Ias.

[2] Et bene Bald. Sal. & Ias.

[3] Iste intellectus est i se uerus, & cōgruit lite ræ. Ias.

[4] Glo. vsque ad fi. sequūtur hic Bart. Bal. Fau. Sal. & Ias.

vt insti. de vsuc. §. fi. Item q. non soluantur tributa, sed desideratur secunda iussio ad hoc vt non soluantur tributa: vt I Auth. vt nulli iudi. §. & hoc vero iubemus. colla. ix. Accur.
s Nec iuri 5ria.] puta ne minori xiiij. an. liceat testari: vt j. qn prouo. non est necesse. l. ij. & j. si 5 ius vel vtil. pu. l. fi.

V Niuersa.] CAS. Hæc l. limitat legē quoties. j. eo. nā i lege quo ies. dr q. debitor pōt ipetrare rescriptū q. nō teneaī soluere creditoribus suis vsq; ad quinquēnium. Hæc l. dicit q. hoc verū est, si idoneū fideiussorē ḋderit creditorib⁹ de satisfaciēdo ad diē positam. Not. primò ex hac l. q. rescriptū qd cōcedit dilationē, ñ valet, nisi pstet idonea satisdō de soluēdo in termino. Secdò no. q. q hēt dilationē, teneī iterū satisda re, fm Bal. hic. Et ista l. ē canonizata. xxv. q. ij. ca. vniuersa. vbi et hēs quasi oēs leges hui⁹ titu. & titulorū sequētiū. fm Iaf. hic.
b Præstandis.] ipsis debitoribus.
c Valeant.] id est fortiantur effectum.
d Præbeat.] creditori. & pbeaī anteq̄ ipetreī rescriptū. aliter I dultū nullū est fm. Pe.: sed tu dic q. tenet: sed eo vti nō pt nisi det fideiussorē. demū si aduersarius postulet. arg. ff. solut. ma. l. si cōstāte. §. ij. sed an & hoc onus, s. sdādi fideiussorē, p priuilegiū remitti pōt? R. ñ. cū eēt graue alteri pti: vt ī. e. l. ij.

* Floro. in C. Th. l. 6. 6.

† In nonnullis codicibus hæc lex, si quis, pcedit seq., vniuersa.
‡ Et male. Barto. Bal. Pau. Sal. & Iaf. s istā sequūtur. Bal. Pau. Sal. & Fulgo. nisi in sera ut ista clausula, non obstante: quia tūc remitti pōt. Bal. displicet eis Bar. & Iason.

§ Dic melius fm Bar. q. ibi fuit bis appellatum: hic verò fuit semel appellatū.

ri^a 5ria postulari oportet. Da. prid. kalend. Octobr. Constantia. A. VII. & Constantino Cæs. IIII. Conss.

Qui habet dilationem à principe, tenetur satisdare de soluendo in termino: aliter nō gaudet dilationis commodo. Bald.

IIII. Imp. Grat. Valentin. & Theodo. AAA. Floriano * præfecto præto.

V Niuersa rescripta, q̄ i debitorū causis sup præstādis^b dilationib⁹ pmulganī, ñ alr valeāt:^c nisi fideiussio idonea sup debiti soloñe pbeaī.^d Da. VIII. Ka. Mar. Cōstātinop. Antonio & Syagrio Conss. B

Semel tātū licet supplicare cōtra snias pfectorū ptorio. Bal. vel sic: Supplicatio & nō appellatio ꝑmittitur aduersus sniam pfecti prætorio, & tantum semel. Salycetus.

V. Imp. Valētinianus & Valēns. AA. ad Volusianum. præfec. præt.

S I qs^a aduersus pfectorū ptorio snias duxerit supplicādū,^c victusq; denuo fuerit, nullā hēbit licentiā iterū sup eadē cā supplicandi. Dat. XV. Kal. Octob. Romæ, Valentiniano & Valente. AA. Conss. C

IN AVTH. vt spōsa. lar. §. aliud. collat. ix. constitu. ij.

Vbi supplicatur pfecto ptorio intra decē dies, nō mādatur snia executioni sine satisdatione: sed vbi post decem dies supplicatur, mandatur sententia executioni, sine satisdatione: sed si retractatur sententia intra biennium, retractatur executio retro sa

S I qs aduersus.] CASVS. Bn scitis q. à pfecti ptorio snia ñ appellaī. Fone, Præfect⁹ ptorio tulit alq̄ sniam 5 M. supplicauit iste M. 5 sniam, ille āt q. cognouit de supplicatione, confirmauit primā sniam. vult iterū M. supplicare sup eodē negocio, qritur, an possit? dicitur q. non potest. Viuia. Nota ex hoc tex. quòd licèt sit permissum bis appellare, tamen nō est permissum victo nisi semel supplicare, secundū Bal. hic.
e Supplicandū.] Nā appellari nō ptest j. de sen. pfect. pto. l. j. ī. de epi. & aud. l. epale. & ff. de offic. pf. præt. l. j. §. fi. Sed vt nō posse ēt supplicari: vt j. ne li. in vna ead. cā tertio prouo. in rub. & i tex. sed certe ibi iā fuerat iudicatū bis vl ter. vñ sicut ñ pt ab alio appellari, sic nec ab isto supplicari. Alij dñt: q. hic i pricipali cā tulit sniam, ibi in causa appellationis. Acc.

Q Væ supplicatio.] CASVS. Hæc auth. nō corrigit l. C. sed eā supplet & determinat. lex C. dicebat indistincte supplicari semel à snia pfecti pto. hęc auth. dicit tria. Primò, cui sit faciēda supplicatio. Secdò & tertio dicit. qs sit effectus supplicationis si fit intra x. dies. Circa primū dicit hęc auth. cū pfec. pto. pnūciat inter aliquos, pōt offerri ei supplicatio & suis cōsiliarijs & executorib⁹: sed de supplicatione cognoscit sol⁹ pfect⁹, & ñ alij. Secdò dicit q. si aliqs supplicat à snia pfecti ptorio intra x. dies, snia nō est mādāda executioni, nisi victor dederit fideiussorē idoneū de restituēdo oī eo qd recep, it, cū lītimis augmentis, si snia per supplicationē retractata fuerit. Tertiò dicit q. si aliqs supplicauerit p⁹ x dies, illa

A sula mādabi^r executioni p victore nulla fideiussione pstita. & hoc casu licèt supplicari pricipi vsq; ad bieniū, ñ āt post. No. ex hac l. ibi, vel eorū cōsiliarijs, q. supplicatio pt porrigi nō solū pfecto ptorio, sed et officialib⁹ suis, fm Iaf. No. secundo ex tex. ibi, nisi sub hac forma &c. fm Bal. & Sal. q. tps dr de forma act⁹: vñ infert Bal. q. ille qui nō obseruat tpa constitutionis, nō dr seruare formā: qd ē notādū fm eūdē pp cōstitutiones ecclesiarū, quæ imponunt metas tpis. Iaf. hic.

Ita hoc dicit secundum Bald.

Q Væ supplicatio† gl'iosissimis pfectis,^f vel^g eorū cōsiliarijs, vel causas itroducētib^h intra x. dies post sniam offerēda^i est: quo subsecuto,^k snia^l nō alr executioni mādabiī, nisi victrix^m pars dignā si deiussionē pbuerit tm̄ restituēdi cū lītimis augmētis,^n q̄tū fuerit i cōdēnatione, si lītima retractatione snia resoluaī. Nisi sub hac forma^o supplicatio porrigaī, executio cāæ sine fideiussione pcedet retractationis^p iure illi fuādo, q se grauatū putauerit: vt itra bieniū supplicare possit imperatori.

Non refert à quo sit impetratum, dummodo à principe sit concessum. Bald.

VI. Impp. Honor. & Theodo. AA. Isidoro. P. P.

V Niuersis simul hāc obsuātiā remittim⁹, vt a q̄cūq; liberæ cōdōnis cōstituto vl suo^q supplicante ipetratū fuerit rescriptū: minimè rēq raī^r p quē preces oblatæ sint. Dat. III. Id. Nouēb. Theodosio A. VII. & Palladio Conss.

Rescripta iuri cōtraria nō valent: sed rescripta quæ neminem lædunt, & supplicantibus prosunt, valent. Item valent rescripta, quæ pœnam commissi criminis indulgent. hoc dicit.

† Cōcor. ī ca. ad audiētiā. ī. gl. sup verbo in ter rū. ver. nā si fuerit appellatū. ex de rescrip.

f Præfectis.] idē ergo ipse retractat fm ī. & G. qd secus est in appellatione: vt j. de appel. l. eos. in prin.
g Vel eorum cōsiliarijs.] quod est absurdū. dic ergo, eis offertur libellus: sed princeps vl pfect⁹ cognoscet: vt ff. de mino. l. minor āt. & l. pfecti.
h Introducētib⁹.] s. offerēdatis: vt i Auth. vt iudi. in §. fi. col. ix.
i Offerēda.] etiā i scriptis: vt i appel. ptigit.
k Subsecuto.] i. supplicatione subsecuta intra decem dies.
l Sententia.] s. à qua supplicatum est.
m Victrix pars.] scilicet actor.
n Augmentis.] s. fructib⁹ & accessionib⁹.
o Forma.] i. intra x. dies. s. vt deī gloriosis præfectis vel eorum consiliarijs, vel causas introducētib.
p Retractatiōis.] sed q̄uo retractabit? R. ñ. si 5 i⁹ cōstōnis est lata. alis cū nec appellatio recipiaī, nec supplicatio, fm Azo. Alij dñt grauari eū i fideiussore tm̄. Itē fit hæc retractatio vsq; ad bieniū: vt hic, & j. de sentē. pfe. pto. leg. j. & ibi plene no. Itē no. hic q. pēdēte supplicatione mandaī snia executioni, nō sic pēdēte appellatione: vt ff. nihil noua. appel. pēden. l. j.

‡ Glo. in verbo, vl cailo. I c. prudētiā. §. sexta. & offic. deleg. addu cit hāc legē in ar. q. sexcōicatus im petret rescriptum tacitè de sua excōicatione, q. valet, postquā fuerit ab solutus.

V Niuersis.] CASVS. Hoies seruilis cōdōnis nō admittūtur ad impetrandum rescriptum vel supplicandū. sed cū ipetratū fuerit, valebit: nec refert à quo fuerit ipetratū. D
No. ex hac l. fm Iacob. Butr. q. sicut declinatoria tollitur p litis cōtestationē, ita p rescriptū impetratū. Bal. & Iaf. hic.
q Vel seruo.] ipetrāti p alio, licèt admitti nō debuerit: vt ī. e. l. j. Quid āt si p se? R, valet si sciuit princeps nō alr: vt arg. j. q admit. ad bon. pos. l. bonorū ij. & ff. de bono. poss. l. seru⁹.
r Minime requiratur.] sic non requiritur. ff. de inoffi. test. l. posthumus. §. si quis ex his. & de petit. hæred. item veniunt. §. à quo & de verbo. oblig. l. cum seruus.

ADDITIO. intellige istam l. nisi impetrans fuisset excōicatus: quo casu rescriptū ipso iure est nullū: vt in ca. j. de rescript. lib. vj. Itē nisi impetrans committeret mendaciū vel falsitatē, vt si asserit se pcuratorē, & nō est. hęc vitiat etiā rescriptum. c. quia nōnulli. & ca. ex parte. ex de rescript. ī anti.

R Escripta 5 ius. Primo ponit regulā. secdo ponunī duę exceptiones. Secda ibi, Nisi forte. Bal. CASVS. Dñs meus I petrauit rescriptū p mēdaciū. vtrū valeat? Dr q. nō: sed pcepit imperator refutari rescriptū à iudicibus, nisi tale qd concessum sit qd nō noceaī alij, & prosit petenti, vel tale qd qd pœnā

pœnæ remissionē obtineat. Alij aliter ponunt, cū rescriptū ī A pertatū fit ꝯ formā iuris, nō valebit. Ex hac l. nota duas regulas. Prima est, ꝙ rescripta ꝯ ius impetrata, non debent per iudices obseruari. Scda est, ꝙ illud qđ nemini nocet, & mihi prodest, de facili cōcedēdū est. Concord. tex. no. in l. j. & ij. §. itē Var⁹. ī fi. ff. de aq plu. arcē. Iason hic.

a Rescripta ꝯ ius.] puta vt liceat pereptoriā opponere post lītē cōtestatā. nō aūt pōt ītel ligi ī illis priuilegijs q̄ ꝓhibita sunt à iure peti. nā tunc non valēt, etiā si alij non nocerent, & prodessent petenti: vt j. si nup. ex re. l. j. ꝙ vult finis huius l. Loquit̄ ergo de istis priuilegijs vel rescriptis de quibus nō dr̄ in l. ꝙ nō debeāt tribui, sed sunt ꝯ id quod dixit lex. siue qđ dictat i⁹ cōe. & pone exēplū de hoc vlt. vt s. l. nec dānosa. ī fi. no. nā si cederet, ñ pōt stari.

b Refutari.] vt j. si ꝯ ius. l. fi. & s. de sacrosan. eccl. l. iubemus nullā. & j. d emā. l. 4.

c Non lędat aliū.] vt ff. de sena. l. fi. & j. de prepo. sacri cubi. lib. xij. l. fin. & de decur. lib. x. l. neque Dorotheū. Itē qđ dicit, nō lædat aliū. s. prorsus. secus. n. si non modicū: vt s. e. l. quoties. & ff. ne quid in loco public. l. ij. §. si quis a principe. & ne qd ī flumine publ. l. j. §. sunt aūt ꝗ putant. & de reli. & sum. fu. l. si qs sepulchrū. ī prin.

d Crimē.] i. criminis pœnā. & da exēplum ī īfamia mulieri intra tps luctus nubēti remissā: vt j. ad Tertull. l. si qua. & ī fenica: vt & j. de nup. l. ī petalis. §. illud his. itē j. de sen. pas. l. fina. in fi. & per totum.

* In C. Th. 1. 2. 1 tribuitur Cōstātin.

† Allegatur p glo. super verbo, discretionē. in c. sup litteris. de rescrip. & ē hæc lex canonizata. 25. q. 2. ca. rescripta.

VII. Imp. Theodosius* & Valētinianus. A A. ad Senatum.

RΕscripta, ꝯ ius [a] elicita, ab oib⁹ iudicib⁹ refutari [b] ꝓcipim⁹: nisi forte sit aliqđ qđ nō lędat aliū, & ꝓsit petēti, vł crimē [d] supplicātib. idulgeat. Da. VIII. Id. Nouēb. Rauēnæ, Theodo. XII. & Valentiniano. II. A A. Conss.

In supplicatione sufficit ponere substantiam et effectū istrumētorū sup qb. supplicatur, nec expedit ponere totū tenorē ipsorū. h. d. Bal. Vel sic. Superflua non debent scribi in supplicatione, sed necessaria tantum pro negotij instructione. Salycetus.

VIII. Idē A A. Florētio pfecto ptorio.

INstrorū [e] exēpla nō ꝓsit ꝓcib⁹ adiūxisse: sed neceē sit eorū ī supplicatione vi exprimi, vt rñsuro pricipi vera ꝓcatio rē aperiat cognoscēdā: his solis (cū necessitas exegerit) verbis ꝓcib⁹ iserēdis, quorū de sensu iter partes ita dubitari cōtigerit, vt et meritò nostrū expectet̄ iudiciū. Dat. VI. kalē. April. Constantinop. Florentio & Dionysio Conss.

e Nstrumētorū.] CAS. Hæc l. tractat qualr̄ sit principi supplicādū: & dicit ꝙ si aliquis accedit ad pricipē volens ei supplicare, nō dēt ei narrare totū tenorē instrumētorū: sed vim qōnis, & illa tantū verba, quæ in se habēt dubitationē.

No. primò ex textu in princ. ꝙ in exemplo debet poni tenor de verbo ad verbū nullo addito vł minuto, ſm Bal. hic.

No. scdō ibi, inter partes ita dubitari &c ꝙ illa particula est edenda, de qua est cōtrouersia inter partes: reliquæ verò particulæ tanquā impertinentes nō edantur, ſm Iaco. Are.

e Instrorū.] vt cū qs de quadā parte testamēti q̄reret. & in ꝓces originē toti⁹ rei ondere vellet sufficit. n. vim instri principi dari: & sensum eorū verborum de quibus fuit dubiū: vt hic, & j de appel. l. ampliorē. §. in refutatorijs, & l. ne cās. & ff. de edē. l. argētari⁹. §. j. & j. si ꝯ ius vel vtili. publi. l. j. Et arg. s. j. de transact. l. vt responsum. sed solue vt ibi dicitur.

QVANDO LIBELLVS PRINCIPI. &c.

Generaliter de precibus dixit: nunc de effectu illarum quoque quæ ad quandam pro lite contestata habentur.

DVbiū.] Præmitte ꝙ qdā sunt actiones, q̄ non dant̄ hęredibus, neq; in hęredes, nisi lis fuerit cōtestata: puta mere pœnales &c. CASVS. Dñs meus habuit aliquā tpalē actionē ꝯ aliquē: porrexit preces imperatori vt ipse rescriberet alicui iudicibus, vt hac de causa cognoscerent. rescripsit imperator, mortu⁹ est impetrās vel supplicās. q̄rit̄, an actio ista transeat ad hæredes? Dr̄ ꝙ sic, ac si lis esset contestata: & etiā ꝯ hæredes dat̄. & illud quidē verū est, si dñs imperator rescripsit. Viuianus.

TITVLVS XX.

QVANDO LIBELLVS PRINcipi datus, litis cōtestationē faciat.

Rescriptū pricipis nō solū hētur pro libello, sed pro cōtesta. lit. et trāsit ad hæredē. h. d. lex prima. Hoc verū est in actionibus annalibus: secus in ppetuis: q a ibi rescriptū non hētur pro contest. litis. h. d. lex ij. & sic totus titulus est conclusus. Baldus.

I. Imp. Arcad. & Honor. A A. Remegio præfecto prætorio.*

DVbiū [f] nō est [g] cōtestationē litis intelligi, et si nræ fuerint trāquillitati ꝓces oblatę: [g] easq, aduersus hrđē qq; ei⁹ ī quē porrectę sunt, vel ab hrđ ei⁹ q meruit, exerceri. [h] Da. III. kal. Apr. CP. Arcadio. IIII. & Honorio. III. Conss.

* Præfecto Augustali. C. Th. 2. 2. 7

† Cōcor. cū hac l. ca. relatū. extra de offic. deleg. cū gl. vnica. in fi.

No. primo ſm Iac. hic ꝙ rescriptū hīp libello & cōtestatione litis quātū ad effectū huius titu. sed non hēt vim libelli conditionalis secundum Bal. & Ful. hic.

No. scdō ex tex. ꝙ si est ipetratū rescriptū, & ille q īpetrauit, mortu⁹ est anteq̄ā eū produceret ī iudicio: tale rescriptū transit ad hæredes actiue & passiue ſm Bald. Fulg. Paul. de Cast. & Ias. hic.

f Dubium non est cōtestationem.] Nota quo ad effectum in casibus qui sunt j. l. proxi. nam illa hanc restringit.

g Oblatæ.] immò et executor est mitten dus: vt j. d pscriptio. xxx. anno. l. sicut in pri. q̄ est ꝯ Sol. hic ī prætorijs: vt j. l. proxim. ibi de alijs. vel hic corā principe, ibi coram alio iudice.

h Exerceri.] & hoc casu pt̄ log. ff. de actio. & obli. l. constitutionib⁹. & facit arg. s. ff. de ī ius voc. l. libertus. ij. Sol. vt ibi dr̄.

B II. Imp. Iustinian. A. Mēnæ pfecto ptorio.

TEmporales actiones, q̄ p oblationē ꝓcū & ad eas [i] rescriptionē [*] ꝑpetuant. definire necessariū eē duxim⁹, ne qs putet ad alias et, q̄ certis taxāt tpib, hoc ptinere. Sciāt igit̄ oēs, eas tm̄mō p oblationē ꝓcū, & ad eas rescripta perpetuari, q̄ à ptore cōstitutę annali [k] tpe coartatæ sūt. Dat. Ap. Cōstāt. Decio. V. C. Cōss.

* rescriptione.

TITVLVS XXI.

C VT LITE PENDENTE, I vel post prouocationē, in aut definitiuam sententiam, nulli liceat imperatori supplicare.

Præuenire sentētiā ī supplicādo nō prodest, si antequam princeps rescribat, sententia feratur. Bal. Vel sic. Sententia non retractatur virtute rescripti postea subsecuti, licet supplicatio fuisset prius porrecta. hoc dicit notabiliter Pau. de Cast.

I. Imp. Alex. A. Caperio.

LIcèt postquam supplicasti, [l] pri⁹ quàm rescriptum impetrapto nō sufficit: vt ibi. secus quo ad effect⁹ de quibus hic Ias.

ADDITIO. Dic ꝙ quātū ad hoc ꝙ incidat in pœnā s o aureorū, tāquā temerarie vocauerit patrem vel pronū in ius, supplicatio porrecta pricipi et obtēto rescri

† Cōcor. gl. vnica in medio in c. i. de libel. ob. & gl. sup verbo ipsarum. in fi. in ca. dita. de resti. spolia. & vide gl. fi. ī ca. illud. ex de præscrip. quæ ponit quot modis interrumpat̄ præscriptio: vt lit. pen.

† Cōcor. ad hāc l. ca. vlt. cū gl. i. ex l. te pen.

TEmpalis.] CAS. Dictū ē s. ꝙ qdā actiones ppetuant̄: qdā nō. dicit Imperator non esse verū in oibus actionibus, nisi in temporalibus, annalibus & prætorijs, in alijs nō. Vi.

i Ad eas.] est ergo necesse peti & concedi.

D k Annali.] vt iniuriarū, & vi bo. rap. & qđ met. cau. & alię, q̄ ñ sūt rei psecutoriæ: vt ff. de act. & obl. l. ī honorarijs. Itē ꝯ j. de an. exc. l. vt pfecti⁹. vbi et ciuiles p libellū ppetuāt̄: ibi spāle l. inj. caūb. Itē ibi si fuit libell⁹ dat⁹ pricipi, ꝗ epo vł pfidi.

l VT LITE PENDENTE.

De ꝓcib. & earū effectu, dixit: nūc quando sit vel nō sit supplicādū.

Post prouocationem.] scilicet omissam.

m LIcèt postq̄ supplicasti.] CAS. M. habuit cām cū vicino suo, & corā pside lit. cōtest. ē. pēdēte lite iste adiuit ipatorē, & impetrauit rescriptū quo cōtinebat̄ lq̄ ꝑ iste dēret snīā ferre. vł dic meli⁹ et iudiciū trāsferret ī aliū. & anteq̄ dñs me⁹ eēt reuers⁹ cū isto rescripto, pses vł ptor tulit snīā: vult M. ptex u illi⁹ rescripti retractar snīā: q̄rit̄ an possit? Dr̄ ꝙ nō, nisi ab illa snīa ꝓuocatū fuisset. Vi.

Nota ex hac l. subtilitet secundum Rapha. Fulgo. hic videri tex. quòd arripere iter ad principem, non habet vim prouocationis interpositæ ab ipso iudice. Iason. hic.

† Dic melius q ibi loquitur in interruptione pscriptionis, hic non. Ias.

n Licèt postq̄ supplicasti.] vt si posses, me tamen sub tali iudice & habe

& hanc supplicationem porrexisti ante lit. contest. vel post: A finam etiam ante non est adeundus princeps nisi prius defensor requisitus non faciat ius: vt in Auth. vt diffe. iudi. §. si vero. j. col. ix. & de manda. prin. §. si tibi quoque. colla. iij.

a Impetrares.] idest concederetur.

b Pronunciauerit.] contra te.

c Suggeris].i. dicis. & idẽ si ante sniam fuisset indultum.

d Decreto].i. diffinitiua snia. & ad hoc j. de transa. l. causas. & j. de errore aduoca. l. sententiis. & j. sen. res. non pos. l. iij.

e Nõ patrocinatur.] id est non iuuat.

res,[a] pses puinciȩ vir clarissimus pnũciauerit:[b] cũ tñ à sn a nõ puocaueris, rescriptũ, qđ postea secutũ esse suggeris,[c] ad retrahẽda ea q̃ decreto[d] terminata sunt, non patrocinatur,[e] Dat. Kalend. Mart. Lupo & Maximo Conss.

Lite pendente nõ licet nisi in certis casis supplicare: sed ea finaliter terminata, impossibile & pœnale est ipsi supplicanti supplicatio. h. d. secundum Bald. vel sic: Lite pendente nõ licet supplicare nisi pro actorum vel sententia copia denegata: causa vero finita, nullo modo, sub pœna dispendij litis & infamia. Salycetus.

II. Imp. Cõst. A. Probiano suo salutẽ

SVpplicare cã pẽdẽte nõ licet,[f] nisi vel actorũ[g] communiũ, vel pnũciationis[h] editio denegeť. Qui aũt terminatã rescripto vel consultatione qõnẽ i exquisito suffragio[i] refricare conabiť, oẽm litis ęstimationẽ[k] aduersario suo ptinus cõdẽneť: oĩ venia denegan da, si qs ꝯ hæc supplicare tentauerit. Dat. Id. Aug. Arelate. PP. Id. Octob. Thebeste, Sabino & Rufino Conss.

Non appellanti est impositum silentium ipso iure: & si tentas per rescriptum retractare decisa, notatur infamia. Bald.

III. Idẽ. A. ad vniuersos prouinciales.

QVi licitã puocationẽ omiserit,[m] ppetuo silere

f SVpplicare.] Casus. Non licet alicui supplicare lite pendente, nisi iudex ei copiã actorũ vel ispectionẽ negauerit. tũc. n. põt supplicare vt iperator rescribat cogẽdo iudicẽ vt ei actorũ copiã faciat. neq; ẽ iste audiẽdus q qõnẽ determinatã iterũ vult refricare. si aũt ꝯ fecerit, puniendus erit. vt in fine dicitur. Viuia.

No. primò ex hoc tex. ẽm Bal. q semp est faciẽda copia actorũ, & etiã sniæ: supple, cũ die & consule. & ita intelligitur iste tex. & l. ij. j. de edẽ. licèt sec⁹ in alijs istris priuatis, vt in l. j. §. editiões. ff. đ edẽ.

C. Th. 11. 30. 6.

No. sedò ibi dũ dicit, ptin⁹ cõdẽneť. q si qs pducat aliquã scripturam vetitam produci sub certa pœna: q eo ipso potest condemnari ad pœnam sine alio processu secundùm Bal. & Pau. de Cast. hic.

g Nõ licet.] tria nota tpa, ante lit. contest. & tunc licet supplicare, dũmõ pri⁹ sit requisit⁹ suus iudex, & nõ faciat i⁹: vt dixi s. l. pxi. Itẽ post lit. cõtest. & tũc nõ licet, vt hic, nisi in casibus q excipiunť hic. Tertiũ post sniam & post x. dies, & tunc non licet: vt in fi huius l. & s. l. pxi. & hoc i his q petunť pro ipsa cã. si aũt aliud priuilegiũ peteretur, qñcunq; petẽs potest.

C. Th. 11. 30. 16.

† Dũmodo nõ cõcernat causam de qua offenditur. Bartol. & Pau.

Supplicare in quibus casibus liceat lite pendente.

Actorũ].i. eorũ q agunť i iudicio. t. attestationũ & cõfessionũ, q publicãda sũt: vt hic, & i Auth. đ testi. §. qa vo. coll. 7.

ADDITIO. Dic q talia acta in iudicio sunt communia, & debent edi vtrique parti. & concor. c. G. perpetuus. de fi. instru. & glo. in c. qm contra. in verbo, tempora. de proba.

h Pronũciationis].i. interlocutoriæ: vel ẽt forte definitiuę à qua iudicis à quo appellať: vt j. de edẽ. l. is apud. & de appella. l. qm nõnulli. & l. à pcõsulib⁹. De tertio ãt põt supplicari lite pẽdẽte. s. vt iudex pcedat. Itẽ đ quarto, vt ali⁹ associeť, cũ forte ille suspect⁹ sit: vt i Auth. i med. litis. §. sup hoc. col. 8.

Quæstioni.] p definitiuã sniam à qua nõ est appellatũ. aliàs nec terminata vř: vt ff. ad Turp. l. j. i fi. & d pę. l. rei capitalis.

i Suffragio.] scilicet rescripto.

k Æstimationem.] & sic in duplum punitur.

QVi licitã.] Casus. Iõ nõ dẽt aliqs rescriptũ impetrare lata snia, p qđ possit sniam infirmare, qa dẽt qs lata snia ꝯ se appellare: qđ si nõ fecerit, ppetuo dẽt silere: si aũt ꝯ fecerit, desiderio suo carebit, & pœna notabiť infamiæ. Viui.

No. primò ex hac l. q de nã sniæ est imponere perpetuum silentiũ victo. & intellige silentiũ sup ꝯdictione, ẽm Bal. Nota secundò in fi. ẽm Paul. hic vnum mirabile, q incurrit infamiã, qui supplicat vt retracteť snia q̃ transiuit in rẽ iudicatã: & sic si pduceret i testẽ, posset sibi obijci q nõ esset habilis. patiť ẽt aliã pœnã, de qua in l. pcedẽti. in fi. & dicit Paul. hic istud menti tenendum.

dẽbit: nec à nobis impudens petere p supplicationẽ auxiliũ tẽtet. Qđ si fecerit, đsiđrio suo carbit, & ignominię pęna notabiť. Da. Kal. Aug. PP. Kal. Septẽ. Basso & Ablabio Cõs.

TITVLVS. XXII.

SI CONTRA IVS, VEL vtilitatẽ pub ica, vel p mendaciũ fuerit aliquid postulatũ, vel impetratum.

Omissio nõ vitiat rescriptũ i eo qđ si fuisset expssum, fuisset tamẽ eq̃ cõcessum. Bal. B

I. Imp. Dioclet. & Maximian. AA. &

NOn idcirco. min⁹ is cui ex nrõ rescripto cognitio delata est,[n] iudicare põt, q ex gestis[o] q̃dã in precib⁹[p] omissa proponis. Da. V. Non. Maij, Diocletiano IIII. & Maximiano. III. AA. Conss.

Ista lex est notabilis & vtilis, & hẽt duas lecturas. Vna est scdm Pla. si reperiatur rescriptũ per mẽdaciũ impetratũ, nõ cognosceť impetratum de negocio principali. h. d. Bal. Vel sic: Ista lex hẽt multas lecturas[a], & summaria scdm oẽm lecturã hoc intendit: Mẽdaciũ supplicãtis delegatũ cognoscere & pronunciare non impedit pro tenore veritatis. vel magis strictè: Supplicantis mẽdaciũ in qualitate vel circũstantia res non impedit delegatum cognoscere & pronunciare pro veritate tenoris. Salycetus. C

II. Idem. AA. & Constantinus & Maximianus. CC.

PRescriptione[q] mẽdacio rũ opposita,[r] siue i iuris,[s]

No. ex hac l. q vbicũq; aliquid tacetur qđ vř obstare, & in effectu non obstat, non vitiatur rescriptum ẽm Bal. hic.

n Delata est.] id est delegata causa, puta appellationis.

o Gestis.] apud primum iudicem.

p In pcib⁹.] principi porrectis: qa videbať p mẽdaciũ ipetratũ, & sic nullũ, sed tñ valet. sed ꝯ. j. l. proxima. Solu. vt ibi.

PRescriptione.] Casvs. Dñs meus impetrauit rescriptũ, D & p mẽdaciũ, q̃riť ergo an iudex dẽat procedere, & sniam ferre? Et dř q bene dẽt procedere nõ ẽm mendaciũ, sed ẽm tenorẽ veritatis. falsum aũt est siue in facto siue in iure aliquid falsum, vel tacendo verũ, exprimať. No. ex hoc tex. ibi siue in tacẽdo fraude. q mẽdaciũ ita põt cõmitti tacẽdo veritatẽ, sicut exprimẽdo falsitatẽ, ẽm Ias. & dñs hic in fi. Bar. & Rapha. Fulgo. post Iaco. Butr. q testis ita dẽt puniri pœna falsi qñ sciẽter tacet veritatẽ, sicut qñ exprimit falsum. concor. dat. c. j. & ibi Panor. de crimi. fal. & tex. no. i c. qsqs. xj. q. iij.

q Præscriptione.] id est exceptione: quia dicitur suggestio mendacio impetratum.

r Opposita.] ab eo contra quem est impetratum.

s Iuris].i. scripti: vt qa dixit legẽ dicere intra duodecim dies posse appellari: qđ nõ placet, cũ oia iura sint in eius pectore: vt j. de testa. l. oium & j. vñ vi. l. meminerint. & qa multi sunt circa eũ semp iurisperiti. dic ergo iuris cõsuetudinarij, cũ i⁹ aliud scriptũ, aliud nõ scriptũ: vt Instit. de iur. na. gẽ. & ciui. §. cõstat. Dicebat. n. cõsuetudinẽ esse terræ suæ, q intra duodecim

m Omiserit.] qđ aũt si illicitã omisit, vt quia toties appellauerat, quia iã pl⁹ appellari nõ poterat, vel ex vera contumacia fuerat dãnat⁹? Rñdetur, põt supplicare tũc ẽm quosdã: arg. hui⁹ l. qđ nõ placet, ne altero casu ex cõtumacia cõsequatur pmiũ: vt ff. de nego. gest. l. siue hẽditaria. altero, ne iniquitas i curratur: vt j. de sacrosan. eccl. l. fi.

· al. Consulibus Græcorũ

SI CONTRA ius, vel vtilitatem publicã &c.

Tractando de precibus fecit mentionem de rescriptis: ideo de his generaliter supponit.

NOn idcirco.] Casvs. Dñs me⁹ ĩpetrauit rescriptũ ꝯ vicinũ suũ impetrãdo omisit q̃dã, q̃ exprimere debeat. porrexit illud rescriptũ iudici, & petiit vt pcederet i cã: aduersarius dicit q nõ dẽt procedere: qa q̃dã dñr omissa. & sic tacita veritate impetratũ rescriptũ, q̃rit, vtrũ pcedere dẽat: Et dř q. sic, & dẽt eo gnoscere in cã. Viui.

† Hæc lex cũ 4. legibus seq. ẽ canonizata. 25. q. 2. c. præscriptione.

† Nota bene istã gl. surrepuo in iuris scripti nõ vitiat rescriptũ las. hic.

† Ista gl. est valde singularis secundũ Bald. hic, in 2. colla. ad hoc q tẽpus quod datur ad appellandum, põt augeri p statutum & consuetudinẽ. & reputauit singularẽ Feli. in c. cũm sit Romana. extra de appella.

duodecim dies poterat appellari. & dic inre, id est qualitate facti. dicebat enim se intra x. dies appellasse: cum postea appellasset, & sic ponitur ius. ff. de iureiu. l. fi. §. fin autem.
a In facti] s. narratiõe: q̃a dicebat se appellasse, cũ si eẽt verũ
b Tacendi.] quia dicebat se appellasse, & in veritate appellauerat, sed non exprimebat sup qua cã: cũ talis erat, sup qua si poterat appellari, q̃ sunt multæ: vt j. quorũ appella. nõ re. p totũ. & maxime in l. fi: Itẽ exẽplũ ẽ. ff. de euict. l. si rem. ij. §. vltim. & de adopt. l. si paterfamil. §. fi. & de in ius voc. l. sed si hac. §. patronum.
c Pro tenore.] contẽ pro rescripto.
d Debere.] quatuor modis itelligit̃ hoc. Primò, vt pronũciet se iudicẽ nõ esse ẽm P. Scdõ, q̃ sit aliàs ordinarius partium di ctus delegat⁹, ẽm H. Tertiò, q̃ cõsenserit partes I delegatũ, nõ in hoc q̃ p mẽdaciũ est ĩpetratũ. Quartò, quia delegatus non

narratione mẽdaciũ reperiat̃, siue in facti, a siue in tacẽdi b fraude, p tenore veritatis, c si depcãtis affirmatione datũ iudicẽ cognoscere dẽre d & ẽm hoc de cã cõuenit ferre sententiam. e Dat. kalend. Decemb. Sirm: j. CC. Conss.

Ubi rescriptũ dicitur falsum, recipiẽda est probatio super obiectu: aliàs punitur iudex. h. d. secundum vnum intellectum: vel non loquitur hic de falso proprie sumpto. sed de mendacio impetrantis: sic et quo iudex debet recipere probationem. h. d. secundum aliam lecturam. Bald.

III. Imp. Constãtt. A. ad Bassum. PP.

PVniri iubem⁹ decẽ librarũ auri multa iudices, f q̃ vetuerint precũ argui falsitatẽ. Dat. Kalen. Octob. Constant.

cognosceret, sed alius qui erat ordinarius partiũ. & ẽm hos modos quatuor nõ cognoscit ex vi rescripti de principali negotio: sed quia vel partes cõsenserũt, vel quia aliàs erat ordinarius: vel nullo mõ, vt in primo. Quintò ẽm Azo. ex vi rescripti sequendo veritatẽ tacitam, nõ mẽdacium expressum cognoscit de toto negocio ẽm decre. vt ex̃ de rescrip. c. sup litt.
e Sententiã.] i. ferret sñiam, sup hoc. s. vtrum fuerit impetratũ per mendaciũ, an non, ẽm Placen. sic causa dubitationis habet iurisdictionẽ. quã aliàs nõ hẽret: vt & argu. ff. de iudi. l. si quis. j. & si quis in ius voc. l. pe. & de lib. cã l. ordinata. & j. si aduer. rem iudi. l. si cum pater. Vel dic ẽm Azo. q̃ ferret sñiam sup causa principali: & illud qd̃ erat p mendaciũ dictũ, illi non proderit. Sed ẽm hoc cõtrium huic legi vĩ j. e. leg. & si leg bus. nam vĩ hic q̃ mendax precator non prorsus careat impetratis: quia saltem iudicem habet ex hoc rescripto per mendacium impetrato. sed hic loquitur de eo qui aliàs erat ordinarius partiũ. aliàs secus esset: vt ibi ẽm Ir. Sed arg. cõ. huic solutioni. ff. de offic. eius cui man. est iuris. l. & si prętor. non obstat: quia ibi tenuit delegatio: hic non. Vel intellige q̃ hic dicit, cũ partes consenserunt in delegatione iurisdictionis, sed in forma iudicandi non consenserunt. sed vn⁹ impetrauit per mendacium. Vel dic datum à lege. i. ordinarium, non a principe datum. & sic ordina literam istam, pro tenore veritatis datum iudicẽ cognoscere debere: non datũ pro deprecantis affirmatione. Item cõ j. l. proxima. sed illa in rescriptis, hæc in priuilegijs. Vel ibi ea tacuit, q̃ si dicta fuissent, nihilominus impetrasset, hic non: vt ff. de ventr. inspi. l. j. §. fi. Vel distingue. vtrum fuit per errorem falsum dictũ. Vel distingue si rescriptum fuerit impetratũ per mendaciũ, aut ad obseruantiã iuris cõis: & tunc valet, quia pro tenore veritatis cognoscendum est: vt in l. nostra. & l. & si non cognitio, aut ad priuilegium, & tunc non valet. & sic põt intelligi j. eo. l. & si legibus. & ff. de na. restit. l. j. & de adop. l. si pr. in fi. cum l. seq. & est rõ, quia priuilegia impetrant pro meritis: vt ff. de re milit. l. si oẽs. in fine. & j. de statu. & imagin. l. vlt. vnde si mentiatur, nõ est mirũ si penitus careat impetratis, vt p alle. l. & si legibus. j. eo. sed rescripta ad obseruantiã iuris cõis. vñ vt iustitia obseruet̃, pro tenore veritatis cognoscẽdũ est: vt in lege nía patet p oẽs solutiones, q̃ ex vi rescripti de principali nũquam iudicabit. Vel dic ex vi rescripti esse pro veritatis tenore iudicandum, & non pro affirmatione deprecantis: vt j. eo. l. & si legibus. ẽm Azo. & sic veritas tacita habetur pro expressa: vt ff. de serui. l. si cui.

P Vniri.] CASVS. Quoddam rescriptum fuit impetra-

Iurisdictio quãdoq; causa dubitationis alicui competit.

Iudex à lege datus dicit̃ ordinarius.

Rescriptũ per mẽdaciũ impetratũ an valeat.

A tum à principe, quo iudicem delegauit ẽm M. in cã quadã. vocatis partibus voluit procedere. arguebatur de mendacio. M. voluit illud sustinere. quærit̃ quid iuris? Dĩ q̃ iudex qui vetuit probare tale mendacium, debet puniri in x. libr. auri. Not. ex hac l. ẽm Bal. hic puniri qui licitã & debitam probationem non admittit. &c.
f Iudices.] nõ ergo timeant miseri prælati si veritatẽ sequant̃. cũ deo & papa p hoc placeant: vt & j. de app. l. fi. in fi. vt. n. q. dã in sermone tacite excipiuntur aliàs: vt ff. de seru. l. si cui, sic & hic veritas tacita pro expressa hr̃, vt secundum eam procedatur: vt j. eo. l. ij.

Veritatis sectatores Deo placent.

A. III. Licinio Cęsa. III. Cõss.

Iudex executionis habet cognitionẽ exceptionis. Bal. Vel sic. Etiam vbi executio cõmittitur, de veritate precum inquiritur: et si pronunciatur rescriptum non tenere, ordinarius causa habebit de caetero procedere in principali.

IIII. Idem A. ad Pompeianum consularem Campaniæ. *

C. Th. l. 2. 4. ad Barbarũ Pompeianum consularem Cãpaniæ.

ET si nõ cognitio, g sed executio h mãdat̃, de veritate pcũ i inquiri oportet: vt si fra⁹ k interuenerit, de omni l negotio cognoscat. Dat. III. Idus Nouemb. Aquis, Dalmatio & Zenophilo Cons.

B

Mendacium necat priuilegium. hoc dicit secundum Bald. Vel sic. Priuilegiũ vel rescriptum in re vel causa fraudulento mẽdacio impetratum, est nullum, & impetrãs punitur. Salycetus.

ET si non cognitio.] CASVS. M. impetrauit rescriptũ vt infra q̃dã mandaretur executioni. cũ aũt ad iudicẽ peruenit cũ rescripto suo, qui debebat istã facere executionẽ: dictũ fuit ab aduersario fraudem interuenis̃ se in impetratione, vt quia forte principi dixit latã fuisse sñiam, cũ nõ esset. q̃ritur, quid iuris sit? Dĩ q̃ iudex executionis debet diligenter inquirere de veritate precum istarum. & si inuenerit q̃ M. fuerit in fraude versatus, tunc de oĩ negotio cognoscat. No. ex hac l. ẽm Cy. & Rapha. Fulgo. hic esse textum valde singularẽ, q̃ si alicui cõmittitur executio alicuius sñiæ, & re vera nulla vnquã sñia fuit lata, põt iste cognoscere de causa principali. Ias. hic. No. secundò hic videri textum fortẽ in verbo, de oĩ negotio pro opposi. Azo. cõ Placen. de qua in l. præscriptione. j. e. caue tñ ẽm Ias. hic: quia tex. dicit impersonaliter, cognoscatur. vnde Placen. respondet. s. ab ordinario.
g Et si non cognitio.] causæ principalis. Vel dic. executionis.
h Sed executio.] cum hoc consistat in mixto imperio, mandari nõ potest: vt ff. de iur. om. iudi. l. iubere. & l. j. & ff. de offic. eius cui mand. est iu. l. j. Sed respon. princeps mandat, vt hic: non alius. Vel hic mandauit 1 cognitionem executionis. i. esset mandanda, vel non esset: sed ipsa missio non potest mandari. Vel hic 2 primum decretum, ibi secundũ, vt ff. de offic. eius cui man. est. iu. l. cognitio. in fi.
i Precum.] dixit reum damnatum: nõ dixit verũ, vel tacuit.
k Fraus.] puta dixit latam sententiã esse, cũ adhuc nõ esset.
l De omni.] puta de principali causa & tota. Sed à quo? Respondent. ab ipso. vt quia dixit latam sententiam, & nõ erat. & de hoc, vt extra de senten. & re iudi. c. de cętero. Item contra j. de execu. rei iu. l. si vt proponis. sed hic interuenit fraus: ibi non. vel ibi de nuncio: hic de iudice executore. Vel j hic de mendacio, ibi de facto principali cognoscat.
ADDITIO. Vide de hac materia pulchram glo. in verbo, & si sciat. in c. pastoralis. §. quia vero. extra de offi. deleg.

C

D

1 Ista est cõtra tex. Pau.
2 Ista est falsa, ẽm Pau. hic.

j Glo. ista nõ bene soluit. iõ dic meli⁹ secundũ Pau. hic.

ET si legibus consentaneum.] CASVS. M. impetrauit rescriptum, & per mendacium, neque tamen legibus cõtrarium, sed iuri consentaneum. quæritur, vtrum commodũ aliquod inde debeat habere? Dĩ q̃ non, sed carere debet cõmodo rescripti. & si nimia eius fraus inueniatur, iudex eum pro arbitrio suo punire poterit. Not. ẽm Pau. de Cast. & Ias. hic, q̃ ista lex loquitur in rescripto gratioso, i quo princeps concedit aliquam gratiam vel ẽm, vel preter ius. puta concedit feudum, vel concedit beneficium ecclesiasticum, vel cõcedit gratiam alicuius delicti. certe si supplicatio arguitur de falso, rescriptum redditur nullum: immo potest puniri de falso supplicans: quia l. præsumitur q̃ princeps concessẽrit gratiam propter supplicationem. & iste est verus intellectus huius l. sed l. præscriptione. j. eod. loquitur in rescripto ad obseruantiam iuris communis secundùm Iasonem hic.

A

a Consentaneum.]scilicet alias: vt quia non lædat alium, & prosit petenti: vt s. de pre. impe. of. l. rescripta.

b Mendax.] vt quia dixit se strenuum militem. & multos latrones apprehẽdisse, & trásfugas demõstrasse ob talia n. consueuit crimina remittere Imperator, vel aliqua priuilegia cõcedere: vt ff. de remi li. l. si oẽs. §. fi. at iste in oibus est mẽtitus.

Pars l. 5. supra de legib. & l. 7. s. de precib. I. p. offer.

c Careat.] vt & j. tit. j. l. fin. & j. si nup. ex re. pe. l. j. & s. de sena tuscõ. l. j. sed certe imo vt valere sm veritaté: vt s. eo. l. j. q est contra. sol. vt ibi.

ET[a] si legib[us] cõsentaneũ[a] sacrũ oraculũ mẽdax[b] pcator attulerit, careat[c] penit[us] impetratis: & si nimia mẽtiẽtis inueniat improbitas, etiam seueritati subiaceat iudicãtis. Dat. VII. Idus Nouemb. Theodosio XII. & Valentiniano, II A A. Conss

Rescriptũ cõtra ius constitutionis, vel cõtra publicã utilitatẽ, nõ valet. Bal. Vel sic: Rescriptũ cõtra publicã vtilitatẽ, tanquã iuri contrarium, nullius est momenti. h. d.

CASUS.

Omnes.] pe cõtigit q rescriptũ est impetratũ contra leges cões, & aliqñ contra voluntatem principis. pcipit iõ imperator, q non recipiãtur hmõi rescripta ab aliquibus iudicibus, imo q ab eis debeãt refutari: & præcipit siliter iudicibus q istas leges generales & cõmunes sequi debeãt.

No. primò ex hac l. q generalis constitutio est obseruanda potius q rescriptũ.

Not. secundo q rescripta inutilia non sunt per iudicẽ causæ admittẽda. & idẽ dic in aliis instrumẽtis inutilibus q iudex nõ debet pati q redigantur in actis, sm Baldum hic.

d Annotationẽ.] quæ fit ipso motu: vt s. de legi. l. iiij.

B

VI. Imp. Anastasius. A. Matroniano. PP.

OMnes cuiuscũq; maioris vel minoris administrationis vniuersæ nostræ reipublicæ iudices monem[us], vt nullum rescriptum, nullam pragmaticã sanctionẽ, nullã sacrã adnotationẽ,[d] quæ generali[e] iuri vel vtilitati publicæ aduersa esse videat, in disceptationẽ cuiuslibet litigij patiant pferri: sed generales sacras constitutiones modis omnibus nõ dubitent obseruandas. Dat. Kalend. Iul. Constant.*

C

TITVLVS XXIII.

Rescriptũ contra ius an valeat. Lex humana legẽ dei distinguere potest. 1. Pet. 2.

e Generali iuri.] vt s. de preci. impe. offe. l. rescripta. & l. nec damnosa. & de sacrosanct. eccle. l. iubemus nullã. & ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. si quis à principe. & j. de transac. l. causas. & j. de operi. publi. l. v. & s. de leg. & constitut. l. iij. & j. de vec. l. omniũ. Et distingue: quia si rescriptũ est contra ius dei vel euangeliorum, non valet: vt ff. de arb. l. nam magistratus. Distinguere tñ põt lex humana legẽ dei: vt illud, In ore duorum &c. nã distinguit testiũ ab aliis: & est rõ: vt j. de fideicõ. l. fi. cũ & Apostolus dicat: Estote sub diti principi tãquã pcellenti, & ducibus ab eo missis. Si vero contra ius humanũ: si contra 1° nãle vel gẽtiũ, nõ valet: vt si petã q res alterius mihi det. nã dñia rerũ sunt de iure gẽtiũ: vt ff. de iust. & iur. l. ex hoc. & tũc nõ valet, cũ sint immutabilia: vt Instit. de iur. na. §. pe. Fallit tñ in casibus: vt j. de vẽd. re. fis. l. j. li. x. & j. de quadri. pscrip. l. fi. & fallit rõne delictorũ, vt p no tũ in. de bon. dam. Itẽ rõne publicæ vtilitatis: vt ff de reli. l. si qs sepulcrũ. circa prin. Si aũt est contra ius ciuile, vt circa actiones, q sunt de iure ciuili: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. oium. si qdẽ vt prorsus tollant, non valet: si vt differantur, valet: vt s. de preci. impe. offe. l. quoties. Quid aũt si dixerit imperator, nõ obstãte tali lege? Rñdet, valet: vt ff. de leg. iij. l. si quis i princip. & in Auth. de testa. imperfect. §. pe. col. viij. Alij hoc nõ exigunt, sed distinguunt, an ex certa sciẽtia cõcedat, vel nõ: arg. ff. si qs cau. l. sed & si qs. §. fi. Si aũt ẽ contra publicã vtilitatẽ, valet tũc demũ si secũda iussio intercedat: nõ aliter: vt hic: & in Auth. de mand. princ. §. deinde cõpetẽs. col. iij. & in Authẽ. vt nulli iudi. §. & hoc vero iubemus. coll. ix. si vero p mẽdaciũ, valet. sed sm veritatẽ iudex dat[us] dẽt procedere: vt s. e. l. ij. sed Pe. dixit etiam tunc valere si modicam contineat læsionem. & hoc not. ff. de constitu. princip. l. j. in fin.

DE DIVERSIS RESCRIPTIS, & pragmaticis sanctionibus.[f]

Dixit s. de rescrip. cõtra ius elicitis: nũc generaliter de oibus pragmaticis facit. Vel sic: Dictũ est s. de rescrip. quæ sunt cõtra ius: nũc audiamus de diuersis ab his i. contrarijs i. de his quæ sunt secundum ius. Vel sic: Supra tractauit de rescriptis i spẽcie. nũc venit in genere primò dicit de diuersis, i. de varijs rescriptis, sicut & illa rubrica intelligitur de diuersis & tẽporalibus præscriptionibus. in ff. Acc.

f Pragmaticæ sanctiones priuilegia sunt, non quæ priuatis hoibus, sed quæ vel corpori alicui[us] vniuersitatis, vel ei qui officio bene funct[us] est, conferuntur, dictæ quasi negociales sanctiones. Lauc. Ferr. Mõtanus. in §. sed & qd princ. Instit. de iur. natu. gent. & ciuil.

DE DIVERSIS RESCRIPTIS, & pragmaticis sanctionib[us].

Rescriptũ cõiter impetratũ præsumitur vtriq; concessum. Bal. Vel sic, Præiudicij paritas, & rationis identitas facit q in respõsione intelligatur repetita persona, quæ i interrogatione præcessit. h. d. secũdũ Bar. vel sic: Rescriptũ in causa communi vni de supplicantibus directum, ad vtrumque porrigit suum effectum. Salyce.

I. Imp. Alexander. A. Supero.

SI[f] libellum[f] de cõmuni causa tu, fraterve tuus, dedisti: quãuis rescriptũ ad vnius personam directum sit, vtrique tamen prospectum[g] est. Dat. Id. Iul. Alexãdro. A. II. & Marcello Conss.

Rescriptũ est perpetuũ, non aũt est annale, nisi aliud tempus definiatur in rescripto. & est not. tex. Bal. Vel sic: Rescripta de iustitia sunt perpetua, nisi in eis apponatur certum tempus. h. d. Pau. de Cast.

II. Imp. Claudius. A. Epagatho.

C

FAlsò[h] asseueratur, auctoritatem rescriptorũ de uoluto spacio anni obtinere firmitatẽ suã nõ oportere: cũ ea quæ ad ius[i] rescribuntur, perennia[k] esse debeant, si modò tempus in[*] quo allegari vel audiri debent, nõ sit

SI libellũ.] CASUS. M. vnã cũ fratre suo accessit ad imperatorẽ: & de quadã sua cõmuni causa, quã cum Titio habebãt, obtulerũt libellum imperatori: & cum imperator deberet rescribere, non fecit in rescripto mentionẽ nisi solum de M. voluit frater M. agere, obiiciebatur ei q nõ possit, quia rescriptum nõ fecit de eo mentionem. quærit, quid iuris sit? Dicit q bene potest agere, eo maxime q libellũ simul obtulerũt, & eo q causa erat cõmunis. Viuia. No. ex hoc text. sm Ias. hic regulam, q rescriptũ ambiguum debet intelligi sm supplicationem, facit l. si defensor. §. qui interrogatus. ff. de interro. actio.

l. j. j. si vn[us] ex pluribus appel.

* Cõcor. c. venerabilis. de iudi. in gl. & gl. i. in c. si aũt. ẽ. ex de rescrip. inter quod.

f Si libellũ.] in quo cõtinet q princeps deleget iudicẽ in causa quã vult intentare cõtra quendam pro impetrãdo iudice.

g Prospectum est.] quia quæ in prælationibus dñr &c. vt est ff. de verbo. obl. l. Titia. §. idẽ rñdit. Itẽ not. q beneficium ratione consortis ad aliũ porrigitur: vt hic, & ff. quemadmodũ serui. adm. l. si cõem. i prin. & ff. si ser. vin. l. loci. §. si fundus. & facit i auth. vt li. ma. & aui. §. ad hoc. in fi. §. & j. si vn[us] ex plurib[us] appella. l. j. & ij. & j. ad exhib. l. si res. Sed arg. contra ff. de mino. l. q si minor. §. si seruus. & ff. de condic. fur. l. vj.

D

FAlso.] CASUS. M. impetrauit rescriptum quo vsus non est intra annum. post annum vult vti: consuluit sapiẽtẽ suum, qui respondit ei q rescriptum non valuit ex quo annus lapsus est post impetrationem adiuit imperatorem volens aliud rescriptum impetrare super eadem causa. dicit ei imperator, nonne aliud rescriptum habuisti? respond. imperatori, domine sic, sed sapiens meus dicit post annum nõ valere ex quo vsus non sum, vade ad dominum, & vtere rescripto tuo: quia falso persuasum est tibi: immo scias q huiusmodi rescripta perpetua sunt. Viuianus.

h Falsò.] aduerbium.

i Ad ius.] id est ad causam.

k Perẽnia.] i. sine fine. sic ponitur. ff. de fin. l. j. §. ij. & argu. j. de pœ. l. seruus. Vel verius si ad agendum tunc vsq; ad xxx. ann. vt j. de pscript. xxx. ann. l. sicut. si ad excipiendum, tunc perpetuo: vt ff. de dol. excep. l. pure. §. fi. secus autem si ad faciendum: vt ff. de nundinis. l. j. quæ est contra. & est ratio, q priuilegium nundinarum decẽnio perit, vt ibi: quia in præiudicium vniuersorũ impretatur: sed alia in præiudiciũ singularis personæ. Quid aũt si cõcessit princeps alicui facere mo

lendinum

lendinum in flumine publico? nonne hæc concessio erit perpetua. Certe sic per hanc l. cũ indistincte loquatur. non ob. l. de nundinis. quia in speciali casu loquitur: nec debet trahi ad consequentiam: vt ff. de legi. & senatusc. l. quod vero.

a Comprehensum.] vt & arg. ff. de euic. l. si rem. j. §. fi.

S Ancim⁹.] CASVS. Qui vult ꝓbare aliquid p rescriptũ, non dẽt exẽplũ ꝓbare ex publico, sed ipsum originale. idem est si hoc exẽplificauit ad perẽnẽ rei memoriã. & hoc põt lex dicere. sic ergo Auth. & originalia rescripta sunt iudici pñtanda, non autem exempla. Vi.

b Non exẽpla] Arg. q originalia ẽ ꝓbandũ: vt & j. de edi. l. ꝓcu. & ff. d fi. tu. l. 1j.

c Insinuentur] i. in iudiciũ ostẽdant̃ ad aliq̃ ꝓbationẽ faciẽdã. Vel insinuent̃. i. publicent̃ ad æternã rei memoriã ad fidẽ habendã. de publicatione loq̃. j. d test. l. publicati. & l. sulta.

d Si qua bñficia personalia.] Quid si nõ psonalia? certe idẽ: qa quare aliud ei se debeat, nõ video. ff. ad le. Aql. l. illud.

e Careãt.] §. de no. C. fa. § pe. Sol. vt ibi.

S Acrilegij.] CASVS. Imperator ꝯcessit immunitatem Domino M. vl' aliqd aliud priuilegiũ dẽ a qbusdã q dñs M. nõ erat dignus talẽ habere immunitatẽ vl' dignitatẽ. dr q qui tale aliqd dicit, incidit i crimẽ sacrilegij. nã instar sacrilegij ẽ reputare aliquem indignũ quẽ ipator ap.probauit. Nota j. ex hoc tex. ibi, diuinis, q rescriptũ impatoris dr̃ res diuina: qa ẽ Deus in terris: vt no. f. l. Iubemus. §. de sacrosa. eccl. Not. ij. in verbo, dignitatibus, q impe rator põt conferre dignitates alicui non habenti, & nobilitare quemcunq; vult, secundum Bal. & Pau. de Cast. hic.

f Sacrilegij.] dic casum vt ff. de re iudi. l. quidam cõsulebat. & facit j. de cri. sac. l. ij. & §. de sacrosanct. eccle. l. placet. & de prec. impe. offe. l. vniuersis.

S Acri.] CASVS. In rescriptis emanantibus ab impatore fieb.t subscriptio imperatoris. vt §. eod. l. sancimus. crederet qs q illa subscriptio posset fieri de quolibet liquore vel quolibet encausto, nõ ẽ ita (dicit impator) sed debet scribi d quodã encausto, qd dẽt fieri de duob⁹ piscibus, de murice & conchylio: q debẽt ꝯburi, & ex illo puluere fiet encaustũ imperiale. & nisi de tali encausto fuerit fcã subscriptio, nõ valet rescriptũ. Diceret aliqs Romanus: Volo tali encausto scribere cõnes meas & facere, dicit ipator, q nõ licet alicui hõie ni

Hæc lex ẽ canonizata. 25. q. 1. c. sacimus.

ad Bas. sum PP. C. T. l. a. j.

l. 1. j. de crimine sacrileg.

Dat. V. Cal. Apr. Theodo. A. VIII. Cons.

vel. scriptione, in oĩbus in vno erat aptatum, subscriptione.

cõprehensum.[a] Dat. VII. Kal. Nouemb. Antiochiano & Orphito Conss.

III. Imp. Diocle. & Maximia. A. Crispino præsidi prouinc. Phœniciæ.[t]

S Ancim⁹, vt Authentica ipsa atque originalia rescripta, & nr̃a ẽt manu subscripta, nõ exẽpla[b] eorũ insinuẽtur.[c] Da. Pri. Kal. April. Annibaliano & Asclepiodoto Cõs.

Concordat 25. q. 2. c. si qua. vbi est hæc lex canonizata. Bald. & Salyc.

IIII. Imp. Constan. A. ad Lysitanos.

S I qua beneficia psonalia[d] sine die & consule fuerint dephẽsa, auctoritate careãt.[e] Da. V. Kal. Au. Sabariæ. Probiano & Iul. VV. CC. Conss.

V. Imp. Valentin. Theodo. & Arca. AAA. ad Nicentium. PF. annonæ.

S Acrilegij[f] instar ẽ, super qbuscũq; administrõnibus vel dignitatibus ꝓmulgãdis diuinis obuiare bñficijs. Dat. Kal. Feb. Mediolani, Arcadio. A. & Bautone Conss.

Rescripta debẽt esse scripta cum encausto cocti muricis, & in chartis siue membranis: alias non valent. Et nemo priuatus tale encaustum habere potest sub pœna capitis, & bonorum amissione. Salyc. sed hodie non seruatur, vt in gloss.

VI. Imp. Leo. A. Hilariano magistro officiorum & patricio.

S Acri affatus,[g] quoscũque nr̃æ mãsuetudinis in quacunq; pte paginarũ scripserit auctoritas, nõ alio vultu[h] penit⁹ aut colore, nisi purpurea tñmõ inscriptione[i] lustrentur: i. vt cocti muricis, & triti ꝯchylij ardore signentur.[k] Eaq; tñmodo fas sit proferri

A ipsi soli: & si aliqs hoc tẽtauerit, pœna capitali puniet̃. Vi.

g Sacri affatus.] i. nr̃a rescripta. Et no. qd̃ referri hac lege sine quibus non valet rescriptum: quæ tñ hodie non seruant̃.

h Vultu.] idest aspectu.

i Lustrentur.] i. scribant̃ ex toto, vl' veri⁹ lustrentur. i. illuminent̃ vel cinnabriẽ.

k Signent̃.] i. illuminent̃ affatus. Est autẽ mur ex piscis, q dbet coq; & ꝯchyliũ ẽ aĩal sine capite, quod dẽt cõburi, & postea vtrũque teri, vt ex eo fiãt signa i rescriptis. Ac.

l In chartis.] de bombyce. Acc.

m Mẽbranis.] d ouib. & dñr mẽbranæ, qa de membris aĩalium eripiuntur.

n Impr.] i. scripserit.

B vel dici rescripta ĩ qbuscũq; iudicijs, q̃ in chartis[l] siue mẽbranis[m] subnotatio nr̃æ subscriptionis impresserit.[n] Hãc aũt sacri encausti ꝓfectionem nulli sit licitũ aut ꝯcessum habere, aut q̃rere, aut à q̃cunque sperare: eo videlicet q hoc aggressus fuerit tyrannico spũ, post ꝓscriptionem bonorum oium capitali ñ immeritò pœna plectẽdo. Da. VI. Kal. Apr. Iordane & Seuero Conss.

Non valent rescripta principis nisi apponatur clausula si preces veritate nitantur, & puniuntur, qui rescripta dictant vel scribunt hac clausula non apposita. In secunda parte dicit quid sit pragmatica sanctio.

VII. Imp. Zeno. A. Sebastiano præfecto prætorio.

V Niuersa[o] rescripta siue in psonam[o] pcantium, siue ad quẽlibet iudicẽ manauerint, q̃ vel adnotatio,[p] vel quæuis pragmatica[q] sanctio noĩent̃:[r] sub ea ꝯdõne ꝓferri pcipimus, si preces veritate

C nitantur. Nec aliquẽ fructũ pcator oraculi pcipiat impetrati, licẽt in iudicio asserat veritatẽ, nisi qõ[s] fidei precum imperiali beneficio monstretur inserta. Nã & vir magnificus q̃stor[t] & viri spectabiles magistri scriniorum q sine pręfata adiectione qualecunq; diuinũ rñsum dictauerint, & iudices q susceperint, rephensionẽ subibũt. Et q illicite dicta scribere ausi fuerint cuiuscunq; scrinij memoriales seu

D

o Niuersa.] CAS. Hac lege tractat̃ sub qua forma dẽant spectari rescripta: & dicit q ipator dẽt scire fidẽ pcũ, vtrũ v'ita tẽ ꝯtineãt, vl' si, & tũc dẽt rescriptũ cõcedi: neq; valet rescriptũ nisi illa clausula. f. si pces veritate nitant̃, fuerit inserta. & si q̃stor manũ apponat rescripto, dẽt diligenter ĩspicere si inuenerit ibi illã clausulã: q̃ si nõ inuenerit, debet tũc subtrahere rescriptũ quasi nullũ. q si iudices susceperit, rephensionẽ subibũt. & hoc faciũt curiales. Itẽ i curia dñi Imparotis erãt scriniarij & notarij: dicit illis Impator, q ñ dẽt aliqs illorũ illicite aliq̃ rescripta dictare vl' scribere, nec recipiant̃ hmõi rescripta, & si ꝯ fecerit, puniẽt̃. Dicit i fine, q nõ vult facere pragmaticã aliq̃ sanctiõẽ ad postulationẽ alicuius priuati, nisi fuerit ad postulationẽ alicui⁹ ciuitatis, vt i fiñ dicit. Cætera oĩa plana sũt vsq; ad titulũ d edẽdo. vid p te. Vi.

o In personam] vbi imperator alloquitur ipsos precantes.

p Adnotatio.] quæ fit spontaneo motu.

q Pragmatica] i. causa ventilata in auditorio.

r Quæstio fidei] i. inquisitio. i. supior adiectio, si pces veritate nitant̃. sed fm can. valet rescriptũ ẽt si hæc verba nõ apponant̃: qa tacite itelligunt̃: vt ex de rescrip. ca. ij. & ad hoc §. ti. j. l. & si nõ cognitio. Sed Pet. dixit ẽt fm l. si nõ inserant̃, valere rescriptũ. quod est ꝯ legẽ hanc. Itẽ dixit, q si ẽ inserta hæc clausula, pñmit̃ ꝓ impetrante q verũ dixerit: si aũt nõ expssrit, tunc ꝯ eum pñmitur. quæ distinctio nõ ꝓbatur lege.

s Quæstor] i. cancellarius hodie. Et no. q in fine rescripti debet esse subscriptio quæstoris, qua contineatur inter quos, & ad quẽ fuerit iudicẽ, & per quam personam fuerit directa: vt in Auth. vt diuinæ iussi. subscrip. hab. glor. quæst. col. viij.

Mẽbranæ vnde dicantur.

Hæc lex ẽ canonizata. 25. q. 2. c. vniuersa.

al. nominantur.

Adnotatio. Pragmatica.

Quæstor est cãcellarius.

Sanctiones,

a Sanctiones.] i. rescripta, quę dant' con silio procerum. Acc.
b Schola.] i. vniuersitas hominum.
c Vt in his ēt verita tis.] i. si preces veritate nitantur. debet enim hoc apponi ſm l. licèt Petrus dixerit contra: sed nō bene.

DE STATVIS ET imaginibus.

Quia per rescripta cō cedebātur fieri imagines in ſuā vel alienā honorē, iō de his ponit. Et est differentia inter statuā et imaginē: q̄a in statua nihil est quod hoīs effigiē nō designet, sed in imagine sic: & est pictura. Vel sic: Dixit de principe, nunc de statuis & imaginibus quæ ad eius reuerentiam pertinent.

Statua & imago differunt.

Hāc Authenticā in vno tātùm exēplari reperi, Cōuus.

d [S]I qs. Accepisse.] idest permisisse.
e Aeneas.] i. de ære.
f Extra.] idest sine.
g Imperiale.] i. sine licentia pricipis. Acc.
h Polluit.] idest vitu perauit.
i Titulis.] videtur.n. illicite extorsisse. i. ac cepisse dignitatē, quā modo perdit.
k Subiturum.] nam erit infamis.
l Nec eos.] puta officiales.
m Ignauiæ.] i. per ignorātiā & socordiā.
n [S]I qn. Adorationis.] quia nō debēt adorari ibi domi nus imperator.
o Probet.] s. iudex.
p Præsentiam.] i. pp suam præsentiam.
q [I]N nr̄æ. Iniuriā.] i. si esset iniuria si hoc fieret.
r Propulsari.] i. pcul abijci & remoueri. & facit. ī. l. prox.
s [E]T virtutū.] No. sic ff. de iust. & iur. l. j. in pri. & ī. de nup. l. si libertam. & ī. de epis. & cler. l. qm̄ venerabilis. Acc.

† Not. ex hoc textu in Pa. de Ca. hic, q̄ adulari ē species ꝓditionis.

t Oportet] vt si aliqs vellet facere statuā, non debet facere collectam inter amicos ad faciēdā statuam.
u Postulata.] à principe vt mandet iudici terræ q̄ pmittat eam fieri.

C. Th. 15. 4. 1.

DE HIS QVI AD statuas confugiunt.

pragmaticarij vl' adiutores ꝑ Dicerij, amissiōe cīguli feriāt. Pragmaticas ꝑterea sāctiōes [a] nō ad singulorū ꝑces sup priuatis negotijs ꝓferri, sed si qn̄ corpus aut schola, [b] vel offm̄, vel curia, vel ciuitas, vel ꝓuincia, vl' q̄dā vniuersitas hoīum ob cām publicā fuderit ꝑces, manare decernim⁹: vt in his etiā veritatis [c] qō referuet. Dat. X. Kal. Ian. Constā. post consulatū Basilisci II. & Armatij.

IN AVTH. vt diuinæ iussiones subscriptionem habeant gloriosiss. quęstoris. coll. VIII.

GLoriosissimi [*] quoq; q̄storis subscriptio est necessaria, in qua cōtineatur, & inter quos, & ad quē iudicē, & ꝑ quē sacrū dirigatur oraculū. alioquin à nullo iudice suscipiatur: & q ꝯ fecerit, xx. lib. auri plectatur, & eius offm̄ simili pœna percellatur.

TITVLVS XXIIII.

DE STATVIS ET IMAginibus.

Iudices non debent permittere erigi aliquas statuas sine principis licentia sub pœna hic statuta. Salyc.

I. Imp. Arcad. & Hon. AA. Theodoro præfecto prætorio.

[S]I qs iudicū accepisse [d] ęneas, [e] vel argē teas, vel marmoreas statuas extra [f] ĩpiale [g] bn̄ficiū in administratione positus detegeť: emolumēta quæ accepit in ea positus dignitate q̄ polluit [h] cū extortis titulis [i] vel ꝓsumptis in quadruplū fisco nr̄o inferat: simulq; noueritexistimationis suę pœnam se subiturū. [k] ¶ Nec eos [l] sanè à periculo pudoris haberi volumus imunes, q adulādi stu dio, aut metu incōstātis ignauiæ [m] transire quæ sunt interdicta, tētauerint. Dat. XII. Kal. Ianua. Mediolani, Honor. A. IIII. & Eutychiano Conss.

II. Imp. Theo. A. & Valentin. Cæs. Aetio præfecto prætorio.

[S]I qn̄ nr̄ę statuæ vel imagines eriguntur, siue diebus (vt assolet) festis, siue cōibus: A adsit iudex sine adorationis [n] ambitioso fastidio, vt ornamētū diei & loco & nostræ recordationi sui probet [o] accessisse præsentiam [p] Da. III. No. Maij, The. A. XI. & Val. Cæs. Cons.

III. Idem A. & C. Florentio præfecto prætorio.

IN nostræ serenitatis imaginib⁹ ac statuis erigēdis priuatæ collationis [t] iniuriā [q] ꝓpulsari [r] pręcipimus, ne q̄d in eis suū collator agnoscat. Da. III. Non. Apri. Theodosio. A. XVII. & Festo Conss.

IIII. Iidem A. & C. ad Nomum comitem & magistrum officiorum.

ET virtutum [s] ꝑmia tribui merentibus ꝯuenit, & aliorū honores alijs dānorū occasionē fieri n̄ oportet. [t] Idcirco quotiēs vel iudicibus nr̄is, vel cuilibet alij statua fuerit à quocūq; collegio seu offō, vel in hac sacratissima ciuitate vl' ĩ ꝓuincijs postulata, [u] nequaquā ex descriptione sumptus colligi patimur: sed eius, cui⁹ C ad honorē petitur, expensis ꝓprijs [t] statuam collocari pręcipimus. Da. V. Kal. Apri. Theo. A. XVIII. & Albino Conss.

TITVLVS XXV.

DE HIS QVI AD STAtuas confugiunt.

Qui confugerunt ad statuas principis, ab omni violentia debent esse tuti: si tamen sine iusta causa ibi confugerint, veniunt puniendi. Salyc.

I. Imp. Valen. Theo. & Arcad. AAA. Cynegio præfecto prætorio.

[Q]Vi ad statuas, vel euitādi met⁹, vel creādæ inuidiæ [x] causa confugerint: si certas habuerint cās qb⁹ cōfugere ad imperatoria simulachra debuerint, iure D ac legibus vindicentur. [y] Sin verò probati fuerit artibus [z] suis inuidiam inimicis creare voluisse: vltrix in eos sn̄ia [a] proferatur. Dat. pri. Non. Iul. Constantinop. Honorio N. P. & Euodio Cons.

TITVLVS XXVI.

DE OFFICIO PRÆFECTI PRÆTORIORVM Orientis & Illyrici.

I. Imp. Alexander A. Theodoro. [*]

[L]Ibellus [b] præfecto prætorio datus, pro litis contestatione haberi non potest. [c] Dat. Prid. Kalen. Octobr. Agricola & Clementino Conss.

Nota q̄ præfectus prætorio potest facere legem generalem: & in hoc dicit glos. quod æquiparatur principi. Salyc.

Qui ad statuas (de quibus dictū est) quidā confugiebant hoīes, iō ponit de confugientibus ad statuas. Azo.

x [Q]Vi ad statuas. Inuidię.] i. blasphemiæ. aliàs blasphemi creādi. dicebat.n. se fugisse ad statuas, quia Titius volebat eum interficere, cū nō esset verū. & hoc faciebat cā infamandi Titiū.
y Vindicentur] nam punient' illi q volebant istū iniuriari, si ad aliquem actū pro cessissent. nā aliàs so la cogitatione nō puniren', nisi in cau⁹. vt ff. de pœn. l. cogitationis. & de hoc plene habes notatum. ī. de epis. & cler. l. si qs non dicā rapere. & ī. de his qui ad eccles. confug. l. præsenti. circa prin.
z Artibus] i. maleficijs.
a Sente[n]tia.] n̄ā vinculis publicis mancipaṫ. vt ff. de pœ. l. capitaliū. §. ad statuas. & facit Inst. de his q sūt sui vl' alie. iu. §. fi.

DE OFFICIO PRÆfecti prætorū. &c.

Dictum est ī. de principe, qui caput est eiusmagistratus. nūc audiamus de alijs magistratibus, qui sunt principis sīquā capitis mēbra: vt j. ad le. Iul. maie. l. quisquis ibi. Nā & ipsi sūt pars corporis nostri. Az.

b [L]Ibellus.] supplicatorius.
c Non pōt.] licèt fuerit.

† aliàs collectionis.

† Gl. vlt. in fi. in c. nidam⁹. inducit hanc. l. ac. q. si eps ac cedit ad ecclesias. ibi subiectas pro suis proprijs necessitatibus, nō debet ꝓcurari ab ecclesijs. l. vnica. ti. tu. 44. li. 9. C. T.

* Theodoro.

Idem.

rit rescriptū ad eum libellū,& sic nō pari ficāt̄ i hoc pricipi: vt ar.§.qñ li.princ. da. l.j.& ij. secus i casu: vt j̄.l.prox.

a Ormā.]aliàs formam., & aliàs normā. Et no.p̄fectū facere legē, sicut princeps: sic nec ab eius sntia appellat̄: vt j̄. de sen. præfe. præto.l.j.

b I quos iudices. His].s.iudicib⁹.

c Remotis.]sic eps degradatur si est inutilis.& ad hoc.§. de hæret.&ma.l.qcunque. & j̄.de ser. fugi.l.mācipia. & ff. de suspec. tut.l.hæc.n.§.fi. & ff. de cust. reo.l.carceri.

d Subactis] aliàs subiectis.

e E ordinario iudice]di liquēte.

f Ab eo].s.ordiario.

Vide in hac l. Alcia.lib Paradoxorū 2. cap. 9.

1 In nouell.40. mētio sit formæ à Niceta data.

Cōcor. gl.j. ante fi.in c.dilecti filij. de renū. & facit c. Sstimasti, de appel. ɔcor. etiā c.cum ad monasteriū, iunc. glo. super verbo, negligēs. ex de statu mo. vbi abbas si sic negligēs, remoueri debet à dignitate.

g Vas gr̄as.] No.qdam bona verba circa princ.& nō leguntur istæ duæ leges.

h Vltimū.] No.hic q̄ vocat se impator vltimū seruū minimū: sic papa dicit i rescriptis, Seru⁹ suorū dei.

i Exoramus].s.deū.

k Reipublicæ.].i.qñ nos scribim⁹ et p̄fectis,ēt huic vidamur scribere inter alios.

l Quam].s.sedem.

m Ab ea].s.sede.

Sciētiā in oibus manifest.

II. Idem A.Restituto.

Formā [a] à p̄fecto p̄to. data,etsi gñalis sit, minime legibus vel ɔstōnib. ɔ̄ria: si nihil postea ex auctoritate mea innouatū est,seruari equū est. Data.Idib. August. Seuero & Quintiano Cons.

Nota q̄ propter valetudinem, vel negligentiam, furtum, vel barattariam, iudices possunt remoueri ab officio. Saly.

III. Imp.Valentin. Theod.& Arcad. A A A.Tatiano præfe.prætorio.

Si quos [b] iudices vel p̄p aduersam & longinquā corporis valetudinem, vel p̄p negligentiam, [1] aut furtū, vel simile aliqđ vitium sublimitas tua inutiles esse repererit: his ab administrōne remotis, [c] & vice eorū alijs subrogatis, furibusq; pęnis ltimis subactis, [d] ad nr̄e māsuetudinis sniam nō crimina,sed vindicta referat̄. Da.V.Id.Decem.Cap.Arcad.& Bautone Cons.

IIII. [illegible] comiti & magistro [illegible].

De ordinario iudice [e] sp̄ilustris ē cognitio p̄fecturæ: licèt militari viro ab eo [f] facta fuerit iniuria. Dat. prid. Kal.Ian.Constantinop.Theo. A.III. & Habondātio Conss.

V. Imp.Arcad.Hon. & Theo.A A A. Anthemio præfecto præto.

Si quis post hac velut indebitis oneribus grauati, ad preces crediderint conuolandū,siue de nauicularijs rōnibus siue trāsuectionibus: rescripta q̄ de oibus his atq; hmōi ordinationibus emitti cōtigeri, ad sedem sublimitatis tuę rescribantur. Da.Idib. Decemb. Stilichone. II.& Anthemio Cons.

TITVLVS XXVII.

Constitutio Græca hic deesse notatur.

DE OFFICIO PRÆFECTI PRÆTORIO Africæ, & de omni eiusdem diœceseos statu.

I. In nomine d[illegible] nostri Iesu Christi, Imperator Cæsar Flauius Iustinianus, Alamannicus, Gotthicus, Germanicus, Francicus, [illegible]nicus, Alanicus, Vvandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator, semper Augustus, Archelao p̄fecto prætorio Africæ.

Qvas gratias, [g] aut quas laudes dn̄o deo nr̄o Iesu Christo exhibere debeamus, nec mens nr̄a pōt ɔcipere, nec lingua ꝓferre. Multas qdē & antea à deo meruim⁹ largitates, & inumerabilia circa nos eiusdē bñficia ɔfitemur, ꝓ qb. nihil dignū nos egisse cognoscim⁹: p̄ oib⁹ tñ hoc, qđ nūc oipotēs deus

A ꝑ nos ꝓ sua laude & ꝓ suo noie demonstrare dignat⁹ ē,excedit oīa mirabilia opa, q̄ i sęculo cōtigerūt: vt Africa ꝑ nos tā breui tpe reciperet libertatē,antea* 95. annos à Vvādalis captiuata: q̄ aiarū fuerāt simul hostes & corporū.nā aias q̄dē diuersa tormēta atq; supplicia nō ferentes, rebaptizādo ad suā ꝑfidiam trāsferebant: corpora vero liberis natalib⁹ clara, iugo barbarico durissime subiugabāt.Ipsas quoq; dei sacrosanctas ecclesias suis ꝑfidijs maculabant: aliq̄s vero ex eis stabula fecerūt. Vidimus venerabiles viros, q ab scissis radicit⁹ linguis pęnas suas miserabiliter loquebātur.* Alij vero post diuersa tormenta ꝑ

B diuersas dispersi ꝓuicias, vitā i exilio peregerūt. Quo ergo sermone,aut qbus opibus dignas deo grās agere valeam⁹ q̄ ꝑ me vltimū [h] seruū suū,ecclīæ suæ iniurias vindicare dignatus ē,& tantarū ꝓuinciarū pplos à iugo seruitutis eripere?quod bñficiū dei antecessores nr̄i nō meruerūt:q̄b. nō solū Africā liberare nō licuit,sed & ipsam Romā viderūt ab eisdē Vvandalis captā,& oīa iperialia ornamēta i Africā exinde trāslata. Nūc verò de⁹. ꝑ suā misericordiā nō solū Africā & oēs ei⁹ prouincias nobis tradidit,sed & ipsa ipialia ornamēta,q̄ capta Roma fuerāt ablata, nobis restituit. Ergo post tāta bñficia,q̄ nobis diuinitas ɔtulit, hoc de dñi dei nr̄i misericordia postulamus, vt ꝓuin-

C cias q̄s nobis restituere dignat⁹ ē, firmas & illæsas custodiat: & faciat nos eas s̄m voluntatē suā ac placitū gubernare, vt* vniuersa Africa sētiat oīpotētis dei misericordiā,& cognoscāt ei⁹ hitatores à q̄ durissima captiuitate & iugo barbarico liberati, i quāta libertate sub felicissimo nr̄o ipio degere meruerūt. Hoc ēt dep̄cātes exoram⁹ [i] sanctę & gloriosę sp̄ virginis & dei genitricis Marię p̄cib. vt q̄cq̄d minus ē reipublicę nr̄æ ꝑ nos, vltimos seruos suos restituat in suo noie deus & dignos nos faciat seruitiū ei⁹ adiplere.Deo itaq; auxiliāte ꝓ felicitate reip.[k] nr̄æ ꝑ hāc diuinā legē sancimus, vt oīs Africa quā nobis de⁹ p̄stitit, ꝑ ipsius misericordiā optimū suscipiat ordinē, & ꝓpriā hēat p̄fecturā: vt sicut Oriēs atq; Illyricum,

D ita & Africa, p̄toriana maxima ptāte sp̄alr̄ à nr̄a clemētia decoret̄. cuius sedē iubem⁹ esse Carthaginē: & in p̄fatione publicarū chartarū pręfecturis alijs ei⁹ nomē adiungi: q̄[l] nūc tuā excellētiā gubernare decernimus: & ab ea[m] auxiliāte deo septē ꝓuinciæ cū suis iudicib. disponant̄, quarū Tigi, & q̄ ꝓcōsularis antea vocabat̄,Carthago, & Byzāciū, ac Tripolis rectores hēant ɔsulares: reliq̄ vero.i.Numidia,& Mauritania, & Sardinia à p̄sidibus cū dei auxilio gubernent̄. Et i offō q̄dē tuæ magnitudinis, necnō ꝓ tpe viri magnifici p̄fecti p̄to. Africa, 396. viros ꝑ diuersa scrinia & officia militare decernimus. In officijs vero con sulariu

* al. cētū & qnquaginta. al. centū & qnquaginta. a'. ante 155. annos.

* Huius miraculo si martyrij testis est Nicephorus li. 17. c. 11. ecclasti. cæ histo. vbi hanc constitutionē allegat, & specialia exēpla huius miraculi lat⁹ enumerat ex Procopio. &.

* Zeigi, vł Zeugi in oil[illegible] manuscriptis. Zeugis aūt erat olim prima ꝓuincia Africę, in [illegible] & Chartago, vt ait Isidorus li. 14 c. 5. & veteres notitię ꝓuinciarū[illegible] qbus hæc ꝓuincia simpliciter appellatur ꝓcōsularis, nullo alio noie designato.

Vnde apparet verum esse quod sub dit Iustinia. & simul apparet pauciss. & post verbū Tigi, perperā hic addit̄, cum ēt desit i oibus manuscriptis,Con.

a Annexa] vt §. e. §. hoc ét. simile verbū. §. l. prox. § ad hociu bemus. Accur.

sulariū ac p̃sidū 50. hoīes per singula officia esse sancimus. Quę vero emolumēta siue magnificētia tua, siue ꝯsulares, & p̃sides, & qđ vnusq́sq; ex offō eorum de publico ꝯsequi dēat, notitia subter ānexa [a] đclarat. Optamus ergo vt oēs iudices nr̃i ſm voluntatē & timorē dei & nr̃am electionē † atq; ordinationē sic suas administrōnes gubernare studeāt, vt nullᵒ eorū aut cupiditati sit deditᵒ, aut violētias aliq̃s vł ipse īferat, vel iudicib. aut officijs eorū, aut q̃buscūq; alijs collatorib. inferre permittat. Licet. n. p̄ oēs ꝓuīcias nr̃as (deo iuuāte) festinemᵒ vt illæsos habeant collatores: maxime tñ tributarijs diœceseos Africanæ ꝯsulimᵒ, q̃ pᵒ tantorū tēporū captiuitatē meruerūt (deo iuuāte) p̄ nos lumē libertatis aspicere. Ergo iubemus oēs uiolētias & oēm auaritiā cessare, & iustitiā atq; veritatē circa oēs nr̃os tributarios reseruari. Sic. n. & deus placaꝰ: & ipsi pñt celerius sicut collatores alij nostræ reipublicæ releuari atque florere.

† Cōcor. ca. cū oli. iuncta gl. sup verb. ꝯcessimᵒ. cū de con sue. vbi re citāt̃ hæc verba.

Sportulas ēt ab officio tā viri magnifici præfecti p̄to. Africani, q̃ reliquorū iudicū sic exigi iubemus, qūo in nr̃is legibᵒ est dispositū, & ab oī republica nr̃a custodit: vt [a] nullus audeat q̄cūq; tp̄e vel q̄cūq; mō earū excedere q̃titatē. Hoc ēt p̄senti sanctione credimᵒ ordinādū, vt non multa dispēdia ꝓ cōpletione chartarū, vel codicillorū, vł in nr̃o laterculo, vel in scrinijs p̄fecti p̄to. p̄ Africā iudices sustinere videanꝰ: q̄ si ipsi dispēdijs lesi ñ fuerint, nullā hēbūt necessitatē eiusdē nr̃æ Africæ tributarios p̄grauādi. Iubemus ergo vt iudices diœceseos Africanę tā ciuiles, q̃ militares in nr̃o laterculo ꝓ codicillorū atq; chartularū ꝓmotiōis suę ꝯsuetudinibᵒ nihil vltra sex solidos p̄beāt: at vero in scrinio p̄fectorū nō vltra xij. solidos coganꝰ inferre. quē modū si q̄s excesserit, ipse q̄dē iudex xxx. lib. auri dispēdio subiacebit: offm̄ vero eius nō solū sił̄e dispēdiū, sed & capitale piculū subitinebit. Nā si aliquis ex quacūq; p̄te ausus fuerit iussiones nr̃as excedere & nō festinauerit cū dei timore eas seruare: ñ solū dignitatis aut subſtæ piculū sustinebit, sed ēt vlt. supplicio subiacebit. Et ē notitia đo auxiliāte. [a]

a &.

¶ Hæc notitiā repe riūtur vno duntaxat manuscrip to quē diligéter consuli. Cōsiliariorū etā sū vigiti ...

Pro annonis & capitu ꝓ tp̄e. PP. p̄ totā Africā auri libras c. Pro annonis Cōsulariū [a] auri li. xx Pro annonis Cācellariorū auri libra. v i i. Itē offi cijs eiᵒ ita, In scrinio p̄ hoīb. x. ꝓ ānonis. xv i i i. ꝓ ca. sol. x i i. Fiūt sol. cxl i x. Itē nūerario, ꝓ ānonis. sol. v. & ꝓ ca. sol. i i i i. Fiūt sol. xl v i. Scđo [a] ꝓ an. i i i. annuos sol. v. & ꝓ ca. v i i. ca. sol. v. & ꝓ ca. i i. ca. sol. i i i i. Fiūt sol. xv i. i i i. verò & i v. ad an. i. an. sol. v. & ad ca. i. ca. so. i i i i. Fiūt xx i i i i. Reliq̃s i i i. ad an. i. an. sol. v. & ad c. i. c. sol. i i i i. Fiūt sol. xxv i i i. In scrinio secūdo,

a l. In scrinio secūdo vt ī. scriptū ē. In scrinio tertio vt ī. scriptū est &c.

A vt ī scriptū ē. In scrinio tertio, vt ī scriptū est. In scrinio q̃rto, vt ī scriptū ē. In scrinio primi scrinij qđ ē subadiuuę hoībᵒ. x. an. x i i i i. c. x i i. Fiūt sol. c x v i. [a] Ita primi scrinio ꝓ an. i i i. an. so. v. & ꝓ ca. i i. ca. so. i i i i. Fiūt solidi xx i i i. Scđo ꝓ an. i i. an. solidi, vt ī scriptū ē & ꝓ ca. ca. soli. vt ī scriptū ē & fiūt solidi xv i. Tertio & quarto ꝓ an. i. annona, solidorū vt ī scriptū ē, & ꝓ c. i. ca. solidorū, vt ī scriptū ē. Fiūt soli. xx i i i. Reliq̃s hoībᵒ v i. ad an. i. an. sol. v. & ꝓ cap. cap. sol. i i i i. Fiūt sol. l v i i i. In scrinio [a] ꝯmētariensis hoīb. x i i. an. x v i i. ca. i i i i. Fiūt sol. c l i i i. Primo ꝯmētariēsi an. i i i. soli. v. ꝓ ca. i i. ca. so. i i i i. Fiūt sol. xx i i i. Sequētes hoīes i i. ad an. ii. an. sol. v. ꝓ ca. i i. ca. sol. i i i i. Fiūt sol. xl i i i. reliq̃ hoīes. v i i i. ad an. i. an. sol. v. & ca. i. c. so. i i i i. Fiūt sol. xxv i i. In scrinio, ab actis hoībus x. an. x i i i i. ca. x i i. sol. cxv i i i. Ita primo an. i i i. ꝓ an. i. sol. v i. ca. i i. ca. sol. i i i i. Fiunt sol. xx i i i. Secundo & tertio ad ann. i i. an. soli. v. & ad ca. i i. ca. soli. i i i i. Fiunt sol. xxx i i. Reliq̃s xvii. ad an. i. sol. v. ad ca. i. ca. so. viii. Fiūt so. lxiiii. ¶ In scrinio libellorū hoībᵒ. vii. an. vi. ca. vi. Fiūt so. v. ꝓ ca. ii. ca. sol. iiii. Fiūt sol. xvi. Scđo. ii. ꝓ an. soli. x. ꝓ capitu. i. soli. i i i i. Fiūt soli. xii. Reliq̃s hoīb. iiii. ad an. i. an. sol. v. & ad ca. i. sol. iiii. Fiūt solidi xxxvi. In schola exceptorū hoībᵒ. lx. an. lxxiiii. ca. lxii. sol. Dcxv i i i. Ita p̄ & ij. an. i i i. ꝓ an. so li. v. & ad ca. ca. so. iiii. Fiūt so. xlvi. [a] Alijs hoīb. vi. ad an. ii. an. sol. v. ad ca. i. c. so. iiii. Fiūt so. cxvi. Reliq̃s hoīb. x. [a] ad an. i. an. so. v. & ad ca. i. ca. so. iiii. Fiūt so. cxv. Reliq̃s hoīb. xliiii. ad an. so. v. & ad ca. so. iiii. Fiūt sol. cccLxxxvi. ¶ In schola singulariū hoībᵒ l. an. iii. ca. l. so. cccclxxiii. Ita. i. an. ii. an. sol. v. ca. i. ca. sol. iii. Fiūt sol. xxxiiii. Secūdo tertio & quarto ad an. v. an. sol. v. & ad c. i. cap. sol. iiii. Fiūt sol. xxxiiii. s. ¶ Reliq̃s. xlvi. ad an. i. sol. v. & ca. i. ca. sol. iiii. Fiūt sol. ccccxviii. ¶ In schola mittendariorū hoībᵒ l. an. lii. s. ca. l. sol. cccc. xlii. Ita p̄ an. ii. an. sol. v. & ad ca. i. ca. so li. iiii. Fiūt soli. xiiii. Secūdo, tertio & quarto ad an. i. an. sol. v. & ad ca. i. ca. soli. iiii. Fiunt solid. xxxiiii. s. ¶ Reliq̃s hoībᵒ xlvi. ad an. i. an. sol. v. & ad ca. i. ca. sol. iiii. Fiūt soli. ccc xx i i i i [a] ¶ In schola cursorū hoīb. xxx. an. xxii. s. c. xxx. sol. ccxxxii. & Ita p̄ anno an. soli. v. ca. i. ca. sol. iiii. Fiunt solid. xvii. Secundo, tertio, & quarto ad ann. i. s. an. sol. v. & ad ca. i. sol. iiii. Fiunt soli. xxxiiii. s. Reliquis hominibus. xxvi. ad ann. i. ann. soli. v. & ad capit. i. cap. solid. iiii. Fiunt solid. ccxxxiiii. ¶ In schola nomenclatorum hominibus. xxii. ann. soli. v. cap. xii. soli. iiii. Fiunt solidi cxv. Ita primo anno ann. solid. v. capi. i. s. cap. solidos iiii. Fiunt solid. xvi. Reliquis hominibus. xi. ad an. i. an. sol. v. & ad cap. i. cap. sol. iiii. Fiunt solid. xcix. ¶ In

a l. scrinio cōmētariensi, ho.

a ccclxxx.

a xliij.

a ccccix.

schola

a Stratord. schola strátorũ a hoib.vi.an.vii.ca.vi.sol.lix. A Ita, Primo áno an.soli.v.ca.i.ca.sol.iiii. Fiunt solidi xiiii. Reliqs hoib.v.ad an.i.an.soli.x.& ad ca.i.ca.sol.iiii. Fiũt sol.lxv. b ¶ In schola ꝑtorianorũ c hoib9 x.an.xii.cap.xi.sol.xcvii. Ita, Primo ánonæ ꝓ an.ii.soli.v.ꝓ ca.soli.iiii. Fiũt sol.xvi. Reliqs hoib.ix.ad an.ꝓ an.i.soli.v.

b xxxj. ca.i.ꝓ ca.sol.iiii. Fiũt soli.lxxi. d ¶ In schola draconariorũ hoib9 x.an.xi.ca.x.s.sol.ccvi. Ita, Primo áno, ꝓ an.soli.xiiii.ca.i.ꝓ ca.i.sol.iiii. Fiũt soli.xvi. Reliqs hoib9.ix.ad an.i.ꝓ ann.solid.v.ca.i.ꝓ ca.sol.iiii. Fiũt soli.lxxx. ¶ In scrinio operũ hoib: xx.an.xxiiii.cap.xxi.soli.ccxxiiii. Ita, Primo an.iii.ꝓ an.sol.v.cap.ii.ꝓ ca.sol.viii. Fiũt sol. xxiiii. Reliqs hoib9 iii. B ad an.ii.ꝓ an.sol.v.& ad c.i.ꝓ c.sol.iiii. Fiũt sol.lxii. Reliqs alijs hoib9.vi.ad an.i.ꝓ an.sol.v.& ad ca.i.ꝓ ca.sol.iiii. Fiũt sol.xc. ¶ In scrinio arcę hoib.xx.an.xxviii.c.xxi.soli.cxxiiii. Ita. Prio an.iii.ꝓ an.sol.v.c.ii.ꝓ ca.sol. iiii. Fiũt sol.xxiii. Reliqs hoib. iiii. ad an.ii.pro an.sol.v.& ad ca.i.ꝓ c.sol.iiii. Fiũt soli.xlii. Reliqs alijs hoib. vi. ad an.ii.soli.v.& ad ca.i. ꝓ ca.so.iiii. Fiũt sol.lxviii. Reliqs alijs hoib. ex.ad an.i.ꝓ an.sol.v.& ad ca.i.ꝓ ca.sol. iiii. Fiũt so.xc. ¶ In schola chartulariorũ hoib.l.an. lviii.ca.ii.ꝓ c.sol.iiii. Fiũt sol.xxiiii. Ita, Primo an.iii.ꝓ an.sol.v.ca.ii.ꝓ ca.sol. iiii. C Fiũt sol.xxiiii. Reliqs hoib. iii.ad an.ii.ꝓ an. sol.v.& ad ca.i.ꝓ ca.sol.iiii. Fiũt sol.xlviii. Reliqs alijs hoib.vi ad an.i.ꝓ an. sol.v. & ad ca. i.ꝓ ca.sol.iiii. Fiũt sol. xlix. Reliqs hoib. xl. ad an.i.ꝓ an.sol.v.& ad ca.i.ꝓ c.sol.iiii. Fiũt sol.cccl x. Fiũt hoies cccxcvi. an. cccccxcix. so.ii.cccccxc.c. cccccxx. Fiũt so.iiii.lxxiii.

e al. censualiũ sol. ccccxlviij. offic.eius sol. cccexviij. Ita. primo ꝓ ann.xv.c. vj.sol.ca. Secundo ꝓ ann. x. ca. v. sol. lxx. reliqs hoibus &c.vt, hic iii.Dclxxxii. Itẽ ꝓ an.c. cẽsualiũ e sol. cccc xlviii. Offorũ ei9 sol. clx. f pót. g medi hoib. v.an.xlviii.ca.xviii.soli.ccccxviii. Ita, Primo an.ꝓ an.xv.ca.v.sol.v. Scđo ꝓ an.x.ca.v.sol. lxx. Reliqs hoib. iii.ad an.viii. & ad cap. ii. sol.cl. ¶ Grámaticis hoib9 ii.ad an. x. & ad ca. ii.ad sol.lxx.sortitas. h ¶ Oratoribus hoib9 ii. D ad an.x.ca.v.ad sol.lxx. Hęc igit, q̃ ꝓ dispendijs, ciuilib. iudicib. Africæ, eorũq; officijs.i. tá scriniarijs ãplissimæ ei9 ꝑfecturæ, q̃ cohortalib9 per hãc diuinã ꝯstõne statuimus, tua magnitudo cognoscẽs ex Kal.Sep.futuræ xiij.indictionis, effectui mãcipari, obseruariq; ꝓcuret, atq; edictis publicis oibus innotescat. His.s.q ordinati fuerint à tua sublimitate, ꝑm ꝑsentẽ diuinã cõstõnẽ, firmitatem sui status i ꝑpetuo habituris. Ná deo iuuãte de militaribus iudicibus, & đ officijs eorũ, & de alio nostro exercitu per aliam sanctionem

i Ex eo q in hac có statuem9. Dat. Constan. i DN.Iustiniano PP. k

II. Idem Belisario magistro militum per Orientem.

IN noĩe dñi a nři Iesu Xpi ad oĩa ꝯsilia oẽsq; actus ꝑgredimur. Per ipsum.n.iura impij suscepimus. Per ipsum pacẽ cũ Persis in æternũ confirmauimus. Per ipsum acerbissimos hostes, & fortissimos tyrãnos đieciмus. Per ipsum multas difficultates superauimus. Per ipsum Africã defendere, & sub nostrũ impiũ redigere nobis cõcessum ẽ. Per ipsum q̃q;, vt nřo moderamine recte gubernet, & firme custodiat, cõfidimus. Vnde p ei9 grãm ẽt ciuiliũ administrationũ iudices & officia a singulis Africanis ꝓuĩcijs ꝯstituim9: attribuẽtes q đẽ emolumentũ, qđ vnusq̃sq; pcipere debeat. Ad ei9 igit ꝓuidentiã ẽtnũ animũ nřm referẽtes, & armatas militias, & duces militũ ordinare disponim9. ¶ Sancim9 itaq; vt dux militũ Tripolitanæ ꝓuinciæ ĩ Lepti magnensi b ciuitate sedes interim habeat. Dux vero Byzacenæ ꝓuinciæ & in Capsa & altera Lepte ciuitatibus interim sedeat. Dux vero Numidiæ prouinciæ in Constantinensi ciuitate sedes interim b habeat. Dux aũt Mauritaniæ prouĩciæ in Cæsariensi ciuitate interim sedeat. ¶ Iubemus etiam vt in traiectu qui est cõtra Hispaniã qui Septa c dicit, quantos prouiderit tua magnitudo, de militibus vnà cũ tribuno suo hoĩe prudante, & deuotionem seruante reipublicæ nřæ, p oĩa cõstituas: q possint & ipsum traiectũ semper seruare, & oĩa quæcunq; in partibus Hispaniæ vel Galliæ seu Frãcorũ agunt, viro spectabili duci denũciare, vt ipse tuę magnitudini referat. In quo traiectu d ẽt dromones, c quãtos prouideris, ordinari facias. ¶ In Sardinia aũt iubem9 ducẽ ordinari: & eũ iuxta mõtes vbi Barbaricę e gẽtes vĩr sedere, habẽtẽ milites ꝓ custodia locorũ, quãtos & ibi tua magnitudo ꝓuiderit. Et oẽs diligẽter ꝓ cõmisis suæ custodiæ ꝓuincijs inuigilẽt, & ab oĩ hostiũ icursione subiectos nřos tueãtur illæsos: & festinẽt die noctéq; dei inuocãdo auxiliũ, & diligẽter laborãdo, vsq; ad illos fines ꝓuincias Africanas extẽdere, vbi añ inuasionẽ Vvãdalorũ & Maurorũ respublica Romana fines habuerat, & vbi custodes antiqui seruabãt: sicut ex clausuris & burgis ostendit, maxime c aũt ciuitates đ prope clausuras c & fines añ tenebãt, cũ essent sub Romano ĩpio cõstitutæ, auxiliante diuina misericordia cũ hostes p ptes expellunt, festinẽt cõprehẽdere, atq; munire: & in illis duces & milites p ptes accedãt, vbi antea fines & clausuræ ꝓuinciarũ erant, qñ integræ Africanæ seruabãtur sub Romano ĩpio prouinciæ: qđ deo annuẽte (cui9 auxilio nobis restitutæ sũt) speram9.

a In noĩe domini.] Nota, In noĩe domini incipiẽdũ: vt & in Auth. de armis. in prin. coll.vj. & I Authen.de q̃sto.in prin. coll.vj.
b Interim.] expone vt ĩ.ea.l. §. sicut ergo prædictum.
c Dromões.] l. naues.
d Maxie.] aduerbiũ.
e Clausuras.] i. impe rij limina.

Attitulõe Iustin. ait futuris, idictionẽ coniicio hãc fiutõnẽ datã ee Iustiniane. 4. & Theodato Cõs.

a Officiales.

b sic plersque manuscripti in vno verò reperi. Leptismagnæ. vtraque lectio recta est. Huius & Leptismagnæ quæ ciuitas ẽ ꝓuincię Tripolitanæ, méttõ fit i l. vlt. ff. de censib. est.u. Leptus altera in ꝓuincia Byzacena, vt idẽ Iustinianus & Isidorus & veteres notitiæ docent.
c Septa, recte, vt & apud Procopiũ li. 6. đ ędifi. Iustiniãi.
d Tractatu.
e Barbaricinæ.

a Eam.] ordinationē de ꝓuincijs. sic ff. de mu. & honori. l. vt gradatim.
b Labores suos] sic J. ð of. magi. of. le. nēo,
c Ausus fuerit.] .i. vsurpauerit.
d Reducti]. s. erunt.
e Fuerit.] idest, sic.
f Docuerit.] . s. tua magnitudo.
g Castella] sicut papa pōt de vno ēpatu facere duos : sic & imperator pōt de duab⁹ ciuitatib facere vnā, & ēͻ: vt i Auth. vt iu di. sine quoquo suffr. §. nulli quoquo. co. 2.

citō nr̄is ꝑuenire tpib⁹: & vt A i securitate & pace ꝓuiciæ cū antiqs finib⁹ ītegræ seruenī, & vigilijs ac laborib. deuotissimorū militū, & cura spectabiliū ꝑ tpe ducū custodiant̄ illæsæ. qm̄ ita ͻuenit, vt sp custodes fines ꝓuiciȩ seruēt : ne deī hostib⁹ lnia īcurrēdi aut ð uastādi loca q̄ nr̄i subiecti possidēt. ¶ Quātos āt milites, siue pedites, siue eqtes ꝑ vnūquēque limitem collocari opʒ ad custodiēdas ꝓuicias & ciuitates, tua magnitudo, ꝓut cōsiderauerit, B ordinet, & nobis r̄ferat: vt si ꝓuiderim⁹ sufficiētē eē ordinationē, ͻfirmem⁹ eā: a sin āt ꝑspexerim⁹ & aliqd āpli⁹ fieri, vt eā augmētem⁹. Quid āt dux stipēdiorū noīe ꝓ se suisq; hoīb⁹, & qd eius offm̄ ͻsequet̄: hoc i subdita declarat̄ notitia. Sicut ergo p̄dictū est, iteri nūc duces ac milites s̄m nr̄am dispōnē i locis seu ciuitatib⁹, i qb⁹ iussim⁹, sedeat, donec deo auxiliāte, nobis ac reipublicȩ nr̄ȩ ꝑ labores nr̄os i illis locis ͻstitui possit, i qb⁹ vniuscuiusq; ꝓuiciȩ ātiqu⁹ limes ͻstitutus erat, qn̄ florēte Ro. repub. memoratæ ꝓuiciæ ītegræ tenebāt. ¶ Pro limitaneis vero ordinādis necessariū nobis eē vr̄, vt ex Comitatēses milites q ꝑ castra sūt, milites limitanei ͻstituāt̄, qui C possint & castra & ciuitates limitis defēdere, & terras colere: & vt alij ꝓuiciales vidētes eos per ꝑtes, ad illa loca se ͻferāt. Et exēplū fecim⁹ vni⁹ nūeri limitaneorū, vt s̄m exēplū, qđ nos misim⁹, ꝑ castra & loca, q̄ ꝓuiderit tua magnitudo, eos ad silitudinē nr̄i exēpli ordinet: sic tn̄, vt si iuneris ð ꝓuicijs idonea corpa, aut ð illis, quos antea milites hēbāt, limitaneorū ͻstituas nūero i vnoqq; limite: vt si aliq̄ forsitā ͻmotio fuerit, possit ipsi limitanei sine Comitatēsib. militib. vnà cū ducib. suis adiuuare loca, vbi dispositi fuerint, n̄ lōge limitē exeūtes, nec ipsi limitāei, nec duces eorū: vt nullū ēt dispēdiū à ducib. vl' ducianis p̄dicti limitanei sustineāt, nec aliq̄s sibi ͻsuetudines ð eorū stipēdijs ꝑ fraudē ad suū lucrū cōuertāt. D Hæc āt nō solū i limitaneos volum⁹ obs̄uari, s̄d ēt in Comitatēses milites: & vnūquēq; ducē & tribunos eorūdē militū iubem⁹, vt sp milites ad exercitatiōe armorū teneāt, & nō ͻcedāt eos diuagari, vt si qn̄ necessitas ͻtigerit, possit inimicis resistere: & nullū audeāt duces aut tribuni ͻmeatalē ð ipsis dimittet̄ : ne dū sibi lucrū studēt ͻficere, in custoditas nr̄as reliquāt ꝓuicias. Nā si vsurpauerit memorati duces, vl' officia eorū, seu tribūi, ͻmeatalē de militib⁹ reliq̄re, aut aliqđ lucrū ð eorū emolumētis sibi acqrere: hoc n̄ solū i A q̄druplū iubem⁹ publico r̄pēdere, * sed ēt dignitate eos ꝑuari. Magis. n. debēt & duces & tribūi s̄. ð putata sibi emolumēta s̄m labores suos b de nr̄a largitate remuneratiōnē sperare, & n̄ ð cōmeatis militū aut eorū stipēdijs lucrū sibi acqrere: qm̄ iō ordinati sūt milites, vt ꝑ seipsos ꝓuinciȩ vidicēt, p̄cipue cū sufficiēter & ipsis ducib. & eorū officijs emolumēta p̄stitim⁹, & sp ꝓuidim⁹ vnūquēq; s̄m labores suos ad meliores grad⁹ & ad maiores dignitates ꝑducere. * Postq̄ vero ðo placuerit, & ꝑ tuā magnitudinē limes oīs i antiquū statū ꝑuenerit, & bn̄ ordinat⁹ fuerit: tūc vbicūq; necessitas emerserit, viri spectabiles duces iuicē sibi qn̄ vsus exegerit, auxiliū p̄beāt: vt ꝓuiciæ seu limites, eorū vigilijs & laborib. (deo iuuāte) illȩsi custodiāt̄. Sicut āt iubem⁹ audaces & feroces ͻ inimicos iudices ad milites nr̄os eē, sic volum⁹ eos mites & beneuolos circa collatores nr̄os existere, & nullū dānū nullāq; læsionē i eos efficere. Si aūt qsq̄ ð militib. ausus fuerit c q̄cūque lȩsiōē tributarijs nr̄is iferre: ꝑiculo viri spectabilis ducis seu tribuni & ꝑricipis digna vidicta afficiat̄, vt idēnes tributarij nr̄i custodiant̄. Si verò ꝓ qbusdā cāis iterpellatio apd nr̄os iudices fcā fuerit: iubem⁹ n̄ āpli⁹ sportularū noīe, q̄ nr̄is legibus ð finitū ē, executores accipe, pœnā eisdē legib. isertā ex trāsgressiōe formidātes. Cū autē deo ānuēte Africanæ nr̄æ ꝓuiciæ ꝑ tuā magnitudinē s̄m nr̄ā dispōnē ordinatæ, & limites i antiquū statū reducti, d & oīs Africa sic ðtēta fuerit e sicut erat: Cū ergo hæc oīa (deo iuuāte) p̄sente tua magnitudine disposita & ꝑfecta fuerit, & ꝑ labores tuos antiq̄s fines oēs Africa recepit, & docuerit f nos ð oī ordinōne toti⁹ Africanæ diocesēos. i. q̄ti & q milites i qb. locis vl' ciuitatib⁹ ͻstituti sūt, & quāti limitanei, & i qbus locis & militijs collocati sūt: tūc iubem⁹ tuā magnitudinē ad nr̄am clemētiā remeare. Interea verò si aliq̄s ciuitates seu castella g ꝑ limites ͻstituta ꝓuiderit tua magnitudo nimiæ eē magnitudinis, & ꝑp hoc n̄ posse bn̄ custodiri: ad talē modū ea construi disponat, vt possit ꝑ paucos bn̄ seruari. Cū D āt magnitudo tua oīb. dispositis ad nos remeare iussa fuerit: tūc duces vniuscuiusq; limitis q̄tiēs ꝓ cōponēdis ciuitatib. aut castris, & ꝓ stipēdijs suis, aut ꝓ ānonis aliqđ op⁹ habuerit, celeri⁹ ad virū magnificū p̄fectū ꝑ Africā significēt: * vt ipse, q̄ necessaria fuerit, festinet facere, ne aliq̄ protractio ꝓuicijs noceat. Ea verò, q̄ ipse fecerit, vel q̄ adhuc necessario ꝓcurāda sūt postea, & memorat⁹ vir magnific⁹ p̄fect⁹ p̄t. Africȩ, & viri spectabiles duces, & de alijs oīb⁹, q̄ ibi agūt̄, frequēter ad nos referāt, vt bn̄ fcā ͻfirmemus, & q̄ oportunius ðbēt fieri, ex nr̄a dispōne pagant̄. Hoc ēt decernim⁹, vt iudices q ordinādi sūt ꝑ Africanos

limites

* depēdere.
* producere.
* Significentur.

a Annexa. ff. px. L.
b Percipiant.]quidā finiunt hāc legē hic. qđā habēt pl⁹. s. quātum quilibet dux cū suis hoibus capiat. & sic ē notitia de quā. fecit mentionem.

limites, nihil āpli⁹ i sacratissimo palatio cuilibet ꝑsonę, aut dignitati, vł i præto. ꝑ Africā ꝑfecturę & magisteriæ ptāti ꝑbeāt, nisi q̄tū subter ānexa [a] dclarat notitia. Nā si qs āpli⁹, q̄ i subdita notitia taxatū ē, vsurpauerit seu accepit, xxx. li. au. mł̄tę đpēdat noīe, cū quo & piculo idignatiōis nr̄æ serenitatis subiacebit: nulla alia qualibet ꝑsona aut dignitate aut offō accipiēte aliq̄d ab eis, ꝑter illos q̄rū nomina i subiecta notitia ꝯtinēt. Ad hoc iubem⁹ vt (deo iuuāte) vniusq̄sq; dux seu eorū officia, ꝓm qđ notitia subter annexa ꝯtinet emolumēta sua ex tributis Africanæ ꝓuinciæ ex Kal. Sept. instātis felicissimæ xiij. indictiōis ꝑcipiāt. † † [b] Et* hæc notitia deo volēte dēt đlegari Ducib. & eorū officijs i Africa ꝯstitutis ꝓ ānonis & capitu ꝑ sīgulos ānos ꝑbēdis. Ita Clar. viro duci Tripolitanæ ꝓuinciæ & hoib⁹ ei⁹ singulis sol. vi. ca. clix. singulis cap. solidos. cclxxxiii. Assessori ducis, & offō ac hoib⁹ ei⁹ xl. an. xcvi. s. singu. ann. ca. sol. vi. Simł̄ fiūt ꝓ an. & ca. solidi. Dclxxiv. Diuidūt sic: Assessori i ān. viii. ca. iiii. Primicerio i ann. viii. c. ii. ¶ Ducenarijs iii. ad ann. vi. solidi. fiūt an. capitis fiūt capitū. c. Cētenarijs. vi. an. v. sūt. Fiūt an. iv. & ad ca. i. fiūt. an. xvi. & ad c. iii. fiūt ca. viii. ¶ Circitorib. ix. semis. Alijs. xi. ad an. i. s. fiūt. an. xiiii. sūt, & ad ca. iii. fiūt cap. Itē viro claris. duci Byzacenę ꝓuincię & hoib⁹ ei⁹ an. cxc. singulis i an. sol. v. ca. clviii. singulis cap. sol. x. simł̄ fiūt ꝓ an. ca. solidi. Dclxx. oēs. Diuidūt sic: Assessori i ann. vii. ca. iv. Primicerio i an. v. c. ii. Numerario i ann. vi. ca. iii. Ducenario. iv. ad an. iii. fiūt ca. iii. Cētenarijs vi. ad an. * an. xv. & c. i. fiūt ca. vii. Circitorib. ix. ad an. * fiūt an. xiii. & ad ca. iii. fiūt cap. vii. Circitorib. ix. ad an. ii. fiūt xviii. & ad ca. fiūt an. * xiii. * ca. ix. semis. Alijs xi. ad an. iii. * fiūt an. xiii. s. & ad c. xi. ¶ Itē viro claris. duci Numidiæ ꝓuincię, & hoib⁹ ei⁹. an. cxc. sing. an. sol. ix. ca. clviii. sing. cap. sol. ix. Simul fiūt ꝓ an. & c. sol. cccli. xxxiiii. Assessori ducis & offō ei⁹, hoib⁹ xl. an. & c. sol. v. ca. xcix. sing. ca. sol. v. ca. xlvii. ii. sing. cap. sol. iii. Simul fiūt ꝓ an. & ca. sol. clxiiii. s. Diuidūt sic. Assessori i an. xiii. ca. vi. Primicerio: * an. ca. iii. Nūerario i ānū. iiii. * Fiūt ad an. xvi. & ad ca. v. Cētenarijs ad ann. ii. s. Fiūt xij. & ad ca. capita. vi. Biarchis viii. Circitorib. ix ad an. ii. cxxvii. & ad ca. iii. fiūt ca. viii. semis. Alijs. xi. ad ann. ii. fiūt an. xvi. sūt xv. & ad ca. iii. fiūt ca. vi. ¶ Itē viro claris. duci Mauritaniæ ꝓuinciæ & hoib. ei⁹ an. cxc. sing. an. sol. v. ca. soli. cc. clxxxxv. Assessori ducis & offō ei⁹ hoib. xl. an. xcvi. s. * iii. s. fiūt simul ꝓ an. & ca. sol. Dclxx. iii. s. Diuidūt sic. Assessori in an. ix. ca. iv. Primicerio i an. v. ca. i. Nūerario i an. ca. iii. Ducenarijs. iii. ad an. iii. s. fiūt an. * & ca. iii. fiūt ca. ii. * Cētenarijs ix. ad an. x. & ad caput iii. fiūt capita v. Biarchis viii. Circitorib. ad an. viii. fiūt an. xviii. & ad ca. iii. fiūt ca. iii. fiūt cap. xi. Itē viro clar. duci Sardinæ insulæ, & hoib. ei⁹ an. cxc. sing. an. soli. cclxxxii. Assessori ducis, & offō eius hoib. xl. an. xcvi. s. sing. an. sol. * ca. xlviii. sing. cap. sol. ix. Simul fiūt ꝓ an. & ca. cl. clxxxvi. Diuidūt sic. Assessori an. ix. & ca. iii. Primicerio in an. ii. ca. iii. Numerario i ānū c. iii. Ducenarijs iiii. an. iii. sūt an. xvi. & ca. iii. sūt. & ca. ix. Circitorib. ix an. iii. Fiūt an. xxviii. & ca. iii. fiūt ca. ix. Circitorib. ix. an. iii. fiūt an. iiii. ca. ix. semis. Alijs xi. ad an. xvi. sunt & ad cap. iii. fiunt cap. xi.

◆ Hanc si mulier notitiam I vno tm̄ exemplari reperi.

Notitia ꝯsuetudinū q̄s i sacro laterculo, & in ꝑtorio āplissimæ ꝑfecturæ ꝑ Africā, & i offō magistri militū, ꝓ tpe dux ꝑbere dēt vniuscuiusq; limitis, sic. In sacro laterculo. sol. vi. ¶ In offō magisteriæ militū ptātis ꝓ isinuādis administrōnis suæ diuinis nr̄æ serenitatis affatib. soli. xii. ¶ In offō āplissimæ ꝑfecturę ꝑ Africā ꝓ isinuādis eiusdē chartis, soli. xii. Glīa itaq; tua q̄ ꝑ hāc pragmaticā sāctionē nr̄a statuit ęternitas, effectui ea māncipari obseruariq; ꝑcipiat. Emissa lex Idib. Apr. CP. DN. Iustin. PP. A. IIII. & Paulino. VC. Cons.

Lectori.

Hanc notitiā integrā, censuraq; difficillimorū virorum, quatenus licuit, restitutā ex tribus vetustis exemplaribus reposuimus, quā dictionē percipiāt, pag. 188. ꝑcedente non ꝓcul a fine geminis crucibus notatā statim sequitur ad titulum vsque sequentē ꝑcurrentē, nempe De officio ꝑfecti vrbi. cuius loco legebatur in ceteris exemplaribus, (quotquot extent) impressis sequens notitia misere lacera, manca, ac mutila, quod innuere videtur glossema, Percipiant. quam quidem notitiam denuo hic, vt diligentiæ nostræ partim fidē tibi faceremus, partim ne glossema ociosum esset, supplingere non piguit. Vale, & nostris fruere laboribus.

Et hæc notitia, deo volēte, dēt delegari iudicibus, & eorū officijs i Africa ꝯstitutis ꝓ annonis & capitu ꝑ sing. ānos ꝑbēdis. Itē viro claris. duci Tripolitæ ꝓuincię, & hoib. ei⁹ āno* 90. singula ānona sol. q̄nq̄ cap. 159. singuli ca. solidos 282. assessori ducis, & offō ac hoib. ei⁹ 40. annis. 90. & septē. Itē viro claris. duci Byzacenę † & hoib. eius sił̄r. Itē viro claris. duci Numidiæ & hoibus eius sił̄r. Itē viro claris. duci Mauritaniæ ꝓuincię, & hoib. eius sił̄r. Itē duci Sardiniæ, & hoib. eius sił̄r. Itē notitia ꝯsuetudinū, quas in sacro laterculo, & in ꝑtorio āplissimæ ꝑfecturę ꝑ Africā & in offō magr̄i militū ꝓ tpe dux ꝑbere solet vniuscuiusq; limitis, sic: In sacro laterculo sex solidos. i officijs magisteriæ militū ptātis ꝓ isinuādis diuinis administrōnib. seu diuinę serenitatis affatib. solidos xij. ꝓ offō āplissimæ ꝑfecturę ꝑ Africā ꝓ isinuādis ei⁹ chartis solidos xij. Glīa itaq; tua q̄ ꝑ hāc pragmaticā sanctionem nr̄am statuuntur, æternitatis

† aliās Casenæ.

a DE OFFICIO præfecti vrbis.

Supra visum est de i̅perat. q. est summus, item de præfectis præto. qui inter alios maiorē dignitatē habēt. Nūc ergo restat videre de inferioribus. Et dicit Odof. q Papa ad similitudinem huius p̄fecti vrbis, cum exit Romam, relinquit ibi vnū cardinalem, qui vices eius gerit i̅ Roma. & de hoc qualiter debet dimittere, habetur vnū tex. multū venustū, & elegantē, hoc est optimo et pulcherrimo sermone dictatū inc. fundamēta. extra de elec li. 6. Ful.

b S Tudentibus. Redūdasset] .i. si totū cō mitteremus præfecto annonæ.

c Præfecturæ.] .s. vrbis.

d Lateat.] q n ipse habeat.

e Potestates.] p̄fectus vrbis, & p̄fectus annonæ, vt eo. ti. l. iiij.

f Potestas.] idest p̄fectus vrbis: vt j. l. iij.

g Exerceat.] .i. habeat.

h Noie.] vocatur .n. præfectus vt ipse. Et no. hic duo: q inferior subsit supiori: vt j. de of. rect. prouinciæ. l. potioris. Et q nomini ē deseruiēdū: vt j. de defen. ciui. l defensores. ij. & s. de episc. & cle. l. decernim⁹. i fi.

i Q Vod pmulgatis] hæc lex nō legitur.

k Sanctionib⁹.] quas non hēmus: quæ dicebant quod sequit̄. & facit ff. eo. l. j. §. cū vrbem.

l Tua.] loquitur præfecto vrbis.

m Obseruet] .s. hoc.

n Aduocandas.] corā se: quia in eis nō habet iurisdictionem.

o P Ræfectura.] Nō legitur.

p Vsurpat.] no. p incipientibus aliquē librū, qui rogant scholares, vt eos audiāt si sine preiudicio aliorū.

q O Mnia. Genera.] vt pistorū vl si miliū. hęc n̄ legitur.

r P Rimicerius. Per sonarū] .i. aliarum suscipiat curā.

s Locū.] sic ff. de mune. & hono. l. vt gra-

ęternitatis effectui mancipari, obseruariq; præcipiat.

TITVLVS XXVIII.

DE OFFICIO PRÆFECTI vrbis. a

Nota q licet specialis constituatur super annona vel abundantia, vel super damnu datu: nō propterea tollitur iurisdictio quam potestas habet super his ratione vniuersalis iurisdictionis. cū ista concordant tex. & gl. in l. fi. j. de iuris. om. iud. Saly. Cura annonæ pertinet ad præfectum vrbi, licet sic et ea constitutus sit specialis præfectus: hoc intendit etiam pro casus positione. Fulgos.

I. Imp. Valentin. & Valen. ad Volusianum præfectum vrbis.

A S Tudentib. nobis statum vrbis, & annonariā rōnē aliqñ firmare: in animū subijt eiusdem annonæ curā nō oib⁹ deferri ptātib. Et ne præfectura vrbis abrogatum sibi aliquid putaret, si totū ad offiū annonarium redūdasset, eidē p̄fecturæ sollicitudinis necessitatē mādam⁹: sed non ita vt lateat offm̄ annonariæ p̄fecturę, sed vt ambę ptātes, inquantū sibi negotij ē, tueantur ciuilē annonā, sitq; societas muneris: ita vt iferior grad⁹ meritū supioris agnoscat, atq; ita superior ptas se exerceat, vt sciat ex ipso noie qd præfecto debeat annonæ.

Præfectus vrbis hoies in prouincijs commorantes ad se aduocare nō pōt, nisi ex duabus causis hic expressis. hoc intendas. Et vide tex. et ista est illa lex, qua determinant la eo. de Are. q iudex pōt suos subditos citare extra suum territoriū existentes. de quo andiuisti in clemen. pastoralis. extra de sen ten. & re iudi. Bar. sicut ex hac l. q nō debet procedi ad inquisitionem, nisi fama pcedat. Quo modo autem colligitur? certe multū extranee hoc modo h. d posse euocari homines a prouincijs, quado sunt obnoxij. quo modo aūt sunt obnoxij? certe q de eis mala fama præcedebat &c. Raph. Fulg.

II. Idem. AA. ad Ampeliū pfe. vrb.

Q Vod pmulgatis sanctionib. tua synceritas rescriptū eē nō nescit, ēt ex p̄cepto nr̄o ppetēter obseruet: nec quasdā psonas de puīcia existimet aduocādas, nisi tm̄ mō suos officiales, & hoīes populares huius almæ vrbis seditioni obnoxios.

Præfectus vrbis præest cunctis officialibus & potestatibus. Saly.

III. Imp. Valent. Gratianus & Valen. AAA. ad Rufinum p̄fect. vrb.

P Ræfectura vrbis cūctis q̄ intra vrbē sunt, antecellat dignitatib. tm̄ ex oi pte deriuatis, quātū sine omni iniuria ac detrimento honoris alieni vsurpat. Data. VI. Kal. Iul. Valēte. A. V. & Valentiniano Iun. Cons.

Vniuersi ciues, & collegia præfecto sunt subdita. h. d. Salyc.

IIII. Imp. Valen. & Arca. AAA. Seuerino comiti sacrar. largitionū.

B O Mnia corporatorū genera q̄ in Cōstantin. ciui. versāt, vniuersos qq; ciues ac pplāres, p̄fecturę vrbanę regi moderamine cognoscas.

Officium primicerij durat biennio: quo finito siue tpe siue morte, siue alia rōne, sequēs in ordine matricula locū eius dēt obtinere. Salyc.

V. Imp. Theo. A. Constantino præfect. vrbis.

P Rimiceri adiutor tuæ sedis officij p biēniū, qd i eo. gradu ex psuetudie priscæ ordinationis meruit, curā isup psonarū vsurpatione oī atq; ambitione cessante suscipiat: hoc ēt adiecto, vt si qs ex memorato ordine vel conditionis humanæ fine pūctus, vel alia quacūque

C rōne militię gradū pprie amisisse monstrabit: solitæ ambitionis iniuria vacante locū is qui iuxta matriculæ veritatem sequitur, obtineat.

TITVLVS XXIX.

DE OFFICIO MAGISTRI MILITVM.

Magister militū, & comes per hoc edictum nullam habeat iurisdictionem in prouinciales: & præfectus vrbis nullam habeat iurisdictionem in milites. hoc intend. i etiam pro casus expositione simile. na potestas nullam habet iurisdictionem in stipendiarios: & capitaneus nullā habeat iurisdictionem in ciues, nec forenses.

I. Imp. Valētin. Gratian. & The. AAA. ad Eutigaliū. PP.

V Iri illustres comites & magistri peditum, & equitum, in prouinciales nullā penitus habeant ptatem, nec amplissima præfectura in militares viros.

Per hanc legem dicitur certe, q potestas pōt cognoscere de causis criminalibus officialium suorum. S. ergo aliquis miles collateralis, vel aliquis ex iudicibus potestatis aliquod delictum commiserit: potestas eos debet punire. Fulgos.

D II. Imp. Honor. & Theod. AA. ad Hypatium magistrum militum per Orientem.

A Pparitores per Orientē statutos officij tuī ad aliud iudiciū trahi minimè oportebit. Sciat igit̄ illustris magnificētia tua, sub te, siue ciuiliter, siue crialr appetantur, eos litigare debere.

Ex hac lege nota q illi qui sunt in matricula vltra numerum statutum, non gaudeant priuilegijs eorum, in quorum matricula sunt. Leges sequentes nihil ij abent. & vide tex. solummodo. Veniamus ad lecturam ordinariam, &c.

III. Imp. Zenba. Sebastiano p̄fecto p̄rætorio.

L Os qui vltra statutos in officio magisterię p Orientē ptātis militant, ciuiliū quoq; iudicum sententijs sup quolibet negotio subia-

cere

datim. & j. de aduo diuer. iudic. l. petitio nē. Sed arg. j. i Auth. de mon. §. pe. col. j.

DE OFFICIO MAgistri militum.

Hic titulus nō legitur: nec sequens de offi. q̄stor. nec sequēs de off. magistri officiorū. nisi i l. vlt. vbi nōt. simile i. de off. p̄fec. pto Africa. l. sj. & semper. & j. de pæ. sacro. scri. l. vnicuique. li. 12. Et l. vlt. super illo verb. subrogetur. pōt notari, & pbeda vacante.

t E Os.] pcipimus subaudi eos sub iacere sententijs ciuilium iudicum super quolibet negocio qui militāt vltra statutos. scilicet milites in officio magisterię potestatis per Oriētē.

u Qui.] No. q q non sunt i mtricula, sunt tanquam priuati.

x Sententijs.] subaudi iubemus.

* in plerisque Pr̄fectus vrbis. recte.

potestatibus.

ex oium parte deriuans. rectissimè.

aditorum voc. recte.

cere ꝑcipim⁹: ipsis q́nēt statutis i tributarijs collationib⁹ ciuiliū dq; iudicū dispositionibus proculdubio parituris.

IIII. Imp. Anastasius. A. Ioan. magistro militum per Illyricum.

Milites de locis i qb⁹ cō sistunt, ad alia loca sine spāli nr̄æ serenitatis auctoritate nullaten⁹ trāsferri præcipimus: ne eorū expēsæ i locis in qb⁹ ꝯsistūt, minuāt. Sed si forte q̄dā vrgēs & necessaria cā emerserit, vtilitati ac securitati publicæ tā āplissimā ꝑtorianā ꝑfecturā, q̄ tuā sedē sine vlla ꝓcrastinōne ꝓspicere ꝑtin⁹ op₃, & suggestiones ad nr̄as aures destinare, indicantes tā loca d̄ q̄b. milites trāsferēdi sunt, q̄ ea ad q̄ peruenire eos oportet, noiaq; fortissimorū numerorū i q̄bus ijdē milites referunt, necnō q̄titatē annonarū, & an̄ oia cām ob quā ijdē milites trāsferendi sunt: vt p⁹ talē suggestionē à nostra auctoritate ꝯpetētia ꝓcedant.

V. Imp. Iustin. A. Zete viro illustri magistro militum per Armeniam & Pontum Polemoniacum, & cæteras gentes.

Cum ꝓpitia diuinitate Roma. nobis sit d̄latū ipiū: sollicita cura, cauta diligētia ptractātes ꝓspexim⁹ oportere ēt partib⁹ Armeniæ, & Ponto Polemoniaco, & gētib⁹ ꝓpriū mag̃rum militū p hāc legē cōstituere: tuāq; magnitudinē, q̄ nobis ex an̄ gestis optimè cōmēdata ē, idoneā ad talē fore dignitatē ꝯfidētes elegimus: certasq; ꝓuicias. i. magnā Armeniā, q̄ interior dicebat: & gētes, Anzitenā vc₃, Ingilenā, Astianenā, Sophenam, Sophanenam, in qua est Martyropolis, Belabitenam, & primam & secundam Armeniā, & Pōtū Polemoniacum tuæ curæ cum suis ducibus ꝯmisim⁹, comite Armeniæ penit⁹ sublato: cūctosq; subditos⁹ numeros, nō mō q̄s in ꝑsenti nouos ꝯstituimus, sed ēt de ꝑsentalib⁹ & Orietalibus, & alijs agminib⁹ segregatos: nō tñ eorū q̄titatē agminū minuētes: sed q̄a plures eis addidimus sine reipublicæ grauamine, & sine augmēto sumptuū, aliquātos subtraxim⁹: ita tñ, vt post hāc subtractionem ampliores remanserint, q̄ vsque ad nostra felicia fuerant tempora.

TITVLVS XXX. DE OFFICIO QVÆSTORIS.

I. Imp. Theodosius. A. Sallustio quæstori.

Potius minoris laterculi curā scias ad tuæ sublimitatis sollicitudinē ꝑtinere: ita vt tuo arbitratu, & scrinio memoriæ toti⁹ minoris laterculi, dignitates, hoc ē ꝑfecturæ, oēs tribunat⁹, & ꝑpositurę castrorū, iuxta ꝯsuetudinē pr. scā clementiæ meæ auctoritate deinceps mittanť. Da. VI. kal. Maij, Constantinopo. Castino & Victore Cons.

II. Idem A. Helioni comiti & magistro officiorum.

Omnes minoris laterculi dignitates, q̄ sub cura q̄dē ac sollicitudine viri illustris q̄storis eē antea videbanť, postea vero vł vniuersæ vł mediæ ad mag̃rorū militū ꝑtātē dispositionēq; transierāt: placuit nūc clemētiæ meę, vetusti tp̄is more renouato, ad prisca d̄iceps iura reuocare. Dat. III. kal. Maij, suprascriptis Cons.

III. Imp. Anastasius A. Eusebio magistro officiorum.

Officia & ꝯditiones q̄ ꝑtinēt ad viros deuotos in sacro scrinio memoriæ militātes, nemini liceat sub q̄cūq; occasione sine vlla diuinæ subscriptionis liberalitate ꝑagere: eo cuicūq; in hoc fuerit postea facinore ꝯuictus, publicatione bonorū suorū multādo: offō q̄q; rectoris ꝓuinciæ, in q̄ nō allegato sup gerēda sollicitudine sacro rescripto aliq̄s ausus fuerit eādē curā sibimet vsurpare, triū librarū auri dispēdio feriēdo. Dat. kal. Mar. Constan. Anastasio. A. & Rufino Cons.

TITVLVS XXXI. DE OFFICIO MAGISTRI OFFICIORVM.

I. Imp. Constantinus. A. ad Agentes in rebus.

Priuilegijs dudū scholæ vestræ idultis, & integris reseruatis ad ducenariā, cētenariā, & biarchiā nēo suffragio, sed labore vnusq̄sq; ꝑueniat: principatū vero adipiscať m̄ricula decurrente: ita vt ad curas agēdas & cursum illi exeant, q̄s ordo militiæ vocat, & eius laborū adiutor. Præterea i q̄ toti⁹ scholæ stat⁹, & mag̃ri securitas ꝯstituta est, idoneus probitate morum ac bonis artibus præditus, nostris per mag̃rum obtutib⁹ offeratur, vt nostro ordinetur arbitrio.

II. Imp. Valentinianus, Theo. & Arcad. A A A. ad Patricium magistrum officiorum.

Nemo agētiū i reb⁹ ordinē militiæ atq; stipēdia ꝑuertat, ēt si nr̄i numinis p obreptionē d̄tulerit idultū. ac si q̄s formā admissi istius modi docebit obtulisse, i locū ex quo indecenter emerserat, reuertať: vt is gradu ceteros antecedat, quē stipendia meliora, vel labor ꝓlixior fecerit anteirē. PP. Hadrumeti.

Civilium.] separa parituris.

Milites.] per Illyricum.

Consistūt.] s. primo sed omnia in suo statu remaneant. i. milites in suis locis, ne expensæ &c.

Præfecturā.] vrbis.

Procrastinatione.] longē magistro militū.

Omnia.] repete, destinare.

Cum propitia.] hic incipit Lex propitia.

Sed q̄a] quòd aliàs.

DE OFFICIO quæstoris. *Hic titulus nō legitur.*

Potius. Laterculi] .i. cameręde putatę ad thesaurum principis recipiendū, vt no. in Authen. vt iud. sine quo. suffrag. §. quod autem. collat. ij.

Castrorum] vt decuriarū: aliàs deauratori, vt Petr⁹ de vico.

Omnes. Reuocare.] vt redeāt ad quæstorem.

Officia.] Nota ꝗ Petrū de vico, qui locat quæstus sine principe.

Militantes] .s. quæstores.

Peragere.] sine licentia principis.

DE OFFICIO MAgistri officiorum. *Hucusq; de illustribus tractauit. Nunc incipit tractare de spectabilibus secundum Pan. qui mediam gerunt administrationē: vt in Auth. de nō alie. aut permu. §. vlti. col. 9. Alb.*

Priuilegiū] suffragio.] deest precibus.

Adiutor] .i. ordo.

Præterea.] subaudi, ille.

Nemo. Indultū] idest rescriptū.

Admissi.] .s. rescripti impetrati.

Laterculus quid sit.

aliàs pꝯ paratus.

al. Circes.

dem in vet. recte.

Harū gētiū cestas appellationes pꝯ ti ex collatione manu scriptorū, pꝯcim ex nouella 31. de descriptiōe quatuor præsid. Armeniæ, resti tui. Cōt.

al. Sallustiano.

puto legendum, ex scrinio

q̄d fuerit laterculū minus aut maius, vt de hic in ꝑtermissis.

al. ducenā etiam & centenam, &c.

al. nisi labore.

al. mereal his.

al. longiora.

* al. Phl. gethio.

* al. integrâdi. al. regradandi in nullis exépla tibus legitur degradandi.
* al. perpetuæ tuí.
† al. clusotariú. al. clusura-rum. al. clausurarû, vt hic. & l. 2. §. 3 de offic. PP. Af. vbi cóstáter in oibus libris legit clausurę. Contius.
† recta est lscriptio. & subscriptioni sequenti cóuenit, ac historiæ. Palatini qui dñr.

a Scholariû. Senatores]. i. filios senatorû q erant scholares i militia, & ducenarios eorû filios.
b Iubemus. Præcepit.] No. p locis in scholis. nã scholare recedéte nó dét ali⁹ sibi locû vindicare sine licétia dñi. Ité no. p pbéda. nã vno canonico mortuo ñ dét alius in locû eius subrogari sine licentia papę.
c Pro tpe] repete culminis &c.
d DE OFFICIO comi. sacr. largi.
Hic est illustris: vt j. de adsess. l. fi. & nõ legitur.
e Palatinis i. officialibus palatij principis, q sunt cû comite largitionum.
f Conquerãtur]. i. dicant principi.
g Desidia] sic j. de pri ua. car. l. j. §. j.
h Prouiderit] q.d. vnus iudex accuset alium.
i Largitiones] al. religiones. & pp hoc est hic titulus. at sequẽs titulus de off. com. rerû priuatarû non legitur.
k DE OFFICIO CO mitis rerum priuatarum.
l Si qd.] alii si quidẽ negociû. alii si qd.
m Priuatæ]. i. procuratoris Cæsaris.
n Sibimet]. i. fisco.
DE OFF COMI. sacr. pa. &c.
o Si quis. In articulo]. i. statum.
DE OFFICIO PROconf. & leg.
Præfecto tractatur illustriû, supponit de spectabilibus. hic. n. proconsul spectabilis est, vt diximus j. de off. præfe. pra. Afro.
p Legati] pro cõsulum. Trãsmittere nó morentur.] excepto crimine suspecti tutoris: de quo ẽt pnunciant. Nota duo in hoc legato specialia, & q de oi crie cognoscit, & q ẽt pnúciat i crie suspecti: vt hic.

III. Imp. Theo. & Valen. AA. Pletio † comiti & magistro officiorum.

Scolarium nrorû deuotio pbata à nris parentib⁹, circa maximæ serenitatis nrę affectioné enituit. vñ q cqd ad fouéda seruádaq; eorû priuilegia postulaŕ, stati credidim⁹ admittédû. Ióq; suggestioné tui culminis approbantes, viris spectabilib. comitib. scholarû verberádi degradãdive* senatores[a] & ducenarios, licẽtiã denegamus. Ea nãq; q̃ tali cõmotione digna sunt, ad tuę sublimitatis volumus referri notitiam.

IIII. Iidẽ. AA. Nomo magro offõrũ.

Curæ tui pperui* culminis credim⁹ iniũgẽdû, vt sup oí limite sub tua iurisdõne pstituto, quéadmodû se militũ numerus hẽat, castrorũq; ac clausurarû † cura pcedat, qtãnis significare nobis, ppria suggestiõe pcuret. Dat. II. Id. Sep. Cõs. Max. II. & Pat. Cõs.

V. Imp. Iustinus & † Iustin. AA. Tatiano magistro officiorum.

Iubem⁹ eû ad militiã deuotissimorû scholariũ decetero puenire, q nrm meruit iudiciû: nec licere p tpe tui culminis administrõné habéti, sine hmõi pbatoria aliqué iter eosdem viros deuotos scholares suis referre pceptionib⁹: sed sciat is q sine sacro rescripto ad eãdẽ puenire militiam ausus fuerit: nó solû ea se priuari, verûẽt pœnæ xx. librarû auri subijci. Illud ẽt obseruari de cetero volum⁹, vt si qs locus statusve scholariû i quacûque schola uacauerit: ille subroget, qué nra pietas p sacrû rescriptû vacãté subire locû pcepit.[b] ad hoc, q̃ drimenstres breues eorûdé scholariû, cura tuæ sublimitatis, & p tpe* viri excellẽtissimi magri offõrû pscribi volumus, & eos sacro scrinio laterculi pstari, ibi deponédos: vt sp notitia eorûdé scholariû certa sit, neq; publico dánû aliqd infligat.

Da. X. kal. Maij, Constantino. Mauortio. V. C. Cos.

TITVLVS XXXII.

DE OFFICIO COMITIS SACRArum largitionum.[d]

I. Imp. Arcadius & Honorius. AA. Limenio Comiti.

Palatinis[e] hæc cura dẽt eẽ pcipua, vt periculo proprio notarijs dstinatis, sup negligẽtia iudicû (si ita res exegerit) pquerant,[f] ne eorû sit ipunita desidia.[g] Iudices dq; de eorû noib⁹ referre puenit. quos cõmodis pprijs magis q̃ vtilitatib⁹ publicis studere, puiderit:[h] breues ẽt q̃drimẽstruos ad offm palatinû nouerit dirigẽdos, aurûq; exactû ad sacras largitiones[i] sine vlla dilatione eẽ mittẽdû. Da. III. kal. Maij, Ho. VII. & The. II. AA. Cons.

TITVLVS XXXIII.

DE OFFICIO COMITIS RERVM PRIVATARVM.[k]

I. Imp. Valẽ. & Valẽs. AA. ad Honoratû cõsularẽ Byzãcij.*

Si qd[l] negociorû actitatû fuerit, i qb⁹ aliqd pmodi fiscalis appareat, ad offm rei priuatæ[m] tua grauitas acta trãsmittat: vt instructione pcepta, qd sibimet[n] iuris auxilio debeaŕ, agnoscat. Da. VI. kal. Ia. Valenti. & Valente. AA. II. Cons.

TITVLVS XXXIIII.

DE OFFICIO COMITIS SACRI PALATII.

I. Imp. Arcad. & Honor. AA. Minetuio comi. R. Priua.

Ad pa'atinorû curã, & rõnaliû officia, oium rerû nrarû, & totius ppetuarij, hoc é emphyteuticarij iuris exactio reuertaŕ. Da. kal. Ia. Med. Cæsario & Attico Cons.

II. Iidem AA. Vrsatio comiti Rer. Pr.

Si qs iudicû vir illustris, vel pfectus vrbi, cognitioné comitiuæ rerû priuatarum examini debitã, sibimet vindicãdã cẽsuerit, vel tuitioné ꝯ eiusdé statuta sedis pstiterit: ad 50. librarû auri illationé pœnæ noie offm eius teneaŕ, quã decet in articulo[o] exigi, mãsuetudinis nræ ærario sociãdã. Da. VI. Id. Au. Ra. Cõstan. & Constã. Cõs.

* *Cõstitutio hic inserenda, ex prætermiss. repetatur fol. 12. col. 4. C.*

TITVLVS XXXV.

DE OFFICIO PROCONSVLIS, ET LEGATI.

I. Imp. Constan. A. Aeliano proconsuli Africæ.

Legati[p] nó solum ciuiles, sed ẽt criales cãs audiãt: ita vt si sniam i reos ferẽdã puiderint, ad pcõsules eos transmittere non morentur.[q] *

DE OFFICIO COMITIS SACRI PATRIMONII.[r]

I. Imp. Hon. & Theo. AA. Simplicio proconsuli Asiæ.

Officium Hellespõti psularis æternæ recordationis prem serenitatis nostræ adijt. & expositis suis incõmodis, qbus à Vicarianis apparitorib. vrgebaŕ, orauit,

& ff. de offic. procon. & le. l. solent. & ff. de suspect. tuto. l. j. §. j.
r DE OFFICIO CO mitis sacri patrimonij.
Constitutio Græca.
s Officium. Adijt.]. s. suis ĩgressibus ad eum.

* al. addi tur, sacri palatij ia eriq; ue palatimon j.
* Byzãcij.

* perperã hic noua rubr. con stituitur.

* in quibusdã libris hic i serta repe ritur con stitutio q est l. 2. i. de offic. mag. offi. rõ illinc repetat q volet.

* perperã hic ponit rũ. de off. com. sac. pa. cû sequens cõstitutio p tineat ad tit. de off. Procõsul. & leg.

oravit sub tuæ sublimitatis agere [a] ptāte: cuius [b] allegationes humanæ ꝓcliuius pium principem [c] cōmouerunt: [d] qđ & nos obtinere cēsem⁹.

TITVLVS XXXVI.

DE OFF. COMITIS ORIENTIS. [e]

I. Imp. Leo. A. Vsco⁹ præfe. præt.

Titulos q Alytarchię & Syriachiæ muneribus i prima Syria deputati sunt, ꝑ officia tā viri spectabilis comitis Oriētis, q̄ viri claris. rectoris ꝓuiciæ flagitari p̄cipim⁹. Alytarchię q dē ludi, cura viri spectabilis comitis Oriētis, & ei⁹ offō: †Syriarchiæ vero sollicitudine viri claris. moderātis ꝓuinciā, eiusq; apparitoris exerceanť: nulliq; penitus curialiū, nec si voluerit, idē munus vel honorem subeundi licentia permittatur.

TITVLVS XXXVII.

DE OFF. PRÆFE. AVGVST. [f]

I. Imp. Valens. Theo. & Arcā. AAA. Florentio præfe. Augu.

Omnia tributa ꝑ Aegyptiacā diœcesim [†] cura & ꝓuidētia claritatis tuæ [g] à moderatorib. ꝓuinciarū exigi iubemus. Si q tñ ex possessorib. siue militarib. siue ñ militarib. ad iferēda q̄ debenť, audaces extiterint: eos ꝑ militare etiā auxiliū (si op⁹ exegerit) ad solutionem compelli sancim⁹.

II. ... Theo. Arca. & Hono. AAA. Rufino præfe. prætorio.

Præfectus ꝑtorio Augustali ordinariorū sub se iudicū examinādi flagitia, & super his referendi, non amouendi vel puniendi [h] habeat ptātē.

TITVLVS XXXVIII.

DE OFFICIO VICARII. [i]

I. Imp. Valen. Valent. & Gratianus. AAA. Antonio præfe. prætor.

In ciuilibus causis vicarios comitibus militū ꝯuenit āñferri, i militarib⁹ negocijs comites vicarijs āñponi. Quotiēs societas in iudicādo ꝯtigerit: priore loco vicarius ponenť, comes adiūctus accedat. Siquidē p̄fecturę meritū [k] cæteris dignitatib. āteñet: & vicaria dignitas ipso noīe ei⁹ se trahere iudicet potiorē, & sacræ cognitionis hēat ptātē, & iudicationis nr̄æ soleat repræsentare reuerentiā. [l]

II. Idem AAA ad Hesperiū præ. pr.

Relationes vicariorū, si qñ vsus attulerit, ad nostrā māsuetudinē referanť. Relatiōes.n. iudicū libēter audimus: ne administratorū đcrescere videať auctoritas, [m] si eorū ꝯsulta veluti ꝓfanorum p̄ces à nr̄is adytis repellamus.

[n] TITVLVS XXXIX.

DE OFFICIO PRÆTORIS.

I. Imp. Constantinus. A ad Senatum.

Prætori đferť hæc iurisdō sancietib⁹ nobis, vt liberale negocium ipse disceptator examinet. sanè iterponi ab eo decreta conuenit, vt siue in integrum restitutio referenda est, ꝓbatis dnntaxat causis, ab eodē etiam interponať decretū: seu tutoris dandi, seu ordinādi curatoris ipleat ab eo iterpositio decretorū: qppe cū apud eūquoq; adipisci dēat p̄onorū iudicio sedula seruit⁹ libertatē. Nec sanè debita filiorū vo- C tis p̄rum vota cessabūt, vt patēti [†] copia liberos suos exuāť [o] ptāte, magis ꝓprijs obseqjs mancipatos: cū sese itelligāt his obseqi pl⁹ dēre, à quibus se meminerint sacris vinculis exutos. Dat. VI. kalen. Ianua. Eusebio & Hypatio Cons.

II. Imp. Valentin. & Martianus. AA. Tatiano. P. P.

Tres [p] tñmō p̄tores electæ opinionis in hac vrbe ꝑ singulos annos iudicio senat⁹ p̄cipimus ordinari: q ꝓpetētes cās, & debitos actus integre disceptare atq; tractare dēbūt: vt hi tñ tres ex his, q ꝓpriū larē [q] i hac alma vrbe hēant, nō ex ꝓuincijs eliganť. Nec si qs forte pp als cās ad hāc vrbē de ꝓuicijs venerit, ad p̄turæ munus D efferať: [*] sed hi tñmō (vt dictū est) q hic domiciliū fouēt: ita tñ, vt nec ipsi sumpt⁹ quosdā iferre cogantur inuiti, sed habeant spōtaneum liberalitatis arbitrium. Data. XV. kalen. Ian. Cons. Val. VII. & Albieno Cons.

Græca Constitutio notatur hic deesse.

TITVLVS XL.

DE OFFICIO RECTORIS PROVINCIÆ. [r]

I. Imper. Alexand. A Iuliano.

Potest [s] de falso cām cognoscēs p̄ses ꝓuinciæ, incidentē proprietatis quæstionē dirimere. Da. VI. Kal. Apri. Maximo. II. & Vrbano Cons.

II. Imp. Constantinus. A. ad Maximianum. [*] præsiden. pro.

---

[a] Agere]. i. viuere.
[b] Cuius]. s. officij.
[c] Principē] patrē sere nitatis nostræ, quod est ß.
[d] Cōmouerunt] not. ꝙ pia allegādo mouet principem.
[e] DE OFFICIO comitis Orientis. *Procurator erat verū qua erāt in Oriente. & hoc legitur hoc titulus.*
[f] DE OFFICIO præfect. Au &c. *Hic est spectabilis: vt ȷ. de prima car. l. s.*
Omnia tributa etc. Loquitur ꝓfecto Augustali.
[g] Præfectus. Puniē di.] imò vt, vt ff. de of. præsi. l. illicitas §. q vniuersas. q est ꝯ solut. spāle hic, vt nō habeat ius gladii. Vel dic, non habet ius in hos, habet tamen in alios.
[i] DE OFFICIO vicarii. *Non legitur.*
[k] In ciuilibus. Meritum.] cuius est hic vicarius.
[l] Reuerentiā.] cum p̄fectus repræsentat reuerentiā principis. & sic iste vicarius præfecti fit per mediū præfectum. vt ff. de offi. præfe. præto. l. j.
[m] Relationes, Auctoritas.] Nec contemptum esse si non audiatur.
[n] DE OFFICIO prætoris. *Spectabilis est, & dic primā legem q̄ tractat de officio eius, & nota text. ibi, sedula seruitus. & quod plus seruiet emancipatus patri quàm si sit in potestate.*
[o] Prætori. Exuāt.] idest liberent.
[p] Tres] Oli. xvij. vt ff. de ori. iu. l. ij. §. deinde diuus Augustus.
[q] Propriū larē.] sic & ß. de epi. & cle. l. in ecclesijs. Sed ꝯ. ȷ. de cri. sacri. l. fi. sed spāle in p̄tore. Itē ꝯ. ff. de offi. præt. l. Barbarius.
[r] DE OFFICIO RECTORIS prouinciæ.
[s] Potest.] Pone casū: Quidam fecit scribi rē in instrumēto, quę ab alio possidebať suā esse. qui cum de falso accusaret, dixit se nō accusari posse, quia verū erat qđ in instrumēto ē scriptum. Vel dixit: De falso me accusas, sed ego dico te seruum meū eē. & sic ꝓprietatis tui ipsius tibi refero qōnē, vt & alias ȷ. de adul. l. qñ. Alexandrum. Vel tertio dic: Petebā fundū à muliere, & ostēdebā instrumētum. ipsa illud de falso accusabat. ego eam dico nō admitti quia fœmina est, q̄ nō admittiť ad publicā accusationē. sed ipsa dicit fuū eē fundū, & sic ꝓsua re dēre admitti, vt ȷ. q accu. ñ pos. l. vxor. sed l. se. ꝯ. & facit ȷ. de fal. l. & si ad te. & de ordi. iudi. l. j.

Margin notes:
Spatt.
Vitio.
officij.
*In veteribus sp scribitur diœcesin, absq; diphtonga, vt & apd Cassiodorum.
*al. additur, & p̄ ę fectis.
† Alciat⁹ lib. 2. parerg. c. 12.
Casus.
† ponderetur.
†al. legēdū, patēte.
*Pars huius. l. ē ȷ. de Prætoribus lib. 12. l. 1.
†al. tamē quod est rectius.
*al. vocetur.
*Maximum.

a Resides] Hęc lex nō legitur, nec sequētes: vide tamen notabilia.
b Insolentior] .i. immodestior, inobediēs
c Quò] pro vt.
d Iustissimos. Accusandi] repete, damus potestatem.
e Absumat.] sic ī. de epis. & cle. l. quoniā venerabilis.
f Voces.] contra malos iudices.
g In officiales.] facit ī. de spon. l. ij.
h Publicum.] .s. officium.
a Potioris. Tribuatur] vt & ī. de officio praefec. vrb. l. studentibus.
k Irrogatur.] alās iniuria. & alias pena. & facit ī. de of diuer. iu. l. singuli. & ī. de vet. iu. enu. l. j. §. oib. & §. sed neque.
l Ciuitas. Ingeniū.] idest superbia.
m Qui ordinariū. Dignitatem] alias ptātem.
n Profligauerit] quia accepit de salario sequentis potestatis.
o Ne quis. Contra cōsulta caelestia.] .i. praecepta huius legis.
p Nullum. Possessor] .i. ciuis vel rusticus.
q Horreat.] qa si ibit ad eū. & ita palatini imminent iudicib⁹, & iudices collatorib.
r Omnes. Insolentia.] .i. officialiū siue apparitorum inobedientia.

† Glos. in ea cū sup verb. petitorū. de eau. poss. & ppr. in ducit hāc l. in argu. q. dux petitiones eo. iudicio expediantur.

Presides[a] puinciarū opōrtet, si qs potētiorū extiterit isolētior,[b] & ipsi vindicare nō pnt, aut examinare, aut pnūciare nequeūt: de ei⁹ nomine ad nos, aut certè ad ptorianæ pfecturæ sciam referre: quò †[c] puideat, qualr publicæ disciplinæ, & lęsis tenuiorib⁹ consulatur. Dat. V. kal. Maij, Probiano & Iuliano Cons.

III. Idem. A. ad prouinciales.

Iustissimos & vigilantissimos iudices publicis acclamationib⁹ collaudādi damus oib⁹ ptātē: vt honoris eis auctiores pferam⁹ pcessus: & ēꝯ rio iniustos, & maleficos, que relarū vocib⁹ accusandi,[d] vt censuræ nr̄æ vigor eos absumat.[e] Nā si verę voces[f] sint, nec ad libidinē p cliētelas effusæ, diligēter inuestigabim⁹: pfectis ptorio, & comitib. q p puīcias ꝯstituti sunt, puicialiū nr̄orū voces ad nr̄am sciam referentibus. Da. kal. Non. Constantin. Basso & Ablauio Cōs.

IIII. Idem A. ad Peticlem praesidē.

In officiales[g] pfectorū, cursum publicū[h] laniātes, vel praua ꝯ vtilitatē publicā molietes, vindicādi tibi dedim⁹ ptātē: ita vt pfectos de eorum culpa facias certiores. Dat. X. Kalen. Nouemb. Nicopoli, Cōstantio & Albino Cons.

V. Imp. Valen. & Valens. AA. ad Apronianum praefect. vrbi.

Potioris gradus iudicib⁹ ab iferiorib⁹ ꝯpetēs reuerētia tribuat.[i] Sed vbi publica tractat vtilitas: etsi minor iudex veritatē inuestigauerit, nulla maior irrogat[k] iniuria. † Sanè q isignia dignitatis ad hoc exercet, vt idignis iniurijs existimet afficiēdos eos qui officia cū ptāte moderāt: nō declinabit nostræ indignationis aculeos. Da. V. Kal. Iun. Arintheo & Modesto Cons.

† Concor da cap. ad nram. iūcta glos. j. circa fi. & piue. vbi habet, q qsq; reuelat minori qd maior nescit. Rhodiorū. quod videt rectius.

VI. Imp. Valen. Gratian. & Theod. AAA. Cynegio. P. P.

Ciuitas Rhodiorū[l] iniuriā suā non tā decenter, q̄ sero cōquesta est. Vnde inuiolabili obseruatiōe sancim⁹, vt qm̄ tpe hyemis nauigatio sæpe piculosa ē, & sp incerta: in illis qnq; vrbibus q potiores esse cęteris asserunt vicissim hyemādū sibi iudices recognoscant. Quòd si cuiquā tale existat ingeniū[l] vt pcepta nr̄a contemnat: 50. ab eo argenti libræ, centum ab eius officio, fisci nostri iuribus inferant.

aliter factum fuerit, fisci nostri iuribus inferant.

VII. Imp. Valen. & Theo. & Arcad. AAA. Cynegio. P. P.

Qui ordinariā gesserit dignitatē:[m] qcqd ex vēturę delegatiōis titulis pfligauerit,[n] cū dispēdio pudoris atq; fortunę de pprijs facultatibus intra prouinciam positus inferre debebit. Da. VII. kalen. Iun. Constan. Hon. nobiliss. puero & Euodio Cons.

† al. potestatem.

VIII. Idem AAA. Cynegio praefecto praetorio.

Ne qs iudicū in puincia sua pfectianum vel palatinū, vel militē, vel ex his ēt oibus q antea in hmōi officijs fuerint ꝯmorati, intercessorē. i. executorē,[*] cuiusquā litigatoris petitione in qlibet seu priuato seu publico negocio pntet eē tribuēdū. Nā peccātē ꝯ ꝯsulta cælestia,[o] cū offō suo nō solū detrimentū famæ, sed ēt primoniū damna comitent. Dat. Non. Aug. Constantino. Honorio N. & P. & Euodio Cons.

† homini bus.
* al. exactorem.

IX. Iidem AAA. Polemio praefecto praetorio Illyrici.

Nullus puinciæ moderator augustissimā vrbē sine iussione nr̄a adire audeat. Nam si patuerit quē ꝯ decreti nr̄i pcepta venisse: is ꝯgrua ꝯdēnatione plectet. Da. X. kal. Ianuarij, Mediolani post consulatum Timasij & Promoti.

X. Imp. Arcad. & Hono. AA. Limenio Comiti sacrarum largitionum.

Nullum palatinis tibi obsecundātib. cū prouīcialib⁹ volum⁹ eē ꝯmerciū, sed iudices scire debēt hoc sibi pcipue esse ꝯmissum, vt ipsi ā puincialib. exigāt, & ꝯsueta deposcāt: palatinū vero possessor[p] non horreat[q] qua non sibi, sed iudicibus atq; officijs præceptus est imminere. Da. VI. kalen. April.

XI. Imp. Arcad. Hono. & Theo. AAA. Theodoro praefe. ptor.

Moderatores † puinciārū curā gerere iubemus, ne qd potentū pcuratores perperā, iniusteq; † committant. Dat. VI. Kal. Decem. Rauennæ, Basso & Philippo Cons.

† C. T. 1. 6. 5.
† al. illicite. al. iesteque.
† al. per p uincias.

XII. Imp. Honor. & Theo. AA. Monachio. P. P.

Omnes puinciarū † apparitores p inueterata auctoritate iuxta motū iudicis nudatos, verberib⁹ (si ita res tulerit) subiacere pcipimus: vt & facilis executio rerū publicarū sit, & offōrū insolentia[r] comprimatur, & iudicum seueritati ꝯpetēs reddat auctoritas. Dat. VI. kal. Ia. Honor. IX. & Theodo. V. AA. Cons.

XIII. Imp. Leo. A. Constantino. P. P.

Si qs cohortalib⁹ adhuc obseqjs oblatus, regimē puiciæ, vl̄ cīgulū cuiuslibet militię dignitatis sv̄e qdq̄ mō meruerit: ꝯ licitū vsurpatis ipetratis v̄e careat, ēt si vltroneè à nr̄a libralitate i⁹ regēdę puicię vl̄ militię seu dignitatis cuiuspiā sibi iactauerit delatū fuisse. Da. vij. Id. Au. Leo. A. IIII. & Probiano Cons.

XIIII. Idem A. eidem praefect. praeto. †

Nulli iudicū q puincias regūt in ciuitatib. i qb. sacra palatia aut ptoria sūt, liceat his re

† als. Imper. Anastasiu. A. Viu. pfe. pre. recte.

lictis

a N Vlli iudicū. Pa latia]. s. principis.

b DE OFFICIO

Licet cœpit tractare de clariss. hic tamen est spectabilis: vt ff. eo. l. iij. Quare ergo hic ponitur? Resp. cōsiderauit prima tpa, secundū q̄ non erat præfectus vigilū, immo erat quidā qui præerat excubijs: vt ff. eo. l. i. in fin. et de orig. iur. l. i. §. hac omnia. & non legitur hic titulus.

c P Ræfecti vigilū.] Turæ.] præfecti prætorio vel vrbis.

DE OFFICIO CIuilium iudicum.

d H Onorati] .i. ad uocati.

e Pandunt.] vt j. de postu. l. quisquis. in fin. Sed alijs horis sedere possunt: vt j. de offi. diuer. iudi. l. fin.

f Residendi] .i. sedēdi. Accur.

g S I qs. aliàs est hic rubrica. De offi. præfecti annonæ. Sequēs titulus. de offi. mili. iud. nō legit̄, sed j. l. j. signatur. s. ff. de rei vindi. l. qui restituet. Sol. vt ibi. Itē sequēs de comi. rei mil. non legitur.

DE ... O

h N Vnquam.] dic vt in superiori rubrica.

i P Ræcipimus nequando. In eo.] Iudicio magistri militum.

Comitianū.] .i. comitis qui præest prouinciæ.

l N Emo. Hæc.] ass huius.

m D Vces. Principibus] .i. maiori bus iudicib. si legit̄.

NE REI MILITAris comitib. &c.

n O Mnē. Adæratione] aliàs extractionē .i. collectam.

o Ministeriū.] vt lacra eis præstentur.

DE OFFICIO Diuersorum iudicum.

* ad pfe. Vigilum: vt liquet ex vrbis ɔstitutionis sequētis.

* pendūtur.

* Apparitio.

lictis priuatorū sibi domos ad habitādū veluti p̄toria vindicare: sed sacratissima modis oīb. ihitare palatia seu p̄toria cogant: vt hac necessitate cōpellant eorū reparationi puidre. Vbi aūt & palatiū est, & p̄toriū: palatiū q̄dē hitationi pr̨dis, p̄toriū aūt vel suscipiēdis conseruādisq́; spēb⁹ publicis horreorū vice, vel alij necessariæ rei deputet̄. Quod si quis aliq̄n dissimulare tētauerit: ꝑtin⁹ eū atq́; offin̄ ei⁹ 50. libra. auri multam ad reparandū sacrum qd̄ neglexerit palatiū soluere sancimus. Dat. VI. Id. Feb. Clemētino & Probo Co.

TITVLVS XLI.

VT NVLLI PATRIÆ SVÆ ADministratio sine speciali permissu principis permittatur.

Constitutiones Græcæ desiderantur.

Αὐτοκράτωρ Αὔγουστος, &c.

TITVLVS XLII.

DE OFFICIO PRÆFECTI vigilum.

I. Imp. Theo. & Arcad. AA. Nephridio præfecto vrbis.

P Ræfecti vigilū huius vrbis nihil de capitalib⁹ causis sua auctoritate statuere debēt, sed si q̄d hmōi euenerit, culminis tuę ꝑtātis referre: vt de memoratis causis celsiore sententia iudicetur.

** Vide quod hic notatur in prætermissis. fol. 12. col. 4. C. versu 44. Vbi pro. 220. le. 200.*

TITVLVS XLIII.

DE OFFICIO CIVILIVM iudicum.

I. Insti. Arcad. Honor. & Theo. AAA. Curtio p̄fe. p̄to. Extat. C. T. 1. 7. 1.

H Onorati q̄ litē habere noscūt: his horis vel tēpib⁹ q̄b⁹ cārū vel merita vl̄ fcā pādunt, residēdi cū iudicib⁹ nō hēant facultatē. Data. III. Non. Feb. Rauennæ Basso & Philip. Cos.

II. Imp. Honor. & Theo. AA. Anthemio præfecto præt.

S I quis ꝑ publicis functionib. q̄ flagitant̄, alī quo se defendere tētet munimine: adeat iudicē, & ꝓmat quæ duxerit asserēda. Quē si iudex (qd̄ nō arbitramur) min⁹ audire maluerit: ipse q̄dē administrator 30. libra. auri, apparitor vero ei⁹ 50. feriat̄ dispēdio. Da. XIII. kal. Aug. Constantin. Hono. VIII. & Theodosio. III. CC. Cos.

TITVLVS XLIIII.

DE OFFICIO MILITARIVM IVDICVM.

I. Imp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. magistris & comitibus vtriusque militiæ.

N Vnquā oīno ī negocijs priuatorū, vł tuitio militaris, vel executio tribuat̄. Dat. prid. Id. Feb. Constantin. Theod. A. III. & Abundantio Coss.

II. Imp. Hono. & Theo. AA. Monachio P. P.

P Ræcipimus, ne q̄n curiales vel priuatæ ꝯdōnis hoīes ad militare exhibeant̄ iudiciū, vel ꝯ se agentiū actiones excipiant, vel litigare in eo cogant̄. Interminationē aūt 50. librarū auri aduersus comitianū offin̄ ꝓponi decernimus, si quid ꝯ hoc aliquando tentauerit. Dat. VI. kal. Sept. Theo. A. VII. & Palladio Coss.

III. Imp. The. & Valen. AA. Anatolio magistro militum.

N Emo de his q. in virorū spectabiliū ducum officijs militauerit, scholæ agētiū ī reb⁹ q̄cunq́; subreptione p⁹ cōpletā militiā societ̄, nec agēdi vices viri clariss. pr̄cipis accipiat facultatē. Si q̄s aūt aduersus hæc nr̄æ pennitatis d̄creta venire conet̄ militia spoliat⁹, ꝓscriptionis pęna ꝑ pte bonorū tertia ꝯstrigat̄. Da. V. ka. Fe. Cōstantinop. Maximo, II. & Paterio Coss.

IIII. Idem. AA. Nomo magistro officiorum.

D Vces militū, & p̄cipue q̄b⁹ gētes, q̄ maximè cauēdę sunt, appropinquāt, in ipsis limitibus cōmorari, & milites ad ꝓpriū redigere numerū imminētibus magisterijs ꝑtātibus, diuturnisq́; eorū exercitationib. inhærere p̄cipim⁹. Castrorū q̄nēt refectionis lustrationisq́; curā habeāt. Quib. cū pr̄cipib⁹ castrorūq́; p̄positis ꝑ laborū vicissitudine, limitaneorū militum xx. annonarū partē, distribuendā videlicet iter eos magisteriæ ꝑtātis arbitrio, deputam⁹. Da. II. Id. Sept. Constantin. Maximo. II. & Paterio Coss.

Constitutio Græca.

TITVLVS XLV.

NE REI MILITARIS COMITIBVS VEL TRIBVNIS

I. Imp. Arcad. Honor. & Theod. AAA.

O Mnē inq̄etudinē a curijs & ciuitatibus p̄cipimus ꝓhiberi, nec vlla priuata ab his succendi balnea ad tribunorū vel ducū aliorūve militariū comitum vsus: nec adærationē aliq̄ ꝑ hac cā ꝓfligari. Illustribus. n. tm̄mō viris comitib⁹ ac magr̄is militū (si tñ id voluerit) hoc ministeriū indulgemus: dupli pœna violatoribus huius sanctionis iminente. Dat. V. kalen. Decemb. Arcadio. A. VI. & Probo Coss.

TITVLVS XLVI.

DE OFFICIO DIVERSORVM IVDICVM.

I. Imp. Constantinus. A. ad Domitium Celsum vicarium.

C. T. 1. 8. 1. aliàs de eis. in.

Maximo al. Monaxio.

aliàs excipiant.

Limitū vl̄ legendū. sic j. tit. iij. pro limitis legit̄ militis.

al. qua.

al. lixiarumq́.

al. luxuriarūq́. q̄dam notarunt ex suis libris clusurarūq́: quidā, & clusoriarū: vt s. l. 4. de of. cō. sac. larg. l. 4. q̄ est pars huius legis.

al. curia.

infligi.

al. profligari: q̄d puto rectius.

Sic Ima nusc. idcirco noluimus mutare hāc iscriptionē ex C. T. 1. 9. 1. vbi extat hæc ɔstitutio.

age. ve. & C. Th.

a NEmo. Materfamilias.] quæ ipsa sit, hęs. ff. de his q sũt sui vł alie. iu. l. nã ciuiũ. b Protrahat] sic ff. de i ius voc. l. neq; impuberes. i pri. & l. plerique. & ll. se. Et potes hic dicere auth. quę ẽ in Auth. vt nulli iudi. §. necessariũ. coll. ix. & ẽ scripta. ſ. decu sio. re. sup illa l. qñ. c Eius]. s. mulieris. d Quæ]. s. mulier. e Necessitatib.]. i. debitis. idẽ tñ in priuatis. f Posse seruari] publicis necessitatibus: qđ habetur. s.

g SInguli. Celsiorib.] i. legũ doctorib. h Viris] sic s. de officio rect. prouinciæ. l. potioris. & ſ. l. prox. i Sciãt pricipes.] i. minores offãles. k Cornicularij.] i. tu batores. l Honoratis.] s. doctoribus. m Denegata.] vt & ſ. vbi sena. vel cla. l. fi. §. sedẽdi. nisi casu vt s. de of. ciui. iudi. l. j.

VT OMNES IV dices tam ciuiles &c.

a NEmo. Excedere]. i. recedere. b Antequã quinquagita.] Mora. c Super furtis]. s. suis & domesticorũ & manipulariorũ: vt ſ. ad le. Iu. repe. l. j. & i q̃druplũ dãnaĩ: vt ibidẽ dr, & ſ. ti. ij. l. con siliarior. & ſ. vbi de ratiociniis. l. fi. d Respondeat.] apud epm cãm examinãtẽ, & nõ ex scripto. sicut & eũ fugit. vel ẽt apd principẽ: vt in Auth. vt iudi. sine quoquo suff. §. si qs ãt. & §. necessitatẽ. & §. si ãt voluerit. coll. j. vel apd superiorem magistratũ: vel apud eum cui cõmisit ptorio præfectus: vt i fi. hui⁹ legis. e Diuinæ] aliãs diuina. i. reuocatoria. f Inferre.] idem velut seruus inhonestus capi põt: vt in Auth. vt iud. sine quoquo suf. §. necessitatẽ. & ſ. ea. l. §. ipse autem. g Peruenerit.] nisi per duos dies tm: vt in Auth. de administra

* paulo aliter legiĩ in C. Th. sed hic Sabino recti us, quàm illic Sabiniano.

† al. super scriptionibus, rectissimè.

† pars l. 2. ſ. de pxi. sac. scriniorum. † Honoratos viros põst eos dicimus, q Palatinã dignitatẽ habẽt, licẽt admi nistratio necateãt. Alc. lib. 3. parerg.

NEmo iudex aliquẽ offãlẽ ad eã domũ i qua materfamilias [a] degit, [f] cum aliquo pcepto existimet esse mittendũ, vt eandẽ in publicũ ptrahat, [b] cũ certũ sit debita eius [c] q̃ [d] intra domũ ɔsiderato sexu semet ɔtineat, domus ei⁹ vel cuiuscũq; rei hita distractiõe, publicis necessitatibus [e] posse seruari. [f] Quòd si qs in publicũ mrẽmfamilias posthac crediderit ptrahẽdã, inter maximos reos citra vllã indulgentiã capitali pœna plectẽ. Da. IIII. Id. Au. Sab. & Ru. Cos. *

IN AVTH. vt nulli iudi. §. necessarium. coll. ix. const. ix.

SEd hodie nouo iure p fiscalibus vel priuatis debitis nulla mulier dẽt icludi, sed adiudicẽ veniet p se, vł p pcuratorẽ suũ: vł mittat vnũ vł alterũ, q̃ten⁹ negociũ ltimè exequanĩ. Si ɔ̃ fcm fuerit, maiores iudices xx. libris au. minores decẽ puniãĩ. Obediẽtes àt eis cigulo spoliabunĩ, & pœnis subiacebũt corpalibus, & in exilium damnabuntur.

II. Imp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. ad Principium. P. V.

SInguli qq; iudices sciãt, cel [g] siorib. [h] viris, [†] & his qrũ nõnũq̃ iudicio puehũt, honorificẽtiã debitã eẽ pstãdã: nec in pscriptionib. [†] suis frẽs audeãt noiare: apparitione multãda, cui⁹ hæc ẽ cura. Da. Idib. Feb. Richomeĩ & Clear. Cos.

III. Iidem AAA Constantio. P. P. Galliarum.

SCiãt pricipes [i] & cornicularij [k] & primates offõrũ, & iudices ẽt ternas lib. auri à suis facultatib. eruẽdas, si honoratis [l] viris (qb. ẽt ɔsistoriũ nrm igrediẽdi facultas pbeĩ) secretarij iudicũ nõ patuerit igressus, aut reuerẽtia nõ fuerit i salutatione delata, aut sedẽdi cũ iudice societas denegata. [m] Da. V. Id. Nouẽ. Tyberiade Timasio & Promoto C.

TITVLVS XLVII.

A VT OMNES IVDICES † TAM ciuiles quàm militares post administrationem depositã 50. dies in ciuitatib. vel certis locis pmaneat.

I. Imp. Zeno * A. Sebastiano præse. prætorio.

NEmo ex viris clarif. psidibus puinciarũ, vel ɔsularib. aut correctoribus, vł * q ad ministrõnis maioris insulas meruerint. i. viri spectabiles pcõsules, aut pfect⁹ augustalis, aut comes Oriẽtis aut cuiuslibet tractus vicarius, aut quicunque dux, vel comes cuiusli-

B bet militis, * vł diuinarũ comes domorũ, postq̃ sibi successũ fuerit, audeat excedere [a] de locis qs rexisse noscit, anteq̃ [b] 50. dierũ ɔstitut⁹ numer⁹ finiaĩ. Sed p id tps psides qdẽ & ɔsulares, necnõ correctores i metropoli, spectabiles vero iudices tã ciuiles q̃ miliares i ciuitatib. administratę diœceseos illustriorib. publicè, ñ domi, vł itra sacrosanctos terminos, vł regiones aut potẽtes * domos latitãtes, sed in celeberrimis locis añ oĩũ qs nup gubernauerãt, ora versenĩ: vt pateat oĩbus facultas libera sup furtis [c] aut crib. q̃rimoniam ɔmouẽdi: ita, vt ab oĩ defensus iniuria puisione post eũ administrãtis, ac piculo officij, nec min⁹

C curialiũ, & defẽsoris ciuitatis, iuratoriæ tm cautiõi ɔmissus postq̃ fuerit i q̃rimoniã deuocatus, pulsare volẽtib⁹ (vt dictũ ẽ) p legũ rõne rñdeat: [d] nec vllã ante pfinitum tps de puincia discedẽdi excusationẽ ei tribuat: vel diuinę [e] vocis copia, vel codicilli alterius administrõnis oblati, vel pceptũ amplissimæ tuæ sedis, vt alterius prouinciæ moderatoris vices obtineat, aut pceptũ pfatæ, vel alterius ciuilis vel militaris cuiuscũq; ptãtis, vt quãcũq; sollicitudinẽ publicã gerat, aut exhibeaĩ, vel deducaĩ, aut postremo cuiuslibet artis astutiæ, cuiuscũq; occasionis excogitatã calliditas excludaĩ: vt modis oĩb⁹ q̃ p vniuersarũ prouinciarum salute sancim⁹, sortiantur effectũ.

D Quòd si qs temeritate puniẽda saluberrimam legẽ circũscribendã vel violandã crediderit: licèt & maiestatis reus nõ immerito iudiceĩ, attamen 50. librarũ auri multã publicis calculis iferre [f] cogeĩ: sibi pœna plectẽdo eo, q post eũ administrõne suscepta minime eũ curauerit honeste retinẽdũ, aut sup ei⁹ fuga ptinus referendũ. [†] Administrõnẽ aũt deponere nõ volum⁹ decessorẽ anteq̃ successor ad puinciæ fines puenerit, [g] licèt litteris ad eũ, seu progrãmate, vel edicto ad offm & puinciales vsus fuerit. Ipse aũt q psentẽ fugiẽs nõ obseruauerit legẽ: vbicũq; reptus fuerit, licèt in hac florẽtissima ciuitate, ad puinciã sine vllo penitus obstaculo pceptione tui culmi nis

to. §. illud autẽ. colla. vj. si vero nullũ mittat nunciũ, sp iudicat vsq; ad aduentũ successoris: vt ff. de offi. pconf. l. meminisse. in princi. Nũquã cius aut pmissus exec cet oia pter membri abscissionẽ, & vltimũ supplicium: vt in Authẽ. de col. §. ad hoc id phibemus. col. l. ix. t Peruenerit.] hnitq tempore primi.

† Cicero ait idẽ qđ hoc titulo, cautũ quoq; fuis se le. Iulia repetundarũ. · Leo.

· nevo.

· legendũ limitis, vt est in vet.

· al. pena tedom⁹. † In quibusdã exem. legitur, tribuat: vel diuina reuocatoria vel codicillis alteri⁹ administrõnis oblati, vel pcepto am plissimæ tuæ sedis vt alteri⁹ puincię moderatoris vicẽ obtineat, aut pcepto pfatę, vł alteri⁹ ciuilis seu militaris cuiuscunque ptãtis, vt quãcũq; sollicitudinẽ publicã gerat, aut exhibeaĩ, aut deducatur, aut postremũ cuiuslibet occasionis excogitata calliditate excludatur: vt modis &c.

† al. aut su p eius fuga ptin⁹ regrẽdũ.

a Debito tñ honore] immo nõ seruato hodie: vt i Auth. vt iud. sine quoquo suff. §. necessitatem. col. ij.
b Irretit⁹]. s. p accusatorem qui inscripsit.
c Perdurabit] & patiatur pœnã p qualitate delicti: vt ff. ad le. Iul. repe. l. lex Iul. ij. §. fi.
d Tuæ] ò pfecte ptor.
e Orta] p ɔtestationẽ.
f Terminare] spãle. j. de iudicijs. l. properandum. in prin.
g Præfato mõ.] i. intra viginti dies.

DE OFFICIO EIVS qui vice alicuius &c.

Dictum est ĩ. de magistratibus ordinarijs: nũc vicarij (de quibus dictum est) ordinarij erãt, & in ipsis certũ eligebantur: quod ẽt erat ordinarijs pfixum: vt ipsi vices ordinariorũ psentium & venientiũ supplerent. Nunc aũt ponit de his qui gerũt vices mortuorũ & absentium, & appellantur suffecti: decedentes aũt dicebãtur de mortuis. Az.



h IN causa. Reipublicæ.] ciuitatis alicuius: & licet in iudicio restituit ciuitas: vt & j. de iure rei. l. j. li. xj. & in ɔtu: vt eo. tit. l. rẽ. & j. q. ex cau. ma. l. respubli. & hoc patet, qa de psidẽ dixit. als de pcur. Cæsaris.
i Reipublicæ.] ordinabit aũt rẽspublica syndicum vl actorẽ ɔ priuatum. & cognoscet pses prouinciæ, vel eius vicarius.
k Flagitare] ad instar pupilli: vt j. de iu. rei pub. l. rẽpublicã. lib. xj. & j. qbus ex cau. ma. l. respublica.
l SVggerente. Vestra.] ò præfecte.
m Eos]. s. vicarios.
n Sedis amplissimæ.] vl alten⁹, q hẽt merũ Iperiũ: vt ff. de of. ei⁹ cui mand. est iur. l. j.
o Rectorum]. s. decedẽtiũ vl absentiũ, q decedẽtes dñr demortui, & substituti vicarij dñr suffecti. Secus si delegaret: qa talia dlegari nõ pñt: vt ff. de of. eius cui mã. est iu. l. mãdata. & ff. d re iu. oia. c. a. vicarius l. ordinari⁹ a le. fi dleg.

* Domitiano.

* al. prouinciæ.

nis, cura ẽt viri clarissimi rectoris pũciæ in qua repertus fuerit, deduceĩ, p sex mensiũ curricula ibidẽ moratur[a]: q̃tenus interea minime possint cria vel furta celari. Offm̃ ẽt quod eũ, debito tñ honore[a] seruato nõ phibuerit ɔ legis tenorẽ discedere, xxx. librarũ auri dispendio feriat. Quòd si intra 50. dierũ numerũ fuerit forte pulsat[b], & pfato tpe elapso necdũ finita lis fuerit: ciuiliter qdẽ sup furtorũ sceleribus pulsat⁹, dato pcuratore instructo post 50. dies ptinus habeat lĩam discedẽdi. accusatiõe vero sup cribus fcã, p iscriptionũ laqueos irretit⁹,[b] vsq; ad terminũ causæ ibidẽ necessario pdurabit.[c] Sciant aũt vniuersi iudices, apud qs vel administrõnis iure, vel ex pcepto amplissimæ tuæ[d] sedis hmõi ɔtrouersiæ ciuiliter vel criall vẽtilanĩ, intra xx. dierũ spaciũ debere se pfata litigia postq̃ orta[e] fuerint, terminare.[f] Nã si supsederit, ipsos qui dẽ x. librarũ auri ɔdẽnationẽ subire cẽsem⁹: accusationẽ vero seu ciuilẽ ĩtẽtionẽ semel in iudiciũ deductã pfato mõ[g] ltĩ mẽ terminari. Da. V. Id. Octo. Constant. Zenone. A. ij. Coss.

IN AVTH. vt iudices sine quoquo suff. §. necessitatem. col. ij. consti. ij.

SI vero añq̃ ɔpleaĩ 50. dies, fugiẽs capiat, detineaĩ à puincialib⁹: & oẽ qd datũ fuit ea occasione, furti actione exigaĩ, psẽte tñ Deo amabili epo, & cãm ex ñ scripto exãinãte.

TITVLVS XLVIII.

DE OFFICIO EIVS QVI VICEM alicuius iudicis vel præsidis obtinet.

I. Imp. Gordia. A. Domitio* ptæl. pt.

IN cã q̃ spectat ad vtilitatẽ reipublicæ, eũ q vice psidis prouinciam[h] administrat, potuisse cognoscere, in dubiũ nõ venit. Sane si in aliquo captũ est ius reipublicæ:[i] iuxta scita diuorũ principũ defensores reipublicæ,[i] si mõ adeẽ fiduciã negocio putãt, restitutionis auxiliũ pñt flagitare.[k] Dat. III. Non. Nouem. Sabino. II. & Venusto Cos.

II. Mandata Imper. Theo. & Valen. A A. missa Antiocho cæteri sũt præfec. prætor. per referendarium. quæ sic habent

SVggerẽte magnificẽtia vestra,[l] docta ĩpialis æternitas debere eos,[m] q pceptione pricipali seu vestræ sedis[n] ãplissimæ tueri locũ rectorũ[o] puinciarũ noscunĩ, auctoritatẽ hẽre[p] tutores seu curatores petẽtib⁹ dare, dcretũ ẽt interponere ad alienãdas minorũ filiũq; eis psonarum seu curialiũ facultates, & emãcipationes qq; legib. celebrare, & oia q̃ ad iurisdictionẽ rectoris puinciæ ptinẽt actitare:[q] pcipere dignata ẽ p dispõne vestræ celsitudinis præfatas hmõi sollicitudines p agendi habere licentiã. Dat. prid. Id. Octob. Constantinop. Hierio & Ardaburio Coss.

TITVLVS XLIX.

DE ASSESSORIBVS, ET domesticis & cancellarijs iudicum.

I. Imp. Dioc. & Maximinus. A A. Pau.

STudiorũ labor[r] meret, vt hi q in publicis administrõnibus cõstituti sociari sibi cõsiliorũ pticeps cupiunt, spe pmiorũ atq; honorificentia sua prouocẽt[t] eos, quorũ prudentiam sibi putant esse necessariam, nõ metu terribili, & necessitate incongrua libertati. Da. pri. Id. Iu. Tyberio & Maximo* Conss.

II. Imp. Constantin. A. ad Bassum P. V.

PRæsides, non p assessores, sed per se subscribant libellis.[s] * Quòd si quis[t] assessori subscriptionem inconsultis nobis permiserit: mox assessor q subscripsit, exilio punietur: præsidis vero nomen ad nos referri iubemus, vt in eum seuerius vindicetur. Dat. XV. Kal. Sept. Constantino. A. VI. & Constantino Cæsare Cos.

III. Imp. Arcad. & Honor. A A. Messalæ P. P.

COnsiliarios[u] iudicum, & cancellarios,[x] & eos q domesticorum funguntur officio,[y] post depositam administrationem 50. dies in puincijs residere præcipimus.[z] Pro confesso autem tenebitur, qui accusatus huiusmodi personam subtraxerit:[a] eaque in quadruplum re-

p Habere] faciendi ea quæ dicit. s. tutores.
q Actitare.] pter vltimum supplicium forte, & mẽbri abscissione: vt in Auth. d col. §. ad hoc id prohibemus. colla. ix.

DE ASSESSORIB. & d cancellarijs &c.

De iudicib. & eorum officijs. s. ĩ. dictũ ẽ. Nũc videamus de collateralibus eorũ. i. assessoribus & domesticis, & cãcellarijs. Quis sit assessor, quis domesticus, quis cãcellarius, et qui possit eẽ, et qd sit eorũ offm. Az.

r STudiorũ. Prouocẽt] sic & ĩ. de statuis l. & virtutum.
s PRæsides. Libellis]. i. petitionibus quæ fiũt sup alienãdis pdijs minorũ, & p trãsactionib⁹ alimẽtorũ, & alijs faciẽdis, q̃ sunt mixti imperij. secus in testõ, vbi p aliũ subscribit qs, vt j. de test. l. fi. & l. iubem⁹. & Auth. & nõ obseruato. Viu.
t Si quis.] pręses.
u COnsiliarios.] i. assessores.
x Et cancellarios.] vt suos notarios.
y Officio] vt sũt milites & alij de familia de quorũ oĩum delictis teneñ, vt hic & j. ad l. Iul. re. l. j.
z Præcipimus.] vt ĩ. vt oẽs iu. tã ciui. q̃ mi. l. j. in prin.
a Subtraxerit] vt & j.

† Not. q studere laboriosũ est. facit auth. habita. j. ne filij pro pat.

* aliàs, & rectius, Tyberiano & Dione.

* aliàs, libellos.

de exact. tri.l.iij.li.x. & ff.ad Sila.l.lege.§.pen. Accur.

a Fisc⁹]vt & ī.de mō mult.l.fin.§.ꝙ si qs.

b D Omesticus. Arceatur]. i. non sit patron⁹ in causis

c Prætis]. s. præsidis.

d N Emo. Ambitione.] nō.n.pōt ꝯtinuare honores, vt hic, & ff.de mune. & hono. l. honor. §. gerendorū.& ī.l. px. secus aūt si nō est ābitio, vt ī.e.l.liceat & ī.de prin. agē.i te. l.ex agentibus.li.xij.

Honores non sunt ꝯtinuādi. aliās, de sderant.

V. illa.l.liceat.logr̄ i assessore: hæc i domestico vel cancellario.

e V Elut.] Nota: & facit ī.d aduo. di.iud. l. fori. & ī.de inosti.test.l.fin.

f N Vllus: Secū du cere] imò vr̄, cū inde habere non pt.vt ī.l.i cōsiliarijs. sed illic in assessore, hic ēt in alijs. Vl̄ hic noie, sed si re erat cācellarius.

g Imponat]eū nō sit tales.arg.ī.s.eo.l.cōsiliarios.

h Oportet]& sic tenetur ꝑ his quos secū duxit: vt & ff.de os. proconsl.l. obseruare.

i S I post.Per eosdē] & sic ī. de abōli. l.fallaciter. Sed ar. ī.ī.d tes.l.nimis graue

k I N cōsiliarijs.Prouicia.]ī.s.e.l.null⁹ contra.Solu. vt ibi.

† aliàs temeraticō esserit.

† C.T. 1. 10.1.

l Assederit.] ex iussu principis.aliās nec in tra hoc tēpus pōt : vt ff.ex qui.cau.maio.l. hi q.& l.si cui.i pric.

m L Iceat.Et sepi⁹] cū alij no fuerint idoni. vt ff. de mu.& ho.l.honor.§. si.& in Auth.d āssen. ciui.§.fi.col. 1.& ī.d aduo.di.iud.l.si qs d togatis,aliogn ī.vrs. eo.l.nemo.vl̄ ē.inale egit j.anno.hic bene.

† C.T. 1. 1.1.

n N Emo.Cuiuscūque magist⁹] Nō pōt ergo qs,simul eē assessor & aduocat⁹, sicut nec iudex & aduocat⁹: vrj.de postu.l.qsqs.nec ī dua. militijs: vt ī. q. mil. nō pos.l.v. §.in posterū.li.xij. sic nec plures hēre honores : vt ff.ad mu.l.libert⁹.§. pscriptio.& ff.e. l.pe.

stitui iubemus, q̄ docebunt ablata: vt duplū spoliat⁹ accipiat, & duplū nr̄ fiscus[a] acq̄rat. Dat.VI. kal.Ian.Mediolani, Theo. & Rumoridio Cos.

IIII. Iidē & The. A A A. ad Cæc.Vic.

D Omestic⁹ iudicis à publicis actibus arceatur.[c]

Quod si necessitatibus publicis sese ꝯuictus fuerit miscuisse: statim eū ad maioris potestatis[d] examē deduci oportet, vt ꝯpetēs in eū vindicta promatur. Dat. VI.Id.April.Ho. A.VI.& Aristeneto Coss.

V. Imp.Ho.& The.AA. Seleu.pf.pt.

[1] N Emo in ꝓuincijs, q se mel domestici vl̄ cācellarij ministeriū gesserit, ad eādē obseruatiōē aliq̄ ābitione[d] iterū remeare ꝯcedat. Da.III. Id.De. Ra. AA.X. & VI.Cos.

VI. Iidē AA. Vitaliano duci Lybiæ.

[2] N Emo de domesticis ducū vel comitum militariū, officijs eorū ꝯnumeratus, post ꝯpletū sui tpis actū ad eādē rursum sollicitudinem audeat aspirare: x.libra.auri cōdēnatione ꝓposita, si qs hanc violare voluerit sanctionē: eadē pœna offō quoq; eius coercēdo, si ꝑ ambitionē, vel auaritiā ex his aliqd temerariè consenserit.[f] Da.VIII.Ka. Nouē. Ho.A.XI. & Cōstātio.II.Cos.

VII. Iidē AA. Eustachio præf. prææ.

V Elut[e] † castrēse peculiū filijfamilias assessores ēt p⁹ pr̄is obitū vidicēt, q ꝯsilijs ꝓprijs administratores iuuare cōsueuerūt, si qd licitis honestisq; lucris coadunare potuerint.Da.Kal.April.Cons. Ho. XIII. & Theo.X.AA.Coss.

VIII. Iidē A A. Asclepiodoto pf. pto.

N Vllus iudicū[f] ad ꝓuinciā sibi ꝯmissam quēq̄ secū ducere[f] audeat, cui domestici vl̄ cācellarij nomē imponat:[g] nec ꝓfectū ad se vn̄cūq; suscipiat, ne famæ nota cū bonorū publicatione plectat. Periculo.n. primatū officij cācellarios, sub fide gestorū ex eo. offō electos iudicib. applicari

A iubem⁹: ita vt p⁹ d̄positā administrōnē nec militiā d̄ferāt, & ꝓuicialib⁹ p̄sētiā sui exhibeāt quo volētib. sit accusandi eos facultas.[i] Si.n. idonea cā exegerit: ad detegēda † iudicis flagitia & quæstioni eos subdi oportet.[h] Dat.prid.kal.Iul. Asclepiodoto & Mariniano Cos.

IX. Imp. Theo.& Valentinianus. AA. ad Taurum.

S I p⁹ depositā administrōnē iudicū, p̄sentiá vl̄ exhibitionē domesticorū, querimonia ꝓuincialiū aut curialiū vel aliq̄ publica necessitas postulauerit, ꝑ eosdē[i] administratores, q̄rū domestici fuerit, iudicio legibusq; tradant. Da.V.No. B Iul.Constantin.Theo.A.XIIII. & Maximo Cos.

X. Iidem. AA. Florentio præfe. prætorio.

I N ꝯsiliarijs obseruari cēsem⁹, vt i eū q i sua ꝓuicia[k] vltra q̄tuor mēses moderatorib⁹ assederit[l] aduersus leges antiquas, & diuorū retro principū scita, proscriptio bonorū, & accusatio publici criminis immineat, nisi ꝑ cæleste oraculū vel amplissimæ tuæ sedis p̄ceptionem sese defendat. Da.XIII.kal.Fe. The. XVII. & Festo Cos.

XI. Iidem. AA. Zoilo. præfe. præt. Orientis.

N On min⁹[*] assessorib⁹ maiorū magr̄atuū, q̄ ipsis iudicib⁹ nr̄æ bn̄uolētiæ liberalitas tribuēda ē. Iōq; ꝯsiliarios virorū illustriū p̄fectorū tā p̄toriorū, q̄ hui⁹ inclytæ vrbis, eminētissimorūq; magrorū militū, necnon ēt viri illustris ma C gistri offōrū siue p̄dicto offōiam functi sunt, seu fungēt i posterū: post depositū ēt offīn ab oī indictionis onere seu ciuiliū seu militariū iudicum, ꝓrsus īmunes esse p̄cipimus: vt nec ab amplissima q dē sede tui culminis eis vlla molestia super suscipiēdo q̄libet grauamine penit⁹ iniūgat: 50. lib.auri offō tui culminis ꝯdēnatiōe[*] multādo, si q d aduersus statuta clemētię nr̄ę inouari ꝯcesserit. Da.V.kal.Mar.Th.A.XVIII.& Albio.Cos.

XII. Imperator Valentinianus & Martianus. A A. Pall...

L Iceat oīb⁹ iudicib. illustri præditis potestate consiliarios sibi eosdem secundo, ac tertio, & sæpius[m] adiungere: [*] q a qui semel rectè D cognitus est, non debet ob hoc solum: quòd iam probatus est, improbari. Dat. Valen. A.

Constitutio Græca de aduocatis.

Αὐτοκράτωρ Ζήνων.

Dat.VI.Kal.Iul. post cōsulatū Decij & Longini.

XIII. Imp. Iustinianus A. Demosthenes præfe.præt.

[3] N Emo ex his qui aduocati causarum constituti sunt, vel fuerint etiam in hac regia vrbe, in quocunque iudicio deputati, & in alijs oibus prouincijs nostro subiectis imperio, audeat, in vno eodemq; tpe tā aduocatione vti, q̄ consil.arij cuiuscunque[n] magistratus, quibus respublica

Lic̄ nec vicē duarū ꝑsonarū: vt ff.d̄ pactis. l. si ples.& ī.d̄ ꝓx.sacr. scri.l.hac pte.li.12. nec i dua.societaub.

† aliàs facilitas.

† al. retegenda.

* Non parū. in oībus manuscriptis.

* damnatione.

* Iniungere.

* hæc subscriptio ad Græcā constōnē Zenonis A. ptinet, q̄ deesse notatur.

vt ff. d colle. illici. l. j. §. fi. & facit in decr. lxxxix. disti. c. singula. & ibi not. ple. de hac materia. Viuia.

a Ad vtrunque festinat.] vnde illud. Qui binos lepores vna sectabitur hora. Vno quandoque, quandoq; carebit vtroque. Accur.

b Sufficere.] sic. ff. de reb. eo. l. magis. §. in primis. & ff. de neg. gest. l. atq; natura. §. cum me. Accur.

c Quasdā litteras] sic ꝟ. de legi. & consti. l. nō dubium. & ꝟ. de natu. li. l. legē in ñ.

d Vendicare.] alias iudicare. deposita etiā aduocatione.

e Incorrupti] i. boni.

f Iudicis. vt ff. de iur. om. iudi. l. prętor, nec testis vt ff. d testi. l. fi.

DE ANNONIS, &c.

De maioribus & minoribus magistratibus ī dictū est. Nūc aūt ponit de eorū solatijs, vel salarijs. Et quia ipsi percipiebāt salaria i annonis, io ponit de annonis et capitis. i. capitatione ministrātiū & assessorū. & aliarū gerētiū publicas dignitates. s. quæ dabantur administr. tibus publica officia. Alo.

g De annonis, &c.] *generaliter de annonis, specialiter de capitatione dicit hic, & ꝟ. de ser. & aqua. Vel dic de annonis. &c. i. de annona q̄ p capite & psōna magistratuū & assessorū dabatur. & hoc ē qd dicitur ꝟ. de anno. ciui. l. fi. li. xi. & de eroga. mi. anno. l. fi. li. xij. q milites nostri annonas & capita singulis diebus cōseqbātur. Sicut. n. capitatio dicitur tributū qd quidē p capite datur: ita annona dicitur tributum, quia pro capite magistratus datur: vt dixit supra.*

h Omnibus. Et capite] .i. capitatiōe. aliàs, capitu.

i Dignitatis.] .i. debito & capite præstando. Accursius.

k Particularibus] .i. singulorum descriptionibus, Cuncta leguntur.

l DE CONTRA ... ctibus iudicū. vel ...

† eadem.

* circunscribēdū.

A respublica gerēda ꝯmittit, cū rā arripe: cū satis abudeq; sufficiat, vel p aduocationē causis pfectissime procinari, vel assessoris offō fungi: ne cū ad a vtrūq; festinat, neutrū bñ pagat: sed siue aduocatus eē maluerit, hoc cū debita solertia īplere possit: vl' si assessionē elegerit, ī ea videlicet pmaneat: ita tñ, vt post ꝯsiliarij sollicitudinē depositā, liceat ei ad munus aduocatiōis reuerti. Nec sit cōcessum cuiq̄ duobus magistratibus assidere, & vtriusq; iudicij cura peragere: (neq;. n. facile credēdū ē ēt duabus necessarijs rebus vnū sufficere. b nā cū vni iudicio assuerit, alteri abstrahi necesse est. sicq; nulli eorū idoneū i totū iueniri.) sed altera assessione penitus semota, vni magistratus esse cōtentū iudicio. Nec callidis machinationibus hmōi legē putet qs esse circūscribēdā, * etsi nō cōsiliarij signū, qd solitū ē, chartis īponat, sed alias quasdā lit C teras c excogitatas assimulauerit, existimās ei licere fungi qdē memorato offō, sub hmōi tñ vmbra latere: cū i legē cōmittāt & hi, q vigorē eius scrupulosis & excogitatis artibus eludere festināt. Neq; sibi blādiri quenquam oportet, q pñtis ēt legis aculeos possit euadere, quēadmodū & anteriores leges sup hac re positas deludebat. Si qs eteni i tali ꝯmisso fuerit iuētus, sciat se de matriculis aduocatorū penitus eē de D lendū, & x. librarū auri multā nřis priuatis largitiōibus illaturū, p virū illustrē comitē rerū priuatarū exigēdā: & aliā maiorē regalis culminis subiturū offensā: cū nec ipse iudex q hoc fieri passus est, & sciens prudēsq; hoc cōmiserit, sine ipiali cōmotione remanebit. Eidē penæ ... subijciēdo ēt eo vel eis q i his causis quarū procmiū adepti sunt, q busq; aduocationē ... vtuntur, as-

A sessiones f cuiuscūq; magistratus colore audeat vel audeat vindicare: d ne assectiōis suæ vel aduocatiōis memor, incorrupti e iudicis f nō possit nomen perferre. Dat. V. Kalend. Octobr. Chalcedo. Decio. V. C. Cons.

TITVLVS L.

DE ANNONIS, g ET CAPITAtione † administrātiū, & eorū asses sorū, aliorūve publicas sollicitudines gerētiū, vel eorum qui aliquas consecuti sunt dignitates.

1. Imp. Theod. & Valentin. AA. Florentio præfecto prætorio.

B Omnibus tā viris spectabilibus q̄ viris clarissimis iudicib. q p pui cias siue militarē siue ciuilē administrationē gerūt, nec̄n comiti cōmerciorū, magro æris, siue priuatæ rei rōnali p Pōticā atq; Asianā diœcesim, itē & assessorib. iudicū siglorū i pbēdis solatijs annonarū hic fixus ac stabilis suabit modus, vt ea p annonis & capite h † dignitatis i suæ debitis spcia ꝯsequant, q pticularibus k C delegationib. solent cōtineri. Da. III. kal. Iun. Constantinopo. Theodosio. XVII. & Festo Coss.

TITVLVS LI.

DE CONTRACTIBVS IVDICVM, l vel eorum qui sunt circa eos: & inhibēdis donationibus i eos faciēdis: & ne administrationis tēpore proprietas ę les ... sine sanctione pragmatica.

Prætores & prouinciarū rectores nō possunt p se vel p alios contrahere in loco sibi commisso, nisi p necessitate victus & vestitus Saly.

1. Imp. Iustinianus. A. Mennæ præfecto prætorio.

D Quicunq; administrationē in hac florētissima vrbe gerunt, emere m quidem mobiles res vel imobiles, vel domos extruere non aliter possunt, nisi specialem * nostri numinis hoc eis permittentem diuinam rescriptionem meruerint. Donationes vero omnimodo recusent, scientes nō esse validas eas in quibuscūq; rebus, & quacunq; æstimatione: nisi post administrationē depositā vel specialiter in scriptis donator eandem donationē ratā habuerit, vel tempus quinquennale præterierit, n in quo nulla querela super hisdē donationibus vel ab ipso donatore vel ab eius successoribus facta sit. Prouincias o vero moderātib. nō solū donationes, sed etiā emptiones quarūcūque ... immobilium rerum (præter eas quæ ad

... sunt. &c.

m Quicūq;. Emere. vt ff. d contrahē. empt. l. non licet. & l. q officij. in pri. & de iure fisci. l. aufertur. §. ij.

n Præterierit.] sic ꝟ. si maior factus ratū ha. l. fi.

o Prouícias.] hoc in minoribus. s. i psidib. q sunt clarissimi, vt ꝟ. de pri. car. l. j. & ita iter minores qd iuris sit audi, vbi non pñt ratificari hmōi ꝯctus, multo minus ergo & i dfensore ciuitatis, vel magistratu municipali, q nō habēt merū ipiū, sed modicā iurisdictionem & coercitionē, vt ff. de iur. om. iu. l. magistratib. sed psides ēt merū ipiū habēt, vt ff. d off. psi. l. illicitas. §. q vniuersas. Sed qd si duo sint i magistratu? an alter emere pt ex offō si alter auctoret? Vr q sic, sicut i duob. tutorib. quorū vno auctorāte alter emit, vt ff. d aucto. tuto. l. pupillus. §. sane. Sed puto ꝯ, qa ibi est media psona: vt pupilli, cui pstatur auctoritas, qa i pse ꝯsentit: qd dici nō pt in vniuersitate. q ꝯsētiat, vt ff. de libe. vniuer. l. j. Vel qd verius ē, ipse magistratus vniuersitatē repntat: vnde non inuenitur media persona, vt s. in pupillo dictum est. Accur.

† puto se ... puto legendū iudicare, ne affectiōis suæ aduocationis memor, incorrupti iudicis &c.

† aliàs, & capitu.

† capitu.

† al. d lar gitionib.

* In vno duntaxat exemplari reperi hæc verba.

* al. specialiter.

ád alimoniã[a] vel vestes perti A nent)& ædificationes,[b] licèt sacri apices aliqd eorũ permi serint,penitus interdicimus.

Nec ratũ sit,qđ his donatione vel véditione datũ est,licèt quiquénale tps post depositã administrationé excesserit, vel cõsensus donatoris vł véditoris p⁹ eãdé administrationé adiect⁹ sit. Hęc aũt ẽt ad domesticos & ɔsiliarios eorũ trahi necessariũ duximus: illud ẽt adiiciẽtes,vt nec pr iter positã psonã aliqd eorũ sine B periculo possit ppetrari : q̃ ẽt ad pterita negocia referri sancimus,nisi trãsactionibus vel iudicationibus[c] sopita sint. † Dat.V.Id. Deceb. Constantinop. D.N.Iustinia. A.II.Cos.

TITVLVS LII.

DE MODO MVLTARVM quæ a iudicibus † infliguntur.[a]

No. glo. hic positam qua ad hoc consueuit allegari, q damnatus ex inquisitione non sit infamis: quod clariuś tenet gl. j. de suspec. tu. l. fi. Salycetus.

I. Imperator & Antoni. AA. Firmo.

MVlta dãnũ[b] famæ ñ C irrogat. Da. V. Id. Apr. Antoni. A. & Geta vtrisque. II. Coss.

Procurator Cæsaris non habet potestaté multãdi. Sal. & idem in procuratore fisca li, vt in l. seq. Salycetus.

II. Imp. Alexan. A. Decimiu ptec. pro.

PRoc uratores meos vel rõnales,multę indicédæ i⁹ ñ hẽre sępe rescriptũ ẽ. Da. xiij. K. Sept. Mode. & Probo Coss.

III. Imp. Gordia. A. Celeri pfect pto.

CVrator reipublicæ (qui Gręco vocabulo logista[c] nũcupať)multãdi iùs non habet. Dat. Idib. Septé. Gordiano. A. & Auiola Coss. D

IIII. Imp. Gratian. Valen. & Theodo. AAA. Eutropio præfecto prætorio.[d]

ILlustres viros pfectos ptorijs vsq; ad 50 librarũ auri multam , cum peccatum grauissimum erit, peruenire finimus. Dat. VIII. Id. Ianua. Gratiano. V. & Theod. AA. Coss.

No. duo. Primò, q multa applicatur fisco. Secũdò, q index põt multã in eius inquisitione in salarium aduocatorum deputare. vel in refectionem alicuius rei spectãtis ad rempublicam. Salycetus.

V. Imp. Valen. Theodosi⁹. & Arcad. AAA. ad Prætextatũ præfectũ pto.

MVltarũ seuera[f] cõpẽdia ęrario[k] nřo ptin⁹esse q̃ réda null⁹ ignoret: nisi ipse iudex id qđ ad pœnã admissi facinoris exculpit,[l] vel publicis operibus,vel cursui[m] publico, vel aliis necessarijs causis specialiter deputauerit. D. V. Id. Septemb. Aquileiæ, Richomere & Clearcho Coss.

Secũdũ varietatẽ iudicũ maior & minor multa põt iponi, ob correctionẽ tamẽ malorũ morũ. vltra ter quis nõ põt multari: et cõtrã faciẽs punitur: nec multa iposita põt minorari, nisi ob paupertatẽ multati, Saly.

VI. Imp. Arcad. & Honorius. AA. Messalæ præfecto prætorio.

EOs q ordinario[n] puincias iure moderanť, erga eorũ psonas, quos culpa reddit obnoxios, vltra duarũ vnciarũ auri summã cõdénare ñ patimur. Procõsularẽ[o] vero ptãtẽ, si multãdi necessitas iminebit, senarũ vnciarũ au. summa cohibebit : i qua forma ẽt comes Oriẽtis atq; pfect⁹ Augustalis erit. Cæteri vero spectabiles[p] iudices , & q vice nřa administrationis gubernacula susceperit, vltra tres auri vncias sibi intelligãt licẽtiã denegatã. Id quoq; obſuãdũ à moderatore esse cẽsem⁹, vt i vnius correptione psonę (si ad id cõtinuatio peccati ipulerit) trinæ[q] tantummodo i anno cõdénationis sub † pstituta summa seueritas exerceať. Quòd si qs[r] pdictũ modũ excesserit:[s] hui⁹ auctore[t] admissi, cõdénato ad dupli restitutionẽ: fisco[u] vero nřo ad inferẽdã eã q̃titatẽ quã multę noie iflixerit tenebitur. Nec tamẽ ad hui⁹ legis moderationẽ ptinere se credãt,[x] q i peculatib⁹[y] aut manubiis. i. depdationib. aut ɔcussionib. furtis, alijsq; flagitijs, q̃ coerceri seuerius cõuenit , fuerit depřẽsi. s. vt scripta per iudices memoratos, i cuiuslibet[z] fuerit dirigẽda dispẽdiũ, sñia pferať.[a] Nec putent factũ facile eẽ, vt aut pcipiti psuasione cõdẽnẽt: quẽ culpa nõ igrauet: aut erubescẽda varietate[b] iudicij, p arbitrio pprio imutãdũ eẽ, qđ iusserit, nisi paupertas[c] ɔdẽnati hoc psuaserit. Dat. XII. kalend. Septemb. Theo. A. II. & Cynegio Coss.

TITVLVS LIII.

DE DEFENSORIBVS ciuitatum. d

I. Imp. Valentin. & Valens. AA. Senecæ defensori.

SI quis de tenuioribus ac minusculariis rebus interpellandum te esse cre-

a Alimoniam.] No. sic & ff. de offic. præ si. l. plebiscito.
b Ædificationes.] repete, prohibemus.
c Datum est.] vel qa ex rebus ciuitatũ alijs vendiderat , vt j. đ védi. re. ci. l. fi. li. xj
d Personam.] vt & j. de his q vi metusve cau. l. pe. & facit j. si cer. pe. l. eos. & l. pe.
e Iudicationibus.] id est sententijs.

DE MODO MVLTARVM, &c.

Dictũ est s. de magistratibus fere oibus: sed quia permissum est eis defendere iurisdictionẽ suã pœna vel multa indicto, vt ff. si quis ius di cẽti nõ obtẽpera. l. i. ideo ponit de mõ multarum.

f A iudicibus.] habẽt h. merũ iperiũ, nõ alij, vt ff. de iud. l. ij. §. fi. & j. l. y. et l. iij. quas lege.

† hæc al. desunt.

b MVlta dãnum.] ex traordinariũ. Et no. pro condemnatis Bononiæ bonum atgm, q non sunt infames, cũ extraordinariè condemnẽť.

*al. inferũtur.

c CVrator. Logista]. i. rõnalis. à logos, qđ ẽ sermo, in đ analogista, vt ff. đ admi. tu. l. quidã decedens. Accursius.

Logista quid sit & vnde dicatur.

i MVltarũ seuera]. i. crudelia
k Ærario.] nisi in casib. vt s. de epis. aud. l. ij. & ff. de iure pa. l. ditius. ij. §. fi.
l Exculpit]. i. auferť.
m Vel cursui]. i. salariis aduocatorum.
n EOs qui ordinario.] delegati nõ nisi in casu, vt j. de sportul. ij. Accur.
o Proconsularẽ.] idẽ vř in epo. qđ in pcõsule & istis, vt s. de episc. audi. l. epale. & j Auth. đ san. epis. §. si ãt ęconom⁹. col ix
p Spectabiles.] secus in magratib⁹ municipalibus. vt j. tit. j. l. defensores. ij.
q Trinę.] sed contra j. de seruis fugiti. l. iiij. §. j. Sol. vt ibi.
r Quòd si quis]. s. iudex. Accursius.
s Excesserit.] scilicet iudex. Accursius.
t Auctore]. i. iudice. Accursius.

* Glossa manu-

u Fisco nostro.] vt & j. de assis. l. ɔsiliarios.
x Se credant]. q. dic. pdict⁹ mod⁹ seruabit̃ i deliquẽtes, nisi reperiant̃ cõmisisse peculatũ, vel furtũ, vel aliqua crimina q̃ grau⁹ solẽt coerceri. tũc eẽm maior multa pt à prædictis indici.
y In peculatibus] sic ponitur in Auth. de trien. & semis. §. hæc à nobis. col. iij.
z In cuiuslibet.]. i. § vel sup, dũmõ in casibus pdictis. Accur.
a Proferať.] etiam vltra summã prædictã.
b Varietate.] Not. q varietas reprobať. S. atq. j. ff. de coll. bon. l. nonnunquã. I princi. & dixi. ff. de pcu. l. in causæ. in princi.
c Paupertas. vt & ff. de officio præsi. l. illicitas. §. fina.

scri. Accursij sic habet: actor. i. iudex. recte. Cont.

† al. annũ supra statuta.
† ãllãs, exeratur.
† actor legit Acc. I gl. manuscrip.

DE DEFENSORIBVS ciuitatum.

Dictũ est s. de maioribus magistratib. s. pro uĩciarũ: nũc de minoribus. i. ciuitatũ defensoribus videamus . Et in primis qualiter defensor cõstituatur, et postea qđ sit eius officiũ. Azo.

d De defensorib⁹ ciuitatum.]

tatum.] *qui sunt minimi, qui nec merū nec mixtū habēt imperiū, vt in auth. eo. §. nulla. i §. col. ij. sed modicam coercitionem, vt eod. titu. §. audient.*

a [quis.] Crediderit.] de defensoribus loquitur.

b In minoribus causis.] aliter qsiq; poni tur minima sūma, vt ff. si cui plᵘ q̄ p l. Falci. l. iij §. quis. hodie vsq; ad ccc. aureos. vt i auth. eo. §. & iudicare. col. iij. Accu.

c Iudiciali].s. tua. Accursius.

d Conficiat].s. actor.

e Delegationē.] quia forte à fisco annonā colequebant, vt j. de numerariis, actua. & chartu. l. exceptores. lib. xij.

f Restituas]. i. restitui facias.

g Cæteras].s. res.

h Defensores. Idoneis.] & catholicis, vt s. de episco. audi. l. iubemus.

i In defensoribᵘ. Erit.] hæc forma & non legitur hæc l.

k Quinquēnij.] hodie biēnij, vt in Auth. eo. §. iusiurandum.

l Procacitati.] repete, occurras.

m Iudicē].i. psidem.

n Exigēdi] aliàs exhibēda: alij exigenda. i. inferenda. Accursᵘ.

o Defensores. Multas.) nisi in casu, vt j. de sportu. l. ij.

p Plebē].i. populū.

q Desinant.] sic nota sunt cōtitia seu cōuenientia rebᵘ. vt Insti. d̄ don. §. ē & aliud. & ar. j. d̄ ferijs. l. à nul.

r Per oēs.] non legitur. Accur.

s Coalesc.].i. cresceẽ.

t Maturari].i. pfici.

u Defensores. Imbuti.] vt s. de epi. audi. l. iubemus. & in Auth. iusiurandū qd̄ præst. col. ij.

x Iubemus.] non legitur.

y Oportebit.] hæc ptestatio habetur pro libello dato. Accur.

z Constiterit].s. acta recipere.

& Exerceat].i. exerceat per psidē, cum defen

*recte cōgruūt hi cōsules I scriptioni. nā Arcadius iā toto antea quadriennio fuerat in cōsortiū Imperij adscitus.

*prospectum.

†vt.

*suburbanosq;.

*superexhibendi.

†C. T. 1 80.2.

diderit, ᵇi minorib.ᵇ causis. i. vsq; ad 50 solidorū summā acta iudicialia ᶜ cōficiat:ᵈ .s. vt si qn̄ qs vl̄ debitū iustū, vl̄ seruū q̄ p fugā fuerat elapsus, vl̄ qd̄ vltra delegationē ᵉ dederat, postulauerit, vel qd̄libet hmōi, tua disceptatione restituas.ᶠ Cęteras ᵍ vo q̄ dignę forēsi magnitudine videbūt, ordinario insinuato rectori. Dat. XV. kal. Ianua. Terici, Valētini. & Valēte. AA. Cos.

II. Iidē A A. ad Probū pfectū ptorio.

¹ **D**Efensores ciuitatū, nō ex d̄curionū, seu cohortaliū corpe, sed ex alijs idoneis ʰ psonis huic offō d̄putenť. Da. III. Non. Nou. Iisdē Coss. B

III. Iidē & ... ad ... A A. ad Seriatū.

VTili rōne pspectū * ē, vt inocēs & qeta rusticitas peculiaris procinij. i. defensoris locorū bñficio pfruať, & apud eū i pecuniarijs causis litigādi hēat facultatē. Da. IIII. Id. Aug. Hierapoli, Valētinia. & Valēte. AA. vtrisq; II. Cos.

IIII. ... Valēti. & Theodo. AA. ... tendoro dei ... C

IN defensoribus vniuersarū ⁱ puīciarū erit ⁱ administrationis hæc forma & tps quinquēnij ᵏ spacij metiēdū. s. vt i primis parētis vicē plebi exhibeas: descriptiōibᵘ rusticos vrbanosq; * nō patiaris affligi: officialiū insolētiæ, & iudicū pcacitati ˡ (salua reuerentia pudoris) occurras: igrediēdi cū voles ad iudicē ᵐ liberā hēas facultatē: supexigendi ⁿ * dāna, vel spolia plᵘ petētiū ab his quos liberorū loco tueri dēs, excludas: nec patiaris qcquā vltra delegationē soli tā ab his exigi, qūos certū est nisi tali remedio nō posse reparari. Da. XI. Non. Ian. Cōstātinop. Arcad. & Bautōe Cos. D

V. Imp. Valē. Theo. & Arcad. AAA. Potamio præfecto Augustali.

² **D**Efensores ᵒ nihil sibi isolēter, nihil idebitū vīdicātes, noīs sui tm̄ fungāť offō. Nullas infligāt multas. ᵒ Sæuiores ᴬ nō exerceāt qōnes. Plebē ᵖ vel decuriones ab oī i pborū isolētia & temeritate tueanť: vt id tm̄ qd̄ esse dn̄r, esse ñ desināt. ᵠ Da. III. Non. Mar. Cōstātin. Arca. A. II. & Rufi. Coss.

VI. Iidem AA. ... PP.

PEr oēs ʳ * regiones i qbᵘ fera & periculi sui nescia latronū feruet isania, pbatissimi qq; & districtissimi defensores adsint disciplinæ, & cotidianis actibᵘ psint, q nō sināt crimina ipunita coalescere. ˢ * remoueāt procinia q̄ fauorē * reis, & auxiliū scelerosis ipertiēdo maturari ᵗ scelera fecerūt. Da. V. Id. Ap. Arc. A. II. & Ruf. Cos.

VII. Imp. ... Honor. & Theod. AA. ... pto. pro.

³ **D**Efensores ciuitatū oblatos sibi reos i ipso latrocinio vl̄ pgressū violētiæ, aut ppetrato homicidio, aut stupro, vel raptu vl̄ adulterio dephēsos, & actis publicis sibi traditos, exps̄so crimine cū his à qbᵘ fuerit accusati, mox sub idonea psecutiōe ad iudiciū dirigāt. Da. Prid. kalē. Ian. Mediolani, Stilichone. II. & Anthe. Cos.

VIII. Imp. Honor. & Theod. AA. Cæcilio. PP.

⁴ **D**Efensores ita * pcipimᵘ ordinari, vt sacris ᵘ orthodoxæ religiōis ibuti mysterijs, reuerēdiss. epōrū necñ clicorū & honoratorū ac possessorū & curialiū decreto cōstituanť: de quorū ordinatione referēdū ē ad illustrissimā ptorianā ptātē: vt litteris eiusdē magnificę sedis eorū solideť auctoritas. Qd̄ si qd à qualibet psona ꝯ publicā disciplinā i læsionē possessorū fieri cognouerit d̄fensores, referēdi hēat ptātē ad illustres viros magros eqtū & peditū, magros ēt offōrū, & comites tā sacrarū largitionū q̄ rerū priuatarū. Da. XV. k. Fe. Rauē. Hono. 8 Theo. 3. A A. Cōs.

IX. Iidem A A. Cæcilio † PP.

IVbemᵘ * ˣ cura ac solertia d̄fēsorū minimè possessores maioribᵘ mēsuris & pōderibᵘ à susceptoribᵘ pgrauari: sed eos dephēsos, ad iudiciū dirigi cū ipso ꝯmissæ fraudis idicio. Illud ēt fieri pmittimᵘ, vt si puīcialibᵘ nr̄is cōtestari iiurias seu lęsiones * suas cupiētib. actorū ꝯfectio à defensoribᵘ denegeť: licētia eis tribuať qrelę, pprię libellū cōscriptū, eo tpe * quo fuerat cōtestādū, i frequētioribᵘ ciuitatū locis, ppōnēdi, cōueniēdiq; scribas, tabularios, & cætera officia publica commonendi (per q̄ libellū colligi oportebit ʸ) atq; inuitis s. memoratis personis sub actorū confectione igerēdi, quorū qōne fides possit inquiri: qua pbata, i eos quos gestorū petitā confectionem negasse constiterit, ᶻ vigor iudiciarius exerceatur. ᐩ Dat. XI. Kalen. Febr. Rauennæ, Honorio. VIII. & Theodosio. III. A A. Coss.

Nota quòd non potest aliquis renunciare officio defensoris ciuitatis, nisi cum auctoritate principis.

X. Imp. Theod. & Valentinia. AA. ...

NVlli defensorū licere decernimus, si de publica sollitudine se voluerit liberare, nisi diuinos

*al. seueriores.

sor nolit facere.

Nulli. Liberare.] vt ff. de offi. præsi. l. legatus.

†C. T. 1. 10. 3.

*al. calescere. al. conualescere.

*fauorē.

†C. T. 9. 2. 5.

*al. sic. Defensores ciuitatum ... iudicamᵘ ordinari. &c.

*al. Cæciliano.

†C. T. 11. 8. 3.

*al. iniuriæ læsionis suas &c.

*tenore, qdā manuc. & C. T. recte.

DE MAGISTRATIBVS MVNICIPALIBVS. A

Supra de magistratibus ciuitatum: Nunc de magistratibus municipum vel villarum seu burgorum: in quibus satis dici potest eadem seruanda quae dicta sunt in defensoribus ciuitatum, Azo.

a DE MAGISTRATIBVS MVNICIPALIBVS.

Hic tit. tractat de magistratibus castrorum & villarum, non ciuitatum.

b Decuriones] Tres menses. i. ante quam incipiat eorum administratio. Accursius.

c Magistratus.] facit j. l. pro. & tit. proxi.

DE OFFI. IVRI Alexand.

d Vrbem*. Duntaxat] q.d. non apud alium in eadem ciuitate. e Dicerent.] vt & ff. e. l. j. & j. tit. pxi. l. ij. & j. de don. l. i. hac.

DE EDENDO.

Dictum est magistratibus: sequitur de iudicijs, quae per magistratus exercentur, vt ff. de origine iur. l. ij. §. post originem. & primo de edendo, quod ppparatorium est iudicij. Vel sic: Dictum est supra de magistratibus & eorum officijs, quod diximus consistere in contentiosa iurisdictione. Contentiosa autem iurisdictio est in iudicijs cognoscendis & terminandis: quorum iudiciorum ppparatio est editio actionis. Et ideo ponit de edendo, i. de editione faciendo: subaudi, eorum quae necessaria sunt in agenda causa. Sed in primis necessaria est editio actionis: postmodum lite contestata in processu causae necessaria est editio rationum, instrumentorum & aliorum: de quibus omnibus videamus, Azo. Et nota quod tripliciter editionem de edendo dicit. s. actionum, vt j. e. l. edita. Rationum, vt j. eo. l. i. & l. non est. & l. iustum. & l. fi. Et instrumentorum, vt j. eo. l. si. l. q. accusare. & l. penultima. Et dicit de edendo demonstrando, ab edo edis. Sed quaeritur quare dixit de edendo per gerundium, & non de editione? Iti [illegible] subnexit accusatiuum? & dic vt diximus ff. eo. in rubric.

† Istud si est de gl. vsq; ibi, & not. † C. T. 12. 18.

* hunc si vocat Straboli. 17. geographiae. alias iudicem.

diuinos affat* itimauerit tuae sublimitatis iudicio, triginta librarum auri poenam tam moderatoribus, prouinciarum, quam caeteris iudicibus vel temeratoribus sacri nostri oraculi subituris, si neglecta fuerit auctoritas principalis. Da. XV. Kalen. Septemb. Constantinopo. Cyro. V.C. Coss.

TITVLVS LIIII.

DE MAGISTRATIBVS municipalibus. a B

I. Imp. Constanti. A. ad Florentium PP.

Decuriones a ad magistratum, vel exactionem annonarum, ante tres menses, b vel ampli*, nominari debent, vt si querimonia eorum iusta videatur, sine impedimento in absoluendi locum alius subrogetur. Da. Id. Apri. Constantinop. Seuero & Rufino Coss.

II. Imp. Valentinianus & Valens AA. ad Germanianum.

Magistrat* c conficiendorum actorum habeant potestatem. Da. XIII. Kalen. Ianu. Gratiano N. P. & Dagalaipho Coss. C

TITVLVS LV.

DE OFFICIO IVRIDICI Alexandriae.

I. Imp. Leo & Anthemius AA. Alexandro duci & praef. Augustali.

Vrbem* apud Alexandrinae duntaxat d clarissimae ciuitatis iuridicum, licitum & concessum esse, singulis quibuscunque volentibus donationis conscriptae solenniter istra referre: eisdemq; robur adijciat gestorum series apud eundem confecta, tanquam si apud virum clarissimum moderatorem prouinciae, vel magistratus, vel defensores * plebis, habita fuisse dicerentur. e*

Explicitus est. lib. 1. Cod.

CODICIS D. IVSTINIANI

B

Sacratissimi principis perpetui A. repetitae praelectionis.

LIBER SECVNDVS.

TITVLVS PRIMVS.

DE EDENDO.

Actor primo debet inspicere quam facultatem probandi habet: quia reus habens rationes vel instrumenta ex quibus possit de iure ipsius actoris docere, non tenetur edere: nisi ex iusta causa interueniente expressa officio iudicis id agendum. h. d. secundum vtranq; lecturam. Primo: codice rationum intelligitur. Secundo: instrumentum, vt in gl. Alex. Imo. Vel sic: Editio petitur iudicis officio, causa cognita exhibenda. h. d. Salycetus.

I. Imp. Antoninus Pius A. Aemilio. a

Ipse dispice b quemadmodum c pecuniam quam te deposuisse dicis, deberi tibi probes. Nam quod desideras, vt rationes d suas aduersaria tua exhibeat: id e ex causa ad iudicis officium f pertinere solet. PP. IIII. K. Oct. Sabino. II. & Seuero. Coss.

g *Acta publica sunt edenda cuilibet prodesse interesse. h. d. Pau. de Cast. Vel sic: Acta tam criminalia quam ciuilia, iudicis officio edenda sunt tam iudici quam parti cuius interest. h. d. secundum communem lec. Alexan. Imo.*

a is petit officio iudicis & sic intelligitur gl. Bar. & docto. Ias. hic. b Dispice] i. diuersis modis aspice omnem speciem probationis. c Quemadmodum] scilicet vel ex causa depositi, vel ex alia, cum multa sint genera credendi. Vel sic, qua specie probationis: hoc est per testes vel instrumenta, vel confessiones. d Rationes] i. codicem rationum in quo accepta & data solent describi. vt ff. e. l. si qs. §. rationem. alij intelligunt in instrumentis. e Id ex ca.] vt faciat edi. s. si me vel procuratore meo mandante scriptae sunt, non alias. ff. eo. l. si qs. §. pertinere. & l. pro. §. j. Vel quae semel editae sunt, debent tamen iterum edi: quia actor amisit sibi editum fortuito casu: vt ff. e. l. si qs. §. pror & j. de fide instr. l. si latae. In hoc est ergo causae cognitio, si istae scriptae me mandante vel procuratore meo, vel non. Item an amiserim casu fortuito vel non. s. semel editum. Sed quid si pponi in contrab*, cum foemina esse non possit argentaria, vt ff. eo. l. foeminae. & hic dicit feminam teneri? R. haec successit argentario, vt ff. e. l. quidam. §. nihil. Item quo pro officio fit exhibitio: imo per actionem, vt ff. e. l. si qs §. ex hoc? Sed dic vt ibi dixi. Alij, quod intelligunt in instris, dicunt ex ca edere seu actori. s. ad replicationem probandam, non intentionem fundandam, vt j. e. l. fi. in fi. & sic et loquitur l. q accusare. s. vt non petat ad intentionem fundandam. facit etiam ad hunc sm intellectum. ff. ad leg. Fal. l. maritus. §. fina. f Officium.] dicit vtra lex, quod si tutor non faciat rationes, vel factas non exhibet, siue non edit, habere locum actionem tutelae, vt ff. de tut. & ra. distra. l. j. §. officio. Alia contra procuratorem non edere dari mandati, contra socium pro socio, vt ff. eo. l. quidam in pri. sic ergo cum semper argentarius conficiat vel scribat rationes mandato scholaris vel eius procuratoris: locum habet mandati, & non officium iudicis, vel actio in factum ex illo edicto de edendo. sic ergo totus tractatus de edendo, vt destructus, vbicunq; notant doctores dari officium iudicis, vel actionem in factum. R. quotiescunq; ab initio contrahit cum aliquo vt gerat negotia mea, vel vt sit meus socius, vt tutor in d. l. quidam. vel vt sit tutor & gerat negocia mea, & faciat librum rationum, vt fuit i d. §. officio. contra tutorem, procuratorem & socium locum habet tutelae, vel mandati, vel pro socio: vt in pal. l. aut si fuit ab initio contractum, sed dixit tantum scholaris argentario vt scribat rationes: tunc habet locum officium iudicis, vel actio in factum ex illo edicto de eden. vt ff. de eden. l. si quis ex argentariis. §. ex hoc. A.

ADDI. Tota haec materia debet intelligi in rationibus publicis, & factis ab his qui publicum exercent officium: secus in priuatis, sm doct. l. argentari*. ij. rn. ff. eo. vt expresse tenet hic Io. Faber in suo breuiario.

* Iste est verus intellectus quem approbant Bal. Pau. & Ias.

defensorum.

directe, recte, vt referatur ad gestorum seriem.

Manilio.

Ipse.] CASVS. Pecuniam meam apud campsorem deposui. decessit: & successit ei filia. ti volo quod exhibeat mihi codicem rationum in quo continentur data & accepta, vt probare possim quantum recepit, & quantum mihi solutum est an sit compensanda, quaeritur quod inspicere debeo quo genere mihi debeat: an ex causa mutui. &c. vel quod ipse probationem vel possum vel per testes, vel per istra: & competens iudex interponet se vt exhibitio fiat, si me mandante vel aliquo noie meo confectae sint rationes, vel si mihi editae sunt, sed amisse fortuito casu, tunc enim iudex iubebit mihi exhiberi. Viuian. Ex hac l. not. primo ibi. quemadmodum, sm verum intellm, quod depositum pot probari non solum per istrm publicum, sed etiam per testes, & per omnem aliam speciem probationis. Not. secundo singulariter sm Ias. ex hoc tex. quod etiam in contractu depositi reus non tenetur edere actori librum rationum ad fundandam intentionem actoris. Nota tertio ibi, ad iudicis officium. hic videri tex. quod editio actio- D

S apud.] CASVS. huius l. pont. vt libell* pri. l. ij. j. de iudic. l. pperandum. §. j. & ff. de iudi. l. mortuo. Item in ca appellatio- nes.

ls, vt j. de appel. l. ne causas. & l. eos. & l. a procō sulibus. Ite A administratore. vñ si qs egit ꝯ aliquē, & testes vel alias ꝓbatiões iduxit, & iudex distulit causam vltra tps statutū. s. triū ann. & actor iterū icipit agere: qrit, cū acta illa siue ciuilia siue criminalia q̄ pri⁹ facta fuerūt, sint apud administratorē: vtrum possit cogi ad exhibēdū, eo forte q̇ testes mortui sunt? & dr̄ q̇ iudex cōpellet eū exhibere, vt veritatē inuestiget. Ex hac l. no. tria. Primò q̇ iudex causæ facit edi acta. Scdò not. q̇ hoc est verū i qualibet cā tā ciuili q̄ criminali. Tertiò no. q̇ finis & vtilitas editionis est iuestigatio veritatis, vt hic. & j. e. l. nō ē nouū. B. hic.

a Is apud quē] s. iudex. & dic quiq; modis casū. Primo : res i. cā appellationis, vt j. de appell. l. ne causas. & l. a ꝓcōsulibus. & l. eos. in fi. Scdò res. i. cā principalis. Sed exhibent acta, qa diu abfuerat actor, vt j. de iud. l. ꝓperādū. § & si qdē. Tertio res. i. cā principalis, q̄ apud successorē primi iudicis agit, vt ff. de iudi. l. mortuo. Quarto in administratore. i. ordinario q cōmisit seu delegauit totā cām cognoscēdā retenta sibi definitiua snīa, q acta dēt videre ter: vt j. de iudi. auth. ad hæc. Quintò loquit de publicatione testiū quā iudex mādat fieri, vt & s. vt lit. pē. l. ij. & i auth. d testi. §. qa v°o msti. col. 7.

b Acta publica.] Publica acta vocat omnia acta quæ fiūt publicè coram iudice.

c Exhiberi.] officio suo, 2 vel cōdictione ex hac l. & facit exhiberi sibi vel actori & reo ſm diuersas pōnes. Sed vr̄ q̇ criminalia acta etiā fisco non edant. q. d. multo magis nec priuato edant, vt ff. de iure fisci. l. ij. §. diu⁹. i fi. §. q̄ ē 3. Sol. ibi nō dicit 3 de actis, sed de alijs istrīs: q̄ qdē ciuilia exhibent, criminalia nō: qa pecuniariter ea exhiberi nō iterest: arg. ff. ad exhibē. l. si liber. hic aūt de actis dicit. Vel dic & i ciuili & i criminali debēt exhiberi fisco istra, vt ff. e. l. ne qsquā. sed in ciuili eo ipso q̇ nō exhibent, fingunt fisco subtracta, vt possit agere furti ꝓ ipsis istrīs, qd nō est in criminali, vt in l. 3. hic aūt de actis dicit, & hæc verior, vt dixi. Et no. hic q̇ iudex laborat ad veritatē inuenidā: & sic est arg. q̇ testes debēt iurare pro vtraq. parte. Itē est arg. q̇ minor 4 iuret de veritate dicēda; licēt de calūnia nō iuret, vt s. de epīc. & cle. auth. sed iudex. & s. de hær. & Ma. l. qūi. i fi. & j. de qō. l. iterrogari. & ff. de ꝓba. l. cū ꝓbatio. Itē an ex his actis ꝓbari pt ꝯ oēs, qd ꝯ vnum agēdo testes asseruerūt? Rñ. nō, vt ar. ff. de iureiur. l. sed & si possessori. §. fi. & l seq. Sed arg. ꝯ. ff. de cri. expi. hæred. l. res hæreditarias. & ff. fa. ercil. l. hēdes. §. idē scribit. sed l. illā intelligo q̇ ꝓ unc s. ad ꝓsumptionē qualēqualē, nō plenā ꝓbationē, vt ff. de re iudica. l. sępe. in pri. & eodē mō rndeo ad §. idē scribit. Vel ad vtrūq; pt rnderi qa nō diuersæ, sed eędē psonæ censent. Itē nec inter easdē psonas ꝑiudicat, nisi sint testes ꝓducti præsente aduersario, vt j. de testi. l. si qñ. §. fin. & secundum hoc intelligo. j. de arbit. l. penult. in fi.

ADDITIO. Ex hac gloss. colligitur q̇ acta faciunt fidē inter easdem personas: sed inter alias, præsumptionem tantū: de hoc vide hic plenius Ioan. Fabr. in suo breuiario.

Edita.] CASVS. Certū est q̇ actio dēt edi. sed edita quid operet, qrit? & rñ. q̇ spēm futuræ litis demonstrat. & ite actionis editio ꝓposita i libello cōuētionali spēm &c. & hec emēdari pt, vt si primo petijsti min⁹, postea pl⁹ petere possis vsq; iudicio: vt est petitio hēditatis, & hoc vsq; ad sniam, siue generalis, vt in actione tutelæ. nego. gest. sed in singulari vsq; ad lit. contesta. Item & mutari potest. vt si rei vindica. proponam pro aliquo fundo: postea potero agere pro parte. vel etiā in quātitate. vt si primo proposui pro xx. possum postea ad x.

d Edita actio.] nemo experit sine actione, vt ff. de adm. tut. l. quoties. §. itē si tpalē. ff. de negocijs gestis. l. si pupilli. §. si.

e Actio.] id est actionis editio.

f Spēm] i. qualitatē futuræ litis. vt ff. eo. l. j. secundo respōso.

1 Vt s. posuimus i m Viui. & q̄libet casus positio placet Bart. Bal. Pau. Ale. Aret. & Ias.

2 Ista prima declaratio gl. ē verior ſm Ale. & Ia. hic & est de mēte Bart. Bal. & Pau. in l. j. s. eo.

3 Imò qa ibi fit mētio de instrumentis, quorū appellatione etiam acta continent. Ia.

4 vide gl. pleniorē in l. 2. §. qd obseruari. j. de iureiur. pp calūniam.

II. Imp. Seue. & Antoni. A A. Fausto.

IS apud quē [a] res agit, acta publica [b] tā ciuilia q̄ criminalia exhiberi [c] inspicienda ad inuestigandam veritatis fidem iubebit. PP. Non. Iulij, Seuero. A. & Albino. Coss.

Editio actionis debet demonstrare speciē futuræ litis: pōt tamen emendari & mutari prout edicti perpetui monet auctoritas, et ius dictū dictat æquitas. Bal. Vel sic: Libellus actoris qui editur reo, debet clare cōtinere id super quo litigari debet: potest tamen emendare & minui, dūmodo hoc fiat sine præiudicio conuenti tam in concedendo, si opus fuerit, facultatem iterū deliberādi an velit cedere vel contendere, q̄ in refectione ex: cusarū quas reū propter hoc facere oportet. ita. n. est de mente edicti prætoris. & conueniens æquitati iudicantis cū hoc committitur. h. d. in effectu declaratio patet ex summario & glos. Alexan.

III. Iidem. A A. Valenti.

EDita [d] * actio [e] spēm [f] futuræ litis demōstrat: [g] quā emēdari [h] vel mutari licet, ꝓut [i] edicti ppetui [k] monet auctoritas, vel i⁹ reddētis decernit æqtas. Da. II. K. Sept. Seuero. III. & Antonino. A A. Cos.

& recita hic quod ibi nota in tribus primis gloss. illius legis.

g Demōstrat.] si edatur sicut debet. s. cum suis comitantijs.

h Emēdari.] emēdo. cū primo petebā min⁹. nūc plus, vel ꝯ. qd dāt fieri posse vsq; ad sniam, vt Instit. de act. §. si minus. nos 5 idē dicim⁹ in vñ iudicio: vt ff. de peti. hære. l. iiij. & l. si quo & dicim⁹ idē i gnali: 6 & vt j. de fu di. l. licet. In singularibus vsq; ad lit. ꝯtest. nō post, 7 vt ff. de iudic. l. nō pōt, & ff. de excep. rei iudi. l. cū q̄rit. & l. egi. Sed quare nō pōt fieri emendatio ip, cū ibi non mutet actio. R. imò mutat actio, cū vna de comitātijs mutetur. s. res. Et autē qd dixi post lit. ꝯtest. nō fieri emēdationē, nō obstat. ff. de noxalib. l. i. delictis. §. si detracta. qa ibi nō mutat actio vel res vel cā: sed quoddā beneficiū dat vel aufert con uēto, qd p lęgē dat. Itē nec dict⁹ §. in Institu. qa exponit ibi, i eodē iudicio. i. corā eodē iudice, in alio tñ iudicio siue istātia, vt ibi dixi. Subijcit de mutatione, qñ. s. vetere relicta nouā vult eligere. Circa qd dicas 9 q̇ post lit. ꝯtest. nō fit mutatio, vt ff. de iudicijs, l. nōn pōt & j. de qua re. sed cumulatio sic i aget via veteri & nihilomin⁹ via noua, cū nulla lex vetet: 10 vt ff. ex qb. cau. maio. l. nec nō. §. qd eis. nisi p veterē i qua necesse habeat psistere, obstaret exceptio rei iudicatæ. an noua, qa eædē sunt psonæ, eadē res eadē cā agēdi, licet alia sit actio ff. de exceptione rei iudic. l. si mr̄. §. eadē. & l. cū quæ. & de iureiurā. l. duob⁹. §. exceptio. vel nisi actio vet⁹ i qua necesse hēt psistere, ita se heat ad secūdā vt tollat electionē: qd ꝯtingit in casib⁹, vt j. de furtis. l. j. & j. si ser. extero se emi. mā. l. j. & j. de codi. l. h. & j. de pactis inter emptorē. l. cōmissoria. & ff. de tribu. l. qd i hæredē. & eligere. & de leg. ij. l. cū filijs. §. varijs. his. n. casib⁹ nec cumulatio fieri pōt. Qd dixi non fieri mutationē post lit. ꝯtest. idē hodie & ante litē ꝯtest. si iā sit re⁹ cōuētus, & libell⁹ dat⁹. si aūt nō sit cōuēt⁹, nec libell⁹ dat⁹, ipune actor posset desistere, vt j. qūo & qñ iud. auth. q̇ semel. Sed nūquid sup noua actione cumulata iurabit de calūnia? qd vr̄ Azo q̇ sup ipsa actione iurat, vt ff. famil. ercis. l. inter cohæredes. §. qui familię. Sed H. ꝯ. dicit. n. potius sup facto q̄ sup actione iurari. & pro eo j. de iuramento calūniæ. auth. in isto. iurat: 11 tñ, quia cā mutat. i. in cumulata actione qd noua cā est, & sic nouū factū. Itē nunquid sup eo qd primo petitū est, feret snīa? Rñ. non, si posset fieri præiudiciū per hāc sniam in sequenti petitione: alioqui feret sententia ſm quosdā. sed forte non est ita, cū mō dixerim nō admitti cumulationē. cū talis est secunda, cui ex prima obstaret exceptio rei iudicatæ. Itē an in noua actione nouas debet hēre dilationes cā deliberationis? Dic q̇ sic, 12 nisi vbi i secūda pōt esse istruct⁹ ex deliberatione prima. Quid. n. 13 si cōuentus est vi bon. rap. & postea ex eadē rapina cōuentiat furti & condictione furtiua in id quod pl⁹ est? Rñ. non dabuntur dilationes, cū possit esse istruct⁹ ex prima deliberatione.

ADDITIO. Actio & causa agendi an mutari possit, & libellus non specificans causam agendi, an debeat admitti, & an possit declarari post litem contestatam, tractat hic ingeniose Ioa. Fab. i suo breuiario: quē videas si tibi corde sedet.

i Prout.] tempus & qualitatē significat, vel secundū tātum.

k Perpetui] i. gnalis, 14 cuius mentē habes. ff. eo. l. j. in prin. vult. n. ptor vel iudex posse mutari vel emendari catenus tñ vt arma (i. defensiones) quæ reus sibi parauerat primò cōtra prius editam actionem, prosint ei propter similitudinē. aliàs noua dabitur dilatio cum emendatione damnū & ita beneficium edicti sit saluū reo. sic ergo ita potest mutari vel emēdari, vt reus pp hoc solū non fit minus instructus: qd si fuerit, tenet sibi actione i factū 15 in id quod sua iteresl nō mutasse, nisi personæ ratio habeatur, vt ff. e. l. si quis ex §. ex hoc & l. j. §. rī. & hic ſm Bul & noua dabitur dilatio. Accursius.

l Reddentis.] scilicet iudicis.

5 Et melius Bar. Ale. Pau. & Ias.

6 Idē Bar. Pau. Alexand. & Ias.

7 Sequuntur istā Bar. Pau. Ale. & Ias.

8 Et bene Par. Pars l. s. j. de liti cōtestatis De mate. ria huius l. tractat glos. vnica post me. in d. l. 2. ex de libel. obla.

9 Et bene Bart. Pau. Ale. & Ias.

10 Hoc ē verū, qñ proponūtur plures actiones ad res diuersas ex diuersis causis, se non contingētibus. B. Bal. Pau. Ale. Saly. & Ias.

11 Hoc verū qñ per cumulationē addit noua instātia: aliàs nō. Bar.

12 Cū ista gl. tenent oēs scrib. hic.

13 Istud exemplū gl. nō valet. Bart. Ale. & Ia.

14 Gl. sequit Bar. & Ias.

15 Imò officio iudicis. Bart. Alexā. & Ias.

Qui

Reus non tenetur edere actori propria instrumenta ad intentionem fundandam: & actore non probante reus absoluitur. Alexan. Bal. & Saly.

IIII. Imp. Antonin⁹. A. Epaphrodito.

Qvi accusare [a] volũt, [b] probationes hẽre debẽt: cũ neq; iuris [b] neq; æquitatis [c] rō pmittat vt alienorũ istrorũ inspiciẽdorũ ptãs fieri [d] debeat. actore [e] enim non [f] probante, qui [g] conuenitur, etsi nihil ip se pstat, [i] obtinebit. P.P.V.Id. Mar. Duobus & Aspris Coss. B

Mercator tenetur edere reo codicẽ rationũ suarũ, vt veritas appareat. h.d. Bald.

V. Imp. Alexander A. Valẽtinianæ.

NOn ẽ [k] nouũ, eũ [k] à quo petit pecuniæ [l] iplorare rōnes [m] creditoris, vt fides veri pstãte possit. PP. VII. Id⁹ Mart. Maximo. II. & Æliano Coss.

Publicæ rationes debent edi, vt appareat quid est solutum, et quid restet fisco soluendum. hoc dicit Bal.

VI. Idem A. Vranio.

IVstũ est desideriũ eius [n] à quo pecunia petit (licet nomine publico) vt rōnibus C publicis exhibitis cõstet quantũ sub nomine suo solutum [o] sit. PP. XVI. Kalen. Decemb. Maximo. II. & Æliano Coss.

Fiscus tenetur edere instrumẽta cõia sibi et priuato, tã vt exẽplẽtur, q̃ etiã vt ex eis cũ necessitas exegerit, pbetur. Sal. Vel sic: Instrumenta cõia debẽt esse apud digniorẽ, & alteri fieri copia. Et cũ expediẽs fuerit, debebit etiã originale exhiberi ad requisitionem minus digni. h.d. Alex. Imo.

B VII. Idem A. Valenti.

PRocurator priuatæ [p] rōnis, istrorũ q̃ cõia tibi esse cũ [q] fisco dicis, describẽdorũ facultatẽ ẽm morẽ [r] fieri iubebit: & si qñ res exegerit ad fidẽ petitionis tuę apud aliũ iudicẽ pbãdã aliqđ eorũ [s] proferri: desiderãte eo qui cõuenit, [t] vt id fiat, pręcipiet. PP. X. Kalen. Mar. Fusco & Dextro Conss.

IN AVTHEN. vt spon. larg. §. & hoc insuper. colla. ix. constit. ij.

C *Non creditur exemplo, nisi producatur originale, vel alio genere probationis appareat veritas. Baldus.*

Qvi accusare.] CASVS. Si agere vis ꝯ me, & ad intentionẽ tuã fundãdã petis vt exhibeã istra, an sis audiendus, q̃rit. & dr q nõ, cũ neq; iuris neq; æquitatis rō hoc pmittat: & si nõ pbaueris, absoluar. nã actore nõ pbãte re⁹ absolui dẽt. vel sic: Si volo te accusare de adulterio, an pbare dẽas te non cõmisisse, vel ego q cõmiseris, q̃ritur: & rñ. q ego dẽo pbare: alioquin absolueris. prima positio verior est. No. in hac l. quattuor. Primò q oĩs agẽs dẽt hẽre probationes: aliàs temerè agit. Scdò nota q qs nõ tenet suũ aduersariũ istruere. Tertiò no. q ille qui occultat pprĩu istrũm nõ ꝯmittit dolũ, nec falsum: cũ nõ teneat edere: secus si occultaret protocollũ notarij. & ita no. ĩ. de fal sis. l. eũ. & ff. d falsis. l. Paulus. Bal. hic. A

a Qui accusare.] i. agere, in ciuili quõne subaudi, vt in auth. de sanc. epis. §. si quis autẽ pro pecuniaria. coll. ix. ꝯtra ponit actio p accusatione quãdoque, vt ff. de sepul. vio. l. iij. §. fi.

b Iuris.] s. scripti, vt ĩ. de pbat. l. actor. & de rei vẽdi. l. fi. & de prohi. seq. pecu. l. j. & Insti. de interdict. §. cõmodũ. & institut. de leg. §. nõ solũ. & ĩ. eo. l. j. & ĩ. de testib. l. nimis graue. & de actio. & obliga. l. negantes. & de except. l. si quidem. & ff. de publi. iud. l. is qui. & ĩ. de vsur. l. creditor. & ĩ. de peti. hære. l. cogi.

c Æquitatis.] scilicet non scriptæ. Accursius.

d Fieri debeat.] s. aliquo mõ, cũ reus nolit vti: aliàs ꝯ, vt ff. e. l. j. §. edẽda. Itẽ ꝯ. ff eo. l. nequisquã. vbi exhibent agẽti pro fisco. Sol. ibi spãle in fisco. Itẽ ꝯ ff. e. l. argẽtari⁹. in prin. sed ibi in rationib⁹ dicit quæ sunt cõmunes, vt eo. tit. l. prætor. §. j. 2

e Actore.] idem in accusatore, vt ĩ. de pœn. l. qui sentẽtiam præterquam in quibusdam casibus: 3 vt ĩ. ad l. Cor. de fal. l. vbi & de aboli. l. fallaciter. in fin.

f Non probante.] plene vel semiplene: & sic tollo cõtrariũ 4 quod est ĩ. de rebus cre. l. in bonæ fidei. & l. delata.

g Qui conuenitur.] scilicet reus.

h Præstat.] id est nullam defensionẽ vel probationẽ. Accur.

i Obtinebit.] id est absoluetur. 5

NOn est nouum.] CASVS. Cãpsores scribunt in codice rõnũ debita & credita, soluta & soluẽda. si cãpsor petat à me decem, quia plus soluit quàm soluere debuit: vel cõfiteor me debuisse, sed dico soluisse: & hoc volo probare per rationes campsoris: nunquid si petam quòd mihi exhibeat rõnes, sim audiẽdus? & rñ. q sic. Nota ex hac l. quòd finis editionis est declaratio veritatis, secundum Bal. hic.

k Eum.] scholarem reum.

l Pecunia.] quam reus scholaris solutam asserit.

m Rationes.] pprie accipe rationes. Alij dñt in instris q hic petuntur ad exceptionẽ probandã: non autem ad actionem probandam, vt ĩ. l. fi. in fi. & his modis dic vt ĩ. l. proxi. statĩ.

n Vstũ.] CASVS. Quod dixit in l. proxi. in debito vel ratione priuati, dicit hæc l. in rationib⁹ fisci. pone ergo q noĩe fisci petebã ab aliquo. x. q dicit soluisse: petit vt hoc manifestet p rõnes publicas, an dẽant exhiberi, q̃rit: & rñ. q sic, vt appareat de veritate solutionis. Not. p librũ pbari affirmatiuã & negatiuã. vnde oĩs qui reperit inter nõ soluentes, videt nõ soluisse: & similiter oẽs qui repeiuntur non scripti in libro, pſumunt ñ soluisse, vt l. j. de exacto. tribu. li. x. ĩ. Bal. hic.

n Eius.] scilicet rei.

o Solutũ.] s. à se, vel ab alio, vt ĩ. de fid. instru. l. illatæ. Et not. q lex superior dicit qñ est actor priuat⁹, hic fisc⁹. & sic ẽ huic ꝯ. ff. de iure fisc. l. in fraudẽ. §. neq;. vbi fi edunt alij ꝯ fiscũ. Solut. ibi agebat priuatus ꝯ fiscũ, hic defendebat. vel ibi loquit in actis & instris, hic in rationibus. Itẽ ibi à tertio non edũtur, hic ab aduersario.

PRocurator priuatæ.] CASVS. Decessit paterfamilias relictis duob⁹ hęredibus. ante diuisionẽ bonorũ patris, vnus filiorũ pp cõmissum crimẽ cõdẽnatus ẽ: successit ei fiscus. instra prisfamil. apud fiscũ deposita sunt tãq̃ digniorẽ ex more. alter filiorũ in eã aliqua necesse habet vti instris ad probationem aliquã, an ea exhibere dẽat fiscus, q̃rit: & dr q sic. si velit is qui cõuenit, eis vti: alioquĩ si his vti nõ vult, faciet fiscus facultatẽ describẽdi ea, vt hẽat exẽplũ penes se. Not. ex hoc tex. q fisc⁹ ẽ dignior quàm priuatus, & q instrumentum cõmune fisco & priuato debet teneri in archiuo publico, vt possit inde extrahi cũ necessitas exegerit. Bald.

p Priuatæ.] id est fisci secundum quosdam. vel melius, id est Cæsaris: vt ĩ. de modo mult. l. ij.

q Cum fisco.] vt quia fratri tuo tecũ successerat, ex quo erãt communia. Vel pone exemplum. i. quia ego & fiscus ex vna parte contraximus, cum quodam alio ex alia parte, sicque apud eum (vtpote potiorem) erant, vt ff. de fid. instru. l. fin.

r Morem.] est enim mos (vt dixi) vt sint apud digniorem, & præbeat ille alijs copiam authentici instrumenti ad scribendum, vt d. l. fin. ff. de fide instru. & ff. fami. ercis. l. si quæ.

s Eorũ.] authẽticorũ, nã nõ credit exẽplis siue rescriptis, sed authẽticis tm̃ siue originalib. vt ff. de fid. instr. l. ij. & ĩ. de diuer. rescript. l. iij. & hoc ẽt dicit auth. si qs i aliquo, &c. quã 7

D hic l. q̃ est ex cor. vt spõ. lar. §. & hoc insuper. colla. ix. Accur.

t Cõuenit.] s. ille ꝯ q hẽt cõia cũ fisco instra. cõuenitur enim iste à quodam alio qui vult exhiberi sibi authẽticũ. Accur.

SI quis in aliquo.] CASVS. Hęc authẽt. cõfirmat l. C. Lex n. C. dicebat: si duo hẽbant instra cõia: siue priuatus cũ fisco, siue priuat⁹ cũ priuato: illa instra debent esse apud digniorẽ cohæredẽ: & dignior cohæres dẽt facere copiã describẽdi illud: & si exẽplũ nõ probat, põt petere exhiberi authẽticũ seu originale. Hęc authen. idẽ dicit, sed clarius. Nã dicit q si aliqđ instrm est exẽplatũ, qđ faciat mẽtionẽ de originali, exẽplatũ nõ probat: sed necesse est q originale ondatur, vt fiat fides testibus in exẽplato positis ita verũ esse. & istud ẽ iure nouo. hoc idẽ etiã in legibus veteribus cõtinet. Not. ex hac l. q exẽplo nõ credit. & rō est, quia nõ credit tabellioni de facto de quo nõ est rogatus. sed iste q exẽplificat, nõ est rogatus de facto principali, sed solũ de ipsa exẽplatione: iõ merito nõ probat factũ principale. Scda rō est: qa nõ credit tabellioni nisi de gestis tpe cõfecti istri. sed tũc tpis nõ fuit confectum

a Tractat̃ ex̃ de probat. ca. i. & cõcor. o. 3. circa fin. ex̃ de cau. pos. & pprie.

† al. Valẽtinæ.

1 De editione instrumentorum vt de bonã gl. in c. G. perpetu⁹. in verb. cõiũ de fi. de instr.

2 Dic q tex⁹ iste etiam intelligitur in qõne criminali ẽm Sal. Alexã. & Ias.

† al. Variano.

3 Adde & dic q omnes istæ solutiones approbãtur pcẽ Bart. Bal. & alios scrib. hic.

4 In quibus lex exigit probationẽ à reo secundum Cy. Bart. Bal. Salyc.

5 Et bene Ias. hic.

6 Definitione a petitis per actorem. Pau. Ale. & Ias. hic

6 Ista est bona demẽte Cy. Bart. Bal. Alexã. & Ias.

7 Sequit glos. Pau. Alexã. & Ias.

8 Hæc gl. loquitur ꝯ tex. ibi [verbo, ad fidem petitionis tuæ, &c. ẽm Fulg. Sal. & Ia.

fectũ originale: ergo de eo non creditur sibi. istã rõnẽ ponit Inno. in ca. cũ ĩ iure. de offic. deleg. ex̃ de ꝓba. c. qm̃ ꝯ falsam. Tertia rõ est, q̃a vnũ istr̃m hẽt relationẽ ad aliud, oportet q̃ cõstet de cætero ad qđ fit relatio: q̃a si deficit exẽplũ, deficit exẽplatũ, vt ff. de cõdit. & dem. l. in testõ. j. Quarta rõ est, q̃a posset fraus & deceptio ĩteruenire. nam posset esse q̃ originale esset falsum: & si crederet̃ exẽplo, non posset ex cõparatione litterarũ, vel ex signo qđ non vr̃, dici de falsitate: & dare t̃ mã falsum fabricandi, s̃m Iacob. Butr. hãc rõnẽ tãgit Inno. I c. Alberic⁹. ex̃ de testi. in fi. & in ca. abbate. de verbo. signific. secundum Bal. hic.

a Si quis ĩ aliquo documento.]priuato. secus forte si publicũ alteri⁹ publici faciat mẽtionẽ: q̃a tũc creditur exẽplo s̃m Al. argu. in authen. vt fratrũ fil. §. illud quoq;. coll. ix. & ff. de adm. tuto. l. chirographis. ĩ pri. & ĩ. testa. l. publicati. Sed Io. ꝯtr̃ si publicũ sit exẽplũ. ĩ nã ad hoc credit̃ exẽplo publico, quia ita cõtinet̃ ĩ alio. & põt eẽq; ĩ originali erãt aliæ litteræ vel cancellationes q̃ nõ cõtinent̃ ĩ exẽplo, vñ nõ ꝓbat̃ plene p exemplũ. vt hic, & ĩ l. nr̃a. ꝓcurator. & ff. fami. ercisc. l. si q̃. & l. Pomponi⁹. & de fid. ist. l. ij. nisi originale sit offõ iudicis publicatũ i. exẽplatũ, vt ĩ Aut. vt s̃m filij. §. illud quoq;. & ff. d adm. tu. l. chirograph.

b Memoria.]id est instrumento in quo habetur memoria primi. & sic multa habet nomina, vt no. ff. de fide instr. l. ij.

c Exactio.]id est condemnatio.

d Alia probatio]. s. vel per testes, vel per confessiones. Accur.

e Exhibeatur.]scilicet talis.

f Inuenitur.]aliàs inuentum est.

SI qs ĩ aliquo documento [a] mẽtionẽ faciat alteri⁹ documẽti: nulla ex hac memoria [b] fiat exactio, [c] nisi aliud documẽtũ cui⁹ memoria in scđo facta est, proferat̃, aut alia s̃m leges quãtitatis debitę ꝓbatio [d] exhibeat̃, [e] quia & quantitas cui⁹ memoria facta est, pro veritate debeatur. Hoc. n. & ĩ veteribus legibus inuenitur. [f]

Ista not. lex secundum primam lect. hoc intendit: Reo actor tenetur edere instrumẽta ad exceptionem fundandam: sed ecõtra reus non tenetur edere actori ad originem petitionis fundandam, & vbicunque fit mẽtio de rationibus, accipe pro instrumentis secundum istam lect. sed secundum Azo. hoc intendit: Vbi de rationibus quærimus, illa eduntur indistincte: sed instrumenta non eduntur. Bald.

VII. Idem August. Floro.

ET quę à diuo [g] Antonino p̃re meo, [h] & q̃ à me rescripta sunt, cũ iuris [h] & ęquitatis [i] rõnib⁹ cõgruũt. nec. n. diuersa sunt vel discrepantia, q̃ multum [k] inter sit an ex parte eius q aliqd petit, quiq; doli [m] exceptione submoueri ab itẽtione petitionis suę p̃t, rõnes [n] ꝓmi re⁹ desideret, [o] q̃b⁹ se posse istruere cõtẽdit, quod vtique ipsa rei ęquitas suadet: an vero ab eo à quo aliqd petitur, actor desideret rõnes exhiberi: [p] qñ [q] hoc casu non oportet [r] originẽ petitionis ex instrumentis eius qui conuenit̃, fundati. [s] PP. Kalend. Octob. Fusco & Dextro Conss.

ET q̃.] CAS. Dic vt hic notat̃. Hucusq; tractauit de exhibitione istrorũ faciẽda reo ab actore, vł ecõuerso. hic ponit de exhibitione istr̃i de aliqua re cõi plurib⁹, & est apud alterũ eorũ vt custodiat̃: & est generale q̃ vbi istr̃m cõe est, debet residere penes potentiorem & digniorem. Viuianus.

g Et q̃ à diuo.]duob⁹ modis põt intelligi hæc lex. Primo ẽ istris. dixerat. n. ĩperator Antoninus in l. j. ĩ fi. & l. q. accusare. nõ posse actorẽ petere edi istr̃m rei. Sed ĩ l. nõ est nouũ. & l. iustũ. dictũ est reũ posse petere ab actore. Hæc q̃dẽ vĩr̃ ẽ ria, sed nõ sunt: q̃a multũ ĩterest an petat reus ab actore, qđ q̃dẽ põt, an actor à reo, qđ nõ põt ad ꝓbãdã ĩtẽtionẽ, sed ad suã dã replicationẽ. & s̃m hoc expone litterã, & q̃ à diuo. ĩ. l. j. & l. q. accusare. & à me. s. ĩ l. nõ ẽ. & l. iustũ. Alio scdo mõ ĩ rõnib⁹. nã dictũ erat ĩ l. j. q̃ petit edi rõnes actor à reo ex cã. & ĩ l. nõ est. & l. iustũ, dixit idẽ ꝯ. vtrũq; dicit hic esse iustũ: q̃a nõ ĩterest vtrũ petat actor à reo, vel ꝯ. vtrũq;. n. ꝑmittit̃: q̃a cõe est quodãmõ istr̃m, vt ff. eo. l. ꝑtor. §. j. & l. si qs. §. rõnẽ. Sed si actor à reo vel ꝯ petat istr̃m alterius tm̃, nõ cõe, vt ex eo istruat̃: nũquã licet, vt in fi. huius l. dr̃: vterq; tñ ab altero petit sibi exhiberi instr̃m quo est vsurus principaliter, nõ vt istruat̃ ad ꝓbationẽ p se præstãdã, sed vt videatur si sit talis charta cui iudex dẽat habere fidẽ, an non: vt ff. eo. l. j. §. edenda & s̃m hunc etiam expone litteram, & quæ à diuo. s. in l. j. & à me, in l. non est. & l. iustum. Accursius.

h Iuris.]scilicet scripti.

i Æquitatis]. s. nõ scriptæ: q̃ est vt actori à reo editio nõ fiat, sed reo ab actore, s̃m primum. Vel secundũ aliũ, æquitatis. i. æqualitatis. s vt hincinde quasi communes edantur.

k Quòd multũ]. i. q̃a multũ ĩterest an cõ petit q̃ edat, vtrum &c. nã vnus originaliter. alter ex postfacto est re⁹. ite: est s̃m primũ. vel scdo quo nõ interest, petat actor à reo ad replicationẽ, vel ꝯ. Nam actor dr̃ reus cum replicat, & re⁹ agere cũ excipit, vt ff. de except. l. j. Et sic vterq; est reus, alter originaliter, & alter ex postfacto. vel s̃m alium. i. q̃ multũ dicat̃ ĩteresse: nã nõ interest quis eorum ab altero petat.

l Eius]. s. actoris secundum vtrunque.

m Doli]. q̃ ẽ exceptio generalis vbicunque alia habet locum, vt ff. de doli excep. l. ij. & generaliter.

n Rationes]. i. istrumenta s̃m primum, sed proprie s̃m aliũ.

o Desideret.] qđ est permissum. vt s. eo. l. nõ est. & l. iustũ. s̃m vtrunque casum.

p Exhiberi]. i. dicere an actor à reo, qđ nõ põt ad fundãdã ĩtẽtionẽ suã: sed ad iuuãdã sic, vt subiicit s̃m primũ. Et verbũ, rõnes, ꝓ instris ponit̃. Vel s̃m aliũ ꝓprie: & dic q̃ p̃t petere actor à reo. nec obstat qđ als dr̃ q̃ actor nõ dẽt fundare ĩtẽtionẽ suã ex istris cõuẽtu, vt s. eo. l. q accusare. q̃a hic nõ ex istris cõuẽtus. s. rõnib⁹ fundat. vt subiicit, cũ petunt̃ rõnes exhiberi.

q Quando.]pro quia.

r Non oportet.]subaudi, dici.

s Fundati.] sed fundata adiuuari, vt s. e. l. j. in fi. s̃m primũ: sed s̃m alium, nil subaudies. Est tñ argu. ꝯ, secundæ lecturæ. ff. ad legem Falci. l. pe. §. fi. & plene distingue hic, vt dixi ĩ. eo. l. j. §. editiones. in gloss. hæc debent apponi &c.

TITVLVS II.

DE IN IVS VOCANDO. [t]

Reuerentia quæ debetur marito, debetur vxori. h. d. Vel sic: Etiam pœnalis constitutio ratione viri porrigitur ad vxorem. h. d. Bald. Vel sic: Libertus vxorem patroni sui non potest in ius vocare sine venia. Saly.

I. Imp. Alexander A. Trophimo.

SIcut bonis moribus cõuenit reuerẽtiã [u] manumissoris vxori pręberi: ita re exigẽte [x] in ius eã sine permissu pręrtoris vocari prohibitum [y] est. PP. IIII. Kalen. Aprilis, Agricola & Clementino Conss.

Ad quemcunque trãsit ius patronatus, transit etiã reuerentia: & in delictis quæ naturali ratione prohibẽtur, non excusat rusticitas: & pœna quæ applicatur parti, non debet p principẽ remitti. h. d. Bald. Vel sic: Patrono et eius parẽtes & liberi, ac etiam

t DE IN IVS VOCANDO.

Ad hoc ti. eõ iudiciũ ĩcipit: et iõ ... dicit, vt ĩsti. d. p . . . l. . . fi. A.

SIcut bonis.] CASVS. Seruũ tuũ manumisisti: tã tibi q̃ vxori tuæ debet reuerẽtiã, quia neq; te, neq; eã dẽt vocare in ius sine venia p̃toris: & ei assurgere tenet̃ sicut tibi. No. ex ista l. s̃m Bal. q̃ qui facit honorẽ vxori, facit honorem viro: & qui facit iniuriã vxori, facit iniuriam viro, vt Instit. de iniur. §. patitur. secundum gloss. &c. Viuianus.

u Reuerentiam.]in faciendo. Accursius.

x Re exigente]. i. æquitate dictãte, q̃ propriẽ res dr̃, cũ semp vna & eadẽ ꝑmaneat. Vel dic . . . i. cũ necesse est vt in ius vocet̃. Et no. q̃ facit similitudinẽ inter reuerentiã q̃ est in faciẽdo, vt ĩ assurgẽdo: & eã q̃ est ĩ nõ faciẽdo, vt de nõ vocãdo in ius sine venia. 14 Sed quare marito p̃onæ hæc nõ præstãtur, vt j. de operis lib. l. liberti. sed vxori patroni sic, vt hic? Resp. vxori per virum fit honor naturaliter, sed non sic econuerso, vt Institut. de iniur. §. pati. & ff. de iniur. l. j. in fi. & l. seq.

y Prohibitũ.]qđ ẽ gñale ĩ oĩb⁹ q̃b⁹ reuerẽtia dẽtur, vt ff. eo. l. gñale. & sic de illis ꝑsonis q̃ enumerant̃. ff. e. l. quiq;. §. ptor.

Venia.

1 Idẽ Bar to. & oẽs.

2 Alexander imperator huius legis auctor, quo canor esset militib⁹, fingebat se Antonino p̃re nati, vt hic locus affirmat, & Herodianus testatur. A. Con.

[*] S. l. 4. & 5.

3 Et bene Bar.

3 Vocata parte cuius interest: aliàs non crediτur exemplo. Bart. & oẽs.

4 Ista prima lectu ra est melior s̃m Bar. Pau. Alc. & Ia.

5 Pro isto dicto est tex. ĩ l. pe. §. fi. & ff. ad l. Falc. s̃m Bart. Alexã. & Iason.

6 Ista displicet Bar. Pau. Alexã. & Ias. licèt eã sequat̃ Sal. hic.

7 Illud placet Bart. & alijs.

8 Displicet B. &c.

9 Vtraq; expositio bona, & vtraq; tẽdit ad primam lecturã, & placet Cy. Bart. Alexã. & Ias.

10 Ista expositio tẽdit ad lecturã Azo. & ne displicet illi . . . b⁹ displicet ei . . . ctura.

11 Si sic istrumẽta cõia dẽ̃t edi. & cõ cor. c. G. petitus. ex̃ de h. iste.

12 Ita cõtinuatio placet Bart. Sal. & Ias.

13 Ista expositio ẽ melior secũdũ Ias.

14 Hoc te quinq; vt quæd . . . Saly.

Venia.] CASUS. Quæritur, an libertus patronũ suũ vel parẽtes eorũ.s.patrẽ, matrẽ & auũ vocare possit in ius, vel eius liberos? & rñ.quod nõ: nec si vocauit, p rusticitatẽ excusabit. si ergo libertus filiũ p̃roni in ius vocauerit venia nõ petita, vel petita, sed nõ obtẽta, nõ obstãte principis rescripto ĩpetrato quod ei pœna remittat, nõ remittet: neq; valebit rescriptũ. No. ex hac l. quod ĩ patronatus liberti trãsit ẽt ad hæredẽ extraneũ quo ad quid, puta vt nõ possit in ius vocari sine venia: sm Bal. hic. Viuianus.

eius hæredes extranei non possunt à liberto in ius vocari sine venia: nec ei parcitur, licèt sit rusticus: nec per rescriptum pœna remittitur. Salycetus.

II. Imp. Gordianus. A. Nocturno.

Venia [a] edicti nõ petita,[a] p̃ronũ seu p̃ronã [b] eorũq; parẽtes [b] & liberos,[c] hr̃des isup, etsi ex̃nei [d] sint, à libertis seu liberis [e] eorũ nõ d̃ere ĩ ius vocari, ius certissimũ est: nec ĩ ea re rusticitati [f] venia p̃beatur, cũ nãli [g] rõne honor huiusmodi p̃sonis d̃eat. Cũ igit̃ confitearis p̃roni tui filiũ sine p̃missu p̃sidis te ĩ ius vocasse: pœnã [h] edicto p̃petuo p̃stitutã, rescripto tibi cõcedi [i] temerè desideras. PP. VIII. Id. Nouẽ. Gordiano A. & Auiola Cõss.

Filius in potestate, etiam petita venia non potest agere contra patrem: secus in emancipato. h. d. secundum Bald.

III. Imp. Diocletian. & Maximiano. AA. ... anæ.[4]

Qui ĩ p̃tãte p̃rum agunt,[k] aduersus [l] eos experiri ñ p̃nt. Si igit̃ emancipata es, venia edicti petita hoc facere ñ p̃hiberis: qd̃ & in m̃ris [m] p̃sona obseruandũ est. PP. VIII. Id. Nouemb. Diocletiano. II. & Maximiano. AA. Conss.

* Alias Gratia.

? Gl. 3. in ã. de sa mulis. de ser. nõ ordi. inducit hanc l. in hoc, quod famulus ecclesiæ nõ p̃t ꝯ eã testificari: quia est patrona eius, quod est nor.

a Non petita.] vel petita, sed non impetrata, vt ĩ. l. proxi.

b Parentes.] vtriusq; sexus. hæc duo noĩa accipe in infinitum, vt ff. eo. l. iiij. §. j.

c Liberos.] siue sint hr̃des p̃ris, siue non, vt quia exhæredati, dũ nõ mala mente, vt ff. de bo. lib. l. si patronus. ij. §. si quis non mala. Accursi⁹.

d Extranei.] hic ꝯ ĩ. j. de ope. lib. l. liberti. Sol. vt ibi. Itẽ ĩ. j. d La. lib. tol. l. j. §. sz si sub aditione. Sol. vt ibi.

* Ad vtrũq; ꝯtrũ dic quod hic loquimur de operis consistẽtib⁹ ĩ nõ faciẽdo: lex ꝯtria loquit̃ de operis cõsistẽtib⁹ ĩ faciẽdo. Cy. Bar. Bald. Saly. Alexan. & Ias.

* Romanæ. al. Romana.

e Liberis.] cũ patribus manumissis. hoc nõ valet: quia sic ultra adiiceret liberis. Dic ergo, quod sunt ĩ p̃tãte, licèt ingenui. ipsis. n. agẽtib⁹ p̃r agere vr̃, vt ff. de bon. lib. l. ꝗrit̃. Vel viuẽte liberto codẽq; p̃re d̃et reuerẽtiã ei⁹ fili⁹: postea nõ, vt plene dixi. ĩ. de libert. & eorũ lib. l. fi. Sed cur hæredibus ex̃neis p̃roni debet̃ reuerẽtia, vt hic: sed ex̃nei hæredes liberti nõ debẽt, vt ff. de obsequijs li. l. hæres? R. ñ. ex parte p̃roni ẽ fauor, & iõ prorogãdus: ex parte liberti est odiũ: & iõ restringendũ, vt argu. ff. de libe. & postu. l. cum quidã. & ad Maced. l. sed & si pater. §. non solum. in fi. Accursius.

f Rusticitati.] vt ĩ. de inter. ma. l. j.

g Naturali ratione.] nõ dicit iure nãli, quia hoc falsum esset, sed nãli rõne, q̃ dictat vt benefaciẽti benefaciam⁹, vt ff. de iudic. sde. l. si nõ fortẽ. §. libert⁹. & sic nõ obstat de iuris & fac. igno. l. regula. & l. error. ĩ fi. & l. iure. vbi error iuris ñ nocet ĩ dãnis. nã alterius iuris est ibi error. s. ciuilis: hic ãt q̃si nãlis.

h Pœnam.] s. quinquaginta aureorum. proposita actione in factũ, quæ nec hæredibus, nec ĩ hæredes dat̃, vt ff. e. l. pe. & fi.

i Cõcedi.] i. remitti. & sic ĩ. d recep. arb. l. ne ĩ arbitris. ĩ fi. Sed vr̃ quod nõ temere, cũ cõtineat remissionẽ p̃nę, vt ĩ. de p̃ci. ip. l. rescripta. Sed ibi de pœna corpali vel pecuniaria ĩ fiscũ ĩferẽda, hic p̃rono dat̃. Itẽ ĩtelligo nisi p̃niteat vocãtẽ, vel nisi p̃ron⁹ ñ veniat, vl̃ nisi volẽs vocet̃, vt ff. e. l. q̃uis. & l. libert⁹. j.

1 Istã gl. sequunt̃ Bart. Bal. Sal. Alex. & Ias. hic. Benefaciẽdũ est bene facientibus.

2 Nota p̃ p̃petuo istã gl. m oẽs docto. ad hoc, quod p̃nã pecuniariam parti applicandã princeps p̃ sirũ rescriptũ remittere nõ potest.

Quia ĩ p̃tãte.] CASUS. Filius in p̃tãte cõstitut⁹ me in ius vocare nõ põt. si sit emancipatus, venia impetrata poterit, idẽ ẽ ĩ m̃re: quia neq; eã vocare poterit in ius sine venia.

k Agunt.] idest degunt.

l Aduersus eos.] trãsit de singulari ad plurale, vt & ff. de noui oper. nũc. l. j. §. inde q̃rit̃. & l. dẽ pupillo. §. j. sic ꝯ. ĩ. de testa. l. olum. & C. de trãsact. l. q cũ. ĩ fi. Itẽ ĩtellige ĩ filijs iustis nãlis, vel adoptiuis durãte adoptione: nisi ĩ castrẽsi vel q̃si, vt ff. eo. l. adoptiuum. in prin. & de iudi. l. lis. & dic vt ibi, & l. si a me in fi. & de fur. l. seruum. ĩ prin. Item fallit hoc in aliis

3 Approbata est ista glo. p Bar. & alios hic.

casibus quos dixi supra de episco. audi. l. si lenones.

m Matris.] licèt vulgo conceperit, quia certa est, vt ff. eo. l. iiij. in fin. & l. v. Et not. quòd refertur ad proximum casum, non ad superius responsum.

* Græca constitutio.

TITVLVS III.

DE PACTIS.

Fideicõmissum cõditionale põt conditione pẽdẽte per pactum remitti: & datũ pro remissione non repetitur etiam cõditione defecta. h. d. secundum Alexan.

I. Imperatores Seuerus & Antoninus AA. Philino.

Conditiõis ĩcertũ,[n] ĩter fratesnon iniqs [o] rõnib⁹ cõuẽtione [p] finitũ [q] est. Cũ igit̃,[r] verbis fideicõmissi petitũ [s] à p̃re [t] tuo p̃fitearis,[u] vt si vita [x] sine liberis decederet,[y] hæreditatẽ Licinio Frõtoni restitueret:[z] pactũ eo t̃pe de sextãte [a] Licinio Frõtoni dãdo [b] cũ liberos Philin⁹ [c] nõ sustulerit, iterpositũ, nõ idcirco potest iniquum videri, quod [d] facta (sicut placuit) diuisione diem suum te filio [e] eius superstite

DE PACTIS.

Quia metu iudiciorũ peruenitur ad pacta & trãsactiões: ideo de his ĩterserit. Accur. Vel sic. ĩ. de ĩ ius voc. & de editione actionũ, quæ sunt quasi p̃ludia iudiciorũ, expositũ est: unde cõsequẽter de iudicijs esset tractãdũ. Sed quia vocati ad iudiciũ sæpe trãsigũt: nã meticulosa res est ire ad iudiciũ: ideirco vidẽdũ esset de trãsactione. & quia nõ tñ pecunia, sed ẽt gratia quis a lite sæpe desistit, & decẽtius est p̃ gratiam remittere, q̃ pecunia vendere actionẽ: vel quia pacta generaliora sunt: iõ videamus de pactis primò, vt ff. de transactio. l. 1 primo & secunda respon. Azo.

4 Istã cõtinuatioẽ sequit̃ Bart. Bal. Sal. & Ias.

Conditionis incertũ.] CASUS. Decessit p̃r, duos filios hæredes istituit, & rogauit eos, vt si alter eorũ sine liberis decesserit, alteri portionẽ suam restitueret. pone Seiũ & Titiũ. Seius vxorẽ habẽs, liberos p̃creare nõ potuit. conuenit cũ Titio de dãdo ei sextã partẽ. i. duas vncias portionis suæ: deinde suscepit filiũ. q̃rit̃ an filius sextantẽ tñ reuocare possit, cũ pater suus liberos habuerit? r̃ndet quod nõ. Viuia. Ex hac l. nota. primò, & ad hoc semp allegat̃, quod ius vel fideicommissum de futuro seu cõditionale põt p̃ pactũ remitti, sm Pau. Nota secundò, quod datũ contemplatione certæ causæ non repetitur, licèt illa causa resoluat̃, sm Bal.

Ista l. diuiditur ĩ duas partes prima loquitur in genere vsq; ibi, cũ igitur. Secunda in specie vsq; ad finẽ. Bald. hic.

n Conditionis incertũ. id est incerta conditio, vel grauamẽ pendẽs sub incerta conditione, q̃ ad vtrumlibet se habebat. Vel dic ad alterum tñ, vt differat à l. cum proponas. j. ĩ eod.

o Non iniquis. sed æquis.

p Conuentione.] id est pacto.

q Finitũ.] i. finiri potuit. 5 loquit̃ imperator filiofamilias.

r Cum igitur.] dixit in genere, nunc in specie.

s Petitum.] idest auus petiit.

t A patre tuo.] Philino. Accursius.

u Profitearis.] tu filius Philini.

x Vita.] scilicet pater tuus.

y Decederet.] Philinus.

z Restitueret,] hæc tota est conditio.

a De sextãte.] i. duabus vnciis. vt Insti. de hæred. instituen. §. hr̃ditas. & põt dici de sextãte tot⁹ hr̃ditatis, vl̃ suæ p̃tis tñ.

b Dãdo.] an partẽ, & p̃p hoc Frõtoni remisit fideicõmissum.

c Philinus.] id est pater tuus. nec etiam te illo tempore.

d Quòd.] pro quamuis.

e Te filio.] p qd̃ videbat̃ nullã esse remissionẽ, & qd̃ ob cãm datum erat repetẽdũ, quasi cã nõ secuta, vt ff. de condict. ob turpẽ cau. l. j. §. ob rẽ. & ff. de cõdic. cã da. l. j. sed tñ satis 6 est ĩcertũ cõditiõis esse remissum, vt hic, & ĩ. eo. l. cũ p̃ponas. j. & ĩ. ti. j. l. de fideicõm. & ff. de verb ob. l. q Romæ. §. fi. & ad hoc qd̃ de cã dictũ est, plene hẽs rescriptũ. j. e. in gl. ibi, quinto &c. Sed vr̃ sextõnibus nõ valere hoc pactũ. Primò quia adhuc non cõpetebat ius cui renũciabat, vt ff. de lega. ij. l. si ita scriptum.

5 Tu dic quod text. stat proprie. Ias. hic.

6 Ista est vera, & cõcordat Bar. Pau. Alc. & Ias.

scriptū.§.si sub cōditione.& ff.de acq.hæredi. l.q superstitis. & l.is q. i pri.& de regu.iur.l q pôt.§.qd qs.& ff.de sue.edic. l.j.§ decretalis.q̄ sunt ꝯ.Sol.: i repudiatione loquunt̄ p̄dicta iura:sed pactū valet de futuro iure, vt hic,& ff.eo. l.hr̄di.§. pe.& de mino.l.denīq;.§.si qd.& ff.si a pa. qs fue. ma.l.j.§. si parēs. Arg.ꝯ.j.de ca ptu.& postli. reuer.l. nec nos pterit. Sol.: ibi pactū fuit de bonis capti.de quo dubitabaĩ vtuũeret vel nō:& ita nō valet, vt j̄.eo.l.fin. hic aũt de bonis mortui fit, & ideo valet.& pôt assignari rō:q pactū iō valet de iure futuro, qa duorū ꝯsensu vallat, vt ff.eo.l.j.§. pactum.sed repudiatio vni⁹ volūtate tm̄.Secūdò obstat in eo q̄ hæres cōsentiēdo legatario ante aditam hæreditatē i accipiēdo legato nō amittit Iterdictū quorū legatorū, vt ff quorū lega.l.j.§. qd aũ ptor volūtate.Sol.: illud magis accedit repudiationi, q̄ pacto.vel ibi suitabaĩ legatari⁹ ad deliquēdū: hic nō.Tertio obstāt eaiura q̄ dn̄t non valere pactū futuræ successionis, vt j̄.eo.l.fi.& de colla.l.pactū.& de inoffi.testamē. l.siqñ.§.j. & de inuti.stipu.l.ex eo.Solu.hic nō agebaĩ vt nō esset hæres fratris:sed vt has res ex cā fideicōmissi si peteret: nec p pactū alijs rebꝰ hæres esse phibeĩ.Quarto opponitur: Nōne est ꝯ volūtatē defuncti,& sic ꝯ legē fiet hoc pactū, vt I Auth.de nupt.§.disponat.colla.iiij. & sic nō valet j̄.eo.l.pacto.prima? Rñ.nō est ꝯ legē hoc pactū.id.n.pactū ꝯ legē est, qd lex phibet iterponi:ita & qd ꝯ volūtatē defuncti.sed hoc testator nō phibuit.satis.n.habuit,ei cui relinquebat fideicōmissum,cōstituere vt agere possit p fideicōmisso,vt argu.ff. de pac.l.pactū.& l.paciscī.& ff.de ædil. edic.l.q̄ritī.§.pe.Quid to hoc pactū sō sumpsit vires,q̄ liberos Philin⁹ nō sustulit: ergo cā secuta,qa suscepit filiū,cessat pactū? Rñ.Hęc fuit impulsiua,nō finalis.argu.ff.de dona.l.ij.§.fi.Vel finalis cā pxima fuit remissio: nō aũt qa filios nō hēt.Sextò opponitur: Nōne est hic trāsactio:ergo hæc lex debuit poni j̄. tit.j. Rñ. nō,imo pactio:qa nō fuit de re dubia. Itē an possit agi p secūdo.vtāte si traditus nō fuisset? R.ᵈ ita:qa fuit do vt facias, vel vt des.i.remittas, vt ff.de cōdic.cau.da.l.si mulier.hic aũt remissit p acceptilationē factā.& Aquilianā stipulationē,fm Azo. licēt H.§.& nota.j̄.tit. pxi.l.fine.secus si dixisset se nō petiturū fideicōmissum: vel dabo si nō peteris? vt argu.ff.de condic.inde.l.eleganter.⁶,si qs.Sed an cautio Mutiana locū hēt? Rñ.: nō:qa i relictis locū hēt tm̄,vt ff.de cōdi.& dem.l.Mutianæ.Et facit ff.p soci.l.si soci⁹.p filia & de aq. plu.arcē.l.i dié.§.fi.& j̄.de fideicommis.l.si in persona. & ff.à quib⁹ ap. non li.l.j.§.si quis ante.& j̄.de tempo.app.l.fi.in fin.

1 Istā so-lut. sequitur Bart. Bal. Pau. Alex. Sal. & Ias.

2 Dic me li⁹, q̄ ibi tpe renūciationis non cōpetebat renūciāti i⁹ nec re, nec spe. Bar.& la. ✝ al. Claudiano.

3 Neutra solutio placet do cto. hic. iō dic vt in proxima apost. supra.

Pactum quando dicitur esse cōtra legem.

4 Oēs istę Sol.pręcedētes placēt doct. hic.

5 Istā est cōis opi. Alex.

6 Regulariter Pau. & Iason.

functus[a] esset.[b] PP.VII. Kal. Decembr.Seuero.A.II.& Victorino Coss.

Creditor hæreditarius,qui sponte egit cōtra emptorem hæreditatis,intelligitur pacisci de non conueniendo hæredem.h d.Salz. Vel sic:Tacitum pactum prodest absenti & ignoranti.Lu.Bur.

II. Imp.Seue.& Anto.AA.Claudio. ✝

POst vēditionē hr̄ditatis[c] à te[d] factā,si creditores ꝯ emptores actiones suas mouisse probare poteris[e] eosq;[f] eas[g] spōtanea[h] voluntate suscepisse: exceptiōe taciti[i] pacti non inutiliter defenderis. PP.Prid.Id. Febr. Seuero III. & Antonino.A.A.Coss.

Seruus potest domino prodesse,sed non obesse in iure q̄sito.h.d.Bal vel sic: Seruus

a Functus.]scilicet Philinus pater tuus.
b Esset.]natus post pactum.

POst vēditionē.] CASVS. Delata tibi erat hr̄ditas in qua erāt plures creditores: vēdidisti eā,cū suo onere trāsit. si creditores emptorē cōueniunt, & spōte actionē susceperit : an eis creditoribꝰ volētibus agere ꝯ te , obstabit exceptio q̄rit?& rñ.q. sic ratione taciti pacti, quia tacite videntur pepigisse tecum de te non conueniendo,conuento emptore. Viuianus.
c Hæreditatis.]transferendę ad emptorē cū oī onere & emolumēto: vnde in singulis nō pstatur euictio, vt j̄.de euict.l.j.
d A te.]scilicet hærede.
e Poteris.]tu venditor.
f Eos.]scilicet emptores.
g Eas.]scilicet actiones.
h Spontanea.]nec enim coguntur ⁶ directè: sed tu venditor conuentus si soluisti, habes recursum contra emptorem per

A actionem ex vēdito vt restituat, vt j̄.de hære.vel.l.ij.& ff.de hære.vel act.ven.l.ij.§.si vēditor.& ff.de dona. l.hæreditatē.
i Taciti pacti.]facti.s.inter te & creditores.Sed vī q. ipso iure sis liberatus, vt ff.de solu.l.solutionē.Sed dic ⁷ nō esse factū aso nouandi.argu.ff.de præto.stipu.l.pe. Itē nūquid si vnus tm̄ creditor egerit, p iudicat cæteris? aut si vn⁹ vna actiōe,an i alijs pjudicet? Rñ.si vt j̄. ne vxor p ma. l. fi. & j̄.de episco.& cleri.authen. psbyteros. ij. & j̄. de excu. tuto.l.voluntarie.& ff.eo. l. rescriptū. in prin. nec obstat primo dicto lex illa.ff. eo.l.maiorē, qa in alio casu loquitur.

potest in domini fauorem,non in læsionem pacisci,Salycetus.

III. Iidem AA.Restituto.

SEruus creditoris meliorē cām dn̄i facere pôt: [k]i deterius aũt reformare nouo pacto nō pôt[l] obligationē rectè cōstitutā.PP VIII. ka Ap.Seuero III.& Anton.AA.Côss.

B *Renunciatio litis renunciatē excludit à processu causæ, & a iure principaliter intētato:nec hēt locū pria.h.d. Bal. vel sic,Renūciās liti motæ, renūciare videtur tā instātiæ q̄ causæ . hoc est iuri in illud iudiciū deducto. Et iō ad eandē causam denuo redire non potest,cum per renunciationem finis fuerit.h.d.in effectu.Alexan.*

IIII. Iidem.AA.Valerię.

POstquam ✝[m] liti de p̄dio motæ[n] renunciasti,[o] causam finitam instaurari posse

SEruus.]CASVS. Seru⁹ creditoris fecit pactū cū debitore de nō petēdo:qritur, an dn̄o præiudicet?& rñ.q. nō,si verò fecit pactū de petēdo, valet pactum : qa meliorē, &c. vel pone exēplū.ff.depo siti l. seruus tuus. & de iureiuran.l.si seruus.& l.quāto magis. Si autem creditori fecisset pactum de non petendo, valet pactum serui. Viuianus.
k Facere pt.]vt ff.eo.l.si debitor.& de regu iur.l.melior.& de acq. rer. do.l.etiā inuitis.& de verbo.oblig. l.seruus vetante.
l Nō pt.]vt ff.depo.l.seruus tuus.& de leg.j.l.si seruus legatus.§.j.& de iureiuran.l.si seruus. & l. quanto magis.& hoc cōi rōne,q̄ est,alteri⁹ pactū alteri nō nocere,vt ff.eo.l.si vn⁹. §.ante oīa.Itē qd dicit in fi.loquit̃ in acqsitis,sec⁹ i acquirēdis, vt j̄.de acq.poss.l.fi.& j̄.de hæred.instit.l.iij.in fi.Itē i dn̄icis pterquā in seipso:se.n.vel occatione noxæ, vt ff.de vi & vi.ar.l.j.§.qd ergo adijcit. vel occidēdo se subtrahit dn̄o: ff de pecu.l.sed si dānū alias sciēpit, peculiū aũt deducto.§.si ipse,est.n.ipse res dn̄ica:vt ff.de pecu.l.deposui.§.Stich⁹. In te aũt peculiari facit deteriorē dn̄i cōditionē, vt ff.de pecu.l.si qs seruū §.etiā.Excipe septē casus. Si donet, vt ff.e.l.ꝯ. §.si fili⁹.Secūd⁹,si cōpromisit cū pœna. Terti⁹,si suscepit iudiciū.Quart⁹, si fideiussor sit i cā nō peculiari, vt ff.de pec.l. iij.§.si fili⁹.& §.si seru⁹.Quint⁹,si se mādauerit emendū. Sextus,si se vendiderit, vt ff.man.l.cū seruus extero.Septimus, si vouerit, vt ff.de polli.l.si quis rem.§.voto.Item not. quòd dicit nouo pacto,nam & in ipso contractu quod pepigit, seruatur, vt ff.de pec.l.si autem. Accursius.

C

POstq̄ liti.]CASVS. Tu possidebas aliqđ p̄diū qd dicebā meū, vel mihi obligatū, & sic cœpi te cōuenire rei vin. vel hypo.oblato libello,pstito iuramēto calūniæ,ante snīam liti motæ de p̄dio renūciaui, vel expsse, ita dicendo: huic liti renuntio,vel tacite recipiēdo à te æstimationē p̄dij,in pcessu tpis volo mouere actionē primā.s.rei vin. vel hypo.nūqd mihi licebit?rñdet imperator q. nō. Viuia. No. primò ex hac l.q. actor i reali vel psonali iudicio renūciās excludit à pcessu cāe. Secdò no q. p hoc etiā excludit a iure dn̄ij vl obligōnis.& adde qđ no. j̄.ti.j,l.siue apud acta. Tertiò no.q. postq̄ est in iudicio renunciatum,non hēt locū pria. fm Bal.hic.
m Postquam liti.]: Per hoc tam instātiæ quàm iuri renunciatur in dubio. Accursius.
n Motæ.] apud iudicem.
o Renunciasti.]hæc renunciatio lite tantū mota nocet: p̄cēdū vero & ante & post, vt dixi.ꝯ.l.j.& fuit facta hæc renūciatio pñte vel absente aduersario : p hæc verba,nolo ampli⁹ venire ad causam.quocūq;.n.mō pôt ostendi expresse vel tacite, satis est, vt j̄.qui accu.nō pos.l.si ea.ff.de mino.l.si fili⁹. & hoc odio litium, vt ff.de minorib.l.minorib. nōn aũt placet quod quidā dn̄t, q. per triennū tacendo liti motæ renūciet:quia tunc in xl.annis perpetuatur. vt j̄.de præscrip.xxx. an.l.fi.nisi dicas instantiam finitam per renunciationem.

D

7 Istā gl. in oibus sequūtur Bart.Bal. Pau.& Ia.

8 hanc legē vī Iustinianus cōmodi⁹ ponere potuisse sub tit. seq. quā sane intelligere debemus prout distinguit̃ § l. i 5. seq. tit. Cont.

8 Cū ista gl. vsq; ad fi. tenēt Bart. Bal. Pau. & Ias.

9 Si habet liberā administratione:aĩs secus. Pau.

10 Lit.hic accipi p actione seu reali, seu per sonali in iudiciū deducta putat Alciat. & rectè.

11 Intelligē si ibi iudex est pñs tanq publica persona recipiens: p aduersario, aĩs absenti nō pdesset, vt l.certē. §.si qs absente.ff.de cōsen.& l.fi.de ord. cer. act.

a Nulla ratio.] communi iure. secus speciali, vt in minore. A

Creditoris.] CASVS. Debebā tibi xv. solui .x. de aliis .v. cōueni vt ea mihi remitteres p pŕocinio qđ tibi pŝtiti, vel de pŝtādo si cōueni. à primis quinq; ipso iure solutione liberat⁹ sum, ab aliis ope exceptionis pacti vel doli. q̄ gn̄alis ē. vñ si postq̄ remisisti mihi, ego soluero tibi p ignorantiā, hēo cōdictionē indebiti. No. ex hoc tex. q̄ exceptio pacti est de iure ptorio, nō de rigore iuris ciuilis: & sic pactū de nō petēdo; de rigore iuris ciuilis nihil pdesset, qa est nudū: sed requireret acceptilatio pcedēte Aquiliana stipulatione: sed p edictū p oris quo [illegible] tur, pacta seruabo, vt l. j. in prin. ff. eo. & l. iurisgētiū. §. ait prætor. inducitur exceptio, s̄m Pau. d Cast.

nullæ rō pmittit. PP. IIII. Id. Feb. Albino & Æmilia. Coss.

Eadem obligatio potest partim tolli ipso iure per solutionem, & partim per pactū de non petendo: & cui damus actionē, tanto fortius exceptionem. Alex. & Saly.

V. Imp. Antoninus. A. Demagoræ.

Creditori tuo si partē pecuniæ exoluisti, de parte[b] vero nō petēda inter te[c] & eū cōuenit ob causas[d] negotiaq́; ei⁹ tuo pŕocinio fideque[e] defensa: ea obligatione partim ciuili[f] iure partim honorario[g] liberat⁹ es. Nā exceptio ppetua pacti conuēti vel doli,[h] residui petitionē repellit: cū & solutū per ignorantiam,[i] repeti potuisset.[k] PP. VIII. kal. Augu. Romæ, Antonino A. IIII. & Balbin. Côss.

Pactum contra ius vel bonos mores, nullius est momenti. hoc dicit Alex. Et concor. c. fi. cum glo. in fi. extra eo. titu.

VI. Idem A. Basiliæ.

b De parte.] scilicet residua.

c Inter te.] debitorē.

d Ob causas.] Not. cām in pactis considerari, vt ff. d excep. doli. l. ij. §. circa.

ADDI. Hoc verū i pactis obligatoriis: secus in liberatoriis, vt l. tale pactū. i pri. ff. eo. Bartolus.

e Fideque.] id est fideli patrocinio.

f Ciuili.] idest solutione.

g Honorario.] vt per pactum quod prætor tuetur, vt ff. eo. l. iurisgentium. §. prætor.

h Doli.] q̄ est cōis, vt ff. de excep. doli. l. ij. §. & gn̄alr. Accur.

i Per ignorātiā.] iuris vel facti s̄m Azo. cū de dāno vitādo tractet, vt diximus. s. de iur. & facti igno. l. cū qs. Et est rō, qa liberat⁹ erat vinculo naturali: 1 vt ff. de sol. l. Stichū. §. naturalis. Alij dicunt ideo, quia fauorabilis est 2 hæc exceptio, vt ff. de condict. indeb. l. q exceptionē. Itē nota hic cui damus actionem, &c. vt ff. de superfi. l. j. & ij. Accursius.

1 Et ciuilis obligatio erat e lisa. Saly.

2 Attēta origine. Saly.

k Potuisset.] idest licet facere pactum cōtra beneficiū quod est inductum per edictum ædilium curulium.

Pacta.] CASVS. Si pactū factū fuerit de alienādo prędio dotali, quasi ɔ legē factū nō valebit. Itē si pepigi vt tibi pŕocinium pŝtarē p quota parte litis, vel quasi potētior, quasi ɔ cōstitutionē factū nō valebit, vt j. ne. li. poten. vel si pepigi cū eo cui spes erat hęditatis d ea diuidēda: eo mortuo q̄ si ɔ bonos mores factū, nō valebit pactum, vt j. eo. l. vlti. Viuia.

l Pacta quæ contra leges.] vt Insti. quib. alie. li. in prin. & ff. de verb. oblig. l. generaliter. & l. seq. D

m Contra constitutiones.] vt j. ne li. pot. l. j. vel si tutor de pupilla ducenda in vxorem paciscitur, vt j. de interdi. ma. l. j.

n Cōtra bonos mores] .s. cōes, nō ipsius q fecit, vt ff. de imu. l. itē apud. §. idē ait aduersus. & da exēplū de futura successione. vt j. eo. l. fi. Idē dicas si fiat ɔ alias partes iuris, vt ff. eo. l. iurisgētiū. §. ptor. Et distingue hic, 3 quia pacta alia s̄m legē, & tūc valet pricipale & accessoriū: vt p totū hūc tit. vt tñ actor altero sit ɔtēt⁹, nisi i ɔtriū agat, vt ff. eo. l. rescriptū. § si pacto. & de trāsact. l. q fidē. alia ɔ legē, 4 & tūc neutrū valet neque principale neq; accessoriū, vt hic & s. de legi. & cōstit. l. non dubiū. & de verb. obl. l. stipulatio hoc mō. & l. Titia. & j. de inut. stip. l. ex eo. alia pter legē, & tūc accessoriū valet, & non principale, vt ff. de verb. obl. l. stipulatio ista. §. alteri. Accur.

o Nullā vim.] Vires aūt sunt quatuor. Pariunt, perimunt, informāt, & elidūt. Addunt quītū. s. adiuuāt: qđ [illegible] placet: qa cōtinet sub verbo elidūt: q. n. elidunt actionē, adiuuant exceptionē, & q adiuuāt actionē, elidūt exceptionē. Parit aūt pactū vestitū, qđ dices. j. eo. l. legē. Perimunt acceptilationes & stipulationes aio nouādi factæ, vt Insti. quib. mo. tol. obl. §. itē p acceptilationē. & §. pe. Informāt actionē pacta incōtinēti apposita. i. noua forma dat veteri actioni ad quā mō datur, vt ff. eo. l. iurisgētiū. §. quinimmo. Itē & pp aliud, quia licèt origo sit bonæ fidei, vt ex empto, mō per pactū erit stricti iuris, 6 qa succedit in locū actionis præscriptis verbis. vt ff. si qs cau. l. si eū. §. q iniuriarū. Itē elidūt, vt pactum de nō petendo, vt dices. j. eo. l. pacta nouissima.

3 Sequūt eū Cy. Barto. Bal. Saly. Ale. & Ias.

Vel qa ex expsse prohibet & reprobat cōuētionē. sed si lex simplr esset prohibitiua, nō tñ reprobatiua, bene valeret. Bar.

5 Et etiā nō vestitū ad minus obligationē nālē, qdcūque sit, siue d nō petendo, siue d petendo. Bal. hic.

6 Istud ñ est verū, vt dicit Bart. hic, quia est ɔ l. 2. j. de pact. inter empt. cōiuncta l. videam⁹. §. si actionē. ff. de vsu.

Pacta quæ ɔ leges[l] cōstitutionesq́;[m] vel ɔ bonos mores[n] fiūt, nullam vim[o] habere, indubitati iuris est. PP. kal. August. hisdem Conss.

Si creditor debitoris hæres extitit, obligatio confunditur. Sed si possessori vicio hæreditatem tradidit, vt sibi & alijs creditoribus soluatur, interueniente stipulatione ex stipulatu agitur. Baldus.

VII. Idem, Augustus Maximo.

Debitori tuo si hæres extitisti, actio quā ɔ eū[p] habuisti, adita[q] hæreditate confusa[r] est. Sed si eā hæreditatē, posteaquā in iudicio obtinuisti,[s] ei tradidisti[t] quē sñia superaueras, ea cōditiōe pactoq́;, vt tā cæteris creditorib.[u] q̄ tibi i eo qđ tibi dēret[x] si eā hæreditatē nō adisses, satisfaceret: pacti pmissionisq́; fides seruāda est: q̄ si nō seruat,[y] ex stipulatu[z] (si mō pacto subie- B

Debitori.] CASVS. Debebā tibi c. instituí te hēdē: aditione hæreditatis cō fusa est actio. Itē aduersus Titiū, q illā hēditatē possidebat; egisti peti. hæred. & succubuit. & cum eo pepigisti vt tibi hęreditatē restitueres tibi & aliis creditoribus satisfaceret, vl credisti, & nō stat placitus, & pacto fuit stipulatio subiecta. ages ex stipulatu & certi cōdictiōe: si nō fuit subiecta, ages pręscriptis verbis. Nota ex hac l. regulam, q qn̄ creditor est hæres debitoris, confunditur obligatio & actio. Bal. C

† Stipulatione.

p Eum.] scilicet defunctum.

q Adita.] s. animo. vn. vt istitu. de hæred. quali. & diffe. §. itē.

r Cōfusa est.] vt ff. de sol. l. Stichū. §. additio. & j. ad leg. Falc. l. licèt, & j. de fideicōmiss. l. cū s̄m. & de nego. gest. l. si ab eo. & ff. de fideiussi. l. si debitori creditor. & j. de hæred. act. l. pe. Sed ɔ, vt j. de iure delib. l. fi. § sin vero & ipse. sed ibi pp inuētariū qd fecit, nō extinguit actio. Vel si velis dicere q extinguat, nō tñ quin deducat. Et distingue hic, quia aut debitor creditori vel eɔ succedit, & tūc extinguitur actio. 7 vt dictū est, & ɔ fideiusso. l. hæres. §. q stipulator. aut corre⁹ reo pmittēdi, vel re⁹ correo stipulādi, & tūc ambæ remanēt: 8 vt ff. de duo. reis. l. si re⁹. in prin. & ff. de solut. l. si duo: aut fideiussor fideiussori, & tūc neutra tollit: vt ff. de fideiusso. l. hæres. §. non est. aut fideiussor rei stipulandi, vel econtra: & tūc accessoria tollitur: vt d. l. hæres. §. q si idē stipulator. aut fideiussor reo promittendi, vel econtra: & tunc si tenet reus naturaliter & ciuiliter, accessoria tollitur. 9 si naturaliter tantum, tunc nulla: vt d. l. hæres. §. q si hic. & §. retro.

7 Quia actiones actiuæ & passiuæ in pñt concurrere i eodē subiecto. Bar to. Sal. Ale. & Ias.

8 Quia sunt paris potentiæ. Ias.

s Obtinuisti.] cum effectu. i. quia fuit tibi restituta.

t Tradidisti.] idest reddidisti.

u Creditorib.] qa itererat tua his solui: vt j. de hæred. vē. l. ij.

x Dēret.] cōdictiōe idebiti. ff. de cdi. ideb. l. si is q. ij. qñ dixit, do tibi hæreditatē. si. n. rebus spāliter designatis, non tenet.

y Seruat.] qa dicat te alij pactū fecisse, & sic nō valere: qa alteri stipulari vel pacisci nemo pōt. ff. de verbo. oblig. l. inter stipulantē. §. alteri. vel nō posse resuscitari actionē extinctā.

z Ex stipulatu.] i. ex stipulatione certæ cōdictionis. alioquin si non est subiecta, sed pactum, agitur pręscriptis verbis: vt j. de rerum permut. l. rebus. Et si excipiat, ex pacto replicabis. Si traditio nō interuenerit, sed apud possessorem, qui dicit se hæredem, res dimisit hoc pacto: 10 ex sñia agit & si excipiat, de transactione replicet: vt j. e. l. cū pponas. ij. si sine pacto, aget, 11 actione sibi competente prius pro se: vt argu. ff. de hær. ven. l. ij. §. penul. pro aliis aget 12 iure cesso, qđ si non est cessum, aget secundū̀m H. ex sententia. & si opponit aliquid, replicet de dolo, quasi cum habeat emolumentum, habeat & onus: vt d. l. de hære. vend. l. ij. Accursius.

9 Nisi iā fuisset côtestata cū fideiussore: vt est tex. sing. in l. seruus. ff. de his q not. infa. Ias.

10 Idem tenent Bar. Pau. & Ias.

11 Scilicet ex sententia Bar.

12 Nihil est. Bar. & Ias.

Actio.

a Actio.] ad interesse vel pœnam.

SI pascéda.] CASVS. Si cú pastore de pecoribus tuis pascé dis conuenisti tibi parte fœtus reseruata,& sibi parte: si placitus nó stet, eú vt stet, cópellet cópetés iudex videbat nó esse seruádú pdictú pactú,qa de inæqualib' parti' cóuenit, & ita eé iniquú. Sed verum est. Vlpian'.

b Portionib'.] forte inæqualib': pp qd vi debat iniquú, ideo; non esse seruádum.

c Apollinarem.] pastorem.

d Cópellet.] p actioné p̃ socio si voluerút esse socij: vt ff. p̃ socio.l.cú duobus.§.si in coeúda.alias est actio innominata do vt facias & sic agitur pscriptis verbis vt ff. de præscript. ver.l.si tibi rem.

CVm postea.] CASVS. Seruos suos a me possidéte petiit rei vidic.mr tua: & obtinuit si eá dolo induxi, forte inebriádo eá, vt mihi cõdénationem remitteret: qrit an valeat pactú: & rñ. q; nó: & si agat ex snia,& ego excipiam de pacto, ipsa replicabit de dolo: & ita est casus i quo quis pót venire contra pactum suum.

e Aduersarius.] .s. possidens familiam matris.scilicet seruos.

f Circumuenerit.] dolo dante causam cõuentioni.

g Caueret.] sine pœna vel cum pena, ac cepta forte pecunia patua.

* Inclusa desunt in omnibus manuscr. & ex glossis irrepse runt, qd euidéter docét Azo & Accursius,q id secerit ex regula l.rebus ff. de rerum permuta. Cont.

1 Idé Bar. & alij.

* In qbus dá codici b' hęc l. cú l. post quá,pecedit l.si pascenda.

* id est p̃ mitteret, ipsa vide licet mr. Cont.

cta é) dabit actio,[a] [vel] pscri ptis [verbis, si stipulo nó iter uenit.] PP.III. Ka. Aug. Antonino. A.IIII. & Balbino Cós.

Pactum appositum super fœtibus pecorum inter dominum & pastorem diuidendis, est seruandum. Bal. & Salv.

VIII. Idem A. Mucatranio.

SI pascéda pecora partiaria .i.vt fet' corú portionib'[b] qb' placuit, iter dñm & pastoré diuidant, Apollinaré[c] suscepisse pbabit: fidé pacto p̃sta re p iudicé cõpellet.[d] PP. IIII. kal. Octob. Alexandro. A.II. & Marcello Conss.

Remittens ius quod habet ex sententia, per dolum aduersarij non perdit ius quæsitum ex sententia. h.d. secundum Bal.

IX. Imp. Alexander. A. Dionysio.

CVm posteaqná [aduersa rii[e] mñs tuæ vict' esset, matré tuá circunuenerit,[f] vt ei caueret[g] nullá se ptrouer siá de seruis moturá: id pactú mala fide factú, irritú[h] est, & cú ex ea cõuentione cum mře tua agi[i] cœperit, iudex eam li berabit. PP. prid. Id. Sept. Alexádro. II. & Marcello Conss.

Pactú appositú i traditione rei, vestitur ipsa traditione h.d. Bal. Vel sic Pactú appositú in xa rei traditioné, vestitur ab ea vt actionem producat. Tan de Castr.

h Irritú est.] vel replicatione doli. vñ aget prima actione: si excipiat de pacto, replicabit de dolo. 2 Sed ego intelligo q; petitur sententia executioni mandari: vel si actio prima per Aquilianam stipulationem fuerit ipso iure sublata, tunc de dolo: vt j. titu.j.l. sub prætextu.§.sané.

i Agi.] i. excipi: 3 vt. arg. ff. de excep. doli.l.j.& tunc dic. liberabit.s.indulta replicatione vel actione doli, vt dixi. Vel dic agi propriè.s.ad pœná quam mater promisit si cõtrauenerit.

2 Ista glo est de mé te Ias.

3 Quælibet expositio gl. é de mente Pau. & Ias.

LEgem.] CASVS. Pro alumna tua certú in doté marito dedisti futuro: & cú eo pepigisti de ea summa tibi reddenda quocúq; mó solutú mrimoniú fuerit, vel morte, vel alio mó.decessit alúna.marit' nó vult pacto stare, quæ nó est vallata p stipulationé. qrit an sit cõpellendus? & rñ. q; sic.& ex eo agere potes, non. n. opus fuit stipulatione, cum rei interuentu pactú vestiebatur, quia i traditione dotis pactú fuit factú.

k Legem.] i. conuentionem: vt ff. depositi.l.j.§. si cõuenerit. & fuit hæc cõuentio vt soluto matrimonio dos ei redderet.

l Oportet.] scilicet legem.

m Solet.] vt ff. co. l. iurisgentiú §. sed cú nulla.& §. quinimo.

n Hoc iure.] quia actio non nascitur ex pacto.

o Conuenit.] & sic nó est nudú pactú, sed rei interuentu vestitú. Vel dic. vestitú é cohæréntia eius, i quo interuenit res: & sic cessat oppositio q fit 4 hanc glosam quam alibi notauj.

p Cõdictio.] i. certi cõdictio generalis. Vel dic. si habes cõdictio.i.pact onis adiectio. si cõdictio.i. psonalis actio: vt Instit. de act.§.sic itaq;.& ff. rerum amo.l. rerú amotarú. Et dic cõdictio vtilis.i.efficax.& noiat pscriptis verbis: vt hic, & j. de

4 Melius dixisse, rei traditione: vt est de mé te Ias. & Io. Maris.

A præscript. verb.l.rebus. & j. de pact. conuẽ.l.j.& j. de donat. l.legé.& ff. de pscript. verbis.l.si dñs.& ff. co.l.diuisionis. Sed 5 j. locati.l.si tibi. Solut. vt ibi. 6 Ité not. hic tria. Primò qua liter cognoscat nudú pactú. Scdò, quot sunt vestim. eta pacto rú. Tertiò, quot casib' nuda pactio parit actioné: q dic, vt diximº. ff. e.l. iurisgentiú.§. sed cú nulla. I gl. cautè incipit.& in §. quinimmo. in glo. quin pro etiá.&c. in fi. eius. & dic vt ibi.

X. Idem A. Nicæ.

LEgé[k] quá dixisti cú doté p̃ alumna dares, seruari oportet:[l] nec obesse tibi poterit qd dici solet.[m] ex pacto actioné nó nasci. túc n. hoc iure[n] vtimur, cú pactú nudú é: alioqui cú pecunia dat, & aliqd de reddéda ea cõuenit,[o] vtilis[*] é cõdictio.[p] PP. III. K. Mar. Albino & Maximo Cós.

Ex pacto apposito mixta contractioni non agitur, si desinit interesse competere. hæc dicit secundum Alexan.

XI. Idem. A. Capitoni.

B EX cõuétione qdé qu a pa ctá nouercá tuá cú patre tuo dicis, cú fundú i doté da tet,[q] vt creditorib'[r] qb' fuerant pdia obligata, vsuras soluerete:[s] actio tibi[t] aduersus eá[u] cópetere nó p̃t,[x] etsi[y] pactú i stipulationé deductú pbet. Sed si fund' æstimat'[z] (ita C vt pars istruméti[a] significat) in doté datus est, ex vendito[b] actio, vt placitis[c] stetur, competit.[d] PP. Non. Decembr. ipso. A.III. & Dione. II. Cóss.

Vltima pacta prioribus contraria derogant eis: & ideo pactum de non vtendo, pacto de non petendo ante facto, reddit efficacem obligationem elisum ab illo. Alex.

EX cõuentione.] CASVS. Si patri tuo mulier sibi nubés pdiú in doté creditori obligatú dedit, & cú ea pepigit vt sorté & vsuras solueret: ex isto pacto I terposito inter eá & tuú prem qritur an age re possis mortuo pre vt soluat? & distinguit, aut fuit datú æstimatú. aut nó. i primo casu ages ex empto, vt faciat qd conuenit. i scdo ñ ages, cú tua nó intersit, etiá si fuerit pactú stipulatione vallatú. Vlpian'. No. primò ex hac l. q; ad quẽ non trásit dos, nó transit ius agédi ex pactis de talib'. istud est verú si sua nó interest. aliás secus. & ita dicit hęc l. Scdò not. q; nó solú ex toto instro, sed ét ex qualibet parte instri oritur probatio secundum Bal.

q Fúdum in doté dat. s. inæstimatum.

r Vt creditoribus.] hoc est pactú vt creditoribus, &c.

s Solueret.] s. nouerca

t Tibi.] scilicet filio.

u Eam.] scilicet nouercam. Accursius.

x Nó pót.] & est rõ 7 m quosdá, quia mrimoniú nó trásit ad hæredé. nec ergo eius accessio.i.dos, neq; de dote pactú: vt argu. ff. si quis cau.l.si eú.§. fi. licét ex sctu actiones generaliter trásferat ad hædé, vt ff. de vsufr.l.adhuc.§ si opas. Sed hæc rõ nó placet fm H. dic 6 ergo q; ió nó agit p̃ futuro tpe, qa pdiú redit ad mulieré cú suo onere. sed p̃ pterito si qd est solutú a marito quondá, agere potest. vt ff. de vsuf.l. quæsitú.

D y Etsi.] id est quamuis.

z Æstimatus.] dupliciter enim fit æstimatio: vna, quæ facit emptionem, 7 vt hic: alia, quæ determinationé: & pro hoc ff. de iure dot.l. plerunque.

a Instrumenti.] dotalis.

b Vendito.] æstimatio.n. facit emptioné, vt ff. de iure dot.l. plerúq;.& j. de iure dot.l.j. & l. cú doté. & dic ex vendito.i. ex empto, vt & j. si fu' extero.l.j.& ff. de act. empt. l. veteres. Ité j. sine cẽsu vel reli.l.j. 8 vbi dicit q; nó cõpetit. Sol. hic in vsuris loquitur fm ius commune, ibi in tributis fm ius singulare: quod non placet, quia etiam in tributis bene valet inter eos, licét non in præiudicium fisci, vt ff. co. l. inter debitorem.& l. epistola.§. pactum. dic ergo 9 in lege contraria non valere in præiudicium fisci, sed contrahentium sic.

c Placitis.] id est pacto.

d Competit.] id est datur.

PActa.] CASVS. Debebas mihi x. feci tibi pactú de nó petendo, deinde de petendo. qrit, cui illorú pactorú stádú

5 Dic q; ibi non fuit initú pactú cú eo cui facta fuit traditio: hic sic, ia son.

* ne intelligas vt é hic dici ad differentiá de cretæ, vt quidá putant. Cor.

6 Hæc lex postea repetit' totidé verbis l.j. j. Sine censu vel reliq. sed cóp. non poss. nisi illa de tributis hæc de vsuris loquitur. illa secúdú ius spéso, hæc Sed & si hæc, sed si illa negat agi ex vendito, hæc affirmat. quæ oia recte me concilias se reor in cómétario ad húc titulum.

6 Idem Bar.& alij.

7 Et illa I dubio p̃sumitur, nisi modicitas p̃cij aliud suaderet. Ias. hic.

8 Melius facit l. 2. fm Ioan. Ma. hic.

9 Ista placet Sal. & Ias.

sit? & respon. quòd vltimo, & agam actione pristina. Viuia. A
a Pacta.] quæ sunt 3ria, & ab habili psona, & nisi prima sue rit derogatoria posteriorũ. ff. de le. iij. l. si qs & ð leg. j. l. si mi hi. §. fi. vbi ponit casus, qđ i codicillis legauero, valere nolo.
b Nouissima.] vt si primũ sit factũ de nõ petẽdo, 2m q̃ liceat petere, vt hic, & Insti. de replica. in pri. & ff e. l. si vn⁹. §. pact⁹. & idẽ i vltima volũtate, vt ff. de adi mẽ. lega. l. iij. §. fi. Itẽ hoc verum si vltima valẽt. alš nõ: vt ff. eo. l. iuri sgẽtiũ. § sed si fraudandi. Itẽ est verũ nisi primũ derogat vltimo: vt ff. de lega. j. l. si mihi & tibi. § fin. Itẽ hoc verũ nisi p primũ sit actio ipso iure sublata: vt ff. eo. l. si vnus. §. pact⁹. ij. rñ. & l. tibi. § q̃dã. Itẽ verũ nisi res sit secuta ex primo, vt ff. e. l. ab emptiõe.
c Tã iuris.] ptorij & stricti iuris. vt ff. e. l. iurisgẽtiũ. §. prætor.
d Æquitas.] q̃ tuetur pacta, vt ff. eo. l. j.
e Præcessit.] de non petendo.
f Consensit.] & sic q̃ liceat petere.
g Et maximè.] maxime valet pp̃ pñtiam actorũ, vt argu. ff. de eden. l. si qs. §. j. & facit p̃ litteris sigillatis ab episcopis vltra montes. Vel dic maxima, valet quia magis potest probari si negetur pactum.

a Imo in compatibilia. Bar Bal. & Ia.

a Ista gl. placet Bar. Sal. & Ias.

XII. Idem. A. Flacillæ.

PActa [a] nouissima [b] seruari oportere, tã [c] iuris, q̃ ipsi⁹ rei æquitas [d] postulat. Quapropter si cõuentione q̃ pcessit, [e] diuersa pars vsurã se nõ esse cõsensit, [f] & maximè [g] si (vt pponis [h]) id etiã apud acta psidis asseuerauit: actione q̃ super prima conuentione fuerat, exercere non prohibe B ris. [i] PP. III. kal. Martij Agricola & Clemente Conss.

Pacta apposita incontinenti iuxta contractum valent, etiam quo ad producendã actionem: sed ex internallo apposita psunt ad excipiendum tantum. Alexan.

XIII. Imp. Maximinus. A. Mario.

IN bonæ fidei 9ctib⁹ [k] ita demũ ex pacto [l] actio [m] cõpetit, si icõtinẽti [n] fiat. nã quod postea [o] placuit, id [p] nõ petitionem, [q] sed exceptionem [r] parit. PP. V. Id. Ianuar. Maximino. A. & Africano Conss.

Quando pænalis stipulatio incipit à præ- C

a Quibus statur in his quæ sunt mo dici præiudicij, & nõ i aliis. Bal. & de ista materia vide plenissime p Panorm. & Fel. in ca. post cessionem extra de proba.

h Proponis.] credit or.
i Prohiberis.] Et si opponat exceptionẽ ex primo pacto, replicabis ex alio, & sic non tollitur ipso iure primum: & ita est contra. ff. de solu. l. Stichum. §. naturalis. Sol. vt diximus. ff. eo. l. si vnus. §. pactus. in glo. immo videtur, &c. & vires primi & secundi pacti dic vt in ea. glos. diximus.

IN bonæ fidei 9ctib⁹.] CASVS. Terrã tuã mihi vẽdidisti. & icõtinẽti pepigisti mecũ vt tibi tradere ad colẽdũ. vel ven didi tibi Codicẽ, & icõtinẽti cõueni vt eũ mihi cõmodares ad auscultandũ. an valeat pactũ vt ex eo agere possis quærit & respon. q̃ sic. videbatur q̃ non. quasi nudum esset. sed nu dum non est, sed vestitum cohærentia contractus. & hoc si incontinenti fuit factum pactum. sed si ex interuallo, actionem non parit, sed exceptionem tantum. Viuianus.

a Istã gl. sequitur Bar.

k In bonæ fidei 9ctib.] q̃ enumerant Istit. de ac. §. actionũ. & dicat idem in stricti iuris, vt j. e. l. petens. & ff. si cer. peta. l. lecta. §. dicebam. sed in his, scilicet bonæ fidei, maxime vi- D debatur valere etiam ex interuallo appositum propter exuberantem fidem quæ in his desideratur. Li.
l Ex pacto.] scilicet nudo.
m Actio.] præscriptis verbis, & vetus informata, vt j. de pact. inter empt. & vendi. l. ij.
n Incontinenti.] id est ingressũ vel egressũ contractus, vt j. e. l. petens. & de ædil. act. l. si apud. & sic quòd non diuerterint paciscentes ad alia. vt ff. de duo. reis. l. duos. §. fi.
o Postea.] scilicet ex interuallo.
p Id.] id est pactum.
q Non petitionem.] id est actionem, licèt ad petitionẽ sit factum, puta vt fideiussor detur pro euictione.
r Sed exceptionẽ.] si fiat ad hoc, puta vt nõ det fideiussor, quẽ primo cõuẽtũ fuerat dari, vt ff. de: hẽ. empt. l. pacta quæ ta. & distigue hic vt ibi dixim⁹ i gl. sup verbo, noua emptio.

a Quę nascitur ex pacto vestito. 2m Bart. Bal. Pau. Ale. & Ias.

a Immo idẽ si heres principaliter ad agẽdum. Ias.

SI pacto.] CASVS. Cõueni tecũ de pmutãdo Codicẽ cum Digesto tuo, nudo pacto, q̃a nõ iteruenit traditio: & deinde cõuenit pactio de pœna pstãda, si nõ fiat qđ cõueni i principio. Deide de ea pstãda p stipulationẽ conuenit, si nõ fiat qđ cõueni. & istud est tertiũ pactũ & vestitũ. q̃rit, quo istorũ cõueniã te, si nõ feceris qđ cõuenit primo? Rñ. q̃ agã ex tertio vt cõsequar qđ cõuenit p primũ, vt metu pœnæ pareat cõuentis, aut cũ effectu exiget pœna cõuẽta i secũdo pacto. an 3e ãu diẽdus sim, si velim mitti i pos. terũ tua rũ. q̃ri? & rñ. q̃ nõ. Ex hac l. no. primò, q̃ pactũ pricipale est nudũ, licèt pactũ pœnale sit vestitum. Et ex hoc isert, q̃ accessoriũ nõ vestit principale. & rõ é: q̃a nõ depẽdet ex eo, nec influit accessoriũ i pricipali 2m Bal. Scdo no. q̃ si nõ teruat nuda cõuẽtio, agi tñ nõ põt ex stipulatione pœnali. Tertio no. q̃ petitio pœnæ hẽt naturã pcessus alternatiui, cũ possit solui pricipale aut pœnale vsq; ad sniam. Quarto & vltimo not. ex hoc admitti purgationem moræ. Bald.

cedenti cõuẽtione nuda: si cõuẽtio nuda non seruatur, agitur ad pœnã: à qua liberatur reus si conuentioni nudæ pareat: aliàs condemnabitur ad pœnã. Et bona debitoris pro pter conuentionem non seruatam non debent in creditorem de facto transferre, sed ordine iuris seruato. Alexand.

XIIII. Imp. Gordianus. A. Celio militi.

SI pacto [t] quo [t] pęnã aduersariũ tuũ pmisisse [u] proponis si placito [x] nõ stetisset, stipulatio subiecta [y] est: ex stipulatu [z] agens, vel id qđ in cõuẽtionẽ [a] deuenerat vt fiat, cõsequeris: vel pœnã stipulatione cõprehensam more iudiciorũ exiges. [b] nã [c] bona aduersarij tui in te transferri citra solennem ordinẽ [d] frustra deprecaris. PP. Kalẽ. Apri. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

Non valet pactũ per qđ pater promittit in instrumento dotali se filiã institutu-ũ in aquali portione cũ filio, quia aufert liberã testandi facultatem. Alex. & Bal.

XV. Imp. Valeria. & Gallien. AA. & Valeria. nobilis. Cæsa. Pactumeio.

s Si pacto.] Tria fuerũt pacta. Primũ nudũ de aliqua pmutatione. Secũdũ 7 nu dũ de pœnę pstatione. Tertiũ vestitum verbis. s. de præstatione eiusdem pœnæ. Dic ergo, si pacto, scilicet secundo.
t Quo.] scilicet secundo.
u Promisisse.] id est nudo pacto conuenisse.
x Placito.] scilicet primo.
y Subiecta.] quæ est tertium pactum.
z Ex stipulatu.] scilicet ex tertio.
a Conuentionem.] scilicet primam.
b Exiges.] per tertium pactum.
c Nam.] respondet tacitæ obiectioni.
d Solẽnẽ ordinẽ.] sed cũ solẽni posses, vt si debitor cedat B bonis, 2m quosdã. Vel dic q̃ q̃ ẽ ordo vt ex iterlocutoria ost fiat i oia b na missio: vt ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. j. hodie p mensura debiti declarati: vt j. de bonis aucto. iu i poss. l. p debito. & l. cũ proponas. & authẽ. ibi posita. Ex definitiua 2 o 2m legẽ. ff. de re iudi. l. à diuo. §. i vẽditione. Li. aũt qđ dr̃ cõpetere ex stipulatu ad pœnã, est 3 ff. si cer. pet. l. si qs certũ. & Instit. de verb. obli. in prin. Solut. hæc pœna erat in facto, vt scriberet librũ, vel similia. Vel dic ex stipulatu. i. ex stipulatione, certi. s. cõditionis: vt j. de dolo. l. j. Tertij dñi q̃ hęc: est icerta pp̃ euẽtũ, q̃a nescit quid cõsequat, vt hic, & ar. ff de verb. obl. l. vbi aũt nõ apparet. § q id q̃d & §. fundi hoc nõ valet. q̃a semp est incertũ antequã cõsequat pœnam. media placet. Itẽ q̃ro, an obligatio nãlis q̃ orit ex nudo pacto secũdo & primo, sit nouata p stipulationẽ? Dic q̃ sic, nisi esset in 3riũ actũ: vt ff. de act. & oblig. l. obligationũ ferè. in fi. & de noua. l. si. in prin. & de verbo. obli. l. ita stipulatus. §. fi. hodie nõ: vt j. de noua. l. fi. in fin. Itẽ nunquid vestit primũ ab vltimo? Rñ. nõ: quia nõ vestitur principale ab accessorio: vt j. de 3hen. & cõmit. stipula. l. nuda. ergo quod dicit, cõse queris. l. actione quæ oritur ex tertio pacto. Itẽ q̃uo ad aliud agitur, & aliud consequor? Rñ. metu tertij paretur primo: vt arg. j. de rei vxo. ac. circa prin. & iõ dicit, cõsequeris p actionẽ: sed ad pœnã dicit, exiges: vt ff. de leg. iij. l. fideicõmissa. §. si tẽ. In casu tñ agit ex primo, non tertio: vt ff. de ope. lib. l. si ita stipulatio. Sed qñ cõmittit hæc stipulatio? Rñ. plene, vt dixim⁹. ff. si quis cau. l. etsi post tres. in gl. nã ipso iure &c.

Pactum.

7 Nihil refert pactũ pœnale præcesserit, necne stipulationẽ pœnalem censet Alexa.

a Istud ẽ falsum. Alexã. & Ias. per l. iiij j. qui bon. ced. pos.

a Istud placet Bar. Pau. & Ias.

a Reprobat Ale. & Ias. qa idem in definitiua, quod in interlocutoria Ias.

a Diuinat. Bar.

a Idẽ Alex. & Ia. licèt Fulgu. cõtra.

a Dic q̃ cõmittit lit. cont. sup pœna Bar. & Ia.

Pactū. CAS. filiā tuā cuidā viro tradidisti, & pro ea dotē tradidisti: sed cū ea cōuenisti, vt tibi cū fratre suo ex æquali portione succederet. neq; ciuiliter neq; naturaliter te obligasti: cū tale pactū sit cōtra bonos mores. s. de futura successione: vnde eo nō obstāte habes testandi facultatē. Viua.

a Pactum.] cōprehēsū iter prem & filiā.
b Fungeretur.] id est decederet.
c Ea quæ.] quæ erat sui iuris.
d Libertatem.] id est facultatem.
e Auferre.] vt j. eo. l. fi. & de inoffi. testa. l. siqn. §. j. & de col. l. pactū. & ff. pro socio l. cū duobus. alias, si frēs. §. idē rndit. est. n. turpe pactū nō so lū qd ꝯ ius vel nāmē: sed & illud qd facit nō eē liberi arbitri, qđ esse deb: bat: vt s. de sacrosanct. eccl. l. j.

Iunge l. pactū dotali. j. de collatio. & l. vlti. ff. de suis. & legi.

Pactū turpe dr mul tis modis

Bal. Diophanto. Iunge hanc legē cū l. j. s. e.

I Pactū a qđ dotali instro cōprehēsum est, vt si pr vita fungeret, b ex æqua portione ea q̄ c nubebat, cū fratre hæres pri suo esset: neq; vllā obligationē ꝯhere, neq; libertatē e testi faciēdi mulieris pri potuit auferre. PP. X. Ka. Martij, Æmiliano & Basso Conss.

Fideicommissum fratribus reciproce iniunctū, per pacto remitti: & sufficiēt cū ē, vnus alteri, et alter alteri remittat. Bal.

XVI. Imp. Dioclet. & Maximia. AA. Diaphanto.

2 Cum pponas f filios te stamēto scriptos hæredes rogatos esse, vt q prim⁹ reb⁹ humanis eximeret g alteri portionē hæreditatis restitueret: qm̄ pcariā substitutionem fratrum consensu remissam asseris, fideicommissi persecutio cessat. PP. IIII. Id. Febr. Maximo. II. & Aquiliano Conss.

Pactum cū scriptura & sine scriptura eiusdem est efficacia. Vel sic: Fides non scripta sicut scripta est seruanda. Bal.

XVII. Iidem. AA. Dexinacho.

3 Pactū qđ bona fide h interpositū docebitur: etsi scriptura nō existēte, tn̄ si alijs pbatiōib i rei gestæ veritas ꝯprobari pt, pses puicīæ ꝑm k

C

Vm pponas.] CAS. Duos filios hēdes istituisti, & rogasti, vt si qs eorū sine liberis decederet, q alij portionē suā restitueret: illam substitutionē factā adinuicē remiserūt: an valeat pactū, qritur? & rn̄. q sic, licēt vt s. cū factū sit de succedendo: vt j. de colla. l. pactum. quia licet vnicuique renūciare iuri suo. Vi.
f Cū proponas.] licēt hoc pactū videat ꝯ ius, nō tn̄ est: q a vni cuiq; &c. vt j. eo. l. pe. & ff. eo. l. pactū. & ia. j. tit. j. l. de fideicommisso. & de pac. ꝯuē. l. hēditas. Itē si vn⁹ fratrū cū alter frater rē vēderet, pñs nō ꝯdixit, dicit: eū sibi fecisse pridicrū: arg. j. de fideicōm. l. quoties. j. & de leg. ij. l. cū pr. § libertis. Sed ꝯ ff. de leg. j. l. si fundū p fideicōmissum. Itē differt a hæc l. a j. hui⁹ ti. q a ibi alter tm̄ rogat⁹ legit, hic vterq; Itē ibi vn⁹ solus remisit, & nō totū remisit, hic vterq; & totū. & ea q̄ ibi dixim⁹, & hic dici potsēt.
g Eximeretur.] scilicet sine liberis.

Dexime ro.
id est ñ in fraudē iuris aut cuiusquā Cont.

Et male. Barto. Bal. Pau. Ale. & Ia.
Istā sequūt Bal. & Ias.

Pactū. CASVS. An sine scriptis valeat pactū, qrit? & rn̄. q sic. & iō pses seruabit ꝑm iuris ꝑm iuris formā: vt si fuerit ad agendum, agatur: si ad excipiendum, excipiatur. Viui.
h Bona fide.] id est non dolo vel metu.
i Probationibus.] i. approbationibus: videlicet si tales sunt psonę q paciscū, & res q i pactū pñt deduci, nec pactū sit ꝯ improbatū. f. ꝯ leges vel bonos mores. Ego aliter lego, vt ponatur hæc dictio ppriè. & expone, puta testib⁹ vel ꝯfessionib⁹ priū.
k Scdm i⁹ ꝑm iuris formā, siue ad agēdū, siue ad excipiēdū. Sic ergo nota q tm̄ valet pactū sine scriptura, q̄ tū cū scriptura: vt j. tit. j. l. cū te. & j. tam. ercī. l. nō iō. & de rei vindic. l. indicia. & de fide istru. l. j. & l. istris & l. seq. & l. i exercendis. sed fallit, vt s. authē. hoc i⁹ porrectū. de sacrosan. eccl. & j. de nō nu. pecu. l. gnaliter. & j. de fid. istrum. l. ꝯt. & de iure emphy. l. j. & ff. de probationib. l. cēsus. & j. si minor se ma. dixe. l. u. & s. de mādatis princip. l. j. sed nō est pactum. Accur.

Ista lec. glo. est de mēte Bal.

Iuliano & c. perā quidā ve terū i ter pretū legebāt hic quenq;. Cont.

S i creditores.]. CAS. Habebas tres debitores q tenebātur tibi in x & in solidū. vnū cōuenisti & pro parte sua exegisti, volēs à quolibet suā partē exigere. remisisti portionē a his nō soluētibus. an regressum ꝯ eū p portione istorū habeas? Rn̄. obstat exceptionē pacti: quia videris cū eo pepigisse accipiendo partē debiti, & diuisim & non in solidū conueniēdo, ne p portione illorū cōueniat: & sic nō potes agere. Vi.
l Quenquam vestrum.] qui singuli in solidum tenebamini,
m Ne alter.] scilicet qui soluit.
n Pro altero.] qui non soluit.

A

custodiri efficiet. PP. IX. Kalē. Iul. hisdē Conss. qbus supra.

Ex receptione partu debiti soluti ab vno ex correis debēdi, inducitur diuisio debiti: ex quo quo ad oēs reos debendi inducitur exceptio taciti pacti: & sic alij pro virilibus partibus tantum conueniri possunt. Alexā.

XVIII. Iidem. AA. Iulio & Æmilio.

SI creditores vros 1 ex parte debiti amisisse quēquam l vestrū p sua psona soluēte pbaueritis: aditus rector puinciæ p sua grauitate, ne alter m p altero n exigat, puidebit. o PP. VII. Id. Ian. Diocletiano. III. & Maximiano. AA. Cōss.

Pactum futuræ successionis inter priuatos, non valet etiā pro donatione causā mortis: sed inter milites ad discrimen belli pergentes factum contemplatione mortis vim habet vltima voluntatis hoc dicit, & non est alibi secundum do. Alex.

XIX. Iidem. AA. Victoriano militi.

Licēt p inter priuatos q huiusmodi scriptū, quo cōphēdit, vt is q superuixerit, alteri r reb⁹ potiat, ne donationis qdē mortis s cā gestæ efficaciter spēm oñdat: tn̄ cū voluntas t militū, q̄ sup vltimo vitæ spū, deq; familiaris reidecreto, u quoquo x mō cōtēplatione mortis in scripturā deducit, vim postremi iudicij obti

o Prouidebit.] taciti pacti exceptione opposita, vt j. de fideiuss. l. libertū. Sed ꝯ e. tit. l. reos. Sol. hic ad mihi dicendo: quēlibet admitto p parte vt patet ex verbo, quēq; i. quēlibet vestrū. est. n. signū vle, vt ff. de hære. instit. l. hoc ar. & ꝑm hoc ē expssum pactū. Vel ēt dic tacitū. s. residuū nō petā. Vel ibi i solidū vnū ꝯuenit: sec⁹ si diuidat petēdo pro parte vel accipiēdo: & sic dēt esse quēq; i. vnūquēque. & sic tacitū pactū vt hic ꝑm Azo. Vel dic: ñ rediti ad primū, vt hic, nisi alius sit nō soluēdo. vt ibi & argu. ff. de fideiuss. l. inter eos. §. j. ij. & iij. & de pecu. l. si ex duob⁹. in fi. j. rñ. Et eisdē modis. s. primo & tertio solue aliud ꝯtrū. ff. de lega. j. l. si ex toto. §. j. vel ibi ex pone alterutro. i. alte ro: vt & ff. de pact. l. rescriptū. §. si pacto. vel in vltima voluntate spāle. Itē ar. ꝯ. ff. eo. l. tale §. post diuisionem. sed etiā ibi plus accepit ab vno, quàm deberet: nec erāt rei debendi. Accursius.

Dic q. primo petēdo p parte non se diuiso, sed recipiēdo sic. Bart. Bal. Pau. Ale. & Iason.
Ista solutio est diuinaūa. Ias.

Legem hanc in duobus duntaxat debitoribus intelligēdā cēsent Dec⁹, Lancelotus Decius, & Pau. Stella, q & cōstitutionē hanc elegāti re petitione interpretatus est. q b⁹ assentit & Alciat. qđ pbari aiunt primū ex scripti in scriptione, deinde ex dictione parte, q i dubio ad diuidiā ifert. l. nomē. §. portionis. ff. de verb. sig. Postremo ex genitiuo vestrū, & dictione alterum, q ex sermonis ppriecate de duobus intelligā tur.

C

Licēt.] CAS. Pactū īter priuatos de futura successione, ꝯ bonos mores factū est: vñ nō valet. verū si duo milites ad bellū veniētes pepigerūt, vt q eūq; illorū i bello decederet, bona ei⁹ ad superstitē deuoluerent, an valeat pactū, qrit? & rn̄. q sic pp priuile iū militum: & ad bona decedētis vocabis supstes. Vi. Not. primò ex hac l. q p donationē cā mortis nō pōt dari hæreditas: sicut nec p codicillū vel epistolā. qd tene mēti ꝑm Bar. Secūdo not. q verbum potiatur, & verbū pertinere, videntur esse verba directa. Tertiò not q nomine rerum vniuersa hæreditas significatur, secundùm Bal. hic.
p Licēt.] id est quamuis.
q Inter priuatos.] non priuilegiatos.
r Alterius.] scilicet qui non superuixerit.
s Mortis cā.] vt j. de pact. cōuē. l. hæreditas. huic. n. donationi poti⁹ accedere videbat, sed tn̄ nō est: quia in donatione pferē donatari⁹ hæredi, vt ff. de do. cau. mor. l. Seia. p l. illā in §. fi. dic q nō vr donare cā mortis nisi expsserit, vt ff. de do. cau. mor. l. senatus §. j. hic aūt tali pacto hæredē sibi efficere cupiebat. Itē donatio emolumētū, & nō onus afferre pōt, vt ff. mā. l. si hēditatē: hic aūt ēt on⁹ hēt pp vicissitudinē, quia in persona cuiuslibet eorum habebat locum dictum pactum.

ADDITIO. Dicit hic Cy. quod ideo non est hic donatio causa mortis, quia illa requirit quinque testes, vt j. de codicil. l. fin. hic autem non fuerunt nisi duo. ergo non potest valere vt donatio causa mortis inter priuatos.
t Voluntas.] scilicet alias in alio casu.
u Decreto.] id est dispositione.
x Quoquo modo.] vt j. de testa. mili. l. milites.

D

Ista iō glo. placet Bar. Pau. & Ias.

a Pergentes.] iam armati.
ADDI. Ista gl. est no. fm Io. Ma. hic ad hoc q. ille q. stat ar mat⁹ iuxta delinquēte, vi sibi pstare opē, & de rixa cogitasse.
b Constitutionem.] id est legem.
c Cōpēdiū.] s. vniuersitatis, nō solū quodlibet emolumentū singulare. Sed qritur ā sit testm̄? Quidā q. sic, : vt hic innuit ī fi. l. Alij ꝯ, & dicūt simpliciter vltimam voluntatem.

ADDI. Ista glo. est sing. fm Ang. i l. iij. §. gña. ff. de acq. pos. & fm Ias. hic ad hoc q. dabilis est vltima voluntas in genere.

: Ista placet Bart. Sal. & Ias.

neat, proponasq́; te ac fratrē tuū ad discrimē plij pgētes,[a] ob cōem mortis fortunā inuicē esse pactos, vt ad eū q supstes fuisset, res ei⁹ cui casus finē vite attulisset, ptinerēt: existēte cōditione itelligit̄ ex fratris tūi iudicio, (qđ pricipaliū cōstitutionū[b] prōpto fauore firmat̄) etiā rerū eius compendium[c] ad te delatum esse. PP. XIII. kal. Decem. Sirmij, ipsis XIIII. & III. AA. Conss.

Dominiū non acquiritur solo consensu vel contractu: sed demum traditione secuta, si tradens est dominus: si autem non est dominus, tunc secuta vsucapione. Alex.

XX. Iidem AA. & CC. Martiali.

Traditionibus[d] & vsucapionib⁹[e] dñia rerū, non nudis[f] pactis transferuntur. PP. kalen. Ian. ipsis V. & IIII. AA. CC. Conss.

Ex pacto diuisionis nō datur actio, sed exceptio possidēti: q̄ tollitur replicatione fidei non seruatæ. h. d. Saly. Vel sic: Ex pacto nudo trāsactionis possidēti exceptio, sed nō possidēti nō datur actio, si pfectè non impleuit traditionem pro parte sua. Sed contra non seruantem transactionem poterit redire ad primam actionem super qua transactū fuerat: quia non seruanti fidem fides seruanda non est. Alexan.

XXI. Iidē AA. & CC. Euseb.

2 Cum pponas iter vos[g] sine scriptura placuisse, fratrū[h] tuorū successiões equis ex partib⁹ diuidi, & transactionis cā[i] pbari possit hāc intercessisse cōuētionē, exceptione te tueri potes,[k] si possides. Quòd si aduersarius tuus teneat: ex hoc placito[m] nullā actionē natā[n] esse, si tibi stipulatione[o] nō pspexisti, debes itelligere: nec aduersario tuo trāsactione vti[p] cōcedēdū est, nisi ea q̄ placita sunt, adimplere paratus sit. PP. kalend. Maij. Fausto. II. & Gallo Conss.

De debito liquido p administratorē non potest fieri gratuita remissio. h. d. Saly. Vel sic: Legitimus administrator pōt recipiendo solutionē debitorem liberare, non autem debitum liquidum remittere. Alexander.

XXII. Iidem AA. & CC. Archelao.

3 Pactū curatoris recipere minorē quantitatē paciscētis, adultæ ætatis suffragiū ne noceat efficiet. tutores. n. & curatores exigentes pupillis & adultis debitū, non etiā remittentes,[q] præstant obligationis liberationē. PP. XVIII. kalend. Decemb. Sirmij, ipsis VII. & VI. AA. Conss.

Filius non potest tollere actionē cōpetētē patri, p pactū de nō petendo, vel ēt debitū nō soluendo.

Traditionibus.] CASVS. Cōuenit tecum de pmutāda re mea cū tua nudo pacto, traditione nō secuta. ait pp. hoc rei meæ dñs effectus sis, q̄rit̄: & rñ. q. vsucapione & traditione dñia rerū trāsferūt̄: non nudo pacto. vel aīr pollicit⁹ fuim tradere: & non tradidi. & vide vt prius. Vnia. Ex hac l. no. tria. Primò q. rerū dñia q̄runt̄ p traditionē. Secūdò, q. rerū dñia transferunt̄ p vsucapionē. Tertiò, q. ipsa rerū dñia nō q̄runt̄ p obligationē seu cōuētiōē psonalē. Bal.
d Traditionib⁹.] vel quasi, : vt Instit. de re. diui. §. iterdū. Itē intellige cū cā vera vel putatiua. ff. de acquir. re. do. l. nūq̄. & iō nec ait trāsferēdū dñiū, vt Insti. de re. diui. §. p traditionē. & a dño. vt. ff. de acqui. re. do. l. traditio. vel quasi, vt Instit. qui. alie. licet. §. j. Sed & his iteruenientib. fallit i re vēdita tradita, nisi satisfaciat de precio, vt Inst. de re. diui. §. venditæ.
e Et vsucapionibus.] vt. ff. de vsuca. l. vsucapio est. Sed an idē in pscriptione? Quidā vt M. q. sic, vt. ff. de vsuca. l. eū qui. & Instit. de vsuca. §. j. in fi. Nos cōtra: vt ꝯ. de præscri. xxx. an. l. si quis emptionis. in prin. & dicta iura que dicunt dñium quæri, non obstant. Sed dic. s. vtile, siue effectum dominij.
f Nō nudis.] vt. ꝯ. de rei vin. l. seruū. & nudū appellat oē qđ nō est traditione subnixū. i. qđ nō hēt. rei traditionē annexam: licēt sit vestitum, vt. ff. de pig. act. l. j. fallit in pacto legis cōmissoriæ, & addictionis in diem, vt. ff. de rei vindi. l. si quis hac. in prin. & ꝯ. de pac. inter emp. & vend. l. cōmissoriæ. Itē in ecclesia, vt. ꝯ. de sacrosan. eccl. l. si. & ꝯ. de dona. quę sub mo. l. j. Itē in manus iniectione, vt. ff. de cōtrahē. emp. l. si qs sub hoc. vel ibi post iniectionem manus. Itē in vltimis voluntatibus, vt. ff. de seruit. l. Papinianus. & de leg. ij. l. esi pater. §. surdo & de acqui. poss. l. cū hæredes. in prin. Itē aliud i possessione, vt. ff. de acqui. poss. l. si quis. ij. §. differentia.

² Idem Bar. & Ia.
¶ Pertinet hæc lex ad Tit. se.
: Ista opinio est approbata p oēs hic.
ꝗ Item in fisco vel paupib⁹. Ias.
§ Istā gl. approbāt Sal. Alex. & Ias.

Cum proponas.] CASVS. Hæreditatē fratrū meorū ex testō dicebas te possidere dixi testm̄ illud eē falsum: & me debere eis succedere ab intesta. me agēte hęre. peti. mecū p dimidia hæreditatis trāsegisti. ex isto themate tres eliciuntur qōnes. Vna, an si possideā rē mihi adiudicatā nōse trāsactiōis, & eā reuocate vis, an tibi obstet exceptio? dr q. sic. Et & alia. si nō possideā, an ex pacto trāsactionis agere possim, si placitus nō stes: rñ. q. nō, si stipulatio nō intercessit. & si ego ꝯ te, & excipias de trāsactione: replicabo de dolo. i. quia fides transactionis siue pacti tibi seruāda non est, ex quo mihi eā seruare non vis. Vel aliter hæreditatē fratris mei possedisti, qā te instituit hæredē. fundum a te petebā pateinū & mecū p dimidia hære. trāsegisti: & procede sicut in primo casu fi. cā fuit super hæreditate transactio, vt tibi remitterē quęstionem fundi. Viuia.
g Inter vos.] scilicet te, & aduersarium.
h Fratrū.] pmortuorū. s. qui vel totū vel maiorē partē hęreditatis aduersario suo reliquerāt. Sed cū ei de fundo quodā qōnē faceres, vt ei illā remitteres conuenit tecū hęreditatem ęqualiter diuidere: vt dicit. Vel dic q. totā vēdicabas ex alio sue te titulo. & sic planius legitur.
i Causa.] de fundo hīta, d quo qōnē isetebas. vel aīr, vt dixi.
k Potes.] ꝯ illū q habebat tecū qōnē, nisi forte vellet dicere pactum nudum, & sic non valere.
l Possides. i. quod ex transactione ad te p uenire debuit.
m Placito. i. ex hac pactione seu cōuētione nuda fuit pactio.
n Natā.] cur nō? Rñ. ꝗ quia nōdū videor plene impleuisse ex parte mea, licēt actionem remittā: vt. ff. de condi. inde. l. eleganter. §. pen. & de cess. j. ti. j. l. siue apud.
o Stipulatione.] sub audi, Aquiliana.
p Vti.] i. exceptione trāsactionis. & sic nota. nō esse seruādā fi dē nō seruātib⁹. vt. ff. de inoffi. test. l. si instituta. in prin. & ꝯ. ti. pxi. l. si qs maior. & l. siue apud. & facit. ff. de leg. ij. cū pr. §. libertis. & ꝯ. d fideic. l. quoties. j. & ꝯ. p soc. l. si societatis. & facit ff. e. l. diuisionis. Sed ꝯ. ti. j. l. cū mota. vbi & seruat̄ fides non seruanti, & ex pacto transactiōis nascitur actio præscriptis verbis. Solut. vt ibi.

ADDITIO. Dic q. ibi fuit facta conuentio per verba in quibus poterat cadere implementum, hic non. sed per ista verba, promitto non agere, vel nō petere: vl' similia. Bar. hic.

ꝗ Et bene. Bart. & Sal.
7 Sequit̄ Bar. Pau. & Ias. & concor. optime s c. puenit cū gl o. ex d iurecau.

Pactū.] CASVS. Quæsiuit qdā an curator adulti possit facere pactū de nō petēdo & recipiēdo ptē cū dbitore ipsi⁹ adulti. itē an possit ptē remittere. Et rñ. q. neq; adulto pīudicat, nec remittēs, sed cū effectu debitū exigēs eū liberabit.
q Remittēs.] gratis, & liquidū debitū: qa tūc non sunt loco dñi, cū pupillū spoliāt: vt. ff. de admi. tu. l. Lucius Titius. ij. §. fi. & ff. p emp. l. q fundū. §. si tutor. & ar. ff. de trāsa. l. cū hi. §. si ptor. Sed cōtra. ff. de fur. l. si pignore in fi. & l. interdū. ij. §. q tutelā. sed ibi nō erat liquidū: vt. j. tit. j. l. pses. Itē ꝯ. ff. de iniur. l. sed si vnius. §. j. sed ibi facit pactū vt nō nascat̄ actio: qđ pōt. hic natā volebat tollere. Itē ꝯ. ff. de iureiuran. l. iusiurandū qd ex cōuētione. §. j. & l. tutor. sed nec ibi erat liqdū.

Tutor an possit remittere.
8 Istā gl. vsque ad fi. sequūtur. Bart. & Ias.

Filius.] CASVS. Si debitori pris pactū fecit fili⁹ de non petendo: an valeat pactū, quærit̄ur? & rñ. q. nō: nec si debitor ei soluat, liberatur. patri. n. filius præiudicare non potest.

Not. primò quòd filius non potest in præiudicium patris pacisci. Secundò no. quòd id quod patri debetur, non potest filio solui. de hoc vide quod leg. & no. ff. solu. ma. l. vero procuratori. cum similib. Bal.

Filius.

a Filius.] vt si patri postea succedit.
b Obligationi] vt &. j. de re. cre. l. nec filius. & ff. de sol. l. filius fami. & de ọpe. l. debitor. Sed contra ff. de excep. l. filius fa. sed ibi erat redhibenda res à filio védita. vñ recipiédo eã facit qđ pr̃ necesse habuit facere. Itẽ fallit hæc regula. ff. e. l. contra iuris. i fi. & l. seq. & repete hic q̃ pñt adaptari ad filiũ, ex his quæ diximus in seruis: vt s. e. l. seruus. 1

tũ recipiendo. h. d. secundum Pau. de Cast.

XXIII. Iidem AA. & CC. Honorato.

Filius [a] paciscendo aut debitũ accipiendo, nihil detrãhit pr̃is obligationi. [b] PP. XVII. kalen. Decemb. Sirmij, ipsis VII. & VI. AA. Conss.

Pactum de non petendo factum aliquibus hæredibus tantum, non prodest alijs cohæredibus. h. d. secundum primã lect. Alc.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Dominæ.

Si actiõẽ legati vł fidicõmissi q̃ aduersus hr̃des mariti q̃ndã tui habuisti, te affectiõe hr̃dũ [c] alijs remisisse, pbet̃: exceptioné pacti contra debitores isti tuẽti, actiões nocere tibi minime posse itelligis. PP. XVII. kal. Ian. Sirmij. CC. III. Côss.

Debitores super iure creditorũ paciscẽ nõ possunt. Bal. vel sic: Pactũ inter debitores factũ, seu hæredes debitorũ, qđ alter soluat oĩa debita, seu hæreditaria, nõ nocet creditoribus quo minus agere possint cõtra quẽlibet pro debita sua hæreditaria portione. h. d. cũ l. seq. secundũ Pau. de Cast. et Alex.

XXV. Iidem. AA. & CC. Euhemero.

Debitorũ [d] pactionib' [e] creditorũ petitio nec tolli [f] nec mutari [g] pt̃. S. IIII. kalen. Maij. Sirmij. CC. III. Conss.

Creditor nõ tenetur seruare pacta hæredũ debitoru: sed ipsi hæredes inter se seruare tenẽtur. Bal. vel sic: Lex p̃cedẽs ponit regulã: ista ponit exẽptũ regula. h. d. vel sic, Æs alienũ ipso iure iter hæređs diuiditur nec eorũ pacto creditoribus p̃iudicat̃. Et nõ exhibito instr̃o cõi ad iteresse põt agi. Saly.

XXVI. Iidem. AA. & CC. Corneliæ.

Pacto [i] successoré debitoris, ex lege xij tabularũ æs alienũ hr̃ditariũ p portionib' q̃sitis singulis ipso iure [h] diuisum, i solidũ vnum [i] obligare creditori ñ p̃t: [k] qđ & i honorario [l] succedẽtib' iure locum habet. De chirographis [m] itaq; cõib' exhibẽdis [n] cohęredẽ, [o] vel non pfectis in diuisione placitis, [p] cõuenire [q] q̃ti tua iterest, potes. PP. III. Id. Octobr. Variani. CC. Conss.

Pactũ cohærẽs cõtractui stricti iuris, ĩformat illũ adeo, q ex eo sic iformato datur actio ad id qđ i pacto deuenit. Sal. vel sic: Legitur tribus modis: ĩ gl. tamẽ scđm verã lect. hoc itẽdit. Pactũ cohærẽs cõtractui stricti iuris, informat actionẽ quæ oritur ex illo cõtractu, vt ex ea sic informata agi possit ad id quod in pacto deuenit. Alexand.

XXVII. Iidẽ. AA. & CC. Aure. Chresi.

Petẽs [r] ex stipłone q̃ placiti [s] cõuãdi cã secuta ẽ, seu antecessit pactũ, seu post stat̃ [t] iterpositũ sit, recte s̃m se ferri s̃niam postulat. S. VI. Id. Nouembr. Heracleæ. CC. Conss.

Si actiõẽ.] CAS. Decessisti: q̃tuor hr̃des istituisti tibi: & vxori tuæ legatũ ab hr̃dib' pstãdũ reliquisti. duob' ex hr̃dib' actioné sibi ex legato ọpetẽtẽ remisit vxor defuncti. an sibi p̃iudicauit q̃tũ ad alios vt sibi agẽti obstet pacti exceptio, q̃rit̃? & rñ. q nõ. vel si duos istituit, & credẽbat q̃tuor istitutos & duob' puta remisit, non p̃iudicat sibi aduersus alios. Viu.

c Affectione hr̃dũ.] Et dic [2] q cũ erãt q̃tuor hr̃des, remisit duob' ex his: nõ p̃iudicat ĩ alios: vt j. tit. j. l. j. & ff. e. l. si vn'. §. añ oĩa. Vel si remisit putatiuis, nõ p̃iudicat contra veros: vt ff. eo. l. si tibi. §. cũ possessor. S; ẽ contra ff. de ọsti. pecu. l. si post. sol. vt ibi. Itẽ contra ff. e. l. atqui. sed pone ibi casum vt ibi dixi. Vł dic tertio, [4] actiones legatas pro parte remisit debitori amore hr̃dũ: & ĩõ ñ p̃iudicat i residuo. Dic ergo aliis. s. hr̃dib' s̃m primũ vł alijs, q hr̃des nõ erãt, s. in aliũ. vel alijs. s. debitorib' affectiõe hæredũ. s̃m vltimũ casum: & ẽ triplex relõ.

Debitorũ.] CAS. Si debitores tui quorũ q̃libet fuerit debitor i solidũ, iter se pepigerũt, vt vn' p oib' tibi satisfaceret: an pacto eorũ tollat̃ actio quã hẽbas aduersus alios, q̃rit̃, & rñ. q nõ. neq; n. tolli pt̃ i totũ: neq; mutari a psona i psonã. s. q. iste p oĩbus conueniat̃, & illi liberent̃. Viuianus.

d Debitorum.] hic decessit creditor multorũ debitorũ duobus relictis hæredibus. sed j. l. proxi. decessit debitor.
e Pactionibus.] habitis inter eos. secus in creditoribus: vt ff. e. l. & tuum. §. fi. & l. seq.
f Tolli.] in totum.
g Mutari.] à persona in personam: vt ff. fa. ercis. l. iij. & j. fa. ercis. l. licet. & ff. de reg. iur. l. alterius. & ff. eo. l. tale. §. post diuisionem. & l. si vnus. §. pacta. aliàs est §. ante omnia.

Pacto.] CAS. Decessit pr̃fa. iij. vel iiij. hr̃dib' istitutis, diuiso ære hr̃ditario ipso iure qđ testatori debebat̃. vel ipse dẽbat, pepigerũt iter se vt creditori hr̃ditario vn' p oib' satisfaceret. an eorũ pactũ eũ solũ creditori obligare possit, q̃rit̃? & rñ. q nõ: sed vnusquisq; p hr̃ditaria portione tenebit̃. neque illud tñ locũ hẽt i succedẽte d iure ciuili, sed & p̃torio. Vł sic forma q̃õnẽ: an qs p ære alieno alij ĩsolidũ pacto suo obligari possit, q̃rit̃? & rñ. q nõ. si ãt cõuenerit iter eos, q vn' hẽret chirographa debitorũ vt à debitorib' exigeret, & creditorib. satisfaceret: si placitis ñ stet, vt reddat vel exhibeat chirographa cõuenit̃, vel ad interesse, vt faciat quod conuenit. i. vt satisfaciat creditoribus. Viuian'. Nota q obligatio diuisa inter hæredes debitoris, vel bonorum successores, eorum pacto non potest in persona vnius redintegrari, s̃m Bal. hic.
h Ipso iure.] vel dic pro portionib' q̃situs singulis ipso iure. & sic pũctabis post dictionẽ iure. vel dic [5] veri', æs alienũ diuisũ ipso iure: vt ar. j. si cer. pe. l. j. & fami. erc. l. ea. & l. licet. & de hære. vend. l. j. & l. pro hæreditariis, de hære. actio. & q dicit, æs alienum, id est quod ipse aliis, vel alij sibi debebãt: [6] vt ff. de verbo. sign. l. cedere diem. §. æs.

i Vnum] successorẽ.
k Nõ pt̃] .i. p ære alieno qs i solidũ obligari nõ põt pacto suo &c. Azo. cõuenerat. n. iter eos q vn' hẽret chirographa debitorũ, & satisfaceret creditorib, qd si non facit, vł vt redderet chirographa, vel ad interesse vt faciat qđ cõuenit, cõuenietur.
l Honorario] idest iure prætorio.
m De chirographis] id est instrumentis.
n Exhibẽdis] .i. cõdõne ob cãm. Vł dic vt exhibeant̃ s̃m l. si q̃ sunt. ff. famil. ercisc.
o Cohæredẽ.] cõueni re potes. aliàs, contra hæredẽ. & aliàs, cum hr̃de & sub. agere potes.
p Placitis.] vt scilicet perficiantur.
q Cõuenit.] pscriptis verbis. Sed nunq̃d il lo casu ille q debuit ex cõuẽtione ĩsolidũ creditorib' rñdere, pri' cõueniet̃: vt e uenit i duob' magr̃atib' dãtib' tutorẽ, & cõuenietib' vt alterius tñ periculo det̃: vt ff. de mag. cõ. l. j. §. si inter? Rñ. [7] nõ: quia vt ibi dicit, perinde ẽ ac si alter tantũ dedisset tutorem.

r Petẽs.] Quidã ita ponũt casum: [8] Stipulat' sum à te qđ nudo pacto ọuenisti, vł ọuenies. hæc põ nõ valet: qa q̃re diceret, statĩ nã si post vł añ p mille annos pact' esset. idẽ esset: p̃terea nõ ageret̃ ex pacto: [9] vt arg. ff. de hr̃d. istit. l. asse. & de ọdit. istit. l. istitutio. Alij dñt [10] q pepigi tecũ q i contractu quẽ feci vł faciã tecũ, de ĩpialib' itelligat̃. & cl' stipułõnis erat i decẽ. Tu dic tertio s̃m V. [11] pactũ fieri icõtinẽti vt aliqđ fiat stipulatori, & agit̃ ex stipulatione iformata, & ex pacto pscriptis verbis. Sed qđ si vt aliqđ fieret, cõuenit debitori accipiẽti pecuniã sine vsuris? Rñ. [12] ñ puto ei iformari stipułõnẽ. qm ñ ipse, s; ali' iterposuerat: sed si daret vsuras, forte contra esset, [13] qa gr̃a vsurarũ se creditor onerauit. Itẽ ad hoc vt vestiat̃ pactũ nudũ ex stipłone, itellige stipłonẽ factã sup pricipali, pactũ vł nudũ sup accessorio. Aliud ãt dico si nudo pacto ọuenio d pmutãdo: & si ñ dẽderis, stipulor pęnã. nã hic ñ puto pactũ vestiri à stipłone, cũ stipło pęnę sit accessoriũ: pactũ vero pricipale: & pricipale ñ vestit̃ ab accessorio. S; contra vt j. d contrahẽ. stipul. l. nuda. Itẽ si nudo pacto ọuenio d pmutãdo, & icõtinẽti aliqđ nudo pacto paciscor, deide ex iterual lo primũ pactũ ex rei traditione vestiat̃, an & s̃m pactũ à primo sumat vires? Rñ. ñ. qa ab initio fuit nata tñ nãlis obligõ & postea nascit̃ ciuilis, sed sec' dico vbi à pricipio nascit̃ ẽt ọdõnalis ciuilis & nãlis, vt i vẽditione ọdõnali: vt ff. d pi. & cõmo. rei vẽdi. l. si i vẽditione, s̃m Azo. Itẽ qđ si pacto nudo & vestito iterposito tollã p acceptilationẽ vestitũ, ã remaneat aliud? Quidã dñt q sic: vt ff. d contrahẽ. emp. l. sed Celsus. §. si fundus. & arg. ff. de contra tabu. l. si post mortem. §. fi. Accursius.
s Placiti] q erat d dãdo cẽtũ aie nouadi, s̃m tertiã positionẽ.
t Stat̃.] siue añ, siue p': vt j. d ædil. l. act. siue apd. & d vsur. l. si vsu. & ar. ff. d icẽ. rui. nau. l. si qs. §. qđ ita. & ff. si cer. p. l. lecta

1 Adde q ñ d ibi cũ ẽ contractũ p filiũ vł suũ, tunc p̃t ei solui. l. si vnus. §. pactus. ff. e. & l. qđ seruus. ff. de po. & de solu. l. qđ seruus. Et p h. d. hic Bart. q si monach' deponat vel mutuet pecuniã, licèt q̃rat̃ actio monasterio, tñ poterit monacho solui, & cõtingit liberatio.
2 Idẽ Bar. & alij approbant.
3 Dic q ibi loquitur in pacto obligatorio. hic i liberatorio. Ias.
4 Reprobat̃, q̃a ẽ de idubitabili, nec congruit literæ scđm Bar. & alios.

5 Ista placet Sal.
6 Imo qđ alij nobis debẽt, æs suũ dr̃ d. §. æs alienum.
† In nõnullis exẽpla. sic legit̃, Pactũ successorũ debitoris ex l. 11 tab. ad æs alien. hære. p portionib' q̃situ singulis, ipso iure diuisum &c. sed hæc lectio falsa ẽ & explodẽda. Contius.
† Als, cũ cohærede
† Als seu post pactũ stat̃ interposita sit.
7 Idem Bar. & Saly.
8 Iste casus positio placet Ias. sed displicet Bar. Pau. & Ale.
9 Et male Barto. Pau. & Iason.
10 Ista placet Bar. Pau. Alex. sed prima melius congruit textui. s̃m Iason.
11 Istud concedit Ias. nec verba textus innuunt contrariũ s̃m eũdem.
12 Et bene Barto. Bal. Paul. & Ias.
13 Oẽs glo-sones vsque ad fi. sequũt̃ Bar. Bal. & Ias.

SI certis.] CAS. Mutuaui tibi x. pacto mecū ꝯuenisti vt p̄stares vsuras x. an. soluisti: sed pl⁹ soluere nō vis, an ex pacto tecū agere possi, vt i posterū soluas, q̄rit̄? & r̄n. q̄ nō, nisi pacto fuisset subiecta stipulatio: alio mō pone vt in gl. Viui.

a Si certis.] Casum pone in vsuris: vt j. de vsuris. l. creditor. Vel pone i operis nudo pacto debitis: vt ff. de ope. lib. l. opis. sed ibi nec nudo pacto erāt ꝯuētę operę. Vel i donatione oli, hodie sec⁹: vt j. d no ua. l. si qs argētū. §. fi. Vl̄ i suis ex quacūq; cā p̄mittētib⁹ postea factis liberis: & ita sciebāt se nō teneri nisi nālr̄ tm̄: sed vl ciuilis credebāt forte hēre. Si āt poneres i eo q crederet se ciuiliter & nālr̄ obligatū, cū esset nālr̄ tm̄: ēt stipulōne facta sub ueniret̄ p̄missori pp̄ facti errorē: vt j. d er ro. cal. l. j. qd̄ hic vi negari, fm Azo. facti error erat. s. credebat forte se p̄misisse p⁹ manumissionē, cum añ p̄misisset. sed q̄ñ credidit q̄ teneat̄ ciuilr̄. Dic ergo si certis. s. paucioib⁹ trib. fm M. & sic soluit̄ ꝯtrariū. j. de fideicō. l. j. vel ibi duplici fauore. s. alimētorū, & vltimæ volūtatis. Vl̄ hic errans soluit, ibi sciēs. & sic ēt ñ obst. j. de ñ nu. pe. l. cū fidē.

Præstatio tpalis nō ē modus obligationē validāda. Vel sic: Nudū pactū p̄statione lōgi tpis nō vestitur. Vel sic: Præstatio regulatur à cā a qua descēdit: nō aūt regulatur à p̄statione. Et loqt̄ur hac lex i p̄statione formali. i. ad certa cām relata. h. d. scd̄m Bal. Vel sic: Præstatio diuturna nō est efficax ad cōfirmadū pactū nudum, seu obligationē inualida. Vel sic: Pactū nudū rei internētu nō vestitur, cōtra ipsum iplētē: sed vestitur verbu. i. si sit stipulatione vallatum. Alex.

XXVIII. Iidem. AA. & CC. Leontio.

SI certis[a] annis, q̄d nudo pacto ꝯuenerat, datū fuerit: ad p̄stādū i posterū idebitū solutū obligare[b] ñ potuit eū q pactū fecit, nisi placitis stipulatio itercesserit. S. III. No. De. Burtodo. ipsis 8. & 7. AA. Cō.

Priuilegio fori à lege vel à principe idulto p̄t renūciari, & iudex vel arbiter q ad mittit exceptionē declinatoria nō admittendam, facit litem suam. h. d. Bald. & Saly.

XXIX. Imp. Iustinian⁹ A. Ioāni. PP.

SI qs i[†] ꝯscribēdo[c] istro se ꝯfessus fuerit ñ vsurū fori p̄scriptione[d] pp̄ cigulū militiæ[e] suæ vl̄ dignitatis,[f] vel ēt sacerdotij p̄rogatiuā: licèt antea dubitabat̄[†] si oporteret eādē scripturā[g] tenere, & cū

Alias semel posita fuit hæc constitutio s. de episcopa. audiēt. l. si qs i cōscrib.

† Alias si oporteret eādē scripturā tenere, & tunc qui hoc pact⁹ ē, nec deberet aduers⁹ &c. t ī hac solutionē tenet hic Bar. reprobatis prioe & seq.

b Obligare.] de præstando in posterum. Sed cōtra. ff. de vsur. l. cum de in rem verso. Solu. vt ibi in glo. l. decennio.

SI qs i cōscribēdo.] CAS. Hęc lex dicit, q̄ si aliqs pāsr̄ fori priuilegio renūciet, qd̄ sibi rōne militiæ vel dignitatis cōpetit, ñ p̄t ꝯ suā renūciationē seu pactū venire: & subijcit̄ rō, qa ñ licet decipe ꝯhētes, pacta q̄ ltimè inita sunt retractādo, q̄ p̄tor tuet̄ neq; antiquæ reglæ repugnate, qua di q̄ vnicuiq; licet his q̄ p se itroducta sunt renūciare. In fine vero dr̄ q̄ si iudices, maiores vel minores arbitri, siue illi q i locū recusati iudicis eligunt̄, hoc obseruate neglexerint, punient̄. No. primò ex hac l. fm Bal. q̄ ille q cōfitet̄, renūciat̄ vr̄. Secūdo no. circa finē, & ad hoc sp allegat̄, q̄ sicut iudex q male iudicat, facit litē suā: ita arbiter vel arbitrator, sed tñ non tenen nisi de dolo & lata culpa postquā fuerūt assumpti de cōsensu partiū, p l. j. §. j. ff. si men. falsum mo. dixe. Pau. hic.

c Si quis i cōscribēdo.] nō est in hoc vis: vt s. eo. l. pactum. ij.

d Præscriptione.] id est exceptione.

e Militiæ.] nam vt conueniatur sub magistro militum, habet priuilegium: vt j. de iurisdi. omnium iudi. l. magisteriæ.

f Dignitatis.] dignitas est gen⁹: sacerdotiū spēs. & dic de tali sacerdotio vt dicit. j. de nā. lib. l. j. cir. pri. si āt diceres de clericis corā ep̄o, corrigeret̄ p decre. de foro cōpe. c. si diligēti. & p auth. Friderici, statuim⁹ posita s. d epis. & cle. vbi dr̄ q̄ ñ p̄nt renūciare priuilegijs fori. & i Aut. d sanc. epi. §. ęconom. col. 9.

Clerici priuilegio fori renunciare nō possunt.

ADDI. Dic q̄ illa iura loquunt̄ i eo q renūciaret foro sui ordinarij. s; tex. iste p̄t ēt hodie p̄cedere i eo q renūciaret priuilegio fori, vt ñ posset ꝯueniri nisi corā aliquo pticulari iudice, puta corā Arched. vl̄ alio iudice spāli. B. Io. Marię, & Ia.

g Scripturā.] in qua fuit cōfessus se nō vsurū fori priuilegio.

h Nemini licet.] paciscētiū, fm Py. ñ qa iudices eorū p̄nt eos exhr̄. vl̄ lex ista loqt̄ i illis psōis q̄ tres iudices hñt: vt scolaris

i Decipere.] hęc duo simul iūcta nō p̄mittūtur: sed alterum, vt ꝯ pacta venire licet q̄nq;: vt statim dices in casibus i quibus non vr̄ decipere, cum auctoritate legis fiat. Item licet ꝯhentibus mutuo decipere: vt ff. de minor. l. in causæ. ij. §. pe.

k Edicto.] quod est. ff. eo. l. iuregentium. §. prætor ait.

l Non valeant.] non potest reddi ratio. vt ff. de verb. obli. l. à Titio. in fi. ibi, cur non idem &c.

m Antiq.] vt & ff. ad Vellei. l. fi. §. pe. i fi. & de mino. l. si iudex. & ff. e l. pactū. & s. de episc. & cle. l. si qs i cōscribēdo. Sed ꝯ ff. de iurisdic. omn. iudi. l. si conuenerit. Sol. vt ibi. Itē fallit hæc regla in qbusdā casibus notatis hic à Ioā. Prim⁹. ff. de pac. do. l. de die. cū ij. ll. seq. sed ibi spāle: vt ar. ff. sol. mat. l. j. Secūd⁹. ff. sol. ma. l. alia. §. elegāter. Sed ibi, qa ꝯ bonos mores. Tertius. ff. de p̄ostu. l. quos p̄hibet. sed ibi pp̄ honorē p̄toris: vt e. tit. l. j. vl̄ vt puniant̄ p̄hibiti: vt ff. ad l. Aql. l. ita vulneratus. §. q̄ si quis. Quart⁹. ff. d p̄cu. l. fi. liusfa. §. veterani. s; ibi pp̄ publicā vtilitatē: vt j. locati. l. milites. Quīt⁹. j. de iur. calū. l. ij. §. sed qa. s; redditr̄ ibi rō. Sext⁹. j. de libe. cau. l. nec si volēs. sed ibi nō sunt verba pacti: vt diximus. s. de iur. & fac. igno. l. cū testām. Itē ff. de vsufru. l. sed & si qd. i fi. Expone vt in fi. Itē ali⁹. j. de pac. pig. l. fi. sed ibi spāle,

q hoc pact⁹ ē, ñ dēre aduersus suā cōuētionē venire: vel licētiā ei p̄stare, discedere q dē ab scriptura, suo aūt iure vti: sancim⁹ nemini[h] licere aduersus pacta sua venire, & ꝯhētes decipe.[i] Si. n. ex ipso p̄toris edicto[k] pacta ꝯuēta, q̄ neq; ꝯ leges, neq; dolo malo inita sūt, oimō obsuāda sunt: quare & i hac cā pacta non valeāt,[l] cū alia sit regula iuris antiqui,[m] oēs licētiā hēre, his q̄ p se itroducta sunt, renūciare? † Oēs itaq; iudices[n] nr̄i hoc i litib⁹ obsuent:[o] & hmōi obsuatio & ad pedaneos[p] iudices, & ad ꝯpromissarios, & arbitros electos perueniat: sciturī, q̄ si neglexerit, ēt litē suā[q] facere itelligant̄.[r] Dat. kal. Septem. Constantinop. post consulatū Lampadij & Orestis. VV. CC.

Pactum quo disponitur de hereditate viuentis, non valet: nisi ille consenserit, & in eodem consensu perseuerauerit vsque ad mortem. h. d. Saly. & Alexan

ne creditores nimiū extēdāt suā auaritiā. Itē. ff. si qs cau. l. s; & si. §. q̄situ. sed ibi tenet spāle pactū, & ita ñ ē ꝯ. Itē ꝯ. j de qō. l. Fuos. ibi ñ fuit pactū. Itē & ff. de pac. l. si vn⁹. §. pacta. sed ibi ponitur rō iosonis. Itē ꝯ. j. de inoffi. test. l. siqñ, §. illud. & de col. l. pactū. & j. l. pxi. Sed illud ꝯ bones mores. Itē. ff. e. l. i⁹ āt agnatiōis. sed ibi ē i⁹ nāle. Itē . . de pat. pot. l. abdicatio. sed ibi ñ fuit pactū. Itē. ff. de trāsac. l. cū hi. in pri. Solu. spāle ibi. Itē. ff. de pign. actio. l. iij. i fi. sed ē spāle: vt ibi notaui. Itē j. d aduo. diuer. iud. l. ne qs Sol. vt ibi no. Itē ff. d libe. cā. l. j. ij. & iij. sed ibi ñ tm̄ renūciātus, sed ēt mei cā ē: vt i e. tit. l. qm̄. Itē. ff. d p̄ca. l. cū p̄cario. Sed ibi ñ fecit pactū de ñ petēdo: tūc. n. teneret: sed cōcessit ad tps, & ēt iteri mutauit volūtatē: rō qa cū vnū spāle p eo cui cōcedit̄, iducat̄. s. ne teneat̄ nisi d dolo & lata culpa, & hoc ꝯ eū iducit̄: vt ff. de iureiur. l. cū q. i pri. & qb⁹ ex cau. ma. l. j. & d p̄cario l. q̄situ. §. eū quoq; fm Io. Itē. ff. cōm. diui. l. i hoc iudiciū. §. si ꝯueniat. s; ibi vt euitet̄ infinitas. Itē & ali⁹. ff. de trāsac. l. d his. Itē & ali⁹. ff. d offi. p̄si. l. pe.

n Iudices.] ordinarij.

o Obseruent.] si de hoc ipso aliqua corā eis causa est, vt nō audita allegatione fori procedant.

p Pedaneos.] i. dlegatos, & ponit̄ i Auth. d iudi. §. ver⁹. col. 6. alr̄ ponit̄ ēt p ordinario q tm̄ d minimis cognoscit: vt j. de peda. iudi. l. fi. & qd̄ subijcit, cōprom. ssarios. s. cū pœna: & arbitros electos. s. sine pęna. Vl dic promissarios. s. arbitros, & electos: vt ponatur totum pro eo qui datur in locum recusati iudicis: vt j. de iudic. l. apertissimi. Vel dic vt prius. Vel q̄ subijcit electo. scilicet in locum recusati.

q Suā.] sed q̄ñ p̄t hēre locū i arbitro? R̄n. vt qa cōpromissum⁹ d cā pricipali: & sic sr̄ duę rōnes. s. qa ꝯpromisit, & qa inūciauit. Vl̄ dices q̄ d hoc ipso fuit promissū ꝯ inūciatio valeat.

r Intelligāt.] & sic actiōe i factū ex q̄ si maleficio tenēt̄: vt ist. d obl. q̄ ex q̄. delicto. i pri. Sed vr̄ q̄ arbiter nō faciat litē suā: vt j. de arb. auth. decernim⁹. q̄ ē ꝯ. Solu. 4 ibi deliquerūt partes cōpromittendo contra legē: & ita arbiter nō tenetur eis.

3 Tu dic q̄ qñque al. quis ē iudex alterius, sed ille ex p̄prio priuilegio pōt eū declinare. exēplū i scholari, aut. habita. j. ne fili⁹ p patre. exēplū ēt i l. j. . . si quis ppo. l. j. tūc p pactū pōt renūciare. ita loquit̄ hic, & tex. in c. j. ex de iudi. fm cōmuniter doct. ibi. Aut quis nullomō est iudex & tunc p pactū ista exceptio iudicis incompetētis nō pōt impediri. ita loquitur l. si conuenerit. ff. d iurisdi. omnium iudicū, fm Bart. hic. Pedane⁹ iudex qs dicatur. vide gl. j. in ca. si diligēti. ex de foro cōpe.

3 Qualibet opinio Bart. Io. Mariæ & Ias.

4 Sequit̄ Sal.

De

De quæstione. CASVS Hic quæritur si duo vel plures de cognatis alicuius q suã hẽditaté ad se sperant deuoluendã, non tñ necessario, sub hac forma pacta conficiant, si hẽditas cognati mei, puta auunculi, ad aliqué nostrũ ꝓ parte vel in solidũ peruenerit: inter nos ꝓ virilibus portionibus diuidatur: vtrũ valeat, necne? dicẽ q. videbať valere, eo q. neq; de succedendo, neq; de non succedẽdo tractabať, sicut si conueniſſet de ipſa diſponenda. sed quia ex pacto ne diſpoſitionis futuræ ſucceſſionis alicuius idẽ periculũ poſſit ꝓuenire qd de ipſa ſucceſſione contingere conſueuit: oĩa hmõi pacta tãq̃ ꝯ bonos mores inita penitus ꝓhibentur: niſi de voluntate ipſi⁹ ꝓceſſerint, de cuius hereditate hic talia tractabanť. & hæc vera ſunt quocuq; genere ꝯtractuum hmõi pacta fiant. No. 1. in hac l. q. pactũ de hæreditate viuẽtis certo mõ diſponẽdo poſt mortẽ eius, cẽſeť eſſe ꝯ bonos mores: & iõ non valet, niſi cõſentiat dñs, & vſq; ad morte in conſenſu perſeueret. Scd̃o not. q. licèt qs poſſit hypothecare bona pñsentia & futura, non tñ poteſt hypothecare bona viuẽtis, q̃ ſperat ſibi per ſucceſſionẽ deferri, ſm Bald. hic.

a Cæſarienſi aduocatione] interpretať Al. aduocatos pñsidalis fori Cæſariæ, quæ metropolis ẽ Capadociæ.

XXX. Idem. A. Ioanni præfe. præto.

DE qóne tali à Cæſarienſi aduocatione[a] interrogati ſumus: Duab⁹ vel plurib⁹ pſonis ſpes alienæ[b] hẽditatis fuerat ex cognatione forte ad eos deuoluẽdæ: pactaq; inter eos inita ſunt ꝓ aduẽtura hẽditate, qb⁹ ſpãr ďclarabať,[d] ſi ille mortuus fuerit, & hẽditas ad eos peruenerit, certos modos i eadẽ hẽditate obſeruari: vel ſi forte ad qſdã ex his hẽditatis ꝯmodũ ꝑuenerit, certas pactiones euenire. Et dubitabať ſi hmõi pacta ſeruare oporteret. Faciebat ãt eis qóné,[e] q̃a[f] adhuc ſupſtite eo ď cui⁹ hẽditate ſperabatur, hmõi pactio ꝓceſſit: & q̃a[g] nõ ſunt ita ꝯfecta, q̃ſi oĩmodo hẽditate ab eos ꝑuentura, ſed ſub duabus ꝯdõnib⁹ cõpoſita ſunt: Si ille mortuus fuerit. &, Si ad hæreditaté voceñ hi qui hmõi pactionem fecerunt. Sed nobis oẽs hmõi pactiones odioſæ eẽ videñ, & plene triſtiſſimi & periculoſi euẽtus.[h] Quare. n. qdã viuẽte & ignorãte, de rebus eius qdã paciſcẽtes cõueniunt?[i] Secundũ veteres ita-

B que regulas ſancimus, oĩmodo hmõi pacta q̃ ꝯ bonos mores inita ſunt, repelli, & nihil ex his pactionib⁹ obſeruari:[k] niſi ipſe forte, de cuius hẽditate pactũ eſt, voluntatẽ ſuã eis accõmodauerit,[l] & in ea[m] vſque ad extremũ vitæ ſuæ ſpaciũ pſeuerauit. tunc[n] etenim ſublata acerbiſſima[o] ſpe licebit eis illo ſciente & iubente hmõi pactiones ſeruare. qđ ẽt anterioribus legibus & ꝯſtitutionibus[p] nõ eſt incognitũ, licèt à nobis clarius eſt introductum.[q] Iubem⁹[r] etenim neq; donationes taliũ[s] rerũ,[t] neq; hypothecas penitus eẽ admittendas, neq; alium quenq̃ ꝯtractum: cum in alienis rebus ꝯ dñi volũtatẽ aliquid fieri vel paciſci[u] ſecta[x] tẽporũ nr̃orũ non patiať. Dat. Kal. Nouemb.

C Conſtantinop. poſt conſulatũ Lãpadij, & Oreſtis. VV. CC.

TITVLVS IIII.

DE TRANSACTIONIBVS.

Tranſactio facta cum quibuſdam ex adminiſtratoribus, non patrocinatur ceteris cum quibus non eſt tranſactum. h. d. Bald. & Saly. Vel ſic: Liberatio facta per pactũ gratuitum, vel per tranſactionem vni ex tutoribus vel curatoribus, non prodeſt alteri quo minus pro mala adminiſtratione cõ-

b Cõcor. c. accepimus. cum gl. j. extra de pac.

b Adiuocatione] .i. ab aduocatis Cæſaris.

b Alienæ.] hæc lex ſi logẽde liberis, dupli ci rõne. Prima q̃a ipſi nõ inſidiarent̃ vitę parentum vt extranei. vñ Ouidius: Filius ãn diem patrios inquirit in annos. Itẽ quia nõ de aliena, ſed de ſua hẽditate dicerent̃ paciſci. vt ff. de lib. & poſtu. l. in ſuis ſm quoſdã. Tu dic idẽ in liberis, q̃a & ipſi inſidiant̃: vt Inſti. qđ cũ e. & pen. & non ſunt dñi, ſed pp ſpem dicunt̃ quaſi dñi: vt Inſti. de hære. quali. & diſ. ſui. cum ergo ſit eadem rõ, ergo idem ius: vt ꝭ. l. prox. & ff. de ver. obl. l. à Titio.

Ouidius.

i Ex bene lo. Marię & Iaſ.

2 Idẽ eſſet in parentibus. Ia.

c Quibus.] pactis.

d Declarabať.] p ſtipñonẽ, puta dabo tibi tertiã partẽ hẽditatis, ſi ad me ꝑuenerit tota: & tu mihi idẽ facies. vel ſi mihi & tibi obuenerit, ꝓmitto q. diuidam æqualr. Nã ita demũ ẽ pactũ, ſi vni ab altero qd eſt dãdũ vel faciendũ, non ab alio tertio alteri eorũ, vel ab altero eorũ alteri tertio. Et ita non placet[3] poſitio quorundã q. in pmiſſis caſibus admittunt pactionẽ: & hanc intelligunt cũ pmiſi q. tu ſuccedas vel poſſis ſuccedere. Sed hoc certẽ nõ eẽt pactũ: q̃a ẽt ex voluntate prĩũ nulli eorũ alteri eorũ ď aliquo dãdo vl faciẽdo adſtrigit. Pactũ ergo erat, vt dixi, ď diſponẽdis ſb. ꝑ ſucceſſiõẽ duoluẽdis.

4 Ex bene Bar.

e Quæſtionem.] idest dubitationem.

f Quia adhuc.] hæc erat rõ quare non valent: vt ff. de vulg. & pupil. ſubſti. l. ij. §. prius. aliãs, interdum.

g Et quia] hæc eſt ratio econtra quare valeant.

h Euentus.] propter inſidias, quæ parant̃ eius vitæ, ſuper cuius bonis paciſcuntur, vt ꝭ. tit. j. l. de fideicommiſſo.

i Conueniunt] aliãs, conuenerunt, vt quaſi futuri ei hẽdes.

k Obſeruari] ſed potius auferẽtur eis hẽditas vt ab indignis, & ſi eis deferatur, vt ff. de dona. l. quidã. §. vlt. & l. ſe. & de his qbus vt indig. l. ij. §. fin. Itẽ no. hic arg. q. nõ tenet cõceſſio pbendæ nõ vacantis, vel feudi nõdũ aperti in dño, vt arg. ff. de iure codi. l. litteræ. ſed q̃ quoſdam falſum eſt, vt ff. ꝓ ſocio l. iij. §. de illo. & ꝭ. vt a& io. ab hid e & ꝭ hidem. l. j. & ff. de dona. cã mor. l. mortis cã capimus. i pri.

4 Iſtã gl. ſeq̃ Bar. Præbẽdā nõ vacãs cõferri ñ poteſt. Vide c. hoc c. nulla. cũ c. ſequen. ex de cõceſ. pbẽ. & c. relatũ in gl. j. de ꝓbendis. & adde cap. de teſtaũ da. de cõceſ. præbẽ. li. vj.

l Accõmodauerit.] ſed ipſe nõ pôt paciſci. vt ꝭ. eo. tit. j. l. cũ donationis. & de pactis conuen. l. hẽditas. Et ſic no. q. non pôt facere. ſ. paciſci: alij tñ conſentire. ſic ff. d ma nu. vin. l. ſi pater. ſ h. Item fructuarius manumittere nõ pôt, vt ꝭ. de vſufru. l. vſufructu. mři tñ cõſentire pôt manumittẽti. vt ꝭ. cõia de manu. l. j. Sic eẽ qñq; pôt per ſe quod nõ pôt p aliũ, vt ff. de ſolu. l. fugitiuus. & de vi & vi ar. l. cũ fundum. & ꝭ. de theſau. l. nemo. lib. x. ꝑ ſtipñonẽ tñ pôt fieri, vt ſi pmittã tibi bona mea poſt mortẽ meã, vt ꝭ. vt act. ab hrde. l. j. & erit donatio cauſa mortis, vel inter viuos.

ADDITIO. Dic q. ille caſus ẽ penitus diuiſus à caſu legis noſtræ. ſm Iaſ. gl. tamẽ eſt vera in ſe, ſm eundem Bar. & Pau.

m In ea.] ſ. voluntate.

n Tũ] ſ. qñ ille de cuius hẽditate fit diuiſio, cõſentit diuiſiõi quam iſti faciebant.

o Acerbiſſima] .i. vt præſumitur q. iſti inſidientur vitæ eius: quia niſi eſſent boni non præſumitur q. iſte conſentiret diuiſioni quam iſti faciebant de bonis eius.

6 Sub ſpe futuræ ſucceſſionis. Bart.

p Conſtitutionibus.] quas non habemus.

q Introductum.] per hanc l.

7 Iſta eſt bona. B. hic.

r Iubemus.] redit ad primum caſum.

D s Taliũ] ſ. ſic factas pp ſpẽ ſucceſſionis. vt fuit ĩ primo caſu.

t Rerum] ſ. adhuc viuentis.

8 Tu dic q. ibi pactũ venit in conſequentiã alteri⁹ cõtractus ꝑcedentis: iõ valet. ſecus ſi principaliter fieret tale pactũ, vt hic.

u Paciſci] [6] ſcilicet ſic vt dixi: ne ſit ꝯ. ff. de ꝯhen. empt. l. rẽ alienam. Sed vt ꝯ. ff. ꝓ ſoc. l. iij. §. de illo. Solu[7] ibi non de hæreditate certæ perſonæ. Item ꝯ. ff. de hære. vendi. l. ij. §. illud. Sol. ibi abundat, maximẽ.[8] Item contra. ff. de actio. emp. l. ſi quis ſeruum. Solu. vt ibi. Item vt q. pactum huius. l. non eſt de futura ſucceſſione: quia tunc eſt de futura ſucceſſione, quãdo id agitur vt per pactũ ſucceſſio ad aliquem perueniat. Hic vero tale pactũ nõ inuenitur. nec. n. de eo dubitabatur, cum & ante Iuſtinianum hoc erat certum, vt ꝭ. de col. l. pactum. & ꝯ. eo. l. pactũ. j. & ꝭ. de inuti. ſtipu. l. ex eo. & ff. de verb. obl. l. ſtipulatio hoc modo. Sed reſpondeo q. eſt futuræ ſucceſſionis. ſ. diſponendæ, quæ ad eos erat deuoluenda.

x Secta temporum &c.] idest nos qui ſequimur alios imperatores. non patimur. & facit ff. de aqua plu. arcen. l. in diem, & ff. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. l. ij. §. ſed dominorum.

9 Iſta cõtinuatio placet B. & Iaſ.

DE TRANSACTIONIBVS.

De pactis [9] in genere dixit, nunc in ſpecie.

Neque

Neque pactio.] CASVS. Tres curatores habuisti cũ fuisti adultus: q tibi ex mala administrõne tenebant. Cõ duos litem instituisti, & cum eis trãsegisti, vel eis pacto remisisti. nũqd trãsactio facta cũ duobus, tibi præiudicet aduersus tertiũ quo min⁹ cũ eo agere possis, quærit? & rñ. q non, siue cõiuncta, siue separata fuit administratio. Viuianus.

a Pactio.] pactio gratuita dicitur, transactio ecõtra; ff. e. l. j.

b Cũ qbusdã.] vnus qsq; enim in quo deliqt tenet. arg. ad hoc j. de pœ. l. sancimus.

c Cum igit.] dixit in genere: nunc i spé.

d Tertiũ.] cũ quo pp vnitatem actionis videbat trãsactio, & pone exẽplũ j. si vnus ex pluri. appell. l. prima. sed nõ ẽ, vt hic, & ff. de pactis. l. idẽ i duob⁹. §. j. & l. si vn⁹. §. añ oĩa. & j. d repu. hæredi. l. suus. & j. si aduersus rem iudi. l. j. & j. arb. tut. l. oẽs & l. cũ q. & j. qbus res iudi. nõ noc. l. ij. Sed ꝯ ff. de tut. & ra. dist. l. si ex duobus. in fi. Sed ibi in eo qd accipit, & vltra piudicat. Et distingue hic: aut diuisa est administratio per iudicẽ, aut à testatore, aut ab eisdem, aut à nullo. Primis duobus casibus nullus ex alterius parte tenet, & sic possit, loq hæc lex i eo qd dicit, separatim, vt j. de diu. tut. l. j. §. j. sed fallit in casibus ibi dictis. sed in alijs duob⁹ subdistinguit: qa aut oẽs gesserunt, sine dolo tñ, aut vnus, aut nullus, aut oẽs dolose. Primo casu præiudicat, in virili, cũ oẽs in viriles teneant beneficio diuisionis, vt ff. de tut. & ra. dist. l. j. §. nunc tractem⁹. & qa cessio fieri non posset, vt ff. de solu. l. Stichũ. §. penul. In secundo dic q electo gerente liberant alij, vt ff. de adminis. tuto. l. si pupillus. j. rñ. In tertio & quarto dic idẽ ius in vno qd in alio. Nam & vterque eorũ in solidum tenet sine bñficio diuisionis, m Azo. licẽt H. ꝯ: & verius: & nulli cedit actio, vt ff. de tu. & ra. distra. l. j. §. nunc tractemus. & ff. de administ. tut. l. si plures. His ergo casibus vno electo nõ piudicat nisi i accepto, vt arg. ff. de fideiuss. l. si stipulat⁹. §. fi. & de tut. & ra. dis. l. si ex duob⁹. Loq ergo hæc lex in eo qd dicit, separatim. s. qñ à testatore vel à iudice facta fuit diuisio, vt ꝯ tertiũ remaneat in sua pte administrationis. Itẽ & qñ gesserunt oẽs sine dolo in eo quod dicit, cõiterve &c. & sic tertius conuenitur. s. p virili, & in duobus vltimis sibi conuenit tertius. Sed tunc in oĩ eo qd deest, põt intelligi hæc lex. Itẽ no. q si vnus soluit totũ cũ dr culpa gessisse, hẽt regressum ꝯ aliũ, et si actio nõ cedatur, vt dicto §. nunc tractemus. quare non ita in fideiussore, vt ff. de fideiusso. l. vt fideiussor? Rñ. qa fideiussor habet ꝯ reum actionem mandati: vnde non sic facile ei subuenit tutor ꝯ nullũ. dat ergo ei ꝯ tutorẽ. Vel dic q tutor cõuenit actione bonæ fidei. s. tutelæ: fideiussor ex stipulatu, quæ est stricti iuris, vt ff. de Carboniano edicto. l. iii. Vel dic alio mõ vt no. d. l. vt fideiussor. & de hoc ẽt plura habes. ff. de negotijs gestis. l. ex facto

ADDITIO. Et ibi gl. innuit verã solutionem, istã. s. si tutor soluens vt correus hoc agit, vt suum contutorem correũ liberet sicut se, merito hẽt actionẽ ꝯ eũ. fideiussor vero principaliter agit vt liberet reũ: sed cõfideiussores liberat p quandam; fiam: igit ꝯ eos non habet actionem nisi cedatur. Bar.

Cum te proponas.] CASVS. A sorore tua hẽditatẽ possidente eã petijsti, & cũ ea trãsegisti p cẽtũ, q̃ uis tibi petẽti iure non soluisti: postea fiscus succedit sorori tuæ ob delictum ab ea commissum. nunquid centum promissa ex causa transactionis teneris soluere fisco? Rñ. q sic: quia sicut si soluissem ex ea causa fisco, repetere non possem: ita si non soluissem, ex illa stipulatione recte conueniri possem. Vel dic q idem est in fisco quod in priuato. No. j. ex hoc text. q iustitia vel iniustitia causæ principalis non attẽditur in trã sactione. Secundõ nota, q qõ mouetur insistendo & resistẽdo. Tertiõ, q idem iuris est i fisco & priuato. Quartõ nota q tolerabilior ẽ dol⁹ possessoris, quàm dolus petitoris, fm gloss. Bal. hic.

e Transegisse.] & sic eras actor. Nã ppriè actor dr transigere, reus improprie.

f Cauisse.] i. cautionẽ. pmisisse, vt j. de verbo. sign. l. sancimus. & illa q dabat tibi totã hẽditatem. vel dic q improprie t ãsegisse. & eras reus.

g Nulla.] s. de iure. de facto tñ erat. & subaudi, non per calumniam. nã tunc nõ valet trãsactio, siue re⁹ per calumniam litiget, fm Rogeriũ, vt ff. de condi. inde. l. in summa. sed in actore consentio: in reo aũt existens calũnia non impedit trãsactionẽ, licẽt alia via cõueniri possit dolosus, vt j. e. l. sub ptextu.

h Recte cauta.] i. recta & naturalis cã transactionis fuit timor litis, vt & ar. ff. de pecu. l. quod debet. & de ali. iudi. l. itẽ. §. pe.

i Si fisco.] qui forte tuæ sorori successit. Vl dic idẽ esse in fisco, quod in priuato.

k Conuenireris.] certi condictione ex hm̃oi cautione. vt j. e. l. nec intentio. & de non nu. pecu. l. si transactionis.

uentri possit. h. d. Ale. & Pau.

I. Imp. Antoninus. A. Celerio.

Neque pactio † [a] neq; trãsactio cũ qbusdã [b] ex curatoribus siue tutoribus facta, auxilio cæteris ẽ in his quæ separatim cõiterve gesserũt, vel gerere debuerũt. Cũ [c] igit tres curatores habueris, & cũ duob⁹ ex his trãsegeris, tertiũ [d] cõuenire nõ phiberis. Da. Ka. Maij Gentiano, & Basso Cons.

Timor litis mota vel mouenda, et etiã de facto & non de iure, est sufficiens causa propter quam possit fieri transactio valida: ĩõ ex cautione interposita datur actio, & solutio inhibetur repetitio. h. d. Saly. & Alexan.

II. Idem A. Lucretiæ.

Cum te pponas cum sorore tua de hęreditate transegisse, [e] & iõ certã pecuniã ei te debere cauisse; [f] etsi nulla [g] fuisset qõ hẽditatis, tñ pp timorem litis transactione interposita, pecunia recte [h] cauta intelligit: ex qua cã si fisco [i] soluisses, repetere ñ posses: & si nõ soluisses, tñ iure cõueniri eris. [k] PP. III. Id. Aug. Antonino. A. IIII. & Balbino Cõs.

Specialis transactio specialem operatur effectum. h. d. Bar. Vel sic: Specialis transactio nõ præiudicat vltra deducta in ea. h. d. Vel sic: Si petatur pars pecuniæ debitæ, & super parte petita transigatur, trãsactio ad alterã partẽ non extenditur. h. d. secũdum lecturam quæ ponitur in glo. in verbo, nominatim. Alexander.

III. Imp. Alexander. A. Tulliæ.

Age [l] cũ Geminiano, qr pr̃ ei⁹ curator tibi datus negotia [m] tua gesserit: & si apud iudicẽ negabit se hac actione [n] teneri, qñ trãsactio [o] & Aquiliana stipulatio [p] interposita [q] est: iudex ꝯtemplatione iudicij [r] (quod bonę fi-

Age.] CASVS. Curam alicuius gessisti, & negotia in pluribus speciebus administrasti: & ꝯuenit te is cui⁹ negotia fuerũt. interuenit transactio interposita Aqliana stipũone & acceptilatione. decessisti. an nõ obstãte ista trãsactione facta sup vna te, cõuenire possit hẽdẽ de alijs spẽbus, qrit. & rñdet q põt. Dicit in littera de quãta pecunia. i. de qb⁹ speciebus &c. dic q hic fuit specialis trãsactio: vñ trãsactione facta super vna spẽ, puta frumẽto, ñ potuit ipedir petitionẽ sup alia. Vl.

l Age cũ Geminiano.] s. vtili negotiorũ gestorũ actiõe, vt j. d ne. gest. l. curatoris. & ẽ verbũ pmittẽtis, nõ pcipiẽtis. age, i m lr. alias esset contra, vt j. vt nemo inuitus agere vel accu. l. j.

ADDITIO. Ex hac glos. not. q qñ alicui imperatur aliquid quod eius priuatam vtilitatem continet, verba imperatiui modi habet vi cõsilij, vt hic, & pbat in l. j. i fi. ff. mãdati. Ba.

m Negotia.] & male.

n Actione.] scilicet prædicta.

o Transactio.] ratio quare non teneatur, vel ꝯ ratio quare iudex inquirat.

p Stipulatio.] supple, & acceptilatio. s. iter te & patrẽ Gemin. & ꝯsr fiat hæc, dic vt Insti. qb. mo. tol. obl. §. ẽãt acceptilatio.

q Interposita.] scilicet cum patre Geminiani.

r Iudicij.] s. actionis negotiorum gestorũ, quæ est bonæ fidei: vt hic, & ff. de neg. gest. l. qa tãtũdẽ. & Insti. de act. §. actionũ. sed alias aĩr accipit iudiciũ, vt no. Insti. q. nõ est permis. fa. testa. §. præterea. Et notant qdã hic ex eo qd dicit, qret, q iudex supplet de facto i bonæ fidei iudicio. qd ẽ falsum, nisi ei sit cognitũ vt iudici. & sic Itelligit hic, & j. de tem. & separa. app. l. ij. §. fi. & de appel. l. ampliorẽ. circa princ. & ff. de testi. l. iij. ibi, tu magis &c. sed de iure põt, vt j. vt q̃ desunt aduoca. l. j. Quare ergo dicit, bonæ fidei? Rñ. subaudi, [9] maxime: quia

Marginal notes (left): Iunge. l. si ex duobus. ff. de tute. & rationibus distrahi, — Approbat p Bar. Sal. & Ias. — Approbatur per omnes. — Trãsactio vnius ex tutoribus an prosit alijs. — al. Lucretiæ. — Approbata ẽ p Bar. Pau. Ale. & Ia. — Pupilo. P. hic. — Ambæ opi. approbant per Bar. Alexã. & Ias. — Gl. male loquit fm Alex. & Ias.

Marginal notes (right): Fulmia — Placet Ias. & ẽ de mente B. — Istũ intellectũ sequũtur omnes. — Trãsactio nẽ an vitiet calũnia. — Et bene Pau. & approbatur per Bald.

Margin letters: A, B, C, D.

qa i his latius ẽ offm iudicis, vt patet Insti. de act. §. in bonæ fidei. Sed tñ idẽ i hoc casu esset in stricti iuris si de parte non de toto est transactum.

a Quãta pecunia.] i. de quot speciebus, licèt gñaliter fuerit actum contra curatorem.

b Nominatim.] debebat. &c. & petij. c. & de his transegi pro. 5 5. pote go petere alia. c. Acc.

c De minore.] i. de vna specie.

d Iubebit.] opposita replicatione, vt & j. de iudi. l. licèt. qđ ñ placet, imo ibi i iudicijs. Sed j. eo. sub pte textu specierũ. sed distingue: qa aut ẽ gñalis petitio, & gñalis trãsactio, & tunc obstat exceptio i oibus, vt ibi, nisi in duobus casibus, vt ff. de pactis. l. tres fres. & ff. e. l. non est. Aut gñalis petitio, & de specie transactũ est: & nũc obtinet qđ hic dicit. Aut eẽ spãlis petitio, & gñalis transactio: & tunc siñr i specie petita tñ nocet, vt j. e. l. si de certa. aut vtraque spãlis: & tũc idẽ, vt ff. de pactis. l. si vnus. §. & in summa. alias, ante omnia.

e Quod.] i. quia.

f Iure.] alias pure. alias curæ.

g Debebatur.] ex obligatione curæ malè administratæ.

dei est) quæret de quãta [a] pecunia noiatim [b] transactũ sit: & si apparuerit de minore [c] trãsactũ, [d] quãtã pecuniã reliquã ex administrõne curæ deberi ꝓbatũ fuerit, soluere eũ iubebit, [e] ꝙ non [f] in stipulõne Aqlianã obionis iure tñ deductũ est, quãta erat quãtitas pecuniæ q̃ debebat. [g] Dat. Pri. Id. Aug. Max. II. & Aeliano Cõs.

Hoc intendit: Ad actionẽ ipso iure per transactionem & acceptilationẽ extinctã non datur regressus: sed dolo ductus habet actionẽ de dolo. qua sibi succurritur, nisi super dolo transegerit. Bal. Vel sic: Generalis transactio acceptilatione vallata actionem sic extinguit, ꝙ ad eã ãplius regressus haberi nõ põt: sed dolo inductus agit de dolo, nisi de illo dolo transactum fuerit. Salyc.

IIII Idem A. Numidio.

Actione administratæ curæ [h] ab eo q ltimæ ætatis annos [i] ꝯpleuit, in Aqlianã stipulõne [k] deducta, & ꝑ acceptilationẽ extincta, nullã aliã supesse nisi [l] de dolo itra ꝯcessa tpa [m] ñ ãbigit: nisi spãlr ẽt de dolo trãsactũ [n] sit. PP. ij. No. Mart. Alex. A. ij. & Marc. Cõs.

Idẽ ꝓbatur confessio, quod publicũ instrumentũ factũ de contractibus. Vel sic: Non est minor ꝓbatio per confessionem, q̃ ꝓbatio ꝑ publicũ instrumentũ. Bal. vel sic: Confessio probat, & defectus scripturæ transa-

A reus dare ꝯuenit, agi nõ põt ꝯdõne ob cãm, vt se reponat i pristinã oblõnẽ: qa nõdũ est verũ eũ i ꝑpetuũ destitisse, vt ff. de ꝯdic. indebi. l. & elegãter. §. pe. ad hoc allegabat hic. §. siue i ꝑpetuũ, &c. & hoc vbi fit trãsactio sup re q̃ ẽ i ꝯtrouersia & lite, vt hic erat. Aliũ si sup re certa remittẽda gratis vl ñ gratis, vt in l. si qs accepta. sed primã lecturã approbo ꝑ l. j. ff. de dolo. §. si qs. sed & alr potest dici vt ibi.

m Tpa.] olĩ annum. vulẽ, hodie biẽniũ, vt j. de dolo. l. fin.

n Trãsactũ sit.] actione de dolo mota, & sopita ꝑ trãsactionẽ, & intellige sm Bald. ẽt si ꝑ dolũ sit transactũ super dolo, ꝙ valeat, vt j. de plꝰ peti. l. j. ne i infinitũ eat. Itẽ qrit, si trãsegi cũ curatore meo: verũ possi eũ postea cõuenire de eo qd per dolũ male gessit, quasi ñ videar transegisse sup dolo? Vr ꝙ possim, vt ff. de libe. lega. l. Aurelio. §. fi. Sed dico j. Aliud est. n. legare liberationem: & tunc obtinet l. Aurelio. §. fin. & aliud ẽdicere, nolo vt cõueniaris, vel remitto tibi actionẽ: quo casu oia remisisse videt, vt d. l. Aurelio. §. pri. & eo. ti. l. si quis rõnis. & l. petitor. & de admi. tut. l. quidã decedens. in fi.

ctionem non vitiat. Saly. & Alex.

V. Idem A. Euocato.

Cvm te transegisse cũ hęrede quodã tutoris tui ꝓfitearis: si id post ltimã ætatẽ fecisti, frustra [o] desideras vt à placitis [p] recedaĩ. licèt. n. (vt ꝓponis) nullũ instrm itercesserit: [q] tñ si de fide ꝯctus confessione tua ꝯstet: scriptura q̃ ꝓbationẽ rei gestæ ꝯtinere solet, necessaria [r] non est. PP. kalẽ. Mar. Albino & Aemi. Cõs.

Querela inofficiosi sopita nõ põt instaurari, et ob non obseruantiam promissorũ: sed agitur ꝑscriptis verbis, vel ex stipulatione ut seruetur promissa. Sal. vel sic: Ad querelã inofficiosi testamẽti motã, & per transactionẽ remissam, non datur regressus hæredibus transigentis, licèt promissa eis nõ seruentur, sed cõtra nõ seruatẽ succurritur per actionem ex stipulatione, vel præscriptis verbis, si stipulatio non intercessit. Alex.

VI. Idem A. Pomponijs.

† Cvm mota [s t] inofficiosi q̃rela matrẽ vestrã cum diuersa parte trãsegisse ita, vt ptẽ bonorũ susciperet, & à lite discederet, ꝓponatis: istaurari [t] qdẽ semel omissam q̃relã ꝑ vos, [u] q mři hrdes extitistis, iuris rõ nõ finit. [x] Verum si fides placitis præstita nõ est, in id quod interest, diuersam

scriptura ñ itercessit, minꝰ stabit placitis. cũ. n. trãsactiõẽ itercessisse alijs ꝓbatiõib. ꝓbari possit: scriptu. necessaria ñ ẽ. Vi.

o A placitis.] idest à transactione. alias, à placito.

p Intercesserit.] vel intercessit. & est amissũ, vt j. de fi. istr. l. j.

q Necessaria.] ñ ẽ. vt j. si mi. se. ma. dix. l. j. & facit ad hoc. s. ti. j. l. pactum. ij. & j. de ꝓbatio. ꝓprietatis. & l. cum res. & de rei vindi. l. iudicia. & famil. erciscun. l. non ideo.

Cvm mota.] CASVS. Auus tuus decessit, & mřem tuã exhrdauit, & extraneos istituit, & inofficiosi q̃rela agẽs cũ eis trãsegit, vt accepta pte hrditatis à lite discederet, & discessit: an si placitis nõ steterit illi tuti, possis tu hs mřis tuæ redire ad q̃relã inofficiosi, quærit? & rñde ꝙ ñ. sed si itercessit stipulõ, ages ex stipulatu, si ñ, ages pscriptis verbis. No. j. ꝙ q̃rela inofficiosi sublata, ãplꝰ nõ pr stitui. Secũdo no. ꝙ ex nõ obseruãtia pactorum nõ resuscitat actio perempta. Tertiò, ꝙ ex pacto de bõis suscipiẽdis i stipulõnẽ dducto, agit ad itereẽ. Bal.

r Cum mota.] quo solo casu trãsmittebat ad hrdẽ, nisi sopita eẽt ꝑ trãsactione, vt hic fuit, & ff. de inof. testa. l. postumus. §. fi. & l. seq. hodie vero et non præꝑarata trãsmittitur ad hrdẽ. vt j. de inoff. test. l. si quis filium. (do.

s Susciperet.] vñ pꝫ ꝙ fuit do vt facias licèt pꝰrũ fuerit i faciẽ

t Instaurari.] idest intentari.

u Per vos.] sed per matrẽ posset, si viueret, & ei fides nõ seruaret, vt ff. de inoff. test. l. si instituta. in pri. q̃ ẽ ꝯ. Vel ibi sub condõne renũciauit si seruaret ei fides. prima verior. Vel ibi ꝑparata, hic nõ ꝑ ñ ꝑparata: qa destitit oino siue renũciauit, vt ff. de inof. test. l. sapita. §. si quis post rem. & l. nam & si. §. j. x Finit.] vt ff. de inof. testa. l. nam & si. §. j. & l. Papi. §. j. & j.

Actione.] CASVS. Curã alicuiꝰ gessisti, & male: si maior factꝰ te conuenerit ex mala administrõne, & tecũ dolo iductꝰ trãsegit, qa forte inebriasti: an liberatũ te ꝑ acceptilatione prima actiõe ꝯuenire possit, q̃rit? & rñde ꝙ ñ, sed sibi superest actio de dolo: qa dolo eũ iduxisti ad trãsigẽdũ: & hoc si super dolo nulla intercessit trãsactio lite sup eo postea mota. Ex hac l. no. ꝙ dolꝰ ñ ipedit qn acceptilatio ipso iure ꝑimat actionẽ & ꝙ postq̃ actio ẽ ipso iure perẽpta, nunquã resuscitatur. Bal.

h Curæ.] i. vt lis neg. gest. vt s. l. prox. Accur.

i Annos.] xxv. &c. vt j. de his qui ve. ætã. l. fina.

k Deducta.] quod ideo fit, quia obligatio iure gentiũ nõ posset accepto ferri, nisi deduceretur in stipulõnẽ Aquilianã vt Institut. quibus modis tollat. oblig. §. itẽ per acceptilationẽ.

l Nisi de dolo.] hæc dictio nisi z ponit. f. ꝙ de dolo detur. sic & ff. si quis cau. l. si eũ. §. fin. in fi. & dic arg. quod ibi notaui. Sed pro quo dolo datur de dolo? Rñ. pro dolo in transactione commisso ñ dolo fuit inductus ad transigendũ, vt j. e. l. sub pᵗextu instrr. ij. rñ. Alij dicunt, vt Py. qa nõ implet quod conuenit: quod nõ placet sm Azo. vt ff. de dolo. l. j. §. si quis. Itẽ alia rõne, quia tunc daretur condictio ob cãm, vt se reponat in obligationẽ. vt ff. de condic. ob cau. da. l. si qs accepto. Vel datur actori præscriptis verbis ad interesse. quasi ex do vt des, vt hoc remittere sit dare, vt ff. de condic. cã. da. l. si mulier. & de præscrip. ver. l. ob eam cãm. & [illegible] de dolo. Sed si velis tueri P. dic ꝙ ibi in l. si quis accepto. loqtᵉ de cõdictione certi generalis, quę cõcurrit cum actione de dolo. Vel quia ibi erat certum eum fuisse debitorem, hic non. Vel tertiò, qa hic nõ agebat vt tm accepto ferret: sed vt i ꝑpetuũ desisteret. Vñ ẽt ꝯmittit pœna, si vel de facto agat post Aquilianã stipulõnẽ, vt j. e. l. vbi. cũ ergo [illegible] in totũ eã secuta, pp q̃

Alias de minore transactũ esse quãtitate pecuniæ, q̃ ex admini. &c.

z Istã gl. vsque ad fin. sequit Bar. Pa. & Ias.

z De hac dictione nisi: vide Bar. hic & Dy. in regula, peccatũ. de re. iu. lib. vj. Itẽ de dictiõe pter, vide pulcrã gl. in verbo pter. i tit. de his q i missã nõ cõplẽt. in pragmati ca. [illegible]

Iste textus ẽ singu. sm B. hic, & Pa. i l. j. ff. de priu. dil. Trãsactio facta cũ curatore liberat eũ ẽt à male gestis per dolum.

Constitutione hanc cũ Vlpiani respõso l. l. si institu. ff. de inof. test. acutè admodũ cõciliat Alcia. li. Parad. v. c. 6.

Al. Pomponio.

Cõcilia cum l. eũ ꝓponas. s. ti. prox. vide Alciatũ li. 3 paradox. c. 6.

Gl. istã seqr Bar. [illegible] & Ias.

a Partem].s.coheredis.
b Conuenietis]scilicet vos filij.
c Stipulatu.]proprie.si de incerto dando conuenit. Si at de certo,tunc expone,idest certi condictione,vt ff.si cert.peta.l. si quis certum.& Institu.de verb.obl.in prin.
d Vtilis actio].i.praescripti. verbis efficax quae demonstrasse re gesta
e Danda est.].s.a lege: & sic e datiua.sed no e hoc verum. Sed dic vt alibi notatur. Sed vt dari de dolo, vt ff.de praescrip.verbis. l.naturalis.§.quod si faciam. que est 5. Solu. hic fuit do vt facias:licet ipsa pueneritin faciedo, vt in littera mo notaui.Ite 5. tit.j. l.cu proponas. secuda.na & ibi non seruatur si des non seruanti. Ite actio ex pacto no dat in qbus duobus haec lex 5rium seruat.Solu.spale e p filijs. cu em vnum sit 5 eos, qa non dat eis quere la et praeparata.quod fieri debet, ut ff.de inoffi.test. l.quemad modu.& aliud p eis posset induci, vt habeant actionem psc ptis verbis, vt arg.ff. de iureiu.l.cum qui. in prin. Vel dic q sit spale rone querelae: qa ipso iure p pactu tollit,vt i actione furti,& sillb.vt ff.de pactis.l.si tibi.§.quaeda. & l.si.vnus. §.pactus. in fin.ide vbicunq; p pactu ipso iure tollitur actio,vt acceptilatione, vt dixi 5.eo.l. actione. alioqn rediret ad prima,vt j.eo. l.siue apud.

Reprobatur per oes dempto Bart. & Alex.

†Concorda c. non nulli. cu gl.sup v. ipsa mandato. in princ. ex de rescri. In qbus da codicibus haec 5stitutio se quit consone pro xime sequete.extat hec co stitutio I fragmetis Codicis Gregoria. q hodie supsunt, sub titulo de transact. l. j. Cont.

*In nonnullis exepl. haec lex de alimetis, & lex.transactionis, inverse sut. *ratione. Transactio super alimetis an fieri possit.

Actio qua que ipso iure p pactu tollitur.

Approbatur per omnes. Procurator transigendo qn prudicet domino.

parte [a]recte 5uenietis. [b]Aut em stipulo 5uetioni subdita e, & ex stipulatu [c]actio 5petit: aut si omissa verboru obligatio est,vtilis actio, [d]que pscri ptis verbis re gesta dmostrat, danda: [e]est. PP.VIII.id.Ianu. Agricola & Clemente Cons.

Procurator ad agendum,transigendo no praeiudicat domino. Alex.& Saly.Vel sic: Qui habet exercitium actionis, non habet potestatem decisionis.Iaco.Butr.

VII. Imper. Gordianus. A.Iunio militi.

TRansactiois †placitu [f]ab eo, [g]interpositu,cui causae actione, [h]no decisione litis madasti, nihil petitioi tuae derogauit. PP.XIIII.kalend. Ia.Gordi. A. & Auiola Cons.

Super alimentis praeteritis libere transigitur:super futuris vero auctoritas ptoris requiritur. ro est.quia ex futuris alimetis pendet vita hominis,non ex praeteritis. Bald.

VIII. Iidem A. Licinio.

DE alimetis †preteritis si qo deferat,trasigi pot: [k]de futuris aut sine ptore seu pside interposita trasactio,nulla auctoritate *iuris cefet.PP. X.kal. Ian. Pio & Potiao Cos.

Transactio conditionalis valet: & sufficit ad transigentem aliquid puenire posse vt transactio valeat. Et transactio parit exceptionem et contra realem actionem. Salyc.& Alexan.Vel sic: Quamuis nihil fuerit datum nomine transactionis: si tamen fuit dandum,trasactio tenet. Iaco.But.

IX. Idem A.Agrippae.

[f]Ransactionis.] CASVS.Si procuratorem ad agendum instituisti,& cum aduersario tuo transegit,cu hoc ei no madasti, tibi praeiudicare non potuit. Viuia.
f Placitum]idest pactum.
g Ab eo]idest procuratore.
h Actionem]idest actum siue exercitium, vt exponitur 5. de sacrosan.eccl. auth.hoc ius porrectum.
i Derogauit.] nisi in tribus casibus,si habet spale mandatu, vel si liberam,vel si sit in rem suam: vt ff.de pcuratoribus l. procurator cui generaliter.& ff.de iureiu. l.iusiurandum qd ex.§.si.& l.seq.& de pact.l.receptum.in fi.cum tribus ll.sequen.& j.de noua.l.non abstulit.& ff.de solutio.l. hoc iure. ADDITIO. Declara hanc gl.fm Pau.ca dicit ibi, vel si liberam,q qn het liberam administratione olum bonorum, vel habet liberam administratione in lite & ca illa in qua transegit,secus si in lite tm:qa tunc non posset transigere de causa principali,sed solum super instantia,vt no.per Bar.ff.de procuratoribus.l.madato.& l qui Romae. §.Callimachus.de verborum obliga.& probatur in cap. qui ad agendum . de procura.lib.vj.

DE alimentis.] CASVS.Si tibi in testamento alicuius alimeta relicta sunt,& cum haerede super his non petendis sine praetore vel praeside transegisti, non valet transactio, neque tibi praeiudicat: de praeteritis autem si tibi non soluit,non de futuris potuisti transigere sine praetoris aut prae-

A sidis auctoritate,& sine causae cognitione.Viuianus.
k Transigi potest.]etiam sine praetore.
l Praeside.]vel cum eo,sed non causa cognita . cognoscere.n. debet & modum alimentoru,& personas trasigentiu, & causas transactionis: & potes et alia addere , vt ff.e.l.cum hi. An autem possit agi pro futuris alimetis? dic q sic,vt dixi. ff.de v-sutis.l.j.§.j. secundu Az. per l. j.j.de fideicommis.l.j.Accur. ADDITIO. Hanc l. intellige in alimetis relictis in vlt.voluntate : secus in debitis ex 5ctu:qa de his pot indistincte trasigi,vt d.l cum hi. §.plane. Bartol.

SI sup *possessione q tibi q sita e, cu qone patereris a fre [m]vxoris tuae,pactu 5uetu, & stiplo inter vos(vt allegas) iterposita e,vt si itra die certu ide aduersarius tuus x.aureos tibi numerasset,possessione ei cederes, vel si ea inferre q ita te no curasset,vlteri qone no patereris: & is q ita spopodit,

B pmisso satis no fecit: 5ns est, te,ad que res ptinet,vim [n]ab eo pati no dere. Cuius rei gratia vir claris. pses puinciae interpellat vim fieri phibebit: pcipue cu et si i re diuerse pti actio 5peteret, [o]hmoi pactione [p]pp vtile exceptione posset summoueri. PP. VI. Id. Apr.Gordiano Aug.II.& Popeiano Cons.

*Exceptio transactionis impedit processionem,vt finis sit litium.h.d.& ad hoc sp allegatur ista lex.Saly.Vel sic: Exceptio transactionis impedit processum inchoari sup his quae per transactionem remissa fuerunt, & sic impedit litis ingressum seu contestationem:quia est exceptio litis finita. & ad hoc

C allegatur semper ista lex..Alex.*

X. Imp. Philip. *A. Apollophaniae.

FRatris tui filijs de paterna successione ac statu [q]et nuc [r]5 fide sanguinis, iteq; placitoru, qone iferre paru [s]p bo postulas, nullus [t]etenim erit litiu finis,si a trasactionibus

I super.] CASVS. Marito sororis tuae super fundo tibi quito quaestionem mouisti: & cu eode transegisti, vt tibi cederes possessione fundi, si tibi decem daret intra octo dies: & si placitis non staret, vlterius qonem d fundo non moueret. si n fecit quod conuenit, si bi agenti obstabit do li mali exceptio:& si sua auctoritate accipiat, pses puinciae vi nihi fieri phibebit. Viuian.
m A fratre.] q dicit. Leuir. sed soror viri dicitur glos. duoru fratru vxores dicunt einateres, vt ff.de gradibus.l.non facile.§. gradus.
n Vim.]neq; iudicialem,neq; alia. sed, vt j.eo.l.transactio nulla. Sol sufficit aliqd emolumetum posse capere, cu p eum stet quo minus caperet, vt hic fuit. Vel dic q

aliàs,de

*sic formnibus ma quos vidi. sunt qui legisse se dicant,a-ctione . Cont. Leuir. Glos. Einateres

*sic scriptum in oibus manuscript. quos vidi. alij dicunt legi in qbusdam,Gordianus.

aliàs, et nunc.

dr pactu,no transactio fm Odo. Et facit ff.de rei vindi. l.si qs hac l.& ff.de pac.l.tale pactu.§.j.& j. de pac. iter emp.l.j.Ac.
o Competeret.]pro fundo quem possides.
p Summoueri.]si intentetur.

FRatris.] CASVS. Filios fratris tui super haereditate & super statu conuenisti: qa dicebas eos no ee filios suos, vel

D forte filios, sed se venundari passi sunt ad preciu pricipadu, & transegisti, si a principe impetrare volueris vt a pacto transactionis resilire possis,& qone sopita resuscitare,no eris audiedus,tu rone sanguinis,tu pp fide transactionis, tu quia nullus esset litiu finis:quia qua rone recedi posset a trasactione, & a snia,& a iureiurando: & p sniam & p trasactione receditur a lite,vt ff.de iureiu.No.j.ex hac l. q de qone ipuretatis vl status pot trasigi.Sedo no.q finis det litibus imponi. Bal.
q Ac statu .i.libertatis,vt qa passi fuerunt patre viuete se vedi ad pciu pricipadu,& io patri vt serui no debet succedere.
r Etiamnunc. ante transactionem faciebat 5 fide sanguinis, nunc transactione facta & 5 eandem,& 5 pactu transactionis. sic & 5. de episcop.audien.l.decernimus.Acc.
s Parum probe].i.male.
t Nullus.]sed nonne remanet finis snie & iurisiurandi. vt ff. de iureiur.l.j.& ij. Respon.si liceret recedere a trasactione,eadem ratione ab alijs:& sic nullus remaneret finis . Et no. de fine litis;& dixi.ff.si cert.petatur.l.quidam.in fine.

Bona

a Bona fide]secus si mala, vt ff. eod. l. actione, vbi rescinditur per actionem de dolo & ſ. eo. sub prætextu instrumẽti. in fi.

DE fideicommisso.] CASVS. Si te & fratrem tuũ testator instituit, vt si alter vestrũ sine liberis decederet, ad alterũ veniret sua portio, & eq̃: & hoc fideicõmissũm inuicẽ remisistis: valebit remissio & trãsactio, & hoc duplici ratione. vna, qa tollit votũ alterius mortis captandæ. alia, qa iure cõi vsi sint. Et no. q̃ improprie ponit̃ transactio. Vel dic. forte dubiũ fuit an hic inde fuissent grauati. hoc casu põt dici transactio: & valebit vt concordia inter vos reteneat: neq; dẽt transactio rescindi, si dicas te deceptũ, cũ minor nõ fuisti: si ẽt minor fuisses, nõ ob hoc debuit rescĩdi, cũ iure cõi vsus fuisti: quia q̃tũ tu remisisti, & ille tibi remisit. vñ ſ. tale pactũ nõ eras restituẽd⁹. vt ff. de minor. l. deniq;. §. vl. No ta j. ex hoc textu de verbo ↄcordia, qđ sępe reperit̃ i statutis. Retinet̃ cõcordia, dũ discordia & cã discordiæ amouet̃, vt hic textus expſſe dicit. & de hoc verbo vide. c. j. ex de mutu. peti. Secundo no. q̃ ille qui non ↄponit causam sufficientem, non debet audiri. Bald.

¶ lõge. l. j. ff. de pact.

bona fide [a] interpositis cœperit facilè discedi. PP. Pri. Kal. Ap. Peregrino & Aemi. Cõs.

In reciproca remissione æqualis speciei nullus intelligitur lædi, nec senex, nec minor. h. d. no. Bal. Vel sic: Fideicõmissum vicissim inuicẽ põt remitti, nec ex hoc dicitur minor lædi. Saly. Vel sic: Quando reciprocum fideicommissum remittitur: neutra pars lædi videtur. h. d. & non est alibi secũdum Bal. & Ale.

XI. Imp. Valer. Gallienus. A A. & Valerianus nobilis Cæsar Catano militi.

DE fideicõmisso [a] à pr̃e inter te & fr̃em tuũ vicissi dato, [b] si alter vestrũ sine liberis excesserit [c] vita, iterposita trãsactio [d] rata ẽ: cũ fr̃um cõcordia remoto captãdæ [e] mortis alteri⁹ voto iprobabili, retinet̃, & ñ põt eo casu rescidi tanq̃ circũuẽtus sis, cũ [f] pacto tali consenseris, neq; eam cui subueniri solet, ætatẽ agere [g] te ↄponas: nec si ageres, [h] ijs dẽ illis de causis [i] in itegrũ restitutionis auxiliũ ipetrare deberes. PP. XV. Kal. Dec. Valer. & Gallieno. A A. vtrisq;. II. C.

Administrator ciuitatis potest super re dubia transigere: non aũt debitum liquidũ remittere. h. d. sm Alex. Bal. & Saly.

XII. Iidem. A A. Primo.

b Dato.] .i. relicto vel dimisso.

c Excesserit] .i. decesserit.

d Transactio] .i. finis qdã sine refutatio nõ ſ proprie ponit̃, cũ nõ sit de re dubia, & lite incerta, vt ff. e. l. j. Vel dic q̃ dubium erat an hinc inde essent grauati a testatore, vt faciat ad ri. Acc.

e Captandę] .i. optandæ vel machinãdæ. alibi ponit̃ pro acquirere, vt cũ dicimus, talis captauit beneuolentiam talis.

f Cum pacto.] hæc dictio Cum, põt esse rõ quare non sit circumuentus: & econtra quare videbatur circumuentus. & sub audi ſ, sine machinatione alterius. vt s. ti. j. l. cũ ↄponas. j. alias secus. s. ti. j. l. cũ postea. sed si sciret illum dolose facere, nõ infirmat̃. vt ff. de act. empt. l. j. §. fi. & ff. de re iud. l. nẽo vł.

g Agere.] idest habere.

h Ageres.] idest haberes.

i De causis] quas proposuisti, qa nõ es circũuentus. vsus enim fuisti iure cõi, ideoq; nõ es circũuẽtus, vt ff. de mino. l. verũ. §. sciendum. & seq. Item non restituitur. vt ſ. de in integ. rest. l. non videtur. & facit. s. tit. j. l. j. & l. cum proponas. j.

PRæses.] CASVS. Si debitori ciuitatis administrator eiusdẽ trãsactionis cã remisit debitũ: hoc casu an valeat trãsactio, q̃rit̃: vñ distinguẽdũ est, aut liquidũ fuit ciuitatis debitũ: quo casu nõ valet remissio, vt hic. aut nõ, & valebit: qa tunc de re dubia sit: & hoc pſes. i. maior magratus ↄuidebit. potuit eẽ q̃ credebat te aliqđ ciuitati dbuisse, cũ ñ tenebaris

k Ambitiose.] Ambiebat. i. desiderabat honorẽ p debitorem.

l Nam priore.] quando de re dubia. & lite incerta.

m Non tinet.] vt & arg. ff. de iureiur. l. eũ qui. §. in popularibus. & l. tutor. in prin. & l. iusiurandũ quod ex. §. j. & ff. de pactis. l. imperatores. & de decret. ab ord. fa. l. ambitiosa. Sed ſ. de vsur. l. aduersus. Sol. vt ibi. Et no. qđ dicit hæc lex l administratore ciuitatis, idẽ in oĩ alio simili administratore, vt plato, tutore vel curatore. Sed q̃d si nõ ambitiose, sed bona fide gratis remittit̃: & liqdũ debitũ erat: sed qa forte vsura erat, vel alia iniqua pecunia? dices valere, vt hic innuit. ambitiose. & ff. de fur. l. interdũ. ij. §. q̃ tutelã. & l. si pignore. §. fi. & de iniur. l. sed si vnius. §. j. p. a. s. ti. j. l. pactum iij.

A

PRęses prouinciæ existimabit, vtrũ đ dubia lite trãsactio iter te & ciuitatis tuæ administratores facta sit: an ãbitiosè, [k] id qđ indubitatè deberi posset, remissum sit. nã priore [l] casu ratã manere trãsactionẽ iubebit: posteriore verò casu nocere ciuitati gr̃am nõ sinet. [m] PP. XVI. Kalen. Mart. Aemiliano & Basso Cons.

B

Transactio facta iusto metu, rescinditur, metus tamen iustificatio ex sola qualitate falsi in transactione deducti non probatur, & inter dominum & seruum transactio nõ valet. Alex. & Saly. Vel sic, Transactionem vitiant metus & dominium seu seruitus, vbi inter dominum & seruum interuenit. Ia. Batt.

XIII. Imp. Dioc. & Max. A A. Probæ.

INterpositas metus cã trãsactiones ratas ñ haberi, edicto ↄpetuo [n] ↄtinet̃. Nec tñ [o] q̃libet metus ad rescindẽdũ ea q̃ cõsensu terminata sunt, sufficit: sed talẽ metũ probari opʒ, q̃ salutis [p] piculũ, vł corporis cruciatũ [q] ↄtineat. Ad vim tñ vel dolũ arguẽdũ qualitas [r] causę principalis nõ sufficit. vñ si nihil tale ↄbari p̃t, ↄsensu q̃ones terminatas minimè instaurari oportet. Sed

C

ADDITIO. Istã opinionẽ Pla. sequuntur cõiter docto. vt testat̃ hic Bart. soluẽs rõnẽ & iura p gl. allegata.

INterpositas.] CASVS. si metũ intulisti, nõ valet transactio, & hoc i prima. refert tñ an fuerit talis met⁹, q̃ potuit cadere in constantẽ virũ, quo casu nõ valebit: aliaq̃n secus. & hoc in secunda. Si ãt cũ mihi ↄmitteres, metũ intulisti, & super ↄmisso trãsactũ est, & mihi ↄcessisti aliqđ nõ videbit̃ metu extorta trãsactio. vnde licèt in principali cã & in ↄmissione probaueris tibi metũ illatũ, non pp hoc metũ intercessisse probasti i trãsactione: vñ ſ cã venire ñ poteris. Vel dic, in principali cã ↄtestat⁹ fuisti magno clamore tibi vi transigẽdo illatã. hoc aũt solũ nõ sufficit ad ↄbadũ metũ, sed ↄbare debes: vt ſ. d. dolo. l. dolus. Vel dic q̃ habebas iustã cãm & liqdã, vñ ñ erat verisimile te transigere &c. nisi tibi metũ intulissem: sed nõ sufficit ad ↄbationẽ illationis metus: qa necesse habebas aliter probare, q̃ per qualitatẽ causæ principalis. Si aũt me seruum tuum dixeris, & hoc probaueris: non valebit transactio, cum inter dominum & seruum non teneat pactio. Viu. Not. ex hac l. bonũ tex. q. ad hoc vt ↄpetat actio directa qđ met⁹ cã, ex verbis & mẽte edicti ptoris positi i l. j. ff. qđ me. cau. requirit̃ met⁹ iustissim⁹. s. mortis, vel cruciat⁹ corporis, sm P. d C. hic.

† alias, posteriore noceri ciuitati gratia non sinet.

* ali. Proclæ.

Ciuitatis administratores an transigere possint.

al. rescindenda.

n Edicto ↄpetuo.] qđ hẽs ff. qđ met. cau. l. j. Sed & q̃nq; locũ hẽt nõ edicti sniã: vt ff. qđ me. cau. l. isti qdẽ. §. si is q̃nq; offiiũ iudicis: vt ff. e. ti. l. fi. §. si fœnerator. & de var. cog. l. medicus. & qua. re. act. nõ daf. l. j. §. q̃ onerandæ. q̃nq; ↄstõ: vt ſ. qđ me. cã. l. si per impssionẽ. & his oĩbus modis rata nõ habent̃. Itẽ quod dicit, perpetuo. i. gñali. multa. n. significat: vt diximus. ff. ↄ soc. l. j. Vel dic i sine tpis ſfinitione: vt ff. qđ me. cau. l. si mulier. §. qđ me. & s. đ diuer. rescr. l. ij. ñ ãt q. ex eo actio ppetuo det̃, nisi ad simplũ: vt ff. qđ me. cã. l. si cũ §. j. & ij.

D

o Nec tñ.] licẽt dicat gñalr de metu, nõ tñ q̃libet sufficit. vt subijcit: vt ff. quod me. cã. l. metum aũt non &c. & ff. q̃bus ex causis maio. l. iij. & ſ. de distr. pig. l. & qui. & ſ. de rescin. ven. l. si voluntate.

p Qui salutis] vt mortis, & quasi mortis. quod dic per exẽpla. vt ff. quod me. cau. l. isti. §. pen. & fin. vt sic differat a seq. casu.

q Cruciatum.] quod iudicis discernit̃ arbitrio: vt ff. ex q. cau. ma. l. metus aut cã. in fi. & sic notat causam principalem ipsam venditionem.

r Qualitas.] velut si i vẽdĩne dol⁹ vel met⁹ fuerit, ex q̃ vẽditione

Perpetuũ qualiter accipitur.

Pretoris edictum quare dicat̃ perpetuũ, pulchrè explicat Alcia. hic, & in ti. s. de edend. & lib. 2. dispũ. c. 17.

tione trãsactio ꝓcesserit ex interuallo. ꝑ hoc.n. non creditur fuisse in transactione dolus. Vel principalẽ cãm dicit contestationẽ doli vel metus: q̃ sola nõ sufficit, nisi ꝯñter probet̃. vt ĩ.de dolo.l.dolũ.& qđ me.cã.l.metũ.& ĩ.e.tit.l. si maior. Vel tertiò [t] qualitas causæ.s.q; dicat ita se iustã & liquidam habuisse cãm, vt nõ sit verisimile trãsegisse: vñ hẽbat instrumenta, qb⁹ sufficienter poterat fundare intentionem suam.

[t] Idẽ Bar. & Ias.

a Alia ró.] superior eñ erat dolus vel metus, hic aũt rõpsonę: quia cum ea pacisci non potest.

b Reformat].i.rescidit. sic reserare.i.aperire. formari aũt pactum dicitur, quando vestitur.

Formari pactũ qñ dicitur.

c Non posse.] nisi de libertate paciscatur. vt ar.ĩ.de libe.cau.l. cũ affirmes. & l.post certi.fm quosdã. Nos ꝯ. argu.earundem legum. Sed ꝯ nos. ff.de acqui.hær.l.si seruũ. §.si qs dederit. Solu. vt dixi in d.l.cum affirmes. Itẽ ꝯ.ĩ. e.l.fi. Sed ibi dicit valere transactionẽ sup q̃õne libertatis factam, qđ verum est, [2] si tñ dubitabat̃ de statu. sic & ff.de iudi.l.vix. hic ãt sup alia q̃õne.

* desideras.

[2] Idẽ B. & Ias.

ADDITIO. Dũ quæritur an pactũ factũ inter dñm & seruũ valeat, distinguit hic Bar. aut fit pactũ inter dñm & seruũ de alio q̃ de libertate, & indistinctè non valet, vt hic. aut fit de libertate, & tunc aut erat dubiũ an esset seruus, & valet, vt l. fi.ĩ.eo. aut certũ, & tũc aut fit cũ dño futuro, & valet, vt l.si seruũ.§.si quis dederit. ff.de acqui.hære. aut cum præsenti, & tunc secus, vt d.l.cum affirmes.ĩ. de libe.causa.

qm̃ eũ cũ quo te trãsegisse cõmemoras, ex ancilla tua natũ, † seruũ tuum esse asseueras: si vera sunt quæ precibus cõplexus es, alia rõ [a] pactum reformat. [b] Nec.n. dubij iuris est, dños cũ seruis suis paciscentes, ex placitis teneri atq; obligari non posse. [c] S.IIII.Non. April. Byzantij, ipsis IIII. & III. AA.Cons.

Transactio dissoluitur consensu simul & actu cõtrario, & agitur causa ex integro. Saly. Vel sic: Communi consensu partium à transactione recedi potest. Alex.

XIIII. Iidem. AA. Sopatrę.

SI diuersa pars [d] ꝯ placitũ [e] agere nitit̃: æq̃tatis rõ suadet refusa [f] pecunia [g] (cum & tu [h] hoc desideras) * cãm ex integro agi. [i] PP. IIII. No. Iul. ipsis. IIII. & III. AA. Cons.

Transactio facta per Aquilianam stipulationẽ & acceptilationẽ, perimit omnem actionem, & perimit ipso iure. secus si nõ interueniat Aquiliana stipulatio & acceptilatio: quia tunc non perimit ipso iure, sed ope exceptionis. Bal. Vel sic: Si transactio fiat per acceptilationem præcedẽte Aquiliana stipulatione, non potest actor ad pristinam actionem realẽ redire, licet reus transactionem non obseruet. Alexander.

SI diuersa.] CASVS. Si me ad fundum couenisti, & transegisti vt mihi fundum cederes, & tibi darẽ x. an a pacto trãsactionis discedere possimus, quæritur? & rñ. q; sic, dummodo hoc fiat de vtriusque cõsensu: & actione pristina agere potes, refusa mihi pecunia qñ dedi noĩe transactionis. Viui.

d Si diuersa pars.] idest actor.

e Contra placitum] scilicet transactionis.

f Refusa] idest restituta.

g Pecunia] transactionis noĩe data ꝑ reũ ipsi actori: & dic cõdictionem indebiti cõpetere ad hanc pecuniam repetendã. vt ff.de condic.indebi.l.eleganter.iij.respon.

h Tu] scilicet reus.

i Agi.] vt & ff.de sol.l.pupilli.§.j. Sed nũqd ipso iure nõ obstante prima trãsactione? Rñ. non, vt ff.de pac.l.si vnus.§.pactus. & dixi.s.tit.j.l.pacta nouissima. Itẽ quid si sublata erat prior actio ꝑ acceptilationẽ & Aqlianam stipĺonẽ? Rñ. idem vr̃ esse dicendũ, q; agat̃ veteri, vt ĩ.e.l.vbi. Sed ar.ꝯ.ff.de pac.l. si vnus.§.sed si pactũ. Sed forte dabit̃ ei prior actio vtilis ex æquitate, vt arg.ĩ.si aduersus transf.l.j.& ij. Itẽ quare secus in snĩa: vbi ẽt lata per partiũ ꝯsensum secũda non valet, vt ĩ.qñ prouo.nõ est neces.l.j. nisi cũ esset dubiũ an esset iudicatũ, & super hoc iudicaret̃, vt ff. quæ senten.sine app.rescind.l.i. Rñ. qa fit ex consensu transactio, & ideo ꝯ̃trario cõsensu tollitur, vt ff.de regu.iu.l.nihil tam naturale. sed iudicium in inuitum redditur, vt ff.de verb.obl.l.inter stipulantem. §.j.

Snĩa secũda etiã de partiũ cõsensu nõ valet.

VT responsum] CASVS. Quærebas a principe an mulier te ꝓ dote ꝯueniẽs, & tecũ trãsigens, venire possit ꝯ transactionẽ? & rñ. declarare debes an facta fuit simpl'r transactio: quo casu ei agenti actione pristina, obstabit excep. transactionis. an fuit sublata ꝑ acceptilationẽ, interposita Aquil. stipulatione: quo casu nullam hẽbit aduersus te actionẽ, neq; vniuersalem.i.hæred.peti. neq; singularem, vt rei vind. Viuian.

k Possis.] tu q simpl'r quæris an possit aduersaria tua ꝯ transactionẽ venire. Et no. q; benigne docet ipator supplicãtẽ qual'r ꝓponat, vt s. de pci, ipera. offic. l.fi. Durius aũt rñdet alibi iurisconsultus, vt ff.de testamen. l. Domitius.

* cõgruẽ.

l Fuerit] his.n.duob⁹ modis fit, vt ff. e l.ij.

* intelligimus.

m Illuxerit.] idest apparuerit.

n Vel in rẽ.] sed qũo istæ actiones accepto ferent̃, cũ sola verb. obligatio possit accepto ferri, vt ff.de accep.l.an inutilis.§.receptũ? Rñ. [3] deducũtur in stipĺonẽ Aquilianã prius, vt Instit. qui.mo.tol. oblig.§. itẽ ꝑ acceptilationẽ. Sed qũo potero rem meã stipulari, vt ff. e. le.j.l.cętera.§.j.& de ver.obl.l.nemo? Rñ. nõ rẽ, sed quãti mea interest, vt Instu.qui.mo.tol.obli.§.est autem.& ff.de ver.obli. l.scire debemus.§. si à fure.

* al. palã fiet.

[3] Et bene Bar.& Ia.

o Palã ẽ.] nisi vt ĩ.si aduersus trãsactionẽ.

XV. Iidem. AA. Pontio.

VT rñsum ꝯgruẽs [*] accipere possit, [k] insere pacti exẽplũ. ita.n. itelligemus [*] vtrũ sola ꝯuẽtio fuerit, an etiã Aqliana stipl'o necnõ & accẽptilatio secuta fuerit: [l] q̃ si subdita esse illuxerit, [m] nullã aduersariæ tuæ petitionẽ hęreditatis, vel in rẽ [n] spãlẽ ꝓpetere, palã [*o] est. PP. XV. Kalen. Au. ipsis IIII. & III. AA. Cõs.

Legitima transactio rescripto principis non tollitur. Ale. Bal. & Saly.

XVI. Iidem. AA. & CC. Cæcilio.

CAusas [p] vł lites trãsactionibus lcĩmis [q] finitas, impiali rescripto resuscitari non oportet. [r] S. V. Id. Mar. ipsis V. & IIII. AA. Cons.

Ex transactione pœnali cum clausula, rata manente pacto, datur exceptio, & pœnæ exactio: ex non pœnali vero sola exceptio. Saly. Vel sic: Potest quod datũ est repeti, & exceptio transactionis opponi cõtra actorẽ, pmissa non seruante reo, si hoc actũ.

CAusas.] l.ij. Acc. CASVS. Transegi tecũ, postea impetraui iudicẽ ꝯ te super debito sup quo trãsegi, nõ facta mẽtione de trãsactione. certe si facio te citari corã iudice, & tu cõpares, & excipis de transactione iã facta, & facis de ea fidẽ, iudex dẽt ꝓnunciare rescriptũ esse surreptitiũ: qa si de trãsactione fecissem mẽtionẽ, tale rescriptũ non obtinuissem: qa nõ est intẽtio principis lites sopitas ꝑ transactionem vel sniam, resuscitare: & sic pronũciabit se non esse iudicem competentem, secundum Pau. de Cas. hic.

p Causas.] dicũt qdã cãm añ litis ꝯtestationẽ: post controuersiã tñ. sed post litis cõtestationẽ incipit eẽ lis, vt ar.ĩ.de litig. Authẽ litigiosa. alij causas criminũ, sed lites ciuiles. vt ff.de testi.l.j.§.j.& ff.de verbo.sig.l.litis nomẽ. Tu potes dicere tertio.s.causa post ꝯtestationem litis. sic.n. dicit Tullius. Causa est res q̃ hẽt in se ꝯtrouersiã in dicẽdo positã cũ certarũ ꝑsonarũ interpositione. sed lis est ante & post, & sic est genus, & cã spẽs: vt ĩ.qũo & qñ iudex. auth. q semel. An ergo añ cõtestationẽ põt trãsigi? videbat̃ q; nõ, quasi nõ sit res dubia lites vt ff.eo l.j. Sed ꝯ.est, vt hic.& ff.de condi. indebi.l.eleganter. § si quis. non autem post sententiam, vt in ea.l.§.si post.

Causa & lis differunt.

q Legitimis] aliàs non, vt s. ti.j.l.cum postea.

r Oportet] cum enim exhauriat in totũ ius alterius, ꝑsumit̃ ꝯ ius & ideo nõ valet: [4] vt hic.& s.de preci.impe.offe.l.quoties. & si ꝯ ius vel vtili.publi.l.oẽs.& ĩ.de erro.aduoca.l.fi.& sen. rescin.nõ pos.l.fi. nisi diceret, non obstãte hac l. ff. de leg.iij. l.si quis.in prin.

[4] Cõc. gl. super verbo, ipsarũ. i fi. C. audita, cũ de restitu. spol.

CVm ꝓponas.] CASVS. Mulier aliqua petebat à te fundũ. tecũ trãsegit vt dares ei decẽ, & a lite discederet. nõ vult stare pacto transactionis. petis vt pacto stet, vel reddat q̃ noĩe trãsactionis dedisti. qual'r tibi cõsulatur, q̃ritur. & rñdetur, aut cõuenisti vt staret trãsactioni, & si nõ staret trãsactioni, repetere posses q̃ dedisti trãsactione manente: aut nõ. Primo casu repetes q̃ dedisti, si nõ stet pacto: & ei agenti obstabit trãsactionis exceptio, cũ intercessit stipĺo, si ꝯ transactionem veniret, neq; fuit minor. xxv. an. Si aũt nõ cõuenisti, sed

vt à lite simpliciter discederet, dedisti: sibi agenti sist obstabit trãsactionis exceptio, neq; datorũ tibi dabit̃ repetitio. Vi.

a Ab ea.)scilicet actrice, vel a creditrice præsente.

b Resiluisse] idest resilire velle.

c Pacto.)scilicet transactionis.

d Perspicis] .i. intelligis. vel intelligere dẽs.

e Fuerit.]nã si minor ẽẽt, iuuaref in integrũ restitutione.

1 Facit ad hãc l. gl. fi. in fi. in c. dilecti. extra de arbi.

f Habeas] .i. habebis. vt ff. de transac. l. qui fidé. Sed ꝯ. ff. de pac. l. rescriptũ. §. j. sed ibi nõ fuit dictum, rato manente pacto.

g Exceptio.] vt ꝭ. de dolo. l. si superstite. Et no. q. minus l. distrctio locũ hẽt vbi nõ iurauit se nõ vẽturũ ꝯ trãsactionẽ. tunc. n. & soluit pœnã, & reddit accepta. nec agere põt, vt ꝭ. e. l. si qs maior. Itẽ intellige cũ vetus actio superest: alioquin restituit accepta. & non agit. Itẽ pstat pœnã, vt ꝭ eo. l. vbi. Sed qd si est stipulatus reddi data si eo addito vt remanet placitũ? Rñ. dicũt qdã eẽ i electione p missoris reddere data, aut stare pacto, vt ar. ꝭ. eo. vbi. Tu dic ₂ in electione repetẽtis, vt ff. de cõdi. indebi. l. elegãter. §. si qs post. in fi. & de pac. l. rescriptũ. §. 1. & ff. eo. l. pacto. & l. q fidem. & de ver. oblig. l. ita stipulatus. in fi. & de euic. l. vindicantem.

al. q. & exceptionem, Idem B. & Ias.

2 Approbat p B. Sal. & Iaso.

h Repetitio] .s. simul, sed per se sic, vt ff. de cõdi. indebi. l. elegãter. §. si quis. in fi. & dices. ꝭ. eo. l. siue apud.

i Parta.] idest quæsita.

fuit, idest si in trãsactione fuit apposita clausula, rato manente pacto. Alex.

XVII. Iidem. A A. & CC. Marcello.

Cvm proponas, † ab ea ꝯ quã supplicas, lité quá tecũ habuit, trãsactione decisam, eamq; acceptis his quæ negotij dirimendi causa placuerat dari, nũc de cõuentione resiluisse; ᵇ ac petas vel pacto ᶜ stari, vel data restitui: pspicis, ᵈ si qdẽ de his reddendis manẽte trãsactionis placito, statim stiplone, si ꝯ feceris, pspexisti, & 25. annis maior fueris; ᵉ q* exceptioné pacti, & actioné datorum habeas. ᶠ Quòd si nihil tale pueniť, exceptio ᵍ tibi, nõ ẽt eorũ q̃ dedisti, repetitio ʰ cõpetit, parta ⁱ securitate. PP. V. Id. Iun. ipsis. AA. V. & IIII. Cons.

In omni pœna sanguinis potest transigi vel pacisci, excepta pœna adulterij: de alia pœna non, nisi fa'si. Saly. & Ale.

XVIII. Iidem A A. & CC. Valentin.

Trãsigere ᵏ † vel pacisci ď crĩe capitali, ˡ excepto adulterio, phibitũ ᵐ nõ est: in alijs aũt publicis ⁿ criminib᷑, q̃ sanguinis pœnã non ingerunt, trãsigere nõ licet ᵒ citra falsi ᵖ accusationẽ. S. III. Kal. Sept. AA. Cons.

Noua reperto instrumento non vitiat trãsactionem, sed dolus ipsum occultantis eam tollit: dat . si actio prima non erat ipso iure sublata. aliàs inducit actionẽ de dolo. Saly. Vel sic: Transactio non rescinditur prætextu instrumentorũ nouiter repertorũ, si bona fide facta fuit: sed si vene per dolũ extorsit eã. rescinditur . vel per doli replicationẽ si actio nõ erat ipso iure sublata, vel per d. li actionem si actio sublata erat. Alexan.

XIX. Idem A A. & CC. Irenæo.

Svb † prætextu ᑫ instrumẽti post reperti transactioné

B se transigi, vt in Auth. vt lic. ma. & auiæ. §. fi. coll. viij. ibi, nisi tñ nondũ aut iudiciali decreto, aut amicabili cõuentione, &c. Solu. dicunt qdã hoc corrigi. sed verius fm Ioan. qď ibi dĩ, non est referẽdũ ad capitulum adulterij, sed ad alia capitula in eadẽ authen. primo posita. Itẽ cõtra in Auth. vt nulli iudi. §. adulteram. col. ix. Sol. spãle forte in viro. Vel veri⁹ ibi actũ erat, & etiã mulier punita, qa in monasteriũ erat missa: sed vir sibi reconciliat intra biennium. Item contra. ff. de adul. l. si maritus, ij. §. si negauerit. Solu. ibi repudiauit, non aũt transegit. vel pactum asr interfecit. Itẽ cõtra. ff. de pac. l. iurisgen. §. si pacisear. & §. sequẽ. vbi nõ pmittit valere pactũ ꝯ publicã vtilitatẽ factum. Solu. illa distinguit p istã vt ea locũ habeat in crĩe quod nõ ingerit pœnã sanguinis. Alij dicũt eã tñ loq in gratuito pacto, istam in trãsactione tñ, & exponũt hic transigere vel pacisci, pacto scilicet non gratuito: & inducũt ꝭ. eo. l. pses.

3 Ale. li. 5. parad. c. 8. 9. 10. 11. & ad hanc con stitutionẽ. nos tñ asr interpretati fumus i nostro ad hunc tit. commẽtario. Cont.

† l. 4. ꝭ. d re iud. Vide c. j. cũ gl. j. extra de transactio. & c. iter monasteriũ ex d re iudica.

n In alijs aũt publicis] Publica iudicia sunt, q̃ enumerata sunt. ff. de pub. iudic. l. j. Quid aũt erit in priuatis delictis? Res. ₅ lo. vt in eis possit trãsigi & pacisci. Satis. n. est q; non inuenio prohibitũ in eis: vt ff. qui. ex cau. ma. l. necnon. §. j. Sed arg. ꝯ. ff. de arbi. l. nõ distinguemus. §. Iul. & ff. de his q no. infa. l. qm. & põt sic distinguis an criãsr, & tunc non licet: an ciuiliter agit, & tunc licet.

C

5 Istã gl. sequũtur Alb. Bar. Bal. Pau. Salyce. & oẽs Moderni.

o Non licet.] vt ꝭ. de contrahẽ. & cõmit. stipu. l. si quidẽ. in fi. qa si trãsigat, p cõfesso hr: vt ff. de præuari. l. in oĩbus. Et no. q nõ repetit nisi trãsigere. nã pacisci bñ licet: vt ff. de iure fisc. l. in fisci. & l. eius. & ad le. Iuliã. de vi. publ. l. q cœtu. §. fin. qd nõ placet Iaco. vt alibi no. Sed quid si transigat? Dicũt quidã transactioné valere inter eos: sed alijs non piudicare. quod nõ placet: qa sic nulla esset dĩa, an trãsigat quis sup re familiari, an sup re publica: sed lex aperte facit dĩã: vt ff. de pac. l. iuris gentiũ. §. si paciscat. & l. si vnus. §. pacta. & sic dico ẽt inter eos nõ valere: vt no. d. §. si paciscar. in glo. Fit enim nunciatio &c. hic videtur aliter dicendum, vt alibi notatur, scilicet cum refertur ad pecuniariam æstimationem.

p Falsi accusationem] vt ꝭ. de fal. l. ipse. & est rõ: qa plerunq; falsi accusatio refertur ad pecuniariã æstimationẽ, fm Ioan. & hoc solo casu vt eam accusationẽ exceptã à transactione. s. phibita vt; vt fieri possit trãsactio sup falso, qd refert̃ ad pecuniariã æstimationẽ: nã qñq; irrogat pœnã sanguinis: vt ꝭ. de fal. mo. l. j. §. fin vero. & l. pe. Vel dic ₆ q. sp super crĩe falsi licet transigere, ẽt qñ irrogat pœnã sanguinis: vt in prin. l. itẽ cũ non irrogat: vt hic. alioqn nõ eẽt bona exceptio quã fecit. Et no. versus: Sanguinis in pœnis (nisi mœchus) transigit omnis. In reliquis nulli liceat, nisi crimine falsi.

Trãsactio an possit fieri sup crimine falsi.

6 Approbatur per B. B. & Ia.

D

Svb prætextu] ᴄᴀꜱᴠꜱ. Mutuum tibi x. factum est instrm. negasti te mutuũ debere, vel te soluisse dicis: vñ venit i dubiũ. tecũ transegi pro v. & alia v. remisi: qa instrm reperire nõ potui: sed transactione facta instrm inueni an eius prætextu litẽ finitã transactione resuscitare ꝗ possim, qrit̃. & rñ. q. nõ. Si aũt instrm subtraxisti per seruũ vel per aliũ credenté tua esse. & neutro casu cõmissum fuit furtũ, vt pp hoc facilius venire tur ad transactioné: aut fuit simplex transactio, aut Aql. stipulatione vallata, & acceptolata. Primo casu agã actione prima: & si excipias d facto trãsactionis, replicabo de dolo. Scdo casu cũ nullum detur mihi auxilium, agam de dolo. Viuia.

q Sub pfextu] Prohibẽt iura, nisi in causa publica, vt ff. de re iud.

k Transigere.] ᴄᴀꜱᴠꜱ. Titius accusauit aliquẽ de crĩe publico capitali. quæritur an super hoc crĩe possit transigi vel pacisci? Rñ. & distingue. aut. n. irrogat pœnã sanguinis, aut non. Primo casu transigit̃ pterquam in crĩe adulterij. In secundo casu non, præterquam in crimine falsi. Viu.

k Transigere] scilicet gratis quo ad paciscentes, & non gratis quo ad transigentes, vt ff. eo. l. j.

l Capitali.] puta q. ingerit pœnã sanguinis. Tribus modis dĩ capitale crimen. Primo dĩ vltimũ supplicium, vt institu. de publ. iudi. §. publicorũ. Secũdo amissio libertatis, & p cõsequẽs ciuitatis, puta qa damnat̃ in metallũ, vel opus metalli. Tertio amissio ciuitatis tñ, vt cũ deportat̃. ff. de publi. iudi. l. ij. & ff. de bo. pos. l. edicto. §. rei aũt capitalis. & ff. de pœ. l. ij. & l. qdã. hic aũt stricte accipit̃ p eo qď ingerit pœnã sanguinis tñ, vt no. p sequentẽ lrãm. & sic stricte ponitur. ff. de bon. eorum qui sibi. l. j. sed in l. ij. eiusdem titu. large.

Crimẽ dĩ capitale tripliciter.

m Prohibitum] .s. accusato, ₃ sed accusanti ẽ phibitũ. vñ si pacisceretur vel transigeret, incideret in Turpillianum. ff. ad Turpil. l. ab accusatione. sed accusato licet qualitercũq; redimere sanguinẽ suũ. vt ff. de bo. eor. l. j. Itẽ nunqd transactio talis præiudicabit alijs si velint eũ interim de eo. crĩe iterũ accusare? Rñ, ₄ non vt ff. ad legẽ Iul. de vi publ. l. q cœtu. §. fi. Sed arg. ꝯ. ff. de pua. l. præuaricationis. & ff. de iureiurã. l. eũ qui. §. in popularibus. sed illud est qa habẽt iudicis auctoritatem: hic aũt partium consensum tñ. Alij dicũt gratuitũ ₃ a ctum non piudicare, vt d. l. qui cœtu. in fi. sed transactio sic. Immo ꝯ in eo q. excepit adulteriũ tñ, vt hic & ꝭ. ad legẽ Iul. de adul. l. de crĩe. imo & raptus vĩ excipi. vt ꝭ. qbus ex causis ser. pro præ. li. ac. l. pe. Solu. idẽ statuit̃ in raptu virginis, quod in adulterio, pp similitudinẽ q̃ inter se habent. sed i in Ioan. bñ põt transigi vel pacisci de raptu, vt vi velle sa illa. dicit. n. pacto transmissum: ergo apparet q. per pactũ est remissum, ergo fuit licitum pactũ. Itẽ ꝯ in eo q. hic dicit de adulterio nõ pos

3 Reprobatur per Bart. Bal. & Iaso. ex cepto Fulgo.

4 Omnes glo. solones cõiter tenẽt doctores hic.

iud.l.imperatores,& nisi in causa ecclesiæ,vt arg.in Auth.de nō alie.§.finimus.coll.ij.& nisi in causa pupilli, vt ĩ.de iur. reip.l.rempublicam.lib.xj.& nisi sit testm.vt ff.eod.l.de his. Idem de codicillis.vt ff.eo.l.imperatores.§.j.& l.non est.

e Per se] per se possunt subtrahi, ita vt nō cadat in nomen furti, vt si apud eum sint,& si ptrectet,sed celet,vt ff.de fur.l.in ficiādo. circa prin. Si aūt contrectaret, fieret furtū. & daretur actio furti ad duplū eis qđ cōtinet istro, vt ff. de fur.l.q tabulas. & sic nō dareť de dolo,q̃ hic dicit dari,vt ff.de dolo. l.j.§. ait ptor.& l.ij.Per aliū aūt subtrahit, vt si alicui mādaui vt acciperet ea: qui putās esse mādatus, ea accepit. Nec.n.mandator cōmisit furtū: qa non cōtrectauit, nec fuit psēs:nec accipiēs cōmisit furtū, qa nō fuit in dolo, vt ff.de furtis. l. si is qui rem.ij.§. si tu Titiū. & l. si qs pferendū.& l.falsus. §.si qs nihil. Alij nō exigūt hmōi expositiones, qa dicūt cōpetere fur ti actionē cium actione de dolo,cū sint famosæ ambæ. qđ non placet,vt ff. de dolo. l.j.& l.ideoque.

Cōcor. gl.in c. j. sup verb. obtineat. ex eo. ut.

Cōcor. gl. in ca. cōsuluit. sup v bo, odit lucē in fin. ex de off. de leg.

ADDITIO. Aduerte q duplex est dolus: vnus cōmissus i subtrahēdo: & ex illo cōpetit actio furti, & nō de dolo. Secūdus est dol⁹ cōmissus in celando & extorquēdo

bona fide finitā rescindi iura nō patiunť. Sanè si p se [a] vel p aliū subtractis instrīs, qbus veritas argui [b] potuit, decisionē litis extorsisse pbeť: si qdem actio [c] superest, replicationis auxilio doli mali, [†] pacti exceptio remoueť. Si verò iā perempta [d] est, intra pstitutū [e] tps tm actionē de dolo potes exercere. [f] Da.IIII.Kalen.Octob.Sirmij.A A.Cons.

Contra transactionem non potest veniri: sicut nec contra rē iudicatam:nec tps noctu vitiat trāsactionē.Sal.Vel sic: Transactio & sñia paris sunt auctoritatis, & valet transactio facta de nocte,sicut de die. Ale.

XX. Iidem. A A.& CC.Antistiæ.

NOn minorem [g] auctoritatem transactionū, q̃ rerū iudicatarum eē, recta rōne placuit.Siquidem [h] nihil ita fidei [i] pgruit humanæ, q̃ ea quę placuerāt, custodire.Nec.n.ad rescindendū pactū [k] sufficit q hoc secūda [l] hora noctis intercessisse pponas:cū nullum tps [m] sanę mētis maioris 25.annis psensum repudiet. [n] S.IIII. kalen.Octob.ipsis.A A.Cons.

Simulata emptio ex cā transactionis facta, fictum emptorē non obligat ad pretiū soluendum.Bald. Vel sic: Transactio vera prævalet venditioni ex causa transactionis simulatæ,iō pciū ex eo fictū peti non potest. Saly. Vel sic. Plus valet quod agitur, q̃ quod simulatē concipitur. h.d.Alexāder.

XXI. Iidem. A A. & CC.Geminiano.

CVm ea quæ transactionis cā dari [o] aut retineri puenit,velut emptorē cū quē accipe placuerat,obtinere pscribiť: [p] his q̃ simularè gerunť, p infectis habitis, frustra ficti precij postulať numeratio. [q] S. V. No. Octob. ipsis A A.Cōs.

Protestatio vel contestatio super dolo nō facit dolum præsumi. h. d. Saly.& Alex. vel sic: Transactio non rescinditur ex protestatione.Iac.But.

XXII. Iidem.AA.& CC. Alexandro.

SI maior trāsegisti, ad rescindendā trāsactionem de dolo ptestatio [r] non sufficit. S. kal.Decemb.ipsis. A A.Cons.

Exceptio, non sum hæres,apposita creditoribus hæreditarijs,est exceptio intētionis. Item ea denegatur defensio, multo magis denegatur actio.h.d. Bal. vel sic: Si conuentus vt hæres nō opposuit q non erat hæres, sed vt hæres transegit & soluit,repetere nō pōt,licet vere non esset hæres: & si nō soluisset, cōpelleretur soluere si stipulatio interuenisset.h.d.Ale.et Saly. vel sic: Post rem transactione decisam non potest opponi exceptio intentionis vel facti,nec soluti repetitio concedi.h.d.Salyc.

XXIII. Iidem. A A. & CC.Titiano.

à te transactionē,& ex isto nō orit actio furti:qa assulua contrectatione nō nascit.l.ei q.ff.de furtis. vñ merito agič d dolo:& isto casu loqť hæc lex fm Iac.Bu. qđ approbat hic Bar.

b Argui potuit.]idest argute probari.

c Actio.]quæ est,si quidem &c.vt statim dicit.

d Perēpta].s.actio vetus.& sic fuit stipulatio & acceptilatio.

e Constitutū tps].s.biennij,vt ĩ.de dolo.l.optimum.

f Exercere]sic ergo vbi si qs p calūniā resistit, valet trāsactio, vt hic:licèt sit secus in actore cōmittēte dolū,vt dixi.ſ.e.l.ij. Sed cū dolus dederit cām trāsactioni:quare nō est nulla ipso iure,sicut vendō,vt ff.de dolo.l.& elegāter.post prin.R ñ. in vendōne,q rem tradit,hēt de dolo. Nā vt ait B.pcessit venditio vt infirma: secuta ē traditio vt infirmāda p actionē de dolo. sed iste vr tradidisse,cū remisit actionem. Vel aliud in bonæ fidei,aliud in stricti iuris, sicut est trāsactio fm B.sed hoc nō placet,vt ſ.de inuti.stipu. l.dolo.Itē qūo dať de dolo, cū alia cōpetit.vt ff.de dolo.l.j.§.si qs cū rñ.Bu hic nulla cōpetit post dolū admissum. Vel dic q hic in ea admittēda passus ē dolū,vt ibi dicit.Itē quare nō daľ cōdictio ob cām vt se reponat in obligationē.vt ff.de condic.cau.da.l.si qs.R ñ.qa hic factū fuerat a reo,qđ cōuenerat: sed actor dicebat se dolo inductū:vt dixi ſ.eo.l.actione.& facit.ĩ in qb.cau.ces.lō. temp.præscrip.l.j.& ſ.titu.j.l.cū postea.& ĩ.de re iudi.l.sub specie.& ff.de excep.l.qui agnitus. & de iureiuran. l. admonendi.in fin.

Trāsactio facta p dolū nō est nulla ipso iure.

NOn minorem.] ADD. Parē auctoritatē habent res iudicata & transactio:qa vtraq; finit lites:qa nihil &c.neque refert an nocte vel die fiat, cum nullo tempore exclu-

A ditur consensus.Vitianus.

g Non minorem]quantū ad decidendas lites, & quantū ad exceptionem parandam:qſiq; tñ secus est:vt ſ.eo.l.si diuersa.Itē pactio nō fecit ingenuū,sed sñia sic:vt ĩ.de inge.ma.l. diffamari:& plene potes dicere vt ff.de iureiu.l.ij.

h Si quidem].i. qa.

i Fidei] vt ff.de pac. l.j.in prin.& Inst.de re.diui. §. per traditionē. ff.de act.em.l. exempto.in prin.

k Pactum].s. transactionis.

l Secūda hora.] puta in gallicantu. Et sic nota quòd valet de nocte quod fit, sicut de die:vt ff.de test.l. ad testiū.§. poste.Sed si de nocte fit, cū possit,vt dictum est,nūqd erunt necessaria luminaria?R ñ.sic ff. de vē.inspi.l.j.§.tria lumina. & ĩ.de sentē.ex breui. reci. l.ij. Sed arg.ſ.ĩ.ad legem Iul.d adul.l.Gracch⁹ & in Auth.de iudi.§. sedebunt.coll.vj.

m Tempus.] de die, vel de nocte.

n Repudiet.] qa possit transigi.

* sic in olbus meis, qdam allegunt, actio.

CVm ea.]Pone eā sum i terminis vt in gl. pxima. Et q gl. p declaratione ipsius no.dūducit,scholaris in dādo reus,.s. q cōueniebať, dedit sue restituit. sed dū dicit, in retinēdo actor.i. quod dū scholaris ageret,cōuenit q aduersarius retineret. & finalis conclusio huius legis stat solum in hoc,quod vbi est vera transactio & simulata emptio, statur transactioni,& ctus simulatus nihil operať,fm i ald. Et adde fm Ias.q simulatio nō pōt liquide pbari, iō sufficiūt verisimiles coniecturæ,sicut in dolo.l dolū.ĩ.eodem.

o Cum ea dari.] scholaris gloriosus & inanis gloriæ cupidť in retinēdo actor,in dādo reus,cū ageret ad fundū, cōuenit vt aduersarius retineret fundū velut emptor,cū retineret ex cā transactionis,modico dato scholari.Itē si aliam rē dedit. nole transactionis vt sibi dareť fundus petitus, & conuenit vt illa titulo emptionis retineret ab aduersario,econtra in dando reus,qui restituit fundum,cum sit reus,sed fingit emptionem modice pecunia accepta per transactionem.

Casus literalis.

p Prescribitur].i.in præiudiciū veritatis scribitur.vel ante oculos scribitur.Cū enim vere esset transactio, fingebať emptio.Et dic præscribitur,scilicet in instrumento vēditionis.

q Numeratio.]vt ĩ.de phen.emp.l.emp.& de dona. inter virum & vxorē.l.creditor.& plus va.quod agi.l.j.& l.si qs.& ĩ. si cer.per.l.si non singuli.& l. si ex precio.

SI maior transegisti] Licèt ptestatus fueris in trāsactione dolū interuenisse,non pp hoc rescindiť transactio nisi probetur:vt ĩ.de dolo.l.dolum. Nota ex hac l.q. licèt reperiatur protestatū,non tñ psumitur protestatio vera, nisi probetur:quod no.secundum Bal.

r Contestatio] idest protestatio:vt & dixi ſ.e.l. interpositas, nisi pbeť:vt ĩ.de dolo.l.dolum.& de his quæ vi.&c.l.metū. Excipiūt qdā in minore,à trio sensu: vt hic, sed male.ff.de iureiu.l.nā & postea.§.si minor.& ff.d mino. l.si oia. Vl dic pcessē de dolo,i.q litē fuerit cōtestatus super actione d dolo.

Nec

NEc intentio.] CASVS. Decessit aliquis. credebas te ei⁹ hæredem: & conuentus à creditoribus cũ eis transegisti. alio existẽte hẽrede repetere vis quod noĩe transactionis soluisti. quæritur, an possis? rñ. q nõ: qa anteq̃ transigeres, tibi ꝓspicere debuisti. vñ si transegisti, licèt non soluisti, soluere teneris. & si solueris, non repetes. Viu.

A q Tam eam] quantitatem, scilicet quã fuit cõfessa se debere.

SI maiores.] CASVS. Debebat tibi patruus tuus x. petijsti, & cũ eo trãsegisti, & qnq; remisisti ea spe vt hẽdẽ te istitueret. instaurare p trãsactionẽ litẽ iã sopitã frustra conaris: qa agẽti tibi actiõe pstina obstabit exceptio. No. hic q licèt dõnatari⁹ ñ istituat donatorẽ hẽdẽ, ñ ppterea dĩ igratus: iõ ñ reuocat̃ donatio, quanq̃ nil relinquat̃ donãti in testamento donatarij, secundùm Bal.

NEc itẽtio [a] creditorũ Archimedori [b] cui alios successisse ꝓfiteris, si obligat⁹ [c] ꝓ eo ñ fuisti, tenere [d] te pt: sed hoc itegro [e] negotio tractari ꝯuenerat. Nã cũ iã qõnẽ trãsactiõe decisã, & à te dari [f] placitã, numeratã [g] pecuniã proponas: huius ĩdebiti soluti ꝑtextu [h] ĩprobè tibi petitionẽ [i] decerni postulas: cũ etsi tm̃ i stipulationẽ fuisset deducta, [k] idebiti promissi velamẽto defendi non posses. [l] Dat. VIII. Idus Mart. CC. Cons.

Solutio ptis debiti ex cã trãsactionis, inducit liberationẽ à toto: sicut in confessione partis facta à reo. h. d. Bald. & Saly.

XXIIII. Iidẽ AA. & CC. Victorino.

SI quidem ex cã transactionis acceptis his quę instrumẽto [m] cõtinent̃, nihil ãplius peti ꝯuenit: [n] aduersariã tuã exceptiõis auxilio d̃fẽdi ꝑspicis. [o] Sin verò certã q̃titatem [q] ĩtm solã ab ea d̃bitã reddere se debere, sine litis decisiõe [p] cõfessa ẽ: tã cã, [q] q̃ residuã debiti partem petere minimè ꝓhiberis. S. V. No. Apri. Sirmij. CC. Cons.

Transactio nõ rescĩditur ob defectũ cãæ nõ expressæ. h. d. Bar. & Bal. Vel sic: Defectus cãæ ipulsiuæ vel finalis i corde retẽtæ nõ vitiat trãsactionẽ, vel debiti remissionẽ. Salyc.

XXV. Iidem AA. & CC. Marcellæ & Quintillæ.

SI maiores [r] xxv. annis cum patruo siue auũculo vestro trãsegistis, [s] vel ei d̃bita donõnis cã sine aliqua ꝯdõne [t] remisistis: nõ idcirco q hoc ei⁹ [u] hẽditatis captandæ cã. i. spe futuræ successionis vos fecisse proponatis, alijs ei succedẽtibus instaurari finita debent. [x] S. II. Id. April. CC. Cons.

Status liberorũ ex contractu matris non læditur. Bald.

XXVI. Iidẽ AA. & CC. Dionysiadæ. [y]

TRãsactiõe mr̃is, [y] filios eius nõ posse seruos fieri notissimi iuris est. S. Idibus April. CC. Cons.

Valet transactio hominis ægri sicut sani: dummodo sit sana mentis. Bald.

XXVII. Iidem AA. & CC. Catoni.

SAnũ mẽte, licèt ęgrũ corpore, rectè trãsigere manifestũ [z] ẽ: nec postulare debueras ĩprobo d̃siderio placita rescĩdi valetudiis corpis aduersæ velamento. S. VII. Idus Maij. CC. Cons.

Ex solo transactionis pacto non datur actio, nec primitiua tollitur: quæ si agatur, cõtra excipientẽ replicatio datur. Sal. Vel sic: Transactio cũ scriptura vel sine, facta apud acta vel extra, ꝓducit exceptionẽ: actionẽ verò non, si fuit facta nudo pacto & reus ea nõ seruãs cõuenitur põt primitiua actione, contra quã si excipiat, repellitur replicatione, cuius virtute cõpellitur implere conuenta: alias ad vlteriora procedetur in causa super actione primitiua. Alex.

XXVIII. Iidẽ AA. & CC. Sapparitę.

SIue apud acta rectoris prouincię, siue sine actis, [a] scriptura intercedẽte vel non, [b] transactio interposita ẽ: hanc seruari conuenit. [c] Sed quoniam vt certũ [d] qd accipias, ꝯuenisse te, licèt sine scriptu-

al. Artegidori. qda afs legis, tenere ñ pt. qd nusq̃ legi. nec cõgruit sẽtẽtiæ huius cõstitutionis. Contius.

a Nec itẽtio.] i. petitio
b Archimedori.] cui putas te hæredẽ esse.
c Obligatus] quoquo modo vt fideiussor.
d Tenere] repetere. nec.
e Integro.] i. anteq̃ trãsigeres & solueres.
f Dari] s. creditorib. Archimedori
g Numeratã] i. datã esse.
h Prætextu] siue sciẽte, siue ignorante ius vel factum.
i Petitionem] idest repetitionem.
k Deducta.] non etiã soluta: & hoc præcedente transactione.
l Non posses.] & cui denegatur hæc defensio, multo magis actio nec ẽt a veris hæredibus repetas, q nõ sunt liberati p tuam transactionẽ. & sic est ꝯ. ff. de peti. hære. l. si qd possessor. Sed dic q ibi soluit ex ꝯtractu defuncti, hic aũt ex suo. s. transactionis. hoc mõ intelligitur. ff. de pac. l. si tibi. §. si. aliàs pe. l. & ꝯ. ff. de eu. & ra. d. l. si ex duob. sed aliud in tutorib. & curatoribus, q vna obligatione & actione tenent̃. hic aũt ñ soluit ex obligatione qua tenebanẽ hæredes, sed sua. vt dixi. Itẽ nota datũ vel pmissum trãsactionis cã ẽt indebitũ nõ posse repeti: sed tũc solui debet, vt hic, & ꝯ. de condi. inde. l. si citra. & de nõ nu. pec. l. si trãsactionis. & de ꝯhẽ. sti. l. scire. & d pl⁹ peti. l. j. nisi i casu qñ actor calũniat̃, vt ff. d ꝯd. Ide. l. i sũma. Nõ posses. sol aduocat⁹ I cã tua. ꝓmisisti mihi ꝯ o. trãsegi ꝓ xl. residuũ ñ possũ peter̃

Trãsactio nis cã datum non repetitur

SI quidẽ.] CASVS. Debebat tibi aliqua mulier x. ea petijsti. dicebat se soluisse, vel nihil debuisse. vñ venit I dubiũ, & cũ ea trãsegisti. v. tibi soluit, & alia v. remisisti. an alia v. petere possis? q̃rit̃. & rñ. q ñ, qa obstat exceptio. si ãt ꝯfessa tibi dẽte qnq; soluit v. alia qnq; peter̃ ñ ꝓhiberis, si alia v. d̃eat. Vi.
m Instrumento.] transactionis.
n Conuenit.] minore pecunia ob transactionem accepta.
o Perspicis.] vt ff. eo. l. qui fidem.
p Decisione] i. non interposita trãsactione in vtroq; ergo pl⁹ fuit peritũ, & min⁹ solutũ siue confessatum. vñ videbat̃ q sicut in primo est exceptio ꝓ residuo, sic & in isto. Sed ꝯ est, vt hic, & ff. de pact. l. si vn⁹. §. & in summa aliàs, ante oĩa. & l. si intra. & ff. e. l. cũ Aquiliana. & ff. de excep. rei iudic. l. si ex testõ. & ꝯ. de sol. l. si inter. & l. si iterest. & ꝯ. de furtis. l. p⁹ decisionẽ.

r Si maiores] auunculus me⁹ mihi cẽtũ dẽbat: trãsegi cũ eo ꝓ xx. quia credebam q me hæredẽ faceret. non possum petere.
s Trãsegistis] minore pecunia ob trãsactionem accepta q̃ d̃ret̃.
t Cõdõne] sed qd si actor expressisset ꝯdõnẽ, puta remitto tibi litẽ si me feceris hẽdem? Rñ. vt dicam ꝯ. eo. l. cum donationis.
u Eius.] s. patrui.
x Debent.] vt ꝯ. de cõdi. ob cã. da. l. si repetẽdi. & ff. d ꝯd. cã. da. l. ij. § . q̃ constet.

TRãsactiõe] CAS. Dẽt tibi aliq̃ mulier x. ea petijsti. & trãsegisti vt filij sui serui tui forent. quærit̃, an eis ꝑiudicet trãsactio? Et rñ. q ñ. Vel dic: duo iter se trãsegerũt d̃ muliere aliq̃, dicẽtes eẽ eorũ ancillã, nõ ꝑiudicat filijs quo mi⁹ liberi sit. Vi.

y Trãsactiõe mr̃is] i. factã à mr̃e, vel iter alios sup cõdõne mr̃is, nã hæc ñ valet, vt ꝯ. eo. l. fi. no. & facit ff. e. l. de rebus liberorũ. & d pac. l. si vn⁹. §. & in summa. & de reg. iu. l. nõ debet alteri. & ꝯ. d ꝓba. l. ad ꝓbationẽ. ij. & de li. cau. l. p⁹ certũ.

SAnũ] ista lex plana est, iõ pone casum per teipsum.
z Manifestũ est] non eo minus qa æger ẽ, sicut nec eo minus testari potest, vt ꝯ. q testa. fa. pos. l. senium.

[y] Dionysiæ.

SIue apud.] CASVS. Trãsactione facta inter te & aduersariũ tuum, siue corã iudice, siue ex iudicio, scriptura interueniẽte vel ñ, rata ẽ & obseruãda. si ergo fundũ petebas, & trãsegi vt qnq; tibi darẽ, & mihi fundi pos. remitteres: si nõ stẽ placitis, an tibi det̃ actio ex pacto trãsactionis? Rñ. q nõ. Si ãt intercessit stipulatio in transact. ages ex ea. si nõ, ages ex actione pristina, & si excipiã ex pacto trãsactionis, replicabis de dolo. vel in factũ, si fuerit pares vel ꝑonũ: & sic cõsequeris qd cõuenit si pristinã velim euadere petitionem fundi. & ita ad aliud agit quis, & aliud cõsequit̃. agit̃ aũ fundũ, sed hoc cõsequitur hic agens, s. vt fiat quod in pacto conuenit. Viuianus.
a Actis.] tantundem enim valet, vt ꝯ. tit. j. l. pacta. ij.
b Vel non.] tantũdẽ. n. sit valet. vt ꝯ. eo. l. cũ te transegisse.
c Conuenit.] si quidem nihil &c. vt ꝯ. eo. l. non minorem.
d Certum.] puta x. idem si incertum.

a Pacto]. s. nuda transactione. & intellige ad dandū actori, A vt hic, & s. tit. j. l. cū proponas. ij. sed ad repetendū reo qđ dedit, sic, vt ff. de cōdi. causa da. l. iij. §. j. in prin. & de ꝯdi. inde. l. elegāter. §. pe. Sed quare ñ actori sicut reo dat: Rñ. in B. ꝙ hæc spes incidit in ꝯtū illū, actio vt des: ex quo dēt dari de dolo. vt ff. de pscrip. ver. l. nālis. §. ꝙ si faciā. hæc aūt. s. de dolo. locū habere hic ñ pōt: qa alia cōpetit vel ꝯpetijt, vt ff. d do lo. l. j. §. si qs cū. Hoc aūt non valet: qa sic posset dici, do vt des, cū remittere sit dare: vt ff. de cōdi. cā da. l. si mulier. Dic: ergo ꝙ ea ē rō, qa ē nudū. nec n. est vestitū aliquo vestimēto ēt rei interuētu, qđ magis videbat: qa licèt remiserim, nō tamē plene vestiui, cū adhuc possim agere, vt ff. de cōdi. inde. l. eleganter. §. pen. ibi. Sed hic non vr̄ &c. qd er go si p acceptulationem liberaui? Dico idē, qa saltē de facto agere possum: vt j. eo. vbi, fm H. Azo. s. vt ff. de pac. l. in traditionibus, & s. de pac. l. legē. Itē qđ si caueā me nō acturum? Rñ. videor plene vestisse, vt ff. de ꝯdi. inst. l. iiij. §. fin. non tñ possum cogi ad cauendū nisi ꝯuenerim hoc, vt ff. de cōdi. cā. da. l. iiij. in prin. licet aliàs qñq; qs cogatur ad cauendū, vt in ꝯtibus, vt ff. de iudi. l. in oībus. & in seruitutib⁹, vt ff. si ser. vind. l. harū. & in vltimis volūtatibus fauore earū, vt ff. de ꝯdi. & demō. l. Mutianæ. Nec ob. ꝙ si stipulor conuentū ꝙ possim petere: qa tūc est vestitū stipulatione siue promissione mea. lex. n. mihi suū nō meū denegat auxiliū. Itē no. ꝙ hoc est regulare, ꝙ ex nuda transactione non datur actio. C Fallit aūt in duobus casib⁹ vbi datur actio, vt j. eo. l. si ꝓ fundo, & s. eo. l. cum mota. vel dicas ꝙ in legibus illis fuit a lege data, non natiua. vel in l. cū mota. fuit ꝯtus innominat⁹, do vt facias, licèt præuenerit illa in faciendo. Itē quæ ē dña inter ꝯtum, facio vt des, & pactum transactionis? Rñ. aliud est factū de quo dr̄ in dicto ꝯtū, quod. s. ꝓrsus consummari pōt, vt scribo librum, manumitto seruum: quæ reuocari nō possūt. & aliud de quo hic loquitur, quod non prorsus perficitur, vt d. l. eleganter. §. pen.

b Pēdēte.]dr̄ pēdere prima vēdicatio pp incertū exitū. quia incertū ē an rem redderes, an cōuētū seruaret: vel dic pendet ex eo ꝙ nō ꝓsus dsinit eē dñs remittēs. qđ ē no. Sed arg. j. ad leg. Fal. l. iij. §. j. melius facit l. iiij. fm Bar. hic.

c Vel in factum]contra patrem vel patronum, vt ff. de doli excep. l. apud. §. aduersus.

Vrgere, nō ꝑcisè. sed causatiuè si vult euadere primā petitionē. sic & aliàs aliud petitur, & aliud qs cōseqt, vt s. ti. j. l. si pacto. & j. de rei vxo. act. §. j. Sed vsquequo audiet hic reus? Rñ. vsq; ad finem, vt j. eo. l. si maior. Vel post dīē vsque D dū conueniat iudicati, vt ff. de pet. hær. l. itē veniunt. §. idem recte ait si noxali. Item opponitꝗ ꝙ ex transactione datur actio. Nam aut dolo me induxisti, & datur de dolo: aut non seruas conuentionē, & ago condictione ob cām: vt dixi s. eo. l. sub ptextu. Rñdeo: de dolo datur ex delicto, nō ex pacto. Itē ob cām, non ex pacto, sed vt se reponat in obligationem. hæc aūt lex ex pacto denegat dari. Item ꝙ dicit dari primā, fallit in accusatione: vt j. ad Turpil. l. quamuis.

S Vb prætextu.] CASVS Conueni te procuratorem meū, pone actione mandati petitione gñali ꝓposita, hoc est vt rōnem reddas administrationis q̄ gessisti. interueniēte postea inter te & me gñali transactione, hoc est ꝙ amplius de administratione tua te non cōueniā: reperio postea aliqua species administrationē tuā cōtingēs, d q̄ nihil fuit actū neq; cogitatū i trāsactiōe. Quærit an ptextu rei postea reptæ possim rescidere trāsactionē? Rñ. q, ñ. nisi forte res illa seu spēs apd ahū tpe trāsactiōis fuerat ꝯstituta, q̄ meā esse ignorauit. Vnde

---

1 Et bene. Bar.
2 Ista rō reprobatiua nōva let. Salyc. & Ia.
3 Ista est verissima opin. fm Bar. Pau. & Ias.
4 Cōtrariū tenēt Bart. Bal. Pau. & Ias. qa ibi loquitur de cautione quæ daf vt aliqs reddatur securior, & non de cautione q̄ habet vim iplementi. Ias.
5 Vtraq; placet Salyc.
6 Istā cōiter sequūtur scribētes hic.
7 Illa nullo mō pt esse vera. Saly.
8 Istā approbat Ia.
9 Et istā est odiosum. Iaso. hic.

---

ra, ꝓponis, nec huius rei cā sti pſonē secutā eē: q̄uis ex pacto a nō potuit nasci actio, tñ rerū vindicatiōe pēdēte, b si exceptio pacti opposita fuerit, doli mali vel in factū c replicatiōe vsa poteris ad obseqū placitorū aduersariū tuū vrgere. Da. III. No. Iu. CC. Cons.

Transactio generalis generalē parit exceptionem in eo quod tunc poterat sub actione proposita includi, non in eo quod includi nō poterat, licèt actor transigens includi per errorem putaret. Ale. & Bal. vel sic: Generalis transactio nō rescinditur prætextu specierum nouiter repertarū, nisi transactionis tempore apud tertiū fuerint cōstituta. Sal.

XXIX. Iidem. AA. & CC. Martiæ.

S Vb c ptextu f specierū g p' reptarū, gñali trāsactiōe finita h rescidi ꝓhibēt iura. Error āt circa ꝓprietatē i rei apd aliū ex ꝑsonas trāsigentiū tpe transactionis constitutę, nihil potest k nocere. S. IIII. kalen. Octob. CC. Cons.

Allegans ad rescindendam transactionem proprium dolum, repellitur: & crimen B fateri videtur. Bal. Vel sic: Qui aliquē ad transigendum induxit, non potest petere rescindi transactionē rōne sui doli: quia turpitudinem suam allegat. Ale.

XXX. Iidem. AA. & CC. Antonino.

T Rāsactione finita cū ex partib' tuis magis l do-

---

e Sub ꝑtextu.]gñalis fuit petitio, & gñalis fuit transactio. & in oib⁹ nocet ēt in ea specie de qua cogitatū nō fuit, nisi dolus interueniat aduersarij. vt ff. de pac. l. tres fratres. vel alias sufficiens cā: vt ff. eo. l. de re filiorū. & l. de his. & l. non est, Sed ꝯtū huic s e. l. age. Sol. vt ibi. Itē ꝯ j. de iudi. l. ij. sed ibi fuit spālis petitio, licèt gñalis snia: vt j. e. l. si de certa. quod nō placet: imo aliud in iudicijs, q̄ restringunt ad cogitata, cū reddanf in inuitū, vt ff. de ver. oblig. inter stipulātē. §. j. & aliud in transactione q̄ ex cōsensu fit. & iō tollitur: vt j. vt ac. ab hære. & ꝯ hære. l. j. Item & qñ est petitio spālis in trāsactione & iudicio, & decisio generalis: ipso iure nō nocet in trāsactione: nisi in specie petita, vt j. e. l. si de certa. S; in iudicio sic, licèt repliceret, vt pōt dici per pdictā l. ij. de iud. qđ nō placet. Itē huic ꝯ j. si aduer. rē iudi. l. j. Sol. ibi indefinitè, hic gñalr̄ facta fuit decisio. Vel ibi in iudicio. immo ibi iure restitutionis. Et quod hic dixi in transactione gñali & petitione spāli, serua ēt in arbitrio, vt ff. de arbi. l. si cū dies. §. plenum. Itē quære hic qđ dixi. ff. de pac. l. si vnus. §. illud.

f Prætextu]hic quodā pupill⁹ trāsegit cū tutore vl' curatore.
g Specierum]agebatur gñali vel vniuersali iudicio.
h Finita]. i. ea quæ sunt finita.
i Proprietatem]ad differentiam personalis actionis.
k Pōt] Loqr̄ trāsigēti q tpe trāsactionis putauit eā rē eē apud eū cū quo transigebat, cū esset apud aliū, vel ꝯ. hoc qđ ēt nocet. vel dic ꝙ erat error circa proprietatē hoc modo hic adultus, non credebat suā, eo ꝙ non erat inter cæteras res suas cōstituta apud ꝓcuratorē, sed apud aliū. Sed quid si actor sciebat esse apud eū, sed nō credebat suā? Adhuc dicit Pla. idē, quia de ea nō vr̄ cogitasse, vt ff. de neg. gest. l. Pōponius. in fi. & de li. le. l. non solū. ij. §. si hæres. & l. fin. §. Titia. & de excep. rei iudi. l. si ex testō. & qa sup ꝑsonalib⁹ nō sup realibus petitionibus trāsegit, immo puto ēt si super realib⁹ petitionib⁹ trāsegit. Alij dicūt ꝯ ꝙ dirigit sermonē reo. s. ꝙ ēt de illa re sit ei trāsactū. & sic ꝯcordabit cū pricipio hui⁹ l. Vel primò nō credebat suā, eo ꝙ erat apud aliū, & tñ nihilominus prodest ei transactio. Accur.

T Ransactione]. CASVS Pone induxisti me dolo vt fundū meum (quē meliorē credebas) cum famulo tuo permutarem. tu ipse deceptus fuisti. Quæritur, si ꝯtū rescindere velis tanquam dolo initum, an debeas audiri turpitudinē propriā allegans. & respondetur ꝙ non: mihi tamen bene licebit agere & facere vt stetur transactioni. Ex hac l. no. argu. ꝙ positio dr̄ criminosa quodcunque contineat crimen, siue criminaliter siue ciuiliter, & ideo non debet respōderi qñ fiet aduersario. & ita inducit Bar. istum tex.

l Magis]electiuè: ponitur, & aduersa pars bñ poterit eam rescindere, vt s. ti. j. l. cū postea. & si velit, poterit agere vt stet transactioni, vt dixim⁹. ff. de dolo. l. & eleganter. circa princ. Sed si ambo dolo fecerit. neuter agit, vt ff. de dolo. l. si duo. Sic ergo nota quē non debere allegare turpitudinē suam vel sic: neminē ex suo dolo lucrari, nec alij nocere: vt j. de periculo. & cōmo. rei vendi l. dolum. & j. de ser. pig. da. ma. l. de creditorib. & s. de ep. & cle. l. oēs. §. si & ff. de exce. doli. l. apud. §. Marc. & j. de euic. l. siue possessio. & de reuo. dona. l. cū ꝓpterea tis. & j. de reuoc. his q̄ i frau. cre. l. filios. & j. si ex fal. alleg. l. j. & ff. de reg. iur. l. nemo ex suo delicto. & ff. de arb. l. ita demū. in prin. & j. de leg. l. penul.

S I de certa re]CASVS Tenebaris mihi ad fundū: egi & transegi his verbis expressis vt amplius nō petā. hoc non adiecto, noie fundi. subintelligit. n. & si nō apponat noie fundi, an per ista gñalia verba mihi pñudicē quātū ad species ad quas

---

10 Ibi fuit facta ꝑsecutio spālis, hic non. Iaso. Iudiciū redditur in inuitū.
11 Reprobatur per oēs scriben. hic.
12 Istā tenet B. B. & Saly.
13 Istæ duæ lectu ræ sunt veræ fm Bart. sed nimis violant litterā in Ias. hic.
14 Idē B. P. & alij.
15 Et bene si sup petitione primæua actio realis nō itel ligebat̃ inclusa, aliàs secus, puta qa ad iectū fuit vt reliqua restituerent. Sal.
16 Imo ꝯparatiue fm Bald. Cy. Saly. & Iason hic.
17 Ad sum cōmodū & agē do fm Saly. & Ias. hic. tñ in foro poli bene auditur, vt c. inter dilectos. de dona.

lū intercessisse, q̃ eorum cētra quos preces fundis, confitearis, instaurari, graue, necnon criminosum tibi est. S. V. Id. Octo. *Crebro CC.Cons.

Clausula generalis refertur ad specificata. Vel sic, Terminus ad quem fit relatio, restringit terminū pferentē siue referētem h.d. & est notabilis lex. Bal. Vel sic: Generalia verba transactionis restringuntur ad rem & causam de qua litigatur. Alex.

XXXI. Iidem. AA. & CC. Proculo.

SI de certa re [a] pacto transactiōis iterposito hoc ɔphēsum erat, nihil āpli⁹ peti: [b] etsi nō additū fuerat, eo noīe: [c] d̄ cæteris tñ qōnib⁹ [d] integra pmaneat actio. PP. IIII. Idus Octobris Byzātij. CC. Cons.

Post sñiam quæ transiuit in rē iudicatā, non pōt transigi, actio tamen ex ea pōt nouari, & acceptilatione perimi. Saly. Vel sic: Super re iudicata valida & indubitata transigi nō pōt: sed bene potest iudicatum remitti per acceptilationem factam ex alia causa quàm transactionis: & si non esset remissum per acceptilationem, potest executioni mandari. Alex.

XXXII. Iidem AA. & CC. Cyrillo.

SI cā [e] cognita, plata sñia sicut iure [f] traditū est, appellatiōis [g] vł ī itegrū restitutionis [h] solēnitate suspēsa nō est, [i] sup [k] iudicato frustra trāsigi, [l] nō ē opinionis incertæ. Proinde si nō Aqliana stipłone & acceptilatione subsecuta ppetētē tibi actionē [m] pemisti: [n] pses puinciæ vsitato more [o] legū rebus pridē iudicatis effectum adhibere curabit. S. VIII. kal. Nouem. CC. Cons.

Ratione euictionis nō rescinditur transactio, sed agitur pscriptis verbis in eo quod conuenit dari, nō in eo quod cōuenit retineri. Vel sic, Si datur fundus ex cā transactionis, debetur euictio: si verò dimittitur, non debetur. h.d. Iac. Bu. Bal. vel sic, Si euictus fit actori fundus q ex causa transactionis dari debuit, lis decisa non instauratur, sed pscriptis verbis, vel ex stipulatu (si stipulatio intercessit) contra eū agitur. Reus verò non agit, si res de qua lis erat, ab eo ex trāsactione retenta euicta sit. Alex.

XXXIII. Iidē. AA. & CC. Euchrusio.*

SI p fundo [p] quē petebas, p̄diū [q] certis finib⁹ liberū [r] dari [s] trāsactionis cā placuit, nec eo tpe minor an. xxv. fuisti: licèt hoc p̄diū obligatum post, vel alienū p pte fuerit pbatū: instaurari decisam litem phibēt iura. Ex stiplone sanè, si placita seruari [t] secuta ē vł si nō intercesserit, pscriptis verbis actione ciuili subdita, apđ rectorē puinciæ agere [u] potes. Si tñ res ipsas apud te cōstitutas, [x] ob quarū qōnē litis itercessit decisio, fiscus vel alius à te vindicauit, nihil petere potes. [y] S. V. Id. Nouemb. Melantiadæ. CC. Cons.

Licèt pollicitatio de instituendo transigētem hæredem, non impleatur ab eo cui trāsigitur vel donatur, transactio tamen vel donatio non rescinditur. Bal. vel sic, Liberatio facta ex causa transactionis sub spe futuræ successionis ēt promissæ seu pollicitæ, licèt spes deficiat, non pōt rescindi tanquam remittens fuerit dolo inductus, nec ex eo q causa pp quam facta est, non sit secuta: nec ēt potest agi ex pollicitatione seu promissione, quæ non valet tanquam contra bonos mores. h.d. in effectu. Alex.

XXXIIII. Iidem. AA & CC. Cyrillo & Ptolomaidi.

CVm donationis [*] seu trāsactiōis cā administratæ tutelæ debiti sciētes vos obligationē fratri vestro remisis-

---

quas mihi aliàs tenebaris, quæritur: & rñdetur q non. Viui.

a Si de certa re.] i. de specie certa, puta fundo: incertum tñ erat propter litem, an possem petere: aliàs ī. ff. eo. l. j. Acc.

b Peti.] vnde videbatur pp gñale pactum in transactione cōprehēsum, nec aliquo speciali noīe coartatū, de oi re transactū: sed nō est ita: vt hic, & ī. ad Vell. l. iubem⁹. & ff. e. q cū tutorib. & ī. de iud. l. licet. & ī. si aduer. rem iu. l. j. & ff. de arb. l. si cū. §. plenū. & de cōdic. indebi. l. Stich⁹. § idem quæsiuit.

c Eo noīe.] i. noīe rei de qua fiebat transactio.

d Quæstionibus.] de qb⁹ nō fuit actū nec cogitatū: & pōt intelligi ita vt si de eadē re experiar: si tñ ex alia cā, nō obstat transactio, sicut nec sñia: vt ff. de except. rei iudica. l. cum quæritur. arg. ff. e. l. q cū. in princ. & in fin. Sed hoc puto falsum ſm H. trib⁹ rōnibus. Prima: qa vbi est gñalis petitio & transactio, nocet in oibus oīno, & de qbus non cogitaui: vt ī. e. l. sub prætextu specierū. licèt secus sit in iudicio. ī. de iudi. l. ij. Idē ergo dēt eē in specie, vt in oī cā noceat quantū ad illā rē. ff. de admi. tuto. l. si duo. in fi. licèt huic rōni posset rñderi esse verū si agat ex eadem causa. Quid. n. si prius personali, nunc rei vindicatione agit? Secūda rō ē qa vbi pmitto nō mouere litem, teneor nō mouere controuersiam ēt occasione iuris futuri: vt ff. de ver. oblig. l. stiplo ista. §. quæsitū. & §. sed quatenus. Tertia rō ē in eo q facit pactū de fundo non petendo: & postea petit vsumfructum: quē ñ pōt petere nisi ex alia cā: & tñ repellitur: vt ff. de pac. l. si vnus. §. pe. immo ibi peteretur vsusfruct⁹ casualis: & sic ex eadē causa agatur, qua primo.

ADDITIO. Dicit Bar. hic q ſm opinionem Hug. est casus ſm l. si ita quis promiserit. §. fi. ff. de verb. oblig. Vide. cap. abbate sanè. de re iudi. lib. vj.

SI causa cognita.] CASVS. Petebas à me x. obtinuisti. non appellaui intra x dies: neque in integrū aduersus sñiam fui restitutus, quia non eram minor: an super actione in factū ex re iudicata transigere possim: qrit. & rñ. q non, quasi super certo. vñ si eam per stiplonem Aquil. & acceptil. non sustulisti, vt pars pareat iudicatis, pses prouidebit. Viuianus.

e Si causa cognita.] vt ī. de iud. l. iudices.

f Iure.] præsentibus partibus, vel vna cōtumaciter absentē, sñia scripta, & partibus recitata, vt ff. de re iudica. l. de vnoquoque. & l. contumacia. & ī. de senten. ex breui reci. l. ij.

g Appellationis.] quæ est communis iuris.

h Restitutionis.] quod est speciale ius.

i Non ē.] neq; pōt suspēdi, vt ff. de ɔdi. inde. l. eleganter. §. j.

k Sup iudicato.] vtpote sup certo. & adde qđ diximus. ff. eo. l. post rem.

l Transigi.] nisi aīo donādi vel nouandi: vt & illa reuocet in dubium, vtpote sup certo, tñ per pactum de nō petendo potest ipsum liberare.

m Actionem.] in fctū ex re iudic. vt ī. de re. cre. l. actori.

n Peremisti.] aīo forte donādi vel nouandi, quod fieri pōt: vt ī. de excep. rei. iudic. l. si cūm. & ff. de re iudica. l. si se. §. si ex cōuentione. & tūc si noua actio reuocatur ī dubiū, pōt sup ea trāsigi, vt ff. de mino. l. minor annis. xxv. Alij dicūt q possit fieri transactio p Aquilianā stiplonē super sñia: licèt nū ūmplr. quod non placet: qa ex quo phibetur trāsactio, ergo quælibet eius species. Sunt aūt eius species duæ. s. simplex, & per Aquilianam stiplonē. vt ff. e. l. ij.

o More.] quē habes. ff. đ re iu. l. à diuo. §. j.

SI pro fundo.] CASVS. Petebā à te fundū Titianū: transegi, & pueni vt dares fundū Seianum liberum, neq; alienū, vt p parte vel toto à lite recederem. recessi. fundus eu ctus ē, vł alij erat obligat⁹. volo rescindere transactionē, nunquid possum, quærit? & rñ. q nō, sed si intercessit stiplo agam p euictione ex ea: si non, agā pscriptis verbis ad interesse. Si āt fundus Titian⁹ quē petebā, fuerit à te euict⁹, vł a fisco, vel ab alio, non ideo euictionis actionem habes: & tibi imputare debes quòd eum non restituisti cùm tradere potuisti. Viuianus.

p Si pro fundo.] Titiano.

q Prædium.] Seianum.

r Liberū.] & ñ obligatū, vł alienū ī totū vł p pte: iōq; iustū titulū in eo dedit tibi, tu aūt ei nullū, cū nihil ei tradidisti.

s Dari.] idest accipientis fieri. vt ff. de ver. obl. l. vbi aūt. §. fi. si ergo euincitur, apparet non fuisse factum accipientis.

t Seruari.] idest causa seruandi.

u Agere.] sic & in ɔtu pmutationis nō agit prius, sed re tradita euicta. sic & ff. de re. permu. l. j. §. j. & sic nō est ɔ. vt ī. l. sique apud. vł solue vt ibi. itēfacit. ff. de sol. l. q sibi aut Titio.

x Cōstitutas.] apostrophe. i. mutatio personarū est. Vel dic, eidem quærenti de pluribus quæstionib. respōdet impator.

y Potes.] vt ff. de rei vi. l. at ex diuerso. § penult. & đ ɔdi. fur.

Margin notes: a Cōcor. c. j. cū gl. j. i medi. extra đ re nun. — Trāsactio gñalis an noceat in omnib⁹. — f Cōcor. ad hāc l. c. exposita. cū glo. super verbo, cōpromisit. extra de arbitris. — Sñia quō profert⁹. — * Euchrusio. — Trāsactionis species duæ. — Apostrophe.

l. si seruus. §. cauere. Sed §. ff. de do. inter vi. & vxo. si donatur. A Sol. ibi conuentus habuit causam ab actore: vt ibi dixi. Arc.

CVm donõnis.] CA. Tutelã fris tui gessisti, & i c. ex mala administrõne tenebaris. Idẽ pubes fact⁹ petijt a te illa. c. & trãsegit, vľ aĩo donãdi te misit, q̃a pollicit⁹ es q̃ illũ hẽdẽ fa ceres, & alios hẽdes postea istituisti. vult venire ɔ̄ trãsactionẽ, q̃si dolo eẽt iduct⁹. an possit, q̃rit? Et rñ. q̃ nõ, q̃a nõ vĩ volẽs dolũ passus: nec ex pollicitatione tua adstrĩgebaris, cũ eẽt ɔ̄ bonos mores, q̃si de futura successiõe: neq; valet ẽt si stipło eẽt iterpo sita. Vel sic forma q̃stionẽ. An ipse posset agere d dolo vt adim pleaſ quod ꝓmisisti? Rñ. q̃ nõ obstatus es ad relinquẽdũ alicui hẽditatem tuam. Vi.

a Dol⁹.] Nõ dol⁹ &c. vt j. de rescin. vendi tio. l. vẽditor. & ff. de reg. iur. l. nemo vĩ & ff. de actio. emp. l. j. in fi. Itẽ no. scire se i⁹ habere vel sibi deberi, trãsactioni nõ nocere, sic econtra nisi esset i sistẽte. i. in actore. vt ff. de condi. indebi. l. in summa. §. j.

b Adstringit.] cũ sit ɔ̄ bonos mores. & idẽ si iteruenisset stiplo, vt ff. de v. bo. oblig. l. stiplo hoc mõ. iputaſ ergo ei, q̃ tali pollicitationi credidit. Et no. hic tres casus. nã aut q̃ remisit, nihil d hẽditate dixit, sed in corde retinuit, & tũc valet pactũ, siue ille

a l. volẽti.

b al. parta aliãs, parata.

ᵉ Iste tex. est singularis, s̃m B. Pau. & Ias. hic. in casu suo, ex quo no. q̃ præsentia amicorũ facit cessare p̃sumptionem metus. Turpia d iure dñr impossibilia.

se proponatis, nec vnq̃ volẽtibus ᵃdol⁹ ᵃiferaſ: frustra d dolo q̃rimini: nec ad iplẽdũ promissum hẽditatis propriẽ pollicitatione q̃sq̃ adstringiſ. ᵇ PP. VI. Id. Nouem. CC. Cons.

Præsentia amicorũ inducit præsumptionem q̃ non interuenit metus. Bal. Vel sic, In transactione non præsumitur metus, nisi probetur. Et si qua suspicio foret, interuẽtus amicorum illam toll. i. h. d. Saly.

XXXV. Iidem. AA. & CC. Hammoni. B

TRãsactionẽ ᶜq̃ dñij translatione, vel actione pacta ᵃseu pẽmpta finẽ accepit, cũ ea amicis ᵉẽt interueniẽtibus ᵈreuera ostendit̃ processisse, metus velamẽto rescidi postulantis professio detegit improbitatem. ᶜS. IX. kal. Decem. Nicomediæ. CC. Cons.

Licet reo sit præfixus terminus in transactione, tamẽ nihilominus poterit offerre post terminũ. h. d. notabiliter s̃m Bald. Vel sic: Etiã post terminum reus offerẽdo promissa, implet trãsactionẽ, & sibi parat efficacem exceptionẽ contra actorẽ volentẽ agere pristina actione. h. d. secundũ primũ intellectũ gl. & licet sit in se verus, tamẽ violat tex. in verbo nec offerãt. Vel sic secũdũ alium intellectũ glo. Pristina actio intẽtari nõ põt prius q̃ sit lapsus terminus in transactione p̃fixus. h. d. & iste tex. est indubitabilis. Vel sic secundũ intellectũ Marsi. & Bu. In con

cui trãsigebaſ, eã pollicebaſ vt hic, siue nihil dicebat, vt s. e. l. si maiores. Aut dixit q̃dẽ, sed I forma ɔdõnis, vtputa, remitto tibi, si me feceris hẽdẽ. & tũc nulla ẽ remissio s̃m B. sicut & stiplo sub ipossibili cõdõne facta nõ valet, vt Isti. d inutili. sti pu. §. ipossibilis. Nã turpia, de iure dñr impossibilia, vt ff. de cõdõ. instit. l. fili⁹. & l. cõdõnes. Sed Pla. dixit pẽdere remissionẽ I euẽtũ ɔdõnis. nec n. ẽ turpis, cũ nõ capteſ mors alicuius, sed tñ ex testõ se speret hẽdẽ. Si ᶜvero remittat, & dicat, Iõ hoc facio, vt me facias hẽdem, & sic ẽt vterq; cõsentiat: dico q̃ non posset petere debitũ, quia in pari cã potior est conditio possidentis, vt j. de condi. ob. turp. causam. l. ij. Accur.

ᶜ Ista gl. est singularis s̃m Ang. in §. si ipossibilis. Instit. de inuti. stipul. & s̃m Iaso. hic.

TRansactionem:] CASVS. Petebã à te decẽ. interuenientibus amicis tecũ trãsegi. & cõuenisti de aliquo mihi dãdo noĩe trãsactionis, vel ꝓmisti. vis vt rescidaſ trãsactio, quasi p metũ extorta. q̃rit, an sit audiẽd⁹? Et rñ. q̃ nõ, sed improbitas tua detegitur, quia nõ est verisimile te metũ passum I trãsigendo, cum oẽs amici tui interuenerunt. similẽ p̃sumptionem habes. ff. quod met. cau. l. non verisimile. Viuianus.

c Transactionem] construe litteram, & dic, cum tecũ trãsigebam, aliquid mihi dedisti vel promisisti, vel aliquam actionem quam ɔ̄ me habes, remisisti.

d Interuenientibus.] per quod tollitur cogitatio metus, vt & j. de his qui per metum iudi. non ap. l. j.

e Imbrobitatem.] nisi apertissimis probet argumentis: vt ff. quod met. cau. l. non est verisimile. in prin. Accur.

SI maior.] CASVS. Petebã à te fundũ: cõueni vt dares mihi x. itra certũ diẽ: & à lite recederẽ. recessi. si statuto t̃pe nõ fecisti qd ꝓmisisti, nõ pp hoc rescideſ trãsactio. & suppleſ I

A littera: nec offerãt. s. statuto t̃pe, sed post: alioq̃n si nullo mõ vellet offerre agetes actiõe pristina: vt s. e. l. cũ ꝓponas cum suis cõcordã. Vel sic: Re⁹ ɔuenit se daturũ x. noĩe trãsactiõis vsq; ad certũ diẽ. dicit se non teneri stare pacto, cũ ex eo intẽ ti nihil ɔmodi sẽtiri possit. sed sibi obstabit exceptio trãsactiõis.

tractu trãsactionis tanq̃ã stricti iuris non veniunt vsuræ a tempore moræ. Alex.

XXXVI. Iidem AA. & CC. Achillæ.

SI maior annis xxv. trãsegisti: q̃uis dari tibi ᶠplacita rep̃sentata necdũ probẽt, nec offerãt ᵍhi q̃ ɔueniunt: ne q̃d amplius ʰab his exigi possit, exceptionis proficit æq̃tas. S. VI. Id Decemb. CC. Cons.

B *Si non impleantur promissa in trãsactione, pœna cum effectu exigitur, quod est verum secũdũ Bal. & Saly. etiã si pœna adiecta sit dationi vsurariæ. quia non p̃sumuntur adiecta in fraudem vsurarũ in contractu transactionis, vt hic. Alex.*

XXXVII. Iidẽ AA. & CC. Basilissæ.

PRomissis trãsactionis cã nõ impletis, pœnã in stipulationẽ d̃ductã, si ɔ̄ factũ fuerit, exigi ᵏposse ɔ̃stat S. XII. Kalẽ. Ian. Nicomediæ CC. Cons.

Trãsactio est contractus reciprocus, i quo debet aliquid interuenire hincinde. Bal. & Alexan.

XXXVIII. Iidem. AA. & CC. Theodotioni.

C TRãsactio ˡnullo dato ˡvľ retẽto seu promisso minimẽ procedit. ᵐS. VIII. Kalen. Ian. Nicomediæ CC. Cons.

In contractu transactionis non habet locum pœnitentia. Alex.

XXXIX. Iidẽ AA. & CC. Marianę.

Et q̃d dicit, rep̃sentata. i. añ diẽ solonis oblata: vt Insti. de leg. §. si q̃s dbitori. Vľ dic q̃ loq̃tur I re ꝓmissa cui tacitẽ ineſt dilatio: puta pitu, vľ fructibus nondũ maturis.

f Dari tibi.] subaudi, vsque ad certum t̃ps vel diem.

g Nec offerãt.] s. termio statuto: offerũt tñ postea i lite. sec⁹ si nec i lite offerũt: q̃a sic ẽ fides &c. vt & s. co. l. cũ ꝓpõas. & l. siue apud. & s. tit. j. l. cũ ꝓpõas. ij. Sic & dicim⁹. j. d resci vẽ. l. j. In duob. casib. fallit vbi i p̃l⁹ exigit: vt j. d inoffi. test. l. si q̃s suo. i pri. & de fideicõ. li. l. fi. i fi. Vľ alr intellige legẽ. ne videaſ alicui q̃dã iniq̃tas q̃ re⁹ cõuenit se daturũ x ex cã trãsactiõis vsq; ad diẽ, sed actor añ diẽ illã decẽ petebat. cũ. n. nil ɔmodi sẽtiri hẽat ex pacto, credebat se nõ teneri stare ei, & hoc innuit i eo q̃d dicit rep̃sentata. §. ante diẽ, vt Insti. de le. §. si q̃s debitori. sed hoc non potest dicere.

ʰ Amplius.] nisi p̃dicta decem.

ˡ al. Theodociano. ᵐGõc. casup eo. cũ gl. in verbo, dato. extra e. ti.

PRomissis.] CASVS. cõueni te ad decẽ, & ɔuenisti vt dares mihi q̃nq; noĩe trãsactiõis, & si nõ dares, stipular⁹ sũ pœnã. si n faciat q̃d ɔuenisti, q̃rit, an pœnã petere possi. Et rñ. q̃ sic. vľ si ɔuenit iter trãsigẽtes, vt si q̃s eorũ veniret ɔ̄ trãsactionẽ, solueret. v. noĩe pœnæ, q̃rit, an peti possit. Et rñ. q̃ sic, si ab alterutro eorũ ɔ̄ trãsactionẽ factũ fuerit. Viuia.

i Impletis.] ab altera parte.

k Exigi posse.] si ẽt q̃d ꝓmisit ex cã trãsactiõis. vľ nõ põt opponi exceptio, vt ff. d doli exce. l. apud. §. Labeo. & ff. d pactis. l. rescriptũ. §. j. nisi eo manẽte rato sit stipu. vt ff. e. l. q̃ fidẽ. & s. e. l. cũ ꝓpõas an ãt possit hic purgari mora, dixi s. e. j. l. si pacto

D TRãsactio] CA. Nõ p̃t fieri trãsactio nisi aliq̃d dẽt, vľ ꝓmittaſ vľ retineaſ, q̃d ꝓcedit ẽt cũ re⁹ liberat actorẽ p aliquo q̃d sibi dẽt. & supple hic, vľ remittaſ, vt s. e. l. d fideicommisso.

l Dato.] pro eo quod remittitur.

m Procedit.] vt j. de repu. hære. l. seruus. & supple hic, vel remisso: vt s. eo. l. de fideicõmisso. Sed ɔ̄ s. e. l. si super. vbi nullũ eorum interuenire videtur. sed solue vt ibi.

QVamuis.] CASVS. Si tecũ transegero, & staſ pœnituero: nunquid pp hoc rescindit̃ transactio, & instauratur lis finita? Rñ. q̃ non. & si quis hoc mihi persuaserit. s. q̃ pœnitere possim, falso asseuerauit, videbatur enim q̃ sic propter parem vel similem quam habet cum re iudi. auctoritatem. s. eo. l. non minorem.

Nota ex hoc tex. s̃m Ias. hic. q̃ in transactione est speciale, vt liceẽt sit ɔ̃tus innominatus, & res sit integra: tñ non est locus pœnitentiæ, ne lis semel extincta per transactionẽ, amplius instaureſ. cõcor. l. iris. s. eo. Et istud ꝓcedit ẽt si trãsactio tẽderet non solũ ad liberandum, sed ad obligandum. l. si sup. s. e.

Quamuis

a Quamuis eum qui pactus.] in trãsigẽdo, vt statim subijcit. A

b Asseuerauit.] vt j. si cer.pe. l.eo q.& de reuo.do.l.velles.& de ac.& obli. l.sicut.& de contrah.emp.l.non idcirco.

V Bi pactum] Petebas à me.x. conueni vt darem tibi. v.noĩe transactionis:& dedit tibi pensionẽ de x.residuũ p Aquil.stip.& acceptil. remisisti, & me liberasti. stipulatus sum noĩe pœnæ x. si venires ꝯ transactionẽ,& ẽt q data repeterẽ. & de his fuit facta scriptura.vis venire ꝯ. qualiter mihi succurratur,quærit̃? & rñ. q repetã data, & petã pœnã añ cognitionẽ cãæ principalis,q̃ tu inferes, si hoc voluero. Viui.

c Vbi pactum.] gratuitum.

d Transactio.] non gratuita: vt ff.eo.l.j.& ij.Vel dic, vel p idest.nam de transactionibus tm̃ ,psequitur, cũ j. dicit, restitui data,&c.vt ff.eo. l.j.Et si iste venerit ꝯ transactionẽ, possum pœnam & data repetere, & istũ repellere per exceptiõem si agat:quia actio semel &c.vt ff.de sol.l.qui res.§.aream.

Q Vamuis eum[a] q pact⁹ est, statim pœniteat, trãsactio tñ rescindi, & lis instaurari nõ põt: & q tibi suasit intra certum tp̃s licere à trãsactiõe recedere,[b] falsũ asseuerauit. S.Kal.Ian.Sirmij CC.Cons.

Veniens contra transactionem pœnalem, per quã fuit ipso iure sublata pristina actio mediãte Aquiliana stipulatione quæ in transactione interuenit, restituent data, pœna soluent, ac ẽt agendo pristina actione repellentur exceptione transactionis à limine iudicij.h.d.secundum lectu.Azo.quæ est magis communis. Alexand. B

XL. Imp. Grati. Valentin. & Theod. AAA. Eutropio. PP.

V Bi pactũ[c] vl̃ trãsactio[d] scripta est, atq; Aqlianæ stipl̃onis & acceptilationis vinculis firmitas[e] iuris innexa[f] ẽ: aut[g] subsecutis[h] ẽm leges[i]

accõmodãdus est ꝯsensus, aut pœna vnà cũ his q̃ data probant,[l] añ cognitionẽ[m] cãæ,[n] (si aduersari⁹[o] hoc maluerit) ĩferẽda ẽ.[p] Da.III.No.Iu.Cõstantin. Eucherio & Syagrio Cons.

Veniens contra transactionem iuratam per deum vel per principem, infamis est, ab actione cadit, pœnam soluit, & data restituit, & applicatur aduersæ parti trãsactionem obseruanti. Alex.

XLI. Imp. Arcad. & Hono. AA. Rufino præf. præt.

S Iqs[q] maior annis xxv.[r] aduersus pacta vel transactiones nullo cogente ĩpio, sed libero arbitrio & volũtate[s] cõfectas putauerit esse veniẽdũ, vl̃ iterpellãdo iudicẽ,[t] vel supplicãdo[u] principib⁹,[x]

e Firmitas].i.transactio iure firmata est.

f Innexa].i.colligata vinculis &c.Insunt.n.in obligationib. vincula: vt Insti. de oblig. in prin.& sunt vincula Aqlianæ stipulationis manifesta. sed vincula acceptilationis sunt naturalis obligatio qua tenetur ad non petendum accepto ferens: cum pactũ hoc faciat: vt no.ĩ.tit.j.l. pacta nouissima. C

g Aut.] modo respondet.

h Subsecutis.] scilicet conuentionibus.

i Secundum leges.] idest ẽm q pacta facta sunt. nã ꝯtus &c. vt ff. deposi.l.j.§.si conueniatur. Vel ẽm legem: vt ff. de pac. l.iurisgentium.§.prætor ait.

k Pœna.] q̃ fuit pmissa si pacto nõ stetisset:& acc pe, est inferenda,&c. & dic eam peti cum ventum fuerit ꝯ transactionẽ,non añ: vt ff. de condic.cau.da.l.dedi.in princ.legis. & l. quod Seruius.Quãdo aũt veniat qs ꝯ, habes j. l. pxi. Item & hæc verba.s.añ cognitionem cãæ,expone s.principalis. & est hic spãle.aĩ gñalr̃ obtinet q qui prior appellat, prior agat: vt ff.de iudi.l.q prior. Vel dic q illa regula, qui prior,&c.intelligenda est qñ prior agit de iure, vel dubitatur an de iure agere possit.Sed hic solummodo agere potuit de facto, quia nulla actio de iure ei cõpetebat obstante Aquiliana stipulatione & acceptilatione.& sic non obst.illa lex, qui prior. Vel dic,cognitionem,i.decisionem vel transactionem, quod determinat illud nomen, data.& hæc expositio concordat cum opinione dñi Azo, j. posita. & idem esset in datis post decisionem vel transactionẽ.& sic non ob.l.illa.qui prior. D Itẽ q dicit,si aduersarius maluerit.s.reus qui conuenitur ad pœnam,veruntamẽ fuit actor in cã principali, ẽm Azo.vt ar.ff. de iure do.l.plerunque. in fin.vel.i.actor qui eam.s.pœnam petit,vt dixi.s.e.l.cum proponas.quod est verius. & hoc si alterum tm̃ velit. põt eñ hæc oĩa si velit, ẽm Azo. & tunc expone aut pro &. Ex pdictis patet q agitur,licẽt ipso iure erat actio sublata.Quomodo hoc?Rñdeo.quinq; opiniones sunt in hac lege.ait.n.Azo,q non põt agi nisi sponte reus velit pati.& sic loquit̃ hic, si maluerit,&c. & sic triplex est cõmodũ reo.s.restitutio datorum,quia recipiet quod dedit:& pœna: & exceptio si velit eã objicere. Super hoc tertio auxilio sunt opiniones in glo.recitatæ,non super alijs duobus,& dic exceptio facti non iuris,quia actio sublata est si eã objicere vult, & hoc triplici rõne.Prima in odiũ remittentis tam solenniter,vt & arg.j.l.px. Secunda,qa ipso iure tollitur stipulatio p stipl̃onẽ,licẽt nõ sic in pacto,vt ff.de pac.l.si vnus. §.pact⁹. Tertia, qa cũ iudex interrogabit qua actione vel obl̃one est ei oblat⁹,nõ poterit rñdere:& sic iudex absoluet aduersariũ. Alij vt Ale.dicũt hic renasci directã veterem actionẽ i odiũ ei⁹ q repetit pecuniã & pœnã,& sic dissoluat̃ transactio, arg. j.de nõ nu. pe. auth. ꝯ q pprium. & j.qñ li.ab empt.dis. l.j.& sic q̃si volũtariẽ fingebat rescindi trãsactionẽ, qđ posset fieri,vt s.e.l.si diuersa. cui rñdet Azo. q nõ petit oĩa illa vt rescidat̃, immo vt seruet̃ ei pactum. Tertij dicunt hic renasci vtilem,vt ar.j.si aduer. transactio.l.j.& ij.ff. de excepe.do l.apud. §.Labeo. Quarti dicũt ꝯdũnẽ sine cã dari, vt se reponat i obligationẽ antiquã, vt ff. de condi. si cã. l.j.& iij. Alij dicunt de facto agi, & sibi ñ excipi,vt & j.de ꝯhẽ. sti.l.nuda.& ff.de ver. obli. l. si Titi⁹.Cũ.n. habeat & pœnã & data, si dẽt exceptionẽ opponere,vt & s. e.l. cũ pponas.sed q̃cunque teneas, ĩuenies primò de facto agi,secundò pœnam ꝯmitti,& eã solui, tertiò agi cãm principalẽ ẽm oẽs alias opiniones p̃ter primã.ergo de facto solũmodo agẽdo cõmittit i pœnam. Est.n.ꝯ,vt j.si manc.ita fu.ali.l.ea quidem. & l.fi. Sol. ibi de effectu bñficij tm̃ cogitauit,aliàs ibi ẽt sec⁹ esset, vt ff. de verb.obli.l.qui Romæ.§.Flauius.Item ꝯ.ff.de verb. obl.l. stipulatio ista.§.quæsitum.Solu.illa est stipulatio iuris:vt ille demum in eam cõmittat,qui de iure agit.vt ea. l.§.hi qui.

l Probantur.] à reo.

m Ante cognitionem] idest antequam repetat fundum.

n Causæ.] principalis ẽm Azo. hæc est secunda pœna à reo actori nomine transactionis inferenda.

o Si aduersari⁹] q transactionẽ obseruat. ecce tertia pœna.

p Inferenda est.] hæc est prima pœna.

S I quis maior.] CASVS. Mecum trãsegisti. noĩe transactionis dedi tibi x.stipulatus sũ c.si ꝯuẽtũ fuerit. & iurã ñ veniẽdo ꝯ,iterpositũ ẽ sacrm̃.vis recedere à trãsactiõe. In pmis eris ĩfamis.Scdò cades à petitiõe tua. Tertiò pœnã pstabis.Itẽ oẽ emolumẽtũ qđ fueris cõsecut⁹ ex pacto vl̃ trãsactiõe,amittes.& mihi applicabit̃,qa sto placitis. pdicta vera sunt ẽt si iuraueris per salutem principis de seruando qđ cõuenit. Vi.

q Si qs maior.] qđ de minore? Distĩgue vt in vẽdõne, teneat trãsactio,vl̃ ñ: vt j.si aduer.vẽdi.l.j.& s.de legi.& cõsti.l.fi du biũ,i fi. sed p Auth. sacrã. corũ sacra indistincte seruantur.

r Imperio.] & non per metum.

s Et volũ.] Sec⁹ si metu essẽt extortæ,vt s.e.l.iterpositas. Az.

t Iudicẽ.] No.q̃liter qs videat̃ facere ꝯ pacta vel trãsactiones: Sed ꝯ.ff.rẽ ra.ha l.ãpli⁹.Sol. refert forte pmittã pœnã si veniã ꝯ trãsactionẽ:aut si petã. Nam in casu primo stipulatio committit̃ sola interpellatione: vt hic.& idẽ i stipl̃one rẽ ra.haberi,vt ff.rẽ ra.habe.l. quo.n.§.j.& ij.scdò demũ li.ꝯtes̃.vt ibi. vel qđ hic min⁹ dr̃,ibi supplet̃. Nã iterpellatio & cõtestatio ẽ necessaria ẽm Azo. aliàs in casu etiam ad finem duci necesse est,vt ff.de bo.lib.l.qui cum maior.§.accusasse.

u Supplicãdo] p ĩpetratiõe iudicis,arg.s.qñ li.prĩ.da.lit. cõt. sa.l.j.Quid ãt si ĩpetrat pruilegiũ vt liceat ꝯuẽire? Rñ.si pt: vt s.e.l.cãs.nec cadit i pœnã.qa ñ vẽit ꝯ,ẽd petit lnsã ꝯueniẽdi.

x Principib.] prĩo iterpellatiõe iudicis delegãdi vel delegati cogniturí sup eã sup qua iã transactũ est,& sacrm̃ exactũ,sec⁹ tñ si ipetrasset vt trãsactio rescinderet̃,qa tũc nõ incidit in l. istã, vt s.eo.l.causas.& est ratio:qa hic venit ꝯ factũ suum tãquam iure suo hoc sibi liceat, at ibi tanquam iure alieno.

Marginal notes:

Casus. cũ hac l.c.ꝯiungit. cũ gl.i verb. annis. cũ seq.gl. recedẽdi.

Ista lex est singularis ẽm Bar. i suo casu, & ñ alibi repe rit ẽm eũ dẽ. Vide in eã cõmẽtarios Alcia. li. para. 5.c. 12.

Idẽ Bar. & Ang. licẽt Bald. & Sal.dẽt tertiã expõnem.

Ista gl.ẽ singularis ẽm Bal.i margarita sua in verbo, acceptilatio.

Ista lectura ẽ tenẽda, ẽm Bart.hic. C.T.2.9. 8.

Cap.j.& pact.C.T. In qbus dã vacas 15.

Stipl̃o, si ꝯ venero, vel ãpli⁹ petiero: qñ cõmittatur.

Neque pactio.] CASVS. Tres curatores habuisti cũ fuisti adultus: q tibi ex mala administrõne tenebant̃. 5 duos litem instituisti, & cum eis trãsegisti, vel eis pacto remisisti. nũqd trãsactio facta cũ duobus, tibi præiudicet aduersus tertiũ quo min⁹ cũ eo agere possis, quæritˀ? & dic. q non, siue cõiuncta, siue separata fuit administratio. Viuianus.

a Pactio.] pactio gratuita dicitur, transactio ecõtra. ff. e. l. j.

b Cũ qbusdã.] vnusquisq; em in quo deliqt tenet. arg. ad hoc j. de pœ. l. sancimus.

c Cum igit.] dixit in genere: nunc in spé.

d Tertiũ.] cũ quo pp vnitatem actionis videbat̃ trãsactio, & pone exẽplũ j. si vnus ex pluri. appell. l. prima. sed nõ ẽ, vt hic, & ff. de pactis. l. idẽ i duob⁹. §. j. & l. si vn⁹. §. añ oĩa. & j. d repu. hæredi. l. suus. & j. & aduersus rem iudi. l. j. & j. arb. tut. l. oés & l. eũ q. & j. qbus res iudi. nõ noc. l. ij. Sed 5. ff. de tut. & ra. dist. l. si ex duobus. in fi. Sed ibi in eo qd acceptũ, ñ vltra pjudicat. Et distingue hic: aut diuisa est administratio per iudicẽ, aut à testatore, aut ab eisdem, aut à nullo. Primis duobus casibus nullus ex alterius parte tenet̃. & sic possent loq hæc lex i eo qd dicit, separatim, vt j. de diu. tut. l. ij. §. j. sed fallit in casibus ibi dictis. sed in alijs duob⁹ subdistinguit: q aut oés gesserunt, sine dolo tñ, aut vnus, aut nullus, aut oés dolose. Primo casu præiudicat, in virili, cũ oés in viriles teneant̃ beneficio diuisionis, vt ff. de tut. & ra. dist. l. j. §. nunc tractem⁹. & qa cessio fieri non posset, vt ff. de solu. l. Stichũ. §. penul. In secundo dic q. electo gerente liberant̃ alij, vt ff. de adminis. tuto. l. si pupillus. j. resp. In tertio & quarto dic idẽ ius in vno qd in alio. Nam & vterque eorũ in solidum tenet̃ sine bñficio diuisionis, sm Azo. licèt H. 5: & versus: & nulli cedit̃ actio, vt ff. de tu. & ra. distra. l. j. §. nunc tractemus. & ff. de adminis. tut. l. si plures. His ergo casibus vno electo nõ pjudicat nisi i accepto, vt arg. ff. de fideiuss. l. si stipulat⁹. §. fi. & de tut. & ra. dis. l. si ex duob⁹. Loqt̃ ergo hæc lex an eo qd dicit. separatim. s. qñ à testatore vel à iudice facta fuit diuisio, vt 5 tertiũ remaneat in sua pte administrationis. Itẽ & qñ gesserunt oés sine dolo in eo quod dicit, cõiterve &c. & sic tertius conuenitur. s. p virili, & in duobus vltimis tñ conuenit̃ tertius. Sed tunc in oĩ eo qd deest, 6 põt intelligi hæc lex. Itẽ no. q. si vnus soluit totũ cũ dr culpa gessisse, hét regressum 5 aliũ, et si actio nõ cedatur, vt dicto §. nunc tractemus. quare non ita in fideiussore, vt ff. de fideiusso. l. vt fideiussor? Rñ. qa fideiussor habet 5 reum actionem mandati: vnde non sic facile ei subuenit̃ tutor 5 nullũ. dat̃ ergo ei 5 tutorẽ. Vel dic q. tutor cõuenit̃ actione bonæ fidei. s. tutelæ: fideiussor ex stipulatu, quæ est stricti iuris, vt ff. de Carboniano edicto. l. iii. Vel dic alio mõ vt no. d. l. vt fideiussor. & de hoc ẽt plura habes. ff. de negotijs gestis. l. ex facto

ADDITIO. Et ibi gl. innuit verã solutionem, istã. s. si tutor soluens vt correus hoc agit, vt suum contutorem correũ liberet sicut se, merito hét actionẽ 5 eũ. fideiussor vero principaliter agit vt liberet reũ: sed cõfideiussores liberãt̃ p quandam: hiam: igit̃ eos non habet actionem nisi cedatur. Bar.

Cum te proponas.] CASVS. A sorore tua hæreditatẽ possidente eã petijsti, & cũ ea trãsegisti p cẽtũ, q̃us sibi petẽ ñ iure non soluisti: postea fiscus succedit sorori tuæ ob delictum ab ea commissum. nunquid centum promissa ex causa transactionis teneris soluere fisco? Rñ. q. sic: quia sicut si soluissem ex ea causa fisco, repetere non possem: ita si non soluissem, ex illa stipulatione rectè conueniri possem. Vel dic q. idem est in fisco quod in priuato. No. j. ex hoc text. q. iustitia vel iniustitia causæ principalis non attẽditur in trãsactione. Secundò nota, q. qõ mouetur insistendo & resistẽdo. Tertiò, q. idẽ iuris est i fisco & priuato. Quartò nota q. tolerabilior ẽ dol⁹ possessoris, quàm dolus petitoris, sm gloss. Bal. hic.

I. Imp. Antoninus. A. Celerio.

Neque pactio † [a] neq; trãsactio cũ qbusdã [b] ex curatoribus siue tutoribus facta, auxilio cæteris ẽ in his quæ separatim cõiterve gesserũt, vel gerere debuerũt. Cũ [c] igit̃ tres curatores habueris, & cũ duob⁹ ex his trãsegeris, tertiũ [d] cõuenire nõ phiberis. Da. Ka. Maij Gentiano, & Basso Cons.

Timor litis mota vel mouenda, ẽt etiã de facto & non de iure, est sufficiens causa propter quam possit fieri transactio valida: sõ ex cautione interposita datur actio, & solutũ inhibetur repetitio. h. d. Saly. & Alexan.

II. Idem A. Lucretio.

Cvm te pponas cum sorore tua de hæreditate transegisse, [e] & iõ certã pecuniã ei te debere cauisse; [f] etsi nulla [g] fuisset qõ hr̃ditatis, tñ pp timorem litis transactione interposita, pecunia rectè [h] cauta intelligit̃: ex qua cã si fisco [i] soluisses, repetere ñ posses: & si nõ soluisses, tñ iure cõueniri posses. [k] PP. III. Id. Aug. Antonino. A. IIII. & Balbino Cós.

Specialis transactio specialem operatur effectum. h. d. Bar. Vel sic: Specialis transactio nõ præiudicat vltra deducta in ea. h. d. Vel sic: Si petatur pars pecuniæ debitæ, & super parte petita transigatur, trãsactio ad alterã partẽ, non extenditur. h. d. secũdum lecturam quæ ponitur in glo. in verbo, nominatum. Alexander.

III. Imp. Alexander. A. Tulliæ. [a]

Age cũ Geminiano, [l] q̃ pr̃ ei⁹ curator tibi datus negotia [m] tua gesserit: & si apud iudicẽ negabit se hac actione [n] teneri, qñ trãsactio [o] & Aquiliana stipulatio [p] interposita [q] est: iudex 5templatione iudicij [r] (quod bonæ fidei est)

e Transegisse.] & sic eras actor. Nã q priẽ actor dr̃ transigere, reus impropriè.

f Cauisse.] i. cautionẽ. pmisisse, vt j. de verbo. sign. l. sancimus. & illa 7 dabat tibi totã hæreditatem. vel dic 8 impropriè t transegisse, & eras reus.

g Nulla.] s. de iure. de facto tñ erat. & subaudi, non per calumniam. nã tunc nõ valet trãsactio, siue te⁹ per calumniam litiget, sm Rogeriũ, vt ff. de condi. inde. l. in summa. sed in actore consentio: in reo aũt existens calũnia non impedit trãsactionẽ, licèt alia via cõueniri possit dolosus, vt j. e. l. sub pͤtextu.

h Rectè cauta.] i. recta & naturalis cã transactionis fuit timor litis, vt & ar. ff. de pecu. l. quod debet̃. & de ali. iudi. l. itẽ. §. pt.

i Si fisco.] qui sorte tuæ sorori successit. Vl dic idẽ esse in fisco, quod in priuato.

k Conueniteris.] certi condictione ex hmõi cautione. vt j. e. l. nec intentio. & de non nu. pecu. l. si transactionis.

Age.] CASVS. Curam alicuius gessisti, & negotia in pluribus speciebus administrasti: & 5uenit te is cui⁹ negotia fuerũt. interuenit transactio interposita Aqliana stipulatione & acceptilatione. decessisti. an nõ obstãte ista trãsactione facta sup vna re, cõuenire possit hẽdẽ de alijs spẽbus, q̃rit̃? & rñdet̃ q. põt. Dicit̃ in littera de quãta pecunia. i. de qb⁹ specieb⁹ &c. dic q. hic fuit specialis trãsactio: vñ trãsactione facta super vna spẽ, puta frumẽto, ñ potuit ipedir̃ petitionẽ sup alia. Vi.

l Age cũ Geminiano.] s. vtili negotiorũ gestorũ actiõe, vt j. d̃ ne. gest. l. curatoris. & ẽ verbũ pmittẽtis, nõ pcipiẽtis. age, i. sm Ir. aliàs esset contra, vt j. vt nemo inuitus agere vel accu. l. j.

ADDITIO. Ex hac glos. not. q. qñ alicui imperatur aliquid quod eius priuatam vtilitatem continet, verba imperatiui modi habẽt vĩ cõsilij, vt hic, & pbat̃ in l. ij. i fi. ff. mãdati. Ba.

m Negotia.] & male.

n Actione.] scilicet prædicta.

o Transactio.] ratio quare non teneatur, vel ẽ ratio quare iudex inquirat.

p Stipulatio.] supple, & acceptilatio. s. iter te & patrẽ Gemin. & q̃r hãt hæc, dic vt Insti. qb. mo. tol. obl. §. ẽ at acceptilatio.

q Interposita.] scilicet cum patre Geminiani.

r Iudicij.] s. actionis negotiorum gestorũ, quæ est bonæ fidei: vt hic, & ff. de neg. gest. l. qa tãtũdẽ. & Insti. de act. §. actionũ. sed alias aft accipit iudiciũ, vt no. Insti. q. nõ est permis. fa. te sta. §. præterea. Et notant qdã hic ex eo qd dicit, q̃ret, q. iudex supplet de facto i bonæ fidei iudicio. qd ẽ falsum, nisi ei sit cognitũ vt iudici. & sic Itelligit̃ hic, & j. de tem. & repara. app. l. ij. §. fi. & de appel. l. amplioré. circa princ. & ff. de testi. l. ij. ibi, tu magis &c. sed de iure põt, vt j. vt q desunt aduoca. l. j. Quare ergo dicit, bonæ fidei? Rñ. subaudi, 9 maxime: quia

9 Imago. l. si ex duobus. ff. de tute. & ra tionibus distrahi.

1 Approbat p Bar. Sal. & Ias.

2 Approbatur per omnes. Trãsactio vnius ex tutoribus an prosit alijs.

3 gl. Lutatur.

4 Approbata ẽ p Bar. Pau. Ale. & Ia.

5 Pupillo. P. hic.

5 Ambæ opi. approbant̃ per Bar. Alex. & Ias.

6 Gl. male loquit̃ sm Alex. & Ias.

Fulvia

7 Placet Ias. & ẽ de mente B.

8 Istũ intellectũ sequũtur omnes.

Trãsactio nẽ an vitiet calũnia.

9 Et bene Pau. & approbatur per Bald.

qa i his latius ē offm iudicis, vt patet Insti. de act. §. in bonæ fidei. Sed tñ idē i hoc casu esset in stricti iuris si de parte non de toto est transactum.

a Quāta pecunia.] i. de quot speciebus, licèt gñaliter fuerit actum contra curatorem.

b Noīatim] debebat. cc. & petij. c. & de his transegi pro. 50. pote go petere alia. c. Acc.

c De minore.] i. de vna specie.

d Iubebit] opposita re plicatione, vt & j. de iudi. l. licèt. qđ ñ placet: imo ibi i iudicijs. Sed ꝯ j. eo. sub p̄textu specierū. sed distingue: qa aut ē gñalis petitio, & gñalis trāsactio, & tunc obstat exceptio i oibus, vt ibi, nisi in duobus casibus, vt ff. de pactis. l. tres fres. & ff. e. l. non est. Aut gñalis petitio, & de specie transactū est: & nūc obtinet qđ hic dicit. Aut eē spālis petitio, & gñalis transactio: & tunc ñr i specie petita tñ nocet, vt j. e. l. si de certa. aut vtraque spālis: & tūc idē, vt ff. de pactis. l. si vnus. §. & in summa. alias, ante omnia.

e Quod] i. quia.

f Iure.] alias pure. alias curæ.

g Debebatur] ex obligatione curæ malè administratæ.

dei est) quæret de quāta [a] pecunia noīatim [b] transactū sit: & si apparuerit de minore [c] trāsactū, [i] quātā pecuniā reliquā ex administrōne curæ deberi pbatū fuerit, soluere eū iubebit, [d] q non [e] in stiplōnē Aqliana obliōnis iure [f] tm̄ deductū est, quāta erat quātitas pecuniæ q̄ debāt. [g] Da. Pri. Id. Aug. Max. II. & Aeliano Cōs.

Hec intendit: Ad actionē ipso iure per transactionem & acceptilationē extinctā non datur regressus: sed dolo ductus habet actionē de dolo. qua sibi succurritur, nisi super dolo transegerit. Bal. Vel sic: Generalis transactio acceptilatione vallata actionem sic extinguit, q ad eā āplius regressus haberi nō pōt: sed dolo inductus agit de dolo, nisi de illo dolo transactum fuerit. Salyc.

IIII Idem A. Nunidio.

ACtione administratæ curæ [h] ab eo q [i] legitimæ ętatis annos ꝯpleuit, in Aqlianā stiplōnē [k] deducta, & p acceptilationē extincta, nullā aliā superesse nisi [l] de dolo itra ꝯcessa tpa [m] ñ ābigit: nisi spālr ēt de dolo trāsactū [n] sit. PP. ij. No. Mart. Alex. A. ij. & Marc. Cōs.

Idē ꝓgatur confessio, quod publicū instrumentū factū de contractibus. Vel sic: Non est minor pbatio per confessionem, q̄ probatio p publicū instrumentū. Bal. vel sic: Confessio probat, & defectus scriptura transa-

ctionem non vitiat. Salyc. & Alex.

ACtione] CASVS. Curā alicui⁹ gessisti, & male: si maior fact⁹ te conuenerit ex mala administrōne, & tecū dolo iduct⁹ trāsegit, qa forte inebriasti: an liberatū te p acceptilationē prima actiōe ꝯuenire possit, q̄rit? & rñde q ñ, sed tibi superest actio d dolo: qa dolo eū iduxisti ad trāsigēdū: & hoc si ſu p dolo nulla intcessit trāsactio lite sup eo postea mota. Ex hac l. no. q dol⁹ ñ ipedit qn acceptilatio ipso iure pimat actionē & q postq̄ actio ē ipso iure perēpta, nunquā resuscitatur. Bal.

h Curæ.] i. vt ff. neg. gest. vt s. l. prox. Accur.

i Annos] xxv. &c. vt j. de his qui ve. æta. l. fina.

k Deducta] quod ideo fit, quia obligatio iure gentiū nō posset accepto ferri, nisi deduceretur in stiplōnē Aquilianā vt Institut. quibus modis tollat. oblig. §. itē per acceptilationē.

l Nisi de dolo] hæc dictio nisi ꝯ ponit. f. q de dolo detur. sic & ff. si quis cau. l. si cū. §. fin. in fi. & dic arg. quod ibi notaui. Sed pro quo dolo datur de dolo? Rñ. pro dolo in transactione commisso. nā dolo fuit inductus ad transigendū, vt j. e. l. sub p̄textū instrū. ij. tñ. Alij dicunt, vt Py. qa nō implet quod conuenit: quod nō placet ſm Azo. vt ff. de dolo. l. j. §. si quis. Itē alia rōne, quia tunc daretur condictio ob cām, vt se reponat in obligationē. vt ff. de condic. ob cau. da. l. si qs accepto. Vel datur actori præscriptis verbis ad interesse. quasi ex do vt des, vt hoc remittere sit dare, vt ff. de condic. cā da. l. si mulier. & de præscrip. ver. l. ob eam cām. & ī necessitate de dolo. Sed si velis tueri P. dic q ibi in l. si quis accepto. loqr̄ de cōdictione certi generalis, quę cōcurrit cum actione de dolo. Vel quia ibi erat certum eum fuisse debitorem, hic non. Vel tertiò, qa hic nō agebat vt tm̄ accepto ferretur: sed vt i ppetuū desisteret. Vñ ēt ꝯmittit pœna. si vel de facto agat post Aquilianā stiplōnē, vt j. e. l. vbi. cū ergo nō sit in totū cā secuta, pp q̄

reus dare ꝯuenit, agi nō pōt ꝯdōne ob cām, vt se reponat i pristinā oblōnē: qa nōdū est verū eū i ppetuū destitisse, vt ff. de ꝯdic. idebi. l. & elegāter. §. pe. ad hoc allegabat hic. §. siue i ppetuū, &c. & hoc vbi fit trāsactio sup re q̄ ē i ꝯtrouersia & lite, vt hic erat. Aliud si sup re certa remittēda gratis vl ñ gratis, vt in l. si qs accepta. sed primā lecturā approbo p l. j. ff. de dolo. §. si qs. sed & alr potest dici vt ibi.

m Tpa.] oli annum. vtilē, hodie biēniū, vt j. de dolo. l. fin.

n Trāsactū sit.] actione de dolo mota, & sopita p trāsactionē, & intellige ſm Bald. ēt si p dolū sit transactū super dolo, q valeat, vt j. de pl⁹ peti. l. j. ne i ifinitū eat. Itē q̄rit, si trāsegi cū curatore meo: verū possi eū postea cōuenire d eo qđ per dolū male gessit, quasi ñ videar transegisse sup dolo? Vr q possim, vt ff. de libe. lega. l. Aurelio. §. fi. Sed dico ꝯ. Aliud est. n. legare liberationem: & tunc obtinet l. Aurelio. §. fin. & aliud ēdicere, nolo vt cōueniaris, vel remitto tibi actionē: quo casu oia remisisse videt. vt d. l. Aurelio. § pri. & eo. ti. l. si quis rōnis. & l. petitor. & de admi. tut. l. quidā decedens. in fi.

V. Idem A. Euocato.

CVm te transegisse cū hęrede quodā tutoris tui, pfitearis: si id post legitimā ætatē fecisti, frustra [o] desideras vt à placitis recedat. licèt. n. (vt pponis) nullū instrm̄ itercesserit: [p] tñ si de fide ꝯctus confessione tua ꝯstet: scriptura q̄ pbationē rei gestæ ꝯtinere solet, necessaria [q] non est. PP. kalē. Mar. Albino & Aemi. Cōs.

Querela inofficiosi sopita nō pōt instaurari, et ob non obseruantiam promissorū: sed agitur pscriptis verbis, vel ex stipulatione ut seruētur promissa. Sal. vel sic: Ad querelā inofficiosi testamēti motā, & per transactionē remissam, non datur regressus hæredibus transigentibus, licèt promissa eis nō seruentur, sed cōtra nō seruātē succurritur per actionem ex stipulatione, vel præscriptis verbis, si stipulatio non intercessit. Alex.

VI. Idem A. Pomponijs.

CVm mota [r] inofficiosi [s] q̄rela matrē vestrā cum diuersa parte trāsegisse ita, vt ptē bonorū susciperet, & à lite discederet, pponatis: instaurari [t] q̄dē semel omissam q̄relā p vos, [u] q mrī hr̄des extitistis, iuris rō nō sinit. [x] Verum si fides placitis præstita nō est, in id quod interest, diuersam

CVm te] CASVS. Tutelam alicuius alicui⁹ gessisti, & dcessisti si pupill⁹ fact⁹ adult⁹ d mala administrōe ꝯuēit hr̄dē tuū, & trāsegit, ñ ob hoc q

scriptura ñ itercessit, min⁹ stabit placitis. cū. n. trāsactiōē itercessisse alijs pbatiōib. pbari possit: scriptu. necessaria ñ ē. Vi.

o A placitis] idest à transactione. alias, à placito.

p Intercesserit] vel intercessit. & est amissū, vt j. de fi. Istr. l. j.

q Necessaria.] ñ ē. vt j. si mi. se. ma. dix. l. j. & facit ad hoc. s. ti. j. l. pactum. ij. & j. de pbatio ppietatis. & l. cum. res. & de rei vindi. l. iudicia. & famil. ercifcun. l. non ideo.

CVm mota]. CASVS. Auus tuus decessit, & mrem tuā exhæredauit, & extraneos istituit, & inofficiosi q̄rela agēs cū eis trāsegit, vt accepta pte hr̄ditatis à lite discederet, & discessit: an si placitis nō steterit istituti, possis tu hr̄s mr̄is tuæ redire ad q̄relā inofficiosi, quærit? & rñde q ñ. sed si itercessit stiplō, ages ex stipulatu, si ñ, ages pscriptis verbis. No. j. q q̄rela inofficiosi sublata, āpli⁹ nō pt istitui. Scdo no. q ex nō obseruātia pactorum nō resuscitat actio perempta. Tertiò, q ex pacto d bōis suscipiēdis i stiplonē dducto, agit ad iterež. Bal.

r Cum mota.] quo solo casu trāsmittebat ad hr̄dē, nisi sopita eēt p trāsactione, vt hic fuit, & ff. de inof. testa. l. postumus. §. fi. & l. seq. hodie vero et non præparata trāsmittitur ad hr̄dē, vt j. de inoffi. test. l. si quis filium. (do.

s Susciperet] vñ p3 q fuit do vt facias licèt pueru fuerit i faciē

t Instaurari] idest intentari.

u Per vos.] sed per matrē posset, si viueret, & ei fides nō seruaret, vt ff. de inoffi. test. l. si instituta. in pri. q̄ ē ꝯ... Vel ibi sub condōne renūciauit si seruaret ei fides. prima verior. Vel ibi ppārata, hic ñ p ñ ppārata: qa destitit oino siue renūciauit, vt ff. de inof. test. l. Papin. §. si quis post rem. & l. nam & si. §. j.

x Sinit.] vt ff. de inof. testa. l. nam & si in. §. j. & l. Papi. §. j. & ij. & ibi Bar. com.

A Als, de minore transactū esse quātitate pecuniæ, q̄ ex admini. &c.

i Istā gl. vsque ad fin. sequitur Bar. Pa. & Ias.

2 De hac dictione nisi: vide Bar. hic & Dy. in regula, peccatū. de re. iu. lib. vj. Itē de dictiōe pter, vide pulcrā gl. in verbo pter. i tit. de his q i mala nō cōplēt. in pragmatica sanc.

Iste textus ē singu. ſm B. hic, & Pa. i l. j. ff. de priu. de. Trāsactio facta cū curatore liberat eum ēt a male gestis per dolum.

Constitutionē hanc cū Vlpiani respōso i l. si instituta. ff. de inof. test. acutè admodū cōciliat Alciat. li. Pa. rad. v. c. 6.

Pōponio.

Cōcilia cum l. cū pponas. s. ti. prox. vide Alciatū li. 3 paradox. c. 6.

Gl. istā sequi Bar. Bald. Salyc. & Ias.

a Partem].s.cohęredis.
b Conuenietis]scilicet vos filij.
c Stipulatu.]proprie.si de incerto dando conuenit. Si at de certo, tunc expone, idest certi condictione, vt ff.si cert.peta.l. si quis certum.& Institu.de verb.obl.in prin.

d Vtilis actio].i.præscriptis verbis efficax q demóstrata re gesta
e Danda est.].s. à lege: & sic é datiua.sed nó é hoc verú. 1 Sed dic vt alibi notatur. Sed vr dari de dolo, vt ff.de pscrip.verbis. l.nālis.§.q si faciam. q est ꝯ. Solu. hic fuit do vt facias:licèt ipsa ꝓuenerit in faciédo, vt in littera mō notaui.Ité ꝯ s. tit.j. l.cū proponas. secúda.nā & ibi non seruatur fides non seruanti. Ité actio ex pacto nó daf in qbus duobus hæc lex ꝯrium seruat.Solu.spále é ꝓ filijs. cū eni vnum fit ꝯ eos, qa non daf eis querela ét præparata, quod fieri debet, ut ff.de inoffi.test. l.quemadmodú.& aliud ꝓ eis posset induci, vt habeant actionem pscriptis verbis, vt arg.ff. de iureiu.l.cum qui. in prin. Vel dic q sit spále rōne querelæ: qa ipso iure p pactū tollif, vt i actione furti,& silib.vt ff.de pactis.l.si tibi.§.quædā. & l.si vnus. §.pactus. in fin.idē vbicunq; p pactū ipso iure tollitur actio, vt acceptilatione, vt dixi s.eo.l. actione. alioqn rediret ad primā, vt j.eo. l.siue apud.

Reprobatur per oēs dempto Bart. & Alex.

partē [a]recte ꝯuenietis. [b]Autem stiplō ꝯuētioni subdita é, & ex stipulatu [c]actio ꝯpetit: aut si omissa verború obligatio est, vtilis actio, [d]quę pscriptis verbis ré gestā dmóstrat, danda [e]est. PP.VIII.id.Ianu. Agricola & Clemente Cons.

Procurator ad agendum, transigendo non præiudicat domino. Alex.& Saly.Vel sic: Qui habet exercitium actionis, non habet potestatem decisionis.Iaco.Butr.

VII. Imper. Gordianus. A.Iunio militi. †

TRāsactiōis †placitú [f]ab eo [g]interpositū, cui causæ actioné, [h]nō decisioné litis mādasti, nihil petitiōi tuæ derogauit. PP.XIIII.kalend. Ia.Gordi. A. & Auiola Cons.

Super alimentis præteritis libere transigitur: super futuris vero auctoritas pretoris requiritur. rō est, quia ex futuris alimētis pendet vita hominis, non ex præteritis. Bald.

VIII. Idem A. Licinio.

DE alimētis [i]præteritis si qō deferaf, trāsigi pōt: [k]de futuris aūt sine ptore seu [l]pside iterposita trāsactio, nulla auctoritate iuris cēset. PP. X.kal. Ian. Pio & Pōtiāo Cōs.

Transactio conditionalis valet: & sufficit ad transigentem aliquid ꝓuenire posse vt transactio valeat. Et transactio parit exceptionem ét contra realem actionem. Salyc.& Alexan.Vel sic: Quamuis nihil fuerit datum nomine transactionis: si tamen fuit dandum, trāsactio tenet. Iaco.But.

IX. Idem A.Agrip[...]

†Concorda c. non nulli. cū gl.sup v. spāli mādato. in princ. ex de rescri.

†In qbusdā codicibus hæc ꝯstitutio sequif ꝯnexione proxime sequēté.extat hęc cōstitutio I fragmētis Codicis Gregoriā. q hodie supsunt, sub titulo de trāsact. l. j. Cont.

†In nonnullis exépl. hæc lex de alimētis, & lex, trāsactionis, iuersę sūt. *ratione.

Trāsactio super alimētis an fieri possit.

Actio quę ipso iure p pactū tollitur.

TRansactionis.] CASVS. Si pcuratorem ad agendum instituisti,& cum aduersario tuo trāsegit, cū hoc ei nō mādasti, tibi præiudicare non potuit. Viuia.
f Placitum]idest pactum.
g Ab eo]idest procuratore.
h Actionem]idest actum siue exercitium, 2 vt exponitur s. de sacrosan.eccl. auth.hoc ius porrectum.
i Derogauit.] nisi in tribus casibus, si habet spāle mandatū, vel si liberam, vel si sit in rem suam: vt ff.de pcuratoribus.l. procurator cui generaliter.& ff.de iureiu. l.iusiurandum qd ex.§.fi.& l.seq.& de pact.l.rescriptum.in fi.cum tribus ll.sequen.& j.de noua.l.non abstulit.& ff.de solutio.l. hoc iure. ADDITIO Declara hanc gl.fm Pau.cùm dicit ibi, vel si liberam, q qñ hét liberā administrōné oīum bonorum, vel habet liberam administrōné in lite & cā illa in qua transegit, secus si in lite tñ: qa tunc non possèt transigere de causa principali, sed solum super instantia, vt no.per Bar. ff.de procuratoribus.l.mādato.& l qui Romæ. §.Callimachus.de verborum obliga.& probatur in cap. qui ad agendum. de procura.lib.vj.

2 Approbatur per omnes.

Procurator transigendo qñ pudicet domino.

DE alimentis.] CASVS.Si tibi in testamento alicuius alimēta relicta sunt,& cum hær.de super his non petendis sine prætore vel præside transegisti, non valet transactio, neque tibi præiudicat: de præteritis autem si tibi non soluit, non de futuris potuisti transigere sine prætoris aut præsidis auctoritate,& sine causæ cognitione. Viuianus.
k Transigi potest.]etiam sine prætore.
l Præside.]vel cum eo, sed non causa cognita. cognoscere. n. debet & modum alimentorū,& personas trāsigentiū, & causas transactionis: & potes ét alia addere, vt ff.e.l.cum hi. An autem possit agi pro futuris alimētis? dic q sic, vt dixi. ff.de vsuris.l.j.§.j. secundū Az. per l. j.j.de fideicommis.l.j.Accur.
ADDITIO Hanc l. intellige in alimētis relictis in vlt.voluntate: secus in debitis ex ꝯctu: qa de his pōt indistincte trāsigi, vt d.l. cum hi. §.plane. Bartol.

SI sup [*]possessione q tibi q sita é, cū qōné patereris à fre [m]vxoris tuæ, pactú ꝯuētú, & stiplō inter vos (vt allegas) iterposita é, vt si itra dié certú idé aduersarius tuus x. aureos tibi numerasset, possessioné ei cederes, vel si eā inferre q̄titaté nō curasset, vlteri⁹ qōné nō patereris: & is q ita spopōdit, ꝓmisso satis nō fecit: ꝯns est, te, ad qué res ptinet, vim [n]ab eo pati nō dére. Cuius rei gratia vir clarís. pses ꝓuinciæ interpellat⁹ vim fieri ꝓhibebit: pcipue cū ét si i ré diuersę pti actio ꝯpeteret, [o]hmōi pactione [*]pp vtilé exceptioné posset [p]summoueri. PP. VI. Id. Apr. Gordiano Aug. II.& Pōpeiano Cons.

Exceptio transactionis impedit processum, vt finis sit litium.h.d.& ad hoc sp allegatur ista lex.Saly.Vel sic: Exceptio transactionis impedit pcessum inchoari sup his quæ per transactionem remissa fuerunt. & sic impedit litis ingressum seu contestationem: quia est exceptio litis finitæ. & ad hoc allegatur semper ista lex. Alex.

X. Imp. Philip. A. Apollophaniæ.

FRatris tui filijs de paterna successione ac statu [q]et [r]nūc ꝯ fidé sanguinis, itéq; placitorū, qōné iferre parū ꝓbè [s]postulas, null⁹ [t]etenim erit litiū finis, si à trāsactionib⁹

*aliàs, de.

SI super.] CASVS. Marito sororis tuę super fundo tibi q̄sito quæstionem mouisti: & cū eode transegisti, vt sibi cederes possessioné fundi, si tibi decem daret intra octo dies: & si placitis non staret, vitetius qōnem d fundo non moueret. si ñ fecit quod conuenit, si bi agenti obstabit doli mali exceptio: & si sua auctoritate accipiat, pses ꝓuinciæ vi nihi fieri ꝓhibebit. Viuian.

m A fratre.] q dicit. Leuir. sed soror viri dicitur glos. duorū fratrū vxores dicunt etnateres, vt ff.de gradibus.l.non facile.§. gradus.

n Vim.]neq; iudicialem, neq; aliā. Sed ꝯ j.eo.l.transactio nullo. Sol sufficit aliqd emolumétum posse capere, cū p eum stet quo minus caperet, vt hic fuit. Vel dic q dr pactū, nō transactio fm Odo. Et facit ff.de rei vindi. l.si qs hac l.& ff.de pac.l.tale pactū.§.j.& j. de pac. iter emp.l.j.Ac.

*sic I omnibus manuscript. quos vidi. sunt qui legisse se dicant, actione. Cont.

Leuir. Glos. Etnateres

*sic scriptum in oibus manuscript. quos vidi. alij dicunt legi in qbusdam, Gordianus.

*aliàs, e-num.

o Competeret.]pro fundo quem possides.
p Summoueri.]si intentetur.
FRatris.] CASVS. Filios fratris tui super hæreditate & super statu conuenisti: qa dicebas eos nō eē filios suos, vel forte filios, sed se venundari passi sunt ad preciū pticipādū, & transegisti, si à principe impetrare volueris vt à pacto trāsactionis resilire possis,& qōné sopitā resuscitare, nō eris audiēdus, tū rōne sanguinis, tū pp fidé transactionis, tū quia nullus esset litiū finis: quia qua rōne recedi posset a trāsactione, & a snia,& a iureiurando: & p sniam & p trāsactioné receditur a lite, vt ff.de iureiu. No.j.ex hac l. q de qōne spurietatis vl status pōt trāsigi. Scdò no. q finis dét litibus imponi. Bal.
q Ac statu].i.libertatis, vt qa passi fuerunt patre viuēte se vēdi ad pciū pticipādū,& iō patri vt serui nō debēt succedere.
r Etiamnunc.]ante transactionem faciebat ꝯ fidé sanguinis, nunc transactione facta & ꝯ eandem. & ꝯ pactū transactionis. sic & s. de episcop.audien.l.decernimus. Acc.
s Parum probe].i.male.
t Nullus.]sed nonne remanet finis sniæ & iusiurandū. vt ff. de iureiur.l.j.& ij.Respon.si liceret recedere à trāsactione, eadem ratione ab alijs: & sic nullus remaneret finis. Et no. de hac litis: & dixi.ff.si cert.petatur.l.quidam.in fine.

Bona

a Bona fide) secus si mala, vt K. eod. l. actione, vbi rescinditur per actionem de dolo & j. eo. sub prætextu instrumẽti. in fi.

bona fide [a] interpositis cœperit facilè discedi. PP. Pri. Kal. Ap. Peregrino & Aemi. Cõs.

In reciproca remissione æqualis speciei nullus intelligitur lædi, nec senex, nec iuuenis. h. d. no. Bal. Vel sic: Fideicõmissum vicissim iniunctũ põt remitti, nec ex hoc dicitur minor lædi. Saly. Vel sic: Quando reciprocum fideicommissum remittitur: neutra pars lædi videtur. h. d. & non est alibi secũdum Bal. & Ale.

XI. Imp. Valer. Gallienus. AA. & Valerianus nobilis Cæsar Casiano militi.

DE fideicõmisso † à frẽ inter te & frem tuũ vicissi dato, [b] si alter vestrũ sine liberis excesserit [c] vita, iterposita trãsactio [d] rata ẽ: cũ frum cõcordia remoto captãdæ [e] mortis alteri voto ĩprobabili, retinet, & ñ põt eo casu rescidi tanq̃ circũuẽtus sis, cũ [f] pacto tali consenseris, neq; eam cui subueniri solet, ætatẽ agere [g] te ꝓponas: nec si ageres, [h] ijsdẽ illis de causis [i] in itegrũ restitutionis auxiliũ ipetrare deberes. PP. XV. Kal. Dec. Valer. & Gallieno. AA. vtrisq; II. C.

Administrator mutaris potest super re dubia transigere: non aũt debitum liquidũ remittere. h. d. fm Alex. Bal. & Saly.

XII. Iidem AA. Primo.

B PRæses prouinciæ existimabit, vtrũ d̃ dubia lite trãsactio iter te & ciuitatis tuæ administratores facta sit: an ãbitiosè, [k] id qđ indubitatè deberi posset, remissum sit. nã priore [l] casu ratã manere trãsactionẽ iubebit: posteriore verò casu nocere ciuitati grãm nõ sinet. † [m] PP. XVI. Kalen. Mart. Aemiliano & Basso Cons.

Transactio facta iusto metu, rescinditur, metus tamen iustificatio ex sola qualitate facti in transactionẽ deducti non probatur, & inter dominum & seruum transactio nõ valet. Alex. & Saly. Vel sic. Transactionem vitiant metus & dominium seu seruitus, vbi inter dominum & seruum interuenit. Ia. Butr.

XIII. Imp. Dioc. & Max. AA. Probo. [a]

C INterpositas metus cã trãsactiones ratas ñ haberi, edicto ꝑpetuo [n] ꝯtinet. Nec tñ [o] qlibet metus ad rescindẽdũ ea q̃ cõsensu terminata sunt, sufficit: sed talẽ metũ probari opꝫ, q salutis [p] periculũ, vl' corporis cruciatũ [q] ꝯtineat. Ad vim tñ vel dolũ arguẽdũ qualitas [r] causę principalis nõ sufficit. vñ si nihil tale ꝓbari põt, ꝯsensu qõnes terminatas minimè instaurari oportet. Sed

DE fideicommisso.] CASVS. Si te & fratrem tuũ testator instituit, vt si alter vestrũ sine liberis decederet, ad alterũ veniret sua portio, & cõ: & hoc fideicõmissum inuicẽ remisistis: valebit remissio & trãsactio, & hoc duplici ratione. vna, qa tollit votũ alterius mortis captandæ. alia, qa iure cõi vsi fuit. Et no. q̃ improprie ponit transactio. Vel dic, forte dubiũ fuit an hic inde fuissent grauati. hoc casu põt dici transactio: & valebit vt concordia inter vos retineat: neq; dẽt transactio rescindi, si dicas te deceptũ, cũ minor nõ fuisti: si ẽt minor fuisses, nõ ob hoc debuit rescĩdi, cũ iure cõi vsus fuisti: quia q̃tũ tu remisisti, & ille tibi remisit. vñ ꝫ tale pactũ nõ erat restituẽd, vt ff. de mino. l. deniq;. §. vl. Nota j. ex hoc textu de verbo ꝯcordia, qd sæpe reperit̃ i statutis. Retinet̃ cõcordia, dũ discordia & cã discordiæ amouet̃, vt hic textus exp̃sse dicit. & de hoc verbo vide. c. j. ex. de mutu. peti. Secundo no. q̃ ille qui non ꝓponit causam sufficientem, non debet audiri. Bald.

(Alleg. l. j. ff. de pact.)

b Dato.] i. relicto vt detur.

c Excesserit] i. decesserit.

d Transactio] i. finis qdã siue refutatio nã ĩproprie ponit̃, cũ nõ sit de re dubia, & lite incerta, vt ff. e. l. j. Vel dic q̃ dubium erat an hincinde essent grauati a testatore, vt faciat ad ti. Acc.

e Captandæ] i. optandæ vel machinãdæ. alibi ponit̃ pro acquirere, vt cũ dicimus, talis captauit beneuolentiam talis.

f Cum pacto.] hæc dictio Cum, põt esse rõ quare non sit circunuentus: & econtra quare videbatur circunuentus. & subaudi sp, sine machinatione alterius. vt ĩ. ti. j. l. cũ ꝓponas. j. alias secus. ĩ. ti. j. l. cũ postea. sed si sciret illum dolose facere, nõ infirmat̃. vt ff. de act. empt. l. j. §. fi. & ff. de re iud. l. nẽo vĩ.

g Agere.] idest habere.

h Ageres] idest haberes,

i De causis] quas proposuisti, qa nõ es circũuentus. vsus enĩ fuisti iure cõi, ideoq; nõ es circũuẽtus, vt ff. de mino. l. verũ. §. sciendum. & seq. item non restituitur. vt j. de in integ. rest. l. non videtur. & facit. ĩ. ti. j. l. j. & l. cum proponas. j.

PRæses.] CASVS Si debitori ciuitatis administrator eiusdẽ trãsactionis cã remittit debitũ: hoc casu an valeat trãsactio, qrit̃ vñ distinguẽdũ est, aut liquidũ fuit ciuitatis debitũ: quo casu nõ valet remissio, vt hic. aut nõ, & valebit: qa tunc de re dubia fit: & hoc pses. i. maior magiratus ꝓuidebit, potuit eẽ q̃ credebat te aliqd ciuitati dbuisse, cũ ñ tenebaris

k Ambitiose.] Ambiebat. i. desiderabat honorẽ p debitorem.

l Nam priore.] quando de re dubia, & lite incerta.

m Non sinet.] vt & arg. ff. de iureiur. l. cũ qui. §. in popularibus. & l. tutor. in prin. & l. iusiurandũ quod ex. §. j. & ff. de pactis. l. imperatores. & de decret. ab ord. fa. l. ambitiosa. Sed ꝫ

A j. de vsur. l. aduersus. Sol. vt ibi. Et no. qđ dicit hæc lex i administratore ciuitatis, idẽ in oi alio simili administratore, vt ꝑlato, tutore vel curatore. Sed qd si nõ ambitiose, sed bona fide gratis remittũt: & liqdũ debitũ erat: sed qa forte vsura erat, vel alia iniqua pecunia? dices valere, vt hic innuit. ãbitiose. & ff. de sur. l. interdũ. ij. §. q tutela. & l. si pignore. §. fi. & de iniur. l. sed si vnius. §. j. Pla. ĩ ĩ. ti. j. l. pactum iij.

A[...] Istã opinionẽ Pla. sequuntur cõiter docto. vt testat̃ hic Bart. soluẽs rõnẽ & iura p gl. allegata.

INterpositas.] CASVS. si metũ intulisti, nõ valet transactio, & hoc i prima. refert tñ an fuerit talis met, q potuit cadere in constantẽ virũ, quo casu nõ valebit: alioqn secus. & hoc in secunda. Si ãt cũ mihi ꝓmitteres, metũ intuli, & super ꝓmisso trãsactũ est, & mihi ꝯcessisti aliqd nõ videbit̃ metu extorta trãsactio. vnde licèt in principali cã & in ꝓmissione ꝓbaueris tibi metũ illatũ, non pp hoc metũ intercessisse probasti i trãsactione: vñ ꝫ cã venire si poteris. Vel dic, in principali cã ꝓtestat fuisti magno clamore tibi vi transigẽdo illatã. hoc aũt solũ nõ sufficit ad ꝓbãdũ metũ, sed ꝓbare debes: vt j. d dolo. l. dolus. Vel dic q̃ habebas iustã cãm & liqdã, vñ ñ erat verisimile te transigere &c. nisi tibi metũ intulissem: sed nõ sufficit ad ꝓbationẽ illationis metus: qa necesse habebas aliter probare, q̃ per qualitatẽ causæ principalis. Si aũt me seruum tuum dixeris, & hoc probaueris: non valebit transactio, cum inter dominum & seruum non teneat pactio. Viu. Not. ex hac l. bonũ tex q̃ ad hoc vt ꝯpetat actio directa qđ met cã, ex verbis & mẽte edicti ꝑtoris positi i l. j. ff. qđ me. cau. reqrit̃ met iustissim. s. mortis, vel cruciat corporis, fm P. d C. hic.

n Edicto ꝑpetuo.] qđ hẽs ff. qđ met. cau. l. j. Sed & qñq; locũ hẽt tñ edicti snia: vt ff. qđ me. cau. l. isti qdẽ. §. si is qñq; offiiciũ iudicis: vt ff. e. ti. l. fi. §. si fœnerator. & de var. cog. l. medicus. & qua. re. acti. nõ dat̃. l. j. §. q̃ onerandæ. qñq; ꝯstõ: vt j. qđ me. cã. l. si per impssionẽ. & his oibus modis rata nõ habent̃. Itẽ quod dicit, perpetuo. i. gñali. multa. n. significat: vt diximus. ff. ꝓ soc. l. j. Vel dic i. sine tpis ꝑfinitione: vt ff. qđ me. cau. l. si mulier. §. qđ me. & ĩ. d diuer rescr. l. ij. ñ ãt q̃ ex eo actio ꝑpetuo det̃, nisi ad simplũ: vt ff. qđ me. cã l. si cũ §. j. & ij.

o Nec tñ.] licèt dicat gñal'r de metu, nõ tñ qlibet sufficit, vt subijcit: vt ff. quod me. cã. l. metum aũt non &c. & ff. qbus ex causis maio. l. iij. & j. de distr. pig. l. & qui. & j. de rescin. ven. l. si voluntate.

p Qui salutis] vt mortis, & quasi mortis. quod dic per exẽpla. vt ff. quod me. cau. l. isti. §. pen. & fin. vt sic differat a seq. casu.

q Cruciatum.] quod iudicis discernit̃ arbitrio: vt ff. ex q. cau. ma. l. metus aũt cã. in fi. & sic notat causam principalem ipsam venditionem.

r Qualitas.] veluti si i vẽdõne dol vel met fuerit, ex q̃ vẽditione

(Margin: † aliâs, posteriore noceri ciuitati gratia non sinet.)

(Margin: [a] ali. Proclæ. Ciuitatis administratores an transigere possint. al. rescindenda.)

(Margin: Perpetuũ qualiter accipitur. Prætoris edictum quare dicat̃ perpetuũ, pulchrè explicat Alcia. hic, & in ti. ĩ. de edend. & lib. 2. dispõ. c. 27.)

tione trāsactio præcesserit ex interuallo. p hoc.n. non creditur A fuisse in transactione dolus. Vel principalē cām dicit contestationē doli vel metus: q̄ sola nō sufficit, nisi ɔnter probet̄. vt j̄. de dolo. l. dolū. & qd̄ me. cā. l. metū & j̄. e. tit. l. si maior.

† Idē Bar. & Ias. Vel tertiò † qualitas causæ. s. q. dicat ita se iustā & liquidam habuisse cām, vt nō sit verisimile trāsegisse: vn̄ hēbat instrumenta, qb⁹ sufficienter poterat fundare intentionem suam.

a Alia rō.] superior enī erat dolus vel metus, hic aūt rōpsone: quia cum ea pacisci non potest.

b Reformat.] i. rescindit. sic reserare. i. aperire. formari aūt pactum dicitur, quando vestitur.

Formari pactū qn̄ dicitur. c Non posse.] nisi de libertate paciscatur. vt ar. j̄. de libe. cau. l. cū affirmes. & l. post certi. ſ. in quosdā. Nos ɔ, argu. earundem legum. Sed ɔ nos. ff. de acqui. hær. l. si seruū. §. si qs dederit. Solu. vt dixi in d. l. cum affirmes. Itē ɔ. j̄. e. l. si. Sed ibi dicit valere transactionē sup qōne libertatis factam,

* desiderεs. qd̄ verum est, † si tn̄ dubitabat̄ de statu. sic & ff. de iudi. l. vix. hic āt sup alia qōne.

† Idē B. & Ias. ADDITIO. Dū quæritur an pactū factū inter dn̄m & seruū

qm̄ eū cū quo te trāsegisse cōmemoras, ex ancilla tua natū, † seruū tuum esse asseueras: si vera sunt quæ precibus cōplexus es, alia rō [a] pactum reformat. [b] Nec. n. dubij iuris est, dn̄os cū seruis suis paciscentes, ex placitis teneri atq; obligari non posse. [c] S. IIII. Non. April. Byzantij, ipsis IIII. & B III. AA. Cons.

Transactio dissoluitur consensu simul & actu cōtrario, & agitur causa ex integro. Saly. Vel sic: Communi consensu partium à transactione recedi potest. Alex.

XIIII. Iidem. AA. Sopatræ.

SI diuersa pars [d] ɔ placitū [e] agere nitit̄: æqtatis rō suadet refusa [f] pecunia [g] (cum & tu [h] hoc desideras) * cām ex integro agi. [i] PP. IIII. No. Iul. ipsis IIII. & III. AA. Cons.

Transactio facta per Aquilianam stipulationē & acceptilationē, perimit omnem actionem, & perimit ipso iure. secus si nō interueniat Aquiliana stipulatio & acceptilatio: quia tunc non perimit ipso iure, sed ope C *exceptionis. Bal. Vel sic: Si transactio fiat per acceptilationem præcedēte Aquiliana*

valeat, distinguit hic Bar. aut fit pactū inter dn̄m & seruū de alio q̄ de libertate, & indistinctè non valet, vt hic. aut fit de libertate, & tunc aut erat dubiū an esset seruus, & valet. vt l. fi. j̄. eo. aut certū, & tūc. aut fit cū dn̄o futuro, & valet, vt l. si seruū. §. si quis dederit. ff. de acqui. hære. aut cum præsenti, & tunc secus, vt d. l. cum affirmes. j̄. de libe. causa.

SI diuersa.] CASVS. Si me ad fundum couenisti, & transegisti vt mihi fundum cederes, & tibi darē x. an à pacto trāsactionis discedere possimus, quæritur? & rn̄. q. sic, dummodo hoc fiat de vtriusque cōsensu: & actione pristina agere potes, refusa mihi pecunia qn̄ dedi noīe transactionis. Viui.

d Si diuersa pars.] idest actor.

e Contra placitum] scilicet transactionis.

f Refusa] idest restituta.

g Pecunia] transactionis noīe data p reū ipsi actori: & dic cō dictionem indebiti cōpetere ad hanc pecuniam repetendā. D vt ff. de condic. indebi. l. eleganter. iij. respon.

h Tu] scilicet reus.

i Agi.] vt & ff. de sol. l. pupilli. §. j. Sed nūqd ipso iure nō obstante prima trāsactione? Rn̄. non, vt ff. de pac. l. si vnus. §. pactus. & dixi. s. e. tit. l. j. l. pacta nouissima. Itē quid si sublata erat prior actio p acceptilationē & Aqlianam stipōnē? Rn̄. idem vr̄ esse dicendū, q. agat̄ veteri. vt j̄. e. l. vbi. Sed ar. ɔ. ff. de pac. l. si vnus. §. sed si pactū. Sed forte dabit̄ ei prior actio vtilis ex æquitate, vt arg. j̄. si aduersus trans. l. j. & ij. Itē quare secus in

Snia secūda etiā de partiū cōsensu nō valet, snia: vbi ēt lata per partiū ɔsensum secūda non valet, vt j̄. qn̄ prouo. nō est neces. l. j. nisi cū esset dubiū an esset iudicatū, & super hoc iudicaret̄, vt ff. quæ senten. sine app. rescind. l. j. Rn̄. qa fit ex consensu transactio. & is ɔ̄rio cōsensu tollitur, vt ff. de regu. iu. l. nihil tam naturale. sed iudicium in inuitum redditur, vt ff. de verb. obl. l. inter stipulantem. §. j.

VT responsum] CASVS. Quærebas à principe an mulier te p dote ɔueniēs, & tecū trāsigens, venire possit ɔ trāsactionē? & rn̄. declarare debes an facta fuit simplr̄ transactio: quo casu ei agenti actione pristina, obstabit excep. transactionis. an fuit sublata p acceptilationē, interposita Aquil. stipulatione: quo casu nullam hēbit aduersus te actionē, neq; vniuersalem. i. hæred. peti. neq; singularem, vt rei vind. Viuian.

k Possis.] ita q̄ simplr̄ quæris an possit aduersaria tua ɔ transactionē venire. Et no. q. benigne docet ipsator supplicātē qualr̄ pponat, vt s. de pci. impera. offe. l. fi. ∫ uri,

* cōgruē. aūt rñdet alibi iurisconsultus, vt ff. de testamen. l. Domitius. l. Fuerit] bis. n. duob⁹ modis fit, vt ff. e. l. ij.

* intelligimus. m Illuxerit.] idest apparuerit.

n Vel in rē.] sed qūo istæ actiones accepto ferent̄, cū sola verb. obligatio possit accepto ferri, vt ff. de accep. l. an inutilis. §. re ceptū? Rn̄. i deducū

* al. palā fiet. tur in stipōnē Aquilianā prius, vt Instit. qui. mo. tol. oblig. §. itē p acceptilationē. Sed qūo potero rem meā stipulari, vt ff. d le. j. l. cetera. §. j. & de ver. obl. l. nemo? Rn̄. nō rē, sed quāti mea interest. vt Insti. qui. mo. tol. obli. §. est autem. & ff. de ver. obli. l. scire debemus. §. si à fure.

† Et bene Bar. & Ia.

stipulatione, non potest actor ad pristinam etiam realē redire, licet reus transactionem non obseruet. Alexander.

XV. Iidem. AA. Pontio.

VT rn̄sum ɔgruēs [*] accipere possit, [k] insere pacti exēplū. ita. n. itelligemus [*] vtrū sola ɔuētio fuerit, an etiā Aqliana stipl̄o necnō & acceptilatio secuta fuerit: [l] q̄ si subdita esse illuxerit, [m] nullā aduersariæ tuæ petitionē hęreditatis, vel in rē [n] spālē ppetere, palā * [o] est. PP. XV. Kalen. Au. ipsis IIII. & III. AA. Cōs.

Legitima transactio rescripto principis non tollitur. Ale. Bal. & Saly.

XVI. Iidem. AA. & CC. Cæcilio.

CAusas [p] vel lites trāsactionibus ltimis [q] finitas, imperiali rescripto resuscitari non oportet. [r] S. V. Id. Mar. ipsis V. & IIII. AA. Cons.

Ex transactione pœnali cum clausula, rata manente pacto, datur exceptio, & pœna exactio: ex non pœnali vero sola exceptio. Saly. Vel sic: Potest quod datū est repeti, & exceptio transactionis opponi cōtra actorē, pmissa non seruante reo, si hoc actū

o Palā ē.] nisi vt j̄. si aduersus trāsactionē. l. ij. Acc.

CAusas.] CASVS. Transegi tecū, postea impetraui iudicē ɔ te super debito sup quo trāsegi, nō facta mētione de trāsactione. certe si facio te citari corā iudice, & tu cōpares, & excipis de transactione iā facta, & facis de ea fidē, iudex dēt pnunciare rescriptū esse surreptitiū: qa si de trāsactione fecissem mētionē, tale rescriptū non obtinuissem: qa nō est intētio principis lites sopitas p transactionem vel sniam, resuscitare. & sic pronūciabit se non esse iudicem competentem, secundum Pau. de Cas. hic.

p Causas.] dicūt qdā cām añ litis ɔtestationē: post controuersiā rn̄. sed post litis cōtestationē incipit eē lis, vt ar. j̄. de litig. Authē. litigiosa. alij causas criminū, sed lites ciuiles. vt ff. de testi. l. j. §. j. & ff. de verbo. sig. l. litis nomē. Tu potes dicere tertio. s. causa post ɔtestationem litis. sic. n. dicit Tullius. Causa est res q̄ hēt in se ɔtrouersiā in dicēdo positā cū certarū psonarū interpositione. sed lis est ante & post, & sic est genus. & cā spēs: vt j̄. qūo & qn̄ iudex. auth. q semel. An ergo añ cōtestationē pōt trāsigi? videbat̄ q. nō, quasi nō sit res dubia lites vt ff. eo. l. j. Sed ɔ. est, vt hic. & ff. de condi. indebi. l. eleganter. §. si quis. non autem post sententiam, vt in ea. l. §. si post.

Causa & lis differunt.

q Legitimis] alias non, vt s. ti. j. l. cum postea.

r Oportet.] cum enim exhauriat in totū ius alterius, psumit̄ ɔ ius. & sic nō valet: † vt hic. & s. de preci. impe. offe. l. quoties. & si ɔ ius vel vtili. publi. l. oēs. & j̄. de erro. aduoca. l. si. & sen. rescin. nō pos. l. fi. nisi diceret, non obstāte hac l. ff. de leg. iij. l. si quis. in prin.

† Cōc. gl. super verbo, ipsarū. i fi. c. audita, ex de restit. spol.

CVm pponas.] CASVS. Mulier aliqua petebat à te fundū. tecū trāsegit vt dares ei decē, & à lite discederet. nō vult stare pacto transactionis. petis vt pacto stet, vel reddat q̄ noīe trāsactionis dedisti. quar̄ tibi cōsulatur, q̄ritur. & rndetur, aut cōuenisti vt staret trāsactioni, & si nō staret trāsactioni, repetere posses q̄ dedisti trāsactione manente: aut nō. Primo casu repetes q̄ dedisti, si nō stet pacto: & ei agenti obstabit trāsactionis exceptio, cū interesset stipōi, si ɔ transactionem ventret, neq; fuit minor. xxv. an. Si aūt nō cōuenisti, sed

vt

vt à lite simpliciter discederet, dedisti: sibi agenti sisr obstabat trãsactionis exceptio, neq; datorũ tibi dabit̃ repetitio. Vi.

a Ab ea.] scilicet actrice, vel à creditrice præsente.
b Resiluisse] idest resilire velle.
c Pacto.] scilicet transactionis.
d Perspicis.] i. intelligis. vel itelligere dēs.
e Fuerit.] nã si minor eẽt, iuuarẽt in itegrũ restitutione.
f Habeas.] i. habebis. vt ff. de transac. l. qui fidẽ. Sed 𝔠. ff. de pac. l. rescriptũ. §. j. sed ibi nõ fuit dictum, rato manente pacto.

[margin: ¶ facit ad hic. gl. sin fi. in c. dilecti. extra de arbi.]

fuit, idest si in trãsactione fuit apposita clausula, rato manente pacto. Alex.

XVII. Idem. AA. & CC. Marcello.

CVm proponas, † ab ea 𝔠 quã supplicas, litẽ quã tecũ habuit, trãsactione decisam, eamq; acceptis his quæ negotij dirimendi causa placuerat dari, nũc de cõuentione resiluisse;[b] ac petas vel pa cto[c] stari, vel data restitui: pspicis,[d] si quidẽ de his reddendis manẽte trãsactionis placito, statim stipulone, si 𝔠 fecerit, pspexisti, & 25. annis maior fuerit;[e] q̃[*] exceptionẽ pacti, & actionẽ datorum habeas.[f] Quòd si nihil tale ꝯuenit, exceptio[g] tibi, nẽ ẽt eorũ q̃ dedisti, repetitio[h] cõpetit, partis[i] securitate. PP. V. Id. Iun. ipsis. AA. V. & IIII. Cons.

g Exceptio.] vt j. de dolo. l. si superstite. Et no. q, huius l. distictio locũ hẽt vbi nõ iuraujt se nõ vẽturũ 𝔠 trãsactionẽ. tunc. n. & soluit pœnã, & red dit accepta, nec agere põt, vt j. e. l. si q̃s maior. Itẽ intellige cũ veius actio superest: alioquin restituit accepta, & non agit. Itẽ pstat pœnã, vt j. eo. l. vbi. Sed qd si est stipulatus reddi data si eo addito vt remanet placitũ? Rñ. dicũt qdã eẽ i electione pmissoris reddere data, aut stare pacto, vt ar. j. eo. vbi. Tu dic in electione reperẽtis, vt ff. de cõdi. indebi. l. elegãter. §. si q̃s post. in fi. & de pac. l. rescriptũ. §. j. & fi. & l. pacto. & l. q fidem. & de ver. oblig. l. ita stipulatus. in fi. & de euic. l. vindicantem.

[margin: * al. q. & exceptionem, Idem B. & Ias.]

[margin: 1 Approbat p B. Sal. & Iaso.]

h Repetitio] s. simul, sed per se sic, vt ff. de cõdi. indebi. l. elegãter. §. si quis. in fi. & dicit. j. eo. l. siue apud.
i Parte.] idest quarta.

TRansigere.] CASVS. Titius accusauit aliquẽ de crĩe publico capitali. quæritur an super hoc crĩe possit transigi vel paciscī? R n. & distingue: aut. n. irrogat pœnã sanguinis, aut non. Primo casu transigi pterquam in crĩe adulterij. In secundo casu non, præterquam in crimine falsi. Viu.

k Transigere] scilicet gratis quo ad paciscentes, & non gratis quo ad transigentes, vt ff. eo. l. j.

l Capitali.] puta q̃ ingerit pœnã sanguinis. Tribus modis dĩ capitale crimen. Primo dĩ vltimũ suppliciũ, vt institu. de publi. iudi. §. publicorũ. Secũdo amissio libertatis, & p cõsequẽs ciuitatis, puta qa damnat̃ in metallũ, vel opus metalli. Tertio amissio ciuitatis tñ, vt cũ deportat̃. ff. de publi. iudi. l. ij. & ff. de bo. pos. l. edicto. §. rei aũt capitalis. & ff. de pœ. l. ij. & l. qdã. hic aũt strictĩ accipit̃ p eo qd ingerit pœnã sanguinis tñ, vt no. p sequentẽ litam. & sic strictè ponitur. ff. de bon. eorum qui sibi. l. j. sed in l. ij. eiusdem titu. large.

[margin: Crimẽ dĩ capitale tripliciter.]

m Prohibitum] i. accusato, sed accusanti ẽ phibitũ. vñ si pacisceretur vel transigeret, incideret in Turpillianum. ff. ad Turpil. l. ab accusatione. sed accusato licet qualitercũq; redimere sanguinẽ suũ. vt ff. de bo. eor. l. j. Itẽ nunqd transactio talis præiudicabit alijs si velint eũ interim de eo. crĩe iterũ accusare? Rñ, [4] non vt ff. ad legẽ Iul. de vi publ. l. q cœtu. §. fi. Sed arg. 𝔠. ff. de pua. l. præuaricationis. & ff. de iureiura. l. cũ qui. §. in popularibus. sed illud est qa habẽt iudicis auctoritatem: hic aũt partium consensum tñ. Alij dicũt gratuitũ pactum non pudicare, vt d. l. qui cœtu. in fi. sed transactio sic. Immo 𝔠 in eo q, excepit adulteriũ tñ, vt hic & j. ad legẽ Iul. de adul. l. de crĩe. imo & raptus vr̃ excipi. vt j. qbus ex causis ser. pro pre. li. ac. l. pe. Solu. dẽ statuit in raptu virginis, quod in adulterio, pp similitudinẽ q̃ inter se habent. sed fm Ioan. bñ põt transigi vel pacisci de raptu, vt vr̃ velle lia illa. dicit. n. pacto transmissum: ergo apparet q, per pactũ est remissum, ergo fuit licitum pactũ. Itẽ 𝔠 in eo q, hic dicit de adulterio nõ pos

[margin: 3 Reprobatur per Bart. Bal. & Iaso. ex cepto Fulgo.]

[margin: 4 Omnes glo. sosones cõiter tenẽt doctores hic.]

se transigi, vt in Auth. vt lic. ma. & auiæ. §. fi. coll. viij. ibi, nisi tñ nondũ aut iudiciali decreto, aut amicabili cõuentione, &c. Solu. dicunt qdã hoc corrigi. sed verius fm Ioan. qd ibi dr̃, non est referẽdũ ad capitulum adulterij, sed ad alia capitula in eadẽ authen. primo posita. Itẽ cõtra in Auth. vt nulli iudi. §. adulteram. col. ix. Sol. spãle forte in viro. Vel veri⁹ ibi actũ erat, & etiã mulier punita, qa in mo nasteriũ erat missa: sed vir sibi reconciliat intra biennium. Item contra. ff. de adul. l. si maritus, ij. §. si negauerit. Solu. ibi repudiauit, non aũt transegit, vel pactum fecit. Itẽ cõtra. ff. de pac. l. iurisgen. §. si pacisca r. & §. sequẽ. vbi nõ pmittit valere pactũ 𝔠 publicã vtilitatẽ factum. Solu. illa distinguit̃ p istã vt ea locũ habeat in crĩe quod nõ ingerit pœnã sanguinis. Alij dicũt eã tñ loq in gratuito pacto, istam in trãsactione tñ. & exponũt hic transigere vel pacisci, pacto scilicet non gratuito: & inducũt j. eo. l. pses.

[margin: † Ale. li. 5. parad. c. 8. 9. 10. 11. & ad hanc con stitutionẽ. nos tñ alr̃ inter ptati fu mus ĩ no stro ad hunc tit. commẽtario. Cont.]

In omni pœna sanguinis potest transigi vel pacisci, excepta pœna adulterij: de alia pœna non, nisi fal'si. Saly. & Ale.

XVIII. Idem AA. & CC. Valentin.

TRãsigere[k]; vel pacisci de crĩe capitali,[l] excepto adulterio, phibitũ[m] nõ est: in alijs aũt publicis[n] criminib⁹, q̃ sanguinis pœnã non ingerunt, trãsigere nõ licet[o] citra falsi[p] accusationẽ. S. III. Kal. Sept. AA. Cons.

Noua repertio instrumenti non vitiat trãsactionem, sed dolus ipsum occultantis eam inualidat, si actio prima non erat ipso iure sublata. aliàs inducit actionẽ de dolo. Saly. Vel sic: Transactio non rescinditur prætextu instrumentorũ nouiter repertorũ, si bona fide facta fuit: sed si reus per dolũ extorsit eã, rescinditur, vel per doli replicationẽ si actio nõ erat ipso iure sublata, vel per doli actionem si actio sublata erat. Alexan.

XIX. Idem AA. & CC. Irenæo.

SVb † prætextu[q] instrumẽti post reperti transactionẽ

n In alijs aũt publicis] Publica iudicia sunt, q̃ enumerata sunt. ff. de pub. iudic. l. j. Quid aũt erit in priuatis delictis? Rñ, [5] Io. vt in eis possit trãsigi & pacisci. Satis. n. est q, non inuenio prohibitũ in eis: vt ff. qui. ex cau. ma. l. necnon. §. j. Sed arg. 𝔠. ff. de arbi. l. nõ distinguemus. §. Iul. & ff. de his q no. infa. l. qm. & põt sic distinguit an criãsr. & tunc non liceat: ciuiliter agit̃, & tunc licet.

[margin: † l. 4. j. de re iud. Vi de c. j. cũ gl. j. extra de transactio. & c. iter monasteriũ ex de re iu dica.]

o Non licet.] vt j. de contrahẽ. & cõmit. stipu. l. si quidẽ. in fi. qa si trãsigat, p cõfesso hr̃: vt ff. de præuari. l. in oĩbus. Et no. q, nõ repetit nisi trãsigere. nã pacisci bñ licet: vt ff. de iure fisc. l. in fisci. & l. eius. & ad le. Iuliã. de vi. publ. l. q cœtu. §. fin. qd nõ placet Iaco. vt alibi no. Sed quid si transigat? Dicũt quidã transactionẽ valere inter eos: sed alijs non piudicare. quod nõ placet: qa sic nulla esset dr̃a, an trãsigat quis sup re familiari, an sup re publica: sed lex aperte facit drã: vt ff. de pac. l. iuris gentiũ. §. si paciscar. & l. si vnus. §. pacta. & sic dico ẽt inter eos nõ valere: vt no. d. §. si paciscat. in glo. Fit enim nunciatio &c. hic videtur aliter dicendum, vt alibi notatur, scilicet cum refertur ad pecuniariam æstimationem.

[margin: 5 Istã gl. sequũtur Alb. Bar. Bal. Pau. Salyce. & oẽs Moderni.]

p Falsi accusationem] vt j. de fal. l. ipse. & est rõ: qa plerunq; falsi accusatio refertur ad pecuniariã æstimationẽ, fm Ioan. & hoc solo casu vr̃ eam accusationẽ exceptã à transactione. s. phibita vt; vt fieri possit trãsactio sup falso, qd refert̃ ad pecuniariã æstimationẽ: nã qñq; irrogat pœnã sanguinis: vt j. de fal. mo. l. j. §. fin vero. & l. pe. Vel dic [6] q, sp super crĩe falsi licet transigere, ẽt qñ irrogat pœnã sanguinis: vt in prin. l. itẽ cũ non irrogat: vt hic. alioqn nõ eẽt bona exceptio quã fecit. Et no. versus: Sanguinis in pœnis (nisi mœchus) transigit omnis. In reliquis nulli liceat, nisi crimine falsi.

[margin: Trãsactio an possit fieri sup crimine falsi.]

[margin: 6 Approbatur per B. B. & Ia.]

SVb prætextu] CASVS. Mutuum tibi x. fa. hinc est instrm. negasti te mihi debere, vel te soluisse dicis: vñ venit ĩ dubiũ. tecũ transegi pro v. & alia v. remisi: qa instrm reperire nõ potui: sed transactione facta instrm inueni an eius prætextu litẽ finitã transactione resuscitare possim, quær. & rñs q, nõ. Sed aũt instrm subtraxisti per seruũ vel per aliũ credentẽ tua esse. & neutro casu cõmissum fuit furtũ, vt pp hoc facilius venire tur ad transactionẽ: aut fuit simplex transactio, aut Aql. stipulatione vallata, & acceptolata. Primo casu agã actione prima: & si excipias d facto trãsactionis, replicabo de dolo. Scdo casu cũ nullum detur mihi auxilium, agam de dolo. Viuia.

q Sub prætextu.] Prohibẽt iura, nisi in causa publica, vt ff. de re iud.

iud.l.imperatores,& nisi in causa ecclesiæ,vt arg.in Auth.de nō alie.§.finimus.coll.ij. & nisi in causa pupilli, vt ī.de iur. reip.l.rempublicam.lib.xj.& nisi sit testm.vt ff.cod.l.de his. Idem de codicillis.vt ff.eo.l.imperatores.§.j.& l.non est.

a Per se] per se possunt subtrahi, ita vt nō cadat in nomen furti, vt si apud eum sint,& si ɔtrectet,sed celet,vt ff.de fur.l.inficiādo. circa prin. Si aūt contrectaret, fieret furtū. & daretur actio furti ad duplū ei⁹ qd cōtinet̄ i istro, vt ff. de fur.l.q tabulas. & sic nō dareť de dolo,ꝙ hic dicit dari,vt ff.de dolo. l.j.§. ait ptor.& l.ij.Per aliū aūt subtrahit, vt si alicui mādauit vt acciperet ea: qui putās esse mādantis, ea accepit. Nec.n.mandator cōmisit furtū: qa non cōtrectauit, nec fuit psēs:nec accipiēs cōmisit furtū, qa nō fuit in dolo, vt ff.de furtis. l. si is qui rem.ij.§. si tu T. tuū. & l. si qs pferendū.& l.falsus. §.si qs nihil. Alij nō exigūt hmōi expositiones, qa dicūt cōpetere furti actionē cum actione de dolo,cū sint famosæ ambæ. qd non placet,vt ff. de dolo. l.j.& l.ideoque.

Cōcor. gl.in c. j. sup verb. obtineat. ei eo. tit.

Cōcor. gl. in ca. cōsuluit. sup v bo, odit lucē in fin. eē de off. de leg.

ADDITIO. Aduerte ꝙ duplex est dolus: vnus cōmissus i subtrahēdo: & ex illo cō petit actio furti, & ñ de dolo. Secūdus est dol⁹ cōmissus in celando & extorquēdo à te transactionē,& ex isto nō orit̄ actio furti: qa assidua contrectatione nō nascit̄.l.ei q.ff.de furtis. vñ merito agit̄ d dolo:& isto casu loqt̄ hæc lex ſm Iac.Bu. qd approbat hic Bar.

bona fide finitā rescindi iura nō patiunt̄. Sanè si p se [a] vel p aliū subtractis instris, qbus veritas argui [b] potuit, decisionē litis extorsisse pbet̄: si qdem actio [c] superest, replicationis auxilio doli mali, pacti exceptio remouet̄. Si verò iā perempta [d] est, intra ɔstitutū [e] tps tm̄ actionē de dolo potes exercere. [f] Da.IIII.Kalen.Octob.Sirmij.A A.Cons.

Contra transactionem non potest veniri: sicut nec contra rē iudicatam:nec tps noctu vitiat trāsactionē.Sal.Vel sic: Transactio & sñia paris sunt auctoritatis, & valet transactio facta de nocte,sicut de die. Ale.

XX. Iidem.A A.& CC.Antistræ.

NOn minorem [g] auctoritatem transactionū, q̄ rerū iudicatarum eē, recta rōne placuit.Siquidem [h] nihil ita si dei [i] ɔgruit humanæ, q̄ ea quę placuerāt,custodire.Nec.n.ad rescindendū pactū [k] sufficit ꝙ hoc secūdæ [l] hora noctis intercessisse,pponas:cū nullum tps [m] sanę mētis maioris 25.annis ɔsensum repudiet. [n] S.IIII. kalen.Octob.ipsis.A A.Cons.

Simulata emptio ex cā transactionis facta, fictum emptorē non obligat ad p̄ ciū soluendum.Bald. Vel sic: Transactio vera praualet venditioni ex causa transactionis simulatæ,iō pctū ex eo fictū peti non potest. Saly. Vel sic. Plus valet quod agitur, q̄ quod simulatè concipitur. h.d.Alexāder.

XXI. Iidem. A A. & CC.Geminiano.

CVm ea quæ transactionis cā dari [o] aut retineri ɔuenit,velut emptorē eū quē accipe placuerat,obtinere pscribit: [p] his q̄ simularè gerunt̄, p infectis habitis, frustra ficti precij postulat̄ numeratio. [q] S. V. No. Octob. ipsis A A.Cōs.

Protestatio vel contestatio super dolo nō facit dolum præsumi. h. d. Saly.& Alex. vel sic: Transactio non rescinditur ex protestatione.Iac.But.

XXII. Iidem.A A.& CC. Alexandro.

SI maior trāsegisti, ad rescindendā trāsactionem de dolo ɔtestatio [r] non sufficit. S. kal.Decemb.ipsis. A A.Cons.

Exceptio, non sum hæres,opposita creditoribus hæreditarijs,est exceptio intētionis. Item eis denegatur defensio, multo magis denegatur actio.h.d.Bal.vel sic:Si conuentus vt hæres nō opposuit ꝙ non erat hæres, sed vt hæres transegit & soluit,repetere nō poterit,licet vere non esset hæres: & si nō soluisset, cōpelleretur soluere si stipulatio interuenisset.h.d. Ale.et Saly. vel sic: Post rem transactione decisam non potest opponi exceptio intentionis vel facti,nec soluti repetitio conceditur.h.d.Salyc.

XXIII. Iidem. A A. & CC.Titiano.

b Argui potuit.]idest argute probari.

c Actio.]quæ est,si quidem &c.vt statim dicit.

d Perēpta].s.actio vetus.& sic fuit stipulatio & acceptilatio.

e Constitutū tps].s.biennij,vt ī.de dolo.l.optimum.

f Exercere]sic ergo vbi si qs p calūniā resistit, valet trāsactio, vt hic:licet sit secus in actore cōmittēte dolū,vt dixi.s.e.l.ij. Sed cū dolus dederit cām trāsactioni:quare nō est nulla ipso iure, sicut vendō,vt ff de dolo.l.& elegāter.post prin.R ñ. in vendōne,q rem tradit,hēt de dolo. Nā vt ait B.pcessit venditio vt infirma: secuta ē traditio vt infirmāda p actionē de dolo. sed iste vr tradidisse,cū remisit actionem. Vel aliud in bonæ fidei,aliud in stricti iuris, sicut est trāsactio ſm B. sed hoc nō placet,vt s.de inuti.stipu. l.dolo.Itē qūo dat̄ de dolo, cū alia cōpetit.vt ff.de dolo.l.j.§.si qs cū?rñ. Bu.hic nulla cōpetit post dolū admissum. Vel dic,ꝙ hic in ea admittēda passus ē dolū,vt ibi dicit.Itē quare nō dat̄ cōdictio ob cām vt se reponat in obligationē vt ff.de condic cau.da.l.si qs?Rñ.qa hic factū fuerat à reo,qd cōuenerat: sed actor dicebat se dolo inductū:vt dixi s.eo.l.actione.& facit.ī. in qb.cau.ces.lō. temp.præscrip.l.j.& s.titu.j.l.cū postea.& ī.de re iudi.l.sub specie.& ff.de excep.l. qui agnitis. & de iureiuran. l. admonendi.in fin.

Trāsactio facta p dolū nō est nulla ipso iure.

NOn minorem.] [illegible] Parē auctoritatē habent res iudicata & transactio:qa vtraq; finit lites:qa nihil &c.neque refert an nocte vel die fiat, cum nullo tempore excluditur consensus. Vinianus.

g Non minorem]quantū ad decidendas lites, & quantū ad exceptionem parandam:qūq; tñ secus est:vt s.eo.l.si diuersa. Itē pactio nō fecit ingenuū,sed snia sic:vt ī.de inge.ma.l. diffamari:& plene potes dicere vt ff.de iureiu.l.ij.

h Si quidem]. i. qa.

i Fidei] vt ff.de pac. l.j.in prin.& inst.de re.diui. §. per traditionē. ff.de act.em.l. exempto.in prin.

k Pactum]i.d. transactionis.

l Secūda hora.] puta in galli cantu. Et sic nota quòd valet de nocte quod fit, sicut de die vt ff.de test.l. ad testiū.§. posse.Sed si de nocte fit, cū post fit,vt dictum est,nūqd erunt necessaria luminaria?Rñ.sic ff. de vē.inspi. l.j.§.tria lumina. & ī.de sentē.ex breui. reci. l.ij. Sed arg.ꝯ.ī.ad legem Iul.d adul.l.Gracch⁹ & in Auth.de iudi.§. sedebunt.coll.vj.

m Tempus.] de die, vel de nocte.

n Repudiet.] qa post fit transigi. *sic in oībus meis. qdam alleguntur, & cētio.

o CVm ea.]Pone ea sum i terminis vt in gl. pxima. Ex q̄ gl. p declaratione ipsius no.dūdicit,scholaris in dādo reus,.ꝙ cōueniebat̄, dedit iure restitui. sed dū dicit, in retinēdo actor.i. quod dū scholaris ageret,conuenit ꝙ aduersarius retineret. & finalis conclusio huius legis stat solum in hoc,quod vbi est vera transactio & simulata emptio, statur transactioni.& actus simulatus nihil operat̄,ſm Bald. Et adde ſm Ias.ꝙ simulatio nō pōt liquide pbari, iō sufficiūt verisimiles coniecturæ,sicut in dolo.l dolū.ī.eodem.

o Cum ea dari.] scholaris gloriosus & inanis gloriæ cupid⁹ in retinēdo actor,in dādo reus,cū ageret ad fundū, cōuenit vt aduersarius retineret fundū velut emptor,cū teneret ex cā transactionis,modico dato scholari.Itē si aliam rē dedit. noīe transactionis vt sibi dareť fundus petitus, & conuenit vt illa titulo emptionis retineret̄ ab aduersario,econtra in dando reus,qui restituit fundum,cum sit reus,sed fingit emptionem modica pecunia accepta per transactionem.

Casus literalis.

p Præscribitur].i.in præiudiciū veritatis scribitur, vel ante oculos scribitur.Cū enim vere esset transactio, fingebat̄ emptio.Et dic præscribitur,scilicet in instrumento vēditionis.

q Numeratio.]vt ī.de ɔhen.emp.l.emp.& de dona. inter virum & vxorē.l.creditor.& plus va.quod agi.l.j.& l.si qs.& ī. si cer.pet.l.si non singuli.&l. si ex precio.

SI maior transegisti.] [illegible] Licēt ptestatus fueris in trāsactione dolū interuenisse,non pp hoc rescindit̄ transactio nisi probetur:vt ī.de dolo.l.dolum. Nota ex hac l.q, licēt reperiatur protestatū,non tñ psumitur protestatio vera, nisi probetur:quod no.secundum Bal.

r Contestatio] idest protestatio:vt & dixi s.e.l. interpositas, nisi pbeť;vt ī.de dolo.l.dolum.& de his quæ vi.&c.l.metū. Excipiūt qdā in minore,à [illegible] rio sensu: vt hic, sed male.ff.de iureiu.l.nā & postea.§.si minor.& ff.d mino. l.si pia. Vl dic ɔtestē de dolo,i.ꝙ litē fuerit cōtestatus super actione d dolo. Nec

NEc intentio.] CASVS. Decessit aliquis. credebas te ei⁹ hæredem: & conuentus à creditoribus cũ eis transegisti. alio existête hrde repetere vis quod noîe transactionis soluisti. quæritur, an possis? rñ. q̃. nõ: qa anteq̃ transigêres, tibi ꝓspicere debuisti. vñ si transegisti, licèt non soluisti, soluere teneris. & si solueris, non repetes. Viu. A

q Tam eam⁹ quantitatem, scilicet quã fuit cõfessa se debere.

SI maiores.] CASVS. Dêbat tibi patruus tuus x. petijsti, & cũ eo trãsegisti, & qnq; remisisti ea spe vt hrdé te istitueret. instaurare ꝑ trãsactionê litê iã sopitã frustra conaris: qa agêti tibi actiõe pstina obstabit exceptio. No. hic q̃. licèt donatari⁹ ñ istituat donatorê hrdé, ñ ꝓpterea dr̃ igratus: iõ ñ reuocat̃ donatio, quanq̃ nil relinquat̃ donãti in testamento donatarij, secundùm Bal.

NEc ĩtẽtio[a] creditorũ Archimedori[b] cui alios successisse ꝓfiteris, si oblĩat⁹[c] ꝓ eo ñ fuisti, tenere[d] te p̃t: sed hoc ĩtegro[e] negotio tractari ꝯuenerat. Nã cũ iã qõnẽ trãsactiõe decisã, & à te dari[f] placitã, numeratã[g] pecuniã proponas: huius ĩdebiti soluti p̃textu[h] ĩprobè tibi petitionẽ[i] decerni postulas: cũ etsi tm̃ ĩ stipulationẽ fuisset deducta,[k] ĩdebiti promissi velamẽto defendi non posses.[l] Dat. VIII. Idus Mart. CC. Cons. B

Solutio ptis debiti ex cã trãsactionis, inducit liberationẽ à toto: secus in confessione partis facta à reo. h. d. Bald. & Saly.

XXIIII. Iidẽ AA. & CC. Victorino.

SI quidem ex cã transactionis acceptis his quę instrumẽto[m] cõtinent̃, nihil ãplius peti ꝯuenit:[n] aduersariã tuã exceptiõis auxilio d̃fẽdi ꝑspicis.[o] Sin verò certã q̃titatem q̃si solã ab ea d̃bitã reddere se debere, sine litis decisiõe[p] cõfessa ẽ: tã cã,[q] q̃ residuã debiti partem petere minimè ꝓhiberis. S. V. No. Apri. Sirmij. CC. Cons. C

Transactio nõ rescinditur ob defectũ cãa nõ expressa. h. d. Bar. & Bal. Vel sic: Defectus cãa ĩpulsiua vel finalis ĩ corde retẽta nõ vitiat trãsactionẽ, vel debiti remissionẽ. Salyc.

XXV. Iidem AA. & CC. Marcellæ, & Quintillæ.

SI maiores[r] xxv. annis cum patruo siue auũculo vestro trãsegistis,[s] vel ei d̃bita donõ nis cã sine aliqua ꝯdõne[t] remisistis: nõ idcirco q̃ hoc ei⁹[u] hr̃ditatis captandæ cã. i. spe futuræ successionis vos fecisse proponatis, alijs ei succedẽtibus instaurari finita debent.[x] S. II. Id. April. CC. Cons. D

Status liberorũ ex contractu matris non læditur. Bald.

XXVI. Iidẽ AA. & CC. Dionysiadæ.

TRãsactiõe mr̃is,[y] filios eius nõ posse seruos fieri notissimi iuris est. S. Idibus April. CC. Cons.

Valet transactio hominis ægri sicut sani: dummodo sit sana mentis. Bald.

XXVII. Iidem AA. & CC. Catoni.

SAnũ mẽte, licèt ęgrũ corpore, rectè trãsigere manifestũ[z] ẽ: nec postulare debueras ĩprobo d̃siderio placita rescidi valetudiis corpis aduersæ velamento. S. VII. Idus Maij. CC. Cons.

Ex solo transactionis pacto non datur actio, nec primitiua tollitur: quã si agatur, cõtra excipientẽ replicatio datur. Sal. Vel sic: Transactio cũ scriptura vel sine, facta apud acta vel extra, ꝓducit exceptionẽ: actionẽ verò non, si fuit facta nudo pacto & reus ea nõ seruãs cõueniri põt primitiua actione, contra quã si excipiat, repellitur replicatione, cuius virtute cõpellitur implere conuenta: aliàs ad vlteriora procedetur in causa super actione primitiua. Alex.

XXVIII. Iidẽ AA. & CC. Sapparitę.

SIue apud acta rectoris prouincię, siue sine actis,[a] scriptura intercedẽte vel non,[b] transactio interposita ẽ: hanc seruari conuenit.[c] Sed quoniam vt certũ[d] qd accipias, ꝯuenisse te, licèt sine scriptu-

Al. Artemidori. qdã al's legit, tenerem pt. qd nusq̃ legi, nec cõgruit sẽtẽtiæ huius cõstitutionis. Contius.

a Nec ĩtẽtio.] i. petitio

b Archimedori.] cui putas te hæredẽ esse.

c Obligatus] quoquo modo vt fideiussor.

d Tenere] repetere. nec.

e Integro.] i. anteq̃ trãsigeres & solueres.

f Dari] s. creditorib. Archimedori.

g Numeratã] i. datã esse.

h Prætextu] siue sciẽte, siue ignorante ius vel factum.

i Petitionem] idest repetitionem.

k Deducta.] non etiã soluta: & hoc præcedente transactione.

l Non posses.] & cui denegatur hæc defensio, multo magis actio. nec ẽt à veris hæredibus repetas, q nõ sunt liberati ꝑ tuam transactionẽ. & sic est ꝯ. ff. de peti. hære. l. si qd possessor. Sed dic q̃ ibi soluit ex ꝯtu defuncti, hic aũt ex suo. s. transactionis. hoc mõ intelligitur. ff. de pac. l. li tibi. §. si. aliàs pe. l. tẽ ꝯ. ff. de tu. & ra. di. l. si ex duob. sed aliud in tutorib. & curatoribus, q vna obligatione & actione tenent̃. hic aũt ñ soluit ex obligatione qua tenebant̃ hæredes, sed sua vt dixi. Itẽ nota datũ vel ꝓmissum trãsactionis cã ẽt indebitũ nõ posse repeti: sed tũc solui debet, vt hic, & j. de condi. inde. l. si citra. & de nõ nu. pec. l. si trãsactionis. & de ꝯhẽ. sti. l. scire. & d pl⁹ peti. l. j. nisi ĩ casu q̃ñ actor calũniat̃, vt ff. d ꝯd. ĩde. l. ĩ sũma. Nõ posses. sui aduocat⁹ ĩ cã tua. ꝓmisisti mihi ꝯ o. trãsegi ꝓ xl. r̃siduũ ñ possũ peter̃

Trãsactionis cã datum non repetitur

SI quidẽ.] CASVS. Dêbat tibi aliqua mulier x. ea petijsti. dicebat se soluisse, vel nihil debuisse. vñ venit ĩ dubiũ, & cũ ea trãsegisti. v. tibi soluit, & alia v. remisisti. an alia v. petere possis? q̃rit̃. & rñ. q̃ ñ, qa obstat exceptio. si ãt ꝯfessa tibi dẽre qnq;, soluit v. alia qnq; peter̃ ñ ꝓhiberis. si alia v. dẽat. Vi.

m Instrumento.] transactionis.

n Conuenit] minore pecunia ob transactionem accepta.

o Perspicis.] vt ff. eo. l. qui fidem.

p Decisione] i. non interposita trãsactione. in vtroq; ergo pl⁹ fuit petitũ, & min⁹ solutũ siue confessatum. vñ videbat̃ q̃ sicut in primo est exceptio ꝓ residuo, sic & in isto. Sed ꝯ est, vt hic, & ff. de pact. l. si vn⁹. §. & in summa aliàs, ante oĩa. & l. si intra. & ff. e. l. cũ Aquiliana & ff. de excep. rei iudic. l. si ex testõ. & j. de sol. l. si inter. & l. si ĩterest. & j. de furtis. l. p⁹ decisionã.

r Si maiores] auunculus me⁹ mihi cẽtũ dẽbat: trãsegi cũ eo ꝓ xx. quia credebam q̃ me hæredẽ faceret. non possum petere.

s Trãsegistis] minore pecunia ob trãsactionem accepta q̃ dẽret̃.

t Cõdõne] sed qd si actor expssisset ꝯdõnẽ, puta remitto tibi litẽ si me feceris hr̃dem? Rñ. vt dicam j. eo. l. cum donationis.

u Eius.] s. patrui.

x Debent.] vt j. de cõdi. ob cã. da. l. si repetẽdi. & ff. d ꝯd. cã. da. l. ij. §. q̃ q̃ constet.

TRãsactiõe.] CASVS. Dẽt tibi aliq̃ mulier x. ea petijsti. & trãsegisti vt filij sui serui tui forent. quærit̃, an eis p̃iudicet trãsactio? Et rñ. q̃ ñ. Vel dic: duo ĩter se trãsegerũt d muliere aliq̃, dicẽtes eã eorũ ancillã, nõ p̃iudicat filijs quo mĩ⁹ liberi sĩt. Vi.

y Trãsactiõe mr̃is] i. factã à mre, vł iter alios sup cõdõne mr̃is. nã hæc ñ valet, vt j. eo. l. si. no. & facit ff. e. l. de tehliorũ. & d pac. l. si vn⁹. §. & in summa. & de reg. iu. l. nõ debet alteri. & j. d ꝓba. l. ad ꝓbationẽ. ij. & de li. cau. l. p⁹ certi.

SAnũ] ista lex plana est, iõ pone casum per teipsum.

z Manifestũ est] non eo minus qa æger ẽ, sicut nec eo minus testari potest, vt j. q testa. fa. pos. l. senium.

SIue apud.] CASVS. Trãsactione facta inter te & aduersariũ tuum, siue corã iudice, siue ex iudicio, scriptura interueniẽte vł ñ, rata ẽ & obseruãda. si ergo fundũ petebas, & trãsegi vt qnq; tibi darẽ, & mihi fundi pos. remitteres: si nõ stẽ placitis, an tibi det̃ actio ex pacto trãsactionis? Rñ. q̃ nõ. Si ãt intercessit stipulatio in transact. ages ex ea. si nõ, ages ex actione pristina, & si excipiã ex pacto trãsactionis, replicabis de dolo, vel in factũ, si fuerit parẽs vel p̃onis: & sic cõsequeris qd̃ cõuenit si pristinã velim euadere petitionem fundi. & ita ad aliud agit quis, & aliud cõsequit̃. agit̃ ad fundũ, sed hoc cõsequitur hic agens, s. vt fiat quod in pacto conuenit. Viuianus.

a Actis.] tantundem enim valet, vt s. tit. j. l. pacta. ij.

b Vel non.] tantũdẽ. n. sũr valet, vt s. eo. l. cũ te transegisse.

c Conuenit.] si quidem nihil &c. vt s. eo. l. non minorem.

d Certum.] puta x. idem si incertum.

Dionysiæ.

ra, pponis, nec huius rei cā tibi pſonē ſecutā eē: q̄uis ex pacto nō potuit naſci actio, tn̄ rerū vindicatiōe pēdēte, si exceptio pacti oppoſita fuerit, doli mali vel in factū replicatiōe vſa poteris ad obſeqū placitorū aduerſariū tuū vrgere. Da. III. No. Iu. CC. Cons.

Tranſactio generalis generalē parit exceptionem in eo quod tunc poterat ſub actione propoſita includi, non in eo quod includi nō poterat, licèt actor tranſigens includi per errorem putaret. Ale. & Bal. vel ſic: Generalis tranſactio nō reſcinditur prætextu ſpecierum nouiter repertarū, niſi tranſactionis tempore apud tertiū fuerint cōſtituta. Sal.

XXIX. Iidem. AA. & CC. Martiæ.

Svb prætextu ſpecierū pōſt repertarū, gn̄ali trāſactiōe finita reſcidi pꝛhibēt iura. Error aūt circa pprietatē rei apd aliū ex pſonas trāſigentiū tpe tranſactionis conſtitutę, nihil poteſt nocere. S. IIII. kalen. Octob. CC. Cons.

Allegans ad reſcindendam tranſactionem proprium dolum, repellitur: & crimen fateri videtur. Bal. Vel ſic: Qui aliquē ad tranſigendum inducit, non poteſt petere reſcindi tranſactionē rōne ſui doli: quia turpitudinem ſuam allegat. Ale.

XXX. Iidem. AA. & CC. Antonino.

2 Tranſactione finita cū ex partib⁹ tuis magis do-

a Pacto] ſ. nuda tranſactione. & intellige ad dandū actori, vt hic, & ſ. tit. j. l. cū proponas. ij. ſed ad repetendū reo qđ dedit, ſic, vt ff. de cōdi. cauſa da. l. iij. §. j. in prin. & de ɔdi. inde. l. elegāter. §. pe. Sed quare n̄ actori ſicut reo daſ: Rn̄. m B. q̄ hæc ſpes incidit in ɔ̄ctū illū, actio vt des: ex quo dēt dari de dolo. vt ff. de pſcrip. ver. l. nālis. §. q̄ ſi faciā. hæc aūt. ſ. de dolo. locū habere hic n̄ pōt: qa alia cōpetit vel ɔpetijt, vt ff. d do lo. l. j. §. ſi qs cū. Hoc aūt non vales; qa ſic poſſet dici. do vt des, cū remittere ſit dare: vt ff. de cōdi. cā da. ſi mulier. Dic ergo q̄ ea ē rō, qa ē nudū. nec n. eſt veſtitū aliquo veſtimēto ēt rei interuētu, qđ magis videbaſ: qa licèt remiſerim, nō tamē plene veſtiui, cū adhuc poſſim agere, vt ff. de cōdi. inde. l. eleganter. §. pen. ibi. Sed hic non vř &c. qđ ergo ſi p acceptilationem liberaui? Dico idē, qa ſaltē de facto agere poſſum: vt j. eo. vbi, ſm H. Azo. ɔ̄, vt ff. de pac. l. in traditionibus. & ſ. de pac. l. legē. Itē qđ ſi caueā me nō acturum? Rn̄. videor plene veſtiſſe, vt ff. de ɔdi. inſt. l. iiij. §. fin. non tn̄ poſſum cogi ad cauendū niſi ɔuenerim hoc, vt ff. de cōdi. cā. da. l. iiij. in prin. licet aliàs quñq; qs cogatur ad cauendū, vt in ɔ̄ctibus, vt ff. de iudi. l. in oībus. 4 & in ſeruitutib⁹, vt ff. ſi ſer. vind. l. harū. & in vltimis volūtatibus fauore earū, vt ff. de ɔdi. & demō. l. Mutianæ. Nec ob. q̄ ſi ſtipulor conuentū q̄ poſſim petere: qa tūc eſt veſtitū ſtipulatione ſiue promiſſione mea. lex. n. mihi ſuū nō meū denegat auxiliū. Itē no. q̄ hoc eſt regulare, q̄ ex nuda tranſactione non datur actio. Fallit aūt in duobus caſib⁹ vbi datur actio, vt j. eo. l. ſi p fundo, & ſ. eo. l. cum mota. vel dicas q̄ in legibus illis fuit a lege data, non natiua. vel in l. cū mota. fuit ɔ̄ctus innominat⁹, do vt facias, licèt præuenerit illa in faciendo. Itē quæ ē diūa inter ɔ̄ctum, facio vt des, & pactum tranſactionis? Rn̄. aliud eſt factū de quo dř in dicto ɔ̄ctu, quod. ſ. pꝛſus conſummari pōt, vt ſcribo librum, manumitto ſeruum: quæ reuocari nō poſſunt. & aliud de quo hic loquitur, quod non prorſus perficitur, vt d. l. eleganter. §. pen.

b Pēdēte.] dř pēdere prima vīdicatio pp incertū exitū. quia incertū ē an rem redderet, an cōuētū ſeruaret: vel dic 5 pendet ex eo q̄ nō pꝛſus dſinit eē dñs remittēs. qđ ē no. Sed a: ɔ̄. ff. ad leg. Fal. l. iij. §. j. melius facit l. iiij. ſm Bar. hic.

c Vel in factum] contra patrem vel patronum, vt ff. de doli excep. l. apud. §. aduerſus.

d Vrgere.] nō pciſè. ſed cauſatiuè ſi vult euadere primā petitionē. ſic & alias aliud petitur, & aliud qs cōſeqſ, vt ſ. ti. j. l. ſi pacto. & j. de rei vxo. act. §. j. Sed vſquequo audietſ hic reus? Rn̄. 6 vſq; ad ſniam, vt j. eo. l. ſi maior. Vel 7 poſt diē vſque dū conueniaſ iudicati, vt ff. de per. hær. l. itē veniunt. §. idem recte ait ſi noxali. Item oppoīt: qa ſp ex tranſactione datur actio. Nam aut dolo me induxiſti, & datur de dolo: aut non ſeruas conuentionē, & ago condictione ob cām: vt dixi ſ. eo. l. ſub ptextu. Rūdeo, 8 de dolo datur ex delicto, nō ex pacto. Itē ob cām, non ex pacto, ſed vt ſe reponat in obligationem. hæc aūt lex ex pacto denegat dari. Item q̄ dicit dari primā, fallit 9 in accuſatione: vt j. ad Turpil. l. quamuis.

e Svb prætextu.] CASVS Conueni te procuratorem meū, & pone actione mandati petitione gn̄ali ppoſita, hoc eſt vt rōnem reddas adminiſtrationis q̄ geſſiſti. interueniēte poſtea inter te & me gn̄ali tranſactione, hoc eſt q̄ amplius de adminiſtratione tua te non cōueniā: repeti poſtea aliqua ſpecies adminiſtrationē tuā cōtingēs, d q̄ nihil fuit actū neq; cogitatū i trāſactiōe. Quæritur, an ptextu rei poſtea repertæ poſſim reſcidere trāſactionē? Rn̄. q̄ n. niſi forte res illa ſeu ſpēs apd alū tpe trāſactiōis fuerit ɔſtituta, q̄ meā eſſe ignoraui. Vnde

Sub ptextu.] gn̄alis fuit petitio, & gn̄alis fuit tranſactio. & in oīb⁹ nocet ēt in ea ſpecie de qua cogitatū nō fuit, niſi dolus interueniat aduerſarij. vt ff. de pac. l. tres fratres. vel alias ſufficiens cā: vt ff. eo. l. de re filiorū. & l. de his. & l. non eſt. Sed ɔ̄trū huic ſ. e. l. age. Sol. vt ibi. 10 Itē ɔ̄ j. de iudi. l. ij. ſed ibi fuit ſpālis petitio, licèt gn̄alis ſnia: vt j. e. l. ſi de certa. quod nō placet: imo aliud in iudicijs, q̄ reſtringunſ ad cogitata, cū reddanſ in inuitū, vt ff. de ver. oblig. inter ſtipulātē. §. j. & aliud in tranſactione q̄ ex cōſenſu fit, & iō tolliſ: vt j. vt ac. ab hære. & ɔ̄ hære. l. j. Item & qñ eſt petitio ſpālis in trāſactione & iudicio, & deciſio generalis: ipſo iure nō nocet in trāſactione niſi in ſpecie petita, vt j. e. l. ſi de certa. Sꝫ in iudicio ſic, licèt replicetſ, vt pōt dici per pdictā l. ij. de iud. qđ nō placet. Itē huic ɔ̄. j. ſi aduer. rē iudi. l. j. Sol. 11 ibi indefinitè, hic gn̄alr facta fuit deciſio. Vel ibi in iudicio. immo ibi iure reſtitutionis. 12 Et quod hic dixi in tranſactione gn̄ali & petitione ſpāli, ſerua ēt in arbitrio, vt ff. de arbi. l. ſi cū dies. §. plenum. Itē quære hic qđ dixi. ff. de pac. l. ſi vnus. §. illud.

f Prætextu] hic quodā pupill⁹ trāſegit cū tutore vł curatore.

g Specierum] agebatur gn̄ali vel vniuerſali iudicio.

h Finita] i. ea quæ ſunt finita.

i Proprietatem] ad differentiam perſonalis actionis.

k Pōt] Loqř trāſigēti q̄ tpe trāſactionis putauit eā rē eē apud eū cū quo tranſigebat, cū eſſet apud aliū, vel ɔ̄. 13 hoc q̄dē ei nocet. vel dic 14 q̄ erat error circa proprietatē hoc modo hic adultus, non credebat ſuā, eo q̄ non erat inter cæteras res ſuas cōſtituta apud pcuratorē, ſed apud aliū. Sed quid ſi actor ſciebat eſſe apud eū, ſed nō credebat ſuā? Adhuc dicit Pla. 15 idē, quia de ea nō vř cogitaſſe, vt ff. de neg. geſt. l. Pōponius. in fi. & de li. le. l. non ſolū. ij. §. ſi hæres. & l. fin. §. Titia. & de excep. rei iudi. l. ſi ex teſtō. & qa ſup pſonalib⁹ nō ſuper realibus petitionibus trāſegit, immo puto ēt ſi ſuper realib⁹ petitionib⁹ trāſegit. Alij dicūt ɔ̄ q̄ dirigit ſermonē reo. ſ. q̄ ēt de illa re ſit ei trāſactū. & ſic ɔcordabit cū pricipio hui⁹ l. Vel primò nō credebat ſuā, eo q̄ erat apud aliū, tn̄ nihilominus prodeſt ei tranſactio. Accur.

Transactione] CASVS Pone induxiſti me dolo vt fundū meum (quē meliorē credebas) cum famulo tuo permutarem. tu ipſe deceptus fuiſti. Quæritur, ſi ɔ̄ctū reſcindere velis tanquam dolo initum, an debeas audiri turpitudinē propriā allegans. & reſpondetur q̄ non: mihi tamen bene licebit agere & facere vt ſtetur tranſactioni. Ex hac l. no. argu. q̄ poſitio dř criminoſa quodcunque contineat crimen, ſiue criminaliter ſiue ciuiliter, & ideo non debet reſpōderi qñ fiet aduerſario. & ita inducit Bar. iſtum tex.

l Magis] electiuè; 16 ponitur, & aduerſa pars bn̄ poterit eam reſcindere, vt ſ. ti. j. l. cū poſtea. & ſi velit, poterit agere vt ſtetſ tranſactioni, vt dixim⁹. ff. de dolo. l. & eleganter. circa princ. Sed ſi ambo dolo fecerit. neuter agit, vt ff. de dolo. l. ſi duo. Sic ergo nota quē non debere allegare turpitudinē ſuam 17 vel ſic: neminē ex ſuo dolo lucrari, nec alij nocere: vt j. de pericu. & cōmo. rei vendi. l. dolum. & j. de ſer. pig. da. ma. l. ſic creditorib. & ſ. de ep. & cle. l. oēs. §. ſi & ff. de exce. doli. l. apud. §. Marc. & j. de euic. l. ſiue poſſeſſio. & de reuo. dona. l. cū pꝛitea ris. & j. de reuoc. his q̄ i frau. cre. l. filios. & j. ſi ex fal. alleg. l. j. & ff. de reg. iur. l. nemo ex ſuo delicto. & ff. de arb. l. ita demū. in prin. & j. de leg. l. penul.

Si de certa re] CASVS Tenebaris mihi ad fundū: egi & tranſegi his verbis expreſſis vt amplius nō petā. hoc non adiecto, noīe fundi. ſubintelligiſ. n. & ſi nō apponaſ noīe fundi, an per iſta gn̄alia verba mihi pīudicē quātū ad ſpecies ad quas

A B C D

1 Et bene. Bar.
2 Iſta rō reprobatiua nōva let. Salyc. & Ia.
3 Iſta eſt veriſſima opin. ſm Bar. Pau. & Iaſ.
4 Cōtrariū tenēt Bart. Bal. Pau. & Ia. qa ibi loquitur de cautione quæ daſ vt aliqs reddatur ſecutior, & non de cautione q̄ habet vim implemēti. Iaſ.
5 Vtraq; placet. Salyc.
6 Iſtā cōiter ſequūtur ſcribētes hic.
7 Iſta nullo mō pōt eſſe vera. Saly.
8 Iſta approbat Ia.
9 Et iſtā eſt odioſum. Iaſo. hic.
10 Ibi fuit facta proſecutio ſpālis, hic non. Iaſo. Iudiciū redditur in inuitū.
11 Reprobatur per oēs ſcriben. hic.
12 Iſtā tenet B. B. & Saly.
13 Iſtæ duæ lecturæ ſunt veræ ſm Bart. ſed nimis violant literā: ut Iaſ. hic.
14 Idē B. P. & alij.
15 Et bene ſi ſuper petitione primæua actio realis nō itelligebaſ incluſa, alſecus, puta qa ad iectū fuit vt reliqua reſtituerent. Sal.
16 Imo ɔparatiue ſm Bald. Cy. Saly. & Iaſon hic.
17 Ad ſuum cōmodū & agēdo ſm Saly. & Iaſ. hic. tn̄ in foro poli bene auditur, vt c. inter dilectos. de dona.

quas mihi aliàs tenebaris, quæritur: & rñdetur q. non. Viui. A

a Si de certa re.]. i. de specie certa, puta fundo: incertum tñ erat propter litem, an possem petere: aliàs s. ff. eo. l. j. Acc.

b Peti.] vnde videbatur pp gñale pactum in transactione cõprehẽsum, nec aliquo speciali noïe coartatũ. de oĩ re transactũ: sed nõ est ita: vt hic. & i. ad Vell. l. iubem⁹. & ff. e. q cũ tutorib. & j. de iud. l. si ter. & j. si aduer. rem iu. l. j. & ff. de arb. l. si cũ. §. plenũ. & de cõdic. indebi. l. Stich⁹. §. idem quæsiuit.

c Eo noïe.] i. noïe rei de qua fiebat transactio.

d Quæstionibus.] de qb⁹ nõ fuit actũ nec cogitatũ: & põt intelligi ita vt si de eadẽ re experiar: si tñ ex alia cã, nõ obstat transactio, sicut nec snia: vt ff. de except. rei iudica. l. cum quæritur. arg. ff. e. l. q cũ. in princ. & in fin. Sed hoc puto falsum p̃m H. trib⁹ rõnibus. Prima: qa vbi est gñalis petitio & transactio, nocet in oĩbus oĩno, & de qbus non cogitauit: vt s. e. l. sub prætextu specierũ. licèt secus sit in iudicio. j. de iudi. l. ij. Idẽ ergo dẽt eẽ in specie, vt in oĩ cã noceat quantũ ad illã rẽ. ff. de admi. tuto. l. si duo. in fi. licèt huic rõni posset rñderi esse verũ si agat ex eadem causa. Quid .n. si prius personali, nunc reĩ vindicatione agit? Scda rõ ẽ qa vbi pmitto nõ mouere litem, teneor nõ mouere controuersiam ẽt occasione iuris futuri: vt ff. de ver. oblig. l. stipso ista. §. quæsitũ. & §. sed quatenus. Tertia rõ ẽ in eo q facit pactũ de fundo non petendo: & postea petit vsumfructum: quẽ ñ põt petere nisi ex alia cã: & tñ repellitur: vt ff. de pac. l. si vnus. §. pe. immo ibi petitur vsusfruct⁹ casualis: & sic ex eadẽ causa agatur, qua primo.

ADDITIO. Dicit Bar. hic q̃ opinionem Hug. est casus p̃m l. si ita quis promiserit. §. fi. ff. de verb. oblig. Vide. cap. abbate sanè. de re iudi. lib. vj.

¹ Cõcor. c. j. cũ gl. j. i medi. extra d re nun. Trãsactio gñalis an noceat in omnib⁹.

² Cõcor. ad hãc l. c. expositio cũ glo. super ver bo, cõpromisit. extra de arbitris.

lũ intercessisse, q̃ eorum certa quos preces fundis, confitearis, instaurari, graue, necnon criminosum tibi est. S. V. Id. Octo. ᵉCrebro CC. Cons.

Clausula generalis refertur ad specificata. Vel sic, Terminus ad quem fit relatio, restringit terminũ pferentẽ siue referẽtem h. d. & est notabilis lex. Bal. Vel sic: Generalia verba transactionis restringuntur ad rem & causam de qua litigatur. Alex.

XXXI. Iidem AA. & CC. Proculo. B

SI de certa re ᵃ pacto transactiõis iterposito hoc cõphẽsum erat, nihil ãpli⁹ peti: ᵇ etsi nõ additũ fuerat, eo noïe: ᶜ d̃ cæteris tñ qõnib⁹ ᵈ integra pmaneat actio. PP. IIII. Idus Octobris Byzãtij. CC. Cons.

Post sñiam quæ transiuit in rẽ iudicatã, non põt transigi, actio tamen ex ea põt nouari, & acceptilatione perimi. Saly. Vel sic: Super re iudicata valida & indubitata transigi nõ põt: sed bene potest iudicatum remitti per acceptilationem factam ex alia causa quàm transactionis: & si non esset remissum per acceptilationem, potest executioni mandari. Alex.

XXXII. Iidem AA. & CC. Cyrillo. C

SI cã ᵉ ᶠ cognita, plata snïa sicut iure ᶠ traditũ est, appellatiõis ᵍ vl ĩ ĩtegrũ restitutionis ʰ solẽnitate suspẽsa nõ est, ⁱ sup ᵏ iudicato frustra trãsigi, ˡ nõ ẽ opinionis incertæ. Proinde si nõ Aqliana stipõne & acceptilatione subsecutã petẽtẽ tibi actionẽ ᵐ pemisti: ⁿ pses puinciæ vsitato more legũ rebus pridẽ iudicatis effectum adhibere curabit. S. VIII. kal. Nouem. CC. Cons.

Ratione euictionis nõ rescinditur transactio, sed agitur pscriptis verbis in eo quod conuenit dari, nõ in eo quod conuenit retineri. Vel sic, Si datur fundus ex cã transactionis, debetur euictio: si verò dimittitur, non debetur. h. d. Iac. Bu. Bal. vel sic. Si euictus fit actori fundus q ex causa transactionis dari debuit, lis decisa non instauratur, sed pscriptis verbis, vel ex stipulatu (si stipulatio intercessit) contra eũ agitur. Reus verò non agit, si res de qua lis erat, ab eo ex trãsactione retenta euicta sit. Alex. D

XXXIII. Iidẽ. AA. & CC. Euthrusio. ᵒ

SI p fundo ᵖ quẽ petebas, p diũ ᵠ certis finib⁹ liberũ ʳ dari ˢ trãsactionis cã placuit, hec eo tpe minor an. xxv. fuisti: licèt hoc pdiũ obligatum post, vel alienũ p pte fuerit pbatũ: instaurari decisam litem phibẽt iura. Ex stipone sanè, si placita seruari ᵗ secuta ẽ vl si nõ intercesserit, pscriptis verbis actione ciuili subdita, apd rectorẽ puinciæ agere ᵘ potes. Si tñ res ipsas apud te cõstitutas, ˣ ob quarũ qõnẽ litis intercessit decisio, fiscus vel alius à te vindicauit, nihil petere potes. ʸ S. V. Id. Nouemb. Melantiadæ. CC. Cons.

Licèt pollicitatio de instituendo transigẽtem hæredem, non impleatur ab eo cui trãsigitur vel donatur, transactio tamen vel donatio non rescinditur. Bal. vel sic, Liberatio facta ex causa transactionis sub spe futuræ successionis ẽt promissæ seu pollicitæ, licèt spes deficiat, non põt rescindi tanquam remittens fuerit d'olo inductus, nec ex eo causa pp quam facta est, non fuit secuta: nec ẽt potest agi ex pollicitatione seu promissione. quia non valet tanquam contra bonos mores. h. d. in effectu. Alex.

XXXIIII. Iidem. AA. & CC. Cyrillo & Ptolomaidi.

CVm donationis ᵃ seu trãsactiõis cã administratæ tutelæ debiti sciẽtes vos obligationẽ fratri vestro remisisse

ᵍ Appellationis.] quæ est communis iuris.

ʰ Restitutionis.] quod est speciale ius.

ⁱ Non ẽ.] neq; põt suspẽdi, vt ff. de cdi. inde. l. eleganter. §. j.

ᵏ Sup iudicato] vtpote sup certo. & adde qđ diximus. ff. eo. l. post rem.

ˡ Transigi.] nisi aïo donãdi vel nouandi: vt & illa reuocet in dubium, vtpote sup certo. tñ per pactum de nõ petendo potest ipsum liberare.

ᵐ Actionem] in scña ex re iudic. vt j. de re. cre. l. actori.

ⁿ Peremisti.] aïo forte donãdi vel nouandi, quod fieri põt: vt j. de excep. rei. iudic. l. si cũm. & ff. de re iudica. l. si se. §. si ex cõuentione & tũc si nõ ua actio reuocatur i dubiũ, põt sup ea trãsigi, vt ff. de mino. l. minor annis. xxv. Alij dicũt q. possit fieri transactio p Aquilianã stipõnẽ super snïa: licèt nũ simplr. quod non placet: qa ex quo phibetur trãsactio, ergo qualibet eius species. Sunt aũt eius species duæ. s. simplex, & per Aquilianam stipõnẽ. vt ff. e. l. ij.

ᵒ More.] quẽ habes. ff. d re iu. l. à diuo. §. j.

SI pro fundo.] CASVS. Petebã à te fundũ Titianũ: transegi, & cõueni vt dares fundũ Seianum liberum, neq; alienũ, vel p parte vel toto à lite recederem. recessi. fundus euictus ẽ, vl alij erat obligat⁹. volo rescindere transactionẽ, nunquid possum, quærit? & rñ. q. nõ, sed si intercessit stipõ agam p euictione ex ea: si non, agã pscriptis verbis ad interesse. Si ãt fundus Titian⁹ quẽ petebã, fuerit à te euict⁹, vl a fisco, vel ab alio, non ideo euictionis actionem habes: & tibi imputare debes quòd eum non restituisti cùm tradere potuisti. Viuianus.

• Enchi. ruphio.

Trãsactionis species duæ

SI causa cognita.] CASVS. Petebas à me x. obtinuisti. non appellaui intra x dies: neque in integrũ aduersus sñiam fui restitutus, quia non eram minor: an super actione in factũ ex re iudicata transigere possim: quæri. & rñ. q non, quasi super certo. vñ si eam per stipõnem Aquil. & acceptil. non sustulisti: vt pars pareat iud. catis, pses prouidebit. Viuianus.

e Si causa cognita.] vt j. de iud. l. iudices.

f Iure.] præsentibus partibus, vel vna cõtumaciter absente, snïa scripta, & partibus recitata, vt ff. de re iudica. l. de vnoquoque. & l. contumacia. & j. de senten. ex breui reci. l. ij.

Snïa quõ profert.

p Si pro fundo.] Titiano.

q Prædium.] Seianum.

r Liberũ.] & ñ obligatũ, vl alienũ i totũ vl p pte sĩõq; iustũ titulũ in eo dedit tibi, tu aũt ei nullũ, cũ nihil ei tradidisti.

s Dari] idest accipientis fieri. vt ff. de ver. obl. l. vbi aũt. §. fi. si ergo euincitur, apparet non fuisse factum accipientis.

t Seruari] idest causa seruandi.

u Agere. sic & in cõtu pmutationis nõ agit. prius, sed re tradita euicta. sic & ff. de re. permu. l. j. §. j. & sic nõ est cõ. vt s. l. sique apud. vl solue vt ibi. Itẽ facit. ff. de sol. l. q sibi aut Titio.

x Cõstitutas.] apostrophe. i. mutatio personarũ est. Vel dic, eidem quærenti de pluribus quæstionib. respõdet impator.

Apostrophe

y Potes.] vt ff. de rei vi. l. at ex diuerso. § pentor. & d cõdi. fur. l. ij. l. si

l. si seruus. §. cauere. Sed §. ff. de do. inter vi. & vxo. si donatæ. A Sol. ibi conuentus habuit causam ab actore: vt ibi dixi. Acc.

CVm donõnis.] CA. Tutelã fris tui gessisti, & i c. ex mala administrõne tenebaris. Idẽ pubes fact⁹ petijt a te illa. c. & trãsegit, vl alio donãdi ic misit, qa pollicit⁹ es q illũ hrdẽ faceres, & alios hrdes postea istituisti, vult venire ꝯ trãsactionẽ, qsi dolo eẽt iduct⁹. an possit, qrit? Et rñ. q n, qa nõ vr volẽs dolũ passus: nec ex pollicitatione tua adstrĩgebaris, cũ eẽt ꝯ bonos mores, qsi de futura successiõe: neq; valet ẽt si stipl'o eẽt iterposita. Vel sic forma qstionẽ. An ipse posset agere d dolo vt adim pleat quod pmisisti? Rñ. q nõ obĩatus es ad relinquẽdũ alicui hrditatem tuam. Vi.

a Dol⁹.] No. dol⁹ &c. vt j. de rescin. vendi. l. vẽditor. & ff. de reg. iur. l. nemo vr & ff. de actio. emp. l. j. in fi. Itẽ no. scire se i⁹ habere vel sibi deberi, trãsactioni nõ nocere, sic econtra nisi esset i isistẽte. i. in actore. vt ff. de condi. indebi. l. in summa. §. j.

b Adstringit.] cũ sit ꝯ bonos mores. & idẽ si iteruenisset stipl'o, vt ff. de v. bo. oblig. l. stipl'o hoc mõ. iputat ergo ei, q tali pollicitationi credidit. Et no. hic tres casus. nã aut q remisit, nihil d hrditate dixit, sed in corde retinuit, & tũc valet pactũ, siue ille cui trãsigebat, eã pollicebat vt hic, siue nihil dicebat, vt s. e. l. si maiores. Aut dixit qdẽ, sed i forma ꝯdõnis, vtputa, remitto tibi, si me feceris hrdẽ. & tũc nulla ẽ remissio fm B. sicut & stipl'o sub ipossibili cõdõne facta nõ valet, vt isti. d inutili. stipu. §. ipossibilis. Nã turpia, de iure dñr impossibilia, vt ff. de cõdõ. instit. l. fili⁹. & l. cõdõnes. Sed Pla. dixit pẽdere remissionẽ i euẽtũ ꝯdõnis. nec n. ẽ turpis, cũ nõ captet mors alicuius, sed tñ ex testõ se speret hrdẽ. Si vero remittat, & dicat, iõ hoc facio, vt me facias hrdem, & sic ẽt vterq; cõsentiat: dico q non posset petere debitũ, quia in pari cã potior est conditio possidentis, vt j. de condi. ob. turp. causam. l. ij. Accur.

al. volẽti.

a al. parta aliàs, parata.

a Iste tex. est singularis, fm B. Pau. & Ias. hic. in casu suo, ex quo no. q præsentia amicorũ facit cessare psumptionem metus. Turpia d iure dñr impossibilia.

a Ista gl. est singularis fm Ang. in §. si ipossibilis. Instit. de inuti. stipul. & fm Iaso. hic.

se proponatis, nec vnq volẽtibus *dol⁹ ĩferat: frustra d dolo qrimini: nec ad iplẽdũ promissum hrditatis propriæ pollicitatione qsq adstringit. [b] PP. VI. Id. Nouem. CC. Cons.

Præsentia amicorũ inducit præsumptionem q non interuenit metus. Bal. Vel sic, In transactione non præsumitur metus, nisi probetur. Et si qua suspicio foret, interuẽtus amicorum illam tollit. h. d. Saly.

XXXV. Iidem. AA. & CC. Hammoni.

B

TRãsactionẽ [c] q dñij translatione, vel actione pacta *seu pempta finẽ accepit, cũ ea amicis *ẽt interuenientibus [d] reuera ostendit processisse, metus velamẽto rescidi postulantis professio detegit improbitatem. [e] S. IX. kal. Decem. Nicomediæ. CC. Cons.

Licet reo sit præfixus terminus in transactione, tamẽ nihilominus poterit offerre post terminũ. h. d. notabiliter fm Bald. Vel sic: Etiã post terminum reus offerẽdo promissa, implet trãsactionẽ, & sibi parat efficacem exceptionẽ contra actorẽ volentẽ agere pristina actione. h. d. secundũ primũ intellectũ gl. & licet sit in se verus, tamẽ violat tex. in verbo nec offerãt. Vel sic secũdũ alium intellectũ glo. Pristina actio intẽtari nõ põt prius q sit lapsus terminus in transactione psixus. h. d. & iste tex. est indubitabilis. Vel sic secundũ intellectũ Marsi. & Bu. In contractu trãsactionis tanquã stricti iuris non veniunt vsuræ à tempore moræ. Alex.

XXXVI. Iidem AA. & CC. Achillæ.

SI maior annis xxv. trãsegisti: quis dari tibi [f] placita repsentata necdũ probẽt, nec offerãt [g] hi q ꝯueniunt: ne qd amplius [h] ab his exigi possit, exceptionis proficit æqtas. S. VI. Id Decemb. CC. Cons.

Si non impleantur promissa in trãsactione, pœna cum effectu exigitur, quod est verum secũdũ Bal. & Saly. etiã si pœnã adiecta sit dationi vsurarũ. quia non psumitur adiecta in fraudem vsurarũ in contractu transactionis, vt hic. Alex.

XXXVII. Iidẽ AA. & CC. Basilissæ.

PRomissis trãsactionis cã nõ impleris, [i] pœnã in stiplõnẽ d ductã, si ꝯ factũ fuerit, exigi [k] posse ꝯstat S. XII. Kalẽ. Ian. Nicomediæ CC. Cons.

Trãsactio est contractus reciprocus, i quo debet aliquid interuenire hincinde. Bal. & Alexan.

XXXVIII. Iidem. AA. & CC. Theodorioni.*

C

TRãsactio [l] nullo dato vl retẽto seu promisso minimè procedit. [m] S. VIII. Kalen. Ian. Nicomediæ CC. Cons.

In contractu transactionis non habet locum pœnitentia. Alex.

XXXIX. Iidẽ AA. & CC. Marcianæ.

*al. Theodociano Gõc. casup eo. cũ gl. in verbo, dato extra e. ti.

c Transactionem:] CASVS. Petebã à te decẽ. interuenientibus amicis tecũ trãsegi. & cõuenisti de aliquo mihi dãdo noĩe trãsactionis, vel pmisisti. vis vt rescidat trãsactio, quasi p metũ extorta. qrit, an sit audiẽd⁹? Et rñ. q nõ, sed improbitas tua detegitur, quia nõ est verisimile te metũ passum i trãsigendo, cum oẽs amici tui interuenerunt. similẽ psumptionem habes. ff. quod met. cau. l. non verisimile. Viuianus.

c Transactionem] construe litteram, & dic, cum tecũ trãsigebam, aliquid mihi dedisti vel promisisti, vel aliquam actionem quam ꝯ me habes, remisisti.

d Interuenientibus.] per quod tollitur cogitatio metus, vt & j. de his qui per metum iudi. non ap. l. j.

e Imbrobitatem.] nisi apertissimis probet argumentis: vt ff. quod met. cau. l. non est verisimile. in prin. Accur.

SI maior.] CASVS. Petebã à te fundũ: cõueni vt dares mihi x. itra certũ diẽ: & à lite recederẽ. recessi. si statuto tpe nõ fecisti qd pmisisti, nõ pp hoc rescidet trãsactio. & suppleat litteram: nec offerãt. s. statuto tpe, sed post: alioqn si nullo mõ vellet offerre ageres actiõe pristina: vt s. e. l. cũ pponas cum suis cõcordã. Vel sic: Re⁹ ꝯuenit se daturũ x. noĩe trãsactiõis vsq; ad certũ diẽ. dicit se non teneri stare pacto, cũ ex eo intercedi nihil ꝯmodi sẽtii possit. Et tibi obstabit exceptio trãsactiõis.

Et qd dicit, repsentata. i. ãn diẽ solonis oblata: vt Insti. de leg. §. si qs dbitori. Vl dic q loquit i re pmissa cui tacitẽ inest dilatio: puta piu, vl fructibus nondũ maturis.

f Dari tibi.] subaudi, vsque ad certum tps vel diem.

g Nec offerãt.] s. termio statuto: offerũt tñ postea i lite. sec⁹ ẽt si nec i lite offerũt: qa n ẽ fides &c. vt & s. co. l. cũ ppõas. & l. siue apud. & s. tit. j. l. cũ ppõas. ij. Sic & dicim⁹. j. d. resci vẽ. l. ij. In duob. casib. fallit vbi i pl⁹ exigit: vt j. d inoffi. test. l. si qs suo. i pri. & de fideicõ. lib. l. fi. i fi. Vl aliter intellige legẽ. ne videat latere qdã iniqtas q re⁹ cõuenit se daturũ x ex cã trãsactiõis vsq; ad diẽ, sed actor ãn diẽ illã decẽ petebat. cũ. n. nil ꝯmodi sẽtiri hẽat ex pacto, credebat se nõ teneri stare ei, & hoc innuit i eo qd dicit repsentata. §. ante diẽ. vt Insti. de le. §. si qs debitori. sed hoc non potest dicere.

h Amplius.] nisi prædicta decem.

PRomissis.] CASVS. cõueni te ad decẽ, & ꝯuenisti vt dares mihi qnq; noĩe trãsactiõis, & si nõ dares, stipulat⁹ sũ pœnã. si n faciat qd ꝯuenisti, qrit, an pœnã petere possi. Et rñ. q sic. vl si ꝯuenit iter trãsigẽtes, vt si qs eorũ veniret ꝯ trãsactionẽ, solueret x. noĩe pœnæ, qrit, an peti possit? Et rñ. q sic, si ab alterutro eorũ ꝯ trãsactionẽ factũ fuerit. Viuia.

i Impletis.] ab altera parte.

k Exigi posse] n ẽt qd pmisit ex cã trãsactiõis. vl nõ põt opponi exceptio, vt ff. d doli exce. l. apud. §. Labeo. & ff. d pactis. l. rescriptũ. §. j. nisi eo manẽte rato sit stipu. vt ff. e. l. q fidẽ. & s. e. l. cũ ppõas an ãt possit hic purgari mora, dixi s. ti. j. l. si pacto.

D

TRãsactio] CA. Nõ põt fieri trãsactio nisi aliqd dr, vl pmittat vl retineat, qd pcedit ẽt cũ re⁹ liberat actorẽ p aliquo qd sibi dẽt. & supple hic, vl remittat, vt s. e. l. d fideicommisso.

l Dato.] pro eo quod remittitur.

m Procedit.] vt j. de repu. hære. l. seruus. & supple hic, vel remisso: vt s. co. l. de fideicõmisso. Sed ꝯ s. e. l. si super. vbi nullũ eorum interuenire videtur. sed solue vt ibi.

QVamuis.] CASVS. Si tecũ transegero, & statĩ pœnituero: nunquid pp hoc rescindit transactio, & instauratur lis finita? Rñ q non. & si quis hoc mihi persuaserit. s. q pœnitere possim, falso asseuerauit, videbatur enim q sic propter parem vel similem quam habet cum re iudi. auctoritatem. s. eo. l. non minorem.

Nota ex hoc tex. fm Ias. hic q in transactione est speciale, vt licèt sit ꝯtus innominatus, & res sit integra: tñ non est locus pœnitentiæ, ne lis semel extincta per trãsactionẽ, ampli⁹ instauret. cõcor. l. lits. s. eo. Et istud pcedit ẽt si trãsactio tẽderet non solũ ad liberandum, sed ad obligandum. l. si sup. s. e.

Quamuis

Q Vamuis cum[a] q pact⁹ est, statim pœniteat, trāsactio tñ rescindi, & lis istaurari nō pōt: & q tibi suasit intra certum tp̄s licere à trāsactiōe recedere,[b] falsū asseuerauit. S.Kal.Ian.Sirmij CC.Cons.

Veniente contra transactionem pœnalem, per quā fuit ipso iure sublata pristina actio mediāte Aquiliana stipulatione qua in transactione interuenit, restituent data, pœnā soluent, ac ēt agendo pristina actione repellentur exceptione transactionis à limine iudicij. h.d. secundùm lectu. Azo. quæ est magis communis. Alexand.

XL. Imp. Grati. Valentin. & Theod. AAA. Eutropio. PP.

V Bi pactū[c] vł trāsactio[d] scripta est, atq; Aqlianæ stipłonis & acceptilationis vinculis firmitas[e] iuris innexa[f] ē: aut[g] subsecutis[h] ſm leges[i] accōmodādus est ꝯsensus, aut pœna[k] vnà cū his q̄ data probant,[l] añ cognitionē[m] cāæ,[n] (si aduersari⁹[o] hoc maluerit) īferēda ē:[p] Da.III.No.Iu.Cōstantin. Eucherio & Syagrio Cons.

Veniens contra transactionem iuratam per deum vel per principem, infamis est, ab actione cadit, pœnam soluit, & data restituit, & applicatur aduersæ parti trāsactionem obseruanti, Alex.

XLI. Imp. Arcad. & Hono. AA. Rufino præfe. præt.

†S Iqs[q] maior annis xxv.[r] aduersus pacta vel transactiones nullo cogente ipio,[s] sed libero arbitrio & volūtate[t] cōfectas putauerit esse veniēdū, vł iterpellādo iudicē,[u] vel supplicādo principib⁹;[x]

a Quamuis cum qui pactus.] in trāsigēdo, vt statim subijcit.
b Asseuerauit.] vt j. si cer. pe. l. eo q. & de reuo. do. l. velles. & de ac. & obli. l. sicut. & de contrah. emp. l. non idcirco.
V Bi pactum] Petebas à me .x. conueni vt darem tibi .v. noie transactionis: & dedis tibi pensionē de .x. residuū p Aquil. stip. & acceptil. remisisti, & me liberasti. stipulatus sum noie pœnæ .x. si venires ꝯ transactionē, & ēt q data repeterē. & de his fuit facta scriptura. vis venire ꝯ. qualiter mihi succurratur, quæritur? & rñ. q repetā data, & petā pœnā añ cognitionē cāæ principalis, q̄ tu inferes, si hoc voluero. Viui.
c Vbi pactum.] gratuitum.
d Transactio.] non gratuita: vt ff. eo. l. j. & ij. Vel dic, vel p idest. nam de transactionibus tm̄ ꝓsequitur, cū j. dicit, restitui data, &c. vt ff. eo. l. j. Et si iste venerit ꝯ transactionē, possum pœnam & data repetere, & istū repellere per exceptionem si agat: quia actio semel &c. vt ff. de sol. l. qui res. §. aream.
e Firmitas] i. transactio iure firmata est.
f Innexa] i. colligata vinculis &c. Insunt. n. in obligationib. vincula: vt Insti. de oblig. in prin. & sunt vincula Aqlianæ stipulationis manifesta. sed vincula acceptilationis sunt naturalis obligatio qua tenetur ad non petendum accepto ferens: cum pactū hoc faciat: vt no. s. tit. j. l. pacta nouissima.
g Aut.] modo respondet.
h Subsecutis.] scilicet conuentionibus.
i Secundùm leges.] idest ſm q pacta facta sunt. nā ꝯtus &c. vt ff. deposi. l. j. §. si conueniatur. Vel ſm legem: vt ff. de pac. l. iurisgentium. §. prætor ait.
k Pœna.] q̄ fuit ꝓmissa si pacto nō stetisset: & acc pe, est inferenda, &c. & dic eam peti cum ventum fuerit ꝯ transactionē, non añ: vt ff. de condic. cau. da. l. dedi. in princ. legis. & l. quod Seruius. Quādo aūt veniat qs ꝯ, habes j. l. pxi. Item & hæc verba. s. añ cognitionem cāæ, expone s. principalis. & est hic spāle. aīs gñalr obtinet q qui prior appellat, prior agat; vt ff. de iudi. l. q prior. Vel dic q illa regula, qui prior, &c. intelligenda est qñ prior agit de iure, vel dubitatur an de iure agere possit. Sed hic solummodo agere potuit de facto, quia nulla actio de iure ei cōpetebat obstante Aquiliana stipulatione & acceptilatione. & sic non obst. illa lex, qui prior. Vel dic, cognitionem, i. decisionem vel transactionem, quod determinat illud nomen, data. & hæc expositio concordat cum opinione dñi Azo, j. posita. & idem esset in datis post decisionem vel transactionē. & sic non ob. l. illa. qui prior. Itē q dicit, si aduersarius maluerit. s. reus qui conuenitur ad pœnam, veruntamē fuit actor in cā principali, ſm Azo. vt ar. ff. de iure do. l. plerunque. in fin. vel. i. actor qui eam. s. pœnam petit, vt dixi s. e. l. cum proponas, quod est verius. & hoc si alterum tm̄ velit. pōt eñ hæc oia si velit, ſm Azo. & tunc expone aut pro &. Ex pdictis patet q agitur, licèt ipso iure erat actio sublata. Quomodo hoc? Rñdeo. quinq; opiniones sunt in hac lege. ait. n. Azo, q non pōt agi nisi sponte reus velit pati, & sic loquitur hic, si maluerit, &c. & sic triplex est cōmodū reo. s. restitutio datorum, quia recipiet quod dedit: & pœna: & exceptio si velit eā objicere. Super hoc tertio auxilio sunt opiniones in glo. recitatæ, non super alijs duobus, & dic exceptio facti non iuris, quia actio sublata est si eā objicere vult, & hoc triplici rōne. Prima in odiū remittentis tam solenniter, vt & arg. j. l. pxi. Secunda, qa ipso iure tollitur stipulatio

A p stipłonē, licèt nō sic in pacto, vt ff. de pac. l. si vnus. §. pact⁹. Tertia, qa cū iudex interrogabit qua actione vel obłone est ei oblat⁹, nō poterit rñdere: & sic iudex absoluet aduersariū. Alij vt Ale. dicūt hic renasci directā veterem actionē i odiū ei⁹ q repetit pecuniā & pœnā, & sic dissoluatur transactio, arg. j. de nō nu. pe. auth. ꝯ q ꝓpriam. & j. qñ li. ab empt. dis. l. j. & sic q̄si voldtariè fingebat rescindi trāsactionē, qd posset fieri, vt s. e. l. si diuersa. cui rñdet Azo. q nō petit oia illa vt rescindatur, immo vt seruetur ei pactum. Tertij dicunt hic renasci vtilem, vt ar. j. si aduer. transactio. l. j. & ij. ff. de excep. do l. apud. §. Labeo. Quarti dicūt ꝯdōnē sine cā dari, vt se reponat i obligationē antiquā; vt ff. de condi. si cā. l. j. & iij. Alij dicunt de facto agi, & sibi ñ excipi, vt & j. de ꝯhē. sti. l. nuda. & ff. de ver. obli. l. si Titi⁹. Cū. n. habeat & pœnā & data, ñ dēt exceptionē opponere, vt & s. e. l. cū ꝓponas. sed q̄cunque teneas, inuenies primò de facto agi, secundò pœnam ꝯmitti. & eā solui, tertiò agi cām principalē ſm oēs alias opiniones pter primā. ergo de facto solūmodo agēdo cōmittitur i pœnam. Est. n. ꝯ, vt j. si manc. ita fu. ali. l. ea quidem. & l. fi. Sol. C ibi de effectu bñficij tm̄ cogitauit, aliàs ibi ēt sec⁹ esset, vt ff. de verb. obli. l. qui Romæ. §. Flauius. Item ꝯ. ff. de verb. obl. l. stipulatio ista. §. quæsitum. Solu. illa est stipulatio iuris: vt ille demum in eam cōmittat, qui de iure agit. vt ea. l. §. hi qui.
l Probantur.] à reo.
m Ante cognitionem] idest antequam repetat fundum.
n Causæ.] principalis ſm Azo. hæc est secunda pœna à reo actori nomine transactionis inferenda.
o Si aduersari⁹] q transactionē obseruat. ecce tertia pœna.
p Inferenda est.] hæc est prima pœna.
S I quis maior.] Mecum trāsegisti. noie transactionis dedi tibi x. stipulatus sū c. si ꝯuētū fuerit. & hīc d̄ si veniēdo ꝯ, iterpositū ē sacrm. vis recedere à trāsactiōe. In pmis eris īfamis. Scdò cades à petitiōe tua. Tertiò pęnā pstabis. Itē oē emolumētū qd fueris cōsecut⁹ ex pacto vł trāsactiōe, amittes. & mihi applicabitur, qa sto placitis. pdicta vera sunt ēt si iurauerit per salutem principis de seruando qd cōuenit. Vi.
q Si qs maior.] qd de minore? Distigue vt in vēdōne, teneat trāsactio, vł ñ: vt j. si aduer. vēdi. l. j. & s. de legi. & cōsti. l. fi dubiū, i fi. sed p Auth. sacra. corū sacra indistincte seruantur.
D
r Imperio.] & non per metum.
s Et volū.] Sec⁹ si metu essēt extortæ, vt s. e. l. iterpositas. Az.
t Iudicē.] No. q̄liter qs videatur facere ꝯ pacta vel trāsactiones: Sed ꝯ. ff. rē ra. ha. l. ꝯpli⁹. Sol. refert forte ꝓmissā pęnā si veniā ꝯ trāsactionē: aut si petā. Nam in casu primo stipulatio committitur sola interpellatione: vt hic. & idē i stipłone rē ra. haberi, vt ff. rē ra. habe. l. quo. n. §. j. & ij. scdò demū si. pces. vt ibi. vel qd hic min⁹ dr, ibi supplet. Nā iterpellatio & cōtestatio ē necessaria ſm Azo. aliàs in casu etiam ad finem duci necesse est, vt ff. de bo. lib. l. qui cum maior. §. accusasse.
u Supplicādo] p ipetratiōe iudicis, arg. s. qñ li. pri. da. lit. cōt. fa. l. j. Quid āt si ipetrat puilegiū vt liceat ꝯuēire? Rñ. si pt: vt s. e. l. cās. nec cadit i pęnā. qa ñ vēit ꝯ, sd petit liniā ꝯueniēdi.
x Principib.] p̄rio iterpellatiōe iudicis delegādi vel delegati cognituri sup eā sup qua iā transactū est, & sacrm exactū, sec⁹ tñ si ipetrasset vt trāsactio rescinderetur, qa tūc nō incidit in l. istā, vt s. eo. l. causas. & est ratio: qa hic venit ꝯ factū suum tāquam iure suo hoc sibi liceat, at ibi tanquam iure alieno.

* Cōc. cū hac l. c. ꝯ tingit. cū gl. i verb. annis. cū ꝯ. nt. al. recedi.

* Ista lex est singularis ſm Bar. i suo casu, & fi alibi reperitur ſm eūdē. Vide in eā cōmētarios Alcia. li. para. 5. c. 11.

Idē Bar. & Ang. li cēt Bald. & Sal. dēt tertiā expōnem.

Ista gl. ē singularis ſm Bal. i margarita sua in verbo, acceptilatio.

Ista lectura ē tenēda. ſm Bart. hic. C. T. 2. 9. 8.

† Cap. j. & pact. C. T. In qbus dā vacat 25.

Stiplo, si ꝯ venero, vel ꝯpli⁹ petiero: qñ cōmittatur.

a Eas] scilicet transactiones.
b Solidauerit] quia iurauit non venire contra.
c Infamia.] No. periurũ infamẽ: i vt & ĩ. de dig. l. quoties. lib. xij. & sic est arg. ꝯ. ff. de cri. stel. l. ij. & fin. & ff. de infami. l. Luc. Sol. hic p sniam, ibi verò ipso iure scdm quosdam: qd non placet. imo hic ipso iure. Et dic plene vt dixim⁹ i d. l. Lucius.
d Actione.] psonali quã remisit. nã prius p exceptioné, nũc ipso iure est remissa.
e Priuatus] ipso iure in oib⁹, licèt alij dicant p sententiam.
f Restituta] i. data.
g Proprietate] si forte spẽs petebant. Vel dic q; spẽs datæ p trãsactione reddant, & emolumentũ qñ est quãtitas. Et q; hic habet oia ille cuius rũpit trãsactio, ẽ i odiũ peierantis. aliàs ꝯ. vt s. eo. l. cũ pponas. & de doli exceptio. l. apud. §. Labeo.
h Cõsecutus.] actor: & cꝯ in reo, ité in his pœnis quæ possunt ei aptari.
i Eorum.] sdictorũ à pricipio vsq; huc.
k Seruauerint] nã illi datur pœnæ petitio, qui in eam non incidit, vt ff. de reg. iu. l. cum par. §. illi.
l Iactura] propter nõ seruantes.
m Munere] i. emolumẽto pp seruãtes.

*Cõc. gl. super verbo, testimoniũ. i fi. in cap. testimoniũ. ex e. & c. infames. 6. q. 1.
* al. inuatur.
* Aliàs cõmoda.
* al. Erythrino.

vel nõ iplẽdo pmissa, eas [a] ãt inuocato dei oĩpotentis noĩe, eo auctore solidauerit: [b] nõ solũ notet [c] infamia, [d] verũmẽt actione [e] priuat⁹ [f] restituta, pœna q̃ pactis pbat inserta, & rerũ pprietate [g] careat, & emolumẽto qđ ex pactione vł transactione illa fuerit consecutus. [h] itaq; oĩa eorũ [i] mox cõmodo deputabunt, q intemerata pacti iura seruauerit. [k] Eos ẽt hui⁹ legis vel iactura [l] dignos esse iubemus, vel munere, [m] q noĩa nr̃a placitis inserentes, salutẽ principũ ꝯfirmationẽ initarũ iurauerint eẽ pactionũ. [n] Da. V. Id. Octo. Cõstãtin. Olybrio & Probino C.

Eatenus rescinditur transactio iurata, quatenus est facta prætextu falsorum instrumentorum, nisi super falso transactum fuerit. Alex.

Imp. Leo & Anthe. AA. Acrochirio.* P.P.

SI ex falsis [o] instr̃is transactiones vel pactiones initę fuerint: q̃uis iusiurandum de B his [p] interpositũ sit, tñ ciuilr [q] falso reuelato eas retractari pcipim⁹: [r] ita demũ, vt si đ pluribus causis vel capitulis eędẽ pactiões seu transactiones initæ fuerint, illa tm̃modo cã vel pars retractet, q̃ ex falso istr̃o cõposita conuicta fuerit: alijs capitulis firmis [s] manẽtibus: nisi [t] forte ẽt de eo quod falsũ dr̃, controuersia orta decisa sopiatur. [u] Da. Kal. Iul. Constan. Martiano & Zenone Cons.

Quæstio mota super cõditione seruili vel adscriptitia, potest trãsactione decidi. Alex.

XLIII. Imp. Anastasius. A. Thomæ. PP. per Illyricum.

IVbemus [x] in oĩbus litigijs iã [y] motis [z] & pendẽtibus [a] seu postea [b] super seruili vel adscriptitia ꝯdõne mouendis trãsactiones celebrãdas vel iã celebratas (si non alio iuri cognito mõ eas vacillare cõtigerit) vires suas obtinere, nec ob C hoc videri tenorẽ earũ titubare, q pꝯdõne seruili [c] vł ascri

A fin. Nec distinguo si sciat, an nesciat falsa qui vtitur eis: sicut nec i snia. aľs si calũniose agat, nil prodesset allegare instr̃ũ falsitatem: qa & sine his hoc casu nõ valeret transactio, vt ff. de ꝯdi. indeb. l. in summa. §. 1. Itẽ ꝯ. ĩ. si mi. se ma. dix. l. si alterius. in fi. vbi post iurm non retractat pactio. Sol. licèt hic & ibi nõ iurantis sed aduersarij malitia interuenit, hic tñ maior: qa falsitas: vnde hic remittit, ibi non. Itẽ ꝯ. ĩ. si aduer. ven. l. ij. Solu. vt & mõ dixi. Vel dic q; ibi fuit vẽditio facta cum decreto: vñ valuit. hic non valuit trãsactio. Itẽ ꝯ. j. ad leg. Cornel. de fal. l. ipse. vbi post transactioné non ita statur de falso. Solu. hic nõ fuit mota qõ falsi ante transactioné. ibi fuit. alioqn secus, vt hic in fi. l. & ĩ. si ex fal. instr. l. j. & ff. fi. instr. l. fi. Itẽ ꝯ. ĩ. de plus peti. l. j. & ff. de excep. l. qui agnitis. sed non sunt ꝯ. Et ibi ante transactionem fuit mota quæstio falsi. Itẽ qd si ex sacramento falso. i. in quo falsũ asseruisti? Dic, aut detulit iudex, aut pars primo casu posset retractari: ij. nõ, vt ff. de iureiur. l. admonendi. Aut nullus, sed vltro obtulit: & tunc detur de dolo. ff. de dolo. l. si legatarius.

me. versi. & not. q; scdm ca. licet. extra de proba. No. Bart. in hac gl. singulariter, q; titul⁹ si ex fal. istru. ĩ. & l. diuus. ff. de re iud. habent locũ etiãsi fuerint pducta instrumẽta falsa absque dolo partis. quod no.

n Pactionum] huic est ꝯ. ĩ. de rebus credi. l. ij. Solu. vt ibi.

SI ex falsis.] CASVS. Petebas à me codicem meum, & alias plures res. produxisti instr̃um falsum, cuius timore veni ad transactioné ptextu falsi instr̃i an possim retractare trãsactioné, qrit ? & rñ. q; sic. & licèt interposui sacrum de non veniendo ꝯ, tñ rescindetur pdicta trãsactio. & si plures fuerunt causæ super qbus transactũ est timore illius falsi instr̃i, i his maneat rata transactio in quibus instr̃um falsum non est, in alijs aũt infirmet. & hæc sunt vera nisi quæstio falsi instr̃i prolati mota cũ alijs controuersijs fuerit decisa: vt si protulisti ꝯ me instr̃um falsum, & illud arguebã de falso, institui contra te actionem, deinde transegi tecũ. Ex hac l. no. q; qñ capitula sunt separata, falsitas vel dolus circa vnum capitulũ non vitiat aliud capitulum: secus tñ esset in connexis capitulis vel dependentib⁹: qa vitiato principali, omnia capitula vitiantur, vt ff. de mino. l. etiam. §. j. las.
o Si ex falsis] i. timore falsorum instrumentorũ ab actore ꝯ reum, vel à reo ꝯ actorem pductorum. & idẽ in falsis testib.
p De his] scilicet transactionibus.
q Ciuiliter.] non solum criãliter. nam põt quam viam velit prius eligere: vt ĩ. de fal. l. damus. Quatuor ergo modis agit đ falso. Vno criãlr per actionem legis Corn. de fal. cuius pœna est deportatio, & omniũ bonorũ publicatio: vt ff. ad leg. Cor. de fal. l. j. §. fi. Secũdò per actioné in factũ ad interesse: vt ff. d fal. l. qui nomine. Tertiò, per exceptioné, si actor agat ex transactione facta timore falsorum instrumentorum, & reus excipiat. Quartò, per replicationem si reus excipiat ex trãsactione inita ex falsis instrumentis: nam actor replicat. & isti sunt tres modi ciuiles de quibus hic dicit.
r Præcipimus.] i. per in integrum restitutionem: vt ff. de re iudi. l. diuus. & ĩ. tit. iij. l. j. Nec. n. intelligit tacita conditio si vera sint: quia non retractarentur. sed ipso iure non valerét, vt ar. ff. de acq. pos. l. q meo. §. si furioso. & ff. q cauida. cog. l.

* Vide gl. in verbo, post sententiã. in

s Firmis] vt si quinq; data sunt, vt actor nõ petat fundũ paternũ, noĩe cuius nõ exhibet falsum instr̃um: & x. sunt data, ne petat hẽditatem forte cui⁹ noĩe vtebatur falso instr̃o. Sed quid si nõ appareat, p quo. s. sit datũ, sed est data pecunia p oĩb. q erant in ꝯtrouersia, sed p qbusdã tñ ostendebat falsum instrum, cuius timore transactũ est? vt q; pro pcio rerũ interptor p vnoquoque datũ. vt ar. ff. de leg. ij. l. qui soluẽdũ. §. cũ post. Itẽ no. hic ar. q; instr̃um nõ est totũ vitiosum rõne partis, vt ĩ. de Lati. lib. tol. l. j. §. pe. Alij ꝯ. vt s. de vete. iur. enuc. l. ij. in fi. & ff. quemad. test. ape. l. j. §. si qs. & dixi. ĩ. de testa. l. si vnus. Item intellige si causa sit diuidua, alioquin secus, vt ff. de mino. l. etiam. §. j.
t Nisi forte.] illa tãtummodo causa vel pars retractetur nisi &c. vnde non refertur ad omnia prædicta.
D u Sopiatur.] nam potest transigi super falso expresse vel tacite: vt s. eo. l. transigere. & ĩ. de fide instru. l. fina.
u Sopiatur] i. extincta sit.

IVbemus.] CASVS. Mouebã tibi qõnem status, dicẽdo te seruũ meũ esse, vel adscriptitium. transegisti vt remitterẽ tibi qõnẽ stat⁹. an valeat ista trãsactio, qrit ? & rñ. q; sic: neq; obest q; sup seruili vel adscriptitia ꝯdõne iterposita fuerit. secus ex diuerso, qa ꝯ bonos mores & ꝯ formam transactionis.
x Iubem⁹.] nã multis modis loqt ista lex qñ de statu agitur.
y Iam.] ante legem istam.
z Motis.] & finitis transactione. Acc.
a Et pendentibus.] tempore huius legis.
b Postea.] post legem istam
c Seruili.] hic est ꝯ s. eo. l. interpositas. Solu. vt ibi. sed si valet inter seruũ & dñm, qd si dicat q; seruus fuit vel adscriptitiu⁹, & aliquid ei det? Rñ. nõ valet: tum quia est ꝯ bonos mores: vt ar. ff. de ver. obl. l. inter stipulantẽ. §. homo liber. Itẽ qa nõ transiret ad eũ cõmodũ aliquod: vt s. eo. l. trãsactio. Itẽ pro hoc ĩ. de libe. cã. l. nec si volẽs. Itẽ no. hic ar. q; i cã conuersionis & mona-

Trãsactio vt qs remaneat seru⁹, an valeat.

& monachatibus rône dubitatiôis valet trâsactio, & in câ matrimonij: vt ar. ff. si qs i iᵒ vo. nô ie. l. ex q̃cunque. sed decretû epi ê necessariû, cum sit spiritualis causa. nam & in alia re alienanda est necessarium epi decretum: vt in Auth. hoc ius. ȷ̄. de sacrosanct. eccle.

Epi decretum qsique ê in trâsactione necessarium.

DE ERRORE calculi.

Dixi de trâsactione, in cuius coputatione quãdoq; erratur, ideo de tali errore dicit. Vel sic: Dictû est ȷ̄. de trâsactione, q̃ qa fit per errorê calculi. i. computationis, posito eo pro quod fit, pro eo quod fit: sic econuerso id quod fit, ponitur pro eo pro quod fit: ideo ponit de errore calculi. Azo.

ptitia confectæ sunt. Da. XV. ka. De. Patricio & Hypatio C.

TITVLVS V.

DE ERRORE CALCVLI.

Error calculi non nocet, etiam si sæpe sit erratû, & êt si stipulatio interuenit, nisi sit iudicatum vel transactum. h. d. Bal. Vel sic Si erratum sit in calculo, pôt calculi fieri retractatio, nisi super errore sit transactû vel iudicatû: & indebitû per errorê calculi promissum condicitur. Salj. & Ale.

I. Imp. Diocle. & Maximian. AA, & CC. Aureliano[*] Quarto.

Aurelio

Errorem[a] calculi, siue ex vno cõtractu, siue ex pluribus emerserit, veritati nô afferre p̃iudiciû sæpe cõstitutû est:[b] vñ rônes êt sæpe cõputatas denuo tractari[*] posse, si res[c] iudicatæ nô sunt, vel trâsactio[d] nô interuenit, explorati iuris est. Sed & si per errorem calculi velut debitã q̃titatê, cû esset indebita, pmisisti, cõdô[e] liberationis tibi competit. Dat. VI. kalen. Mar. AA. Cons.

retractari.

TITVLVS VI.

DE POSTVLANDO.

Sententia quæ definitum tps non continet, perpetuum habet effectum. h. d. Vel sic, Remotus ab officio, nunquam illud recuperat. h. d. Bal. Vel sic. Non appellans à sententia per quam prohibetur causas agere, non potest postulare. Salj.

Errorem[1]. CASVS. Tenebaris mihi i aliqua quantitate pecuniæ ex pluribus causis, puta ad x. ex câ mutui, ad alia x. ex câ emptionis & vêditionis, & ad v. ex câ permutationis: cõputaui dicens x. & x. & v. faciût xxx. cû nô faciât nisi xxv. & sic cõputaui demû q̃ tenebaris mihi in xxx. & hoc p errorê. an tibi p̃iudicet quo minus iterû fiat cõputatio q̃rit. & rñ. q̃ nô, nisi fuerit qô sup errore cõputationis sopita trâsactione, vel p sniam. vñ si plᵒ q̃ debuisti pmisisti, liberationê cõdône sine câ cõdices. Idê erit si penes me mercatorê aliq̃ q̃titatê deposuit scholaris, puta c. cõputauit qd penes me remaneret, & qd recepit. apparuit q̃ restabât ; o. & alia. ; o. soluisse, cû tñ nô soluisse nisi x. an iste error p̃iudicet scholari. q̃rit? & rñ. q̃ nô. vel apparuit q̃ ; o. essent soluta, cûm essent soluta lx. hoc nô p̃iudicat mihi mercatori: & licêt pp hoc pmisi plᵒ q̃ debui, agã cõdône sine câ, vt liberer. & hæc sunt vera, nisi veniret in dubiû cõputatû eêt necne, & de hoc eêt trâsactû, vel snia lata. Not. ex hac l. q̃ erronea calculatio êt sæpe facta nô nocet: & ê argû q̃ erronea confessio sæpius repetita, posit reuocari, sm Bal. hic.

Calculus Persius.

a Errorem calculi] i. cõputationis, q̃ fiebat olim p lapillos, q dnr calculi, eo q̃ nô impune pedibus calcâtur. vñ Persius: Hunc Macrine diê numera meliore lapillo. qa p bono die ponebât albû lapillû: p malo nigrû. q̃nq; ponit p cognitione câæ: vt ȷ̄. de iudi. l. rê nô nouã. in prin. q̃nq; p snia: vt ȷ̄. de appel. l. si actor. quia lis calcatur. i. terminatur, sm P.

b Constitutum est.] si veritas appareat, vt hic, & ff. de of. p̃si. l. illicitas. §. veritas. & ȷ̄. de iur. & fac. igno. l. si non. & l. error.

c Res]. i. quæstiones habitæ super errore cõputationis. Acc.

d Vel transactio.] Snia ergo & transactio finê ponit q̃ôni habitæ super errore cõputationis, êt si hæc snia vel trâsactio nô recte faciat cõputationê, vt hic dicit, & ȷ̄. de re iudic. l. ij. & sic est ȷ̄. ff. quæ senten. sine appella. l. j. in prin. & § j. vbi dicit non valere sniam. Sol. distingue in vtroque, vtrû fuerit expressa câ erroris, vel non: vt primo non teneat, secûdo sic. & hæc bona. Alij dicût q̃ hic errauerût partes, ibi iudex. Vel tertio distingue in snia, vt ibi dicit. sed in trâsactione dic q̃ valet sp errore sublato de medio p exceptionê vel replicationê, vt in eo non valeat transactio, vt ff. si quis cau. l. sed & si. §. si. & ff. de fideiusso. l. si quis postquam.

Trâsactio & snia finê imponunt litibus.

e Condictione] sine causa: vt ff. de condictio. sine cau. l. iij. & ȷ̄. de condic. indeb. l. si certa. & l. cum & soluta.

A

DE POSTVLANDO.

Quia iudicijs, de quorum initijs dixit ȷ̄. de edẽdo, & de in ius vocan. sunt necessarij aduocati, ideo de his dicit.

Cvm a præfecto Aegypti.] CASVS Præfectus à postulando aliquê phibuit. qa forte falsa aliqua allegauit, vel testes subornauit, & nô appellauit phibitus. an iste ab officio aduocationis abstinere debeat, quæritur? & respon. quòd sic.

I. Imp. Antoninus. A. Artemidoro.

Cvm à præfecto Aegypti perpetuò cãs agere phibitᵒ nô appellaueris, placitis[f] obtêpera.[g] PP. III. kal. Au. Sabino. II. & Amulino Cons.

B

f Placitis]. i. sniæ, sic dictæ, quia placet iudici.

g Obtempera.] vt & ff. de pœ. l. moris. in prin. & si non pareas sniæ, punieris, vt ff. eo l. j. §. q aduersus. p̃sumitur. n. tibi placuisse, cû nô appellasti, vt ȷ̄. lit. pen. l. fina. & ȷ̄. de appell. l. hi q ad ciuilia. & q̃uo & qñ iudex. l. ab eo. & de iurisd. oium iudi. l. j. & de sentê. q̃ sine cer. quanti. l. si. & de nup. l. si vt pponis. ȷ. & arg. ff. ad Macedo. l. si filiusfamiliâs. ij. Sed vr vltra annû phibitionê ñ porrigi: vt ff. de pœnis. l. fin. q̃ est ȷ̄. Solu. aliud in aduocatione, aliud i cæteris operibus siue artibus, q̃ vitæ hominû sunt necessariæ. Sed certe & aduocare est necesse, vt ȷ̄. titu. ij. l. laudabile. Alij dicunt q̃ hic p̃fectus erat perpetuus. aliud aût in p̃side annali, vt ibi. nec hoc placet, qa & hic erat annalis, vt ff. de off. p̃sc. Augu. l. j. Tertij distinguût, an velit i ppetuû iterdicere, qd pôt, vt hic: an ad tps qd pôt, sed intra annû tñ, vt ibi arg. ȷ. de iudic. auth. ad hæc. Tu dic sm Ioan. q̃ sentêtiando definitiuè p̃cedête accusatione de aliquo delicto pôt in ppetuû, vt hic: interloquendo vsq; ad tps suæ administrationis, vt ibi. 1 Itê qd dicit. prohibitus, dic. l. expresse. & tunc poterit in illa puincia postulare, nisi ex ea câ sit phibitus, quæ irrogat infamiam, vt ff. eo. l. ex ea, vel tacite, vt in cõdênâdo eû ex ea câ q̃ irrogat infamiã: & tunc si pœna sit ppetua, ppetuo phibitus vr, quia infamis nô pôt postulare. vt ff. eo. l. j. §. hoc edicto. Si aût fuerit tpalis, si quidê non est aucta vel minuta, trâsacto tpe euitat infamiã. idê si fuerit aucta, idê si minuta, sed câ cognita, aliâs non, nisi finito tpe cõi, vt habes hic, & ff. eo. l. impator. & de infamibus. l. quid ergo. §. pœna. & de re milit. l. q cum vno. §. ad tps. & ff. ad le. Cor. de fal. l. falsi. §. ordine, & ȷ̄. de quibus cau. infa. irro. l. & si senerior. Accur.

1 Hãc solutionê dicit Bar. hic verã esse & notabilê, & facit pro ea. c. si. iudicta glo j. ex de off. dele. Postulare phibitus i vno loco, an possit in alio postulare.

Etiam libertini possunt aduocare si sunt litteris eruditi. h. d. tex. Bal. & Salj.

II. Imp. Alexander A. Polydoro.

Nec cæterorum liberti, nedû mei qdê, si ita sunt litteris eruditi, vt patrocinia d̄si derâtibᵒ p̃stare possint: phibêtur id[*] facere.[h] PP. No. Mar. Iuliano II. & Crispino Cons.

Ista l. est notabilis: & h. d. Confessio vel cautio facta sub spe futuræ causæ, æquiparatur confessioni factæ spe futuræ numerationis. & ideo potest intra tempus constitutum exceptio opponi, & cautio condici. Bal. Vel sic, Si occasione salarij ex causa mutui promittatur, potest intra tempus legitima exceptio non numeratæ pecuniæ obijci, & liberatio condici. Bal.

C

III. Imp. Gordia. A. Flauiano.

h Nec cæterorum. Facere.] nam & assidere pñt, vt ff. de offic. asses. l. ij. Quid aût si non sint litteris eruditi? Rñ. idê si factorû peritiã habent, vt ȷ. de iud. l. penul. non tamen inter aduocatos numerabunt, vt ȷ̄. titu. j. l. nemini. & titu. ij. l. iubemus. §. nec de cætero. & ff. de var. cogni. l. j. §. aduocatos. Accur.

D

Si sub specie.] CASVS. Si aduocato tuo. cc. aureos p defensione tua dare cauisti, cû non oportuerat te dare nisi centû: & ex câ mutui recepisse cõfessus es, & te soluturum pmisisti: post câm finitam pœnitebat te tñ pmisisse, an si petat. cc. obstet sibi exceptio non numeratæ pecuniæ, quæritur? & rñ. q̃ sic, si adhuc bienniû nô currit. an aût & post bienniû competere potest exceptio non numeratæ pecuniæ in id qd excedit. sed post non, vt aduocatus probet: sed pbabis tu câsam intercessionem in id quod excedit 100. aureos, ex turpi câ intercessisse.

sisse.& sic ante & post biéniũ posse liberationẽ aut cautionẽ in id qđ excedit,condici manifestum est. Not. ex hac l.& ad hoc sp allegat̃. ar.à ɔ̃trio sensu litteræ, q̃ tpis spatio gesto negotio cõsensus ac fides adhibetur. & sic est argm̃ q̃ in chirographo post bienniũ fit nãlis oblĩo pp consensum.qđ est valde notãdum ſm Bal. hic.

A

SI sub [a] specie honorarij [b] quod aduocato vsq; ad certũ [c] modũ deberi potuisset, [d] eã quãtitatẽ [e] q̃ desiderio tuo cõplecteris, te daturũ cauisti, & quasi mutuã pecuniã accepisses,eã te redditurum ,p̃misisti,nec tpis spatio [f] gesto negotio ɔsensum ac fidẽ accommodasti, ɔpetẽti [g] exceptione nõ numeratæ [h] pecuniæ tut⁹ [i] es: & ex hac [k] cã cautionẽ interpositã vsitato more [l] potes ɔdicere, [m] PP.V.Id.Iun.Sabino.II.& Venusto Cons.

B

a Si sub specie].i. occasione.

b Honorarij.].i.salarij.

c Certũ modũ.]æstimandũ ex cõsuetudine fori, & facũdia aduocati, & qualitate causæ,nõ tñ vltra cẽtum aureos, vt ff. de var. & extraordin.cogni.l.j. §. in honorarijs.& §.si cui.

d Potuisset] puta dcẽ.

e Quantitatem]puta viginti.

f Spatio.].s. biennij hodie. licẽt olĩ quinquennij. vt insti. de litter.obli.§. multũ. Accur.

g Competenti.] nũc respondet.

h Non numeratæ].i. in factũ pro pecunia non numer. vt j̃. de non nu.pecu. l. cum vltra. & hoc in id qđ excedit legitimum modum. At in eo quod est intra lẽgitimũ modũ, non obstat exceptio ẽt intra biẽniũ. vt ar. j̃. de dona. l. si qs argentũ. §. sed in his oibus, & si qđ solutum est, repeti põt cõdõne indebiti,& incerti, vt liberet̃,vt ff.de cond.sine cau. l.ij.Quid aũt si bienniũ est elapsum? Videtur idẽ ac si non excessisset.qa nõ fecit hoc spe futuræ numerationis, & sic subauditur, maxime in superiori littera.sed hoc est ɔ̃ l.istam. Alij dicũt añ bienniũ cõpetere exceptionẽ nõ nu. pecu. in id qđ excedit,sed p⁹ ñ vt creditor ,p̃bet,sed ,p̃bat debitor ex turpi cã cautionẽ itercessisse. vt j̃.de cõdic.ob.tur.cau.l.j. Tu dic i eo qđ ñ excedit,p̃iudicari biẽnio, i alio ãt & añ & p⁹ cõpetit sine cã exceptio.ẽt omnia hoc qđ dr̃ i pri.gl.satis est bonũ. Acc.

i Tutus es.]si conuenniaris ad præmissa.

k Ex hac]nunc dat aliam viam.

l Vsitato more.] agendo condictione sine causa.

m Condicere].i.petere si conueniaris vel non.

• Theodotiano.

† Cõcor. cũ hac l. lxiiij.dist. ca.1.& 2. & gl. sup verb. aduocatus. prope fi. in c. 1. vt lit. nõ cõte. Et est par l. 38 de transac.ɔ̃.& l. 1. de rep. bono. post.

C.Theo.2. 10.1.

Absentia aduocati non vitiat sentẽtiã. h.d. Fallit in aduocato fisci. Bald.& Saly.

IIII. Imp.Diocle.& Maximian. AA. & CC. Theodotiani. •

VElamẽto [n] absentię patroni causæ, [o] rursus ad finitas quęstiones redire quis frustra conatur, [p] S.IIII.Kalẽ. Ianua.Nicomedię.CC.Cons.

Aduocatus qui de quota litis paciscitur, debet officio aduocationis priuari, seu prima tus declarari,& secundum gl.tãquam depredator. B. Patitur ẽt alia pœna, de qua in l.si vero non remunerandi. §. fi. ff.man. & idem in procuratore, vt ibi patet, & in l.Licẽt. de procu.secundum Pau. de Ca. hic.

VElamento.] CASVS. Si absente aduocato tuo tpe sñiæ latæ p̃textu absentiæ suæ ad litem finitam redire volueris: an sis audiendus,quæritur? & respon.q̃ non.

n Velamento].i.prætextu.Acc.

o Causæ.] tempore sñiæ.

p Conatus.]vt j̃.de repud.bo.pos.l.j. nisi in aduocato fisci: vt j̃.de aduoca.fis.l.fin.Accur.& ff.de iure fis.l.si fiscus. & de hoc extra vt li.non contest.c.j.

q SI qui.] CASVS. Si petit hæred.mecũ egeris,& cũ aduocato tuo de p̃standa ei medietate hẽditatis pepigeris: an valeat pactũ,quæritur? & dicitur q̃ non:sed officium aduocationis interdiceretur illi aduocato.

r Existimationi.]idest famæ. Accur.

s Immensa.]ex hoc verbo dixit M. q̃ liceat ei pacisci d̃ dimidia parte litis.& ad hoc facit illud verbũ,partis. nã appellatione partis,si nulla adijciatur quota, dimidia continetur, vt ff.de verb.sign.l.nomen filiarũ.§.portionis.& sic dicit hãc legẽ loq: cũ paciscit̃ de magna pte. qđ nõ placet ſm Hugo. & Azo.& no.de hoc j̃.manda.l.si ɔ̃.melius q̃ hic. Item quid si cũ ageret̃ ad hẽditatẽ, paciscat̃ de re eiusdẽ hẽditatis cũ cliente? Vr̃ q̃ valeat. & expone certæ partis.s.quotę. Nã dr̃ia videt̃ inter rem certam,& partem quotam: vt j̃.de sen.pas. l.si debitor.& Institu. de fideicom. hæred.§.si quis.p̃terea noie palmarij.i.victoriæ,licet ei aliqd pacisci: vt ff. de var. cogni. l.j. §.&c si nole. Sed Azo ɔ̃,ne fiat fraus legi.& p hoc est. ff.manda. l.si remunerãdi. §.fi. sed prima verior. s. vt possit pacisci de re hẽditatis,qa nõ mutatur, Accur.

Partis appellatione continetur dimidium.

V. Imp.Constan.A.Helladio.

SI q [r] aduocatorũ existimationi [s] suæ immensa [t] atq; illicita cõpendia p̃tulisse sub noie honorariorũ [t] ex ipsis negotijs q̃tuẽda susceperit,emolumẽta sibi certę [•] ptis cũ graui dãno litigatoris & dep̃datione poscẽtes fuerint inuenti: placuit,vt oẽs q in huiusce modi sçuitate [•] p̃maserit, ab hac ,p̃fessiõe penit⁹ arceant̃, [u] Da.III.K.Ap.Pau.& Iu.Cõs.

B

AMPLIVS. Cõtrariũ notatur. ff. de pact.l. sumpt⁹.& hoc cõtenenet̃: vt attestat̃ B. hic:& idem in d.l.sũptus. Et rõ q̃ nõ valeat hmõi pactũ,est, qa inducit aduocatũ ad delictũ.nã cognoscẽs se habiturũ ptẽ eius quod ,p̃sequit̃, ẽt calumniose aduocabit. siue igit̃ faciat pactũ de quota litis, siue de certa specie seu quãtitate:eadẽ sp est rõ. ergo &c.

t Honorariorum].i. salariorũ.vt s̃.co.ti.l. si sub specie.

u Arceant̃.] ipso iure.& facit j̃. de ,p̃cu. l.litem. & mãda. l.si ɔ̃ licitũ.& ff. de pact. l.sumptus. & ff.de offi.procon. l.nec qcq̃. §.ij.& j̃.de cond.ob. cau.da.l. si cum exiguam.& j̃.qđ me cã. l. si per impressionem.

• tertiæ.

• forte,in ciuitate.

Non dẽt esse idẽ aduocatus & iudex eiusdem causa,nec debet in contumeliam prorũpere nisi expediat: nec debet studiose litẽ protelare, nec debet loqui vltra quàm deceat:& cum allegat,debet stare, & non sedere. h.d.secundum Bald. Nec contractum põt lite pendente inire cum cliente,sed exiguũ clientis munus debet placide accipere.

VI. Imp.Valen.& Valens.AA.ad Olybrium præfectum vrbis.

QVisqs [x] vult eẽ causidic⁹, nõ idẽ i eodẽ negotio [y] sit aduocatus [z] & iudex: qm̃ aliquem inter arbitros [a] & patronos [b] oportet eẽ delectũ. [c] Ante omnia autem vniuersi

C

Co.Th.2. 10.2.

† Facit ad hoc principium l. gl.I c bonæ memorię.super verbo iurauim⁹ in me. in vers.& debet supplere. ex de postu. præla.

Causidicus quis dicitur.

QVisquis.] CASVS. Nullus in ea cã in qua est aduocatus,iudex esse debet.hoc in prima. Itẽ p̃bra nõ alleget, sed rõne. & leges. alioqn infamis de facto efficit̃: neq; ferẽdus est aliqs negotio derelicto allegare qcquam in cõtumeliã aduersarij sui.& hoc in secũda. In prin. tertia cõueniat cũ clientulo de salario:neq; pẽdẽte lite ampli⁹ petat, q̃ sibi fuerit cõstitutũ in prin.& hoc in tertia. In quarta ita dicit, q̃ si munus aliquod licet modicũ sibi offerat cliẽtulus, recipiat, nec aspernet̃. In qnta dicit q̃ litẽ nõ ,p̃telet. In sexta, vt scias q dicant̃ honorati. sunt n.honorati, q dignitatẽ habẽt sine administrationẽ.& intrant secreta iudicis & imperatoris qñ volunt,& causis intersunt, vt j̃.de offic.diuer.iudic.l.vlt.Dicit igit̃ impator in hac parte, q̃ honorati in vrbe Roma si officium aduocati sibi elegerint,aduocent qñ voluerint, nec sibi turpe salariũ ɔstituant. In septima dr̃, q̃ si qs vult eẽ aduocatus in aliqua cã personã suã petente,non mutet, quasi dicat,non sit iudex neq; assessor,nec p malo reputet,si sibi ſtã di on⁹ iniuncat, ex quo elegit sibi 1⁹ stãdi qñ offi aduocationis elegit. No.hñ hãc legẽ q instruit aduocatũ i bonis morib⁹ & si qs seruaret hãc legẽ, reputaret̃ sapiẽtissim⁹ aduoca. quo ad deũ & mũdũ. Sʒ credo(vt dicit B.) q̃ pauci repiũt̃ h. die.

D

x Causidicus.] Causidicus gñaliter dr̃ quiuq; cãs dicit, siue aduocatus,siue iudex. Accur

y Negotio.]& eodem tpe.diuerso.n.tpe potest ſm quosdam: vt s̃.de asses.l. nemo.circa princ.quo.i non placeret in ea.l. nemo.in fi.& ff.de iurisdict.om.iud.l.prætor.

z Aduocatus.]supplet tamen: vt j̃.vt quę desunt aduoc.partium,iudex supple.l.j.

a Arbitros.]idest iudices.multas.n.habet significationes; vt nota.ff.de recept.arbit.l. pen. Accur.

b Patronos.].i.aduocatos. Accur.

c Delectum.]idest dãta.vt ff.de rit.nup.l.palã.circa princ.

Vniuersa.

a Vtilitas.] videtur quod vtilitas exposcit quandoque conuiciari: quod Ioan. admittit: vt si quis obijciat aduocato, quòd testes falsos instruxit, vel calumniatus est.
b Desiderat.] quòd vnus alteri dedecus non dicat.
c Temperent.] id est abstineant.
d Procax.] i. superbus.
e Opinionis.] i. ipso iure erit infamis secundum quosdam. Tu dic quod eius opinio grauetur apud bonos & graues. Nam quandoque consumitur, quandoque minuitur fama: vt ff. de var. cog. l. cognitionum. Imminutione.] q. d. opinio sua denigrabitur.
g Conniuentia.] id est consensus.
h Commodanda.] i. accommodanda.
i Contractum ineat.] Et ergo emere vel aliter contrahere cum clientulo non potest. & est ratio, quia omnia daret propter timorem litis, sicut infirmus propter timorem mortis: vt ff. de var. cogni. l. medicus. Item hoc pendente lite: ante vero & post sic. ff. de varijs cogni. l. j. §. si cui. Sed quid si ante sit conuenit de salario? R. n. secundum Ioan. & tunc potest conueniri pendente lite, arg. huius litteræ. in propriam recepit fidem &c. & hoc non puto, licet æquitas me multum moueat in contrarium. Item intellexit M. iuito cliente: sed eo volente sic: vt arg. d. l. medicus. & in eo. titu. l. diuus.
k Decebit.] hoc propter honoratos, quos accipere aliquid non licet: vt infra proxi. &.
l Habeat.] vnde Cato: Exiguum munus dum dat tibi pauper amicus: Accipito placide: & plene laudare memento.
m Obtulerit.] puta vnum par caponum.
n Ex industria.] i. sagacitate & malitia.
o Protrahat iurgium.] i. protelet litem: vt infra de iudi. l. aptissimi. alias grauiter punitur: vt infra de iudic. l. properandum. §. illa procul dubio.
p Honoratis.] de quibus dicit infra de offic. ciui. iudi. l. j. & de offic. diuer. iudi. l. ij. & iij. habent. n. dignitatem sine administratione.
q Orare.] id est aduocare.
r Maluerint.] sed nunquid hoc est verum, si tota die vult dicere? Respon. imponit ei iudex modum: vt ff. de his quæ in testamen. delen. l. proximè. sed hic videbatur quòd eis non liceret, quia maximæ dignitatis sunt.
s Ad turpe.] nullum enim debent recipere salarium isti: vt j. subiicit, nam si lucro &c.
t Per eam.] scilicet aduocationem.
u Quousque.] quod intelligitur in tota causa, nisi fiat iudex in administratione positus: vt ff. de iurisdict. omnium iud. l. pror.
x Standi.] stare, proprium est aduocatorum: sedere iudicum: vt hic, & in Auth. vt ab illustribus. §. j. coll. v. & infra de offic. ciui. iu A dic. l. j. & de offic. diuers. iudic. l. fi. Item no. non turbari ordinem officiorum: vt & infra de testa. l. consulta. in fi. & infra de spor. l. j.

Fama quandoque consumitur, quandoque minuitur.

Aduocatus cum cliente contrahere non potest.

Infirmus pro sanitate paratus esset omnia dare.

Aduocatus stare, iudex sedere debet.

† Ca. 1. e. tit. C. Th.

° sumit.

aduocati ita præbeant procinia iurgantibus, vt non vltra quam litium poscit vtilitas, a in licentiam conuiciandi, & maledicendi temeritatem, prorumpant. Agant quod causa desiderat, b temperent c se ab iniuria. Nam si quis adeo procax d fuerit, vt non ratione, sed probris putet esse certandum, opinionis e suæ imminutionem f patietur. Nec enim conniuentia g commodanda h est, vt quisquam negotio derelicto, in aduersarij [sui] contumeliam aut palam pergat, aut subdolè. Præterea nullum cum eo litigatore contractum i quem in propriam recepit fidem, ineat aduocatus: nullam conferat pactionem.

Nemo ex his quos licebit accipe, vel decebit, k aspernanter habeat l quod sibi semel officij gratia libero arbitrio obtulerit m litigator. Nemo ex industria n protrahat o iurgium. Apud vrbem autem Romanam etiam honoratis p quos hoc officium putauerit eligendum eousque liceat orare, q quousque maluerit, r videlicet vt non ad turpe s compendium stipemque deformem hæc arripiatur occasio, sed laudis per eam t augmenta quærantur. Nam si lucro pecuniaque capiantur: veluti abiecti atque degeneres inter vilissimos numerabuntur. † Quisquis igitur ex his quos agere permisimus, vult esse causidicus: eam solam quam sumet ° tempore agendi, sibi sciat esse personam, quousque u causidicus est. Nec putet D quisquam honori suo aliquid esse de tractum, cum ipse necessitatem elegerit standi, x & ° præposuerit ius sedendi. PP. X. Kal. Septemb. Valentiniano & Valente. AA. Coss.

In aduocatis concedendis debet seruari æquitas, & qui subtrahit aduocatum, præsumitur habere malam causam.

VII. Iidem & Gratianus AAA. ad Olybrium præfectum vrbi.

PRouidendum est, ne hi quos in foro aut meritum y nobilissimos z fecerit, aut vetustas, in vna parte consistant: aliam à rudibus a atque tyronibus necesse sit sustineri. atque ideo si in vno auditorio b duo tantum præ cæteris fuerint, vel plures, quorum fama sit hilarior: in iudicantis officio sit, vt par causidicorum distributio fiat, & exæquetur partibus auxilium singulorum, & æqua diuisio procedat.

Si quis verò monitus à iudice, ea excusatione quæ c nequeat comprobari, cuicunque d parti patrocinium denegauerit, careat foro e: sciat etiam nunquam f sibi ad agendum copiam posse restitui. Si quis autem ex litigatoribus detectus fuerit separatim tractasse cum plurimis, g & aduersario suo tali fraude subtraxisse paris h defensionis copiam: ostendet proculdubio iniquam à se litem foueri i, & auctoritatem iudiciariam à se delusam experietur. Dat. Kalen. Mart. Treueris, Valentiniano & Valente. AA. vtrisque. III. Conss.

Nullus potest esse aduocatus, qui non sit Christianus: alias tam ipse, quam eum recipientes puniuntur pœna hic statuta. Saly.

PRouidendum.] CASVS. Si tecum habuero causam, & meliores aduocatos propter potentiam meam habuero: iudex prouidebit vt æqua distributio fiat aduocatorum. si autem aduocatus à iudice monitus patrocinium tibi præstare noluerit, non solum interdicitur sibi forum, sed & agendi copia. & si apparuerit me tibi copiam parem defensionis subtraxisse: videbor litem iniquam fouisse, & auctoritatem iudiciariam elusisse: & ob hoc puniar. Ex hoc text. not. primò ibi, nobilissimos, quod virtus nobilitat hominem. Secundò no. ibi, æqua diuisio, æqualitatem esse seruandam. & quod dicitur in aduocatis, idem in quibuscunque pro iudice eligendis. Et tria sunt dicta huius l. secundum ibi, Si quis vero. tertium ibi, Si quis autem.
y Meritum.] i. quod bene sciunt, & quod bene studuerunt.
z Nobilissimos.] i. discretissimos iudices. potes etiam hic notare, quod scientia nobilitat si propriè accipis nobilissimos, sicut & vetustas, vt hic subijcit, & infra de episcop. & cle. l. parabolani. vbi dicit quod qui pro consuetudine &c. & infra de iudi. l. pe. & ff. de iu. immu. l. semper. Dic ergo secundum l. istam fiebat par distributio aduocatorum: quia salaria percipiebant de publico. hodie contra seruatur.

ADDI. Dic quod licèt hodie aduocati non percipiant salaria ex publico, tamen salaria quæ percipiunt à clientulis, succedunt loco salariorum publicorum. argu. l. fori. infra tit. j. ideo est hodie idem quod olim quantum ad casum huius legis. Item quia eadem est ratio hodie, quæ olim, ergo &c. Ita vult Barto. hic.

° al. & ipse.

† Hæc verba sequentia ponitur in ca. constitutis. I. extra de testib. Diuisio.

a A rudibus.] idest nouis aduocatis qui non bene sciunt.
b In auditorio.] idest curia.
c Quæ.] scilicet excusatio.
d Cuicunque.] scilicet siue reo cum adiuuabat actorem: siue actori, cum adiuuabat reum.
e Foro.] ipso iure.
f Nunquam.] i. nullo tempore, & nullo loco. si autem instans habet causam, excusatur: vt infra de excu. tuto. l. humanitatis.
g Plurimis.] scilicet aduocatis.
h Paris.] id est aduocati, qui sit par aduocato quem habet iste qui est de bonis aduocatis de terra.
i Foueri.] præsumitur. n. contra eum: sed ex tali præsumptione non damnatur.

N Emo.] Nullus nisi catholicus admittatur aduocatus: alioquin officialis præfecti pretorio in certum libris auri puniatur.

Aduocatus

Aduocat⁹ si pꝛocinii vestri alicui fuerit ... perpetuũ rele gabit. defensor št ciuitatis, q hoc passus fuerit, i dimidia par te bonorũ mulctabit. & p quiquẽniũ relegabitur. Ex tex. ibi. Sin aũt. nota q ille q amittit ñ admittẽdũ ad officiũ, dẽt pu niri. ẽm Bal. Cetera plana sũt vsq; ad titulũ de aduocatis fisci

ad cętera dãna & expẽsas, & ad id qd' i pricipali petiõe ... Quod si nõ docueris] i. nõ pbaueris & ẽ arg. p lo. q eo ipso q. qs nõ pbat, calũniari vi... & de calũnia ẽ puniẽd⁹. vt I Authẽ. de sanc. episc. §. si qs aũt electũ. & ff. de testib. l. ij. §. idẽ diu⁹. Sed arg. ꝯ. ff. ad Turpil. l. j. §. j. & l. mulier. & ꝯ. de calum. l. q nõ pbasse. & l. ij. & ad l. iul. de adult. l. quãuis. ij. & illa i spãlib⁹ casibus.

a Nemo.] loquitur prӕfecto prӕtorio.

b Magnitudinis tuę] ò prӕfecte prӕtorio.

c Sublimitatis tuӕ] ò prӕfecte prӕtorio.

d Stylũ] i. sñiam dã nationis bonorũ: vt subijcit. & ẽ v bo ad verbũ hӕc lex ꝫ. d episc. aud. l. nemo.

Hӕc lex eisdem verbis. ꝫ. recitata ẽ in tit. de episc. audien. l. nemo.

VIII. Imp. Leo & Anthemius AA. Nicostrato prӕfe. prӕt.

Nemo [a] vel i foro magnitudinis tuę, [b] vel i puinciali iudicio, vl' apud quẽq iudicẽ accedat ad togatorũ ꝯsortiũ, nisi sacrosctis catholicę religionis fuerit ibut⁹ mysterijs. Si at aliqd quo quomõ vl' qua dã machinatione factũ vl' attẽtatum fuerit: officiũ qdẽ subli mitatis tuæ, [c] cẽtũ librarũ auri iacturã pro cõdẽnatione sustineat. idẽ verò qcũq, ausus fuerit ꝯ puidũ nrę serenitatis decretũ officiũ aduocationis per surreptionẽ arripe, & phib tũ pꝛocinium ptiterit: ab aduocatiõis offõ remot⁹, stylũ [d] pscriptionis atq; ppetui exilij spãliter sustinebit: scituris ẽt prouinciarũ rectorib⁹, q is sub cui⁹ administratione aliqd hmõi fuerit attẽtatũ, partis bonorũ dimidiӕ pscriptionẽ & pęnã exilij p quiquẽniũ sustinebit. Dat. Prid. kal. April. Cõstantinop. Anthemio A. II. Coss.

non est puocatũ, statuitur. PP. III. Kal. Octob. Antonino A. IIII. & Albino Conss.

Aduocatus qui i terra sua ad magistratũ assumitur, extra eã nõ pt vagari, & i ea potest officium aduocationis exercere, prӕterquam contra rempublicam. Baldus.

II. Imp. Valens Gratian. & Valentin. AAA. ad Antonium prӕfect. prӕt.

Qui necessariò [m] patriӕ, [n] suę debẽt municipio functiones, [o] eos decurionib⁹ aggregatos [p] nolum⁹ euagari: [q] pmittẽtes vt i negotijs, causidicorũ fungantur officijs, [r] & i ciuitatib⁹ pprijs subeãt munera [s] curialiũ: ita tñ, vt ñ ꝯ rẽpublicã ciuitatis in qua honorẽ hunc cõsecuti sunt, eis [t] adesse pmittat. Dat. XV. Kalẽ. Septemb. Rauennę Valẽte. VI. & Valẽtiniano II. A A. Cõss.

Aduocati non possunt esse collectores collectarum, neque volentes, neque nolentes. hoc dicit secundum Bart.

III. Imp. Arca. & Honor. AA. ad Africanum prӕfect. prӕtor.

Ne [u] qs ex corpe togatorũ minimẽ curialib⁹ nexib⁹ illigat⁹, [u] puinciales suscipiat functiões. i. vt ambietib, [x] claudat igressus, [y] & iuitis necessitas auferat. Da. III. Non. Aug. Constantinop. Arcadio IIII. & Honorio III. A A. Conss.

Quod aduocati quӕrunt ex aduocatione, vel eius occasione: quasi castrense peculium reputatur. Bald.

IIII. Imp. Honorius, & Theodo. AA. Eustathio prӕfect. prӕto.

Fori tui culmis & vniuersorũ iudiciorũ aduocati, [z] qcqd' ex hmõi pfessione, vl' ipsi⁹ occasione qsierit, id ẽt post pñs obitũ, pcipuũ, veluti peculiũ castrẽse, [a] ad exẽplũ militũ, pprio dño valeãt vidicare. [b] Da. X. Kal. Apr. Cõstãtin. D D. N N. Honorio XIII. &

Cõcor. c. qui nõ probat. 2. q. 4.

DE ADVOCATIS diuersorum iudiciorum.

Dixit i. de postulando: nunc de personis postulantibus.

a Si pronũ.] Prӕuaricatũ] i. ex altera parte aĩo, & ex altera parte corpe consistẽtẽ: vt ff. de puari. l. j. & ff. de his q notã. infa. l. athletas. §. pe. & ff. ad Turpil. l. j. in princip. Itẽ si renunciet cõsilia suӕ partis: vt ff. de re mil. l. oẽ. §. exploratores. Prӕuaricationis delictũ dr duob⁹ mo dis. s. publicũ, cũ qs accusat aliquẽ aliud priuatũ morib⁹ idu ctũ: vt i aduocato, vt ff. de puari. l. j. & iij.

f Impleueris] i. prӕuaricatum probaueris i publico vel priuato iudicio.

g Cõmissi] i. pctĩ. fiet n. ifamis, vt ff. d his q not. ifa. l. athletas. §. pe. & extraordinarie puniet, vt ff. de puari. l. j. in fi. & l. ij.

h Denuo] i. iterum.

i Quӕretur.] apud eũdẽ iudicẽ: vt ff. de mino. l. i cãe ij. §. fi. & ꝯ. quo & quã. l. si pses. & ipso iure ñ valet sñia prima: vt hic. & hic ẽ ꝯ. ff. d mino. l. minor. ij. §. j. vbi dicit dari restitutionẽ. Solu. qdã dñt & hic dari restitutionẽ, ñ št ipso iure, vt ibi. & arg. ff. de re iudica. l. diu⁹. & ꝯ. si ex fal. istru. per totũ titu.

Prӕuaricator quis dicatur.

Hӕc prima solutio cõiter tenet, vt testat hic Barto. Ad hoc autẽ vt sententia sit ipso iure nulla pp corruptionem aduocati, tria requirunt. primũ q dolus aduersarij corrũpentis intercesserit. ẽm q aduocat⁹ fal sas allegatiões corruptus fecerit. tertiũ q sententia fuerit lata ꝯ absentẽ. ita loquit §. Marcellus. ante hn. huius gl. alleg.

TITVLVS VII. DE ADVOCATIS diuersorum iudiciorum.

Prӕuaricatio aduocati probata facit aduocatũ puniri, & iterũ de cã quӕri: nõ probata facit accusãtẽ puniri, & sententia stat. h. d. Bal. Vel sic: Ex prӕuaricatione sua punitur aduocatus: & sententia lata rescinditur. si prӕuaricatio non probatur: allegãs punitur, & sententia manet rata.

I. Imp. Antoninus A. Doloni.

Si pronũ cãe puaricatũ [e] putas, & ipleueris [f] accusationẽ: nõ deerit aduersus eum p temeritate cõmissi [k] sñia: atque ita d pricipali cã denuo [h] qret. [i] Quòd si nõ docueris [k] puaricatũ: & calũnia notaberis, [l] & reb⁹ iudicatis à quibus

1 Alij dñt q hic allegauit p aduersa parte, ibi nõ licẽt p sua parte dicẽda nõ dixerit, vel dixit nõ dicẽda. Tu distingue, vt si ẽ pecunia corruptus, tũc ipso iure: vt hic, & ꝯ. de pœna. iudi. l. cõstitit. Si nõ pecunia, sed pcib⁹, tũc p restitutionẽ: vt ibi & ff. ad Trebell. l. seruo suo. §. eũ ptor. si th & calliditas aduersarij iteruenit: vt ff. de iudi. l. sũ ptor. §. Marcell⁹. Sed opponit ad hoc q dẽt de dolo, vt ff. de dolo. l. & elegãter. §. si dolo malo pcurator. sed illud itellige

l Notaberis.] qa patietis eãdẽ pęnã, quã aduocatus passurus esset, si probasses eũ prӕuaricatum.

m Qui necessario] i. ex necessitate, veluti magiat⁹, qui stant ad hicũ cuiuscunq; municipij.

n Patriӕ.] genitiui casus & regitur à dictione municipio.

o Functiones] i. q sunt aliquo munere pstãdo tuӕ patriӕ.

p Aggregatos] i. electos vel associatos.

q Euagari] i. ad diuersa officia assumi. Accur. Vl' dic, ad militiã vel sollicitudinẽ aliquã: vt ꝯ. d decur. l. curiales vltrã. & l. quidam & l. qui derelicta. lib. x.

r Officijs.] hӕc duo permittit.

s Munera] i. munera quӕ imponuntur decurionibus.

t Permittat.] nisi in casibus: vt ff. de postu. l. pen. & vl. q sc ꝯ.

u Ne] Eqs. illigat⁹.] secus si curialis esset: qa tũc cũcta munera ciuitatis per eum complentur: vt ꝯ. de decur. l. curiales omnium. lib. x.

x Vt ambientibus.] nec ergo volẽs amittit. Sed ꝯ. š. de pactis. l. si qs i cõscribẽdo. Solu. hoc ideo, quia fieret iniuria toti suo ordini. Accursius.

y Ingressus.] ꝯ. ꝯ. eo. l. petitionem. in fin. Solu. vt ibi.

z Fori. Aduocati] vel assessores, vt š. de asses. l. velut.

talias decit eis.

al. P. V. C. T. 2. 10. 3.

C. T. 2.

a Castrẽse.] hoc forte ñ erit hodie, cũ aduocati ñ hẽant salariũ de publico: nisi sit aduocat⁹ paupũsted i iudicib⁹ cõitatis Bononiӕ pt hẽre locũ: qa ipsi pcipiũt de publico. & sic erit qsi castrẽse. sec⁹ si aliũde forte, & à cliẽtulis. š; certe cũ istud sit subrogatũ loco publici salarij, vl' idẽ qd oli, q sit quasi castrẽse. arg. ꝫ. d assess. l. velut. vbi ñ pcipit ex publico, vt ꝯ. eo. l. cũ aduocatio. ad fi. & facit ꝫ. de episco. & cleri. l. sacrosancta.

b Vindicare.] idem in silẽtiarijs, vt ꝯ. de silẽ. l. fi. li. xij. & facit ꝯ. fam.

fam. ercis. l. si filius. & de inoff. testa. l. si.
a Quicquid.] Hæc nō legitur.
a Vrbicariæ] i. aduocatu præfecti vrbis.
b Sancim⁹, vt ad uocatis. Inspectio.] vt inspiciāt qualiter opa publica fiāt
c Peręquatio.] vt exęquent hoies i collecta ſm facultates suas.
d Instructio.] vt instruant rusticos ad opera.
e Discussio.] vt discutiāt quanta pecunia sit necessaria. Azo. Sed j. ſ. de discus. l. si. li. x. sed hic d aduocatis spectabiliū iudicum, ibi clarissimorū. vel ibi in subsidiū: qa ali⁹ nō inueniebatur idoneus.
f Ratiocinium.] vt computent cum his qui administrant.
g Arbitriū]. s. iudicādi. vel delegationē: qd mādat inuito: vt hic. & ff. de mune. & hono. l. si. §. iudicandi. & de vaca. mu. l. ꝓtor. §. q autem non habet. secus in arbitrio cōpromissario: vt ff. de arbi. l. iij. §. j.
h Iisdē priuilegiis. i Togā].i. togatos
i Toga].i. togatus.
k Cum aduocatio.] vt j. eod. l. iubemus.
l Minuendo.] vt j. ei in. j. l. iubemus.
m A cohortis] hęc cohors erat vt⁹ū offaliū. inde cohortalis.
n Consortio.] quia cōsors eorū nō erat: aduocatus tñ erit, & comes consistorij.
o Decernim⁹.] sic & j. eod. l. fori.
p Si qs de togatis. Abstract⁹ē] No. post depositū honorem iterum posse fieri aduocatum. & facit j. d assel. l. liceat.
q Binos.] Nō legit in scholis. Sed pone casum: qa oli ex curia pfecti ptorio eligeba vn⁹ ad pstandū p fisco procinctū, hodie duo eligunt, dicit Imperator illos duos habere idē priuilegium, quod oli habebat ille vnus.
r Ambiendos].i. fulciēdos honor.
s Nemini. Assidē

pp.

construc̄tio.

Cōcor. glo. super verbo, renitentē. l. c. pastoralis de off. deleg. ex. exercetur, i oib.

Theodosio X. A A. Conss.

Priuilegia quibusdam concessa possunt ad alios per principem siue superiorem generalibus verbis transferri. Bald.

V. Imp. Theodo. & Valentinia. A A. Cyro præf. vr.

Quicqd animi largitate, & munificētia pricipali pstitim⁹ togatis p Oriētē eminētissimæ pfecturæ reuerētia studiorū: id sibi pnti sanctiōe præstitū esse cognoscāt proni cārū illustris vrbicariæ a pfecturæ. Dat. VII. Kalend. Ianua. Cōstantinop. Theodosio XII. & Valētiniano II. A A. Cōss.

Aduocatis nullum munus personale debet iniungi, nisi necessitas consulendi, arbitrandi, & iudicandi. Bal.

VI. Iidem AA. ad Florentiū pfec. pt.

Sancimus, vt aduocatis qui apud tuā magnificētiā cās acturi sūt, à nullo iudice, nec ab ipsa eminētissima pfectura sollicitudo vlla penit⁹ iiūgat: sed nec aduocatis puiciarū vl spectabiliū iudicū qsquā existimet aliquid iniungendum. Nulla igit togatis ispectio, b nulla pæquatio c igerat, nulla opis istructio, d nulla discussio, e nullū rōciniū f imponat, nullū deniq, aliud eis mādet, pter arbitriū g i eodē dūtaxat loco vbi aduocatiōis exercēt⁹ officiū: 50 librarū auri pœna officio feriēdo, si legis isti⁹ regulas temerare, tētauerit. Dat. VII. kal. Mart. Cōstāt. Theodosio. A. XVII. & Festo Conss.

Concordat cum l. quicquid. s. eod.

VII. Iidem AA. Thalassio præfecto prætorio per Illyricum.

Iisdē priuilegijs, iisdēq; immunitatib⁹ potiri togā h illustrissimę p Illyricū pfecturę, qb⁹ fruit toga i p Orientē prætorianæ sedis excelsæ, decernimus. Dat. VII. Id. Septemb. Constantinop. Theodosio. A. XVII. & Festo Conss.

Officiū aduocati fisci liberat de conditione curiali. Et quod ex officio quæritur, quasi castrense peculium est, nec patribus, nec auis acquiritur. Bal.

VIII. Iidem AA. Cyro præfecto prætorio consuli designato.

Cum aduocatio k ptoriana cētū quinquagita numero togatis minime vel minuēdo l vel augēdo cōcludat, iubem⁹ eos q ex his fisci pronatū puenerit, à cohortis m vl alteri⁹ vilioris cōdōnis nexib⁹ cū liberis qncūq; genitis liberos custodiri: postq; tale offm depositū, annūq; cōpletū, aduocatorū ɔsortio n abscedere cū comitiua cōsistoriana: oēq; qd togatis fori celsitudis tuę qlib3 casu, qlib3 acqrit titulo qsi castrēse sibimet vidicare: nec prib. nec auis pnis earū rerū ɔmodū acqrere, legis isti⁹ auctoritate decernim⁹: o his oibus etiā ad vrbicarie præfecturæ aduocationē trahendis. Dat. III. Kalend. Ianua. Valentiniano A. V. & Anatolio Conss.

Si aduocatus ad vnum officium assumitur, eo finito potest ad aduocationis officium remeare. Baldus.

IX. Iidem AA. Apollonio præfecto prætorio.

Si qs de togatis fori celsitudinis tuæ, vel Illyricanæ seu vrbicariæ pfecturæ, siue de his q i puicialib⁹ iudicijs cārū pcociniū pfitent, electiōe tuæ sedis regēdæ puiciæ mun⁹ prātēq, susceperit. post pactā itegrè ac sine vlla opinionis labe administrationē, & ad illud officiū vñ abstract⁹ est, p & vñ sibi vitæ subsidia cōparabat, remeādi hēat facultatē: nec cās orare denuo quadā prohibeatur inuidia. Dat. XII. kalend. Septemb. Cōstantinop. Eudoxio & Dioscoro Conss.

Quando in officio eo unus consueuit præesse, plures eligantur: quilibet illorum illo priuilegio vtitur, quibus ille solus vtebatur. Bald.

X. Imp. Valētinia. & Marcian. AA. Palladio præfecto pretorio.

Binos q q priores i tui culminis sede iueniūtur ad pronatū fisci singulis qbusque annis accedere, parib⁹ dignitatis & priuilegiorū isignib⁹ ambiēdos r esse pcipim⁹, quib⁹ ante hac vtebatur is q solus fisci creabatur patron⁹. Dat. XIIII. Ka. Iul. Cōstātin. Herculano, & Asporatio Cōss.

Sub colore assidēdi prohibitus ē cōsiliū nō dēt assumi. Itē nullus ī aduocatorū collegiū assumatur, nisi prius probatū fuerit eū nō esse cohortali cōditioni astrictū, & doctoru iuramēto fuerit approbatus: filijs ad aduocatorū, & his q sunt vltra numerū, i subrogatione pponendis. Bar.

XI. Imp. Leo A. Viuiano præfecto prætorio.

Nemini licere sancim⁹ aliquē sub assidēdi s colore statutis cētūquiquagita aduocatis, quos sibi eminētissima pfectura i cōsiliū t assumpserit, aggregare. Nō aliter verò ɔsortio aduocatorū tuæ sedis aliqs societ, nisi pri⁹ i examine viri clarissimi rectoris puinciæ ex qua oriūd⁹ ē, pntib⁹ cohortalib⁹ u gesta cōfiāt, qb⁹ aperte pateat cohortali vitę ac fortunæ eūdē minime subiacere. [Atq; hæc fieri volumus] si pns vir clarissim⁹ rector puiciæ fuerit i ei⁹ examine: si vero abfuerit, apud defensorē sui oppidi gesta cōfiāt. Iurisperitos x ēt eorū y doctores iubemus iuratos sub gestorū testificatione depromere, esse eū qui posthac z subrogari voluerit, peritia iuris instrūctū. Filios āt togatorū excellētiæ tuæ, q vel nūc

causas

t aliàs statui.

di] .s. simulando q. sit assessor, cum non sit, sed aduocatus.
t Consilium.] clientulorum. Accursius.
u Cohortalib⁹.] hi erāt vilis cōdōnis. s. e. l. cum aduocatio. & facit j. eo. l. iubem⁹.
§ post lapsum.
x Iurisperitos.] No. de scrutinio.
y Eorū] aduocatorū.
z Posthac].i. post hāc legem. Accursius.

cās agūt, vel futuris epib^a acti tauerit, cæteris [a] supernumerarijs anteferri. Illud isup decernim^s, vt ét his q vltra cētū quīquagīta aduocatos emīnētissimæ tuæ sedis repeiiunť, liceat & apud virū spectabilem pcōsulē, vł pfectū augustalē, vel comitem Oriētis, apud viros ēt spectabiles vicarios, & apud rectores puīciarū negotia porare. Dat. kal. Feb. Cōstātin. Magno & Apollon. Cōss.

Officium aduocati fisci olim durabat anno: nunc durat biennio. Bal.

XII. Idē A. Eusebio pfec. pto. Illyrici.

SAncim^s [b] pronū fisci iudicio celsitudinis tuæ nō iā quotānis, [c] sed biénio p vetere cōsuetudine finē officij sui sortiri: saluis eidē cōsortio [d] priuilegijs oib^s q̄ à retro principib^s meruit manētib^s. Dat. X. Kalend. Mart. Cōstantinopoli, Basilio & Viuiano Cōss.

Nomina eorum qui sunt de collegio, debent scribi in matricula: & dēt scribi tps in quo recipiuntur in ipsa matricula, q̄ probat eos esse de collegio. Et si aduocatus decedit, integrū salariū qđ à fisco recepit, ad heredem transmittitur. s. illius anni. Baldus.

XIII. Imp. Leo & Anthe. AA. Alexi. ... pfecto ... & ... Augusta.

PEtitionē [e] virorū disertissimorū aduocatorū Alexādrinę splēdidissimę ciuitatis, quā de fori sui matricula & fisci prono obtulerunt, meritò admittētes, hac sanctione decernim^s quīquaginta statutos hēri: eorūq; noīa pro tpe matriculæ cōficiēdæ iscribi: [f] & eos aduocationis offm̄ i iudicio tam viri spectabilis pfecti augustalis: q̄ viri spectabilis ducis Ægyptiaci limitis petē tib^s adhibere: cæteros vero vltra memoratū numerū constitutos, apud alios iudices eiusdē Alexādrinæ ciuitatis perorare: filijs [g] s. statutorū i loco deficiētiū supnumerarijs anteponēdis. Egrediētē autē post biéniū fisci pronū, cōtēplatione laborū, excōsularis * moderatoris puīciæ dignitate decorari: [h] licētia facultateq; ei [i] nō denegāda, cū vsus exegerit tā p se q̄ p filijs, parētib^s & vxorib^s, [k] necnō etiā psonis ex trāsuerso latere vsque ad quartū gradū constitutis, prōciniū suū adhibeř. Qñ āt fisci prōnū mori cōtigerit, gradu eū sequētē sine vlla dilatione in locū ei^s subrogari: heredib. defuncti [l] nihil exinde sibi qmodi acqri posse speraturis: [m] cūctis priuilegijs q̄ hactēn^s habuisse noscunť, nec nō his q̄ suggestio tuæ magnitudinis ptinet, ét i posterū ita ctis iuiolatisq; fuādis: quaten^s hmōi delato eis liberalitate nrę serenitatis honore, possit i otio & trāqllitate reliquū vitę suę tps peragere, nulla eis iuitis [n] igerēda sollicitudine.

Aduocati militibus æquiparātur: qa p eos tāquā p milites vita & patrimonia hominū defenduntur. Bal. Vel sic: Aduocati dicūtur militare, & ita sunt necessary rei publicæ, sicut alij milites armorū. Salyc.

XIIII. Iidem AA. Callicrati præfecto prætorio Illyrici.

ADuocati, q dirimūt [o] ambigua fata [p] cārū, suæq; defensionis virib^s in reb^s sæpe publicis ac priuatis lapsa [q] erigūt, fatigata [r] reparāt: nō minus puidēt humano generi, q̄ si pręlijs atq; vulnerib^s pr̄iā parētesq; saluarēt. Nec.n. solos nro īperio militare credim^s illos, q gladijs, clypeis, & thoracib^s nituñ, sed ēt aduocatos. [s] militāt [t] nāque cārū prōni, q gliosę vocis cōfisi munimine, laborātiū spē, [u] vitā, [x] & posteros [y] defendūt. Da. V. kal. Apr. Cōstātinop. Zenone & Martiano Cōss.

Aduocatus transmittit ad hæredem salarium totius anni in quo moritur. Salycetus.

XV. Imp. Leo A. Diosc. præfecto prætorio.

POst duos [z] fisci prōnos q ex añriorib^s cōstōnib^s ijsdē bñficijs muniūť, [a] lxiiij [b] togatos, q i pñti sť, à primo vsq; ad lxiiij. ipialib^s bñficijs p frui cēsem^s, q b^s fisci prōni liberiq; eorū honorati sť. His quoq; illud adijciēdū esse statuim^s, vt si qs prōni † fisci adept^s gradū, [c] fatalē diē obierit, vniuersa toti^s anni [d] solatia ex quo hoc idē offm̄ pagere cęperit, ad hr̄des seu successores suos, siue libi, siue exnei fuerit, trāsmittēdi tā ex testō q̄ ab itestato liberā habeat facultatē. Dat. XXII. kal. Iunias. Cōstātinop. Festo & Martiano Cōss.

XVI. Leo Iunior, & Zeno. AA. Iustiniano * præfecto vrbi.

ADsilitudinē [e] sexagitaquatuor aduocatorū fori amplissimę ptorianę pfecturę, [f] qndeci tantùm

a Cæteris.] no. vt & J. tit. j. l. iubemus. §. & filios. & J. eo. l. petitionem §. cæteros.
b SAncim^s.] non legitur.
c Quot annis.] i. singulis annis.
d Consortio.] erāt.n. plures.
e PEtitionē.] Nec ista legit. Et no. q hæc lex loquiť in aduocatis Alexādrię, sed supior lex, nemini, i aduocatis pt. pt.
f Inscribi.] in foro Alexandriæ. Accur.
g Filijs.] vt J. e. l. nemini. §. filios. Accur.
h Decorari.] nota q exconsul dignitatē habet. Accursius.
i Ei.] s. aduocato fisci & durāte biénio vsque ad qđ tps durat eius officium: vt J. l. proxi. & J. ea. l. §. egredientum. Accursius.
k Et vxorib.] & facit J. tit. j. l. iubemus. §. ad hæc.
l Defuncti.] aduocati fisci. Accursius.
m Speraturis.] pter salariū eius anni: vt J. e. l. post duos. §. his quoq;. q est J. Accur.
n Inuitis.] ergo ar. à cōtrio sensu sumpto, si velit suscipe functiones, pōt: & sic ar. ē S. J. e. l. ne qs. Solu. ibi durāte offo aduocationis: hic ñ. Acc.
o ADuocati q di rimūt.] i. dñt ea pp q̄ dirimunť: nā ipsi non dirimunt: sed iudex. Accursi^s.
p Fata.] i. fines. Acc.
q Lapsa.] vt quia pp omissas aliquas allegationes iuris quis infam reportauerat sniā, & p^s modū istau raťp aduocati industriā eius causa. Acc.
r Fatigata.] vt qa fuit mlto tpe cā ptracta.
s Aduocatos.] & merito. militant nanque &c. Accursius.
t Militāt.] sic & glibet i suo offo: vt J. in qb^s caus. mili. l. j. Itē & illud. Militat i syl uis catulus. Accur.
u Spē.] vt acquirant qđ nō habent. Acc.
x Vitam.] vt nō perdant qđ habēt. Acc.
y Posteros.] ne infamentur, vel ne i seruitute deducāť. & fa cit J. j. l. laudabile.

* excon- sulari.

z POst duos.] Nō legitur. Accur.
a Muniuntur.] vt J. eo. l. binos. Accursi^s.
b Sexagintaquatuor.] q erāt in pñti. s. foro tui pfecti, q sunt alijs meliores, q inter oēs erant cētū; o. vt J. eo. l. nemini. Acc.
c Gradum.] scilicet aduocandi.
d Totius anni.] istud puto priuilegiū aduocatorū, vñ aliud dico i fortuito casu: cōtigēte i psona scri ptoris, q locauit opeřas suas. & ē ad hoc. ff. đ var. cog. l. j. §. pe. & de offi. assef. l. diē functo. & ff. loca. l. sed addes. §. fi. Itē dicūt qđā secus esse in legato annuo alicui relicto q̄ hic dicat in salario pstādo alicui aduocato sigulis annis. vt ff. de an. leg. l. si in singulos annos. Sed certe immo idē est i legato, vt ff. de an. legatis. l. in singulos annos. §. illud certe. Nec obstat J. qđ si gnaťhuic legi. J. e. l. petitionē. §. fi. vt ibi dixi. Itē facit. ff. de sti pu. ser. l. si seruus. ij. §. cū seruus. Accur.
e AD similitudinē.] Nec hæc legiť. Et not. q de alio pfecto loquiť hæc lex q̄ superior. nam plures erāt præfecti.
f Præfecturæ.] vt J. l. proxi. Accursius.

* gradū.

Aduocati salarium ad hæredem trāsmittitur.

† Aliàs patronatus.

* al. Iustiniano pretori. P. V.

a Iubemus.] non legitur. Accursius.
a Culminis.] Ista lex diri itur præfecto prætorio per Illyricum.
b Fine.] quasi ibi biennio iam steterat.
c Bienniũ.] quasi dicat vltra non duret.
d Ad impletionẽ] alias ad pleniorẽ. s. numerũ.
e Definiti.] quia dicetet. s. quam. s. definiuimus. Accursius.
f Apparitoribus.] alias apparitionibus. s. primæ curiæ, vnde isti erant cohortales.
g Si qua cõpetit.] quia interim nõ cucrit accusationi tẽpus.
h Post lapsum] facit s. e. l. nemini. §. ñ alias.
i Postulantes.] id est petentes iterum esse aduocatos.

¶ Alias quinquaginta aduocatos.

DE ADVOCATIS diuersorũ iudicũ.

Superiori titu. dixit de illis aduocatis qui adhuc sunt in officio aduocationis: sed hic loquitur de illis qui iã deposuerũt officiũ illud, vt patet. j. eo. l. ij. & l. iubemus. §. ad hæc. & §. filius. & §. vetãt. & l. petitiones. & l. laudabile. vnde nullus est superfluus, vt quidã dicũt. Itẽ superior de postulatione cõplectitur eos tã eos qui pro se quàm eos qui pro alijs postulare possunt. Aut in illo duobus cõplectitur tantũ eos qui pro alijs. vel titulo superiori loquitur de illis qui scripti erant in matricula, et salaria de publico percipiebãt: hic de alijs. Vel aliter i. de illis aduocatis, qui necesse habebãt postulare in certis iudicijs, vel in certis locis, puta in illa ciuitate vel in illa prouincia, hic de illis qui necesse habebant postulare coram certis iudicibus in quacunque essent prouincia, ciuitate, vel loco.

¶ Aliàs ad plenionem i. definitũ numerum surrog. &c. Rubricæ illius à precedenti ponit differentiã. Tetigerũt.

¶ Hic tit. non hr i Co. Nu-rem. & sequentes constitutiones leguntur sub tit. præcedenti, vt frustra se torsat Accur. in contrar.

Iubem⁹.] nõ legit. Primatẽ] erat n. quidam aduocatus qui preeminẽ alijs, & erat ancian⁹ supra alios.
m Et solatia].i. salariũ. nã solatiũ est eis habere salariũ. Acc.
n Cõseq.] facit j. e. l. petitiones. cir. prin.
o Aduocatorũ.] qui sunt sub primate.
p Cõsortiũ.] sic & j.

huius ci. cũ præcedenti.
¶ Al. deest ista rubrica: & sic lex, Suggestionẽ. quę est prima, erit xuij.

tm ex foro tuę magnitudinis, qui in pñti grad⁹ primos obtinẽt post fisci videlicet pronũ, eisdẽ priuilegijs nr̃æ mãsuetudinis bñficio pfruanť, quibus fisci p̃roni liberiq; eorũ muniunť. Dat. XVII. kal. April. Constantinop. Leone iuniore. A. Cos. XVII.

Imp. Zeno. A. Paulo præfect. præt. per Illyricum.

IVbemus aduocationẽ fori tui culminis [a] cẽtũquiquagita [b] (sicut antea cõstitutũ fuerat) aduocatis [c] cõcludi: eũdẽ que numerũ quoties vł pfessionis fine, [b] vł morte, vł quocũq; fuerit casu iminut⁹, electione magnificę tuę sedis impleri: ita vt i pñti qdẽ & hinc vsq; ad bieniũ [c] ad ipletionẽ [d] dsdefiniti [e] numeri subrogãdi, fine vlla cohortalis aut cuiuslibet deterioris cõdõnis qõne succedant: salua videlicet aduersus eos apparitorib⁹ [f] si qua [g] cõpetit actione: quã certũ ẽ, postq̃ fisci p̃ronatũ offõi pleto exegerit, euanescere. post lapsum [h] vero bieniũ foro tuæ magnificæ ptãtis inseri postulãtes, [i] non aliter nisi sub gestorũ cõfectione minime eos cohortãli cõdõnis subiacere patefactũ fuerit, admittanť. Cuncta sane priuilegia q̃ magnificæ p Oriẽtẽ prefecturæ aduocatis ex diuinis retro prĩcipũ seu iclytę recordationis Leonis, vł nr̃is sanctionibus idulta sunt, tuę quoq; gl̃iosissimę sedis causidicis absque vlla discretiõe cõpetere, p hãc in eternũ valiturã legẽ sancim⁹. Dat. VI. Kal. Ian. Cõstantinop. Decio & Lõgino Conss.

Constitutio Græca.

TITVLVS VIII.

DE ADVOCATIS DIVERsorum iudicum. †

Aduocati comitis rerum priuatarũ principis & proconsulis Asiæ, post depositum officium clarissimi efficiuntur. Salycetus.

I. Imp. Anasta. A. Eusthmagio officiorũ

SVggestionẽ viri illustris comitis rerum priuatarũ, & pcõsulis Asiæ duo im⁹ admittendã: p q̃ nr̃ę serenitatis aurib⁹ itimauit, fori sui aduocatos cõi petitione magnopere postulasse, vt postq̃ aduocationis deposuerit offm, digni tate q̃dam nr̃a liberalitate potianť. Iubem⁹ itaq; post depositũ (vt dictũ ẽ) pfatũ offm, vnũquẽq; eorũ qui i pñti sunt vł postea matriculis eorũ p tpe fuerint iserti, clarissimi primi ordinis comitis pfrui dignitate: quaten⁹ & tpe qetis fructũ pteritorũ laborũ cõsequãť: pq; fide atq; idustria erga cliẽtes suos cõprobata, à priuatę cõdõnis hoĩum multitudine segregati, clarissimis meritò cõnumerẽť. Dat. II. Kal. Ian. Cõstãtino. Anastasio. A. II. Côss.

Aduocati præfecti prætorio in aduocatos fisci assumpti, cohortali conditione liberãtur tam ipsi quam eorum liberi, & eorum patrimonium. Salycetus.

II. Idem A. Thomæ præfecto præto. per Illyricum.

ADuocatos amplissimæ tuę sedis, q p tpe ad fisci p̃roni gradũ & offm puehũť, vnã cũ libis iã natis, vł postea pcreãdis, ab oĩ cohortalis seu cuiuslib; d̃terioris cõdõnis viculo imunes ac libos cũ p̃rimonio suo cõsuari decernim⁹, cũ cõstet hoc iãpridẽ tã aduocatis amplissimę p̃torianę p Oriẽtẽ, q̃ magnificę vrbicarię p̃fecturæ sacris cõstõnib⁹ eẽ idultũ: & ñ dubiũ sit nõ tm̃ eas, sed ẽt sublimissimæ tuæ sedis germanas eẽ ptãtes. Dat. XII. kal. Dec. Patricio & Hypatio Côss.

III. Idem A. Constantino præfecto prætorio.

IVbem⁹ [k] p tpe primatẽ [l] aduocatorũ fori viri illustris comitis Oriẽtis, p bienniũ fisci p̃roni fungi offõ, & solatia [m] sibi cõi cõsensu d̃putata p idẽ bieniũ cõseq: [n] hoc q̃q; trãsacto pfessionẽ aduocationis deponere: cõsortio vero eorũdẽ aduocatorũ ad xl. tm̃ viros redigẽdo, ita vt si q supflui sĩ iã eidẽ cõsortio sociati, de aduocatiõis offõ minime reijciãť nemine alio eis adijciẽdo: ne xl. virorũ numerũ, aduocatorũ [o] cõsortiũ [p] excedere ptigat. Ad hec eos q (put statutũ ẽ) fisci p̃roni d̃posuerit offm, [q] postea q̃q; ñ phiberi singulos tã p se, q̃ p iugali [r] sua, & socero & socru, necñ genero & nuru, libisq; pprijs, colonis & suis ad se ptinẽtib⁹, aduocatiõis fũgi offõ: nec ędiculas eorũ [s] metatorũ [t] onere molestari, si tñ [u] i vna tm̃ mõ suaq, domo sigł talẽ p̃rogatiuã sibi vĩdicare maluerit. Pro sportulis p̃terea modũ [x] quẽ notitia [y] nobis porrecta d̃clarat, tã p his, q̃ p colõis & eorũ suis custodiri: nemiñiq; p̃beri licẽtiã cũ dẽ modũ circa sportularũ exactiẽ ẽ cõ eos excedẽdi. Nec decetero queñq̃ antẽ q̃ p statuta [z] tẽpora legum

de sacrosanc. eccl. l. non plures.
q Officiũ.] p̃dicti primates siue anciani q poterãt qescere.
r Pro iugali.] sic & j. eo. l. petitiones. §. ad hęc. & i. tit. j. l. petitionem. §. licentia.
s Eorũ.] primatũ. s. post depositũ offm.
t Metatorũ].i. militũ quos recipere nõ tenentur: vt hic.
u Si tñ.] hæc vera sũt si tm̃ vnã domũ hñt ergo à cõtrario si plures domos habẽt, nõ habẽt istud priuilegiũ.
x Modũ].i. æqtatẽ.
y Notitia].i. petitio eorũ nobis porrecta sup hoc: petebant. n. se nõ teneri ad sportulas, vel teneri ad paruas i causis suis.
z Per statuta].s. quinquẽnij: vt in pęmio. ff. §. sed quia solitũ.

a Et filios.& sic s. tit. j.l.nemini.§. filios.
b Sumptibus.] No. ar gu.q; filij doctorũ ñ debẽt aliqd dare ꝑ sumptib⁹ cũ legũtor dinariè, vel exordinariè, vel examinantur, & q; alij etiam eque bonis pferant.
c Exhibitionis.] i iudicio faciendæ. Acc.
d Deductionis,] vt ducant inuiti ad principe, vel ad alium iudicẽ: nisi vt subijcit.
e Per sententiam cõdemnatoriam.
f Laudabile.] Nõ legitur.
g Solatia] al. solatiũ. No.de strenis. de q; b⁹ strenis hẽs expsse i decr.xxxvij.distin c. legant. & xxvj.q. vlt. c.non obseruetis.
h Inseri.] repete. iubem⁹: qd ẽ s. & hoc dico pcepturos sine qdã suffragij solone.
i Sacras solitas epistolas tribunorũ] .i. missas à tribunis. V l'hic expone vt j.e.l.restituendæ.§.sacras.
k Alterutri.] si duo sunt fisci patroni.
l Affectu].i.pacto matrimonio p affectũ.
m Allegationib⁹].i. probationibus.
n Eas.] allegationes.
o Commendari] .i.allegari & probari.
p Absentibus.] Not. testes posse recipi absente altera parte an te lit.cõtest.ad publicationẽ faciẽdã: vt i Authẽ. de testi. §.& hoc vero.colla.vij.
q Petitiones.] Et hæc non legit.
r Iubemus.] ab isto verbo i antea vsq; in finem est hæc lex de verbo ad verbum s. eo.l.iubemus.
s Ad trigita.] s. e.l. iubem⁹.nã ibi xl. hic trigita: sed ibi in alio foro quàm hic.
t Modum] .i. q̃titatẽ.
u Porrecta] .i.petitio eorũ nobis porrecta sup hoc petebant.n. se nõ teneri ad sportulas.

Doctorũ filij i quo sunt priuilegiati.

legũ eruditioni noscat̃ inhæsisse, s̃dicto consortio sociari. Et filios [a] aduocatorũ, vel adhuc i tali cõstitutorũ offõ, vel eorũ q̃ fisci p̃ronatũ deposuerit, supstitũ vl' mortuorũ, ex neis ad idẽ offm̃ accedẽtib⁹ anteponi: eiq; gratis & sine sumptib⁹ [b] sociari, si & ipsi (ꝓut dispositũ est) sol to tp̃e legũ doctrinã meruerit. Vt ãt his q̃ fisci p̃roni offm̃ adepti sunt, vl' fuerit, nõ tm̃ supstitib⁹, sed ẽt morte p̃uentis ꝓspiciat̃: tã ad hr̃des fisci p̃roni, q̃ semel ad talẽ gradum vocat⁹ sit, solatia ei⁹ trãsire, hisq; s̃uari: q̃ ipsos q̃ fisci p̃ronatũ iã deposuerũt vel postea deposuerint, minime cuiuslibet act⁹ publici sollicitudinẽ nolẽtes subire compelli, nec exhibitiõis [c] seu deductionis [d] onere (nisi spãli auctoritate nr̃a) molestari: & i ꝓuicia icusandos p̃ sniam [e] viri spectabilis comitis Oriẽtis vtpote cõpetentis iudicis, cõueniri atque litigare decernimus. Dat. Kal. Iulij. Cõstãtino poli, Sabinia.& Theod. Cõs.

Hac lex priuilegiat aduocates fisci. Saly.

IIII. Idem A. Eustathio præfec. præto.

Laudabile [f] vitæq; hoĩum necessariũ aduocatiõis officiũ, maxime pricipalib⁹ premijs oportet remunerari. Iõque iubem⁹ viros clarissimos fisci ꝑ tp̃e p̃ronos fori tuę celsitudinis solẽni die festiuitatis kalẽdarũ Ianuariarũ ipsius tm̃mõ anni p̃ quẽ tale pagunt offm̃, iter spectabiles sacri nr̃i ꝯsistorij comites diuia nr̃ę serenitatis manu p̃ũcti ꝯleq̃ solatia. [g] Et postq̃ tale deposuerit offm̃, si q̃dẽ filios igenuos habeãt, eos clarissimorũ notariorũ iseri [h] ꝯsortio tribunorũ sacras solitas ep̃las [i] sine q̃dã suffragij solone pcepturos. Et si q̃s p̃ sñiã sublimitatis tuæ monit⁹, sup agnito debito vl' agnita cã, q̃ igerit̃ ei, ꝓfessionẽ exponere parat⁹ sit: eã nõ arbitro delegato, sed tũc tp̃is fisci patronis, vel alterutri [k] eorũ, si alter adesse ñ possit, ꝓ more tñ solito sub actorũ testificatiõe itimati. Quotiesq; de nuptijs [q̃s] sine dotalib⁹ instr̃is mutuo ꝯhẽdi m̃rimoniũ aio celebratis, sup affectu [l] suo liberis ex h'mõi cõiugio iã extãtib⁹, vl' necdũ ꝓcreatis, lt̃imis allegationib⁹ [m] vti maluerit, eas [n] apud eosdẽ ꝑ tp̃e fisci p̃ronos, vel alterutrũ eorũ (vt dictũ est) gestis interueniẽtib⁹ cõmendari, [o] ita videlicet, vt iuri cognitæ allegationes absentibus [p] personis, si q̃ cõpetunt, seruent̃ intactæ.

His ĩsup q̃cũq; apud viros gloriosos ꝑ tp̃e cõsules mãcipia sua libertate donare voluerit, antelatos fisci p̃ronos ad easdẽ libertates ꝓgẽdas ꝓpriã aduocationis vocẽ accõmodare. Alijs nihilomin⁹ priuilegijs, q̃ iã pridẽ memoratis vl' fisci p̃ronis, vel adhuc aduocationis ꝑ tp̃e pagẽtib⁹ offm̃ togatis, diuersis modis indulta sunt, ex hac ẽt sãctiõe nr̃a i sua stabilitate duraturis. Dat. XII. ka. Dec. Cõstãtin. A. Riouino & Messala Cõs.

Nota quòd nullus potest assumi in aduocationis officium, nisi tempore statuto studuerit. quod tempus est quinque annorum. Bald. ait: idq; videtur probari ex proœmio Digest.

V. Idem A. Sergio P P.

Petitiones [q] [r] virorũ disertissimorũ fori p̃sidalis secũdæ Syriæ ꝓuiciæ aduocatorũ cũ ꝯpetẽti moderatione cẽsuimus admittẽdas: & iubem⁹ ꝑ tp̃e primatẽ eorũ p̃ bienniũ fisci p̃roni fongi offõ, & solatia sibi cõi cõsensu deputata, p̃ idẽ bieniũ cõseq̃: hocq; trãsacto ꝓfessionẽ aduocationis deponere, cõsortio videlicet eorũdẽ aduocatorũ ad triginta [s] tm̃mõ viros redigẽdo: ita vt si q̃ supflui sunt iã eidẽ cõsortio sociati, de aduocationis offõ minime reijciant̃: nemine alio eis adijciẽdo, ne trigita virorũ numerũ aduocatorũ excedere cõsortiũ contingat. Ad hæc, eos q̃ (ꝓut statutũ est) fisci p̃roni deposuerit officiũ, postea quoq; nõ ꝓhiberi singulos tã ꝓ se, q̃ pro iugali sua, & socero & socru, necnõ genero & nuru, liberisq; ꝓprijs, colonis & s̃uis ad se p̃tinẽtib⁹ aduocatiõis fungi offõ: nec ędiculas eorũ, metatorũ noĩe molestari: si tñ in vna tm̃mõ suaq; domo singuli talẽ p̃rogatiuã sibi vidicare maluerit. Pro sportulis p̃terea modũ [t] quẽ notitia nobis porrecta [u] declarat, tã ꝓ his q̃ ꝓ colonis & eorũ seruis custodiri: neminiq; p̃beri licẽtiã eũdẽ modũ circa sportularũ exactiõẽ ꝯ eos excedẽdi. Nec decetero quẽquã anteq̃ p̃ statuta tp̃a legũ eruditioni noscat̃ inhæsisse, s̃dicto cõsortio sociari. Et filios aduocatorũ, vel adhuc in tali cõstitutorũ offõ, vel eorũ q̃ fisci p̃ronatũ deposuerit, supstitũ vl' mortuorũ, ex neis ad idẽ officiũ accedẽtib⁹ anteponi: eiq; gratis & sine sumptibus sociari, si & ipsi (ꝓut dispositũ est) solito tp̃e legũ doctrinã meruerint. Vt ãt his q̃ fisci patroni offm̃ adepti sunt vel fuerit, nõ tm̃ supstitib⁹, sed ẽt morte p̃uẽtis prospiciat̃: tã ad hr̃des fisci p̃roni, q̃ semel ad talẽ gradũ vocat⁹ sit, solatia ei⁹ trãsire, hisq; seruari: q̃ ipsos qui fisci p̃ronatũ iam

Margin notes: liberali tates. — me. causis. — Tota hæc legis pars s. est dẽ verbis ascripta ẽ l.3. hoc titulo: & mirũ est hic iterũ repeti. — vel. donec rectus sime. — vel. domu. — scriptũ sic i duobus manuscriptis. — arbitrio — intimare.

iã deposuerũt, vl postea deposuerit, minime cuiuslibet act⁹ publici sollicitudiné nolẽtes subire cõpelli, nec exhibitionis seu deductionis onere (nisi spãli auctoritate nr̃a) molestari: & i prouĩcia incusandos p̃ suam viri clarissimi prouinciã i qua degũt moderãtis, vt pote ꝯpetẽtis iudicis, ꝯueniri atq; litigare decernimus. Da. Kalend. Decemb. Anatolio & Agapito Conss.

A

VI. Imp. Iustinia. A. Marino. * PP.

Restituẽdæ[a] sunt clarissimis eloquentię luminib⁹[b] sexaginta auri libræ, quas sub iperio Zenonis diuæ memoriæ pedaneis deputatas arbitris[c], necnõ fideiussorũ vires æstimãtib⁹, tñ auferendas credidit præparca posterioris subtilitas p̃cipis:[d] vt iã liberalitate nr̃i numinis, viri clarissimi fisci p̃roni p̃fatam auri summã sine fraude annis singulis ꝯsequant̃, ab amplissima tua sede pari lãce vtrũq;[e] diuidendã. Nã vniuersis reddit̃, qđ pro voto[f] oĩum primatib⁹[g] idulget. Sacras isup ep̃las, qb⁹ approbant̃ viri clarissimi tribuni p̃toriani & notarij, ñ vni⁹ tñ noie, sed alteri⁹[h] qq; vtrius p̃stãdas p̃spicimus, siue suos filios siue alios q̃sdã duxerit illustrãdos.[i] Ad hæc[k] altiore beneficio codicillos, q̃b⁹ illustris honorat̃ dignitas, cõsequant̃: quos[l] vnius solũ noie eisdẽ viris facundissimis daturos nos pollicemur, profuturos. s. alteri[m] eorũ altero cõcedẽte: seu qui ex prouĩcijs suis, vel ex amicis voluerit, in prouĩcijs tñ degẽtib⁹. Licẽtiã eis p̃tereã facim⁹ binos hoĩes singulis annis itidẽ[n] offerẽdi, nr̃am[o] adoraturos purpurã, statutis iferẽdos p̃ñtialib⁹,* domesticis, vnũ[p] ęquitũ, alterum scholę peditũ, in vacatẽ eorũ locũ, q dĩe functi sũt: nullo dũ superẽrũt, de militia venũdãda pacto cũ eis iterposito, quorũ eiusmodi cõuẽtiones itersunt: ita tñ, vt ijdẽ viri facũdissimi[q] cũ offerẽdos[r] eosdẽ crediderint hoĩes, bina solidorũ pro singulis millia, nihilq; ampli⁹, nouerit depẽdẽda viris magnificis comitib⁹ dicatissimorũ[s] domesticorũ. i. ęqtũ qdẽ pro eo q inter ęqtes meritur⁹ est: peditũ aũt pro eo q iter pedites iserẽdus est, solitis videlicet stati stipẽdijs,[t] necñ ẽt cęteris solatijs[u] ijsdẽ tyronibus[x] deputãdis sine quolibet alio dispẽdio. Alijs ẽt priuilegijs potiant̃, q̃ diuersis tpib⁹ cõsecuti sunt, siue p̃ augustos apices, siue per dispositiones & sñias amplissimæ tuæ sedis. nã qui nobis digni iudicati[y] sunt, hi multo magis i añriorib. q̃q; sũt adiuuãdi. Da. kal. Dec. Cõstãtinop. ipso. A. & Eutherico Conss.

B

VII. Idem A. Theodoro p̃fec. p̃tor. *

Per hãc legẽ[z] decernim⁹, ne anteq̃ in octoginta tm̃ virorũ numerũ fori tui culminis togatorũ collegium deductũ fuerit, aspirare quis qualibet arte ꝯcedat, aut possit: nisi vel[a] eorũ[b] filij, qui trigita priorũ obtinẽt numerũ,[c] facũdiæ studijs eruditi, gratis[d] videlicet, & sine vllo suffragio, aut fortasse exteri[e] non vltra duos p̃ annos singulos facundia & ipsi cõspicui, taxati fuerint: nullo deĩceps postquã i octogita virorũ numerũ redacti fuerit, supare qualibet rursus ambitione vl astutia q̃titatẽ ausuro. Interdicẽdã q̃q; cũctis licẽtiã p̃uertẽdi p̃gressus seriẽ, quã ipsi⁹ tpis ordo suppeditat: & vt i mercatorũ[f] ꝯtib⁹, loca p̃mutãdi: & adhuc tyrones iã interesse veterib⁹. Hoc ẽt p̃nũciãdũ cẽsem⁹, ne qs ex his i alijs degat regionib⁹, relicta obſuatiõe glorificę tuæ sedis. Nouerit eteñ q post nomẽ ipetratũ p̃ronilitiũ, vltra triũ annorũ spacium ex sacratissima hac vrbe morãdũ duxerit: nec nũcupationẽ togati, nec priuilegia virorũ hmõi cõcedẽda sibi: vt ne* repetitis ex idustria[g] p̃dictæ sedis auctoritatib⁹ p̃trahant̃, aut multiplicẽt peregrinationis[h] excursus. Quorũ oĩum si q̃d vel minimum quocũq; tpe fuerit violatũ: vigiti primates eiusdẽ ordinis, & q pro tpe sollicitudinẽ ab actis in ampli-

C

D

Aduocati fisci q salaria olim habebant.

* Mariano.

* præsentibus.

Honor maior debetur electo à maiori.

* P.V.

* nec.

culas, vel teneri ad paruas i causis suis.

a Restituendæ.] Hæc est intentio hui⁹ legis: q̃a olĩ. lx. libræ dabant̃ pronis fisci: sed Zeno abstulit eas p̃ronis fisci & deputauit pedaneis iudicib⁹, & quibusdã alijs q arbitrabant̃ & æstimabãt vires fideiussorũ datorũ pro reb⁹ pupillorũ. & postea Zeno esse æquũ credidit, si eis q æstimabant res fideiussorũ, auferent̃ p̃ parte: nõ tñ in totũ abstulit: sed Iustinus omnib⁹ aufert, & priorib⁹ restituit.

b Luminibus].i. aduocatis fisci.

c Arbitris].i. pedaneis iudicibus.

d Principis.] eiusdẽ Zenonis. imò Anastasij. Cont.

e Vtrũq;] aduocatorum fisci. erãt enim duo. vt s. ti. j. l. binos

f Pro voto].i. si aliqđ bñficiũ vel priuilegiũ ꝯcedit̃ alicui p̃sto, puta rectori p̃uinciæ vel filijs: oĩb⁹ q sub eo sunt, vr̃ esse concessum. & est sic. ff. de cõdi. & demõ. l. municipibus.

g Primatib⁹].i. aduocatis fisci, qui p̃sunt alijs aduocatis cum eligebant̃ ex primatibus aduocatorum: vt s. eo. l. iubemus.

h Alterius.] erant n. duo aduocati fisci: quorũ vn⁹ vel alter faciebat litteras approbatorias: vt & s. e. l. laudabile. §. & p⁹ q̃.

i Illustrandos].i. aduocati fisci.

k Ad hæc altiore] auget dignitatẽ illustrẽ sup̃iorũ tribunorũ & notariorũ: vt vni cõcessa dignitas, p̃sit alteri amico vl̃ ĩ amico, dũmodo de sua prouincia sit.

l Quos].s. codicillos .i. lr̃as, quas alicui dirimit iperator de p̃stãdo bñficio vel priuilegio aliquo, puta forte q̃ sit illustris.

m Alteri.] sic s. de diuer. rescrip. l. j.

n Itidẽ] i. de illo loco vnde sunt.

o Nostrã.] hoĩes dico .i. ambasciatores adoraturos nr̃ã purpurã. i. nos q sumus vestiti d̃ purpura. A.

p Vnũ].i. vnus horũ ambasciatorũ ponet̃ inter domesticos militum: alter peditũ in locum defuncti.

q Facũdissimi].s. tribuni & notarij.

r Offerẽdos] id mittendos.

s Dicatissimorum].i. disertissimorum.

t Stipendijs.] id est denarijs quos habẽt pro expensis.

u Solatijs].i. salarijs.

x Tyronibus].i. ambasciatoribus.

y Iudicati sunt.] no. hic maiorẽ honorẽ dẽri his q electi sũt ab imperatore ad aliquã dignitatẽ, q̃ his q ad eãdẽ dignitatẽ sunt electi ab alijs. sic &. ff. d̃ al. scri. l. fi.

z Per hãc legem.] Non legitur.

a Vel.] istud vel, respicit aut, quod est. J. Accursius.

b Forum].s. aduocatorum.

c Numerũ].s. in matricula. filij ergo aliorũ quinquaginta, q sunt postea scripti, non possunt postea ibi taxari siue poni.

d Gratis.] sic & s. e. l. iubem⁹. §. & filios. & l. petitiões. §. & filios.

e Exteri].i. extranei.

f Et vt i mercatorũ] subaudi, sit interdicenda licentia.

g Industria].i. calliditate aduocati.

h Peregrinationis.] scilicet aduocati.

a Eorũ].s. primatũ.
b Obieceerit.] sic & j. de app. l. qñ iudices.
c Per āños sīgulos] nā īcipiebāt anni sin guli ſm antiquos in Kal. Apri. & sic est arg. p pẽtione ſoluẽda in medio anni. sic & ff. sol. u. matri. l. di uortio. j. rñ. Sed arg. contra ff. de cõdi. & demon. l. Publius.
d Sine cunctatione] id est sine mora.
e Tribunalis].i. iudicis.
f Cuius interest].i. ad quem spectat dare talia priuilegia.
g Eorum.] scilicet aduocatorum fisci.
h Hic].s. in Roma.
i Concessum.] scilicet dilationis.
k Euenit] q̃a venit ī termino cõstituto.
l Nec.] subaudi ab illis qui &c. & accipe sumptũ exigẽdum, quod est in fi. l.
m NEmo; ñ legit.
n Menādri] proprium nomen aduocati fisci.
o Fruiturum se.] qui fecerunt saltum.
p Quæ].s. bñficia. A.
q Ærarij.] q̃ sunt aduocati, & nõ p saltũ.
r Exhibent.] qui fecerant saltum.
s Agmen].i. o rdĩ. & facit ff. de muneri. & hono. l. vt gradatim.
t Mõstrant.] No. nõ hẽt priuilegiũ q per saltũ puehit. sic & d eo q̃ fit sacerdos antequam sit diacon⁹.
u ... Vide de hoc ex de cleri. per saltũ pro. in c. vnico. cum ibi not. per glos.
x DE cõstitutione. Nõ legit.
y Si.] id est an.
z Hẽre].s. illa cõstõ.
a Eorum].s. aduocatorum Illyrici.
b Cõmeatu].i. licẽtia habita à superiore.
c Assistere.] id est esse cum eis.
d Eiusdem.] Illyricanæ. Accursius.
e DE ADVOCA

Quia q̃dã ſpãlia ſeruãtur i eis, iõ de eis dicit

f CVm te.] CAS. Si p fisco, nõ p p̃sona priuata aduocasti p̃textu salarij tibi nõ soluti aduersus eũ in eadẽ cã cõ-

amplitudinis tuę gerẽt offõ, A adiutores ẽt eorũ [a] denis singuli libris auri feriẽt, q aduersus ipialia cõsulta serenitatis nrę tẽdẽtib⁹ ñ stati obiecerit [b] ĩtercessionẽ legis pñtis, aut ñ restiterit, & oĩno nõ phibuerit ne q̃d tẽtaret ɔ̃riũ: cũ nec i administratores sublimissimę tuę sedis, si ñ itẽte custodierit disposita salutaria, & vt nõ te merenĩ pspexerit, pœna deerit decẽ auri librarũ. Sexcẽti ãt aurei, q̃b⁹ p t̃pe fisci p̃ronis fori tuæ celsitudinis, ad exem B plũ priorũ t̃porũ, ex arca tui iudicij cõsulaĩ: ne post decursum celerẽ [*] aduocationis, & labores gl'iosos egeni exeãt: nõ (vt sæpe ɔtigit) icerto die p̃stenĩ, sed cũ ad mediũ iter p̃uenerit p̃rocinij ærũ fiscaliũ .i. Kal. Octob. p annos singulos sine cũctatione [d] soluẽt. Quicq̃d isup priuilegiorũ retro pricipũ sacris affatib⁹, vel auctoritate tribunalis [e], cui⁹ ĩterest, [f] huic eidẽ ordini datũ oñdiĩ imolatũ suari. Cũq; li- C te q̃squã eorũ [g] pulsat⁹ fuerit, seu ciuilis cãæ certamine, aut criminalis q̃onis obtẽtu, hic [h] vl ĩ prouicijs: cũ p cõcessum [i] t̃ps eorũ ad eẽ queq̃ euenit, [k] nullas executores sportulas asseq: nec [l] q cõtrouersijs mouẽdis iseruiũt, aut excipiẽdo, seu p̃parãdo, [*] vel officio quolibet alio, quocũq; noie sumptũ exigendum censemus. [*] Dat. Id. Febr. Constantinop. Iustiniano & Opilione Cõss. D

VIII. IDEM A. Archelao præfect. prætor.

NEmo, [m] excepta Menandri [n] fisci p̃roni persona, speret decetero pmutationũ saltib⁹ superiore gradu captato fruiturũ [o] bñficij q̃ [p] p̃ronis ærarij, [q] seu dũ offĩn exhibẽt [r] causis fiscalib⁹, aut post ipletũ agmen [s] impertita monstrantur. [t] Dat. XII. kalẽ. Septẽb. Iustiniano & Opilione Conss.

IX. Imp. Iustinianus A. Ioanni P.P.

Constitutio Græca.

DE q̃stiõne [u] diuinę recordatiõis Iustini p̃ris nr̃i sup togatis amplissimæ tuæ sedis p̃lata. Illyricani aduocati postulauerũt à nobis eis clarum fieri, si [x] locũ ẽt circa eos possit hẽre, [y] siue cũ cõmeatu, siue sine cõmeatu iudicio eiusdẽ sublimitatis tuæ absuerit. Sãcim⁹ itaq; talẽ legẽ gñalr ẽt i p̃sona eorũ [z] valere, vt si q̃s sine cõmeatu [a] vltra cõtinuũ biẽniũ absuerit, vl cũ cõmeatu vltra quiquẽniũ, de mr̃icula penit⁹ aboleaĩ: nulla licẽtia B ei dãda gradũ suũ vindicare, nec iterum viris disertissimis togatis eiusdem sedis assistere. [b] Perfruantur igitur aduocati eiusdẽ [c] sublimitatis hac nostra generali sanctione.

TITVLVS IX.

DE [e] ADVOCATIS FISCI. [d]

Fiscalẽ causam aduocatus fisci non dẽt deserere prætextu salarij non soluti. Bal.

I. Imp. Antonin. A. ...

CVm te fisci cãm agitasse [f] proponas: q̃uis te salariũ p̃cepisse neges, tñ placitis [g] acq̃esce. Eos. n. q̃ cãm fisci egissent, prohibitũ est aduersus fiscũ p̃rocinium p̃stare. [h] PP. XIII. kalẽ. Ianua. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Qui in vna causa fisco præstitit patrocinium, in alia potest contra fiscum postulare. hoc dicit. non tamen intelligas in generali aduocato fisci. Bald.

II. Imp. Valerianus & Gallien. AA. Frequentio. [*]

POtes [i] auctorib⁹ nobis aduersus fiscũ quoque p̃rocinũ exhibere priuatis: dũ eã. s. cãm quã tu cũ fisci aduocat⁹ fueras, forte tractasti, suscipe declines. [k] PP. VI. k. Mar. Vale. II. & Gallie. AA. Cõss.

Aduocatus fisci nihil debet omittere: tamen aliquam litem non debet per calumniam mouere. h. d. not. ista lex. Bald.

III. Imp. Constantin. A. Æliano procõsuli Africæ ... [*]

FIsci aduocatus pœnas metuens, caueat ne fiscalia cõmoda occultet, neve vllo [*] negotio existente, fisci nomine priuatis audeat calũnias cõmouere. Dat. VI. Id. Nouẽb. Treu. Constãtinop. A. III. & Licinio Cæsa. IIII. Conss.

Procurator Cæsaris non debet cognoscere absente aduocato fisci inter fiscum & priuatum: sed aduocato præsente. Bald.

IIII. Impp. Gratian. Valẽti. & Theod. AAA. ad Ammianum comitem rerum priuatarum. [*]

RAtionales, [*] priuatæ rei causis, vel sacris ærarijs [*] p̃sidentes, examen præsente fisci

sistere phiberis. Et ista l. no. arg. q licẽt nõ soluaĩ salariũ doctoribus, non tñ pñt interdici facere studium, secundũ Bal.
e Agitasse.] sed nõ vsque ad finem.
f Proponas.] tu aduocate fisci.
g Placitis].i. cõuẽtioni, vt ducas ad finẽ. Vel dic placitis, scilicet principum.
h Præstare] i eadẽ cã. sec⁹ i alijs. vt j. l. px. nisi i casib⁹, vbi etiã i eadẽ cã. vt ff. de postu. l. pe. & fi. sec⁹ i patrono priuato si salariũ non soluatur. vt j. de iud. l. pperãdũ. §. illo proculdubio.
i POtes.] CASVS. Si i vna cã pro fisco aduocasti, an in alia cã p priuato ɔ̃ fiscũ possis cõsistere, q̃rit. & dr q sic. Viuia.
i Potes auctoribus.] per l. istam.
k Declines.] nisi i eã sib. vt s̃. l. proxi. dixi.
FIsci.] CAS. Si p fisco aduocas: eã q̃ tibi necessaria sũt, occultare ñ dẽs, neq noie fisci ɔ̃ priuatũ calũniã mouere. Vi.
l Negotio.] q̃tũ ad ñ scũ q nullũ i⁹ hẽt: & facit. ff. de adm. tu. l. quoties. § nec vnq;.
RAtionales.] CASVS. Si cãm habeat fisc⁹ ɔ̃ priuatũ coram rõnali .i. p̃curatore Cęsaris Augusti dẽt agi, & pñte p̃rono fisci: alioquin lata snĩa rescidet. Vi.
m Rõnales].i. p̃curatores Cæsaris: vt s̃. de mõ multarũ. l. ij.

[*] celebrẽ. recte.
[*] separando.
[*] pensere.
[*] frequenti.
[*] l. 1. tit. 15. li. 10. Co. Theod.
[*] nullo.
[*] C. Th. 11. 30. 4.
[*] sacri ærarij.
[*] L. lo. su...

qui cognoscunt inter fiscum & priuatum. vt j. si aduersus fi. c. l. j. & ij. Vel pro eisdem.
a Suscipiant.] aliter rescinditur sententia: vt ff. de iur. fisc. l. si fiscus. secus in priuato: vt s. de postul. l. velamento.

ERRORE ADVOCATORVM.

Quoniã aduocati de quibus dictũ est, errant in officijs suis exequendis: io ponit de errorib. eorũ. et ea occasione subijcit de erroribus scribentium libellos communicales, vel libellos precum. Azo.

sci aduocato suscipiant.[a] PP. XVII. Kalen. Ian. Merobaude II. & Saturnino Conss.

TITVLVS X.

DE ERRORE ADVOCATorum. b vel libello: seu preces c concipientium. d

Quod præsente parte aduocatus profert ipsa pars proferre videtur.

I. Imp. Alexan. A. Aurelio.

EA q̃ aduocati pñtibus[e] his quorũ causæ aguntur, allegãt, perinde[f] habẽda sunt, ac si ab ipsis dominis litium proferantur. PP. kalen. Mart. Albino & Maximo Conss.

Error scribentium libellum, nõ nocet parti probato errore. Bal.

II. Imp. Gord. A. Rogato militi.

ERrores eorũ q desideria, i. pces[g] scribũt, veritati pjudiciũ afferre nõ posse, manifestũ[h] est. Et iõ si cõdẽnationẽ cuius mẽtionẽ libello isertã[i] esse proponis, manifeste pbare potes nõ itercessisse:[k] allegationes tuas lædi nõ oportere, is q sup negocio disceptatur[l] est, nõ ignorabit. PP. X. kal. Iul. Pio & Põtiano Cõss.

Error aduocati põt reuocari vsq; ad sententiã. & etiã in causa appellationis. Bald.

III. Imp. Diocleti. & Maximia. AA. & CC. Ipsis.

SEntẽtijs finita negocia, rescriptis reuocari nõ oportet. Nec. n. q̃ cõstituta sunt, [.i.] vt aduocatorũ error litigatoribus nõ noceat, tibi etiã opitulari pñt: cũ te pñte neq; causæ palã ex cõtinẽti, .i. triduo[n] pximo ꝯdixisse, neque post sniam appellatiõis remedio (si tibi hæc displicebit) vsam esse proponas. D. VI. k. Septẽb. Viminacij. CC. Conss.

TITVLVS XI.

VT QVÆ DESVNT ADVOCATIS o partium, iudex suppleat.

Iudex ex officio suo supplere potest in iure non in facto. Alexan.

I. Imp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. ad Honoratum.

NOn dubitãdũ[p] est iudicẽ si qd à litigatoribus, vel ab his[q] qui negocijs assistũt, minus[r] fuerit dictũ: id supplere:[s] & pferre[t] qd sciat legibus & iuri publico[t] ꝯuenire. S. XVI. kal. Mar. Diocletiano V. & Maximiano IIII. A A. Conss.

b De errore aduocatorũ] s. noceat. vel si.
c Preces.] principi porrigendas.
d Concipientium.] qui similes sunt in hoc aduocatis.

EA q.] CAS. Si in cã mea aduocatus fuisti, & aliq̃ me pñte & intelligente allegasti, perinde allegata sunt ac si egomet allegassem. & intelligo idem quo ad esse ctũsq; sicut ego si errassem reuocare possẽ errorẽ vsq; ad sniã eodẽ modo & tu. Vi. e Præsentibus.] & intelligentibus.
f Perinde.] quo ad iuris rõnem. sicut ergo suũ errore põt corrigere vsq; ad sniam, vt s. de iuris & fac. igno. l. error. sic & aduocati fm Io & H. q dã ꝯ: vt j. e. l. si dicta.

ERrores.] CAS. Habebã cãm ꝯ te. dedit iudex ꝯ me interlocutoriã sniã. sciẽs me grauatũ, volo petere restitutionẽ in integrũ: quia forte erã minor. in libello supplicatorio qdã scripsit ita: petit restitutionẽ, cũ sit cõdẽnatus. nec tñ erã ꝯdẽnatus. an ille error mihi noceat, qrit. & rñ. q nõ, si pbare possim q nõ fuit cõdẽnatus. Viu. No. primò ex ista l. q error scribẽtis libellũ supplicatoriũ vel ꝗstionalẽ, nõ pꝛiudicat veritati fm Bal. No. scdõ ar. q qñ qs rñdet cõfitẽdo põnẽ, addit tñ, prout in tali instrõ ꝯtinet, q si in illo instrõ nõ sic cõtinet, illa cõfessio nõ hr pro cõfessata, licet dixerit, cõfiteor: qa est põ inefficax. casus ẽ hic fm Bal. Vltimò no. negatiuam probari, secundum eundem.
g Preces] vel principi vel alegeti iudex, vel iudici ordinario datas.
h Manifestum est.] vt ff. de offi. præsi. l. illicitas. §. veritas. & de reg. iur. l. si librarius. & j. de testa. l. errore. Accur.
i Insertã.] errore scribẽtis. volebã. n. scribi in libello me petere restitutionẽ à ꝯtu ipse adiecit à snia. qua dicebã me esse condemnatũ: sed nõ erã condemnatus vel non in tantum.
k Intercessisse.] quõ pbaf negatiua. vt j. de pba. l. actor. Rñ. eo ipso q nõ pbat ꝯ. fm quosdã, vt j. q mili. nõ pos. sup seruis. lib. xij. Vel fm Pla. pbo nõ itercessisse. s. sicut dicit actor. nã dicebat i s o. eo q i pcibus meis sic cõtinebat & sic pbabo ꝯ p sniam, q dicit i qcũ sim cõdẽnatus. & sic fm Pla. aliter ponit casus, q dictũ est in prima gl. Vel tertio probabo tunc iudicẽ fuisse alibi, vel mortuũ: cũ à certo iudice dicas datam sententiam, vt j. de contrahen. stipula. l. optimam.
l Disceptatur] qs iste? R. dlegatus vel ordinarius sublato error.

SEntẽtijs.] CAS. Eras aduocatus i cã mulieris. ea pñte & nõ ꝯdicẽte cõfessus es eã debere x. triduo elapso lata est snia ꝯ eã. nõ appellauit itra x. dies cũ potuit, vult ipetrare rescriptũ à pricipe. vt retractef snia an sit audiẽda, quæst & rñ. q n. nã negocia p sniam, & cet. maxime cũ hæc mulier infra triduũ errorẽ aduocati nõ reuocauit, neq; à snia appellauit, cũ appellare potuit. No. q icõtinẽti dr fieri, qd fit itra triduũ: & sic si qs icõtinẽti offert se aliqd probaturũ, sufficit si hoc pbat itra triduũ, vt hic, & j. de iudi. l. fi. No. vlterius q error põt reuocari & corrigi i cã appellõnis. & sic hẽs q cõfessus appellat qa i cã appellationis põt reuocare errorẽ & pbare ꝯtrũ. hoc probatur aperte. ff. de appel. l. creditor. §. iussus. Bal. hic.
m Oportet.] vt & s. vt lite pẽdẽte. l. j. & j. sẽtẽ. resci. nõ pos. l. j. & ij. & s. d trãsa. l. cãs. & j. de iudi. l. si cũ tibi.
n Triduo.] si cõrigat q dũtaxat p tres dies cã durauit post errorẽ. & sic nõ obstat s. de iu. & fac. igno. l. error. Alij, vt Pla. dñt errorẽ aduocati itra triduũ tm̃ posse corrigi, vt hic, & j. de iudi. l. fi. Prima verior, vt s. e. l. j. De errore at iuris cõstat apud oẽs vsq; ad sniam, vt j. de iudi. l. iudices.

VT QVÆ DESVNT aduocatis partiũ, &c.

Si errent aduocati, quid iuris sit, audisti. nunc si minus dicant.

ADDI. *Vel sic scdm Bal. Dictum est i. qualiter error aduocatorum corrigatur: hic qualiter omissum suppleatur.*

o *Aduocatis.] de iure pfert iudex, & supplet qa actor dicit, mutua tu decẽ: vnde de aquitate faciatis mihi restitui: licèt nõ sim mihi stipulatus, nescit at dicere de bitorẽ obligatũ re. certe hoc pfert iudex. Vel si dicat obligatũ re, nõ tamẽ adducat legẽ. nã tũc iudex supplet iducẽdo legẽ. Vel cũ actor iducat minus bonã legẽ, iudex supplet bonã. Vel melius potes hic dicere hoc mõ: qd iudex hic pferat cu actor dicit factũ, vt dicit aliquẽ obligatũ sibi aliqua actiõe, sed nõ dicit ius. s. nõ adducit legẽ: vel si dicat factũ et ius. s. legẽ sj nõ bonã: iudex supplet meliorẽ. à facto at supplere vel pferre n dẽt, qd ẽ ei notũ vt priuato: sj sic ut iudex, vt p testes.*

NOn dubitãdũ est.] CAS. Si aduocatus tuus minus p te allegauit, q̃ dbuit: vel omisit, qd omittere n debuit: hoc supplere põt iudex, & proferre: dũmõ iuri cõi sit cõsonũ. Viuia.
p Ab his.] vt aduocatis vel procuratoribus.
q Minus.] etiam si nihil dixerint: quia minus dicit, qui nihil dicit. ff. de verb. sig. l. minus.
r Supplere.] cum minus contineat.
s Et pferre.] cũ prius omisit & dictio minus, ꝯuenit vtrique, vt ff. de tribu. l. illud. §. minus. Et no. hic q iudex supplet d iure, vt hic, iducẽdo legẽ, vel arguẽdo ad cãm, sedẽdo, n stãdo, vt s. de posta. l. qsqs. & ita libellũ corriget, eũ nõ recipiẽdo, si nõ põt cõuenire aliquo mõ actio cãe, vt ff. de offi. asses. l. j. & j. vt nemo priuatus. l. ij. l si. als annotat actor cãm recipiẽdo. i. si iudex recipiat talẽ libellũ i quo pponit actio, q n põt ꝯuenire cãe, vt ff. si mẽsor fal. mo. dix. l. j. §. 10. Itẽ iducẽdo casum similẽ, vel ducẽdo ad icõueniẽs, vt ff. d le. iij. l. Auf. als Offidi. i facto at n, nisi sit ei notũ vt iudici, vt dixi s. de trãsact. l. age. licèt Placen. ꝯ, vt ff. de pet. hæred. l. fi. sed expone eam vt ibi.
t Publico] .i. cõi. & fm hoc dic legibus. s. specialibus, vel magistratibus qui tuentur ius publicum in se consistens, vt s. de eden. l. edita. in fi. & ff. de orig. iur. l. ij. §. post originem.

‡ Inclusa, l li. vete. fuerũt ex post facto addita.
‡ Quod fit ex continẽti, vide gl. vlt. in c. præterea. ex de testi. cog.
Error aduocati vsque quo põt corrigi.
al. dubitandũ nõ est iudici.
Facit ad hanc l. c. bonæ memoriæ. cũ glo. super verbo, iurauimus. extra de post. pla.
Iudex de iure supplet sed nõ de facto.
Suppletio de iure qualiter fit per iudicem.

EX QVIBVS CAVSIS INFAMIA, &c.

Quia à postulãdo de quo dictũ est, remouẽtur infames: iõ de his dicit.



Nfamiæ.] CASVS. Si iudex te in carcerẽ vel in vĩcula ob crimẽ qđ dicit te cõmisisse, siue iuste, siue iniuste coniecit: an propter hoc sis infamis? & respõ. q̃ nõ.

Infamia, detrimẽtũ est famæ.

a Infamiæ].i. infamia, quæ est detrimentũ famæ. sic dr creatura salis.i. creatura quæ est tal.

* Aliàs, De causis quib⁹ infamia alicui irrogatur.

b Coniectus.] iuste, vel iniuste.

§ al. Mauualio. al. Munuabo.

c Vicula.] ob crimẽ explorãdũ, nõ exploratũ .i. in pœnã, vt. j. e.l.nullã.& ff.de custo.re.l.j.& ij. Et no. q̃ infamia dr famæ priuatio seu diminutio. priuat.n.quis q̃nq; i totũ. vt p maximã & mediã capitis diminutionẽ: & de hac nihil in titulo isto, cũ constet q̃ ad nullũ ciuile vel publicũ officiũ admittatis cuius fama est in totũ consumpta, vt ff.de pœnis. l. q̃dã. Fama ãt minuitur cum ciuitas & libertas retinetur, sed circa statũ pœna plectimur, vt ff.de var. cog.l.pe. §.cõsumit.&

Infamia quid est.

°al. Verẽnio. al. Herẽnio.

TITVLVS. XII.

EX QVIBVS CAVSIS INfamia irrogatur.

Inquisitio pendens non irrogat infamiã inquisito. Bal. Vel sic: Missus in carcerem, vel vinculatus causa maleficij inquirendi non est infamis. Bar.

I. Imp. Seue. & Anton. AA. Manilio.*

Nfamiæ [a] detrimẽtũ minime tibi affert ob id solũ, q̃ i carcerẽ cõiect⁹[b] es, vl' vĩcula[c] tibi iussu legitimi iudicis iiecta sunt. PP. sine die & consule.

B

Publicanus cõdẽnatus in duplũ, quia exegit indebitum, non notatur infamia. Bald.

II. Iidem. AA. Venerio.°

NEq; [d] furti, neque vi bonorũ raptorũ neq; peculat[e] dãnat⁹ itelligi pt, q cũ pl⁹ debito noĩe debitorũ exegisset, in duplum à præside condemnatus est.[f] PP. V. Id. Ian. Laterano & Rufino Conss.

Fama qd est.

§. minuit. Fama ãt eẽ est illæsæ dignitatis stat⁹ legib⁹ & morib⁹ cõprobat⁹, & I nullo diminut⁹, &c. Et no. q̃ fama, & opin. & existimõ, idẽ sigñant, vt ff. d var. & ex. cog. l. pe. §. existimõ.

ADDITIO. Tu dic meli⁹ sm Bal. hic q̃ duplex est fama. s. hoĩs in seipso, & de hoĩe apud alios. Prima fama recte definitur. s. in gloss. Fama vero secundo mõ accepta non definitur per est, sed per dicitur. Est enim fama ista dictum & opinio maioris partis gentium, vt ff. de quæstio. l. de minore. §. tormenta. & ibi per Bartol.

NEq; furti.] CASVS. Publicanus noĩe tributorũ exegit plus q̃ exigere debuit. actione in factũ q̃ dat' cõ publicanos. egisti, & in duplum condemnatus est. an pp hoc efficiat' infamis? & rñ. q̃ non, cum neq; fur dicẽdus est neq; raptor, neq; in crimen peculatus incidisse q̃ crimina infamãt. Viu.

d Neque furti.]quia hic actor à volente demum exegit, licet coactè volente. & eadem est ratio quare nec vi bonorum raptorum tenetur, vel aliter vt in fi. huius l. dicam.

e Peculatus.]quod videbatur. nam & in crimine peculatus dãnat' quis in duplũ si pecunia erat alicuius ciuitatis, ibi nõ proprie dicitur peculatus, non autem erat pecunia reipublicæ Romanorum, vbi proprie dicitur peculatus, vt ff. de fur. l. ob pecuniam & ad legem Iul. pec. l. iiij. §. fina.

Peculat⁹ vbi ppriè dicatur.

Publicanus furti nõ tenet'.

D

f Cõdẽnatus est.]suo offõ, qđ inhæret actioni in factũ i libello propositę. Et sic no. publicanũ nõ teneri furti: quare est §. j. de fur. l. ec. Sol. vt mõ dixi, hic à volente: ibi ab inuito exegit, vel hic ignorans, ibi sciens, vt & ff. vi bo. rap. l. ij. §. si publicanus. Tu dic verius quòd hic fuit damnatus in actione in factum de publicanis, quæ est arbitraria, nec infamat, vt hic, & ff. de publi. l. j. in princ. & l. hoc edicto. in princ.

ET si seuerior.] CASVS. Si decurio q̃ pp falsum testimoniũ vel instrũ qđ retractauit sciente pside, fuit cõdẽnatus i biẽniũ, cũ i decẽniũ meruerit cõdẽnari, an elapso biẽnio videat' sibi remissa i famia? & rñ. q̃ sic. ex quo. n. pęna remissa ẽ, & sequela pęnę, q̃ ẽ ifamia, si cã cognita iminuta fuit pęna

g Etsi.]id est quamuis.

h Debuit.]quæ si dicta esset, infamiam irrogasset: vsque dũ durat effectus sententiæ, vt ff. ad muni. l. ordine. in prin.

i Clarissimus.]improprie ponitur. nam spectabilis est, vt j. de episc. & cler. l. raptores.

A

k Certis rõnib⁹.] Pone exẽplũ, vt quia istra apud se deposita meo aduersario pdidit, & ispiciẽda exhibuit: & iõ deportari & ifamari i ppetuũ debat, vt ff. de pœn. l. si qs aliq̃d. §. istra. & ad l. Corne. de fal. l. j. §. is q. Sed iudex mitigauit pp ætatẽ paruã vel magnã, vt ff. de mino. l. auxiliũ. §. i delictis. & ff. de termi. mo. l. ij. Vl' q̃a sine dolo deliquit, vt ff. de pę. l. respiciẽdũ. §. delinquunt. & l. absentẽ. §. fi. vel q̃a dicit se cõnilitonẽ & militẽ reipublicæ fuisse, vt ff. de re mili. l. oẽs. §. fi. Vel quia nõ dolo, sed lasciuia homicidiũ fecit, vt ff. ad l. Corne. de sic. l. in lege. Vel melius quo ad hanc legẽ pone exẽplũ i decurione biẽnio dãnato, q̃ i decẽnio fuit dãnãdus pp falsum testimoniũ vel istrũ qđ recitauit cognoscente pside. vt ff. ad legẽ Cornel. de fal. l. falsi prima. §. ordine. In aucta aũt pœna pone exemplũ, vt ff. de pœn. l. aut facta. §. fi.

Pęnã mitigare ex quib⁹ causis possit iudex.

Pœna accessoria diminuitur ex parte pœna principalis. Et põt iudex causa cognita alterare pœnã delicti. Bal. Vel sic: Ubi iudex ex cã minuit pœnã criminis: videtur super infamia trãsigere. Ia. But. Vel sic: Si pœna maleficij fuerit p sñiam deminuta, videtur infamia esse remissa. Alexand.

III. Iidem. AA. ad Metrodorum.

ET si [g] seuerior † sñia dici dbuit, [h] tñ cũ pcõsul vir clarissim⁹ [i] certis [k] rõnib⁹ mot⁹ mitiorẽ sñiam dixerit, & ordine decurionũ te biẽnio abstinere iusserit, trãsacto [l] tpe nõ esse te i numero ifamiũ palã ẽ: eo q̃ post biẽniũ remisisse [m] tibi phibitionẽ decurionat⁹ iudex vr. PP. X. Kalẽ. Ian. Laterano & Rufino Conss.

Intellige hãc l. q̃n imponit' vna pœna corporalis p alia corporali. secus autẽ si imponat' pecuniaria p pecuniaria, vel pecuniaria pro corporali, vt l. quid ergo. §. pœna. ff. eo.

Sentẽtia causa cognita lata in minori pœna vel maiori, intelligitur super infamia dispensare, vt nõ duret post tps sñia. h. d. tex. cum gloss. secũdũ vtranque lecturam. Bald.

l Trãsacto.] Apparet ergo eũ interim infamẽ, & eo trãsacto desinit, vt ff. ad leg. Corne. de fal. l. falsi. §. ordine. & ad municip.

IIII. Iidem. AA. Venustiano.

SI Posidoniũ [n] i tẽpus anni

l. ordine. in principio.

C

m Remisisse.]Cũ. n. pœnã remisit, & sequelã, hoc est ifamiã remisisse vr. Sed. j. de genera aboli. l. fi. sed ibi loquit' de indulgẽtia pricipis quã fecit post pœnæ interpõnẽ, volẽs pœnæ grãi facere, & nõ infamię: hic cũ iudex in sua sñia pęnã minorẽ imponit cã cognita p maiori, & nõ p errorẽ, als secus, vt ff. de iniu. l. diuus. q̃ est cõ. Itẽ no. q̃ nõ distinguo sm H. ex quo crimine fuit pœna hæc minor imposita, vt ff. de decur. l. iij. & de postu. l. imperator. Sed quidã distinguũt, vt si tale erat crimẽ qđ nõ importat infamiã: obtineat qđ hic dicit. aliàs durat ẽt postea infamia, vt ff. de decur. l. gñaliter. §. j. & l. ad tps. qđ nõ placet: & ibi non cã cognita fuit minuta pena, vt j. co. l. ad tps. Itẽ no. q̃ hac & superiori l. videbat' infamia irrogari, & pœna infligẽda: sed nõ est ita. Itẽ q̃uo põt iudex pœnã minuere vel augere, cũ hoc sit in legis ptãte, vt ff. ad Tur. l. j. § j. in fi. §. & ff. ad mu. l. ordine. ij. rñ. Solu. ibi nõ fuit cã cognita: hic sic. vel ibi post sñiam nõ põt: hic in sñia põt, vt & ff. de pœ. l. hodie. Nec dicas illud esse verũ in extraordinarijs tñ criminibus vt possit augeri vel minui pœna in sñia. nam idẽ dr in publicis iudicijs & extraordinarijs, vt ff. de pub. l. respiciẽdũ. in prin. & l. aut facta. §. fi. & ad leg. Cornel. de fal. l. antepe. Et pleni⁹ sup his potes dicere, vt ff. eo. l. quid ergo. §. pœna. in glo. sed quomodo potest pœnam iudex, &c.

Iudex an possit pœnã augere vel minuere.

D

SI Posidoniũ.] CASVS. Posidonius aliqđ crimen cõmisit pp qđ erat relegãdus. iudex cã cognita cõdẽnauit eũ i annũ, cũ erat relegandus in quinquẽniũ. nunquid elapso anno desinit esse infamis? Certe sic, quia non dẽt cõsiderari seueritas sñiæ dicẽdæ: sed iã dictæ. & sic accipit' proprie relegatũ & cõdẽnãdũ. Vel dic dãnatũ proprie: & tũc dic casum q̃ erat relegãdus vsq; ad annũ, & cõdẽnat' in quinquẽniũ, & dic seueritas sentẽtiæ. s. dictæ. No. q̃ hæc lex legit' duob⁹ modis: vno mõ in sñia mitigãte: & tũc finis legis non correspondet principio: nisi cõsideremus sñiam, non prout qualis est, sed prout regulariter esse debuit: vt in gloss. q̃ expositio nõ placet. Secundo mõ loquit' in sñia pœnã exaggerente. i. aggrauante: tunc finis legis stat proprie, sed principiũ stat improprie: q̃a ponitur tempus pro tempore. Et sm has lec. tota ista l. non ponit nisi vnum casum cum ratione, secundùm Bald. hic.

n Si Posidonium.] proprium nomen.

Relegatum.

Tempus pro tempore q̃sq; ponitur.

a Relegatū.] exponūt quidā.i.relegandū.& q. dicit ỹ.dānandū.i.dānatū.sic & ponit tps pro tpe.ī.de leg.& cōstit.l.j. & hoc iō, vt differat à lege superiori. nā ſm hoc ibi minuit̃ cā cognita, hic auget̃. Tu dic ēt proprie poni hæc verba: & q. minuit hic,sicut & superiori lege.sed in alio noteẽ dĩa, qa hæc in relegato: illa de eo q̃ é ab ordine motus. hi.n.duo conueniūt ĩ q̃busdā,vt nullꝰ eorū ĩpleto tpe ad nouū aſpiret honorē, nisi tāto tpe steterit iterū, q̃tū in pœna fluxit. ad veteré aūt ambo sīt aspirāt qñ vacabit: sed cum vacabit,different:nā ab ordine motus ipso iure statim recuperat:relegatꝰ nō, nisi p nouā electionē, vt ff.de decu. l.ij. in princi.& ad muni.l. ordine.

* tempe- Relegatꝰ & ab ordine motus an differant.

relegatū, [a] ſniam nō exceſſiſſe [b] pcōſulis pbaueris:quiq; annis exilio tpali [c] dānādū [d] ĩter ifames hēri nō oportet: [e] qñ [f] ſniæ seueritas cū cæteris dānis [g] trāſigere [h] vĩ. PP. vj. K.Mar. Saturni. & Gallo Cos.

Decuriones non incurrunt infamiam ex genere pœna: sed incurrunt eam quæ irrogatur ex genere sententia.h.d.ſcd̃m la. Bu. & Bal.Vel sic:Licet decuriones & eorum filij non debeant fustibus cædi: tamen iniuriarum damnati sunt infames.h.d.

V. Iidem AA. Ambrosio.

Decuriones quidé, ité filios decurionū fustib [i] castigari, phibitū [k] é. Verū si iīuriā te fecisse procōsul vir clarissimꝰ [m] pronūciauerit: ignominia notatus [n] es. PP. kal. Iul. Saturnino & Gallo Conss.

Vbi est causa famosa, contrahitur perpetua infamia. Bal.Vel sic:Finita pœna sine causa cognitione minuta non tollitur infamia. Vel secundum aliam lectu. Finita pœna debita,quia non aucta nec minuta, licet temperanea, durat infamia.h.d.Saly.

VI. Iidem AA Iusto.

Ad tps ĩ opus publicum [o]

b Excessisse.] alioquin duplicare tps, vt ff. de pœn. l. aut dānū. §.q̃squis. Vel grauiori pœna afficit, & sic ifamis esset, vt ff.de pœnis.l.capitalium. §.ĩn exulibus.

† aliis notādus cs.

c Dānandum.] id est damnatum.

d Oportet.] post tps pœnæ finitum, vt l. ordine. ff. ad muni l.qui cū vno.§.ad tēpus.ff.de re mili. alias autem esset perpetua etiam post tempus pœnæ, vt not.ff. de pœn.l.in seruorum.§.fina.& in summa huius titu.

e Quoniam.] pro quia.

f Sententiæ.] scilicet dictæ, secundùm quosdam. Vel dic, dicendæ,secundùm aliam positionem, vt modo diximus.

g Damnis.] cætera damna vocat infamiam.

h Transigere.] nam de infamia dicitur transigi,id est finiri, vt ff.eo.l.quid ergo.§.fi.

i Decuriones.Fustibus.] pro quibus contigit aliquem in famem fieri ex genere pœnæ, vt ff.eo.l.ictus.

k Prohibitum est.] pp priuilegiū psonæ:& iō nō est remissa pœna ipso iure: sed pp decurionatū infligi non pōt, vt ff.de decur.l.ij.§ j.& l.fi.& ỹ.de pœ.l.decurionum. & l. si matré. & l.decurioné.& ff.de iniust.testa.l.si quis filio.§.eius.& de pœ.l.moris.§ istæ ferè.& § paréres.& ỹ.de qō.l.diuo Marco.

l Te fecisse.] filium decurionum,vel decurionem.

m Clarissimus.] impropriè,id est claræ & amplæ dignitatis, vt & ī. eo.l.etsi seuerior.

n Notatus es.] quia condemnatus es actione famosa.s.iniuriarū, vt ff.eo.l.j. Vel crimine iniuriarum. quo condemnatus quis similiter est infamis,vt ff.de pub.iudi. l.infamem.

Ad tempus.] CASVS. Aliquid commisisti, pp quod in opus publ.cōdemnatus es ferūre, vsq; ad quinquenīū putas an elapso quinquénio remaneas infamis? Vt q. sic. & quod dicit rētēro priore statu, dic vt in ciuitate & libertate.

o Publicum.] hic fuit minorata pœna sine causa, vt ff.de publi.iudi.l.infamem.

p Dati.] aliàs,damnati:qui erant damnandi in perpetuum: quia tunc perdunt ciuitatem quod dic vt ỹ.de pœnis.l.j.

Damnatio in metallū est pœna cęteris grauior.

q Statū.] i.ciuitaté & libertaté:sec̃ si ĩ ppetuū: qa tūc ciuitaté pderent, vt ff.de pœ l.qdā.ĩ fi. Illi.n.q dant̃ vel dānant̃ in opꝰ metalli, vel ĩ ministeriū metallicorū,vel ĩ metallū,amittūt ciuitaté & libertaté.Ité durioribꝰ vīculis afficiunt̃ dati ĩ metallū,q̃ alij.Ité refugiētes minoré pœnam damnantur in maioré,vnde refugæ ab opere metalli dantur in metallū, vt

A

B

C

D

pbat hoc. ff.d̃ pę.l.qdā,& l.capitalid.ĩ pri.& §.diuꝰ.& §.ĩ exulibꝰ.& l.aut dānū.§.iter eos.& de var.cog.l.cognitionū. ĩ fi.

r Subijciunt̃.] pp genꝰ pœnæ, qđ ē tale.vt ifamē faciat pōst tps pœnæ finitū,ſm quosdā.Tu dic iō, qa dānatꝰ est de publico crimine: & sic est infamis, vt ff.de publi.iudi.l.infamé. Ité §.ī.eo.l.iij. Solu. hic sine causæ cognitione.ibi cum causæ cognitiōe fuit minuta.

taliàs,dati.

dānati, [p] pristinum quidem statū [q] retinét: sed dāno infamię post impletum tps subijciuntur. [r] PP. VII. Id. Decéb. Geta & Plautiano Conss.

Ex eo quòd quis repudiat hereditatem patris, non efficitur infamis. Salyc.

VII. Iidem AA. Demetrio.

Nemo ob id q bonis paternis se abstinuit: infamis [s] é. PP. V. Id. Ian. Antonino. A. & Geta. II. vtrisq; Cōs.

Condemnatus de furto fit infamis:sed nō damnatus de receptatione quam ignorāter fecit, non est infamis. Bald.& Salyce.

VIII. Iidem AA. Vlpiæ.

Si furti [t] pdēnata [t] es, citra verbera quoq: fustium, famæ damnū subijsti. [u] Quòd si res furtiua, q̃ alter surripuit, apud te ignorāté [x] comperta est: [*] non læsit existimationē tuam durior sententia. [y] PP. X. Kalen. Mart. Antonino A. & Geta vtrisque. II. Conss.

IX. Iidem AA. Læto.

Neminé sequitur infamia

Nemo.] CASVS. Si tibi hæreditas pāna delata est, & ab ea abstinuisti: an pp hoc efficiaris infamis?& rñ.q. nō. videbat̃ q. sic, quia fama pris p creditores iniuriat̃, vt institu.q ma.non pos.contrariū tamé est verum, vt hic. Vlpianus.

s Infamis.] cē videbat̃:qa pris fama per creditores iniuriari videbat̃, vt arg. Insti. q manumit.ñ pot. §.j.

Si furti.] CASVS. An mulier de furto cōdénata efficiat̃ infamis? & rñ.q.sic. sed si penes eā ignorāté rē furtiuā esse periat̃:& ad exhibēdū & rei vi. pueta eā nolit restituere,& in rei p eā ĩ litē,& in restitutione rei & ad iteresse cōdénata sit: an qa ĩ plꝰ cōdénata est, fiat infamis,qrit̃? & respon. quòd nō.

t Condemnata es.] à iudice,quia sententia arbitri non infamat. Vel dic cōdénata,non ab arbitro. vt ff.eo.l.quod ergo.§. ex compromissō.

u Subijsti.] ex sententia,vt ff.eo.l.athletas.§.fi.

x Ignorāté.] & iō nō fecisti furtū.sed certe idé si sciés,si mō ñ cōtrectauit,& lucrādi aīum ñ habuit.vt ff.de fur.l.ĩficiādo.

y Durior snia.] puta condénata ĩ duplū pposita actione furti cōcepti,vt Instu.de obli.q ex deli.nas.§.cōceptu.& sic soluit p̃riū.ff.de fur.l. non pōt.sed nescio an illa infamaret, vel nō.Vel aliť fuit cōdénata actione furti proposita ĩ duplū: & rñ nō est ĩfamis,ſm M.qa licèt pıudicet quo ad pecuniā, nō tñ pıudicat quo ad ĩfamiā iuri litigatoris, vt ff.de publ.iu. l. generi.Sed certe spāle ē ibi ĩ socero.Et p eū ē.ff.de titu nu.l. palā.§.q ĩ adulterio.& ff.de fur.l.ñ poterit. & ff.e.l.qd ergo. §.pœna.& ff.d̃ pę.l.qd ad statū. Dic ergo tertiò,q fuit pdénata ĩ duplū,q̃ est pœna actionis furti. & ĩ ista pœna fuit dānata, pposita certi cōdictione generali.Iō aūt nō infamat̃,quia nulla pdictio ĩfamat,vt ff.de act.& obl.l.cessat.Vel dic quarto,q fuit cōdénata ĩ rē & in interesse,& plꝰ ēt q̃ esset ĩ litē iuratū: pposita actiōe ad exhibēdū,& rei vidicatione. Vel dic q error fuit exp̃ssus ĩ snia,qa dixit qa res furtiua iuēta ē apd te,iō te cōdēno ĩ duplū.& sic snia est ipso iure nulla,vt ff de appel.l.si exp̃ssim.nā talis snia ĩfamiā ñ irrogat. Vel dic fuit appellatū,vñ iteri nō ĩfamat, vt ff.eo.l.furti.§.j. Vel durior snia erat lata p aliū.s.furé, q surripuit q̃ ñ potuit lędere tuā existimationē:qa res ĩter alios,&c. Vl durior dici debuit,sed dicta ñ fuit:sed tñ ad rē,& iō tuā existimōnē ñ lędit. Vl dic q fuit durior lata,puta si te ĩ pœ bonorū dbuit mulctar̃,& te relegauit,vt ff.e.l.qd ergo.§.pœna.sed iij.& iiij.placēt:aliq ñ

* al. furti si condēna &c.

* quidā vet.lib.videt̃ legisse, concepta est. id q; restissime. Nā ĩde olim dabatur hoc casu actio furti concepti. Insti. li.iiij.tit. j. Cōtus.

Cōdictio nulla infamat.

Sētētia errore continens est nulla.

Eminé.] CAS. Si hostes pris tuā inuasissent, neq; eā defendisti.an pp hoc efficiaris ifamis? Rñ.q. nō.ſm hanc expositionē est ĩ littera, ob non defensa: aliās est sine nō: & dicas q aliqs detulit fisco esse hrditaté delatā.an ob hoc, q delator dicat̃,efficiat̃ ifamis? rñ.q. ñ.Vel sic: Iactiōe famosa patriā tuā defendisti,& pdénatꝰ fuisti: an efficiaris ĩfamis? Rñ.

K ij quòd

Ratio dubitandi. q. si qa alieno nõie cõdënat⁹.&c. vt ff.e.l.furti.§.q alieno.Rõ dubitõnis fuit,qa videbat̃ d̃laror, vt s.d epi.& cl.l.nulli.i fi.

a Ob defensa.] In lib. Martini ẽ,ob nõ defensa.& est plana.videbat̃.n.q̃dã infamia,cũ Cato dicat,Pugna ꝓ patria.ar.ĩ.de aboli.l.fallaciter.§.pe.sed alij hñt,ob defensa.puta ẽt actiõe famosa. & est rõ , qa alieno nõie cõuenit̃ vt ff.e.l.furti. §.si qs alieno.Vl' poneq̃ de tulisti iudici patriæ tuæ.i.fisco hr̃ditatẽ esse delatã,& nõ probasti,nec fecisti premio:& ob id vt delator infamatus credebatis.sed secus est,vt hic, & ff.de iur. fisc. l.ij.in princ.Vel pone vt s.de dela. l. ex varia.lib.x.

al. ob nõ defensa. s3 hãc lectionẽ ego nusquã repe ri.Cont.

ob defensa ᵃ publica negocia patriæ suæ. PP.XII.Kalen. Mart.Antonino A.& Geta vtrisque.III.Conss.

Condemnatus ex iniuria facta etiã persona vili,est infamis.Bald.

X. Idem AA Seuero.

INiuriarũ ex ꝑsona quoque serui ᵇdãnatus, ᶜinfamia notatur.PP.IIII. kalend. Augu.iisdem Conss. B

(essio bonorũ nõ irrogat infamiã.Sal.Et no.q cedẽs bonis nõ est infamis:licèt in quibusdã locis ligetur ad columnam.Bald.

X I. Imp. Alex.A.Herennio. ᵒ

al. Irenæo.

DEbitores qui ᵈbonis cesserit, licèt ex ea cã bona eorum venierint , ᵉinfames non fiunt. PP.X. kal. Maias, Maximo.II. & Æliano Cõss.

Damnatus de crimine expilatæ hæreditatis fit infamis.Bald.& Salyc.

X I I. Idem A. Donato.

SI te expilasse hr̃ditatẽ sñia ꝓsidis ꝯstiterit: nõ ex eo q nõ & alia ᶠpœna tibi irrogata est, furti improbioris infamiam euitasti.ᵍPP.kalẽ. Iul. Iuliano.II.& Crispino Cõss. C

Improperium patris filios non infamat : lædit tamen opinionem filiorum apud bonos & graues.Bald.

X I I I. Iidem A.Iuuentio.

EA q̃ pr̃ testõ suo filios increpans scripsit, infames quidẽ filios iure non faciunt:sed apud bonos & graues opinionẽ ei⁹ ʰq pr̃i displicuit , onerãt. ⁱXIII.Kalen. Nouemb.ipso A.III. & Dionysio Conss.

Tortura non infamat.Bal. Vel sic: Fustigatus vel tortus ad veritatem eruendam, non infamatur.Salyc.

X I I I I. Imp. Gordia. Ionino.

NVllã existimationis infamiã ᵏauúcul⁹tu⁹ ꝑtimescat ictibus ᵒsustiũ subiectus ob crimen ꝗõne ᵐhabita, si sñia non præcessit ignominiæ maculam irrogans. Dat.kalẽ. Sept.Pio & Põtiano Conss.

Nõ seruãs luctũ i habitu, nõ infamatur: secus si festinãter nubat.Bal.Vel sic: Habitus nõ facit viduã,sed pudicitia vidualis : quã violãs itra annũ luctus,efficit̃ ifamis.

X V. Idem A. Sulpitiæ.

DEcreto ᵒamplissimi ordinis ⁿluctu fœminarũ diminuto, tristior hit⁹ cęteraq; hoc gen⁹ insignia mulieribus remittunt̃ : ᵒnõ etiã intra tp̃s quo his elugere maritũ moris est,m̃rimoniũ cõtrahere ᵖpmittitur : cũ etiam si nuptias alias intra hoc tẽp⁹ secuta est, tam ea quàm is qui ᵍsciẽs eã

tali s inci pit : Qui bonis cesserunt licet,&c.

IAniuriarũ.] CAS. Alieno seruo iniuriã intulisti.:dño ei⁹ p seruũ iniuria sit. actione iniuriarũ cõuẽt⁹,cõdẽnat⁹ es. an efficiaris infamis?& rñ.q sic.& sic nõ est ꝯ Instit.de iniur. vbi dr̃ q seruo nõ fit iniuria:qd̃ itellige, qa dño fit p eũ, vt hic.

b Serui.] iniuria fuerat facta seruo,& agebat dominus.

c Dãnatus.] si seruo alterius iniuriã intulisti, & iõ fuisti dño dãnatus , cui per eũ fuit facta iniuria , & sic non est ꝯ Insti.de iniur.§.seruis. Vel illud iure ciuili inspecto,hoc nãli.Itẽ sec⁹ si nõie tui serui iniuriã facietis es condẽnat⁹ :quia cũ alieno nomine hoc fit, non es infamis.ff.e.l.seruus. argu.eo.titu.l.furti.§.si quis alieno.

DEbitores. CASVS. An ob hoc q qs alienis debitis grauatus bonis cedit,efficiat̃ infamis?& rñ.q nõ: videbatur tamen q sic,quia non erat cautus in excipiendo.

d Venierint.] id est distracta sint.

e Fiũt.] facit Insti.q manu.nõ pos.§.j.& ĩ.q bo.cede.pos.l.fi.

SI te.] CAS.Iacẽte hr̃ditate alicui⁹res hr̃ditarias surripuisti:cõuẽtus & cõdẽnatus es.licèt tibi iudex pœnã nõ imposuerit,an ob hoc minus efficiaris ifamis?& rñ.q nõ, quia actio furti, etiã si nõ fuisset nisi ciuiliter itẽtata, infamaret.

f Alia.] fuisti.n.solũmodo cõdẽnatus,sed pęna tibi imposita nõ fuit:nõ iõ min⁹eris infamis:qa pœna legis seruat̃ arbitrio, vt ff.ad Turpil.l.j.§.j.Vel dic,nulla alia pœna, q̃ huius criminis,q̃.ẽ i arbitrio iudicis, vt ff.de crimin expi. hęre.l.j.

g Euitasti.] q̃ quis.n.interim nõ sit ꝑsona cui furtũ hat:tenet̃ tñ extraordinariè crimine expilatæ hr̃ditatis,qd̃ succedit in locũ actionis furti,vt ff.de cri.expi.hr̃di.l.ij.Et est hic ĩtamis: qa cõdẽnat⁹ẽ de crimine expilatæ hr̃ditatis,qd̃ descẽdere vr̃ ab actione,q̃ ẽt ciuiliter itẽtata & pecuniariter.s.furti , irrogat ifamiã:& iõ ẽ ifamis,vt ff.de publ.iudi. l.ifamẽ. Itẽ no. hic furtũ iprobi⁹esse crimẽ expilatæ hr̃ditatis?sed rapina improbissimũ:sed iprobũ ẽ,cũ aĺs cõmittit̃ furtũ clã,vt hic , & Instit.vi bon.rap.i prin.& ff.quod met.cau.l.si cũ ex4.q vi.

Expilatæ hæreditatis reus infamatur. Fur triplex est.

EA quæ.] CAS.Si pr̃ filios suos in testõ increpauerit, dicendo eos malos:an pp hoc efficiantur infames ? & rñ. q non, sed opinio grauatur:& sic incurrũt infamiam facti.

h Eius.] scilicet filij.Et nota quod mutat personas.

i Onerãt.]& sic de facto ifamãt.Et d tali ifamia dr̃.ĩ.e.l.ybã. & l.iterũ.& ff.e.l.ob hęc vba.& d̃ obseq̃s.l.honori & l.parẽs.& l.licet.& ẽ dup.effect⁹talis ifam.vt dicem⁹.ĩ.e.l.nullã. A

NVllã. CAS.Licet auúcul⁹tu⁹ictib⁹ fustiũ fuerat subiect⁹ ad veritatẽ eruẽdã.s.an crimẽ qd̃ cõmisisse dicebat̃, cõmisisset:an pp hoc efficiat̃ ifamis?& rñ.q nõ, cũ ñ pcessit cõdẽnatio p quã infamia irrogetur.

k Infamiã.] de iure, sed facti ifamiã hit, p quã repellit̃ à dignitate, nisi in subsidiũ, vt ff.de decu.l. eos.& l.gñalr. §.j. & j.de digni.l.ij. li.xij. Itẽ facit repelli à q̃rela inofficiosi testamẽti, q aĺs admitteret̃.ĩ.de inoffi.test.l. frẽs. Aĺs est i gl.& ad querelam inofficiosi testamenti facit admitti talẽ,q aĺs non admitteret, vt fratrẽ cõsanguineũ, vt ĩ.de inoffi.testa.l.fratres.

l Ob crimen.] explorandum.

m Quæstione.] vt veritas eruat̃ p ei⁹cõfessionẽ:siue ẽt principaliter iculpet̃, vt ĩ. eo. l.j. siue ꝯ aliũ vt testis iducat̃.Nã q̃ique testes torquent̃, vt ĩ.d abol.l. fallaciter.§. q si igenuorũ. & ff. de q̃õnib⁹. l.vnius.§. testes. & l. ex libero.Aliud ẽt si fustiget̃ nõ ad iquisitionẽ,sed i pœnã suã ꝓ delicto qd̃ certũ ẽ ab eo esse cõmissum, vt ff.e.l.ict⁹. & ĩ.e.l fustib⁹.q sunt ꝯ, vt hic l fi. Vel dic, hic cã fi suberat,vt ex postfacto apparuit ibi fic.

Infamiæ facti effectus.

Ictui.ve.

ᵒadde l. ij.ĩ. de secun. nup.

Fustigatio an infamet.

& ita i isserẽda fama ex gñe pœnę distinguit, subsit cã vere, vel nõ. si sic, per sniam infamat̃ quis, vt ff.de furt.l.non põt.

DEcreto. CAS.Per annũ olim à morte mariti consueuit mulier deferre vestes lugubres:& hoc inuit iperator dicẽs q hæc necessitas lugẽdi eis remittat̃:nõ aũt cõcedit eis itra annũ nubere absq; infamiæ nota. No.hic ẽm Bal.q vxor nõ cogit̃ plorare de morte mariti : nec idere habitum nigrũ si nõ vult. V̄n proprie viduitas nõ stat in lacrymis nec i habitu. Not.insuper q non põt intra annũ nubere ẽm Bal.hic. D

n Ordis.] senatorij:q. erãt cẽtũ nume. vt.j.d pet.hęr.l. fi.i prĩ.

o Remittunt̃.] nã pri⁹tristẽ habitũ deferebãt:sed ꝯ vit vxorẽ lugere non compellitur etiam iure veteri.vt ff.eo. l. vxores.

p Cõtrahere.] nisi à pricipe ipetrẽt,vt ff.e.l.solet.Itẽ nisi partũ edãt,vt ff.e.l.liberorũ.§.j.qd̃ tñ dic vt ibi notaui.Itẽ ẽ hoc verũ ẽt si est talis vir,q more maiorũ nõ sit lugẽd⁹, vt ff.e.l. liberorũ.§.j.si tñ ꝯhat.tenet m̃rimoniũ, vt i Auth. de resti. & ea quæ pa.§.ñ.col.iiij.Itẽ dicit Aps.Mortuo viro nubat i dño,vt ij.q.iiij.c.Euphemiũ.§.qd̃ ẽt.Tñ pt dici q nihilominus remanet ifamis,qa punit̃ p nimia festinatiõe,vt ff.d don. l.qdã. & ff.d iure fisc. l.edicto.§.cũ aũ.& ff.d his q.b.vt idig. l.ij. Etiã q̃dã decretisse subaudiũt,nubat i dño:dũ tñ lcime.

Mulier nubẽs intra annũ luctus an sit ifamis j.corũ.7.

ADDI. Tu dic q doctores canonistę i c. pe.& fi.ex de sec. nup.cõiter tenent q pęna q ipomi nimis festinãter nubẽti, de q hic, sit hodie abolita p dictũ c.p.& fi. sed pęna q̃ iponit̃ m̃ieri,iõ qa nubit scdõ,d q̃ i l.fcm.j.d sec.nup.ñ ẽ sublata.

q Qui sciens.] non ignorans: sed ignorantia facti excusat, non iuris.vt ff.eo.l.liberorum.§.j.in fi.§.& facit ĩ.de secun. nupt.l.j.& ĩ.ad Tertul.l.si qua.

Perpetuo.

a Perpetuo.] id est generali.
b Edicto.] cuius verba ponuntur. ff. eo. l. j.
c Contrahat.] ipso facto. siue ipso iure nõ expectata sententia.

FVstibus.] CASVS. Aliquid cõmisisti pp quod verberib⁹ subiectus es. tibi etiã dictũ est per sententiã a pretore, q̃ fur fuisti. an ideo efficiaris infamis? & respon. quòd sic.
d Fustib⁹ cæsum.] ob crimẽ exploratum.
e Dictũ ẽ.] hec verba exponet. j. e. l. px. Itẽ est contra. s. eo. l. nullam. Sol. vt ibi.
f Notatũ.] quia fuit cõdẽnatus p iniam.

VErbũ.] CASVS. Habebã ↄ̃ te causam: aduocatus tuus cũ verbis instabat, q̃ mihi vĩ p̃rono meo nõ dares locũ loquẽdi, petit p̃ron⁹ meus vt iudex imponat ei silẽtũ, sic dicens: tace, vel vade sycophãta. nõ pp hoc fit infamis. No. hic ſm Bal. & Paul. de Cast. hic, q̃ cõdẽnat⁹ de dãno dato eo q̃ comedit fic⁹, nõ est infamis. No. vlterius ſm eosdem. quòd iudex potest facere quasdam experientias pro inuentione maleficij.
g Precibus].s. principi porrectis.
h Insertũ].s. i libello p̃cũ, i quo & cãsio iudicis cõtinebatur.
i Dictũ.] sequit̃ Græcum, qd expressit M.
k Esycophantas].i. comedisti ficus: à sycos, qd est ficus, & fagin, qd ẽ comedere: quasi comedẽs ficus. Et dic q̃ iudex dedit aquã calidã bibere illi qui dicebat̃ furri puisse ficus, & comedisse: & sic euomuit ficus: quare iudex dixit, vade sycophanta .i. comedẽs ficus. Sed Ioã. dixit, & verius, sycophãta .i. improbus litigator. Vel dic .i. proditor, inde esycophantisas tu .i. proditor es tu, alia littera habet sycophagi.

ADDI. Tu dic ſm Perott. q̃ sycophãta dr̃ à ficis edẽdis mẽdax cauillator siue dolosus. qd hunc originẽ habuit. E duob⁹ seruis Græci cuiusdã viri, alter fic⁹ q̃ dño paratæ erãt, absumpsit, alter qs eas abstulisset, ignorabat. q̃rẽti eas dño sons insõtẽ accusabat. Herus vt veritatẽ exploraret, haurire vtrunq; subtepidã aquã iussit, deinde euomere. tũc primũ sycophãte ortũ vocabulum eo ita appellato, qui ficos deuorauerat: cui nomẽque in innocentem cauillando ac mentiẽdo reiiciebat.
l Patroni].i. aduocati actoris vel rei. ſm Ioã. vt in superiori glo. Cũ. n. instares, nec locũ loquendi aduersario dares: petiit patronus vt iudex tibi silentiũ imponeret. & dixit iudex, tace, vel vade sycophanta, idest calumniator, secundùm Ioã.

NOn dãnatos.] CASVS. Non solũ dãnatus, sed & pactus de iniuria, notat̃ ĩfamia. Sed refert an simpl'r pact⁹ sit: an verò pecunia interuenit. nã si interuenit pecunia, notat̃: si àt nihil dedit, nõ notat̃. si aũt ↄuẽto iiurãtũ deferat̃ iniuriã

duxit vxorẽ, et si miles sit, perpetuo [a] edicto [b] labẽ pudoris contrahat. [c] PP. XVII. kal. Iu. Gordiano A. & Auiola Cõss.

Ictus fustium ex interlocutoria lata cum causa cognita, infamat. Bald.

XVI. Iidem A. Domitiano.

FVstib⁹ [d] cæsum, cui p p̃co nẽ ita dictũ ẽ, [e] συκοφάντησας: [*] vt calũniatorẽ videri notatũ, [f] ideoq; esse famosum, manifestũ est. PP. III. ka. Aug. Sabino & Venusto Cõs.

Interlocutoria lata sine causa cognitione, nõ infamat. Bal. vel sic: Verbũ iniuriosum per iudicẽ prolatũ, non infamat. Saly.

XVII. Iidem A. ad Magnum.

VErbũ p̃cib⁹ [g] insertũ [h] poti⁹ verecũdiã onerare, q̃ vllã existimationis maculam vĩ aspergere. Etenim cũ nõ cã cognita dictũ [i] esse συκοφάντησας, [k] [*] sed ad postulatũ patroni, [l] iterlocutione iudicis rñsum sit: nequaquã hoc infamiã irrogat. PP. VII. K. Octo. Attico & Prætextato Conss.

Transactio in causa famosa irrogat infamiam, sed non pactum gratuitum, nec purgatio per iuramentum. Bal. & Saly.

XVIII. Imp. Valerian. & Gallien. AA. Antiocho.

NOn dãnatos qdẽ dũtaxat iiuriæ, sed pactos [m] qq; p petuũ edictũ ĩfamat. Verũ pactos eos demũ, q vllos [n] aduersarijs numos p mala ↄsciẽtia [o] ex trãsactione numerassent, [p] i hac cã placuit itelligi. Cæterũ [q] simplex ei⁹ rei gr̃a in tegrã pacti [r] existimationẽ illibatãq; cõseruat. Quòd si iureiurãdo [s] decisa cõtentio sit, nemo dubitauerit quin [*] religionẽ [t] absolutio iudicãtis sequatur. [u] PP. XIIII. kalen. Ian. Seculare II. & Donato Cõss.

Verba generalia, vt quis redeat ad meliorem vitam, non infamant. Bal.

XIX. Imp. Carinus, & Numerian. AA. Aristocrati.

B IN terlocutio p̃sidis, q̃ i dicta [x] est, ĩfamẽ eũ de quo q̃ris, [†] fecisse nõ vĩ: [x] tũ nõ spãliter ob iniuriã vel admissam vi cõ dẽnat⁹ sit, sed ita p̃sidis verbis grauat⁹ & admonit⁹, vt ad meliores vitæ frugẽ se reformet: [y] PP. XVII. Kal. Feb. Carino. II. & Numeriano. AA. Conss.

Omnes vsurarij improbum fænus exercentes, sunt infames. Bald. & Saly.

XX. Imp. Diocles. & Maximia. AA. & CC. Fortunato.

C IMprobũ [z] fẽn⁹ exercẽtib⁹, & vsuras vsurarũ illicitè exigentibus, infamiæ macula irroganda [*] est. S. XVII. Kalend. Mart. ipsis AA. & Conss.

Ætas minor veniam meretur, vt ipso facto infamia non irrogetur ob artem ludicram vel scculatoriam. Bal.

XXI. Iidem AA. & CC. Statio.

SI fratres [b] tui minores dũtaxat ætate in ludicræ artis ostẽtatione [*] spectaculũ [c] sui pp̃lo p̃buerũt, [*] iuiolatã [d] existimationẽ obtinent. Dat. V. k. Septemb. ipsis AA. & Conss.

Condemnatus in actione pro socio de fide rupta, est infamis. Bal. & Sal.

A dã, & iuret se siuriã ñ fecisse: absolueñ⁹ ẽ, & nõ erit ĩfamis.
m Sed pactos.] quod obtinet in quatuor casibus .s. in furto, & in iniuria, in rapina, & dolo malo, vt Insti. de pœna te. lit. §. ex quibusdã. & ff. eo. l. athletas. §. fi. sed aliter i actionib⁹ famosis descẽdẽtibus ex contractibus, vt. ff. eo. l. in actionibus.
n Vllos].i. aliquos.
o Pro mala ↄsciẽtia] qd dic, vt no. ff. eo. l. furti. §. pactusve.
p Numerassent.] vel aliã rẽ soluissent .s. cõtra iustum iudicis: qm̃ intelligit̃ crimẽ ↄfiteri, q pacisci̇t, vt ff. eo. l. quoniã. quod dic, vt ibi dixi, & in l. furti. §. qui iussu.
q Cęterum simplex] idest sine pecunia.
r Pacti].i. paciscẽtis.
s Iureiurãdo decisa] vt ff. e. l. furti. §. sj & si iur. iu. & dic vt ibi.
t Religionẽ].i. sacrim
u Sequatur.] & sic non est infamis.

INterlocutio.] CASVS. Si iudici de aliquo q̃rimoniã deposuisti, & ei iudex dixit, reformes te ad frugẽ melioris vitæ, iterloquẽdo, nec ipsum d̃ aliquo crimine ↄdemnauerit, an fiat infamis? & rñ. q̃ nõ: qa non de vi vel iniuria dãnatus est.
x Videtur.] de iure.
y Reformet.] hæc ẽ ĩfamia facti, vt ff. e. l. qd ergo. §. q̃tũ. & s. eo. l. nullã. & l. ea q̃.

IMprobũ.] CAS. Dicit hæc l. q̃ nõ solũ is q noie vsurarũ vltra leges statutũ aliqd accepit, notat̃ infamia, sed q pecunia credita suo die ñ soluta vsuras ↄpu tat i sortẽ, & illi⁹ sortis accepit vsuras. Vi.
z Improbũ].i. vltra legitimũ modũ, q ẽ. j. de vsur. l. eos. §. j.
* Irrogãda.] ipso iure: aliàs nõ posset infamari. Nã cũ ↄdictiõe indebiti, vel sine cã, vel ex lege ista tñ posset ↄueniri ad repetẽdũ .i. p dictis vsuris illicitis repetẽdis, & ipsa nõ ĩfamaret, vt ff. de actio. & obli. l. cessat. ergo ipso iure fit ĩfamis. Præterea & si crimine stellionatus accusaret̃, non fieret infamis: quia nihilomin⁹ in locũ p̃dictæ actiõis ↄdictio ĩdebiti daret̃, & sic nõ ĩfamaret, vt ff. de publ. iud. l. infamem.

SI fratres.] CASVS. Dicit hæc lex, q̃ exercẽs artẽ ludicrã, sine dubio erit ĩfamis. an àt minor xxv. annis exercẽs artẽ ludicrã, ĩfamis fit? & rñ. q̃ ñ. neq; obstat q̃ i delictis ei ñ subuenit̃, vt. j. si aduer. deli. i l. vlt. & ff. d mino. l. auxiliũ. qd ẽ i telligẽdũ quo ad ĩ stõnẽ. hic àt ñ restituit̃: qa ipo iur̃ ñ tenet.
b Si frẽs tui minores.] Sed nõne alij maiores ĩfames fiẽt? vt ff. e. l. j. §. j. & l. ij. §. fi. minorib⁹ àt ñ parcit̃ i delictis, q̃ ex aio p uenituut, vt. j. si aduer. deli. l. fi. Rñ. nõ iuuant̃ .s. p restõnem: hic autem non datur restitutio: quia ipso iure non tenentur. lex enim quæ eos infamat, de maioribus tantũ sentit.
c Spectaculũ.] iuuant̃ i delictis, vt p delinquẽtib⁹ ñ habeant̃.
d Inuiolatam.] quasi diceret, non erunt infames.

Margin notes:
* συκοφαντήσας. rectè vnum tã reperi exẽpliar in quo aliter scriptũ est, & i quo plura aliaver ba Græca sequuntur, quæ vitio librariorũ legi non possunt. Contius.
* Vide Alcia. lib. 2. disp. c. 26.
Sycophãta.
Infamis est qui sua per certis criminibus paciscitur.
* al. quia. sed perj e tam. Cõfitetur crimẽ, q̃ paciscit.
† aliàs p̃cibus inducta.
† aliàs quæreris.
* ostẽsiõe.
* præbuerint.
Minoribus in delictis non datur venia.

Fidem.] CASVS. Si mecū societatē ɔtraxisti, & societatem dolose rupisti, forte subtrahendo aliquas res de societate: conuentus actione pro socio tuo nomine, non solum vt mihi satisfacias cōpelleris, sed efficieris ifamis. & bene dixi, nomine tuo: qa secus si alieno, vt ff. e. l. furti. §. si ꝗs alieno.

Fidē rūpēs]. s. dolo. secus si culpa, vt Instiu. de suspe. tu. §. suspectus aūt remotus. Idem ẽm canones de omni eo q est in mortali pctō positus: qa est ifamis. vt iij. q. v. c. ɔstituim⁹.

Suo noīe.] secus si noīe alieno, vel hęreditario, vt ff. eo. l. j. & l. furti. §. j.

Cōuēt⁹.] & dānat⁹. Et sic no. ꝙ trib⁹ modis īferṫ ifamia. s. ipso iure. Itē p snīam. Itē ex gnē pœnæ. De primo sūt exēpla ff. eo. l. j. in pri. vsq; ibi, q i iudicio, &c. & §. q eā. & ꝺ ritu nup. l. pa. li. §. q i adulterio. & ī. eo. l. iprobū. & l. decreto. De scdō sunt exēpla ff. eo. l. j. §. qui in iudicio &c. & ī. e. l. nō dānatos. & l. si furti. & l. iniuriarū. De tertio est exēplū ī. eo. tit. l. fustibus.

Infamia trib⁹ modis īferṫ.

a Cōcor. gl. i c. nōnulli. super verbo spāli mādato. post mediū, i verbo, generaliter traditur. extra de rescript.

XXII. Iidem. A A. & CC. Domitiano.

Fidē [a] rūpēs societatis, cū ifamiæ piculo, suo [b] noīe p socio cōuēt⁹, [c] ad faciēdū satis vrgeṫ. Da. VI. Id. Decēb. Nicomediæ. CC. Conss.

TITVLVS XIII. DE PROCVRATORIBVS.

Procurator actoris de rato tunc demum cauet, cum de eius mandato incertum est. Alex. & Salyc.

I. Diuus Antoninus Pius A. Seuero.

Cautio [d] ratihabitionis [e] tūc [f] exigiṫ à pcuratore, [g] quoties [h] icertū ē an ei [i] negociū [k] mādatū [l] sit. PP. IIII. Id. Oct. Gallica. & Venusto Cōs.

Cā pecuniaria vxoris p maritū legitime satisdatē agi pōt. siue sit cā principalis, siue cā appellationis. Hoc dicit secundū vtr. gl.

DE PROCVRATORIBVS.

Quia īfamis repelliṫ à postulādo, vt ī. de postu. l. si q. iō de pcurat. q antiquus repellebāṫ pp īfamiā, sed nō hodie: iō dicit de his. Vel ɔtinua sic. Quia similes sunt pcurat. aduocatis i qbusdā, vt ff. ꝺ uar. et extraor di. cog. l. ij. §. aduocatos ɔ iō de his subijcit. Differūt. n. quādoq; cū pcurator colludēs teneatur mādati: ɔ vt j. e. l. si pcurat. i fi. & ff. mā. aduocatus āt de prauaricatione recusatur, vt ī. l. si pcuratorē. in prin. aduocatus. de aduo. diuer. iu. l. i. Itē nota differentiā inter hunc titulū & inferiorē titulū mādati, quia hic de procuratoribus iudiciorū: nisi in duabus legibus. j. e. l. si procurator. & l. si precium. ibi de procuratore negociorum tractat. Item hic de officio procuratoru. ibi de actione mādati.

b Istā continuationē sequūtur Bart. & Sal.

c Dic ẽm Bar. in l. j. ī. mād. i fi. & ẽm Ias. ꝙ largè sumpto vocabulo procurator diciṫ aduocatus.

Cautio.] CAS. Tenebaris mihi i x. Titius pcurator noīe meo illa x. petijt. dubitasti an hēret mādatū, & vt tibi satisdaret me ratum habiturum, petijsti: an cauere debeat procurator meus de rato, cum de mandato non constet? & responde. quòd sic.

No. ꝙ p cautionē rati īimaṫ pcurator, sicut p probationē mādati. cōcor. ff. de dāno infecto. l. inter quos. §. alieno. Bal.

d Cautio.] Nomē verbale est: quare dṙ actiue & passiue. s. respectu cauētis, qa cauet: & ei⁹ cui caueṫ. Quæ cautio tāq̄ genus in tria diuidiṫ: alā. n. satisdō dṙ, accepto noīe tm̄ à parte dātis: aliàs satisacceptio, accepto tm̄ noīe à parte accipiētis. & hæ duæ cū fideiussore: alia remanet in suo noīe. Et dṙ cautio. i. nuda promisso, vt habes hic, & ff. q satisda. cog. l. j. & ff. verbo. obli. l. stipulationū aliæ. §. satisacceptio. & ī. de verb. signi. l. sancimus. Hic aūt nō poniṫ proprie pro sua spē, sed p satisdatione, cū sit ptoria, vt ff. de pto. stipu. l. j. §. stipulationū. & l. ptoriæ. iij. & ff. e. l. Pōponius. §. ratihabitionis. Itē qd sit ratihabitio, habes. ff. rē ra. hab. l. quo. n. s. approbare agnosceret; qd actū sit à falso procuratore. Itē qd dicit, à procuratore, passiue legas: quia aliud à pcuratore actoris, & ad iudiciū dato engiṫ. sec⁹ i dato ad cōpromittēdū. & ē rō, qd dic vt ff. de arbit. l. nō distinguem⁹. §. pe. Itē qd dicit, incertū, dic hoc fieri negatione cōuēti, vt ī. quibus ad li. pro. non licet. l. iij. [4] Itē an possit augeri vel minui hæc cautio cōsensu partiū, vt cū pignoribus hat, vel ēt sine fideiussore. R si. sic vt Institut. de re. diui. §. vēditæ. & ff. de col. bo. l. j. §. iubet. & ff. de fideicōmiss. lib. l. iiij. §. adijci. Itē distigue: qa aut est certū de mādato, aut eē certū ē q nō ē mādatū, aut dubiū. & hoc tertio casu triplex est opi. qd dic vt ff. eo. l. nō solū. §. q alieno.

ADDI. Vide etiā gloss. in verb. habiturū. in §. sin aūt per procuratorem. Instit. de satisda. & glo. j. in c. j. eē eod. titu.

3 Istud si placet la. p l. & elegāter. §. si dolo malo. ff. de dolo.

Cautio quid sit, & quotuplex est.

Cautio dṙ nuda promissio.

Ratihabitio qd sit

4 Istud reprehēdūt cōiter doctores, vt dicit hic Bart. quē vide.

A

Ratihabitionis.] id est satisdationis de rato, quæ talis est: promitto me facturum & curaturum q dñs ratum habeat.

f Tunc.] id est eo casu.

g A procuratore.] scilicet actoris.

h Quoties.] id est quo casu.

i Ei.] scilicet procuratori.

k Negocium.] id est exercitiū iudicij vel causæ.

l Mādatū sit.] siue generaliter, siue spāli, sed in gnāli fallit. ff. de mino. l. illud. & ff. e. l. q duos. l his. n. exigiṫ spāle. similiter fallit vbi speciale ēt habuit. ff. de no. ope. nun. l. de pupillo. §. qui procuratorio.

ADDITIO. Multos casus in quibus speciale mandatum requiritur, habes in ca. qui ad agendū. iūcta ibi glo. in verbo, vel pacisci. eod. titu. lib. vj.

5 Id est interpellationes, vetere significatu huius verbi. Cont.

lesturam. Alexan. Bal. & Salyc.

II. Diui fratres Sexuliæ.

Cum rē pecuniariā [m] esse dicas, [n] potes per maritū tuū solēnibus [o] impletis appellationi [p] aduersariæ tuæ rñdere cū appellationes [q] [5] pecuniariæ ēt p pcuratores exerceri ab vtraq; parte litigantiū possint. [r] Accepta. VIII. k. Augu. ipsis IIII. & III. A A. Cōss.

B

Non defenso minore fit missio in possessionem bonorum eius: sed negligēs defensor ab administratione remouetur. hoc dicit. Iaco. Bur. Vel sic: Propter contumaciam administratoris potest ipse ab officio remoueri: & nihilominus contra dominum administratoris in possessionem proceditur. Alex.

III. Imp. Seuerus & Antoninus AA. Pomponio.

Eum [s] q res agit [t] hæredū, à qb⁹ [u] tibi deberi fidei-

Cum rem. CAS. Mulier mulieri tenebaṫ in x. conuēta maritū procuratorē constituit: an possit, qriṫ? & rñ. ꝙ sic, cū sit cā pecuniaria: & maritus iudicatū solui satisdat. & qd dicit, appellationes, dic. i. interpellationes ẽm quosda. Vel in cā principali alius egit, & in causa appellationis maritus: & iō satisdaṫ de nouo. Tu dic ꝙ fuit satisdatio data in cā principali corā iudice illius causæ, tñ nō intelligiṫ satisdatū in cā appellationis corā iudice, vnde satisdari debuit: vnde dicit appellationē proprie. i. i cām appellatio vel pone casum, vt in gl. No. subtiliter ex hac l. ẽm Ias. hic, ꝙ in cā criminali, in qua venit pœna pecuniaria applicāda fisco, maritus nō admittiṫ procurator. ita pbat iste tex. à ɔtrio sensu, gl. & cōiter docto. in l. seruū quoq;. §. publice. ff. e. & gl. i l. absentē. ff. de pę. & ꝺ hoc vide pleni⁹ p Ias. hic.

C

m Cū rē pecuniariā] sec⁹ i criminib⁹, vt ff. ꝺ pub. iudi. l. pe. §. ad crimē. nisi i casu, vt. j. ꝺ iur. l. fi. & ff. e. l. sed & hę. §. pion⁹.

n Dicas.] tu vxor.

o Solennibus impletis.] id est cautione vel satisdatione data de iudicato soluendo.

p Appellationi]. i. interpellationi. [6] si. n. cā appellationis esset, aut pri⁹ est satisdatū: & sic nō satisdabiṫ. aut nō: & sic sero petiṫ. vt ī. eo. l. ita demū. ẽm quosdā. Tu potes ēt pprie ponere: & dic ꝙ de nouo [6] iteruenit, vt ī. de cōsor. eiuidē lit. l. ij. Vel pone tertio etiā prius satisdatū corā primo iudice: vñ nō intelligiṫ satisdatū corā iudice appellationis, nisi sit expsse dictū, [7] vt ff. iudic. solu. l. cū apud. Itē qd dicit hic, solēnib⁹ īpletis. s. satisdādo iudicatū solui: qd cōtinet tria, vt ff. iudic. sol. l. iudicatū solui. j. Itē no. maritū esse pcuratorē vxoris, vt. j. e. l. marit⁹. sed curator non, vt Insti. de excu. tut. §. pe.

D

q Appellationes.] id est interpellationes.

r Possint.] vt & j. e. l. fi. sed fallit i qbusdā causis pecuniarijs: qa ibi reqriṫ spāle mādatū. vt ff. eo. l. nō solū. §. fi. & l. Pōponi⁹. i pri. & l. licet. i pri. & ff. ꝺ mino. l. illud. §. si talis. sed illę ñ mere pecuniarię dici pñt, vt ple. dixi. ff. e. l. fuū. §. publice.

Eum.] CAS. Testm̄ fecisti: & filios tuos ipuberes īstituisti: & eis tutorē dedisti: & mihi fideicō. ab hēdib⁹ pstādū reliqsti. si tutor à me cōuēt⁹ actiōe ex testō rñdere ñ vult, an sit cōpellēd⁹ vt rñdeat, vel ab administratiōe remoueaṫ, qriṫ? & rñ. ꝙ sic. sūmariè āt cognoscit iudex si pupilli nō defendātur. an sim mittēd⁹ i poss. bon. pup. vt ii p calūniā petā mitti, ñ mittar: aliogn sic, cū pęna ñ dfensi sit vt i poss. bon. hat missio.

A

s Eum]. s. tutorem, vel curatorem, vel gestorum.

t Agit.] id est administrat, siue tutor, siue curator, siue gestor, siue quicunque sit.

u A quibus.] scilicet hæredibus.

6 Reprobaṫ. Paul.

6 Istud pacet Ia.

7 Cōcordant cū ista gloss. Sal. & Alexan.

Euoca.

a Euoca.] id est euocari per iudicem facias. nam sic incipit causa, vt Insti. de pœna te. lit. §. fi.
b Respondere.] soluendo, vel litigando.
c Coget.] si i administratione perseuerare velit. & ita sub cōdōne cogit dfendere, vt si nolit dfendei, remaneat vacua possessio. ADDITIO. Hæc gl. pôt procedere in procuratore, vt l. si lui fa. §. fi. & l. nō cogendū. i pri. ff. eo. sed in tutore & curatore si pcedit, qa iudex pt eos pcise cogere vt dfendant. l. j. in prin. ff. de admini. tut. ita dicit hic Bar.
d Iurisdictionis.] q talis est vt nolens defendere, ab administratione remoueať, vt j. de admi. tu. l. fi. in princ. & arg. s. de offic. præfec. præto. Orien. l. si quos.
e Deliberabit.] summatim cognoscēdo an petať p calūniā: qđ si esset, nō mitteret in possessionē, vt ff. de Car. edic. l. iij. §. causæ. & ff. vt i pos. leg. l. si is à quo. §. necnon.
f In possessionē.] oium bonorū, vt ff. q b. ex cau. in pos. ea. l. Fulcini⁹. §. j. hodie p mēsura debiti declarati, vt i Auth. de exhi. §. si vero ēt quidā. col. v. ſm quosdā. qđ puto verū si psonali agať ex testō. secus si hypothecaria: qa tūc cū oia sint obligata tacite pro legato, vt j. cōia d leg. l. j. i possessionē omniū mitterer, vt j. vt in pos. leg. l. certa. In personalib⁹ ergo actionibus tantum locum habet Authen.

1 Cū ista expositione gl. concordat Sal. hic.

2 Iste tex. est singularis ſm Bal. in l. mandatū j. manda. & secūdū Pau. & Iason. hic ad hoc q iudex videns se cōtemni à pcuratore absentis, pôt pcuratori interdicere officium procurationis: ne dñs p sua contumaciam dāno afficiatur.

3 petere.

4 Verū ē si agatur j oia bona defuncti pro securitate: secus si p cōsecutione vnius legati. Sa. Alexā. & Ias.

5 Cōcordant Bal. & Sal.

cômissum dicis, euoca[a] ad p̄torē virū clarissimū: q aut tibi r̄ndere[b] coget, aut ab administratione negociorū ēm formā iurisdictionis[d] ꝓhibebit. Deliberabit[e] aūt p̄tor, si n̄ defendāt h̄des, an mittere te i possessionē[f] dēat secutur⁹ iurisdictionē q̄ exerceri aduers⁹ idefensos solet.[g] PR. X. kal. Sept. Chilone & Libone Côss.

Nullo mō esse defensum, vel nō legitime, sunt paria. Et mulier nō hēt legitimā defensionē mariti. Bal. Vel sic: Absens ex probabili & necessaria cā, si non est legitime defensus, pôt petere restitutionē in integrū aduersus sententiā cōtra eū latā, vt sic denuo iudicetur. Et nō dicitur legitime defensus si pro ipso cōparuerit vxor eius, cum mulier non possit esse procuratrix alterius. Alex.

IIII. Iidem AA. Saturnino.

QVia[h] absente te iudicatū dicis:[i] equū est tibi restitui[k] cāç defensionē.[l] Nec oberit tibi q vxor tua iterfuit iudicio, aut ēt acqeuit sniæ: cū aliena negocia p mulieres nō afr agi posit,[m] nisi i rē suā[n] & ꝓpriū lucrū mandatæ sint eis actiones. PP. Prid. Non. Ianua. Apro, & Maximo Côss.

In cōsequētia mādati ad agendū venit defensio, sufficit ergo procuratoriū ad agendum, licēt non dicat ad defendendum. Bal. Vel sic: Procurator repellitur ab agendo, nisi defendat dominum in causa reconuentionis. Alex. & Salycetus.

g Solet.] Nam fit missio si aliquis nō defendať. vt hic, & ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcini⁹. §. adeo. & j. vbi in rē act. l. ij.

QVia absente.] CAS. Petebā à te x. tecū sum litē côtestatus. lite côtest. abijsti reipub. cā cōdēnatus es vxore tua te defendēte: q & sniæ acquieuit, vel alio mō iterfuit iudicio. an tibi piudiceť p vxorē tuā, quo minus restituaris ad cāæ tuæ cognitionē & defensionē, q̄rit. & r̄n. q nō, cū neque alieno noie agere possit mulier, neq; defendere, nisi sit pcuratrix in rē suā. alij sunt casus quos dic, vt hic notatur. Viui.
h Quia absente.] nec ltime defenso, & post litē côtestatā. i ltē ex iusta & pbabili cā: qđ plene dixim⁹. ff. de i iteg. resti. l. fi.
i Dicis.] ò miles.
k Resti tui.] ipso iure, quòd non opus sit appellare.
l Defensionem.] omnino, non autem ad appellandū tantū.
m Possint.] facit arg. si non potest ex parte actoris, neque rei. & sic duo dicit hæc lex.
n In rē suā.] vt ff. de reg. iur. l. fęminę. & ff. e. l. neq; fęmina. & ff. ad Vellei. ij. i fi. excipe vt hic. Itē & vt ff. e. l. fęminis. Itē vt j. quādo mul. tut. offic. fun. potest. l. fi. & auth. ibi posita. Item excipe vt ff. de lib. cau. l. iij. & facit. j. quibus ex cau. ma. l. j. & j. quomodo & quando iudex. l. ab eo.

ACtionē.] CAS. Petebā à te x. p pcuratorē: volebas vt caueret de defendēdo. si nō caueat, qd iuris sit, q̄rit. & r̄n. q denegabiť sibi actio. hæc. n. est pœna procuratoris nō defendētis, vt ff. e. l. mutus. §. pœna. No. ex hoc tex. q pcurator simpliciter cōstitut⁹ ad agēdū, itelligiť ēt ꝯstitut⁹ ad defendēdū, licēt nō exprimať i mādato, qa istud venit i necessariā ꝯñtiā. & ita tenet glo. in l. inuitus. in glos. fi. circa med. j. eo. Ia. hic.
o Nō eū defendat.] ꝓprie accipe si re⁹ stati agere vult. alis cauet, vt & dixi. ff. eo. l. suū §. ait p̄tor. & ibi est edictū de quo hic diť. & facit ff. eo. l. mut⁹. §. pœna. & ē hoc verū, nisi sit pcurator in rē suā ex cā nō lucratiua, & non in fraudē eorū qui volunt agere, vt ff. e. l. seruū. §. fi. & l. seq. secus si ex causa lucratiua: quia tūc de fēdit, vt ff. e. l. pater.

V. Imp. Antoninus. A. Pancratiæ.

ACtionē ei q̄ absētis noīe agere vult, si n̄ eū defendat,[o] d̄negari oportere, iā edicto ppetuo expssū est. IIII. kal. Mart. Duob⁹ & Aspris Côss.

Accusatus de crimine, quousque processus pēdet, alterius procurator esse nō pōt. Alex.

VI. Imp. Alexander. A. Marciano.

REū[p] criminis ꝯstitutū[q] defensionē causæ[q] suscipere nō posse anteq̄ purget[r] innocentiā suam, incognitum non est. VI. kal. Mart. Maximo. II. & Æliano Conss.

p REum. Constitutum.] accusatione. s. proposita.
q Causæ.] alicuius.
r Purget.] vel snia p eo lata vel alio mō. sed nisi hæc exceptio objiciať, pôt agere & defendere, vt j. eo. l. ita demū. Et cō cor. j. de reis post. l. j. lib. x. & ff. de pub. iudi. l. is q. & ff. ad munu. l. libert⁹. §. i qônibus. & ff. de mu. & ho. l. re⁹. & j. q accu. non pos. l. denegāda.

Miles non potest esse procurator alterius etiam coniuncta persona. Alexan.

VII. Idem A. Macrino.

MIlitē[s] nec ꝓ pr̄e, vel m̄re, vel ēt vxore, nec ex sacro rescripto[t] ꝓcuratorio noīe experiri oportet: cū neq; defensionem alienam suscipere, vel redimere[u] negocia, vel quasi suffragatorem[x] accedere, vtilitate publica permittatur. PP. VIII. Id. Mar. Maximo. II. & Æliano Côss.

MIlitē.] CAS. Isti⁹ legis est facilis i pōne. No. tn̄ ex eo q miles nō pôt eē pcurator ēt p pr̄e, ne distrahať ab offō militari. & sic hēs q qs magis astringitur priæ q̄ parēti. facit l. j. §. & ḡnaliter. i fi. ff. de vē. in pos. mit. & tex. no. i l. postliminiū. §. fili⁹. ff. de cap. p quē tex. dicit Bal. i l. q necessario. s. de aduo. di uer. iudi. q fili⁹ aduocat⁹ dēt pou⁹ aduocare pro patria, q̄ p pr̄e. & male dicit ſm Iac. hic p tex. i l. pe. ff. d postul. Spec. i ti. de aduocat. §. j. versi. qd si pr̄. nā vbi agiť de statu publico, bene pferť pria parēti, vt hic. & est tex. not. in l. minime. ff. de reli. & sum. fu. sed vbi agiť de cômodo pecuniario, dēt pferri pr̄ priæ, ſm Ange. & Rapha. Fulgo. in d. l. pen. ff. de postul. p Bar. & docto. i l. velutı. ff. de iustit. & iur. Iacob. hic.
s Militē.] s. militātē sec⁹ i veterano. vt ff. e. l. fili⁹ fam. §. vetera.
t Rescripto.] s. de pci. ꝓpe. offe. l. quotiēs. j. Sol. ibi. de exceptione dilatoria solōnis vel iudicij, hic psonæ. Vel hoc iō, qa terribilis esset aduersario vel vt nō deserat miliā, vt & j. loca. l. milites. & j. e. l. q stipēdia. & ff. e. l. neq; fęmīa. An āt idē i clericis? R̄n̄de vt dixi i Auth. de san. epi. §. aliū āt. col. ix. Itē hoc fallit qñ p suo cōmilitōe agit, vt ff e. l. fili⁹ f. §. veterani.
u Redimere.] Hoc etiam omnibus interdicitur, vt j. eo. l. litem. sed huic videbatur licere forte: quod hic remouet.
x Suffragatorem.] id est aduocatum, vt j. de suffra. l. vnica.

Procurator ad lites constitutus, non pōt ante litē cōtestatā aliū substituere. Alexā.

VIII. Idem A. Mansueto.

QVod quis[y] sibi debitum exigere tibi mādauit, ante litis contestationem tu alij

QVod qs.] CAS. Mādaui tibi vt x. i qb⁹ mihi Titi⁹ tenebať, ab eo peteres. lite nō ꝯtest. tu alij à te vt ea x. peteret, mādare voluisti. an sis audiēd⁹, q̄riť. & r̄n. q nō, neq; pcuratorē cōstituere potes, nisi demū lit. cōtest. cū ex tūc litis dñs efficiaris: qđ itellige ad cās: sec⁹ ad negocia, vľ si i rē tuā sis fact⁹ pcurator. Ex hac l. no. tres regłas: vnā expssā, & duas tacitas. & istas tres rgłas ponit cla. tex. i c. j. d pc. li 6. & Ia. hic
y Quod quis.] litis procurator datus ad agēdū, non pôt procurato-

4 Cū ista glo. trāsit Bar. licēt Pet. d bella Pertı. Ia. But. & Fulgo. teneant q.

5 Cōcor. gl. 1. post prin. in c. vlt. extra de testi.

purgaret.

Cōcordant cū ista gloss. Bart. Bal. Sal. & Alex. hic.

C. vj. e. tit. C. Th.

Facit ad hāc l. gl. super verbo, curauimus. in ver. sed vtraq; parte pr̄te. i cap. bonæ memoriæ ex d post. prælat.

alis qua si suffragator. vtraque lectio pôt retineri. Cont.

6 Istā solutionē sequitur Cy. Bart. Ale. Pau. & Ias.

7 Dic ſm Paulū q si sunt in sacris cōstituti, vľ habeant beneficiū ecclesiasticū, nō pñt esse procuratores, qa debēt intēdere oneri suscepto.

curatorem facere ante litē cōtestatā: postea potest, quasi dñs litis factus, vt hic, & ī.e.l.neq;.in fi.& l.nulla. sed ad negocia sic qñcūq;, vt ff.man.l.si procuratorem.§.j. Itē quod hic dicit, est verum, nisi sit in rem suā datus, vt ī.de don.l.illā. t A

: Adde pulchrū text.in c.i.§.j.& ij. c. ti. li. 6.

petendū mandare non potes. PP.VIII.kalē.Septemb.Maximo II.& Æliano Conss.

Miles actiones tā proprias q̄ ex cā honesta sibi cessas pōt in iudiciū deducere. Sa ly. Vel sic: Miles bona fide procurator cōstitutus in rē suā, causam agere potest. Alex.

IX. Idem A. Aufidio.

QVi stipēdia [a] merentur, * suis negocijs supesse iofensa [b] disciplina [c] pñt. Nec pōt dici eū q honesta & verecūda [d] pcedēte cā mādatas sibi actiones exercuerit alieno negocio fungi: cū, licèt cōtētio ex psona alteri⁹ bona fide sumat, hūc tñ rē [e] suā [s] gerere nō ambigatur. quod militib⁹ meis interdici non modo absurdum, verum etiā iniquū [f] est. Sine die & consule. B

Si procurator egreditur fines mādati, nō pjudicat ipso iure domino: sed si nō egreditur, pjudicat mero iure. tamē si fraudē vel dolū admisit, aduersus ipsum succurritur domino per actionem mandati. Alexan.

X. Idem A. Castiæ.

SI pcurator [g] ad vnā [h] spe- C

Q Vi stipēdia.] CASVS. Quæsitū fuit in actione sibi cessa miles in rē suā sit factus procurator, & eē possit? Rñ. q sic. licèt.n.ex alterius psona agat, suū tñ negocium gerit. No. ex hac l. q ille q agit ex iure cesso, narrat factū siue causam i persona cedentis actionē, nam potest narrare in persona sua intentando vtilē, vel in persona cedentis intentādo directā, fm Bal. hic.

*al. merent. vtrū que recte dici puto Cont.

a Stipēdia.] sic dicta, quia per stipes.i.modica æra colligebantur, vt ff. de verbo.signifi.l.ager.§.j.

Stipēdia. vnde dicta.

b Inoffensa].i.nō offenditur per hoc disciplina, vt & arg.ī. d epis. & cle.l.placet & ff.e.l.fili⁹fa. §. milites.idē & in criminalibus, vt ī.qui accu.non poss.l.nō prohibentur.

*No istū tex. iūcta glo. q appellatione procuratoris ppie non venit procurator i rē suam, fm Bald. Sal. & Alexan.

c Disciplina.] militari.

d Et verecunda.] à malo, vt donatio, vel emptio, vel similis. Verecundia est quasi custodia honestatis. sec⁹ si nō honesta, vt ff. de ali.iud.l.pe.

e Rē suā.] Arg. q propria cā est alicuius, ex eo q lucrū & dānū ad eū respicit, vt ff.qñ appel.sit.l.j.§.in propria. & ff.e.l. procuratore. & sic est argu. q iuret de calumnia procurator in rem suā, vt dices.ī.de iuramen.calūniæ.l.ij.§.sin autem.

Propria causa q dicatur.

f Iniquum est.] nisi sint illustres, vt ī.eo.l.quicunque.

SI procurator.] CASVS. Ordinaui procuratorē ad petēdā x.vel equū plus petiit, vel alias res q̄ sibi mādatū sit, an mihi pjudicauit quo ad alias spēs, si eas petēdo succubuit, q̄ rit? & rñ. q non. si aūt habuit generalē administrationē, & liberā: si quidē contra te per eū iudicatū est, non potes retractare. Sed si quid dolo commisit, vt quia passus est superari se ab aduersario, habes actionem mandati contra eum.

No. ex hac l. fm Bar. & docto. q fines mandati sunt à procuratore diligēter custodiendi. concordat l.diligēter.in prin. ff.manda.c.cū dilecta.de rescript.& tex.ad litteram in c.per tuas. de arbit.& in c. porro.& ibi glo.de priuileg.adde quòd non solum seruandum est mandatum, sed etiā qualitas mādati.c.cū venissent.& ibi no. Bal.de eo qui mit.in pos.la.bic. D

g Si procurator.] actoris.

h Ad vnam speciem.] id est ad causam, vel negocium. *

i Gessit.] citra mandatum

k Potuit.] vt & ī.de trāsac.l.trāsactionibus. & ff.de pac.l.sed si tā tū: & l.nā nocere.& no.ff.e.l.Pōponi⁹.§.sed & si.&.ī.māda.l.cū mandati.& ff.de iureiur.l.iusiurādū quod.§.fi.& l. si itaque.& de doli excep.l.si procurator.ij.ī.de noua.l.nō abstulit. Hoc idē intellige in iudice delegato: 1 vt ī. si à nō cōpe. iudi.l.j.similes.n.sunt vt ff.de iurisd.om.iud.l.& quia.in fi.

l Plenā.] specialiter 3 cōcessam, fm quosdā. arg.ff.de pecu.l. quā Tuberonis.§.alia. Tu dic 4 q sufficit generalis cum libera ad agendum & transigendum: sed generalis sola non sufficit ad transigendum, vt ff.eo.l.procurator cui generaliter. & l.mādato generali. Sunt tñ qdā in quibus exigi 5 spāle mādatū: quæ dic vt dixi.ff.e.l.Pomponius.in prin.& ī.eo.l.ij.

m Cum si quid.] Sed eo existente non soluendo, reus absolu tus de dolo conuenietur, qui participauit dolū nisi sit prius paratus pati iudicium sub exceptione hac si collusum sit, vt ff.de dolo.l.& elegāter.§.pe.& ff.mā.l.si procuratorē. in pri. A

2 Concor. c.venerabilis. cū glo.super verbo, mādati. de offic. deleg.

3 Idē Ias.

4 Concor. Bartol. & Pau. hic.

n Nō prohibearis].s.actione mādati, vt ff.e.l.licet.§.ea.

cié cōstitutus, officiū mandati egressus est: id qđ gessit, [i] nullū dño præiudiciū facere potuit. [k] Quòd si plenā [l] ptātem agendi habuit, rem iudicatā rescidi nō oportet: cū si qd [m] fraude vel dolo egerit, cōuenire eū more iudiciorum non phibearis. [n] PP.III. kal.Mart. Albino & Maximo Conss. B

Tutor & curator ante litis contestationē ex sua persona non procuratorem sed actorem constituunt. Pupillus vero & adultus cum auctoritate sui administratoris procuratorem constituere possunt. h.d. Alex.

XI. Idem A. Sebastiano.

NEq; [o] tutores neq; curatores ex sua psona in rē pupilli vel adolescentis procuratorē facere possunt, [p] sed actorē constituere [q] debent. [r]

Pupillus aūt vel pupilla, adultus vel adulta, tā ad agendum q̄ ad defendendum tutore seu curatore interueniēte [s] procuratorem ordinare pñt. C

N Eque.] CASVS. Quæsiuit quidā ab Imperatore, an in cā pupilli tutor aut curator ordinare possit pcuratorē? & rñ. q nō, sed actorē constituat i cā: quia dñs nō est. an aūt pupill⁹ possit? & rñ. q sic, tutore auctore. an saltem lite cōtestata possit tutor procuratorē cōstituere? Rñ. q sic, ad exēplū procuratoris, quia tunc dñs litis itelligitur.

o Neq;] quare ad negocia ante litē cōtestatā procuratorē pt cōstituere, sed in causis secus, vt hic? Sol. administrare ẏs cū mādato & sine mandato pōt in negocijs in causis non. ff. de præscript.verb. l.naturalis.§.sed si facio.

*Iste tex. est valde nota fm Iaco. hic ad hoc q dñs teneatur habere ratum id qđ factū est dolose à procuratore.

p Facere pñt.] lite nōdū cœpta. & est rō, qa nō sunt dñi: 5 vt ff.e.l.j.licèt sint quasi dñi, vt ff. p emp. l.ij.fundū.§.si tutor. Idē i actore ciuitatis vt ff.e.l.nec ciuitatis

q Cōstituere.] suo periculo, & rerū suarū.

5 Ad iudicia: secus tñ ad negocia, per tex. i l.ita tñ.§.gessisse.ff.de admini. tuto. Bar. Pau. Ale. & I

r Debēt.] cū decreto iudicis si impediti fuerint administrare, vt Insti. de cura.§.fi.& ff.de admi.tut.l.decreto.& ī. de app. l.si actor. Vel pōt dici q ipse tutor ordinabit actorē, vt no. Azo. in sum. huius titu.§.constituent.vel ipse iudex, vt Insti.de cura.§.fi.Idē in epo, vt non procuratorē, sed actorē ordinet vel œconomū.nā ipse nō est vniuersitas vt syndicū ordinet. Est tñ arg.ī.in Auth.de sanc.episc. §.si qñ.vbi procurator fit in cā ecclesiæ.sed ibi expone.i.syndicus. Vel dic post litē cōtest.à syndico, vt & hæc lex pmittit. vel ponit ibi procurator pro rhsore. Itē no. q differt hic actor à procuratore: qa pcurator tm à dño ordinat, actor à non dño, vt hic. Itē procurator etiā sine iudice fit: actor nō, vt Instit.de cur.in fi. Itē procurator etiā ad vnā cām, vt ī.l.proxi.actor ad oīa instar tutoris, vt Instit.qui testamen.tut.da.poss.§.certe. licèt aliud sit in actore vniuersitatis, q ēt ad vnā ordinat, vt ff.qđ cuiusq; vniuer.l.itē eorū §.si decuriones.& §.actor. 6 Itē procuratoris offm certis modis finit: actoris vero eisdē quibus & tutoris. Itē differūt fm quosdā: quia liber tm pōt esse procurator: sed actor ēt seru⁹. Sed dico ego e.;: quia procurator pt esse seruus ad negocia, vt ff.eo.l.seruum.in prin. sed actor tm liber, ad instar tutoris, vt ī.qui dare tut. pos.l.in seruili. Quomodo autē syndicus, & œconomus; & actor differāt, dixi.ff.quod cuiusq; vni.no. l.j.§.pe. Itē alia dña: ad futuras causas nō pōt esse, vt ff.quod cuiusq; vniuer.l.item eorū.§.si decuriones.in causa autē vniuersitatis tota vniuersitas potest constituere procuratorem. D

s Interueniēte.] Et sic de legitime datus, vt ī. si aduer.rē iudi.l.& cū minores. in cā tñ tutorē per se adesse oportet vt in alienatione rei minoris, vū.ī.de pdijs min.l. minorū. Sed qd si citra tutoris auctoritatē pcuratorē ad litē fecerit pupill⁹; & nō fuit repulsus? Rñ. 7 nō valet iudiciū ꝯ eū platū, vt ī. eo.l.licet.sed p eo sic, vt ī. e.l.nō eo min⁹. Quid si nō ē lata snia, sꝫ testes sūt pducti & plene pbauit d iure suo minor. obijcit n.ī.ab aduersario q n ē ltim⁹ pcurator, & q n tenet qđ factū ē qa dicit lex q minores pñt ꝯstituere pcuratorē ltimū, sed hic nō ltime ordinat. Itē quia l.nō eo min⁹. dicit valere

6 Contrariū tenet gl.1. in l. si actor.ī. de appel. per illū tex. q̄ gl. sequitur hic. Bar. reprehendēdo istā particula huius gl. hic.

Pupillus sine tutore nō pōt procuratorem ordinare.

7 Idem Bart.

here in iam latam pro eo: sed nō dicit q valeat alia pars iudi A cij non lata snia. Sed vr argu. contrarium prædictæ l. & argu. ff. de leg. & constitu. l. quod fauore. & ff. de vsur. l. qui scit.

a Ad exemplum.] nam procuratores post litis contestationē sic faciunt, vt dixi s. eo. l. quod quis.

ti. & de off. proconsul. l. nec quicquā. in prin. & l. obseruare. §. j. & de verb. obl. l. vbi autem. §. j. & depoli. l. bona fides. §. in e vertit. & de vulg. substi. l. si filius qui pri. tic & eō aliquid est malum, cuius contrarium est deterius: vt ff. de reg. iur. l. quo ties nihil. & de doli excep. l. si procurator rei.

E Xigendi.] CAS. Ab aliquo cōnētus lite cōtes. te absētasti, vt iudex pcederet, filius tu9 minor xxv. an defensiōi tuæ se obtulit. obijcit aduersarius ipsum nō hēre mādatū. q d iuris q̄rit? & rñ. q man datū ab eo exigendū nō est, duplici rōne, qa quilibet ad alterius defensionē siue extraneus siue libertus admitti dēt: tum qa est de personis cōiunctis: q siue agant siue defendāt, nō pbant mādatū, vt ff. d pc. l. sed & hæ psonę, an aūt repellēdus sit eo q minor? rñ. q pt se. l. melius est eū admitti: q absentē quasi cōtumacē & indefensum cōdemnari. Prædicta sunt vera si is qui admittitur ad defensionē. caueat d defendendo, & d dolo q absit, & pernitat soluere condemnationes.

. Ipsi ēt tutores & curatores p9 litis ɔtestationē à se factā, ad exēplū a pcuratorū q litē ɔtestati sunt, dare pcuratores nō phibent. PP. Prid. Id. Maij Alex. A. III. & Dione Cons.

Ex parte defensoru non requiritur mandatum, sed satisdat. a iudicatū solui. Ex parte vero actoris requiritur q comparens pro alio, habeat mādatū, vel quod sit coniūcta psona. & filius admittitur, quamuis sit minor, ad defendendū patrē, quando cōtra eū posset perueniri ad definitiuam. Alex.

XII. Ide m A. Frontoni.

E Xigēdi b à filio mādati q se defensioni tuæ offerebat, duplici rōne c necessitas nō fuit: aut q defendere qs, siue libert9 siue exn̄e9 sit, si ne mādato pōt, d satisdōne tñ p d̄fensione e pstita, & alia pculdubio obseruatione f subiecta: aut q fili9 ēt si vltro g actionē pr̄is noie dirigat, mādatū probare nō cogit. h Sanè q necdū ltimā i ætatē idē filius tu9 ɔpleueris, ob hoc qdem depellere à pcurationis offō eū iudex n iniuste k potuit: sd multo iusti9 fuit hmōi d̄fensorē audire, l q te absentē q̄si ɔtumacē & idefensū graui cū d̄natiōe m afficere. V. kalē. Octo. Agricola & Cle. Cons.

B *Exceptio dilatoria seu procuratoria debet opponi ante litem contestatam. Et si non fuit opposita in causa principali, non poterit in causa appellationis oppoi. Alexan.*

XIII. Imp. Gordianus. A. Luciano militi.

I Ta demū sup lite psequenda q̄ tibi mr̄ mandauit, a actionē intentare potes, si cū primū litem contestareris, non est tibi eo noie opposita præscriptio militiæ: o qd̄ nec cum appellatio p agitur, q

i Audire] cum satisdatione tamen: vt ff. qui satisda. cog. l. filius. & in pri. hui9 le. m Cōdēnatione.] qd̄ esset si hūc minorem repelleres. Si ergo absens vt cōtumax dānari nō potest, vt qa lis non erat contesta ta: absentem, nō admittit minor: vt ff. e. l. minor. & ar. ff. e. l. si solum. §. fi. an autem hic defensor post litē cōtest. interueniēs debeat dānari, hic non apperit. sd puto q sic, cum & hic dicat eū defensorem, & plene defendit: vt & ff. de nego. gest. l. liberto. §. fin. licet M. dixerit non eum sed absentem in quē facta est contestatio litis.] con demnandum, vt ibi dixi. Tertij dicunt, vt P. & V. hic loqui de eo qui causas absentiæ tñ allegabat. Sed tūc q̄ro, quare satisdet iudicatū solui, vt hac l. dicit? Rñ. P. & V. i duob. casib. eā loqui. In primo qñ filius erat maior, in secūdo qñ minor. In C primo admittitur ad plenā d̄fensionē, i secūdo ad cās absentiæ tñ allegādas, vt ff e. l. seruū. §. publicè. sed prima verior. Si ergo ɔdēnat, nūq d restituet ipse, & fideiussor ei9? Dicūt qdā q sic: vt ff. e. l. minor. Vel meli9 dic: cū n restituēdū in talī cā: qa iure cōi est vsus defendēdo prem, cū ipsa natura hoc exigat: & sic nō restituit: vt j. de i integ. resti. l. fi. sicut & cum alimentorū noie mīi vel alij cōiūcto donat: licèt aliàs ei donare nō possit: vt ff. d tute. & ra. distra. l. j. §. sed nōnullos. Itē iō, qa magis pri q̄ ipsi filio suo succurri vr: vt ff. de min. l. iij. §. sed vtrū. & l. cū mādato. Itē quare succurrit filio fideiubēti p patre: vt j. de filiof. min. l. j. & n defendēti, vt hic? Rñ. hic admittit eū lex. l. ista ad d̄fēdēdū: vñ hic aduersari9 fuenire se d̄ceptū auctor. legis: qd ēē n dēt: vt j. d his q ve. æta. ipe. l. j. n Afficere] sed valet snia, & facit litē suā. 6 sed nunqd valet snia q̄ dedit iudex hoc mō? Rñ. sic, sed poterit cōueniri ipse iudex: nā ēt iudex vr facet litē suā dādo iniustā sniam: vt ff. de var. & extraord. cog. l. fi. & ff. de obli. q ex q̄si dlicto. l. pri.

I Ta demū.] CA. Mr filiū suū militē i cā q̄ hēbat ɔ Titiū, in D stituit pcuratorē ad agēdū. vult Titi9 eū repellere, an possit, qrit; qa miles ēē rñ. aut lis ē ɔtes. eū eo: aut n. Primo casu n pelleť: neq; si vsq; ad sniā steterit, & obtinuerit, & à snia fuerit appl̄m, & i applonis iudicio fuerit pcur. vl iterueneriť n poterit exce. l. opponi, cū i initio litis n fuit opposita. In ij. casu, s. cū lis ɔte. n ē, repelli pt. vl dic i cā pncipali si n fuit obiecta exceptio: an postea i cā applonis obijci possit? Rñ. q non. o Militiæ.] pte vl à iudice: vt ff. e. l. filiusf. §. veterani. & ad hoc i. e. l. militē. & l. q stipēdia. Sed an idē i quolibet q n pt ēē pcurator: vt i fœmina & silib. vt ff. e. l neq; fœmina? Rñ. sic, cū diuersitatis rō reddi n possit: vt ff. de ver. obl. l. a Titio. l. fi.

p Appellatio.] i. iudicium appellationis.

q Agit.] s. p te. Et ic no. duo. Primū, q hmōi exceptio pcuratoris cū sit dilatoria, i initio opponi dz: vt j. de pb. l. exceptionē. & d exce. l. si qdē. & ff. e. l. Pōponi9. §. ratihabōnis. Sed aliud si eet falsus: qa tūc qñcūq; iueniať falsus, paret iudiciū eē nullū: vt j. e. l. licèt. & arg. j. d eo q p tu. neg. gel. l. ij. Scdò no. q cā applonis eadē ē cū pma, cū i ca nūc n possit repelli. & p hoc j. e. l. fui? Sed ar. j. q. au. sol. l. cū apd. & j. d app. l. eos in

b Exigendi.] idest an ei mandaueris, necne.

c Ratione.] prima communis, secunda specialis.

d Potest etiā in inuitū: vt ff. quod cuiusq; vniuer. no. l. j. in fi. & ff. de solu. l. solutionem. & hæc est communis ratio.

e Pro defensione] s. q defendat vsq; ad finem arbitratu boni viri ex quo scep: vt ff. e. l. seruū. §. ait prætor. Ita & d dolo q absit, & soluere cōdēnationē pmitit. & hoc subijcit, & alia pculdubio, &c. quæ tria cōtinentur sub illa stiplone, iudicatū solui: vt ff. iudi. sol. l. iudicatū solui. Alij dicūt q hoc primū de defensione cōphēdit hæc tria: & qd̄ subijcit, & alia pculdu. &c. dñt. s. de rato. qd̄ nō placet: qa procurator rei nō cauet de rato, nisi i casib. vt ff. e. l. Pōponius. §. sed & is.

f Obseruatione.] idest satisdatione.

g Si vltro] idest sine mandato.

h Non cogitur] cū sit de cōiunctis: vt ff. e. l. sed & hæ. in pri. & est hæc rō spālis. An aūt cōiunctus admittať ad agendū sine mandato in casib. illis i vbi exigit spāle mandatū? Rñ. n: vt ff. de mino. l. patri. circa prin. Item quod dicit, non cogiť, sumit arg. Pau. si est hoc spāle in cōiunctis, vt nō cogant pcise de mādato pbare: ergo alij cogunt pcise pbare de mādato. & sic ē in electione rei. Sed tu expone, nō cogit, supple vel satisdare, vel probare mandatū: ad quorū alterū extraneus cōpelleretur: vt dixi s. eo. l. j. Vel dic probare, idest allegare.

i Legitimā.] ad procedendū in publicū ista xvij. an. vt ff. de postulan. l. j. §. initium autem. quod non placet. sed minor xxv. annis erat: vt j. de his qui veniam æta. impu. l. fin.

k Nō iniuste.] iure communi, quia minor, vt ff. e. l. minor. licèt spālr admittatur, vt hic subijcit. Vel iustum est repelli eum ante litem contestatam. sed post iustius est eum admitti. Vel tertiò dic, iusti9 poni electiuè, vel correctiuè de eo qd̄ dixerat, non iniustè: non cōparatiuè. primū 4 verior est. sic ergo iure communi repellitur minor à procuratione. Sed cōtra Insti. qui. ex cau. ma. non li. §. iustæ. ver. & seruus. Sol. ibi ad negocia, hic ad iudicia. Itē contra ff. de postu. l. j. §. pueritiam. Sed aliud in aduocato qui damnū non timet: cum se non obligaret. & aliud in procuratore qui se obligat ad iudicatum soluendū. No. hic aliquid esse iustum, cuius contrariū est iustius: vt ff. de fur. l. si seruus cōis. §. quod vero ad māda-

Margin notes (left): ¹ al. Frontino. Concor. ad hāc l. c. nōnulli. de resc. & c. cum pridē. cū gl. j. extra de trāsac. mandatum. ² Hoc verum qñ suscepit iudiciū aio nouādi. & ipse creditore procuratore volente, aliàs sec9. Salyce. & Pau. ³ Cōcor. cum glo. Bart. Bal. & Saly. ⁴ Quot enumerat glos. in ca q ad agēdum. de procu. in 6. la. hic. idē Bar. & Alex. Exigit. non male. Conc. Complemerat. i. ol butestē. Cont. ⁴ Iste tex. est singularis fm Bar. Pau. & Ias. ad hoc q licitè filius minor sit possit esse pcurator ad iudicia, fallit tamē qñ vult defendere prem absentē, contraq̄ pt

Margin notes (right): peruenire ad sniam Viciano mandauerat. intende te possis. primò. Defensor veniēs p9 litē cōtes. an sit condemnād9 Iste tex. est singu. fm Bald. P. & Iaco. hic ad hoc q exceptio dilatoria q non fuit obiecta afi litem contest. in cā princi pali, nō pt opponi i cā applonis. 5 Sequit eam Sal. 6 Concor dat cum ista gl. Saly p qua adde tex. in l. fi. ff. de var. & extraord. cogn. ⁷ ista gl. est valde singu. fm Sal. hic & Ang. in l. Pōponi9. §. ratihabitio. ff. e. ad hoc q terminus pfixus pti ad opponendā exceptionē dilatoriā vr esse pti x9 ipsi iudici. ⁸ Cōcor. gl. in c. in nostra. si per verb. exceptio. circa mediū, extra de procu rato. & de distictione exceptionum. extra de causa. ceptio.

in prin.& sic faciũt hæc ar.ad q̃onẽ sabbatinã, an aduocatus A ꝓ eodẽ salario teneat iuuare in causa appellationis, vel non. ABSOLVO. Dic ꝙ si appellatur ab interlocutoria, tenet ad uocatus causam prosequi. si verò à definitiua, non. Ias. hic.

a Integra]. i. non contestata lite, licèt sit datus libellus: vt in Auth. de litig. §. si vero apd iudicẽ. col. 8.

b Acceptã]. i. demandatã ptãtẽ exercẽdæ actionis.

NOn eo] CASVS. Mulier minor annis in cã q̃ habuit cũ maiore, maritum suũ ꝓcuratorẽ cõstituit tutore nõ auctore. agit marit⁹, & obtinuit: vult maior vt reuocet qđ actũ ẽ à ꝓcuratore dato à minore sine tutoris auctoritate: an sit audiẽdus q̃rit & rñ. ꝙ nõ: qa fauore ei⁹ itroductũ est. s. vt lata sñia ꝯ se nõ teneat. s. in læsionem eius: sed si ꝓ se, non retractetur.

c Sine curatore.] au ctore, hoc. n. fieri ñ pt vt s. eo. l. neque.

d In damnis] vt & j. qui leg. per. l. j. & ff. đ re iud. l. acta. in fine, & facit s. đ le. & cõ. l. qđ fauore. & sic cessat hic illa regu. qđ q̃cq; iuris, &c. qa hoc priuilegiũ dat minoribus sine cuiuscũque postulatione. : vt ff. qđ q̃q; iur. l. iij. in pric.

L Item.] CASVS. In cã q̃ habebas cũ Titio, ꝓcuratorẽ ordinasti: qui tecum pepigit de dãda medietate eius de quo erat cõtrouersia. nõ vis adimplere qđ cõuenisti. ꝯquerit principi ꝓcurator. an sit audiẽdus. q̃rit & rñ. ꝙ ñ valet pactũ de pstãda quota pte litis, quasi ꝯ bonos mores factũ. ꝓcurationẽ autem suscipere licitum fuit, cuius offm̃ gratuitũ eẽ debet.

tibi obijci põt. Nã si integra[a] res est, rõ perpetui edicti acceptã[b] tibi nõ ꝑmittit alieno nomine actionẽ intẽdere. III. Id. Ia. Gord. A. & Auiola. Cons.

Sententia lata pro persona non legitima ratione ætatis, valet, quæ contra eã non valeret. Bal. Vel sic: Snia lata pro procuratore minoris, quanquam minus legitimè constituto, valet: quamuis contra eum lata nõ valeret. Alex. & Saly.

XIIII. Idem A. Sabiniano. B

NOn eo min⁹ sñia aduersus te lata, iuris rõne subsistit, ꝙ aduersaria tua minor xxv. annis ꝯstituta, cãm suam marito sine curatore[c] agendã mãdauit. Minoribus. n. ætas in damnis[d] subuenire, nõ rebus ꝓspere gestis obesse ꝯsueuit. PP. III. No. Octob. Gordiano A. II. & Põpeiano. CC. Cons.

Pactum de quota litis in ꝓcuratore reꝓbatur, & eũ ab agẽdo repellit. h. d. Alex.

XV. Imp. Diocletia. & Maximianus, AA. & CC. Cornificio.

LItem te redemisse[e] ꝯ bonos mores ꝓcib⁹ manifeste ꝓfessus es: cũ ꝓcurationẽ qdẽ suscipe (qđ offm̃ gratuitũ[f] eẽ dẽt) nõ sit res illicita. hmõi aũt officia[g] nõ sine repꝛehensione suscipiunt.[h] S. III. Non. April. CC. Cons.

Procurator vel actor sine speciali mandato non potest vendere rem in præiudiciũ domini. Alex. & Salyc.

XVI. Iidem AA. & CC. Paconiæ.

PRocuratorẽ[i] vel actorem ꝓdij,[k] si nõ spālr[l] distrahẽdi mãdatũ accepit: ius rerũ dñij vẽdẽdi nõ habere, certũ B ac manifestũ[m] est. Vnde si nõ ex volũtate[n] dñi vẽdẽtib⁹ his fundũ ꝯparasti, ꝓuides[o] improbũ tuũ đsideriũ eẽ, dñium ex hmõi emptione tibi ꝯcedi desiderãtis. S. Nonis Apri. Byzantij. CC. Cons.

Officium procuratoris quis inuitus acceptare non cogitur pro actore vel reo: sed si sponte suscepit, & contra se sñiam reportauit, appellare tenetur: non autem causam appellationis prosequi virtute mandati simpliciter facti ad illam causam agendam. h. d. secundum lect. veram.

C XVII. Iidem AA. & CC. Mardonio.

INuitus[p] ꝓcurationem suscipere nemo cogit: nec eãdem[q] vltra, nisi prouocationis[r] cã, extendere.[s] Sed nec[t]

e Redemisse.] partem litis paciscendo

f Gratuitum.] vt ff. manda. l. j. in fi. licèt oneris cã aliquid videtur, vt ff. man. l. si remunerandi. & in prin. & l. salarium.

g Officia.] vt tu dicis redimendo.

h Suscipiant.] vt j. man. l. si ꝯ licitũ. & s. eo. l. militem. in fi. & ff. de pac l. sumptus. & iõ punitur ꝓcurator, vt ff. man. l. si remunerandi. §. Maurus. & aduocatus. s. de postu. l. si qui.

PRocuratorẽ.] CASVS. Procurator tu⁹ vł rector ꝓdium D tuũ sine spāli mãdato distraxit, & tradidit: an tibi ꝑiudicauit, q̃rit? & rñ. ꝙ ñ. neq; ẽptor audiẽd⁹ ẽ si velit i se trãsferri, cũ volũtate tua ꝓcedẽte vł subseq. distractũ ñ fuerat. Viu.

i Procuratorẽ]. s. liberũ, nõ seruũ, sed actorẽ seruũ castaldũ, ſm quosdã. sic. n. plerũq; ponit actor vt j. qđ cũ eo. l. fin. & ff. de leg. j. l. legato gñalr. qđ H. nõ placet. & dicit ꝓcuratorẽ. s. liberũ vel seruũ, ad negocia. s. vt hic erat, & ff. eo. l. seruũ, vel actorem. s. à tutore cõstitutum, qui debet esse tũ liber ad instar tutoris. vt j. qui da. tuto. post. l. in seruili. & ſm hoc dices prædium fuisse pupilli.

k Prædij.] potest punctari ante & post.

l Specialiter]. i. expressim: vt qa vel h. d. vel gñalẽ dedit & liberã: vt ff. de procu. l. ꝓcurator cui gñaliter. Alij exigũt spāle mandatum: vt & aliàs. ff. eo. l. Pomponius. in prin. sed prima verior. sic ergo refert habeat liberam vel non. Sed M. distinguebat an haberet totorũ bonorũ administrationẽ, & tunc non venderet: an vniuersorum, & tunc sic. quod non placet.

m Manifestũ est.] vt ff. eo. l. ꝓcurator totorũ. & l. mandatum. A & s. eo. l. si ꝓcurator. & s. de trãsact. l. transactionis. & j. si alienas res pig. da. sit. l. ij. & j. mand. l. cũ mãdati. & ff. de pact. l. nam & nocere. & j. quod cum e. l. si seru⁹. & de noua. l. si abstulit.

n Ex voluntate.] ꝓcedente vel sequente: vt j. e. l. si precium.

o Desiderãtis] nisi fruct⁹ essẽt, vł aliæ res q̃ facile corrũpi pñt. vt ff. e. l. ꝓcurator totorũ, ꝑciũ tñ recupat ꝑ cõdõnẽ indebiti, vł sine cã, vel iudicis officio, vt dicitur. j. eo. l. si precium.

INuitus] Prima ps loqt in ꝓcuratore actoris. Secunda in ꝓcurator Rei. In tertia ponitur rła gñalis ad oĩa ꝓdicta. Secũda ibi, sed nec. tertia ibi, Cũ fidẽ. Ale. CASVS. Rogaui te vt esses ꝓcurator me⁹ i quadã cã q̃ habebã ꝯ Titiũ. si vis, potes: si nõ vis, cõpellere te non possum. & hoc i prima. Si ãt spõte suscepisti, & sic te ad cãm ordinaui, & ꝑ sñiam finita ẽ. finit offm̃ ꝓcurationis, nisi ꝙ appellare teneris tm̃. & hoc in secũda. Si aũt rogaui vt defensionẽ susciperes meã in cã q̃ hẽbat Titi⁹ ꝯ me, si vis, potes: si nõ vis, nõ es cõpellẽdus inuitus. si spõte suscepisti, fidẽ adimpleas. & hoc i tertia. vñ duæ ptes loquunt i ꝓcuratore actoris. tertia i ꝓcuratore Rei, & dicit ꝙ ille ver. cũ fidẽ, &c. põt referri ad finẽ secũdę ptis. neq; exten. &c. Vł cõtinua ad ꝓximũ: & tũc supplebis, subire nõ cõpelleris, sed supple, si susceperis, cõplere debes, neq; vltra extẽdere: cũ fidẽ, &c. No. ſm Iaco. hic ꝙ nemo inuit⁹ cogit offm̃ ꝓcuratoris suscipe. sec⁹ i aduocato. l. j. §. ait ptor. j. ff. đ postu. & l. ꝓuidẽdũ. s. ti. si qs vrò. C. đ postu. Itẽ sec⁹ i doctore q̃ pt cogi inuit⁹ ad cõsulendũ. l. in sacris. vbi gl. & B. not. C. de proxi. sac. scri. lib. xij. casus fallẽtiales vid. ꝑ Ia. hic.

p Inuitus.] intellige inuitum, si nõ probatur voluisse, vt ff. eo. l. filiusfamiliàs. §. inuitus. Accur.

q Nec eandẽ.] forte susceptã spõte, q̃uis tñ cogit suscipe, nõ pcise, sed causatiuè. s. si i administrõne vult pseuerare: vt s. e. l. eum qui. Quare compellitur defendere procurator actoris, rei non? quia fauorabiliores &c. Accur.

r Prouocationis.] interponendæ, non defendendæ.

s Extendere.] cogit. n. ꝓuocare, nisi pp inopiã excuset: ñ aũt exercere applõnẽ: vt ff. mã. l. si ꝓcuratorẽ. §. si ignorãtes. & đ ne. gest. l. liberto. §. fi. & j. de app. l. si actor. & j. vt causæ post puber. adsit tut. l. j. Sed vř ꙗ ẽt exercere tenet cãm applõnis, & h. d. Pla. & sic intellexit hic. & ꝑ eo ẽ. ff. an ꝑ aliũ cã appel. l. fi. sed ibi ad pricipalẽ & ad applõnis cãm fuit dat⁹ ꝓcurator. vel dic vt ibi. Itẽ ꝑ eo. ff. e. l. q ꝓprio. §. itẽ q̃rit. sed ibi eodẽ mõ ad vtrũq; fuit dat⁹ ꝓcurator. s. ad pricipalẽ, & ad cãm i itegrũ restõnis. Vel dic vt ibi no. Itẽ ꝑ eo: qa si appellare tenet, (qđ nemo negat) ergo ꝓseq quasi negociũ inchoatũ, vt ff. cõmo. l. incũmodato. §. sicut, sed nõ obstat: qa actus appellãdi & exercẽdi diuersi sunt. licèt primus sit ꝓparamẽtũ scdi.

t Sed nec defensionẽ.] puta egit ꝓcurator ꝯ aliquẽ: núc vult aduersarius ꝙ đfendat, & satisdet de đfensiõe eius cui⁹ noĩe egit: & dicit ꙗ nõ cogit inuit⁹, cũ sufficiat ĩplesse fidẽ q̃ suscepit: & sic nullã aliã patiet pœnã quãtũ ad aduersariũ, nisi ꙗ đnegabit ei actio vt s. e. l. actionẽ. & ff. e. l. mutus. §. pœna. sed quantum

Iunge l. j. & ij. j. q legit. pers. standi i iu.

Sequit ists gl. B. & add gl. similẽ in l. qđ fauore. alleg. i gl. & in l. nulla. ff. de legi.

Procurator aliqñ sine spāli mandato distrahit.

alias do mini. alias dñium ꝯ rectius

prouide rectius.

desiderãti.

Nisi cõsueuerat opas suas locare.

l. si ꝓcuratorẽ. §. si ignorãtes. ff. mã dati.

a Cõc. cape. cũ gl. super ver. appellat. extra de procurat.

quantū ad eū à quo suscepit mādatū, patieť, q̄a tenebiť actio A ne mādati ei ad iteresse, vt ff. mād. l. si p̄curatoré. §. si igno rātes. & sic loqť tota hec lex i p̄curatore actoris ſm hāc anti quā positioné: qđ nō placet, qa si alicui ē mādatū vt agat aduersus aliqué, ea sibi vāt mādata, sine qb⁹ id explicari non pōt, vt ff. eo. l. ad ſſ. & l. ad legatū. & ff. đ iurisdi. om. iu. l. ij. er go cū nō possit agere nisi satisdet de defen dēdo, & đfendat, me rito hoc vř sibi man datū. & si nō facit, ñ adimplet fidé. Alii di cūt q̄ satisdedit đ đfensiōe, sed vult aduersari⁹ eū cōpellere vt p̄ se đfendat, Et rñdeť q̄ ñ pōt, si vult hic p̄curator p̄stare iteresse. sed certè 4 ɔ̄riū ē. ff. e. l. sed & hæ §. p̄tor. Tertij dicunt q̄ ñ cogiť p̄cisè ab ab sente si velit hic pro curator p̄stare itereſſ, sed ab aduersario cō pelliť: sed nec hoc placet, vt ff. eo. l. si đfunctus. Tu dicas 6 quarto mō ſm Ioá. q̄ principiū legis loquať in p̄curatore actoris: postea loqť i p̄ curatore rei, quasi di ceret, sicut aliqs ñ co giť suscipere p̄curationé ad agēdum: sic nec ad defendendū, q̄uis publicè vtile sit. vt ff. eo. l. seruuū quo que. §. publicè. cū satis sit implere fidē susceptā spōte: non aūt suscipere cogiť iuit⁹. Vel hoc cū fidē, &c.

defensioné absentis subire cō pelliť: cū fidé susceptā iplere sufficiat. PP. Non. Iun. Philipopoli, Diocletian. V. & Max. AA. Cons.

Mater non potest defendere filium pupillum: sed ei dēt tutorem petere. h. d. Bal. Saly & Alex.

XVIII. Iidem. AA. & CC. Dionysiæ.

ALienā suscipere ᵃ đfensioné, virile ē offīm, & vltra sexū muliebré eē cōstat. B Filio itaq; tuo, si pupillus est, tutoré ᵇ pete. S. XIIII. Ka. Feb. Sirmij. CC. Cons.

Precium conuersum in vtilitatem domini qui venditioni suæ rei factæ per gestorē suum non consentit, restitui debet per ipsum dominum emptori. Alex.

XIX. Iidem. AA. & CC. Firmo.

SI p̄ciū qdē actoribus alienū ᶜ fundū vel seruū citra mandatū dñi tibi distrahentibus ᵈ dedisti: & neq; p̄cessisse, neq; secuta ɔ̄ctum dñi declareť volūtas, in ré aūt eius idē p̄cium ᵈ p̄cessisse prouinciæ C p̄ses cā cognita perspexerit: hoc tibi restitui iubebit. ᵉ Pri. Id. Mar. CC. Cons.

Non refert an procurator constituatur à principio ante litem contestatam, an post. h. d. Saly. & Alex.

ad primū casum referas. & facit ff. de arbi. l. iij. §. tametsi neminē. Et sic possunt notari i hac l. quiq; casus. Primus & penultimus sine mandato. Secund⁹ & tertius & quintus cū mandato. i. mandato suscepto. Accur.

ALienam.] Si mulier in cā q̄ ɔ̄ filiū suū qs hēt, ad defensioné eius velit admitti: an sit audienda? & rñ. q̄ nō: sed peteret sibi tutoré. licèt aūt ab initio nō admittať, ex postfacto admittiť ad appellādū: vt ff. de appellationibus reci. l. j. Viuia.

ᵃ Constat,] vt & ff. de reg. iu. l. fœminę. & ff. e. l. neq; fœmina. & ī. e. l. quia absente. & j. quando mu. tu. of. fun. potest. l. j.

ᵇ Tutorem pete.] vt j. de leg. hære. l. sciāt. nec sufficit ēt petere, nisi idoneū petat: & cū effectu, ita q̄ deť: vt ff. ad Tertul. l. ij. §. nō solū. sed licèt nō audiať à principio, si tñ lata sñia ɔ̄ filiū mř velit appellare, pōt. ff. de appel. re. l. ij. Sed q̄riť, cū mulier agat p̄ p̄re qñq;. vt ff. e. l. fœminas. q̄re nō ēt p̄ filio agat? Quidā vt H. idē. Sed dico ɔ̄: qa eis pōt cōsuli p̄ tutores: vt hic & ff. de ne. gest. l. q alıena. §. pe. Itē no. ēt, qb⁹ causis p̄t mulier agere p̄ alio, multo magis defendere: vt ar. ī. e. l. exigēdi. Ac.

SI preciū.] CASVS. Actor tuus ɔ̄ mandatū tuū spāle mihi vēdidit vineā. solui p̄ciū. cū nō valeat vēditio, quaľr recuperabo preciū, q̄ritur? & rñ. q̄ præses p̄uidebit, vt mihi restituatur, si cōstet volūtaté tuā nō p̄cedēté, vľ subsequenté ɔ̄ctui iteruenisse. q̄ aūt actio mihi cōpetat ad p̄ciū recuperādū, nō aperit. tu dic actioné de in ré verso, si in re tuā versum fuerit, & fuerit p̄curator seruus: vel negociorum gestorum, si fuit liber: vel cōdictionem sine cā, vel officium iudicis: vt hic. Vt.

ᶜ Distrahētib.] q. n. emit ab eo q librá ñ habuit administratioué, vľ cui spāľr mādatū ñ ē, facit furtū: vt j. qđ cū e. l. si librā.

ᵈ Precium] quod dedisti pro ▪ illa quam emisti.

ᵉ Iubebit.] actione de in ré verso, si seruus erat, si liber, actione negociorum gestorum, vel condictione sine cā. ff. ad Maced. l. sed & si. §. j. vel officio iudicis: vt j̄. quod cum eo. l. ei q. & ff. si cer. peta. l. si & me. & facit. ī. eo. l. procuratoré.

ᶠ NIhil. interesse.] quo ad dandi facultaté. nā q pōt dare, & dari añ, pōt & p⁹: q verò nō añ, nec p⁹. Itē sicut teneť mādati iterueniēs p⁹, sic & añ. Itē satisdat iterueniēs post, sicut añ: vt hic: & j̄. đ ɔ̄sor. eiusdē lit. l. ij. Itē sicut dānat⁹ iterueniēs añ, sic p⁹: vt ff. eo. l. licet. §. pen. & l. q p̄prio. in pri. licèt M. dixerit si postea iteruenlat, q̄ dñs nō p̄curator debeat dānari, p. l. j̄. de sent. & iterloc. l. j. Idē i đfēsore: qa dēt ipse dānari, vt ff. eo. l. minor. §. j. & l. Plautius. & ff. đ ne. ge. l. liberto. i fi. & ī. e. l. exigēdi. & hoc si verba cōdēnōnis p̄ſit referri ad p̄sonā p̄curatoris vel defensoris. qñque. n. nō p̄ſt, vt in crīali: qñq; p̄curator admittiť, vt j̄. de iniur. l. fin. & i cā mřimoniali vbi admittiť p̄curator. Itē sicut euitať infamia si iteruenlat añ, sic & si p⁹, 8 vt ff. de ifa. l. seruus. Sed M. dixit tūc demū dñm ñ ifamari, si à pricipio iteruenit p̄curator, vt ff. đ ifa. l. furti. §. si qs. sed subaudi ibi, maximè. Porro differūt in qbusdā: qa ordinatus ante litem contestatā, ordinat p̄curatorem. secus si detur post, ſm Ioan. sed fortè idē posset dici vtrobique secūcùm Azo. argu. dictæ l. j̄. de consor. eiusdem litis. l. ij.

XX. Iidem. AA. & CC. ad Vetinum præsidem Syriæ.ᵃ

NIhil arbitramur interesse, ᶠ vtrū ab initio, an cœpta iā lite negociū ad p̄sonam p̄curatoris transitū ᵍ fecerit. Da. X. kal. Octob. ᵃ Demesso. CC. Cons.

Maritus potest agere pro vxore ēt sine mandato, dummodo caueat de rato in quacunque causa vxoris, nisi habeat ab ea mādatum de agendo in quadam cā: quia tunc in alijs censetur prohibitus agere: adeo q̄ in eis agere non poterit: etiam si caueret de rato. h. d. secundum intellectum glo. Alex.

XXI. Imp. Constantinus. A. ad concilium prouinciæ Africæ.

MAritus citra mandatum in rebus vxoris cū solēni ʰ satisdatiōe ⁱ & alia obseruatione ᵏ itercedēdi ˡ liberam habeat facultaté, ne fœminę ᵃ p̄sequādæ litis obtētu, in ɔ̄tumeliā matronalis pudoris irreuerēter irruāt, & ɔ̄uentibus C virorū vel iudicijs iteresse cogant. ᵐ Si āt ᵃ mādatū suscepe rit, licèt marit⁹ sit, id solū exeq dēt, qđ p̄curatio emissa præ

ᵍ Transitum.] à dño litis in p̄curatoré, vel econuerso: secus aūt si p̄curator aliū p̄curatoré velit dare: vt ī. eo. l. quod qs. An aūt p̄curator dat⁹ ad audiēdā sñiam debeat dānari? & ñ puto 9 qa ñ defendit: vt ff. de ne. ge. l. liberto. §. fi. j. rñ. Acc.

MAritus.] CASVS. In cā vxoris suæ mādato nō interueniente an marit⁹ eē possit p̄curator? & rñ. q̄ sic, cū nō cōgruat sexui suo, iudiciis virorū iteresse: interposita tñ cautione de rato & de đfendēdo si cōtigat vxorem reconueniri. D Si aūt ad certā cām eū instituerct, & de agēdo ei mādauerit: an ad aliam cām sine mādato admitti possit, q̄riť? & dř q̄ ñ. No. ex hoc tex. ſm Iaco. q̄ marit⁹ pōt agere p̄ vxore sine mādato. sic & alibi vbicūq; p̄testatio vel denunciatio debet fieri vxori, tantum importat si fiat marito. l. aut qui aliter. §. sed & Seruius. vbi gl. not. ff. quod vi aut clam. Accur.

ʰ Solenni.] quare citra mādatum potest in oībus defendere agendo, mandato aūt habito super vno, in alijs non? quia in primo non præiudicat mulieri, in secundo sic. Accur.

ⁱ Satisdatione.] s. de rato.

ᵏ Obseruatione] s. đfendēdo. nā has duas p̄stat p̄curator actoris: vt ff. eo. l. seruum. §. ait p̄tor. Sed in marito vř eɔ̄, vt nō satisdet de rato: vt j̄. de pac. conuen. l. si. Solu. ibi in paraphernalibus vel dotalibus. hic in alijs rebus mulieris. Accur.

ADDITIO. Dic q̄ mulier habet patrimonium triplicis generis: quod p̄sequere vt per Bar. Bal. Cy. & Saly. hic, & Ange. Are. in §. pen. Institu. de execu. tuto.

ˡ Intercedēdi] i. iteruenīēdi i reb⁹ vxoris, & exercēdi lites. Ac.

ᵐ Cogāť,] vt j̄. đ ice. arb. l. sācimu⁹. & j̄. đ his q ve. ęta. ip. l. ij. §. j

Præscripserit.

1 sequiť cū Bar. & doct.

2 Et bene Iaso. post doct.

3 Istud dictū gl. est valde singulaé ſm Ian. & Alex. hic.

ᵃ Cōcor. cū hac l. §. q. 6. §. tna.

ᵃ aliàs, & extra.

4 Et bene quia p̄cise teneť dñm defendere: vt in §. p̄ter. hic allega. Bar.

5 Et bñ. Bartol. & Alij.

6 Ista lectio. est vera, & cū ea cōcordant oés doct. hic.

al. alienis.

7 Immo ad vtrūq; pōt referri. Bar. Saly. & Ale.

Mulier quare nō pōt agere p̄ filio, sicut facit p̄ patre.

ᵃ Cœlesyriæ.

Condēnari an debeat procurator, vel an dominus.

ᵃ Concor. tex. in ca. mulieres đ iudi. li. 6. & gl. in c. at si clerici. extra đ iud. quę inducit hāc legē.

ᵃ Iste tex. ē sing. ſm Bar. hic i casu suo, intelligēdo tñ ſm ītellectū

8 Istā gl. vsq; ad fi. sequitur Bartol. & doct.

9 Idem Baldus & Paul. hic.

Procurator actoris duas p̄stat cautiones.

a Praescripserit.] i. ante oculos scripserit, vel et sine scriptura di xerit. Et sic no. seruādos fines mādati: vt ff. ð iurei. l. si itaq; & ff. ð pac. l. sed si tñ. & ī. de trāsa. l. trāsactionis. & ī e. l. si procurator. & ff. de arb. l. si distinguem⁹. §. ð offo. & Inst. mād. §. is q. Sed arg. ͻ. ff. e. l. ad rē mobilē. & l. ad legatū. Itē no. q; i vno pmittit, i alijs prohi betur. sic & ff. de fundo istructo. l. qsitū. §. pe. & l. cū ð lanionis. §. cui fundū. & de vsufr. l. iij. §. cū Pollidi⁹. & ī. ð pac. ꝓuē. l. fi. & ff. ð vul. sub. l. si ita qs. & ī. de pdi. ð cur. l. fi. ibi, vt ex hoc, & c. lib. x. & ff. ð au. & arg. le. l. j. & ff. ð iudi. l. cū ꝓtor. i pri. & ð mi. l. & si sine. §. sed qđ Papi. Sed ar. ͻ. ff. de fundo istructo. l. qsitū. §. h. ; Itē no. maritū eē ð ꝑsonis q sine mādato admittūt. sūt & aliæ mstæ, vt dixi. ff. e. sed & hæ psonæ, in prin. Accurtius.

¹ Hic q; & Sal.

² Hic q; qui habet mandatū ad vnū, cēset habere ad aliud, sine quo illud explicari nō pōt, vt in legib⁹ ͻtrijs: n tñ vi hēre mandatū ad aliud penit⁹ diuersū & dispara- tū: vt hic Bar. Saly. & Pau.

³ Dic q; ibi exprimitur gen⁹ & species. hic verò exprimitur specie tñ Bar.

scripserit. ᵃ Da. IIII. Id. Mart. Adrumeti, Cōstātino. A. & Licinio Cæs. vtrisq; II. Cons.

Procurator per litis contestationem effectus dominus litis, nec potest sine causa remoueri. Bal. Vel sic. Lite cum procuratore contestata, dominus non potest litem in se transferre sine causa. Saly.

XXII. Idem A. ad Bassum P. vrbis.

PRocuratorib. institutis, & p⁹ ꝯtestatā litē ᵇ dñis effe- ctis: ᶜ hi q mādauerāt, ñ hēat ᵈ facultatē negocia ꝑseqūdi, nisi capitales inimicitiæ, vel morbus, vel alia necessaria ᵉ cā itercesserit: ᶠ tūc ᵍ .n. ēt ʰ inuitis his trāsferri lis potest. Da. XIII. kal. Iul. Cōstātino. A. & Licinio Cæs. V. vtrisq; Cons.

Mandatum procuratoris effecti domini litis, nō reuocatur absentia vel morte mandantis: & loco sui alium potest instituere. h. d. Bal. Vel sic: Si lite cū procuratore contestata moriatur dñs, nō ꝓpterea finit instantia, nec procuratoris mandatū. Sal. & Ale.

XXIII. ᶦ Imp. Iul. A. Secūdo pf. pto. †

NVlla ¹ dubitatio ē, post cām in iudicio agitatā, vtpote dñm litis ᵏ ꝓcuratorē effectū, ēt p⁹ excessū ᵏ eius q agēdā vl ðfendēdā litē mādauerat, posse ichoatā cām iurgiūq; finire: qppe cū & pro- curatorē posse eū ˡ instituere, veteris iuris voluerint cōditores. ᵐ Lect. II. No. Febr. Iuliano. A. IIII. & Sallustio Cons.

Exceptio falsi procuratoris reddit iudicium retro nullū: ideo potest quandocunque opponi. Alex.

XXIIII. Imp. Gratian. Val. & Theo. A A A. Pancratio præfect. vrb. †

LIcèt ¹ in principio qōnis ꝑsona debeat ingri ⁿ procuratoris, an ad agendū negociū mādatū à dño litis hēat: ᵒ si tñ falsus ꝓcurator inueniatur, ᵖ nec dici controuersiæ solent, ᑫ nec pōt esse iudicium. Da. II. kal. Apr. Constan. Antonino & Syagrio † Cons.

Persona hic enumerata non possunt, per se litigare, sed per procuratorem. & sic contra fecerint, sñia pro eis lata non habet effectum: & iudex qui eas admisit, pœnā hic statutam patitur: & hoc hodie restrictū est vsque ad personas illustres inclusiuè. v. d. cum Auth. hic posita. Alex.

XXV. Imp. Valen. Theo. & Arcad. A A A. Tatiano præfecto præt.

QVicunq; ꝑtorianæ ʳ vl vrbanæ ꝑfecturæ sublime † fastigiū, ˢ vel magisteriū ᵗ militare, vl ꝯsistoriāq; comitiuę ᵘ isignia ¹ meruerit dignitatis, vl ꝓconsulare ˣ i⁹ dixerit, ʸ aut

PRocuratoribus.] CASVS. Ad agēdū ꝓcuratorē istitui sb. lis ē ꝯtes. an eo inuito lite cōte. i te possis trāsferre iudiciū? Rñ. q ñ: nisi morb⁹ vl inimicitia capitalis itercessit, vel alia cā lgtima: quo casu ēt eo inuito in te erit lis transferenda.

ᵇ Cōtestatā litē.] anté vero & sine cāx cognitione pt: vt ff. e. l. aū litē cōtestatā. & ī. manda. l. si pater.

ADDITIO Vide ca. quis ꝓcurator. eo. ti. lib. vj. Accur.

c Effectus.] hoc expone vt ī. l. proxima.

d Persequēdi.] & sic ꝑ eis à ꝓcurōne eos remouere. Accur.

e Necessaria.] quæ multæ sunt. vt ff. eo. l. filiusfa. §. fi. & l. seq. vsque ad l. sed etiam. & l. post litem. vsque ad l. quæ oīa. §. j.

f Intercesserit.] s. inter procuratorem & dñm litis. tunc. n. in uitis his transfern lis potest.

g Tunc. n. j. s. qñ sunt inimici capitales, vel alia iusta causa.

h Etiam.] q. d. non solum procuratoribus volentibus trāsfertur in dominum: sed etiam eis inuitis. Accur.

¹ Symma ch⁹. li. j. e pi. 18. meminit huius constitutionis. Sed ͻ (ingt) venerabilis Iuliani sāctio stare ꝓcuratorū iussit officia ca usarū dominis vi uētib. inchoatā. Cont.

† Ex C. T. 2. 12. 1.

† Concordā gl. vlt. in cap. ex parte decani. i medio. extra de rescr.

NVlla.] CASVS. Procuratorē ad agēdū vel defendendū istituisti, lite ꝯtes. decessisti: vl te ex iusta cā absentasti. an nō eo min⁹ q; decessisti, vl absentasti te, possit ꝓcedere procurator? & tñ. q sic, cū p lit. cōtes. litis. i. istātiæ iudicialis (sic ītellige rei petitę i iudicio) dñs efficiat. ꝓcuratorē istituet pōt: qđ nō posset, nisi dñs p lit. contes. fuisset. & dic q est dñs qa pōt testes quosdā reprobare, & quosdā approbare & admittere: & istare vt iudex in cā ꝓcedat, ac si dñs fuisset litis.

i Dominum litis] i. instantiæ litis. Et sic no. q per contestationē fit dominus, vt hic, & ī. l. prox. & ff. de ap. l. ab executore. §. fi. & de excep. do. l. si procurator agit. §. j.

k Post excessum] i. recessum. Vel dic. i. mortem, vt ff. de iurisdi. om. iudi. l. & quia. in fi. Accur.

l Eum.] s. procuratorē per cōtestatam litē dñm factum. Acc.

m Cōditores] vt ff. e. l. i cāx. i fi. & ī. e. l. neq;. in fi. & l. qđ qs.

LIcèt.] CAS. Tenebat Titi⁹ mihi x. tu dicēs te ꝓcuratorē meū, cū ñ eras, ea petijsti. & obtinuisti. lata sñia vult tibi Titi⁹ opponere exceptionē falsi ꝓc. Rñ. q licèt talis exceptio falsi ꝓcu. i initio litis vl añ cēt ꝓponēda ad exēplū dilatoria rū excep. vt i Auth. de litigio. tñ qñq; siue lis cōtestet, siue ñ, opponi & ꝓbari pt ab aduersario: qua ꝓbata, licèt lata fuisset sñia, fingit retro iudiciū nullū fuisse. i. neq; cōtestatio, neque partiū confessio, neq; testiū ꝓductio, neq; controuersia. l. repetita. tenet tamen iudicium, vtrum fuerit ꝓcurator vel nō.

n Ingri.] ex natura dilatoriarū exceptionū, vt ī. ð ꝓba. l. exceptionem. Est. n. hæc dilatoria, vt Insti. de excep. §. fi.

o Hēat.] & sic cogaf mādatū ostēdere, vel de rato satisdare, vt ī. eo. l. j.

p Inueniat.] qđ asserēdo ꝑmittit aduersario ꝓbare qñcūq; velit. vt ff. eo. l. i cāx. §. j. & ð iud. l. nō idcirco. §. fi. Itē not. ⁴ hic spāle i hac dilatoria, vt opponat p⁹ litē cōtest. sic & in qualibet alia dilatoria p q cōtēdit retro nullū fuisse iudiciū, vt h sui iudicis. V l melius ; in hmōi exceptione sal si dicas, q à pricipio vl opponi, qa ipso iure nil ē actū, vt ī. si à nō cōpe. iudi. l. j. Alij dñt, q si dicas, ñ es ꝓcurator, q ē pemptoria. Si aūt dicas, ñ potes eē, qa miles: hęc ē dilatoria. qđ nō placet. ⁶ Alij vt H. dicūt aut scio falsum ꝓcuratorē: aut credo verū: aut abigo. si scio repellor. si credo verū, quocūq; tpe iudicij ꝓbē ñ eē verū, repellor falsū asserēdo, vt hic. sed si ābigo, in pric. hoc debeo dicere: vt i pri. hui⁹. l. Alij ⁸ dicūt q hic ab initio fuit proposita, sed adiecit, audiamus quid dicere velit.

q Solent.] de re principali. est tñ iudiciū de persona vtrū sit ꝓcurator vel nō, & sic verū sit ꝓcedendū vel nō. vt ff. de iudi. l. si qs. j. hinc est q & si solutū fuerit tali falso ꝓcuratori, q. s. nunq̄ habuit mandatū, vel habuit sed fuit reuocatū, pōt repeti, nisi p sñiam soluat. vt ff. fa. ercis. l. eū putarē. & ff. mā. l. si fideiussor. j. §. i oib. & ff. de do. iter vi. & vxo. l. si ꝑsōsus. §. si vxor. magis tñ puto q possit repetere p iudicē vel sñiam solutū: vt ff. rē ra. ha. l. si sine. §. q si ꝓcurator. & §. q si dbitā. & de do. inter vir. & vxo. l. si ꝑsōsus. §. si vxor. Itē nullū est iudiciū, vt hic dicit, i ꝑiudiciū dñi, nisi hēat ratū: vt ff. de iud. l. licèt. & ī. de ne. ges. l. si pecuniā. qđ ēt appellādo ratū hēre vl, vt ff. rem ratam ha. l. iij. §. fi. sed in suū preiudicium & fideiussorū, quos ꝓcurator d rato habēdo dedit. valet iudiciū.

QVicunq;.] CASVS. Tres habet ptes. In prima dī. q in dignitate cōstitutus, siue fuerit ꝑtor, siue præfectus, siue magister militum, siue ꝓconsul, siue vicarius principis & litem inferre vel suscipere putauerit: hoc per ꝓcuratorem faciat. alioquin si per se duxerit litigādū, cadat à causa. & hoc in prima parte & secunda. Iudex aūt vnā cū officiali suo qui hoc passus est, in xx. li. auri mulctetur. & hoc in tertia. Quod aūt hac l. dicitur, restringit ad illustres inclusiuè & extēluè. in illustribus. n. & superillustribus habet locum hæc l.

r Prætorianæ.] quia sit prætor. Vel dic, præfectus prætorio.

s Fastigium.] i. altitudinem. vt quia sit præfectus vrbis.

t Magisterium.] quia magister militum.

u Comitiuæ.] quia sit comes consistorij, siue palatij pricipis.

x Proconsulare.] quia sit proconsul.

y Dixerit.] alias dixit.

† al. PP. vt & in Co. Th.

† C. T. 2. 3.

⁴ Ista est vera sol. Ias. p⁹ docto. adde gl. fi. in c. in nostra extra eo. tit.

⁵ Ista nō est noua sol. sed ē rō ꝓcedētis solonē ſm Ias. & alios hic.

† alias Eucherio.

⁶ Et bene Ias. qa vtraq; ē dilatoria, vt l. ij. §. fi. ff. de excep. Bald. & Saly.

⁷ Quasi dicat, q p⁹ li. cōte. nonpossit ipsum repellere. Salyc. qđ tamē est falsū Bar. Saly. Pau. Alexā. & Aret.

⁸ Reprobat Bart.

⁹ Hæc est vera Bar. & Docto. hic.

† sublimissimę in oibus vet. recte.

† alias comitiuæ insignibus meruerit dignitates vel P. & c.

Vicarij.

a Vicarij].s. quia fit vicarius principis.
b Iurgiũ.] ciuile. nã criminale nõ instituitur per ꝓcuratorẽ. vt j. d acc. l. tũc ꝯuenit. & ff. de pub. iudi. l. pe. §. j. & i Auth. vt ab illustrib. §. j. col. v. nisi i crie iniuriarũ: vt j̃. de iniu. l. fi.
c Contrafecerit] i. admiserit talem personam ad iurgandũ.

vicarij [a] fuerit administrõne suffult⁹: si qđ ab eo vł iferẽt iurgiũ, [b] vł ꝯferẽt, ꝓcuratoris ꝑsonã i ñgocij sui iura substituat.

Quòd si qs sãctiõis hui⁹ statuta trãsgressus, iudicijs ꝛ sese iurgaturus igesserit: careat ei⁹ litis sorte, cui⁹ ñ p ꝓcuratorẽ expectauit euẽtũ: iudex nihilomin⁹ q ꝯ fecerit, [c] nouerit à se xx. [d] libras auri, itẽ ab officio [e] q̃q; suo tantũdẽ põderis exigẽdũ. Da. XVIII. kal. Octo. Arcadio A. II. & Rufino Cõs.

IN AVTH. vt ab illustrib⁹. §. j. col. v. const. xviij.

Hoc ius [f] stabit vsq; [g] ad illustres solos. cæteri [h] enim cõe ius [i] amplectuntur.

Citatus in causis pecuniarijs, põt per procuratorem comparere, licet hoc in citatorio non contineatur, nisi fuerit citatus vt personaliter cõpareat, quod facere potest iudex iusta ex causa, non aliter. Ale.

XXVI. Imp. Arcad. Honor. & Theo. AAA. Anthemio præf. præt.

In pecuniarijs [k] ꝯtrouersijs etsi spãlr hoc ꝑcepti, vł sententię [l] minimè designat auctoritas: passim [m] vnicuiq; (si tñ ita maluerit [n]) p ꝓcuratorẽ

d Viginti libras.] publico ærario īferẽdas.
e Offõ.] i. officialib.
f Hoc i⁹.] vt ñ liceat ei agere p se, sed p procuratorẽ.
g Vsq;] & extẽsiuè & inclusiuè. [1] sic ergo illustres & superillustres hoc seruabũt. Et ẽ rõ: qa rõne dignitatis debẽt sedere cum iudice: sed si allegarent, stare deberẽt: & sic vnũ absurdũ inde sequeret: vt i corpore huius Auth. vt ab illustribus. §. j.
h Cæteri.] clarissimi ac spectabiles.
i Cõe ius.] vt i crib. ex qbus iponit pœna vsq; ad relegationẽ, nõ possit istitui ꝓcurator nisi i cã iniuriarũ: vt j̃. de iniur. l. fi. I iferiorib⁹ s̃c, & i pecuniarijs causis: vt dicã. s̃. eo. l. cum rẽ. Ac.
k In pecuniarijs] A. Si i pecuniaria cã iudex vt ad iudiciũ venias te citari fecit, neq; tibi nũci⁹ dixerit vt venias vł ꝓcuratorẽ mittas: cũ electiõẽ hẽas veniẽdi vł mittẽdi: si n venias, sed mittas: an videaris iudicis ꝑcepto paruisse, q̃rit. & tñ. q sic. electionẽ. n. hẽs ex hac l. nisi i casib. vn⁹ ẽ, cũ meli⁹ scias veritatẽ, q̃ ꝓcurator, vł tua ꝑsona legalior ẽ, ita q tibi credi dẽt: quo casu i ꝓpria ꝑsona venire dẽs. vł si talis sit cã q̃ p ꝓcuratorẽ expediri nõ possit: vt est popularis. ff. e. l. licèt. in prin. & ẽ qđ seqt̃, nisi, &c. si nõ idoneũ ꝓcuratorẽ misisti, vult iudex. vt iustiorẽ instituas. Ex ista l. no. q i oi citatione simplr̃ facta intelligit̃ alternatio, vt quis per se cõpareat, vel procuratorẽ mittat. facit l. j. in §. vius. ti. e. c. ñ. de dila. in c. dilecti. & c. pen. de iura. cal. la. hic.
k In pecuniarijs.] quare hoc dicat, dixi s̃. eo. l. ij.
l Sniæ.] s. ꝯtionalis, [2] ac si dicat, licèt ꝑceptũ vel snia qua qs ad iudiciũ vocat̃, minimè designet vt vocat⁹ hẽat hãc electionẽ. s. vt veniat, vel procuratorẽ mittat: habet tñ ex hac l.
m Passim.] idest indistinctè.
n Maluerit.] nam inuitus non cogitur.
o Facultatẽ.] vt ff. de iniur. l. sed si vn⁹. §. idẽ Iulian⁹. & ff. fa. er ci. l. planè. in sti. d his p quos agere pot. §. h. & ff. de arbi. l. non distiguem⁹. §. q̃sitũ. versi. sed si dñi. & s̃. d his q ad eccl. : fu. l. fi. §. cũ sit. sed hodie [3] pri⁹ iurat d calũnia, q̃ ꝯstituat ꝓcuratorẽ: vt j̃. de iura. calũ. l. ij. §. sin ãt absuerit. Vł alr dic vt ibidẽ
p Forte.] põt quilibet & per se litigare si vult, nisi &c. (dixi.
q Iustiores] i. ꝓcuratores: vt s̃. ꝓx. l. & sic respicit qđ dixit. s̃. tñ ita maluerit. qa ibi innuit q possit p se si vult. & ad illđ ponit̃ hæc exceptio, nisi &c. Vel [4] dic ipsos dños litis, qñ nõ põt p ꝓcuratores agere, qđ q̃nq; euenit: vt ff. e. l. licèt. i pri. & j. d his q ve. ætа. ipe. l. ij. Vł tertio, [5] qa dñs meli⁹ scit veritatẽ, q̃ ꝓcurator, vł ẽ verior & legalior ꝑsona dñi, & ñ ita rixosa
r Nõnunquam.] & aliquando ob causas aliquas iustior est vn⁹. q̃ ali⁹, vł ad cãs ad quas vocant̃, erit vnus iustior, q̃ alius.
s Vehementiores] i. expeditiores. nam non est sic rixosus.

Con. gl. s. circa ñ. lau. pasto ralis. cũ d iudi.
fal. iudicij sese iurgijs i- gesserit.
1 Gl. istã sequunt̃ Salyce. & Ale. & de ditione vsque, vide hic p la. Bu. & Salyc. per Cy. & Salyc. in l. à caligato. j. de nup. & pleni⁹ p Bar. i l. patron⁹. §. j. ff. de leg. iij.
2 Adđ gl. similem, q̃ sequuntur ibi B. Bal. Saly. & Pau. in l. cũ clericis. i v̄b. sniarum. s̃. de epis. & cler.
3 Idẽ Salyc.
4 Et melius Barc. hic. & cõcord. cũ hac gl. c. ij. iuncta glo. super verbo, decentus. in versi. & illud scire debet. cũ eo. tit.
5 Ista displicet B. sed vltima placet doct. hic.

A [t] Maximi iudicis.] maximũ vocat quemcunque audientẽ causam. respectu enim partium saltem est magnus.

ADDITIO. Vide c. ij. cũ eo. in anti. iuncto. c. j. e. ti. lib. vj.

NE LICEAT POTENTIORIBVS, &c.

Dicit de licita ꝓcurõne, & eius occasione: sequitur hic & sequẽtibus titulis d illicita. Nã ẽra mala exẽpla sũt orta d bonis reb. vt ait Salu.

rñdẽdi tribuim⁹ facultatẽ: [o] nisi fortè [p] q̃sdã iustiores [q] nõ nũquã [r] ob cãs vehemẽtiores [s] maximi iudicis [t] vocabit auctoritas. Da. prid. Id. Octob. [*]

[*] Græca constitutio ex ꝑtermiss. repetenda fol. 13. coll. 4. D.

TITVLVS XIIII.

NE LICEAT POTENTIORIBVS patrocinium litigantibus præstare, vel actiones in se transferre.

B *Recipiens patrociniũ potẽtioribus ad terrorẽ aduersarij, debet puniri i iactura cãæ. Et patrociniũ ꝑstans venit puniendus arbitrio rectoru prouinciæ, q in prædictis est iudex ẽt contra potẽtiores magistratus, quãmuis tales iurisdictioni rectoru prouinciæ regulariter non subessent. Alex.*

I. Imp. Diocle. & Maximia. AA. Aristobolo salutem.

Diuinè admodũ [u] ꝯstituit [x] diu⁹ Claudius [†] ꝯsultissim⁹ priceps parẽs nr̃, vt iactura [y] cãæ afficerent [z] hi q sibi potẽtiorũ [a] ꝑrocimũ aduocassent: [b] vt hoc ꝓposito [c] metu, iudiciarię lites potius suo marte [d] C discurrerẽt, q̃ potentiorũ domorũ opibus [e] niterent. Quẽ [f] palam est intantum prouincialium quęstionibus esse cõmotum, vt huius sanctionis [g]

Diuinè.] Cã. Tres hẽt ꝑtes, in j. recitat imperator ꝯstõnẽ diui Claudij, q̃ cauet, vt si aliqs cãm habẽs cũ aliquo, suffragiũ potentiorũ rõne officij implorauerit, quò magis aduersari⁹ vel ad trãsactionẽ veniat, vł cedat i amissiõe cãæ, puniat̃: & lis suo tramite æq̃lr ꝺcurrat. & hoc i prima. Assumẽs seuera snia puniat̃. q ãt sit pœna, hic ñ aperit: & dr̃ seuera in faciẽdo, ñ i patiẽdo: q patiẽs ea dign⁹ est. & hoc i ij. qa aũt oĩum interest, & maximè paupũ, à potẽriorib⁹ ñ grauari: duo ꝑsidi ꝯmittũt̃ p dictã ꝯst. s. vidictã, si ñ fuerit obseruatũ qđ i cõstõne dr̃: & cognitio pœnæ. s. iactura cãæ: hoc ẽ rei idductę i cãm debitore hoc petẽte, & q̃relã deponente, neq; timeat ꝑses q potẽtiorib ꝑiudicet. s. i dignitate: cũ q̃ tũ ad hoc supior sit. Ex isto tex. no. sm la. q assumẽs ꝑrociniũ potẽtioris, punit̃ in amissione causę. Similiter Comitatenses qui faciũt ciuẽ emere aliquã rem pro eis, vt sub titulo ciuis nõ subsint oneribus eis impositis: puniuntur amissione talis rei emptę, q̃ dẽt publicari. ita no. Bar. in l. j. C. de naui. nõ excus. lib. xj.

u Admodum.] idest valde.
x Constituit.] & ideo de nouo constituendum non est.
y Iactura] i. amissione.
z Afficerẽt.] [6] an ipso iur᷑ qdã sic. Tu dic p snã. nã dicit affi cerẽt, & ñ sunt affecti: vt j̃. l. ꝓxi. Itẽ qa hic cõmittit statim duo. s. vidictã, & cognitionẽ hui⁹ pœnæ. s. iacturę dbiti si appareat id ꝯmisũ. & hoc iplorãte dbitore, & q̃relã exponẽte. Ac.
D a Potẽtiorũ.] nõ loq̃t̃ de quolibet potẽtiore: sed de eo q rõne officij ẽ potẽtior: & q minacẽ põt feruorẽ oñdere: vt j. de his q̃ vi met. cau. l. si p ipressionẽ. & si quacunq; præ. po. l. j. & j̃. si rector ꝓuinciæ vel ad eũ per. l. j. & patet hic, & j̃. ea. l. §. fi. vbi dicit, ne ꝑiudices, &c. & sic differt hic titu. ab eo de alie. iudi. mutã. cã fac. qa ibi de potente alia rõne tractat: vt ff. de alie. iudi. l. iij. & ff. si ex noxa. cau. l. j. §. si desinat. Opponit̃. s̃. de aduo. diuer. iudi. l. ij. sed ibi i minori, hic i maiori offĩali.
b Aduocassent.] vł ergo q ex hoc solo q paciscunt̃ de ꝑrocinio, licèt non fuerit ꝑstitũ, puniantur. Vel fortè de æquitate tunc non puniuntur: vt ff. de in ius voc. l. quamuis.
c Proposito] i. procul posito. Vel dic econtra, idest antepositio. s. de amissione causæ.
d Marte] i. æqualiter: vel. i. suo ordine.
e Opibus] i. suffragijs, & quod dicit domorum. i. illis de domibus: vt ff. si cer. peta. l. lecta. in prin.
f Quem] s. diuum Claudium.
g Huius sanctionis.] qua prohibentur potentes patrocinari.

† intelligit Claudium posteriorem hoc noie vocitatũ, non autẽ priorẽ illũ Claudium Neronem.
6 Cõcor. c. j. cũ gl. j. de offi. delega.
Titul⁹ ne liceat po. quo differt à tit. de ali. iu. mu. &c.

Custodes.]

a Custodes.]quo ad amissionem causæ sed iudices quo ad pœnam imponendam potenti.
b Fecerit.]diuus Claudius.
c In actores].i.aduocatos,quos vocat actores, quia cum agūt Sed ṡ.j.de suffra.l.j.Sed non pōt assumi in terrore,vt hic: pōt tñ ad ius cōseruādū. Vel ibi non erat potentior.
d In subsidia].i.auxilia.
e Vsurpatos].i.male quæsitos.
f Redēptos].s.pcio.
g Seuera].i.capitali, ſm B.& dr̄ seuera i sæciēdo. vel versus ſm Azo. p motu iudicis.
h Quare cū iterſit.]qa diu⁹ Clau.&c.& ē locus ab auctoritate.
i Tenuiorū.]fauetur dbilib.vt hic,& ṡ.qñ ſpa.inter pup. & vid. l.j.& i Auth. d̄ mād. prin.§. sit tibi.col.j.
k Litigatores.]hoc ipsum qrētes:cōqriť.n. re⁹ d̄ tali pcuratore.
l Metuas.]loqť pſidi.
m Præiudices.]pręiudicat.n.nā aīs clarissimi & illustres non ɔueniūť sub pſide:vt ṡ.vbi se.vel cla. l.iij. ą incipit, quoties & ṡ.de offi.rec.puin.l.ij.sed rōne dlicti hoc fit.vt ṡ.vbi se. vľ cla. l.j. & ē optimū ſiľe i Auth. de man.prin. §.patrocinia.col.iij.
n Spāľr.]& iō alij delegare ñ pōt vt ff. de off.ei⁹ cui mā. ē iur. l.j.i pri.nec ob.ṡ. de iudi.l.à iudice.in fi. Nā hic daťiurisdiō ab ipsa cōstōne vel à principe pɔstōnē,vt ordinarius sit illi⁹ cāæ spāľr: & iō delegare ñ pōt.vt ff.de off.ei⁹ cui mād.ē iur.l.j.ibi aūt vt delegatus simpľr.Et qa decessione actionis hic tit. dicit in ru.& i l. fi.iō distīgue:qa aut fit i vltima volūtate,aut iter viuos: primo casu valet:vt ff.de leg.iij.l.nomē.i pric. & de libe. leg. l. legaui.nisi iā erat i iudiciū dducta: quo casu agit hrs: & qđ ɔseqť,legatario pſtat,vt.ṡ.d litig.l.qeūq;.& i Auth. ibi posita. nūc si hrs.Sedō,si qdē potētiori rōne officij,actio amittitur. vt ṡ.l. px.& ṡ.q dare tūť.pos.auth.minoris. si alia rōne.tunc hēt locū titul⁹ d̄ alie.iudi.Si nō potētiori,si ē i iudiciū deducta,nulla ē cessio,nisi i casib⁹,ā tñ amittiť actio,licēt fiat cessio d̄ ea litigiosa,vt ṡ d litig.l.ij.& fi.l fi. Si aūt ē idubitata.i. i iudiciū nō deducta:si cōstat verā eē cessionē,valet,vt p totū tit.de hære.vel acti.ven.si aūt cōstat eā simulatā,nulla est vt ṡ.plus vale.quod agi.p totū. Si dubitaťan sit simulata vľ nō,ex tribus pſumiť simulata.s.q̄ p parte sit vēdita,& p parte donata:itē q̄ minori pcio vēdita: itē q̄ titul⁹ cessionis nō sit in instro cessionis: quod esse debet in principio, vt ṡ.de manda.l.per diuersas.& l.fin.

Aduocati actores vocantur.

Illustres sub pſide non cōueniuntur.

*C. T. 2. 23.1.

† Cōc. cū hac l. & supiori. c.ij.cū gl. super verbo, sāctiones. extra d̄ alie.iu. mutand. cā fac.

† al. Nec metues.

Actionis cessio ex tribus pſumitur simulata.

rectores puīciarū custodes, [a] & ɔtēptę huius rei vidices fecerit: [b].s.vt i actores [c] seu pcuratores i subsidia [d] negotiorū vľ vsurpatos, [e] gratia, vel redēptos, [f] seuera [g] ſnīa vindicarēt. Quare [h] cū iterſit i vniuersum oīum, & pcipuè tenuiorū, [i] q sæpe iportunis potētiū itercessionib. opprimunť:iter litigatores [k] audiētiā tuā ipetiri debis.Nec metuas [l] ne piudices [m] clarissimis viris: cū diuus Claudius huius rei rectorē prouinciæ disceptatorē,& si res postularet,vltorē spāľr [n] fecerit.Dat.IIII. Id.Sep.AA. II.& III.Cons.

Cedēs actionē suā potētiori rōne officij, pdit actionē illā,& cessio nō hēt effectū. h.d.Alex.concordat Bal.& Saly.

II. Imp.Arcad.Honor.& Theodo. AAA.Ioanni præfect.præt.*

SI cuiuscunq; [o] modi actiones [p] ad potētiorū fuerint delatę [q] psonas, debiti creditores iactura [r] multenť.Aperta.n.credētiū vľ eē voracitas, q alios actionū [s] suarum redimūt [t] exactores. Da.V.Id.Iul. Ho.VII. & The.II.AA.Cōs.

SI cuiuscūque.] CASVS. Debebas mihi x.actionē mihi cōpetētē ɔ te, potētiori cessi,an valeat cessio,qriť:& rñ.q̄ nō. adeo q̄ amissione debiti multari debeam.
o Actiones.]aliud si res:quia tunc non admittitur:vt ff. de alie.iu.di.l.pe.Vel aliter solue vt ibi.vel hic de potente rōne officij,ibi alia ratione.
p Delatæ.]ab eo cui cōpetebant. Et dic,delatæ per cessionē.
q Iactura.]idest amissione.
r Credentiū].i.creditorū qui cedunt,& quibus ceditur.
s Actionū.]quia si minor fuerit ? sibi per restitutionē in integrum non subuenitur,per l.si aduer.deli.l.j.tñ si ius ignorauit quod licēt ei, poteſt.
t Redimunt.]gratia vel precio:vt ṡ.l.pxi. & not. q̄ hæc lex respicit vltimam partem rubricæ.

DE HIS QVI POTENTIORVM NOMINE titulos prædijs affigunt, &c.

TITVLVS XV.

DE HIS QVI POTENTIORVM nomine titulos prædijs affigūt, vel eorum nomina in litē ptendunt.†

Qui titulos seu insignia potentiorū pdijs suis affigunt, vel eorū noīa in lite prætendūt:suo iure priuātur, & in metallū damnantur:& potentior si consenserit, infamatur.h.d.in effectu Bald.Saly.& Alexan.

I. Imper.Arcadius & Honorius AA. Messalæ præfect.prætorio.*



Nimaduertim⁹ plurimos [u] iniustarum [x] desperatiōe cārū,potētiū titulos, [y] & clarissimæ priuilegia dignitatis, his à qb. ii [z] vocanť, opponere.At [z] ne i fraudē legū,aduersariorūq; terrorē his noīb. abutanť & titulis, q [a] hmōi dolo sciētes ɔniuerit, [b] afficiendi sunt publicatę ſnię nota. [c] Quòd si nullū hac in pte ɔsensum pbuerint, [d] vt libelli aut tituli eorū noīb⁹, [e] vľ ædibus affigerenť alienis : eatenus in eos q fecerint,vidiceť,vt affectī [f] plūbo [g] ppetuis metallo-

Superiori titulo prohibuit. actores aduocare potētis patrociniū, nunc econtra in reo prohibet. ADDITIO. Hāc continuationē reprehendit hic Bar.ea occasione, quia i nult hæc gl.titulum pcedentē non habere locū in reo: quod secundum eū falsum est pp generalitatem rubricæ, quæ dicit ibi, Patrociniū litigantibus pstare. Itē patet et ex l.i.in princip.quæ loquitur generaliter.Cōtinuat ergo sic:Supra punit litigātes quiadmodū patrociniū potentiorū p ſtādū dictovel facto ipsorū potētiorū:hic punit litigātes qui aduocat patrociniū potētiorū dicto vel facto ipsius litigātis, quod facit assignando titulos,&c. vt videbitur.

A Nimaduertim⁹.]CASVS. Petebam à te fundū: dicebas aliquē clarissimū eē possessorē illius fundi, vľ te noīe illius fundū possidere:& iscriptionē quādā i illo fūdo fecisti talē,hic fundus est talis potētioris. & hoc fecisti quo magis me ab agēdo repelleres. quaľr mihi cōsulaľ.qriť:& dicit ipator, q̄ animaduertit plures reos cōuentos hoc fecisse. hoc in prima. In sedā statuit pęnā in psonas potentiū qui cōsenserunt nomen suum imponi,vt infames efficianť. & hoc siľr dicit in fi.l.ibi, eos &c. & potes cōtinuare illū versi.cū hac secūda parte.In tertia dr̄,q̄ si hmōi potētiores nō cōsenserūt,q̄ cōueti q hoc fecerint,pęna plūbi afficiaľ,& ppetuò i metallū dēur. Itē si qs lite pulsatus cū possideret,nomē potētis i lite ptēdat : amissione cāæ puniaľ. ita q̄ neq; facultas ɔtrouerſiā recuperādi ei tribuaľ, &c.Ex tex.ibi,nec repetēdæ actionis,no.ſm Bar. q̄ pœnæ huius l.habēt locū nedū in reo, sed ēt in actore. & istud ēt seqť Alex.licēt Raph.Ful. hic teneat q̄ ista lex solū habeat locū i reo p aliq̄ verba tex.ibi.i i⁹ vocať.& i verb.pulsatus.Ias.hic.
u Plurimos.].s.reos conuentos.
x Iniustarum.]quia credebant se habere lites iniustas.
y Titulos.].i.subscriptionē quādā, q̄ hæc dom⁹ sit cuiusdā potētissimi,vľ q̄ noīe potētissimi possidet,vt p hoc sub certis iudicib. ɔueniať,vt ṡ.vbi se.vel cla.l.ij.Vel minores det sportulas,vt ṡ.d fru.& li.expē. l.fi.vľ ɔueniaľ i scriptis,vt ṡ.de dignit.l.quoties.lib.xij.Vel dic vt terreat,& nūc incipit soluere terrorem.
z At.] pro sed.
a Qui.].s.potentes.
b Conniuerint].i.consenserint.
c Nota].i.fiūt ifames,vt ṡ.i fi.l.& ēt de crīe stellionatus possunt accusari,cū titulus criminis dficiať.vt ff.de cri.ste.l.iij.
d Præbuerint].i.potentes.refert.n.quo ad potentes vtrū cōsenserint,vel nō.Non aūt quo ad eos qui scripserint, vtrum consenserint potentes,vel non.
e Nominibus.]scilicet adiectis.
f Affecti.]perpetuis metallorum supplicijs deputentur.
g Plumbo.]quod deferunt ad metalla.

† aľs Honor. xiij. & The. x. neque in ɔstitutionis inscriptiōe adijcit nomē Arcadij. A.

† Vid Casiodorū, & iunge Nouellā. 17. c.18.

*C.T.2. 14.1.

† Conuenient.

Cum

a Cum ipse] interpositio est vsque ibi, contradictorijs.
b Et rei].s. corporalis pro qua conuenitur in rem.
c Et iuris].s. incorporalis: vt seruitutis, vel actionis psonalis qua cõuenit̃ pro re corporali: quæ (licèt impropriè) possideri dr̃ a debitore: vt ff. de peti. hære. l. regularr. & l. ẽt. §. pen. Vel dic iuris.s. emphyteuticis. Vel dic p eodẽ poni rei.s. & iuris.i. rei iuste possessæ: vt j. stati dicet: vel cõ. ita vt iur ɔuenitri possit.
d Titulũ.].i. actionẽ qua pulsabatur.
e Exceperit].i. exceptione repulerit. sed hoc nihil est. Sed dic exceperit.i. susceperit libellum recipiẽdo.
f Eius possessionis.] cum in rem agitur.
g Aut cãæ] cũ agitur personali actione.
h Retinere] qñ in rẽ.
i Euitare.] cum agit̃ in personam.
k Mulcteẽ.] sed cui dabitur hæc multa? qui dã fisco. sed puto aduersario: vt ĩ. ti. j. l. fi.
l Actionis].i. defensionis.

ADDITIO. Vult hic gl. q hic ti. ñ hẽt locũ i actore, sed solũ in reo. Idẽ vult glos. rub. sed B. tenet hic ɔtrũ.s. q ẽt hẽt locũ ĩ actore sicut in reo. Et l. j. ĩ. ti. j. loqt̃ in alio casu: vt dixi ĩ. ĩ rub. præsenti.
m Eos].s. potentes.
n Oportebit] vt ĩ. eo. l. ij.

† al. regalia.

rũ supplicijs deputet̃. Quisqs igitur lite pulsat⁹ (cũ ipse [a] & rei [b] sit possessor & iuris, [c] & titulũ [d] illatæ solẽniter pulsatiõis exceperit) [e] ɔdictorijs libellis aut titulis alteri⁹ nomẽ crediderit igerẽdũ: eius possessionis [f] aut cãæ [g] q̃ sub hac fraude aut retinere [h] aut euitare [i] tẽtauerit, amissiõe mulctet̃: [k] nec repetẽdæ actionis, [l] ẽt si ei pbabilis negocij merita suffragãtur, hẽat facultatẽ. Eos [m] sanè q se spõte alienis litib ĩseri patiũt, cũ his neq; possessio neq; pprietas cõpetat veluti famæ suæ pdigos, & calũniarũ redẽptores, notari oportebit. [n] Da. XV. kal. Dec. Med. Stilichone & Aur. Cõs.

TITVLVS XVI.

VT NEMO PRIVATVS TITVLOS prædijs suis vel † alienis imponat, vel vela regia † suspendat.

Qui titulũ principis rei suæ imponit, illã perdit, & iuri publici illa facit. Bal. Saly. & Alex.

I. Imp. Honor. & Theodo. AA. Flauiano præfe. præt.

REgiæ [o] maiestatis ẽ, vt nr̃æ tm̃ domus & p̃rimonia, titulorum ĩscriptione legãt̃. [p] Oẽs igit̃ itelligãt publico iuri eẽ deputãdũ [q] id cui nomẽ dominicum [r] † p̃scribit̃. Da. III. Ka. De. Rauẽ. Bas. & Phi. Cõs.

Imponẽs titulũ vel vela regia rebus ab alio iuste vel iniuste possessis, si plebeius est, vltimo supplicio punitur: si aũt est nobilis, deportatur. licet ẽt vnicuiq; ista frangere & tollere, de quo non poterit accusari: & iudex recipiens accusationem punitur pœna hic statuta. Saly. & Alex.

II. Imp. Theo. & Valentinia. AA. Florentium præfec. prætor.

VT NEMO PRIuatus, &c.

Superiori titulo dixit quando dicebat q sua erat aliena, nũc qñ suã vel alienam dicit, suam.

REgiæ] CAS. Si i fundo tuo vexilla suspẽdisti, cũ hoc ad principẽ ptineat: fund⁹ cõfiscabit̃. si i alieno: nõ cõfiscabitur fundus, sed oĩa tua bona cõfiscabunt̃. & differt iste titulus à superiori: qa ibi dicebat conuẽt⁹, q res suas erat alienas: hic sua.

† al. dominicum.

o Regiæ].i. ad maiestatem regiam pertinet.
p Legantur].i. designentur.
q Deputãdũ.] als iputãdũ. vr̃. n. ipse velle ea publico iuri deputari, cũ ipse ĩscribat ei suũ nomẽ, cũ ppriũ sit regiæ maiestatis sua p̃rimonia tali gaudere ĩscriptione: vt hic, & ĩ. d bo. vacã. l. iij. li. x. & ẽ sĩle ad l. istã. ff. de diuor. & repu. l. fi. ĩ fine.
r Dñicũ].i. nomẽ dñi ĩpatoris, vel.i. ei⁹ cui⁹ ẽ dom⁹ vl' possessio. & hoc cũ dñs possessionis inscribit. Si ãt alienæ possessioni quis inscribat, nõ ɔfiscatur possessio illa: sed oĩa bona ĩscribenti: vt in Auth. de man. prin. §. fi. col. iij. Accur.
s Præscribit̃].i. ĩ pĩudiciũ scribit̃. vel añ oculos scribit̃.

Possessioni alienæ Inscribendis pœna.

NE quis] CASVS. In prima pte phibet, q null⁹ vexilla vel vela ĩ aliena possessione, siue possessor fuit iust⁹, siue inuasor, suspẽdat. & hoc ĩ prima. Si ãt fecerit: si plebei⁹ ẽ, vltimo afficiatur supplicio: si clar⁹ vl' ẽt cleric⁹, d portabit̃: & nõ solũ ciuitatẽ amittet, sed & libertatẽ. & hoc ĩ secũda. hmõi ãt pœnæ ĩfligẽdæ sũt p oẽs iudices executores. & hoc ĩ tertia. Cuilibet frãgẽdi tales titulos vel vela pateat facultas. si solũ ei in cui⁹ pĩudiciũ suspẽsa sunt: & hoc siue seruus, siue liber: neq; ti meat q de calũnia accuset̃. hoc ĩ quarta. Iudex ãt q talẽ accusationẽ admiserit, xxx. lib. auri vnã cũ officiali suo puniatur. & hoc ĩ qnta. Not. ĩ hac l. q ea q̃ illicitè ædificata sũt, pñt p quẽcũque licitè d strui, & sine pœna. facit l. fidei cõmissa. §. siqs licitè. d lega. iij. fin P. d C.

NEqs vela [t] regia † suspẽdere, vl' titulũ [u] audeat sine pceptiõe iudicis ɔpetentis alienis reb⁹ iponere, q̃s qcũq; mõ qualiscunq; psona possideat, licèt ñ dñs licèt iniustus possessor, vl' temerari⁹ iuasor q possidt, doceat̃. Eũ ãt q hoc facere ausus fuerit, si plebeius ẽ, vltimo [x] subdi supplicio: si clarissim⁹, vl' curialis, vl' miles vl' cleric⁹, pscribẽdũ [y] d portãdũq;, ñ solũ ciuit. Rom. sed ẽt libertate [z] priuari cẽsem⁹: executoresq; hui⁹ legis oẽs iudices eẽ oportere. [a] Deponendi ãt vl' frãgẽdi titulos, & ɔscidẽdi vela, nõ solũ eis ad qrũ pĩudiciũ tale aliqd ɔ fas, ɔq; leges ɔmittit̃: sed oĩbus tã liberis q̃ seruis sine metu calũniæ, [b] vl' accusatiõe [c] crĩs, lniam ministram⁹: d cernẽtes iudices eorũq; officia tricenis libris auri multari, si talẽ accusationẽ vl' admittãt, vl' d positã scribi cõcedãt. Da. XV. kal. Iul. Theod. A. XVII. & Festo Cons.

TITVLVS XVII.

VT NEMINI LICEAT SINE iudicis auctoritate signa rebus imponere alienis. †

Insignia imposita rei meæ sine iudicis auctoritate, licèt mihi propria auctoritate remouere. h. d. Saly. Vel sic, Lite pendente nemo potest imponere signum suum rei quam petit. h. d. cum l. seq. Alex.

I. Imp. Probus. A. Octauio. †

SAepe rescriptũ ẽ, añ sniam signa reb. q̃s aliqs tẽebat, iprimi ñ oportere. Et iõ ea [d] reb. aut fructib. apud te ɔstitutis illicitè iposita, [e] poteris ip-

† al. regalia. Amb. li. 5. epis. 33. pro eo dẽ posuit suspẽdere regias cortinas.

t Vela] forte vexilla.
u Vel titulum.] idest chartulam scriptam.
x Vltimo] p leui dlicto iponitur hic magna pœna: vt ĩ. d lib. & eorũ lib. l. ij. Itẽ est hic arg. ɔ. ĩ. de epis. & cle. l. presbyteri.
y Proscribẽdũ].i. dãnandũ i cõfiscatione bonorũ, vel.i. bona proscribenda.
z Libertate] hodie nemo bñ nat⁹ &c. vt in Auth. d nup. §. qd ãt pri⁹. col. 4. vñ ĩ liberto q ñ ẽ bñ nat⁹ ab initio, hæc lex posset hẽre locũ. Itẽ not. hic pœnã deportationis adimere alicui libertatẽ. qd ẽ spãle: als secus, vt ĩ ɔrio: vt Insti. de ca. deminut. §. minor. sic ĩ. d postli. reuer. l. fi. Et dic deportãt̃.s. ĩ metallũ. & sic nõ loqt̃ d deportatione, sed de dãnatione in metallum. Accur.
a Oportere] q tñ habẽt metũ ĩpiũ, cũ deportatio sit de ĩpio: vt ff. de off. pñ. l. illicitas. §. qui vniuersas.
b Calũniæ].i. nõ poterit dici calũniator.
c Accusatione] itẽ nõ poterit accusari. Et no. ĩ fi. hui⁹ ti. de offõ iudicis circa libellũ: vt ff. de of. asses. l. j.

Deportatio aliquis adimit libertatem.

† al. signa imprimere rebus quas ali⁹ dũnet. & sic reperi in oĩbus manuscr.

† Octauiano.

VT NEMINI LICEAT SINE IVDICIS auctoritate signa, &c.

Superior titulus dixit de vexillis & titulis: hic generaliter de signis. Itẽ ĩ. non licebat ante litem contestatã, hic non licet ẽt post litem contestatam: & ideo si quis signa imponit post litem contestatã, non patitur pœnam superioris tituli, sed iudex eum puniet pro motu suo. Accur.

SAepe.] CASVS. Petebas à me rẽ mobilẽ vel immobilẽ. añ sniam signũ illi rei imposuisti: auctoritate mea illud possum extrahere, vt eã q̃ mihi moues, officio iudicis termineẽ.
d Ea].s. signa, quæ appellantur Bononiæ glisa.
e Imposita].s. ab actore.

Detrahere.]

Detrahere, sed tua auctoritate tua: vt arg. ff. quod vi aut cla. l. si vitem. §. si ad ianuã. & j. tit. j. l. fi. & arg. j. de Iudæis. l. null⁹.

b Rebus. Alius.] puta Titius.
c Nemini.] scilicet Seio.
d Suas.] idest Seij.
e Aliquis.] s. alius à possidente, sed his q̃s ipse tenet, sint suę vel alienæ, pt iponere signa, sed non vexillũ vel vela, vt j. tit. j. l. j. & ij.
f Affirmet.] non est tamen verum.

†al. Grugasio.

g NE FISCVS VEL respublica &c. & c. Ne fiscus. i. procurator fisci.

h Vel respublica,] &c. licet generaliter phibuit s. patrocinium potentis: nunc tamẽ specialiter phibet fiscũ vel rẽpublicam. i. fiscum, siue rempublica, idest fisci procuratorem. Accur.

†aliàs pcuratorẽ alicui patrocinij cã illicitè præstet.
*illicitè, sed plures libri hactenus † litẽ & rectè.
*vicib. in oib. manuscri. rectè.

i Reipublicę] CAS. Mihi c. tenebaris: & reipublicæ illa cẽtũ obtulisti, & ꝯ me petentẽ illa c. auxiliũ reipub. iplorasti: an sis audiẽdus, q̃rit? & rñ. q̃ nõ. Vel dic si reipub. tenebaris in c. & ego tibi in x. si fecisti mihi pactũ de nõ petẽdo: si reipublicę sua c. obtuleris quo magis ꝯ me pstaret iuuamẽ, an sis audiẽd⁹. & dicit q̃ n. Reipublicæ] hic ꝯsitebat se dẽre suo creditori: sed à fisco ꝯ i⁹ se iuuari ꝯ priuatum postulabat. sed i vlt. le. hui⁹ ti. non cõfitebatur se debere. Vel dic q̃ hic ꝯ debitores exceptione tutos se iuuari petebat, in vltima contra creditores. Accur.

†al. Tertulliano.

se licitè detrahere: [a] vt amotis his, cã q̃ ex offõ tibi inferẽ, termineẽ. Dat. IIII. Kalen. Iul. Probo. A. II. & Lupo Cons.

II. Imp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Crauganio. †

A Rebus q̃s ali⁹ [b] detinet, imprimere signa nemini [c] licet, ẽt si suas [d] vel obligatas sibi eas esse aliquis [e] affirmet. [f]

TITVLVS XVIII.

NE FISCVS [g] VEL RESPVBLICA [h] procurationem † alicui patrocinij causa in lite * præstet.

Sub prætextu pecuniæ fisco debitæ, non debet fiscus patrocinium præstare. Bar. aũt aliter istam legem intelligit, & summat vã sic: Actio litigiosa vel dubia nõ põt in solutum fisco dari sponte recipienti. Alex.

I. Imp. Gor. A. Legitimo & alijs.

Reipublicę [i] iuribus* adiuuari te sub obtẽtu q̃titatis q̃ eidẽ reipublicę dẽs, ꝯ iuris rõnẽ d̃sideras. III. Id. Ian. Gordiano A. II. & Põpeiano Cõs.

Respublica nõ debet pacisci de quota litis. h. d. Vel sic: Actione litigiosam vel dubiam ex causa donationis respublica suscipere non potest. Alex.

II. Idem. A. Tertullo. †

CVm allegas [k] ptẽ rerũ vel actionũ dimidiam fisco, quò magis ei⁹ iurib⁹ ptegaris, velle te donare: hmõi litiũ donõnẽ admitti tẽporũ meorũ disciplina nõ patiẽ. vñ ius tuũ si qd̃ tibi competit, citra inui-

diã fisci mei tueri solenniter cura. S. VI. Non. Augusti, Gordiano. A. II. & Põpeia. Cons.

III. Imp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Amphioni.

ABhorret à sæculo nr̃o, sub ptextu debiti [l] pcurationẽ ꝯ priuatos [m] fiscum [n] præstare. Da. VIII. Kal. Ia. Philippopoli. CC. Cons.

Respublica nõ debet debitorem suum iuuare contra aliũ prætextu debiti sui. Saly.

III. Iidem. AA. & CC. Achilli.

AD fraudẽ [o] creditoribus faciẽdã, inuidiã [p] fiscalẽ, ꝯ sæculi nr̃i trãq̃llitatẽ implorari nõ decet. Redde itaq; qd̃ fisco nr̃o debes: & si ꝯuentus velut à creditore fueris, quẽ tibi nũerasse pecuniã negas, exceptione non numeratæ pecuniæ sñm leges vti potes. Da. XVI. kal. Ia. Sirmij. CC. Cons.

TITVLVS XIX.

DE NEGOCIIS GESTIS. †

Expensa facta pietate materna vel affectione domestica, non repetuntur: quia aio repetendi facta non videntur. Alex.

I. Imp. Seu. & Antonin. AA. Sopatre.

CVm tutores filiorũ tuorum suspectos faceres, [q] eisdemq̃ tutores seu curatores peteres, munere pietatis [r] fungebaris: quæ causa nõ admittit [s] negociorum gestorũ

k CVm allegas.] Plana est. [Inuidiã.] i. blasfmũ. Idẽ in quolibet aduocato, vt hmõi pactũ facere nõ possit, vt j. de postulan. l. si quis.

l ABhorret.] CAS. Tenebat tibi fisc⁹ i c. ei remisisti quo magis tibi i cã ꝯ me pirocíniũ pstaret. q̃rit an valeat: rñ. q̃ n. Debiti] quod fiscus tibi debet, quod volebas fisco remittere, si tibi patrocinium exhiberet. Vel pone vt s. l. j.

m Priuatos.] debitores illi⁹ q̃ volebat fiscũ suũ eẽ pcuratorẽ vel aduocatũ. Itẽ supior lex loq̃t̃ creditorib. nihil fisco debẽtibus: hæ aũt duæ de debitoribus loquuntur tam fisci, q̃ priuati: & prima similiter. vel hanc expone vt prius. Acc.

n Fiscum.] scilicet debitorem.

o AD fraudẽ.] CASVS. Tenebaris mihi i c. & fisco in alijs c. fisco sua c. obtulisti, quo magis tibi ꝯ me piocinĩũ pstaret: hoc iplorare nõ debuisti: sed si negas me tibi c. mutuasse, exceptione nõ nu. pecu. vteris. Quid ergo differt hæc lex à supiori? Pla. dicit q̃ ibi debitor se debere cõsitebatur, hic negat. Vel ibi ꝯ debitores suos exceptione se iuuari postulabat, hic contra creditores. Accur.

o Ad fraudem.] idest ad damnum, vt ff. de ædil. edic. l. cum autem. §. excipitur. Vel proprie pone.

p Inuidiã.] i. pirocíniũ fisci, quod inuidiam gñaret. i. odium.

DE NEGOCIIS GESTIS.

Dixit de negotijs gestis ex mandato: nunc quando sine mandato.

q CVm tutores.] CASVS. Mr̃ tutores filiorũ suorũ accusabat de suspecto: & alios petijt corã iudice dari. sumptus fecit. an eos p actionẽ ne. ges. repetere possit? & rñ. q̃ remouẽdo suspectos & petendo idoneos, offõ pietatis functa est: vñ eis donasse vr̃ eos: quocirca repetere nõ pt. neq;. n. si exnẽ⁹ i fa milia sua fecisset, eos repetere posset; multo fortius neq; ista, cũ maior sit pietas vel materna dilectio, q̃ domestica. Not. ex text. ibi. non admittit. qd̃ idẽ ẽ dicere si admitto, & denego. & phoc dic, si repit in actis q̃ exceptiones iudex nõ admisit, q̃ idẽ ẽ dicere qd̃ reiecit eas. & tene menti, sñm Bald.

Suspectos faceres.] idest detegeres accusãdo eos d̃ suspecto, & pbãdo. sic ff. de ac qr. re. do. l. adeo. §. cũ qs. & hoc accusando corã ptore si est Romæ, vel si est in prouincia, corã præside, q̃ solus in ꝯuincia p tribunali cognoscit. vt ff. ad Turpil. l. j. §. suspecti. & illud d suspec. tu. in prin. Et ni si hæc duo faciat, q̃ suspectũ remoueat, & alterũ petat, vt hic dicit, repellitur à filij successione: vt j. de legi. hẽd. l. sciant. Immo nõ repellitur, licèt nõ accuset vt i ꝯtra. vt ff. q. pe. tu. l. fi. §. fi. accusare eñ pt, vt Insti. de suspec. tuto. §. ꝯsi. & hic. Vel veri⁹ petere dẽt, non suspectum facere, vt ibi. Sed qđo mulier accusat: cũ phibitũ sit mulieribus accusare. vt ff. de accusa. l. q accusare. circa prin.? Rñ. hoc ẽ spãle, vt Insti. de suspec. tut. §. ꝯsi. Et ẽ rõ spãlitatis, q̃a hæc mulier vĩdicauit suorũ iniuriã accusando tutores de suspecto, quod ẽ pmissum, vt j. de his q accusa. nõ pos. l. de crie. & ẽ alia rõ, q̃a remoueri ẽt sine accusatore. vt ff. de suspect. tuto l. iij. §. pterea licèt regulariter ꝯ, vt ff. de mune. & ho. l. rescripto. §. penul. & sic patet q̃ accusatio de suspecto nõ imitat̃ alias accusationes. Vel repete suspectos faceres, improprie. mater eñ non facit eos suspectos, sed mala administratio. Accur.

r Munere pietatis] aliqñ vocat̃ pietas, vt inter prẽm & filiũ. ff. de cur. fur. l. furiosæ mris. Aliqñ obsequiũ, vt iter libertũ & pronum, vt j. eo. l. offõ. Aliqñ religio, vt erga deum. vt ff. d iusti. & iur. l. veluti. q̃nq; bñficiũ, & gñali atq; ppriẽ. vt ff. de ser. expor. l. seruus. Vel dic, Munere pietatis. i. offõ illo qd est pietas, q̃ cã facit vt ẽt si vtiliter gestũ sit, nihil possit petere, q̃a vr̃ nãle d̃bitũ soluisse. Ie. sed n ẽ sp verũ q̃ videat̃ mi donare qcqd ipẽdit, sed hoc ppẽdit ex q̃litate & q̃titate ipẽsarũ, & ex facultatib. mris & filiorũ, vt ff. d do. iter vi. & vx. l. verũ. & d li. ag. l. si qs à li. §. si mi. & dixi. ff. e. l. Nesennius. & dices. j. eo. l. alimenta.

s Nõ admittit] i. nõ inducit. Vel dic. i. denegat. vt ff. eo. l. ex duobus §. fin. & de condict. indebi. l. cũ is. §. pe. & de relig. l. at si.

†als d̃ negociorũ gestorum actione.

*Mr̃ an filij successionẽ perdat, si tutorem suspectũ remoueri non faciat.

Istd approbat hic Bart. qd̃ dicit probari in l. ij. §. si mr̃ nõ petierit. & §. fi. ff. ad Tertu. ex quo soluit aliã q̃onẽ. Quid si mr̃ fuerit ptestata q̃ istas expensas faciebat ideo repetẽda, verũ posset repetere? & dicit q̃ sic i expẽsis factis i accusando tutorẽ suspectũ qđ nõ tenebat̃ facere. Sed expẽsas factas in petẽdo tutorẽ nõ posset repetere: q̃a ad illas tenebat̃: & sic gessit suũ negociũ &c.

si quis.§.sed interdũ ls, & fa.ercis.l.quæ pater.2.& ↄ.eo. A l.alimenta.1.resp.sed fallit in casu,ut ↄ. de nup. l.patrẽ.

a Possis.] sed quid si est protestata se nelle petere expensas? De hoc dic,ut ↄ.eo.l.alimenta.

b Cum etiam] probatur à minori.

o Potes.] s.contraria,ut ff.de procur. l.si quis cum. §.1. Sed uidetur ꝙ non possit repetere,sicut mater, cã pietatis,vt s.eo.l.1.Solut.non est tãta pietas in fratre sicut in parẽte. nõ minus.n.terrentur in persona filiorũ quã sua. ff. quod metus caus.l.isti quidem.

c Siquis.] s.extraneus alius.

d Domestica.] quæ est minor, quã prna vel materna. Accur.

e Nulla.] neq; cõi, neq; speciali,neq; ciuili,neq; naturali,ut hic,& ff.e.l.is qui,& ↄ.e.l.quod in uxorẽ.

al. petere.

Contra.] CASVS. Præmittit regulã, qua ponit exemplum,quod tale est:Quicũq; siue minoris, siue maioris utiliter negocia gesserit,cõpetit sibi nego.gesto.actio ad repetendũ quod impẽdit in pupillum,quatenus factus est locupletior. si ergo pupillo pupillum Romã duxisti causa tutoris petendi, & sumptus fecisti : nego. gesto. act. repetere potes: nisi matertera sua probet se uelle hũc sumptũ fecisse. quo casu præsumeris donasse, nec repetes,si cui neque ipse repetet sumptus.

f Necessitatis.] ut quia tu gestor curatos eras.Azo.vel dic quod erat uoluntarius. Et quod dicit,necessitatis : dic, id est utilitatis eius cuius negocia gerũtur. vel si sit necessarium,vt quia res erat peritura, etiam si non sit locupletior , tenetur, ut ff.de sol.l.in pupillo ,& de mino.l.uerum.§.unde Marcell. quæ sunt contra. Et dic necessitatis,qua tenebatur ille qui negocium gessit, uel ille qui necesse habebat geri.

actionẽ , vt sumptus quos in ea lite fecisti , repetere possis : [a] cùm ẽt [b] si q̃s [c] pro affectione domestica [d] aliquos sumptus fecerit , nulla [e] ratione eos repetere [a] possit . PP. III. Non. Oct Dextro & Prisco Cos.

Pupillus ex gestione non tenetur , nisi quatenus locupletior est effectus , & in illo etiam non tenetur, si alias fratu erat facturus. Ale.

B

II. Iidem A A. Rufinæ.

CОntra ĩpuberes quoque, si negocia eorũ vrgentibus necessitatis [f] rationibus vtiliter gerantur , in quantum locupletiores [g] facti sunt , dandã actionem ex vtilitate [h] ipsorum receptũ est. Quæ tibi quoq; iure decernitur , ꝙ [i] sumptus in pupillum, quem Romam tutorũ petendorum gratia duxisti , fecisse te allegas: si nõ matertera eiusdem [k] se facere paratam proprijs impendijs ostenderit . [l] PP. X. Kal. Febr. Laterano & Rufino Cons.

C

Pro eo quod quis soluit sponte & vtiliter pro alio, competit actio negociorum gestorum directa . sed si soluit ex necessitate communionis seu causatiua,competit actio familiæ erciscũdæ,vel cõdiuidundo . h.d.secundum magis communem intellectum. Ale.

III. Iidem A A. Hadriano.

SIue pro fratre [m] cohęrede pecuniam [n] soluisti,negociorum gestorum actione experiri potes : [o] siue pignoris liberãdi gratia debitũ vniuersum soluere coactus es , [p] actionẽ eandem [q] habebis: vel iudicio familiæ erciscundæ , si non est inter vos [r] redditum, [s] eam quantitatem assequeris. [t] PP. VIII. Kalend. Februar. Anulino & Frontone Coss.

Mandatum tutoris non impedit actionem negociorum gestorum oriri inter gerentem & dominum negociorum.h.d.Bald.& Salic.Vel sic:Gerens negocia pupillæ mandato tutoris , tenetur pupillæ actione negociorum gestorum , non autem actione pro tutela. Alexand.

IIII. Iidem.A A Claudio. *

QVi pupillæ negocia tutoris mãdatu [u] suscepit,pro tutore [x] negocia non videtur [y] gessisse , sed negociorum gestorũ actione pupillæ [z] tenebitur. PP. III. Non. Dec. Fabiano & Mutiano Coss.

Libertus obsequium necessarium præstans patroni filijs, nõ habet actionem negociorum gestorum . h. d. secundum communem intellectum dominorum. Alexand.

p Coactus es.] si pignus uelles liberare, ut ↄ.de distrac pig.l. quã diu. ff.de uer. obli l.in executione. §.fi. & fa.er.l.hæredes.§.in illa , & de contra.emp. l.fistulas.§. qui fundũ . & arg. ff eo.l.si cões .

q Eandem.] s.utilẽ, secundum quosdã , cũ ex necessitate, ut dixi,soluerit totũ, ut arg. ff.eo.l.ait ptor. §.hac.& sic concurrit hic actio utilis cũ actione fa. ercisc.& cõmu. diui.eo casu qñ non põt negociũ pro parte expediri, non aũt directa , ut ff.fa.ercis l.hęredes. §.non tantũ , & cõmu.diui. l.si quis putans. §. 1. quæ sunt contra . Alij dicunt ꝙ hæc desiit esse cõmunis eo casu , quo datur neg.gest.ut ff. cõmu.diui.l.1. in fi.; Tu dic eandem.s.cõmu. diui. quæ datur ad idem,quod nego. gesto.& est simplex relatio, sicut & ibi , mulier saluauit,quę damnauit. vt infra, de iniurijs,dũm . & sic idem in genere, non in specie.

Relatio simplex qualiter cognoscitur.

* al. Graecho. al. Gladio.

r Vos.] sed vr̃ contra:q̃a petitio hẽditatis,qđ est vniuersale iudicium sicut illud, amplius q̃ semel põt intentari.Solu.iudicium famil.erciscun. vniuersale est effectu:istud nõ.vñ aliud hic.& aliud ibi.

f Redditum.] nam amplius quam semel intentari non potest.vt ff.fa.ercis.l.filia.§.familiæ .

t Assequeris.] scilicet à fratre.

g Locupletiores.] quod tempore litis contestatæ inspicitur,ut ff.eod.l.litis. & est in pupillis hoc ius singulare , alias sufficit utiliter cœptum,etiam si euentus non sit secutus bonus,ut ff.eo.l.sed an ultro.§.1. sunt & alij similes casus huic,quos not. ff.eo.l. si negocia absentis.

h ex utilitate.] ne aliàs desererentur,ut inst.de obli.quæ ex quasi contractu.§.1.& ff de mino. l. & si sine. §.idẽ faciunt,& ff.de admini.tuto.l.cum plures.§.2.

i Quod.] id est quia.

k Eiusdem] pupilli.

l Ostenderit.] tunc enim donasse uideris , ut ff.eod.l.si pupilli.§. fi.& arg.infra de ali.pup.præ.l.2. in fi. & ff.de eo qui pro tut.l.1. §.fi.Item subaudi hic, uel non amicitia paterna ductus,ut supra.l.proxi. in fi.

SIue pro fratre.] CASVS. Quæsiuit quidam,an cohæres debitũ paternum soluens , à cohæredib. p act. neg.gest.repetere possit?& dicitur ꝙ sic. Viuia.

m Siue pro fratre.] tuo,scilicet nomine eius .

n Pecuniã.] à defuncto debitã, & sine pignore.Ideo pro parte negociũ potuit expediri,ut differat à casu sequẽti .

D

QVi pupillæ.] CASVS Mandato tutoris negocia pupilli gessisti:an ei protutelæ actione tenearis,quæritur?& respõ.ꝙ nõ, sed negociorũ gesto. quia nõ vt tutor gessisti,& tutori mandati teneris, & ipse tibi cõtraria,& tibi pupillus ne.gest.ad repetẽdũ si qđ ĩpẽdisti.

u Mandatu.] tutor mãdauit gerẽda pupillæ negocia , & nõ pupilla tutoris,licet hoc hęc litera etiam tolerare posset. Item quomodo ex mandato hæc actio datur? vt insti.de obli.quæ ex qua.cont . §.1 . quæ est contra ? Solu. hic pupilla non mandauit,licet mandauerit tutor. Acc.

x Protutore.] vna pars est,sicut bonorum possessio .

y Non vr̃.] vt nõ teneatur actione protutelæ,qua illæ tenẽt,qui credit se tutorẽ,vt ff.de eo qui p tut. neg.gessit. l.1.& p totũ. Est.n.vnũ nomen protutor. sed hic nõ credebat,sed sciebat se nõ eẽ tutorẽ: nec gessit vt tutor.Sed qualiter desiderabat agere potius ptutelæ ? Dic q̃a plus cõsequereẽ,vel q̃a tacite habet bona obligata, Vel posset gestor ad vnũ attẽdere, pcurator ad oia,vt ↄ.eo.l.tutori.

z Pupillæ.] si & eius contẽplatione gessit, secundũ Ioã.

Vel forte etiam si non eius contemplatione: ut ĩ.eo.l.si A mandatum. Item econtra, pupilla ei, qui successit in locũ tutoris, in eo quod locupletior est, tenetur, ut. ff.eo.si pupilli, in princ. non impediente actione mandati, quæ datur inter tutorem & gestorem.

a al. Trophono, al. Trophimo.

O Fficio.] CASVS. Si libertus filiarũ patroni negociũ gessit, quæritur, an ei contra eas neg. gest. actio competit? & resp. ꝙ non. & no. ꝙ dicit pupilla: quia secus, si esset adulta, secundum quosdam. Tu dic ꝙ nisi protestet à principio, nõ repetit, ut ff.e.l. Nesennius. Ex hac l. nota differentiã inter officium, obsequiũ, & pietatem. Bald.

Officium, obsequiũ, & pietas differunt.

a Officio.] officium dicitur inter hominẽ & hominem, ut ff. de ser.expor. l.seru'. in fi. Obsequiũ inter patronũ & libertũ, ut hic, & ĩ. de obsequiis, in rubr. & ĩ. q pe.tu. l.pat. Pietas vero dr̃ inter patrẽ & filiũ, ut ĩ.e.l.j. & ff. de cu.fur. l. furiosæ matris.

b Functus.] s. tu libertus.

c Pupillas.] aliud forte si adultæ essent. Nam notabiliter vr̃ hic ponere pupillas: sed dic idẽ in adulta, nisi protestet, ut ar. ff. e. Nesennius.

d C Vratorẽ.] CASVS. Si pater tuus in testõ curatorem dederit tibi, & negocia tua administrauit: quæritur, an tibi neg. gest. act. teneatur? & respon. ꝙ licet recte datus nõ fuerit, tamen nego. gest. actione tenebitur, quia non recte egit. instit. de curatoribus. §.1. Not. ex hoc tex. ibi, immiscuit, scilicet de facto: quia ante cõfirmationem iudicis non habebat ius administrandi: ut ff. de excu.tut. l. Caius. Bald.

e Factum.] ut hic, & insti. de cura. §.1.

f Eum.] s. curatorem datum in testamento: sed non ualebit.

g Hæredes.] ut infra eo.l. curatoris. nec etiam debet amodo postquam se immiscuit, uel gerere cœpit, deserere, nisi petito curatore, uel certioratis cognatis pupilli. ut ff. de administr.tuto.l. tutores. §. curatores. & de eo qui pro tu. l.1. §. fi. Quatuor modis dicitur negocium ad aliquem pertinere: ut quia impendi in rem tuam. ff. eod. l. si pupilli. §. uideamus. Ipso gestu, quando solui creditoribus tuis: ut hic. Cura & solicitudine: ut ff. eodem, l. si pupilli. in princi. ut in procuratore & curatore. Ratihabitione: ut quia exegisti à debitore meo, & ego ratum habui: ut ff eod. l. si pupilli in fi.

Negociũ quatuor modis ad aliquẽ dr̃ pertinere.

S I ab eo.] CASVS. Negocia mea gessisti, & male. unde ex mala administratione mihi in x.j. tenebaris. me hæredem instituisti in duabus unciis. quæritur, an ad repetendum x. aduersus cohæredem mihi neg. gest. competit actio? & respon. quòd sic.

h Gessit.] & male: sicque in 12. penè factus est debitor.

i Adeas.] non solum si omittas, durat actio: sed, &c.

k Competit.] ut ĩ. de bo.auct.iudi.pos. l. si uxor, & ad l. Falcid. l. licet. & ĩ. de pact. debitori. & ĩ. de rei uindi. cum à matre. & hic. nisi compensandi gratia dimisit: ut ĩ. de hær. actio. l. si adulta. & ĩ. de hær. inst. l. si cõpẽsandi. & ff de leg. 2. l. cũ pater. §. Titio.

V. Iidem. A A. Triphonio. a

O Fficio a nec min' obsequio b liberti functus negociorũ gestorũ actionẽ cõtra patroni filias pupillas c habere nõ potes. PP. XIII. K. Iu. Geta & Plautiano Cõs.

Curator in testõ dari non potest: & ideo quod ante confirmationem gerit, venit in actione negociorum gestorũ tanquam gestum à simplici gestore. h.d. Bal. Vel sic. Si officium inunctũ non arcta: gerentem, habet locũ actio negociorum gestorum directa pro ipsa gestione. Alexand. B

VI. Iidem. A A. Gallo.

C Vratorem d tibi quidem patris testõ datũ dicis, quod non põt uideri iure factum. e ꝙ si (ut proponis) administrationi se immiscuit: negociorũ gestorũ actio tã aduersus eũ, f quàm contra hæredes g eius tibi competit. PP. Apro & Maximo Cons.

Hæreditatis aditio debitũ non confundit nisi pro hæreditaria portione. Vel sic: Successor in dubio non cõpensat h.d. Bald. Vel sic: Pro ea parte pro qua creditor debitori succedit, confunditur obligatio: pro alijs vero partibus competit actio contra cohæredes. Alexand. C

VII. Imp. Antonin. A. Euphritæ.

S I ab eo qui negocia tua gessit, h hæres ex duabus unciis institutus es: ẽt si adeas i hæreditatẽ, in reliquis decẽ unciis aduersus cohæredẽ competit k tibi petitio, si quã aduersus defunctũ habuisti actionẽ. PP. VI. Id. Mart. Romæ, Sabino & Anulino Cons.

Qui diu stat, ꝙ debitum non petit: maxime si propter occupationes facit debitum remittere non videtur. Vel sic: Ratio administrationis potest peti reddi usque ad xxx. annos. Bal. Vel sic: Actio personalis non tollitur longo tempore. Alex.

VIII. Idem A. & C. Seuero. †

A Duersus eos qui negocia tua gesserũt, negociorũ gestorum iudicio ci l uiliter consistit: nec tibi oberit, si propter occupationes militares m eam litẽ tardius n fueris executus: cũ hoc genus o actionis longi temporis præscriptione p excludi q nõ possit. VI Kal. Aug. Antonino & Aduento Cons.

† Imp. Anton. Heliogabal' A. Seuero. qđ nusquã reperi: nec probabile est sic inscriptã fuisse hanc cõstitutionem. uñ esse adnotatio cu iusdã studiosi.

In negocio quod est nostrum ratihabitione, oritur actio negociorum gestorum ratihabitione secuta. Bald. & Alexand.

IX. Idem A. Salustio.

S I pecuniam r tuam s à debitore tuo t Iulianus exegit, eamq; solutionẽ ratã habuisti: habes aduersus eum u negociorum gestorum actionem. x PP.

r In nõnullis codicibus hæc. l. si pecunia, pcedit. l. aduersus.

A Duersus.] CASVS. Si negocia mea gessisti, & quia militiæ causa aberã, contra te acti. nego. gest. intentare nõ potui per x. annos, uel xx. mihi reverso an ea detur, quæritur? & resp. ꝙ sic. non n. longi tpis spacio. i. x. uel xx ann. excluditur, cum sit personalis, & durat usq; ad xxx. annos.

l Ciuiliter.] i. curialiter. pretoria. n. est hæc actio: ut ff. eo. l. ait prætor. in princi. Vel large accipe ciuiliter, ut etiam prætorias cõprehendat: ut ff. de uar. cog. l. j. § 3.

m Militares.] si: euenit. nã idẽ si quilibet eã, uel sine causa.

n Tardius.] i. tarde. nõdum enim xxx. anni elapsi erant: ut subiicit.

o Hoc genus.] i. huiusmodi, s. personalium: ut ĩ. de consti. pecu. l. 2. Vel genus. i. species, s. negociorum gestorum.

p Præscriptione.] s. x. uel xx ann. durat enim xxx. annis.

q Excludi.] i. tolli.

S I pecuniam tuã.] CASVS. Si à debitore meo pecuniã mihi debitã exegisti, & solutionẽ tibi factã ratam habui: an mihi contra te actio nego. gest. cõpetat, quæritur? & resp. ꝙ sic. uidebatur ꝙ non, sed mãdati: quia ratihabitio retrotrahitur, & mandato cõparatur: ut ff. de neg. gest. l. semper: contrarium tamen est uerum. D

r Si pecuniam tuam.] i. tibi debitam: ut ff. si certum peta. l. si & me. Accur.

s Tuo.] i. tuo nomine. aliàs non posset haberi ratum: ut ff. de preca. l. si seruus. & ff. eo. l. si pupilli. §. sed si ego. ibi, nam & si, &c. si autem nec mandassem ego creditor, nec ratum haberem: debitor meus mihi remaneret obligatus: ut ff. eo. l. soluendo. & de nouatio. Si Stichum. §. si.

t Exegit.] nomine tuo. Accur.

u Eum.] s. Iulianum.

x Actionem.] ut ff. eo. l. Pomponius. in fin. Sed contra. ff. de regulis iur. l. semper qui non prohibet. ubi dicitur ratihabitionem mandato comparari. ergo mandati datur actio, non negociorum gestorum. Solu. hic ratum habet negocium ab absente factum, ibi à præsente, secundum Ioann. Vel ibi fuit mandatum ut gereret: non tamẽ susceptum. Postea domino ignorante gessit procurator. & dominus ratum habuit: unde datur mandati propter præcedens

præcedens mandatum, secundum Bulga. Alij dicunt ibi in fideiussione iudicio sisti, in qua sit speciale, ut & alia multa sunt specialia in iudiciis, ut ff. si quis cautionibus. l. & si post tres. Vel dic comparari mandato: sed non per omnia. Item unde nascitur hæc actio negociorum gestorum? Respondeo, ex ratihabitione, nō ex pristina actione: secus in actione pro socio & tutelæ, quæ ex ueteri contractu, uel quasi oriuntur si nito demum officio, ut ff. de tute. & ratio. distrahen. l. si tutor, in fin. sic & in contractu do, ut des, demum secuta traditione oritur actio ex pristino pacto, ut infra de rerum permutatione. l. ex placito. Et nota hic, quod quatuor modis dicit negocium alienum, ut dixi ff. e. l. si pupilli, §. idem ait, in fi. §.

S I seruū] Si in seruo meo ęgroto curando sumptus fecisti, an negociorum gestorum actione repetere possis, quæritur? & respond. quod sic, si utiliter gessisti. Viuia.

a Inutilem.] quid autem si credidit utilem, cum non erat? Respondeo, tenetur dominus secundum quosdam, ut ff. de bon. aucto. iudi. possiden. l. prętor, §. qđ ait prætor. Sed tu dic contra secundū Gulielmum, ut ff. eo. l. sed an ultro. §. 1. & aliud in creditore misso in possessionem, ut modo dicta l. prætor.

b Negocium.] quid si in causa noxali seruum defendat? Respondeo idem quod hic, habita distinctione huius legis. ff. eodem l. qui seruum.

A Limenta.] CASVS. Si nomine alimentorum in filium mater aliquid impendit, an repetere possit, quæritur? & dicitur quòd nō, cum officio pietatis functa videatur. si autem illa negocia tanquam aliena utiliter gessit, & impendit animo repetendi, per actionem negociorum gestorum repetet, si materna affectione quasi animo donandi: non repetet. Viuianus.

c Præstitisti.] ò mater.

d Materna pietate] quæ impedit repetitionem, vt infra eodem l. si paterno. Et dic cum mater alit filium: aut patre uiuente, & tunc non repetit à filio, vt argu. in supra eod. l. 2. in. fin. aut eo mortuo, & tunc intra triennium idem, ut infra de pat. pote l. nec filium. & hoc etiā si fuerit protestata, quòd has expensas animo repetendi non donandi fecit. Si autem postquam habeat tres annos, & tunc cum quæstio sit facti, iudex deneget repetitionem ex qualitate, siue ex quantitate facultatum matris & filiorum & impensarum, & ex qualitate personarum, ut hic, & ff. de liberis agno. l. si quis ali. usq; ad §. si uel parens, & §. si mater, & ff. de dona. inter uir. & uxo. l. usū, & ff. cōmoda. l. in rebus, §. possunt, & de lib. agn. l. pen. & idem in auia, ēt mortuo patre. Si aūt diuortio facto solutū sit mřimoniū: tūc si culpa mu

lieris, alantur apud patrem expensis matris: econtra idem, s. quod alantur apud matrem expensis patris, quando culpa uiri factum fuit diuortium, ut in authent. ut liceat matri & auiæ. §. illud quoque, colla. 8. & eadem per omnia dic in auia & proauia, ut ff. eod. l. Nesennius. In aliis autem expēsis, quæ non fiunt circa alimēta, serua quod hic subiicit.

e Ostēderis.] tu mater, quia fuisti protestata, ut dicta l. Nesennius, secundum quosdam. Vel dic uerius eo ipso, quod nō monstratur contrarium, ut j. qui mili. non poss. super seruis, lib. 12. & j. qui testa. fac. poss. l. 2. & secus in alimentis, ut ibi exigatur protestatio, & sic uerbum, ostenderis, est actiuum: quia ipsa ostendit, & in hoc dicitur agere. Alij dicunt, ostenderis, esse præsens passiui: quia filius est, qui hic ostendit, & sic ponitur passiue quantum ad matrem, & in hoc ipsa dicitur pati. quod non placet: quia sic contra seipsam probaret: & facit infra de capti. & postli. reuer. l. liber. & ff. fa. ercis. l. quæ pater. 2.

S I filius.] CASVS. Si filius sui iuris negocia patris gerens, debitum eius soluit, & animo repetendi: actione nego. gesto. à fratribus suis cohæredibus repetet quod soluit. si autem animo donandi, non repetet. Viuianus.

f Actionem.] contra patrem, uel eius hæredes.

g Cum solueret.] non de castrensi peculio uel quasi: quia tunc repeteret etiam eo uiuo, ut ff. de fidei. iussl. l. si dubitetur, §. una, in eo enim ut pater familias hebetur, ut ff. ad Maced. l. 2. & supra de episc. & cler. sacrosanctæ. Soluit ergo hic de profectitio, unde de propria bursa tibi soluisse uidetur. Quid autem de aduentitio? Dicunt quidam, quòd repetit mortuo patre, per actionem fami. ercisc. non eo viuo, vt arg. j. de bo. quæ li. l. cum oporteat, in prin. & s. eo. l. siue pro fratre. Ioan. contra: quia præsumitur donare patri per hanc legem.

ADDITIO. Hæc. l. videtur contrarium dicere. scilicet quòd videtur soluisse filius animo repetendi secundum Bart. hic, quod probatur in simili, supra l. proxi.

h Si donandi animo.] si. id est quia & ideo bene infert, si igitur &c. Vel dic quòd conditionaliter ponitur, si.

i Suo.] qui est tibi auus.

k Gerens.] non animo donandi.

l Cum patruis.] cohæredibus patris. hæc enim actio hæredibus, & contra hęredes competit, ut ff. eo. l. 3. §. hęc autem, & facit ff. fami. ercis. hæredes eius.

Q Vod in uxorē.] CASVS. Si in curatione uxoris tuæ ægræ aliquid impendisti, a socero tuo repetere non potes: quia animo affectionis hæc fecisse præsumeris. Si autem in funus eius aliquid impendisti, repetes à patre, ad quem dos redire debeat, actione fune-

VIII. Kal. Mart. Præsente & Extricato Cons.

Qui curat seruū alterius non inutilem domino, habet actionē negociorū gestorum. h. d. Bal. & Alexand.

X. Imp. Alexander A. Secundo & aliis.

SI seruū alienū non inutilē [a] dño constitutū ægrū curastis. negociū [b] utiliter gessistis, & cōpetenti vobis actione sumpt⁹ recuperare potestis. PP. XII. Kal. Decemb. Alexandro. A. II. & Marcello Cons.

al. Alex. A. Cons.

Quod mater expendit in alimentā do filium, ab eo non repetit: quia uidetur expendisse pietate materna, & nō animo repetendi: secus in eo quod expendit circa res filij. h. d. Saly. & Alexander.

XI. Idem A. Herenniæ. [e]

al. Herenniæ.

ALimenta quidē quæ filiis tuis pstitisti, [c] tibi reddi nō iusta rōne postulas: cū id exigēte materna pietate [d] feceris. Si qđ aūt in rebus eorū utiliter & pbabili more ipendisti: si nō & hoc materna liberalitate, sed recipiēdi animo fecisse te ostēderis: [e] id negociorū gestorū actione cōsequi potes. PP. XII. Kalen. Feb. Albino & Max. Cons.

Mater an possit repetere alimenta filio facta.

Si filius soluit debitum paternum uiuente patre, non repetit, si constat quod animo donand. soluerit: aliàs secus: quia videtur soluisse animo repetēdi. hoc dicit secundum magis communē intellectum. Alexand.

XII. Idem A. Theophilo.

SI filius pro patre suo debitū soluerit, nullā actionē [f] ob eā solutionē habet, siue in ptāte patris, cū solueret [g] fuerit, siue sui iuris cōstitutus, si [h] donādi aīo pecuniā dedit. Si igitur pater tuus sui iuris cōstitut⁹, pro patre suo [i] negocia gerens, [k] nō præcedente mādato debitum eius soluit: negociorum gestorū agere cū patruis [l] tuis potes. PP. Kal. Aug. Agricola & Clementino Cons.

al. deest si.

al. pro inclut. legitur debes, nec uero uideo, cur cōtra fidem oīum librorū negatio hic addi debeat, cum pręsertim in hac posteriore specie non dicatur donandi aīo pecuniā dedisse, sed potius gerendi. Contius. Peculium est quadruplex.

Expensa facta in curāda uxore, nō repetitur: secus in expēsa funeris eiusdē, quando dos apud maritū nō remanet. h. d. Bal. Sal. & Alex.

XIII. Idem A. Aquiliæ.

QVod in uxorem tuā ægrā erogasti, non

[illegible] Nota quod [illegible] tenetur vxori ia [illegible] subuenire de alimentis & medicinis, & omnibus necessarijs, quia cum eum ducit matrimonium, tenetur subire onera. Et si non subijt, nec ex pacto, nec ex statuto potest dotem lucrari, vt l. si ab hostibus. §. si vir, ff. soluto matri. ritur? & distinguerunt primo affectu, i. affectione, qua pater filiũ suũ aleret, vel i eũ ipẽderet, ita eã aluisti, nõ repetes: si aũt aĩo repetẽdi sumptus fecisti, illos recuperabis. Vi.

l Si paterno.] lex ista intelligitur in prima parte, qñ fecit impensas circa personas, in secundo qñ circa res.

à socero [a] repetere, sed affectioni tuæ debes expendere [b].

In funus sanè eius [c] si quid eo nomine quasi recepturus [d] erogasti: patrẽ, ad quẽ dos rediJt, iure cõuenis. [e] PP. VIII. Kalen. Nouẽbr. Agricola & Clemente Cons.

Idem actus respectu diuersarum personarum potest parere actiones diuersi generis. h. d. Bald. Vel sic. Mandatum tertij non impedit hanc actionem oriri inter gerentem & eum cuius negocia gesta sunt, sed inter mandantem & mandatariũ parit actionem mandati. Alex.

XIIII. Idem A. Mutiano Rufo.

SI mandatum solius mariti [f] secutus, tàm ipsius quàm vxoris eius negocia gessisti: tàm tibi [g] quàm mulieri [h] inuicem negociorum gestorum cõpetit actio. Ipsi sanè, qui mandauit, aduersus te mãdati [i] actio est: sed & tibi aduersus eum contraria, [k] si quid forte supererogasti. PP. X Kal. Mart. Maximo. II. & Vrbano Coss.

Vitricus in priuignum expendens paterno affectu, non repetit: secus, si gestorio nomine. h. d. Gal. & Alex.

XV. Imp. Gor. A. Eutychiano.

SI paterno [l] affectu priuignas [m] tuas aluisti [n] seu mercedes pro his [o] ali quas magistris [p] expendisti, eius erogationis [q] tibi nulla [r] repetitio ẽ. Quòd si vt repetiturus [s] ea quæ in sumptum misisti, aliqd erogasti: negociorum gestorum tibi intẽtanda [t] est actio. PP. VI. Id. Iun Gordiano A. & Auiola Coss.

Vbi non intercessit mandatum, soluenti pro alio datur actio negociorum gestorum. h. d. Sali. Vel sic: Soluens tributa pro alio, etiam si sit frater, per hanc actionem repetere potest. Alexand.

XVI. Imp. Gallus & Volusian. AA. Eutychiano.

SI negociũ sororis tuæ gerens, pro ea tributa soluisti, [t] vel mãdante ea, vel rogante [u] id fecisti: negociorũ gestorũ [x] actione, vel mandati, id quod soluisse te constiterit, repetere poteris PP. XI. Kalend. Maij, Gallo & Volusiano Coss.

Obligatio contracta ratione administrationis, transit ad hæredem. sed ipsum officium non transit ad hæredem: & per hoc non transit alienandi potestas. h. d. Bal. Vel sic; Contra hæredes gestoris necessarij competit hæc actio vtilis, in qua venit dolus & lata culpa defuncti, non leuis. l. cum officium ad ipsos heredes non transeat. Alexand.

XVII. Imp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Claudiæ.

CVratoris etiam successores negociorũ ge-

Sed pone quod maritus expulit vxorẽ de domo: nunquid debeat eam alimentare? Respon. si propter culpam mariti, sic: si vxoris, non, secundum Ia. de Are. Cyn. & Bald.

a A socero.] idest à patre vxoris tuæ.

b Expendere.] expensam referre, vel idest imputare, vt ff. eo. l. Nesennius.

c Eius] s. vxoris tuę.

d Recepturus] a patre mulieris.

e Conuenis.] funeraria actione de dote: & ẽt ipse vir tenetur cõferre, si qd sibi de dote remanet, vt hic, & ff. de reli. in eum, & l. seq. & l. in patrem, & l. seq. & ff. de iure do. cum in fundo. ij. rñ. & arg. ff. de in rem vers. l. si filius famil.

SI mandatũ.] CASVS. Si mandato meo negotia mihi & vxori meæ cõmunia gessisti: tibi aduersus me contraria mandati competit ad repetendum quod impẽdisti, mihi autem contra te directa, mulieri aũt aduersus te cõpetit neg. gest. directa, tibi autem aduersus eam contraria.

f Mariti.] contẽplatione tamen vxoris gesturus eras secundum lo. vt ff. eo. l. si pupilli. §. si quis ita simpliciter. ibi, nã &c. Sed nos contra, vt ff. eod. l. item si cum §. si. & in l. pupilli. subaudi, maxime, vt no. ff. e. l. iij. §. si.

g Tam tibi.] scilicet gestori contraria.

h Mulieri.] directa. sed non videtur hic habere locum, cum mandatum intercesserit, vt instit. de oblig. quæ ex quasi contractu. §. j. quę est contra. Solu. hic quo ad mulierẽ non intercessit mandatũ. Item vr̃ dari in factũ, vt ff. mand. l. si mandauero. ij. § si curator. q̃ est contra. Solu. ibi in rem absentis nihil erat impensum: hic sic. & ita est hic negociũ mulieris re ipsa, ibi ratihabitione.

ADDITIO. Hæc lex indubitate intelligitur, vbi de mandato viri contemplatione vxoris gessit. Quid aũt in alijs generibus negociorum, vide hic per Ioã. Fabrũ in suo breuiario, vbi succinctã ponit distinctionẽ.

i Mandati.] scilicet directa, si quid apud te ex gestione remãsit, vt. ff. mand. idẽq; [illegible] idem Labeo. Accursi.

k Contraria.] scilicet mandati: sed mulier agit contra maritum negoc. gesto. vt. ff. eo. l. nam & Seruius. §. fin.

SI paterno.] CASVS. Si vxoris tuæ filiam, non tuã, quæ priuigna dicitur, aluisti, vel in magistrum suum vt eam doceres, aliquid impẽdisti: an repetere possis, quæ

m Priuignas.] i. filias vxoris tuæ.

n Aluisti.] scilicet tu vitricus.

o His.] s. priuignis.

p Magistris] vt docerent eas suere vel texere, qđ est proprium mulierum.

q Erogationis.] i. eius expensæ.

r Nulla.] vt ff. eo. l. si qui amicitia.

s Repetiturus.] qđ pbare debes, scilicet quoddã ex protestatione vel alio mõ.

t Tu dic q̃ ipse dẽt probare te aio donãdi fecisse: vt ff. eo. l. Nesennius. Sed posset ẽt distingui, an in eius stabãt seruitio, vel non: vt ff. de donationibus inter vir. & vxo. sed si vir. §. fi. Et no. hic q̃ cessat hęc actio ex multis causis. Primo per paternũ affectũ: vt hic, vel amicitiã paternã, vt ff. eo. l. is q. & l. ex duobus. §. fi. vel cã pietatis: vt s. eod. l. 1. & 2. & j. de nuptijs. l. prem. vel alimentorũ rõne à matre factorũ, vt s. eo. l. alimẽta. Vel affectionis domesticæ: vt s. eod. l. quod in vxorem. vel causa obsequij, vt s. eo. l. officio. vel prohibitionis factæ a domino: vt infra eo. l. fin. Accursius.

SI negocium.] CASVS. Si pro sorore tua soluisti ea mandante vel rogante, tibi contraria mandati actio competit. Viuianus.

t Soluisti.] sine mandato.

u Rogante] ex vna parte. Vel non mandante, vel non rogante alia competit, &c. secundùm Girardum.

x Gestorum.] immo mandati, siue rogatio siue mandatũ interueniat, vt ff. mãdati l. 1. & l. si remunerãdi. §. j. q̃ sunt cõtra. Solu. Redde hic singula singulis: vt qđ dicit hic, negoc. gestorum, referatur ad principium legis. quod verò mãdati, referatur ad id quod dicit, mãdante, vel rogante. Alij dicunt, q̃ hæc rogamina non fuerunt tunc admissa: sed postea gessit: & sic negoc. gestorũ datur. Tertij exponunt, rogante, i. admonente: non aũt volente se obligare ex eo mãdato sic ff. eo. l. si serui mei. & ff. manda. l. idemq;. §. si quis. sed in dubio statur significatiõi verborũ, vt ff. de le. iij. l. nõ aliter. prima verior ẽ.

CVratoris.] CASVS. Curam gessisti alicuius adultę, decessisti: an hæres tuus de dolo & lata culpa à te commissa nego. gest. actione cõueniri possit, quæritur? & respond. quòd sic. Sed an ad heredem officiũ administrandi te defuncto pertineat, quæritur? & respond. quòd non.

† imputare. alias impẽdere.

al. Muciano.

Mulierũ artificia quæ sunt.

† Aliàs intendenda.

Puta q̃ scripsisti a in lib. tuo rationũ talis tenetur mihi, &c. vt. l. Nesenius. ff. eo.

recipere.

non. vnde alienandi res adultæ facultatem non habet. Vel sic: Certum est q curator nego.gesto. actione utili tenetur: an hæredes eius teneantur sicut defunctus? Respon. quòd sic de dolo & lata culpa. neque officium administrandi ad eos transit, & ideo nullam, &c.

a Vtili.] i. vtiliter. sic ponitur per totũ titulum. ff. de petit. hære. ubi dicitur utilem dari contra simulo possidentẽ. nã exponitur utilis, i. vtiliter: & specialiter in l. nec vllam. alias l. etiam si, §. si quis sciens. Nã directo & utiliter respectu gerẽtis negocia dicũtur: directa uero & utilis respectu domini negociorum: & sic in curatorem uel eius hæredẽ, qui suspicione necessitatis gerit, datur directa utiliter: in spontaneũ gestorem, directa directo, ut ff. eo. l. 3. §. penulti. & ff. de tute. & rat. dist. l. posthumo, & de act. & obl. l. ex cõtractibus, & s. eo. l. curatorem.

b Actione.] actionũ aliæ directæ, aliæ cõtrariæ. Primæ domino, secundæ gestori dantur, ut institu. de obliga. quæ ex quasi contractu. §. 1. Item aliæ directæ, aliæ utiles. Primę dantur ex verbis & mente legis, secundę ex mente tantũ. & secundum hanc secundam diuisionẽ dominus habet directã in duobus casibus primi edicti. Item utilem in tertio adiecto ab Vlpiano, ut ff. eod. l. ait prætor, in princip. & §. sed si quid. Econtra gestor spontaneus habet directam, ut insti. de obli. quę ex quasi contract. §. 1. At qui ex necessitate, utilem habet, cum uerba edicti deficiant. uerba enim edicti quæ sunt. ff. eod. l. 3. in spontaneo gestore dicunt: & sic patet quòd directa & utilis per nomen ad actorem referuntur: siue dominus, siue gestor agat. Econtra per aduerbium tenetur directo quandoque aliquis, quandoque utiliter, ut ecce gestor spontaneus directo: qui ex necessitate, utiliter. Sic enim in rei uindicatione dicitur possidens teneri directo: et qui dolo desiit possidere, utiliter. Item in petitione hæreditatis possidens pro hærede, uel possessore, directo: qui titulo hæreditatem sciens emit, utiliter, ut ff. de petitio. hæredit. l. nec ullam, aliàs l. etiam si. §. si quis sciens. Econtra dominus tenetur directo, scilicet quando sunt gesta negocia sua, uel hæreditaria. Item utiliter, quando neutrum horum erat, ut d. §. sed si quid. Et not. ex præmissis quòd quandoque datur directa directo: quandoque utilis utiliter: quandoque directa utiliter: quandoque utilis directo. Item & no. quòd considerata utraq; diuisione patet aliquando dari domino directam directo: quandoq; directam utiliter. Item econtra gestori cõtrariam directam, & contrariam utilem.

c Culpam.] a defuncto commissam, non etiam leuẽ ex persona defuncti, sed sua sic, licet ex suspicione necessitatis gerat, ut ff. eodem, l. 3. §. penulti. Item uerum est, quod ex persona defuncti non tenetur, nisi de dolo & lata culpa, nisi in tribus casibus, ut si lis fuerit cum defuncto contestata, uel ex damno pupilli lucrum captatũ, aut gratia præstitum sit, ut infra de hære. tut. l. 1. 2. & 3. & infra de in litem iuran. l. alio, & infra de hære. tut. l. 1. secus autem in hærede eius, qui spõte gerit. Nã si defunctus leuem, & ipse leuem præstet, ut ff. eo. l. 3. §. hæc autem actio. At curatorem siue tutorem constat teneri de dolo, & lata culpa, & leui, ut j. eodem l. tutori, & infra arbi. tu. l. quicquid. Sed contra. ff. eod. l. actio, ubi dicitur non esse differentiam inter directam & utilem: sed ibi utilis pro solenni ponitur, vt ibi dixi. Accur.

a utère. Actiones sunt in multiplici differẽtia.

Hæres curatoris an teneatur de leui culpa.

storum vtili[a] conuentos actione,[b] tam dolũ quàm latã culpã[c] præstare debere, nec ad eos[d] officium administrationis transire: ideoq;[e] nullã alienãdi eos res adultæ potestatẽ habere cõuenit. Dat. XIII. Kal. Ian. Sirmij. AA. Cons.

Hæc actio est bonæ fidei, siue sponte, siue ex necessitate geratur: ideo veniũt in ea usura ex mora. Alex. vel alia iusta causa secundũ gl. Bal. & Sal.

XVIII. Idẽ AA. & CC. Pomponio.

Ob negociũ alienũ gestũ, [f] sumptuũ factorum vsuras[g] præstari bona fides suasit: quo iure cõtra eos ẽt, quorum te necessitate[h] compulsum[i] negocium gessisse proponis, per iudicium negociorum gestorum vteris.[a] Da. VIIII. Kal. Ianuar. AA. Cons.

Etiam pro cõi negocio gesto habet locum negociorum gestorum actio. hoc dicit Bal. Vel sic, Habens ratam venditionem pro parte suo nomine factam, agit ad precium actione negociorũ gestorum. h. d. Sal. Vel sic, uẽdens cõem rem cum alio tanquam cõem, tenetur socio restituere partem precij per actionem negociorum gestorum. Alexan.

XIX. Idem AA. & CC. Alexandro

Ab uno hęrede[a] pro solido re ueluti communi[k] venundata, de precio cohæres venditoris negociorum gestorũ [actione[*]] ratam faciens venditionẽ, agere potest. Dat. Id. Feb. Sirmij. CC. Cons.

Officium tutorũ et curatorũ differt ab officio gestorũ, quia illorũ officium necessariũ est, & necessitate cessante finitur, officium vero gestorum est voluntariũ, & propria uoluntate finitur. Itẽ illi actionẽ intentant, gestor vero nõ, vterq; tamen etiã de leui culpa tenetur. Salic. & Alex.

XX. Idem AA. & CC. Octauianæ.[†]

Tutori vel curatori simi

d Ad eos.] i. hæredes, ut ff. de his qui no. infa. l. furis. §. penul. & j. si quis ign. rem mi. l. 1.

e Ideoque.] i. cum officium administrationis ad eos hæredes non transeat: ideoque, &c.

Ob negociũ.] CASVS. Si negocia mea bona fide gessisti, & sumptum fecisti, moram autem in sumptibus reddẽdis feci an ad usuras tibi tenear act. nego. gest. quæritur? & respon. q sic. vel intellige, quando pecuniã sub usuris ob gerẽda negocia mea accepisti. idẽ est in eo, qui alienum gerit negocium ex necessitate, puta, quia est curator, uel suspicatur se curatorem esse, ut ff. eo, l. 3. §. ulti.

f Gestum.] scilicet sponte.

g Vsuras.] ut quia accepisti sub usuris, uel etiam tuam impendisti: & eras solitus fœnerare, ut ff. de usur. qui semisses, & l. & in contraria, & infra mãda. l. 1. alias ex mora, uel ex alia iusta causa ueniunt, ut ff eo. l. quia tantundem, & l. at qui. §. si.

h Necessitate.] puta quia fuisti curator, uel suspicabaris esse, ut ff. eod. l. 3. §. penult.

i Compulsum.] ut curator. Accur.

Ab uno.] CASVS. Si cohæres rem mihi & sibi cõem meo & suo nomine uendidit, & uenditionem ratã habui: an mihi contra eum pro parte precij dabitur neg. gest. act. quæritur? & respon. quòd sic, si ratum, &c.

k Communi.] si enim non ut communem uendidisset, non posset habendo ratum hanc actionem habere, ut ff. eod. l. si pupilli. §. item quæritur, in fi. §. & §. sed si ego. in fi. & ff. de precar. l. si seruus, nisi in subsidium, ut j. de rei uindi. l. si mater, & infra de rebus alie. non aliena. l. 1. & ff. si cer. peta. l. si eum seruum. Sed hæreditatis petitione preciũ peter, ut j. familiæ ercisc. l. in familiæ. Et distingue de hac materia, ut dices d. l. in familiæ.

Tutori.] CASVS. In prima parte assignat vnam differentiam inter tutores & spontaneos negocio. gestores, scilicet quia tutor & curator omnia negocia necesse habent gerere, quousque eorum finiatur officium. spõtaneus administrator finit administrationem suam pro uelle suo. Item differunt: quia qui sponte gerit, si accessit ut unum gesturus, non tenetur alia gerere. An autem gestor de dolo, & lata culpa & leui teneatur, quæritur? & respõ. quòd sic. unde scias eũ qui negociũ gerere non tenebatur, & sponte gessit, si ei tenebatur cuius negocia gessit, neque debitum a seipso exegit, cum iure reddere compelleretur: tenebitur ad usuras. si autem ab aliis non exegit, sibi non imputabitur, cum posset repelli per hanc exceptionem: quia non haberet mandatum: unde aget dominus contra debitores suos, uel eos qui res suas detinent.

l Tutori.] dominus negociorum uolebat gestorẽ & de

* si uet. al. aptatã est cohærede.

* d. est in omnibus recte.

† al. Octauiæ.

Vsuræ quando sunt præstandæ.

gestis, & de gerendis, & de actionibus non intentatis, ad similitudinem tutorum vel curatorum, qui tenentur de gestis & gerendis, sibi teneri. Et hoc est thema, & imperator respondet

a Non habetur.] quātum ad negocia administranda: quod hic timebatur.

b Qui. ille subaudi.

c Superioribus.] i. tutori & curatori.

d Necessitas.] s. finita.

e Muneris.] s. publici, nā placuit, &c. vt institu. de excusa. tuto. & curatorum, in princ. Et qd subiicit, necessitas, dic quod est necessariū in subeūdo: quia inuitus datur, & inuito, nisi adulto extra iudiciū vt. ff. de tu. & cu. da. ab his. l. nec non. & inst. de cur. §. itē inuiti. Itē est necessariū, quia ex quo est, tenetur oia gerere. hæc ergo necessitas, s. cessans, facit finē, vt quādiu, s. duret officiū, & sic ex necessitate tenetur oia gerere. Finitur aūt tutela, siue cura multis modis, ut insti. quib. mo. tut. fi. & de cur. in prin. nisi quando que: ut ꝭ. ut cau. post pub. adsit tu. l. 1.

Tutor datur inuitus & inuito.

lis non habetur, [a] qui [b] citra mādatum negociū alienum sponte gerit: quippe superioribus [c] quidē necessitas [d] muneris [e] administrationis finē: huic [f] autē propria uoluntas [g] facit. [h] Ac satis abundeq; sufficit, si cui uel in paucis amici labore consulatur secūdum quæ [i] super his quidē, quæ nec tutor nec curator cōstitutus, ultro quis administrauit: cū non tantùm dolū & latā culpam, sed & leuē [k] præstare necesse habeat: à te [l] conueniri pōt: & ea quæ tibi ab eo [m] deberi patuerit, [n] cū usuris [o] cōpelletur reddere. De ceteris uero, quæ ab aliis tui constituta iuris detenta exacta non sunt, [p] ab hoc, quod nec agēdi quidē propter exceptionis [q]

f Huic.] s. spontaneo gestori.

g Propria voluntas.] quam ab initio habuit. Nā si quasi omnia gesturus accessit, de omnibus tenetur, ut. ff. eod. l. Pompon. 2. & l. seq. secundum Guil. de Cabriano. Sed Io. contra, ut licet accessit quasi omnia gesturus, non tamen teneatur nisi de gestis. non aūt de gerendis, ut. ff. eo. l. nā & Seruius. §. si viuo. Dic ergo, propria uolūtas facit finē, ut quæ uult gerat, & quæ non uult gerere dimittat, licet oia gesturus accedat. nā sufficit, &c. ut hic, & ff. de admini. tut. l. tutores qui. §. 3. & ff. de proc. l. qui proprio. §. ei qui. & ꝭ. ne uxor pro mari. l. fi. Sed secūdū secundā expositionem est arg. cōtra. ff cōmodati. l. in commodato. §. sicut. Sol. hic in inchoandis, ibi in inchoatis. Vel ibi alius erat gesturus, ut arg. ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. fi. uel secundum Guil. hic quasi unū gesturus accessit, ibi uero ut oia gereret. Prima verior est. & expone, uel, pro saltem.

Negociorū gestor an teneatur de gerēdis.

ADDITIO. Circa hanc gl. sic distingue secundum Bar. hic. aut quis incepit gerere, & postea illud omisit. & de illo tenetur, ut d. l. in cōmodato. §. sicut aut non incepit, & tunc aut ab initio accessit vt omnia gesturus: & de omnibus tenetur, ut d. l. Pomponius 2. & l. seq. Aut nō accessit ut gesturus omnia, sed ut gesturus quædam: & tunc aut alius fuisset gesturus oia, nisi ipse accessisset, & tenetur de omnibus. d. l. si pupilli. §. uideamus. Aut alius non erat gesturus: & tunc non tenetur nisi de his, ad quæ gerenda accessit, ut hac l. cum similibus.

h Facit.] s. finem administrationis.

i Secundum quæ.] quia tunc non tenetur de gerendis, quando unum gesturus accessit. nam si accessit tāquam omnia gesturus, de gestis & gerendis tenetur, ut hic subiicit, secundum quæ, &c. secundū G. Vel secundū Io. sic. secundum quæ, i. quia de gestis tantum tenetur, etiā si omnia gesturus accessit, super his, &c. Vel secundū H. secundum quæ. i. secundum prædictam differētiam, quia tutor uel curator omnia sine mandato agere potest, hic vero cetera sine mandato facit, non autem actionem exercet. Conueni ergo eum de his quæ gessit, de his autem quæ gerere non potuit sine mandato, non conuenies. Vel aliter patet ex supradictis esse differentiam inter tutorem & curatorem ex una parte, & spontaneum gestorem ex alia: nunc assignat aliam differentiam inter prædictos, s. quod tutor uel curator intentat actionem nomine pupillis & [illegible] non facit imputatur sibi. At secus in gestore, ut hic subiicit.

obstaculū facultatem habere potuit, exigi nō pōt, [r] & idcirco aduersus eos quos res tuas [s] tenere dicis, detorquere tuas petitiones debes, Dat. VIII. Kal. Maij. Sirmij. CC Cons.

Obligatio personalis non impedit libertatē serui: & factus liber non tenetur de ante gesto. h. d. Bal. & Sal. Vel sic: Seruus qui alterius negocia male gessit, nō prohibetur a domino manumitti: nec ex ante gesto post manumissionem conueniri potest. Alexand.

XXI. Idem AA. & CC. Michsæ.

SI cognati tui suos suos manumiserunt: hoc, quod administrasse eos rē tuā [t] contēdis, [u] impedimento eorū libertati fieri non potuit. [x] Quin [y] aūt [†] [z] ex actu præcedenti [a] post manumissionē, si vtriusq; tpis administratio non connexa, [a] sed separata sit: cōueniri non posse, procul du-

k Et leuem.] quæ omnia præstat tutor, ut ꝭ. arbitr. tut. l. quicquid. Item in gestore est hoc regulare. quandoque enim de solo dolo, quandoque etiam de leuissima culpa tenetur: quandoque etiā de fortuito casu, ut dixi. ff. eo. l. 3. §. interdum.

Gestor de quo tenetur.

l A te.] s. domino.

m Ab eo.] s. spontaneo gestore.

n Patuerit.] accedens ergo ut unū gesturus, à se debet exigere secundum. Ir. & colligitur ꝭ. prox. & ff. eo. l. si pupilli. in fi. & l. diuortio, & l. qui sine. & secundum hoc dicit, patuerit, ex antiquo contractu. & alij exponunt, patuerit deberi, s. ex administratione.

Gestor an teneatur à seipso exigere debita.

*al. uestrā

†al. quin etiam.

o Cum vsuris.] quæ in hac actione ueniunt ex mora, & ex aliis causis, ut ꝭ. de usur. l. in bonæ fidei, & ff. eod. l. at qui. §. pen. & l. quia tantundem, & l. qui sine.

p Sunt.] ab eo qui sponte gessit. Accur.

q Exceptionis.] quæ est, si ei mandatum non est, & sic sine actione nemo experitur. ut ff. eo. l. si pupilli. §. fi. & de admi. tut. l. quoties. §. item si temporali.

r Exigi non potest.] nisi erat de coniunctis, qui sine mādato agunt, & poterat facile satisdare, vt ff. eo. l. si autem is fuit, in princip.

s Res tua.] quaslibet, etiam debitum, ut ff. si cer. petatur. l. 1. in fine.

SI cognati.] CASVS. Si seruus tuus negocium gessit, & eum manumisisti, an ob hoc quod gessit, uidetur impediri eius manumissio, quæritur? & respondetur quod non. Videbatur quod sic, quia erat obligatus. An autem de eo quod gessit in seruitute, liber factus teneatur, quæritur. Et distinguitur, aut est administratio connexa, ut quia in seruitute ædificare inchoauit, & liber factus consummauit. quo casu gestum in seruitute, in iudicium negociorum gestorum actione uenit, nō ut ex eo teneatur, sed ut separetur id quod actum est in libertate, ut ex post facto teneatur. Si separata, ut quia quod ædificauit in seruitute, corruit in libertate, & iterum reædificauit, de ante gestis non teneatur. Viuia.

t Contendis.] & male supple. & sic erant obligati tantum naturaliter.

u Non potuit.] contra uidebatur: quia obligati erāt serui: vt ꝭ. de ser. pig. da. l. ab eo. sed ibi realiter, hic psonaliter.

x Quin.] pro etiam.

y Autem.] pro sed.

z Præcedenti.] quod fecit eo tempore, quo erat seruus.

a Non connexa.] quid si connexa? Respondeo secundum B. & H. uenit prima administratio in iudicio, ut separetur, non ut restituatur: & de hoc quod gessit postquam liber factus fuit, conuenietur. Alij contra. ut habes. ff. eod. l. cum actum, & l. sequen. & l. at qui, in princi. & §.

bio[a] est. Dat. VI. Kal. Oct. Viminacij. CC. Cons.

Negociorum gestor de casu fortuito non tenetur, nisi hoc fuerit conuentũ: secundum Bald. Saly. & Alexand.

XXII. Idem AA. & CC. Eulogio.

NEgocium gerentes[b] alienum non interueniente speciali[c] pacto, casum fortuitum præstare nõ cõpellũtur.[d] Dat. XI. Kal Decemb. CC Cons.

Pro negociorũ gestione datur actio personalis, non hypothecaria, quæ est in rem. Alexand.

XXIII. Iidem AA. & CC. Theodoro. †

NEgociis gestis, non in rẽ[e] sed in personam est actio. Dat. XII. Kal. Decẽb. Nicomediç. CC. Cõs.

Prohibitio domini tollit negociorũ gestorũ actionem in his quæ post prohibitionẽ gerũtur sicut in his quæ primo gesta fuerunt. Saly. & Alexand.

XXIIII. Imperator Iustinianus A. Ioanni. † P. P.

SI quis nolente & specialiter[f] prohibente domino rerum administrationi earũ sese immiscuit: apud magnos auctores dubitabatur, si pro expensis, quæ circa res factæ sunt, talis negociorum gestor habeat aliquam aduersus dominum actionem. Quam quibusdam pollicentibus directam uel utilem, aliis negantibus (in quibus & Saluius Iuliannus fuit) hoc decidentes sancimus, si cõtradixerit dñs, & eum res suas administrare ꝓhibuerit, secundum Iuliani sñiam nullã esse aduersus eũ, [uel directã, uel utilem †] cõtrariã actionem, scilicet post denunciationem, quã ei dñs transmiserit non concedens ei res eius attingere, licet res bene ab eo gestæ sint.[g]

Quid deinde † si dominus aspexerit ab administratore multas expẽsas vtiliter factas: & tunc dolosa adsimulatione habita, eum prohibuerit, ut neq; anteriores expẽsas p̄stet? quod nullo mõ patimur.[h] sed ex quo [ex*] testatio ad eũ facta est uel in scriptis, uel sine scriptis sub testificatione aliarũ tñ personarum: ex eo die pro faciendis meliorationibus nullã ei cõpetere actionẽ: super anterioribus aũt si utiliter factç sũt, hr̃e eũ actionẽ cõtra dñm cõcedimus sua natura currentẽ.[i] Dat. IIII Kal. Decẽ. Lãpadio & Oreste Cõs.

TITVLVS XX.

DE HIS QVÆ VI METusve causa gesta sunt.

& §. Scæuola. Reliqua tamen de peculio legato retineri possunt: ut ff. de peculio leg. l. si peculium. in fi. & de lib. leg. Aurelius. §. Sticho.

a Proculdubio] ut & infra an seruus ex suo facto. l. 1. & ff. de reg. iu. l. quod quis. Sed contra infra de pet. hær. l. fi. Sol. illud speciale, ut ibi dices.

NEgocium gerentes.] CASVS. An negociorum gestor de fortuito casu teneatur, quæritur? & respõ. ꝙ non: nisi conuenit ut teneatur. verbi gratia: Cũ viderẽ te uelle gerere negocia mea, dixi: si contingat te gerere, uolo ꝙ de casu fortuito tenearis. quo casu si consensisti, teneberis. unde regula est: ꝙ gestores de casu fortuito non tenentur, nisi in se suscipiant casum fortuitum. Viui.

b Negociũ gerẽtes] in procuratore poni oportet. aliàs gestor sine mandato qualiter pacto se adstringeret? Vel dic ẽt in gestore hoc modo: Cũ viderem te uelle gerere, dixi, si contingat te gerere, de casu fortuito tenearis. cui pacto consensisti. & sic per eadẽ uerba dico remitti usuras. ff. e. l. si pupilli. in fi.

c Speciali] pro nobis, ut debeãt numerari casus fortuiti, saltẽ quidã, secundum B. ut diximus. ff. si qs cau. l. sed & si quis. §. qñ tũ. & sic est contra M. sed ipse exponit speciali, i. expresso, qđ sufficit, licet gñaliter exprimatur. & pro eo. j. l. fi. in pri. & ff. de procu. l. procurator tutorũ. & supra de proc. l. procuratorẽ. Item no. hic casum ubi gestor de fortuito casu tenetur. Sunt & alij, ut no. ff. eo. l. si negocia.

d Cõpelluntur.] ut j. comm. l. 1. & de pigno. actio. l. quæ fortuitis.

† al. Theodosio.

† al. Iulianus.

Casus fortuiti periculũ qñ quis in se suscipiat. Gestor qñq; de casu fortuito tenetur.

NEgociis gestis.] CASVS. Actio nego. gesto. an in rẽ sit, an in personam, quæritur? & respon. ꝙ in personam. uidebatur tamen cõtrarium (ꝙ datur ad rem, & ex re nascitur) puta ex gestione. Viuianus.

e In rem.] contra uidebatur: quia ex re, i. gestione datur. uel quia ad res: quandoque tamen datur in rem: ut j. de admi. tuto. l. pro officio, ut j. arbi. tu. l. 3. & ff. quando. ex fact. tu. l. 2. & j. de rei uindi. l. si ut proponis. & ff. de dona. inter uir. & uxo. l. uxor marito.

SI quis.] CASVS. Si me nolente & expresse cõtradicẽte mea negocia gessisti, & in ea aliquid de tuo ĩpendisti, an aliqua actione id a me repetere possis, q̃ritur? & respon. quidã, ꝙ ibi directa vel utilis neg. gest. datur. Alij dicũt, ꝙ nulla dãda est, ut Iulianus iuriscõsultus distinguit. aut post denunciationẽ tibi factam negocia mea gessisti, & nulla tibi actio cõpetit ad repetendũ quod impẽdisti: sicut dixit Iul. aut ante, & dabit. alioquin esset absurdũ, s. ꝙ si ante denũciationẽ multas impẽsas utiliter fecisti: & tunc prohibui, ne anteriores expensas repetere possis, & ꝙ nulla ad anteriores sumptus tibi daretur actio, quod esset inconueniens: sed ex eo die, ex quo tibi denunciatio facta est uel in scriptis, uel sine scriptis, sub testificatione tñ aliorum, ne gereres: sumptus repetere potes anteriores. i. ante denunciationem factos, & vtiliter: posteriores uero repetere non potes actione cõtra me sua natura currente. Ex ista l. not. ꝙ tres erãt opiniones ueterũ. Quidã cõcedebant actionẽ directam ad differentiã utilis. Alij cõcedebant utilẽ contrariã, & nõ directã cõtrariã. Tertij cõcedebãt neutrã, & illa est sñia Iuliani, quã hic approbat. Ratio aũt talis est, ꝙ sicut non cogor tecũ contrahere inuitus, nec ẽt incidere in obligationẽ tuã, ita non cogor tecũ quasi contrahere, nec te hr̃e creditorẽ. secundum Bald.

f Specialiter.] i. expresse. sic ponit. ff. e. l. sed an ultro. in pri. & j. l. negocium. secundum M.

g Bene ab eo gestç sint.] Locupletat ergo cũ aliena iactura, ꝓpter suã contradictionẽ. Et sic est contra. ff. de inst. l. si qs mãcipiis. §. Procul. sed ibi licet dominus cõtradiceret, seruus tñ uoluit, qui ẽt inuitũ dominũ de peculio uel de in rẽ uerso obligati, ut ff. de pec. l. si quis seruũ. § ẽt. & cõtinua sequentia hoc modo: Bene dico expẽsas post denunciationẽ factas nõ repeti: antiquiores aũt sic. quid enim, &c. ut ff. de remilit. l. desertorem. §. in bello. (re.

h Patimur.] nã nemo, &c. ut ff de re. iu. l. nemo põt mutare

i Currentẽ.] natura eius est, ut currat usq; ad 30. ann. ut j. de const. pecu. l. 2. cũ sit personalis, & supra eo. l. negociis, & l. aduersus. Itẽ an de ęquitate dabitur aliqua actio pro gestis post denũciationẽ cũ bene est gestum? In simili casu põt quæri, Vt si mandaui ut, emeres rẽ pro decem, & dedisti uiginti, & utiliter, qa bene ualet, & plus? Et ait M. agi posse, arg. ff. de uerb. sig. l. cum in testamẽto, & de condict. indebi. l. nam hoc natura. sed B contra, & Io. & nos, s. ut non possit agere nisi pro taxata quantitate: ut ff. eo. l. qui aliena. § libertos, & l. si ex duobus, & hic, & ff. mand. l. si remunerandi. §. si passus, & l. si pro te, nisi in casu, ut ff. de reli. l. at si quis §. idem Labeo ait.

† Inclusa desunt in meis libris in qbusdã autẽ non desunt. rectius tamẽ desunt.

† quid. n. quod est rectius.

* pro incluso legẽdũ est. dic

Mandatarius transgrediens mandatũ an possit repetere qđ plus dedit

DE HIS QVÆ VI METVSVE causa gesta sunt.

Seruãt antiquam intitulationem: hodie sufficit alterũ, ut ff. eo. l. 1. Et continua. Supra dixit de neg. gest. quæ ab alio gesta, rata habemus: nunc de his quæ a nobis gesta infirmantur.

Periculum interitus spectat ad furem & metum inferentem. Sal. & Alexan.

I. Imp. Alexander. A. Felici.



Persecutionē [a] eorum quæ vi uel furto ablata sunt, etiā si postea interciderint, [b] integrā esse, iure responsum [c] est. B PP. X. Kal. Decemb. Maximo. II. & Aeliano Cons.

Spontanea solutio metū in promittendo adhibitum purgat: et sic actionē quod metus causa tollit. Sal. & Alex.

II. Idem A. Alexandro.

Cum te non solú cauisse, [d] uerum etiam soluisse [e] pecuniā confitearis: qua ratione ut uim passus [f] restitui quod illatum est, postules, perspici non potest, [g] quando [h] uerisimile non sit ad solutionē te pperasse [i] omissa querela [k] de chirographo, vtpote per uim extorto, nisi & in soluendo uim te passum dicas. [l] PP. VI. Kalē. Iul. Alexandro. A. II. & Marcello Cons.

Vendens uel eius heres fundū propter metū uenditū repetit utili actione in rē a quolibet possessore, si preciū offerat, & possidens longo tēpore non præscripserit. Salic. Alex.

III. Imp. Gordia. A. Caio

Si ui [m] uel metu fundū auus tuus distrahere coactus est, ēt si maxime [n] emptor eum alij vendidit: si tamen tu auo tuo hæres extitisti: [o] ut tibi, reddi



Persecutionem.] CASUS. Rēs ablāta uel A subrepta cuius periculo sit, quæritur? Resp. quod auferentis & metum inferentis & surripientis. unde si rem tuam tibi aliquis abstulit uel surripuit, & periit, æstimationē te petere potes p actionē quod metus causa. Vivianus.

[a] Persecutionē.] large ēt uerbum persecutionis, ut ff. de act. & oblig. l. actio in personam, & quod dicit, ui, s. compulsiua, & de furto gratia similitudinis dicit. Distingue ergo quinque genera uiolentiarum: quia alia expulsiua, alia ablatiua, alia turbatiua, alia compulsiua, alia inquietatiua. Prima parit interdictū, unde ui. ff. de ui, & ui ar. l. 1. §. 2. Secunda actionem ui bo. rap. in prin. Tertia actionē quod metus cau. personalē & utilem in rem: eo casu quo uim passus erat dñs ante traditionem, & exceptionē, ut dices j. l. 3. Item in primis duabus sine distinctione pertinet ad delinquentem periculum, ut ff. de ui, & ui ar. l. 1. §. rectissime, & l. penul. In tertia similiter, nisi in casibus, ut statim dices. & hoc si agatur contra metum inferentem: secus, si contra bonæ C fidei possessorem, ut ff eodem, l. si cum. §. aliquando, & l. si ipsa. Quarta, s. turbatiua, locum habet, quando duo se possidere contendunt: & inducit in rebus immobilibus interdictum, uti possidetis: in mobilibus, utrubi, ut instit. de interdict. §. retinendæ. Quinta, s. inquietatiua, locum habet, quando aliquid facis in meo prohibitus, uel sciens te prohibendum. & hæc inducit quod ui aut clam, ut ff. quod ui aut clam. l. 3. §. fi. & l. 4. Est sexta uis, quando sine auctoritate iudicis prosequor ius meum, ut ff. eo. l. extat. sunt & alia genera uiolentiarum, ut ibi dixi.

'al. interciderunt. Violentia ēst multiplex.

Concor. cū hac l. gl. sup uerbo, ad resignationē, in c. ad audientiā, extra eo. tit.

ADDITIO. Vide similem fere glos. in uerbo, causa, in ca. ad audientiam, extra eo.

[b] Interciderint] nisi intra tempora quadrimestria post secundam sententiam currentia pereant, ut ff. eo. l. si cū exceptione. §. quod si homo. Item hoc, quando non erat peritura penes actorem: quod dic, ut ff. eo. l. si cum ex. §. sed & si sine culpa, in glos. ut quia distracturus, &c. Item hoc, nisi moram purgauerit per oblationem factam domino: quod dic, ut j. de fur. l. subtracto. D

[c] Responsum] ut ff. de ui & ui arma. l. 1. §. rectissime, & l. pen. & j de cond. fur. l. 2 & ff de condi. fur. l. fi. & ff. si cui plus quam per leg. Falc. l. 3. in princ.

Cum te.] CASUS. Aliquis te coegit, ut sibi pecuniā promitteres, & promisisti: postea per interuallum tēporis soluisti: an istam pecuniam possis repetere quasi p metum extortam? & resp. q non: quia potuisti actionem quod metus causa intentare, & te liberare ab obligatione per metum extorta. quod cum non fecisti, sed sponte soluisti, uideris ratam habuisse promissionem: secus, si ut solueres, metum tibi intuli, quo casu repetes. Vivianus.

[d] Cauisse.] i. coacte promisisse per metum.

[e] Soluisse.] sponte.

[f] Passus.] in cauendo.

[g] Non potest.] immo uidetur perspici posse, ut ff. de cond. ob turpem cau. l. ex eo, & ff. eo. l. metum autē. §. sed quod prætor. quæ sunt contra. Solut. ibi in promittendo & soluendo fuit facta uis: hic in promittendo tantum. Unde nullo modo repetit: tum quia sublata est proxima cā turpitudinis. turpitudo. n. est uis & metus. Cā pxima dicitur coacta uoluntas, quæ tollitur: quia ratum quod fecit, uidetur habere sponte soluēdo, ut ff. de condic. ob tur. cau. l. si ob turpem. Tum etiam quia odiosa est exceptio hæc, ut ff. de excep. doli. l. 2. & 3. in princip. & l. apud Celsum. §. pen. unde omnino cessat repetitio, ut ff. de cond. inde. l. qui exceptionē. Tum etiam quia vana solutio non parit liberationem, & repetitionē, ut ff. de sol. l. qui hominem. §. fi. Unde his tribus rationibus reprobatur glos. It. quæ dicit spōte soluentē admitti ad repetendū, si probet uim factam in cauēdo, his verbis: Præsumitur enim querelam de ui non habuisse. aut ergo omnino nō repetit: aut eatenus impeditur, donec probet cōtrarium. It. Primam ergo partem secūdum B. & Pla. & Ioan. admittimus: secundam non, s. quod possit probare uim factā in cauendo. Sed Py. eā exponit, donec probetur contrarium, s. uim factam in soluendo. quod nihil est secundum Azo. nam quia certum erat uim nō adhibitam in soluendo, præsumitur, ergo nec in promittendo. Item quid si parum post cautionem coactam spōte solui? Respon. secundum Al. repeto, ut argu. ff. de mino. l. 3. §. scio, & j. ad Velle. l. si mulier 2 & ff. ex qui. cau. ma. l. ab hostibus. §. fina. quod non placet secundum H. Item quid si iuraui per metum dare decem: & do sponte? Respond. non repeto: quia soluere non tenebar. argu. ff. qui satisd. cog. l. fin. & quia sublata est proxima causa turpitudinis, ut ff. de condict. ob tur. cau. l. si ob turpem. Sed Pla. contra, ut arg. j. si aduer. uendi. l. 1. & in authen. sacramenta. sed secundum canones soluo & repeto, ut in usuris, ut extra de iureiuran. c. ad nostram 2. & c. debitores. Item nonne hac. l. soluens errat in iure, credens se teneri: ergo in damno uitando subuenitur ei, ut ff. de iuris & fac. ign. l. error? Resp. hic fuit fatuus error, ut ff. eo. tit. l. nec supina. Item nūquid fuit turpis promissio, & sic cōtra legem? quicquid ergo sequitur ex eo uel ob id, &c. ut s. de legib. & consti. non dubium. Respō. non fuit turpis, sed turpiter facta: quia non uenit turpe in obligatione.

Turpitudo est uis, & metus.

al. Quia uerisimile non sit.

Solutum p metum interueniēte iuřo, an repeti possit.

[h] Quando] pro quia.

[i] Properasse.] cū nemo suas pecunias iactet, ut ff. de proba. l. cum de indebito, uer si. 2. sic ergo ad primordium tituli posterior non formatur euentus: quod fit alibi. j. de impo. lu. descrip. l. 2. in fin. lib. 10.

[k] Querela.] scilicet metus.

[l] Dicas.] & fidem iudici facias, ut s. de transac. interpositas, & l. si maior, 2. & j. eo. l. metum.

Si ui] CASUS. Si auo meo metum intulisti, ut tibi fundum uenderet, & tu emisti, & alij eū uendidisti: an cōtra secundum emptorē refuso precio quod auus acceperat, ad repetendum fundū actio mihi competat, & quæ, quæritur? & resp. quod sic: & datur ei in rem utilis actio: nisi præscriptione. xx. uel. xxx. ann. se tueri possit: cū hæres ei directo, uel per patrem meum medium existam.

[m] Si ui.] quantum ad corpus. [metu] quo ad animum.

[n] Si maxime.] i. qđ maximū uidebat, ut agere nō posses.

[o] Extitisti.] siue directo, siue per medium patrem datur hæredibus hæc actio, ut ff. eo. l. quod diximus, §. fi.

Red-

a Reddito.] s. ei qui dedit, vel ei qui emit ab eo. & sic fuit hic: & cogetur primus emptor h're ratum, cum ipse teneatur secundo de euictione, vt ff de neg gest. l. soluendo, & l. Pomponius. j. & l. quæ vtiliter. § si. & l. seq. & de excep. doli. si opera, sicque quilibet in suo reponitur statu, vt j. de repup. quæ si. i n iudi. l. 1. ff. de mino. q si minor. §. restitutio. Sed ad hoc q dicit reddi debere precium, est contra. j. de rei ven. l. si mancipium, sed hic restituit, quia versum est in sui vtilitatem, id est aui, cui successit, cuius personam hæres sustinet: vt in auth. de iureiur. à mo. præsti. to. §. 1. col. v. sic & ff. de rei vind. l. emptor. Et eodem mō soluitur. j. de præscr. xxx. ann. l. j. in fi. & j. ne rei. dom. vel tē plo. l. 2. Item ad idē est contra. j. de resc. ven. l. j. sed ibi abundat, maxime. Item ad idem est cōtra. j. eo. si per impressionem. Sol. ibi speciale. Item quod preciū redditur? Resp. quod præstitum est auo. Nam & si nihil auo præstitum esset, nihil redderet, vt j. de euictio. super emptione. sed si aliquid sit minus, & illud reddi potest, vt j. de testa. mili. l. si cum militaribus.

b In rem.] licet enim non sit dominus de iure ciuili (transtulit enim dominium in emptorem) tamen de æquitate prætoria vr dominus, quia nemo videtur re sua exclusus &c. vt ff. de in inte rest. l. nemo. & non videtur possessionem adeptus, &c. vt ff de acquir. poss. non videtur. Et dic in rem, id est rescissoriam.

c Quoque.] quasi dicat nō solum personalem, quod metus causa, quæ est in rem scripta: & datur vtilis non directa, quia translatum fuit dominium, vt supra dictum est, & datur contra quemlibet possidentem, vt ff. eod. l. metum aūt. §. fi. & l. si cum. §. in hac, & §. aliquando. Tria ergo auxilia dantur ex hoc edicto: actio in rē vtilis, & actio psonalis qđ metus causa. Itē exceptio metus, vt hic, & ff. eo l. metum § sed quod prætor, & § licet. & §. volenti.

d Longæ possessionis.] vt decennij inter præsentes, vel xx. inter absentes. Accursius.

e Munitus.] præscribit enim vtili rei vindicationi, non actioni quod metus causa, cum ipsa sit personalis, vt institu. de act. §. præterea quasdam. & earum sit meta xxx. an. spacium, vt j. de constit. pecun. l. 2. secundum Plac. & sic, si modo, &c. refertur ad vtilem in rem, non ad personalē. Vel dic præscribi actioni quod metus causa. nā cum excedit suos terminos in eo, q est in rem scripta, & datur contra quemlibet possidentem, vt ff. eod. l. metum autem. §. fin. exceditur à non suis terminis, vt infra, de edic. diui Adria. toll. l. fin. in fin. Item oppono, quomodo præscribit qui dominus factus est per traditionem, vt instit. de rerum diui. §. per traditionem, & per voluntatem, licet coactam, vt ff. eo. l. si mulier. §. si metu. & ff. de vsucap. l. sequitur. §. lana? Respon. quo ad ius ciuile verū est: sed de prætorio contra, vt ff. de in inte. resti. nemo. Præterea quis est dominus de iure ciuili, multo fortius præscriptione longi temporis tueri in dominio prætorio se debet, vt sic magis contra intentionem agētis præscribatur, q̄ dominium, vt ff. de cap. l. in bello. §. si quis seruum. Itē adhuc contra insti. de vsuca. §. furtiuæ. & j. de vsuca. pro empt. l. si partē, & ff. de vsuc. l. non solū, in prin. & l. sequitur. §. quod aūt, quib. legibus dicitur q res furtiuæ,

* al. Eutycheti. al. Eutycheo
† Cōcor. c. pe. i me. extra, de his quę vi metuſve cā fiunt.

to a à te pcio, restituatur, postq̄ placuit i rem b quoque c dari actionem secūdū formam perpetui edicti, adito præside prouinciæ poteris postulare: si modò qui secundo loco comparauit, longæ possessionis d præscriptione non fuerit munitus. e PP. VI. Id Augu. Pio & Pontiano Coss.

Actio quod metus causa, intra annum datur ad quadruplum, si res non restituatur: post annum vero ad simplum si alia non competit. Bald. Sal. & Alex.

IIII. Item A. Primo & Eutycheo *.

SI per vim, f vel metū mortis, aut cruciatus † corporis, g venditio a vobis extorta est, & non postea eam consensu h corroborastis, iuxta perpetui formam edicti, intra annum quidem agentes, (quo experiūdi i potestas est,) si res non restituatur, k quadrupli condemnationem refereretis, l scilicet reddito à vobis precio. m Post annum vero causa cognita, eadem actio in simplū permittitur. quæ causę cognitio eò pertinet, vt ita demum decernatur, si alia actio n non sit. PP. III. Non. Aug. Gordiano. A. & Auiola, Coss.

Actio quod metus causa competit, siue quis sit coactus vendere, siue minori pcio vēdere: nec refert an vēdatur metum inferenti, an alij Sal. & Ale.

& vi possessæ non præscribuntur. Sol. ibi de vi expulsiua: hic autem compulsiua, in qua est voluntas. hodie enim malæ fidei possessor. &c. vt in authen. vt sponsal. largi. §. surius, colla. ix. & ff. de dolo. l. eleganter, in prin. nam in metu dolus est. Item si emptor est munitus exceptione, nonne poterit agi contra metum inferentem? Resp. non, vt j. de his qui à nō do. ma. l. fi. in fi. Itē nunquid finitur anno rescissoria? Respon. illud quando officio iudicis petitur restitutio: hic actionis iure. Itē & illud post cōpletam vsucapionem, hic ante. Item quo iure est obligatus bonæ fidei emptor, an actione personali? Respon. ex varijs figuris causarum, vt ff. de actio. & oblig. l. j. in princ. Itē quid si res est integra, an agetur quod metus causa cōtra eum qui me compulit, vt venderem? Respon. secundum Ioan. nō, cum ipso iure non teneat contractus, vt in dolo simplici, vt ff. de dolo l. & eleganter, in prin. vel illud in simplici dolo.

SI per vim.] CASVS. Si per metum compulisti me, vt fundum meum tibi venderem, an actio quod metus causa ad recuperandum fundum mihi competat, quæritur? & respon. quòd sic, nisi postea ex interuallo venditioni consensum tacitum, vel expressum præbuissem: & dabitur intra annum, nisi restituatur ex prima sententia qua iudex cum fundum mihi restitui iubet in quadruplum: post annū in simplum cā cognita. In cāæ cognitione hoc vertitur, an mihi alia actio cōpetat: quæ si cōpetat, hæc non dabitur. & intellige q actio quod metus cā, dabitur refuso precio tibi, quod accepi pro fundo. Not. q cōtra hāc actionē opponitur exceptio cōsensus adhibiti.

f Si per vim.] scilicet compulsiuam.

g Corporis.] Vel alium similem metum, vt s. de transactio. l. interpositas.

h Consensu.] expresso vel tacito, vt s. l. 2.

i Experiundi.] ergo est annus vtilis: vt ff. eo. l. si cum. §. post annum. & ff. de diuersis tempor. præscr. l. 1.

k Restituatur.] per primā sniam, vt ff. eo. l. si cum. §. satis. scire. n debemus, q duæ sententiæ feruntur in hac lite quod metus cā. Prima in qua cōdēnatur, vt rē reddat. Secunda est: quia si iste condēnatus non reddit rē, dānetur ad quadruplum: vt ff. eo. l. si cum. §. hæc autem actio: & in hoc quadruplo inest res, vt præalle. l. §. quadruplabitur. Item quęritur, an vtraque sit definitiua? Item an ab vtraq; possit appellari? Itē quod tempus esse debet inter primā, & secundā sententiam? & alia multa q̄ notant. ff. eo. l. si cū exceptione. §. hæc autem actio.

l Refereretis.] id est referri facietis.

m Precio.] hic signa, & solue eodem modo contraria, quæ sunt s. l. proxi.

n Alia actio.] s. ciuilis, & ordinaria, veluti petitio hæreditatis, vt ff. eo. l. si cum. §. post annum. nam cum actione de dolo datur, vt ff. eo. l. si cum. §. eum qui, & cum vtili rei vendicatione, vt ff. eod. l. metum autem §. volenti, & s. eo. l. proxim. raro enim inuenitur, quin alia competat, quandoque tamen inuenitur, vt cum promisi per metum, vel acceptū tuli per metū. Item post annum secundum iura vetera non competit de dolo. Potest etiam exponi secundum Ioan. si alia actio non sit, id est si aliunde actio

non

non sit. Tertij dicunt non dari quod metus causa, vbi da A tur in rem: & in prædictis casibus tantum, vbi non datur in rem, dicunt dari quod metus causa: quod non placet.

NOn interest.] CASVS. Si pater tuus, vel patruus metu compulsus fundum distraxit, non aliàs distracturus, an repetere possit per act. quod metus cã, quæritur? & respon. q sic: neque refert, an ab emptore compulsus fuerit, an ab alio sciēte emptore, si aliàs fuerat distracturus, & metu compulsus minori precio distraxit: puta valebat cētũ: distraxit p l. qđ actũ est, per actio. quod metus causa retractabitur.

† Cōcor. cum hac l.c. abbas. extra eo. tit.

a al. maiora. al. maioris.

a Nō interest.] quo ad emptorē. nã vtrobique tenetur.

b Vis.] cōpulsiua.

c Patruo.] id est fratri patris tui.

d Ab alio.] Vtrobiq; enim agitur actione quod metus cã contra emptorem. Item nec hoc interest: nō erat aliàs vēditurus, vt hoc casu: aut erat venditurus, & fuit coactus, vt minoris venderet, vt j. prox. casu. nam si adhibita, &c. Itē qđ dicit, sciente emptore, supplent qui'ã, & fraudē participāte: & sic soluitur contra. ff. e. l. metum aũt. §. sed licet. Sed certè l alio prorsus casu ibi loquitur: & hic subaudi maxime. Nã idē est in emptore ignorante. s. q semper teneatur quod metus causa: sed in hoc est solum differētia inter emptorē scientē & ignorantē: quia si ignoret, liberatur eius interitu, vt ff. eo. l. si cum hi. §. in hac. & §. aliquando.

† al. senatoris. sed senatoria, rectius.

V. Idem A. Ruso militi.

NOn† īterest[a] à quo vis[b] adhibita sit patri, & patruo[c] tuo, vtrum ab emptore, an vero sciente emptore ab alio,[d] vt vi metuve possessionem vendere[e] cogerētur. Nam si[f] adhibita vi compulsi sunt possessiones suas, quæ ma- B iore[*] [g] valebant, minimo distrahere:[h] iurisdictionis tenore,[i] vt id qđ improbè factum est, in priorem statum reuoluaſ impetrabũt.[k] PP. VI. Kal. Ia. Gordiano A. & Auiola Coss.

Ex sola dignitate non præsumitur dolus, vel metus inferri. Bal. Vel sic: Ex sola dignitate contrahentis non præsumitur violentia. Alexan.

VI. Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Pollix.

AD inuidiã[l] alicui nocere nullã dignitatē oportet. Vnde intelligas, C quòd ad metũ arguendũ,[m] per quem dicis initũ esse contractũ, senatoria† dignitas aduersarij tui sola nō est idonea. PP. III. Kal. Maij. Heracliæ. CC. Cons.

Mina capitalis inducunt iustum metum. & omnis contractus qui fit per metum, potest peti rescindi. Bald. Vel sic: Quilibet contractus celebratus iusto metu, siue sit hinc inde obligatorius, siue ex altera tantum parte, rescinditur. Alexand.

e Vendere.] pater tuus & patruus. D

f Nam si.] probat à minori.

g Maiore.] scilicet precio, & subaudi, maxime. nam licet aliàs venditorem compellam iusto precio vendere, teneor, argu. ff. re. amo. l. non. n. Ioan. Sed Py. contra, arg. ff. eo. sed & patruus. §. fi. & l. si cum, in prin. Sed certe ſm Azo. potest interesse eius magis, quàm valeat res, vt ff. de minor. si in emptione. Item maioris pretij est quod magis eligis, vt insti. de actio. §. huic autem. & §. præterea si quis. & ff. de in diem addic. l. si venditor.

h Distrahere] aliàs vendituri, vt differat a priori casu.

i Tenore.] id est, actione quod metus causa.

k Impetrabunt.] ita quod si contumax est, in quadruplum condemnabitur: quod verò iusto precio deest, suppletur secundum P. & Ir. Accur.

ADinuidiam.] CASVS. Si alicui potenti rem meam vendidi, & eo prætextu volo eam reuocare, quia in dignitate fuit is, cui vendidi, per actio. quod metus cã an possim, quæritur? & dr̃ q non sufficit ad metum probãdum, quòd ille fuerat in dignitate constitutus, etiam vno teste adiuncto: licèt si vim passus fuissem, præsumptionē faceret contra eum dignitas, vt ff. eo. l. non est verisimile. Viuianus.

l Ad inuidiam. i. malam præsumptionem.

l Inuidiam.] id est creãdam præsumptionem: vel id est blasmum, vt quia dignitatem hēat, non præsumitur fecisse vim, sed contra in passo vim facit præsumptionem contra eum sua dignitas, vt ff. e. non est, in prin.

m Arguendum.] i. argute probãdum, qđ est necesse, vt j. e. l. metum. & j. ti. 1. l. dolum. Accur.

VII. Idem. AA. & CC. Comi. †

† al. Cotijs, al. Tusco. al. Cociuio.

SI donationis, vel transactionis, vel stipulationis, vel cuiuscunque alterius,[n] contractus obligationis confectum instrumentum, metu mortis, vel cruciatu corporis extortũ, vel capitales[o] minas pertimescendo adito præside B prouinciæ probare poteris: hoc ratum haberi secundum edicti formam[p] non patietur. Dat. II. Nonas Ianuar. AA. Cons.

Metus, ne quis vocetur ad munera, non inducit actionem quod metus causa. Bal. Vel sic: Venditio facta, vt cautio frumenti sibi reddatur, vel ne ad ciuilia munera vocetur, per actionem quod metus causa non retractatur. Salycetus, & Alexand.

VIII. Iidē AA. & CC. Tryph. †

† al. Trophimo. al. Trophino. al. Trophonio.

CVm te domus, & horti venditionem fecisse[q] sub spe recipiēdi[r] qđ de frumento feceras[s] instrumentum,[t] vel timore, ne ad ciuilia munera[u] nominareris, proponas: & C rescindi venditionē veluti metus cã factã, desideres, intelligis ad ratũ nō habēdũ contractũ, metũ huiusmodi prodesse nō posse.[x] Dat. XI. Kalen. Septem. Vi

Munus amicitię euitare delictũ est.

SI donationis.] CASVS. Si vel tibi donarem aliquid, vel promitterem, vel tecum transigerem, mihi metum intulisti, an valeat quod actũ est, quæritur? & respon. quòd non, quamuis inde factum fuerit instrumentum: & hoc prætoris edicto, quod est ff. eod. l. j.

n Alterius.] innuit donationem vocari contractum, vt & j. de præscri. xxx. an. l. si quis emptionis, in prin.

o Capitales.] puta ne combureret instrumenta status, qđ eximit caput de ciuitate, sicut mors naturalis, vt ff. eo. l. isti quidem. §. si is. non dico, q loquatur, vbi timui capitalẽ accusationem, licèt los. procedendo hic responderit, quia tunc nullo modo repetitur, vt j. eo. l. accusationis. nec dico, q loquatur, vbi minabatur, q me interficeret: quia hoc continetur sub illo mēbro, metu mortis, & facit s. de transl. interpositas, & j. de rescin. vend. l. j. & ff. de condi. ob tur. cau. l. ex ea.

p Formam] quæ est ff. eo. tit. l. j.

CVm te.] CASVS. Exactori tributorum, frumentũ me soluturũ promisi publicũ, & factũ est instr̃m' promissionis. facta solutione ipsē retinet instr̃m spe recuperandi instr̃m. fundum meum vendidi ei: volo fundũ reuocare p act. quod metus cã, an possim, quæritur? & resp. q non. Item si electus fuisti in ciuitate aliqua, vt aliquos noiares ad subeũda ciuilia munera, & ne me noiares, fundũ quē affectasti, tibi vēdidi, an reuocare possim quasi p metũ inductus, q̃rit? Et rñ. q nō. & est rō, qa cã pro qua vendidi, nō fuit ex expssa, vt j. de cōd. ob ca. l. si repetēdi.

q Fecisse.] s. exactori tributorum.

r Recipiendi.] expresse tamen hoc non dixisti.

s Feceras.] quod modo erat solutum. Accur.

t Instr̃m.] Eidem enim caueras de dando instrumēto.

u Munera] nominator. n. erat. Et no. q prętor hos casus in edicto non posuit, sed princeps interpretatus est, quia in his sæpe continetur atrocitas, vt ff. e. l. non est. Accur.

x Non posse.] vt & arg. j. de resc. ven. nō idcirco. & s. de transa.

transact. si maiores. Ideo autem non repetitur, quia in A neutro casu fuit causa expressa. Quid autem si fuisset causa expressa? Respon. in primo casu huius legis repetitur, vt infra, de condic. ob causam. l. si repetendi. & ff. de condi. causa da. l. 3. §. si quis. In secundo, si quidem erat inhabilis, repetit, vt infra, de condic. ob turp. cau. l. quod cuitandi. habilis, non repetit, licet sit causa expressa: quia in pari delicto &c. vt ff. de condictio. ob turp. cau. si ob turpem. Est enim delictum militiam detrectare, vel munus militiæ euitare: vt ff. de re milita. l. qui cũ vno. §. qui post. Accursius.

minacij. CC. Cons.

Ex solis minis non probatur metus, nisi fuerit deuentum ad actum, Bal. Salyce. & Alexan.

IX. Iidem AA. & CC Hymnodę.

METum non iactationibus [a] tantum, vel cõtestationib [†] sed atrocitate [b] facti probari conuenit. Dat. XI. Kal. Dec. CC. Cõs.

Timor accusationis institutæ, vel instituendæ, non facit hanc actionẽ competere ad rescindendum contractum. Alexand. B

X. Iidem AA. & CC. Faustinę.

ACcusationis institutæ vel futuræ metu alienationẽ, seu promissionẽ factã rescindi postulãtis, improbũ est desideriũ. [c] Dat. VI. Kal. Febr CC Cons.

Venditio facta officiali deputato ad iustitiam administrandam, rescinditur condictione ex hac l. si facta fuit per impressionem, siue sit facta vẽditio sibi siue alteri supposito ab eo; nec pretium ei redditur. Alex.

X[1]. Imp. Constantinus A. ad Euagriũ [*] præfectum prætorio. C

SI per impressionẽ [†] qs aliquem [d] metuens (al tem) in mediocri [e] officio constitutum, rei suæ in eadẽ prouincia, vel loco vbi tale officiũ peragit, sub vẽditionis titulo fecerit cessionem: & quod emptum fuit, reddatur, [f] & nihilominus etiam pecunia retineatur: [g] simili pęna seruanda, si qui [h] vel coniugis, vel amici nominibus abutentes, prædam [i] tamen sibi acquirant. [†] [k] X. Kalen. Octob. Aquileię, Constantino. A. VII. Constantino. Cæs. Cons.

† al. contestatione eius. al. contesta-tatiõe me t'. rectius.

METum.] CASVS. Qui metum allegat, probare debere certum est. si ergo aliquando minas mihi intulisti, quia mihi vim inferres vel coram pluribus, an talis iactantia quod mihi vim inferres, sufficiat ad metum probandum, quæritur? & respon. quod non.

a Iactationibus.] quia præsens metus accipitur, vt ff. eod. l. metum. 3. in princip. & distingue quæ persona sit, quę iactauit se illaturam vim, vel metum: potens, vel non, de qua sit verisimile, quod inferre possit: vt infra, ex quibus cau. mai. l. 2. & 3. & ff. eod. non est, in principio. & secundum hoc dic, quod hæc duo verba, iactationibus, & contestationibus, intelligantur in eo, qui dicitur fecisse metum: vt iactatio dicatur, quæ fit præsente nullo, contestatio, quæ fit præsentibus pluribus. possunt econtra intelligi in eo qui dicitur passus. Possunt etiam diuisim intelligi, vt iactatio ad metum inferentem referatur, quia plerunque minatus fuerat hunc se interficere: contestatio ad vim passum, qui exclamauit coram alijs, vel non coram. D

* al. Euastrium.

† Concor. c. sup hoc. cũ gl. parte super verbo oppressionẽ, extra de renuncia. Met' multipliciter punitur.

b Sed atrocitate.] in qua capitales continentur minæ. & facit ĩ. de transact. l. si maior. 1.

ACcusationis. CASVS. Ne te accusarem de crimine aliquo, vel vt iam accusatione instituta desisterem, fundum mihi vendidisti, vel aliquid promisisti: an repetere possis, quæritur? Et respon. quod non. nõ n. sufficit talis metus ad venditionem rescindendam, quia præsumitur transactio. Viuianus.

Accusatus transigẽs an possit datum repetere.

c Desiderium.] hoc est planum, si non fuit causa expressa, ob quam dedit. Si autem fuit expressa, quod fieri debet, vt j. de condic. ob causam da. l. si repetendi, aut erat accusatio calumniosa, & tunc datum repetitur: vt ff. de condit. indebi. l. in summa, in princip. aut non calumniosa: & tunc si tale erat crimen, de quo poterat trãsigi, & non stetur transactioni, repetitur datum, & exceptio obijcitur. si non poterat transigi, non repetitur datum, quasi turpiter datum: vt ff. de condict. ob turpem causam. l. si ob turpem, & infra, de contrahen. stipulat. l. si quidem. De quibus autem criminibus transigi liceat, vel non, habes ĩ. de transactio. l. transigere. Sed contrarium huic l. est. ff. eodem. l. nec timorem. §. fina. & l. sequen. vbi dicit repeti posse id quod ab eo datum est, qui in adulterio sit deprehensus. Solu. ibi metus instabat. vel hic timebat pœnam legitimam, & à legitima persona inferendam: secus ubi deprehendor in adulterio: nam ibi possum, vel non possum iure occidi: & ideo iuste timui, qa non iure præcipiente, sed permittente occidor. Item quia non est ibi minister legis, vt iudex, sicut est hic.

† al. adqrunt.

Extortum per potentiam, infirmatur. Bald. Vel sic: Quilibet contractus metu potentiæ celebratus, venit rescindendus. Salyc. & Alex.

XII. Imp. Honorius, & Theodosius. AA. ad populum.

VEnditiões, [†] donationes, transactiones, quæ per potentiam extortæ sunt, præcipimus infirmari. [l] Dat. XIII. Kalen. Mart. ipsis. AA. VIII. & III. Cons.

† C. T. 3. 1. l. vlt.

TITVLVS XXI.

DE DOLO MALO.

Si creditor pignora sibi obligata velit iure creditoru vendere, fideiussor non debet pro se emere: alias tenetur de fide rupta, quia censetur mandatum soluendi, & sic liberandi pignus. vnde si emat, tenetur rem debitori reddere, restituta sibi sorte cum vsuris. Alexan.

I. Impp. Seuerus & Antoninus. AA. Clementinæ. †

† Clemẽtiæ. al. Vehemẽtiæ.

SI per impressionem.] CASVS. Si tibi in aliquo officio constituto timore officij tui me opprimenti fundũ vendidi: vel amico, quẽ interposuisti p fraudem, cum forte tibi emere non licuit: totum debet rescindi, nec precium restituitur. Nota istam legẽ contra fœneratores, qui faciunt res, vel instrumenta recipi per vxores, vel per familiares eorum. quod tene menti secundum Bal. hic.

d Aliquem.] Castaldionem puta.

e In mediocri.] alias in modico.

f Reddatur.] per actionem quod metus causa, secundum quosdam. Vel dic condictione ex hac l. & sic metus quandoque punitur per actionem quod metus causa, ex verbis legis & sententia: vt fere per totum titulum istum. Quandoque per sententiam tantum, vt ff. eo. tit. §. pe. & §. fi. Quandoque per constitutionem principis, vt hic. Quandoque officio iudicis: vt ff. e. l. non est. per totam l.

g Retineatur.] quadruplum quandoque fisco datur: vt ff. de contrah. emp. l. non licet, & l. qui officij. Et est hoc speciale, vt precium non reddatur. alias contra, vt supra eo. l. si ui, & l. si per vim. Accursius.

h Si qui.] scilicet officiales. Accursius.

i Prædam.] id est lucrum, de quo dictum est ĩ. in prin.

k Acquirant.] id est acquirere nitantur. sic ff. de auct. tu. l. pupillus. §. fi. & supra de contractibus iudi. l. j.

VEnditiones.] CASVS. Sicut venditio, siue donatio, seu quilibet contractus metu mortis, vel cruciatus corporis initus, pro rato habendus non est: similiter neqs si per potentiam extortus sit. Viuianus.

l Infirmari.] vt hic, & ff. de off. præs. l. illicitas. in princi. & j. de contrah. empt. l. inuitum. & intellige potentiam talem, de qua lex superior dicit. Vel dic de tali, quæ inducit actionem quod metus causa.

DE DOLO MALO.

Ideo dicit, malo: quia est & bonus, & malus dolus, vt ff. eo. l. 1. Et

Dolus duplex est.

ht. Et continua. Dixit de resti. iure ac. quod metus causa: nunc de ea qua datur iure actionis de dolo. Accursius.

SI fideiussor. CASVS. Mihi decem mutuasti: pignora, & fideiussorem dedi. & fideiussori iure creditoris pignora mea vēdidisti: qua actione ea reuocare possum, quæritur? & respon. quod si fideiussor emerit, consulte faciet, si oblata sibi sorte cū vsuris, pignora cum fructibus restituat: alioquin dabitur cōtra eum de dolo actio. i. actio mandati nomine doli, propter fidem ruptam q. d. propter tacitum pactum videtur tacite conuenisse de seruanda fide in toto contractu, vnde mihi non sibi pignora luere debuit. Not. ex hac l. secūdum Bal. quod quando actio est famosa, lex consulit debitori quod soluat, & non expectet sententiam. concordat. ff. de procurat. l. si reus paratus.

a Pignora.] exposita venalia.

b Oblata.] hic sūdet. Et dic oblata, i. deposita, & consignata quantitate à te debitore illi fideiussori.

Præsumptio iuris, & de iure nō admittit probationem in cōtrariū.

c Vsurarum.] scilicet solutarum, & etiam vsuras totius quantitatis solutæ: cum & fructus reddat, & bonæ fidei sit iudicium, vt ff. manda. si vero non remunerandi. §. si mihi mandaueris.

d Dominium.] ut ergo dominium translatum, vt inst. quib. alie. licet. §. j. Vel dic dominium, id est rem ratione dominij, vt ff. de verbo. sign. l. interdum.

e Restitues.] est ergo præsumptio iuris, & de iure, contra quam nō recipitur probatio, quòd ex necessitate fuit facta venditio, ideoq; debitori superest ius offerendi, vt ff. de distrac. pign. l. 2. & l. cum secundus. §. j. Item nota generale, non admittitur, scilicet fideiussor, vt quilibet alius. sic & ff. de vul. substi. l. cohæredi. §. cohæres. & de leg. 2. l. fi. §. quatuor, & de distrac. pig. l. 2. Sed argu. contra. ff. quod cuiusque vniuer. l. item, in prin. & de adopt. l. si paterfamilias. §. qui duos.

f Restituet.] sine lite Accursius.

g Ruptæ.] scilicet taciti pacti, nam bonam fidem promisisse videtur in toto negotio, quam non seruat emendo, sed luendo, vt ff. man. l. si mandato. ij. §. j. in fi.

h De dolo.] immo datur mandati, vt ff. man. l. si mandato. 2. §. 1. & de pig. l. 2. & sic non de dolo, vt ĩ. l. proxi. Solut. expone hic, id est mandati nomine doli secundū Io. Alij, vt Iz. quod hic emit debitore inuito. Alij quod hic iā erat actum mandati, vt arg. ff. fam. ercisc. l. si familia. §. familiæ. Alij, quod hic fideiussit ad tempus, & tempore elapso emit pignora. ar. contra hanc solutionem. ff. man. si fideiussor. 1. §. fi. uel distingue, an officio iudicis sit assecutus fideiussor, & tunc mandati: an contra sponte emit: & tunc de dolo, vt ar. ff. de distra. pig. l. 2. Alij aliter soluunt, sed omnes reprobo præter primam, vt in contrario notaui. Accursius.

I E dolo.] CASVS. Ita demum de dolo datur actio,

SI fideiussor à creditore pignora emerit, oblata[b] quantitate sortis & vsurarum,[c] tibi dominium[d] cum fructib. quos bona fide percepit, consultius restituet,[e] ne fidei ruptæ[f] gratia de dolo[g] possit actio exerceri. Accepta. Dat. III. Id. Maij, Plautiano & Geta Conss.

Actio de dolo non concurrit cum alia. & causa cognita competit Bald. & Saly. Vel sic: Actio de dolo cū alia regulariter non concurrit. Alex.

II. Imp. Antoninus. A. Agrippæ.

DE dolo actio, cum alia nulla competit, causa cognita[k] permittitur. Da. Non. Nouemb. Gētiano, & Basso Conss.

De vtili tempore deducitur tempus absentiæ. Alexander.

III. Imp. Gordianus. A. Zenthico.

NOn possunt obesse tibi tempora, quæ in actione[l] de dolo solent cōputari,[m] quibus[n] reipublicæ cā (vt allegas) occuparis: sed exinde[o] tibi incipiet tempus cedere,[p] ex quo munerib. liberatus facultaté agendi intra[q] præstitura[r] tēpa cęperis obtinere. PP. Idib. Aug. Sabino II. & Venusto Conss.

Ex contractu innominato facio, vt des, vbi ex facto præstito nihil adest aduersario, cum contemplatione factum præstatur, vel si adest, non consistit in commodo pecuniario, non datur actio præscriptis verbis, sed actio de dolo, vt impleantur conuent. a. h. d. secundum intellectum gl. quem sequitur Ras. Iaco. But. & etiam Bald. Vel sic: Secundum intellectum Pet. Cyn. Bart. & Ang. hoc intendit: Si in contractu, facio vt des, non seruatur fides facienti, & factum de se non est repetibile, datur actio de dolo ad id quod interest eius illud factum non præstitisse, sed si est repetibile, daretur conditio ob causam ad repetendum, vel ei daretur rei vindicatio, si dominium non erat translatum. Alex.

IIII. Imp. Diocletianus & Maxim. AA. & CC. Menandræ.

CVm proponas īter te & eum, quē in contu-

si nulla alia cōpetit. & hoc cū causæ cognitione. Hęc aūt in causæ cognitione attenduntur, tempus, res persona. Tempus, vt ultra annum non detur secundum antiqua iura: hodie ultra biennium, vt ĩ. l. vlt. Item res, quia pro modica re nō datur: vnde nisi quantitas sit vltra duos aureos, non datur. Itē persona, vt non contra parentes, vel patronum detur, cum sit famosa, vt ff. eod. l. si oleum. §. vlti. & l. seq. Vel pone casum vt in gl. seq.

k De dolo.] CASVS. Emi à te equū, non vis mihi tradere: volebam agere actione de dolo. dicit Imperator, non potes, sed ex empto.

† actionē.

l Alia.] scilicet specialis. & æquum fuit actionē dari ex dolo cōmisso: sec⁹, si generalis, vt condictione certi, vel sine cā: nā species nō excludit suum genus. Itē nulla alia, quæ non sit arbitraria, & prætoria, & ex eadem æquitate inducta, & restitutoria, alioqn contra, vt ff. quod met. cā. l. si cum. §. cum qui, & sic potest dici interdictū, vnde vi, & qd vi aut clā, & iniuriarum actionem dari cum hac actione: quia & cū actione quod metus cā, datur, vnde etiā vi: vt ff. quod metus cā l. metum. 3. in prin. Sed contra est. ff. de in inte. rest. l. dium, in fi. & ff. eo. l. 1. §. ait prætor, ibi, vsq; adeo &c. Sic no. hanc actionē hr̄e se ad modum inuidi: qui non maiori, vel minori statu, sed pari inuidet, sic hæc nō cū pari, sed cū gñali ī. se, vel spāli sub se bene datur, vt dictū est.

Actio de dolo aliquas actiones secū admittit. Inuidus sibi pari inuidet.

† aliàs Menandro.

m Cognita.] in causæ cognitione spectatur quantitas, tempus, & persona, vt ff. eo. l. si oleum. §. fi. & ll. seq.

N On possunt.] CASVS. Vltra annum vtilem à tēpe doli commissi, de dolo non datur actio. si ergo tibi competit, & reipub. cā aberas, an currat tibi tēpus, quæritur? & respon. quod non. quod verum est, si procuratorē relinquere non potuisti. ff. de diuer. tempora. præscrip. l. j. sed a tempore tuæ reuersionis, quo tibi experiendi fuit facultas, currit, & extunc nisi intra præfinita tempora litem terminaueris & ages, tibi præiudicasti: hodie tamen hæc actio intra biennium potest experiri.

o Computari.] scilicet vtilis anni secundum iura vetera. hodie biennij, & ĩ. eo. l. fi. in prin.

p Quibus.] s. diebus. subaudi nullo. n. modo currunt, si nec per se nec per alium agere potuit. si vero per alium potuit, currunt, vt ĩ. eo. l. fi. Sed restituitur, vt ff. de diuer. tempo. præscr. l. j. sic & dicimus. ff. de in inte. rest. l. fi. Itē quod mero iure currunt, sed restituuntur, patet per l. vlt. ĩ. eo. quæ est contra. & ĩ. de rest. mili. l. j. & 2. vel solue, vt ibi.

q Exinde.] i. eo tempore.

r Cedere.] id est currere.

s Intra.] id est iuxta.

t Præstituta.] olim annus, hodie biennium.

C Vm proponas.] CASVS. Ancillam meā tibi in cōtubernio copulasti, & conuenisti, vt mihi aliud mancipium dares, vt eam manumitterē, vel darē tibi ad manumittendum eam: postea manumisi, vel tu manumisisti, &

sit, & est e contrario, facio, vt des. si non facias quod con venisti, qualiter mihi succurratur, quæritur. & distinguitur, aut est manumissa, aut non. si sit manumissa, in seruitutem nō reuocabitur, sed mihi de dolo dabitur actio, si tempus quo mancipium dari debet, nondum excessit. si manumissa non est, eam cum partu recuperabo, si mihi à te, vel ab ea qō status nō moueatur. puta quia dicat se ingenuam à natiuitate.

[a] In contubernio.] nam inter liberos iā tum est matrimonium, vt ff. ad l. Iul. de adul. l. inter liberta. & j. de incest. nu. l. cum ancillis.

Tu dic quòd de iure canonico etiam inter seruos potest cōtrahi, & esse matrimonium, de quo in c. j. & per totum tit. extra, de coniug. seruorum.

[b] Tibi.] domino ancillæ.

[c] Eadem.] manumittenda prius à te & ita fuit facio, vades, licet postea pro facto quod facere debuit, alij dedit ad id faciendum. & sic datio est pro facto. sic ff. locat. l. si tibi habitationem.

[d] Tradidisti.] hoc casu vr contractus do vt des, & sic vr præscriptis verbis non de dolo dari, vt ff. de præscrip. ver. l. naturalis. §. j. quæ est contra. Sol. hic tradidi non, vt sibi haberet, sed vt per eū velut p ministrū manumitterē, vñ ego videor manumisisse, sicut & superiori casu, cū per me manumitto. ff. de admi. tut. l. ita aūt. §. gessisse. Sed huic solutioni obuiat qd alias dr, q nemo manumittitur per alium: vt j. cōia de ma. l. j. in fi. & de vin. liber. l. nec mulierem. Sed hic possum: quia transtuli dñium, & in rem suam feci cum procuratorē: non aūt per simplicē procuratorē, nisi sit filius, vt ibi. Itē adhuc est contra, & vtrique casui supra de transac. l. cum mota. vbi in facio vt des, videtur dari præscriptis verbis. Sol. ibi fuit do vt facias, licet in faciendo fuerit præuentum. Item adhuc contra. ff. de condi. causa da. l. iij. §. idem erit, ver. quinimo, &c. vbi non de dolo, sed condictionē dicit dari in facio, vt des. Sol. ibi dicit de cōdictione certi, quæ est genus ad hanc, quæ de dolo specialem secum admittit, vel aliter ut ibi. Accursius.

[e] Non habes.] s. fauore libertatis.

[f] Statutum.] in actione de dolo.

[g] Tempus.] non dando tibi mancipium qd promiserat.

[h] Actionem.] actione præscriptis verbis deficiente, cū non ita dedisti, vt aliquid de tuo facto ei videatur adesse, vel vt hac datione eum obligare volueris, sed potius manumissionis eū facere ministrū. Et hæc est ratio sm eū, quare in facio, vt des, non detur præscrip. verb. sed hanc reprobauit, sed postea approbat, vt ff. de præscri. verb. naturalis. §. quòd si faciam. vel dic vt ibi. Accur.

[i] Remansit.] quia adhuc nō tradidisti, nec manumisisti, nec hac condōne expresse tradidisti, si daret prius mācipiū, vel incontinenti dicebat se daturū, vt in venditione videmus, vt in instit. de rerum diu. §. venditæ.

Manumissio an possit per alium fieri.

... bernio [a] ancillam tuam sibi coniunxisse memorasti, placuisse, vt tibi [b] pro eadem [c] daret mancipium: intelligis, q si manumisisti, vel ei tradidisti, [d] & ille manumisit, reuocāde libertatis potestatem nō habes: [e] sed solum, si necdum statutum [f] tps [g] excesserit, & fidē placiti rumpat, desiderare dēs de dolo tibi decerni actionem. [h] Quòd si penes te dominium eius remansit, [i] adito præside prouinciæ cū natis [k] eius hanc potes recuperare, si nulla moueatur [l] status qō Dat. III. Kal. Maij. Heracliæ CC. Cons.

Valet transactio inter filiam emancipatam, & patrem, cuius tutelā pater gessit. sed si dolus patris interuenit, talis dolus purgatur per actionē in factum, non per actionem de dolo. Bal. Vel sic: Transactio facta pacto nudo, tollit actionem ope exceptionis. sed si facta fuit per acceptilationē, tollit ipso iure. Quod si pater fuit in dolo trāsigēdo, datur filia contra eū actio in factū, loco actionis de dolo. Alex.

[k] Cum natis.] id est filijs ...

[l] Moueatur q°.] ab ea dicente se liberam à natiuitate, vel ab illo. nam tunc terminaretur quæstio status antequam agat rei vendicatione.

Superstite.] ... Filiam tuam impuberē, à matre institutā emancipasti: res eius vt tutor legitimus administrasti. maior facta tecū transegit: te uocato in dubiū an ei ex administratione obligatus esses, vult venire contra transactionē: an possit, quæritur? distinguitur, an fuit interposita transactio bona fide tua, an non. Primo casu aut fuit simplex pactio, aut vallata stipulatione Aquiliana, subsecuta acceptilatione. Primo casu cū fuit simplex cōuentio, dabitur tibi exceptio. Secundo casu nulla sibi superest cōtra te actio, cū ipso iure liberetis. si aūt mala fide, sibi contra te in factū actio dabitur cū de dolo dari non possit: qa cōtra parētē, vel patronū nō datur. Viuianus.

V. Idem AA. & CC. Aphrodisiæ.

al. Aphrodisiæ.

al. Amphrodisię.

SI superstite patre p emācipationem tui iuris effecta, matri successisti: rebusque tuis per legitimū tutorem patrem [m] eundēque manumissorē [n] administratis, postea trāsegisti [o] cum eo bona fide: [p] pspicis, q si pactum [q] tantum factum sit, petitio tua per exceptionē [r] submouetur. Si verò nouatio legitimo mō intercessit, & acceptilatio subsecuta est, nullā tibi iam superesse [s] actionē. Sanè si lęsa [t] es immodice, [u] liberatione solēniter per nouationē atq; acceptilationē tributa, non de dolo propter paternam verecundiā, sed in factum actio tibi tribuenda [x] est. Dat. Idib. Iun. CC. Conss.

Dolus non præsumitur, nisi p indicia vrgētia pbetur. Bal. Sal. & Ale.

VI. Idem AA. & CC. Himnodæ.

al. Euodiæ.

DOlum [y] ex indicijs

[m] Patrē.] vt inst. de leg. parētū tutela.

[n] Manumissorē.] i. emācipatorē, vt ff. qñ ac. de pec. est an. l. j. §. j. Accur.

[o] Trāsegisti.] scā ma ior. pars l. s. j. de resc. vend.

[p] Bona fide.] s. interueniente ex parte tua. Vel dic bona fide: quia dolus patris non intercessit.

[q] Pactum.] id est simplex transactio.

[r] Per exceptionē.] replicabis tū in factū, si pr dolū commisit, vel non replicabis, qñ dolum non fecit pater.

[s] Superesse.] s. quod est notandum.

[t] Si læsa.] vt qa dolo te induxit ad transigēdū secum, si nō pstitit pmissa. tūc n. agis cōdōne ob turpē cām, vt ff. de cōd. ob tur. cau. l. si qs. vel aliter, vt no. s. de trās. l. actiōe.

[u] Immodice.] i. vltra duos aureos, vt ff. eo l. si oleum in fi. vel dic iudicis arbitrio æstimabitur.

[x] Tribuēda.] sic ergo restituit filia cōtra patrē, vt j. de bo. q li. l. fi. §. sin aūt pre. & sic est contra j. qui & aduersus quos l. fi. Sol. vt ibi. Itē no. hic q actio famosa non datur in patrē, vt ff. de obsequijs. l. parēs. & l. licet. & ff. e. nō debet. Et sic ē cōtra. ff. de fur. si qs vxori. §. j. vbi dr dari furti, ēt in patrē, sed hæc famosior. Vel verius expone ibi. i. in factū noie furti, sic j. de iure do. l. r. Itē ad idē est cōtra. ff. de in ius voc. sed si hac. § ptor ait, & ff. de iniur. ptor edixit. §. pterea. vbi iniuriarū dicit filio dari in patrē, & liberto in pronū. Sed & ibi expone, vel tēpera sm Azo. i. in factū noie iniuriarū. Itē ad idē cōtra. ff. de vi & vi ar. l. j. §. īterdictū hoc. Sed illud ñ īfamat, vt ff. illo ti. l. neq.

Actio famosa, an possit in patrē dari.

[y] Dolū.] CASVS. Delata mihi erat hæreditas aliqua: persuasisti, vt eā adirē, quia minus soluendo erat. si dicā te dolo induxisse me ad adeundū, an dolū pbare debeā, quæritur? & r. q sic. ex perspicuis circunstantijs. non. n. dolū sufficit asseuerare. vt s. de transa. si maior. Not. q ea quæ cōsistunt in animo, non possunt probari directo, sed probantur ex indicijs pspicuis. q. d. leuia indicia non sufficiunt ad probationem secundum Bar. & Bal.

[z] Dolum.] volo agere actione de dolo, & dico quòd talis

¹ perspicuis ᵃ probari conuenit. ᵇ Dat. Kal. Decem. CC. Conss.

Dolo inductus ad repudiãdum hæreditatem agit contra inducentem per actionem de dolo. Bal. Vel sic: Repudians hæreditatem dolo substituti, contra illum agit de dolo. Sal. Vel sic. Repudiatio hæreditatis facta per dolum alterius, ad quem deuoluta fuit hæreditas, non redditur propterea nulla: sed contra illum per actionem de dolo succurritur ad interesse. Alex.

B

VII. Iidem AA. & CC. Sebastiano.

SI maior ᶜ quinq;, & viginti annis hæreditatẽ fratris tui repudiasti, nulla tibi facultas eius adeundæ relinquit. Sane si eius vxoris tibi substitutæ dolo factum ᵈ est, actionẽ de dolo contra exercere potes. ᵉ Dat. XVI. Kalend Maij. CC. Conss.

Actio de dolo hodie durat tantum biennio continuo à tempore doli commissi numerando, quod tempus currit absenti, & ignoranti. & lis intra illud biennium inchoata, debet etiam terminari. Sal. Vel sic: Hæc actio debet hodie intra biennium moueri, & terminari: aliàs ipso iure tollitur. & istud tps absenti ẽt ignoranti currit.

C

VIII. Imp. Constant. A. ad Symmachum vicarium.

OPtimum ᶠ duximus, non ex eo die quo se qsq; admissum dolum didicisse cõmemorauerit, ᵍ neque intra anni vtilis tempus, sed potius ex eo die quo asseritur cõmissus dolus, intra continuum biennium de dolo actionẽ moueri: ʰ siue absfuerit, ⁱ siue præsto sit ᵏ is qui dolũ ˡ se passum esse cõqueritur. Omnes igitur sciant, neq; incipiendæ post biẽnium, neq; ante cópletũ biennũ cœptæ, post biennium [vero] finiẽdæ ᵐ doli actionis [esse] cõcessam licentiam. Da. VIII. Kal. Aug. Nesso Constantino. A. V. & Licinio Cæsare Conss.

TITVLVS XXII.

DE IN INTEGRVM Restitutione minorum [vigintiquinq; annis.] †

Minor læsus in renunciando querela inofficiosi testamenti tacite, vel expresse, restituitur in integrũ Bald. & Ale. Vel sic: Renunciatio querelæ expressa, vel tacita, præiudicat maioribus non minorib. ætatis beneficio. Sal.

I. Imp. Alexander A. Plotianæ.


Llud inspiciẽdum ᵏ est, num ˡ inofficiosi querelæ vel palã, ᵐ vel tacita dissimulatione ⁿ sit renunciatũ. ᵒ

A

talis est ille, qui solet homines decipere. Accursius.

a Perspicuis.] id est probationibus manifestis.

b Conuenit.] vt ĩ. de rescin. vend. si dolo. & l. dolus. & ff. eo. l. & eleganter. in fi. & s. de transact. si maior. j. & s. tit. j. ad inuidiam. & ff. eo. quid enim. & de mino. l. 3. §. j. in fi. & de probat. l. quoties. §. 1. hoc tamen fallit in illa regula brocardorum, Dolum præsumi: vt ff. man. si procuratorem. §. si ignorantes. & ff. ad leg. Fal. dolo. & ponebat Aldricus casum in hac lege in Hispanis, qui inuitauerant eũ ad prandium, vt fideiuberet pro eis, vel rationes suas accommodaret: & dabãt ei vinum albũ, quasi aquam rubeo mixtã, vt sic inebriaretur.

† In fidejs. In meis omnib. manus. & rectius videtur, quam l. aicijs: cũ & hoc verbum sit I d. le. 8. de resc. vendi. vnde hæc cõstitutio sumpta ẽ. Cont. Hispanorum cautela.

ADDITIO.

Aduerte, ꝙ quandocunque aliqs omittit id quod scit se facere debere, præsumitur esse in dolo. ita loquuntur ll. per gl. alle. Si autem facit quis aliquid, tunc aut illud est simpliciter prohibitum, & etiam præsumitur esse in dolo. l. j. infra, de sicar. & l. si non. de iniurijs. & c. j. extra, de præsump. Aut est simpliciter permissum id quod facit, & non præsumitur dolus, nisi probetur, vt hic.

Venditio facta per dolũ non valet.

SI maior.] CASVS Frater tuus te maiorem xxv. an. hæredem instituit, & vxorem suam tibi substituit. dolo inductus ab vxore eam hæreditatem repudiasti: an tibi ad adeundam hæreditatem detur facultas, quæritur? & respon. quòd non. sed tibi contra eam de dolo datur actio. Viuianus.

† C. T. 2. 3j. 1.

c Si maior.] si enim minor esses, cessaret actio de dolo, cum locum haberet in integ. restit. vt ff. eo. l. j. §. ait prætor. & ff. de mino. l. & si sine dolo. §. restitutus.

D

d Factum est.] vt eam hæreditatem repudiares.

e Potes.] sed oppone, quia ipso iure videtur nulla repudiatio dolo dante ei causam, vt in venditione dr, vt ff. e. & eleganter. in prin. & l. si quis affirmauerit. & sic non est necessaria de dolo actio, cum ipso iure sit munitus. Rñ. tantam vim habet repudiatio, quantam venditio, cũ sequitur traditio: sed venditio præcedit, vt infirma: traditio, vt infirmanda per actionem de dolo. sic ergo à simili infirmãda est repudiatio per actionẽ de dolo. & facit ad hanc l. s. de iur. & fac. igno. l. 2. & ff eod. l. seruus. & ĩ. de resc. ven. si dolo. & ff. de act. emp. l. Iulianus. §. si vendit.

OPtimum.] CASVS. Tempus statutũ est, intra quod de dolo debet exerceri actio: à quo tempore, quæritur: vtrum à tempore doli commissi, an a quo quis scit dolum commissum? & respon. quòd non intra annum vtilem, sed intra biennium à tempore doli commissi exerceri debet, & terminari: siue absens fuerit, siue præsens, qui dicit se dolum passum. nulla igitur detur licentia alicui eam post biennium mouere, seu motam exercere.

f Moueri.] sed biennio transacto perpetuo tenetur actione in factum de eo, quod ad eum peruenit, vt ff. eo. l. itaque. §. j. & l. Sabin⁹.

g Absfuerit.] currũt ergo hic tẽpora absenti: & sic est contra supra eod. l. non possunt. Sol. hic corrigit: vel illa in vtili tempore, hic in continuo. Vel ibi reipublicæ causa aberat, hic ex alia causa. Vel verius currunt, vt hic. sed restituitur, vt ibi, & solue vt ibi.

† memorauit. al. memorauerit.

| est.

Dolum.] sed consulitur ei actione in factũ vsque ad xxx. annos.

Finienda.] non ergo perpetuatur actio lite contestata. sic est in rescissoria ſm quosdam, vt ĩ. de tẽpo. in integ. rest. l. supernacuam. quod nõ placet. & ibi loquitur de restitutione, quæ officio iudicis fit ad rescissoriã recuperandam. Generaliter ergo omnis actio lite contestata perpetuatur, vt ĩ. de præscri. xxx. an. l. si. & ff. de reg. iur. l. nõ solet. & l. nemo. n. & ff. de noua. l. aliã. Sed fallit in actione de dolo: vt hic, & ff. de pecul. l. quæ sitũ. §. si. Item fallit in retractatiõe status defuncti, quæ fieri debet vsque ad quinquennium tantum, vt ff. ne de sta. defu. l. 2. §. fin. & de collu. de. l. 1. §. aliter atq;. Sed ar. cõtra I ea l. 2. §. quinquẽniũ ãt nõ.

Litis contestatione an perpetuetur actio.

† hæc postrema verba desunt ĩ plerisque.

DE IN INTEGRVM...

Dixit supra de restitutionibus quæ dantur iure actionis, nũc de his quæ dantur iudicis officio. Primo quæ dantur minoribus, præmittendo generalem tit. postea speciales supponendo.

Illud.] CASVS Pater filium suum exhæredauit, & extraneum instituit hæredem, querelæ de inoff. test. expresse renunciauit, vel tacitè. Expresse, vt quia dixit se nolle eam intentare. Tacite, vt quia agnouit legatum in eo testõ ei relictũ, vel hæredi patrocinium præstando, an ad eam redire possit, q̃ritur? & resp. ꝙ non, si fuit maior: si fuit minor, potest desiderare, vt in integrũ restituatur.

k Inspiciendum.] quantum ad ius cõe, & regulariter.

l Num.] id est an.

m Palam.] quia fecit pactum de non agendo viua voce, vt & supra, de pac. l. postquam.

n Dissimulatione. agnoscendo iudicium defuncti, accipiendo aliquid ex testamento, vel præstando patrocinium legatarijs, vt ĩ. de inoffi. test. parentibus. & ff. de inoffic. test. Papinianus. §. si conditioni. & l. fin.

o Renunciatum.] an non, subaudi, vt si renunciatum sit, am-

sit, amplius moueri non possit. & hoc si est maior. nam A si est minor, distinguitur, vt hic sequitur.

a Nec &c.] hucusque loquitur in maiore, sed hic, nec hoc &c. in minore loquitur.

b Hoc.] i. nó solúmodo hoc, immo & cętera praiudicia.

c Tuā.] scilicet minoris.

d Cader.] s. cum esse actu vel efficaciter cadit enim, sed restituitur, & sic ponitur per totū titulum j. quibus non ob. lō. tempo. praescript. & hoc si cum auctoritate tutoris renunciauit: aliàs ipso iure non nocet, vt j. eod. l. 3. Sed certe immo videtur semper ipso iure non nocere, vt j. in quibus cau. in integ. resti. non est necess. l. 2. quae est contra. Sol. secus est in trāscursu temporis, quàm in renūciatione expressa vel tacita, quae fit ipsa re, vt aduocando pro testamento, vt ff. de inoffi. test. l. fin. Vel dic, quod ī. dixit, tacita dissimulatione, dices tacēdo quinquēnio. vt j. de inof fi. test. l. cōtra maiores. Et secundum hoc, verbū cadere, propriè, & impropriè ponitur, propriè quātum ad hoc quod dicit tacite, quia tunc ipso iure tutus est, vt in cōtrario. Impropriè quantum ad id quod dicit, p. clam, quia tunc vere cadit in minorem, sed restituitur. sic & aliàs ff. de offi. procon. & leg. l. 2. Vel tertio dicit, quod haec lex corrigitur per illam. Vel dic secundum Hugo. f speciale in odium querelae, vt etiam expressa renunciatio minori non noceat ipso iure per legē istā.

e Impertitur.] i. datur, & tamen hoc inspiciendum est, vt si non renunciaueris, nec laesa dicaris, & ideo non restituenda. si aūt renūciaueris, uideris laesa & restituēda.

ADDITIO. Ex ista gl. no. secundum Bal. Pau. & Alex. quod minor eo ipso quod est laesus, potest petere restitutionem in integrum absque hoc quod probet laesionem.

[Left margin notes:]

f Hęc sol. ab omnib. reprehenditur secū dum Ale.

t Et malè Alex.

f subaudi. tatem praerogatiuā: vt actiue sumat hoc verbū nō passiuè: vt l. j. si aduersus rē iudic. ubi subandio, actionem. Cont.

t Nihil est secundum scribentes hic.

Nec [a] hoc [b] autem in tuam [c] personam cadere [d] posse, auxilium quod aetati impertitur, [e] ostēdit. Dat. V. Id. Iul. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Liberorum numerus non supplet aetatem quantum ad excludendum à restitutione in integrum. Bald. & Salyc. & Alex.

II. Imp. Gordianus. A. Alexandro.

B

EO tempore quo soror tua auxilio aetatis iuuabatur, [f] si patris intestati bonorum possessionem accipere debuit: [g] licet quinque filios superstites habuerit, non tamen ideo minus ad edicti [h] praerogatiuam pertinet: scilicet si nunc per aetatem beneficium restitutionis largitur. [i] PP. VIII. Id. Aug. Pio & Pontiano. Conss.

Si minor habens curatorem, contrahit sine eo, contractus est nullus: sed si non habet, contractus valet: sed restituitur, si laeditur. Bal. Vel sic: Contractus celebratus ab adulto curatorem habente, sine illius auctoritate, non valet ipso iure: ideo non est necessaria restitutio in integrum: sed cum auctoritate illius valet mero iure: tamen si laesus est, restitutionem petere potest. h. d. lex ista melior de corpore iuris in suo casu. Alex.

III. Imp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Attiano. [a]

SI [q] curatorem [k] habēs minor quinque, & viginti annis post pupillarem [l] aetatem [m] res [n] vēdidisti, hunc contractum seruari non oportet, [o] cum non absimilis [p] ei [q] habeatur minor curatorem habens, cui [r] à praetore curatore dato, bonis interdictū est. Si verò [f] sine curatore cōstitutus, [t] contractum fecisti, [t] implorare in integrum restitutionē, si necdum tēpa praefinita excesserint, causa cognita [u] non C prohiberis. Dat. XIIII Kal. Maij. Heracliç. AA. Coss.

EO tépore.] CASVS. Sorori tuae habenti xx. an. & v. liberos, delata est bonorum possessio in bonis patris sui, neque intra annum petijt: vult restitui, vt petere possit: obijcitur quod restitui non potest quia filij V. pro v. ann. debeant computari, vt tunc compleuerit. xxv. ann. an dabitur ei restitutio, quaeritur? & respon. quod non obstante praedicto numero liberorum restitui debet, si adhuc tempus non excesserit, intra quod petere debet. No. ex ista l. quod liberi nil adijciunt aetati, & ideo non excludunt beneficium restitutionis. Bal.

D

f Auxilio aetatis iuuabatur.] vt quia xx. an. habebat.

g Debuit.] intra annum, vt instit. de bon. pos. §. liberis. sed hodie in tali praescriptione ipso iure seruatur illaesa: vt j. in quibus cau. in integ. resti. non est ne. l. fin.

h Edicti.] quod est de minoribus, vt ff. de mi. l. j. §. j.

i Largitur.] si adhuc minor est, vel intra tempora restitutionis. quod enim dictū est, vt singuli liberi pro singulis annis computentur, ad honores pertinet, vt ff. eo. l. 2. & j. de adm. tuto. l. de his. & ff. de mune. & hono. l. ad rem. & facit infra qui & aduer. quos. l. 1. in fi.

SI curatorem] CASVS. Si minor xx. an. curatorem habens, eo non auctorizante mihi praedium vēdidit: an teneat venditio, quaeritur? & respon. quod non ipso iure: neque est restituendus. sed quod vendidit, rei vendicatione recuperare potest. similis est enim ei, cui bonis interdictum est, qualis est prodigus. si autem curatorem non habuisti, cum contraxisti, tenet contractus: sed in integrum restitueris eā cognita: vt si dolo malo, vel facilitate laesus fuisti, neque tēpus ad restitutionē petendam adhuc excessit.

k Si curatorem habens.] tu scilicet.

l Pupillarem.] & ita erat adultus.

m Aetatem.] intra enim ipso iure non valet indubitanter: sed de hoc dubitabatur.

n Res,] scilicet mobiles. vel hodie quae seruando seruari nō possunt, vt j. de admi. tutor. l. lex. in fi. & ff. de minor. l. ait praetor. § quęsitum. De alijs autem immobilibus etiā cum tutore non valet sine iudice.

o Non oportet.] s. ipso iure propter defectum tutoris, vel curatoris: vnde nec restituendus es, vt ff. eo. in causae. 2. in princ.

p Absimilis.] quantum ad hoc. Item quantum ad aliud, vt se non obliget, sed alios sibi sic, vt ff. de verbor. oblig. l. is cui. Sed & ille cui est bonis interdictum, similis est pupillo, non solum adulto habenti curatorem, vt ff. si cer. pet. l. certi condictio. §. item quaeri potest. sic ergo adultus curatorem habens, similis est pupillo, non solum 4 adulto: sed in casibus sunt dissimiles, scilicet adultus curatorem habēs, & prodigus, quia adultus testatur, non prodigus, vt ff. de testa. l. is cui bonis. & de lib. le. l. Aurelio § fi. & institu. qui non est per fa. test. §. praeterea. & §. itē prodigus. & ff. de bo. pos. secundum tab. l. j. §. si quis autem, & de leg. 2. l. cū pater. §. curatoris. Itē differt adultus à pupillo, vt in accusatione suspecti tutoris, vt inst. de susp. tu. §. impuberes. Itē in restituenda hęreditate curatori vel tutori, vt ff. ad Trebel. l. j. §. fuit quaesitum. Item ad prin. legis videtur contra. ff. de ver. obliga. l. puberes. sed caute ibi punctabis, & non erit contra. Sed quid si habens tutorem vel curatorem cum decreto iudicis fecerit, & sine tutore vel curatore? Quidam quòd non valet: quasi unum sit omissum de necessarijs, ut ff. de transactio. l. cum hi. §. si praetor. & in fin. si propter pu. pen. l. fi. Sed contrarium videtur, vt ff. eo. ait praetor. §. permittitur, & infra qui admit. ad bono. poss. l. bonorum quidem.

ADDITIO. Vide Bartol. hic pulchre distinguentē de hac quaestione.

q Ei.] s. prodigo.

r Cui.] scilicet prodigo. Accursius.

f Constitutus.] valet cōtractus, sed restituitur, quia aliter non valeret.

t Fecisti. hic enim videtur quasi paterfamilias, & ideo quod fecit valet, & sic necessaria est restitutio, si lęsus est.

u Cognita.] si fuerit lęsus sui facilitate, vel dolo aduersarij. & facit ad l. cui bonis. ff. de noua. & infra qui leg. per l. 2. &

[Right margin notes:]

a al. Atticiano. al. Antonio.

a Cōcor. cū ista l. c. constitu. tus. in fi. cum gl. si per ver. solēnitas. extra, de rest. in integ.

† cōfer cū l. puberes. ff. de ver. oblig.

4 prodigo hic legendū est: vt est in glossis manus.

l.2.& ff.de reg.iur.l.furiosi. Accur.

A

Si minorem.] CASVS. Minor xxv.an.prædium mihi vendidit, & læsus fuit. vult restitui, dicens se minorem tempore contractus. dico eum minorem nō fuisse. quis nostrum probare debeat ipsum minorem tempore cōtractus, quæritur? & respon. quod ipse probare dēt: & hoc ꝓbato, nisi probauero eum quādo petit in integ. restitui, excessisse tempora, intra quæ datur restitutio, proculdubio restituet.

a Fuisse.] tunc, & læsum.

b Ostenderis.] non enim qui est minor &c. vt ff.de iureiu.l.nam postea.§.si minor.

c Præstituta.] aliàs præfinita. s. vsq; ad xxix.an. vt j.de tēpo.in inte.resti.l.superuacuam.

d Comprobatum.] quasi ad instar exceptionis est ergo duplex p̄sumptio: vna cū t̄pe contractus p̄sumit maior fuisse, nisi probetur cōtrarium. Secūda, quia hoc probato, hodie p̄sumitur esse intra t̄pa restitutionis. q̄d vtrūque puto verū in dubio. secus autē si ex aspectu appareat contrarium: quia aspectus trāsfert onus probationis, vt ff.e.l.de ætate. & l. minor.xxv.an.adito. Sed cū aliq̄n fuerit minor: quare nō semper minor p̄sumitur, si probat se fuisse minorem, vt hic, & j.de prob.cū te? Respon. ideo quia solo tractu tēporis quis maior efficit. Vel quia est hodie maior, sicut & in possessione, vt ff. de acq.pos.si quis vi.§.differentia. & in quasi possessione, vt ff.de proba.si arbiter, nisi possidens habeat ab eo cautiam, vt j.de pig.act.l.nec creditores. & ff.ad exhi.l. tigni. Item nisi probetur eum tempore litis contestatæ possedisse: nam præsumitur postea possidere, vt infra ad exhi.l.non ignorabit. Itē in indebita pecunia. licet enim constet aliquando fuisse indebitam, non tamen sequitur quòd hodie sit, vt ff.de proba.cum de indebito. secus autem in dominio, vt j.de proba.l.siue.ar. tamen sumi potest quòd solo tractu temporis dominium amittat, vt j.de omni agro deser.l.qui agros.lib.xj.& ibi de hoc. Vel vere intelligēti hic colligitur, quòd qui fuit minor, & hodie præsumitur minor, quod est verum si constet eum aliquādo fuisse minorem ex probationibus, vt hic. secus, si cōstet id solū s̄m naturā, vt in dicta opinione.

D

Minoribus.] CASVS. Minor si in contractu quem fecit, doceat se deceptum fuisse facilitate sua, restituetur, licet non ꝓbet dolū aduersarij sui intercessisse. vnde in quibuscunq; deceptū se ostēdit ante completos xxv. annos, restituetur, & demum intra t̄pa ad hoc p̄stituta.

e Captos.] sui facilitate, vel dolo aduersarij sui, vt ff.e.l.j.

f Possunt.] nec enim &c. vt ff.de iureiur.l.nā postea.§.si minor, & ff.eo.verum.§.item sciendū, & l.patri.§.j.

g Quintum, & vicesimum annum.] nō postea tantū, vt aduersarius asserebat, vt j.si minor se ma.dix.l.j. Sed tñ fallit in his qui veniam ætatis impetrauerunt, maribus post xx.annos, fœminis post xviij. in eo, quod postea faciunt præterquā in alienatione, vel hypotheca rerū immobiliū, vt j.de his qui ve. æta. impe.l.j. & penul.

a aut captum, additur in gl. mann.

a Et sic p̄sumit maior, nisi ꝓbetur minor. & cōcord. c. in p̄sentia, cū glo. super verbo, secundæ, extra, de ꝓb. alias restitutioni.

Allegans ætatem ad sua petitionis fundamentum, debet eam probare. Idem in eo, qui allegat ætatem ad fundamentum suæ intentionis, vel defensionis, ad hoc allegatur secundum Iacob. But. Bal. Vel sic: Qui petit restitutionem in integrum ratione minoris ætatis, necesse habet ætatem probare, quam allegat aduersarius, vero qui vult ipsum excludere, necesse habet probare, q̄ tempus petendæ restitutionis in integrum sit finitum. Alex.

IIII. Iidem AA. & CC. Isidoro.

B

Si minore te quinq;, & viginti annis fuisse a cum contraheres, ostenderis b & t̄pa restōnis p̄stituta c excessisse, ab aduersario tuo cōprobatū d non fuerit: præses prouinciæ in integrum restitutionis dare tibi auxilium debet. Dat. VI. Kalē. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

Vbi reperitur minor ætas, & læsio: ibi competit in integrum restō h.d. Bal. Vel sic: Minor læsus restituitur, etsi non dolo aduersarij sit læsus, sed sui facilitate. Itē restō in integrum pōt implorari durante etiam minori ætate, non solum post. h.d. Alex.

C

V. Iidem AA. & CC. Rufo.

Minorib. in īntegrū restō, in quibus se captos e probare possunt, f etsi dolus aduersarij non probetur, cōpetit, ante impletum ēt quintū, & vicesimū annū g de his in quibus se captos existimāt minores, posse in integrū restitutionē implorare, certissimi iuris est. Dat. V Ka. Maij, Heracliæ. AA. Côss.

Instantia causa in integrum restōnis transit in hæredē. Bal. & Sal. Vel sic: Iudiciū restōnis in integrū inchoatum non extinguitur morte rei, sed cōtinuatur contra hæredē eius. Alex.

VI. Iidem AA. & CC. Sententiæ.

Si intra ætatem cui succurri solet, in integrū restōnis auxilio lis inchoata est, nec ei à te renunciatū h est: mors eius contra quem hæc fuerit implorata, fraudi i tibi esse nō potest. Dat. V. Kal. Maij, Sirmij. CC. Conss.

Non dicitur decipi, qui credit assertioni, quàm scit esse falsam. Et ideo licet minor in liberatione tutoris, & auunculi se maiorem asseruit, illa assertio auunculo, vel tutori non patrocinatur, nec restitutionem minoris excludit. Bal. Vel sic: Minori qui asseruit se maiorem, vt induceret aduersarium ad transigendum, non denegatur restitutio, si aduersarius sciuit, vel scire præsumitur eum fuisse minorē, & sic eum mentiri, secundum primū intellectum gl. Alex.

VII. Iidem AA. & CC. Seueræ.

De tutela auunculi k eiusdēq; tutoris, cui falsò ætate probata præ-

Si intra.] CASVS. Si minor intra tēpus quo restitutio dari consueuit, eam petijt, & litē est contestatus, & ea pēdente decessit aduersarius, an ei oberit, quo minus eā aduersus hæredes defuncti implorare seu prosequi possit, quæritur? & r̄nd. q̄ non, nisi ei tacite, vel expresse renunciauit, & in maiore ætate, vt s. de pac.l. postquam, tacite, vt ff. de mino.l.minor autem magistratus.

h Renūciatum est.] s. in maiori ætate, & expresse, vt s.de pa. postquam. vel tacite, vt ff.de minori.si filius. In minori nō potest, cum hoc ipso esset læsus, vt ff.eo.l. interdum, ibi, hoc .n.ipso &c. & l.& si sine.§.restitutus, & l.ait prætor, in prin.

i Fraudi] id est dāno, vt ff.de ædi. edi. l.cum autem.§.excipitur. Sic ergo restitutio datur cōtra hæredes, vt hic, & j.l.ꝓxi. & hæredibus, vt ff.de in integ. restit. non solum. & ff.de minor.l. minor autem magistratus.§.fin.

De tutela.] CASVS. Auunculus tuus tutelam tui administrauit. tu probas te ad instantiam eius esse maiorem, falso, eum tutelæ ratione liberasti. vis restitui: an possis, quæritur. & resp. q̄ si tempus non excessit, eā petere potes, neq; debuit auunculus tuus ætatem tuā ignorare, tum quia tutor, tum quia cōsanguineus est: vnde si decessit, hæredes eius conuenire potes. No. istam l. q̄ cōiuncti præsumuntur scire ætatem. Item allegatur, q̄ nō repellitur ille, qui allegat dolum proprium contra illum, qui sciuit dolum, secundum Bal.

k Auunculi.] sic enim probauit, quòd fuit natus, quando imperator Fridericus intrauit Lombardiam, sed nūc xxv.ann elapsi sunt, ergo fuit maior.

l Probata.] a te minore, & sic turpitudinem suā allegat hic minor, quod non licet, vt s.de transac.l. transactione. sed non est ita. nam tutor præsumitur scisse, & sic dolus ei non infertur, vt s.de transa.l. cum donationis. Vel tunc credidit se maiorem, & nunc aliter credit. Et s̄m hūc casum est contra.ff.e.l.minor.xxv an adito. vbi nō audit, ex quo falsò ꝓbauit ætatē. Sol. hic duo sunt cōtra eū: quia tutor, & quia auunculus. ibi.n.tutor, vel curator. Itē ibi corā iudice, hic non. Itē contra. j. si mi.se ma. dix.l.j.& 2.& l.si alterius, in princ. Solut. & ibi tutorem ignoran-

b Minorē. Paul.

i Quia beneficiū restitutionis in integrū nō extinguit cū persona, sed transit ad hæredes, vt in l.nemo autē magistra-tus.§.fi.ff. de minor.

l Ista reprehendit per Barto. & Alexā. & d. Pau. hic, q̄ ista solutio nō est multū necessaria

ignorantē decepit minor, hic sciens fuit tutor, vt hæc lex A præsumit. Vel dic secundo secundū lr. probata à tutore tibi minori. Et tunc quæro, quō tenet remissio, cū dolus dederit ei causam? Resp. verū est si statum esset in finibus pacti: vt s. de transac. l. sub prætextu instrumenti, quia tūc nō valeret remissio ipso iure: sed hic per acceptilationē fuit liberatus: quare tunc valet remissio ipso iure. Et quod facit traditio in vēditione, hoc facit liberatio: vt s. de transac. sub prætextu instrumenti, vtrobiq; ergo dolo dāte causam cōtractui, debet dari de dolo: sed restitutio hic eā excludit: vt ff. de dolo. l. 2. Si aūt nudo pacto fuisset facta remissio, ageretur prima actiōe, & si exciperetur, replicaretur, de dolo, vt ff. de transac. sub prætextu instrumenti, & sic cessat restitutio, cum iure cōmuni sit tutus, vt ff. co. in causæ. 2. in princ. vel si velis dicere quòd nudo pacto remisit etiā in casu lr. dic cū iudicis auctoritate: alias ipso iure tutus est, si est pupillus: si adultus carens curatore, remissio tenet, sed datur restitutio, vt s. e. l. si curatorem.

stitisti liberationem, quē [a] ignarum [b] ætatis tuæ non fuisse tam officium tutelæ quàm sanguinis proximitas arguit, [c] si necdū statutum [d] tempus excessit, ex causa in integrum restitutionis hæredes [e] eius [f] cōuenire potes. Dat. XI. Kalē. Augu. C C. Conss. B

In omissis ex certa scientia vel sine, minor restituitur. Sali. & Alex.

VII Imp. Honor. & Theod. AA. Iuliano proconsuli Africæ.

Minorib. [g] in his quæ vel prętermiserūt, [h] vel ignorauerunt, [i] innumeris [k] auctoritatibus [l] cōstat esse consultum. Dat. Non. Maij, Constantino. V. C. Conss.

Minor læsus non sui facilitate, quia facit id quod diligens paterfamilias faceret, nec etiam læsus dolo aduersary, sed casu fortuito: non dicitur circumscriptus: & ideo non restituitur in integrum. Alexand. C

IX. Imp. Z no. A. Aeliano † præfecto prætorio.

Non videtur [l] circumscriptus esse minor qui iure [m] sit vsus communi. Da. Kalend. Ian. Basilio & Cōstante Conss.

TITVLVS XXIII.

DE FILIOFAMILIAS minore.

Auctoritas patris non firmat contractum filij minoris contra restitutionem in integrum. Bal. Vel sic: Minor fideiubens etiam pro patre, restituitur in integrum, nisi sibi successerit. Alex.

I. Imp. Gordianus. A Gaudiano † militi.

Filiusfamilias si minor vigintiquinque annis pro extraneo fideiiussit, in integrū restitutionē implorare nō phibet. [n]

a Quem] s. auunculum.

b Ignarum. Iarg. q aliquis ratione sanguinis & officij pręsumitur cognoscere alterius ętatē vel statum, vt ff. vnde cognati. l. octauo. §. j. & j. de li. cau. si filiū, & s. de epi. audi. l. si legibus.

c Arguit.] id est argutè probat.

d Statutum tempus.] scilicet tempus vtilis anni.

e Hęredes.] & etiam ipsum auum si viueret.

f Eius.] s. auunculi.

Minorib.] CASVS. Si minor sibi querelam competētem inofficiosi test. omisit, restituitur, vt s. eod. l. j. si aūt per ignorantiam legatum in minus solenni testamento relictū soluit, restituitur, vt j. si aduer. sol. l. indebito soluto, neque istud tantùm verum est exemplis, sed multis iuris articulis vel auctoritatibus.

g Prætermiserunt.] omittendo quod omittere non debuerunt: vt s. e. l. j. & j. si vt omissa hæred. per to. Et dic prætermiserunt. s. scientes: vt differat a sequenti dictio. vel ibi fecit quod sibi nocuit: hic omisit.

h Ignorauerunt.] etiam de iure, vt. j. si aduer. solutionē. l. indebito, & ff. de iur. & fa. ign. l. regula. §. j. & sic fecerunt quod facere non debuerunt.

i Innumeris.] id est infinitis.

k Auctoritatibus.] vt ff. co. titu. per totum.

Non videtur.] CASVS. Tu minor seruum tibi necessarium emisti, postea interiit, vis restitui. an sis audiendus, quæritur? & respon. q non: quia iure communi vsus es: vnde non videris circumscriptus, vt ff. e. l. verb. §. item sciendū. Vel sic: Consuetudo est in aliqua regione q omnis qui vendit rem, promittat duplum euictionis nomine, minor existens in illa regione rem suam mihi vēdidit, & promisit de duplo nomine euictionis secūdum consuetudinem regionis. si velit restitui; non est audiendus: vt ff. de pig. ac. l. si vendito pignore. §. vlt. & l. sequē.

l Non videtur.] pone casum vt ff. eo. verum. §. sciendū, & §. itē non restituetur, & §. si locupleti: vel pone quādo de dupla promisit de euictione secundū regionis morē, vt ff. de pigno. ac. si pignore. §. fi. & l. seq. quilibet enim hoc fecisset, & est ad l. istā. ff. de re iu. l. nihil cōsensui. §. j. & de fideiusso. inter eos fideiussores. §. cū inter, & de solu. l. in pupillo. Fecit aūt dominus lr. super. l. istā glo. talē. Cōsequētiā tollit. s. hæc. l. nō oppositā infert, quia pars ei est. Hæc consequentia tollitur, si vsus ē iure comuni, ergo ē circumscriptus. Item infert cū dico, iure cōmuni vius est: ergo nō est circumscriptus: qd' infertur. s. ergo nō est circunscriptus, nō est oppositū primi. s. vsus iure cōmuni, & vere nō est oppositū: qa quod infert. s. vius iure cōmuni, est species: quod infertur, scilicet nō est circūscriptus, ē genus, & species pōt inferre genus affirmādo: vt homo est, ergo animal est: nō aūt genus infert speciem, bene dico q nō circūscriptus, est genus. Nā non circunscriptorū quidā vtūtur iure cōmuni: vt cū deliberatione adeuntes hęreditatē, & quidā nō, vt sine deliberatione adeuntes hęreditatē locupletem. Sed certe secundū Hug. si bene discutias, habet se vt excedentia & excessa: nisi velis dicere q tantū importat dicere, est vsus iure cōmuni, quantū si diceres, fecit quod quilibet diligens faceret: quare nō videt circūscriptus, sic nec restituendus. Et scdm hoc dic q eius pars est, id est particulariter est verū, i. in quibusdā est verū, in quibusdā nō, q qui est circunscriptus, est vsus iure cōmuni, & econuerso: & qui nō est circunscriptus, est vsus iure communi, & econuerso. Itē potest dici tertio hæc consequentiā tolli, est vsus iure cōmuni, & minor, ergo læsus. Vel secundum Azo. cuius verba hæc sunt, sic expone: est minor & læsus, ergo circunscriptus. hoc tollitur, alias colligitur per hæc verba: vsus iure cōmuni. i. eo ipso q iure cōmuni vtitur minor, videtur nō circunscriptus: quasi diceret, & si est circunscriptus, non denegabitur ei hoc beneficiū: & sic ordinabis litterā, minor qui iure cōmuni vtitur, videtur non circunscriptus. præsumitur ergo contra eum hoc ipso, quòd non restituatur. Ia. D

m Qui iure.] id est qui fecit quod quilibet sapiēs faceret adeundo pinguem hæreditatem, quamuis postea vineæ, prædia & c. alluuione, chasmate perierint.

DE FILIOFAMILIAS MINORE

Dixit de restitutione in genere, nunc in specie, & primo in specie personarum, scilicet filijfamilias, cuius restitutio patri proficere videbatur, & ideo etiam sibi deneganda, sed tamen datur, vt in hoc titu. & ff. de mino. l. iij. §. sed vtrum.

Filiusfamilias.] CASVS. Hæc lex dicit q minor. xxv. an. siue pro extraneo, siue pro patre fideiussit, neque ei succedit: restituitur. secus si succedit: quia tunc non restituitur, duplici ex causa, vna, quia læsus nō videtur, si succedit. alia ratio, quia extincta nō est sua obligatio.

n Nō prohibetur.] vt ff. de mino. l. ait prætor. §. nō solū

Margin notes (left): Ista glo. allegatur hic p doc. cuius natura est cōtractus, illius naturæ est distractus. — C. T. 2. 16. 3. — Et male. Sali. licet Pau. contra. — Dicit tamen Bal. quòd iudicis auctoritas non potest cōualidare contractū gestum inter tutorē & pupillū. — Concor. cū hac gl. in hoc Bal. Pau. & Salicetus. — Illa reprehendit per Barto. & Alexā. & dicit. hic, q ista solutio nō est multū necessaria.

Margin notes (right): † al. Iuliano. alias Alieno. — † al. Cardiano. — Species potest affirmatiue genus inferre. — Continuatio rubricæ. — Filiusfamilias minor si fideiubeat, an sit restituēdus.

Sed & si ꝓ patre suo fideiussor extitit, eiq; diẽ suũ functo non succeßit: [b] in integrũ restitutionẽ postulare pôt. [c] † Dat. Kal. Iul. Gordiano. A. II. & Põpeiano Conss.

Filiusfamilias minor restituitur aduersus mutuum, nisi iussus patris interuenerit, vel iuuetur per Macedonianũ. Sali. & Alex.

II. Idem A. Tiphoni militi.

SI frater tuus cũ mutuã pecuniã acciperet: in p̃ris fuit potestate, nec iussu [d] eius, nec cõtra senatusconsultum [e] contractũ est: propter lubricũ ętatis, aduersus eã [f] cautionẽ in integrum restõnẽ potuit postulare. PP. III. Non. Oct. Pio & Pontiano Cos.

TITVLVS XXIIII. DE FIDEIVSSORIBVS minorum.

reus tamen remanet obligatus, vt ff. eo l. minor se in id; in vlt. col. Item accipe extraneum oẽm prӕter patrem, vel alium in potestate habentem, vt auus paternus, vt ĩ. de rei vxo. ac. §. extraneum, Itẽ est hoc verum quod hic dicit, ſm P. si non est soluendo ille, pro quo fideiussit, vt sic in subsidium detur restitutio, vt ar. ff. eo. l. cum mandato. §. sed si ex euentu, & §. si aũt ipse. sed ibi in vno casu primo principaliter iure maioris cõtraxit minor, hic secũdario in alio nõ cõtraxit minor, sed ꝓcurator eius. vnde ipse in subsidiũ restituitur. Vel aliter, & verius, quod ibi dicitur, intelligitur qñ pater statuerat iniquum precium, & si lius pro illo statuto à patre precio vendidit, licet res plus valeret, nõ tñ filius potest restitui ſm Io. & Azo. Dic ergo eũ hic restitui, et si sit soluendo principalis, quia interest sua potius nõ soluere, ꝙ solutum repetere: vt ff. de cõpen. ideo, & ff. de fideius. si stipulatus, in prin.

† al. postulare non potest.

[c] Hęc lex si frater, & l. filiusfa. inuersӕ sunt, vt liquet ex omnibus manus.

[a] Fideiussor.] quӕ fideiussio valet, vt ff. de fideiuss. si dubitetur. §. filiusfam. & ff. qui satisd. cog. l. 2. §. filius.

[b] Non successit.] s. ipse filius, secus si successit patri, vel extraneo, ꝓ quo fideiussit: quia tunc duplici ex causa non subueniẽ. Prima qa non est lӕsus. Secunda, quia est extincta obligatio sua, vt ff. de sol. l. Stichum. § quod vulgo, & de fideiuss. l. generaliter. & hoc si simpliciter fideiussit. vbi autem principaliter se obligat pro alio, tunc vna ex causa tantum non restituitur, quia non est lӕsus: non autem obligatio est extincta, vt ff. de fideiuss. l. generaliter. Sed P. dixit [1] secus esse si, successit extraneo, quasi nihilominus restituatur, arg. huius l. sed certe semper cõfirmatur pro ea parte qua successit, vt d. l. Stichum. §. qđ vulgo, & de fideius. l. hӕres. §. ꝙ si stipulator. & sic ad fictionem se refert, sed in sequenti expositione ad veritatem. Item dixit P. eum patri succedentem in parte non modica, non restituendum pro ea parte: aliàs secus. vt ff. quod cum eo. l. 2. & 4. sed secus hic puto, quia noĩe patris sue iure hӕreditario conuenitur: ibi suo nomine. Accur.

[1] Et met. Odo.

[c] Potest] aduersus cautionem, vt ĩ. si aduer. credit. l. 2. & ĩ. l. proxi.

SI frater tuus.] Titulus habet duas leges. & prima consueuit incipere, filiusfam. secunda, si frater, quӕ autẽ earum sit prior, non est vis. CASVS. Minor xxv. ann. in potestate patris constitutus, mutuũ accepit pecuniã, & eam consumpsit: an possit restitui, ne cautione emissa de reddenda ea conueniri possit, quӕritur? & respon. quòd potest, nisi iussu patris eam acceperit, quo casu cessabit restitutio, vel contra senatusconsu. Nã quo casu iure communi tutus per Macedonianum non restituitur, vt si cum causa studij abeerat, mutuum accepit, vel dic ꝙ publice habebatur vt paterfamilias. Nota duo quӕ faciunt cessare restitutionem in integ. primum est contractus firmitas, vt quia iussu patris contraxit mutuum. Est enim firmus, & inexpugnabilis propter patrem qui habet in hac specie contractus ius prӕcipuum. Secundum est contractus infirmitas, vt quia contraxit mutuum in casu prohibito. nam cessat restitutio: quia est tutus ipso iure per Macedonianum. Bal.

[d] Nec iussu.] quo casu specialiter est restitutio deneganda: aliàs autem si iussu patris contrahat, restituitur filius, si ipse conueniatur. si vero pater, tunc nec ipse nec filius restituitur, vt habes hic, & ff. eod. l. 3. §. sed vtrum. Si verò nomine filij directa actione pater conueniatur, datur restitutio patri, etiam filio inuito, secundũ quosdam, vt ff. e. pa. tit. §. j. quod nõ placet. & illam aliter expone, vt ibi.

[e] Contra senatuscõsultum.] quia tunc iure cõi tutus p Macedonianum, nõ restituitur, vt ff. eo. in causӕ. 2. in prin. Sed qualiter esse pôt, ꝙ tũc detur restitutio, qñ non contra senatusconsultũ factum est? si. n. studiorum causa aberat, vel in necessarias causas accepit, non iuuaẽ. Sed dic loqui tantum eũ publice paterfamilias videbatur, vt ff. ad Macedo. l. 3, & l. pe. & ĩ. ad Macedo. l. 1. & 2. Item & qñ in necessarium causam accepit, & post sua facilitate amisit: nam puto eum restitui, quamuis videbaẽ vsus iure cõi, vt s. tit. 2. l. si. secus si fato, vt ff. eo. l. verum. §. sciendum. Vel dic eũ non restitui, vt arg. ff. de sol. l. in pupillo. sed ibi in fato loquiẽ.

[a] al. minori.

[1] Et bene secundum Pa. intelligendo gl. quando pater non erat obligatus: nec sperabaẽ obligari.

[f] Eam cautionem.] quam forte emiserat de sorte reddenda, & vsuris.

Restitutio concessa minori, nõ prodest fideiussori: ideo si fideiussor soluat, vel ad soluendum condemnatus sit, repetere potest a minore, nisi minor aduersus fideiussorem restitutionem petat. Alexand.

I. Imp. Seuerus, & Antoninus AA. Mironi.[a]



POstquam in integrũ ӕtatis [g] beneficio restitutus [h] es, periculum euictionis emptori cui prӕdiũ ex bonis paternis vendidisti, pręstare non cogeris. [i] Sed ea res [k] fideiussores qui pro te interuenerunt, excusare non potest: quare mandati iudicio, si pecuniã soluerĩt, aut condemnati fuerint, [l] cõuenieris: [m] modò si eo quoque nomine restitutionis auxilio non iuua-

DE FIDEIVSSORIBVS MINORVM.

De minoribus dixit, nunc de eorum fideiussoribus dicit.



POstquam.] CASVS. Mihi minor fundum promisit. fideiussores dedit. si vult restitui ad fundum, an possit quӕritur? & respon. ꝙ sic. sed an fideiussores liberantur? Respõ. ꝙ non. Si autem quid prӕstiterit, idem erit. Continuatio.

[g] Ӕtatis.] & lӕsionis.

[h] Restitutus.] contra emptorem conuentus de dupla. vel dic restitutus ad rem vendicandam.

[i] Non cogeris.] Consequitur ergo per restitutionem, vt de euictione non teneatur. sed si fuerit paternum, vt hic dicit, & sic filij, iniuria fit emptori si extraneus euincat, & ita minor de iure cõi non tenetur, & sic non est opus petere in integrum restitutionem, vt ff. de eui. si per imprudentiam. Vnde dic ꝙ fuit patris quo ad ӕstimationem, quia sic credidit. Sed quid si fuit extranei, in quo decipitur reddendo precium? Respondeo, non eo ꝙ vendidit, sed quia duplã promisit: cum & sine ea tantidem potuit vendere, nec erat consuetudo regionis promittere de dupla: vel quia precium amisit. Alij dicunt prӕdiũ fuisse minoris, & eum restitutum ad rem vendicandam. Itẽ dic, ꝙ cum decreto facta fuit venditio. aliàs ipsò iure nõ valet, nisi quando pater permisisset, vt ĩ. quando decre. opus non est l. prӕdium, & tamen fideiussor semper tenebitur, vt ĩ de prӕd. mi. l. & si is.

[k] Sed ea res.] scilicet restitutio tibi data, vt de euictione non tenearis. Vel restitutio tibi data ad rem.

[l] Fuerint.] quia perinde est ac si soluissent, vt ĩ. mand. l. si pro ea, & ff. man. l. Lucius.

[m] Conuenieris.] tu minor à fideissorib. actione mãdati.

Iuube-

a Iuuaberis.] contra fideiussores. iuuaris enim ff. eo. l. A in causae. i.

Si ea quae.] haec l. si ea, in princ. dicit idem quod in superiori proxima. CASVS. Dicit igitur, quod si rem suam minor tibi vendidit decreto praesidis interueniente, & fideiussorem dederit nomine cuius actionis, an eo restituto liberetur fideiussor, quaeritur? & respon. quod si dolo minorem, vt tibi venderet, induxisti, non solummodo sibi, sed & fideiussori succurritur.

† iuuaris.

b Possessiones.] fundos, vt ff. de ver. sig. l. interdum.

c Praesidis.] aliàs nulla esset venditio ipso iure. Item & tutoris auctoritas est necessaria, vt j. si pp. pu. pen. l. si. & tamẽ nihilominus poterit restitui, puta si minori precio vẽdidit quàm valeret, vt j. de praed. mino. l. si quidem. Sed contra. ff. de mi. ait praetor. §. quid tamen, & §. sed credo. Solut. ibi praecepit. hic permisit, vt ff. eod. tit. quod si minor. §. pen.

† al. in quasdã manus. manifestũ est.

d Iuuatur.] puta lae sa sui facilitate, non dolo aduersarij.

† al. intercessit.

e Ex persona sua.] ex suo pacto, vel obligatione sua, sed in veritate nomine minoris est obligatus, vt ff. de his qui not. infa. l. furti. §. si quis. Sic j. de le. l. ex legato nominis.

beris. † VI. Kal. Octobr. Seuero A & Albino Côss.

Restitutio minoris non prodest fideiussori, nec potest restitui fideiussor minoris, nisi ob dolum aduersarij hoc dicit Bald.

III Imp. Dioclet. & Maximia. AA. Curioni.

Si ea quae tibi vendidit possessiones b interposito decreto praesidis, c tantummodo auxilio iuuatur: d non est dubiũ fideiussorẽ ex persona e sua obnoxiũ esse cõtractui. verùm si dolo f malo apparuerit cõtractum interpositum esse: manifesti † iuris est vtriusque g personae tã venditricis, quàm fideiussoris consulẽdũ esse. S. VI. Kal. Maij Dioclet. II. & Maximia. AA. Conss.

B

TITVLVS XXV.

SI TVTOR VEL CVRATOR interuenerit. †

Minor aduersus aditionem potest restitui intra tempus legitimum: quo elapso contra curatorem sibi succurritur, qui auctoratus est sibi. Vel sic: Mora petenda restitutionis contra aditionem haereditatis, non excludit remedium agendi contra curatorem, qui perperam auctoratus fuit minori in ipsa aditione, vel immixtione.

C

f Si dolo malo.] sed non videtur hoc stare posse. si enim dolus dederit causam contractui, iure cõi vr tutus, & per actionem de dolo, & per condictionem sine cã, vt fideiussor liberetur, vt ff. de dolo, l. & eleganter, in prin. & j. de rescin. ven. si dolo si incidit dolus, ergo agitur actione ex eo contractu, vt ff. de dolo. si quis affirmauerit, & de ac. emp. l. Iulianus. §. si venditor, & §. per contrariũ, sic ergo semper cessat restitutio, vt ff. eod. l. in causae. 2. in prin, sed dic quod dolus dedit cã in contractui, & facta fuit venditio & traditio. cessat enim de dolo, quia datur restitutio, vt ff. de do. l. 1. §. pen. Vel posset dici quod hic dolus nõ emptoris, sed tertij interuenit, vnde & tenet emptio, vt dicitur ff. de dolo, & eleganter. §. j. sed datur restitutio, vt hic. Alij dicunt competere restitutionem cum actione ex eo contractu, vt ff. e. in causae. ij. §. Põponius, & l. Aemilius. & sic de incidenti dolo dicunt.

Dolus quãdoque dat cãm contractui: quãdoque incidit in cõtractum.

Dolus tertij an vitiet emptionem.

g Vtrique.] hoc odio illius qui dolum adhibuit. Sed nunquid si minor restituitur, eo ipso fideiussor eius restitutus videtur? Respon. exceptionem habet, non autem ipso iure liberatur, nisi & ipse restitutionẽ petat quam petet eodem iure, quo & minor, cum hic dicat, vtrique personae &c. secundum Azo. licet hoc mirabile videatur, vt ff. de excep. l. exceptiones. 2. §. rei autem, vsque in fi. sed secus vbi minor sui facilitate decipitur, vt ibi dicitur in princi. Sed si minor non petat restitui, an fideiussor poterit? Respon. sic, vt ff. de bo. pos. contra tab. si post. §. fi. & de pac. l. fin. & ff. de fideius. ex persona, & hic, nam dicit tam vni, quam

alij, ergo cuilibet eorum etiam altero non petente. Vel dicas quod non potest fideiussor restitui minore nolente, sed eum cum effectu conuenit actione mandati, vt ff. e. quod si minor, in prin. Itẽ in eo quod hic in prin. l. dicitur fideiussori minoris non subueniri, & superiori l. prox. est cõtra ff. de proc. l. minor. vbi indistinctè dicit fideiussori subueniri. Sol. distingue, an consulto reo, & fideiussore detur in aliũ regressus actori, vt ibi erat. & tũc vtrique consulat, vt ibi. an non, & tunc reo tm̃, vt hic. & eodẽ modo soluas. ff. de adm. tu. l. 2 & ff. de acq. haer. si pupillus. 2. Vel dic hic in contractu in quo erat conscriptus est, dedit fideiussorẽ: in legib. contrarijs in alio secundum Ioan. Alij aliter hoc soluunt, vt diximus in d. l. minor. Itẽ ad id quod hic in fi. dicit, est cõtra ff. de fideius. l. Marcellus. vbi dicit fideiussori non subueniri: sed dic ibi, quia non tenet cũ pro furioso, vel simili intercedit. Ac.

Fideiussor minoris an & quãdo possit in integrũ restitui.

† al. sed & si nunc.

* al. possitis.

SI TVTOR VEL curator, &c.

Quando interuenit fideiussor in contractu minoris, dixit: nunc quando tutor, vel curator interuenit.

I. Imp. Antoninus. A. Martianae & aliis.



Si iã puberes h vtriusque sexus parentũ haereditatẽ adijstis: i si etiã † nunc in ea aetate estis, vt eo quòd paternae haereditati vos obligastis, in integrum restitutionis auxiliũ accipere debeatis: per procuratores k vestros adite praesidẽ prouinciae. Quòd si legitimam aetatem l impleuistis, idque tẽpus m quo in integrum restitui potestis, * excessistis: curatores vestros, si aduersus eos nõdum experti n estis, iudicio o secundum formam p iuris conuenite. PP. II. Non. April. Laeto & Cereali Conss.

Tutoris auctoritas in iudicio, vel ex ea non impedit restitutionem minoris, hoc dicit. Bal. Vel sic: Minor circumuentus praesente tutore vel curatore in iudicio vel extra, restituitur. Sal.

II. Imp. Alexander A. Martianae.

Minorib. annis viginti quinque etiam in his

Si iam.] CASVS. Si adulti vtriusque sexus auctoritate curatorũ haereditatem paternã adierint, quae non soluendo sit, an possint restitui, quaeritur? & distinguitur: aut excessit tempus quo petitur restitutio, aut non. si non, eam implorare possunt: si sic, non dabitur restitutio, sed curatores conuenient, qui vt adirent suaserunt, secundum formam iuris, vel vtili nego. gestor.

h Puberes.] quia impuberes non possunt sine tutore, vt inst. de auct. tut. §. neque tamen.

i Adijstis.] curatore interueniente, vnde videbatur eius auctoritate corroborata aditio.

k Per procuratores.] habentes speciale mandatum, vt ff. de mino. l. illud. § si talis, & cum auctoritate curatoris, vt s. de procur. l. neque.

l Aetatem.] xxv. annorum.

m Idque tempus.] s. quadriennium.

n Experti.] ob hoc quod adierunt haereditatem non bonã.

o Iudicio.] Actione vtili negociorum gestorum.

p Secundum formam.] quae est vt de gestis, & gerendis teneantur vtili actione negociorum gestorum, vt s. de neg. gest. l. tutori, & in e. tit. l. curatoris. Sic ergo secundum P. pupillus qui cum tutore adijt, abstinet sine restitutione, pubes non põt sine restitutione. Sed tu dic quod vterque per restitutionem, vt diximus ff. de mino. ait praetor. §. non solum. & facit ad hanc l. j. si mi. se ab haere. abst. per totũ.

Minorib.] CASVS. Cum minor tutore, vel cura. praesente extra iudicium, vel in iudicio circũscriptus sit in integ. rest. auxilium potest implorare, etiam si tutor,

vel curator pupilli, vel adulti emerit, vel vendiderit, vel A aliàs in rebus eorum contraxerit, & se læsos dixerint, nō solum pupillo contra tutorem dabitur personalis actio tutelæ, sed etiam ad rem suam restituetur. idem est in adulto, vt ei teneatur curator vtili nego.gest.act. similiter & restitutio conceditur.

a In iudicio.] accipe exempla, vt ff. de mino. l. & si sine. §. pe. & l. minor autē magistratus. §. j. & l. minor. xxv. an. adito, & l. etiam si, & ff. de confes. l. certū. §. pe. & j. si adu. rē iu. per totum, & j. de iud. properandū, in fi. & j. de admi. tu. l. si bonam.

b Circunuenti.] sui facilitate, vel dolo aduersarij, hoc tamen fallit in casib. vt j. de admin. tu. l. constitutionē, & l. sancimus. j. & j. ad Treb. l. pen. in prin. Accur.

quæ præsentibus tutorib. vel curatorib. in iudicio, [a] vel extra iudicium gesta fuerint, in integrum restitutionis auxilium superesse, si circūuenti [b] sunt, placuit. PP. III. Non. Mar. Maxi. II. & Aquilino Conss.

Auxilium extraordinarium cum ordinario concurrit contra diuersos. hoc dicit. Bal. Vel sic: Minor non prohibetur restitui, licet indemnitatem a suo tutore vel curatore possit consequi. hoc dicit. Salic. B

III. Imp. Diocle. & Maximia. AA. Nicomedi.

Cōcor. cū hac l. glo. super verbo restituim, in si. in c. 2. extra de rest. in integ.

1 ETiam [*] in his quæ minorum tutores, vel curatores male gessisse [c] probari possunt: licet personali actione à tutore [d] vel curatore [e] ius suū [f] consequi possint: in integrum tamen restitutionis auxiliū eisdē minorib. dari iā pridē placuit. Dat. IIII. Non. Maij, Maximo, & Aquilino Conss. C

Minor non restituitur contra obligationem quam in se suscepit, eius administrator. Bal. Vel sic: Vbi aduersus minorem ex contractu administratoris sui non datur actio, ei non competit restitutio. Salic.

c ETiam male gessisse.] dolo, vel sine dolo, culpa tn̄, vt ff. de min. tutor vrgentibus, in princ.

d A tutore.] actione. s. tutelæ.

e Curatore.] s. vtili negociorum gestorum.

f Suum.] i. sibi debitum. sic ff. si cer. pe. l. si & me. Et dic secundum quosdam, possunt. s. de iure, non de facto: quia non sunt soluendo. alioquin secus, vt ff. de min. l. cū mandato, & l. intra. §. vendentib. & eodem modo soluitur aliud contrarium. j. de iudi. properandū, in fi. Vel aliter, vt j. eod. l. fin. no. Vel dictio indubitabiliter hoc locū habere qn̄ interest sua habere rem: vt ff. de mino. l. si ex causa, in prin. & quod cum fal. tu. l. pupilli. Itē contra ff. de mino. l. in causæ. 2. in princ. vbi dicitur dari restitutionem minori demum deficiente alio auxilio. Sed dic contra eundem ibi, hic autem contra diuersos. Vel dic, vt ibi, generale est quod hic dicitur, speciale ibi. D j. de iud. properandum, in fi. secundum Ia.

g creditor.] CASVS. Tutori vel curatori minoris fidē Seius secutus non adulti, pecuniam tuam credidisti, & ab eo stipulatus es eam tibi tradi: an aduersus adultum detur actio, quæritur? & respō. q̄ non: quia tantum cum curatore contraxisti, & opus est, quòd hoc specialiter exprimatur.

Tutoris creditus qui obligat.

g Secutus.] s. specialiter.

h Nullam.] neque directam neque vtilem: quia dixerat se nolle cum minoribus contrahere. aliter ex contractu tutoris in pupillum daretur actio, vt etiam datur pupillo ex contractu tutoris. Item nec fuit hic versa pecunia in pupilli vtilitatem: aliàs teneretur, licet cum tutore tantùm creditor contraxisset, vt j. quod cum eo l. ei qui, in fi. & j. quando ex fac. tu si in rem. & ff. quod fal. tu. auc. l. pen. §. j. quæ sunt contra. Et dicas hic distinctionem si vis, quam habes. ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. j.

i Ei. s.] creditori.

k Vos.] pupillos.

l Manifestum est.] ergo non indiget restitutione, vt ff. eo. l. in causæ. 2. in prin.

ETiam.] CASVS. Si curator minoris res eius distraxit, vel aliàs contraxit, puta permutādo dabitur minori electio, vel agere contra tutorē ad consequendum id in quo per eum damnificatus est, vel petere rebus suis restitui: neque altera electa, præiudicabitur sibi altera, quo minus ad eam regressum habeat, vel habere possit.

IIII. Iidem AA. & CC. Isidoro.

SI creditor non vestram personam, sed curatorum secutus, [g] cum ipsis contractum habuit, & ab ipsis stipulatus est, nullā [h] ei [i] prorsus aduersus vos [k] actionem competere, manifestū [l] est. V. Kal. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

Licet minor possit restitui, tamen potest contra administratorem experiri: nec præiudicat sibi per electionem. Bal. Vel sic: Vbi tutor, vel curator res minoris distrahit, minor potest petere restitutionem, vel via ordinaria experiri contra administratorē: nec sibi præiudicat per electionem. hoc dicit. Salic.

V. Iidem AA. & CC. Valentino.

2 ETiam tutorib. vel curatoribus distrahentibus, [m] vel aliàs contrahentibus, [n] [*] minores tam restitui rebus ꝓprijs, quàm tutorum, vel curatorum damna sequi, [o] † nullo eis præiudicio per electionem generando, [p] placuit. VI. Id. Decembr. CC. Conss.

Restō in integrum an detur minori habēti aliud auxiliū.

*al. deest vel aliàs contrahētibus.

al. prose qui.

TITVLVS XXVI.

SI IN COMMVNI EAdemque causa in integ. &c.

m Distrahentibus.] l. vēdentibus res pupilli, vel adulti.

n Contrahentibus.] i. permutantibus.

o Sequi.] s. bona eorum propter damna sua.

p Generando.] contra. j. de codi. l. si. in princ. sed ibi loquitur quando contra eundem eligit: hic autem contra diuersos. Item contra ff. de mino. in causæ 2. in prin. vbi non datur extraordinaria, donec habet locum ordinaria. sed hic qn̄ tutor, vel curator distraxit: ibi quando ipse minor, vt facilius contra factum tutoris, vel curatoris veniat, quam cōtra suum. sic ergo quando minor distraxit, non restituitur ad rem, cum habeat actionem contra tutorem, vel curatorem, nisi magis inter sit sua habere rem quam actionem, vt ff. de minor. in causæ. j. §. si. & l. seq. Sed B. non admisit superiorem distinctionem. & lex illa, in causæ, loquitur s̄m eum quando contra eundem: hic quando contra diuersos. sic ergo datur electio. & hoc placet. Tertij dicunt quando ipso iure est munitus, cessat restitutio: sed quando iure actionis, datur nihilominus restitutio. Quarti dicunt, quòd hic non erat soluendo tutor: & tunc eligit, arg. ff. de minor. l. cum mandato. Item contra j. de iud. properandū, in fi. vbi primo dicit agēdū cōtra tutorē. Sol. spāle in iudicijs ꝑ auctoritatē iudicātis. Vel ibi in instātia fuit læsus, vñ actio est ei salua, & firmior, q̄ prius: si aūt qa testes vel instrumenta non produxit: quia causa non est ei salua, sed est amissurus, restituitur etiam non conuento tutore. Vel hæc secundum illam: quia hic non erat soluendo. Quid autem si non appellauerit? Dic vt j. titu. 2. l. in rem. Item quando per procuratorē decipitur, quare non habet hāc electionē, vt ff. de mi. l. cū mandato. §. si autē? Respō. plus tribuitur ex necessitate gerēti tutori, vt hic, quàm sponte gerenti, vt ibi.

ADDI. I. Quando auxilium extraordinarium concurrat cum ordinario: uide pulchre per Bart. in l. in prouinciali. §. si vero in loco cōmuni. ff. de no. ope. nun.

SI IN COMMVNI EADEMQVE &c.

Quia de negocijs minorum tantum gestis dixit, nunc de eis quæ cum alijs habent communia.

Nec

Nec si maior.] CASVS. Fundum mihi & sorori cōem possedit Titius, quem ego & soror mea petiuimus: soror me non mandante, neque ratum habente, vel forte lite contest. ab vtroq; me tamē postea absente, trāsegit, an mihi præiudicauerit quo ad portionē meam? respō. q non, vt si maior esset, q nō soluet: si minor repetet. Si autem maior. 25. ann. eam ratam habui, & ipsa ad portionem suam beneficio ætatis restituta fuit, an mihi hoc prosit quo magis portionē recuperare possim, q̄ritur? & resp. q non.

^a Maior.] nedū q ipsa erat minor, vt j. dicitur in fi. l.

^b Potuit.] vt ff. de pac. l. si vnus. §. & in summa, & s. de transac. l. transactionis.

^c Nam si cognitis.] s. à vobis fratribus.

^d Gessit.] etiā non nomine fratrū, sed tantum suo, vt j. de rei vendi. l. mater.

^e Ætatis.] s. vestræ.

^f Patrocinari.] quia est personale beneficium, vt ff. de exce. l. exceptiones. 2. §. rei. ff. de adm. tu. ex plurib. Itē hoc si res erat diuidua; puta transactū erat super rei vend. impetrauit hæc restitutionē, vt possit vendicare pro parte dimidia, quæ ei cōpetebat. Si aūt esset indiuidua: putà seruitus forte: nam omnis seruitus est indiuidua præter vsumfructum, vt ff. ad leg. Falcidiā, l. j. §. si vsusfructus, contra esset, vt ff. quemad. ser. amit. l. si communē, in prin. & j. si vnus ex plu. ap. l. 1. & 2. ff. si serui. ven. l. loci corpus. §. si fundū, & arg. s. de di. resc. l. 2. & arg. ff. de ap. l. si quis separatim. §. fin. Item not q quidam signant contrarium huic l. quod est, ff. de min. l. 3. §. scio, quasi hic facta fuit transactio omnibus istis existentibus minorib. à sorore. Sed certe non exigo hos fratres fuisse minores transactionis tempore: licet & hoc posito adhuc lex illa non obstaret, vt in solutione contrariorum ibi diximus. Accur.

* al. Phobio. aliàs Amphàbio.

f gesserit.

accōmodastis.

al. in quibusd. libr. implorasset.

* hęc posterior adiectio deest in omnibus manus. vt & in sequentibus post hac titulis, & elegātius subauditur.

Seruitus quælibet est indiuidua, excepto vsufructu.

Pactum sororis non præiudicat fratri. Item restitutio sororis non patrocinatur fratri. h. d. Bal. Vel sic. Transactio fratris non nocet fratri ratum non habenti: nec restitutio minoris prodest maiori secum communem causam habenti, Salic.

I. Imp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Aphobio * & alijs.

Nec si maior[a] xxv. ann. soror vr̄a fuit, B vobis nō mādātib. nec ratam transactionem habentibus, de iure vestro quicquam minuere potuit.[b] Nam si cognitis[c] quæ gessit,[d] his consensum post xxv. ann. ætatis[e] commodastis, quāuis illa minor pro portione sua restitutionis auxilium implorare * possit vobis tamen ad cōicādum edicti perpetui beneficium eius ætas patrocinari[f] non pōt. C S. III. Idus Aug. CC. Conss.

TITVLVS XXVII.

SI ADVERSVS REM IVdicatam [restō postuletur.] *

SI ADVERSVS REM IVDICATAM, &c.

De personis dictum est: nunc verò de negocijs.

Minus.] CASVS: Tutor obligatus pupillo in x. pro vna re male administrata, & à pupillo facto adulto in x. conuentus, in v. condemnatus est, in alijs v. absolutus. minor à sententia non appellauit, sed stetit vsq; ad xxviij. an. petit nunc restitui, an sit audiendus, quæritur? distinguitur: aut post legitimam ætatem fuit sententiatum, aut non, si post, restituendus non est: si ante, sic, cū sit intra an. vtilem olim, hodie intra quadriennium restitutio peti potest de his q̄ in minori ætate gesta sunt.

^g Minus.] pone hic casum q generalis fuit petitio, & generalis absolutio: & sic est contra, vt s. de transa. l. sub prætextu specierum. Vel pone q generalis, vel specialis fuit petitio: sed sententia specialis. Ex vna specie ad decē A egit, & in quinq; fuit condemnatus, & in quinq; absolutus. Quid autem si de alijs tacuit? Respon. iure communi agit, vt ff. de neg. gest. l. si autem. §. fi. & de compen. l. quod in diē. §. j. nec præiudicat sententia, vt ff. de exce. doli. l. apud. §. item quæritur. Sed quidam dicunt tacite in residuo absolutū per l istam, vt j. de app. ampliorem, in fi. & j. depo. l. 4. quod nō placet. sed expone eā, vt ibi dixi. Item nec dr̄ nulla in eo, q̄d expressit, sed aliqua s̄m H. licet quidam, vt Azo hoc dixerunt p l. ff. fa. erc. l. in hoc. Item pro hoc q sup toto debeat iudicare condēnando, vel absoluēdo, habes. ff. de rec. ar. l. qualē. §. dicere.

^h Consecuti.] puta quinque.

ⁱ De superfluo.] ex alijs. s. quinque.

^k Actionē.] s. tutelæ efficacē, petita prius in inte. restit.

^l Iudicij] s. totius. nam si tpe ferendæ sententiæ maior erat, ita demū restituitur, si dolo aduersarij hæc dilatio est facta, vt ff. de mino. l. 3. §. 1. etiā si altero die post impletā ætatē est lata sententia. Sed certè immo vr̄ restitui tunc: nā ille cuius res post absentiā vsucapta est, modico tpe restituitur s̄m oēs, vt ff. ex quib. ca. ma. l. ab hostib. §. sed q̄d simpliciter. Sed potest esse ratio, quia hic potest appellare.

Contra sententiam pro parte condēnatoriam, & pro parte absolutoriam potest minor pro parte, scilicet quatenus est læsus, restitui. sed si sententia incidit in tempus maioris ætatis, restitutio cessat. h. d. & est not. lex. Bald. Vel sic aduersus sententiam latam contra minorem super actione tutelæ, datur restitutio: non si sit lata contra maiorem. h. d. Sal.

I. Imp. Alexander. A. Vilijs. †

Minus[g] ex tutelæ iudicio consecuti,[h] de supfluo,[i] habere actionem[k] ita potestis, si tempore iudicij[l] minores annis fuistis, & nūc beneficiū ætatis vobis largitur.[m]

Cæterum si post legitimā ætatem[n] sentētia prolata[o] est: iteratò eandem actionem de eisdē speciebus[p] inferre non potestis. PP. V. Kalen. Feb. Pompeiano & Peligno Conss.

† Iulijs.

Minor xxv. annis potest restitui cōtra sententiam latam pro patre, sup patria potestate. Bal & Salic.

II. Imp. Gordianus. A. Serenæ.

SI cum

ADDITIO. Aliam rationē diuersitatis assignat Bar. hic dicens, Modicum tempus ex quo quis reuersus est, computari non potest absenti, donec sarcinulas composuerit, & aduocatum quæsierit. quæ ratio cessat in modico tempore, ex quo superuenit ætas. Accu.

^m Largit.] quia estis intra vtilē annū. hodie quadriēniū.

ⁿ Ætatem] scilicet xxv. an.

^o Prolata.] non sorde tutoris, vt ff. eo. l. 3. §. j.

^p Eisdem speciebus.] maxime de eisdem nō potestis, nā nec de alijs ne sit cōtra supra de transact. l. sub prætextu specierum, vel aliud in transactione dic quàm iudicio, propter plures actiones & species, quas transactio admittit. Vel in vtraque idem. sed ibi generaliter agitur & trāsigitur, hic specialiter iudicatum fuit, & facit j. de iudi. l. 2. & supra de transact. l. age cum Geminiano, & l. si de certa, & ff. de transact. l. qui cum tutorib. in princip.

SI cum] CASVS. Pater filium suum quem emancipauerat, in potestatem petijt, actione præiudiciali proposita, filius in modum exceptionis instrumentum protulit emancipationis, replicat pater instrumentum falsum esse vel minus solenne, vt puta quia erat emancipatus coram iudice pedaneo cū erat emancipandus coram iudice ordinario. lata est sn̄ia cōtra minorē filiū, vult restitui, quid iuris sit, quæritur? & respon. præses prouinciæ ipsi audientiam suam impartietur, an restituendus sit an non, quidā dicunt quòd non, per tit. qui & aduersus quos l. vlti. tu dic quòd sic: neque obstat lex illa, quia speciale

est, quod filius contra patrem audiatur in causa status.

a Si cum pater.] pone casum: Agit pater actione in rem de iure. Q uiritium: excipit filius emancipationem. pater replicat emancipationem non valere.

b Emancipationem.] quam factam esse ille filius dicebat in forma replicationis.

c Pronunciauerit.] sed malè secundum quosdam. & sic non est contra. ff. de adopt. l. post mortē. Vel ibi duo faciunt contra patrē: factum suū, & longum tps: hic vnū tantū, arg. ī. de sun. pa. l. fi. lib. xj. & ī. de testa. l. sancimus.

d Sententiam.] in qua fuisti subiectus potestati patris.

e Postules.] tu fili.

f Qui prouinciam regit.] vr ergo, q̄ minor magistratus, puta præses, possit in integrum restituere contra sententiam maioris, puta proconsulis, qui est spectabilis: iste clarissimus vt ī. l. proxi. & ī. de epis. & cler. l. raptores, quod esse nō potest, vt ff. de minor. l. in causæ. 2. §. fi. & l. præfecti, & l. minor autem magistratus. & sic in appellatione, vt in auth. de app. & intra quæ tēpora. §. fi. coll. 4. Sed dic præsidis nomen generale esse, vt ff. de offic. præsid. l. j. Vel hic non facit mētionem præsidis: sed loquitur de eo proconsule qui regit prouinciam. vel litera ista non dicit q̄ restituat, sed q̄ sit impartienda cognitio. Accur.

*al. potes

Præsidis nomē est generale.

pater a tuus te in sua potestate esse, minimeq; emancipationem b à se factā valere diceret, proconsul sup causa cognoscēs, te eius ptāti subiectā pronunciauerit: c cum aduersus eam sententiam d in integrum restitui postules e is q̄ prouinciam regit, f in impertienda cognitione suas partes secundum leges exhibebit. g PP. XV. Kal. Decemb. Pio & Pontiano. Conss.

Aduersus sententiam vicarij, vel delegati principis, solus princeps cognoscit, & restituit. Bal. & Sali.

III. Imp. Philippus A. & Philippus Cæs. Aelianæ.

Aduersus sententiam eius qui tūc vice h prīcipis iudicauit, in integrū restōis auxilium apud prætorē seu præsidē prouinciæ clarissimum virum flagitare nequaquā poteris. i C

Nam aduersus eius sententiam, qui vice principis cognouit, solus k princeps restituet, PP. XVIII. Kal.

g Exhibebit.] denegando restitutionem. & sic nō est cōtra ī. qui & aduer. quos. l. fi. vbi dicit non dari restitutionem contra patrem. Vel dic hanc per illam corrigi: quod in idem recidit. Vel cognoscet, sed super hoc non pronūciabit: vt arg. ff. de offic. proconsu. l. solent. Vel dic speciale cum de statu agitur, vt detur. aliàs secus. hoc placet. Vel restituitur contra sententiam, non contra patrem. argu. ī. si aduer. dona. l. fin. quod non placet. & facit ad l. ī. de pa. pot. l. si filium, & de peti. hæred. l. si putas.

D

Aduersus.] CASVS Ex delegatione principis quidā vice eius de causa quam habebat minor contra aliquem, cognouit. tulit sententiam contra minorē: vult restitui aduersus eam. an prætor, vel præses possit restituere, vel cognoscere, & an sit restitutio danda, vel non, quæritur? & respon. q̄ non: sed solus princeps restituet. Sed nunquid ipse delegatus possit restituere? dicit q̄ sic.

h Qui tunc vice.] puta quia vicarius erat, de quo loquitē ī. de offi. eius qui vi. al. l. j. Vel quia erat delegatus, vt ff. de minor. l. minor autem §. pen.

i Poteris.] vt infra vbi & apud quem. l. 1.

k Solus.] aliud vr in appellatione, vt in auth. de ap. & intra quæ tempora. §. fina. colla. 4. & hoc ideo, quia & ipse princeps vr cognoscere, cum quis cognoscit vice eius. vnde sicut ipse posset tunc in integrum restituere, ita nunc, vt ff. de mino. l. minor autem magistratus. §. pe. sed quidam dicunt hodie [illegible] mutatum, vt infra, vbi & apud quem. l. fin.

A ADDITIO. Dicit hic Bar. si restitutio petitur aduersus interlocutoriam aliquam, tunc ipsemet delegatus pōt restituere, vt d. l. fi. si vero petitur restitutio aduersus definitiuam, tunc ipsemet delegatus restituere non posset, vt hic: nisi sibi specialiter committeretur, vt d. l. fi.

Nouemb. Philippo. A. & Titiano Conss.

Sententia lata aduersus minores indefensos, est nulla ipso iure: sed si sunt legitimè defensi, est valida, sed possunt restitui. h. d. Bal. Vel sic: Sñia definitiua cōtra minorē defensum est aliqua: sed per restōnem rescindenda. Sal.

IIII. Imp. Diocle. & Maximia. AA. Vrbiano & aliis.

Cum & minores vos esse affirmetis, & indefensos, l nullum m vobis præiudiciū n fieri pses prouinciæ pro sua grauitate curabit. Nā si iusta defensiōe tutorū, vel curatorū vobis assistente aliquid statutū o est, intelligitis in integrū restōnis auxiliū vobis esse necessariū: p eodē obtinē te ēt si p procuratorē vestrū legitimè q ordinatū lis agitata est. Dat. XVI. Kal. Maij, Maximo & Aquilino Cōs.

Non attenditur qualitas administratoris, sed qualitas domini. h. d. Bal. Vel sic: Sententia lata contra tutorem in causa pupillari, dicitur contra pupillum lata: ideo pupillus potest restitutionem petere. Sal.

Cum & minores.] CASVS Si contra pupillū, vel adultū, & indefensos, quia neq; tutor neq; curator interuenit, lata est sñia, nulla ē ipso iure, vñ restō non est necessaria. si autem defendantur, & cōtra eos lata est sententia, valet, sed aduersus eā restituuntur. idem est, si per procuratorem defendantur.

l Indefensos.] ab alio: sed vobis cum fuit lis contestata.

m Nullum.] quia nō interuenit curator, vel tutor, vt ff. de re iudi. l. acta. §. fi. & l. contra pupillum, & ī. qui legi. per l. 1. & ideo non est necessaria restō, vt hic, & ff. de mino. l. in causæ. 2. Quid autē in adulto non habente curatorem? vr q̄ valeat sententia: quia sibi sua defensio committi vr, vt ff. quib. ex cau. in poss. eatur, l. hæc autem §. fina. Sed dic contra secundū omnes, licèt nulla lex hoc dicat: nā & hæc, & aliæ loquū tur, cum habet tutorem, vel curatorem, & non interuenit, &c. & est in iudicijs speciale: secus in contractibus, vt ī. de integ. resti. l. si curatorem. & secus in hæreditate, vt ff. de acqui. hære. l. necessarijs. Item & in iudicijs, excipio sententiam de mittendo in possessionem, quæ datur contra pupillum, vt ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. apud Iulianum. §. fi. & l. seq. In adulto tamen hoc est plus in iudicijs, quòd patitur venditionem, vt ff. de bo. auct. iudi. pos. l. si minor. Item quid si tutor, vel curator in exordio fuit: sed post citatus per iudicem destitit, & condemnatur minor? Videtur q̄ non valeat: quia si medio tempore desierit esse tutor, vel curator, non valet sententia, vt ī. quō & quando iudex. l. si præses, & ad hoc infra de adul. l. quanuis. j. Sed quid si in principio non fuit: postea autem citatus affuit, nunquid valet sententia? Respond. vt infra qui leg. per l. momentaneæ. Sed dic contra: quia hic non deficerat, sicut à contrario sensu eiusdem l. probatur. idemq; dico, & si non fuit tutor citatus: quia iam confessus erat, & causa cognita, sed minor cum tutore agit, vt argu. ff. de bo. auct. iudi. pos. l. si minor. Accur.

Vrbiano.

Sententia lata cōtra adultum nō habentem curatorem, an valeat.

Missio in possessionē fit contra pupillum.

n Præiudicium.] per sententiam in qua succubuistis.

o Statutum.] contra vos. pro vobis autem valet, etiam si ne ea, vt ī. de procur. l. non eo.

p Necessarium.] & habebitis probata læsione. Sed contra. ff. eo. l. cum qui. Sol. ibi non restituitur, qui sponte se obtulit defensioni minoris, nec minor: quia non tenetur. hic tenetur, & sic restituitur.

q Legitimè.] scilicet à minore cum auctoritate tutoris, vel curatoris, vt supra, de procur. l. neque, & hanc l. habēt quidam pro vltima huius tituli, & alij pro penul.

In rem

In rem.] CASVS. Si in causa pupilli, vel adulti contra tutores, vel curatores lata fuerat sententia: an aduersus illā pupillis, vel adultis debetur in integ. resti. licet in persona eorū lata fuerat, q̄ritur? & resp. ꝙ sic, perinde ac si cōtra eos aliquid fuerat statutum. ratio est, quia in res eorum mādatur sententia executioni, vt ff. de re iudic. l. si sc. §. 1.

V. Iidem AA. & CC. Martiano.

IN rē pupilli[a] vel adulti contra tutores[b] seu curatores à p̄side lata sententia, restitutionis auxiliū non minus, quàm si qd aduersus[c] eos fuisset statutū, implorare minores posse cōstat.[d] Dat. X. Kal. Nouemb. AA. Conss.

a Pupilli.] secus, si nō in rem eorum.

b Contra tutores.] qui etiam iudicio as fuerunt, vt j. de sen. & interloc. l. 1. & j. in quib. cau. in integ. rest. non est neces. l. si tutor.

c Aduersus eos.] s. minores præsentes.

Sententiæ contra tutores, vel curatores lata, contra quos mandabitur executioni.

d Constat.] mandaretur. n. sententia executioni in res eorū, s. minorū. Azo. vel adultorū, vt ff. de re iudic. l. si sc, in prin. & §. j. vnde secus, quando aliquis se obtulit eorū defensioni: cum tunc fiat executio in offerentē, vt ff. de mi. l. cum qui, & de procu. l. Plautius. Restituitur hic ergo ad totam cām, vt ff. de in inte. resti. l. fi. Vel ad appellationē, vt ff. de min. l. ait prætor. §. penul. An autem hodie tempora appellationis currant contra minorem? Quidam dicunt ꝙ non, vt j. in quib. cau. in integ. restit. non est neces. l. fi. Vnde dicunt hodie non dandam restitutionem contra sententiā, cū iure cōi possit appellari: sicq; habes hunc titulum correctum: sed certe etsi non currerent tempora appellationis, tamen plus est restitui ad totam causam, quam ad appellationem, vt j. si sæpius in integ. restit. post. l. j. Vnde etiam si appellauit curator pro adulto, tamen adultus potest restitui, vt ff. de admin. tut. l. si minoris. Sed tu dic, ꝙ huiusmodi tempora iudicialia currunt hodie propter auctoritatem iudiciorum, vt j. de iudi. l. properandum, in fi. & in authen. de hæred. & Falc. §. pupillus. col. j. sic quod tam ad totam causam, quàm ad appellandum restitutio est necessaria: secus in absentibus reipublicæ cā, qui quandoque ad appellandum tantum restituuntur, vt ff. de in integ resti. l. fin.

TITVLVS XXVIII.

SI ADVERSVS VENditionem.

Si venditio solennis processit à minore cum iuramento, excludit beneficium restitutionis. B. d. secundum verum intellectum. Bal. Vel sic: contra venditionem in se validam minore corporaliter iurante de non contrauenjendo, non datur restitutio. Salicetus.

I. Imp. Alexander. A. Florentio militi.



SI minor ann. xxv. emptori[e] p̄dij cauisti[f] nullā de cætero te esse controuersiā facturū: idq; et iureiurando corporaliter[g] p̄stito seruare cōfirmasti: neq; p̄fidiæ,[h] neque periurij[i] me auctorē tibi futurū sperare debuisti. Dat. VI. Kal Septēb.

Contractus puberum iuramento firmati nequeunt infirmari, nisi vis vel iustus metus interuenerit, vel nisi sit iuratum de nō exponēda q̄rela maleficiorū. Bal. Vel sic: Contractus puberū iuramento spontaneo firmati, nequeunt retractari, secus si iuramentum per vim sit extortum. Sal.

Noua constō Friderici.

SAcramenta puberum[k] spōte facta super[l] cōtractibus[ll] rerum suarum

SI ADVERSVS VENDITIONEM, &c.

SI minor.] CASVS. Minor xxv. an cū decreto prædium tibi vendidit: promisit ꝙ non veniret contra uenditionem: & hoc iuro firmauit, petit restitui: an sit restituendus, quæritur? & respon. quòd non.

e Emptori.] secus, si alij iurasses, vel et corā testib. septē, & tabellione, te nō venturū contra illam vēditionē, quā facturus sis, vt statim dices in auth. hic posita. Item dic emptori cum decreto, & sic tenuit contractus ipso iure. vnde non facit rem prohibitā. quare non pōt venire contra, nisi per restitutionem, vt j. de præd. min. l. si quidē. sed prætor non vult eum restituere, vt hic. si autem sine decreto vendidit, ipso iure nullus est contractus: quia fecit rē prohibitā de iure. sicq; pōt suo iure vendicare minor, & sacr̄m super hoc exactum nullū est, & sic loquit lex contraria. s. de legi. & const. l. non dubiū, in fi. & ff. de pac. l. iurisgentiū. §. & generaliter, & hoc est quod dicit Bul. per elegantia verba, præstito sacramento accedēte decreto, officio non vtere: nō accedente decreto, tuo iure vtere. i. rei vendicatione. nā prætor suum, non tuum tibi denegat auxiliū. Sed M. dixit. l. istam loqui et sine decreto facta venditione: quia hæc lex non distinguit: ergo nec nos, vt ff. de Pub. in rem ac. l. de precio. & d. l. non dubiū. intelligebat in perpetuo prohibitis, vt nō accipere matrē in vxorē. Ac prohibitio ista, ꝙ minor non vendat p̄dia, ī multis casib. fallit, vt j. de præd mi. l. ob æs. sed quęstio est decisa hodie per auth. sacramenta &c. quam lege hic per quā probatur intellect⁹ M. si modò sit pubes.

f Cauisti.] i. p stipulationem p̄misisti.

g Corporaliter.] vt in auth. iusiurādum quod præ. in princ. colla. 2. secus, si verbotenus, vt j. si mi. se ma. dix. l. si alteri⁹

h Perfidiæ.] i. cōtra fidem pacti.

i Periurij.] contra sacr̄m. sed contra s. de transa. l. si ex falsis vbi venitur contra transactionē et iuratam: sed ibi fuit dolus ex altera parte, hic non. vel ibi fuit transactio contra legem, hic venditio: non tamen fuit cum decreto secundū Bul. Vel dic s̄m M. religio sacr̄i facilè repellit aliquē à priuilegio, quod haberet in contractu licite inito, si nō iurasset. Idem hodie in illicito per auth. hic positam, & infra si minor se ma. dixe. l. si alterius. sed à iure communi quod quis haberet, vt rescinderet pactum si nō iurasset, non repellitur licet iurauerit, vt ibi, & supra, de le. & consti. l. non dubium. Nam & aliàs sola confessio repellit mulierem à priuilegio Velleiani, vt infra ad Velle. l. antiquæ. sed non repellitur à iure communi, vt multis probatur argumentis, vt j. de proba. l. cum precibus. & de do. cau. l. fi. & j. de non nume. pecu. l. in contractibus. iura enim communia præteruntur priuilegijs. facilius. n. tolluntur priuilegia, quam iura communia, vt hic, & in auth. de non alie. §. quia vero verisimile, colla. 2. vnde & difficilius expugnantur.

† Idē ī eo qui metu cōpulsus aliqd tradit, & iurat non repetere, vt per gl. super verbo resignandum. in c. ad audientiam. extra, de his q̄ vi met. cau. fiunt. & c. pe. eo. tit. vbi papa dicit se non velle viam periuriis aperire.

Trāsactio iurata, an possit infringi.

Velleianū perdit mulier per solā cōfessionem.

SAcramenta] CASVS. In hac auth. præcipit Imperator seruari inuiolabiliter iuramenta puberum, nisi p vim, vel metum fuerint extorta. quo casu etiam à maiorib. annis xxv. præstita, non valent, & præcipue nō sunt seruanda hæc iuramenta si exacta sunt propter hoc, nequis conqueratur de aliquo maleficio. h. d. Viuianus.

k Puberum.] impuberes enim non iurant, vt teneantur, vt ff. de iureiur. l. qui iurasse. in fi. j. respon. nisi in casu, vt ff. de libe. cau. l. fin.

ADDITIO. Doctores communiter tenent teste Bart. hic ꝙ si impubes est maior infante, proximus pubertati, ita ꝙ in eo cadat delictum, tunc obligetur iuramento, vt l. impuberem, ff. ad l. Cor. de fal. cum similib. Et hoc tenet etiam Abbas consi. 39. j. lib. quia sicut peccando, & peierādo potest se obligare diabolo, ita & deo, vt in c. j. de delic. pue.

l Super.] siue in ipso contractu, siue prius, siue post etiā quandocunque, secundum Azo.

ll Contractibus.] etiam si ipso iure non valeant, vt quia non fuit decretum. in eis enim maxime iuramentum firmat pactum, aliàs nil adijceret hæc constitutio veteri, vt ff. de leg. j. l. siquando, in prin. & ad mu. l. 1. & j. de thesau. l. j. lib. x. Item dicunt quidam, quòd tantum loquitur hæc authen. in contractibus, vbi hincinde nascitur

 obligatio

obligatio, vt ff. de verbo. sign. l. Labeo. Nos contra. nam in donatione, & stipulatione locũ habet, cum & hæ appellantur qñque contractus, vt š. quod met. cau. l. si donationis, in prin. & ĩ. de præscr. xxx. an. l. si quis emptionis, in prin. Item quid si generaliter iuret coram aliquibus, ꝙ non veniret contra illum cõtractum quẽ fit facturus? Rñ. non valet: quia res inter alios acta &c. vt ff. de pac. l. si vnus. §. pacta q̃, in fi. alias est. §. ante oia, & ĩ. ad Velle. l. iubemus, & ĩ. res inter alios actas. & ff. si ser. vin. l. loci. §. si fundus, & l. si de cõi, & de cui. l. si rẽ quæ apud. §. j. & ad l. Iul. de adul. l. denũciasse. §. quæritur. Item alia rone: quia gñalis renunciatio non valet, vt ff. si qs caut. l. sed & si quis. §. q̃situ. Sed & posset allegari in cõtrarium, qđ dr̃ in gõne illa de omni casu fortuito recipiẽdo, quã no. in d. §. q̃situ. Itẽ quia fuit super contractib. vt hic. vnde non auditur &c. vt ff. de leg. 3. l. nõ aliter. & de exerci. l. 1. §. in re igitur. Item quia subest ratio legis. C. vt s. nõ sit auctor perfidiæ &c. Itẽ quid in iudicio? Rñ. idem, ar. ff. de pec. l. licèt, l prin. & C. de tẽp. ap. l. fi. in fi. Sed ar. cõtra. ff. de verb. obl. l. inter stipulãtem. §. si Stichũ, ibi, nã stipulatio &c. & ĩ. de arbit. auth. decernit ius.

* Inclusa desunt in manusc. & Cod. Th. recte.

† C.T. 2. 16. 1

* al. ipso A. VII. Cõstantino Cæs. IIII. Consſ.

A non retractandis inuiolabiliter custodiantur.[a] Per vim autem, vel per iustum metum extorta,[b] et à maiorib. (maximè ne querimoniã maleficiorũ cõmissorum faciant) nullius esse momenti iubemus.

Minor læsus sui facilitate, vel per tutoru insidias, restituitur in integrum. Bald.

B II. Imp. Constantinus, [Constantius. & Constans. A] * ad populum.

IN integrũ† restõne minorib. aduersus commẽtitias[c] venditiones,[d] & aduersus tutorũ seu curatorum insidias,[e] sanctionum presidio cautum esse non dubium est. Dat. Id. Aug. Sirmij Cõstantio.* II. & Cõstant. CC. Conss.

TITVLVS XXIX.

SI ADVERSVS VENDItionem pignorum. &c.

Si res minoris est vendita iure creditoris, minor non restituitur nisi propter enorme damnum. Bal & Sal.

I. Imp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Sabinæ, & alijs.

ADDITIO. Dic quod licet iudicium reddatur in inuitum, tamen iuramentum non exigitur ab inuito, merito habet locum hæc authen. secundum Bar. hic.

a Custodiantur.] scilicet vt detur actio & exceptio, vt ff. de acqui. re. do. l. statuas, & ff. fa. erci. l. inter. §. 1. Sed quæ actio? Respon. re non tradita actio ex eo cõtractu, qua si sic, id est cum sacramento non sit inhibita alienatio, vt ar. ff fa. ercis. l. inter cohęredes. §. 1. & de leg. 3. l. cũ quis, §. nuptura. Si autem re tradita cadit a possessione, emptor agit Publiciana contra quemlibet etiam minorem D si ad eum redeat possessio secundum quosdam, qua si non sit translatum dominium lege prohibente, cum sacr̃m personam afficiat, non rem. Sed magis puto ▵ dominiũ translatum, & ei rei vendicationẽ dari non aũt actione ex eo contractu aget, amodo semel re tradita argu. ff. de verb. ob. l. inter stipulantẽ, in prin. & de ac. emp. l. si quis alienã, & de contrah. emp. l. si cũ fundũ. Itẽ si vltra dimidiam iusti precij est deceptus qui iurauit, an veniet contra? Dic vt dixi ĩ. de resc. in. ven. l. 2.

▵ Et bene Bart. dum modo minor sit dominus.

b Extorta.] quia non vr̃ deierare qui ex licita cã contrauenit, vt ff qui satis. cog. l. fin. Quid si iurauerit quis dare x. vtrum per cõstõnẽ istam teneatur? Dico ꝙ non. Quid si testator componendo testamentum iurauerit contra non venire? Dicunt quidam per l. istam ꝙ non potest. contra. ff. de ver. sig. l. verba contraxerunt, & ff de leg. j. l. nemo, vbi dr̃, nemo põt facere quin leges locum habeant &c. pacto non potest. ĩ. de inof. testa. l. si quando.

A ADDITIO. De hac quæstione vide gl. in c. vltima luntas. 13. q. 2. & Io. An. in c. quod semel, de reg. iu. lib. vj. in mercurialibus, & Bar. in l. si quis, in prin. ff. de lega. 3. qui dicit, ꝙ possit non obstante iuramento contrauenire citra etiam metum periurij: quod est notabile.

ETiam aduersus[f] venditiones pignorum, quæ à creditorib[g] fiũt, minorib. subueniri,[h] (si tñ magno detrimẽto[i] afficiãtur) iã pridem placuit: Si igitur[k] pignori captis[l] prędijs, ac distractis B enorme damnũ ex huiusmodi vendõne passos vos ostenderitis: præsertim[m] cum hodie* minores vos esse affirmetis, auxilium restitutionis vobis impertietur. Dat. X. Kal. decem. Sirmij, ipsis. AA. Conss.

* al. hodieque, al. hodie quoq;.

Contra venditionem pignoru quod incæpit ab auctore minoru, minor nõ restituitur: sed si creditor fuit in aliqua fraude, succurretur minori contra creditorem. Item contra tutorem vel curatorẽ, qui passi sunt venundari. Bal. Vel sic: Vbi pignus cæpit a prædecessore minoru, contra venditionem minori non datur restitutio. sed contra C venditorem agit, si fraudem cõmisit, & etiam contra tutorem, vel curatorem, qui venundari passus fuit. Sal.

II. Idem AA. & CC. Seueræ & Clementinæ.*

* al. Clemẽtianæ.

REm quam à patre ve-

IN integrum.] CASVS. Siue minor siue eius tutor rem suam vendiderit, & deceptus fuerit: restituetur ad rem, & cõtra tutorem, & curatorem dat ei actio tutelæ de iure cõi.

c Cõmẽtitias.] quas præsumitur commẽtitie esse cõpositas, cum pupillum lædunt.

d Venditiones.] & transactiones, vt ĩ. de præ. mi. l. non solum, nisi res sint, q̃ seruari non possunt, quas non reuocat, nisi sordes tutoris interueniat, vt ff. eo. l. & si sine. §. j.

e Insidias] p actionem tutelæ. sic ergo ad rem agitur, vt hic, & ff. eo. l. in causæ. j. §. interdum, & contra tutorem, vel curatorẽ, vt š. si tut. vel cura. l. fi.

SI ADVERSVS venditionẽ pignorũ, &c.

ETiam.] CASVS. Paterfamil. pro mutuo quod accepit, pignus obligauit: moritur paterfam. minorem sibi instituit hæredem. creditor vel ex pacto, vel ex lege pignus vendidit: vult minor restitui contra venditionem pignoris: an possit, quæritur? & resp. ꝙ si enorme damnum passus est, & sit intra annos intra quos datur in integ. resti. restituendus est. vel potest hæc lex loqui in ipso minore tantum: & in pignore prætorio seu iudiciali, vt differat à sequenti. Et sic no. ex ista l. secundum Bald. quod qui damnum allegat, probare debet.

f Aduersus] non solum aduersus alias venditiones, vt supra tit. j.

D g A creditoribus] ex pacto, vel lege, & cœpit pignus à prædecessore: alias etiam pro paruo damno restitueretur, licèt nõ pro minimo, vt dices ĩ. l. prox. & non fuit necessarium decretum, vt ff. de reb. eo. l. j. §. si cõn, in fi.

h Subueniri.] contra emptores.

i Detrimento.] Vel fraudis consilium interuenit. & sic non est contra. ĩ. de præd. mi. l. 2. Alij dicunt quòd hic à minore cœpit, ibi à prædecessore.

k Si igitur.] primo in genere, postea in specie.

l Captis] i. acceptis à prædecessore. Vel dic captis auctoritate iudicis: obligauit tñ prædecessor minoris.

m Præsertim.] nam idem, si in quadriennio esset i. s. ĩ. de temp. in integ. resti. l. superuacuam.

REm quam.] CASVS. Pr̃ minoris rẽ obligauit hoc pacto, vt liceret creditori distrahere rẽ, pecunia nõ soluta sua die, si creditor ex pacto distrahat, an minor ad illud possit restitui? rñ. ꝙ non. & hoc in prima. Idem est & si extraneo successit. & hoc in scda. Si aũt creditor in

venditione mala fide versatus fuerit, ut quia uendidit rē A pro.x.cum ualeret.xx. aget contra creditorem actione pign. contra tut.uel curat.utili neg gest.

a Distraxit.] forte patre uiuente, & ita nullā recipit dubitationem lex ista ſm quosdam. sed non placet, quia in fi. l. reprobatur, nā imputat tuto. dic ergo eo mortuo.

b Nū habet.] ut ī. de resti.mi. l. q̄ a patre, & de re.ali.l. mā cipia. Hoc tñ fallit ī duobus casibus ſm Bul. s. pp enorme dānū uel fraudis consiliū cū emptore participatū, ut s.l. proxi. & ī.d̄ præ.mi.l.2.& ff.de distract.pig.l.si creditor. §. illud in quibus ēt ad rem restituitur, sed maior tantū cōtra creditorē aget, ut ī. si uen. pig.aga. per totum.

c Versatus est.] non tñ participauit emptor fraudē, nec fuit enorme dānū, aliàs restituitur ēt ad rē. Et circa hoc distingue, quia si cœperit cōuentionale pign' à minore, restituitur pro modico dāno, licet nō pro minimo, ut in aliis suis cōtractibus, ut ī. de pręd. mi.l.1.& ff.de in integ.rest.l.scio. Si pretorium uel iudiciale, qd̄ pōt incipere a minore, ut ff.de reb.eo.l 3.§.1. tūc pro enormi dāno restituitur, ut ff de mino.l. si ex cā, in prin. & l.penult.uel fraudis consilio, ut eodem tit.l.& si sine. § idem faciunt. Sin autem à prædecessore, triplex est opinio. Prima Bul. quòd restituitur pro enormi damno, ut supra.l.proxi.uel fraudis consilio, ut infra, de præ. min.l.2.non aliter, ut hic. Fraudem intellige cum emptore participatam, aliàs non dat restitutionem: sed contra uenditorem agit iure communi, ut hac.l.bene probatur. Secunda Io. quod exigatur utrumque, scilicet grande damnum, & fraudis consilium, & pro eo est, quòd hæres debet omnino uti iure defuncti, ut ff.eo.l. Aemilius, & quibus ex cau.in poss.ea.l.apud. Sed est ar. contra. ff.de uerb.oblig l.cum filiusfamilias.§.in hac. Sed ibi tot sunt stipulationes, quot sunt facta, ut in eo. tit.l. sic stipulatus, quæ non possunt intelligi in pupillum ex ſuo facto committi. hic aūt una est conuentio, ex qua defunctus & hæres eius tenetur, & præiudicium patitur. Tertij dicunt primo casu cū cœpit à minore, exigi enorme damnum, per l.1. huius tit. Sed in secundo quando à prædecessore, etiā pro modico, si modò fraus interuenerit. Potes dicere secundum Az. q nullo modo restituatur contra emptorē, quando cœpit a prædecessore, per l. ff.e.l. Aemilius, & secundum eum cœpit pignus à prædecessore.

ADDITIO. Quando pignus cœpit à prædecessore, sic distingue secundum Barto. hic, aut uenditio fit ex pacto habito cum defuncto, tunc minor non restituitur, ita loquitur hæc l. & l. Aemilius. ff. de mino. & l. apud Iulianum. §. 1. ff quibus ex cau.in poss.ea. Aut aliquid gestum est cum minore: ut quia interpellaui eum, & ex mora eius sum consecutus potestatē uendēdi à lege, &c. tunc ipse posset impetrare resti in integ.ut l.cum filiusfa. §.in hac. ff.de uerb.oblig. hanc distinctionem tangit glo.in l.cum militarib. ī.de resti.militum.

Pignus ſmi noris uendito, an sit ei tribuenda restitutio.

Hæres uti debet iure defuncti.

stro quondā creditor eius obligatā sibi destraxit,[a] p ætatē uestrā postulātiū reuocari desideriū non hēt[b] rōnem, quod iuris est ēt si extraneo successistis. Nā si creditor nō bona fide versatus[c] est, ipsum magis[d] A uel tutores siue curatores[e] uros, qui hāc ueuūdari passi sunt, conuenite. Da. XIII. B Kal. Maij, Sirmij. CC. Cōs.

TITVLVS XXX.

SI ADVERSVS DONAtionem, &c.

Minor nō restituitur cōtra cōgruētē donationē propter nuptias uel nuptialia munera consueta. Bal Vel sic: Dona in sponsalitia nō immoderata, pratextu ætatis nō reuocatur. Salicet.

I. Imp. Diocle. & Maxim. AA. Theodoræ.[*]

* al. Theodoræ.

pars. l. ꝑdia. ī. de prędiis & aliis rebus min.

S I quæ res[f] † añ nuptias[g] cōgruēti moderatione[h] à minore annis C xxv. marito[i] sponsaliorum tpe, etiam curatore[k] præsente tibi donatæ sunt: obtentu ætatis non reuocabū tur.[l] S. III. Non. Nouēb. Diocletiano & Aristobolo. Cons.

Pater non potest alienare res donatas filys emancipatis: nec obest filio minori consensus in re quæ sine decreto alienari non potest. Bal.

II. Iidem AA. & CC. Medex.[*]

* al. Medę. al. Mediæ.

S I in te ac fratrem tuum emācipatos[m] pr̄ uester donationē fecit, in alium postea trāsferendo portionē eius,[n] nihil uobis[o] abstulit: nec si frater tuus sibi quæsiti prædij rustici partem donanti patri consensit, dominiū ab eo discedere potuit[p] pp senatusconsulti[q] auctoritatē, nec auxiliū i iteg. restitutiōis hac in re necessariū est. In aliis uerò rebus quæ etiam

d Magis.] pignoratitia actione, ut ī. si uen. pig. aga. per totum, & dic magis, quàm emptorem ad rem.

e Curatores.] utili actione neg. gesto.

SI ADVERSVS DONATIONEM, &c.

Scilicet petatur restitutio à minore.



S I q̄ res. CASVS Si minor in spōsam suam donationē pp nuptias fecit, an restitu. beneficio eā repetere possit, quæritur? & resp. q non, secuto matrimonio, si modò data fuerit, & præsente curatore: aliter.n. nō ualet, vt ī. de in integ. rest. l. curatorem.

f Res.] s mobiles.

g Ante nuptias.] hodie appellatur pp nuptias, ut ī. de do. ante nu.l. fi. Vel dic quòd fuit hic donatio spōsalitia siue simplex ante matrimonium, aliàs non exigeretur īsinuatio, cuiuscūq; esset quantitatis, ut in authen. vt fratrū filij. §. illud, col. ix.

h Moderatione.] q̄ pro qualitate personarum est attendenda, sicut dicitur i dote, ut ff. de iure dot l. q̄ro, & l. siue generalis, & l. cū post. §. gener. & de minor. l. si ex causa. §. in dotis.

† Concor. gl. in ca. I. iug uerbo reddite, in fi. extra de resti. in integ.

i Marito.] futuro.

k Curator.] sinc eo.n. nō ualet donatio, ut s. de in inte. restit. mi. l. si curatorem. & ī. de iure do l. mulier. Accur.

l Non reuocabūtur.] ipso iure, sed restitutione data. Vel speciale est, ut contra talem donationem nō restituatur. subest enim iusta causa, id est spes matrimonij, unde spe durante nō reuocatur, sicut aliàs. ff. de tute. & ra. dist. l. 1. § sed nonnullos, & ff. de admini tu. l. cum plures. §. fin. Sed uidetur in hoc casu reuocari, ut ī. de præ. min. l. prædia, quæ est contra. Solu hic de mobilibus dicit, ibi de immobilibus, quæ sine decreto alienari non possunt. Alij dicunt, hic de donatione propter nuptias, ibi de sponsalitia largitate loqui. Alij contra. prima placet. An autem sine decreto in re immobili fieri possit donatio propter nuptias, habes ī. de admini. tut. l. lex quæ, in princ. & si maior factus aliena. &c. l. fi. §. fi.

Donatio pp nuptias facta p minorē, an possit retractari.

D S I in te.] CASVS. In te & fratrem tuum emācipatos pater donationē prædij fecit: si portionē illius in aliū transferat, non præiudicat uobis. si aūt frater tuus patri donāti concessit dominiū: ab eo discedere non potuit pp auctoritatem cuiusdā senatusconsul. quod non habemus. neque restitutione opus est. Si aūt uobis talē rem dedit, quę sine decreto alienari possit, & eam postea alienauit, restitutionis auxilium uobis impartietur.

m Emancipatos.] secus, si in potestate, quia tunc nō ualeret, ut ī. de inoffi. dona. l. 2.

Donatio facta filio in ptāte à patre, non ualet.

n Eius.] i. donationis.

o Nihil uobis.] ut ī. de præd. mi. l. cum emancipatis, & ī. de crs. fiel l. 2.

p Potuit.] ut ī. de præd. mi. l. si ad resoluendam, & de his qui à non do. ma. l. si patri, nisi factus maior habeat ratū, vt ī. si maior factus. l. fi.

q Senatusconsul.] cuius nomē nō habem', sed uerba sūt orationis

ofonis l senatu recitata, q̃ ꝓhibẽt alienationẽ rerũ minorũ sine decreto, ut ff. de reb. eo. l. 1. & j. de præ. mi. l. præd.

a Possunt.] quales sunt res mobiles omnes tẽpe huius legis, sed hodie idem in illis, quod in immobilibus, exceptis his quæ non possunt seruari, ut j. de admi. tut. l. lex quæ.

b Potest.] Sed non uidetur danda contra patrem, ut infra qui & aduers. quos. l. fi. quæ est contra. Solut. petit restitui, sed non datur secundũ It. quod non placet. Tu dic ꝙ datur cõtra emptorẽ, si nõ habet regressum de euictione, ut hic: nõ contra patrẽ, ut ibi. Alij, ꝙ per obliquũ restituitur, & sic de euictione teneatur, ut hic, non autẽ directo, ut ibi.

sine decreti recitatiõe alienari possunt:[a] si postquã sibi donatę fuerint, postea alij donanti eandem patri uoluntatem in minori ætate commodauit, nec præstituta tempora restitutionis excesſit, hoc auxilium implorare pôt.[b] Da. VIII. Kal. Ian. AA. Cons.

al. accõmodauit, in omnib. recte.

B

TITVLVS XXXI.

SI ADVERSVS LIBERtatem.

Minor restituitur contra sententiã, qua pronunciatur aliquẽ liberandum, sed non contra sententiam libertatis. h. d. hac lex not. Bald.

1. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Hanniæ.[a]

SI ADVERSVS libertatem. &c.

S I post] CASVS. Pater fecit testamentũ, & minorẽ instituit: rogauit hæredem de manumittendo seruũ, si daret ei x. seru⁹ libertatẽ corã iudice petiit, & pronunciauit iudex sibi libertatẽ deberi, & eum nõ debere dare. x. uult hęres minor restitui contra sententiã: an possit quæritur? & dicitur: aut seruus manumissus est, aut nõ: si non, restituetur. si sit, cã libertatem, licet indebitã, reuocare non pôt, sed damnum si quod passus est, iudicio neg. gest. ut à curatore resarciatur, consequetur. Nota. ex ista l. quòd aliud est pronunciare quem esse liberandum, & aliud pronũciare quem esse liberum. Bal. Viuia.

al. sian ç

SI post decretũ[c] prętoris uiri clarisſ. q[d] fideicõmissariã libertatẽ deberi[e] pronunciauit,[f] Secundus,[g] (quẽ cõditioni[h] nõ paruisse conquereris) manumissus non est: ętas tua litis instaurationẽ admittit.[i] Quòd si libertatem (quamuis indebitã) dedisti,[k] nõ posse eam reuocari[l] intelligis: sed damnum quod ob eã cãm[m] illatũ[n] est, iudicio negociorum gestorum à curatoribus tuis[o] eẽ sarciendũ. PP. II. Kal. Iul. Laterano & Rufino Cons.

C

al. reuocare

Manumissio uindicta s. causa cognita et cum decreto, ratione minoris ætatis retractari non potest. h. d. Bal. Vel sic: Minor aduersus libertatem præstitam, licet dolo manumisit, non restituitur, sed manumissus propter dolum tenetur. Salic.

D

c Post decretum.] i. sententiam.

d Qui.] s. clarissimus.

e Deberi.] s. Secundo.

f Pronunciauit.] & male. Accurs.

g Secundus.] proprium nomen serui.

h Conditioni.] scilicet adscriptæ in testamento. & sic male pronunciauit: sed tamen ualuit sententia: quia contra ius litigatoris fuit lata, ut ff. quæ senten. sine appell. l. 1. §. 1. in fi.

i Admitti.] per in integrum restitutionem. Sed certe immo ipso iure non est liber nisi conditione impleta, sicut nec redit prædium ob tributa uenditum in bonis domini, nisi soluerit tributum, ut ff. de rescin. uend. l. pen. quæ est argumen. contra. Est & aliud argu. contra. ff. si quis omiss. causa test. l. quia autem. §. fina. Solu. in prima erat obligatus dare: hic non, si uolebat esse liber, ut ff. si quis omiss. cau. test. l. si quis sub. Vel ut soluas utrunque, dic hic fuit in sententia expressum, ne etiam decem det, ut ff. de compensa. l. quod in diem. §. si rationẽ, & de nego. gest. l. si autem. §. pe. unde necessaria est restitutio. Item contra infra eo. l. fi. & ff. de dolo. l. sed de dolo. So. hic liberandus, ibi liberatus fuit iudicatus. Accursius.

k Dedisti.] maior infante, & tutore auctore, & decreto prętoris, & peculio non sequente manumissum, ut ff. de manu. uindic. l. pupillus.

l Reuocari.] nisi ex magna cã hoc a principe consequatur, ut ff. de mino. l. nisi.

m Ob eam causam] i. ob manumissionẽ.

n Illatum est.] pupillo.

o Tuis.] sed si non sint soluendo, de dolo actio uel in factũ, inquãtũ interest minoris, deẽ ad Iteresse in manumissum, ut ff. de dolo, & eleganter. i prin. & de inof. test. l. si sub hac, & ff. eo. l. uerũ, in prin. facit ff. de administ. tuto. l. si minoris.

II. Imp. Gord. A. Solaniæ.[a]

ET si minor uiginti annis, ut allegas, cõstituta seruum tuũ ab eo circũscripta[q] in concilio[r] manumisisti: tñ uindictæ impositio,† qua libertas iusta munitur, nec obtentu[s] quidẽ ętatis rescindi pôt indennitati uerò tuæ à manumisso, scilicet sarciẽdæ, ab eo cuius iurisdictio est, quatenus iuris ratio permittit cõsuli[t] debet. PP. VI. Id. Mart. Gordiano. A. II. & Pompeiano Cons.

a Solaniæ

† aliàs tamẽ uindicta imposita, qa &c.

Quod est nullũ, non rescinditur per restitutionẽ in integrũ. Item inepte petitur restitutio in integrũ super eo quod nullũ est. Item resarcitio damni, & punitio criminu possunt procedere ex eadem instantia. Bal. Vel sic: Liber as præstit a a minore causa non probata, non valet ipso iure, ea uerò probata ualet nec restituitur: sed contra manumissum uel dolosum curatorem aget. Salic.

ET si minor.] CASVS. Ad intelligentiam casus no. ꝙ minor xx. an. manumittere non pôt nisi ex causa ꝓbabili allegata & approbata in concilio. Pone ergo, si mulier minor circũscripta à Sticho manumisit eũ, an ꝑ beneficiũ restitutionis eã libertatẽ reuocare possit, q̃ritur? & dicitur ꝙ non. quod dicit, neq; obtentu, &c. dic de quo magis vr, quam per act. de dolo. sed ut damnũ quod passa est eũ manumittendo, à manumisso, ut sibi resarciatur, act. de dolo consequetur.

III. Imp. Valerianus & Gallie. AA. Matthonæ[a] & Sabinillæ.

a Matronę.

QVos retrahi in seruitutẽ postulatis, si nõ in concilio cã cognita, cum minores annis uiginti fuissetis, manumisistis: nõ per in integrũ restitutionẽ, sed ipso iure[u] persequi potestis. Quòd si pro

p Viginti annis.] dũmodo excesserit infantiã, ut ff. de manu. vindi. l. pupill.

q Circũscripta.] promisit multa, nec soluit postea. Acc.

r In concilio.] i. causa probata, quæ sunt multæ, ut insti. qui manumit. non poss. §. eadem.

s Nec obtentu.] de quo magis uidetur.

t Cõsuli.] actione de dolo, uel in factũ, ut ẽ. l. ꝓxi. dixi.

QVos retrahi.] CASVS. Si minor. xx. an. causa apud conciliũ non probata seruum suũ manumiserit, ipso iure manumissio impediẽt lege Ælia Sẽtia non tenet: unde neq; restitutione opus est. si autẽ causa cognita & probata libertas data est, per in integ. resti. reuocari non pôt. si autem culpa uel fraude liberti curatoris sui manumisit, damnum quod passus est ab eo, per iudicem, ut resarciatur, consequetur. ꝙ si fraus eius aperta fuerit, grauius procedet contra eum, corporalem ei pœnã infligendo.

u Ipso iure.] quia lex Ælia Sentia impedit libertatem, ut instit.

ut instit. qui manu. non poss. §. eadem.

a Non potest.] semel. n. causa approbata siue uera siue falsa, libertas præstita non retractatur, ut instit. qui manu. non poss. § . semel.

b Liberti.] i. hic manumissus, dum seruus fuit curabat uestra negocia, & male, nunc tenetur forte actione de dolo, argu. ff. de dolo. l. & elegãter, in princ. ar. ff. de offi. præsi. l. fi. Vel dic q quidã libertus alius, & curator tuus, prædicta ɜ seruo passus est eũ facere, uel forte ẽt dolose minorẽ ad ea facienda induxit. & p hoc ℸ. de admini. tut. l. si liberti.

c Dubitaturus] præses.

d Grauiorẽ.] i. si deprehensum erit, q ille libertus commiserit dolum.

e Executionẽ.] duplici ergo ratione punitur: quia idẽ est libertus & curator,

f Deprehendatur.] in persona, uel arbitrio iudicis, sed in rebus non potest.

IN iudicio.] CASVS. Si minor aliquẽ de possessione libertatis in seruitutem reuocare uoluerit, dicẽdo eum esse seruũ suum, & pro libertate sn̄ia data est, an aduersus eã si petat restitui, audiẽdus sit, quæritur? & dicitur quòd non.

g Pro libertate.] cõpetente, non cõpetitura. & sic non est contra. s̄. co. l. 1. hæc enim ẽ liberalis causa, ibi non. nã peritur ibi, ut detur libertas. ff. de iudic. l. qui se, & arg. ff. de mi. l. ex causa, in fi. & l. seq. & l. uerum. §. 1. l. si & 2. & ff. de dolo, dolo, in fin.

h Sine appellatione.] potest ergo appellari in causa liberali, ut & ff. de appel. l. illud.

bata cã libertas præstita ẽ, restitutio in integrum cõtra libertatem locum habere non potest. a Si tñ in ea re, culpa seu fraude liberti, b eiusdemq; curatoris, ratio uestra læsa sit: sarciri damnum ab eo qui hoc intulit, præses prouinciç curabit: nõ dubitaturus c ẽt grauiorem d executionẽ e adhibere, si quid tam aperta fraude cõmissum est, ut puniendum in liberto crimen deprehendatur f PP. VIII. Kal. Octo. Sæculare II. & Donato Cons. B

Contra sententiã libertatis procedit appellatio: sed nõ in integrũ restitutio. h. d. Bal. Vel sic: Aduersus sententiã in causa liberali declaratoriè latã minor non restituitur, sed appellatur. Salic.

IIII. Imp. Diocle. & Maximi. AA. & CC. Tatiano.

IN iudicio de liberali cãsente ntiam pro libertate g latam, ne quidem prærogatiua minoris ætatis sine appellatione h posse rescindi, ambigi non potest. Dat. VI. Id. Ian. ipsis. AA. V. & IIII. Cons.

TITVLVS XXXII.

SI ADVERSVS TRANSactionẽ. uel diuisionẽ [in integrũ minor restitui uelit.]

Minore restituto contra transactionem uel diuisionem, restituitur aduersarius ad ueterem actionem. Bald. Vel sic: Minor aduersus transactionem uel diuisionem potest restitui, quo restituto, aduersarius eius in pristinum statum reponitur. Salic.

I. Imp. Seuerus & Antoninus AA. Antonio.



CVm in integrũ pupilla rstituta, rescidi transactionẽ, vel diuisionem placuit: tu quoq; i actionibus quas pridem habuisti, vtèris. k PP. XV. Kalen. April. Sirmij, CC. Cons.

Per restitutionem actio elisa roboratur aduersario: uel denuo oritur, si prima erat ipso iure extincta. Bald.

II. Imp. Diocle. & Maximi. AA. & CC. Himnodæ.

SI ex persona minorum in integrum restitutio aduersus transactum l propter ętatis auxiliũ imploretur, m tibi quoque agenti ex integro, uel replicatione n contra exceptionem pacti, uel si peremptam o esse constet pristinam obligationem, ex instauratione p negocij tributa [tibi ℸ] actione cõsulendum est. Dat. Kalen. Decemb. CC. Cons. C

SI ADVERSVS TRANSACTIONEM uel diuisionem in integrum minor restitui uel. D

CVm in integrum.] CASVS. Minor fundũ petiit, & transegit: aduersus transactionem uult restitui. an eo minore restituto, restituatur maior ad actionem pristinam, quæritur? & respõ. q sic, & expone uerba ibi, tu quoq; tu, s. qui cum eo transegisti. uel dic, tu. i. pupilla. & sic dic casum. l. seq. A pupilla fundũ qui petiit, & transegit. si aduersus transactionem restituitur minor in integ. an ad act. restituatur maior? Et si minor excipiat de pacto de non petendo, replicabit maior, quòd fides ei seruãda non est, qui fidem seruare noluit. Si autem interuenit stipulatio Aquiliana, & acceptilatio, ad pristinum ius restituetur iudicis officio.

i Tu quoque] i. tu pupilla impetrata in integrum restitutione. Vel dic tu, qui cum ea transegisti, & secundum hoc est contra. ff. de mi. l. cum minor. Solut. hic habebat actionem aduersus pupillam à primordio, qua modo poterit uti contra minorem, ibi non. Vel dic, ut infra. l. proxi. Accursius. A

ADDITIO. Tu dic quòd aduersarius non restituitur nisi ad actionẽ illam, in qua læsus erat per illum actũ, contra quẽ petita est restitutio, secus si suã actionẽ aliàs amiserat, ut i cõtratio. Ba.

k Vteris.] distingue, an fiat transactio super re quã petebat minor, quæ poterat alienari sine decreto, ut tunc sine tutore nulla fit, cũ eo, s. tutore ualeat, sed restituitur. idẽ in adulto habente curatorẽ, ut s̄. de in integr. resti. mi. l. 3. an q̃ nõ poterat alienari sine decreto, & tunc ipso iure nulla fit sine decreto, licet interuenerit tutor uel curator, ut ℸ. de præ. mi. l. non solum, & ff. de trãs. l. cum hi. §. sed cũ lis. Sed arg. cõtra. ff. de reb. eorum. l. 3. §. idemq; erit.

ADDITIO. Dic q aliud in sentẽtia, ut ibi: aliud in transactione, ut hic. Barto.

l SI ex persona. Transactum. aliàs trãsactionem.

m Imploretur.] ut nõ dent pmissa, uel sic ut s̄. l. proxi.

n Replicatione.] eo casu quo per pactũ simpliciter trãsactio facta est.

o Peremptã.] s. per acceptilationem.

p Instauratione.] ita enim fit restitutio, ut unusquisque suum habeat, siue erat species, siue quantitas, ut tunc inquantum minor est locupletior, ut ff. de minorib. l. quòd si minor. §. restitutio, & ff. de actio. empt. l. Iulianus. §. si quis colludente, & arg. ℸ. de transact. l. ubi pactum. Si uero erat actio, & tunc restituitur ipso iure aduersarius minoris, ex quo minor est restitutus, & sic habet ex persona minoris, qđ ex sua non potest, ut hic, & supra. l. proxi. & infra de temp. in integ. resti. l. petendæ, in fi. & ff. ad Velleia. l. si debitrix. §. pro eo, & ff. eo. l. fi. & contra alium, non solum contra minorem, ut ff. de tute. & ra. distra. l. alterius, licet aliàs actio extincta, &c. vt arg. contra. ff. de solu. l. qui res. §. aream, sed speciale est hic in minore ratione æqualitatis. iniquũ enim esset, q minor restitueretur, alter non. seruari. n. debet æqualitas, ut ℸ. de Imp. & al. sub. l. 2. & l. quamuis, & ar. ff. si ex noxa. cau. aga. l. 2. in fi. Alij dicunt per officium restituendum, non ipso iure, ut hic innuit, & argu. ℸ. de acceptila. l. fi. Sed quodcunque dicas, est contra. ff. eo. l. cum minor. ubi aduersario minoris non datur restitutio, licet minor restituatur. Sol. distingue, aut perdidit aduersarius actionem ob restitutionem minoris, ut hic, & sic

al. Titiano. al. Tacipano.

Honorato.

Transactio facta a minore, an ualeat.

Hormadę.

Restituto minorẽ, an aduersarius eius restituatur ipso iure.

Deest in oĩbus.

Quidam aiũt ĩ quibusdã scri ptũ inueniri, actione rescissoria, quod ĩ nullo meorum reperi. Cont.

Æqualitas seruanda est.

& uc restituitur an non, ut ibi. uel ibi in fin. hic in tran A sactione. Vel uerius distingue, an sint cõiunctæ spẽs, an nõ, ut ff. eo. l. ẽt. §. 1. & j. de tẽp. & repa. appel. l. per hanc, & j. de appel. l. fi. in prin. Itẽ quid differt hæc. l. à superiori? Resp. hæc clarius distinguit, sit perempta prima actio ipso iure, uel nõ, quã prima. Itẽ in prima pupilla agebat ad rẽ super qua fuit transactũ secũdũ primum casum ibi positũ, in secunda cõueniebatur. Itẽ in prima de diuisione etiã dicit, de qua non dicit in secunda: de qua dic, quòd prouocatur minor, & nõ prouocat, & uales tunc ẽt sine decreto, sed restituitur, ut j. de præ. mino. l. inter oẽs, & ff. de reb. co. l. si pupillorum, & ecõtra actor suæ actioni restitui, ut s. l. proxi.

debitore in omnibus recte.

Soratiey

a SI ADVERSUS solutionem &c.

De hoc tractat lex prima, Accur.

b Vel à se.] de hoc tractat. l. 2. Accur.

c Factam.] subaudi, uelit minor restitui.

Exẽplo. CASVS Si tutor pupillo exadministratione teneatur in centũ, & ei facto adulto, uel eius curatori soluit: an liberetur, quærit? & resp. quod sic. si autẽ pecunia consumpta fuerit, uel alias læsus per solutionem sibi factam, neq; tempus restitutionis in integ. excessit, puta. xxix. ann. aduersus solutionem restitui potest.

d Tutores.] q. d. non solum debitores alij.

e Administratione.] scilicet mala.

f Liberantur.]. j. de admi. tut. l. frustra. 2. Accur.

g Implorari.] scilicet officium iudicis, vt ff. de mino. l. quòd si minor. §. vlti.

h Potest.] quia sic quælibet datur. vt ff. de mi. l. in causæ. 1. §. causa. Et considera hic, quia debitor pupilli aut plenam, aut pleniorem, aut plenissimam consequitur securitatem. Plenam, si soluit pupillo sine tutore, uel adulto sine curatore: & hanc pecuniam saluam habet, vel tantundem, vt insti. quib. ali. lic. §. nunc autem admonendi, & ff. de sol. l. in pupillo. Pleniorem, quando cum auctoritate tut. vel cura. nam tunc ipso iure liberatur. sed restituitur minor, si non habet pecuniam saluam, vel tantundem, vt insti. in d. §. & hic, nisi in tribus casibus, vt j. de admi. tu. l. sancimus. 1. & l. constitutionem, & j. ad Trebel. l. pe. in prin. Plenissimã, quando cũ iudice, vt d. l. sancimus, & instit. d. §. & ff. eod. l. ait prætor. §. 1. & 2.

Debitor pupilli plenã, pleniorem & plenissimam consequitũ quque securitatem

ADDITIO Similem habes glos. in §. fi. insti. qui. alie. li. vel non. Item aliam similem, in l. ait prætor. §. permittitur, in verbo, imputandum. ff. de mino.

INdebito.] CASVS. Si minor ex minus solenni testamento per ignorantiam iuris legata soluit indebita ciuiliter, licet naturaliter debita: an per beneficium restitutionis sibi detur restitutio, quæritur? & resp. quòd sic. Vel dic quod detrahere potuit Falcidiam, & non detraxit, sed legata solida soluit, & restituetur.

i Indebito.] s. iure ciuili, sed naturaliter debito, vt quia poterat per legem Falcidiam retineri, vel quia non erat solenne testamentum.

TITVLVS XXXIII.

SI ADVERSUS SOLUtionẽ [a] à tutore, [*] uel à se [b] factam. [c]

Minor causa cognita restituitur aduersus solutionem factam eius curatori. h. d. Bal. Vel sic: Tutores quondam pupillorum soluentes curatoribus eorum liberantur: sed eis dabitur restitutio, si pecunia eis nõ sit salua. Sal.

1. Imp. Diocl. & Max. AA. & CC. Sotericæ. [*]



EXemplo cæterorum debitorum tutores ẽt quę ex administratione [e] tutelę debent, curatoribus soluentes liberãtur: [f] sed ante tẽpus in integrũ restitutionis præstitutum edicto perpetuo permissum beneficium implorari [g] & an sit tribuendum, per causæ cognitionem æstimari potest. Dat. VI. Id Feb. CC. Cons. B C

k Licet per errorem.] quia fecit pater legatum non adhibitis septem testibus.

l Iuris.] quo casu non daretur maiori repetitio, quia naturaliter debebatur. sed minori datur restitutio, ut supra de iuris & fact. igno. l. cum quis, & infra ad l. Fal. error. sed per errorem facti solutum ẽt à maiore repetitur, ut d. l. error. Et distingue: aut est debitũ utroq; iure, s. iure naturali & ciuili, aut neutro, aut uno tantũ. Primo si est tale quid qđ non põt alienari sine decreto, non põt soluere sine decreto nisi defunctus permiserit, ut ff. de reb. eorũ. l. magis. §. si pupillus, alias cum tutore faciat, ut instit. de auct. tuto. in pric. & si sine eo faciat, liberatur per consumptionem creditoris, nõ aliàs, ut ff. si cert. peta. l. non omnis, §. si pupillus. In secũdo repetit iure cõi per condictionem indebiti. In tertio si est naturaliter tantum debitum legitime solutum, i. cum tutore uel curatore, uel decreto, nõ repetit nisi per restitutionem extet, uel nõ: ut hic, sed non legitime solutum, si extat, uendicatur, si est consumptum, cedit in solutum, & ex communi iure patitur compensationem: sed ratione ætatis compensationem euitat, & repetit, ut ff. de nego. gesto. l. 3. §. alterius, & ff. si cer. pe. l. non omnis. §. fi. & hic, & ff. ad Trebellia. si eius. Sed quidam dixerunt pupillum suo nomine repetere etiam sine restitutione, ut diximus. ff. de condict. inde. l. interdum.

m Tempus.] s. usque ad annum utilem olim: hodie usq; ad quadriennium, ut infra de temp. in integ. restitutio. l. superuacuam.

Minor restituitur contra solutionem debiti naturalis, quam facit lapsus errore iuris. Bald. & Salic.

II. Iidem AA. & CC. Laurinæ. [*]

INdebito [i] legato, licet per errorem [k] iuris [l] à minore soluto, repetitionem ei decerni: si necdum tẽpus [m] quo restitutionis tribuitur auxiliũ, excesserit: rationis est. Da. XV. Ka. April. Sirmii, CC. Cons.

[*] al. Lauroniæ. al. Latinæ.

Indebitũ solutum à minore, quẽadmodum repetatur.

TITVLVS XXXIIII.

SI ADVERSUS DOtem. &c.

Hæres minoris, qui sui facilitate dederat omnia bona sua in dotem cum pacto de lucrando, vel sine: potest ex persona mulieris in integrum restitui: ut corrigatur excessus huiusmodi. h. d. ista lex not. Bal. Vel sic: Minor circumscripta in datione dotis uiro tanta dote non digno, potest restitui, & eius hæres. Salic.

1. Imp. Alex. A. Valenti.

QVoniã circunuentam [n] dicis sororem [o] tuã omnia bona [p] in dotẽde

SI ADVERSUS DOTEM restitutio postuletur.

QVoniam circunuentam.] CASVS Si mulier minor omnia bona sua marito qui indignus erat tot bona recipere, circunuenta in dotẽ dedit, & in matrimonio postea decessit: an frater suus ad quẽ de iure sua hæreditas pertinet, ex persona defunctæ restitui possit, quæritur? & respon. quod sic, si nondum tẽpus excessit, quo locũ habet in integ. rest. sed cum uideatur quod iure cõi repetere possit, cũ sit hæres, intellige quod maritus fecit pactum de parte dotis lucranda mortua muliere in matrimonio, ad quam uult iste restitui, & ad fructus quos medio tempore ex portione quæ in dotem dari non debuit, recepit maritus, & sic est contra. ff. de mino. l. in causæ, in prin. sed ibi fuit maior, secundum lo. Not. ex ista. l. quòd mulier potest dare in dotem omnia bona sua: tamen si est minor & læsa, põt petere restitutionem in integ. non aduersus matrimonium, sed aduersus modũ dotis constitutæ. No. insuper quòd restitutio transit ad hæredem, secundum Bald. D

Prædia minoris an possint in dotẽ dari.

n Circunuentam.] quia facto pacto de non petendo cũ donasset marito suo bona sua.

o Sororem.] quia cum nobiliori & ditiori & pro minori quantitate potuisset contrahi.

p Omnia bona.] sed an prædia possint dari in dotẽ? Resp. non

non, secundum Io. arg. ĩ. de pred. mi. l. ob æs. Arg. cõtra. ff. de iure dotium. l. Titia, quanquam possit responderi q ibi non dederit minor, sed maior effecta, secundũ Io. minor tñ erat cum permutauit, & eodem modo respondeas ad id quod est infra, de admi. tu. l. lex quæ, in prin. sed secundum Azo. potest dici speciale in dote, nec obstat. d. l. ob æs, ut ibi notaui.

a Pertinuit.] de iure prætorio, ad quid ergo fuit necessaria restitutio, cum cõi iure possit repetere, cũ sit hæres, ut ff. eo. l. in causæ. §. in princ? Resp. dic q pactum erat hic quod partẽ dotis lucraretur uir mortua uxore. Vel aget pro fructib. medij tẽporis eius portionis quæ non debuit dari in dotem, cũ uir non esset dignus tanta dote, ut ff. de usufruct. l. qui usumfructum. §. si. & l. quæ sitũ, sed secũdum Azo. etiam cũ actione communi competit restitutio, ut ff. de minor. l. in causæ. §. Pompon.

b Defuncti.] qđ fieri põt, ut ff. de in int. resti. l. nõ solũ, & intra quantũ tẽpus sit, dices. ĩ. de tẽp. in inte. rest. l. ea quæ. §. 1.

c Præsente.] uel per cõtumaciam absente. ff. đ mi. l. in cãæ. j. §. causa. Et ut omnia solias contraria, dic quòd mulier maior omnia quæ habet, potest dare in dotem, ut ĩ. de iure dotium, l. nulla, minor si ultra patrimoniũ promittat, ipso iure non ualet, ẽt si tutor uel curator promittat: nisi dolo uel aĩo donandi, quo casu ualet in sui tutoris uel curatoris præiudicium, ut ff. de iure do. l. siue generalis, & de admi. tut. l. cũ post. §. 1. si uero ultra uires, ut habens centũ, debet quinquaginta, & lx. dat in dotem: ualet, sed restituitur, ut ff. de mi. l. si ex causa. §. in dotis, sed & cum auctoritate tutoris ultra uires ualet promissio, sed exceptionẽ habet de æquitate, ut ff. de admi. tu. l. cum post §. 1. & hæc in ea: in hærede autem eius dicas, ut modo dixi.

d diuersa Mulier an possit omnia bona sua dare in dotẽ.

e Cõfer cũ l. auxiliũ, ff. de min.

disse: an ueritas allegationi [tuæ] adsistat, si ad te hæreditas sororis tuæ uel bonorũ possessio pertinuit,[a] & tẽpora nondũ præterierint intra quæ legibus conceditur ex persona defuncti[b] postulare in integrũ restitutionem, præses prouinciæ præsente[c] aduersa[d] parte examinabit Dat. VI. Id. Iul. Maximo & Paterno Cons.

TITVLVS XXXV.
SI ADVERSVS DELICtum, &c.

Vbi minor deliquit per dolũ, restitutio nõ procedit, sed ubi per culpam, tunc subuenitur ei per restitutionem in integrum. h. d. Bal. Vel sic: Contra delictum culpa cõmissum minori succurritur ope restitutionis in integrũ, contra uero commissum dolo non succurritur, si criminaliter agatur: secus si ciuiliter. Salic.

I. Imp. Seuerus & Anton. AA. Longino.

IN criminib.[d] [†] quidem ætatis suffragio minores[e] nõ iuuantur. etenim malorum mores in-

SI ADVERSVS DELICTVM SVVM. &c.

Supra dixit qualiter in contractibus minoribus succurratur, nunc quomodo in delicto.

IN criminibus.] CASVS Si minor an delictũ aliquod commisit, an aduersus delictum restitui possit, quæritur? & distinguitur, aut ex animo prouenit delictum, aut non. si sic, nõ restituetur ut in nihilũ teneatur. sed cũ aliàs quàm ex animo, puta ex culpa deliquisset, ei posset pœna infligi, sed per in integrum restitutio. succurritur, & hic subintelligitur ille uersi. etiam si pœnæ, &c. vnde posset continuari cum prima parte, & tũc illi duo uersi. sed cũ, &c. & illud, & ideo, &c. debent distingui, utrũ dolo an culpa deliquerit, ut si dolo, non restituatur, & sic loquitur prima pars. uel culpa, & restituetur, & sic loquitur secunda pars.

d In criminibus.] ex animo prouenientibus, ubi fuit uo-

luntas nocendi, ut ĩ. ad le. Cor. de sic. l. j. & l. si quis, maliciam enim, &c. ut ĩ. si minor se ma. l. 2. & 3.

e Minores.] sunt tamen doli capaces.

f Infirmitas.] est tamẽ doli capax, cum ex animo delinquat: aliàs non tenetur, ut ff. ad l. Cor. de sic. l. infans, & de fur. l. impuberem, & infra de pœnis. l. impunitas.

firmitas[f] animi non excusat: si tamen delictum[g] non ex aĩo, sed extra uenit,[h] noxia[i] nõ cõmittitur,[k] ẽt si pœnæ cã pecuniæ damnũ irrogetur,[l] & ideo minoribus in hac causa[m] in integrum restitutionis auxilium cõpetit.[n] Dat. Id. Octob. Seuero A. II. & Victorino Cons.

Minor non petens tutorem filio impuberi ipso iure seruatur illæsa. nec successione impuberis est priuanda. h. d. Bal. Vel sic: Delictum tutoris nõ petitis, non cadit in matrem ætate minorem. ideo nõ priuatur successione filij morientis in ætate pupillari. Salicet.

II. Imp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Proculæ.

LIcet in delictis ætate neminẽ excusari constet[o] matri tamen, quæ filiis tutorem ætatis lubrico lapsa[†] non petiit, eorum minime denegari[p] successionem conuenit: cum hoc in maioribus matribus tantùm obtineat.[q] V. Non. Mar. CC.

TITVLVS XXXVI.
SI ADVERSVS VSVCApionem, &c.

g Delictum.] delictum est genus generalissimũ, siue ueniat ex animo, siue non: sed crimẽ est genus subalternum. cõtinet enim sub se furtum & adulterium, & alia q ex animo proueniunt. i. ex cõscientia, & sic caute dicit delictum hic, sed supra dixit crimen.

h Extra uenit.] puta tantùm ex culpa, non dolo, ut patet. ff. ad le. Cor. de sica. l. in l. & ad le. Aquil. l. 5. §. j.

i Noxia.] i. delictũ, ut instit. de noxa. in princi. unde uersus: Noxia delictum, delinquens noxa uocatur.

k Non cõmittitur.] s. inexcusabilis, nam commissa per in integrũ restitutionem excusatur, licet aliàs si deliquisset ex animo, irrogaretur ei pœna pecuniaria. nam tunc nõ subuenitur, nisi ut habeatur pro transacto uel confesso, ut subiicit, & dixi plene. ff. de min. l. si ex causa. §. nũc uidẽdum. Item cõtra. ff. commo. l. j. in fi. ubi ex dolo dicit pupillum non teneri. Solutio. illud per tertiam statim legem ibi corrigitur: ut ibi diximus. Accursius.

l Irrogetur.] cum ex animo uel sine, & dic irrogetur, si non petat restitui.

m Hac causa.] cum non ex animo delinquitur. Accur.

n Competit.] i. in totum, ut ff. de reg. iur. l. fere.

LIcet.] CASVS prima lex loquitur quando minor delinquit in faciendo, hæc in omittẽdo. si ergo mulier minor, quæ lubrico ætatis lapsa est, intra annũ filiis suis tutorem non petiit, an restitui possit quo magis ad successionẽ filiorũ suorũ possit uenire, quibus non petiit tutorẽ, quæritur? & resp. q restitu. non eget auxilio, quia ipso iure tuta est, quia q amittat successionem filiorum, locum habet in maioribus matribus. Viuia.

o Constet.] cum ex animo proueniunt, ut s. l. proxi.

p Denegari.] nec ipso iure. Accur.

q Obtineat.] ut intra annum petant, aliàs repellãtur ab eorũ impuberum successione, ut instit. ad Tertull. §. fi. & ĩ. de leg. hære. l. sciant, & ĩ. quando mul. tutelæ offic. l. 2. & ĩ. ad Tertull. l. matres, & ĩ. qui petant tut. l. cum à matribus, sunt ergo tutæ matres minores ipso iure, nec est opus restitutione, sic & aliàs. s. ex quib causis infa. irro. l. penul. & infra de sal. mo. l. j. in fin. & s. de episc. & cler. authen. si captiui. Accur.

SI ADVERSVS VSVCAPIONEM restitutio, &c.

† Pro, si tamen, legendũ est, sed cum. In quibusdã exem. notatur. aliàs legi, sed ex contracta venit, &c. sed hanc lectionem non reperi, nec videtur esse recta. Cõ. s. scelus, vel crimẽ, committit tamẽ delictum, qđ minus est quam crimen. Delictũ, & crimen differunt.

† al. lapsu.

Dicem

Contra eos.] CASUS. Si res minoris usucapta uel præscripta fuerit, an restitui possit, quæritur? & resp. quòd sic. A

a Vsucapione.] s. triennij. nam. x. uel. xx. an. non dominium, sed quasi dominium acquiritur, ut infra de præscrip. triginta ann. l. si quis emptionis, circa prin. Sed certe idem debet esse in præscriptione, ut minores iuuentur, ut hic, & j. quibus non ob. long. temp. præscrip. l. non est incognitum, & ff. de mi. l. etiam ei qui, & ar. j. de temp. in integ. rest. l. si intra. Et nota, quod hic titulus non uidetur hodie habere locū. nam in re pupilli non, quia usucapi non pōt, ut ff. de acq. rer. do bonæ fidei, licet sit arg. contra. ff. de exce. p do. l. apud. §. si quis non tutor. Sed dic quo ad opinionē erat pupillus, ut ibi no. Nec in prædiis adulti, quia alienari non possūt, ut ff. de re. eorum. l. 1. ergo nec usucapi, uel præscribi. ff. de uerb. sig. l. alienationis. nec in re mobili adulti hodie, siue seruari possit, ut j. de admi. tut. lex q̄. siue non: quia tanto t pe, s. triennij, retineri non potest. Sed certe dicta argumentatio non ualet, ut dices infra, in qui. cau. in integ. resti. nō est necess. l. fi. Item nec in animalibus super uacuis, quæ possunt alienari per illam. l. lex quæ, quia ut breuiter dicam, nulla præscriptio currit contra minorem, ut infra, in quibus caus. in integr. restit. non est necess. l. sancimus, nec etiam præscrip. xxx. ann. locum habere uidetur, licet lex illa, sancimus, illam permittat, quia aut cœpit a minore, & tunc non currit in pupillari ætate, ut infra de præscrip. triginta anno. l. sicut, & sic essent xl. & iiij. anni, quando esset completa, aut à prædecessore, & tunc currit, ita quòd non restituatur, ut ff. de mino. l. Æmilius, & ex quibus cau. in pos ea. l. apud Iulianum, & de fundo do. l. si fundum. Sed tu dic quamlibet temporalem uel perpetuam cœptam in persona maioris contra hæredem minorem currere, sed dari restitutionem, si compleatur contra eum, & sic hanc intellige per l. ff. de mino. l. etiam ei, ut not. in l. sancimus, & infra de non numerata pecu. l. si intra, excepta. xxx. ann. præscriptione sui odio, quæ in pupillo dormit, ut in d. l. sicut. Sed eam expone, ut ibi dixi.

[margin: † al. minoris. Pupilli res an possit usucapi.]

[margin: Præscriptio nulla currit contra minorem.]

Contra usucapionis damnum minor restituitur. h. d. Bald. Vel sic. Vsucapio inchoata cum defuncto finitur cū eius hærede, licet minore: sed restitui pōt. h. d. secundum intellectum communē doctor. Salic.

I. Imp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Isidoro.

Contra eos qui res minorū † tenent, si usucapione[a] dominium acquisierint, restitutionis auxilium eis decerni debet. Dat. Kalen. Maij, Sirmij, CC Cons.

TITVLVS XXXVII. SI ADVERSVS FISCVM.

Minor restituitur etiam contra fiscum. h. d. Bald. Vel sic: Si minor læditur in uenditione facta procuratori Cæsaris, potest restitui: & competens iudex est procurator fisci. h. d. secundum meum intell. & uerorem. Salic.

I. Imp. Seuerus & Anton. AA. Longino.

Si probus[b] in minore ætate cōstitutus, circonuentus[c] à Rufino dispensatore nostro,[d] uenditionem rei præcipiti animo precio longe minore[e] contrahere festinauit: iuris[f] publici[g] fiscus[h] noster in integrum restitutionis iure † sequetur auctoritatem. Dat. Seuero. A. II. & Victorino Cons. C

Si probus.] CASUS. Minor. xxv. ann. procuratori Cesaris longe minore precio quàm ualuit, uendidit, puta ualebāt. xxx. uendidit pro uiginti rem suam. si petat restitui, corā quo restitutionis causa agitari debeat? Respond. quod coram procuratore fisci, qui iudex est inter priuatū & procuratorem priuatæ rationi. i. procuratorem Cæsaris.

b Si probus.] proprium nomen est.

c Circumuentus.] re ipsa, non dolo aduersarij, sic ponitur. ff. de mino. l. in causæ. 2. §. idē Pompon. aliàs non haberet in integrū restitutionē cum si dedisset dolus causam contractui, ipso iure esset tutus, uel si incidisset, esset tutus actione ex eo contractu, ut ff. de actio. emp. l. Iulianus. §. si dolo, & §. si uenditor, & §. per contrarium. Vel dic dolum dedisse causam contractui, sed processum fuit ad traditionem. unde sicut maiori daretur de dolo, sic minori integrum restitutio.

d Nostro.] s. pcuratore Cæsaris siue principis, qui et rationalis dr, ut s. de modo multarum. l. 2. & 3.

e Minore.] non tū ultra dimidiam iusti precij, quia & tunc ageret actione ex eo contractu, ut j. de resciu. uen. l. 2. ar. ff. de iure dotium. l. si res. §. 1. & l. iure succursum. §. fi. Accur.

[margin: † hoc uerbum, iure, qd antea ī oībus deerat, addidi ex manusc. Contius.]

Inter priuatos cognoscit præses prouinciæ. tamē inter priuatum ex una parte, & fiscum ex altera, cognoscit procurator Cæsaris adiuncto præside. Bald.

II. Imp. Alexander A. Antiocho & aliis.

Si aduersus priuatos in integrum restitutionē tam tu quàm fratres tui desideratis: præsidis prouinciæ uiri clarissimi notio ē: isque causa cognita æstimabit, an auxilium quod imploratis, conferri uobis debeat. quod si aduersus fiscum id postulatis, intelligitis procuratorem meū[i] unà cum[k] præside, præsente fisci patrono,[l] adire uos debere. Dat. Kalen. Augu. Alexandro. A. II. & Marcello. Cons. D

Si minoris res alieni est uendita à fisco iure creditoru minus solenniter, & iniusto precio: etiam post quinquennium retractatur, debitore satisfaciente fisco. h. d. Bal. Vel sic. Si fiscus uendidit rem alienam ut suam, dominus poterat iure isto rem uendicare usque ad quinquennium si erat maior. minor

f Iuris.] Ius priuatorum uocat hic ius publicum, ideo quia publica auctoritate est inuentum.

g Publici.] i. iuris communis.

h Fiscus noster.] id est procurator fisci, qui cognoscit inter priuatum & Rufinum procuratorem Cæsaris, ut j. eod. l. 3. Vel dic Rufinum esse procuratorem fisci, & sic fiscus, id est procurator fisci Rufinus patietur dari cō tra se restitutionem. Sed hic expone, s. dispensatore nostro. i. fisco. Sed tunc erit iudex procurator Cæsaris, ut j. l. proxi. prima uerior.

Si aduersus.] CASUS. Si qs aduersus priuatū uult restitui, corā quo agitāda sit cā restitutionis, q̄ritur? & resp. quod corā præside prouinciæ. si autē contra fiscum priuatus uult restitui, cognoscet, pcurator Cæsaris, an dāda sit, nec ne: & hoc præsente prouinciæ præside, & aduocato fisci.

i Procuratorem meum.] qui cognoscit inter priuatū & fiscum, ut hic, & j. l. proxi. & j. ubi causæ fisc. l. ad fiscū. Et dicitur rationalis.

k Vnà cum.] sed hodie secundum R. solus princeps cognoscit, ut in auth. ut omnes obe. iudi. §. fi. col. 5. Accur.

l Patrono.] i. aduocato, qui si non adesset, ex integro cognosci oportet, ut ff. de iure fis. l. fiscus, & s. de aduo. fis. l. fi. Et no. in hoc titulo priuilegiatum contra priuilegiatū admitti, ut ff. ex quibus cau. ma. l. fi.

[margin: Priuilegiatus contra priuilegiatū admittitur.]

SI ADVERSVS FISCVM, &c.

De personis minorum, & rebus & negociis, aduersus quæ restituuntur minores, dictum est, nunc de personis dicendum, aduersus quas restituuntur.

Edicto

E Dicto.] CASVS: Habebat minor aliquis prædium censuale, pro quo reddere censum singulis annis tenebatur, cessauit in solutione, procurator fisci prædium distraxit, uult minor ad illud restitui, an sit audiendus, quæritur? allegat minor pro se quòd sit restituẽdus, quia edicto diui Marci continetur, quòd si fiscus uendit rem alienam ut suam, emptor securus sit præscriptione quinquennali. quo edicto excipiebantur res minorum, ut ultra quintũ annum cõperat minori rerum suarum restitutio. Respond. imperator quod edictũ pro minore isto nihil facit, quia tũc locum habet illud edictum, cum fiscus uendit rem alienam ut suam. hoc autẽ casu uẽdidit alienum propter aliquam cessationem censuũ. si autẽ procurator fisci longe minore pcio uendidit quã ualuit, puta ualebat. xxx. & uendidit pro x. uel solennitatem quæ in his desideratur, nõ seruauit, minor restituetur. Sũt enim tria seruanda in tali uenditione. Primum ut quis debeat, secundum ut in solutione cessauerit, tertium ut res subhastentur, quorũ si aliquod defuerit, si minor fisco satisfecerit, procurator Cæsaris qui cognoscit inter priuatum & fiscum, fundum sibi restitui iubebit uenditione penitus reuocata.

exceptæ.

uerò etiam ultra, si non uendidit iure creditarii. isto tempore uenter eorum audiatur, nisi sit precio minori uendita & solennitas debita non seruata. & de hoc cognoscet procurator Cæsaris. Sa.

III. Imp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Laurentio.

A

EDicto [a] quidem diui Marci parentis nostri res minorum exceptæ, [b] nihil tuum [c] adiuuant desiderium: siquidem [d] debiti [e] causa patris [f] minoris, uel etiam ipsius [g] prædia uenundata, quinquennij præscriptionis nullam admittunt quæstionem [h]. Sed quoniam per collusionem siue fraudẽ tunc temporis procuratoris nostri [i] nimis exiguo precio fundũ tuum cũ mancipijs uenundatũ asseueras, si aditus rationalis noster tuis adesse fidem allegationibus, nec seruatam solennitatem hastarum animaduerterit: fisco te satisfaciente, reuocata uenditione, fundum tibi restitui iubebit. [k] Dat. Id. Feb. Sirmij. CC. Cons.

B

TITVLVS XXXVIII.

SI ADVERSVS CREDITOREM, &c.

Ipse minor in mutuo læsus præsumitur, nisi mutuans probet uersum in rẽ minoru. & ideo minor restituitur. hoc dicit cum l. seq. Vel sic: Contra fœnerãtem minori præsumitur, nisi probet mutuum in utilitatem minoru conuersum, ex qua præsumptione restitutio datur, & data iustificabitur. h. d. secundum omnes lectu. Bald.

1. Imp. Antoninus Pius A. Priscico.



CVm & ipse [l] profitearis [†] cum Zenodora minore uigintiquinque annis [te] contraxisse, [m] nec doceri [†] potuisse prætorem [†] uirum clarissimũ ex eo cõtractu locupletiorem [n] [eam esse] factam, intelligis eam merito in integrum restitutam. [o] Dat. XI. Non. Aug. Largo & Messalino Cons.

C

h Quæstionem.] quia non ut suam, sed ut alienam uendidit, & sic emptor est securus, si interuenerũt tria, quæ sunt necessaria.

i Procuratoris nostri.] id est fisci, qui dicitur procurator imperatoris quantum ad iurisdictionẽ.

k Iubebit.] s. procurator Cæsaris.

SI ADVERSVS creditorem, &c.

Stricte hoc titulo ponitur creditor pro mutuatore, ut aliquid in eius odium indicatur specialiter, ut infra l. proxi. dices.

CVm & ipse. CASVS Si minori ann. 25. decem mutuasti, & ea perdidit, si restitui uelit aduersus obligationem mutui, ne ex ea teneatur, an sit audiẽdus, quæritur? & respon. quòd sic, nisi probes eũ locupletiorẽ factũ. unde læsus præsumitur, nisi contrarium probetur. sed speciale est in odiũ creditoris, alioqn esset contra. ff. de iureiur. l. nã postea. §. si minor, ubi dr quòd non ideo quia minor est, læsus esse intelligitur, unde debet se læsum probare.

† confitearis.

† docere. recte. & ita in omnibus.

† prætore uiuo clarissimo. in oĩbus manusc. legitur.

Fiscus dupliciter rẽ alienam uendit.

a Edicto.] duobus modis uendit fiscus rem alienam. Primo ut suam, & in hac uenditione locus erat edicto diui Marci, quo cauetur ut emptor securus sit præscriptione v. an. quo edicto excipiuntur res minorum, ut etiã ultra v. ann. possint repetere, ut hic. sed hodie hoc edicto sublato statim securus est emptor, licet intra quadrienniũ dominus possit agere contra fiscum, ut institu. de usuc. §. fi. & ĩ. de quadri. præscr. l. omnes, & l. fi. Sed minor ẽt ultra quadrienniũ ad rem suam admittitur, ut ĩ. de restit. mi. l. neque. Secundo uendit alienam ob aliquod debitũ sibi, cuius rei possessionẽ nunquam habuit. in qua uenditione nec maiores nec minores iuuantur, & tria oportet ibi concurrere. Primum ut aliquis debeat, & eum cessare in solutione, & uenditionẽ solenniter fieri. aliquo istorum deficiente reuocatur etiam à maiore talis uenditio soluto precio, ut in fin. huius l. & ĩ. si propter pu. pen. l. fina. & l. 2. & de resc. in. uend. si quos, & ff. de rescind. uendi. l. fundus, & ĩ. de fi. instru. & iure hastæ fisc. l. 1. 2. & 6. lib. 10. & arg. s. si aduer. vend. pig. l. 2. & ĩ. de execut. rei iudi. l. ordo, & ff. eo. l. si ex causa §. pe.

b Exceptæ.] a præscriptione. v. annorum indulta ex edicto, cum rem alienam vendit fiscus ut suam. Accursius.

c Tuum.] minoris, ut dixi ĩ. de fid. instru. & iure hastæ fisc. l. penult. lib. 10.

d Siquidem.] id est quia.

e Debiti.] erat autem edictum diui Marci, ut si quis rem emptam à fisco quinquennio possedisset, tutus esset, nisi res esset minoris: sed neque res minoris intelligebatur excepta, cum nomine paterni debiti à fisco ei quæstio moueretur, & ob id cessat beneficium edicti in hac parte.

f Patris.] ergo ut alienam uendebat.

g Ipsius.] scilicet minoris.

l Cum & ipse.] s. tu fœnerator. Accursius.

m Contraxisse.] dãdo ei mutuam pecuniam, speciale est hic in odium fœneratoris. eius contrarium est generale. s. de in integ. resti. l. minoribus.

n Locupletiorem.] præsumitur ergo læsa, nisi cõtra probetur. & sic est contra. ff. de iureiuran. l. nam postea. §. si minor, & s. de in integ. rest. mi. l. 5. Solut. speciale est hic in odium fœneratoris. ‡ argu. ff. de re. eorum. l. magis. §. ne tamen, & ff. eo. l. pauli. §. 3. & arg. supra de sacrosanct. eccl. auth. hoc ius porrectum, in fi. Sed & aliàs ur idẽ, ut ĩ. de pd. mi. l. si prædiũ, sed expone ut ibi. Alij dicunt ut Py. quòd hic creditor spõte in se onus probãdi suscepit, ut argu. ff. de proba. l. circa. Tertij dicũt quòd hic pbauerat minor tria, s. se minorẽ tpe contractus fuisse, & pecunia non indiguisse, & acceptã amisisse. ergo est restituẽdus, nisi creditor pbet locupletiorem. & sm hos tres casus dic restitutã. i. restituendã. & sic s. de leg. & const. l. 1. Quarti dicũt quòd data fuerat restitutio iã minori, qui probauerat læsionem, & creditor appellauerat. Vnde in causa appellationis debet appellator probare, & iniquitatem sententiæ detegere, ut ar. ff. eo. l. præfecti, & ĩ. de ap. l. hi qui. Sed male dicunt: immo idẽ qui prius, & nunc probare debet, ut ĩ. de ap. l. 4. & ff. nil. noua. ap. pen. l. 1. & ff. ad Turpi. l. j. in fi. & in auth de his qui ingre. ad app. §. illud quoq; determinare, coll. 5. & dr detegere iniquitatẽ appellator eo ipso quòd dicit, inique dico sententiã contra me latã. sic ergo quatuor modis intelligi põt hæc lex: sed primus uerior.

D

‡ Ideo dicũt doct. ut pbibet Bar. hic quòd si esset simpliciter mutuatũ minori sine fęnore non haberet locum hæc lex. quod not. Appellãs qđ probare tenet.

o Restitutam.] i. restituendam.

SI ut allegas.] CASVS Minori ann. xx. mutuasti, quę A confessus est minor se recepisse, sed perdidisse, uult restitui. an sit audiēdus, quæritur? & resp. ꝙ sic, nisi probes pecuniam in rem suam uersam esse, quod non præsumitur, nisi tu probes eam in eius commodum uersam.

a Versa est.] qđ ꝓbare debes, s. nō esse versā ſm quosdā. Tu dic ꝙ ꝑsumitᷣ nō eē versa, nisi creditor ꝓbet, in eius odium, ut dixi. s. l. proxi.

e al. Gaiano. al. Gagano.

II. Imp. Gord. A. Caiano *

SI (ut allegas) minor annis pecuniā fœnori accepisti, nec ea in rē tuā versa est, a aduersus cautionē ꝑ quā eo nomine te obligasti, in integrum restitutionis auxiliū potes solēniter postulare. PP. III. Nonas Feb. Gord. A. II. *

TITVLVS XXXVIIII. B

SI MINOR AB HÆREDITATE SE ABSTINEAT.

Filius qui se paternæ hæreditati non immiscuit, non eget beneficio restitutionis in integrum ut abstineat: quia tutus est ipso iure per beneficiū prætoris, sed si se immiscuit, vel bonorum possessionem agnouit, & est minor & læsus, restitutio in integrū sibi est necessaria. Bald.

I. Imp. Seuerus, & Anton. AA. Florentio, * & aliis.

SI uos paternæ hæreditati nō imiscuistis: b ob eam C rem c testificatio necessaria nō fuit, cū fides ueritatis d uerborum adminicula non desideret. Quòd si pro hærede e gessistis, uel bonorum possessionē f accepistis, ꝑ ætatem cui subueniri solet, in integ. restitutionis auxiliū accipere debetis. g PP. VI. Non. Maij, Saturnino & Gallo Cons.

SI uos.] CASVS Si filiosa mil. minori non delata fuerit hæreditas paterna, neque ei se miscuit, an non obstante eo ꝙ protestatus non est se illā habere velle, sibi præiudicauit, quo min⁹ eā repudiet, ne à creditoribus cōueniatur, qui dicunt eum filiū & hæredē, quæritur? & resp. ꝙ non. si aūt se immiscuit, & postea uult eam repudiare: an possit beneficium restitutionis in integ. petere, quæritur? & resp. quod sic.

Sic legēdum, Si ut ab hæreditate se abstineat.

e Florentino.

b Immiscuistis.] Immiscere suorū est, adire extraneorū, ut instit. de hęr. qualitate & diff. §. extraneis.

Adire & immiscere differunt.

c Ob eam rem.] s. ꝙ abstineatis. Et dic testificatio, i. denūciatio uel protestatio coram testibus. Et sic no. ꝙ hac l. probatur opinio quorundam, qui dixerunt ꝙ suus hæres præsumitur adiisse, & teneri statī creditoribus, & pro eis est illud Pauli, si filius, ergo & hæres, Item quod est suus & necessarius, ut insti. de hęre. quali. & dif. §. sui, & de hær. quæ ab intesta. §. 2. & argu. ī. de cur. fu. l. fina. §. 1. Sed illud est uerum quantum ad nomen, non quantum ad commodum uel incommodum, ut hic, & instiu. de hære. quali. & dif. §. necessarij uero, & ff. de acq. hæred. quæ situm. uel domū patris inhabitauit post mortem. nam & tunc debet probare non animo adeundi fecisse, ut ī. de repu. hære. l. 1. in casu tamen perinde habetur ac si statim immiscuisset se, ut ff. de fideicom. li. l. cū quasi. §. sed & quis, in fine. §.

Hæres suus an præsumatur statim adiisse. Galat. 4.

Adire hæreditaē, videtur, qui domū patris post mortē inhabitat.

d Fides ueritatis.] id est fides quæ habetur ueritati, scilicet hoc casu. aliàs autem quandoque exiguntur uerba, ut in stipulatione, ut ff. de uerbo. obliga. l. 1. in princi. & in testamentis, ut ī. de testa. l. iubemus, & in nouationibus, ut ī. de noua. l. j. in fi.

e Pro hærede.] id est pro domino, ut institu. de hæredit. quali. & dif. §. fi.

f Vel bonorum possessionem.] scilicet unde liberi, quæ datur suis & emancipatis, ut ī. unde libe. l. j. & fi. Accus.

g Debetis.] scilicet si vultis: vt. s. si tutor vel cura. l. j. & hoc cum solennitate quā dicit authent. si omnes, & c. quę hic lege, & est sumpta ab auth. vt spōsa. larg. §. ad hæc.

h SI omnes] præsentes. s. in illa ciuitate: vt in corpore. alibi aliter accipitur: vt ī. de pręscri. long. temp. l. fi.

IN AVTHENTIC. ut spon. largi. §. ad hæc D quoque, coll IV. consti. II. Nouel. 119.

Ista authent. ponit modum procedendi quando petitur restitutio aduersus aditam hæreditatem, modus aūt procedendi, est ut citētur citandi. & non comparentibus intra tres menses, petenti restitutionem concedatur: qua concessa, ex officio iudicis datur curator hæreditati iacenti qui debet inuentarium facere apud acta. Bald.

SI oēs creditores pręsentes sunt ubi restitutio postulatur, à iudice uocentur, i ut intersint cū minor se abstinet. k sed si oēs absunt, uel quidā, solēniter à iudice citētur, l quibus intra tres mēses m nō apparētibus, minor sine periculo ab hæreditate discedat, n iudice prouidēte ubi o & qualiter res hæreditariæ debeāt custodiri, quātitate earū in actis manifestāda. †

Potest quis ab hæreditate paterna per restitutionem abstinere, & auitam amplecti. h. d. Vel sic: Hæreditates quæ ex diuersis testamentis, vel ex diuerso iure deferuntur, non intelliguntur inuicem coniungi: & ideo admittitur earum separatio: vt hic. Bald.

II. Imp. Gord. A. Herodotæ.

SI cum aui tui p testamento te hæredem q reliquissent, hæreditates eorū non adisti: r liberū tibi ē repudiata pāterna successione, t p in integrū restitutionis auxiliū (quo te ætatis iure dicis eē munitā) hæreditatē parētū t tuorū (licet antea

i Vocentur.] aliàs nō valet restitutio: vt. ff. de mino. l. etiā si §. si cū & causa cognita fieri debeat: s vt ff. e. l. in causæ. j. §. causa, & l. ait prætor. §. non solum, in fi. §. & ī. si per vim vel aliu modo. l. fi. & ff. si cui plusquam per leg. Fal. l. j. Quid in legatarijs? Respō: & hi vocantur, vt in authen. de hære. & Falc. §. sancimus. colla j. & ī. de auct. præ. l. fi. sed ar. contra. ī. de iure deli. l. fi. §. sed & legatarij.

s Cōcor. c. cum ex litteris, iūcta gl. super verbo, dāda, extra de rest. in integ.

k Abstinet.] id est petit restitui vt abstineat.

l Citentur.] non ergo per præsentes plures præiudicatur absentibus paucioribus secundū quosdam. ī. fami. ercis. l. cohęredibus. Sed ar. contra. ff. de pac. l. & suum, in fi. & l. maiorem, & l. rescriptū, & ff. de curato. bonis dan. l. ij. debent tamen hi omnes vocari saltem ad domum: vt ī. de anna. excep. l. vt ꝑfectius, in fine.

t Glossa, in ca. quoniā frequēter, adducit hanc authē. quòd testes non possunt recipi ante litem contest. vbi aliquid est expediendum iudicis officio.

m Tres menses.] simile spatiū datur. ī. de re iu. auth. iubemus, & ī. quomodo & quando iudex, auth. qui semel.

n Discedat.] per restitutionem.

o Vbi.] Dando curatorem bonis: vt ff. de curat. bo. dan. l. j. ij. & iij. & excipe nisi quid perijt per imbecillitatem ætatis: vt ff. de mino. l. ait prætor. §. pe.

SI cum.] CASVS. Tres hæreditates erant delatæ, paterna, & duorum auorum patrum, & matrum, auitas hæreditates non adijt, sed paternā, sentit se læsum: vult restitui ad tacite repudiatas, scilicet auitas: vt abstineat à paterna, an sit audiendus, quæritur? & respond. quòd sic.

p Aui tui.] paternus vel maternus, scilicet tui, nominis tui casus.

q Te hæredem.] patre tuo forte exhęredato antea vel mortuo.

r Non adisti] id est repudiasti, vel anno tacuisti, sic. ī. quando non pe. par. l. j. & ideo es læsus.

t Successione.] scilicet quam adisti, & quam modò repudias iure restitutionis, vt subiicit: vt ff. de minor. l. ait prætor. §. restitutus, non communi iure: vt ī. de repudian. hæredita. l. sicut.

t Parentum.] id est auorum. Sed nunquid iure ciuili, an

en prætorio ? Resp. si uiua est ei delata post hæreditatē paternam, iure ciuili: si ante prętorio, ut j. unde lib. l. qui se, nisi in duobus casibus secundum Ioan. ut ff. de condi. insti. l. fi. & vnde liberi l. scripto.

a Obtinere.] s. per restitutionem.

b SI UT OMISSAM [lapsi] etatis.

c Hæreditatem.] de hoc tractat. l. j.

d Vel bonorum.] de hoc tractat. l. 2.

e Aliud.] de hoc tractat. l. 1. & 2.

f Acquirat.] per restitutionem.

Minores] CASUS. Si minori si delata hæreditas, & repudiauerit: an ad eā restitui possit, quæritur? & resp. q sic. non. n. solū restituitur si res suas quas habuit, amisit: sed si quas nōdū habuerit, eas tñ habiturus erat si non inconsulte repudiasset.

g Non adierint.] i. repudiauerint, & rursus poterit restitui, ut repudiet, ut ff. de mino. l. ait prot. §. restitutus, & hoc re integra. alias si distracta ē hrēditas forte à substituto, denegatur, ut ff. eo. l q si minor. §. Scæuola, & nisi contra patrem uelit iterum restitui, ut j. de bo. quę lib. l. fi. §. ubi autem puerilis.

h Restitutionis] & ita non solū in damno, sed etiā in lucro seruantur indēnes.

i Placuit.] vt j. d repu. hære. l. fi. & s. de in inte. resti. mi. l. penult. & ff. de mi. l. ait prætor §. hodie.

AD bonorū.] CASUS. Si trib' vel duobus fuerit delata possessio bonorum unde liberi in bonis paternis, & nunc eam unus repudiauerit: an ad eam restitui possit, quæritur? & resp. q sic, sed restitutus, bona quæ habuit tempore mortis patris, conferet cum fratribus suis.

† In scriptis exēp. legitur, in integ. rest. postulare.

‡ al. Serapi di. al. Seraphidi.

non adijsti) nūc obtinere.[a] PP. III. Nonas Feb. Gordiano A. II. & Pompeiano Cons.

TITULUS XL.

SI UT OMISSAM[b] HÆreditatem[c] uel bonorum[d] possessionem, uel quid aliud[e] acquirat[f]

Aduersus hæreditatis uel bonorum possessionis omissam agnitionem minor pōt in integ. restitui. h. d. l. 1. Tamen si emancipatus restituitur, debet conferre fratribus quod habuit tempore mortis patris. h. d. l. 2 & sic habes totum titu. Bald. Vel sic Minor pōt restitui ut adeat hæreditatem de iure ciuili, & etiam ut bonorum possessionem petat de iure prætorio ad collationem tamen tenebitur. h. d. totus tit. Salice.

I. Imp. Gordia. A. Protæ.

MInores. XXV. ann. non tantùm in his q̄ ex bonis propriis amiserunt, verumetiam si hæreditatem sibi delatam non adierint,[g] posse in integrū restitutionis[h] † auxilium postulare, iamdudum placuit.[i] PP. Id Octobr. Pio & Pontiano Cons.

II. Imp. Diocl. & Maximi. AA. & CC. Sarapiadi. ‡

AD bonorum possessionē[k] in paternis reb' omissam,[l] minores in integrū restitutionis admitti beneficio iampridem placuit.[m] Restituti aūt decreto,[n] bona quæ habuerunt mortis tempore patris,[o] debent conferre [fratribus.] Da. XVI. Kal. Nouemb. Sirmij. CC. Cons.

k Ad bonorum possessionem.] unde li. vel secundū tabulas, vel contra tabulas. secundum tabulas si fuit scriptus, contra tabulas, si non fuit scriptus.

l Omissam.] ab emancipatis expresse, uel tacite.

m Placuit.] ut s. l. proxi.

n Decreto.] s. prætoris.

o Patris.] vel dolo habere desiissent, excepto quod creditoribus debent, vt j. de colla. ea demum. Item hoc accipe secundum determinationem nouæ legis, vt j. de colla. l. fina.

IN QUIBUS CAUSIS RESTITUTIO IN integrum necessaria non est.

Dixit supra quando restitutio est necessaria, quia est læsio,



& datur: nunc quando non, quia non est læsio in sequentibus titu. usque ad titu. ubi & apud quem est necessaria: sed non datur.

Minoribus.] CASUS. Maior. xxv. ann. si necē patris sui non uindicarit, repellitur à successione paterna. an autem hoc locum habeat & in minore, vt ipse repellatur si omiserit uindicare, quæritur? & respō. q non. unde si propter hoc læsus fuerit, restitutione non indiget, quia ipso iure tutus est, ne hoc ipsi obiiciatur.

p Præsertim.] i. maxime.

q Non defendētur.] quia forte non habent. idē & si habeāt & defendantur, ut hic innuit, & s. si tutor uel curator, per totum.

r Non obesse.] i. non priuantur hæreditate.

s Non ulciscantur.] s. accusando interfectores. non aūt debent ipsi interficere interfectores parentum suorū, unde iure cōi debent auferri bona vt indignis. sed quia sunt minores, ipso iure seruantur illæsi, vt hic, & j. d. his qui. vt indig. l. si ea, & l. minorib. Sed qd si postea maior efficitur, puta post triduum quam adiit: an tunc teneatur vl cisci ? Resp. nō, quia omne beneficiū debet esse perpetuum, vt in auth. consti. q̄ de dignitatibus. § illud, col. 6. & s. de diuers. rescript. l. falso.

ADolescentiæ.] CASUS. Filio exhæredato, uel pro exhærede habito datur querela inofficiosi exercenda intra quinquennium, quo elapso repellitur. an autem minori exhæredato, & intra quinquennium non agenti currat tēpus quinquennij, quæritur? & resp. q non, vnde restitutione non indiget, cum ipso iure taciturnitas sua non obsit ubi, neque obesse debeat.

† Deest in oibus, nō male.

‡ al. Theodotæ.

Beneficiū debet esse perpetuū.

TITULUS XLI.

IN QUIBUS CAUSIS in integrum restitutio necessaria non est.

Pœna inulta mortū defuncti nō habet locū in hæredibus minoribus h. d. Bal. Vel sic: Minor hæreditate paterna non priuatur, licet patris mortem non ulciscatur. Salic.

I. Imp. Alex. A. Mutato.

MInoribus 25. ann. (præsertim[p] qui per tutores & curatores non defenduntur)[q] non obesse,[r] si mortē defuncti parētis non ulciscantur,[s] innumeris diuorū parentū meorū ac meis rescriptis cōtinet. V. Idus Maii, Alexandro. A. III. & Dione Cons.

Tempus mouendi querelam inofficiosi testamenti, ipso iure non currit minorib. h. d. Bal & Sal. Vel sic: Non est necessariū ministeriū iudicis, ubi lex ipso iure producit effectum. Bald.

II. Imp. Valeria. & Gallien. AA. Theodoræ. †

ADolescentiæ[t] tempus non imputari in id quinquennium liberis, cuius pręscriptio serā inofficiosi quæstionem mouentibus opponi solet,[u] manifeste antè descripsim'.[x]

t Adolescentiæ.] multo magis tempus pupillaris ætatis.

u Solet.] hoc de quinquennio dicunt quidam à compositoribus statutum, quasi per Iustinianum fuerit nouiter inductum, vt infra de inofficios. testament. l. si quis in filium, in fin. & l. scimus. §. penultimo. Sed certe immo & ante eum per hunc eundem Valerianum compilatorem huius legis, vt in eodem titu. contra maiores. Item contra, supra de in integr. restitutione mi. l. 1. Solu. vt ibi.

x Descripsimus] scilicet in Græco.

IN minorum.] CASVS. Minor rē suā tibi uendidit & tradidit, stetisti usque ad annū, uel plus, non curo, neque precium soluisti, neque te ut solueres, interpellauit, an ei tenearis, quæritur? & respon. ꝙ sic. & hoc in bonæ fidei contractibus locum habet, & in aliis, ut in legato, & fideicomm. neq; habet locum restitutio ad petēdum vsuras, cum ipso iure ad eas tenearis. Not. ꝙ ille qui emit rē à minore, & eam possidet, eo ipso est ī mora, & tenetur minori ad usuras precij, & ista mora dicitur irregularis secundū Bal. hic.

a In minorū] s. ad eorum utilitatem.

b Re ipsa.] i. interpellatione cessante, & hic subiicit, & pro .i. ex solo, &c. Et ad hoc quòd re ipsa fiat mora in talib. & similibus, est ar. contra. ff. de leg. 2. l. Titia Seio. §. 1. & ē adimen. leg. l. 3. §. dicēdum, & j. de actio. emp. l. curabit, & ff. de fideic. lib. l. tum uero. §. apparet, & ff. de vsur. l. mora, & l. cū sine, & l. cū quidam. §. si cum pupillo, & j. de compē. l. si constat, & j. de usu. & fru. le. l. j.

c Et.] ponitur hic pro id est.

d Recepto.] i. approbato, prædictis s. legibus, uel dic. s. speciali iure.

e Moram.] & si nō interpellauerit. Et est mora debitoris nitium.

f Desiderant.] s. nō fieri, sed factam puniri.

g Fideicommissis.] quæ quāuis sint stricti iuris, tamen propter uoluntatem defuncti adimplendam admittuntur usuræ. Sunt & alij effectus moræ, de qua mora dic plene, ut diximus. ff. de usu. l. mora, in prin.

SI tutor.] CASVS. Si tutor siue curator legitimus, uel sine inquisitione datus, rem pupilli egerit uel defenderit, & succubuerit. an pupillo præiudicet quod actum est, quo magis sit necessaria in integr. restit. quæritur? & resp. ꝙ illud quod per procuratorem talem factum est, ipso iure non ualet, unde in integ. resti. non est necessaria. neque enim legitimam administrationem assecutus est tutor non satisdans rem pupil. &c. vnde non ualet quod per eum actum est.

h Non cauerat.] cum cauere debuerit. s. rem pupilli saluam fore, vt quia legitimus erat, uel sine inquisitione datus aliàs satisdare non tenetur, ut insti. de satis. tu. §. j. & dic, ut ibi not.

i Non potuit] s. iure communi, sed si pro te, prodesset iure singulari, ut s. de procu. l. non eo.

k Firmitatem] scilicet in tui præiudicium, vt hic, & j. de tuto. uel cura. qui nō satis. l. tutor, & l. in dubium, & ff. de cura. furi. &c. l. consilio. §. j. & ar. ff. de procur. l. qui absente, & ff. de rebus eorum. l. qui neque. Sed ar. contra. ff. de off. præto. l. Barbarius. Item not. secundum Io. ꝙ non legitime ordinatus, pro non ordinato habetur, sic. ff. de re iudi. si se. §. condemnatum.

¶ Integratio, in oib. fcte, & sic apud Terēt. Andr. legēdū, amantium iræ, amoris integratio est.

Impleta igitur ætate legitima, non est in integrum restitutio necessaria: quia non redintegratio † amissæ causæ his datur, sed integra ipsa causa seruatur. PP. II. Id. Aug. Tusco & Basso. Cons.

Fauore minorū re ipsa sine interpellatione in bonæ fidei contractibus mora contrahitur. Idem in testamentis, quia licet actio ex testamento sit stricti iuris, tamen æquiparatur actionibus bonæ fidei. h. d. Bal. Vel sic: Si minor rem uenditam emptori tradidit, statim emptor moram committit, si ei precium non soluit. Sal.

III. Impp. Diocler. & Maxi. AA. & CC. Decimo.

IN minorū [a] persona re ipsa [b] & [c] ex solo tempore tardæ precij solutionis, recepto [d] iure morā [e] fieri creditum est, in his, uidelicet quæ moram desiderant, [f] id est bonæ fidei contractibus, & fideicommissis, [g] & legatis.

Sententia lata contra tutorem qui non cauerat rem pupilli saluam fore, pupillo non præiudicat ipso iure. h. d. Bal. & Sal. Vel sic: Sententia lata contra tutorem, qui non habet administrationem, est ipso iure nulla. Bald.

IIII. Iidem AA. & CC. Stratonicæ.

SI tutor tuus, qui pro tutelari officio non cauerat, [g] iudicio expertus est, cōtra eum lata sententia [h] iuri tuo officere non potuit, [i] nec ea quæ ab eo gesta sunt, ullam firmitatē [k] obtinent. Frustra ergo in integrum restitutionis auxilium desideras, quādo [l] ea quæ ab eo gesta sunt, qui legitimi † administratoris personam sustinere non potuit, ipso iure irrita sunt. S. XVIII. Kalend. Nouemb. Nicomediæ. CC. Conss.

† legitimæ administrationis.

Præscriptiones à minoribus non incipiunt, & eis ipso iure non currunt, nisi sint præscriptiones temporis longissimi, q̄ currūt adultis. h. d. Bal. Vel sic: Præscriptiones tpales, q̄ olim currebant minoribus cum beneficio restitutionis, hodie ipso iure nō currunt, excepta præscriptione. xxx. uel. xl annorum. Salicet.

I. Imp. Iustin. A. Ioanni præfecto prætorio.

SAncimus † fauore imperfectæ ætatis exceptionem nō numeratæ pecuniæ [m] ab initio minoribus non currere, [n] nedum in integrum restitutionē expectamus, uel aliquod emergat obstaculum, [o] propter quod huiusmodi beneficio minor uti non possit, uel substantia eius subuertatur. Sed humanius est, latius eandem legis interpretationem [p] extendere in

† Hæc lex fauet minoribus, vt contra eos non currat præscripto. & casus in quibus non currit præscriptio, ponit glo. in c. cum nō liceat, extra de præscrip.

l Quando.] id est quia.

SAncimus.] CASVS. Spe futuræ numerationis minor scripsit se. x. mutuo à Titio recepisse, & cum non recepisset, intra biennium exceptionem nō numeratæ pecu. nō opposuit. an igitur currat tempus, quæritur? & resp. ꝙ non ipso iure. unde de cætero extendatur ad omnem exceptionē temporalem, ꝙ ipso iure minori nō currat, sed secundum iura antiqua cucurrisset minoribus, sed restituerentur & hoc in secunda. In tertia dicit, ꝙ ista quæ dicta sunt, uera sunt in omni exceptione, præterquam in præscriptiōe. 30. uel. 40. an. in ista enim currit tempus, sed restituūtur. Not. ex ista l. vnam regulam generalem, ꝙ omnes præscriptiōes quæ olim currebant minorib. in quibus dabatur restitutio, hodie nō currunt ipso iure. Iason.

m Non numeratæ pecuniæ] quæ ex tēpore causam habet secundum quosdā, sed certe immo tempore finitur. s. biennio, ut j. de non nu. pecu. l. in contractibus, sed aliæ. s. trium annorum, &. 10. & 20. & 30. & similes causam habent ex tempore, quia finito tempore res confirmatur.

n Currere.] aliàs currere, & aliàs non currere, & expone, id est non simul cum tempore currere, sed remanet fixa, vt demum completa ætate currat. Alij exponunt. i. non competere, quod falsum est, immo competit minori, & contra eum. Item huic contra. j. de non numę. pec. l. si intra, in fi. vbi currit, & datur restitutio. Sed ibi incępit a prædecessore minoris. Vel solue, vt ibi.

o Obstaculum.] puta quia maior fierit interim, uel iuret se non uenturum contra, & sic subuertitur ius, quod esse non debet, vt inst. de his qui sunt sui, uel alie. iur. §. penul. & ff. de offic. præsid. illicitas, in princ. uel petendo restitutionem non probaret, uel per fas & nefas perderet.

p Legis interpretationem.] id est legem inducentē præscriptionem non numeratæ pecuniæ, interpretatus est Iustinianus quasi de minoribus non senserit illa lex, & hanc eandem interpretationem extendit ad omnes leges inducentes præscriptiones temporales, quasi de minoribus non senserint.

Con-

a Concesserunt.] secundum ueteres enim leges quando A que currebat præscriptio, ita q non restituebatur minor, ut j. ne de sta. defun. l. si mater, & ff. de mino. l. aũ xiliũ, in princ. quæ sunt contra, quandoque ipso iure cessat, ut j. co. l. adolescentiæ, & ff. de mi. interdũ, ubi erat utile tẽpus, & j. si ma. fac. alien l. fin. in fin. & sunt hæc specialia, q sunt contra, & i his nihil innouatur. Itẽ quandoq; currebāt, sed restituebãtur, & de his hic dicit & in nouat, sed fallit qđ dicit hic, ut j. de iudi. l. properandũ, in fi. quæ est contra, & j. si sæpius in int. re sti. postu. l. 1. Sed ibi speciale in præscriptionibus quibus iudicia sopiuntur. sic & aliàs in authẽ. de hære. & Fal. §. pupillis, col. 1. Item fallit, j. de tẽp. in int. rest. auth. si minor, quib. casibus currit præscrip. contra minorem. Item cõtra. ff. quib. ex cau. ma. l. si cum miles. Sed certe ibi nil de minore dicit: Item contra. ff. de min. l. & ei, sed expone ut ibi. Item contra. ff. eodem. l. Æmilius. Sed ibi ex persona prædecesso ris cœpit præscriptio. Item contra, supra. si aduer. usu. l. j. Solut. hic corrigit. Vel dic, ut ibi not.

Præscriptio an currat contra minores.

† concurrere.

† Cõcor. c. t. cũ gl. super uerbo, liceat, extra de resti. in integ.

omnibus casibus, inquibus uetera iura currere, quidẽ temporales præscriptiones aduersus minores concesserunt,[a] per in integrum autem restitutionẽ[b] eis subueniebant, eas[c] ipso iure non currere. † melius etenim ẽ ĩtacta eorum iura seruari, quã post causam uulneratam remediũ quære re,[d] uidelicet exceptionibus. xxx. uel. xl. annorum in suo statu[e] remanentibus. Dat Kalen. Nouemb. Constan. post Lampadium, & Orestem. VV. CC. Cons.

b Restitutionem.] ubi enim competit ordinarium auxilium, non est recurrendum ad extraordinarium.

c Eas.] scilicet præscriptiones, tam præscriptiones non numeratæ pecuniæ, quàm alias, scilicet decem, uel uigintiann.

d Quærere.] ut j. quando lic. unicuique sine iudi. l. 1. & j. ad Vell. l. antiquę. § pe. Sed ar. contra. ff. de auct. tu. si tutor, sed ibi nil de præscriptione dicit. Sed quomodo Iustinia. hoc sibi attribuit, cum etiam ante eum idem consequebantur minores, ut ipso iure seruarentur illæsi, ut j. si quis igno. rem min. l. 1. in fi. & in l. fi. & j. quibus nõ ob. long. temp. præscri. l. non est sed expone ibi non currit, scum effectu, quia currit, sed datur restitutio, uel † fuit illud à compositoribus additum, uel secundum Pla. biberat hic Iustinianus, & non recordabatur de illis legibus. Item eodem modo quæro, nonne prohibetur alienatio rerum minorum quæ seruari possunt etiam mobilium, etiam ante Iustinianum, ut j. de admini. tu. l. lex quæ, ergo usucapio & præscriptio, ut ff. de uer. sig. alienationis. expresse. n. prohibebatur usucapio, ut ff. de acq. re. do. bonæ fidei, sed nec in illis q seruari nõ possunt, habet locũ, quia non tandem possunt seruari? Respõ. secundum quosdam, hic in actionibus personalibus loquitur, hoc uero non ualet, quia actiones loco immobilium computãtur, ut ff. de iure delib. ait prætor. §. 1. Alij dicunt hoc tenere quod hic dicit, quando tenuit uenditio, ut ob æs alienũ. quod non placet, quia cum teneat contractus, statim trãsit dominium, sicque cessat præscriptio, ut ff. de usucap. sequitur. §. lana, & ff. de cap. l. in bello. §. si quis seruum. Alij dicunt hoc tenere quando alienasset prædecessor minoris. Sed tunc quare daretur restitutio? Dic ergo tu, quòd non ualent dicta argumenta, non potest alienari, ergo nec usucapi. nam fallit, ut ff. de fund. do. l. si fundum. Item quia specialiter fuerat prouidendũ, & sic non fuerat prouisum, ergo uidebatur neglectum, ut ff. de iniuriis, Item apud. §. hoc edictum, specialiter ergo Iustinianus dicit in hac. l.: Item quare non sic in cõtractibus ipso iure seruantur illæsi? Respond. quòd certũ est hic deceptum esse, ibi non sic, ut ff. de iureiuran. l. nam postea. §. si minor.

† Vinum obliuionẽ parit. de quo uide pulchra g do. meum Io. d Selua in trac. iu. m. 3. parte q. j. in casu Falletiali. Actiones loco immobiliũ cõputantur.

D

e In suo statu.] scilicet ut currant post pupillarem ætatem, sed restituãtur, quia læsi, ut infra de præscript. triginta ann. sicut. §. penulti. ubi de hoc dices, & j. ut omis. hæredi. l. 1. in eo quod ibi dicit, ex propriis bonis amitterunt, & ff. eo. l. ait prætor, & l. nõ omnia, secundũ lo. sed Aldricus dixit currere, & non restitui, quia semper incipit contra prædecessorem minoris, Argu. j. si aduer. uẽdi pig. l. 2. & secundum eum idem esset in præscript. 10. uel. 20. ann. si incipit à prædecessore, sed certe ideo sic dicitur in uenditione pignoris, quia minor potest conuenire eum cum quo cõtraxit prædecessor, .i. creditorem, quia ex pacto defuncti fit alienatio, unde ibi nisi in subsidium non restituitur, ut ff. de dolo. l. & eleganter. t. respon. & §. procurator. Accur.

usucapi potest aliqñ, qũ nõ põt alienari. Tu dic s̃m Io. de Are. q si minoris ñ ẽ simplici ter prohibita alienatio, q a ẽ pmissa cũ decreto, ut j. de prædiis min. p to. merito pscribi põt. & iõ superior argumentatio non procedit.

TITVLVS XLII.

QVI ET ADVERSVS quos in integrum restitui non possunt.

Vbi minor semiplene docuit de læsione, recurritur ad uerisimilia, sed ubi de læsione constat, uerisimilia non attẽduntur. h. d. & iste casus s̃ctm Bar est multũ no. Bal. Vel sic: Vbi uerisimile nõ est minorẽ læsum p eius sagacitatẽ & industriã in publicis actibus approbatam, restitutio nõ cõceditur, nisi eui denter de læsione plene probetur. Sal.

1\. Imperat. Alexand. A. Cononi.

IN cõsilio[f] q dẽ cognoscentis de restitutione in integrũ, eẽ oportet, num is qui se minorẽ annis læsum esse dicit, diligens paterfamilias fuerit, actibusque publicis industrium se docuerit,[g] ut lapsum eum per ætatem uerisimile non sit.[h] Verũ si causa cognita circumuentus deprehendatur, propter hoc solum uelut præscriptione à solito auxilio C remoueri non dẽt, scilicet

QVI ET ADVERSVS QVOS IN INTEGRUM restitui non possunt.

Supra dixit ubi propter causas cessat restitutio, nunc propter personas.

IN consilio.] CASVS Si minor in contractu quem facit, dicat se læsum, & uelit restitui, aduersarius autem dicat non esse uerisimile eum deceptum esse, cum fuerit sapiẽs, industriosus, & publicis actibus interfuerit, iudex ista considerare debet, ut sic concedat uel deneget restitui in integrum. cum causa tamen talis non sufficiat, ut prorsus non restituatur, sed si appareat eum euidenter esse læsum & circumuentum, restituatur non obstante exceptione tali Accur.

f In consilio.] i. in arbitrio siue deliberatione iudicis. Et no. q iudex põt iudicare siue attendere id quod ei est notum ut notorium, etiam si ei non probatur ab aliqua parte. tium erat enim hic notorium eum fuisse decurionem. secus, si est notum non ut notorium, sed ut priuato, quia tunc magis ad probationem respicit, ut ff. de offic. præsid. l. illicitas. §. ueritas, & infra de his qui ve. æta. impe. l. 2. t. respon.

Iudex põt iudicare s̃m id qđ est ei notũ ut notorium.

g Docuerit.] i. fecerit doceri, uel proprie, sic. n omnia faciebat, quia doctus apparebat, ut ff. de proba. cum de indebito. §. fin aũt is qui, & ff. ad Macedo si quis, & de re mili. l. non omnes. §. à barbaris, ut enim dicit Ir. non actus publici, sed industria per eos probata excludit à restitutione.

h Non sit.] cũ dubitatur an lapsus sit, & sic sunt argumenta probabilia quæ inducuntur, ut non uideatur læsus, licet possit esse cõtrariũ, ut hic dicit. Sed oppono, aut hic minor pbat se deceptũ, & sic restituit. nõ attendẽdo

sit

fit diligens vel nostrant non, & non datur restitutio, vt supra de in integ. resti. mi. l. minoribus, & ff. de iureiur. l. nam postea. §. si minor. Sed respon. neutrum prædictorum erat, sed semiplene probauerat forte per vnum testē de læsione: quo casu deferretur ei iuramentum, nisi quia alias fuerat diligēs, vt hic dicit. & sic loquitur in principio istius l. & infra de reb. cre. l. in bonæ fidei. Alij dicunt hic loqui in mutuo, vbi probat creditor, vt supra si aduer. cre. l. 1. & 2. sed vbi agitur cōtra industriā, non probat, quia pro creditore præsumitur. sed prima placet.

Testis vnicus semiplene probat.

a Vrgentibus.] quia deficiebant idonei: aliàs minores non admittuntur, vt infra qui ætate. lib. x. l. ad rem. & l. 2. & ff. de mun. & ho. & ff. de decurio. l. generaliter. §. spurios. Vel aliter fuit ordinatus inuitus, quia habebat. xx. an. & 5. liberos, vt ff. de mino. l. 2. & 3. in prin.

† Confer. Nouell. 155.

b Creatus.] supple, sic.

c Educatione.] id est in educatione propagabat sobolē. & sic hæc sunt argumenta, licet probabilia, diligentiæ: non tamen necessaria secundùm Bul. in impediendo restitutionem, vt supra de in integrum restitu. mi. l. 2.

† vel. pudore, recte

Cum apud.] CASVS. An filius contra patrem, vel libertus contra patronum restitui posset, inter veteres erat quæstio. quidam dicebant non esse dandam nisi propter enorme damnum, vel si esset turpis persona parens vel patronus. alij dicebant non esse dandam, nisi sui facilitate esset deceptus filius uel libertus minor, & non dolo parentis vel patroni. Iustinianus dicit nulla habita distinctione personæ uel causæ. q. d. vel esset turpis persona parens vel patronus, vel enorme damnum vel non, dicit imperator vt omnimoda reuerentia parenti vel patrono reseruetur, vt nulla liberto vel filio minori contra parentem vel patronum detur restitutio: cum verisimile est tales personas non velle committere id propter quod eorum opinio læderetur.

d Querimoniam.] petendo in integrum restitutionem cōtra eos. de alijs enim querimonijs habes. s. de in ius voc. l. 1. & 2. in fi.

e Naturali.] hoc refertur ad parentes.

f Patronali.] hoc refertur ad patronos.

g Petulantiæ.] id est superbiæ.

h Refragante.] id est contradicente.

i Ex magna causa.] propter enorme damnum, vt ff. de mino. si ex causa. §. fin. & l. seq.

k Turpem.] hæc ratio non valet, quia semper sancta & honesta &c. vt ff. de obseq. l. 2. & l. liberto, & in authen. de incest. nup. in princi. colla. 2.

l Non ex dolo.] quasi eorum famæ parcatur.

quòd vrgentibus [a] patriæ necessitatibus decurio minor annis creatus [b] sit, vel propagandæ soboli liberorum educatione [c] prosperexerit. PP. X. Kal. Octob. Lupo & Maximo Cōss.

Filius contra patrem, & libertus contra patronum propter gestum cū patre vel patrono non potest implorare restitutionem in integrum, tum propter reuerentiam, tum quia lex fingit eos non læsos. Bald. Vel sic: Contra parentes, vel patronos non datur restitutio ra. sine minoris ætatis. Salic.

11. Imper. Iustinianus. A. Ioanni præfecto prætorio.

B

Cum apud veteres † dubitabatur, an liberi parentes suos, vel liberti patronos in querimoniā [d] deducere possent, quasi nō rite in eos versatos: quidā existimabant nullam esse cōtra huiusmodi personas in integrum restitutionē, pōdere † naturali, [e] vel patronali [f] reuerentia huiusmodi petulantiæ [g] refragante, [h] nisi vel ex magna causa, [i] vel aduersus turpem [k] eorum personam. alij autem personarum quidem vel causæ distinctionem respuendam esse censuerunt: tunc autē tātummodo dandam esse restitutionem putauerunt, cum minor ex sua simplicitate

C

D

se deceptum, non ex dolo [l] patris, vel patroni circunscriptū esse diceret. Sed [m] † vt maneat in oībus honor parentibus & patrono vel patronæ illibatus atq; intactus, sancimus nullo [n] modo neque aduersus parentes vtriusque sexus, neque aduersus patronum vel patronam dari restitutionem. [o] nam personarū reuerentia omnem eis excludit restitutionem; [p] cū procul dubio sit † etiam ipsas [q] personas cauere, ne quid suæ opinioni [r] contrarium existat. Dat. Kal. Septēbr. Constantin. post consulatum Lampadij, & Orestis. VV. CC.

† Quod in omnib. manuscr.

† est.

TITVLVS XLIII.

SI MINOR SE MAIOREM DIXERIT, VEL [MAIOR] PROBATUS † FUERIT.

Asserens se maiorem per errorem, nihilominus potest petere restitutionem in integrum, minori ætate probata. Bal. Vel sic, Minor probatus maior per instrumenta suæ natiuitatis, probato contrario potest restitutionē petere. Salic.

1. Imp. Alex. A. Maximianæ. †

† adprobatus.

† Maximæ.

Si cum minor annis viginti quinque esses, tabulis quę sunt tuarum professionum [s] oblatis [t] tibi, ætatem

m Sed.] aliàs quòd, pro sed.

n Nullo modo.] generale est hic: speciale in contractu.

o Restitutionem.] vt arg. ff. de dolo, nō debet, & ff. de mi. l. patri. §. si. Sed cōtra, s. de dolo. l. si superstite. Sol. ibi de restitutione quæ datur iure actionis, hic officio iudicis, vt ff. de mi. quòd si minor. §. fin. Item contra, vt j. de bo. quæ lib. l. fi. §. in vtroque autem, &c. Sol. vt ibi. Itē ad idem contra. s. si aduer. rem iudi. l. si cum pater. Solu. vt ibi. Item contra. s. si aduer. dona. l. 2. Sol. vt ibi.

ADDITIO. Pro solutione omnium contrariorum istius glosſ. vide succinctā & clarā distinctionem. Bar. hic.

p Restitutionem.] vt aliàs delictum excludit priuilegium, vt infrà vbi sena. vel cla. l. 1.

q Ipsas personas.] scilicet patronorum & parētum. Vel dic minorum. q. d. non solum maiorum.

r Opinioni.] scilicet ipsius patroni uel parentis, secundùm primam expositionem. sic. ff. de offic. præsid. l. obseruandum, in fi. j. respōsi. Vel dic minoru. q. dicat non solū maiorum. & quod dicit suæ. s. patroni & parentis.

SI MINOR SE MAIOREM, &c.

In Superiori tit. dixi vbi propter paternam personam restitutio denegatur: hic pp factū, quia fallaciter se maiorē dixit.

Si cum.] CASVS. Aliquis uolens contrahere cum minore, persuasit ei quod esset maior, ostendens ei instrumentum natiuitatis suæ, quo pater vel mater professā est tali tempore eū natum fuisse per quod videbatur maior: cui instrumento fidem adhibens minor, confessus est se maiorem. cum eo contraxit, & læsus est. an possit restitui, quæritur? & respon. quòd sic si est intra illa tempora intra quæ datur restitutio in integr. si uero excessit illa tempora, de omnibus quæ contraxit intra minorem ætatem, restitui pōt. nihilominus nō intelligas quod cōtra cōfessionē: quia ipso iure tutus est.

s Professionum.] id est in quibus professus fuerat pater & mater tali tempore te natum.

t Oblatis.] i. ab eo qui volebat tecū cōtrahere, vel ab alio, Probasti.

a Probasti.] id est probatum credidisti. Vel dic, approbasti, uel forte subscripsisti.

b Potes.] vt s. de in integ. resti. l. minorib. Sed nunquid aduersus confessionem restituitur? Respon. non. nam cũ sit erronea facti, non præiudicat, vt s. de iur. & fac. igno. cũ testamentũ, &c. ff. de confes. l. non fatetur, licet sit argu. contra j. de códic. inde l. cũ & soluta. Itẽ quia est extra iudiciũ, & indiscreta, vt s. de proba. l. cũ de indebito. § si. p bas ergo te deceptũ in cõtractu aliquo, & minorẽ fuisse: q a præsumeris maior non propter cõfessionem, sed iure cõmuni, vt supra de in integ. res. mi. si minorẽ. Vel dic vt ibi.

SI is qui.] CASVS. Minor volens cũ aliquo contrahere, qui nõ aliàs cum minore contraxisset, si eum minorẽ sciuisset, fraudulenter mẽtitus est se maiorẽ esse. & cõtraxit: postea vult restitui dicens se minorẽ fuisse tẽpore cõtractus: an sit audiendus, quæritur? & respond. quod non: quia deceptus, &c. Not. quod vbi ẽ dolus siue maleficiũ: cessat iuris bñficiũ, secundum Bald.

[c] Vitulio.

[i] Concor. c. ex parte uestra, cũ glo. super uerbo iniuria, de rescrip.

[t] Vide. l. 2 ff. si quis test. lib.

c Nunc.] scilicet cũ restitui petit.

d Mẽdacio.] id est fraudulento mẽdacio: quod fit à sciente tantum: vt ff. de fur. falsus. § si quis nihil. Accursius.

e Fallẽtibus.] vt j. ad Vell. si fine, & ff. ad Velle. l. ij. § hæc verba, & l. si decipiendi, & argu. s. de apost. l. hi qui, in fi. & supra si aduer. deli. l. j. & ij.

quasi maior annis vigintiquinq; decepta probasti:[a] in integrum restitutionem intrà statutum legibus tẽpus, etiam post impletam ætatem, de omnibus intra eam ætatem aduersus te gestis, postulare apud eum cui de ea re iurisdictio est, potes.[b] PP. XII. Kalend. April. Maximo & Paterno Conss.

B

Errantibus, non decipientibus iura subueniunt. Bald. Vel sic: fallaciter asserens se maiorem, non potest postea petere restitutionem. Salic.

II. Imp. Diocletian. & Maximian. AA. & CC. Vitaliano.[c]

SI is qui minorẽ nũc[c] se eẽ asseuerat, fallaci maioris ætatis mendacio[d] te deceperit: cum iuxta statuta iuris errantibus nõ etiã fallentibus minoribus publica iura subueniãt, in integrum restitui non debet. Dat. III. Kalend. Decemb. Diocletiano II. & Maximiano AA. Conss.

Si minor dixerit se maiorẽ proprio dolo, non restituitur. si autem dolo aduersarij, restituitur. si vero propria simplicitate, si fuit simplex assertio, restituitur probata læsione & ætate per testes & instrumenta. si autem fuit assertio iurata, debet probari minor ætas solummodo per instrumenta. Sed si est iurata corporaliter tactis euangelijs, exclusa est omnis spes probationum, & omnis spes restitutionis. Bald.

III. Iidem AA. & CC. Theodoræ.

SI alterius circunuenien di causa, minor[f] ætate maiorem te probare[g] aspectu laboraueris: cum malitia suppleat[h] ætatem, restitutionis auxiliũ tam sacris constitutionibus, quàm rescriptorum auctoritate denegari statutũ est.[i] Quòd si per iniuriam vel circunuentionem aduersarij hoc fuerit factum,[k] durabit[l] beneficium, quo minoribus causa cognita subueniri solet. Aditus itaque præses prouinciæ, probationis ætatis examinata causa, si tuũ dolum non repererit intèr cessisse, ac te minorem tũc fuisse[m] probaueris: causa cognita in integrum restitui prouidebit. Si tamen instrumento per sacramẽti[n] religionem maiorem te esse asseuerasti: non ignorare debes exclusum tibi esse in integrum restitutionis beneficium, nisi palã[o] & euidenter ex instrumen-

C

D

ad §. si tamen, continet ambas superiores. Primã ab illo versic. quod si per iniuriã, &c. Secundam in principio legis vsque ad versic. quod si per iniuriam &c. tamen non superfluit, cum in ea aliquid additur. Vel secundum Azo quod ab inde, aditus &c. sit tertius casus subdistinctus. Sed contra hoic respon. ff. de minori. l. ii. inter 25. ann. adito. § plane. Sol. ibi minores noluerunt decipere curatores, sed soluentes: & ideo contra curatores agant, & non contra soluentes. Itẽ ad idẽ contra s. de i integ. resti. min. l. de tutela. Solu. eodẽ modo. Vel dic, minor ibi non decepit auũculum, cum sciens præsumitur. Item no. hic malitia, &c. & sic probitas: ut j. de his qui ve. æta. impe. l. ij. & s. titu. j. l. j. & lxxvij. di. ca. monachus vero.

k Factum.] scilicet factum te esse maiorem.

l Durabit bñficiũ.] sic ergo non potest renũciari beneficio minoris ætatis: vt no. ff. de mino. si iudex, & l interdum.

m Tunc fuisse.] eũ te decepit: vt supra de in integr. restituti. mi. l. si minorem.

n Per sacramenti.] nõ corporaliter, sed uerbotenus præstiti, vt statim patet, & dic loqui usque l si. quando dolo aduersarij fuit deceptus: vt in superiori responso, quod si per iuriã, &c. secundum quosdam. 2 Et sic huic responso & sequenti est contra supra de transact. l. si ex falsis. Sed hic non intercessit dolus aduersarij tantus & talis, ut ibi: quia ibi falsa instrumenta produxerat, hic mendacia, uel secundum Azo. hic facilitate sui dic suisse deceptum: vt differat à præcedenti casu. Vel hic alias contracturus erat: ibi non, nisi instrumẽta fuissent prolata. Vel ibi conditionaliter iurauit, si instrumẽta essent uera: hic non. Vel ibi iurauit non se moturum controuersiã. hic se maiorem tantũ. Vel hic tractatur de beneficio dando vel denegando, quod facile negatur: ibi de iure communi dando uel denegando, quod durius fit ut denegetur: ut in authen de non alie. § quia uerò uerisimile, col. ij. Et eodem modo respond. ad l. ff. de pact. iurisgen. § sed si fraudandi, & s. de trãsact. sub prætextu instrumenti, nam exceptio uel replicatio doli est de iure communi. Vel ibi in eadẽ l. si ex falsis, non fuit corporaliter iuratum: hic sic, quod non placet. Item ad idem contra supra de legib. & constit. l. non dubium, sed ibi fuit iuratum super illicito contractu: hic non, immo super quadam assertione.

o Palam.] sic in Authent. de æqualit. do. § quia uerò, collat. 7.

[z] Tu dicas eundẽ lecturã Az. quam tenet & ueram dicit hic Bar. quod itie uersi. aditus. usque ad finẽ loquitur quãdo nullus dolus intercessit. si enim dolus intercesse rit: nõ tollere turper iuramẽtũ: & sic non obst. l. si ex falsis. j. all. & hoc uult etiam glos. sequ. in fi.

SI alterius.] CASVS In prima & secũda parte huius: l. vsque ad illũ ver. si tamen, dic vt supra l. j. deinde dic sic: Minor voluit contrahere cũ aliquo, iurauit verbo se esse maiorem hoc credens. s. verum esse, neq; suo neque alieno dolo d ctus, & sic non obstat supra de transac. si ex falsis, & contraxit, vult restitui. an sit audiẽdus, quæritur? & respon. quod non, nisi probet per instrumentũ natiuitatis suæ se minorẽ fuisse tẽpore contractus: & non per testes. ex quo sumes quod magis creditur mortuæ voci. i. instrumento, quàm viuæ, vt testibus. Si aũt corporale præstiterit iuramentũ, petens restitui non audietur.

f Minor.] scilicet tu.

g Probare.] minor volebat decipere, & eius aduersarius eum, minor petit restitui. verũ debeat? Videtur quod non, scienti. n. dolus non infertur: & ille non videtur defraudare, &c. vt ff. de re. iu. l. nemo uidetur. & in hoc est melior conditio possidentis: vt ff. de dolo. l. si plures dolo fecerint.

Dolus sciẽti non infertur.

h Suppleat.] id est quod deficit in ætate, supplet.

i Statutum est.] vt supra. l. proxi. & not. quod hæc lex vsque

a Per testium.] plus ergo creditur scripturæ, quā testibus, ut ff. si liber. inge. esse di. l. 2. §. qui se, & §. qui post quinquennium, & ff. de probat. census, & j. de non nume. pecun. l. generaliter, & supra de man. prin. l. 1. & infra arbi. tu. l. fin. in prin. Sed contra. j. de fi. instru. l. in exercendo. Solu. hoc casu speciale: quia difficile est tenere memoriā annorum & numerū, ut ff. de Car. edi. l. 3. §. dua, distingue ergo secundū Azo. an dicat minor se maiorē aduersarij suasione: an ultro per se. Primo casu sibi non præiudicat, si se minorem, & deceptum probet, ut supra. l. 1. etiam si iurauit qualitercūque, si tamen aduersarij dolus interuenerit, ut sic deciperetur in contractu, non tantum in hoc ut assereret se maiorem, quia quodlibet sufficit, si ut i cōtractu, siue ut se maiorē asserat, quia replicabit de dolo, si ille excipiat q asseruit se maiorē: aliàs cōtra eēt. ff. de pac. in risgē. §. sed si fraudā di, ubi datur replicatio ēt maiori, dolo cōmisso ab aduersario. Secūdo casu oīno repellitur, si facit aīo decipiēdi. aliàs quia se crederet maiorem, admittitur nisi inrauerit. tunc. n. uel nullo mōadmittitur, quando corporaliter iurauerit, uel per instrumentum probans contrarium, ubi non corporaliter iurauit, ut hic si vero. non appatet fecerit aio decipiendi, uel non, præsumitur contra eum, qui tunc se maiorem, & nunc se minorem dicit, ut s. l. prox. & ff. de act. emp. l. Iulianus. §. j. & sm hoc ab illo uer si. aditus, &c. loquitur quando non dolo aduersarij nec suo, quia sic credebat se maiorem.

† platione. utrunque recte.

No. hic, q secularis pōt cogere partē obseruare iura. no. Abb. c. literas, col. 3. de iu. cal. imò cogit te turpitudinem ex parte tua continens iurm. relaxare. Ro. sin. 410. c. j. imo cognoscit de nullitate absolutionis p eccle siā factæ. do. meus de Selua, i tra cta. de iure iu. q. 5. i 4. pa. allegat Anch. cōs. 383. q a lai cus non deferi ecclesiæ male agenti.

† al. Libio.

† precem i omnibus manus.

torum probatione, † non per testiū [a] depositiones, te fuisse minorē ostēderis, huiusmodi aūt sacramēto corporaliter præstito nullū tibi superesse auxiliū [b] † perspicui iuris ē. Da. XIII. Kal. Oct. Sirmij. CC. Cons.

Si restitutio est denegata propter ætatem probatam, ad restitutionem et probandam ætatem minor iterum admittitur. Bal Vel sic: Si index per errorem calculi pronunciauit eum qui se dicebat minorem, non debere restitui, ualet sententia, sed aduersus tam datur restitutio. h. d secundum unam lecti. Salt.

IIII. Iidem AA. & CC. Labio. †

C Vm circa [c] probādum annorum numerum, apud rectorē [d] prouinciæ erratum esse proponas, & in hmōi causis ēt filiisfamilias minoribus [e] subueniri admissum fit, ea que in preco † contulisti, præsidē [f] prouinciæ [g] examinare cōueuenit, qui si æstimata ætate tua maiorē annis falsa opinione [h] te præsumpsisse ex probationū [i] luce cognouerit, [k] erga minoris personam fidē ueri sequetur. [l] Dat. VI. Id. Decēb. CC. Cons.

ADDITIO Petrus de Bel. pert. dicit non præsumi dolum, nisi probetur. l. quoties. §. qui dolo. ff. de proba. & hoc putat Bar. hic uerum per hanc. l. in uersi. aditus. ibi, si tuum dolum non repererit, &c.

b Auxilium.] cum non debeas sperare me auctorē perjurij, ut s. si aduer. uen. l. j.

C Vm circa.] CASVS. Minor contraxit, petit restitui. allegat aduersarius ipsum fuisse. xi j. & xiij. an. tēpore contractus, iudex. xij. & xiij. credens facere. xix. pronunciauit eum non esse restituendum. an aduersus sentētiam restitui possit, quæritur? & respon. q sic.

c Cum circa.] rector prouinciæ putabat forte. xij. &. x. esse. xxv. ut allegabatur, & sic errore ductus iudicauit eum maiorē. xxv. ann sicq; non restituendum, & hoc nō expresso errore in sententia, & sic ualet, aliàs nō ualeret, ut ff. ad Treb. seruo. § cū prætor, & ff. quæ sentē. sine ap. l. j. §. j. Vel aliter pone aduersariū hunc maiorē probasse p falsos testes: quos credidit eē ueros, restituiē qdē cōtra suiā ratione ætatis, & alia ratione, s. cōi, ut s. de aduoca. diuer. iudi. l. j. & ff. de re iud. diuus nec unum auxiliū extraordinariū aliud tollit, ut ff. quod met. cau. l. si cū ex. §. eum q. Sed qualiter fuit pronunciatum? definitiue, uel interlocutoriè? secundo. n. casu non præiudicat. s. in totum. primo præiudicat, nec restituitur, nisi ad appellationē, ut j. ti. j. l. 1. Resp. interlocutoria fuit, quæ præiudicat, sed restituitur. Item & definitiua, ut j. tit. 1. l. j. & ibi non est alia cā quare denegetur.

Sn̄ī cōtinens erronem ualet.

d Rectorē.] qui tulit sententiam ei restitutionē negando: unde non admittitur ad restitutionē, sed appellat intra decem dies, infra titul. j. l. j.

e Minoribus.] quod non vī, eo q per ipsos patribus ꝓuidea tur, ut ff. de mi n. l. 3. §. sed utrum.

f Præsidē.] eūdem, vel successorē eius, ut ff. de mi. l. in causæ. 2. in fine.

g Prouinciæ.] corā quo petebatur restitutio uel contra aliquam sententiā, vel aliam læsionem.

h Opinione.] sm primū errorē numeri, uel secūdum aliū propter errorem testium falsorum.

i Ex probationū.] ff. quæ sent. sine ap. re. l. j. §. j.

k Cognouerit.] mō, & dic præsumpsisse, solim.

l Sequetur.] restituēdo te ad appellādū, ut j. l. prox.

† Sic restitutio denegata non debet iterū peti, & cōcor. c. si. extra de restit. in inte.

TITVLVS XLIIII.

SI SÆPIVS IN INTEgrum restitutio postuletur.

Si restitutio fuit semel denegata, iterum non conceditur nisi ad appellādū, uel nisi ex noua causa. h. d totum titulum Bart. & Bal. Vel sic: Aduersus latā sententiam in causa restitutionis contra minorem, minor non restituitur, nisi ad appellandum Salic.

I. Imp. Seuerus & Anto. AA. Romano & aliis.

S I post [m] sententiā procōsulis contra uos latam [n] desiderastis in integrum restitui, [o] nec obtinuistis, [p] frustra rursus, † ut ea quæstio in integrū restitutionis agitet, [q] desideratis: appellare. n. debuistis, si uobis snīa [r] displicebat, sed si adhuc i ea ætate estis, cui subueniri solet, appellandi ius uobis restituimus. [s] PP. V. Kalen. Augu. Chilone, & Libone Cons.

SI SÆPIVS IN integrū restitutio postuletur.] Si ab eodem, & in eodē contractu.

S I post sententiā.] Pone casum in hac. l. ut in gl. proxi. Ex qua not. tex. q dicit, appellare debuistis, si uobis sentētia displicebat, quē tex. semper allegant docto. quod impu tet sibi ille qui non appellat. Bald.

m Si post.] Pone sententiam latam aduersus minorē petentem fundum, & cum petisset beneficium in integrū restitutionis contra sententiā, denegatum est ei per sententiam, uolebat iterum restitui contra illam sententiam secundam, dicitur q non potest. Verum cum potuerit appellare, si non appellauerit, restituitur ad appellandū tantum. Eodem modo posset poni casus, si cum deceptus esset in contractu, petisset beneficium in integrum restitutionis, & fuisset ei per sententiam denegatum.

n Latam.] super fundo.

o Restitui.] ad totam sententiam in quæstione fundi latam. Vel posset intelligi de sententia in integ. restōnis.

o Restitui.] contra sententiam

p Nec obtinuistis.] sed denegata fuit.

q Agitetur.] s. sit danda, uel non.

r Sententia.] quia fuit restitutio denegata.

s Restituimus.] currit. n. tempus. Sed hodie contra, ut s. In quib. cau. in integ. resti. non est necessa. l. si. Vel dic ut ibi. Et dic, si noua allegatur causa, ad totam causam, aliàs ad appellandū tantum datur restitutio, ut j. l. prox. Sed à qua sententia ad appellandum datur restitutio? an à prima qua fuit condemnatus in fundo, an à secunda qua fuit restitutio denegata? Resp. à qua vult, vel à secūda, & hoc magis

Restitui ad totam cām est aliud q̄ r̄stitui ad appellationē

magis vr̄ uelle hæc lex. Item quid si primo appellauit, & tempus cucurrit, secundo petiit restitutionē, & fuit denegata, an datur plus? Respon. non, nisi ad appellandum, ut hic. Item not. aliud esse restitui ad totam causam, aliud ad appellationem, quia in primo casu perinde est ac si nō esset lata sentētia. secundo non, quia si non exequatur causam appellationis vsque ad annū, confirmatur prior sententia. Itē non poterit appellare tertio, licet lex dicat extingui pronunciatū per appellationem, ut ff. ad Turpil. l. 1. in fin.

Ex noua causa potest peti restitutio, quæ alias fuit denegata, & non alias. h.d. cum l. seq. Salic.

II. Imp. Alex. A. Iusto militi.

QVanquā curatores [a] pupillę victi sunt cū in integrū restitui pupillā desiderabant: cum tamen nouis [b] defensionibus cām instrui posse dicas, adeant curatores uxoris tuæ iudicem, & petant ut causas in integrum restitutionis agant. [c] PP. V. Kalen. Aug. Alexan. A. II. & Marcello Cons.

B

III. [illegible] A. Anitiæ. †

IN vna eademq́; [d] causa iteratum in integrū restitutionis auxiliū nō iure, nisi nouæ [e] defensiones prętēdātur posci, sępe rescriptū est. PP. II. Kal. Iul. Peregrino, & Aemiliano Cōs.

C

TITVLVS XLV.

DE HIS QVI VENIAM ætatis impetrauerunt. [f]

Auctoritate principis nemo debet decipi. Bal. Vel sic: Aduersus gesta post veniam ætatis impetratam, & iudici intimatam, minores non restituūtur. Salic.

I. Imp. Aurel. A. Agathocli. *

QVanquā.] CASVS. Tutor alicuius pupillæ & curator sibi adiunctus eam læsam petierunt resti. denegatū est, an iterum possint petere ut restituatur, quæritur? & dicitur q̄ sic, si noua defensio occurrit, vel quæ nunc cō petit, cum sit lex generaliter dicens, quicunque minor læsus fuerit, & petat restitui, & denegetur ei resti. pōt iteratò petere, si noua defensio occurrit.

† Anitiæ.

† Cōcor. c. ult. & glo. super uerbo, restitui in ca. auditis, extra d̄ rest. in integ.

a Curatores.] adiūcti tutoribus.

b Nouis.] siuē quæ tunc erant, sed allegatæ non fuerant, siue quæ postea emerserunt. Sed quidam intelligunt de omissis primitus tantū, quasi nō possint aliæ superuenire, contra quos est. s̄. ti. 1. l. fi. Item not. ubi noua cā prætenditur, ad totam causam fit restitutio. ubi nō, tunc ad appellandum tantum, ut s̄. l. proxi. & hic, & j̄. l. proxi. Sed cum ad appellandum tantum restituitur lata sententia, qua fuit denegata restitutio, nonne iudex appellationis restituet, sicut facere debuit prior, & sic restitutio denegata dabitur? Resp. causa appellationis alia est à prima, & prohibitio fit in eadem, non in alia causa, ut j̄. l. proxi. uel non uidetur denegata ex quo appellatur.

* Agathocli.

D

c Agant.] sed uidetur deneganda, ut ff. de mino. l. minor autem. §. denique, sed ibi fuit data. Vel dic, ibi fuerat prius denegata, unde postea non datur nisi noua causa allegetur, ut hic dicit.

d IN una eademq́;.] signantur contraria. ff. de min. l. & si sine dolo. §. restitutus. Sol. hic cum tutoris auctoritate, ibi sine.

e Nouæ.] expone vt s̄. l. proxi. & facit s̄. l. 1. Sed uidetur pluries dari, ut ff. eo. & si sine. §. restitutus, vbi ad hæreditatē adeundam sæpe restituitur. Solu. ibi speciale, uel ibi non fuit denegata, sed sæpius concessā, quod potuit fieri, nisi in casu, ut j̄. de bo. quæ lib. l. fi. §. vbi aūt puerilis, hic fuit denegata, vnde amodo non datur, nisi nouæ cāæ prętendantur, ut hic: ne leges sint ludibrio, vt d. l. j̄. de bon. quæ li. l. fi. §. ubi aūt, & j̄. senten. rescind. non pos. l. 2. Sed quid si impetrauit restitutionem contra sententiam, & fuit negligens in probando, an restituatur ut probet, & sic postea possit contra sententiam restitui? Puto q̄ sic. Item no. sufficit semel, sic. j̄. de iure delib. l. fin. §. si vero postquā, & ff. vt leg. vel fideic. no. l. j. §. si qd, & §. de his.

DE HIS QVI VENIAM ÆTATIS impetrauerunt

EOs qui ueniā ætatis [f] à principali clementia impetrauerunt [g], etiā si minus idoneè rē suā administrare uideantur, in integrū restitutionis auxilium īpetrare nō posse, manifestissimū est, ne hi q̄ cū eis cōtrahunt, principali [h] auctoritate circūscripti eē uideātur. PP. Ka. Iul. Aureliano. A. & Capitolino Cōs.

Masculus probata ætate. xx. ann. fœmina uero. 18. ueniā consequuntur ætatis, per quam tamen immobilia alienare non poterunt. Bar. quod. not. Bal. Vel sic: A solo principe uenia ætatis impetratur. Et masculus debet esse maior annis. xx. & debet probare ætatē, & morum instituta per se tantum apud cōpetentem iudicem. Fœmina uero debet esse maior annis. 18. & hoc solum debet probare, nec cogitur per se, quia potest etiam per procuratorē. & venia impetrata non sinit immobilia alienari sine decreto. Salic.

II. Imp. † Const. A. ad Verinum præfec. præt. *

OMnes adolescētes q̄ honestate morū prædit, paternam frugem, [i] uel auorum patrimonia

Cessat restitutio, quia minor natura, factus est maior iure. i. principis priuilegio.

EOs qui ueniam.] CASVS. Minor 25. an. veniam ætatis impetrauit à principe, ut oīa possit agere tanquā maior, si postea contrahat, & lædat, si poterit restitui, q̄ritur? & resp. q̄ nō, ne cū eo contrahēs auctoritate pricipis circūscribat, & hoc intellige, q̄ nō restituitur, si priuilegiū principis impetratū & obtentū, fuerit iudici insinuatū, alioquin secus, ut j̄. de tē por. in integ. restit. l. ea quæ.

f Aetatis.] s. minoris, ut habeatur pro maiore principis priuilegio.

g Impetrauerunt.] & eā iudici intimauerunt. Sed si īpetrauerunt, non tn̄ iudici intimauerunt, & tunc cōtraxerunt, videntur restitui, quia nec quadriennīū cōputatur, nisi a die intimationis, ut j̄. de temp. in integ. resti. l. ea quæ, in princ.

h Principali.] ne inde iniuriarum nascatur, &c. ut j̄. unde ui. l. meminerint. Sed si in eo q̄ impetrat veniam ætatis, est læsus, an restituatur? & uidetur q̄ sic, ut ff. de mi. l. ait prętor, in prin.

† Co. Th. 2. 17. j. al. PV. 1. pfec. urbi. quā lectionē cōtēdo eē uerissimā, cū postea subiiciatur senatores ad eū ad quē scribitur, debere adire.

OMnes.] CASVS. Si minor vult impetrare ueniam ætatis, vt omnia possit agere tanquam maior, aut ē masculus, aut fœmina. si masculus, non aliter potest quàm si uigesi. ann. impleuerit. quo completo potest si uult impetrare per principem, & obtento ipsius beneficio, iudici insinuare, coram quo probet instrumentis aut testibus idoneis uocatis, se esse idoneum ad administrandum res suas, & fœmina si impetret, necesse habet se probare habere 18. an. quib. completis per procuratorem adeat principem, & non per se, & eius beneficio impetrato & obtento, procu. suus iudici insinuet, & tantum numerum an. probet misso procur. per testes idoneos, uel instrumentum, nulla probandi se sagacem imminente necessitate, quibus omnibus subsecutis, tanquam maior res suas administrare poterit, excepto hoc, q̄ prædia sine decreto prętoris alienare non possit, & si minor qui impetrat ueniam ætatis, fuerit senator, doceat se idoneum esse coram præfecto prætorio, alij Romani coram prætore, in prouinciis coram præside. si autem sine prædicta solennitate uenia ætatis fuerit impetrata, omni careat firmitate.

i Frugem.] i. substantiam.

a Indigere.] quia non possunt ad honores aspirare, nec contrahere, nec in iudicio agere uel conueniri, nisi habeant curatores, & ideo indigent imperiali oraculo concedente eis ueniam ætatis.

b Impleuerint.] scilicet masculi.

c Per se.] non per procuratores.

d Beneficium.] quo permissa est ætatis uenia.

e Allegantes.] apud suum iudicem.

f Aduocatis.] id est adhibitis.

g Edoceant.] si se probasse corã principe secundum P. ut argu. j. quorũ bo. l. 1. sed secundũ Io. non necesse est hoc probare apud imperatorem, sed sufficit sic allegare, postea aut probet corã iudice, & sic intellige hic, & d. l. j. quorum bo. l. 1.

h Honestas.] quantum ad corpus.

i Mentis.] quãtum ad animam, seu animum.

k Octauum & decimum.] quare minori tempore impetrat mulier quàm masculus? Resp. mala herba citò crescit, & citius est subdola mulier & astuta, ut ff. ad Vellei. sed si ego, ait hic, & hac ratione nõ probat morũ instituta, qa sagacior præsumitur.

ADDITIO. Tu dic secundum Bar. hic, quod uera ratio est, quia mulier cum sit minoris uitæ quàm mascul9, citius perficit, & ita cõtingit in quolibet animali, quia quãto res est breuioris uitæ, tãto citius perfici tur.

l Aetatis.] quare in muliere minus quã in uiro? quia genus auarissimum est mulierum.

m Testibus.] ætatis.

n Vel instrumẽtis.] illud est pp iuramentum, ubi instrumentum tantum, ut j. si mi. se maio. dixe. l. 2. in fi.

o præscriptorũ. in omnibus, & rectè. id est supràscripto rũ. 20 annorum.

Mulier plus de dolo & auaritia participat, quàm masculus.

† cœtu.

(al. annos tm probare testib. uel instrũtis miss. curator concedi. &c.

(o al. rescri ptimus.

gubernare cupiunt, & super hoc imperiali auxilio indigere [a] cœperint, ita demũ ætatis ueniam impetrare audeant, cum uicesimi anni metas impleuerint: [b] ita ut post impetratam ætatis ueniam iidẽ ipsi per se [c] principale beneficiũ [d] allegantes, [e] non solũ per scripturam annorum numerum probent, sed etiam testibus idoneis aduocatis, [f] morum suorum instituta, probitatemq; animi, & testimonium uitæ honestioris edoceant. [g] Fœminas quoque quas morũ honestas, [h] mentisque [i] solertia commendat, cum octauum & decimum [k] annum egressæ fuerint, ueniã ætatis [l] ĩpetrare sancimus. Sed eas propter pudorẽ ac uerecũdiam fœminarum, cœtui [†] publico demõstrari non cogimus, sed percepta ætatis uenia, annos tantum ætatis [†] probare posse testibus [m] quinque uel instrumentis [n] misso procuratore [o] cõcedimus, ut ipsæ ẽt in omnibus negociis tale ius habeant, quale & mares hẽre præscripsimus: ita tamen, [p] ut prædia sine decreto nõ alienent. [q] Sed senatores quidẽ clarissimi uiri in hac regia urbe cõmorantes, apud sublimitatẽ [r] tuã, ceteri uero apud prætorem, in prouinciis aũt oẽs apud earum rectores de suis moribus & ho-

A rentias inter marem & fœminam. Prima in numero annorum. Secunda in probatione faciẽda per se tantum in mare, quod non est in fœmina. Item quia mulier de solo numero annorum debet probare, sed masculus etiam de aliis.

nestate perdoceant. Hi uerò qui contra [s] memoratã dispositionem ueniam ætatis à principali clementia [t] impetrauerint, sciant eã nullas uires obtinere. Dat. III. Kalen. Iul. Romæ, Crispo. ij. & Cõstantino Cæs. ij. Cons.

B *Sicut minor obtenta uenia ætatis non pót alienare sine decreto immobilia, ita nec obligare, ut hic. Bal. uel pignori uel hypothecæ dare. Salic.*

III. Imp. Iustin. A. Mennæ præfec. prætor.

EOs qui [t] ueniam ætatis à principali clemẽtia impetrauerunt uel impetrauerint, [u] non solum alienationẽ, sed etiã hypothecam minime posse sine decreti interpositione rerum suarum immobiliũ [x] facere iubemus, in quarũ alienatione [y] uel hypotheca decretum illis necessarium est, qui necdum ueniam ætatis meruerunt, ut C similis [z] fit in ea parte cõditio minorum oium, siue petita sit, siue non, ætatis uenia. Dat. VIII. Id. Apri. Decio. V. C. Cons.

Verba debent intelligi naturaliter & propriè, non ciuiliter & fictè uel improprie. h. d. & semper allegatur, & est no. lex multum. Bal. Vel sic: Vbi fit mentio ætatis legitimæ uel perfectæ, intelligitur de naturali perfectione, non de accidentali fictitia. h. d. Vel sic: Si quid debetur alicui cum ad legitimã ætatem peruenerit, licet uenia ætatis impetrauerit, non tamen illud petere poterit. Salic.

D IIII. Idem A. ad Senatum.

SI quis aliquid dari uel fieri uoluerit, & legiti-

p Ita tamen.] illud refertur ad hoc quod dictum est de masculis & de mulieribus: & ita ad utrumque prædictorũ refertur. Accursius.

q Non alienẽt.] nec mares, nec fœminæ, quia nec tutor nec curator facere posset sine decreto, ut j. de admin. tuto. l. lex.

r Sublimitatem.] i. præfec. vrb. vel præf. præto. Et nota hic minorem impetrantem ætatis ueniam posse esse senatorẽ. aliàs autem ad rempub. &c. ut ff. de mu. & hono. l. ad rẽ, immo ante erat senator in subsidium electus, quod dic, ut s. qui & aduer. quos. l. 1. notatur in gloss. quia, &c.

s Contra.] i. sine, ut & illud: Qui nõ est mecum, contra me est, &c.

EOs qui.] CASVS. Si minor ueniã ætatis impetrauerit, & obtinuerit, an ideo ei magis rerum suarum immobiliũ alienatio sine decreto iudicis concedatur? respon. quod non: & quantum ad hoc onus, par habetur cõditio eorum qui impetrauerunt, & eorum qui non impetrauerunt.

t Eos qui.] dubitari poterat, an ueniæ ætatis impetratio facultatẽ præstet alienandi etiam ea quæ aliàs minor sine decreto alienare non põt? & dicitur quod non, immo nec obligandi.

u Impetrauerint.] scilicet in posterum.

x Immobilium.] secus mobiliũ: qa tales minores qui ueniam impetrauerunt, mobilia poterunt alienare, sed immobilia non. Ias.

y Alienatione.] i. qualibet, ut j. de prædiis mi. l. non solum. Sed contra. j. quando decre. opus non est. l. 2. Solut. ibi specialiter decretum interposuit princeps, hic generaliter concessit ueniam. Item contra. s. de episc. & cleric. authent. si captiui. Sol. ibi speciale est.

z Similis.] ergo & cum decreto alienato prædio dabitur restitutio.

SI quis aliquid.] CASVS. Minor mihi. x. promisit cum esset legitimæ ætatis. postea existens. xx. ann. ueniam ætatis

o Misso procuratore.] nam qui per se, & per alium, ut ff. de admini. tuto. ita autem. §. gessisse. & s. de procu. l. maritus. at masculus per se debet tantum probare, ut supra. §. proxi. sic & aliàs infra de iure emphy. l. finali, & infra de asser. tol. l. 1. in principio, & supra de procu. l. fi. Arg. contra. ff. famil. ercis. l. plane, & infra etiam per procuratorem in integ. restitut. agi posse. l. 1.

ADDITIO. Dic hoc esse propter aspectum personæ, ut requiritur hic, arg. j. de cadu. tol. l. unica. §. vt autem, & ff. de adoptio. post mortem. Not. hic etiam tres differ-

Masculus & femina in impetranda uenia ætatis tripliciter differunt.

† Cõcor. c. innotuit, de elec. & gl. in ca. à multis, supra uer. metropolitani, de æta. & qualitate ordi. Minor potest esse senator.

Mat. 12.

[illegible]

ætatis impetrauit. volo petere. x. cum sit legitimę ætatis, an possim. quæritur? & respond. ꝙ non. illa enim verba, perfectæ ætatis, vel legitimæ, intelligenda sunt de ea ętate quę per annorū curricula recepit complementum, non quæ beneficio principis suppletur, nisi de ea specialiter dictum esset: & hoc intelligendum est in substitutione, cum dicitur substituo illum, cum erit legitimæ ætatis. vel illi restituo, cum erit legitimæ ætatis. cū ergo legitimæ ætatis erit facta mentio, intelligendū est de ætate xxv. anno. Nota ex hac l. ꝙ maxime in testamentis verba debent intelligi naturaliter, & proprie, & non fictè. conco. ff. de cond. & dem. l. fideicommissum, cum sim. Bal.

ᵇ Mentionem.] in contractu, vel testamento, vt lego tibi centum cum eris legitimæ ætatis.

ᵇ Substitutionib.] directis, puta substituo Stichum pupillo meo, si ille Titius est legitimæ ætatis. Accur.

ᶜ Restitutionibus.] s. obliquis, & per fideicommissum factis. Et nota. hic ar. referre quid ex ęqui pollentibus fiat vel dicatur. nam refert vtrum maior fiat natura, an per principē, licet hęc æquipolleant. Itē non sufficeret aliquid ciuiliter fieri, nisi & naturaliter etiā fiat. vt hic, & arg. j. de nup. sancimus. l. & ff. de leg. 2. si ita quis. §. is qui, & ff. de ver. obl. ex ea parte. §. Insulam, & de leg. 2. cum pater. § hæreditatem. & j. quando di. leg. ce. ex his, & ff. de condit. & demon. fideicommissum, & l. fi. & de leg. 3. l. cum filio, & ē in qui. causis in integ. restit. non est ne. l. adolescentię. sed ar. contra. ff. de in ius voc. quique. §. parentes, & l. adoptiuum, in prin. & est ar. ad hoc quod hic dicitur. ff. de contra tabu. non putauit. §. si quis emancipatum. Arg. contra. ff. man. l. fi. §. & j. de dona. quæ sub mo. l. fi. & j. de insti. & subst. si mater, & ff. de leg. 3. l. fideicommissa, §. si cui.

† al. aūt.

† al. post verbū habuerit, additur, ratum.

...mæ ætatis fecerit mentionem, vel si se absolutè dixerit perfectæ ætatis: illā tantummodo ætatē intellectā esse videri voluimus, quæ & xxv. anno. curriculis completur, non quæ ab imperiali beneficio suppletur, & præcipue quidē in substōnib. vel restitutionib. ᶜ hoc intelligi sancimus: nihilominus tñ & in alijs, nisi specialiter quisquam addiderit ex venia ętatis velle aliqd procedere. Dat. IX. Kal. April. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

TITVLVS XLVI.

SI MAIOR FACTVS RATVM HABVERIT. †

Ratihabitio tempore competenti, supplet omnem defectum temporis in congruis. Bal. Vel sic, Ratificatio maior reconciliat contractum in minori ætate celebratum. & ipsum reddit efficacem, & inexpugnabilem. Vel sic, Si maior factus ratificat ea q in minori ætate gessit, restōnem perdit. Sal.

I. Imp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Eutychiano.

SI inter minores quinq; & vigīti annis vel scriptura inter posita, vel si ne scriptura facta sine dolo ᵈ diuisio ᵉ est, eamque post legitimam ætatem ratam ᶠ fecerint: manere integram debere conuenit. S. VIII. Kalen. Maij. AA. & Conss.

II. Iidem. AA. & CC. Sortiri. †

QVI post ᵍ vicesimūquintū annū ętatis ea quæ in minore ætate gesta sunt, rata habuerint: frustra rescissionem eorū postulant. Dat. Idib. Febr. CC. Cons.

TIVVLVS XLVII.

VBI ET APVD QVEM cognitio in integrum, &c.

Contra sententiam delegati, vel vicarij, vel procuratoru principis, solus princeps restituit. Bal. & Sal.

I. Imp. Antoninus. A. Seuero.

SI quid a procuratore ᵏ meo iudicatum est, id ꝑ in integrum restōnem præsidis sentētia non pōt rescindi. Princeps enim solus ˡ contra sñiam procuratorum suorum in integrum restituere solet. PP. VI. Kal. Decemb. Læto & Cereali Cons.

Agens ad distractū, tenetur sequi forū rei. Bal. Vel sic. In cā restitutionis actor sequitur forum rei. Sal.

II. Imp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Aquilinæ.

QVoniā ea quæ in trāsactione dari placue...

tur? & respon. ꝙ nō, siue in diuisione interuenit scriptura, siue non.

ᵈ Dolo.] si enim dolo inita esset, non posset ratihabitione confirmari etiam post maiorem ætatem, si cum ratā haberent, lateret dolus, vt ff. de pac. tres fratres, & ff. de transac. cū Aquiliana. sed à sciente posset, vt ff. de lib. leg. l. si quis rationes. licet quidam contra, vt ff. il. eo. tit. Aurelio. §. Cains. Solu. vt ibi.

ᵉ Diuisio.] j. fa. er. l. non ideo.

† al. Sortis.

ᶠ Ratam fecerint.] expressis verbis, vel aliquid faciendo per quod uidebātur habere ratum, vt ff. rē rat hab. l. non solū, & j. de cōd. indebi. l. indebitū, & de lege cōmissaria. l. pe. Si aūt tacite hēat ratum, vt tacendo, tūc habet locū. j. si maior fac. ali. &c. l. 1. & vlti.

ᵍ QVi post.] Quod dixit in specie, vt s. l. prox. nunc dicit in genere.

ʰ Gesta.] siue à minoribus, siue eorū tutorib. & facit s. si in cōi eademq; cau su. l. j. & argu. ff. de pig. act. aliena res, in prin. & j. si alie. res pig. data sit. si in rē.

ⁱ Rescissionem.] nisi fecerit hoc ex consequentia prioris actus, vt ff. de mino. l. 3. §. scio quę est cōtra. sed huic l. & solutioni est contra. ff. de libe. cau. l. liberis. §. j. sed illud euenit, quia in minori ætate præcessit eius delictū, at in illo. §. ..., non præcessit eius delictū, præterea ibi participauit preciū factus maior, quod si non fecisset, non posset in seruitutem vocari.

VBI ET APVD QVEM COGNITIO, &c.

Quando esset rest. ō dixit nunc in quo foro impetrari. &c.

SI quid.] CASVS. Minor cum maiore causam habuit coram delegato principis, & succubuit: vult restitui cōtra sñiam an præses restituere possit, quæritur? & rñ. ꝙ non, sed solus princeps. vel dic quia lata sententia a vicario principis. & expone a procuratore, id est a vicario principis.

ᵏ A procuratore.] id est a iudice delegato à principe, vt ff. eodem. l. minor autem. §. pen. Vel dic à vicario principis, vt s. si aduer. rem iud. l. aduersus. Vel dic proprie procuratorem principis, qui inter fiscum & priuatū cognoscit, vt s. si aduer. fisc. l. 2.

ˡ Solus.] el ipse qui iudicauit, vt ff de min. in causæ. 2. §. fi. & l. præfecti, & l. præses. Alij dicunt in eo speciale, vt ipsemet non possit...

Fiscus & priuatus si litigent, quis erit iudex.

QVoniam ea.] CASVS. Inter minorem Bono. meū, & maiorem Mauiū transactio facta erat ad decem, quæ

SI MAIOR FACTVS RATVM habuerit.

Cessat etiam restitutio: quia maior factus ratum habuit, quod minor gessit. hoc dicit hic titulus.

SI inter minores.] CASVS. Habebat minor cum minore rem cōem, sine dolo facta est diuisio. maior factus ratum habebat quod factum erat, expresse dicēdo, ratam habeo diuisionem, vel tacite, vt puta colendo partem, si erat fundus. an possit restitui, si dicit se læsum, quæri...

quæ dedit minor nomine illius transactionis. vult resti tui, vbi debeat agitari restit. causa, quæritur? & respond. quod vbi res est quæ petitur, & ita coram Mutinensi, vel vbi reus habet domicilium. Viuianus.

[a] Tradidisse] nisi enim tradidisses, obligatum te aduersarius in tuo foro conueniret.

[b] Consequens est.] iure communi, vt. j. de iurisd. omn. iudi. l. iuris, & vbi in rem ac. l. actor.

[c] Quancunque.] vt quia per calumniã est facta, vel dolum actoris, vt. ff. de condic. inde. in summa. in princip. vel ex falsis instrumentis, vt. s. de transact. l. si ex falsis. vel res fuit data quæ sine decreto dari nõ potest, vt. j. de prædi. mi. l. non solum, & ff. de reb. eo. l. magis, in prin.

† hæc est definitio fori competentis. Contius.

CVm scimus.] CASVS. A quibus iudicibus danda esset in integ. restitutio, siue à maiore siue à minore eẽt petita, olim dubitabat. statuit ergo imperator, vt tam ordinarius iudex qui iurisdictionem habet cũ administratione, & tam delegatus ab ordinario, quàm delegatus à principe, eã dare possit. & hoc in prima. An autem arbiter qui cõpromissarius datus est sub pœna, vel delegatus ab eo qui iurisdictionem non habet cum administratione, restituere possit, quæritur? & respon. quòd non. & hoc in secunda. In tertia redit ad primam, dicens quòd tantũ his iudicibus de quibus in prima parte facta mentio est, licitum est restitutionem dare, siue fuerit specialiter causa restitutionis delegata: siue vniuersitas causarum, siue aliqua specialiter, & incidit causa resti. puta per reconuentionẽ.

rat, te tradidisse [a] proponis: consequens est, [b] si de his repetendis per in integrum restitutionem, vel quácunq; [c] aliam causam putaueris agendum: eius adire te prouinciæ præsidem, in † qua domicilium habent quos cõuenis. Dat. III. Kalen. Septemb. Cap. post tertium consulatum Lampadij & Orestis.

Restitutio in integrum põt peti coram iudicibus ordinarijs, & specialiter delegatis, vel ad vniuersitatẽ causarum, non corã arbitris, vel iudicibus chartularijs, vel delegatis ab eis. Bal.

III. Imper. Iustinianus. A Ioanni [illegible]

CVm scimus esse dubitatum de restitutionibus quæ in integrum postulantur, siue tantummodo apud iudicem cui aliqua iurisdictio [d] est, examinari eas oportet, siue & apud pedaneos [e] iudices: siue eos minores viginti-quinque annis petierunt, siue maiores, [f] secundum quod anterioribus sanctionibus vel veteris iuris vel nostris declaratum est: [g] sancimus non solum apud iudices pro tribunali [h] huiusmodi causæ cognitionẽ proponi, sed etiam apud eos iudices quos augustalis † dederit maiestas, aut nostræ reipublicæ administratores, [i] vel in hac regia vrbe, vel in prouincijs: vt videatur ipse qui iudicem destinauerit, vtpote pro tribunali cognoscens, in integrum dare restitutionem, [k] & causas eius examinare. Sic etenim nõ difficilis erit causarũ examinatio. Sed ne quis [l] ita effuse intellectum nostræ constitutionis audeat † esse trahendum, [*] vt etiam apud compromissarios [m] iudices, vel arbitros [n] ex communi sententia [o] electos, vel apud eos qui dantur [p] à iudicibus qui propriam iurisdictionem non habent, [q] sed tantummodo iudicandi facultatem, putet huiusmodi extendi sanctionem: hos tantũ generaliter volumus tales causas dirimere, qui vel certæ administrationi, cui & iurisdictio adhæret, præpositi sunt, vel ab his fuerint dati: & multo magis si à nostra maiestate delegata eis [r] sit causarũ audientia. Sed ne quid penitus dubitandum relinquatur, & hoc addendum esse censemus, vt his tantum quos supra enumerauimus, † liceat de in integrum restitutione disceptare, siue hoc specialiter eis fuerit mandatum: (quod & veteribus [s] non fuerat incognitũ) vel si generaliter dati [t]

† al. Augusta.

† sic in omnibus, & rectius quàm qđ quidam legendũ putant, audiat.

* al. contrahẽdũ. nõ recte. Delegatus quãdo potest delegare.

† al. memorauimus.

[d] Iurisdictio.] scilicet ordinaria cum administratione, etiam si non habeat merum imperium.

[e] Pedaneos] i. delegatos à quocunque.

[f] Maiores] qui æquales sunt in hoc, & in alijs quibusdam, vt. s. de in integr. rest. mi. l. fin.

[g] Declaratum est] s. quòd maiores debeant restitui.

[h] Pro tribunali] id est ordinarij qui habent iurisdictionem cum administratione: non tamen sunt simplices magistratus.

[i] Administratores.] scilicet dederint. Accur.

[k] Restitutionem.] qui enim per alium &c. vt. ff. de admi. tut. l. ita autem, §. gessisse, & l. tres tutores, in fi. & ff. de dona. inter virum & vxo. l. iij. in fin.

[l] Ne quis.] ne, pro non. id est aliquis non.

[m] Compromissarios.] cum pœna. sed licet non possit restituere, an possit pronunciare restituendum, & de hoc compromitti? forte sic, quia tunc ipse non restituit.

[n] Arbitros.] sine pœna.

[o] Sententia]. i. consensu, de quo dic vt, j. de recep. arb. l. pe.

[p] Qui dantur.]. i. delegantur.

[q] Non habent.] . i. non cũ administratione & imperio: vt sunt illi qui à principe impetrãt, vt sint ordinarij, de quibus fit mentio. ff. de iudi. l. t. &. j. de iudi. rem nõ nouam. Sed an hi restituant? Respon. non, vt. j. ead. l. versi. hos tantum, &c. Vel dic, propriã, id est ordinariã nõ habent, sed delegatam. Et si quæras, quando potest delegare delegatus? Dic quando à principe vel proconsule, vel etiam ab alio lite coram se contestata: non aliàs, ut j. de iudi. a iudice, &. ff. de offic. proconsul. & leg. l. pen. & ff. de iudi. cum prætor, §. j. & ar. s. de procuratoribus, neque.

[r] Eis] scilicet delegatis.

[s] Et veteribus.] No. duo specialia etiam ueteri iure. unum, quia quæ causæ cog. &c. ut. ff. de offi. procon. nec quicquam. §. ubi. & ff. de regul. iur. l. omnia. quæ sunt contra. tamen hic poterat delegari, & erat speciale in ea. Secundò, quia si poterat delegari, ergo uidebatur cognoscere posse magistratus municipalis, ut ff. de offic. eius cui mã. est iurisd. l. j. §. j. quod lex uetat, ut. ff. ad munic. l. ea quæ. §. j. est similiter contra. Sol. non omnia quæ delegabantur, competebant iure magistratus: ut hoc exemplo, & aliò, scilicet quãdo contingit præsidem abesse, ut ff. de offic. eius cui man. est iurisdi. l. j. §. ij. Vel dic, poterat delegari, non cuilibet, sed magistratui municipali: ut in tutelæ datione, ut. ff. de tut. & cu. da. ab his. l. nec mandante, & insti. de Atti. tut. §. pen. & ideò non sequitur quòd competeret iure magistratus: sicq; erat mixti imperij, ut tutelæ datio, ut. ff. de tute. muto. §. tutoris. Hodie dici põt qđ iure magistratus competat: cum indistinctè possit delegari cuicunque ẽt, vt hic, & d. l. de offic. eius cui man. est iurisdic. l. j. §. j. & sic corrigitur lex illa. ff. ad munici. l. ea quæ. §. j.

[t] Dati]. i. delegati.

Restitutio in integrũ, an competat iure magistratus.

Inciderit.

a Inciderit.] vt generaliter in vno loco facta causarum commissione, vt ff. de offic. præfec. vr. l. j. §. initio, vel in vna causa: & hoc fit incidenter, vt. j. de ordi. iudi. l. j.

DE REPVTATIONIBVS, IDEST COMputationibus contra minores qui restituuntur faciendis. Et dicq; od dixit apud quē in dicem petatur restitutio: nunc qualiter.

sunt iudices: vel in alijs speciebus inciderit [a] quædā quæstio restitutionis. Dat. III. Kal. Septemb. post consulat. Lampadij, & Orestis VV. CC.

TITVLVS XLVIII.

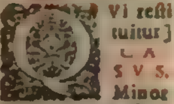
DE REPVTATIONIBVS quæ fiunt in iudicio in integrum restitutionis.

Restitutio concessa minori, omnia in pristinum statum redintegrat tam pro minore, quam contra eum: & extendit etiam effectum suum ad tertiā personam. h. d. Bald. Vel sic: Restitutio in integrum restituit omnia in pristinum statum etiam contra tertium. h. d. Salicetus.

1. Imp. Antoninus A. Tatiano.

QVi restituitur in integrū; sicut in damno [b] morari nō debet, ita nec in lucro. [c] & ideo quicquid ad eū [d] peruenit vel ex emptione, vel ex venditione, vel ex alio cōtractu, hoc debet restituere. [e] Sed & si intercessor minor vigintiquinq; annis interuenerit, [f] in veterem debitorem debet restitui [g] actio.

Sed & cum minor adijt hæreditatē, & restituitur: mox quicquid ad eum ex hæreditate peruenit, [h] debet præstare. verùm & si



QVi restituitur] CASVS. Minor si vult restitui: sicut in dāno morari non vult, ita neq; in lucro morari debet. si ergo rem vendidit, & vult restitui, refundat qđ accepit. eodē modo si emit, vel alias contraxit. hoc in prima. Si debitor creditori suo minorem delegauit, si restituitur minor, debet restitui creditori in veterem debitorē actio. & hoc in secunda. Si autem hæres adijt, & vult restitui vt abstineat, quicquid de hæred. ad eum peruenit, vel dolo fecit quo minus perueniret, restituet. & hoc in tertia.

b In damno.] & iō datur restitutio.

c In lucro] s. faciendo cum alterius iactura. Vel dic, in lucro, quod nō potuit consequi sine aliena iactura.

d Ad eum.] scilicet minorem locupletiorem.

e Restituere.] si locupletior est, vt hic, & s. si aduer. trans. l. ij. & ff. de min. ꝙ si minor, §. restitutio, & l. patri. §. j. & l. tutor, § item quæro, & l. intra vtile, §. vendētibus, & l. minor annis, §. prædia, & j. de prædi. mi. l. si prædium, & l. non solum. Sed ar. contra, j. de rescin. ven. l. j. & s. quod met. causa, l. si per impressionem. Sed ibi est speciale, quando fuit contractum per impressionem. Et not. ꝙ si post impetratam restitutionem nolit ea vti, nō compellitur, vt. ff. de min. l. si iudex.

f Interuenerit.] apud me à debitore meo mihi delegatus animo nouandi.

g Debet restitui.] & ita etiam quod ad maiorē peruenit etiam extraneum, restituitur, ut hic, & ff. de tut. & ra. distra. l. alterius. & hoc impetrata restitutione à minore prius, secus in muliere intercedente sic animo nouādi: quia ibi ab initio mulier ipso iure non tenetur, vt. ff. ad Velle. debitrix, §. fi. Item in eo ꝙ hic restituitur actio in veterem debitorem, est contra insti. quib. mo. tol. ob. §. præterea. Sol. ibi de pupillo: hic de adulto, ſm P. Vel ibi ꝓ extraneo, hic ꝓ suo creditore intercessit. Vel dic ꝙ ibi creditor donauit debitori, si daret intercessorē: nec de cętero volebat habere eum obligatū. Vnde per pupillū saltē naturaliter obligatū liberatur: sed secus in seruo, ut ibi dicit, qui nec naturaliter tenetur intercedēdo, vt. ff. de fideiul. l. sed & si serui dñs. Vel dic uerius: hic minor fuit ciuiliter & naturaliter obligatus: quia cū tutore uel curatore, & iō restituitur: quare & eius aduersarius similiter cōtra suū debitorē: nisi dolo creditoris inductus sit minor, vt. ff. de fideiuss. si Titius, in fi. ibi, naturaliter tantum. quia sine tutore uel curatore. vnde restitutione non indiget, cùm cōueniri nō possit: sicq; neq; aduersarius eius restituitur: & sic qñ contra naturalem obligationem restituitur minor, quod fit qñque, vt. ff. de neg. gest. l. ij. §. pupillus, & s. si aduer. solu. l. ij. tunc actio siue obligatio restitueretur in veterem debitorem.

h Peruenit.] vnde locupletior fit, vt. ff. eo. l. ait prętor. §. pe.

i Dolo.] hæc enim sunt paria, eum locupletiorem esse, & dolo fecisse quo minus sit, ut hic, & ff. depositi. l. j. §. an in pupillum.

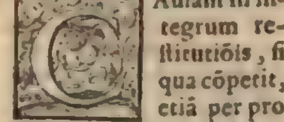
quid dolo [i] eius factū est, hoc eum præstare conuenit. Sine die & consule.

TITVLVS XLIX.

ETIAM PER PROCVratorem causam in integrum restitutionis agi posse.

Restitutio in integrum potest peti per procuratorem ad hoc speciale mādatum habentem. Salic.

1. Imp. Alexan. A. Licinio †



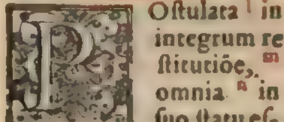
CAusam in integrum restitutiōis, si qua cōpetit, etiā per procuratorem [k] agi posse placet. Dat. XII. Kal. Octob. Pōpeiano & Peligno Cōs.

TITVLVS L.

IN INTEGRVM RESTItutione postulata, ne quid noui fiat.

Pendente causa restitutionis in integrum, nihil est innouandum. Bald. & Salic.

1. Imp. Gordianus. A. Secundino militi.



POstulata [l] in integrum restitutiōe, [m] omnia [n] in suo statu esse debere, [o] donec res finiatur, perspicui iuris est: idque curabit is ad cuius partes ea res pertinet. PP. XII. Kalen. Iul. Gordiano. A. & Auiola Conss.

ETIAM PER procuratorem causam &c.

Dixit supra quando minor per se petit restitui vel per tutorē vel curatorem: nunc quando per procuratorem.

CAusā.] CASVS. Vtrum minor per procuratorē possit petere in integ. restit. q̃rit? & rñ. ꝙ sic.

k Per procuratorem.] vt. s. si tutor uel curator. l. j. & dic, legitimè ordinatum, ut. s. de procura. l. non ideo minus, & l. neque, & ꝙ habeat speciale mandatum, ut. ff. de minoribus, illud. §. si talis, sic & ff de procur. Pompo. in prin. Item arg contra. s. de his qui vę. ætat. imp. l. ij. Sed pater inuito filio petit restitutionem, quia eius uertitur periculum, quia de peculio conuenitur, ut ff. de mino. l. patri, in princ. quod dic ut ibi not. Accursius.

IN INTEGRVM RESTITVTIONE POstulata, ne quid noui fiat.

Subaudiunt quidam, causa mutandi iudicij.

POstulata] CASVS. Mihi minor vendidit, petit restitui: pendente iudicio restōnis in integrū, illi rei sup qua petit restō, alienatio fieri nō pt: & ne alienet, curabit iudex. Vi.

l Postulata] sed ñ cōcessa hic, nec đ negata.

m Restitutione.] sententia lata cōtra minorem exequi non debet, nisi ante cognoscatur, utrum debeat restitui.

n Omnia.] & ita etiam quo ad maiorem.

o Debere.] quo casu erant ante id iudiciū, quod de restitutione cœptū est, vt nec fiat alienatio rei super qua petitur.

Margin notes:

† al. inciderit tamen.

ᵃ Cōcor. cum hac l. c. j. in fi. cum gl. fi. extra de restitu. in integ.

Mulier fideiubens, ipso iure tuta est per Velleianum.

Pupillus potest ciuiliter & naturaliter obligari.

† Liciniano.

ˡ Aduerte ꝙ hoc est verum, qñ principaliter postulatur restitutio. tūc enim requirit speciale mandatū per iura supra alle. secus vero si ueniat incidenter in causa cōmissā, de quo uide gl. in uerbo, postulauit, in c. suscitata, extra de in integ. resti.

i Hoc q̃d de executione dicit, intellige secundū de terminationem e. suscitata. extra de I integ. resti. iuncta ibi glo. in verbo pen sata.

† absfuerunt.

titur restitutio, nec sententia mandetur executioni: vt C. nil no. appell. pend. l. j. & j. de appel. l. 3. & si locupletior erat minor tempore litis contestatæ, licet postea desinat esse locupletior tempore sententiæ, nihilominus suo creditori teneatur, vt ff. eo. si minor. xxv. annis filiofami. & tamen sufficit cum locupletiorem inueniri tempore sententiæ, licet tempore iudicij nō erat locupletior, vt ff. de peti. hær. l. si à domino, vel a patre. §. quo tempore, & §. penult.

TITVLVS L.L.

DE RESTITVTIONIBVS militum, & eorum qui reipublicæ causa absunt. †

DE RESTITVtionibus militum. &c.

Non solum minores, vt supra, sed etiā maiores iustis ex causis iuuantur, quorum principaliores sunt cā reipublica absentes, & militia: & ideo de his præmittit,

Absens læsus circa bonorum possessionem per absentiam probabilem, & necessariam, transmittit beneficium restitutionis ad hæredem. h. d. hæc lex multum no. Bal. Vel sic. Si miles absens cā republica, non petijt bonorū possessionem intra tempus legitimū, & postea decessit. hæres eius ex persona defuncti intra annum vtilem potest petere se restitui. h. d. Sal. B

I. Imp. Seuerus, & Antoninus. AA. Chiloni.

SI Valerianus Centurio a cohortis duodecimæ Alpinorum ante vita decessit, i q̃ [bonorum] possessione acciperet: b hæres eius ex persona defuncti c restōis auxilium intra annum vtilē ita rectè implorabit, si Valerian⁹ post exactos d dies quibus bonorum possessio C deferetur, in militia defunctus est. PP. Kal. Nou. Laterano, & Rufino Conss.

† cōcessit.

SI Valerian⁹.] CASVS. Militi existenti in militia delata erat possessio bonorum in bonis patris vnde liberi, vel in bonis agnati vel cognati, decessit in militia: elapso tēpore quod datur ad petēdum bonorum pos. i. vnius anni, si erat pater qui decessit: vel c. dierum, si erat de agnatis, & cognatis qui concessit in fata: an hæres eius ex persona ipsius intra annum vtilem possit implorare in integrum restit. ad bo. pos. petendam, quæritur? & respon. ꝙ si decessit miles post tempus elapsum ad peten. bo. poss. dabitur ei tūc quod competebat defuncto. Idem est, si ante dies finitos decessit: & dic post exactos dies. i. maximè. Nota ex hac l. hic ꝙ si qs in absentia est læsus, eo ꝙ non petijt bonorum pos. in termino legali, si ipse viuit, potest petere restitutionem in integr. Si verò decedit, eam ad hæredem transmittit. Bal.

a Centurio.] miles qui centum præerat militibus in Alpibus existentibus causa reipublicæ, & cum forte duodecim essent cohortes, hæc erat duodecima.

b Acciperet.] s. alicuius cognati, vel agnati, vel superioris, vel inferioris. Vel dic olim cum solennitate, hodie sola agnitione, ut j. qui admit. ad bon. poss. l. fi.

c Ex persona defuncti.] vt ff. de in inte. rest. non solū.

d Post exactos] i. finitos, qui sunt annus, si Valerianus est de ascendentibus, vel descendentibus. aliàs centum dies, vt Inst. de bon. posses. §. liberis. Item ideo dicit, post exactos: quia si prius decessisset, id tempus quod superesset, ad hæredem transmitteret ſm quosdam, vt j. tit. 2. l. ex persona. quod non placet, cum non possit bonorū possessio ad hæredē transmitti non petita, vt ff. de bo. poss. l. 3. § acquirere, in fin. §. sicut nec hæreditas non adita, vt j. de iure delib. l. quoniam. Item alia ratione non placet, ꝙ secus si decesserit ante dies exactos, vel post: quia expresse dr̃ in lege, ꝙ idem est, vt restō detur ex persona defuncti, licet intra dies decesserit, vt in contrario. ff. de acq. hære. l. Pantonius. §. j. quare hic dic maximè, si post. Vel dic. si ante, datur ex æquitate, non de rigore. si post, etiam de rigore datur restitutio. Vel ſm Io. si ante, non datur. s. totius temporis: quia id quod in præsentia hæredis cucurrisset, cum effectu computaretur: & sic ex

Bonorum possessio nō petita ad hęredē non transmittitur.

persona defuncti habet, quod ex sua habere non posset. Item qūo tpa bonorum poss. cum sint vtilia, vt instit. de bo. possess. §. fi. currunt absenti? Rñ. ſm P. olim erāt hæc omnia tpa continua, vt d. §. fi. insti. de bo. poss. quod non placet, vt ff. quis or. in bo. poss. ser. l. 2. §. dies. Sed tu dic, ꝙ currunt quātumcunq; absens sit, cū potuerit habere procuratorem, quē nō habuit militia impeditus: vt ff. de diuer. præscri. l. j. ideo restituitur, vt hic. secus si fuisset negligens in constituendo procuratore, qa tunc non restituisset. ff. ex quib. cau. ma. l. non enim, & ff. de in inte. resti. l. fi. Itē aliud est in absente necessaria cā tantū; vt quia relegatus: q non restituitur, vt ff de min. l. Papinianus. alij dicunt, vt Azo, ꝙ hic de proximo erat absens: vnde currunt. secus si de longinquo, nec habuit procuratorē: quia tunc non currunt, vt d. l. de diuer. & tēp. præscrip. l. 1. Item opponitur: Nonne si fuisset præsens, & tacuisset, curreret ei tempus, & nō restitueretur? idem ergo si fuisset absēs: vt ff ex quib. cau. ma. l. is qui, resp. 2. Respon. præsumo eū petijsse bonorum possessionem, si præsens fuisset: arg. ff. si mulier uentris no. l. 1. in fi.

Negligentibus non subuenit.

Ad actionē præscriptā restituitur absens reipublica cā. h. d. Sal.

II. Imp. Alexander. A. Petronio Centurioni.

SI quid e de bonis eorū qui reipublicę cā absentes f sunt, deminutū g est, actioneve qua h competebat eis aliqs liberatus fuit: i integrū restō perpetua i iurisdictione intra annum vtilem permittitur. PP. XIII. Kal. Nouem. Alexan. A. II. & Marcello Cons.

Si vsucapio fuit inchoata in præsentia, & in absentia consummata, reuerso datur annus vtilis, intra quem potest petere tempus absentiæ de medio submoueri ad rem vindicādā: quo elapso non auditur vltra. h. d.

III. Idem A. Flauio l Aristodemo militi.

QVod tpe k militiæ

l Florentino.

SI quid] CASVS. Reipublicæ causa sine dolo malo aberas interim res tua aut vsucapta est triennio, vel præscripta x. vel xx. annorum spacio, vel act. temporalem, puta redhibitoriam, vel quanto minoris, quā contra aliquē habes, amisisti. an intra annum à tempore reuersionis vtilem restitui possis, quæritur? & resp. quòd sic.

e Si quid.] scilicet corporale.

f Absentes.] sine dolo & necessitate, vt ff. ex quib. cau. ma. & qui data,

g Deminutum.] i. vsucaptum, vel præscriptum, vt ff. de peti. hæred. l. deperditum.

h Qua] id est aliqua redhibitoria, vel quanto minoris liberatus præsens.

i Perpetua.] id est generali iurisdictione prætoris, vt ff. D ex qui. cau. ma. l. 1. sic & instit. de atil. tut. in prin. annua enim erat prætoris iurisdictio, vt instit. de perpe. & temp. act. in prin. & facit s. de dolo, non possunt, & ff. ex quib. cau. ma. l. Iulianus.

QVod tempore.] CASVS. Rem meam possedisti primo anno: & secūdo me præsente vsucapere cā inchoasti. Tertio anno absfui cā reip. si in absentia mea, vel intra modicū tp̃s post reuersionem meā, quia pro absentia computatur: vt ff. ex qui. cau. ma. l ab hostib. §. vl. vsuca. cōpleuisti: & volo restitui ad rem subducto tpe absentiæ, perinde quasi non cucurrisset: an possim, quæritur? & resp. ꝙ sic intra annum vtilē: quo elapso si negligens sum, non ero audiendus: sed ius tuū integrū reseruabit tibi, & quod dicit, medij tpis: dic ꝙ erat inter primā præsentiam, & illud tp̃s quo reuersus sum post vsuc. completā. Itē potes ponere in p̃scriptione. x. an. habita cōputatione p̃sentię, & absentię ſm qd̃ dcm̃ ē. & hoc ſm Mar.

k Quod tpe.] dic secūdum M. ꝙ primo & secūdo anno præscripsi

præscripsi in tua præsentia: tertio te absente: & sic est finita mea vsucapio in tua absentia: vel modico tempore post reuersionem.n.aliâs si post, non daretur restitutio ad aliquid, vt ·j. eo.l.si.& datur ad rem restitutio secundum eum, non vt subducatur tempus. Et quod dicit, medij temporis, scilicet inter primam præsentiam & tempus quo post præscriptionem est reuersus, secundùm B. Sed dic, primo anno te præsente: secundo, te absente: tertio, te præsente datur restitutio: post completam tamen vsucapionē vel præscriptionem eum in præsentia. & etiam post modicum tempus, cum detur vt id pus absentiæ restituatur. tanto enim minus restituitur, quanto fluxit post modicum tempus, completa tamē vsucapione. antequam enim cōpleatur vsucapio, nullo modo dari puto restitutionem, quia iure communi vendicare poterit, vt ff.de mino. l.in causę.§.j.respō. Nec obstat quod legitur. ff.de acqui.hę re. Pantonius, quia ibi suo iure non poterat hæres admitti, licet defunctus potuerit. Et construe sic, permissum est vendicare possessionem, scilicet eius corporis quod tempore &c. possessum est postquam,&c.& intra annum vtilē: hodie quadriennium, vt infrà titu.ij. l. fina. si tanto tempore est læsus, vt dices hic in fin & hoc dicit amota præscriptione, quia sic diceret iudex vel prætor viuus: restituo te, vt liceat tibi vendicare sicut licebat antequàm abesses. & idem in personali: restituo te vt liceat tibi agere sicut quando cœpisti abesse, vt. ·j. titu. ij l.fin ibi,ita &c.& actio quam nunc intentabit, est vtilis, quæ primo fuerat directa: quæ vtilis dicitur rescissoria, quia datur rescissa vsucapione vel præscriptione, vt ·j ex quib.cau.maio. l. finali. & secundum hoc intellige. ·j.qui non ob long.temp prescrip.l.j. D

Negligentibus non subuenit.

e Sic fecū [?] canones deducūtur tempora schismatis de præscriptione centū annorū: vt in c. cū nobis. extra de præscrip.

a Mestriano. al. Mēstriano.

Florentino.

de bonis alicuius [a] possessum [b] ab aliquo [c] est, posteaquā is reipublicæ causa abesse desijt, intra annū vtilem amota pręscriptione tēporis [d] medij, [e] possessionem vendicare permissum est: vltra [f] autem B ius possessoris lædere contra eum [f] institutum non oportet. PP. Non. Ian. Maximo. II. & Aeliano Cons.

Absentes causa reipublicæ patiuntur primum decretum, sed secundum decretum non patiuntur. h. d. Bal. Vel sic: Contra absentem reipublicæ causa fit missio, non venditio. Salicet.

II. I. Imp. Gordianus A. Mastriano. *

IGnorare [g] nō debes eorum qui reipublicæ causa sine dolo malo absunt, si absentes boni viri arbitratu non defenduntur, [h] bona tantùm possideri: [i] C venditionē aūt in id tēpus differri, quo reipublicæ causa abesse desierint. Dat. XII. Kal. Ianua. Gordiano A. & Auiola Cons.

Præscriptio quadriennij nō currit absentibus causa reipublicæ, nec similibus h. d. Bal. Vel sic: Contra præscriptionē quadriennij quæ currit quādo fiscus rem alienā vendidit vt propriā, absentes possunt restitui h. d. Salic.

V. Idem A. Secundino militi.

NEque reipublicæ causa absentibus, neque alijs maioribus ad titulū [k] in integrū restitutionis [l] pertinētibus, præscriptionem quadriēnij [m] post factam à fisco [n] venditionē obesse posse, [o] manifestū est. PP. VI. Id. Maij, Sabino & Venusto Cons.

Aduersus venditionē factam propter negligentiam commissam tpe absentia iusta, petitur restitutio. h. d. Bal. Vel sic: Venditio pignoris facta à creditore debitore absente reipublicæ causa, valet: sed absens potest restitui. hoc dicit. Salic.

VI. Imper. Valerian. & Gallien. A A. Germano Centurioni.

SI cum militaribus laboribus [p] operam dares, creditoris tui heredes possessiones sibi obligatas distraxerunt: [q] poteris adi-

a Alicuius.] militis.

b Possessum.] & vsucaptum, secundùm M. vel etiam non vsucaptum, secundum H.

c Aliquo.] præsente.

d Temporis.] eius. s. inter primam pręsentiā & secundā.

e Vltra] id est vltra quam sit medium tempus, siue tēpus absentiæ, non restituitur: vt plene dixi. ff. eodem.l. sed & si per prætorem.§. quoties. Vel dic, si tantum tempus lapsum est in præsentia post modicum tempus & vsucapionem completam, quantum fluxerat in absentia, non læditur ius scilicet vsucapionis institutum contra eum, scilicet absentem reuersum vendicare volentē, vt ·j. quibus non ob.long.temp.præscrip. l penul. de quo plene dixi. ff eo l.ab hostibus. § sed quod simpliciter in gloss. ibi, sed ad quid, &c. & hoc secundùm B. vel secundùm Mar. dic. vt. ·s. d xi.

f Eum] s. militem absentem vendicantem.

IGnorare.] CASVS. Tenebaris mihi in .x. causa reipublicæ abeunt, non habeo quem conueniam, qualiter mihi succurratur, quæritur? & respon. quòd mittendus sum in possessionem bonorū tuorum prorogata eorum venditione in tempus reuersionis tuæ.

g Ignorare.] in debitore absente pone casum.

h Non defenduntur.] quia idem est in pupillo. ff. ex quibus cau. in possess. ea. l. apud Iulianū.

i Possideri.] hoc est commune ius eorū & pupillorum; vt ff. qui. ex cau. in possess. ea. l. apud Iulianum, & l. in possessionem. §. cum dicitur. Si autem fiat venditio, vel ipso iure non valet: vel qđ melius est, per restitutionem rescinditur, vt ff. de dam. infec. si finita. §. si forte, & §. postea autē, & ff. de priui. cre. l. cum qui in. Alij autem absentes patiūtur pręscriptionem, latitantes etiam vēditionem, vt. ff. ex quib. cau. maio. l. itē ait prætor. §. j. & ·s. de procur. l. eū qui, in fi.

Absentis causa reipu. bona an vendi possint.

NEque reipubl.] CASVS. Absfui causa reipubl. rem meam vt suam vendidit fiscus. Lapsum est quadrienniū quo consueuit se tueri fiscus contra eum, cuius erat res. an mihi reuerso dabitur in integ. restitutio, vt rem meam vēdicare possim, quæritur? & respond. quòd sic: neque solum dabitur mihi minori talis restitutio propter absentiā meā causa reip. sed cuilibet maiori. quod pertinet ad titulum de in integ. resti. maio. puta capto ab hostibus, & similibus, de quibus fit mentio. ff. eo. l j. in fin.

k Ad titulum.] vt quia sunt ab hostibus capti, & similes qui sunt in edicto, vt ff. ex quibus causis maio. l. prima, in fine.

l Restitutionis.] per legem Zenonianam introductam à compositoribus, non ab imperatore.

m Quadriennij.] quam obijcit fiscus cum vendidit rem alienam vt suam: quæ olim quinquennij erat. sed a compositoribus est hic positum, de quo dic vt. ·s. si aduersus fiscum. l. edicto.

n Fisco] & est fiscus ipsum imperium, vel quod ei preponitur.

o Posse.] scilicet cum effectu. datur enim restitutio.

SI cum.] CASVS. Absfuisti causa militiæ, interim hæres creditoris res tuas sibi obligatas elapso biennio denunciatione præmissa distraxit: reuersus vis restitui ad vendicationem: an sis audiendus, quæritur? & respond. quòd sic, oblato à te precio, vel debito. quasi dicat, si debitum fuit in minus, precium fuit in plus, offerre debes debitum. Sed si precium fuit in minus, debitum in plus: offerre debes precium. & hoc est quod dicit, oblato debito, vel precio.

p Laboribus] est enim labor in militia, vt. ff. de testa. mili. l. j. in fine.

Labor est in militia.

q Distraxerunt.] secundum leges, vt ·j. de iure do. impet. l. fin. si autem per pactum, tunc non reuocat, vt nec minor, vt ·s. si aduer. vendi. pig. l. ij.

Impetrare.

to præside prouinciæ in integrum restitutionē impetrare, [a] retractataque [b] venditione, [c] recipies [d] posse'siones, [e] oblato [f] antè [g] debito, vel precio, si minus debito fuisset. PP. IIII. Nonas Aprilis, Valeriano & Gallieno. AA. Cons.

Priuilegium successoris non rescindit factum legitimum prædecessoris. Vel sic: Ex persona successoris non mutatur robur contractus. h.d. Bald. Vel sic: Consummata cum defuncto, non reuocantur hæredis priuilegio. h.d. Salicetus.

VII. Impp. Diocletianus & Maximianus. AA. & CC. Marinæ.

EA quæ à patre gerun tur, [h] non decet pro disciplina [i] militari [k] à filijs [l] ad irritum [m] reuocari: præsertim cū nec patrem tuum in rebus humanis agentem affirmes conquestum fuisse super huiusmodi contractu. [n] Dat. Non. Febr. CC. Cons.

Tēpus absentiæ & occupationis reipublicæ causa prodest, nō tempus præsentiæ vel occupationis voluntariæ. h.d. Salice. Vel sic: Miles est priuilegiatus in absentia, non in præsentia. Vel sic: Vbi occupatio est causa priuilegij, ibi cessante occupatione cessat priuilegium. Vel sic, Sola militia non præbet beneficium restitutionis in integrum, sed occupatio circa res militares. h.d. Bald.

VIII. Imp. Iustinianus. A. Mennæ præfecto prætorio.

SAncimus [o] his solis qui in expeditionibus occupati sunt, ea tantummodo tempora quæ in eadem expeditione percurrunt, tàm in exceptionibus [o] declinandis, quàm in petendis in integrum restitutionibus [p] eis [q] opitulari: [r] illis temporibus per quæ citra expeditionis necessitatem in alijs locis vel in suis ædibus degunt, [s] minimè eos ad vendicanda memorata priuilegia adiuuantibus. Dat. VI. Id. April. Constantinop. Decio. V.C. Conss.

TITVLVS LII.

DE VXORIBVS MILItum, & eorum qui reipublicæ causa absunt.

Vxor quæ sequitur virum militantem, gaudet beneficio mariti. Baldus.

I. Imp. Alexander. A. Secundinæ.

TEmporalibus actiōibus exclusis, mulieribus quę cū maritis reipublicæ causa absentibus peregrinatæ sunt, ad exemplum [t] militum subueniri solere non est ignotum. [u] PP. III. Non. Decemb. Alexandro A. II. & Marcello Conss.

Quando vxor militis aduersus præscriptionē rei suæ restituitur: emptor à quo res euincitur, saluam habet contra venditorem ad precium actionē. hoc dicit secundum primam lectio. quæ est communis. Salic. Vel sic: Prima pars istius l. est clara, quæ idem dicit quod est dictum in l. præcedente, quod vxores militum probabiliter cū viris peregrinantes, habent beneficiū restitutionis in integrum, secunda habet diuersos intellectus. hoc dicit. Baldus.

II. Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Quintiliano.

EI quæ diutissime fuit † cum marito qui mi-

a Impetrare.] vt ad rei vendicationem restituaris contra possessorem.

b Retractataque.] quod præsumitur de præsente quando non sumeret pignus pro rei venditione.

c Venditione.] per in integrum restitutionem.

d Recipies.] per rei vendicationem. Ac.

e Possessiones.] i. res possessas.

f Oblato.] scilicet emptori, cum in tuā vtilitatē versum fuerit, vt. ff. de rei vendi. emptor. & quia econtra debet dari restitutio, vt. s. de reputationi. l. j. alias non. vt infra de rei vendi. l. si mancipium.

g Debito.] vt argu. J. quæ res pign. obliga. pos. l. nomen.

EA quæ à patre] CASVS. Pater tuus contraxit, & læsus est. an prætextu militiæ tuæ per restitu. in integr. reuocare possis quod à patre tuo factū est, eo dum vixit non conquerente se decēptum esse, quæritur? & dicitur ꝙ non. Ex hac l. no. vnum fundamentū in hac materia, ꝙ ex causa absentiæ quis restituitur aduersus neglecta, non aduersus facta, secundum Bar. & Bal.

h Geruntur.] quoquo modo contrahendo. strictius ponitur, ff. de verbor. signifi. l. Labeo. nō præscribendo, si finiatur tempore militiæ filiorum: quia tunc restituerentur filij, vt. J. tit. ij. l. ij.

i Disciplina.] siue doceant, siue doceātur. Et not. hæredes non reuocare facta defuncti, vt hic, & s. si aduer. ven. pig. l. ij. & J. de sol. l. successores, & de rebus alie. non alienand. l. venditrici, & J. de his quibus vt indig. l. Follis. Accursius.

k Militari.] quod dicitur à malo, vt. ff. de testa. mili. l. j. §. miles.

l A filijs.] quia sunt milites.

m Irritum.] No. hæredem venditionem patris non posse rescindere: quia à maioribus minoribus non subuenitur: sed potius econuerso.

n Contractu.] quod multum facit, vt. ff. ad senatuscon. Silania. l. j. §. j.

o Ancimus.] CASVS. Si miles militiæ causa absens fuerit, & interim res sua vsucapta vel præscripta fuerit, dabitur sibi reuerso restitutio, ne sibi officiat præscriptio quæ cucurrit eo in militia existente. & hoc quod dicit, in exceptionibus declinandis &c. & si legatum annuum relictum fuerit ei. restituetur ad petendum, ac si præsens fuisset. secus in militibus qui domi degunt, quia non restituuntur.

o In exceptionib.] puta si restituitur, ne obijciat sibi præscriptio temporalis quæ cucurrit eo in militia existente.

p In integrum restitutionibus] vt ad legatum annuum, vt. ff. eo. l. Iulianus, §. fi. & l. seq.

q Eis.] Superfluit hoc verbum eis, propter dictionem his, quæ est supra: sed repetit.

r Opitulari.] idest prodesse.

s Degunt.] nisi intra modicum tempus, quod pro absentia reputatur, vt. ff. eod. l. ab hostibus, §. finali. Et nota cessante causa, &c. vt. J. de testa. mili. l. ne quidam, & J. qui. nō obst. long. tēpo. præscrip. l. sancimus, & J. de episc. & cler. l. generaliter. in authen. de san. episco. §. sed & hoc præsenti, coll. ix. & ff. de in di. l. ij. §. planè.

DE VXORIbus militum, & eorum qui reipublicæ causa absunt.

TEmporalib.] CASVS. Miles quidam reipubli. causa abfuit. secum uxor sua peregrinata est. res vxoris interim præscripta est. an possit restitui, quæritur? & rñ. ꝙ sic. sed non intelligas quod vxor abfuit causa reipublicæ, quia abesse non potest, vt ff. de reg. iur. l. ij.

t Ad exemplum.] non ꝙ ipsæ absunt reipublicæ causa, vt ff. de reg. iur. l. ij. sed fauore viri, vt. s. de in ius vo. l. j.

u Ignotum.] fauore militum.

EI quæ diutissime.] CASVS: istius legis in princip. est idem, vt in superiori: & sic dic casum: Rem mulieris absentis cū marito absente militiæ causa quidam vendidit, dicens rē suam esse. an possit restitui mulier ad eā vendicandā, quæritur? & respō. ꝙ sic, licèt præscripta fuerit. an aūt emptori detur restitutio ad preciū contra venditorem, quæritur? & respon. ꝙ sic, licèt præscriptis. Vel pone secundo sic: Mulier profectum cū viro generalem

a aliàs possessionē, oblato à te debito.

† Pars. l. re. J. de testa., militis.

* aliàs sedibus, & rectè: vt & in instit. ti. de militari testa. transtulit Theophilus.

† legēdū, iiij. vt. J. l. pe. de testa. milit. vel illic legendū vj. Causa cessante, cessat priuilegium.

† abfuit.

neralem constituit procuratorem, qui in absentia mulieris domum eius dolo distraxit, ementi faciens gratiam: & precium in vtilitatem mulieris conuertit. si interim præscripta e.t, restituetur refuso ab eo precio emptori. Vel sic: Venditor induxit mulierem vt abesset. quo casu preciũ refundet venditor si est soluẽdo: alioquin mulier. Alijs etiam modis ponitur casus: sed ista sufficiant.

a Militiæ.] idem est iste casus cum præcedenti. secũdus est in extraneo vel procuratore q; vendidit rẽ mulieris, & male.

b Officit] s. cum essectu, quia restituitur, vt s. l. prox.

c Absentiæ.] datiui casus sũt q. d. ei quæ diu absuit. & dic cõmenta adhibita à quodã qui rem mulieris absẽntis vendidit suam dicens. Sicut ergo est æquũ mulierẽ restitui ad vendicandum post præscriptionem: sic æquum est restitui emptori de euictione actionem ad precium: licet extincta fuerit de euictione actio per p̃scriptionem, vt hic, & ff. de euic. si cum vẽditor, §. j. & l. qui alienã, & ff de tute. & ra. distra. l. alterius. potest dici q non datur de euictione q̃n extraordinario iure succurritur ei.

Mulier potest rem suã etiam post p̃scriptionẽ vẽdicare quã docũque.

litiæ[a] operam dabat, non officit[b] præscriptio longi temporis. sed quia huiusmodi diutinę absentię commenta callidè adhibita atque composita[d] obesse omnino[e] non debent: decernimus, vt si talis mulier domum ad se pertinere monstrauerit quæ in absentia eius vendita est, refuso precio[f] quod re vera solutum est, eandem recipiat. Dat. VIII. Kal. Dec. ipsis. A A & Cons.

TITVLVS LIII.

DE TEMPORIBVS IN integrum restitutionis tam minorum, & aliarum personarum quæ restitui possunt, quam etiã hæredum eorum.

Quando vna causa petendæ restitutionis succedit post aliam, tẽpus petendæ restitutionis non currit. Bald. Vel sic: Noua causa restitutionis superueniens impedit tempus ipso iure currere ex prima. Salic.

d Composita.] a venditore dicente rem suam esse, cum etiam mulieris esset. Acc.

e Obesse omnino.] sed neque mulieri quin rem recipiat: neque emptori quin precium consequatur, sic infra de repudi. l. dubium. & s. de reputa. quæ fi. in iudi. l. j.

f Refuso precio.] à venditore, vt dictum est, & sic plana est. Potest etiam legi secundum Azo. vt à muliere recipiat precium: vt si procurator generalis mulieris vendiderit dolo malo rem eius faciens alicui gratiam, & precium in eius vtilitatem conuertit, vt ff. de rebus eo. l. tutorem. & ff. de rei ven. l. emptor prædiũ, & infra quod cum eo. l. ei qui in fi. Tertij dicunt venditorem adhibuisse commentum, vt mulier abesset, quo casu & ipse si est soluendo, precium refundit. aliàs mulier conuersum in suam vtilitatem. Quarti, vt M. dicunt quòd si manifeste potest probari mulierem commenta adhibuisse, quia studiosè absuit, remouetur a restitutione. sed si nõ possit probari, licèt callide sit versata, eatenus subuenitur ei, vt refundat precium, & recipiat domum. Sed si venditor commenta adhibuit, ipse refundat: nisi cõ est inops: & tunc mulier reddit. idem, si venditor abest. Et sic dominus. M. ex hac. l. colligit tres casus. Primum, si absuit mulier bona fide, in prin. l. Secundum, qui non est in litera, sed colligitur à contrario, quando mala fide. Tertium, quem lex ponit quasi medium inter duo extrema, scilicet cum callide absuit. & calliditas probari non possit, tunc enim calliditas non debet emptori omnino nocere, sed precium oportet refundere mulierem, si domũ ad se pertinere probauerit. Dic ergo secundum eum non obesse scilicet omnino venditori, cum mulier callidè absuerit. vel mulieri cum venditor callidè propter absentiam vendidit. priori casu mulier, posteriori vẽditor reddit pecuniam, sed prima & secunda lectio est verior.

Vxor militis an possit restitui contra alienationẽ se absente de re sua factam.

DE TEMPORIB. IN INTEG. REST. &c.

Supra specialiter dixit de restitutione minorum, & quorundam maiorum: nunc generaliter de omnibus intra quæ tempora restituuntur, nec enim est nouum, &c. vt. ff. ad l. Aquil. l. si seruus seruum. §. inquit.

I. Imp. Gordianus. A. Padeano militi.



IN his[g] in q bus læsus es cum minor annis vigintiquinque esses, toto militaris expeditionis tempore auxilium restitutionis postulare potes.[h] tẽpus[i] etenim post impletam minorem ætatẽ præstitutũ, ex die missionis[k] iuxta rationem iuris computari debet. PP. III. Non. Oct. Pio & Pontiano Cons.

Si minor succedit maiori causa militiæ absẽtis, toto tẽpore minoris ætatis tempus petendæ restitutionis non currit. h. d. Bald. Vel sic: Beneficium restitutionis transit ad hæredem: & tempus quod supererat defuncto, non currit hæredi minori, vel in militia existenti. h. d. Sali.

II. Idem A. Secundino militi.

SI



g IN his. No. q hęc prima lex loquit quando minor cœpit militare, ibique factus maior post aliquod tempus est reuersus. Secunda: cũ non militans instituit eum qui militare cœpit postea. Tertia ponit vtrunq; casum: idest in militãte, & non militante. Quarta, cum militans instituit nõ militantem: nec ẽt postea cœpit militare.

h Postulare potes.] scilicet tu qui es in militia? & per procuratorem. Et nota q toto illo tẽpore petit. nec tamen dicas tunc currere vtilem annum nam & minor toto tempore minoris ætatis petit restitui: nec tamen currit ei annus nisi post minorem ætatem, vt s. de in integ. resti. mi. leg. minoribus, & s. si tu. vel cura. interue. l. j. currit ergo hic annus vtilis à tempore reuersionis, vt arg. ff. quando actio de pec. est an. l. j. §. annus. Sed alij vt M. dicunt currere in absentiam vtilem annum, & secundum eos intra annum à tempore reuersionis petit restitui ad annum qui fluxit: sicq; habebit duos vtiles annos post reuersionẽ: quod non placet propter circuitum euitandum. sed aliud in tempore petendæ bonorum possessionis, quod currit absenti Valeriano, vt s. titu. ij. l. j. quia saltem per alium potuit petere. vt. ff de diuer. præscrip. l. j: & quis or. in bonorum possess. ser. l. ii. sed hic prohibetur, vt dixi, causa vitandi circuitus: quia forte ita restitueretur ad restituendum: quod esset absonum. vnde statutum est ne currat, vt absurdum hoc euitetur, vt. ff. de condic indeb. dominus testamento. & ff. eo. l. interdictum. Sed cum hodie quadriennium sit continuum an post minorem ætatem statim currit, vt infra eo. l. fin.? Respon. non currit. nam quo ad sui initium est vtile in aliquo. licèt enim feriati dies & non feriati computentur: tempora tamen quibus est absens probabili & necessaria causa, vel probabili tantum, excipiuntur. idem & si postquam cœpit currere, tales absentiæ interueniant, vt subducantur talia tempora. vt. j. eo. l. fin. § fi. sicut erat de vtili anno. nam & ille quandoq; currebat absenti: vt in Valeriano, quandoque non: vt in vtili anno interdicti quod vi aut clam, vt ff. quod vi aut clam. l. semper. §. si quis reipublicæ, & vt s. dixi: sic est & aliàs tempus vtile quo ad quid, & quo ad quid non, vt. ff. de calum. l. annus. & ff. de adul. l. quinquennium, &c. ff. de ædil. edic. l. cum sex.

i Tempus.] vnius anni olim: hodie quadriennij, vt. j. eod. l. fina.

k Missionis.] intra quadriennium, vel post.

SI intra legitimam] CASVS. Minor contraxit: læsus est ex contractu: & intra xxv. an. vel postea, intra tamen quadriennium, decessit: successit ei minor: quẽ vel

Casus. Si minor læsus abest cã reipub. finita ætate: an interi currat ei quadriennium, quę situr? & re spõ. quod nõ: sed demũ à tpe reuersiõis icipit currere. & lege sic, in minori ętate læsus non petijt restitutionẽ antequã factus esset maior, absuit causa militiæ cum ex parte cõpleuit quadriennium: restituitur ad totum tẽpus absentię.

vel in minori ætate, vel postea, intra tamen quadrienniũ quod supererat defuncto ad petendum resti. cœpit abesse causa militiæ: eoq; elapso, puta in 30. vel 40. ann. reuersus é, an possit restitui ex persona defuncti, quæritur? respon. q sic, & dic non ad tempus, quod fluxit in absentia, sed ad rẽ, scilicet intra tempus quod supererat defuncto, & si minor successit patri, restituitur totum illud tempus qđ supererat patri.

† Not. ex hac leg. q quandiu quis est in causa, q restituat terminus: nunquam ei terminus currit & hoc est ratione vitandi circuitus secundum Bald.

a Intra.] i. citra: vt in fra de posthu. hære. instit. l. fina. Vel proprie, & dicitur ætas legitima minor, q̃ lege iuuatur.

b Exacto.] scilicet quadriennio: vt j. eo. l. fi.

c Tempore.] scilicet vtilis anni.

d Pater tuus.] non militãs, sed pagan°.

e Per in integrũ.] contra contractum antecessoris.

f Ex persona defuncti.] vt ff. de in integ. restit. l. non solum, & dic, restitui ad tempus quod fluxit in absentia, secundum quosdam, & male: vt s. l. pxi. dixi. Item quando pater decessit maior, dic restitui intra tantum tempus quantum supererat patri, vt dices iam j. eo. l. ea quæ. §. j.

Intra[a] legitimã ætatem, vel ea impleta, nondũ exacto[b] tpe[c] præstituto, pater tuus[d] in fata concessit, tuque ei hæres extitisti, & intra vigintiquinq; annos, vel post eam ætatem intra id tempus quod ad in integrum restitutionem defuncto supererat, nomen militiæ dedisti: præses prouinciæ causa cognita per in integrum[e] restitutionem ex persona defuncti[f] subueniri tibi prouidebit. Dat. XI. Kalen. Nouemb. Pio & Pontiano Conss.

Siue in eadem persona, siue in diuersa priuilegiata tempora coniungantur: interim tempus non currit. h. d. hæc lex coniuncta cum prima. & secunda supra e°. Bal. Vel sic: Quadriennium quod datur minori facto maiori, non currit ei se absentanti cau sa reipublicæ. Sal.

III. Idem A. Mutiano militi.

SI intra annos quibus in integrum restitutionis auxilium indulgetur, constitutus es,[g] vel eo tempore[h] nomen militiæ dedisti, & expeditione occupatus es: continuatum[i] beneficium[*] restitutionis, per vsucapionem,[k] licet ante militiam[l] suppleta[m] sit, non patitur te dispendio rei familiaris affligi[n]. Da. IX. Kalendas Nouemb. Pio & Pontiano Conss.

Hoc dicit quod dictum est in persona principali de beneficio continuando sup. l. proxi. idem est in hæredibus. Bal. Vel sic: Beneficium restõnis ex qua

S I intra annos.] CASVS. Rẽ minoris vsucepisti. an intra annũ vtilem possit restitui, quæritur? respon. quod sic. sed pone q eo tempore quo restitui potuit ætatis beneficio, cœpit abesse militiæ causa: & ibi stetit quousque tempus restitutioni pstiturũ elapsum fo ret: an restituatur, quæritur? resp. quòd continuatio minoris ætatis ad militiã indulget restõnem. q. d. minor ætas æquiparabit absentiæ militiæ. nam licet cucurrisset sibi tempus, nihilo minus restituitur. olim enim currebat minori tempus secũdum tempora huius. l. vel dic, ipso iure non currit: vt l. fi. supra in quib. cau. in integ. restit. non est ne.

* In nonnullis exẽplarib. legitur, continuato beneficio restit. per vsucap. licet no. mi. suppl. sit, non patimur te, &c.

g Constitutus es.] s. xxv. & vtilem annum.

h Eo tempore.] quo potuisti restitui.

i Continuatum.] minoris ætatis ad militiam.

k Vsucapionem.] tactam ab aduersario.

l Ante militiam.] s. finitam. Vel dic, i. inchoatam.

m Suppleta.] i. completa. s. vsucapio, Accur.

n Affligi.] s. cum effectu, quia restituitur. Et not. quòd hæc lex loquitur secundum antiqua tempora, quando currebant pscriptiones adultis, non dico pupillis. hodie

A cõtra: vt s. in qbus cau. in integ. restit. non est necess. l. fi.

E X persona.] CASVS. Minor contraxit, læsus est. postea abfuit causa militiæ. & in militia maior factus decessit. totum tempus q̃ potuit restitui, transmittit ad hæredem, eo q non cessit sibi existenti in militia.

quaque causa competens, ad hæredem transmittitur. Sal.

IIII. Imp. Idẽ A. & M. Aa. militi. & CC Donyssio.

EX persona[o] fratrum, si tibi eorum quæsita est successio, potes contra quem supplicas, agere:[q] non ignorans, q si minores xxv. annis militauerint B fratres tui, atq; in militia diẽ functi sunt: in integrũ restõnis tẽpus eis nõ cessE rit,[r] sed oẽ ad successorem transmiserint. S VIII. Kalẽ. Ian. Philippopoli. CC. Cõs.

Post veniam ætatis impetratam, & administrationem impetranti concessam, per iudicẽ de integrõ datur restõ vsque ad quadrienniũ, & vltra, donec compleuerit xxv ann. h. d. vsq; ad § si quando Sal Vel sic: Tps petendæ restõnis in integrum minori ætate nõ currit, nisi venia ætatis sit impetrata sed superueniente maiori ætate in eiusdẽ persona, vel in persona successoris, incipit currere Bald.

C V. Imp. Const. A. ad Bassum. PP.

EA quæ † de tpibus in integrũ restõnum legibus[s] cauta sunt, custodiri conuenit: & si fortè q̃s beneficio nostro ætatis veniã fuerit cõsecutus: ex eo die quo indulgentia nostra in iudicio competenti fuerit intimata,[t] eiq; administratio rei propriæ permissa,[u] ad persequẽdas in integrũ restõnũ finiẽdasq; causas iure tps hẽat præstitutũ:[x] D ita tñ[y] vt nunquam minorib. xxv. annis cõstitutis de his quæ ante impetratã ve

o Ex persona.] hic successit non militans militanti.

p Quem.] qui rem eorum susceperat.

q Agere.] petendo restitui.

r Cessit.] s. ipso iure, vt dixi. s. eo. l. j.

E A quę.] CASVS. Certum est, q minoribus super his in quibus læsi sunt in minori ætate, datur in integ. restitu. post legitimam ætatem olim intra annum vtilem, hodie intra quadrienniũ. & hoc in prima. Sed quęrit, si q̃ is veniam ętatis impetrauerit, ex quo tempore hic annus vtilis ei cedat, vel quadriennium? Respondetur, quòd ex quo rescriptum principis iudici impetrantis fuerit intimatum, & impetranti à iudice permissa fuerit bonorum suorum libera administratio ita tamen, quòd si hoc quadriennium intra legitimã ætatem acciderit, vsque ad xxv. an. extendatur. & hoc in secunda. postea distinguit: aut minor succedit minori, aut minor maiori, aut maior minori. In primo casu si minor cui succeditur, læsus fuerit: minor succedens toto tẽpore minoris ętatis ex persona sui restituetur: postea vero ex persona defuncti intra quadrienniũ, licet quidam distinxerunt in contrarium. & hoc in tertia. In secũdo dicit, quòd ex sui persona, vt in prima restituetur, quatenus ex tempore quadriennali defuncto superfuerit, & hoc in quarta. In tertio quidam ab adita hæred. vel bon. posses. agnita: deinde incipit tempus restitutionis præstitutum currere, & hoc in quinta.

† C. T. 2. 16. 2

† Sic ĩ va. & C. Th.

s Legibus.] vt intra vtilem annum dentur restitutiones.

t Intimata.] Quæ qualiter fiat, habes s. de his q ve. æta. impe. l. 2. de eo vero quod medio tempore gessit inter impetratam veniam, & intimationem, videtur restitui: vt hic. Arg. contra supra de his qui ve. æta. l. j.

u Permissa.] alias, admissa est vt. & repete conuenit.

x Præstitutum.] s. vtilis anni, hodie quadriennij, vt l. E.

y Ita tamen.] id est dicere: si tunc quando impetrauit veniam, erat masculus, vel maior. xx. an. & fœmina. xviij. & sic

sic annos vtilis inueniatur compleri ante vicesimũ quintum annum, suppleatur, vt vsque ad vicesimumquintum annum detur restitutio. sic ff. de excus. tuto. l. scire oportet. §. aliud. Alij dicunt quòd quadriennium debet semper currere demum completis. xxv. annis.

A & isti sunt ĩ hac lege. Aut maior maiori, cui forte de quadriennio annus supererat, qui non ponitur hic: nec habebit tempus minoris ætatis prædecessoris, quia est indubitabilis. nã ille annus tantũ hæredi dabitur: vt s. eo. l. 2.

ADDITIO. Sed dubium est, an hoc vltimo casu iacente hæreditate currant tempora? Bar. hic respond. quod non. Nam tempus necessariæ & iustæ absentiæ de medio subducitur, vt j. eo. l. fin. circa fi. sed iusta & necessaria absentia est mortis: ergo &c. Nisi fortè hæres dolo & fraude aditionem differret, arg. l. cum Silanianum. j. de his qui. vt indig.

nisi ætatis gesserũt auxiliũ ĩ integrũ restitutiõnis denegetur.

Tempus vtilis anni quod supererat ad restitutionem petendam defuncto, non currit eius hæredi minori, sed demum ei facto maiori. Sal.

Si quando[a] sanè in minoris iura successerit minor, minimè prohibeatur, cum quintum, & vicesimũ suæ ætatis annum transierit, in integrũ restitutiõnis beneficio vti tẽpore illibato.[b] B Quòd si maioris[c] fuerit minor iura nactus: quantũ ad eas pertinet cãs, quas ex persona maioris fuerit cõsecutus, tantum temporis ad exponendas in integrũ restitutiones decidendasque[d] causas accipere debebit, quantum defuncto, cuius hæres aut bonorum possessor docebitur extitisse, reliquum fuerat.[e]

Maior succedens minori, habet annum vtilem, vel hodie quadriennium continuum ad petendum restitutionẽ ex persona defuncti. Sal.

C Cùm verò maior successionem fuerit adeptus minoris: si quidem ciuili iure ab intestato, vel ex testamẽto successerit, mox cũ fuerit adita hæreditas:[f] si verò honorario[g] iure, ex quo bonorum possessio fuerit accepta, examinando ac terminando in integrũ restitutionis negotio, solida sine vlla diminutiõe[i] tempora supputentur.[h] Dat. Nonis Octob. Romæ. Constantino. A. & Licinio Cæs. vtrisque. II. Conss.

IN AVTH. De temp. non solutæ pecuniæ super dotẽ. § generaliter, collat. vij. constitu. x.

Tempus opponendi exceptionem dotis non numeratæ, fauore dotis currit minoribus, aduersus quem cursum ipsi & hæredes eorum restitui possint intra tpa determinata per hanc auth.

SI[l] minor vigintiquinque annis de dote cauta nõ C numerata statim non queritur: restituitur eatenus, vt non transcendat à tempore nuptiarum[k] duodecimum annum. Eo

a Siquando] hic §. respicit vltimã partem rubricæ. s. de hæredibus.

b Illibato.] s. quadriennio. Vel illibato. s. toto quod supererat defuncto, tã minoris ætatis, quã vtilis anni, secundũ quosdam. Sed tu dic tantum vtilis anni.

c Quòd si maioris.] i. decedentis intra vtilem annum.

d Decidendas.] nõ & finiri debet cã intra dictum tempus, vt j. eo. l. fin.

Tẽpus restitutiõis quãdo currat minori.

e Fuerat.] quod tẽpus curret ei post suam minorem ætatem completam, sicut & in absentibus causa reipublicæ, vt s. eo. l. 1. 2. 3. & 4. in fi. quippe minor & absens similes sunt: j. eo. l. superuacuã. Item pro nobis. ff. de mino. l. interdũ. Item vt euitetur circuitus, qui esset si diceres stati currere, & postea restitui: quia daretur restitutio ad restituendum, & poneres plures minores successiue illis successisset vt ff. de condic. indeb. l. dominus testamento. Alij dicunt, vt M. quòd statim currit, pro quibus est. j. cod. l. fi. §. fi. Sed non obstat, quia in alio casu loquitur. Item pro eo in authen. de tempo. non sol. pecu. §. sin autem, col. 7. sed ibi speciale. nam multa ibi sunt specialia etiam secundum omnes. Item pro eis. ff. ex quib. cau. in poss. ea. l. apud, & j. de his quibus vt indig. l. Poss. Sed ibi cum defuncto fuit contractum. secus autem in eo quod postea currit, vt hic, & ff. de iure fis. l. fiscus, in princ. Et eodem modo responde ad l. s. si aduer. ven. pig. l. ij. potest etiam ibi agere contra creditorem pignoratitia actione, & contra tutorem vel curatorem. Item pro eis. ff. de fun. do. l. si fundum. sed D magis ætatis ratio quàm mulieris habenda est, ff. de mino. l. si apud.

Præscriptio nõ inchoat contra hæredem ante aditam hæreditatẽ.

f Cum fuerit adita hæreditas.] quælibet præscriptio currit inchoanda extunc: vt hic, & ff. de stipu. seruo. l. si seruus hæreditarius, & de vsucap. l. fi. §. fina. & ff. ex quibus. cau. maior. l. cum miles, & ff. de condit. & demonst. l. si in diem, nisi forte in casu, vt arg. contra. ff. de diuer. tempor. præscrip. l. si seruus, sed prius inchoata completur etiam iacente hæreditate, vt ff. de in diem addictio. l. si prædio, in princ.

g Honorario.] idest prætorio, vt per aliquam bonorum possessionem.

h Supputentur.] idest cõputentur, & statim. nec dantur ei tempora minoris ætatis prædecessoris: quia & illi, si hodie fieret maior xxv. annis, nõ darentur. Alij dicũt dari dicta tpa huic hæredi: quod non placet. Aut ergo minor succedit minori, aut minor maiori, aut maior minori &

i imminutione.

l Si minor.] CASVS. Casus triplices sunt in hac authen. Primus: Minor contraxit matrimoniũ, & confessus est se recepisse dotem, spe futuræ numerationis, quæ secuta non est. Ipse nõ opposuit exceptionem non numeratæ dotis intra annũ, vel intra tres menses: solutum est matrimonium, ad opponendum exce. non numeratæ dotis fluxit tempus in minori ætate. patet mulieris petit dotẽ. vult restitui. intra quod tempus restituetur? respon. intra xij. an. computandos ex die nuptiarum contrahendarum, secundum quosdam: vel contractarum secundum alios. Secundus casus est, Si decessit minor qui erat in duodecimo anno, relicto successore hærede maiore: quia hæres est maior, intra quod tempus restituetur? certe intra annum, & nõ dabitur ei quod supererat defuncto ex xij. an. Tertius casus est, Si decessit minor qui poterat restitui ad opponendam exceptionem intra xij. ann. & minor successit ei: intra quod tempus restituetur? Certe intra quinquennium, computandum ex die quo successit: & quinquennium currit in minore ætate non expectato exitu minoris ætatis: adeo quod qui intra quinquennium non petijt restitui, postea non audietur.

D

l Non queritur.] idest non opponit exceptionem de dote non numerata intra legitima & communia tempora, quæ sunt infra de dote cau. l. fi. in fi. & in authen. quod locum.

k A tẽpore nuptiarum] contractarum, fm M & Io. arg. j. de nupt. l. sancimus, & s. de his qui ve. æta. l. fina & secundum hoc poterit restitui intra xxxvij. ann. vna die minus, si ponas in vltima die. xxv. anni minorem contraxisse matrimonium. Vel dic secundum B. & Azo. id est contrahendarum: hoc est, ex quo est habilis ætatis ad contrahendum, quod est in xv. an. vt in corpore, vnde hoc sumitur, s. de tempore non solutæ pecuniæ super dote, ibi; nouimus n. eos qui vehementius &c. & secundum hoc vsque ad xxvij. ann. vna die plus dabitẽ restitutio: si ponas finito. xv. an. contraxisse matrimonium hunc minorem; vel quãdocunq; post. Item secundũ M. & Io. male diceret si minor: quia nõ minori, sed maiori

curreret tps, si ponas vltima die.25.ann. cõtraxisse. sed pro Mas. facit quod dicit, vt non transcendat &c. s. tẽpus in alijs præscriptionibus statutũ. nã si intra 27. an. tantũ daretur, non transcenderet tps alias cõstitutum, quod est vsq; ad 29 annum, vt. j. eo. l. fi. sed expone transcẽdat, i. ascendat, sm Bul. cũ quo consentio.

d Causis cognitis.] prout dicitur, j. de dila. l. j.

e Quippe.] conueniet denegari, quod est infra. Et not. duo exigi vt denegetur si a primo incipias, s. vt in confinio petatur, & terminum transcendat, s. temporis.

f Defensor rei.] id est ipse reus, vel eius defensor.

Dotis nõ numeratæ exceptio currit etiam minoribus, & habet multa specialia.

a Hæredi.] maiori, vt patet statim. Et not. quatuor specialia. Primum, quia dantur hic. xij. anni, siue a tpe cõtractatum nuptiarum, siue contrahendarũ. dicas alibi, xxix. an. vt j. eo. l. fin. Secundum, quod maior succedẽs minori nõ habet nisi annũ ex persona illius, etiam si plus illi superderat vel minus de xij. annis. aliàs habet ex psona defuncti annũ vtilem, vel quod ei supererat de anno vtili, vt l. ea quæ, in fi. Tertium, quia minor succedens maiori habet quinq; annos, cũ aliàs habet tps suæ ætatis: & postea id quod defuncto supererat, vt j. eo. l. ea quæ. § quod si. Quartum, quia currit ei tps in minori ætate in exceptione non nu. pecuniæ, vt in prin. aliàs nõ, vt j. in quib. cau. in integ. resti. non est nec. l. fin. in prin. sed sm M. currit hic & aliàs hoc tempus, vt not. in l. ea quæ, in fi. §. quod si, vnde secundum eum nõ esset speciale. & hoc secundum omnes. Potest addi quintum: quia cum aliàs quadriennium computetur ex tempore minoris ætatis completæ, hic computãtur, xij. anni ex tpe nuptiarum, siue contractatum, siue contrahendarum. Item sextũ, quod quinque anni currant durante minore ætate, alias nõ: nisi in casu, vt in authen. de hære. & Fal. § pupillus. Septimum, quod adeo currunt, vt non restituatur, alias cõtra, vt ff. de mino. l. etiam ei.

quoque mortuo intra prædictum tempus, indulgetur annus hæredi [a] eius. Sed si hæres sit minor maioris seu minoris defuncti: quinq; annorum gaudeat spacio, non expectato exitu ætatis eius. [b]

Nota. est hæc lex. & h.d. Si petitur dilatio, quæ tempus instantiæ non excedit, tam actori quam reo cõceditur. quòd si excedat, non actori, sed reo cõceditur: poterit tamen actor vti dilatione reo concessa. h.d. Bar. secundum Bald. Vel sic: Dilatio quæ tempus instantiæ causæ restitutionis in integrũ non excedit, debet concedi tàm actori, quam reo: sin autem excedit, non actori, sed reo debet concedi. intra tamen dilationem reo concessam potest actor suas probationes facere. h.d. & notabiliter secundum Sal.

B

VI. Idem. A. ad Iulianum præfectum. vrbi.

PEtendæ in integrũ restitutiõis tpibus [c] obseruatis, si dilatio ab actore petatur, quæ intra metas restitutionis valet arctari, eãdem, quocunq; flagitante, causis cognitis [d] tribui oportebit. Sin verò eiusmodi postulantur curricula, quæ intra spaciũ receptum angustari nequeũt (quippe [e] si in confinio legitimi temporis petantur, & eius terminos prorogabunt) dilationem petitori denegari cõueniet. in eius enim arbitrio fuerat, tunc inferre litigium, cum petitæ dilationis mora su pstite spacio posset includi. Quòd si defensio rei, [f] dilationis suffragiũ postulauerit: eãdem asserta causa citra obstaculum [g] tpis differri sancimus: [h] quia nequaquã steterat in ipsius ptãte, qñ litigio pulsaret. dari igitur debet, etsi [h] impetrata dimensio [i] sese vltra tpis definitionẽ proferat: [k] qua dilatione, si à reo impetratur, etiã actor in requirendis [l] pbationibus vti minimè prohibebitur. [l] Dat. XIIII. Kalen. Aug. Romæ. Constantino Cæs. V. & Maximo Conss.

C

Pro anno vtili datur hodie quadriẽnium continuum ad implorandũ restitutionem in integrum, ex quocũq; capite postuletur, de quo quadriennio minor ætas, & iusta absentia, et omne legitimũ ĩpedimentũ excipitur. Bal.

VII. Imp. Iustinia. A. Ioan. præfecto præt.

SVperuacuam [m] differẽ-

g Obstaculũ.] i. nõ obstante quod dilatio transcendat vtilem annum.

h Etsi.] idest quamuis.

i Dimensio.] idest dilatio.

k Proferat.] i. protendat. plus ergo reo quàm actori cõceditur. sic j. de dila. l. si quando, & ff. de fer. l. fi. & de reg. iur. l. fauorabiliores. Et est hæc ratio, quia non est in rei potestate quando conueniatur, sed actoris quando agat, vt hic, & ff. de exce. doli. l. pure. §. fina. & j. de an. excep. l. j. in fin. & ff. de re. iur. l. qui in alterius, in fine.

l Prohibebitur.] Nota, habet quis per alium quod per se habere non potest: vt hic, & j. de temp. appel. l. per hanc, & de appell. l. fin. & j. si aduersus transac. l. j. & ij. & ff. quæ res pigno. obli. pos. l. Aristo. Item cõtra huic l. est j. l. proxim. s. d illa secundũ istam. Accur.

Reus est fauorabilior quàm actor.

* defensor

† Cõcor. gl. j. l me. in cap. de causis, de off. deleg.

Habeo per alium quod nõ per me. quatenus dis.

a Ætatis eius] s. defuncti vel succedentis: quod erat intra xij. ann.

PEtendæ.] CASVS Minor contraxit: læsus est toto tempore minoris ætatis, & postea eo elapso intra annum vtilem intra quadriennium petit vt sibi detur dilatio ad producendum testes vel instrumenta, an sibi concedi debeat, quæritur? & rñ. quod sic, sed talis danda est, quæ possit prędicto quadriẽnnio cõcludi, & nõ vltra extẽdi. si ergo sit in vltimo mense quadriennij, & petat dilationem q̃ prorogetur vltra illũ mẽsem in aliũ mẽsem: non est audiendus, cum erat in arbitrio suo non coarctare se ab initio. Econuerso si reus petat dilationem quæ prorogetur vltra tempus quadriẽnij, quia nõ erat in eius potestate quando pulsaretur, dabitur tempus aptum si talem tamẽ dilationem implorauit, eadem vtetur actor ad probandum quod intendit.

c Temporibus.] quæ sunt vsque ad finem vtilis anni.

SVperuacuã.] CASVS Minor contraxit, læsus est toto tẽ. ore minoris ętatis, & eo lapso & intra annum vtilem olim poterat restitui. loco eius vtilis anni statuit imperator quòd detur hodie quadriennium, quod incipit currere à tpe illo quo cucurrit olim vtilis annus: quod tempus obseruabitur tàm in veteri Roma, quàm in Constãtinopolitana ciuitate cum cæteris prouincijs. & hoc in prima. quod quadriennium non solum in restitutione minorum (quod est statim ex quo illuxit prima dies. xxv. an.) immo & in restitut. maiorum obseruabitur, puta si maior fuerit absens causa reipub. & interim res sua vsucapta sit: dabitur sibi beneficium restitut. intra quadriennium à tpe reuersionis suæ: quod incipiet currere a tpe quo fuit reuersus. & hoc in secunda. & sicut minori non currit nisi post completam minorem ætatem, ita maiori non currit tps cum abest, & non refert quo genere causæ fuerit absens, siue reipubli. causa, siue quibuslibet quæ enumeratæ sunt, ff. ex quib. cau. ma. l. j. & quantũ ad hæc nulla est differẽtia inter maiores & minores.

D

m Superuacuam] annus alius continuus, [i] vt in vsucapione, vt ff. de vsuca. l. iij. & l. nunquàm. ij. § j. & j. de do lo. l. fi. in isto tpe currũt feriati & non feriati dies: potuit agere vel non, potuit intendere iudex vel non: reus conueniri vel non: sit præsens vel absens contra quẽ currit, vt j. de pscri. long. tẽpo. l. fi. restituuntur tñ quidam. in integrum, vt in distinctione quæ est ff. de in integ. resti. l. fi. Alius vtilis. Et vtiliũ multa sunt gña. nam quidã est vtilis

i Ista glo. est valde notabilis, sm Bald. hic. declarans quando annus dicatur cõtinuus, & vtilis.

vtilis quo ad sui initium, sed ex quo incipit, est cõtinuus, A vt ff. de calum. l. annus, & ff. de ædil. ædic. l. cum sex. Alius est vtilis toto tpe: & hic est multiplex, nam quidã est vtilis vt nec feriati dies computentur, nec absentiarũ, nec minorum ætates: vt erat annus vtilis qui dabatur restitutionibus maiorum & minorũ, vt s. e. l. j. & hac. l. in fi. & ff. de diuer. temp. præscript. l. j. Alius qui currebat absenti, eo quod potuit procuratorem dimittere: sed restituitur, vt annus datus bo. pos. pe. vt ff. de diuer. tẽpo. præscrip. l. ij. & ff. quis ord. in bono. pos. l. ij. §. dies, & s. de resti. mili. l. j. & §. sed si est præsens, contra quem currit bonorũ possessio. Non currit si impediatur agere secundum d. l. j. §. j. Est & quadriennium quod datur maioribus & minoribus loco vtilis anni, & hoc est continuum, vt feriati dies & non feriati currant: possit agere vel non. sed absentiæ ab eo subducuntur. & secundũ hoc quo ad quid est vtile vt hac. l.

Côcor. gl. in c. cõtingit, sup verbo, annis, in fin. extra de transa. & l alias totis locis.

a Vtilis anni] i quo tria oportebat concurrere: actori copiã agendi, & reo defendendi, & iudici iudicandi, vt ff. de diuer. præscri. l. j.

etiam vtilis anni [a] in integrũ restitutionis à nostra republica separantes, sancimus & in antiqua Roma, & in hac alma vrbe, & in Italia, & in alijs prouincijs quadriennium continuum [b] tantummodo numerari ex die ex quo annus vtilis currebat: & id tẽpus totius [c] loci eẽ cõc. B ex differentia enim locorum aliquod induci discrimen, [d] satis nobis absurdum visum est: quod non solum in minorum restitutionibus (quibus vtilis annus incipit currere ex quo vicesimisexti anni dies illuxerit [e]) sed etiam in maiorum [f] hoc idem adhiberi sancimus, vt & hic pro vtili anno memorata continuatio [g] temporis obseruetur ad interponendã cõ C testationem, finiendamq; litem. [h] Et quemadmodũ omnis minor [i] ætas excipitur in minorũ restitutionibus: ita & in maiorũ, tps in quo reipublicę causa abfuerint, vel alijs legitimis causis, quæ veteribus legibus enumeratæ sunt, fuerint occupati, omne excipiatur: [k] & non absimilis sit [l] in hac parte minorũ & maiorum restitutio. Da. Kal. Sept. Constantinop. post cõsulatum Lampadij & Orestæ. VV. CC. Conss.

TITVLVS LIIII.

QVIBVS EX CAVSIS maiores in integrum restituantur

Officium legationis est iusta causa indulgenda restitutionis in integrum. Bal. vel sic: Legatis indefensis condemnatis datur restitutio sicut absentibus republica causa. Salic.

I. Imper. Antonin. A. Aemiliano.

Si propter officiũ legationis,

b Continuũ.] quod nõ est priuilegiatũ, licet facta rescindantur, sed priuilegiatæ rei datum. s. restitutioni.

ADDITIO Probatur in l. doli mali exceptio. §. diuersum. ff. de noua. fallit in casu. l. fin. j. de repud. hæred. vbi restituitur quis in eo quod facit intra quadriennium post perfectam ætatem. quem casum nota.

c Totius.] idest omnium locorum.

d Discrimen.] id est differentiam in hoc casu. sic & ff. de instit. ac. l. cum interdum. alias autem quandoque inducitur, vt ff. de eo quod cer. lo. l. ideoque, & ff. de offic. procons. & leg. l. j. & ij.

e Illuxerit.] si modo habeat facultatem agendi, & hoc si in minori ætate contingit læsio. alioquin currit à tempore læsionis, vt ar. ff. quando act. de pec. est an. l. j. §. annus. sed sm Io. quod accipe quando præscriptio completa est contra maiorẽ reuersum de absentia, & post modicũ tps. Arg. tñ contra. s. eo. auth. si minor. sed ibi spãle. D

f In maiorum]. s. restitutionibus qui & ipsi iudicis officio iuuantur, alias si iure act. de dolo, vel quod me. cau. vel simili, habent sua tempora.

g Continuatio.] hoc si hic absens maior lædatur tanto tempore sm Azo. vel maiori, quod est quadriennium: si vero in minore, illud habet solũ reuersus, & currit ei statim post reuersionem, vt ff. ex qui. cau. ma. l. sed & si per prætorem. §. si cum ferię, & §. quoties. & dic plene vt ibi dixi in gl. hic quæro, & idem in minore si lædatur ipse: vt quia res vsucapiatur: & vsucapio cœpit contra prædecessorem. Si autem lædatur in contractu, minori semper datur quadriennium: maior autem non restituitur in cõtractu, vt s. de resti. mili. l. quæ à patre, sed in tempore, vt si quid potuit quærere, vt ff. ex qb. cau. ma. l. Iul. §. eũ. Sed quidam dicunt semper dari quadriennium: licet in minori tpe sit læsio, vt diximus, s. ti. ij. l. quod tempore.

Minori læso in cõtractu datur restitutio, sed nõ maiori.

ADDITIO. Vide gl. magnã in hac materia in Cle. j. de res. in integ. quam tamen Bar. hic reprehendit. ideo pro intellectu istius gl. vide hic ipsum Bart. in versi. debes scire, & hic aduerte, &c.

h Finiendamque litem]. s. in integ. restit. petitæ. & sic litis contestatione non perpetuatur, vt s. eod. l. petendæ. §. sin vero, & ff. de mino. l. Papinianus. §. si quis, & s. de dolo. l. fina. Sed ar. contra ff. de min. l. intra. j. respon. Sed ibi aduersarius dolo appellauerat vt extenderetur tempus. Item contra. s. eo. l. petendæ. §. quod si defensio. sed hęc secundum illam, nam fauore rei hoc constituitur, vnde eo volente vltra retardatur, non eo inuito: vt hic. Idem dico in vtili in rem siue rescissoria, quæ datur post restitutionem, vt ipsa quadriennio finiatur, si non sit proposita, vt j. tit. j. l. fi. sed perpetuari potest litis contestatione actio rescissoria: cũ nulla lex hoc prohibeat: licet quidam contradicant eam non perpetuari, sm Azo. sed Ioan. habet eam pro contestata, eo ipso quod in integrum restitutio est petita.

In integrũ restitutionis petitio, an litis cõtestatione perpetuetur.

i Omnis minor.] s. infantia, pueritia, adolescentia. Acc.

k Excipiatur] vt non computetur in ipso quadriennio ipso iure primum tempus absentiæ, siue medium vltimumve, etiam in minore sicut in maiore diximus, s. tit. ij. l. quod tempore, & est vtile quo ad hoc, quia non currit tempus minoris ætatis, vel iustæ absentiæ, vt de quadriennio minuat, vt diximus s. ti. j. l. j. Item excipitur tẽpus quo impedior agere per aduersarium meum ne, agã intra quadriennium, vt ff. de mino. l. intra.

l Non absimilis sit.] vt sicut demum currit præscriptio quadriennij minoribus post maiorem ætatem: ita maioribus post reuersionem, vel aliter. Sicut minores conseruantur hodie ipso iure illęsi: sic & maiores, quod placet. sed sicut prædicta tempora iustæ absentiæ excipiuntur de quadriennio quod datur minoribus, sic de quadriennio quod datur maioribus, vt hic dicit. Sed an quod alibi dicitur de anno vtili, est per hanc, l. correctũ? Respon. non, ar. j. de appel. l. præcipimus, in fine.

QVIBVS EX CAVSIS MAIORES IN integrum restituantur

Dixit s. de restit. mili. specialiter de quibusdam maiorib. s. militibus & republica causa absentibus: nunc de omnibus etiã de his qui propter rei qualitatem restituuntur, vt in bonæ fidei iudicijs, vt j. eo. l. in contractibus.

Côtinuatio.

Si propter officium.] CASVS. Petebam à te decem, litem tum tecum contestatus. lite contest. legationis causa aberas: vel quia princeps misit te: vel qua ex causa à ciuitate tua missus es. te citato nec comparente condemnatus es, an tibi reuerso detur causæ tuæ integra defensio per beneficium restit. in integr. quæritur? R ñ, quod sic, eodẽ. n. priuilegio vtetur legationis

causa absens, quo & reipub. puta Romanorũ cã absens. A
Ex hac l. no. s̃m Bal. hic ꝙ in cã ambasciatorũ non sunt feriæ à lege indictæ: q̃a tũc sñia esset ipso iure nulla, nec esset op⁹ remedio restõnis. Itẽ no. ꝙ licèt q̃s sit absens causa legationis reipublicæ, tñ citatio facta ad domũ valet: licet ei concedat in integ. restit. Bal.

Ad me]. s. principe à ciuitate tua. vel à me: q̃a princeps mi sit, & q̃d subijcit, bona fide. s. interueniẽte ex parte tua: non .n. hoc studiose procurasti, vt ff. e. l. itẽ hi q̃i, & l. & qui data.

Indefensus]. i. nullo mõ defensus. idẽ, si fuit defensus, sed minus legitime: q̃a tũc restituitur ad totam cãm, vt s. de proc. l. q̃a absente. sed si legitime defensus fuit, tũc ad appellãdum tantum, vt ff. de in integ. rest. l. fin.

Cõdemnatus.] lite ante absentiã contestata, aliàs nõ posset valere ipso iure definitiua, vt j. de iudi. l. properandũ. §. j.

Iudicij] iã cœpti. i. instantiæ.

Reipublicæ cã] s. Romanorũ, vt ff. e. l. sed & si per ptorẽ. §. fi. & l. legatis. Et potes distinguere vt diximus s. de pcur. l. quia absente.

ad me bona fide factæ, absens & indefensus cõdemnatus es, instaurationem iudicij iure desideras, vt ex integro defensionibus tuis vtaris. nam eos quoque qui legationis officio funguntur, in eo priuilegio esse in quo sunt qui reipublicæ causa absunt, receptũ ẽ. PP. V. No. Mar. duob. & Aspris Côss. B

Detento in carcere succurritur, si propterea non potuit comparere: & restituitur in integrum. Bald.

II. Idem A. Dionysio.

Si idcirco apud arbitrũ præsentiam tui facere non potuisti, ꝙ sub custodia militari iussu præsidis detinebaris, idq; in veritate esse præsidi prouinciæ pbaueris: accipies cãæ instaurationẽ. PP. XIII. Kal. Oct. Leto & Cereali. Cõs.

Maioribus in contractibus enormiter læsis, officio iudicis subuenitur. B. & Sali. C

III. Impp. Diocle. & Max. AA. & CC. Proculo decurioni.

In contractibus quæ bonæ fidei sunt, etiã maioribus offõ iudicis cã cognita publica iura subueniũt. Dat. Non. August. Diocletiano & Aristobolo Cons.

Respublica æquiparatur minori: & idem habet beneficium restitutionis in integrum. Bald.

IIII. Iidem AA. Prisciano.

Respublica, minorũ iure vti solet: ideoq; auxiliũ restõnis implorare pt. Dat. II. Idus Nouẽb. Diocl. & Aristobolo Cõs.

Ista lex habet duas lecturas. secundum primã h. d. Restitutione habita competit vtilis rescissoria, quæ anno finitur. h. d. Secunda lectura hoc intẽdit: Ad restitutionem in integrũ petendã datur vtilis annus: quo elapso, naturalis rescissoria impeditur: vnde impossibile est quod rescissoria proponatur. Bal. Vel sic. Captus ab hostibus cum patre & matre, reuersus illis ibi defunctis potest succedere, & eorũ bona interim vsucapta potest vendicare vtili rescissoria, restitutione prahabita: quæ olim intra annum vtilem, hodie quadriennium cõtinuum debet peti: nõ vsucapta autem ipso iure põt vendicare. h. d. secundũ vtrãq; lectu. sed prima magis amicatur literæ, scilicet vt in re vsucapta loquatur. Sal.

V.

Si idcirco.] CASVS. Petebã à te decẽ, lite contest. captus es ab hostibus: citatione ad domũ tuã missa, nec te cõparẽte, condẽnatus es, an tibi reuerso det̃ in integ. rest. ad integram causæ tuæ defensionem, quæritur? Resp. ꝙ sic. idem est si in carcere pub. vel priua. foret q̃s detẽtus.

Arbitrum]. i. iudicẽ ordinariũ. sic s. de postu. l. quisq̃s. Sed vr̃ non valere ipso iure, cũ non venerit citatio in notitiã absentis: sic nõ est restitutio necessaria, vt ff. q̃. en. si ap. l. j. §. itẽ cũ. Sed illud ibi ad maiorẽ exaggerationẽ, nã nec citatus ibi fuerat ad domũ: hic sic, vñ sñia tenet, quare necessaria est restitutio. Vel põt dici vt loquatur de arbitro compromissario cũ p̃cessit conuentio: vt et vno absente ferat sñiam: aliàs non haberet locũ restitutio. cũ sñia arbitri lata altera parte absente non valeat, vt ff. de arbi. l. diem. § (aliàs est l.) si quis litigatorũ. & l. non distinguemus, § cũ in plures, sed prima verior: quia in arbitro etsi tenet sñia quo ad cõmissionẽ pœnæ, non tamẽ ex ea datur actio, vnde non restituitur contra sententiã, quod hic faciendum dicit, sed haberet exceptionem in pœna, vt ff. de arb. l. si cũ dies. §. si quis. & de exce. do. l. apud. §. si in arbitrum. D

Causæ]. s. iam cœptæ, vt hic, & ff. eo. l. succurritur, & l. ad eadem.

In contractibus.] CASVS. Maiorem annis induxisti vt rẽ suã tibi venderet, quã nõ aliàs esset distracturus: an sibi subueniatur, quæritur? Respon. ꝙ sic. sed non offic. iudicis restituitur, sed iure actionis datur de dolo: si dolus dedit causam contractui. & dic hoc officium quod adhæret actioni, non quod solum officium sit, vel pone exemplum. j. commu. vtriusque iudi. l. maioribus.

In contractibus.] vt in diuisionibus perperam factis, A vt j. commu. vtriusque iudi. l. maioribus. Item in venditione, si enim non aliàs venditurum me inducas vt vendam, ago re tradita de dolo, vt ff. de dolo. l. & eleganter, in princip. si enim & dolo me in precio decepisti, agam actione ex eo contractu, vt ff. de act. emp. l. Iulianus. §. si venditor, & §. per contrarium, & arg. j. de rescin. vendi. l. si dolo. si autem nõ dolo, aut vltra dimidiam me decepisti, & tunc similiter actione ex eo contractu, vt j. de rescin. vendi. l. ij. aut nõ vltra dimidiam, & tũc non agam, vt ff. de mino. l. in causæ. ij. §. pen. Sed an intra quadriennium tantum in secundo & tertio casu? quidam sic. Sed tu dic vsque ad xxx. ann. prout aliàs actio cõpetens durat. Et qd̃ hic appellat officium, non dicit de eo quod est solum, de quo dicitur. ff. de mino. l. quod si minor. §. fi. sed q̃d actioni inhæret, de quo tractatur, ff. de rei vendi. per totũ, & maxime in l. officium. Item ideo dicit, bona fide: quia ibi exuberantior est adhibenda bona fides, vt insti. de obli. ex consensu. §. fi. sed in stricti iuris iudicijs agitur de dolo, vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. nõ solum, in fine.

Officio.] re ipsa, id est officio ministrante iudicij iam cœpti.

Respublica.] CASVS. Procurator reipubl. ciuitatis Romæ contraxit, & deceptus est: an respub. restitui possit, quæritur? Respon. ꝙ sic, exemplo minoris cui potest comparari respub. Viuianus.

Respublica] scilicet Romanorum, aliæ enim ciuitates loco priuatorum habentur, vt ff. de verb. sign. l. cum qui vectigal, & ad Maced. l. nihil. Quid de ciuitatibus? videtur idem, argum. ff. eodem l. legatis, & l. sed & si, §. fi. sed illæ in legatis contra, aliàs videtur secus, sed dic vt infra de iur. reipubl. l. rempublicam, lib. xj. Item an idem in castro, vel villa aliqua? Respond. non puto restitui.

Solet.] cum in aliquo contractu vel pacto est læsa. Sicut enim minores sunt sub curatoribus, sic & respublica sub administratoribus: vt hic, & infra de iur. reipublic. l. rem, lib. xj. & supra de offic. eius qui vic. al. l. prima. sic & in ecclesia, cum reipublicæ pacificetur, supra de sacrosanct. eccles. l. fin. & in Authen. de non alienan. §. finimus, collat. secunda. Oeconomi etiam vicem tutorũ obtinent: ecclesia ergo pupillorum, vt in Authentic. de eccle. titu. §. finali, colla. ix. & supra de episcop. & cler. l. orphanotrophos.

Potest.] sed intra quãtum tempus? quidam perpetuo, quasi semper sit pupilla. Tu dic, intra quadriennium à tempore læsionis, arg. infra de senten. aduer. fisc. l. j. lib. x.

Vide de hoc text. expressius in c. j. de in integ. restit. lib. vj. & c. j. eod. titu. in Clemen.

Venditori decepto qualiter subuenit.

Deceptus vltra dimidiam iusti precij, agit vsque ad xxx. annos.

al. centurioni.

Arbitri sententia non parit actionẽ.

Resp. est sub administratoribus.

SI ab hostibus.] CASVS. Paterfamilias & vxor & filius capti erant ab hostibus: decessit maritus & vxor in captiuitate: reuersus est filius: fictione legis Corneliæ hæres est, ac si parentes sui in potestate hostium non essent effecti, quæ fingit eos mortuos prima hora captiuitatis, quasdã res non præscriptas vendicare potest directa rei vendicatione ad exẽplum rei vẽdicationis vtilis: quæ datur ad præscriptas, præhabita resti. l integ. & intra annum vtilẽ olim, hodie quadriennium, & dic res vẽdicat nõ p̃scriptas q. d. sicut datur vtilis contra possidentes nõ p̃scriptas præhabita restitutione, vel vsucaptas. vel pone casum quando inuenit p̃scriptas, & dic sic, res vendicat præscriptas exẽplo &c. idest vtili actione: quæ inducta est ad instar directæ solennis. Vel sic: Exẽplo vtilis actionis inductæ ad exemplum vtilis solennis, quæ olim cum solennitate proponebatur, vt ff. de orig. iur. l. 2. §. omniũ. Viuia.

V. Iidem AA. Liciniano.

SI ab hostibus [a] cum patre ac matre captus, postea his ibi defunctis, legis Corneliæ [b] beneficio [c] reuersus successiones eorum quæsisti: [d] exemplo vtilis actionis quæ in integrum restitutis datur, cum exceptionis annuæ (quæ huic objici solet) obiectu res vendicare nõ prohiberis. [e] Dat. XVI. Kalen. Maij. CC. Conss.

TITVLVS LV.

DE ALIENATIONE iudicij mutandi causa facta.

Facta alienatione ratione mutandi iudicij, possessor potest conueniri rei vendicatione, quam possessio parit: & alienator potest conueniri ex edicto de alienatione iudicij ad interesse per actionem in factum, quam parit dolus transferentis in alterum causa mutandi iudicij. Bald.

I. Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Attalo. †



CVm in rem [f] actionem [*] possessio [g] pariat aduersario, [h] alienatione [i] etiam iudicij mutãdi causa celebrata, in integrum restitutio [k] edicto perpetuo permittatur: intelligis, si rem, ne secum ageretur, qui possidebat, venundedit, [l] & emptori tradidit: quem elegeris, [m] conueniẽdi tibi tributã esse iure facultatẽ. Dat. VI. Kalen Decem. Viminacij. CC. Cons.

a Hostibus] qui sint, habes. ut ff. de capt. l. hostes. & adde quod dixi. ff. eo. l. ab hostibus §. non minus.

b Legis Corneliæ,] quæ fingit eos mortuos prima hora captiuitatis, & sic liberos, vt instit. qui non est permiss. face. test. §. fi. & ff. ad l. Fal. l. 1. §. 1. Item est hic fictio postliminij similiter, quo recipitur hic filius ac si non fuisset captus, & sic non est seruus. vt instit. quib. mod. ius pa. pote. sol. §. sed ab hostibus.

c Beneficio.] aliud est iure postliminij: quia ad ea solũ restituitur, quæ tunc habebat antequam esset exul: sed ad successionem parentum non. Accur.

d Quæsisti]. i. es eorũ hæres. & accipe, res vẽdicare &c. Et dic casum duobus modis. Primo, quòd sint vsucaptæ: & tunc expone tribus modis. nam tunc vendicabis exẽplo vtilis actionis, idest vtili actione rescissoria, quę datur ad exemplum primæ directæ, cui est præscriptum præhabita restitutione: vt hic, & infra de postli. reuer. l. ab hostibus captis, & infra quib. non ob. lon tẽp præscrip. l. ab hostibus, & de rei vendi. l. nullo. Vel dic ad exemplum primæ directæ, quæ olim cum solennitate dabatur: vt ff. de origin. iur. l. 2. §. omnium. Vel dic datur vtilis non solennis ad exemplum vtilis solennis. nã vtilis rescissoria dabatur olim cum solẽnitate, sicut aliæ actiones: hodie sine solennitate: vt d §. omniũ, & j. de formulis l. 1. & 2. Et quod dicit, cum obiectu &c. ideo est, quia si post reuersionem quadriennio taceas, cum etiam tantum ante captiuitatẽ supererat parentib. tuis: postea non audieris nisi fueris litem contestatus super hac rescissoria restituta: vt dixi s. tit. 1. l. fi. & hoc si ponas casum quòd sint vsucaptæ. Sed si ponas secũdo modo quòd vsucaptę non sunt: tunc vendicabis iure directo exẽplo vtilis scilicet rescissoriæ, quæ datur restitutis &c. ac si dicat: Sicut datur directa re non vsucapta: sic vtilis cum effectu re vsucapta, præhabita restitutione. Sic ergo annua obijcitur exceptio huic actioni, vt hic. ergo reuerso cõpetit ipso iure, licet inefficax & est similiter, p hoc. ff. de act. & ob l. in honorariis. §. sed cũ, vbi dr̃ eam anno tolli. Alij dicunt eã nõ nasci aliquo modo nisi præhabita restitutiõne. Et q̃d hic obijcitur exceptio expone, i. natiuitati huius actiõis. Nã objicitur ex tũc cũ erat restitutis: & pro eo est hæc lex in eo q̃ datur restitutis: ergo nõ restituendis, sed secundum nos vtrisque datur, scilicet restitutis cum effectu, restituendis sine effectu. Dices ergo hic, restitutus: scilicet ipso iure per prætorem mortuũ, licet sine effectu. Alij dicunt, id est restituendis.

e Prohiberis.] vendicare.

DE ALIENAtione mutandi iudicij causa facta.

Hæc quoque est causa restitutionis, & merito hic ponenda propter futuram iudiciorum mentionẽ, & propter tractatum restitutionum supra positũ. Accursius.

CVm in rem.] CASVS. Rem meam possedisti: timens tibi controuersiam me facturum, eam in potẽtiorem vẽdidisti: titulo alienationis tradidisti: qualiter mihi succursatus, quæritur? Respon. quòd agere possum contra possidẽtem directa rei vendi. vel contra alienantem actione in factum de alie. iud. mut. cau. fact. ad interesse.

Cum in rem.] quidam habent actionẽ & aduersariũ; & tunc expone, id est facit aduersarium obnoxiũ, sicut obligatio actionem parit in personam. Alij dicũt, actionem & aduersario, & vtraq; bona. Et not. q̃ sola possessio non inducit actionẽ in rem, sed opus est vt & actor habeat dominium vel quasi, vt ff. de rei vendi. l. in rem, in prin. vnde dicitur: rei vendicatio est actio quæ competit alicui ratione dominij vel quasi: & possessionis vel quasi, non dico ratione dominij vel quasi tantũ, vel possessionis vel quasi tantum, nam oportet q̃ sit dominus vel quasi, & tu possideas vel quasi, non autem sufficit q̃ sit dominus vel quasi, & tu non possideas vel quasi.

f Possessio]. s. rei.

h Aduersario]. i. actori.

i Alienatione.] repete, & cum alienatione &c.

k Restitutio]. i. actione in factum ex edicto de alien. iudi. mu. cau. fac. vt hic, & ff. eo. l. ex hoc. §. ait prætor. Et nota tria necessaria ad hoc, vt actio in factum locum habeat, s. q̃ sit res alienata causa mutandi iudicij futuri. Itẽ q̃ dolo, vt duriorem mihi constituat aduersarium. Item q̃ mea intersit: aliàs hoc locum non habet, vt ff. eo. l. j. in fi. & l. ij. & iij. in princ. & in fi. & l. item. §. j. & l. ex hoc edicto. §. ait prætor. datur etiam contra alienantem vtilis in rem, cum dolo desijt possidere, vt ff. de noxa. l. electio §. item si, & l. si bonæ fidei, & de peti. hæredi. l. nec vllam. §. pe. & de rei vendi. l. sin autem. §. sed & is.

l Venundedit.] tribus interuenientibus, vt dixi.

m Elegeris.] vel eum qui alienauit, actione in factũ prætoria ex hoc edicto, vel possessorem directa rei vendicatione, nec cessat extraordinaria, scilicet in factum, per ordinariam. id est per directam in rem, quod quidam dixerunt, vt prius ordinaria intentetur per l. ff. de min. l. in causæ, ij. in prin. quia contra diuersos datur, & expresse hic dicit quam elegeris. Itẽ nec vtilis in rẽ quæ datur, q̃ dolo desijt possidere, per directã. Eadẽ rõne & alia, q̃ directa in rẽ vtilis extraordinaria dr̃ respectu rei: nõ actoris qui iure sui dñij admittitur ad agendũ. Sed an p actionem in factũ tollatur directa vel vtilis in rẽ? R. n. non. cũ ad interesse detur tantũ in factũ, vt ff. e. l. iij. §. ex quibus.

Casum ponit.

† Catullo. al. Catullio.

* veterẽ lectionẽ sic ex vet. li. restitue Cũ in rẽ actiõi possessio pariat aduersariũ, &c. & postea, intelligis quòd si rẽ &c.

Rei vẽdicatio non cõpetit, nisi duo cõcurrant.

Actio in factum ex edicto de alie. iudi. mut. &c. vt locum habeat, tria sunt necessaria

DE RECEPTIS ARBITRIS.

Dixit de praeparatorijs iudiciorum: sequitur de iudicijs, praemittens de arbitris, quae ad similitudinem iudiciorum sunt inducta, vt. ff. eod l. 1. Accur.

† In vno vet. simpliciter inscribitur, De receptis: in alijs verò, de receptis arbitris.

Ex sententia.] CASVS. In controuersia quã mecũ habebas, in arbitrũ compromisimus: lata est sententia contra me: volo appellare, an possim, quae ritur? Respõ. quod nõ. adeo enim vilis est sententia arbitri, quod ex ea non nascitur actio iudicati: & propter hoc hincinde poena consueuit promitti, si iudicato nõ stetur: si autem cõpromisimus vt intra certum tempus sententiam proferret, & eo lapso tulit eã, non valet: adeo vt si ei vel a te vel a me non stetur, non cõmittatur poena. Ex ista l. not. quatuor. Primò not. quod à sñia arbitri non appellatur. Secundò not. quod ex sententia arbitri non oritur actio iudicati. Tertio no. quod in cõpromissis ideo poena infertur, vt metu poenae laudo pareãt. Quartò not. quod si cõpromissum est tempore limitatum: quod fit vltra terminũ, ipso iure nõ valet, & impune põt contẽni. Bal.

° respondẽdũ est, addicti: sic enim in omnibus manuscri. & addicẽdi verbũ huic rei proprium est, non autẽ adeundi.

TITVLVS LVI. DE RECEPTIS arbitris. †

A sententia arbitri non appellatur, quia ex ea actio nõ oritur, sed metu poena paretur, dummodo compromissum sit de iure perfectum, & sententia lata sit intra terminum compromissi. Bald.

I. Imp. Antoni. A. Nepotianae.

Ex sententia arbitri ex cõpromisso iure pfecto [a] aditi, [b] appellari nõ posse [c] saepe rescriptum est: quia nec iudicati actio [d] inde [e] praestari põt, & ob hoc inuicem poena promittitur, vt metu [f] eius à placitis non recedatur. Sed si vltra diem compromisso comprehensum iudicatum est, sententia nulla est: nec vllam poenam committit, [g] qui ei non paruerit. PP. IX. Kal. Augu. Romae, Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Qui est contumax in non comparendo coram arbitro, incidit in poenã compromissi. Bald.

II. Imppp. Carus, Carinus & Numerianus AAA. Clementi.

Si cõtra cõpromissum [h] aduersarius tuus apud electum arbitrum praesentiam sui facere detrectauit, [i] placitae [k] poenae videt obnoxius. [l] PP. VIII. Kalen. Ian. Caro, & Carino. Conss.

Aduersus petitionem poenae competit exceptio doli, si per dolum vel sordes fuerit arbitratum. Bald.

III. Imp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Petroniae.

Arbitrorum ex compromisso sentẽtiae nõ obtemperans, [m] si sordes vel euidens gratia [†] eorũ qui arbitrati sunt, intercessit: aduersum filiam tuam agentem ex stipulatu, [n] † exceptione doli mali vti poteris: [o] sed ex doli mali clausula, [p] quae cõpromissi stipulatiõi subijci solet, filiam tuam conuenire [q] non vetaberis. PP III. Id. Ianua. ipsis. AA. & Conss.

Si compromissum fuerit iuratum à partibus & ab arbitro, vel a partibus tantum, vel ab arbitro tantum, vel in actu fuerit assertum vel cõfessum esse iuratum: ex arbitri sententia quaeritur? Respon. quòd non: sed contra filiam agentem ex stipulatu ad poenam, excipiet de dolo. Item potest agere aduersus filiam ad interesse, quando promisit dolum in toto negocio se non commissuram.

[g] Committit.] Idest nõ incidit in obligationem, vt. ff. e. l. si cum. §. si intra. & l. non distinguemus. §. compromisso. aliàs est versi. sub. §. summa rei, & §. fi. & l. fi.

Si contra.] CASVS. Compromisimus tu & ego in arbitrum, interposita stipulatione poenali, si sententiae, ipsius non staretur. citauit te arbiter, nõ comparuisti, an in poenam in compromisso cõprehensam incidisti, quaeritur? respon. quod sic.

[h] Cõpromissum.] id est cõtra id quod fuit actũ in compromisso: fuit enim actum, vt adesset quãdo arbiter peperet.

[i] Detrectauit.] idest noluit.

[k] Placitae poenae.] quam placuit imponere, si quis contra pceptũ veniret. Ae.

[l] Obnoxius.] videtur enim non stetisse sñiae, q sui non fecit praesentiam, quo minus arbiter sentẽtiam possit ferre, vt hic, & ff. eod. l. si cũ dies. §. si arbiter, & l. diẽ § (aliàs est. l.) si quis litigatorum, & l. non ex olbus.

† Cõcor. sic. cũ gl. sup verbo, fauentes, extra eo. titu.

† id est cõpromisso. Contius.

Arbitrorũ.] CASVS. Pater filia emancipata in controuersia quam inter se habebant, in arbitrum cõpromisit, cõdẽnatus est pater per sordes arbitri: non vult stare sniae: an teneat soluere poenã in cõpromisso cõprehẽsam,

[a] Iure perfecto.] scilicet in quo adsunt quae adesse oportet: & econtra absunt quae abesse oportet: maximè quia poena est hincinde promissa, vt. ff. eo. l. litigatores. §. j.

[b] Aditi.] idest electi.

Arbitrũ per appellationem nõ rescinditur.

[c] Non posse.] contra. ff. qui satis. cog. l. arbitrio, & J. de iudi. l. cũ specialis. sed ibi ponit arbiter pro iudice delegato.

[d] Actio.] scilicet in factum, quae alias datur ex sententia iudicis, vt. J. de re. cre. l. actori. est ergo hoc, quia vilis & nulla, non quia digna. Vel potest esse ratio quare non appellatur, quia appellationis remedio extinguitur pronunciatum, vt ff. ad Turp. l. j. in fine, sed cum arbitrium nõ possit vere dici sententia, vt ff. ex quib. cau. inf. irro. l. quid ergo. §. ex compromisso, ergo non potest rescindi per appellationem, vt. ff. de iniust. testa. l. nam & si sub. §. j. Sed cum quandoque detur actio, vt quãdo est expresse, vel decem dierum taciturnitate firmata, vt J. eo. l. pe. §. j. & ii. an potest appellari? Respon. primo casu nõ, arg. J. de non nume. pec. l. generaliter, & quorum appel. non re. l. obseruare, & J. de re. cre. l. si quis. Secundo non: quia ante x. dies non datur, & sic non appellatur, vt hic. at post sero prouocatur. Et no. quod hic est locus argumentandi à cõiter accẽtibus accidũt. n. sniae cõiter, vt à qua snia possit appellari, & ex eadẽ agi. ergo econtra à quo remouet vnũ, & alterũ: sed licet appellari nõ possit, est tñ quae dã spes appellãdi, vt. ff. e. l. nõ distinguemus. §. cũ quidã.

[e] Inde.] idest ex sententia arbitri.

[f] Metu.] ergo ea soluta põt recedi, vt in auth. decernit ius.

[m] Obtemperans]. s. pater.

[n] Ex stipulatu.] scilicet ad poenam: cum non pareas sententiae.

[o] Poteris.] immo videtur quòd ipso iure sit tutus, quasi sub hac conditione sit compromissum, si non fecerit dolo, vt. ff. eo. l. ita demum, in princip. quae est contra. Solu. † tacita conditio nõ facit negocium conditionale, vt. ff. de conditio. & demonstra. l. conditiones extrinsecus. Item contra videtur non excipi, vt. ff. eo. l. diem. §. stari. quae est contra: sed ibi dicit, nisi sordes, &c.

[p] Clausula.] nam cum multa in compromissis promittantur hincinde, inter caetera ponitur quandoque nullum dolum committi, ex qua clausula agitur, vt hic, & ff. eodem. l. ita demum, in fine. Sed quid si arbiter dolo suo tulit, non dolo partium? Ioan. dicit stari, cum is qui excipit, dolum actoris debet probare: quod hic facere non potest, vt. ff. de except. dol. l. ii. §. j. Item dolus commissus ab vno, non nocet alij, vt. ff. quae in fraud. cred. l. qui à debitore. Sed contra puto secundum Bul. quia saltem nunc dolo facit, cum poenam petit, quod sufficit vt dicta exceptio locum habeat vt. ff. de doli exce. l. ii. §. & generaliter, & de act. emp. l. si sterilis. §. cum per venditorem, & de tribu. l. illud. §. si tamen.

[q] Conuenire.] ad interesse.

† Illi sol. reprehendunt hic doct. ideo dic secundum eos, quod in illa l. ita demum, illa conditio inest exactioni, nõ autem stipulationi, & sic non suspendit natiuitatẽ actionis, sed executionẽ eius Bal. & P.

Ne

Ne in arbitris.] CASVS. Innuit hæc lex ꝙ olim ar- A bitrio pœna vallato, adiecto quoque iuramento, licitum fuit soluta pœna recedere a compromisso, & sic periurium committere, & decreta eludere arbitrorum, quod absurdum non immerito videbatur. Obstruens ergo imperator viam periurijs, statuit ꝙ si arbiter de iuste arbitrando, partes vero de parēdo simul iurauerint, vel se iurasse scripserint, seu apud acta se iurasse deposuerint, aut partes tantum, vel arbiter tantum, & hoc secundum prædictū modum firmauerit: sententiam à tali arbitro latam, firmam manere: ex ipsa, si ad incertum actum fuit, actionem in factum generalem cōcedens. Si vero ad certum, condictionem ex hac. l. & si forte res petita auctoritate iudicis tradita fuerit, vtilē rei vendica. si à possessione ceciderit. quod si quidem sub prædicta forma arbitrium vallatū nō fuerit, nullum erit. In fine vero dicit, quod si his non præcedentibus, vel partes subscripserint, vel se non contradicere protestati fuerint, perinde est ac si expresse consenserint, & valebit in omnibus, vt supra dictum est.

condemnatoria oritur actio: ex absolutoria oritur exceptio. secus si iuratum non appareat in actis, licet altera pars vel arbiter asserat esse iuratum: quia nec alteri parti nec arbitro creditur. Item si arbitri sententia omologatur. ex sententia arbitri sine pœna electi actio & exceptio oritur. Et dicitur omologari, sine dicat, non improbo: vel, non contradico: vel non contradicere, omologationi par est. Bald.

¶ Conco. cum hac. l. cap. cum tempore, & ea. ex parte, extra eo. tit. vbi dicitur ꝙ arbiter pōt eligi cum iuramento, licet hodie secūdum leges hoc prohibeatur: vt in auth. seq. inclusa desunt in plerisque.

a Committatur.] arg. ī. de indicta viduitate tollenda. l. secunda.

b Iudicum.] scilicet arbitrorum. sic & ponitur in Authen. tic. de appel. §. deinceps, colla. viij.

c Iudicem.] id est arbitrum.

d Præstitis.] vel à se vel a partibus.

e Electus.] non apparet, an iurauerit uel non: sed scripserūt omnes se iurasse: cui scripturæ creditur, siue sit verum, siue non, vt aliàs. ff. de donat. l. ex hac. Et nota quod primus casus est, quādo omnes scriptum est iurasse. Secundus, quando partes tantum. Tertius, quando arbitrum tantum. Quartus, quando dicitur ab vno vel vtroque ꝙ sit iuratum: non tamen scriptum inuenitur.

f Addito] i. scriptura arbitri vel publica, vel ī actis corā se.

IIII. Imp. Iustinianus. A. Demostheni præfec. præt.

NE in arbitris cū sacramenti religione eligendis periurium committatur, & detur licentia perfidis hominibus passim definitiones iudicū eludere sanctissimo arbitrio & huiusmodi rem cēsemus esse componēdam. B Si igitur inter actorem & reum, necnon ipsum iudicem fuerit consensum, vt cum sacramēti religione lis procedat, & ipsi qui dem litigatores [in scriptis] hoc suis manibus, C vel per publicas personas [scripserint] vel apud ipsum arbitrum in actis pro pria voce deposuerint, ꝙ sacramentis præstitis arbiter electus est, hoc etiā addito, quòd ipse arbiter iuramentum præstiterit super lite cum omni veritate dirimenda: eius definitionem validam omnimodo custodiri censemus, & D neque reum neque actorē posse discedere, sed tenere omnifariam, quatenus obedire ei compellantur. Sin autem de arbitro quidem nihil tale fuerit vel cōpositū, vel scriptū, ipsæ autem partes litteris hoc manifestauerint, ꝙ iuramenti nexibus se illigauerint, vt arbitri sententiæ stetur: & in præsenti casu omnimodo definitionem arbitri immutatam seruari, litteris videlicet eorum similē vim obtinentibus: siue ab initio hoc fuerit ab his scriptum, vel præfato modo depositum dum arbiter eligebatur: siue post definitiuam sententiam hoc scriptum inueniatur, quòd cū sacramenti religione eius audientiam amplexi sunt, vel quòd ea quæ statutā sunt, adimplere iurauerit. Sed & si ipse solus arbiter hoc litigatoribus pollicentibus vel scriptis, vel depositionibus (vt dictū est) manifestum facientibus, præstiterit iuramentum, quòd cum omni veritate liti libramēta imponat: similem esse etiam in præsenti casu prioribus eius definitionem, & eam omnimodo legibus esse vallatam: & in his omnibus casibus liceat vel ī factū, vel condictionē ex lege, vel in rem vtilem instituere actionem, secūdū quod facti qualitas postulauerit.

Sin autem in scriptura quidē aut depositione nihil tale apparuerit, vna autem pars dicat iuramentum esse præstitū, quatenus arbitrali stetur sententiæ: huiusmodi litigatorum, vel solius arbitri sermones minimè esse credēdos: cū & si qs iura-

g Nihil tale fuerit vel compositum.] per se.

h Vel scriptum] per alium.

i Se illigauerint] nec hic aperit an iurauerint: sed dic vt in superiori casu.

k In præsenti.] non solum in superiori casu quando omnes iurauerunt.

l Immutatā.] id est immutabilem.

m Similem.] ī. in proximo casu.

n Ab his] s. actore & reo.

o Vel depositionibus.] facta scriptura in actis.

p Præstiterit.] id est præstitisse dixerit.

q Libramenta] i. finem. Accursius.

r Omnibus] scilicet tribus casibus. Acc.

s In factum] s. generali, de qua dicitur. ī. de sacros. eccl. l. sancimus. j. & sic nō est contra. ī. eo. l. j. Et dicit in factum dari, cum agitur ad factum quod est incertum, vt cū dixit, decem, aut noxæ dare: condictionē ex hac lege quando est certum: in rem, quādo actum est rei vēdicatione, vel quando personali, & ex sententia fuit tradita possessio, & postea amissa, vt. ff. de publ. l. iii. in fi. alias nō datur in rem ex sententia lata in personali actione, nisi in casu, vt instit. de offi. iudi. §. fin.

t Ex lege]. s. ista.

u Tale.] de tribus prædictis casibus.

x Sermones.] nam vox vnius, vox nullius, vt ī. de testi. l. iu iusiurandi. §. simili. at iudex ordinarius potest suam sententiam interpretari, vt ff. de appel. l. iiij. & argu. ī. de iudi. l. properandum. §. illo, argu. ī. ad l. Corne. de fal. l. si quis decurio. quæ sunt arg. cōtra. An ergo potest esse testis iudex vel arbiter de his quæ corā eo acta sunt, post sē tentiam? Dic ꝙ sic, cū non sint prohibiti, vt ff. de testi. l. j. Et quod hic dicit, est īō, qa scriptura exigebatur, quę non aderat, itē erat solus. & pro hoc ꝙ possit, est. ff. de testib. l. ob carmen. §. illud quoq;, & §. itē senatus. Sed ar. cōtra. ff. ð testi. l. ti. & hoc notat Azo in summa de testib. §. haber, sed prima placet. ... Distingue, aut iudex assumitur vt testis in causa

Sententia lata in p-sonali actione, nō parit actionem in rem.

¶ Iste versi. cum gl. semper allegatur ꝙ nō statur dicto iudicis vel arbitri de gestis vel actis corā eis, & in hoc fundatur ca. quoniam contra falsam. extra de proba. Pau. his.

causa donec est iudex vel arbiter: & non pōt, ne duplici fungatur officio, vt l. quisquis. s. de postu. aut postquam causa est finita: & tunc si quidem assumitur vt testis super processu, valet eius testimonium: vt d. l. ob carmen. §. illud quoque. nisi ei obstaret quod esset solus, vel quod scriptura nō esset facta: vt hac l. aut assumitur ad testificandum super iustitia sententiæ suæ, & non potest: quia suspectus est, arg. l. eos in princ. j. de appell. & de hoc per glo. & Inno. extra de testi. c. cum à nobis, & c. dilecto filio, & de elect. l. cū dilectus.

A mitti non est prohibitum: sed sic compromitti prohibitum est, vt arg. ff. de condit. institu. l. quæ sub conditione. §. quotiens. sic & matrimonij nimia festinatio punitur, sed matrimonium non cassatur, vt in authen. de resti. & ea quæ pa. §. nunum, col. 4. & j. de secun. nup. l. j.

mentum datum esse nō iudice [a] supposito, nec hoc scriptura partium testāte, cōcesserit: incerti [b] certaminis compositio (quę inter homines imperitos sæpe accidit) non aliquid vigoris rebus iudicatis inferat, sed in huiusmodi casu hæc obtineant quæ veteres super arbitris eligēdis sanxerūt. [c] B

IN AVTHENTIC. de iudicibus. §. quia vero multæ. colla. vj. const. x.

Hodie prohibetur fieri cōpromissum cum iuramento: et licet arbiter iuret, si male iudicat solū a deo punit. Salic.

DEcernit [d] ius nouū, nullum sic fieri [e] posse arbitrum, vt cū sacramēti [f] religione iudicet, sed pœnā statuat: qua præstita liceat à iudicatis recedere. Si contra hoc [g] iudicatū fuerit: iudex qui male [h] iudicat, si dolo facit, pœnā [i] C à deo expectet: si ignorantia, nihil preter sacramētū ei [k] erit, neq; litigatores rursus damno afficientur.

Finis auth. Sequitur tex. l. C.

Si quis aūt post arbitri definitionem subscripserit, [l] ἐμμένειν, [*] vel πληροφορεῖν, vel δίδοναι, (Græcis enim vocabulis hoc enarrare propter consuetudinem [m] vtilius visum est) etsi nō adiecerit [n] ὁμολογῶ. & sic omnino per actionē in factū D eum compelli [o] ea facere, quibus cōsensit. Qualis.n. dn̄ia est, si huiusmodi verbis ēt ὁμολογῶ, adijciatur, [p] vel huiuscemodi vocabulum oīno omittatur [q]? [r] Si.n. verba consueta stipulationū, & subtilis, imo magis superuacua obseruatio ab aula [r] concessit & nos qui dē nuper legibus à nobis scriptis multa vitia stipu- B lationum, multasq; ambages, scrupulososq; circuitus correximus: [s] cur non & huiusmodi [t] scriptura totam formidinem veteris iuris amputamus: vt si quis hæc scripserit, vel vnū ex his, acquiescere eis compellatur, & ea ad effectum oīmodo perducere? cum non sit verisimile hæc propter hoc scripsisse, vt tm̄ nō cōtradicat, sed vt [u] ēt ea impleat, aduersus quæ obuiam ire nō C pōt. Dat. III. Kalen. Nouē. Decio. V. C. Cons.

Ex sententia arbitri pacto nudo & sine pœna assumpti homologata expresse vel tacite, oritur actio & exceptio. Item coram arbitro fit præscriptionis interruptio, & ex actis ibi probatis coram eo in alio iudicio inter easdem partes fit probatio. h. d. tota lex, quæ est notabilis & singularis secundum Bar. & Bal. Vel sic: Vbi ex sententia arbitri datur, exceptio, alteri non datur actio: hodie sine, expresse sine taciturnitate decem dierum eius sententia sit homologata, alteri datur actio, et reo exceptio: parte vero reclamante sententia non habet effectum, nisi cum sacramēti religione arbiter fuerit ele- D *ctus: Et per litis contestationem factā coram arbitro interrumpitur præscriptio. Et gesta coram eo probant inter easdem in iudicio ordinario. Salic.*

[a] Iudice] i. arbitro. & est sensus: etsi cōstat iuratum, tamen non est scriptum coram arbitro à notario, nec à partibus: nec præiudicat. vis est ergo in scriptura.

[b] Incerti.] incertū dicitur, quia eius effectus nō est certus: immo ecōtra est certum quod nullum effectum habeat.

[c] Sanxerunt] vt partes non teneantur stare, nisi eēt pœna apposita, vt s. eo. l. j.

[d] DEcernit.] Hęc authētica corrigit hanc legem vsque ad §. finalem, vt hodie non iuretur, & est ex authētico de iudi. §. quia vero multæ, coll. vj. & habent hic quidam decernimus, & aliàs decernit, i. noua constitutio. CASVS. Hæc authentica corrigit. l. C. in eo quod dicebat posse arbitrū eligi cum iureiurando. hæc prohibet quod nullus arbiter eligatur cum iuramento, sed cum pœna. postea imponit pœnā ibi, si contra factum fuerit. Nota ex ista. l. quod lex ciuilis potest reprobare iuramentum. Secundo nota casum in quo arbiter male iudicans non facit litē suā. Tertio no. casum in quo dolus non punitur nisi à deo, secundum Baldum.

[e] Fieri.] idest eligi.

[f] Sacramenti.] præstiti à se vel à partibus sm̄ Azo. & Ioan. vt hic, & indefinite dicit. & secundum hoc habeas in fine, eis. sed B. à se arbitro præstiti tantum, & pro eo est finis huius authenticæ, prout habes ei. sic ergo secundum eum partes non prohibēntur iurare. Sed quid si pœna & iusiurandum sit præstitum? respondent quidā non valere: quia contra legem factum est, vt s. de legi. & const. l. non dubiū. Sed Ioan. cōtra quasi forma, seu qualitas arbitrij sit improbata, non substantia. nam compro

[g] Hoc.] prohibitū à lege. Acc.

[h] Male.] quid si bene? dicunt quidam valere. Tu dic quod nō, vt ar. ff. de re mili. l. iij. §. in bello. Accursius.

[i] Pœnam.] periurij, vt j. de iureiuran. l. secunda.

[k] Ei.] quidā habēt eis, s. partibus: quia vna alteram vocabit periuram; nō autem sententia arbitri pariet aliquam actionē de his quæ dicuntur in l. ne in arbitris. §. sed & si ipse, & sic est pro Martino, & Ioan. Alij habent ei, scilicet arbitro. & sic per B. & secundum hāc est contra. s. de pac. l. si quis in conscribendo, in fi. Sol. hic speciale in odiū eorum qui fecerunt iurare arbitrum, aliàs facit litem suam, vt ibi.

ADDITIO. Aduerte quòd hæc Authent. habet locum in arbitro, non in arbitratore: ille enim potest assumi cum iureiurando, vt ca. Quintauallis, extra de iureiuran. & l. si libertus in ff. de ope. liber.

[l] Si quis subscripserit.] hoc est Græcum quod sonat, id est permanere, stare.

[m] Cōsuetudinem.] hæc enim lex facta fuit in ciuitate Constantinopolitana, vbi loquuntur homines Græcis verbis. Accur.

[n] Adiecerit] & hoc Græcum homologo. i. confirmo, vel laudo.

[o] Compelli.] dicit hic Iz. loqui quando fuit iuratum & scriptum, quod non placet, quia tunc valeret secundum hanc legem etiam sine huius confirmatione.

[p] Adijciatur.] idest non contradico.

[q] Omittatur]. s. confirmo & laudo.

[r] Ab aula.] id est à iure quod fit in aula, & sic ponitur id in quo fit pro eo quod fit.

[s] Correximus.] vt infra de contrahen. stipula. l. scrupulosam, & l. magnam, & l. omnes.

[t] Hmōi.] i. hac lege, vel dic. i. hoc verbū, nō contradico.

[u] Sed vt.] sic ergo nō ē hic simplex abnutiuū, sed curare dēt & seruare, vt ff. de ver. obl. l. inter stipulantē, in princi.

[r] aliàs, vel huiusmodi trāsmittatur. Matrimonium nō est cū festinatione contrahendum.

[*] al. ἐμμένειν, vel ἐνστῆναι, vel πληροῦν. in meis minus. i. permanere, stare, implere, quam lectionē veram puto. aliàs in quibusdā impressis legit. οὐ μὴ ἀντιλέγω, τὰ διαμορφώματα διδόναι, ui lectionē nunquā reperi. Con.

Cum

CVm autem.] CASVS. Petebam à te .x. negabas te mihi debere, compromisimus in arbitrum sine pœna. olim obtinuit, quod si pro te lata esset sententia, ualeret, & dabatur exceptio, si autem pro me, non ualeret, nec dabatur mihi ex ea actio. Quod corrigit imperator, statuēs quod si litigantes compromiserint in arbitrū, & conuenerint de stando sententiæ suæ sine pœna, & arbiter sententiauerit, & sententiæ subscripserant quod eis placeat, non solum dabitur reo exceptio si pro reo feratur, sed si pro actore lata fuerit, dabitur ei actio & mādabitur executioni per officialem præfecti, uel per eū iudicem cuius forū sequitur reus. In prouincijs autem per moderatores, &c. uel iudicem in cuius foro est pulsatus, & hæc in prima & secunda. [Sin autem.] Si autem post sententiā non subscripserint partes, sed per decē dies tacuerint, nec dixerint contra, uidentur eam confirmare per taciturnitatē, & ideo dabitur exceptio actori. & hoc in tertia parte. Si aūt altera pars intra decē dies stare noluerit sententiæ, immo reclamauerit, nec reo ex ea dabitē exceptio, nec actori actio, nisi cum iuramenti religione fuerit assumptus arbiter, ut ī. l. proxi. quo casu seruabitur quod in ea lege statutū est, & hoc in quarta parte. An autem per litis contest. factā coram arbitro, uel per libelli oblationem, executore transmisso interrumpatur præscriptio sicut coram iudice, quæritur? Respon. quòd sic. & hoc in quinta parte. An autem partium confessio, testium productio facta coram arbitro, si altera pars coram ordinario litigare uoluerit, valeat coram ordinario si opus fuerit, quæritur? respond. quod sic. & hoc in sexta. Ex ista. l. no. quod homologatio debet fieri post laudum, non ante laudum, appellationi uero potest renunciari ante sententiam & post, ut j. de tēpo. appell. l. fi. in fi. Vlterius no. in uersic. sed in hac quidem, per quos sententia arbitrorum executioni mandetur, & dicit text. quod per iudicem rei, non ergo respicitur locus arbitrij, sed forus conuenti, quod est not. secundum Bald.

† pars. l. vl. j. d testib. vt indicat inscriptio, & subscriptio.

† al. pponeretur.

† Vel sine scriptis.

V. Idem A. Iuliano. P. P.

CVm antea[a] sancitum fuerat in arbitris eligendis, quos neque pœna compromissi uallabat, neq; iudex dederat, sed nulla sententia[a] præcedente cōmunis electio, vt illorum sententiæ staretur, procreabat, si quidē pro parte pulsata[b] forma[c] arbitralis B procederet, exceptionem ei ueluti[d] pacti generari, sin autem pro actore calculus[e] poneret,[†] nihil ex eo procedere ei[f] præsidij, sancimus ī eos arbitros quos prædiximus, & quos talis cōsensus elegerit sub eo pacto uel in scriptis, uel non in[†] scriptis habito, ut eorum definitioni stetur, si quidem subscripserint post quam[g] definitio processerit, quòd nō displiceat am C babus partibus eorū sententia, nō solum reo exceptionem ueluti pacti generari, sed etiam actori ex nostro numine[h] in factum actionem, quatenus possit snia eius executioni mandari in hac quidem regia ciuitate ab officio eminentissimæ præfecturæ, uel eius cuius forum pars persequitur fugiētis, in prouincijs autem tam per moderatores, quàm per apparitores eorum, uel p iudices, quorum regimen pars pertimescit pulsata. Sin autem post sententiam minime quidem subscripserint[i] [se] arbitri formam amplecti,[k] sed silentio[†] eā roborauerint, & non intra decem dies[l] proximos attestatio[m] missa fuerit, uel iudici, uel aduersario ab alterutra[n] parte, p quā manifestum fiat definitionem non esse amplectendā, tūc silentio partiū sniam roboratam esse, & fugienti exceptionem, & agenti memoratam actionem competere. Altera aūt parte recusante secundum præfatum[o] modum, & implere statuta minime cupiēte nihil fieri præiudicij,[°] neq; parari uel exceptionē reo, uel actori actionem, exceptis uidelicet arbitris, qui cum sacramenti religione electi sunt secundū nouellam nostri numinis cōstitutionē.[p] Tūc etenim ea omnia seruari oportet, quæ lege nostra sup huiusmodi audientia definita sunt,

† Et sic s lectio decē dierū confirmat arbitrū, & cocor. gl. in c. cum tpe, super per uerbo obseruandū, i. n. extra de arb.

° al. preiudicium neque part.

a Sententia.] i. delegatoria.

b Parte pulsata.] i. reo. illi enim acquiritur exceptio, sed pro actore non.

c Forma.] i. sententia.

d Veluti.] non enim uerum pactum & expressum compromittentium praecessit, sed tamen quod statuitur ab arbitro, uidetur eorum pacto statui, licet autem in hoc casu secundum quòd hic dicitur exceptio reo competeret quasi facto pacto de non petendo, sed arbiter id sententiet, tamen hoc hodie cessat ut sicut actio in casu illo nō competit, sic nec exceptio, ut j. eo. §. altera. H.

e Calculus.] i. sententia.

f Ei.] hoc corrigitur j. eo. §. altera. nā quo casu ualet pro actore, ualet pro reo, secundum Azo.

g Postquā.] aliud si ante, cū pactū sit nudum, arg. tñ contra. ff. de pac. l. & hēdi. §. filia, & s. d pac. l. 1. si aūt coram iudice ante sniam fiat huiusmodi pactum, ualet, ut infra de temp. & separa. ap. l. ti. §. fin. Accur.

h Numine.] supra l. proxi. in fin. Sic ergo ex lege nascitur actio & exceptio hoc casu, non ex sententia, & sic non est cōtra. s. eod. l. 1. & ff. eo. l. 2. Vel hic speciale, quia non fuit apposita pœna, sed nōne hoc casu etiam iure ueteri poterat agi condictione incerti ad interesse, ut ff. e. l. diem. §. ti. R cipó. hic nudum fuit pactum in cōpromittēdo, ibi stipulatione uallatum. Item quid si pignus detur arbitro pro sententia seruanda? Respond. secundum In. aut ut ipse teneat, quo casu est pignus naturali obligationi accedens, quo tenetur pars ipsi arbitro ad seruandam sententiam, ut argu. infra de usur. l. per retentionem, aut ut det parti, & tunc est depositum certa lege datum, & sic agit pars cui est dandum contra arbitrum actione depositi, ut infra ad exhibendum. l. si res. Tu dic hoc ultimo casu dari præscriptis uerbis. ff. de præscript. verb. l. si rem. §. pen. Item quid si pœna promittitur rato manente pacto idic, ut ff. eod. l. 2. Accursius.

i Subscripserint.] actor & reus, & collige hic sententiā arbitri in scriptis dandam, ut iudicis, ut j. de sentent. ex breuicu. reci. l. 2.

k Amplecti.] s. velle.

l Decem dies.] qui & postea per authenticam statuti sunt ad appellandum à sententiis iudicum, ut in authent. de appellat. & intra quæ temp. §. 1. collatio. 4. Accursius.

m Attestatio.] i. contradictio. Accur.

n Alterutra.] ut ff. eo. l. litigatores. §. interdum, sed contra in l. 2. eo. ti. & s. eo. l. j. Solut. ut ī. eo. proxime, in gl. ī. l. proxima.

o Præfatum.] i. intra decem dies.

p Constitutionem.] ut ī. eo. l. proxi.

a Licet.] hac lege habes effectum arbitrij in fine, ut ī. de actione uel exceptione danda. Item in principio, ut hic. Item in medio, ut intra proxi. §.
b Ad quasdam] non omnes, nec ad perpetuas.
c Conuentum.] i. conuentionem factam in scriptis, & executore misso, non aliàs, ut infra d̄ præscriptionib. triginta anno. l. sicut, nisi in casibus corā principe, ut s̄. quando li. princ. l. 1. & 2. Item nota hic libellum in scriptis debere dari coram arbitro, sicut coram iudice, ut infra de litis contesta. authēt. auferatur. Sed contra. argu. supra de episcop. & cler. auth. generaliter, in fi. Solut. ut ibi.
d Factum.] i. ad facti quæstionem.
e Professum.] i. confessum ab eo.
f Attestatum.] i. testibus adfirmatū coram arbitro.
g Iudiciis.] data electione alteri parti, utrum uelit testes iterum produci si uiuunt, an attestationes, ut ī. de test. l. fi. Et ita not. quod actum est in uno iudicio, ualet in alio, ut hic, & ī. de libe. cau. l. iubemus, qđ intelligitur esse uerum inter easdem personas. Sed an etiam inter alias personas? Respon. non, ut supra de edē. l. 2. & facit infra de re iu di. gesta.

Licet. n.
Libellus ē coram arbitrio dandus.
†al. pfectissime. al. aptissime, q̄ vera lectio ēst.
* compromissum.
† al. Hoc gñaliter.
Iudicii uni' acta faciunt fidē in alio.

licet a † non ignoremus Iulij Pauli opinionem, & aliorum certorum prudentium, qui tetigerunt quidem huiusmodi quæstionem quam in præsenti aggredimur, non aūt peritissime † peregerunt, sed usque ad quasdam b actiones temporales standū esse existimauerunt. Plenius autē & generaliter definimus conuentum c in scriptis apud compromissarium * iudicem factum, ita tēporis interruptionem inducere, quasi in ordinario iudicio lis fuisset inchoata. Ad hæc † generaliter sancimus, in his quæ apud cōpromissarios facta sunt, si aliquid in factum d respiciens, uel professum e est, uel attestatum, f posse eo & in ordinariis uti iudiciis. g Dat. VI. Kal. Lampadio, & Oreste. VV. CC. Conss.

Mulier non potest esse arbiter. h. d. Bald. Vel sic: Mulieres non possunt cō promissum recipere, & per eas laudata non nocent. Salic.

VI. Idem. A. Ioanni PP.

Sancimus † mulieres suæ pudicitiæ memores, & operum quæ eis natura permisit, & à quibus ea iussit abstinere, licet summæ atque optimæ h

†C. dilect. ext. d̄ arb.

Sancimus.] CASVS. Petebam à te decem, negasti te mihi teneri, compromisimus in mulierem, an ualeat cōpromissum, quæritur? Respō. q non, quæcunque fuerit opinionis, nec ēt si liberti in patronam compromiserint, & pœnam hinc inde stipulati fuerint, si sententiæ non stetur. nec. n. nō stans sententiæ, propter hoc incidit in pœnam. Viuian.
h Optimæ.] nam generaliter præsumuntur omnes sapientes, ut ī. de lib. cau. iubemus, & s̄. de his qui ue. ætat. impe. l. 2. §. 1.
i Agmine.] ut neque arbitri sint neque iudices, neque aliud officium in iudicio habeant, ut hic, & ff. de iudi. l. cum prætor. §. pen. & de reg. iur. l. 2. & ff. de procu. l. neque, & arg. ff. de uiufr. sed & si quid. §. mancipiorum.
k Earum.] s. mulierum.
l Contemptores.] quidam habent conuentores. i. conuenientes, siue promittentes, qui sunt tuti, quia nō possunt ad eas conuenire. Alij habent contemptores, & idē est sensus. nam iuste contemnunt eas parte. e. Et quod dicit, nulla pœna, quæ fuisset promissa, nulla pacti, &c. A pactum de non petendo loco pœnæ fuit appositum, ut ff. eod. l. litigatores. §. interdum. Vel dic pacti, quia fuit compromissum, secūdum formam supra l. prox. in princ. Quid in comitissa Campaniæ, & Matilde, quæ arbitrantur? Respond. serua consuetudinem, quæ dat eis iurisdictionem, ut infra de emanci. l. 1.

opinionis constitutæ in se arbitrium susceperint, uel si fuerint patronæ, etiam si inter libertos suam interposuerint audientiam, ab omni iudiciali agmine i se parari, ut ex earum k electione nulla pœna, nulla pacti exceptio aduersus iu stos earum contēptores l habeatur. Dat. Kal. Septēb. Constantinopoli, Lampadio, & Oreste Conss.

ADDITIO. De isto est casus expressus in cap. dilecti filij, ubi uerba istius. l. recitantur, extra eod. titu. & ibi Innocen. Hostien. & Ioā. Andr. tenent q succedunt in comitatu, & iurisdictione, secū dum Bald. hic.

Cōsuetudo dat iurisdictionem.

DE SATISDANDO.

Dicturus de iudiciis, præmittit de satisdando, quia hoc fit ante litem contestatam, ut infra eo. §. 1. & § fin. & est satisdatio cum fideiussore, ut ff. qui satisd. cog. l. 1.

* in olbus manu. legitur cōuentores. q lectio est huic loco cōueniētissima. Cont.

TITVLVS LVII.

DE SATISDANDO.

Procurator actoris factus apud acta non tenetur satisdare de rato, sed de defendendo. Item reuocatio mandati, quæ in notitiā iudicis uel aduersarij non peruenit, iudiciū non impedit, procurator uero reus indistinctè caueat de iudicato soluendo. Bartol. & Bald.

I. Imperat. Dioclet & Max. AA. & CC.

Non est ĭcerti iuris, eum qui apud acta m factus n est agentis procurator, non compelli ratam rem dominum habiturum satisdare. hoc enim casu ueluti p̄sentis o procuratorē interuenire ĭ telligendum est. Itaq; & si postea mutata uoluntate

Non est.] CASVS. A te decem petij in iudicio coram iudice, & te præsente ordinaui procuratorem, uel te nō præsente, an compelli debeat procurator satisdare me ratum habiturū, quæritur? Respond. quod non. Si autem te & iudice ignorantibus reuocaui mandatum, tamen quicquid per procuratorem actum est, ratū debet habere iudex. & hoc in secunda. Si autem petas ut satisdet de defendendo, quia me uis reconuenire, an sis audiendus, quæritur? Respond. quod sic. Alioquin iudex non procedet, procurator autem, scilicet rei, an satisdare debeat de iudicato soluendo, quæritur? Dicitur, quod sic, quod obtinet in omnibus casibus.
m Acta] acta sunt scripturæ quæ fiunt de actitatis coram iudice.
n Fact' ē.] aduersario pñte uel absēte, & aū iudicij initiū.
o Præsentis.] dudum ante litis contestationem, actis tātum facientibus, quantum si nunc in initio causæ dominus esset præsens & consentiret, quo casu similiter non satisdat. Et idem si quolibet alio modo constet de mandato, uel per instrumentum, uel per literas domini missas ad iudicem uel aduersarium. nam his casibus non satisdat, ut hic, & ff. ut in possess. leg. l. si is à quo. §. si procurator, & ff. rem ra. ha. ne satisdatio, & instit. de satisda. § sin autem, & ff. de procura. l. si procuratorem, & supra de procura. l. 1. Item hæc uera, nisi in duobus casib. ut ff. d. ope.

Acta quæ dicuntur.

Cōc. gl. i. circa pri. l c. i. extra d̄ procur.

Sententia cũ procuratore reuocato lata, an teneat: vide gl. in c. au ditis, cum glo. super verbo, ad illa, circa me. in ca. mandato, extra de procur.

oper. no. nuncia. l. de pupillo. §. qui procuratorio, & l. seq. A & ff. ad Treb. l. qui ita. §. etiam. Tu dic vt ibi.

a Noluerit.] iudice & aduersario ignorante, fecus vtroq; sciẽte, vt ff. de solutio. l. vero procuratori. § sed & si quis. Quid autem si alter tantum sciuit? Respon. si iudex tantum, nulla est sententia: qa l nõ legitimã personam sciens cum illo sententiam, ope replicationis. ff. de col. dete. l. 3. ℥. de le. l. si legatarius. si reus tantum, tenet sententia, quia iudex nil de contingentib. omisit: sed reus propter suam scientiam non debet habere cõmodum ex sentẽtia ope replicationis. si autẽ procurator sciuit, valet pro reo, vt hic: non pro actore, cum quo ad actorem non per legitimam personam fuit litigatũ, vt ℥. de leg. l. si legatarius. Et not quòd semper præsumitur ignorantia, nisi contra probetur, vt ff de probatio. l. verius, & hoc ante litis contestationem: post litis vero contestationẽ, si dominum postea pœniteat, potest procurator inuito domino iudicium implere nisi iusta ... impediat, vt ff. de procur. l. quæ omnia. §. j. ex quo enim ingerit operas, videtur suspectus, vt ff. ad legem Corn. de fal. vxori.

b Debebit.] nemo enim debet mutare cõsiliũ suũ i alterius iniuriã, vt ff. de reg. iu. l. nemo potest.

Cõsentio ... (margin note, partly illegible)

procuratorẽ esse noluerit,[a] tamen iudicium quo quasi procurator expertus est, iudex ratum habere debebit.[b] Sin autem ei ab aduersario suo opposita fuerit in ipso litis exordio[c] defensionis[d] allegatio:[e] etiam ipse quasi absentis in hac parte procurator satisdationem super excipiẽda lite[f] præstare cogit. qua[g] non præcedente, lis quæ ei data est, vlterius procedere à iudice non conceditur.[h] Rei autẽ procurator[i] vel defensor,[k] etiam sub gestorũ testificatione factus, in ipso litis limine[l] iudicatum solui satisdationem in omnib. causis præstare cogitur.[m] Dat. IX. Kalen. Nouemb. CC. Conss. B

TITVLVS LVIII.

DE FORMVLIS † ET IMpetrationib. actionum sublatis.

Rubrum summat totum nigrum: quia supernacuæ formulæ sunt sublatæ: & non oportet actiones a pontificibus impetrare, sed sufficit eas aperte proponere. h. d. lex prima & secunda. Bal. concor. Salic.

I. Imp. Constantius A. Marcellino præsidi Phœniciæ.

† aliàs de iuris formulis, & Ipetratiõe actionum sublatis.

c Exordio.] tunc enim fieri debet, vt ff. de procu. l. Pomponius. §. ratihabitionis, & infra proxi. §. & quia est dilatoris exceptio, vt infra, de probat. l. exceptionem.

d Defensionis.] i. q defendat arbitrio boni viri, vt ff. de procu. l. iterum. §. an prætor. Accur.

e Allegatio.] i. exceptio quasi procuratoria.

f Lite.] quacunque velit reus reconuenire procuratorem nomine eius pro quo agit, vt ff. de procur. l. omnium, & l. non solum.

g Qua.] satisdatione.

h Conceditur.] pœna enim non defendentis, &c. vt ff. de procur. l. mutus. §. pœna, tenetur etiam domino mandati ad interesse, quasi hoc fuerit mandatum, vt defendat, vt ff. de procu. l. ad rem, & l. ad legatum.

i Procurator.] cum mandato.

k Defensor.] sine mandato.

l Limine.] i. introitu.

m Cogitur.] vt institu. de satisda. §. fina. & ℥. de consor. eiusdem lit. l. 2. quæ continet tria, vt ff. iudicatum solui. l. iudicatum solui. j.

Acta quæ dicuntur.

i Concor. gl. 1. in fi. in c. 1. extra, de procura.

Cõcor... (margin note, partly illegible)

DE FORMVLIS ET IMPEtrationibus, &c.

Dixit de solennitate satisdationis quæ fiebat olim, & hodie in principio iudiciorum, nunc de solennitate formularum actionum quæ fiebant olim, vt impetrarentur a collegio pontificum, vt ff. de ori. iur. l. 2. §. deinde ex his legibus. hodie non, vt hac titulo.



Vris formulæ.] CASVS. Olim siquis volebat intentare actionem, impetrabat à iudice quandam formulam verborum quã debebat proponere: & si caderet à syllaba, cadebat à tota cã: quam formulam tollit imperator in hac l. de medio.



Vris[†] formulæ[n] aucupatione[o] syllabarum insidiantes cunctorum actibus,[†] radicitus amputentur.[p] Dat. X. Kal. Feb. Constantio. III. & Cõstante. II. AA. Conss.

† al. aucto ritatibus.

n Iuris formulæ.] i. solennitates.

o Aucupatione.] quia sicut quis studet capere aues, sic studebat aliquis capere suum aduersarium in syllabarum prolatione, vt sic eũ a cã cadere diceret, si à syllaba caderet.

p Amputentur.] vt supra de his qui in eccle. manu. l. fin. & ℥. de testa. l. quoniam, & ℥. de arbitris. l. ne in arbitris. §. fina. Sed arg. contra. ff. de integrum rest. diuus, & ℥. de appe. ex illo, & l. nominationes, Item contra. ff. de iure fisci, in fraudem. §. quoties, vbi cãm amittet etiam hodie si mutet syllabam: sed ibi non solũ aliter protulit, sed & mutauit verbum actorum, falsitatem committendo, vel speciale in procuratore fisci. Accur.

II. Impp. Theodosius & Valenti. AA. Hierio præfecto vrbi.

NVlli[†] prorsus nõ impetratæ[q] actionis in maiore[r] vel minore[s] iudicio agenti opponatur exceptio,[t] si aptam[t] rei & proposito negocio cõpetẽtem eam esse constiterit. Dat X Kal Maij, Felice & Tauro Conss. C

† C. T. 2. l. 1.

a præto re, vel magistratu i° dicẽte, nõ à Pontificib. vt falso putat Accur.

TITVLVS LIX.

DE IVREIVRANDO propter calumniam dando.

Siue quis exigat ab aduersario probationem, siue quis petat ad probandum se admitti, debet prius iurare de calumnia, & testes qui sunt vilis personæ, non sunt torquendi: nisi in defectum aliarum probationum. Bal. Vel sic: In omnibus causis in quibus necessitas probationum exigitur, petẽs prius de calumnia iurare tenetur, & vbi petatur, q quæstio de seruis habeatur, debet iurare, quòd nõ odio seruorum nec dominorum petit, sed quia aliter veritas haberi non potest. Salic.

NVlli prorsus.] CASVS. Si aliquis actionẽ aliquã intentare velit, licet formulam verborũ non impetrauit: non eo prætextu ab agendo siue coram iudice ordinario siue delegato repelletur, si suæ causæ actionem aptam esse constiterit.

q In maiore.] vt apud ordinarios.

r Vel minore.] s. pedaneo siue delegato.

s Exceptio.] quod non impetrauit actionem à collegio pontificum: vt ff. de orig. iur. l. 2. §. deinde ex his legibus. Accursius. D

t Si aptam.] ff. si mensor fal. mo. l. prima. & si ineptam formam, amittit.

ADDITIO. Aduertas, quòd de iure canonico non est necessarium nomen actionis exprimere, sed debet factum ita clare proponi, vt ex eo ius agendi colligatur, vt in c. dilecti, extra de iudicijs. Et si quis forte ineptam actionem, vel intentionem proposuerit, absoluitur reus ab instantia iudicij. & audietur iterum actor si apte egerit vt in cap. examinata, illo titulo.

DE IVREIVRANDO PROPTER calumniam dando.

Dixit de satisdatione quæ fit ante ingressum iudicij: nunc de iureiurando quod fit statim post ingressum: vel econtra: dicturus de instantia iudicij siue de iudicio, præmittit de hoc quod fit, in initio iudicij.

In om-

V. Imp. Iustin. A. Demostheni præfecto præto.

IN omnib. causis, siue pp literas [a] fuerit apud te certatum, siue propter instrumenta, siue propter quicquam [b] aliud in quo necessitas probationis incumbit, [c] sancimus non aliter easdem probationes B præstare compelli, [d] nisi prius qui eas exposcit, [e] iuramentum de calumnia p̄stiterit, quòd nō causa differendi huiusmodi proposuit allegationes. Nam sacramenti timore contētiosa litigantium instantia cōpescitur. [f] Ne autem [g] perperam in quæstionem seruorum quidam uenientes, sui animi crudelitatē exerceant, non aliter concedi C eis qui quæstionem seruorum exposcunt, ad hoc uenire, uel à iudicibus audiri, nisi prius tactis sacrosanctis scripturis deponant, [h] quòd non odio seruorum, uel propter offensas cohæredum [i] ad hoc uenerunt, sed quia aliter rerum hæreditariarium ueritatem [k] exquirere uel ostendere non possunt. Dat. XII. Kalend. Octob. Constantinop. Decio. V.C.Cons.

IN AVTHEN. DE his qui ingre. ad appell. §. fi. col. v. consti. ix.

Nota quòd iuramentum generaliter præstitum, uidetur in quolibet articulo repetitum. Vel magis propriè loquendo, Genus inest cuilibet speciei. Salic.

HOc sacramentum [l] hodie remittitur, cū in initio iuret nihil se calumniose in toto negocio exigere.

Litigantes & patroni causarū debent iurare de calumnia, & si debētes iurare, ad iudicem uenire non possunt, uel non decet eos uenire, debet ad eos mitti. h.d. vsque ad. § .quod obseruari. Bal. Vel sic: lite contestata debet iuramentum calumniæ præstari, & primo a litigantibus, secundo a patronis causarum. Et si qui sunt qui ad iudicium uenire non possunt, vel eos uenire non deceat, iudex debet mittere notarium, qui ab eis exigat iuramētū aduersa parte præsente. Salic.

IN omnibus.] CASVS. Petebam à te decem A lite contestata uel post, non curo, protuli instrumentum publicum quo cōtinebatur me tibi mutuasse prædicta decem, tu cōtra excipis de falsitate instrumenti. an iurare debeas non animo calumniandi te probationē exigere, quæritur? resp. q sic, siue in medio causæ, siue in principio, siue fuerint prolatæ litteræ priuatæ, siue instrumēta publi. & hoc in prima: in secūda dicit, si paterfamilias me & Titiū instituit hęredes, & in diuisione rerum hæreditariarum occurrat aliqua res quā Titius cohæres dicit nō esse hæreditariā, & petā seruos hæreditarios torqueri, vt eruatur veritas, an sim audiendus, quæritur? resp. q nō, nisi prius iurauero me animo calumniādi hæc nō petere, s. nō in odiū seruorum, vel in cohæredis offensam, sed quia aliter veritas sciri non potest. & hoc in secunda.

a Litteras.] litteras dic priuatas, sed instrumentū publicū. vel dic litteras, [1] vt quia dubitabatur an sint illius tabellionis, & sic est cōtrouersia de scriptura, & p consequens veritatis de instrumēto dic q bene conuenitur esse illius tabellionis, sed dicit eum falsum scripsisse, & sic de veritate quæritur sola.

b Quicquam] sic ergo in exceptione ante litis cōtestationē opposita iuratur. Sed an in accusatione criminali? Resp. ibi iuratur ſm Ioan. & B. & H. & Azo. vt hic. & j. l. proxi. vbi dicit, in oībus litibus &c. circa princ. & j. de pœna iudi. auth. nouo iure, & j. de fi. instr. l. fi. Sed M. cōtra, & pro eo, quia nihil uidentur habere simile cum ceteris iudiciis, ut inst. de publi. iud. in princ. Secundo quia satis est eū puniri similitudine supplicij, ut j. de accu. l. fin. D Tertio quia cuilibet permittitur redimere sanguinē suū. ff. de bon. eorum qui ante sententiam mor. sibi con. l. 1. Sed certe prima non obstat, quia non est similitudo aliqua in effectu exigendi, cum publica faciant pœnam fisco inferri, priuata faciunt dari actori. Item nec secūda, quia non solum similitudine supplicij, sed etiam hoc iure compescitur calumniator. Nec tertia, quia licet permittatur redimere transigendo, non tamen calumniando. facit etiam pro M. ff. de bon. liber. l. qui cum maior. §. si patris, ubi etiam calumniosa permittitur accusatio. Itē pro eo q ad accusandum admittuntur personæ minus legitimæ, ut seruorum & minorum quandoque, quorum uoces alias non admittuntur, ut j. de auctor. præstan. l. clarum, & ff. de accusa. l. 2. & l. qui accusare, cum. ij. ll. seq. iuncta. l. hi tamen, in princ. Accur.

ADDITIO. Vide gl. in uerbo, criminali, & ibi Abb. in c. 1. extra de iura. calum.

c Incumbit.] uel producendi, quia prima facie præsumitur falsum instrumētum dicenti falsum, quia præsumitur instrumentum uerū, uel econtra, ut j. de prob. l. iubem°.

c Compelli.] easdem.

e Exposcit.] ab aduersario.

f Compescitur. Item & aliis duobus modis. s. pœna pecuniaria, & metu infamię quandoque, vt inst. de pœ. te li. circa prīnc. Accur.

g Ne autem.] calūniosam probationū exactionem compescuit, nunc tormentorum calumniosam exactionem compescit. vel aliter, supra de iuramento probationem exigentis ab alio fieri, nunc de iuramento probantis, sed per seruorū alienorum quæstionem, quæritur enim quandoque à seruis, ut j. de quæstio. l. 1. & l. interrogari. Et dic quid sit quæstio, ut ff. ad Sila. l. 1. §. quæstionem.

h Deponant.] i. affirment. ut ponitur j. de testa. l. hac consultissima, circa finē.

i Cohæredū.] si forte de seruis hęreditariis inter hæredes q̄stio postuletur, ut j. de quæst. l. fi.

k Veritatem.] [2] vbi enim ueritas aliter patefieri non potest, admittitur postulantis desideriū, sic. ff. si quis cau. l. si eum. [3] respon. & infra de app. cos. §. si quis, & de temp. & re. app. l. per hanc. in fi. & ad leg. Cor. de fal. l. ubi, & l. falsi, & qūo, & qn̄ iudi. authē. qui semel. ibi, perquisita ueritate, &c. & s. de hæ. & Ma. l. quouiš, in fi. & faciūt hæc quòd minor iuret de ueritate dicenda, ut dixi. s. de eden. l. is apud quē.

HOc sacramentum.] CASVS. Hæc auth. legitur super. l. in omnibus, in qua dicitur q quandocunque aliquis petit aliquam probationē, debet iurare q animo calumniandi non petit eam, dicit ista auth. hodie nō est iurandum super qualibet probatione, quia in litis contesta. iuratur semel pro omnibus q in tota lite non exiget probationem nō necessariam, uel calumniose. hoc dicit.

l Hoc sacramentum] quod sic. s. fiebat pluries, quoties. s. exigebantur aliquæ probationes etiam in media causa, vt in authentic. de his qui ingr. ad appella. §. fi. collat. 5. unde hæc sumitur. Sed uidetur etiam pluries iurari, ut ff. de damno infecto. l. qui bona. §. penult. Solut. illa corrigitur per hanc. [3] uel ibi extra iudicium, hic in iudicio. Item contra in authentic de testi. §. quia uero multi, in fin. §. collatione sexta, ubi in medio causę iuratur occasione probationum, sed ibi de alio iuramento dicit.

ADDITIO. Aduerte secundum Bartol. hic quòd hæc authentic. corrigit. l. & in his tantum, quæ fiunt post litem contestatam, & sic post præstitum semel iuramentum tale, sed in his quæ fiunt ante litem contestatam, ita iuratur hodie super qualibet exceptione sicut olim, & sic in hoc hodie non est correcta. I. C.

[1] Ex ista glos. iuncto text. arg. q appellonem instrorū nō cōprehendūtur scripturæ priuatæ, quia hic ponūt ut diuersa, & est arg. si dat terminus ad pducēdū instra, q post terminum poterūt pduci scripturæ priuatæ. Pau. & Bal.

Sanguinē suū rdimere cuilibet pmittitur.

[2] Sic dicit papa i ca. ceterū, extra e. ti. q hoc iurm præstatur ad ueritatem eliciēdam.

[3] Dic melius ſm Iaco. Bario. Bal. q ibi non fuit iurum uniuersale p̄stitū in figura iudicis. hic sic.

II. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm [&] iudices non aliter causas dirimere concesserimus, [a] nisi sacrosanctis euangeliis propositis, [a] & patronos [b] causarũ in omni orbe terrarũ, qui Romano imperio suppositus est, prius iurare, & ita perferre cās disposuerimus, [c] necessariũ duximus præsentem legem ponere, per quā sancimus in omnibus [d] litibus quæ fuerint post præsentem legem inchoatæ, non aliter neque actorem, neque fugientem [e] in primordio litis exercere certamina, nisi post narrationẽ [f] & responsionẽ, [g] antequā utriusque [h] partis aduocati sacramentum legitimum præstent, ipsę principales personæ subeant iusiurandum; & actor [i] quidem iuret nō calumniandi animo litem se mouisse, [k] sed existimando [l] bonā causam habere, reus aũt non aliter suis allegationib. vtatur, nisi prius & ipse iurauerit, quòd

CVm & iudices.] CASVS. In principio dicit quòd fecit quandam constitutionem, qua cauetur quod iudices cuiuscunque generis fuerint, no aliter lites dirimāt nisi propositis coram eis sacrosanctis euangeliis. Item quòd aduocati iurent clientulis suis se fidele patrociniũ præstaturos, aut causam deserturos ex quo nouerint iniustā uel desperatā esse, sed quia in illa cōstitutione nulla fiebat mentio de principalibus psonis, actore s. & reo, ideo statuit hic quòd nullo modo in allegationibus suis audiatur actor uel reus, nisi post litem cōtestatam iuramentũ calūniæ præstiterint, & hoc in prima parte. Iurabit ergo actor se credere habere iustam causam, nec eā mouere animo calūniādi. reus quia credit se uti iusta infitiatione, & ita ad collucta͂tiõ peruenerit. Demum iurent aduocati coram iudicibus, propositis sacrosanctis euangellis, scilicet quod in cōstitutione illa, infra de iudic. l. rem non nouam, sancitum est, & hoc in secunda. Si aũt aliquis fuerit qui iurare debet, & tātæ fuerit dignitatis, quòd ad iudicem peruenire non debeat, uel mulier, in domo sua iurabit misso officiali præsente aduersario vel eius procuratore, & hoc in tertia. An aũt in causa pupilli, uel adulti, uel filij iurare debet pupillus, uel adultus, uel filius, aut tutor, uel curator, uel p̄r? quæritur? Resp. quod tutor, &c. quia illi forte nouerunt factũ, nec iurabunt quod sit iusta causa, sed quòd credant eam esse iustam, omnibus iuramentis, &c. & hoc in quarta. Item si lis per procuratorem inferatur siue defendatur, demũ facta litis contestatione nisi de calumnia iurent, ulterius non erit procedendum. In eo tamen differunt quòd actor corā iudice causæ, uel coram iudice loci in quo moratur, reus uero tantum coram de causa cognoscēte iurat, & hoc in quinta. Hæc quidē ita vera sunt, quòd hoc iuramentum pro cōi utilitate introductũ sit, & de consensu partium remitti non põt, & hoc in sexta. Si uero cā alicuius collegij, seu alicuius uniuersitatis, seu cuiuscunq; corporis, uel et priuati, data etiam satisdatione de rato, per aliũ moueatur, lite contestata ulterior nō conceditur processus extendi, nisi vel priuatus, uel maior pars vniuersitatis de calūnia iurauerit, & hoc in septima. Et si actor iurare cōtradixerit, cadit ab actione, reus uero pro cōfesso habetur, non tamen ipso iure, sed demum lata sñia, ut in auth. ut litigantes iurent. § illa, & hoc in octaua parte. Hæc vero quæ dicta sunt de præstatione iurī, locum habent non solum in causis futuris, sed et iam cœptis, sub tali distinctione, ut si utraq; pars præsens est, utrinq; iuretur. Altera uero absente, a præsente iurm̄ præstetur, neutra uero præsente, absque calumnia huius iuramenti lis libere dirimatur. Viuianus. Nota ex ista. l. hic de duplici iuramento. s. partium & aduocati, primo iurant partes, secundo iurat aduocatus, & ex hoc ordine notat gl. quòd cum aduocatus antequam iuret non possit fungi officio aduocationis, quòd tempore quo reus respondet libello, debet iudex præcipere aduocato quòd stet a remotis, ita quòd non possit instruere respondentem. non potest ergo aduocatus dictare responsionem clientuli, de hoc est casus extra de indic. c. pastoralis. Bal. hic.

[a] Propositis.] sed non tactis, vt j. tit. 1. l. rem non nouam, in principio. Nam de illa fit hic mentio, quæ fuit facta ante istam, licet posterior sit in ordine. sic et proponuntur, sed non tanguntur, ut supra de episcop. & cleric. authentic. sed iudex. Cum enim iurat in principio quando fit iudex, quòd omnia recte iudicabit, non oportet quod plus iuret, ut in auth. iusiurandum quod præstatur, &c. §. & aquam, col. 2.

[b] Patronos.] i. aduocatos.

[c] Dispofuerimus.] ut j. tit. j. l. rem non nouam, §. patroni.

[d] In omnibus.] contra M. sed ipse ad pecuniarias refert, ut ff. de uerb. sig. l. litis nomen.

[e] Fugiētem.] i. reũ. Accur.

[f] Narrationem.] i. dicere, post litis contestationem, ut j. de lit. contestat. l. j. sed certe immo in prin. debet fieri, ut j. ea. l. § fi. q̃ est contra. Solut. ita dicitur fieri in primordio, si statim post fiat, ut j. p xl. & ff. si cer. pe. l. lecta. §. dicebam.

[g] Responsionem.] Nec distinguo an responsio sit affirmatiua vel negatiua, quia utroque modo lis contestatur, quamuis contra uideatur j. titu. j. l. rem non nouam. §. patroni, sed non stamus huic litteræ, quæ simpliciter loquitur laco.

[h] Vtriusque.] per hoc apparet aduocatos partes non debere in interrogationibus vel responsionibus instruere, quia prius fiunt quam ipsi aduocati iurent, uel aliquod officium habeant in causa.

[i] Et actor quidem iuret.] sic ergo prius iurat actor quã reus. nec obstat quod prius ponitur de sacro rei, ut insti. de pœn. teme. liti. § j. non enim est ordo scripturæ seruandus, ut ff. de solu. l. nec enim, & de pecu. legat. l. quidam, & institu de pœn. te. liti. §. j. nec quod ibi dicit, prius &c. quia intellige, iurat reus prius. s. quàm audiatur in processu causæ, non autem prius quàm actor, ut hic dicit. ff. de iureiur. l. iusiurandum & ad pecunias. §. qui iusiurādum, & ff. de act. empt. l. Iulianus §. offerri. Sed quid in duplicibus iudiciis? Resp. quilibet iurat ut actor, & ut reus. ff. famil. erc. l. inter cohæredes. §. qui familiæ. Sed quis prior dicitur? Resp. ille qui prior prouocauit ff. de iudi. l. in tribus, & l. seq. Item quæro si peto decem, & tu confitearis debitum, sed exceptionem pacti opponis, quis primo iurat? Videtur excipiens, ut ff. de excep. l. j. Sed puto cōtra, ut originalis cā inspiciatur, ut ff. de donat. l. qui id quod, in prin. & j. ad Maced. l. si filiusfa. aliquid.

[k] Mouisse.] id est mouere, ut ff. fami. erc. l. inter. §. qui familiæ. Itē an remittatur hodie hoc iusiurandum partibus & patronis olim sic, ut ff. de no ope. nunti. de pupillo, & ff. de iureiu. l. iusiurandum, hodie non, secundum quosdam, ut j. ead. §. sed quia. Azo quòd sic, cum non inueniatur correctum, ut j. de app. l. præcipimus, in fin. Itē an in causa appellationis sit iterũ iurandũ? Pla. & Azo, quòd non, ut in auth. de his qui ingre. ad app. §. si. coll. 5. & pro eo et faciunt omnia q̃ inducuntur quod cā appellationis sit eadē cũ prima, ut ff. de iudi. l. proponebatur, ne j. ne in una eademq; cā liceat tertio pro. l. j. & j. de tēp. & repa. app. l. per hanc. Ioan. contra, & pro eod. infra de iudi. l. properandum. §. his omnibus, & in authē. ut litig. iu. in princi. collat. ix. & ff. de damn. infect. l. qui bona. §. si quis stipulaturus, & §. sequ. Item quid, si triennio finita sit iudicij instantia? Resp. iterum iurari. Idem dicit Io. si in medio triennij sit iudex mutatus, qđ forte nō est uerũ, cum ex eisdē actis iudicetur, ut ff. de iud. l. mortuo, & l. proponebatur, sed pro eo facit. ff. iud. solui. l. cũ apud. Item in auth. de testi. § quia vero, collat. 7. ubi dicit maxi tiam

ul. cōcessimus.

[a] Græco more dicit ... Contius. i. litem contestatā. Cōtius

† Et sic iurm calūniæ est de credulitate, ut dicit gl. j. circa prin. in c. pen. de iuramen. calum.

Quid debeat iurari in hoc iuram. calūniæ, uide gl. sup uerbo iurm. in c. 1. extra eo tit.

Ista quæstio est hodie decisa de iure canonico in ca. pen. in prin. e. tit. lib. 6.

tiam litigatorum terreri. Item infra de iudic. properandum.§.sinautem, in medio. Item quid si actio mutetur patiente reo, sed non causa? Respondetur non iurari iterum, cum super facto magis quam super actione secundum H. iuretur, licet Azo contra, vt dixi s. de eden. l. edita. Item quis iurabit quando agit coniunctus pro persona sibi coniuncta cõtra uoluntatẽ, ut ff. de liber. caus. l. 3. & 4. & d. ap pel. non tantũ? Res. qui agit, cum magis propter suũ dedecus vitandũ agat, vt ibidem dr de liberali cã. l. 1. in fin. Accur.

a Instantia.] Caue tibi, quia reus nõ debet iurare rem suam esse, uel se ignorare rẽ ptinere ad actorẽ, nã si sciat rẽ ptinere ad actorẽ, si tñ iustã causam habeat subeundi iudicium, ut euictionis, non peierat, ut hic: secus, I actore dico. Vel si uult reus, põt confiteri rem esse actoris, & nihilominus aget de euictione, ut dixi. ff. de neg. gest. l. at si natura §. dum me.

b Postea.] s. sancim⁹.

c Dispositũ.] ut j. d iudi. l. rem non nouam, & l. hic auth. I isto iuramento.

In isto iuramẽto.] CASVS. Ista authent. ad l. C. sic cõtinuatur: In iuramẽto calũniæ secũdũ l. C. continebatur tale capitulum, quia iurabat actor se credere iuste mouisse litem, & bonam causam habere. reus autem iurabat quòd credit se iuste defendere. Per istam authẽ. additur aliud capitulum in iuramento calumniæ, q actor & reus debent iurare q non exigẽt aliquam probationẽ quam non putent necessariam, & istud iuramentum præstat semel in causa principali, & nõ sępius. No. per istam authent. quòd responsio facta per uerbũ credo, faciat probationem. uerius dic q releuat ab onere probandi, quia non debet quis aduersariũ grauare in onere probandi in eo quod credit esse uerum, & aduersariũ veritate fulciri, & iste est unus finis ad quem ordinatur calumniæ iuramentum, secundum Bal.

d In isto iuramento.] Hæc & illa quam dixi in l. j. hoc sacramentum, idem sunt, & eodem loco, & una est superflua, quæ ibi dixi, & hic dicere possem.

e Iuretur.] ut fiebat olim, ut I cor. huius, ut in auth. de his q ingr. ad app. §. fi. & sequitur alia, q̃ incipit, principales.

ἀντωμοσία quo uerbo Æschines cõtra Ctesiphõtem utitur in eadẽ significatione.

Concor. c. j. in pri. extra c. iu.

putans se bona instãtia [a] vti, ad reluctandum peruenerit, & postea [b] vtriusque partis viros disertissimos aduocatos (secũdum quod iã dispositũ [c] est à nobis) iuramentum præstare, sacrosanctis uidelicet euãgeliis ante iudicem positis.

A

IN AVTHENTI. de his qui ingre. ad ap. §. fi. coll. v. consti. xi.

Illa authentica respicit formam iuramenti, & aliquid adijcit ei. Bald. Vel sic: In iuramento calumniæ continetur quòd nulla probatio non necessaria exigetur. Salic.

In isto iuramento [d] adiiciendum est, nullam in tota lite exacturum probationem, nisi quam pro ueritate putat quis necessario esse exhibendam, ne sæpius iuretur [e] in causa.

B

IN AVTHEN. VT litigantes iurent. §. i. coll. ix. constitu. v.

Principales personæ, & illæ ad quas instantia & iam negocij transit, debẽt iurare de calumnia coram iudice competenti, uel coram officialibus ab eo in causa missis, præsente aduersario, excepta muliere, quæ se aduersario nõ exhibet, & actor nolens iurare perdit litem, & reus absoluitur. econtra reus nolens iurare condemnatur. Item administratores iurant de calumnia. Bald.

C

Principales personę, [f] vel illæ ad quas negociũ in medio migrauerit, [g] coram iudicibus [h] iurẽt, q nihil penitus causa patrocinii iudicibus, vel alii cuicũque personæ pro hac cã dederint, vel promiserint, uel postea dabũt uel per se, vel per aliam mediã personam, exceptis his q̃ propriis aduocatis pro patrocinio præstãt, aliisq; [k] personis quibus nostræ leges dari disponunt. [l] Sed si in sacro consistorio lites vel consultationes intromittantur, sub prẹsentia sacri senatus prædictũ iusiurandum prẹstetur. Sed si q litigantium ad iudicem venire nequeunt, [m] prædictum iusiurandum prẹstẽt corã officiis ab administrãtibus directis ad eos cũ aduersa parte. Mulier honestæ uitæ absente aduersario iuret coram officialibus. Sed si partes in aliis locis abesse contingat, uel una earũ absens fuerit, iuret sub gestis monumentorũ apud iudicẽ prouinciæ, uel apud defensorẽ locorũ.

Si quis autem litigantiũ prẹdictum iusiurandum præstare noluerit, p sentẽtiam iudicis actor casum actionis, reus condemnationem sustineat. Tutores & curatores in causis quas agunt, prædictum iusiurãdum præstabunt.

Finis authenticæ. Sequitur textus. l. C.

D

Sin autem uel dignitas uel sexus [n] personæ nõ cõcesserit eam ad iudicẽ peruenire, in domo litigatoris [o] sacramẽtũ procedere,

Principales.] CASVS. Habuistis superius duo capitula cum iuratur iuramento calumniæ, in auth. ista additur tertium capitulum. s. q actor iuret, similiter & reus q non dedit, uel dabit, uel promisit iudici, uel alicui personę aliquid, vt pro eo iudicet. vnde auth. ista dicit, quòd principales personæ iurent de calumnia, & si pẽdente lite & & præstito iuramento calumniæ morit alter, vel vterque eorum, hæredes iurabunt de calumnia, & in isto iuramento calumniæ continetur q actor vel reus per se vel per alium non dabit, vel dedit, vel promisit aliquid iudici, uel alij personæ vt pro eo iudicet, nisi quatenus iura permittunt, puta aduocatis pro patrocinio eorum, vel apparitoribus pro sportulis. Viuianus.

f Principales.] quæ inchoauerũt causam.

g Migrauerit.] puta hæredes, & certe verum est, quòd quantum ad hoc capitulũ iurare debent, sed quantum ad alia qd erit? Resp. idem. s. q iurent, vt ff. de damno infect. l. qui bona. §. si quis. Item & procurator forte subibit quo ad hoc sacramentum, ad quẽ causa transit.

h Iudicibus.] Nota in præsentia iudicis, sicut dico in sacramẽto testis. Accur.

i Pro hac causa.] i. occasione huius causæ, non dicas, ut pro eo in causa feratur sententia, quia sic nõ bene sequeretur exceptio. non enim datur aduocatis salarium ut faciant ut p eo feratur sentẽtia, sed ut iuuent eum in causa secundum H.

k Aliisq;.] puta executoribus. nam eis sportulæ præstantur vt s. de episco. & cle. cum clerici, in fine, & authent. generaliter, & authen. sed hodie, & instit. de actio. §. tripli. Item xenia iudici dari licet, ut ff. de offic. præsid. plebiscito, & de offic. proconsl. l. solent, in fine.

l Disponunt.] in libro Ir. non est plus. sed M. adiecit, sed si in sacro, &c. & accepit ex eodem corpore, ut litigantes iurent.

m Nequeunt.] propter infirmitatem suam.

n Sexus.] ad hoc. s. de offic. diuer. iudi. l. j.

o Litigatoris.] coram missis ad hoc ex officio, ut in authen. ut liti. iurent. §. si vero mulier, collat. ix. & ff. de iureiu. ad personas, & j. de reb. cre. generaliter, & in auth. de te-

Sportulæ & xenia possunt dari iudicib.

de testi. §. & quoniam colla. 7.

a Præsente] sic & in teste, vt j. de test. l. si quando.

b Vel curatores] sed ad quid, cum eorum confeßioni nõ stetur, vt ff. de confes. l. certum. §. sed an & ipsos, quæ est contra? Respon. non statur: [1] ut in causa sua stareti quia hic auditur, si per errorem facti, vel iuris probat se errasse, secundum Hug. hoc non videtur valere, cum idem esset in alio quo ad facti errorem, ut ff. de interr. actio. de ætate. §. fi. & s. de tut. & fac. ig. l. error. Alij dicunt (& hoc est in vsu) non stari, si peterre stitutionẽ etiam in eodem iudicio dandam. licet quidã dicant, quod tunc demum detur resto, cum actio transfertur in eum. sed & hoc est in dubio qñ transferatur. quidam enim dicunt durante officio, vt Azo. alij demum eo finito. transferri enim constat, vt ff. de re iudi. l. si se. §. tutor, & de admi. tuto. l. 2. & quando ex fact. tut. l. 2. & l. pen. & l. post mortem. §. tutor. Tertij dicunt, quod non statur, ut ex ea detur actio: nocet tamen, vt exinde sequatur sententia ex qua dabitur actio. Tu dic, quod si minor suscepit litem cum auctoritate tutoris, quod potest, vt j. de aucto. præst. l. clarum, & ff. de admi. tut. l. 1. §. sufficit, non statur dicto tutoris confitentis sine pupillo, vt ibi. sed si ipse tutor, tunc distingue, [2] quia si præsente pupillo, & non contradicente confitetur, valet vt hic: si absente, & intellectum habuerit: non, vt ibi, & arg. j. de iur. delib. potuit. & eadem distinctio fiat in omnibus similibus administratoribus. [3] Item si vnus sit tutor plurium pupillorum, & vnus pupillus agat, alter accipiat iudicium: an tutor simul pro vtroq; iurabit? Respon. quod sic, vt ff. de tut. l. accipientis, quod si fiat, peierabit. Nam impossibile est quod credat vtrumque bonam causam habere. Dic ergo contra: quod non possit in vtraq; esse actor, & reus, vt ff. de procur. licet §. si plures, & l. illa accipientis, intelligatur quando vnus pupillus agit cõtra extraneum, & alius conuenitur ab eodem extraneo: nam sufficit vnum iuramentum calumniæ tutoris pro vtraque causa. Vel loquitur ibi secundum antiqua iura quando non iurabatur. vel iurabatur ibi ab ipsis pupillis auctoritate tutoris: quod potest fieri, vt modo dixi.

c Personæ.] vt patet in bonis filij aduentitijs, vt j. de bo. ma. l. j. Item actor minoris decreto constitutus, vt s. de procur. l. neque. Item orphanotrophi, & si miles, vt syndicus, vt s. dixi de epis. & cle. l. orphanotrophos, & ff. quod cuiusque vniuer. nomi. l. item. §. actor. Verum in filio potest probabiliter distingui agat pater vel conuenitur nomine filij: & tunc iurerd calumnia pater. An filius agat vel conueniatur, quod esse potest de auctoritate patris, vt j. de bo. quæ libe. l. j. §. si. & tunc filius iurabit de calumnia, si aliàs habeat legitimam ætatem, quia maior est. In castrensi aũt, vel quasi, & aliis quæ tantũ ipsi filio acquirunt, dico ipsum filium iurare, vt ff. ad Macedo. l. 2. & ff. de actio. & oblig. l. filiusfa. cum consensu tamen patris, vt j. de bo. quæ libe. l. fi. §. i. Item cum in causa momẽtaneæ possessionis seruus, & pupillus, & qui libet extraneus admittitur, vt j. si per vim vel alio. l. j. nunquid de calumnia iurabunt? Resp. sic, arg. s. qui ven. ætat. impe. l. j.

d Iureiurãdo] scilicet isto. secus in iuramento in litem, vt ff. de in litem iur. l. videamus.

e Causam.] id est iustitiam causæ.

f Eam.] scilicet causam.

g Perueniunt.] iurando prius.

h Scire possint.] ex hoc dicunt quidam si adultus scit veritatem melius quàm curator, quod ipse de calumnia iuret, vt ff. de adm. tut. l. j. §. sufficit, & de auct. tut. l. accipientis, & s. de procur. l. fi. & j. de auct. præst. l. clarum, secus in pupillo, vt arg. j. de fal. mo. l. j. in fi. & ff. de iureiu. qui iurasse, ibi, quia sciens &c. Sed arg. contra id quod dictum est de pupillo, ff. de libe. cau. l. fina. Sed quid secundum eos si adultus, vel curator sciant æqualiter, quis eorum iurat? Resp. ille qui conuenitur, vt dicit lex de adm. tut. l. j. § sufficit. Sed tu dic quod nunquã minor de calũnia iuret quia hoc iurm cadit tantum in legitimã personam: & ideo dicit, quod tutor, vel curator sciunt cãm, id est qualitatem cãæ, sit iusta, vel nõ: sed minor non: licet sciat factũ ita bene, vt curator. Nec obstat, quod dixi, quod potest eum conuenire auctoritate curatoris: quia & tunc curator iurat. sic ergo alius agit, & alius iurat. sed responde, tutor agere videtur cum auctoritatem præstat, vt s. de ve. iur. enu. l. j. §. omnia enim meritò. An autem de veritate dicenda iuret? Respond. sic, secundum Iz. & Ioan. & nos, vt s. de hæret. l. quoniam, in fi. & j. de quæstio. l. interrogari, & ff. re. amo. l. Marcellus. §. j. & ff. ad Sillan. l. §. impuberi. Item quia restituetur contra confessionem ergo interrogatur, vt ff. de confes. certum. §. pen. & dixi de hoc s. l. proxi. in fi. Idem dico in filio, cuius nomine conuenitur pater: & in seruo, cuius nomine conuenitur dominus: & monacho & conuerso, ex quorum facto conuenitur, vel agit abbas, vel prælatus, licet non sic eorũ noĩe conueniatur, vt prædicti. Item no quod cũ quærit de veritate, palam respondetur, nõ secrete: sed nec quæretur ab eo, an credat, vel non, sed an ita sit vel non, vt & à teste. Itẽ quid si aliquis se minorem dicens vult curatorem constituere ad causam: & aduersarius neget: an super hoc de calumnia iuretur? Respon. sic, arg. ff. de iud. l. si quis ex aliena, & ff. si quis in ius vo. non ie. l. 2. & j. qui tut. dare poss. l. j. & ff. de tut. & cur. da. ab his l. ei qui. Vel dic iurari de calũnia in facto principali sub hac exceptiõe, si maior sit. [5] arg. ff. de inofe. prætor. §. si controuersia, & l. inter. §. si.

i Causam.] id est iustitiam causæ.

k Eo quod.] quasi diceret, vt quod adultus iuret si melius scit factum, quam curator, sed certè immo curator eo quod &c.

l Scientia.] i. conscientia suæ credulitatis, non de veritate facti. Vel dic quàm habent circa iustitiam causæ.

m Causæ] i. factum.

n Existimat.] sic & quoddam aliud est de credulitate, vt in auth. vt hi qui ob. se habe. perhi. §. vt autem, colla. vj. secus in sacramento testis, vt j. de testib. testium, & in authen. de hære. & Falc. §. hinc nob s, collatione prima, licet quidam dicant in sacto testis debere inseri etiam de credulitate, per prædict. auth. Item no quod ex hoc quod est hic, inducta est generalis consuetudo q̃rendi, credis hoc, vel non? cum per eam tollatur onus probandi ei pro quo est inductum hoc sacramentum, vt s. auth. in isto. Sed videtur, quod non tenetur ad hoc respõdere: cũ non iurauerit, nisi super tribus, vt in prin. l. & in auth. continetur. Respondeo: Debet ita fieri, ueredis super hoc titulo aliquam debere sibi fieri probationem? Sed consuetudo generalis admisit vt dixi: & etiam quidam iudices adijciunt, quòd non vtetur falsa charta, vel teste. sed de iure fieri non debet, cum, vt dixi, tantum tria capitula sint. Et sunt de hoc versus.

Istud iuretur, quòd lis sibi iusta videtur.
Et si quæretur, verum non inficietur.
Nil promittetur, nec falsa probatio detur.

[Main text]

altera videlicet parte, vel procuratore eius p̃sente.[a]

Administratores legitimi debent iurare de calumnia secundum credulitatem eorum: aliis iuramentis firmis remanentibus. Salic.

Quod obseruari oportet & si tutores, vel curatores,[b] vel aliæ quędam sint personæ,[c] quæ administrationem alienarum rerum auctoritate legitima gerunt. Conuenit. n. & ipsos iureiurando[d] affici: quia ipsi causam[e] scientes, ita ad eam[f] perueniunt[g] neque enim pupillus, neque adultus, vel aliæ huiusmodi personę, sed ipsi qui pro eis tutelam, vel curã, vel aliam legitimam gerunt. administrationẽ, scire[h] p̃nt causam,[i] & ita ad iudiciũ peruenire, eo quod[k] ex ani sui scientia[l] [o] iurent. Et licet veræ causæ[m] [†] natura alia forsitã est, tamẽ quod quisque credit & existimat,[n] hoc est [p] iurandum.

[Marginal notes]

[1] Doctor. dicunt hic quòd immo dicant interrogati. & eorum respõsiones faciunt præiudicium pupillo, vel adulto sec. Pe. & Ia. de Ca. hic.

[2] Ista distinctio gl. est falsa: nec facit ad propositum secundum Bald. hic. [3] Vera solutio superioris secũdum Bar. hic & in d. l. certũ. §. sed an & ipsos, est ista, quod ibi emanauit confessio per modũ uolũtariæ iurisdictionis. tũc. n. non præiudicat pupillo, ut ibi. secus si emanauerit per modũ iurisdictionis: cõtentiosæ: quia tunc præiudicat, vt hic.

Dic, vt quia agitur de facto ipsius adulti, Pa.

[o] In vete. plerisque legit, sententia, recti[o]. hæc enim erat vetus iurãdi forma, vt & apud Athenienses auctore Polluce, οἷῳ γνώμη δικαιοτάτη Contius. [†] al. Et licet vera causæ natura forsitã alia est: tamẽ &c. esse.

[5] Istud dictum glo. est valde singulare secundum Paul. hic, ad hoc, quod actor debeat audiri, & quod iudex debet ipsum cõpellere ad litigandũ cum eo modo prædicto in gl. &c.

Vt lis

Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur.
Hoc vltimum potest probari per l. j. s. de eod. j. respon. Item quid si ita est incertus interrogatus, ꝙ non potest applicare animum magis ad vnum, quam ad aliud, vt in hoc exẽplo: Credis illum qui est vltra mare, viuere, an non? Respon. secũdum Albertũ & oẽs, ꝙ potest respõdere, dubito: & tunc debet dari tẽpus ad deliberandum ar. ff. de peti. hæred. l. si debitor, & j. de excep. si quidẽ, & ff. de iureiuran. l. iusiurãdũ & ad pecunias, ibi, quid tamen si ideo &c. & ff. de interrogat. act. l. qui interrogatur, licet sit argumen. contra in eodẽ titu. l. de ætate. §. nihil. sed quidã iudices minus periti semper compellunt eos respondere, credere, vel non: per hoc qđ legitur hic. & tũc do consilium respondẽti, ꝙ præmissa negatione respõdeat, vt non credo eum viuere: quia non sequitur: ergo credis eum mortuũ esse: quia põt esse ꝙ non credo eum viuere, nec credo eũ mortuũ esse. Sed si postponas negationẽ, vt credo eum non viuere: bene sequitur, ergo credis eum mortuum, & sic posses incurrere periurium. Sic ergo not. ꝙ non tenetur ad omnia respondere, nã non ad incerta prorsus, vt dixi. Item non ad ea de quibus non fuit intellectũ in iuramento, vt de his q̃ nõ faciunt ad cãm, vt ff. de nox. l. quoties. §. fina. & de iureiurã. l. qui iurasse. §. fin. & infra de probat. l. ad probationem, & infra ad exhiben d. l. secunda. Item nec ad eã, per quam esset contrarius præcedenti interrogationi, ne incidat in periurium, & faciat sibi præiudicium, vt argumen. ff. de peti. hæredi. si quis liber. § fin. Item nõ de facto alieno, vt ff. re. amo. l. Marcellus. §. j quod dicunt quidã, sed male. Item dicũt, si quæstio sit iuris, vtrum ita sit de iure, an nõ argum. ff. de iur. & fact. igno. l. secunda. Sed argument. contra. ff. de iureiurando, l. fina. Item videtur ꝙ de negatiua non sit quærendum, cũ enim probari non põt, vt j. de probat. actor, & ea sunt ponibilia, quæ probabilia sunt, cum in locum probationum sint istæ interrogationes inductæ, vt in authẽtic. de his qui ingr. ad appell. §. fin. collatione. 5. & quia propter exonerationem probationis est inductũ hoc sacramẽtum, & interrogationes, & ideo semper interrogatur prius interrogans an ita credat, vt per hoc exoneretur interrogatus, vt quærens non quærat calumniose. Licet dixi de negatiuis non quæri, tamen iudex
D
debet quærere sine positione quærentis, quando sibi videtur, vt ff. de interrogat. actio. l. penultima, & accipe exẽplũ in exceptione in nõ numeratæ pecun. vt j. de nõ nu. pec. l. in contractibus, in principio. Item nunquid sæpius de eodem poterit quis interrogari? potest enim esse ꝙ prius non credebat, nunc apertis testibus credit? & dico ꝙ potest. Sed argu. contra supra, authent. in isto.

Omnibus alijs iuramẽtis, quæ vel ex præteritis [a] descẽdunt legibus, vel à nobis [b] disposita sunt, in sua firmitate duraturis.

Quando causa per procuratorem agitatur, siue ex parte actoris siue rei: principalis debet de calumnia iurare. Salicetus.

Sin autem absuerit alterutra pars, [c] & per procuratorem causa eius agitetur, non ante licentiã [d] habeat actor litem exercẽdam suo procuratori mandare, [e] nisi prius actis [f] interuenientibus in prouincia in qua degit, [g] sacramentũ calũniæ subeat. [h] Similique modo si reus absuerit, & forsitan per iudicatum [i] solui stipulationẽ procuratorem [k] ordinauerit, vel defensor [l] pro eo interuenerit: & ipse [m] vel præsente actore per se, vel per instructum [n] procuratorem, vel etiam absente [o] eo (si hoc iudex perspexerit) inter acta iuramentum præstet quod [p] reum dare antea [q] dispositum est.

Sacramentum calumniæ non potest

† Concor. ad hoc. §. glo. vnica in fi. in c. qa in causis, extr. de procurat.

a agatur.

Illud hodie est immutatum de iure canonico, ꝙ admittatur positio negatiua. & sic ẽ respondẽdũ quia licet nõ posset probari p testes: põt tamen probari p cõfessionẽ, vt est casus ĩ c. 1. de cõfes. li. 6. Paulus de Cas.

Alios casus in quibus quis non tenetur respõdere, vid. per Paul. de Castro hic.

Procurator an possit dari ad litis cõtestationẽ.

a Ex præteritis.] vt sacrm̃ in litẽ, & veritatis, & testis.

b A nobis.] vt iudicis & aduocati, vt j. tit. j. l. rem nõ nouam, in princ. & § patroni. Accursius.

c Pars.] scilicet rei, vel actoris. Accur.

d Licentiam.] videtur ꝙ ad litis contestationem & narrationem, & interrogationes non possit quis dare procuratorem, fiunt enim ista antequam iuretur de calumnia, vt s. eadem l. in princ. Respond. immo potest, vt ff. de procura. l. sed & si ex his, & l. nõ solũ, in principio, & quod hic dicit, est intelligendum cũ sic vult dare procuratorẽ, vt totã causam debeat explicare vsque ad finẽ. Vel dic lite contestata cũ domino non constitui procuratorẽ, nisi

A
primo dominus subeat sacramentũ calumniæ, & intellige hoc quando constabat de mandato, & ita in §. hoc et, loquitur quando dubitabatur de mandato. Accursi.

e Mandare.] scilicet vt procedat vltra litis contestationẽ.

f Actis.] scilicet corã iudice illius terræ.

g Degit.] siue degit in ea in qua sit lis, siue in alia.

h Subeat.] hoc iureiurando ab vtraque parte præstito, non videtur habere locũ de rato cautio: sed certe immo habet, j. eadẽ l. §. hoc etiã, & s. de his qui ad ecclе. confu. l. fin. & dixi plene ff. de proc. l. Pomponius. §. sed & his. Nõ enim eo ipso ꝙ iurat dominus de calumnia, personam procuratoris confirmat: ideo etiam post iurm̃ præstitũ procurator q satisdederat de rato, cõueniri poterit ad interesse, si dominus ratũ non habet. Item cum procurator non iurat, vt l. quoties. §. si tutor, nonne calũniose petet dilationes, & faciet interrogationes? Respond. iudex cum cautela det, & inquirat a domino si præsens est: aliàs inquirit an dolose absit. Item nota, ꝙ hoc verum in simplici procuratore: secus de eo qui factus est in rẽ suam, qui iurat cũ propriam fouet causam, vt s. de procur. l. qui stipendia ff. quando appel. sit l. j. § in propria, nisi possit melius veritas sciri per dominum, vt s. de procur. l. fin. siue ex parte actoris sit, siue rei tamen quidã dicunt ꝙ ex parte rei
C
non sit procurator in rem suam inuito actore, vt ff. de procura. l. si actor. Nos aũt contra, vt ff. fami. ercisc. plane. Sed P. distinguebat an intenderet vtilem nomine suo, quod põt, vt j. de lega. l. ex legato, & tunc iuret, an directam nomine domini, tunc non. Sed argument. contra ff. de procurat. non solum. §. sed interdum, sed secundum R. & M. nunquam procurator iurat: sed dominus semper, si aũt non est in rem suam procurator rei, aut dñs pro eo satisdat, & tunc non iurat, vt hic. Aut ipsemet, & tunc sic, ad instar fideiussoris, quem constat de calumnia iurare. nec obstat, infra proxi. ibi, vel defensor &c. nam ibi dominus pro eo promiserat iudicatum solui, sed tu potes dicere aliter vt dixi ff. de procurat. l. non solum, In principio. Item huic §. est contra ff. de damno infecto, qui bona. §. si alieno, sed ibi est speciale, vel corrigitur, vel extra iudicium præstabatur ibi. Accursius.

ADDITIO.] Tu dic ꝙ ibi nõ loquitur de iuramẽto calumniæ inuẽto per hanc l. ad solennizandum iudiciũ, quia istud non præstatur per procuratorem, sed per dominum, vt hic: sed loquitur in alio inuento per iura vetera, quod pluries præstabatur in causa ad remouendã calumnias, & illud poterat præstari etiam per procuratorẽ ad excludẽdum calumniã suã, secundũ Pau. de Cast. hic.

i Iudicatum.] quia dominus mandauit procuratori vt defenderet eum, & satisdedit pro eo iudicatum solui.

k Procuratorem.] cum mandato.

l Vel defensor.] sine mandato.

m Et ipse.] repete. non aliter valet ordinatio procuratoris: vel defensor non aliter admittitur, nisi & ipse &c.

n Instructum.] ab actore præsente, vel versus præsente ad locum vbi reus iurat.

o Vel etiam absente.] omnino per contumaciam: aliàs actori defertur sacramentum calumniæ etiam in absentia, vt supra authentic. principales, sicut etiam testibus, vt infra de fide instrumen. l. iudices.

p Quod.] scilicet iuramentum.

q Antea.] idest in principio huius legis. Accursius.

Nihil est, ideo dic quòd licet iurm de calumnia, qđ habet solẽnizar processum, debeat præstari p dominũ, attamẽ etiã ipse procurator iurabit de calũnia sua sm Pau.

Istã distinct. placet scribẽtib. hic.

Colla-

a Collusione.] quia fingunt se iurasse, & non iurauerunt.
b Videantur.] i. remittant.
c Dissimulatione.] simulant non calumniose agere.
d Sancimus.] ex compromisso. Sic ergo nota, quod coram arbitro iuratur de calumnia, vt infra titu. j. l. rem non nouam & ff. de arb. l. j.

Sed nunquid si fuit à principio omissum tacitè, post poterit peti quacunque hora iudicij vt iuretur? Resp. sic, vt ff. de dam. inf. l. qui bona. §. pen. & quod in hac. l. in principio dicitur, quod à principio est iurandum, verum est si deferatur. Item an iurando de calumnia vt litis contestatio fiet? Resp. non, quia istud iuramentum fit post litem contestatam, vt s. e. in princ.

e Quia.] videbatur enim quod istud iusiurandum de quo tractatur supra, sit inductum pro priuatis tantum, & sic possit remitti, sed certe non est inductum pro priuatis tantum, immo ob publicam vtilitatem.

f Remitti.] contra s. de pact. l. si quis in conscribendo. Sed istud est inductum ob publicam vtilitatem, vt aliàs. ff. de postu. quos. Item hoc est verum quod non potest remitti expresse, tacite autem potest secundum Io. & M. cum demum exactum praestatur, vt ff. de no. op. nun. de pupillo. §. qui opus, & ff. de iureiurand. l. iusiurandum. §. qui iusiurandum, sic, & aliàs plus valet tacita permissio, quàm expressa, vt ff. de procurato. filiusfamil. §. pen. & tacita prohibitio quàm expressa, vt ff. de solu. l. vero procuratori, & l. si quis stipulatus fuerit. x. in melle, & secundum hoc tacite omisso iuramento calumniae valet nihilominus sententia, & est necesse quod appelletur. Sed Azo dicit etiam tacite non posse remitti, & sic sententiam non valere, quasi contra solitum ordinem iudiciorum latam, vt j. de sen. & interlo. l. prolatam, & infra de lit. contest. auth. offeratur. z De patrono, & de patre dic vt dixi supra, eadem l. in princip. Item quid de clericis? M. dicit quod non iurant, vt supra de episc. & cleric. l. cum clericis. §. quod si lis, & in Lombarda, ti. de aduocatis & vice do. l. honor, & l. quicunque, & l. quoniam. Sed certe illa, cum clericis, dicit in sacro iudicio sisti. Item in spiritualibus constat quod non est iurandum, ut dicit decre. extra de iuram. calum. c. litteras, sed in aliis dico clericum iurare, vt in praedicto tit. de iureiur. c. pen. & fi. Alii distinxerunt, an agat siue conueniatur clericus de suo facto, ut tunc iuret, cum inueniatur eum purgare debere suam innocentiam, vt infra de his qui ad eccles. confu. l. praesenti. §. sane, & aliàs argu. infra de test. seruos. Aut de facto ecclesiae, & tunc si de spiritualibus, vt de decimis, primitiis, & similibus, tunc non iuretur: si de aliis, puta vineas, iuret non per se, sed per alium, vt extra de iura. calum. inhaerentes, & c. in pertractandis, & in Lomb. in d. l. quoniam, & & s. de episc. & cler. cum clericis. Item sacramentum testis puto etiam expresse remitti, secundum Azo, vt argumen. ff. de fer. l. j. sed H. idem quod in isto. Item à principe hoc potest remitti, si huius legis faciat mentionem, vt ff. de leg. j. l. si quis, in prin. vt vni remissum, alteri prosit, vt ff. quod quisque iu. l. j. & l. si quis, in prin. & j. de fru. & li. exp. l. fi. Item quid si aduersarius dicit per mendacium tale rescriptum impetratum, vel forte falsum? Dico super hoc etiam impetrantem iurare de calumnia, vt arg. ff. de in ius voc. is quoque & ff. si quis in ius vo. non ie. l. 2. & ff. si quis cautio. si eum, in prin.

Vnctetes

Vide casum de hoc expressum in c. j. resp. j. e. ti. lib. 6.

à partibus remitti, quia est introductum pro publica utilitate, & quia de iure futurus remitti non potest. Bald.

Sed quia ueremur ne forsitan quidam collusione [a] aliqua vtentes, [b] remittere videantur inter se huiusmodi sacramentum, & ex praedicta dissimulatione [c] nostram sanctionem deludant: sancimus, [d] omnes iudices, licet ex compromisso cognoscant, vigorem suum exercentes, (quia [e] non pro commodo priuatorum, sed pro communi vtilitate praesentem legem posuimus) minime pati tale sacramentum remitti, [f] sed omnimodo hoc & ab actore & à fugiente exigi, ne paulatim videatur huiusmodi res defraudari, & sacramentum uel principalium personarum, uel aduocatorum ex quacunque parte mutilari. [g]

Qui propter dubium mandati est admissus cum cautione rati, non releuatur quin principalem suum debeat facere iurare de calumnia intra tempus à iudice statuendum. Salic.

Hoc est [h] huic legi adiciendum esse censemus, [*] ut si quis pro alio litem mouere uoluerit, & nullo mandato [i] prolato, sed per fideiussionem [k] ratam rem dominum habiturum, suam personam firmauerit, [l] ne uel ex hac machinatione [m] lex circumscribi [n] videatur, sancimus, si quid tale in posterum emerserit (siue per una persona quis litem mouere voluerit, siue pro aliquo corpore, [o] vel vico, vel alia vniuersitate) fideiussionem [p] quidem solitam praestare, litem autem ulterius minime procedere, [q] nisi intra [r] à iudice statuendum [s] tempus faciat personas principales [t] sacramentum subire, uel praesente aduersario (si hoc maluerit [t]) uel alio [u] pro eo [x] agente, uel penitus altera parte cessante, inter acta apud defensorem locorum huiusmodi sacramentum calumniae, uel ab ipso pro quo agitur, [y] uel à plurima [z] parte, uel idonea [&] uniuersitatis procedat.

sancim.

g Mutilari.] ad hoc ff. de pac. l. ius publicum. Et dic mutilari. i. annihilari.

h Hoc est.] non solum supradicta, sed etiam hoc addimus.

i Nullo mandato.] prolato vel probato, allegato tamen. aliàs contra s. de proc. l. j.

k Fideiussionem.] vnde videtur iusiurandum cessare, sed non cessat.

l Firmauerit.] i. admissus fuerit.

m Machinatione.] quae esset si iurare non deberet.

n Circumscribi.] i. ne sacramentum omittatur.

o Corpore.] togatorum, coactorum, uel nauiculariorum, vel monachorum, vel canonicorum.

p Fideiussione.] i. rem ratam dominum habiturum.

Vel nisi iudices intra statuendum tempus faciant principales personas sacra, &c.

q Procedere.] sancimus.

r Statuendum.] à iudice.

s Principales.] quae sint istae personae, statim exponit.

t Maluerit.] aduersarius.

u Alio.] praesente.

x Pro eo.] si vna persona sit. Accur.

y Agitur.] si una persona sit. Accur.

z Vel à plurima.] plurimam partem intelligit P. & M. idoneam & maiorem partem omnium hominum ciuitatis, & pro eis. ff. quod cuiusque vniuersitatis, idem. §. actor, & §. ex iisdem. Sed nos cum Io. dicimus illos per quos defenditur vniuersitas, vel per maiorem partem eorum, vt ff. de cond. & de. l. municipibus, & ff. ad municipalem. l. municipes. aliud in tutoribus. vbi sufficit si vnus iuret, vt j. si vnus ex plurib. tuto. vel cura. l. j. Esset enim ridiculum, maiorem partem populi alicuius magnae ciuitatis debere iurare. iurabit ergo syndicus, quia ipse habet legitimam administrationem, vt s. ea. l. §. quod obseruari, vel maior pars administratorum, quando aliquis agit pro vniuersitate sine mandato, vt modo dixi. Item syndicus monasterij eadem ratione, quia habet legitimam administrationem, vt s. ea. l. quod obseruari, sed secundum Albe. abbas tantum iurabit. Item actor iurat secundum nos, & hoc dico, si agat vel conueniatur actor vel syndicus, sed secundum Alber. non. si nullus est constitutus syndicus vel actor, iurat abbas. Item si melius scit abbas veritatem quam syndicus, ipse iuret, vel saltem de veritate dicenda, vt s. de procu. l. fi. Accur.

& Idonea.] quamuis non sit maior pars. Accur.

z Istud est hodie de usum de iure canonico, in c. j. §. j. e. tit. lib. 6.

Abbas an debeat de calumnia iurare, uel syndicus monasterij.

Si actor non vult iurare de calumnia, cadit ab actione, reus vero nolens iurare, habetur pro confesso. Bal.

Quòd si actor noluerit sacramẽtũ calũniæ subire, & hoc legitimè fuerit approbatum, [a] non liceat ei penitus ad litẽ peruenire, sed cadat [b] ab instituta actione quasi ĩprobus litigator, & tristitia [c] iudicũ ei cum summa intermina tiõe occurrat, & à iudicio eũ quàm longissime expellat. Sin aũt [d] reus hoc sacramentũ subire recusauerit, in his capitulis quæ narratione [e] cõprehensa sunt, pro cõfesso [f] habeatur, & liceat iudici sententiã proferre, queãdmodum ei ipsa rei [g] qualitas suggesserit. Sic.n. non lites solum, sed ẽt calumniatores minuentur, sic ꝑ iudiciis putabũt sese homines in sacrariis sisti. Si.n. & ipsę principales litigantiũ partes per iurm̃ lites exerceant, & causarũ patroni prębeãt sacrm̃, & ipsi iudices propositis sacrosanctis scripturis tam causæ totius faciant examinationem, quàm suũ proferant arbitriũ, quid aliud nisi pro hoĩbus deũ in omnibus causis iudicẽ eẽ credendũ est? [h] Antiqua itaque calumnia [i] quiescente, & eius ambagibus, constitutio nostra dilucida & compendiosa in terris clareat omnibus, & sit maximum dirimendarum causarum remedium. [k]

In litibus post hanc legem mouendis, hoc sacramentũ debet præstari in primordio litis, in tunc vero pendentibus præstari debet in primo litis ingressu, et si una pars tantũ est præsens, illa sola debet iurare, & si ambæ sunt absentes, in suo Marte dẽt decurrere. S.

Sed prædictum sacrm̃ in litibus quidem quę necdum sunt inchoatę, pręstari volumus in ipso litis primordio. [l] Sin aũt causæ adhuc pendentes inueniãtur, uel post litem cõtestatam, & post solitas iudiciales cautelas iam præstitas, si quidem pręsto fuerit vtraque persona, & in eadẽ ciuitate uel in territorio eius moratur, [m] & in his litibus sacramentum locũ habere, & in primo post hanc legem ingressu [n] eũ compelli iusiurandũ præstare. Sin aũt una pars abfuerit, ne uideatur propter absentiam personæ lis differri, & aliquod contrariũ eueniat nostro proposito, [o] & quod pro cõpendio litium introductum ẽ, protinus hoc in aduersariam figuram transformetur, iubemus præsentẽ quidem personã omnimodo dare sacramentum, absenti autem in pendentibus duntaxat litibus (secundũ quod prędictum [p] ẽ) hoc concedi. [q] Sin autẽ utraque principalis persona abfuerit, [r] ne diutius lites protelentur, etiam sine datione sacramenti lites pendentes suo decurrant tramite. PP. IIII. Kal. Aug. Iustiniano. A IIII. & Paulino. V.C.Conss.

CODICIS
D. IVSTINIANI
Sacratissimi principis perpetui Aug. repetitæ prælectionis
LIBER TERTIVS.
TITVLVS PRIMVS.
DE IVDICIIS.

Per litis contestationem factam super sorte, ac ẽt in parte usurarum, nõ extinguitur stipulatio quo ad reliquas usuras iam discursas, uel ẽt discurrendas. h. d. secundum utranque lecturã quæ ponitur in glossa in uerbo, usurarum. Alex. de Imo.

Secundi libri finis.

DE IVDICIIS.

Dixit de præparatoriis iudiciorum, ut de edẽdo, & de in ius vocando, nunc generaliter de iudiciis. Accur.

---

[a] Approbatum.] s. iudici.

[b] Cadat.] non ipso iure, sed per sniam, vt in auth. vt litigan. iurent. §. illo, collat. 9 & j. proxi. Sed nonne hoc est iniquum, cum forte nolit causam prosequi? Resp. non, quia ad alterum compellitur ex quo iam litem incęperit, vt j. quomodo & quãdo iudex, authen. qui se mel. Item videtur ꝙ non debeat ius si quod habent amittere, vt j. tit. 1. propezandũ. §. sin aũt ex gestis, quę est cõtra. Sol. ibi de absente q iurauerat, hic de præsente, & nõ iurante. Itẽ dicit i absente, q non iurauit. Accur.

[c] Tristitia.] quia iudices debẽt ostẽdere se tristes & iratos cõtra iurare nolentes. Accur.

[d] Sin aũt.] sed quid si quis iurauerit se nunquã iuraturum? Dico non esse remittẽdum iusiurandũ, sed repellẽdũ eũ ab agendo si nõ iurauerit, qd̃ vr̃ facere non posse cum cõtra iurauerit, vel si conueniatur facere soluere quod petitur, habeat facultatem. nec enim potest iurare, vnde habebitur pro confesso. Acc.

[e] Narratione.] s. libello actoris i. quæ comprehensa sunt in narratione ab actoris parte. H.

[f] Pro cõfesso.] Sed nunquid hic & superiori casu poterit appellare? quidam nõ. Tu dic s̃m Io. ꝙ sic, ut ff. de app. creditor §. iussus, ubi dicitur quòd cõtumax (præterquam in non veniendo) potest appellare. Itẽ quomodo feretur sententia lite non contestata? Resp. immo est contestata, sed post noluit altera pars iurare, aliàs non daretur definitiua, vt j. de tẽpor. & repara. app. l. si. §. illud.

[g] Rei qualitas.] per hoc apparet ꝙ non est sp iõ cõdemnãdus. Quid enim si actor fuerit confessus tale quid, propter quod reus non deberet damnari, puta dixit illum sibi. x. per metũ promisisse, qui caderet in cõstantissimum hominem? Non debet tunc iudex eum condemnare, licet nolit iurare, & hoc colligitur ex ipsis verbis, ipsa rei qualitas, &c. Itẽ nunquid potest petere tẽpus ad deliberandum, vt subeat sacramentũ calumniæ? Respõ ꝙ sic, vt dixi in respondẽdo. s̃. ea. l. §. quod obseruari. in glo. sic & quoddã aliud est. Item nũquid qui iurare non vult, tenebitur illi qui iurauit, iniuriarum? Ir. & R. dicunt ita. lo. cõtra, quia iuris executio, &c. vt ff. de iniur. l. iniuriarum. §. 1. q. Contra. ff. qui satisd. cog. si vero §. j & ff. de iniu. l. si creditor. Accur.

[h] Credendum est.] q. d. nullum alium.

[i] Calũnia.] i. actione q pro calũnia dabat, q in decima parte litis mulctabat, vt inst. de pœna teme. litig. §. hæc autem.

ADDITIO. Aduertas ꝙ & hoc ad ius antiquũ hodierũ dactũ ẽ, i auth. d̃ lit. §. ad excludẽ. col. 8.

[k] Remediũ.] idẽ in alio iuramento, vt ff. de iureiur. l. [illegible]

[l] Primordio.] s. post exordiũ incontinẽti, vt s̃. e. l. circa pri.

[m] Moratur.] s. vtraqs p̃sona. Et dic qd̃ hic territoriũ, vt ff. de ve. sig. l. pupill. §. territorium. Acc.

[n] Ingressu.] ad iudicium.

[o] Proposito.] qd̃ ẽ vt abbreuietur lites.

[p] Prædictũ est.] s. i pendentibus tãtum.

[q] Concedi.] i. remitti: sic. s̃. de arb. l. ne in arbitris, in fin.

[r] Abfuerit.] vt quia p procuratorem ab utraqs parte litigat.

---

[1] Priuatoriam iuris sui, vel dic absolutoriam, s̃m Pau. hic.

[2] putat singu. s̃m Pa. de Ca. hic ad hoc ꝙ qñ ex tenor libelli apparet aliqd cõtra ipsũ actorẽ, ꝑ qd reus debe ret absolui, licet se vere vel si ẽe cõfitea tur cõtẽta in libello, nõ dẽt cõdẽnari, sed absolui, ga cẽsetur cõfiteri cum oibus suis qualitatib.

[3] l. calumniæ actione. Inf. de pœna tẽ. liti. §. utriusque.

[4] Ista gl. ee

Iudicio cœpto.] CASVS. Mutuaui tibi .x. & stipulatus sum nomine vsurarum singulis mensibus quatuor denarios, elapsis sex mensib. petij ista .x. & vsuras, litem sum contestatus, postea durauit lis vsq; ad .vij. mēses: an istorum septem mēsium qui cucurrerūt à tpe litis contestat. possim petere vsuras, quæritur? Resp. q sic, cū primo in iudiciū non fuerint deductæ, nec poterāt, quia non erant cōmissæ, & ideo alia interpellatione opus est. ff. eo. non pōt uideri. Vel pone casum vt in gl. seq. Nota ex ista .l. regulam, quia creditor petendo in iudicio sortem principalem, nō præiudicat in vsuris, interesse, damnis, aut alijs accessorijs: secus vš in receptione solutionis, quia recipiēdo sortē simpliciter sibi p̄iudicat in istis accessorijs. l. fi. in fi. ff. de eo qđ cer. lo. iū. dist. Bar. ibi, & l. 2. l prin. ff. si qs cau. Ia. hic.

I. Impp. Seuerus & Antoninus. AA. Clementi.

Iudicio[a] cœpto,[b] vsurarū[e] stiplō[d] non est perēpta.[c] superest igitur, vt debitorē eius tēporis qđ non est[f] in iudicium deductum,[g] conuenire posis.[h] PP. Kalē. April. Antonino II. & Geta. II. Conss.

a Iudicio.] Conueni debitorē meū qui in sorte & in vsuris mihi tenebatur, & singulis mensibus stipulatus fuerā vsuram, qui nec sortem nec vsuras (cum iam multū temporis erat elapsum) offerebat, non est perempta stipulatio vsurarū quæ pendente iudicio cucurrerūt. Vel aliter. Quidā tenebatur mihi ad sortē & vsuras quatuor annorum, super sorte, & duorū annorū vsuris ipsum cōueni, nihilominus possū petere vsuras in iudiciū nō deductas.

b Iudicio cœpto.] quod fit litis cōtestatione, vt in auth. de liti. §. si uero apud, colla. 7.

c Vsurarum.] quę pendente iudicio currunt, tamen putabatur contra, quasi hæc nouatio extingueret principalem obligationem sortis, sicque per consequentiam stipulationem vsurarum. Sed [1] contra est, vt hic, & ff. de verb. obl. cum stipulanti, & de exc. rei iudi. si in iudicio, & ff. de vsu. lite, & ĩ. de vsu. in bonæ fidei, & ff. de reg. iuris. l. non solet, & ff. de nouat. l. aliam. Alij dicūt vsurarū quę s. cucurrerunt ante litem contestatā, vt si pro 4. an. erant soluendæ, & pro duobus tantum annis fuerunt in iudicium deductæ.

1 Nā hic loquit in nouatiōe necessaria vbi prima actio si tollitur, vt in gl. fi. ĩ. eo. In ĩ nouatiōe volūtaria, per quā prima tollitur. l. nouatiōe, & l. ēptor, ff. de nouati. ſm Bar. Bald. Pau. Sali. Alex. & Ias.

d Stipulatio.] cum principale non subsistit, neq; accessoriū, vt ff. de reg. iur. cū principale. Sol. est quoddā accessorium quod non pōt esse sine principali, vt in vsuris bonæ fidei, & aliud quod pōt esse sine principali, si talis sit causa ex qua sit æquum tolli accessorium, vt præscriptio. nā negligentia causa est hincinde si ex alia bona fit.

e Perempta.] nouatio est in aliā vel nouam obligationem translatio. Vel dic perempta, quia nec cōmissa secūdum primum casum, vel proprie secundum alium.

f Quod non est.] non solū vsuræ quæ ante litis ingressum debebantur, peti possunt, sed aliæ quæ post.

g Deductum.] quia nec poterat secundum primum casum, cum non esset commissa stipulatio, vt ff. eo. non quemadmodum. Ideoq; alia interpellatione opus est, vt ff. eo. non potest videri, sed tamen ad officium iudicis spectat, vt ff. de ædil. edic. l. ædiles etiam. §. item sciendū est. Io. contra in hoc. Nec dicas illud in bonæ fidei iudicio tantum, quia idem est in stricti iuris iudicio, vt ff. de rei ven. l. non solum. nec mirum si habet locum officiū iudicis & certi condictio ex stipulatione. nam & in illa. l. nō solum, habet locum officium iudicis, & legis Aquiliæ actio. secundum alium casum pōt aliorum duorum annorum vsuras petere per stipulationem: secus est, si nō per stipulationē, sed iudicis officio debenē, vt ĩ. depositi. l. 4.

h Possis.] etiam in eodem iudicio secundum primum casum per officium iudicis, vel alio iudicio secundum vtrūque. tot enim sunt obligationes, quot summæ, vt ff. de verborum obliga. l. scire debemus, in princ. licet aliter sit vbi non per stipulationem, sed iudicis officio debentur; quia non possunt peti in alio iudicio, vt mō dixi. Et quia nouatione uidebatur sublata, ideo largius dic q nouationum alia volūtaria, alia necessaria. Voluntaria fit per stipulationem, & per eam decedit & non accedit obligationi, vt ff. de no. l. aliam, & l. Paulus respondit, & l. nouatione. l. si creditor, & l. si Stichū. §. fi. nisi in posteriori obligatione sint repetita quæ fuerāt in prima, vt ĩ. etiam ob chiro. pe. l. 1 & ff. de pig. act. l. solutum, in princi. Item fit hæc voluntaria lit. contesta. vt si contra aliū volens meum debitorem liberare, litē cōtester, vt ff. de nouat. l. delegare, & de so. l. solutionē. necessaria aūt cum cōtra debitorem meū mihi soluere nolentem litem contestor, quæ ideo sic dicitur, quia etiam inuitum te traho, vt ff. de verborum obligatio. l. inter stipulantem. §. primo, vel ideo, quia quodāmodo inuitus videor vocare te in ius, cum aliter mihi debitum consequi non possum, vt ff. de sepa. l. fi. & p hanc fit nostra conditio melior facta actione perpetua & trāsitoria in hæredes, vt ĩ. de an. except. l. prima. §. ad hæc, & ff. de nouat. l. aliam. Item transfertur rei periculum in possidentem, vt ff. de verborum obligatio l. nemo. §. primo, & nihilominus currunt vsuræ, vt hic. Item interrūpitur præscriptio, & etiam vsucapio quantum ad effectū: currit tamen nihilominus vsucapio, vt infra. de rei vendicatione l. moræ, & ff. pro emptore, l. secunda. §. finali. quædam tamen actio non perpetuatur, vt actio de dolo, vt s. de dolo ma. l. fi. & idem dicunt in rescissoria, quod negamus, vt dixi, supra de tempor. in integ. resti. l. supervacuam. fit quoque necessaria per sententiam, & per eā reo absoluto, decedit obligationi cum agēs amodo repellatur exceptione rei iudicatæ, licet naturalis obligatio duret, vt ff. de cond. indeb. l. Iulianus, si autem damnetur debitor, accedit in hoc, quia alia noua actio datur in factum, vt ĩ. de re. cred. l. actori. s. vbi vetus erat personalis, alioquin vtilis in rem [2] ex sententia datur actio, vt s. de arbit. l. ne in arbitris. §. sed & si. vetus quoque durat, licet quidam dicant contra. Si ergo agatur veteri, & excipiatur de sententia, replicabitur de re secundum actorē iudicata, vt ff. de excep. rei iudic. l. si à te. §. si quis. Item accedit, quia sine causæ cognitione mandabitur [3] executioni, nisi nouatio fuerit facta, vt ĩ. de execu. rei iudi. l. si cūm. Item maior usura currit, ut ĩ. de usu. rei iudica. l. j. 2. & 3. decedit autem, quia prior vsura currere desinit interim, vt ĩ. de vsu. rei iudic. l. sancimus. Item decedit, qa vbi duo tenebantur in solidum, & pariter condemnati fuerunt, viriliter [4] teneri incipiunt. Item periculū vnius alius amodo non patitur, ut ĩ. si plures vna sen. su. con. l. 1. & 2.

2 Et ēt datur actio iudicati sicut in psonali. Bart. P. & Ias. licet gl. censeat cōtra.

3 Et bene si imploretur officiū iudicis: secus si actio. Ale. & Ia.

4 Et bene si cōueniātur ex insla secus si actione primęua. Al. & Ias.

Sententia generalis lata super petitiōe generali, restringitur ope replicationis ad prosecuta tātū. Ale. & Sal.

II Idem. AA. Valerio.[*]

Licet iudice accepto[i] cū tutore tuo egisti,[k] ipso tamen iure actio tute

*al. Valētino.

Licet.] CASVS. Tutelam alicuius pupilli administrasti, finita tutela in iudicium deduxit te, proposita actione tutelæ generaliter, sed super una specie tantum processum est, & absolutus es generaliter, non obstāte re iudicata, an possit petere vt sibi reddas rationem administrationis in alijs speciebus, quæritur? Resp. q sic, & si tu excipias de re iudicata, replicabit de dolo. Not. ex hac l. vnam regulam, q prosecutio specialis restringit sententiam generalem ad prosecuta: rationem uide per Ia. hic.

i Accepto.] i. delegato [5] ab ordinario. Et dic q egisti generaliter, proposita actione tutelę. Vel dic secundum Ia. super vino, blado, sale, super pecunia, sed in iudicio vnam causam tantum es prosecutus, cum multas species administrationis vna tutela habeat, & iudex generaliter absoluit. Alij dicunt, [6] q proposuisti actionem adiecta vna causa quam prosecutus es, vt arg. ff. de pecul. l. si ex duobus. Sed tunc non obstaret aliquo mō exceptio, ut ff. de excep. rei iudi. si mater. §. si quis aūt, & §. eandē, sic etiā nō esset aliqua dubitatio huius. l. Itē nec. sic pōt poni vel

5 Idē in ordinario. Odo. & Ia.

6 Et male P. Alex. & Ias.

intelligi, vt fuerit gnalis petitio, & specialis prosecutio & A
snia, quia tunc nō nocet in alijs, vt ff. de arbi. l. de rebus. Nō obstat illa. l. de rebus, qa ibi fuit omissa psecutio sciēter & dolose: hic p errorē, B. B. P. Ale. & Ia.

a Non est.] in parte quam prosecutus non es. In alia enim etsi natura debitor maneat, vt ff. de condi. indeb. l. In. tamen replicatio nō datur.

b Et ideo.] quia superest.

c Eundem iudicē.] non aliū, ne causæ continentia diuidatur, vt ff. de quib. re. ad eundem iudi. ea. l. 2. & j. ar. tu. l. omnes, & at. j. eo. l. nulli. Acc.

d Vtilem.] i. efficacem prima facie, sed ope replicationis annullatur. Sed contra. s. de transact. l. sub prętextu specierum. Sol. distingue vt ibi, & ad hoc j. de exce. l. si ex maiore, & s. si aduer. rem iud. l. j. & s. de transac. l. age, & l. si de certa, & ff. de arbi. l. si cū dies, §. plenū, & de admi. tut. Lucius. ij. §. tutelæ iudicio tenor conuentus. Item arg. cōtra. j. e. l. si cū tibi. Sol. vt ibi. Acc.

e Allegas.] si generaliter proponatur, ad speciale descēdi potest: nec obstat exceptio rei iudicatæ in vno.

Immo, postquā erat finitū primū iudiciū. Iason. & Pau.

Faustino.

idest quo minus: vt recte interpretatur vetus glossa interlinearis & Azo, quos cōpilauit Acc.

le sublata non est: & ideo[b] si rursus eundem[c] iudicē petieris: contra vtilem[d] exceptionē rei iudicatæ, si de specie de qua agis, in iudicio priore tractatum nō esse allegas,[e] non inutiliter replicatione doli mali vteris. PP. VI. Kal. Ian. Faustino & Rufo Conss. B

Iudex qui de causa status principaliter cognoscere non posset: posset tamen incidenter. Alex.

III. Imp. Alex. A. Faustinæ.

QVoties quęstio status bonorū disceptationi concurrit:[f] nihil prohibet quò magis[g] apud eum[h] quoq; q alioquin[i] super causa status cognoscere non possit,[k] disceptatio[l] terminetur. PP. VI. Id. Feb. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Sententia lata super certa specie iudicij generalis, nocet in omnibus eius C

QVoties.] CASVS. Petebas à me hæreditatem cuiusdam Titij coram delegato iudice: dicebam te esse seruum meum: an iudex qui aliàs de causa status cognoscere non potest, possit se intromittere, quæritur? Respon. q sic: quia incidens est, de liberali enim causa præses cognoscit, siue incidat, siue principaliter proponatur. Not. ex hac l. regulam q ille qui est iudex causæ principalis, est etiam iudex cuiuscunq; causæ ibidem incidentis: dato q de ea non posset principaliter cognoscere, secundum Ias.

f Concurrit.] vt si à me hæreditatem petas, & te seruū meum dicam.

g Quo magis.] id est minus, simile. j. qui da. tut. pos. l. j. sic econtra, j. eo. l. properandum, in fi. & ff. vi bo. ra. l. 2. §. j. vel pprie pone quo magis. q. d. non magis disceptationem principalem terminabit q qōnem status. nam D vtranque terminabit, & illa verba, nihil prohibet, &c. expone, id est omnia iura magis consonant in hoc, quò, pro vt, &c. sed in prima ponitur quo, in vim nominis.

h Apud eum.] vt puta delegatum.

i Qui alioquin.] i. aliàs si principaliter quærat de statu, non pōt agnoscere, vt j. de ped. iud. l. 2. in fi. & sic pp suā personā impeditur. Vel dic pp personā eius de cuius statu quæritur, vt quia est pupillus, vt j. de ordi. iudi. l. j.

k Non possit.] quia forte pedaneus erat.

l Disceptatio.] scilicet vtraque, bonorum, & etiam status: adeo vt si secundum eum qui seruus dicitur, de hæreditate pronuncietur, sufficit ad libertatem, si contra non impediatur defensio libertatis, vt j. de ordi. cogni. l. 2. An enim de incidentibus sit pronunciandum, triplex est opinio, vt j. de ordi. iudi. l. j.

Et si aduersarius vult postea per modū agēdi petere declarari illū esse seruum, non pōt. Paul.

SI cum.] CASVS. Curator tuus prædium tibi emit pro.l. nec sibi fecit caueri de euictione: finita tutela, vtili nego. gest. actione conuenisti eum et c. quæ tibi debuit ex mala administratione. l. tibi soluit, & reliqua l. quæ in emptione prædij impendit, tecum compensauit, & absolutus est: si post vis eum conuenire quia non fecit sibi caueri, vel quia prædio euicto non egit de euictione: an possis quęsitum? Respon. quod non possis.

m Reputaretur.] cū generaliter contra curatores ageres.

n Omissæ.] a curatoribus scilicet, quia curatores non egerunt de euictione prædijs illis euictis, vel dic quia omiserūt stipulari de euictione: vnde de negligētia poterant cōueniri. Vel dic omissæ scilicet ab istis curatoribus, vel a te in iudicio, quia quæstio euictionis accessoria est.

o Non posse.] vt ar gu s. de erro. aduo. l. fi. & de iur. & fac. ignoran. l. error. Sed contra. s. eo. l. licet. Solu. hic fuit generalis petitio, & prosecutio, & sentētia: ibi specialis prosecutio, hæc non placeat quia hic prosecutio fuit specialis, vel hic nō instauratur q ibi hic generaliter obstat exceptio, sed replicatur, vt ibi. sic & hæc secundum illam. Vel dic, quòd hic species pendet ex alia, scilicet ex emptione prædiorum, vt causa principali finita non possit de hac accessoria plus queri, vt ar. j. depositi, l. iiij. & sic non est spēs per se, sed pars (vt sic dicam) speciei.

accessorijs, vel dependentibus ex ea, licet super eis non fuerit disceptatum. h. d. secundum verum intellectum. Alex. & Sal. Vel sic: licet sententia generalis non nocet in specie non prosecuta: nocet tamē in appendicijs prosecutorum. h. d. secundū Bar. & Sali.

IIII. Idem A. Pupillo.

SI cum tibi preciū prædiorum à curatoribus comparatorum reputaretur,[m] & instrumenta emptionis traderentur, quæstionem omissæ[n] euictionis non mouisti: intelligis semel finitam litem instaurari non posse.[o] PP. Kalend. August. Modesto & Probo Conss.

al. pupillo.

oportere.

subaudi iurisdictionē habente.

idest necessitate iudicādi, non autē iurisdictionem habeat.

Delegatus ab alio quàm à principe, delegare non potest. h. d. Salic. & Alexand.

V. Imp. Gordia. A. Marcello.

A Iudice[p] iudex delegatus, iudicis dādi[q] ptātem non habet,[r] cum ipse iudiciario munere[s] fungatur[t] nisi à principe[u] C

A Iudice.] CASVS. Iudex aliquis qui ordinariam habet iurisdictionem, delegauit mihi causam: an eam delegare possim, quæritur? Respon. q non, quia hoc solùm potest delegatus à principe.

p Dandi.] idest delegandi ante litem contestatam, post bene potest, vt s. de procuratoribus, l. neque tutores, per simile, sed non est similitudo: quia quod dedit. potest reuocare lite contestata, ff. eodem. l. iudicium soluitur. Accursius.

q Non habet.] Not. delegatus non delegat, vt hic, & ff. de offic. eius cui manda. est iurisdic. l. fin. & de iurisdict. omnium iudicum, l. more, & l. & quia, & infra qui pro sua iurisdict. l. j. Sed est contra in delegato a procon- D sule, qui delegat, vt ff. de iudi. l. cum prætor. §. j. & de offic. proconsul. l. legatus, quæ sunt contra. Solu. Speciale in eo, sicut alia specialia in eo, scilicet quòd cognoscat de causa criminali, ff. de offic. proconsu. l. solent. Alij dicunt, quòd habenti aliàs iurisdictionem potest delegare delegatus, non habenti non, sed non valet, vt ff. de offi. eius cui manda. est iurisdict. l. & si prætor. Vel dic vt dixi in d. l. legatus. Item contra. ff. quis & à quo ap. l. j. Sol. ibi ad vniuersitatem causarum erat delegatus.

r Munere.] id est honore, scilicet alteri ordinario cōpetenti: non sibi, vt ff. de iurisdi. omn. iud. l. more. Vel dic munere, id est onere iudicandi, quod ex necessitate subit, vt s. de aduoc. di. iudicio. l. sancimus. j. non honore vel potestate, quæ dicitur gladius. Acc.

s Fungatur.] scilicet onere.

t A principe.] vel à proconsule, vel ad vniuersitatem causarum: vt modo dixi. Sed videtur q nullus delegatus possit

Idem in legatis cardinalis, ex quo cardinales æquiparantur proconsulibus c. ij. de off. leg. in vj Bal. Alexā. & Ias.

possit delegare, vt in Authen. hic posita, ad hæc. quæ est ex tit. vt defun. seu fu. §. illud, coll. v. Dic ergo, ad hęc &c.

a Datus.] idest delegatus.

judex datus [a] fuerit. PP. IIII. Non. Septemb. Pio & Pontiano Cons.

IN AVTH. vt defun. seu fu. eo. non iniuri. à credi. §. illud, colla. v. consti. xiij. Nouell. 60.

Ordinarius iudex causæ principalis potest eam delegare reseruata sibi sententia, sed tunc oportet q̃ lis coram eo contesteiur: probationes producantur. & per eum cunctis in fine examinatis, sententia per eundem proferatur: & delegatus ab eo, reliqua expediet. Iudex vero causæ appellationis, & etiam delegatus habens de iure potestatem omnia subdelegandi, prout est delegatus principis, non potest alteri delegare reseruata sibi sententia, & contra faciens, punitur. Alexan.

AD hæc, si administrator [b] sit, & publicis occupationibus impediatur, litem apud sese agitandã saltem in contestatione audiat: & rursus in medio semel: & in fine oĩa ẽt quæ sunt examinata, consequenter audiat, & sic ferat sententiam: & appellationem, si fiat, suscipiat: cætera licet expediri per cõsiliarios. [c] Item iudex appellationis rem per se audiat. [d] Delegatus [e] autẽ omnino per se litem vnà cum cõsiliarijs examinet, sed si contra hoc factũ fuerit, graues pœnæ sequent. nam administratores & delegati viginti librarum auri multam præstabunt: [f] consiliarij, siquidem aduo

AD hæc.] CASVS. Hæc authen. non corrigit, l. C. sed ei aliquid addit. dicebatur enim in l. C. delegatũ subdelegare nõ posse, nisi esset à principe delegatus. Authẽ. ista tractat de ordinario causæ principalis, & appellationis, & delegato à principe: & in ea ponit tres casus. Primus est: iudex ordinarius occupatus p̃p rempublicam vult delegare causam reseruata sibi sententia, nunquid hoc facere possit, quæritur? Respõ. q̃ sic, si semel causam audiat in principio, in medio, & in fine. Secundus est: Si iudex ordinarius qui de appellatione cognoscit, vult delegare causam seruata sibi sententia: hoc facere non potest, quia per se debet cognoscere. Tertius casus est in delegato à principe, si velit subdelegare seruata sibi sententia, non licet sibi hoc facere, sed si velit delegare cognitionem & prolationem, hoc facere potest: & si contra hoc factum fuerit, graues pœnæ imponuntur.

b Administrator.] idest ordinarius, vt præses. sic accipitur in authen. de iudi. circa prin. colla. vj.

c Consiliarios.] [illegible] est per aliquos [1] quibus audientiam cõmittat, sicut alias iurisdictio ex causa necessitatis per alium explicatur, vt ff. de offic. consul. l. j. §. sed non potest. & intellige hoc, quando vult sibi seruare sententiam: cæterum si totam vult committere, potest. Accursius.

1 Qui dicuntur assessores. & placet citra montanis. Bar. B. Paul. Alex. & Ia.

d Audiat.] scilicet totam si vult sententiam sibi seruare, vt nec etiam mediam committat. Vel dic audiat litem, & sententiet, vt in alio dixit, s. sed prima verior, vt in delegato subjicit.

e Delegatus.] non ergo delegatus à principe delegat. Sed est contra, s. eod. l. à iudice. Solu. hic de delegato ab alio, non à principe dicit secundum quosdam. hoc non valet, quia etiam in delegato principis hic dicit: vt in cor. ibi, alios autem, &c. alij hoc nouum, illud vetus. Tertij, ibi fuit delegata habenti alias iurisdictionem, hic non habenti: vt innuitur in cor. ibi, alios autem, &c. hoc non valet, vt ff. de offic. eius cui manda. est iurisdi. l. & §

A prætor. Tu dic q̃ ordinarius reseruata sibi sententia cætera committit, vt tamen audiat ter. delegatus autem si sibi reseruat sententiam, alia non committit, vt hic. sed si omnia velit committere, potest. & idem in iudice appellationis: & sic consuetudo interpretatur, & ex ordine litteræ sumitur, sed iure canonico secus, vt extra de offic. & pote. iudi. deleg. super quæstionum articulis, in princ. vsq; ad §. verum. Accur.

catí sint, ab aduocatione expellentur. si verò non sint, sed cingulum habeãt: cingulo priuabũtur, & decẽ [*] libras auri p̃stabunt.

[*] viginti.

Cum seruis iudicium non consistit. h. d. Bal. & Alex.

VI. Idem A. Iuniæ.

SEruus in iudicio [g] interesse non põt: nec si condẽnatio aliqua in personam eius facta sit, quod statutum est, subsistit. [h] Dat. XV. Kal. Septẽm Gordiano. A. & Auiola Conss.

Contra seruum detentorem rei hypothecatæ, non potest fundari iudiciũ ex persona domini sui defuncti. sed hærede vel alio non defendente causam actor per officium iudicis in possessionem mittetur. h. d. Alex.

VII. Impp. Diocletia. & Maxim. AA. & CC. Hyrinæ. [*]

[*] al. Hyrenæ.

CVm debitoris tui seruum tibi pignoris iure obligatum, bona domini sui quondam rebus humanis exempti tenere profitearis: aduersus eum dari tibi actiones contra ius postulas: siquidem [i] inter seruum & liberum consistere [*] nullum [k] possit iudicium. Ad possessionẽ itaque pignorum magis officio [l] iudicis venire te conuenit, quàm illicita postulare. S. XIIII. Kalen. Maij, Sirmij. CC Cons.

[*] Nulla actio consistere, nullũ possit iudicium.

Aequitas scripta, rigori scripto præfertur. h. d. Bal. Vel sic: Aequitas præfertur rigori. h. d. Sali. & Alexan. de Imola.

f Præstabunt.] aliàs pendent. i. soluent. Vnde versus.

Pendo, de pœnam: dũ pendeo, suffero pœnã.

SEruus.] CASVS. An seruus in iudicio vt actor vel reus consistere possit, quęritur? Respon. q̃ non: nec si condemnetur, valet condẽnatio.

g Seruus in iudicio] scilicet vt sit pars iudicij vt actor vel reus, vel judex, vt hic, & ff. si quis cau. l. quoties, & j. l. proxi. & j. de rei vendi. l. non seruum, & j. de noxa. si tibi, & ff. de pecu. l. iij. §. si seruus, idem in arbitrio, vt ff. de arbi. non distinguemus. §. si seruus, hoc tamen fallit in casibus, vt habes, ff. de iud. l. vix.

h Subsistit.] i. vires habebit: aliàs est, nõ subsistit, & sic vna negatio abundat, vt ff. de dam. infec. l. fluminum, in princ.

CVm debitoris.] CASVS. Seruũ tuum mihi pro centum obligasti: seruus ille tenebat omnia bona tua: an illum seruum bona tua tenentem conuenire possim, quæritur? Respon. q̃ non: quia inter liberum & seruum, &c. sed officio iudicis mittar in possessionem bonorum tuorum, & ita mihi succurretur. Nota ex versicul. ad possessionem, secundum Bart. Bald. Sali. & Modernos, quòd contra hæreditatem iacentem potest perueniri ad primum decretum, facit. l. si bona, & ibi Bart. C. de bo. auct. iud. poss. Bar. in l. iiij. §. prætor ait, in ver. toties. ff. de dam. infe. Ia.

i Siquidem.] idest quia.

k Nullum.] regulariter. Sed fallit, vt dixi s. l. proxi. & maximè in iudicio turbatæ possessionis, vt j. si per vim vel alio modo. l. j.

l Officio iudicis.] cuius est iurisdictio, vt si neq; veniat, neque defendatur reus, mittatur actor in possessionem rerum eius causa rei seruandæ, immo etiam in seruum petitum obligatum, vt j. de [illegible] l. creditores.

Missio in possessionem quãdo fieri potest.

Placuit.] CASVS. Aliquid est statutum de iure stricto, aliquid de æquitate, quæ sunt contraria: quod eorum magis sequi debeat iudex, quæritur? Resp. quod illud sequi debet quod de æquitate statutum est, & dic sic exemplum. Seruo meo persuasisti vt à me fugeret, & tibi codicem meû asferret: nûciauit illico seruus mihi domino, & me permittente codicem ad te portauit. an furti vel serui corrupti aduersus te agere possim, quæritur? Resp. quod de iure stricto non, de æquitate secus, quę iuri stricto præferenda est.

antea per operá adde batur, 'criptæ, & contra ueterê codicum fidê, iuris rationem.

a Placuit.] vbi æquitas ex vna parte, ius strictum ex alia est, & côtradicunt: æquitas præferenda est. Vel aliter. Allegabatur similitudo de aliquo casu emergente qui non est determinatus: qd sequemur? æquitatê, vel ius strictum? Accursius.

b In oîbus rebus.] tam ciuilibus quàm criminalibus: & tam publicis quàm priuatis: & pone exemplû secûdum lo. vt. j. de furtis l. si quis seruo. Vel pone vt ff. de minor. l. j. & ff. de relig. & sum. fu. at si quis. §. idem Labeo ait, & l. sunt personæ, & ff. de in rê ver. l. sed dicendum, & ff. de eo quod certo loco, quod si. Ephesi. §. in summa, & ff. de verborum obligatio. si seruum. §. sequitur, & ff. de in integrum restitutione, l. pen. & ff. de excep. do. apud. §. si quis pupillo, & ff. depositi l. bona fides. Itê poni potest in qualibet exceptione, vt Macedoniani & Velleiani, nam exceptio est de æquitate, regula de rigore: & sic magis est sequenda exceptio. Itê poni pôt j. si res ali. pi. da. l. cum res, & ff. de pigno. l. j. in prin. & ff. de poenis l. interpretatione. in prædictis enim casibus æquitas à rigore separatur: & sic seruatur æquitas, aliàs si separata non est, id totale seruatur. Et nota quod hic loquitur de æquitate scripta, aliàs secus est, vt supra de legibus & constitu. in omnibus l. j. [illegible]

C.T. 2. 18. 1.

Concor. tex. in ca. iudicantê. 30 q. 5. sic in C. T. in quibusdá uetustó manuscrip & te re omnibus, negd.

c Præcipuâ] i. causis. [illegible]

d Aequitatisque] i. iustitiæ æquitatis.

e Quàm stricti iuris.] ff. de leg. & se. l. non possunt, æquitas est rerum conuenientia, quæ in paribus causis paria iura desiderat. s. de æquitate scripta.

f Rationem.] strictum ius. Vel ratio stricti iuris dicitur trib. modis. Primò ad differentiam actionis bonæ fidei & sic accipitur insti. de actio. §. actionum. Secundo qd est adeo strictum ius. i. firmatum, vt nullo modo possit ab eo recedi, vt ff. qui & à qui. ma. liberi non fiant l. prospexit. Tertio cùm latius mitiusve quàm dictet æquitas, aliquid statuat: & sic hic accipitur.

VIII. Impp. Constantinus & Licinius. AA. ad Dionysium.

Placuit [a] in omnibus [b] rebus [c] præcipuâ esse iustitiæ æquitatisque [d] quàm stricti iuris [e] rationé. [f] Datû Idibus Maij, Volusiano & Anniano Côss.

Religio iudicantium debet prius de rei veritate plenarie instrui per probationes, interrogationes & responsiones, quàm sententia proferatur. hoc dicit. Bald. Vel sic: In causis regulariter requiritur plena causæ cognitio, & plenaria probatio pro veritate habenda hoc dicit. Vel secundum Bart. In causis in quibus sententia parit plenum præiudicium, requiritur plena causæ cognitio, & per consequens plenaria probatio. Alexand.

IX. Imp. Constanti. A. ad Maximum.

Iudices [g] oportet in primis [h] rei qualitaté [i] plena [k] inquisitione discurrere, [l] & tunc vtraque partem sæpius interrogare, nunquid [m] noui addere desideret: cum hoc ipsum [n] ad alterutram parté proficiat, siue definienda causa per iudicem, siue ad maiorem potestatem referéda [o] sit. Dat. II. Idus Ianuarij. Sirmij, Licinio. V. & Crispo Conss.

Et ideo in causa criminali in defectum probationum non datur iuramê tum. Bal. Salic. & F.

IN AVTHENTI. VT cúm de appel. cog. §. sed hoc. colla. viij. constitu. xj.

Dicenti se allegare velle, dantur tres dilationes successiuè: quibus elapsis iudex debet proferre sententiam legi & consuetudini conformem. hoc d. Alexand.

Iubemus, vt si quando vna pars allegationibus suis renunciauerit, [m] alia vero pars se habere aliquid quod proponat [n] dixerit: iudex negocij modis omnibus eam partem quæ vtitur dilatione, compel-

Iudices.] CASVS. Hoc dicit ista lex: Bonus iudex non debet præcipitare causas, sed debet inquirere veritaté plena inquisitione: & antequam ferat sententiam, debet sæpius partes litigantes interrogare an habeant aliquid noui quod velint proponere, & tunc debet ad finem negocij peruenire: siue sit iudex qui debet per se cognoscere & definire, siue sit iudex qui debet ad superiorê referre.

g In primis.] i. ante senten. iam.

h Rei qualitatem.] i. negocij formam H.

i Plena.] Sed plenissima in criminali: vt j. de proba. sciant, & j. ad le. Cor. de fal. vbi in casibus tamen summariè cognoscitur: vt ff. de lib. ag. l. si quis. §. si vel parens, & de re iud. à diuo. §. si super, & ff. vt in pos. lega. si is à quo, & de præto. stipu. l. j. §. si. & de Car. edi. l. 3. §. causæ, & de ven. in pos. mi. l. j. §. si ea, & ff. ad exhiben. l. 3. §. sciendum.

k Cû hoc ipsum.] s. eos sic interrogari.

l Referenda.] quia non pôt ipse definire, vt ff. de offic. procon. solent, & l. si quæ. Vel quia cognitio tantum est delegata: vt j. ad leg. Corn. de fal. vbi, & supra eo. auth. ad hæc. Vel tertio: dicat se minus sufficiéter propter factû, non ius: quando secundû iura ista poterat fieri relatio, vt infra de rela. per totû: hodie nô, vt in auth. vt iud. nô expec. sa. iul. §. j. colla. 9. post hoc lege authent. iubemus, quæ hanc confirmat & addit, & est ex cons. vt cû d appel. cog. §. j. colla. 8.

Iubem'.] CASVS. Hæc authent. côfirmat & clarificat l. C. & hoc dicit. Iudex examinato plene negotio, antequâ perueniat ad sententiâ definitiuam, debet interrogare litigantes an velint aliquid amplius proponere, & si dicant non, debet eos facere renunciare allegationibus. Si aût vna pars dicit se velle aliquid noui proponere, & altera quod non, illi parti quæ dicit se velle aliquid noui proponere, debet assignare terminû scilicet 30. dierum ad proponendû, & si intra 30. dies nô proposuerit, dátur ei adhuc 30. dies, intra quos si non proposuerit, dabuntur ei iterum 30. dies ad superandû suam malitiam, & si intra istos tres menses non proposuerit, iudex debet ferre senten. [illegible]

Ex fin. huius l. ibi, legibus & moribus: not. duo: Primo secundum Bald. & Salic. hic, quod iudex debet iudicare non solum secundû leges, sed etiam secundû consuetudines patriæ: & iudicando contra consuetudinê, ita facit litem suam, sicut si iudicaret contra ius commune. Secûdo nota secûdum eosdem quod sicut iudex supplet circa ea quæ sunt in legib. per tit. C. vt quæ desunt aduo. par. supplet circa consuetudinem, & intellige quando consuetudo est notoria: aliàs secus. Ias. hic.

m Renunciauerit.] Hæc renunciatio in testibus facta ne producantur, non nocet secundum quosdam, sed nocet quarta productio, & didicisse testificata, vt in auth. de testi. §. quia vero multi, colla. 7. idem forte in instrumentis, vt non noceat renunciatio. valet ergo hæc renûciatio in allegationibus iuris. Accursius.

AD DICTVM Contrarium tenet glo. fin. per illum tex. in c. cum venisset, & glos. fin. in fi. ca. constitutis. 2. extra de testibus, quod sequitur ibi Abbas: & idem tenet Specula. in titu. de testi. §. vltim. versicul. antepenulti. & ibi Ioan. And. in addit. Vide latius de isto per Bartolum, in authenticham, at qui semel, in tertia columna, versiculo circa secundum, infra de probationibus.

n Proponat.] cum iudex interrogat an addere velint, vt & supra eo. in l. iudices. Accursius.

Tres

Dilatio ẽ qñq; triũ mẽsium.

a Tres menses.] Similis dilatio infra quomodo & quando iudex, auth. qui semel. Sed non uidetur tot dilationes debere dari, ut ff. de fer. l. fi. quæ est cõtra. Sol. hic absenti, ibi præsenti & postulanti datur dilatio. Item contra. ff. de iudi. l. ad peremptorium, & l. seq. vbi quatuor dabãtur edicta. Sed illa

1 Dic q̃ il loquit̃ l dilatiõib. expectatonis ad cõparẽdũ: ita in dilationibus allegatonis Pau.

2 Sic de iure canonico datur dilatio ad vĩcendã malitiam: ut in ca. ꝑut nobis. cum gl. sup̃ ver. conuincendam, d̃ dolit õcẽm.

A lat intra triginta dies post quam altera pars allegationibus renunciauerit, quicquid uelit, sine aliqua intermissione proponere, qđ si non fecerit, tunc ad eius malitiã superandã alius mensis indulgeatur à iudice. Si uero adhuc distulerit, alterius mensis dilatio ei præbeatur, ut si vsq; B ad prędictos tres mẽses suas non proposuerit allegationes, causæ cognitor non amplius expectans, sententiam omnibus modis legibus & moribus cõsonantem proferat, c uel si noluerit, referat, ne litigatoribus male tractantibus liceat causarum exitus ultra protrahere.

Causæ continentia non debet diuidi, & ideo non pot. super causa possessionis unus iudex, & super causa proprietatis alius iudex impetrari, & cõtra faciens punitur. h. d. Alex.

ad dandam definitiuam, istæ vero dantur ad allegationes.

b Expectans.] ob hanc causam, sed citabitur ad sententiã peremptoriam.

c Proferat.] erat ergo lis contestata, ut ſ. de temp. app. l. fi. §. illud.

N Vlli.] CASVS. Bononiẽsis petebat sibi delegari iudicem ab imperatore inter ipsum & Mutinensem super possessione constituta in territorio Mutinen. vult Mutinensis tãtum super possessione alium iudicem sibi delegari in causa proprietatis: an possit hoc impetrare, quæritur? Respon. quod non, sed puniendus est quod hoc impetrauit. uel si cum possidebas rem meam, vnum in causa possessionis petij iudicem, ea finita petij alium in causa proprietatis: an sim audiendus, quæritur? Respond. quod non propter continentiam causæ quæ diuidi non debet. Ex hac lege not. regulam quod continentia causæ non debet diuidi coram diuersis iudicibus, & istam regulam limita tex modus, ut per Iaſ. hic.

d Nulli.] neque pagano, neque militi. Et pone casum secundum P. Bononien. petierat iudicem ab imperatore super quæstione possessionis fundi existentis in territorio Mutinensi inter eum & quendam Mutinens. nunc Mutinensis petit alium iudicem super quæstione proprietatis, non potest, vt infra de sentent. & interlocu. l. cum Papinianus, & authent. & consequenter. sed certe l. cum Papinianus, non loquitur de coniunctis vel continentibus, sed alia est ratio quare ibi prohibet coram alio, quia eius, &c. non quia continentia. Item D authent. & consequenter, est contra eum, quia finita prima causa permittit coram alio fieri conuentionem, quod est intelligendum de non coniunctis. Tu autem approba casus positionem non per illas, sed per istam. l. nec obstat exceptio rei iudicatæ agenti de proprietate, vt ff. de acquirend. possessio. naturaliter. §. nihil. Vel pone secundum Ioan. quod alium petij in causa possessionis, & alium in causa proprietatis, simul cognoscendo non possum si opponas, & hic non impeditur petitio, quia continentia, sed quia seruandus est ordo, vt infra de rei vind. l. ordinarij, & de interdict. l. incerti, & de appell. l. 1. & infra fin. regun. l. si quis. Sed dic quòd de recuperanda uel adipiscenda possessione potest simul agi cum petitorio, secundum M. vt hic, sed non de retinenda, vt dictis. ll. vel secũdum Io. dic quòd simul semper sint agitandæ, sed prius causa possessionis terminanda. Vel dic tertio quod si petito iudice super

Petitoriũ & interdictũ d̃ recuperãda vel adipiscẽda simul, intẽtari põt.

2 Melius l. l. cũ fundũ in ff. de vi & vi arma. Alex.

A causa possessionis, & ea finita, peto super causa proprietatis alium, hoc sola ratione cõtinentię prohibetur. Sed an sine noua delegatione de proprietate cognoscãt? Respon. vt infra si a non compet. iudi. l. 3.

e Continentiam.] siue sit causa quæ plures species cõtinet, ut tutelæ, siue sit talis, super qua plures concurrũt q̃stiones, ut hic dixi.

XI. Imp. Iust. A. Iuliano præfec. præto. †

N Vlli d † prorsus audientia præbeatur q causę continentiam e diuidet, & ex beneficij ꝓrogatiua f id quod in uno eodemq; iudicio g poterat h terminari, apud diuersos iudices uoluerit uẽtilare, B pęna i ex officio iudicis iminente ei qui cõtra hanc supplicauerit sanctionẽ, atque aliũ super possessione, alium super principali quęstione k iudicem postulauerit. Dat. III. Kal Aug. Paulino & Iuliano Cons.

Duæ constitutiones Gręca.

Ciuiles causæ debent à tempore litis contestatæ intra triennium terminari, alias perit instantia, exceptis causis fiscalibus & publicarum functionum. Hoc dicit usque ad §. & si quidem. Bal. & Salic.

X[illegible] ad [illegible] præfectum urbi.

C P Roperandum l nobis uisum est, ne lites

†C.T.18. 1.

† Cõc. ad hãc. l. gl. 2. in cap. vlt. post prici pi. extr. d̃ iu. & c. j. d̃ cã poss. & propꝛie.

f Prærogatiua.] cã principe concessa, vel quia erat miles.

g Iudicio.] i. apud eundem iudicem, sic institu. de act. §. si minus.

h Poterat.] id est debuerat, sic econtra ponitur debet, pro potest. ff. an per alium caus. appell. l. finali.

i Pœna.] fisco applicanda, vt ſ. de modo mul. l. multarũ.

k Quæstione.] siue vnum petierat actor, alium reus, secundum P. siue idẽ petierit diuersos, & simul cognoscatur, secundum Io. siue separatim, vt modo dixi, & facit infra de accusa. l. qui de crimine, in fi.

l P Roperandum.] Ista l. diuiditur in sex partes principales. Primò ponit statutum suum, in quo limitat tempus instantiæ. Secundò punit actorem contumacem. Tertiò punit reum contumacem. Quartò punit iudicem negligentem. Quintò punit aduocatos negligentes. Sextò punit tutores & curatores negligentes. secunda ibi, & si quidem. tertia ibi, sin autem reus. quarta ibi. §. sin autem utraque. quinta ibi, illo proculdubio. sexta ibi, sin vero causæ. Bart. Bald. & Iaſ. CASVS. In terminis vsque ad fi. talis est: Petebã à te. x. tecum sum litem contestatus, quãtum durare possit instantia causę a tempore litis contest. vsque ad sententiam, quæritur? Respond. olim durabat usque ad. x. ann. vel vsque ad [illegible] quod tempus vult imperator per hanc legem coarctare, & hoc tribus rationibus. Prima ẽ, ne lites extendantur in infinitum. Secunda est, quod criminalis causa olim limitabatur certo tempore, puta D biennio, multo magis & ciuilis certo termino debuit limitari, quia frequentior est. Tertia ratio est, quia criminalis causa, quæ aliquando ex ciuili causa ortũ habet, coarctatur, eodem modo ciuilis est coarctanda. Placuit ergo quòd quæcunque fuerit causa, siue de proprietate, siue super possessione, siue conditione alicuius, fuerit seruus vel liber, siue super iure ciuitatum, triennio terminetur à tempore litis contestatæ, exceptis causis fiscalibus, & siue maior siue minor fuerit iudex, siue ordinarius, siue delegatus, non conceditur causam vltra triẽniũ prorogare, nec existimet se excusatum iudex hoc prętextu q̃ partes velint vltra triennium prorogare, quia eo inuito non audientur, & hoc in prima. Si autem tãtũ pręterierit de triennio quòd non superfuerint nisi sex menses, & contingat absentia alterius partis, distinguit. Aut abest reus, vel actor: si actor, iudex faciet eum citari per executorẽ per interualla decem dierũ, q̃ si non venerit, acta inspiciat, & si per ea liquere ei de causa non possit,

fiant penè immortales,[a] & vitæ[b] hominū modū[c] excedant, (cum criminales quidē causas iā nostra lex[d] biennio cōclusit, & pecuniariæ causæ frequentiores[e] sunt, & sæpe ipsę materiā criminibus[f] creare noscuntur) præsentem legem super his[g] per orbem terrarum, nullis locorum[h] vel temporū[i] angustiis coarctandam, ponere. B Censemus itaque oēs lites super pecuniis quantæcunq; quātitatis, siue super conditionibus,[k] siue super iure[l] ciuitatū, siue priuatorum[m] fuerint illatæ, siue super possessione, vel dn̄io, vel hypotheca, seu super seruiturib.[n] vel pro aliis quibusdam[o] causis, pro quibus hominibus inter se litigādum est, (exceptis tantummodo causis quæ ad ius fiscale[p] pertinēt, uel quæ ad publicas respiciunt functiones[q]) non vltra triennij[r] metas post litem contestatam esse protrahendas, sed

quia minus fortè plenè probatum est, vel nullo modo, vt non possit sententiare, absoluat reū ab instantia iudicij, & actorem absentem reo condemnet in expensis iuramento rei declarandis. s. vt iuret quantum expendit. si aūt liquere possit, pro eo ferat sentētiam qui melius ius habuerit, & si pro actore, reū ī expensis cōdemnet, ita vt deducantur expensæ rei de cōdemnatione. Verbi gratia. Actor petiit centum, & impēdit. xx. reus. x. si actor absens nō fuerit, condemnandus esset reus in centum, & in xx. Nunc aūt deducuntur expensę rei de condēnatione, & condemnabitur in decem tātum. s. in mediā partem eius quod impendit actor, & hoc sibi imponitur propter suam contumaciam. Si autem reus melius ius habuerit, pro eo ferat sententiam, nec audietur actor reuersus appellās. Si autem iudex reum pro parte absoluerit, & pro parte condemnauerit, puta debuit centum, & in quinquaginta est absolutus, & in l. est condemnatus, actor reuersus nullum habebit regressum contra reum, & hoc in secunda. Si autem reus abfuerit, actor præsens sit, citabitur reus tribus edictis, quòd si non venerit, contrahitur eremodicium, id est desertio causæ. & si liqueat iudici de causa per probationes actoris, condemnabit reū, C si viderit eum condemnandum, & in rebus eius fiet executio, si hoc de sua iurisdictione potest iudex, alioquin referat executionem ad maiorem iudicem. & si reus reuersus voluerit fideiussores dare de parendo iuri, & possessionem in actorem translatam recuperare, non audietur. Cum autem eremodicium contrahitur, debent esse sacræ scripturæ coram iudice, vt rei vel actoris absentia, dei repleatur pręsentia, nec timeat iudex si absens sniæ suæ parere noluerit pp appellationis obiectū, quia reuersus & appellans non audietur. Iudex aūt prope finē triennij & non ante, ferat sententiam definitiuam. Si. n. longe ante triennium actor vel reus abesset, & spes esset q reuerteretur, tantum in expensis esset præsenti absens condemnandus, nec esset sententia definitiua. Et intellige q prope finem triennij est ferenda sententia ex necessitate, si actor est absens, ex voluntate iudicis reo absente ante triennium: iudex autem victum victori condemnabit in expensis per iurm declarandis, alioquin de suo parti læsæ cōpelletur soluere, & hoc in tertia. Si autē D tam actor quam reus est pręsens, iudex autem propter amicitiam alterius partis, vel pretio corruptus sententiā intra triennium ferre noluit, eo lapso si sit minor, in decem punietur, & ab officio iudicandi fiet alienus, & alius ei subrogabitur. Si autem intra triennium decesserit iudex, vel alia de causa mutatus fuerit propter infirmitatē, vel propter rei familiaris periculum, subrogato ei dabitur tantum tempus, quantū supererat de triennio defuncto, vel aliàs mutato: si est annus, dabitur sibi annus, si minus, nihilominus annus, & hoc in quarta. Si aūt per aduocatum steterit quo magis vltra trienniū est proteletur, in duabus libris auri mulctetur, hoc in sententia iudicis expresso, cuius occasione datur dilatio, in quam triennium expirauit, & causam quam suscepit, ad finem perducat, nisi ipse nouerit iniustam vel desperatam, vel infirmitas, vel inimicitia inter ipsum & clientulū suū, vel infamia interuenerit, imponenda clientulo de prestando salario necessitate, si potest, alioquin per executorem compelletur, & hoc in quinta. Hæc autem quæ dicta sunt, in maioribus dicta sunt. Si aūt causa est minorum, per tutorem agitanda, & per eorum negligentiam intra triennium decisa nō fuerit, sed vltra prolata, damnum quod propter hoc pupilli vel adulti passi fuerint, per tutorem resarcietur. Si autem tutor vel curator soluendo non fuerint, in integr. restituentur, & hoc in sexta & vltima parte. Viuianus.

[Propetandum.] quatuor casus principaliter ponit, & incipit constructio, propetandū, &c. vel ibi, cū criminales, &c. & pēdet vsque ibi, Præsentem, &c.

[a] Immortales.] tres ponit rationes quare hāc l. facit. prima est finalis, ne lites, &c. quod erat ante hanc. l. vel per reū, vel per actorem, vel per iudicis moram, uel aduocatorum.

[b] Et vitæ.] quæ est centum annorum, vt s. de sacrosan. eccl. l. fi. & in authē. vt eccl. Roma. cen. anno. in medio constitutionis, col. 2.

[c] Modum.] i. terminum.

[d] Lex.] quæ est j. vt intra certū tempus. l. fi. licet illa sit posterior in ordine, prior tamen fuit in compositione, & est secunda ratio de similibus ad similia.

[e] Frequentiores.] vnde magis quā criminales certo tēpore sunt limitandæ, vt ff. de li. leg. l. legaui, in prin. & de vi. ca. l. iusto, in prin. & hæc est tertia ratio. Accur.

[f] Criminibus.] vt peris fundū ex instro qd̄ dico falsum.

[g] Super his.] s. pecuniariis causis.

[h] Locorum.] vt arg. s. de temp. in integ. rest. l. fin.

[i] Temporum.] vt s. de diuer. rescrip. l. falso.

[k] Super conditionibus.] personarum, liberorū, vel seruorum, adscriptitiorum, colonorum.

[l] Super iure.] interpositio est. & dic ciuitatis. s. alterius q̄ Romanæ, vt patet j. per id quod dicit, in fisco, quia idē iuris est in republica Romanorum, & in fisco.

[m] Seruitutibus.] prædiorum, vel personarum.

[n] Quibusdam.] vt pro filiatione, vel pro patria potestate, pro excusatione tutorum, pro honoribus recipiendis, vel non recipiendis.

[o] Fiscale.] vt de fundo fisci.

[p] Functiones.] puta super tributo. hæc quidem nō clauduntur triennio, sed etiam in feriatis temporibus exercētur geminatis mensibus, vt j. de fer. l. publicas. Item excipe, nisi prior iudex decedat iuxta finem triennij, vt j. eo. l. §. sin autem, in medio. Accur.

D [q] Triennij.] Quædam tamen tam ciuiles quàm criminales citiori tempore tolluntur, & est in eis casibus specialе, qui notantur his. ll. infra, vt intra certum tempus. l. fi. & supra proxi. & in authen. vt cle. apud proprios episco. §. si tamen, collat. vj. & supra, vt omnes tam ciuiles quam mili. l. 2. in fin. & infra de naufra. l. pen. li. xj. & j. de decu. l. generali, lib. 10. & infra de ædi. priua. l. fi.[r] & j. ad. l. Fal. authen. sed cum testator, & infra de asser. toll. l. 1. Ioan. & ff. de excu. tut. l. quinquaginta. Azo. & in authen. de san. epis. §. 2. coll. ix. Item hodie videtur q omnis lis debet finiri biennio & sex mensibus, infra quomodo & quan. iudex, in authen. qui semel. Sed dic, vt ibi dixi. nam hodie non durat causa vltra annum & tres mēses, secundum quosdam, vel biennium & sex menses secundum alios, vt diximus in dicta authent. Item in causa appellationis non habet locum, quia illa intra annum vel biennium terminari debet, vt j. de tempor. & repa. app. auth. ei qui. Item not. ad euidētiam huius. l. quia aut vterque. i. actor & reus abest, & tunc nullo modo fertur sententia

[a] al. petito.

[r] Debuit allegare l. j. j. de no. op. nū, vbi cā noui operis durat tm p tres mēses. las.

sententia secundum omnes. aut vterque præsens: & tūc ferri potest quãcunq; , cognito tamen de causa prius , & hoc secundum omnes. aut alteruter : & tunc si quidem reus absens esset , contrahatur eremodicium , & potest iudicari secundum veteres leges, vt ff. de libe.cau.l.diui. sin autem actor, nō poterat iudicari nisi in quibusdam casibus, vt in causa liberali, vt ff.e.l. & post, §.j.& ī.de lib.cau.l. lucrn, & no. ff.de li. cau.l.diui. sed hodie hoc nouū inducit, vt & absente actore contrahatur eremodicium , vt ī. eo. §. & si quidem. Itē an potest prorogari triēnium consensu partium? videtur q̄ sic, ff.co.l.2.§.sed si iudex. Respon. non, cum publica sit vtilitas: vt patet ex rationibus positis s. in princ. huius, l. & p hoc, ff. de postu. quos prohibet, & s. tit. j. l.ij. §.sed quia veremur, & de leg. & constit. l.non dubium. Item quid si snīa lata ē post triēnium? Respon. non tenet: & ex ea causa solutum repetitur. nec ob. ff.fa ercisc.l. cum putarem , quia ibi tenuit snīa & iudicium , licet nulla fuerit actio . Item an loquitur de prima causa tantum : aut etiam de causa appellationis? Respon. Causa appellationis non durat vltra biennium , immò minus quàm biennio, vt in d. authen. ei qui appellat . Quid de compromisso? Respō quia statutum est tempus, vt s. de arbi.l.j. Item quid si per iudicem stet ? Respon. vt in §. sin autem vtraque. Item hoc iure ciuili, sed iure canonico non expirat instantia triennio, vt extra de iudi.ca.venerabilis & ca. significauerunt.

a quàm triennii patitur.

b Aliàs, voluerit, in vet.

c Et hoc ex causa: aliàs datur annus ad prosequēdum appellationem . Paul. & Alexan.

...oēs [a] iudices , siue in hac alma vrbe, siue in prouincijs maiorem seu minorē peragāt administrationē , siue in magistratibus positi, vel ex aula nostra dati , vel à nostris proceribus delegati : non esse eis concedendum vlterius lites q̄ [a] triennij spacio extēdere. [b] Hoc etenim [c] iudicialis [d] magis [e] esse potestatis, nemo est qui ignoret. nam si ipsi noluerint , [b] nullus tā audax inuenitur qui possit īuito iudice [f] litē ꝓtelare.

Propter actoris absentiam, lite cōtestata non prorogatur definitio causæ vltra triennium & si de causa non liquet , absoluitur reus ab obseruatione iudicij : & actor absens condemnabitur in expensis legitimu sacramento vel taxādu. Si autem de causa liquet, fertur sententia in fauorem illius quē constat iustitiam habere. expensis facttu à præsente de sententia lata pro absente deducendu : nec a definitiua lata, pro præsente licebit absenti appellare. h.d. vsque ad §.sinautē reus. Salic. & Alex.

B

Et si [g] quidē [h] pars actoris cessauerit, quatenus [h] multiplici dilatione reus fatigetur, & triennij metę post litem contestatam iā prope finem veniant, vt semestre tempus tantùm ei supersit: licentia [i] erit iudici ꝑ executores [k] negocij actorem requirere : parte fugiente [l] ex vna parte actoris absentiā incusante : & iudicibus oīmodo suas aures hmōi qōnibus [m] reserantibus , [n] & si per tres vices hoc [o] fuerit subsecutum , decē [p] dierum spacio per vnumquemque introitum destinato , & nec ita pars actoris fuerit inuenta , [q] & neque per se, neque per procuratorem instructum [r] peruenerit :

C

...ante finem, argu. ff.eo.l. non quicquid, & infra quomodo & quando iudex. l.j. sed secundum P. ante pronunciare licet, argu. ī.ea. l.§. huiusmodi . Sed tu distingue secundū Ioan. vtrum actor sit absens, an reus . si reus, tunc & ante finem pronunciare potest : quia & veteribus legibus reo absenti contrahebatur eremodicium, & dabatur sententia, vt ff.eo.tit.l. & post , & cum non sit correctum , dicā ante ferri posse sententiam. actore autem absente non licet ante pronunciare: cum olim eo absente non contrahebatur eremodiciū : & ideo cum non inueniam cum posse ante pronunciare: nec hoc dicam, & hoc cum altera pars est absens. si autem vtraque, nunquā iudex potest proferre sententiam. Si autē vtraq; præsens, quādocunque potest, ī. eod. §. sin autem vtraque.

† cap.2.si p actore.

k Per executores] idest nuncios , vt in Authentic. de litig. §.omnem. collatio. viij. aliàs aliter accipitur , vt ī.de exec. rei. iudi. l. executorem.

l Fugiente.] sic dicta , quia consueuit fugere, non quia modo fugerit .

a Sed omnes.] siue ex aula nostra, id est à nobis.

b Extendere.] aliàs exercere.

c Hocetenim.] extendatur, vel non.

d Iudicialis.] bene dico , iudicialis. non dico, litigatorū &c.

e Magis.] quàm partium.

f Iudice.] cuius iurisdictioni suppositus est . H. vel qui causæ præsidet .

ET SI QVIDEM. Ex hoc. §.not.tex. meliorem de iure. ibi, absentia incusante , quod si absens fuit citatus, etiam facta relatione per nuncium , non potest dici contumax , nisi per alteram partem præsentem sua contumacia fuerat accusata: & tunc volens comparere non auditur nisi refusis expensis , vt ī. eo.l.sancimus, & ca. 1 .de dolo & contum.lib.6 Pan.hic.

g Et si quidem.] quid iuris sit quando vtraque pars est præsens, dictum est: nunc quando vna pars est absens & primo de actore post litem contestatam .

h Quatenus]. i. quia, vel licet non faciat ex proposito, tamen lex hoc præsumit, vel ponitur consecutiue, vt ī. de obsequijs, si manumissori.

i Licentia.] iure isto, non veteri, vt ff.eo. l. & post §.circunducto . Sed nunquid etiam antequam sit prope finē triennij, poterit hoc facere , & sic sententiam formare ? Respon. secundum B. sic. nam non imponitur ei necessitas vt non ferat ante: sed vt non differat vltra triennij

m Quæstionibus.] idest quærelis. Acc.

n Reserantibus.] idest aperientibus.

o Hoc.] scilicet requisitio per executorem .

p Decem.] vt ff.eo.l.per interualla , quod poterat minorare, vt ff.eo. nonnunquam , sed hodie est xxx. dierum inter vnam dilationem & alteram, non minus, vt in Authentic. de litig §. omnem vero, ver. si vero causam, collat. viij.

ADDITIO. Tu dic quòd ibi loquitur quando reus non obstante contumacia actoris vult facere probationes suas: & facere quod liqueat de causa: & istud est maioris præiudicij : ideo requiruntur maiores dilationes, hic loquitur quando sententia est absolutoria ab obseruatione iudicij. Bar. & Ia.

D

q Inuenta]. i. noluerit venire ad causam: fuit tamen inuenta ab executoribus, & sibi denunciatum : & sic non obst. contrarium, ff. quæ sen. siue appel. l.j. §. item cum ex edicto . nam tunc ipso iure non valet sententia , vt ibi secundum quosdam . Vel dic , ibi non fuit citatus : secus autem si citatus , licet non inuentus, vt ff. de custodio. si ideo, §.fi. & ff.de dam.infec. l. iiij. §. toties, & ff. quod vi aut clā, aut qui. §. j. & ī.de an. exceptio. l. vt perfectius. & si quidem per contumaciam veram abest, non auditur post, nisi veniat iudice sedente pro tribunali, vel ad appellationem, vt ff.de in integrum restitu.l. diuus, & de iudi.l.& post, in fi. & ī.eo.§.cum autem . si autem ficte contumax fuit , tunc auditur, vt præalleg.l. & post, §.fi. si autem probabili causa, serua distinctionē quam habes, ī. de procura. quia absente.

ADDITIO. Vide etiam pulchram gloss. in l. fi. ff. de in integr.restit.

r Instructum.] idest doctum, arg. ī. de procura. l. fin. vel id est ordinatum. Accur.

a Quia personaliter inuentus & citatus dixit, nolo ire. glo. & Bald. d. fi. ff. de in integr. restit. Ial.

Acta

a Acta]idest scripta facta ante absentiam actoris.
b Conspicere]censemus.
c Termino.]idest definitiuę sententiæ, sic ϳ. ea.l. §. pe. sed videtur semper esse certum, aut enim probauit actor plene, & vincit, aut non, & absoluitur reus, vt s. de eden. l. qui accusare, quæ est contra, sed illud loquitur vtraq; parte præsente, vbi in dubio ꝓ reo iudicatur vt ibi, & institu. de interdic. §. cōmodū. ADDITIO. Tu dicas post Bart. hic ꝙ l. contraria loquitur qñ apparet actorem non probasse datis ei legitimis dilationibus, vt l. fi. ff. de ferijs, & ϳ. de dila. l. j. Sed si ponimus actorem se absentasse nō datis legitimis dilationibus, tūc de causa non liquet, ita loquitur hic, Cy. Bald. & Ia.
d Fugientem]idest reum, qui tamen est præsens.
e Ab obseruatione] vt à sacramento calumniæ, & iudi. sol. & si iterum venerit actor, oportebit ipsum incipere denuo, sed tamen eius perpetuatur actio per litis contest.
f Iudicij.] id est vt nōn teneatur huic instantiæ: sed de nō nō incipiat actor si vult, & sic hæc absolutio non tenet in principali qōne, vt ff eo. l. non idcirco. §. postea, & l. & post, § circunducto, immo in xl an perpetuatur, vt ϳ. de præscript. xxx. anno. l. fi. Sed arg. cōtra, in Auth. de litig. §. fin. colla. v. sed ibi bis fuit absens, hic semel. Item potest dici ꝙ vitium litigiosi durat. Item quid de attestationibus & confessionibus ibi factis, nunquid valebunt in alio iudicio? videtur ꝙ non, quia perit instantia iudicij, arg. contra, s. de arbi. l. pen. in fin. & ϳ. de testibus. l. fin. De hoc dic vt supra de eden. is apud. Item quid si reus præsens vult in se onus probationis transferre? Respon. absoluetur definitiuè secundum B. vt ff. de probatio. l. circa, in fin. Item hoc licet actori præsenti, reo absente: ergo & reo præsenti, nam non debet actori, &c. vt ff. de regul. iur. l. non debet. Sed Ioan. contra, quia non est qui ibi contradicat. Accur. sed hodie iure nouissimo opinio Bulga. probatur per Auth. qui semel, vt dicam, ϳ. proxi.
g Eum.]idest actorem absentem, vt ff. eo. l. eum quem temere, & ϳ. de fructibus, & lit. expen. non ignoret, & ϳ. qui accusare non poss. qui crimen.
h Sacramento.] Not. speciale, vt pro se alicui suo credatur sacramento, quod est propter difficilem probationem, sic infra vnde vi, siquando. alias non, nisi aliqua præsumptio sit pro eo, vt infra de rebus creditis, l. in bonæ fidei.
i Fugientis]. i. rei qui solitus est fugere, sed nūc est pśens,
k Cautela]scilicet iudicio sisti, & iudicatum solui, quas faciebat reus, vt insti. de satisdat. §. j. & ij.
l Quæ.]scilicet cautela. Acc.
m Euacuabitur.] huius legis auctoritate. Item nota ꝙ tria noua sunt inducta per l. istam post Authenti. insta quomodo & quando iud. Authenti. qui semel. Primum, quia ampliatur numerus decem dierū vsque ad xxx. Secundum, quia abbreuiatur tempus triennij in absente actore ad biennium & sex menses, secundum quosdam: vel ad annum & menses tres secundum nos. Tertium, quia reus actore absente probat, & definitiuè absoluitur per illam, l. quod nō erat per istam secundum Ioan. sed ab instantia tantum absoluebatur. Sed B. cōtradicit, etiā per l. istā, vt modo dixi. Item quartum, quia ipso iure cadit actor ab actione per l. illam, quod non erat per l. istam secundū Io. sed tantum instātia peribat. Vel ibi loquitur quādo bis fuit absens, secus si semel, vt hic, argu. suora de episc. au. l. iij. §. fi. Item an idē in reo vt bis absens causam amittat? Sed dic vt in Auth. qui semel.
n Et fiat.]scilicet in dici.
o Non moretur.] immo contra. ff. de re iudi. l. cōtumacia, in princi. vbi damno expēsarum litis, vel quia appellare non potest, punitur contumax. Item contra, ff. de confes. l. certum. §. penult. vbi præsens nō damnatur absenti, sed vtrunque solue, vt ff eodem, & post, in gloss. immo contra.
p Iurauerit.]cum taxatione iudicis, vt ϳ. eo. sancimus.
q Excipiendis] vt si petit actor centum, & expendit decem, reus expendit quinque, si actor non esset absens, cōdemnaretur reus in decem, modo autem deducuntur ex pena rei: & sic in quinque tantum condemnatur reus pro expensis, secundum Ioan. Alij dixerunt, vt P. nec sine decem repetere actorem: & quinque quæ reus expendit, deducit de condemnatione: quod est iniquum, vt duplici damno grauetur.
r Contumaciam imponimus.] quæ præsumitur cum sit absens, vt ff. de re iudica. l. contumacia. §. j.
s Actor.]mutat casum.
t Absoluatur.]in totum.
u Actore.]habente meliorem causam, & hoc reo præsente, & absente actore: non sic erat iure veteri, vt ff. eo. l. & post. § j.
x Actor.]. qui volebat appellare, quasi in aliquo vel maiori summa reus fuerit damnandus: quod non potest, nisi veniat iudice sedente pro tribunali, vt ff. de in integ. resti. l. diuus.
y Fiat.]id est sit.

tunc iudicē negocij acta [a] apud se confecta conspicere [b] [cēsemus: [1]] & si quidem nihil sufficiens actitatum est, ex quo possit termino [c] causę certa fieri cōiectura: volumus non solū partem fugientē [d] ab obseruatione [e] iudicij [f] relaxare, sed etiam in oēs expensas quæ consueto modo circa lites expendunt, eum [g] condemnare: vera quantitate earum sacramēto [h] fugientis [i] manifestāda, & omni cautela [k] quā sup lite reus exposuit, reddenda: quæ [l] & si remanserit, viribus euacuabitur. [m] Sin autē ex gestis apud se habitis, parte actoris minimè inuenta, possit inueniri viā, qua manifestū ei fiat [n] quid statuendum sit, et absente actore, si eū meliorē causam habere perspexerit, pro eo ferre sententiam non moretur, [o] & præsentem reū absenti actori condemnare: expensis tantummodo litis, quas reus legitimè se expendisse iurauerit, [p] condemnatione excipiendis, [q] quia hanc pœnā actori & meliorem causam habēti propter solam absentiæ contumaciam imponimus [r] nullo penitus ei regressu ad eandem litem conseruando. Sed actor [s] contumax cadat omnino [*] de lite, si reus absoluatur. [t] Sin vero aliqua condēnatio contra reū pro absente actore [u] proferatur, quā forsitan non sufficientem sibi actor [x] putauerit fugitiuus: nullo modo iterū eandem litem resuscitare concedimus, & hæc quidē pœna actori fiat [y] [*] imposita.

Reus se absentans lite contestata legitimè citatus, si contra eum liquet de causa, condemnatur definitiuè: & mittitur sententia executioni in rebus suis: nec reuersus auditur appellans, nec possessionem recuperabit etiam si cautionem præstare paratus sit: & absentia litigatoris, i. actoris, vel rei, repletur dei præsentia: et ideo si liquet de causa, fertur definitiua iuxta finem triennij. & verus contumax non auditur appellans. & vbi vterque se absentauit, non pronunciatur definitiuè, sed absolutiuè ab obseruatione iudicij & tunc neutra pars condemnatur alteri in expensis. h. d. vsque [illegible]

Margin notes: [1] Deest in vet. — [*] omnimodo. — [*] sit. — inueniri via. — Contrarium tenet glo. & veteres secundum Paul. & Sal. ibi, in l. j. infra de præscr. long. tpis Alcia. & Ia. in l. 2. ϳ. de edē.

Additio.

SIN AVTEM.] Not. ex hoc §. meliorem text. de iure ibi, siue per relationem, secundum Pau. & Ias. s. quòd iudex alterius territorij non potest mittere executioni sententiam ab alio iudice latam, nisi ad litteras & requisitionem illius iudicis qui sententiam tulit: alias executio facta non valet.

a Et similis]. s. ter per decem dies, vt s. §. & si quidem.

b Eremodicium.] id est deserti videatur iudicium: sic vt desinitiue possit pronunciari: ab eremos: sic dicitur.

c Cautum est, &c.] vbi scilicet reus abest, non vero actor, vt ff. eod. l. & post. j. respon. & §. j. nisi in causa liberali, vbi etiam in actore contrahebatur eremodicium, vt j. de lib. causa. l. iuxta, & ff. de libe. caus. l. diua.

d Absentem]. s. reã & hoc dum est liquidum: alias ab obseruatione iudicij, vt s. proxi. §. Item potest eum mittere in possessionem rei absentis. cum enim ante litem contestatam facere possit, ergo & post: multo magis, sed quomodo & quando iudex, cõ sentaneum. Accur.

e Cõdemnationẽ.] & hoc intellige quãdo liquidum est & de causa, alioquin obseruaretur qđ dictum est in actore.

f Satisfiat.] s. generaliter, quæcunque fuerit actio in rem vel in personam contra res possidendas & vendendas.

† cap. 3. & per reum.

* ediximus, in quibusdam cod. manus.

Ad §. sin autem alterutra. Alex.

Sin autẽ [i] reus absuerit, & similis [a] eius processerit requisitio, quemadmodũ pro persona actoris diximus: [b] etiam absente eo eremodicium [c] contrahatur: & iudex (secundũ qđ veteribus legibus cautum est [d]) ex vna parte cum omni subtilitate causam requirat: B & si obnoxius fuerit inuẽtus, etiam cõtra absentẽ [d] promere cõdemnationẽ [e] non cesset, quæ ad effectũ perducatur: & per res & facultates fugientis victori satisfiat: [f] siue ipse iudex ex sua iurisdictione hoc facere potest, siue per relationem ad maiorem [g] iudicẽ hoc referatur, & ex eo ltima via contra res [h] contumacis aperiatur: nulla licentia ei, [i] vel alij C personã eius solam [k] prætendenti concedenda contradicendi, cum in possessionem ex huiusmodi causa actor mittitur, [l] nec si reuersus ipse fuerit, & voluerit fideiussores [*] dare,

* nulla licentia erit alij personam eius.

* mittere, in quibusd.

* fideiussionem.

& possessionem recuperare, audiatur, [l] in huiusmodi etenim casibus oẽm ei cõtradictionẽ [m] excludim[*]. Cum autem eremodiciũ ventilatur [n] siue pro actore, [o] siue pro reo: [p] examinatio causæ sine vllo obstaculo [q] celebretur. Cum enim terribiles [*] in medio proponuntur scripturæ, [r] litigatoris absentia, dei pr̃sentia [s] repleatur: nec pertimescat iudex appellationis obstaculũ, cũ ei qui cõtumaciter abesse noscitur, nulla sit prouocationis licẽtia: quod [t] & in veteribus legibus esse statutũ, manifestissimi iuris est. Hmôi [u] autem sententia prope finem triennij proferatur, [x] pro quo [y] & præsentem legem induximus. Si enim in anteriore tẽpore in quo larga temporis superest dilatio, & spes absenti relicta fuerit reuertendi, alterutra [z] pars cessauerit: in sola expensarũ datione & absolutione [a] forsitã [b] pr̃stetur [c] pœnalis [d] sñia,

A liquidũ de causa, & tunc pro possessione & proprietate auditur, & sic loquitur d. l. de præscrip. xxx. an. Itẽ quid si actor in possessionem rei petitæ est missus, non ex definitiua, quia non erat liquidum, sed lite vere contestata, an audiatur de proprietate? Respon. sic, non de possessione, vt j. quo & qũ iudex, l. contentaneum. Acc.

m Cõtradictionẽ.] nisi veniat iudice sedente pro tribunali, vt ff. de in integ. rest. diuus. vel nisi sit absens iusta causa, vel probabili, vt dixi s. de procu. l. quia absente. Vltimo quæro, cũ contra reum absentẽ non per cõtumaciam, non põt sentẽtiari, vt j. quo & qũ iud. l. ea quæ, & l. pen. an econtra reo præsente & actore absente non per contumaciam, potest sniari? Rñ. q. sic, vt j. ad l. Iu. de vi pub. quamuis indubitati.

ADDITIO. Bar. hic reprehendit istã secundam partem glossæ, dicẽs qđ actore absente & nõ cõtumaciter, non põt sniari: pro quo allegat tex. in l. furiosi, ff. de re iudi. Vide eũdem Bar. latius in l. quæsitum, ff. illo tit.

n Ventilatur] . i. inquiritur causæ euentus & meritum, & an possit definitiue pronunciari.

o Pro actore] . s. absente, qđ est nouũ per hanc legem.

p Pro reo. s. absente, qđ erat I veteri iure.

* Iste tex. est singularis, secũdũ Ang. Alexã. & Iaso.

Sententia ferri non potest reo absente nõ per cõtumaciã.

g Ad maiorem] . s. delegantem, cum ipse sit delegatus, vel ad eum qui habet rem petitã in sua iurisdictione, vt ff. de re iud. a diuo Pio. j. resp. & de bo. au. iud. poss. cum vnus. §. is qui.

h Res.] possidendas & vendendas.

i Ei] scilicet reo.

k Solam.] ideo dicit solam, quia alius ex suo iure vt hypothecæ potest petere, vt ff. de pig. si superatus, & arg. ff. de re iud. à diuo §. si super.

l Audiatur.] Hoc cũ agitur in rẽ, quare tñ in possessionẽ rei petitæ est mittẽdus, non oium rerũ, vt ff. ex quib. cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. si circa & l. secus autẽ si per sonali, quia & in omnibus fit missio olim, hodie pro mẽsura debiti: sicut fit ante litẽ contes. vt ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. j. & in auth. de exhiben. §. si vero non administrat, col. v. & perpetuo auditur ad recuperandam rẽ siue possessionẽ si offeratur debitũ, nisi fuerit iã vendita, vel pro debito creditori adiudicata, vt j. de præscri. xxx. an. l. si quis emptionis. §. pe. Sed videtur ẽt in tali audiẽdus, & sic est contra. j. vbi in rem act. l. ij. in fin. & j. de præscrip. xxx. an. l. pe. §. pe. Sed dic, aut est lis cõtestata, & liquet de causa: & sic hic loquitur: aut quasi contestata, & non liquet de causa, & tunc de proprietate non de possessione audit, vt d. l. vbi in rem act. aut nec contestata, nec

q Obstaculo] . s. veteris iuris. Vel dic partis absentis.

r Scripturæ.] vt j. e. rem non nouã, & s. tit. j. l. ij. in prin.

s Dei præsentia.] sic ergo pro præsenti habendus est qui est contumax, vt hic, & in Authen. vt om. obe. iudi. §. si vero neque, colla. v.

t Quod.] id est vt qui vere contumax est, appellare non potest, vt j. quo. app. non reci. l. j. & ff. eo. l. & post, §. fin. D Sed contra ff. de appel. creditor, §. iussus, ibi fuit contumax in non exhibendo, siue non restituendo, hic in non veniendo. Accur.

u Huiusmodi autem sententia] . s. definitiua.

x Proferatur] . s. ex necessitate, ex voluntate aũt iudicis reo vel actore absente etiam ante triennium ferri potest secundum B. sed P. contra. Tu distingue secundũ Ioan. vt dixi. s. eo. §. j. in ver. licentia, & Io. dixit idem his verbis, hæc omnia accipe, si ex hac l. contrahatur eremodicium: non si veteri iure.

y Pro quo] scilicet triennio.

z Alterutra.] idest altera.

a Absolutione.] idest obseruatione iudicij.

b Forsitan.] abundat, vel non abundat, & dic ab obseruatione iudicij in absolutione rei præsentis.

c Præstetur.] actor ergo erat absens.

d Pœnalis.] qua condemnatur in expensis, B. vel dic, pœnalis, gratia expensarum.

More

a Mors litis.] idest actionis & instantiæ. Vel dic, Mors, idest sententia definitiua super principali.
b Et condemnatio.] & pro idem, & dic scilicet definitiua. Vel dic condemnatio, scilicet actionis & instantiæ.
c Accidunt.] ex necessitate secundum B. Vel dic vt modo not. Accursius.

A do cũ non liqueat: & absoluitur tunc ab instãtia iudicij.
h Corrigentibus.] idest deducentibus.
[Sin autem vtraque.] No. ex hoc §. secundum Bar. & Ia. hic, quod grauius punitur constitutus in magna dignitate quàm in parua: quod intellige quando agitur de pœna pecuniaria, sed quando agitur de pœna corporali, totũ est ecõtra, vt l. Pedius, ff. de incen. rui. nauf. secundum Cy. & Bal. in l. fi. s. de sum. trinit. & est doctrina glo. in ca. non coguntur. xlij. dist. & in ca. cũ quidam, & ibi docto. de iureiurando.

Addictio.

SIVE AVTEM. No. ex hoc. §. regulam vulgarem, quod victus debet cõdemnari in expensis, vt hic, & l. cum quem temere, ff. de iudi. & ca. finem litibus, de dolo & contu. c. calumniam, de iudic. Iason hic.

d Siue autem alterutra] non vtraque, quia tunc nulla est sententia. Item dic non per contumaciam verã, quia tũc siue reus siue actor absens vinceret: nõ condemnabitur victus, quia suę expensæ deducantur, vt s. eod. §. sin autem ex gestis. sed P. contra, quia lex vnum solum casum excipit, scilicet cũ actor est absens.

† Cap. 4. victum victori. Cõtumax an audiatur appellans.

solutis, quæ lectio defendi potest.

e Victori.] actori vel reo præsenti, nõ absenti: vel absenti, non tamen per contumaciam: sed exceptionem facit a regula contumacia & iusta ignorantia. quod dic vt not. ff. de iudi. cum quem temere, secundum Ioan. & Ia. & nos, vt s. eo. §. sin autem ex gestis. & s. de episc. & cler. omnes qui, in fi. & in Authen. de iudi. §. oportet, colla. vj. & ff. de leg. 2. qui solidum. §. etiã.

ita hunc locũ restituimus, cũ antea barbare legeretur, secõ tumaciter absentãte.

f Iurauerit.] vt j. eo. sancimus, & de bo. aucto. iudi. pos. l. fin. §. j. ibi, & expẽsas &c. & in Auth. de defen. ciui. §. & iudicare, coll. iij. & j. de fru. & lit. expẽ. non ignoret, & ff. e. cum quem, & instit. de pœn. te. litig. § j. Item nolite iuramẽto. nam per hoc excipitur absens per contumaciam. vt si ibi de aliquibus iudici liqueat secundum P.

† Cap. 5. si per iudicem.

g Alterutra.] Non refertur ad proxi dictum, sed ad superiora, in quibus alterutra parte absente dicitur posse sententiari vel definitiue cum liqueat de causa: vel interloquẽ...

non auté tunc mors litis[a] & condẽnatio[b] in absentem introducatur, quæ in his tantummodo casibus accidũt,[c] in quibus triennij effluentis imminet formido.

Victus victori debet in expensis cõdemnari sacramento victoris taxandis, alias iudex de suo resarcire debet. h. d. vsque ad §. sin autem vtraque. Salic. & Alexan.

B

Siue aũt † alterutra[d] parte absente, siue vtraq; præsente lis fuerit decisa, oẽs iudices q sub imperio nostro constituti sunt, sciant victum in expẽsarum causa victori[e] esse condẽnandum, quãtum pro solutis[*] expẽsis litium iurauerit:[f] non ignorantes, quod si hoc prætermiserint, ipsi de proprio hmõi pœnæ subiacebunt, & reddere eam parti læsæ coarctabũtur. Et hæc de alterutra[g] parte litigãtiũ cõtumaciter[*] absente nobis statuere visum est, ad æquitatis rationem omnia corrigentibus.[h]

C

Iudex negligens causam intra trienium terminare: si sit de maioribus, punitur in libris x auri: si de minoribus, punitur in tribus fisco applicandis, & ab officio remouetur. Item eo mortuo, vel alias mutato intra triennium: si ad litem terminandã superest minus anno, suppletur annus: aliter non. hoc dicit vsque ad §. illo. Alexan.

Sin autem † vtraque parte imminente, & litem peragere cupiente, iudex eam accipere noluerit, vel propter amicitias, vel inimicitias, vel turpissimi lucri gratia, vel propter aliud quodpiam vitiũ quod miserrimis animis huiusmodi iudicum innasci potest, litem ipse ausus fuerit protelare, & propter hoc trienniũ fuerit transactum: iudex, si quidem in magistratu positus est, vel in maiori dignitate vsq; ad illustratus gradum, decẽ libras auri priuatis nostris largitionibus inferre per scholam Palatinam compelletur. Si auté iudex minor fuerit, trium

D

B librarum[i] auri multa plectetur per eandem scholã exigenda, & nostro ærario applicanda: & eo remouẽdo, alter iudex in locum eius subrogabitur sub similis pœnæ formidine, his omnibus locum habentibus cùm vnus iudex vnã causam ab initio peragit.[*] Sin autem in medio trienij, vel morte[k] iudicis, vel alia irrecusabili[l] occasione iudicium fuerit mutatum:[m] tunc si quidem ex triennio annale tẽpus, vel amplius residet, in quo alius iudex ei causæ imponitur, intra reliquũ tẽpus causa finiatur. Sin aũt minus quàm annale sit: tunc omne qd' deest repleat,[n] vt non in minore quàm perfecti anni tempore litem possit subrogatus iudex tàm discutere, quàm terminare.

C

Si facto vel negligentia aduocati causa intra triennium non terminetur: aduocatus in duabus libris auri punitur, & fertur absolutoria ab obseruatione iudicij propter lapsum instantiæ causa expressa in sententia. Et si propter salarium non solutum lis retardatur, clientulus iudicis arbitrio soluere compellitur. h. d. vsque ad §. sin vero. Alex.

D

Illo proculdubio † obseruando, vt si neque per alterutram litigantiũ partem, nec per iudicem stete rit quo minus lis suo Mar

* peragat.

i Trium librarum]. maiori ergo pœna maiores afficiũtur, sic s. de epis. & cler. l. presbyteri. sed nũquid hoc casu finiẽ instantia? Quidam dicunt quod non, vt in Auth. vt spon. lar. §. hoc quoque, coll. ix. immo perit, sed restituitur, vt ff. ex q. cau. maio. l. sed & si per, §. ait prætor, & §. siue cui.

Pœna maior maioribus debetur.

k Vel morte.] vt ff. eo. l. mortuo.
l Irrecusabili.] vt habes, ff. eo. l. si longius.
m Mutatum.] caute dicit mutatum, non solutum, vt ff. eod. l. proponebatur. Soluitur tamen iudiciũ quibusdam modis, vt ff. eo. l. Iulianus, & l. iudicium, & l. si à me.
n Repleatur.] ex hac l. olim. n. cõtra, vt ff. eod. l. si iudex, quæ est contra. vel sol. vt ibi. Et no. hic casum vbi lis vltra trienniũ durat: quod quidam intelligunt in perpetuo iudice, non annali: ne lis in infinitũ, &c. quod non placet. Quid si sex mensibus tantum durat? vt causa non finiri. ADDITIO. Immo habet locũ ista lex in quibuscunq; iudicibus quo ad supplementum anni, qui semel reintegrabitur. Cy. Pau. Ale. & Ia.

dic quod ibi in iudice ordinario & de tẽpore p̃fixo instantiæ: ibi in delegato & de tempore iurisdictionis. Paul. Ale. & Ias.

† Ca. 6. si per aduocatos.

[Illo proculdubio.] No. ex hoc. §. circa fi. ibi in versic. hæc autẽ oĩa, & ad hoc semper allegatur secundum Paul. de Cast. quod tpa iudicialia currunt minori hodie sicut olim, nec obstat, l. si. s. de in integ. rest.

reg. resti. vbi dr̃ ꝗ tempora quę olim currebant, & dabatur restitutio, hodie ipso iure non currunt, nã fallit hic in tpe iudiciali, puta instantiæ primæ cãæ. idẽ in instantia causæ appellationis, & in tpe dato ad appellandum, vt no. gl. in l. fi. ī. si aduer. rẽ iudic. & Bal. in l. fi. in quib. cau. in integ. restitu. non est necess. Acc.

no. ne huic solutioni contraria videatur.

[Sin vero causæ.] No: ex hoc. §. casum in quo minores fæ li in integrum non restituuntur, nisi in subsidium, secundum Bald. hic.

m Curatores vel actores.] decreto ordinatos ad agendũ.

a Per patronos.] id est aduocatos.

b Snia.] Qua condẽnat patronos, sm B. vel dic, qua absoluit, vel absolutas declarat partes ab obseruatione iudicij. Sic nor. iudicẽ derel talibus casib. interesse cãm in snia, vt nõ pereat] ius ex toto agenti actori, vt ff. de leg. j. l. filius familias. §. diui, & ff. de iure fisc. l. ij. §. senat⁹, & ff. de ver. obli. l. q Romæ, in fi. & arg. ff. de suspect. tu. l. hę, & de fideicom. lib. l. si legatario, in fin. Accur.

c Ad terminum.] id est ad definitiuã sententiam, sic ponitur ī. eod. §. & si quidẽ.

d Lex.] veluti sequens, tem non nouam. §. patroni.

e Vel iusta causa.] vt valetudo, vel si in famis appareat, vel capitales inimicitiæ inter eũ & clientulũ interuenerint, argu ff. de proc. l. filius familias. §. fi. & ll seq. & ī. de postulan. l. prouidendum, §. si quis vero, secus si pcum fecerit aduocatum, vt ī. de condic. ob causam. l. aduocationis.

f Honorarijs.] id est salarijs.

g A clientibus]. i. dominis causarum.

h Præstandis.] ex iudicis officio. Quid aũt si dare non possunt? Resp. de publico dantur secundũ quosdam, vt in auth. de mand. princ. §. si tibi, col. iij.

te decurrat, sed per patronos[a] causarũ: licentia detur iudici & eos duarum librarũ auri pœna afficere per scholam Palatinã exigẽda, & similiter publicis rónibus aggreganda: ipso videlicet iudice in sua sententia[b] hoc ipsum manifestante, ꝗ per patronos causarũ vel fugientis, vel agẽtis, dilatio facta est, vel per oẽs, vel per quosdã ex his: necessitate aduocatis imponenda, ex quo litem peragendã susceperint, eã vsque ad terminũ[c] (nisi lex[d] vel iusta causa[e] impediat,) implere,[*] ne ex eorũ[*] recusatione fiat causę dilatio: honorarijs[f] scilicet à clientibus[g] qui dare possunt, disertissimis togatis oĩmodo pstandis:[h] & si cessauerint, per executores negotiorum exigendis, ne per hmõi machinationem causæ merita protrahantur:[i] nisi ipse litigator[k] alium pro alio patronũ eligere maluerit.[l] Hæc aũt omnia in his omnibus à nobis cauta sunt, quibus perfectæ ætatis cõstitutis arbitriũ suum pro omnibus causis sufficit.

Tutores, curatores, vel procuratores minorum, per quos factum extiterit quo minus causa intra triennium terminata fuerit, omne damnum restituere tenentur: & eis non existentibus soluendo, minor restituitur in integrum. Sali.

Sin verò[†] causæ vel pupillorum, vel adultorum sint, vel aliorum sub cura agentium, masculorũ, vel fœminarũ, vt per tutores, vel curatores, vel actores,[m] vel eorũ pcuratores agantur, & eorum desidia triennium fuerit elapsum, & a cã[n] ceciderit: litẽ[o] quidẽ nihilo minus[p] suũ habere vigorẽ:[q] oẽm aũt iacturam quę ex hac causa oritur, ad tutores, & curatores, aut eorum fideiussores, hæredesq; & res eorũ, & ad omnes,[r] quorum in hac causa legitimè interest, redundare. Sin autem non sufficiat pupillis vel minoribus eorum substantia: tunc in id in quo fuerint[s] detrimentũ perpessi, placuit in integrum restitutionis auxilium eis superesse.[*] Dat. VI. Kalend. April. Lampadio & Oreste. VV. CC. Cons.

Iudices ordinarij, vel delegati, & arbitri compromissarij post iuramentum quod debent præstare ꝗ omnia secundum veritatem & legum obseruationem decident, sancta euangelia coram se tenere debent: vt considerent ꝗ illis contemptio non magis iudicabunt, quàm iudicabuntur. Et aduocati debent corporaliter iurare ꝗ cũ omni eorum virtute & studio patrocinium præstabunt clientulis suis circa id quod verum & iustum putauerint. & si causa eis mala fuerit visa, causam deserent: quia deserta, non est clienti licitum recipere alios aduocatos. & ex conscientia possunt quidam remanere, & quidam deserere. & qui melius fecerint, apparebit ex sententia. Sali. & Alex.

n Causa.] id est instantia iudicij.

o Litem.] id est instantiam causæ.

p Nihilo minus.] id est nihilo magis. sic econtra, ī. eod. l. quoties, & hoc si intelligas litem instantiam iudicij, sicut ponitur, ī. eo. l. in prin. Si aũt dicas litem, id est actionẽ, sicut & ponitur, ī. ea. §. huiusmodi, vbi dicit mors litis, impropriè ponitur nihilominus secũdum lo. Alij propriè ponunt, & dicunt lis; id est causa suum habet vigorem, idest quod statuitur de lite dimittenda. Vel litem, id est eremodiciũ: quod idem est. Vel dic litem habere suum vigorem post restitutionem.

q Vigorem.] vt scilicet triennio finito denuo inchoetur secundum secundam expositionem. Sed an producentur iterum testes? Respon. sic, nisi mortui sunt: quia tũc creditur actis primis, vt ī. de test. l. fin.

Dic qđ illa lex loquitur in attestationibus productis coram arbitro, hic coram iudice: ideo glos. displicet Bartol. in l. ij. ff. iudic. sol. & hic Alex. & Iai.

r Ad omnes.] vt magistratus qui eos tutores dederunt, & similes: vt instit. de satisd. tut. §. pe. & fi.

s In quo fuerit.] qua si in defectũ. Et sic est cõtra ī. si tutor vel cur. l. ẽt. Solu. vt

i Protrahant.] patet ergo aũ salam solui debere salariũ, ne subtrahat pcinũ, vt no. ff. de var. & extraor. cog. l. j. §. diuus, sic ff. cõmu. pdio. l. vẽditor § si. sed de nouo cõueniri nõ pōt, vt ī de postu. l. quisquis, §. præterea. Acc.

k Litigator.] Tunc. n. non cõpellit statim p iudicẽ soluere salariũ, sed aduocatus pro eo cõueniet cliẽtẽ actione cõpetenti, vt dices ī de suffrag. l. j. non aũt exponas ꝗ non teneat ad salariũ, si aliũ aduocatum assumat: quia nõ esset verum, vt ff. loca. l. qui operas, & l. sed addes, §. fi.

l Maluerit.] cõtra. ī l. prox. §. fi. Sol. hoc corrigitur. Vel verius hic spernit aduocatus, ibi nõ spernitur, cũ malam inueniat causam, & literam ibi positam expone vt ibi

ibi. Itẽ ad idẽ contra in auth. de hære. & Fal. §. pupillis, col. j. Sol. hic iõ restituitur in subsidiũ, p dãno, quia saluã habet veterẽ actionẽ: alioquin electionẽ haberet, vt ibi, simile est alibi, vbi prius tutor cõuenitur, ff. de min. l. ẽt, cũ l. Imperat. & arg. ff. de dolo, l. si arbitrio, §. dolo cuius.

Rem non nouam.] CASVS. Habebamus ego & tu causam coram iudicẽ, an iurare debeat se cũ omni veritate dispositurum, quæ ritur? Resp. ꝗ olim sic consuetum fuit: sed iam abijt talis præstatio iuramenti in desuetudinem: quod reuocare intendit imperator per hanc. l. statuens vt quilibet iudex siue maior, siue ab eo delegatus, siue ab alio, siue ordinarius, siue compromissarius, siue

[*] adimplere.

[*] eius.

[†] Ca. 7. & vlt. Si per tutores.

[*] Sed verius est vt hic in propria significatione sumatur. Cont.

[*] perperã hic in quibusdã impressis additur verbum, placuit.

siue communiter à partibus electus sine poena, in primordio habeat coram se sacrosancta euangelia: & permaneant à principio litis vsque ad sententiam definitiuam: vt sic per dei præsentiam sibi tribuatur auxiliũ iudicandi, & istud à quolibet iudice obseruetur, alioquin si hoc contempserit, grauiter puniatur, & hoc in prima. An autem patroni causarũ iurare debeãt, quæritur? Respõ. q̃ sic, incontinenti ex quo lis fuit contesta ta, & hoc in quolibet iudicio, & corã quolibet iudice cum fuerit ordinari° &c. & sic iurabunt ergo fidele patrocinium præstare clientulis suis, & si causam improbam vel desperatam nouerint, eam relinquant: quo subsecuto, nullus in locum recusantis subrogabitur. Si autem quidem credant iustam, quidã improbam: qui iustam nouerint, perseuerent: alij derelinquãt: nec in locum eorũ alius subrogetur. & h.d. coniuncta Authen. hodie. Not. bonam, l. pro iuramento iudicantium, & ad terrendum omnes iudices à male iudicando, facit bonus tex. in c. cum æterni, de re iudi. lib. vj. Alibi dicit Bal. in l. 2. vlt. col. C. de sen. ex bre. recitan. q̃ iudex debet habere duos sales, vnum sapientiæ, ne sit insipidus: aliũ rectæ conscientiæ, ne sit diabolus. Ia. hic.

* al. legũ latoribus.

* Significat veteres illos iudices q̃ ante C. Cæsarem ex equestri aut alijs ordini bus sortito daban tur. hi enĩ in singulis causis iusiurãdũ p̃stabant: vt Asconius & Cicero au ctores sũt. Conti.

XII. Idem. A Iuliano. P.P.

Rem non nouam[a] neque insolitam aggredimur, sed antiquis quidẽ legislatoribus[*] placitam; cum verò contempta sit, nõ leue detrimentũ causis inferentẽ, cui[b] enim non est cognitum, antiquos[*] iudices non aliter iudicialem calculum[c] accepisse, nisi prius sacramentum[d] præstitissent oĩmodo sese cũ veritate & legũ obseruatione[e] iudicium esse dispo situros? Cùm igitur & viã[f] nõ inusitatã inuenimus ambulãdã, & anteriores leges nostræ quæ de iuramentis positæ[g] sunt, nõ minimam suæ vtilitatis experientiã litigantibus præbuerunt, & ideo ab oĩbus merito collaudantur: ad hanc in perpetuum valituram legẽ peruenimus, per quã sancimus, oẽs iudices, siue maiores,[h] siue minores,[i] qui in administrationibus positi sunt vel ĩ hac regia ciuitate, vel in orbe terrarũ qui nostris gubernaculis regitur, siue eos q̃bus nos audientiã cõmittimus,[k] vel q̃ à maioribus[l] iudicibus dantur, vel qui ex iurisdictione sua iudicãdi habẽt facultatẽ,[m] vel q̃ ex recepto, i. cõpromisso[n] (quod iudiciũ imitat̃[o]) cãs dirimẽdas suscipiunt, vel q̃ arbitriũ peragunt,[p] vel ex auctoritate sacrarũ, & partiũ cõsensu[q] electi sunt, & gñaliter oẽs oĩno iudices Romani iuris disceptatores, non aliter litium primordium accipere, nisi prius ante sedẽ iudicialem sacrosanctæ deponant[r] scripturę, & hę p̃maneãt[*] nõ solũ in principio litis, sed ẽt in oĩbus cognitionibus vsq; ad ipsum terminũ, & definitiuæ[s] sñiæ recitationẽ. Sic etenim attẽdentes ad sacrosanctas scripturas, & dei præsentia cõsecrati,[t] ex maiore præsidio[u] lites diriment, scituri,[x] q̃ non magis alios iudicant, q̃ ipsi iudicãtur:[y] cum ẽt ipsis magis q̃ partibus terribile iudiciũ est, siquidẽ[z] litigatores sub hominibus, ipsi aũt deo inspectore adhibito causas proferunt trutinandas.[a] Et hoc quidẽ iusiurãdũ[b] iudiciale omnibus notũ sit, & Romanis legibus optimum à nobis accedat incrementũ, & ab omnibus iudicibus obseruandum: & si pręte reatur,[c] cõtemptoribus periculosum sit.

IN AVTH. de defensori. §. iusiurãdũ. col. iij. & in Auth. iusiurandũ qđ præ. ab his. §. pe. coll. ij. cõst. iij.

Viduã du cẽs rẽ nõ nouam ag greditur.

vet. qui iudicium imitatur.

Calculus qualiter accipitur.

a Rem non noui.] Hic fuit derisus Bulga. à suis scholaribus cum in nocte duxisset vxorem viduã, & mane inciperet legem istam.

b Cui]idest alicui.

c Calculum.]idest sententiam definitiuam, aliàs ponitur pro computatione, vt supra de errore calculi, l. j. Et dic calculum accipere, id est potestatem iudicandi. Vel dic calculum, idest causæ examinationem, & sic not. id. P. in summa de errore calculi.

d Sacramentum.]idest præsentiam euangeliorum: quæ cum prius fuisset in vsu, desijt: nunc reparatur. Vel dic quòd de vero sacramento dicit quo iurat quòd cum veritate & legum obseruatione iudicabit, quod prius fuerat in vsu: nunc renouat quod erat contemptum, & addit hic nouum de præsentia euangeliorum.

e Obseruatione.]sed hodie videtur sibi committi prout sibi videtur, & sic lege hic Authenti. quæ est ex cor. iusiurandum quod præ. §. penul. colla. secunda, quæ incipit, hodie &c.

f Viam.]idest materiam.

g Positæ.]vt ff. de iureiur. per totum, non autem dicit de illa quæ est supra de iura. calum. l. ij. quia illa post istam facta fuit: cum ibi de ista faciat mentionem.

h Maiores.]vt illustres.

i Minores.] vt spectabiles vel clarissimos.

k Committimus.] vt à principe delegati.

l Maioribus.]. s. q̃ ipsi sint: vt qui ab ordinario aliquo delegantur.

m Facultatem.] vt qui habent honorẽ sine administratione, q̃ iudicãt siquis in eos consentiat, vt ff. de iud. l. 1.

n Ex compromisso.] hincinde poena promissa.

o Imitatur.]scilicet regulariter, vt ff. de arbit. l. 1. & dixi s. de arbi. l. pen. §. penult.

p Peragunt.] scilicet sine poena: sed aliàs vallatum, vt pignoribus, vel iuramento, vt s. de arbi. l. ne in arbitris. vel si promiserit stare sententiæ. nam dabitur certi condictio ex lege nunc dicta.

q Consensu.] vt patet delegati sunt iudices vtraque parte cõsentiente in eos.

r Deponantur.] sic supra de epis. & cle. Auth. sed iudex, & supra de episc. aud. l. de creationibus, circa fi. & in Auth. vt defunct. seu fun. §. sancimus igitur, colla. v. & supra titulo primo. l. ij. in princip.

s Et definitiuæ.]& pro id est.

t Consecrati.]iudices.

u Præsidio].i. auxilio dei. vnde illud, De vultu tuo domine iudicium meum prodeat: & oculi tui videant æquitatem.

x Scituri.]iudices.

y Iudicantur.]vnde dicitur: Nolite iudicare, & non iudicabimini. vnde & illud: Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

z Siquidem.] pro quia.

a Trutinandas.]idest dirimendas.

b Iusiurandum.]idest euangeliorum præsentia, quæ loco iuramenti est. Vel dic q̃ dicit de eo qui iurat se secundum veritatem & legem iudicaturum, vt in prin. l. dixi. Et dicitur iudiciale, quia iudex præstat, aliàs aliter accipitur, vt ff. de iureiur. l. j. & ij. Accur.

c Prætereatur.]sed nunquid valebit sententia? Respon. sic, vt ff. de ven. inspi. l. 1. §. fi. & in Auth. de instru. cau. §. si

* al. hoe permaneat.

t Et ibi gl. magna circa fin. tenet idẽ quod ista. de quibus vide Iaso. in l. error, supra de iur. & fa. igno.

† Krine 15. c. 2.

Iudiciũ regulet̃ secundum deum.

Iudicare periculosum est.

§. si quis igitur vult. Argum. contra. ȷ̄. de sen. & interlo. A l. prolatam, & s̄. de legi. & consti. l. non dubium.

HOdie.] [illegible] Istam Authen. continuabitis ad l. C. sic: iurabant iudices cum omni veritate & obseruatione legũ negocia examinare & definire: hodie iurant secũdum quod eis visum fuerit iustum iudicare, exceptis defensoribus ciuitatũ, qui iurant iudicare secundum leges.

a Iustius.] adijcias, secundum leges tñ, vt in auth. de defen. ciui. §. iusiurãdum, colla. iii. Sed quidam dicũt spãle in defensore ciuitatis, vt nõ discedat a lege, vt d. auth. & quid in habent, exceptis &c. secus in maioribus, qui iurant iudicare secundum id quod sibi videtur, vt hic: qđ nõ placet, quia oĩs etiã maior tenetur sequi leges in iudicando, vt in authen. de iudi. §. omnis autem, colla. vj. & sic prima opinio placet.

1 scilicet iudices maiores. Paul. & Ias.

Propter eius breuitatẽ non summatur hæc Authentic.

HOdie [1] iurãt se facturos secundum quod eis visum fuerit iustius [a] & melius: exceptis defensoribus ciuitatũ, qui iurãt omnia secundum leges & iura se facturos. B

Finis authen. Sequitur text. l. C.

Patroni autem causarũ, qui vtrique parti suũ præstantes auxilium ingrediũtur, [b] cum lis fuerit contestata, post narrationẽ propositam, & cõtradictionẽ obiectam, [c] in qualicunq; iudicio maiore vel minore, vel apud arbitros, siue ex cõpromisso, [d] siue aliter datos [e] vel electos, [f] sacrosanctis euangelijs tactis [g] iuramentũ præstent C quòd omni [h] quidem virtute sua, omnique ope qđ verum & iustum existimauerint, clientibus suis inferre procurabunt, nihil studij relinquentes, quod sibi possibile est: non aũt credita [i] sibi causa cognita, quòd improba [k] sit, vel penitus desperata, [l] & ex mendacibus allegationibus [m] cõposita, ipsi scientes prudentesq; mala conscientia liti patrocinabuntur: sed & si certamine D procedente. aliquid tale sibi cognitum fuerit, à causa recedent, ab huiusmodi communione sese penitus separantes. Hocque subsecuto, nulla licentia concedatur spreto litigatori [n] ad alterius aduocati patro-

Sequitur glossa textus l. Codicis.

b Ingrediuntur.] .s. iudicium. Accur.

c Obiectã] i. post litem contest. vt ȷ̄. de lit. contesta. l. j & s̄. ei. j. l. 2. in prin. & in institu. de pœna teme. liti. §. Item actoris.

d Ex compromisso.] cum pœna.

e Datos.] idest delegatos.

f Electos.] .s. sine pœna, sed cum iuramento, vel pignoribus, vt s̄. de arb. l. nec in arbitris.

g Tactis] No. tactis, sed q̄ sic iuretur, lege cauetur, sed consuetudine non hr̃: vt dixit B. Bũsoni iudici imperatoris.

h Quod omni] põt dici vi vel vsq; illuc, hocque &c. sit forma iuramenti: vel vsque illuc, non aũt credita &c.

i Credita.] idest cõmissa.

k Improba.] quæ colorari potest allegationibus.

l Desperata.] quæ nõ potest colorari.

m Allegationibus.] idest dictis partium.

Iurantes an debeãt sacra tangere.

1 [illegible] habetur consuetudine, q̄ p̄stetur iuramentũ. Ia.

n Litigatori.] Litigator ergo spretus fuit, sed ipse postea spreuit patronum, vt ȷ̄. sequitur. & sic pũcta post dictionem, contemptis: Vel quod infra dicit, expone, ne improba aduocatio subrogetur melioribus contemptis, id est a contemptis clientibus. Et secundum vtrãque expositionem [illegible] soluitur contra. s̄. l. proxi. §. pen. An autem recedens totum salarium habere debeat? Respon. vt no. ff. de var. & extraord. cog. l. 1. §. diuus.

1 Ista gl. ap[illegible] probat[illegible] ba. 1. & P.

cinium conuolare, ne melioribus contemptis, improba aduocatio subrogetꝰ. ¶ Sin autem pluribus patronis adhibitis, & iuramento ab omnibus præstito, quidã ex his causa procedente patrocinãdum esse crediderint, quidam re- B cusauerint: exeant quidem recusantes, volentes aũt remaneant. Causæ etenim terminus manifestare poterit, qui timidius, quique audacius iudicium vel reliquerunt, vel protulerunt: nec in hac parte litigatoribus danda licentia alios pro recusantibus subrogare. Dat. IIII. Kal. April. Lãpadio & Oreste. VV. CC. Conss.

C *Contumax non auditur nisi refectis expensis. h. d. Bald. Vel sic: Contumax non auditur, nisi reficiat sumptus & damna. h. d. Vel lat. sic: Contumax reuersus non auditur, nisi reficiat aduersario sumptus & damna iuramento cum iudicis declaratione taxanda: iudicibus contra facientibus de suo resarcientibus: quod obtinet in maioribus & minoribus. Salic.*

XIII. Idem A. Iul. ano. c. P.

SAncimus [o] omnes iudices (siue in hac florentissima ciuitate siue in prouincijs) si quando absens persona citata postea apparuerit, non aliter ei iudicialem aditum reuelare, D sed omnem claudere ei iudiciorũ copiam, nisi prius omnia damna [p] restituat ex huiusmodi vitio aduersarijs eius inflicta, siue circa ingressus litis, siue circa honoraria aduocatorũ, vel alias causas quæ in iudicio versantur: æstimatione [q] iudicis quantitate eorum definienda, postquàm iu-

SAncimus.] CASVS. Habebamꝰ ego & tu causam corã iudice delegato, contumaciter te absentasti. reuersus nõ audieris, nec admitteris ad defensionẽ causæ tuæ, nisi oĩa dãna quæ in ingressu litis, id est circa aduocatorũ salaria passus fuero, mihi resarcias: declaranda per iuramẽtũ meũ, & eo præstito, à iudice taxanda, & hoc in prima parte. Si aũt iudex ad expensas & ad damna nõ te condemnet, ex suo mihi refundet, & hoc in secũda parte. Istud autem non solum habet locum in ordinarijs iudicibus, sed & in delegatis, & hoc in tertia. Ex hac l. nota vnã regulam, q̄ contumax amplius nõ auditur, nisi prius solutis damnis & expensis litis. concor. tex. in §. omnem, & ibi Angel. in Authẽ. de litigio. & authẽ. qui semel, ȷ̄ quomodo & quãdo iudex. Ia.

o Sãcimus.] Loquitur in actore. Quid in reo, nõ inuenit expressum ante litẽ cõtestatam: sed post mittendus est actor in possessionẽ causa rei seruandæ.

p Damna.] sed nõne lex. properandũ, §. sin aũt alterutra, ? eu. prouidet de oĩbus expensis quæ in iudicio factæ sunt, vt victꝰ victori &c. etiam sine vitio absentiæ? Resp. hæc post litem contesta tã & ante, illa post tãtum loquitur. Itẽ illa respicit finẽ causæ, hæc cũ redit absens ante sniam: & põt esse bene q̄ postea p eo feratur sententia. Item hic addit de taxatione facienda à iudice. Item hæc de omni damno: illa de litis expẽsis tm̃.

q Aestimatione.] quam leges taxationem vocant. Et sic est contra, ff. de rei vendi. l. qui restituere. §. j. Sed non sit

2 Dic idẽ in reo qđ in actore: [illegible] glossam not. in l. p interuallum, ff. e. & in c. j. de cõfes. lib. 6. Bal. Sal. & Ias.

4 Ista approbatur per Bart. Bald. P. & Ias.

5 Et etiã sniam interlocutoriam: non solũ definitiuã sm Iaso. licet cõtra sentiant glo. Bartol. & Pau.

6 Istud placet Bartol. Paul. Alexã. & Ia.

7 Intrinseco: quia de extrinseco cõsideratio non habetur: ar. l. & sterilis. §. cũ per vẽditoré, ff. de ac. emp. l. inter. § nõ oĩa. ff man. Bal. & Francis. de Are.

ultã glo. vsque ad finem approbat Bart.

sit taxatio hæc à lege, vt ibi: sed à iudice fit, vt hic. Itẽ A not. ꝙ prius iuratur, & postea taxatur post iusiurandũ, & in hoc est contra authen. quam lege hic, post iusiurandum, & est ex cor. de iudi. §. oportet, col. vj.

a Non citati.] per edicta in albo proposita : sed per se: vt ff. ne quis eũ qui in ius voc. l. iij. §. si quis, secundum quosdam : vel etiam per nuncium secundum nos, vt ff. de arbit. l. sed iterpellatur. §. j.

& vltima. Not. ex hac l. ibi, antequam lis inchoetur, ꝙ delegatus debet recusari vt suspectus ante litem contestã. postea non potest. Ratio est duplex. Prima, quia intelligitur alias in eum consentire. Secunda ratio : quia ista est exceptio dilatoria, quæ debet ante litem contest. opponi. & ita habes tex. in c. inter monasterium, vbi glo. & doct. de maiori. & obedientia. & hæc specialis exceptio debet ante oẽs alias opponi, l. sed & si susceperit, in princ. ff. de re iudic. Bart. & alij in l. quidam consulebat, ff. de re iudic. Iason. hic.

2 Et bene secundum pdictos.

3 Istam approbãt Bal. Bart. Pau. & Ias.

ratum ab eo fuerit qui fecit expensas: executoribus negociorum modis omnibus dispositiones eorum adimplentibus: scituris iudicibus nostris & executoribus, ꝙ si hoc prætermiserint, ex sua substantia † hmôi detrimentum læsis resarcire compellentur. Quod & in pedaneis iudi- B cibus obseruari censemus, licet nõ citati [a] sed requisiti litigatores mala conscientia absuerint. Dat. X. Kalen. Maij, Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

IN AVTH. de iudic. §. oportet, col. ix. vj. const. x.

Post iusiurandum [b] delatum & præstitũ non licet iudici amplius taxare. Sed & si hodie prius iudex taxauerit, & ita secundum quantitatem à iudice C taxatam iuratum fuerit : non habeat licentiam iudex minus quàm iuratum fuerit condemnare. Sed si viderit iudex neutrum litigatorum subdi debere rationi sumptuum propter negocij varietatẽ: sua sententia hoc declaret.

Iudices delegati possunt ex causa suspicionis recusari: sed partes coguntur ad eligendos arbitros, qui vice delegati funguntur. Bal. Vel sic: Iudex delegatus etiam principis ex iusta causa suspicionis potest recusari: & partes tunc coguntur arbitros recipere, qui officio delegati funguntur. Sali.

XIIII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

Apertissimi iuris est, licere litigatoribus [c] iudices [d] delegatos, antequam lis inchoetur, [e] recusare: cum etiam ex generalibus formis [f] sublimissimæ tuæ sedis statutũ sit, necessitatem imponi [g] iudice recusato partibus ad eligẽdos [h] arbitros [i] venire, & sub audiẽtia eorũ sua

† Cõcor. ca. si. cum gl. si. post princ. extra de rescrip. & ca. quoniã contra, in fi. de proba.

Post iusiurãdu.] Casus. Dicit in l. C. ꝙ contumax debet omnia dãna resarcire parti præsenti, declarãda per iuramentum. hæc authen. dicit ꝙ post quã pars iurauerit, non licet iudici amplius taxare, sed pone ꝙ iudex prius taxauerit, & postea ps iurauerit vsq; ad certam quãtitatem: certe iudex non cõdemnabit in minus quã iuratum fuerit. Si autem iudex consideret vtranq; partem habuisse iustam causam litigandi, cõpensabit expensas. Viui.

b Post iusiurandũ] Olim in hoc casu erat contra: vt s. eo. l. sancimus. Sed nunquid per hanc auth. corrigitur quod est, ff. de in lit. iuran. l. videamus, §. penul. ? Quidam ꝙ sic: Alij ꝙ sit speciale in expensis litis, dicũt. Iudic hic iurari de veritate propter certitudinem, & aduersarij delictum, vt j. vnde vi. l. si quando, ibi in iuramento in litem, scilicet pro quanto nollet se carere.

4 Istud placet Bartol. Pau. & Ias.

5 Placet Bar. Bald. Pau. sed displicet Ia. l. contraria.

ADDITIO. Aduertas ꝙ quãdoq; iuratur super veritate, vt hic: & tunc debet præcedere taxatio iudicis, postquam enim iuratum est, non posset taxare: quia tunc detegeret periurium iurantis: vt hic. quandoq; iuratur de affectione, & tunc post iuramẽtum potest taxare iudex, vt d. l. videamus. §. pen. quia tunc non detegitur iurantis periurium : sed refrenatur immoderata affectio eius. Ita dicunt cõiter doct. in d. l. videamus. §. pen. Ex quo facile concipi potest quid dicendum sit in casu, l. si quando, j. vnde vi, & c. fi. extra de his quæ vi &c. vbi iuratur de veritate sicut hic.

D Apertissimi] Casus. An iudex delegatus recusari possit, quæritur? Respõ. ꝙ sic: sed ante litem contesta. & hoc continebatur in statuto cuiusdam præfecti prætorio: quo cauebatur ꝙ potuit recusari ante lit. cõtes. & partes compellebantur eligere arbitros coram quibus iura sua proponerent. Nec refert an fuerit delegatus à principe, quia omnimodo potuit recusari, si hoc partibus videbatur. non enim de conscientia principis est ꝙ sub suspecto iudice litigetur. eo autem recusato, & ei libello recusationis porrecto, alium assumat iudicem: & non lite contest. fiat hæc recusatio, cum post lit. contest. nec recusationi sit locus, nec appellationi ante sententiam, & hoc in prima. Per executorem autem partes compellantur alium eligere qui perinde erit iudex, ac si à principe esset delegatus. Et ꝙ dicit de executore, potes intelligere de delegato recusato. & hoc in secunda. Nec refert an fuerit recusatus iste delegatus à principe, & hoc in tertia

c Litigatoribus.] & actori quando non certum [7] petijt: alias contra [7] j. de lit. contest. authen. offeratur.

6 Nisi ex causa iusta superueniente. Bar. Pe. & Ias.

d Iudices.] scilicet delegatos. Sed an ordinarius possit recusari? & videtur ꝙ non, vt s. de episco. & cler. l. conuenticula. M. ꝙ sic. & ꝑ eo. j. de li. contesta. authent. offeratur, sed illa loquitur in delegato. Item pro eo. j. de iurisd. omn. iudic. l. nemo. sed ibi non valet argumentum a contrario sensu, vel ibi loquitur [8] in eo qui fit ordinarius priuatorũ consensu, ff. de iurisdic. omn. iudi. l. si conuenerit, qui cum demum lite contestata fit iudex, potest antea recusari. Vel loquitur authen. in delegato, qui post litem contestatam dicitur ordinarius istius causæ. Item pro eo. ff. de liber. cau. l. si pariter, quæ in ordinario loquitur, alias de liberali causa non cognosceret, vt j. de peda. iudi. l. ij. sed illa loquitur in actore. Item iustissima causa superuenit [9] inimicitiarum. Item pro eod. j. de sentẽ. & interlo. om. iud. authen. & consequenter. sed illa loquitur in delegato. Item pro eo j. de asses. tol. l. fin. & ff. de iurisdi. omn. iudic. l. prætor. Sed ibi non solum tanquã suspectus, sed quasi acturus duo contraria officia repellitur à iudicando. Vel magis spernit, quam spernitur. argu. s. eo. l. rem non nouam, §. fi. Item pro eo. ff. de arbi. l. nõ distinguemus, §. cum quidam. Sed Bul. dicit [10] nec ante litem contestatam nec post posse ordinarium recusari, nisi in casibus, vt infer. si quacunque prædi. po. l. j. §. illo, & infra quando imperator inter pupil. & vid. l. j. & infra de iurisdi. omn. iudi. l. fina. & infra vbi quis decurio vel cohorta. l. finali, §. finali. sed potest ei associari episcopus, vt in authentic. hic posita, si vero contigerit. sed opi. M. canonizata est, vt in cap. cum speciali, extra de appella.

7 Et bene Bar. Paul. & Ias.

8 Idem Bald. & Sali.

9 Idẽ Bal. P. Sali. & Ias. ex quo limitatur opinio Bul. j. polita.

10 Et bene Bartol. Bald. P. & Ias.

e Inchoetur.] per litem contestatam, vt in auth. de litig. §. si vero apud iudicem, colla. viij.

f Formis.] habebat enim præfectus sua statuta per quæ hoc idem licebat.

g Imponi.] non actori si non vult, sed reo si actor vult.

h Ad eligendos.] vt sit in eorum arbitrio, quem habeant, vel non habeant, vt ff. de reb. dub. l. vtrum, §. cum quidã, & de verb. obliga. l. centesimis. §. si ita, & de tutel. l. qui habet, § j.

i Arbitros.] id est iudices quasi delegatos.

Omnes.

iura ꝓponere. Licet enim ex imperiali numine iudex delegatus est: tamen quia sine suspicione[a] omnes lites procedere nobis cordi est, liceat ei qui suspectum iudicem putat, antequam lis inchoetur, eum recusare,[b] vt ad aliũ curratur libello[c] recusationis ei porrecto: cũ post litem contestatam neque appellari[d] posse ante definitiuam sententiam iam statuerimus,[e] neque recusari posse, ne lites in infinitum extendantur:[f] eodé scilicet executore[g] necessitatem partibus per ordinarium iudicem & omne ciuile auxilium imponente, & arbitros eligere,[h] & ad eos venire: & sic litẽ ap petere, quasi arbitri fuerint ab imperiali culmine delegati.[i] Quod etsi ab imperiali maiestate iudex delegatus non sit, sed ab alio culmine, obtinere cẽsemus. Dat. V. Kal. Maij, Constantinop. Lampadio & Oreste. VV.CC.Conss:

B

IN AVTH. vt differentes iudices audi. interpellan. allegatio. §. si verò cõtigerit. collatio. ix. constit. x.

Authen. ista loquitur in iudice ir recusabili, id est in ordinario: cui ratione suspicionis associatur episcopus, vt causam amicabiliter componant si possunt: aliàs cognitionaliter diremant h d. sed de consuetudine ista authen. non seruatur. Bal. Vel sic: Ordinario suspecto, adiungatur episcopus. Salic.

C

SI verò contigerit[k] aliquem subiectorum nostrorum in dubitationem habere iudicem:[l] iubemus sanctissimum archiepiscopũ vel episcopũ locorum audire causam vnà cum clarissimo iudice: vt ambo aut per amicabilem cõpositionem[m] dissoluãt

a Omnes lites.] & matrimonia, vt ̅j. de nup. l. viduę, & educationes, vt ̅j. vbi pu. edu. l. 2.

b Recusare] nisi à principe fuerit inhibita recusatio, [1] vt ff. à quibus appella. non licet, l. j. in fin. & nisi in eum consenserit, ̅j. de testi. l. si quis testibus, & nisi in alio casu ̅j. de lit. contest. authen. offeratur. & nisi partium acquiratur consensus, vt ̅j. de temp. appel. l. vlt. in fine. Quid si recusationem, an & appellationem? sic vt ̅j. de senten. & interlo. omn. iudic. l. fin. Alia quæstio, si post litem contestatam inter litigantem & iudicem orta est quæstio, nunquid potest recusari? Videtur ꝙ sic, [3] ea enim quæ de nouo emergunt, nouo auxilio indigent, ff. de interroga. actio. l. de ætate, §. ex causa. ff. de procura. l. post litem; adhibetur ergo aliud remedium, vt episcopus ei adiungatur: quia per litẽ contestatam factus est ordinarius. Et not. hic ẽm lo. quòd sufficit si simpliciter asseram eum suspectum etiam sine causa, [4] hoc enim innuit verbum, putat: & verbum, suspicionis, & ꝑ hoc est authen. hic posita, si vero contigerit &c. & ff. ad Trebel. l. quia poterat, [5] & ff. de appellat. l. si perlusorio, & in decre. iii. quæstio. v. ꝙ suspecti, & ff. ad legem Iuliam de adul. l. denunciasse, §. quid ergo. Superfluo ergo quæritur an sit probanda, cũ nec dicenda. Potest etiam dici ꝙ iuret [5] se habere suspicionem, licet causam non dicat, & hoc ne calumniose recuset. nam & iuramẽtum calumniæ est ideo inductũ, vt calumnia euitetur. Alij vt Py. dicunt eam esse asserendam & probandam, si dubitetur, & pro eis, ff. de liber. causa. l. si pariter, & ̅j. de suspe. tuto. l. 4. & 5. & ̅j. de reb. credi. l. penulti. §. sin autem, & ff. de transactio. l. cum hi, §. in causæ, & ff. de priuile. credit. l. si creditores. Et examinari causa debet apud recusatum: quia ratione dubitationis sortitur quis iurisdictionem, sic & ff. de iudic. &c. l. si quis ex aliena, & ff. ad municipa. l. de iure. sed illa de liber. causa, l. si pariter, loquitur in actore. Item est ibi causæ continentia, vt ̅s. eod. l. nulli, & ff. de quibus rebus ad eundem iudi. eat. l. j. Item ordinarius erat ibi: quia aliàs de causa liberali cognoscere non potest. Item & illa, l. si quis ex aliena, & alia. l. de iure, loquuntur quando est dubium an sit de iurisdictione eius, hic autem est certum ꝙ est de iurisdictione delegati. Sed decreta. suspicionis, extra de offic. delega. dicit arbitros eligendos ad causam suspicionis probandam, [6] extra de appell. c. secundo requiris. §. iii. postulas.

c Libello.] Qui sic concipitur, [7] Quoniam res periculosa est, & tristissimos solet sortiri euentus, sub iudice suspecto subire iudicium: ideo ego audientiam tuam domine R. recuso, & hoc si offeratur iudici, si vero alij, puta deleganti, vel alij, vt ̅j. eod. l. fina. retine omnia alia, mutato ad audientiam illius. Et dic ei, idest in eius præiudicium porrecto. Accur.

d Appellari.] loquitur in ordinario. Acc.

e Statuerimus.] vt supra de episcop. audien. l. 2. In principio enim est recusatio: in fine autem appellatio: in medio nõ est locus remedio, nisi in casu, scilicet cum iudex in ciuili quæstione vel criminali negotio habendam quæstionem contra leges interlocutus [8] fuerit, vt ff. de appella. recipiend. l. 2. & infra de appel. l. si quis prouocatione. Item fallit. ff. de arbi. l. non distinguemus, §. cum quidã. Sed secundum canones aliter obseruatur, vt ii. quæstio. vj. cap. non ita. Accursius.

f Extendantur.] Quod esse non debet, vt ̅s. de transac. l. fratris, & infra, de fruc. & lit. expen. l. terminato, & ̅s. de postu. l. quisquis. §. præterea, & ̅j. de re iudic. l. 2. & ff. pro suo. l. fina.

g Executore.] Potest loquitur [9] de iudice delegato, qui licet desinat esse iudex quantum ad iudicandum postquã est recusatus: nõ tamen quantũ ad exequendum, vel faciẽdum exequi per ordinarium iudicem, vt infra eod. l. fina. §. electione.

h Eligere.] quasi delegatos intra triennium, vt infra eod. l. fin. §. illico. qui non recusabuntur, vt infra de lit. contesta. authen. offeratur.

i Delegati.] Substitutus ergo omnino iure vtitur [10] eius cuius loco est substitutus, vt ff. de donatio. inter virum & vxor. l. si donante, §. si sponsus. sic & actio quæ loco alterius venit, vice illius, ff. si quis cau. l. si cum, §. iniuriarum. Et nota hic argum. quòd vbi do tibi electionem, & tu eligis, perinde est ac si ego elegissem, [11] vt supra de Iud. & cœlico. l. Iudæi, & ff. de legat. 2. l. vnum ex familia. §. si de Falcidia, & de hære. insti. l. asse, & de optio. lega. l. apud Aufidium, & per totum titu.

D

SI verò.] CASVS. Dicitur in l. Codicis quòd iudex delegatus suspectus potest recusari. Quid autem si est iudex ordinarius suspectus, qui secundum leges recusari non potest? quomodo subuenitur parti, quæ habet eum suspectum? dicitur in hac authen. quòd adiungetur ei episcopus loci &c. Sequentia clara sunt.

k Si vero contigerit.] sumitur in authen. vt diff. iudi. §. si vero contigerit, colla. ix.

l Iudicem ordinarium: [12] nam delegatum omnino quis recusat, [13] vt supra eod. l. apertissimi, hic vero non recusatur: quod est pro sententia Bul. sed alium ordinarium petit sociari, scilicet episcopum.

ADDITIO. Tu dic quòd istud de episcopo non est in vsu, nec seruatur de consuetudine: immo satis est ꝙ ei adiungatur alius probus vir. Guil. de Cug. Bald. Salic. & Iason.

m Compositionem.] non loquitur [14] de arbitris ex cõpromisso, illud enim ab ordinario iudice non recipit: vt ff. de

1 Quia omne non recusabitur nisi ex causa in iure expressa. Ia.

† Cõcor. 3. q. 5. ca. quia suspe cti, & ca. cũ inter, cum gl. extra de excep.

2 Idẽ Bal. & Sali.

3 Et bene Bal. Salic. Franc. de Are. & Ia.

4 Nisi esset temeraria [5] vt quia esset iudex de consensu partium. Ias.

5 Idẽ Bal. Sal. Ar. & Ias. & est singu. secundũ Angel. in §. si quidẽ, insti. de fideicõ. hæred. & placet prædictis, licet de iure nõ reperiatur expressũ. Alex. in l. quia poterat. ff. ad Treb.

6 Idẽ Bal. Sal. Aret. & Ias.

7 Idẽ Sal. & omnes.

8 Istã gl. approbat Bald. P. & Ia. & Bar. in l. 2. ̅j. in glos. al leg.

9 Idẽ B. & Sali. & per hoc ꝓbatur dictum B. in l. quia poterat, ff. ad Treb. ꝙ processus agitatus post recusationẽ sit nullus, de quo ibi plene per Alex.

10 Istam gl. approbat Bald. & Sali.

11 Et sic isti arbitri censentur habere iurisdictionem ordinariã quã eis tribuit ista lex. Ia. & P. aliter tamẽ dicit Bal.

12 Istam gl. tenent B. B. P. & Ias.

13 Vt remoueatur tanquam suspectus. Ias.

14 Et bene B. B. & Iaso. saltẽ de iure ciuili, vt gl. in d. l. contraria.

[1] Idē B. B.P. & Iaso.

ff. de arbit. l. sed & si in seruum, §. ij. Sed de arbitratore, [1] vt tanquam vir bonus arbitretur. nam arbitrorum duo sunt genera, vt ff. pro socio, l. societatem mecum, §. arbitrorum.

a Annotationem.] proprio animi motu.

b Cognitionaliter.] idest aliorum consilio.

CErti iuris.] CASVS. An magister militum, vel literarum imperitus, inter milites suos iudicare possit quærit? Respon. φ sic, cũ tales aliquando inueniantur p̃ vsum quotidianum causarum approbati, & legum scientia dirimentes causas. Ex ista l. nota secundum communem intellectũ φ imperiti literarũ possunt esse iudices, & in causis iudicare: & propterea videmus φ imperiti literarum eliguntur potestates, & proferũt sententias: tamen debent habere assessores literatos in iure, quorum consilio regantur, ſm Cy. Bal. Sal. & Ias. hic.

[†] Cócor. gl. in c. ci[...]scitatus, super verbo. impedimento, in med. extra de rescrip.

c Militaribus.] idest magistro militum iurisdictionẽ habẽte.

d Hominibus.] peritis in iure vel nõ.

e Iudicandi] nõ postulandi, vel procurandi, vt ĩ. de procu. l. militem.

f Habent.] & iurisdictionem. Acc.

g Magistratus] idest magistri militũ, & inter milites tm̃: [3] vt ĩ. de iurisd. omn. iudic. l. magisteriæ, non inter alios, vt ĩ. si à non compet. iudi. l. 2. & 3. & erat hic perit[9] literarũ: [3] vt in fine patet. Sed à principe delegatus ẽt illiteratus esse potest, vt argu. ff. de re iudica. l. quidam. Item potestates terrarum vel p̃sides, vt subijcit, & oẽs &c. alij non, vt in Auth. de iudicib. §. j. col. vj. [4] vbi dicit, non enim existimauimus oportere &c. cum sit in scriptis ferenda sententia, vt ĩ. de senten. ex bre. recit. l. 2. & 3. Dic vt ibi. Acc.

[2] In criminali tamen oportet φ criminē sit militare. P.

[3] Sed non iuris. Io. Fa. in §. si milites, in sti. de excu. tut.

[4] Tu dic φ ibi loquitur in duodecim iudicibus delegatis in vrbe Romana, qui ex eorum

h Tales.] iurisdictionem habentes, & potestates.

i Et legis.] quam habent per se, vel per suos assessores.

k Scientia.] contra ĩ. de iure delibe. l. j. circa princ. hoc intellige pro scientia scilicet consiliariorum.

CVm specialis.] CASVS. In causa quam Titius habebat contra Seium, fecit sibi Titius iudicem delegatum ...

quæ dubia sunt, aut per annotationem [a] in scriptis factam, aut cognitionaliter [b] iudicent inter litigãtes: ne prouinciales recedentes à patria, ad longinqua trahantur examina.

¶ Si autem iudex episcopo parere noluerit: principi scribat, qui de eo iudice sumet vindictam.

Magistratus militares, & omnes illiterati, possunt esse iudices, & iudicare. h. d. Bald. Vel sic: Magister militum & alij habentes experientiam negociorum, licet illiterati, possunt causas dirimere, & sententias proferre. Salic.

XV. Idem A. Ioanni. P. P. P.

CErti iuris [†] est, φ concessa est etiam militaribus [c] hominibus [d] iudicandi [e] facultas. Quid. n. obstaculi est, homines qui alicuius rei peritiam habent, [f] de ea iudicare? cũ sciamus & militares magistratus [g] & omnes tales [h] homines per vsum quotidianum iam esse approbatos, vt & audiant lites, easque dirimãt, & p̃ sui & legis [i] scientia [k] huiusmodi altercationibus finem imponant. Dat. Kalen. Nouẽ. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

Libellus recusationis debet offerri coram iudice recusato, si est præsens: vel coram iudice loci vbi degit seu est recusans, qui debet partes cogere etiã ad arbitros eligendos: quorum sententia per primum delegatum executioni mandabitur: nisi appelletur. Et appellatio debet fieri ad delegantem, non ad iudicem suspectum. h. d. Bald. Vel sic: Sufficit libellum recusationis porrigi coram iudice loci vbi est pars volens iudicem recusare, si ibi non sit copia delegati: & per eum cui libellus porrigitur, debent partes compelli ad arbitros eligendos, quorum sententia per recusatum mãdabitur executioni: & ab arbitrorum sententia appellatur ad delegantem. Salic.

A

XVI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm specialis [l] [†] iudex siue ab augusta fortuna, [m] siue à iudiciali culmine in aliqua prouincia in qua incusatus degit, datus est, & vna pars suspectum eũ sibi esse dicit: ne forte absente persona iudicis, & in alia ciuitate eiusdem prouinciæ commorãte, cõpellatur longo itinere emenso recusationis libellum [n] ei incusatus offerre: sancimus, si quidem præsto est præses prouinciæ in illa ciuitate vbi de ea re dubitatur, licere ei qui suspectum sibi iudicẽ esse dicit, ipsum præsidem adire, & hoc facere ĩ actis manifestũ. [o] Si autẽ non est moderator prouinciæ in p̃fato loco: hæc eadẽ apud defensorem locorũ vel duumuiros [p] municipales gestis apud eos habitis & celebrare, & iudicẽ quidem eũ recusare: ilico autem, idest intra triduũ [q] proximum sine vlla dilatione compelli arbitrum vel arbitros eligere, & apud eos [r] litigare: ne & datus iudex remoueatur, & alter non eligatur, electione videlicet arbitri, si variatũ [s] inter partes fuerit, simili mõ vel p̃sidis pro-

B

C

D

ri: quem Seius tanquam suspectum voluit recusare: sed in prouincia in qua iudex erat, non degebat. an coram præside prouinciæ suæ si præsens est, vel eo absente coram magistratu municipali actis interuenientibus possit cum Seius recusare, quæritur? Et dicitur φ sic, ne longo itinere fatigetur, & hoc in prima parte. Intra autem triduum compellentur arbitros eligere, & coram eis litigare: & si in eligendo arbitros concordare partes non poterũt, p̃ses si præsens est eliget, & hoc in secunda. Si autem arbiter sententiam tulit, [6] stabitur, & per executorem effectui mãcipabitur, nisi ab eo fuerit appellatũ, & appellabitur ad eũ qui iudicem delegauit suspectum, & qui vt suspectus recusatus est, & hoc in tertia & vltima.

l Cum specialis] i. ad vnã cãm datus, vel duas. vel tres. Sed quid si ad vniuersitatem causarũ sit delegatus? Dic, non potest recusari secundũ nos, q̃a dicimus ordinarium non recusari, sed associabit ei eps, vt ĩ. auth. si vero. Acc.

m Fortuna.] Fortuna est regnare: vt dixi ĩ. de legibus & cõstitutionib. l. digna.

n Libellum] s. recusationis: qui sic vt dixi supra. l. apertissimi. Sed an in præsenti, cum cõpareat coram eo, possit sine libello recusare? Videtur φ sic, vt ff. de appellat. l. 2. Sed argu. contra [5] ĩ. de sententijs ex breui. recitan. l. iij. in fine.

o Manifestum.] sic ĩ. de appellat. l. cum post.

p Duumuiros.] qui sic dicũtur, quia duorum suffragio eligebantur: quorum vnus à plebe, alter à maioribus cõstituebantur, vt in tribunis, vt ff. de origin. iur. l. secunda. §. ijsdem temporibus. Accursius.

q Intra triduum.] sic supra de errore aduocato, l. sententijs. Et caue, quia non dicit recusationem [7] intra triduum faciendam, sed electionem arbitri. Sed recusatio fit intra xx. dies, vt infra de litis contesta. authen. offeratur. Accur.

r Apud eos.] ordinarium vel delegatum.

s Variatum.] quis eligatur, an non. Accursius.

scientiam eliguntur ideo debent esse literati: & in negotijs experti, ſm B. ibidem.

[†] Cõcor. cũ hac l. glo. super verb. iudicium, in me. in ca. inter monasteriũ, extra de re iudic.

[5] Contrariũ tenẽt hic Bald. Sali. Fran. P. & Iaso.

[6] Idẽ Bal. Sal. & Ias.

Duumuiri qui dicuntur.

[7] Sequuntur istam gl. Bal. & Sa. lic.

Recusatio iudicis intra quantum tẽpus fieri debeat.

Dirimenda.

a Dirimenda.] Eligit prætor eis discordantibus: vt hic, & instit. de satisda. tuto. & cura. §. sin autem. Sed argu. contra. ff. de leg. j. l. huiusmodi, in fine. vbi compellitur consentire. Accur.

b Mandata.] à lege, vel à delegante, vt ff. de re iudica. l. à diuo. in princ.

c Mancipante.] Delegatus ergo exequitur. Sed contra. ff. de re iud. l. à diuo, in prin. Solu. hic à principe fuit delegatus: quod non placet, vt s. circa princ. Vel dic, hic exequitur sñiam alterius. i. nõ suam. hoc nõ tenet, quia quasi sua est. hoc nihil est dicere: vt s. l. prox. apertissimi, in fine. Vel dic statuta non definiendo, sed in alia præparamenta causæ, vt s. l. proxi. apertissimi. in fine. hoc non placet, cũ hic de appellatione dicat. Vel dic quod etiam executio erat commissa vel eidem, vel alij, de quo hic dicit. Sed huic obstat quod mixti imperij: vnde nõ delegatur, vt ff. de iurisdic. omn. iud. l. iubere. Tu dic omissis prædictis, mancipãte nõ per se, sed per aliud ciuile auxiliũ, sicut si ipsemet dixisset.

1 Idem Bar. P. Sa li. licet Iaso. teneat contra.

d Prouocatum.] Appellatur ergo à sententia arbitri. Sed contra. s. de arbit. l. j. Sed ibi de compromissario, hic de delegato, vt ff. qui satisdare cog. l. arbitro, & j. de senten. ex breuicu. recitan. l. j. & ff. de appellationibus, l. ex consensu, & j. de appellationibus, l. si appellationem.

2 Sequitur istam gl. Bal. & Sali.

e Antea.] Hoc cum distinctione intelligas: vt in Auth. de appel. & intra quæ tem. §. fin. ibi, ita tamen hæc sancimus &c. col. 4. Accur.

f Dedit.] scilicet illum qui antea.

g Trutinata] .i. cognita. Sed quæritur, si delegatus procõsulis delegauerit, & appelletur, ad quem debeat appellari? Respon. ad primum delegantem: 3 vt hic, & ff. quis & à quo. l. j. Sed videtur ad secundum delegantem: vt hic, & j. qui pro sua iurisdi. l. j. in fine. Sed illa 4 corrigitur per hanc: & hoc secundum quosdam. Vel ibi est ibi, ad nos, planum est. Vel verius, refert an delegatus deleget, vt ibi: an recusetur, & alter eligitur: vt hic. & illa l. j. quis & à quo, intelligitur in delegato ad vniuersitatem causarum.

3 Idem Bal. Sal. & Ang.

4 Nihil ē Bald. Sal. & Ang.

uinciæ, si adest, vel defensoris locorum, vel magistratuum municipij arbitrio dirimenda: a & executore negotij cui mãdata b est huiusmodi causæ examinatio, imminente, & statuta ab arbitris effectui mancipãte, c nisi fuerit prouocatum. d tunc enim ipse qui iudicem antea e dedit, f qui suspectus visus est, appellatione trutinata, g formã causæ imponat legitimam. Dat. Id. Nouembr. Lampadio & Oreste Conss.

TITVLVS II.

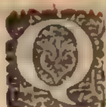
DE SPORTVLIS ET sumptibus in diuersis iudicijs faciendis, & de executoribus litium.

Executor qui fuit in principio litis, debet vsque ad finem in ea persistere: h. d. Bar. Vel sic: Inchoata lis per vnũ, non debet per alium expediri, secundum Iacobum But. Vel sic: Apparitor siue nuncius in causa deputatus, debet in tota causa officio suo fungi, nec debet mutari. h. d. Bald. Vel sic: Per vnum & eundem nuncium tantum debet quis citari vsque ad vltimum. h. d. secundum vnam lecturã. Vel sic: Ille cui quis est traditus custodiendus, non debet illum alij tradere custodiendum. h. d. secundum aliam lecturam. Vel sic: Nuncius in causa deputatus, non potest per iudicem mutari. h. d. glos. posita super verbo, temerauerit, & notabiliter. Salic.

DE SPORTVLIS ET SVMPTIBVS IN diuersis iudicijs faciendis, & de executoribus litium.

Rubricæ duplex cõtinuatio.

Dixit de iudicijs: nunc de sumptibus in eis faciendis, & executoribus, qui sunt quasi partes adiacentes. Vel supra de personis principalibus, nunc de secundarijs, scilicet executoribus cõueniendis, & exactoribus. Accur.



Visquis.] CASVS. Habebas causam cũ Titio. deputatus fuit nuncius ad citandum partes: ille idem à principio litis vsque ad definitiuam sententiam perseuerare debet. si autem aliter factum fuerit, primiscrinius ad quem spectat apparitorem dare, in quinque libras auri multetur. Alio modo pone: quòd si quis propter crimen captus creditus fuerit vni ad custodiã: alij tradi non debet ad custodiendum. Vlpianus.

I. Imppp. Gratianus, Valentin. & Theod. AAA. ad Pontium Vicarium.



V isquis fuerit exhibitus: h vsque ad negotij terminum i ab eo apparitore k cui primũ traditus l fuit, obseruari eum decernimus: si qua præsumptione fuerit hæc mãsuetudinis nostræ posthabita m præceptio, primiscrinio n qui iussa temerauerit, o quinq; librarum auri condemnatione multando. p Dat. Kal. Iul. Mediolani, Ausonio & Olybrio Conss.

* *Græca Constitutio, Iustiniani. A.*

Si executores non fuerint idonei sed negligentes, remouentur ab officio: & alij in eorum locum subrogantur. hoc dicit. Vel sic. Executores seu nuncij negligentes, vel aliter in officio delinquentes, possunt ab officio remoueri: & si res exegerit, multari etiã corporaliter, & alij eorum loco substitui. Salic.

II. Idem A. Iuliano P. P.

Omnibus † iudicibus licẽtiam præstamus, siue his quibus à nostro

h Exhibitus.] idest in iudicium ductus.

i Terminum.] idest definitiuam sententiam, sic s. titul. j. l. properandum, §. j.

k Apparitore.] cũ fideiussorem dare non possit in causa ciuili.

l Traditus.] idest deputatus vt ab eo vocetur. Vel dic traditus ad custodiendum, vt ff. de cust. reo. l. 1. & 2. Acc.

m Posthabita.] idest præterita.

n Primiscrinio] qui præest scrinio in cuius est officio apparitores dare, vt in authen. de iudic. §. hoc autem, & §. his qui causas, collat. vj. Accursius.

Primiscrinius quis dicitur.

o Temerauerit.] In bendo alium exequi causam quàm primum. Alij dicunt ipsum apparitorem, qui non compleuit. Accur.

p Multando.] impropriè. ff. de verborum significat. l. antepenultima. Accur.

† Glos. in c. ex literis, super verbo, si subdelegatus, extra de off. de lega. dicit quòd per hãc. l. subdelegatus habet iurisdictionem, sed modicam coercitionem.

Omnibus iudicibus.] CASVS. Iudex siue à principe fuerit delegatus, siue ab alio ad vniuersitatem causarum: executores litium nisi obediant, ab executione remouendi facultatem habet, & alios idoneos loco eorum substituere, si iudex maior est, puniet executorẽ in quinque solid. si minor, in tribus. Si aũt superillustris fuerit, maiori pœna, si visum fuerit, scilicet corporaliter. Nota primo ex hac. l. quòd iudices delegati possunt in causa sibi commissa eligere nuncios. concor. de offi. delegat. c. pastoralis, in princip. qui nuncij debent ante omnia iurare, facere officium suum bene & legaliter: quod iuramentum facit quod stetur postea eorum relationi, vt extra de appellatio. cum parati. Secundo nota quòd si nuncius deliquit in officio, potest puniri corporali multa, & debet ab officio reuocari, & alius subrogari loco ipsius. Tertio nota quòd hoc est verum in maioribus iudicibus, qui possunt imponere multas corporales, & maiores multas. secus est in minoribus iudicibus qui hoc non possunt: & ideo habes notare quòd vicarij castrorum & villarum non possunt nuncijs in officio delinquentibus imponere multas corporales, sed leuem multam tantum, secundum Bal.

a Mandantur.] repete, siue. Vel dic, illustribus delegat A princeps, & sic nihil repetes. Acc.

b Offerre.] Quod sæpe faciunt pessimi executores huius terræ, non volentes parere iudicibus. Azo. Acc.

Delegati quidam sunt ad vniuersitatẽ causarum.

c Supponere.] patet ergo quòd hi delegati eligunt executores ex auctoritate delegantis, vt in authen. de iudi. §. necessitatẽ, & §. vnoquoque, & §. si vero iudex, colla. vj. & in auth. de defen. ciui. §. licentiam, colla. iii. loquitur tamen authen. de iudicibus, & forte lex ista de delegatis ad vniuersitatem causarum, vt ex princ. patet: & ideo forte secus est in alijs, & pro hoc est quod subijcit de imponẽda multa, vt s. de modo multarum, l. eos, in princ. & ff. de iudi. l. 2. §. fi. & de verbor. sign. l. aliud, in fin. Accur.

d Si quidem.] modo distinguit multas. Acc.

e Summam.] possunt punire executores.

f Alij] scilicet inferiores. Acc.

g Ad iudices.] scilicet præsides quibus suberãt executores, vel ad alios delegãtes, vt in auth. de iudic. §. necessitatẽ, & §. vnoquoque, colla. vj. & ad hoc s. de offic. rec. prouin. l. 4. Accur.

h Amplissimis.] amplissimos vocat superillustres, cum de illustribus dixerit. Accur.

i Maiores] vltra sex solidos. Acc.

k Eis.] scilicet causis. Acc.

numine lites mandãtur, a illustribus vel spectabilibus, vel clarissimis, vel togatis fori cuiuscunque prę fecturæ, vel alijs quibusq;, vel his qui ex nostris iudicibus delegandas lites accipiunt, executores, si cessauerint causas eis instructas offerre, b & remouere ab executione eos, & alios idoneos supponere, c vel etiam multis afficere. si quidem d illustres sint iudices, vsque ad sex solidorum summam, e sinaũt alij, f vsque ad tres tantummodo aureos: & ad iudices g quorum interest, referre, quatenus militia exuti pœnas luant corporales.

¶ Nostris autem amplissimis h iudicibus licẽtia sit & maiores i pœnas, & corporales maculas executoribus imponere, si male fuerint circa lites versati: vt sciant non esse causas à se deludendas, nec lucri gratia aliquod eis k vitiũ imponendũ Da. V. K. Apr. Lãpadio & Oreste Conss.

TITVLVS III.

DE PEDANEIS iudicibus.

Sententia lata per delegatum ab incompetenti iudice ordinario, est ipso iure nulla. h. d. Bald. vel sic: Procurator Cæsaris non habet potestatem delegandi in causa priuatorum: ideo talis delegati sententia non valet. Sa.

I. Impp. Gordianus. A. Vicanis.



Rocuratori nostro l non vice pręsidis agenti m dãdi iudices inter priuatas n personas nõ B competere facultatem manifestum est: & ideo si (vt allegastis) inter priuatas personas is cuius meministis, arbitros o dandos putauit: sententia ab eis prolata, nullo p iure subsistit. PP. Ka. Febr. Attico & Prętextato Conss.

Istam l. dicit Bart. difficillimam quàm quæ sit in toto Codice: & hoc intendit: Causas medias præsides debẽt audire per se, vel delegare reseruata sententia, si propter occupationes publicas, vel causarum multitudinẽ impediantur. Causas vero meri & mixti Imperij. & causas iurisdictionis magnas iudicent per seipsos. Causas vero C *minimas delegent indistinctè. h. d. cũ l. seq. secundum Bar. Vel sic: Causa pecuniaria centum aureos excedentes, quas præsides leui causa impediti poterant delegare hodie non possunt delegari. nisi præsides publicis occupationibus, vel multitudine causarum sint impediti. Causæ vero meri vel mixti imperij non delegantur nisi causa ingenuitatis, & libertinitatis. Salic.*

II. Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Vicarijs.

PLacet q nobis, præsides de his causis in q-

DE PEDANEIS IVDICIBVS.

Continuatio.

Sicut pes est pars inferior corporis: sic & pedaneus iudex est inferior alijs. Acc.

PRocuratori nostro.] CASVS. Procurator Cæsaris cognoscit inter fiscum & priuatũ, procurator fisci cognoscit inter procuratorem principis, & priuatum, si ergo procurator Cæsaris causam inter duos priuatos delegauit, non valet delegatio: ergo non valet sententia ab eo lata, nisi forte vices præsidis gerat, non dico à præside delegatus.

l Nostro.] scilicet Cæsaris qui inter fiscum & priuatum tantum est iudex: 1 vt s. si aduers. fisc. l. 2.

1 Idem B. B. & Salic.

m Agenti] sed tunc agit vice præsidis, cum in eum priuati consentiunt prorogantes eius iurisdictionem, vt j. de iurisdictio. omnium iudicum. l. j. Vel quia mortuo præside gerit eius vicem, vt s. de officio eius qui vicem al. l. j. & ij. & ff. de tuto. & curato. da. ab his, l. j. Vel etiam 2 quo viuo in loco suo gerit eius vicem, si abest.

2 Ista gl. sequitur Sali.

n Priuatas.] non tamen inter fiscum & priuatum.

o Arbitros.] id est iudices delegatos.

p Nullo iure.] neque speciali, neque communi, vt infra si à non compe. iudi. l. 2. & l. fi. & ff. de app. l. ex consensu, §. j. & infra vbi cau. fis. l. iii. & infra ad l. Fabiam de plagi. l. non valet, & infra ne de sta. defun. l. si pater, & infra de pœnis, l. procurator. Sed quid si vterque sciebat eum ab incongruo delegatum? Respon. idem 3 vt infra de iurisdictio. omn. iud. l. priuatorum. Itẽ quid si sciebant à congruo delegatũ, sed in causa in qua nõ potuit delegari, vt in causa appellationis, 4 quę ipso iure est nulla? Respon. idem, 5 argu. ff. de postulan. l. quos prohibet.

3 Verum est si iste delegatus, nullã habet iurisdictionẽ ordinariam: sed erat simplex priuatus. B. B. Pau. & Sali.

4 Tu dic quod causa appellationis potest delegari, gl. in auth. ad hæc s. de iudi. & gl. in l. eos, in verbo, conuenit, infra de appel.

5 Idẽ B. B. Pau. & Sali.

q PLacet nobis.] Ad euidentiam casu not. quòd tria erant genera causarum, vt in glos. j. scilicet minima, media, & maxima. de minima potuit iudex cognoscere, & indistinctè eam alij delegare: & mediam similiter: sed hodie nõ, nisi causa cognita, vt si propter publicas occupationes vel pluralitatẽ causarum causæ superesse non potest. maximã nec olim nec hodie potest delegare, nisi in casu, vt ff. de eo cui manda. est iuris. l. si nec. Hæc dicta sunt, non vt aliquid detrahatur honori præsidis, sed potius augeatur. Licet autem causa maxima, vt dixi, possit delegari in casu: nõ tamen causa status, & hoc est quod subiungit in quarta parte ibi, dum D tamen &c. vt de ea præses, qui olim per se cognoscere consueuit, de ea hodie tantum cognoscat. Vel sic: olim præses prouinciæ vel alius iudex ordinarius si impediretur ex quacunque causa per se cognoscere de causa, poterat eam alij delegare: sed hodie non indistinctè delegabit, sed tunc demum si impediatur publicis occupationibus, vel propter multitudinem causarum. Non autem responsum intelligas, vt possint in prædictis casibus quamlibet causam delegare, quàm illas de quibus poterant prius cognoscere, nec delegare: sic nec modo possunt: vt sicut olim de ingenuitate & libertinitate poterant cognoscere, & debuerunt per se: ita & nunc sic. prima verior. Viuianus.

q Placet.] ad euidentiam huius l. not. tria genera causarum olim. Viles, & has cognoscere, & alij delegare poterat præses, siue iusta causa impediatur, siue non: 6 vt j. eo. l. fi. Item medias, vt quæ competunt iure magistratus

6 Istud placet B. & Bald.

secundum

secundum H. vel istæ quæ sunt mixti imperij, non meri: & illas poterat indistincte delegare. Sed hodie si impediatur, aliàs non: vt hic. Vel dic [2] causas pecuniarias vltra ccc. solidos esse medias. sed in causis mixti imperij idem est quod in mero, & prædictæ pecuniariæ ad cognitionem tantũ, [2] & sic ter audiet, vt ĩ. de iudi. authen. ad hæc. Item maximę: & has non delegat nisi in casu cũ abest, non si aliàs impediatur præsens etiam ob necessitates publicas: & tunc ad cognitionem, vt hac l. & ff. de offic. eius cui man. est iurisdi. l. j. Sic ergo in maximis causis & ĩ minimis nihil mutatur hodie: sed in medijs tantum [3] vt dictũ est, & sic sunt hodie etiam tria genera causarum: licet P. dixerit esse tantũ duo. Alij sic dicũt: tria sunt genera causarum. Maximæ: & tũc idem quod nos. Item mediæ: & tunc cognoscere & delegare possunt. Item minimæ quas cognoscere non poterunt, sed tantum delegare: [4] quod cũ esset iniquum, hac l. emendatur secundũ eos. Acc.

A

bus quòd [a] ipsi non possent cognoscere, [b] antehac [c] pedaneos iudices dabant, notionis suæ examẽ adhibere: ita tamen, vt si vel propter occupationes publicas, vel propter causarum multitudinem [d] omnia huiusmodi negotia nõ potuerint [e] cognoscere, iudices dandi habeant potestatem. Quod non ita accipi conuenit, vt in his ẽt causis in quibus solebant ex officio [f] suo cognoscere, dandi iudices licentia eis pmissa credatur. Quod vsque adeo in pręsidum [g] cognitione retinendũ est, vt eorum iudicia non deminuta [h] videantur: dum tamen [i] & de ingenuitate, super qua poterant etiã ante cognoscere, & de libertinitate præsides ipsi dijudicent. [k] Dat. XV. Kalen. Aug. CC. Conss.

B

Iudices delegati debent iudicare de qua causa cognouerunt: nec possunt ad delegantem remittere: & ab eis potest appellari. Bald.

II. Exemplum sacrarum literarum eorumdem AA. & CC. ad Serapionem.

[a] Quod.] pro quia.

[b] Cognoscere.] propter facti impedimẽtum.

[c] Antehac.] aliàs antehac: aliàs ante hanc, id est ante l. istam.

[d] Multitudinẽ.] vel quia contingit eos abesse.

[e] Non potuerint.] scilicet de iure, quia vilia erant negotia secundum quosdam: quod non placet, [5] cum non inueniam eos antiquitus de his non posse cognoscere, nec debere eos cognoscere: immo delegantur huiusmodi, vt ĩ. eo. l. fin. Sed dic non possunt cognoscere propter occupationes publicas, vel propter causarũ multitudinẽ, [6] vel aliud iustum impedimentum, vt in auth. vt defunc. seu fu. §. illud, col. v. & de iudi. §. j. col. vj. & tunc possent delgare. sed si non habent tale impedimentum, non possunt: vt hic subijcit, sed olim etiam sine causa poterant delegare, sed principium contradicit fini. Respon. [7] Ista primo expone, non possunt quamlibet etiam vilia. Acc.

[f] Ex officio.] puta ex lege vel senatusconsulto, vt ff. de offic. eius cui man. est iur. l. j. Dic ergo, solebant & debebant, nisi in casu, & tunc ad cognitionem, vt d. l. dicitur, & ff. de offic. procon. l. aliquando, & l. solent. Accur.

[g] In præsidum.] nomen generale est pro quolibet ordinario habente imperium. ff. de offi. præsi. l. j. Accur.

[h] Deminuta.] sed aucta: quasi diceret, hoc dicimus non detrahendo [8] honori præsidis, sed augendo eum. Acc.

[i] Dum tamen.] sic continua: [9] dixit ibi, qđ nõ ita &c. maximas non posse delegari, nisi absit, dum tamen &c. melius enim dixisset. Sed & de ingenuitate &c. nam & istæ sunt de maximis. In his ergo vt in alijs in casu delegat ad cognitionem, non ad definitionem: vt hic. Vel referas ad id quod supra dictum est de medijs, iudices dandi habeant potestatem, vt sic illud recipiat istam determinationem: & illam, quod non ita accipi &c. sed hodie etiam definitionem videtur posse committere in causa status: vt in authen. de colla. §. prohibemus, col. ix.

[k] Dijudicent.] s. ipsi tantum, & nõ delegẽt, vt ĩ. ne de sta. defun. l. si pater, & ĩ. vbi causa sta. l. iamdudum, & arg. ff. de iudi. de qua re. & de arbi. non distinguemus, §. de officio. Sed contra, ĩ. de ordi. iudi. l. j. Sed ibi non loquitur de pręside prouinciæ, sed alio minore: cum generale nomen sit præsidis, vt ff. de offic. præsid. l. j. Vel sm Ioan. distingue, [10] an pupillus agat vel conueniatur possessorio iudicio: quo casu differtur quæstio status per Carbonianum in tẽpus pubertatis, si moueatur quæstio status & bonorũ. Si vero status tantum, tũc dic ꝙ differtur similiter in fauorem pupilli per constitutiones, vt ff. de Carbo. edic. l. j. §. j. an petitorio: quo casu non differtur quæstio status si agat: sed si cõueniatur, differtur, vt ff. de car. edi. l. 4. §. si quis liber, & §. missum, & §. si duo impuberes. Alij dicunt ꝙ ibi non poterat cognoscere, quia incidens erat, hic principaliter intẽtabatur. Sed certe secundum omnes cognoscitur de incidenti etiam antequam de principali, licet de hoc an sit sententiandum, sit opinio: vt ibi dices.

ADDITIO. Tu dic ꝙ illa l. j. de ordi. iudic. non intelligitur ꝙ non posit cognoscere propter defectum iurisdictionis: sed propter qualitatem personæ de cuius statu agitur, quia erat pupillus. Pau.

[a] PLacet, vt iudicibus (si quos grauitas tua disceptatores dederit) [l] insinues, vt delegata sibi negotia lata sententia terminent, nec in his causis in quibus pronunciare debent & possunt, facultatẽ sibi patere remittendi ad iudicium præsidale cognoscant: [m] maxime cum & si iudicatio alicui litigatorũ parti iniusta videatur, interponẽdæ prouocationis potestas à sententia ex omni causa prolata libera litigatoribus tribuatur. [n] Dat. VIII. Kal. April. Antiochiæ. CC. Conss.

Si iudices delegati sunt impediti, debet causa alijs committi: vel per delegantem ad vlteriora procedi, & terminari h. d. Bald. Vel sic: Vbi delegatus lite contestata impeditur ratione publica absentiæ de causa cognoscere: detur alius, qui loco eius debet subrogari.

C

IIII. Iidem AA. & CC. Firmino.

PLacuit, quoties pedanei iudices dati post litem contestatam vel ad aliud iudicium necessario diriguntur, vel publicę vti

D

PLacet.] CASVS. An iudex delegatus causam sibi demandatam ad delegantem remittere possit, quæritur? Respon. ꝙ non. Et loquitur imperator præfecto prætorio significans ei ꝙ si aliquam causam deleget ei, nullo modo patiatur eã remitti: sed delegatus per sententiã definitiuam determinet: tamen si alicui litigantium sententia iniusta fuerit visa, pateat prouocandi facultas.

[l] Dederit.] i. delegauerit, & loquit̃ hic Serapioni pfecto.

[m] Cognoscant.] vt ff. de iudi. de qua re, in prin. & in authen. vt iudi. no. expec. sac. ius. §. j. col. ix. & de iudi. §. si. col. 6. sed contra. ĩ. de relati. l. j. Ibi in ordinario, hic in delegato. Vel solue vt ibi.

[n] Tribuatur.] vt ĩ. de app. l. in maioribus, & ĩ. si sæpius in integrum resti. postu. l. j.

PLacuit.] CASVS. An iudici delegato impedito ob aliquam causam quo minus causæ sibi demandatæ superesse possit, vel mortuo lit. contest. iudex subro-

1 Idem Bald. Pa. Sali. Ang. Alexã. & Iaso. in l. imperiũ, ff. de iurisd. omn. iud.

2 Istud nõ procedit indistincte, sm Bald. P. & Sali.

3 Idem B. B. P. & Sa.

4 Contrariũ tenet Bal. & Sa.

5 Istã gl. approbãt B. B. P. & Salic.

6 Immo dic ꝙ pp leue impedimentũ: ne scilicet aliç causç impedirẽtur. B. B. & P.

7 Idem Sali.

8 Quin potest cognitionẽ delegare reseruata sentẽtia. Iacob. de Aretio. Bartol. & Pau. iuxta formã authen. ad hæc, in prin. ĩ. de iudicijs.

9 Istã gl. approbãt B. B. Pau. & Sali.

10 Istã gl. sequuntur Bal. & Sa. in l. j. ĩ. de ordi. iudi. Pupilli fauore an differatur quæstio status.

ſubrogari poſſit, qui ſinẽ cauſis imponat, quæritꝰ Rñ. ꝙ A ſic: ne quod detrimẽtum ex mora litigatoribus accedat.

[a] Afferatur.] vt ff. de re iudi. l. duo ex tribus, & ff. de arbi. ſicuti, & in auth. de iudi. §. ſi quis autem, col. vj. & ff. de iudi. ſi longius, in prin. & l. ſi iudex, & l. proponebatur, & ĩ. de iudi. properandum, §. illo, & §. ſin autem in medio triennij. Accur.

Iudex pedaneꝰ duobus mod ſ dicitur delegatus.

[b] QVædam. Iudices.] Duobus modis dicitur iudex pedaneus delegatus, vt in authen. de iudi. §. vetus, & §. ſedebunt, & §. illo, & §. ne autem, colla. vj. & hic. Item ordinarius, ſi tamen humiliora diſceptat, ſcilicet vſque ad ccc. ſolidos, vt defenſor ciuitatis, vt in auth. de defen. ciui. §. & iudicare, col. 3. & de iudi. §. audiẽt, colla. vj.

QVI PRO SVA iuriſdictione &c.

Occaſione ſumpta à pedaneis, qui ſunt delegati: generaliter de perſonis eorum qui dare poſſunt & dari ſubiungit. Accur.

IN cauſarũ.] CASVS. An poteſtas Bonon. homini ſuæ iuriſdictionis duorum Mutiñ. cauſam quę ſua ordinaria non eſt, poſſit delegare, quæritur? Reſpon. ꝙ non: quia ſi cauſam ſuam ordinariam homini nõ ſuæ iuriſdictionis delegauit, puta duorũ Bonon. Mutin. præcepto eius impune non parebitur, & ſi paritum fuerit, & lata fuerit ſñia, nõ valebit: nec ab eo erit neceſſario appellandum: & hæc ſunt vera, niſi in delegatis à principe. & ſi à delegato à principe fuerit appellatum, ad delegantẽ appellabitur: ſi quidem eſt in littera, ad eos. ſi, ad nos: tunc dicit, appellabitur ad primum delegantem, & quod dicit cauſarum, dic ſiue fuerit ordinarius, ſiue non, & quod dicit perſonarũ, dic cuiuſcumque fuerint iuriſdictionis.

litatis ratione in alias prouincias proficiſcuntur, vel diem obierunt, atque his rationibus negocijs cœptis finis non potuit adhiberi: alium in locum eorũ iudicem tribui, qui negotium examinet: ne huiuſmodi caſibus interuenientibus impedimentum aliquod in perſequendis litibus afferatur. [a] Dat. X. Ka. B * Tiberio & Maximo Cõs.

Cauſa minima iuriſdictionis poſſunt indiſtincte delegari. h.d. Bald. Vel ſic: Præſides poſſunt conſtituere iudices pedaneos, qui de uilioribus cognoſcant. Sali.

V. Imp. Iulianus. A. Secundo præfecto prætorio.

QVędam ſunt negotia in quibus ſuperfluũ eſt moderatorẽ expectare prouincię: ideoq; pedaneos iudices [b] (hoc eſt, qui negotia humiliora C diſceptant) cõſtituendi damus pręſidibus ptãtẽ. Da. V. Kal. Au. Antiochiæ, Mamertino & Neuita Conss.

TITVLVS IIII.

QVI PRO SVA IVRISdictione iudices dare, dariue poſſunt.

* Conſtitutio Græca.

Non poteſt delegari cauſa quæ ad iuriſdictionem delegantis non pertinet: & ille cui delegatur, debet eſſe de iuriſdictione delegantis. Item cum delegatus principis ſubdelegat, appellatur ad ipſum. Bald.

[c] Si ad iuriſdictionem.] ſcilicet ordinariam, non delegatam, niſi ſit à principe delegatus, vt ĩ. ead. l. §. hæc, niſi in caſu [1] quando confirmatur, etiam ſi non erat de iuriſdictione delegantis à principe, vt ff. de offi. procõſul. & leg. l. iiij. §. ſi. & l. v. Et not. ꝙ hic delegat in hominẽ ſuæ prouinciæ cauſam non ſuam ordinario iure: ſed in ſequẽti caſu & cauſam non ſuæ iuriſdictionis, & in hominem alterius prouinciæ, ſecundum Io.

[1] Iſtã gl. approbãt B. B. & Sa lic.

[d] Pertineant.] ſ. cauſæ, ergo à contrario ſi non ſunt de iuriſdictione ſua cauſæ: licet in hominem ſuæ prouincię deleget, non valet.

[e] Delegandam.] in hominem non ſuæ prouinciæ, vt ad- A dat ſuperiori.

[f] Datum.] ideſt delegatum.

[g] Patientiam.] id eſt conſenſum. ſed quid ſi hic cognitor delegatus habebat aliàs iuriſdictionem, & partes ſciẽtes eum ab incongruo delegatum, ſub eo tamen litigauerintꝰ Videtur ꝙ teneat ſententia: [2] vt ĩ. de iuriſdi. omn. iu. l. j. Item quid ſi in principio cauſæ delegatæ carebat alia iuriſdictione: ſed poſtea eã eſt adeptus? Videtur confirmari, vt ar. ff. de iudi. l. licet; à tempore iſto, & non prius, [3] vt ff. de offi. procon. l. ob ſeruare, §. vlt.

[h] Leges.] ſcilicet iſtam & ſimiles.

[i] Iudices.] plimet.

[k] Reſediſſent.] quo caſu non valet ſententia, vt ĩ. ſi à non compe. iudi. l. ſi. nec ergo nunc cũ delegat, vt hic, & ĩ. vbi & apud quem, l. fin. & ff. de procura. ſed & hæ. §. defendere. nam quicquid ſequitur ex eo vel ob id &c. vt hic, & ſupra de leg. & conſti. l. non dubium, niſi hic partes poſt ſententiam conſentiſſent, [4] vt iuſta cõmunia vtriuſque iudi. l. ij. Sũt ergo tria neceſſaria vt valeat delegatio, & poſſit compelli delegatus, ſcilicet ꝙ ſit ordinarius delegens. Item ꝙ cauſa ad eum ordinarie ſpectet. Item ꝙ delegatus ſit de iuriſdictione delegãtis, vt ff. de offi. procon. & le. l. 4. in fin. ſed ſi hoc vltimum deſit, valet tamen delegatio, [5] vt ff. de offi. eius cui mã. eſt D iuriſdict. l. & ſi prætor, ſed non poteſt cogi iudicare: vt habes hic, & ff. de iur. omn. iudi. l. eum qui.

L. Impp. Theodoſius & Valentin. AA. Cyro præfecto prætorio.

IN cauſarum delegationibus illud cõſultiſsimè p̃cipimus obſeruari, vt ita valeant, ſi ad iuriſdictionẽ [c] ptineant [d] B delegantis. Quòd ſi quis alienę iuriſdictionis cãm crediderit delegandam, [e] nec præcepto cognitorẽ datum, [f] patientiam [g] ac commodare cenſemus. Et ſi contra leges [h] obtemperauerit deleganti: omnia quæ ab ea delegatione geruntur, ita pro infectis haberi præcipimus, ac ſi ipſi qui delegauerant, alienæ iuriſdictionis iudices [i] reſediſſent: [k] vt ne appellã- C di q̃dẽ neceſsitas victis aduerſus eas ſñias ĩponatur.

¶ Hæc teneant niſi iudices à nobis ſpecialiter [l] delegantibus dati, alijs cauſas delegauerint [m] iudicandas. [n] nam his delegantibus, nullo perſonarum cauſarumve habito tractatu, appellationũ ad eos [o] iure iudicia remeabunt. D. XIII. Kal. Ian. Valentiniano. A. & Anatolio Cõs.

[2] Qđ intellige ꝓut hic B. B. & Sali.

[3] Idem Bald. P. & Sali.

[4] Et ſic innuit ꝙ delegãs præcipit delegato vt cãm aſſumat. & cõcor. c. paſtoralis, cũ gl. ſup verbo, ſi coercitionem, extra de off. deleg.

* parentiam.

[4] Iſtud non procedit indiſtincte: vt hic per B. B. & Sali. Cõcor. c. paſtoralis, cũ glo. extra de off. deleg.

* Ad nos

[5] Iſtã ſequitur B. B. & Sali. Appellari ad quem debeat à ſubdelegato.

[l] Specialiter.] ideſt ad vnam ſpeciem, & ſubaudi, etiam. Vel dic, ideſt expreſſim.

[m] Iudicandas.] Nam ipſi delegant ſibi delegatã: vt hic, & ĩ. de iudic. à iudice. Sed quidam praue intelligunt, vt poſſit delegatus à principe cauſam delegare, quæ nõ fuerat ſibi delegata, per hoc quod dicit cauſas, indefinite, & ĩ. nullo perſonarum cauſarum &c. Quid ergo ſi delegatus à principe cauſam criminalem ſibi commiſſam delegatꝰ Videtur quòd poſſit ex hac l.

[n] Nam.] pro certe.

[o] Ad eos.] aliàs eſt, ad nos. & aliàs, ad eos. & ſecundum primam concor. ff. quis & à quo appel. l. j. in ſi. ſecundum aliam eſt contra, d. l. quæ dicit ad principem deferri ſi delegatus delegat, & tunc: ſolue quòd hic in delegato à principe ad vnam, ibi à præſide ad vniuerſitatem cauſarum, ſed hoc videtur hodie hic corrigi per l. ĩ. de appella. l. præcipimus, §. hæc ſi appellatio, vſque in finẽ l.

Vel

Vel verius ibi in l. præcipimus, ab ipso delegato principis appellabatur. hic à delegato delegati. Item secundum eandem litteram, ad eos, est contra s. de iudi. l. fin. Solu. vt ibi.

ADDITIO. Aduertas quòd de iure canonico si delegatus cõmisit in totum vices suas, tunc à subdelegato appellatur ad primum delegantem. Si vero reseruauit sibi aliquid delegatus, appellatur ad eum, vt in ca. super quæstionum, §. porro, extra de officio deleg.

TITVLVS V.

NE QVIS IN SVA causa iudicet, vel ius sibi dicat.

Nemo est iudex in causa propria. Bald. & Salic.

I. Impp. Valens, Gratianus & Valentinia. AAA. ad Gracchum præfectum vrbi.

Generali † lege decernimus neminẽ sibi esse iudicẽ, [a] vel ius sibi dicere debere. [b] In re enim propria iniquum admodum [c] est, alicui licentiam tribuere sententię. [d] Dat. Kal. Decemb. Valente VI. & Valentiniano. † II. AA. Conss.

TITVLVS VI.

QVI LEGITIMAM personam standi in iudiciis habeant, vel non.

Sententia lata contra pupillum indefensum, ipso iure non tenet. Bald.

I. Imp. Gordianus A. Candidæ.

Si cũ esses pupillaris ætatis, sine tutoris auctoritate cũ aduer-

† Cõcor. cũ hac. l. c. cõquerẽte, cũ glo. super verbo, volueris, extra de resti. spo.

NE QVIS IN sua causa &c.

Generali] CASVS. Ne quis in sua causa sit iudex, vel ius sibi dicat, prohibet imperator & in rubro, & in nigro. Et quod dicit, quòd nullus sit iudex, intelligo in possessorio vel petitorio: vel non sit iudex definiendo, vel ius sibi dicat etiam interloquẽdo: vel sit iudex in iudicando, & ius sibi dicat in exequẽdo: & causam subjicit, in re enim propria &c.

† aliàs Valent. v. & Valentin. AA.

a Iudicem.] quo ad proprietatem.

b Debere.] quo ad possessionem, vel primo definiendo, postea interloquendo, vel iudicem, iudicãdo: ius dicere exequendo, sic & ff. quod me. causa, l. extat. Sed contra, J. de fideicom. l. fi. Solu. vt ibi. Item contra J. man. l. in re mãdata. Sol. vt ibi. Item contra ff. de offic. præsi. l. senatusconsulto, sed ibi cum lis aliàs peritura erat. Item contra, ff. de confes. l. j. sed ibi non sententiando, sed confitendo.

2 Idem Bal. hic.

c Admodum.] idest valde.

d Sententiæ.] vt ff. de iudi. Iulianus, & de iur. omn. iudi. qui iurisdictioni, & de arbi. l. penult. Sed arbitrator sic: vt ff. de ope. liberto. l. si libertus, 2. & J. de contrahen. empt. l. fin.

2 Approbat p B. Bal. P. & Salic.

QVI LEGITIMAM PERSONAM standi in iudiciis habeant, vel non

Continuatio.

Supra de persona iudicis, nunc actoris & rei.

Si cum esses.] CASVS. Pupillum sine tutoris auctoritate in iudicio conuenisti, & condemnatus est, an valeat sententia, quæritur? Respon. quod non. Lex sequens idẽ dicit quod ista, sed addit idem esse in adulto quod in pupillo.

e Consistens.] in iudicio: sed in arbitrio dic vt ff. de arbitris, l. si pupillus.

f Aduersus te.] secus si pro te: 3 vt s. de procurat. l. non eo. Item intellige, pronunciauit definitiue, vt supra si aduer. rem iudica. l. cum & minores, & ff. de re iudic. l. acta. §. contra, in fin. secus in interlocutoria, 4 vt ff. quibus ex causis in possessio. ead. l. apud Iulianum,

3 Approbatur per prædict. scribẽtes.

4 Istud

A §. Marcellus, & l. in possessione, §. j. & de bonis aucto. iudi. poss. l. si minor, & hæc omnia serua in adulto, vt infra l. proxima. non procedit indistincte, secundum Bal. P. & Sal. hic.

g In rebus quæ priuati.] vel publici, vt J. de aucto. præstanda l. clarum.

sario tuo consistens [e] præses prouinciæ aduersus [f] te pronũciauerit: minime auctoritate iudicati nititur quod statutum est. Dat. Idibus Decem. Gordiano. A. & Auiola. Conss.

B *Pupillus cum auctoritate tutoris, & adultus cum auctoritate curatoris velle possunt agere & conueniri. Bald.*

II. Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Gemachæ.

In rebus quæ priuati [g] iudicij quæstionem habent, sicut pupillus tutore auctore & agere & conueniri potest: ita adultus [h] curatore consentiente litẽ & intendere & excipere debet. Dat. IX. Kalen. Ian. CC. Cons.

C *Minor potest mouere possessoriũ: sed non potest mouere petitorium, nec sibi moueri sine auctoritate tutoris vel curatoris. Bald.*

III. Impp. Honorius & Theodo. AA. Iuliano proconsuli Africæ.

Momentaneæ [i] posses-

h Ita adultus.] hic excipe, nisi impetrauerit veniam ętatis: vt s. de his qui ve. æta. impe. l. ij. & nisi interdicto de libero homine exhibẽdo, vt ff. de libe. homi. exhib. l. quod & lex §. sed & si mulier. vel nisi interdicto momentaneæ possessionis, vt J. l. px. vel nisi pro coniunctis, 5 vt ff. de procura. l. minor.

Minor aliquando sine curatore in iudicio esse potest.

5 Approbatur per Bal. & Salic.

Momentaneæ.] CASVS. An minor de possessione rei suæ per vim expulsus, sine curatoris auctoritate agere possit interdicto vnde vi, ad recuperãdam possessio. suam, quæritur? Respõ. quòd sic, & hoc in princip. Sed quid si succumbat in possessorio: an petitorium similiter curatore non auctore intentare possit, quæritur? Respon. quòd non, & hoc in secũda. Si autẽ obtinuit in possessorio, an aduersarius sine tutore aduersus ipsum possit intentare reconueniendo petitorium, quæritur? Respon. quòd non, & hoc in tertia. sic consueuit poni casus hic.

i Momentaneæ.] aliàs, momentariæ. Iudicium aliud petitorium aliud possessorium. Petitorium, cum aliquam rem vel possessionem ratione dominij peto, vt perpetuo apud me sit. Possessorium quando de possessione tantum, siue adipiscenda: vt interdicto quorum legatorum, siue retinenda, vt per vti possidetis, siue recuperanda, vt per vnde vi. quod vltimum dicunt quidam corrigi per l. infra vnde vi, si quis in tantam. Sed D certe 6 quòd perpetuo sit apud actorem, est ex vi constitutionis, non interdicti, vt in eod. titul. l. momentaneæ. Item agitur de possessione per actionem, vel per officium iudicis, vel condictionem indebiti, vel triticaria, vt infra loca. l. si quis conductionis, & ff. de condict. indebi. l. indebiti, §. primo. & de tritica. l. secunda. Item per interdictum de precario. Item per interdictum quod vi aut clam, & per Saluianum, quod datur pro rebus coloni, loco tamen cuiuslibet interdicti in factum actio hodie datur, vt institut. de interdict. §. fi. & dic vt ibi, & ff. de vi & vi arma, l. prima. §. finali. Prædicta quidem iudicia dicuntur momentaria aptitudine: quia poterat esse quòd qui amisit in possessorio, vincet in petitorio: & sic parum durabit apud eum possessio. potest esse econtra, & sic multum durabit apud eum possessio. Potest 7 etiam dici momentaria, quia cito debet expediri, & sine mora, vt arg. infra, vt intra certum tempus, l. 2. § fi.

Iudicium ẽ duplex.

Possessorium.

6 Idẽ Bal. Salicet. & Pau.

Possessio multismodis reperitur.

7 Ista etiã est bona: sed alia melior secundum docto.

ſionis actio [a] exerceri poteſt ꝑ quancunque [b] perſonam. Sub colore autem adipiſcendæ poſſeſsionis obreptitia [c] petitio [d] alteri obeſſe non debet, maxime cum abſque conuentione perſonæ legitimę initiatum [e] iurgium [f] videatur. Nihil autem opitulatur B conuentio circa [g] minorem habita, cum id rectius circa curatorem debuerit cuſtodiri. [h] Dat. I. Non. Mart. Rauennę, Cōſtantio & Conſtantino Conss.

TITVLVS VII.

VT NEMO INVITVS agere vel accuſare cogatur.

Imp. Dioclet. A. Camerio.



INuitus † [i] agere vel accuſare nemo cogatur. D. C Id. Octobr.

a Actio] ſcilicet in factum, vel alia pro poſſeſſione competens: vt dixi. Et nota actio: quia non ſic ſi conueniatur [1] pupillus. Alij idem ſi conueniatur. Acc.

b Per quancunque] .i. quælibet perſona nomine ſuo agere poteſt, etiam pupillus & ſeruus in recuperanda vel retinenda, non ſic in adipiſcenda, vt ī. ſi per vim vel alio modo. l. j. & hic eſt primus caſus huius. l. Si tamē pupillus ſuccumbens in poſſeſſorio obrependo petentium agere velit de proprietate, non poteſt vt alter teneatur ei reſpōdere ſub colore quæſtionis de poſſeſſione. Maxime, autem ideo ſubiungit, quia ſi de poſſeſſione egiſſet pupillus cum tutore, & idem vellet de proprietate agere ſine tutore, idem eſſet vt nō admitteretur, & hic ē caſus ſecundus. Sed ſi pupillus obtinuit in poſſeſſorio, & reconueniatur in petitorio ſine tutore, nō valet ſnīa, & hic eſt tertius, & ſic ſunt caſus tres ſm Azo. [2] Alij intelligūt totam. l. cum pupillus agit noīe alterius de momentaria poſſeſſiōe, & ipſe idē vult agere de ꝓprietate. Vel reconueniatur, & eædem dantur rōnes, & ſimiliter ſunt tres caſus, qui non placent. Alij vt Ir. dicunt ꝙ tota lex duos tantum ponit caſus. Primus vſq; illuc, ſub colore &c. & ſic non mutatur prima poſitio. Secundus ab inde vſq; illuc, nihil autem &c. & ꝙ ſubijcit, nihil aūt &c. eſt expoſitio ſecundi. & ſcd̄m hoc dices, adipiſcendæ. i. adeptæ, & alteri. i. minori, ſed ſcd̄m nos adipiſcēdæ, ꝓprie ponit: & alteri. i. aduerſario minoris, q ē maior. poſſent ēt dici quatuor caſus, vt vnus aſſumat in illa dictione, maxime, alij tres nō mutentur.

c Obreptitia.] puta quia volebat intendere rei vendicationem, & de proprietate iſte minor probare.

d Petitio.] quam aduerſarius fecit de reconuentione ſine proprietate.

e Initiatum.] ideſt inceptum: vt in poſſeſſorio, nam idē & ſi interueniſſet tutor in poſſeſſorio, vt modo dixi, & D ad hoc. ī. qui da. tuto. poſſ. l. in vniuerſis.

f Iurgium] ſcilicet totale poſſeſſorij & petitorij, ſed pars eius, ſcilicet poſſeſſorium ſuit finitum, in quo ſuccubuit.

g Circa minorē]. i. vult aduerſarius obrepere cōtra pupillum, & de proprietate litigare, & hic vltimus nō variatur.

h Cuſtodiri] ſ. potuerit. nam & minor pōt conueniri cū auctor. tutoris. ff. de admi. tutor. l. j. §. ſufficit. Item ex eo ꝙ dicit, obreptitia petitio alteri obeſſe nō debet: no. arg. [3] ꝙ teſtes in cauſa poſſeſſionis non ſunt interrogandi de proprietate. Vel ſi interrogentur, nihil in ea dictum eorum proſit, ſic & ff. de peti. hæredi. l. ſi quis liber, §. fi. in fin. & ff. de iureiurand. l. ſi duo patroni. §. ij. & l. cum qui, circa princip.



VT NEMO INVITVS AGERE vel accuſare cogatur.

INuitus.] CASVS. Tenebaris mihi in quinque, non potes compellere me vt conueniam te. vel ſi habeam contra te actionē A criminalē, non potes cōpellere me vt te accuſē inuitus.

i Inuitus.] Idem dicit tex. quod rubrica, & probatur hęc regula. ī. de vſu. pu. l. vlt. & de pig. creditor, & idem eſt [4] econtra in defendendo: quia ſufficit in poſſeſſionē miſſio, vt ff. de in ius voc. l. ſatiſq;, niſi in caſu, vt ff. de procur. ſed & hæ. §. pręter. ſed ēt in agendo qñq; quis compellitur cauſatiue: vt geſtor negociorū com functi, vt ff. de neg. geſt. ſin aūt, in prin. Itē ꝓcurator, vt ī. man. l. à ꝓcuratore, & l. procuratorē. Itē tutor, vt ī. arbit. tut. l. 2. & ī. de admi. tu. l. debitoribus, & l. tutores. ij. Itē hęres: vt ī. de his quib. vt indig. l. j. Item adminiſtrator ciuitatis, vt ff. de admini. re. ad ciuit. perti. l. a. §. ſi eo. Item mater: vt ī. de leg. hære. l. ſciant. Item ille qui ſemel actionē ꝓpoſuit. Nā loquitur hic titul. quando adhuc nullā ꝓpoſuit actionem, vt ī. qūo & qñ iudex, authen. qui ſemel. Sed ſolet quæri an Bonon. poſſit cogi à ſcholari vt agat contra ſcholarē qui in breui eſt receſſurus, cū ſorte Bonon. ſperat eum conuenire cum habet pedē in ſtripedio? & eſt arg. l. iſta ꝙ non poſſit, magis tamen puto [5] iudicem debere ei ſtatuere tempus intra quod agat, & poſtea eum non audiri: arg. ī. de remiſ. pig. ſi eo. & ī. de inge ma. l. diffamari, & ff. de opti. le. l. mancipiorum, & ff. de cur. bo. dan. l. 1. & ff. de bo. aucto. iudi. poſ. l. ſi ſeruus, & ff. de Carb. edic. l. iii. §. dux.

Carino. II. & Numeriano Conss.

TITVLVS VIII.

DE ORDINE iudiciorum.

Si pupillo agenti petitione hæreditatis contra hæredem ſcriptum obijcitur quòd non eſt filius: iudex debet examinare de principali & incidēti: non tamen habet de incidenti pronunciare, ſed ſolum de principali. h. d. Bal. Vel ſic: Si quæſtio ſtatus incidit quæſtioni bonorum, de ea plenè cognoſcitur: licet iudex alias cognitionem de ſtatu non habeat, ſed de principali tātum expreſſim pronunciatur. Salic.

I. Impp. Seuerus & Antoni. AA. Marcellinæ & alijs.



ADite [k] præſidem prouinciæ, & ruptum eſſe teſtamentum Fabij Præſentis agnatione [l] filij, docete: neque

DE ORDINE IVDICIORVM.

Ideſt de quībus ordinandis in iudicio, puta ſi cōcurrāt duo iudicia inter eaſdē ꝑſonas principaliter vel incidēter: quod præcedere, & quod cōſequi debeat, ſic ergo dicitur iudiciorum. i. quæſtionum vel rerum de quibus poſſunt fieri iudicia, i. quæſtiones.



ADite.] CASVS. Teſtamentū fecit: nulla facta mentione de ventre vxoris, quæ prægnans erat, & extraneum inſtituiſti, natus eſt poſthumus, agere vult tutor petitione hæreditatis aduerſus ſcriptū hæredem, obijcit ei ſcriptus hæres ꝙ pupillus non ſit filius defuncti legitimus, ſed ſeruus natus ex ancilla ſua, quæ quæſtio præteriri debeat, quæritur? Reſpon. ꝙ præſes ſimul de vtraque cognoſcet: nec quæſtio ſtatus incidens impedit notionem præſidis: licet alias de ſtatu cognoſcere non poſſet, quando pupillus ſcilicet conueniretur petitorio, vt ff. de Carb. edi. l. iii. §. ſi quis liber, licet in §. miſſum, dicatur contrarium. ſed ibi agit pupillus. pronunciabit autem tantum ſuper petitione hæreditatis.

k Adite] ò vos tutores poſthumi.

l Agnatione]. i. natiuitate, quæ rūpit teſtamentū, vt ī. de poſthu. hær. inſti. vel exhęr. l. j. & de bo. poſ. cōtra tab. l. poſthumo. & agitur peti. hæredi. ſm B. ſed ſecundū eū eſt contra. ī. de Carb. edi. l. j. vbi dicit eā petitionem hæreditatis differri. ſed hic ſubaudi, [6] ſi impuberi. ſ. expediat: quia teſtes poſſunt mori, vt ff. de Carb. edic. l. iii. §. dux. Item ſecundum hunc caſum ſuper illo verſiculo huius legis, & ſi ſuper cauſa ſtatus, &c. eſt contra infra de peti.

a Idem Bar. B. & Salic.

† Cōcor. glo. vnica circa fi. in verſ. ¡non ſit reus, in ca. 2. extra de libel. obiat.

2 Idē B. B. & Pau. & eſt cōmunis lectura ſecundum Sal.

3 Approbatur per B. B Pau. & Sal. Teſtes in cā poſſeſſionis producti, nō ābt ſup ꝓprietate interrogādi.

4 Idē Bal. P. & Sal. Agere quā que quis compellitur.

5 Iſtā gl. approbāt B. B. P. & Sal.

6 Idem B B. Pau. & Sali.

peti.hære.l.liber. Sed ibi de statu defuncti, hic hæredis. Item super eodem est contra. ff. de Carb.edi.l.3.§.missum, vbi dicit posse agi de statu si impubes agat petitione hæreditatis. Sed expone hoc ꝙ non possit aliàs quādo pupillus petitorio iudicio conueniretur, vt in §. si quis liber, in ea.l.3. nam tūc in eius fauorem differtur quæstio status per Carbonianum, non quia præses de libertate cognoscere nō possit, vt s. de ped. iudi.l. placet.j. & ff.d Car. edic.l.3.§.duæ: hic autem agebat pupillus petitorio, & ideo non differtur quæstio status. Sed huic solutioni videtur cōtrarium, vt ff.d Car. edic.l.pe. vbi petitorio agit pupillus, & tamen differtur quęstio status. Sed ibi cōtra alios possidētes res hæreditarias: secus autem si contra eum qui ei mouit q̄stionem status. Vel loquitur ibi cum satisdedit pupillus: vnde admittitur pupillus vt curator bonis datus, vt in eo. tit.l. sed & si is.§.1. sed & poni pōt huius.l. casus in possessorio, vt si dicas ꝙ pupillus volebat adipisci possessionē vel retinere ex Carboniano, q̄d potest, & vtrobique differtur quæstio status, & hoc dicit, & si super, &c. vt hic, & ff.de Carbon.edi.l.3.§.parui, & ff.de inofficios. testamen.l.qui de inofficioso, nisi hactenus, vt summatim cognoscatur, vt ff. de Carb.edict.l.3.§.causę. & ꝙ hic subiicit, de hæreditate, secundum hunc casum expone.i.de possessione rerum hæreditariarum. Vel dic retento eodē casu etiam de hæreditatis proprietate summatim cognosci, cum petitur Carboniana, vt si euidenter probetur eū hæredem non esse, nec filium, denegetur ei Carboniana, vt ff.de Carb.edict.l.3.§.causæ.

Impubes si agat petitione hæreditatis, an possit agi de statu suo.

enim impedit notionem eius,[a] ꝙ status quæstio ī cognitionem vertitur,[b] etsi[c] super status causa cognoscere non posit.[d] p-tinet.n.ad officium iudicis qui de hæreditate cognoscit, vniuersam incidētē quæstionē,[e] quæ in iudiciū deuocatur, examinare: quoniā[f] non de ea, sed de hr̄ditate pronūciat. Da. XIII. Kalen. Decemb. Geta & Plautiano Conss.

Inter patrueles, si quæstio status nō refertur, hæreditas delata æquo iure diuiditur, sed si quæstio status refertur, prius de ea discutitur quam super petitione pronuncietur. h.d. Bald. Vel sic: Si quæstio status incidit in iudiciū diuisorium, prius de statu cognoscitur quam sententia definitiua detur. Pa. de Cast.

[1] Ista ē vera ī se, licet nō congruat literę. B. B. P. & Sa.

a Eius.] s. præsidis.

b Vertitur.] dicebant enim aduersarij eum non esse filium Fabij, vel dicebant eum seruum.

c Etsi.] i. quamuis.

d Non possit.] s. aliàs cū conueniretur petitorio, hic aūt sic, vt subiicit, quia hic agit. Vel dic non possit. s. vt pronunciet, cognoscit tamen, vt subiicit, ne sibiipsi hæc litera contradicat, & hoc prout posui in petitorio, sed secundum alium casum dic ꝙ non possit propter Carbonianum, quod differri præcipit.

e Quæstionem.] s. de statu: fundata tamen prius intētione actoris, vt j. de proba.l.exceptionem, & j. de except. l. si quidem. sed prout in Carboniano posui, quomodo de statu cognoscitur? Respond. summatim, vt j. de Carbon. edic. l. 2. prout autem in petitorio posui, plene cognoscitur.

f Quoniam.] dixi cognoscendum, quasi non pronunciandum, quoniam, &c. & sic si detur sententia pro pupillo in principali, etiam in incidenti pro eo data videtur: secus, si contra eum in principali secundum Io.[2] vt hic, & infra de ordi.cog.l.2. & supra de iudi.l.quoties. Sed videtur non præiudicari in incidenti, nisi de ea pronuncietur, vt ff.de his qui sunt sui vel alie.iur.l.pen. & ff.de lib. ag.l.si quis à liberis.§.si vel parens Sol. vt d.l.2. de ordine cognitio. Et not. ꝙ primæ tres, scilicet leges huius tit. dicunt de incidentibus quæstionibus, quæ in modū exceptionum vel defensionū opponūtur. vltima vero loquitur quando in modum reconuentionis vel accusationis, non defensionis tantum. An autem in incidenti sit pronunciandum? Pla. dicit ꝙ sic, vt ff.de iudi.l.de qua re, in prin. & ff.de mino.l.intra, secundum vnam casus positionem, & ff.de præua. l.3.1.respon. Bul. dicit quòd nō, per l.1.huius titu. & infra de ordi.cog.l.2. & in illa, de qua re, intelligit principaliter, alia duo specialia dicit. Ioan.[3] vero distinguit inter incidentes, vt quæ habent causam uetustiorem ante iudicium, vt tunc non pronuncietur, vt in fin.huius.l. & emergentes, vt quæ nouam causam habēt & originem, vt falsus testis, & tūc pronuncietur, vt infra de dila. à procedente, & ff.de libe.cau. liberis. §. fina. & l. sequen. & hoc ideo quia aliter in causa procedi non potest, & hoc quando ciuilis incidit ciuili, vt in prima & secunda. l huius titu. si autem criminalis criminali, tunc de vtraque pronunciatur secundum Bul. & pone exemplum, vt ff.ad l.Iul.de adul.l.2.§.si publico, & argumē. infra de libe.causa.l.si filium. idem si criminalis ciuili, vt si ex instrumento te conueniam, quod dicis falsum, vel econtra ciuilis criminali, vt si de plagio te accusem, & tu dicas seruum tuum venditum fuisse, vt infra eo.l.pen. vel pronunciatur ibi per consequentiam secundum Ioan. vt ibi dices.

[2] Approbatur Bar. B. Sal.

Snīa an sit sup incidēti pronunciāda. de hoc ēt tract. gl. 1. ext. de ordi.cog.

[3] Idē B. B. P. & S. hic

II. Imp. Anton. A. Marcillæ.

SI quæstio[g] tibi[h] generis[i] ab his quos fratres patrueles[k] esse dicis, non fiat, adito præside prouinciæ, & accepto familiæ erciscundæ iudicio, experire.[l] Quòd si de ea re quæstio[m] erit, prius de natiuitatis veritate secundū iuris formam quæri,[n] idem vir clarissimus curæ habebit. PP. X. Ka. Au. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Quando ciuilis quæstio est principaliter mota, & incidens criminalis est, eadem sententia terminantur. Bald.

III. Impp. Valer. & Gallien. AA. Demetr.

CVm ciuili disceptationi principaliter motæ quæstio criminis

ADDITIO Vide de materia huius glos. aliam pulchram glos. in cap. 1. extra de ordi.cog. Bar. vero hic breuiter & clare sic distingnit, quòd aut exceptio opponitur ad impediendum processum, & super ea est pronunciandum de necessitate, vt infra de dila. l. à procedente, cum similibus. Aut opponitur ad iustitiam causæ, & tunc super ea non est pronunciandum, vt hic in si quod intellige de necessitate, potest tamen iudex si vult, vt l. intra vtile, ff.de mino.

SI quæstio.] CASVS. Si filiis patrui mei & mihi delata fuerit hæreditas alicuius agnati vel cognati, agere possūm fami.ercis. iudicio vt hæreditas diuidatur. Si autē mihi obiiciatur ꝙ de illa cognatione non sum, quę quęstio præfertur, quæritur? Respō. ꝙ prius cognoscendum est de genere. i. de natiuitatis veritate, quàm de quæstione hæreditatis diuidendæ, non tamen prius debet de ea pronunciari. Viuia.

g Si quæstio.] in modum exceptionis.

h Tibi.] agenti petitione hæreditaria.

i Generis.] quia non sis agnatus vel cognatus.

k Patrueles.] tuos, & sic eodem gradu.

l Experire.] ad diuidendam hæreditatem cuiusdā agnati vel cognati tui, & eorum.

m Quæstio erit.] in modum exceptionis, quod potest esse, vt ff.de proba.l.j.

n Quæri.] non pronunciari, vt s.l.proxi.dixi, in si.

CVm ciuili.] CASVS. Si criminalis quæstio incidat ciuili, vt si petā decem per instrm̄, quod dicis falsū, vel e conuerso, vt si agā cōtra te lege Fabia de plagiariis pro seruo quē mihi abduxisti, & dicas illū tuū esse, vtraque quæstio lata snia super principali tantū debet vna sententia terminari, nec vna propter alteram differri.

Incidit.

Idē Bar. & alij.

a Incidit.] vt agis ex instrumento, quod dico falsum excipiendo, vel agis ex testamento, quod dico te testato rem compulisse ad faciendum, vt j. si quis ali. test. pro. l. 1. Vel pone vt j. de ordi. cog. l. 1. sed ibi videtur vtraque principalis.

b Adiungitur.] vt accusas me de plagio, sed ego te seruum meū esse dico, vt j. ad l. Fa. de plag. l. antepenul. Vel accusas me de adulterio, vel simili: sed ego te seruum meū esse dico, vt j. ad le. Iuliam de adul. l. quoniam Alexandrum. Item pone exemplum s. de offic. recto. prouin. l. 1.

c Tempore.] immo videtur prius finienda criminalis, vt j. l. proxi. quæ est contra. Solu. ibi reaccusando, & sic ambæ quæstiones erāt principales, hic secūda in modum exceptionis proponitur. Item quomodo pronunciatur hic super vtraque, immo tantum super principali, vt s. eo. l. 1. in fi. quæ est contra? Sol. ibi incidit ciuilis ciuili, hic criminalis ciuili, vel econtra secundum Bul. Vel potest dici secundum Io. quod hic vtranq; dirimit, pronunciando tamen de principali tātum, & adeo incidens determinari videtur, vt si contra eam quis veniat, competat exceptio rei iudicatæ, vt j. de fid. instrumen. l. fin. in fi. nisi vbi de incidenti summatim cognoscitur, vt ff. de libe. agno. si quis a liberis. §. si vel parens, & §. meminisse.

Ap. pbatur p B. B. Pau. & Sa.

Ciuilis q̄stio qn̄q; īcidit ciuili, qn̄q; criminalis ciuili, &c.

Idē præ di. scribentes.

incidit, [a] vel crimini prius instituto ciuilis causa adiūgitur, [b] pōt iudex eodem tempore [c] vtranque disceptationem sua sentētia dirimere. PP. Non. Gall. A.V. & Faustino Conss.

Prius de criminali est pronunciandum quàm de ciuili causa cognoscatur. Bald.

IIII. Imp. Constantinus A. ad Calphurnium.

Q Voniam ciuili disceptatione ītermissa, [d] sæpe fit [e] vt prius de crimine [f] iudicetur, qd̄ vt pote maius, meritò minori præfertur, ex quo criminalis quæstio quocunq; modo cessauerit, [g] oportet ciuilem causam velut ex integro in iudicium deductam distingui, [h] ut finis criminalis negotij ex eo die quo inter partes fuerit lata sententia, [i] initiū ciuili quæstioni tribuat. Dat. Id Mar. Nepotiano & Facundo Conss.

TITVLVS IX.

DE LITIS CONTESTATIONE.

Q Voniam.] CASVS Petebam à te decem, in modum reconuentionis accusabas me de homicidio, quæ sit præferenda, quæritur? Respond. quòd criminalis, & illa ciuilis differenda est quousque criminalis terminetur, & intellige, criminali quocunque modo finita absolutione, ciuilis quæstio tunc ex integro aperitur. Viuianus.

d Intermissa.] i. dilata ciuili.

e Sæpe fit.] nam quādoque aliter fit, vt cum ciuilis est præiudicialis, vt instit. de act. §. præiudiciales, & j. ad le. Iuliam de adulte. l. quoniam Alexandrum. Item hic erāt ambæ quæstiones principales, sed in superiori. l. non. Itē est contra. huic. ff. de iudi. qui prior, sed hic fallit illa regula, quæ fallit & aliàs, vt ibi dixi.

Istā glo. approbāt B. B. Paul. & Sal.

f De crimine.] hanc. l. intelligebat Ir. cum criminalis extinguit ciuilem, vt j. ad le. Iuliam de adult. l. adulterij, aliàs non, cum non prohibeatur quis post cōmissum crimen agere contra quemlibet suum debitorem, nec donare, vt ff. de dona. l. post contractum, sed certe non prohibetur hic agere, sed debet differre, donec criminalis terminetur, & posses hic distinguere vt dices. j. de accusa. l. qui de crimine.

Idē Iac. Butr. Bal. & Pau.

g Cessauerit.] per absolutionem. Vel dic vt j. de his qui ac. non poss. l. 1.

h Distingui.] i. finiri.

i Lata sententia.] absolutionis, alioquin non datur, immo tollitur initiū ciuili quæstioni, & sic intellige. s. quocunque modo. s. per sententiam absolutoriam, vel per pactum, vel per transactionem.

Nec postulatio, nec libelli editio faciunt litis contestationē, sed narratio cum contradictione. Iaco. But.

I. Impp. Seuerus & Anton. AA. Valenti.

R Es [k] in iudiciū deducta [l] non vr̄, † si tantū postulatio simplex [m] celebrata sit, vel actionis species ante iudicium reo cognita. [n] Inter litem. n. contestatā, & editam actionē permultum interest. Lis. n. tunc contestata videtur, cū iudex [o] per narrationem negocij causam [p] audire cęperit. Dat. Kalend. Septemb. Seuero. III. & Antonino. AA. Conss.

IN AVTH. de exhib. & introdu. reis. § sancimus, collatio. v. constitu. vj.

Vocato in iudicium libellus est offerendus. & danda dilatio viginti dierum ad deliberandum an cedat vel contendat, in iudicem dissentiat vel consentiat, vel contradicat, vel fideiussorem præstet, & sine his contestatio facta non tenet. h. d.

DE LITIS contestatione.

Quia iudicia accipiunt exordium per litis contestationē, ideo de ipsa ponit.

R Es.] CASVS. Ad decē me conuenire voluisti, & citari fecisti, & libellū porrexisti, & ea petisti in iudicio, quę me tibi debere contradixi. quo istorū modorū fiat litis contesta. an per citationē, an per libelli oblationem, vel per interrogationem & responsionē hincinde factā, quæritur? Resp. per vltimum.

Istā cōtinuationē sequuntur Bal. Pa. & Salic.

Cōcor. extra d̄ li. cōte. c. vnico cū glo. vnica.

† Aliàs, casum.

k Res.] i. causa vel quæstio.

l Deducta.] i. petita.

m Simplex.] vt vocetur aduersarius in ius. Sic igitur tria nōt. postulatio, libelli editio, & contestatio. Primum non facit contestationem, cum & post possit iurisdictio declinari, vt ff. si quis in ius voc. l. 2. Nec secundum, vt hic, & ff. de iudi. l. non videtur, & arg. ff. rem ra. ha. l. amplius, nisi in casu, vt s. quando li. princ. da. l. j. & & 2. Tertium sic.

Ap. pbat per Pau.

n Cognita.] per libelli dationem, vt s. de eden. l. edita, qui dabatur aliter olim, vt ff. de eden. l. j. §. j. aliter hodie proponitur, vt in auth. hic posita.

o Cum iudex.] vel arbiter, vt ff. de arbi. l. j. & quod dicit narrationem s. & responsionem, vt s. de iura. calum. l. 2. in princip. & de iudi. rem non nouam. §. patroni. merita enim causarum, partium assertione panduntur, vt infra si per vim vel alio modo. l. 2. & quod subiicit, per narrationem negocij, scilicet principalis, vt debet mihi decem Titius, & Titius dicit nego, vel non est verum vel simile, vt si exceptionem opponat pacti vel iuriurandi. Secus si dicat, non teneor respōdere ratione iudicis, vel actoris, vel temporis, quia tunc declinat. Item secus si dicat reus, respondeo, sed non animo contestandi litem, vt argumen. ff. quib. mo. pign. vel hypoth. sol. l. si debitor. §. primo, & de vsufruct. l. sed & si quid. §. fi. & l. sequen. Sed argumen. contra. ff. de condictio. indeb. l. quod quis, sed ibi tantum in mente concepit. Item puto per veritatem responderi, sed per sacramentum calumniæ, quod fit post de credulitate. Quid autem si confiteatur? Respond. non fit contestatio, sed puto, si erat libellus datus, & animo contestandi hoc faciat, quòd est contestatio, & dabitur definitiua. aliàs si simpliciter sic petat actor sine libello, non est contestatio.

Ista glo. approbāt p B. B. Pa. & Sal.

Cōcord. vsq; ad finē gl. p̄dicti scribētes hic.

tio,sed præcipitur reo, vt vſq; ad certum tempus ſoluat, vt ff.de iudi.l. ſi debitori. A

Offeratur.] CASVS. Hæc authen. ponit ordinem eorum quæ debent præcedere litis conteſta.& ſunt ſex,quæ vide per ordinem,quia ſatis clara ſunt.In fi.ibi, litis ergo,ponit clauſulam irritantem,quod litis conteſtatio facta contra hunc ordinem, pro non facta habebitur.

Offeratur [a] † ei qui vocatur [b] ad iudiciũ, [c] libellus, & exinde præbitis [d] ſportulis,& data fide iuſsione, [e] viginti dierũ [f] gaudeat induciis,quib' deliberet cedat ne an contendat, aut iudici ne alium aſſociari [g] petat, vel recuſet [h] eum,niſi ille ſit is quẽ ipſe alio recuſato iam petierit. [i] Denique præſens interrogetur, [k] an hoc tempus litis tranſierit. quod non modo ex ipſius reſpõſione, ſed etiam ex libelli ſubſcriptione manifeſtetur,quam in initio [l] facere debet. Litis ergo conteſtatio contra hoc indultũ [*] habita, pro nihilo [m] habenda eſt. B

IN AVTHEN. de executoribus. §.j. coll.vij. conſti.vij. C

Actor antequam dirigat libellum, dĕt ſatiſdare forma hic ſcripta. Sal.

† Iſta aut. cũ ſeq. eſt canonizata 3.q.3.

[a] Offeratur.] hæc authentic.tractat de quibuſdam præambulis litis conteſtationis, & eſt in cor. de exhi.§.ſancimus, colli.v.& dic offeratur ei,ſcilicet à iudice,vel ab actore, vel ab aliquo alio [1] mãdato iudicis.

[1] Vtraque lect.eſt bona ſm Pa.

[b] Vocatur.] i.qui vocatus eſt, ſic ĩ.de actio.emptio.l.ſi minor.

[c] Ad iudicium.] idẽ & ſi ad arbitrium, [2] vt ſ.de arbi. l.penult.in fin.& ff.de arbi.l.j. Nec obſt.ſ.de epiſc.& cleri.authẽ. generaliter,in fi.ibi, niſi cauſa, &c. nam exponitur,id eſt niſi ſatiſdatio prædicta remittatur. Itẽ dic iudicium,ſcilicet ciuile. Item ſi in criminali,vt ff.de accu.l.libellorum.Sed ibi in hoc plus,quia triginta dies dantur ad componendos mœſtos penates,ut ĩ de exhi.re.l.nullus. [3] inſuper & viginti dies ad deliberandum,vt hic. Item per hoc quod dicit libellus, patet neceſſariam eſſe ſcripturam. olim ſecus, vt ff.de edẽ.l.1.§.1.Sed hoc fallit in illis caſibus vbi nec ſententiam oportet dari in ſcriptis, ut ĩ.de ſentẽ.ex breui. reci.authen.niſi breuiores. Accurſi.

[2] Idẽ B.B. Pa. & Sal.

[*] priuilegium.

[3] Contrariũ tenent B.B.& Sa. hic.

[d] Præbitis ſportulis.] tam ab actore quàm à reo,& quando & quantum in iudice delegato, habes in auth. de iud. §.ne autem, collatio.6. in ordinario non inuenitur lege expreſſum,niſi in clericis, vt ſupra de epiſco.& cleric.l. omnes qui.§.executoribus, & l.cum clericis, authẽ.ſed hodie,& in quibuſdam aliis per omnia,vt infra de fruct. & lit.expen.l.fin.& de agen.in re.l.fin.lib.12.in fin.& ſecundum conſuetudinem [4] terræ in eis dicas ſeruandum morem. D

Sportulę à quib.& quibus ſunt dandæ.

[4] Concordant cum hac gl. B. B. P.& Sa.

[e] Fideiuſſione.] ſcilicet iudicio ſiſti, niſi poſſideat immobilia,vt ff.qui ſatiſda.cog.l.ſciendum, & inſtitu de ſatiſda.§.ſed hæc hodie. Alii dicunt corrigi dictam l. ſciendum,per authen.iſtam. Item not.de fideiuſſione, ſcilicet perſonali,non pignorum, vt ff.de præto.ſtipu.l. prætoriæ.3.

[f] Viginti dierum.] ſcilicet ad plus. nam minorari poſſunt, [5] vt infra de dilatio.l.1.& l.ſiue pars, & ff.de iudi.l.nonnunquam. Alii contra. ff. de re iudi. l.4.§.ſi quis, & illas in dilationibus à iudice datis intelligunt, hic à lege,ſi quos confundit.ff.de iudi. l.nonnunquam, ſecundum Azo.Sed dic quòd non poſſunt minorari,[6] ſicut nec decem dies qui dantur ad appellationem interponendam,nec annus qui datur ad exercendum appellationem.

[5] Approbãt p̃dicti ſcribẽtes hic, dilatio data à lege, an poſſit minorari p iudicẽ.

[g] Aſſociari.] cum prior ordinarius erat,vt ſ.de iudi.authen.ſi contigerit.

[h] Vel recuſet.] quia delegatus erat,vt ſupra in l.apertiſsimi.

[i] Petierit.] hic eſt arg.contra. ff.de iudi.l.obſeruandũ. Solut.hic ad verecundiam petiti iudicis, vel hic corrigit, vel hic abſente altera parte, ibi vtraque erat præſens, ſicut Romana curia obſeruat. [6]

Libellum [n] vero non aliàs actor dirigat, niſi prius & in ipſum quem dicit obnoxium, & in negocij [o] executorem exponat cautionem, ſe ſcilicet vel intra duos menſes litem conteſtaturum, vel omne damnum ei qui cõuenitur,contingens, reſtituturum in duplum, cautione tamen non tranſcendente triginta ſex aureos.

[6] Concordãt Bar.& Sal.

[k] Interrogetur.] ſcilicet ante litis conteſtationem, ſicut & aliæ multæ fiunt interrogationes, vt ff. de interr.act.per totum.

[l] Initio.] debet enim in initio ſubſcribere annos domini in libello, vt dicitur in cor.quod hodie [7] non ſeruatur, ſed ſcribitur terminus ad reſpondendum.

[7] Concor. Sal.

[m] Pro nihilo.] non ergo interrumpit p̃ſcriptionem [8] ſecundum Ir. Sed contra videtur, ſecundũ Al. cum etiam per ſolum executorẽ fiat interruptio, vt ĩ.de præſcrip.xxx. an. ſicut, & l.cum notiſſimi,in princi.Sed poteſt reſponderi illud ſecundum iura vetera quando incognita erat libelli oblatio. Vel aliter ibi nõ fit litis conteſtatio, ſed ſi fieret, pro nihilo eſſet,nec interrumperetur præſcriptio[9]. Item an conſenſu partium põt remitti? videtur quod ſic,vt ſ.de epiſc.& cleri.authen generaliter.in fi.ſecundum vnam lectu. & ĩ.de priuil ſchola. l.vlti.§.vlti.lib.12.& ff.de fer.l.prima,in princ.E contra quod non,vt ſ.de iura.calum.l.2.§.ſed quia. Tu potes dicere,vt tacite poſſit,expreſſe non,vt ar.ff.de procu at.l. filiusfamilias.§ veterani.

[8] Nõ procedit iſtis dictis.B.B.& Pau.

[9] Contrariũ tenẽt B.B.Paul.& Sal.

TITVLVS X.

DE PLVS PETITIOnibus.

Si cautio eſt per dolum extorta in maiori ſumma, & ſequitur petitio, ante litem conteſtatam eſt locus pœnitentiæ.poſtea non,per tranſactionẽ vero & confeſsionem ſponte ſubſecutam purgatur dolus retro commiſſus,& ceſſat pœna huius. l. Bald. Vel ſic: Qui per dolum cautionem plurus exigit,& plus petit, litem conteſtando debitum perdit, niſi tranſactio vel ſecunda cautio interuenerit. Paul.de Caſ.

1. Imp. Iuſtin. A. Ioanni præfecto prætorio.

Libellum.] CASVS. Authẽ. iſta non legitur ſuper.l. C.vt corrigat eã,ſed legitur vt ponat aliud p̃ambulũ quod debet præcedere lit.cont nam in ſuperiori auth.quædam habuiſtis præambula quæ debent præcedere lit.cõte. vnde in auth iſta dicitur,ſi actor vult reo offerre libellum ante lit.cont.non liceat actori libellum offerre reo, niſi caueat reo ſi præſens eſt, vel executori negotii ſi reus non eſt præſens, de lite conteſtanda intra duos mẽſes,& caueat reo de omni damno ei reſarciẽdo in duplũ. dum tamen non excedat ſummam.36 aureorum.

[n] Libellum.] hæc eſt in auth.de executoribus,& his qui con.§.1.col.7.& reſpicit initium cauſæ, ſed illa.ſ.de epiſco.& cleri.auth.generaliter,reſpicit finem,vnde non ſuperfluit vna per aliam.

[o] Et in negotii.] & pro aut. nã ex ſtipulatione executoris habet reus vtilem actionem, vt ff.rem pu.ſal.fo.l.nõ quaſi,& ff.de procu.l.mutus.§.ſi procurator.

DE PLVS PETITIONIBVS.

Quia lite conteſtata petitur quandoque plus,ideo dicit de hoc in ſpecie. ſcilicet quando plus petitur in rem. nam & aliis modis plus petitur,vt inſtit de actio.§.plus autem.de quibus hic tractatus non dicit. Adde.c.1.cum ſua gl.extra eo.titu.

Odioſa.

QVidsas.] CASVS Decē Titio debes. dolo te induxit vt ei alia decē promitteres, & promisisti, & de hoc instrumentum fecisti, & te Titius vocauit, & .xx. petiit, si ante lit. cōtesta. poenituit de quantitate falsa adiecta, effugiet poenam plus petentis, quæ est vt triplum soluat damnorum & expensarum, quas fecerat reus, vt institut. de acti. §. tripli, & hoc in prima. Si aūt nō poenituit, sed in lite perseuerauerit, & per testes falsos quantitatem adiectam probauit, non solum à quantitate adiecta, sed à toto cadet debito, si de hoc per testes conuincatur. Si autem cū eo transegit, vel cautione emissa totum debere secundo cōfessus est, tenebit transactio & confessio. Et qđ dicit, de confessionibus, intellige quòd ex cautione extorta facta fuit vna cōfessio, & ea emissa facta fuit alia. Not. ex ista. l. contra vsurarios qui exigūt promissionē de duplo veræ sortis, & postea totum petunt, vt debeant cadere etiā à vera sorte, hoc probato, quòd sic de duplo veræ sortis, qđ perpetuo tenementi, secundum Pau. de Cast. hic.

QVidsas cōtrahentiū calliditates ampu[t]are properātes, censem[a], vt si quis certa quātitate[a] sibimet debita, super ampliore pecunia per dolum & machinationem cautionem exegerit, [b] & ad iudicium debitorem vocauerit, [c] si quidē ante inchoatam [d] litem calliditatis eū poeniteat, & debiti veram quantitatem confessus fuerit, nullo eum dispendio [e] prægrauari. Sin aūt liti p̄buit exordium, & in certaminibus negocij permanens arguatur [f] de adiecta falsa quantitate, non solū ea, sed ēt toto debito [g] eū fraudari, trāsactionibus [h] scilicet & secundis confessionibus, siue insinuatæ sint, siue non, etiam in hoc casu suam obtinentibus firmitatē. Talibus etenim cautionibus hoc obiicere [i] non oportet. Dat. XV. Kalend. Nouem. Lampadio & Orelte. VV. CC. Conss.

a Quantitate] idem in alia re, vt ff. de leg. 3. l. quisquis.
b Exegerit.] extra iudiciū inducendo debitorem dolo ad promittendum. ff. de leg. 3. l. fideicommissa, in prin. & de ser. cor. l. 1. § persuadere.
c Vocauerit.] ex dicta cautione.
d Inchoatam.] per lit. cont. : vt s. l. proxi. dicitur.
e Dispendio.] s. iure debiti, quia non petere, sed petere velle videtur, vt ff. rem ratam habe. l. amplius, & in hoc est, argum. contra. ff. de ædil. edict. l. quis sit fugitiuus, in prin. sed in expensis factis propter maiorem petitionem damnatur in triplum, vt inst. de act. § tripli, licet P. dixerit in simplum.
f Arguatur.] per testes. secus si per iuramentum, vel cōfessionem, vt ff. de iureiur. l. cum qui, in prin. & j. de nō nu. pec. auth. contra qui propriam.
g Debito.] in plus ergo punitur quàm deliquerit.
h Transactionibus.] duos casus excipit vbi hæc constitutio cessat. Primus est, si ante sententiam est transactum super cautione dolosa etiam per dolum secundum B. vt in fine huius. l. talibus enim hoc, id est dolum esse in trāsigendo commissum, &c. secus si super re aliàs transigatur per dolū, quia non valet transactio, vt ff. de condict. indeb. l. in summa. Vel dic eam transactionem ita demū tenere, si fiat bona fide. & quod dicit in fin. hoc obiicere, &c. s. dolum primo commissum in extorquenda cautione, & in plus petitione facta: dolum autem præsentē, id est in transactione commissum, possum obiicere, vt supra de transact. l. transactione. 2. & l. sub prætextu instrumenti. Secundus, quando post extortam cautionem per dolum reus sponte confitetur se totum debere, & cautionem forte ei facit. Nam sicut debitum à sciente solutum non pōt repeti, sic cautio vel confessio de indebito exposita reo præiudicat, vt j. ad le. Fal. l. fi. & ff. de reg. iu. l. cuius per, & de condi. inde. l. fideicōmissum. Et simile est. s. quod metus cau. l. 2. & j. de præscri. xxx. an. l. cum notissimi. §. sed & si qs. Nec ego exigo hic cursum biennij post cautionem primā, licet alias exigatur propter Velleianū, vt j. ad Velleia. l. Si mulier. 2. quia hic est persona quæ statim potest sibi præiudicare. Alij etiam hic exigunt biennium. sic ergo duo sunt casus qui excipiuntur. Alij faciunt vnū, & dicunt transactionem ex interuallo interuenisse, & postea secūdam confessionē qua cōfitetur se non actum sū facta transactione, vt s. de transa. l. transactione. 2. Sed quid si reus absoluitur actore non probante de adiectione falsæ quātitatis, nec confitente de indebito, nec reo probāte dolum? Respon. adhuc habet locum hæc lex, vt debito careat.
i Hoc obiicere.] i. dolum commissum sup lite, maiori quātitate exposita.

Et sic aū litē cōtes. pōt pœniteř, & cōc. c. vnicum cū gl. j. ex tra eo. tit.

Trāsactio dolose inita sup dolo, an valeat.

Cōfessio de īdebito confitentē p̄iudicat.

† Cōc. cū hac. l. 3. q. 3. §. spaciū vbi pon. is tenor istius legis.

Dilatio an sit danda pp amicorū absentiā. prouinciæ cōtinētes quæ dicantur.

TITVLVS XI.
DE DILATIONIBVS.

Dilatio probatoria danda est & moderanda secundum locorum distantiam, nec est in potestate iudicis dare vel negare, & regulariter non datur nisi semel hoc dicit secundum Iacob. But. & Bald.

1. Impp. Diocletian. & Maxim. AA. & CC. dicunt.

QVoniā plerunque euenit, vt iudex instrumentorum [k] vel personarum gratia dilationem dare rerū [l] necessitate cogatur, spacium instructionis exhibendæ postulatum dari conuenit. Quod hac ratione arbitramur esse moderandū, † vt si ex ea prouincia vbi lis agitur, vel persona, uel instrumenta poscantur, non amplius q̄ tres mēses indulgeātur. si vero ex cōtinentib. [m] prouinciis, sex [n] mēses custo-

DE DILATIONIBVS.

Quia dilationes in iudiciū petuntur, ideo de eis post iudicia ponit.

QVoniam.] CASVS Si alterutra pars litigantium ad producendum testes vel instrumēta ad instructionem, dilationem sibi concedi à iudice postulauerit, quæ dari debeat, quæritur? distinguitur, aut instrumenta sunt in eadem prouincia in qua lis est, aut in continentibus prouinciis, aut vltra mare, pro primo casu danda est trium mensium dilatio, pro secundo. vj. pro tertio. ix. nec aliter iudici dandi dilationem tribuetur facultas, nisi instructio causæ hoc exegerit, nec amplius quàm semel.
k Instrumentorum.] large accipe, vt ff. de fid. instr. l. j. & quod subiicit personarum. s. aduocatorum. Vel restringe instrumenta ad chartas tantum: personas accipe testiū, item aduocatorum, vt ff. ex qui. cau. ma. l. ab hostibus. §. fi. & l. ait prætor. §. fi. An autem ob amicorum absentiā, non inuenio, sed ar. est ff. de vsu. l. sciendum, & de serui. vrba. prædi. l. quidam Hiberus. Item an est danda vt actori denuncietur? Arg. q sic. j. vbi in rem acti. l. 2. Idē si ob quascunq; causas necessarias, vt j. eo. l. inter priuatos, in fi. & ff. de iud. l. interdum.
l Rerum.] i. causarum.
m Continētibus.] quæ aut nullo aut modico freto disiūguntur, vt ff. de ver. sig. l. nomen. §. continentes.
n Sex menses.] repete, non amplius.

Nouem

a Nouem menses.] repete, non amplius, vt ǰ. eo. l. fi. salpus autem posset, vt in fi. huius. l. & ǰ. e. l. siue pars, & ff. de iud. l. nonnunquam. nec est hoc mutatum per auth. vt om. obe. iu. ꝓuin. quæ est. ǰ. vbi de cri. agi opor. auth. qua in prouincia, vbi alia spacia dantur, quia illa loquitur de inducijs q̃ dantur illi qui est absens, vt presumatur cõtumax, hic de his q̃ dantur præsenti & petenti. Hẽ nec ẽ mutatũ ꝑ aliã quæ est. s̃. de iudi. authẽ. iubemus, quia & illa in absente ad eius malitiã superandã, & plene dixi de hoc. ff. e. l. fi.

b Dandæ.] prædictæ vel minoris.

Dilatiões sunt amputandæ,

c Flagitauerit.] vt & ǰ. vt intra certũ tẽpus cri. l. 2. est. n. materia dandarum dilationum amputanda, vt infra de tempo. app. l. 2. in princip. nec concedendum nisi ex causa, vt infra de fal. l. satis, & ff. de peti. hæred. l. si quis libertatem. §. plane, & argumẽ. ff. si cui plusquã per le. Falcid. l. hæc autem.

d Facile.] i. q facile & temerarium esset dari vltra quàm semel pro singulis causis, vt ff. eo. l. oratione, & l. fi.

e Amplius.] s. non potest.

SI quando.] CASVS. Duo de Bon. habebant causam adinuicẽ, actor ad extraordinarium iudicem. Mutin. puta, impetrauit rescriptum, vt de causa cognosceret. an actori danda sit dilatio, quæritur? Respon. quod non, sed reo qui ad alienum iudicem citatus sibi prouidere non potuit, & intellige de rescripto impetrato à principe. aliàs impetrans caderet ab actione, vt infra de iurisd. om. iu. l. in criminali.

diri iustitiæ est. In transmarina autẽ dilatione nouẽ [a] mẽses cõputari oportebit. Qđ ita constitutum iudicantes sentire debebunt, vt hac ratione nõ sibi concessum intelligant dandæ [b] dilationis arbitrium, sed eandẽ dilationẽ si rerũ vrgentissima ratio flagitauerit, [c] & necessitas desideratæ instructionis exegerit, nõ facile [d] amplius [e] quàm semel, nec vlla trahendi arte sciant esse tribuendam. Dat. XV. Kal. April. CC. Conss.

Impetrans rescriptũ, non debet habere dilationem ad producẽdũ rescriptũ, sed aduersarius eius debet haberẽ dilationẽ ad contradicendum & ad impugnandum. h. d. Bal.

II. Imp. Constanti. A. ad Vrsum Vicarium.

SI quando quis rescriptũ [f] ad extraordinarium iudicẽ reportauerit, dilatio [g] ei penitus deneganda est. Illi autẽ qui in iudicium vocatur, dãda [h] est ad improbanda precũ mendacia, vel proferenda aliqua instrumenta, vel testes, [i] quoniam instructus esse non potuit qui præter spem [k] ad alienum iudicium trahitur. D. II. Non. Mart. Volusiano & Anniano Conss.

IN AVTHEN. de exhi. & introduc. reis. §. j. colla. v. const. vj.

Non debet quis trahi ad extraordinariũ iudicẽ, nisi prius actor satisdederit secundũ huius auth. formã. h. d. tamen ista forma non seruatur de cõsuetudine. Bal. Vel sic: Reus non cogitur sub iudice delegato respondere, nisi prius actor satisdet de lite exequenda, & de expensis reficiendis si succumbat in causa, & actore non veniẽte reus absoluitur ab obseruatione iudicij. h. d. Sal.

QVod fieri [l] nõ debet nisi actor satisdederit, certã promittens quantitatẽ [m] se daturũ si litẽ non exequatur, aut [n] exequẽs nõ vincat causam. Si igitur post tẽpus à se cõstitutũ intra decem dies reo præsente non occurrat, [o] dimittatur [p] reus, exacto eo quod promissum est, & si quid circa litem plus impendisse cum taxatione [q] iudicis iurauerit.

Dilatione pendente iudicis officiũ conquiescit, & dies feriati & non feriati in dilatione computantur. Bal. & Salic.

III. Idem A. Profoturo præfect. Pannoniæ.

SIue pars, [r] siue integra [s] dilatio fuerit data, eo vsq; iudicis officiũ con

f Rescriptum.] quo cogit aduersarium ad alterius prouinciæ iudicem venire. Et dic à cœlesti oraculo impetratum, aliàs actionem perderet, vt ǰ. de iurisd. om. iudi. l. in criminali.

g Dilatio.] s. ad probandum quòd veritate expressa impetrauit rescriptum, quod prima facie videbatur suspectum.

h Danda.] qua actor uti potest, vt s̃. de temp. in inte. restit. l. petendæ.

i Vel testes.] ad reprobandum rescriptum.

k Præter spem.] vt ff. de excep. doli. l. pure. §. fi. Sed videtur hodie non tenere rescriptum, sed in prouincia eadẽ negocium terminandum, vt ǰ. vbi de cri. agi oport. auth. qua in prouincia, quæ est contra. Sol. ut ibi.

QVod fieri.] CASVS. Dicitur in l. C. q reus potest conueniri per rescriptum impetratum ad alium iudicem. Hæc authent. dicit q hoc non est faciendum nisi prius actor satisdederit & promiserit certam quantitatem si litem non exequatur, aut exequens non vincat. Secundo dicit q actor debet intra decem dies comparere, aliàs dimittetur reus, & exigetur ab actore quod ipse promisit in superiore satisdatione.

l Quod fieri.] hæc auth. non bene aptaf ad l. codicis, prout Ir. eam posuit. Nam innuitur secũdum eum q rescriptum non teneat nisi præstita satisdatione, quod falsum est, immo tenet. Dic ergo quod fieri. s. vt cogatur reus respondere sub extraneo iudice per rescriptũ nisi actor, &c. vt ꝓbatur in cor. 1. resp. & §. 1.

m Quantitatem.] quam statuet iudex suo arbitrio, vt eadẽ authenti. dici videtur: non tamen aperit, delegatus an delegans, sed puto q delegatus cui causa est commissa. nam & ea sine quib. &c. vt ff. de iuris. om. iu. l. 2.

Cõc. 3. q. 3. §. qđ fieri, & gl. sup verbo, taxatione, cap. fi. ext. de his quæ vi metus. causa fiunt.

n Aut.] pro &. Nã si non exequendo vinceret causam, quod fieri posset si esset absens & contumax qui impetrauit rescriptum, & bonã foueret causam, vt s̃. de iud. l. properandum. §. sin autẽ ex gestis, tunc nihilo minus teneretur reo ad expensas, siue ad quantitatem in cautione promissam. Vel proprie lege auth. nã quodcunque eorum deficit, satis est reo vt agat ex cautione, cum sit alternatiua, vt ff. de conditio. institu. l. si hæredi, & sic semper est idem sensus.

o Non occurrat.] scilicet actor. secus si agitur coram ordinario. nam tunc expectatur per annum & tres mẽses, secundum nos, vel per biennium & sex menses secũdum quosdam, vt ǰ. quomodo & quando iudex, authent. qui semel.

p Dimittatur.] ab obseruatione iudicij, cum non sit liquidum de causa, vt s̃. de iudi. l. properandum. §. 1. & 2.

q Cum taxatione.] præcedente iuramentum, vt s̃. de iudi. auth. post iusiurandum.

SIue.] CASVS. Quo casu danda sit dilatio, in l. j. istius tit. dictum est, si ergo iudex dilationem datam à lege illã abbreuiauerit, vel integram alteri partium dederit, interim in ea non procedit, & in ea computantur feriæ tam solennes quàm repentinæ.

r Siue pars.] potest ergo iudex per se dilationem legalẽ abbreuiare, vt ff. de iudi. l. nonnunquam.

s Integra.] i. legalis dilatio.

Curriculo.

quiescat, ¹ donec petiti temporis defluxerint curricula. Feriæ aũt, siue repentinę, siue solénes sint, dilationũ temporibus nõ excipiantur, sed his connumerentur. ᵇ Dat. VII. Id. Feb. Sirmij, Licinio. V. & Crispo Conss.

B *Dilatio quam aduersarius negat dari debere, non debet dari vel denegari nisi causa cognita. & iudice pro tribunali sedente, & iudex denegans dilationem, statim potest ad ulteriora procedere. Bal. Vel sic: Expedienda cum causa cognitione, non debent fieri a iudice procedente. Salv.*

IIII. Idem. A. ad Catullianum proconsulem Africæ.

A Procedente † iudice dilationem non conuenit ᶜ postulari, etiã si ᵈ vtraq; parte præsente tribuatur, ᵉ cum non aliàs nisi cã cognita indulgeri queat, & cognitio causæ C nõ interpellatione plenaria, sed considẽte magis iudice legitimè colligat, vt si forte dilationis petitio fuerit improbata, ᶠ suscepta quæstio ʰ per sentẽtiam ⁱ iudicis dirimatur. Dat. V. Id. Febr. Sirmij, Licinio. V. & Crispo Conss.

Post conclusionem in causa. siue praecesserant dilationes, siue non, nulla est danda dilatio. Bal. Vel sic: In causa appellationis qua vertitur coram principe non datur dilatio ad probandum, siue per seipsum cognoscat, siue per alium cui per rescriptum commisit. h. d. secundum primam lec. glo. Vel sic secundum aliam lec. In cã deuoluta ad principem per relationem inferioru iudicu, quia illa relatio non fit nisi causa plene examinata & instructa, & post conclusionem, siue cognoscatur per principem, siue per delegatum ab eo, non datur dilatio ad probandum, nec admittuntur testes vel instrumenta coram principe, vel eius delegato. Hoc dicit. Paul. de Cast.

V. Idem. A. ad Maximum præfectum vrbi.

CVm à nobis ᵏ fuerit ˡ ad appellationem ᵐ consultationemve ⁿ rescriptum, siue sit primo iudicio petita dilatio, & ea C tributa non sit, siue ne petita quidem, eam dare cuiquam ᵒ non licebit eadẽ ratione, qua ne in iudiciis quidem cognitionum ᵖ nostrarum dilatio tribui ᵠ solet. PP. Romæ. VIII. Kal. April. Probiano & Iuliano Conss.

a Curricula.] nisi ea data iudex ex causa abbreuiet, qđ A põt, vt ff. de re iudi. l. quod iussit, & ff. de arbit. l. qualem, in fi. quæ sunt contra.

b Connumerentur.] vt j. titu. 1. l. 1.

A Procedente.] CASVS. Ad instrumenta, vel testes adducendos alter litigãtiũ a iudice procedente dilationum petit. q. d. in itinere postulant dilationem, quæ tamen cum causæ cognitione danda est, & nisi iudice sedente pro tribunali expedienda non est. Si autem aduersarius dilationem petenti contradicat ne detur, hæc incidens quęstio, sit danda vel non dilatio, per sententiam iudicis interlocutoriam dirimatur. vel quod dicit, improbata, dic à iudice, & qđ dicit, quæstio. s. principalis terminetur per sententiam definitiuam. q. d. si videatur iudici quòd non sit danda, dari non debet, sed in causã principali procedat.

c Non conuenit.] secus in bonorũ possessione quæ nõ tribuit ius quia posset dari à procedente, vt ff. quis ordo ĩ bonorum poss. seruet. l. 2. §. dies. item & libertas, vt inst. de libertis. § serui.

d Etiam si.] i. quamuis.

e Tribuatur.] i. tribui postuletur.

f Plenaria.] aliàs planaria, quæ fiat de plano, sed subtiliter & causa cognita, vt & arg. ff. de reg. iur. l. omnia.

g Improbata.] i. ab aduersa parte, & quod dicit quæstio, s. hæc emergens.

h Quæstio.] Vtrum sit danda, vel non.

i Per sententiam.] s. interlocutoriam, & sic in emergẽti pronunciatur, quia aliter in causa procedi non potest, vt dixi s. de ordi. iud. l. 1. in fin. Vel dic improbata. s. à iudice interloquente non debere dari dilationem, & quod subiicit, quæstio, scilicet causa principalis, & per sententiam, scilicet definitiuam. Et secundum hoc est argu. ꝙ ab interlocutoria non appelletur, cum dicat statim posse dari definitiuam, & habes. j. quo. ap. l. ante sententiæ. Accursius.

ADDITIO. Hæc lex debet intelligi, vt dicit hic Bartol. in secunda vel in tertia dilatione quæ petitur. Nam prima conceditur de facili, ideo posset peti & conced. à iudice procedẽte, vt s. e. l. 1. & ff. e. l. si

CVm à nobis.] CASVS. Petebas à me. x. succubui, ad principem appellaui, an in causa appellationis siue ipse princeps de ea cognoscat, siue alij cognoscendam deleget, sit danda dilatio si fuerit petita, quæritur? & resp. ꝙ non, & hoc siue fuerit in principali causa petita, siue petita & non data, siue non petita nec data, & hoc eadem ratione, qua ne in iudi. quidẽ cog. nostrarũ. s. dilatio A tribui solet, subaudi, ex supradictis causis app. & consul. ꝙ si nec cum ipse princeps cognoscit de causa app. danda esset dilatio, nedum ab alio iudice. Sed quia positio hæc aduersatur naturali æquitati, (iniquum enim videtur si non daretur) propterea dic quòd iudex examinata causa coram eo, credens se insufficientem ad imponẽdum terminum cõtrouersiæ per sententiam definitiuam, vel si tãtum audientia erat commissa, sentẽtia reseruata, delegatus retulit principi vt ipse iudicaret, vel alij iudicandum committeret, vel referẽti scribat qualiter iudicarẽ debeat, & hoc siue fuerit cã principalis, siue appel. & sic consultationem expone. i. principalem causam, & qđ dicit ad appellationem, dic. i. in causa appellationis, siue causa principalis sit examinata, vt non supersit nisi sententia, non est postea danda dilatio ad proferendum instrumẽta vel testes. Hæc casus positio verior ẽ, & expone quod dicitur in fine, sicut dixi.

k A nobis.] si ad principem appellatur, siue ipse cognoscat, siue aliis deleget, non datur dilatio, siue priori iudicio sit data, vel non petita, sed in principali causa daretur.

l Fuerit.] secundũ antiquos casus ponitur quando ad imperatorem fuerat appellatum, siue ad alium, & ille retulit ad imperatorem negocium, & imperator causam delegauit.

m Ad appellationem.] i. in causa appellationis. Vel ad appellationem. i. interpellationem.

n Ve.] pro &, siue habeas ve, siue vel, sic antiqui posuerunt. Nec ob. j. de tempo. app. authent. sed lis, & j. vbi se D na. vel cla. l. quoties, quia non loquitur de dilatione danda vel non, sed dicit non petere instantiam fatalium dierum: magis autem contradicit æquitas naturalis. Vnde pone secundum Io. ꝙ iudex examinata causa (nec enim ante fieri potest, vt j. de rela. l. 1. & j. de appel. l. nec causas.) cum se insufficientem uideret, vel tantum audiẽtia erat ei commissa, retulit principi vt vel ipse iudicet, vel alij iudicandum committat, vt in prin. vel sibiipsi referenti dicat qualiter iudicet, & hoc siue principalis causa, siue appellationis sit. Et pones ve, pro vel. sicq; hodie corrigeretur hæc lex, cum se insufficientem dicat, cum non possit fieri relatio talis, scilicet propter suam insufficientiam, vt in authent. vt iudic. non expec. sa. ius. §. 1. colla ix.

o Cuiquam.] s. iudici vel parti.

p Cognitionum.] s. habitarum ex causis suprascriptis.

q Tribui solet.] q. d. si nos cognosceremus, nõ daremus aliquando, ergo nec ab alio detur.

† Idẽ dicit gl. 2. circa fi. in ca. 2. extra e. ti. g hanc. l.

† Conc. 3. q. 3. §. à iudice, vbi ponuntur verba huius legis.

Inter

INter priuatos.] CASVS Siue priuatus cum priuato causam habeat, siue fiscus cum priuato, danda erit petenti dilatio, si causa subfuerit, quas causas habes. ff. de iudi. l. interdum.

a Postulauerit.] vt j. vt intra certum tempus. l. 2. & ff. de iudi. l. interdum.

NEc de statu.] CASVS. Status quæstionẽ cuidã mouisti. intentionẽ tuam nisi per instrumenta quæ erant ultra mare, probare non potuisti, & dilationem vltra nouẽ menses postulasti, an danda sit, quæritur? Respond. quòd non solum in minoribus causis, sed nec in causa status vel patrimonij concedẽda est.

b Egredi.] nisi iusta cã videatur iudici faciendum dãdo nonam, vt ff. eod. l. oratione.

Cõtinuatio. Feriæ sũt duplices.

DE FERIIS.

Dixit de dilationibus datis a iudice, nũc de datis a lege, de quibus dicit quod aliæ sunt solennes, vt dies festum & tempora messium, vt infra e. l. fi. & l. omnes. 2. Aliæ repentinæ, vt quia filius nascitur principi, ut infra e. l. à nullo, & in l. fin. & in repentinis si aliquod tempus puta mensis superest, tunc ad litis cõtestationem eo finito restituitur, sed non sic in solennibus, ut ff. ex quibus caus. maio. sed & si. § si feria, & supra, ti. 1. l. sine pars.

QVoniã cõsulis.] CASVS An ĩ cã [illegible] ap. exercendæ & interponẽdæ similis sit obseruãtia repẽtinarũ & solennium feriarũ, quæritur? Resp. quod sicut appellatur intra decem dies in solennibus, sic in repentinis, neque deducuntur tales feriæ à temporibus statutis ad appellan. nec à temporibus exercendarum appellationum: diebus tamen feriatis non exercentur.

Fiscus in dilationibus vtitur iure communi. h. d. Bal.

VI. Imppp. Constantinus Constãtius & Constans. AAA. ad Petronium Vicarium Africæ.

INter priuatos & fiscũ si aliqua lis mota fuerit, vtrique parti petendæ dilationis per defensores suos copia deneganda non est, si hoc commoditatis ratio B postulauerit.[a] Dat. V. Id. April. Aquileiæ, Acindyno & Proculo Conss.

Etiam in causa status debet seruari spacium dilationum secundum distantiam locorum a iure taxatum. hoc intendit. Bal. Vel sic: Causa status in dilationibus parificatur alijs. Sal. Vel sic: Tempus a lege statutum in dilationibus dandis, propter magnitudinem causæ non augetur. Pau. de Cast.

VII. Impp. Arcad. & Hono. AA. Messalæ præfe. prætor.

NEc de statu ac patrimonio litigantibus in transmarina etiam dila C tione mensium nouẽ spacia egredi [b] concedatur. Dat. VI. Kalend. Decemb. Eutropio & Theodoro Conss.

TITVLVS XII. DE FERIIS.

Tempore feriarum solennium & repentinarum appellatio potest interponi, sed non interposita exerceri, nec propter tales ferias ipsa fatalia prorogantur. Bal. Vel sic: Appellationis tẽpora sunt continua, ideo in eis computantur feriæ repentinæ. Sal.

I. Impp. Const. & Maxi. AA. Seuerus & Maxi. Nobb. CC. Verino

QVoniã consulis [c] an similis obseruancia à nobis adiiciendarum [d] feriarum quę rebus feliciter gestis proueniũt, ad appellationum [e] quoque tempora porrigenda sit, Verine Charissime, rescribi placuit experientiæ tuæ, vt in causis prouocationũ iugiter & sine additamento huiuscemodi dierum tempora scias seruari debere, & supradictorum dierum obseruationi ĩ appellationum causis minime fieri adiectionem.

II. Imp. Theod. A. Victno.

VT [*] in die dominico emancipare ac manumittere liceat, reliquæ causæ vel lites quiescãt, & à die octauo Kalendarum Iulij vsque in Kalendas Augusti messis feria cõcedatur, & à Kalendis Augusti vsque in decimum Kalendarum Septembris agendarum causarum tribuatur licentia. A decimo aũt Kalendarum Septembris vsque in Idus Octobris vindemialis feria concedatur. Sanctum quoq; diem Paschæ, & diem Natalis domini, & Epiphaniæ septem qui præcedũt, & septem qui sequuntur, sine strepitu volumus obseruari, & quod contra hoc factum fuerit, omnibus modis irritatur.

D *Die dominico debẽt iudices et officia artiũ quiescere, opera tamen ruralia ex necessitate possunt explicari. Bal.*

III. Imp. Constan. A. Elpidio

OMnes iudices, vrbanæq; plebes & cunctarum artiũ [f] officia ue-

c Quoniam consulis.] quærebat Verinus an sicut aliàs est similitudo inter solennes & repentinas ferias, vt in nulla earum fiat aliqua litis contestatio regulariter, sic & in tempore faciendæ, & in tempore exercendæ appellationis esset similis obseruantia in vtrisque. Vel dic an similis sit obseruantia à nobis adiiciendarum feriarum, &c. supple & solennium. quasi dicat, quod seruatur in solennibus circa appellationem, seruetur etiam in repentinis, & eadem est quæstio propter verbum, quoque, sed non aperit quęstionem inquirendo, sed imperator aperit respondendo, & respondet quòd sic, vt ecce appellatur, & in tempore feriarum solennium, vt in authent. de appel. & intra quæ tem. in princ. col. 4. & ff. quando ap. sit. l. 1. §. dies, sic ergo fit in tempore feriarum repentinarum, vt possit quis appellare per legem istã. Item tempore feriarum solennium nõ exercetur [1] causa appellationis, sed tamen tempora fatalium currunt, vt j. eo. l. omnes. 1. & j. de temp. app. l. 2. §. pe. & s. tit. 1. siue. §. feriæ, sic ergo fit in repentinis, ut tunc non exerceatur causa appellationis, sed tempora currãt per hanc. l. & est ratio quare currãt in exercenda, quia omni tẽpore possunt testes parari, & alia ad cã necessaria. Licet autem dixerim nõ posse fieri contestationem tempore alicuius feriæ, excipe à solẽnibus, nisi sit res peritura, vt ff. eo. l. j. in fi. Itẽ in repentinis dic restitui iure restitutionis, non ipso iure tantum tempus quantum supererat, vt ff. ex quibus caus. ma. l. sed & si. §. si feriæ. Et idẽ poterit dici in tempore quod datur ad appellationẽ exercendam, vt per restitutionem reddatur in repentinis, non ipso iure, vt hic. Vel dic esse hic similitudinem inter solennes & repentinas, vt in vtrisque currant tẽpora continuè. s. decem dierum & anni communi iure.

Appellõnis cã an possit tpe feriarũ exerceri.

[1] Cõc. gl. 2. ante fi. l c. vlti. extra eo. tit.

[*] Hæc tota constõ ĩ vet. cod. nõ legit.

d Adiiciendarum.] s. repentinarum, sed nemo alius eas indicit, vt j. eo. l. à nullo.

e Ad appellationum.] aliàs prouocationum exercendarum, & interponendarum.

OMnes.] CASVS Ne opera mechanica die dominico exerceantur, prohibet imperator. cultores tamen agrorum agriculturam exercere possunt: nec commoditas diuina permissione concessa propter diem dominicam perire debet.

f Et cunctarum artium.] præter milites: vt. ff. eo. l. penul. & idem in scholaribus, præter rusticos, vt subiicit.

ADDITIO. An studium, sit licitum scholaribus diebus

bus dominicis & festiuis, pertractat pulchre Abb. in c.j. extra eo.ti.in ver. & hæc faciunt ad quæstionem.

Dies à pla netis noīa sūpserūt.

a Die solis.] diem Solis vocat diem dominicam. septem enim dies à septem planetis nomen sumpserunt, & sol inter eos est, & hodie sic denominamus præter dominicum, & sabbatum quod Saturni nomē habebat, & sunt affixi firmamento secūdum hunc ordinem descēsiue: Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. Acc.

b Quiescant.] s. die dominica.

c Scrobibus.] i. foueis sub terra, vt faciunt vltramōtani.

d Momēti.] i. diei dominici.

A [Nullo.] CASVS. An alius à principe ferias repentinas indicere possit, quæritur? Respō. φ non, & si de facto indicantur, nec nomen feriarum habere merentur.

e Ferias.] s. repentinas, quia alicui comiti nascatur filius, sed solennes sic, vt ff. eo. l. præsides, & de offi. procon. si in aliquam, vel ibi statuit. i. statutas à lege ipse denunciat.

f Fructu.] quia nō dabunt dilationem. Et not. à nomine argumentandum, vt j. de episc. & cleri. l. decernimus.

i Qn̄ sit argumētū dū à noie, vid Ias. in l. 2. §. appellatę. ff. si cert. pe. canonistę in c. cū secūdū apostolum de præb.

P [Vblicas.] CASVS. An causa fiscalis tpe vindemiarum & messiū agitari possit, quæritur? Respond. quòd sic, similiter & pistorum, vt panes faciant sicut debent.

g Mensibus.] quæ ob necessitatem hominum sunt: secus in Paschalibus, vel similibus quæ in honorem Dei sunt, vt infra eod. l. omnes, in fi.

Not. hic text. ad illud, puerbium, si re prīncris, ā quo memi nit gl. ī c. chorepi-scopi. 68. dist.

h Pistoriis.] an bonum panem faciant, non dico in aliis suis causis, & est ratio, quia etiam omni tempore pane egemus.

distringat.

...nerabili die Solis[a] quiescāt[b]. Ruri tamen positi, agrorū culturæ libere licēterq; inseruiant, quoniā frequenter euenit, vt non aptius alio die frumēta sulcis, aut vineæ scrobibus[c] mandentur, ne occasione momenti[d] pereat commoditas cœlesti prouisione concessa. Dat. Non. Mart. Crispo II. & Constantino II. Conss.

B

Solus princeps indicit generales ferias repentinas. Bal. Vel sic: Feriæ repētinæ non indicuntur per inferiores à principe, & si indicantur, non valēt, nec merentur habere nomen feriarū, nec etiam effectum. Pau. de Cast.

IIII. Idem A. ad Seuerum.

A Nullo iudice præsumi debet vt auctoritate sua ferias[e] aliquas cōdat. Nec enim imperiales ferias vocari oportet, quas administrator edixerit, ac per hoc si nomini eximūtur, etiam fructu[f] carebunt.[i] Dat. Idib. April. Sirmij.

C

In publicis & fiscalibus causis non sunt obseruandæ feriæ messium vel vindemiarum. Sal.

V. Imppp. Valent. Valens & Grat. AAA. ad Olybrium.

PVblicas ac fiscales causas tua sinceritas etiā feriatis geminis mēsib.[g] hoc est sine aliqua intermissione distinguat.[l] pistoriis[h] quoque causis iisdem diebus ratum in futurum examen adhibebit. Dat. IIII. Non. Maij Tiberiade, Valentiniano N. P. Cons.

D

Q [Vadraginta.] CASVS. An in quadragesima criminalis quæstio exerceri possit, quæritur? Respond. quòd non, licet de consuetudine aliàs obseruetur.

i Auspicio.] i. initio.

k Cæremoniarum.] i. sacrificiorum & ieiuniorum, ac si dicat, in quadragesima nemo alium criminaliter accuset, sed non seruatur.

O [Mnes dies.] CASVS. Qui dies feriari debeant, vt in eis ius non reddatur, in hac l. docet imperator. A tempore ergo vindemiarum non reddetur ius, quod secūdum locorum consuetudinē & diuersitatem disceptātiū iudici debet. Item dies Kal. Ianuariarum. Item dies quo condebatur vrbs Roma, & ciuitas Constantinopolis. Item dies dominicus, ita vt nec coram arbitris, siue electi fuerint à partibus siue à iudicibus dati, in talibus diebus flagitetur. Item nec die natiuitatis principis vel quo insignia imperialia consecutus est, ita quòd in .xv. diebus paschalibus nec publicorum nec priuatorum debitorum fiat exactio, sed manumissio in his exerceri potest.

Tempore quadragesimæ in criminalibus causis sunt feriæ. Bal.

VI. Iidem AAA. Luciano Vicario Macedoniæ.

QVadraginta diebus qui auspicio[i] cæremoniarum[k] Paschale tēps anticipant, oīs cognitio inhibeatur criminaliū quæstionum. D. Kal. April. Thessalonicæ.

Omnis dies est iuridica, nisi appareat φ sit feriata, & enumerantur hic dies feriati. Bal.

VII. Imppp. Valent. Theo. & Arca. AAA. Albino præf. vrb.

OMnes dies iubemus eē iuridicos.[l] Illos tantum manere feriarum dies fas erit, quos geminis mensibus[m] ad requiem[n] laboris indulgentior annus[o] excepit, æstiuos quidem dies feruoribus mitigandis,[p] p autūnos[q] fructib. decerpendis. Kalendarū quoq; Ianuariarū consuetos dies ocio mancipamus.[r] His adiicimus natalitios dies[s] vrbiū maximarū Romæ atq; Cōstantinopolis, in quibus debent iura differri, quia & ab ipsis nata sunt. Sacros quoq; Paschę dies, q septeno numero uel præcedunt, uel sequuntur. Dies etiam Natalis atque Epiphaniarum[t] Christi, & quo tēpore cōmemoratio Apostolicæ[u]

l Iuridicos.] i. ad ius dicendum concessos.

m Mensibus.] i. duobus mensibus, vnus æstiuus pro messib. alius autumnalis p vindemiis. Sed alij dicunt φ quatuor sunt, duo æstiui, & duo autumnales, quod non placet, & hi dies indicuntur secundum terrarū necessitatem, vt ff. eo. l. præsides.

n Ad requiem.] q. d. quiescant à causis dum laborant I mensibus, ne duplici labore pereāt. Vel dic ad requiem, quia requies est fructus habere sui laboris.

Fructū laboris hre, requies.

o Annus.] i. indulgentior pars anni, indulget enim hominibus, quia habent tunc quod est necesse ad vitam per totū annum.

p Mitigandis.] per hoc quòd cessant causæ.

q Autumnos.] i. autumnales dies.

r Mancipamus.] in quibus honores decernebantur, sed nec pridie debent fieri copiam facere potestates, vt ff. eo. l. pridie.

s Dies.] singulis annis fiebat vnum festum pro qualibet die in qua perfectæ fuerant istæ ciuitates.

t Epiphaniarū.] ab epi, quod est ī. & phanos, quod est sonus, quia sonum desuper acceperunt magi, vt per aliā viam redirent, vel à phanos, quod est apparere, quia desuper eis apparuit stella supra vbi erat puer. Inde dicitur epiphania. i. superapparitio.

Epiphania vñ dr.

u Apostolicæ.] i. festiuitatum apostolorum. An de festo beati Martini, quia ipse fuit par apostolis? Resp. nō, quia non per omnia. An in die beatæ virginis? Resp. licet nō sit lege cautum, tamen dic φ sic, quia ipsa est supra apostolos & angelos & archangelos.

Martinus fuit par apostolis.

Passionis.

a Passionis.] id est totius Christianitatis à cunctis iure celebratur.
b Solis.] i. dominicos.
c Reperito.] per singulas hebdomadas.
d Arbitros.] vt & ff. de arb. l. idem Pomponius. §. fi. & l. si feriatis.
e Diebus.] parē habere reuerentiam, é necesse.
f Auspicia.] quādo natus est imperator. sed hoc non seruatur singulis annis, vt hic intēdit dicere.
g Vel ortus.] i. coronatus. An autem ab omnibus prædictis possit consensu partium recedi? Respō. in his quæ ob necessitatem hominum sunt, sic, vt ff. eo. l. 1. in princi. In his autem quæ propter honorem dei: secus, vt argum. §. ff. de arb. l. nam magistratus, & l. si feriatis, in fine. nisi fiant quę sunt de voluntaria iurisdictione, vt infra l. proxi. Sed quando valet renunciatio, an testes cogantur? Respond. non puto, vt ff. de pact. l. si vnus. §. & in summa. aliàs est. §. ante omnia.
h Actus. Et manumittēdi.] & alia quædam, vt ff. eo. l. solet, non placet, sed ibi de aliis feriis dicitur.

Proinciarum.] CASVS. An tempore quadragesimali vel paschali latrones torqueri possint, quæritur? Respond. quòd sic. Vel sic: Licet quidam dies sint quibus prohibitum est cognoscere de causis criminalibus, vt quadragesimæ, eo tamē tpe permittitur punire quosdā latrones, & per tormenta inquirere de proditiōe factorum suorū: nec timeat præses, quia veniā à deo expectabit, cum p hoc multorum salus conseruetur. Not. ex ista. l. secundum Paul. de Castr. hic quòd publici latrones, insidiatores, stratarum etiam diebus dominicis, & quibuscunque festiuis possunt poni ad torturam, & etiam mitti ad furcas propter rationem quæ in text. ponitur, & idem putarem in quocunque reperto in flagranti crimine magno, quia non potest fieri maius sacrificium deo, quàm vt hi qui in suā & aliorum perniciem debacchantur, competenti debeāt vigore compesci, vt dicit text. xxiij. q v. cap. quali. & Seneca in tragœdiis, q non potest pinguior victima mactari deo, quàm reus iniquus.

Feriis an possit à partib. renunciari. † Cōc. c. i. & vl. ext. eo. tit.

† Et é expressum ext. e. c. fi. Idē dic in feriis repētinis, vt tenet glo. in ver. ob necessitates, l. cl. sæpe, post prin. & ver. sig. † Cōc. gl. 2. in c. vlt. ext. eo. ti.

passionis[a] totius Christianitatis magistræ à cunctis iure celebratur, in quibus etiam prædictis sanctissimis diebus neque spectaculorum copiā reseramus. In eadem obseruatione numeramus & dies Solis,[b] quos dominicos † rite dixere maiores; qui repetito[c] in sese calculo reuoluuntur, in quibus parem necesse est habere reuerētiam, vt nec apud ipsos arbitros,[d] uel à iudicibus flagitatos vel spōte electos, vlla sit cognitio iurgiorū. Nostris † et diebus,[e] qui vel lucis auspicia,[f] vel ortus[g] imperij protulerunt.

¶ In quindecim aūt Paschalibus diebus compulsio, & annonariæ functionis, & omnium publicorum priuatorumque debitorum differatur exactio. Dat. II. Idus August. Romæ, Timasio & Promoto Conss.

Actus voluntariæ iurisdictionis possunt explicari quolibet tempore etiā feriato. Bal.

VIII. Iidem. AAA. Tatiano præfecto prætorio.

Actus omnes, seu publici sunt, seu priuati, diebus quindecim Paschalibus conquiescant. In his tamen & emancipandi & manumittendi[h] cuncti licentiam habeant, & super his acta non prohibeātur. Dat. Kalē. Ian. Arcadio. A. II. & Rufino Conss.

Latro insignis potest quolibet die ad furcas mitti. Bald.

IX. Impp. Honorius & Theod. AA. Anthemio præfecto prætorio.

Prouinciarū præsides moneantur, ut in quæstionibus latronum, & maxime Isaurorum, nullum Quadragesimæ tēpus, nec venerabilem Paschæ[i] diē existiment excipiendum, ne differatur sceleratorū proditio consiliorum, quę per latronum tormenta quærenda est, cum facillimè & in hoc summi numinis speretur venia, per qđ multorum salus & incolumitas procuratur. Dat. V. Kal. Mart. Basso & Philippo Conss.

Nullus actus iudiciarius potest exerceri die feriato in honorem dei, nec etiam possunt celebrari lachrymosa spectacula, vel circense certamen: pacta tamen confici possunt, & transactiones fieri, & inter partes concordia celebrari. Bald. & Salic.

X. Impp. Leo & Anthemius AA. Armasio præfecto prætorio.

Dies festos maiestati altissimæ dedicatos nullis volumus voluptatibus occupari,[k] nec ullis exactionū vexationibus profanari.

¶ Dominicum itaque † diem ita semper honorabilem decernimus & venerandum, ut à cunctis executionibs excusetur, nulla queuquam vrgeat admonitio, nulla fideiussionis[l] flagitetur exactio, taceat apparitio,[m] aduocatio delitescat,[n] sit ille dies à cognitionibus alienus, pconis horrida vox silescat, respirent à controuersiis litigantes, & habeant fœderis interuallum, ad sese simul veniant aduersarij non timentes, subeat animos vicaria pœnitudo, pacta

i Paschæ.] contra supra de episcop. audi. l. iij. Solut. hic speciale in latronibus de Isauria, quia perfidiores erant. nam & in eo quòd scrutantur super cōscientia aliena, est similiter hic speciale. [a] nam regulariter contra, vt infra de accu. l. fi.

Dies.] CASVS. Præcipit imperator vt diebus festiuis deo dedicatis nullus sit voluptati locus, nulla fiat debitorum exactio, nulla fideiussio sisti flagitetur, nulla citatio, nulla aduocatio, litigantes à controuersiis se abstineant, cum bestiis nullus congrediatur, spectacula non fiant, & si dies natiuitatis imperatoris in hos dies inciderit, quo talia fieri consueuerant, vsque in alium diem differantur. & hoc in prima. Si autem aliquis his diebus spectaculis interfit, amissione patrimonij mulctetur. similiter & apparitor, qui pręcepta harum legum transgressus fuerit, simili pœna plectetur. & hoc in secunda & vltima parte.
k Voluptatibus occupari.] pessimarū mulierum. & no. legem bene compositam.
l Fideiussionis.] i. iudicio sisti, nisi timeatur de eius recessu.
m Apparitio.] pro ea die.
n Delitescat.] id est de lite quiescat. Accur.

[a] Hoc dicit ē gl. 2. in c. j. ext. de cōfes.

† Cōc. c. j. & c. vl. extra eo. tit.

a Transactiones loquantur.] i. de transactione loquantur. s. litigantes.
b Relaxantes.] s. nos.
c Obscœnis.] i. turpibus, vel his quæ fiunt in scena.
d Lachrymosa.] quia lachrimantur homines præ dolore cum vident homines cum bestiis certantes succumbere, vt s. de vet. iur. enu. l. 2. §. quintus, in fi. § sed hodie corrigitur, vt j. de glad. l. 1. lib. xj.
e Ortum.] i. natiuitatem. Vnde Esaias propheta, Surge & illuminare Hierusalem in splendore ortus tui. (Esa. 60.)
f Differatur.] prædictus ludus.

ses, vel eo maior iudicat. Primum supra de peda. iudi. l. 2. Secundum. j. vbi cau. fis. l. 1. Tertium ff. de offi. eius cui man. est iurisdict. l. 1. in prin. Quartum. ff. ad Turpil. l. 1. §. suspecti. Item no. quod aliàs habebat iurisdictionem, vt dicit. secus si non haberet, vt j. eo. l. priuatorum.

in quibus tm præses, vel maior eo iudicat.

conferant, transactiones loquantur, nec huius tñ religiosi diei otia relaxantes, obscœnis quenquam patimur voluptatibus detineri. Nihil eodem die sibi uidicet scena theatralis, aut Circense certamen, aut ferarum lachrymosa spectacula, & si in nostrum ortum aut natalem celebranda solēnitas inciderit, differatur. Amissionem militiæ, proscriptionemq; patrimonij sustinebit, si quis vnquam hoc die festo spectaculis interesse, vel cuiuscunq; iudicis apparitor prætextu negotij publici seu priuati hæc quę hac lege statuta sunt, crediderit temeranda. Dat. Id. Decem. Cōstantinop. Zenone & Martiano Conss.

TITVLVS XIII.

DE IVRISDICTIONE omnium iudicum, & de foro competenti.

Iudex in competens potest fieri cōpetēs partium prorogatione h. d. Bal. Vel s. c: Sententia iudicis nō sui aliàs iurisdictionē habentis lata inter scientes & coram eo sponte litigantes, vt prorogationis est valida. h. d. Sals.

I. Imp. Anti. A. Senero & ...

Non quidē fuit competens iudex procurator noster in lite priuatorum: sed cū ipsi eum iudicem elegeritis, & is consentientibus aduersariis sentētiam tulerit, intelligitis vos acquiescere debere rei ex cōsensu vestro iudicatæ, cū & procurator iudicandi potestate inter certas habeat personas, & vos incongruū eum esse vobis iudicem scientes, tamen audientiā eius elegistis. Quod & in aliis similibus iudicibus tā in actionem proponētis quàm in exceptionem opponentis persona locum habebit. Dat. II. Id. Ian. Messala & Sabino Conss.

Actor debet sequi forum rei, non reus forum actoris. & potest reus cōueniri in domicilio quod habebat tempore contractus, & in nouo domicilio quod postea acquisiuit. h. d. Bal.

II. Impp. Diocl. & Maxim. AA. Alexandro.

Iuris ordinē conuerti postulas, vt non actor rei forum, sed reus actoris sequatur. nam vbi domicilium reus habet, vel tempore contractus habuit, licet hoc postea trāstulerit, ibi tantum eum conueniri oportet. D. VI. Id. Octob.

DE IVRISDICTIONE omniū iudiciū, & de foro cōpetēti.

Quia iudicia ratione iurisdictionis exercētur, ideo de ea dicit.

Non quidē.] CASVS. Duo priuati, in cā quā habebant procuratorē Cæsaris, qui inter priuatum & fiscū cognoscit, iudicē elegerunt: an eorū sit abinitio iudex, quæritur? Res. quod nō, & hoc in prima. sita men in ipsum cōsenserint, cū aliàs iurisdictionem haberit inter fiscum & priuatum, & iudicauerit, stabitur eius sententiæ, & imputatur eis qui talem elegerint, quòd scientes non suum iudicem consenserint, & hoc in secunda. Quod non solum habet locum in procuratore Cęsaris, si inter non subditos suos fuerit consensum, sed in quolibet alio siue ordinario, siue delegato, & hoc in tertia.
g Non quidem fuit.] ab initio, ne sit contra. j. si à non compe. iu. l. fi.
h Priuatorum.] s. priuatæ rationis.
i Sed cum ipsi.] s. vos.
k Et is.] s. procurator Cæsaris prædictus.
l Aduersariis.] i. vobis qui aduersabimini.
m Ex consensu.] non consensistis vt sic iudicaret, quia sic fieri non posset, vt ff. de arbi. l. qualem, in prin. sed in eum vt possit esse iudex, consensistis. An autem ante litem contestatam ex solo consensu fuit iudex? Resp. & dico tria Guil. dixisse circa hoc, vt not. ff. de iurisd. om. iu. l. si per errorem, in glo. §. fi. quæ inc p.. , id est discooperit.
n Personas.] scilicet inter fiscum & priuatum, vt supra si aduer. fisc. l. 1. & 2. & j. vbi causæ fis. l. 5 & hoc præterquam in quatuor generibus causarum vbi tantum præ-

Causarū gñā quatuor sunt,

o Scientes.] alioquin secus esset, vt d. l. si per errorem, & ff. de iudi. l. 2. in principio.
p Quod & in aliis.] hæc est secūda pars.
q Iudicibus.] aliàs iudiciis, q. d. nō solum si in procuratorem Cæsaris a non subditis fuit consensum, sed etiā si in quemlibet alium habentem quācunque iurisdictionem ordinariā vel delegatam, vt ff. de iudi. l. 1. & sic fit prorogatio de persona ad personam. Secundo de re ad rem. ff. de iud. l. de qua re. §. j. Fit tertio de tempore ad tempus, vt ff. de iudi. l. 2. §. sed si iudex. An autem in causis meri vel mixti imperij possit fieri prorogatio? videtur quod non, cum nec delegetur, vt ff. de offic. eius cui man. est iurisdi. l. 2. in fi. & l. 1. in princip. & s. de peda. iudic. l. 2. Sed forte potest in iudicem habentem aliàs merum vel mixtum imperium, vt j. vbi de cri. agi opor. l. 1. ibi, ichoata sunt, & c. Item no. consensum facere valere, quod aliàs non valeret, vt j. communia vtriusque iudi. l. 2.

Cōcor. c. cū sit generale, extra de foro cõpe. & 2. q. 1. experientię, & c. seq.

Iuris.] CASVS. Bonon. à Mutin. petebat. x. coram iudice Bonon. an coram eo tenatur Mutin. quæritur? resp. quod non. actor enim forum rei secundum iuris ordinem sequi debet. vnde vbi domum reus habet tempore contractus, vel si post transtulit, conueniendus est. Ex illa. l. no. regulam quæ semper allegatur, quod actor debet sequi forū rei. Pau.
s Ordinem conuerti.] subaudi, tu actor, fallit in fundo in causa reconuentionis, vel vbi contractus celebratur.
t Sequatur.] nam hic est ordo vt sequatur actor forum rei, vt hic, & j. ubi in rem actio, l. fi. & j. eo. l. in criminali, & s. vbi & apud quèm. l. 2. & ff. de iudi. hęres absens, in prin. & §. fi. Accursius.
t Reus habet.] quod vbi sit, habes. ff. ad munici. l. eius. §. fi. & l. placet, & l. seq. & l. assumptio. §. fin. & j. de incolis. l. ciues. §. fi. lib. 10.
u Contractus.] contractum large accipe, vt ff. de iudi. l. omnem.
x Tantum.] hæc dictio tantū, excludit domicilium actoris, non rei, si aliud forum reus habeat. Illud. n. constat, quòd

quod multis modis sortitur quis forum, vt diximus ff. de iudic. hæres absens. §. proinde, in fi. in gl. nisi ratio.

A

P Riuatorum.] Ego & tu in causa quã habebamus, in iudicem qui nullam aliàs habuit iurisdictionem, consensimus vt inter nos iudicaret. an sit iudex quæritur? resp. q non, nec si iudicauerit, authoritatẽ rei iudicatæ obtinet iudicatum.

a priuatorum.] duorum, vel trium, vel etiam decem: nã secus in consensu alicuius collegij, puta cerdonum, pellipariorum, & similiũ, vt j. eo. l. fi. Itẽ secus in consensu vniuersitatis, vt in auth. de defen. ciui. circa prĩ. & §. 1. in fin. col. 3. Sed obstat quod ibi dicit q est confirmãdus à præfecto prætorio. Sed dico q statim facta electione habeat iurisdictionem, sed non effectum iurisdictionis: sic & j. quib. ex causis maio. l. fin.

b Qui nulli.] secus si alicui, vt & supra eod. l. 1. & ff. de iudi. l. 1.

N Emo.] CASVS. petebam à te decem in iudicio, lite contesta. volebas iudicẽ recusare, an possis, quæritur? Respõ. q nõ. M. istam intelligit tã in ordinario quã in delegato, vt si præfecto supplicasti, vt à primo recederes, non es audiendus, sed ad principem appellare poteris demum lata sententia.

Cõc. gl. vnica prope fi. in c. Rodolph. de rescr. &c. significasti, de foro cõp.

Electione facta an statim habeat iurisdictionẽ electus.

Priuati non possunt transferre iurisdictionem, h. d. Bal.

III. Idem A A. & Iudex.

P Riuatorum[a] consensus iudicem non facit eum qui nulli[b] præest iudicio: nec quod is statuit, rei iudicatæ continet auctoritatem. D. VI. Kal. Ia. A A. & Conss.

Ordinaria iurisdictio non potest declinari post litis contestationem, nec recurratur ad superiorem per simplicẽ querelam, sed demum per appellationem. Bal.

IIII. Imp. Constan. A. ad vniuersos prouinciales.

N Emo post litem contestatam[c] ordinariæ sedis declinet examẽ, nec prius[d] præfecti prætorio, aut comitis Orientis, vel alterius spectabilis iudicis imploret auxiliũ,[e] sed appellatione legibus facta: d sacrum auditoriũ veniat. Dat. Kalẽ. Octob. Basso & Ablabio Conss.

Trahens aliquem in vetito examine, perdit causam, & puniuntur officiales qui præstant milites suos executoribus iudicum incompetentium. Bald.

V. Impp. Arcad. & Hon. A A. Vincentio Præf. Galliarum.

c Post litem contestatam.] ergo ante litem contestatam recusari potest ordinarius secundum Azo, quod est contra nos, sed expone hic. i. delegati ab ordinaria sede. Vel aliter vt dixi supra de iudi. l. apertissimi. Sed arbiter lite pendente potest recusari iustis ex causis, vt ff. de arbi. l. non distinguemus. §. cum quidam. Io.

Index ordinarius an possit recusari.

d Nec prius.] ante definitiuã sententiam, nec est ergo remedio locus in medio, vt &c j. de epi. audi. l. 2. & j. de iudi. l. apertissimi, in prin.

e Auxilium.] volebat. n. à primo recedere, & alterius iudicis auxiliũ postulare, quod non põt, vt hic, & j. de assess. l. 1. in fi. & j. de excep. l. si quis aduocatus.

f Auditorium.] i. ad iudicem appellationis.

I N criminali.] CASVS. Actor forum rei sequitur. si ergo me coram iudice non meo super crimine accusasti, vel te coram non meo per amicos meos compuli accusare, tu in primo casu in amissione causæ multaberis. in secundo casu habendus sum pro cõdemnato, & si sententiam latam à non suo iudice executor aliquis executus fuerit, capite puniatur.

g In criminali.] idem in ciuili, vt j. e. l. 2. & ff. de ali. iu. mu. causa fa. l. 3. Accur.

h Sine cœlesti.] nam cum cœlesti potest. j. de dila. l. si quando, & auth. quod fieri, ibidem posita.

i Oraculo.] i. sine rescripto.

k In vetito.] i. prorsus, & dic, vocauerit, scilicet cum esset ita sic vt veniret aduersarius, vt ff. de in ius voc. l. quanuis, & quod quisque iur. l. 1. in fin. & ff. rem ra. habe. l. amplius.

I N criminali[g] negotio rei forum accusator sequatur: Is vero qui suam causam siue criminalem siue ciuilem sine cœlesti[h] oraculo[i] in vetito[k] uocauit examine, aut executionem poposcit militarem, actor quidem propositi negocij actione multetur, reus vero pro condemnato habeatur,[l] & tribuni[m] siue vicarij capitalem[n] sibi animaduersionem subeundam esse cognoscant, si vel suã vel militum executionem interdictã[o] præbuerint. D. V. Kal. Ian. Mediolani, Cæsario & Attico Conss.

B

l Habeatur.] sed quomodo hoc potest facere reus, vt cogat actorem corã alio iudice litigare? respon. forte si reus comminetur ei si sub eo non agat, & se sub alio non responsurum, sicq; p metum eum ad hoc compellat, vel p dolum, vel per amicos. Sed quid erit si postea cum actorẽ vel reũ pœniteat? Si quidem ante sententiam, indulgetur ei, vt actionẽ actor non perdat, & reus non habeatur pro condemnato, post non, vt ff. de in ius voca. l. quanuis. hodie reus etiã per rescriptum non trahit actorem ad extraordinarium iudicem, vt in authen. qua in prouincia. j. in titu. 1. & dic multetur, non ipso iure, sed p sententiam. non. n. dicit multatus sit. Videtur ergo q condemnatus reus post condemnationẽ agat condictione ex hac. l. vel condictione sine causa, vt actor eum liberet, sic j. de adser. to. l. 1. §. fina. vel in ipsa definitiua sententiabitur contra vocantem in vetito examine secundum formam not. ff. de rei ven. l. vtique. tenetur etiam iniuriarum, vt ff. de iniur. l. iniuriarum. §. si quis per iniuriam.

Ista lex est valde sing. & not. & nõ reperta alibi sm Pa. de Cas. & cõc. cũ ea gl. in c. super, extra de rescr.

Reus an possit actorem cogere litigare sub certo iudice.

Magistri militum habent iurisdictionem inter milites. h. d. Bal. Vel sic: Magister militum potest cognoscere summarie inter milites suos, & etiã inter non militem & militẽ ab alio conuentum. h. d. Pau. de Cast.

C

VI. Impp. Honor. & Theod. A A. Anthemio. PP.

M Agisteriæ potestati,[p] inter militares viros, vel priuatum actorem & reum militarem, etiam ciuilium quæstionum[q]

m Tribuni.] j. de actore & reo, hic de iudice.

D

n Capitalem.] i. deportationem.

o Interdictam.] ex prædicta sententia qua fuerit reus condemnatus, cum sit lata à iudice non competente. Vel dic idem in tribunis qui præsunt militibus & vicariis, si ipsi adeantur, cum tamen ipsi nõ sint iudices rei, vt audire non debeant.

M Agisteriæ.] CASVS. Si priuatus contra militẽ causam habuit, siue fuit ciuilis, siue criminalis, de ea magister militum cognoscere potest, & hoc ideo, quia miles ab alio quam a iudice, &c.

p Magisteriæ potestati.] i. magistro militum.

q Etiam ciuilium quæstionum.] quasi diceret, non solum criminalium. Sed contra in criminalibus, vt infra vbi sena. vel cla. l. 1. & ff. de accusa. l. fin. in fin. Solut. hæc in milite militante, illa in non militante. Vel dic verius & plenius quòd in militari crimine, puta si vendidit arma, solus magister militum habet coercitionem, vt hic. In communi vero crimine, si quidem enorme, iudex siue præses loci vbi deliquit, habet cognitionem & coercitionem, sed de mediocri habet cognitionem, coercitionem ne-

Miles si deliquit, quis erit eius iudex.

ro remittit ad magistrum militum, vt in legibus contra- A ctis, & infra de re milita. l. fina. in princip. lib. 12. Sic & aliàs fit: vt in authentic. vt cleric. apud proprios. §. penult. colla. vj.

a Audiendi.] id est auditionis, vt & iter est ius ambulandi, id est ambulationis, vt instit. tio. de serui. in princip.

b Esse.] vt & ō. de iu di. l. penult.

c Coerceri.] de iure.

Periniquum.]

CASVS. Pone in campsoribus Bon. qui suos habēt consules siue rectores. si ergo aliquis cōtra campsorem causam habet, examen sui consulis campsor declinare non potest, siue miles fuerit, siue non, siue in dignitate fuerit, siue non, vel fori except. & hoc in prima. & licet sub suo rectore vel consule possit conueniri, nihilo minus sub potestate, si hoc elegerit actor, conueniri poterit, & hoc in secunda. Qui autem contra hanc. l. intentauerit, amissione cinguli sue dignitatis mulctetur. & hoc in tertia.

d Periniquum.] i. valde iniquum. Accursius.

e Eos qui.] puta medicinæ.

f Professiones.] vt parabolani.

g Negociationes.] vt pannorum vel cambij.

h Seu negociationum.] vt pellipatij, pistores.

i Pertinet.] ex electione eorum qui exercent. sic ergo dāt ordinariam iurisdictionem illi de illa professione, vt etiā declinari non possit. Quid ergo in scholarium vniuersitate? an possint habere rectores? Videtur ꝙ non, quia non exercent professionem, sed sub exercentibus sunt discipuli, sicut nec discipuli pellipariorum ſm Azo. Magistri ergo possunt eligere, quia ipsi exercent professionem, & sic fit Parisij. Item nota hic qui dāt ordinariā, & qui delegatam iurisdictionē, vt diximus. ff. de iurisdic. om. iudi. l. & quia, in gl. §. 2. consuetudo. Acc.

k Militiæ.] scilicet armatæ, vel inermis secundum quosdam. vel impropriè ponit nomē militiæ, quia qui aliquā exercent negotiationem, militare prohibentur, vt infra de negotia. ne mili. lib. xij. Vel tertio dic ꝙ negotiatores militare possunt, sed non vt iurent non euitaturos se mortem pro republica, sed quia stigmate vel charactere

○ al. eorū dem.

Scholares an possint habere rectores.

Milites sunt dupli ces.

audiendi [a] concedimus facultatem, præsertim cū id ipsum de more litigantiū esse [b] videatur, constetq; militarē reum nisi à suo iudice, nec exhiberi posse, nec si in culpa fuerit, coerceri. [c] Dat. V. Kalē. Maij. Lucio. V.C. Cons.

Qui sunt in aliquo collegio ratione professionis vel negociationis, iurisdictionem eius qui præest collegio, recusare non possunt, non minus tamen sunt sub præside vel alio superiore. hoc dicit. Bald. B

VII. Imp. Anastasius. A. Constantino. PP.

PEr iniquū [d] & temerarium eē perspicimus, eos qui [e] professiones [f] aliquas seu negociatiōes [g] exercere noscuntur, iudicū, ad quos earum [○] professionū seu negociationū [h] cura pertinet, [i] iurisdictionem & pręceptionem declinare conari. Quapropter iubemus huiusmodi hominibus nec cuiuslibet militiæ, [k] seu cinguli, vel dignitatis prærogatiuam in hac parte suppetere, sed eos qui statutis in quacunque militia connumerati sunt, vel fuerint, uel qui dignitatem aliquam prætendunt, sine aliqua fori præscriptione his iudicibus tam in publicis [l] quàm in priuatis causis obedire compelli, ad quorum solicitudinem, professionis seu negotiationis quā præ C D

quodam notabantur in brachiis, vt ĵ. de fabricen. l. stigmata, lib. xij.

l In publicis.] scilicet societatis illius, & priuatis quas habent inter se socij de aliis suis factis occasione societatis. sic enim seruatur secundum consuetudinem.

ter militiam (ut dictū est) exercent, gubernatio videtur respicere ita tamen, [m] vt ipsis nihilominus iudicibus sub quorum iurisdictiōe militia siue dignitas eorum constituta est, proculdubio respondeant, his videlicet qui contra huius tenorē legis venire tentauerint, militię cingulo seu dignitatis honore pro tali conamine spoliandis. [n]

m Ita tamen.] q.d. licet sub illo iudice valeant conueniri, nihilominus sub maiori. s. sub potestate.

n Spoliandis.] forte vt in quinque libris auridānentur, vt ĵ. de decu. l. curiales g honorario.

QVANDO IMperator. &c.

Dictum est suprà, aliquem inuitum esse conueniendum apud iudicem suum de eius foro est. Item aliquem posse conueniri apud extraordinariū iudicem ratione priuilegij. ut supra de dila. l. 2. nunc ponit qualiter quilibet istorum potiatur exceptionem. Azo.

o Cognoscat.] ipsis hoc impetrantibus.

p Exhibeantur.] in eo ve alys petentibus. nā excipit a prædictis. dicit enim ordinarium declinari non posse, vt supra l. proxi. hic excl. nisi quando declinatur ab & alys miserabilibus personis petentibus. Et econtra dictum est de dila'tionib. l. si quando, quod rescriptum valet ad extraordinarium iudicem, impetratum, hic excipit casum vbi non valet, cō tra prædictas scilicet personas.

TITVLVS XIIII.

QVANDO IMPERATOR inter pupillos vel viduas, vel alias miserabiles personas cognoscat, [o] & ne exhibeantur. [p]

Personæ miserabiles non debēt trahi in ius extra prouinciam, sed ipsæ alios trahere possunt. h. d. Bal. Vel sic: Pupilli & viduæ & aliæ miserabiles personæ de quibus hic, habent hoc priuilegium ꝙ extra proprium domicilium non possunt pertrahi etiam per rescriptum principis, vel in curia principis, sed in proprio domicilio sunt conueniendi, ipsi tamen bene possunt trahere aduersarios eorum extra domicilium coram principe, etiam per uiam simplicis querelæ. h. d. ista notabilis. l. secundum Pau. de Cast.

I. Imp. Constantinus. A. ad Andronicum.

SI contra pupillos, [q] uel viduas, [r] vel diuturno morbo fatigatos & debiles impetratum fuerit lenitatis nostrę iudicium: memorati [s] à nullo nostrorum iudicum compellantur comitatui [t]

Si cōtra] CASVS. Si cām habens cum pupillo vel alia miserabili persona, ad extraordinarium iudicem rescriptum impetrauit, non vales obtentum, nec ad obtinendum admittitur. Si autem econuerso fiat, vt miserabilis persona rescriptum impetrauerit, impetratum obtinet firmitatem. Not. ex hac. l. ibi fortunæ iniuriam, ꝙ fortuna dicitur in iuriari illis, quibus accidit infortunium. & alibi dicitur ꝙ dicitur insidiari, vt l. fi. §. cum antea, post prin. ĵ. de tem po. ap. Pau.

q Contra pupillos] qui impuberes sunt, & non in potestate, vt ff. de verb. sig. l. pupillus, in prin.

r Vel viduas.] quæ virum non habent, ēt si non habuerunt, vt ff. de ver. sig. l. malum. §. viduam. Vel strictè hic accipitur pro eis quæ habere desierunt.

s Memorati.] pupilli & viduæ.

t Comitatui.] id est præsentiæ nostræ, vel illorū quibus

Cōc. 23. q. 5. regū officium, & q. 3. ab imperatoribus.

nos

nos delegauimus.

a Litigator.] pupillus, & vidua, & similes.
b Fortunam.] vt j. vbi de ratioci. l. 2. & videtur hoc hodie ius commune, vt in auth. vt dif. iudi. j. resp. col. 9.
c Cautela.] l. iudicio sisti.
d Excedere.] fallit ergo hic quod est j. de dila. l. si quando. Quid autem si huiusmodi miseræ personæ consenserunt? Respõ. Io. idem esse & tunc. hoc non puto, arg. eius quod sequitur.
e Si pupilli.] Cagentes.
f Perhorrescunt.] si ergo ex priuilegio hic conceditur iudex ordinarius decli nari, ergo de iure cõ muni recusari non potest. nam superfluum est, &c. vt j. de thesau. l. j. li. x. & ff. de leg. j. si quãdo, & de condi. instit. l. verba, & ad munici. l. j. & j. si quacũque præ. po. l. j. & in decre. 25. q. j. ideo. §. penult.

Ordinari' de iure recusari nõ potest.

nostro sui copiam facere. quinimmo intra prouinciam in qua litigator[a] & testes vel instrumẽta sunt, experiantur iurgandi fortunam,[b] atq; omnis cautela[c] seruetur, ne terminos prouinciarum suarum cogantur excedere.[d]

¶ Quòd si pupilli[e] uel uiduæ aliique fortunæ iniuria miserabiles iudiciũ nostrę serenitatis orauerint, præsertim cum alicuius potentiam perhorrescunt,[f] cogantur eorũ aduersarij examini nr̃o sui copiam facere. D. Kal. Iul. Constantinop. Optato & Paulino Conss.

B

VBI DE CRIminibus agi oporteat.

Dixit supra generaliter de foro, nunc specialiter vbi de criminibus agi oporteat.

Q Vęstiones.] CASVS. Tu Mutin. Bonon. deliquisti, vbi conueniri debeas, quæritur? Resp. ibi vbi deliquisti. Item vbi causa inchoata est.

g Quæ legibus.] publicis, vt ff. de publi. iudi. l. 1. & instit. de pub. iud. per totum.
h Extra ordinem.] vt priuata delicta, de quibus extra ordinẽ quis punitur, vt ff. de priua. delic. l. fi.

TITVLVS XV.
VBI DE CRIMINIBVS agi oporteat.

Causa criminalis tractatur altero de tribus locis, scilicet vbi crimen est commissum, vel causa est inchoata, vel vbi deprehenditur reus habere domicilium. Bal. & Salic. Additur & alius in vagabundo, ut in glo. Salic.

1. Impp. Seuerus & Anton. AA. Laurinæ.



Vęstiones eorum criminũ quæ legib.[g] aut extra ordinem[h] coercentur, vbi commissa,[i] vel inchoata[k] sunt, vel vbi reperiuntur[l] qui rei eẽ perhibentur criminis, perfici debere satis notũ est. PP.

D

i Commissa.] si habes commissa. s. crimina, vnde oriuntur prædictæ quæstiones. Si habes commissæ, tunc codẽ modo expone, & concordat cum hoc j. vbi sena. vel cla. l. j. & ff de noxa. l. fi. & ff. de offi. præsi. l. 3. & de accu. l. fi. adeo vt si non sunt ibi, tamen illuc remittantur, vt ff. de accu. si cui. §. fi. & in auth. vt nulli iudi. §. si vero quis cõprehensorum, colla. 9. Alij dixerunt, vt ponatur, remittitur, verum primo cognoscet iudex suus, vbi habet domicilium, argu. j. de exhi. re. l. j.[1] An autem & in contractu quis inuitus remittatur ad locum contractus? Dic vt diximus. ff. de iudi. hæres absens. §. j. in glos. §. supplent quidam.

ADDITIO. Vide de hac quæstione casum in c. Romana, in §. contrahentes, de foro comp. li. 6.

1 Vide de hoc pulchrã gl. in cle. pastoralis, in §. q̃ si puni tio, de re iu. q̃ gl. j.

k Inchoata.] non opposita præscriptione fori, cũ sciret eum non suum iudicem esse, vt j. de iurisdic. om. iud. l. 1. nam post litem contestatam opponi non põt, vt j. de proba. l. exceptione, & j. de excep. l. si quis aduocatus: secus si ignorasset eum incompetentem, vt j. si à non cõpe. iudic. l. fi. Item contingit hoc propter regulã quæ est, ff. de iudi. l. vbi. Sed quid si nesciuit à principio, sed sciuit postea, & litigauit? Resp. tenet iudicium propter ratihabitionẽ, vt ff. de iudi. l. licet: secus si mea voluntate non potui facere iudicem, quia eius erat conditionis in principio, vt iudex esse nõ possit: nam licet mutata sit eius conditio: non tamẽ tenet sententia secundum Azo, vt in illo generali, initiũ spectandum.

l Reperiuntur.] i. vbicunque sint, secundum P. vnde illud: Vbi te inuenero, ibi te iudicabo, &c. & pro eo. j. l. proxi. ibi, vbi degit, &c. Tu dic reperiuntur, scilicet habere domicilium siue forum, quod multis modis constituitur, vt diximus. s. de iurisd. om. iud. l. 2. Vel dic quòd loquitur ibi de vagabundis, vt illi vbilibet possint conueniri, vt infra vbi quis de cur. vel cohort. & c. l. 1. & in authẽ. ut nulli iudi. §. si uero quis comprehensorum, coll. ix.

terea deci dit an iudex loci vbi criminosus degit, cogatur necessario remittere ipsum criminosum ad manda ta iudicis loci vbi deliquit.

Vagabundus vbilibet põt cõ ueniri.

IIII. Non. Octob. Dextro & Prisco Conss.

De plagio cognoscitur apud quemlibet iudicem competentem. Iac. But. Bald. Vel sic: De crimine plagij cognoscitur in domo conuentis h. d. Salic.

11. Impp. Diocl. & Maxim. AA. & C C. Nicex.

S Ciens liberum venunnundando plagij crimen cõmittit.[m] Ab eo[n] itaque qui super hoc queri potest, aditus competẽs iudex (si is quem puerum ingenuum vendidisse proponis, ibi degit[o]) ibi caussam cognoscet. D. II. Non. Febr. Sirmij. CC. Conss.

B

IN AVTHENT.
vt omnes obedi. iudic. prouinc. §. hæc considerantes. collat. v. constitutio. xx.

C

Ista est not. authent. In princ. tradit regulam, & in fine ponit exceptionem, in medio ponit casum mirabilem, & sic habet tres partes principales. secunda ibi, Eo autem. tertia ibi, excipitur. Iac. But. Summari velle nõ potest h. d. Bald. Vel sic: Captus in loco delicti, vel in quo quis alias sortitur forum, potest si ibi reperiatur, conueniri personali, reali, & etiam mixta actione, non obstante quocunque priuilegio exceptionis, nisi ex causa publica vtilitatis vel necessitatis ipsum absentari oporteat, vel causam ad consistorium principis deuolui, vel nisi per appellationem legitimam fuerit deuoluta. Item pro damno per te mihi illato nomine alterius, vel illius mandato seu voluntate, possum te præsentem conuenire in loco dãni dati, & datur ibi terminus ad denun-

D

S Ciens liberum.] CASVS. Hominem uendidisti, cõmisisti crimen plagij, vbi conueniendus sis, quæritur? Respon. ubi domiciliũ habes.

m Committit.] vt & infra ad l. Fabiã, de pla. l. pen.

n Ab eo.] ut à patre, matre, fratre: non extraneo, non muliere, non pupillo, ut arg ff. de popu. ac l. mulieri. nec enim publica est accusatio secundum Io. & P. sed tu dic secũdum Azo, quòd sic, ut infra ad l. Fab. de plagi. l. plagij. 2. & ideo dicit, ab eo, &c. quia etiam in publica accusatione sunt aliqui qui nõ accusant, ut ff. de accu. qui accusare.

o Degit.] id est habet domicilium, uel dicit de uagabundo. Vel dic, id est conuersatur vt scholaris in scholis, licet domicilium non habeat ante decennium, vt j. de incolis. l. 2. lib. 10. & sic non facit pro opinione P. ut dicit s. l. proxi.

Scholaris in scholis an habeat domicilium.

SEQVITVR AVTH.

Quæ in prouincia, quæ est super l. 1. huius tit. legenda, & est in auth. ut omnes obe. iud. prouin. §. 1. colla. 5.

Qua in prouincia. ¶ CASVS. Hæc auth. ponitur hic non vt corrigat, sed vt addat, & continet in se. viij. dicta principaliter. Primo enim dicit in quo loco quis ratione delicti, vel contractus, vel alia ratione, debeat conueniri & respondere. Secundo dictum suum determinat verum esse vbi sunt ambæ partes pſentes, omni priuilegio cessante. Tertio ponit, si absens sit aliquis, ex cuius domo iniquum quid patiatur præsens ex facto alicuius præsentis, qualiter debeat fieri pro iustitia consequenda. Quarto ponit, si dominus absens non veniat, qd remediũ sit. Quinto ponit, si præsens qui fecit iniuriã, nõ compareat, quid fiet. Sexto si compareat conuentus & non actor, in casu isto quid iuris videtur. Septimo excipit à primo dicto duos casus, in quibus aliquo tempore non cogitur reus respondere. Octauo & vltimo determinat tertium dictum. litera exponitur vt in glo.

cũdum illi vt te instruat de iuribus suis, quo non comparente, vterque cõdemnatur etiam lite non contestata, si sunt culpabiles, & ego in termino comparui, alias conuentus absoluitur ab obseruatione iudicij. h. d. in effectu. Pau. de Cast. & sunt plura singularia quæ alibi non reperiuntur.

¹ Ista auth. reputatur valde singu. ſm doct. hic.

² Cõc. ca. fi. extr. de foro compe.

Qua[a] in prouincia[b] quis deliquit,[c] aut in qua pecuniarũ, aut criminum reus sit, siue de terra, siue de terminis,[d] siue de possessione,[e] siue de proprietate,[f] siue de hypotheca, aut de alia qualibet occasione vel de qualibet re fuerit reus, illic etiam iuri subiaceat: quod ius perpetuum[g] est.

A

B

¶ Si ergo ambo & actor & reus sint in prouincia,[h] illic omni priuilegio[i] cessante res expediatur.

¶ Eo autem absente,[k] ex cuius domo iniquum quid patior, ipsum qui id admisit, vel eius curatorẽ conueniam, cui datis induciis licet denunciare domino causæ, qui si neque per se veniat, neque mittat, is qui primo conuentus est, præsentatus condemnetur, in quo sit obnoxius, insuper & is qui mittere noluit,[l] si tamen omnino[m] appareat obno

a Qua, &c.] antiqui minus in litera habent huius authent. quàm moder.

b In prouincia.] contra. ff. de act. & obl. l. contraxisse, & de bo. auct. iu. poss. l. 3. Accur.

C

c Deliquit.] vt de eo ciuiliter conueniatur. & quod subiicit, criminum sit reus, vt criminaliter accusetur. Vel dic, deliquit sine animo, sit reus ex animo, vt ĩ. ad le. Cor. de sica. l. 1.

d De terminis.] i. de terminis terræ, & agitur de termino moto, vt ĩ. de accu. l. 1. & ff. de ter. mo. l. 2. vel agitur finium regundorum, vt ff. fin. regun. l. 1.

e Possessione] per aliquod interdictum, vel per actionẽ ciuilem, quod quandoq; fit, vt ff. de condi. inde. l. indebiti. §. sed & si. Accur.

f Proprietate.] & sic agitur rei vendicatione. ff. de rei ven dic. l. in rem.

g Ius perpetuum.] i. generale, sic ponitur s. de edẽ. l. edi ta, & inst. de satisd. tu. §. 1. nã in delictis & quasi, in contractibus & quasi, in realibus & possessoriis vbi quis sortitur forum ratione possessionis, vt ĩ. vbi in rem actio. l. fi. habet locum, vt dictum est.

Italia est prouincia rũ domina.

D

h In prouincia.] idem si in Italia, quæ non est prouincia, sed prouinciarum domina: nam vbique hæc lex suam ostendit virtutem, vt in auth. in cor. vnde sumitur. §. fi.

i Illic omni priuilegio.] sed nonne hoc erat etiam veteri iure, vt in hoc titu. l. 1. & infra vbi sena. vel cla. l. 1. & ff. de ac. l. si cui. §. fin. & l. fin? Respond. sic, vt in corpore ibi, hoc enim & apud præcedentes, &c. sed non sic purè & indistinctè, vt in hac authent. præterea multa adiiciuntur veteri iuri per authent. hanc, vt iam dices in vltima glo. Item per hoc quod dicit, omni priuilegio, &c. nunquid tollit. l. supra, quando imper. inter pu. & vi. l. 2. in fi. & alia de clericis. s. de epi. & cleri. auth. clericus, & auth. causa, & alia de legatis. ff. de iudi. l. 2. §. legatis, & in auth. de sanc. epis. §. si vero episcopi, coll. ix. & alia de illustribus, vt infra vbi sena. vel cla. l. 2. omnes enim istæ leges videntur huic contrariæ. Solut.[1] secundum quosdam priuilegium fori tollitur per hanc. l. sed non sui iudicis. Si enim clericus extraneus Bononiæ delinquat, conueniatur Bononiæ sub episcopo, non sub potestate. Alij dixerũt quod hæc corrigit omnes prædictas leges, quod non placet, quia illa, clericus. est post illã in cor. & illa de sanct. epis. §. si vero episcopi, col. ix. Dic ergo cessare priuilegia indulta per principem viuentem, vt in corpore authenticorũ, sed non indulta per l. redactam in corpore iuris.[2] Item ad hoc contra. s. de dila. l. si quando, & authen. quod fieri. sed hic prohibet reo, ibi actori cõcedit, quod est mirum, quia nõ debet actori, &c. vt ff. de reg. iur. non debet, &c. sed hic speciale: magis autem est contra. s. de iurisdict. om. iudi. l. in criminali, in eo quod innuit cum cœlesti oraculo etiam reũ impetrare rescriptum. Sed tu dic illã in hoc corrigi.[3] Excipiuntur ergo priuilegia indulta per. l. istam. Item si actor impetret, vt dictum est. In tertio excipitur si pragmatica, &c. vt infra statim.

, Ista sol. est bona ſm Io. Eu tri. & Pa.

1 Istam tenent doc. & ẽ sing. & vtilis, & similis est ĩ l. hĩs absens, in prin. ff. de iudic. Pau.

3 Immo nõ corrigitur. s. l. in criminali, inquantũ innuit à contrario sensu, quod cũ cœlesti oraculo. i. rescripto principis reus possit declinare forũ ordinariũ, & trahere actorẽ ad extraordinariũ. immo hodie etiã põt, si specialiter cõcedatur ſm Bart. & Paul. de Castr.

k Eo autem absente.] casus iste antiquitus est positus in domino domus, qui cum inquilinis, siue hospitibus suis (quod proprius est) habitabat, vt ff. de vsu & ha. l. 2. §. 1. & ex domo ab vno de hospitibus aliquid est eiectum, ille hospes conuenitur lege Aquil. vel ex illo tit. de eiect. actione in factum ex suo maleficio. Dominus ẽt posset conueniri, quia opera malorum utitur, vt inst. de oblig. quæ ex quasi delic. §. item exercitor. Permittit ergo hæc authen. domino nunciari, & si ueniat, bene est. & si non, dãnatur præsens, & in subsidium satisfit etiam de rebus absentis. Sed hæc positio non placet. cum. n. certum est quis deiecit, non debent alij teneri, vt ff. de his qui deie. l. 1. §. fi. & l. seq. Secũdo pone in eo qui aliũ deiecit te mãdante, vt ff. de vi & vi arma. l. 1. §. quoties, & §. cũ aũt, & §. familiæ, & §. si quis tamen, & §. si filiusfa. Itẽ põt poni & in eo qui contraxit te mandante, vt ff. de insti. l. cuicunq;. §. fi. & l. seq. Itẽ & in eo põt poni cui fuit data pecunia contẽplatione vtriusq., vt s. si tut. vel cur. inter. l. si creditor. & dices quod sponte suscepit defensionẽ absentis. nã inuitus non cogitur, vt s. de procur. inuitus, sed se tãtum defendere habet necesse. Itẽ dices ex domo eius. i. à domesticis eius, & permittit dño nunciari, secundũ quod hic subiicit. Vel ſm Ioa. pone in eo qui fideiussit pro alio iudicio sisti. nam si reus postea absit, datur huic vel alij volenti eum defendere, & satisdare iudicatum solui, tempus vt nunciet domino, & pro hoc ĩ. de fideiuss. l. sancimus, & secundum hoc dic, patior iniquum ex domo absentis ab eo qui tenet id quod mihi debetur. Item secundum hoc pro parte derogatur legi. ff. de solut. l. solutionem, & ff. de procur. l. non cogendum. §. Sabinus.

l Noluit.] scilicet condemnetur: & tamen contra eum non est lis contestata, quod est mirum: alias contra, nisi in iudicio appellationis, vt infra de temp. app. l. fi. §. illud. Vel dic hic quasi contestatam, vt ĩ. ubi in rem actio. l. 2. nam & in cor. dicit, condemnetur absens secundum schema, quod appellatur eremodicium, in §. si vero neque. Item ex ipso quod nõ prohibuit, videtur eum approbare, vt ff. ad Macedo. l. si filiusfamilias. 2. & ff. furt. aduer. nau. cau. sta. lege prima, in fine.

m Omnino.] i. omni tempore.

Iste tex. est valde singul. & non reperitur alibi ſm Pa. de Cast. hic, & cõcor. cum hoc tex. c. j. extra de priuileg.

Iste tex. ẽt reputatur singula. ſm. Pa. hic, & nõ reperitur alibi, cui cõcordat c. dilect. extra de procur.

Absentẽ defendere nemo cogitur inuitus.

Non

a Non fit.] ex sententia contra se lata, item in rebus etiã A absentis fit missio ex ea. s. sententia quæ contra se absentem datur: non autem dico vt sententia in præsentem lata habeat executionem in alium, licet hoc dicant quidam.

xius. nam & de rebus eius satisfiet, si is qui præsens est, non fit[d] soluendo.

¶ Sed si nec ipse qui dominum præsentare debuit, compareat præconia[b] voce vocatus, condẽnetur,[c] quia contumacia eius pro præsentia[d] est.

¶ Quòd si desit actor[e] cũ B reus venerit, siue miserit, absoluendus[f] est, vt & dãna ei resarciantur.

¶ Excipitur[g] hic si forma pragmatica[h] occasione publicæ causæ procedens præceperit quẽquam principali comitatui exhiberi, aut ex lege hoc faciat, quale est super appellationibus.

¶ Induciarum vero tẽpus noua constitutione variũ præfinitum est ex diuersitate locorum, quatuor scilicet mensium, si vicina est prouincia in qua hoc agitur, vna aut duabus mansionibus in medio prouinciarum constitutis, si vero mai⁹ sit spaciũ, sex. Si uero ex Palęstina, aut Aegypto, aut gentium longinquarũ octo menses sufficiant. Si vero ex Hesperiis gentibus, aut Septẽtrionalibus, C aut Libya, sufficiens visum est tempus nouem mensium.

b Præconia.] hodie per edicta, quia vox præconis paucis innotescit, vt j. quo & quando iudex, au then. qui semel. vel hic est speciale.

c Condemnetur.] per missionẽ in possessionem secũdum mensuram debiti si lis non est contestata. idem si est, & nõ est liquidum de causa. Si autem est contestata vel quasi, & liquidum, datur definitiua, vt supra de iudi. l. properãdum §. 2.

d Pro præsentia.] eius. n. absentia, dei præsentia, &c. vt s. de iudi. l. properandum. §. cum autem.

e Actor.] aliàs accusator, & tunc dic. i. actor.

f Absoluendus.] ab obseruatione iudicij si lis non est contestata. aliàs definitiue, vt d. l. properandum. §. & si quidẽ. sed & citari posset actor, vt j. quomodo & quando iudex, in auth. qui semel.

g Excipitur.] hic versiculus est legendus cum prin. huius auth. & intellige ꝙ imperator vocat aliquem vt de causa cognoscat aliqua, vel aliquid pro republica faciat. interim enim dilationem habet à iudice sub quo conueniebatur. & est pragmatica scriptura facta consilio procerum. Sed hæc exceptio videtur corrigi in cor. eod. §. hanc dicentes, &c. D quod quidam concedunt. Vel dic non corrigi, sed nominat ibi personas de quibus poterat dubitari, quia plus solet timeri quod, &c. vt dicit canon. & ea quæ notabiliter fiunt, nisi specialiter notentur, videntur neglecta, vt ff. de iniu. item apud. §. ait prætor. Et not. hic quæ noua inducit authent. ista. Primo quòd dicit simpliciter omne priuilegium cessare. Secundo de denuntiatione, quæ permittitur fieri domino, quod olim non licebat nisi in casu, vt infra vbi in rem act. l. 2. Tertium de induciis quæ hic sequuntur. nam aliæ dantur aliàs, vt s. de dila. l. 1. Quartum de satisdatione rerum absentis. Quintum ꝙ fertur definitiua secundum quosdam ante litem contestatam.

Pragmatica quæ sit.

Authentica, q̃ in ꝓuĩcia, multa induxit noua.

h Forma pragmatica.] i. imperiale rescriptum.

VBI DE POSSESSIONE agi oporteat.

Hoc titulo ubi de possessorio agitur iudicio, dicit, siue per interdicta siue per alias actiones agatur.

V Bi.] CASVS. de posses. mea me deiecisti, vbi te conuenire debeam interdicto unde vi pro possessione recuperãda, quæritur? Respon. Vbi possessio est. vel sic. Possessio erat Mutin. in districtu Bon. me vi retinuisti, ibi conueniendus eris vbi vis mihi facta est. s. in districtu Bonon. & sic sumitur secundum authẽ. in sua significatione, in prin. gl.

TITVLVS XVI.
VBI DE POSSESSIONE agi oporteat.

Causa violentiæ debet tractari vbi est possessio, vel vbi vis illata est. h. d. Iac. But. Bal. & Sal.

I. Impp. Valent. & Valens AA. ad rectum proconsulẽ Africæ.

V Bi aut[i] vis facta dicit, aut momentaria possessio postulanda est, ibi loci iudicem aduersus eum qui possessionem turbauit, conuenit iudicare. Dat. VIII. Kal. Iun. Gratiano & Dagalaipho Conss.

i Vbi aut] Aut pro &, nam non potest alibi fieri vis, quam vbi sit possessio, & sic vnum casum ponit tantum hæc lex secundum quosdã, quod non placet: immo potest fieri alibi vis, & alibi eẽ possessio, vt si possessio mea est Mutinæ, ad quam cum ire vellem, in districtu Bon. me detinuisti. si enim suspicor me posse repelli, amitto possessionem, & agam vnde ui & Bononię[1] vbi facta est vis, & Mutinæ ubi est. i. existit possessio momentaria, vt ff. de vi & vi ar. l. 1. § interdictum autẽ hoc, & §. siue autem corpore. & sic duobus locis conuenitur: & aut, ponitur disiunctiue. Quare possessio dicitur momentaria, dic vt dixi supra qui le. per l. fin.

1 Imò nõ Bononię, sed Mutinæ, ubi fuit collatus effect⁹ violentię. arg. l. l. cõtraxisse, ff. de act. & obl. Pa.

TITVLVS XVII.
VBI DE FIDEICOMMISsum peti oporteat.

Vbi hæreditas est, ibi fideicommissum peti potest. h. d. Sal. Vel sic: Hæc lex glossatur. ff. de iudi. in l. quod legatur. Ba.

I. Impp. Seuerus & Anton. AA. Demetrio.

F Ideicommissum[k] ibi petendum esse, vbi hæreditas relicta ẽ,[l] dubitari non oportet. PP. VIII Kal. Septemb. Chilone & Libone Conss.

VBI FIDEIcommissum peti oporteat.

TITVLVS XVIII.
VBI CONVENIATVR qui certo loco dare promisit.

F Ideicommissum.] CASVS. Legatum vel fideicommissum mihi reliquisti, vbi illud petere debeam, quæritur? Respond. quòd vbi hæreditas est, vel eius maior pars.

k Fideicommissum.] quod in fideicommisso dicitur, idem in legato. fraternizant enim hodie, vt ff. de leg. 1. l. 1.

l Relicta est.] id est factum est testamentum. nam ibi defunctus videtur cum legatario contrahere, vt instit. de oblig. quæ ex quasi contract. §. hæres, secundum quosdam, quod non placet, quia non cum defuncto, sed cum hærede legatarij contrahere videntur, vt ff. quib. ex cau. in pos. eatur. l. apud. §. fina. & l. seq. Dic ergo, relicta est, id est existit, ut sit tertium adiacens,[2] vt ff. de leg. 1. l. cum res. sic & satisdatio petitur ubi existit, vt ff. vt lega. no. l. postquam. §. fina. & plene hic posses distinguere, vt ff. de iud. l. quod legatur, in gl. 1. legatarius, &c.

Legatarii non cũ defuncto sed cũ hærede eius videnẽ cõtrahere.

2 Hoc est uerbũ tertiæ p̃onæ nullã determinatione habẽs, sm Di.

VBI CONVENIATVR QVI CERTO loco dare promisit.

Q Vi certo.] CASVS Mutuaui tibi.x.ea certo A loco puta mihi soluere promisisti, dolo vel culpa, uel mora ma cepi dilationē: an alio loco te cōuenire possim, q̄ritur? Res. q̄ sic cō dictione certi ex mutuo arbitraria, i. qua ve niet damnum quod passus sum, & etiam propter loci mutationem, ideo q̄a suo loco pecunia soluta non est.

ᵃ Arbitraria.] adiectum est, i. cōdictione certi arbitraria, quæ habet locum in tribus casibus, ᵃ vt ff. eo. l. 2. § hæc autem actio, & l. si hæres, & l. aut si. Et dicitur arbitraria, quia solus iudex ex suo arbitrio æstimat damnum vtriusq; si alibi soluatur, vt instit. de ac. §. præterea quasdam.

ᵃ Tu dic I quatuor. Pau. hic.

ᵇ Et in alio loco.] s. quolibet. nam vbi te inuenero, ibi te, &c. & pro hoc. ff. de iud. l. cum, & de constit. pecu. si duo. §. 1. & de condi. indebi. l. q certo, quod non placet. Expone ergo idoneo, & hic & in prædictis. ll. vbi. s. habeat forum qui conuenitur, vt ff. de mu. & ho. l. vt gradatim. §. 1. Et quæro si certo loco promisi, an eo loco quo fuit facta promissio, possū conueniri? Io. dicit q̄ non, quia nō ibi, sed vbi est soluēdū, contrahi videtur, vt ff. de act. & ob. l. contraxisse, & ff. e. l. penult. Alij contra, & pro eis. ff. de iudi. hæres absens. §. fi. & l. omnem.

Cōcc. P. & G. cum gl. 1. in me. ext. de offic. deleg.

ᵇ Hæc vera, & cōiter tenet. Paul.

ᶜ Et bene Paul.

Vbi solutio est in certum locū collata, si alibi agitur, est actio arbitraria ratione loci, in qua officio iudicis venit interesse actoris vel rei. h. d. Bal.

I. Imp. Alex. A. Heraclidæ.

Q Vi certo loco sese soluturum pecuniā obligat, si solutioni satis non fecerit, arbitraria ᵇ B actione & in alio loco ᵇ potest conueniri, in qua venit æstimatio, quod alterutrius ᶜ interfuit suo loco potius quàm in eo in quo petitur, solui. Da. VI. Id. Mart. Fusco & Dextro Conss.

TITVLVS XIX.

VBI IN REM ACTIO exerceri debeat.

Venditor debet defendere emptorem in foro emptoris, nec potest ex propria persona declinare forum h. d. Vel sic: Forum quod est declinabile à defenso, non est declinabile à defensore. h. d. Bald. Vel sic: Actio in rem datur contra possidentem, non contra auctorem eius qui non possidet. datur tamen contra illum regressus de euictione, si sibi fuit lis denunciata, Et si vult defendere possessorem de euictione, tenetur ipsum defendere in loco vbi lis est inchoata, nec potest eum trahere ad forum suum. h. d. Paul. de Castr.

I. Imppp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Pancratio.



I N rē actio ᵈ non contra ᵉ uenditorem, sed cōtra pos sidentē ᶠ cōpetit. Frustra itaque desideras nō tecū congredi, ᵍ sed cum auctore ʰ tuo dominium vendicantem, ⁱ cum te possidere contendas. Nam si denunciasti ᵏ ei qui tibi vendidit, intelligis euictionis illi periculum imminere. Nec. n. iurisdictionis forma, ˡ in eadem prouincia constitutis tam petitore quàm possessore, ob auctoris personam, quem in alia prouincia dicis consistere, debet immutari. Dat. Idib. Apri. AA. & Conss.

Qui possidet alieno nomine, potest reali actione conuentus dominum in iudicio nominare, & datur ei dilatio ad denunciandum domino, quo non veniente, habetur lis contestata quantum ad interruptionem præscriptionis. & si citatus legitime non comparet, fit missio in possessionem. & reuersus non auditur de possessione, sed tantum de proprietate. hoc dicit secundum Iacob. But. Bald. C

II. Imper. Constantinus ad vniuersos prouinciales.

D S I quis alterius no-

DICTIO Dicas q̄ locus contractus non inspicitur, & ibi non potest cōueniri, sed solum locus solutionis faciendæ inspicitur, nisi aliud actū sit, pro quo Pet. de Bel. pert. in l. contraxisse. s. alleg. allegat. l. quæro, vbi dicit esse casum. ff. de solu. vbi hoc tenet & sequitur. Bart.

ᶜ Alterutrius.] vt quia vnius interest, non alterius, si autem vtriusque tunc secus secundum Ir. & P. sed certe et si simul vtriusque interest, vt plene dixi. ff. e. l. 2. in prin.

VBI IN REM ACTIO exerceri debeat.

I N rem.] CASVS Rem meam possedisti, quam cum petere vellem, dicis te non esse conueniendum, sed eum qui tibi vendidit, vbi autem conueniendus sis, an vbi domicilium habes, an vbi auctor, quæritur? resp. q̄ ibi tu emptor, quia hæc forma iuris est, vt emptor ibi defendatur, vbi forum habet, vt ff. de iud. l. venditorem.

ᵈ In rem actio.] i. vendicatio.

ᵉ Non contra.] nisi dolo desiisset possidere, vt ff. de rei vend. l. si autem. §. 1. & §. sed & is.

ᶠ Contra possidentem.] vt & s. de alie. iud. mu. cau. fac. l. 1. Sed quid si venditor vult suscipere iudiciū pro emptore quasi defendēdo seipsum, nunquid potest actore inuito? Quidam q̄ sic, vt ff. de peti. hær. sed & si lege. §. item si rem, l n. §. & ff. de appel. ab executore. §. j. & ff. de re iudic. sæpe; & de alie. iure. mu. cau. fac. l. 3. §. fi. Sed lex ista dicit cōtra, & ff. de procur. si actor. sed dic q̄ potest in foro emptoris, vt ff. de iud. l. venditor; nisi vt s. de procu. l. fi. nec ob. hæc l. quia venditor non offerebat hic iudicium pro emptore suscipere.

ᵍ Congredi.] id est agi.

ʰ Auctore.] venditore.

ⁱ Vendicantem.] s. rem ratione dominij, sed dominium non petit, cum habeat. vere enim habet illud, quia si nō haberet, non haberet rei vendicationē, vt ff. de rei ven. l. in rem, in prin. vel dic, habet quo ad quid, & quo ad quid non habet. Nam habere multis modis dicitur, vt ff. de verbor. oblig. stipulatio ista. §. habere. Vel dic vēdicat sibi dominiū, id est attribuit sibi dominium. i. dicit se dominum.

ᵏ Denunciasti.] s. ante sententiam, vt ff. de euic. l. si rem quam. § fin. & j. de euic. si cōtrouersia, & j. de peric. & commo. rei vend. l. 1. secus si non denunciauit cum posset, vt ff. de euic. si fundo. §. fin.

ˡ Forma.] quæ est vt ubi ipse emptor forum habet, defendatur per se vel per alium, vt ff. de iudi. l. venditor.

Intelligit euictionis periculū. Nec, &c.

Hæc gl. placet docto. hic. P.

Ista lex est sing. & nō reperit alibi in toto corpore iuris s̄m Pa. licet de iure canonico habeatur, vt in cap. qm̄ frequēter, ext. vt lit. cōt. & cōcoa. gl. j. I c. edoceri, in princi. ext. de rescrip.

Habere multipliciter dicit.

S I quis.] CASVS Fundum ad me pertinentem non suo nomine sed alieno possedisti, quem petere volui. feci te citari, dicebas dominum non te esse, quid iuris sit, quæritur? Respond. quod dabuntur tibi induciæ, vt domino denuncies, vt veniat, vel sufficientem pro se dirigat responsalem ad locum in quo sita est possessio. Si autem venire noluerit, iudex legitimis edictis propositis faciet eum citari, & si in eadem voluntate perseuerauerit, lit. cont. quasi contra absentem interrupta præscriptione ex die quo possessor ad iudicium vocatus est, summatim de ea cognoscet, & me mittet in possessionē fundi, salua tibi reuersio de proprietate quæstione.

Quolibet

mine quolibet [a]modo possidens immobilem [b]rem, litem ab aliquo per in rē actionē sustineat: debet [c] statim in iudicio dominū nominare: vt siue in eadē ciuitate degat, siue ī agro, siue in alia prouincia sit: certo dierum spacio à iudice definiendo, [d]eoq; ad notionem eius perducendo, vel ipse in loca in quibus prędiū situm est, perueniens, vel procuratorē mittens, actoris intētiones excipiat. Si verò post huiusmodi indultum tempus minimè hoc quod dispositum est, facere maluerit: tanquam lite, quæ ei ingeritur, ex eo die quo possessor ad iudiciū vocatus est ad interrumpendam lōgi temporis pręscriptionem, contestata: iudex, vt pote domino [e]possessionis nec post huiusmodi humanitatem sui præsentiam faciēte, edictis legitimis proponendis eum citare [f]curabit: & tunc in eadem volūtate eo permanente, negocium summatim [g]discutiens, in possessionem rerum actorem mitti nō differet, omni allegatione absenti de principali quęstione seruata. [h]Dat. X. Kal. Augu. Basso & Ablabio Conss.

In reali & personali actor sequitur forum rei. Item reus potest conueniri in loco vbi est res. Bald.

III. Impp. Valentin. Theod. & Arcad. AAA.

Actor, rei forum, siue in rem, siue in personam sit actio, sequitur. [i] Sed & in locis [k]in quibus res [l]propter quas contenditur, constitutæ sunt, iubemus in rem actionem aduersus possidentem moueri. [m]Dat. X. Kal. Iul. Arcadio & Bautone Conss.

[a] Quolibet modo.] vt commodatarius rei immobilis, A vel colonus, vel inquilinus qui non habet ius in re. Et dic idem in eo qui habet ius in re: vt in feudatario, emphyteuta, vel fructuario, vel quocunque modo teneat nomine alterius ∫m Io. Sed alij, vt I. & P. dicunt aliud esse in eo qui habet ius in re, vt in feudatario, emphyteuta, creditore, & fructuario, superficiario, & similibus: vt ipsi nō possint dominum nominare in iudicio: nec liberantur hoc faciendo, sed defendere coguntur respectu iuris quod habeat. Nam & vir si in dotem agit vel defendit, principaliter agere vel defendere dicitur rōne iuris qđ habet, vt ff. de re iu. l. sæpe, §. sed scientibus. Itē fructuarius respectu iuris quod habet in re, tenetur ad exhi. vt ff. ad exhi. l. Celsus, §. j. Itē emphyteuta dicitur possidere vt euitet satisdationem, vt ff. qui satisd. cog. l. sciēdū, §. j. si ergo onus euitat, & onus sustinere debet circa defensionem faciēdi. Sed an contra ciuiliter tantum possidētem detur rei vendicatio? quidam dicūt ꝙ sic, & fiat missio in rem pro ciuili tm̄. si non veniat qui defendat: & non fit prejudicium in naturali. ff. de acqui. pos. l. pe. in princ. ∫m Io. nisi naturaliter possidens sciat, & patiatur, vt ff. de re iudi. l. sæpe, in fin. §. j. Alij dicunt non teneri rei vendicatione eum qui tantum ciuiliter possidet, cum non habeat facultatem restituendi, vt ff. de rei vendi. l. officium.

ADDITIO. Vide de hoc Bart. in l. Pomponius, §. si is qui precario, vbi de hoc etiam per glo. magnam in fin. ff. de acqui. pos. & quærit etiam gloss. super rubr. ff. de rei ven. & est casus in l. cuiuscunque, §. j. ff de vsufruct.

[b] Immobilem.] pro mobili non potest domino nunciare: sed res deponitur si suspecta persona sit, & agitur, ff. qui satis. cog. l. si fideiussor, §. fi. & in hoc casu, s. immobili loquitur. d. l. officium. sed hodie idem in re mobili, per auth: quæ in prouincia. s. vbi de cri. agi oportet.

ADDITIO. Dic ꝙ illa auth. loquitur ī alio casu. Pau. hic.

[c] Debet.] idest potest, vt ff. an per alium causa app. l. fin. vel debet si nunquam facturus est.

[d] Definiendo.] forte secundum legem. s. de dila. l. j. vel secundum authen. quæ in prouincia. j. alleg.

[e] Vt pote domino.] id est eo qui dominum nominauit. sed verius pro vero domino pone.

[f] Eum citare.] scilicet nominantem. Tu dic dominum, vt euidenter dicit litera, quòd dominus nunc primo citatur.

[g] Summatim.] nam posset petere rem per calumniam: & ideo fit hęc summaria cognitio, an ad eū pertineat, vel non. sic & j. de bo. aucto. iud. pos. authen. & qui iurat, & ff. de Carb. edic. l. 3. § causæ.

[h] Seruata.] immo & de possessione, vt j. de præscript. xxx. an. l. si quis emptionis, § pe. econtra videtur ꝙ nec ad proprietatem, vt s. de iud. l. properandum. §. fin autē reus, quæ sunt contra. Sol. vt ibi in l. properādum. Sed vsque ad quod tempus auditur de proprietate? Rñ. vsq; ad x. an. inter præsentes, & xx. inter absentes. nā postea res erit vsucapta siue præscripta: quia iuste possidet, qui auctore prætore &c. vt ff. de acqui. pos. l. iuste. nec distinguitur, vtrū res fuerit absentis, vel alterius. Aliud autē est in noxali actione, nam statim efficitur dominus accipiens, si primo possessor erat dominus, vt ff. si ex nox. cau. aga. l. 2. in fine, & de noxa. ac. l. & generaliter, & idem dicimus in causa damni infecti quod in noxali: sed in actione personali vsque ad xxx. ann dicimus audiēdum volentem recuperare possessionē, cum nec possideat missus, vt ff. de acq. pos. l. 3. §. si. nisi missus eam vendiderit, vel in solutum acceperit per iudicem. Item an statim missus possideat, vel demum post annum? M. & Azo, statim sed P. & B. post annum, vt plene dices, j. de præscrip. xxx. an. l. si quis emptionis, § pe. sed hoc qñ lis non est quasi cōtestata, at hic erat quasi contestata. Accursius.

[i] Dicas qñ qr missio in possessionem fit ante li. contest. & tunc audit de possessione & ꝓprietate, vt d. l. si qs emptionis. §. pe. qñque fit post li. cōtesta. vel quasi: & tunc non auditur de possessiōe, sed de proprietate, vt hic. qñque fit post definitiuā sententiā, & tunc non audit nec de ꝓprietate nec de possessione, vt d. l. properandū, §. sinaūt, re & j. quo. & quādo iud. l. consentaneū. Bal.

Actor.] CASVS Tu Bonon. equum tuum quem possidebat Mutinæ petere voluisti: vbi conueniēdus sit, quæritur? Resp. ꝙ ibi vbi domicilium habet s. Mutinæ, licet Azo contra. s. vbi res est. Si autem res sit immobilis, puta fundus quem petere voluisti, & apud Rhegium sit fundus: & Mutinæ vbi domicilium habet, & apud Rhegium vbi possessio constituta est, petere potes.

[i] Sequitur.] vt s. de iurisdi. omn. iud. l. 2.

[k] Sed & in locis.] q. d. non solum ibi vbi habet domicilium.

[l] Res.] s. immobiles fere secundum omnes. Sed Azo cōtra, quia hic dicit indistincte, & per id quod est. ff. de iudi. l. quod legatur, §. sin autem, & pro eo in eo. titu. l. sed & si susceperit, §. fin. sed certe ∫m H. in mobili aliud videtur dicendum. s. ꝙ sufficiat satisdare iudicio sisti in suo D foro: vt ff. de offi. præ si. l. senatus, & ff. qui satis. cog. l. si fideiussor, § fin. nisi in causa vbi sufficit nuda cautio propter priuilegium legationis, vt ff. de iudi. l. 2. §. penult. Vel loquitur ibi cum persona suspecta non erat, aliàs satisdabit, vel res deponi debebit, vt d. l. si fideiussor, §. finali. Alij dicunt ibi primo litem contestari, vbi res est: & postea satisdari, quod posset esse verum, si actio esset tempore peritura, vt d. l. senatus. Sed quid si reali te conuenio hic vbi habes domicilium, & res est alibi: quis executioni mandabit? [z]Respon. iudex illius loci vbi est res ex denunciatione huius, sicut fit in vera definitiua, vt s. de iudi. l. properandum, §. sinautem reus, & ff de re iudic. l. à diuo Pio, in princip. & vera interlocutoria, vt ff. de bo. aucto. iud. pos. l. cum vnus, §. finali. Item in cuius electione est, in loco domicilij, vel vbi res est, eligere forum? Respon. [y]actoris, vt ff. de iudi. l. 2. §. plane & si perfecta. Acc.

[m] Cōcor. a. sane, extra de for. compe.

Sub audi sniam latam ꝓ actore. Pa.

[z] Illā glo. semper allegatur ꝙ quādo qs habet plures iudices sub qbus potest cōueniri: electio est actoris eorum quo cōueniat, probatur in l. fin. s. de iu. om. iud. & j. de pscrip. lōgi tem. l. si. Paul. de Cast.

Possessor rei mobiles, an possit domino denunciare.

VBI DE HAEREDITATE AGATVR, vel vbi hæredes scripti in possessionem mitti postulare debeant.

De hoc finis. l. & vbi scripti &c. de hoc principium. l.

TITVLVS XX.

VBI DE HAEREDITATE agatur, vel vbi hæredes scripti in possessionem mitti postulare debeant.

Siue agatur edicto diui Hadriani, siue petitione hæreditatis: agi debet vbi est res. Item petitio hæreditatis potest moueri in loco domicilij hæredis. h. d. Bal. Vel sic, & clarius: Iudicium possessorium vbi res sunt sita, iudiciũ vero petitorium etiam in domicilio conuenti possunt agitari. Sali.

I. Impp. Valer. & Galienus. AA. Messalæ.

Illic [a] vbi res hęreditarias esse proponis, hæredes in possessionẽ rerum hæreditariarũ mitti postulandum [b] est. Vbi autem domicilium habet qui conuenitur: vel si ibi vbi res hereditariæ sitæ sunt, degit, [c] hæreditatis erit controuersia terminanda. Dat. VII. Kal. Maij. Seculari & Donato Conss. C

TITVLVS XXI.

VBI DE RATIOCINIIS tam publicis quam priuatis agi oportet.

De administratione priuata ibi debet ratio reddi, vbi administratio gesta est. Bal. & Sali.

I. Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Gerontio.

Cvm qui aliena negotia siue ex tutela, siue ex quocunq; alio titulo [d] administrauit: [e] vbi hæc gessit, rationem [f] oportet reddere. Dat. VII. Kal. Aug. Annibalione & Asclepiodoto Conss. D

Ibi debet reddi ratio publicæ administrationis, vbi administratio gesta est. quia ibi habilius instructio sufficiens habetur, & verissima possunt testimonia monstrari. Bal.

II. Impp. Honor. & Theod. AA. Macedonio magistro militum.

Nemo [g] post depositũ cingulum [h] suæ priuatæ vitæ redditus, ob negocium quod militiæ causa est ei exortum, præstandi ratiocinij gratia eius numeri in quo militauit, vel quem ipse gessit, à quocunq; [i] pulsatus, fori ꝓscriptionibus vtatur. vnũquemque enim super huiuscemodi causis publicis, quas dum militaret, exercuit, vel super ratiocinijs militaribus per quæ suos contubernales afflixisse asseritur, [l] in militari [m] oportet iudicio respõdere: in quo & instructio sufficiens, [n] & nota testimonia, & verissima possunt documenta præstari. Dat. II. Id. Iun. * Conss.

TITVLVS XXII.

VBI † CAVSA STATVS agi debeat.

Si seruus aufugit à domino ad aliã prouinciam, causa possessionis tractatur eodem loco, sed causa proprietatis examinatur coram iudice vnde aufugit. h. d. secundum Iac. de Aret. Bal.

I. Imp. Alexander. A. Aurelio Aristocrati.

Ea quæ à te, cum tibi seruiret, [o] fugit, & in aliam prouinciam se contulit, liberta-

† aliàs, vbi causas status agi oporteat.

Illic.] CASVS. Pro hęreditate ad te ptinẽte contra possessores hæreditatis interdictum quorum bonorũ intentasti. in isto possessorio iudicio vbi conueniri debeas ĩ pos. rerum hæreditariarum, quæritur? Respon. ꝙ ibi vbi res hęreditarię sitę sũt. Si autẽ peti. hæred. contra eos intentasti: vbi domicilium habent, & vbi hæreditas est, eos conuenire poteris: sed & vbi degunt, quòd intellige maxime: q̃a idem est, si ibi non degunt.

a Illic.] & à iudice illius loci, in cuius territorio sunt, vt ff. de iurisd. omn. iud. l. fi. & dixi. s. ti. prox. l. finali.

b Postulandũ est.] per interdictũ quo. bo. vt ff. quo. bo. l. j. in princ. vel per officium iudicis, vel per condic. ex lege quæ est j. de edic. diui Hadria. tol. l. fi.

c Degit.] maxime si ibi degit, nam idẽ si ibi non degit vbi sunt res: quia poterat cõueniri vbi sũt res, ad instar meræ realis, vt s. tit. j. l. fi. & arg. s. vbi de pos. agi opor. l. j. cum hęreditatis petitio sit & in rem, non solũ in personam, vt j. de peti. hær. l. hæreditatis.

VBI DE RATIOCINIJS tam publicis quam priuatis agi oportet.

Cvm qui.] CASVS. Tutelam alicuius pupilli, vel adulti curam administrasti, finita tutela vel cura, vbi conueniri debeas, quæritur? Resp. non ibi vbi domicilium habes, sed ibi vbi administrasti, puta si fueris Mutin. & Bononiæ curam vel tutelã administrasti. Bon. es conueniendus, & illuc transmittendus si alibi habes domicilium.

d Titulo.] vt argentarius, vel procurator, vel quocũque modo: vt hic, & ff. de iud. l. hæres absens, §. j. & l. argentarium, & de procu. l. neque, & de conditio. & demonstra. A l. cum seruus, §. j.

e Administrauit.] ff. de iudi. l. hæres absens.

f Rationem.] redditur ratio villicationis, vt instit. de obli. quæ ex quasi contract. §. sicut autem. Sed an debeat transmitti si ibi nõ inueniatur? Quidam quòd sic, & sic speciale: vel non speciale, quia & idem in contractibus fit quandoq;, vt d. l. hæres, §. j. diximus. In l. autem sequenti cõstat quòd fit transmissio.

Nemo.] CASVS. Aliquis constitutus ad subministrandum militibus stipendia, minus q̃ recepit impendit, finita administratione si appareat eum male administrasse, vbi cõueniri debeat, quæritur? respon. ꝙ non vbi domiciliũ habet, sed vbi administrauit, scilicet sub magistro militũ sub quo tempore administrationis militabat, & hoc sine fori præscriptiõe vel exceptione, vt si dicat se non esse conueniendum vbi administrauit, sed vbi domicilium habet, nõ audiatur.

g Nemo.] superior. l. de priuato, hæc de publico dicit. Acc.

h Cingulum.] fuerat enim electus super aliqua professione militum vel negotiatorum, vt s. de iurisd. omn. iud. l. fi.

i Quocunque.] idoneo ad petendum.

k Fori.] vt dicat se non conueniẽdum sub eo iudice sub quo conueniuntur alij de illa militia.

l Asseritur.] quia multa pro expensis ab eis accipiebat, & eis parũ præstabat.

m In militari.] hodie adiungitur episcopus, vt in auth. vt iud. sine quoquo suffra. §. necessitatẽ, col. 2. & de coll. §. super hoc, col. ix.

n Sufficiens.] sic supra quando impe. inter pupil. & vid. l. j. in fin. j. resp. & in auth. vt om. obe. iu. §. hæc considerantes, col. v.

VBI CAVSA STATVS AGI DEBEAT.

Ea quæ.] CASVS. Si ancilla tua à te fugiẽs & in alienam prouinciam se conferens, asserit se liberã: vbi cã status agi debeat, q̃rit? Rñ. ꝙ nõ ibi vbi eã dephẽdisti, sed ibi vbi seruierat añq̃ se in fugã Icõsulte recipet.

o Seruiret.] idest esset in possessione seruitutis.

Vindicans.

a Vindicans.] id est in libertatem proclamans postea quam constiterit eam esse possessam in seruitute.

b Non iniuria.] sed de iure.

c Recessit.] nisi diu.i.x.an. morata est in possessione libertatis bona fide.i. putans se liberam iustis rõnibus ducta, vel iniustis rationibus. xxx.an.vt ff.de acqui. pos. l.3. §.si seruus, & l. per eum,§.j.& ff.qui & à quib.ma. li.l.si cũ fideicommissa, §. Aristo.& ad hoc.ff. de libe. cau. l. liberis,§. fin. & l.igitur sciendum est, & j. de præscrip.long. tem. quæ pro lib. l.j & ij.& j. de liber. cau. l.ea quæ, & j. de prob.l.vis eius,& de ser.fug. l.cum seruum. Acc.

Libertas quanto tẽpore præscribitur.

† Cõcor. gloss. 2.in c. de seruorum,extra de ser. non ordinan.

...tem sibi vindicans, [a] non iniuria [b] eo loco [litigare] compellẽda est, vnde quasi fugitiua recessit. [c] Ideoq; remittere eam in prouinciam in qua seruiuit, præses prouinciæ qui eo loco ius repræsentat, curæ habebit: [d] sed non vbi deprehensa est, audiri debet. [e] PP.XIII. Kal.Sept. Pompeiano & Peligno Conss.

Procurator Cæsaris non est iudex competens in causa status. Paul. de Cast.

II. Imp. Decius A. Felici.

PRocuratores nostros [f] status [g] causas examinare non posse, omnibus notum est. [h] PP. Kalend. Decembr. Decio. A. II. & Grato Conss.

Quando ille qui dicitur seruus, est in possessione libertatis, debet conueniri vbi est: & illud dicitur eius forum. h.d. cum l.seq. Vel sic: Etiam in causa status actor sequitur forum rei, licet actor sit senator. Salic.

III. Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Zenonix.

SI in possessione libertatis constituta es: cum in status etiam quæstione actor rei forum sequi debeat: ibi causam liberalem agi oportet, vbi consistit quæ ancilla dicitur, licet senatoria dignitate actor decoretur. [i] Dat. II. Id. Maij. AA.Conss.

IIII. Iidem AA. & CC. Sisanni.

d Habebit.] cognoscendo primo & pronunciando sup possessione: non per vnde vi, vel vti possi, interdictum, cũ sit res mobilis. Itẽ quia nec dicit q seipsam possideat, sed sit hoc officio iudicis, vel interdicto vtrobi. Ibi ergo quæritur & pronũciatur de possessorio: sed petitorium seruatur in loco vnde aufugit: & sic diuiditur causæ continentia, & sic est contra s. de iud. l. nulli.

e Debet.] in petitorio.

PRocuratores.] CASVS. Si priuatus priuato status moueat quæstionẽ, puta dicit aliquẽ esse seruum qui se pro libero gerit: an procurator Cæsaris qui cognoscit inter fiscũ & priuatum, cognoscere possit, quæritur? respon. q nõ. vel dic q si inter fiscum & priuatum de seipso &c.

f Procuratores nostros.] scilicet Cæsaris.

g Status]. s.ingenuitatis.

h Notum est.] inter duos priuatos inuitos, secus inter fiscum & priuatum, vt dicunt j.eo. l. iamdudum, quod non placet: nam nec inter fiscum & priuatum, vt j. ne de sta.defun.l. si pater Dic ergo q in l. iamdudum, erat vice præsidis, vt s.de pe.iud. l.j. Vel tertio, si inter fiscũ & priuatum de aliquo seruo vel liberto sit quæstio, quia quilibet ad se pertinere dicit: cognoscere potest. si inter fiscum & hominem priuatum qui se liberum vel ingenuum asserit, tunc non potest, vt hic, & d.l. si pater. Vel quarto distingue quæ quæstio est status: vt si quidem ingenuitatis, non possit, vt hic, & d.l. iamdudum, in fin. Et q hæc sit causa libertatis, habes, j. de or. cog. l. si status, & d. l. si pater. An alterius status, & tunc potest, vt in prin. d. l. iamdudum, vnde valet, vt ff.eo.l.2.& 3.

Procurator Cæsaris an possit cognoscere de causa status.

SI in possessione.] CASVS. Alicui mulieri in possessione libertatis constitutæ quæstionem status mouisti, vbi hæc status quæstio agitari debeat, quæritur? respon. q in foro mulieris cui status quæstio mouetur.

i Decoretur.] vt ff.de li.cau.l.liberis.§.fi.

SI ex [k] possessione [l] seruitutis in libertatẽ quis proclamet: ibi agi oportere status causam, vbi domicilium constitutum habet qui se dominum dicit, nõ est ambigui iuris. Dat. II. Non. Martij Bizantij. CC. Conss.

Causa seruitutis & libertinitatis, quæ est inter fiscum & priuatum, potest per procuratorem Cæsaris examinari: causa vero ingenuitatis pertinet ad iurisdictionem præsidis. Bald.

V. Idem. AA. & CC. Diogeni præsidi Insularum.

IAmdudum à nobis statutum est, vt si quæ causæ libertinitatis [l] & seruitutis [m] in prouincijs inter fiscum & priuatos exorirentur, ad Rationalẽ [n] vel magistrum [o] rei priuatæ, hoc est vnde [p] motæ essent quæstiones, remitterentur: si quæ vero ingenuitatis [q] essent, à rectore prouinciæ examinarentur. Dat. IIII. Non. Augus. CC. Conss.

Etiam post quinquennium manumissus, de facto potest prouocare in ingenuitatem: quod olim non poterat nisi ex domini auxilio, hoc est ex gratia Cæsaris. h.d. Vel sic: Contra statũ non præscribitur spacio quinquennali: sed pro statu sic: vt in glo. Bald.

VI. Imp. Iustinianus. A. Menna præfecto prætorio.

IN litibus [r] quibus vtrũ ingenuus, an libertinus

SI ex possessione] CASVS. Ex possessione seruitutis pclamasti in libertatem, vbi causa status agi debeat, quæritur? respon. q ibi vbi consistit qui se dominum dicit.

k Si ex possessiõe.] hæc l. est contra ad superiorem, & est idem in d. l.liberis, & j.de li.cau.l.eam quæ, & ff. de proba. l.circa, & l.si quis liberum.

† Cõcor. gl. 2. in c. 2.extra de seruis nõ ordi.

IAmdudum.] CASVS. Inter priuatum & fiscũ de quodam seruo vel liberto erat quæstio: quia priuatus dicebat eũ esse seruum suũ vel libertum: e conuerso fiscus suum esse dicebat: an procurator Cæsaris de ista cã cognoscere possit, quæritur? respõ. q sic. Si autẽ fiscus dicat aliquem esse seruum suum, e conuerso ille asserat se ingenuum, quis cognoscere de causa debeat, quæritur? Respon. quod præses prouinciæ.

† Cõcor. gl. 2.in fi. in ca. 11. extra de ser. non. ordinan.

l Libertinitatis.] hic agebat vice præsidis, vel aliter vt modo dixi in l.2.huius tituli.

m Et seruitutis.] puta quia fiscus vocabat aliquem ad seruitutem, & ille dicebat se manumissũ à fisco, vel ab eo cui successit fiscus, at in sequenti respõso dicebat se ingenuum, cum ad seruitutem vel libertinitatem vocaretur.

n Rationalem.] hic agebat vice præsidis, vel aliter vt modo dixi in l.ij.huius tituli.

o Vel magistrum.] vel pro id est.

p Vnde.] id est de quo est quæstio an possint cognoscere. Accursius.

q Ingenuitatis.] scilicet inter fiscum & priuatum, vt j. ne de sta.defunc.l. si pater, & s.eod. l. procuratores, & de pe.iudi.l.placet.j.

IN litibus.] CASVS. Hominem ingenuum vt seruum possedisti, de facto eum manumisisti, an elapso quinquennio in ingenuitatem proclamare possit, quæritur j. respon. q sic, licet olim contrarium obseruaretur sine principis beneficio super hoc impetrato & obtento: & post quinquennium de causa ista cognoscat ipse præses: nec refert an fuerit clarissimus, vel non, qui talem fuit passus quæstionem.

Præfecto-

a Præscriptionem.]aliâs, dimensionem.
b Diuino.]idest rescripto concesso per principem.
c Veteres leges præcipiebant.] olim enim ingenuus de facto manumissus non poterat in ingenuitatem proclamare vltra quinque annos, nisi auxilio principis: vt hic in princ. & ff. si liber. inge. esse di. l. 2. §. j. & ij. quod corrigitur, vt hic subijcit, & ar. intra de præscript. long. tempo. quæ pro lib. l. fi. Item videtur corrigi totus titul. infra ne de sta. defun. per istam. l. Sed illa loquitur de defuncti statu: hic viuentis. Item hic ad bonũ: ibi ad malum reuocabatur in seruitutem. Accur.
d Clarissima persona.] scilicet quæ ad ingenuitatem prouocat, vel cõtra quã fit prouocatio.
e Super tali conditione].s. quæ ad ingenuitatem prouocat, vel contra.

a dimensionem,

sit aliquis, quæritur, quinquennij præscriptione[a] (post quod diuino[b] adiutorio opus esse veteres leges præcipiebãt[c]) in posterum cessare sancimus: & huiusmodi lites etiam post memoratum tempus ad exemplum cæterarum, vel in prouincijs apud earum moderatores, vel in hac alma vrbe apud competentes maximos iudices examinari. Quod etiam si clarissima persona[d] super tali conditione[e] vel etiam seruili quæstionem patiatur, tenere cẽsemus. Dat. III. Non. August.

TITVLVS XXIIII.

VBI QVIS DE CVRIALI vel cohortali, aliave conditione conueniatur.

Si curialis vel cohortalis à curia aufugerit, potest per eos à quibus fugerit, propria authoritate capi vbicunque reperitur, & conuictus reduci per iudicem ad pristinum statum. h. d. Bald. Vel sic: Curialis vel cohortalis fugiens potest capi, & agitur causa possessionis vbi capitur: de proprietate vero ad locum vnde aufugit, remittitur, secundum Iac. But. & Salic.

I. Impp. Arcad. & Honor. AA. Floro. P. F. P.

SI quis vel curiæ, vel officijs iudicũ, aut alijs quibuscunq; corporibus obnoxius,[f] intra prouinciam ab his[g] erit, quos aufugit, comprehensus:[h] non expectata eiusdem iudicis notione, sub quo per ambitum[i] cœperat militare,[k] penitusque emendicati honoris præscriptione submota, à iudice[l] qui in locis aditus fuerit, audiatur:[m] manifestarumq; rerum probatione conuictus, eorum societati, quos declinauerat, aggregetur. Dat. XII. Kalen. Aug. Mediolani, Cæsario & Attico Conss.

Homines obnoxitati, vel qui pro exactionibus vel concussionibus conueniuntur, non possunt fori præscriptionem opponere, nisi sint milites armata militia: vel eis specialiter sit concessum. Bal.

II. Impp. Theod. & Valentin. AA. Cyro. P. P.

HAc ꝑpetua lege sancimus ꝓuincialibus iudicijs non posse fori præscriptionem opponere eos qui ad curias vocantur,[n] vel cohortalibus[o] deberi dicuntur officijs, vel alijs corporibus obnoxij sunt: eos etiam,[p] qui super exactiones vel concussiones[q] perpetrasse firmentur: exceptis videlicet his qui armata[r] militia ꝓditi sunt, vel aliàs speciali beneficio principali sese defendunt: ita tamen, vt cui ex militaribus viris curiæ nomen[s] vel cohortalis officij quæstio ingeratur, rector prouinciæ super eius nomine tàm ad sedem tuæ magnificentiæ, quàm ad magisteriam[t] vel cõpetẽtem

[illegible] quis] CASVS. Nuncius vel procurator: vel executor cõmunis Bonon. in ciuitatem Mutinen. se cõtulit: & sub magistro nũciorum militare cœpit, ibi comprehensus, sub quo iudice conueniri debeat, quæritur? Respon. quòd in territorio illius sub quo captus est: non expectato eo sub quo militare cœpit: & conuictus societati eorũ quos declinauerat, congregetur. No. ex hac l. in fugitiuo regulam. Vbi te inuenero, ibi te iudicabo, & est speciale propter fugam, secundum glo. & Bald.
f Obnoxius.]in aliqua ciuitate.
g Ab his]vel procuratoribus eorum.
h Comprehensus]in alia ciuitate. Sic ergo speciale est hic. vt liberam personam quis sua auctoritate capiat, sic & j. de decu. l. generali, li. x. & ff. quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. si debitorem. Et est ratio, quia sicut seruum in fuga constitutum adhuc dominus possidet, vt ff. de acq. pos. l. rem quæ nobis, & l. 3. §. Nerua, & §. si seruus, ita & hunc. Et sic non videtur capere quod sit alienum, sed retinere quod est suum. Item capit hic vt subijcit, vt ad iudicem deducat, qui cognoscat, & iustitiam exhibeat, & sic non est contra j. de Iudæis. l. nullus.

Personam liberã quãque possumus propria auctoritate capere.

i Per ambitum.]id est malum desiderium.
k Militare.]in militia inermi: vt quia apparitor, executor, scriptor, & primiscrinius: secus autem in militia armata, vt j. l. prox. & in hoc differt. Itẽ & in hoc, quia hic aufugit, in sequenti non aufugit, sed dicitur debere esse de curia, vel cohorte, vel corpore. Acc.
l A iudice.] quolibet qui ordinarius sit in eo loco vbi est comprehẽsus. Et sic no. Vbi te inuenero &c. & ꝓp hmõi fugam. Sed quid si ille ordinarius erat sub quo militabat? Respõ. et sub eo põt qõ hæc ꝓponi. nõ enim vetat hæc l. sed dicit illũ cognoscere in cuius territorio est captus, non expectato eo sub quo militabat. Itẽ qua actione petitur, cũ sit libera persona? Respõ. officio iudicis, vel vtili in rẽ actione adiecta, vt ff. de rei ven. l. j. §. j.
m Audiat.]& expediat vsq; ad tres mẽses hæc cã, vt j. de decu. l. generali, lib. x.

Militia q̃dã est inermis.

Persona libera qua actione sit petenda.

HAc perpetua.] CASVS. Si adstrictus curiæ, ab offõ sibi deputato se subtraxit, vel actor aliqs de negocio alicui metũ, vt ab eo aliqd extorqueret, intulit: si de his qõ mota fuerit, qs cognoscere debeat, q̃ritur? Rñ. q̃ pses ꝓuinciæ, nulla fori p̃scriptiõe opponẽda, nisi miles fuerit, vel principis bñficio fuerit munitus quo min⁹ sub p̃side cõueniat: qb. cau. à p̃side ꝓuinciæ aliquid ꝓfertur q̃ ad magistrũ militũ qõ terminanda referat, & hoc i prima & secũda parte. In tertia dicit q̃ si aliqs publicis p̃stat onibus vel debitis obnoxius inueniatur, nulla gaudeat fori præscriptione quin sub præside conueniatur, nisi principali priuilegio muniatur: aut præfecti vel præsidis nullo modo declinet examen, & hoc in tertia. Si qui autem huius l. contẽptores fuerint inuenti, à præside prouinciæ puniãtur.
n Vocantur.]idest reuocantur. (curiales.
o Cohortalibus]cohortales erãt magis cohortati quàm
p Eos ẽt.]repete nõ posse &c. Et dic qd superexactũ ẽ, restituit i duplũ sine vi ablatiua, aliàs i triplũ, vt j. de superexac. l. j. li. x. & ff. de publica. l. licitatio, §. qd illicite.
q Vel concussiones.]quas fecerunt dum erãt in officio.
r Armata.]super quibus non potest inijci manus.
s Curiæ nomen.]quia dicitur curiæ adstrictus.
t Ad magisteriam.]idest magistrum militum.

Potesta-

a Potestatem.] vt condemnet, ipse tamen præses cognosceret: sed certe immo narrando factum vt causam audiat & exequantur. Acc.

b Prouinciali] subaudi, à. nam sunt ablatiui.

c Euentum.] id est sententiã super eo de quo impetunt.

m Seu crimine.] quoniam voluntatem nocendi adesse oportet. ĩ. ad leg. Cor. de sica. l. j.

n Deprehensus.] secus si conuictus, sed non deprehensus: quod nõ placet: imò idem vtrobique, vt ff. de xi. nup. l. palam, §. quæ in adulterio.

d Opponere.] etiã si præditi sint armata militia, vt ĩ. in quib. cau. mi. fo. præscrip. l. j. circa princ. & quod subijcit, præter eos &c. non excipit de præcedentibus, sed ad subsequẽtia refertur: quasi diceret, cæteros præter eos &c. Vel dic excipi illos quos supra excipit: scilicet milites armatos.

e Præter eos.] vel est hic §. vel infra cæteros &c. & secũdum primum nõ refertur ad proximũ.

f Cæteros.] respicit vel infra vel supra.

g Sententiam. cum lis erat contestata: vel verius de pœna contumaci imponẽda dicitur, vt ff. si quis ius di. non ob. l. iij. & sic falsa est nota quã quidam hic faciunt, quod sententia ante litẽ conte. fertur. † Noc. etiam hic ordinariũ non recusari: vt & supra de iudi. authẽ. si vero contigerit.

VBI SENATORES &c.

Q Vicunque.] CASVS. Si clarissimus aliquis virginem rapuerit, vel fines inuaserit, vel in aliquo crimine deprehensus fuerit, vel crimen committat, nulla fori præscriptione opponenda puniatur à præside prouinciæ in qua deliquit: quia omnem dignitatẽ huiusmodi crimen excludit.

h Quicunque.] prime, in clarissimis & criminalibus tantũ. Secunda, in ciuilibus & clarissimis & superioribus. Tertia in criminalibus & spectabilibus & superioribus.

i Non illustri.] in illis enim distinguitur, vt ĩ. eod. l. quoties.

k Inuaserit.] & accusatus fuerit de crimine.

l Culpa.] pro qua non tantum sicut pro dolo condemnatur, vt ff. ad legem Cor. de sica. l. in lege.

† Guliel. de Cugno sic intelligit, quod etiã definitiua snia profertur in cõtumacẽ in casibus hic positis: quod sequitur hic Bar. & dicit menti tenendũ.

referat potestatem[a] vt hi qui velut debiti postulentur, prouinciali[b] iudicio destinati ibi euentum[c] iudicij expectent, vbi iura moueri præcipiunt huiusmodi questiones.

¶ Super publicis autẽ functionibus & debitis nemini liceat fori præscriptionem opponere,[d] præter eos[e] qui specialiter excepti sunt. B

¶ Cæteros[f] excelsæ tuæ sedis, & rectorum prouinciarum in quolibet negotio declinare minimè posse iudicium decernimus: ita, vt qui tam saluberrimam legem pertinaciter violare tentauerint, sciãt à moderatoribus prouinciarum aduersus se tanquã contumaces sententiam[g] proferendam. Dat. XII. Kalend. Octobr. Cyro. V. C. Conss. C

TITVLVS XXIIII.

VBI SENATORES VEL clarissimi ciuiliter vel criminaliter conueniantur.

Qui occasione criminis cõuenitur, occasione dignitatis non illustris priuilegio fori non vtitur. h. d. Vel sic: Reatus excludit omnem honorem. h. d. Bal. Vel sic: Dignitas clarissima nõ prodest quo minus clarissimus conueniatur vbi deliquit. Salic.

I. Imp. Constantin. A. ad Octauianum com. Hispa.

Q Vicunque[h] nõ illustri,[i] sed clarissima dignitate tantũ prçditus virginem rapuerit, vel fines aliquos inuaserit,[k] vel in aliqua culpa[l] seu crimine[m] fuerit deprehensus:[n] intra prouinciam in qua facinus perpetrauit, publicis[o] legibus subiugetur, † nec fori prescriptione vtatur. omnem enim huiusmodi honorẽ reatus excludit.[p] Dat. II. No. Dec. Gallicano & Basso Conss.

Senatores in ciuilibus causis possunt conueniri vbi habent domicilium vel maiorem partem bonorũ, vel vbi conuersantur: in vrbe vero corã suis iudicibus h. d. Bald. Vel sic: Senatores vel constituti in dignitate illustri in causis ciuilibus possunt conueniri corã ordinarijs tam Romæ coram suis magistratibus, quam in prouincijs vbi sortiuntur domicilium, vel assidue cõuersantur. Pau. de Ca.

II. Imppp. Valens, Gra. & Valentin. AAA. ad senatum.

S Enatores[q] in pecuniarijs causis, siue in hac alma vrbe, siue in suburbanis degunt, in iudicio tàm prçtorianæ, quàm vrbicariæ præfecturæ, nec non magistri officiorum (quoties tamen ad eum nostræ pietatis emanauerit iussio) in prouincijs verò vbi larem[r] fouent, aut vbi maiorem bonorum partẽ possident, † & assiduè versantur, respondebunt. Da. Ka. Mar.

Obtinentes dignitatem illustrẽ ex præcedenti administratione, in causis criminalibus arduis, in quibus nõ admittitur procurator, solum corã principe, vel cui princeps commiserit, possunt accusari: à quo commissario possunt absolui, sed non condẽnari principe inconsulto: & eorum aduersarij de calumnia possunt condemnari, nisi similis dignitatis existant. h. d. primo. Qui vero sunt illustres ex priuilegio, non ex præcedenti administratione, poterunt sub quibusdam iudicibus hic nominatis in vrbe, in prouincijs vero apud earum rectores accusari: qui poterunt absoluere, sed non condemnare principe inconsulto. Bal. & Paul. de Cast. D

III. Imp. Zeno. A. Arcadio præfecto præt.

Q Voties viro forte spectabili aliqua criminis moueatur quæstio, cũ per procuratorem respondere non liceat, cognitio principis est, vel eius cui princeps specialiter demandauerit: in iure nulla standi maneat necessitas, sed sedendi inferius iudicibus paribus licentia tribuatur: & si obnoxius inuenietur

o Publicis legibus.] de quibus habes insti. de publi. iud. per totum.

p Excludit.] vt ĩ. de epi. & cler. l. raptores, & ĩ. de digni. l. quoties, lib. xij. & de dec. l. infamia, li. x. & in auth. vt omn. obe. iud. §. hæc considerantes, col. v. & ff. de off. præs. l. iij. Sed contra. ĩ. de exhi. re. l. j. & s. de iur. omn. iud. l. magisteriæ. Sed ibi de hoc dixi. Item no. quod hçc l. loquitur cum criminaliter agitur: sequ. l. senatores, quando ciuiliter.

S Enatores.] CASVS. Si cum senatore causam quis habuit pecuniariã, vbi cõueniri debeat, quæritur? Respon. quod siue in vrbe siue in suburbio degat, sub præfecto vrbis cõueniri poterit: & ex principis delegatione sub magistro officiorũ. In prouincijs autẽ vbi domicilium habent, vel vberiorem partẽ bonorũ suorum, conueniantur.

q Senatores.] qui superillustres sunt, vt ff. de senat. l. fi. Quidam habent hãc pro vltima. l. huius ti. Et not. hoc seruari ẽt si sint clarissimi, secus si criminaliter, quia tunc distinguit̃ sint clarissimi, an super illustres, vt infra. l. prox.

r Vbi larem fouẽt.] idest vbi habent domicilium, vt ĩ. de incolis, l. ciues, li. x. & in scriptis cõueniuntur, & non satisdãt, vt ĩ. de dig. lege quoties, lib. xij.

Q Voties] CASVS Si superillustri vel spectabili

† Cõcor. c. vl. extra de for. cõpet.

† Cõcor. c. dilectus filius, in gloss. 2. in versic. aliàs dicitur, extra de rescrip.

niatur, principi eius condemnatio reseruetur, alioquin A vice principis cognoscens ipsum absoluat: accusatoris calumniam etiam principe inconsulto puniendo, nisi tantæ fuerit dignitatis accusator, quantæ & reus: quo casu in punienda eius calumnia principis auctoritas requiratur, & hoc in prima. Alij autem illustres à prædictis, qui beneficio principis dignitatem siue administrationē adepti fuerint, si alicui eorum criminis inferatur quæstio, præfectus prætorio vel vrbis vel magister officiorum si sibi à principe specialiter demandatur cognitio, poterit cognoscere: ita vt accusato sedendi nulla pateat facultas: cuius condemnatio si contra eum tamē probata fuerit, ad principē referatur, hoc in secunda. In prouincijs autem si alicui illustri, cui dignitas ex administratione committitur, (vt differat & hoc à proximo superiori) aliquid obijciatur: competens iudex absoluat absoluendum, nec cōdemnet si obnoxiū inueniat, sed ad principem referat eius condemnationē: ita tamē, vt si in condēnando seu in puniēdo inueniatur accusatoris calumnia, districtione supradicta puniatur, & hoc in tertia, ita videlicet ꝙ sedendi copia sibi non denegetur.

Patricius quis est.

a Patricio.] nomen est dignitatis, & dicitur patricius, quē imperator in patrē eligit.

b Expatricio.] qui deposuit patriciatū.

c Prætorianæ.] spectabilis est.

d Vel vrbicariæ.] illustris est, sed cōsul & patricius superillustres. Hoc teneas, quòd omnes sunt super clarissimos, hoc est spectabiles, illustres: vel superillustres: vt differat a l. j. quæ de clarissimis dicit.

patricio [a] vel expatricio [b], vel ei quem prætorianæ [c] vel vrbicariæ [d] amplissimæ sedis administratio illustrauit, vel consulari viro, quem tam ordinaria [e] professio, quàm sacra nostræ pietatis pariter sublimauit oratio, quive magisteriæ potestatis sudoribus clarus factus ē, B vel ei qui magistri officiorum vel quæstoris officio functus, aut sacro nostræ pietatis cubiculo præpositus, post depositam administrationem senatorio ordini sociat' est, aut cui nostra serenitas domesticorum scholam regendam mandauit, cuive sacros nostri numinis thesauros, aut res priuatas nostræ pietatis, vel serenissimæ Augustæ nostræ C coniugis gubernandas iniunxit: post depositam videlicet administrationē, crimen publicum priuatumve (cui tamen non [f] per procuratorem respondere liceat) in hac alma vrbe [g] vel in prouincijs cōmoranti ingeratur: nullius alterius iudicis nisi nostræ pietatis huiusmodi esse cognitionem, vel sacri tantummodo cognitoris [h] D cui nostra serenitas huiusmodi negotij audientiam vice sua sacris apicibus mittendis mandauerit: ita tamen, vt apud talem iudicem nullius officij [i] vel scholæ intercedente ministerio, more atque habitu sacrarum consultationum, absque vlla vide-

licet obseruatione dierum fatalium [k] introductę causæ, viris deuotissimis sacri nostri scrinij libellensibus solennia implentibus, audiantur: eo qui in crimen vocatus erit (ne quas ante probationes iniurias patiatur) sedendi [l] quoque in aliqua secretarij parte, quæ iudicibus inferior, altercantibus verò superior esse videatur, habituro licentiam.

Adeò autem tantarum honores dignitatum duximus augendos, vt ne sacro quidem cognitori nostro postquam crimen fuerit patefactum, contra huiusmodi viros vel eorum substantias statuendi aliquid concedamus facultatem: sed hoc solummodo in huiusmodi viros vice quoque principis auditori licebit, vt intentatum apud se crimen, si patefactum fuerit, ad principalem referat notionem. Vltionis autem tantis inferendę dignitatibus modus non nisi in principis residebit arbitrio: cum sit certum oportere accusatoris calumniam, reo videlicet protinus absoluendo [m] inconsulta quoque nostra serenitate, prout leges sanciunt, coerceri: nisi forte accusator quoque nō minoris quàm reus sit dignitatis. In hoc nanque casu super coercenda huiusmodi accusatoris calumnia, non immerito cōsulenda erit principalis auctoritas. Viros aūt

Principis est aliquē sublimare.

e Ordinaria] nam ordini consulum cum administratione est aggregatus. Et nota quòd princeps aliquem sublimat. Et nota quòd numerat quosdam illustres, qui tantum coram principe conueniuntur, vel delegato ab eo, ad hoc quòd poterit absoluere, non condemnare: vt hic subijcit, & hoc vsque illuc, viros autem illustres &c. Sed contra supra ne li. po. l. j. in fi. sed ibi in clarissimis, hic in illustribus, vel ibi speciale vt sub præside respondeant. Alij vero illustres, præter prædictos, item & prædicti, qui tantum honorem sine administratione habent, conueniuntur Romæ coram præfecto prætorio, & præfecto vrbis, & coram magistro officiorum, si hoc eis princeps permiserit, in prouincijs coram competentibus iudicibus vt absoluantur, nō damnentur ab eis, sed ad principem referatur, & hoc dicit vsque in finem.

f Non per procuratorem.] Nam quædam sunt crimina in quibus per procuratorem agitur & respondetur: vt quæ imponunt pœnam relegationis, vel citra, scilicet minorē, vt ff. an per alium cau. ap. l. j. & infra de iniur. l. fin.

g Vrbe.] scilicet Cōstantinopolitana.

h Mandauerit.] idest delegauerit.

i Officij.] alterius quam nostri, vel delegati à nobis. Accursius.

k Fatalium.] quasi dicat licet fatū aliàs accipiat, cum fatalibus diebus elapsis, vt in causa appellationum: hic tamen secus est, sicut & quando princeps cognoscit, vt infra de tempo. ap. authen. sed lis.

Nobilibus conceditur, quod alijs denegatur.

l Sedendi.] speciale propter nobilitatē, vt sedeant, & non dicant, secus si dicant, vt infra §. ita, & supra de offi. ci. iud. l. prima. & de offi. diuer. iudi. l. fi. & in authentic. vt ab illustribus & qui. colla. v.

Absoluere quis potest, qui damnare non potest.

m Absoluendo] qui potest absoluere, nō potest damnare, sic in authen. vt cle. apud propri. epi. conue. §. penul. col. vj. & ar. ff. de Carbo. edic. l. 3. §. causæ, sed contra, ff. de regul. iur. l. nemo qui condemnare: hæc specialia. Vel dic quòd etiam hic condemnat: sed prius consulto principe: in dicta Authentica, prius consulto episcopo. Sed

contra

Damnati qui absolui.

econtra regula est vera, qui potest damnare, & absoluere, vt ff. de re iudi. l. 3.
a Illustres.] sine administratione.
b Codicillis.] idest literis ab imperatore sibi commissis, vt aliquo honore vel dignitate gaudeant.
c Egisse.] habent enim dignitatem illa sine administratione, ac si habuissent administrationem.
d Viri illustres.] sine administratione.

IN QVIBVS causis militantes fori præscriptione vti non possunt.

OMnes. Domesticos.] principum.
f Militia.] armata, vel inermis secundum quosdam, & sic est contra supra vbi quis de curia, vel co. l. secunda. Solu. vt ibi: & sic hic non dicas de armata. Et dic quod isti gaudentes aliqua dignitate, si negotiatione exercent super publicis functionibus, vel super publicis debitis, tantum apud præsides prouinciarum conueniuntur & exiguntur: & excipiuntur armata militia præditi, & qui ostendunt se accepisse vnius anni commeatum ad propriam rem componendam, & hoc hic dicit.
g Si hac.] scilicet præscriptione.
h Occupatos.] qui sunt de numero agentium, vel domesticorum.
i Sociantur.] idest societaté côtrahût: aliàs negocianur.
k Militia.] tunc. n. conducere non possunt, vt infra loca. l. finali. ab his excipit postea, nisi forte commeatum &c. secundum H. sed secundum Azo. vt dixi, a superioribus excipit, vt intra spa-

illustres a in hac inclyta vrbe degentes, qui sine administratione honorarijs decorati fuerint codicillis, b licet talem prærogatiuam nostræ iussionis meruerint, vt quod non egerint, videantur egisse: c in criminalibus causis magnificæ tuæ sedis, & illustrissimæ vrbicariæ præfecturæ, necnon etiam viri magnifici magistri officiorum, (quoties tamen ad eius iudicium specialis nostræ pietatis emanauerit iussio) sententijs respondere decernimus: ita vt huiusmodi viri sedēdi quidem in cognitionibus dicendis minimè sibi vendicent facultatem. sciant autem ipsi quoque nec de se, nec de suis facultatibus iudicaturos aliquid, nec probatis criminibus (nisi prius ad nostram pietatem retulerint) posse statuere.

¶ Quoties autem viri illustres d in prouincijs constituti, non hi tamen quorū cognitio ad nostrā maiestatem, vel ad iudicem vice nostri numinis auditurum pertineat, in querimoniam fuerint criminalem vocati: & sedendi cum celebratur cognitio, in secretarijs iudicantium ius consequantur: & iudices patefactis quoque criminibus, ferendis contra huiusmodi viros illustres vel facultates eorum sententijs abstineant, dum nostræ pietatis ad suas me ruerint relationes responsum: supplicio videlicet quod accusatoribus patefacta eorum calumnia ingerendum est, nec apud prouinciales iudices, si nō sic (vt superius dictū est) similem dignitatem habeant, differendo.

TITVLVS XXV.

A IN QVIBVS CAVSIS militantes fori præscriptione vti non possunt.

Militantes etiam in curia principis, fori præscriptionem non habent in publicis functionibus, vel si pro priuatis negotiationibus conueniuntur: nisi tempore commeatus. hoc dicit. Bald. Vel sic: Conuenti super publicis debitis vel publicis functionibus, cuiuscunque sint dignitatis, non possunt vti fori præscriptione, nisi pro tempore commeatus hoc dicit vel nisi sint milites armata militia. h. d. cum gloss. Salic.

I. Impp. Theodosius & Valentinianus AA. Florentio præfecto pretorio.

B OMnes omnino domesticos, & agētes in rebus, & quæcunque alia prætendatur militia f vel dignitas, sub moderatoribus prouinciarum pro functionibus publicis respondere, nulla fori præscriptione valitura, sancimus: si hac, g qui exiguntur publica debita, vti tentauerint: immo & in

C alijs priuatis actionibus occupatos h volumus respondere, qui vel per prouincias sociantur, i vel conductorum vocabulis, cum non armata militia k præditi sint, defenduntur, siue domorum diuinarū, siue virorum potentium, seu cuiuslibet conditionis sint conductores: nisi si forte commeatum l ad rem propriam componendam vnius anni inducias

D ostenderint se accepisse: eadem forma seruanda in his etiam qui mercandi vel militandi sacra beneficia meruerint: vt & ipsi rectoribus prouinciarum respondeant. Dat. III. Kalend. ? Constantin. Theod. A. XVII. & Festo Conss.

cium non conueniantur.
l Commeatum.] scilicet à militia quam exercuerant secundum H. nam tunc conueniuntur. vel commeatum. i. relaxationé: vt non conueniantur.

VBI CAVSAE fiscales vel diuinæ domus hominumq; eius agantur.

m Hominumq;.] *causa autem hominum diuinæ domus, siue sint serui, siue coloni vel inquilini, siue agant, siue conueniantur, in ciuili vel in criminali negocio audiuntur & examinátur apud præpositum sacri cubiculi & comitem domorum vel procuratorem Cæsaru, vt infra eod. l. vlt. & l. cum aliquid. Et est hoc notandum, quod serui principis agunt, & conueniuntur: quod est contra regulam. Item & illud not. est, vt si actor seruum priuatarū principis, vel procurator eius aliquem prouincialem vexauerit iniurijs, patefactis contumelijs vel deprædationibus, qui fecit iniuriam, publicè vinctus concremetur, & certe vt. ait. P. in prædictis criminibus tanta pœna tam horribili tā horrendæ consiliū non dedisset, si eo tempore fuisset. Azo.*

TITVLVS XXVI.

VBI CAVSAE FISCALES vel diuinæ domus hominumque m eius agantur.

De bonis auferendis ab herede qui mortem defuncti non vendicauit, non potest agi nisi conuictu reus vel defunctis. hoc dicit Bald.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Diosoro.

Non

Casus.



a Non defensæ.] id est non vẽdicatæ. Titius A conuenit Caium coram procuratore Cæsaris, dicens Caium institutum à Sempronio interfecto, & non vendicasse necem eius: ideoque bona confiscanda. Caius dicit sua morte mortuum, non occisum. De hac quæstione, an sit mortuus vel occisus, non cognoscit procurator Cæsaris: sed primo apud præsidem sunt accusandi occisores & dãnandi: deinde conueniendus est Caius & dãnandus: & postea se intromittet procurator Cæsaris. idem si mortui sunt occisores: vt iam conuinci nõ possint, vt hic, & ff. de Carb. edic. l.2. Accur.



Non defensæ [a] mortis quæstionem, [b] apud procuratores nostros non oportere tractari: nec bona à fisco peti posse [c] priusquam de crimine [d] constiterit apud eũ [e] cui conuictis [f] pœnam irrogare licet, quis ignorat? B Planè defunctis [g] homicidij reis, apud procuratores quoque causam agendã esse ratio permittit. [h] PP. VII. Id. Maij, Laterano & Rufino Conss.

Causa quæ pertinet ad procuratorẽ Cæsaris, coram incompetenti iudice tractari non potest. h.d. Bald. Vel sic: Procurator Cæsaris cognoscit an quis mortem sibi consciuerit metu pœnæ criminis, forte propter publicationem bonorum a fisco petitam. h.d. Salic. Vel sic: Quando de maleficio non restat imponenda alia pœna quàm confiscationis bonorum, tota causa venit tractanda coram procuratore Cæsaris. Pau. de Cast.

C

II. Iidem AA. Aristæ.

Non animaduertim[i], cur cãs ad officiũ procuratorum nostrorũ pertinentes, ad proconsulis notionem aduocare velis. nam cum hoc quæratur, an pater tuus mortem sibi consciuerit metu alicuius pœnæ, ac propterea bona à fisco vendicari debeãt: [i] iam non de crimine, aut D pœna mortui, sed de bonis quærendum est. [k] Da. XII. Kalen. Octo. Apro & Maximo Conss.

Iudex qui non potest facere executionem, non habet ius pronunciandi. Bald. Vel sic. Procurator qui non potest pœnam desertæ accusationis exigere, ita nec pronunciare vt exigatur. h. d. Ia. Butr. Vel sic: Cui denegatur executio, denegatur & pronunciatio vel, cui denegatur consequens, denegatur & antecedens. Salic.

III. Imp. Anton. A. Heliodoro.

Procurator meus, qui vice præsidis prouinciæ non fungitur, sicut exigere pœnam [l] desertæ accusationis non potest: [m] ita iudicare vt ea inferatur, sententia sua non potest. Dat. X. Kal. Sept. Læto & Cereali Conss.

Quo officio cogitur quis ad soluendum, eodem officio cogitur ille pro quo soluitur. h. d. secundum Iac. Butr. Bal. Vel sic: Illud officium quo quis cõpellitur pro alio soluere, potest quando soluit, implorare vt ille pro quo soluit, tantundem debeat ei dare. h. d. Sal. quod no.

IIII. Imp. Alex. A. Maximæ.

C Cum vendente procuratore [n] meo emisse te prædia dicas: preciũ eorum necessario soluere debes. [o] cum his vero quibus mandantibus eadem prædia emisse [p] te & tradidisse dicis, agente te procurator meus (si eius audientiam elegeris) [q] cognoscet: vt pecuniam quæ precij nomine tibi debetur, & vsuras quæ fisco soluendæ sunt, [r] cõsequi possis. PP. IIII. Id. Octob. Maximo & Paterno Conss.

Inter fiscum & priuatum procurator Cæsaris cognoscit Sals.

V. Imp. Constantin. A. ad Vrsum.

Ad fiscum pertinentes

b Quæstionẽ.] post mortem ergo hæredũ alius accusat occisores, dicens hæredes non defendisse, & sic se velle accusare: vt & no. j. de his qui. vt indig. l. j. & l. sororem.

c Posse.] subaudi, priusquam, &c.

d De crimine.] extra ordinem facta accusatione.

e Eum] s. præsidem prouinciæ.

f Conuictis.] homicidis.

g Defunctis.] homicidij reis: & ideo accusari non possunt.

h Permittit.] ratio cur accusari non possunt: quia non pecuniaria, sed criminalis causa morte extinguitur, vt ff. ad Sylla. l. Caius. Item cõtra. j. de his qui. vt idig. l. si ea. Sed illa secundum istam.

Non animaduertimus.] CASVS. Testamẽtum fecisti: hæredem instituisti, obijcitur hæredi quod mortem metu criminis vel pœnæ, tibi cõsciuisti, an procurator Cæsaris cognoscere possit, quæritur? R ñ. quod cum morte criminosi, criminis quõ infirmeĩ, cognoscere põt, nec ad p̃sidem est referẽda.

i Debeant.] vt j. de bo eo. qui sibi mor. l. j. Accur.

k Quærendum est.] crimen enim morte criminosi finitur: vt hic, & s. l. proxi. & j. si reus vel ac. mor. l. 2. & 3. & ff. de pœ. l. si pœna, & de calu. l. in hæredem, sed non pecuniaria quæstio, vt s. l. proxi. dixi. Accur.

Procurator meus.] CASVS. Accusasti, ab accusatione destitisti, an sicut procurator Cæsaris exigere potest pœnam desistenti inflictam à lege quinque librarũ auri: ita an sit inferenda, cognoscere possit, quæritur? Respon. quod sic, & secundum hoc nec negatio est in primo verbo potest, nec in fine, sed cum vtrobiq; est negatio, sic intelligatur de procuratore fisci, quod sicut nec exigere pœnam promiserat, si ab actione desisteret: sic nec exiget, nec an sit inferẽda, cognoscet: & hoc, quia inter duos priuatos non cognoscet, sed inter priuatum & fiscũ. Not. quod qui nõ põt aliquem condemnare, nõ potest ipsum pronũciare condemnandum: & qui nõ potest absoluere, non põt pronunciare ipsum fore absoluendũ, de hoc in l. j. s. si aduer. liber. Pau. hic.

l Pœnam.] scilicet legalem.

m Non põt.] quidã habent sine non, & hic, & in fi. & tunc est plana, & loquitur in procuratore Cæsaris. s. de pœna desertæ accusationis, quæ est quinq; librarum auri, vt ff. de præuari. l. 3. in fi. Si habes, non põt vtrobique: tunc dices in procuratore fisci, vel etiã dic Cæsaris: sed de pœna dicet quam accusator promisit accusato si desisteret, vt j. ad Turpil. l. 2. hæc enim est inter duos priuatos, & iã non cognoscit. Acc.

Accusationis desertæ pœna é quinque librarum auri.

Cum vendente.] CASVS. Aliquo mandante ad opus suum à procuratore Cæsaris p̃dium emisti, nec de pretio satisfecisti, satisfacere debes. an aũt ante procuratorẽ ad pretium quod soluisti, vel vsuras quas propter morã impendisti, mandatorẽ cõuenire possis, vel idem procurator cognoscere possit, quæritur? R ñ. quod sic, si eũ iudicem elegeris: qđ intellige cũ aduersario, nec obstat, s. de iurisdi. omn. iud. l. j. & de peda. iudi. in l. j.

n Procuratore.] scilicet fisci, vt patet in fin. l.

Procurator fisci nõ potest fidem habere de pretio.

o Debes.] nec potest fides haberi de pretio, vt transeat dominium, vt ff. de iure fisci, si procurator, in fi.

p Emisse.] scilicet à procuratore Cæsaris.

q Elegeris.] cum altera parte, nec enim tu sufficis, vt s. de iurisdi. omn. iud. l. j. & de peda. iudi. l. j.

r Soluendæ sunt.] à te qui non soluisti pretium.

Ad fiscum.] CASVS. Siue fiscus contra priuatum, vel econuerso priuatus contra fiscũ cãm habeat: quis cognoscere debeat, quæritur? Respon. procurator Cæsaris, nec à partibus vt cognoscat, pretium exigere debet.

Rationalis.

a Rationalis.] idest procurator Cæsaris.
b Decidat.] vna cum præside, vt s. si aduers. fiscum. l. 2. & hoc siue agat fiscus siue conueniatur, & idem econtra coram procuratore fisci, siue agat siue conueniatur procurator Cæsaris, licet quidam tunc tantum istos cognoscere dicant quando conueniuntur, sed verum est quando agunt sub præside: quod non placet. Item contra ff. ne quid in lo. pu. l. ij. §. sed hoc interdictū, vbi coram præfecto dicit agi has causas. Sed ibi ponitur præfectus pro procuratore Cæsaris: sicut & aliàs, ff. de fidei com. lib. l. 4. §. si bona.
c Concussionibus.] quia non debet exigere à partibus precium pro causæ cognitione.

Præfectus quandoque ponitur pro procuratore Cæsaris.

S I quis.] CASVS. Prædium à principe conduxisti, causam Titius habuit, quis debeat de ea cognoscere, quæritur? Respon. quod procurator principis: & si aliter iudicat quàm debeat, non solum sibi nota infamiæ imminebit, sed & officiali suo inest discrimen.
d Comiti.] idest procuratori Cæsaris: vt infra eo. l. vniuersi.
e Iudici.] prædicto, scilicet procuratori. Vel dic alij qui se intromitteret de hoc.
f Existimationis.] idest famæ.
g Officio.] i. officiali.
h Discrimen.] id est periculum si faciat contra id quod debet.

† aliàs in.

D Ominicis] CASVS. Si colonus principis cum alio colono eiusdē causam habeat, quis cognoscere debeat, quæritur? Respon. quod nō aperit corā quo. Tu dic quod coram præfecto: non duces vel præpositi factorū limitum, vel præses prouinciæ cognoscēt, secus si priuatus cū colono principis vel seruo crediderit litigandum, & hoc est quod subiungit lex sequens.
i Tuam.] ò præfecte, & hoc quando inter se, si autem litigent cum priuatis, tunc secus infra. l. prox.

causas Rationalis [a] decidat, [b] omnibus concussionibus [c] prohibendis. Dat. Non. Febr. Constantinop. Feliciano & Titiano Conss.

Procurator Cæsaris cognoscit etiā inter duos priuatos, quando alter ipsorum vel ambo sunt conductores bonorum Cæsaris. h. d. cum l. seq. secundū Albert. d'au. de Cast.

VI. Idem A. ad Italicum.

S I quis aduersus conductorem nostrū aliquid agendum crediderit, viro illustri comiti [d] rerum priuatarum referri oportet: ne & iudici [e] existimationis, [f] & officio [g] eius salutis discrimen [h] immineat. Dat. Kal. Febr. * Conss.

De quæstionibus vertentibus inter dominicos & patrimoniales colonos cognoscit præfectus, id est procurator Cæsaris. Salic.

VII. Idem A. ad Bulephorum Rationalem summæ rei.

D Ominicis colonis & † patrimonialib⁹ grauitatem tuam [i] censemus disceptatricem esse debere. Duces enim & præpositos militum [k] † & castrorum, & rectores prouinciarum, euocandis & arcessendis colonis abstinere oportet. D. XVI. Kal. Mart. Licinio. * Conss.

Leges præcedentes loquuntur in causa ciuili, ista in criminali: & vult quod colonus principis in causa criminali conueniatur coram præside, præsente tamen procuratore Cæsaris. Pau. de Cast.

VIII. Imp. Constantius A. ad Taurum. PP.

C Vm aliquid colonus aut seruus rei priuatę nostræ contra disciplinā publicam asseratur perpetrare, ad iudicium rectoris prouinciæ venire cogendus est: sic videlicet, vt pręsente Rationali vel procuratore [l] domus nostræ inter eum & accusatorem causa tractetur: & si facinus fuerit approbatum, iuris seueritas exeratur. [m] † Dat. V. Non. Martij Sirmij, Arbitrione & Lolliano Conss.

Familiares principis debent se abstinere ab iniurijs prouincialibus inferendis: aliàs igne concremantur. h. d. Salic. Vel sic: Hic punitur procurator Cæsaris magna pœna, si faciat concussiones indebitas. Pau. de Cast.

IX. Impp. Valentin. & Valens AA. ad Philippum virum clarissimum.

V Niuersi fiduciam gerant, vt si quis eorū ab actore rerum priuatarum nostrarum siue à procuratore vexatus fuerit in iurijs, super eius contumelijs, vel deprædationibus deferre querimoniam synceritati tuæ, vel rectori prouinciæ non dubitet, [n] & ad publicę sententiam vindictæ sine aliqua trepidatione conuolare. quæ res cum fuerit certis probationibus declarata, sancimus & edicimus, [o] vt si in prouincialem † hanc audaciā quisquā moliri ausus fuerit, publicè viuus concremetur. Dat. III. Non. Iul. Heracliæ, Valentiniano & Valente. AA. Cons.

Officiales procuratoris Cæsaris in causa ciuili debent conueniri coram ipso procuratore: sed in causa criminali coram præside. Pau. de Cast.

X. Imppp. Gratianus, Valentinian. & Theod. AAA. ad Polemium pręfec. præt.

N Vllum ex officio [p] Rationalis, qui exactioni vel chartis īseruiat, in aliud iudicium adduci oportet: [q] nisi forte cuius

k Militum.] aliàs limitum.

C Vm aliquid] CASVS. Cum colonus principis vel seruus aduersus priuatum aliquod delictum commiserit, quis cognoscere debeat, quæritur? Respondeo quod præses vnà cum procuratore Cæsaris, & si crimen aduersus eum probatum fuerit, prout leges dicunt, puniatur.
l Vel procuratore.] vel pro idest, idem habes supra si aduersus fisc. l. 2.
m Exeratur.] idest aperiatur in ipsum. Sed videtur iudex comes rerum priuatarum: vt supra eo. l. si quis, quæ est cōtra. Sol. ibi ciuiliter, hic criminaliter cōuenitur colonus, vt infra eodem. l. nullum. Vel ibi inter se: vt & in l. dominicis. Vel ibi comes pro procuratore Cęsaris ponitur.

† exerceatur.

V Niuersi.] CASVS. Si procurator principis vel actor contumeliam vel iniuriam alicui intulit: qui iniuriam passus est, querimoniam suam coram præfecto vel præside prouinciæ proponere non dubitet, & si contra eum probatum fuerit, igne concremetur.
n Non dubitet.] similis exhortatio, infra de famosis lib. l. prima.
o Et edicimus.] id est generaliter dicimus. Accur.

N Vllum.] CASVS. Si officiā procuratoris Cæsaris exactioni tributorum vel chart. deseruiēs, quia erat tabellio aliquis, causam pecuniariā habeat: quis cognoscere debeat, quæritur? Respon. quod procurator Cęsaris, nisi de crimine capitali accusetur: quo casu præsidis præsentia necessaria est, vt dicit l. sequens.
p Nullum ex officio.] id est ex officialibus procuratoris Cæsaris. Accursius.
q Oportet.] scilicet nisi coram eo, & hoc cum ciuiliter, secus si criminaliter: quia tunc præses adest prouinciæ,

† aliàs in prouincia

vt subijcit, & s. eod. l. cum aliquid.

HAc lege.] CASVS. Siue colonus principis, siue seruus vel inquilinus contra aliquē agat in cā criminali vel ciuili, & ab aliquo conueniatur, præses cū procuratore Cæsaris cognoscet: nulla fori præscriptione opponenda.

piam caput accusatio legibus instituta pulsauerit. Dat. III. Kal. Maij, Arcad. & Bautone Conss.

Colonus vel inquilinus, seu seruus rerum priuatarum principis, in causa ciuili vel criminali conuenitur coram procuratore Cæsaris. Salic.

XI. Impp. [illegible] & Valent. [illegible] [illegible] præposito [illegible]

HAc lege sancimus vt siue agat domorum nostrarum colonus,[a] inquilinusve aut seruus, siue pulsetur ab aliquo super criminali seu ciuili negotio: non alterius quàm tui culminis ac viri spectabilis comitis domorum petatur examen:[b] nullius allegatione super fori præscriptione penitus admittenda. Dat. V. Id. April.*

TITVLVS XXVII.

QVANDO LICEAT vnicuique sine iudice se vendicare, vel publicam † deuotionem

Nocturnum depopulatorem agrorum, & aggressorem itinerum, licet occidere propria auctoritate. Idem in milite desertore. Nec est permissa defendendi facultas, vbi offendendi est data libertas. h. d. cum l. seq. Bald.

I. Imppp. Valentinianus, Theod. & Arcad. AAA. ad Prouinciales.

LIberam resistendi cūctis tribuimus facultatem: vt quicunq; militum vel priuatorum ad agros nocturnus populator[c] intrauerit, aut itinera frequentata insidijs aggressionis obsederit, permissa cuicunq; licentia digno ilico supplicio subiugetur: ac mortem quā minabatur, excipiat: & id qd' intendebat, incurrat. Melius enim est occurrere in tempore,[d] quàm post exi

a Colonus, inquilinusve.] in his non est speciale, cum liberi sint, vt j. de agri. & cen. l. omnes profugi, & l. hi, & l. si quid, sed in seruis est speciale, vt & allegatur. j. si per vim vel alio modo, l. j. nam regulariter cōtra, vt ff. de iudicijs, l. vix.

Serui quādoque etiā in causa ciuili possunt in iudicio stare.

b Examen.] nihilo minus & præses prouinciæ cognoscere poterit, vt s. eo. l. cū aliquid.

QVANDO LICEAT vnicuiq; &c.

Quia quandoque est aliquis iudex sui ipsius ex permissione legis: ideo de hoc dicit.

Liberā.] CASVS. Siue priuatus siue miles vt populator agrum alicuius intrauerit, dominus agri interficiendi eū habeat potestatē: & si publica itinera cā spoliandi hoīes frequentauerit: non expectato iudice interfici potest: melius enim &c. q. d. melius est vt interficiatur, quàm euadat, postea trahatur ad iudicē, cum inficiari possit se agrum intrasse, nec cum intrasse dominus probare possit.

† aliàs ob publicam.

c Populator.] idest deuastator fructuū vel vinearum de nocte.

Populator quis sit.

d In tempore.] sic & s. ex quib. cau. in integ. restitut. nō est necess. l. fi.

e Vltionem.] idest defensionem, arg. ff. ad leg. Aquil. scientiam, §. pen. & j. de metatis, l. deuotum, lib. xij. & sic in psalmo: Vt destruas inimicum & vltorem, vnde habet ibi alia litera, defensorem, & pro his facit verbum, resistēdi, quod est in princip. huius l. positum. Vel dic proprie poni vltionem idest vindictam, alioquin nullum priuilegium contra tales indulgetur: cum cuilibet vim vi repellere liceat, vt ff. de iust. & iure. l. vt vim, & j. ad l. Cor. de sica. l. 2. & ff. ad l. Aquil. l. itaque.

Vltio qualiter accipitur in iure.

tum vindicare. Vestram † igitur vobis permittimus vltionem:[e] & quod serū est punire iudicio, subiugamus edicto: vt nullus parcat militi, cui obuiare telo oporteat vt latroni. Dat. Kal. Iul. Tatiano & Symmacho Conss.

† al. nostram.

Milites transferentes se ad hostes, possunt à quolibet impune capi: & resistentes possunt impune occidi, vt publici latrones. Salic.

II. Impp. Arcad. Hono. & Theo. AAA. Hadriano præfecto prætorio.

OPprimendorum desertorum[f] facultatē prouincialibus iure pmittimus.[g] Qui si resistere ausi fuerint: in his velox vbique iubemus esse supplicium. Cuncti etenim aduersus latrones publicos, desertoresq; militiæ, ius sibi sciant pro quiete cōi exercendæ publicæ vltionis indultum. Dat. V. Non. Octo. Theodosio. A. & Rumoridio Conss.

TITVLVS XXVIII.

DE INOFFICIOSO testamento.

Contra fideicommissarium vniuersalem, qui bona possidet, datur filio a matre præterito vel expresse exhæredato inofficiosi testamenti querela, & exinde petitio hæreditatis. h. d. Bald. Vel sic: Querela primo, & subsequenter petitio hæreditatis potest cōtra fideicommissarium intentari. Sal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus. AA. Victorino.

CVm de inofficioso matris suę testamento filius dicere velit aduersus eum qui ex causa fideicommissi hæreditatem tenet: non est iniquū hoc ei accommodari,[h] vt perinde fideicommis-

OPprimendorum.] CAS. S. An militiæ desertor cum inueniatur, nec expectato iudice interfici possit, quæritur? Respon. quod sic.

f Desertorum.] scilicet militiæ.

g Permittimus.] vt j. de deser. l. j. li. xij. & sunt specialia iura huius tituli. Sed regulariter contra, vt s. de Iudæ. l. nullus, & ne quis in sua causa. l. j. & ff. quod metus cau. l. extat.

DE INOFFICIOSO testamento.

Post iudicia de actionibus dicturus præmittit de realibus: & primo de vniuersali: quam quia præcedit querela, ideo de hac dicit.

CVm de inofficioso.] CASVS. Mater suam extraneum instituit: filiū præterijt, vel exhæredauit: institutum rogauit de hæreditate restituenda Titio, & restituit, vult filius agere querela inofficiosi vt rumpat testamētum: an possit, quæritur? Respō. q potest: & ea perlata & finita si obtinuit, aget peti. hæred. vtili, quæ datur aduersus fideicom. qui titulo ex testamento possidet rupto, querela tamen perlata & finita: & sic titulus pro non tit. habetur, sicut si ageret directa, si pro hærede vel pro possessore possideret, tolletur inofficiosi querela. Viuianus.

h Accommodari.] videbatur quod nō: quia vt dicunt quidam,[i] proponendo querelam proponitur petitio hæreditatis, quæ non datur contra possidentem titulo, vnde hic datur vtilis, & titulus habetur pro non titulo: vt dicunt.

i Et male. B. B. Sali. & Ial.

Tenea-

a Teneatur.] scilicet ad restitutionem hæreditatis cum agitur querela, & vtili petitione hæreditatis: quod idem est ac si possideret pro hærede vel pro possessore, & vero titulo, vt de inofficioso & directa hæreditatis petitione teneretur, quę esset idem secundum Hu. & ad id quod dicit pro possessore, non refertur querela, & secundum hoc querela & petitio hereditatis directa vel vtilis, idem sunt, vt ff. eo. l. qui de inofficioso, & C. eo. l. si qs filium: quod nō placet: immo aliud [1] prorsus est querela, & aliud petitio hæreditatis: vt plene diximus d. l. qui de inofficioso, in glo. huius l. argu &c. & hic expone vt pinde. i. exinde [2] plata querela. i. posita siue mota & finita teneatur fideicommissarius, scilicet vtili petitione [3] hæreditaria, ac si pro hærede vel pro possessore possideret, pro hærede scilicet directa teneretur. s. perlata q̃rela contra institutū: similiter vel non perlata quando non est hæres, sed possidet pro hærede, vel pro possessore. Sed contra primam opinionem & secundam, cum fideicommissarius habeat titulum testamenti, quomodo, teneretur petitione hæreditatis, quæ non datur contra titulo possidentem, vt ff. de peti. hæredita. l. regulariter? Sed distingue, aut qui habet titulum, habet titulum vniuersitatis, aut singularis rei. In primo casu non tenetur petitione hæreditatis, nisi quando sciens fideicommissarius testamentum inofficiosum, petit sibi restitui hæreditatem ab instituto: & sic fuit hic: [4] sicut & emptor, qui mala fide emit, ut ff. de petitio. hæred. l. nec vllam, aliàs est l. etiam, §. si quis sciens, secundum Guilielmum, vel perlata querela secundum nos agitur hic petitione hæreditatis, si bona fide emit, non: nisi in duobus casibus, scilicet quando modico est distracta, vel quando venditor non comparet, vt d. l. §. quòd si quis. In secundo casu non tenetur, nisi quando titulus habetur pro nō titulo, vt d. l. nec vllam. §. omnibus.

[1] Placet B. B. Sali. & Ias. reprobato intellectu pcedenti.

[2] Ista expositio placet B. Salic. & P. pōt tamē aliter exponi, vt sit nota similitudinis, sm Iaso. hic.

[3] Immo directa, secundū Ia. licet P. sequatur gl.

[4] Istud ē diuinare: ideo reprobatur. Ias. hic.

Q Vamuis.] CASVS Titius testamentum fecit, filium emancipatum exhæredauit, agere vult querela inofficiosi, an agere possit? obijcit enim scriptus hæres quòd iure ciuili sit incognitus, quia emancipatus: & ideo querela inofficiosi agere non possit, quæ de iure ciuili introducta est, qualiter succurratur, quæritur? Respon. quòd recipere debet à iudice bonorum pos. idest aliquam rem, vt beneficio huius decreti iure ciuili restituantur res hæreditariæ, idest gratia agnoscendæ litis, nec ei amodo obijcietur quòd à iure ciuili sit incognitus, & ea accepta non minus aget querela antequam rerum accipiat possessionem. Alij sunt petendi modi, sed tamen hic verior est. Vel pone casum vt in glo. sequen. Not. ex ista l. nouam regulam quòd habilitatus ad aliqua iura vel remedia, non habet eorum effectum, donec illa ad actum deducat. nam hic emancipatus exhæredatus mediante bonorum possessione gratia litis agnoscendæ, fuit habilitatus vt possit intentare querelam, & postea peti. hæredi. tamen non consequitur eorum effectum, nisi tales actiones ad actum deducat: & ideo non potest interim scriptis hæredibus possessionem auferre, facit l. j. ff. quo bo. Ias. hic.

...sarius teneatur, [a] ac si pro hærede, aut pro possessore possideret. PP. V. Kalen. Iul. Falcone & Claro Côs.

Bonorum possessio causa litis agnoscenda non tribuit ius: & ideo eius virtute scriptis hæredibus non potest possessio auferri. h. d. Bal. & Sal. Vel sic: Per bonorum possessionem causa litis agnoscendæ intentatam & obtentam per filium emancipatum exhæredatū volentem agere querela, non obtinet hæreditatem, nec eam a scriptis hæredibus potest auferre. quia non tribuit ius, sed aperit viam querela: ideo necesse est postea querelam intentari, & post querelam petitionem hæreditatis. h. d. tex. cum glo. Pau. de Cast.

II. Iidem. AA. Lucretio.

Q Vamuis [b] de inofficioso testamento acturum te, bonorum possessionem accepisse proponas: tamē scriptis hæredibus auferri possessionem, inciuile est. Dat. IIII. Kalen. Decemb. Dextro & Prisco Conss.

Ista lex est singularis, & non est alibi, & breuiter hoc intendit: Posthumus præteritus à matre quæ mutādi testamenti non habebat facultatem, quia in puerperio decessit: videtur cū alijs vtiliter institutus: & ideo testamentum non rumpitur. Sed si essent extranei instituti: querela agere debet: & rumpitur in totum testamentum. Bald.

III. Iidem. AA. Ianuario.

S I mater filijs duobus hæredibus īstitutis, tertio post testamētum suscepto, commutare idem testamentum potuisset, sed hoc * facere neglexisset: merito, vtpote non iustis rationibus neglectus, de inofficioso [c] querelā insti-

b Quamuis.] filius emancipatus petijt bonorum possessionem causa litis agnoscendæ, vt sic possit admitti ad querelam, quæ est de iure ciuili, quod emancipatus non cognouit, vt insti. de hære. quæ ab intest. defe. §. emancipati, quod potuit, vt ff. eod. l. Papinianus, §. j. licet aūt hanc habeat, prius tñ debet intentare querelam, & postea petitionem hæreditatis, quàm possessionem rerum habeat, sic & C. quorum. bo. l. j. & secundum hunc casum [5] non obstat, q hæc querela datur in subsidium: & hic habet possessionem bonorum: ergo non datur querela, vt insti. eo. §. tam autem, quia loquitur ibi de tali, quæ tribuit ius. Alij dicūt loqui hic [6] in filio à matre præterito, qui petit bonorum possessionem septimam extraordinariam, vt insti. de bo. pos. §. septimā. Tertij dicūt q petijt in genere filius emancipatus bonorū possessionem nec ordinariam nec extraordinariam, quod non placet, [7] vt infra qui admit. ad bonor. possessio. l. quandiu. Quarti dicunt quòd filius fuit institutus sub conditione casuali, & in defectum eius exhæredatus: qua pendente petijt secundum tabulas, vt ff. de bonor. possessio. secundum tabulas. l. secunda. §. si sub conditione, nec tamen aufert possessionem. hoc non valet: quia alio iure potest venire ad querelam. Sed arg. contra. ff. de contra tabu. l. non putauit, primo respon. & §. non quæuis. [8] Vel pone in filio præterito, qui accepit contra tabulas: & ita large dicitur inofficiosum: sicut & aliàs insti. de succes. li. §. si vero testamentum, & ff. eodem l. pater. Vel pone quòd de facto accepit bonorum possessionem contra tabulas: quia de iure non potuit accipere.

[5] Qui est verus, reprobato seq̄nti. B. B. Ful. P. & Ias.

[6] Et male Bal. & Ia.

* Cū mutare idem test. potuisset, hoc.

[7] Et bene secūdum pdictos.

[8] Dic q ibi nō fuit rite exhęredatus: hic sic. Sa. & Ias.

S I mater.] CASVS. Mulier fecit testamentum, duos filios quos habuit, testamento instituit, post testamentum factum Titium suscepit, & decessit nulla facta eius mentione, an aduersus fratres querela inofficiosi competit, quæritur? Respond. distinguitur, aut potuit mutasse testamentum, aut non. Primo casu, si potuit & non fecit, agetur. Secundo casu, si non potuit morte præuenta, non agetur: sed videtur eum cum alijs instituisse propter affectionem maternam: & in virilem vocabitur portionem. si autem extraneos instituisset, querela inoff. agere posset. Nota ex ista. l. in secunda parte casum sing. secundum Ia. in quo posthumus præteritus in testamento matris, habetur pro instituto, quando in illo testamento sunt instituti alij filij: secus si extranei, item quando mater mortua est in puerperio, & sic non habuit tempus mutandi testamentum.

c De inofficioso.] sed nonne agnatione posthumi rumpitur testamentum, vt institu. de exhære. lib. §. primo? Respon. [9] illud in maribus testantibus, non in fœminis, vt instit. eodem titul. §. mater, & ff. de liber. & posthum. l. Gallus, §. nunc de lege. Sed quæ est ratio diuersitatis? Dic vt institu. de exhæred. li. §. mater.

[9] Idē B. B. Sali. & Pau.

a Per coniecturam.] inspicitur mens, vt & ff. de leg. j. l. si seruus plurium, in fi.

b Virilem portionem.] etiam si scripti hæredes sint instituti ex dispatibus [1] portionibus, vt ff. de vulg. sub. l. qui cum plures, & de stat. lib. l. qui pecuniam. Sed arg. cõtra. ff. de legat. iij. l. nummis. [2] Et nota aliud esse [3] cum quis habetur pro instituto à lege sine parte, completo asse a testatore, quia vocatur in virilem, vt dixi, & aliud cum à testatore, qa tunc in alium assem, vt instit. de hære. institu. §. si vero totus.

[1] Approbatur per B. B. & Sa.

[2] Ibi erat dubia dispositio testatoris, q̃ ad minimũ refertur: hic certa dispositio legis. Bartol. & Sali.

[3] Approbatur per B. B. P. & Salic.

c Prohibetur.] quid si filij vnà cũ extraneis sunt instituti? Respond. querelam habet secundũ quosdam contra extraneos tantum. Argu. contra. j. fa. ercis. l. fi. Sed melius [4] est dicere nullam cõpetere querelam, cum iste præsumitur institutus, cum fratres sint instituti, sed nullo instituto vel ꝓ instituto habito, competit querela. interpretandũ enim est in benigniorem partem vt testamẽtum valeat, & vltima voluntas defuncti, vt ff. eo. l. si pars, & ff. de re. iu. l. in testamentis.

[4] Licet cũ ista glos. transeant Iac. Butr. Bar. & B. tamen tenent contra Salic. Fulg. P. & Iac.

tuere poterit. Sed cum eã in puerperio vita decessisse proponas: repentini casus iniquitas per coniecturam [a] maternæ pietatis emendenda est. Quare filio tuo, cui nihil præter maternum fatum imputari potest, perinde virilẽ [b] portionem tribuendã esse B censemus, ac si omnes filios hæredes instituisset. Sin autem hæredes scripti extranei erãt: tunc de inofficioso testamento actionẽ instituere non prohibet. [c] PP. VIII. Kalend. Iul. Laterano & Rufino Conss.

Rescisso testamento per querelam, non rescinduntur libertates diu obtenta. Bald. Vel sic: Per querelam non retractatur libertas relicta per fideicommissum, & semel data. Pau. de Cast.

IIII. Iidem. A A. Sotetico & alijs.

CVm ex causa [d] fideicommissi secundum C prætoris [e] decretum in libertate morati sitis, filios [f] etiam susceperitis: quãuis postea domini vestri testamentum inofficiosum fit pronunciatum agente filio, non est æquum fieri vobis libertatis quæstionẽ. [g] PP. VI. Id. Mar. Antonino. II. & Geta. II. Conss.

Querela præparata transmittitur ad hæredem. Bald. & Salic.

V. Imp. Antoninus. A. Helio.

SI pater tuus post litem D

CVm ex causa.] CASVS huius l. ponitur in glo. j. sed clarius dic: Testamentum fecisti, extraneum instituisti, filium exhæredasti: scriptũ de manumittendis quibusdam seruis rogasti: manumisit, egit postea filius querela inoffic. & obtinuit, vult reuocare libertates seruis pręstitas secundum sententiã prætoris ab hærede scripto. an possit, quæritur? Respon. ꝙ non.

d Cum ex causa.] Not. casum: Paterfamilias extraneum instituit: filius egit de inofficioso testamento: libertates non reuocantur.

e Prætoris.] vt ff. de fideicom. lib. l. cum vero, §. penul. & fin. quia hæredibus non venientibus decreuit libertatem, vel compulit eos.

f Filios.] quare grauius videtur libertatem reuocari: non quòd de iure immutet.

Quæstionem.] forsan hoc propter sententiam. Vnde dicunt quidam ꝙ nihil præstant: qu d non placet. Dic ergo quòd fideicommissariæ liber. ıtes præstandæ sunt, etiam si non sint præstitæ, : datis xx. aureis à quolibet: directæ non ante quinquennium: sed tunc sic datis. xx. aureis, vt ff. eo. l. Papinianus, in fin. & l. seq. & de manu.

[5] Hodie tã directæ quàm fideicõmissariæ sunt præstãdæ, nullo dato pretio etiã post querelã testamentum. Sali. & Iac.

test. l. vxorem, & j. de fideicom. lib. l. quamuis.

SI pater.] CAS[...]mus tuus fecit test[...] patrem tuum ext[...] res aduersus scriptum[...] test. decessit pater: a[...]

contestatam, [...] quam propositu[...] buisset inofficios[...] testamentum dic[...] rede relicto dece[...] sam cœptam ve[...] que modo illi p[...] exequi nõ prohi[...] II. Non. Octob. & Basso Conss.

Filius cui est relicta [...] erat olim quarta, non h[...] inofficiosi. hoc dicit sec[...] & Sal.

VI. Idem. A. In[...]

CVm quærit[...] lij de inofficioso patris [k] testamento possint dicere: si quartam [l] bonorum partem mortis tẽpore testator reliquit, inspicitur. PP. VII. Kalend. Iul. Romæ, Duobus & Aspris Conss.

[...]do: an de inoffi. agere possit, quæritur? Distinguitur: aut est minus quarta illius partis quam erat habiturus ab intestato, aut non: primo casu aget: secundo non.

[6] an fratres de inofficioso fratris.

k Cum quæritur.] scilicet an.

l Quartam.] aliàs quarta, & deest, si. quarta ergo ad minus excludit querelam, vt hic, & instit. eo. §. igitur, & ff. eo. l. Papinianus, §. quoniam autem. hodie autem etiã minus: sed agitur ad supplementum, vt s. eo. l. omnimodo, & l. scimus, in prin.

IN AVTHEN. de triente & semisse. §. j. col. iij. constitu. v.

Si sunt quatuor liberi vel infra, legitima omnium est tertia pars totius assis. si sunt plures quam quatuor, legitima est dimidia inter eos æqualiter diuidenda: quam iam relinqui sufficit: quoquo relicti titulo: & eius vsufructu liberi à parentibus priuari nõ possunt. Bald.

NOuissima lege cautũ est vt si quatuor sint filij vel pauciores, ex substantia deficientis triẽs: [m] si plures sint, semis [n] debeatur eis quoquo relicti titulo, [o] ex æquo scilicet D

NOuissima.] CASVS. Hæc authen. determinat. l. C. dicit lex, quòd filius dẽt habere quantam partem eius qđ haberet ab intestato. dicit hæc auth. quòd si sint quatuór filij: quilibet habere debet trientem eius portionis quam haberet ab intestato, & si sint plures quam quatuor, debet quilibet habere semissem: nec potest testator huius portionis vsumfru. filij legare. Viuianus.

m Triens.] i. tertia pars eius quod fuerant habituri ab intestato, vt infra eodem. l. parentibus, & ff. eodem. l. Papinianus, §. si quis mortis, & infra de colla. l. pen. Accursius.

n Semis.] idest dimidia eius quod ab intestato [7] fuerãt habituri. Et si bene computes: tantum erat tertia, cum sunt quatuor: quantum dimidia, cum sunt sex.

o Titulo.] immo iure institutionis hodie per aliam authen. in authen. vt cum de app. cog. §. aliud quoque capitulum, col. viij. Sufficit [8] tamen si ex certis rebus instituantur, vt in eo. tit. §. hæc autem disposuimus, & sic corri-

[7] Placet P. in l. precedẽn. & in l. parentibus, j. e. rebus tamen sic se habẽtibus ex testamẽto ꝙut se haberẽt ab intestato, secundum Bal. & Iaſ. hic.

[8] Istã gl. approbãt Bar. B. & Pau. & Ia.

corrigitur hic, vel refert vtrum fiat solenne testamētum, & tunc debet institui? an minus solenne, puta inter liberos: & tunc sufficit quoquo relicti titulo. 1 excipe filium curialem qui nouem vncias debet habere, quod intelligo, id est tres partes eius quod esset ab intestato habiturus: ne inueniatur plus habere quam alij. Vel secundum Io. dic quod illi habeant nouem, & alij trientem vel semissem: & de quolibet decrescat, cum quantitas ei non sufficiat, vt ff. de hære. insti. l. interdum, §. sed si aliter, & §. sed & si excesserit. Item intelligo etiam in ascendentibus 2 quantam auctā: vt i. eor. §. j. ibi, hoc obseruādo &c. sed de collateralibus non videtur loqui. Alij tamē dicunt etiam in fratribus augeri, sed in nouellis restringitur in liberis tantum. Item quarta Trebellianica vel iure institutionis debita non augetur 3 per hanc authen. sed ea tātū, quæ datur his qui ad querelam inoffi. testamentū vocabātur, vt in cor. §. j. & arg. J. de testam. l. sancimus, & de ap. l. præcipimus, in fi.

2 Istā gl. est singu. sm Alex. & vide gl. in verb. i̅stituit, in c. si pater, detest. lib. vj. quæ dicit tutius esse vt relinquatur legitima semper iure institutionis.

3 Idē B. B. P. & Ia. per tex. in l. nam & si, ff. eo.

3 Placet B. B. P. & Ia.

inter eos diuidendus: cuius portionis [a] nec vsufructu [b] defraudari liberi à parentibus possunt.

IN AVTHEN. de immensis dona. §. j. col. vij. constitu. iij.

Immensa donatio in vnum ex liberis collata, per alios vsque ad legitimā reuocatur. h. d. Bald. & Salic. Vel sic: Donatio inofficiosa facta vni ex liberis, per alios retractatur vsque ad legitimam ei debitam, & non vltra. Et filius donatarius: licet velit abstinere ab hæreditate, & retinere donationē: non propterea euadit quo minus fratribus suis teneatur supplere legitimā si eam integram non habent, inspecta quantitate bonorum quæ erat ante donationem. Pau. de Cast.

V Nde & si parens in quendam liberorum vel in quosdam donationē immensam [c] fecerit: quisque tantum feret ex hæreditate [d] noīe Falcidię, [e] quantum poterat ante donationem deberi. Licet autem ei qui largitatem meruit, abstinere ab hæreditate, dummodo suppleat ex

a Cuius portionis] id est trientis vel semissis.

b Nec vsufructu.] immo vsufructu videtur posse fraudari, vt ff. de vsufructu leg. l. Vxori meæ, quæ est contra. Solu. 4 hic illa corrigitur, vel ibi filius habebat proprietatem omnium, & ideo poterat vsufructu fraudari. Prima verior: & est hoc commune in omni quarta, vt ff. ad l. Falc. l. quod de bonis, §. fructus, & ad Trebel. l. mulier quæ, §. si hæres.

Vsufructu legitimæ an possit filius fraudari.

4 Approbatur per B. B. Sali. P. & Ia. & est similis gl. in l. qm̄ J. e. & in l. oium. ff. de vsufru.

V Nde si.] CASVS. Hæc authen. addit dicens quòd si pater alicui filiorum fecit immensam donationē, idest vltra nouem vncias dedit ei: cæteri filij habebunt tantum pro legitima portione, quātum habituri fuissent si donatio illa facta non fuisset: & ille filius cui donatum est, potest abstinere ab hæreditate dummodo suppleat portionem cæterorum filiorum ex hoc quod sibi donatum est.

5 Ista gl. est notabilis & magistra secundū omnes ad sciendū quot modis accipiat iste terminus Falcidia, & similis est glo. in l. quoties, J. fa. ercis.

c Immensam.] idest excedentem dodrantem.

d Ex hæreditate.] id est ex patrimonio quod erat ante donationem. Sed arg. contra in authen. de nup. §. quia vero hactenus, col. 4.

ADDITIO. Dic quòd ibi pater donauit bona primæ vxoris, quæ debet reseruare filijs natis ex ea: ideo donatio reuocatur in totū, hic vero donauit propria bona P.

e Falcidiæ.] 5 propriè ponitur hoc nomen pro portione debita iure institutionis: impropriè ponitur pro Trebellianica: impropriissimè pro debito bonorum subsidio. Sed qua actione reuocatur? Respon. querela inofficiosæ donationis: & ea finita vtili rei vendicatione. dominium enim fuit translatum cum in fraudem hominis non legis facta fuit alienatio, ff. de iure patr. l. si libertus. Sed secundum R. habet locum vtilis petitio hæreditatis, habito titulo pro non titulo: quod non placet, 6 cum

6 Immo hæc opin.

A verus titulus donationis interuenerit. Sed cum non valuerit donatio filio in potestate cōstituto: ergo familiæ erciscundæ agitur, vt J. de inoff. do. l. 2. Sed responde, hic loquitur cum non fuit institutus ille cui fuit donatum: vnde donatio morte cōfirmatur, sed reuocatur quatenus est inofficiosa. Vel dic 7 quod erat emancipatus. Vel tertio olim nulla erat, hodie valet: cū ex omni causa aduentitia filio quæratur. hoc non videtur valere, cum etiam per l. quę est Insti. dicatur filium non posse à patre stipulari, vt Insti. de inuti. stip. §. item inutilis. Sed ibi erat ex profectitio peculio stipulatio, vbi filius stipulabatur: hic vt extraneo donat. Item alia ratione videtur nulla: quia fuit inofficiosa re & con filio: ergo debet reuocari in totum ad instar querelæ inofficiosi testamenti, ff. de lega. ij. l. Titia Seio, §. imperator. Sed respon. semper reuocatur legitima portio tantum, vt J. tit. j. l. ij. & l. si totas, nec sunt omnino similia, querela inofficiosi testamēti, & inofficiosæ donationis, vt not. infra titul. j. l. fi. Acc.

potest teneri per tex. in l. j. iuncta gl. J. co. Ias.

7 Diuinat. Pa.

donatione (si opus sit) cæterorum portionem.

Neptis exhæredata etiam ex filio emancipato nata, habet querelam, breuiter hoc intendit secundum Bald.

VII. Idem A. Secundo.

N Eptem [f] defuncti actione de inofficioso testamento, quamuis pater eius emācipatus fuerit defunctus, [g] experiri posse, ignorare non debes. PP. VI. Kalen. Iulij Romæ, Læto & Cereali Conss.

B

Pater potest hæreditatem inter filios diuidere, dum tamen assignet cuique legitimam. & ille qui iudicium defuncti approbat, perdit querelam. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Pater potest bona sua diuidere inter liberos prout vult etiam inaequaliter: dūmodo neminem fraudet sua legitima, quæ est quarta pars portionis sibi debita ab intestato. Et qui agnouit iudicium defuncti, perdit querelam quam habebat ex eo quod sibi erat relictum minus legitima. Pau. de Cast.

VIII. Imp. Alexander A. Florentino.

C

P Arentibus arbitrium diuidendæ hæreditatis inter liberos adimen-

N Eptē.] CASVS Habebas filiū, & ex eo neptē, filium emancipasti: neptem in ptāte retinuisti, extraneum instituisti, filium & neptem exhæredasti, decessit filius antequām inoffi. querelam instituisset aduersus scriptum, an neptis agere possit, quæritur? R. si. quod pōt, & videbatur quod non: quia alius eam præcedebat tpe mortis aui, cōtrariū tñ verū ē. Itē qa emācipat⁹ videbat, & ipsa extra familiā cōstituta, & sic nō admitti.

f Neptem.] in hac l. si qua fuerit dubitatio, dic quod tā hic filius emancipatus fuit exhæredatus, quàm etiam neptis in potestate retenta & tēpore mortis aui viuebat filius, sed post decessit, 8 videbatur quod neptis non admitteretur: quia alius eam præcedebat tempore mortis: sed non est ita, quia & hic neptis simul cum eo per edictū de cō iungendo, admittebatur si pater decessisset intestatus, vt ff. de coniung. cum emancip. lib. l. j. in princip. & §. j. & §. si pater.

D

g Defunctus.] defunctum 9 aūt & emancipatum esse id desideratur, quia donec ille viueret, præcederet eā fil. us: & neque ista, neque alia via admitteretur. 10 Itē emancipatus, quia videbatur & ipsa extra familiam constituta, & sic non admitti: & ideo hic 11 dicit, quāmuis.

8 Cuisuccessit filia testatoris: & sic habet querelā partim suo iure, partim ex persona patris. Pa.

9 Tēpore mortis testatoris. P.

10 Iure nouissimo: secus iure veteri. Iau.

P Arentibus.] CASVS. Pater sua substantiam suā inter liberos diuidere potest, alijs minus, alijs plus relinquere potest: ita tamen vt nulli minus quàm suam quartam relinquat, ita tamen quod nulli minus relinquat quàm quarta eius partis quam habiturus esset ab intestato. si ergo vni minus quàm suam quartam reliquerit, & secundum voluntatem defuncti pro portione sua creditoribus hæreditarijs soluerit, vel alio modo agnouerit: si maior xxv. ann. fecerit: an defuncti testamentum per querelam inoffic. impugnare possit, quæritur? Respon. quod non.

11 Approbant Sali. & Ias.

non.& hoc in secunda.

a Is.]scilicet filius.ff.fa.ercis.l.cogitatione, & l. quæsitum, quia in testamento, & inter viuos.

b Quartam.]hodie tertiam, vt in authen.nouissima, supra eod.

dum non est: dũmodo non minus is[a] qui pietatis sibi conscius est, partis quæ in testato defuncto potuit ad eum pertinere, quartam[b] ex iudicio parentis obtineat.

¶ Qui aũt agnouit iudiciũ defuncti, eo ꝙ debitum paternũ pro hæreditaria parte persoluit,[c] vel alio legitimo[d] modo satisfecit, etiam si minus quàm ei debebatur, relictum[e] est: si is maior[f] vigintiquinque annis est, accusare vt inofficiosam voluntatẽ patris, quam probauit,[g] non potest. PP. VII. Idus Febr. Maximo. II. & Aeliano Côss.

Querela testamenti inofficiosi non habet locum in militis testamento. Baldus.

IX. Idem A. Romanæ.

De inofficioso testamẽto militis,[h] vel iure militari, vel ciuili[i] facto, vel centurionis,[k] vel tribuni numeri,[l] nec filios posse[m] queri, ius certum est. PP. Id. Maij, Maximo. II. & Aeliano. Conss.

Querela inofficiosi competens contra hæredem scriptum, potest proponi contra fiscum, qui successit in bonis hæredis scripti. h. d. secundum Bald. Vel sic: Querela competit contra fiscum ad quem bona testatoris vniuersaliter peruenerunt. Pau. de Cast.

c Persoluit.] per quod agnoscere videtur, vt j. de iur. delibe. l. ij. Accur.

d Legitimo.] sunt 1 enim plures causæ quæ repellũt querelam. Prima ingratitudo, quæ fit ex xiiij. causis in descendentes, & ex septem in ascẽdentes, vt in authen. vt cum de ap. cog. §. causas, & §. has aũt, colla. viij. ex tribus in fratres, & et turpi persona instituta, vt in authen. de nup. ingratitudinem, coll. 4. secundo cursus quinq; annorum, vt j. si quis filium, in fi. Itẽ portio debita data, vt s. eo. l. cum quæritur. Itẽ agnoscendo voluntatem defuncti, vel aduocando, vel similia faciendo, vt ff. eod. l. penul. & fin. Item si habet aliud auxiliũ, vt insti. eo. §. tã aũt.

1 Similis glos. in l. eam donationibus, j. titul. sequen.

e Relictum.] & illud accepit.

f Maior.] secus si minor, vt ff. de in integ. restitutione, l. j.

g Probauit.] quod probo, non reprobo: 2 vt hic, & ff. de neg. ges. l. Pôponius, j. quæritur, hic filius mouit querelã, succubuit: frater vult mouere, & dicit turpem personam institutã, obtinet, filius vult habere, quęstio, vtrum possit? videt ꝙ non, ff. eo. l. qui repudiatis, & l. filio, & ff. de succes. edic. l. fi. contra. ff. eodem. l. pater filium. Accursius.

2 Côcor. Ias.

De inofficioso.] Casus. Paterfa. miles testamentũ iure militis, idest cum duobus testibus communiter, vel cum vj. in militia constitutus fecit, extraneum instituit, filium exhæredauit, an filius inoffi. agere possit, quæritur? Respon. ꝙ non: quia nec testamentum centurionis vel tribuni impugnari potest per inoffic. querelã. Not. ex hac l. regulam ꝙ priuilegium non intelligitur concedi cum damno tertij l. nec auus, infra de em. anci. libe. Iason.

h Militis.] idest militantis, vt j. eod. l. testamentũ, aliud in veteranos, vt ff. eod. l. Papinianus, §. Papinianus, nisi sit filiusfamilias veteranus, vt j. eod. l. fi.

i Ciuili.] i. communi.

k Centurionis.] qui præest centum militibus, centurio dicitur.

l Numeri.] habebunt tamen bonorum subsidium filij militis per authentic. supra de episcop. & cleric. l. presbyteros.

Id est, in eo qui desijt militare missus à militia honesta vel necessaria. Ia. in l. fi. j. eod. & istam glo. sequitur. Salic.

m Posse.] vt ff. eodem. l. si instituta, §. de inofficioso, & hoc si exhęredet vel prætereat sciens[4] se liberos habere, secus si ignoret, vt infra de testamento milit. l. sicut certi.

4 Côcor. Pau. Salic. & Ias.

X. Idem A. Quintiniano.

Si hæredum Quintiniani,[†] quem patrem tuũ esse dicis, aduersus quos de inofficioso testõ acturus eras, iure successionis bona ad fiscũ pertinent,[n] vel ipsius Quintiniani bona, vtpote vacantia,[o] fiscus tenet: causam apud procuratorẽ nostrum agere potes.[p] PP II. Id. Aug. Maximo. II. & Aeliano Conss.

† aliàs, Quintiliani. aliàs, Quintiani, & j.

Mores quos quis in se approbat, nõ potest in alio reprobare. h. d. secũdum Bal. Vel sic: Infamis non prohibetur à successione intestati: sed testamentũ quærelare non potest nisi testator etiã fuerit infamis. Pau. de Cast.

XI. Idem A. Ingenuo.

In arenam nõ dãnato,[q] sed sua sponte arenario constituto,[r] legitimæ successiones integræ sunt, sicuti ciuitas & libertas manet. Sed si testm̃ parens eius fecit:[s] neq; de inofficioso testamento accusatio, neque bonorũ possessio[t] ei cõpetit. Nam talem filiũ merito quis indignum sua successione iudicat,[u] nisi & ipse similis conditionis[x] sit. PP. IIII. Kalen. Ian. Iuliano & Crispino Conss.

Propter fideicommissum inuicem inter filios relictum, neuter filiorum videtur grauatus: quia omnes sunt in pari spe: & ideo non habet locum que-

Si hæredum.] Casus. Quintinianus fecit testamentum: extraneum instituit: filium exhęredauit, contra scriptos vult filius agere querela inoffic. bona ad fiscum deuenirunt iure successionis: quia delictum commiserit, vel vacantia eius occupat, an filius agere possit, quęritur? Respõ. quòd sic: sed nõ aperit qua actione, nec aduersus quẽ. tu dic aduersus fiscum querela. In primo casu, cum bona hæredis fiscus occupauit ratione delicti. secundo casu, peti. hære. cum bona occupauit fiscus vt vacantia, & hoc corã procuratore Cæsaris, qui cognoscit inter fiscum & priuatum.

n Pertinent.] & sic est fiscus hæres hæredis. Et dic pertinent, iure institutionis.

o Vacantia.] quia fiscus credebat ea vacare, & nullus est hęres.

p Potes.] priori casu querela, secundo directa petitione hæreditatis.

In arenam.] Casus. Si filiũ habes arenariũ, qui gratia virtutis exercendæ cum bestijs pugnabat in arena, an tibi succedere possit, quæritur? Respon. quòd sic, cum libertatem & ciuitatem retineat, nec in arenam damnatus est vt seruus pœnæ efficeretur: sed si esset, & exhæredasti eum, & extraneum instituisti: de inoffic. agere non poterit, nisi & tu arenarius fuisses. Nota ex ista l. regulam quòd causa per quam potest filius in testamento iuste exhæredari, non est sufficiens ad repellendum eum ab intestato à legitima successione, facit text. in l. omni modo, in versi. nam si nullam, infra eod. Ias.

q Non damnato.] nam tunc seruus pœnę non succederet, vt ff. de pœnis. l. qui vltimo.

r Constituto.] s. cum bestijs ad pugnandum.

s Fecit.] alium instituendo.

t Possessio.] scilicet contra tabulas.

u Iudicat.] vt in auth. vt cum de app. cog. §. causas, versic. præter voluntatem, colla. viij.

x Conditionis.] sic ergo nil dolosus doloso, vt s. dixi de fratre. quoniam, & hac l. & j. de lib. cau. l. si filium, & ff. solu. matri. l. viro atque vxori.

Si

rela inofficiosi testamenti. h.d. secundum Bal. qua lex est valde no. Vel sic: Si inter filios in legitima institutos fiat reciproca substitutio, neuter dicetur grauatus: & ideo neuter habet querelam ratione dubij euentus: quia ita potest acquirere sicut erogare. Pau. de Cast.

XII. Idem A. Liciniano & Diogeni.

[a] SI pater puellæ cuius vos curatores esse dicitis, filio ex semisse, ipsa aũt ex triente, & vxore ex reliquo sextãte scriptis hæredibus, fidei filiorum cõmisit, vt si quis eorũ intra vigintiquinque annos ætatis decederet, superstitibus[a] portionẽ suam restitueret: ꝑterea vxori, vt id quod ex causa hæreditatis ad eam peruenisset, filijs post mortem suã restitueret, fideicõmisit: calumniosam inofficiosi[b] actionẽ aduersus iustum iudiciũ testatoris instituere non debetis, cũ ex huiusmodi fideicõmissaria restitutione tàm matris quàm fratris eius portio ad eã poterat[c] peruenire. PP Non. Decẽ. Alex. A. III. & Dione Conss.

Testamento rescisso pro parte, legata dimidia pro parte præstantur: indiuidua vero pro solido sunt præstanda. Bald.

XIII. Imp. Gordianus A. Prisciano.

CVm duobus hæredibus institutis, vno[d] ex quinque, altero[e] ex septem vncijs, aduersus eum qui ex septem vncijs hæres scriptus fuerat, iusta querela contendisse, ab altero autem victũ te fuisse alleges:[f] pro ea parte qua resolutum est[g] testamentum, (cum iure intestati, qui obtinuit, succedat) neque legata neq; fideicõmissa debentur: quàuis libertates & directæ cõpetant, & fideicõmissariæ ꝑstari[h] debeant. PP. III. Kal. Febr. Gordia. A. & Auiola Cõs.

Qui succubuit in querela inofficiosi testamenti, potest redire ad querelam falsi, & econtra secundum Iac. But. Bald. Vel sic: Succumbens in querela inofficiosi, non prohibetur dicere testamentum falsum. Pau. de Cast.

XIIII. Idem A. Prisco.

EVm qui inofficiosi q̃relam delatã[i] nõ tenuit,[k] à falsi accusatione non submoueri placuit.[l] Idem obseruatur & si e cõtrario[m] falsi crimine instituto victus, postea de inofficioso actionem exercere maluerit. PP. VI. Kal. Dec. Gord. A. & Auiola Cõss.

Præteritio matris habetur pro exhæredatione, secundum Bal. & Sal.

XV. Imper. Philippus. A. Aphrodisiæ.

FIliam præteritam[n] à matre, ad successionẽ eius citra inofficiosi querelam adspirare[o] non posse,[p] explorati iuris est.

SI pater.] CASVS. Paterfa. fecit testamentum, filium instituit ex sex vncijs, & instituit filiam ex iiij. & ex duabus vxorem: & filium grauauit & filiã, si intra xxv. an. decesserit, portionem suam alij restitueret: vult tutor vel curator filiæ agere querela duabus rationibus, tum q: filia grauata ẽ de restituenda hæreditate, tum quia inuenitur minus habere quàm habitura esset ab intestato, has rationes non reddit litera an possit, quęritur? Respon. ꝙ non possit, quia est possibile tàm filij quàm vxoris portionẽ ad eã posse peruenire.

[a] Superstitibus.] fratri & matri.

[b] Inofficiosi] quasi exinanita sit institutio per fideicommissum. Et not. ꝙ non proprie dicitur actio vel accusatio querela inofficiosi testamenti, sed medium tenet, vt diximus, ff. eo. l. posthumus, §. si q. ex his.

Querela inofficiosi mediũ tenet inter actionem & accusationẽ.

[c] Poterat.] idest possibile erat, sic & j. de vsur. l. si ea lege, & de solu. l. pen. Sed hodie [1] debet sine onere aliquo habere quartam, vt j. eod. l. quoniam in prioribus, & supra eo. authen. nouissima.

[1] Istã glo. approbãt B. B. Sali. Ias. & ita obseruat consuetudo, quoniã pater nõ potest grauare filium in legitima g. fideicommissum reciprocũ: quod dicitur esse onus.

CVm duobus.] CASVS. Paterfam. habens duos filios, vnum in v. vncijs instituit hæredem, & instituit hæredem extraneũ in vij. alium filium exhæredatum fecit, ab extraneo legata reliquit & libertates, exhæredatus aduersus extraneum egit, & obtinuit: & pro sua parte ruptum est testamentum, an legata relicta in illa parte testamenti quæ per querelam rupta est, debeantur, quæritur? Respon. ꝙ non: sed si libertates siue directæ siue fideicom. sint relictæ, sunt præstandæ.

[d] Vno.] scilicet filio.

[e] Altero.] scilicet extraneo.

[f] Alleges.] hoc esse potuit, cum alter forte esset frater vel turpis persona, alter non.

[g] Resolutum est.] ex postfacto resoluitur pro parte: [2] vt ff. eod. l. circa. Sed ab initio non potest pro parte valere, & pro parte non, vt instit. de hæredi. instit. §. non autem.

[2] Idem Sali. B. B. P. & Ias. hic.

[h] Præstari.] ab eo solo qui rogatus est, scilicet quia post quinquennium inofficiosum dictum sit: quo casu præstitæ vel competituræ durant, & xx. aurei vel saltem pro parte præstantur victori, secundum quosdam, vt ff. eod. l. si autem. Vel dic, aliud est cum totum rescinditur testamentum, vt ibi. Sed hic testamenti pars quæ durat, facit vt etiam ante quinquennium omnes valeant: quia in pari causa pro libertate iudicandum est, vt non xx. aurei ei præstentur, sed fiat æstimatio totius damni: & pars præstabitur à seruo ei qui obtinuit in querela, vt ff. de excep. rei iudica. l. iudicatæ. ij. respon. & ff. de liber. cau. l. duobus, in ij. & arg. de lega. ij. cũ filius, in princip. & ad l. Falcid. l. lege Falcidia interueniente.

EVm qui.] CASVS. Aliquis filium exhæredauit, extraneum instituit: egit filius querela inoffi. & succubuit, vult dicere testamẽtum falsum, an possit, quæritur? Respõ. quod sic, & si primo accusauit de falso, & succubuit: potest postea agere querela. Lex sequẽs clara est.

*defendentur.

[i] Delatam.] accusationem.

[k] Non tenuit.] i. nõ obtinuit. Accur.

[l] Placuit.] dicunt quidam [3] speciale in petitione hæreditatis, vt ea simpliciter proposita, non videatur omne ius deductum in iudicium: sed aliud in rei vendicatione, vt ff. de excep. rei iudi. l. si mater § an eadem. Sed dic [4] quòd hic querela, non petitio hæreditatis fuit proposita. Alij dicũt ꝙ hic fuit proposita causa adiecta, s. ex inofficioso, sic etiã esset in rei vendicatione causa adiecta, vt d. l. si mater, §. j. Vel hic de accusatione tantum falsi dicit.

[3] Et male. Bartol. Sal. & Ias. per l. si autem, § sed & is, ff. de rei vendicatio.

[4] Ista est vera. Bar. Sal. & Ias.

[m] Et si e contrario] immo videtur contra, vt ff. de bo. li. l. si patronus ex minori. vbi patronus de falso agendo repellitur à contra tabulas: sed non sic est. [5] patrono debita hęreditas liberti, vt filio patris, vt ff. de contr. tab. l. illud, & ff. eo. l. nam & si. vel ibi [6] institutus patronus fuerat, vnde per hoc a contra tab. repellitur: hic autem exhæredatus vel præteritus filius. Item arg. contra j. de codicil. l. ij. & ff. de trib. l. quod in hæredem, §. eligere.

[5] Propter naturã. & productionẽ in esse. Sal.

[6] Idem Bar. & Ia. Exhæredatus nõ habet contra tabulas.

[n] FIliam præteritam.] inserta causa prę[t]eritionis, aliàs non valeret, vt in authẽ. vt cum de ap. cog. §. aliud quoque capitulum.

[o] Adspirare.] quia præteritio fœminarum pro exhæredatione habetur.

[p] Non posse.] nam contra tabulas non habet, vt ff. de contra tab. l. illud, § ad testamenta. Item quia habetur pro exhæredata: vt instit. de exhæ. liber. §. mater. sed

exhæredatus non habet contra tab. vt ff. de contra tab. l. non putauit, in princip. & §. non quæuis.

Contra maiores.] CASVS. Materfa. extraneum instituit, filium exhæredauit, exhæredato duæ dantur viæ. Prima vt dicat testamentum ipso iure nullum, si forte fuerit imperfectum, vel non iure factum: secunda vt dicat inoffi. Si ergo dixit nullum, & in venulatione causæ istius labitur quinquennium, & succubat: an quinquennio elapso querela agere possit, quasi contra ipsum nō currat præscriptio quinquennalis, quæritur? Respon. quòd sic: quia licet tempus currat, talis præscriptio nō nascitur hinc, cum ei desidia imputari non possit, cum agere non cesset.

a Contra maiores.] non solum contra minores, de his enim, magis dubitabatur.

b Perfectum.] agendo peti. hære. in qua succubuit. Accur.

c Mora.] nam dum intendunt non iure perfectum, cucurrit quinquennium. Accursius.

d Nō cessantibus.] vt infra de anna. excep. l. prima, in fine, & ff. de mino. l. intra, in princip. & in authen. de ap. §. j. collat. viij. & infra de rei vend. l. moræ. Sed arg. contra ff. vi bo. rap. l. si seruus, & de euict. l. minor, §. primo. 2 Sed cū quinquennium sit continuum, cur cessat per aliam querelam? Respon. vtile est quo ad quid: quia ex quo currere incepit, feriati & non feriati dies currūt: sed non illi quibus iusta causa non potuit agere, vt hic. sic & ff. quando app. sit. l. j. §. dies, & j. quomodo & quando iu. l. ab eo. 3 Item secus in excusatiōibus tut. vt insti. de excu. tut. §. qui autem, sed hoc ideo, quia omnes simul proponere potest, quod non est hic: 4 vt ff. de excu. tut. l. scire oportet, §. scire.

Cum filium.] Filius præterijt matrem: vel econtra: 5 soror præterijt sororem: & filium sororis instituit, qui est turpis persona, & sic est hic amphibolia, vt ff. de bon. liber. l. & si ex modica, & secundum primum datur matri querela: sed patri daretur contra tabu. vt ff. eo. l. pater.

* Glo. in c. pastoralis, super verbo, audiatur, extra de excep. dicit per l. istā qꝫ cui cōpetunt diuersæ exceptiones: si succubuit in vna, potest redire ad aliam.

1 Istæ duę ll. allega. in glo. nihil faciūt: nam ibi loquitur quādo negligentia in primo nocet & in secundo. B. B. Salic. & Ias.

† Ista lex est valde notanda, secundum Bart. & est singula, & nō reperitur alibi secūdū Ias. hic in effectu suo.

3 Istā responsionē approbāt omnes.

4 Idē B. B. & Ias. Casum ponit.

PP. V. Kal. Aug. Philippo. A. & Titiano Conss.

Non negligenti non currit præscriptio. Salic. Vel sic: Quando actiones nō possunt simul cumulari, vna mora nō currit tempus in alia. Vel sic: Pendente lite super vno iudicio, non currit tempus in alio priori contrario. Sali. Vel sic: Diligentia contra vnum auxilium prodest contra aliud auxilium, quod cum primo non potuit concurrere h. d. secundum Iac. Bu. Vel sic: Donec ventilatur quæstio super solennitate vel super nullitate testamenti, non currit tempus super querela inofficiosi. Bal. & Pau. de Cast.

XVI. Impp. Valeria. & Gallien. AA. & Valeria. N. Cæs. Theodoræ.

Contra maiores[a] vigintiquinq; annis duplicem actionem inferentes, primam quasi testamentum non sit iure perfectum,[b] alteram quasi inofficiosum, licet iure perfectum, præscriptio ex prioris iudicij mora[c] quinquennalis temporis nō nascitur, quæ officere nō cessantibus[d] non potest. PP. Id. Augu. Tusco & Basso Conss.

Filius præteriens matrem, videtur eam exhæredare. Mater à filio præterita potest vti querela h. d. secundum vnam lect. & communem. Salic.

XVII. Impp. Carinus & Numerianus. AA. Floræ.

Cum filium[e] † tuum, te præterita, sororem hæredē instituisse proponas: inofficiosi querelam apud præsidem prouinciæ persequi potes. PP. II. Id. Febr. Carino. II. & Numeriano. AA. Conss.

Non dicitur ingratitudinem committere, quæ non vult diuertere a marito. h. d. Bald. Vel sic: Filia non diuertens a viro patris vel matris iussu, nō meretur exhæredari: ideo datur & querela inofficiosi Sali.

XVIII. Impp. Diocler. & Maximianus. AA. Faustinæ.

Cum te pietatis religionem nō uiolasse, sed mariti coniugium, quod fueras sortita, distrahere noluisse, ac propterea offensum atque iratum patrem ad exhæredationis notam prolapsum esse dicas: inofficiosi testamenti querelam inferre non vetaberis.[f] S. Kalen. Maij, Maximo II. & Aquilino Conss.

Filia turpiter viuens, potest à patre exhæredari. Bal. Vel sic: Turpis & inhonesta vita filiæ est iusta causa ipsam exhæredandi, nisi pater distulerit eam maritare vltra xxv. annos. h. d. cum authen. seq. Sal. Et idem in filio: vt in authen. vt cum de ap. cog. §. causas, nisi pater causam dederit, in authen. hic posita, quam nota, & tene menti, secundum Pau. de Cast.

XIX. Iidem AA. Appollinari.

Si filiam tuam eo quòd turpiter & cum flagitiosa fœditate viuit, à successione tua excludendam putes: si non inconsulto calore,[g] sed ex meritis eius ad id odium incitatus es: postremi iudicij liberum arbitrium[h] habebis. Dat. XV. Kalend. Iul. Sirmij, ipsis. AA. Conss.

IN AVTH. vt cum de ap. cog. §. si vero vsque ad vigintiquinque, colla. viij. constitu. xij.

Sed si post vigintiquinque annos te differente filiam marito copulare, ea in suum corpus peccauerit, vel sine cōsensu tuo marito se, libero[i] tamen, copulauerit: eam exhæredare non potes.

Nam intelligitur filia ingrata eo quòd contra matris voluntatem colit concordiam cum marito. Bald.

XX. Iidem AA. & CC. Saurano.

Filia in

Cum te.] CASVS. Filiam tuā cuidam in matrimonio copulasti, si te præcipiente vt à viro diuerteret, non diuerit: & propter hoc in testamento tuo eam exhæredasti, & extraneum instituisti: an inoffic. querela agere possit, quæris? & rn. qꝫ sic.

f Non vetaberis.] nam iuste fecisti, vt infra de institu. & substi. l. reprehendenda, & infra de re pu. l. dissentientis, & ff. de vsu & habi. sed neque, & infra eod. l. filia, & ff. de lib. ex hi. l. j. & ij. Accur.

Si filiam.] CASVS. An pater filiam suam quia more meretricio viuit, exhæredare possit, quæritur? Respon. quòd sic, si non inconsulto calore hoc fecerit. vt puta quia tantum audiuit murmur, statim exhæredauit.

g Calore.] secus si calore iræ: 6 vt ff. de re. iur. l. quicquid.

h Arbitrium.] vt ff. de contra tab. l. non tantum. §. si emancipatus. idem per authen. colligitur: vnde sequitur authen. sed si post, quæ est vt cum de ap. cog. §. si vero vsq; ad xxv.

i Sed si post. Libero.] Si ergo vel seruo se copulet, vel ante peccet cum quocunque, iusta est causa exhæredationis. nam his casibus vetera iura non corriguntur: remanēt ergo, vt j. de ap. l. præcipimus, in fin.

Filia in orbitate.] CASVS. Materfa. filiam suam cuidā matrimonio copulauit, deinde pœnitentia ducta vult vt à viro diuertat, an si filia ei non paruerit, eam præterire, & alios instituere possit, quæritur, & respon. qꝫ non: quia filia ex matris inconstantia nupta vel vidua esse compellenda non est.

5 Iste intellectus diuinat: iō reprobatus. Ias.

6 Et bene etiam subsistente legitima cā exhæredationis. B. & Ias.

Filia

a Filia in orbitate.] quia mortuus erat pater eius. b Ex momentariis.] reprobatur enim inconstantia, vt & ff. de procur. l. in causæ, in prin. & facit s. eodem lex cum te.

1 Côc. Sal. hic, & Bal. l. l. fratres, j. eod.

Fratris.] CASUS. Testator extraneum instituit, & filium fratris vel sororis exhæredauit: an ei detur inoffic. querela ad rumpendum testamentũ patrui vel auunculi, quæritur? Respon. quod non, quia nulli ex collateralibus datur nisi fratri & sorori, nisi testamentũ accusent de falso, vt ab intestato succedere possint. Not. ex ista. l. ibi frustra, secundum Bar. & moder. q illa dictio, frustra, regulariter importat nullitatem ipso iure secundum eosdem, l. l. pe. §. ad crimen, in fine. ff. de pub. iudi. Ias.

c Dicunt.] vt & ff. eo. l. 1. sed hodie filij fratris videntur exæquari fratribus, vt j. de legi. hær. auth. cessante. sed illud in successionibus ab intestato.

2 Côc. Sal. & Pau.

d Sorore.] consanguineis, non vterinis, & hoc turpibus personis scriptis hæredibus, vt j. eod. l. fratres.

Si maritus.] CASUS. Testator vxorem suam ex asse hæredem instituit, filiam exhæredauit, nihilo ei relicto: an aduersus matrẽ querela inoffi. agere possit filia, quæritur? Dicitur q sic, cum nullam ingratitudinem commiserit, & ea vincente, quicqd a marito à matre debebatur, forte dos vel aliud debitum, à filia consequetur.

e Perhibetur.] s. iure: fuit tamen de facto exhęredata. si autem præterita, dabatur ei ius accipiendi bono. poss. contra tabulas. Vel etiam dicit nullum, vt j. de li. præte. l. fi.

f Relictum est.] maxime. nam idem si erat relictum aliquid quod esset minus quarta, vt s. eo. l. cum quæritur. Vel dic hoc fuisse additum à compositoribus noui iuris ex d. l. vt j. eod. l. omnimodo. Accur.

3 Neutra expositio tenetur, qa violat literã. Pa. & La.

g Conuincitur.] quod est eo ipso, q est exhæredata secundũ hæc iura, vt j. eo. l. liberi. Vel dic hoc esse additũ a noui iuris compositoribus, vt dicam j. eo. l. omnimodo.

h Oportet.] si tale sit debitum quod ab hærede posset exigi, vt ff. de hær. vel act. ven. l. 2. §. fi. Item hoc verum, nisi sciuit hæc vxor hæres instituta querelam posse moueri cum hæreditatem adiit. nam tunc amitteret, vt arg. ff. de his qui, vt in dig. l. hæredem, & ad Syll. l. propter. §. neptis, & ad Treb. l. pen. Ac.

4 Vt puta nõ extinctũ mortẽ testatoris. Sal.

ADDITIO. Dic q ibi loquitur quando hæres admisit cũ delicto, quia non vindicauit mortẽ defuncti. Sal. Pau. & Ias.

A ...orbitate a patris relicta, cum marito, cui matre volente nupsit, colens côcordiam, iustas offensiôis post eiusdem matris pœnitentiam causas non præstat, nec ex momentariis b voluntatibus matris nupta, atque vidua iure esse compellitur. Dat. Non. Ian. Sirmij. CC. Conss.

Filij fratrum uel sororum non habent querelam inofficiosi testamenti. Bal. Vel sic: Contra testamentum collateralis non competit alteri collaterali querela inofficiosi, nisi tribus concurrentibus, scilicet q esset frater uel soror carnalis, & sic in primo gradu, & ex eodem patre, & q fuerit instituta turpis persona. De falso vero testamẽto quilibet, cuius interest, scilicet qui succederet ab intestato non facto testamento, potest accusare. h. d. vsq lex cũ l. fratres, infra eo secundum Paul. de Castr.

XXI. Iidem AA. & CC. Alexandro.

Fratris vel sororis filij, patrui uel auunculi, amitæ etiam & materteræ testamẽtum inofficiosum frustra dicunt: c cum nemo eorum qui ex transuersa linea veniunt, exceptis fratre & sorore, d ad inofficiosi querelam admittatur. De falso sane per accusationẽ criminis queri nõ prohibentur. Data CC. Conss.

Rescissa aditione hæreditatis per querelam, reuiuiscunt actiones per aditionem confusæ. Bald.

XXII. Iidem AA. & CC. Tantillæ.

Si maritus tuus facto testamento te quidẽ ex asse scripsit hæredem: filia autem quam habuit in potestate, exhæredata iure facta minime perhibetur, e nihilq; ei relictũ f est, neque iustas offensæ causas præstitisse expresse conuincitur, g eam de inofficioso testamento patris querentem, totam hæreditatem obtinere posse non ambigitur. Quod si iam obtinuit, uel postea uendicat, quodcunque ma- B ritus mortis suæ tempore debuisse tibi perhibetur, id ab ea reddi oportet. h Dat. Idib. Feb. Sirmij. CC. Conss.

Qui impedit aliquem testari, merito potest exhæredari. Bal.

XXIII. Idem AA. & CC. Philippæ, & aliis.

Testamenti factionẽ p testationẽ i uos interdixisse matri profitentes, iustam causam offensę manifeste testamini. D. V. Id. C Sept. CC. Conss.

Testamentum militis non subiacet querelæ. Bald.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Successo.

Testamentum militis filiifamilias k in castrensi peculio factum, neque à patre, neq; à liberis eius per inofficiosi querelam rescindi l potest. Dat. III. Non. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

Testamentum factum secundum consilium non potest expugnari per querelam, neque per uiam nullitatis. D Bal. Vel sic: Conditio quæ filij instituti funerem respicit, non facit locum querelæ, nec institutionem annullat. h. d. secundum Bar. Vel sic: Contra ea quæ sunt promissionis, filio non datur querela inofficiosi. Ias. Vel sic: Conditio quæ respicit funerem filij instituti, non facit esse locum querelæ. Ba.

XXV. Iidem AA. & CC. Menedo.

Filiis matrẽ, quæ de ma

Testamenti.] CASUS. Mater familias volebat facere testamentum, filij sui, ne faceret, interdixerunt, & postea fecit, & filios præteriit, & extraneos instituit. an filij inoffi. querela agere possint, quæritur? Resp. q hi non possunt, quia manifestam offensam contraxisse videntur.

i Per testationẽ.] i. coram testibus, & sic q non fecit tunc, nam verba cum effectu, &c. vt ff. q quisque iur. l. 1. Vel dic p testationem subtractam, vt ff. si quis aliquem te. pro. l. si quis dolo. 5 Istã gl. sequũtur B. B. & Pau.

Testamentum.] CASUS. Filiusfa. miles ex castrensi peculio testamentũ fecit. extraneum instituit hæredem, patrem exhæredauit. an per inoffi. querelam à patre vel à filiis eius impugnari possit, quæritur? Respon. q non.

k Filiifamilias.] vt j eo. l. fi.

l Rescindi.] quia miles, & quia in castrensi.

Filiis.] CASUS. Si mater filios suos etiam in sacris patris constitutos vult hæredes instituere, sed timet ne pater ad quem pertinet vsusfr. eorũ quæ filiis acquirẽtur bona, ea dissipet. Consulit ergo. l. ista sub conditione instituere, si pater eos emancipauerit: tunc enim non accipiet bonorum possess. secundum tabu. nec nomine filiorum aget querela, cum magis voluit mater filiis suis prouidere, quàm iniuriam inferre. In fi. dicit, quòd ea bona debet restituere filiis emancipatis. l. gatex.

Secun.

a Secus.] s. quàm oporteat, quia forte prodigus erat. vel A secus, id est male.

b Emancipati fuerint.] quæ videtur impleri quocunque modo fiant sui iuris, ut j. de instit. & subst. sub condi. fac. l. si mater.

nita, quod fieri non pōt, vt j. eo. l. quoniam in prioribus. Sed non est ita, quia magis ei consulitur, & sic valet, vt & s. l. prox. & l. si pater, & ff. eo. l. Papinianus. §. si quis impubes, & de adop. l. si arrogator, & j. de impu. & aliis subst. l. si testamento.

7 Côcor Bal. Salic. Pau. & Ia.

riti moribus secus [a] suspicatur, ita posse consulere iure compertum est, vt eos sub hac conditione instituat hæredes, si à patre emancipati [b] fuerint, atq; eo pacto [c] secundum tabulas bonorum possessionē patrem cum re [d] accipere non videri, qui conditioni minime obtēperauerit, [e] B neque ei nomine filiorum inofficiosi eo modo actionem posse competere, quibus nullam iniuriam fecerit mater, sed potius putauerit prouidendum, [f] & ideo restituere [g] debet. [h] Dat. IIII. Non. Iul. Antiochiæ, Titiano & Nepotiano Conss.

Directa substitutio potest filio impuberi fieri in legitima instituto. Bal.

XXVI. Iidē AA. & CC. Serapioni suo salutem dicit.

C

EX tribus vnciis hærede instituto filio, [i] in intra pubertatis [k] annos directam [l] non inutiliter à patre fieri substitutionem certum est. Da. V. Kal. Septemb. Nicomediæ. CC. Conss.

Hæc lex notabilis est, & in materia propria singularis, & tria in ea dicit. Primo enim dicit, quod fratres vterini tantum non habent querelam inofficiosi. Secundo dicit, quod fratres vtrinque coniuncti vel consanguinei tantum habent querelam inofficiosi contra testamentum fratris in tribus casibus. Tertio, quod contra necessarium hæredem institutum, quanquam sit vilis persona, non datur inofficiosi testamenti querela. h. d. secundum Bal.

XXVII. Imp. Constant. A. ad Verinum.

FRatres vel sorores vterini [m] ab inofficiosi actione contra testamentū fratris vel sororis penitus arceantur: [n] consanguinei [o] aūt durante agnatione vel non, [p] contra testamentum fratris sui vel sororis de inofficioso quæstionē mouere possunt, [q] si scripti hæredes infamiæ, [r] vel turpitudinis, vel leuis notæ macula adspergantur, vel liberti, qui

c Pacto.] alias pacto, alias facto.

d Cum re.] aliàs cū iure. Et dic. i. ad tuū commodum, vt pater sibi retineat cum effectu secundum tab. Sed quam accepit bonorū possessionem institutus, vel pater eius nomine? Respond. quæ facti est, vt hic, & ff. de secundum tab. l. j. §. si sub conditione. Tu dic non facti, sed eam quæ iuris est, secundum Azo, vt ff. de secundum tab. l. 2. §. si quis ita instituerit, & ff. ad Treb. l. facta. §. si in dāda, quæ dicunt institutū sub conditione non habere secundum tab. s. facti. Vel dic peti quod iuris est & facti, & quod illę & hæc dicunt non peti. s. quod remaneat in defectum conditionis. Vel quarto petitur quæ iuris est nō vt nunc prosit, sed in euentum conditionis. Vel dic hic non peti vt sibi pater teneat, & secundum hoc nec à principio nec conditione impleta tribuitur patri in hac l. ius, sed in d. §. si quis ita, confirmatur, siue tribuit ius extante conditione, vt & alias simile. ff. de offic. procons. & le. l. 3. §. fin. Accursius.

1 Placet B. B. Paul. & Ias.

2 alias secus suspicetur.

3 Et bene Bal. Paul. & Ias. Bonorum possessio quædā est facti, quædam iuris.

4 Displicet Cy. Ba. Pau. & Ia.

e Obtemperauerit.] sed an potest cogi, vt obtemperet? Respond. non, vt ff. de lega. 1. l. filiusfamilias. §. secundum vulgarem. sed si patri esset legatum, vel aliquid relictum, vt eos emanciparet: siquidem pater agnoscit legatum, cogitur eos emancipare, vt ff. de cond. & demon. l. si cui.

5 Concor. B B. Sali. & Ias.

f Prouidendum.] sic s. e. l. si pater. 2. & j. l. prox. & ff. e. l. Papinianus. §. si quis impubes.

g Restituere.] subaudi ergo, vel igitur.

D

h Debet.] pater filio, si est emancipatus. patre autem non emancipante, filio adeunte iudicem curator datur hæreditati, cui restitutio fieri debet, vt infra de bon. quæ lib. l. fin. §. sin autem in secunda, & in authen. vt li. ma. & auiæ. §. 1. & §. si vero forsan, collatio. viij. & ff. ad Trebel. l. imperator. Alij dicunt restitutionem faciendam prætori, & ipse restituet filiis dato eis curatore. In casu tamen quam manenti in potestate, fit restitutio, vt ff. ad Trebel. l. imperator.

5 Si filius sit minor, quia si maior ē, pōt sibi cura cōmitti. Guiliel. de Cu. Bal. & Sali. pbat in l. imperator, in fi. ff. ad Tre.

EX tribus.] CASVS. Filium tuū impuberē instituisti ex tribus vnciis, & sic habet quartā partem quā habiturus erat ab intestato, & ei directe in illa quarta substituisti sic, si filius meus intra annos pubertatis decesserit, Titius hæres esto. an filio detur querela quasi videatur grauatus per substitutionem, quæritur? dicitur quod nō.

6 Et bene Bal. & Pa.

i Filio.] qui erat vnicus, & sic quartam habet, vt s. eo. l. cū quæritur. sed quia ei erat substitutum, videbatur exina

k Pubertatis.] Secus si post, vt ff. de vulg. sub. l. cohæredi. §. cū filiæ.

l Directam.] si aliās per compendiosam, vt plerunque faciūt, puta quandocunque decesserit, illum substituo, trahitur etiā pupillaris directa ad fideicommissariam, cum in vtrunque tempus valeat vt fideicommissaria, nisi in testamento militis, vt infra de testa. mili. l. in testamento, & ff. de vulg. subst. l. iam hoc iure, & l. centurio.

8 Contrariū est verum, Paul. & Ia.

FRatres.] CASVS. Si frater vterinus extraneū instituit, & fratrem aut sororem vterinum exhæredat, an possit vterinus agere querela inoffic. quæritur? & respond. quòd non. secus in fratre cōsanguineo. & hoc sequitur. An autem frater consanguineus fratris sui consanguinei possit impugnare testamentum, quæritur? Respond. quod sic, siue durauerit cognatio, quia non fuit emancipatus, siue non, si persona instituta turpis fuit, aut alias infamis, vel libertus. secus est si seruus necessarius fuit institutus, quia aduersus eum non poterit obiici inofficiosi querela. Nota ex ista l. regulam, quòd querelam inofficiosi testamenti competit contra testamentum fratris instituentis turpem aut vilem personam, concor. l. fratris. s. eo. & l. 1. ff. eod. Iat.

m Vterini.] quasi ex eodem vtero nati, & non ex eodem patre, vt inst. de leg. ag. suc. §. 1.

Fratres vterini, qui dicātur.

n Arceantur.] nec corrigitur hoc per authen. infra de legi. hære. authen. cessante. vbi tollitur differentia agnationis & cognationis, quia illud verum est ab intestato.

o Consanguinei.] qui sunt ex eodem patre, sed matre eadem vel non, vt inst. eo. tit. §. 1.

Fratres cōsanguinei.

p Vel non.] quia sunt emancipati. & hoc olim, hodie contra per Anastasium, vt infra de legi. tut. l. 3. & 4.

q Possunt.] vt instit. eod. §. 1. vltra non, vt s. eo. l. fratris, & ff. eod. l. 1.

r Infamiæ.] quæ subdiuiditur. & hoc est quod subiungit, vel turpitudinis, &c. Vel dic infamiæ ipso iure, vel turpitudinis quando sunt infames per sententiam. macula vero leuis est talis qualis dicitur supra, ex quib. caus. infam. irro. l. ea quæ, & l. verbum, & ff. de obse. l. licet, & l. honori, & j. de dig. l. 2. lib. 12. & hic. nisi qui agit, laboret simili nota, vt s. e. l. in arena. Vel nisi sit ingratus, 9 qui agit aliquo de trib. modis quos habes in auth. de nup. §. ingratitudinem, coll 4.

Infamia, turpitudo & macula differunt.

9 Istam gl. approbāt Bar. Salic. & Ias.

Bene si

a Beneficiis.] i. maleficiis, siue blanditiis. ironice. n. loquitur. sic ff. de furtis, l. inter omnes, in princ. & de dãno infe. l. ex damni. §. quoties.

b Instituto.] quia etiam si turpis sit, non potest de inofficioso conueniri. Et no. ꝙ hic posuit M. quandã auth. sed hodie querela locũ nõ habet nisi inter fratres turpibus personis scriptis hæredibus, per id quod est ĩ. de li. præ. auth. ex causa. sed ista est falsa, vt ibi notaui.

L Iberi.] CASVS. Si quis testamẽtum fecit, & extraneum instituit hæredem, & filium exhæredauit, si vult filius ad querelam inoffic. admitti, probare debet se gratum extitisse, & ab obsequio patris non recessisse, nisi extraneus hæres scriptus probauerit ipsum filium fuisse ingratũ. & hoc in prima. Si ergo filius matrẽ exhæredauit, & ex causa iusta, vt quia filiũ insidiis obsedit, vel inimicis sibi amicitias suas coniunxit, & hoc probatũ fuerit, ad querelam nõ admittetur, sed filii etiam manebit vltima voluntas firma. & hoc in tertia.

c Debent.] hodie probant hæredes, vt infra eod. l. omnimodo, quæ est cõtra.

d Iugiter.] id est cõtinue, contra supra de eden. l. qui accusare.

e Extitisse.] suscipiẽdo probationis onus in se, vt ff. de ꝓba. l. circa.

f Deferatur.] vt ff. eo. l. nam & si parẽtibus.

g Amicitias.] hoc hodie non est, sed alię sic quę sunt hic, vt in authẽt. vt cum de appel. cog. § & hæc quidem, coll. 8. Et no. hic argum. ad feudum, vt ff de offic. præfec. vrb. l. 1 §. cum patronus.

ADDITIO. Vide gl. 1. in prima in c. porro, in tit. quæ fuit prima cau. bene. amit. in vsibus feudorũ, & Barb. in hic in additio. ad Bald.

1 Gl. in c. vlt. ext. de postu. sup verbo, cõtra ecclesiã, in fin. inducit istã l. ꝙ si ecclesia sit ĩgrata contrahẽti secũ eadẽ, ipse potest postulare contra eã, nec ecclesia ei succedet. Vasallus amicitias copulans cũ inimico domini an amittat feud.

1 Et vide eũdẽ Bar. in c. cæterũ. de iud. & Lo. Ro. consi. 47.

perperam & non bene merentes, maximisq; beneficiis[a] suum patronum assecuti, ĩstituti sunt, excepto seruo necessario hęrede instituto.[b] Dat. Id. Aug. Sirmij, Constantino. A. V. & Licinio Cæs. Conss.

Liberi exhæredati præsumuntur ingrati, nisi probent se gratos: hoc primo. Parentes exhæredati præsumuntur grati, nisi probentur ingrati. hoc secund. Bald.

XXVIII. Idem A. ad Claudium præsidem prouinciæ Daciæ.

B Liberi de inofficioso querelam contra testamentũ parentum mouẽtes, probationẽ debent[c] ꝓstare, ꝙ obsequiũ debitũ iugiter[d] prout ipsius naturæ religio flagitabat parẽtibus adhibuerint, nisi scripti hr̃des ostendere maluerint ingratos liberos contra parentes extitisse.[e]

C ¶ Sin aũt mater contra filij testm̃ inofficiosi actionem instituat, inquiri diligenter iubemus, vtrum filius nulla ex iusta cã læsus matrem in nouissima læserit voluntate, eo ꝙ neque luctuosam ei & legitimam reliquerit portionem, vt testamento rescisso, matri successio deferatur.[f]

¶ Si tamen mater[1] inhonestis factis atq; indecentibus machinationibus filiũ forte obsedit, insidiisq; eũ vel clandestinis vel manifestis appetiit, vel inimicis eius suas amicitias[g] copulauit, atq; in aliis sic uersata est, vt inimica eius potius quàm mater crederetur,[h] hoc probato,[i] etiã inuita acquiescat filij uoluntati.[k] Dat. III. Id. Feb. Crispo. II. & Constantino Cæs. II. Consss.

h Crederetur.] supple diligenter inquiri iubemus, vt patris per inoffi. querelam vt rumpatur impugnare possit,

A hoc, &c.

i Probato.] ab hæredibus filij. nec enim mater hoc probat, & ita videtur differentia, tractetur de ingratitudine ascendentium, vbi prò eis præsumitur, an descendentiũ, & tunc contra. & est ratio quia amor plus descendit, quã ascendat, vt ff. quod metus causa. l. isti quidem. §. fi. hodie vero hr̃des probant,[2] vt ĩ. eo. l. omnimodo. — Amor descendit.

2 Cõcor. Bal. Sal. & Ias.

k Voluntati.] vt ĩ. de secundis nup. l. fi.

Sicut donatio propter nuptias ad similitudinem dotis confertur, ita in legitima imputatur. Bal. Vel sic: Dos & donatio, quæ venit conferenda ad exclusionem querelæ, similiter est in quarta. Salic.

XXIX. Imp. Zeno. A. Sebastiano præfecto prætorio.

1 Q Voniam nouella[l] cõstitutio diui Leonis ante nuptias donationem à filio conferri ad similitudinem dotis quæ à filia confertur, præcepit, etiam ante nuptias donationem filio in quartã præcipimus imputari.[m] Eodemq;[n] modo cum pater vel mater pro filia dotem, vel pro filio ante nuptias donationẽ, vel auus patern. aut maternus, vel auia paterna aut materna pro sua nepte, aut pro suo nepote, vel proauus itidẽ paternus aut maternus uel proauia paterna aut mater na pro sua pronepte, vel pro suo pronepote dederit, non tantum eandẽ dotem vel donationem cõferri, verum etiam in quartã partem ad excludendã inofficiosi querelam, eã dotem datam, quàm ante nuptias donationem, præfato modo volumus imputari, si ex substantia eius profecta sit, de cuius hęreditate agitur. Dat. Kal. Maij. ipso. A. II. Cons.

Ille cui aliquid in testõ relinquitur, non põt impugnare, sed debet ad supplementum legitimæ agere, nisi probetur ingratus. In his uero in quibus nihil relinquitur, iura vetera non mutãtur. h. d. Item militia quæ post uendi vel transmitti, a patre vel alio ascendente proueniens, in legitimam imputatur, excepta militia silentiariorũ. Bald.

XXX. Imp. Iustin. A. Menæ.

O Mnimodo testatorũ voluntatibus prospi

Q Voniam nouella. CASVS. Si paterfa. filiæ suæ dotẽ dederit, vel filio donationẽ propter nuptias, & postea testamentũ fecit, & extraneũ instituit an ad excludẽdã inoffi. querelã. prædictis filiæ & filio donatio & dos ĩ quartam computari possint, quæritur? respon. ꝙ potest, si de substantia patris vel matris profecta sit dos, vel propter nuptias donatio. nec refert pater vel mater dotem dederit, vel alius de parentibus paternis vel maternis masculis vel fœminis. & hoc in prima & secunda part.

l Nouella cõstitutio.] quã habes ĩ. de coll. l. vt liberis.

m Imputari.] vt & ĩ. de rei vxo. act. §. videamus. sed nõ est bona ratio, vt ideo debeat computari in quartam, quia cõfertur, vt ĩ. de coll. l. illud, & ĩ. eo. l. si quãdo. sed sic accipe similitudinem,[3] quia sicut ante nuptias donatio cõfertur ad similitudinẽ dotis, ita & computetur in quartam ad similitudinem dotis. An aũt in dote possit institui, dixi[4] ff. de min. l. 3. §. sed vtrum, in fi. §.

3 Idẽ Bal. Pau. & Ia.

n Eodemq; modo] olim cũ pater dedit: nunc cum mater vel alius ascendens.

O mnimodo.] CASVS. An filius cui pater minus legitima reliqt vel iure institutiõis, vel legati, vel fideicommissi, & extraneum hæredem instituit, testamẽtum

4 Dixit ibi ꝙ tñc S. & Ias. hic post gl. approbatã.

niatur, principi eius condemnatio reseruetur, alioquin vice principis cognoscens ipsum absoluat: accusatoris calumniam etiam principe inconsulto puniendo, nisi tantæ fuerit dignitatis accusator, quantæ & reus: quo casu in punienda eius calumnia principis auctoritas requiratur, & hoc in prima. Alij autem illustres à prædictis, qui beneficio principis dignitatem siue administrationẽ adepti fuerint: si alicui eorum criminis inferatur quæstio, præfectus prætorio vel vrbis vel magister officiorum si sibi à principe specialiter demandatur cognitio, poterit cognoscere: ita vt accusato sedendi nulla pateat facultas: cuius condemnatio si contra eum tamẽ probata fuerit, ad principẽ referatur, hoc in secunda. In prouincijs autem si alicui illustri, cui dignitas ex administratione committitur, (vt differat & hoc à proximo superiori) aliquid obijciatur: competens iudex absoluat absoluendum, nec cõdemnet si obnoxiũ inueniat, sed ad principem referat eius condemnationẽ: ita tamẽ, vt si in condẽnando seu in puniẽdo inueniatur accusatoris calumnia, districtione supradicta puniatur, & hoc in tertia, ita videlicet quod sedendi copia sibi non denegetur.

Patricius quis est.

a Patricio.] nomen est dignitatis, & dicitur patricius, quẽ imperator in patrẽ eligit.

b Expatricio.] qui deposuit patriciatũ.

c Prætorianæ.] spectabilis est.

d Vel vrbicariæ.] illustris est, sed cõsul & patricius superillustres. Hoc teneas, quòd omnes sunt super clarissimos, hoc est spectabiles, illustres vel superillustres: vt differat à l. j. quæ de clarissimis dicit.

Principis est aliquẽ sublimare.

e Ordinaria] nam ordini consulum cum administratione est aggregatus. Et nota quòd princeps aliquem sublimat. Et nota quòd numerat quosdam illustres, qui tantum coram principe conueniuntur, vel delegato

patricio [a] vel expatricio, [b] vel ei quem prætorianæ [c] vel vrbicariæ [d] amplissimæ sedis administratio illustrauit, vel consulari viro, quem tam ordinaria [e] professio, quàm sacra nostræ pietatis pariter sublimauit oratio, quive magisteriæ potestatis sudoribus clarus factus ẽ, vel ei qui magistri officiorum vel quæstoris officio functus, aut sacro nostræ pietatis cubiculo præpositus, post depositam administrationem senatorio ordini sociatꝰ est, aut cui nostra serenitas domesticorum scholam regendam mandauit, cuive sacros nostri numinis thesauros, aut res priuatas nostræ pietatis, vel serenissimæ Augustæ nostræ coniugis gubernandas iniunxit: post depositam videlicet administrationẽ, crimen publicum priuatumve (cui tamen non [f] per procuratorem respondere liceat) in hac alma vrbe [g] vel in prouincijs cõmoranti ingeratur: nullius alterius iudicis nisi nostræ pietatis huiusmodi esse cognitionem, vel sacri tantummodo cognitoris, cui nostra serenitas huiusmodi negotij audientiam vice sua sacris apicibus mittendis mandauerit: [h] ita tamen, vt apud talem iudicem nullius officij [i] vel scholæ intercedente ministerio, more atque habitu sacrarum consultationum, absque vlla videlicet obseruatione dierum fatalium [k] introductæ causæ, viris deuotissimis sacri nostri scrinij libellensibus solennia implentibus, audiantur: eo qui in crimen vocatus erit (ne quas ante probationes iniurias patiatur) sedendi [l] quoque in aliqua secretarij parte, quæ iudicibus inferior, altercantibus verò superior esse videatur, habituro licentiam.

¶ Adeò autem tantarum honores dignitatum duximus augendos, vt ne sacro quidem cognitori nostro postquam crimen fuerit patefactum, contra huiusmodi viros vel eorum substantias statuendi aliquid concedamus facultatem: sed hoc solummodo in huiusmodi viros vice quoque principis auditori licebit, vt intentatum apud se crimen, si patefactum fuerit, ad principalem referat notionem. Vltionis autem tantis inferendæ dignitatibus modus non nisi in principis residebit arbitrio: cum sit certum oportere accusatoris calumpniam, reo videlicet protinus absoluendo, [m] inconsulta quoque nostra serenitate, prout leges sanciunt, coerceri: nisi forte accusator quoque nõ minoris quàm reus sit dignitatis. In hoc nanque casu super coercenda huiusmodi accusatoris calumnia, non immerito cõsulenda erit principalis auctoritas. Viros aũt

ab eo, ad hoc quòd poterit absoluere, non condemnare: vt hic subijcit, & hoc vsque illuc, viros autem illustres &c. Sed contra supra ne li. po. l. j. in fi. sed ibi in clarissimis, hic in illustribus, vel ibi speciale vt sub præside respondeant. Alij vero illustres, præter prædictos, item & prædicti, qui tantum honorem sine administratione habent, conueniuntur Romæ coram præfecto prætorio, & præfecto vrbis, & coram magistro officiorum; si hoc ei princeps permiserit, in prouincijs coram competentibus iudicibus vt absoluantur, nõ damnentur ab eis, sed ad principem referatur, & hoc dicit vsque in finem.

f Non per procuratorem.] Nam quædam sunt crimina in quibus per procuratorem agitur & respondetur: vt quæ imponunt pœnam relegationis, vel ciuia, scilicet minorẽ, vt ff. an per alium cau. ap. l. j. & infra de iniur. l. fin.

g Vrbe.] scilicet Constantinopolitana.

h Mandauerit.] id est delegauerit.

i Officij.] alterius quàm nostri, vel delegati à nobis. Accursius.

k Fatalium.] quasi dicat licet fatũ aliàs accipiat eam fatalibus diebus elapsis; vt in causa appellationum: hic tamen secus est, sicut & quando princeps cognoscit, vt infra de tempo. ap. authen. sed hi.

l Sedendi.] speciale propter nobilitatẽ, vt sedeant, & non dicant, secus si dicant, vt infra §. ita, & supra de offi. ci. iud. l. prima. & de offi. diuer. iudi. l. fi. & in authentic. vt ab illustribus & qui. colla. v.

Nobilibus conceditur, quod alijs denegatur.

m Absoluendo] qui potest absoluere, nõ potest damnare, sic in authen. vt cle. apud propri. epi. conue. §. penul. col. vj. & ar. ff. de Carbo. edic. l. 3. §. causæ, sed contra, ff. de regul. iur. l. nemo qui condemnare: hæc specialia. Vel dic quod etiam hic condemnat: sed prius consulto principe: in dicta Authentica, prius consulto episcopo. Sed econtra

Absoluere quis potest, qui damnare non potest.

illustres [a] in hac inclyta urbe degentes, qui sine administratione honorarijs decorati fuerint codicillis, [b] licet talem prærogatiuam nostræ iussionis meruerint, vt quod non egerint, videantur egisse: [c] in criminalibus causis magnificæ tuæ sedis, & illustrissimæ vrbicariæ præfecturæ, necnon etiam viri magnifici magistri officiorum, (quoties tamen ad eius iudicium specialis nostræ pietatis emanauerit iussio) sententijs respondere decernimus: ita vt huiusmodi viri sedēdi quidem in cognitionibus dicendis minimè sibi vendicent facultatem. sciant autem ipsi quoque nec de se, nec de suis facultatibus iudicaturos aliquid, nec probatis criminibus (nisi prius ad nostram pietatem retulerint) posse statuere.

C ¶ Quoties autem viri illustres [d] in prouincijs constituti, non hi tamen quorū cognitio ad nostrā maiestatem, vel ad iudicem vice nostri numinis auditurum pertineat, in querimoniam fuerint criminalem vocati: & sedendi cum celebratur cognitio, in secretarijs iudicantium ius consequantur: & iudices patefactis quoque criminibus, ferendis contra huiusmodi viros illustres vel facultates eorum sententijs abstineant, dum nostræ pietatis ad suas meruerint relationes responsum: supplicio videlicet quod accusatoribus patefacta eorum calumnia ingerendum est, nec apud prouinciales iudices, si nō sic (vt superius dictū est) similem dignitatem habeant, differendo.

TITVLVS XXV.

A IN QVIBVS CAVSIS militantes fori præscriptione vti non possunt.

Militantes etiam in curia principis, fori præscriptionem non habent in publicis functionibus, vel si pro priuato negotiationibus conueniuntur: nisi tempore commeatus. hoc dicit. Bald. Vel sic: Conuenti super publicis debitis vel publicis functionibus, cuiuscunque sint dignitatis, non possunt vti fori præscriptione, nisi pro tempore commeatus hoc dicit vel nisi sint milites armata militia. h.d. cum gloss. Salic.

I. Impp. Theodosius & Valentinianus AA. Florentio P. præfecto prætorio.

B OMnes omnino domesticos, & agētes in rebus, & quæcunque alia prætendatur militia [f] vel dignitas, sub moderatoribus prouinciarum pro functionibus publicis respondere, nulla fori præscriptione valitura, sancimus: si hac, [g] qui exiguntur publica debita, vti tentauerint: immo & in C alijs priuatis actionibus occupatos [h] volumus respondere, qui vel per prouincias sociantur, [i] vel conductorum vocabulis, cum non armata militia [k] præditi sint, defenduntur, siue domorum diuinarū, siue virorum potentium, seu cuiuslibet conditionis sint conductores: nisi si forte commeatum [l] ad rem propriam componendam vnius anni inducias D ostenderint se accepisse: eadem forma seruanda in his etiam qui mercandi vel militandi sacra beneficia meruerint: vt & ipsi rectoribus prouinciarum respondeant. Dat. III. Kalend. Constantin. Theod. A. XVII. & Festo Conss.

TITVLVS XXVI.

VBI CAVSAE FISCALES vel diuinæ domus hominumque m eius agantur.

De bonis auferendis ab herede qui mortem defuncti non vendicauit, non potest agi nisi conuictus reus vel defunctus. hoc dicit Bald.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Diolcoto.

Non

Damnati qui absolui t.

econtra regula est vera, qui potest damnare, & absoluere, vt ff. de re iudi. l. 3.

a Illustres.] sine administratione.

b Codicillis.] idest literis ab imperatore sibi commissis, vt aliquo honore vel dignitate gaudeant.

c Egisse.] habent enim dignitatem illā sine administratione, ac si habuissent administrationem.

d Viri illustres.] sine administratione.

IN QVIBVS causis militantes fori præscriptione vti non possunt.

e OMnes. Domesticos.] principum.

f Militia.] armata, vel inermis secundum quosdam, & sic est contra supra vbi quis de curia. vel co. l. secunda. Solu. vt ibi: & sic hic non dicas de armata. Et dic quòd isti gaudentes aliqua dignitate, siue negotiationē exercent super publicis functionibus, vel super publicis debitis, tātum apud præsides prouinciarum conueniuntur & exiguntur: & excipiuntur armata militia præditi, & qui ostendunt se accepisse vnius anni commeatum ad propriam rē componendam, & hoc hic dicit.

g Si hac.] scilicet præscriptione.

h Occupatos.] qui sunt de numero agētium, vel domesticorum.

i Sociantur.] idest societatē cōtrahūt: aliàs negociantur.

k Militia.] tunc.n. conducere non possunt, vt infra loca. l. finali. ab his excipit postea, nisi forte commeatum &c. secundum H. sed secundum Azo. vt dixi, à superioribus exigit, vt intra spa-

cium non conueniantur.

l Commeatum.] scilicet à militia quam exercuerant secundum H. nam tunc conueniuntur. vel commeatum .i. relaxationē: vt non conueniantur.

VBI CAVSAE fiscales vel diuinæ domus hominumque eius agantur.

m *Hominumque.] causa autem hominum diuinæ domus, siue sint serui, siue coloni vel inquilini, siue agant, siue conueniantur, in ciuili vel in criminali negocio audiuntur & examinātur apud præpositum sacri cubiculi & comitem domorum vel procuratorem Cæsaris, vt infra eod. l. vlt. & l. cum aliquid. Et est hic notandum, quod serui principis agunt, & conueniuntur: quod est contra regulam. Item & illud not. est, vt si aliquorum priuatarū principis, vel procurator eius aliquem prouincialem vexauerit iniurijs, patefactis contumelijs vel deprædationibus, qui fecit iniuriam, publice vivus concremetur, & certe vt ait P. in prædictis criminibus tanta pœna tam horribili tā horrenda consiliū non dedisset, si eo tempore fuisset. Azo.*

Casus.

a NOn defensæ.] id est non vẽdicatæ. Titius A conuenit Caium coram procuratore Cæsaris, dicens Caium institutum à Sempronio interfecto, & non vendicasse necem eius: ideoque bona confiscanda. Caius dicit sua morte mortuum, non occisum. De hac quæstione, an sit mortuus vel occisus, non cognoscit procurator Cæsaris: sed primo apud præsidem sunt accusandi occisores & dãnandi: deinde conueniendus est Caius & dãnandus: & postea se intromittet procurator Cæsaris. idem si mortui sunt occisores: vt iam conuinci nõ possint, vt hic, & ff. de Carb. edic. l. 2. Accur.

b Quæstionẽ.] post moram ergo hæredũ alius accusat occisores, dicens hæredes non defendisse, & sic se velle accusare: vt & no. ĩ. de his qui. vt indig. l. j. & l. sororem.

c Posse.] subaudi, priusquam, &c.

d De crimine.] extra ordinem facta accusatione.

e Eum].s. præsidem prouinciæ.

f Conuictis.] homicidis.

g Defunctis.] homicidij reis: & ideo accusari non possunt.

h Permittit.] ratio cur accusari non possunt: quia non pecuniaria, sed criminalis causa morte extinguitur, vt ff. ad Sylla. l. Caius. Item cõtra. ĩ. de his qui. vt ĩdig. l. si ea. Sed illa secundum istam.



NOn defensæ [a] mortis quæstionem, [b] apud procuratores nostros non oportere tractari: nec bona à fisco peti posse [c] priusquam de crimine [d] constiterit apud eũ [e] cui conuictis [f] pœnam irrogare licet, quis ignorat? B Planè defunctis [g] homicidij reis, apud pcuratores quoque causam agendã esse ratio permittit. [h] PP. VII. Id. Maij, Laterano & Rufino Conss.

Causa quæ pertinet ad procuratorẽ Cæsaris, coram incompetenti iudice tractari non potest. h.d. Bald. Vel sic: Procurator Cæsaris cognoscit an quis mortem sibi consciuerit metu pœnæ criminis, forte propter publicationem bonorum a fisco petitam. h d. Salic. Vel sic: Quando de maleficio non restat imponenda alia pœna quam confiscationis bonorum, tota causa venit tractanda coram procuratore Cæsaris. Pau. de Cast.

II. Iidem AA. Aristæ.

NOn animaduertim[i], cur cãs ad officiũ pcuratorum nostrorũ pertinentes, ad proconsulis notionem aduocare velis. nam cum hoc quæratur, an pater tuus mortem sibi consciuerit metu alicuius pœnæ, ac propterea bona à fisco vendicari debeãt: [i] iam non de crimine, aut D pœna mortui, sed de bonis quærendum est. [k] Da. XII. Kalen. Octo. Apro & Maximo Conss.

Iudex qui non potest facere executionem, non habet ius pronunciandi. Bald. Vel sic: Procurator qui non potest pœnam desertæ accusationis exigere, ita nec pronunciare vt exigatur. h.d. Ia. Butr. Vel sic: Cui denegatur executio, denegatur & pronunciatio vel, cui denegatur consequens, denegatur & antecedens Salic.

NOn animaduertimus.] CASVS. Testamẽtum fecisti: hæredem instituisti, obijcitur hæredi ꝙ mortem metu criminis vel pœnæ, tibi cõsciuisti, an procurator Cæsaris cognoscere possit, quæritur? R ñ. ꝙ cum morte criminosi, criminis quæstio infirmet, cognoscere põt, nec ad p̃sidem est referẽda.

i Debeant.] vt ĩ. de bo eo. qui sibi mor. l. j. Accur.

k Quærendum est.] crimen enim morte criminosi finitur: vt hic, & s̃. l. proxi. & ĩ. si reus vel ac. mor. l. 2. & 3. & ff. de pœ. l. si pœna, & de calu. l. in hæredem, sed non pecuniaria quæstio, vt s̃. l. proxi. dixi. Accur.

PRocurator meus.] CASVS. Accusasti, ab accusatione destitisti, an sicut procurator Cæsaris exigere potest pœnam desistenti inflictam à lege quinque librarũ auri: ita an sit inferenda, cognoscere possit, quæritur? Respon. ꝙ sic, & secundum hoc nec negatio est in primo verbo potest, nec in fine, sed cum vtrobiq; est negatio, sic intelligatur de procuratore fisci, ꝙ sicut nec exigere pœnam promiserat, si ab actione desisteret: sic nec exiget, nec an sit inferẽda, cognoscet: & hoc, quia inter duos priuatos non cognoscet, sed inter priuatum & fiscũ. Not. ꝙ qui nõ põt aliquem condemnare, nõ potest ipsum pronũciare condemnandum: & qui nõ potest absoluere, non põt pronunciare ipsum fore absoluendũ, de hoc in l. j. s̃. si aduer. liber. Pau. hic.

III. Imp. Anton. A. Heliodoro.

PRocurator meus, qui vice præsidis prouinciæ non fungitur, sicut exigere pœnam [l] desertæ accusationis non potest: [m] ita iudicare vt ea inferatur, sententia sua non potest. Dat. X. Kal. Sept. Læto & Cereali Conss.

Quo officio cogitur quis ad soluendum, eodem officio cogitur ille pro quo soluitur. h. d. secundum Iac. But. Bal. Vel sic: Illud officium quo quis cõpellitur pro alio soluere, potest quando soluit, implorare vt ille pro quo soluit, tantundem debeat ei dare. h. d. Sal. quod no.

l Pœnam.] scilicet legalem.

m Non põt.] quidã habent sine non, & hic, & in fi. & tunc est plana, & loquitur in procuratore Cæsaris. s. de pœna desertæ accusationis, quæ est quinq; librarũ auri, vt ff. de præuari. l. 3. in fi. Si habes, non põt vtrobique: tunc dices in pcuratore fisci, vel ẽt dic Cæsaris: sed de pœna dicet quam accusator promisit accusato si desisteret, vt ĩ. ad Turpil. l. 2. hæc enim est inter duos priuatos, & iõ non cognoscit. Acc.

Accusationis desertæ pœna ē quinque librarum auri.

IIII. Imp. Alex. A. Maximæ.

CVm vendente procu C ratore [n] meo emisse te prædia dicas: preciũ eorum necessario soluere debes. [o] cum his vero quibus mandantibus eadem prædia emisse [p] te & tradidisse dicis, agente te procurator meus (si eius audientiam elegeris) [q] cognoscet: vt pecuniam quæ precij nomine tibi debetur, & vsuras quæ fisco soluendæ sunt, [r] cõsequi possis. PP. IIII. Id. Octob. Maximo & Paterno Conss.

Inter fiscum & priuatum procurator Cæsaris cognoscit Sal.

CVm vendente.] CASVS. Aliquo mandante ad opus suum à procuratore Cæsaris p̃dium emisti, nec de pretio satisfecisti, satisfacere debes. an aũt ante procuratorẽ ad pretium quod soluisti, vel vsuras quas propter morã impendisti, mandatorẽ cõuenire possis, vel idem pcurator cognoscere possit, quæritur? R ñ. ꝙ sic, si eũ iudicem elegeris: qd' intellige cũ aduersario, nec obstat, s̃. de iurisdi. omn. iud. l. j. & de peda. iudi. in l. j.

n Procuratore.] scilicet fisci, vt patet in fin. l.

o Debes.] nec potest fides haberi de pretio, vt transeat dominium, vt ff. de iure fisci, si procurator, in fi.

p Emisse.] scilicet à procuratore Cæsaris.

q Elegeris.] cum altera parte, nec enim tu sufficis, vt s̃. de iurisdi. omn. iud. l. j. & de peda. iudi. l. j.

r Soluendæ sunt.] à te qui non soluisti pretium.

Procurator fisci nõ potest fidem habere de pretio.

V. Imp. Constantin. A. ad Visum.

AD fiscum pertinentes

AD fiscum.] CASVS. Siue fiscus contra priuatum, vel econuerso priuatus contra fiscũ cãm habeat: quis cognoscere debeat, quæritur? Respon. procurator Cæsaris, nec à partibus vt cognoscat, pretium exigere debet.

Rationalis.

causas Rationalis [a] decidat, [b] omnibus concussionibus [c] prohibendis. Dat. Non. Febr. Constantinop. Feliciano & Titiano Conss.

Procurator Cæsaris cognoscit etiã inter duos priuatos, quando alter ipsorum vel ambo sunt conductores bonorum Cæsaris. h. d. cum l. seq. secundũ Albert. & Pau. de Cast.

VI. Idem A. ad Italicum.

SI quis aduersus conductorem nostrũ aliquid agendum crediderit, viro illustri comiti [d] rerum priuatarum referri oportet: ne & iudici [e] existimationis, [f] & officio [g] eius salutis discrimen [h] immineat. Dat. Kal. Febr. * Conss.

De quæstionibus vertentibus inter dominicos & patrimoniales colonos cognoscit præfectus, id est procurator Cæsaris. Salic.

VII. Idem A. ad Bulephorum Rationalem summæ rei.

DOminicis colonis & [†] patrimonialib[us] grauitatem tuam [i] censemus disceptatricem esse debere. Duces enim & præpositos militum [k] & castrorum, & rectores prouinciarum, euocandis & arcessendis colonis abstinere oportet. D. XVI. Kal. Mart. Licinio. * Conss.

Leges præcedentes loquuntur in causa ciuili, ista in criminali: & vult quod colonus principis in causa criminali conueniatur coram præside, præsente tamen procuratore Cæsaris. Pau. de Cast.

VIII. Imp. Constantius A. ad Taurum PP.

CVm aliquid colonus aut seruus rei priuatę nostræ contra disciplinã publicam asseratur perpetrare, ad iudicium rectoris prouinciæ venire cogendus est: sic videlicet, vt pręsente Rationali vel procuratore [l] domus nostræ inter eum & accusatorem causa tractetur: & si facinus fuerit approbatum, iuris seueritas exeratur. [m] † Dat. V. Non. Martij Sirmij, Arbitrione & Lolliano Conss.

Familiares principis debent se abstinere ab iniurijs prouincialibus inferendis: alias igne cõcremantur. h. d. Sali. Vel sic: Hic punitur procurator Cæsaris magna pœna, si faciat concussiones indebitas. Pau. de Cast.

IX. Impp. Valentin. & Valens AA. ad Philippum virum clarissimum.

VNiuersi fiduciam gerant, vt si quis eorũ ab actore rerum priuatarum nostrarum siue à procuratore vexatus fuerit iniurijs, super eius contumelijs vel deprædationibus deferre querimoniam synceritati tuæ, vel rectori ꝓuinciæ non dubitet, [n] & ad publicę sententiam vindictæ sine aliqua trepidatione conuolare. quæ res cum fuerit certis probationibus declarata, sancimus & edicimus, [o] vt si in prouincialem [†] hanc audaciã quisquã moliri ausus fuerit, publicè viuus concremetur. Dat. III. Non. Iul. Heracliæ, Valentiniano & Valente AA. Cons.

Officiales procuratoris Cæsaris in causa ciuili debent conueniri coram ipso procuratore: sed in causa criminali coram præside. Pau. de Cast.

X. Imppp. Gratianus, Valentinian. & Theod. AAA. ad Polemium pręfectũ præt.

NVllum ex officio [p] Rationalis, qui exactioni vel chartis ĩseruiat, in aliud iudicium adduci oportet: [q] nisi forte cuius

a Rationalis.] idest procurator Cæsaris.

b Decidat.] vna cum præside, vt s. si aduers. fiscum. l. 2. & hoc siue agat fiscus siue conueniatur, & idem econtra coram procuratore fisci, siue agat siue conueniatur procurator Cæsaris, licet quidam tunc tantum istos cognoscere dicãt quando conueniuntur, sed verum est quando agunt sub præside: quod non placet. Item contra ff. ne quid in lo. pu. l. ij. §. sed hoc interdictũ, vbi coram præfecto dicit agi has causas. Sed ibi ponitur præfectus pro procuratore Cæsaris: sicut & aliàs, ff. de fideicom. lib. l. 4. §. si bona.

Præfectus quandoq; ponitur ꝓ procuratore Cæsaris.

c Concussionibus.] quia non debet exigere à partibus precium pro causæ cognitione.

SI quis.] CASVS. Prædium à principe conduxisti, causam Titius habuit, quis debeat de ea cognoscere, quæritur? Respon. ꝙ procurator principis: & si aliter iudicat quã debeat, non solum sibi nota infamiæ imminebit, sed & officiali suo inest discrimen.

d Comiti.] idest procuratori Cæsaris: vt infra eo. l. vniuersi.

† aliàs in.

e Iudici.] prædicto, scilicet procuratori. Vel dic alij qui se intromitteret de hoc.

f Existimationis.] idest famæ.

g Officio.] i. officiali.

h Discrimen.] id est periculum si faciat contra id quod debet.

DOminicis] CASVS. Si colonus principis cum alio colono eiusdẽ causam habeat, quis cognoscere debeat, quæritur? Respon. ꝙ nõ aperit corã quo. tu dic ꝙ coram præfecto: non duces vel præpositũ factorũ limitum, vel præses ꝓuinciæ cognoscãt, secus si priuatus cũ colono principis vel seruo crediderit litigandum, & hoc est quod subiungit lex sequens.

i Tuam.] ò præfecte, & hoc quando inter se, si autem litigent cum priuatis, tunc seruas infra. l. prox.

k Militum.] aliàs limitum.

CVm aliquid] CASVS. Cum colonus principis vel seruus aduersus priuatum aliquod delictum commiserit, quis cognoscere debeat, quæritur? Respondeo quod præses vnà cum procuratore Cæsaris, & si crimen aduersus eum probatum fuerit, prout leges dicunt, puniatur.

l Vel procuratore.] vel pro idest, idem habes supra si aduersus fisc. l. 2.

m Exeratur.] idest aperiatur in ipsum. Sed videtur iudex comes rerum priuatarum: vt supra eo. l. si quis, quæ est cõtra. Sol. ibi ciuiliter, hic criminaliter cõuenitur colonus, vt infra eodem. l. nullum. Vel ibi inter se: vt & in l. dominicis. Vel ibi comes pro procuratore Cęsaris ponitur.

† exerceatur.

VNiuersi.] CASVS. Si procurator principis vel actor contumeliam vel iniuriam alicui intulit: qui iniuriam passus est, querimoniam suam coram præfecto vel præside prouinciæ proponere non dubitet, & si contra eum ꝓbatum fuerit, igne concremetur.

n Non dubitet.] similis exhortatio, infra de famosis lib. l. prima.

o Et edicimus.] id est generaliter dicimus. Accur.

† aliàs in prouincia

NVllum.] CASVS. Si officiũ procuratoris Cæsaris exactioni tributorum vel chart. deseruiẽs, quia erat tabellio aliquis, causam pecuniariã habeat: quis cognoscere debeat, quæritur? Respon. quod procurator Cęsaris, nisi de crimine capitali accusetur: quo casu præsidis præsentia necessaria est, vt dicit l. sequens.

p Nullum ex officio.] id est ex officialibus procuratoris Cæsaris. Accursius.

q Oportet.] scilicet nisi coram eo, & hoc cum ciuiliter, secus si criminaliter: quia tunc præses adest prouinciæ.

vt subijcit, & j. eod. l. cum aliquid.

HAc lege.] CASVS. Siue colonus principis, siue seruus vel inquilinus contra aliquē agat in cā criminali vel ciuili, & ab aliquo conueniatur, præses cū procuratore Cæsaris cognoscet: nulla fori præscriptione opponenda.

piam caput accusatio legibus instituta pulsauerit. Dat. III. Kal. Maij, Arcad. & Bautone Conss.

Colonus vel inquilinus, seu seruus rerum priuatarum principis, in causa ciuili vel criminali conuenitur coram procuratore Cæsaris. Salic.

XI. Impp. Theod. & Valent. AA. ... præposito sacri cubiculi.

HAc lege sancimus vt siue agat domorum nostrarum colonus, [a] inquilinusve aut seruus, siue pulsetur ab aliquo super criminali seu ciuili negotio: non alterius quàm tui culminis ac viri spectabilis comitis domorum petatur examen, [b] nullius allegatione super fori præscriptione penitus admittenda. Dat. V. Id. April.

TITVLVS XXVII.

QVANDO LICEAT vnicuique sine iudice se vendicare, vel publicam † deuotionem.

Nocturnum depopulatorem agrorum, & aggressorem itinerum, licet occidere propria auctoritate. Idem in milite desertore. Nec est permissa defendendi facultas, vbi offendendi est data libertas. h. d. cum l. seq. Bald.

I. Impp. Valentinianus, Theod. & Arcad. AAA. ad Prouinciales.

LIberam resistendi cūctis tribuimus facultatem: vt quicunq; militum vel priuatorum ad agros nocturnus populator [c] intrauerit, aut itinera frequentata insidijs aggressionis obsederit, permissa cuicunq; licentia digno ilico supplicio subiugetur: ac mortem quā minabatur, excipiat: & id qd' intendebat, incurrat. Melius enim est occurrere in tempore, [d] quàm post exitum vindicare. Vestram † igitur vobis permittimus vltionem: [e] & quod serú est punire iudicio, subiugamus edicto: vt nullus parcat militi, cui obuiare telo oporteat vt latroni. Dat. Kal. Iul. Tatiano & Symmacho Conss.

Milites transferentes se ad hostes, possunt à quolibet impune capi: & resistentes possunt impune occidi, vt publici latrones. Salic.

II. Impp. Arcad. Hono. & Theo. AAA. Hadriano præfecto prætorio.

OPprimendorum desertorum [f] facultatē prouincialibus iure pmittimus. [g] Qui si resistere ausi fuerint: in his velox vbique iubemus esse supplicium. Cuncti etenim aduersus latrones publicos, desertoresq; militiæ, ius sibi sciant pro quiete cōi exercendæ publicæ vltionis indultum. Dat. V. Non. Octo. Theodosio. A. & Rumoridio Conss.

TITVLVS XXVIII.

DE INOFFICIOSO testamento.

Contra fideicommissarium vniuersalem, qui bona possidet, datur filio a matre præterito vel expresse exhæredato inofficiosi testamenti querela, & exinde petitio hæreditatis. h. d. Bald. Vel sic: Querela primo, & subsequenter petitio hæreditatis potest cōtra fideicommissarium intentari. Sal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus. AA. Victorino.

CVm de inofficioso matris suę testamento filius dicere velit aduersus eum qui ex causa fideicommissi hæreditatem tenet: non est iniquū hoc ei accommodari, [h] vt perinde fideicommis-

---

a Colonus, inquilinusve.] in his non est speciale, cum liberi sint, vt j. de agri. & cen. l. omnes profugi, & l. hi, & l. si quid, sed in seruis est speciale, vt & allegatur. j. si per vim vel alio modo, l. j. nam regulariter cōtra, vt ff. de iudicijs, l. vix.

b Examen.] nihilo minus & præses prouinciæ cognoscere poterit, vt s. eo. l. cū aliquid.

QVANDO LIceat vnicuique &c.

Quia quandoque est aliquis iudex sui ipsius ex permissione legis: ideo de hoc dicit.

Iberā.] CASVS. Siue priuatus siue miles vt populator agrum alicuius intrauerit, dominus agri interficiendi eū habeat potestatē: & si publica itinera cā spoliandi hoīes frequentauerit: non expectato iudice interfici potest: melius enim &c. q. d. melius est vt interficiatur, quàm euadat, postea trahatur ad iudicē, cum inficiari possit se agrum intrasse, nec cum intrasse dominus probare possit.

c Populator.] idest deuastator fructuū vel vinearum de nocte.

d In tempore.] sic & s. ex quib. cau. in integ. restitu. nō est necel. l fi.

e Vltionem.] idest defensionem, arg. ff. ad leg. Aquil. sciētiam, §. pen. & j. de metatis, l. deuotum, lib. xij. & sic in psalmo: Vt destruas inimicum & vltorem, vnde habet ibi alia litera, defensorem, & pro his facit verbum, resistēdi, quod est in princip. huius l. positum. Vel dic proprie poni vltionem idest vindictam, alioquin nullum priuilegium contra tales indulgetur: cum cuilibet vim vi repellere liceat, vt ff. de insti. & iure. l. vt vim, & j. ad l. Cor. de sica. l. 2. & ff. ad l. Aquil. l. itaque.

OPprimendorum.] CAS. An militiæ desertor cum inueniatur, nec expectato iudice interfici possit, quæritur? Respon. quod sic.

f Desertorum.] scilicet militiæ.

g Permittimus.] vt j. de deser. l. j. li. xij. & sunt specialia iura huius tituli. Sed regulariter contra, vt s. de Iudæ. l. nullus, & ne quis in sua causa. l. j. & ff. quod metus cau. l. extat.

DE INOFFIcioso testamento.

Post iudicia de actionibus dicturus præmittit de realibus: & primo de vniuersali: quam quia præcedit querela, ideo de hoc dicit.

CVm de inofficioso.] CASVS. Materfamil. extraneum instituit: filiū præterijt, vel exhæredauit: institutum rogauit de hæreditate restituenda Titio, & restituit, vult filius agere querela inofficiosi vt rumpat testamētum: an possit, quæritur? Respō. q potest: & ea perlata & finita si obtinuit, aget peti. hæred. vtili, quæ datur aduersus fideicom. qui titulo ex testamento possidet rupto, querela tamen perlata & finita: & sic titulus pro non tit. habetur, sicut si ageret directa, si pro hærede vel pro possessore possideret, tolletur inofficiosi querela. Vlpianus.

h Accommodari.] videbatur quod nō: quia vt dicunt quidam, [i] proponendo querelam proponitur petitio hæreditatis, quæ non datur contra possidentem titulo, vnde hic datur vtilis, & titulus habetur pro non titulo: vt dicunt.

Tenea-

Serui quādoque etiā in causa ciuili possunt in iudicio stare.

al. ob publicam.

Populator, quis sit.

Vltio quāliter accipitur in iure.

† al. nostram.

i Et male. B. B. Sali. & Ias.

A B C D

a Teneatur.] scilicet ad restitutionem hæreditatis cum agitur querela, & vtili petitione hæreditatis: quod idem est ac si possideret pro hærede vel pro possessore, & vero titulo, vt de inofficioso & directa hæreditatis petitione teneretur, quę esset idem secundum Hu. & ad id quod dicit pro possessore, non refertur querela, & secundum hoc querela & petitio hæreditatis directa vel vtilis, idem sunt, vt ff. eo. l. qui de inofficioso, & ʒ. eo. l. si qs filium: quod nō placet: immo aliud [1] prorsus est querela, & aliud petitio hæreditatis: vt plene diximus. d. l. qui de inofficioso, in glo. huius l. argu. &c. & hic expone vt pinde .i. exinde [2] plata querela. i. posita siue mota & finita teneatur fideicommissarius, scilicet vtili petitione [3] hæreditaria, ac si pro hærede vel pro possessore possideret, pro hærede scilicet directa teneretur. s. perlata querela contra institutū: similiter vel non perlata quando non est hæres, sed possidet pro hærede, vel pro possessore. Sed contra primam opinionem & secundam, cum fideicommissarius habeat titulum testamenti, quomodo teneretur petitione hæreditatis, quæ non datur contra titulo possidentem, vt ff. de peti. hæredita. l. regulariter? Sed distingue, aut qui habet titulum, habet titulum vniuersitatis, aut singularis rei. In primo casu non tenetur petitione hæreditatis, nisi quando sciens fideicommissarius testamentum inofficiosum, petit sibi restitui hæreditatem ab instituto: & sic fuit hic: [4] sicut & emptor, qui mala fide emit, vt ff. de petitio. hæred. l. nec vllam, aliàs est l. etiam, §. si quis sciens, secundum Guilielmum, vel perlata querela secundum nos agitur hic petitione hæreditatis, si bona fide emit, non: nisi in duobus casibus, scilicet quando modico est distracta, vel quando venditor non comparet, vt d. l. §. quòd si quis. In secundo casu non tenetur, nisi quando titulus habetur pro nō titulo, vt d. l. nec vllam. §. omnibus.

† al. eo- strum.

1 Placet B. B. Sali. & Ias. reprobato intellectu pcedenti.

2 Ista expositio placet B. Salic. & P. pōt tamē aliter exponi, vt sit nota similitudinis, sm Iaso. hic.

3 Immo directa, secundū Ia. licet P. sequatur gl.

4 Illud ē diuinare: ideo reprobatur. Ias. hic.

A ...sarius teneatur, [a] ac si pro hærede, aut pro possessore possideret. PP. V. Kalen. Iul. Falcone & Claro Cōs.

Bonorum possessio causa litis agnoscenda non tribuit ius: & ideo eius virtute scriptis hæredibus non potest possessio auferri. h. d. Bal. & Sal. Vel sic: Per bonorum possessionem causa litis agnoscenda intentatam & obtentam per filium emancipatum exhæredatū volentem agere querela, non obtinet hæreditatem, nec eam a scriptis hæredibus potest auferre. quia non tribuit ius, sed aperit viam querelæ: ideo necesse est postea querelam intentari, & post querelam petitionem hæreditatis. h. d. tex. cum glo. Pau. de Cast.

II. Iidem AA. Lucretio.

QVamuis [b] de inofficioso testamento acturum te, bonorum possessionem accepisse proponas: tamē scriptis hæredibus auferri possessionem, inciuile est. Dat. IIII. Kalen. Decemb. Dextro & Prisco Conss.

Ista lex est singularis, & non est alibi, & breuiter hoc intendit: Posthumus præteritus à matre quæ mutādi testamenti non habebat facultatem, quia in puerperio decessit: videtur cū alijs viriliter institutus: & ideo testamentum non rumpitur. Sed si essent extranei instituti, querela agere debet: & rumpitur in totum testamentum. Bald.

B

III. Iidem AA. Ianuario.

SI mater filijs duobus hæredibus īstitutis, tertio post testamētum suscepto, commutare idem testamentum potuisset, sed hoc [*] facere neglexisset: merito, vtpote non iustis rationibus neglectus, de inofficioso [c] querelā insti

QVamuis.] CASVS Titius testamentum fecit, filium emancipatum exhæredauit, agere vult querela inofficiosi, an agere possit? obijcit enim scriptus hæres quòd iure ciuili sit incognitus, quia emancipatus: & ideo querela inofficiosi agere non possit, quæ de iure ciuili introducta est, qualiter succurratur, quæritur? Respon. quòd recipere debet à iudice bonorum pos. idest aliquam rem, vt beneficio huius decreti iure ciuili restituantur res hæreditariæ, idest gratia agnoscendæ litis, nec ei amodo obijcietur quòd à iure ciuili sit incognitus, & ea accepta non minus aget querela antequam rerum accipiat possessionem. Alij sunt petendi modi, sed tamen hic verior est. Vel pone casum vt in glo. sequen. Not. ex ista l. nouam regulam quòd habilitatus ad aliqua iura vel remedia, non habet eorum effectum, donec illa ad actum deducat. nam hic emancipatus exhæredatus mediante bonorum possessione gratia litis agnoscendæ, fuit habilitatus vt possit intentare querelam, & postea peti. hæredi. tamen non consequitur eorum effectum, nisi tales actiones ad actum deducat: & ideo non potest interim scriptis hæredibus possessionem auferre, facit l. j. ff. quo bo. Ias. hic.

[5] Et male. B. B. Sa. Ia. & Ias.

b Quamuis.] filius emancipatus petijt bonorum possessionem causa litis agnoscendæ, vt sic possit admitti ad querelam, quæ est de iure ciuili, quod emancipatus non cognouit, vt insti. de hære. quæ ab intest. defe. §. emancipati, quod potuit, vt ff. eod. l. Papinianus, §. j. licet aūt hanc habeat, prius tñ debet intentare querelam, & postea petitionem hæreditatis, quàm possessionem rerum habeat. sic & ʒ. quorum. bo. l. j. & secundum hunc casum [5] non obstat, q̄ hæc querela datur in subsidium: & hic habet possessionem bonorum: ergo non datur querela, vt insti. eo. §. tam autem, quia loquitur ibi de tali, quæ tribuit ius. Alij dicūt loqui hic [6] in filio à matre præterito, qui petit bonorum possessionem septimam extraordinariam, vt insti. de bo. pos. §. septimā. Tertij dicūt q̄ petijt in genere filius emancipatus bonorū possessionem nec ordinariam nec extraordinariam, quod non placet, [7] vt infra qui admit. ad bonor. possessio. l. quandiu. Quarti dicunt quòd filius fuit institutus sub conditione casuali, & in defectum eius exhæredatus: qua pendente petijt secundum tabulas, vt ff. de bonor. possessio. secundum tabulas. l. secunda. §. si sub conditione, nec tamen aufert possessionem. hoc non valet: quia alio iure potest venire ad querelam. Sed arg. contra. ff. de contra tabu. l. non putauit, primo respon. & §. non quæuis. [8] Vel pone in filio præterito, qui accepit contra tabulas: & ita large dicitur inofficiosum: sicut & aliàs insti. de succes. li. §. si vero testamentum, & ff. eodem l. pater. Vel pone quòd de facto accepit bonorum possessionem contra tabulas: quia de iure non potuit accipere.

C

5 Qui est verus, reprobato sequēti. B. B. Ful. P. & Ias.

6 Et male Bal. & Ia.

* Cū mutare idem test. potuisset, hoc.

7 Et bene secūdum pdictos.

8 Dic q̄ ibi nō fuit rite exhæredatus: hic sic. Sa. & Ias.

SI mater.] CASVS. Mulier fecit testamentum, duos filios quos habuit, testamento instituit, post testamentum factum Titium suscepit, & decessit nulla facta eius mentione, an aduersus fratres querela inofficiosi competit, quæritur? Respond. distinguitur, aut potuit mutasse testamentum, aut non. Primo casu, si potuit & non fecit, agetur. Secundo casu, si non potuit morte præuenta, non agetur: sed videtur eum cum alijs instituisse propter affectionem maternam: & in virilem vocabitur portionem. si autem extraneos instituisset, querela inoff. agere posset. Nota ex ista. l. in secunda parte casum sing. secundum Ia. in quo posthumus præteritus in testamento matris, habetur pro instituto, quando in illo testamento sunt instituti alij filij: secus si extranei, item quando mater mortua est in puerperio, & sic non habuit tempus mutandi testamentum.

D

c De inofficioso.] sed nonne agnatione posthumi rumpitur testamentum, vt institu. de exhære. lib. §. primo? Respon. [9] illud in maribus testantibus, non in fœminis, vt instit. eodem titul. §. mater, & ff. de liber. & posthum. l. Gallus, §. nunc de lege. Sed quæ est ratio diuersitatis? Dic vt institu. de exhæred. li. §. mater.

9 Idē B. B. Sali. & Pau.

a Per coniecturam.] inspicitur mens, vt & ff. de leg. ij. l. si seruus plurium, in fi.

b Virilem portionem.] etiam si scripti hæredes sint instituti ex disparibus portionibus, vt ff. de vulg. sub. l. qui cum plures, & de stat. lib. l. qui pecuniam. Sed arg. contra. ff. de legat. iij. l. nummis. [2] Et nota aliud esse [3] cum quis habetur pro instituto à lege sine parte, completo asse a testatore, quia vocatur in virilem, vt dixi, & aliud cum à testatore, ga tunc in alium assem, vt instit. de hære. institu. §. si vero totus.

c Prohibetur.] quid si filij vna cũ extraneis sunt instituti? Respond. querelam habet secundũ quosdam contra extraneos tantum. Argu. contra. j. fa. ercif. l. si. Sed melius [4] est dicere nullam cõpetere querelam, cum iste præsumitur institutus, cum fratres sint instituti, sed nullo instituto vel ꝙ instituto habito, competit querela. interpretandũ enim est in benigniorem partem vt testamentum valeat, & vltima voluntas defuncti, vt ff. eo. l. si pars, & ff. de re. iu. l. in testamentis.

[1] Approbatur per B. B. & Sa.

[2] Ibi erat dubia dispositio testatoris, quod ad minimũ refertur: hic certa dispositio legis. Bartol. & Sali.

[3] Approbatur per B. B. P. & Salic.

[4] Licet cõ ista glos. transeant Iac. Butr. Bar. & B. tamen tenent contra Salic. Fulg. P. & Ias.

tuere poterit. Sed cum eã in puerperio vita decessisse proponas: repentini casus iniquitas per coniecturam [a] maternæ pietatis emendenda est. Quare filio tuo, cui nihil præter maternum fatum imputari potest, perinde virilẽ [b] portionem tribuendã esse censemus, ac si omnes filios hæredes instituisset. Sin autem hæredes scripti extranei erãt: tunc de inofficioso testamento actionẽ instituere non prohibeĩ. [c] PP. VIII. Kalend. Iul. Laterano & Rufino Conss.

B

Rescisso testamento per querelam, non rescinduntur libertates dus obtenta. Bald. Vel sic: Per querelam non retractatur libertas relicta per fideicommissum, & semel data. Pau. de Cast.

IIII. Idem. A A. Soterico & alijs.

Cvm ex causa [d] fideicommissi secundum prætoris [e] decretum in libertate morati sitis, filios [f] etiam susceperitis: quãuis postea domini vestri testamentum inofficiosum sit pronunciatum agente filio, non est æquum fieri vobis libertatis quæstionẽ. [g] PP. VI. Id. Mar. Antonino. II. & Geta. II. Conss.

C

Querela preparata transmittitur ad hæredem. Bald. & Salic.

V. Imp. Antoninus A. Iulio.

SI pater tuus post litem

D

Cvm ex causa.] CASVS. huius l. ponitur in glo. j. sed clarius dic: Testamentum fecisti, extraneum instituisti, filium exhæredasti: scriptũ de manumittendis quibusdam seruis rogasti: manumisit, egit postea filius querela inoffic. & obtinuit, vult reuocare libertates seruis præstitas secundum sententiã prætoris ab hærede scripto, an possit, quæritur? Respon ꝙ non.

d Cum ex causa.] Not. casum: Paterfamilias extraneum instituit: filius egit de inofficioso testamento: libertates non reuocantur.

e Prætoris.] vt ff. de fideicom. lib. l. cum vero, §. penul. & fin. quia hæredibus non venientibus decreuit libertatem, vel compulit eos.

f Filios.] quare grauius videtur libertatem reuocari: non quòd de iure immutet.

g Quæstionem.] forsan hoc propter sententiam. Vnde dicunt quidam ꝙ nihil præstant: quod non placet. Dic ergo quòd fideicommissariæ libertates præstandæ sunt, etiam si non sint præstitæ, datis xx aureis à quolibet: directæ non ante quinquennium: sed tunc si datis. xx. aureis, vt ff. eo. l. Papinianus, in fin. & l. seq. & de magus.

[5] Hodie tñ directæ quam fideicõmissariæ sunt præstãdæ, nullo dato pretio etiã post querelatũ testamentum. Sali. & Ias.

A test. l. vxorem, & j. de fideicom. lib. l. quamuis.

SI pater.] CASVS. Patruus tuus fecit testamentũ, patrem tuum exhæredauit, extraneum instituit, hic res aduersus scriptum querelam instituit, post lit. contest. decessit pater: an te hærede relicto querelam inceptam vel aliquo modo præparatã ad te transmiserit, quæritur? Respon. ꝙ sic: & eam exequi non prohiberis.

contestatam, vel postquam propositum [h] habuisset inofficiosũ fratris [i] testamentum dicere, te hærede relicto decessit: causam cœptam vel quocunque modo illi placitam [†] exequi nõ prohiberis. PP. II. Non. Octob. Gentiano & Basso Conss.

Filius cui est relicta legitima, que erat olim quarta, non habet querelam inofficiosi. hoc dicit secundum Bald. & Sali.

VI. Idem. A. Ingenuo.

CVm quæritur [k] an filij de inofficioso patris [*] testamento possint dicere: si quartam [l] bonorum partem mortis tẽpore testator reliquit, inspicitur. PP. VII. Kalend. Iul. Romæ, Duobus & Aspris Conss.

IN AVTHEN. de triente & semisse. §. j. col. iij. constitu. v.

Si sunt quatuor liberi vel infra, legitima omnium est tertia pars totius assis. si sunt plures quam quatuor, legitima est dimidia inter eos equaliter diuidenda: quam iure relinqui sufficit: quoquo relicti titulo: & eius vsufructu liberi à parentibus priuari nõ possunt. Bald.

NOuissima lege cautũ est, vt si quatuor sint filij vel pauciores, ex substantia deficientis triẽs: [m] si plures sint, semis [n] debeatur eis quoquo relicti titulo, [o] ex æquo scilicet

h Propositũ.] quod quacunque præparatione patet, vt ff. eo. l. posthum. §. fi. & l. sequẽ. hodie secus [6] hoc casu, vt j. eod. l. scimus, in fi.

i Fratris.] turpi persona instituta, vt j. eo. l. fratres.

CVm quæritur.] CASVS. Extraneum instituisti: filium exhæredasti aliquo modico ei relicto an de inoffi. agere possit, quæritur? Distinguitur: aut est minus quarta illius partis quam erat habiturus ab intestato, aut non: primo casu aget: secundo non.

k Cum quæritur.] scilicet an.

l Quartam.] aliàs quarta, & deest, si. quarta ergo ad minus excludit querelam, vt hic, & instit. eo. §. igitur, & ff. eo. l. Papinianus, §. quoniam autem. hodie autem etiã minus: sed agitur ad supplementum, vt s. eo. l. omnimodo, & l. scimus, in prin.

NOuissima.] CASVS. Hæc authen. determinat. l. C. dicit lex, quòd filius dẽt habere quartam partem eius quod haberet ab intestato. dicit hæc auth. quòd si sint quatuor filij: quilibet habere debet trientem eius portionis quam haberet ab intestato, & si sint plures quam quatuor, debet quilibet habere semissem: nec potest testator huius portionis vsumfru. eij legare. Viuianus.

m Triens.] i. tertia pars eius quod fuerant habituri ab intestato, vt infra eodem. l. parentibus, & ff. eodem. l. Papinianus, §. si quis mortis, & infra de colla. l. pen. Accursius.

n Semis.] idest dimidia eius quod ab intestato [7] fuerãt habituri. Et si bene computes: tantum erat tertia, cum sunt quatuor: quantum dimidia, cum sint sex.

o Titulo.] immo iure institutionis hodie per aliam authen. in authen. vt cum de app. cog. §. aliud quoque capitulum, col. viij. Sufficit [8] tamen si ex certis rebus instituantur, vt in eo. tit. §. hæc autem disposuimus, & sic corri-

[†] Cõcor. glo. super verb. viueret, in c. significauit in me. extra de rescript.

[†] al. paratam.

[6] Immo idẽ in casu huius l. Cy. Salic. Ias. & Bal. in l. cõtraria.

[*] an fratres de inofficioso fratris.

[7] Placet P. in l. præceden. & in l. parentibus, j. e. rebus tamen sic se habẽtibus ex testamẽto, ꝑut se haberẽt ab intestato, secundum Bal. & Ias hic.

[8] Istã gl. approbãt Bar. B. & Pau. & Ia.

corrigitur hic, vel refert vtrum fiat solenne testamētum, & tunc debet institui? an minus solenne, puta inter liberos: & tunc sufficit quoquo relicti titulo. 1 excipe filium curialem qui nouem vncias debet habere, quod intelligo, id est tres partes eius quod esset ab intestato habiturus: ne inueniatur plus habere quam alij. Vel secundum Io. dic quòd illi habeant nouem, & alij trientem vel semissem: & de quolibet decrescat, cum quantitas ei non sufficiat, vt ff. de hære. insti. l. interdum, §. sed si aliter, & §. sed & si excesserit. Item intelligo etiam in ascendētibus: quartam auctā: vt l cor. §. j. ibi, hoc obseruando &c. sed de collateralibus non videtur loqui. Alij tamē dicunt etiam in fratribus augeri, sed in nouellis restringitur in liberis tantum. Item quarta Trebellianica vel iure institutionis debita non augetur 3 per hanc authen. sed ea tātū, quæ datur his qui ad querelam inoffi. testamenti vocabātur, vt in cor. §. j. & arg. J. de testam. l. sancimus, & de ap. l. præcipimus, in fi.

2 Ista gl. est singu. ſm Alex. & vide gl. in verb. instituit, in c. si pater, de test. lib. vj. quæ dicit tutius esse vt relinquatur legitima semper in re institutionis.

3 Idē B. B. P. & Ia. per tex. in l. nam & si, ff. eo.

4 Placet B. B. P. & Ia.

inter eos diuidendus: cuius portionis [a] nec vsufructu [b] defraudari liberi à parentibus possunt.

IN AVTHEN. de immensis dona. §. j. col. vij. constitu. iij.

Immensa donatio in vnum ex liberis collata, per alios vsque ad legitimā reuocatur. h. d. Bald. & Salic. Vel sic: Donatio inofficiosa facta vni ex liberis, per alios retractatur vsque ad legitimam ei debitam, & non vltra. Et filius donatarius: licet velit abstinere ab hæreditate, & retinere donationē: non propterea euadit quo minus fratribus suis teneatur supplere legitimā si eam integram non habent, inspecta quantitate bonorum quæ erat ante donationem. Pau. de Cast.

B

VNde & si parens in quendam liberorum vel in quosdam donationē immensam [c] fecerit: quisque tantum feret ex hæreditate [d] noīe Falcidię, [e] quantum poterat ante donationem deberi. Licet autem ei qui largitatem meruit, abstinere ab hæreditate, dummodo suppleat ex

C

a Cuius portionis] id est trientis vel semissis.

b Nec vsufructu.] immo vsufructu videtur posse fraudari, vt ff. de vsufructu leg. l. Vxori meæ, quæ est contra. Solu. 4 hic illa corrigitur, vel ibi filius habebat proprietatem omnium, & ideo poterat vsufructu fraudari. Prima verior: & est hoc commune in omni quarta, vt ff. ad l. Falc. l. quod de bonis, §. fructus, & ad Trebel. l. mulier quæ, §. si hæres.

VNde si.] CASVS. Hæc authen. addit dicens quòd si pater alicui filiorum fecit immensam donationē, idest vltra nouem vncias dedit ei: cæteri filij habebunt tantum pro legitima portione, quātum habituri fuissent si donatio illa facta non fuisset: & ille filius cui donatum est, potest abstinere ab hæreditate dummodo suppleat portionem cæterorum filiorum ex hoc quod sibi donatum est.

D

c Immensam.] idest excedentem dodrantem.

d Ex hæreditate.] id est ex patrimonio quod erat ante donationem. Sed arg. contra in authen. de nup. §. quia vero hactenus, col. 4.

ADDITIO. Dic quòd ibi pater donauit bona primæ vxoris, quæ debet reseruare filijs natis ex ea: ideo donatio reuocatur in totū, hic vero donauit propria bona P.

e Falcidiæ.] 5 propriè ponitur hoc nomen pro portione debita iure institutionis: impropriè ponitur pro Trebellianica: impropriissime pro debito bonorum subsidio. Sed qua actione reuocatur? Respon. querela inofficiosæ donationis: & ea finita vtili rei vendicatione. dominium enim fuit translatum cum in fraudem hominis non legis facta fuit alienatio, ff. de iure patr. l. si libertus. Sed secundum R. habet locum vtilis petitio hæreditatis, habito titulo pro non titulo: quod non placet, 6 cum

vsufructu legitimæ an posit filius fraudari.

4 Approbatur per B. B. Sali. P. & Ia. & est similis gl. in l. qm̄ j. c. & in l. omnium. ff. de vsufru.

5 Ista gl. est notabilis & magistra secundū omnes ad sciendū quot modis accipiat iste terminus Falcidia, & similis est glo. in l. quoties, J. fa. ercis.

6 Immo hæc opin.

A

verus titulus donationis interuenerit. Sed cum non valuerit donatio filio in potestate cōstituto: ergo familiæ erciscundæ agitur, vt J. de inoff. do. l. 2. Sed responde, hic loquitur cum non fuit institutus ille cui fuit donatum: vnde donatio morte cōfirmatur, sed reuocatur quatenus est inofficiosa. Vel dic 7 quod erat emancipatus. Vel tertio olim nulla erat, hodie valet: cū ex omni causa aduentitia filio quæratur. hoc non videtur valere, cum etiam per l. quę est Insti. dicatur filium non posse à patre stipulari, vt Insti. de inuti. stip. §. item inutilis. Sed ibi erat ex profectitio peculio stipulatio, vbi filius stipulabatur: hic vt extraneo donat. Item alia ratione videtur nulla: quia fuit inofficiosa re & consilio: ergo debet reuocari in totum ad instar querelæ inofficiosi testamenti, ff. de lega. ij. l. Titia Seio, §. imperator. Sed respon. semper reuocatur legitima portio tantum, vt J. tit. j. l. ij. & l. si totas, nec sunt omnino similia, querela inofficiosi testamēti, & inofficiosæ donationis, vt not. infra titul. j. l. fi. Acc.

potest teneri per tex. in l. j. iuncta gl. J. co. lai.

7 Diuinat. Pa.

donatione (si opus sit) cæterorum portionem.

Neptis exhæredata etiam ex filio emancipato nata, habet querelam, breuiter hoc intendit secundum Bald.

VII. Idem A. Secundo.

NEptem [f] defuncti actione de inofficioso testamento, quamuis pater eius emācipatus fuerit defunctus, [g] experiri posse, ignorare non debes. PP. VI. Kalen. Iulij Romæ, Læto & Cereali Conss.

Pater potest hæreditatem inter filios diuidere, dum tamen assignet cuique legitimam: & ille qui iudicium defuncti approbat, perdit querelam. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Pater potest bona sua diuidere inter liberos prout vult etiam inæqualiter: dūmodo neminem fraudet sua legitima, quæ est quarta pars portionis sibi debita ab intestato. Et qui agnouit iudicium defuncti, perdit querelam quam habebat ex eo quod sibi erat relictum minus legitima. Pau. de Cast.

VIII. Imp. Alexander A. Florentino.

PArentibus arbitrium diuidendæ hæreditatis inter liberos adimen-

NEptē.] CASVS Habebas filiū, & ex eo neptē, filium emancipasti: neptem in ptāte retinuisti, extraneum instituisti, filium & neptem exhæredasti, decessit filius antequàm inoffi. querelam instituisset aduersus scriptum, an neptis agere possit, quæritur? R ñ. quod pōt, & videbatur quod non: quia alius eam præcedebat tpe mortis aui, cōtrariū tñ verū ē. Itē qa emācipat⁹ videbat, & ipsa extra familiā cōstituta, & sic nō admitti.

f Neptem.] in hac l. si qua fuerit dubitatio, dic quod tā hic filius emancipatus fuit exhæredatus, quàm etiam neptis in potestate retenta & tēpore mortis aui viuebat filius, sed post decessit, 8 videbatur quod neptis non admitteretur: quia alius eam præcedebat tempore mortis: sed non est ita, quia & hic neptis simul cum eo per edictū de cōiungendo, admittebatur si pater decessisset intestatus, vt ff. de coniung. cum emancip. lib. l. j. in princip. & §. j. & §. si pater.

g Defunctus.] defunctum 9 aūt & emancipatum esse idō desideratur, quia donec ille viueret, præcederet eā filius: & neque ista, neque alia via admitteretur. 10 Itē emancipatus, quia videbatur & ipsa extra familiam constituta, & sic non admitti: & ideo hic 11 dicit, quàmuis.

PArentibus.] CASVS. Paterfa. substantiam suā inter liberos diuidere potest, alijs minus, alijs plus relinquere potest: ita tamen vt nulli minus quàm suam quartam relinquat, ita tamen quod nulli minus relinquat quàm quarta eius partis quam habiturus esset ab intestato. si ergo vni minus quàm suam quartam reliquerit, & secundum voluntatem defuncti pro portione sua creditoribus hæreditarijs soluerit, vel alio modo agnouerit: si maior xxv. ann. fecerit: an defuncti testamentum per querelam inoffic. impugnare posit, quæritur? Respon. quod non.

8 Cui successit filia testatoris: & sic habet querelā partim suo iure, partim ex persona patris. Fa.

9 Tēpore mortis testatoris. P.

10 Iure nouissimo: secus iure veteri. Fau.

11 Approbant Sali. & Ias.

non. & hoc in secunda.

a Is]scilicet filius. ff. fa. ercis. l. cogitatione, & l. quæsitum, quia in testamento, & inter viuos.

b Quartam.]hodie tertiam, vt in authen. nouissima, supra eod.

c Persoluit.] per quod agnoscere videtur, vt ĩ. de iur. delibe. l. ij. Accur.

d Legitimo.] sunt enim plures causæ quæ repellũt querelam. Prima ingratitudo, q̃ fit ex xiiij. causis in descendentes, & ex septem in ascẽdentes, vt in authen. vt cum de ap. cog. §. causas, & §. has aũt, colla. viij. ex tribus in fratres, & ẽt turpi persona instituta, vt in authen. de nup. ingratitudinem, coll. 4. secundo cursus quinq; annorum, vt ĩ. si quis filium, in fi. Itẽ portio debi. a data, vt s̃. eo. l. cum quæritur. Itẽ agnoscendo voluntatem defuncti, vel adnuocando, vel similia faciendo, vt ff. eod. l. penul. & fin. Item si habet aliud auxiliũ, vt insti. eo. §. tã aũt.

e Relictum.] & illud accepit.

f Maior.] secus si minor, vt ff. de in integ. restitutione, l. j.

g Probauit.] quod probo, non reprobo: 2 vt hic, & ff. de neg. ges. l. Põponius, j. quæritur, hic filius mouit querelã, succubuit: frater vult mouere, & dicit turpem personam institutã, obtinet, filius vult habere, quęstio, vtrum possit? videt q non, ff. eo. l. qui repudiatis, & l. filio, & ff. de success. edic. l. fi. contra. ff. eodem. l. pater filium. Accursius.

1 Similis glos. in l. cum donationibus, ĩ. titul. sequen.

2 Cõcor. Ias.

dum non est: dũmodo non minus is[a] qui pietatis sibi conscius est, partis quæ in testato defuncto potuit ad eum pertinere, quartam[b] ex iudicio parentis obtineat.

¶ Qui aũt agnouit iudiciũ defuncti, eo q debitum paternũ pro hæreditaria parte persoluit,[c] vel alio legitimo[d] modo satisfecit, etiam si minus quàm ei debebatur, relictum[e] est: si is maior[f] vigintiquinque annis est, accusare vt inofficiosam voluntatẽ patris, quam probauit,[g] non potest. PP. VII. Idus Febr. Maximo. II. & Aeliano Cõss.

Querela testamenti inofficiosi non habet locum in militis testamento. Baldus.

IX. Idem A. Romanæ.

DE inofficioso testamẽto militis,[h] vel iure militari, vel ciuili[i] facto, vel centurionis,[k] vel tribuni numeri,[l] nec filios posse[m] queri, ius certum est. PP. Id. Maij, Maximo. II. & Aeliano. Conss.

Querela inofficiosi competens contra hæredem scriptum, potest proponi contra fiscum, qui successit in bonis hæredis scripti. h. d. secundum Bald. Vel sic: Querela competit contra fiscum ad quem bona testatoris vniuersaliter peruenerunt. Pau. de Cast.

B

X. Idem A. Quintiniano.

SI hæredum Quintiniani,[†] quem patrem tuũ esse dicis, aduersus quos de inofficioso testõ acturus eras, iure successionis bona ad fiscũ pertinent,[n] vel ipsius Quintiniani bona, vtpote vacantia,[o] fiscus tenet: causam apud procuratorẽ nostrum agere potes.[p] PP II. Id. Aug. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Mores quos quis in se approbat, nõ potest in alio reprobare. h. d. secũdum Bal. Vel sic: Infamis non prohibetur à successione intestati: sed testamentũ querelare non potest nisi testator etiã fuerit infamis. Pau. de Cast.

XI. Idem A. Eugenio.

C

IN arenam nõ dãnato,[q] sed sua sponte arenario constituto,[r] legitimæ successiones integræ sunt, sicuti ciuitas & libertas manet. Sed si testm̃ parens eius fecit:[s] neq; de inofficioso testamento accusatio, neque bonorũ possessio[t] ei cõpetit. Nam talem filiũ merito quis indignum sua successione iudicat,[u] nisi & ipse similis conditionis[x] sit. PP. IIII. Kalen. Ian. Iuliano & Crispino Conss.

Propter fideicommissum inuicem inter filios relictum, neuter filiorum videtur grauatus: quia omnes sunt in pari specie: & ideo non habet locum querela.

A sbyteros.

m Posse.]vt ff. eodem. l. si instituta, §. de inofficioso, & hoc si exhęredet vel prætereat sciens 4 se liberos habere, secus si ignoret, vt infra de testamento milit. l. si certi.

4 Cõcor. Pau. Salic. & Ias.

SI hæredum.] CASVS. Quintinianus fecit testamentum: extraneum instituit: filium exhęredauit, contra scriptos vult filius agere querela inoffic. bona ad fiscum deueniunt iure successionis: quia delictum commiserit, vel vacantia eius occupat, an filius agere possit, quæritur? Respõ. quòd sic: sed nõ apparet qua actione, nec aduersus quẽ. tu dic aduersus fiscum querela. In primo casu, cum bona hæredũ fiscus occupauit ratione delicti. secundo casu, peti. hære. cum bona occupauit fiscus vt vacantia, & hoc corã procuratore Cæsaris, q cognoscit inter fiscum & priuatum.

† aliàs, Quintiliani. alias, Quintiani, & ĩ.

n Pertinent. & sic est fiscus hæres hæredis. Et dic pertinent, iure institutionis.

o Vacantia.]quia fiscus credebat ea vacare, & nullus est hęres.

p Potes.] priori casu querela, secundo directa petitione hæreditatis.

IN arenam.] CASVS. Si filiũ habes arenariũ, qui gratia virtutis exercendæ cum bestijs pugnabat in arena, an tibi succedere possit, quæritur? Respon. quòd sic, cum libertatem & ciuitatem retineat, nec in arenam damnatus est vt seruus pœnæ efficeretur: sed si esset, & exhæredasti eum, & extraneum instituisti: de inoffic. agere non poterit, nisi & tu arenarius fuisses. Nota ex ista l. regulam quòd causa per quam potest filius in testamento iuste exhæredari, non est sufficiens ad repellendum eum ab intestato à legitima successione, facit text. in l. omni modo, in versi. nam si nullam, infra cod. Ias.

D

q Non damnato.]nam tunc seruus pœnę non succederet, vt ff. de pœnis. l. qui vltimo.

r Constituto.] s. cum bestijs ad pugnandum.

s Fecit.]alium instituendo.

t Possessio.]scilicet contra tabulas.

u Iudicat.]vt in auth. vt cum de app. cog. §. causas, versic. præter voluntatem, colla. viij.

x Conditionis.] sic ergo nil doloso doloso, vt s̃. dixi de fræte. quoniam, & hac l. & ĩ. de lib. cau. l. si filium, & ff. solu. matri. l. viro atque vxori.

DE inofficioso.] CASVS. Paterfa. miles testamentũ iure militis, idest cum duobus testibus communiter, vel cum vj. in militia constitutus fecit, extraneum instituit, filium exhæredauit, an filius inoffi agere possit, quæritur? Respon. q non: quia nec testamentum centurionis vel tribuni impugnari potest per inoffic. querelã. Not. ex hac l. regulam q priuilegium non intelligitur concedi cum damno tertij l. nec auus, infra de emanci. libe. Iason.

h Militis]idest militantis, vt ĩ. cod. l. testamentũ, aliud in veterano: 3 vt ff. eod. l. Papinianus, §. Papinianus, nisi sit filiusfamilias veteranus, vt ĩ. cod. l. fi.

i Ciuili]. i. communi.

k Centurionis.] qui præest centum militibus, centurio dicitur.

l Numeri.] habebunt tamen bonorum subsidium filij militis per authentic. supra de episcop. & cleric. l. presbyteros.

3 Id est, in eo qui desijt militare missus à militia honesta vel necessaria. Ia. in l. fi. ĩ. cod. & istam glo. sequitur. Salic.

Si pater.] CASVS. Paterfa. fecit testamentum, filium institiuit ex sex vncijs, & instituit filiam ex iiij. & ex duabus vxorem: & filium grauauit & filiã, si intra xxv. an. decesserit, portionem suam alij restitueret: vult tutor vel curator filiæ agere querela duabus rationibus, tum quia filia grauata e de restituenda hæreditate, tum quia inuenitur minus habere quàm habitura esset ab intestato, has rationes non reddit si tera an possit, quęri tur? Respon. non possit, quia est possibile tàm filij quam vxoris portionẽ ad eã posse peruenire.

a Superstitibus.] fratri & matri.

b Inofficiosi] quasi exinanita sit institutio per fideicommissum. Et not. non proprie dicitur actio vel accusatio querela inofficiosi testamenti, sed medium tenet, vt diximus, ff eo. l. posthumus, §. si quis ex his.

c Poterat.] id est possibile erat, sic & j. de vsur. l. si ea lege, & de solu. l. pen. Sed hodie [1] debet sine onere aliquo habere quartam, vt j. cod. l. quoniam in prioribus, & supra eo. authen. nouissima.

Querela inofficiosi mediũ tenet inter actionem & accusationẽ.

1 Istã glo. approbãt B.B. Sali. Ias. & ita obseruat consuetudo, quoniã pater nõ potest grauare filium in legitima p. fideicommissum reciprocũ: quod dicitur esse onus.

vela inofficiosi testamenti. h. d. secundum Bal. quæ lex est valde no. Vel sic: Si inter filios in legitima institutos fiat reciproca substitutio, neuter dicitur grauatus: & ideo neuter habet querelam ratione dubij tamen us: quia ita potest acquirere sicut erogare. Pau. de Cast.

XII. Idem A. Liciniano & Diogeni.

2 Si pater puellæ cuius vos curatores esse dicitis, filio ex semisse, ipsã autẽ ex triente, & vxore ex reliquo sextãte scriptis hæredibus, fidei filiorum cõmisit, vt si quis eorũ intra vigintiquinque annos ætatis decederet, superstitibus [a] portionẽ suam restitueret: preterea vxori, vt id quod ex causa hæreditatis ad eam peruenisset, filijs post mortem suã restitueret, fideicõmisit: calumniosam inofficiosi [b] actionẽ aduersus iustum iudiciũ testatoris instituere non debetis, cũ ex huiusmodi fideicõmissaria restitutione tàm matris quàm fratris eius portio ad eã poterat [c] peruenire. PP. Non. Decẽ. Alex. A. III. & Dione Conss.

Testamento rescisso pro parte, legata dimidia pro parte præstantur: indiuidua vero pro solido sunt præstanda. Bald.

XIII. Imp. Gordianus A. Frisciano.

Cvm duobus hæredibus institutis, vno [d] ex quinque, altero [e] ex septem vncijs, aduersus eum qui ex septem vncijs hæres scriptus fuerat, iusta querela contendisse, ab altero autem victũ te fuisse alleges: [f] pro ea parte qua resolutum est [g] testamentum, (cum iure intestati, qui obtinuit, succedat) neque legata neq; fideicõmissa debentur: [a] quãuis libertates & directæ cõpetant, & fideicõmissarię pstari [h] debeant. PP. III. Kal. Febr. Gordia. A. & Auiola Cõs.

Qui succubuit in querela inofficiosi testamenti, potest redire ad querelam falsi, & contra secundum Iac. But. Bald. Vel sic: Succumbens in querela inofficiosi, non prohibetur dicere testamentum falsum. Pau. de Cast.

XIIII. Idem A. Prisco.

Evm qui inofficiosi q̃relam delatã [i] nõ tenuit, [k] à falsi accusatione non submoueri placuit. [l] Idem obseruatur & si e cõtrario [m] falsi crimine instituto victus, postea de inofficioso actionem exercere maluerit. PP. VI. Kal. Dec. Gord. A. & Auiola Cõss.

Præterito matris habetur pro exhæredatione secundum Bal. & Sal.

XV. Imper. Philippus A. Aphrodisiæ.

Filiam præteritam [n] à matre, ad successionẽ eius citra inofficiosi querelam adspirare [o] non posse, [p] explorati iuris est.

C Vm duobus.] CASVS. Paterfam. habens duos filios, vnum in v. vncijs instituit hæredem, & instituit hæredem extraneũ in vij. alium filium exhæredatum fecit, ab extraneo legata reliquit & libertates, exhæredatus aduersus extraneum egit, & obtinuit: & pro sua parte ruptum est testamentum, an legata relicta in illa parte testamenti quæ per querelam rupta est, debeantur, quæritur? Respon. non: sed si libertates siue directæ siue fideicom. sint relictæ, sunt præstandæ.

d Vno.] scilicet filio.

e Altero.] scilicet extraneo.

f Alleges.] hoc esse potuit, cum alter forte esset frater vel turpis persona, alter non.

g Resolutum est.] ex postfacto resoluitur pro parte: [2] vt ff. eod. l. circa. Sed ab initio non potest pro parte valere, & pro parte non, vt instit. de hæredi. institu. §. non autem.

2 Idem Sali. B.B. P. & Ias. hic.

h Præstari.] ab eo solo qui rogatus est, scilicet quia post quinquennium inofficiosum dictum sit: quo casu præstitæ vel competituræ durant, & xx. aurei vel saltem pro parte præstantur victori, secundum quosdam, vt ff. eod. si autem. Vel dic, aliud est cum totum rescinditur testamentum, vt ibi. Sed hic testamenti pars quæ durat, facit vt etiam ante quinquennium omnes va ēant: quia in pari causa pro libertate iudicandum est, vt non xx. aurei ei præstentur, sed fiat æstimatio totius damni: & pars præstabitur à seruo ei qui obtinuit in querela, vt ff. de excep. rei iudica. l. iudicatæ. ij. respon. & ff de liber. cau. l. duobus, in si. & arg. de lega. ij. cũ filius, in princip. & ad l. Falcidi. l. lege Falcidia interueniente.

* defendentes.

E Vm qui.] CASVS. Aliquis filium exhæredauit, extraneum instituit: egit filius querela inoffi. & succubuit, vult dicere testamẽtum falsum, an possit, quæritur? Respõ. quod sic, & si primo accusauit de falso, & succubuit: potest postea agere querela. Lex sequẽs clara est.

i Delatam.] accusationem.

k Non tenuit] i. nõ obtinuit. Accur.

l Placuit.] dicunt quidam [3] speciale in petitione hæreditaria, vt ea simpliciter proposita, non videatur omne ius deductum in iudicium: sed aliud in rei vendicatione, vt ff. de excep. rei iudi. l. si mater. § an eadem. Sed dic [4] quòd hic querela, non petitio hæreditatis fuit proposita. Alij dicũt hic fuit proposita causa adiecta, s. ex inofficioso, sic etiã esset in rei vendicatione causa adiecta, vt d. l. si mater, §. j. Vel hic de accusatio ne tantum falsi dicit.

3 Et male. Bartol. Sal. & Ias. per l. si au tem, § sed & is, ff. de rei vendicatio.

4 Ista est vera. Bar. Sal. & Ias.

m Et si e contrario] immo videtur contra, vt ff. de bo. li. l. si patronus ex minori, vbi patronus de falso agendo repellitur à contra tabulas: sed non sic est. [5] patrono debita hęreditas liberti, vt filio patris, vt ff. de contr. tab. l. illud, & ff. eo. l. nam & si. vel ibi [6] institutus patronus fuerat, vnde per hoc à contra tab. repellitur: hic autem exhæredatus vel præteritus filius. Item arg. contra j. de codicil. l. si. & ff. de trib. l. quod in hæredem, §. eligere.

5 Propter naturã, & productionẽ in esse. Sal.

6 Idem Bar. & Ia. Exhæredatus nõ habet contra tabulas.

n Filiam præteritam.] inserta causa pręteritionis, aliàs non valeret, vt in authẽ. vt cum de ap. cog. §. aliud quoque capitulum.

o Adspirare.] quia præteritio fœminarum pro exhæredatione habetur.

p Non posse.] nam contra tabulas non habet, vt ff. de contra tab. l. illud, § ad testamenta. Item quia habetur pro exhæredata: vt instit. de exhæ. liber. §. mater. sed exhære-

exhæredatus non habet contra tab. vt ff. de contra tab. l. non putauit, in princip. & §. non quæuis. A

Glo. in c. pastoralis, super verbo, audiatur, extra de except. dicit per l. istã ꝙ cui cõpetunt diuersæ exceptiones: si succubuit in vna, potest redire ad aliam.

Ontra maiores.] CASVS. Matersa. extraneum instituit, filium exhæredauit, exhæredato duæ dantur viæ. Prima vt dicat testamentum ipso iure nullum, si forte fuerit imperfectum, vel non iure factum: secunda vt dicat inoffi. Si ergo dixit nullum, & in ventulatione causæ istius labitur quinquennium, & succũbat: an quinquẽnio elapso querela agere possit, quasi contra ipsum nõ currat præscriptio quinquẽnalis, quæritur? Respon. quòd sic: quia licet tempus currat, talis præscriptio nõ nascitur hinc, cum ei desidia imputari non possit, cum agere non cesset.

a Contra maiores.] non solum contra minores, de his enim, magis dubitabatur.

b Perfectum.] agendo peti. hære. in qua succubuit. Accur.

c Mora.] nam dum intendunt non iure perfectum, cucurrit quinquennium. Accursius.

d Nõ cessantibus.] vt infra de anna. excep. l. prima, in fine, & ff. de mino. l. intra, in princip. & in authen. de ap. §. j. collat. viij. & infra de rei vend. l. moræ. Sed arg. contra ff. vi bo. rap. l. si seruus, & de euict. l. minor, §. primo. 2 Sed cũ quinquennium sit continuum, cur cessat per aliam querelam? Respon. vtile est quo ad quid: quia ex quo currere incepit, feriati & non feriati dies currũt: sed non illi quibus iusta causa non potuit agere, vt hic. sic & ff. quando app. sit. l. j. §. dies, & j. quomodo & quando iu. l. ab eo. 3 Item secus in excusatiõibus tut. vt insti. de excu. tut. §. qui autem, sed hoc ideo, quia omnes simul proponere potest, quod non est hic 4 vt ff. de excu. tut. l. scire oportet, §. scire.

2 Istæ duæ ll. allega. in glo. nihil faciũt: nam ibi loquitur quãdo negligentia in primo nocet & in secundo. B. B. Salic. & Ias.

1 Ista lex est valde notanda, ſm Bart. & est singula, & nõ reperitur alibi secũdũ Ias. hic in effectu suo.

3 Istã responsionẽ approbãt omnes.

4 Idẽ B. B. & Ia.

Casum pone.

PP. V. Kal. Aug. Philippo. A. & Titiano Conss.

Non negligenti non currit præscriptio. Sali. Vel sic: Quando actiones nõ possunt simul cumulari, vna mota nõ currit tempus in alia. Vel sic: Pendente lite super vno iudicio, non currit tempus in alio priori contrario. Sali. Vel sic: Diligentia contra vnum auxilium prodest contra aliud auxilium, quod cum primo non potuit concurrere h. d. secundum Iac. Bu. Vel sic: Donec ventilatur quæstio super solennitate vel super nullitate testamenti, non currit tempus super querela inofficiosi. Bal. & Pau. de Cast. B

XVI. Impp. Valeria. & Gallien. AA. & Valeria. N. Cæs. Theodoræ.

Contra maiores[a] vigintiquinq; annis duplicem actionem inferentes, primam quasi testamentum non sit iure perfectum,[b] alteram quasi inofficiosum, licet iure perfectum, præscriptio ex prioris iudicij mora[c] quinquennalis temporis nõ nascitur, quæ officere nõ cessantibus[d] non potest. PP. Id. Augu. Tusco & Basso Conss. C

Filius præteriens matrem, videtur eam exhæredare. Mater à filio præterita potest vti querela. h. d. secundum vnam lect. & communem. Sali.

XVII. Impp. Carinus & Numerianus. AA. Floræ.

Cum filium[e] 1 tuum, te præterita, sororem hæredẽ instituisse proponas: inofficiosi querelam apud præsidem prouinciæ persequi potes. PP. II. Id. Febr. Carino. II. & Numeriano. AA. Conss. D

Non dicitur ingratitudinem committere, quæ non vult diuertere a marito. h. d. Bald. Vel sic: Filia non diuertens a viro patris vel matris iussu, nõ meretur exhæredari: ideo datur & querela inofficiosi Sali.

XVIII. Impp. Diocle. & Maximianus. AA. Faustinæ.

Cum te pietatis religionem nõ uiolasse, sed mariti coniugium, quod fueras sortita, distrahere noluisse, ac propterea offensum atque iratum patrem ad exhæredationis notam prolapsum esse dicas: inofficiosi testamenti querelam inferre non vetaberis.[f] S. Kalen. Maij, Maximo II. & Aquilino Conss.

Filia turpiter viuens, potest à patre exhæredari. Bal. Vel sic: Turpis & inhonesta vita filiæ est iusta causa ipsam exhæredandi, nisi pater distulerit eam maritare vltra xxv. annos, h. d. cum authen. seq. Sal. Et idem in filio: vt in authen. vt cum de ap. cog. §. causas, nisi pater causam dederit. in authen. hic posita, quam nota, & tene menti secundum Pau. de Cast.

XIX. Iidem AA. Appollinari.

Si filiam tuam eo quòd turpiter & cum flagitiosa fœditate viuit, à successione tua excludendam putes: si non inconsulto calore,[g] sed ex meritis eius ad id odium incitatus es: postremi iudicij liberum arbitrium[h] habebis. Dat. XV. Kalend Iul. Sirmij, ipsis. AA. Conss. C

IN AVTH. vt cum de ap. cog §. si vero vsque ad vigintiquinque, colla. viij. constitu. xij.

Sed si post vigintiquinque annos te differente filiam marito copulare, ea in suum corpus peccauerit, vel sine cõsensu tuo marito se, libero[i] tamen, copulauerit: eam exhæredare non potes. D

Nam intelligitur filia ingrata eo quòd contra matris voluntatem colit concordiam cum marito. Bald.

XX. Iidem AA. & CC. Sauiano.

Filia in

Vm filium.] Filius præterijt matrem: vel contra 5 soror præterijt sororem: & filium sororis instituit, qui est turpis persona, & sic est hic amphibolia, vt ff. de bon. liber. l. & si ex modica, & secundum primum datur matri querela: sed patri daretur contra tabu. vt ff. eo. l. pater.

5 Iste intellectus diuinat: id reprobatus. Ias.

Vm te.] CASVS. Filiam tuã cuidam in matrimonio copulasti, si te præcipiente vt à viro diuerteret, non diuertit: & propter hoc in testamento tuo eam exhæredasti, & extraneum instituisti: an inoffic. querela agere possit, quærit? & rñ. ꝙ sic.

f Non vetaberis.] nam iuste fecisti, vt infra de institu. & substi. l. reprehendenda, & infra de re pu. l. dissentientis, & ff. de vsu & habi. sed neque, & infra eod. l. filia, & ff. de lib. ex hæ. l. j. & ij. Accur.

Si filiam.] CASVS. An pater filiam suam quia more meretricio viuit, exhæredare possit, quæritur? Respon. quòd sic, si non inconsulto calore hoc fecerit. vtputa quia tantum audiuit murmur, statim exhæredauit.

g Calore.] secus si calore iræ: 6 vt ff. de re. iur. l. quicquid.

6 Et bene etiam subsistente legitima cã exhæredationis. B. & Ias.

h Arbitrium.] vt ff. de contra tab. l. non tantum. §. si emancipatus. idem per authen. colligitur: vnde sequitur authen. sed si post, quæ est vt cum de ap. cog. §. si vero vsq; ad xxv.

i Sed si post. Libero.] Si ergo vel seruo se copulet, vel ante peccet cum quocunque, iusta est causa exhæredationis. nam his casibus vetera iura non corriguntur: remanẽt ergo, vt j. de ap. l. præcipimus, in fin.

Filia in orbitate.] CASVS. Matersa. filiam suam cuidã matrimonio copulauit, deinde pœnitentia ducta vult vt à viro diuertat, an si filia ei non paruerit, eam præterire, & alios instituere possit, quæritur, & respon. ꝙ non: quia filia ex matris inconstantia nupta vel vidua esse compellenda non est.

Filia

a Filia in orbitate.] quia mortuus erat pater eius.

b Ex momentariis.] reprobatur enim inconstantia, vt & ff. de procur. l. in causæ, in prin. & facit ı. eodem lex cum te.

Côc. Sal. hic, & Bal. I l. fratres, j. eod.

F Ratris.] CASVS. Testator extraneum instituit, & filium fratris vel sororis exhæredauit: an ei detur inoffic. querela ad rumpendum testamentũ patrui vel auunculi, quæritur? Respon. quod non, quia nulli ex collateralibus datur nisi fratri & sorori, nisi testamentũ accusent de falso, vt ab intestato succedere possint. Not. ex ista. l. ibi frustra, secundum Bar. & moder. quod illa dictio, frustra, regulariter importat nullitatem ipso iure secundum eosdem, l. l. pe. §. ad crimen, in fine. ff. de pub. iudi. Ias.

c Dicunt.] vt & ff. eo. l. 1. sed hodie filij fratris videntur exæquari fratribus, vt j. de legi. hæ. auth. cessante. sed illud in successionibus ab intestato.

d Sorore.] consanguineis, non vterinis, & hoc turpibus personis scriptis hæredibus, vt j. eod. l. fratres.

e Côc. Sal. & Pau.

S I maritus.] CASVS. Testator vxorem suam ex asse hæredem instituit, filiam exhæredauit, nihilo ei relicto: an aduersus matrẽ querela inoffi. agere possit filia, quæritur? Dicitur quod sic, cum nullam ingratitudinem commiserit, & ea vincente, quicquid marito à matre debebatur, forte dos vel aliud debitum, à filia consequetur.

e Perhibetur.] s. iure: fuit tamen de facto exhæredata. si autem præterita, dabatur ei ius accipiendi bono. poss. contra tabulas. Vel etiam dicit nullum, vt j. de li. præte. l. fi.

f Relictum est.] maxime. nam idem si erat relictum aliquid quod esset minus quarta, vt s. eo. l. cum quæritur. Vel dic, hoc fuisse additum à compositoribus noui iuris ex d. l. vt j. eod. l. omnimodo. Accur.

Neutra expositio tenetur, quia violat literã. Pa. & Ia.

g Conuincitur.] quod est eo ipso, quod est exhæredata secundũ hæc iura, vt j. eo. l. liberi. Vel dic hoc esse additũ a noui iuris compositoribus, vt dicam j. eo. l. omnimodo.

h Oportet.] si tale sit debitum, quod ab hærede posset exigi, vt ff. de hær. vel act. ven. l. 2. §. fi. Item hoc verum, nisi sciuit hæc vxor hæres instituta querelam posse moueri cum hæreditatem adiit. nam tunc amitteret, vt arg. ff. de his qui, vt indig. l. hæredem, & ad Syll. l. propter. §. nepus, & ad Treb. l. pen. Ac.

Vt puta nõ extinctũ morte testatoris. Sal.

ADDITIO. Dic quod ibi loquitur quando hæres adiuit cũ delicto, quia non vindicauit mortẽ defuncti. Sal. Pau. & Ias.

orbitate[a] patris relicta, cum marito, cui matre volente nupsit, colens concordiam, iustas offensiõis post eiusdem matris poenitentiam causas non præstat, nec ex momentariis[b] voluntatibus matris nupta, atque vidua iure esse compellitur. Dat. Non. Ian. Sirmij. CC. Conss.

Filij fratrum uel sororum non habent querelam inofficiosi testamenti. Bal. Vel sic: Contra testamentum collateralis non competit alteri collaterali querela inofficiosi, nisi tribus concurrentibus, scilicet quod esset frater uel soror carnalis, & sic in primo gradu, & ex eodem patre, & quod fuerit instituta turpis persona. De falso vero testamẽto quilibet, cuius interest, s. dicet qui succederet ab intestato non facto testamento, potest accusare. h. d. ista lex cũ l. fratres, infra eo. secundum Paul. de Castr.

XXI. Iidem AA. & CC. Alexandro.

F Ratris vel sororis filij, patrui uel auunculi, amitæ etiam & materteræ testamẽtum inofficiosum frustra dicunt:[c] cum nemo eorum qui ex transuersa linea veniunt, exceptis fratre & sorore,[d] ad inofficiosi querelam admittatur. De falso sane per accusationẽ criminis queri nõ prohibentur. Data[e] CC. Conss.

Rescissa aditione hæreditatis per querelam, reuiuiscunt actiones per aditionem confusa. Bald.

XXII. Iidem AA. & CC. Tantillæ.

S I maritus tuus facto testamento te quidẽ ex asse scripsit hæredem: filia autem quam habuit in potestate, exhæredata iure facta minime perhibetur,[e] nihilq; ei relictũ[f] est, neque iustas offensæ causas præstitisse expresse conuincitur,[g] eam de inofficioso testamento patris querentem, totam hæreditatem obtinere posse non ambigitur. Quod si iam obtinuit, uel postea uendicat, quodcunque maritus mortis suæ tempore debuisse tibi perhibetur, id ab ea reddi oportet.[h] Dat. Idib. Feb. Sirmij. CC. Conss.

Qui impedit aliquem testari, merito potest exhæredari. Bal.

XXIII. Iidem AA. & CC. Philippæ, & aliis.

T Estamenti factionẽ per testationẽ[i] uos interdixisse matri profitentes, iustam causam offensę manifeste testamini. D. V. Id. Sept. CC. Conss.

Testamentum militis non subiacet querelæ. Bald.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Successo.

T Estamentum militis filiifamilias[k] in castrensi peculio factum, neque à patre, neq; à liberis eius per inofficiosi querelam rescindi[l] potest. Dat. III. Non. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

Testamentum factum secundum consilium non potest expugnari per querelam, neque per viam nullitatis. Bal. Vel sic. Conditio quæ filij instituti fauorem respicit, non facit locum querelæ, nec institutionem annullat. h. d. secundum Bar. Vel sic: Contra ea quæ sunt promissionis filio non datur querela inofficiosi. Ias. Vel sic: Conditio quæ respicit fauorem filij instituti, non facit esse locum querelæ. Ba.

XXV. Iidem AA. & CC. Menedoro.

F Iliis matrẽ, quæ de ma

T Estamenti.] CASVS. Materfami. volebat facere testamentum, filij sui, ne faceret, interdixerunt, & postea fecit, & filios præteriit, & extraneos instituit. an filij inoffi. querela agere possint, quæritur? Resp. quod hi non possunt, quia manifestam offensam contraxisse videntur.

i Per testationẽ.] i. coram testibus, & sic quod non fecit tunc. nam verba cum effectu, & c. vt ff. quod quisque iur. l. 1. Vel dic per testationem subtractam, vt ff. si quis aliquem te. pro. l. si quis dolo.

Istã gl. sequũtur B. B. & Pau.

T Estamentum.] CASVS. Filiusfa. miles ex castren. peculio testamentũ fecit. extraneum instituit hæredem. patrem exhæredauit. an per inoffi. querelam à patre vel a filiis eius impugnari possit, quæritur? Respon. quod non.

k Filiifamilias.] vt j. eo. l. fi.

l Rescindi.] quia miles, & quia in castrensi.

F Iliis.] CASVS. Si mater filios suos etiam in sacris patris constitutos vult hæredes instituere, sed timet ne pater ad quem pertinet vsusfr. eorũ quæ filiis acquirẽtur bona, ea dissipet. Consulit ergo. l. ista sub conditione instituere, si pater eos emancipauerit: tunc enim non accipiet bonorum possess. secundum tabu. nec nomine filiorum aget querela, cum magis voluit mater filiis suis prouidere, quàm iniuriam inferre. In fi. dicit, quòd ea bona debet restituere filiis emancipatis. s. pater.

Secun.

a Secus.] s. quàm oportet, quia forte prodigus erat. vel secus, id est male. A

b Emancipati fuerint.] quæ videtur impleri quocunque modo fiant sui iuris, vt j. de instit. & subst. sub condi. fac. l. si mater.

1 Placet B. B. Paul. & Ias.

c Pacto.] alias pacto, alias facto.

2 alias secum suspicetur.

d Cum re.] aliàs cũ iure: Et dic. i. ad suũ commodum, vt pater sibi retineat cum effectu secundum tab. Sed quam accepit bonoru possessionem institutus, vel pater eius nomine? Respond. quæ facti est, vt hic, & ff. de secundum tab. l. j. §. si sub conditione. Tu dic non facti, sed eam quæ iuris est, secundum Azo, vt ff. de secundum tab. l. 2. §. si quis ita instituerit, & ff ad Treb. l. facta. §. si in dãda, quæ dicunt institutũ sub conditione non habere secundum tab. s. facti. Vel dic 3 peti quod iuris est & facti, & quod illę & hæc dicunt non peti. s. q remaneat in defectum conditionis. Vel quarto petitur quæ iuris est nõ vt nunc prosit, sed in euentum conditionis. Vel dic hic non peti vt sibi pater teneat, & secundum hoc nec à principio nec conditione impleta tribuitur patri in hac l. ius, sed in d. §. si quis ita, confirmatur, siue tribuit ius extante conditione, vt & aliàs simile. ff. de offic. procons. & le. l. 3. §. fin. Accursius.

2 Et bene Bal. Paul. & Ias.

Bonorum possessio quædã est facti, quædam iuris.

3 Displicet Cy. Ba. Pau. & Ia.

riti moribus secus [a] suspicatur, 2 ita posse consulere iure compertum est, vt eos sub hac conditione instituat hæredes, si à patre emancipati [b] fuerint, atq; eo pacto [c] secundum tabulas bonorum possessionẽ patrem cum re [d] accipere non videri, qui conditioni minime obtẽperauerit, [e] B neque ei nomine filiorum inofficiosi eo modo actionem posse competere, quibus nullam iniuriam fecerit mater, sed potius putauerit prouidendum, [f] & ideo restituere [g] debet. [h] Dat. IIII. Non. Iul. Antiochiæ, Titiano & Nepotiano Conss.

Directa substitutio potest filio impuberi fieri in legitima instituto. Bal.

XXVI. Iidẽ. AA. & CC. Serapioni suo salutem dicit.

EX tribus vnciis hærede instituto filio, [i] in C intra pubertatis [k] annos directam [l] non inutiliter à patre fieri substitutionem certum est. Da. V. Kal. Septemb. Nicomediç. CC. Conss.

Hæc lex notabilis est, & in materia propria singularis, & tria in ea dicit. Primo enim dicit, q fratres vterini tantum non habent querelam inofficiosi. Secundo dicit, q fratres vtrinque coniuncti vel consanguinei tantum habent querelam inofficiosi contra testamentum fratris in tribus casibus. Tertio, q contra ne essarium heredem institutum, quanquam sit vilis persona, non datur inofficiosi testamenti querela h. d. secundum Bal.

XXVII. Imp. Constantin. A. ad Verinum.

FRatres vel sorores vterini [m] ab inofficiosi actione contra testamentũ fratris vel sororis penitus arceantur: [n] consanguinei [o] aũt durante agnatione vel non, [p] contra testamentum fratris sui vel sororis de inofficioso quæstionẽ mouere possunt, [q] si scripti hæredes infamiæ, [r] vel turpitudinis, vel leuis notæ macula adspergantur, vel liberti, qui

a nita, quod fieri non põt, vt j. eo. l. quoniam in prioribus. Sed non est ita, 7 quia magis ei consulitur, & sic valet, vt & s. l. prox. & l. si pater, & ff. eo. l. Papinianus. §. si quis impubes, & de adop. l. si arrogator, & j. de impu. & aliis subst. l. si testamento.

7 Cõcor Bal. Salic. Pau. & Ia.

e Obtemperauerit.] sed an potest cogi, vt obtemperet? Respond. non, vt ff. de lega. 1. l. filiusfamilias. §. secundum vulgarem. sed si patri esset legatum, 4 vel aliquid relictum, vt eos emanciparet: siquidem pater agnoscit legatum cogitur eos emancipare, vt ff. de cond. & demon. l. si cui.

4 Concor. B. B. Sali. & Ias.

f Prouidendum.] sic s. e. l. si pater. 2. & j. l. prox. & ff. e. l. Papinianus. §. si quis impubes.

g Restituere.] subaudi ergo, vel igitur.

h Debet.] pater filio, si est emancipatus. patre autem non emancipante, filio adeunte iudicem curator datur 5 hæreditati. cui restitutio fieri debet, vt infra de bon. quæ lib. l. fin. §. sin autem in secunda, & in authen. vt li. ma. & auiæ §. 1. & §. si vero forsan, collatio. viij. & ff. ad Trebel. l. imperator. Alij dicunt restitutionem faciendam prætori, & ipse restituet filiis dato eis curatore. In casu tamen etiam manenti in potestate, fit restitutio, 6 vt ff. ad Trebel. l. imperator. D

5 Si filius sit minor, quia si maior é, põt sibi cura cõmitti. Guiliel. de Cu. Bal. & Sali. pbat in l. imperator, insi. ff. ad Tre.

6 Et bene Bal. & Pa.

EX tribus.] CASVS. Filium tuũ impuberẽ instituisti ex tribus vnciis, & sic habet quartã partem quã habiturus erat ab intestato, & ei directe in illa quarta substituisti sic, si filius meus intra annos pubertatis decesserit, Titius hæres esto. an filio detur querela quasi videatur grauatus per substitutionem. quæritur? dicitur q nõ.

i Filio.] qui erat vnicus, & sic quartam habet, vt s. eo. l. cũ quæritur. sed quia ei erat substitutum, videbatur exinanita, quod fieri non põt, vt j. eo. l. quoniam in prioribus.

k Pubertatis.] Secus si post, vt ff. de vulg. sub. l. cohæredi. §. cũ filiæ.

l Directam.] si autẽ per compendiosam, vt plerunque faciũt, puta quandocunque decesserit, illum substituo, trahitur etiã pupillaris directa ad fideicommissariam, cum in vtrunque 8 tempus valeat vt fideicommissaria, nisi in testamento militis, vt infra de testa. mili. l. in testamẽto, & ff. de vulg. substit. l. iam hoc iure, & l. centurio.

8 Contrariũ est verum, Paul. & Ia.

FRatres.] CASVS. Si frater vterinus extraneũ instituit, & fratrem aut sororem vterinum exhæredat, an possit vterinus agere querela inoffic. quæritur? & respond. quòd non. secus in fratre cõsanguineo. & hoc sequitur. An autem frater consanguineus fratris sui consanguinei possit impugnare testamentum, quæritur? Respond. q sic, siue durauerit cognatio, quia non fuit emancipatus, siue non, si persona instituta turpis fuit, aut alias infamis, vel libertus. secus est si seruus necessarius fuit institutus, quia aduersus eum non poterit obiici inofficiosi querela. Nota ex ista l. regulam, quòd querelam inofficiosi testamenti competit contra testamentum fratris instituentis turpem aut vilem personam. concor. l. fratris. s. eo. & l. 1. ff. eod. Ias.

m Vterini.] quasi ex eodem vtero nati, & non ex eodem patre, vt inst. de leg. ag. suc. §. 1.

Fratres vterini, qui dicãtur.

n Arceantur.] nec corrigitur hoc per authen. infra de legi. hære. authen. cessante. vbi tollitur differentia agnationis & cognationis, quia illud verum est ab intestato.

o Consanguinei.] qui sunt ex eodem patre, sed matre eadem vel non, vt inst. eo. tit. §. 1.

Fratres cõsanguinei.

p Vel non.] quia sunt emancipati. & hoc olim, hodie contra per Anastasium, vt infra de legi. tut. l. 3. & 4.

q Possunt.] vt instit. eod. §. 1. vltra non, vt s. eo. l. fratris, & ff. eod. l. 1.

r Infamiæ.] quæ subdiuiditur. & hoc est quod subiungit, vel turpitudinis, &c. Vel dic infamiæ ipso iure, vel turpitudinis quando sunt infames per sententiam. macula vero leuis est talis qualis dicitur supra, ex quib. caus. infam. irro. l. ea quæ, & l. verbum, & ff. de obse. l. licet, & l. honori, & j. de dig. l. 2. lib. 12. & hic. nisi qui agit, laboret simili nota, vt s. e. l. in arena. Vel nisi sit ingratus: 9 qui agit aliquo de trib. modis quos habes in auth. de nup. §. ingratitudinem, coll. 4.

Infamis, turpitudo & macula differunt.

9 Istam gl. approbãt Bar. Salic. & Ias.

Bene S.

a Beneficiis.] i. maleficiis, siue blanditiis. ironice. n. loquitur. sic ff. de furtis, l. inter omnes, in princ. & de dãno inse. l. ex damni. §. quoties.

b Instituto.] quia etiam si turpis sit, non potest de inofficioso conuenire. Et no. q hic posuit M. quandã auth. sed hodie querela locũ nõ habet nisi inter fratres turpibus personis scriptis hæredibus, per id quod est j. de li. præ. auth. ex causa. sed ista est falsa, vt ibi notaui.

A

perperam & non bene merentes, maximisq; beneficiis[a] suum patronum asse cuti, ĩstituti sunt, excepto seruo necessario hęrede instituto.[b] Dat. Id. Aug. Sirmij, Constantino. A. V. & Licinio Cæs. Conss.

L Iberi.] CASVS. Si quis testamẽtum fecit, & extraneum instituit hæredem, & filium exhæredauit, si vult filius ad querelam inoffic. admitti, probare debet se gratum extitisse, & ab obsequio patris non recessisse, nisi extraneus hæres scriptus probauerit ipsum filium fuisse ingratũ. & hoc in prima. Si ergo filius matrẽ exhæredauit, & ex causa iusta, vt quia filiũ insidiis obsedit, vel inimicis sibi amicitias suas coniunxit, & hoc probatũ fuerit, ad querelam nõ admittetur, sed filii etiam manebit vltima voluntas firma. & hoc in tertia.

Liberi exhæredati præsumuntur ingrati, nisi probent se gratos. hoc primo. Parentes exhæredati præsumuntur grati, nisi probentur ingrati. hoc secund. Bald. B

XXVIII. Idem A. ad Claudium præsidem prouinciæ Daciæ.

L Iberi de inofficioso querelam contra testamentũ parentum mouẽtes, probationẽ debent[c] pstare, q obsequiũ debitũ iugiter[d] prout ipsius naturæ religio flagitabat parẽtibus adhibuerint, nisi scripti hrdes ostendere maluerint ingratos liberos contra parentes extitisse.[e] C

¶ Sin aũt mater contra filij testm̃ inofficiosi actionem instituat, inquiri diligenter iubemus, verum filius nulla ex iusta cã læsus matrem in nouissima læserit voluntate, eo q neque luctuosam ei & legitimam reliquerit portionem, vt testamento rescisso, matri successio deferatur.[f]

¶ Si tamen mater[1] inhonestis factis atq; indecentibus machinationibus filiũ forte obsedit, insidiisq; eũ vel clandestinis vel manifestis appetiit, vel inimicis eius suas amicitias[g] copulauit, atq; in aliis sic uersa est, vt inimica eius potius quàm mater crederetur,[h] hoc probato,[i] etiã inuita acquiescat filij uoluntati.[k] Dat. III. Id. Feb. Crispo. II. & Constantino Cæs. II. Consss. D

c Debent.] hodie probant hæredes, vt infra eod. l. omnimodo, quæ est cõtra.

d Iugiter.] id est cõtinue, contra supra de eden. l. qui accusare.

e Extitisse.] suscipiendo probationis onus in se, vt ff. de pba. l. circa.

f Deferatur.] vt ff. eo. l. nam & si parẽtibus.

g Amicitias.] hoc hodie non est, sed alię sic quę sunt hic, vt in authẽt. vt cum de appel. cog. § & hæc quidem, coll. 8. Et no. hic argum. ad feudum, vt ff de offic. præsec. vrb. l. 1. §. cum patronus.

ADDITIO. Vide gl. in prim. in c. porro in v. quæ fuit prima caus. bene. amitt. in vsibus feudorũ, & Barb. in hic in additio. ad Bald.

1 Gl. in c. vlt. ext. de postu. sup verbo, cõtra eccle- siã, in fin. Idco tenẽ l. q si ecclesia sit ĩgrata contra beneficiatũ eadẽ, ipse poterit postulare contra eã, nec ecclesia ei succedet. Vasallus amicitias copulans cũ inimico domini an amittat feud. Et vide eũdẽ Bar. in c. cæterũ. de iud. & Lu. Ro. cons. 47.

h Crederetur.] supple diligenter inquiri iubemus, vt hoc, &c.

i Probato.] ab hæredibus filij. nec enim mater hoc probat, & ita videtur differentia, tractetur de ingratitudine ascendentium, vbi pro eis præsumitur, an descendentiũ, & tunc contra. & est ratio quia amor plus descendit, quã ascendat, vt ff. quod metus causa. l. isti quidem. §. si. hodie vero hrdes probant, [2] vt j. eo. l. omnimodo. Amor descendit.

k Voluntati.] vt j. de secundis nup. l. fi.

2 Cõcor. Bal. Sal. & Ias.

Sicut donatio propter nuptias ad similitudinem dotis confertur, ita in legitima imputatur. Bal. Vel sic: Dos & donatio, quæ venit conferenda ad exclusionem querelæ, similiter est in quarta. Salic.

XXIX. Imp. Zeno. A. Sebastiano præfecto prætorio.

[1] Q Voniam nouella[l] cõstitutio diui Leonis ante nuptias donationem à filio conferri ad similitudinem dotis quæ à filia confertur, præcepit, etiam ante nuptias donationem filio in quartã præcipimus imputari.[m] Eodemq;[n] modo cum pater vel mater pro filia dotem, vel pro filio ante nuptias donationẽ, vel auus patern' aut maternus, vel auia paterna aut materna pro sua nepte, aut pro suo nepote, vel proauus itidẽ paternus aut maternus uel proauia paterna aut materna pro sua pronepte, vel pro suo pronepote dederit, non tantum eandẽ dotem vel donationem cõferri, verum etiam in quartã partem ad excludendã inofficiosi querelam, tã dotem datam, quàm ante nuptias donationem, præfato modo volumus imputari, si ex substantia eius profecta sit, de cuius hęreditate agitur. Dat. Kal. Maij. ipso. A. II. Cons.

Q Voniam nouella.] CASVS. Si pater filiæ suæ dotẽ dederit, vel filio donationẽ propter nuptias, & postea testamentũ fecit, & extraneũ instituit an ad excludendã inoffi. querelã, prædictis filiæ & filio donatio & dos ĩ quartam computari possint, quæritur? respon. q potest, si de substantia patris vel matris profecta sit dos, vel propter nuptias donatio, nec refert pater vel mater dotem dederit, vel alius de parentibus paternis vel maternis masculis vel fœminis. & hoc in prima & secunda part.

l Nouella cõstitutio.] quã habes j. de coll. l. vt liberis.

m Imputari.] vt & j. de rei vxo. act. §. videamus. sed nõ est bona ratio, vt ideo debeat computari in quartam, quia cõfertur, vt j. de coll. l. illud, & j. eo. l. si quãdo. sed sic accipe similitudinem, [3] q sicut ante nuptias donatio cõfertur ad similitudinẽ dotis, ita & computetur in quartam ad similitudinem dotis. An aũt in dote possit institui, dixi [4] ff. de min. l. 3. §. sed vtrum, in fi §.

3 Idẽ Bal. Pau. & Ia.

4 Dixit ibi q tex. S. & Ias. hic post gl. approbatã.

n Eodemq; modo] dixi cũ pater dedit: nunc cum mater vel alius ascendens.

Ille cui aliquid in testo relinquitur, non pot impugnare, sed debet ad supplementum legitimæ agere, nisi probetur ingratus. In his uero in quibus nihil relinquitur, iura vetera non mutantur. h. d. Item militia quæ post uendi vel transmitti, a patre vel alio ascendente proueniens, in legitimam imputatur, excepta militia silentiariorũ. Bald.

XXX. Imp. Iustin. A. Mennæ.

O Mnimodo testatorũ voluntatibus prospi

O mnimodo.] CASVS. An filius cui pater minus legitima reliquit vel iure institutionis, vel legati, vel fideicommissi, & extraneum hæredem instituit, testamẽtum patris per inoffi. querelam vt rumpatur impugnare possit,

sit, quæritur? Respond. ꝙ non, sed hodie ex hac l. agat ad supplementum legitimæ, & hoc nisi ab hærede scripto probetur ingratus. & si pater eum ingratum non dixerit, non licebit hæredi dicere eum ingratum. & hoc in prima parte. Et hæc sunt vera, quando pater de filio mẽtionem fecit, & ei aliquid iure institu. vel legati, vel fideicom. reliquit. Si enim ei nihil reliquit, sed silentio cum contempsit, tũc vetera iura obseruantur. quæ autem illa sint, non aperitur. & hoc in secunda. Si autem pater filio suo emerit militiam: an ad excludendam inoffic. querelam, eam filiis imputabit in quartam, cum talis militia vendi possit, & mortuo eo ad hæredem suum preciũ poterit transmittere? Respond. ꝙ sic, ita vt inspiciatur militia quę erat tempore mortis testatoris, vt si tunc decessisset filius, quantum transisset ad hæredem, tantum nunc sibi imputabit in quartam. & hoc in tertia. Quod autem dictum est, ꝙ militia nunquam imputari debeat in quartã, in aliis quã in silẽtiariis, quibus princeps reuelat consilia, intelligendũ est. illi enim non imputabunt sibi in quartam, militiã à parentibus emptam, sed ex fauore huius. l. habent præcipuam. & hoc in quarta parte. Not. ex ista. l. ꝙ ille cui relictum est minus legitima, nõ potest expugnare testamẽtum, sed debet agere ad supplementum ſm Ias. hic.

cientes, magnam & innumerabilem [a] occasionem subuertendæ eorũ dispositionis amputare cẽsemus, & in certis casibus in quibus de inofficiosis defunctorum testamentis, vel alio modo [b] subuertendis moueri solebat actio, certa & statuta lege tam mortuis consulere, quã liberis B eorum, uel aliis personis [c] quibus eadem actio competere poterat, vt siue adiciatur in testamento de adimplenda legitima portione, siue non, firmũ quidem sit testamentum: liceat vero his personis quę testamentum quasi inofficiosum vel alio modo subuertendum queri poterãt, id quod minus portione legitima sibi relictum est, ad implendam eam sine vllo grauamine vel mora exigere, [d] si tamen non ingrati legitimis modis arguantur, [e] cum eos scilicet ingratos circa se fuisse testator dixerit. [f] Nam si nullã eorum quasi ingratorum fecerit mentionẽ, non licebit [g] eius hæredibus ingratos [h] eos nominare, & huiusmodi quæstionem introducere.

¶ Et hæc quidem de his personis statuimus, quarũ D mentionem testantes fecerint, & aliquam eis quantitatem in hæreditate, vel legato, vel fideicommisso [i] licet minorẽ legitima portione, reliquerint.

¶ Sin vero vel præterierit aliquam eorum personam iam natam, vel ante testrũ quidem conceptam, adhuc verò in ventre constitutam, vel exhæredatione, vel alia eorum mentione facta, nihil eis penitus reliquerint, tunc vetera iura [k] locum habere sancimus, nullam ex presentẽ promulgatione nouationẽ vel permutationem acceptura.

Filius computare tenetur sibi in legitimam militiam, seu reditum annuum ex defuncti pecunia emptum, nisi sit de silentiariis. Sal.

C Imputari vero filiis aliisq; personis, quæ dudũ ad inofficiosi testamenti querelam vocabantur, in legitimam portionem & illa [l] volumus, quæ occasione militiæ ex pecuniis mortui iisdem personis acquisitæ, posse lucrari eas manifestum est, eo quòd [m] talis sit militia, vt vendatur, vel mortuo militante certa pecunia ad eius hæredes perueniat, ita tamẽ, vt ille gradus eiusdem mi

Testamẽtum multipliciter expugnari potest.

[a] Et innumerabilem.] sunt. n. multi modi expugnandæ vltimæ voluntatis. s. bonorum possessio contra tabulas, & inofficiosi querela. Item & cum testamentum sit ipso iure nullum.

[b] Vel alio modo.] vt per contra tabulas.

[c] Aliis personis.] vt nepotibus ex filio. Vel dic, [1] parentibus vel fratribus. Vel ẽt patronis: quia & ipsi debent agere ad supplemẽtum, vt ff. de bo. lib. l. etiam. §. toties, & inst. de succes. li. §. si vero testamentum. Sed non videtur hoc nouum esse, quod dicit de repletione, vt ff. eo. l. si non mortis. Sed ibi [2] a compositoribus noui iuris fuit appositum.

1 Idẽ Ias. & alij.

2 Tu dic melius, ꝙ ibi loquitur in eo qđ fuit datum inter viuos,

[d] Exigere.] condictione ex hac lege.

ADDITIO. Aduertas ꝙ suppletio ista legitimæ prorata debet fieri tam de rebus quæ remanserunt apud hæredem, quàm de rebus legatis, vt probatur expresse in l. si libertus sub conditione. §. libertus. ff. de bo. liber. ita vult Bart. in l. in quartam, in vlti. colum. versi. quæro per quos. ff. ad legem Fal. & clarius in consilio suo. 34. incipiente, factum tale est. ante finem consilij. Item adde ꝙ filius pro sua legitima non soluta non potest possessionem sua auctoritate occupare, vt dicit idem Bart. in l. 2. j. quando & qui. quarta pars de. lib. x.

& filius cõsenserit hr̃e ꝓ sua legitima. ideo excluditur à q̃rela, sed arbitrio boni viri suppletur qđ deest. hic aũt loquitur in eo qđ relinquit in vltima volũtate. Sal. & Ias.

[e] Arguantur.] ab hæredibus, & sic corrigitur quod est. s̃. e. l. liberi.

[f] Dixerit.] & causã ingratitudinis inseruit, vt in auth. ut cũ de appell. cog. §. siue igitur omnes, col. 8.

[g] Non licebit.] arg. ꝙ hæredes domini non possunt auferre feudum propter feloniam domino cõmissam, si dominus nihil dixit dum vixit, vt hic, & arg. j. de reuo. do. l. 1. & fi. & ff. de proba. l. Procula, & ff. ad Syll. l. j. §. fi. & s̃. eo. l. si mater. [3] Item not. ex verbo, arguantur, quem præsumi bonum, nisi malus probetur, vt dixi. ff. de proba. l. non est necesse.

3 Addas hic gl. j. in fi. in c. porro, in ti. q̃ fuit prima cã bñficij amit. in v si. feud. & sequitur gl. Bald. Pau. & Ias.

[h] Ingratos.] sunt enim multi modi exhæredandi, vt ff. de lib. & posthu. l. 1. 2. & 3.

[i] Vel fideicommisso.] hodie vero iure institutionis, [4] qđ dic vt diximus. s̃. eo. auth. nouissima.

4 Cõc. B. B. P. & Ia.

[k] Vetera iura.] vt posthumus rumpat, vt j. de posthu. hæred. l. 1. natus suus [5] ipso iure infirmet, vel per contra tabulas si fuerit præteritus: emancipatus autem per contra tabulas. Sed exhæredatus vel pro exhæredato habitus agit querela, vt j. de liber. præte. vel exhæredat. l. finali. Accursius.

5 Sequuntur gl. istã vsque ad fi. Bald. Pau. & Ias.

[l] Et illa.] Non solum prædicta hac l. Et not. quòd quædam est militia, id est reditus, siue officium vnde reditus prouenit, quæ potest vendi. [6] Quædam quæ certum quid hæredi [7] dari permittit, licet vendi non possit, de quibus hic dicit, & j. de pig. l. fina. & in authent. de exhiben. & intro. reis. §. optimum, collatio. 5. & hæc computatur [8] in quartam. & confertur, vt hic. Alia, quæ cum persona finitur, [9] & nihil ad hæredem transit, & illa non computatur, nec confertur, vt in contrario. ff. de colla. bo. l. 1. §. sed an id. Vel ibi datum precium pro militia dicit non conferri, non id quod militia hodie valet, vt hic.

6 Vt si dicimus ꝙ feudũ concedat à rege, cũ hoc ꝙ possit vẽdi ad votũ ĩpetrantis. Bald.

7 Vt sunt feuda regulariter, q̃ nõ venduntur. Bal.

8 Cõc. B. B. P. & Ia.

9 Vt est in pecunia expensa à pr̃e in doctoratu filii. Ba. hic.

[m] Eo ꝙ.] q. d. aliquis, quomodo potest lucrari?

In morte

a In morte testatoris.] puta erat statutum vt si succederet militans post decem annos, dentur decẽ hæredi eius à domino militiæ, & militia redat ad dominum, si post viginti annos, tunc quinque.

b Obtinet.] scilicet si tunc decederet militans, quantum ad hæredem trãsmitteret; tantum nunc in quartam imputabit.

Silẽtiarij qui sint.

c Silentiarijs.] quibus imperator sua silentia sub secreto cõmittit.

d Capitulis.] vt j. de silen. lib. 12. l. 1. & 2.

e Cõputentur.] est .n. castrense pecuniã eius vel quasi, vt infra de silẽ. l. si. li. 12.

Q Vę nuper.] CASVS. Tibi praeter aliquid iure institutionis siue fideicommiss. siue legati reliquit, non datur inofficiosi querela, sed conditio ex. l. superiori proxi. ad supplementum legitimæ. sed si nihil reliquit, seruantur iura vetera, & illa locũ habent, cum pater in scriptis fecit testamẽtum, an idem sit in testamento sine scriptis facto, quod in hoc. § & resp. q sic. Viuianus.

f Sanciuimus.] vt j. eod. l. proxima.

Q Voniam.] CASVS. Quæ in duabus proximis. ll. dicta sunt, recitat adhuc imperator, adijciens vt si testator minus legitima reliquerit filio, & eum in ea grauauit, forte detrahendo vsumfruc. vel sub cõditione aliqua introducente moram, ad supplementũ legitimæ condictionẽ ex hac. l. habeat, vt eam percipiat sine vllo grauamine, & perinde sit ac si nullum grauamen in testamento fuisset adscriptum. No. ex ista l. regulam, q omne grauamen & omnis conditio & dilatio de legitima ipso iure reijcitur: ideo alia dubitatio est, nunquid hodie per istã, l. corrigatur. l. si pater, & similes. C. de instit. & subst. sed de hoc vide plenius ibi

¹ al. vt portione legitima minime illis p. so. dereli-

ctã, &c.

ł Id est, quarta debita iure naturæ. P.

litię inspiciatur, quem in morte testatoris [a] militãs obtinet: [b] vt tanta ei pecunia in legitimam portionem computetur, quantã dari constitutum est, si in eo gradu mortuus esset is qui militiam ex pecunijs testatoris adeptus est: exceptis solis viris spectabilib. silentiarijs [c] sacri nostri B palatij, quibus pręstita iã specialia beneficia tam de alijs capitulis, [d] quàm de pecunijs super memorata militia à parentibus eorũ datis, ne in legitimam portionem eis computẽtur, [e] rata esse præcipimus. In ceteris vero personis prædictam obseruationem tenere volumus. Dat. Kalen. Iun. Constantinopoli, Iustiniano. A. II. Cons.

Statutum in l. omnimodo, in testamento in scriptis, habet locum in testamento nuncupatiuo. Bald. Vel sic: Dicta in praecedenti l. de imputatione & suppletione quartæ habent locũ siue testamentum fuerit inscriptis, siue nuncupatiuum. Salic.

XXXI. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

QVæ nuper ad testamenta conseruanda nec facile retractãda sanciuimus, [f] vt ratione † Falcidiæ ł minime illis personis derelictæ, quæ ad inofficiosi testamenti querelam ex prioribus vocabantur legibus, nõ pericli tentur testamenta, sed qd quod deest legitimæ portioni, id est quartæ parti. s. ab intestato successionis, tãtum repleatur: exceptis illis, quibus nihil in testamento derelictum est (in quibus prisca iura illibata seruamus) etiã ad testamẽta sine scriptis facienda locum habere sancimus. Da. A

dem per Iust.

g In prioribus sanctionibus.] vt j. eodem. l. omnimodo, & l. proxima.

h Censemus.] Additur hic, vt sine aliquo grauamine.

II. Id. Decem. D N. Iustiniano. A. II. Cons.

De legitima subducitur omne grauamen conditionis, vel temporis, vel alterius grauaminis. Bartol. Vel sic: Onus dilationis, conditionis, vel cuiuscunque grauaminis insertum in testamento in debita iure naturæ, habetur pro non inscripto: & valet relictum tã quam purum. h. d. Vel sic: De portione vel legato relicto filio quantum est pro debito iure naturæ, aufertur omne grauamen dilationis, vel conditionis. Salic.

XXXII. Idem A. Mennæ præfec. prætorio.

QVoniam in prioribus sanctionibus [g] illud statuimus, vt si qd minus legitima portione his derelictum sit, qui ex antiquis legibus de inofficioso testamento actionẽ mouere poterant, hoc repleatur, ne occasione minoris quantitatis testamẽtũ rescindatur: hoc in præ C senti addendum esse censemus, [h] vt si conditionibus quibusdam, vel dilationibus, aut aliqua dispositione moram, vel modum, vel aliud grauamen [i] introducente, eorum iura qui ad memoratã actionẽ vocabantur, imminuta esse videantur, ipsa conditio vel dilatio ł vel alia dispositio moram, vel quodcunque onus introducens, tol D latur, [k] & ita res procedat, quasi nihil eorum testamẽto additum esset. Dat. II. Kalen. April. Decio V. C. Cons.

Qui in danda legitima, quæ sola relicta est, vsque ad sententiam fuerit contumax: ipsam duplicatam reddere cogitur. h. d. vsque ad § legis. Bar. Vel sic: Hæres qui legitimam filio relictam non soluerit, & iudiciorum strepitum expectauerit: in pœna tertij pluris condemnari debet. Salic.

XXXIII. Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

SI quis suo testamento

i Grauamen.] velut vsumfructum. & hoc est contra. ff. de vsuf. ucẽ. legato. l. vxori meæ. Solu. ³ ł l. corrigitur, vt dixi s. eod. auth. nouissima.

k Tollatur.] vt arg. ff. de iure pat. l. fiue. §. excluditur. nisi fecerit prospiciens filio. ² vt s. eod. l. filio, & l. si pater. 2. & ff. de vulg. substitu. l. cum ex filio. vel nisi ³ voluerit ei facere testamentum substituendo directo, non per fideicõmissum, vt supra eo. l. ex tribus, & infra. l. pro. §. fin. & j. de impu. & alia substitu. l. humanitatis. sed alij dicunt leges prædictas supra eod. corrigi per istam. Item nota hic vitiatur. ⁴ sic infra de testa. l. testamentum, & ff. de hæredi. institut. l. hæreditas ex die, & ff. quando appellan. sit. l. 1. §. biduum. sed argum. contra. ff. de arbit. l. Pedius.

SI quis.] CASVS. Testator vnũ ex suis filiis ex decem vncijs instituit, aliũ ex duabus, vt nõ sit locus querelæ inofficiosi. institutus in duabus vncijs, his contentus fuit. sed institutus in maiori parte, eas sibi restituere detrectauit. qualiter sit puniendus, quæritur? Responde: quòd condemnabitur in id quod sibi erat restituendum. & hoc in tertia parte alterius rei eiusdem quantitatis, alijs quæ eodem testamento scripta sunt, ad effectum perducendis. & hoc in prima. In secunda tangit imperator quãdam antiquitatem in vna sua parte, in qua continebatur quòd mater si filium suum infantem exhæredare vellet, nõ possit

¹ Cõc. Bal. Pau. & Ia.

² Approbatur. Bal.

³ Idẽ Sal. & Paul.

⁴ Hoc est verũ in diuisibilibus seu separabilib. sec° in indiuisibilib. seu inseparabilib. vt hic incõtrario allega. de isto vide l. pecuniæ. ff. de vsur. iuncta gl.

† Dicunt hic tñ repetentes. l. filiusf. in §. diuus, & leg. 1. allegantes Pa. de Cast. in cõsi. 70. & cons. 131. I 1. vol. q pater põt iubere, vt differatur. in certã ætatẽ alienatio legitimæ.

possit nisi in odium mariti. hunc articulum corrigit in princi. statuens vt mater in odium sui mariti filium non exhæredet, quia non debet quis alterius odio prægrauari. nec refert, maior fuerit, vel minor, cum filios suos instituere valeat sub ista conditione, si pater eos emancipauerit, & sic odium mariti puniet, & filiis in nullo præiudicabit. Absurdum.n. esset illum alterius odio prægrauari, qui non sentit, vel eum vt ingratum exhæredari, & hoc in secunda. Viuianus.

a Libero.] in plurali numero tantum consueuit declinari, vt ff. de verbor. signifi. l. non est sine liberis.

b Minusculam.] dādam ab vniuersali hærede. Vel dic ꝙ totum occupauit.

c Legitimam.] ergo legitimam hic appellat minusculam.

d Hæreditate.] puta particula restituenda sibi à fratre vniuersali hærede, vt habeant locum sequentia. Et quod subiicit de legato, dic hodie iure institutionis, vt in authentic. vt cum de app. cog. §. aliud, collatio. viij. Vel ambo fuerant instituti, sed alter totum occupauit.

e Consequitur.] spe.

f Quantitatis.] illius minusculæ, & accipe quantitatis nomen large, vt ff. de legat. 3. l. quisquis. Sed videtur in totum amittere, vt infra de fideicommissi. l. fi. in fi. Solu. vt ibi. Accur.

ADDITIO. Dic quòd ibi loquitur generaliter in quocunque hærede, hic in casu speciali, in quo habet locum certa pœna per hāc l. statuta. Barto. in l. contraria, in glossa allegata.

g Feriatur.] sic supra de plus petit. l. 1. Accursius.

h Testamento.] s. in scriptis facto.

i Elogio.] sine scriptis.

* inspecto

Quātitas quoq; sumitur large.

† Simile I c. cū, iàdudū, in gl. sup ver. ir ritā. in qua hæc verba ponūtur, ext. de præbē. & dig.

maximam quidem portionem libero [a] relinquat, minusculam [b] autem alij vel aliis de stirpe sua progenitis, ipsam tamē legitimā [c] siue in hæreditate, [d] siue in legato vel fideicōmisso, vt non possit locus inofficiosi testamēti querelæ fieri, & ille quidem qui ex paruulo genitoris sui cōsequitur [e] substantiā, eā suscipere maluerit, qui aūt ex maiore parte eam amplexus est (siue vnus, siue plures sint) non statim & sine contentioso proposito vel vlla mora eam restituere voluerit, sed expectato* iudiciorū strepitu, & multis variisq; certaminibus habitis, post lōgum tempus ex sententia iudicis vix eā reddiderit, crudelitatem eius competenti pœna aggredimur, vt si hæc fuerint subsecuta, nō tātum in id quod testator voluit eum restituere condemnetur, sed etiam aliā tertiam partem quantitatis [f] que fuerat in testamēto derelicta, modis oībus reddere cogatur, vt auaritia eius legitimis ictibus † feriatur, [g] aliis omnibus quæ in eodē testamento [h] vel elogio [i] scriptæ sunt, pro sui tenore ad effectum perducendis.

In posthumo non cadit iusta causa exhæredationis, cum non possit esse ingratus, nec alieno odio prægrauari. Bald. Vel sic: Filius non debet odio patris prægrauari, & is qui non potest iustam causam ingratitudinis committere, non potest exhæredari, & filius potest sub conditione emancipationis a matre institui. Sals.

LEGIS AVTEM.

Nota ex hoc. §. regulam generalem, quòd quis non debet alieno odio vel culpa vel delicto prægrauari, & & hinc sumpta est regula, non debet aliquis. &c. regu. iuris, lib. 6. secundum Ias.

k Repelli.] & in hoc bene.

l Odio.] & in hoc male.

m Prægrauetur.] Nota vt & infra de pœnis. l. sancimus, & ff. de pœnis. l. crimen, & ff. de his quibus vt indig. l. tutorem, in fi. & illud, ¹ Filius non portabit, &c. Sed hoc fallit in casibus, vt infra ad legem Iuliam maie. l. penulti. & fina. Item fallit. ff. de contra tabu. l. 3. §. si emancipatus, secundum quosdam. sed minus bene legem illam intelligunt. nō enim loquitur ² de nepote exhæredato, sed de filio. Item fallit. ff. de officio procons. l. obseruare. §. 1. sed certe magis ibi propter propriam culpam tenetur. Item fallit. ff. de instito. l. sed & si pupillus. §. cæterū, in fin. §. & ff. quòd quisque iur. l. 3. §. fi is. sed ibi potest eodem modo responderi.

n Sub conditione.] vt supra eodem l. filiis matrem.

o Existimari.] & sic exhæredari non potest, vt hic, & infra de libe. præte. l. fi. §. fi. diximus. Accursius.

Filius non portabit iniquitatē patris.

² Idē Sall. hic, post Di. in regula, nō dēt, de reg. iur. lib. 6.

† Cōc. gl. I c. vel non est, super verbo, iniriā, ext. de tēp. ordi.

Legis autem veteris iniquitatem tollentes, vt nō diutius erubescat lex posita, quam Iulius Paulus in suis scripsit quæstionibus, hanc piissimam aggredimur sanctionem. Cum.n. infantem suum non posse ingratum à matre sua vocari scripsit, neq; propter hoc ab vltima suæ matris hæreditate repelli, [k] nisi hoc odio [l] fecerit sui mariti, ex quo infans progenitus est, hoc iniquum iudicantes, vt alieno odio † alius prægrauetur, [m] penitus delendum esse sancimus, & huiusmodi causam liberis non tantum infantibus, sed etiam quancunque ætatem agentibus, opponi minime concedimus, cum possit sub conditione [n] emancipationis hæreditatem suam mater filio derelinquens, & patris odium punire, & iuri filij sui minime nocere, nec suam naturam fallere. Satis enim crudele nobis eē videtur, eum qui non sentit, ingratum existimari. [o] Dat. XII. Kal. Octobr. Decio V. C. Cons.

Querela competens, vel quæ speratur competere, transmittitur ad liberos etiam nō præparata, sed non cōpetens vel extincta transmissionem nō recipit. h. d. Bal. quæ valde melius summat quam Barto. secundum Paul. de Cast. Vel sic: Querela etiam non præparata transmittitur ad liberos, contra quos poterit opponi de ingratitu-

SI quis.] CASVS. Tu testator extraneum hæredem instituisti, filium exhæredasti, nepotem ex filio natum, vel in uentre matris suæ reliquisti. decessit filius, postea extraneus hæredit. adiuit. an nepos possit rumpere testamentum aui, quæritur? primo allegat ꝙ non. aut enim ex persona sua agere vult, aut ex persona patris, ex persona sua non potest, quia alius cum morte testatoris præcessit, ex persona patris non, quia non datur querela nisi demum adita hæreditate, si ante aditam hæreditatem decessit. vnde eam non agnitam nec præparatam ad hæredem transmittere non potuit. De ista quæstione multum inter iurisperitos erat altercatum, nec tamen definitum. Dicit ergo imperator, quòd nepos iste aget de inoffic. querela, & rumpet testamentum, & ab intestato succedet, nisi in quatuor casibus. Primus est, si scriptus hæres patrem probauit ingratum.

gratum. Secundus est, si testator ei legitimam reliquisset. sed si minus legitima reliquisset, aget ad supplementum. Tertius est, si pater querelam repudiauit. Quartus est, si pater eius vltra quinquennium tacuit, nec egit querela. Viuianus.

a Constitutum.] si enim viuo auo non sit conceptus, nullo iure, ad hæreditatẽ eius admittitur, vt ff. de iniusto testa. si quis filio. §. sed hæc ita, & ff. de suis & legi. l. Titius, & l. seq.

1 Istud nõ est verum sm Bart. Cy. S. & P.

b De inofficioso.] innuit querelam & petitionem hæreditatis esse idem, quod est falsum, vt diximus. ff. eod. l. qui de inofficioso. & hic expone, quia agendo querela præparat petitionem hæreditatis.

c Omne adiutorium.] Proprium, 2 cum pater eum præcederet. vnde nõ debuit exhæredari, vt hic subiicit, & superuixit, &c. vt ff. de in iust. testa. l. si quis filio. §. 1. Item & hæreditariũ, & hoc subiicit, neq; enim, &c.

2 approbatur Pau. & Ias.

d Pater.] qui & filius est.

e Nepoti.] s. defuncti aui.

f Dereliquit.] Non enim habuit, quia postea, &c. & sic se præparare non potuit, vt j. eo. l. pe. §. fi. Si autem non adiisset, nepos succederet 3, vt suus, vt ff. vnde lib. l. scripto.

3 Cõcord. Bar. Pa. & Ias. Lex Velleia qd statuebat.

g Ex lege Velleia.] Ideo dixit, superuixit, quia lex Velleia dicit filium eo casu loco patris succedere, cũ pater viuo auo decesserit, vt ff. de lib. & posthu. l. Gallus, in prin. & §. nũc de lege.

h Etsi.] i. quamuis.

i Causam.] i. querelam. ipso autem iure rescindere non potest, vt ff. de inia. testa. si quis filio. 1. resp. & de lib. & posthum. l. si quis posthumos. §. si filium. Item nota hic querelam non præparatam transmitti, quia spem 4 pater habuit, vt & in conditionali obligatione, vt instit. de verb. oblig. §. ex conditionali.

4 Doct. hic in verbo, spẽ, reputãt gl. fin.

k Etsi.] id est quamuis.

l Probationibus.] vt s. eo. omnimodo.

m Remoto.] per querelam.

n Eum.] scilicet nepotem. Sed & si ponamus filium ingratum, cur repellitur nepos ex sua persona, vt ff. eod. l. si is qui, quæ est contra, institut. de succes. lib. §. si vero testamentum? Resp. hic 5 ex persona patris volebat admitti, ibi ex sua. Vel dic quod hic etiam ex sua persona non admittitur, quia hic nepos erat præteritus, & prætertito non datur querela, secus si fuisset exhæredatus hic nepos, vt in lege contraria.

5 Reprobatur, licet eam teneat Salic.

ADDITIO. Vera solutio est, quòd filius exhæredatus hic, decessit ante aditam hæreditatem p scriptum hæredem, & sic nondum delata sibi querela: ideo nõ potuit esse locus successorio edicto, secus in contrario. Fulgo. & Ias. per l. 1. ff. de succes. edic. & eandẽ solut. posuit Ias. in l. in suis, ff. de liber. & posthu.

o Vel quinquẽnio.] Ad hoc. s. in quibus cau. in integ. rest. nõ est necessaria. l. adolescentiæ.

p Hæreditatẽ.] Hoc referas ad vtrunque. nam neque ante aditam hæreditatẽ repudiatio querelæ valeret, vtpote cum hæreditate adita nascatur, vt ff. eo. Papinianus. §. si conditioni, & de acquir. hæred. l. is q hæres, in prin. nec quinquennium currit nisi demum adita hæreditate, vt j. eo. l. scimus. §. penult. & §. fin.

Querela repudiari nõ põt ante aditam hrẽditatẽ.

ADDITIO. Aduertas q sicut querela finitur quinquẽnio, vt hic, sic etiam ius agendi ad supplemẽtum (de quo s. eo. l. omnimodo.) finitur quinquennio, secundum Bartol. hic pro quo facit secundum eum, quia ius agendi ad supplemẽtũ succedit loco querelæ, vt d. l. omnimodo. ergo sortitur eius naturam, vt l. 1. §. hæc actio, ff. si quis testa. lib. esse iussus fue.

...dine transmittentis, & de institutione de eo facta, & de repudiatione, & de temporis cursu. h. d. Bart.

XXXIIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis filium suũ exhæredatum fecerit, alio scripto hærede: reliquerit autem ex eo nepotem vel viuum, uel in uentre nurus suæ constitutum, a deliberante uerò scripto hærede filius exhæredatus decesserit, nulla hæreditatis petitione eo nomine de inofficioso b constituta vel præparata, omne adiutorium c nepotem dereliquit. Neque enim pater d nepoti e aliqđ ius, cum decesserit, contra patris testamentum dereliquit, f quia postea & adita est ab extraneo hæreditas, & superuixit auo pater eius, vt neque ex lege Velleia g posfit in locum patris sui succedere, & rescindere testamentum. Et hoc nonnulli iurisconsulti in mediũ proponentes, inhumanè reliquerunt. Sed nos (qui omnes subiectos nostros & filios & nepotes habere existimamus affectione paterna & imitatione) secundum q possibile est, omnium commodis prospiciẽtes, iubemus in tali specie eadem iura nepoti dari, quæ filius habebat, etsi h præparatio facta non est ad inofficiosi querelam instituendam, tamen posse nepotem eandem causam i proponere, & si k non hæres apertissimis probationibus l ostẽderit ingratum patrẽ nepotis circa testatorem fuisse, testamento remoto m ab intestato eum n vocari, nisi certa quantitas patri eius minor parte legitima relicta est. Tũc etenim secundum nouellam nostri numinis constitutionem repletio quartæ partis nepoti superest, si qua patri eius competebat, vt perfruatur nostro beneficio, à vetustate quidem neglectus, à nostro autem vigore recreatus, nisi pater adhuc superstes uel repudiauit querelam, vel quinquennio o tacuit, scilicet post aditam hæreditatem. p Dat. III. Kalẽ. Aug. Lampadio & Oreste Conss.

Concessio testandi libere, intelligitur legitimè, & iuris solennitate seruata. h. d. Bal. & Sal.

XXXV. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

SI quando talis concessio imperialis processerit, per quam libera testamenti factio cõceditur, q nihil aliud uideri principem concedere, nisi vt habeat legitimam & cõsue...

SI quando] CASVS. Filiusfamilias qui aliàs testandi facultatem non habuit, à principe impetrauit vt liberam haberet testamenti factionem, & non obseruata iuris communis solennitate quæ in testamentis exigitur, cum duobus testibus testari voluit. an possit, quæritur? Respond. quòd non, quia per tale priuilegium ei non cõceditur, nisi vt habeat legitimam & consuetam testandi facultatẽ. non enim obtentu talis priuilegij testamenti obseruatio multis excogitata vigiliis debet euerti. Viuianus.

Cõc c. 1. cũ gl. 1. in vers. põterit ergo dici, extra de rescrip.

q Conceditur.] qui aliàs nõ poterat testari, vt ff. de test. l. eius. §. 1. & l. de statu, si autem aliàs poterat testari, mihi solennitas remissa videtur, ne nihil operetur concessio, vt ff. ad municip. l. a, & ff. de legat. 1. l. si quando, & ff. de constit.

tam testamenti factionẽ. a Neque enim credendum est, Romanum principẽ, q iura tuetur, b huiusmodi verbo totam obseruationẽ testamentorum multis vigilijs excogitatam atq; inuentam velle euerti.

Per pactum habitum inter patrẽ & filium non potest tolli filio ius agẽdi ad supplementum legitimæ. secus si hoc fiat cum hærede eius post mortem defuncti. h. d. not. Bal. Vel sic: Pactum factum patri per filium de non agendo querela, vel petendo supplementum legitimæ, non nocet filio quo minus post mortem patris agere possit, hoc dicit.

Illud etiam sancimus, vt si quis c à patre certas res, vel pecunias accepisset, & pactus fuisset, quatenus de inofficioso querela aduersus testamẽtũ paternũ minimè ab eo moueretur: & post obitum patris filius cognito paterno testamento, nõ agnouerit d eius iudicium, sed oppugnandum putauerit, vetere iurgio exploso, huiusmodi pacto filiũ minimè grauari, e secundum Papiniani responsum, in quo definiuit meritis magis filios ad paterna obseqa prouocandos, quàm pactionibus adstringẽdos. Sed hoc ita admittimus, nisi transactiones ad hæredes paternos filius celebrauerit, in quibus apertissimè iudicium patris agnouerit.

B *Qui accipit simpliciter quod est sibi donatum, vel relictum pro legitima, non perdit ius agendi ad supplementum: secus si intercesserit renũciatio specialis agendi ad supplementum. h. d. Bald. Vel sic: Supra dixit, quòd primus actus personalis non nocet, nisi sequatur secũdus actus amissionis: nunc dicit hic generalius verum, vt primi actus non noceant, nisi secundi sequantur de remissione.*

Et generaliter definimus, quando pater minus legitima portione filio reliquerit, vel aliquid dederit, vel mortis causa donatione, vel inter viuos, sub C ea conditione, vt hæc inter viuos donatio in quartam ei computetur: f si filius post obitum patris hoc quod relictum, vel donatũ est, simpliciter agnouerit, fortè & securitatem hæredibus fecerit, quod ei relictum, vel datum est, accepisse, non adijciens g nullam sibi superesse de repletione quæstionem: nullum sibi filium facere

constit. princi. l. fin.

a Testamenti factionem.] & in actiua significatione accipe, vt instit. de hære. quali. & diffe. §. testamenti. Sed videtur libere concedi. ff. de bon. libe. l. etiam. §. 1. quæ est contra. Solu. ibi sciens princeps alienum libertum, testamenti concessit factionem. hic nesciebat habere liberos. Vel ibi dixit nõ obstante. l. aliqua, hic vero non dixit. Vel magis liberis debetur hæreditas quã patronis. Itẽ contra. ff. de iniusto testa. l. si quis filio. §. sed & si quis fuerit. Solut. cum conceditur priuilegium militi, videtur ei concedi quasi militi, & ideo iure militari testari potest, argum. ff. de mili. testa. l. ex militari. §. sed vtrũque. Cum autem pagano conceditur facere testamẽtum, videtur ei concedi quasi pagano, ut iure cõi testari possit: vt hic: Vel ibi expressit iudex, vt iure militari testari possit. Vel hic princeps, ibi alius iudex. Econtra videtur q concessio non valeat vt etiam iure communi testetur, vt ff. de bon. liber. l. Paulus respondit. 2. §. patroni. sed illa corrigitur infra de bon. lib. l. fina. Vel aliud cum concedit princeps, vt hic, & aliud cum patronus, vt ibi.

Concor. gl. sup verbo, inserẽda, circa fi. in c. cũm quæ, extra de rescr. Priuilegiũ alicui concessum videtur concedi secundum qualitatẽ suæ personæ. Ista sol. placet docto.

b Tuetur.] & facit infra de testa. l. omnium. Item not generali concessione ea videri concedi, quæ verisimile est specialiter concessa, vt & ff. de pecul. l. qui peculij, & ff. quæ in fraudem credito. l. si pater, & ff. mand. l. si creditor. §. penul. & de pig. l. obligatione.

[Illud etiam] CASVS Filius pepegit cum patre de non impugnando testamentum per inoffic. querelam, accepta certa quantitate pecuniæ, vel specie a patre. Inspso tempore fecit pater testamentum. extraneum instituit: filium exhæredauit. an non obstante pacto possit filius testamentum impugnare, quæritur? dicitur quòd propter pactum filius non grauatur. sed an agere possit querela, non aperit. hæc vera sunt quando cum patre filius pactum fecit, secus si cum hæredibus patris transegisset, quo casu videtur iudicium patris filius agnouisse. & hoc in secunda. Et generaliter quando pater filio aliquid reliquit, vel iure institutionis, vel legati, vel fideicommissi. vel per dona. causa mortis, vel inter viuos, vt istud filius reputet sibi in quartam, & post mortem patris illud filius agnouit simpliciter. i. nullam faciens mentionem de repletione, non propter hoc sibi præiudicat quo minus possit agere ad supplementum. & hoc in tertia. In quarta, dicit quod A hæc lex extendatur non solum ad filium & filiam, sed ad illas personas quæ de inoffic. agere possunt. Viuianus.

c Si quis.] s. filius.

d Non agnouerit.] i. non aliquid ceperit.

e Grauari.] q. d. solo pacto inspecto quo conuenit ne ageret querela, non præiudicatur ei, quia pactũ de futura successione siue fit vt succedatur, siue vt non succedatur, nõ valet, vt hic, & infra de pact. conuen. l. hæreditas, & infra de colla. l. pactum, etiam si iuretur, vt supra de legi. & constitut. non dubium. sed quod accepit, computatur in quartam, & sic denegatur querela, & agitur ad supplementum. non ergo grauatur, vt hic, quo minus agat ad supplementum, vt s. eo. l. omnimodo. Vel illud imputatur quod accepit ex vltima voluntate, hic accepit inter viuos. Vel hic nõ imputatur in odium patris, qui filium adstringere voluit. Sed videtur huiusmodi pactum inter patrẽ, & filium valere, vt ff. si quis à pa. ma. fuc. l. j. §. si parens, quæ est contra. Sol. aliud in patre cui nõ adeo filij debetur hereditas, vt patris filio: vt ff. eo. l. nam & si. Vel hic habet minus quarta: & quod hic dicit non grauatur, scilicet quo minus agat ad sup- D plementum: vt hic statim innuit, & generaliter &c. & ita hic & ibi valet. Vel ibi habebat integram quartam: vel ibi non iure pacti, sed iure exceptionis doli: vel verius iure veteri ex pacto: scilicet si contracta fiducia emancipet, filio succedebat pater: sic & econtra per pactum perdere poterat, sed hodie sicut non pacto succedit, & sic nec pacto amittit: vt insti. de leg. agna. suc. §. fin.

Dicas q tale iuramentum est seruandũ: casus est in c. 2. de pact. libr. 6

Concor. Pau. & Ia.

Appro- bat. Bart. Bal. & Salic.

ADDITIO. Hanc vltimam solutionem dicit Bartol. hic tenendam. Et aduerte, quòd hæc regula pactum de non succedendo non valet, fallit si tantum quis ratione pacti accepit, quantum sibi ex successione debetur, ita singulariter limitat Bartol. in d. l. j. §. si vel parens. ff. si quis a paren. &c. & idem in l. fin. in ij. columna supra, de pact. & post eum Abbas in consilio suo 216. 2. voluminis, dicens se non repetisse hoc ab aliquo reprobari.

f Computetur.] non aliàs, vt hic: & instit. eod. §. igitur, secus in quarta iure institutionis, vbi computatur etiam si non fuerit dictum, vt ff. ad leg. Falc. l. cum quo. §. fin. quæ est contra. Vel dic quod & ibi fuit dictum.

g Non adijciens.] Ecce quare dixit simpliciter.

Præiudi-

præiudicium, [a] sed legitimā partē repleri: nisi hoc specialiter siue in apocha siue in transactione scripserit, vel pactus fuerit, q contentus relicta vel data parte, de eo qđ deest, nullam [b] habeat quęstionem. Tunc enim, omni exclusa querela, paternum amplecti cōpelletur iudicium. [c] Quæ omnis sanctio suas radices extendat nō solum ad filium vel filiam, sed etiam ad omnes personas quæ de inofficioso querelam cōtra mortuorum vltima elogia possunt mouere. Dat. Kalen. Septembr. Lāpadio & Oreste Conss.

Sicut si ab initio minus legitima relinquitur, agitur ad supplementum: ita si ex post facto legitima minuatur per euictionem. Per Falcidiam autem non potest minui legitima: & debet fieri suppletio de substantia patrimonij testatoris: & in legitima non imputatur quod casu quæritur. h.d. vsque ad §. cum autem Bald. Vel sic. Si res filio relicta vel data pro legitima euincatur a filio, non propterea testamentum est nullum, quasi nihil sibi videatur relictum quia loco eius res censetur relicta æstimatio eius. sed ad supplementum agēdum est, si non sufficit. Item de eo quod est relictum pro legitima, non detrahitur Falcidia: quia legitima plus est debita filio, quām Falcidia sit debita hæredi. Item supplementum legitimæ debet fieri de ipsis rebus hæreditarijs: & illa quæ aduentitio lucro veniunt, in eam non imputantur. h.d. vsque ad. §. cum autem. Ean. de Cast.

XXXVI. Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

SCimus antea constitutionē [d] relatam fuisse, qua cautum est, si pater minorē debita portione filio suo reliquisset: omnimodo, etsi non adijciatur, viri boni arbitratu repleri filio, attamen ipso iure [e] inesse eādem repletionem. ¶Quærebatur itaq;, si quis rem donatam vel inter viuos, vel mortis causa, vel in legatis vel in testamento relictam agnouerit, & pro parte sua habuerit: deinde eadem res euicta vel tota vel pro parte fuerit: an debeat ex nostra constitutione pars legitima post euictionem suppleri, vel si ex lege Falcidia minuantur legata, vel fideicōmissa, vel mortis causa donationes: debeat tamen ex hoc casu supplementum introduci: ne dum totam Falcidiā accipere hæ-

Testm̄ an possit dici inofficiosū si pater extraneū instituit, filio dicēte nolo eē hęres.

a Præiudicium.] Secus iure veteri & in hoc casu: vt. ff. e. l. pen. §. fi. & l. fi. & l. Papinianus. §. si conditioni. Et no. q eligēdo vnū ius sibi competens, circa aliud sibi non præiudicat. sic & s. de trāsac. si quidē, & ff. de inof. testa. l. mater. Sed argumē. contra infrà depos. l. 4. & de vsur. l. quamuis, & de pac. inter empt. l. commissoriæ.

b Nullā.] s. ad supletionem quartæ.

c Iudiciū.] quid aūt si filius patrē vel matrē vel econtra vult instituere, & instituēdus dicat nolo, & sic aliū instituit: ille adit, & exhęredatus vel præteritus querelā instituit: vel dicit ipso iure nullū testamentū? Certe cū nō sit institutus vel exhęredatus, ergo non tenet testamentū, sicut in similibus est arg. ff. de act. & obli. l. obligationū fere. §. placet, & de his q sunt sui vel alie. iur. l. patre. nec cōsensus instituēdi firmat qđ ipso iure non valet: vt arg. ff. qui. mo. pignus, vel hypo. sol. si debitor, i fi. & de iure patr. l. sicut. sic & qū pr̄ filio, vel princeps subiecto, vel patroni filius liberto: vt s. e. in prin. & ff. de bon. lib. l. Paulus. 2. §. patroni. & insti. qui. nō est pmissum fa. test. in prin. quia nō nocet exhæredatio, nisi sit ingratus, vt j. de libe. pręt. vel exhære. auth. ex cā. ergo non nocet consensus: vt Institu. de hære. quali. & diffe. §. 2. Item non præiudicat consensus vi pacti vel repudiationis: vt. ff. de acquiren. hæred. l. qui superstitis, & j. de postli. reuer. l. nec nos, & s. ea. l. §. 1. E contra videtur quòd non potest dici inofficiosum cum voluit filius pietatem seruare, & stetit per eum quo minus fieret, ergo volenti nō est facta iniuria: vt s. de transac. l. cū donationis. nec inuito confertur beneficiū: vt ff. de reg. iur. l. Inuito. H. Itē hic videtur iusta causa quare posset præteriri: vt ff. si quis ali. testa. pro. l. 1. Item cōsensus filij præteriti facit tenere qđ aliàs ipso iure esset nullum: vt arg. ff. de iniusto testa. l. filio præterito, & de iure dot. l. si res. §. 1. quia pacisci potuit consentiente filio: vt ff. de libe. & posthu. l. filio. est. n. nullum testamentum, si hoc filius dicat patre consentiente, vt alius habeat bona filij decedentis, vel econtra: vt. s. de pac. l. fi. arg. ff. si a patre quis ma. fue. l. 1. §. si parens. & aliàs prohibita tolerantur volūtate partium: vt. ff. de fer. l. 1. & spem futuræ &c. vt. ff. de pac. l. pactum, in fi.

SCimus.] CASVS. In prima parte facit mentionē illius constitutionis. s. co. l. omnimodo. dicens q si testator non reliquerit debitam portionem, & si nō adijciatur, boni viri arbitrio repleatur: ipso iure debet repleri. In secunda vero dicit, quòd si testator filio reliquerit aliquid vel titulo institutionis vel donationis, & istud euictū fuerit per extraneum vel per hęredem scriptum, debet repleri, siue in toto, siue in parte fuit euictum, nec habet locum Falci. sed siue minus legitima ab initio fuerit relictum, siue legitima, sed grauatur: re grauatæ diminutione temporali siue conditionali, locum habeat repletio: nec ex fructibus repleatur, sed ex bonis patris hæreditariis, immo nec ex eo quod gratia substitutionis (puta quia in legato alicui fuit substitutus) lucratus fuerit, vel sibi habenti proprietatem nomine legati vel aliquo titulo a patre eius accreuit vsusfruct. In tertia dicit quòd si extraneo instituto, filio exhæredato, fuerit rogatus institutus de restituenda hæreditate filio post mortem, vel vsque ad certum tempus, vt non careat debita legitima, statim quartæ partis fiet restitutio, & non expectata morte hæredis, aut aliquo temporis interuallo, reliquæ autem partes cū decessit hæres, vel prout testator disposuerit. à quo autem tēpore currat quinquennium intra quod agere possit exhæredatus, i. quo elapso excluditur à querela, quæritur, an. s. à morte testatoris, an ab adita hęreditate secūdum tempus. Et respondetur quia ab adita hæreditate secundūa Vlpianum, & non die mortis testatoris secundū Modestinū. Sed quia hęres tempus adeundæ hæred. posset prorogare, & filium sua legitima defraudare, statuit imperator, ut si in eadem prouincia commoretur scriptus, & exhæredatus filius, detur spacium sex mensium ad hæreditatem adeundam. Si in diuersis prouinciis, detur ei anni spacium connumerandum à morte testatoris, & si intra statutum tempus nec adire nec repudiare uoluerit, per officium iudicis compellatur, & si filius medio tempore. i. post mortem testatoris & ante aditam hæreditatem decesserit, querelam licet non præparatam, quia nec libellum porrexerit, nec in ea lis est contesta. ad filios transmittit, ad extraneos autem ita demum potest transmittere, si pręparatam relinquat, & hoc in quarta. Not. ex ista l. in versi. quærebatur, text. magistralem, q si pater instituit filium in re aliena, valet institutio etiam re euicta, nec censetur præteritus, cum sibi debeatur æstimatio, secundum Ia.

d Constitutionem.] s. cod. l. omnimodo.

e Ipso iure.] id est etiam si nihil dicat testator: si tamen filius hoc allegat: vt supra. l. proxi. sic in testamento dico filio suo pterito: vt ff. de iniu. rup. test. l. filio, & in cōtra tabulas, & in compensatione, vt j. de compen. l. fin.

a Hæres nititur.] ex legato relicto filio.
b Cōmodū.] Nā dato φ hæres retinet Falc. & filius non possit petere suppleri, cessat lex oīmodo. & sic habet locum lex illa, cum quęritur. nā posito φ non oportet, &c.
c Amittat.] rescisso testō per querelam inofficiosi. Sed contra ad sequens responsum. ff. de leg. 2. l. cū pater. §. euictis. Sed aliud est in legato quod habet aliquis noīe quartę vt agat de euictione, ne intentet querelā, vt hic, aliud in aliis, vt ibi. Vel illud in ptentionibus. Itē est cōtra. ff. de bon. lib. l. si vero. §. si patronus, vbi dicit totū auferri p contra tabulas parte legati euicta. Sed dico φ aliud est in isto filio quā l patrono, quia magis ē debita filio patris hęreditas, quā liberti patrono. Itē contra. ff. de leg. 2. l. cū pater. §. euictis. Sed in præcepto ibi dicit agi de euictione.

Appro-baī. Salic. & Ias.

Idē Sali.

res nitit, a ēt totū cōmodū b hr̄ditatis amittat? c

¶ Sancimus itaq; in omnibus istis casibus, siue in totum euictio subsequatur, siue in partem, emendari vitium, & vel aliam rē vel pecunias restitui, vel repletionem fieri, nulla Falcidia d interueniente, e vt siue ab initio minus fuerit derelictum, siue extrinsecus qualiscunque causa interueniens aliquod grauamen imponat vel in quantitate, uel in tempore, hoc modis omnibus repleri, & nostrum iuuamen purum filiis inferri. Repletionem autem fieri ex ipsa substantia patris, f non si quid ex aliis causis filius lucratus est, vel ex substitutione, g vel ex iure accrescendi, h vt puta vsusfructus. Humanitatis etenim gratia sancimus, ea quidē omnia quasi iure aduentitio eum lucrari, repletionē aūt ex reb. substantiæ patris i fieri. k

Conditio inserta fideicommisso vniuersali filio relicto, vsque ad legitimā remouetur, sed abinde infra conditio expectatur. h. d. secundum Bald. Vel sic: De fideicommisso vniuersali relicto filio sub conditione vel in diem vsque ad legitimam sibi debitam, detrahitur conditio vel tempus, in residuo vero manet. Pau. de Cast.

¶ Cum autem l quis extraneo hęrede institutō, m restituere eum filio suo hęreditatem suam cum moriatur dispsouerit, vel in tempus certum restitutionem distulerit, quia nostra

d Falcidia.] s. in hac parte, sic ergo p Falcidiam non minuitur legitima, licet vtranq; libertates minuant vt ff. e. l. Papinianus. §. quarta.
e Interueniēte.] per Falcidiam vel per euictionem.
f Substātia patris.] ex hoc verbo corrigitur qd̄ est. ff. eo. l. Papinianus. §. si quis. Vel illud in quarta Trebellianica, hoc l quarta iuris naturæ, vt ff. ad Treb. l. mulier. 1. §. si hæres. Vel ibi certū tēpus erat appositū, intra quod tempus pōt percipere totfructus qui sufficiūt ad quartam, hic non. & de hoc habetur etiā. j. ad Trebel. l. iubemus.
g Ex substitutione.] cū forte substitutus sit in legato.
h Accrescēdi.] ā fructuario, cū ipse erat proprietarius tātum, vt dicit statim.

singularis tex. sm Pau. hic ad hoc, φ si filius cui minus legitimæ relictū est, substitutus legatario vel hæredi, non imputat in legitimā qd̄ capit ex substitutiōe.

i Substantiæ patris.] sed an fructus dicatur res substātię φ sic, vt ff. de verb. sig. l. bonorum. Argu. contra infra ad Trebel. l. iubemus.
k Fieri.] sic ergo quæritur vnde & a quo fiat repletio. & sic sunt argu. contra. ff. de peti. hæred. l. item veniunt. §. à quo, & de verb. obli. cum seruus, & s. de preci. impe. offe. l. vniuersis. Accursius.

Additio. CVM AVTEM.] Iste §. est in hoc tantum correctus, φ filio non potest relinqui legitima etiam per fideicommissum vniuersale. Nec putes φ sit superfluus propter l. quoniam in prioribus. s. eod. nam illa lex loquitur quando filius erat solum institutus in legitima: hic autē vltra legitimam in vniuerso fideicom. secundum Ias.

l Cū aut.] Si minus legitima portione relinquatur, qualiter repleri debeat, dictum est s. Si aūt ex tempore relictū est & plus, vt nō careat debita portione, dicendum est.
m Instituto.] s. eo. l. qm̄ in prioribus.

A

cōstitutio quæ antea composita est, oēm dilationē, omnemq; morā censuit esse subtrahēdam, vt quarta pars pura mox filio restituatur, in hmōi specie qd faciendum sit, dubitatur.

B ¶ Sancimus itaque quartæ quidem partis restitutionem iam nunc celebrari, n non expectata nec morte hæredis, nec temporis interuallo, reliquum autem quod post legitimam portionem restat, tūc restitui quando testator disposuit. Sic etenim filius suam habebit portionem integrā, & qualem leges, & nostra cōstitutio definiuit, & scriptus hæres commodū qd̄ ei testator dereliqt, cū legitimo moderamine sentiet.

C *Quinquennium datur ad querelā mouendam, & currit à die adita hæreditatis, ad quam adeundam hæredi scripto terminus assignatur. h. d. vsq; ad §. in medio tamen. Bal. Vel sic: Tēpus querelæ incipit currere adita hæreditate, quæ debet adiri intra sex mēses, vel annum, quando filius esset exhæredatus, alias habetur pro repudiante. Et querela etiam non præparata, vel non nata, quæ tamen nasci sperabatur, transmittitur per filium ad suos descendentes. h. d. vsq; ad fi. Pa. de Ca.*

¶ Illud prçterea sancimus, vt tempora o inofficiosi q̄relæ ab adita hæreditate p secundum Vlpiani opinionem currant: Herennij Mo-

D destini sententia recusata, qui à morte testatoris ilico cursum de inofficioso querelæ tēporibus dabat, vt non liceat q hæredi quā do voluerit, adire: r ne per

n Celebrari.] cōditione ex hac. l. & non per querelam, quod apparet ex sequentibus. Nā si per querelā, nō valerent sm iura ista quæ testamento relicta essent, quasi à demēte relicta, vt ff. eo. l. Titia. Sed hodie aliud vr̄ q̄ lex ista dicat, p authē. vt cū de app. cog. §. aliud quoque, col. 8. cū debeant habere iure institutionis: nisi velis dicere istum intelligi quasi institutū. nā ptor fideicōmissariū reputat p instituto, vt inst. de fideic. hęr. §. restituta, & ē simile ad §. istū in auth. de triēte & semis. §. 1. coll. 3.

Fideicommissarius reputatur pro instituto.

ADDITIO. Bar. reprehendit hanc glossam volentē φ fideicommissum habeat hic vim institutionis, quia text. in d. §. aliud quoq;, dicit expresse φ non valet iure fideicōmissi. facit l. ita tamen. §. qui rogatus. ff. ad Treb.

Additio. ILLVD.] Not. ex isto. §. φ querela nō competit filio exhæredato, nisi adita hæreditate per prescriptum hæredem, quo tempore incipit nasci. l. Papinianus. §. si cōditioni. ff e. secus est in bo. poss. cōtra tab. quæ cōpetit ēt si non sit adita hęreditas. l. illud, in prin. & l. quod vulgo. ff. de contra tab. Ias.

o Vt tēpora.] s. quinquennij, vt s. eod. si quis filium, in fi.
p Hæreditate.] quia tunc nascitur, vt ff. e. l. Papinianus. §. si conditioni. sed cōtra tabulas ex die mortis, vt ff. de contra tabu. l. illud, in prin. & l. quod vulgo.
q Non liceat.] subaudi, tamē. Vel dic quasi diceret, ideo computabatur ab adita hæreditate, ne liceat hæredi adire quandocunque sibi placuerit: imò intra certum tēpus cogemus eum adire, vt statim sequitur. si autem à tempore mortis computaret, haberet liberam potestatem adeundi quando vellet hæres.
r Adire.] sed aliud videtur statui tempus, vt j. de iure delibe.

delibe.l.fi.§.1 quæ est contra.Sol.vt ibi.

a Hoc facere.] aliàs repellatur in perpetuum, vt ff.de cu. bo.dã.l.1.potest ergo post annum adire, quod est contra Pla.vt diximus. j.de iure delib.l.cum antiquioribus.

b Ad extraneos.] j.de iure delibe.l.sancimus.

c Antiquis libris.] vt ff.eo. quemadmodum.

f In castrẽsibus.] amodo de filiisfamilias tñ dicit. Ac.

g Paganum est.] i.profectitium vel aduentitium, vt j. de bo.quæ libe.l.cum oportet, in princ.in quibus constat filiumfamilias non posse testari, vt j. de bonis quę lib. l.fi. §.filiis autem.

Cvm antiquis.] CASVS. Olim licebat militibus in castrensi peculio testari militantibus in re militari, veteranis autem & qui extra rem militarem positi sunt, iure communi, & in quasi castrens. pecul. quibus specialiter fuerat indultum testari, puta cõsulibus & aliis certis personis dignitatem habentibus iure communi tantum, & specialiter super salariis administrationis suæ sibi administratis. & hoc quidem priuile.extenditur hodie generaliter ad omnes qui ratione officij de publico salaria percipiũt. sed hodie non solum in his, sed in omni alio quasi castrẽsi peculio quilibet põt testari sine timore inoffi.querelę: adiiciẽs ꝙ sicut querela inoff.locum non vendicat in testamẽto militari, nec contra eorum decretionẽ admittatur. hoc vsq; ad §.si enim, &c. ibi.n. dicitur ꝙ hęc non sine ratione introducta sunt tali argumẽto subnixa, ꝙ nec olim patrono præterito contra testamentum liberti sui super peculio castren. idest rebus in castris acquisitis competit bo no. poss. In fine dicit quia durante patria potestate hac immunitate gaudẽt in quasi castren. peculio: sui aũt iuris effecti, cum nec tunc peculium dicitur confuso patrimonio, ex tunc, sicut cæteri subiacent querelæ inofficiosi. Viui.

d Cum antiquis.] vt s.e. l.de inofficioso, & ff. e.l. si instituta. §.de inofficioso. Ac.

e Legibus.] vt ff.e.l. quemadmodum.

hmõi tramitẽ interim filius defraudeť debito naturali.

¶ Sancimus itaque, vbi testator decesserit alio scripto hærede, & speratur de inofficioso querela, necessitatem habere scriptũ hæredem, si quidem præsto est in eadem commanens prouincia, intra sex mensium spacium, B si autem se orsum vtraq; pars in diuersis prouinciis degit, tunc intra annale tãtũmodo spaciũ simili mõ per cõtinuũ à morte testatoris numerãdum, oĩmodo adire hmõi hæreditatem, vel manifestare suam sniam quòd hæreditatem minimè admittat. expeditus etenim ita tractatus iducitur filio memoratam mouere querelam. Sin vero scriptus hæres C intra statuta tempora minimè adierit, per officiũ quidem iudicis hæredem scriptum compelli hoc facere: [a] in medio tamen tẽpore, id est à morte quidẽ testatoris, sed ante aditam hæreditatem, si decesserit filius, huiusmodi querelã (licet se non ꝑparauerit) ad suã posteritatẽ trãsmittet. Ad extraneos [b] vero hęredes tũc tãtummodo, qñ antiquis libris [c] insertam D faciet præparationẽ. Dat. Kal. Septẽb. Constantinop. post cõsulatum Lampadij & Orestis. VV.CC.

Sicut in castrensi, ita in quasi castrensi peculio filiusfamilias habet duplex priuilegium, quia potest testari, & testamentum eius non subiacet querela, sed paterfamilias effectus, quia desinit esse peculium, & cum reliquis bonis confunditur, dicta priuilegia nõ meretur. Bal.

XXXVII. Idem. A. Iulian. P. P.

Cvm antiquis [d] legibus [e] declaratum est, vt militaria testamenta de inofficioso querelam euadant, multi alij casus emergunt, in quibus dubitationes exortas sopiri necesse est. In castrẽsibus [f] etenim peculiis introducta est & alia subdiuisio, & peculij triplex inuenitur causa. Vel enim paganum est [g] peculium, vel castrense, vel quod medietatẽ inter vtrũq; obtinet, qđ quasi castrense nuncupatur.

¶ In tali igitur peculio qđ quasi castrense appellatur, quibusdã ꝑsonis licẽtia cõcedit [h] condere qdẽ testamenta, sed nõ quasi militibus quo voluerint modo, sed cõi & licito & cõsueto ordine obseruando, quemadmodum constitutũ fuerat in proconsulibus, [i] & præfectis legionum, & prędidibus prouinciarum, & oĩbus generaliter qui in diuersis dignitatib. vel administrationibus positi, à nostra cõsequuntur manu, vel ex publicis salariis quasdam largitates.

¶ Sed hæ quidẽ personæ testamenti faciẽdi habent potestatem in ipsis tantummodo peculiis quę iam enumerata sunt, id est quasi castrensibus. Sed & veterani qui tempore quidem militiæ sibi peculium acquisierunt, militiam autem deposuerunt: testari, licito tamen modo, non prohibentur. [k]

¶ In his itaque omnibus quasi castrensibus peculiis dubitabatur si contra huiusmodi testamenta de inofficioso querelam extendi oporteret. Sed prior quæstio erat, si oẽs qui quasi castrense peculium habeant, testari in hoc possint, quia non omnibus passim, sed quibusdam personis hoc priuilegij loco concessum est, [l] quia [m] militibus quidem & veteranis testamenta facere in castrẽsi peculio vndique concessum fuerat, sed militibus quidem in expeditione constitutis iure suo, veteranis autem iure communi. De aliis autem personis omnibus, quę non per speciale priuilegium hoc acceperunt, si possint testari, dubitatum fuerat, vtputa viris disertissimis patronis causarum, virisq; deuotissimis

h Concedit.] i.cõcedebať ante legẽ istã.

i In proconsulib.] qui erant filiifamilias. & sic expone sequentia.

k Non prohibentur.] No. licito, etiã quo ad exhæredationem, vt ff.eo.l.Papinianus.§.Papinian9 & j.ibi, quia militibus, &c. & secũdum hoc in q. a. castrensi finita etiam dignitate posset exhæredare, quod secus est in castrensi veterano. Sed cur secus? Alij, idem, pro quib. d.l.Papinianus, quia dicit patrisfamilias. Approbatur ꝑ oẽs scribentes hic.

l Concessum est.] ante hanc l. vt prædictum est.

m Quia.] merito quæro an omnes qui habent quasi castrense, possint. nam omnes qui habent castrense, possunt.

uotissimis

uotissimis memorialib. a & agentibus in rebus, nec non magistris studiorum liberalium, archiatris b quoque, & aliis omnibus omnino qui salaria vel stipendia percipiũt publica. c In his itaq; oĩbus sancimus (quia ad imitationem peculij castrensis quasi castrense peculium superuenit) omnes qui tale peculiũ possidẽt, super ipsis tãtummodo rebus quæ quasi castrẽsis peculij sunt, vltima condere (secundum leges tamen) posse elogia, hoc nihilominus eis addito priuilegio, vt neque eorum testamenta d inofficiosi querela expugnentur. Si.n. patronus aduersus res quas libertus eius ex castris acquisiuit, sui iuris indubitanter cõstitutus, etsi preteritus fuerit ab ingrato liberto, tñ contra hmõi peculium e contra tabulas bonorum possessionem non habet secũdum veterũ legũ sanctionẽ, f quemadmodũ oportet præfata peculia quæ ad instar castrensis peculij introducta sunt, de inofficioso querelæ esse supposita? Sed hoc obtinere oportet, donec in sacris parentũ suorum constituti sunt hi qui quasi castrense peculium **B** possident. Si.n. sui iuris efficiantur, procul dubio est eorum testamenta & pro ipsis rebus quas antea ex quasi castrensi peculio habebant, posse de inofficioso querelam sustinere, cũ neque nomen peculij permanet, sed aliis rebus confunditur, & similem fortunam recipit, quemadmodum & cæteræ res eorum, quæ in vnum congregantur ex omnibus patrimonium. Dat. Kalẽ. Septemb. Constantinop. põst consulatũ Lampadij & Orestis VV.CC. anno secundo.

TITVLVS XXIX.

DE INOFFICIOSIS donationibus.

Si per inofficiosam donationem filij fraudantur in quarta i. legitima portione: competit eis querela inofficiosa donationis, quæ est introducta ad similitudinem inofficiosi testamenti, secundum Bal. **C**

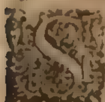
1. Imp. Philippus A. Nicanori & Pomianæ.

SI (vt allegatis g) mater vestra ad eludendã h inofficiosi i q̃relam, pene vniuersas facultates suas dum ageret ĩ rebus humanis, factis donationibus, siue in quosdam liberos, siue in extraneos, exhausit, k ac postea uos ex **D** duabus unciis l fecit hære

a Memorialibus.]i. notariis qui scribũt causa memoriæ. **A**
b Archiatris.]i. medicis.
c Publica.] vt s. de aduo. diuer. iudi. l. fori.
Testamenta] duo priuilegia dat filiisfamilias, vt & testentur in quasi castrensi, & non timeant querelam, vt hic, & ĩ de test. mil. l. fi. sed hodie timẽt, vt s. de epis. & cle. l. sacrosanctæ, & authẽ. presbyteros. j. & in auth. vt cũ de ap. cog. §. sancimus, colla. 8.
e Peculiũ.] sic dico respectu p̃teriti t̃pis quo fuit seruus, & sic accipitur pro patrimonio, vel aliis modis, vt ff. de pecu. super rubr.
f Sanctionẽ.] vt ff. de bo. lib. l. si filius. §. Papinianus. Et no. q̃ miles filiusfamilias ẽt si sui iuris efficiatur, nihilominus habet hoc idẽ priuilegiũ in bonis castrẽsibus, sed ĩ bonis quasi castrẽsibus secus, vt hic ĩ vers. sed hoc. secus ẽt in veterano, vt ff. de mil. test. l. si a milite § fi. & l. nã in bona, & ff. eo. l. Papinianus. §. Papinian'. veteranus.n. & filiusfamilias nõ habent priuilegium vt cesset querela inofficiosi testamenti, licet testari possit, vt s. ea. l. §. sed & veterani. sed libertus ẽt veteranus hẽt hoc priuilegiũ, vt hic dicit. nec.n. ita subuenitur patrono, vt filiis & parentibus.

DE INOFFICIOSIS donationibus.

Dictum est supra de querela inofficiosi testamenti, sed quia sæpe in fraudem legis excogitantur donationes, ut cesset querela inofficiosi testamenti, ut infra e l. s. ideo ponit de inofficiosis donationibus. Azo.]



SI vt allegatis.] CASVS. Materfamil. filios habens quatuor, donauit duobus decem vncias inter viuos, postea fecit testamentum, & omnes in duabus vnc[ii]s residuis instituit, demum duo non habere inueniuntur nisi vnicam unciam, & eam legatis & fideicommiss. grauiuit, qualiter eis succurratur, quæritur? Respond. quòd sicut contra extraneum institutum filio cui debitum bonorum subsidium relictum non est, datur inoffi. querela, ita & his dabitur contra duos alios querela de inoffi. donat. & per eam consequentur debitũ bonorum subsidium.

Si vt allegatis.]uos duo fratres.

Ad eludendam.]i. excludendam.

Inofficiosi]i. testamenti. nam illa ad subuertenda testamenta tantum est inducta.

k Exhausit.] excedendo dodrantem.

l Ex duabus vnciis.] sed quomodo his duobus filiis potest dari querela, cum quartam habeant & plus, quia alij duo erant, vt in litera ponitur, & duæ vnciæ plus quarta sunt, scilicet dimidiæ eorum duorum filiorum quæ eis debebantur ab intestato? Respond promptum est dicere q̃ ex duabus vnciis non patrimonij q̃d erat ante donationem, fuerunt instituti, sed eius quod remansit, puta donauit decem vncias, & remanserunt duæ, has duas uncias diuidit in 12. & ita ex duabus vnciis eius quod remãsit, fuerunt instituti. Vel si ex grossis vnciis fuerunt instituti, dic quòd fuerunt exinanitæ legatis & fideicommissis. Secundo quæro, cum aliquid habeant nomine quartæ, cur hanc querelam intentãt? Respond. quia superiorem querelam de inofficioso testamẽto habebat filius olim, si minus quarta habuit, sed hodie remittitur omne grauamen, vt supra tit. 1. l. scimus, & l. omnimodo, & l. quoniam in prioribus. Dic ergo quòd siue habeant querelam secundum leges veteres contra legatarios in modum exceptionis, (quod est, si ipsi possident res legatas, & legatarij agant, vt aliàs vides, vt ff. de inofficios. testamen. l. Papinianus. §. si filius.) siue secundum nouas, remittitur omne grauamen. Dico etiam hodie hanc querelam proponendam contra donatarios si id quod apud eum est, ad quartam non sufficit, & ita vtrumque habebit. Tertio opponitur, quia si habeat quod sufficit sibi ad quartam, remisso sibi onere per leges superioris titu. non videtur velle lex ista quòd hanc querelam proponat. sic enim dicit vt pote quartam, &c. Sed dic, non habentibus 3, inspecta quantitate bonorum quæ erat ante factam donationem, vt s. tit. 1. auth. vnde & si parens. si autem de residuo intelligeres, bene habent quartam, vt dixi, & plus. Vel dic, etiam eius residui non videntur habere quartam, cum sit exinanita legatis & fideicommissis, & ita non ipso iure 4 tollitur omne grauamen, licet hoc sit in tit. superiori. Quarto quæro, quomodo dicit, iuxta formam, &c. ibi enim ageret tantum ad supplementum, vt supra titu. 1. l. scimus, in

Filiifamil. testando duo priuilegia olim habebãt.

Cũ consensu patris possit testari in aduẽtitiis, notaui in c. pe. de sepul. lib. 6.

Approbatur per Bar. & Ia.

Cõtinuatio.

3 Placet Bar. & P. in scipsa.

4 Displicet Bar. & P. & contra sentit. s. gl. & in responsione secũdæ quæstiõis.

in prin. & l. omnimodo. hic autem agitur querela? Resp. A hic habuit respectum ad id quod olim fiebat in illa. nam ibi olim habebat querelam, si minus quarta haberet. Vel secundo, hodie idem est in hac quod in illa. Quinto quæro, in quantum fit reuocatio per hanc querelam? Resp. secundum Azo, quatenus immoderate est facta, vt j. eo. l. si mater, & l. si totas, quod satis dici potest. Nec obstat. ff. de leg. 2. l. Titia. 2. §. imperator. vbi suam dimidiam integram reuocat vnus duorũ filiorum. Sed dic [1] secundum B. & R. dimidiam eius quod est vltra dodrãtem, vt infra eod. l. si mater. Vel distingue secundum B. in quæstione prædicta, an sit inofficiosa donatio re & consilio, an re tantum. Primo casu in totum fit reuocatio, [2] secundo, in id tantum quod est immoderate gestum. & hoc secundum veteres leges. Sed per authẽ. s. tit. 1. vnde & si parens, fit semper quatenus est gestũ immoderate. Vel illa authen. secundum hanc distinctionẽ intelligitur. Vel loquitur quando in alium filium est collata: secus si in extraneum. Huic distinctioni videtur obstare j. eo. l. si, vbi parificat querelas: sed in superiori non refert re tantum, an etiam consilio fecit, nec ergo & hic, sed illud regulare, hoc speciale. Item ob. infra de reuo. do. l. si vnquam. sed ibi solui. & hoc secundum B. Sed secundum Azo. dici potest ꝙ indistincte reuocetur tantum debitum bonorum subsidium, vt infra eod. l. si liqueat. ibi enim ponitur de inofficiosa donatione re & consilio. Sexto quæro, quid si donaui primo dodrantem, & hæc non est inofficiosa, quia adhuc superest in bonis debitum bonorum subsidium, postea facio testamentum, & te filium instituo in reliquis tribus vnciis, & a te multa legata [3] relinquo: an hic filius queri poterit aliquo modo? ecce enim querelam inofficiosi non habet, quia quartam habet, vel habet petitionem trium vnciarum quæ supersunt & remanserunt factis donationibus tempore mortis, vt supra titu. 1. l. cum quæritur, item hanc non videtur habere, quia non fuit inofficiosa. quod si est: ergo sic pater poterit donando fraudare filium. quod est contra mentem huius tituli, quod quidem negari non potest, quin aliquo casu fraudare possit filium. Quid enim si in mare omnia proiiciat? Ad hoc respon. secundum Azo, & Io. quòd si donatio illarum. ix. vnciarum in fraudem facta fuit, ꝙ fiat reuocatio .ix. nec prodest si dicat, non fuit fraudatus re in illis, quia [4] si tunc non erat fraudatus, fraudabatur tamen, sicut in vsucapione aliàs solemus dicere, vt supra de testi. mili. l. quod tempore. & aliàs vt ff. quod met. cau. l. sed & partus. & aliàs ff. quod met. cau. l. extat. Item etiam vltima relicta inducunt Falcidiam de primo relictis, quam prima non inducebant, vt ff. ad leg. Fal. l. pœnales. §. annua, & l. in quantitate. §. sed & si legata, & l. Plautius, & l. lineã. Si vero re tantum fuit inofficiosa donatio, omni remedio videtur excludi nisi per authentic. de immen. dona. quæ generaliter loquitur vbi donatio fuit immensa, quia quartam bonorum quæ erat ante donationem, omnino debet habere filius. Idem ergo in. vij. q. dici potest, vt si pluribus singulariter donauit, & vltima reddat alias inofficiosas, vt ff. de iur. pat. l. si libertus. §. [illegible] Item octauo quæro, quid si ab initio donauit quis totum suum patrimonium, postea autem multo plus acquisiuit, & totum filio reliquit? Respond. [5] non dari ei querelam, vt arg. in authen. de nupt. §. quia vero hactenus, colla. 4. & ff. ad l. Falci. in ratione. 1. in prin. Argu. contra supra tit. 1. authent. vnde & si parens. Nono quæro econtra, Quid si donando non excessit dodrantem, sed postea reliqua bona amisit casu: an fingetur modo inofficiosa donatio fuisse, quæ non fuerat tempore donationis inofficiosa? Respon. nõ, [6] quia legitime fuit facta, argu. infra de admi. tut. l. sancimus. 1. Sed vt supra dicitur, in 8. q. pendet interim dum viuit. Decimo quæro, quæ actio proponitur pro reuocanda huiusmodi donatione? Quidam dicunt (vt R.) vtilem petitionem hæred. quasi titulo habito pro nõ titulo, quod non est verum, cum hic donatarius factus fuerit dominus, & bona fide. Alij dicunt dari vtilem rei vendicationem, quod satis dici potest, [7] proposita prius ista querela. non autem datur directa, quia qui accepit, factus est dominus traditione, vtpote cũ non in fraudem legis sed hominis facta sit alienatio, vt ff. de iur. pat. l. si libertus. Non autem hoc dixi, vt per omnia similis sit patrono hic filius, quia hic sola donata, [8] ibi quoquo modo alienata, dolo tamen, reuocantur, hic & sine dolo, vt puto, vt infra eod. l. si totas. Sed (vt dixi) prius est proponenda querela, & ea perlata datur vtilis in rem, sicut in querela inofficiosi testamenti, nec tamen omnino sic: quia ipso iure ibi desiit hæres dominus esse, vt ff. de vulga. substitutio. l. in substitutione. At hic non ita credo, & merito, quia hic cui donatum est, non sola voluntate vt hæres habet dominium: ideoque licet infirmetur voluntas per hanc querelam, remanet tamen dominij translatio per traditionem facta. C at in hærede infirmata voluntate defuncti non potest dici penes eum aliquid remanere. Item potest dici quòd detur condictio ex hac lege. nam secundum leges veteres non fiebat hæc reuocatio. Accursius.

[1] Concor. Bald. in l. seq. & hic Bart.

Donationis inofficiosæ querela in quãtum reuocat.

[2] Et bene Bart.

[3] Quæ sunt immutilia, vt tenet glo. s. in versic. secundo q̃ro, & sic sibimet contradicit. P.

[4] Immo indistincte non habet querelam, quia legata sunt nulla. Bart. B. & Paul.

Falcidia inducitur qñque de primo relictis occasione vltimorũ relictorum.

[5] Cõc. cũ hac gl. B. B. & Paul.

[6] Idẽ Bal. & Paul.

[7] Placet B. B. & Pa. si res donata extat, aliàs datur condictio ex lege. Guiliel. de Cu. & P.

[8] Idem P.

des, easq́ legatis & fideicommissis exinanire gestiuit, non iniuria iuxta formam de inofficioso testamento constitutam subueniri vobis, vtpote quartam partẽ non habentibus, desideratis. PP. XIIII. Kal. Septembr. Philippo. A. & Titiano Conss.

Si pater donat filio in potestate, quatenus immoderate donauit, morte nõ confirmatur, & ideo ad reuocandum non est opus querela, si autem donauit filio emancipato, ab initio valet, et querelæ est locus. h. d. Bart & Bald. Vel sic: Donata inofficiose a patre filio in potestate constituto, reuocantur familiæ erciscundæ iudicio. donata vero emancipato reuocantur per querelam istam. h. d. Salic.

11. Impp. Valerianus & Gallienus AA. Ælix.

B SI pater omne patrimonium suum impetu quodam immensæ liberalitatis in filium effudit, aut in potestate [a] eius is

SI pater.] CASVS. Pater vni ex filiis inter viuos simplici donatione contulit fere totum patrimoniũ, & in residuo postea eum & alium filium instituit: ita quòd filius in quo non fuit facta donatio, inuenitur minus habere quarta, qualiter sibi consulatur, quæritur? Distinguitur, aut ille in quem facta fuit donatio, erat emancipatus, aut non. secundo casu per iudicium familiæ erciscundæ quod datum est ad diuidendum res hæreditarias in quibus erant instituti, is consequitur quartam eius portionis quam erat habiturus ab intestato, incolumen. Primo casu, quia donatio ante mortẽ donantis non confirmatur, aget querela inofficio. donationis ad exemplum querelæ inoffi. testa.

[a] In potestate.] Nota ergo quandoque patrem filio posse donare vt transeat dominium statim, quod est D verum in casibus, scilicet in dote & donatione propter nuptias, vt ff. familiæ erciscund. l. Pomponius Philadelphus, & ff. de colla. bon. per totum titu. & de collat. do. Item eunti ad castra res mobiles, vt j. famil. erciscũ. l. 4. Item aliquod diurnum pro alimentis, vel remittere vsumfructum in aduentitiis, vt j. de bonis quæ libe. l. cum oportet. §. sin autem res, & l. fina. §. sin autem patre. & his casibus nõ eget confirmatione. vel immo eget secundum Azo. in sum. de bo. quæ lib. Idem videtur hodie ex qualibet causa, cum sibi habere possit aduentitia quantum ad proprietatem, maxime per auth. de immen. dona. quæ est supra titu. 1. licet reuocetur si fuerit inofficiosa. nam ibi indefinite ponitur de filiis. olim autem ante Iustinianum erat nulla, quia si qua esset, patri quæreretur, vnde perĩde erat ac si sibiipsi donaret, nisi morte cõfirmaret, vt hic. Alij dicũt ꝙ ibi in dicta auth erãt emãcipati. vñ valebat. Tertij ꝙ erat ibi in morte cõfirmata, &

Donatio patris in filium, qñq; statim transfert dominiũ.

ideo datur querela, quia ille cui donatio erat facta, non erat hæres: alioquin daretur ei actio familiæ erciscundæ, vt hic. sic & secundum istos non tenet etiam hodie donatio inter patrem & filium, vt hic. q sic. Vivianus.

a Arbitri.] subaudi, & tunc arbitri, &c.

Donatio morte cōfirmata, quēadmodū retrotrahitur.

b Familiæ erciscundæ.] videtur ... nō habere locum actio familiæ erciscundæ, quia talis donatio retrotrahitur, vt infra de dona. inter virum & vxorem. l. donationes. j. actio autem familiæ erciscundæ non nisi pro his quæ erant in bonis tempore mortis intentatur. Respon. trahitur retro non quantum ad dominium, vt qui olim expressa voluntate non potuit esse dominus, nunc videatur voluntate ficta fuisse, sed quantum ad fructus. item quantum ad hoc vt non teneatur de dãno dato. vel illud de iuris fictione. secus est quantum ad veritatem, quam hic respicit. Vel dic quod non confirmatur morte hæc donatio, pro eo quod est immense donatum, & sic non retrotrahitur pro eo quod immense donatum est, sed pro alio sic. Item quod hic dicit de iudicio familiæ erciscundæ, intellige si vterque filius sit hæres. aliàs non haberet locum hæc actio, sed querela inofficiosæ donationis, vt ff. famil. erciscund. l. 1. & 2. Itē nota hic quòd venit hæres contra factū defuncti, & eo modo quo non veniret nisi esset heres, quod est mirum. Item est contra huic dicto. j. de colla. l. si donatione. Sol. vt ibi.

permansit, & arbitri a familiæ erciscundæ b officio congruit, vt tibi quartam partem debitæ ab intestato portionis præstet incolumen. c aut si emancipatus is fuit, & quia donatio non indiget alieno adminiculo, d sed suis viribus nititur e iuxta cōstitutiones: is qui prouinciam regit, ad similitudinem f inofficiosi testamenti querelæ, auxilium tibi æquitatis impertiet. PP. VI. Kalend. Augu. Maximo. II. & Galabrione Conss.

Propter eandem rationem æquitatis illud quod disponitur in causa testati, habet locum in causa intestati. h. d. Bald. Vel sic: Querela inofficiosæ donationis habet locum etiam si succedatur donatori ab intestato. Salic.

III. Iidem AA. Æliano.

PRecibus quidem tuis proposita rescripta eos parentes denotant, g qui cum testamento facto viui patrimonium suum immēsis donationibus exinanissent, inane nomen hæredum liberis reliquerunt, sed ad intestatos h quoque eadem ratio æquitatis i extenditur. PP. X. Kalend. Nouemb. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

c Incolumen.] per hoc apparet quod debet habere quartam sine onere legatorū & fideicommissorū. sic & in ea quæ erat ad excludendam querelā inofficiosi testamēti, vt s. tit. 1. l. scimus. Item contra. ff. de leg. 2. l. Titia. 2. § imperator, vbi dimidiam reuocat. Solut. vt not. supra. l. proxi.

d Adminiculo.] quia adminiculum est, vt à morte donatoris confirmetur donatio, vt j. de dona. inter vir. & vx. l. donationes.

e Nititur.] vt j. de dona. l. siue emancipatis.

f Ad similitudinem.] vt j. de contrahen. empt. l. cū res. sed fratribus inter se non datur secundum Io. sed nos cōtra, r vt hic, & j. eo. l. fi. Accursius.

r Et bene P. in l. ij. sequen.

PRecibus.] CASVS. Si inter extraneos donationē inter viuos fecisti, & totū patrimonium exhausisti, & in modico vel in nihilo filiū tuum instituisti, an aduersus donatarios competat querela inoff. dona. Resp. quod sic. Vivianus.

g Denotant.] scilicet fecisse hoc quod sequitur, qui cum, &c.

h Ad intestatos.] secus in querela z inofficiosi testamenti, quæ tantum facto testamento competit. Item illa contra scriptos hæredes tantum, hæc contra donatarios tantum. Item illa in totum reuocat, hæc eatenus quatenus est bonorum subsidium, licet quãdoque & totum secundum quosdam, vt dixi supra, eodem l. 1.

z Concor. B., B. & P.

i Aequitatis.] sic ff. ad legem Aquil. l. illud, & j. ad legē Fal. l. fi.

Querela inofficiosæ donationis non habet locum vbi habet locum restitutio in integrum, & sic auxilium minus subsidiarium excludit auxilium magis subsidiarium. h. d. Bald. Vel sic: Querela inofficiosæ donationis est subsidiaria, nec competit cum alio remedio etiam extraordinario competente ex defuncti persona. Salic.

IIII. Impp. Diocl. & Maxim. AA. Atilinæ.

SI filius k tuus immoderatæ liberalitatis effusione patrimonium suum exhausit, præsidis prouinciæ auxilio vteris, qui discussa fide veri, si in integrum restitutionem ex filij persona tibi competere ob improbabilem donationis enormitatē animaduerterit, in remouendis his quæ perperam gesta sunt, tibi subueniet, l ideoque non est tibi necessarium m aduersus immodicas donationes auxilium ad instar inofficiosi testamenti. Dat. VI. Id. Februar. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Quod immoderate vni ex liberis est donatum propter superuenientes liberos vsque ad debitum bonorū subsidium reuertitur ad patrimonium donatoris. Bal. & Salic.

V. Iidem AA. Cottabeo.

SI totas facultates n tuas per donationes vacuas fecisti, quas in emancipatos filios contulisti, id

SI filius.] CASVS. Superius dictum est qualiter prouideatur filiis, hic qualiter parentibus. dic ergo: Filius donationem fecit in extraneum, & totum patrimonium exhausit: ita quòd nec remansit matri debitum bonorum subsidium. qualiter ei, scilicet matri succurrendum sit, quæritur? Distinguitur, aut ex persona filij potest restitui, aut non. In primo casu non dabitur sibi querela inofficio. donat. aduersus extraneum ad exemplum querelæ inofficio. testamen. quod non datur quando aliud superest auxilium; secundo casu sic.

k Si filius.] sicut. n. filij agunt, sic & parentes, & ita agit hic mater. & idem in fratre, vt dixi supra, eo. l. 2.

l Subueniet.] s. dando restitutionem ex persona filij, vt ff. de in integ. rest. l. non solum, & ff. de mino. l. patri pro filio. & hoc si tenuit donatio, aliàs directo vendicaret, vt s. si aduer. don. l. 2.

m Necessarium.] in subsidium ergo datur hęc querela, sicut querela inofficiosi testamenti, vt inst. de inoff. test. §. iam autem, & facit s. de inoff. testa. l. cum filium, & j. eo. l. cum donationibus.

SI totas.] CASVS. Si in filios quos emancipatos habebas, credens te plures filios non habiturum, totū tuū patrimonium contulisti, & postea vxorem duxisti, & filios suscepisti: quęritur an ex donationibus factis detrahi possit quarta, vt eam filij qui nihil habere inueniuntur, consequi possint? Dicitur quod sic. Vel sit quęstio, quatenus sit detrahendum ex prædicta donatione, & dic vsque ad eam quantitatem, quæ sufficiat filiis postea natis ad debitum bonorum subsidium. Vel quęstio sit, qualiter sit eis succurrendum: & dic quod agent querela inoffi. donat. vt ex prædicta donatione detrahatur quarta. Viuia.

n Facultates tuas.] o patet. Accursius.

Ad

a Ad submonendam.] Nota contra factum suum in præiudicium etiam alterius venire quem posse, vt & j. de pa. te. qui fi. dis. l. 2.

b Necesse est.] olim quarta, hodie triens vel semis, vt s. ti. 1. l. cum quæritur, & auth. nouissima.

vt & s. e. l. si filius. vel etiam tuæ, quia fuisti facilis in agnoscenda voluntate, vt s. de in integ. rest. l. 1. Item ideo dicit, nec beneficio, &c. quia si hoc auxilium locum haberet, denegaretur hæc querela, vt s. eo. l. si filius.

i Ad exẽplum.] vt s. e. l. si pater, & j. de contrah. empt. l. cum res.

a Concor. B, b. & l.

c Detractum.] ipso iure, vt dicunt, ar. j. de reuo. don. l. si vnquam. Sed tu dic secundum Io. per querelam inofficios. donatio. tenet enim donatio, vt s. proxi. ibi, vacuas, &c. & hoc subiicit cum dicit, reuertitur, vt dixi s. e. l. 1. Item nota ipsum patrem contra suum factum venire, etiã se viuente, quod non est in querela inofficio. testamen. nam non intentatur viuente illo qui fecit testamentum. Vel dic quod demũ post mortem reuocatur, vt j. de secun. nup. l. hac edictali, & in auth. de nupt. §. quis vero hactenus, col. 4.

Factũ proprium quisque licet infringere.

d Debitum.] immo videtur totum, vt j. de reuoca. donat. l. si vnquam. sed ibi solui. Item contra. ff. de leg. 2. l. Titia. 2. §. imperator. Solu. vt dixi s. eo. l. 1.

e Reuertentur.] quantum ad id quod de facto euenit, vt s. de sacrosan. eccle. l. iubemus. 2. in fi. Azo. Sed Ioan. contra, vt modo notaui.

Cvm donationibus.] CASVS. Si in vnum ex filiis tuis immensam donationem fecisti, ita ꝙ fere totum patrimonium exhausisti: deinde codicillis, quod supererat, inter ipsum & fratrem donatarium diuisisti: an querela inof. donatio. agere possit frater contra fratrẽ donatariũ, quęritur? Resp. ꝙ sic, nisi voluntatem tuã agnouisset, vel aliud ei auxilium cõpetiisset, puta beneficium in integrum. vel nisi sibi relictum ad excludendam querelam sufficiat ad exemplum inoffi. testa.

quod ad submonendam [a] inofficiosi testamenti querelam non ingratis liberis relinqui necesse est, [b] ex factis donationibus detractum, [c] vt filij vel nepotes postea ex quocunque legitimo matrimonio nati, debitum [d] bonorũ subsidium consequantur, ad patrimonium tuum reuertetur. [e] D. II. Kal. Mar. Maximo. II. & Aquilino. Conss.

Impeditur intentare eam querelã, qui iudicium patris agnouit, vel aliud remediũ habet, vel habet legitimam. h. d. Bal. Vel sic: Debita portio, item in integrum restitutio, atq; voluntatis defuncti agnitio hãc querelã excludit. S.

VI. Iidem A A. Demetrianæ.

Cvm donationibus in fratrem tuum collatis facultates patris tui [f] exhaustas esse; eundemq; patrem vestrum ea quæ superfuerant, codicillis inter vos diuisisse proponas, si voluntatem eius nõ agnouisti, [g] nec beneficio ætatis [h] aduersus hæc iuuari poteris, nec tantum dos à patre data & fideicommissum continent, quantũ ad submonendam querelam sufficiat, de enormitate donationum ad exemplum [i] inofficiosi testamenti præses prouinciæ iurisdictionis suæ partes exhibebit. PP. Kalẽ. Maij, Conss. vt s.

Donatio reuocatur quatenus modus exceditur. Bal. Vel sic: Donatio matris inofficiosa reuocatur quatenus modus exceditur. Salic.

VII. Iidem AA. Ammiano.

S I mater tua patrimonium suum ita profunda liberalitate in fratrem tuum euisceratis opibus suis exhausit, [k] vt quartæ partis [l] dimidium, quod ad excludendam inofficiosi testamenti querelam aduersus te sufficeret, in his donationibus [m] quas tibi largita est, non habeas, qđ immoderate gestum est, reuocabitur. [n] PP. V. Id. Maij, Conss. vt supra.

Donatio facta vni ex liberis etiam re & consilio inofficiosa, nõ reuocatur, nisi in debito bonorum subsidio. h. d. primo. Item quod uxor donat de bonis viri eo consentiente, vir non uxor videtur donare, & persona viri seu patrimonium eius attenditur. h. d. Bal. Vel sic: Donatio facta vni ex liberis licet fuerit inofficiosa re & consilio, non reuocatur, nisi vsque ad debitum bonorum subsidium. Et donatio inter virum & uxorem non valet ipso iure: ideo si rem sibi donatam à viro uxor donauerit filio emancipato consentiente marito, reuocatur tanquam de bonis viri non uxoris si reperiatur inofficiosa. h. d. & est notab. lex secundum Salic.

VIII. Iidem A A. Auxanoni.

S I liqueat [o] matrem tuã interuertendæ quæstionis inofficiosi [p] causa patrimonium suum donationibus in vnum filium collatis exhausisse, cum aduersus eorum cogitationes, qui consiliis [q] supremum iudicium anticipare contendunt, & actiones filiorum exhauriunt, aditum querelæ ratio deposcat, quod donatũ est, pro ratione quartæ [r] ad instar inofficiosi te

S I mater tua.] CASVS. In l. superiori dixit de patre, hic de matre. pone ergo ꝙ mater s. totũ patrimonium suũ exhausit in vnum filiorũ per donationem, alteri quædã donauit, quæ non sufficiebãt ei ad quartam. an ei detur querela inoffi. dona? Dr ꝙ sic. Viu.

k Exhausit.] j. subiicit, vt, &c. Acc.

l Quartæ partis.] totius assis. & hic e casus quem et habes. ff. de leg. 2. l. Titia. 2. §. imperator. Accur.

m Donationibus.] s. immodicis.

n Reuocabitur.] vsque ad debitum subsidium, vt dicit, vt s. eo. l. si totas.

S I liqueat.] CASVS. Si mater tua in fratrem tuũ donationẽ inter viuos contulit, & patrimonium suum totum exhausit, ne si testam fecisset, & te in minori s. debito naturæ subsidio, patrẽ & fratrẽ tuũ in maiore instituisset, testamẽtum suũ per inoffic. querelã impugnari posset, qualiter tibi succurratur, quęrit? Resp. ꝙ reuocabitur donatio vsque ad quantitatẽ debitã naturę partem per querelã inoff. don. hoc dicit vsque ad. §. nam quod, in quo figura casum vt ibi.

o Si liqueat.] i. liquido appareat.

p Inofficiosi.] testamenti.

q Consiliis.] s. malignis.

nõ placet Bartio. hic. nã per hanc querelam nõ rescinditur testamentum. Vnde licet accipiẽdo legatũ ego approbem testam, & per consequens repellar à querela inoff. test. nõ tñ repellar à querela inof. don. per quã contra testamentũ non venitur.

f Patris tui.] filiæ loquitur.

g Non agnouisti.] expresse renunciando, vel tacite accipiendo legatũ. 1 Et sic no. per agnitionem cessare, vt & s. tit. 1. l. parentibus. Itẽ cessat cursu quinquennij, vt j. e. l. fi. Item & ingratitudine, vt in auth. de immẽ. don. col. 7. §. fi. Item si datur aliud auxilium extraordinariũ, vt subiicit, nec beneficio, &c. & idem si aliud ordinarium competat, vt s. eo. l. si pater.

h Ætatis.] paternæ, ex cuius persona restitutionẽ habes,

1 Istud secundũ ꝙ accipiẽdo legatũ videatur huic querelæ renunciare,

r Pro ratione quartæ.] i. ratione quartæ quam non habet. Vel id est propter rationem quartæ quam non habet, totam partem suam reuocat, cum donatio fuerit inofficiosa re & consilio, vt dicit principium legis. Item pro hac distinctione est qđ subiicit, ad instar, &c. vt enim per querelam inofficiosi testamenti in totum fit irritatio, ita per hanc querelam secundum Io. & pro eo. j. de reuo. dona. l. si vnquam, & ff. de leg. 2. l. Titia. 2. §. imperator. Sed Azo dicit indistincte reuocari vsque ad debitum bonorum subsidium tantum etiam quando re & consilio interuenit fraus, per l. istam vt diximus. s. eo. l. 1. & pro hoc facit verbum quod est. j. deminuetur. Accur.

Querela inoffi. testa. & donationis an irritetur in totum.

Nam quod.] CASVS. Si pater tuus matri tuæ prædium donasset constante matrimonio, non tenuit donatio. & si illud fratri tuo illa contulisset patre consentiente, perinde est ac si pater donauit: & ita reuocare non potes: in cuius bonis si idem consilium & euentus euenerit (quod potest. s. si alienasset in fraudem filij, ne haberet suam quartam) quod in patrimonio matris statutum est, vt scilicet deminuatur ratione quartæ: illud idem in patrimonio patris obseruetur. Viu.

a Domino.] scilicet marito, eodemq; patre.

b Exire.] vt infra de dona. inter vir. & vxo. l. etiam si, & ff. de iure do. l. profectitia. §. si quis certam.

c In cuius] scilicet patris.

d Consiliū & euētus.] Nota ergo duo necessaria vt fiat reuocatio: cōsilium, & euentus, secundum quosdam. quod non placet, imo & solo euētu fit reuocatio, vt colligitur s. eod. l. 2. vbi dicit, ipetu &c. Quod hic dicit, verū est, si a primo incipias. non enim sufficit fraus, nisi etiam euentus sequeretur. sic & j. de in. deli. l. potuit, & ff. de acqu. pos. l. quemadmodū. & l. 3. §. i amittēda.

e Ediximus.] vt s. ea. l. in princip.

testamenti conuicti deminuetur.

¶ Nam quod vxor a marito in se matrimonij tēpore donationis causa collatum, emancipato filio communi consentiente domino a donauit: velut ex bonis patris (de cuius substantia prohibente matrimonio nō potuit exire) b datum accipi, rationis est: in cuius c bonis si idem consilium & euentus d cōprehendatur, lex quam de patrimonio * matris ediximus, e obseruabitur. PP. III. Id. Septembr. C C. Conss.

* quæ matrimonio.

Donatio an debeat esse inofficiosa euētu & consilio antequā possit reuocari.

Querela inofficiosa donationis, in temporis duratione, & in exclusione ex causa ingratitudinis, similis est querela inofficiosi testamēti. Bal. Vel sic: Ista querela assimilatur querelæ inofficiosi testamenti: & ideo durat quinquennio tantum, & non ultra. h. d. secundum Pau. de Cast.

IX. Impe. Constantius A. & Iulia. Cæs. Olybrio.

NOn conuenit dubitari, q immodicarū donationum omnibus f querela ad similitudinem inofficiosi testamenti legibus fuerit introducta: vt sit in hoc actionis vtriusque vel vna cā, g vel similis h existimanda: vel idem i & temporibus k & moribus. l Dat. XIIII. Kal. Iul. Tauro & Florentio Conss.

NOn conuenit.] CASVS. Nulli venit in dubiū, quin sit similitudo inter querelam inoffi. dona. & inoffi. testam. quia i causa vtriusq; inest exclusio in tēpore: quia sicut vna intra. 5. an. datur, & non vltra, sic nec alia: quia sicut vnam tollit ingratitudo, ita & aliam. Viuianus.

f Omnibus.] scilicet legibus, quod est. j. scilicet tractantibus de hac materia.

g Vel vna causa] inspecto genere: quia iniqua exclusio inducit vtramq;.

h Vel similis.] inspecta specie: quia vt illam inducit exclusio facta in testamento: sic hanc donatio inter viuos nimia.

i Vel idem.] s. ita sit in vtraq; in his quæ subijcit.

k Et temporibus.] quia vtraque quinquennio durat: vt supra tit. proxi. l. si quis filium. §. si.

l Et moribus.] quia vtranque tollit ingratitudo: vt in authen. eo. titu. §. si. collat. 7. Sed differunt in tribus: quia hæc ex testamento, & ab intestato, illa ex testamento tm: vt s. e. l. precibus. Itē illa datur cōtra scriptos hæredes tantum, hæc contra donatarios. Item illa non intentatur vbi quis habet aliquid, licet minus, in hac contra: vt diximus. s. e. l. 1.

TITVLVS XXX.

DE INOFFICIO-sis dotibus.

Super donationem in dotem, filij in legitima defraudantur, reuocatur per querelā inofficiosæ dotis. h. d. Bar. vsque ad debitum bonorū subsidium. Bal. & Sal. Vel sic: Sicut donatio inofficiosa rescinditur per querelam inofficiosæ donationis, ita & dos inofficiosa rescinditur per querelam inofficiosæ dotis, Pau. de Cast.

I. Imp. Constantius A. ad Maximum præsidem Ciliciæ.



CVm omnia bona a matre m tua in dotem dicātur exhausta, leges legibus cōcordare n † promptum o est: vt ad exemplum inofficiosi testamenti aduersus dotem immodicam exercēdæ actionis p copia tribuatur, & filiis cōquerētib9 emolumēta debita deferāt. Da. IIII. Kal. Iunij, Tatiano & Cereali Conss.

DE INOFFICIO-sis dotibus.

CVm omnia.] CASVS. Aliqua mulier liberos habēs ex primo matrimonio, cōuolauit ad secundum matrimoniū: secundo viro omnia bona sua dedit in dotem. fecit pactum de dote lucranda, qualiter liberis primi matrimonij succurrēdum sit, quæritur? Respō. q ad exemplū inoffici. testa. dabitur liberis querela inoffi. dotis.

m A matre.] transeunte ad secundas nuptias, & faciente pactum cum viro de dote lucranda. alioquin, id est si nō esset factum tale pactum, cūm ex mortua dos ad filiū rediret, non haberet locū querela, secundum H.

n Concordare leges.] scilicet ad hūc nouum casum.

o Promptum est] vt in authen. de exhi. re. §. si. colla. 5.

p Actionis.] hodie filij primi matrimonij habēt condictionem ex lege vsq; ad talem quantitatem, quilibet qualem dat secundo viro: vt infra de secun. nupt. l. hac edictali, & in authen. de nup. §. quia vero hactenus, col. 4 Vñ dicit Azo cessare hanc querelam hodie. Vel dic secundum H. eam competere etiam cum auxilio, licet secus sit in præcedentibus querellis: vt Insti. de inoffi. testam. §. tam autem, & supra titu. proxi. l. 2. & l. si filius. Vel tertio secundum P. loquitur cum dotabat filiam vel extraneam: & sic cessat dicta oppositio. Item contra. huc. l. ff. de iure dot. l. nulla. Sol. vt ibi. Itē facit s. si aduer. dot. l. 1. Et no. q demū mortua matre agit hic fili9. & eo modo hic agit vt in superiori: vt dixi s. titu. px. l. j.

† Cōcor. c. cum dilectus, cū glo. super verbo, nec iure cōi, extra de consue. & c. cū expediat, de electio. lib. 6.

Dos inofficiosa per quos pōt reuocari.

TITVLVS XXXI.

DE PETITIONE hæreditatis.

Senatusconsultum factum in petitione hæreditatis in fisco, porrigitur ad priuatum: & bonæ fidei possessor tenetur quatenus factus est locupletior, & non ultra. Malæ fidei & bonæ fidei post lit. contesta. sunt pares: & ideo tenentur de fructibus perceptis & percipiendis, & de vsuris pecuniæ in hæreditate inuenta, vel ex hæreditate redacta. h. d. secundum Baldum.

I. Imp. M. Aelius Antoninus A. Augurino proconsuli Africæ.

DE PETITIONE HÆREDITATIS.

Post querelam inofficiosi testamenti, quæ est præparatoria, venitur ad petitionem hæreditatis. Et nota quod mixtim de omnibus dotis, cum in officiosi quatuor tituli.

Senatus.]

SEnatusconsultum [a] auctore diuo Hadriano auo meo factum, quo cautum est, quid & ex quo tempore euicta [b] hæreditate restitui debeat, non solum ad fisci causas, sed etiam ad priuatos hæreditatis petitores pertinet. [c]

¶ Vsuras [d] verò [e] pecuniarum ante litis contestationem ex die venditionis hæreditariarum rerũ ab eo factæ, qui antea possidebat, collectas, nec non etiam fructus bonæ fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores [f] extiterint.

¶ Post litem [g] autem contestatam eam fructus non venditarum rerum, nõ solum quos perceperũt, sed etiam quos percipere poterant, [h] quàm vsuras precij rerum ante litis contestationem venditarum, ex die contestationis computandas, omnimodo reddere compellantur. PP. VI. Kalen. Febr. Claro & Cethego Conss.

Malæ fidei emptor hæreditatis, tenetur petitione hæreditatis, titulo nõ obstante. hoc primo. In qua petitione tanquam in vniuersali fructus includuntur. hoc secundo. Sed bonæ fidei emptor non tenetur de fructibus; nisi ex die litis inchoatæ. hoc tertio. Et nõ tenetur petitione hæreditatis sed tenetur rei vendicatione tanquã possessor rei singularis. hoc quarto, secundũ Bal. Vel sic. Emptor hæreditatis ad alium spectantis quam ad venditorem, tàm ipse, quàm hæredes eius tenentur ad fructus etiam non perceptos sed quos percipi potuerint, h.d. primò. Sed bonæ fidei emptor nõ tenetur ad illos nisi post litem contestatam. & hoc secundo. Item fructus rerum hæreditariarum augent hæreditatẽ: ideo veniunt in petitione hæreditatis simpliciter intẽtata, licet de ipsis nulla sit facta mentio. hoc tertio. Non sic in iudicio particulari, vt in rei vendicatione proposita pro re in qua non venirent fructus nisi fuerint petiti. & hoc vult glo. & doct. Emptor verò singularum rerum hæreditariarum, non totius hæreditatis vel quota, non tenetur petitione hæreditatis, sed rei vendicatione. hoc quarto & vltimo. Et est difficilis & male declarata per doc. secundum Pa. de Ca.

II. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Marcello militi.

SI post motam cõtrouer

SEnatus] CASUS. Hæreditas alicuius decedentis facta est caduca, quæ olim fisco deferebatur, contra possidentem istam hæreditatem agebat fiscus: cui possessor condemnatus est, sed quia dubitabatur in quibus & in quantum tunc deberet ei condemnari, fecit Hadrianus imperator senatusconsultum, quo cauebatur qd, & ex quo tẽpore deberet, sic condẽnari, hoc senatusconsultum innouat imperator Titus, cuius est hæc lex, dicens non solum habet locum si fiscus à priuato, sed etiã si priuatus à priuato petat. In secunda deſcẽdit ad species, & ponit sic: Tres habet partes hæc lex. In prima facit mentionem cuiusdam senatusconsulti, quod locum habet cũ fiscus à priuatis hæreditatem petebat secundum antiqua iura, vt ff. de peti. hær. l. itẽ §. in priuatorũ, qd' habebat locum similiter secundũ iura. C. cũ priua. à priua. hære. petebat. In secunda dicit, hæreditatem ad me pertinentẽ possedisti bona fide: & ante lit. contesta. fructus & precia ex venditione rerũ percepisti, neque vsuras, neque fructus prædiorum reddere cogẽdus es, nisi factus sis locupletior. In tertia dicit q post litem contestatam, cum per lit. conte. sis factus malę fidei possessor: non solum fructus quos percepisti, sed quos percipere potuisti: item vsuras preciorum ex venditione rerum ante lit. conte. redactorum à tempore litis cõtesta. computandas, restituere compelleris.

a Senatusconsultum.] de quo senatusconsulto hic loquitur, & quid in eo contineatur, habes ff. eo. l. itẽ veniunt, §. pridie, & §. cum antequam, & §. aptanda, & seq. vsque ad §. in priuatorum.

b Euicta.] quia verus hæres euincit possessori, qui possidet pro hærede vel possessore.

c Pertinet.] No ergo ar. quod iura in fisco statuta, & in priuatis obtinent. sic ff. eo. l. item veniunt, §. in priuatorum, & de iur. & fac. igno. l. pen. §. pe. & de compen. l. idem iuris. Sed ar. contra ĩ. de compen. l. j. & iij. & loquatur, vt hic dicit, hoc senatusconsultum in causa fisci, cui olim deferebatur hæreditas caduca, sed hodie seruatur quod est ĩ. de cad. tol. §. in nouissimo.

Bonæ fidei possessor in petitione hæreditatis quid restituere tenetur.

d Vsuras.] de pecunia redacta ex venditione rei hæreditariæ ante litem contest. & eius vsuris loquitur ſm Io. & Azo. & H. & secundum hoc dicit collectas ante litẽ contest. & sic cum sit bonæ fidei, non tenetur nisi in quãtum locupletior est, & idem de fructibus ante lit. cõtest. perceptis dicit: sed post litem contest. tenetur etiam de omnibus, scilicet fructibus & vsuris dictæ pecuniæ currentibus post. Alij dicunt etiam hanc l. loqui in vsuris pecuniæ in hæreditate inuentæ, & quod dicit, rerum hæreditariarum vsuras, subaudiunt etiam: quod nõ placet: quia de tali vsura nemo tenetur etiam ante vel post litem contest. nisi eam attingat malæ fidei possessor, vt ff. eo. l. si possessor. j. in prin. & de rei vendic. l. si nauis; attingere aũt videtur, si cõsumit vel erogat. secus si contemplatione hęreditatis latius vtatur rebus suis: vel si pignori obligat rem quæ est in hæreditate, vt ff. eo. l. sed & si, §. si quis, & §. quod autẽ quis. Item quid est quod dicit, post litẽ contestatam? nõne idem est & controuersia mota? Resp. ita. nam fit malæ fidei sola controuersiæ motione denunciatione facta, vt ff. eo. l. item veniunt, §. petitam, & l. sed & si. §. si ante, & ĩ. de his quibus vt indig. l. j. nisi quo ad fatalitatem, vt ff. e. l. illud. Item qd de vsuris fructuũ, à quo vel qualiter præstari debent? & quidẽ bonæ fidei possessor post litem contestatam tenetur præstare vsuras fructuum perceptorum ante litem contest. sed perceptorũ postea nõ, quia ex necessitate percepit, & sic intellige, ff. eo. l. hæres furiosi, § si licet M. aliter illum, §. intellexit.

e Vero] pro igitur: vel pro certe.

f Locupletiores.] quod tempore rei iudicandæ inspicitur, vt ff. eo. l. si à patre, §. quo tempore.

g Post litem.] vel qualemcunque scientiam vel controuersiam, vt dixi. Et nota quoddam speciale circa hmõi vniuersales actiones, scilicet petitionem hæreditatis, & famil. ercis. vt tantum operetur controuersiæ motio, quantum litis contestatio, quãtum ad vsuras & fructus, secus in rei vendicatione, & communi diuidundo. Hinc est quòd in familiæ erciscundæ iudicio, etiam post motam controuersiam tantum impeditur alienatio, vt habes, ff. fami. ercis. l. alienationes, & ff. eo. l. diuus.

h Poterant.] vt ĩ. de fruct. & lit. expen. l. litigator.

SI post motam] CASUS. Titius Seium instituit hæredem: Seius conuentus à legitimo hærede puta Caio, Sempronio vendidit partem dimidiam, deinum hæreditate euicta, an fructus teneatur Sempronius restituere, quæritur? Distinguitur, aut post motam controuersiã emit, aut ante. primo casu tàm ipse quàm eius hæredes tenentur ad fructus, & cum ista parte continua illud verbum, fructibus enim &c. & dic, augetur hæreditas, i. hæreditatis petitio. Secundo casu, non nisi a tpe litis contest. non motæ cõtrouersiæ, vt ſ. l. prox. dictum est, & hæc vera sunt, cum vniuersitas empta est. Si vero emptæ res singulares sint, per actionẽ in rem vendicari possunt ab eo, non petitione hæreditatis, quia nullã habet, & hoc in prima parte, & secunda, & tertia.

Menecratis.

[a] Menecratis.] Menecrates fecit Titium hæredem: qui hæres scriptus conuentus petitione hæreditatis à legitimo qui dicebat testamentum non valere, vendidit partem dimidiam Musæo. Distingue tamen, vtrum emit post motam controuersiã, vt tunc ipse & hæredes sui sicut malæ fidei possessores cõueniãtur de fructibus scilicet perceptis & percipiendis, & ad hũc casum est adaptanda litera quæ sequitur, fructibus enim &c. An ante, vt tunc non nisi à tempore litis contestationis vel motæ controuersiæ, vt s.l.prox. dixi, censeatur malę fidei quãtum ad fructus, & quantum ad vsuras restituendas. Et licet superiori casui bene aptetur litera quæ sequitur, fructibus enim &c. tamẽ & ad hunc põt aptari: & in primo casu subaudias, totis. nam & ante litis contestationẽ augetur fructibus, etiam bonæ fidei possessore possidente, sed non totis, non enim conuenitur, nisi scilicet in quãtum locupletior est, sed postea tenetur de oĩbus: & hoc vbi empta est vniuersitas. Si vero quis fuerit emptor rei singularis, vel rerum singularium, non tantum tenetur restituere fructus, sed etiam rei vendicatione tenetur pro illis singularibus rebus, non autem petitione hæreditatis, quia titulo munitus est. Item no. ſm Bulg. quatuor casus hic poni, s. cum quis emit post litem contestationem. Item cum ante litẽ. Item tenetur de oĩbus fructibus. Item tenetur de illis quos percepit, & locupletior est: sicq; redditur quartum secundo, & tertium primo. Item notant hic quidam, emptorem vniuersitatis semper teneri petitione hæreditatis per l. istã. Sed tu distingue, quia cũ quis emit vniuersitatem, si mala fide, tenetur vtili: vt hic, & ff. eo. l. etiam, §. si quis, si bona fide, non tenetur nisi modico est distracta, vel venditor non compareat, vt ff. eo. l. etiam, §. ꝙ si quis, si tamen nõ haberet regressum pro euictione, vt ff. e. l. sed & si, §. item si rem. Item tenetur, si titulus habetur pro non titulo, vt ff. eo. l. nec vllam, §. j. Si vero rem singularem siue bona fide siue mala, non tenetur, nisi titulus habeatur pro non titulo.

Petitio hæreditatis, an detur cõtra emptorẽ hæreditatis.

siam Menecratis [a] bonorum partem dimidiã Musæus ab hærede scripto quæstionis illatę non ignarus comparauit: [b] tam ipse quasi malæ fidei possessor, quam hæredes [c] eius fructus restituere coguntur. Si verò uenditionem lite antiquiorem esse liquidò probetur: [d] ex eo die fructus restituãtur, ex quo lis in iudicium deducta est. [e] Fructibus enim augetur [f] hæreditas, cum ab eo posſidetur à quo peti potest. [g]

¶ Emptor autem qui proprio titulo possessiõis munitus est, etiã singularũ [h] rerum iure conuenitur. [i] Dat. Kal. Iul. Seuero. A. II. & Victorino Conss.

Exclusum à petitione hæreditatis ex vna successione proposita, non excluditur si ex alia successione proponatur, licet ad easdem res. Item exclusus à querela, potest hæreditatem ex alia causa vendicare. h. d. Bal. Vel sic: Siue actum sit petitione hæreditatis, siue querela, absolutoria lata nõ nocet agẽti ex alia psona vel causa. Sa.

III. Iidem. AA. Epicteto.

HAereditas [k] † materteræ petita [l] non infringit alterius hæreditatis [m] petitionem, quæ venit ex alia successione.

¶ Sed & si quæstionis [n] titulus prior inofficiosi testamenti causam habuisset: iudicatæ rei præscriptio non obstaret eandem hęreditatem ex alia causa vendicanti. [o] PP. V. Id. August. Geta & Plautiano Conss.

Possessor à quo euincitur hæreditas, deducit sumptus quos se fecisse pbat in infirmitate & funere defuncti. Bal. idem Sali.

IIII. Imp. Antoninus. A. Vitaliano.

[b] Comparauit.] post motam enim litem prohibetur possessor aliquid alienare, nisi ĩ casibus, vt ff. e. l. diuus.

[c] Quàm hæredes] ẽt illatam qõnem ignorãtes, vt j. de fruc. & lit. expen. l. 2. & ff. de diuer. & tẽp. pscrip. l. cũ hęres, & ff. de publi. l. si ego, §. patris, nec sibi prodest ꝙ vere est hæres, vt ff. eo. l. nec vllam, §. Neratius, & §. hæredem, aliàs, l. Neratius, & l. etiam, §. hæredem. Accur.

[d] Probetur.] hoc ipso ꝙ contrarium non probatur. sic j. de præscript. long. tẽp. l. super, & ff. de proba. l. verius.

[e] Deducta est.] controuersia mota: vt diximus, s. l. pxi.

[f] Fructibus enim augetur.] adeo vt eadem actione veniant, licet non sic in rei vendicatione, vt dixi, ff. eo. l. item veniunt, §. fructus, & ad hoc j. famil. ercis. l. non est, & ff. de verb. sign. l. pecuniæ verbum, §. j.

[g] Peti potest.] vt quis possidet pro hærede, vel pro possessore, vel titulo habito pro non titulo, non alias, vt ff. eo. l. regulariter & j. in quibus cau. cess. long. temp. praescript. l. hæreditate.

[h] Singularum] .i. nõ solum facit fructus suos cũ est bonæ fidei, sed & singularũ &c. Vel aliter. i. non tantũ fructuum existentium noĩe tenetur, sed ẽt singularũ &c. Vel sedm alios non tenetur tãtũ petitione hæreditatis, sed ẽt &c. Vel põt hic recitari casus superior, scilicet cũ emit vniuersitatem, & dicet, non tantum tenetur petitione hæreditatis, sed ẽt singularũ rerum rei vendicatione. Sed an vtraq; possit simul intẽtari, põt dubitari. Arg. ꝙ nõ, j. de nox. l. fi. & dic vt ibi in fin. magnę gl. Vel dic cõtra diuersos simul intentari, contra vnũ petitio, contra alium rei vendicatio. ff. eo. l. si bonæ fidei, § fi. contra eundem pro diuersis rebus põt simul intentari, vt qa pro omissa petitione hæreditatis agit rei vendicatione, vt ff. e. tit. l. si quis libertatem, §. fi. pro ijsdem rebus non possunt: quia lata sñia in petitione hæreditatis, parit exceptionẽ rei iudicatę in rei vendicatione, ff. de except. rei iudic. l. si quis cum totum, §. penul. & ideo simul intentari non possunt, argu. ff. de excep. l. fundi, & l. fundum.

† Cõcor. cum hac l. gl. sing. & vnica I ca. 2. de libel. obla. vbi hæc l. allegatur. Petitio hæreditatis & rei vendicatio, an simul intẽtari possint.

[i] Conuenitur.] scilicet rei vendicatione, vt ff. eo. l. nec vllam, §. quòd si quis, & l. quòd si in dies, §. fi. in fin. §.

[k] HAereditas.] Quidam sic intelligunt, peto à te hæreditatem materteræ: demũ succumbo: decedit me hærede relicto: & ego eandẽ hæreditatem modo peto à quodam possidente. Videbatur ꝙ non possem, quia in eadem hæreditate semel succubui, sed non est ita, quia ex alia successione nũc ago. sed certe est hic & alia ratio quare non obstat exceptio rei iudicatæ, quia non est eadem persona quæ cõuenitur, qđ esset opus, vt ff. de excep. rei iudi. l. cum quæritur, & l. seq. Dic ergo ſm Io. & P. ꝙ peto à te hæreditatem materteræ, quæ nec ad te nec ad me pertinebat, sed ad Titium: succubui, postea Titius me hæredem instituit, si agam contra te, non ideo quia semel succubui contra te, repelles me: quia nunc ex alia causa. i. alia successione ago, sed & si nullã successissem, si tamen ex alia causa nunc agerem, & ex alia egi, puta primo modo vendicabam hæreditatem, quia testamentum matris meæ dicebam inofficiosum: modo ex alia causa peto, puta ex fideicommiss. vel falso, vel irrito, bene possum. & sic est hæc l. in argumentũ, ꝙ qui proponit querelam, videatur intendere petitionem hæredi. vt dixi. s. de inoffi. testa. l. j. Vnde dic, ꝙ primo egi querela, & succubui, & per consequens in illa petitione hæreditatis, quæ erat mouenda post querelã.

Casum ponit.

[l] Petita.] & super ea sententia dicta contra petitorem.

[m] Hęreditatis] licet sit eorũdẽ bonorũ, & trãsitiue lege.

[n] Quæstionis] quod s. facit diuersitas successionum, facit hic causarum diuersitas. Acc.

[o] Vendicanti] vt ff. e. l. Lucius, & s. de inof. test. l. cũ g, & j. ad exhib. l. neq;, & ff. de excep. rei iudi. l. & an eadem, & l. si is, & s. doiur. & fac. igno. l. cum falsa. Acc.

In

IN restituenda hæreditate [a] compensatio [b] eius habebitur, quod te in mortui infirmitatem, inq; sumptum funeris bona fide ex proprio tuo patrimonio erogasse probaueris. PP. Kal. Mart. Antonino. A. IIII. & Balbino Cōs.

Possessor qui hæreditatem restituit, deducit quod creditoribus hæreditarijs hæreditario nomine soluit. Bald. idem Sal.

V. Idem. A. Posthumianæ.

DE hæreditate quam bonafide [c] possidebas, si contra te pronuntiatum est: in restitutione eius detrahetur, quod creditoribus eiusdem hæreditatis exoluisse [d] te bona fide [e] probaueris. nam repeti à creditoribus, qui suum receperunt, non potest. PP. VI. Kal. Iunij, Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Ratione dubitationis tenet iudiciū cum minus legitimo tutore inter auū & nepotem in eius potestate constitutum. h. d. secundum veriorem lecturam Ia. But. & Bald.

VI. Imp. Alex. A. Firmino.

SI putas non iure tutores datos nepotib⁹ tuis, eo q̄ eos dicas in tua eē [f] ptāte: petere [g] ab his [h] hæreditatem filij tui emancipati non moreris, cuius commodum [i] ad te [k] pertinere dicis: iudice statuturo, an à præsidalibus actis discedendum [l] sit, qui eis tutores dedit, cū in tua potestate negarentur esse. [m] PP. X. Kal. Iul. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Petitio hæreditatis non datur contra titulo possidentem: & ideo non excluditur præscriptione longi temporis: sed speciales actiones in rē contra titulo possidentem dātur: & ideo possunt excludi præscriptione longi temporis. h. d. secundum Bal. Vel sic: Petitioni hæreditatis pscribitur xxx annis: sed rei vēdicatio pscribi pōt lōgo tempore cum titulo. Pau. de Cast.

VII. Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Restitutæ.

HAere--

IN restituend.] CASVS. Hæreditatem ad me pertinentem possedisti bona fide, egi cōtra te, & succubuisti: an per retentionem consequi possis quod probaueris in funus defuncti, vel infirmitatem eius impēdisse, quæritur? Dicitur q̄ sic. Idem est si creditoribus hæreditarijs probaueris te soluisse bona fide: quia a creditoribus, quod sibi debitū solutum est, repetere non poteris, & hoc dicit cum l. seq.

[a] In restituenda hæreditate.] a bonæ fidei possessore.

[b] Compensatio] .i. retentio. Vel dic, cōpensatio ad actionē negociorū gestorū, vt ff. eo. l. hæreditas, §. j. & ad hoc ff. de reli. l. impensa.

[c] DE hæreditate. Bona fide.] inspecta causa hæreditaria: idest quia hæreditas debet, nam nomine hæreditatis soluit. si vero suo noīe, quia se debere vt hæredem putabat: non aliàs detrahit, quam si condictionem indebiti cesserit euincenti hæreditatem, vt ff. eo. l. si quid possessor, & sic non obstat huic legi. ff. de cōdic. indeb. l. si pœnæ causa. §. j. nec j̄. de condic. indebi. l. si à patre, & plene de his distinxi, ff. e. l. si quid possessor, in glos. in omni casu &c.

[d] Exoluisse.] de tuo.

[e] Bona fide] contra j̄. de condic. inde. l. si à patre. Sol. hic nomine hæreditario, illic suo: vnde potest repetere: tamen hic potest agere actione negotiorum gestorum.

SI putas.] CASVS. Habebas filium, & ex eo nepotes, filium emancipasti: nepotes in potestate tua retinuisti, decessit filius, dati sunt tutores nepotibus, cum dubium esset eos in potestate tua esse, cognoscet iudex de vtraq; quæstione, scilicet de hæreditate, & an eos in tua potestate retinueris: & si compertat eos in tua potestate esse, non tenebit datio. Vel sic: Habui filium, est emācipatus, habui nepotes ex eo: si dicatur q̄ post emācipationem eos substituerit, & q̄ eo mortuo nō sunt in potestate mea, sed eis dati sunt tutores, & postea compertio eos in potestate mea esse, quia natos ante filij emancipationem: an possim hæreditatem petere filij per nepotes mihi quæsitam, quæritur? Dicitur quòd possum secundum iura vetera, & remouere tutores prima positio verior est, & plus concordat cum litera. Viuia.

[f] In tua esse.] nā tutor datur ei qui sit sui iuris: vt hic, & instit. de tute. in princ. sic & alias non tenet decretū iudicis in dandis tutoribus, vt ff. de tuto. & cura. da. ab his l. Seiæ. & hic dicit, an à præsidalibus &c. & acta per talem tutorem non valent, vt ff. de reb. eo. l. qui neque, in prin. Sed hoc videtur iniquum, decipi. s. contrahentes qui decreto iudicis crediderunt, vt s. de his qui veniā ætā. impe. l. j. Sed ibi erat decretum veniæ ad permittendas alienationes, & ad contractus faciendos, hic tutoris est datio ad conseruandum magis.

Tutor datur illi, qui est sui iuris.

[g] Petere] ad gubernandum.

[h] Ab his.] scilicet tutoribus, nam nepotes possidēt pro hærede vel pro possessore hæreditatem, & tutores eorū nomine debent respondere, etiam si dicantur non iure dati: & valet tale iudicium ratione incertitudinis, arg. ff. de iudi. l. si quis ex aliena, & sic non est contra in eo. titu. l. lis nulla. nam incertum est an sint in potestate aui, & per cōsequēs an sit quæsita auo hæreditas, & an tenuit datio tutorum. Sed arg. cōtra ff. eo. l. etiam, §. si quis. Et hæc prædicta petit auus suo nomine, dicens se hæredem filij sui. Et si obijciatur q̄ prima causa est in successione liberorum, vt insti. de hære. quæ ab intest. §. j. Respon. q̄ illud sit verū, si sint in potestate morientis nepotes: hic non erant, sed aui paterni: quod nō placet: vt ff. de contra tab. l. si retentus, & ff. de inoffi. testa. l. filio, §. j. vel hic de hæreditate extranea. Dices ergo casum, q̄ hic auus nomine nepotum agit contra datos tutores tenentes hæreditatem vt prædones, non contra tutores vt tutores. Et dic nepotes infantes: & sic non est opus eorum consensu, vt j̄. de iure delib. l. si infanti, alias esset eorum voluntas necessaria, & aui iussus, vt j̄. de iure delibe. l. potuit, & j̄. de hære. insti. l. cum proponas, & ff. de acqui. hæred. l. si quis mihi, §. iussum, nisi in casu, vt ff. de acquirend. hæred. l. vj. § interdum, & hoc est quod dicitur, in hæreditate esse aliquatenus operas, vt ff. de acq. re. do. l. liber homo, licet in legato sit secus.

Iudicium variatur quandoq; ratione incertitudinis.

[i] Commodum.] loquitur secundum antiqua tempora, quando omnia patri per filium quærebantur, vt j̄. eod. l. si filius, & insti. per quas perso. §. j. sed certe idem hodie cum nomine nepotum agit, scilicet vt administrator.

[k] Ad te.] scilicet nomine nepotum pupillorum.

[l] Discedendum.] nam quandoque non discedit, vt j̄. de patria pote. l. j.

Negarentur esse]. i. non dicerentur esse: aliàs si esset negatum, & super eo iudicatum, staretur sententiæ, vt d. l. de pat. potesta. l. j.

HAereditatis.] CASVS. Certum est dari contra eū qui possidet pro hærede vel pro poss. peti hæred. Sed quæritur, an possessor excusetur propter longi temporis exceptionē? Respon. q̄ non: quia peti. hæredit. mixta est in rem & personam: vnde datur vsq; ad xxx. annos, quæ aūt merè reales sunt, vsque ad longum tempus durant, nisi possessor per vsucapio. vel longi temporis præscriptionem dominus factus fuerit: Sin autem singulas res velit quis vendicare, potest repelli per vsucap. vel longi temporis præscriptionem, dic ergo quod actionum aliæ sunt reales, aliæ sunt personales, aliæ mixtæ, reales tolluntur spacio x. annorum inter præsentes, xx. inter absentes, cum dantur cōtra possidentem bona fide & titulo. Sin vero non possideant titulo, tolluntur spacio xxx. an. personales xxx. an. hypothecaria.

tamen

possit nisi in odium mariti. hunc articulum corrigit in princi. statuens vt mater in odium sui mariti filium non exhæredet, quia non debet quis alterius odio prægrauari. nec refert, maior fuerit, vel minor, cum filios suos instituere valeat sub ista conditione, si pater eos emancipauerit, & sic odium mariti puniet, & filiis in nullo præiudicabit. Absurdum.n. esset illum alterius odio prægrauari, qui non sentit, vel eum vt ingratum exhæredari, & hoc in secunda. Vivianus.

A maximam quidem portionem libero[a] relinquat, minusculam[b] autem alij vel aliis de stirpe sua progenitis, ipsam tamẽ legitimã[c] siue in hæreditate,[d] siue in legato vel fideicõmisso, vt non posit locus inofficiosi testamẽti querelæ fieri, & ille quidem qui ex paruulo genitoris sui cõsequitur[e] substantiã, eã suscipere maluerit, qui aũt ex maiore parte eam amplexus est (siue vnus, siue plures sint) non statim & sine contentioso proposito vel vlla mora eam restituere voluerit, sed expectato[*] iudiciorũ strepitu, & multis variisq; certaminibus habitis, post lõgum tempus ex sententia iudicis vix eã reddiderit, crudelitatem eius competenti pœna aggredimur, vt si hæc fuerint subsecuta, nõ tãtum in id quod testator voluit eum restituere condemnetur, sed etiam aliã tertiam partem quantitatis[f] quę fuerat in testamẽto derelicta, modis oĩbus reddere cogatur, vt auaritia eius legitimis ictibus † feriatur,[g] aliis omnibus quæ in eodẽ testamento[h] vel elogio[i] scripta sunt, pro sui tenore ad effectum perducendis. D

In posthumo non cadit iusta causa exhæredationis, cum non possit esse ingratus, nec alieno odio prægrauari. Bald. Vel sic: Filius non debet odio patris prægrauari, & is qui non potest iustam causam ingratitudinis committere, non potest exhæredari, & filius potest sub conditione emancipationis a matre institui. Sali.

B Legis autem veteris iniquitatem tollentes, vt nõ diutius erubescat lex posita, quam Iulius Paulus in suis scripsit quæstionibus, hanc piissimam aggredimur sanctionem. Cum.n. infantem suum non posse ingratum à matre sua vocari scripsit, neq; propter hoc ab vltima suæ matris hæreditate repelli,[k] nisi hoc odio[l] fecerit sui mariti, ex quo infans progenitus est, hoc iniquum iudicantes, vt alieno odio † alius prægrauetur,[m] penitus delendum esse sancimus, & huiusmodi causam liberis non tantum infantibus, sed etiam quancunque ætatem agentibus, C opponi minime concedimus, cum possit sub conditione[n] emancipationis hæreditatem suam mater filio derelinquens, & patris odium punire, & iuri filij sui minime nocerẽ, nec suam naturam fallere. Satis enim crudele nobis eẽ videtur, eum qui non sentit, ingratum existimari.[o] Dat. XII. Kal. Octobr. Decio V. C. Cons.

Querela competens, vel quæ speratur competere, transmittitur ad liberos etiam nõ præparata. sed non cõpetens vel extincta transmissionem nõ recipit. h. d. Bal. qui valde melius summat quam Barto. secundum Paul. de Cast. Vel sic: Querela etiam non præparata transmittitur ad liberos, contra quos poterit opponi de ingratitudine.

a Libero.] in plurali numero tantum consueuit declinari, vt ff. de verbor. signifi. l. non est sine liberis.

b Minusculam.] dimidiam ab vniuersali hærede. Vel dic quod totum occupauit.

c Legitimam.] ergo legitimam hic appellat minusculam.

d Hæreditate.] puta particula restituenda sibi à fratre vniuersali hærede, vt habeant locum sequentia. Et quod subiicit de legato, dic hodie iure institutionis, vt in authentic. vt cum de app. cog. §. aliud, collatio. viij. Vel ambo fuerant instituti, sed alter totum occupauit.

* inspecto

e Consequitur.] spe.

f Quantitatis.] illius minusculæ, & accipe quantitatis nomen large, vt ff. de legat. 3. l. quisquis. Sed videtur in totum amittere, vt infra de fideicommissi. l. fi. in fi. Solu. vt ibi. Accur.

Quãtitas quoq; sumitur large.

ADDITIO. Dic quòd ibi loquitur generaliter in quocunque hærede, hic in casu speciali, in quo habet locum certa pœna per hanc l. statuta. Barto. in l. contrariis, in glossa allegata.

† Simile in c. cũ iãdudũ, in gl. sup ver. si certã. in qua hæc verba ponũtur, ext. de præbẽ. & dig.

g Feriatur] sic supra de plus petit. l. 2. Accursius.

h Testamento.] s. in scriptis facto.

i Elogio] sine scriptis.

LEGIS AVTEM.

Nota ex hoc. §. regulam generalem, quòd quis non debet alieno odio vel culpa vel delicto prægrauari, & & hinc sumpta est regula, non debet aliquis. de regu. iuris, lib. 6. secundum Ias.

k Repelli.] & in hoc bene.

l Odio.] & in hoc male.

m Prægrauetur.] Nota vt & infra de pœnis. l. sancimus, & ff. de pœnis. l. crimen, & ff. de his quibus vt indig. l. tutorem, in fi. & illud,[1] Filius non portabit, &c. Sed hoc fallit in casibus, vt infra ad legem Iuliam maie. l. poenulti. & fina. Item fallit. ff. de contra tab. l. 3. §. si emancipatus, secundum quosdam. sed minus bene legem illam intelligunt. nõ enim loquitur de nepote exhæredato, sed de filio. Item fallit. ff. de officio procons. l. obseruare. §. 1. sed certe magis ibi propter propriam culpam tenetur. Item fallit. ff. de instito. l. sed & si pupillus. §. cæterũ, in fin. §. & ff. quòd quisque iur. l. 3. §. si is. sed ibi potest eodem modo responderi.

Filius non portabit iniquitatẽ patris.

[1] Idẽ Sall. hic, post Di. in regula, nõ dẽt, de reg. iur. lib. 6.

† Cõc. gl. in c. vel non est, super verbo, iiuriã, ext. de tẽp. ordi.

n Sub conditione.] vt supra eodem l. filiis matrem.

o Existimari.] & sic exhæredari non potest, vt hic, & infra de libe. præte. l. fi. §. si diximus. Accursius.

SI quis.] CASVS. Tu testator extraneum hæredem instituisti, filium exhæredasti, nepotem ex filio natum, vel in uentre matris suæ reliquisti. decessit filius, postea extraneus hæredit. adiuit. an nepos possit rumpere testamentum aui, quæritur? primo allegat quod non. aut enim ex persona sua agere vult, aut ex persona patris, ex persona sua non potest, quia alius cum morte testatoris præcessit, ex persona patris non, quia non datur querela nisi demum adita hæreditate, si ante aditam hæreditatem decessit. vnde eam non agnitam nec præparatam ad hæredem transmittere non potuit. De ista quæstione multum inter iurisperitos erat altercatum, nec tamen definitum. Dicit ergo imperator, quòd nepos iste aget de inoffic. querela, & rumpet testamentum, & ab intestato succedet, nisi in quatuor casibus. Primus est, si scriptus hæres patrem probauit ingratum.

gratum. Secundus est, si testator ei legitimam reliquisset. sed si minus legitima reliquisset, aget ad supplementum. Tertius est, si pater querelam repudiauit. Quartus est, si pater eius vltra quinquennium tacuit, nec egit querela. Viuianus. A

volebat admitti, ibi ex sua. Vel dic quod hic etiam ex sua persona non admittitur, quia hic nepos erat præteritus, & præterito non datur querela, secus si fuisset exhæredatus hic nepos, vt in lege contraria.

ADDITIO. Vera solutio est, quòd filius exhæredatus hic, decessit ante aditam hæreditatem p scriptum hæredem, & sic nondum delata sibi querela: ideo nō potuit esse locus successorio edicto, secus in contrario. Fulgo. & Ias. per l. 1. ff. de succes. edic. & eandē solut. posuit Ias. in l. in suis, ff. de liber. & posthu.

dine transmittentis, & de institutione de eo facta, & de repudiatione, & de temporis cursu h. d. Bart.

XXXIIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis filium suū exhæredatum fecerit, alio scripto hærede: reliquerit autem ex eo nepotem vel viuum, uel in uentre nurus suæ constitutum, [a] deliberante uerò scripto hærede filius exhæredatus decesserit, nulla hæreditatis petitione eo nomine de inofficioso [b] constituta vel præparata, omne adiutorium [c] nepotem dereliquit. B Neque enim pater [d] nepoti [e] aliqđ ius, cum decesserit, contra patris testamentum dereliquit, [f] quia postea & adita est ab extraneo hæreditas, & superuixit auo pater eius, vt neque ex lege Velleia [g] possit in locum patris sui succedere, & rescindere testamentum. Et hoc nonnulli iurisconsulti in mediū proponentes, inhumanè reliquerunt. Sed nos (qui omnes subiectos nostros & filios & nepotes habere existimamus affectione paterna & imitatione) secundum q possibile est, omnium commodis prospiciētes, iubemus in tali specie eadem iura nepoti dari, quæ filius habebat, etsi [h] præparatio facta non est ad inofficiosi querelam instituendam; tamen posse nepotem eandem causam [i] proponere, & si [k] non hæres apertissimis probationibus [l] ostēderit ingratum patrē nepotis circa testatorem fuisse, testamento remoto [m] ab intestato eum [n] vocari, nisi certa quantitas patri eius minor parte legitima relicta est. Tūc etenim secundum nouellam nostri numinis constitutionem repletio quartæ partis nepoti superest, si qua patri eius competebat, vt perfruatur nostro beneficio, à vetustate quidem neglectus, à nostro autem vigore recreatus, nisi pater adhuc superstes uel repudiauit querelam, vel C quinquennio [o] tacuit, scilicet post aditam hæreditatem. [p] Dat. III. Kalē. Aug. Lampadio & Oreste Conss.

Concessio testandi libere, intelligitur legitimè, & iuris solennitate seruata. h. d. Bal. & Sal.

XXXV. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

SI quando talis concessio imperialis processerit, per quam libera testamenti factio cōceditur, [q] D nihil aliud uideri principem concedere, nisi vt habeat legitimam & cōsuetam testandi facultatem.

[a] Constitutum.] si enim viuo auo non sit conceptus, nullo iure [1] ad hæreditatē eius admittitur, vt ff. de iniusto testa. si quis filio. §. sed hæc ita, & ff. de suis & legi. l. Titius, & l. seq.

1 Istud nō est verum sm Bart. Cy. S. & P.

[b] De inofficioso.] innuit querelam & petitionem hæreditatis esse idem, quod est falsum, vt diximus. ff. eod. l. qui de inofficioso. & hic expone, quia agendo querela præparat petitionem hæreditatis.

[c] Omne adiutorium.] Proprium, [2] cum pater eum præcederet. vnde nō debuit exhæredari, vt hic subiicit, & superuixit, &c. vt ff. de in iust. testa. l. si quis filio. §. 1. Item & hæreditariū, & hoc subiicit, neq; enim, &c.

2 approbatur Pau. & Ias.

[d] Pater.] qui & filius est.

[e] Nepoti.] s. defuncti aui.

[f] Dereliquit.] Non enim habuit, quia postea, &c. & sic se præparare non potuit, vt j. eo. l. pe. §. fi. Si autem non adisset, nepos succederet [3] vt suus, vt ff. vnde lib. l. scripto.

3 Cōcord. Bar. Pa. & Ias. Lex Velleia qd statuebat.

[g] Ex lege Velleia.] ideo dixit, superuixit, quia lex Velleia dicit filium eo casu loco patris succedere, cū pater viuo auo decesserit, vt ff. de liber. & posthu. l. Gallus, in prin. & §. nūc de lege.

[h] Etsi.] i. quamuis.

[i] Causam.] i. querelam. ipso autem iure rescindere non potest, vt ff. de iniu. testa. si quis filio. 1. resp. & de lib. & posthum. l. si quis posthumos. §. si filium. Item nota hic querelam non præparatam transmitti, quia spem [4] pater habuit, vt & in conditionali obligatione, vt instit. de verb. oblig. §. ex conditionali.

4 Doct. hic in verbo, spē, reputāt gl. sin.

[k] Etsi.] id est quamuis.

[l] Probationibus.] vt s. eo. omnimodo.

[m] Remoto.] per querelam.

[n] Eum.] scilicet nepotem. Sed & si ponamus filium ingratum, cur repellitur nepos ex sua persona, vt ff. eod. l. si is qui, quæ est contra, institut. de succes. liber. §. si verò testamentum? Resp. hic [5] ex persona patris

5 Reprobatur, licet eam teneat Salic.

[o] Vel quinquēnio.] Ad hoc. s. in quibus cau. in integ. rest. nō est necessaria. l. adolescentiæ.

[p] Hęreditatē.] Hoc referas ad vtrunque. nam neque ante aditam hæreditatē repudiatio querelæ valeret, vtpote cum hęreditate adita nascatur, vt ff. eo. Papinianus. §. si conditioni, & de acquir. hæred. l. is q hæres, in prin. nec quinquennium currit nisi demum adita hæreditate, vt j. eo. l. scimus. §. penult. & §. fin.

Querelę repudiari nō pōt ante aditam hr̄ditatē.

ADDITIO. Aduertas q sicut querela finitur quinquēnio, vt hic, sic etiam ius agendi ad supplemētum (de quo s. eo. l. omnimodo.) finitur quinquennio, secundum Bartol. hic pro quo facit secundum eum, quia ius agendi ad supplemētū succedit loco querelæ, vt d. l. omnimodo. ergo sortitur eius naturam, vt l. 1. §. hęc actio, ff. si quis testa. lib. esse iussus fue.

SI quando] CASVS. Filiusfamilias qui aliàs testandi facultatem non habuit, à principe impetrauit vt liberam haberet testamenti factionem, & non obseruata iuris communis solennitate quę in testamentis exiguntur, cum duobus testibus testari voluit, an possit, quæritur? Respond. quòd non, [1] quia per tale priuilegium ei non cōceditur, nisi vt habeat legitimam & consuetam testandi facultatē. non enim obtentu talis priuilegij testamenti obseruatio multis excogitata vigiliis debet euerti. Viuianus.

1 Cōc. c. 1. cū gl. 1. in versi. pōterго dici, extra de rescrip.

[q] Conceditur.] qui aliàs nō poterat testari, vt ff. de test. l. eius. §. 1. & l. de statu. si autem aliàs poterat testari, etiā solennitas remissa videtur, ne nihil operetur concessio, vt ff. ad municip. l. 1. & ff. de legat. 1. l. si quando, & ff. de constit.

conſtit.princi.l.fin.

a Teſtamenti factionem.] & in actiua ſignificatione accipe, vt inſtit.de hære.quali.& diffe. §.teſtamenti. Sed videtur libere concedis. ff.de bon.libe. l.etiam. §.1.quæ eſt contra. Solu.ibi ſciens princeps alienum libertum, teſtamenti conceſſit factionem. hic neſciebat habere liberos. Vel ibi dixit nõ obſtante. l. aliqua, hic vero non dixit. Vel magis liberis debetur hæreditas quã patronis. Itẽ contra. ff. de iniuſto teſta. l. ſi quis filio. §. ſed & ſi quis fuerit. Solut.cum conceditur priuilegium militi, videtur ei concedi quaſi militi, & ideo iure militari teſtari poteſt, argum. ff.de mili. teſta. l.ex militari.§.ſed vtrũque. Cum autem pagano conceditur facere teſtamẽtum, videtur ei concedi quaſi pagano, ut iure cõi teſtari poſſit: vt hic: Vel ibi expreſſit iudex, vt iure militari teſtari poſſit. Vel hic princeps, ibi alius iudex. Econtra videtur ꝙ conceſſio non valeat vt etiam iure communi teſtetur, vt ff.de bon. liber.l. Paulus reſpondit. 2. §. patroni. ſed illa corrigitur infra de bon. lib. l. fina. Vel aliud cum concedit princeps, vt hic, & aliud cum patronus, vt ibi.

b Tuetur.] & facit infra de teſta.l.omnium. Item not. generali conceſſione ea videri concedi, quæ veriſimile eſt ſpecialiter conceſſa, vt & ff.de pecul. l qui peculij, & ff.quæ in fraudem credito.l. ſi pater, & ff.mand. l.ſi creditor.§.penul. & de pig.l. obligatione.

[a] Concor. gl. ſup verbo, inſerẽda, circa fi. in c. cũm quæ, extra de reſcr. Priuilegiũ alicui conceſſum videtur concedi ſecundum qualitatẽ ſuæ perſonæ. [b] Iſta ſol. placet docto.

tam teſtamenti factionẽ. a Neque enim credendum eſt, Romanum principẽ, q iura tuetur, b huiuſmodi verbo totam obſeruationẽ teſtamentorum multis vigilijs excogitatam atq; inuentam velle euerti.

B

Per pactum habitum inter patrẽ & filium non poteſt tolli filio ius agẽdi ad ſupplementum legitimæ. ſecus ſi hoc fiat cum hærede eius poſt mortem defuncti. h.d. not. Bal Vel ſic: Pactum factum patri per filium de non agendo querela, vel petendo ſupplementum legitimæ, non nocet filio quo minus poſt mortem patris agere poſſit, hoc dicit.

Illud etiam ſancimus, vt ſi quis c à patre certas res, vel pecunias accepiſſet, & pactus fuiſſet, quatenus de inofficioſo querela aduerſus teſtamẽtũ paternũ minimè ab eo moueretur: & poſt obitum patris filius cognito paterno teſtamento, nõ agnouerit d eius iudicium, ſed oppugnandum putauerit, vetere iurgio exploſo, huiuſmodi pacto filiũ minimè grauari, e ſecundum Papiniani reſponſum, in quo definiuit meritis magis filios ad paterna obſeq a prouocandos, quàm pactionibus adſtringẽdos. Sed hoc ita admittimus, niſi tranſactiones ad hæredes paternos filius celebrauerit, in quibus apertiſsimè iudicium patris agnouerit.

C

D

[Illud etiam] CASVS Filius pepegit cum patre de non impugnando teſtamentum per inoffic. querelam, accepta certa quantitate pecuniæ, vel ſpecie à patre. lapſo tempore fecit pater teſtamentum. extraneum inſtituit: filium exhæredauit. an non obſtante pacto poſſit filius teſtamentum impugnare, quæritur? dicitur quòd propter pactum filius non grauatur. ſed an agere poſſit querela, non aperit. hæc vera ſunt quando cum patre filius pactum fecit, ſecus ſi cum hæredibus patris tranſegiſſet, quo caſu videtur iudicium patris filius agnouiſſe. & hoc in ſecunda. Et generaliter quando pater filio aliquid reliquit, vel iure inſtitutionis, vel legati, vel fideicommiſſi. vel per dona.cauſa mortis, vel inter viuos, vt iſtud filius reputet ſibi in quartam, & poſt mortem patris illud filius agnouit ſimpliciter.i nullam faciens mentionem de repletione, non propter hoc ſibi præiudicat quo minus poſſit agere ad ſupplementum. & hoc in tertia. In quarta, dicit quod

A hæc lex extendatur non ſolum ad filium & filiam, ſed ad illas perſonas quæ de inoffic. agere poſſunt. Viuianus.

c Si quis.] ſ.filius.

d Non agnouerit.] i.non aliquid ceperit.

Qui accipit ſimpliciter quod eſt ſibi donatum, vel relictum pro legitima, non perdit ius agendi ad ſupplementum: ſecus ſi interceſſerit renũciatio ſpecialis agendi ad ſupplementum. h.d. Bald Vel ſic: Supra dixit, quòd primus actus perſonalis non nocet, niſi ſequatur ſecũdus actus amiſſionis: nunc dicit hic generalius verum, vt primi actus non noceant, niſi ſecundi ſequantur de remiſſione.

Et generaliter definimus, quando pater minus legitima portione filio reliquerit, vel aliquid dederit, vel mortis cauſa donatione, vel inter viuos, ſub ea conditione, vt hæc inter viuos donatio in quartam ei computetur: f ſi filius poſt obitum patris hoc quod relictum, vel donatũ eſt, ſimpliciter agnouerit, fortè & ſecuritatem hæredibus fecerit, quod ei relictum, vel datum eſt, accepiſſe, non adijciens g nullam ſibi ſupereſſe de repletione quæſtionem: nullum ſibi filium facere

e Grauari.] q.d. ſolo pacto inſpecto quo conuenit ne ageret querela, non præiudicatur ei, quia pactũ de futura ſucceſſione ſiue ſit vt ſuccedatur, ſiue vt non ſuccedatur, nõ valet, vt hic, & infra de pact. conuen. l.hæreditas, & infra de colla. l. pactum, etiam ſi iuretur, vt ſupra de legi. & conſtitut.non dubium. ſed quod accepit, computatur in quartam, & ſic denegatur querela, & agitur ad ſupplementum. non ergo grauatur, vt hic, quo minus agat ad ſupplementum, vt ſ.eo.l. omnimodo. Vel illud[a] imputatur quod accepit ex vltima voluntate, hic accepit inter viuos. Vel hic[b] nõ imputatur in odium patris, qui filium adſtringere voluit. ſed videtur huiuſmodi pactum inter patrẽ, & filium valere, vt ff.ſi quis à pa. ma. fue.l.j.§. ſi parens, quæ eſt contra. Sol. aliud in patre cui nõ adeo filij debetur hereditas, vt patris filio: vt ff.eo.l.nam & ſi. Vel hic habet minus quarta: & quod hic dicit non grauatur, ſcilicet quo minus agat ad ſupplementum: vt hic ſtatim innuit, & generaliter &c. & ita hic & ibi valet. Vel ibi habebat integram quartam: vel ibi non iure pacti, ſed iure exceptionis doli: vel verius[c] iure veteri ex pacto: ſcilicet ſi contracta fiducia emancipet, filio ſuccedebat pater: ſic & econtra per pactum perdere poterat, ſed hodie ſicut non pacto ſuccedit, & ſic nec pacto amittit: vt inſti.de leg. agna ſuc. §. fin.

[a] Dicas ꝙ tale iuramentum eſt ſeruandũ: caſus eſt in c.2. de pact. lib.6

[b] Concor. Pau.& Ia.

[c] Approbat. Bart. Bal.& Salic.

ADDITIO. Hanc vltimam ſolutionem dicit Bartol. hic tenendam. Et aduerte, quòd hæc regula pactum de non ſuccedendo non valet, fallit ſi tantum quis ratione pacti accepit, quantum ſibi ex ſucceſſione debetur, ita ſingulariter limitat Bartol. in d.l.j.§. ſi vel parens. ff.ſi quis à paren. &c. & idem in l. fin. in ij. columna ſupra, de pact.& poſt eum Abbas in conſilio ſuo 116. 2. voluminis, dicens ſe non reperiſſe hoc ab aliquo reprobari.

f Computetur.] non aliàs, vt hic: & inſtit. eod.§.igitur, ſecus in quarta iure inſtitutionis, vbi computatur etiam ſi non fuerit dictum, vt ff.ad leg. Falc.l.cum quo.§.fin. quæ eſt contra. Vel dic quod & ibi fuit dictum.

g Non adijciens.] Ecce quare dixit ſimpliciter.

Præiudi-

præiudicium, [a] sed legitimã partẽ repleri: nisi hoc specialiter siue in apocha siue in transactione scripserit, vel pactus fuerit, ꝙ contentus relicta vel data parte, de eo qđ deest, nullam [b] habeat quęstionem. Tunc enim, omni exclusa querela, paternum amplecti cõpelletur iudicium. [c] Quæ omnis sanctio suas radices extendat nõ solum ad filium vel filiam, sed etiam ad omnes personas quæ de inofficioso querelam cõtra mortuorum vltima elogia possunt mouere. Dat. Kalen. Septembr. Lãpadio & Oreste Conss.

Sicut si ab initio minus legitima relinquitur, agitur ad supplementum: ita si ex post facto legitima minuatur per euictionem. Per Falcidiam autem non potest minui legitima: & debet fieri suppletio de substantia patrimonij testatoris: & in legitimã non imputatur quod casu quæritur. h.d. vsque ad §. cum autem Bald. Vel sic. Si res filio relicta vel data pro legitima euincatur a filio, non propterea testamentum est nullum, quasi nihil sibi videatur relictum quia loco eius rei censetur relicta æstimatio eius. sed ad supplementum agẽdum est, si non sufficit. Item de eo quod est relictum pro legitima, non detrahitur Falcidia: quia legitima plus est debita filio, quàm Falcidia sit debita hæredi. Item supplementum legitimæ debet fieri de ipsis rebus hæreditarijs: & illa quæ aduentitio lucro veniunt, in eam non imputantur. h.d. vsque ad §. cum autem. Fran. de Cast.

XXXVI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SCimus antea constitutionẽ [d] relatam fuisse, qua cautum est, si pater minorẽ debita portione filio suo reliquisset: omnimodo, etsi non adijciatur, viri boni arbitratu repleri filio, attamen ipso iure [e] inesse eãdem repletionem.
B

¶Quęrebatur itaq;, si quis rem donatam vel inter viuos, vel mortis causa, vel in legatis vel in testamento relictam agnouerit, & pro parte sua habuerit: deinde eadem res euicta vel tota vel pro parte fuerit:
C an debeat ex nostra constitutione pars legitima post euictionem suppleri, vel si ex lege Falcidia minuantur legata, vel fideicõmissa, vel mortis causa donationes: debeat tamen ex hoc casu supplementum introduci: ne dum totam Falcidiã accipere hæ-

a Præiudicium.] Secus iure veteri & in hoc casu: vt. ff.e. l.pen.§.fi.& l.fi.& l.Papinianus.§.si conditioni. Et no. ꝙ eligẽdo vnũ ius sibi competens, circa aliud sibi non præiudicat. sic & s.de trãsac. si quidẽ, & ff.de inof.testa. l.mater. Sed argumẽ.contra infrà de posi.l.4.& de vsur.l. quamuis, & de pac. inter empt. l. commissoriæ.

b Nullã.] s. ad supletionem quartæ.

c Iudiciũ.] quid aũt si filius patrẽ vel matrẽ vel econtra vult instituere, & instituẽdus dicat nolo, & sic aliũ instituit: ille adit, & exhęredatus vel præteritus querelã instituit: vel dicit ipso iure nullũ testamentũ? Certe cũ nõ sit institutus vel exhęredatus, ergo non tenet testamentũ, sicut in similibus est arg.ff de act & obli. l. obligationũ fere. §.placet, & de his q sunt sui vel alie.iur. l.patre.nec cõsensus instituẽdi firmat qđ ipso iure non valet: vt arg.ff.qui.mo.pignus, vel hypo.sol. si debitor, i fi. & de iure patr.l. sicut. sic & qñ pr̃ filio, vel princeps subiecto, vel patroni filius liberto: vt s.e. in prin. & ff. de bon.lib.l. Paulus. 2.§.patroni. & insti. qui.nõ est pmissum fa.test. in prin. quia nõ nocet exhæredatio, nisi sit ingratus, vt j.de libe.pręt.vel exhære. auth.ex cã. ergo non nocet consensus: vt Institu. de hære. quali.& diffe. §. 2. Item non præiudicat consensus vi pacti vel repudiationis: vt.ff.de acquiren. hæred.l.qui superstitis, & j.de possi.reuer.l.nec nos, & s.ea.l.§.1. E contra videtur quòd non potest dici inofficiosum cum voluit filius pietatem seruare, & stetit per eum quo minus fieret, ergo volenti nõ est facta iniuria: vt s.de transac.l. cũ donationis. nec inuito confertur beneficiũ: vt ff.de reg. iur.l. inuito. H. Itẽ hic videtur iusta causa quare posset præteriri: vt ff.si quis ali.testa.pro.l.1. Item cõsensus filij præteriti facit tenere qđ aliàs ipso iure esset nullum: vt arg.ff.de iniusto testa.l. filio præterito, & de iure dot.l. si res.§.1.quia pacisci potuit consentiente filio: vt ff.de libe.& posthu.l. filio.est.n.nullum testamentum, si hoc filius dicat patre consentiente, vt alius habeat bona filij decedentis, vel econtra: vt s.de pac.l.fi.arg.ff.si a patre quis ma.fue.l.1.§. si parens. & aliàs prohibita toleratur volũtate partium: vt.ff.de fer.l.1.& spem futuræ &c. vt.ff.de pac.l. pactum, in fi.

D

SCimus.] CASVS. In prima parte facit mentionẽ illius constitutionis.s.eo.l.omnimodo.dicens ꝙ si testator non reliquerit debitam portionem, & si nõ adijciatur, boni viri arbitrio repleatur: ipso iure debet repleri. In secunda vero dicit, quòd si testator filio reliquerit aliquid vel titulo institutionis vel donationis, & istud euictũ fuerit per extraneum vel per hęredem scriptum, debet repleri, siue in toto, siue in parte fuit euictum, nec habet locum Falci. sed siue minus legitima ab initio fuerit relictum, siue legitima, sed grauatur: ei grauatæ diminutione temporali siue conditionali, locum habeat repletio: nec ex fructibus repleatur, sed ex bonis patris hæreditariis, ... nec ex eo quod gratia substitutionis (puta quia in legato alij fuit substitutus) lucratus fuerit, vel sibi habenti proprietatem nomine legati vel aliquo titulo a patre cui accreuit vsusfruct. In tertia dicit quòd si extraneo instituto, filio exhæredato, fuerit rogatus institutus de restituenda hæreditate filio post mortem, vel vsque ad certum tempus, vt non careat debita legitima, statim quartæ partis fiet restitutio, & non expectata morte hæredis, aut aliquo temporis interuallo, reliquæ autem partes cũ decesserit hæres, vel prout testator dispoluerit. à quo autem tẽpore currat quinquenniũ intra quod agere possit exhæredatus. i. quo elapso excluditur à querela, quæritur, an. s. a morte testatoris, an ab adita hęreditate secũdum tempus. Et respondetur quia ab adita hæreditate secundũ Vlpianum, & non die mortis testatoris secundũ Modestinũ. Sed quia hęres tempus adeundæ hæred. posset prorogare, & filium sua legitima defraudare, statuit imperator, ut si in eadem prouincia commoretur scriptus, & exhæredatus filius, detur spacium sex mensium ad hæreditatem adeundam. Si in diuersis prouinciis, detur ei anni spacium connumerandum à morte testatoris, & si intra statutum tempus nec adire nec repudiare uoluerit, per officium iudicis compellatur, & si filius medio tempore. i. post mortem testatoris & ante aditam hæreditatem decesserit, querelam licet non præparatam, quia nec libellum porrexerit, nec in ea lis est contesta. ad filios transmittit, ad extraneos autem ita demum potest transmittere, si pręparatam relinquat, & hoc in quarta. Not. ex ista l. in versi. quærebatur, text. magistralem, ꝙ si pater instituit filium in re aliena, valet institutio etiam re euicta, nec ... præteritus, cum sibi debeatur æstimatio, secundum Ia.

d Constitutionem.] s. eod.l. omnimodo.

e Ipso iure.] id est etiam si nihil dicat testator: si tamen filius hoc allegat: vt supra.l. proxi. sic in testamento dico filio suo pterito: vt ff.de iniu. rup. test.l. filio, & in cõtra tabulas, & in compensatione, vt j.de compen.l.fin.

Testm̃ an possit dici inofficiosũ si pater extraneũ instituit, filio dicẽte nolo eẽ hęres.

a Hæres nititur.] ex legato relicto filio.
b Cōmodū.] Nā dato q hæres retinet Falc. & filius non possit petere suppleri, cessat lex oīmodo. & sic habet locum lex illa, cum quæritur, nā posito q non oportet, &c.
c Amittat.] rescisso testō per querelam inofficiosi. Sed contra ad sequens responsum. ff. de leg. 2. l. cū pater. §. euictis. Sed aliud est in legato quod habet aliquis noīe quartę vt agat de euictione, ne intentet querelā, vt hic, aliud in aliis, vt ibi. Vel illud in pceptionibus. Itē est cōtra. ff. de bon. lib. l. si vero. §. si patronus, vbi dicit totū auferri p contra tabulas parte legati euicta. Sed dico q aliud est in isto filio quā i patrono, quia magis ē debita filio patris hęreditas, quā liberti patrono. Itē contra. ff. de leg. 2. l. cū pater. §. euictis. Sed in præcepto ibi dicit agi de euictione.

Approbat. Salic. & Ias.

Idē Sali.

d Falcidia.] s. in hac parte, sic ergo p Falcidiam non minuitur legitima, licet vtranq; libertates minuant vt ff. e. l. Papinianus. §. quarta.
e Interueniēte.] per Falcidiam vel per euictionem.
f Substātia patris.] ex hoc verbo corrigitur qđ est. ff. eo. l. Papinianus. §. si quis. Vel illud in quarta Trebellianica, hoc I quarta iuris naturæ, vt ff. ad Treb. l. mulier. 1. §. si hæres. Vel ibi certū tēpus erat appositū, intra quod tempus pōt percipere totfructus qui suffi ciūt ad quartam, hic non. & de hoc habetur etiā. j. ad Trebel. l. iubemus.
g Ex substitutione.] cū forte substitutus sit in legato.
h Accrescēdi.] ā fructuario, cū ipse erat proprietarius tātum, vt dicit statim.

singularis tex. fm Pau. hic ad hoc, q si filius cui minus legitima relictū est, substitutus legatario vel hæredi, non I putat in legitimā qđ capit ex substitutiōe.

res nitif, [a] ēt totū cōmodū [b] hrditatis amittat? [c] ¶ Sancimus itaq; in omnibus istis casibus, siue in totum euictio subsequatur, siue in partem, emendari vitium, & vel aliam rē vel pecunias restitui, vel repletionem fieri, nulla Falcidia [d] interueniente, [e] vt siue ab initio minus fuerit derelictum, siue extrinsecus qualiscunque causa interueniens aliquod grauamen imponat vel in quantitate, uel in tempore, hoc modis omnibus repleri, & nostrum iuuamen purum filiis inferri. Repletionem autem fieri ex ipsa substantia patris, [f] non si quid ex aliis causis filius lucratus est, vel ex substitutione, [g] vel ex iure accrescendi, [h] vt puta vsusfructus. Humanitatis etenim gratia sancimus, ea quidē omnia quasi iure aduentitio eum lucrari, repletionē aūt ex reb. substantiæ patris [i] fieri. [k]

Conditio inserta fideicommisso vniuersali filio relicto, vsque ad legitimā remouetur, sed abinde infra conditio expectatur, h. d. secundum Bald. Vel sic: De fideicommisso vniuersali relicto filio sub conditione vel in diem vsque ad legitimam sibi debitam, detrahitur conditio vel tempus, in residuo vero manet. Pau. de Cast.

¶ Cum autem [l] quis extraneo hęrede instituto, [m] restituere eum filio suo hęreditatem suam cum moriatur disposuerit, vel in tempus certum restitutionem distulerit, quia nostra cōstitutio quæ antea composita est, oēm dilationē, omnemq; morā censuit esse subtrahēdam, vt quarta pars pura mox filio restituatur, in hmōi specie qđ faciendum sit, dubitatur. ¶ Sancimus itaque quartæ quidem partis restitutionem iam nunc celebrari, [n] non expectata nec morte hæredis, nec temporis interuallo, reliquum autem quod post legitimam portionem restat, tūc restitui quando testator disposuit. Sic etenim filius suam habebit portionem integrā, & qualem leges, & nostra cōstitutio definiuit, & scriptus hæres commodū qđ ei testator dereliqt, cū legitimo moderamine sentiet.

Quinquennium datur ad querelā mouendam, & currit à die adita hæreditatis, ad quam adeundam hæredi scripto terminus assignatur. h. d. vsq; ad §. in medio tamen. Bal. Vel sic: Tēpus querelæ incipit currere adita hæreditate, quæ debet adiri intra sex mēses, vel annum, quando filius esset exhæredatus, alias habetur pro repudiante. Et querela etiam non præparata, vel non nata, quæ tamen nasci sperabatur, transmittitur per filium ad suos descendentes. h. d. vsq; ad fi. Pa. de Ca.

¶ Illud pręterea sancimus, vt tempora [o] inofficiosi qrelæ ab adita hæreditate [p] secundum Vlpiani opinionem currant: Herennij Modestini sententia recusata, qui à morte testatoris illico cursum de inofficioso querelæ tēporibus dabat, vt non liceat [q] hæredi quādo voluerit, adire: [r] ne per

ter l. quoniam in prioribus. s. eod. nam illa lex loquitur quando filius erat solum institutus in legitima: hic autē vltra legitimam in vniuerso fideicom. secundum Ias.
l Cū aūt.] Si minus legitima portione relinquatur, qualiter repleri debeat, dictum est s. Si aūt ex tempore relictū est & plus, vt nō careat debita portione, dicendum est.
m Instituto.] s. eo. l. qm in prioribus.
n Celebrari.] cōditione ex hac. l. & non per querelam, quod apparet ex sequentibus. Nā si per querelā, nō valerent fm iura ista quæ testamento relicta essent, quasi à demēte relicta, vt ff. eo. l. Titia. Sed hodie aliud vr̄ q̄ lex ista dicat, p authē. vt cū de app. cog. §. aliud quoque, col. 8. cū debeant habere iure institutionis: nisi velis dicere istum intelligi quasi institutū. nā ptor fideicōmissariū reputat p īstituto, vt inst. de fideic. hęr. §. restituta, & ē simile ad §. istū in auth. de triēte & semis. §. 1. coll. 3.

Fideicommissarius reputatur pro instituto.

ADDITIO Bar. reprehendit hanc glossam volentē q fideicommissum habeat hic vim institutionis, quia text. in d. §. aliud quoq;, dicit expresse q non valet iure fideicōmissi. facit l. ita tamen. §. qui rogatus. ff. ad Treb.
ILLVD.] Not. ex isto. §. q querela nō competit filio exhæredato, ni si adita hæreditate per præscriptum hæredem, quo tempore incipit nasci. l. Papinianus. §. si cōditioni. ff e secus est in bo. poss. cōtra tab. quæ cōpetit ēt si non sit adita hęreditas. l. illud, in prin. & l. quod vulgo. ff. de contra tab. Ias.
o Vt tēpora.] s. quinquennij, vt s. eod. si quis filium, in fi.
p Hæreditate.] quia tunc nascitur, vt ff. e. l. Papinianus. §. si conditioni. sed cōtra tabulas ex die mortis, vt ff. de contra tabu. l. illud, in prin. & l. quod vulgo.

Additio.

i Substantiæ patris.] sed an fructus dicatur res? subiicit q sic, vt ff. de verb. sig. l. bonorum. Argu. contra infra ad Trebel. l. iubemus.
k Fieri.] sic ergo quæritur vnde & à quo fiat repletio. & sic sunt argu. contra. ff. de peti. hæred. l. item veniunt. §. à quo, & de verb. obli. cum seruus, & s. de preci. impe. offr. l. vniuersis. Accursius.

Additio.

CVM AVTEM.] Iste. §. est in hoc tantum correctus, q filio non potest relinqui legitima etiam per fidei commissum vniuersale. Nec putes q sit superfluus pro-

q Non liceat.] subaudi, tamē. Vel dic quasi diceret, ideo computabatur ab adita hæreditate, ne liceat hæredi adire quandocunque sibi placuerit: imò intra certum tēpus cogemus eum adire, vt statim sequitur. si autem à tempore mortis computaret, haberet liberam potestatem adeundi quando vellet hæres.
r Adire.] sed aliud videtur statui tempus, vt j. de iure delibe.

delibe.l.fi.§.1.quæ est contra.Sol.vt ibi.

a Hoc facere.] aliàs repellatur in perpetuum, vt ff.de cu. bo.dã.l.1.potest ergo post annum adire, quod est contra Pla.vt diximus. j.de iure delib.l.cum antiquioribus.

b Ad extraneos.] j.de iure delibe.l.sancimus.

c Antiquis libris.] vt ff.eo. quemadmodum.

A f In castrẽsibus.] amodo de filiisfamilias tñ dicit. Ac.

g Paganum est.] i.profectitium vel aduentitium, vt j. de bo.quæ libe.l.cum oportet, in princ.in quibus constat filiumfamilias non posse testari, vt j. de bonis quę lib. l.fi. §.filiis autem.

Cum antiquis.] CASVS. Olim licebat militibus in castrensi peculio testari militantibus in re militari, veteranis autem & qui extra rem militarem positi sunt, iure communi, & in quasi castrens. pecul. quibus specialiter fuerat indultum testari, puta cõsulibus & aliis certis personis dignitatem habentibus iure communi tantum, & specialiter super salariis administrationis suæ sibi administratis. & hoc quidem priuile. extenditur hodie generaliter ad omnes qui ratione officij de publico salaria percipiũt. sed hodie non solum in his, sed in omni alio quasi castrẽsi peculio quilibet põt testari sine timore inoffi. querelę: adiiciẽs ꝙ sicut querela inoffi. locum non vendicat in testamẽto militari, nec contra eorum decretionẽ admittatur. hoc vsq; ad §.si enim, &c. ibi.n. dicitur ꝙ hęc non sine ratione introducta sunt tali argumẽto subnixa, ꝙ nec olim patrono præterito contra testamentum liberti sui super peculio castren. idest rebus in castris acquisitis competit bo no. poss. In fine dicit quia durante patria potestate hac imunitate gaudẽt in quasi castren. peculio: sui aũt iuris effecti, cum nec tunc peculium dicitur confuso patrimonio, ex tunc, sicut cæteri subiacent querelæ inofficiosi. Viui.

d Cum antiquis.] vt s.e.l.de inofficioso, & ff. e.l.si instituta. §.de inofficioso. Ac.

e Legibus.] vt ff.e.l. quemadmodum.

hmõi tramitẽ interim filiꝰ defraudetꝰ debito naturali.

¶ Sancimus itaque, vbi testator decesserit alio scripto hærede, & speratur de inofficioso querela, necessitatem habere scriptũ hæredem, si quidem præsto est in eadem commanens prouincia, intra sex mensium spacium, si autem se orsum vtraq; pars in diuersis prouinciis degit, tunc intra annale tãtũmodo spaciũ simili mõ per cõtinuũ à morte testatoris numerãdum, oĩmodo adire hmõi hæreditatem, vel manifestare suam sñiam quòd hæreditatem minimè admittat. expeditus etenim ita tractatus ĩducitur filio memoratam mouere querelam. Sin vero scriptus hæres intra statuta tempora minimè adierit, per officiũ quidem iudicis hæredem scriptum compelli hoc facere: a in medio tamen tẽpore, id est à morte quidẽ testatoris, sed ante aditam hæreditatem, si decesserit filius, huiusmodi querelã (licet se non ꝑparauerit) ad suã posteritatẽ trãsmittet. Ad extraneos b vero hęredes tũc tãtummodo, qñ antiquis libris c insertam faciet præparationẽ. Dat. Kal. Septẽb. Constantinop. post cõsulatum Lampadij & Orestis. VV.CC.

Sicut in castrensi, ita in quasi castrensi peculio filiusfamilias habet duplex priuilegium, quia potest testari, & testamentum eius non subiacet querela, sed paterfamilias effectus, quia desinit esse peculium, & cum reliquis bonis confunditur, dicta priuilegia nõ meretur. Bal.

XXXVII. Idem. A. Ioann. P. P.

Cum antiquis d legibus e declaratum est, vt militaria testamenta de inofficioso querelam euadant, multi alij casus emergunt, in quibus dubitationes exortas sopiri necesse est. In castrẽsibus f etenim peculiis introducta est & alia subdiuisio, & peculij triplex inuenitur causa. Vel enim paganum est g peculium, vel castrense, vel quod medietatẽ inter vtrũq; obtinet, qđ quasi castrense nuncupatur.

¶ In tali igitur peculio qđ quasi castrense appellatur, quibusdã ꝑsonis licẽtia cõcedit h condere qdẽ testamenta, sed nõ quasi militibus quo voluerint modo, sed cõi & licito & cõsueto ordine obseruando, quemadmodum constitutũ fuerat in proconsulibus, i & præfectis legionum, & pręsidibus prouinciarum, & oĩbus generaliter qui in diuersis dignitatib. vel administrationibus positi, à nostra cõsequuntur manu, vel ex publicis salariis quasdam largitates.

¶ Sed hæ quidẽ personæ testamenti faciẽdi habent potestatem in ipsis tantummodo peculiis quę iam enumerata sunt, id est quasi castrensibus. Sed & veterani qui tempore quidem militiæ sibi peculium acquisierunt, militiam autem deposuerunt: testari, licito tamen modo, non prohibentur. k

¶ In his itaque omnibus quasi castrensibus peculiis dubitabatur si contra huiusmodi testamenta de inofficioso querelam extendi oporteret. Sed prior quæstio erat, si oẽs qui quasi castrense peculium habeant, testari in hoc possint, quia non omnibus passim, sed quibusdam personis hoc priuilegij loco concessum est, l quia m militibus quidem & veteranis testamenta facere in castrẽsi peculio vndique concessum fuerat, sed militibus quidem in expeditione constitutis iure suo, veteranis autem iure communi. De aliis autem personis omnibus, quę non per speciale priuilegium hoc acceperunt, si possint testari, dubitatum fuerat, vtputa viris disertissimis patronis causarum, virisq; de-

h Concedit.] i.cõcedebat ante legẽ istã.

i In proconsulib.] qui erant filiifamilias. & sic expone sequentia.

k Non prohibentur.] No. licito, etiã quo ad exhæredationem, vt ff.eo.l.Papinianus.§.Papinianꝰ & j.ibi, quia militibus, &c. & secũdum hoc in q. ca. castrensi finita etiam dignitate posset exhæredare, quod secus est in castrensi veterano. Sed cur secus? Alij, idem, pro quib. d.l.Papinianus, quia dicit patrisfamilias.

l Concessum est.] ante hanc l.vt prædictum est.

m Quia.] merito quæro an omnes qui habent quasi castrense, possint. nam omnes qui habent castrense, possunt.

Approbatur ꝑ oẽs scribentes hic.

a Memorialibus.] i. notariis qui scribũt causa memoriæ.
b Archiatris.] i. medicis.
c Publica.] vt s. de aduo. diuer. iudi. l. fori.
d Testamenta.] duo priuilegia dat filiisfamilias, vt & testentur in quasi castrensi, & non timeant querelam, vt hic, & j de test. mil. l. fi. sed hodie timẽt, vt s̃. de epis. & cle. l. sacrosanctæ, & authẽ. presbyteros. j. & in auth. vt cũ de ap. cog. §. sancimus, colla. 8.
e Peculiũ.] sic dico respectu p̃teriti tpis quo fuit seruus, & sic accipitur pro patrimonio, vel aliis modis, vt ff. de pecu. super rubr.
f Sanctionẽ.] vt ff. de bo. lib. l. si filius. §. Papinianus. Et no. ꝙ miles filiusfamilias ẽt si sui iuris efficiatur, nihilominus habet hoc idẽ priuilegiũ in bonis castrẽsibus, sed i bonis quasi castrẽsibus secus, vt hic i vers. sed hoc. secus ẽt in veterano, vt ff. de mil. test. l. si a milite § fi. & l. nã in bona, & ff. eo. l. Papinianus. § Papinian'. veteranus. n. & filiusfamilias nõ habent priuilegium vt cesset querela inofficiosi testamenti, licet testari possit, vt s̃. ea. l. §. sed & veterani. sed libertus ẽt veteranus hẽt hoc priuilegiũ, vt hic dicit. nec. n. ita subuenitur patrono, vt filiis & parentibus.

Filiifami. testando duo priuilegia olim habebãt.

Cũ consensu patris possit testari in aduẽtitiis, notaui in c. pe. de sepul. lib. 6.

Approbatur per Bar. & Ja.

uotissimis memorialib. [a] & agentibus in rebus, nec non magistris studiorum liberalium, archiatris [b] quoque, & aliis omnibus omnino qui salaria vel stipendia percipiũt publica. [c] In his itaq; oĩbus sancimus (quia ad imitationem peculij castrensis quasi castrense peculium superuenit) omnes qui tale peculiũ possidẽt, super ipsis tãtummodo rebus quæ quasi castrẽsis peculij sunt, vltima condere (secundum leges tamen) posse elogia, hoc nihilominus eis addito priuilegio, vt neque eorum testamenta [d] inofficiosi querela expugnentur. Si. n. patronus aduersus res quas libertus eius ex castris acquisiuit, sui iuris indubitanter cõstitutus, etsi pręteritus fuerit ab ingrato liberto, tñ contra hmõi peculium [e] contra tabulas bonorum possessionem non habet secũdum veterũ legũ sanctionẽ, [f] quemadmodũ oportet præfata peculia quæ ad instar castrensis peculij introducta sunt, de inofficioso querelæ esse supposita? Sed hoc obtinere oportet, donec in sacris parentũ suorum constituti sunt hi qui quasi castrense peculium possident. Si. n. sui iuris efficiantur, procul dubio est eorum testamenta & pro ipsis rebus quas antea ex quasi castrensi peculio habebant, posse de inofficioso querelam sustinere, cũ neque nomen peculij permanet, sed aliis rebus confunditur, & similem fortunam recipit, quemadmodum & cæteræ res eorum, quæ in vnum congregantur ex omnibus patrimonium. Dat. Kalẽ. Septemb. Constantinop. p̃ost consulatũ Lampadij & Orestis VV. CC. anno secundo.

TITVLVS XXIX.

DE INOFFICIOSIS donationibus.

Si per inofficiosam donationem filij fraudantur in quarta i. legitima portione: competit eis querela inofficiosæ donationis, quæ est introducta ad similitudinem inofficiosi testamenti, secundum Bal.

I. Imp. Philippus A. Nicanori & Papianæ.



SI (vt allegatis [g]) mater vestra ad eludendã [h] inofficiosi [i] q̃relam, pene vniuersas facultates suas dum ageret ĩ rebus humanis, factis donationibus, siue in quosdam liberos, siue in extraneos, exhausit, [k] ac postea uos ex duabus unciis [l] fecit hære

Cõtinuatio.

DE INOFFICIOSIS donationibus.

Dictum est supra de querela inofficiosi testamenti, sed quia sæpe in fraudem legis excogitantur donationes, ut cesset querela inofficiosi testamenti, vt infra e l. 8. ideo ponit de inofficiosis donationibus. Azo.]

SI vt allegatis.] CASVS. Materfamil. filios habens quatuor, donauit duobus decem vncias inter viuos, postea fecit testamentum, & omnes in duabus vnciis residuis instituit, demum duo non habere inueniuntur nisi vnicam unciam, & eam legatis & fideicommiss. grauauit, qualiter eis succurratur, quæritur? Respond. quòd sicut contra extraneum institutum filio cui debitum bonorum subsidium relictum non est, datur inoffi. querela, ita & his dabitur contra duos alios querela de inoffi. donat. & per eam consequentur debitũ bonorum subsidium.

g Si vt allegatis.] vos duo fratres.
h Ad eludendam.] i. excludendam.
i Inofficiosi.] i. testamenti. nam illa ad subuertenda testamenta tantum est inducta.
k Exhausit.] excedendo dodrantem.
l Ex duabus vnciis.] sed quomodo his duobus filiis potest dari querela, cum quartam habeant & plus, quia alij duo erant, vt in litera ponitur, & duæ vnciæ plus quarta sunt, scilicet dimidiæ eorum duorum filiorum quæ eis debebantur ab intestato? Respond. promptum est dicere ꝙ ex duabus vnciis non patrimonij qđ erat ante donationem, fuerunt instituti, sed eius quod remansit, puta donauit decem vncias, & remanserunt duæ, has duas uncias diuidit in 12. & ita ex duabus vnciis eius quod remãsit, fuerunt instituti. Vel si ex grossis vnciis fuerunt instituti, dic quòd fuerunt exinanitæ legatis & fideicommissis. Secundo quæro, cum aliquid habeant nomine quartæ, cur hanc querelam intentãt? Respond. quia superiorem querelam de inofficioso testamẽto habebat filius olim, si minus quarta habuit, sed hodie remittitur omne grauamen, vt supra tit. 1. l. scimus, & l. omnimodo, & l. quoniam in prioribus. Dic ergo quòd siue habeant querelam secundum leges veteres contra legatarios in modum exceptionis, (quod est, si ipsi possident res legatas, & legatarij agant, vt alias vides, vt ff. de inofficios. testamen. l. Papinianus. §. si filius.) siue secundum nouas, remittitur omne grauamen. Dico etiam hodie hanc querelam proponendam contra donatarios si id quod apud eum est, ad quartam non sufficit, & ita vtrumque habebit. Tertio opponitur, quia si habeat quod sufficit sibi ad quartam, remisso sibi onere per leges superioris titu. non videtur velle lex ista quòd hanc querelam proponat. sic enim dicit vt pote quartam, &c. Sed dic, non habentibus [3] inspecta quantitate bonorum quæ erat ante factam donationem, vt s̃. tit. 1. auth. vnde & si parens. si autem de residuo intelligeres, bene habent quartam, vt dixi, & plus. Vel dic, etiam eius residui non videntur habere quartam, cum sit exinanita legatis & fideicommissis, & ita non ipso iure [4] tollitur omne grauamen, licet hoc sit in tit superiori. Quarto quæro, quomodo dicit, iuxta formam, &c. ibi enim ageret tantum ad supplementum, vt supra titu. 1. l. scimus, in

3 Placet Bar. & P. in seipsa.

4 Displicet Bar. & P. & contra sentit. s̃. gl. & in responsione secũdæ quæstiõis.

des, easq; legatis & fideicommissis exinanire gestiuit, non iniuria iuxta formam de inofficioso testamento constitutam subueniri vobis, vtpote quartam partē non habentibus, desideratis. PP. XIIII. Kal. Septembr. Philippo. A. & Titiano Conss.

Si pater donat filio in potestate, quatenus immoderate donauit, morte nō confirmatur, & ideo ad reuocandum non est opus querela. si autem donauit filio emancipato, ab initio valet, et querelae est locus. h. d. Bart & Bald. Vel sic: Donata inofficiose à patre filio in potestate constituto, reuocantur familiæ erciscundæ iudicio. donata vero emancipato reuocantur per querelam istam. h. d. Salic.

II. Impp. Valerianus & Gallienus AA. Æliæ.

SI pater omne patrimonium suum impetu quodam immensæ liberalitatis in filium effudit, aut in potestate [a] eius is

in prin. & l. omnimodo. hic autem agitur querela? Resp. A hic habuit respectum ad id quod olim fiebat in illa. nam ibi olim habebat querelam, si minus quarta haberet. Vel secundo, hodie idem est in hac quod in illa. Quinto quæro, in quantum fit reuocatio per hanc querelam? Resp. secundum Azo, quatenus immoderate est facta, vt j. eo. l. si mater, & l. si totas, quod satis dici potest. Nec obstat. ff. de leg. 2. l. Titia. 2. §. imperator. vbi suam dimidiam integram reuocat vnus duorū filiorum. Sed dic [1] secundum B. & R. dimidiam eius quod est vltra dodrātem, vt infra eod. l. si mater. Vel distingue secundum B. in quæstione prædicta, an fit inofficiosa donatio re & consilio, an re tantum. Primo casu in totum fit reuocatio, [2] secundo, in id tantum quod est immoderate gestum. & hoc secundum veteres leges. Sed per authē. s. tit. 1. vnde & si parens, fit semper quatenus est gestū immoderate. Vel illa authen. secundum hanc distinctionē intelligitur. Vel loquitur quando in alium filium est collata: secus si in extraneum. Huic distinctioni videtur obstare j. eo. l. fi. vbi parificat querelas: sed in superiori non refert re tantum, an etiam consilio fecit. nec ergo & hic. sed illud regulare, hoc speciale. Item ob. infra de reuo. do. l. si vnquam. sed ibi solut. & hoc secundum B. Sed secundum Azo. dici potest ꝙ indistincte reuocetur tantum debitum bonorum subsidium, vt infra eod. l. si liqueat. ibi enim ponitur de inofficiosa donatione re & consilio. Sexto quæro, quid si donaui primo dodrantem, & hæc non est inofficiosa, quia adhuc superest in bonis debitum bonorum subsidium, postea facio testamentum, & te filium instituo in reliquis tribus vnciis, & à te multa legata [3] relinquo: an hic filius queri poterit aliquo modo? ecce enim querelam inofficiosi non habet, quia quartam habet, vel habet petitionem trium vnciarum quæ supersunt & remanserunt factis donationibus tempore mortis, vt supra titu. 1. l. cum quæritur, item hanc non videtur habere, quia non fuit inofficiosa. quod si est: ergo sic pater poterit donando fraudare filium. quod est contra mentem huius tituli, quod quidem negari non potest, quin aliquo casu fraudare possit filium. Quid enim si in mare omnia proiiciat? Ad hoc respon. secundum Azo, & Io. quod si donatio illarum. ix. vnciarum in fraudem facta fuit, ꝙ fiat reuocatio [4] .ix. nec prodest si dicat, non fuit fraudatus re in illis, quia etsi tunc non erat fraudatus, fraudabatur tamen, sicut in vsucapione aliàs solemus dicere, vt supra de testi. mili. l. quod tempore. & aliàs vt ff. quod met. cau. l. sed & partus. & aliàs ff. quod met. cau. l. extat. Item etiam vltima relicta inducunt Falcidiam de primo relictis, quam prima non inducebant, vt ff. ad leg. Fal. l. pœnales. §. annua, & l. in quantitate. §. sed & si legata, & l. Plautius, & l. lineā. Si vero re tantum fuit inofficiosa donatio, omni remedio videtur excludi nisi per authentic. de immen. dona. quæ generaliter loquitur vbi donatio fuit immensa, quia quartam bonorum quæ erat ante donationem, omnino debet habere filius. Idem ergo in. vij. q. dici potest, vt si pluribus singulariter donauit, & vltima reddat alias inofficiosas, vt ff. de iur. pat. l. si libertus. §. fi. Item octauo quæro, quid si ab initio donauit quis totum suum patrimonium, postea autem multo plus acquisiuit, & totum filio reliquit? Respond. [5] non dari ei querelam, vt arg. in authen. de nupt. §. quia vero hactenus, colla. 4. & ff. ad l. Falci. in ratione. 1. in prin. Argu. contra supra tit. 1. authent. vnde & si parens. Nono quæro econtra. Quid si donando non excessit dodrantem, sed postea reliqua bona amisit casu? an fingetur modo inofficiosa donatio fuisse, quæ non fuerat tempore donationis inofficiosa? Respon. no, [6] quia legitime fuit facta, argu. infra de admi. tut. l. sancimus. 1. Sed vt supra dicitur, in 2. q. pendet interim dum viuit. Decimo quero, quæ actio proponitur pro reuocanda huiusmodi donatione? Quidam dicunt (vt R.) vtilem petitionem hæred. quasi titulo habito pro nō titulo, quod non est verum, cum hic donatarius factus fuerit dominus, & bona fide. Alij dicunt dari vtilem rei vendicationem, quod satis dici potest [7] proposita prius ista querela. non autem datur directa, quia qui accepit, factus est dominus traditione, vtpote cū non in fraudem legis vel hominis facta sit alienatio, vt ff. de iur. pat. l. si libertus. Non autem hoc dixi, vt per omnia similis sit patrono hic filius, quia hic sola donata, [8] ibi quoquo modo alienata, dolo tamen, reuocantur, hic & sine dolo, vt puto, vt infra eod. l. si totas. Sed (vt dixi) prius est proponenda querela, & ea perlata datur vtilis in rem, sicut in querela inofficiosi testamenti, nec tamen omnino sic: quia ipso iure ibi desiit hæres dominus esse, vt ff. de vulga. substitutio. l. in substitutione. At hic non ita credo, & merito, quia hic cui donatum est, non sola voluntate vt hæres habet dominium: ideoque licet infirmetur voluntas per hanc querelam, remanet tamen dominij translatio per traditionem facta. at in hærede infirmata voluntate defuncti non potest dici penes eum aliquid remanere. Item potest dici quòd detur condictio ex hac lege. nam secundum leges veteres non fiebat hæc reuocatio. Accursius.

SI pater.] CASVS. Pater vni ex filiis inter viuos simplici donatione contulit fere totum patrimoniū, & in residuo postea eum & alium filium instituit: ita quod filius in quo non fuit facta donatio, inuenitur minus habere quarta, qualiter sibi consulatur, quæritur? Distinguitur, aut ille in quem facta fuit donatio, erat emancipatus, aut non. secundo casu per iudicium familiæ erciscundæ quod datum est ad diuidendum res hæreditarias in quibus erant instituti, is consequitur quartam eius portionis quam erat habiturus ab intestato, incolumem. Primo casu, quia donatio ante mortē donantis non confirmatur, aget querela inofficio. donationis ad exemplum querelę inoffi. testa.

[a] In potestate.] Nota ergo quandoque patrem filio posse donare vt transeat dominium statim, quod est verum in casibus, scilicet in dote & donatione propter nuptias, vt ff. familiæ erciscund. l. Pomponius Philadelphus, & ff. de colla. bon. per totum titu. & de collat. do. Item eunti ad castra res mobiles, vt j. famil. erciscū. l. 4. Item aliquod diurnum pro alimentis, vel remittere vsumfructum in aduentitiis, vt j. de bonis quæ libe. l. cum oportet. §. sin autem res, & l. fina. §. sin autem patre. & his casibus nō eget confirmatione. vel immo eget secundum Azo. in sum. de bo. quæ lib. Idem videtur hodie ex qualibet causa, cum sibi habere possit aduentitia quantum ad proprietatem, maxime per auth. de immen. dona. quæ est supra titu. 1. licet reuocetur si fuerit inofficiosa. nam ibi indefinite ponitur de filiis. olim autem ante Iustinianum erat nulla, quia si qua esset, patri quæreretur, vnde perīde erat ac si sibiipsi donaret, nisi morte cōfirmaret, vt hic. Alij dicūt ꝙ ibi in dicta auth erāt emācipati. vñ valebat. Tertij ꝙ erat ibi in morte cōfirmata, & ideo

[1] Concor. Bald. in l. seq. & hic Bart. Donationis inofficiosæ querela inquātum reuocat.
[2] Et bene Bart.
[3] Quæ sunt inutilia, vt tenet glo. s. in versic. secundo q̃ro, & sic sibimet contradicit. P.
[4] Immo indistincte non habet querelam, quia legata sunt nulla. Bart. B. & Paul. Falcidia inducitur q̃nque de primo relictis occasione vltimorū relictorum.
[5] Cōc. cū hac gl. B. B. & Paul.
[6] Idē Bal. & Paul.
[7] Placet B. B. & Pa. si res donata extat, aliàs datur condictio ex lege. Guiliel. de Cu. & P.
[8] Idem P.
Donatio patris in filium, q̃nq; statim transfert dominiū.

ideo datur querela, quia ille cui donatio erat facta, non A erat hæres: alioquin daretur ei actio familiæ erciscundæ, vt hic. sic & secundum istos non tenet etiam hodie donatio inter patrem & filium, vt hic.

a Arbitri.] subaudi, & tunc arbitri, &c.

Donatio morte cōfirmata, quēadmodū retrotrahitur.

b Familiæ erciscundæ.] videtur nō habere locum actio familiæ erciscundæ, quia talis donatio retrotrahitur, vt infra de dona. inter virum & vxorem. l. donationes. actio autem familiæ erciscundæ non nisi pro his quæ erant in bonis tempore mortis, intentatur. Respon. trahitur retro non quantum ad dominium, vt qui olim expressa voluntate non potuit esse dominus, nunc videatur voluntate ficta fuisse, sed quantum ad fructus. item quantum ad hoc vt non teneatur de dāno dato. vel illud de iuris fictione. secus est quantum ad veritatem, quam hic respicit. Vel dic quod non confirmatur morte hæc donatio, pro eo quod est immense donatum. & sic non retrotrahitur pro eo quod immense donatum est, sed pro alio sic. Item quod hic dicit de iudicio familiæ erciscundæ, intellige si vterque filius sit hæres. aliàs non haberet locum hæc actio, sed querela inofficiosæ donationis, vt ff. famil. erciscund. l. 1. & 2. Itē nota hic quòd venit hæres contra factū defuncti, & eo modo quo non veniret nisi esset heres, quod est mirum. Item est contra huic dicto. j. de colla. l. si donatione. Sol. vt ibi.

permansit, & arbitri [a] familiæ erciscundæ [b] officio congruit, vt tibi quartam partem debitæ ab intestato portionis præstet incolumen. [c] aut si emancipatus is fuit, & quia donatio non indiget alieno adminiculo, [d] sed suis viribus nititur [e] iuxta cōstitutiones: is qui prouinciam regit, ad B similitudinem [f] inofficiosi testamenti querelæ, auxilium tibi æquitatis impertiet. PP. VI. Kalend. Augu. Maximo. II. & Galabrione Conss.

Propter tandem rationem æquitatis illud quod disponitur in causa testati, habet locum in causa intestati. h. d. Bald. Vel sic. Querela inofficiosæ donationis habet locum etiam si succedatur donatori ab intestato. Salic.

III. Iidem AA. Æliano.

Precibus quidem tuis proposita rescripta eos C parentes denotant, [g] qui cum testamento facto viui patrimonium suum immēsis donationibus exinanissent, inane nomen hæredum liberis reliquerunt, sed ad intestatos [h] quoque eadem ratio æquitatis [i] extenditur. PP. X. Kalend. Nouemb. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

D

c Incolumen.] per hoc apparet quod debet habere quartam sine onere legatorū & fideicommissorū. sic & in ea quæ erat ad excludendam querelā inofficiosi testamēti, vt s. tit. 1. l. scimus. Item contra. ff. de leg. 2. l. Titia. 2. § imperator, vbi dimidiam reuocat. Solut. vt not. supra. l. proxi.

d Adminiculo.] quia adminiculum est, vt à morte donatoris confirmetur donatio, vt j. de dona. inter vir. & vx. l. donationes.

e Nititur.] vt j. de dona. l. siue emancipatis.

f Ad similitudinem.] vt j. de contrahen. empt. l. cū res. sed fratribus inter se non datur secundum Io. sed nos cōtra, vt hic, & j. eo. l. fi. Accursius.

f Et bene P. in l. ij. se quen.

Precibus.] CASVS. Si inter extraneos donationē inter viuos fecisti, & totū patrimonium exhausisti, & in modico vel in nihilo filiū tuum instituisti, an aduersus donatarios competat querela inoff. dona. Resp. A quod sic. Viuianus.

g Denotant.] scilicet fecisse hoc quod sequitur, qui cum, &c.

h Ad intestatos.] secus in querela [a] inofficiosi testamenti, quæ tantum facto testamento competit. Item illa contra scriptos hæredes tantum, hæc contra donatarios tantum. Item illa in totum reuocat, hæc eatenus quatenus est bonorum subsidium, licet quādoque & totum secundum quosdam, vt dixi supra, eodem l. 1.

a Concor. B. B. & P.

Querela inofficiosæ donationis non habet locum vbi habet locum restitutio in integrum, & sic auxilium minus subsidiarium excludit auxilium magis subsidiarium. h. d. Bald. Vel sic: Querela inofficiosæ donationis est subsidiaria, nec competit cum alio remedio etiam extraordinario competente ex defuncti persona. Salic.

IIII. Impp. Diocl. & Maxim. AA. Atilinæ.

Si filius [k] tuus immoderatæ liberalitatis effu- B sione patrimonium suum exhausit, præsidis prouinciæ auxilio vteris, qui discussa fide veri, si in integrum restitutionem ex filij persona tibi competere ob improbabilem donationis enormitatē animaduerterit, in remouendis his quæ perperam gesta sunt, tibi subueniet, [l] ideoque non est tibi necessarium [m] aduersus immodicas donationes auxilium ad instar C inofficiosi testamenti. Dat. VI. Id. Februar. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Quod immoderate vni ex liberis est donatum propter superuenientes liberos vsque ad debitum bonorū subsidium reuertitur ad patrimonium donatoris. Bal. & Salic.

V. Iidem AA. Cottabeo.

Si totas facultates [n] tuas per donationes vacuas fecisti, quas in emancipatos filios contulisti, id

i Aequitatis.] sic ff. ad legem Aquil. l. illud, & j. ad legē Fal. l. fi.

Si filius.] CASVS. Superius dictum est qualiter prouideatur filiis, hic qualiter parentibus. dic ergo: Filius donationem fecit in extraneum, & totum patrimonium exhausit: ita quòd nec remansit matri debitum bonorum subsidium. qualiter ei, scilicet matri succurrendum sit, quæritur? Distinguitur, aut ex persona filij potest restitui, aut non. In primo casu non dabitur sibi querela inofficio. donat. aduersus extraneum ad exemplum querelæ inofficio. testamen. quod non datur quando aliud superest auxilium; secundo casu sic.

k Si filius.] sicut. n. filij agunt, sic & parentes, & ita agit hic mater. & idem in fratre, vt dixi supra, eo. l. 2.

l Subueniet.] s. dando restitutionem ex persona filij, vt ff. de in integ. rest. l. non solum, & ff. de mino. l. patri pro filio. & hoc si tenuit donatio, aliàs directo vendicaret, vt s. si aduer. don. l. 2.

m Necessarium.] in subsidium ergo datur hæc querela, sicut querela inofficiosi testamenti, vt inst. de inoff. test. §. iam autem. & facit s. de inoff. testa. l. cum filium, & j. eo l. cum donationibus.

Si totas.] CASVS. Si in filios quos emancipatos habebas, credens te plures filios non habiturum, totū tuū patrimonium contulisti, & postea vxorem duxisti, & filios suscepisti: quæritur an ex donationibus factis detrahi possit quarta, vt eam filij qui nihil habere inueniuntur, consequi possint? Dicitur quod sic. Vel sit quæstio, quatenus sit detrahendum ex prædicta donatione, & dic vsque ad eam quantitatem, quæ sufficiat filiis postea natis ad debitum bonorum subsidium. Vel quæstio sit, qualiter sit eis succurrendum: & dic quod agent querela inoffi. donat. vt ex prædicto donatione detrahatur quarta. Viuia.

n Facultates tuas.] o patet. Accursius.

Ad

a Ad submonendam.] Nota contra factum suum in pte iudicium etiam alterius uenire quem posse, vt & ī. de pe tr. qui si. dis. l. 3.

b Necesse est.] olim quarta, hodie triens vel semis, vt ī. ti. 1. l. cum quæritur, & auth. nouissima.

c Detractum.] ipso iure, vt dicunt, ar. ī. de reuo don. l. si vnquam. Sed tu dic secundum Io. per querelam inoffiios. donatio. tenet enim donatio, vt ī. proxi. ibi, vacuas, &c. & hoc subiicit cum dicit, re mittitur, vt dixi. s. e. l. 1. Item nota ipsum patrem contra suum factum venire, etiā se viuente, quod non est in querela inoffi cio. testamen. nam non intentatur viuente illo qui fecit testamentum. Vel dic quod demū post mortem reuocatur, vt ī. de secun. nup. l. hac edictali, & in auth. de nupt. §. quia vero hactenus, col. 4.

d Debitum.] immo videtur totum, vt ī. de reuoca. donat. l. si vnquam. sed ibi sol. Item contra. ff. de leg. 2. l. Titia. 2. §. imperator. Solu. vt dixi s. eo. l. 1.

e Reuertetur.] quātum ad id quod de facto euenit, vt s. de sacrosan. eccle. l. iubemus. 2. in fi. Azo. Sed Ioan. contra, vt modo notaui.

Pactū proprium quisq; licet infringere.

quod ad submonendam [a] inofficiosi testamenti querelam non ingratis liberis relinqui necesse est, [b] ex factis donationibus detractum, [c] vt filij vel nepotes postea ex quocunque legitimo matrimonio nati, debitum [d] bonorū subsidium consequantur, ad patrimonium tuum reuertetur. [e] D. II. Kal. Mar. Maximo. II. & Aquilino. Conss.

Impeditur intentare ipsam querelā, qui iudicium patris agnouit, vel aliud remedium habet, uel habet legitimam. h. d. Bal. Vel sic: Debita portio, item in integrum restitutio, etiā voluntatis defuncti agnitio hāc querelā excludit. S.

VI. Iidem A. A. Demetrianæ.

CVm donationibus in fratrem tuum collatis facultates patris tui [f] exhaustas esse, eundemq́; patrem vestrum ea quæ superfuerant, codicillis inter vos diuisisse proponas, si voluntatem eius nō agnouisti, [g] nec beneficio ætatis [h] aduersus hæc iuuari poteris, nec tantum dos à patre data & fideicommissum continent, quantū ad submonendam querelam sufficiat, de enormitate donationum ad exemplum inofficiosi testamenti præses prouinciæ iurisdictionis suæ partes exhibebit. PP. Kalē. Maij, Conss. vt s.

Donatio reuocatur quatenus modus exceditur. Bal. Vel sic: Donatio matris inofficiosa reuocatur quatenus modus exceditur. Salic.

VII. Iidem A. A. Ammiano.

CVm donationibus.] CASVS. Si in vnum ex filiis tuis immensam donationem fecisti, ita q fere totum patrimonium exhausisti: deinde codicillis, quod superarat, inter ipsum & fratrem donatarium diuisisti: an querela inof. donatio. agere possit frater contra fratrē donatariū, quæritur? Resp. q sic, nisi voluntatem tuā agnouisset, vel aliud ei auxilium cōpetiisset, puta beneficium in integrum. vel nisi sibi relictum ad excludendam querelam sufficiat ad exemplum inoffi. testa.

f Patris tui.] filiæ loquitur.

g Non agnouisti.] expresse renunciando, vel tacite accipiendo legatū. [i] Et sic no. p agnitionem cessare, vt & s. ut. 1. l. parentibus. Itē cessat cursu quinquennij, vt ī. e. l. si. Item & ingratitudine, vt in auth. de immē. don. col. 7. §. 8. Item si datur aliud auxilium extraordinariū, vt subiicit, nec beneficio, &c. & idem si aliud ordinarium competat, vt s. eo. l. si pater.

h Ætatis.] paternæ, ex cuius persona restitutionē habet,

[i] Istud secundū q accipiēdo legatū videat huic qrelæ renunciare,

vt & s. e. l. si filius. vel etiam tuæ, quia fuisti facilis in agnoscenda voluntate, vt ī. de in integ. rest. l. 1. Item ideo dicit, nec beneficio, &c. quia si hoc auxilium locum habet, denegaretur hæc querela, vt s. eo. l. si filius.

a Ad exēplum.] vt s. e. l. si pater, & ī. de contrah. empt. l. cum res.

nō placet Barto. hic. nā p hanc querelam nō resc. inditur testamentum. Vnde licet accipiēdo legatū ego approbem testm, & per consequens repellar à q̄rela inoffi. test. nō tū repellar à q̄rela inof. don. p quā contra testamentū non venitur.

SI mater tua patrimonium suum ita profunda liberalitate in fratrem tuum euisceratis opibus suis exhausit, [k] vt quartæ partis [l] dimidium, quod ad excludendam inofficiosi testamenti querelam aduersus te sufficeret, in his donationibus [m] quas tibi largita est, non habeas, qđ immoderate gestum est, reuocabitur. [n] PP. V. Id. Maij, Conss. vt supra.

Donatio facta vni ex liberis etiam re & consilio inofficiosa, nō reuocatur, nisi in debito bonorum subsid. h. d. primo. Item quod uxor donat de bonis viri eo consentiente, vir non uxor videtur donare, & persona viri seu patrimonium eius attenditur. h. d. Bal. Vel sic: Donatio facta vni ex liberis licet fuerit inofficiosa re & consilio, non reuocatur, nisi vsque ad debitum bonorum subsidium. Et donatio inter uirum & uxorem non ualet ipso iure: idē si rem sibi donatam à uiro uxor donauerit filio emancipato consentiente marito, reuocatur tanquam de bonis viri non uxoris si reperiatur inofficiosa. h. d. & est notab. lex secundum Salic.

VIII. Iidem A. A. Auxanoni.

SI liqueat [o] matrem tuā interuertendæ quæstionis inofficiosi [p] causa patrimonium suum donationibus in vnum filium collatis exhausisse, cum aduersus eorum cogitationes, q consiliis [q] supremum iudicium anticipare contendunt, & actiones filiorum exhauriunt, aditum querelæ ratio deposcat, quod donatū est, pro ratione quartæ [r] ad instar inofficiosi te

SI mater tua.] CASVS. In l. superiori dixit de patre, hic de matre. pone ergo q mater s. totū patrimonium suū exhausit in vnum filiorū per donationem alteri quadā donauit, quæ non sufficiebat ei ad quartam. an ei detur querela inoffi. dona? Dr q sic. Viu.

k Exhausit.] ī. subiicit, vt, &c. Acc.

l Quartæ partis.] totius assis. & hic ē casus quem ēt habes. ff. de leg. 2. l. Titia. 2. §. imperator. Accur.

m Donationibus.] s. immodicis.

n Reuocabitur.] vsque ad debitum subsidium, vt dicit, vt s. eo. l. si totas.

SI liqueat.] CASVS. Si mater tua in fratrem tuū donationē inter viuos contulit, & patrimonium suum totum exhausit, ne si testm fecisset, & te in minori. s. debito naturæ subsidio, patrē & fratrē tuū in maiore instituisset, testamētum suū per inoffic. querelā impugnari posset, qualiter tibi succurratur, quærit? Resp. q reuocabitur donatio vsq; ad quantā debitā naturę partem per querelā inoff. don. hoc dicit vsque ad. §. nam quod, in quo figura casum vt ibi.

o Si liqueat.] i. liquido appareat.

p Inofficiosi.] testamenti.

q Consiliis.] s. malignis.

r Pro ratione quartæ.] i. ratione quartæ quam non habet. Vel id est propter rationem quartæ quam non habet, totam partem suam reuocat, cum donatio fuerit inofficiosa re & consilio, vt dicit principium legis. Item pro hac distinctione est qđ subiicit, ad instar, &c. vt enim per querelam inofficiosi testamenti in totum fit irritatio, ita per hanc querelam secundum Io. & pro eo. ī. de reuo. dona. l. si vnquam; & ff. de leg. 2. l. Titia. 2. §. imperator. Sed Azo dicit indistincte reuocari vsque ad debitum bonorum subsidium tantum etiam quando re & consilio interuenit fraus, per l. istam vt diximus. s. eo. l. 1. & pro hoc facit verbum quod est. ī. deminuetur. Accur.

Querela inoffic. dona tionis ab irritetur in totum.

testamenti conuicti deminuetur.

¶ Nam quod vxor a marito in se matrimonij tẽpore donationis causa collatum, emancipato filio communi consentiente domino [a] donauit: velut ex bonis patris (de cuius substantia prohibente matrimonio nõ potuit exire) [b] datum accipi, rationis est: in cuius [c] bonis si idem consilium & euentus [d] cõprehendatur, lex quàm de patrimonio [e] matris ediximus, [e] obseruabitur. PP. III. Id. Septembr. C C. Conss.

Nam quod.] CASVS. Si pater tuus matri tuæ prædium donasset constante matrimonio, non tenuit donatio. & si illud fratri tuo illa contulisset patre consentiente, perinde est ac si pater donauit: & ita reuocare non potes: in cuius bonis si idem consilium & euentus euenerit (quod potest. s. si alienasset in fraudem filij, ne haberet suam quartam) quod in patrimonio matris statutum est, vt scilicet deminuatur ratione quartæ: illud idem in patrimonio patris obseruetur. Viu.

a Domino.] scilicet marito, eodemq; patre.

b Exire.] vt infra de dona. inter vir. & vxo. l. etiam si, & ff. de iure do. l. profectitia. §. si quis certam.

c In cuius.] scilicet patris.

d Consiliũ & euẽtus.] Nota ergo duo necessaria vt hæc reuocatio: cõsilium, & euentus, secundum quosdam. quod non placet, imò & solo euẽtu fit reuocatio, vt colligitur ĩ. eod. l. 2. vbi dicit, ipetu &c. Quod hic dicit, verũ est, si a primo incipias. non enim sufficit fraus, nisi etiam euentus sequeretur. sic & ĩ. de iu. deli. l. potuit, & ff. de acqu. pos. l. quemadmodũ. & l. 3. §. ĩ amittẽda.

e Ediximus.] vt ŝ. ea. l. in princip.

* quã matrimonio.

Donatio an debeat esse inofficiosa euẽtu & consilio antequã possit reuocari.

Querela inofficiosæ donationis, in temporis duratione, & in exclusione ex causa ingratitudinis, similis est querelæ inofficiosi testamẽti. Bal. Vel sic: Ista querela assimilatur querelæ inofficiosi testamenti: & ideo durat quinquennio tantum, & non vltra. h. d. secundum Pau. de Cast.

IX. Impe. Constantius A. & Iulia. Cæs. Olybrio.

NOn conuenit dubitari, quòd immodicarũ donationum omnibus [f] querela ad similitudinem inofficiosi testamenti legibus fuerit introducta: vt sit in hoc actionis vtriusque vel vna cã, [g] vel similis [h] existimanda: vel idem [i] & tẽporibus [k] & moribus. [l] Dat. XIIII. Kal. Iul. Tauro & Florentio Conss.

NOn conuenit.] CASVS. Nulli venit in dubiũ, quin sit similitudo inter querelam inoffi. dona. & inoffi. testam. quia ĩ causa vtriusq; inest exclusio in tẽpore: quia sicut vna intra. 5. an. datur, & non vltra, sic nec alia: quia sicut vnam tollit ingratitudo, ita & aliam. Viuianus.

f Omnibus.] scilicet legibus, quod est. ĩ. scilicet tractantibus de hac materia.

g Vel vna causa.] inspecto genere: quia iniqua exclusio inducit vtramq;.

h Vel similis.] inspecta specie: quia vt illam inducit exclusio facta in testamento: sic hanc donatio inter viuos nimia.

i Vel idem.] s. ius sit in vtraq; in his quæ subijcit.

k Et temporibus.] quia vtraque quinquennio durat: vt supra tit. proxi. l. si quis filium. §. si.

l Et moribus.] quia vtranque tollit ingratitudo: vt in authen. co. titu. §. si. collat. 7. Sed differunt in tribus: quia hæc ex testamento, & ab intestato, illa ex testamento tñ: vt ŝ. e. l. precibus. Itẽ illa datur cõtra scriptos hæredes tantum, hæc contra donatarios. Item illa non intentatur vbi quis habet aliquid, licet minus, in hæc contra: vt diximus. ŝ. e. l. 1.

TITVLVS XXX.

DE INOFFICIO-
sis dotibus.

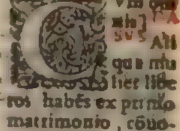
Si per donationem in dotem, filij in legitima defraudantur, reuocatur per querelã inofficiosæ dotis h. d. Bar. vsque ad debitum bonorũ subsidium. Bal. & Sal. Vel sic: Sicut donatio inofficiosa rescinditur per querelam inofficiosæ donationis, ita & dos inofficiosa rescinditur per querelam inofficiosæ dotis, Pau. de Cast.

I. Imp. Constantius A. ad Maximum præsidem Ciliciæ.



Vm omnia bona a matre [m] tua in dotem dicãtur exhausta, leges legibus cõcordare [n] † promptum [o] est: vt ad exemplum inofficiosi testamenti aduersus dotem immodicam exercẽdæ actionis [p] copia tribuatur, & filiis cõquerẽtibus emolumẽta debita deferãt. Da. IIII. Kal. Iunij, Tatiano & Cereali Conss.

DE INOFFICIO-
sis dotibus.



Vm omnia.] CASVS. Aliqua mulier liberos habẽs ex primo matrimonio, cõuolauit ad secundum matrimoniũ: secundo viro omnia bona sua dedit in dotem. fecit pactum de dote lucranda, qualiter liberis primi matrimonij succurrẽdum sit, quæritur? Respõ. quòd ad exemplũ inoffici. testa. dabitur liberis querela inoffi. dotis.

m A matre.] transeunte ad secundas nuptias, & faciente pactum cum viro de dote lucranda. alioquin, id est si nõ esset factum tale pactum, cùm ea inofficiosa dos ad filiũ rediret, non haberet locũ querela, secundum H.

n Concordare leges.] scilicet ad hunc nouum casum.

o Promptum est.] vt in authen. de exhi. re. §. si. colla. 5.

p Actionis.] hodie filij primi matrimonij habẽt condictionem ex lege vsq; ad talem quantitatem, quilibet qualem dat secundo viro: vt infra de secun. nupt. l. hac edictali, & in authen. de nup. §. quia vero hactenus, col. 4. Vñ dicit Azo cessare hanc querelam hodie. Vel dic secundum H. eam competere etiam cum auxilio, licet secus sit in præcedentibus querelis: vt Insti. de inoffi. testam. §. iam autem, & supra titu. proxi. l. 2. & l. si filius. Vel tertio secundum P. loquitur cum dotabat filiam vel extraneam: & sic cessat dicta oppositio. Item contra. huic. l. ff. de iure dot. l. nulla. Sol. vt ibi. Itẽ facit ŝ. si aduer. dot. l. 1. Et no. quòd demũ mortua matre agit hic filius. & eo modo hic agit vt in superiori: vt dixi ŝ. titu. pr. l. j.

† Cõcor. c. cum dilectus, cũ glo. super verbo, nec iure cõi, extra de consue. & c. cũ expediat, de electio. lib. 6.

Dos inofficiosa per quos põt reuocari.

TITVLVS XXXI.

DE PETITIONE
hæreditatis.

Senatusconsultum factum in petitione hæreditatis in fisco, porrigitur ad priuatum. & bonæ fidei possessor tenetur quatenus factus est locupletior, & non vltra. Malæ fidei & bonæ fidei post lis contesta. sunt pares: & ideo tenentur de fructibus perceptis & percipiendis, & de vsuris pecuniæ in hæreditate inuentæ, vel ex hæreditate redactæ. h. d. secundum Baldum.

I. Imp. M. Aelius Antoninus A. Augurino proconsuli Africæ.

DE PETITIONE HÆREDITATIS.

Post querelam inofficiosi testamenti, quæ est preparatoria, venitur ad petitionem hæreditatis. Et nota quod mixtum de omnibus dotis, cum inoff. sint quatuor tituli.

Senatus.]

Senatus] CASUS. Hæreditas alicuius decedentis facta est caduca, quæ olim fisco deferebatur, contra possidentem istam hæreditatem agebat fiscus: cui possessor condemnatus est, sed quia dubitabatur in quibus & in quantum tunc deberet ei condemnari, fecit Hadrianus imperator senatusconsultum, quo cauebatur qd, & ex quo tẽpore deberet, fisco condẽnari, hoc senatusconsultum innouat imperator Titus, cuius est hæc lex, dicens non solum habet locum si fiscus à priuato, sed etiã si priuatus à priuato petat. In secunda deicẽdit ad species, & pone sic: Tres habet partes hæc lex. In prima facit mentionem cuiusdam senatusconsulti, quod locum habet cũ fiscus à priuatis hæreditatem petebat secundum antiqua iura, vt ff. de peti. hær. l. itẽ §. in priuatorũ, qđ habebat locum similiter secundũ iura. C. eti priua. à priua. hære. petebat. In secunda dicit, hæreditatem ad me pertinentẽ possedisti bona fide: & ante lit. contesta. fructus & precia ex venditione rerũ percepisti, neque vsuras, neque fructus prædiorum reddere cogẽdus es, nisi factus sis locupletior. In tertia dicit ꝙ post litem contestatam, cum per lit. conte. sis factus malę fidei possessor: non solum fructus quos percepisti, sed quos percipere potuisti: item vsuras preciorum ex venditione rerum ante lit. conte. redactorum à tempore litis cõtesta. computandas, restituere compelleris.

Senatusconsultum[a] auctore diuo Hadriano auo meo factũ, quo cautum est, quid & ex quo tempore euicta[b] hæreditate restitui debeat, non solum ad fisci causas, sed etiam ad priuatos B hæreditatis petitores pertinet.[c]

¶ Vsuras[d] verò[e] pecuniarum ante litis contestationem ex die vẽditionis hæreditariarum rerũ ab eo factæ, qui antea possidebat, collectas, nec non etiam fructus bonæ fidei possessores reddere cogẽdi non sunt, nisi ex his locupletiores[f] extiterint.

¶ Post litem[g] autem contestatam tam fructus non C venditarum rerum, nõ solum quos perceperũt, sed etiam quos percipere poterant,[h] quàm vsuras precij rerum ante litis contestationem venditarum, ex die contestationis computandas, omnimodo reddere compellantur. PP. VI. Kalen. Febr: Claro & Cethego Conss.

I. Malæ fidei emptor hæreditatis, tenetur petitione hæreditatis, titulo nõ obstante. hoc primo. In qua petitione tanquam in vniuersali fructus includuntur. hoc secundo. Sed bonæ fidei emptor non tenetur de fructibus, nisi ex die litis inchoatæ. hoc tertio. Et nõ tenetur petitione hæreditatis sed tenetur rei vendicatione tanquã possessor rei singularis. hoc quarto, secundũ Bal. Vel sic: Emptor hæreditatis ad alium spectantis quam ad venditorem, tam ipse, quàm hæredes eius tenentur ad fructus etiam non perceptos sed qui percipi potuerint, hoc primo. Sed bonæ fidei emptor nõ tenetur ad illos nisi post litem contestatam, & hoc secundo. Item fructus rerum hæreditariarum augent hæreditatẽ: ideo veniunt in petitione hæreditatis simpliciter intẽtata, licet de ipsis nulla sit facta mentio. hoc tertio. Non sic in iudicio particulari, vt in rei vendicatione proposita pro re in qua non venirent fructus nisi fuerint petiti. & hoc vult glo. & doct. Emptor vero singularum rerum hæreditariarum, non totius hæreditatis vel quotæ, non tenetur petitione hæreditatis, sed rei vendicatione. hoc quarto & vltimo. Et est difficilis & male declarata per doc. secundum Pa. de Ca.

II. Impp. Seuerus & Antoninus AA Marcello militi.

SI post motam cõtrouer

a Senatusconsultum.] de quo senatusconsulto hic loquitur, & quid in eo contineatur, habes ff. eo. l. itẽ veniunt, §. pridie, & §. cum antequam, & §. aptanda, & seq. vsque D ad §. in priuatorum.

b Euicta.] quia verus hæres euincit possessori, qui possidet pro hærede vel possessore.

c Pertinet.] No ergo ar. quod iura in fisco statuta, & in priuatis obtinent. sic ff. eo. l. item veniunt, §. in priuatorum, & de iur. & fac. igno. l. pen. §. pe. & de compen. l. idem iuris. Sed ar. contra ĩ. de compen. l. j. & iij. & loquitur, vt hic dicit, hoc senatusconsultum in causa fisci, cui olim deferebatur hæreditas caduca, sed hodie seruatur quod est ĩ. de cad. tol. §. in nouissimo.

Bonæ fidei possessor in petitione hæreditatis quid restituere tenetur.

d Vsuras.] de pecunia redacta ex venditione rei hæreditariæ ante litem contest. & eius vsuris loquitur ſm Io. & Azo. & H. & secundum hoc dicit collectas ante litẽ contest. & sic cum sit bonæ fidei, non tenetur nisi in quãtum locupletior est, & idem de fructibus ante lit. cõtest. perceptis dicit: sed post litem contest. tenetur etiam de omnibus, scilicet fructibus & vsuris dictæ pecuniæ currentibus post. Alij dicunt etiam hanc l. loqui in vsuris pecuniæ in hæreditate inuentæ, & quod dicit, rerum hæreditariarum vsuras, subaudiunt etiam: quod nõ placet: quia de tali vsura nemo tenetur etiam ante vel post litem contest. nisi eam attingat malæ fidei possessor, vt ff. eo. l. si possessor. j. in prin. & de rei vendic. l. si nauis. attingere aũt videtur, si cõsumit vel erogat. secus si contemplatione hæreditatis latius vtatur rebus suis: vel si pignori obligat rem quæ est in hæreditate, vt ff. eo. l. sed & si, §. si quis, & §. quod au. si quis. Item quid est quod dicit, post litẽ contestatam? nõne idem est & controuersia mota? Resp. ita. nam fit malæ fidei sola controuersiæ motione denunciatione facta, vt ff. eo. l. item veniunt, §. petitam, & l. sed & si. §. si ante, & ĩ. de his quibus vt indig. l. j. nisi quo ad fatalitatem, vt ff. e. l. illud. Item qd de vsuris fructuũ, a quo vel qualiter præstari debent? & quidẽ bonæ fidei possessor post litem contestatam tenetur præstare vsuras fructuum perceptorum ante litem contest. sed perceptoru postea nõ, quia ex necessitate percepit, & sic intellige, ff. eo. l. hæres furiosi, § si licet M. aliter illum, §. intellexit.

e Vero] pro igitur: vel pro certe.

f Locupletiores.] quod tempore rei iudicandæ inspicitur, vt ff. eo. l. si à patre, §. quo tempore.

g Post litem.] vel qualemcunque scientiam vel controuersiam, vt dixi. Et nota quoddam speciale circa huiusmodi vniuersales actiones, scilicet petitionem hæreditatis, & famil. ercis. vt tantum operetur controuersiæ motio, quantum litis contestatio, quãtum ad vsuras & fructus, secus in rei vendicatione, & communi diuidundo. Hinc est quòd in familiæ erciscundæ iudicio, etiam post motam controuersiam tantum impeditur alienatio, vt habes, ff. fami. ercis. l. alienationes, & ff. eo. l. diuus.

h Poterant.] vt ĩ de fruct. & lit. expen. l. litigator.

SI post motam] CASUS. Titius Seium instituit hæredem: Seius conuentus à legitimo hærede puta Caio, Sempronio vendidit partem dimidiam, demum hæreditate euicta, an fructus teneatur Sempronius restituere, quæritur? Distinguitur, aut post motam controuersiã emit, aut ante. primo casu tàm ipse quàm eius hæredes tenentur ad fructus, & cum ista parte continua illud verbum, fructibus enim &c. & dic, augetur hæreditas, i. hæreditatis petitio. Secundo casu, non nisi a tẽpe litis contest. non motæ cõtrouersiæ, vt s. l. prox. dictum est, & hæc vera sunt, cum vniuersitas empta est. Si vero emptæ res singulares sint, per actionẽ in rem vendicari possũt ab eo, non petitione hæreditatis, quia titulũ habet, & hoc in prima parte, & secunda, & tertia.

Menectalis.

[a] Menecratis.] Menecrates fecit Titium hæredem: qui hæres scriptus conuentus petitione hæreditatis à legitimo qui dicebat testamentum non valere, vendidit partem dimidiam Musæo. Distingue tamen, vtrum emit post motam controuersiā, vt tunc ipse & hæredes sui sicut malæ fidei possessores cōueniātur de fructibus scilicet perceptis & percipiendis, & ad hūc casum est adaptanda litera quæ sequitur, fructibus enim &c. An ante, vt tunc non nisi à tempore litis contestationis vel motæ controuersiæ, vt s̄.l.prox.dixi, censeatūr malę fidei quātum ad fructus, & quantum ad vsuras restituendas. Et licet superiori casui bene aptetur litera quæ sequitur, fructibus enim &c. tamē & ad hunc pōt aptari: & in primo casu subaudias, totis. nam & ante litis contestationē augetur fructibus, etiam bonæ fidei possessore possidente, sed non totis, non enim conuenitur, nisi scilicet in quātum locupletior est, sed postea tenetur de oībus: & hoc vbi empta est vniuersitas. Si vero quis fuerit emptor rei singularis, vel rerum singularium, non tantum tenetur restituere fructus, sed etiam rei vendicatione tenetur pro illis singularibus rebus, non autem petitione hæreditatis, quia titulo munitus est. Item no. s̄m Bulg. quatuor casus hic poni, s. cum quis emit post litis contestationem. Item cum ante litē. Item tenetur de oībus fructibus. Item tenetur de illis quos percepit, & locupletior est: sicq; redditur quartum secundo, & tertium primo. Item notant hic quidam, emptorem vniuersitatis semper teneri petitione hæreditatis per l. istā. Sed tu distingue, quia cū quis emit vniuersitatem, si mala fide, tenetur vtili: vt hic, & ff. eo.l.etiam, §.si quis, si bona fide, non tenetur nisi modico est distracta, vel venditor non comparet, vt ff. eo. l.etiam, §. q̄ si quis, si tamen nō haberet regressum pro euictione, vt ff.e.l.sed & si, §.item si rem. Item tenetur, si titulus habetur pro non titulo, vt ff.eo.l.nec vllam, §.j. Si vero rem singularem siue bona fide siue mala, non tenetur, nisi titulus habeatur pro non titulo.

Petitio hæreditatis, an detur cōtra emptorē hæreditatis.

...siam Menecratis [a] bonorum partem dimidiā Musæus ab hærede scripto quæstionis illatę non ignarus comparauit: [b] tam ipse quasi malæ fidei possessor, quam hæredes [c] eius fructus restituere coguntur. Si verò uenditionem lite antiquiorem esse liquidò probetur: [d] ex eo B die fructus restituātur, ex quo lis in iudicium deducta est. [e] Fructibus enim augetur [f] hæreditas, cum ab eo posſidetur à quo peti potest. [g]

¶ Emptor autem qui proprio titulo posſesſiōis munitus est, etiā singularū [h] rerum iure conuenitur. [i] Dat. Kal. Iul. Seuero. A. II. & Victorino Conss.

Exclusus à petitione hæreditatis ex vna successione proposita, non ex- C

[b] Comparauit.] post motam enim litem prohibetur possessor aliquid alienare, nisi ī casibus, vt ff. e.l.diuus.

[c] Quàm hæredes] ēt illatam qōnem ignorātes, vt j̄.de fruc.& lit.expen.l.2.& ff.de diuer.& tēp.p̄script.l.cū hęres, & ff.de publi.l.si ego, §. partus, nec sibi prodest q̄ vere est hæres, vt ff.eo.l.nec vllam, §.Neratius, & §.hæredem, aliàs, l. Neratius, & l.etiam, §. hæredem. Accur.

[d] Probetur.] hoc ipso q̄ contrarium non probatur. sic j̄.de præscript.long.tēp.l.super, & ff.de proba. l.verius.

[e] Deducta est.] controuersia mota: vt diximus, s̄.l.proxi.

[f] Fructibus enim augetur.] adeo vt eadem actione veniant, licet non sic in rei vendicatione, vt dixi, ff.eo. l. item veniunt, §.fructus, & ad hoc j̄. famil. ercis. l. non est, & ff.de verb.sign.l.pecuniæ verbum, §.j.

[g] Peti potest.] vt quia possidet pro hærede, vel pro possessore, vel titulo habito pro non titulo, non aliàs, vt ff. A eo.l.regulariter & j̄.in quibus cau.cess.long. temp.præscript. l.hæreditate.

[h] Singularum].i.nō solum facit fructus suos cū est bonæ fidei, sed & singularū &c. Vel aliter.i.non tantū fructuum existentium noīe tenetur, sed ēt singularū &c. Vel secūdm alios non tenetur tātū petitione hæreditatis, sed ēt &c. Vel pōt hic recitari casus superior, scilicet cū emit vniuersitatem, & dices, non tantum tenetur petitione hæreditatis, sed ēt singularū rerum rei vendicatione. Sed an vtraq; possit simul intētari, pōt dubitari. Arg. q̄ nō, j̄. de nox.l.fi. & dic vt ibi in fin. magnę gl. Vel dic cōtra diuersos simul intentari, contra vnū petitio, contra alium rei vendicatio. ff.eo. l. si bonæ fidei, § fi. contra eundem pro diuersis rebus pōt simul intentari, vt q̄a pro omissa petitione hæreditatis agit̄ rei vendicatione, vt ff.e.tit. l. si quis libertatem, §. fi. pro iisdem rebus non possunt: quia lata s̄nia in petitione hæreditatis, parit exceptionē rei iudicatę in rei vendicatione, ff.de except. rei iudic.l. si quis cum totum, §.penul. & ideo simul intentari non possunt, argu.ff.de except.l.fundi, & l.fundum.

† Cōcor. cum hac l. gl. sing. & vnica I ca.2. de libel. obla. vbi hæc l. allegatur. Petitio hæreditatis & rei vendicatio, an simul intētari possint.

cludetur si ex alia successione proponatur, licet ad eāsdem res. Item exclusus à querelā, potest hæreditatem ex alia causa vendicare. h.d. Bal. Vel sic: Siue actum sit petitione hæreditatis, siue querela, absolutoria lata nō nocet agēti ex alia p̄sona vel causa. Sa.

III. Iidem. AA. Epicteto.

HAereditas [k] † materteræ petita [l] non infringit alterius hæreditatis [m] petitionem, quæ venit ex alia successione.

¶ Sed & si quæstionis [n] titulus prior inofficiosi testamenti causam habuisset: iudicatæ rei præscriptio non obstaret eandem hęreditatem ex alia causa vendicanti. [o] PP. V. Id. August. Geta & Plautiano Conss.

Possessor à quo euincitur hæreditas, deducit sumptus quos se fecisse probat in infirmitate & funere defuncti. Bal. idem Sal.

IIII. Imp. Antoninus. A. Vitaliano.

[i] Conuenitur.] scilicet rei vendicatione, vt ff.eo.l.nec vllam, §.quòd si quis, & l.quòd si in dies, §.fi. in fin.§.

[k] HAereditas.] Quidam sic intelligunt, peto à te hæreditatem materteræ: demū succumbo: decedis me hærede relicto: & ego eandē hæreditatem modo peto à quodam possidente. Videbatur q̄ non possem, quia in eadem hæreditate semel succubui, sed non est ita, quia ex alia successione nūc ago. sed certe est hic & alia ratio quare non obstat exceptio rei iudicatæ, quia non est eadem persona quæ cōuenitur, q̄d esset opus, vt ff.de excep.rei iudi.l.cum quæritur, & l.seq. Dic ergo s̄m Io. & P. q̄ peto à te hæreditatem materteræ, quæ nec ad te nec ad me pertinebat, sed ad Titium: succubui, postea Titius me hæredem instituit, si agam contra te, non D ideo quia semel succubui contra te, repelles me: quia nunc ex alia causa.i.alia successione ago, sed & si nulli successissem, si tamen ex alia causa nunc agerem, & ex alia egi, puta primo modo vendicabam hæreditatem, quia testamentum matris meæ dicebam inofficiosum: modo ex alia causa peto, puta ex fideicommiss. vel falso, vel irrito, bene possum. & sic est hæc l. in argumentū, q̄ qui proponit querelam, videatur intendere petitionem hæredi. vt dixi. s̄.de inoffi. testa.l.j. Vnde dic, q̄ primo egi querela, & succubui, & per consequens in illa petitione hæreditatis, quæ erat mouenda post querelā.

Casum ponit.

[l] Petita.] & super ea sententia dicta contra petitorem.

[m] Hęreditatis] licet sit eorūdē bonorū, & trāsitiue lege.

[n] Quæstionis] quod s̄. facit diuersitas successionum, facit hic causarum diuersitas. Acc.

[o] Vendicanti] vt ff.e. l. Lucius, & s̄.de inof.test.l.cū q, & j̄.ad exhib.l.neq;, & ff.de excep. rei iudi. l. & an eadem, & l.si is, & s̄.de iur.& fac.igno.l.cum falsa. Acc.

IN restituenda.] CASVS. Hæreditatem ad me pertinentem possedisti bona fide, egi cōtra te, & succubuisti: an per retentionem consequi possis quod probaueris in funus defuncti, vel infirmitatem eius impēdisse, quæritur? Dicitur ꝙ sic. Idem est si creditoribus hæreditarijs probaueris te soluisse bona fide: quia a creditoribus, quod tibi debitū solutum est, repetere non poteris, & hoc dicit cum l. seq.

a In restituenda hæreditate.] a bonæ fidei possessore.

b Compensatio] .i. retentio. Vel dic, cōpensatio ad actionē negociorū gestorū, vt ff. eo. l. hæreditas, §. j. & ad hoc ff. de reli. l. impensa.

c DE hæreditate. Bona fide.] in specta causa hæreditaria: id est quia hæreditas debet, nam nomine hæreditatis soluit. si vero suo noie, quia se debere vt hæredem putabat: non aliàs detrahit, quàm si condictionem indebiti cesserit euincenti hæreditatem, vt ff. eo. l. si quid possessor, & sic non obstat huic legi. ff. de cōdic. indeb. l. si pœnæ causa. §. j. nec j. de condic. indebi. l. si à patre, & plene de his distinxi, ff. e. l. si quid possessor, in glos. in omni casu &c.

IN restituenda hæreditate [a] compensatio [b] eius habebitur, quod te in mortui infirmitatem, inq; sumptum funeris bona fide ex proprio tuo patrimonio erogasse probaueris. PP. Kal. Mart. Antonino. A. IIII. & Balbino Cōs.

Possessor qui hæreditatem restituit, deducit quod creditoribus hæreditarijs hæreditario nomine soluit. Bald. idem Sal.

V. Idem. A. Posthumianæ.

DE hæreditate quam bonafide [c] possidebas, si contra te pronuntiatum est: in restitutione ei⁹ detrahetur, quod creditoribus eiusdem hæreditatis exoluisse [d] te bona fide [e] probaueris. nam repeti à creditoribus, qui suum receperunt, non potest. PP. VI. Kal. Iunij, Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Ratione dubitationis tenet iudiciū cum minus legitimo tutore inter auū & nepotem in eius potestate constitutum. h. d. secundum veriorem lecturam Ia. But. & Bald.

d Exoluisse.] de tuo.

e Bona fide] contra j. de condic. inde. l. si à patre. Sol. hic nomine hæreditario, illic suo: vnde potest repetere: tamen hic potest agere actione negotiorum gestorum.

SI putas.] CASVS. Habebas filium, & ex eo nepotes, filium emancipasti: nepotes in potestate tua retinuisti, decessit filius, dati sunt tutores nepotibus, cum dubium esset eos in potestate tua esse, cognosceret iudex de vtraq; quæstione, scilicet de hæreditate, & an eos in tua potestate retinueris: & si comperiat eos in tua potestate esse, non tenebit datio. Vel sic: Habui filium, est emācipatus, habui nepotes ex eo: si dicatur ꝙ post emācipationem eos substituerit, & ꝙ eo mortuo nō sunt in potestate mea, sed eis dati sunt tutores, & postea comperio eos in potestate mea esse, quia natos ante filij emancipationem: an possim hæreditatem petere filij per nepotes mihi quæsitam, quæritur? Dicitur quòd possum secundum iura vetera, & remouere tutores. prima positio verior est, & plus concordat cum litera. Viuia.

f In tua esse.] nā tutor datur ei qui sit sui iuris: vt hic, & instit. de tute. in princ. sic & alias non tenet decretū iudicis in dandis tutoribus, vt ff. de tuto. & cura. da. ab his l. Seiæ. & hic dicit, an à præsidalibus &c. & acta per talem tutorem non valent, vt ff. de reb. eo. l. qui neque, in prin. Sed hoc videtur iniquum, decipi. s. contrahentes qui decreto iudicis crediderunt, vt s. de his qui ve. æta. impe. l. j. Sed ibi erat decretum veniæ ad permittendas alienationes, & ad contractus faciendos, hic tutoris est datio ad conseruandum magis.

Tutor datur illi, qui est sui iuris.

g Petere] ad gubernandum.

h Ab his.] scilicet tutoribus, nam nepotes possidēt pro hærede vel pro possessore hæreditatem, & tutores eorū nomine debent respondere, etiam si dicantur non iure dati: & valet tale iudicium ratione incertitudinis, arg. ff. de iudi. l. si quis ex aliena, & sic non est contra in eo. titu. l. in nulla. nam incertum est an sint in potestate aui, & per cōsequēs an sit quæsita auo hæreditas, & an tenuit datio tutorum. Sed arg. cōtra ff. eo. l. etiam, §. si quis. Et hæc prædicta petit auus suo nomine, dicens se hæredem filij sui. Et si obijciatur ꝙ prima causa est in successione liberorum, vt insti. de hære. quæ ab intest. §. j. Respon. ꝙ illud sit verū, si sint in potestate morientis nepotes: hic non erant, sed aui paterni: quod nō placet: vt ff. de contra tab. l. si retentus, & ff. de inoffi. testa. l. filio, §. j. vel hic de hæreditate extranea. Dices ergo casum, ꝙ hic auus nomine nepotum agit contra datos tutores tenentes hæreditatem vt prædones, non contra tutores vt tutores. Et dic nepotes infantes: & sic non est opus eorum consensu, vt j. de iure delib. l. si infanti, alias esset eorum voluntas necessaria, & aui iussus, vt j. de iure delibe. l. potuit, & j. de hære. insti. l. cum proponas, & ff. de acqui. hæred. l. si quis mihi, §. iussum, nisi in casu, vt ff. de acquirend. hæred. l. vj. § interdum, & hoc est quod dicitur, in hæreditate esse aliquatenus operas, vt ff. de acq. re. do. l. liber homo, licet in legato sit secus.

I [illegible] valeatur quandoq; ratione incertitudinis.

VI. Imp. Alex. A. Firmino.

SI putas non iure tutores datos nepotib⁹ tuis, eo ꝙ eos dicas in tua eē [f] ptāte: petere [g] ab his [h] hæreditatem filij tui emancipati non moreris, cuius commodum [i] ad te [k] pertinere dicis: iudice statuturo, an à præsidalibus actis discedendum [l] sit, qui eis tutores dedit, cū in tua potestate negarentur esse. [m] PP. X. Kal. Iul. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Petitio hæreditatis non datur contra titulo possidentem: & ideo non excluditur præscriptione longi temporis: sed speciales actiones in rē contra titulo possidentem dātur: & ideo possunt excludi præscriptione longi temporis. h. d. secundum Bal. Vel sic: Petitioni hæreditatis pscribitur xxx annis: sed rei vēdicatio pscribi pōt lōgo tempore cum titulo. Pau. de Cast.

VII. Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Restitutæ.

HAere- -

i Commodum.] loquitur secundum antiqua tempora, quando omnia patri per filium quærebantur, vt j. eod. l. si filius, & insti. per quas perso. §. j. sed certe idem hodie cum nomine nepotum agit, scilicet vt administrator.

k Ad te.] scilicet nomine nepotum pupillorum.

l Discedendum.] nam quandoque non discedit, vt j. de patria pote. l. j.

Negarentur esse] .i. non dicerentur esse: aliàs si esset negatum, & super eo iudicatum, staretur sententiæ, vt d. l. de pat. potesta. l. j.

HAereditatis.] CASVS. Certum est dari contra eū qui possidet pro hærede vel pro poss. peti hæred. Sed quæritur, an possessor excusetur propter longi temporis exceptionē? Respon. ꝙ non: quia peti. hæredit. mixta est in rem & personam: vnde datur vsq; ad xxx. annos, quæ aūt merè reales sunt, vsque ad longum tempus durant, nisi possessor per vsucapio. vel longi temporis præscriptionem dominus factus fuerit: Sin autem singulas res velit quis vendicare, potest repelli per vsucap. vel longi temporis præscriptionem, dic ergo quod actionum aliæ sunt reales, aliæ sunt personales, aliæ mixtæ, reales tolluntur spacio x. annorum inter præsentes, xx. inter absentes, cum dantur cōtra possidentem bona fide & titulo. Sin vero non possideant titulo, tolluntur spacio xxx. an. personales. xxx. an. hypothecaria. tamen

tamen tollitur vsque ad spacium, xl. an. mixtæ tolluntur spacio. xxx. annorum.

a Hæreditatis petitionem.] vt ff. eod. l. regulariter.

b Incognitum est.] vt j. de iure delibe. l. licet.

c Actionis.] qui petitione hæreditatis tenetur, non habet iustum titulum.

d Compellat.] est enim regula, quod personales actiones durant. xxx. annis: vt j. de constit. pecu. l. 2. hęc non videtur bona ratio: quia multæ personales anteriori tempore tollũtur. Sed melior ratio est, quia non datur petitio hæreditatis contra titulo possidentem, nisi in casibus, vt j. in quibus cau. ces. long. temp. præscrip. l. hæreditatem, & nulli competit præscriptio longi temporis, nisi titulum habeat & bonam fidem j. de pręscrip. long. tempo. l. diutina. Sed hoc quod hic dicit, potest esse ratio eius quod consueuit quæri, quare regulariter non datur petitio hæreditatis contra titulo possidentem, quia cum debeat durare regulariter. xxx. annis, si possidens titulo tuetur se minori tẽpore, iam essent sibi iura contraria, & esset quædã repugnãtia: & ideo sic fuit statutum. Vel dic vt not. j. in quib. cau. ces. long. temp. pręscrip. l. hęreditatem. sed videtur. x. an. vel xx eam tolli, vt j. de edic. diui Hadria. tol. l. fi. in fi. quæ est contra. Sol. vt ibi.

Petitio hæreditatis quare nõ datur contra titulo possidentẽ regulariter.

ditatis [a] petitionem, quæ aduersus pro hærede vel pro possessore possidẽtes exerceri potest, præscriptione longi temporis non submoueri, nemini incognitum est: [b] cũ mixtæ personalis actionis [c] ratio hoc respondere cõpellat. [d] A cęteris [e] autẽ tantum specialibus in rẽ actionibus vendicari posse manifestum est, si non agentis intentio per vsucapionem [f] vel longum [g] tempus explosa [h] sit. PP. XI. Kal. Aug. CC. Conss.

Exceptio præiudicialis status defuncti opposita ad processum petitionis hæreditatis, debet antè discuti, quam vlterius procedatur. h. d. Vel sic. Persona defuncti prius est fundanda in iudicio, quàm procedatur in petitione hæreditatis proposita ex testamento. Bald.

VIII. Iidem AA. & CC. Asterio.

Liber necne fuerit testator, [i] ante [k] oĩa disquiri [l] debet, cum hæreditas petitur. [m] D. III. Kal. April. CC. Conss.

C

Hæres ad quem pertinet hæreditas ex repudiatione alterius, habet cõtra repudiantem & quemlibet detinentem petitionem hæreditatis de iure ciuili vel prætorio. h. d. Bald. Vel sic. Repudiantibus scriptis hæredibus succedentibus ab intestato, de iure ciuili vel prætorio competit hæreditatis petitio. Salic.

IX. Iidem AA. & CC. Demophili.

Si scripti hæredes delatam sibi successionem cognati [n] tui repudiauerunt, & hanc honorario [o] vel ciuili [p] iure quęsisti: [q] res hæreditarias quæ in eadem causa durant, [r] hæreditatis petitione [s] vendicare potes. Dat. III. Kalen. Decemb. Nicomedię. CC. Conss.

Ex diutina possessione præsumitur solennitas extrinseca præcessisse, Bal. Vel sic. Ex diutina filij possessione cum patris scientia, præsumatur patris iussus præcessisse. Sal.

X. Iidem AA. & CC. Theodosiano.

Si filiusfamilias delatam [t] sibi hæreditatẽ per longum tempus detinuit: [u] eo ipso (vtpote

l Disquiri.] bene dicit disquiri: non tamen pronuntiari, vt j. de ord. co. l. 2. & d. l. j. de ord. iu. l. j. Si ergo fuerit seruus, non potest agi petitione hæreditatis pro hæreditate eius, cum nulla sit, vt j. commu. de succes. l. seruus. Acc.

m Petitur.] per petitionem hæreditatis.

Si scripti.] Casus. Titius duos cognatos suos hæredes scripsit. scripti hæreditatem repudiauerunt. si cognatus alius de iure prętorio, vel agnatus de iure ciuili eam quæsiuit: an res hæreditarias ab alio possessas peti. hęred. petere possit, quæritur? Respon. quòd potest.

n Cognati.] nominatiuus.

o Honorario.] quia cognatus es, & ab intestato per vnde cognati succedis.

p Vel ciuili.] quia es agnatus. Acc.

q Quæsisti.] scilicet animo.

r Durant.] s. hæreditaria, neque deperdita, neque deminuta. Vel aliter, id est quæ consistunt apud scriptos hæredes. vel id est quæ possidentur pro hærede vel pro possessore ab aliquo. Accur.

s Hæreditatis petitione.] vtili, & per vnde cognati, cũ vero sis agnatus, tunc directa. Et sic apparet ex litera ista quod eadem est vtraq; in substantia: sed diuersa est qualitas. sic dico de vtili, quæ intenditur iure cesso: vt sit eadem cum directa. Hæc ergo in hac lege erat dubitatio: quia videbatur quod tu non posses habere petitionem hæreditatis: quia cognati qui te præcedebant, repudiauerunt, vel ideo, quia non videbatur tibi competere, cum sit ciuilis: tu vero succedis per prætorem, cum es cognatus: sed tu intendis bonorum possessoriam hæreditatis petitionem eo casu, non directam. Accur.

Hæreditatis petitio quædã est directa, quædam vtilis.

D

Additio. Doctores cõiter dicunt quod ratio quare petitio hæreditatis non datur contra titulo possidentẽ, sit ista: In petitione hæreditatis agens fundat se solum ex titulo suo, & possessione defuncti. licet enim defunctus non fuerit dominus: tamen venit in peti. hæred. vt l. & non tantum, ff. eod. sed ille qui possidet titulo, habet titulum & possessionem, & sic habet æquale ius cum actore: ergo melior est conditio possidentis in pari cã, vt in ca. in pari, cum multis similibus, de reg. iu. li. vj.

e A cæteris.] titulo possidentibus.

f Per vsucapionem.] triennij, si res est mobilis.

g Longum.] si est immobilis.

h Explosa sit.] id est exclusa.

Liber.] Casus. Petebam à te hæreditatem Titij, dicebas Titium esse seruum tuum, prius inquirẽdum est, fuerit seruus necne, antequam intentetur hæred. petitio.

i Testator.] quod obijci potest in modum exceptionis.

k Ante omnia.] si tempore mortis fuerat ei mota quæstio status: alias scriptus hæres prius mitteretur in possessionem, vt infra de edic. diui Hadri. tol. l. ij. quæ est contra. Vel ibi agitur possessorio, hic petitorio: & sic etiam non obstat. s. de ordi. iudic. l. j. prout in possessorio hic ponitur casus, vt j. de Car. edic. l. j. Accur.

; Ista est vera secũdum doc.

Additio. Tu dic sm Bal. quod ibi obijciebatur exceptio de statu agentis: hic de statu defuncti, vel ibi non opponebatur ad impediendum processum, sed in modum peremptoriæ: hic vero opponebatur ad impediendum processum per modum dilatoriæ, secundum Iac. de Are. & Bald.

Si filius.] Casus. Delata filiofamilias hæreditate, iussit pater vt eam adiret, filius non obtemperans, postea pœnitentia ductus eam adiuit, longo tempore detinuit patre patiente, & consentiente, & sciente, an patri quęsita videatur, quæritur? Et dicitur quòd sic.

t Delatam.] contra infra de bo. lib. l. 2.

u Detinuit.] sed quomodo adiuit, cum sine iussu adire non possit, vt ff. de acqui. hære. l. si quis mihi bona, §. iussum. aliter enim non videtur per filium patri acquiri hæreditas, nisi iussus patris præcedat? Quidam dicunt quòd hic fingitur intercessisse iussus in posteriori comprobatione. Alij quòd tantum facit sequens ratihabitio, quantum si prius comprobasset, quod non placet, vt dicto. §. Dic ergo sm Ioan. quod iussit, & tũc filius renuit, sed

Filius an possit hæreditatem adire iussu patris non præcedente.

sed postea mutato proposito paruit, sic ff. de regu. iur. l. semper qui non prohibet. Vel vere mandatū præcessit: sed non constabat filium mandato paruisse, vel voluisse: præsumitur tamen ꝙ voluit propter temporis interuallū quo res ipsas detinuit: & idem si pater detinuisset, vt ff. de acqui. hære. l. qui in aliena, in princ. Et qđ dicit, longum, dic triēniū vel decennium, secundum quosdam, argu. ⁊. de fideicom. l. j. Vel: dic per x. vel xx. annos, argu. ff. qui & à qbus ma. li. non fi. l. si cum fideicommissa, §. Aristo, & instit. de vsucap. in princi. & ⁊. de pat. pote. l. j. Acc.

a Videtur.] olim in totū: hodie quo ad vsumfructum, vt ⁊. qui admit. ad bon. posses. l. j. & de bo. quæ lib. l. fin. §. vbi autem in vnum.

1 Iste est verus intellectus ſm Bart. Baldū & alios.

† Cōcor. c. ex literis, extra de proba. & 2. q. v. in princ.

agnita hæreditate) patri suo eius commodum acquisisse videtur. [a] Dat. XIII. Kal. Ian. CC. Conss.

Qualitatem possessionis conuētus reali iudicio non tenetur dicere, nisi in petitione hæreditatis. Bald.

XI. Impp. Arcad. & Hono. AA. Aeternali proconsuli Asiæ.

COgi [1] possessorē [b] ab eo qui expetit, [c] titulum suæ possessionis dicere, inciuile [d] est, præter eum [e] [scilicet] qui dicere cogitur vtrum pro possessore, an pro hærede possideat. Da. XII. Kalen. April. Arcadio VII. & Honorio III. AA. Conss.

Quando est controuersia de hæreditate, legatarij possunt agere contra hæredem scriptum: & consequuntur legatum præstita cautione: vel possunt expectare litis euentum, sed creditores agere possunt contra possessorem vel petitorem hæreditatis cautione non præstita: & quod perceperint à possessore, si possessor postea succumbat, deducet, si vero a petitore, & petitor succumbat, repetet petitor à possessore hæreditatis. si vero petātur libertates, differuntur ad annū: post annum vero præstabuntur: & non reuocabuntur, nisi testamentum sit falsum. & hi serui ad libertatem perducti tenentur de antegesto reddere rationem. Item petitio hæreditatis est bonæ fidei. h. d. tota lex.

XII. Imp. Iustinianus. A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm hæreditatis peti-

COgi.] CASVS. Primo ponit regulam, deinde subiūgit exceptionē, regula talis est. Nullus possessor compellendus est dicere titulum suæ possessionis, nisi in hæreditatis petitione: vbi compellendus est possessor dicere, vtrum pro hærede vel pro possessore possideat: non vt habeatur pro titulo, sed quædam modificatio siue qualitas est possidendi.

b Cogi possessorem.] rei singularis vel vniuersitatis.

c Expetit.] peti. hære. vt infra de furt. & seruo corrup. l. inciuilem, contra. Solu. vt ibi.

ADDITIO. Tu dic ſm Bald. ꝙ ibi est speciale ad euitandam furti suspicionem. vel dic ꝙ ibi non interrogatur ad instantiam actoris, sed motu iudicis, ſm Iaco. But. & facit quod not. ff. de condic. ob turp. cau. l. idem est, §. si tibi iudicium. Baldus.

d Inciuile est.] vt ⁊. titu. prox. l. fin. & de proba. l. possessiones, & ff. de iure fisc. l. extat decretum, & s. de eden. l. j. Sed contra ⁊. de probatio. siue possidetis. Solu. vt ibi. Item contra ⁊. de furt. l. ciuile. Sol. vt ibi. Item non cogitur dicere an sit sua, vt ff. de rei vendi. in speciali, sed an possideat cogitur dicere: vt statim dices.

ADDITIO. Tu dic ſm Paul. de Cast. hic ꝙ etiam cogitur conuentus rei vendi. per rationem quæ ponitur in l. qui petitorio, ff. de rei vendi. & l. qui seruum, §. in iure, de interrog. act. Et si mentitus fuerit, quia dicit se non possidere cum tamen possideret, punitur: quia possessionem perdit, & transfertur in actorem, vt in l. fi. ff. de rei vendica.

Rei vendicatione cōuentus, tenetur dicere posside at necne.

e Præter eum.] vt huius legis habeatur notitia, sic præmitte, ſm B. certum est conuentum rei vendicatione debere respondere an possideat, vt ff. de interro. act. l. qui seruum, §. in iure, adeo vt si de mendacio conuincatur, puniatur, vt ff. de rei vend. l. fin. Sicut ergo in rei vendicatione cogitur dicere possideat vel non, ita in petitione hæreditatis cogitur dicere possideat pro hærede, vel non. nam tantum facit simplex possessio in rei vendicatione, quantum huiusmodi modificata detentio in petitione hæreditatis. 2 nam vt ibi possessio parit actionē in rem, vt supra de alie. iud. l. j. ita hic possidere pro hærede vel possessore, parit hanc actionem, vt ff. eod. l. regulariter, merito ergo cogitur respondere, hoc vel illo modo possideat. Nec cogitur dicere alterum, sed sub alternatione sufficit, & hic est vltimus casus huius legis. Dicit ergo Bul. nullus possessor cogitur dicere modum siue qualitatem possidendi: sed excipitur in hac petitione, in qua quis tenetur dicere modum & qualitatem suæ possessionis, & ita impropriè ponitur titulus pro modificatione quadam, sicut & ponitur cum adiacet pronomini hic, vt ff. eod l. nec vllam, §. j. Et hæc lectio placet multis ratione inductæ similitudinis: sed tamen adhuc aliquid scrupuli habet in se. nec enim dicit lex ista, pro hærede vel pro possessore: sed dicit, pro hærede, an pro possessore: sed ipse Bul. addebat, vel pro possessore, & an, prætermissum iterum sumebat, vt diceret, an non possideat pro hærede vel pro possessore. P. autem hic somniauit, & mirabilia locutus est. dixit enim quòd etiā in rei vendicatione quis cogitur dicere titulum per proximum cognatū agentem, & argu. forte pro eo infra de proba. l. siue possidetis, quod falsum est. 3 Itē dixit in petitione hæreditatis respondere per quemlibet cognatum, non per extraneum: non vt cogatur dicere, possideo pro hærede, vel pro possessore. sic enim quasi furiosus contra se loqueretur: sed vt nisi probet titulum iustum, præsumatur eum pro hærede vel pro possessore possidere, quæ somnia sunt. Io. & Azo, & H. quibus assentio, tenēt sententiam Bul. & modicum ex eo quod dicit P. sic scilicet ponendo casum vt Bul. sed interrogatio est faciēda hoc modo, vt possessor debeat in primis interrogari an possideat, & si rñdeat nō possideo: certū est qđ debeat esse. Si vero dicat, possideo: interrogabitur secūdo, an putet se hæredem, si dicat, puto, expeditum est: quia conuenitur. si dicat, non puto: tertio interrogabitur quomodo vel qualiter possideat, si dicat, quid ad te? vel non dicam tibi, quia nolo, vel similia: ecce ego scio quod possidet pro possessore. Si vero dicat: quia emi, possideo, quæram à quo, vt sciam an titulus habeatur pro non titulo, & si dicat, à compote mentis emi, si quidem probet, bene est, nec hac actione conuenietur. Si vero non probet, præsumitur ꝙ pro possessore possideat. Et ꝙ ita faciendæ sint interrogationes, innuit lex quæ est ff. eo. l. pro hærede, & l. qui interrogatus, & l. seq. & ff. de interrog. in iud. faci. l. noluit, in princip. & l. seq.

2 Quod nō placet scribentibus hic, secundum Bal.

3 Tu dic ꝙ immo Placen. dicit verū: quia l. nostra loquitur in allegatione & interrogatione ordinatoria litis: lex autem contraria loquitur in allegatiōe & probatione litis decisoria, & sic non ob. ſm Bald.

CVm hæreditatis.] CASVS. In prima parte dicit imperator quandam antiquitatem, olim enim si testator scripsisset hæredem, & lis sperabatur moueri à legitimo contra scriptum hęredem peti. hære. interim nec creditores debitum petere poterant, nec legatarij legatum, vel serui libertatem: sed differebatur istorum petitio donec finē accepisset hæred. petitio, ne posset præiudicium fieri petitio hæred. & hoc in prima. In secunda dicit: hodie omnes habent electionem, vel ex commodato, vel ex deposito, vel ex alio cōtractu, vel ex mutuo cōueniendi possessorem vel petitorem, si fuerint legitimi qui petant legata quæ debentur eis ab hærede scrīpto eoque possessore, cautione præstita à legatarijs de restituendis legatis, si contingat ab eo hęreditatem peti. euinci: vt si legatum constiterit in domo & fundo: fundum, & fructus, & domum cū possessionibus restituat: si in pecunia, pecuniam cum vsuris crescentibus ex quarta centesimæ, deductis tamē necessarijs & vtilibus impēsis quas fecit legatarius in legato. Si aūt expectaret quousq; imminere de hæreditate quæstio pōt: & si fuerit restitutio faciēda, integra legata cū augmēto percipiat. & hoc in secunda.

in secunda. Creditoribus autem qui defunctū habebant A obligatum ex quacunque causa, satisfieri eis debet: sed possessor victus nō aliter hære. restituere tenetur prius quam à petitore quod soluerit, fuerit consecutus: sed si petitor soluerit victus à possessore, iudicis officio repetet, vel nego. gest. act. vel condictione ex l. ista, & hoc in tertia. Serui quibus data est libertas, siue directa, siue fidei commiss. expectabunt vsq; ad annū, vt si possessor fuerit victus, euanescant libertates, si obtineat, competant, & post annum perueniant ad libertatem: nisi in vno casu. s. quando testamentū pronunciatur falsum. Si autem aliquis ex seruis fuerit actor manumissus, reddet rationem post annū. Item peti. hære. act. bo. fi. est: nec quod sit bonæ fidei, in posterum dubitabitur, & hoc in vltima. Viu.

a Locus.] inter legitimum & scriptum qui possidet.

b Fuerat.] vel re, vel spe.

c Assumebatur.] contra creditores & legatarios, quæ tuebatur &c.

d Præiudiciū.] qualequale, vt ff. de arbit. l. non distinguemus. §. si is faciat.

e Centumuiralis.] fuit enim inducta à senatoribus, qui erāt centum numero, vt ff. eo. l. item veniūt, §. cum prædiximus. Accur.

f Per alios tramites.] id est per extraneos agere volentes, scilicet si erat lis mota, vel sperabatur moueri.

tioni locus [a] fuerat, [b] exceptio assumebatur, [c] quæ tuebatur hæreditatis petitionem, ne fieret ei præiudicium. [d] Magnitudo etenim & auctoritas centumuiralis [e] iudicij non patiebatur per alios tramites [f] viam hæreditatis petitionis infringi. Cūque multæ varietates & B controuersię veterū exortæ sint: eas certo fine concludētes, sancimus, si quis hæreditatis petitionē vel susceperit, vel suscipere [g] sperat, [h] vel mouere: [i] alius autem superueniēs, vel ex deposito, vel ex cōmodato vel ex legato, vel ex fideicommisso, vel ex alijs causis inquietare vel reum [k] vel agentem [l] ex persona defuncti crediderit sibi esse necessarium: si C quidem pro legato vel fideicommisso hoc faciat, rem expeditæ quęstionis esse: cum posit scriptus hæres cautione [m] interposita non differre hanc petitionem, sed recte exigi vel legatum vel fideicōmissum sub ea cautela [n] vel satisdatione [o] pro qualitate personarum. Quòd si non obtinuerit eius iura, restituet legatari[p] vel fideicommissarius ei datā pecuniam cum vsuris ex quarta centesimæ [p] parte currentibus, vel agrū cū fructibus quos percepit: vel domum cum pensionibus, [q] scilicet in vtroq; eorum expensis antea necessarijs & vtilibus deductis. [r] vel si ipse, [s] maluerit litem quidem contestari, [t] expectare autem hæreditatis petitionis euentum: hoc ei liceat facere, vt restitutio si competeret, [u] cum legitimis augmentis legatario vel fideicommissario accedat.

¶ Sin autem ex contractibus defuncti [x] agatur [y] contra possessorem [z] hæreditatis, vel eius rei de qua agitur: si quidem res sint vel depositæ, vel commodatæ, vel pignori datæ, vel aliæ, quæ extant: non differri sub prætextu hæreditatis petitionis memoratum iudicium: quēadmodum si pro fœnerata pecunia, vel alia personali actione agatur cōtra possessorem vel petitorem, [a] non debet iudiciū differri, sed exitum suum accipere. Postquam enim

A missum, vt infra ea. l. §. fi. & ff. eo. l. si quis libertatem. vel verius speciale in legibus illis in libertate legata, quæ differtur, quia res est fauorabilis, & cito daretur: sicq; de facili præiudicium fieret peti. hæredi. & nō posset repeti. Item ei quod dicit statum agi, est contra, ff. de excep. rei iudi. l. 2. & ff. de actio. & oblig. l. qui cum hærede, & ff. de interrogat. act. l. & quia, §. j. & ff. de iure fis. l. apud. Sol. hæc corrigit omnes. Vel in l. illa, apud, speciale est in fisco. Item per hoc quod hic dicit quod scriptus hęres conuenitur: videtur quod cōtra possessorem, si alius quàm scriptus possideat, non possit agi pro legato, nisi in casu quando agitur cōtra vtrumque, vt ff. si cui plus quàm per leg. Fal. l. hæc autē, §. si duo. Si autem depositor vel similis agit, tunc tātum contra possessorem illius rei, siue sit possessor illius hęreditatis, siue petitor. Si vero agit fœnerator vel creditor pro pecunia fœnerata: tūc contra vtrunque, vt hic potest colligi, & j. ea. l. §. sin autem ex contractibus, sed veri' puto secundum Azo. quod in contractibus semper sit electio actoris. Accur.

Creditores hæreditarij cōtra quos possint agere.

n Cautela.] cū res immobilis petitur, vel cum persona nō est suspecta.

o Vel satisdatione] cum res est mobilis, vel cum persona est suspecta, arg. ff. qui satida. cog. l. si fideiussor, §. fi. & ideo subiungit, pro qualitate personarū. Sed quare non præstatur cautio, cum agitur ex contractibus? Respon. quia credita non possunt fieri indebita: sed legata sic.

g Vel suscipere.] vt scriptus.

h Sperat.] aliud est si iam est contestata lis in peti. hæred. etiam olim, vt ff de except. si post litem, secundum quosdam. Vel dic ibi loqui lite contestata, conuenio debitores hæreditarios: & si negligo, etiam petitor conueniet eos, qui agit contra me possessorem hæreditatis, vt ff. eo. l. si bonæ fidei, & l. diuus, hic autem loquitur econtra, quando creditores cōueniunt possessorem vel petitorem. Accursius.

i Vel mouere.] vt legitimus.

k Vel reum.] qui conuenitur petitione hæreditatis.

l Vel agentem.] petitione hæreditatis.

m Cautione.] s. euicta hæreditate legata reddi, vt ff. si quis omis. cau. test. l. j. §. non quærimus, ver. quocunq;. & ff. qui satisda. cog. l. de die, §. item legatarius, & ff. ad leg. Falcid. l. dolo carere, & ff. si cui plus quàm per l. Fal. l. penul. & l. fi. & j. de lega. l. si in fraudem. autē hoc verum in legatis directò relictis, secus si per fideicommissum

p Centesimæ.] Centesima est, quæ æquiparatur sorti in anno, quarta centesimæ quæ in quatuor annis.

Vsura centesima, quæ sit.

q Cum pensionibus.] quas percepit.

r Deductis.] ex ipsis fructibus vel pensionibus.

s Vel si ipse.] scilicet legatarius.

t Contestari.] super legato. s. magis quàm cautionem exponere.

u Si competeret.] quia valet testamentum, & sic sunt soluenda legata.

x Sin autem ex contractibus defuncti agatur.] cū vtrumque possit conuenire, argu. ff. si cui plus quàm per leg. Fal. l. hæc autem, §. j. & ij. & ff. eo. l. si quid possessor.

y Agatur.] subaudi, contra possessorem.

z Contra possessorem.] scilicet scriptum.

a Petitorem.] & sic est in electione agentis, velit agere contra petitorem, vel contra possessorem. nā nō habet

necesse

neceſſe quærere dominum, vt aliàs, ff. de damno infec. l. inter quos, §. j.

a Petitor ei.] qui de proprio ſoluerat creditoribus hæreditarijs.

b Officio.] vt ff. de ædil. edic. l. ædiles, §. item ſciendũ.

hæreditatis petitionis iudicium finẽ accipiat: tunc inter petitorem hæreditatis & poſſeſſorem rationibus contractis, non aliter poſſeſſor ſi victus fuerit, hęreditatẽ reſtituere cõpellitur, niſi pro omnibus quæ rite ab eo geſta ſunt, petitor ei [a] ſatisfaciat. B Quòd ſi petitor victus fuerit, ſimili modo à poſſeſſore iudicis officio [b] ei ſatisfiat: vel ſi hoc fuerit prætermiſſum, negotiorum geſtorum, [c] vel ex lege condictione. [d]

¶ Sin autẽ libertates vel à poſſeſſore, vel à petitore fideicommiſſariæ petãtur, vel directæ ipſo iure dicantur competere: annale tantummodo ſpaciũ expectetur à morte teſtatoris numerandum. C Et ſi quidem hæreditatis petitionis iudicium intra id ſpacium terminum accipiat: ſecundũ euentũ iudicij & libertates vel effectum habeant, [e] vel euaneſcant. [f] Sin autem tempus annale emanauerit: tunc libertatis fauore & humanitatis intuitu competant quidem directæ [g] libertates, ex fideicommiſ-

c Negotiorum geſtorum.] cum nomine hęreditario fecit, ab initio fuit nata ſibi hæc actio, ſi vero ſuo, tunc videtur negotium eſſe veri hæredis cũ obtinet: quia tunc incipit ei exceptio competere, & ſic tunc naſcitur actio negotiorũ geſtorum, ſecũdum quoſdam.

d Condictione.] ſcilicet ex lege iſta. Sed qualiter habet locum, cum obligatio erat per veteres leges: & hic non datur niſi pro noua obligatione, vt ff. de condic. ex leg. l. j. ? Reſpond. condictio ex lege datur tunc quando iniuſte amiſit petitor, ſi vero iuſte, tunc habet locũ actio negotiorũ geſtorum. vel dic hãc eſſe nouã: quia poſt legem duodecim tabularum.

Creditores hæreditarij cõtra quos poſſint agere.

e Habeant.] ſi pronuncietur pro teſtamento.

f Vel euaneſcant.] ſi pronuncietur cõtra teſtamentũ. Et dic, id eſt euaneſcere videntur prima facie, non dico ꝙ ex ſententia lata inter alios fiat alijs pręiudicium, vt ff. de except. rei iudic. l. j. & j. de fide inſtru. l. 2. niſi vbi faceret ius, vt in querela inofficioſi teſtamenti, vt ff. de inoffi. teſta. l. Papinianus, in fine, & l. qui repudiantis, §. finali, vel hic ſpeciale.

D

g Directæ.] immo necdum annus, ſed ẽt per quinquenniũ debet expectari, vt ff. de inoffi. teſt. l. Papin. § fi. & l. ſeq. quæ ſunt contra. Sol. ibi dicitur inofficioſum, hic minus ſolenne, vel ruptum per poſthumi agnationem, vel alia cauſa reſcindebatur.

Vbi teſtamento, quæ fit.

h Eripiantur.] huius legis poteſtate. Accur.

i Falſum teſtamentum] quia tunc nõ fiunt liberi per legem iſtam, cum non aſſiſtat eis lex, ſed nec reſiſtat, non dico ꝙ reuocentur in ſeruitutem illi quibus directæ competunt. Item intelligitur hic pronunciatum etiam falſum contra legatarios & ſeruos libertate donatos. nam non ſufficeret contra ſcriptum tantum: vt dicta lege de except. rei iudic. l. j. Sed videtur ex falſa ſcriptura libertatem datam valere: vt j. de fideicommiſſ. lib. l. quamuis, & ff. de ma. teſt. l. cum ex falſis, in princ. quæ ſunt contra. Sol. hic non fuit data libertas per hominem. ſed nec lex dedit, cum falſa eſſet ſcriptura: ibi da-

Libertas p falsã ſcripturã data, an valeat.

A ta fuit ab homine. Vel dic, ex falſo teſtõ non valet, vt hic: ſed ex falſis codicillis ſic, vt in contrarijs. Et eſt rõ, qa ſi teſtm̃ eſt falſum, ſcriptus hæres non eſt dñs: vnde nec ipſe, nec lex pro eo manumittere põt. Sed codicillis falſis exiſtentibus nihilo minus hæres eſt dñs: & ideo p ſe & per aliũ, cui dederit dñium, manumittere põt. Item vr̃ ꝙ ẽt ex teſtamẽto falſo data libertas teneat, vt ff. de ma. teſt. l. cũ ex falſis, in fi. quæ eſt contra. ſed ibi ſeruus erat hæredis, non hæreditarius. Alij dicũt ꝙ hæc corrigit illas.

ſarijs autem in libertatẽ ſerui eripiantur: [h] ita tamen, ſi non falſum teſtamentum, [i] approbetur: ſub ea [k] ſcilicet conditione, vt ſi actores [l] ſint [m] vel aliàs ratiocinijs ſuppoſiti, etiam poſtquã perueniant in libertatem, neceſſitas eis imponatur res hæreditarias & rationes reddere, [n] iure patronatus videlicet competente ei qui ex legibus ad id poſſit vocari, illo (ne in poſterum dubitetur) obſeruando, vt & ipſa hæreditatis petitio omnimodo bonæ fidei iudicijs connumeretur. [o] Dat. Kal. Sep. Conſtantinopoli, Lampadio & Oreſte Conss.

k Sub ea.] redit ad ſuperiorem, non ad proximum.

l Actores.] ideſt Caſtaldiones.

m Sint.] id eſt fuerint.

n Et rõnes reddere.] nota manumiſſum debere reddere rõnẽ, & ſic eſt cõtra. ff. de neg. geſ. l. cum actũ, & l. q utiliter, §. j. & j. de ne. geſt. ſi cognati, & j. an ſeruus ex ſuo facto. l. j. Solu. dicas hoc ſpeciale: qa & aliud p eo ſpãle inducĩ, vt ſit liber etiam ex teſtamento: qđ forte non valebit, ſic ff. de iureiur. l. cum qui, in princip.

Manumiſſus tenetur rationem reddere.

o Connumeretur.] vt inſtitu. de act. §. actionum.

TITVLVS XXXII. DE REI VENdicatione.

Per ſeruum bona fide poſſeſſum poſſeſſio quaritur ex re ipſius poſſidentis. & opera poſſeſſi: mala fides vero poſſeſſor ex dictis cauſis non acquirit. h. d. Bald. Vel ſic: Per ſeruum bona fide poſſeſſum quaritur poſſeſſori etiam dominium rerum quaſitarum ex rebus poſſeſſoris, vel opera poſſeſſi: mala fides vero nihil quaritur, ideo reſtituere tenetur. Salic.

DE REI VENdicatione.

Poſt actionẽ de vniuerſitate ſubijcit actionẽ per quam ſingularia petuntur, vt ff. eo. l. j. in princip. Et dic ꝙ datur directa ei qui eſt dominus de iure gentium vel ciuili: vt ff. eo. l. in rem actio. in princi. vtilis datur ſuperficiario, emphyteuta, & ſimilibus: vt in eod. titulo l. ſuperficiarum, & l. praeterea, & ff. ſi ager vectig. l. j. & datur contra eum qui poſſidet, vel dolo deſiit poſſidere: & ideo de hoc interrogatur ante litis conteſtationẽ, vt ff. eo l. qui petitorio, in prin.

Rei vendicatio cõtra quem detur.



I. Impp. Seuerus & Antoninus. AA. Cæciliæ.

ETiam per alienũ [p] ſer-



ETiam.] CASVS. Si ſeruum alienum poſſediſti bona fide, & ex re tua vel operis ſuis aliquid acquiſiuit: an domino ſeruum vẽdicanti reſtituere debeas ea q̃ tibi quæſiuit, quæritur? Dicitur ꝙ non: ſecus ſi mala fide poſſeſſor fuiſti: quia non ſolum ipſum, ſed quicquid habet, & operas & operarum æſtimationem. Ex hac l. not. regulam generalem, ꝙ quando eadem res venditur vel donatur duobus in ſolidũ, ille præfert in dominio, cui prius res fuit tradita, non attento cui prius fuit vendita vel donata. concordat l. ſiue aũt §. ſi duobus. ff. de Publicia. cum concor. in glo. alleg. ſecundum Io. hic.

p Etiã per alienum.] non ſolũ per proprium, de quo cõſtat, vt inſtitu. per quas perſo. no. acqui. §. item vobis acquiritur.

Bona

a Bona fide.] saltem ab initio secundum Ir. vt ff. de vsur. l. qui scit, §. fi. sed aliud in libero homine possesso, vbi continuo exigitur bona fides, vt ff. de acquir. re. do. l. qui bona fide, §. tamdiu.

b Possessum.] quia putauit eum esse vendentis, vt ff. de contrahen. empt. l. qui a quolibet, & de impu. seruo. l. si seruus testamento.

c Acquiri.] scilicet possidenti.

d Placuit.] aliàs nisi ex his duabus causis quærit domino dominium, & non possessionem, vt ff. de acqui. possess. l. j. §. fina. & de acquir. re. domi. l. homo liber, in fine, & ff. de dona. inter virum & vxorem. l. si vxor, & contingit etiã alias vt dominium alicui sine possessione quæratur, vt ff. de fun. do. l. si fundum. Sed contra. ff. de acquiren. rerum dom. l. si seruus, vbi innuit quod etiam extra has causas non quærit domino. Sed expone ibi literam vbi dicit non quæri domino, scilicet quando ex re possessoris, vel opera serui: nec possessori, vt ibi subijcit, vbi nec ex re, nec ex opera quærit.

e Quare.] dixit in genere: nunc dicit in specie.

f Eo tẽpore.] quo possidebas.

g Tuis.] agendo & excipiendo: vt restituendo seruum, non cogaris restituere quæsita per eum, id est illa prædia empta ex re tua.

bona fide a possessum, b ex re eius qui eum possidet, vel ex operis serui acquiri c dominiũ vel obligationem placuit. d Quare e si tu quoque bona fide possedisti eundem seruum, & ex nummis tuis mancipia eo tempore f comparauit: potes secundum iuris formam vti de- B fensionibus tuis. g

Mancipium autem alienum mala fide possidenti nihil potest h acquirere: sed qui tenet, non tantum ipsum, sed etiam operas i eius, necnon ancillarũ partus, & animalium fœtus reddere cogitur. PP. III. Non. Maij Eboraci: Faustino & Ruso Conss.

Superior pars ædificij cedit parti inferiori. hoc primo. Aedificium cedit solo. hoc secundo. Soluto ædificio materia redit ad pristinum dominum, non ad ædificantem. hoc dicit tertio. Vel ad ædificantem, si non ædificauit animo donandi. hoc quarto & vlti. dicit. Bald.

C

II. Imp. Antoninus A. Aristenceto.

SI inferiorem k partẽ ædificij, quæ solum cõtingit, l ad te pertinere probare potes: eam m quã vicinus tuus imposuit, accessisse dominio tuo non ambigitur. n Sed & id qđ in solo o tuo ædificatũ p est, quoad in eadem causa manet, iure q ad te pertinet. Si vero fuerit dissolutũ: eius materia ad pristinum dominum r redit, s siue bona fide, t siue mala ædificium extructum sit: u si non donandi animo ædificia alieno solo imposita sint. PP. XII. Kalen. Nouemb. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Rem meam non nomine meo venditam vendicare possum: & possum ratum habere quo ad perdendum dominium rei meæ. & quo ad parandam actionem negotiorum gestorum in subsidium h. d. secundũ Bar. Bal. Vel sic: Venditio rei alienæ consentienti, non inuito vel ignoranti præiudicat, in subsidium tamen pretiũ actione negotiorum gestorum recuperat. h. d. secundum Ras. & Sal.

III. Imp. Alexander A. Domninæ.

MAter tua vel maritus fundum tuũ inuita vel ignorante te vendere iure nõ potuit: x sed rem tuam à possessore vẽdicare etiã nõ oblato pre-

h Nihil potest.] immo videtur quòd possit ex re possessoris, vt ir. eo. l. præterea, quæ est contra: nam ibi erat malæ fidei, cum lis erat contestata, vt & supra ti. proxi. l. j. §. post litem autem contestatam. Solu. ibi remansit bonæ fidei post litis contestationem. Vel hic fuit semper malæ fidei, ibi fuerat bonæ fidei ante litis contestationem.

D

i Operas.] idest operarum æstimationem, eædem enim reddi non possunt, vt ff. de condic. indebi. l. si nõ sortem, §. libertus.

Si inferiorem.] CASVS. Habebas domum, vicinus superædificauit faciendo eam altiorem, quod superædificatum est, cuius dominio cedat, an superimponentis, an cuius erat inferior parts domus, quæritur? Dicitur quòd domino cedat. Item in solo meo in quo ædificatum non erat, ædificauit vicinus: nec constante ædificio materiam suam vendicabit prior dominus, siue ædificium fuerit extructum bona fide, siue mala, siue ab eo cuius erat solum, vel ab extraneo de aliena materia, siue ex propria, bona tamen fide. Si autem mala fide, aut ab eo cuius fuit materia, in hoc tertio casu donasse videtur. vel dic similiter quod ad dominum priorem redit, nisi animo donandi ædificauerit, sm M.

k Si inferiorem.] puta fundamentum.

l Contingit.] aliàs secus si non cohæret solo, vt ff. de acquir. rer. do. l. Titius, Accur.

m Eam.] scilicet partem.

n Ambigitur.] vt ff. de acq. re. do. l. si supra, & institu. de rerum diui. §. ex diuerso, & ff. de acquir. re. do. l. adeo, §. cum in suo. Sed possessio cuius est? Videtur vtriusque. nam dominus solũ possidet, alter possidet superficiem, vt ff. vti possidetis, l. si duo, §. itẽ videamus. & §. Labeo. Vel dic quòd ædificator tantum possidet, vt ff. de acquir. pos. l. j. in princip. & in dicta l. si duo, de alia superficie dicit, quæ non vsque ad solum est.

Aedificij facti in alieno solo ex propria materia, cuius est possessio.

o In solo tuo.] tamen si esset horreũ quod separari posset, remoueret l. Titius horreum. ff. de acquir. rer. do.

p Aedificatum.] à vicino.

q Iure.] gentiũ: quo iure quidquid plantatur, seritur, vel inædificatur: Omne solo cedit, radices si tamen egit.

Versus.

r Dominum.] scilicet vicinum.

s Redit.] etiã post tempus vsucapionis, vt d. l. adeo, ff. de acquirend. rer. domi. §. cum in suo, & ff. eodem. l. in rem. §. fin. & ff. de sol. l. qui res, §. fin.

t Bona fide.] hic non quæro à quo, vel vnde sit.

u Extructum sit] id est factum. Extructum inquam ab eo cuius est solum, siue ab alio, ex aliena tamen materia. Si autem ex propria, tunc si bona fide, idem, vt subijcit: si mala, tunc donare videtur: & hoc est quod subijcit, si non donandi &c. Sed M. arg. colligebat hic malæ fidei ædificatorem posse repetere, si non fecisset animo donandi: in casu tamen seruatur quædam media via, vt ff. eo. l. si in aliena area, aliàs incipit, Iulianus lib. viij. digestorum scribit, si in aliena &c.

MAter.] CASVS. An mater vel maritus possit vendere fundum filiæ ipsa inuita vel ignorante? Dicitur quod non: sed filia eum vendicare poterit etiam non oblato precio, & hoc in prima. Si autem postea per consensum filiæ venditio ratificata est, vel ab emptore fundus sit præscriptus, contra emptorem nullum habet regressum, sed in subsidium contra venditorem act. negoc. gest. aget ad precium, & hoc in secunda.

x Non potuit.] quantum ad hoc vt transeat dominium, & sic soluitur contra. ff. de contrahend. emptio. l. rem alienam. Vel dic, nec etiam quantum ad obligationem si emptor sciebat, vt ff. de contrahenda emptione. l. si in emptione, §. item si emptor.

Poteris.]

cio poteris. [a] Sin autem postea de ea venditione [b] consensisti, [c] vel alio modo [d] proprietatem eius amisisti: [e] aduersus emptorem quidem nullā habes actionem: aduersus venditorē † vero de precio negotiorum gestorū actionem exercere non prohiberis. [f] PP. III. Kalend. Nouemb. Alexādro A. II. & Marcello Conss.

Ab eo qui emit res à mala fidei possessores, poterit res vendicari, nisi vsuceperit, vel praescripserit. h. d. secundum Bar. Bal. Vel sic: Vsucapio vel praescriptio quam mala fides auctoris non impedit, rei vendicationē tollit & excludit. Salic.

IIII. Imp. Gordianus A. Muciano militi Asiae.

ADuersus eos qui à malae fidei possessoribus fundum bona fide comparauerunt, ita tibi actio competit, si prius quàm vsucapionē implerent, vel longae [g] possessionis praescriptionē adipiscerētur, dominium ad te peruenerit. [h] PP. XII. Kalend. Nouembr. Pio & Ponciano Conss.

Malae fidei possessor tenetur de re & fructibus perceptis vel percipiendis, sumptibus non imputatis nisi necessarijs: vtiles vero per deductionē retinet. h. d. secundum Iaco. Bu. Bal. Vel sic: Possessor malae fidei tenetur de fructibus perceptis & percipiendis, & omni causa damni: & sumptus per eum factos non imputat in re actionis, nec propria exceptionis, licet pro necessarijs ei succurratur officio iudicis: & vtiles ei tollere permittitur sine laesione prioris status. h. d. & notabiliter Salic.

V. Idem A. Heraclano.

DOmum quā ex matris successione ad te pertinere, & ab aduersa parte iniuria occupatam [i] esse ostendis: praeses prouinciae cū pensio-

a Poteris.] vt j. eod. l. si mancipium, & j. de fur. l. 2. & j. ad Velleianum, l. si sciens. Sed contra, ff. eo. l. emptor, vbi dicit demum restituto precio restitui. Sol. ibi conuersum fuerat in vtilitatem eius cuius est res, vt j. si vend. pig. aga. l. 2. & 3. & j. de praed. mino. l. si praedium, & l. vtere.

b Venditione.] sed nomine tuo gestum poteris habere ratū, & sic loquitur hic in contrarium, ff. de neg. gest. l. si pupilli, §. sed si ego, ibi loquitur quando nomine tuo gestum non est.

c Consensisti.] hoc casu statim datur ex ratihabitione actio negotiorum gestorum, vt subijcit, & j. de nego. gest. l. ab vno, & j. familiae er ciscun. l. in familiae.

† vendi-titicem.

d Vel alio modo.] puta vsucapione vel praescriptione, vt j. de reb. alie. nō alie. l. 2. & j. de commu. re. alie. l. j. Vel quia in rerum natura res esse desijt, vt ff. de neg. ge. l. si. in princ.

e Amisisti.] quo ad effectum.

f Non prohiberis.] hoc si habes ratum, & venditio facta est nomine tuo. fieri. n. potuit etiam te inuita: alioquin si nō nomine tuo ratum habeas, licet tibi praeiudices quantum ad rem petendam, vt hic: non tamen prodest ratihabitio ad precium petendum. nam non potes habere ratū non tuo noīe gestum, vt ff. de preca. l. si seruus, & ff. de nego. gest. l. si pupilli, §. sed & si, secundum B. & hoc si res extat non praescripta: aliàs bene concedebat B. in subsidium haberi ratum, vt ff. de neg. gestis. l. si. & j. de reb. alie. non alien. l. 2. cum suis concordantijs. Sed M. dicebat me posse habere ratum & non meo noīe gestum, & etiam re extante non vsucapta, pro quo est j. de his qui à nō do. ma. l. j. sed ibi speciale fauore libertatis. Tu dic, aut habeo ratum q vendideris nomine meo, cum vēdideris noīe tuo: & tunc nihil praeiudicat mihi, aut q vendideris tuo: & tunc si non credebam me perdere actionem, agam ad rem adhuc: & sic si repellat exceptione, replicabo, vt argu. ff. de pact. l. si cum te. Item quanuis ignorem ius, certo tamen de damno. † Item quid si tantum petij precium quando non meo nomine est gestū: an praeiudico mihi in repetitione rei meae? Dic q nō: quia cum petitio precij, quod est principale, non valet: nec quod tacite inest, debet valere, arg. ff. de serui. rusti. praedio. l. item, §. qui habet, aliud si expresse haberē ratum, vt modo dixi. Item si tu vendidisti paruo precio: an repetam iustum, vel acceptum? & puto iustū si eras malae fidei possessor, aliàs acceptum, vt ff. de petitio. haered. l. si possessor, j. §. fin. & §. ait. Item quid si non nomine meo vendidit, deinde per plures manus ambulauit: deinde sit vsucapta, & ego in subsidium ratum habeo, an tantum à primo petam precium, an ab omnibus qui vendiderunt? Respon. à primo qui habet lucratiuā causam. nam nec alij videntur habere precium, cum eis tantundem absit, vt argum. ff. de mino. l. plane, & de verborum signifi. l. Labeo. §. j. Sed pone te vendidisse rem meam Titio: postea Titium donasse Maeuio. Item Maeuium vendidisse Sempronio hic non potest superior ratio locum habere, cum tu & Maeuius lucratiuam causam habeatis: nunquid ergo vterque conuenietur? Quidam dicunt primum, & est ratio hic & in superiori casu: quia cum ratas habeo omnes, ergo & primam, ergo hi qui emerunt a primo, rem eius propriam emerunt, deinde suam domini facti vendiderunt: vnde non debent teneri: quia rem propriam vendiderunt. Alij dicunt vtrunque teneri. Sed posset dici in superioribus casibus quòd vltimus tantum debeat conueniri, propter cuius factum rem meam illo vsucapiente amitto. Vel dic in secunda quaestione aliud in eo q habet lucratiuā causam, quia non transit ad eum exceptio ex persona primi, vt ff. de pact. l. quod dictum, & ff. si famil. fur. fec. dica. l. 3. §. plane si emptor, & §. sed an. Sed pone quòd causam nō habet vltimus à primo, vt puta rem meam vendis: deinde emptor habet eā pro derelicto, occupat eam quis, & postea vendit, quis primo conuenit? Quidam quòd vterque, alij q vnus. Tu dic q primus: vt supra in simili quaestione.

Ratū habere an possū qd meo noie non est gestum.

† Tu dicas si volo agere actione negotiorum gestorum ex hoc negotio nomine gesto: quia. s. ratū habui per qd dominiū rei meae in emptoré trāstuli: tunc possum habere actionē negotiorū gestorū, vt ē casus secūdum Bar. hic, quod declara latius vt p eum.

ADuersus.] CASVS. De fundo meo me deiecisti: Titio bona fide ementi vendidisti, postea eundem fundum Seio legaui, an à Titio eum vendicare Seius possit? Respon. q sic, nisi fuerit praescriptus. vel pone in tertijs personis: aliquis rem meam bona fide emit à malae fidei possessore: an eam vendicare possim, quaeritur? dicitur q sic, nisi mihi obstet vsucapio vel praescriptio. prima verior est propter illud verbū, ad te peruenerit, in fi.

g Vel longae.] vel, pro id est: non enim posset loqui in vsucapione triennij, quae in rebus mobilibus locum habet, vt j. de vsucap. transfor. l. j. Vel subaudi, in rebus mobilibus.

h Peruenerit.] ex successione vel legato. Et not. q haec lex loquitur secundum sua tempora, & illa j. de vsucap. pro emptore. l. si partem: aliud nouo iure, quia malae fidei possessor &c. vt j. de praescrip. long. temp. authent. malae fidei. Item nota q haec lex facit pro M. qui dixit praescriptione longi temporis dominium acquiri: quod nos secundum B. negamus, vt dices j. de praescri. xxx. an. l. si quis emptionis, in princ.

DOmum.] CASVS. Domum ex successione matris meae mihi pertinentem inuasisti, & ex ea pensiones percepisti: in eam damna dedisti an in restitutione domus veniant pensiones, quaeritur? Dicitur q sic, nec solum pensiones quas percepit, sed si quas percipere potuit, restituet: sed & damna resarciet, & hoc in prima. An autem impensas si quas in ea fecit, repetere possit, quaeritur? Distinguitur: si necessarias fecit, repetet, si vtiles, eas auferet sine laesione prioris status rei, & hoc in secunda.

i Occupatam.] improprie dicitur, cū res immobilis dicatur inuadi: mobilis occupari: vt institu. vi bo. rap. §. pen.

Occupare & inuadere quomodo capiantur.

a Damni dati.] remissa actione l. Aquil. si hoc petitor elegerit, vt ff. eo. l. non solum, & l. sequenti.

b Nullam.] tribus enim modis repetuntur expensæ: per a, & e, & o. id est actione, exceptione, officio iudicis: quorum nullo repetuntur hic, vt & ℑ. de ædi. priua. l. si is, & ff. de excep. do. l. Paulus.

Expensæ tribus modis repetũtur.

† Cõcor. cum hac. l. gl. super verbo, redd datur, in c. 1. de restitu. spol. in fi. glos.

c Sũptus fecerint.] quos seruant officio iudicis, nõ exceptione doli, cũ sint malæ fidei. Sed contra ℑ. de infan. expo. l. j. vbi etiã necessarios non seruat per officium iudicis. Solutio, speciale in fure. Item contra ff. de condict. indeb. l. si in area, in fin. vbi dicit nullo modo etiã necessarias vel vtiles impensas posse peti. Solu. ibi in faciendo de nouo, hic in reficiendo. Differunt enim hęc inter se, vt ff. de itine. actuque priua. l. iij. §. penul. & circa hoc plene dixi, ff. eo. l. in fundo.

ADDITIO. Dic q dicta l. si in area, s. allega. potius concor. secundũ Pau. de Cast. hic.

SI ex ea.] CASVS. Penes me tuã pecuniam deposuisti, eam in emptionem prædiorum collocaui nomine meo, an res emptas vendicare possis, vtpote ex pecunia tua comparatas, quæritur? Dicitur q non, nec omnes, neque aliquas ex eis à me compensandi gratia recuperare poteris. Viu.

d Iniuriosum est.] vt infra communia vtriusque iudic. l. si paternus, & infra si quis alteri vel sibi l. prima, & argumen. infra de pignor. l. quamuis ex ea, & de distrac. pigno. l. si maritus, & infra deposi. l. si is. Sed contra ℑ. eo. l. si vt proponis. Solu. vt ibi. Item nota hic qua ratione rem emptam ex pecunia mea non possum petere, non meo nomine emptam: eadem econtra precium rei meæ non debeo petere non meo nomine venditæ, vt ʃ. eo. l. mater, & notaui, ff. si certum pet. l. si pecuniam.

nibus quas percepit, aut percipere poterat, & omni causa † damni dati [a] restitui iubebit. Eius autem quod impendit, rationem haberi non posse, merito rescriptum est: cum malæ fidei possessores, eius qđ in rem alienam impẽdũt, non eorum negotium gerentes quorũ res est, nul- B lam [b] habeant repetitionem nisi necessarios sumptus fecerint. [c] Sin autẽ vtiles: licentia eis permittitur sine læsione prioris status rei eos auferre. PP. II. Id. Febr. Gordiano A. & Auiola Conss.

Res empta ex pecunia mea, non est mea: & ideo a me vendicari non potest. Bal & Sali.

VI. Idem A. Vstionio

SI ex ea pecunia quam deposueras, is apud quem collocata fuerat, sibi possessiones compara- C uit, ipsiq; traditæ sunt: tibi vel omnes tradi, vel quasdam ex his cõpensationis causa ab inuito eo in te transferri, iniuriosũ est. [d] PP. V. Id. Iulij Gordiano A. & Auiola Cõss.

Partus sequitur matrem quantũ ad status conditionem & dominiũ: sed quantum ad dignitatem & honorem; sequitur patrem, quia ex virili sexu eos metimur. h. d. Bald. Vel sic: Cuius est mater, & partus. Sali.

PArtum.] CASVS. Si ex ancilla mea tu liber filium suscepisti, an eum vt seruum vendicare possim, quæritur? Dicitur q sic, matris enim & non patris sequitur conditionem. Viuianus.

e In hac specie.] id est in dominio: vt illius sit filius, cuius est mater. vt in instit. de ingen. §. j. & ℑ. de libe. cau. l. fin. & ff. e. l. si frumentum, §. si equa. alias incipit l. idẽ Pomponius scribit, si frumentũ, §. idem scribit si equã. secus autem in honoribus & quibusdam curialibus & alijs conditionibus: vt infra de decurio. l. nullus, ij. & l. exemplo, & l. eos, lib. x. & ℑ. de munic. l. fina. lib. xj. & infra de ser. fugi. l. fina. & ff. de statu homi. l. cum legitimæ, & ibi dixi.

SI vt proponis] CASVS. Si ex pecunia tua quam miles apud te deposuit, fundum tuo nomine comparasti: an ꝓ fundo sibi detur rei vendi. quæritur? dicitur quod sic obtẽtu militiæ: & sic soluitur contra. l. si ex ea. Itẽ aget contra te actio. mandati, si mandato suo emisti, vel nego. gest.

f Si vt proponis.] supple, ô miles.

g Non negabit.] contra supra eod. l. si ex ea pecunia. Solu. hic speciale in milite, sic & in minore, vt infra arbit. tut. l. curator, & ff. quando ex fac. tu. l. 2. & eadem ratione in ecclesia, idem in vxore & viro, vt ff. de donat. inter vi. & vxo. l. vxor marito.

ADDITIO. Aduertas secundum Cyn. hic quod isti quatuor casus non sunt omnino similes: quia in milite simpliciter verum est quòd res empta ex pecunia sua, sua est. Sed in minore distinguitur, quia aut est empta à tutore vel curatore, & procedit ista glo. aut ab alio, & tunc demum in subsidiũ potest res vendicari, probatur in l. filiæ, ff. de solut. idem in ecclesia, vt si empta sit per administratorem, sit ecclesiæ, aliàs demum in subsidiũ, vt dictum est in minore, argum. l. orphanotrophos, in princip. supra de episcop. & cleric. illud vero quod dicit gloss. de re empta ex pecunia vxoris, non est verum simpliciter, sed demum in subsidium, ita loquitur. l. ex pecunia, infra de iure dotium. Bartol.

h Mandati.] si forte procurator erat is qui comparabat, vel negotiorum gestor. Idem tamen si non esset, secundum quosdam.

† Cõcor. c. vlt. cum glo. vnica in me. de ser. non ordi. extra.

VII. Philippus A. & Philippus. N. Cęl. Antonio.

PArtum † ancillæ, matris sequi conditionẽ, nec statum patris in hac specie [e] considerari, explorati iuris est. PP. XIII. Kalend. Nouemb. Philippo A. & Titiano Conss.

Res empta ex pecunia militis, potest speciali fauore a milite vendicari. potest etiam agi negotiorum gestorum, vel mandati si intercessit mandatum. hoc dicit secundũ Bar. & Bald.

VIII. Idẽ A. & C. Philip. militi.

SI (vt proponis [f]) pars aduersa pecunia tua quædam nomine suo comparauit: præses prouinciæ vtilem vendicationẽ obtẽtu militię tibi eo nomine impertiri desideranti, partes æquitatis nõ negabit. [g] Idem mandati [h] quoq;, seu negotiorũ gestorum actionem inferenti tibi iurisdictionem præbebit. PP. II. Non. Mart. Pręsente & Albino Cõss.

Res dotalis est in dominio mariti, non mulieris. h. d. secundum Iacob. But. Bald. Vel sic: Dominium rei dotalis est mariti: ideo constante matrimonio rei vendicatio non competit uxori. Salic.

IX. Imppp. Carus, Carinus & Numerianus AAA. Antonio.

DOce [i] ancillam, de qua supplicas, dotalem [k] fuisse in notione præsidis: quo patefacto, D

DOce.] CASVS. An ancillam ab vxore tibi datam in dotem vendicare possis, quæritur? Respond. quòd sic: nec enim vxor tua vendicare poterit. Vel dic quod vxor egit rei vendicatione, & succubuit, an tu nihilo minus eam vendicare poteris, quæritur? prima positio verior est.

i Doce.] viro loquitur.

k Dotalem.] æstimatam, vel inæstimatam, quæ proprie dicitur dotalis, vt infra de rei vxor. actio. §. & cum lex.

Nequiuisse.

a Nequitisse.] nisi ad inopiam maritus vergat: vt j. de iure dotium. l. vbi. Vel dic quod ibi agit hypothecaria, non rei vendicatione: Item dicunt hic quidam intelligi. si vē dicat vxor vt suam: secus si vt dotalem, per legem supra de procurato. l. quia absente, in fi. Item nota ex hac lege quod maritus dns ē rei dotalis secūdum opinionem nostrā de ciuili & naturali iure, vt ff. de aur. & argen. lega. l. Quintus. ij. §. argento, qa id demum vendicare possumus, quod nostrum est: vt ibi dicit, & p hoc j. de iure do. l. de his.

Dotalis rei dominus ē maritus.

dubium non erit vendicari ab vxore tua nequinisse.[a] PP. III. Kal. Mar. Caro & Carino AA. Conss.

Dominium potest probari per testes, vel per instrumenta: & interdum adhibentur tormenta. Bald.

X. Impp. Diocletianus & Maximianus. AA. & CC. Ianuario.

CVm super [b] vernis mancipijs nulla instrumenta te habere asseueres: in iudicio in quo negotium cœptum esse proponitur, id quod [c] in precem contulisti, postulare debuisti. Iudex enim non ignorat seruorum dominia etiam citra instrumentorum exhibitionem alijs [d] probationibus vel ipsorum interrogatione [e] posse ostendi. PP. G. Id. Febr. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Quicquid plantatur, seritur vel inædificatur: Omne solo cedit, radices si tamen egit. hoc dicit. Vel sic: Eius sunt reditus, cuius est proprietas. hoc dicit. Bald. Vel sic: Quicquid plantatur, seritur vel seminatur. totum solo cedit, radices si tamen egit. bona fide tamen faciens si possidet, sumptus deducit doli exceptione. h. d. con cor. l. adeo, in fi. ff. de acquir. rerum domin. Salic.

XI. Iidem. AA. & CC. Gallano.

SI quis sciens [f] alienū agrum seuit, vel plantas imposuit: postquā hæ radicibus terram fuerint amplexæ, solo cedere rationis est. Domini enim magis segetem vel plantas, quàm per huiusmodi [g] factum [h] solum [i] suum [k] facit. Sane eum qui bona fide possidēs hoc fecerit, per doli mali exceptionē contra vendicantem dominium seruare [l] sumptus, iuris auctoritate significatum [m] est. D. IIII. Kalend. Martij Sirmij, AA. Conss.

Licet non soluatur precium, res vendita & tradita vendicari vel condici non potest. hoc dicit. Bal. Vel sic: In contractibus nominatis licet altera pars non obseruet quod debet, non habet locum pœnitentia. Bald. Vel sic: Alienatio non reuocatur ex re scripto, licet agi possit ad precium non solutum. Salic.

XII. Iidem. AA. & CC. Alexandro.

INciuile atque inusitatum est quod postulas, vt mancipiū [n] quod tradidisti, & eo modo dominium eius transtulisti: in- [...] eo ex nostro rescripto tibi assignetur. [o] Vnde intelligis ancillę semel emptoris factæ filios etiā postea natos, eius dominium sequi, cuius mater eorū eo tempore fuerit. [p] Sane de precio, si nō hoc ante probatum fuerit te recepisse, conueni [q] aduersarium tuum. G. Idib. April. AA. Conss.

Possessorium debet prius terminari per sentētiam, quam petitorium. Bald. Vel sic. Possessorium præfertur petitorio et contrario. si de vtroque simul est quæstio. Salic.

XIII. Iidem AA. & CC. Cytichio.

CVm super.] CASVS. Seruū vernam ex ancilla natum possidebas, eū vendicare volebā, si de intētione mea probare per instrumenta nō potui, an per interrogationē ipsius serui, & per testes pbare possim, quæritur? Rn. quod sic.

b Cū super vernis] idest domesticis, q nascuntur ex ancillis quæ domi sunt, vt institu. de leg. §. si quis in noīe, vers. huic proxima Acc.

Vernæ q dicantur.

c Id quod.] id est si ne instrumentis audiri aliās tuas probationes.

d Alijs] puta testib.

e Interrogatione.] vt infra de proba. l. proprietatis. Et nō. diligenter tres modos probandi. Item no. quod quidam intelligunt. l. istam cum inter aliquos de proprietate seruorū quęritur, cæterū si agit contra aliquem qui sit in possessione libertatis, iniquum esset eum torqueri cōtra semetipsum. Tu dic nō solū si inter alios est de aliquo controuersia, debet torqueri, vt j. de ser. fugi. l. cuicunque, & l. cū seruum, & hic, sed etiam cum ipsemet est in lite, debet interrogari, vt hic, cum sit tanquam liber in iudicio liberali, vt ff. de iudic. l. vix certis, & torqueri in possessorio, nō petitorio, vt infra, de quæstio. l. quoties, & dixi infra de libera. causa. l. eam quæ.

Seruus an torqueri possit, si est quæstio de ipsius dominio.

SI quis.] CASVS. Sciens alienum agrum seuisti, vel plantam imposuisti, cuius dominio cedit quod sertum vel satum est, quæritur? dicitur quòd domino soli, cum radices egerit, domino enim accedere facit plantam vel segetem, solum suum, id est proprium domino, quasi dicat, per solum acquiritur dominium in segetem vel plantam magis quàm acquiritur plantatori vel seminatori dominium per satum suum, quatenus per plantationem vel seminationem, & hoc in prima. Si autem bona fide seuisti: domino vendicanti quod seminatum est, obstabit doli exceptio: nisi impensas quas fecisti, pstiterit, & hoc in scđa.

f Siquis sciens] si enim bona fide, et postquā emisit radices, datur vtilis in rem secundum M. vt ff. eo. l. si frumentum, alias, incipit. idem Pōponius scribit. §. de arbore. quod nō placet, imo datur actio in factum ad instar sertuminatorum, vt. ff. eo. l. in rem, §. itē quæcunq;

g Huiusmodi.] q. d. solum facit segetem vel plantā domini.

h Factum.] id est seminatio.

i Solū.] id est terra.

k Suum.] id est sibi quærit dominiū magis quā scientia plantantis vel plantatio. vt hic, & ff. de vsur. l. qui scit. §. j.

k Suum.] nutriendo radices.

l Seruare] sed possidet.

m Significatum est] vt insti. de re. di. §. si Titius, & ff. de acqu. re. do. qua ratione. & hoc si possidet, alias secus, vt. ff. de cōd. indeb. si i area.

INciuile.] CASVS. Mancipiū mihi vendidisti & tradidisti, sed nondum precium solui, an per rescriptum principis illud me inuito auocare possis, quæritur? dicitur quod nō: sed & partus post traditionē editus domini est, scilicet meus, sicut & mater, & hoc in prima. Si autem precium nondum tibi solui, aduersus me ad preciū agere potes, & hoc i secūda.

n Vt mancipium.] id est ancilla.

o Assignetur.] quasi ob causam datum id est ob precium, & causa non secuta, id est precio non non soluto, cum in alterius præiudicium talia rescripta non concedantur, vt. j. de emancipa. li. l. nec auus. j. de do. ante nupt. l. cū te, & infra de rei. don. l. si donationē.

Venditor an possit vēdicare rem venditā & traditam propter precium non solutum.

p Fuerit.] quo nati fuerūt, nō quo cōcepti, vt hic, & ff. de acq. re. do. l. si. & hoc tātū qn fuit habita fides de precio, alias secus, vt inst. de re. diui. §. uenditæ uero. Sed quid si statim credidit habere preciū, non aūt solutū est? Resp. vēdicare pōt, arg. ff. de pig. act. l. si quasi. Quid si usq; ad decem dies? Idem dicunt quidam ad similitudinem legis commissoriæ, sed magis placet contra, vt scilicet nō possit tunc res vendicari.

q Conueni, vt hic, & j. de cōtrah. em. l. nō idcirco, in fi.

ORdinarij [a] † iuris [b] est, vt mancipiorũ orta quæstione, [c] prius exhibitis [d] mancipijs de possessione iudicetur, ac tunc demum proprietatis cã ab eodẽ iudice [e] decidatur. Dat. Idib. Apr. AA. Conss.

Filius venit contra factũ matris: nisi quatenus sit eius hæres. h. d. Vel sic: Pro ea parte qua quis succedit defuncto, pro ea eius repræsentat personam, & catenus contra factum eius venire non potest. h. d. secundũ Bar. & Bald. Vel sic: Contra factum defuncti non venit hæres etiam proprio nomine pro hæreditaria portione. Salic.

XIIII. Iidem AA. & CC. Sepuanæ.

CVm à matre domum filij te sciente [f] comparasse proponas: aduersus eum dominium vendicantem, [g] si matri non succesit, nulla te exceptione tueri [h] potes. Quòd si venditricis obtinet hæreditatem, doli mali exceptione, pro qua [i] portione ad eum hæreditas pertinet, vti non prohiberis. [k] Dat. III. Kalen. Iulij. AA. Conss.

In duobus habentibus causam ab eodem domino, melior est conditio eius qui per traditionem recepit. Vel sic: ille est potior in dominio, cui res prius traditur: licet alius in titulo præuenerit. Bald.

XV. Iidem AA. & CC. Aurelio Proculino.

QVotiens duobus [l] in solidum prædiũ iure [m] distrahit: manifesti iuris est, eũ cui priori [n] traditum est, in detinendo dominio [o] esse

ORdinarij.] CASVS. Inter te & me de seruis quibusdam per interdictum vtrobi erat quæstio: quia dicebam dominium & possessionem naturalem pertinere ad me: an possit simul causa proprietatis intentari, quæritur? Respon. ꝙ non: sed seruis exhibitis agam primo causa possessionis, & deinde cã proprietatis. Vel sic: Conueni te possessorio coram vno iudice: voluisti me cõuenire petitorio coram alio, quæritur, an possis? Respon. ꝙ non: quia primo agitanda est causa possessionis, & dein de proprietatis.

† Cõcor. c. cum dilecta, cum glo. super verbo trãsponentes, in me. & in princ. gl. seq. extra de rescrip. & vide ca. cum dilectus, cum sua gl. de causa pos. & proprie.

a Ordinarij] quilibet se possidere contendit, & dominum esse, & alter celat rẽ. Primo agendum est ad exhibendum. Secundo vero vtrobi. Tertio de proprietate. Vendicabat seruos Titius: alius prætendebat se possidere, &c.

b Iuris est.] vt & j. de interdic. l. incerti, & intra fini. regun. l. si quis, & ff. de iudi. l si de vi, & ff. de acquir. posses. l. exitu, & ar. j. de app. l j.

c Quæstione.] s. duplici, proprietatis & possessionis.

d Exhibitis.] per actionem ad exhibendum, quæ præparat etiam causam possessorij iudicij: vt hic dicit, & ff. ad exhiben. l. iij. §. Pomponius.

e Iudice.] ne diuidatur continentia causæ, vt s. de iudi. l. nulli. Sed nunquid in eodem libello poterit causa possessionis & proprietatis intentari? Ioan. & Azo indistincte dicunt ꝙ non, & sic indistincte loquitur hæc lex. Tu dic distinguendum inter ea quæ sunt retinendæ possessionis, & alia quæ diximus, ff. de iudi l. si vi, & sic loquitur hæc lex in interdictis retinẽdæ possessionis. Vel hic ab vno vnum, ab alio aliud proponitur. Vide hic plenius de hac materia p Ioannẽ Fabrij in suo breuiario.

Possessorium & petitoriũ an simul possint intentari.

CVm à matre.] CASVS. Scienter à matre mea domum meam emisti, an eam vendicare possim, quæritur? distinguitur: aut successi ei in totum, & in totum repellar: aut in parte, & pro parte qua hæres sum, doli mali excep. me repelles: si nõ successi, nec repellar.

f Te sciente.] idem si te ignorante, vt s. eo. l. aduersus, & subaudi, maxime.

g Dominium vendicantem] id est rẽ ratione dominij.

h Tueri.] vt supra eo. l. aduersus.

i Pro qua portione.] idest pro quota.

k Non prohiberis.] vt ff. de reg. iur. l. ex qua persona, & j. de bo. auct. iudi. pos. l. si vxor, & s. de neg. gest. l. si ab eo, & j. de libe. causa. l. si ab eo, & ff. de pig. act. l. solutam, §. solutam. Et habent hæc locum etiam eo casu quando non præstatur euictio, quia sciens emit, nec fuit stipulatus de euictione, vt j. de euic. l. si fundum. Eadem enim est hæredis conditio, quæ & venditoris fuit, qui omnimodo possit repelli, vt j. de fruc. & lit. ex pen. l. 2. & ff. de diuersis præscriptio. l. cum hæres. Item quod dicit hæc lex in matre, idem d cas & in patre, vt filius hæres non possit vendicare, vt ff. de libe. causa. l. si llum. Alij contra, qui dicunt etiam hæredem filium posse vendicare, vt j. de bo. ma. l. j. & j. de bo. quæ libe. l. cũ oportet, §. nõ aũt. nam & ipse pater põt conueniri nole filij, vt legitimus administrator, cum contra legem sit venditum, vt j. de agri. & cen. l. quemadmodum, lib. xj. multo magis ergo filius, cum plerunque ẽt plus hæredi permittatur quàm defuncto, vt j. de euict. l. fi. Itẽ sic est in patrono ẽt hærede liberti, & ex testamento vel ab intestato, qui agit reuocatoria, vt ff. si quid in fraud. pa. l. 3. §. patronum, & §. si intestatus. Sed prima opinio verior ẽ. nec obstant dictæ leges de bo. ma. & de bo. quæ libe. quia ibi non erat hæres. Itẽ nec ꝙ ipse pater reuocat: facit enim vt legitimus administrator, quam legitimam administrationem non transmisit ad filium. Item nec suo nomine vendicat filius, quia succesit ei qui suo proprio nomine non poterat vendicare. Item nec obstat de patrono: quia etiam in vita non potest deminuere iura patroni libertus: quod in patre non sic, quia libere alienat. Item quid si in debito bonorũ subsidio instituatur hæres? Resp. si in re vna quę continet debitum naturæ, instituatur hæres, alijs ẽt hæredibus relictis, loco hæredis non est, sed legatarij, vt j. de hæredi. insti. l. quoties, & ideo vendicare non prohibetur. si vero pro debito naturæ instituatur hæres in quota portione, puta tertia, repellitur pro tertia, sed agit contra cohæredes quasi eo euicto quod sibi derelictum est, vt s. de inoffi. testam. l. scimus, quia nõ habet debitum naturæ. Si vero instituitur pro dimidia: repellitur pro dimidia fundi, etiam si hæreditatis dimidia non habet precium dimidiæ fundi, vt dictum est, & ad debitum naturæ aget contra hęredes. Et si objicitur: filius non potest grauari in quarta, vt s. de inoffi. testa. l. quoniam in prioribus. Respon. verum est à patre, sed creditoribus licet vnumquenque pro parte hæreditaria conuenire, vel possidentibus se tueri contra hæredes pro hæreditaria portione.

Filius succedens patri an possit reuocare rem ab ipso alienatam.

Filius in debito bonorũ subsidio institutus, an sit hæres vel legatarius.

QVoties.] CASVS. Vendidisti mihi & tradidisti, & alteri similiter vẽdidisti: quis nostrum potior sit, quæritur? Dicitur ꝙ possessor cui tradita est: nec pretextu instrumentorum emptionum quæ non tradidisti, poterit mihi auferre possessionem: & à te precium recuperabit cum vsuris, habita compensatione fructuũ quos percepit, & sumptuum vsque ad concurrentem quantitatem, & hoc in secunda, & perinde potiorem eum esse in vendicatione possessionis, cui prius tradidisti: sicut si mihi & ei donasses, illi autem prius eã tradidisses, & hoc in tertia. Viuia.

l Quotiens duobus.] idest diuerso tempore.

m Iure.] id est in præiudicium suum non teneatur vtrique. Vel iure, idest non dolo. Iure, idest bona fide, vel sine dolo secundum quosdam. Vel iure quantum ad vẽdentis præiudicium: non autem iure: quia incidit in legem Corneliam de falsis, vt ff. ad leg. Cornel. de fal. l. qui duobus.

n Priori.] nam remansit venditor dominus etiam post venditionem, & ideo erit dominus, cui prius tradidit: vt hic, & j. de hære. ven. l. qui tibi, & j. de his qui a non domino. l. qui tibi.

o Dominio.] id est possessione. sic ecõtra. ff. de ver. sig. l. interdum.

l.interdum. Vel secundum Placen. dominio scilicet præsumpto: quia interim eius esse creditur, argu. ꝟ. de proba. l. 2. vel constabat vendentem dominum esse.

a Potiorem.] siue agat siue conueniatur.

b Possessionem] .i. rem possessam emptam per traditionem accepisse.

potiorem. [a] Si igitur antecedente tempore te possessionem [b] emisse, [c] ac precium exoluisse [d] apud præsidem prouinciæ probaueris: obtentu nō datorum [e] instrumentorum expelli te à possessione non patietur. [f]

¶ Erit sane ī arbitrio tuo precium quod dedisti, cū vsuris recipere: [g] ita tamen, vt perceptorum fructuum [h] ac sumptuū ratio habeatur: cum & si ex causa donationis vtrique dominium rei vēdicetis: eum qui priori possessio soli tradita est, haberi potiorem conueniat. Dat. II. Kal. Octob. AA. Cōss.

Quod in communi ædificatur, cōmune efficitur: sed ædificanti bona fide expensa debent restitui. h.d. secūdum Bar.

XVI. Iidem AA. & CC. Ianuario.

SI in area communi domum aliquis [i] extruxit, hanc vobis communē iuris fecit ratio: cuius portionem ab eo qui bona fide possidens ædificauit, si velis vēdicare, sumptus offerre debes, ne doli mali possis exceptione submoueri. [k] Dat. Idib. Nouemb. Sirmij. AA. Conss.

c Emisse.] idest quasi possessionem rei emptæ accepisse.

d Exoluisse.] tractatur enim de directa rei vēdicatione hic, & ideo hoc quærit, vt institu. de rer. diui. §. venditæ, secus si Publiciana, vt ff. de Publi. l. de precio.

e Non datorum.] .i. factorum. Vel dic non datorum instrumentorum, quæ habuit ab auctore suo venditor.

f Non patietur.] Nam non ideo minus valet cōtractus & traditio, quod instrumenta non interueniunt: vt hic, & ꝟ. de fide instru. l. cum instrumentis, & de cōtrahend. emp. l. non idcirco.

g Recipere.] omissa præcedenti via, vel excipiēdo ab eo qui agit. Vel dic recipere per officium iudicis excipiēdo secūdum quosdam. Vel dic, id est agendo secundum quosdā ex empto re euicta. Sed cum possit rem retinere excipiendo & probando hæc quæ hic dixit, scilicet se emisse, & preciū soluisse, & sibi primo traditam fuisse: videtur non posse agere de euictione, vt ff. de euictio. l. si rem. j. Sed tamen hoc non potest venditor obijcere, cum ipsemet euincit, vel alius qui habet ab eo causam, vt hic fuit, & ff. de euic. l. vendicantem, in fi. & l. seq. Vel dic quod loquitur hic, cum nō poterat probare prædicta, licet intercessissent: & sic sine culpa sua euincitur sibi. Vel dic tertio quod conuertit sermonē ad eū cui secundo est tradita, quod nō placet.

Fructus cōpensantur cū vsuris & sumptibus.

h Fructuum.] fructus compensantur cum vsuris precij soluti. sic ff. eo. l. emptor. Item cum sumptibus, vt hic subijcit, vt ff. eo. l. sumptus. Et potes hic distinguere vt diximus, ff. de Publicia. l. fi. §. quod si à diuersis, & concor. ꝟ. de proba. l. cum res, & de distrac. pig. l. qui prædium, & siquis alteri vel sibi. l. multum.

ADDITIO. Aduertas quod hæc l. non habet locum in concessione rerum spiritualium. Nam in illis ex sola concessione transfertur ius in re, vt est textus notabilis in c. si tibi absenti, de præben. lib. vj. & facit ca. fina. de spon. duo. & quod cōiter nota. in ca. inter cætera, de præbendis. Ita dicit Abbas in c. continebatur, extra de his quæ fiunt à præla. sine &c. vbi vide alium casum per eundem, & alium vide per Bart. in l. fin. in fin. supra de sacrosan. eccle. Vide etiam Innocen. & Hostien. in d. c. continebatur.

SI in area.] CASVS. In area mihi & Titio communi ædificasti, cuius erit ædificium, quæritur? dicitur quod pertinebit ad me & Titium. si autem portionē meam vendicauero à te possidente, & non sumptus quos feceris restituero: obstabit mihi vēdicanti doli mali exceptio.

i Aliquis.] socius vel extraneus, & bona fide.

k Submoueri] vt ꝟ. de ædi. pri. l. si vt proponis, & ff. de cōdic. inde. l. si in area, in fi. & ff. de excep. do. l. Paulus, & ff. de act. emp. l. idemque, & insti. de re. di. §. si quis in aliena, & ff. de pig. l. Paulus.

Denunciatio facta à domino ne quis emat, constituit emptorem malæ fidei possessorem. Bald.

XVII. Iidem AA. & CC. Sabino & alijs.

SI fundum † vestrum, vobis per denunciationem admonentibus volētem ad emptionem accedere, quod distrahentis [l] non fuerit, non recte [m] is contra quem preces funditis, comparauit, vel alio modo [n] mala fide contraxit: tam fundum vestrum cōstitutum probātibus, quàm fructus quos eum mala fide percepisse [o] fuerit probatum, aditus præses prouinciæ restitui iubebit. Dat. XII. Kal. Decem. Sirmij, AA. Conss.

† Cōcor. c. cum M. Ferrariē. cum gl. sua per verbo, post mortē, extra de consti. & xj. q. j. c. quia res.

SI fundum.] CASVS. Si tibi volenti fundum meū emere à non domino, denunciaui ne emeres, quia nō erat vendētis: cum tamē emisti: an ad fundū, & ad fructus quos percepisti, mihi tenearis, quæritur? Dicitur quòd sic.

l Distrahētis.] hæc est admonitio.

Denunciatione quis emat rem talem, an faciat emptorē possessorē malæ fidei.

m Non recte.] idest sciens alienum. Sed quid si nō credidit, & sic retinuit bonā fidem? Videtur non nocere admonitio, vt ff. quod fal. tu. aucto. l. 2. & ꝟ. de rescin. ven. l. si maior, & ff. pro emptore, l. alienam. Sed certe immo habetur pro malæ fidei, per l. istā, & ff. quæ in frau. cre. ait prætor. §. si quis particeps, & de leg. præstan. l. virilis, §. pe. & arg. ī. de episc. & cler. authen. si captiui, & de epi. audi. authen. liberi, vbi dicit de huiusmodi attestatione. Nec ob. d. l. quod fal. tu. aucto. quia non nocet admonitio ibi, scilicet quo minus contra falsum tutorem iactantem se tutorem, & sic dolosum agatur actione in factum, vt eodem titul. l. nouissimè, in princ.

Qui errat in proprietate, nō præiudicat sibi in dominio. h.d. secundū Iac. Bu. Bal. vel sic: Si dominus aliquid facit in re sua tanquam in aliena per errorem iuris, non præiudicat sibi in proprietate. Pau. de Cast.

XVIII. Iidem AA. & CC. Claro.

RE tua [p] apud alium manēte, proprietatis

n Vel alio modo.] sine denunciatione.

Fructus percipiēdi in quatuor casibus debent restitui etiam ab habente titulū.

o Percepisse.] de percipiendis enim non tenetur, vt hic innuit, propter titulum quem habet. Sed fallit in quatuor casibus: quibus titulus non excusat a percipiendis. Primus ff. quod metus causa, l. sed & partus, in princip. Secundus in eo qui emit in fraudem creditoris, vt ff. quæ in fraudem credit. ait prætor. §. per hanc. Tertius in eo qui emit contra legis interdicta sciens: vt infra de agri. & cen. l. quemadmodum, in fine libr. xj. Quartus in eo qui emit a fisco non solenniter vendente, vt infra de fide instrumento. & iure has. fisc. l. j. lib. x. Idem posset dici in eo qui fructus maturos patitur corrumpi & studiose.

RE tua.] CASVS. Si rem meam, quam ignorabam meam, tenuisti, & per errorem illam conduxi, an mihi præiudicetur quo minus eam vendicem, quæritur? Dicitur quòd non, nisi vsucapta sit vel præscripta.

p Re tua.] & pone exemplum ī. infra famil. ercis. l. seruū

communem. Item supra de transac. l. sub prætextu specierum. Item infra loca. l. qui rem. Item ponunt quidã, si præstiti patrocinium, vel aduocationem alicui eã vendicanti vel defendenti, vt ff. de rei vẽdicatio. l. inter officium, & tunc erit contra. ff. de inoff. testa. l. fin. Sed dices ꝙ hic fuit ignorans: ibi sciens. Vel ibi odio querelæ, & fauore vltimæ volũtatis. Vel hic sciebat ius suum vbique durare, vt arg. ff. quibus mod. pig. vel hypothe. solui l. sicut, §. non videtur.

Cõcor. c. ex literis, cũ glo. j. in fi. extra de trãsact.

ADDITIO. Pone etiam exemplum si fuit iudex, & dedit sententiam pro vindicante, adhuc sibi non præiudicat, quod dic vt in cap. inter dilectos. de fide instru. & ibi tangitur per Innocen. & Ioan. And. in nouel.

† Cõcor. ad hanc. l. c. inter, cũ gloss. 2. de cle. peregri. & ca. cum cãm, in fi. de ꝓbat.

† al. Indicia, cæteraque, quę &c.

a Error.] tuus.

b Alia.] veluti vsucapio vel præscriptio.

INdicia.] CASVS. Fundum tuum à Titio possidente vẽdicasti: intentionem tuam per instrumẽta probare non potuisti: an alijs probationibus vti possis, quæritur? Respon. quòd cum à te petere debeo.

Indicium vnde dicatur.

c Indicia]. i. argumẽta: sic dicta quia rẽ indicant. Accur.

d Fidem.] vt infra de fide instrum. l. in exercendis, & l. j. & ff. de pig. l. contrahitur, & j. de iure dot. l. cum citra. Sed fallit in casibus, vt dixi s. de pact. l. pactum quod bona.

e NOn seruum.] quia ĩ iudicio esse nõ potest, vt s. de iudi. seruus, nisi in criminibus, vbi corporaliter puniť, vt j. de noxa. l. si seruus, & ff. de accu. l. hos accusare, §. olbᵒ.

error a nihil tibi nocere potuit, nisi alia b contra te causa interuenerit. G. III. Kal. Ian. AA. Conss.

Dominium probatur per indicia & argumenta. Bal. Vel sic: Iudex debet omnem speciem probationis admittere, etiam per indicia. Iaco. Bu. Vel sic: Dominium probatur etiam per indicia, vel regulariter, Non minus probant testes, quam instrumenta. Salic.

XIX. Iidem. AA. & CC. Callistrato.

INdicia c † certa, † quæ iure non respuuntur, non minorẽ probationis, quàm instrumenta continent fidem. d Quo iure, si de proprietate domus ambigis, negotiumq; integrum est, vti non prohibe ris. G. II. Kal. Ian. Sirmij. AA. Conss.

Seruus licet detineat, non potest conueniri rei vendicatione. h. d. Idem in monacho: quia debet iudicium cũ abbate fundari, non cum monacho. Bald.

XX. Iidem. AA. & CC. Quartillæ.

NOn seruum e quem res tuas detinere asseueras, sed eius dominũ de rebus repetendis conueniendum esse perspicis. G. Kal. Mart. CC. Cõs.

Contra non restituentem in rei vendicatione iuratur in litẽ. Bal.

XXI. Iidem. AA. & CC. Hierocli.

A Possidentibus f vendicata mancipia quorum dominiũ ad vos pertinere intenditis, si posteaquam impleueritis g intentionem, h hæc non restituantur: i iurisiurãdi k solennitate secuta, condemnatio procedere l debet. Petita. VI. Id. Octob. CC. Conss.

Mala fidei possessor tenetur de fructibus perceptis & percipiendis: bonæ fidei, de extantibus: sed post litẽ contestatam de omnibus. h. d. secundũ Iacob. & Bald.

XXII. Iidem. AA. & CC. Diodotæ.

CErtum † est malæ fidei possessores, m omnes fructus n solere cũ ipsa re præstare: bonæ fidei o vero, extãtes p post litis autem contestationem, vniuersos. q Dat. III. Kalen. Nouemb. CC. Conss.

Vendicanti rem propriam, necessitas offerendi precij non incumbit. Bal. Vel sic. Emptori rei non restituitur precium in vtilitatem vendicantis non conuersum. Salic.

XXIII. Iidem. AA. & CC. Magnifero.

SI mancipium tuũ per vim vel furtum ablatũ, alij ex nulla iusta causa distraxerunt: vendicanti tibi dominium, soluendi precij r nulla necessitas irrogetur. X. Kal. Dec. CC. Conss.

Sine iusto titulo vsucapio vel præscriptio non procedit. Vel sic: Res vendicationi non præscribitur longo tẽpore ab eo qui non habet titulum. Bald.

XXIIII. Iidem. AA. & CC. Iouiano.

NVllo iusto titulo ꝑcedente posidẽtes, ratio s iuris quærere dominium prohibet. Idcirco

A Possidentibus.] CASVS. Seruũ meũ à possidente vendicaui & obtinui: nec restituere vult, quia dolo fecit quo minus posset: qualiter mihi succurratur, quærit? Rñ. ꝙ iuramẽtũ in litẽ mihi à iudice detur: & iurabo ꝓ quãto nollẽ seruo carere, & in tanto mihi cõdẽnabitur.

f A possidentibus.] omnibus.

g Impleueritis.] supple nõ posse accipere cõtra te. Acc.

h Intentionem.] cessante exceptione.

i Restituantur.] scilicet dolo.

k Iurisiurandi.] in litem, vt j. ad exhib. l. nõ ignorabit, ꝙ solenniter desertur, scilicet à iudice, scilicet in hac actione & in cæteris arbitrarijs, vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus, in prin. & l. videamus, §. penult.

l Procedere.] si res non sit ꝑsens, aliàs manu militari auferẽ possessio, vt s. eo. l. domũ, & ff. eo. l. qui restituere, sed certe idem si sit præsens. Sunt ergo quatuor auxilia contra non restituentem, s. manus militaris, qñ res est præsens. Itẽ iurm in litem: qñ. s. dolo desijt possidere. Itẽ ad interesse, qñ per culpam. Item ad veram rei æstimationem, & hæc plene no. ff. eo. l. qui restituere, & l. sequen.

Possessor non restituens, quatuor remedijs compellitur.

CErtũ.] CASVS. Si fundũ meũ à non dño sciens emisti: post restitutionem rei ad fructus teneris non solũ extãtes, sed ẽt cõsũptos: bonæ fidei aũt possessor ante litẽ cõtestã. ad fructus extantes, & hoc ĩ scda parte. post aũt litis cõte. oẽs restituentur, & hoc in tertia.

† Facit ad hanc l. ea. grauis, cũ glo. super verbo, fructus, extra de restitu. spol.

m Possessores.] ẽt si ne titulo. Vel dic secundum H. cum titulo: vt statim patebit.

n Fructus] .s. perceptos, vt s. eo. l. si fundũ, & j. de cõdic. ex le. l. mala fide. Acc.

o Bonæ fidei.] cum titulo vel sine titulo.

p Extantes.] cõsumptos vero lucrat nisi in duobus casibus, quos habes. ff. eod. l. emptor, & l. sumptus.

q Vniuersos] q a malæ fidei incipit esse quoad fructus post litẽ contes. vt & s. tit. j. l. j. Et dicas hic distinctionẽ quam habes. ff. eo. l. & ex diuerso, in prin. in gl. quæ incipit, etiam perceptorum.

SI mancipium.] CASVS. Mancipium surripuisti mihi: vel abstulisti, & vendidisti, an ab emptore vendicare possim non oblato precio, quæritur? & dicitur quòd sic. Viuianus.

r Soluendi precij.] vt supra eo. l. mater, & infra ad Velleianum, l. si sciens, & j. de furt. l. inciuile, & ff. quæ in frau. credi. l. si debitor. Sed contra. s. quod met. cau. l. iij. Solu. vt ibi.

NVllo iusto.] CASVS. Si rem meam sine titulo possedisti, nec triennio nec decennio quæsisti tibi dominium, an mihi reuerso ab hostibus detur directa vendicatio, cessante beneficio actionis rescissoriæ, quæritur? Respon. quòd sic.

s Ratio] vt infra de præscrip. long. temp. diutina, & de vsucap. pro hærede, l. fin. & famil. erciscun. l. seruum, & j. ne

infra ne de stat.defunc.l. finali.

[a] Directa.]vt infra de postl.i.reuer. l.ab hostibus,iij.

SOlennibus.] CASVS. Si prædium fiscale possedisti, & in solutione pensionis cessasti: alius autem nomine tuo pluribus annis soluit quod soluere debuisti, & fisco satisfecit: an videatur sibi quæsitum dominium, quæritur? Respon. quod non, nisi fiscus solenniter pro solutione sibi facta prædium ei vendidisset. Vel pone casum vt in gloss.

falias nō assumitur

Casum ponit.

co cum etiam vsucapio cesset, intentio dominij nunquam absumitur. vnde hoc casu postliminio reuerso, citra beneficium actionis rescissoriæ directa [a] permanet integra vendicatio. G.X. Kalend. Decemb CC.Conss.

Descriptio in censum non facit quem dominum. Bald. Vel sic: Soluens pro alio pensionem publicam, rei dominus non efficitur. Salic.

XXV. Iidem. AA.& CC. Eunomio.

SOlēnibus pēsionibus [b] rei pro alio satisfaciētem, non interueniente venditione, [c] solutionis causa minime dominum facit. [d] Dat.XVI.Kalend. Decem. Nicomediæ.CC. Conss.

Litis contestatio præscriptionem longi temporis interrumpit.h.d. Vel sic: Possessio post litem contestatam continuata, non prodest possidenti ad præscriptionem. Bal & Salic.

XXVI. Iidem. AA.& CC. Heliodoro.

MOrę litis [e] cām possessoris nō instruūt ad inducendam lōgę possessionis præscriptioné, quæ [f] post litem contestatam in pręteritum æstimatur. Dat.Idib.Decem.

[b] Solennibus pensionibus.] quidam possidebat fundum, de quo non satisfecit fisco in pensione, alius pro eo satisfecit per duos annos, non acquirit dominium.

[c] Interueniente vēditione.] scilicet fiscali, quæ à procuratore fisci solet fieri debitore cessante.

[d] Facit.]vt ff.de acquiren.rer.do. l.quæ quisque, & infra de dona. l. si functiones,& l.censualis,& infra de act. empt.l. si pater tuus, ij. respon. & argum. infra de pign.l.res obligatas, licet secūdum Ioan. præiudicium generetur ei ad quē res pertinet, si sciat & patiatur longo tēpore.

ADDITIO. Guilielm.de Cug.& alij docto. dicunt contra, quia simplex patientia cum scientia non est causa perdendi dominium, quod est magni præiudicij: sed in eo quod est modici præiudicij,bene noceret,argu. s. titul. primo l.si filius, & per Bartol. in l. cum de in rem verso, ff.de vsur. Pau. de Cast.hic.

MOræ.] CASVS. Si fundum ad me pertinentem per ix. annos & dimidium possedisti, demū eum incepi vendicare, & lite pendente completum sit decennium, an tempus quod currit post lit. contest. tibi proficiat quo magis videaris præscriptionem compleuisse, quæritur? Respon. quod non.

Præscriptio an interrumpatur per litis contestationē.

[e] Moræ litis.] id est dicere, post litem contestatam non procedit præscriptio, quanquam lis duret anno vel plus: sed tunc inspicimus in præteritum an sit finita vel non. nam si non est finita, non finietur amodo. Item hoc est verum si fiat lis contra præscribentem, si autem fiat contra alium, nō nocet, cum sit ciuilis interruptio, vt ff.de diuersis præscrip.l.intra, secus in naturali, vt ff. de vsucap.l.naturaliter. Item hoc in præscrip.x.vel xx. annorum loquitur, secus in vsucapione triennij, quæ currit etiam post, licet non cum effectu, vt ff. pro empt. l. prima in fine, & ff.eodem l.si post. Et no. ex hac l. agenti non currere præscriptionem longi temporis, vt & infra de præscript. long. tempo. l.nec bona,& s.de inoffic.testa.l. contra maiores, & ff. de minor. l. intra.

ADDITIO. Per hanc l.docet Bartol. in l.censibus, in vltima columna. ff.de vsucap. practicam quandam, hanc scilicet, scis quòd articuli producuntur post litis contestationem, & testes etiam examinantur: facias quòd articulus tuus concludat quòd tu possedisti x. annis & vltra ante litem contestatam. Nā si probares possessionem x. annorum post litem contestatam, nihil pbares. Ad hoc not. hanc l.quæ melius dicit quam aliqua de mundo secūdum eundem Bart. hic.

[f] Quæ] scilicet pręscriptio.

CC.Conss.

Titulus sine traditione nō est causa transferendi dominij. Bald.

XXVII. Iidem AA. & CC. Philadelpho.

SEruum † emptor non traditum sibi præsentem [g] vendicare [h] nō potest. [i] G. XII. Kalen.Ian. Nicomediæ.CC.Conss.

Non curamus de iure possessoris, si non constat de iure petitoris. Bal. Vel sic: Actore non probante, reus debet absolui, siue possideat iuste, siue iniuste. Sali.

XXVIII. Iidem AA.& CC. Sopatro.

REs † alienas possidens, licet iustam tenendi causam nullam habeat, non nisi suam intentionem implenti [k] restituere cogitur. [l] Da.VIII. Kal.Ian.CC.Conss.

† Cōcor. glos. super verbo, signum, proper. in c. 2.extra de consue.

† Cōcor. cum hac l. c. pastoralis,in fi. cum gl. penul. extra de causa poss.& ꝓprie. & c. j. cum gl. 3.vt li.pē.

Præscriptio longi tpis agenti non currit.

Dominiū aliquando trāsfertur sine traditione.

† In quibusdā exē. additur, vsū.

[g] SEruum.] Præsentem.] idest præsentialiter.

[h] Vendicare] & hęc est ratio,quia rei vēdicationi intendēs, habere debet dominium.

[i] Non potest] vt ff. eod.l. si ager,& ff.de actio.empt.l. quintus, & infra de hæredita. vendi. l. qui tibi,& de distra.pig. l.qui prædium,& ff. de acquiren. posses. l. si ex stipulatione, & s. de pac. l.traditionibus, sed hoc fallit in ecclesiā & ciuitate, vt supra de sacrosanct.eccle.l. fin. Item aliud est in vltimis voluntatibus, vt ff. de fur. l. à Titio.

TITVLVS XXXIII.

DE VSVFRVCTV, † ET habitatione, & ministerio seruorum.

Cautionem quam vsufructuarius præstare debet, testator non potest remittere, & ante tam præstitam vsufructuarius pro vsufructu vel quasi non potest actionem intentare. h.d. & est lex multum nota. Bald.

1. Impp. Seuerus & Antoninus. AA. Posidonio.

REs alienas.] CASVS. Si rem alienam interueniente iusta causa possedit quis, an illam vendicanti mihi, & non probanti eam esse meam, cogatur restituere, quæritur? Respond. quòd non.

[k] Implenti] idest probanti se dominum vel quasi, vt s. de proba.l. siue possidetis.

[l] Cogitur.] vt & supra de eden. l. qui accusare, & ff. de iure fisc. l. extat decretum, & instit. de interdic. §. commodum, & infra de exceptio. l. si quidem, & infra de probatio.l.secunda,& infra de libe. causa l. non ideo,in fin.& infra de act. & obliga.l.negantes,& s.tit. proxi.l.cogi.

DE VSVFRVCTV, ET HABItatione, & ministerio seruorum.

De dominio corporalium dixit. Sequitur de dominio incorporalium. Vel sic: Dictum est supra de dominio corporalium rerum: nunc tractare intendit de dominio incorporalium rerum,& præmittit de vsufructu & habitatione & ministerio seruorum: quia in eis quædam specialia obtinent (ut ex sequentibus patebit) quæ in seruitutibus alijs non seruantur. Azo.

SI vsusfructus.] CASVS. Mulier pro voluntate sua instituto hærede marito, vsumfruc. omnium bonorum & eorũ quæ vsu consumuntur, legitimè reliquit, an à debitoribus hæreditarijs petere pecuniam possit, nisi prius satisdederit de tanta pecunia restituẽda, si moriatur, vel capite minuatur? Respon. ꝙ non, etiam si ei testatrix onus satisdãdi remisisset.



I vsusfructus [a] omniũ bonorum testaméto vxoris marito relictus est: quamuis cautionem à te prohibuerit exigi, tamen non aliter à debitoribus solutam [b] pecuniam accipere poteris, [c] quàm oblata secundum formam senatusconsulti [d] cautione. [e] PP.G.Kalen.Octob. Anulino & Frõtone Cõs.

Dominus potest proprietatem suã obligare, licet alius habeat vsumfructum. Bald.

II. Iidem AA. Felici.

VErbis testamenti [f] quæ precibus inseruisti, vsumfructum legatũ tibi animaduertimus. Quæ res nõ impedit proprietatis dominum obligare [g] creditori proprietatem, manente scilicet integro vsufructu tui iuris. PP.VI.Id.Maij, Antonino A. II. & Geta. II. Conss.

Vsusfructus quid est.

[a] Vsusfructus.] vsusfructus est ius vtẽdi fruendi salua rerum substãtia. Improprie quo ad ea quæ vsu consumuntur, sed ꝓprie ad ea quæ vsu non consumuntur, vt insti. eo. §. constituitur. sicq; verbum semel positum proprie & improprie ponitur, vt ff. de offic. procon. l. ij.

[b] Solutam.] scilicet hæredibus.

[c] Poteris] .s. ab hæredibus, & idem de alijs quę vsu consumuntur.

[d] Senatusconsulti.] fauore hæreditatis, & non fauore legis vel testatoris.

Cautiones quædã remitti possunt, & quædã non.

[e] Cautione.] .s. de tanta pécunia restituenda, si moriatur vel capite minuat, vt ff. de vsufruc. ea. re. quæ vsu consu. l. 2. & 3. hæc cautio remitti non põt, sicut nec illa, se vsurum & fruiturũ arbitrio boni viri, & finito vsufru. restituturum. Sed satisdatio legatorũ sic, vt hic, & ĩ. vt in poss. lega. l. 2. & l. scire. Et est ratio, quia hęc vltima remissa non præstat occasionem delinquendi vt superiores. Item illa de vsufructu magis formãdi vsusfructus gratia, quàm seruandæ vltimæ voluntatis est inuenta. Sed an hæres potest remittere? Quidam, ꝙ non, vt ff. de reg. iur. l. hæredem. Sed certe illa regula hic fallit, vt ff. ad legem Falci. l. quod de bonis, § j. & §. fin. & l. potest. Item quão fit contra voluntatẽ, vt in authen. de nup. §. disponat, col. 4. Sed R. videtur dicere, quòd leges locũ non habeãt, qđ nõ põt, vt ff. de le. j. l. nemo põt. Itẽ an hæc cautio sit de substantia vsusfructus, dixi ff. e. l. j. D

VErbis.] CASVS. Si mihi in fundo vsumfructũ legasti, an Titio proprietatem possis obligare, quæritur? Respon. quòd sic.

[f] Verbis testamenti.] continebatur ibi, vsumfructum tibi lego.

[g] Obligare.] item & vendere, vt ff. de vsufru. leg. l. fundi Trebatiani. Accur.

SI patri.] CASVS. An vsufructuarius decedens, vsumfruct. transmittat ad hæredes, quæritur? Resp. ꝙ non, sed morte fructuarij vsusfru. cum proprietate cõsolidatur, & hoc in prima. An autem proprietario decedente, vsufructuario superstite extinguatur vsusfruc. dicitur ꝙ non, & hoc in secunda.

[h] Regredi soleat] insti. e. §. fi. & ff. solu. ma. l. vsufructu.

[i] Non tollitur] fallit hoc secũdũ gla. in vsufructu quẽ habet pater in rebus obuenientibus filio ex materna linea: quod falsum est, vt ĩ. de bo. ma. l. 2. & ĩ. ad Tertul. l. fi. §. si autem. Sed fallit cum pater habet filium emãcipatum, & ex eo nepotes. nam filio mortuo succedit pater cum nepotibus in virilẽ portionem vsusfructus: non autem totũ habet, vt infra de bo. ma. l. penul. §. ꝙ si nepotes. Item fallit cum habeo solũ filium, & ipse moritur non relictis liberis nec fratribus nec matre. Itẽ fallit hodie per authen. cum succedit ascendens cum fratribus, vt in authen. de hæred. ab intesta. §. si vero cũ ascẽdẽtibus, coll. ix. ADDITIO. Dic secũdum Pa. de Ca. hic, ꝙ istæ fallentiæ glo. non sunt bonę: quia in illis non propter solam mortem proprietarij extinguitur, sed ex eo ꝙ proprietas venit ad vsufructuarium: vnde non potest amodo dici habere vsũfructum formalem, qui cum sit seruitus, non cadit in re propria, cum illa non possit domino seruire, vt in l. vti frui, in princ. ff. si vsusfruct. pe.

Vsusfructus quem habet pater in aduentitijs filij, an finiat morte filij.

Vsusfructus patris non transit ad filiũ. hoc primo. Morte proprietarij non finitur vsusfructus fructuarij. hoc secundo. Vel sic: In vsufructu perdẽdo attenditur mors vsufructuarij, non proprietarij. Bald.

III. Imp. Antoninus A. Antoniano.

SI patri tuo vsusfructus legatus est, defuncto eo nihil ad te pertinet: cũ morte eius, cui fuerat legatus, vel alio modo acquisitus, ad proprietatem regredi soleat. [h] Vsufructuario autem superstite, licet dominus proprietatis rebus humanis eximatur, ius vtendi fruendi nõ tollitur. [i] PP. III. Kalen. Aug. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Ex quacunque causa competat vsusfructus, habet cauere vsufructuarius quod vtetur & fruetur arbitrio boni viri. h. d. secundum loco. Bar. Bald. & Sali.

IIII. Imp. Alexander A. Verbicio.

VSufructu constituto, cõsequens est vt satisdatio boni viri [k] arbitratu præbeatur ab eo ad quem id cõmodum pertinet.

VSufructu.] CASVS. In fundo tuo vsumfruc. mihi legasti: an vti frui possim antequã satisdem boni viri arbitratu, ne proprietatẽ lædam, quæritur? Dicitur, ꝙ non, & hoc in prima. nec refert quantum ad satisdationem præstandam fuerit vsusfruct. legatus, vel inter viuos constitutus.

Vsufructuarius non semper ẽ satisdatione onerãdus.

[k] Boni viri.] idoneis fideiussoribus datis secundum arbitrium boni viri, hoc tamen fallit in casibus vbi nõ satisdatur: vt cum relinquitur fisco, vt ff. vt leg. vel fideicommiss. no. ca. l. j. §. si ad fiscum. Item quando habet pater in bonis filij: vt ĩ. de bo. quæ libe. l. cum non solũ, §. vbi, & §. hoc proculdubio. Item in tertio, quando vsusfructus pure legatur, sed proprietas ex die & ad diem. Item multo magis, si relinquitur proprietas, quandocunque vsusfructus finietur: quia his casibus verisimiliter quisque vt re sua vtitur, vt ff. usufru. quẽad. ca. l. si vsusfructus mihi. §. illud, & §. plane. Sed eo casu quo debet satisdare, quid erit si non põt & velit iurare super eisdem? dicunt quidã sufficere, vt arg. ĩ. de asser. tol. l. j. §. super. Alij dicunt sequestrandum, vt ĩ. de agri. & cen. l. litibus, lib. xj. Tertij dicunt ꝙ certum quid promittat proprietarius vsufructuario, scilicet nomine vsurarum vsque ad tertiam centesimæ, vt ĩ. de secun. nupt. l. hac edictali §. his illud. sed non placet, & est speciale in matre. Dic ergo ꝙ non habet vsumfructum, vt ff. de vsufruct. lega. l. vxori. j. Sed opp. in stitu. de hære. insti. §. impossibilis. Sed dic illum. §. habere locum vbi naturæ vel iuris est impossibilitas, secus si facti tantum, vt ff. de verb. oblig. l. continuus, §. illud.

Vsufructuarius si non põt satisdare, quid erit.

ADDITIO. Dicit Bar. hic sic posse distingui: Aut persona

persona vsufructuarij est suspecta, & tunc res debet seque strari, secundum formam l. postquã. § Imperator. ff. ut le. no. ca. aut non est persona suspecta, & tunc cómittetur iu ratoriæ cautioni, arg. l. 1. § super, in fi. §. ȷ. de asser. tol.

a Quòd nullam.] Item de restituendo, ut ff. usufruct. quemad. caue. l. 1. §. habet autem.

A cum primo iure communi non possit proprietatem obligare, cum non sit sua, ut infra quæ res pign. oblig. poss. l. qui filios. Secundo iure speciali: scilicet propter legem Iuliam fundi dotalis, ut institutio qui. alie. l. 1, in princip. secundum Ir. licet hic non respondeat eidem secundo casui. Vel dic, differentiam notat inter duos primos ex una parte, & tertium ex altera, ut primis duobus non possit obligare, licet diuersis rationibus: tertio sic. Alij dicunt quòd hæc lex ponit quinque casus, quod non potest esse, de quatuor uero satis dici posset. Accursius.

uenit, quòd nullam [a] lęsionē ex vsu proprietati afferat. Nec interest, siue ex testamento, [b] siue ex voluntario contractu [c] vsusfructus constitutus est. PP. G. Id Mart. Alexandro A. II & Marcello. Cóss.

Vsufructuarius fructus perceptos post tempus vsusfructus adiectum, tenetur restituere, Bal. Vel sic: Vsumfructum potest relinqui vsque ad tempus, quo fini to, fructus postea percepti debent proprietario restitui. Salic. B

V. Idem. A. Euocato & alijs.

SI pater vsumfructũ prędiorum in tempus [d] vestræ pubertatis matri vestræ reliquit: finito vsufructu postquam vos adoleuistis, posterioris temporis fructus perceptos [e] ab ea repetere potestis, quos nulla ratione sciens de alieno percepit. PP. Kalen. April. Alexandro. A. II. & Marcello Conss.

Maritus vsumfructum in dotem recipiens, proprietatem obligare nõ potest, idem si proprietatem inæstimatã in dotem recipiat. Si vero rem æstimatam in dotem recipit, obligare eã põt. h. d. secundum Bal.

VI. Idem. A. Stratonicæ.

INterest, [f] vsumfructũ solum maritus tuus in dotem acceperit, an proprietas [g] quidem doti data sit, verum pactum intercessit, vt moriente eo tibi eadem possessio redderetur. Nam vsufructuarius quidem proprietatem pignorare non potuit: [h] ¶ Qui autem proprietatē æstimatam in dotem accepit, non ideo minus obligare eam potuit: quoniam soluto matrimonio restituēda tibi æstimatio ei⁹ fuit. PP. Kalen. Iul. Agricola & Clementino Conss.

Modica expensa pertinet ad vsufructuarium, magna a proprietario repetitur. Bal. Vel sic: Modica impensa spectat ad fructuarium, magna ad proprietarium Salic & Pau. de Cast.

VII. Imp. Gordianus. A. Vlpiano militi.

C EVm ad quem usufructus [k] pertinet, sarta tecta suis sumptibus præstare debere, explorati iuris est. Proinde si quid vltra quàm impēdi debeat, [l] erogatum potes docere: solenniter reposces. [m] PP. Kalend. Febr. Ariano & Pappo Conss.

b Ex testamento.] quantum ad satisdationem præstandã. interest tamen quo ad alia quandoquo, ut ff. eodem l. 6. in princip. & ff. quemadmod. seruit. amit. l. si partem. § finali. Item not. duobus modis constitui usumfructum. Constituitur & tertio, scilicet super iudicio famil. erciscund. ut ff. famil. erciscũ. l. & puto, & ff. eod. l. 6. §. 1.

c Ex uoluntario cõtractu.] scilicet inter uiuos.

SI pater] CASVS. Vsumfruct. fundi legauit maritus uxori vsque ad annos pubertatis filij sui impuberis, ipso facto pubere nihilominus uxor sciens usumfructum percepit, an fructus illius temporis quod fluxit post pubertatem, filius à matre petere possit, quęritur? & dicitur quòd sic.

d In tempus.] id est usque ad tempus.

e Perceptos.] Not. perceptos. Est ergo speciale in matre propter maternam pietatem, ut de percipiendis non teneatur secundum quosdam. Sed argum. contra. ȷ. de usur. l. si mater. vsuræ enim uicem fructuum obtinent, ut ff. de usur. l. usuræ. unde ex iure communi uidetur teneri de percipiendis, ut ff. de rei uendi. l. si nauis. §. generaliter.

INterest.] CASVS. triplices ponit hæc l. quos uide ut in gloss. proxi. Et pro declaratione huius. l. dic secundum Paul. quòd aliquando nec proprietas, nec usufructus datur in dotem, sed dantur ipsi fructus percipiendi ex tali fundo: nam longa est differentia inter usumfructum qui consistit iure, & fructus qui sunt corporales res, ut l. uase. ff. de usur. Isto ergo casu cum dantur fructus percipiēdi ex tali fundo, quid iuris est? ut ff. de pa. do. l. si conuenerit. Nam maritus illos fructus non lucratur, sed duntaxat usum eorum habet, & solu. matrim. tenetur restituere precium eorum. sed quando datur usufruct. uel plena proprietas, lucratur fructus propter onera matrimonij nec valeret pactum factum in contrarium, secundum Pau.

f Interest.] Tres ponit casus, scilicet cum usufructus est datus in dotem. Vel proprietas plena data est inæstimata, ut uiro defuncto redderetur. Tertius si æstimata data sit. est ergo differentia inter primum & secundum,

g An proprietas.] plena & inæstimata, uel æstimata ad hoc, ut sciatur sit deterior uel non, ut infra de iure dot. l. si inter virum. Posset hic addi, an vero nuda proprietas.

h Potuit.] scilicet iure communi. sed contra. ff. de usur. l. fina. & de regu. iur. l. fructus. Solut. illæ loquuntur in domino rei. Vel dic quod vsumfructum potest obligare ut ibi, sed non proprietatē ut hic.

i Eius fuit.] sed quid si datus fuit inæstimatus, sed electionem habeat maritus, utrum æstimationem, an fundum uelit restituere? Dicam tunc eum fundum posse obligare, ut ff de fundo. do. l. etit, & l. quod si fundus. Aliud econtra si mulier habet electionem, ut infra de fun. do. l. 1. & dicta l. quòd si fundus. Accursius.

D EVm ad quem.] CASVS. Vsumfructum domus mihi legasti. modica impendia sustinere debeo in reficiendo, ne modica refectione deficiente, ligna & talia pereant. sed si in ea plus impendi quàm ad me pertineat, an a domino proprietatis repetere possim, quęritur? Dicitur quod sic. Viuianus.

k Vsusfructus.] refert an gratia fructuum, aut gratia rei, ut ff de impen. in re. do. fa. l 3.

k Vsusfructus.] ut & ff. eo. l. usufructu legato §. fi. & l. hactenus. & nisi reficiat, potest a domino prohiberi uti frui, ut ff. de damn. infect. l. hoc amplius. §. fina. & l. sequen. nisi uelit usumfructum relinquere, ut ff. eod. l. cum fructuarius.

l Impendi debeat.] i. quàm expendi sit necesse.

m Reposces.] s. actione negociorum gestorũ [1] si fructuarie cũ ob perpetuam rei utilitatē impenderis, non gratia fructuum, poteris quidē repetere, licet non in totum, ut ff. de impen. in re. do. fa l. 3. §. nos, & ff. de fur. l. inter omnes. §. 1. Vel loquitur in proprietario, si gratia rei uel fructuum impendit, ut ff. eo. l. si absente.

1 Bart. reprobat istã gl. quia cũ hoc faciat ex necessitate, non datur actio neg. gestis. l. si cões. ff. de neg. ge. vnde dicit dari actionē in factũ per l. ptor. §. his uerbis, de bo. auc. iudi possi. secundum Pau.

Neq;

Neque fructuarium.] CASVS Si mihi & hæredi meo in fundo vsumfruct. legasti, & illum. x. vel. xx. an. percepimus, an spacio longi temporis sit nobis acquisita proprietas, quæritur? Resp. ꝙ non, nec domino proprietatem suam vendicāti, obstabit longi temporis præscriptio.

a Proprietatem.] & hoc quia suo nomine non possidet.

b Præscriptio munit.] tum quia non possidet ciuiliter, tū quia scit alienam, vt institut. per quas per son. no. ac. §. fructuarius. & infra de præscript. xxx. an. l. male. Et not. quòd dicit ex ea causa, quia secus si interuertisset, & dominum nō admisisset. nam ex tunc. xxx. ann. præscriberet sicut & fur, vt infra de anna. except. l. 1. & infra de præscri. xxx. ann. l. si quis emptionis. §. 1. & 2.

Vsufructuarius quare non possit præscribere.

Vsufructuarius vel eius hæres non præscribit proprietatem. Bald.

VIII. Impp. Diocl. & Maxi. AA. & CC. Etheroni.

Neque fructuarium ad obtinendam proprietatem [a] rerum quarum vsumfructum habet, neque successores eius, ulla temporis ex ea causa tenentes B præscriptio munit. [b] VI. Kal. Iul. AA. Conss.

Vsufructuarius, vel ille cui relicta sunt opera. serui alienandi facultatem non habet. Bal.

IX. Iidem. AA. & CC. Auxanusę.

1 Vsufructu matri tuę prædiorū & mancipiorum relicto, tam alienatio, quàm manumissio interdicta est. [c] Sane mancipia quorum testamento ministerium [d] matri relictum est, cum in his dominium non habeat, nec tradendo cuiquam, C nec manumittendo ad testatoris hæredem pertinentia, [e] quicquam facit. Dat. Kalen. Decemb. AA. Conss.

Vsufructu.] CASVS. Vsusfruct. quorundam prædiorum & mancipiorū est matri nostræ legatus: an ea alienare vel manumittere possit, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in prima. Idem est si ministerium alicuius serui ei legasti, quia cum nec manumittere, nec alienare poterit. & hoc in secunda.

c Interdicta est.] generaliter, non specialiter, id est per iudicem, vt fit illis quibus bonis interdicitur.

d Ministerium.] ministerium eius accipitur serui, cuius nullæ sunt in artificio operæ, vt mediastini.

e Pertinentia.] s. mancipia.

Morte domini non extinguitur locatio vsusfructus. h. d secundum Bar. et Bal. & Salic. dicit ꝙ hoc summarium violat literam, licet in se sit verum, sed alia est ɜl. secundum quā sic summatur: Morte conducentis vsumfructum, finitur vsusfructus. Sal.

X. Iidem. AA. & CC. Pomponio.

Si domina [f] proprietatis vxori tuæ vsumfructū locauit sub certa annua prę statione, morte conductricis, ei qui locauit, etiam v-

Casum ponit dupliciter.

f Si domina.] Duobus modis pone casum. Primo, domina locat vsumfructum, si moriatur domina locatrix, non extinguitur vsusfructus, vt hic, & s. eod. l. si patri. & secundum hoc ponitur conductricis, id est locatricis. & locauit, id est cōduxit, vel etiam ex alio contractu concessit, vt & ff. de actio. empti. l. veteres, & l. idem est, secundum M. & nihil est contra. Alij dicunt quòd si moritur fructuaria quæ conduxit, redit quidem ad dominam, & extinguitur quantum ad fructuariam, & consolidatur. & sic omnia proprie ponuntur. & illud, etiam, superabundat, vt hic, & institutio. eod. § finitur, & supra eod. l. si patri, circa medium, & secundum hoc est contra infra de iur. do. l. si socrus, & ff. de pericu. & commo. rei vendi. l. quod si pendente. alias incipit, necessario. §. fina. Sed A his legibus fructuaria locauit, vel vendidit. vnde non conductricis vel emptricis morte finitur, sed locantis & vendentis. in hac autem l. domina locauit etiam secundum vtrunque casum. Item eidem secundæ positioni est contrarium. ff. locati. l. viam. Solut. ibi in conductione proprietatis dicit transire ad hæredē, hic vsusfructus erat locatus, secundum Azo.

tendi fruendi causa nō est deneganda. XIII. Kal. Ianu. Sirmij. AA. Conss.

Seipsam summat, & non indiget summario. Bald.

XI. Iidem. AA. & CC. Theodo.

Habitatio morte finitur, [g] nec proprietatem, qui habitationem habuit, legando, dominij vēdicationem excludit. [h] D. XV. Kal. Nouembr. Constātinopo. post Consulatum Lampadij & Orestis. VV. & CC.

Habitatio.] CASVS. Si habitationem in domo mihi legasti. & decessi: an eam transmittā ad hæredem, quęritur? Dicitur quòd non, sed morte finitur. & hoc in prima. nec si proprietatem domus legaui, in qua habitationē habui, quo minus eam vendicare possit, domino non præiudicaui. & hoc in secunda.

g Morte finitur.] et ff. de vsu & habita. l. si habitatio, & ff. de capi. dimi. l. penultima.

h Excludit.] argu. ff. de iure do. l. res quarum.

Quando tempus certa ætatis apponitur iuris tam acquisito, in dubio facit tempus, non conditionem. hoc primo, et vsusfructus morte extinguitur. h. d secundū Bar. Vel sic: Vsusfructus relictus vsque ad tempus certa ætatis alicuius, non perit morte illius, sed demum cum tempus euenerit, vel si legatarius morte præuentus fuerit. Relictus vero vsque ad tempus conditionis incerta, finitur conditione eueniente, qua non eueniente, vel ad impossibilitatem eueniendi deducta, vsusfructus intelligitur vsque ad vitam legatarij relictus. Salic.

XII. Imp. Iustin. A. Iuliano præfecto prætorio.

Ambiguitatem [i] antiqui iuris decidentes, sancimus siue quis vxori suæ, siue alij cuicunque vsumfructum reliquerit sub certo tempore, [k] in quod vel filius eius, vel quisquam alius peruenerit, stare vsumfructum in annos D singulos in quos testator statuit, siue persona de cuius ætate compositum

Ambiguitatem.] CASVS. Si vxori vsumfructum alicuius fundi legasti vsque ad. xij. annum filij tui, & filius tuus ante. xij. an. ætatis decessit, an in vlterius tempus quàm vsusfruc. erat relictus, extendatur? Dicitur quòd non, nec refert siue filius ad eā ætatem peruenerit, siue non. an autem si fructuaria ante illud decesserit tēpus, transmittet ad hæredem, quæritur? Respon. quòd non. & hoc in prima. Si autem mihi vsumfruc. legasti quandiu filius tuus esset in furore, an si resipuerit, finitur vsusfruct? dicitur quod sic. Si autem in furore decesserit, vsq; ad tempus vitæ meæ extēditur vsusfruct. quia potuit esse ꝙ quandiu viuerem, non perueniret ad sanam mentem. vnde humanum est vt in tempus vitæ meæ penes me resideret vsusfructus. sicut enim me vel furore finito extinguitur vsusfru. sic & in furore filius decessit, cū non extinguit, ꝙ mors sanam mētem præcessit, immo nec sana mens secuta est, cum iā sit mortuus antequam resiperet.

i Ambiguitatē.] hæc lex ponit duos casus. Primus, quando sub certo tempore. Secundus quando sub incerto.

k Sub certo tempore.] id est vsque ad certum tempus, forte. x. ann. si autem ad incertum, distinguitur, infra ea. l. §. sin autem talis.

Peruene-

a Peruenerit.] lego Titio vsumfructum per decennium, donec vixerit filius meus.

b Siue non.] vt j. quando dies leg. cedit. l. ex his, & ff. ad Treb. l. Seius Saturninus, & ff. de alim. leg. l. libertis, quos. §. ab hæredibus, & j. de fideic. lib. l. si fideicōmissaria, & j. de nup. l. sancimus, & ff. q̄n dies le. cedit. si cū p̄finitiōe, & l. si cū hæ͞rs. Sed contra. ff. de ma. te. l. si ita scriptū fuerit. Sol. hic ad certū tēpus, ibi ex certo tpe, siue sub conditione. Vnde hic nō perit relictum, licet ille ad ętatem illam non peruenerit, cum sit purum. Ibi uero perit ius, & eodē modo soluitur aliud cōtra. ff. de leg. j. l. si cui legetur. §. hoc aūt, & aliud vt j. de manu. testa. l. cum testator, & aliud. ff. de sta. lib. l. si seruus.

c Sin autem talis.] incipit secundus casus, & de eo dicit vsque ad finem.

d Apud eū.] vt & ff. de vsusfr. leg. l. generali. §. duas, in fi. Acc.

e Humanissimum.] non est hæc bona ratio, quia eadē posset assignari in superiori casu. Sed ideo ē hic aliud, quia iste nondum peruenit ad sanam mentē cum est mortuus, & ideo extenditur. Item est illa potior ratio, quia superiori casu testator respexit ad certa temporis curricula, hic non. Potest etiā esse ratio, vt. n. immineberet onus restituendi ante, ita liceat & lucrum sperare, vt j. de cadu. tol. §. pro secundo.

est, ad eam peruenerit, [a] siue non. [b] neque enim ad vitam hominis respexit, sed ad certa curricula: nisi ipse cui vsusfructus legatus sit, ab hac luce fuerit subtractus. tunc etenim ad posteritatem eius vsumfructum transmitti non est penitus possibile, cum morte vsumfructum penitus extingui, iuris indubitati sit. B Sinautem [c] talis fuerit inserta cōditio, donec in furore filius, vel alius quisquam remanserit, vel in aliis similibus casibus quorum euentus in incerto sit, siquidem resipuerit filius, vel alius pro quo hoc dictum est, vel cōditio extiterit, vsumfructum finiri. Sinautē adhuc is in furore constitutus decesserit, tunc quasi in vsufructuarij vitam eo relicto manere vsumfructum apud eum. [d] Cum enim possibile erat vsque ad omne vitæ tempus vsufructuarij non ad suam mentem venire furentem, vel conditionem impleri, humanissimum [e] est ad vitam eorum vsumfructum extendi. Quemadmodum etenim si decesserit vsufructuarius ante impletam conditionem, vel furorem finitum, extinguitur vsusfructus: ita humanum est extēdi eum in vsufructuarij vitam, etsi antea decesserit furiosus, vel alia conditio defecerit. Dat. Kal. Aug. Constantin. Lampadio & Oreste. VV. CC. Consss.

Siue legetur mihi habitatio, siue vsusfructus habitationis, videtur legatum ius habitandi, & per me possim habitare, & alij locare: non tamē proprietas ad me pertinet, nisi probetur de voluntate testantis. h. d. secundum Iac. But. Bal. & Sal.

XIII. Idem A. Iuliano. PP.

CVm antiquitas dubitabat, vsufructu habitationis [f] legato, & primo quidem cui similis esset, vtrumne vsui, vel vsuifructui, an neutri eorum, sed ius proprium, [g] & specialem naturam sortita esset habitatio. [h] postea [i] autem si posset is cui habitatio legata esset, eandem locare, vel dominium [k] sibi vendicare, auctorum iurgium decidentes, compendioso responso omnem huiusmodi dubitationem resecamus. C Et si quidem habitationem quis reliquerit, ad humaniorem declinare sententiam nobis uisum est, & dare legatario etiam locationis licentiā. [l] Quid enim distat, siue ipse legatarius maneat, siue alij cedat vt mercedem accipiat? [m] & multo magis si habitationis [n] vsumfructum reliquerit, cum & nimiæ subtilitati satisfactum videatur, etiam nomine vsusfructus addito. D In tantum etenim valere habitationem volumus, vt non antecellat vsumfructum, [o] nec dominium [p] habitationis speret legatarius, nisi specialiter eui dentissimis probationibus possit ostendere & dominium eius domus sibi esse relictum. [q] Tunc etenim voluntati testatoris per omnia obediendum est.

¶ Quam decisionem lo-

CVm antiquitas.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, habitationem mihi legasti, cum erat dubium, an legatū habitationis esset vsus vel vsusfruct. vel nuda proprietas. Itē an ille cui habitatio erat relicta, posset eā alij locare. Itē an legata habitatione videatur testator proprietatē legasse. Ad primā respondet imperator q̄ habitatio est ius quoddam per se, neque vsusfruct. neque vsus. Item alij potest A eum legatarius locare, nec refert, utrum ipse maneat, an alius vt mercedem accipiat. Ad tertium respondet, q̄ habitatione mihi legata, proprietatem rei legatæ vendicare non possum, nisi testatorem hoc expresse dixisse probauerim. i. velle dominium ad legatarium pertinere. & hoc in secunda.

f Habitationis.] i. habitationum.

g Proprium.] primæ quæstioni respōdet. tres enim facit.

h Habitatio.] neque enim vsus neque vsusfructus est. Vsus non, quia locari potest, ut hic. vsusfructus non, quia hæc nō finitur nisi morte, sed vsusfructus multis modis, ut ff. de usu & habi. l. si habitatio, in fi. 1. responsione & j. eod. corruptionem.

Habitatio differt ab usu & usufructu.

i Postea.] secunda quæstio.

k Vel dominium.] tertia quæstio.

l Licentiam.] & sic est soluta secunda quæstio. Sed contra, ff. de vsu & habita. l. cæterum, in princ. & l. sed neque. vbi dicit q̄ non locat sine se. Sol. ibi dicit in usuario. nec ob. huic solutioni in e. tit. l. si habitatio, in prin. ubi pacificat vsum & habitationē, quia ibi dicit pene.

m Accipiat.] ut & insti. de usu & habi. §. sed si cui, & argum. ff. de usufru. l. arboribus. §. usufructuarius.

n Si habitationis usumfructum] i. per hæc uerba, quorum sensus est. i. habitationem. nec. n. pōt esse seruitus seruitutis, vt ff. de usufruct. leg. l. 1.

Seruitus seruitutis non pōt esse.

o Vsumfructum.] in hoc. s. locādo. Sed in eo q̄ non finitur nisi morte, antecellit. sed & minor est quandoq;, cum non nisi in domo constituatur, usufructus autem in omni re.

p Nec dominium.] solutio tertiæ quæstionis. Acc.

q Esse relictum.] nec enim aliter, &c. ut ff. de leg. 3. non aliter. probatur autē ex eo quòd testator solebat

a Vsumfructum.] distinguendum est vtrum contemplatione domini vel serui.

b Retentionem.] vt j. l. proxi. & ff. de reb. dub. l quoties in actionibus.

c Etsi pars.] vt hic, & ar. ff. de ser. vt pomum. §. primo, idem etiam si totus alienetur, vt ff. quib. mod. vsusfru. amit. l. si seruo, & l. reperi. §. si quis, & infra eodem. l. fin. & argumen. ff. de donat. causa mort. l. fin. Sed contra. ff. de vsufruct. l. qui vsumfructum. §. fina. prout est ibi in litera, seruo Titij. Solut. ibi contemplatione serui erat relictus: hic domini. Vel hic corrigit. Vel ibi est seruus mortuus, hic alienatus. Si autē habeas ibi, vsumfructū serui Titio, non est contra.

Alia, in tantum vsumfructum [a] deminui, in quantum & seruus alienaretur. Tertia, quę definiebat partem quidem serui posse alienari, totum autem vsumfructum apud eum remanere, qui antea seruum in solidum habebat. & in nouissima sententia summum B auctorem iuris sciētiæ Saluium Iulianum esse inuenimus.

¶ Nobis autem hæc decidentibus placuit Saluij Iuliani admitti sententiam, & aliorum qui in eadē fuerunt opinione: quibus humanius visum est non interemptionem vsusfructus studiosam esse, sed magis retentionem, [b] quatenus etsi [c] pars serui alienetur, tamen neque pars vsusfruct⁹ depereat, sed maneat secundum suam naturam integer atque incorruptus, & quemadmodum ab initio fixus est, ita & conseruetur, ex huiusmodi casu nullo deterioratus modo. Dat. X. Kalend. Octobr. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

Hæc est subtilis lex, & materia eius est de apicibus iuris, & breuiter hoc intendit: Vsusfructus non vtendo, & personalis actio pro eo seu pro patientia competens spacio longi temporis finitur, non minori spacio. Item vsusfructus non finitur minima capitis deminutione, sed media, qua ciuitatem adimit, uel maxima, uel morte naturali. Bald.

XVI. A. Idem. A. Iuliano præfecto prætorio.

Corruptionem [d] vsusfructus multiplicē esse veteribus placuit, vel morte vsufructuarij, vel capitis deminutione, [e] uel non vtendo, [f] vel aliis quibusdam [g] non ignoratis modis.

¶ Sed de vsufructu quidem hoc indubitatum fuerat, de personali [h] autem actione, quæ super vsufructu nascitur, siue in stipulationē C vsusfructus deductus sit, siue ex testamēto relictus, dubitabatur, morte quidē vsufructuarij, & capitis deminutione eam tolli, [i] omnibus concedentibus, non vtendo [k] autem, [l] si per annum uel biennium forsitan eūdem vsumfructum non petierit vsufructuarius, [*] sic personalis actio tollatur, altercantibus. [m]

Corruptionem.] CASVS. In prima parte huius. l. dicitur φ olim erant certi modi per quos finiebatur vsusfruct. morte, vel capitis deminu. vsufructuarij, vel nō vtendo, de actione scilicet personali ex testamento, vel ex stipulatu, si in stipulationem deductus esset vsusfr. per quam petebatur vsusfr. certum quidē erat satis quòd morte vel capi. dem. vsusfruct. tollebatur, sed dubitabatur an anno vel biēnio actiones tollerentur, sicut vsusfruct. Hanc dubitationem decidit imperator, statuens φ vsusfru. anno vel biennio non vtendo nō finiatur, nec actiones competentes ex prædicto tempore, si fructuarius tacuerit, nec petierit, nisi præscriptio quæ domino vendicāti obiici consueuit, puta decem inter præsentes. xx. inter absentes. tanto tempore actio perit. & hoc in prima. In secunda dicit, non quælibet capitis deminu. finietur vsusfructus. sed maxima, & media: sed non minima. & ponit simile in filiofami.

d Corruptionem.] i. amissionem.

e Deminutione.] etiam minima. Accur.

f Vel non utendo.] per annum vel biennium.

g Quibusdam.] vt rei interitu, vel mutatione, vel consolidatione, vt inst. eo. §. finitur.

h De personali.] s. ex stipulatu, si per stipulationem fuit promissus, vel ex empto, si fuit venditus, vel ex testamēto, si fuit legatus.

i Eam tolli.] s. actionem personalem. Accur.

k Non vtendo.] i. non deducendo eam in iudicium, vel etiam non vtendo vsufructu post traditionem vel quasi, A amitti actionem, vt statim dices.

l Si.] id est an.

m Altercantibus.] Sed certe non iuste videtur quæri vel dubitari de actione personali an tali tempore tollatur, nisi cum in testamento est relictus, & quis per biennium non petiit. tūc enim potest iuste quæri de vsufructu, an tollatur nō vtendo, quia statim competit adita hæreditate, vt ff. quemadmodum ser. amit. l. si partem fundi. §. 1. Item non potest iuste quæri de actione ex testamēto, quæ simul competit. Cum autem per contractum inter viuos in conuentionem deducitur, aut est traditus, & tunc tollitur actio solutione, vt instit. quibus mo. tollitur oblig. in prin. & sic non potest esse quæstio an debeat tolli tempore, vel non. Aut non est traditus, & tunc non amittitur tempore vsusfructus, cum non fuerit, vt ff. de vsufructu leg. l. Sempronius, & ff. quibus mod. vsusfructus amitta. l. 1. §. sed ita demum, & §. fina. Sed nec actio personalis potest tunc tolli, nisi triginta anno. vt infra de constituti. pecu. l. 2. & infra quib. non obstat long. tempor. præscriptio. l. neque mutui. Ad hoc respond. quia procedit quæstio vbi etiā inter viuos constituitur, sed non ante traditionem, sed post. nam non est verum quòd per traditionem tollatur actio pro eo compe- D tens, cum in eo non sit traditio, vt ff. eodem l. iij. §. dare, & ff. de acquirend. rerum domin. l. seruus. § incorporales. Sed in rebus corporalibus illud tenet, quòd solutione eius quod debetur, tollitur omnis obligatio. Nec obstat quòd mihi constitutus per patientiam, & me viuente dicitur mihi deberi, sicque res mea mihi debetur, quia (vt dixi) cum non sit ibi vera traditio, non mere efficitur meus. quod studiosus lector potest notare, quia pluries dicitur, iste vtitur seruitute debita. Prętera & res mea quandoque mihi debetur, scilicet ratione eius quod meum non est, scilicet restitui, vt ff. de verbo. obliga. l. nemo rem. Secundo videtur quòd Iustinianus non respondeat huic quæstioni de personali actione, [1] sed dico quòd plene respondet cum dicit, nisi talis exceptio vsufructuario, &c. Aduerbium enim nisi, &c. excipit de eo generali quod dixerat, scilicet nec actionem, nec vsumfructum non vtendo tolli, &c. tunc ergo vsusfructus & actio tollitur.

Actio psonalis p vsufructu cōpetēs quāto tpe tollatur.

[*] al. usufructuari⁹, an psonalis actio, &c.

Mea res qnq; mihi debetur.

[1] Istā gl. reprobāt hic Petr. Bald. & Paul.

Actio per sonalis. x. uel. xx. an no. aliqñ tollitur.

tollitur. Et sic est mirabile, ꝙ actio personalis competẽs pro vsufructu, tollitur. x. an. inter præsentes, & inter absentes. xx. vt hic dicit. Sed an ipso iure? Respon. non: sed per exceptionem, quia tempus, &c. vt. ff. de act. & oblig. l. obligationum fere. §. placet. sed si capitis deminutione vel aliis modis amittitur, tunc ipso iure.

a Non vtendo.] vt olim, scilicet per annum vel biennium.

b Cadere.] nec alio modo.

c Non possunt] sic ī. de præscript. xxx. an. l. fi. & ī. l. proxi.

d Excludere.] x. an. vel. xx. Sed quid si in re mobili est vsusfructus? an tolleretur actio personalis triennio? Respõ. nõ, cum vsusfructus rei immobili comparetur, vt. ī. de præscri. long. tempo. l. fina. in fi. & ff. de vsuca. l. iusto. §. non mutat, & ī. tit. j. l. sicut.

e Amittat] q d. nõ. & sic non tollitur minima capitis deminutione, vt insti. de acquis. per arrog. in prin. & instit. de vsufru. §. fin.

f Anima] id est morte.

Ex libris.] CASVS. Si seruo aut filiofamil. testator vsumfruct. fundi legasset: & sic dominus per seruum, vel pater per filiũ vsumfru. acquisisset: dubitatio erat an media, vel maxima capitis deminutione, vel morte, vel emãcipatione filij, vel serui alienatione, vel manumissione finitus esset vsusfr. vel penes patrem & dominum, quibus per seruum vel filium acquisitus erat, remaneret. Hanc dubitationem remouet hic imperator, ac decidit, ꝙ non obstante calamitate filio vel seruo contingente, vsusfr. apud patrem vel dominum integer maneat. hoc in prima. Si autem pater vel mediam vel maximã capitis demi passus fuerit, vel decessit, an ob hoc penes filium remanebit vsusfruct. cui erat acquisitus? Et dicitur ꝙ nihilo minus remanet apud filium, cum præsumatur & sit verisimile testatorem filio

A magis contemplatione ipsius filij, quã patris vsumfr. reliquisse. & hoc in secunda. & no. ꝙ de domino rationem nõ fecit capitis demi &c. sed in ea dubitatio nõ esset, &c. Viuia. & hæc lex & superior sunt de quinquaginta decisionibus secundum Bal. hic.

¶ Sed nos hoc decidentes sancimus, non solum actionem quæ de vsufructu nascitur, sed nec ipsum vsumfructum non vtendo[a] cadere, [b] nisi tantummodo morte vsufructuarij, & ipsius rei interitu, sed vsumfructum, quem sibi aliquis acquisiuit, hunc habeat, dum viuit, intactum: cum multæ & innumerabiles causæ rebus incidant mortalium, per quas homines iugiter retinere quod habent, non possunt.[c]

¶ Et est satis durum, per huiusmodi difficultates amittere quod semel possessum est: nisi talis exceptio vsufructuario opponatur, quæ etiam si dominium vendicaret, posset eum præsentem vel absentem excludere.[d]

¶ Sed neque per omnem capitis deminutionem huiusmodi detrimentum imminere nostris patimur subiectis: (quare enim si filiusfamilias fuerit is qui vsumfructum habet, forte ex castrensi peculio, vbi nec patri vsusfructus acquiritur, ei possessum, per emancipationem eum amittat? [e]) sed secundum quod definitum est, tunc eum tantummodo desinere, cum vsufructuarius, vel res pereat, & tantummodo eum cum anima [f] vel rei substantia expirare: nisi prædictæ exceptionis vigor reclamauerit: excepta videlicet tali capitis deminutione, quę vel libertatem vel ciuitatem Romanam posit adimere. tunc etenim vsusfructus omni modo ereptus ad suam reuertatur proprietatem. Dat Kal. Octob. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV.CC.Conss.

B *Vsusfructus filiofamilias vel seruo alieno relictus, acquiritur patri & domino, & licet filius vel seruus moriantur, vel statum mutent, residet nihilo minus penes patrem & dominum. sed patre mortuo, vel mediam seu maximam capitis deminutionem passo, vsusfructus redit ad filium, à quo habuit originem, & ad quem testator præsumitur habuisse contemplationem. h. d. Bald.*

XVII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Ex libris [g] Sabinianis quæstio nobis relata est, per quam dubitabatur, si vsusfructus per seruum acquisitus, vel per C filiumfamilias, capitis deminutione filij magna, vel media, vel morte, vel emancipatione, [h] vel serui quacunque alienatione, vel morte, vel manumissione posit adhuc remanere. Et ideo sancimus, in huiusmodi casibus, neque si seruus vel filiusfamilias in præfatos casus inciderit, interrumpi patri vel domino vsumfructum qui per eos acquisitus est, sed manere in- D tactum.. [i] Neque si pater [k] magnam capitis deminutionem vel mediam passus fuerit, vel morte ab hac luce fuerit exemptus, vsumfructum perire: sed apud filium remanere, etiam si hæ res à patre non relinquatur. Vsumfructum enim per eum acquisitum,

g Ex libris.] quos non habemus.

h Emancipatione.] hoc respicit legẽ, inter antiquam. ī. eo.

i Intactũ] immo vf amitti, vt ff. de usuf. l. qui usumf. § fi. pro ut est ibi, seruo Titij. Sol. refert cõtemplatione domini tantũ sit relictus: & tunc nõ perit. an serui, & tunc domino perit. aut dubiũ est: & tũc obtinet hæc. l. & eo modo soluitur aliud cõtra. ff. de don. causa mo. l. si filiof. & ff. de usu & habita. l. plenum. §. si usus. argu. contrarium huic solutioni intra in fi. huius. l. Alij dicunt quòd illa. l. qui usumfruct. corrigitur, alias duæ in aliis casibus loquuntur. nam aliter quencunque dixeris usufructuarius stare non potest, ut dicunt. præterea lex illa, plenũ, nõ est cõtra: quia hic tractat de cuius morte finiatur, ibi nondum finitus usufruct. ad quẽ porrigatur. Vel potest dici ꝙ principiũ l. huius dicit quando contemplatione patris: finis uero quãdo cõtemplatione filij. Item adhuc est contra. ff. de uerb. oblig. si stipulatus fuerim, in prin. & ff. de min. l. iij. §. sed & si et legatum sit, &. ff. de in iur. l. sed si unius. §. fi. Solu. ibi loquitur in his quæ personæ cohęrent filij uel serui. Itẽ adhuc contra. ī. de bo. quę lib. l. cũ oportet, & l. fin. nam nec in aduẽtitiis, nec in profectitiis, nec in castrensibus uel quasi, locũ habere potest hæc lex. sed respondeo hic loqui cum dubium est cuius cõtemplatione. uel hoc corrigitur.

k Neque si pater.] quid de domino? Respõ. secus. nã seruus non habet, nec ad hæredem transit. at filius habet, non ut hęres, sed ut vsufructuarius.

Vsusfructus seruo relictus, qñ dicitur hauri.

Contem-

a Contemplatione magis.] comparatiue. Et not. arg. ꝙ in dubio contemplatione filij relictum præsumitur: vt arg. ĩ. arb. tut. l. si defunctus.

DE SERVITVTIBVS, ET AQVA.

Dixit de seruitutibus personalibus, nunc de seruitutibus rerum: vt & ff eo. l. 1. & specialiter ponit de aqua: generaliter de alijs: quia quadam specialia in ea est dissimilitudo: vt infra. l. 2. sic & diuina scriptura. Dicite discipulis eius, et P.

apud eum remanere etiã post patris calamitatem oportet, cum plerunq; verisimile sit testatorem cõtemplatione [a] magis filij quàm patris vsumfructum ei reliquisse. Da. XV. Kalend. Nouemb. Constantinopo. post consulatum Lampadij & Orestæ. VV. CC.

TITVLVS XXXIIII.
DE SERVITVTIBVS & aqua.

Ista est notabilis lex, & habet tres lecturas, & secundum primam lecturam hoc intendit. Seruitus qua habet causam continuam, acquiritur spacio longi temporis si præscribens fuerit bonæ fidei h. d. secundum Bart. Vel sic secundum Sali. Seruitus habens causam continuam, præscribitur longo tempore ab eo qui possidet bona fide: quia non vi, non clam, vel precario. hoc dicit secundum primam lecturã. Vel sic: Libertas contra seruitutem altius non tollẽdi, longo tempore præscribitur ab eo qui bona fide fuit in quasi possessione libertatis h. d. secũdũ secundam lecturam: Vel sic: Patientia eius qui possidet vi, clã vel precario: non sufficit in præscribẽda seruitute, etiam ab eo qui possidet bona fide, hoc dicit secundum tertiam lecturam.

Casum ponit tripliciter.

SI quas.] Pone casum trius modis. Primo secundum antiquos, Domus tua debebat seruitutem domui meę altius non tollendi: quæ acquisita erat domui meæ tempore. nunc tu altius exaltas contra seruitutem debitã: agam contra te vel vti possidetis, vel cõfessoria: & vincam si bonam fidem habui in pręscribendo, non autem si vi vel clam, vel præcario sim vsus seruitute. Et secundum hunc casum dic ꝙ hęc seruitus potest quęri tẽpore, cũ habeat perpetuam causam. & incipit ab eo tẽpore quo vicinus meus fuit aliquando à me prohibitus ędificare. nam ex tũc incipit possidere iure seruitutis: quod est necesse, vt ff. quemadmodum serui. ami. l. fin. alioquin clã possidere videret: quod non debet esse, vt hic dicit. Item quòd dicit, longi temporis, propriè dicit secundum nos, licet quidam dixerint, cuius temporis non est memoria, per. l. ff. de aqua plu. arcen. l. j. in fin. & l. ij. Item quòd dicit, vicẽ seruitutis cõstitutæ: scilicet per pactum vel per vltimam voluntatem. & sic consuetudo æquiualet veritati. Item quòd dicit, si modo is qui pulsatur: dic, id est tu qui pulsaris. i. inquietaris ædificatione illius: vel eo agẽte negatoria. Et ꝙ dicit, possidet. i. quasi possidet seruitutẽ: quia verè non possidentur: vt. ff. de acqu. re. domi. l. seruus. §. incorporales. Item hæc verba, vi &c. expone vt ff. de vi & vi arma. l. vim facit. clam. expone vt ff. de acquirenda posses. l. clam. precario, expone vt. ff. de preca. l. j. in prin. Vel dic secundo: Domus tua debebat seruitutem domui meæ altius non tollendi, per constitutionem: altius ædificatam habuisti longo tempore contra veterem formã. i. seruitutem. si ago contra te, iudex te absoluet: si modo nec vi, nec clam, nec precario sic tenuisti. Et ꝙ dicit, vicem seruitutis, scilicet amissæ per pactum, vel proprie. s. acquisitę, scilicet illi cui domus seruiebat contra meã domum. nam libertas eius quodammodo dicitur seruitus meæ. l. ẽ quòd dicit pulsatur, propriè ponit. Et secundũ vtrunque supra dictum casum, quæro an sufficit si ab aduersario non teneatur precario, vi, vel clam, licet ab alio teneatur? Sed dic a nemine debere habere p̃cario, cũ bonã fidẽ debeat habere, vt. ff. quemadmodũ serui. amit. l. fi. & de aqua plu. arc. l. fi. licet sit arg. cõtra. ff. vti possi. l. j. §. fin. & l. ij. Vel dic tertio: Domus tua debebat seruitutem domui meæ altius non tollendi, tempore mihi quæsitam, vt assero: si tu ædificas, ego agam & vincam te, ita demum, si tu contra quem præscripsi, non possidebas domum tuam eo tempore quo præscripsi contra te, vi, vel clam, vel precario: nam tunc sicut non posses mihi in ea per pactum constituere seruitutem, sic nec per præscriptionem in ea quæram seruitutẽ. dic ergo, si quas &c. Sed quę sunt actiones quę pro seruitutibus cõpetunt? Respõ. confessoria. Item vti possidetis vtile: vt ff. si ser. ven. l. ij. in princ. & §. ij. & de serui. l. penul. Item negatoria quæ datur econtra: sed non simul: quia hoc esse non posset.

Seruitutis altius nõ tollẽdi qñ incipiat quis habere possessionem.

I. Imperator Antoninus. A. Calphurniæ.

SI quas actiones aduersus eum qui ædificium cõtra ueterem formã extruxit, vt luminib. [b] tuis officeret, competere tibi existimas, more solito [c] per iudicem exercere non prohiberis. [d] Is qui iudex erit, longi temporis [e] consuetudinem, vicem seruitutis [f] obtinere sciet, mõ si is qui pulsatur, [g] nec vi, nec clã, [h] nec precario possidet. PP. III. Id. Nouemb. Gentiano & Basso Conss.

Ista lex est singularis, & est clauis in tota materia. & h d. Seruitus quæ habet causam continuam, acquiritur longo tempore, nisi fuerit interrupta: nec repetit quis expensas quas fecit in re contemplatione seruitutis. h. d. Bald.

II. Idem A. Martiali.

SI aquam per possessionem Martialis eo sciente [i] [a] duxisti, [b] seruitutem

a & patiente. Pau.

b Per longũ tẽpus, ut s. l. proxi.

ADDITIO. Ioanni Fabro in suo breuiario placet tertia lectura, quia notabilior: licet doctores primam approbẽt: quia aptior. Et si videre optas quanto tempore acquiratur seruitus, & a quo tempore incipit possideri, & an requiratur & præsumatur bona fides: vide hic plene & familiariter per ipsum dominũ Ioã. Fab. ĩ suo breuiario.

b Vt luminibus.] vt consecutiue ponitur, nõ causatiue. sic s̃. de iud. l. properandum. §. j.

c More solito.] per libellum: vt. s̃. de l. t. contest. authẽ. offeratur.

d Non prohiberis.] vt & ff. de serui. vrb. præd. l. qui luminibus, & ff. de itine. actuq́ue priua. l. apparet. §. pen.

e Longi temporis.] cuius non extat memoria secundum quosdam: vel. x. vel. xx. annorum, secundum nos. Accursius.

f Seruitutis.] constitutæ vel amissæ secundum diuersos casus.

g Pulsatur.] proprie & improprie secundum diuersos casus.

h Nec clam.] & dic, ille qui pulsatur opere & facto.

SI aquam.] Diuiditur in tres partes. In prima loquitur de seruitute præscripta. In secunda loquitur de pręscriptione interrupta & ea interrupta ille qui fecit expensam contemplatione seruitutis, eam non repetit. Tertio rationem reddit huius legis. Secũda ibi, quod si ante. Tertia ibi, cum in aliena. Baldus. Diuisio.

Casus istius legis talis est: Per agrum meum me sciente nec prohibente aquam per. x. annos inter præsentes, vel per. xx. inter absentes duxisti: an sit tibi quæsita seruitus, quęritur? Respon. ꝙ sic, exemplo rerum immobiliũ. & hoc in prima. Si autem ante impletam præscriptionẽ prohibui ne duceres: & post prohibitionem in agro meo opus aliquod vt aquam duceres extruxisti, puta canales vel riuulos: nec sumptus quos fecisti, repetes: & quod extruxisti, ad eum cuius est possessio, pertinebit. Casus.

i Sciente.] iure seruitutis, non precario, vel clã, vel vi. Et no. non desiderari titulũ in pręscribẽda seruitute, vt hic. & ff.

& ff. si ser. vendi. l. si quis diuturno, & ff. de iti. actuque priua. l. 1. §. si quis autem cum, & §. si tibi fundum, in fi. & j. de long. temp. præscr. quæ pro liberta. l. 2. [i] Itē not. q̄ dicit, sciente: quia aliud est in præscriptione rerū corporalium, vbi non exigitur scientia, vt j. de præscr. long. temp. l. fi. in fi. & de præscript. xxx. ann. l. sicut. & est ratio, quia hic dominus possidet, ibi nō. nec ob. quod dicitur in eadem. l. de præscri. long. tempo. eodem obseruādo, &c. quia idem est quantum ad tempus, nō quantum ad scientiam, secundum Azo. Alij vt H. subaudiūt hic maxime.

[i] Rōnem ponit Di. in c. possessor, de reg. iu. li. 6. istā .s. quia in p̄scriptiōe istarū seruitutū tractatur de modico p̄ iudicio. ideo nō requiritur titulus.

[a] al. quod

[a] Quæsisti.] & sic. x. an. inter præsentes. xx. inter absentes, quia sic est in immobilibus, vt j. de vsucap. transfor. l. 1. Sed cōtra. ff. de aqua quoti. & æst. l. hoc iure. § ductus. vbi exigitur tempus cuius non extat memoria. Solu. ibi de aqua ex flumine publico dicit, vel fiscali, hic priuato. Vel hic habet perpetuam causam, ibi non, argum. ff. de serui. vrba. præ dio. l. foramen. [z] Item quid si aqua non fluxit, sed fistulæ semper paratæ fuerunt ad aquam recipiendam? Idem videtur quod in stillicid.o, vt videatur habere perpetuam causam, arg. dictæ. l. foramen. Et dicas hic quæ seruitutes, & qualiter præscribantur, vt no. ff. de seruitu. l. seruitutes 4. Sed negatoria quanto tempore tollitur? Respond. xxx. an. secundum quosdam, cū omne ius tanto tempore tollatur, vt j. de anna. excep. l. 1. §. 1. Sed si mihi tollatur negatoria, ergo tibi acquiritur seruitus tempore, quod negaui modo in illa quæ non habet perpetuam causam. Sed dices secundum illos non sequitur. nam potest esse q̄ seruitus non est quæsita: & tamen non potest ei negari, vt & alibi. ff. de seruit. rusti. prædio. per fundum. Alij dicunt q̄ etiam elapsis. xxx. annis intēditur negatoria pro præsenti itione, non pro præteritis q̄ fuerunt iam sunt. xxx. anni vel plus, nam quot sunt itiones, tot sunt facta, & tot præscriptiones, vt ff. de verbo. obligatio. l. si sic stipulatus sum. nec vna est continua alteri, vt ff. de seruitu. l. seruitutes. 4. & aliud in possessione rei corporalis, quæ potest & debet esse continua. Sed cum prohibeam quòd amodo non vadat, & quòd interesse reddat pro itionibus à. xxx. annis citra, vno iudicio potest agi, licet plura vt dictum est petantur, argumen. ff. pro socio. l. cum duobus. §. si plures, & ff. fa. ercisc. l. hæredes. §. de pluribus & si pro quibusdam egi, non repellar exceptione reiiudicatæ agendo postea pro aliis, sicut si fuisti aliquando absolutus, quia non possidebas, nunc possides, vt infra ad exhibend. l. neque. Prædicta autem procedunt in seruitutibus quæ non quæruntur lōgo tempore. aliàs tollitur negatoria eodem longo tempore.

[z] Hāc solutionē dicit Bar. hic tenendā.

[b] Interdictus est.] naturali interruptione, vt ff. de vsucap. l. naturaliter. sicut & retinetur per continuationem vsus, vt ff. de vsufru. l. arboribus §. idem tractat. Itē per lit. contest. non per solam denunciationem. nō enim sola denunciatio vsucapionem interrumpit, vt supra de A rei vendi. l. moræ litis, & ff. pro emptore. l. alienam. Vel forte est speciale, vt sola denunciatio interrumpat, sicut facilius currit præscriptio, quia sine titulo, & sine possessione. nam incorporalia non possidentur, vt ff. de acquir. re. domi. l. seruus. §. incorporales. Et not. ff. de vsufr. l. arboribus, in fi.

Incorporalia non possidentur.

exemplo rerum immobilium tempore quæsisti.[a] Quòd si ante id spacium eius vsus tibi interdictus[b] est, frustra sumptus in ea re factos[c] præstari tibi postulas, cum in aliena possessione operis facti dominiū quoad[*] in eadem causa manet,[d] ad eum pertineat, B cuius est possessio.[e] PP. Kalen. Iul. Læto & Cereali Conss.

Prouinciales licet eorum prædia sint tributaria. habent tamen dominium, & ideo possunt seruitutem constituere & acquirere. Bal. Vel sic: In prouinciali prædio licet tributario potest seruitus imponi, & onus seruitutis imposita comitatur rem ad quemcunque transeat. Sal.

III. Imp. Alexander A. Ricanæ.

Et in prouinciali prædio constitui aquæductus, vel aliæ seruitutes possunt,[f] si ea præcesserint, C quæ seruitutes cōstituūt.[g] Tueri[h] enim placita inter contrahentes debent.[i] ¶ Quare non ignorabis, si priores possessores[k] aquā duci per prædia prohibere iure non potuerint, cum eodem onere perferendæ seruitutis trāsiise ad emptores eadem prædia posse.[l] PP. Kal. Maij, Maximo. II. & Aeliano Conss.

Ex fundo alieno non potest duci aqua, nisi domino volente h. d. secundū Bal. Vel sic: De alieno fonte non potest aqua duci sine permissione domini. h. d. secundum vnam lecturam. Vel sic: sine permissu eius cui seruitus primo fuit concessa, quando hæc secunda concessio priori foret nociua, non potest de eodem fonte aqua duci h. d. secundum aliam lecturam. Sali.

IIII. Idem A. Cornelio.

Aquam quæ in alieno loco oritur, sine volūtate eius ad quem vsus[m] eiusdem aquæ pertinet,[n]

[c] Factos.] post interdictionem, cū videaris velle donare, vt s. de rei ven. l. domum.

[d] Manet.] vt supra titu. 2. l. 2. & dic vt ibi.

[e] Possessio.] i. res possessa siue dominium. sic s. titu. 2. l. quoties.

Et in prouinciali.] CASVS. An in prædio prouinciali possit seruitus constitui, quæritur? Dicitur q̄ sic, præcedentibus his quæ ad seruitutem constituendam sunt necessaria, puta pactionibus aut stipula. &c. & hoc in prima. Et si post constitutionem seruitutis prædium alienatum fuerit, transit cum suo onere, & hoc in se.

[f] Seruitutes possunt] contra videbatur, quia non sunt domini, vt j. de vsuca. transfor. l. 1. & seruitutes non possunt constitui nisi à dominis, vt insti. de serui. § ideo autē. sed tamen est contra, quia sunt quasi domini.

[g] Cōstituunt.] s. pactiones & stipulationes, vt j subiicit, vt insti. eo. § fi.

[h] Tueri.] i. defendi. Vel dic, tueri seruitutem.

[i] Debent.] vt s. de trans. non minorem.

[k] Possessores.] i. qui tibi vendiderunt.

[l] Posse.] & non aliter, vt ff. de serui. rusti. prædi. via. §. si fundus, & de contrahen. empt. l. si aquæductus, & l. alienatio.

Aquam.] CASVS. An vicinus aquam quæ in fundo vicini oritur, eo inuito ad irrigandos agros suos ducere possit? nunquid & tu me inuito cui seruitus aquæ ducendæ constituta est, à tuo fundo alij ducere aquam concedere possis, quæritur? Dicitur quòd non. & hic D est casus quem habes. ff. de seruitu. rustico. prædio. l. ex meo. vel sic: Concessi tibi vt duceres aquam, inuito te cui concessi primo, an possim alij secundo concedere, quæritur? Dicitur quod non. & hunc casum habes. ff. de aqua quotid. & æsti. l. Lucio. ff. de seruit. rustic. prædio. l. per quem. magis placet prima positio, quia concordat cum litera.

[m] Ad quem vsus.] i. proprietas ratione dominij.

[n] Pertinet.] iure proprietatis, id est sine voluntate domini soli in quo nascitur, vt ff. de aqua plu. arcen. l. in concedendo, & l. sequen. Si autem dominus soli velit alij concedere, potest, si non nocet ei cui primo concessit, vt ff. de aqua quotid. & æsti. l. Lucio, & ff. de seruitut. rusti. prædi. l. 2. §. si aquæductus. quæ sunt contra. secus si noceat, vt ff. de serui. rusti prædio. l. per quem. Item si ille cui primo fuit concessa, velit alij concedere, non potest, vt ff. de seruit. rusti. prædi. l. ex meo, nisi postquam iam ingressa est fines agri sui, vt ff. de aqua quotidi. & æsti. l. 1. §. illud.

Seruitutē aquæductus habēs an possit eā alij cōcedere.

Edictum.

a Edictu.] puta vti possideteis. Item ne eius conditio fiat deterior per alterius factum. nam hoc inuenies fere in quolibet edicto prætoris, vt arg. ff. de alie. iud. mutan. cau. fac. l. 1. Item & actione iniuriarum posses agere, vt ff. de actio. emp. l. qui pendentem.

SI quid.] CASVS. Habebam seruitutem in domo tua recipiendi stillicidiũ: aliquid extruxisti, per quod impediebatur seruitus: an agere possim contra te, vt ad pristinum reducas statũ, quæritũ. R. ñ. q sic. In hac actione venit dãni ratio qđ passus sum, quia seruitute mea vti non potui.

b Curabit.] vt ff. si ser. vendi. l. & si forte. §. 1. in fin. & l. si quando. §. fi. Itẽ no. in cõfessoria venire damnum. i. quanti eius interest, q non est vsus seruitute, vt hic, & ff. si ser. ven. l. loci. §. 1. sicut & in rei vẽdicatione quæ est similiter in rem, habetur ratio dãni, vt ff. de rei vendi. l. non solum. & supra de rei vendica. l. domum.

Facit ad hãc. l. gl. I c. bonę memorię, sup verbo, cõmunẽ, i. fi. extra de postu. pla.

b Curabit.] te agente cõfessoria, vt not. j. eo. l. altius.

PRæses.] CASVS. Habebas fontem ex quo ducebas aquam ad irrigandos agros tuos. volebam te inuito de eodem fonte aquam ducere ad agros meos: an possim, quæritur? Dicitur quòd non. Nota istam l. quæ semper alleg. ad hoc quod ordinata charitas incipit à se. facit. ca. 1. de sup. neg. prala. lib. 6. & not. in cap. quiescamus. alij. distinct. Panius.

Charitas ordinata Icipit à se.

prętoris edictum non permittit ducere. PP. Idib. Aug. Maximo. II. & Aeliano Conss.

In confessoria venit vt res in pristinum statum reducatur, & damna sarcientur. h. d. Bald.

V. Imp. Philippus. A. Luciano militi.

SI quid pars aduersa contra seruitutem ædibus tuis debitam iniuriose extruxit: præses prouincię reuocare ad pristinam formam, damni etiam ratione habita, pro sua grauitate curabit. PP. Kalend. Febru. Præsente & Albino Conss.

Ordinata charitas incipit à seipso. h. d. Bal. & Sal.

VI. Imp. Claudius A. Prisco.

PRæses [a] prouinciæ vsu aquæ, quam ex fonte iuris tui [c] profluere allegas, contra statutam consuetudinis [d] formam carere te non permittet, cũ sit durum & crudelitati proximum, [e] ex tuis prædiis aquę agmen ortũ, sitientib. agris tuis, ad aliorũ vsum vicinorum, iniuria propagari. PP. VII. Kalend. Maij, Claudio. A. & Paterno Conss.

In aquæductu antiqua consuetudo seruanda est h. d. secundum Bart. & Bald.

c Iuris tui.] quia tuus est, vt subiicit.

d Consuetudinis.] i. non debetur alii seruitus, etiam per consuetudinem: nam hoc modo posset acquiri, cũ habeat perpetuam causam, vt diximus. s. eod. l. 2. Vel si non haberet, tunc tantum tempus requiritur cuius non extet memoria, vt ff. de aqua quotid. & æsti. l. hoc iure. §. aquæ ductus.

e Proximum.] vnde dicitur: Alpibus ille perit, qui se plus diligit vllum, &c. ordinata enim charitas incipit à se.

SI manifeste.] CASVS. Debebas mihi seruitutẽ aquæ mihi à te ante confiscationem constitutam: quæritur an directe post confiscationem ducere possim? Respõ. q sic: & agetur coram procuratore Cæsaris qui cognoscet inter priuatum & fiscum. Vel fi ceconcessi tibi seruitutem aquæ ducendæ de fonte meo. vis aliter ducere eã, quã solitus eras, vel contra formam in cõstitutione seruitutis appositam: an possis, quæritur? dicitur q non. & hoc prouidebit procurator Cæsaris si ad fiscum deuoluatur prędiũ. prima positio verior est.

f Profluentis.] ex prædio fisci.

g Irrigandi.] volebat procurator fisci innouare ne haberet seruitutem.

VII. Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Iuliano P. P.

SI manifeste doceri possit, ius aquæ ex vetere more atque obseruatione per certa loca profluẽtis [f] vtilitatem certis fundis irrigandi [g] causa exhibere, procurator [h] noster, ne qđ contra veterem formam atque solennem morem innouetur, prouidebit. PP. IIII. Nonas Maij, Maximo II. & Aquilino Conss.

Contra seruitutem domum non eleuo; sed præter seruitutem possum vsq; ad cœlũ. h. d. Ia. Bu. & Bal. Vel sic: Domus potest altius eleuari, nisi probetur seruitus deberi. Et faciens fenestram in alieno, cogitur proprijs sumptibus rem in pristinum statum restituere. h. d. Sal.

VIII. Iidem. AA. & CC. Aniceto.

ALtius quidem ædificia tollere, si domus seruitutem non debeat, dominus eius minimè prohibetur. [i] In pariete vero tuo [k] si fenestram Iulianus vi vel clam fecisse conuincatur, sumptibus suis [l] opus tollere, & integrum parietem restituere compellitur. D. Kalen. Ianuar. Sirmij. AA. Conss.

Aedificans contra debitam seruitutem cogitur ædificatum tollere, qui tamen dicit seruitutem sibi deberi, debet illud probare. h. d. Sal.

IX. Iidem. AA. & CC. Zosimo.

h Procurator.] cum res inter fiscũ & priuatũ agatur. Et not. argu. ex hac. l. quòd si quis habeat molẽdinum in flumine, q alius non potest supra facere aliud molendinum per qđ auertatur aqua, etiã in suo. Sed contrarium est, vt ff. de aqua plu. arcen. l. si in meo fundo, & de dã. infect. l. fluminum. §. fin. & l. Proculus, & de ser. iur. l. domũ. ADDITIO. De hac quæstione, & pluribus aliis circa eandem materiam, vide plene per Bart. in repetitione. l. quominus. ff de fluminibus, & ibi plenissime per Ias. de Maino in quadam repetitione sua.

Molendinũ habẽs in flumine, an possit impedire ne aliud ibidẽ fiat.

ALtius.] CASVS. Si domus tua domui meæ altius non tollendi seruitutem non debeat, quantũuis eam eleuare potes. & hoc in prima. Si autem in pariete tuo vi aut clam fenestram feci, immittẽdo tignum in ædes tuas: an sumptibus meis tollere debeam quod feci, cum seruitutem mihi non debuisti, & parietem reficere? Dicitur q sic. qua actione, non aperit. tu dic q interdicto quod vi aut clam. Not. ex hac. l. quòd omnis domus præsumitur libera à fundamentis vsque ad cœlum, nisi probetur seruitus constituta vel præscripta. Not. secundo, q in pariete alterius quis non potest facere fenestram, & per consequens nec immittere tigna, sed in proprio pariete bene possum facere fenestram. Bal. hic.

i Prohibetur.] videtur ergo q quodlibet prædiũ præsumitur liberum, nisi probetur contrarium. est. n. eius vsq; ad cœlum, cuius est solum, vt hic, & ff. de seru. l. si § pen. & ff. quod vi aut clam. l. fi. §. pe. & l. Proculus, & de reg. iur. l. domum, & de ser. vrb. pręd. l. cum eo. & l. imperatores, & l. cuius, & j. eo. l. si in ædibus, & l. si tibi. Sed contra. ff. de ser. vrb. præd. l. qui luminibus. Sol. ibi erat seruitus, & ideo altius non tollit.

Prædiũ qđlibet pręsumitur liberum.

k Tuo.] i. tibi seruienti, vel proprie dicas.

l Sumptibus suis.] hoc per interdictum quod vi aut clã. vt ff. de alien. iudi. mu. causa fac. l. 3. § 2. Vel per confessoriam, vt supra eodem l. si quid. vel etiam per negatoriam,

riam, si proprie accipias, tuo.

S I in ædibus.] CASVS. Habebam seruitutem in domo vicini altius non tollendi. contra debitam seruitutẽ eam uicinus eleuauit: an possim compellere vt sumptibus suis tollat quod extruxit, quæritur? Dicitur quod sic. & hoc in prima. Si autem nullam seruitutem mihi debuit: quin altius quantum voluerit, tollat, prohibere non potero. & hoc in secunda.

a Si in ædibus.] idẽ dicit quod superior, sed stylum cõuertit, immo non omnino idem.

S I tibi.] CASVS. Debebas mihi seruitutem aquæduct᷑, non patiebaris me aquam ducere, itaque non vtendo per .x. an. vel per. xx. eam amisi: an vendicare possim, quæritur? Dicitur quod sic, si probẽ mihi seruitutem deberi. alioquin licuit tibi me prohibuisse per operis extructionem quod in agro tuo extruxisti.

b Si tibi.] nã si hoc minime probetur, scilicet deberi seruitutem, vel si probetur quidem, econtra monstratur quod amisisti, & facit supra eod. l. altius.

P Er agrum.] CASVS. Si per agrũ vicini tui viæ vel actus constituta sit seruitus, eam petere potes: alioquin per agrum suum ire vel agere eo inuito tibi non licebit, sed via publica prohiberi nõ poteris.

c Minime licet.] de iure humano, vt hic, & insti. de rerũ diui. § feræ, vers. sic. plane. secus de diuino. nã transire per agrum alienum fas est, vt in decre. dist in. 1. cap. j. Item fallit quod hic dicitur, in casibus, vt ff. de relig. l. si quis sepulchrum, in princip. & ff. quemad. serui amit. l. si locus. §. fina.

d Prohibetur.] nisi & qui prohibet, habeat ius obtinẽdi, vt fit in plaustris obuiantibus, vt ff. ne quid in loco publi. l. 2. §. 1.

N On modus.] CASVS. Habebam ius aquæ ducendæ per prædium tuum ad prædium meum, postea acquisiui alia prædia: an ad illa prædia aquam te inuito ducere possim, quæritur? Resp. quod non.

* nec hactenus nõ.

† Cõc. dis. j. c. omnes leges. Agrũ per alienum transire an liceat.

S I in ædibus[a] vicini tibi debita seruitute, parietem altius ędificauit Heraclius, nouum opus suis sumptibus per præsidem prouinciæ tollere compelletur. Sed si te seruitutem habuisse non probetur, tollendi altius ędificium vicino non est interdictũ. PP. V Kalend. Iul. Sirmij. AA. Conss.

Seruitus aquæductus debet (si negetur) probari, ac etiam probata, per nõ vsum congruo tempore potest amitti. h. d. Salic. Vel sic: Qui habet seruitutem constitutam, & tempore non perditam, potest ea vti, alias non. h. d. secundum Iac. But.

X. Iidem. AA. CC. Nimphydio.

S I tibi[b] seruitutẽ aquæ ducendæ deberi præses animaduerterit, nec hac te non* vtẽtẽ spacio temporis amisisse perspexerit, vti te iterum iure proprio prouidebit. Nam si hoc minimè probetur, loco proprio facto opere, dominus fundi continere aquã, & facere quo minus ager tuus irrigari possit, non prohibetur. PP. XI. Kal. Feb. Sirmij. CC. Cons.

Inuito domino non potest quis ire per agrum eius. Bal. & Sal.

XI. Idem. AA. & CC. Aureliano.

P Er agrum † quidẽ alienum qui seruitutẽ non debet, ire vel agere vicino minimè licet.[c] Vti autem via publica nemo rectè prohibetur.[d] Dat. XI. Kalend. Nouemb. Sirmij. CC. Conss.

Licet prædia quibus debetur seruitus aquæ, fuerint aucta: non tamẽ augetur modus aquæ ducendæ a principio limitatus. h. d. secundum Paul. de Cast. & est bona lex.

XII. Idem. AA. & CC. Valeri.

N On,[e] modus prędiorũ, sed seruitus aquæ ducendę terminum facit. PP. III. Kalend. Ianua. CC. Conss.

Seruitutes reales non vtendo perdũtur spacio longi temporis, scilicet annorum .x. inter præsentes, xx. inter absentes, sicut seruitus vsusfructus vel vsus. Pau. de Cast.

XIII. Imp. Iustin. A. Ioanni præf. præto.

S Icut vsumfructum qui non vtendo per biennium in soli rebus, per annale autem tempus in mobilibus vel se mouentibus deminuebatur, nõ passi sumus huiusmodi sustinere compẽdiosum interitum, sed ei decennij vel viginti annorũ dedimus[g] spaciũ, ita & in cęteris seruitutib. obtinendũ esse censuimus, vt oẽs seruitutes non vtendo amittantur, non biẽnio (quia tãtum modo soli rebus annexæ sunt) sed decẽnio cõtra præsentes, vel viginti spacio annorũ cõtra absentes,[h] vt sit in omnibus huiusmodi rebus causa similis, differentiis explosis. Dat. XV Kalen. Nouẽb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestæ. VV. CC. Conss.

Seruitus prædialis quæ habet vsum discontinuum, perditur negligentia tẽporis duplicati. h. d. vsque ad §. cum autem. Bald.

XIIII Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

C Vm talis quæstio in libris Sabinianis verteretur, (quidã enim pactus

e Non modus.] si post seruitutem cõstitutam aucta sunt prædia. l. constituta ab initio. Accur.

f Modus.] i. si multiplicata sunt prædia, vel aucta ei cui debetur seruitus, non per hoc crescit seruitus aquæ ducendæ, sed seruitus. i. seruitutis impositio facit terminum & certitudinem, quanta debeat duci, vt ff. de serui. rusti. præd. l. ex meo. & ff. de aqua quot. & æsti. l. 1. §. illud, & ad hoc. ff. de dam. infec. l. damni. §. si is.

S Icut vsumfructũ.] CASVS. In vsufructu amittẽdo certum tempus est constitutum. i. decẽ annorum inter præsentes, viginti inter absentes, & non biennale in immobilib. vel annale in mobilibus sicut olim. ita & in cæteris seruitutibus amittendis idẽ obtinet, vt in hoc sit similis causa cuiuslibet seruitutis, differẽtiis relictis.

g Dedimus.] vt s. ti. 1. l. corruptionẽ. sed hic etiam apertius dicit. Accur.

h Contra absentes.] vt & j. de præscript. long. temp. l. fi. & ff. de vsucap. l. sequitur. §. fi. & hoc si non habent temporis interualla, vel si habent, habent tantum dierum vel horarũ. aliàs si maius habent interuallum, duplicatur tempus, vt ff. quemadm. serui amitt. l. si sic. quæ est contra, vt habeat scilicet viginti annos semper inter præsentes & absentes, secundum Ioan. vt j. l. proxi. Alij dicunt pro. x. dari, xx. & pro. xx. dari. xl.

ADDITIO. Nota ex hac glo. iunct. text. quod in seruitutibus personalibus licet habeant causam discontinuam, tamẽ sufficit longum tempus. & vide hic quod nota. per Di. in l. Huminum. §. denique, de dam. infec. secundum Bald.

C Vm talis.] CASVS. Si quolibet quinquennio vna die per agrum tuum ad syluam meam eundi mihi ius cõstituisti, & duobus quinquenniis cessauero, an mihi præiudicabo, quo magis seruitutem mihi constitutam videas

amisisse, quæritur? Dicitur quòd non. sed si per quatuor quinquennia cessauero: mihi præiudicabo. & hoc in prima. Si iuxta aream meam, in qua beneficio venti paleam à granis separare consueui, opus extruere voluisti: an prohibere possim, quæritur? Dicitur quod sic.

a Vel.] pro &.

b Aliam.] quam nõ habemus.

c Legẽ latam.] vt s. l. proxi.

d Desidia.] immo videtur in octo quinquennia differri, vt ff. quemadmod. serui. amitta. l. si sic. Quidam dicunt speciale hic in aquæductu. Alij quod hæc corrigit illam. Ioan. dicit duplicationem fieri de. x. non de. xx. ann. & sic illam intellige secundum istam. Item contra. ff. quibus mod. vsusfruct. amitta. l. i. §. fin. vbi vsusfructus relictus tempore alternato, licet pro vno anno amittatur, non tamen amittitur pro alio. Solut. ibi amisit capitis deminutione, hic non vtendo. Vel verius ibi in seruitute personali, quæ potest ex tempore incipere, & in tempus finiri. & sic sunt plures, sicque pro vno tempore amitti, pro alio retineri potest, hic autem vna continua est, vt ff. de serui. l. seruitutes. 2.

vsusfruct' alternato tpe relictus, si pditur pro uno ãno, non perditur pro alio.

e Faciat.] speciale in area secundũ Hu. fauore fructuum, vbi licet non sit constituta seruitus, tamen à lege videatur imposita. sic. ff. de seruitut. rustico. præd. l. ij. in princip. & ff. de aqua plu. arcend. l. 1. §. de eo opere, in principio, & versic. item Sabinus & Cassius opus quod manu factum est, &c. & §. in summa, & secundum hoc non erit contra, supra eod. l. altius. Ioan. & Azo dicunt quòd hic fuit constituta seruitus altius non tollendi (& ita ponunt casum) quæ videbatur non valere, quasi non interesset, ut ff. de seruitu. l. quoties, & de seruitu. urba. prædio. l. si ædes, & l. nemo. sed tamen ualet & interest.

erat cum vicino suo vt liceret ei vel per se, vel[a] per suos homines per agrum vicini transitum facere, iterq; habere vno tantũmodo die per quinquenniũ, quatenus ei licentia esset in suam syluam inde trãsire, & arbores excidere, vel facere quicquid necessarium ei visum fuisset) & quæreretur quando huiusmodi seruitus non vtendo amitteretur, & quidam putarent, si in primo vel secũdo quiquennio per eam viam itum non esset, eandem seruitutẽ penitus tolli, quasi per bienniũ ea non vtendo deperdita, singulo die quinquennij pro anno numerando: alijs autem aliam[b] sententiam eligentibus, nobis placuit ita causam dirimere, vt quia iam per legem latam[c] à nobis prospectum est, ne seruitutes per biennium non vtẽdo depereant, sed per decẽ vel viginti annorum curricula, & in proposita specie, si per quatuor quinquennia nec vno die vel ipse, vel homines eius eadẽ seruitute vsi sunt, tunc eam penitus amittat viginti annorum desidia.[d] Qui enim in tam longo prolixoque spacio suum ius minimè consecutus est, sera pœnitentia ad pristinam seruitutem reuerti desiderat.

Si area non potest habere ventum nisi ex vna parte, & non potest alibi fieri per dominum prædij, ipso iure prædio vicini seruitus est imposita per legem, ne ædificando vẽtum impediat, h. d. secundum Bal. Vel sic: Iuxta areã vbi fructus aridi triturantur, non licet vicino taliter ædificare, quod ventum venientem valeat impedire. Salic.

Cùm autem apertissimi iuris est, fructus aridos cõculcatione quæ in area fit, suam naturam & vtilitatẽ ostendere, aliquis vicinum suum vetabat ita ædificiũ extollere iuxta aream suã, vt ventus excluderetur, & paleæ ex huiusmodi obstaculo secerni à frugibus nõ possent, quasi vetito vento B suam vim per omnem locum inferre ex huiusmodi ædificatione, cum secundũ situm regionis & auxiliũ venti aream accedit.

¶ Sancimus itaque nemini licere sic ędificare, vel alio modo versari, vt idoneum ventum & sufficientẽ ad præfatum opus infringat, & inutilem domino areã, & fructuum inutilitatem faciat.[e] Dat. XI. Kalen. Nouẽb. Constantinop. post cõ C sulatum Lampadij & Orestæ. VV. CC.

TITVLVS XXXV.

DE LEGE AQVILIA.

Damnum datum in syluam per ignis immissionem, vel incisionem, debet resarciri, proposita actione legis Aquiliæ. Bald.

I. Imp. Alexander A. Glyconidi.


D Amnum per iniuriam[f] datum, immisso in syluam igne vel excisa[g] ea, si probare potes,[h] actione legis Aquiliæ vtere.[i] PP. VII. Id. Nouemb. Alexãdro. A. II. & Marcello Conss.

Damnum datum in demolitione vel concrematione domus, vel in destructione aquæductus, venit in actione legis Aquiliæ. Bal. & Sal.

II. Imp. Gord. A. Mutiano.

SI legis Aquiliæ actione expertus es aduersus

DE LEGE AQVILIA.

In actionibus superioribus dixit damna venire, vt supra de rei vendica. l. dominum, & supra tit. 1. l. si qd. Audi nunc generaliter de damno, & de ipsa actione damni dati.

Cõtinuatio.

DAmnũ] CASVS. In sylua mea cędua dãnum dedisti, quod eam incendisti, uel excidisti, qua actione mihi tenearis, quæritur? Dicitur quod actio. l. Aquil. si probauero te mihi damnũ dedisse.

f Per iniuriam.] i. nõ iure, siue per culpam, ut ff. eod. l. sed & si quęcunque. §. iniuriam.

g Excisa.] nec matura, nec cædua, alioquin furti & arborum furtim cæsarũ tenetur, ut ff. eod. l. si seruus seruum. §. si oliuam, uersi. Octauenus. Sed hoc fallit in duobus casibus, ubi rumpit uel incendit, & tamen non tenetur, ut ff. e. l. si quis fumo. §. 1. & l. qui occiderit. §. pen. in fi. sed in illis non fuit culpa.

h Probare potes.] nisi in casu, ut ff. e. l. si quis fumo.

i Vtere.] ut ff. eo. l. si seruus seruum. §. 3. in fi. §.

SI legis] CASVS. Si tu in domo mea mihi damnum dedisti eam incendendo vel deponendo, an actio. l. Aquil. te conuenire possim? Dicitur quod sic. & si ab agro meo opere facto seu detracto aquam alio deriuasti, an tenearis? Dicitur quod sic, ut quicquid actum sit, in antiquum statum reducatur, & ut dãnum mihi resarciatur, prouidebit iudex. qua tamen actione tenearis, hic non aperit. iudic, in interdicto quod uiaut clam, & hoc in secũda. Not. ex hac. l. ibi,

eum quem domum tuam deposuisse,[a] vel incendio concremasse, damnoque te afflixisse proponis, vt id damnum sarciatur, com petentis iudicis auctoritate consequeris.

¶ Quinetiam si aqua per iniuriam aliò deriuata sit, vt in priorem statum[b] re B stituatur, eiusdē iudicis cura impetrabis.[c] PP. VIII. Id. Nouem. Gordiano A. & Auiola Conss.

Occidens ancillam alienam tenetur ciuiliter actione. l. Aquilia, & criminaliter l. Cor. de sicarijs, & una per alteram non tollitur. ad hoc allegatur. Vel sic: Si ex eodem facto oritur ciuilis & criminalis actio, vna non impeditur per executionem alterius. Bal.

III. Idem A. Volenti.

EX morte ancillæ, quā cæsam conquestus es, tam legis Aquiliæ damni sarciendi gratia actionem, quàm criminalem[d] accusationem aduersus obnoxium competere tibi posse non ambigitur. PP. V. Kalend. April. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

Actio legis Aquiliæ est pœnalis, i. in duplum, contra negantem. h. d. secundum Bal.

IIII. Imp. Diocl. & Max. AA. & CC. Zoilo.

COntra negantem, ex lege Aquilia, si damnum per iniuriam dedisse probetur,[e] dupli procedit[f] condemnatio. D. XV. Kalen. Maij. Heracliæ. AA. Conss.

Vbi est damnum datum de non corpore in corpus, habet locum vtilis actio legis Aquiliæ. h. d. Bal. & contra inficiantem ad duplum. Sal.

V. Iidem AA. & CC. Claudio.

DE pecoribus tuis, quę per iniuriam inclusa, C famę[g] necata sunt vel in-

ibi, ut id damnum sarciatur, quòd hoc uenit iure actiōis, A & hoc debet in libello peti, quod condemnetur ad emendationem damni. & ad hoc est aduersarius obligatus. sed si diceret se uelle reponere rem in pristinum statum, ut non condēnetur ad æstimationem totius domus: deberet audiri, & sic illud est potius in solutione, q̄ in obligatione: sicut in actione noxali, ubi emendatio damni est in obligatiōe, & datio pro noxa est in solutione. & ita intellige istum textum: & cessant ambages de quibus hic per glo. & Cy secundū Pau. de Cast.

a Deposuisse] nisi fecisset causa arcendi incendij iusto metu ductus, ut ff. eod. l. si quis fumo. §. j. secus si non iusto metu, ut hic, & ff. quod ui aut clam. l. si alius. §. ē & alia.

b Statum.] scilicet actione quod ui aut clam.

c Impetrabis.] nō actione ista quæ dā num datum prosequitur: sed interdicto quod ui aut clā, vt ff. quod vi aut clā l. j. i prin. sed & ista actio vtilis poterit quandoque locū habere, ut ff. eo. l. si seruus seruum. §. si quis aquæductum. & facit ad principiū. s. l. prox. Accur.

EX morte.] CASVS Si ancillam meam non iure occidisti: an ciuiliter act. l. Aquil. mihi tenearis, ut damnum mihi resarciatur: & nihilominus act. l. Cor. de sica. te conuenire possim, quæritur? Respond. quòd sic.

d Criminalem.] si dolo hoc factum est, ut hic, & ff. eod. l. inde Neratius. §. si dolo, & ff. de præscript. uerb. l. qui seruandarum. §. j. & de iniur. l. prætor, in princ. & j. qñ ciuil. act. crimi. præiudi. l. j. & instit. eo. §. liberum. alias non: ut ff. ad leg. Cor. de sica. l. in lege. licet Aquilia posset agi etiam pro leuissima culpa, ut ff. eo. l. in lege. ij. Item hoc intellige non simul, ut ff. ui bonorum rap. l. ij. §. j. & de publi. iudic. l. interdum. Sed quid si fuit conuentus ciuiliter Aquilia, & absolutus? Respond. P. postea cū non posse conueniri criminaliter de sicarijs. argum. pro eo j. ne tu. uel cura. uectiga. condu. l. j. & j. de crimine stellio. l. j. Sed nos contra. nam tantum debet facere in hoc casu absolutio, quantum condemnatio & solutio, ar. ff. de except. rei iudic. l. si quis cum totum. §. plane. licet sit argu. contra. ff. de lib. ho. exhib. l. ij. § pen. sed illud est propter præsentem detentationem hominis, ut ibi dicitur. Sicut ergo solutione facta non obstaret exceptio, ut j. quando ciui. act. crimi. præiudicet. l. j. ita nec absolutione facta: nisi in quibusdam criminibus, quæ omnino tolluntur, si antequam reus de crimine conueniatur, satisfecerit, ut in dictis casibus, & ff. ad leg. Iul. de adulte. l. si adulterium. §. ijdem imperatores, & § ijdem Pollioni, & ff. de remili. l. milites. ij. in fi. & j. ad l. Corn. de fal. l. si falsos. Item si damnetur in ciuili ex delicto priuato: nihilo minus potest damnari & in criminali etiam ab eodem iudice, cum tanquam alius condemnet, ut ex prædictis rationibus colligi potest. & hoc tam in priuato, quàm in publico crimine: licet dixerit P. contra in priuato: & illum titu. j. quando ciui. act. & c. intellige quando

pro publico crimine competit actio ciuilis, & criminalis accusatio. secus si pro priuato secundum eum. Sed contra nos est ualde ad primam opinionem, non ad proximam, quod legitur. j. de fide instrum. l. fi. quia ibi de falso primo habita fuit quæstio ciuiliter. & si uelit accusare criminaliter, non potest nisi ante definitiuam sentētiam, quæ non est appellatione suspensa. Sed forte responderi potest non posse vt rescindatur sententia, sed potest vt imponatur criminali pœna, secundum Azo.

COntra.] CASVS Si in seruo Titij non iure damnū dedisti, & conuentus act. l. Aquil. confessus fueris te damnū dedisse, condemnaberis in simplum: si negasti, & te damnū dedisse Titius probauerit, in duplum teneberis.

e Probetur.] per testes, vel per instrumenta, vel aliis probationibus. non per sacramenti delationem, vt ff. de iureiurand. l. eum qui, in princip. Item fallit in minore, qui habetur pro confesso si petat restitui, vt ff. de minor. l. si ex causa. §. nunc videndum. Et sic not. hic ex mendacio quem puniri, vt hic, & infra de non numer. pecun. authen. contra qui propriam, & ff. eodem l. inde Neratius. §. hæc actio. Sed quid duplatur? dic ergo id, quod erat simplandum. simplandum autem erat omne interesse, vt institutio. eo. §. his autem verbis, & ff. eo. l. ait lex, in fi. ergo hoc totum duplandum, vt ff. quod met. cau. l. si cū ex. §. quadruplabitur, & ff. de ser. cor. l. in hoc iudicium, & inst. de act. §. omnes autem. Sed aliud in actione furti, vbi tantum verum rei precium duplatur, vt ff. de furt. l. in furti actione. Item quod dico de duplatione, habet locum siue directa, siue vtili Aquilia, siue in factum agatur, vt j. l. proxi. Accur.

f Procedit.] ad idem instit. de pœna teme. litigant. circa principium.

DE pecoribus.] CASVS. Pecora mea inclusisti, atque ita fame perierunt. qua actione te conueniam, & in quantum, quæritur? Dicitur q̄ act. l. Aquil. & ad duplum post negationem de mendacio.

g Fame.] s. actione directa.

a Legis Aquiliæ.] vtili, vt institutio. eod. §. cæterum. quando necantur fame. Sed certe immo videtur quod in factum locum habeat, vt ff. eod. l. item si obstetrix. §. si quis, & l. quemadmodum. §. magistratus. Sed dic & hanc & illam dari, cum ambę sint ex ęquitate. Et plene dic: aut damnum datur à corpore in corpus, & tunc directa, vt institutio. eo. §. cæterum. aut de corpore in non corpus, vt si annulum fecisti in mare cadere, & tunc vtilis, & in factum, vt ff. eo. l. si seruus seruum. §. si quis de manu, & de præscripti. verb. l. qui seruandarum, in princip. aut de non corpore in corpus, vt si fecisti seruum meum descendere vel ascendere in puteum vel in arborem, vt institutio. eod §. cæterum. aut de non corpore in non corpus, vt si seruum ligatum soluisti, & fugit, & tunc in factum, vt institutio. eod. in fin. Et not. quod

Dic. s. l. Cornelia, bñ tñ pōt accusari d culpa criminaliter non ex. l. Cornelia, sed ex titulo de extra ordinariis criminib. ad pœnā pecuniariā, vel aliā arbitrio iudicis imponendā, vt l. respiciēdū. § d liquāt. ff. de pę. sm Pau.

Actiōe legis Aqliæ conuctus, si de mendacio conuincitur, in duplū punitur.

Damnum datur multiplicater.

quòd vbicunque locum habet vtilis, & in factum, ſed nõ conuertitur, vt ff. eod. l. quemadmodum. §. magiſtratus. Item not. quòd hæc lex habet tria capita. Primo tenetur de occiſione tantum, ſcilicet ſerui & pecudis. In ſecundo nihil. In tertio de omni alio damno, vt inſtit. eo. in princip. & §. caput, & §. capite. In primo habetur ratio in anno retro. In tertio intra. xxx. dies, vt ff. eod. l. 2. & l. ſi ſeruus ſeruum. §. huius legis.

Lex Aquilia hẽt tria capita.

a Aquilię.] i. actione vtili.

De his.] CASVS. Si ad paſcendas glandes in agrum meum porcos tuos immiſiſti, qua act. mihi tenearis, quæritur? Respond. quòd act. l. Aquil. ex ſententia. quaſi dicat, non ex verbis.

b Ex ſententia.] nõ autem Aquilia directa, quia ad eum vſum cõſumptę ſunt, ad quem erant, vt ff. e. l. qui occidit. §. ſi quis alienum.

c Legis Aquiliæ.] contra. ff. ad leg. Aquil. l. ſi bones, vbi datur actio in factum.

d Agere.] actione vtili de paſtu pecoris, quæ habet locum quando in tuo, meo pecore immiſſo, tuã glandem depaſco. ſecus ſi in meo cecidiſſet, quia tunc in factum, vt ff. de præſcript. verb. l. qui ſeruandarum. §. finali. & vtilis Aquiliæ, vt hic.

A ... terfecta, legis Aquiliæ[a] actione in duplum agere potes. Dat. XV. Kal. Nouemb. AA. Conss.

Faciens depaſci pratum meum, tenetur mihi actione legis Aquiliæ. h. d. ſecundum Bal.

VI. Iidem AA & CC. Plenio.

De his quę per iniuriã depaſta contendis, ex ſententia[b] legis Aquilię agere[d] minimè prohiberis. PP. V. Kalen. Nouembr. CC Conss.

B

TITVLVS XXXVI.

FAMILIÆ ERCIſcundæ.

Diuiſio particularis non impedit agi iudicio familiæ erciſcundæ pro vniuerſali diuiſione. Bald. Vel ſic: Si quid hæreditatis non eſt diuiſum, agetur iudicio familiæ erciſcundæ vt diuidatur. Bart.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Martiano.



SI non omnẽ paternam hęreditatem ex conſenſu[e] diuiſiſti, nec ſuper ea re[f] ſententia dicta, vel tranſactio ſubſecuta ẽ, iudicio familiæ erciſcundæ[g] experiri potẽs. PP. VIII. Ka. Octob. Laterano & Rufino Conss.

C

FAMILIÆ ERCISCVNDÆ.

Dixit de petitoriis, ſequitur de diuiſoriis. nam niſi liceret diuidere, ſegnius expedirentur ſingula, vt infra quando & qui. quarta pars, l. q. li. x.

SI non omnem.] CASVS. Si cohæredes hæreditatem paternam conſenſu diuiſerũt ex vtraque parte interueniente, & aliquas res reliquerunt indiuiſas. an pro his diuidendis fami. erciſc. iudicio agere poſſint, quæritur? Dicitur ꝙ ſic, niſi ſuper his lata fuiſſet ſententia, vel tranſactio interueniſſet.

D

e Ex conſenſu.] quia remanſit vnus ager ad diuidẽdum, & tunc non erit contra. ff. eo. tit. familiæ erciſcundæ. l. ſi filia. §. familiæ.

f Super ea re.] quam nunc petis diuidi.

g Familiæ erciſcundæ.] cum iam pro quibuſdam erat actum familiæ erciſcundæ, non videtur plus agi debere, vt ff. eo. l. ſi filia. §. familiæ erciſcundæ. quæ eſt contra. Solu. hic agitur nunc familiæ erciſcundæ, ibi cõmuni diui. nomine hæreditatis diuidendæ. Vel dic agi ſecundo ex cauſa. Vel dic ꝙ primo fuerat actum communi diuidundo. Vel dic ꝙ extra iudicium fuit facta prima diuiſio.

VXor.] CASVS. Si teſtamentum feciſti, & duos hæredes inſtituiſti, vel plures, non curo: an in familiæ erciſc. iudicio veniat dos quam nomine vxoris filij recepiſti, quæritur? Reſp. ꝙ ſic. ſ. recipienda, ſed non diuidenda, vt ff. e. l. ſi filia. & hoc amplius, ſiue adhuc conſtante matrimonio, ſiue non, vxor deceſſit.

h Ei.] ſ. patri tuo.

Filius poſt mortem patris dotem vxoris numeratam vel defuncta præcipit iudicio familiæ erciſcundæ. Bald. Vel ſic: In diuiſione hæreditatis paternæ, filius vxoratus debet habere dotẽ præcipuam. h. d. Nec eam poſtea communicat, licet vxor decedat. Sal.

II. Imp. Anton. A. Valiano.

VXor tua ſi mortuo patre tuo, cui dotem numerauerat, cum hæres ei[h] extiteris,[i] adhuc in matrimonio tuo fuerit, familiæ erciſcundæ[†] actionem ad exequendam[k] dotem ſecundum iuris pridẽ placitũ, aduerſus cohæredes tuos nactus es, eamq; retines[l] etiam ſi poſtea cũ tibi nupta eſt, deceſſerit. PP. II. Id. Feb.

i Extiteris.] quid autem ſi exhæredat⁹? Reſp. habet vtile fami. erciſc. iudicium, vel in factum, vt ff. de do. præleg. l. 2. §. ſi tamen.

k Ad exequendã.] i. cõſequendã nõ dico coæquãdã, vt hic, & ff. eo. l. ſi filia. §. 1. & l. ſi maritus, & l. fundus qui, & de iure do. l. ſi is q. §. ibi dos, & ff. ad l. Falcid. ſi dos, & j. de rei vx. act. §. cautione, & ff. pro ſocio. l. actione. §. fi.

† Id eſt officio iudicis deſeruiẽte huic actiõi. nã actio datur ad diuidẽdũ. Pau.

l Retines.] cũ caueris cohęredibus de indemnitate, vt præ dictis legibus. Item not. ꝙ dicit, deceſſerit: ſecus ſi diuertieret, quia tunc eam ſe quereretur, vt ff. de do. prælega. l. per dotẽ.

Poſt aditam hæreditatem rebus expilatis à cohærede, debet agi familiæ erciſcundæ, non crimine expilatæ hæreditatis. Bal. & Sal.

III. Iidem. A. Rufo.

ADuerſus cohæredes tuos diuidendæ hęreditatis iudicio ſecundum iuris formam experire. Iudex datus, ſi quid à cohęrede etiam tuæ portionis ex hęreditate ſublatum[m] fuerit probatum,[n] factis adiudicationibus ſecundũ iuris formam eum tibi condem-

ADuerſus.] CASVS. Si duob. vel pluribus hæredibus inſtitutis vnus ex illis à fratribus res de hæreditate ſubtraxit: an alij aduerſus eum act. expilatæ hæreditatis intẽtare poſſint, quæritur? Dicitur ꝙ non, cum per familiæ erciſcundæ iudicium indemnitati tuę poſſint conſulere, ſi eũ ſubtraxiſſe probauerint.

m Sublatum.] quorum vnus de hęreditate aliqua ſubripuit.

n Probatum.] non enim pręſumitur ſubtractum malo animo niſi probetur, vt ff. pro ſocio. l. merito. Item loquitur hic cum poſt aditam hæreditatem & ante apprehenſam poſſeſſionem ſubtrahitur. Ceſſat autem crimen expilatæ hęreditatis, quia pro hoc crimine datur alia actio, ſ. familiæ erciſcundæ, vt hic ſubiicit, & j. de crimi. expila. hæred. l. fi. alia enim quæ reſpectu poſſeſſionis tantũ datur, vt rei vendicatio, non ratione delicti, bene cõcurrit cũ crimine expilatę hæredi. vt ff. de crimi. expil. hæred. l. Diuus. quæ eſt contra. Vel ibi aduerſus diuerſos intentabatur. ſi aũt adita eſſet hæreditas, & poſſeſſio apprehẽſa, nunquã daretur crimen expilatæ hæreditatis, vt ff. de crimine expil. hær. l. 2. ſed familiæ erciſcundæ datur poſt aditam hæreditatem aliquo ſubtracto, ſiue fuerit apprehẽſa poſſeſſio, vel non, vt ff. eo. l. & puto §. 2. & l. qui erat. Item & ante aditam hæreditatem habet locum vtilis, vt ff. eo. l. inter cohæredes §. fructus.

Hæreditatis expilatæ crimẽ, an poſſit cõcurrere cũ rei vendicatione & aliis.

ADDITIO. Adde hic ſecundum Bal. ꝙ cum iſta iudicia, ſcilicet ciuile & criminale, non contrariantur in cauſis, item nec veniunt ex eadem cauſa, merito iudicium familiæ erciſcundæ concurrit cum criminali iudicio expilatæ hæreditatis, ſi conſtat de dolo, ſecundum Io. But. Poſt aditam vero hæreditatẽ & apprehenſam poſſeſſionẽ

contrahitur crimen ordinarium, & ideo cessat extraordinarium. & vide quod not. ff. de vsucapioni. l. si homo, & in l. 1. §. Scæuola. ff. si quis testa. lib. esse ius. fue. &c. Bald.

a Frustra.] pro deo, ad quid dicitur cessare vnū pro alio, cum ad diuersa dentur? pro crimine enim non inuenitur agi nisi criminaliter, vt ff. de effrac. l. 1. §. expilatores? Respon. in factum agi posse ciuiliter pro crimine, argu. huius l. & ff. de præscript. verbis. l. quoties, & illa est quæ tollitur per hanc, scilicet famil. erciscund. non forte criminalis actio, vt infra quādo ciui. actio. cri. præ. l. 1.

nabit. Expilatæ enim hæreditatis crimen frustra [a] cohæredi intenditur, cum iudicio familiæ erciscundæ indemnitati eius prospiciatur.

Castrensia non veniunt in diuisione cum fratribus, sed donata in peculium veniunt in diuisione. h. d. & est valde singularis. Vel sic: Ex qualitate rei & personæ præsumitur aliquid esse donatum in castrensi, vel in simplici peculio. Bal.

B

IIII. Imp. Alexander. A. Antonio.

SI filiusfamilias fuisti, & res mobiles [b] vel se mouentes, [c] quæ castrēsis peculij esse possunt, donatæ tibi à patre sunt, eas quoq; in cætero peculio castrensi non communes cum fratribus tuis habes. [d]

¶ Prædia autē licet eunti tibi in castra filio pater donauerit, peculij tamen castrensis non sunt. [e] Diuerso iure ea prædia habētur quę ex occasione [f] militiæ filijsfamilias obueniunt. hæc enim castrensi peculio cedunt.

C

A dispositione odiosa facile receditur per dispositionē fauorabilē. Bald. Vel sic: Vltima voluntas potest mutari tacite & expresse. h. d. secundum Bar. Vel sic: Vltima voluntas præualet etiam sine scriptura. Sal.

V. Idem [illegible].

SI filiusfamilias.] CASVS. Si filio tuo in sacris tuis constituto res mobiles, puta argentum, vel se mouentia, vt equum eunti in castra dedisti: an cum fratribus sint cōmunia, quæritur? Resp. quod non: sed in castrensia bona tibi filio computentur ad diuisionem. secus si ei fundum vel rem immobilem donasti, quia illa veniūt in diuisionem communem. & hoc in secunda. Si autē occasione militiæ aliqua acquisiuit prædia à commilitone, ea vt castrensia fratribus suis nō cōmunicabit. & hoc ī tertia. Not. hic casum, q si pater filio doctori dat libros & vestes doctorales, & alia similia quæ doctori conueniūt, statim efficiuntur quasi castrensis peculij, & statim valet donatio, quia filiusf. quantum ad castrense peculium pro patref. habetur, vt in l. 2. ff. ad Mace. nec possunt postea reuocari, nec debent communicari cum fratribus, nec sibi computari debent in portionem suam, sed habere præcipua, & reliqua debent communiter diuidi, secundum Pau. hic.

D

b Mobiles.] vt arma.

c Mouentes.] vt equus.

d Habes.] vt & j. de castren. pecu. l. 1. lib. 12. & ff. de castren. pecu. l. 4. in princ. Et not. castrense non communicari, nec quasi castrense, vt hic, & j. de col. l. fi. & s. de adeo. diuer. iudic. l. fori, & infra de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. 1. & insti. quib. non est permissum face. testamē. in princip.

e Non sunt.] tenet tamen donatio. si morte firmetur tacite vel expresse, & præcipua adiudicentur, vt j. de dona. inter virum & vxorem. l. donationes. j. & j. eod. l. filiæ, & dic vt ibi.

f Ex occasione.] forte à commilitone, non acquisiturus aliàs nisi fuisset miles, vt ff. de castren. peculio. l. si forte, & l. castrense.

IN ipsius.] CASVS. Si testator præcepit in testamēto, vt vnus ex seruis suis ī perpetuis staret vinculis, alius exportandus venderetur, & postea voluntatem suam mutauerit clemētia ductus, licet probari nō possit per scripturā, sed alijs rationibus q voluntatem suam mutasset, tamen posterior sua voluntas seruanda est, & non venient hi serui in diuisionem cum alijs rebus hæreditarijs per iudicium familiæ erciscundæ inter cohæredes.

IN ipsius mariti tui fuit potestate, mutare [g] qđ in seruos suos iratus testamento cauerat, [h] vt vnus quidem in perpetuis vinculis moraretur, alter verò exportandus venundaretur. Proinde si offensam istam clementia [i] flexit (quod licet scriptura non probetur, alijs tamen rationibus [k] doceri nihil impedit: præsertim cum posteriora eorum talia merita deprehenduntur, vt ira domini potuerit mitigari) nouissimam eius voluntatem arbiter familiæ erciscundę sequetur. [l]

g Mutare.] cum ambulatoria sit voluntas, &c. Not. quòd voluntas defuncti deambulatoria est vsque ad supremū vitæ, vt ff. de adimen. leg. l. 4. — Defuncti volūtas ē deambulatoria.

h Cauerat.] cauerat dico vt vnus, &c.

i Clementia.] sic j. l. si quis aliquem te. pro. l. fi.

k Rationibus.] sic s. de rei vendi. l. indicia certa.

l Sequetur.] sic q faciet diuisionē seruorum, vel curabit pęnas imponi, si nō reuocauit testator, vt ff. eod. l. his consequenter. §. idemq;.

Quod est ipso iure diuisum per legem, non potest ministerio iudicis diuidi. h. d. Bal. Vel sic: Nomina debitorū per hominis iudicium non veniunt diuidenda, cum sint ipso iure diuisa. Salic. & Pau. de Cast.

VI. Imp. Gordianus A. Pomponio militi.

EA quæ in nominibus [m] sunt, non recipiunt diuisionem: [n] cum ipso iure in portiones hæreditarias ex lege duodecim tabularum diuisa sint. [o]

In iudicio familiæ erciscundæ veniūt prælegata. Bal. Vel sic: Iudex adstus super hæreditate diuidēda, de prælegatis cognoscit: & ei cui debentur, adiudicat. Salic.

VII. Idem A. Aeliano.

EA quæ in nominibus.] CASVS. Per actionem famil. erciscun. res corporales diuidi debent, non autē actiones hæreditariæ, scilicet quo ad titulum, sed quo ad intellectum, & hoc est quod subiicit, quia lex 12. tabu. eas diuisiones pro portionibus hæreditariis fecit, vt quilibet hæredum pro portione sua actiones habeat hæreditarias, & etiam contra quemlibet dentur. Viuianus.

m In nominibus.] i. in debitoribus.

n Diuisionem.] ab homine.

o Diuisa sint.] idem econtra si defunctus debuit, vt & supra de pac. l. pacto successorum, sic & infra si cert. peta. l. j. & infra de except. l. 1. & de hæred. act. l. 3. Sed certe sic est in rebus corporalibus: nam & ipsarum dominium vnumquemque hæredem contingit pro hæreditaria parte: quia si sis hæres pro dimidia cuiuslibet rei, dominus es pro dimidia. Si pro tertia, similiter ipso iure diuisæ sunt res pro portionibus hæreditariis. Sed dic differre in hoc, quia res corporales etsi ipso iure sint diuisę, tamen per hominem aliter diuidi possunt, vt loco intellectualis diuisionis fiat quædam quæ oculis subiiciatur, vt institutio. de offic. iudic. §. fina. At in nominibus non potest per hominem aliter fieri diuisio: licet totius nominis possit fieri assignatio quandoque, vt statim dicam, scilicet quando res corporales sunt & nomina. Item & si tantum — Nōīa hæreditaria p hoīem diuidi nō possunt.

tantum nomina,ex voluntate tamen, vt ff.eod.l.plane. A nam facta aſſignatione remanent tamen actiones penes eum qui mandat eas,adeo inhærent oſſibus eius,vt ff.pro ſoc.l.3.in princip. Item intellige hanc.l.quando nil aliud eſt in hæreditate, niſi nomina,ut ff.eo.l.hæredes.§.1.alioquin uenirent nomina gratia alio rũ,nõ dico diuidenda,ſed aſſignãda, vt dictũ eſt, ut ff.e.l.3.§.ſi.& l.ſeq. Sic & aliàs quædam ueniũt acceſſoriè,non principaliter, vt ff. de vi & vi ar.l.1.§.illud,& de ſer.cor.l.i hoc,& ff. Car.edi.l. ſi impubes.§.penul.

Si qua fideicommiſſorum.] CASUS Pluribus relictis hæredibus, vni ex eis partem fundi prælegauit. ille ad rem prælegatam petitionem habebit,& non veniet in diuiſionem cum aliis cohæredibus per iudicium famil. erciſc. & hoc prouidebit vel iudex datus ad diuidendam hæreditatem, vel præſes.

a Conſiſtat.] quia prælegauit teſtator aliquid alicui coram.

b Eius rei.] quia actione ex teſtamento agitur coram eo. Vel dic quòd etiam iudicio familiæ erciſcundæ agebatur coram eo.

Si qua fidei commiſſorũ petitio īter cohæredes conſiſtat,[a] prætor vel præſes prouinciæ eius rei[b] diſceptator conſtitutus, vel iudex familiæ erciſcundæ iudicio aditus,vt voluntas teſtatricis[c] ſeruetur, ſuas partes accommodare[d] debet.

In vno libello poteſt agi familiæ erciſcundæ iudicio pro pluribus hæreditatibus diuidendis,puta pro hæreditate paterna & materna. h.d.ſecundum Bald.

VIII. Idem A. Teleſphoro.

B Ona, quæcunque tibi ſunt communia cum fratre tuo ex hæreditaria ſucceſsione patris vel matris, cum eodem familiæ erciſcundæ iudicio experiens, vt diuidantur impetrabis.[e]

Hæc actio eſt bona fidei. & in ea veniunt fructus. Bald.& Sal.

IX. Idem ...

N On eſt ambiguum,cũ familiæ erciſcundę titulus[f] inter bonæ fidei iudicia numeretur,[g] portionem hęreditatis ſiqua ad te pertinet, incremẽto fructuum augeri.[h]

Teſtator poteſt inter ſuos hæredes hæreditarias res diuidere, ſalua Falcidia & clauſula generalis ſequens determinatur per ſpecialem clauſulam præcedentem. h.d.ſecundum Bart.

B X. Idem A. Teleſphoro.

Q Votiens inter omnes hæredes teſtator ſucceſsionem ſuam diuidit,[k] ac ſingulos certis poſſeſsionibus cum mancipiis quæ in eiſdem ſunt conſtituta, iubet eſſe contentos,[l] voluntati eius (ſalua legis Falcidię[m] auctoritate) obtemperandũ eſſe manifeſtum eſt. Nec mutat,† quòd in ſequentibus verbis[n] mancipia C ſua vniuerſa,nulla facta eorum diſcretione, commendanda[o] putauerit hęredib.

c Teſtatricis.] prælegatum relinquẽtis.

d Accõmodare.] vt & ff.e.l.ſi ita legatũ,& l.īter cohæredes.§.1.& l.rẽ pignori,& l.ſi filia.§.Papin. & § itẽ Papi.

Bona quæcunque.] CASUS Si aliqua cum fratribus tuis habes communia, ſiue ea ſint paterna vel materna,vt ea diuidantur vno eodem iudicio fami. erciſ. impetrare poteris.

e Impetrabis.] etiam vna actione ſufficiente pro pluribus hæreditatibus,vt & ff.eod.l.hæredes.§.de pluribus.ſi autem contra pluribus actionibus agi poteſt pro vna hæreditate propter plures cohæredes diuerſis temporibus decidentes,vt ff.eod.l.2.§.dubitandum. Item excipe quædam quæ licet communia ſunt ex hęreditaria cauſa,non tamen veniunt in hoc iudicio, vt nomina ſiue defuncto ſiue à defuncto debita, vt ſupra eo.l.ea quæ. Item mala medicamenta.Item iniuſte quæſita. Item libri improbatæ lectionis,vt ff.e.l.cæteræ.

Non eſt ambiguum.] CASUS Si tu cum aliquo alio in hæreditate aliqua inſtitutus, vnius fundi, ſciens eum hæreditarium, & alium in eo hæredem eſſe, fructus percepiſti: an ad eos tenearis, vt in diuiſionem cum cæteris bonis veniant per iudicium fami.erc. Reſp. quod ſic,cum iudicium fami.erc. ſit bo.fi.& portio hæreditaria fructibus augeatur.

Titulus uaRio modo ſumitur. f Titulus.] id eſt actio. vel titulus, ſcilicet iudicij, ſicut poſſeſſionis titulus, id eſt cauſa, ſicuti eſt emptio vel alius contractus. aliàs autem ponitur pro modificatione, aliàs pro dignitate, aliàs pro ſigno ponitur, aliàs pro priuilegio,vt in auth. de eccle.tit.in prin.coll.9.

g Numeretur.] vt inſt.de act.§.actionum.

h Augeri.] hoc ſi percepit tanquam hæres ſciens ſe habere cohæredem, & fundum hęreditarium eſſe. Sed quid ſi ſuum credebat, vel ex alia cauſa communem, vel percepit cum non credebat ſe habere cohæredem? Videtur quòd non teneatur, vt ff. eod. l. inter cohæredes. §. fructus. ſed eos debeat lucrari percipiens, vt ff. eod. l.fundus qui.§.1.ibi, qui vero ante lit.conteſtat.& ff.finium reg.l.4.§.poſt litem, & inſti.de re. diui.§.ſi quis autem à non domino. Sed tu dic quòd tenetur vtili actione, ſed nõ directa,quia nõ percepit vt cohæres, vt ff.eodem l.& puto.§.penulti.& l.qui erat,& ad inſtar petitionis hæreditatis in quantum locupletior eſt, vt ſupra de petitio.hæred.l.2.& ff.de petitio.hæred.l.ſed & ſi.§.penulti.& ſi.& l.illud.§.prædo.

Quotiens.] CASUS Paterfamil. tres filios habens,& tria prædia, & in vnoquoque prædio tria mancipia, vnicuique filiorum certum aſſignauit prædium cum mãcipiis quæ in eo erant, & deceſſit:an filij huic diuiſioni, quam pater in teſtamento fecit, ſtare debeant, quæritur? Dicitur quòd ſic. & hoc in prima. Si autem in inferiori parte teſtamenti ſic dixit teſtator, rogo vos o filij de mancipiis quæ vobis reliqui, quod eos clementer tractetis. an videatur per hæc verba,mancipia quæ prius diuiſit,communicaſſe,quæritur? Reſpõ.quòd non.& hoc in ſecunda.

† Hęc l.facit ad c.ſecũdo requiris,cũ glo. ſup uerbo, utriuſq;,extra de ap. ubi uide.

i Hæredes.] Not.generalem clauſulam referri ad antecedentia.

k Diuidit.] & ſic dico,quod ſi pater inter filios ſuos in ſolẽni voluntate diuiſit bona aſſignando cuilibet certã portionem vel etiam certam rem,pro eodem habeo ac ſi dixiſſet,hæredes inſtituo nam quilibet neſcit dicere, hæredes inſtituo. Si autem in minus ſolenni voluntate, dico idem, ſi aſſignauit ei quotam portionis.Si autem certam I rem,tunc non vt teſtamentum valebit, ſed vt voluntas ab inteſtato. Alij tamen aliter dicunt,vt ĩ.eo.l.filij,dicemus. H.

Pater filiis bona diuidẽs,uſ eos inſtituẽ.

l Contentos.] quæ inſtitutio valet,vt ff.de hęr.inſt.l.ex facto.2.§.j.& ff.e.l.ſi filia.§ ſi pater.& ſunt hęredes, cũ nulli alij ſint hæredes. aliàs eſſent iſti tales loco legatariorum,vt ĩ.de hær.inſt.l.quotiens.

m Legis Falcidiæ.] quæ debetur iure inſtitutionis, vt probatur.ff.de hære.inſti.l.ex facto. 2. vel quæ debetur iure naturæ. nam quamcunque vult poteſt retinere. De Trebellianica autem poſſet etiam quis hoc intelligere, licet quidam dicant quod non habet locum,niſi cum rogatus eſt quis reſtituere totam hæreditatem, vel quotam portionem,& pro eis.ff ad Treb.l.mulier.1.§.fin.& l.nã quod.§.fin.& l.cogi,in princi.

n Verbis.] ſ.teſtamenti.

o Commendanda] i.commendauit: ſic ff.eo.l.cum putarẽ.ex quo videbatur in cõmune redegiſſe,quę ante diui



SI vsusfructus.] CASVS. Mulier pro voluntate sua instituto hærede marito, vsumfruc omnium bonorum & eorũ quæ vsu consumuntur, legitimè reliquit, an à debitoribus hæreditarijs petere pecuniam possit, nisi prius satisdederit de tanta pecunia restituẽda, si moriatur, vel capite minuatur? Respon. ꝙ non, etiam si ei testatrix onus satisdãdi remisisset.



SI vsusfructus[a] omniũ bonorum testamẽto vxoris marito relictus est: quamuis cautionem à te prohibuerit exigi, tamen non aliter à debitoribus solutam[b] pecuniam accipere poteris,[c] quàm oblata secundum formam senatusconsulti[d] cautione.[e] PP. G. Kalen. Octob. Anulino & Frõtone Cõs.

Dominus potest proprietatem suã obligare, licet alius habeat vsumfructum. Bald.

Vsusfructus quid est.

a Vsusfructus.] vsusfructus est ius vtẽdi fruendi salua rerum substãtia. Impropriè quo ad ea quæ vsu consumuntur, sed ꝓpriè ad ea quæ vsu non consumuntur, vt insti. eo. §. constituitur. sicq; verbum semel positum propriè & impropriè ponitur, vt ff. de offic. procon. l. ij.

b Solutam.] scilicet hæredibus.

c Poteris] .s. ab hæredibus, & idem de alijs quę vsu consumuntur.

d Senatusconsulti.] fauore hæreditatis, & non fauore legis vel testatoris.

Cautiones quædã remitti possunt, & quædã non.

e Cautione.] .s. de tanta pecunia restituenda, si moriatur vel capite minuat̃, vt ff. de vsufruc. ea. re. quæ vsu consu. l. 2. & 3. hæc cautio remitti non põt, sicut nec illa, se vsurum & fruiturũ arbitrio boni viri, & finito vsufru. restituturum. Sed satisdatio legatorũ sic, vt hic, & ĩ. vt in possess. lega. l. 2. & l. scire. Et est ratio, quia hęc vltima remissa non præstat occasionem delinquendi vt superiores. Item illa de vsufructu magis formãdi vsusfructus gratia, quàm seruandæ vltimæ voluntatis est inuenta. Sed an hæres potest remittere? Quidam, ꝙ non, vt ff. de reg. iur. l. hæredem. Sed certe illa regula hic fallit, vt ff. ad legem Falci. l. quod de bonis, §. j. & §. fin. & l. potest. Item quo fit contra voluntatẽ, vt in authen. de nup. §. disponat, col. 4. Sed R. videtur dicere, quòd leges locũ non habeãt, qđ nõ põt, vt ff. de le. j. l. nemo põt. Itẽ an hæc cautio sit de substantia vsusfructus, dixi ff. e. l. j.

II. Iidem AA. Felici.

VErbis testamenti[f] quæ precibus inseruisti, vsumfructum legatũ tibi animaduertimus. Quæ res nõ impedit proprietatis dominum obligare[g] creditori proprietatem, manente scilicet integro vsufructu tui iuris. PP. VI. Id. Maij, Antonino A. II. & Geta. II. Conss.

VErbis.] CASVS. Si mihi in fundo vsumfructũ legasti, an Titio proprietatem possis obligare, quæritur? Respon. quòd sic.

f Verbis testamenti.] continebatur ibi, vsumfructum tibi lego.

g Obligare.] item & vendere, vt ff. de vsufru. leg. l. fundi Trebatiani. Accur.

SI patri.] CASVS. An vsufructuarius decedens, vsumfruct. transmittat ad hæredes, quæritur? Respon. ꝙ non, sed morte fructuarij vsusfru. cum proprietate cõsolidatur, & hoc in prima. An autem proprietario decedente, vsufructuario superstite extinguatur vsusfruc. dicitur ꝙ non, & hoc in secunda.

h Regredi soleat.] insti. e. §. fi. & ff. solu. ma. l. vsufructu.

i Non tollitur.] fallit hoc secũdũ Fla. in vsufructu quẽ habet pater in rebus obuenientibus filio ex materna linea: quod falsum est, vt ĩ. de bo. ma. l. 2. & ĩ. ad Tertul. l. fi. §. si autem. Sed fallit cum pater habet filium emãcipatum, & ex eo nepotes. nam filio mortuo succedit pater cum nepotibus in virilẽ portionem vsusfructus: non autem totũ habet, vt infra de bo. ma. l. penul. §. ꝙ si nepotes. Item fallit cum habeo solũ filium, & ipse moritur non relictis liberis nec fratribus nec matre. Itẽ fallit hodie per authen. cum succedit ascendens cum fratribus, vt in authen. de hæred. ab intesta. §. si vero cũ ascẽdẽtibus, coll. ix. ADDITIO. Dic secũdum Pa. de Ca. hic, ꝙ istæ fallentiæ glo. non sunt bonę: quia in illis non propter solam mortem proprietarij extinguitur, sed ex eo ꝙ proprietas venit ad vsufructuarium: vnde non potest amodo dici habere vsũfructum formalem, qui cum sit seruitus, non cadit in re propria, cum illa non possit domino seruire, vt in l. vti frui, in princ. ff. si vsusfruct. pe.

Vsusfructus quem habet pater in aduentitijs filij, an finiat morte filij.

Vsusfructus patris non transit ad filiũ. hoc primo. Morte proprietarij non finitur vsusfructus fructuarij. hoc secundo. Vel sic: In vsufructu perdẽdo attenditur mors vsufructuarij, non proprietarij. Bald.

III. Imp. Antoninus A. Antoniano.

SI patri tuo vsusfructus legatus est, defuncto eo nihil ad te pertinet: cũ morte eius, cui fuerat legatus, vel alio modo acquisitus, ad proprietatem regredi soleat.[h] Vsufructuario autem superstite, licet dominus proprietatis rebus humanis eximatur, ius vtendi fruendi nõ tollitur.[i] PP. III. Kalen. Aug. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Ex quacunque causa competat vsusfructus, habet cauere vsufructuarius quod vtetur & fruetur arbitrio boni viri. h. d. secundum Iaco. But. Bald. & Sali.

IIII. Imp. Alexander A. Verbicio.

VSufructu constituto, cõsequens est vt satisdatio boni viri[k] arbitratu præbeatur ab eo ad quem id cõmodum pertinet.

VSufructu.] CASVS. In fundo tuo vsumfruc. mihi legasti: an vti frui possim antequã satisdem boni viri arbitratu, ne proprietatẽ lædam, quæritur? Dicitur, ꝙ non, & hoc in prima. nec refert quantum ad satisdationem præstandam fuerit vsusfruct. legatus, vel inter viuos constitutus.

Vsufructuarius non semper ẽ satisdatione onerãdus.

k Boni viri.] idoneis fideiussoribus datis secundum arbitrium boni viri, hoc tamen fallit in casibus vbi nõ satisdatur: vt cum relinquitur fisco, vt ff. vt leg. vel fideicommiss. no. ca. l. j. §. si ad fiscum. Item quando habet pater in bonis filij: vt ĩ. de bo. quæ libe. l. cum non solũ, §. vbi, & §. hoc proculdubio. Item in tertio, quando vsusfructus pure legatur, sed proprietas ex die & ad diem. Item multo magis, si relinquitur proprietas, quandocunque vsusfructus finietur: quia his casibus verisimiliter quisque vt re sua vtitur, vt ff. vsufru. quẽad. ca. l. si vsusfructus mihi. §. illud, & §. plane. Sed eo casu quo debet satisdare, quid erit si non põt & velit iurare super eisdem? dicunt quidã sufficere, vt arg. ĩ. de asser. tol. l. j. §. super. Alij dicunt sequestrandum, vt ĩ. de agri. & cen. l. litibus, lib. xj. Tertij dicunt ꝙ certum quid promittat proprietarius vsufructuario, scilicet nomine vsurarum vsque ad tertiam centesimæ, vt ĩ. de secun. nupt. l. hac edictali §. his illud. sed non placet, & est speciale in matre. Dic ergo ꝙ non habet vsumfructum, vt ff. de vsufruct. lega. l. vxori. j. Sed opp. institu. de hære. insti. §. impossibilis. Sed dic illum. §. habere locum vbi naturæ vel iuris est impossibilitas, secus si facti tantum, vt ff. de verb. oblig. l. continuus, §. illud.

Vsufructuarius si non põt satisdare, quid erit.

ADDITIO. Dicit Bar. hic sic posse distingui: Aut persona

persona usufructuarij est suspecta, & tunc res debet seque A strari, secundum formam l. postquã. § imperator. ff. ut le. no. ca. aut non est persona suspecta, & tunc cõmittetur in satoriæ cautioni, arg. l. 1. §. super, in fi. §. ĵ. de asser. tol.

a Quòd nullam.] Item de restituendo, ut ff. usufruct. quemad. caue. l. 1. §. habet autem.

b Ex testamento.] quantum ad satisdationem præstandã. interest tamen quo ad alia quandoque, ut ff. eodem l. 6. in princip. & ff. quemadmod. seruit. amit. l. si partem. §. finali. Item not. duobus modis constitui usumfructum. Constituitur & tertio, scilicet super iudicio famil. erciscund. ut ff. famil. erciscũ. l. & puto, & ff. eod. l. 6. §. 1.

c Ex uolontario cõtractu.] scilicet inter uiuos.

SI pater.] CASVS. Vsumfruct. fundi legauit maritus uxori vsque ad annos pubertatis filij sui impuberis, ipso facto pubere nihilominus uxor sciens usumfructum percepit, an fructus illius temporis quod fluxit post pubertatem, filius à matre petere possit, quęritur? & dicitur quòd sic.

d In tempus.] id est usque ad tempus.

e Perceptos.] Not. perceptos. Est ergo speciale in matre propter maternam pietatem, ut de percipiendis non teneatur secundum quosdam. Sed argum. contra. ĵ. de usur. l. si mater. vsuræ enim uicem fructuum obtinent, ut ff. de usur. l. usuræ. unde ex iure communi uidetur teneri de percipiendis, ut ff. de rei uendi. l. si nauis. §. generaliter.

uenit, quòd nullam [a] lęsionẽ ex vsu proprietati afferat. Nec interest, siue ex testamento, [b] siue ex voluntario contractu [c] vsusfructus constitutus est. PP. G. Id Mart. Alexandro A. II & Marcello. Cõss.

Vsufructuarius fructus perceptos post tempus usufructus adiectum, tenetur restituere, Bal. Vel sic: Vsusfructus potest relinqui vsque ad tempus, quo fini o. fructus postea percepti debent proprietario restitui. Salic. B

V. Idem. A. Euocato & aliis.

SI pater vsumfructũ prędiorum in tempus [d] vestræ pubertatis matri vestræ reliquit: finito vsufructu postquam vos adoleuistis, posterioris temporis fructus perceptos [e] ab ea repetere potestis, quos nulla ratione sciens de alieno percepit. PP. Kalen. April. Alexandro. A. II. & Marcello Conss. C

Maritus vsumfructum in dotem recipiens, proprietatem obligare nõ potest, idem si proprietatem inæstimatã in dotem recipiat. Si vero rem æstimatam in dotem recipit, obligare eã põt. h. d. secundum Bal.

VI. Idem. A. Stratonicæ.

INterest, [f] vsumfructũ solum maritus tuus in dotem acceperit, an proprietas [g] quidem doti data sit, verum pactum intercessit, vt moriente eo tibi eadem possessio redderetur. Nam vsufructuarius quidem proprietatem pignorare non potuit: [h]

¶ Qui autem proprietatẽ æstimatam in dotem accepit, non ideo minus obligare eam potuit: quoniam soluto matrimonio restituẽda tibi æstimatio ei[9] fuit. PP. Kalen. Iul. Agricola & Clementino Conss. B

Modica expensa pertinet ad usufructuarium, magna a proprietario repetitur. Bal. Vel sic: Modica impensa spectat ad fructuarium, magna ad proprietarium. Sali & Pau. de Cast.

VII. Imp. Gordianus. A. Vlpiano militi.

C EVm ad quem usufructus [k] pertinet, sarta tecta suis sumptibus præstare debere, explorati iuris est. Proinde si quid vltra quàm impẽdi debeat, [l] erogatum potes docere: solenniter reposces. [m] PP. Kalend. Febr. Ariano & Pappo Conss.

D

INterest.] CASVS. triplices ponit hæc l. quos uide ut in gloss. proxi. Et pro declaratione huius. l. dic secundum Paul. quòd aliquando nec proprietas, nec usufructus datur in dotem, sed dantur ipsi fructus percipiendi ex tali fundo: nam longa est differentia inter usumfructum qui consistit iure, & fructus qui sunt corporales res, ut l. uase. ff. de usur. Isto ergo casu cum dantur fructus percipiẽdi ex tali fundo, quid iuris est? ut ff. de pa. do. l. si conuenerit. Nam maritus illos fructus non lucratur, sed duntaxat usum eorum habet, & solu. matrim. tenetur restituere precium eorum. sed quando datur usufruct. uel plena proprietas, lucratur fructus propter onera matrimonij. nec valeret pactum factum in contrarium, secundum Pau.

f Interest.] Tres ponit casus, scilicet cum usufructus est datus in dotem. Vel proprietas plena data est inæstimata, ut uiro defuncto redderetur. Tertius si æstimata data sit. est ergo differentia inter primum & secundum, A cum primo iure communi non possit proprietatem obligare, cum non sit sua, ut infra quæ res pign. oblig. poss. l. qui filios. Secundo iure speciali: scilicet propter legem Iuliam fundi dotalis, ut institutio qui. alie. li. in princip. secundum Ir. licet hic non respondeat eidem secundo casui. Vel dic, differentiam notat inter duos primos ex una parte, & tertium ex altera, ut primis duobus non possit obligare, licet diuersis rationibus: tertio sic. Alij dicunt quòd hæc lex ponit quinque casus, quod non potest esse, de quatuor uero satis dici posset. Accursius.

g An proprietas.] plena & inæstimata, uel æstimata ad hoc, ut sciatur sit deterior uel non, ut infra de iure dot. l. si inter virum. Posset hic addi, au vero nuda proprietas.

h Potuit.] scilicet iure communi. sed contra. ff. de usur. l. fina. & de regu. iur. l. fructus. Solut. illæ loquuntur in domino rei. Vel dic ꝙ vsumfructum potest obligare ut ibi, sed non proprietatẽ ut hic.

i Eius fuit.] sed quid si datus fuit inæstimatus, sed electionem habeat maritus, utrum æstimationem, an fundum uelit restituere? Dicam tunc eum fundum posse obligare, ut ff. de fundo. do. l. etit, & l. ꝙ si fundus. Aliud econtra si mulier habet electionem, ut infra de fun. do. l. 1. & dicta l. quòd si fundus. Accursius.

EVm ad quem.] CASVS. Vsumfructum domus mihi legasti. modica impendia sustinere debeo in reficiendo, ne modica refectione deficiente, ligna & talia pereant. sed si in ea plus impendi quàm ad me pertineat, an à domino proprietatis repetere possim, quęritur? Dicitur ꝙ sic. Viuianus.

k Vsusfructus.] refert an gratia fructuum, aut gratia rei, ut ff. de impen. in re. do. fa. l. 3.

k Vsusfructus.] ut & ff. eo. l. usufructu legato §. fi. & l. hactenus. & nisi reficiat, potest a domino prohiberi utifrui, ut ff. de damn. infect. l. hoc amplius. §. fina. & l. sequen. nisi uelit usumfructum relinquere, ut ff. eod. l. cum fructuarius.

l Impendi debeat.] i. quàm expendi sit necesse.

m Reposces.] s. actione negociorum gestorũ [1] tu fructuarie cũ ob perpetuam rei utilitatẽ impenderis, non gratia fructuum, poteris quidẽ repetere, licet non in totum, ut ff. de impen. in re. do. fa l. 3. §. nos, & ff. de fur. l. inter omnes. §. 1. Vel loquitur in proprietario, si gratia rei uel fructuum impendit, ut ff. eo l. si absente.

1 Bart. reprobat istã gl. quia cũ hoc fiat ex necessitate, non datur actio neg. gestis. l. si cões. ff. de neg. ge. vnde dicit dari actionẽ in factũ p l. ptor. §. his uerbis, de bo. auc. iudi possi. sm Pau.

Neq;

[a] Peruenerit.] lego Titio vsumfructum per decennium, donec vixerit filius meus.
[b] Siue non.] vt j. quando dies leg. cedit. l. ex his, & ff. ad Treb. l. Seius Saturninus, & ff. de alim. leg. l. libertis, quos. §. ab hæredibus, & j. de fideic. lib. l. si fideicōmissaria, & j. de nup. l. sancimus, & ff. qn̄ dies le. cedit. si cū p̄finitiōe, & l. si cū hrs. Sed contra. ff. de ma. te. l. si ita scriptū fuerit. Sol. hic ad certū tēpus, ibi ex certo tpe, siue sub conditione. Vnde hic nō perit relictum, licet ille ad ætatem illam non peruenerit, cum sit purum. Ibi uero perit ius, & eodē modo soluitur aliud cōtra. ff. de leg. j. l. si cui legetur. §. hoc aūt, & aliud vt j. de manu. testa. l. cum testator, & aliud. ff. de sta. lib. l. si seruus.
[c] Sin autem talis.] incipit secundus casus, & de eo dicit vsque ad finem.
[d] Apud eū.] vt & ff. de vsufr. leg. l. generali. §. duas, in fi. Acc.
[e] Humanissimum.] non est hæc bona ratio, quia eadē posset assignari in superiori casu. Sed ideo ē hic aliud, quia iste nondum peruenit ad sanam mentē cum est mortuus, & ideo extenditur. Item est illa potior ratio, quia superiori casu testator respexit ad certa temporis curricula, hic non. Potest etiā esse ratio, vt. n. immi nebat onus restituendi ante, ita liceat & lucrum sperare, vt j. de cadu. tol. §. pro secundo.

A

est, ad eam peruenerit, [a] siue non. [b] neque enim ad vitam hominis respexit, sed ad certa curricula: nisi ipse cui vsusfructus legatus sit, ab hac luce fuerit subtractus. tunc etenim ad posteritatem eius vsumfructum transmitti non est penitus possibile, cum morte vsumfructum penitus extingui, iuris indubitati sit.

B

Sinautem [c] talis fuerit inserta cōditio, donec in furore filius, vel alius quisquam remanserit, vel in aliis similibus casibus quorum euentus in incerto sit, siquidem resipuerit filius, vel alius pro quo hoc dictum est, vel cōditio extiterit, vsumfructum finiri. Sinautē adhuc is in furore constitutus decesserit, tunc quasi in vsufructuarij vitam eo relicto manere vsumfructum apud eum. [d] Cum enim possibile erat vsque ad omne vitæ tempus vsufructuarij non ad suam mentem venire furentem, vel conditionem impleri, humanissimum [e] est ad vitam eorum vsumfructum extendi. Quemadmodum etenim si decesserit vsufructuarius ante impletam conditionem, vel furorem finitum, extinguitur vsusfructus: ita humanum est extēdi eum in vsufructuarij vitam, etsi antea decesserit furiosus, vel alia conditio defecerit. Dat. Kal. Aug. Constantin. Lampadio & Oreste. VV. CC. Consss.

Siue legetur mihi habitatio, siue vsusfructus habitationis, videtur legatum ius habitandi, & per me possim habitare, & alij locare: non tamē proprietas ad me pertinet, nisi probetur de voluntate testantis. h. d. secundum Iac. But. Bal. & Sal.

XIII. Idem A. Iuliano. PP.

CVm antiquitas dubitabat, vsufructu habitationis [f] legato, & primo quidem cui similis esset, vtrumne vsui, vel vsuifructui, an neutri eorum, sed ius proprium, [g] & specialem naturam sortita esset habitatio. [h] postea [i] autem si posset is cui habitatio legata esset, eandem locare, vel dominium [k] sibi vendicare, auctorum iurgium decidentes, compendioso responso omnem huiusmodi dubitationem resecamus.

C

Et si quidem habitationem quis reliquerit, ad humaniorem declinare sententiam nobis uisum est, & dare legatario etiam locationis licentiā. [l] Quid enim distat, siue ipse legatarius maneat, siue alij cedat vt mercedem accipiat? [m] & multo magis si habitationis [n] vsumfructum reliquerit, cum & nimiæ subtilitati satisfactum videatur, etiam nomine vsusfructus addito.

D

In tantum etenim valere habitationem volumus, vt non antecellat vsumfructum, [o] nec dominium [p] habitationis speret legatarius, nisi specialiter euidentissimis probationibus possit ostendere & dominium eius domus sibi esse relictum. [q] Tunc etenim voluntati testatoris per omnia obediendum est.

¶ Quam decisionem lo-

CVm antiquitas.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, habitationem mihi legasti, cum erat dubium, an legatū habitationis esset vsus vel vsusfruct. vel nuda proprietas. Itē an ille cui habitatio erat relicta, posset eā alij locare. Itē an legata habitatione videatur testator proprietatē legasse. Ad primā respondet imperator quod habitatio est ius quoddam per se, neque vsusfruct. neque vsus. Item alij potest eam legatarius locare, nec refert, utrum ipse maneat, an alius vt mercedem accipiat. Ad tertium respondet, quod habitatione mihi legata, proprietatem rei legatæ vendicare non possum, nisi testatorem hoc expresse dixisse probauerim. i. velle dominium ad legatarium pertinere. & hoc in secunda.

[f] Habitationis.] i. habitationum.
[g] Proprium.] primæ quæstioni respōdet. tres enim facit.
[h] Habitatio.] neque enim vsus neque vsusfructus est. Vsus non, quia locari potest, ut hic. vsusfructus non, quia hæc nō finitur nisi morte, sed vsusfructus multis modis, ut ff. de usu & habi. l. si habitatio, in fi. 1. respon. & j. eod. corruptionem.
[i] Postea.] secunda quæstio.
[k] Vel dominium.] tertia quæstio.
[l] Licentiam.] & sic est soluta secunda quæstio. Sed contra, ff. de vsu & habita. l. cæterum, in princ. & l. sed neque. vbi dicit quod non locat sine se. Sol. ibi dicit in usuario. nec ob. huic solutioni in e. tit. l. si habitatio, in prin. ubi pacificat vsum & habitationē, quia ibi dicit pene.
[m] Accipiat.] ut & in fti. de usu & habi. §. sed si cui. & argum. ff. de usufru. l. arboribus. §. usufructuarius.
[n] Si habitationis usumfructum] i. per hæc uerba, quorum sensus est. i. habitationem. nec. n. pōt esse seruitus seruitutis, vt ff. de usufruct. leg. l. 1.
[o] Vsumfructum.] in hoc. s. locādo. Sed in eo quod non finitur nisi morte, antecellit, sed & minor est quandoq;, cum non nisi in domo constituatur, usufructus autem in omni re.
[p] Nec dominium.] solutio tertiæ quæstionis. Acc.
[q] Esse relictum.] nec enim aliter, &c. ut ff. de leg. 3. non aliter. probatur autē ex eo quòd testator solebat

Habitatio differt ab usu & usufructu.

Seruitus seruitutis non pōt esse.

a Vsumfructum.] distinguendum est vtrum contemplatione domini vel serui.
b Retentionem.] vt J. l. proxi. & ff. de reb. dub. l quoties in actionibus.
c Etsi pars.] vt hic, & ar. ff. de ser. vt pomum. §. primo, Idem etiam si totus alienetur, vt ff. quib. mod. vsusfru. amit. l. si seruo, & l. reperi. §. si quis, & infra eodem. l. fin. & argumen. ff. de donat. causa mort. l. fin. Sed contra. ff. de vsufruct. l. qui vsumfructum. §. fina. prout est ibi in litera, seruo Titij. Solut. ibi contemplatione serui erat relictus: hic domini. Vel hic corrigit. Vel ibi est seruus mortuus, hic alienatus. Si autẽ habeas ibi, vsumfructũ serui Titio, non est contra.

Alia, in tantum vsumfructum [a] deminui, in quantum & seruus alienaretur. Tertia, quę definiebat partem quidem serui posse alienari, totum autem vsumfructum apud eum remanere, qui antea seruum in solidum habebat. & in nouissima sententia summum B auctorem iuris sciẽtiæ Saluium Iulianum esse inuenimus.

¶ Nobis autem hæc decidentibus placuit Saluij Iuliani admitti sententiam, & aliorum qui in eadẽ fuerunt opinione: quibus humanius visum est non interemptionem vsusfructus studiosam esse, sed magis retentionem, [b] quatenus etsi [c] pars serui alienetur, tamen neque pars vsusfruct[a] depereat, sed maneat secundum suam naturam integer atque incorruptus, & quemadmodum ab initio fixus est, ita & conseruetur, ex huiusmodi casu nullo deterioratus modo. Dat. X. Kalend. Octobr. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

Corruptionem.] CASVS. In prima parte huius. l. dicitur quod olim erant certi modi per quos finiebatur vsusfruct. morte, vel capitis deminu. vsufructuarij, vel nõ vtendo, de actione scilicet personali ex testamento, vel ex stipulatu, si in stipulationem deductus esset vsusfr. per quam petebatur vsusfr. certum quidẽ erat satis quòd morte vel capi. dem. vsusfruct. tollebatur, sed dubitabatur an anno vel biẽnio actiones tollerentur, sicut vsusfruct. Hanc dubitationem decidit imperator, statuens quod vsusfru. anno vel biennio non vtendo nõ finiatur, nec actiones competentes ex prædicto tempore, si fructuarius tacuerit, nec petierit, nisi præscriptio quæ domino vendicãti obiici consueuit, puta decem inter præsentes. xx. inter absentes. tanto tempore actio perit. & hoc in prima. In secunda dicit, non qualibet capitis deminu. finietur vsusfructus. sed maxima, & media: sed non minima. & ponit simile in filiofam.

d Corruptionem.] i. amissionem.
e Deminutione.] etiam minima. Accur.
f Vel non utendo.] per annum vel biennium.
g Quibusdam.] vt rei interitu, vel mutatione, vel consolidatione, vt inst. eo. §. finitur.
h De personali.] s. ex stipulatu, si per stipulationem fuit promissus, vel ex empto, si fuit venditus, vel ex testamẽto, si fuit legatus.
i Eam tolli.] s. actionem personalem. Accur.
k Non vtendo.] i. non deducendo eam in iudicium, vel etiam non vtendo vsufructu post traditionem vel quasi, A amittit actionem, vt statim dices.
l Si.] id est an.
m Altercantibus.] Sed certe non iuste videtur quæri vel dubitari de actione personali an tali tempore tollatur, nisi cum in testamento est relictus, & quis per biennium non petiit. tũc enim potest iuste quæri de vsufructu, an tollatur nõ vtendo, quia statim competit adita hæreditate, vt ff. quemadmodum ser. amit. l. si partem fundi. §. 1. Item non potest iuste quæri de actione ex testamẽto, quæ simul competit. Cum autem per contractum inter viuos in conuentionem deducitur, aut est traditus, & tunc tollitur actio solutione, vt instit. quibus mo. tollitur oblig. in prin. & sic non potest esse quæstio an debeat tolli tempore, vel non. Aut non est traditus, & tunc non amittitur tempore vsusfructus, cum non fuerit, vt ff. de vsufructu leg. l. Sempronius, & ff. quibus mod. vsusfructus amitt. l. 1. §. sed ita demum, & §. fina. Sed nec actio personalis potest tunc tolli, nisi triginta anno. vt infra de constituti. pecu. l. 2. & infra quib. non obstat long. tempor. præscriptio. l. neque mutui. Ad hoc respond. quia procedit quæstio vbi etiã inter viuos constituitur, sed non ante traditionem, sed post. nam non est verum quod per traditionem tollatur actio pro eo compe- D tens, cum in eo non sit traditio, vt ff. eodem l. iij. §. dare, & ff. de acquirend. rerum domin. l. seruus. § incorporales. Sed in rebus corporalibus illud tenet, quod solutione eius quod debetur, tollitur omnis obligatio. Nec obstat quòd mihi constitutus per patientiam, & me viuente dicitur mihi deberi, sicque res mea mihi debetur, quia (vt dixi) cum non sit ibi vera traditio, non mere efficitur meus. quod studiosus lector potest notare, quia pluries dicitur, iste vtitur seruitute debita. Prætereà & res mea quandoque mihi debetur, scilicet ratione eius quod meum non est, scilicet restitui, vt ff. de verbo. obliga. l. nemo rem. Secundo videtur quòd Iustinianus non respondeat huic quæstioni de personali actione, [1] sed dico quod plene respondet cum dicit, nisi talis exceptio vsufructuario, &c. Aduerbium enim nisi, &c. excipit de eo generali quod dixerat, scilicet nec actionem, nec vsumfructum non vtendo tolli, &c. tunc ergo vsusfructus & actio tollitur.

Actio personalis pro vsufructu cõpetẽs quãto tẽpe tollatur.

Mea res quãque mihi debetur.

1 Istã gl. reprobãt hic Petr. Bald. & Paul.

Hac est subtilis lex, & materia eius est de apicibus iuris, & breuiter hoc intendit: Vsusfructus non vtendo, & personalis actio pro eo siue pro patientia competens spacio longi temporis finitur, non minori spacio. Item vsusfructus non finitur minima capitis deminutione, sed media, quæ ciuitatem adimit, vel maxima, vel morte naturali. Bald.

XVI. A. Idem. A. Iuliano præfecto prætorio.

Corruptionem [d] vsusfructus multiplicẽ esse veteribus placuit, vel morte vsufructuarij, vel capitis deminutione, [e] uel non vtendo, [f] vel aliis quibusdam [g] non ignoratis modis.

¶ Sed de vsufructu quidem hoc indubitatum fuerat, de personali [h] autem actione, quæ super vsufructu nascitur, siue in stipulationẽ C vsusfructus deductus sit, siue ex testamẽto relictus, dubitabatur, morte quidẽ vsufructuarij, & capitis deminutione eam tolli, [i] omnibus concedentibus, non vtendo [k] autem, [l] si per annum uel biennium forsitan eũdem vsumfructum non petierit vsufructuarius, * sic personalis actio tollatur, altercantibus. [m]

* al. usufructuari', an personalis actio, &c.

Actio personalis. x. uel. xx. anno. aliquã tollitur.

tollitur. Et sic est mirabile, ꝙ actio personalis competẽs pro vsufructu, tollitur. x. an. inter præsentes, & inter absentes. xx. vt hic dicit Sed an ipso iure? Respon. non: sed per exceptionem, quia tempus, &c. vt. ff. de act. & oblig. l. obligationum fere. §. placet. sed si capitis deminutione vel aliis modis amittitur, tunc ipso iure.

a Non vtendo.] vt olim, scilicet per annum vel biennium.

b Cadere.] nec alio modo.

c Non possunt] sic ⁊. de præscript. xxx. an. l. ii. & ſ. l. proxi.

d Excludere.] x. an. vel. xx. Sed quid si in re mobili est vsusfructus? an tolleretur actio personalis triennio? Respõ. nõ, cum vsusfructus rei immobili comparetur, vt. ⁊. de præscri. long. tempo. l. fina. in fi. & ff. de vsuca. l. iusto. §. non mutat, & ⁊. tit. i. l. sicut.

e Amittat] q. d. nõ. & sic non tollitur minima capitis deminutione, vt insti. de acquis. per arrog. in prin. & instit. de vsufru. §. fin.

f Anima] id est morte.

EX libris.] CASVS. Si seruo aut filiofamil. testator vsumfruct. fundi legasset: & sic dominus per seruum, vel pater per filiũ vsumfru. acquisisset: dubitatio erat an media, vel maxima capitis deminutione, vel morte, vel emãcipatione filij, vel serui alienatione, vel manumissione finitus esset vsusfr. vel penes patrem & dominum, quibus per seruum vel filium acquisitus erat, remaneret. Hanc dubitationem remouet hic imperator, ac decidit, ꝙ non obstante calamitate filio vel seruo contingente, vsusfr. apud patrem vel dominum integer maneat. hoc in prima. Si autem pater vel mediam vel maximã capitis demi passus fuerit, vel decessit, an ob hoc penes filium remanebit vsusfruct. cui erat acquisitus? Et dicitur ꝙ nihilo minus remanet apud filium, cum præsumatur & sit verisimile testatorem filio magis contemplatione ipsius filij, quã patris vsumfr. reliquisse. & hoc in secunda. & no. ꝙ de domino rationem nõ fecit capitis demi &c. sed in ea dubitatio nõ esset. &c. Viuia. & hæc lex & superior sunt de quinquaginta decisionibus secundum Bal. hic.

A ¶ Sed nos hoc decidentes sancimus, non solum actionem quæ de vsufructu nascitur, sed nec ipsum vsumfructum non vtendo [a] cadere, [b] nisi tantummodo morte vsufructuarij, & ipsius rei interitu, sed vsumfructum, quem sibi aliquis acquisiuit, hunc habeat, dum viuit, intactum: cum multæ & innumerabiles causæ rebus incidant mortalium, per quas homines iugiter retinere quod habent, non possunt. [c]

¶ Et est satis durum, per huiusmodi difficultates amittere quod semel possessum est: nisi talis exceptio vsufructuario opponatur, quæ etiam si dominium vendicaret, posset eum præsentem vel absentem excludere. [d]

¶ Sed neque per omnem capitis deminutionem huiusmodi detrimentum imminere nostris patimur subiectis: (quare enim si filiusfamilias fuerit is qui vsumfructum habet, forte ex castrensi peculio, vbi nec patri vsusfructus acquiritur, ei possessum, per emancipationem eum amittat? [e]) sed secundum quod definitum est, tunc eum tantummodo desinere, cum vsufructuarius, vel res pereat, & tantummodo eum cum anima [f] vel rei substantia expirare: nisi prædictæ exceptionis vigor reclamauerit: excepta videlicet tali capitis deminutione, quę vel libertatem vel ciuitatem Romanam possit adimere. tunc etenim vsusfructus omnimodo ereptus ad suam reuertatur proprietatem. Dat. Kal. Octob. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

B *Vsusfructus filiofamilias vel seruo alieno relictus, acquiritur patri & domino, & licet filius vel seruus moriantur, vel statum mutent, residet nihilo minus penes patrem & dominum. sed patre mortuo, vel mediam seu maximam capitis deminutionem passo, vsusfructus redit ad filium, a quo habuit originem, & ad quem testator præsumitur habuisse contemplationem. h. d. Bald.*

XVII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

EX libris [g] Sabinianis quæstio nobis relata est, per quam dubitabatur, si vsusfructus per seruum acquisitus, vel per C filiumfamilias, capitis deminutione filij magna, vel media, vel morte, vel emancipatione, [h] vel serui quacunque alienatione, vel morte, vel manumissione possit adhuc remanere. Et ideo sancimus, in huiusmodi casibus, neque si seruus vel filiusfamilias in præfatos casus inciderit, interrumpi patri vel domino vsumfructum qui per eos acquisitus est, sed manere in- D tactum. [i] Neque si pater [k] magnam capitis deminutionem vel mediam passus fuerit, vel morte ab hac luce fuerit exemptus, vsumfructum perire: sed apud filium remanere, etiam si hæres à patre non relinquatur. Vsumfructum enim per eum acquisitum,

g Ex libris.] quos non habemus.

h Emancipatione.] hoc respicit legẽ, inter antiquam. ¶ eo.

i Intactũ.] immo vr amitti, vt ff. de usuf. l. qui usumt. § si. prout est ibi, seruo Titij. Sol. refert cõtemplatione domini tantũ sit relictus: & tunc nõ perit. an serui, & tunc domino perit. aut dubiũ est: & tũc obtinet hæc. l. & eo modo soluitur aliud cõtra. ff. de don. causa mo. l. si filiof. & ff. de usu & habita. l. plenum. §. si usus. arg. contrarium huic solutioni intra in fi. huius. l. Alij dicunt quòd illa. l. qui usumfruct. corrigitur, aliæ duæ in aliis casibus loquuntur. nam aliter quencunque dixeris usufructuarius stare non potest, ut dicunt. præterea lex illa, plenũ, nõ est cõtra: quia hic tractat de cuius morte finiatur, ibi nondum finitus usufruct. ad quẽ porrigatur. Vel potest dici ꝙ principiũ l. huius dicit quando contemplatione patris: finis uero quãdo cõtemplatione filij. Item adhuc est contra. ff. de uerb. oblig. si stipulatus fuerim, in prin. & ff. de min. l. iij. §. sed & si ei legatum sit, & ff. de iur. l. sed si unius. §. fi. Solu. ibi loquitur in his quæ personæ cohęrent filij uel serui. Itẽ adhuc contra. ⁊. de bo. quę lib. l. cũ oportet, & l. fin. nam nec in aduẽtitiis, nec in profectitiis, nec in castrensibus uel quasi, locũ habere potest hæc lex. sed respondeo hic loquĩ cum dubium est cuius cõtemplatione. uel hoc corrigitur.

Vsusfructus seruo relictus, quã dicitur finiri.

k Neque si pater.] quid de domino? Respõ. secus. nã seruus non habet, nec ad hæredem transit. at filius habet, non ut hęres, sed ut vsufructuarius.

Contem-

a Contemplatione magis.] comparatiue. Et not.arg.q in dubio contemplatione filij relictum præsumitur: vt arg.ĩ.arb.tut.l.si defunctus.

DE SERVITVTIBVS, ET AQVA.

apud eum remanere etiã post patris calamitatem oportet, cum plerunq; verisimile sit testatorem cõtemplatione [a] magis filij quàm patris vsumfructum ei reliquisse. Da.XV. Kalend.Nouemb.Constantinopo. post consulatum Lampadij & Orestæ. VV.CC.

B

TITVLVS XXXIIII. DE SERVITVTIBVS & aqua.

Ista est notabilis lex, & habet tres lecturas, & secundum primam lecturam hoc intendit. Seruitus quæ habet causam continuam, acquiritur spacio longi temporis si præscribens fuerit bonæ fidei h.d.secundum Bart. Vel sic secundum Sali. Seruitus habens causam continuam, præscribitur longo tempore ab eo qui possidet bona fide: quia non vi, non clam, vel precario. hoc dicit secundum primam lecturã. Vel sic: Libertas contra seruitutem altius non tollẽdi, longo tempore præscribitur ab eo qui bona fide fuit in quasi possessione libertatis h d.secũdũ secundam lecturam: Vel sic: Patientia eius qui possidet vi, clã vel precario: non sufficit in præscribẽda seruitute, etiam ab eo qui possidet bona fide. hoc dicit secundum tertiam lecturam.

I. Imperator Antoninus. A. Calphurniæ.

SI quas actiones aduersus eum qui ædificium cõtra ueterem formã extruxit, vt luminib. [b] tuis officeret, competere tibi existimas, more solito [c] per iudicem exercere non prohiberis. [d] Is qui iudex erit, longi temporis [e] consuetudinem, vicem seruitutis [f] obtinere sciet, mõ si is qui pulsatur, [g] nec vi, nec clã, [h] nec precario possidet. PP. III. Id. Nouemb. Gentiano & Basso Conss.

Ista lex est singularis, & est clauis in tota materia. & h.d. Seruitus quæ habet causam continuam, acquiritur longo tempore, nisi fuerit interrupta: nec repetit quis expensas quas fecit in re contemplatione seruitutis. h.d. Bald.

C

II. Idem A. Martiali.

SI aquam per possessionem Martialis eo sciente [i] * duxisti, * seruitutem

Dixit de seruitutibus personalibus, nunc de seruitutibus rerum: vt & ff eo.l.1.& specialiter ponit de aqua: generaliter de alijs: quia quadam specialis in ea est distinctio: vt infra l 2 sic & diuina scriptura, Dicite discipulis eius, et P.

ar.16.

Casum ponit tripliciter.

SI quas.] Pone casum tribus modis. Primo secundum antiquos, Domus tua debebat seruitutem domui meç altius non tollendi: quæ acquisita erat domui meæ tempore. nunc tu altius exaltas contra seruitutem debitã: agam contra te vel vti possideris, vel cõfessoria: & vincam si bonam fidem habui in præscribendo, non autem si vi vel clam, vel præcario sim vsus seruitute. Et secundum hunc casum dic q hęc seruitus potest quęri tẽpore, cũ habeat perpetuam causam. & incipit ab eo tẽpore quo vicinus meus fuit aliquando à me prohibitus ędificare. nam ex tũc incipit possidere iure seruitutis: quod est necesse, vt ff. quemadmodum serui.ami.l.fin. alioquin clã possidere videret: quod non debet esse, vt hic dicit. Item quod dicit, longi temporis, propriè dicit secundum nos, licet quidam dixerint, cuius temporis non est memoria, per.l ff. de aqua plu. arcen.l.j.in fin.& l.ij. Item quòd dicit, vicẽ seruitutis cõstitutæ: scilicet per pactum vel per vltimam voluntatem. & sic consuetudo æquiualet veritati. Item quòd dicit, si modo is qui pulsatur: dic, id est tu qui pulsaris.i. inquietaris ædificatione illius: vel eo agẽte negatoria. Et q dicit, possidet.i. quasi possidet seruitutẽ: quia veræ non possidentur: vt.ff.de acqu.re. domi.l.seruus.§.incorporales. Item hæc verba, vi &c. expone vt ff. de vi & vi arma.l. vim facit. clam. expone vt ff. de acquirenda possess.l.clam. precario, expone vt. ff.de preca.l.j.in prin. Vel dic secundo: Domus tua debebat seruitutem domui meæ altius non tollendi, per constitutionem: altius ædificatam habuisti longo tempore contra veterem formã.i. seruitutem. si ago contra te, iudex te absoluet: si modo nec vi, nec clam, nec precario sic tenuisti. Et q dicit, vicem seruitutis, scilicet amissæ per pactum, vel propriæ.s. acquisitę, scilicet illi cui domus seruiebat contra meã domum. nam libertas eius quodammodo dicitur seruitus meæ. Item quòd dicit pulsatur, propriè ponit. Et secundũ vtrunque supra dictum casum, quæro an sufficit si ab aduersario non teneatur precario, vi, vel clam, licet ab alio teneatur? Sed dic a nemine debere habere p̃cario, cũ bonã fidẽ debeat habere, vt. ff. quemadmodũ serui.amit. l.si.& de aqua plu.arc.l.si. licet sit arg. cõtra.ff.vti possi.

Seruitutis altius nõ tollẽdi qñ incipiat quis habere possessionem.

A

l.j.§.fin.& l.ij. Vel dic tertio: Domus tua debebat seruitutem domui meæ altius non tollendi, tempore mihi quæsitam, vt assero: si tu ædificas, ego agam & vincam te, ita demum, si tu contra quem præscripsi, non possidebas domum tuam eo tempore quo præscripsi contra te, vi, vel clam, vel precario: nam tunc sicut non posses mihi in ea per pactum constituere seruitutem, sic nec per præscriptionem in ea quæram seruitutẽ. dic ergo, si quas &c. Sed quę sunt actiones quę pro seruitutibus cõpetunt? Respõ. confessoria. Item vti possidetis vtile: vt ff. si ser. ven. l.ij.in princ.&.§.ij. & de serui.l.penul. Item negatoria quæ datur econtra: sed non simul: quia hoc esse non posset.

ADDITIO. Ioanni Fabro in suo breuiario placet tertia lectura, quia notabilior: licet doctores primam approbẽt: quia aptior. Et si videre optas quanto tempore acquiratur seruitus, & a quo tẽpore incipit possideri, & an requiratur & præsumatur bona fides: vide hic plene & familiariter per ipsum dominũ Ioã. Fab. ĩ suo breuiario.

b Vt luminibus.] vt consecutiue ponitur, nõ causatiue. sic ĩ.de iud.l. properandum.§.j.

* & patiẽte. Pau.

* Per longũ tẽpus, ut ĩ.l.pro xi.

c More solito.] per libellum: vt.ĩ.de l.t.contest. authẽ. offeratur.

d Non prohiberis.] vt & ff.de serui.vrb. præd.l.qui luminibus, & ff.de itine. actuque priua.l.apparet.§.pen.

e Longi temporis.] cuius non extat memoria secundum quosdam: vel.x.vel.xx.annorum, secundum nos. Accursius.

f Seruitutis.] constitutæ vel amissæ secundum diuersos casus.

g Pulsatur.] proprie & improprie secundum diuersos casus.

D

h Nec clam.] & dic, ille qui pulsatur opere & facto.

SI aquam.] Diuiditur in tres partes. In prima loquitur de seruitute præscripta. In secunda loquitur de pręscriptione interrupta & ea interrupta ille qui fecit expensam contemplatione seruitutis, eam non repetit. Tertio rationem reddit huius legis. Secũda ibi, quod si ante. Tertia ibi, cum in aliena. Baldus. Diuisio.

Casus istius legis talis est: Per agrum meum me sciente nec prohibente aquam per.x. annos inter præsentes, vel per.xx. inter absentes duxisti: an sic tibi quæsita seruitus, quęritur? Respon. q sic, exemplo rerum immobiliũ. & hoc in prima. Si autem ante impletam præscriptionẽ prohibui ne duceres: & post prohibitionem in agro meo opus aliquod vt aquam duceres extruxisti, puta canales vel riuulos: nec sumptus quos fecisti, repetes: & quod extruxisti, ad eum cuius est possessio, pertinebit. Casus.

i Sciente.] iure seruitutis, non precario, vel clã, vel vi. Et no. non desiderari titulũ in pręscribẽda seruitute, vt hic. & ff.

a Edictū.] puta vti possideris. Item ne eius conditio fiat deterior per alterius factum. nam hoc inuenies fere in quolibet edicto prætoris, vt arg. ff. de alie. iud. mutan. cau. fac. l. 1. Item & actione iniuriarum posses agere, vt ff. de actio. emp. l. qui pendentem.

S I quid.] CASVS. Habebam seruitutem in domo tua recipiendi stillicidiū: aliquid extruxisti, per quod impediebatur seruitus: an agere possim contra te, vt ad pristinum reducas statū, quæritū. Rū. q̄ sic. In hac actione venit dāni ratio qd̄ passus sum, quia seruitute mea vti non potui.

b Curabit.] vt ff. si ser. vendi. l. & si forte. §. 1. in fin. & l. si quando. §. fi. Itē no. in cōfessoria venire damnum. s. quanti eius interest, q̄ non est vsus seruitute, vt hic, & ff. si ser. ven. l. loci. §. 1. sicut & in rei vēdicatione quæ est similiter in rem, habetur ratio dāni, vt ff. de rei vendi. l. non solum, & supra de rei vendica. l. domum.

b Curabit.] te agente cōfessoria, vt not. ī. eo. l. altius.

P Ræses.] CASVS Habebas fontem ex quo ducebas aquam ad irrigandos agros tuos. volebam te inuito de eodem fonte aquam ducere ad agros meos: an possim, quæritur? Dicitur quòd non. Nota. istam. l. quæ semper alleg. ad hoc quod ordinata charitas incipit à se. facit. ca. 1. de sup. neg. prælā. lib. 6. & not. in cap. quiescamus. alij. distinct. Paulus.

*Facit ad hāc. l. gl. I c. bonæ memoriæ, sup verbo, cōmunē, ī fi. extra de postu. p̄la.

Charitas ordinata īcipit à se.

prætoris edictum non permittit ducere. PP. Idib. Aug. Maximo. II. & Aeliano Conss.

In confessoria venit vt res in pristinum statum reducatur, & damna sarciantur. h. d. Bald.

V. Imp. Philippus. A. Luciano militi.

S I quid pars aduersa cōtra seruitutem ædibus B tuis debitam iniuriose extruxit: præses prouinciæ reuocare ad pristinam formam, damni etiam ratione habita, pro sua grauitate curabit. b PP. Kalend. Febru. Præsente & Albino Conss.

Ordinata charitas incipit à seipso. h. d. Bal. & Sal.

VI. Imp. Claudius A. Prisco.

P Ræses *prouinciæ vsu aquæ, quam ex fonte iuris tui c profluere alle- C gas, contra statutam consuetudinis d formam carere te non permittet, cū sit durum & crudelitati proximum, e ex tuis prædiis aquæ agmen ortū, sitientib. agris tuis, ad aliorū vsum vicinorum, iniuria propagari. PP. VII. Kalend. Maij, Claudio. A. & Paterno Conss.

In aquaductu antiqua consuetudo seruanda est. h. d. secundum Bart. & Bald.

c Iuris tui.] quia tuus est, vt subijcit.

d Consuetudinis.] i. non debetur alii seruitus, etiam per consuetudinem: nam hoc modo posset acquiri, cū habeat perpetuam causam, vt diximus. s. eod. l. 2. Vel si non haberet, tunc tantum tempus requiritur cuius non extet memoria, vt ff. de aqua quotid. & æsti. l. hoc iure. §. aquæ ductus.

e Proximum.] vnde dicitur: Alpibus ille petit, qui se plus diligit vllum, &c. ordinata enim charitas incipit à se.

S I manifeste.] CASVS. Debebas mihi seruitutē aquæ mihi à te ante confiscationem constitutam: quæritur an directe post confiscationem ducere possim? Respō. q̄ sic: & agetur coram procuratore Cæsaris qui cognoscet inter priuatum & fiscum. Vel sic: concessi tibi seruitutem aquæ ducendæ de fonte meo. vis aliter ducere eā, quā soli tus eras, vel contra formam in cōstitutione seruitutis A appositam: an possis, quæritur? dicitur q̄ non. & hoc prouidebit procurator Cæsaris si ad fiscum deuoluatur prędiū. prima positio verior est.

f Profluentis.] ex prædio fisci.

g Irrigandi.] volebat procurator fisci innouare ne haberet seruitutem.

VII. Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Iuliano P. P.

S I manifeste doceri possit, ius aquæ ex vetere more atque obseruatione per certa loca profluētis f vtilitatem certis fundis irrigandi g causa exhibere, procurator h noster, ne qd B contra veterem formam atque solennem morem innouetur, prouidebit. PP. IIII. Nonas Maij, Maximo II. & Aquilino Conss.

Contra seruitutem domum non eleuo. sed præter seruitutem possum vsq. ad cœlū. h. d. Ia. Bu. & Bal. Vel sic: Domus potest altius eleuari, nisi probetur seruitus deberi. Et faciens fenestram in alieno, cogitur proprijs sumptibus rem in pristinum statum restituere. h. d. Sal.

h Procurator.] cum res inter fiscū & priuatū agatur. Et not. argu. ex hac. l. quòd si quis habeat molēdinum in flumine, q̄ alius non potest supra facere aliud molendinum per qd auertatur aqua, etiā in suo. Sed contrarium est, vt ff. de aqua plu. arcen. l. si in meo fundo, & de dā. infect. l. fluminum. §. fin. & l. Proculus, & de ve. iur. l. domū. ADDITIO. De hac quæstione, & pluribus aliis circa eandem materiam, vide plene per Bart. in repetitione. l. quominus. ff. de fluminibus, & ibi plenissime per Ias. de Maino in quadam repetitione sua.

Molendinū habēs in flumine, an possit ipedire ne aliud ibidē fiat.

VIII. Iidem. AA. & CC. Aniceto.

A Ltius quidem ædificia tollere, si domus serui C tutem non debeat, dominus eius minimè prohibetur. i In pariete vero tuo k si fenestram Iulianus vi vel clam fecisse conuincatur, sumptibus suis l opus tollere, & integrum parietem restituere compellitur. D. Kalen. Ianuar. Sirmij. AA. Conss.

Aedificans contra debitam seruitutem cogitur ædificatum tollere, qui tamen dicit seruitutem sibi deberi, debet illud probare. h. d. Sal.

IX. Iidem. AA. & CC. Zosimo.

A Ltius.] CASVS. Si domus tua domui meæ altius non tollendi seruitutem non debeat, quantū vis eam eleuare potes. & hoc in prima. Si autem in pariete tuo vi aut clam fenestram feci, immittēdo tignum in ædes tuas: an sumptibus meis tollere debeam quod feci, cum seruitutem mihi non debuisti, & parietem reficere? Dicitur q̄ sic. qua actione, non aperit. tu dic q̄ interdicto quod vi aut clam. Not. ex hac. l. quòd omnis domus præsumitur libera à fundamen- D tis vsque ad cœlum, nisi probetur seruitus constituta vel præscripta. Not. secundo, q̄ in pariete alterius quis non potest facere fenestram, & per consequens nec immittere tigna, sed in proprio pariete bene possum facere fenestram. Bal. hic.

i Prohibetur.] videtur ergo q̄ quodlibet prædiū præsumitur liberum, nisi probetur contrarium. est. n. eius vsq; ad cœlum, cuius est solum, vt hic, & ff. de seru. l. si § pen. & ff. quod vi aut clam. l. fi. §. pe. & l. Proculus, & de reg. iur. l. domum, & de ser. vrb. pręd. l. cum eo, & l. imperatores, & l. cuius, & ī. eo. l. si in ædibus, & l. si tibi. Sed contra. ff. de ser. vrb. præd. l. qui luminibus. Sol. ibi erat seruitus, & ideo altius non tollit.

Prædiū q̄dlibet præsumitur liberum.

k Tuo.] i. tibi seruienti, vel proprie dicas.

l Sumptibus suis.] hoc per interdictum quod vi aut clā. vt ff. de alien. iudi. mu. causa fac. l. 3. § 1. Vel per confessoriam, vt supra eodem l. si quid. vel etiam per negatoriam,

riam, si proprie accipias, tuo.

S I in ædibus.] CASVS. Habebam seruitutem in domo vicini altius non tollendi. contra debitam seruitutē eam uicinus eleuauit: an possim compellere vt sumptibus suis tollat quod extruxit, quæritur? Dicitur q sic. & hoc in prima. Si autem nullam seruitutem mihi debuit: quin altius quantum voluerit, tollat, prohibere non potero. & hoc in secunda.

a Si in ædibus.] idē dicit quod superior, sed stylum cōuertit, immo non omnino idem.

S I tibi.] CASVS. Debebas mihi seruitutem aquæduct', non patiebaris me aquam ducere, itaq non vtendo per. x. an. vel per. xx. eam amisi: an vendicare possim, quæritur? Dicitur q sic, si probē mihi seruitutem deberi. alioquin licuit tibi me prohibuisse per operis extructionem quod in agro tuo extruxisti.

b Si tibi.] nā si hoc minime probetur, scilicet deberi seruitutem, vel si probetur quidem, econtra monstratur quod ꝑ amisisti, & facit supra eod. l. altius.

P Er agrum.] CASVS. Si per agrū vicini tui viæ vel actus constituta sit seruitus, eam petere potes: alioquin ꝑ agrum suum ire vel agere eo inuito tibi non licebit, sed via publica prohiberi nō poteris.

c Minime licet.] de iure humano, vt hic, & insti. de rerū diui. § feræ, vers. sic. plane. secus de diuino. nā transire per agrum alienum fas est, vt in decre. distin. 1. cap. j. Item fallit quod hic dicitur, in casibus, vt ff. dereliq. l. si quis sepulchrum, in princip. & ff. quemad. serui amit. l. si locus. §. fina.

d Prohibetur.] nisi & qui prohibet, habeat ius obtinēdi, vt fit in plaustris obuiantibus, vt ff. ne quid in loco publi. l. 2. §. 1.

N On modus.] CASVS. Habebam ius aquæ ducendæ per prædium tuum ad prædium meum, postea acquisiui alia prædia: an ad illa prædia aquam te inuito ducere

* nec hactenus nō.

† Cōc. dis. j. c. omnes leges. Agrū per alienum transire an liceat.

S I in ædibus[a] vicini tibi debita seruitute, parietem altius ędificauit Heraclius, nouum opus suis sumptibus per præsidem prouinciæ tollere compelletur. Sed si te seruitutem habuisse non probetur, tollendi altius ędificium vicino non est interdictū. PP. V Kalend. Iul. Sirmij. AA. Conss.

Seruitus. aquæductus debet (si negetur) probari, ac etiam probata, per nō vsum congruo tempore potest amitti. h. d. Sal. Vel sic: Qui habet seruitutem constitutam, & tempore non perditam, potest ea vti, alias non, h. d. secundum Iac. But.

X. Iidem. AA. CC. Nimphydio.

S I tibi[b] seruitutē aquæ ducendæ deberi præses animaduerterit, nec hac te non* vtētē spacio temporis amisisse perspexerit, vti te iterum iure proprio prouidebit. Nam si hoc minimè probetur, loco proprio facto opere, dominus fundi continere aquā, & facere quo minus ager tuus irrigari possit, non prohibetur. PP. XI. Kal. Feb. Sirmij. CC. Cons.

Inuito domino non potest quis ire per agrum eius. Bal. & Sal.

XI. Iidem. AA. & CC. Aureliano.

P Er agrum † quidē alienum qui seruitutē non debet, ire vel agere vicino minimè licet.[c] Vti autem via publica nemo rectè ꝓhibetur.[d] Dat. XI. Kalend. Nouemb. Sirmij. CC. Conss.

Licet prædia quibus debetur seruitus aquæ, fuerint aucta: non tamē augetur modus aquæ ducendæ a princi-

A possim, quæritur? Resp. q non.

c Non modus.] si post seruitutem cōstitutam aucta sunt prædia. s. constituta ab initio. Accur.

† Modus.] i. si multiplicata sunt prædia, vel aucta ei cui debetur seruitus, non per hoc crescit seruitus aquæ ducendæ, sed seruitus. i. seruitutis impositio facit terminum & certitudinem, quanta debeat duci, vt ff. de serui. rust. præd. l. ex meo, & ff. de aqua quot. & æsti. l. 1. §. illud, & ad hoc. ff. de dam. infec. l. damni. §. si is.

pio limitatus. h. d. secundum Paul. de Cast. & est bona lex.

XII. Iidem. AA. & CC. Valenti.

N On,[c] modus ꝑdiorū, sed seruitus aquæ ducendę terminum facit. PP. III. Kalend. Ianua. CC. Conss.

Seruitutes reales non vtendo perduntur spacio longi temporis, scilicet annorum x. inter præsentes xx. inter absentes, sicut seruitus vsusfructus vel B *vsus. I an. de Cast.*

XIII. Imp. Iustin. A. Ioanni præf. prætorio.

S Icut vsumfructum qui non vtendo per biennium in soli rebus, per annale autem tempus in mobilibus vel se mouentibus deminuebatur, nō passi sumus huiusmodi sustinere compēdiosum interitum, sed ei decennij vel viginti annorū dedimus[g] spaciū, C ita & in cęteris seruitutib. obtinendū esse censuimus, vt oēs seruitutes non vtendo amittantur, non biēnio (quia tātum modo soli rebus annexæ sunt) sed decēnio cōtra præsentes, vel viginti spacio annorū cōtra absentes,[h] vt sit in omnibus huiusmodi rebus causa similis, differentiis explosis. Dat. XV Kalen. Nouēb. D Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestæ. VV. CC. Conss.

Seruitus prædialis qua habet vsum discontinuum, perditur negligentia tēporis duplicati. h. d. vsq ad. § sum autem. Bald.

XIIII Idem. A. Ioanni præfecto prætorio.

C Vm talis quæstio in libris Sabinianis verteretur, (quidā enim pactus

S Icut vsumfructū.] CASVS. In vsuvsufructu amittēdo certum tempus est constitutum. s. decē annorum inter præsentes, viginti inter absentes, & non biēnale in immobilib. vel annale in mobilibus sicut olim. ita & in cæteris seruitutibus amittendis idē obtinet, vt in hoc sit similis causa cuiuslibet seruitutis, differētiis relictis.

g Dedimus.] vt s. ti. l. l. corruptionē. sed hic etiam apertius dicit. Accur.

h Contra absentes.] vt & j. de præscript. long. temp. l. fi. & ff. de vsucap. l. sequitur. §. si. & hoc si non habent temporis interualla, vel si habent, habent tantum dierum vel horarū. aliàs si maius habent interuallum, duplicatur tempus, vt ff. quemadm. serui amitta. l. si sic. quæ est contra, vt habeat scilicet viginti annos semper inter præsentes & absentes, secundum Ioan. vt j. l. proxi. Alij dicunt pro. x. dari. xx. & pro. xx. dari. xl. [illegible]

ADDITIO. Nota ex hac glo. iunct. text. q in seruitutibus personalibus licet habeant causam discontinuam, tamē sufficit longum tempus. & vide hic quod nota. per Di. in l. fluminum. §. denique, de dam. in fec. secundum Bald.

C Vm talis.] CASVS. Si quolibet quinquennio vna die per agrum tuum ad syluam meam eundi mihi ius constituisti, & duobus quinquenniis cessauero, an mihi præiudicabo, quo magis seruitutem mihi constitutam videas

amisisse, quæritur? Dicitur quòd non. sed si per quatuor quinquennia cessauero: mihi præiudicabo. & hoc in prima. Si iuxta aream meam, in qua beneficio venti paleam à granis separare consueui, opus extruere voluisti: an prohibere possim, quæritur? Dicitur quòd sic.

A set, ut ff. de seruitu. l. quoties, & de seruitu. urba. prædio. l. si ædes, & l. nemo. sed tamen ualet & interest.

DE LEGE AQVILIA.

In actionibus superioribus dixit damna venire, ut supra de rei vendica. l. domum, & supra tit. 1. l. si qd. Audi nunc generaliter de damno. & de ipsa actione damni dati.

Cõtinuatio.

a Vel.] pro &.
b Aliam.] quam nõ habemus.
c Legẽ latam.] vt s. l. proxi.
d Desidia.] immo videtur in octo quinquennia differri, vt ff. quemadmod. serui. amitta. l. si sic. Quidam dicunt speciale hic in aquæductu. Alij quod hæc corrigit illam. Ioan. dicit duplicationem fieri de. x. non de. xx. ann. & sic illam intellige secundum istam. Item contra. ff. quibus mod. vsusfruct. amitta. l. 1. §. fin. vbi vsusfructus relictus tempore alternato, licet pro vno anno amittatur, non tamen amittitur pro alio. Solut. ibi amisit capitis deminutione, hic non vtendo. Vel verius ibi in seruitute personali, quæ potest ex tempore incipere, & in tempus finiri. & sic sunt plures, sicque pro vno tempore amitti, pro alio retineri potest, hic autem vna continua est, vt ff. de serui. l. seruitutes. 2.
e Faciat.] speciale in area secundũ Hu. fauore fructuum, vbi licet non sit constituta seruitus, tamen à lege videatur imposita. sic. ff. de seruitut. rustico. præd. l. ij. in princip. & ff. de aqua plu. arcend. l. 1. §. de eo opere, in principio, & versicu. item Sabinus & Cassius opus quod manu factum est, &c. & §. in summa, & secundum hoc non erit contra, supra eod. l. altius. Ioan. & Azo dicunt quòd hic fuit constituta seruitus altius non tollendi (& ita ponunt casum) quæ videbatur non valere, quasi non interes-

Vsusfruct. alternato tpe relictus, si pditur pro uno ãno, non perditur pro alio.

erat cum vicino suo vt liceret ei vel per se, vel [a] per suos homines per agrum vicini transitum facere, iterq; habere vno tantùmodo die per quinquenniũ, quatenus ei licentia esset in suam syluam inde trãsire, & arbores excidere, vel facere quicquid necessarium ei visum fuisset) & quæreretur quando huiusmodi seruitus non vtendo amitteretur, & quidam putarent, si in primo vel secũdo quinquennio per eam viam itum non esset, eandem seruitutẽ penitus tolli, quasi per bienniũ ea non vtendo deperdita, singulo die quinquennij pro anno numerando: aliis autem aliam [b] sententiam eligentibus, nobis placuit ita causam dirimere, vt quia iam per legem latam [c] à nobis prospectum est, ne seruitutes per biennium non vtẽdo depereant, sed per decẽ vel viginti annorum curricula, & in proposita specie, si per quatuor quinquennia nec vno die vel ipse, vel homines eius eadẽ seruitute vsi sunt, tunc eam penitus amittat viginti annorum desidia. [d] Qui enim in tam longo prolixoque spacio suum ius minimè consecutus est, sera pœnitentia ad pristinam seruitutem reuerti desiderat.

Si area non potest habere ventum nisi ex vna parte, & non potest alibi fieri per dominum prædij, ipso iure prædio vicini seruitus est imposita per legem, ne ædificando ventum impediat, h. d. secundum Bal. Vel sic: Iuxta areã vbi fructus aridi triturantur, non licet vicino taliter ædificare, quod ventum necessarium valeat impedire. Salic.

Cùm autem apertissimi iuris est, fructus aridos cõculcatione quæ in area fit, suam naturam & vtilitatẽ ostendere, aliquis vicinum suum vetabat ita ædificiũ extollere iuxta aream suã, vt ventus excluderetur, & paleæ ex huiusmodi obstaculo secerni à frugibus nõ B possent, quasi vetito vento suam vim per omnem locum inferre ex huiusmodi ædificatione, cum secundũ situm regionis & auxiliũ venti aream accedit.

¶ Sancimus itaque nemini licere sic ędificare, vel alio modo versari, vt idoneum ventum & sufficientẽ ad præfatum opus infringat, & inutilem domino areã, & fructuum inutilitatem faciat. [e] Dat. XI. Kalen. Nouẽb. Constantinop. post cõ C sulatum Lampadij & Orestæ. VV. CC.

TITVLVS XXXV.

DE LEGE AQVILIA.

Damnum datum in syluam per ignis immissionem, vel incisionem, debet resarciri, proposita actione legis Aquiliæ. Bald.

I. Imp. Alexander A. Glyconidi.

D 
Amnum per iniuriam [f] datum, immisso in syluam igne vel excisa [g] ea, si probare potes, [h] actione legis Aquiliæ vtere. [i] PP. VII. Id. Nouemb. Alexãdro. A. II. & Marcello Conss.

Damnum datum in demolitione vel concrematione domus, vel in destructione aquæductus, venit in actione legis Aquiliæ. Bal. & Sal.

II. Imp. Gord. A. Muriano.

SI legis Aquiliæ actione expertus es aduersus

Damnũ] CASVS. In sylua mea cædua dãnum dedisti, quòd eam incendisti, uel excidisti, qua actione mihi tenearis, quæritur? Dicitur quòd actio. l. Aquil. si probauero te mihi damnũ dedisse.
f Per iniuriam.] i. nõ iure, siue per culpam, ut ff. eod. l. sed & si quẽcunque. §. iniuriam.
g Excisa.] nec matura, nec cædua, alioquin furti & arborum furtim cæsarũ tenetur, ut ff. eod. l. si seruus seruum. §. si oliuam, uersi. Octauenus. Sed hoc fallit in duobus casibus, ubi rumpit uel incendit, & tamen non tenetur, ut ff. e. l. si quis fumo. §. 1. & l. qui occiderit. §. pen. in fi. sed in illis non fuit culpa.
h Probare potes.] nisi in casu, ut ff. e. l. si quis fumo.
i Vtere.] ut ff. eo. l. si seruus seruum. §. 3. in fi. §.
SI legis] CASVS. Si in domo mea mihi damnum dedisti eam incendendo. vel deponendo, an actio. l. Aquil. te conuenire possim? Dicitur quòd sic. & si ab agro meo opere facto seu detracto aquam alio deriuasti, an tenearis? Dicitur quòd sic, ut quicquid actum sit, in antiquum statum reducatur, & ut dãnum mihi resarciatur, prouidebit iudex. qua tamen actione tenearis, hic non aperit. iudic, in terdicto quod ui aut clam, & hoc in secũda. Not. ex hac. l.

ibi, ut id damnum sarciatur, quòd hoc uenit iure actionis, & hoc debet in libello peti, quod condemnetur ad emendationem damni. & ad hoc est aduersarius obligatus. sed si diceret se uelle reponere rem in pristinum statum, ut non condẽnetur ad æstimationem totius domus: deberet audiri, & sic illud est potius in solutione, q̃ in obligatione: sicut in actione noxali, ubi emendatio damni est in obligatiõe, & datio pro noxa est in solutione. & ita intellige istum textum: & cessant ambages de quibus hic per glo. & Cy secundũ Pau. de Cast.

A eum quem domum tuam deposuisse,[a] vel incendio concremasse, damnoque te afflixisse proponis, vt id damnum sarciatur, competentis iudicis auctoritate consequeris.

¶ Quinetiam si aqua per iniuriam aliò deriuata sit, vt in priorem statum[b] re- B stituatur, eiusdẽ iudicis cura impetrabis.[c] PP. VIII. Id. Nouem. Gordiano A. & Auiola Conss.

Occidens ancillam alienam tenetur ciuiliter actione. l. Aquiliæ, & criminaliter l. Cor. de sicariis, & vna per alteram non tollitur. ad hoc allegatur. Vel sic: Si ex eodem facto oritur ciuilis & criminalis actio, vna non impeditur per executionem alterius. Bal.

III. Idem A. Dolenti.

EX morte ancillæ, quã cæsam conquestus es, tam legis Aquiliæ damni sarciendi gratia actionem, quàm criminalem[d] accusationem aduersus obnoxium competere tibi posse non ambigitur. PP. V. Kalend. April. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

a Deposuisse] nisi fecisset causa arcendi incendij iusto metu ductus, ut ff. eod. l. si quis fumo. §. j. secus si non iusto metu, ut hic, & ff. quod ui aut clam. l. si alius. §. ẽ & alia.

b Statum.] scilicet actione quod ui aut clam.

c Impetrabis.] nõ actione ista quæ dãnum datum prosequitur: sed interdicto quod ui aut clã, vt ff. quod vi aut clã l. j. i prin. sed & ista actio vtilis poterit quandoque locũ habere, ut ff. eo. l. si seruus seruum. §. si quis aquæductum. & facit ad principiũ. ĩ l. prox. Accur.

EX morte.] CASVS. Si ancillam meam non iure occidisti: an ciuiliter act. l. Aquil. mihi tenearis, ut damnum mihi resarciatur: & nihilominus act. l. Cor. de sica. te conuenire possim, quæritur? Respond. quòd sic.

d Criminalem.] si dolo hoc factum est, ut hic, & ff. eod. l. inde Neratius. §. si dolo, & ff. de præscript. uerb. l. qui seruandarum. §. j. & de iniur. l. prætor, in princ. & j. qñ ciuil. act. crimi. præiudi. l. j. & instit. eo. §. liberum. ab as non: ut ff. ad leg. Cor. de sica. l. in lege. licet Aquilia posset agi etiam pro leuissima culpa, ut ff. eo. l. in lege. ij. Item hoc intellige non simul, ut ff. ui bonorum rap. l. ij. §. j. & de publi. iudic. l. interdum. Sed quid si fuit conuentus ciuiliter Aquilia, & absolutus? Respond. P. posteà cũ non posse conueniri criminaliter de sicarijs. argum. pro eo j. ne tur. uel cura. uectiga. condu. l. j. & j. de crimine stellio. l. j. Sed nos contra. nam tantum debet facere in hoc casu absolutio, quantum condemnatio & solutio, ar. ff. de except. rei iudic. l. si quis cum totum. §. plane. licet sit argu. contra. ff. de lib. ho. exhib. l. ij. § pen. sed illud est propter præsentem detentationem hominis, ut ibi dicitur. Sicut ergo solutione facta non obstaret exceptio, ut j. quando ciui. act. crimi. præiudicet. l. j. ita nec absolutione facta: nisi in quibusdam criminibus, quæ omnino tolluntur, si antequam reus de crimine conueniatur, satisfecerit, ut in dictis casibus, & ff. ad leg. Iul. de adulte. l. si adulterium. §. ijdem imperatores, & § ijdem Pollioni, & ff. de re mili. l. milites. ij. in fi. & j. ad l. Corn. de fal. l. si falsos. Item si damnetur in ciuili ex delicto priuato: nihilo minus potest damnari & in criminali etiam ab eodem iudice, cum tanquam alius condemnet, ut ex prædictis rationibus colligi potest. & hoc tam in priuato, quàm in publico crimine: licet dixerit P. contra in priuato: & illum situ j. quando ciui. act. & c. intelligit quando pro publico crimine competit actio ciuilis, & criminalis accusatio. secus si pro priuato secundum eum. Sed contra nos est ualde ad primam opinionem, non ad proximam, quod legitur. j. de fide instrum. l. fi. quia ibi de falso primo habita fuit quæstio ciuiliter. & si uelit accusare criminaliter, non potest nisi ante definitiuam sententiam, quæ non est appellatione suspensa. Sed forte responderi potest non posse vt rescindatur sententia, sed potest vt imponatur criminali spœna, secundum Azo.

Dic. s. l. Cornelia, bñ tñ põt accusari d culpa criminaliter non ex. l. Cornelia, sed ex titulo de extra ordinariis criminib. ad pœnã pecuniariã, vel aliã arbitrio iudicis imponendã, vt l. respiciẽdũ. § d liquũt. ff. de pœ. sm Bau.

Actio legis Aquiliæ est pœnalis. i. in duplum, contra negantem. h. d. secundum Bal.

IIII. Impp. Diocl. & Max. AA. & CC. Zoilo.

COntra negantem, ex lege Aquilia, si damnum per iniuriam dedisse probetur,[e] dupli procedit[f] condemnatio. D. XV. Kalen. Maij. Heracliæ. AA. Conss.

Vbi est damnum datum de non corpore in corpus, habet locum vtilis actio legis Aquiliæ. h. d. Bal. & contra inficiantem ad duplum Sal.

V. Idem AA. & CC. Claudio.

DE pecoribus tuis, quæ per iniuriam inclusa, C fame[g] necata sunt vel in-

COntra.] CASVS. Si in seruo Titij non iure damnũ dedisti, & conuentus act. l. Aquil. confessus fueris te damnũ dedisse, condemnaberis in simplum: si negasti, & te damnũ dedisse Titius probauerit, in duplum teneberis.

e Probetur.] per testes, vel per instrumenta, vel aliis probationibus, non per sacramenti delationem, vt ff. de iureiurand. l. eum qui, in princip. Item fallit in minore, qui habetur pro confesso si petat restitui, vt ff. de minor. l. si ex causa. § nunc videndum. Et sic not. hic ex mendacio quem puniri, vt hic, & infra de non numer. pecun. authen. contra qui propriam, & ff. eodem l. inde Neratius. §. hæc actio. Sed quid duplatur? dic ergo id, quod erat simplandum. simplandum autem erat omne interesse, vt institutio. eo. §. his autem verbis, & ff. eo. l. ait lex, in fi. ergo hoc totum duplandum, vt ff. quod met. cau. l. si cũ ex. §. quadruplabitur, & ff. de ser. cor. l. in hoc iudicium, & inst. de act. §. omnes autem. Sed aliud in actione furti, vbi tantum verum rei precium duplatur, vt ff. de furt. l. in furti actione. Item quod dico de duplatione, habet locum siue directa, siue vtili Aquilia, siue in factum agatur, vt j. l. proxi. Accur.

Actiõe legis Aqliæ conuictus, si de mendacio conuincitur, in duplũ punitur.

f Procedit.] ad idem instit. de pœna teme. litigant. circa principium.

DE pecoribus.] CASVS. Pecora mea inclusisti, atque ita fame perierunt. qua actione te conueniam, & in quantum, quæritur? Dicitur q̃ act. l. Aquil. & ad duplum post negationem de mendacio.

g Fame.] s. actione directa.

h Legis Aquiliæ.] vtili, vt institutio. eod. §. cæterum. quando necantur fame. Sed certe immo videtur quod in factum locum habeat, vt ff. eod. l. item si obstetrix. §. si quis, & l. quemadmodum. §. magistratus. Sed dic & hanc & illam dari, cum ambæ sint ex æquitate. Et plene dic: aut damnum datur à corpore in corpus, & tunc directa, vt institutio. eo. §. cæterum. aut de corpore in non corpus, vt si annulum fecisti in mare cadere, & tunc vtilis, & in factum, vt ff. eo. l. si seruus seruum. §. si quis de manu, & de præscripti. verb. l. qui seruandarum, in princip. aut de non corpore in corpus, vt si fecisti seruum meum descendere vel ascendere in puteum vel in arborem, vt institutio. eod §. cæterum. aut de non corpore in non corpus, vt si seruum ligatum soluisti, & fugit, & tunc in factum, vt institutio. eod. in fin. Et not. quod

Damnum datur multipliciter.

quòd vbicunque locum habet vtilis, & in factum, ſed nõ A conuertitur, vt ff. eod. l. quemadmodum. §. magiſtratus. Item not. quòd hæc lex habet tria capita. Primo tenetur de occiſione tantum, ſcilicet ſerui & pecudis. In ſecundo nihil. In tertio de omni alio damno, vt inſtit. eo. in princip. & §. caput, & §. capite. In primo habetur ratio in anno retro. In tertio intra. xxx. dies, vt ff. eod. l. 2. & l. ſi ſeruus ſeruum. §. huius legis.

Lex Aquilia hẽ tria capita.

a Aquiliæ.] i. actione vtili.

DE his.] CASVS. Si ad paſcendas glandes in agrum meum porcos tuos immiſiſti, qua act. mihi tenearis, quæritur? Respond. quòd act. l. Aquil. ex ſententia. quaſi dicat, non ex verbis.

b Ex ſententia.] nõ autem Aquilia directa, quia ad eum vſum cõſumptę ſunt, ad quem erant, vt ff. e. l. qui occidit. §. ſi quis alienum.

c Legis Aquiliæ.] contra. ff. ad leg. Aquil. l. ſi boues, vbi datur actio in factum.

d Agere.] actione vtili de paſtu pecoris, quæ habet locum quando in tuo, meo pecore immiſſo, tuã glandem depaſco. ſecus ſi in meo cecidiſſet, quia tunc in factum, vt ff. de præſcript. verb. l. qui ſeruandarum. §. finali. & vtilis Aquiliæ, vt hic.

terfecta, legis Aquiliæ[a] actione in duplum agere potes. Dat. XV. Kal. Nouemb. AA. Conss.

Facteus depaſci pratum meum, tenetur mihi actione legis Aquiliæ. h. d. ſecundum Bal.

VI. Iidem AA. & CC. Plenio.

DE his quę per iniuriã depaſta contendis, ex ſententia[b] legis Aquilię[c] agere[d] minimè prohiberis. PP. V. Kalen. Nouembr. CC Conss.

B

TITVLVS XXXVI.

FAMILIÆ ERCIſcundæ.

Diuiſio particularis non impedit agi iudicio familiæ erciſcundæ pro vniuerſali diuiſione. Bald. Vel ſic: Si quid hæreditatis non eſt diuiſum, agitur iudicio familiæ erciſcundæ vt diuidatur. Bart.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Martiano.

SI non omnẽ paternam hęreditatem ex conſenſu[e] diuiſiſti, nec ſuper ea re[f] ſententia dicta, vel tranſactio ſubſecuta ẽ, iudicio familiæ erciſcundæ[g] experiri potẽs. PP. VIII. Ka. Octob Laterano & Rufino Conss.

C

FAMILIÆ ERCISCVNDÆ.

Dixit de petitoriis, ſequitur de diuiſoriis. nam niſi liceret diuidere, ſegnius expedirentur ſingula, vt infra quando & qui. quarta pars, l. 4. li. x.

SI non omnem.] CASVS. Si cohæredes hæreditatem paternam conſenſu diuiſerũt ex vtraque parte interueniente, & aliquas res reliquerunt indiuiſas. an pro his diuidendis fami. erciſc. iudicio agere poſſint, quæritur? Dicitur ꝙ ſic, niſi ſuper his lata fuiſſet ſententia, vel tranſactio interueniſſet.

e Ex conſenſu.] quia remanſit vnus ager ad diuidẽdum, & tunc non erit contra. ff. eo. tit. familiæ erciſcundæ. l. ſi filia. §. familiæ.

f Super ea re.] quam nunc petis diuidi.

g Familiæ erciſcundæ.] cum iam pro quibuſdam erat actum familiæ erciſcundæ, non videtur plus agi debere, vt ff. eo. l. ſi filia. §. familiæ erciſcundæ. quæ eſt contra. Solu. hic agitur nunc familiæ erciſcundæ, ibi cõmuni diui. nomine hæreditatis diuidendæ. Vel dic agi ſecundo ex cauſa. Vel dic ꝙ primo fuerat actum communi diuidundo. Vel dic ꝙ extra iudicium fuit facta prima diuiſio.

VXor.] CASVS. Si teſtamentum feciſti, & duos hæredes inſtituiſti, vel plures, non curo: an in fa- A mil. erciſc. iudicio veniat dos quam nomine vnius filij recepiſti, quæritur? Reſp. ꝙ ſic. ſ. recipienda, ſed non diuidẽda, vt ff. e. l. ſi filia. & hoc amplius, ſiue adhuc conſtante matrimonio, ſiue non, vxor deceſſit.

h Ei.] ſ. patri tuo.

Filius poſt mortem patris dotem vxoris viuentis vel defunctæ præcipit iudicio familiæ erciſcundæ. Bald. Vel ſic: In diuiſione hæreditatis paternæ, filius vxoratus debet habere dotẽ præcipuam. h. d. Nec eam poſtea communicat, licet vxor decedat. Sal.

II. Imp. Anton. A. Vitiano.

VXor tua ſi mortuo patre tuo, cui dotem numerauerat, cum hæres ei[h] extiteris,[i] adhuc in matrimonio tuo fuerit, familiæ erciſcundæ[†] actionem ad exequendam[k] dotem ſecundum iuris pridẽ placitũ, aduerſus cohæredes tuos nactus es, eamq́; retinęs[l] etiam ſi poſtea dũ tibi nupta eſt, deceſſerit. PP. II. Id. Feb. *

B

i Extiteris.] quid autem ſi exhæredet'? Reſp. habet vtile fami. erciſc. iudicium, vel in factum, vt ff. de do. præleg. l. 2. §. ſi tamen.

k Ad exequendã.] i. cõſequendã. nõ dico coæquãdã, vt hic, & ff. eo. l. ſi filia. §. 1. & l. ſi maritus, & l. fundus qui, & ꝯ iure do. l. ſi iſq. §. ibi dos, & ff. ad l. Falcid. ſi dos, & ꝯ. de rei vx. act. §. cautione, & ff. pro ſocio. l. actione. §. fi.

† Id eſt officio iudicis deſeruiẽte huic actiõi. nã actio datur ad diuidẽdũ. Pau.

l Retines.] cũ caueris cohęredibus de indemnitate, vt præ dictis legibus. Item not. ꝙ dicit, deceſſerit: ſecus ſi diuerteret, quia tunc eam ſe quereretur, vt ff. de do. prælega. l. per dotẽ.

Poſt aditam hæreditatem rebus expilatis à cohærede, debet agi familiæ erciſcundæ, non crimine expilatæ hæreditatis. Bal. & Sal.

III. Idem. A. Rufo.

C

ADuerſus cohæredes tuos diuidendæ hęreditatis iudicio ſecundum iuris formam experire. Iudex datus, ſi quid à cohęrede etiam tuæ portionis ex hęreditate ſublatum[m] fuerit probatum,[n] factis adiudicationibus ſecundũ iuris formam eum tibi condem-

ADuerſus.] CASVS. Si duob. vel pluribus hæredibus inſtitutis vnus ex illis à fratribus res de hæreditate ſubtraxit: an alij aduerſus eum act. expilatæ hæreditatis intẽtare poſſint, quæritur? Dicitur ꝙ non, cum per familiæ erciſcundæ iudicium indemnitati ſuę poſſint conſulere, ſi eũ ſubtraxiſſe probauerint.

m Sublatum.] quorum vnus de hęreditate aliqua ſubripuit.

n Probatum.] non enim pręſumitur ſubtractum malo animo niſi probetur, vt ff. pro ſocio. l. merito. Item loquitur hic cum poſt aditam hæreditatem & ante apprehenſam poſſeſſionem ſubtrahitur. Ceſſat autem crimen ex- D pilatæ hęreditatis, quia pro hoc crimine datur alia actio, ſ. familiæ erciſcundæ, vt hic ſubiicit, & ꝯ de crimi. expila. hæred. l. fi. alia enim quæ reſpectu poſſeſſionis tantũ datur, vt rei vendicatio, non ratione delicti, bene cõcurrit cũ crimine expilatę hæredi. vt ff. de crimi. expil. hæred. l. Diuus. quæ eſt contra. Vel ibi aduerſus diuerſos intentabatur. ſi aũt adita eſſet hæreditas, & poſſeſſio apprehẽſa, nunquã daretur crimen expilatæ hæreditatis, vt ff. de crimine expil. hær. l. 2. ſed familiæ erciſcundæ datur poſt aditam hæreditatem aliquo ſubtracto, ſiue fuerit apprehẽſa poſſeſſio, vel non, vt ff. eo. l. & puto §. 2. & l. qui erat. Item & ante aditam hæreditatem habet locum vtilis, vt ff. eo. l. inter cohæredes §. fructus.

Hæreditatis expilatæ crimẽ, an poſſit cõcurrere cũ rei vendicatione & aliis.

ADDITIO. Adde hic ſecundum Bal. ꝙ cum iſta iudicia, ſcilicet ciuile & criminale, non contrariantur in cauſis, item nec veniunt ex eadem cauſa, merito iudicium familiæ erciſcundæ concurrit cum criminali iudicio expilatæ hæreditatis, ſi conſtat de dolo, ſecundum Ia. But. Poſt aditam vero hæreditatẽ & apprehenſam poſſeſſionẽ

contrahitur crimen ordinarium, & ideo cessat extraordinarium. & vide quod not. ff. de vsucapioni. l. si homo, & in l. 1. §. Scæuola. ff. si quis testa. lib. esse ius. fue. &c. Bald.

a Frustra.] pro deo, ad quid dicitur cessare vnũ pro alio, cum ad diuersa dentur? pro crimine enim non inuenitur agi nisi criminaliter, vt ff. de effrac. l. 1. §. expilatores? Respon. in factum agi posse ciuiliter pro crimine, argu. huius l. & ff. de præscript. verbis. l. quoties, & illa est quæ tollitur per hanc, scilicet famil. erciscund. non forte criminalis actio, vt infra quãdo ciui. actio. cri. præ. l. 1.

nabit. Expilatæ enim hæreditatis crimen frustra [a] cohæredi intenditur, cum iudicio familiæ erciscundæ indemnitati eius prospiciatur.

Castrensia non veniunt in diuisione cum fratribus, sed donata in peculium veniunt in diuisione. h. d. & est valde singularis. Vel sic: Ex qualitate rei & personæ præsumitur aliquid esse donatum in castrensi, vel in simplici peculio. Bal.

B

IIII. Imp. Alexander. A. Antonio.

SI filiusfamilias fuisti, & res mobiles [b] vel se mouentes, [c] quæ castrẽsis peculij esse possunt, donatæ tibi à patre sunt, eas quoq; in cætero peculio castrensi non communes cum fratribus tuis habes. [d]

¶ Prædia autẽ licet eunti tibi in castra filio pater donauerit, peculij tamen castrensis non sunt. [e] Diuerso iure ea prædia habẽtur quę ex occasione [f] militiæ filijsfamilias obueniunt. hæc enim castrensi peculio cedunt.

A dispositione odiosa facile receditur per dispositionẽ fauorabilẽ. Bald. Vel sic: Vltima voluntas potest mutari tacite & expressè. h. d. secundum Bar. Vel sic: Vltima voluntas præualet etiam sine scriptura. Sal.

V. [illegible]

SI filiusfamilias.] CASVS. Si filio tuo in sacris tuis constituto res mobiles, puta argentum, vel se mouentia, vt equum eunti in castra dedisti: an cum fratribus sint cõmunia, quæritur? Resp. quod non: sed in castrensia bona tibi filio computentur ad diuisionem. secus si et fundum vel rem immobilem donasti, quia illa veniũt in diuisionem communem. & hoc in secunda. Si autẽ occasione militiæ aliqua acquisiuit prædia à commilitone, ea vt castrensia fratribus suis nõ cõmunicabit. & hoc in tertia. Not. hic casum, quòd si pater filio doctori dat libros & vestes doctorales, & alia similia quæ doctori conueniũt, statim efficiuntur quasi castrensis peculij, & statim valet donatio, quia filiusf. quantum ad castrense peculium pro patref. habetur, vt in l. 2. ff. ad Mace. nec possunt postea reuocari, nec debent communicari cum fratribus, nec sibi computari debent in portionem suam, sed habere præcipua, & reliqua debent communiter diuidi, secundum Pau. hic.

b Mobiles.] vt arma.

c Mouentes.] vt equus.

d Habes.] vt & j. de castren. pecu. l. 1. lib. 12. & ff. de castren. pecu. l. 4. in princ. Et not. castrense non communicari, nec quasi castrense, vt hic, & j. de col. l. fi. & s. de adno. diuer. iudic. l. fori, & infra de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. 1. & insti. quib. non est permissum face. testamẽ. in princip.

e Non sunt.] tenet tamen donatio. si morte firmetur tacite vel expresse, & præcipua adiudicentur, vt j. de dona. inter virum & vxorem. l. donationes. j. & j. eod. l. filiæ, & dic vt ibi.

f Ex occasione.] forte à commilitone, non acquisitum

A

aliàs nisi fuisset miles, vt ff. de castren. peculio. l. si forte, & l. castrense.

IN ipsius.] CASVS. Si testator præcepit in testamẽto, vt vnus ex seruis suis in perpetuis staret vinculis, alius exportandus venderetur, & postea voluntatem suam mutauerit clemẽtia ductus, licet probari nõ possit per scripturã, sed alijs rationibus quòd volũtatem suam mutasset, tamen posterior sua voluntas seruanda est, & non venient hi serui in diuisionem cum alijs rebus hæreditatis per iudicium familiæ erciscundæ inter cohæredes.

IN ipsius mariti tui fuit potestate, mutare [g] quod in seruos suos iratus testamento cauerat, [h] vt vnus quidem in perpetuis vinculis moraretur, alter verò exportandus venundaretur. Proinde si offensam istam clementia [i] flexit (quod licet scriptura non probetur, alijs tamen rationibus [k] doceri nihil impedit: præsertim cum posteriora eorum talia merita deprehenduntur, vt ira domini potuerit mitigari) nouissimam eius voluntatem arbiter familiæ erciscundę sequetur. [l]

Quod est ipso iure diuisum per legem, non potest ministerio iudicis diuidi. h. d. Bal. Vel sic: Nomina debitorũ per hominis iudicium non veniunt diuidenda, cum sint ipso iure diuisa. Salyc. & Pau. de Cast.

C

VI. Imp. Gordianus A. Pomponio militi.

EA quæ in nominibus [m] sunt, non recipiunt diuisionem: [n] cum ipso iure in portiones hæreditarias ex lege duodecim tabularum diuisa sint. [o]

In iudicio familiæ erciscundæ veniũt prælegata. Bal. Vel sic: Iudex aditus super hæreditate diuidẽda, de prælegatis cognoscit: & ei cui debentur, adiudicat. Salic.

VII. [illegible] Aeliano.

g Mutare.] cum ambulatoria sit voluntas, &c. Not. quòd voluntas defuncti deambulatoria est vsque ad supremũ vitæ, vt ff. de adimen. leg. l. 4. — Defuncti voluntas est deambulatoria.

h Cauerat.] cauerat dico vt vnus, &c.

i Clementia.] sic j. l. si quis aliquem te. pro. l. fi.

k Rationibus.] sic s. de rei vendi. l. indicia certa.

l Sequetur.] sicque faciet diuisionẽ seruorum, vel curabit pęnas imponi, si nõ reuocauit testator, vt ff. eod. l. his consequenter. §. idemq́s.

EA quæ in nominibus.] CASVS. Per actionem famil. erciscun. res corporales diuidi debent, non autẽ actiones hæreditariæ, scilicet quo ad titulum, sed quo ad intellectum, & hoc est quod subijcit, quia lex 12. tabularum diuisiones pro portionibus hæreditariis fecit, vt quilibet hæredum pro portione sua actiones habeat hæreditarias, & etiam contra quemlibet dentur. Viuianus.

D

m In nominibus.] i. in debitoribus.

n Diuisionem.] ab homine.

o Diuisa sint.] idem econtra si defunctus debuit, vt & supra de pac. l. pacto successorum, sic & infra si cert. peta. l. j. & infra de except. l. 1. & de hæred. act. l. 3. Sed certe sic est in rebus corporalibus: nam & ipsarum dominium vnumquemque hæredem contingit pro hæreditaria parte: quia si sis hæres pro dimidia cuiuslibet rei, dominus es pro dimidia. Si pro tertia, similiter ipso iure diuisæ sunt res pro portionibus hæreditariis. Sed dic differre in hoc, quia res corporales etsi ipso iure sint diuisę, tamen per hominem aliter diuidi possunt, vt loco intellectualis diuisionis fiat quædam quæ oculis subijciatur, vt institutio. de offic. iudic. §. fina. At in nominibus non potest per hominem aliter fieri diuisio: licet totius nominis possit fieri assignatio quandoque, vt statim dicam, scilicet quando res corporales sunt & nomina. Item & si tantum — Nomina hæreditaria per hominem diuidi nõ possunt.

tantum nomina, ex voluntate tamen, vt ff.eod.l.plane. A nam facta aſsignatione remanent tamen actiones penes eum qui mandat eas, adeo inhęrent oſsibus eius, vt ff. pro ſoc.l.3.in princip. Item intellige hanc.l.quando nil aliud eſt in hæreditate, niſi nomina, ut ff.eo.l. hæredes.§. 1.alioquin uenirent nomina gratia aliorũ, nõ dico diuidenda, ſed aſsignáda, vt dictũ eſt, ut ff.e.l.3.§.fi.&l.ſeq. Sic & alias quædam ueniũt acceſſorie, non principaliter, vt ff. de vi & vi ar.l.1.§.illud, & de ſer.cor.l.i hoc, & ff Car. edi.l. ſi impubes.§ penul.

SI qua fideicommiſſorũ petitio īter cohæredes conſiſtat,[a] prætor vel præſes prouinciæ eius rei[b] diſceptator conſtitutus, vel iudex familiæ erciſcundæ iudicio aditus, vt voluntas teſtatricis[c] ſeruetur, ſuas partes accommodare[d] debet.

In vno libello poteſt agi familiæ erciſcundæ iudicio pro pluribus hæreditatibus diuidundis, puta pro hæreditate paterna & materna. h.d. ſecundum Bald.

VIII. Idem A. Teleſphoro.

BOna, quæcunque tibi ſunt communia cum fratre tuo ex hæreditaria ſucceſsione patris vel matris, cum eodem familiæ erciſcundæ iudicio experiens, vt diuidantur impetrabis.[e]

Hæc actio eſt bonæ fidei, & in ea veniunt fructus. Bald. & Sal.

IX. Idem A. [illegible]

NOn eſt ambiguum, cũ familiæ erciſcundę titulus[f] inter bonæ fidei iudicia numeretur,[g] portionem hęreditatis ſiqua ad te pertinet, incremẽto fructuum augeri.[h]

Teſtator poteſt inter ſuos hæredes hæreditarias res diuidere, ſalua Falcidia. & clauſula generalis ſequens determinatur per ſpecialem clauſulam præcedentem. h.d. ſecundum Bart.

B X. [illegible]

QVotiens inter omnes hæredes teſtator ſucceſsionem ſuam diuidit,[k] ac ſingulos certis poſſeſsionibus cum mancipiis quæ in eiſdem ſunt conſtituta, iubet eſſe contentos,[l] voluntati eius (ſalua legis Falcidię[m] anctoritate) obtemperandũ eſſe manifeſtum eſt. Nec mutat,† quòd in ſequentibus verbis[n] mancipia C ſua vniuerſa, nulla facta eorum diſcretione, commendanda[o] putauerit hęredib.

SI qua fideicommiſſorum.] CASVS. Pluribus relictis hęredibus, vni ex eis partem fundi prælegauit. ille ad rem prælegatam petitionem habebit, & non veniet in diuiſionem cum aliis cohæredibus per iudicium famil. erciſc. & hoc prouidebit vel iudex datus ad diuidendam hæreditatem, vel præſes.

a Conſiſtat.] quia prælegauit teſtator aliquid alicui eorum.

b Eius rei.] quia actione ex teſtamento agitur coram eo. Vel dic quòd etiam iudicio familiæ erciſcundæ agebatur coram eo.

c Teſtatricis.] pręlegatum relinquẽtis.

d Accõmodare.] vt & ff.e.l ſi ita legatũ, & l īter cohæredes.§.1.& l.rẽ pignori, & l.ſi filia.§. Papin. & § itẽ Papi.

BOna quæcunque.] CASVS. Si aliqua cum fratribus tuis habes communia, ſiue ea ſint paterna vel materna, vt ea diuidantur vno eodem iudicio fami. erciſ. impetrare poteris.

e Impetrabis.] etiam vna actione ſufficiente pro pluribus hæreditatibus, vt & ff.eod l.hæredes.§.de pluribus. ſi autem contra pluribus actionibus agi poteſt pro vna hæreditate propter plures cohæredes diuerſis temporibus diuidentes, vt ff.eod.l.2.§.dubitandum. Item excipe quædam quæ licet communia ſunt ex hęreditaria cauſa, non tamen veniunt in hoc iudicio, vt nomina ſiue defuncto ſiue à defuncto debita, vt ſupra eo.l.ea quæ. Item mala medicamenta. Item iniuſte quæſita. Item libri improbatæ lectionis, vt ff e.l.cæteræ.

NOn eſt ambiguum.] CASVS. Si tu cum aliquo alio in hæreditate aliqua inſtitutus, vnius fundi, ſciens eum hæreditarium, & alium in eo hæredem eſſe, fructus percepiſti: an ad eos tenearis, vt in diuiſionem cum cæteris bonis veniant per iudicium fami.erc. Reſp. ꝙ ſic, cum iudicium fami.erc. ſit bo.fi.& portio hæreditaria fructibus augeatur.

Titulus uario modo ſumitur.

f Titulus.] id eſt actio. vel titulus, ſcilicet iudicij, ſicut poſſeſsionis titulus, id eſt cauſa, ſicuti eſt emptio vel alius contractus. aliàs autem ponitur pro modificatione, aliàs pro dignitate, aliàs pro ſigno ponitur, aliàs pro priuilegio, vt in auth. de eccle.tit.in prin.coll.9.

g Numeretur.] vt inſt.de act.§.actionum.

h Augeri.] hoc ſi percepit tanquam hæres ſciens ſe habere cohæredem, & fundum hęreditarium eſſe. Sed quid ſi ſuum credebat, vel ex alia cauſa communem, vel percepit cum non credebat ſe habere cohæredem? Videtur quòd non teneatur, vt ff. eod. l. inter cohæredes. §. fructus. ſed eos debeat lucrari percipiens, vt ff. eod. l.fundus qui.§. 1.ibi, qui vero ante lit.conteſtat.& ff.finium reg.l.4. § poſt litem, & inſti.de re. diui.§.ſi quis autem à non domino. Sed tu dic quòd tenetur vtili actione, ſed nõ directa, quia nõ percepit vt cohæres, vt ff.eodem l. & puto. §.penulti. & l. qui erat, & ad inſtar petitionis hæreditatis in quantum locupletior eſt, vt ſupra de petitio.hæred.l.2 & ff. de petiuo. hæred. l. ſed & ſi. §. penulti.& ſi. & l. illud. §. prædo.

QVotiens.] CASVS. Paterfamil. tres filios habens, & tria prædia, & in vnoquoque prædio tria mancipia, vnicuique filiorum certum aſsignauit prædium cum mãcipiis quæ in eo erant, & deceſsit: an filij huic diuiſioni, quam pater in teſtamento fecit, ſtare debeant, quæritur? Dicitur quòd ſic. & hoc in prima. Si autem in inferiori parte teſtamenti ſic dixit teſtator, rogo vos o filij de mancipiis quæ vobis reliqui, quòd eos clementer tractetis. an videatur per hæc verba, mancipia quæ prius diuiſit, communicaſſe, quæritur? Reſpõ. quòd non. & hoc in ſecunda.

† Hęc l.facit ad c. ſecũdo requiris, cũ glo. ſup uerbo, utriuſq;, extra de ap. ubi uide.

i Hæredes.] Not. generalem clauſulam referri ad antecedentia.

Pater filiis bona diuidẽs, uł eos inſtituel.

k Diuidit.] & ſic dico, ꝙ ſi pater inter filios ſuos in ſolẽni voluntate diuiſit bona aſsignando cuilibet certã portionem vel etiam certam rem, pro eodem habeo ac ſi dixiſſet, hæredes inſtituo nam quilibet neſcit dicere, hæredes inſtituo. Si autem in minus ſolenni voluntate, dico idem, ſi aſsignauit ei quotam portionis. Si autem certam rem, tunc non vt teſtamentum valebit, ſed vt uoluntas ab inteſtato. Alij tamen aliter dicunt, vt ĩ.eo.l filij, dicemus. H.

l Contentos.] quæ inſtitutio valet, vt ff.de hęr.inſt.l.ex facto.2.§.j.& ff.e.l.ſi filia.§ ſi pater.& ſunt hęredes, cũ nulli alij ſint hæredes. aliàs eſſent iſti tales loco legatariorum, vt ĩ.de hær.inſt.l.quotiens.

m Legis Falcidiæ.] quæ debetur iure inſtitutionis, vt probatur.ff.de hære.inſti.l.ex facto. 2. vel quæ debetur iure naturæ. nam quamcunque vult poteſt retinere. De Trebellianica autem poſſet etiam quis hoc intelligere, licet quidam dicant ꝙ non habet locum, niſi cum rogatus eſt quis reſtituere totam hæreditatem, vel quotam portionem, & pro eis. ff ad Treb.l.mulier.1.§.fin.& l.nõ quod. §.fin.& l.cogi, in princi.

n Verbis.] ſ. teſtamenti.

o Commendanda] i.commendauit: ſic ff.eo.l.cum putarẽ. ex quo videbatur in cõmune redegiſſe, quę ante diuiſerat

ferat: sed non est ita, vt dicit. & sic sequentia per præcedentia intelliguntur: ut ff. de leg. 1. l. si seruus plurium. §. fin. & de lega. 2. l. legatorum. §. fin. Sed argu. contra. ff. de verbor. signific. l. si cum fundum, & de legat. 3. l. is qui cum plures. A

a Insinuasse.] id est commendasse.

Inter filios.] CASVS. Si paterfamilias, uel materfamilias ab intestato decessit, & filios, uel filias reliquerit: in bonis eorum qualiter inter liberos facienda est diuisio, quæritur? Rñ. quod pro portionibus uirilibus. Viuian. Et intellige istam. l. in bonis allodialibus. Secus in feudalibus, quę non transeunt ad fœminas, sed masculos tantum. Pau.

b Aequo iure.] id est æquitate sola inspecta. cum enim ex sententia ius fieri debeat, sicut ipse legislator æquitatẽ sequitur: ita & iudicem sequi oportet: licet quandoque nõ ita sequatur, oculo iudicis caligante.

c Explorati iuris est.] a sapientibus: ut Instit. de hæred. quæ ab intestat. in princ. & j. de leg. hęred. l. lege. & de collat. l. ut liberis. & ff. de suis & legit. l. j. in princ.

Non ideo.] CASVS. Duo fratres bona paterna inter se diuiserunt. an ob hoc quod scriptura non interuenit, diuisio sit minus obseruanda, quæritur? Dicitur quod non,

†al. Gall' & Volusianus. AA.

cum vtique his ea videatur insinuasse, a quibus etiam testamento relinquenda esse decreuit.

Inter filios & filias debet hæreditas parentũ æqualiter diuidi. h. d. secundũ Bal. Vel sic: Pro rata successionis petitur diuisio hæreditatis. Sal.

XI. Imp. Philippus. A. & Philippus. C. Antonio.

Inter filios & filias bona intestatorum parentum pro virilibus portionibus æquo iure [b] diuidi oportere, explorati iuris est. [c] B

Diuisio valet sine scriptura. hoc dicit. Bal. & Sal.

XII. Impp. Galienus & Valerianus. † AA. Ruso.

Non ideo diuisio inter te & fratrem tuũ (vt proponis) facta, irrita habenda est, [d] quod eam scriptura secuta non est, cùm fides [e] rei gestæ ratam diuisionem satis affirmet. C

Peculium profectitium venit inter hæredes diuidendum. Item debitũ vnius fratris non onerat alios, nisi de eius peculio profectitio. Bald.

XIII. Impp. Diocl. & Maximian. AA. Saturnino.

Certum est liberorum peculia [f] post mortem patris in hæreditatem diuidendam ad com

cum fides &c. quasi dicat, cum post diuisionem factam insecuta est possessio: quia quilibet possessionem apprehendit, & sic euidentia facti probat.

d Habenda est.] vt s. de pact. l. pactum quod bona, & de rei uendic. l. indicia, & j. de probat. l. proprietatis. D

e Fides.] quia diuisio facta est, & possessio inde secuta est: ut j. eod. l. si diuisionem. & facit. s. si mi. ab hæred. se absti. l. j.

Certum est.] CASVS. Si paterfa. habens filios, eos scripsit hæredes: an peculia profectitia, quæ filij habent, ueniant in diuisionem cũ cæteris bonis post mortem patris, quæritur? Respon. quod sic. & hoc in prima. Si autem unus ex filijs uiuente patre & ignorante cũ aliquo cõtraxit, & eius debitor factus fuerit, an cohæredes suos conuenire possit, vt conferant illud debitum, quæritur? Dicitur quod nõ, nisi ut de peculio suo tantum recipiat, in quantum his cum quibus contraxit, fuerit condemnatus. & hoc in secunda.

f Peculia.] profectitia, subaudi. nam castrẽsia, uel quasi non conferuntur: ut s. eod. l. si filiusfamilias, & j. de col. l. ea demum, & l. filiæ licet. Item nec aduentitia hodie:

vt j. de colla. l. fi. Sed quomodo reuocentur ad cõmunionem, cum nec discesserint, vt j. de col. l. filiæ licet? Resp. quatenus de facto exiuerunt. i. quo ad administrationẽ, vt & s. de inoff. dona. l. si totas. sic s. de sacrosan. eccle. l. iubemus. 2. §. ii.

munionem esse reuocanda.

¶ Frater autem & cohæres tuus, ob contractus quibus viuente patre etiã ignorante ipso obligatus fuit, conuenire [g] te & alterum fratrem tuum cohæredem vestrum vltrà non potest, [h] quàm vt de peculio suo recipiat tantam quantitatem, in quantam condemnatus [i] est his cum quibus ipse contraxit.

Ex diuisione iudicis obligatur quis de euictione sicut ex diuisione contrahentium, nisi unusquisque receperit in se rei euentum. h. d. Bald. Vel sic. Ex diuisione etiam facta iudice mediante, tenetur quis de euictione per actionem præscriptis uerbis, nisi fuerit expressè actum contrarium. Pau. de Cast.

XIIII. Iidem. AA. Hermiano.

Si familiæ erciscundæ iudicio, quo bona paterna inter te [k] ac fratrem tuũ æquo iure diuisa sunt, nihil super euictione rerũ singulis adiudicatarũ specialiter inter vos conuenit, id est [l] vt vnusquisque euentum † rei [m] suscipiat, rectè possessionis euictæ detrimentum fratrẽ & cohæredem tuũ pro parte [n]

g Conuenire.] vtili iudicio famil. erciscũ. non directo, vt ff. e. l. & puto. §. sed & si dolo, versi. & ideo. l. quæretur, in fi. Vel speciale in filiis, vt ff. e. l. hęredes. §. si filius.

h Vltra non põt.] nisi fuerit in rem patris versum, vel eius iussu contractũ, tũc enim pręstabitur de substantia patris solidum, vt ff. eo. l. si filia. §. 1.

i Condẽnatus est.] vt ff. e. l. in consequẽter. §. si filius, & ff. de pecu. l. si quis seruũ, in prin. & l. quęsitũ. §. 1. & 2. & ff. de condi. indebit. l. frater à fratre. Item quod dicit, condemnatus, ad factum respicit, quia & si condẽnatus nõ esset, sed tantũ obligatus, idem iuris esset secundum quosdã. sed certe immo non idem, quia tunc non deduceret, sed sibi caueretur à cohæredibus se refusuros, vt ff. de pecul. l. sed si damnum. §. fina. Item hoc cauere debet cohæredibus, se defensurum eos, vt ff. e. l. si filia. §. ij.

Si familiæ.] CASVS. Paterfam. decessit duobus hæredibus relictis, iudicio famil. erciscund. hæreditate inter eos diuisa: puta vt vnus haberet prædia quæ erant vltra Rhenum, & alius citra, nec super euictione aliquid inter eos conuenit. puta si prędium aliquod vltra Rhenum esset euictum, cohæres qui habebat citra, pro parte cognosceret, vel econtra: an eo obstante quòd non conuenit, compelletur onus euictionis subire, quæritur? Respond. quod sic, per actionem præscriptis verbis. D

†Id est, periculũ. Pa.

k Inter te.] secus si pater inter vos duos diuisit, quia de euictione non agitur, ut ff. de lega. ij. l. cum pater. §. euictis. Accursius.

l Id est.] istud id est, non expositiue, sed exemplificatiue ponitur. q. d. nihil conuenit, id est non hoc vt vnusquisque, &c.

m Rei.] contra. ff. de actio. empti. l. emptorem. §. fin. vbi dicitur quod pacto interueniente de euictione nihilo minus agitur. Solut. hic versatur vtilitas vtriusque, ibi non.

n Pro parte.] nam cum vnaquæque res sit communis cohæredibus pro indiuiso, in iudicio familiæ erciscundæ fit adiudicatio in singulis rebus, & sic habet vnusquisque cohæres partẽ alterius in qualibet re sibi adiudicata, aliã

vero

vero partem ex se. pro parte igitur, quam habet ab alio, habet eum de euictione obligatum per actionem præscriptis verbis, quæ nascitur ex permutatione rerum. Est enim in diuisione quædam permutatio: & ideo bene dicit, præscriptis verbis agendum, vt ff. de rerum per mu. l. j. & de præscrip. verb. l. naturalis, §. si autem do rem, & ad hoc j. tit. ij. l. si fratres, & ff. eo. l. hæredes, §. penul. & ff. de euictio. l. si cum venditor, §. j. Sic ergo distingue: aut cõuenit vt de euictione teneretur, & tenetur: aut nihil conuenit, & similiter de euictione tenetur: nisi scienter aliquis alienum accipiat, vt j. commu. vtriusque iud. l. si fratres, & j. de euic. l. si fundum. Aut conuenit vt nõ teneretur: & tũc nõ tenetur: vt hic. Sed hoc casu an saltẽ ad precium rerum agi possit? quod videtur, vt ff. de act. emp. l. emptorem, §. fi. Sed magis puto non posse. nam hic vterque suscepit rei euentũ: ibi solus emptor. In casu tamen non agitur nisi cautũ sit, sed alius est casus, vt ff. de leg. j. l. si domus, §. j. Itẽ hoc si fiat diuisio à iudice vel patribus, secus si a testatore, vt dices j. eo. l. si cogitatione. Item quid si vni assignetur per diuisionem iudicis totum allodium: alij feudũ, qui decedens reliquit tantum filiam: an hæc filia euicto ei feudo agere possit? quod videtur, quasi non sit ei vitium q fœmina sit nata, vt j. de leg. hæred. l. lege, & de lib. præte. vel exhæred. l. fin. E contra q non, sicut si res empta naturaliter interijsset, vel fato, vt ff. de euictio. l. si secus. Item quia pater caulam præstitit, arg. ff. de euic. l. si seruum. Sed puto q non, cum pater eius filiæ accipiens in partem, hoc sciebat posse euenire, nisi fuisset stipulatus de euictione, vt j. de euict. l. si fundum.

Diuisio permutatio quædã est.

Hæredes an teneã tur sibi inuicem de euictione.

Istam tenet Bar. & dicit eã sing. & menti tenendã: licet Guil. de Cu. & Pau. tenẽant cõtra.

agnoscere, præses prouinciæ per actionem præscriptis verbis compellet. Dat. VIII. Kalen. Septem. AA. Conss.

Ex pacto nudo diuisionis non oritur actio, nec transfertur dominiũ, nisi traditione secuta. Bald. & Pau. de Cast.

XV. Iidem AA. Theophilo.

SI diuisionem conuentione factam etiã possessio cõsensu secuta, pro solido dominium rerum quas pertinere ad patrem tuum placuit, ei[a] firmauit: earum vendicationẽ habere potes, si patri tuo successisti. Si vero placitũ diuisionis vsque ad pactum stetit,[b] arbiter familiæ erciscundæ iudicio vobis datus, communionem inter vos finiri prouidebit.[c]

ADDITIO. Hoc vltimum intellige secundum Ricard. Malumb. quando expresse stipulatus esset de euictione in hunc casum: aliàs si generaliter esset stipulatus, cum sciret bona esse feudalia, & ex natura feudi euincerentur, de euictione non ageret, arg. ff. de hære. vel act. vẽd. l. si nomen, & facit secundum Bar. hic l. si quis domũ, §. j. ff. locati, & ff. de damno infec. l. damni infecti stipulatio pertinet, in prino.

SI diuisionem.] CASVS. Duo fratres hæreditatẽ paternam ex consensu suo diuiserunt: & vnusquisque possessionem suæ partis quantum contingebat, apprehendit, decessit alter relicto filio: inuenit portionem patris sui ab alio fratre occupatam: an eam vendicare possit, quæritur? Respon. q sic. Et hoc in prima. Si autem diuisio tantum verbis facta fuisset: hoc modo: Diuidamus hæreditatem: vel tantum de ea diuidenda conuenerit: nec sequebatur apprehensio, & possessio non fuit subsecuta, & dominium non erat quæsitum patri nec filio: iudex familiæ erciscundæ inter fratrem & filium bona diuidet.

a Ei.] scilicet patri tuo.

b Stetit.] & vltra non processit, & sic dominium non fuit quæsitum, vt hic, & j. de pact. l. traditionibus, & ff. de pact. l. diuisionis, & j. de rerum permu. l. ex placito. Item intellige non valere pactum ad agendum, sed ad excipiendum sic, vt ff. communi diuidun. l. iij. § fin. quę est contra, & j. de pact. l. cum proponas, ij.

c Prouidebit.] non ex pacto, vt hic & dictis concordantijs.

Iudex in diuidendo inter liberos, debet sequi voluntatem defuncti etiã non solennem. h. d. secundum Bart. & Bald. Vel sic: Iudex in diuidendo inter liberos, debet sequi voluntatem defuncti etiam non solennem: licet non succedatur ex testamento, sed ab intestato: salua tamen Falcidia vel Trebellianica si alicui eorum non remaneret integra h. d. secundũ Paul. de Cast.

XVI. Iidem AA. Heraclio.

FIlij[d] patris testamentum[e] rescindendi, si hoc inofficiosum[f] probare non possunt,[g] nullam habent facultatem.[h] Sed & si tam circa testamentum, quam etiam codicillos iudiciũ eius deficiat,[i] verum quibuscunque verbis[k] voluntas eius declarata sit: licet ab intestato[l] ei fuerit successum, ex senatusconsulto[m] retẽtionis mõ seruato,[n] familiæ er-

FIlij.] CASVS. Si testamentum fecisti & solenne: filij tui illud rescindere non poterunt nisi per inoffi. querelam. Si autem nõ solenne, puta adhibitis tribus testibus istũ: & in illa minus solenni volũtate diuisionem bonorum tuorum inter eos fecisti: puta assignãdo vni prędia quæ vltra Rhenum erant, alij quæ erant citra: an iudex qui cognoscit famil. ercis. iudicio, diuisionem factã in minus solenni volũtate bonorum tuorũ inter eos seruare debeat, quæritur? Respon. q sic: dum tamen vnusquisque filius non habeat minus legitima: quod si non habeat, ex senatusconsul. sibi supplebitur.

d Filij.] idem est in cæteris liberis, vt j. de testa. l. hac consultissima, §. ex imperfecto. Accur.

e Testamentum.] non etiam coram quinque testibus factum.

f Inofficiosum.] large ponitur hoc nomen scilicet pro omni testamento quod est factum contra officium pietatis, siue exhæredationem, siue præteritionem contineat, sic instit. de inoff. te. §. si vero testamentum.

g Possunt.] licet sit aliquis eorum gratus.

h Facultatem.] quia nec suo iure, nec iudicis officio.

i Deficiat.] quia nec quinque testes interfuerunt, vt j. de codicil. l. fin. §. in omni.

k Verbis.] puta sic dixit: omnia bona mea diuidatis inter vos filij mei, secundum quosdam: quod non placet: quia dicit, retentionis modo seruato. Vel melius dic, vnum fundum tibi: & alijs alia bona reliquit. Vel dic, ipse pater diuisit.

l Ab intestato.] ex hoc dicunt quidam q ex minus solẽni voluntate parentis non succeditur nisi ab intestato, quod non placet: cum lex dicat q qualibet patris volũtas inter liberos est seruanda, vt j. eo. l. fi. ergo & hic, & ita ex testamento potest succedi. Est enim testamentũ testatio mentis, vt instit. de testamen. in prin. sed nihilo minus potest ei ab intestato succedi, vt j. si omis. sit causa test. per totum, & sic hic dicit, & j. l. fi. nec ob. j. de testa. l. hac consultissima, §. fi. nam ibi non loquitur de filijs, sed de alijs qui possunt ab intestato succedere. Vel hoc ab intestato &c. referas ad casum cum fecit codicillos. Vel refert ex quota portione vel re certa eos instituat, vt diximus. j. eo. l. quoties.

m Ex senatusconsulto.] Trebelliano, cui locus est & in fideicommissis quæ ab intestato relinquuntur, vt hic euenit, vt ff. ad Trebel. l. recusare, § j. & ff. ad l. Fal. si filius familias: videtur enim hic pater fidei commisisse eorum, vt contenti partibus assignatis, restituant cætera, vt ff. de leg. ij l. peto circa principium. nam & Falcidia inter hæredes locũ habet, vt j. ad l. Fal. l. à cohæred. b°.

n Seruato.] eodẽ modo ac si ex testamẽto succederetur.

Patris quælibet volũtas est inter liberos seruanda.

Glo. videtur hoc velle dicere per locũ ab etymologia vocab. de quo Ias. in l. 2. §. appellata. ff. si cert. pe. Pan. in ca. cũ secũdũ apost. de pb. q testamentũ imperfectum est testamentũ: sed male: quia nõ valet argumentũ affirmatiue.

Ad: fum.

a Aditum.] id est appropriatum.

C Ohæredibus.] CASVS Si testator tribus hæredibus relictis decessit, an duo absente tertio diuidere possint bona, quæritur? Dicitur ꝙ absenti portio quam habuit in rebus communibus ante diuisionem, seruabitur: & eam cum fructibus percipiet: interim non timens præiudicium sibi fieri per diuisionẽ ipso absente factam.

b Facientibus.] quod facere possunt quo ad personales præstationes, vt ff. eo. l. 2. §. dubitandum, & l. arbitrium, & ff. cõmuni diui. l. & si nõ omnes.

c Derogari.] vt & ꝭ. res inter alios acta &c. Accur.

d Reditibus.] vt & ꝭ. eo. l. non est.

F Iliæ.] CASVS. Si duabus filiabus hæredibus institutis paterfa. decesserit: an res quas vni nostrũ cõparauit nomine suo, quasi nomine filię, post mortẽ suam cum alijs bonis veniant in diuisionẽ, nisi probetur patrẽ contrarium voluisse, quæritur? Dicitur ꝙ non, & hoc quibusdã rescriptis imperatorum comprobatur: quibus filia, nomine cuius res cõparabãtur, aduersus sororem suam vti potest, & hoc in prima. An autem filia, quę in communi hęreditate sumptũ bona fide fecit, pro ꝑtione cõsequi possit, quæritur? Dicitur ꝙ sic, famil. ercis. iudicio, vel neg. gest. & hoc in secunda.

e Res comparauit.] vnde quia nõe eius emit, videtur ꝙ per vltimum iudiciũ cõferret in eam, vt hic, quod facit pro filio, cuius nomine pater emit libros, & pro hoc ff. eo. l. quæ pater, ij. & l. Pomponius Philadelphus, & de pecu. lega. l. fi. & de dona. l. donationes in concubinam, §. species, & ꝭ. de dona. inter virum & vxo. si filij sui. Sed contra ꝭ. de colla. l. si donatione, in fi. Sol. ibi non eius nomine pater emit, sed suam rem filio donauit. Vel plenius solue vt ibi. Sed an est legatum hoc, vel donatio causa mortis? Respon. non est donatio inter viuos quia sic non valeret: vt ꝭ. de inoffi. dona. l. 2. nec causa mortis, quia pater ex ea obligari non potuit, sed nec legatum, cum non in testamento relinquatur. Sed dic esse quasi legatum: nam & non adita hæredita-

Libros quos pater emit filio, an debeat filius habere ꝑcipuos.

Legatũ & quasi legatum repetitur.

ciscundę iudicio aditum[a] iudicem sequi voluntatẽ patris oportere, iuris auctoritate significatur.

Diuisio facta inter præsentes, iuri absentis non præiudicat. h. d. Bald. Vel sic. Diuisio facta inter quosdam ex socijs, alijs absentibus non præiudicat. h. d. secundum Pau. de Cast.

XVII. Iidem AA. & CC. Commodiano.

C Ohęredibus diuisionem inter se facientibus,[b] iuri absentis & ignorantis minime derogari,[c] ac ꝓ indiuiso portionem eam quæ initio ipsius fuit, in omnibus communibus rebus eum retinere certissimum est. Vnde portionem tuam cum reditibus[d] arbitrio familiæ erciscundæ percipere potes, ex facta inter cohęredes diuisione nullũ præiudicium timens. D. VII. Kal. Dec. Sirmij. AA. Cõs.

Quod pater nomine vnius filij vel filiæ emit, & sibi tradidit: debet illi adiudicari. & in hoc iudicio habetur ratio sumptuum per vnum ex cohæredibus factorum in re communi. h. d. Bar. Vel sic: Donatio facta a patre filiæfamilias, morte confirmatur, & capit vim relicti. & præcipua adiudicatur filiæ. h. d. Iac. But. vsque ad vers. In communi. ibi dicit ꝙ si vnus hæres de proprijs expendit in rebus cõmunibus: ꝙ illud recuperat a cohæredibus. h. d. Vel sic: Quod pater emit nomine vnius ex filijs, & sibi tradidit: videtur donasse: & tanquã donatum in diuisione hæreditatis sibi præcipuum adiudicatur, si donatio non fuit reuocata. Item in hoc iudicio habetur ratio impensarum factarum per vnum in rebus communibus. h. d. secundum Pau. de Cast.

XVIII. Iidem AA. & CC. Domnæ.

F Iliæ, cuius nomine pa-

A ter res comparauit,[e] si non postea contrarium eius iudicium[f] probetur, per arbitrium diuidũdæ hæreditatis præcipuas adiudicari,[g] sæpe rescriptum est.

¶ His itaque,[h] si patri successisti, quem nomine tuo quædam comparasse

B dicis, aduersus sororẽ tuã apud pręsidem prouincię (si res integra[i] est) vti potes.

¶ In communi autem hęreditate, quin sumptus ab vno facti bona fide, familiæ[k] erciscundæ[l] iudicio, vel negotiorum gestorum actione seruari possint, non est ambiguum.†

In hoc iudicio habetur rõ rerum à quibusdam ex hæredibus subtractarum vel deterioratarum. Bald.

XIX. Iidem AA. & CC. Lysimacho.

C I Ncerti iuris non est in familiæ erciscundæ iudicio earum rerum quas ex cohæredibus quidam de communibus assumpserunt,[m] vel deteriores fecerũt, rationem esse habendam, eiusque rei cæteris præstandam indemnitatem.[n] Dat. XVIII. Kal. Ian. AA. Conss.

Si res communis distrahitur communi nomine, preciũ venit in actione mandati, vel negotiorum gestorum: si vero proprio nomine, venit

D *in petitione hæreditatis. Iaco. But. Bald. & Salic.*

XX. Iidem AA. & CC. Pastucæ.

I N familiæ erciscundæ iudicio ab vno pro so-

te, patris confirmatur morte, secundum Azo.

f Eius iudicium.] quia donasse præsumitur: nisi contra probaueris.

g Adiudicari.] sed quo titulo? tit. quasi legati adiudicati: vtpote relictum quod semper datur præcipuum, vt infra de col. l. filiam, ij. & supra eo. l. si qua.

h His itaque.] scilicet rescriptis.

i Si res integra.] quia nec sententiatum est, nec transactum est. supra eod. l. prima.

k Familiæ.] si res ꝓ parte geri non possit, vel minus commode: cum autem commode geri potuit, ꝓ parte agitur neg. gest. vt hic subijcit, & ff. communi diui. l. si quis putãs, §. siue, & ff. eo. l. hæredes, §. si vnus, & l. his consequenter, & l. Pomponius, & supra de neg. gest. l. fi. ne, & ff. de negoc. gest. l. si communes ædes.

l Erciscundæ.] in luẽdo pignore quod pro parte sui nõ poterat, vt ff. communi diuidun. l. si quis putans.

† Dat. Kalen. XVII. AA. Cõss.

I Ncerti.] CASVS. Duobus hæredibus relictis decessit testator, & vnus cohæredum de rebus hæreditarijs vel consumpsit, vel deteriores fecit: an earum ratio sit habenda, & alij cohæredi indẽnitas præstanda, quæritur? Dicitur ꝙ sic.

m Assumpserunt.] id est cõsumpserũt. Accur.

n Indemnitatem.] in simplum, non in duplum: & tenetur etiam hæres cohæredis: quæ duo non sic seruantur in l. Aquil. vt ff. eod. l. & puto, §. fi. & l. damno, & ff. communi diuidun. l. item quãuis, in princ.

I N familiæ.] CASVS. Decessit Titius relictis tribus hæredibus: vnus rem communem vendidit, & precium recepit: qua actione à cohæredibus ad precium conueniri possit, quęritur? Distinguitur: aut rem communem alienauerit nomine cohæredis: aut nomine suo tantum. In primo casu subdistingue: quia aut habuit mandatum, aut non. primo casu conuenitur actione mandati, secundo casu, si alij cohæredes ratam habent venditionem, conuenitur act. neg. gest. nec veniet precium in iudicio fa. ercis. quia forte venditio poterat pro parte expediri.

Si nomine ſuo, conuenietur ad precium petitione hæreditatis.

a Venundatæ.]id eſt venditæ.

b Non venit.]hoc ideo: quia pro parte poterat expediri, vt ſ. eo. l. filię, in fine diximus. Vel quia hic erat actū, vt no. ſm Io. ff. eo. l. hæredes, §. idē eſt & ſi vnus.

c Præceſſit.]ſcilicet mandatum.

d Venditionem.]vt & ſ. de nego. geſt. l. ab vno, & de rei vē di. l. mater.

e Velut propriam.] & per hoc patet, ꝙ diffitetur me cohæredem.

f Poſſideat.] quod eſt loco rei, vt ff. de peti. hære. l. ſi & rē, idem ſi habeat emptorem obligatum: quia tunc vt verus poſſeſſor cōuenitur petitione hæreditatis, vt ff. de pe. hære. l. regulariter, & l. ꝙ ſi in diem.

g Petenda eſt].i. precium pro petēda hæredit. vt hic, & ff. eo. l. inter cohæredes, §. ſi cohęredes, in fi. §. Et ad euidentiā diſtingue, cum quis vē dit rem cōem, aut ē cōis ex cauſa ſocietatis: & tunc ſi vendit rem cōem ſociorum volūtate, non vendicatur, ſed agitur ꝓ ſocio. ſi autem eis inuitis, tūc nō præiudicat alijs, vt ff. pro ſocio, l. nemo. 1 Si autem ex alia cauſa eſt cōis: aut ex cauſa hęreditaria, aut aliunde: quia donata, vel legata. primo caſu ſi vendidit vt communem, ac per hoc veriſimile eſt ꝙ alterum confiteatur cohæredem, agitur ad precium familię erciſcundæ ſi pro parte non potuit commode expediri, vt ff. eo. l. hęredes, §. idem eſt & ſi vnus, & ff. communi diui. l. ſiquis putans, §. ſiue, & hoc ſiue intercedat mandatum ſiue non. hæc enim actio ſecum aliam admittit, vt ff. e. l. & puto, §. ſed & ſi dolo. Si vero pro parte potuit expediri venditio, agitur actione nego. geſt. vel mandati, ſi mandaui de vendendo. Nec agitur communi diui. ſicut nec famil. ercil. quia pro parte commode potuit expediri, vt ff. communi diui. l. ſiquis putans, §. ſiue, & hac l. j. reſpon. Si autem rem vendidit vt propriam, ac per hoc veriſimile eſt ꝙ diffiteatur me cohæredem: tunc proponam ad precium petitionem hæreditatis, vt in hac l. 2. reſpon. & ff. ſi pars hære. pe. l. j. §. proinde. Veriſimile autem ideo dixi, quia poteſt eſſe quod vendidit vt propriam: & tamen confitetur me hæredem eſſe, & ſic agetur ad precium famil. erciſcun. non nego. geſt. quia quod non ſuo nomine geſtum eſt, ratum habere non poteſt, vt j. dicam. Item ſi vendidit vt communē, & diffitetur me cohæredem, agam petitione hæreditatis. Vbi autem ex alia cauſa non hæreditaria eſt cōis, ſi quidem meo & tuo nomine vendis, nec tamen ego mandaui: poſſum agere de precio actione negotiorum geſtorum ratum habendo. Si vero tuo nomine tantū: non agam ad precium contra te niſi in ſubſidium, vt dixi ſ. de rei vend. l. mater, j. reſpon. & §. ſinautem. Illud aūt in oībus verum eſt, ꝙ mandato interueniente agi pōt mādati. Item & illud, ꝙ ſemper poſſum rē meā vendicare, niſi voluntas mea pcedat vel ſequatur alienationem: vel niſi venditum ſit a fiſco, vt j. de cōi. re. alie. l. 2. Vel niſi cohæres qui ſe ſolum putat hæredem, vendidit. quia ſenatuſconſultum noluit bonæ fidei poſſeſſorem affici damno. 2 Vnde videtur rem non poſſe vendicari, vt ff. de pe ti. hære. l. ſed & ſi, §. item ſi rem.

† Dat. Ri len. XVII. AA. Cōs.

† aliās, cōmunis ſuo vel qualicunque iudicio ſuā &c.

1 Dic hoc verū niſi res ad hoc eſſet 1 cōi deducta, vt vendat, vt in mercibus & rebus venalibus, nam vnus ex ſocijs alijs ignorantibus vel cōtradicētibus, ſi nō habent iſtam cām contradicendi: pōt vendere merces cōmunes, ar. eius quod no. in l. Sabinus, ff. cōi. diuid. & not. ī d. l. nemo, ff. pro ſocio. Pau.

lido rei veluti communis venundatæ [a] preciū non venit: [b] ſed mandati, ſi præceſsit, [c] cohæres venditoris agere poteſt, vel negotiorum geſtorum, ſi ratam fecerit venditionem. [d] Nam ſi velut propriam [e] vnus diſtraxerit, ac precium poſsideat: [f] hæreditas ab eo petenda eſt. [g] III. * Feb. CC. Côss.

B

Iudex in hoc iudicio debet ſequi patris voluntatem in rebus diuiſis. ſed in non diuiſis ſequitur iuris auctoritatem. h. d. Vel ſic: Pater inter filios poteſt in ſe aſſumere officium arbitri diuidentis: & ſufficit diuiſio minus ſolennis: ſed quæ omittit pater, iudex ſupplet. h. d. ſecundum Bald.

XXI. Iidem AA. & CC. Fortunato.

SI cogitatione futuræ ſucceſsionis, officiū arbitri [h] diuidendæ hæreditatis præueniendo pater communis iudicio [i] ſuo, † qualicunque [k] iudicio [l] ſuam [m] declarauerit voluntatem: [n] inter eos qui ei ſucceſſerunt, exēplo [o] Falcidię retentionis habita ratione, familiæ diuidēdæ cauſa datus arbiter: pro virili [p] præterea portione eorum quæ nulli [q] generaliter vel ſpecialiter aſsignauit, facta diuiſione in adiudicando patris ſequetur voluntatē. [r]

C

Error cohæredum, non facit alteri acquiri dominium. Vel ſic: Non habens titulum, non poteſt præſcribere contra iudicium famil. erciſcun. Itē longa poſſeſſio & error non inducunt titulum. hoc dicit Bal. Vel ſic: Communis ſeruus ab vno ex hæredibus ſine titulo poſſeſſus, non vſucapitur: ſed pro cuiuſcunque hæredum portione diuiditur. hoc dicit. Salic. Vel ſic: Qui poſſidet rem alienam ſine titulo, licet domino ſciente & patiente: non propterea acquirit dominium. Pau. de Caſt.

XXII. Iidem AA. & CC. Dionyſio.

SEruum communē nō conſentientibus cohæredibus, ſed per errorem

SI cogitatione.] CASVS. Deceſſit paterfami. hæredibus relictis: cuilibet certas partes aſſignauit, puta oīa bona quæ erant vltra Rhenū, vni alij quæ erant vltra Sagonā: & quædam in montanis reliquit indiuiſa: diuidēda tñ inter cohæredes, an huic diuiſioni ſtari dēat, quęritur? Reſ. ꝙ ſic: nec iudex fami. erci. eam immutabit: qa bona quæ erant indiuiſa, diuidet inter cohæredes ꝓ æqualibus portionibus, & dictis diuiſionibus ſtabitur: & ſi vnus habet minus ſua legitima, de portionibus aliorum ſupplea tur: licet cum ſinguli inſtituuntur, & aliquis eorum rogatur vt ſit contentus certa re, quæ forte quartam naturæ non faceret, portio legitima à cohæredibus ſibi cōplebitur, ſm Azo. & hic caſus verior eſt: quod colligi poteſt ex illis verbis, exemplo &c. & ex illis pro virili præterea &c.

2 Iſta gl. reputatur ſingularis ſm Paul. hic ad hoc ꝙ licet bonæ fi. poſſeſ. hęred. non ſit dominus, tñ ne dānū patiatur, qđ ſenatuſ con. non vult: ſi vēdat rē hæreditariā tanquā hęres, nō poteſt ēptor moleſtari à vero hærede: licet nō cōſenſerit in venditione: qđ perpetuo tenemēti ſecū dum eundem, & bene facit l. ſi. §. ſi. ff. de lega. ij.

h Arbitri.]id eſt iudicis familiæ erciſcundæ.

i Iudicio.]ſcilicet non ſcripto.

k Vel qualicunque.]in ſcriptis vel non.

l Iudicio.]imperfecto vel ſcripto, vt innuit verbū declarauit: immo ad vtrumque refertur.

m Suam.] volentem maiorem hæreditatis partem ad aliquem ex liberis peruenire, ad alium minorem.

n Voluntatem].ſ. diuidendo res hæreditarias, quibuſdā tamen prætermiſsis.

o Exēplo.]hoc iō, vt dicunt qdā: quia Falcidia tantum in teſtō locum habet, ſed certe immo ēt ab inteſtato, vt j. ſi omiſſa ſit cauſa teſt. l. ſi. & j. quando di. le. ce. l. fin. Sed hoc ideo dicit exemplo, vt ſicut alias detrahitur de legatis & fideicommiſsis, ſic & hic de prælegatis. vt & ff. de hære. inſti. l. ex facto, ij. §. vnde ſcio, in fin. §.

Falcidia & in teſtamento & ab inteſtato locum habet.

p Virili.]qa & in alijs habēt viriles: licet per quandam prælegationē vnus hēt plus q̄ alius, vt hic, & ff. de hære. inſti. l. ex facto, ij. §. j. & ſic nō eſt cōtra, ff. e. l. q̄ pater. j.

q Nulli.]expreſſe vel tacite, ſ. vt res non aſsignatæ expreſſe ſequantur illas quas expreſſe aſsignauit, vt inſtrumentum, fundū, arūdineta, vineam, vt ff. eo. l. q̄ pater, j.

r Voluntatem.]vt & ſ. de inoff. teſt. parentibus, & ſ. eo. l. quoties, & in authen. de trien. & ſemiſ. §. & quod ſæpe, coll. 3. Et no. ꝙ pro huiōi diuiſione non agitur de euictione, vt ff. de lega. ij. l. cum pater, §. euictis, ſecus in ea quæ fit per iudicem, vel per partes, vt ſ. eo. l. ſi familiæ. Accur.

Diuiſione facta a patre, non agunt filij de euictione.

r Voluntatem.]ſingulis prout defunctus voluit.

SEruum.] CASVS. Deceſsit Titius hæredibus relictis: vnus ſeruum hæreditarium per x. vel xx ann. poſſedit,

possedit, alijs per errorem credentibus eum ad cohæredem pertinere: si postea apparuerit eum communē fuisse, non obstante præscriptione longi temporis, partes suas possunt vendicare: & portiones assignatas à lege. xij. tab. penes eos remanere debere manifestū est. Vm.

ad eum qui possidet, pertinere credētibus, tenēs:[a] cum omnis verus titulus deficiat,[b] suum[c] non facit:[d] sed in eo portiones hæreditarias assignatas,[e] penes singulos successores remanere. manifestū est. PP. V. Non. Ian.*

Pactum cohæredum non præiudicat creditoribus: sed inter ipsos cohæredes suum operatur effectum. Bald. & Pau. de Cast.

XXIII. Iidem AA. & CC. Hermogeni.

Licet pacto diuisionis aduersus singulos actio pro hæreditarijs portionibus creditori parata mutari non possit:[f] tamē ad exhibendam fidem his quæ conuenerant, stipulationis & iuris[g] adhibito remedio, qui placitum excedit, vt geri potest: cum & hoc omisso,[h] si non contrarium conuenisse[i] probaretur, præscriptis verbis cōueniri potuisset.

Famosa & difficilis est hæc lex: & hoc intendit: Fideicommissum vniversale restituendum post conditionis euentum, conditione adueniente debet restitui, quarta deducta: in qua computatur hæreditaria portio fundi in peculium dati, secundum antiquos: vel prælegati, secundum Ioan. vel mortis causa dati seu donati secū dum Azo. & acceptum causa conditionis implendæ. h. d. secundum communem lec. Iac. But. Bal. Vel sic: Filius grauatus de restituendo cohæredibus suis partem suam hæreditariā, in quartam Trebellianicam, quæ sibi debetur, tenetur cōputare totam hæreditariam partem fundi sibi concessi per patrem in peculium profectitium, etiam quicquid datum est à cohæredibus gratia conditionis implendæ: & si ista non sufficiant, debet suppleri in eodem fundo, et sic de portionibus aliorum cohæredum quas in eo habent. Residuum vero quatenus habet vltra quartam tam in eodem fundo, quàm in alijs rebus, tenetur cohæredibus restituere ex causa fideicommissi. Et totum expeditur officio iudicis diuidentis hæreditatē inter eos: & sic in iudicio famil. ercisc. h. d. secundum Pau. de Cast.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Socrati.

Filium,[k] * quem habētem fundum, portionem[l] hæreditatis fratribus & quibusdam alijs † sub conditione verbis precarijs † restituere sanxit

a Tenens.] aliquis hæredum.

b Deficiat.] igitur & vsucapio.

c Suum.] nec per vsucapionem, nec per præscriptionem x. vel xx. ann. sed tantum. xxx.

d Non facit.] nā in præscriptione titulus est necessarius, vt hic, & s. de rei vē di. l. re tua, & l. nullo, & ff. pro donato. l. j. & de vsuca. l. Celsus, & j. de præscrip. long. tempo. l. diuina. & j. in quibus cau. cessat long. tempo. præscrip. l. vnus.

e Assignatas.] l. xij. tabu. vt & s. de pac. l. pacto successorū, & facit j. de dona. l. nec ignorans.

Licet.] CASVS. Decessit quis tribus hæredibus relictis: duo à tertio stipulati erant, vt creditoribus hæreditarijs respōderet: & aliquo dato pepigerunt, vt eis satisfaceret. si fidē seruare nō vult, quæ actio conueniri possit à cæteris cohæredibus, quæritur? Respon. quod licet pactum ab eis interpositum præiudicare non possit creditoribus, tamen cohæres qui promisit, ad fidem seruandam conuenietur act. ex stipulatu, si stipulatio intercesserit: vel si non intercessit, agetur ex pacto incontinenti apposito act. præscriptis verbis. hoc dicit.

f Possit.] vt & supra de pac. l. debitorum, & l. pacto, & j. si cer. pet. l. j.

g Et iuris.] idest stipulationis iure factæ secundum Io.

h Omisso.] id est stipulatione non interueniente: sed tantum pacto in rei traditione apposita, vt j. de re. permuta. l. rebus, & j. de dona. l. legem, & l. cum res: aliàs si non esset facta traditio, nulla ex tali pacto actio nasceretur, vt ff. de pact. l. diuisionis, & supra eod. l. si diuisionem.

i Conuenisse.] post pactum interpositum: nam pacta nouissima sunt seruāda, vt s. de pact. l. pacta nouissima.

Filius.] CASVS. Paterfa. habuit quater cētum in bonis, & habuit quatuor filios: vni filiorum in vita sua dedit fundum valentem. xl. ad sui sustentationē: postea condidit testamentum, & instituit æqualiter quatuor filios, idest quemlibet in centum: computato fundo dato filio ad sustentationem in suis c. & rogauit testator illum filium cui dederat fundum, per fideicommiss. vt restitueret cohæredibus suis, & quibusdam extraneis suā partem hæreditatis sub conditione si nauis veniret ex Asia, perceptis x. à cohæredibus. cohæredes volunt dare x. ista conditione existente, debet restituere cohæredibus suam partem hæreditatis: vult deducere quartam: quæstio est, vnde debet deducere, & qualiter? dicitur quod debet computare in quartam illa x. quæ percepturus est à cohæredibus vel ab alijs: item quartam partem prędij sibi dati, quę est x. & ita habet xx. Item debet habere. v. in eodem fundo sibi dato ad supplementum: & ita debet xxv. quæ sunt quarta pars de centum: residuum de fundo debet restituere cohæredibus, & hoc est quod dicit secundum Viuianum, vel pone casum aliter vt in glo. prima.

k Filium.] Fama & re difficilis est hæc lex. Dic ergo casum[1] secūdū antiquos. Quidam habens trecenta, tres quoque filios, vni in vita fundum de suo patrimonio concessit ad sui sustentationē, & sic in peculiū: quos tres filios solos hæredes instituit æqualiter:[2] hęreditaria ergo portio cuiuslibet est cētum: & rogauit filiū cui fundum concesserat, vt suam portionem hæreditatis restitueret cohæredibus, & quibusdā alijs sub conditione, puta si nauis ex Asia veniret, perceptis à cohæredibus pone. x. hic autem debet habere quartam, id est xxv. computantur autem in quartam illa x. quæ accepit à cohæredibus causa implendæ conditionis. Item hæreditaria pars prędij. pone quod valet fundus xij. ergo habet in fundo quatuor. sic ergo habet xiiij. quod autem deest, soluetur ei in eodem fundo. Hoc non placet: quia non superesset aliquid de eo fundo restituendum, quod hic fuit, vt in fin. dicit,[2] immo deesset. ideo dic quod fundus valuit xxx.[3] & sic habet x. à cohæredibus. Item ex parte hæreditaria fundi, quæ est alia x. desunt v. illa accepit ex eodem fundo: & sic supersunt in fundo xv. quæ restituit vnà cum alijs quæ habet de illa hæreditate. Sed de qua quarta loquitur? Respon.[4] de Trebellianica, quæ ex vniuersitate detrahitur vt ff. ad Trebel. l. nam quod. §. fi. & l. cogi, in princip. & §. & generaliter. Non autem de quarta iure naturæ: quia in illa[5] non computantur data causa implendæ conditionis: vt supra de inoffi. testamen. l. scimus, nec de illa iure institutionis: quia illa ex singularibus relictis detrahitur per l. Fal. vt instit. de fideicō. hære. §. restituta, in fi. §. Sed secundum hoc quid faciāt ad titulum? Respon. quod hæc restitutio[6] fiet cohæredibus per hanc actionem. sicut & prælegationes veniunt in hoc iudicium, vt s. eo. l. si qua, & ff. eo. l. inter cohæredes, §. j. & l. si ita legatum, vel quia cohæredes restituta sibi diuident hoc iudicio, vt ff. eo. l. sed & eius, in fi. Alij dicunt quod etiam hi extranei fuerunt cum filijs instituti. Literam autem expone, filium id est filius, sic & j. de fideicom. l. eam quam, vel subaudies, filius, & secū dum vtrumque erit suspensiua vsque in finem. Vel dic, testator sanxit filium habentem quem, idest aliquem fundū, & quod dicit in fine, cōpellitur, subaudi, prædictus filius.

l Portionem.] id est suam partē hæreditatis, quæ erat tertia:

1 Sequūtur B. B. Pau. & Ia.

* Vide Alciatum paradox. lib. vj. c. v.

† Idem si solis fratribus. Ia.

† Id est verbis obliquis. Ia.

2 Immo nō aperte dicit: & iō ista lectura est bona. Bald. Pau. & Ia.

3 Cōcor. B. B. Paul. & Ia.

4 Idē prędic. scribētes hic.

5 Nec in Trebellianica hodie, cū cōputetur in legitima. Pau. & Ia.

6 Placet prędic. scriben.

tertia: ne sit contra, ff. de ver. sig. l. nomen, §. portionis. A

a Hæreditaria parte prædij.] Sed quare totam hæreditariam partem fundi computat in quartam, scilicet, Trebellianicam? immo videtur quod quartam hæreditariæ partis debeat computare solum: quartam enim cuiuslibet quartę quam habet in qualibet parte debet computare: nec debet retinere totam quartam, quã haberet ab intestato in illo fundo pro illa parte quam retinere

testator: post eius conditionis euentum, hæreditaria parte[a] prædij in quarta ratione retenta: compensato præterea quod à cohæredib[9] vice mutua pcepit,[b] & si qd deest, i supplemētū deducto: qđ à

debeat. sed in qualibet re quartam quartæ, quam haberet ab intestato, debet retinere: sicut computat quartã aliarum rerum quas ex testamento habebat? Sed respõ. secundum quosdam quia hoc testator dixit, sed hoc refugium[1] est miserorum. Dic ergo secundum Ioan.[2] quod hic fundus fuit filio prælegatus de hereditate, & non cauit testator vt quartam retineret de hæreditate, vnde contra voluntatem eius deducitur quarta, & ita cum faciat contra voluntatem retinendo, nec contra suam in hoc, quia tota hæreditaria computab tur[3] in quartam, & nil lucrabitur inde, scilicet de hæreditaria. Cæterum si cauisset testator, vt quartam retineret de hæreditate, tunc fundus prælegatus esset præcipue suus: nec imputaret nisi tantum quãtum retineret, etiam si alij fuissent legatus, scilicet quartam suæ partis: vt si est vnus filius, tres vncias: si tres, vnam vnciam, vt ff. ad l. Fal. l. Titia. Sed huic lec. Io. ob. quod subijcit, si quid deest in supplementum &c. quia si fundus est prælegatus, vt dixi: ergo hæreditaria portio tantum computatur in quartã. non etiam quod deest ad quartam, in eodem fundo est soluendum, cum extra quartam sit quod a cohærede percipit: vt d. ti. l. in quartam. Sed respon. Io. quod hic filius rogatus fuerat extraneis dare fundum, & ita totum: & illi aliqd filio dare, & eodem modo fratribus, & ab eisdem aliqd recipere debebat. Computabit ergo sibi in quartam hæreditariam partem prædij: item quod accepit a cohæredibus: item quod accipiet ab extraneis in eodem fundo, id est pro eodem fundo restituendo quem prælegatum habebat. non enim intelligendum est vt in eodem fundo habeat amplius quàm hæreditariam portionem & ideo callide posuit in litera, à cæteris. q. d. ab extraneis. Vel dic vt dicemus in glo. alia inferiori, scilicet destinatione &c. Vel si vis ſm Azo. & Hug. dic hũc fundũ collatum filio à patre vel bene merito,[4] vel conferendo vltimum arbitrium,[5] puta emendo nomine suo, vnde venit in iudicium famil. ercisc. percipiendus, vt s. eo. l. filiæ. Et bene dico quod tota hæreditaria portio computatur in Falcidiam: quia contra voluntatem[6] defuncti retinet quartam, secus si ex voluntate, vt ff. ad leg. Fal. l. Titia. nam ibi de Trebel. Fal. dicit, & sic habet tres partes fundi præcipuas. Nec ob. quod sequitur, si quid deest: non enim hic dicit vt vltra hæreditariam partem imputet: sed repetit quod dixerat. q. d. hæreditaria parte prædij &c. quod soluetur, id est hæc hæreditaria in eodẽ fundo de quo iam habet tres partes. Sed quid si omnia hæc non sufficiunt ad quartam?[7] Respon. completur ex alijs iure cõi. Item nunquid prælegationes computantur in fideicommisso generali? Respon. distingue,[8] vt j. de fideicom. l. cum virum. Item quõ imputabit et hæreditariam partem rei quam habiturus erat etiam si hæres non fuisset: quia morte huiusmodi donationes confirmantur: & idem in prælegatis, vt ff. de leg. j. l. qui filiabus, §. si. & l. seq.? Sed respon. quia cum testator posset illa reuocare: videtur, cum nõ reuocet, sed instituat, grauare vt hæreditariam partem rei prælegatæ, vel quartam hæreditariæ computet: vt dictum est. Ex prædictis patet aliter secundum antiquos: vt in prædicta prima glo. & fama &c. & in prin. huius l. & aliter secundum Io. & aliter secundum Azo. & H. l. istam posse intelligi. Item qualiter computat sibi hæreditariam partem prædij, cum à seipso habere eam videatur: vnde cadit in fideicommissum generale, vt ff. ad Trebel. l. in fideicommisso, §. si. quæ est contra? Sed certe satis cadit in fideicommissum cum computet sibi in quartam. Item no. quod hæc lex corrigitur hodie in eo, quod dicit talia imputari in quartam libera primi gradus, vt j. ad Trebel. l. iubemus, in prin. Sed quidam dicũt hoc ideo sic esse, quia sic defunctus voluit, quod nõ placet: vt ibi notatur.

b Percepit]. s. destinatione,[9] vel re ipsa. Sed quare in vna re tantum quartam deducit, s. de fundo illo secundum casum antiquorum? Res. quidam[10] quia hoc testator dixit. Alij vt Loth. hoc præsumunt ex eo quod testator huic filio dedit hunc fundum etiam in vita. Vnde etiam postea lex illam voluntatem imitatur, quod non placet:[11] quia talia peculia profectitia cõia sunt, & non præcipua, vt s. eo. l. certum est. Alij dicunt[12] posse in vna retineri Falcidiam, vt hic in fi. Alij aũt volunt[13] esse speciale pro filio, illa rõne, quia & aliud est speciale contra eum, s. quod cõputet in quartã acceptũ à cohærede. nam extra quartam est, quod a cohærede accipitur, vt ff. ad l. Fal. l. in quartã, ibi, pro ea vero parte &c. quod non placet:[14] quod non computet in quartã, quod à cohæredibus accepit: quod oĩno est falsum, duabus rõnibus. Nã si pecuniã hæreditariã a cohærede acceperit, à seipso & quasi iure hæreditario habere videtur, vnde computat, vt ff. de leg. ij. l. cum pater, in prin. Idẽ si corpus non hæreditarium a cohærede accipiat, vt ead. l. & ff. ad Trebel. l. deducta. §. Numis. Nec obstat dicta l. in quartam, quia loquitur cum est hæreditarium quod à cohærede percipitur: vnde non potest eadem rõne habere eandem rem iure legati & iure hæreditario, vt ff. de condi. & demon. l. Titiæ si nupserit, hic autem hæreditarium non fuit hoc quod accepit causa implendæ conditionis. Itẽ alia ratione: quia si duo sumus cohæredes, & a me tibi, a te mihi legatum relinquitur, vt est in casu nostro, item & alijs relinquitur à nobis, ego vtar retentione Falcid. contra alios, & computabo mihi in quartam meam quod à te percepturus sum, vt tanto minus à te subtraham: sed ab alijs non per hoc minus subtraham: licet in hac Falcid. iure institutionis, aliàs non consueuerunt legata imputari, vt ff. ad le. Falci. l. Nesennius, j. cñ. & l. in quartã, in princ. Multo ergo magis in hac quarta debet fieri cõputatio horũ quæ a cohærede percipiuntur, in qua et legata ab alijs imputanẽ, vt d. l. in quartã. Alij dicunt:[15] soluit à volentibus, & volenti. Alij, vt Io.[16] transponunt literam hoc modo: Soluitur à cæteris, s. facta detractione de singulis, & s. quartã habens in eodẽ fundo &c. vt in alia glo. Et vt hæc clareãt, sciendũ est aliã esse quartã iure naturæ, in qua oĩa data imputanẽ præter donationẽ simplicem, & fructus patrimonij. Nã in rebus principalibus debet habere quartam:[17] vt s. de inoff. test. l. si emus, §. j. & l. siquando, §. si. Aliam debitam iure institutionis, in qua ea sola imputanẽ, quæ iure hæreditario capiuntur:[18] vt ff. ad legẽ Fal. l. in quartã, qñq; tñ et legata imputanẽ, vt ff. ad leg. Fal. l. Nesennius. Itẽ si detur à statulibero numi peculiares, in hoc casu solo imputanẽ,[19] vt ff. ad le. Fal. l, id aũt. Itẽ aliam debitã iure Trebellianico, in qua & legata & fideicõmissa & data cã implendæ condõnis ab extraneo, imputantur. Si aũt detur aliquid à cohærede, si quidem corpus non hæreditarium, idẽ est, & si hæreditarium, si quidem pecunia, idẽ est, si aũt spẽm hæreditariã, pro ea parte quã hẽt iure hæreditario, imputabit.
20 pro ea vero quã à cohærede accepit, extra quartã est, vt hac l. & ff. ad Treb. l. deducta, §. numis. De fructibus aũt qñ cõputenẽ in quartã iure naturę, habes, ff. de inof. testa. l. Papin. §. si conditioni, versi. vnde si quis. Qñ vero in quartam iure institutionis, habes ff. ad leg. Fal. l. in lege Falcidia placuit, & l. Paulus. Quãdo vero in Trebellianicã, dixi j. ad Trebell. l. iubemus. Et not. quod quarta alia iuræ naturæ. Alia iure Trebellianico. Alia iure institutionis. Alia debita ex constitutione diui Pij.

Alia

1 Et bene B. B. P. & Ia.
2 Et male B. B. Pau. & Ia.
3 In hoc placet prędic. doct.
4 Azo sibijpsi contradicit.
5 Donãdo taliter quod reqratur confirmatio mortis. Bart. P. & Ia.
6 Et bene Bar. Bald. P. & Ia.
7 Est delectura Azo. quæ displicet B. B. P. & Ia. quo ad text.
8 Ista placet Bart. Bald. P. & Ia. in seipsa: non tamẽ inquãtum prosequitur opi. Azo.
9 Scilicet testatoris & sic perinde habetur acsi esset præceptum Ia. pro parte fratrũ. Odotre. & Ias.
10 Et male B. B. P. & Ia.
11 Immo est bona. B. B. & Ia. & est singu. ſm B.
12 Et male secundum prædic.
13 Et male Bar. & alij.
14 Et bene B. B. P. & Ia.
15 Reprobatur per B. B. Pau. & Ias. licet sit vera in se secundũ Ia.
16 Reprobatur etiã Bar. & Ia.
17 Approbatur B. B. Pau. & Ias.
18 Cõcor. prædi. docto.
19 Et bene B. B. P. & Ias.
20 Sequitur gloss. Bar. Bald. Pau. & Ia.

B C D

Alia debita patrono in bonis liberti. Alia de qua dicitur A ĵ.quando & qui.quarta pars.l.ij.in princip. lib. x. & ĵ. de impo.lucra.descript.l.vni.cod. lib. Alia de qua dicitur.ĵ.de diuor.& repu.l.penul. Item alia. ĵ. vnde vir & vxor,authen.præterea .

a Quod à cæteris] scilicet cohæredibus fratribus: vel secundum alios ab extraneis .

b In eo.]sic ergo in vna re potest Falcidia retineri secundũ quosdam , vt hic, [1] & ff. de leg. j.l.põt , & l.non amplius, §. fin. sed illa loquitur in parte bonorum legata. Sed contra dicimus,ut ff.ad l.Fal. l.Plautius,& dixi ĵ. ad leg. Fal.in imponenda,& expone vt modo dixi ſm Ioã. & Azo.

[1] Placet B.B. Paul. & Ia. quo ad text. & est casus sing. quo ad hoc, & non alibi, ſm Ias.

EX causa donationis.] CASVS Decessit paterfa.relictis duobus hæredibus: sed Titius portionem suam hæreditariam repudiare vult , & ea quæ sibi pater dedit,]vel aliũde acquisiuit, retinere: an compelli debeat ea cum cohære de suo conferre,quæritur? Resp. ꝙ non.

c Ex causa donationis.] hodie secus,si donetur vni ab auo inofficiose, vt s̃. de inoffi. testa.authen. vnde & si parens . Itẽ secus in aliunde quæsitis, quæ non conferuntur etiam si succedant, vt ĵ.de colla.l fin.

d Aliunde .] idest ex causa alia .

e Quęsita.]ab auo,

INter oẽs.] CASVS. Paterfa. incępit facere testamentum:sed non cõpleuit : & in hoc testamẽto imperfecto tres instituit hæredes, vel fecit codicillos adhibitis tribus testibus: vel epistolam,adhibitis forte duobus. In his uoluntatem suam declarauit,& designauit ex quanta parte voluit unumquenque esse hæredem . an talis dispositio ualeat, quæritur ? Et dicitur ꝙ sic inter filios suos & emancipatos & alios descendentes . Quantum uero [illegible] extraneos: si cum filijs erant mixti , non valet , & hoc in secunda .

cæteris [a] in eo [b] fundo soluitur , supra quartam habens, reddere compellitur . Dat. V. Non. Ianuar. CC.Conss.

Habens titulum singularem , non tenetur conferre si non vult vniuersaliter succedere. Bald. Vel sic: Repudians hæreditatem non tenetur ad collationem. Salic.

XXV. Iidem AA.& CC. Diocli.

EX causa donationis [c] B vel aliũde [d] tibi quęsita, [e] si aui successionem respueris, conferre fratribus compelli non potes . Dat. Idib. April. Tusco & Anulino Conss.

Diuisio vel dispositio testati vel intestati inter liberos, valet etiam imperfecta, id est sine solennitate legali. Sed si persona extranei permisceatur: quo ad extraneum non valet . Bald.

XXVI. Imp. Constantinus A. ad Bassum. P.P.

INter omnes duntaxat hæredes suos, [f] qui ex C quolibet veniẽtes gradu , tamen pares [g] videntur esse, vel emãcipatos, quos prætor [h] ad successionẽ vocat : siue cœptum neq; impletum testamentũ , [i] vel codicillus, seu epistola parentis esse memoretur , siue quocunque alio modo scripturæ quibuscunque verbis vel indicijs [k] inueniãtur relictæ: iudicio familiæ erciscundæ (licet ab intestato [l] ad D

Ex hac l.ibi, hæredes suos . nota quòd large loquendo etiam emancipati possunt dici sui hæredes: & etiam illi qui nec sunt in potestate nec emancipati, vt in hæreditate materna: licet proprie loquendo non,nisi existerent in potestate tempore mortis,l.in suis, ff.de liber.& posthu.l. Paulus.

f Hæredes suos .] idem hodie de illis qui nec sunt sui , nec emancipati: vt ex linea fœminina , ut ĵ. de testa.l. hac consultissima,§.ex imperfecto.

g Pares,]in succedendo: licet dispares in gradu: vt filius & nepos ex alio filio mortuo.

h Quos prætor.]ideo dicit quos,quia quidam extra potestatem positi non vocantur : vt damnati de crimine capitali,ut ff.de bo. poss. l.edicto prætoris .

successionem liberi vocẽtur) seruato [m] senatuscõsulti auxilio , defuncti dispositio custodiatur , etiã si solennitate legum huiusmodi dispositio fuerit destituta. Si vero in huiusmodi voluntate designatis liberis alia sit mixta persona : certum est eam voluntatem, quantum ad illam duntaxat personam permixtam pro nulla haberi. [n] Dat. Romæ Kal. Crispo. II. & Constãtino. Cæs. II. Conss.

IN AVTH. de trien. & semis. §. & quod sæpe. colla. iij. const. v.

SI modo [o] subijciatur huic scripturæ, vel ipsius parentis , vel oĩum inter quos fit partitio, liberorum subscriptio.

TITVLVS XXXVII. COMMVNI DIVIDVNDO.

Hæc actio datur contra singularẽ successorem : & in ea venit adiudicatio vel diuisio secundum ꝙ commodius fieri potest: & post litis contestationẽm impedit alienationem fieri. h.d. & in hoc vlti. est not. Paul. de Cast.

I. Imp. Antonin. A. Lucano.

FRater tuus si solã portionem prędij ad se ptinẽtem distraxit, venditionem reuo

i Neque impletum testamentum.]quãtum ad solennitatẽ: sed bene completũ quo ad voluntatem. Accur.

k Vel indicijs.] dũ tamen duobus testibus probetur, [2] ut argu. ff.de mili.test. l.Lucius, & idem uidetur etiam iure ueteri, vt ff.de lega. ij. l.pero,§. mater, qđ non placet, ut ff. de confir. tut.l.iij.& d. l.pero , Dicit minus solennem, s. quo ad tutoris dationẽ : sed quo ad alia perfectam, & hoc dixi. ĵ. de testa.l. hac cõsultissima,§.ex imperfecto .

[2] Ista gl. reputatur sing. ſm Bartol. ad hoc ꝙ ad probandũ indicijs requiruntur duo testes. P.

l Ab intestato.] vnde videbatur uoluntatem defuncti non esse seruandam , & de hoc dixi s̃. eod. l. filij.

m Seruato.] in quarta fideicommissorũ retentione. & est sic s̃. eo. l. si cogitatione,& l.quoties,& ff. eo.l.sed & si.

n Pro nulla haberi] sicut s̃. de inoffi.testa. l. si mater,& ĵ. de diuor. l.fi.in pri. & ff. de leg.præst.l. 3. & 4. & ĵ.titul. 2. l.fin.

SI modo] CASVS Dicitur in l. Codicis ꝙ voluntas testatoris imperfecta valet inter liberos. Authent. hæc dicit hoc uerum esse limitando. l. Codicis, si huic scripturæ imperfectæ subscripserit testator,vel omnes liberi inter quos debet diuidi hæreditas ista.

o Si modo.] caue tibi, quia lex Codicis loquitur siue in scriptis siue sine scriptis pater inter filios testetur minus solenniter. hic autem prosequitur tantum quando in scriptis,ut pater uel filij debeant subscribere : sed & tunc potest ualere sine huiusmodi subscriptione , si parens &c.ut in authent.alia, quæ iungitur cũ ista quæ est. ĵ.de testa.authen, quod sine.

Testamentum imperfectum inter liberos an requirat subscriptionem:

COMMVNI DIVIDVNDO.

De diuisorio vniuersitatis dixit: nunc de diuisorio singularum rerum .

FRater tuus.] CASVS. Prædium tibi & sibi cõe frater vendidit , tibi non præiudicat: sed tamen in parte sua non reuocabitur uenditio : sed si prædium illud cõe diuidi

uidi non poteſt: ſi plus obtuleris pro parte ſua quàm emptor pro tua, cõi diuidundo iudicio totum prædium conſequeris. Si diuidi põt, media pars tibi adiudicabitur. Hæc ſunt vera, ſi partem ſuam alienauerit ante lit.conteſtā. poſt vero inuito fratre ſuo non poteſt.

A g Non potuerit.] vt ĵ.tit.j.l.ſi fratres, & ĵ. ſi cõmunis res pig.da.ſit l.j.& ĵ.ſi res alie.pig.da. ſit, per totum.

h Reſtitui.] agenti tibi rei vendicatione cum ſocius negatis, vt ff.de excep.l.fundi quem tuum, ſic & ff. famil. ercif. l.j. Vel dic etiam agendo communi diuidundo, licet negetur ſocius, cum non obijciatur quęſtio præpoſterationis, vt ff.de euict. l.ſi mancipium, §.j.

cari non oportet: a ſed aduerſus eum cum quo tibi idem prædium cõe eſſe cœpit, cómuni diuidũdo iudicio cõſiſte: & ea actione aut vniuerſum prædiũ, ſi licitatione viceris, exoluta ſocio parte precij, b obtinebis: aut precij portionem, ſi meliorẽ alius c conditionem obtulerit, B conſequeris. d

¶ Quòd ſi diuiſio prædij ſine cuiuſquam iniuria cõmode fieri potuerit, portionem ſuis finibus tibi adiudicatã poſsidebis: hoc videlicet cuſtodiendo, vt vt poſt litis conteſtationem e nec partem ſuam, cæteris eiuſdem rei dominis non conſentientibus, alienare poſsit. f PP. Kal. Mar. Romæ, Antonino. A.IIII.& Balbino Conss. C

Frater non poteſt obligare portionem fratris, & creditor qui reperitur in poſſeſsione rei communis, poteſt prouocari ad diuiſionem. & procedetur per licitationem, vel diuiſionẽ, prout diſtauerit æquus iudicãtu. Bal.

II. Imp. Alexander A. Auito militi.

SI probatum fuerit præſidi prouinciæ, fratrẽ tuũ vineas communes pignori dediſſe: cum partem tuam quam in vineis habes, creditori obligare non potuerit: g præſes prouinciæ reſtitui h tibi eam iubebit cũ fructibus quos creditor de parte tua perceperit. Idem præſes prouinciæ de diuiſione vinearum inter te & creditorẽ fratris tui cognoſcet: i & iubebit eum k accepta pecunia, quãti ſtatuerit partem fratris tui valere, l eam partem quam de fratre tuo accepit, tibi reſtituere: aut æſtimata tua B parte, ad creditorem fratris tui, data pecunia m quanti eam æſtimauerit, transferre. PP. II. Id.Sep. Alexandro. A.II. & Marcello Conss.

Iſta eſt no.lex, & hoc dicit: In hoc iudicio veniunt quæ ſunt cõmunia. Item per iudicem eſt facienda diuiſio per aſsignationem partium vel poſſeſsionum diuerſarum. Et ſi vna alteri præponderat, venitur ad licitationem, & ſi alter conſortium ex inopia non eſt par in licitando: admittitur extraneus licitator. Bal.

III. Idem A. Verecundiano.

C AD officium arbitri, n qui inter te & fratrẽ tuum pro diuidendis bonis datus fuerit, ea ſola pertinent, o quę manent cõia p tibi & illi. Nam ea quorum partem is vendidit, cum emptoribus tibi cõia ſunt: & aduerſus ſingulos arbitrum petere debes, ſi ab illorum quoque ſocietate diſcedi placeat,

¶ Cum autem regionibus diuidi q commode aliqs D ager inter ſocios r nõ põt, ſ

a Non oportet.] vt ĵ. de cõmu. re. alie. l.falſo, & de donatio. l.portionẽ, & de contrahen. empt. l. dudum.

b Parte precij.] .i. precio partis, parte tantum æſtimata ſecundum quoſdam: quod non placet: imo totus fundus æſtimatur: vt hic, quia maior ſit æſtimatio oĩum partium ſi totus æſtimetur quam ſi pars, vt ff.famil.ercif.l.Mæuius, §. fin. Item pro hoc ff. de leg.ij.l.cum filius, in prin. & l.Mæuius, §. in fundo, & ff.ad le. Falcid.l.in Falcidia, & de excep. do.l.pure, §. ſi cui. nam his legibus non põt ſeruitutis pars aſſignari, & ideo non põt prædictiſic exponere, vt hic exponebãt.

Seruitutis pars aſsignari nõ poteſt.

c Alius.] ſocius, vel etiam extraneus, vt ĵ. eo.l.3.in ſi.

d Conſequeris.] hoc, cum diuiſio non põt fieri commode.

e Poſt litis conteſtationem.] item nec ante ſi fieret cauſa mutandi iudicij, & pœna imponitur, vt ff. de alie. iudi. mu. cauſa fac.l.j. in fine, ſa famil. ercif. autẽ actione etiam poſt motam controuerſiam prohibent alienationes, vt ff.de pe ti.hære. l.diuus, & l. ſed & ſi, §. ſi ante, niſi ex neceſſitate, vt ff.fam.ercif.l.alienationes. ſic & hic ex neceſſitate pmittam per eandem legem, vt ff.de fund.do l.j. & l. ſi fundum.

Litigioſa res an poſſit pignori dari.

f Poſsit.] forte nec pignori obligare, vt ĵ. de reb.alie. non alie.l.fi.licet in re litigioſa ſit aliud ſm quoſdã: vt in auth. de litig. §.ad hoc, aliàs ab hoc, coll.viij. nec.n. erat hic quæſtio de dnio: quia certũ erat rẽ eſſe cõem: & ideo non prohibetur alienatio tanquã in re litigioſa.

SI probatum.] CASVS. Si vineam tibi & fratri tuo cõem frater tuus obligauit, cum obligare nõ potuit, eam cum fructibus quos ex parte tua percepit, præſes tibi reſtitui iubeat, hoc in prima. Itẽ ages cõi diuid. aduerſus creditorẽ, ſi plus pro parte ſua dare volueris quam ipſe pro parte tua, vnde partẽ fratris & tuam quã frater obligauit, data ei pecunia quam iudex ſtatuet, recuperabis, aut tua parte æſtimata, data tibi pecunia, ad creditorem fratris tui totam vineam transferre facies.

i Cognoſcet.] ſcilicet poſtmodum.

k Eum.] ſcilicet creditorem.

l Valere.] hoc cum inter creditorẽ & dominum alterius partis agitur: vt hic, & ff.cõi diuid.l.cõmuni diuidundo. ij. §. fi. ſecus ſi inter creditores: quia tunc tantum debitũ æſtimatur, vt ff.communi diuidun. l cõmuni diuidundo, ij. §. inter. Item æſtimat partem hic æſtimando totum, vt ſ. l.proxim. dixi.

m Data pecunia.] ſcilicet tibi, & hoc quãdo commode diuidi non poteſt. Itẽ not. hic caſum vbi quis cogitur alienare inuitus: ſed volens videtur, cum duplex ſit hoc iudicium.

AD officium] CASVS. Si cum fratre tuo res habes cõmunes, ad officiũ iudicis pertinet diuidere. Si autem frater tuus partem earum vendidit, poſtea ſunt tibi communes cum emptoribus, vnde cũ emptoribus ages cõmuni diuidundo iudicio, ſi à communione vel ſocietate diſcedere velis, & hoc in prima. Et ſi forte ager fuerit, qui diuidi poſtulatur, nec commodè diuidi poteſt: fiet æſtimatio, & plus offerenti dabitur, & in precio alij condemnabitur, & hoc in ſecunda. Si autem in licitando plus offeras, frater autem volens plus offerre non habeat quid offerat, ſupponere poteſt extraneum emptorem, qui licitando plus offerat, & hoc in tertia.

n Arbitri.] .i. iudicis.

o Pertinent.] vt diuidat.

p Cõmunia.] non alia, vt ſubijcit, ĵ.tit. prox. l.familię.

q Diuidi.] .ſ.commode, vt inſtit.de offi. iudi. §.quod ſi commode.

r Socios.] ſocij ſunt conuentionali, vel non conuentionali ſocietate, vt inſti.de obli. quæ ex quaſi contrac. §.item ſi inter.

ſ Non poteſt.] ſcilicet commode, vt inſtit.de offi.iudi. §.quod ſi commode.

Singuli

a Singuli].s.fundi diuidi non possunt commode.
b Vnicuique].i.huic vel illi, in casu tamen præcise alteri, vt j. de dona. l. sancimus, § ne autem.
c Condemnato.] vt & ff. fami erc. l. Maeuius, § arbiter, & ff. eo. l. si quis putans, §. si fundus.

A l. antepen. & ff. pro socio, l. quibus casibus.
l Et culpæ.] vt & ff. eo. l. in communi, & l. & si nō omnes, §. venit, & l. si is, & ff. fami. ercis. l. hæredes, §. non tantum.
m Hæc omnia.] idest præstationes omnes.

vel ex pluribus singuli: a æstimatione iusta facta, vnicuique b sociorū adiudicantur, compensatione precij inuicem facta: eoq; cui res maioris precij obuenit, cæteris condemnato: c ad licitationem nōnunquam etiam extraneo emptore admisso, maximè d si se nō sufficere ad iusta precia alter ex socijs sua pecunia vincere vilius licitantem e profiteatur. PP. V. Non. Maij, Iuliano & Crispino Conss.

Diuisio facta inter fratres debet haberi rata, nisi beneficio restitutionis rescindatur. sed non diuisa debēt diuidi: & in hoc iudicio habetur ratio culpæ & fructuum. hoc dicit secūdum Bar. & Bald.

IIII. Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Herodæ.

SI maior f quinque & viginti annis soror tua tecum res cōes diuisit: quamuis non instrumētis, C sed aliis probationibus earum diremptam g communionem esse pbetur: stari tamē finitis cōuenit. ¶ Quòd si minor fuit, nec tempus in integrum restitutioni præfinitum adhuc excessit: an in integrum propter diuisionem restitui debeat, causa h cognita præses prouinciæ æstimabit.

¶ Idem i eorum ēt quæ vobis permanent communia, fieri diuisionem prouidebit: k tam sumptuū (si quis de vobis in res cōmunes fecit) q̄ fructuum. ¶ Itē doli & culpæ l (cū in communi diuidūdo iudicio hæc omnia m venire non ambigatur) rationem, vt in omnibus æquabilitas seruetur, habiturus. Dat. VIII. Id. Febr. CC. Conss.

Nemo cogitur in communione manere. Bald. & Salic.

V. Iidem AA. & CC. Secūdino.

IN communione n vel societate nemo cōpellitur iuitus o detineri, quapropter aditus præses prouinciæ ea quæ communia tibi cum sorore perspexerit, diuidi prouidebit. Da. VIII. Kalend. Sept. CC. Conss.

TITVLVS XXXVIII.

COMMVNIA VTRIVSQVE iudicij tam familiæ erciscundæ, quàm communi diuidundo

Diuisio habet instar seu similitudinem emptionis. Bald. & Salic.

1. Imp. Antoninus A. Marco.

DIuisionē prædiorum, vicem p emptionis obtinere placuit. q PP. VI. Kalen. Decē. Gentiano & Basso. Conss.

d Maxime.] si scit se vilius licitantē nō sufficere &c. & facit j. de vectig. & com. l. 3. & 4.
e Licitātem.] & ponitur ex parte subiecti: sed posset poni ex parte prædicati: & sensus est, nō posset vincere etiam vilius licitantem, cum sit adeo pauper.

a Tu dic illum accusatiuū licitantem, construēdum cum si le: & ad de infinitiuum vincere, illi infinitiuo, sufficere.

SI maior] CASVS. Bona tibi & fratri tuo communia diuisisti, si scriptura in diuisione non interuenit, nec ob hoc rescindetur, & hoc in prima. Si vero minor fuisti cum diuisisti, & te læsum probare possis, nec tempora restitutionis in ... egressus fueris, restituer s, & hoc in secunda. Si aūt bona communia remanserunt inter vos: præses prouinciæ iubebit diuidi. Item doli & culpæ ratio in hoc iudicio habetur. Vt.
f Si maior] vt & s. tit. j. l. nō ideo, & j. de fide instru. l. instrumentis. Sed quid si non alijs probationibus probat: sed probat hoc, scilicet se possedisse rem vt propriam pro parte vna, & per x. annos inter præsentes, vel xx. inter absentes solus subiuit onera rei, & solus sensit cōmoda? Respon. scdm Azo & Hugo. verisimile est diuisionem factam, arg. in. ff. de vsur. l. cum de in rē verso, & de aqua pluuiæ arcen. l. j. § fi. & j. de acquiren. pos. l. minus. An autem idem in eo qui rei vendicatione conuenitur, vt non sit necesse probare titulum, sed præsumatur dominus ex diutina detentione, posset quæri.

Diuisio an præsumatur facta ex longa tēp. possessione, p diuiso.

ADDITIO. Bart. & communiter doct. hic respondent ad istam quæstionem q non, per l. nullo, j. de rei vendi. Nec obstat quod dicit hæc gl. in præcedenti quæstione: quia ibi non agitur de tanto præiudicio &c.
g Diremptam] i. separatam.
h Causa cognita.] nec enim &c. vt ff. de integr. rest. nam &, postea, § si minor, & de hoc dixi supra si aduer. transac. l. j.
i Idem.] scilicet præses.
k Prouidebit.] præses dico habiturus rationem sumptuum &c. Et sic no. sumptuum & fructuum rationem haberi: vt hic, & ff. eo. l. si quis putans. §. j. & l. in cōi, &

Ratio sūptuum & fructuum haberi debet.

IN cōmunione.] CASVS. Si cum sorore tua res habebas communes, si à cōmunione vis discedere, potes, & eas inter vos diuidet præses: quia nemo in cōmunione vel societate inuitus detineri compellitur. Not. ergo hac l. regulam, quæ fallit in quibusdam personis, quæ non possunt ad diuisionem prouocare: possunt tamen prouocari: & istæ sunt tres personæ: minor, maritus in dote, & ecclesia. Bal. hic.
n In cōmunione.] inchoanda, vt ff. de condict. inde. l. si nō sortem, §. si centū, quod fallit ratione impossibilitatis in duobus casibus: vt ibi notaui. Vel vers. hic subaudi, retinenda, vt ff. pro soc. l. actiones, §. item qui, & j. pro socio, l. tamdiu. Sed hoc fallit ratione personę: vt quia minor, vel maritus, vel ecclesia: quia isti non possunt prouocare, sed prouocari, vt ff. de condic. furti. l. & ideo elegāter, & j. de præd. mino. l. inter, & j. de fun. do. l. j. & ij. Item fallit ratione pacti, vt ff. eod. l. in ho. iudicium, §. si cōuenit. Item ratione tēporis; scilicet xxx. an. vt j. de anna excep. l. i. § ad hæc. Item si testator prohibuerit, vt j. de re. alie. non alie. l. fi. Accur.
o Inuitus] fallit in pupillo & marito, qui de re dotali alium ad diuisionem vocare non potest.

Ecclesia, minor, maritus, ... diuisionē non prouocāt: sed prouocantur.

COMMVNIA VTRIVSQVE, &c.

Dixit quæ singularia sunt vtriusque iudicij: nunc quæ communia.

DIuisionem.] CASVS. Habebam tecū prædia communia: iudex orientalia mihi adiudicauit, occidentalia tibi: hæc diuisio vicē emptionis obtinet: puta propter euictionem, & dominij translationem.
p Vicem.] quia pars tua mihi adiudicatur, & mea tibi.
q Placuit.] diuisio.n. est similis permutationi, a vt ff. de leg. ij. l. cum pater, §. hæreditatem, & permutatio emptioni, vt j. de rer. permu. l. 2. & ff. de contrah. emp. l. j. ego & ipsa conueniunt. n. quia ex vtraq; possessio secundū dñium vel cām vsucapiendi præstat, vt ff. de vsucap. l. si per

a Ista gl. nō cōgruè loquit̃ scdm Paul. hic, qa nullū simile est idem: vt no. in l. qd Neruia, ff. depositi.

per errorē, re quoque euicta vtrobiq; præstatur euictio, vt j. eo. l. si fratres. bonæ fidei contractus est vterque; vt insti. de act. §. actionum. Sed differunt quia in emptione non est locus condictioni ob causam: secus in diuisione, vt ff. de re. permu. l. j. in fi. cum diuisio appelletur permutatio, vt dixi.

Emptio & diuisio differunt.

A q non: sed vt pecunia communis diuidatur, communi diuidun. iudicio agere potero.

m Si patruus]. i. frater patris tui.

n Ex communibus bonis.] i. nummis communibus, quibus res comparantur. Vel dic, bonis. i. nummis redactis ex communibus bonis. & secundum hoc nummi erant tantum emeriti, vt ff. de iur. l. quiuis; §. fin. & sic minus dubij quam in primo.

Item ex nudo pacto diuisionis non nascitur actio, vt ff. de pact. l. diuisionis secus in emptione.

E Tiam.] CASVS. Habebam tecū rem communē: volebas à communione discedere: abbas sancti Proculi nobis iudicem delegauit, qui eam diuideret. quia is delegauit, cui dandi iudicem licentia non fuit: an illa facta diuisio infirmari debeat, quæritur? Dicitur q non.

a Etiam] pro parte.

b Diuisioni.] factæ ab illo delegato.

c Arbitrum.] id est iudicem.

d Non fuit] cōtra s. de iurisd. om. iu. l. priuatorū, sed dic, potius tenuit auctoritate pacti, quàm arbitri.

e Si socij.] quia & pro sua ipse habebat dominium. Et not. quod non tenuit, cōsensu & pacto partium confirmatur, vt s. tit. ij. l. si diuisionem, & de iurisdi. omn. iud. l. j. & j. de testa. l. nō dubiū, & ff. rem rat. habe. l. ij. in fin.

y Cōcor. gl. in c. cū olim, idest post prin. de off. dele. vbi dicit, q si iudex excederet fines mandati scientibus partibus præiudicat eis.

M Aioribus.] CASVS. Habebā tecum rem communem, dolo dante causam diuisioni, vel fraude incidente in ipsa diuisione, vel perperam, quia re ipsa

Litigantes factum à non cōpetēti iudice possunt confirmare h. d. secundum Odofre. Bald. Vel sic: Diuisio facta a iudice incompetenti, potest partium consensu validari. Salic. Vel sic: Sententia nulla potest de consensu partium approbari. ad hoc semper allegatur ista l. Pau. de Cast.

II. Imp. Alex. A. Bonifatio.

E Tiam [a] si is diuisioni [b] arbitrum [c] dedit, cui dādi ius nō fuit: [d] tamen si socij [e] quondam diuisioni consensum dederint: quod quisque eorum secūdum placita possedit, pro parte socij dominium nactus est. PP. XVI. Kalen Decem. Alex. A. III & Dione Conss.

In diuisionibus subuenitur ei qui est deceptus dolo aduersarij, vel re ipsa vltra dimidiam iusti precij. h. d. & est not. Bar. Bald. & Salic.

III. Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Senæ.

M Aioribus etiā, [f] per fraudem [g] vel dolū vel perperam [h] sine [i] iudicio [k] factis diuisionib⁹, solet subueniri: quia in bonę fidei iudicijs, quod inæqualiter factum esse constiterit, in melius reformabitur. [l] PP. XVI. Kal. Iul. ipsis AA. Conss.

*Res empta communi pecunia, vel redacta ex rebus communibus, non est communis, nec venit communicanda nisi inter socios omnium bono*rum: sed pecunia peti debet. h. d. & est multum quotidiana. Bar. Bald. & Salic.

IIII. Iidem AA. & CC. ad Maximianum.

S I patruus [m] tuus ex communibus bonis [n] res comparauit, sibi negocium gerens, [o] non omnium bonorum [p] socius [q] constitutus: pro competentium portionum modo indemnitati tuæ consuli oportet. [r] & ideo rē emptam cōmunicare cū contra iuris formam postulas. [s] PP. XVI. Kalen. Nouem. ipsis IIII. & III. AA. Conss

Penes quem debeant esse cōmunia instrumenta, iudex prouidere debet. Bald. Salic. & Pau. de Cast.

V. Iidem AA. & CC. Frontino & Gattoni.

D E instrumentis quæ communia fratrem vestrum tenere proponitis: rector prouinciæ aditus, [t] apud quem hęc collocari debeant, existimabit. [u] PP. VI. Id Feb. Sirmij AA. Conss.

Conditio iuramenti apposita in diuisione, debet impleri: alias diuisio nō efficit diuidentis. Bald. & Salic.

VI. Iidem AA. & CC. Ibelidianæ & alijs.

S I cū patruo vestro hac cōditione diuisionē fe

o Gerens.] scilicet suo nomine, alias secus, vt ff. de neg. gest. l. si ego.

p Non omnium bonorum.] Nam tunc licet sibi quæreret, cogeretur tamen cōmunicare, vt ff. pro soc. l. si quis societatem, & l. præceden.

q Socius] scilicet factus ex conuentione, non autem coincidenter, vt quia hæredes sumus de vna hæreditate, vt ff pro socio, l. si fratres, in princ.

r Oportet.] actione communi diuidun. quia ex re communi percepit, vt s. tit. prox. l. j.

s Postulas.] vt s. de rei vendi. l. si ex ea pecunia, & j. si quis alteri vel sibi. l. j. & j. de proba. l. ad probationem, in fi. nisi sit miles, vel minor, vel ecclesia, vel maritus, vt dixi s. de rei vendi. l. si vt proponis.

D E instrumētis] Habebas prædia cum fratribus tuis communia, & instrumenta de his: volebas vt penes aliquem nostrū deponerētur instrumenta: qd iuris sit quæritur? Resp. q præses prouinciæ existimabit penes quem instrumenta debeant deponi: sed per quam actionē hoc debeat consequi, non aperit. Tu dic cōi diui. quæ non datur ad diuisionem, sed ad iudicandum penes quem instrumenta debeant collocari: quod est speciale, & aliud est speciale, s eod. l. iij. vbi agitur non ad diuisionem, sed ne decipiatur.

etiam deceptus vltra dimidiam, sine iudice eam diuisi: an retractari possit? Dicitur q sic, et si maior fuissem, &c.

f Maioribus etiam.] q. d. non solum minoribus.

g Per fraudem vel dolum.] id est per fraudulentum dolum. Vel dic, fraudem, id est culpam, quæ incidit in dolum, qui det causam diuisioni, alij econtra. vel dic, fraudem. i. culpam & dolum cōmitti, vt s ti. pxi. l. pe. in fi.

h Vel perperam] cum vltra dimidiam sit alter deceptus ad instar vēditionis, vt j. de rescin. vend. l. ij. & s. eo. l. j.

i Sine] hoc ad proximum tantum refertur.

k Iudicio.] subaudi maxime. Vel dic sine iudicio referri ad tertiam clausulam, non ad duas primas.

l Reformabitur.] iudicio communi diuidundo, & non agitur ad diuisionem faciendam hic: sed ad decipiendum. Alij dicunt officio iudicis faciendam: vt plene diximus, s. quibus ex cau. ma. l. in contractibus.

S I patruus.] CASVS. Cum patruo meo habebam pecuniam communem: nomine suo ex pecunia illa rē comparauit: an rem illam cum omnium bonorum socius non erat, communicare debeat, quæritur? Dicitur

t Aditus.] per actionem communi diuidundo, quę datur hoc casu non ad diuisionem, sed ad iudicandū apud quem debeant esse instrumenta: sic & alias datur non ad diuisionem, vt s eo l. maioribus. Accur.

u Existimabit.] personis & rebus inspectis, prius eis descriptis, & cautione præstita de his exhibendis si quādo fuerit opus, vt ff. fa. ercis. l. si quæ cautiones, & ff. de fi. de instru. l. si. & s. de eden. l. procurator.

S I cum patruo.] Habebas res communes cū patruo tuo: volebas à communione discedere: dedisti ei partem prædij, vt iuraret se in diuisione dolū non adhibiturū. Si aūt nō vult stare pactis, an tale pactū tibi debeat nocere quo minus possis petere q res indiuisę

diuidantur, quæritur? Respon. quòd non.

a Adhibuisse] In ea diuisione, vel in alio forte negotio.

b Exhibuit.] id est non iurauit. Sed quid si iurauit, & inuenitur postea peierasse? Dicā non stari placitis, [1] & de dolo agi posse, & non sufficere solam pœnā periurij, argumentū, ff. de dol. l. si legatarius. Sed argu. contra ꝧ. de re. cre. l. 2. & ff. de iureiuran. l. j. & ij. Sed ibi ex delatione, cū specialiter fuit iuramentum præstitū: hic autem spōtanea voluntate iurasse uidetur. Sed videtur in casu huius l. debere remitti iusiurandū, vt ff. de condi. insti. l. quæ sub conditione, vsque ad §. si qs. Sed forte aliud est in contractibus inter viuos, qui sumūt firmitatem ex consensu vtriusque partis. Vel refert debeat quis iurare de præterito, quando non remittitur: vt hic, & ff. de iureiur. l. si quis, & ff. de condi. & demon. l. municipib⁹, an de futuro, quando remittitur: vt ibi dicitur. [2]

[1] Istā gl. sequi videtur Paul. hic: licet Pet. teneat cōtra.

Iuramentum quādoque ex delatione quādoque ex spontanea volūtate præstatur.

[2] Iungi ibas istas solutiōes, & dic ꝙ cōditio iurisiurandi siue sit de præterito, siue de futuro, remittitur in contractibus: in vltimis vero voluntatibus quidem si de futuro, remittitur p prætorē, non de iure ciuili, vt in l. alleg. in gl. & in l. facta, §. si in danda, ff. ad Treb. Pa. de Ca. hic.

c Indiuisas.] ipso iure.

d Nihil vobis nocere.] quia sub conditione facta fuit ista diuisio, conditione ergo non impleta, soluitur diuisio. Vel feceras ei pactum in diuisione, ꝙ nolle quarundam rerū nō peteres fieri diuisionem: venies quidem contra pactum, cum nec ipse tibi seruet pactum, vt ꝧ. de pactis, l. cum proponas. ij.

SI fratres.] CASVS. Si frater tuus prædium pro indiuiso tuum ignorante te obligauit: si diuisione facta portio sua à creditore euicta fuerit: si stipulatus fueras de euictione, ages ex stipulatione: si non, ages præscriptis verbis ad interesse. Si vero te sciente obligauit, si stipulatio de euictione fuerit interposita, ages: alioquin non.

e Hoc] s. prædium.

f Euictis per hypothecariam, vt ff. de euict. l. si mancipium, §. fin.

g Sociorum.] qui obligauerant.

h Obligatio.] vt ꝧ. tit. proxi. l. ij. & ꝧ. de communium re. ali. l. fin.

i Ex stipulatu] id est ex stipulatione.

k Agere potestis.] vt & ꝧ tit. ij. l. si familiæ, & ff. de eui. l. si cum, §. fi. & hoc cum nesciuistis: aliàs non agitur, nisi stipulatio vel pactio de euictione interuenerit, vt subijcit, vt ꝧ. de euic. l. si fundum, sic itaque pactum solū

A ciſtis, vt se nullum dolum malum adhibuisse [a] iuraret, nec fidem placitis exhibuit: [b] quo minus res indiuisas [c] requiratis, eorum placitum quę in diuisionem venerunt, nihil vobis nocere [d] pōt. Dat. V. Kalend. April. Sirmij CC. Conss.

B *Ex contractu diuisionis quis tenetur de euictiōe, nisi aduersarius sciēs res alienas, vel alij obligatas accepit: quia tunc quis non tenetur, nisi promiserit. h. d. secundum Bar. & Bal. Vel sic: Diuisio facta extra iudicium inducit actionem de euictione, nisi facta sit inter scientes. Ia. But.*

VII. Iidem AA. & CC. Seueriano & Flauiano.

SI fratres vestri pro indiuiso commune prædium citra vestram volūtatem obligauerunt, & hoc [e] ad vos secundū pactum diuisionis nulla pignoris facta mētione per C uenit: euictis [f] partibus quæ ante diuisionem sociorum [g] fuerunt, in quibus obligatio [h] tantū cōstitit, ex stipulatu, [i] si intercessit: alioquin quanti interest, præscriptis verbis contra fratres agere potestis. [k] nam si fundi, scientes obligationem, dominium suscepistis: tantum euictionis promissionem solennitate verborū, vel pacto promissam probantes, eos conueniē- D

ad eam patandam sufficit. Sed contra ꝧ. communia de leg. l. fi. in fi. Solu. vt ibi, & facit ff. eo. l. itē quamuis, in fi.

SI inter vos.] CASVS. Habebam cum Titio rem communem: facta diuisione, & cuilibet nostrum portione sua assignata, non vult Titius stare diuisioni: an sit audiendus, quæritur? Dicitur ꝙ non.

di facultatem habebitis. Dat. II. Non. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

A diuisione facta tradendo, vel possessionem dimittendo apud alterum de consortibus, solo consensu recedi non potest. Bal. cum Sal.

VIII. Iidem AA. & CC. Nicomacho & alijs.

SI inter vos maiores [l] annis vigintiquinque rerum communium diuisio, relicta vel translata possessione, finem accepit: [m] instaurari mutuo bona fide terminata consensu [n] minime possunt. Dat. Non. Decemb. CC. Conss.

Vbi non est communio, non cadit diuisio. Bald. & Sal.

IX. Iidem AA. & CC. Demetriano.

FAmiliæ erciscundæ, vel communi diuidūdo iudicio ita demum, si corpora maneāt communia, agi potest. [o] Dat. VI. Id. Decemb. Nicomediæ CC. Conss.

Verba testatoris enunciatiuis non statur, nec creditur si contrarium apparet. Io. d. Pan. de Cast.

X. Iidem AA. & CC. Gallicano.

SCriptura testamēti, [p] qua specialiter omnia diuisa continentur: quo minus res quarum testator non fecit mentionē, hæredes inquirere possint, nihil impedit. [q] Sine die & consule.

l Maiores.] secus si minores, vt ꝧ. tit. j. l. penult.

m Finem accepit.] his enim modis accipit finem, vt ꝧ. tit. ij. l. si diuisionem, & ff. de pact. l. diuisionis.

n Consensu.] hoc est per pactum, vel dic solo cōsensu nō reuocari re perfecta, vt & ff. de pact. l. ab emptione.

FAmiliæ.] CASVS. Lex ista dicit ꝙ iudicium fami. ercis. & communi diuidundo habēt locum pro corporibus cōmunibus ex hæreditaria causa vel alia, ita demum si corpora communia sunt, & hoc est verum de directo dominio, sed vtile dominium habet locū pro rebus diuisis: puta pro damno dato, & sic soluitur cōtra. ff. communi diui. l. in summa.

o Agi potest.] vt & ff. eo. l. per hoc, & l. j. in fi. Sed cōtra. ff. communi diuidun. l. in summa, vbi ēt post interitum rei communis agitur. Idem & in familiæ erciscundæ iudicio, vt ff famil. ercis. l. si seruus. Sol. hic dicit de directa: ibi de vtili. Item contra, ff. cōmuni diuidun. l. 4. §. sicut, & §. fin. & l. seq. & ff. de dam. infect. l. si finita, §. Iulianus, versi. sed si quis, in quibus legibus agitur communi diuidundo pro præstationibus & sumptibus factis antequam res esset communis, aliàs est in glo. post communionem, sed dices agi vtili, non directa. vel responde ad omnia, ita demum agi potest, scilicet vt fiat diuisio.

SCriptura.] CASVS. Paterfa. fecit testamentum, in quo omnia bona inter filios suos diuisit, in vltima parte testamenti adiecit se nihil indiuisum reliquisse: an si appareat aliqua res indiuisa, non obstantibus verbis illius testatoris, possit venire in diuisionem? Dicitur quòd sic.

p Testamenti.] hodie determinat authen. de iureiu. à mo. præsti. col. v.

q Nihil impedit.] nam dispositiuæ voluntates seruanē, non enunciatiuæ: vt hic, & ꝧ. de testa. l. verba, nisi iurauerit,

uenerit, vt in authen. de triencio & mo. §. j. coll. v.

POssessionũ.] CASVS. Si fundũ tecũ habebã cõem, & in eo colonum: & in diuisione velim vt mihi Stichus assignetur, & tibi vxor sua: an sim audiendus, quæritur? Dicitur φ non: sed vni nostrum vterque assignabitur, & in pecunia fiet condemnatio alteri.

a Permaneat] aliàs permaneret, sic & j. de agri. & cen. l. de finimus, §. illud, lib. xj. & ff. de ædi. edic. l. plerunque, & ff. de lega. j. l. si domus, §. qui confitetur. & ff. de fun. instru. l. quæsitum. §. item lanificas, & j. de custo. re. l. quoniam vnũ. Itẽ nec ipsa mancipia à terra debent separari, vt j. de agri. & cẽ. l. ij. & l. quemadmodum, lib. xj. Itẽ nec corpora indiuidua, vt insti. de offi. iudi. §. quod si commode.

b Cogantur.] scilicet communionem, vel postulabitur iudicio cõi diuidundo, vt aliter fiat diuisio, vel adiudicatio. Sed quo postulante? Respõ. quolibet dominorũ, scilicet quãdo iudex sine voluntate eorũ ita diuisit. Sed quid si domini sic diuiserunt; vel ab alio ita diuisa retinuerunt? Respon. quilibet fortè repellitur, si consensit ei quod retractare intendit, arg. dictæ l. de lega. j. si domus, §. qui confitetur.

ILlud.] CASVS. Si pater vel consimilis persona dotẽ vel donationem pp nuptias dedit, vel aliquis pro eis, & soluto matrimonio ad eũ dos vel donatio pp nup. reuertatur, & facto testamento non faciat mentionem de illa donatione aut testamẽ inter extraneos, aut inter suos: & alius filius & filia, qui similiter habuerunt dotẽ & ante nup. do. quorum matrimonia durant, sint cõsecuti aliquas res ex paterna substantia: isti similiter lucri causa debent habere hoc præcipuum, facient autẽ res reuersas, pro ea quantitate æqua quam fratres lucrati sunt, distribui. Si aũt nihil præcipuum habent, quorum durant adhuc connubia, communicabuntur inter eos res ad patrem reuersæ. at si plus res ad patrem reuersæ sunt, quàm ipse dedisset, forte facto pacto de lucranda dote, vel dona. propter nup. præcipuum habebit superfluum filius vel filia cuius nomine lucrari contingit. Si vero minus ad patrem peruenerit, quàm dedisset, dispendium ad eundem filium vel filiam ad quos vel quas datum est, pertinebit. Si autem extranei sunt instituti cum filio & filia, quorum dos & ante nup. dona. ad patrẽ reuersę sunt, tunc extranei nihil habebũt de illa dote vel donatione si pater nullam fecit mentionem. & ita si bene inspicias, in duobus casibus hic cessat collatio: & cum plus rediit ad patrẽ scilicet pro illo superfluo, & cum hæredes extranei instituti sunt. Sed numquid corrigũtur hæc hodie per authen. j de collatio. ex testamento? dic quod non, quod dic vt in summa de colla. §. fin. ibi, facienda est.

† Ista lex est singul. nec reperitur alibi, & est noua ſm Pa. hic, quia hæc quæ hic dicuntur, non erant de iure veteri, secundum eundem.

Officium iudicis in diuisione est similiter non separare, & separata coniungere. Salic. Vel sic: Officium iudicis in bonis diuidendis esse debet, vt vna familia seruorum adinuicem se attinentium non diuidatur, sed integra vni adiudicetur, ne inducatur dura separatio. h. d. Pau. de Cast.

XI. Constantinus A. Cæsulo rationali trium prouinciarũ.

POssessionum diuisiones ita fieri oportet, vt integra apud successorem vnumquenque seruorum, vel colonorum adscriptitiæ conditionis, seu inquilinorum proximorũ agnatio vel affinitas permaneat.[a] Quis enim ferat liberos a parentibus, à fratribus sorores, à viris coniuges segregari? ¶ Igitur si qui sic sociata in ius diuersum mãcipia vel colonos distraxerint, in vnũ eadem redigere cogant.[b] Dą. III. Kal. Maij, Proculo & Paulino Cõss.

Dos & donatio propter nuptias ad patrem reuersa, debet esse præcipua illius filij vel filiæ pro quo vel qua data fuerit, extraneis institutis cum illo vel illa, sed institutis filijs, debet ita demum ad eundem redire, quando alij simile lucrum haberent non diuidendum, aliàs diuiditur inter omnes. Vel sic: Dos à patre profecta, & ad eum reuersa, venit inter liberos diuidenda, nisi ratio inæqualitatis aliud inducat, sed cum hærede extraneo non diuiditur, sed ad ipsos liberos pro quibus data fuerat, reuertitur. Ia. Bu. & Pau. de Cast.

XII. Imp. Iustinianus A. ad Senatum.

ILlud † æquitatis fouere rationibus, bene nobis apparuit. Si quis etenim pro filio suo ante nuptias donationem conscripserit,[c] vel dederit,[d] vel pro filia sua dotem: & hoc quod dedit, iterũ ad eum reuertatur vel stipulatione vel lege,[e] hoc faciente: vel & si alio dotẽ, vel ante nuptias donationem dante, stipulationis paternæ tenor, vel forte legis[f] hoc induxerit: ille autẽ testamento condito, vel filios suos, vel extraneos[g] scripserit hęredes, & nil de huiusmodi rebus quæ ad eũ reuersę sunt,[h] vel peruenerunt, disposuerit: inueniantur autẽ alij liberi eius res à paterna substantia lucrati vel per ante nuptias donationẽ, vel dotes, vel militię causa, quas (vt pote testamento existente) non coguntur conferre:[i] tunc filius vel filia easdem res quæ ad patrem reuersæ sunt, vel peruenerunt,[k] habeant præcipuas, ad simile tamen lucrum computandas:[l] vt in præsenti casu tantum habeat ipse, vel ipsa, quantum eius fratres à patre sunt consecuti,[m] secundum eos modos quos supra diximus, & quos conferre propter testamẽtum non coarctantur. ¶ Sin autem nihil tale penitus in fratres eorum à patre collatum est: neque ipsos sibi præcipue hanc partem vẽdicare, sed quasi paternæ facta substãtiæ sit, inter omnes secundũ institutionis tenorem diuidi. & hæc quidem, si inter fratres patris elogium compositum sit.

c Conscripserit.] i. per scripturam dederit.

d Vel dederit.] scilicet sine scriptura.

e Vel lege.] etiã sine stipulatione: quia dos profectitia erat, vt j. de rei vxo. act. l. vna, §. extraneũ. Alij ponunt exemplum quãdo mulier dimittit primũ matrimonium, & contrahit secundum sine voluntate patris: nam dos redit ad patrem, vt j. de nup. l. si vt proponis, ij.

f Vel forte legis.] est contemplatione patris dos data est, vnde habetur profectitia, vt ff. de iure dot. l. profectitia.

g Extraneos.] coniugit hos, sed postea diuidit in responsione.

h Sunt.] cum ipse dedit.

i Conferre.] nisi pater expresse dixisset, vt infra de coll. l. prima. Sed hodie hæc & illa corriguntur per Authent. ibi positam, ex testamento.

k Peruenerunt.] cum alius dedit.

l Computandas.] aliàs est in textu, computandæ sunt.

m Consecuti.] non plus, minus autem sic, si earũ dos vel donatio fuerat minor, arg. infra ca. l. in fin.

a Scripti.] scilicet cum filia cuius dos reuersa est ad patrem, & sine alijs fratribus, quorum constat matrimonium. & idem dic de filio.
b Omnimodo.] etiam si in fratres nihil tale collatũ sit, & in hoc differt hic casus a superiore secundũ quosdam: quod non placet: vt j. proxim. Sed dic omnimodo, s. & si extranei nihil habeant vltra virilem. & hic, §. vsq; in fin. non corrigitur per authen. dictã, ex testamento. Quid aũt si hæc filia & fratres & extranei sint instituti? Respõdeo idem esse ac si filiã & filios sine extraneis instituisset. Accursius.
c In fratres.] nõ institutos. idem si instituti.
d Excepto.] id est præcipuo adiudicato huic filiæ cuius dos est reuersa: siue dicas inter ipsam & fratres, quorum matrimonia durabant.
e Institutionum] inter ipsam & extraneum hæredem.
f Proculdubio.] Nunc dicit econtra.
g In fratres.] qui nõ sunt hæredes. idem & si essent.
h Collata.] quando tradijt.

¶ Sin autem extranei sint scripti [a] hæredes, & nihil in testamento suo neque in hac parte testator dixerit: tũc omnimodo [b] præcipuum habeat filius vel filia, quod ad patrem reuertitur, vel peruenit.

¶ Si tamen minus in fratres [c] collatum est, amplius autem ex huiusmodi causa ad patrem peruenit: illo, quod ad similem quantitatem cõcurrit, excepto: [d] cætera quasi paternæ substantiæ facta, secundum modum institutionum [e] diuidantur.

¶ Illo proculdubio [f] obseruando, quod si minus sit id, quod pater ex huiusmodi causa habuit, ea quãtitate quæ in fratres [g] collata [h] est: tota huiusmodi portio ad eas personas perueniat; quarum occasione res ad patrem reuertitur.

¶ Ea igitur quæ in paterna persona diximus, obtinere volumus etiã in auo & proauo paterno vel materno, & in matre, & in auia, & proauia paterna vel materna. Dat. XI. Kalend. Aug. Constantinop. Lampadio & Oreste VV.CC. Conss.

TITVLVS XXXIX.

FINIVM REGVNDORVM.

Non inspiciuntur fines antiqui, sed fines in vẽditione designati: quia licitum est mutare terminos in proprijs agris. Bal. Vel sic: Dominus certam partem fundi vendens, potest terminos secundum conuentionẽ vẽditionis apponere, vltra quos non licet emptori agere. Salic.

FINIVM REGVNDORVM.

Sicut superiores actiones diuisiuæ, sic & hæc dirimit finiũ quæstionem, vbi est quadã quasi communio: & ideo merito hic ponitur.

Regionẽ] CASVS istius l. ponitur in gl. j. sed clarius dic quod quidam fundum habebat, cuius partes per nomina erant distincta, & vna vocabatur Titiana: alia Mutiana: dominus quoque aliam volẽs ampliare, aliam distrahere: mutauit metam alterius, quam postea vendidit, emptor vero aliam petebat, licet venditio interuenisset post mutationem finium. Dicitur quod non potest, & facit ad hanc positionem. ff. eo. l. eos.
i Regionem] pone: Habeo fundum terminatum in duas partes, muto terminos. & alteram partem vendo, puta minorem. emptor credens primos terminos non posse mutari, ingreditur vsque ad primos terminos in possessionem. cogetur quidem hoc iudicio stare illis finibus qui fuerunt sibi demonstrati in venditione. nam potui agrum meum terminare prout volui: vt hic, & j. l. prox. & ff. eo. l. in finalibus, & l. eos, & de le. j. l. quod in rerum natura, §. si quis, & de leg. ij. l. Caius, in fi.
k Ratione.] id est rationabiliter. Vel dic ratione conuentionis: vt subijcit.

I. Impp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Nicephoro.

A Regionẽ † certam fundi, proprijs finibus eius mutatis, dominus eius distrahere, ac residuũ retinere non prohibetur. B Nec amplius emptor, quàm quod ratione [k] secundum venditionis fidem ad se peruenit, vendicare potest prætextu terminorum temporis antecedentis venditionẽ. Dat. Id. Decemb. Nicomediæ. AA. Conss.

Varietate successorum & consensu dominorum possunt agrorum termini mutari. Bart. Bald. & Paul. de Cast.

II. Iidem AA. & CC. Tatiano.

C Svccessionũ varietas, [l] & vicinorum noui cõsensus, additis vel detractis agris [m] alterutro, [n] determinationis veteris monumenta [o] sæpe permutant. Dat. IX. Kalend. Ianuar. Nicomediæ. AA. Conss.

In iudicio finium regundorũ quæritur de proprietate & possessione: & mensura committitur agrimensori: & secundum eius relationem postea iudex mandat terminos dirigi, & adiudicat, & altera parte per contumaciam absente, potest iudex agrimẽsionem committere, & definitiuam proferre. Bald.

D III. Imp. Constantin. A. ad Tertullianum.

Si quis [p] † sup sui iuris

Svccessionum.] CASVS. Cum haberemus agros cõfines antiquis terminis distinctos, placuit alios ponere, & à veteribus recedere. si forte postea his mutatis moueatur quæstio, iudex nouos fines sequetur: cum aliàs termini successionum varietate & nouo consensu mutari possint. Viuianus.
l Varietas.] scilicet quia vni succedunt duo hæredes, qui terminant inter se aliter quàm terminatũ habuit testator vel tenuerit.
m Agris.] idest partibus agrorum.
n Alterutro.] hodie dicimus alterutri: sicut olim alio, hodie alij.
o Monumenta.] i. terminos, à moneo: quia monent & docent quousque protendantur fines. Vel per similitudinem: quia sicut sepulchrũ est memoria hominum, sic per terminos finium memoria retinetur. Vel appellat monumenta instrumenta, quæ continent alios fines, qui modo immutantur. Statur ergo antiquis terminis, nisi noui probẽtur: vt hic, & s. l. proxi. & ff. eo. l. eos, & l. in finalibus, & ff. de aqua plu. arcend. l. quod principis.
Si quis] CASVS Ego & Titius habebamus fundos distinctos. ego dico fines male positos: quia vltra eos fundus meus porrigitur, pone per duo iugera, licet ego non possideam illa duo iugera: vnde peto aliter fines poni. talis ordo seruandus est, vt primo de possessione, id est vsque ad quem locum possideam: secundo de proprietate super duobus iugeribus cognoscatur, tertio agrimensore misso ad agrum huiusmodi litigium terminetur præsente vtraque parte, si adesse vult. Si vero pars aduersa se absentet: non eo minus iudex cum agrimensore & altera parte præsente aget ad primam partem, & facit s. de rei vend. l. ad eam.
p Si quis.] Actor agit finium regundorum. Primo inquiritur quantum tenet. Secundo quot iugera ibi habere

† De materia finiũ regun. vide in c. ex literis, extra de probat. & ibi scribẽtes.

Monumẽtum quid dicatur esse.

† Pro intellectu istius l. vide An. Are. in §. quadã actiones, in gl. sup verbo, item finiũ regũdorũ, inst. de actionibus.

† Cũ hac l. cõcor. c. quia iudicante, cũ glo. super verbo, ad loca, extra de prescrip.

ræ debeat. Tertio mittitur executor, qui renunciat iudici quantum habeat minus actor, quàm habere debet. Quarto iudex definiet præcipiendo poni terminos in confinibus veris: vel per adiudicationem.

Locus qd sit.

a Locis.] locus est regio aliqua fundi, vt ff. de verb. sig. l. locus.

locis [a] prior de finibus detulerit querimoniā, [b] quæ proprietatis controuersiæ cohæret: [c] prius possessionis quæstio finiatur: [d] & tunc [e] agrimensor ire præcipiatur ad loca, vt patefacta [f] veritate, huiusmodi litigiū terminetur. [g]

¶ Quòd si altera pars, ne huiusmodi quæstio [h] terminetur, se subtraxerit: nihilominus agrimensor in ipsis locis iussione rectoris prouincię vnà cum obseruante [i] parte hoc ipsum faciens perueniet. Dat. XVI. Kal. Mart. Veronæ, Gallicano & Symmacho Conss.

Qui post litem contestatam super finibus aliquid inuadit indebite, punitur. h. d. & istam l. commendat Rofre. in materia violentiarum. Vel sic: Qui post litem contestatam in iudicio finium regundorum occupat de alieno: illud habet reddere, & tantundem de suo. Ia. Bu. Bal. & Salic.

IIII. Idem A. ad Bassum præfectum vrbi.

SI constiterit [k] eū qui finalē [l] detulerit quæstionem, [m] priusquā aliquid sententia determinetur, rē sibi alienā vsurpare voluisse: [n] non solū id quod male [o] petebat, amittat: sed (quò magis vnusquisq; cōtentus suo, rem non expetat [*] iuris alieni) qui irreptor agrorum fuerit in lite superatus, tantum agri modum, quantum adimere tentauit, [p] amittat. [q] Lecta apud acta XIII. Kal. Iul. Gallicano & Symmacho Conss.

Etiam pro modica occupatione, & pro vili cespite terræ, redditur iudicium finium regundorum. Vel sic: Iudicia quæ redduntur in re cōmuni, redduntur ita pro re parua sicut pro re magna. Bald. Vel sic: Exceptio antiqua quinque pedum non impedit hoc iudicium. Salic.

V. Imppp. Valentin. Theod. & Arcad. AAA. Neoterio præfecto prætorio.

QVinque pedum præscriptione [r] submota, finalis [s] iurgij vel locorum [t] libera peragatur intentio. [u] PP. VIII. Kal. Aug. Arcadio. A. II. & Rufino Conss.

Quæstio finium regundorum nō tollitur nisi spacio xxx. annorum, & non spacio longi tēporis. Bal. & Sal.

VI. Imppp. [illegible] Honor. AAA. Rufino præ. præ.

CVnctis molitionibus

b Querimoniam.] id est libellum agēs finium regundorū.

c Cohæret.] sicut enim in rei vendicatione inquirit iudex quid & quantum sit meum: sic & hic, cū dicam vltra terminos, vel vltra id qd' dicit aduersarius, esse meum: sed in rei vendicatione ideo quærit, vt totum restituatur ei cuius ē, at hic quandoq; nō totum restituitur, sed alteri adiudicatur, & ille isti in eius æstimatione condemnatur, vt sic competenter loca distinguantur, vt ff. eo. l. 2. & l. iij. & l. seq. & insti. de offic. iud. §. si finium.

d Finiatur.] per officium iudicis nō sententiando, cum libellus non sit datus. Vel dic sententiando definitiue: [1] sic & supra de rei vendi. l. ordinarij, & j. de interdic. l. incerti, & s. de iudi. l. nulli. Et potest hoc habere locum, quando habebam instrumētum quo continebatur φ ego debebam habere decem iugera: sed ego dico me habere minus, prius ergo quæritur vsque ad quem locum possideo, quia feci seminari terrā, & arari & coli & postea si minus est quàm dicat instrumentum meum, scietur per agrimensorem, & etiam ipse iudex videbit si opus est, vt. ff. e. l. si irruptione, §. fi. & ponentur termini ante.

1 Quia ē vnus de casibus exceptis à regula: φ ante lit. contes. non debēt testes recipi, vel sententiari, vt per glo. j. in c. quoniam frequēter, extra vt li. nō cōtest.

e Et tunc.] scilicet probato prius quantū vltra meū est.

f Vt patefacta.] scilicet per hæc duo iudicia, scilicet possessorio, & alio scilicet communi diuidundo, in quo probaui per instrumentum vel testes, quantum vltra est ager meus, finiatur lis, vt subijcit, agrimensore interueniente vice cuiusdam executoris.

g Terminetur.] per sententiam, vel dic motu iudicis.

h Huiusmodi quæstio.] hic erat lis contestata: & ideo dicit quæstio, aliàs non posset definitiue procedi, vt s. de iudi. l. properandum, §. j. sed in princip. huius l. dixit querimoniam: quia non erat ibi lis contestata.

Quæstio & querimonia differunt.

ADDITIO. Putat Bart. hic φ quando quæstio est solum de finibus & non de proprietate, lite non contestata possit ad definitiuam sententiam perueniri, pro quo facit quod no. idem Bar. in authen. si omnes, s. si minor ab hære. se absti.

i Obseruante.] id est præsente.

k I constiterit.] CASVS. Aliquis egit contra vicinum suum de finibus: litem est cōtestatus: antequam fin. regun. proferretur sententia, occupauit de terra vicini sui, & posuit fines propria auctoritate: quid iuris sit, quæritur? Respon. φ illud quod petebat, amittet: quod occupauit, restituet, & nihilo minus tantundem de suo, & hoc est quod dicit.

k Si constiterit.] scilicet iudici.

l Qui finalem.] id est de finibus.

m Quæstionem.] loquitur ergo hæc constitutio de post litē contestatam violentia commissa, sed illa si quis in tantam j. vnde vi, loquitur de ante & post, hæc de immobilibus tantū: illa etiam de mobilibus, vt insti. vi bo. rap. §. sed ne dum. Item hæc locum habet tantum cum cōtrouersia est de finibus.

n Voluisse] i. voluntarie vsurpasse: ne sit contra, ff. de pœnis, l. cogitationis, sic & ff. de re. diui. l. fin. & j. de re. cre. l. antepe. ibi, renunciandā putauit &c. Et hoc etiam innuit verbū irreptor: & similiter do interdicti vnde vi, & si quis in tantam, & furti, in quibus casibus oportet factum interuenire. Vel dic φ non tantum cogitauit: sed etiam vltra processit: vnde punitur, vt s. de his q ad eccle. confu. l. fi. in prin.

Voluntas, sine effectu, an sit punienda.

o Male.] si aūt bene amitteret iā rē sicut in constitutione, si quis in tantā.

* expectet.

p Tentauit] i. temerarie adeniit.

q Amittat.] cōdictione ex hac l. & facit j. de suffra. l. j.

QVinque pedū.] CASVS. De minori spacio v. pedum olim non agebatur: hodie per hanc l. illud tollitur: quia de minori spacio agi potest, non obstante exceptione. v. pedum, si videris de alterius finibus occupatum, & hoc est quod dicit.

r Præscriptione] i. exceptione, quidam dicunt sic scribi, proscriptione, non præscriptione. q. d. protentione vel prolongatione: vt, pro, localiter ponatur. Vel verius dic, præscriptione. i. exceptione præscriptionis, nā olim si cōtrouersia erat de quinque pedibus tantum, vel minus, & ageretur hoc iudicio, repellebatur agens præscriptione. i. exceptione: quod erat propter terræ vtilitatē: sed hodie agitur quantūcunque vnus de alterius finibus occupauerit, per hanc l. Sed Petrus Baylardus, qui se iactauit φ ex qualibet quamtumcunque difficili litera traheret aliquem sanum intellectum: hic dicit nescio.

Petri Baylardi iactātia.

s Finalis.] cū quæstio est de finibus totius possessionis.

t Vel locorū] i. alicui' ptis agri, ut ff. de ver. sig. l. locus.

u Intentio.] proposita hæc actione.

CVnctis.] CASVS. Quæstio finium regundorū non tollitur longo tempore, sed longissimo, tō est: qa mixta est in rem & in personā, insti. de act. §. quædam.

Actio finium regundorũ quando & vnde naſcitur.

a Et machinationibus.] eorum qui conabantur eam ſi niti decennio vel vicennio. Azo.

b Sed triginta tantummodo annorum.] eſt enim mixta, vt inſtit. de actio. §. quædam. Sed quando naſcitur? Reſpon. ex quo cœperant fines turbari. Item vnde naſcitur? Reſpon. non ex cõtractu, vel quaſi: vel maleficio, vel quaſi: ſed eſt datiua propter turbationẽ, vt ſ. eod. l. ſi. Sed videtur tolli decẽ annis, vt ff. pro empt. l. 2. §. ſed & ſi fundus, & l. qui fundũ, §. j. vbi dicitur, quod ſi vicinus meus vẽdidit aliquid de meo, quod emptor pręſcribit decem annis: ſed certe non ideo mihi denegatur hæc actio, vt termini commodius diſtinguantur: ſed ſi hic remanebit quod præſcripſit. Vel dic durare. xxx. an. vbi nihil de meo pręſcripſit, vt hic, alias cõtra: vt ibi, quod in idem recidit.

& machinationibus [a] amputatis, decernimus in finali quæſtione non longi temporis, ſed triginta tantummodo annorum [b] pręſcriptionem locum habere. Dat. II. Non. Nouemb. Arcadio. A. II. & Rufino Conſs.

TITVLVS XL.

DE CONSORTIBVS eiuſdem litis.

Licet plures ſint conſortes eiuſdẽ litis, tamen quilibet poteſt pro parte agere & defendere. Bal. & Salt.

I. Imp. Iulianus. A. Secundo præfecto prætorio.

EXploſis atq; reiectis pręſcriptionibus, quas litigatores ſub obtentu conſortiũ, [c] ſtudio protrahendæ diſceptationis excogitare conſueuerunt: ſiue vnius fori omnes ſint, ſiue in diuerſis prouinciis verſentur, nec adiuncta [d] præſentia conſortis vel conſortiũ, agendi [e] vel reſpondẽdi iurgantibus licentia pro parte [f] pandat. [g] Da. III. Non. Septemb. Mamertino & Neuita Conſs.

DE CONSORTIBVS eiuſdem litis.

Quia in prædictis finium regundorum, vel communi dividundo multiq; euenit eiuſdem litis eſſe plures conſortes, ſiue agendo, ſiue excipiendo: qui agentes ſi finium regundorũ, vel communi dividundo repellebantur, ea ratione, quia quidam eorũ abeſſent: & contra ſi conueniebantur ſimul, ſe exceptione tuebantur, quia non omnes adeſſent: ideo generaliter remouet in omnibus.

EXploſis.] CASVS. Conſortibus eiuſdem litis, ſiue conueniebantur, ſiue agebant, ſemper obſtabat exceptio ante legẽ iſtã, quod nunquam vnus ſine alio admittebatur pro parte ſua, & tunc præcipue vbi nõ haberent idem forũ, ſi in diuerſis prouincijs verſabantur: ſicq; in fraudem contingebat litigia protelari, hæc inſolentia remouetur hic, & cauetur vt ſemper pro parte audiatur, ſiue agat ſiue conueniatur: etiam conſortis præſentia non habita, & hoc dicit hæc lex, & loquitur ante lit. conteſt. ſequens poſt litem conteſtatam.

c Conſortium.] dicit reus, non reſpondebo tibi, niſi tui vel mei conſortes adſint.

d Nec adiuncta.] id eſt ſine.

e Agendi.] poſt litem conteſta. ab alijs, vt j. l. prox. ſed reſpondere pro alijs poteſt & ante & poſt, & ad hoc j. ſi cer. pet. l. cum te, & ff. de iud. l. non idcirco.

f Pro parte.] id eſt propter partem, vel proprie.

g Pandatur.] id eſt præbeatur.

COmmune] CASVS. Sub prætextu abſentiæ cõſortis vel conſortium eiuſdem litis, non prorogãdum eſt negotium, ſed lit. conteſt. agi poteſt abſentium nomine: neque mandatum exigitur ab his qui præſentes ſunt. Sola enim cautio de rato ſi agatur, & de iudicato ſoluendo ſi conueniatur, neceſſaria eſt, quod ſi certum ſit eum non habere mãdatum, admittatur conſors pro altero præſtita ſatiſdatione: hoc tñ niſi fuerit inhibitũ: quo caſu aliud eſt, & ſic loquitur, ff. de iudicijs, l. ſi prætor.

Pro conſorte poſt litis conteſtationem abſente poteſt quis agere & defendere ſine mandato, præſtitis legitimis ſatiſdationibus. h. d. & iſte caſus non reperitur alibi. Bald.

II. Impp. Valentin. & Valens. AA. Salluſtio præf. prætor.

COmmune † negotiũ poſt litem legitime ordinatam [h] etiam quibuſdam abſentibus inſolidum agi ſine mandato poteſt: [i] ſi præſentes rẽ ratam dominum habiturũ cauere [k] parati ſint, vel (ſi quid ab his petitur) iudicatũ ſolui ſatiſdatione [l] firmauerint. PP. VI. Id. Decem. diuo Iouiniano. A. & Varroniano Conſs.

† Cõcot. gl. j. in c. cũ M. Fertarienſis, de conſti. & c. cum dilecti, cũ glo. j. de do. & contu.

h Ordinatam]. i. inchoatam, contra, ff. de procur. l. Pomponius, ſed loquitur poſt litem conteſtatam & illa ante.

h Ordinatam.] nõ ante, ſi certum ſit eum nõ habere mãdatum, vt dixi ſ. de procura. l. j.

i Poteſt.] immo videtur quod non, vt ff. de iud. l. ſi petitor, quæ eſt contra. Sol. alijs inuitis nõ põt, vt ibi: ſed ignorantibus ſic, vt hic, & ff. de procur. l. Pomponius, §. fin.

ADDITIO. Bart. hic ſic diſtinguit, quia aut plures conſortes habent eandẽ litem circa rem indiuiduã: & poteſt vnus ſolus agere & defendere, vt l. ſi cum vno, ff. ſi ex noxa. cauſa aga. Aut eſt res diuidua, & tunc ante litem conteſt. non poteſt agere vnus, niſi pro parte ſua, vt ſ. l. prox. Poſt litem vero conteſtatam aut vult agere alijs inuitis & contradicentibus, & nõ poteſt, vt l. ſi petitor, ff. de iudi. aut alijs ignorantibus, & põt præſtita cautione de rato: vt hic.

k Cauere.]. i. ſatiſdare, cum prætoriæ ſint. Sed videtur lite conteſtata huiuſmodi cautiones non pręſtari, vt ff. de procu. l. Pomponius, §. ratihabitionis quæ eſt contra. Solu. ibi interuenit procurator ante litem conteſtatam: vnde erat quod imputaretur aduerſario, hic interuenit poſtea, vt ſupra de procur. l. nihil. Idem dici poteſt in cauſa ſuſpicionis, vt ff. de arbi. l. non diſtinguemus, §. cum quidem.

l Satiſdatione.] ſcilicet pro parte ſociorum.

TITVLVS XLI.

DE NOXALIBVS actionibus.

Ex furto facto in ſeruitute non tenetur liber factus, niſi ex noua contrectatione. Bal. Vel ſic: Vbi ſeruus deliquit aduerſus extraneum, noxa ſequitur eum liberum factum. Si vero deliquit aduerſus dominum, ex noua tantum contrectatione tenetur. Salic.

I. Imp. Alexand. A. Marcello.

SI extat [m] corpus numorum quos ablatos ex patris tui hæreditate ab eo quem

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS.

Dixit de damno dato à liberis perſonis: vt ſupra ad leg. Aquil. nunc de dato à ſeruis, & omni maleficio ab eis commiſſo.

SI extat corpus.] CASVS. Teſtator in teſtamento ſuo reliquit libertatem puro ſeruo ſuo, iacente hæreditate iſte ſeruus ſubtraxit res hæreditarias, adita hæreditate ſtatim eſt liber, an hoc ipſo furti agere poſſim? Reſpon. quod non immo ſi res extant, eas vendicare poſſum: quia licet ſeruus furtum faciat domino, tamen cum eo furti agere non poteſt, neque ſi poſtea eſt manumiſſus: niſi res furtiuas poſt manumiſſionẽ contrectet, ſcilicet baiulando de loco ad locum.

m Si extat.] alias extitit.

Liberum

liberum [a] esse cõstiterit, allegas: vendicare eos, vel ad exhibendum agere nõ prohiberis. nam quamuis aliàs [b] noxa caput sequatur, & manumissus furti actione teneatur, [c] quæ in hæredem nõ cõpetit: [d] cum tamen seruus à domino aliquid aufert, quãuis furtum committat, [e] furti tamen actio non est nata: [f] neque aduersus [g] ipsum, si postea manumissus est, locum habet: nisi furtiuas res & post manumissionem contrectet. [h] PP. XIII. Kal. Decẽ. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Statutum disponens super eo super quo disponit ius commune, interpretatur secundum ius commune, ad hoc communiter allegatur, Bal. Vel sic. Ne aliquis indebite damnum patiatur, verba statuti recipiũt interpretationem restrictiuam. h. d. ista lex secundum Bart.

II. Imp. Gordianus A. Quintiliano & alijs.

SI serui vestri nescientibus vobis, vel etiam prohibentibus, furtim arbores [i] cæciderunt (quibus [k] etiam propria pœna iuxta legem [l] saltui [m] datam fuerat præstituta) frustra veremini ne ex persona eorum vltra noxæ deditionẽ sitis obstricti: cum ex delictis seruorum domini ignorantes, vel prohibentes, si noxali actione conueniantur, ita condemnari debeant, vt aut noxæ dedere, aut condemnationem sufferre habeãt in sua potestate. [n] PP. III. Non. Iun. Gordiano & Auiola Conss.

Pro plagio serui potest ipse criminaliter conueniri: dominus autem ciuiliter noxaliter si non consensit. Bald. Vel sic. Pro delicto commisso à seruo si agatur criminaliter, debet seruus accusari: si ciuiliter, debet dominus conueniri: qui si non consenserit, facultatem habet dandi seruũ pro noxa. Sal.

III. Imp. Diocle. & Maxi. AA. & CC. Eutychio.

SIue seruum plagij paras accusare [o] solenniter, [p] præsidem prouinciæ adire non prohiberis: siue dominum eius sollicitati serui [q] noxali [r] iudicio, siue furti malueris cõuenire, suam tibi notionẽ præses prouinciæ commodabit: non ignorans, quòd si dominum elegeris, & eo nõ consentiente, quod intendis, commissum probaueris: vel noxæ dedendæ, vel damni sarciendi, ac pœnæ præstandæ habeat facultatem. [s] PP. V. Non. Octobr. Sirmij. AA. Conss.

Ex rapina serui dominus ignorãs noxaliter conuenitur: sciens vero, & prohibere valens, conuenitur absque beneficio dandi pro noxa. criminalis vero accusatio ex delicto serui contra dominum non proponitur. Bal.

IIII. Iidem AA. & CC. Sosid.

SI seruus [t] ignorãte domino, vel sciente, &

a Liberum.] scilicet iussum in testamento tui patris: suus enim erat seruus.
b Aliàs.] quãdo extraneo esset factum furtum à seruo.
c Teneatur.] vt in inst. de noxa. act. §. omnis.
d Competit.] vt & j. de furt. l. furti, sed hæredi sic, vt insti. de ppet. actio. §. est enim.
e Cõmittat.] & res fiat furtiua, vt insti. de oblig. quæ ex delict. §. hi qui.
f Est nata.] vt j. an seruus ex suo facto. l. fin.
g Aduersus ipsum.] nedum aduersus hæredem, aduersus quẽ tentasti agere.
h Contrectet.] quæ nascetur ex præsenti contrectatione, cum ex prima non fuerit nata, aliàs cõtra, vt ff. de fur. l. ei qui. Habet etiã iste aliud auxiliũ, s. præter actionem in rẽ, & ad exhibendũ, & actionem in factum in duplum, vt ff. si quis testa. li. esse iuss. l. j. in princ. & facit ad istam l. ff. de fur. l. serui & filij. & ff. de noxa. l. si seruus legatus, & ff. de mino. l. verum. §. j. & de act. & obli. l. serui, & ff. de condic. fur. l. quod ab alio.

Auxilium multiplex quãdoq; simul cõceditur.

SI serui vestri.] CASVS. Serui vestri dederunt damnum arboribus vicini, qui furtim eas cæciderunt: super quo delicto statuta est certa pœna à lege, & si hoc fecerint vobis ignorantibus vel prohibentibus: an ad illam pœnam teneamini, quæritur? dicitur q non: vnde habetis in electione vel dare seruos pro noxa, vel cõdemnationẽ pœnæ subire. Not. ex ista l. quæ semper ad hoc allegatur, q statuta disponentia aliquid super eo super quo disponit ius cõe, intelliguntur secundum ius cõe, & cum hoc etiam allegatur glo. magna in l. fin. §. in computatione, infra de iure delibe. Item & allegatur q statuta recipiunt interpretationem restrictiuam, ne quis indebite damnum patiatur: nam indebitè pateretur dominus damnum, si cogeretur emendare vel soluere pœnam ex delicto à seruo suo cõmissam ipso ignorante vel prohibente, & sic nulla culpa eius concurrente. Paul.

r Quæ pfictum hic pulchre examinat Sali. quẽ vide.

i Arbores.] cuiusdam extranei.
k Quibus.] scilicet arboribus vel syluis. Vel dic scilicet seruis, & quibuslibet damnum tale dantibus.
l Legem.] à qua imponitur pœna dupli.

s Scilicet municipalem. Pau.

m Saltui.] id est loco vbi erant arbores. Et dic quòd erat pœna dupli damni dati computato precio arborum vel lignorum manentium: & hoc per actionem arb. fur. cæ. l. furti, §. fin. & l. sequen. Vel dic ciues illius loci statuisse pœnam contra eos qui arbores cæderent. Vel saltus dicit propter Nili aggeres, vt infra de Nili agge. non rum. l. j.

Saltus qualiter accipitur.

n In sua potestate.] vt ff. eo. l. j. & ij. in princip. Et scias q noxæ deditio est in solutione: sed damnum est in obligatione & condemnatione, vt ff. de re iud. l. miles, §. j & insti. de offi. iudi. in princip.

SIue seruũ plagij.] CASVS. Si seruus alicuius subtrahit filium tuum: tu potes accusare seruum plagij si velis, vel dominum suum noxali iudicio conuenire, vel furti: sed si dominus est ignorans, nec postea habet ratum factum serui, noxæ dedẽdæ, vel damni sarciendi habet electionem.

o Accusare.] scilicet ex l. Fabia de plagi. quæ habet locũ quãdo filium tuum hic seruus subtraxit, & celauit, & ideo accusatur seruus: quia corporalis pœna imponitur, vt j. ad l. Fab. de plag. l. fi. alias cõtra, vt ff. de accu. l. hos, § omnibus. dominus etiam hic pro eo poterit allegare, vt j. de accu. l. ij. Accursius.

Lex Fabia de plagi. vbi locum habeat.

p Solenniter.] inscribendo te, & libellũ proponendo, vt ff. de accu. l. libellorũ.
q Serui.] scilicet ab homine.
r Noxali.] scilicet serui corrupti, vel filij corrupti. Vel dic furti, vt j. ad l. Fab. de plag. l. si quis seruum, & hic subijcit.
s Facultatem.] vt supra. l. proxima.

SI seruus.] CASVS. Cõuenitur dñs ex delicto serui, aut insolidũ detracta noxæ deditione, aut quatenus ad eũ peruenit ex eo maleficio, aut cõuenitur cũ noxæ deditione. qui tres casus signantur hac lege. [Quod si.] Si vero dñs magis velit seruũ dedere pro noxa, tũ adhuc conueniet pro rebus q ad eũ peruenerũt. Si aũt potuit prohibere, & nõ phibuit, tenet insolidũ. Sed quid si seruus cõmisit crimẽ publicũ rapiendo vxorẽ alicuius: certe si damnum passus velit accusationem publicã instituere: debet eam dirigere contra seruum, nõ contra dominũ.
t Si seruus.] conuenitur dominus ex delicto serui,

aut vt eum noxæ dedat, aut in quantum ad eum peruenit, aut in solidũ sine noxæ deditione: quos tres casus ponit hæc lex. Annectit & quartum, vbi & ipse seruus conuenitur.

z Vi rapuerit.] & sic habet locum actio vi bonorum raptorum.

prohibere nequeũte, res tuas vi rapuerit, [a] dominum eius apud præsidem prouinciæ, si necdum vtilis annus excessit, quadrupli: quòd si hoc effluxit tẽpus, simpli noxali iudicio conuenire [b] potes. qui [c] [*] si noxę maluerit seruum dederе: nihilo minus cum ipso quantũ ad eum peruenit, experiri non prohiberis. [d] Nam si eo conscio, & prohibere valente: detracta noxæ deditione, conuentus ad summam condemnationis soluendã omnino cõpellendus est. [e] Sanè si criminis publici accusationem propter vxorem tuam à seruo raptam intendendam putaueris, nõ contra dominum, sed contra eum seruum, quem facinus commisisse proponis, hanc instituere debes. [f] PP. XVIII. Kal. Septem. Sirmij. AA. Conss.

Ciuile iudicium cum seruo non cõsistit: sed cum domino est agendum. Bal. Vel sic: Ex delicto serui debet dominus ciuiliter conueniri. Salic.

V. Iidem AA. & CC. Menophilo.

SI tibi per furtum nec manifestum ancillã [g] seruus [h] ope consilioque domini cum alijs rebus subtraxerit: cum inter seruum [i] & liberum [k] ciuile [l] iudicium consistere non posit: cum [m] ob hoc delictum dupli pœnali actione, & de rebus [n] proprijs vendicatione vel cõdictione [o] conuenire potes. [p] S. V. Kalen. April. CC. Conss.

[* al. quòd.]

b Conuenire] vt ĩ. vi bo rap. l. de his, & ff. eo. l. 2. in prin.

c Qui.] scilicet dominus.

d Non prohiberis] vt ff. de vi & vi arma. l. j. §. familiæ, & ff. de pecu. l. licet, §. ex furtiua causa.

e Cõpellẽdus est.] vt ff. eod. l. 2. circa princ. Acc.

f Debes.] & corporaliter punietur, vt ĩ. ad leg. Iuliam de vi. l. si criminis. Ac.

SI tibi per furtũ.] CASVS. Si seruus tuus furto non manifesto rapuit ancillam, dantur cõtra te duæ actiones nõ ciuiles, tamen rei psecutoriæ. Vio.

g Ancillam]. i. tuã.

h Seruus.] alienus.

i Seruum.]. i. illum.

k Et liberum] . s. te.

l Ciuile.] secus in criminali, vt s. l. pxi. Item hoc in ciuili regulariter, vt s. de iudi. seruus, sed fallit s. vbi cau. st. l. fina. & ff. de iudi. l. vix.

m Eum] dominum.

n Et de re[bus] [tu]is.] furti, si velis suo nomine de contractu noxę deditione agere noxaliter ex maleficio serui.

o Vel cõdictione.] in hoc quod ad eũ peruenit, secundum Ir. & H. vt ff. de condic. furt. l. proinde, & debes alteram eligere, cum ambę sint rei persecutoriæ, vt & ff. de re. iur. l nemo ex his, §. quotiens.

p Potes.] si res peruenit ad eum. Acc.

AD EXHIBENDVM.

Quia in rei vendicatione de qua dicit, & etiam alijs multis opus est hac actione, ideo de ea dicit, vt & ff. eo. l. 1. & 2. & 3. §. 1. ff. autem.

SI dominium.] CASVS. Si pater tuus ancillam ex successione materna ad te pertinẽtem distraxit: nec ei successisti: tibi non præiudicat quo minus pro ea rei vendi. & ad exhibendum agere possis.

q Pertinuit.] per quod præsumitur ad te pertinere, vt ĩ. de proba. l. sine possideatis, & subaudi hic, maxime, nam & si ex alia causa velles petere ancillã, esset hæc actio præambulatoria, vt ff. eo. l. j.

r Nec iure.] quia nullum fecit tibi præiudicium, sed quantum ad contrahentes sic, vt ĩ. de bo. ma. l. j. & ĩ. de iure do. l. si à matre, & ff. de contrahen. empt. l. rem alienam.

s Venundata est.] nec patri tuo successeris.

t Paratus es.] cum patri tuo non successisses, alioquin non audieris, vt s. de rei vend. l. cum à matre.

u Iubebit.] summatim cognita vendítione, & dominij causa, vt ff. eo. l. iij. §. iudex, & §. ibidem.

x Veritate.] idest, dominio.

y Quæratur.] in iudicio directa in rẽ: vel dic, quæratur, scilicet plenarie per probationes testiũ & instrumentorũ, directo forsan, & p quæstionem ancillæ, vt ĩ. de quæst. quotiens, & l. hoc quod placet, & ĩ. de lib. cau. l. eam. sed secus cum in liberali causa de dominio ẽ incertũ, ff. de quæst. l. de minore, §. fina. vbi plene diximus quando seruus torqueatur.

[Probatio multipliciter fieri potest.]

TITVLVS XLII.

AD EXHIBENDVM.

Actio ad exhibendum est præparatoria ad rei vendicationem. Bal. Vel sic: Qui rem sibi vult vendicare ratione dominij, potest prius ad exhibendum experiri. h. d. Salic.

I. Imp. Alexan. A. Crescenti militi.

SI dominiũ ancillæ de qua agis, ad matrẽ tuã pertinuit, [q] nec iure [r] à patre tuo venundata [s] est, eiusq; proprietatem tibi vendicare paratus es: [t] præses prouinciæ exhiberi eam iubebit: [u] vt apud iudicem de rei veritate [x] quæratur. [y] PP. Kalen. Maij, Alexandro. A. Cons.

Ratione criminis ventilandi debet persona exhiberi. Bal. & Salic.

II. Idem A. Syro.

SI criminis [z] alicuius reus seruus postulatur, [a] per ad exhibendũ actionem produci [b] à domino, [c] non celari debet. PP. XI. Kal. Decemb. Alexandro. A. Cons.

Sententia absolutoria non nocet agenti de nouo ex causa super qua non fuit pronunciatum. Bal. Vel sic: Absolutoria lata quia reus non possidet, non præiudicat quin ex noua possessione posit agi. h. d. Salic.

III. Idem A. Felicissimæ.

NEque ad exhibendum actio, neq; pro

SI criminis] CASVS. Si seruus mihi fecerit damnum, agam contra te actione noxali, vt damnum emendes, aut des pro noxa, & vt eum exhibeas, agam ad exhibendum.

z Si criminis]. i. delicti.

a Postulatur.] actione noxali pposita contra dominum, vt ff. eod. l. iij. §. si quis noxali. Non intelligas si accusatur criminaliter: quia non competit ad exhibendum actio, nisi intersit pecuniariter, vt ff. eod. l. si liber homo, & l. de eo, §. j. & l. fin. de quibus autem criminibus possit accusari seruus, dicitur. ff. de accu. l. hos accusare, §. omnibus.

[Actio ad exhibendum non competit nisi intersit pecuniariter.]

b Produci.] id est exhiberi.

c Domino.] scilicet in iudicio.

NEque.] CASVS. Si à me rem tuam non possidente vendicasti, vel ad exhibendum egisti causa dominij non expressa, & succubuisti: si postea incepi possidere, non obstante exceptione rei iudicatæ, ad exhibendum poteris agere. Vel pone casum vt in glossa magna.

Competit

a Competit.]propter præsentem possessionem aduersarij.
b Aliter.]quàm tibi fuerit opportunum.
c Pronunciatum est.]quia fuit reus absolutus.

Casum ponit multipliciter. Satis absolutoria quā noceat iterum agēti ad eādem rem, & quā non.

d Litis.]i.instantiæ iudicij. Et dic casum, quòd primo non possidebat, nunc vero possidet, vt ff de excep.rei iud.l.si quis ad exhibēdū, & l.si rem, & ff.rem ra.ha. l.procurator, & ff.de rei ven.l.sin aūt.§.1.& de nox.l.sed & si, & de iureiur.l.qui iurasse.§.fi.Et potes hic quærere vt ibi. Vel pone quòd primo non eram dominus, nunc sum, quia extitit conditio rei mihi legatæ, vt ff.de exce. rei iudi.l.si mater.§.eandem. Vel aliomō quæsiui dominium, vt ff.de petit.hære.l.hæreditas, & ff.eo.l.de eo.§ sæpius, & arg.ss̄.si sæpius in integ.restitu.postu.l.2. Vel tertio pone, quòd qui primo egit nomine meo, non habebat mandatū, nunc habet, vt ff.de exce.rei iudi.l.si is.§.si te. Et distingue hic, quòd si ago in rem vel in personam, & ex primo causam, non prę iudicat in alia, vt ff. de except.rei iudi.l.si mater.§.si quis autem. Si autem nō exprimo causam, si quidem in rem ago, & absoluitur quia non possidet, non obstat mihi exceptio rei iudi. vt ff. de exceptio. rei iudic. l. si rem, & l. sequen. Si vero quia me dominum non probo, nocet mihi, nisi ex superueniente dominio agerem, [1] vt dixi. Vbi autem personaliter, & non proposita causa, aut vnam prosequor, & tunc serua supra de iudi. l. licet. aut omnes, & tunc in omnibus nocet exceptio rei iudi. vt infra de anna.excep.l.fi.

prietatis vendicatio, si nūc competit,[a] propterea per empta est, quòd aliquando aduersus te ad exhibendū actione aliter[b] pronunciatum[c] est, quia commutatione litis[d] alia res esse incipit. PP. Kalen. Septembr. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Contra non exhibentem instrumenta iuratur in litem. h.d. Bald. Vel sic: In actione ad exhibendum, iuratur in litem h.d. Sal.

IIII. Idem A. Flacillæ.

NOn ignorabit iudex,[e] si instrumenta tui iuris, quę penes diuersam partem fuisse[f] probaueris, ab eisdem non exhibeantur,[g] iurisiurandi in litem[h] facultatem deferri tibi oportere. PP. III Ka. Mar. Agricola & Clementino Conss.

Actio ad exhibendum proponitur contra possessorem & contra eum qui dolo desijt possidere. Bal.

V. Imp. Gord. A. Sabiniano mi'it.

AD exhibendum actione non tantum eū qui possidet, sed etiam eum teneri, qui dolo fecit[i] quo minus exhiberet, merito tibi à non contemnendæ auctoritatis iurisconsulto Modestino responsum[k] ē. PP. II. Id. Febr. Gordiano. A. & Auiola Conss.

Inuasor instrumentorum potest criminaliter accusari, & ciuiliter ad exhibendum cogi. h.d. Bal. & Sal.

VI. Imp. Philippus A. Palemonidi.

INstrumenta ad ius tuū[l] pertinentia, partem diuersam inuasisse[m] asseuerans, si quidem crimen[n] intendis, solennibus[o] accusationibus impletis, fidē[p] asseuerationi tuæ facito. Sin vero ad exhibendū intendis, iudiciorum more experire.[q] PP. II. Id Mar. Peregrino & Aeliano Conss.

Qui rem deterioratam sua culpa exhibet, in factum actione tenetur h.d. Bal. vel sic: Exhibens rem deterioratam sua culpa, forma tamen non mutata, liberatur ab actione ad exhibendum, sed tenetur in factum hoc dicit. Sal.

VII. Impp. Diocl. & Max. AA. & CC. Vitalianis.

EXhibitionis necessitate...

NOn ignorabit.] CASVS. Si instrumenta ad me pertinentia tenuisti, iurabo in litem pro quanto nollente non exhibuisse, & in tantum condemnaberis.

1 Vide tu q ego notaui in ca. abbate, sa ne, de re iudi. lib. 6.

e Non ignorabit iudex.] turpe est patricio ius ignorare, circa quod ipse versatur. ff. de orig. iur. l. 2. §. Seruius autem Sulpitius.

f Fuisse.] in initio litis secundum Ioan. argumen. infra de fide instrumen. l. fina. & j. de reuo. dona. l. his solis. §. quicquid igitur. Alij subaudiunt, quandocunque.[2] nam præsumunt eum qui aliquando possedit, & nunc possidere, arg. huius. l. sed expone vt dixi. Item pro eis. infra de probatio. l. siue possidetis. sed aliud in dominio, vt ibi. Item pro eis. ff. de exceptio. rei iudi. l. si rem. sed ibi probatur eum non possidere eo ipso quòd contrarium non probatur.

2 Pro ista parte gl. facit text. cū gl. in l. prętor. §. si i- ter. ff. m.l.

g Non exhibeantur.] iusta causa exhibendi à te probata,[3] vt ff. de in lit. iurau. l. in instrumentis.

3 Istā gl. sequuntur Odofr. Ci. & Paul.

h In litem.] vt & j. eo. l. instrumenta, & ff. eo. l. 3. §. præterea. Quandoque fit ad interesse tantum condemnatio, puta cum possessor nihil dolo fecit, sed culpa, vt ff. eod. l. Iulianus scribit. §. fi. & l. sed si hæreditas, in princip. & l. de eo. §. si post. Quandoque manu militari, sicut in rei vendi. vt s. de rei ven. l. à possidentibus, & ff. de rei ven. l. qui restituere.

AD exhibendū.] CASVS. Nō tātum qui possidet, sed & qui dolo desijt possidere, actione ad exhiben. conueniri poterit. & hoc à Modestino responsum est.

i Dolo fecit.] hic enim tenetur vtiliter, vt hic, & ff. eo. l. Iulianus, in princip. & ff. de regu. iur. parem. Sed contra. ff. eo. l. cum sæpius. vbi dicit quòd nulla est vtilis ad exhibendum. Sol. verum est in eo casu quem ibi dicit cum seruus dolum commisit. Vel dic, aliud est dari vtiliter, quod est respectu rei, & hoc fieri potest, vt hic. aliud vtiliter, quod est respectu actoris, & hoc non inuenitur, vt ibi. sed hoc non placet, vt infra eo. l. si res, in fi. Item no. quòd tantum venit hoc casu in hac actione, quantum in principali. i. quātum interest, vt d. l. ff. e. l. Iulianus.

Actio ad exhibendū vtilis, an aliqua sit.

k Responsum est.] vt iuretur in litem contra eum.

INstrumenta.] CASVS. Si instrumēta ad me pertinentia inuasisti, aduersus te criminaliter. l. Iul. de ui pu. si cum armis: si sine armis, priuata agere potero. & hoc in prima. Si vero ad exhibendum, & non exhibeas, iurabo in litem.

l Instrumenta ad ius tuum.] large accipe, vt inst. vi bo. rap. §. fina.

m Inuasisse.] improprie, vt inst. vi bo. rap. §. pen. sic s. de rei ven. l. domum. nam pro immobili ad exhibendū non agitur, vt j. quando & qui. l. 2. §. 1. lib. 10.

n Crimen.] scilicet criminaliter. l. Iulia de vi publica vel priuata.

o Solennibus.] libello solenniter facto. ff. de act. l. libellorum.

p Fidem.] probationibus luce clarioribus, vt j. de proba.* l. fi. sed in actione ad exhibendū summatim, vt ff. eo. l. 3. §. sciendum. Et nota quòd accusatio de instrumentis subtractis quandoque est publici iudicij, vt quando testamentū alicuius dicitur surreptum vel interlitum, ex lege Cor. de fal. Si vero alia charta, tunc non videtur esse publici iudicij, vt ff. ad leg. Cor. de fal. l. Paulus respondit, & l. qui testamentum, & j. ad l. Cor. de fal. l. eum qui. Itē nota quādoque non agi pro instrumento ad exhibendum, vt ff. e. l. 3. §. si quis extra, & §. interdum.

*In ff. forti subtractorū accusatio cuius iuris sit.

q Experire.] vt s. eo. l. non ignorabit.

EXhibitionis.] CASVS. Egi aduersus te ad exhibendum seruum. iudex præcepit vt exhiberes. exhibuisti, sed deteriorem. ab act. quidem ad exhibē. liberaberis, sed

sed quia culpa tua rem deteriorem exhibuisti, propter d... num datum actione in factum teneberis.

te tenetur, qui facultatē [a] habēs, culpam, vel dolum in explendo præcepto [b] committit: ita vt si rem deteriorem [c] exhibuit, æquitas [d] exhibitionis perficiat, vt quamuis ad exhibendum agi non possit, in factum [e] tamen actio contra eum detur, PP. XVI. Kal. Iunij, Maximo. II. & Aquilino Conss.

B

Ex pacto apposito per alium in contractu commodati, vel depositi rei meæ, acquiritur mihi directa si sum hæres paciscentis: alteri datur mihi vtilis actio, hoc dicit secundum Bald. & est lex noua. Vel sic: Rem propriam ab alio commodatam, vel depositam non prohibetur dominus vendicare: & speciale est, vt ex pacto deponentis vel commodantis alteri quæratur vtilis actio, hoc dicit Sal.

VIII. Iidem AA. & CC. Photino.

SI res tuas commodauit aut deposuit is cuius in precibus meministi: aduersus tenentem, ad exhibendum, vel vendicatione vti potes. Quòd si pactus sit, vt tibi restituantur: si quidē ei qui deposuit, successisti iure hæreditario: depositi actione vti nō prohiberis. Si vero nec ciuili nec honorario iure ad te hæreditas eius pertinet: intelligis nullā te ex eius pacto, contra quem suppli-

C

[a] Qui facultatem.] exhibendi vel restituendi, vt ff. co. l. 3. §. vlti.

[b] præcepto.] Iudicis qui præcepit exhiberi. Et sic no. quod est arbitraria, vt institutio. de act. §. præterea quædam.

Actio ad exhibēdū arbitraria est.

[c] Deteriorem.] in eadem forma tamen, vt scyphum debilitatum vel elisum. at mutata forma eo exhibita, vt ex scypho massa, tenetur ad exhibendum, vt ff. ad exhib. l. Iulianus scribit. §. si quis, versicu. sed & si quis.

[d] Aequitas.] id est talis debet exhiberi, quæ antiquam formam non amittit, vt ff. ad exhibē. l. Iulianus. §. Marcellus cessare.

[e] In factum.] subsidiaria legis Aquiliæ. nec obstat. ff. ad leg. Aquil. l. qui tabulas. nam ibi dicit dari Aquiliam scilicet vtilem, quæ bene concurrit cum actione in factum, vt diximus, supra ad leg. Aquil. l. penult. & final. Item non obstat, quòd ibidem dicit dari ad exhibendum quia est verum cum exhibet mutata forma. Item contra. ff. deposit. l. j. §. si res deposita, & ff. commoda. l. 3. § j. Sol. vtrunque refertur ad suum tractatū, & recte: quia differentia est inter actionem bonæ fidei, & actionem stricti iuris: vt ff. de dolo. l. & eleganter, §. non solùm. Item contra. ff. de solutio. l. etiam. Solutio, ibi aliquid de eo, quod principaliter erat dandum, decrat: hic nihil, licet deterior datetur. Alij dicunt quod bio in factum, quando dominus non est actor, quod non placet.

Doctores dicunt quod hic non loquitur de illa actione in factū speciali, quæ est subsidiaria leg. Aqu. sed d generali, quæ datur in defectū aliarum actionum, secundum P. hic.

Istam gl. vsq; ad ni. sequit Pa. & do. hic.

SI res.] CASVS. Rem meam Titio commodasti, vel penes eum deposuisti. aduersus eum rei vend. & ad exhibend. agere potero. & hoc in prima. Si vero pepigisti de re mihi restituenda cum depositario, & successi tibi iure hæreditario: agam depositi cum depositario. & hoc in secunda. Si vero nullo iure tibi successi, neque ciuili neque prætorio. ex pacto tuo tamen datur vtilis depositi actio. & hoc in tertia.

[f] Vtilis.] contra. ff. eodem. l. cum seruus. Solut. nulla est vtilis in casu illius legis. An autem idem in commodato? Videtur, quòd non, cum de hoc non respondeat: vt instit. de inutil. stipu. §. quoties. Item quia quod in vna permisit, in alijs prohibere videtur, vt ff. de iudic. l. cum prætor. sed Ioan. dicit idem: quia quod statuitur in vna, &

cas actionem stricto iure habere: vtilis [f] autem tibi propter æquitatis rationem dabitur depositi actio. S. V. Kalen. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

Naturaliter liberatus potest condicere instrumentum debiti hoc dicit, secundum Bald. & est no. Vel sic: Debitori soluenti competit actio, vt instrumenta debiti exhibeantur, & ei reddantur h. d. Sal.

IX. Iidem AA. & CC. Faustino.

SI ex quocunque cōtractu apud præsidē prouinciæ iure debitum, cui oportuerat, te reddidisse probaueris: chirographa tua, ex quibus iam nihil peti potest, [g] & instrumenta ad eum contractum pertinentia, [h] tibi naturaliter [i] liberationem consecuto, exhiberi ac reddi [k] † iubebit. S. VIII. Kalend. Septem. CC. Conss.

TITVLVS XLIIII.

DE RELIGIOSIS, ET sumptibus funerum; & alex lusu, & aleatoribus.

Corpus humanū sepultum in vno loco potest in alium locum transferri subsistente iusta causa, & interueniente superioris auctoritate, hoc dicit, Pau. de Cast.

I. Imp. Antoninus A. Doritæ.

D

eius similiter, vt supra, de diuer. rescript. l. libellum. Item no. quòd ex hac l. dixit M. ex alterius pacto semper dari vtilem actionem, vt hic, & infra, de pact. con. l. pater, & infra, de donat. quæ sub mod. l. quoties, & ff. depositi. l. Publia, & ff. si certum peta. l. certi cōdictio. §. si numos, & infra per quas person. no. acquiri. l. cum per liberam, & ff. de pignor. actio. l. si cum venderet, & ff. solu. matrim. l. Caius, & ff. de verbor. obligatio. l. quodcunque. sed Ioan. dicit hæc omnia specialia, & alia plura quæ notantur plene insti. de stipula. §. si quis, alij, regulariter contra. ff. de verborum obligation. l. stipulatio ista. §. alteri, & ff. de regul. iuris. l. quo tutela. § fin.

SI ex quocunque.] CASVS. Si decem mihi numerasti, & me tibi soluisse probare potero, exhiberi instrumenta, id est, chirographa, preses prouinciæ iubebit: quibus tibi fui obligatus.

[g] Nihil peti potest.] vt & infra, de solu. l. si actore.

[h] Pertinentia.] condictione sine causa: vt infra, de condict. ex le. vel sine causa. l. dissolute.

[i] Naturaliter.] & ciuiliter, quia solutione: vt instit. quib. mo. tol. oblig. in princip.

[k] Reddi.] per condictionem sine causa, cum debitor non fuit dominus: quia creditor soluit tabellioni: vt hic, & infra, de condict. ex le. vel sine cau. l. dissolute, & infra de solu. l. fina. Si autem debitor soluit: agit ad exhibendum, & rei vendicatione: vt hic. Item nota hic vtroque iudicio simul agi, scilicet exhibitorio & restitutorio.

† Cōcord. glo. super verbo, resignant, in c. cum pridē, extra, de usu. fact.

DE RELIGIOSIS, ET SVMPTIBVS funerum, & alex lusu, & aleatoribus.

De rebus corporalibus quæ vendicantur, & diuiduntur, quia in bonis sunt, dixit: nunc de his quæ in bonis non sunt, & sic nec vendicantur, sed nec diuiduntur, sed alio iure defenduntur, vt per actionem in factum, & interdictum de mortuo inferendo. & sic ponit de religiosis. Sed quia in monumentis faciendis, & cadaueribus inferendis fiunt sumptus: ideo de his dicit. Et quia extrema luctus gaudia occupant quandoque, sicut econtra: ideo subijcit de alea lusu, &c. de quo nihil dicit hic titulus. Et est sic infra titu. nam ibi nihil dicit de rebus creditis, quidam tamen habent vnam legem Græcam pro vltima huius tituli, quæ tractat de hac materia.

Si vi.]

a SI vi. Rectoris prouinciæ.] Si vero non esset iusta causa, exigeretur Augustus, vt infra, cod. l. fina. Item hoc si erat datus perpetuæ sepulturæ, alias contra. infra, eodem l. si necdum, & eis trãslatis desinit prior locus esse religiosus, vt ff. eo. l. cum in diuersis.

b INuito. Non potest.] j. tinsti. de rerum diui. §. religiosum. Accur.

c Monumentum] id est sepulchrum. improprie enim accipitur, vt j. eo. l. si sepulchrum. nã in monumẽto esset secus, cũ res esset profana, vt j. eo. l. locum.

d Posse.] inferendi ius tamẽ legatur, vt j. de leg. l. monumẽta.

e LEgatum.] hoc actione ex testamento.

f In funus.] hoc venit i funeraria actione.

g Vel morbum.] hoc actione neg. ge. vt ff. e. l. impensa, & l. in eum, & j. de pet. hær. l. 4. & de neg. gest. l. quod in vxorem.

h SI sepulchrũ.] Dicitur sepulchrum postquam ibi aliquis sepultus est, ante vero dr̃ monumentum, vt ff. e. l. 2. §. sepulchrum, & §. monumẽtũ. dicitur & alia significatiõe monumentum, res memoriæ causa i posterum prodita, vt ff. eo l. monumẽtũ, & l. 2. § monumentum. & de rerũ diui. l. in tantum. §. si.

ADDITIO. Dic & alio modo dicuntur monumenta, id est fines & termini diuidentes duo prædia vicina, vt supra, finium regund. l. 2. quod dic vt ibi in glo.

i Vẽdicare.] sed actione in factum petipotest, vt ff. de rei vend. l. in rẽ. §. loca, & l. quæ religiosis.

sepulchrũ & monumentũ differunt.

SI vi fluminis reliquiæ filij tui contingũtur, vel alia iusta & necessaria causa interuenit, existimatione rectoris prouinciæ [a] transferre eas in aliũ locum poteris. PP. VIII. K. Nouẽb. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Locus in quo sepelitur corpus humanum de voluntate domini, efficitur religiosus, & sic desinit esse in commercio, vt non possit vendi, nec obligari, quia in nullius bonis est. secus si contradicente domino, vel etiam ignorante. h. d. Ian. de Cast.

II. Idem. A. Hilariano.

INuito vel ignorante te ab alio illatum corpus ĩ puram possessionem tuã, vel lapidem, locum religiosum facere non potest. [b] Sin autem voluntate tua mortuum aliquis in locũ tuum intulerit, religiosus iste efficitur. Quo facto monumentum [c] neq; venire, neque obligari à quoquam prohibente iuris religione posse, [d] in dubiũ non venit. PP. Kalen. Maij. Aquilino. II. & Anulino Conss.

Legatarius non tantum legatum, sed etiam id quod expendit in infirmitate & funere testatoris, potest repetere. h. d. Sal. Vel sic: Legatarius non prohibetur vna cum legato petere etiam impensas quas fecit in personam defuncti, vel in eius sepulturam h. d. Pa. de Cast.

III. Imp. Alexander A. Rimo.

LEgatum [e] à defuncto tibi relictum & quod in funus [f] vel morbum [g] eius erogasse te boni viri arbitratu probaueris, præses prouinciæ solui tibi iubebit. PP. V. Non. Iul. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Locus religiosus vendicari non potest, quia nullus est dominus eius, & vendicatio non competit nisi domino. h. d. primo. Item in sepulchro familiari quod quis fecit sibi & familiæ suæ, omnes hæredes etiam extranei habent ius sepeliendi, quia censentur de familia, nec per diuisionem bonorum ad vnum tantum potest deuenire h. d. secundo. Itẽ locus profanus, licet sit iuxta locum religiosum, non est religiosus. Et si est deputatus ad vsum alterius loci, dicitur etiã pars vel portio loci illius, & pertinet ad illum ad quem pertinet ipse locus ad cuius vsum est destinatus. h. d. tertio. Pau. de Castr.

IIII. Idem A. Luciano.

SI sepulchrum [h] monumenti appellatione significas, scire debes iure dominij id nullum vendicare [i] posse, sed si [k] familiare fuit, ius eius ad oẽs hæredes pertinere, nec diuisione ad vnum hęredẽ redigi potuisse.

¶ Profana tamen loca quæ circa id sunt, si semper vicinis ædificiis vsui hominũ destinatis cesserint, eius sunt, cui illa [l] quorum partes esse visæ sunt, ex diuisione obtigerunt. PP. VI. Non. Nouem. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Voluntas defuncti debet obseruari, nec potest omitti citra conscientiam læsam. h. d. Bald. Vel sic: Ad construendum monumentum secundum voluntatem defuncti coguntur hæredes non mere actione, quia non est cui competat, sed officio iudicis. h. d. Pau. de Cast.

V. Idem A. Cassio militi.

MIlitis voluntatẽ, quã circa monumentum sibi faciendum testamento expressit, & pater & mater eius hæredes negligere non debent. Nam etsi delatio [m] hoc nomine præteritis constitutionibus amota est, inuidiam [n] tamen, & conscientiam [o] circa omissum supremum eiusmodi officium, & contemptum iudicium defuncti, euitare non possunt. PP. VIII. Kal. Maij, Iuliano & Crispino Conss.

Scriptura quæ fiunt in lapide monumenti, non faciunt fidem h. d. secundum vnum intellectũ. Bal. Vel sic: Hoc dicit secundũ lecturam secũdam, quæ est vera: In monumento hæreditario, quod quis fecit pro se, & hæredibus suis, liberti non habent ius sepeliendi, si non sunt hæredes, nisi longo tempore præscripserint. Pau. de Ca.

VI. Idem A. Primiliaõ & aliis.

MOnumentorum [p] inscriptiones, [q] neque sepulchrorum iura, neque

k Sed etsi.] i. quamuis. nam multo magis est hoc in hæreditario. Az. & quod sit familiare, & quod sit hæreditariũ dicitur. ff. e. l. familiaria, & l. vel quæ.

l Cui illa] i. obtigerunt ex diuisione, vt dicit. j. & est sic. ff. de leg. 3. l. prædiis. §. si. & de contrahen. empt. l. in modicis, & l. æde. §. j. Item in fine legis videtur cõtra dictam. l. quæ religiosis. sed ibi adhærent hic nõ, sed sunt proxima.

m MIlitis. Delatio.] id est accusatio vel actio. nã non possunt cogi aliqua actione, cum tales sint hæredes. sed pontificali auctoritate compelluntur, vt ff. de petitio. hæredi. l. hæreditas. §. 1. & de annuis le. l. Quintus.

n Inuidiam.] i. blasmum.

o Et conscientiã.] s. malam.

p MOnumentorum.] verba sunt, mihi & libertis meis. Dic & libertis meis, sine traditione dominium sibi non acquiritur.

q Inscriptiones.] s. sic concepta, Mihi libertisq; meis facio. 1 Et bene dicit, non transferunt, quia nõ ex vi donationis inter viuos, cũ liberti neque per se neque per epistolã vel nuncium huic donationi consenserint: sed nec ex vi vltimæ voluntatis, quia non affuerunt quinque vel septem testes. Vel secundo 2 dic inscriptiones tales fuisse, Mihi hæredibusque meis facio. & secundum hanc non prosunt libertis, cũ non sint hæredes. Vel dic à quodam extraneo sine voluntate domini factæ sunt huiusmodi inscriptiones. & ad hoc. ff. e. l. vel quæ. 3 Vel dic inscriptiones tales fuisse secundum quod dicitur de iure codicil. l. literas. Vobis.

1 Ista prima positio no placet scribentibus hic.

2 Ista est vera. P.

3 Diuinat Pau.

a Vobis.] libertis. Sed cōtra. ff. de mor. inse. l. longa. Sol. purus vel profanus locus circa monumentum præscribitur. vt hic. religiosus nō, vt ibi. Alij dicunt ius inferendi posse præscribi, vt hic. sed dominium sepulchri non, vt ibi, & infra de leg. l. monumenta.

1 Placet scribentibus hic.

STatuas.] Not. ex hac l. regulam, quod omnia censentur permissa, quæ non reperiuntur prohibita, secundum Pau.

b Prohibita sunt.] sic. ff. si ser. ven. sicuti. §. Aristo. Et arg. ff. qui. ex caus. ma. necnon. §. sed quod, & s. de Iudæis. l. nullus.

IVs familiarium.] Not. quod appellatione familiæ non continentur cognati qui sunt coniuncti per fœminas, nec etiam affines. hoc dicit. Pau. de Cast.

sepulchrū familiare quod dicatur.

c Ius familiarium.] quod fit pro se & familia, dicitur familiare.

d Ad affines.] Excipe generum & nurum, cum familiæ appellatione contineantur, vt infra de verb. sign. l. fina. Item dic qui sunt affines, vt ff. de gradibus & af. fi. l. non facile. § affines.

e Cognatos.] secus in agnatis, quia continentur familiæ appellatione, vt j. eo. l. ius sepulchri, quæ est contra, & instit. de legi. agna. tu. §. sunt autem, & ff. de ver. sig. l. pronunciatio. §. communi, & ff. de adopti. l. qui in adoptionem. hodie tamen idem videtur in cognatis, vt in auth. de hæred. quæ ab intest. §. nullam, colla. ix.

f LOcum. Manifestum est.] vt & s. eo. l. si sepulchrū, & inst. de emptio. & vend. §. fi. & ff. eo. l. vel quæ. §. fi.

g SI necdum. Traditum est.] vt ff. de sepul. vio. l. 2.

que dominium loci puri ad libertos transferēt. Præscriptio aūt longi tēporis si iustam causam initio habuit, vobis a proficiet. PP. VIII. K. Iul. Iuliano & Crispino Conss.

In re sua vnusquisque potest ædificare prout vult, dummodo non appareat quod sit prohibitum. h. d. secūdū Bal. Vel sic. Ornare sepulchrum non est prohibitum. h. d. Sal.

VII. Imp. Gord. A. Claudio.

STatuas sepulchro superimponere, vel monumento quod à te extructū profiteris, ornamenta quæ putas, superaddere non prohiberis, cum iure suo eorum quæ minus prohibita sunt, b vnicuique facultas libera non denegetur. PP. III. Kalend. Aug. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

Sepulchrum familiare non transit ad cognatos non hæredes institutos. h. d. Salic.

VIII. Imp. Philippus. A. Iuliæ.

IVs familiarium c sepulchrorum ad affines d seu proximos cognatos e non hæredes institutos minimè pertinet. PP. XVI. Kalē. Iul. Peregrino & Aemiliano Conss.

Locus religiosus scienter vendi non potest, sed cohærentem loco religioso quis vendere potest. h. d. Salic.

IX. Idem. A. & Philippus C. Faustinæ.

LOcum quidem religiosum distrahi non posse manifestum est. f verū agrum purum monumento cohærentem profani iuris esse, ideoque efficaciter venundari, non est opinionis incertæ. PP. VI. Kalen. Decem. Philippo. A. & Titiano Conss.

Corpus depositum sine licentia, potest aliò exportari. h. d. Sal.

X. Impp. Diocle. & Max. AA. & CC. Aquilianæ.

SI necdum perpetuæ sepulturæ corpus traditum g est, translationem eius facere non prohiberis. h PP. VIII. Id. Februa. Diocletiano. IIII. & Maximiano. III. AA. Conss.

Reus criminis non prohibetur sepeliri. h. d. Sal.

XI. Iidem AA. & CC. Gaudentio.

OBnoxios criminum digno supplicio subiectos sepulturæ tradi nō vetamus. i PP. VIII. Id. Apri. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Mortuorum corpora non debent in ciuitatibus sepeliri. h. d. Sal.

XII. Iidem AA. & CC. Victorino.

MOrtuorum reliquias, ne sanctum k municipiorum ius polluatur, l intra ciuitatem condi, iāpridem vetitū est. m PP. III. Kal. Octo. ipsis IIII. & III. AA. Conss.

Ista lex dicit idem quod dixi in l. si sepulchrum, quod hæredes etiam extranei habent ius sepeliendi tam in sepulchro familiari, quia censentur de familia, quam in hæreditario, quia sunt hæredes, sed in familiari non habent ius sepeliendi nisi sint de familia, id est de agnatione, & etiam hæredes extranei, licet non sint de familia. h. d. P. de Cas.

XIII. Iidem AA. & CC. Dionysio.

IVs sepulchri tam familiaris, quàm hæreditarij ad extraneos etiam hæredes, n familiaris o autem ad familiam, p etiam si nullus ex ea hæres sit, non etiam ad alium quenquā, qui non est hæres, pertinere potest. S. III. Id. Nouēb. Sirmij. CC. Conss.

XIIII. Impp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. Cynegio. P. P.

NEmo humanum corpus q ad alium locū sine Augusti r affatibus transferat. Dat. III. Kalend. Mart. Constantinop. Honorio nobili puero & Euodio Conss.

§. non perpetuæ. alias secus, vt s. eo. l. j. & j. eo. l. nemo.

h Non prohiberis.] vt & ff. eo. l. si quis. n. eo animo, & de cada. pu. l. 1. & 2. & fi. Accur.

i OBnoxios. Nō vetamus.] Immo hodie petitio est necessaria, si vel in certum locum relegatus est, vel capitaliter damnatus, vt ff. de cadauer. pu. l. 1. & 3.

*Hic omnino videas quod notatur I cle. j. de hom. in fin. magnæ additionis & q. pe. Rau. q ponitur in calce alphabeti aurei.

k MOrtuorum. Sanctum.] vt insti. de rerum diui. §. sanctæ.

l Ius polluatur.] Videtur ergo quod reliquiæ pollutæ sunt, quod dici potest. Vel dic quod plerumque euenit vt res non polluta per se, alij iūcta polluat aliam, vt in auro. sic & hic.

Aurū pollutus ab ære.

m Vetitum est.] vt & ff. de sepul. vio. l. prætor. §. diuus.

n IVs sepulchri.] Hæredes s. pertinet.

o Familiaris.] i. sepulchri ius.

p Ad familiam.] agnatorum, nō cognatorum, vt s. eo. l. ius, & facit. ff. eod. l. vel quæ, in princip. & de suis & legiti. hær. l. j. §. interdum.

q NEmo. Corpus.] perpetuæ sepulturæ traditum. alias contra. s. eo. l. si necdum.

r Sine Augusti.] i. papæ, argument. ff. de mor. inse. l. fi. ff. eo. l. ossa.

Alearum vsus est prohibitus, et qui perdit, potest repetere, hoc dicit. Sal.

XV. Imp. Iustin. A. Ioanni præfe. prætor.

* ALearum vsus, antiqua res est, & extra operas pugnatoribus concessa. Verū pro tempore prodiit in lachrymas, multa millia extranearum nationum suscipiēs. Quidā enim nec ludentes, nec ludum scientes, sed numeratione tantum proprias substantias perdiderunt, die noctuque ludendo, argento, apparatu, lapidibus, & auro. Consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare,

* In vetustis codic. notat. Græcā hic cōstitutionē deeē, quā inepte Latine factā & corruptā, ne ei nos sensus omnino fugeret, subiicere placuit.

a Alearum vsus. Comonouolon.] Ludus vbi lapis in longum proiicitur.
b Comodaulomolo.] ludus vbi lapis vel palus in breue spacium proiicitur.
c Regindalia.] ludus vbi equites currendo in certam rē proiiciunt.
d Et reypusata.] vbi pondus dentibus eleuatur.

re, id est deo maledicere conantur, & instrumenta conficiunt.

¶ Commodis igitur subiectorum prospicientes, hac generali lege decernimus, vt nulli liceat in publicis vel priuatis domibus vel locis ludere, neque inspicere. & si contra factū fuerit: nulla sequatur condēnatio, sed solutum reddatur, & actionibus competentibus repetatur ab his qui dederunt, aut eorum hæredibus, aut his negligentibus, ab eorum procuratoribus, vel patribus seu defensoribus repetat fiscus, non obstante nisi quinquaginta annorum præscriptione. Episcopis vero locorum hoc prouidentibus, & præsidum auxilio vtentibus, deinde verò ordinent quinque ludos, corycouelon, a †comodiaulion, b basilinda, c catampon, d ϕέτειν λνσί-ϖαας.

¶ Sed nemini permittimus etiam in his ludere vltra vnum solidum, etiam si multum diues sit, vt si quem vinci contigerit, casum grauem nō sustineat. Non enim bella solummodo bene ordinamus, sed & res ludicras.

¶ Sed istam interminantes pœnam transgressoribus, potestatem dando episcopis hoc inquirendi, & præsidum auxilio sedandi, prohibemus etiam ne sint equi lignei. Et si quis ex hac occasione vicatur, hoc ipse recuperet, domibus eorum publicatis, vbi hęc reperiuntur.

¶ Sin autem noluerit accipere is qui dedit, procurator noster hæc inquirat, in opus publicum conuertat.

¶ Similiter prouideant iudices, vt à blasphemiis, & periuriis (quæ eorū inhibitionibus debent comprimi) omnes penitus conquiescant.

CODICIS D. IVSTINIANI Sacratissimi Principis ex repetita prælectione.

LIBER QVARTVS.

TITVLVS I.

DE REBVS CREDITIS, & iureiurando.

Causa iuramento decisa, non retractatur prætextu periurij, nisi in casibus in lege expressis. h.d. Bal.

1. Imp. Antoninus A. Herculiano.

Causa iureiurando ex consensu vtriusque partis, c vel aduersario inferente, f delato & præstito, vel remisso g decisa, nec periurij prætextu retractari potest, h nisi specialiter i hoc lege excipiatur. PP. XV. Kalend. Iul. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

1 De illa vide Cor. in c. si de consue. col. 12. versic. sic post prædictū, tenet quod sic. 2 Et de aliis quę ad exemplū eorum proponuntur, Sal. 3 Quia sūt digalo res. Azo. Bal. & Sa. 4 Immo, Bal. & Sa. 5 Approbatur Ias. Bu. Ci. Azo. B. B. & Sal. hic. & Ia. & Pau. in rubric. ff. eo. Creditum & res, verba sunt generalia. a al. quisq; ludos, comōbolon comondiaulomolon, rhindaica, Xayron, & ecperisim. Sed nec permittimus, &c. †Vide in hic. l. Io. Baptistā Piū annotationum posteriorū c. 72. & Andream Alcia. lib. prætermissorum 1. I dictione lusū alea. Nā Alciatum hic sequitur. 6 Glos. improprie loquitur, nisi se referret ad titulum iure emphyteuti. Iodocus Lauuer.

ADDITIO Circa materiam huius constitutionis vide glossam in verbo, ad aleas, in c. clerici, extra de vita & hone. cleri. & glo. xxxv. distinctio. c. 1. & Abb. in dicto. cap. clerici, in vlt. colum. vbi determinat quinque quæstiones, quarum prima est, an ne possit repeti quod in ludo perditum est? Secunda, an valeat cōsuetudo in contrarium? 1 Tertia, an ex mutuo facto in ludo oriatur actio? Quarta, an valeat transactio ibi facta? Quinta, de qua solū remittit: an vendēs rem in ludo teneatur de euictione?

INCIPIT Liber quartus de rebus creditis, & iureiurando.

De actionibus in rē dixit, de personalibus 2 sequitur. Et primo de his quæ ex contractibus, 3 de quibus totus hic liber tractabit. Et caue tibi, quia in hoc titulo non 4 tractat de hoc scilicet de rebus creditis, sed tantum de iureiurando. sic & ff. quod cum eo nam non tractatur ibi de his de quibus dicit rubrica, sed in sequenti libro, scilicet in libro de peculio, sic & supra de titulo primo Item verbū crediti, & verbum rei generalia sunt, vt ff. e. l. 1. 5 Quæras quare dixit de creditis rebus, & non de rebus debitis? Respon. verum dicendo, & maxime dignum alterum dixisse videtur. Vel verius, quia tractat quo ad creditores qualiter agant, & vindicent, 6 non de exceptione reorum. quia ergo tam in realibus, quam in personalibus inopia probationum decurritur ad iusiurandum, ideo de hoc merito interseruit. Accursius Floren.

Causa.] casus Dicebam te mihi teneri in decem, ea denegasti. detuli tibi iusiurandum extra iudicium, vel tu mihi detulisti iudice approbante, vel iudex detulit. iurasti te mihi teneri. an si postea appareat me periurasse, debeat iusiurandum retractari, quęritur? dicitur quod nō, nisi hoc lege fuerit expressum.

e Vtriusq; partis.] quo solo casu nascitur actio ex iureiurando. Sed quā iudex infert parti, vel pars parti in iudicio, cum sit nascitura actio ex sententia, vt j. e. l. actori, nō nascitur ex iurō secundum P. sed Io. dixit, 7 tunc duas dari in factum, & ad idem, & eidem, & cōtra eundem. nec mirum. quia ex confessione datur vna, & ex sententia postea datur alia, secundum B. Itē & aliàs inuenio duas dari eidem, & in eūdem, & ad eandem rem, vbi tamen vnā intentari sufficit, vt ff. de actio. empti. l. non est nouum, & de fideiuss. l. si reus. sic econtra in eo qui debet, vt ff. de duo. re. si reus, & de fideiusso. l. generaliter. §. 1.

f Inferente.] vel referente: nam qui refert, infert. Et dic. s. in iudicio, vt differat à præcedenti, & cōprehendit hic iudiciale, & necessariū, sed necessarium quod defert iudex.

g Vel remisso.] tūc enim habetur pro furato. 9 ff. eod. l. non erit. §. fin. & l. remittit.

h Potest.] Not. non quæri de periurio. sic j. l. proxi. & ff. de in lit. iur. l. fi. & ff. de dolo. l. quid si deferēte, & ff. de except. aduersus.

i Nisi specialiter.] quod amissum allegatur, & probatur, &c. Hæc autem exceptio non fit à iuramento voluntario, quia illud nūquam retractatur, vt ff. eod. l. admonēdi. in fin. Sed à iudiciali, quod in casu vno retractatur, vt infra eod. l. fin. Item necessarium in alio casu, vt ff. eo. admonēdi. Item in alio, vt j. de pœna iud. auth. nouo iure. Sed ibi defertur à lege, nō à iudice vel à partibus. Item

7 Approbatur secundum Iac. Butr. Cin. Azo. Bart. B. & Ang. hic, & Sali. in l. actore. j. eo. 8 Idē Ia. But. & S. 9 Approbatur secundum prædi. 1 No. ex ista gl. quod qui allegat casum fallentialē, eum debet probare secundum Iodocum. 1 Ista est de mente omnium. 1 Ibi est speciale in uore ultimæ voluntatis. Bal. 1 Ibi est speciale in iuramēto necessario propter Instrumēta de nouo reperta. Dic quod ibi erat iuramētum purgationis, & iste est uerus intellectus illius authent.

Item nec fuit ibi delatum in eo in quo litigium erat. Sed in voluntario videtur excipi, vt j. de repu. authen. hodie. sed dic ibi similiter speciale. vel ibi nemo detulit. Item & supra de transactio. si ex falsis. 3 & infra de dig. l. quoties, lib. 12 & ff de cri. stel. l. de periurio. 2 quibus legibus retractantur iuramenta voluntaria. Sed dic ibi iuratum fuit super vallando contractu, hic super lite dirimenda, vt sit loco probationis. praeterea in l. illa, si ex falsis, venit contra duo s. contra iuramentum, & contra pactum, hic solũ peierat. vel ibi non retractatur praetextu periurij, sed falsitatis: & sic non est contra. Item not. quod iusiurandũ aliud voluntariũ, aliud iudiciale, aliud necessariũ. Voluntariũ extra iudiciũ defert. & sic dicitur, quòd sponte suscipitur, & refertur, & recusatur, vt ff. eod. l. iusiurandũ quod ex conuentione in princ. Iudiciale defertur in iudicio à parte parti, & iudice approbante & confortante. & hoc potest recusari & referri, vt j. e. l. delata, & l. generaliter. §. fin autem is cui olim vero non poterat recusari, vt ff. eo. l. manifeste. vel expone eam vt ibi dixi. Necessarium 3 defert iudex, & necessitatem imponit. argu. ff de in litem iur. l. fi. nec recusatur nisi iusta causa, vt infra, eo. l. generaliter. §. fin autem is cui.

1 Dic quòd hic loquitur in iuro litis decisiuo: ibi uero nõ erat iuratũ ad decisionẽ litis, sed ad obseruationẽ contractus inualidi: vnde si nõ ualet prĩcipale, nec accessoriũ. Bal.

2 Dic quod ibi nõ fuit delatum iurm, sed vltro praestitum, & sic nõ fuit litis decisiuũ. hic uero sic. Bal.

3 Approbatur secundum Salic. Ang. & P.

4 Approbatur secundum Bart, But. Ang. & Bald.

ADDITIO. Vide similem glo. in §. item si quis postulante, in verbo, quaeritur. inst. de act. & ampliorem in c. fi. in prin. extra de iureiur.

Periurus à deo solo punitur, nec tenetur crimine laesae maiestatis. hoc dicit Bald.

II. Imp. Alex. A. Felici.

Iurisiurandi contempta religio satis deum vltorem [a] habet. Periculum autem corporis, vel maiestatis crimen, [b] secundum constituta diuorum parentum meorum, etsi [c] per principis venerationem quodam calore fuerit peieratum, inferri nõ placet, [d] PP. VI. Kal. April. Maximo II. & Aeliano Conss.

Inopia probationum emergente, debet deferri per iudicem iuramentũ causae decisiuum Bal. Vel sic: Omnem litem cum causa cognitione potest iudex iureiurando decidere. Vel sic. Vbi semiplene tantum est probatum, põt deferri causa cognita sacramentũ necessarium. h. d. Sal.

Iurisiurandi.] CASVS Quam poenam pati debeat peierans, quaeritur? Dicitur quod satis deum habet vltorem. nec enim si per principem esset iuratum quodam calore, &c. nec peieranti corporalis poena esset infligenda.

a Vltorem.] q. d. non retractatur hoc seculo, & sic sunt eadem contraria quę sunt superiori. l. & solue hic vt ibi. Posset etiam intelligi haec lex, quando quis iuraret nõ comedere carnes, ut tunc solum deum habeat ultorem. secus si suum iuramentum prauum alij noceat, ut in contrariis, & sic nil esset contra. Item videtur contra. supra de sum. tri. l. 1. in fi. Sol. 4 hic contemnit religionẽ peierando, ibi uiolando aliter fidem catholicam.

b Crimen.] i. periculum maiestatis. i. criminis laesae maiestatis.

ADDITIO. Facit text. sing. secundum Lud. de Ro. in l. 4. ff. ad leg. Iuliam maie.

c Etsi.] i. quamuis.

d Non placet.] immo videtur in corpore puniri, ut ff. e. l. si duo, in fi. Sol. hic per calorem, ibi non, arg. infra ad l. Iul. maie. l. alienam, & ff. de reg. iur. l. quicquid calore. Vel ibi contra duo venit. s. pactum, & iuramentum, hic cõtra iuramentum tantum Vel tertio hic non patitur poenam corporis, vel poenam laesae maiestatis, sed certe nec ibi, sed quandam minorem. Item contrarium huic fini & principio est. s. de transac. l. si quis maior, in fi. Sol. hic de alio iuramento dicit.

In bonae.] CASVS. Dicebam te mihi teneri in decẽ ex causa venditionis. sed plene probare non potui, quia non habebam nisi vnicum testem. tu negabas, propter probationũ inopiã iureiurando delato a parte parti iudice approbante, vel iudice deferente, poterit decidi cã. & ista sunt vera nõ solũ in cõtractib. bonae fidei, sed stricti iuris, & in his quae ex maleficio descendunt.

e In bonae fidei contractibus.] qui enumerantur insti. de actio. § actionum.

f Causis] non repetit contractibus. nam non solũ comprehendit cõtractus stricti iuris, sed etiam delicta, & quasi delicta. nam super omnibus potest iurari, vt hic, & ff. eod. l. 3. §. 1. & ff. rerum amo. l. Marcellus. §. 1.

g Inopia.] i. emergẽte.

h Per iudicem.] deferentem iusiurandum, vel a parte parti delatũ approbantem. & sic de vtroq; hic dicit.

i Decidi oportet.] i. causa definiri põt secundum eum qui iurauit, vt ff. e. l. admonendi. Et nota, Si actor plene probat, vincit, sed si nullo modo, absoluitur reus, licet non iuret, vt s. de edend. l. qui accusare, & de iudi. l. properandum. §. j. & j. de proba. l. ij. nisi in casibus, 6 in quibus lex defert reo iuramentum ad purgationem sui, ut s. de his qui ad ecclesiam confu. l. fi. §. sicubi, & j de fide instr. l. fi. & de iure delib. l. fi. §. licentia danda, & in auth. de fide instr. §. si tamen, coll. 6. & ff. de eden. l. praetor. §. sed si inscio. Si autem actor semiplene probauit per scripturam domesticam puta, ut j. de probatio. l. instrumenta. vel per comparationem literarum per quam qualisqualis colligitur fides, ut in authen. de fide instrum. § si uero moriãtur omnes, & §. si uero nullus, colla. 6. Vel per fugam rei qui debuit finito officio respondere per se, vel per procuratorem, ibi vbi gessit officium, ut in authen. de colla. §. super hoc, & §. si quis autem, colla. 9. Vel per vnum testem, quem dico semiplene probare. 7 argumen. ff. quemadmodum testa. aper. l. 1. §. finali, & de dote praeleg. l. Theopompus, & ff. eodem. l. si duo, in fine primi responsi, & j. ad legem Corneliam de fal. l. si quis decurio, & ff. de re milita. l. non omnes. §. à barbaris. Item si duo faciũt plenam probationem: ergo unus semiplenam. nec obst. ff. de quaestio. l. maritus. 8 ibi enim non prohibuit quaestionem haberi, quia non praecedebant indicia, sed quia in caput domini non debuit torqueri, ut infra de quaest. l. 1. In praedictis dico casibus defertur iuramentum per legẽ istam, sed non aperit cui, sed ponit in causae cognitione. debet ergo iudex inspicere, an sciat veritatem, an non, qui uult iurare, ut eum qui nesciat, iurare non faciat, vt ff. e. l. iusiurandum & ad pecunias ij. respon. & ff re. amo. l. Marcellus. §. qui rerum. & infra de indic. vid. toll. l. 2. Sed quid si non interfuit facto, sed dicat scio veritatem per famam? nec tunc ei deferat, vt dicta. l. ij. de indic. uidu. licet quidam 9 contra. Sed quid si uterque dicat, scio ueritatem? Resp. deferam actori secundum H. qui induxit pro se semiplenam probationem. Alij ut Azo, deferunt reo, si est aequalis honestatis ut actor. & est pro eis. ff. e. l. admonendi, & infra e. l. cum etiam. 10 Item quia contingeret absurdum. nam cum introduxisset actor unum testẽ, ut tunc detur ei iuramentum, ergo ipse teneret uicem alterius testis, sicq; in re sua testificaretur, quod esse nõ dẽt, vt infra de testib. l. omnibus. Item inspiciat personam actoris, & rei, secundum Az. si sit alias honesta, vel nõ. Itẽ personã testis inducti. arg. ff. de testi. l. 3 ibi, tũ magis, &c. & in authen. de testib. §. 1. coll. 7. Item an modica sit causa, an magna, 11 & sic pro qualitate personarum actoris vel rei & testium deferam sacramẽtum huic vel alij; vel

III. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Seuerae.

In bonę fidei contractibus, [e] necnon etiam in caeteris causis [f] inopia [g] probationum, [h] per iudicem [i] iureiurando causa cognita res decidi oportet. [i] PP. X. Kal. Septembr. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Pupillus tutori iuramentum deferre non potest. Bal.

IIII. Iidem. AA. & CC. Maximae.

5 Quando agitur ciuiliter, sed non quando criminaliter. Bar. Bald. But. Ang. Alb. & Odofr. hic.

Cõc. c. 2. circa fi. extra de proba. cũ gl. 4.

6 Approbatur per scribentes. Iurm reo defertur in multis casibus.

8 Idẽ But. Cy. B. Ange. Sali. & Albe.

7 Dic quod ibi actor ignorabat veritatẽ, quia agebatur de facto alieno, ideo non deferebatur iurm. B. & Sali.

9 Idẽ Bal. Iac. Butri. Cy. Ange. & Sali. hic & Bart. F. & Ia. in l. admonendi. ff. eod.

10 Dic quod ibi loquitur in iuramẽto iudiciali, ideo nihil facit pro opinione actoris. Sa.

11 Et quae causa sit magna vel parua, dic hoc attendi ex qualitate personarum, & regionis more. Albe. & idẽ Ange.

vel nulli: in casibus tamen actori tantum defertur in odium rei, vt infra vnde ui. l. si quando, & s. de iud. l. prope randum. §. 1. & §. si autem alterutra.

S I ad excludendam.] CASVS. A tutore pupillus petiit fundum, detulit sibi iusiurandum, qui iurauit se non debere, & periurus est. an non obstante quod iurauit se non debere, possit pupillus iterato litem exercere, quæritur? Respõ. quod sic. Vel dic quod deferente pupillo tutor iurauit se non teneri ex ea administratione, quod uerius est.

a Detulerit.] aliàs dederit.

b Non prohibetur] nõ ratione periurij, vt s. eo. l. 1. sed quia detulit sine auctoritate tutoris. non. n. potest dici quod tutor qui iurauit, in hoc ei auctoretur in re sua, vt ff. de auct. tuto. & cu ra, l. 1. ... & dicas hic quæ dicuntur. s. eod. l. iusiurandum quod ex conuentione. §. 1.

ADDITIO. Dic quod in omni iuramento requiritur ueritas intentionis, iudiciũ discretionis, & iustitiæ impletio, I auth. quod eis. j. de nupt. Bald.

1 Ista lec. est bona, sed modicę dubitatiõis, ideo dic quod fuit finita tutela. Sal.

S I ad excludendã tutelæ actionem pupillus iusiurandũ tutori detulerit,[a] postea eandem litem exercere non prohibetur.[b] PP. Kalẽ. Iul. ipsis IIII. & III. AA. Conss.

Relictum à tutore, uidetur relictũ à pupillo, & si dubitatur de eo, potest tutori deferri iuramẽtum. Bal. Vel sic: Relicta à tutoribus intelliguntur relicta a pupillis, & vbi aduersarius fatetur, ad sacramentum non recurritur. Et tutor iurat in causa pupillo mota. Salic.

V. Iidem AA. & CC. Iuliano.

C Vm etiam à pupillorum tutoribus velut ab ipsis pupillis relicta[c] fideicommissa videantur,[d] super fideicommissis præses prouinciæ cognoscet, & si id tibi relictum esse constiterit, reddi tibi efficiet. idem[e] si inficietur,[f] ad iusiurandum (ut desideras) tutorem adiget.[g] PP. IIII. Kal. Decẽb. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Declaratum ab arbitro, cuius declaratio iuri consonat, est exequendũ siue sequendum a iudice. h. d. secundũ primam lect. Bald. Vel sic: Super causa status potest iusiurandum deferri. Salic.

VI. Iidem AA. & CC. Bellio.

C Vm proponas† partibus placuisse, iurisiurandi religione,[h] generis & ingenuitatis quæstionẽ decidi,[i] præses prouinciæ iuxta decretum arbitri ad voluntatis uestræ placitũ amitæ tuæ filiis consulet.[k] PP. V. Id. Feb. Tiberiano & Dione Conss.

Filius non potest deferre sacramentum in causam patris, nisi habeat mãdatum, uel pater ratificet. h. d. et idem in alia quacunque persona commissa. Bald. Vel sic: Iuramentum uel delatio unius non præiudicat alteri ratum non habenti. Salic.

VII. Iidem AA. & CC. Eutychiano.

N Ec filius, nec quisquã alius,[l] nec litigando,[m] nec paciscendo, sed neque iusiurandum citra[n] voluntatem dominę rei deferendo, præiudicium ei facere potest. Vnde si citra mandatum tuum aliquid[o] erga rem tuam filius tuus gessit, nec hoc ratum habuisti, nihil tibi oberit. S. Idib. Nouẽbr. AA. & Conss.

Ex iuramento nascitur actio in factum ad instar iudicati. Bal & Sal.

VIII. Iidem AA. & CC. Alexandro.

A Ctori, delato[p] uel re

C Vm etiam.] CASVS. Testamentum fecisti, filium tuũ impuberem instituisti, ei tutorem dedisti, fideicommissum mihi reliquisti. ex cuius substantia fideicommissum solui debeat, an tutoris, an pupilli, quæritur? Dicitur quod licet ea quæ a pupillo relicta sunt, videantur a tutore relicta: tamen ex substantia pupilli sunt soluenda, & de hoc præses cognoscet. & si cõstiterit aliquid mihi fuisse relictum, præses compellet tutorem ad iurandum, aliqua præsumptione pro me faciente.

c Relicta] a patre.

d Videantur.] & sic de bonis pupilli soluentur,[2] ut hic, & ff. de lega. 2. l. peto. §. mater, & de lega. 3. l. tina, & infra de fideicommiss. l. etiam, & ff. de fideicommiss. li. l. Thais. § 2.

e Idem.] s. præses.

f Si inficietur.] i. si neget fideicõmissum esse relictũ, aliqua præsumptione pro te faciente, secundum quosdam.

ADDITIO. Quotuplex sit præsumptio, vide glo. in c. is cui. de sponsa. & in l. fi. ff. quod met. cau. & cum ista gl. concordant Bal. & Sal.

g Adiget.] i. compellet,[3] non tamen vt ancepe periuriũ subire cogatur, arg. ff. eo. l. iusiurandum & ad pecunias. ij. respon. Sed in iuramento in litem, est secus: ubi etiã sciẽs non compellitur iurare, vt ff. de in lit. iuran. l. uideamus, in prin. Quid aũt si expresse uoluit tutorem dare de suo uel pupillo uel extraneo? Resp. non ualet,[4] nisi aliquid fuerit ei relictum, arg. ff. de fideicom. lib. l. Thais. §. ij. &

† Iste tex. est singu. sm Ludo. de Ro, singu. 446. secundum lec. vlt. gl. ad hoc quod arbiter incidẽter potest cognoscere de cã status.

2 Cõc. Sa.

3 Id est nõ cõpellitur iurare debere, de quo non hẽt notitiã. Iodo. l. iuuerenis.

4 Idẽ Bal. & Sal.

A facit j. de fideic. l. fi. & l. ab eo.

C Vm proponas.] CASVS. Cum de successione cuiusdam amitæ quæreretur. s. an ei possent filij succedere, quæstio status & generis ab agnatis mouebatur, detulerunt extra ius filiis iuramentum, & iurauerunt. volebant agnati retractare iusiurandum, quasi quod talis quæstio per iuramentum decidi non potuisset, fuit de hoc inter eos cõpromissum, scilicet an talis delatio teneret? pronunciauit arbiter quòd tenuit. adhuc nolebant agnati seruare sententiam. dicitur quod præses prouinciæ seruari iubebit. duob. aliis modis potest intelligi prout dicitur in glo.

h Religione.] extra ius.

i Decidi.] & decisa fuit.

k Consulet.] iubendo iusiurandum seruari. primo enim fuit præstitum, & cũ diceretur quod non posset talis quæstio iuramento decidi, fuit de hoc compromissum, an tenuit talis decisio? & dixit arbiter quod sic. & adhuc non seruabatur. præcipiet ergo præses quod seruetur. Vel dic arbitri, id est ordinarij iudicis. sic supra de postu. l. quisquis. & hoc dico ne sit cõtra. ff. de arbit. l. non distinguemus. §. de libera li, & supra de peda. iud. l. ij. in fi. Vel dic quod principaliter de hæreditate agebatur coram arbitro, & incidenter de statu. argumẽ. s. de iudi. l. quotiens.

N Ec filius.] CASVS. An filius debitori patris iuramẽtum deferens, ei possit præiudicare, quæritur? Dicitur quod non, neq; litigando neq; paciscendo, nisi pater quod gestum erat, ratum habeat.

D

l Alius.] nisi de hoc haberet mandatum.

m Litigando.] i. succumbendo.

n Cura.] i. præter. sic. ff. de pac. l. pacisci, & ad Trebel. l. si cui. §. si autem a me, & de fur. l. qui uas. §. uetare, & ff. de serui. urb. præd. l. inuitum.

o Aliquid.] deferendo forsitan iusiurandum debitori.[5] Et sic nota non præiudicari alij per aliũ, vt hic, & arg. ff. de pecu. l. deposui. §. 1. & ff. eo. l. quanto magis, & l. seq. & l. iusiurandum quod ex conuentione, § fin. & l. tutor, in prin. & s. de pac. l. filius, & l. seruus, & ff. de sol. l. filiusfamilias, & s. de procu. l. maritus.

5 Approbatur sm Bal. Ang. & Sal.

A Ctori delato.] CASVS. Dicebam te mihi teneri ad decem. negasti, detulisti mihi iuramentum, vel detuli tibi iusiurandum, & tu mihi retulisti, vel cũ paratus essem iurare, mihi remisisti. ad similitudinẽ iudicati dabitur mihi actio in factum ex iureiurando.

p Actori delato.] à reo extra iudicium, non à iudice, secundum

secundum ?. ne duæ nascantur in factum actiones. Nos A contra, vt dixi. ī. eo. l. j. Accursius.

Remissum sit.] quod fuit susceptum mox: quàm fuit delatū, vt ff. eo. l. non erit. §. fin. & l. remitti, & ad hoc. ff. quib. mo. pig. vel hypo. sol. l. item. §. 1.

In factū.] i. si informiter iurauerit, non referendo se ad aliquam speciē causæ. sed si super aliquo facto nominatim iuratum est, veluti se vendidisse, sicut venditi si vendidisset, actio competeret: sic & nunc vti lis actio datur vendi ti, vt ff. e. l. si duo. §. si quis.

Idē Bar. Bu. Ange. Bal. & Ci. in l. 1. ī. e. Vide gl. ī e. quia pg. extra de ele. & l c. si in quali bet. 22. q. 2.

Iurm actio nis, quā actionē pariat.

lato iureiurando, si iurauerit, vel ei remissum sit [a] sacramentum, ad similitudinem iudicati in factum [b] actio competit. S. XII. Kal. Maij. CC. Conss.

Reus cui iuramentum defertur, tenetur iurare, aut deferre, vel soluere, h. d. Bal. Vel sic: Deferēs tenetur primo de calumnia iurare, et is cui defertur, tenetur iurare vel deferre, alias compellitur soluere. Bal.

IX. Iidem. A A. & CC. Martiano.

Delata [c] conditione iurisiurandi, reus si non per actorem [d] quo minus de calumnia iuret [e] steterit) per iudicem [f] soluere [g] vel iurare, nisi referat [h] iusiurandum, necesse habet. [i] S. V. Kal. Maij, Sirmij. A A. Conss.

Delata.] CASVS Dicebam te mihi teneri in decem: negabas: detuli tibi iusiurandum cum hoc cōmuniter placuisset, si per me nō steterit quo minus de calumnia iurem, scilicet quod non animo calumniandi detuli tibi iusiurandum, istorum vnum facies, aut iurabis, aut referes, aut solues per iudicis delationem, & compelleris ad probationem, ad aliquod istorum.

c Delata.] s. quia placet, pacti, puta actori, causam decidi per iusiurandum.

d Per actorē.] quia nisi iuret, denegabitur ei actio, & habebitur pro remisso iusiurandum, 4 vt ff. e. l. si non fuerit.

e De calumnia iuret.] nisi sit patron[9] vel parens, qui de calumnia non iurant, 5 vt ff. eod. l. iusiurandum. §. qui iusiurandum.

f Per iudicem.] delationem approbantem.

g Soluere.] quod petitur.

h Referat.] qui non debet de calumnia iurare, 6 vt ff. e. l. iusiurandum & ad pecu. § ait prætor. Et not. φ quandoque non licet ei referre, vt ī. de fideicommiss. l. fi. & ff. rerum amot. l. Marcellus. §. fi. & ff. de iniur. l. lex Cornelia. §. hac. & ī. de iure delibet. l. sancimus. §. licentia danda, & supra de his qui ad eccles. confug. l. præsenti. §. si ubi.

ADDITIO. Dic φ in actionibus turpibus vel famosis descendentibus ex delictis, reus præcise compellitur iurare, nec potest referre, in c. fi. extra eo. l a. in l. iusiurandum. ff. eodem.

i Habet.] vt & ff. eo. l. manifeste. Quid si fuerit susceptū? Resp. non reuocabitur. vt ff. eo. l. manifeste sed certe immo potest recusare, vt ī. eo. l. generaliter. §. fin autem is cui. & ibi solues.

ADDITIO. Dic φ hic conueneriat inter partes vt causa iuramento decideretur, ibi non. & sic non corrigitur. la. But.

Ista est de mente omnium, quāuis.

Cōc. Sa. & But.

Idē Sali. hic. & Ba. & Iasi. in l. hic alleg.

Idē Sali.

Etiam in actione depositi pōt deferri sacramentum. Bal. & Sal.

X. Iidem. A A. & CC. Protogeni.

IN actione etiam depositi quæ super rebus quasi [a] sine scriptis datis mouetur, iusiurandum ad exēplum cæterorū [k] bonæ fidei iudiciorū, deferri pōt. S. V. Kal. Dec. CC. Conss.

Iuramentum delatum potest reuocari antequam sit iuratum vel pronūciatum, & reuocatum non potest itera

In actione.] CASVS. Deposui penes te librū meū, repetij depositum: negasti me penes te deposuisse: an ego tibi vel tu mihi possis iuramentum deferre, quæritur? Dicitur quod sic: ad exemplum, &c. videbatur quod non admitteretur delatio in deposito, sicut nec compensatio.

to deferri. h. d. not. Bal. Vel sic: Delatio iuramenti antequam præstetur vel sententietur potest reuocari. Sal.

XI. Imp. Iustinia. A. Demostheni pp.

SI quis iusiurandum intulerit, & necdū eo præstito, postea (vtpote sibi allegationibus [l] abundantibus) hoc reuocauerit: sancimus nemini licere penitus B iterum ad sacramentum [m] recurrere, (satis enim absurdum est redire ad hoc, cui renunciandum putauit, [n] & cum desperauit aliam probationem, [o] tunc denuo ad religionem conuolare) & iudices nullomodo eos audire ad tales iniquitates [p] uenientes.

¶ Si quis autem sacramentum intulerit, & hoc reuocare maluerit, licere quidē ei hoc facere & alias probationes, si voluerit, pręstare: ita tamen, vt huiusmodi licentia vsq; ad litis tantū modo terminum ei præstetur.

C ¶ Post definitiuam [q] autem sententiā quæ prouocatione suspensa nō sit, vel φ postquā fuit appellatū, corroborata fuerit, nullo

k Cæterorum.] nā & hæc est bonæ fidei, vt institu. de act. §. actionum. sed videtur non deferri, quia nec compensatio habet locum, vt ī. de compen. l. fi. & pro hoc arg ī. de non nu. pe. l. in contractibus. §. illo. & quia de dolo tātum & lata culpa tenetur, & ideo videbatur non admitti iuramentum, quo dicat se non teneri vel nō recepisse.

SI quis.] CASVS. Dicebam te mihi teneri in decem: negasti: detuli tibi iusiurandum, antequā iurares, alijs probationibus abundantibus mihi, forte quia inueni instrumenta per quæ potui probare, reuocaui iuramētum: an his probationibus iterum deficientibus possim regredi ad delationē iuramenti, quæritur? Dicitur φ non. satis enim, &c. nec me admittet iudex, & hoc in prima. sed vsque ad quod tempus reuocare licet, quæritur? Dicitur φ vsque ad definitiuā sententiam. nō post sententiam, quæ prouocatione non fuit suspensa vel confirmata: ne repe. &c. & hoc in secunda. Et qualiter in hac secunda parte poni casus debeat, dic vt subijcit. l. proxi. s. in princi. in positione casus.

7 Cōc. Ia. But. & Sa.

l Allegationibus.] i. probationibus.

m Ad sacramentum.] quod iam reuocauit.

n Putauit.] s. & renunciauit, & est ad hoc. ī. de non nu. pe. l. generaliter, & ff. de sta. ho. l. homo liber, & ff. qui satisd. cog. l. de die. §. 6. & ī. de cond. inser. l. fi. & ī. de fi. instru. l. cum quidam, & ff. de procu. l. in causæ, & de admi. tut. l. cum quæritur. Sed arg. contra. ff. de colla. bo. l. nonnunquam sed ibi nulli nocebat.

ADDITIO. Immo & ibi de præiudicio fratrū, quibus videbatur acquisitum ius, tractatur, sed ex benignitate admittitur, ne successione de facili priuetur. Salic.

o Probationem.] cuius contemplatione reuocauit iusiurandum.

p Iniquitates.] variationem, 9 iniquitatem appellat.

q Definitiuam.] dicas φ interlocutoria erat, qua pronunciabatur sacramentum esse præstandum, & ideo dicitur definitiua, quia illud definit. 10 & sic non corrigitur per seq. l. secundum Ir. vel dic φ de definitiua dicit. nā postea olim iurabatur, vt hic, & ī. de senten. l. cum iudex. sed hodie contra, vt ī. l. prox. in prin.

8 Cōc. ea. cum venisset, cū gl. fi. in med. extra de testi.

9 Sing. gl. fm Lud. de Ro. sin gu. 47.

10 Ista gl. semper allegatur, φ snia q definit unū articulum cāæ, pōt dici largo mō & improprie diffinitiua. Bal.

Iuramen-

Iuramentum.] id est delationem.
Exordium.] quod esse non debet, vt ĩ. de fru. & lit. ex-pen. l. terminato

GEneraliter.] In princ. huius l. recitat imperator quandam antiquitatem, quæ talis est: Olim si Titius à Sempronio decẽ petijsset, & intentionẽ suam Titius probauisset semiplene forte per vnũ testem: iudex qui nõ plene sibi liquebat ĩ causa, pronunciabat sic, condẽno Sẽpronium Titio in decem, quæ petijt Titius, si Titius iuret Sempronium sibi teneri. & à tali sententia appellabatur: pendente autem appellatione cõtingebat Titium mori: iuramenti delationem ad heredẽ transmittebat: quia forte heres veritatẽ ignorabat, vel non erat fide dignus, vt defunctus, multæ causæ ideo quòd iuramentum post sententiam consueuit interponi, periclitabantur: propterea hanc antiquitatem corrigit imperator, statuens quòd omne iuramentum siue necessarium siue iudiciale ante sententiam præstetur. Si vero actor reo, vel iudex iusiurandum deferat: reus potest iurare, si vult: si non vult, reus potest actori referre: & habet actor necesse iurare. Si vero recuset, & condemnetur, non appellat, cum non debeat resipuere in persona sua, quod placuit in persona aduersarij. Et pone sic: Delato iureiurando, si nõ recusetur, præstetur. Si vero referatur, delator nullatenus potest recusare. Si vero recusauerit, & iudex viderit iurandum esse: condemnabit illum quantum ad illud capitulum super quo iurare debuit, nec audietur appellans, quis enim ferendus est &c.

modo reuocare iuramentum, & iterum ad probationem venire cuiquam concedimus: ne repetita lite, finis negocij alterius causæ fiat exordium. Dat. XV. Kal. Octobr. Chalcedone, Decio. V.C Cons.

Ista est no. lex. & ita vt ibi sicut est in isto quarto libro, & hoc intendit: Iuramentum ad decisionem litis delatum a parte, vel in defectum probationis delatum a iudice, ante sententiam definitiuam, vel in ipsa sententia est præstandum, b d. vsque ad §. sed iuramento, Bal. Vel sic: Si iudex in definitiua sententia reum condẽnat, sub conditione si actor iurauerit, & sententia sit appellatione suspensa: non poterat actor interim iurare: propter quod actore interim moriente sententia non habebat effectum: nunc prouidetur, vt possit iurari etiã appellatione pendente, Sal.

Sin autem is cui.] Si vero is cui iuramentum defertur vel à parte, vel à iudice, illud recusauerit, hoc ei facere liceat: si tamen iudex viderit esse iurandum, condemnabit eum super illo capitulo super quo iurare debuit, quasi eo referente delator iurare paratus esset, & ei fuisset remissum quando eo volente recusatur, & hoc est quod subijcit, quasi volente &c. nihilo minus super alijs capitulis lite suo marte currente &c. ita tamen quod reus protestetur quando recuset: & si non audiatur, appellet: & si iudex appellationis viderit iurm bene illatum, sed male recusatum, confirmabit sententiam primam iudicis. Si vero fuerit male illatum, & bene recusatum, rescindetur prima sententia: neutri parti quo ad expensas præiudiciũ generando. sed si actor obtinuit in prima sententia, reus in secunda, vel econuerso, fiet expensarum inuicem compẽsatio. ille vero qui iurm detulit, siue iurauit is cui delatum est, siue ei remissum fuerit cum paratus erat iurare, non audiatur appellans. & hoc in secunda.

His de præsentib. personis.] Prædicta vera sunt, cũ tã actor quam reus præsens est. si vero actor sit præsens, reus absens, & per procuratorem litiget, si debeat iuramentum deferri: datis inducijs præsentare se debet corã iudice, & iuramentum subire, vel recusare. Si vero adeo nobilis sit, vt in prouincia in qua degit, iudex iurandum perspexerit: mittere debet ad iudicem illius terræ, & ille iuramentum recipiet, & in scriptis redigi faciet: sit illatum, siue relatum. si susceperit & præstiterit, vincat. si illatum, vel relatum recusauerit, causam amittat: nec deferenti liceat appellare. poterit autem, si voluerit ire per se vel per procuratorem, & iuramento interesse. Si vero nec ire voluerit, nec procuratorem mittere: reus coram iudice illius prouinciæ iuramentum debet subire, vel referre: & debet redigi in actis qualiter iurauerit, vel retulerit: & debet acta mittere ad iudicem, coram quo causa agitur. quid autem sit statuendum de expensis, iudex examinabit. Interim tamen du omnia ista fiunt, alia capitula causæ poterunt examinari, sed non deffinitur sententialiter, & postea examinabitur capitulum super quo iuratum est. ea vero quæ sancita sũt cum tã actor, quam reus præsens est, & in personis absentibus obseruentur, & hoc in tertia. Iudex vero coram quo causa agitur, videre debet qualitatem personarum, vt iuramentum sit præstandum coram se, vel alibi, & sub qua forma: obseruatis his quæ de iuramento calumniæ sancita sunt vel à Iustiniano, vel à retro principibus, non derogando per hanc. l. alijs antiquis. ll. quæ super iuramentis præstandis sancita sunt. sed si quid in his deest, hoc repleatur: vel si quid minus bene dictum est, hoc corrigatur: vt est in prin. huius l. & hoc in vtraque parte.

XII. Idem A. omnibus iudicibus. P. P.

GEneraliter de omnibus iuramentis quæ in litibus c offeruntur vel à iudice vel à partibus, definiendum est. Cum enim iam increbuit, d iudices in plenissima e definitione f sacramentum imponere; g euenit, vt prouocatione h lite suspensa, hi quidẽ qui iusiurandum præstare iussi sunt, ab hac forte luce subtrahant, probationes i autem rerum cadãt: cũ k multum discrepet iuramẽtum hereditarium l à principali m sacramẽto. Necessitate itaq; rerum coacti, & probationibus

c Quæ in litibus.] non ergo de voluntario iuramento dicit hæc lex.

Quia illud extra iudiciũ, & quandoq; que Ang. Idẽ Bal. Et bene Ang.

d Increbuit.] id est consuetudo fuit.

e In plenissima.] Id est interlocutoria: vt quidam dicunt. Tu dic in definitiua. nam dicit plenissima, vt ff. de re iudic. l. j. interlocutoria enim plene non plenissime definit.

f Definitione.] & bene: quia sententia debet continere condemnationem, vel absolutionem, vt ff de re judi. l. j. nam sub conditione solebant ferre sententiam, si iuraret reus, vel actor.

g Imponere.] veluti, condemno Titium Seio in quinquaginta, si Seius sibi iurauerit deberi, vt s. l. proxi. in fi. & ĩ. de sen. & inter. l. cum iudex. Vel econtra absoluo Titium, si iurauerit se non debere. Accur. Flo.

h Vt prouocatione.] Vel etiam ante appellationem intra decem dies.

i Probationes] Præstandæ per eorum iusiurandum. Et sic not. quod iuramentum obtinet locum probationis: vt ĩ. de non numer. pecun. l. in contractibus. §. illo, & de iure deliber. l. 6. §. licentia danda, & ff. eo. l. sed & si possessori § fin. Sed argum. contra. ff eod. l. cum qui, in princ. sed illud verum quantum ad pœnam: secus autem quantum ad rem. Item quandoque obtinet locum veritatis, vt ff. eo. l. sed & si possessori. § j. Quandoque locum siue vim litis contestatæ, vt ff. eod. l. nam & postea. §. si is cui. Quandoque vim pacti, vel transactionis, vt ff. eo. l. j. & 2. Quandoque vim solutionis siue acceptilationis, vt ff. eod. l. iusiurandum etiam, & l. sequen. §. j. Quandoque vim nouationis: item delegationis, vt ff. eod. l. qui iurasse. §. fin.

Dic quod ibi fuit cõsideratum onus: hic vero effectus. Saly. & Ang.

k Cum.] pro quando. temporaliter melius ponitur, quàm causatiue.

alias, eorum.

l Hæreditarium] id est hæredis.

m A principali.] scilicet defuncti: vt quia nesciat hæres veritatẽ: nam licet ei ignorare, vt ff. de reg. iur. l. qui in alterius, nec de alieno facto compellendus est iurare: vt ff. re.

ut ff. re. amo. l. Marcellus. §. iurare Item potest esse quòd defunctus bonæ famæ & legalis homo fuit: sed hæres nequam. A

a Pinguius.] no. sic. ῑ. de heret. l. quoniam, in fine.

b In principio.] id est post litem contestatam. vel id est ante.

c Definitiua.] id est paululum ante sententiam, quoniam quæ incōtinēti fiūt inesse uidentur, ut ff. si cert. peta. l. lecta, & ῑ. de pact. l. petens. Alij dicunt, id est paululum postea: ut non sit correcta lex superior, & illa quæ est. ȷ̄. de sen. & interlo. l. cū iudex. & pro eis facit. ȷ̄. ea. §. si. ubi dicit nō mutari vetera iura. Tertij dicunt. id est in ipsa sententiæ prolatione. & reddunt singula singulis. i. ut ad id qđ dicit in prin. litis, vel in medio, referat id quod dicit, non expectata sententia. & ad id quod dicit, in ipsa definitiua sententia: referatur, non expectata prouocationis formidine.

ADDITIO. Aduertas secundum Cy. hic, ꝙ hoc principium istius. l. non corrigit superiorem. l. proximam in fine, licet gl. hoc ibi velit, & gl. si. ȷ̄. ea. l. sed solum hoc nouum inducit, quòd etiam appellatione pendente possit hodie iurari, ne probationum copia pereat. & sic nō corrigitur etiam hodie. l. cū iudex. ȷ̄. de sent. & interlo. om. iudi. ut uult etiam Bar. & hic & ibi.

† Scilicet ille cui relatum est iuramentum. Sali.

d Sub ipso.] id est coram. sic. ῑ. de episco. audien. l. mathematicos.

n Illato.] id est delato.

o Sacramento.] quia perinde habetur ac si primus iurasset.

p Præstito.] ab eo cui ab initio illatum fuit.

q Causa.] quando super tota causa defertur: sed capitulum, quando super certo capitulo defertur.

pinguius [a] subuenientes, ad huiusmodi venimus sanctionem.

¶ Omne igitur iuramentum siue à iudicibus siue à partibus illatū, uel in principio [b] litis, uel in medio, vel in ipsa definitiua [c] sententia, sub ipso [d] iudice detur, nō expectata [e] vel ultima definitione, vel prouocationis [f] formidine. B

Iuramento præstito est standum, præcedente legitima delatione. si autem non est præstitum, sed recusatum: si quidem ab eo cui refertur, habetur pro confesso, & non appellatur. si autem ab eo cui defertur, potest per iudicem haberi pro cōfesso, & contra eum pronunciari definitiue, si iuramentum respicit totam causam, vel interlocutorie super aliquod capitulum: tamen si credit se grauatum, poterit appellare, & iustificare appellationem. h. d. usque ad. § hm de præsentibus. Bal.

Sed iuramento illato, cū hoc à partibus factum [g] fuerit, & à iudice approbatum, [h] vel ex auctoritate iudicis cuicunq; parti illatum: [i] si quidem is cui imponitur sacramentum, nihil ad hoc fuerit reluctatus: [k] hoc prętetur, [l] vel referatur: [m] necessitate ei imponenda, cui iure refertur relationis sacramentū subire: vel si hoc recusauerit, [†] quasi illato [n] sacramēto [o] pręstito, [p] causa [q] uel capitulū decidatur, [r] nullo loco prouocationi relinquendo. Quis enim ferēdus est ad appellationis ueniens auxiliū in his quæ ipse facienda procurauit? [s] C D

¶ Sin autem is cui [t] sacramentum est illatum vel à parte, uel à iudice, hoc subire minimè uoluerit: licentiam quidem habeat sacramentum recusare: [u] iudex autem si hoc [x] omnimodo præstandum existimauerit, [y] sic causā dirimat, quasi uolēte [z] eo sacramētum sit recusatum: & ita cętera siue capitula, [a] siue totius negotij summa examinentur, & lis suo marte percurrat, nullo ei obstaculo obuiante.

¶ Ipse autem qui sacramētum sibi [b] illatum dare recusauerit: uel hoc attestetur: [c] uel si fortè non audeat, habeat sibi in ultima prouocatione repositum auxilium: [d] † & si iudex appellationi pręsidēs, bene quidē illatū iusiurādū, nō ritè autem recusatum pronunciauerit: res secundum quod iudicatum est, permanebit. Sin autem non ritè quidem illatum, rectè autem recusatum sacramentum pronunciauerit: tunc ei licebit emendare sententiam iudicis, quæ quasi ex recusato [e] sacramēto ꝓcess

r Decidatur.] sic ergo delator non potest recusare, si ei refertur: sed is cui primo delatum fuit, bene potest recusare: vt infra ea. l. §. 1. Itē nec appellat: vt hic. quod alteri, cui scilicet primo fuerat delatum, non denegatur: quia potest appellare, vt infra proxi. §.

s Procurauit.] procurauit enim ut lis iureiurando decideretur. & est sic. ff. quod quisque iur. l. j. & ij. & ff. eo. l. iusiurandum & ad pecu. §. & si is.

t Cui.] siue sit actor, siue reus.

u Recusare.] † cōtra supra eo. l. delata. & ff. eo. l. manifeste. Sol. hic nouum. Vel dic ut in d. l. manifeste, diximus.

† De hoc uide. c. ul. ubi bo. glo. extra eo. ut.

x Si hoc.] hoc ad necessarium tātum restringitur.

y Existimauerit.] id est illum cui illatū est, non iuste recusare perspexerit.

† Iste te. est singu. secūdum Ang. hic, quòd sententia interlocutoria impugnari & iustificari pōt ex nouiter agitandis in causa appellationis. & uide gl. 2. in c. 1. de his quæ ui metuue causa fiunt.

z Volente.] id est si cuti si alteri retulisset: & cum ille subire vellet, iste ei remisisset, & sic ille recusasset isto uolente. Vel aliter: id est si cuti si relatum sibi sacramentum recusasset, quod ab initio detulisset. & hęc duo paria sūt quo ad sententiā, non quo ad appellationē. nā secūdum primum intellectum, qui defert uel refert, nō appellat: ut ȷ̄. ea. l. §. siue autem. hic autem qui recusat, appellat. Item secundum aliū non appellaret, quod hic facit: ut subijcit.

e Expectata.] redde singula singulis, ut dixi. Vel dic nō expectata ultima definitione, & cum a partibus defertur: uel prouocationis formidine, cum à iudice.

f Prouocationis.] quia secundum legem post sententiā tantùm licet appellare. ῑ. de episcopali audientia. l. 2.

g Factum.] id est delatum.

h Approbatum.] & sic est iudiciale. & ideo dicit approbatum, quia quandoque non approbat, ut si ille cui defertur, dicat se nescire veritatem, ut ff. eo. l. iusiurandū & ad pecunias, circa prin.

i Illatum. & sic est necessarium.

k Reluctatus.] id est non recusat.

l Hoc præstetur.] nunc respondet.

m Vel referatur.] cum à parte infertur, uel etiam cum à iudice: & poterit isto casu is cui defertur, recusare, item appellare, ut infra ea. l. §. sin autem is cui.

a Capitula.] super quibus non est iuratum: ut infra ea. l. §. nullo tamen &c. Vel dic super quibus est iuratum: ut infra §. proxi. sed & causæ &c.

b Sibi.] scilicet reus uel actor.

c Hoc attestetur.] qua ex causa subire iusiurandum recusat? Forte quia dubitat de facto, cum hoc iuramentum sit ueritatis: ut ff. eo. l. iusiurandum & ad pecunias. circa prin. & ff. rerum amot. l. Marcellus §. iurare autem Accursius.

d Auxilium.] ille ergo cui defertur, appellat, & dat iudex appellationi: cuius officium quale sit, statim subijcit.

e Ex recusato.] hoc expone vt supra. Et quasi dicit, ideo quia non per omnia est simile, ut modo notaui.

Præiu-

sit: & nihil penitus nec præiudicij, [a] nec iniusti dispẽdij [b] cuicunq; incurret: sed & causæ cursus [c] ab initio vsq; ad nouissimũ terminum nõ impedietur: & lis æqua lance trutinabitur. ¶ Siue autem illatum iuramentum prçstitum fuerit, siue recusatum: [d] ipsi parti quæ hoc intulit, nullum prouocationis remedium in hoc reseruabitur: cum nimis crudele est, parti quę hoc detulit, [e] propter hoc ipsum, quod iudex eius petitionem [f] secutus est, superesse prouocationem.

Iuramentum defertur absenti, & debet venire ad iudicem, vel ad eum mitti, vt sub actorum testificatione iuret, vel referat, vel recusset. Et quæ dicta sunt de appellatione inter præsentes, dicuntur inter absentes. h.d. no. vsque ad ¶ in omnibus. Bal.

His de prçsentibus [g] personis statutis, [h] nec absentes nos fugiunt, sed etiam eos huic legi subiugamus. ¶ & si personæ præsens nõ inueniatur, cui sacramentum illatum est, lite fortè per procuratorem ventilata: necesse est [i] vel ipsam principalem personam datis certis inducijs ad iudicem venire, vt ea quæ de sacramentis statuta sunt, impleat: vel si iudex existimauerit, [k] in prouincia vbi degit, sub actorum [l] testificatione iuramentum ab ea vel dari, vel referri, vel recusari, hoc procedere: vt singulis casib. euentus [m] iam definitus imponatur: licentia danda etiã parti alteri, vel per se, vel per procuratorẽ super hoc ipsum ordinatum, adesse his quæ de iuramẽto agũtur: vel si neutrum [n] facere maluerit, & ex vna parte, † sub fide tamen gestorum, iurm præstari, vel referri, vel recusari: expensis propter huiusmodi causam præstãdis, officio iudicis [o] trutinandis, an ab vtraq; [p] parte, an ab altera [q] oporteat eas dependi: nullo tamen ex hoc litibus impedimento generãdo, sed donec ea procedunt, alijs vel capitulis † vel litis [r] membris [s] à iudice examinandis, & postquam fuerint ei intimata gesta super iuramento subsecuta, tunc iterum ad hoc capitulum iudice redeunte, & eo adimpleto ad cætera perueniẽte: omnibus alijs quæ de præsentibus sancita sunt, & in absentium parte obseruandis.

Secundum qualitatem personarũ iudex compellit ad comparendum in iudicio personaliter, vel mittit ad domum. Item lex noua in dubio nõ præsumitur corrigere veterem. Bal.

In omnibus autem casibus in quibus sacramenta præstantur, obseruationẽ iudicialem permanere censemus secundum personarum qualitatẽ, siue sub ipso iudice præstari oporteat iuramentum, siue in domibus, [t] siue sacris scripturis tactis, siue in sacrosanctis

a Præiudicij.] ex prima sententia.

b Dispendij.] nam neuter alteri damnatur in expensis ob hoc quod calumniose egerit. nam unus vicit vnam cãm, alius aliam, & sic quilibet bonam causam fouisse videtur: vt in auth. de iud. §. oportet, coll. vj. Vel dic, dispendij ex prima sententia, scilicet quia cassatur per appellationem. Vel dic id est damni.

c Cursus.] quantum est in alijs capitulis, vt ĩ. ead. l. §. nullo. Vel dic etiam huius scilicet primæ & secundæ. nam procedit, vt moris est procedi in causis principalibus, & appellationis.

d Recusatum.] ab eo cui delatum est, volente tamen desistente. Dic ergo recusatum, id est remissum: secus si iudex detulit & is cui delatum est, recusat delatum, vt subijcit, cum &c. & ĩ. eo. §. sin autem.

e Detulit.] Not. delator non appellat: sed relator, secundũ R. sic: quia facit hoc ex necessitate, vt ff. de constit. pecu. l. illud. sed Ioan. cõtra: quia omnis relator est delator.

Relator omnis, delator est.

f Petitionem.] id est iurisiurandi illationem. Et not. hic triplex iuramẽtum, vt no. ff. eo. l. j. in fi. & supra eo. l. j. & est voluntarium, quod sponte suscipitur, & recusatur, & refertur: vt ff. eo. l. iniurandum quod ex cõuentione, in prin. de alijs duob. dicit hæc l. sunt & alia multa iuramenta, de quib. in corpore turis tractatur, vt no. ff. eod. super rubrica. Item no. quod in casibus nullo modo refertur, vt ff. rerũ amot. l. Marcellus. §. fin. & l. non magis. Item & ĩ. de fideicom. l. fi. Item & vbicunq; lex deferat, nisi eadem lex dicat de recusatione: vt ĩ. de bo. aucto. iud. poss. l. fi. §. fi. & d. l. Marcellus, & supra eo. l. delata.

Iurm quãdoq; nullo modo refertur.

g His de præsentibus.] Personarum, quarum est negotium, aliæ sunt præsentes, aliæ absentes. supradicta locũ habent inter præsentes. In absentibus autem non omnino quantum ad expensarum præstationẽ: sed quædam eorum obtinẽt. Item no. secundum Im. quod illatum aucto re iudice iusiurandum à parte parti: aut suscipitur, aut recusatur: susceptum, aut præstatur, aut refertur: relatũ rursus. aut suscipitur, aut recusatur, qui delatum aut relatum præstitit, obtinet: qui recusat sine causa, cadit quidem: sed qui intulit relatumq; recusat, non potest prouocare, quod scilicet alteri nõ denegatur. nam appellare potest, qui sacramentum sibi delatum recusat, cum iudici videatur, quod iuret. nam contra eũ fertur sentẽtia. ab absente quoque altero idem & casus & huius euentus deprehẽdit. & hoc dicit lex ista secundum Im.

Summarium totius huius leg.

h Statutis.] vsque nunc.

i Necesse est.] deferri ergo potest absenti, sicut & remitti, vt ff. eo. l. pen.

k Existimauerit.] vt ff. eo. l. iusiurandum. §. si de qualitate, alias, destinauerit.

l Sub actorum.] cõficiendorum coram iudice illius prouinciæ vbi absens degit, & ad hoc. ĩ. de fid. instru. l. iudices, & ĩ. de iur. calum. l. 2. §. sin autem, & auth. principales, & ff. eo. l. ad personas, & ĩ. sin. regun. l. si quis.

m Euentus.] vt si illatum sibi susceperit, & præstiterit, vincat. idem est si relatum præstat: si autẽ relatum, vel illatum sine causa recusat, amittat causam: nec liceat ei qui intulit, appellare.

n Neutrum.] i. neq; per se, neque per procuratorem.

o Iudicis.] corã quo iuratur.

p Ab vtraq; parte.] cum alteri parti fuit delatum, & ab ea alteri relatum. vel cũ vnicuique fuit delatum super diuersis capitulis, & sic vtrique profuit sentẽtia.

q Ab altera.] cũ alteri parti fuit delatũ & ab ea præstitum: quo casu condemnatur in expensis pars quæ detulit, & sic secundum l. properandum. §. si autem alterutra, supra de iudic. & in authen. de iudic. §. oportet, collatio. sexta. Item not. de expensis officio iudicis imponendis, & ad hoc infra, de appellatio. l. eos. §. si quis autem, & infra, de testib. l. quoniam liberi.

r Vel litis.] vel pro id est.

s Membris.] id est capitulis.

t In domibus.] ratione sexus, vel dignitatis, vt ff. eod. l. ad perso-

† Iste tex. est sing. secundum Ang. hic, quod iurm iudiciale, vel necessariũ põt prestari p partẽ aduersario etiam absente, & valebit sicut si aduersarius esset præsens.

† Sing. est et secundum Ange. hic, quod licet pendeat dilatio data super uno tñ sup alijs iudicãtis officiũ nõ cessat, & ita limitata ẽ lex siue pars, ĩ. de dil.

ad personas, & l. iusiurandum & ad pecunias. §. si de A qualitate, & supra, de iur. calum. l. 2. §. j.

[b] Oratoriis.] id est super altari.

[c] De calumniæ.] quod prestatur a deferente. & de his habes. ff. eo. l. iusiurandum & ad pe. §. ait prætor, & §. qui iusiurandum.

[c] Legibus.] super iuramento calumniæ, & in litem, & in alijs: vt no. ff. eod. l. 1. etiam super isto, excepta recusatione: quod hodie fit, & ege sententiæ, vt supra ea. l. in prin. & §. sin aũt is cui. nam olim fiebat post sententiã: vt s. ea. l. in prin.

Tu dicas hanc gl. cõmuniter reprobari per doct. in eo quod dicit duo noua hac lege induci contra iura vetera. De secũdo enim diximus supra ea l. in fine. De primo vero, scilicet quod hodie possit iuramentum iudiciale recusari: dic hoc verũ subexistente causa: vt latis probat tit. s. in §. sin autẽ is cui, iuncto. §. seq. & sic l. manifeste. ff. eod. non corrigitur hodie, vt dicunt communiter ibi doct. Vide Abbatem in c. si. in prin. extra. eo. ver sic. sed cõtra prædicta.

[d] Cauta sunt.] exceptis casibus duobus primis huius l.

C Vm eius.] CASVS. Testamẽtum fecisti, hæredẽ instituisti. ex eodem testamento fundum mihi quasi relictum ab hærede petij: hæres negauit fuisse mihi aliquid relictum. non apparente testamento, detulit mihi hæres iuramentum: quæritur an restituere debeam quod accepi, cum appareat post nihil mihi fuisse relictum? Respon. quòd sic: & hoc in primo. Si vero aliquid fuerit mihi relictum, sed erat quæstio inter me, & hæredes an detrahere possent Falcidiam, & delato mihi iuramento iuraui Falcidiæ locum non esse. si postea autem iuramentum retractando posset hæres Falcidiam detrahere, quæritur? Dicitur quòd sic: vt non ex periurio meo lucrum consequar, & hoc in secunda.

oratorijs. [a] similiq; modo in sua firmitate manere, quæ de calumniæ [b] iureiurãdo, vel relato sacramento legib. [c] cauta [d] sunt, vel à nobis, vel a retro diuis principib. introducta. non. n. vt aliquid derogetur antiquioribus legib. hæc prolata sunt, sed vt si quid deesse eis videatur, hoc repleatur. B Recitata septies in nouo cõsistorio palatij Iustiniani. Dat. III. Kalend. Nouemb. Decio. V.C. Cons.

Ista est no. & facilis lex, & hæc intendit: Causa vltima voluntatis falso iuramento decisa, retractatur veritate reperta: & in causa executionis testamenti potest obijci leg. Falcidiæ beneficium. h. d. no. Bal. Vel sic: Iuramentum super vltima voluntate præstitum retractatur, si contrarium postea probetur. & si Falcidia immineat, illa detrahitur iuramento non obstante. Sali.

XIII. Idem A. Ioanni. PP.

C Vm quis legatũ, vel fideicõmissum, vtpote sibi relictũ, exigeret, [e] & testamento forte nõ apparente, pro eo [f] sacrm̃ ei ab hęrede delatum esset, & is religionẽ suã præstasset, affirmans sibi legatum vel fideicommissum derelictum esse, & ex huiusmodi testõ id, quod petebat, consecutus esset, postea autem manifestum esset [g] sa D

[e] Exigeret.] in iudicio.

[f] Pro eo.] scilicet legato.

[g] Manifestum esset.] non per testes, sed per scripturam testamenti secundum P. vel dic [i] etiam per testes.

[h] Idẽ Bar. B. & Sal.

[h] Accepisset.] hoc primum soluit infra, nobis itaq; &c. aliam quæstionem soluit ibi, sed & si verum &c.

[i] Legatum.] contra. ff. de dolo. l. quod si deferente. Sol. transactio non valet in rebus testamenti antequam aperiatur: vt ff. de transactio. l. de his controuersijs, & sic fuit hic.

[k] Lucrum.] immo videtur stari delationi, vt ff. de dolo. l. quod si deferente, & l. seq. vel si iuratum est sine delatione, tunc detur de dolo, vt in eod. titu. l. si legatarius, quæ sunt contra. nõ condictio indebiti, de qua hic dicit. Sol. Hæc corrigit illas, quo ad hunc casum. & erit ratio: quia sacramentum obtinet vim transactionis, vt ff. eo. l. j. & 2. sed transactio nõ potest fieri nisi cognitis verbis testamenti, ergo nec iuramentum deferri, vt ff. de transac. l. de his, & quem admo. test. aper. l. j. Vel ibi erant cognita verba testamenti: hic non. Item not. hic speciale, vt retractetur iuramentum, vt ff. eod. l. admonendi.

Trãsactio nõ potest fieri nisi cognitis verbis testamenti.

[l] Ne cui.] potes intelligere, vt de Falcidia non fuerit facta quæstio: & ideo ipso iure in ea non obstat iuramentum. Vel secundo dic, quòd de ea fuerit facta quæstio, & sacramẽtum delatum, & iuratum quòd Falcidia non habebat locum. nã dicit ex hoc delicto, sed potest intelligi de alio priuato delicto.

ctum, nihil ei penitus fuisse derelictum: apud antiquos quærebatur, vtrum iuriiurãdo standum esset, an restituere deberet qd accepisset: [h] vel si reuera ei derelictum fuisset legatum [i] vel fideicommissum, an daremus licentiã hæredi Falcidiam, si competat, ex hoc retinere? B Nobis itaq; melius visum est repeti ab eo legatum, vel fideicommissum, nullumque ex huiusmodi periurio lucrum [k] ei accedere. Sed si verum fuerit inuentum: quartæ detentionem introduci (si tamen locũ habeat) ne cui [l] ex delicto impium sibi lucrum afferre nostris legibus cõcedatur. Dat. XV. Kalen. Nouemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestæ. VV. CC.

TITLVS II.

SI CERTVM PETATVR.

Onera hæreditaria inter hæredes pro hæreditarijs portionibus diuiduntur, etiam si in prælegatis sit inæqualitas. h. d. Bal. Vel sic. Hæredes tenentur ad onera hæreditaria nõ pro modo prælegatorum, sed pro hæreditaria rata. Salic.

SI CERTVM petatur.

De actionibus personalibus dicturus, de condictionibus præmittit. & primo de illa qua petitur certum, qua est generalis, vt ff. eod. l. certi. specialiter etiam dicit hic tit. de conditione certi ex mutuo, in qua seruantur quædam specialia, vt ff. eod. l. singularia, & quod hic dicit si cer. peta. id est mutuum. nam restringitur eius significatio. alij dicunt esse actionis nomen. v. ff. de reb. cred. l. 1.

Continuatio.



I. Impp. Seuer. & Antoninus AA. Modestino.

N Eq; æquã, [m] neque vsi- D

N Eque.] CASVS. Testamentum fecisti. duos hæredes instituisti, alteri fundum prælegasti: qualiter inter eos æris alieni facienda est diuisio: an pro portionibus hæreditarijs tantum non habita ratione prælegati, an habita? Respon. quòd ius institutionis non prælegati inspiciendum est: & qui aliud desiderat, neque rem vsitatam, neque æquam desiderat: siue dirigit sermonem ad eum cui nihil erat prælegatum volentem haberi rationem prælegati, qui non videtur hoc ignorasse, quod pro portione hæreditaria facienda sit diuisio æris alieni: cum ipse creditoribus pro portione sua cauisset. Viuianus.

[m] Neque æquam.] quo ad ius scriptum. Accur.

a Neque vtilitatem.] quo ad consuetudinem.
b Æs alienum.] quod pater tuus debuit, vt ff. de verb. signif. l. cedere §. æs alienum.
c Pertinere.] vt s. de pact. l. pacto, & famil. ercifcun. l. licet, & l. ea quæ, & j. de hæred. actio. l. creditores, & l. pro hæreditarijs. & j. de except. l. j. Et est alia ratio,[1] quia personalis obligatio nō sequitur fundum etiam prælegatum, vt ff. ad Trebel. l. j. §. si hæres. Item & alia, quia legata non consueuerunt esse de dāno, vt ff. man. l. si hæreditatem. sed reuocantur propter æs alienū, & debitū bonorum subsidium, vt sint nulla, vt ff. de hær. instit. l. ex facto. 2. §. vnde scio, & j. de iure delib. l. sciimus. §. licentia dan da creditoribus.
d Caueris.] per quod agnoscere videris pro rata, vt infra, ad leg. Falcid. l. j.

1 Idē Sal. Bu. & Ba.

A consumere, qualiter à me conuenietur? Videtur, quod non possit, ar. ff. eo. l. non omnis. §. & cum pecunia. Item condictio sine causa non datur: quia ex causa est apud eum, quæ non est finita: nec datur respectu possessionis: quia ad certæ pecuniæ possessionem non est adstrictus. Magis videtur verum,[2] vt teneatur quasi cōsumpta pecunia: quia per eum fit ne consumat, vt ff. de cond. & dem. l. iure ciuili, si vero bona fide hoc faciat, non tenetur: vt quia est ei denunciatum à domino ne consumat, vt ff. e. l. nam & si fur. & facit. j. de distra. pig. l. si maritus, & s. de rei ven. l. si ex ea pecunia.

2 Istud approbare videtur Cy. hic.

ratam[a] rem desideras, vt æs alienum[b] patris tui non pro portionibus hæreditarijs exoluaris tu, & frater cohæres tuus, sed pro æstimatione rerum prælegatarum: cum sit explorati iuris, hæreditaria onera ad scriptos hæredes pro portionibus hæreditarijs, non pro modo emolumēti pertinere.[c] Quod nec tu ipse ignorare videris, cum creditorib. secūdum formā veteris iuris pro portione tua caueris.[d] Dat. Kalend. Iul. Chilone & Libone Conss.

Ista est not. lex. Qui pecuniam alienam suo nomine mutuat, sibi stipulando ius quærit. quod cedere tenetur. h. d. Bal. Vel sic. In pecunia aliena non consistit mutuum, tamen numeratori sibi stipulanti quæritur actio, non domino, nisi ut cedat eum compellat. Sal.

II. Imp. Antoninus. A. Hermogeni.

QVamuis pecuniam tuam[e] Asclepiades suo[f] nomine crediderit, stipulando[g] tamē sibi ius obligationis[h] quæsiuit. quam pecuniam vt possis petere, mādatis[i] tibi ab eo actionib. consequeris.[k] PP. VII. Kalend. Maij, Messala & Sabino Conss.

Qui officium in prouincia administrat: fœnus exercere non potest. Bal.

B III. Imp. Gordianus. A. Sempronio.

EOs qui officia administrant,[l] neq; per se, neq; per suppositas personas tempore officii sui in prouincia fœnus[m] agitare posse, sæpe rescriptum est. PP. VIII. Kalen. Septē. Gordiano A. & Auiola Conss.

Qui nomine domini mutuat: si dominus nomen debitoris ratum non habet, aget actione mandati, vel vtili absque cessione. Hoc dicit. & est no. Baldus.

C IIII. Imp. Philippus A. & Philip. Cæs. Maximo.

SI absentis[n] pecuniam nomine eius[o] fœnori dedisti, ac reprobato nomine,[p] mandatis

QVamuis.] CASVS. Pecuniā meā Titio tu nomine tuo mutuasti, & eam tibi reddi tuo nomine stipulatus es, an mihi quæsita sit actio aduersus Titium? Respon. non, si pecunia consumpta fuerit. Sed qua actione te conueniā, non aperit. Tu dic, vtili neg. gest.
e Pecuniam tuam.] per quod videbatur tibi quæsita actio.

EOs qui.] CASVS. An potestas Bonon. durante sua administratione per se vel per suppositam personam pecuniam fœnori dare Bononiensi possit, quæritur? Dicitur quod non.
l Administrant.] ad tempus: secus si sunt perpetui, vt ff. e. l. præsidis, in princ.
m Fœnus.] s. fœnerando. Alij idem si sine fœnore dent: & idem in quolibet contractu, vt ff. eo. l. & principalib. & s. de contra. iud. l. j. & ff. de contra. empt. l. non licet, & l. qui officij, & idem arg. sumere videtur quod possit, vt d. l. ff. eo. l. præsidis, in fi. quod intellige à non subditis: ne sit contra, j. eod. l. pen. Accur.

f Suo.] si autem tuo, esset tibi actio quæsita, vt ff. eo. l. certi. §. si nummos, licet si tibi stipulatus esset, nulla tibi quæreretur actio, vt in ea. l. §. quoniam.
g Stipulando.] nisi enim esset stipulatus, non quæreretur sibi actio. nisi ex consumptione. nam eo modo recōciliatum esset mutuum: quod dic, vt ff. eo. l. 2. §. appellata. Item an innouet stipulatio sequens actionem, quæ oritur ex numeratione, & quando dixi ff. eo. l. certi. §. quoniam, in glo. scilicet, condicere &c.
g Stipulando.] similiter per vsucapionem, ff. eod. l. non omnis numeratio, circa prin.
h Ius obligationis.] certi condictionis ex stipulatione, non ex numeratione &c.
i Mandatis.] scilicet, vt negotium tuum gessisse videatur te ratum habente in subsidium, pecunia consumpta per debitorem.
k Consequeris.] vtili negotiorum gestorum: vt s. de rei vendi. l. mater, & j. de reb. alie. non alie. l. 2. vel depositi si erat deposita, & generaliter ex quouis contractu ex quo apud eum fuit. Sed quid si pecuniam alienam, quam dedi mutuo, stipulatus sum mihi reddi, & dominus pecuniam suam vendicet antequam consumpta sit, an tenebitur mihi ille cui numeraui? Videtur quod non, arg. ff. de in rem ver. l. sed dicendum, & ff. de condic. sine cau. l. j. in fi. & l. 2. & 3. Item pro hoc. ff. de stipu. ser. l. j. §. 2. Sed ecōtra videtur quod sic: quia in genere debitor est, quod nō perit: vt j. eo. l. incendium, primum verius est. Itē quid si dedi pecuniam alienam mutuo, nec debitor fuit eam

SI absentis.] CASVS. Absente me pecuniam meā & meo nomine Titio mutuasti, quem conuenire volebam. sed mutuum reprobaui: qualiter mihi succurratur ad recuperationem pecuniæ à te mutuatæ, cum tecum actionem non habeam, quæritur? Respon. quod cedam tibi actionem, & vtens iure cesso. si vero non cedam: quia
D non cōpellar nisi te conuenissem, & tu exciperes, quia nomine meo mutuasses, quo casu per except. cōpellerer cedere: tunc vtilē actionē quasi negotiorum quadā nomine tuo mutuasses, præses prouinciæ tibi cōpetere nō negabit.
n Si absentis.] scilicet Titij.
o Nomine eius.] vnde directam actionem ei, non tibi quæsisti: vt ff. eo. l. certi §. si nummos.
p Reprobato nomine.] ab eo cuius fuit pecunia, volente eo agere tantum aduersus te. Et dic nomine, id est cōtractu vel actione. Vel dic debitore. Vel dic quod reprobat per in integrum restitutionem. Vel verius reprobat eoipso quod non vult agere ex actione sibi quæsita. Alij dicunt eo quod ratum non habet, quod non placet: sed liceat reprobet, vt dixi tamen ei est quæsita etiam ignoranti & inuito, vt & allegatur. ff. de actio. & oblig. l. si à furioso, & ideo eam cedit: vt hic dicit. Sed quid si dederit nomine absentis, & postea incontinenti sibi stipulatus est? Forte dici potest, vt tantum ex stipulatione agatur, vt ff. de nouat. l. cum enim. nec dicam priori ablatam actionem: quia nec habuisse uidetur. Vel dic aliud [illegible]

cum quid suo nomine numerat, & post ea stipulatur, & aliud cum alterius nomine dedit. sic ergo tenetur duobus, & cui primo soluerit, ille habebit. Vel dic quòd non potuit nouare, vt. ff. de procurat. l. mandato, &. l. procurator totorum, & de iudi. l. si petitor, & hoc placet.

a Actionibus.] si cedat tibi, actionem directam habes, sed si non, vtilem.
b Idem præses prouinciæ.
c Si cessare.] quia non cogitur mandare, nisi opposita exceptione.
d Mandatum.] id est cessionem.
e Vtilē.] quasi tuo nomine dedisses, vt ff. de admini. tuto. l. cum quæritur, & ad hoc infra de contra iudi. tu. l. si non.
f Tibi.] scilicet mutuanti, vel cuius nomine est numerata.

Casum ponit.

g SI nō singuli.] CASVS. Tres fuerunt confessi se mutuo decem accepisse, & vni tantum fuerunt numerata: dicit quòd alii duo non tenentur, si nullum tamen horum quatuor interuenerit, id est quia nō obligauerūt se in solidum re vel verbis constituentes se reos, vel si non fideiusserunt pro eo qui accepit, Vel non est lapsum biennium. Item eodem modo prosequeris, in tribus qui confessi fuerunt se accepisse oleum, sed vni numerata fuit pecunia. nam duo non tenentur, nisi aliquid supradictorum quatuor interuenerit, sed tunc tenentur sicut tertius tenebatur. Item ille etiam cui est pecunia numerata, non tenetur ad oleum, sed ad pecuniam quam vere accepit, nisi in stipulatione fuerit oleum deductum, vt. ǰ. l. proxima distinguitur.

† aliàs additur negatio non.

actionibus a experiris: pręses prouinciæ iurisdictionem suam pręebebit. Idem b si cessare c mandatum d animaduerterit, vtilē e tibi f aduersus debitorem actionem eo nomine competere non negabit. Propos. XV. Kalen. Mart. præsente & Albino Conss.

Not. est. & h. d. Numeratio in persona vnius non obligat alios, nisi constituerint se reos debendi in solidum re vel verbis. vel chirographo. & biennium sit elapsum vel inuicem fideiusserint. Bald. Vel sic. Plures rei debendi possunt in solidum tam re quam verbis constitui & plus valet verum quam simulatum. Salic.

V. Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Aristodemo & Proculo.

SI non singuli g in solidum h accepta mutua quantitate, i vel stipulanti k creditori sponte vos obligastis: licet vni numerata sit pecunia, vel † intercessionis l nomine hanc pro reo suscepistis obligationem: frustra veremini ne eius pecuniæ nomine vos conuenire possit, quam alii mutuo dedit, si intra prestitutum tēpus m rei gestæ n quęstionem detulistis. Ac multo magis o inanē timorē geritis, si pecunia p numerata oleū susceptum instrumēto sit collatū: cum si reddēdi † stipulatio q nulla subiecta est, & huius rei est habita solennis contestatio, r in suo statu remanente eo quod vere factum intercessit, s ex olei accepti scriptura nihil deberi t manifestum est. S. V. Non. Maij. AA. Conss.

Debitum ex causa vna, potest in alia causa mutui per stipulationem transferri, non simplici confessione, nec nudo pacto. Et licet confessio fiat per instrumentum, tamen non operatur idem quod stipulatio: quia stipulatio est efficacior contractus qui fit in iure, hoc dicit secundum Bald.

VI. Iidem AA. & CC. Nicandro.

SI ex precio u debitæ quantitatis, facta nouatione, x per stipulationem y vsuras licitas ab eo cōtra quē supplicas, stipu-

h Insolidum.] te & ipsis mandantibus & volentibus.
i Quantitate.] quia numeratione tenetur in solidum, sed hoc quomodo? cum eiusdem pecuniæ & dominium vel possessio non possit penes plures esse in solidum, vt ff. commo. l. si vt certo. §. fin. Respon. si vni numeretur aliorum voluntate, vt ff. de solu. l. qui hominem. §. j. & ff. de duobus reis. l. eandem, & ad hoc infra de duobus reis. l. exprimere, & infra loca. l. si diuisa.
k Vel stipulanti.] repete, si non, & sic fierent per stipulationem duo vel plures rei debendi, vt institu. de duo. reis, in princ. & infra de duobus reis. l. propter. Accursi.
l Vel intercessionis.] repete, si non. si ergo intercessissent, in solidum tenerentur, vt institu. de fideiuss. §. si plures.
m Præstitutum tempus.] s. biennium, vt institu. de lit. obl. §. multum.
n Rei gestæ.] qualiter fuistis confessi, sed alij fuit data, & non vobis vt sperabatis. vt ff. ǰ. de cōd. ex lege. l. ij. sed oppo. hic nō proponitur ꝙ interuenit scriptura cōfessionis, ergo etiā post bienniū potest excipi, cū bienniū obligat, vbi literę interueniūt. Sed dic hic ēt fuisse scripturā.

Exceptio nō numeratæ pecuniæ limitata tempore, an habeat locum contractu celebrato nō in scriptis.

Item nec ob. infra plus vale. quod agi. l. j. quia illa regula fallit in obligatione literarum.
o Multo magis.] s. fuit vna simulatio, hic duæ, & ideo dicit, multo magis.
p Si pecunia.] quidam habent, si pro pecunia numerata, & secundum hoc ponitur casus in hoc loco vt ponitur infra. l. prox. ideo subiicit, cum si reddendi &c. quia si stipulatio nouādi animo interponatur, cōtra est, vt infra. l. prox. sed hoc non placet, quia tunc non fieret cōfessio olei spe accipiendi pecuniā, cum iā erat accepta ab illis qui de oleo confitentur, vnde non haberet locum de protestatione exceptionis quam dicit hic locum habere, vt subiicit, & huius rei est, &c. & ǰ. de non num. pecu. l. aduersus, & alij habent sine pro quæ est melior: Et dices pecunia numerata, scilicet vni confessi! sunt alij duo de oleo, & ideo subiicit, cum si reddendi &c. quia si stipulatio interuenit ab aliis duobus, datur exceptio in factum, vt infra, de non numera. pecunia. l. cum vltra. Vel secundum istā eandem literam dic, numerata, id est numeranda. sic ǰ. de leg. & consti. l. j. & sic non fuit alicui numerata, & secundum hos duos vltimos modos soluitur contrarium. ǰ. de re. permu. l. rebus, cum istis confitentibus non fuit numerata aliqua pecunia, vel aliquid aliud datum. Item secundum primum non fuit facta confessio post numerationem incontinenti.

† In quibusdā exempl. sic legitur, cū (si de reddēdo oleo stipulatio nulla subiecta est, & huius rei habita est solennis contestatio) in suo sta. te. eo ꝙ ve. fac. intercef. ex olei ac. scrip. ni. deberi manifestū sit.

q Stipulatio.] de oleo scilicet, sed tantum confessio huius rei de oleo non accepto.
r Contestatio ante biennium.
s Intercessit.] scilicet numeratio pecuniæ.
t Nihil deberi.] scilicet ab accipiente pecuniam.

SI ex precio.] CASVS. Debebas mihi decem ex causa venditionis, rogasti vt dimitterem penes te ex causa mutui, & dimisi, & stipulatus sum ea nouandi animo mihi reddi ex causa mutui, & similiter stipulatus sum vsuras: licèt falso demonstres te debere ex causa mutui, quia nouata est prima obligatio, dicitur quod legitimas vsuras petere potero. si vero vsuras per stipulationem non promisisti, sed obligasti te ad reddenda decem in instrumento ex causa mutui, & simpliciter conuenisti mihi dare vsuras, eas petere non potero, nec mutatur prima obligatio. Viuianus.
u Si ex precio.] id est quantitate debita pro precio cuiuslibet venditionis puta.
x Nouatione.] ipsius sortis.
y Per stipulationem.] & animo nouandi hoc modo, Decem quæ mihi debes ex venditione tali confiteris ex causa mutui te debere, & ex causa ea reddere per stipulationem

pulationem promittis & vſuras, & animo nouandi prio A rem obligationem ex venditione. alias non fit nouatio: vt infra de noua. l. fin.
[a] Præmiſſa.] in inſtrumento.
[b] Subſtantia.] Inſpicitur ergo quòd cauſa iſta ſubeſſet, vt hic, & j. ad Macedon. l. ſi filiusfa. aliquid.
[c] Citra.] id eſt ſine ſtipulatione.
[d] Cōſcriptum eſt.] ſcilicet in chirographo. Sed nonne peccauit tabellio, qui hoc ſcripſit? Reſpō. erat priuata ſcriptura, non publica. Vel ſcripſit ꝙ ſic confitebatur, & nō ꝙ ſic eſſet veritas: vt dicebant Iudæi ad Pilatum, Scribe quòd dicit ſe regem Iudæorum, non quod ſit rex Iudæorum. Ioan. 19.
[e] Conuenit.] nudo pacto, & ſic peti nō poteſt, vt infra, de vſur. l. quamuis. ſed in primo caſu huius legis fuerunt vſuræ deductæ in ſtipulationem.
[f] De præcedenti.] ſola ergo pactione, vel ſcriptura conſtitui non poteſt mutuum. niſi ad manus pecuniam habeat, non dico præſentē, ſed in arca, & ſic ſoluitur contra ff. eo. l. ſingularia, & ff. mā. l. qui negotia. Item adhuc huic reſponſo eſt contra. j. de non num. pecu. l. aduerſus. Sol. hic ſcriptura fuit facta ad nouationem, ibi ad nouationis probationem, ſic & ff. de iudi. l. exigere. Vel melius ibi cauſa fuit quantitas per ſtipulationem, hic pacto nudo, vt hic diſtinguitur, vel ſol. vt ibi, & concordat hunc l. ſupra de tranſac. l. cum ea, & infra ad Vell. l. 3 & ſ. de poſt. ſi ſub ſpecie, & j. plus vale. quod agit ur. l. j. & ff. de leg. 2 l. cum filius § dominus.

Mutuum nō poteſt ſola pactione vel ſcriptura conſtitui.

latus es: falſa mutuo datæ quantitatis demonſtratio ꝑmiſſa, [a] cū obligationis ſubſtantia [b] nō defecerit, quo minus vſq; ad modū placitū vſuræ poſsint exigi, nihil nocet. Si vero citra [c] vinculum ſtipulationis tantum mutuam pecuniam datam conſcriptū [d] eſt, & eius præſtari fœnus B conuenit, [e] ſimulatis pro infectis habitis, huiuſmodi placitum nihil de præcedenti [f] mutauit obligatione. S XV. Kalen. Decē. AA. Conss.

Agens ex mutuo non habet neceſſe probare originem dominij. h. d. vbi habemus cautum, fruſtra quærimus caſum h. d. vel aliter: Repetenti mutuum non poteſt opponi exceptio turpis quæſtus. h. d. & iſte eſt verus intellectus huius legis. Bal. Vel ſic: Contractus ſubſtantia non origo pecuniæ eſt ſpectanda.

VII. Iidem AA. & CC. Pactumeiæ. C

NOn vnde originē [g] pecunia quæ mutuo datur, habeat: ſed qui contraxit, ſi vt propriam [h] numerauit, in huiuſmodi obligationibus requiritur. S. V. Non. Octo. Sirmij. AA. Conss.

Vnde per inutile non vitiatur, & non cauſa poteſt conuerti in cauſam mutui nudo pacto appoſito incontinenti. ſecus ſi ex interuallo. vt ſupra eo. l. ſi ex precio, ſecundum Bart. h. d. Bal. Vel ſic: Si datur ſpecies æſtimata pro pecunia mutuanda, contrahitur mutuum: vſura tamen promiſ D

NOn vnde originem.] CASVS. Mutuaui tibi pecuniam redactam ex re furtiua: (quod bene poteſt fieri: quia dominus eſt pecuniæ, licet dominus nō ſit rei furtiuæ. ff. de fur. l. qui vas. §. fi.) ſi pecuniā mutuaui, nō inquiritur, vnde ad me peruenerit, ſed an ſit mei mutuātis.
[g] Vnde originem.] id eſt vnde peruenit ad mutuantem, dummodo ſit ſua, vt ſubijcit.
[h] Si vt propriam.] & ſic ſtatim naſcitur condictio, aliàs demum reconciliato mutuo, vt dixi ſupra eod. l. 2. Vel dic propriam, id eſt ſuo nomine: alias alij quæritur condictio, vt ff. eodem. l. certi condictio. §. ſi nummos. Accurſius.
SI pro mutua.] CASVS. Volebam à te mutuo accipere pecuniam, quam cum non haberes ad manum, equum vel ſpeciem aliam æſtimatam, puta xx. de conſenſu vtriuſq; noſtrum mihi tradidiſti, vt ex eo pecuniā redigerem, & haberem eam tanquam mutuatam, & ſtipulatus es eam tibi reddi cum vſuris centeſimis, & aurum tibi pignori obligaui. ex iſto themate eliciūtur tres quæſtiones. Prima eſt, an teneat ad pecuniam, cum mihi numerata non ſit. Secunda, an ad vſuras centeſimas. Tertia, ſi pignus tantū non valeat, an teneor ad prædictam ſolidam quantitatem. Viuianus.
[i] Æſtimatas.] & ſic æſtimationem videris ab initio accepiſſe, vt hic, & ff. ſi certum petatur. l. rogaſti, & ff. manda. l. qui negocia, prout habes ibi in litera, nihilo minus, ſed ſi habes, nihilo magis, eſt contra. Solut. vt ibi.
[k] Vſuram.] & ideo per hoc videbatur infirma promiſſio vſurarum: & ſic nihil eo nomine peti poſſe. quod eſt minime verū, ſed potius ſiue ſtipuletur quis vltra ſtatutum modum, ſiue vſuras vſurarum, non ideo minus licitas duntaxat petere poteſt, vt hic, & ff. de vſur. l. placuit, & ff. de condic. indebi. l. ſi non ſortem, in prin. & j. de vſur. l. pro auro, ſed per auth. nec licitas petet, vt j. de vſu, authen. ad hæc.
[l] Legitima.] quantitas.
[m] Pareas.] vt infra de pignor. l. j. & de diſtracti pignorum, l. 3 & ff. ſi certum petatur. l. creditor. 2. & infra, de actio. & obligatio. l. aduerſus, & ff. de diſtract. pignorum. l. quæſitum. §. finali. ſed Veneti contrarium ſeruant.

*vram.

Venetorū obſeruatio.

ſa non debetur vltra: nec vitiatur intra legitimum modum: & inſufficientia pignoris non impedit totius debiti exactionem. Salic.

VIII. Iidem AA. & CC. Proculo.

SI pro mutua pecunia quam à creditore poſcebas, argentum, vel iumenta, vel aliàs ſpecies vtriuſq; conſenſu æſtimatas [i] accepiſti, dato auro pignori: licet vltra vſuram * [k] centeſimam vſuras ſtipulanti ſpopondiſti: tamen ſors quæ æſtimatione placito partium definita eſt, & vſurarum titulo legitima [l] [ſumma] tantum recte petitur. Nec quicquā tibi prodeſſe poteſt, ꝙ minoris eſſe precij pignus quod dediſti, proponis, quo minus huiuſmodi quantitatis ſolutioni pareas. [m] S. XVII. Kalen. Ianuar. AA. Conss.

Si plures ſimul mutuant, cuilibet pro parte quæritur actio: niſi ſit conuentum quòd ſint plures rei credendi re vel verbis inſolidum, Bal. & Salic.

IX. Iidem AA. & CC. Alexandro.

CVm te [n] in Gallia cū Syntropho certū auri pondus, itemq; numeratam pecuniam mutuo dediſſe, [o] vt Romæ ſolueretur, precibus aſſeueras: aditus cōpetēs iudex, ſi duos reos ſtipulandi, [p] vel re, ꝓ ſolido [q] tibi quæſitam actionem, ſiue ab hæredi-

CVm te.] CASVS. Titius & Seius Gallio in Gallia decem mutuauerunt, reddenda Romæ. Titius inſolidum petere volebat, nunquid potuit? diſtinguitur, aut Titius & Seius conſtituerunt ſe duos reos credendi in ſolidum, re vel verbis, aut non. Primo caſu in ſolidum petere poteſt, vel ſi Seij eſſet procurator, vel eius hæredis. Secundo caſu Titius ſolam dimidiam partem conſequetur: & Seius aut eius hæres aliam dimidiam.
[n] Cum te.] ſcilicet Caium.
[o] Dediſſe.] Titio pone.
[p] Stipulandi.] in ſolidum, vt ff. de duo. reis. l. reos.
[q] Pro ſolido.] ſcilicet, vt dixi, & ſupra eodem. l. ſi non ſinguli.

a Animaduerterit.] scilicet iudex.
b Debitum.] Primis duobus casibus iure tuo, sed tertio partim suo nomine, partim procuratorio: vt ff. fa. ercis. l. plane. in fi. & facit. s. de consortibus eiusdem lit. l. j.
c Solum.] nisi lite contestata, vt s. de c. infor. eius. lit. l. 2

EO quod.] CASVS. Potest poni in trib. scholaribus, qui promiserunt domino collectam: eorum nomina in schedula aliqua conscripta sunt: vult dominus primo pecuniã petere ab eo cuius nomen vltimo scriptum est. dicunt illi, aut debitum primo scriptum exiges totum, aut simul, an impedietur exactio, quæritur? Dicitur, quod non. vel sic: Mutuaui tribus pecuniã, & quilibet se in solidũ obligauit. volo petere ab vno: excipit ille, quod solus conueniẽdus nõ est: quia tres se obligauerunt. Respon. quod non obstat exceptio mihi talis: vnde ab vno petere possum, & hoc in prima. Item si mutuaui tibi pecuniam, & stipulatus sum oleũ mihi reddi: petere possum: & si debito rem pœniteat, quod ad oleum se obligauerit, non ob hoc rescinditur cõtractus, & hoc in secunda.
d Eo quòd.] sic construe exactio nõ interpellatur, id est nõ remouetur, eo quòd vno tantum instrumento continetur obligationis probatio proprij debiti singulorum. debiti dico à multis. nam dicebatur, prout quodcũque debitum prius in instrumento legitur: ita prius exigendum videtur. vel videbatur non posse peti, nisi totũ simul quod in vno instrumento continetur, sed tamen aliud est, vt ff. de euic. l. cum plures.

bus, Syntrophi procuratorem te factum animaduerterit: [a] totum debitum, [b] alioquin quod dedisti solũ, [c] restitui tibi iubebit S. XV. Kal. Ian AA. Conss.

In vno instrumento possunt contineri obligationes diuersarum personarum: nec vitiatur instrumentum, vel probatio. h. d. in primo responso. Item per stipulationem alia causa in causam mutui verti potest. h. d. in secundo responso. Bal. Vel sic: De plurium debitis vna charta, vel instrumento contentis, vnum solum potest exigi, vel stipulatione nouari: nec pœnitentia vnius contrahentium dissoluit contractum. Sal.

X. Iidem AA. & CC. Crispino.

EO quòd [d] à multis proprij debiti singulorũ obligationis vno tantum instrumento probatio continetur, exactio [e] non interpellatur. [f] nam si [g] pro pecunia quam mutuò dedisti, tibi vinũ stipulanti, [h] qui debuerant, spoponderunt: negocij gesti pœnitẽtia contractum recte [i] habitum non constituit irritum. [k] S. II. Non. Feb. Sirmij AA. Conss.

Casu aduersa fortuna non liberat generis debitorem. Bal. & Sal.

XI. Iidem AA. & CC. Maximiano.

INcendium [l] ære alieno [m] non exuit debitorem. S. II. Id. Febr. Sirmij. AA. Conss.

Obligatus soluere cum alio, siue pro parte, siue insolidum sit obligatus: soluendo solidum pro parte correi, repetit à correo. h. d. tex. & gl. Bal.

XII. Iidem AA. CC. Theophilo.

SI in rem communẽ cũ Ione mutuam sumpsisti pecuniam, [n] nec re, [o] nec solennitate verborum vos obligastis in solidũ: [p] & si eam pòst integram soluisti, de restituenda tibi parte contra Ionem experiri, [q] vt debitũ [r] poscẽs, iudice cognoscẽte potes, [s] S. XV. Kalend. Septembr. CC. Conss.

Actus agentium pariunt obligationem inter contrahentes, quicquid sit actum inter vnum ex contrahentibus & tertium. h. d. no. Vel sic: Ille qui contrahit, nomine proprio obligatur: licet gerat in animo non conuertere in vtilitatem suam, sed tertij. h. d. no. & est cotidianus iste casus, & no. Bal. Vel sic: Mutuum obligat contrahentes, non dominos rerum in quibus est versum: nisi eorum contemplatione a numerante sit factum. Sal.

XIII. Iidem AA. & CC. Frontoni.

EVm qui mutuam sumpsit pecuniam, licet in res alienas, [t] creditore non cõtemplatione domini rerum eam fœnori dante: [u] principaliter obligatum, [x] obnoxium remanere ...

A enim in genere debetur, perire non potest, vt ff. ad l. Fal. l. in ratione. 2. § diligenter, ibi, incertæ &c. & de verbo. obl. l. inter stipulantem. § sacram. at in cæteris contractibus vbi species debetur mihi, vel mea vel futura mea, interitu eius liberatur: vt ff. de verbor. obligatio. l. si ex legati causa, & l. si seruum: sed fallit, quod hic dicit, in nautica pecunia, vt ff. de nauti. fœ. l. periculi, & infra, de nau. fœ. l. 1. Item in act. noxali, vt ff. de noxa. l. electi. §. si is, & in actione de peculio: vbi tempus rei iudicandæ inspicitur, an sit in peculio, vt ff. de pecu. l. quæsitum, in princip. & ff. de liber. lega. l. si quis reum. §. idem Iulianus, alias est. l. si filiusfam. & de fideiussor. l. cum fide-iubeat.

Generis debitũ perire non potest. Debitor an & quãdo liberet perempta re debita.

SI in rem.] CASVS. In refectionem domus cõmunis mihi, & Titio pecuniam mutuasti. ego totum tibi solui: an a Titio petere possim, quæritur? Respon. quòd si ego & Titius nec re nec verbis in solidum nos obligauimus, & ego postea in solidum solui: Titium conuenire potero perinde ac si ei mutuassem: sed qua actione, non aperit. Tu dic nego. gesto. actio. vel locatu. Viuianus.

n Pecuniam.] puta in communem domum reficiendam.
o Nec re.] qualiter fiat, dictum est supra eod. l. si non singuli.
p In solidum.] quod facere potuistis, vt supra eodem, l. si non singuli, quod si esset & solueres, diceris alium liberare, non officio gestionis, sed natura obligationis: sed & tunc actio negotiorum gestorum locum haberet, vt not. infra, de duobus reis, leg. prima.
q Experiri.] actione negotiorum gestorum.
r Debitum.] idest sicut ei mutuasses aliquid.
s Potes.] actione negociorum gestorum, & ad hoc, ff. loca. l. si diuisa, & infra, de duobus reis, leg. prima, & ibi not.

e Exactio.] i. petitio.
f Non interpellatur.] id est remouetur.
g Nam si.] vere prædicta ratione non interpellatur: quia nec ista quæ sequitur. Vel dic nam pro certe.
h Stipulanti.] secus si sine stipulatione translata fuit mutuatio pecuniæ in vinum, vel in aliã speciem, vt s. e. l. si non singuli, in fi. & l. si pro mutua.
i Recte.] i. iure ciuili.
k Irritum.] vt s. de transac. l. quamuis, & j. de contrah. empt. l. non idcirco, in fin. & j. de act. & obl. l. sicut.

INcendium.] CASVS. Mutuaui tibi decem: post omnia bona tua per incendium perierunt: nunquid desinas mihi esse obligatus, quæritur? Dicitur quod non.
l Incendium.] vel alius fortuitus casus, vt institu. quib. mo. re contra. ob. §. item is cui res.
m Ære alieno.] siue sit pecunia, siue aliud genus. quod

EVm qui.] CASVS. Si pecuniam quam in rem tuam impendebam, mutuo accepi, & Titius creditor mutuauit non contemplatione tui, sed mei: quem nostrum habebit Titius obligatum? Respon. quòd me, qui mutuam accepi.
t Alienas.] scilicet impendendam.
u Dante.] alias haberet eum obligatum actione negociorũ gestorũ: vt plene d. xi. ff. de ne. gest. l. si pupilli. §. j.
x Obligatum.] scilicet accipientem.

Mutuæ.]

MVtuæ.] CASVS. Mutuasti mihi x. confectum A est inde instrumentum, cui subscripsit Titius tanquam testis. nunquid subscribendo uideatur se obligasse, quæritur? Respond. quòd non: cum ab eo ea tibi reddi stipulatus non fuisses.

si uero temporales, pro republica possunt, ut ff. l. Caius, sed si pro se, ab homine alterius prouinciæ possunt, ut hic, & ff. eo. l. præsidis, in fi. l. à suo non possunt, ut hic, & supra eod. l. eos, & ff. eo. l. principalibus, & facit ad hanc l. quod diximus ff. de offic. præto. l. Barbatius.

a Subscribentem.] ut testis, non ut se obliget: ut j. de act. & oblig. l. nimia, & j. de fideiuss. l. si pater, & j. de admini. tuto. l. si non. & no. ff. de euic. l. quidam.

NOn aduersus.] CASVS. Mutuasti mihi decem, postea eadē decem mutuaui Titio, & decessit. uis me conuenire: dico me nō esse conueniendum, sed hæredes Titij, cui mutuaui. nunquid sim audiēdus? Respon. q non. Vivianus.

b Postulas. ut infrà] de act. & obl. l. eum, & de solut. l. eum à quo. & infra, de post. l. si is, & ff. de cōdic. inde. l. his solis. & hoc quando non ideo tenetur, qa habebat actionē. aliàs cessio pro iusta præstatione est: ut arg. ff. de pecu. l. quod debetur, in fine.

Cessio aliquādo pro iusta præstatione ē.

QVisquis.] CASVS si potestas Bonon. aliquis de sua iurisdictione mutuo fœnebrem pecuniam dedit, unà cum potestate exilij pœna plectetur. & hoc in prima. Idē si duo eundem honorem ambiebant, & alter alteri pecuniam dedit ut desisteret, exilij pœna plectetur & hoc in secunda. Alius tamē est modus petendi exemplum in hac ultima parte: sed dic ut in glo.

c Versatus.] licet ibi domicilium non habeat.

d Collectarius.] qui mecum eundem desiderans honorem, dat mihi pecuniam ut desistam, & eum non impediam. Alij dicunt. i. qui emit honorem ut inde duplum colligat, ut in auth. ut iudi. sine quoquo suffrag. §. cogitatio, & §. eos, & §. si quis autem, colla. 2.

Collectarius quis dicitur.

e Ambienti.] eundem honorem. Vel dic secūdū alium, idest qui desiderat pecuniam pro hoc sibi dari.

f Pœna.] huic l. & s. eo. l. eos, est cōtra ff. eo. l. præsidis, & l. principalibus, & ff. de usur. l. Caius. Sed distingue an sint perpetui, & tūc possunt, ut d. ll. cōtrarijs, ff. eo.

1 Istā gl. sequitur Bald. & Cy. hic.

nere oportet. S. XVII. Kal. Nouēb. Nicomediæ. CC. Conss.

Mutuata pecunia subscriptio non nocet subscribenti. h. d. Bald. Vel sic. Subscribens se ut testis, non obligatur. Salic.

XIIII. Iidem AA. & CC. Hadriano.

MVtuæ pecuniæ quā alijs dedit creditor, citra solennitatem verborum subscribentem [a] instrumento te non habet obligatum. Sine die. AA. Conss.

Personalis actio non sequitur debitorem debitoris, & iura non mandantur inuito. hoc dicit. Bald. Vel sic, Creditor non potest cogi à debitore, ut eo dimisso agat contra eum cui debitor ipse pecuniam fœnerauit. Sal.

XV. Iidem AA. & CC. Charidemo.

NOn aduersus te creditores, qui mutuā sumpsisti pecuniam, sed eius cui hanc credideras, C hæredes experiri, contra iuris formam euidēter postulas. [b] S. V. Kalend. Decembr. CC. Conss.

Qui pecuniam iudici mutuat, præsumitur iudicem corrumpere: & qui propter honorem publicum cōsequendum dat pecuniam, exilij pœna punitur. hoc dicit. In officiali recipiente licet adijciatur titulus mutui, præsumitur barrataria. Bal.

XVI. Impp. Honorius & Theodosius AA. Theodoro præfect. præt.

QVisquis iudici fœnebrem pecuniam mu D tuauerit, si in prouincia fuerit versatus, [c] quasi emptor legum atque prouinciæ, vel si quis collectarius [d] honoris precium dederit ambienti: [e] exilij pœna [f] vnà cum ipso iudice plectetur. Dat. XVII. Kalend. Nouemb. Basso & Philippo Conss.

Chirographum non probat debitum, nec eius solutionem, nec creditur ei si sit ultra quinquaginta libras auri nisi adsint sibi tres subscribentes qui sint bonæ opinionis. Bald.

XVII. Imp. Iustinianus A. Mennæ præfec. præt.

SVper chirographariis [g] instrumētis hęc pro B communi vtilitate sanciēda duximus, vt si quis pecunias credere [h] supra quinquaginta libras auri voluerit, [i] vel super reddito debito securitatem accipere, [k] cum amplius sit memorata quantitate, sciat nō aliter debere chirographum à debitore vel † creditore [l] recipere, q̄ si testimonium trium testium probatæ opinionis per eorum [m] subscriptiones idem chirographum capiat. Nā si contra [n] huiusmodi obseruationem chirographum super pecuniis memoratam auri quantitatem excedentibus proferatur, minime hoc admitti à iudicantibus oportet: [o] quod & in futuris creditis vel debitorum solutionibus locum habere oportet D. X. Kal. Iun. Constantinop. D. N. Iustiniano. A. II. Cons.

IN AVTH. de instru. cau. & fide. § oportet vero, col. 6. consti. 3

Contractus supra libram auri celebratus in scriptis ab imperito literarum, quinque testium eget solennitate, inter quos connumeratur tabellio.

SVper.] CASVS. Duo dicuntur in l. ista. primum, quod si debitor in instrumento aliquo confiteatur se à creditore recepisse ultra 50. libras auri: nō aliter fides huic instrumēto adhibenda est, quàm si tres testes adhibiti fuerint, & ei subscripserint. idē est si creditor confessus fuerit in instrumento sibi à debitore solutum, nec ab aliquo iudice tale instrumentum admittatur. In fine dicit quod lex ista in futuris creditis & debitorum solutionibus locū habeat, nō in præteritis. Viu.

g Chirographariis.] à chir, quod est manus, & graphe quod est scriptura.

Chirographari' unde dicitur

h Credere.] i. mutuare.

i Voluerit.] s. creditor.

k Accipere.] s. debitor.

l A creditore.] scilicet debitore. n.

1 aliàs, uel à creditore percipere, quam si testimonio trium, &c. chirographum, uires capiat.

m Per eorum.] capiat dico per eorum &c.

n Nam si contra.] in auth. de fi. instr. & caute. § oportet.

o Oportet.] quantum ad probationē. sed contra infra, qui po. in pign. l. scripturas. Solu. ibi infra quantitatem istam subsistebat contractus, uel ibi rogati. Item contra infra, de testi l. testium. Solu. ut ibi. & facit ad l. istam, ff. de rescindend. l. si Titius, & infra, de fideicōmiss. l. quæstionem, sed hodie aliter distinguit quàm hæc lex dicat, & ideo uide authen. sed nouo iure, quæ est ex tit. de instr. cau. & fi. §. oportet, coll. 6. quam antiqui ita habebant.

SEd nouo iure.] neq; quātitas ultra unā librā auri, neq; cōtractus distinguitur in ciuitate, nisi quinq; testib' probatæ opiniōis atq; subscriptionib' adhibitis. & intelligit hęc auth. si partes cōtraxerūt ī scriptis, & nō iuri. & breuiter dicūt si fiat cōtract' iuri, stat legi codicis, nec distinguit si sit ī scriptis, uel nō. si uero ī ciuitate, siq̄dē in scriptis

ſcriptis, ibe ſeruabant auth: ſine ſcriptis, ſtatur legi codicis. Sed tu aliter habes authen. Sed nouo iure quinq; teſtes &c. In qua figura caſum hoc modo ſecundum Viuia. CASVS. Hæc auth. in parte corrigit. l. C. & in parte non corrigit: & breuiter tria dicit. In prima corrigit: quia dicebatur in. l. C. ſi quis vellet mutuare pecuniam excedentem ſummam. l. librarum auri: oportebat adhibere in chirographo tres teſtes: aliter tale chirographum non ualebat. hæc auth. hoc corrigit, dicens quòd nō ſufficiunt tres teſtes ſed quinq; opus ſit, ſi contractus fiat ab imperito literarum: & in ciuitate, & excedat prædictā ſummā. In ſecūda parte permittitur q in cōtractu facto ſine ſcriptis ſufficiant duo teſtes. In tertia dicit q ſi contractus fiat in agris, quòd ius vetus habet locū in. l. iſta codicis. Viuia.

bellio. ſi autem ſine ſcriptis ſit contractum, teſtibus aut iureiurando cauſa deciditur. Si autem non ſit in ciuitate contractum: propter ſimplicitatem contrahentium vetera iura ſeruantur. hoc dicit text. authen. cum ſuppletione quæ eſt in corpore unde ſumitur Bald.

SEd nouo iure quinq; teſtes adhibendi ſunt, ſi fiat ab imperito [a] literarū contractus in ſcriptis, & in ciuitate, & excedat libram auri. nam ſi quis facere quemlibet contractum ex non ſcripto voluerit: manifeſtum eſt quia aut per teſtes, aut per iuſiurandum fidem percipiet, actore quidem teſtes deducente, pulſato autem iurante aut referente, ſicut iudex diſpoſuerit. In agris autē, B

a Ab imperito.] expone verba breuiter, & vltimo diſtingue, utrum fiat ſuper minori ſumma libræ auri, aut ſuper maiore. & ſi ſuper minori, ſufficiunt duo teſtes ad plenam probationem, ſiue peritus, ſiue imperitus literarum contrahat, ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis, ruri vel in ciuitate contrahatur. & hoc eſt quod dicitur in authen. de fi. inſtru. § fin. coll. 6. ibi, vt non de rebus exiguis &c. ſi ſuper maiore: ſi quidem imperitus literarum contrahat, & in ſcriptis & in ciuitate, exiguntur quinque teſtes, inter quos exquiritur tabellio, & omnes ſubſcribere debent cum ipſo contrahente: vel pro contrahente ſubſcribet unus teſtium, & præmittetur ſignum contrahentis, ut in auth. de fi. inſtru. §. oportet, coll. 6. & ideo tanta ſolennitas exigitur, quaſi ſtulte faciat quòd de ſcriptura ſe intromittit imperitus. Si uero imperit[a] ſine ſcriptis contrahat in maiore ſumma, exigentur tres teſtes, vt in auth. de fide inſtru. §. 2. & §. ſed & ſi inſtrumenta, in eo quod dicit, adhibeatur ſimiliter teſtium ex ſcripto præſentia. Cum autem peritus contrahit in maiori ſumma, ſiue in ſcriptis ſiue ſine ſcriptis, exquiruntur tres, vt in prædicto titulo. §. 2. & §. ſed & ſi inſtrumenta, & fit comparatio literarum priuatarum, ſi priuata interceſſerit ſcriptura, & negetur, ita demum ſi ſuperſint teſtes: nec exigitur eorū ſubſcriptio. ſed ſi ſubſcripſerint, exigitur vt veniant, & proprijs ſubſcriptionibus atteſtentur. vel ſi nō ſubſcripſerint: quod eis præſentibus confectum eſt documentum. & ita collatio, id eſt comparatio adiuuatur augmento teſtium. & in hoc caſu poteſt loqui authen. quæ eſt infra de fide inſtrumen. l. at ſi contractus &c. & in authen. de fide inſtrumen. §. 1. & 2. & 3. vbi autem inde facta eſt publica ſcriptura, quæ reuocatur in dubium, probetur de eius fide per tabellionem, & per eius miniſtrum, & per eum per quem, id eſt per cuius manum numerata eſt pecunia; uel per ſolum tabellionem. non eſt opus vel locus comparationi vel comparatione. Si uero non ſupereſt tabellio, vel miniſter, vel adnumerator pecuniæ, fit comparatio literarum tabellionis, & ſignorum vel notarum ad plenam fidem, & non ſubſcribētium fit comparatio. Si vero nec tabellio, nec miniſter, nec adnumerator veniant, tabellionis & ſubſcribentium fit comparatio, & vna qualiſqualis col-

Contractus corā quot teſtibus, & cū qua ſolēnitate celebrari debet.

A ligitur fides: vt habes hoc in auth. de fide inſtr. §. ſi vero moriantur, & §. ſequ. In ſcriptis autem dico contrahi, quando id agitur, ut aliter non ualeat, niſi facta ſcriptura: vt videtur innui in authen. de fide inſtru. §. & hæc dicimus ſuper inſtrumentis ex ſcripto &c. coll. 6. ſecundū P. Sed Azo aliter, vt no. in l. contractus, infra, de fide inſtru. Vel dic vt no. inſtit. de contrahen. emp. & ven. §. j. Et hoc in vrbe. in agris vetera iura ſeruantur: vt in authen. de fide inſtru. §. ſi. quæ dicunt vt in omni ſumma ſufficiāt duo teſtes, niſi vbi contractus chirographario inſtrumento initus eſt vltra quinquaginta lib. auri, ubi tres exiguntur: vt in hac. l. aliàs duo. ff. de teſt. l. vbi. Accurſius.

Contractus quando dicitur in ſcriptis celebrari.

q hactenus valuerūt apud eos, & nunc ſint firma.

TITVLVS III.

DE SVFFRAGIO. †

Ex nudo pacto debetur ſalarium aduocato: & ſi ſalarium conſiſtit in quantitate, vel re mobili, vel ſe mouente, non eſt neceſſaria certa ſcriptura promiſſionis uel traditionis: ſecus in re immobili. & ſi aduocatus ſibi ius dicit, tres pœnas patitur: quia de vi punitur, poſſeſſionem reſtituit, & iure (quod per promiſſionem meruit) & patrocinio priuatur. Bald.

† Super hunc tit. vide Alcia. paradox. lib. 2. c. 14.

1. Imppp. Theod. Arcad. & Honor. AAA Rufino. P. P.

SI q deſideria ſua explicare cupiētes, [b] † ſerri ſibi à quoquā ſuffragium poſtulauerint, & ob referendam vicem ſe ſpōſione cōſtrixerint [c] p-

† Aliàs, explere. Suffragium.

DE SVFfragio.

Quia ſuffragium petitur per certi conditionem: ut infra eo. l. 1. de qua dicere cæpit: ideo de hoc hic dicit. & dicitur propriè ſuffragium ipſum patrocinium quod præſtat aduocatus. nam C fragor, id eſt ſonus. inde ſuffragium, id eſt ſonus ille qui fit, vt per eum ſuffragetur alicui: hic autem ponitur impropriè, ſcilicet pro eo quod datur pro patrocinio.

SI qui.] CASVS Si actor vel reus alicui pro præſtando ſibi patrocinium, certum cōſtituit ſalarium, illud reddat: ſi calliditate moram ſoluendi fecerit, ad ſolutionē coarctetur. & hoc in prima. Et ſi in re mobili ſalarium fuit conſtitutum, ſola traditio ad dominium transferendum ſufficit, nec ſcripturam interuenire neceſſe eſt, & eſt contractus firmus: & hoc in ſecunda. Si vero aduocatus rem ſibi conuentam pro ſalario, promiſſio tātum vna monitione poſtea facta inuaſit ſua auctoritate: poſſeſſio ad dominum redeat, & a petitione ſua cadat. & hoc in quarta. Viuianus.

b Cupientes.] ſiue condicant pecuniam, ſiue aliud petant.

c Conſtrinxerint.] ſtipulanti. aliàs non obligantur ſecundum quoſdam. Sed dices hic nudo pacto: & quod ſubijcit, reſtituent, ſcilicet condictione ex hac lege, cum ſtipulatio non interuenit: alias ſi interuenit ſtipulatio, agitur certi condictione ex ſtipulatu, ſi certum promiſſum eſt: ſi incertum, actione ex ſtipulatu, vt inſtit. de verbo. obli. in prin. Si autem nullo modo, tunc officio iudicis pro modo litis, & facundia aduocati, & fori conſuetudine, vt in fin huius legis, & ff. de var. & extraor. cog. l. 1. §. in honorarijs. Si autem eſt conuentum & incertū, poteſt peti vt conſtituatur certum, ut dictum eſt, licet in procuratore ſecus, vt infra man. l. ſalarium. vbi de hoc dices. Sed quidam dixerunt quod ubi pactum nudum interuenit de eo præſtando, detur actio præſcriptis verbis, uel de dolo, ſi dicas incidere in ſpeciem illam, facio vt des, per l. ff. de præſcrip. uerb. l. naturalis. §. quòd ſi faciā, & hoc præſtito prius patrocinio. quæ opinio non placet. illud autem conſtat, actionem locati locum non habere, cum nec in menſore habeat locum, ut ff. ſi men. ſal. mo. dix. l. 1. §. ideo autem. ad hoc. ff. loca. l. qui operas. § 1.

D

Aduocati ſalariū qua actione poteſt peti.

R eſti-

missa restituant, [a] cũ ea q̃ optauerint, [b] consequantur. [c] si artibus [d] moras nectant: [e] ad solutionem debiti coarctandi [f] sunt.

¶ Et si quid eo nomine in auro, vel argento, vel cæteris rebus mobilibus datũ [g] fuerit: traditio sola [h] sufficiet, & cõtractus habebit perpetuã firmitatem: quoniã collatio [i] rei mobilis inita, [k] integra fide ac ratione cumulatur. [l] Quòd si prædia rustica vel vrbana placitũ [m] cõtinebit: [n] scriptura quæ ea in alium [o] transferat, [p] emittatur, sequatur & traditio corporalis, & rem fuisse completã gesta [q] testentur. aliter .n. ad nouum dominũ trãsire non possunt, [r] neq; de vetere iure [s] discedere.

¶ Quòd si quis dum solo C commonitorio [t] suffragio * nititur, bona [u] duxerit occupanda: reus temeritatis ac violentiæ retinebitur, ac in statum pristinum possessio reducetur, [x] eo à petitione excluso, qui nõ dubitauit inuadere, quod petere debuisset [y]. Dat. III. Nõ. Mart. Arcadio. III. & Honorio. II. AA. Conss.

* de suffragio.

TITVLVS IIII.

DE PROHIBITA SEquestratione pecuniæ.

B

Non debet incipi à sequestratione, sed debet seruari ordo iuris in conueniendo primo debitorem, h. d. Bal. Vel sic: Sequestratio non est facienda, nisi prius debitor secundum iuris ordinem sit conuictus. Salic.

I. Impp. Honor. & Theodo. AA. Ioanni. P. P.

QVotiens ex quolibet cõtractu pecunia [z] postulatur, sequestrationis [a] necessitas conquiescat. Oportet enim debitorem primo cõuinci, & sic deinde ad solutionẽ pulsari. quã rem non tantum iuris ratio, sed & ipsa æquitas persuadet, vt pro-

a Restituant.] id est soluant.
b Optauerint.] scilicet subsidium patroni.
c Consequantur.] scilicet præstito eis suffragio: & sic est arg. q demum finita causa sit salarium præstandũ. & sic est arg. contra supra de iudic. l. properandũ. §. pen. Sed tu dic quòd statim: & quod hic dicit, consequantur, caute dicit: non enim dicit consecuti sunt. Vel dic quòd post allegationes & ante sententiã, & iam iam consecuti sunt. sed hoc non placet. Vel tertio consequãtur quod optant, eo ipso quòd aduocat' dicit se paratum patrocinium præstare. nam hoc desiderãt, scilicet sibi præstari, & præstat. ergo habent quod optãt. & hæc & prima bona.
d Si artibus.] id est fraudibus.
e Nectant.] id est faciant clientuli.
f Coarctandi sunt.] scilicet eo modo qui sequitur.
g Datum.] id est promissum dari.
h Sola.] scilicet sine scriptura: quæ infra statim erit necessaria ad trãslationẽ dominij.
i Quoniam collatio.] id est datio.
k Inita.] id est facta.
l Cumulatur.] id est firmatur.
m Placitũ.] scilicet quo de salario rei immobilis danda conuenit. & est in scriptis redactum, quod est necesse.
n Continebit.] quando salariũ conuenitur pro patrocinio præstando in re immobili, debet de conuentione fieri scriptura: aliàs non transfertur.
o In alium.] scilicet patronum.
p Transferat.] id est dominium transferri significet.
q Gesta.] id est prima scriptura, quæ facta est de salario, vt dixi. debet enim & in ea scriptura contineri rem esse perfectã & consummatam. Alij dicunt duas scripturas fore necessarias, vnã tũc, & aliam nunc: vt hic videtur innui. Vel dic quòd istud est expositio prioris.
r Non possunt.] Nota speciale: aliàs etiã ante scripturã transfertur dominium, licet sit contractus in scriptis: vt no. infra de fi. instr. l. contractus, licet B. quandoq; dixisset contrarium.
s Iure.] id est dominio.
t Cõmonitorio.] id est sola admonitione. Vel id est hac sola ratione quòd commonuit eum suffragio.
u Bona.] mobilia vel immobilia.
x Reducetur.] sic infra vnde vi. l. si quis in tãtam, & instit. de interdic. §. recuperandæ, & supra finium regun. l. si constiterit.
y Petere debuisset.] per officium quando conuentum non erat, vel alijs modis, vt in prin. dixi. Item not. quòd nomine palmarij, id est victoriæ, potest aliquid pacisci: vt ff. de var. cog. l. 1. §. & si nomine. Sed tunc quæro, si plura fuerunt capitula, & in aliquibus amisit,

A in alijs vicit: quod conuentum est nomine palmarij, in totum vel in partem peti debeat? & forte in totum: quia verum est eum vicisse. Item & quæri potest, si non non vicit, sed transegit: & puto posse, quasi vicerit, vel quasi per eum non steterit quo minus vincat. pro hoc. ff. man. l. fin. & est quæstio Sabbatina. Itẽ potest quæri an etiam pro salario vno etiam in causa appellationis debeat præstare patrocinium? quod non puto, ne sic in infinitum teneatur: arg. ff. de dam. infec. l. qui bona. §. final. & l. seq. & l. si finita, in princ. & etiam est hæc Sabbatina quæstio, quæ pendet ex ea, an causa appellationis sit eadem cum prima: an alia? & dicimus quod nõ: vt not. supra de procurator. l. inuitus. Item & posset quæri, an cogatur exire prouinciam, si dicatur quod in causa appellationis debeat eũ iuuare? H. quòd nõ, etiam in prima, in qua constat quòd vsque ad finem debeat iuuare. quod non puto: vt ff. de procuratorib'. l. sed & hæ personæ. §. non solum. vbi de hoc dixi.

Aduocatus, an debeat pro vno salario præstare patrocinium in causa appellationis.

DE PROHIBITA sequestratione.

Ne quis crederet pecuniam vel aliud quod petitur, sequestrandum: ideo de hoc ponit.

QVoties.] CASVS. Peto decem à te, petij ea sequestrari apud iudicẽ, vel apud aliũ: an sim audiendus? Respõ. q nõ, sed libellũ tibi porrigere debeo, vel probationẽ offerre, & p sn iam facere te cõpelli ad solõnẽ. Vi.

z Pecunia.] large accipe: vt ff. de verb. sign. l. pecuniæ verbum, & infra de constitu. pecu. l. 2.

D a Sequestrationis.] est autem sequester ille apud quem plures eandem rem de qua controuersia est, deponunt: dictus ab eo quòd occurrenti & quasi sequenti eos qui contendunt, committitur res: vt ff. de verbo. sign. l. sequester. Sequestratio autem dicitur ipsa separatio rei vel possessionis. interim autem dum res apud sequestrũ est, nec possidet actor, nec possidet reus, nisi hoc esset actum in sequestratione, vt custodiæ tantum causa fiat depositio: vt ff. depo. l. licet. § rei depositæ. & ff. de acq. poss. l. interesse. Sponte ergo fieri potest sequestratio: non autem cogitur aliquis ad hoc. Sed in casibus compellitur aliquis. Primus si res mobilis petitur, & persona suspecta sit quòd cum ea fugiat: vt ff. qui satisd. cog. l. si fideiussor. §. si. & ff. de of. præsi. l. senatusconsulto. §. fin. & de agri. & cen. l. litibus, lib. 11. Secundus [1] sit in re mobili vel immobili, si possidẽs sit suspectus ne depopuletur fructus, vel q rem sit dissipaturus: vt ff. solut. matr. l. si cum dotem. §. sin autem, & de app. l. imperatores, & infra quorũ app. l. ab executione. Fit & tertio propter contumaciam non cauentis de collatione facienda: vt ff. de colla. bo. l. f. §. si frater.

Sequester quis est. Sequestratio.

Sequestratio quibus ex causis admittatur.

1 Cõcor. extra de sequestra. c. 1. 2. & 3. & gl. in ca. olim.

super uerbo, sequestrari, de rescrip. & vi.gloss. 1. in c. 2. extra de seque. ubi ponuntur casus in quibus fit sequestratio

§. si frater. Fit quarto propter conditionem personæ, ut si seruus de conditione seruitutis proclamat in libertatem, & contra eius dominum pronunciatum est. Fit enim sequestratio rerum earum de quibus dubitatur si sint domini, an eius qui dicit se liberum, ut infra quibus ad li. proela. non licet. l. fi. & de ad. er. tol. l. 1. §. fu per peculio.

ADDITIO.

Alios casus in quibus sequestratio fieri potest, videre poteris hic per Ioannē Fabrum in suo breuiario satis succincte. Aduerte tamen hic, secundum Bart. quòd licet regulariter non admittatur sequestratio, ut hac l. tamen permittitur bene pernumeratio & descriptio rerum in domo existentium & fructuum, quæ ibi percipiūtur, de quo est tex. not. secundum Bar. hic in l. 1. §. pe. ff. de uen. in pos. mitten. ubi hoc etiā not. quod notabiliter limitat Bal. hic, nisi fieret cum iniuria, ut in descriptione sepellcōdiinin.

a Conuincat.] sic supra de eden. l. qui accusare.

DE CON DI- ctione indebiti.

Continuatio.

Sicut mutuo (de quo dictum est) contrahitur obligatio re: ita in indebito, ut instit. qui. mo re contra. ob. §. 1. ideo de hoc hic ponit.

bationes secum afferat, debitoremq; conuincat[a] pecuniam petiturus. Dat. VI. Id. Iulii Rauennæ, Honorio. XIII. & Theodosio. X. AA. Conss.

TITVLVS V. DE CONDICTIONE indebiti.

Indebitum per errorem solutum, nisi sententiæ auctoritas refragetur, condicitur sine usuris. h. d. not. secundum Bald. Vel sic. Indebitum præter sententiam per errorem solutum, repetitur etiam ab herede soluentis: nec ueniunt usuræ ex mora. Sal.

I. Imp. Antoninus A. Mutiano.

PEcuniæ[b] indebitæ,[c] per errorem,[d] non ex causa iudicati[e] solutæ, esse repetitionē iure cōdictionis,[f] non ambigitur. Si quid igitur probare potueris patrem tuum, cui hæres extitisti, amplius debito creditori suo persoluisse, repetere potes.[g] Vsuras[h] autem eius summæ præstari tibi frustra deside-

ras. Actione[i] enim condictionis ea sola[k] quantitas repetitur, quæ indebita[l] soluta est. PP. III. Kalend. Aug. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Delegatus indebite uero creditori delegantis, a delegante condicit hoc dicit, Bal. Vel sic. Indebitum absque trāsactione per errorem ex delegatione solutum, repetitur à delegante, non ab eo qui ex delegatione debitum recepit. Sal.

II. Idem A. Secundinæ.

SI citra vllam transactionem[m] pecuniam indebitam alieno creditori promittere delegata es, aduersus eā[n] quę te delegauit, cōdictionem habere potes. PP. XIIII. Kalen. Ianuar. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Vbi ad repetendum actio oritur, multo fortius ad retinendum exceptio producitur. hoc dicit, Bal. Vel sic. Qui potest solutum repetere, fortius potest exceptionem opponere, vel liberationem a quantitate indebita condicere. Sal.

III. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. & CC. Pamphilo.

CVm & soluta[o] inde-

PEcuniæ] CASVS. Primo tradit regulam, deinde exemplum. Dat regulam, quæ talis est, indebiti per errorem soluti ex causa, nisi iudicatum solutum fuerit, per condic. inde. competit repetitio, sed non ueniunt usuræ nisi in stipulatu fuerint deductæ. Viuianus.

b Pecuniæ] large accipe pro qualibet re, ut ff. de uerbo. signifi. l. pecuniæ 1. & 2.

c Indebitæ] naturaliter & ciuiliter, uel naturaliter tantum: ut plene diximus supra de iur. & fac. igno. l. cum quis, in fi.

d Per errorem.] scilicet facti, ut quia credebat suum procuratorem accepisse, uel eum cui successit, & ad hoc ff. eo. l. sed addes, §. si quis eum. Att idem si per errorem iuris? quidam non, nos idem, cum non debeat nocere in damno uitando, ut ff. de iur. & fac. igno. l. error, in fi.

* De debito ciuili tātum, naturali tantum, & ciuili & naturali simul, item quando repetitio cōpetit uel non, uide bonam gl. in c. fi. extra de solutio.

e Iudicati] nam tunc secus. Et sic not. casus ubi solutum indebitum non repetitur. Primus, quando ex causa iudicati ut hic, & ff. e. l. elegāter, §. 1. & l. Iulianus, & ff. mā. l. si fideiussor. §. in omnibus, & infra de compen. l. ex causa, & ff. fami. erciscun. l. cum putarem, & supra de iuris & fac. igno. l. 1. Secundus, si iurauit creditor debitore defuncto licet falso, ut institu. de act. §. item si quis postulante. Tertius, si ex causa transactionis, ut infra l. proxi. ff. eo. l. in summa, in princ. Quartus, si soluitur ex causa quę per inficiationem crescit. ut infra eo. l. ea quæ. Quintus, si ex causa pietatis, ut ff. eo. l. cum is, §. pen. & institu. de ob. quæ ex quasi contra. §. fin. Sextus, ubi sciens soluit, ut in-

fra eod. l. indebitum, & ff. eo. l. 1. Dic ergo hic non ex causa iudicati, scilicet uel simili. nam sufficit si legislator unum ponat gratia exempli. istud tamen quod hic dicit de re iudicata, quandoque recipit instantiam uel exceptionem, scilicet quia solutum ex ea causa repetitur, ut ff. de iudic. l. si prætor. §. Marcellus, & ff. commo. l. in commodato, §. fin. & l. item mihi, & ff. de condi. sine causa l. 2.

f Condictionis.] in transitiue, id est eo iure quod est condictio. Est autē actio siue condictio ius persequendi in iudicio &c. ut institu. de act. in princ.

g Potes] dic ut ff. de proba. l. cum de indebito.

h Vsuras.] ante litem contestatā perceptas, nam post secundum quosdā currunt. ac. ff. de usur. l. in fideicommissi §. in his, & l. lite, quod non placet. & illa l. lite, in bonæ fidei iudiciis uel quasi loquitur. item illa §. in his, loquitur in fructibus, ut ff. de usur. l. uideamus, & in princip. nec ergo etiam post currunt in iudiciis. s. stricti iuris, quod est notandum, ut hic, & ff. de noua. l. emptor, & ff. de usur. l. uideamus, 2. §. si actio, & infra de usur. l. quamuis, & ff. de condict. ob turpem cau. l. quoties.

i Actione enim condictionis.] quia solum per hanc actionem fructus naturales peti possunt: sed usura est fructus accidentalis. Et dic quod intransitiue loquitur.

k Sola.] ut ff. eod. l. quod per errorem.

l Indebita.] idest dicere non etiam usuræ. Incrementa autem naturalia bene ueniunt in hanc actionem, ut fructus & partus, ut ff. eodem l. indebiti, in princip. & ff. de usur. l. uideamus, 2. § item si indebitum. quæ sunt contra.

SI citra.] CASVS. Dicebam te mihi teneri in x. & credebas te mihi debere, creditori meo delegaui te, nulla transactione interueniente. si soluisti, à me condices per condict. indeb. si non solueris, compelleris, sed à me condices ut libereris ab obligatione. Viuianus.

m Transactionem.] uel aliam similem causam, ut supra l. proxi. diximus.

n Aduersus eam.] cui nihil debebas, & nam solutione liberata est, & sic nihil refert an acceptat per te uel per alium, secundum Io. & ff. ad Vell. l. non putauit. Et referas hic quod dicitur, ff. de excep. doli. l. pure, §. si cum, & l. Iulianus, & de noua. l. doli, in fine.

CVm & soluta.] CASVS. Si quantitas indebita per ignorantiam soluta repeti potest, multo magis scriptura confecta de indebito soluendo condici potest. Viuianus.

o Cum & soluta.] prius emisso chirographo ex indebito, uel generaliter dicit

Multo

a Multo facilius.] nam cui damus actionem, multo magis exceptionem, ut ff. de superfic. l. 1. §. quod autem, & ff. de reg. iur. l. fauorabiliores.

b Condictio.] id est repetitio indebiti uel sine causa vel incerti, secundum Azo. vt ff. de condic. sine cau. l. 1. 2. & 3. & facit ad hanc legem supra, l. proxi. & supra de transact. l. nec intentio, & l. 2. & ff. de act. emp. l. si hæres, & supra de iur. & fac. ig. l. si non, & infra de fideius. l. si indebitam, & infra de cõdict. ex le. l. si non est.

E A quæ.] C A S V S. Quædam causa est quæ per inficiationẽ crescit, ex qua si indebitum fuerit solutum, repeti non potest, puta in act. l. Aquil. in legato relicto in pias causas. & hoc in prima. Idem est & si ex ea causa aliquid fuerit promissum, scilicet quòd condictioni locus non erit, ut si datum mihi fuerit damnum, competit mihi pro damno dato act. l. Aquil. quæ per inficiationem crescit, non si ex ea causa mihi soluisti, cum mihi damnum non dedisti: idem est si promisisti, & nondum soluisti. Viuianus.

bita quantitas ab ignorante repeti posit, multo facilius[a] quantitatis indebitæ interpositę scripturę cõdictio[b] competit, vel doli exceptio agẽti opponitur. S. III. Non. April. Byzantij. A A. Conss.

Qui soluendo vel promittendo pœnam possibilem negationis euadit, ut indebitum non condicit. Bald. Vel sic, Solutum vel promissum ex causa quæ per inficiationem crescit, non repetitur. hoc dicit.

IIII. Iidem A A. & CC. Heraclio.

EA quæ[c] per inficiationẽ[d] lite crescũt,[e] ab ignorante[f] etiam indebita soluta repeti non posse,[g] certissimi[h] iuris est. Sed & si cautio indebitæ pecuniæ ex eadem causa interponatur, condictioni locum non esse constat. S. V. Id. April. Byzantii A A. Conss.

Putatiuus successor & filius repetit indebitum quod eo nomine soluit. Bald. Vel sic, Debitum hæreditarium per errorem a non succedente solutum repetitur. Sali.

V. Iidem A A. & CC. Attalo.

SI à patre emancipatus, ei non intra tempora

A præstituta[i] iure honorario successisti, quicquid indebitum[k] postea per errorem (vtpote patris successor) dedisti,[l] eius condictionem tibi competere, non est incerti iuris. S. XIIII. Kalend. Maij. AA. Conss.

B *Indebitum meo nomine solutum ratũ habens condico. Bal. uel sic, Indebitum alieno nomine solutum, ab illo repetitur, si ratum habet. Sali.*

VI. Iidem AA. & CC. Mnaseæ.

SI per ignorantiam facti[m] non debitam quantitatem pro alio soluisti, & hoc adito rectore prouinciæ fuerit probatum, hanc ei cuius nomine soluta est, restitui eo agente[n] prouidebit. S. VI. Id. Augu. AA. Conss.

C *Hanc declarant supra, de iur. & fac. ig. l. cum quis. Et adde quod no. in. Instit. de oblig. a. quæ ex quasi contrac. in fi. Bald. & sic summatur. Naturaliter tantum debitum, facti errore solutum, repetitur. Sali.*

VII. Iidem A A. & CC. Dionysiæ.

FIdeicommissum vel legatum indebitũ[o] per errorem facti[p] solutum,[q] repeti[r] posse, explorati

h Certissimi.] secus in actione quæ ab initio est pœnalis, ut ff. eo. l. eleganter, §. fi. & institut. de actio. §. sed furti. In casu tamen huius legis dant quidam condictionem sine causa, licet cesset indebiti.

SI à patre.] C A S V S. Filio emancipato in bonis patris eius delata est bonorum possess. eam filius intra annum utilem non agnouit, post annum credens se teneri creditoribus hęreditariis soluit, & suo nomine, nunquid repetet? Dicitur quod sic.

i Præstituta.] scilicet intra annum, vt institu. de bonorum possess. §. liberis.

k Indebitum.] scilicet quantum ad tuam personam, qui neque ciuili neque honorario iure successisti.

l Dedisti] tuo noie, alioquin obtineret quod legitur i. de peti. hered. l. de hæreditate, & ff. eo. l. repetitio. quæ sunt contra. quæ solutio probatur ff. de sol. l. cum quis, §. de peculio. lib. & magis simile &c. & ff. eo. l. si pœnæ causa § 1.

SI per ignorantiam.] C A S V S. Titio debebam decem. Seius amicus credens me non soluisse, satisfecit ei pro me. cui cõpetit indebitæ quantitatis per errorem solutæ condictio, quæritur, scilicet an mihi, cuius nomine solutum est, an Seio, qui soluit? Respon. quòd mihi.

Causa quæ per inficiationẽ crescit.

c Ea quæ] puta damnum erat. x. & ista possunt per inficiationẽ crescere, quæ si fuerint soluta, licet indebita quo ad soluentem, quia alius dedit damnum, non repetuntur, sed si soluisset aliquid ultra, illud posset repetere, quia illud non crescit per inficiationem. & hoc secundum. M. quod H. & Ioan. non placet, quia lex respicit causam quæ crescit per inficiationem, sicut causam transactionis vel rei iudicatæ, ut ff. ad l. Aquil. si ex plagis. §. tabernarius. & secundum hoc siue damnum tantum ab alio datum alius emendet, siue etiam ultra det uel promittat, non repetitur. idem si a te datum est, & cõfitetur. nam si soluat duplũ uel ultra, idem. Sed an a dãte damnũ repetat? Dic vt ff. de interrog. act. l. qui seruũ §. 1.

D d Per inficiationem.] vtpote si occidisti animal uicini, uel si negasti legatum ecclesiæ, duplum reddes, ut insti. de obli. quæ ex qua. contra. nas. §. vlti.

e Crescunt.] ex l. Aquilia, uel legato, ut supra ad leg. Aquil. contra negantem, & institu. de obliga. quæ ex quasi contractu. §. fi.

f Ab ignorante.] scilicet ius, ut quia credebam me teneri pro libero homine. secus si factum, secundum quosdam. quod non placet, ut dixi supra eo. l. 1.

g Non posse.] hoc si ab alio erant debita. nam si seruus non erat ab aliquo interfectus uel uulneratus, bene posset iste repetere, ut ff. ad leg. Aquil. l. inde Neratius §. fi. & l. seq. & ff. de confes. l. si in.

Idem & in minus solenni uoluntate, si soluit legatum uel fideicommiss. hæres credens solennitatem interuenisse, & ita errabat in facto, postea apparuit uoluntatem non fuisse solennem, an hæres qui soluit, per condictionem indebiti repetere possit, quæritur? Respond. quòd sic. hoc dicit cum l. seq.

m Si per ignorantiam facti.] cum forte ideo esset indebita, quia debitor iam persoluerat, secus autem si iuris fuisset ignorantia hoc casu secundum Ir.

n Eo agente.] & sic ratum habente quod suo nomine est solutum indebite: aliàs uel mandatis actionibus experietis, uel cessante mandato dabitur utilis indebiti, arg. supra, si certum petatur, l. si absentis ff. eo. l. si procurator, & l. indebitum, & leg. dominus. & ad hoc infra per qua. person. no. aquir. l. cum per liberam.

o FIdeicommissum. Indebitum.] ciuiliter, sed naturaliter debitum.

p Facti.] quia putauit intercessisse solennitatem septem testium, quæ non intercessit. Vel dic ut infra ad leg. Falc. l. error, & supra de iur. & fac. igno. l. cum quis.

q Solutum.] per errorem iuris non posset, utpote si crederet ualere testamentum.

r Repeti posse.] nisi tale sit legatum, quod per inficiationem

tionem cresceret, ut venerabilibus locis relictum, vt ff. eo. l. ea quæ, & institu. de oblig. quæ ex quasi contractu, §. fina & institu. de act. §. item mixta, & §. quadrupli, alias est. §. sed furti.

Creditoris.] CASVS. Debebam tibi decem. solui Titio gerenti se tuum procuratorem: an liberatus sim a te, vel si non, an aduersus Titium detur mihi indebiti condictio, quæritur? Respond. quòd liberatus non sum, & competit mihi condictio: Viuianus.

a Procuratori soluenti.] debitori. procuratori dico, quem putauit in rem suam factum, &c.

b Eum.] procuratorem.

c Liberatio.] à vero creditore. Sed videtur huic legi contra. J. de fur. l. falsus, & ff. de condic. cau. da. l. si procuratori, & ff. de fur. l. falsus. §. j. & de solutio. l. cum quis. §. j. sed distingue, vt d. l. J. de furt. l. falsus.

In debitum.] CASVS. Si scio me tibi non debere aliquid, & soluo, non repeto. sed pone, quod Titius rem meam sine mandato vendidit Seio, & ei euicta est: in causa euictionis obtuli me defensioni Titij, & emptori satisfeci: vel emptore agente quanto minoris, obtuli me defensioni illius Titij, & satisfeci emptori. an quasi indebitum videar soluisse, & repetere possim, quæritur? Respon. quòd non: quia satisfaciendo emptori, videor ratificare venditionem factam à Titio, vnde videor quasi debitum soluere. Viuianus.

iuris est. S. V. Idus Septéb. AA. Conss.

Procurator falsus tenetur condictione indebiti Bal. Vel sic: Soluenti falso procuratori, condictio, non liberatio competit. Salic.

VIII. Iidem AA. & CC. Zypaio.

Creditoris falso procuratori soluenti, [a] aduersus eũ [b] indebiti repetitio, non obligationis liberatio [c] competit. S. Peti. XV. Kalend. Nouembr. AA. Conss. B

Dominus soluendo ex contractu falsi procuratoris siue gestoris sine mãdato, videtur approbare contractum. hoc dicit no. Vel sic: Ille qui facit quod est faciendum secundum naturam contractus, videtur probare contractum. Baldus.

IX. Iidem AA. & CC. Gratianæ.

Indebitum solutũ sciẽs, non rectè repetit. [d] Citra mandatum [e] autẽ ab alio re distracta: dominus euicta re, vel ob præcedẽs vitium [f] satis emptori [g] faciens, non indebitũ prætendere potest, sed per hũiusmodi factum [h] ratum contractum habuisse probans, à se debitum ostendit esse solutum. [i] S. IIII. Non. Decembr. Nicomediæ. CC. Conss. C

Beneficium electionis non perditur facilitate erronea solutionis. hoc dicit no secundum Baldum. Vel sic: Debitor alternatiue ad duo, soluens vtrumque, habet electionem quod repetat, sicut habebat antequam solueret. Salic. D

d Non rectè repetit.] vt ff. de reg. iur. l. cuius per errorẽ, & ff. eod. l. j.

e Citra mandatum.] si enim mandasset, teneretur vtili ex empto, ad exemplum institoriæ, vt ff. de act. empt. l. Iulianus. §. si procurator.

f Vitium.] quę redhibitoria erat.

g Emptori.] ex empto, vel ædilitia actione agenti.

h Factum.] quia satisfecit.

i Solutum.] ad hoc facit. ff. rem ra. ha. l. Paulus respondit, & ff. ad Macedo. l. sed Iulianus. §. penul. & fi. & l. sed & si pater. rati enim habitio mandato comparatur: vt J. ad Maced. l. fin. & concor. ff. de inoffi. testa. l. cum qui. §. j. & ff. de euic. l. si mancipium. §. duplæ.

Si quis seruum.] CASVS. Promisi tibi seruum aut decem sub alternatione, credens me ad vtrunque teneri, per ignorantiam vtrunque solui. cuius rei erit repetitio dubitatur: & an promissoris esset electio, an tui creditoris. Dicit Vlpianus electionem pertinere ad te, cui vtrunque solutum est, vt reddas vtrum horum volueris. Papinianus econtra, in cuius scilicet sententia erat Iulianus: & in eorum sententiam declinat Imperator, vt habeam electionem repetendi, quia habui electionem soluendi, quod vellem. Viuianus.

X. Imp. Iustinianus A. Iuliano præfecto præ[torio].

Si quis seruum certi nominis aut quandam solidorum quantitatem, vel aliam rem promiserit: [k] & cum licentia ei fuerat vnum ex his † soluendo liberari, vtrunq; per ignorãtiam [l] dependerit: dubitabatur cuius rei daretur a legib. ei repetitio, vtrũ ne serui, an pecuniæ: & vtrũ stipulator, an promissor habeat huius rei facultatem [m] Et Vlpianus quidem electionem [n] ei præstat [o] qui vtrunq; accepit, vt hoc reddat, quod sibi placuerit: & tam Marcellum quàm Celsum sibi cõsonantes refert.

¶ Papinianus autem ipsi qui vtrunque persoluit, electionem [p] donat: qui & antequam depẽdat, ipsam habet electionẽ quod velit præstare: [q] & huius sententię sublimissimũ testem adducit Saluium Iulianũ summæ auctoritatis hominem, & prætorij edicti perpetui ordinatorem.

¶ Nobis hæc decidentibus, [r] Iuliani & Papiniani sententia placet: vt ipse habeat electionem † recipiendi, qui & dandi habuit. [s] Dat. Kalend. Au- D

k Promiserit.] sub alternatione.

l Per ignorãtiam.] putans se vtrunque daturũ promisisse.

m Rei facultatem.] scilicet quam velit retinere, vel restituere.

n Electionẽ.] quamdiu vtrunque extat, vt ff. eo. l. cum is, in princ.

o Præstat.] hoc potest esse verum, cum vel pacto apud creditorem ab initio fuerat electio: vt ff. eo. l. si non sortem, circa finem, vel quãdo à duobus reis promittendi ambo promissa sub alternatione per ignorantiam soluta sunt, vt ff. eod. l. plane. & sic non corrigitur quod hic dicit, nec quod alijs legibus dicitur. Vel dic. ll. illas & quæ hic dicit Vlpianus, corrigi per Iustinianum, vt hic sequitur.

p Electionem donat.] quamdiu vtrunque extat, vt ff. eo. l. cum is, in prin.

q Præstare.] vt infra, de verbor. significat. l. cum quidam, in fin.

r Decidentibus.] contra ff. de iure do. l. plerunque, vbi dicitur quod in optione recipientis est. Solut. hæc lex corrigit aliam.

s Dandi habuit.] hoc verum nisi in duobus casibus: vt supra dixi per l. ff. eodem. l. plane, & l. si non sortem. §. final. quæ sunt contra secundum Ir. Vel hæc corrigit illas. Sed qui debet Stichum aut decem, & putat se ad alterum præcise teneri, non repetit, vt ff. de legatis secundo l. si is cui, si vero soluerat quinque tantum, nec in quinque potest dici liberatus, nec in quinque obligatus: licet in his quinque primo fuit obligatus: est ergo inter liberationem, & obligationem quoddam medium, scilicet quod cessat quandoque obligatio, nec est extincta, vt ff. eodem, lege, si non sortem, §. final. & ff. de solut. l. qui res. §. final. secundum Azo.

Pro du-

† Gl. 1. in ca. j. circa me. de procura. dicit per hanc. l. quia procurator actions tenetur ostẽdere mandatum, vel satisdare de rato, quod sufficit, si vnũ ex his duobus faciat.

† Concor. c. inter cæteras, cum gl. 3. extra de rescr. & c. referente, extra, de præbẽ. & dignit.

Ratihabitio cõparatur mãda[to].

Pro dubietate.] CASVS. Certum est, ꝙ qui indebitum soluit, repetit. quid ergo si aliquis dederit, dubitans an debeat, vel non? de hoc erat quaestio, quam decidit imperator, dicens ꝙ qui animo titubāte aliquid dedit, vel soluit, repetit: nec praesumitur transactionem interuenisse, nisi ab altera parte hoc specialiter fuerit probatū.

Dubitans pro ignorante hr.

a Pro dubietate.] Nota hic quòd dubitans pro ignorante habetur.

b Titubante.] id est dubitante debeat, vel non: & sic quantum ad hunc titulū non est differentia inter errorem, & titubationem, & nescientiam & ignorātiam: nec quantum ad titulum de iuris, & fac. igno. sed quantum ad alia differūt, vt ff. de iuris & fact. igno. super ipsa rubrica. & potes dare exēplum huius legis, ff. eo. l. 2. Vel dic quòd nihil dixit. ff. de reg. iur. l. non debet actori. §. in re obscura.

gust. Constantinop. Lampadio & Oresta. VV.CC. Conss.

Ratione dubitationis oritur condictio indebiti sicut ratione erroris h. d. secundum Bal. Vel sic: Indebitum solutum ancipiti animo, siue mente titubante, repetitur. Sals.

XI. Idem A. Iustiniano praefecto praetorio.

Pro dubietate[a] eorum qui mente titubante[b]
B indebitam soluerint pecuniam, certamen legum latoribus incidit, idne quod ancipiti animo persoluerint, possint repetere, an non. Quod nos decidētes, sancimus omnibus qui in certo animo indebitam dederint pecuniam, vel aliā quandam speciem persoluerint, repetitionem non denegari, & praesumptionem transactionis non cōtra eos induci: nisi hoc specialiter ab altera parte
C approbetur. Dat. Kal. Octob. Constantinop. Lampadio & Oresta. VV.CC. Conss.

DE CONDICTIONE ob causam datorum.

Continuatio. Cū & res differunt.

r Dictum est supra de ea condictione quae datur ob praeteritam causam. Nunc videamus quae datur ob causam futuram & honestam: proprie tamen causa dicitur de praeterito tantum, ut ff. de condit. & demon. l. si ita legatū, ĩ si res vero in futurū, ut ff. de condi. indeb. l. damus, & cōgruit haec condictio cum superiori: vtrobique enim tacenda causa venit in actum emisso: neque res emissa distinguitur: sed haec futura, illa praeterita respicit, ut dixi. Inde est quòd illa statim condictio nascitur post solutionem: in hac demum cum fuerit cessatum, nisi prius poeniteat.

TITVLVS VI.
DE CONDICTIONE
ob causam datorum.

Vbi non tenet contractus principalis, pacta adiacentia nil operantur. Vel sic: Deficiente substantia, deficit accidens. Vel sic: Deficiente causa, quae est necessaria ad effectum producendum, deficit effectus. hoc dicit, secundum Bal. Vel sic: Si pecunia datur ob dotē, & interponitur pactum de lucrando,
D
& matrimonium non sequatur iure impediente, mulier non habet actionem de dote ad repetendum, sed condictionem ob causam: nec pactum vllam habet efficaciam. Sals.

Pecuniam.] CASVS. Mulier cum aliquo contraxit matrimonium: centum dedit in dotem, & pacta est sibi de dote restituenda quocunque modo soluto matrimonio. postea apparuit non contractum matrimonium fuisse: quia erant consanguinei. nunquid actio. de dote possit repetere dotem, quaeritur? Respon. ꝙ nō, sed condic. ob causam, & pactum quod interuenit, perinde est ac si interpositum non fuisset: quia sicut matrimonium non valuit, ita nec pactum. Viuianus.

c Quam.] id est aliquam. vel dic ad pecuniam recipiendam quam te, &c.

d Pactumque.] id est de dote lucranda, vel restituenda soluto matrimonio.

e Interpositum.] de dote lucranda.

A f Auctoritate.] quod ex multis causis prohibetur, vt not. institu. de nup. §. sunt & aliae.

g Nullam.] de dote.

h Actionem.] ex eo pacto.

i Habet.] s. mulier, vel pactum habet, id est continet.

I. Imp. Antoninus A. Callisthenidi.



Pecuniā quā[c] te ob dotē accepisse, pactūq;[d] qđ interpositū[e]
B (vt fieri, quum iure matrimonium contrahitur, assolet) proponis: impediē te quocūq; modo iuris auctoritate[f] matrimonium constare, nullam[g] de dote actionē[h] habet:[i] & propterea pecuniam quam eo nomine accepisti, iure cō dictionis[k] restituere debes: & pactum quod ita interpositum est, perinde ac si interpositum non esset,
C haberi[l] oportet. PP. VI. Kal. Augu. Laeto. II. & Ceteale Conss.

Si deficit modus appositus loco finalis causa simpliciter, vel secundum quid, repetitur datum. h. d. no. & ista lex est subtilis. Bald. Vel sic: Donatum per patrem filia, vt creditoribus paternis solueret, ea non soluente, potest repeti per haeredem patris. Sal.

II. Imp. Alexander A. Asclepiadi.

Si (vt proponis †) pater tuus ea lege sorori tuae[m] praedia, caeteraque, quorum meministi, dona-
D

k Condictionis.] est enim personalis actio, vt ĩ. de do. quae sub mo. l. j. Et intrā sitiue legitur. sic ĩ. titul. j. l. j. Et dic hoc casu condictionē esse priuilegiatam, vt ff. de priuile. cre. l. ij. §. fi. & l. seq. Sed quō datur condictio pro dote? immo debet cōfiscari, vt ĩ. de incest. nup. l. quae cōtra, & ff. de ritu nup. l. incestae, & institu. de nup. §. si aduersus, quae sunt contra? Solu. ĩ legibus illis fuit sciens, hic ignorans factum, ar. ff. eo. l. j. §. sed si parendi, & l. ij. & ĩ. de interdic. mat. l. si tutor. Sed P. dixit etiam scientē agere cōdictione sine causa, vt ff. de cō dic. sine causa l. fin. quod non placet: quia ibi nec facto secutū fuit matrimonium, vt ibi. Et distingue circa hoc, vt ĩ. de incest. nup. l. qui contra lēē nec obstat ꝙ hic fuit causa secuta: quia de iure sequi debet, quod hic non fuit, vt ff. eo. l. iij. §. si liber. haec ergo cō dictio locum habet: quia ob matrimonium datum fuit, vt ff. de iure do. l. dotis, & ff. eo. l. si extraneus. Item quomodo dat ob causam, cum ob nullam causam videatur datū, vt ff. de condic. sine causa, l. auunculo? Respon. causa est, si genus attendas: nulla est, si speciem attendas.

l Haberi oportet.] vbi enim causa deficit, & effectus: matrimonium autem est causa dotis: deficiente ergo matrimonio, non potest dos locum habere, vt infra de donatio. ante nupt. l. fin. circa princip. & vbi nulla dos, nulla de dote actio: in qua sola est locus pacto retentionis. si ergo nulla est de dote actio, nulla retentio ex pacto: vt hic, & in authen. de nupt. §. si vero ab initio, colla. 4. & concor. huic legi infra de donatio. l. cum res.

Si vt proponis.] CASVS. Si pater tuus sorori tuae emācipatae praedium dedit, vt creditoribus satisfaceret: alioquin reuerteretur praedium ad haeredem: si non satisfaciat: quae actio competit tibi ad repetendum quod dedit, si pater tuus cōcessit in fata, vel adhuc superstes est, quaeritur? Respon. ꝙ condictio ob causam. Viuianus.

m Sorori tuae.] emācipatae, vel ab alio patre natae: aliàs si in

Dos data ob matrimonium, qđ de iure nō potuit sequi, an possit repeti.

† aliàs & rectius, pecuniam, quā te ob dotē accepisse pcō interposito (vt fieri, cū iure matrimoniū cōtrahitur, ad solet) proponis: impediente quocunq; modo iuris auctoritate matrimoniū iure, cōdictionis restituere debes: & pactum &c.

† Concor. cū hac. l. ĩ de don. l. cum res.

in potestate esset donantis, cum patri non fuerit nata A condictio ob causam, nec eius filio, scilicet fratri huius sororis potest competere, uel forte tunc daretur fratri in sororem.

uit, ut creditoribus ipsa satisfaceret, ac si placita obseruata non essent donatio resolueret, [a] eaque contra fidem negotii gesti versata est, non est iniquum actionem cōdictionis ad repetitionem rerum donatarum tibi, qui patri successisti, decerni. PP. XIIII. Kalend. Decembr. Albino & Maximo Conss. B

Pactum in donatione appositum ne liceat donatario alienare, operatur quod aut pactum seruetur, aut res donata condicatur ab eo. h. d. not. secundum Bal.

a Resolueretur.] sic. ff. eo. l. 3. in prin. sed & hoc non dicto idem ius esset, cum dicta lex in donatione hoc tacite contineat, ut si non fiat quod dictū est, resoluat quod donatū est. sed hic nascit cōdictio ex ipso cōtractu. sed qñ nō fuisset dictū, tunc ex quasi cōtractu, vt ff. de cōdic. inde. l. 2. in prin. & l. quod quis sciēs, secūdum quosdam. sed uerius est ex re ipsa, siue ex rei interuentu, ut ar. institut. quibus mod. re contra. obli. §. is quoque. Sed uidetur huic legi contra infra, de rescin. uen. l. ea. Sol. ut ibi. Item not. dari hoc casu ob causam, cum contractui innominato esset apposita pactio, ut infra de contrahen. emp. l. si donationis, & de dona. quæ sub mo. l. si doceas: nihilo minus & actio præscriptis uerbis, ut infra, de dona. l. cum res, & ff. de donat. l. hæreditatem. sed ubi est nominatus, tantum præscriptis uerbis, vt ff. de re. permu. l. 1. in fi. & ff. eod. l. fin. & infra, de pact. inter emp. & uen. l. 1. & l. cum te, & supra, fami erci. l. licet. Sed cum hodie sit nominatus, ut not. infra, de re. permu. super rubrica, uidetur ex huiusmodi pacto non dari ob causam, sed præscriptis uerbis tantum, per quod omnes leges huius tituli uidentur abrogatæ, quæ de donatione dicunt. Sed dic speciale in donatione, ut quanquam sit hodie nominatus, tamen datur hæc condictio per has leges, ut dicta l. infra, de dona. quæ sub mo. l. 1. C

Donatio est contractus nominatus.

ADDITIO. Bart. hic sic dicit, quòd donatio simplex & olim & hodie fuit contractus nominatus, de quo latius per eundem in l. fin. ff. isto ti. versi. pro declaranda ista &c. Donatio uero quæ fit ob causam, non est uere donatio, sed magis ob causam datio, ut l. 1. ff. de don. ergo merito dicitur contractus innominatus & olim & hodie.

Ea lege.] CASVS. Nepotibus tuis prædium dedisti hoc pacto quòd neuter portionem suam alienaret, an donatio facta hoc pacto teneat, & quis sit huius pacti effectus, quæritur? Respon. quod tenet, & habet talem effectum, scilicet ne timore eius aliquis ad alienationem procedat, tamen tenet, si facta fuerit: donatori tamen cōtra donatarium tantum, non autem contra possessorem alium competet condict. ob causam. Vi.

b Ea lege.] idest eo pacto, ut ff. depos. l. 1. § si conueniat.

c Alienet.] idest faciat quod ille timore pacti ductus de facto non alienabit, idest non procedet ad alienationem faciendam de facto, sed si alienabit, tenebit alienatio de iure, & dominium transferetur, sed donatori dabitur condictio contra alienantem, cum personalis sit actio, non contra possessorem ad rem, licet hoc quidam dixerūt per l. infra de reuo. do. l. his solis. quam rem cum non possit restituere, restituat eius æstimationem, sicque aliud petit, & aliud consequitur, ut ff. si cert. peta. l. vinum, & ff. de uer. obli. l. si seruum § pen. & ulti. uendicatio enim non datur ei, cum detur condictio. nemo enim potest condicere rem suam præterquam a fure, ut ff. usufruct. quemadmo ca. l. fin. & sic dominium est translatum de primo in secundum, & de secundo in tertium. Et alia est ratio quare sit translatum de secundo in tertium, quia cum nudum pactum, idest quodlibet quod rei traditione nō est uestitum, transferre in aliquem dominium non potest, ut supra de pact. l. traditionibus, multo minus potest rē trāsferre in primum dantem, uel impedire quo minus transferat in secundo accipientem, præterquam in pacto legis commissoriæ uel addictionis in diem, ut d. l. traditionibus, & ita ex hac disiunctiua, altera pars est uera, nempe ultima. Alii ut R. dicunt primam partem ueram, idest quod non potest alienare, nec dominium transferre, sed sequēs est falsa, & hic dicunt ratione possessionis dari condictionem. & pro eis infra, de re. ali. nō alie. l. si. quæ lex est contraria nostræ lecturæ. Sed certe ibi non dicitur quod non possit trāsferri dominium in accipientem, sed assignantur quæ cōtinentur uerbo alienationis, cum prohibita est alienatio. Itē aliud est cōtrarium, infra si mancip. ita fuer. ali. ut ma. l. ea quidem. Sol. aliud in libertate, quam aliis rebus, quoniam apponens cōditionem ne manumittatur, non de actu manumittentis, sed de beneficio libertatis intellexisse uidetur, ut ff. de ser. expor. l. si uenditor. Hic autem de ipso actu intellexisse uidetur. Item est alia ratio, quia sicut difficile reuocatur libertas, sic difficiliter tribuitur, quod non est in aliis rebus, ut ff. qui & a quib. generaliter, §. fi. & est simile ubi libertas est deterioris conditionis, ff. de manu. testa. l. cum ex pluribus, & ff de leg. j. si quis a filio §. si quis. Vel dic quod manumissio fuerat prohibita propter serui delictum: quia dominum offenderat: quod delictum non debet remanere impunitum, vt ff. ad l. Aquil. l. ita vulneratus, & de fide iuss. l. si ab eo. Vel ideo, vt possit torqueri, vt veritas eruatur. Vel ideo, quia si pœna apponeretur, exigi non posset, quia sic esset indignatio pœnę non irrogatæ, vt ff. de ser. expor. l. seruus. Vel distinguitur, an prohibeatur alienatio facti, vel iuris tantum, vt hic, & ibi, & ff de leg. 3. l. pater. §. filiam. Item distingue super hac l. vtrum alienatio fuerit prohibita à lege, vel a testatore: an pactis contrahentium. In primis duobus casibus volens alienare non potest, nec dominium in accipientem transferre: vt supra de legi. & constitu. l. non dubium, & inst. quib. alie. licet, in prin. & ff de lega. 2. l. peto. §. fi. & l. cum pater. §. libertis, & de leg. 3. l. pater. §. filiam. In tertio bene transfertur dominium, vt hic, & argum. contra. ff. de distract. pig. l. si creditor. §. fin. Item pro hac distinctione est. ff. de transac. l. cum hi. §. hæc oratio, & §. plures. Item etiam in ultima voluntate si sic est dictum, ne alienet extra familiam inter viuos, & extraneum hæredem instituat, transit ad eum dominium, agitur ad interesse, vt ff. de lega. 3. l. pater. §. fundū. Sed si per pactum est prohibita alienatio, & extraneum hæredem instituat, tenet alienatio, sed agitur ad interesse, vt ff. de verbor. obligat. l. si ita quis promiserit decem tibi. § ea lege. Sed contra in auth. de alie. & emphy. §. sanctissimarum, colla. ix. & j. de bon. quæ lib. auth. excipit. Sol. ibi in vltima volūtate. Itē in illa de alie. & emphy. pactum consonat cum l. quæ regulariter prohibet alienationem rei ecclesiasticæ, vt s. de sacrosanct. eccle. l. iubemus. 2. & pro hoc est ff. de pactis. l. si vnus §. quod in specie, & hoc secundum Io. Sed B. distinxit vtrum prohibitio fuerit apposita in contractu, & in traditione: vel in traditione tantum, vel in contractu tantum. In duobus primis non transfertur dominium: in vltimo sic. & est pro eo in seruitute excepta, quæ si in vtroque tempore excipiatur, vel tempore traditionis, valet, & datur confessoria: alias agitur actione ex eo contractu, vt ff. de actio. empti, & vendi. l. si tibi, liberum, & de ser. vrb. prædio. l. si binarum. Sed Io. dixit in omnibus illis casibus, scilicet cum excipitur seruitus: vel vtroque tempore, vel altero posse agi actione ex eo contractu: nec competere confessoriam ex pacto, cum tunc non potuerit esse seruitus quæ sita: quia sine

Libertas sicut difficile reuocatur, sic difficiliter tribuitur.

Alienans rem prohibitam alienari, an transferat dominiū.

III. Impp. Valerian. & Gallien. AA. Aurelio & Alexandro.

Ea lege [b] in vos collata donatio, ut neutri alienandę suæ portionis facultas ulla competeret, id efficit, ne alteruter uestrū dominium prorsus alienet, [c] vel ut donatori, uel

res nemini seruit. ff. de ser. ur. prædi. l. in re cōmuni. Tertij distinguunt, an appareat causa quare prohibita sit alienatio, & tunc non potest ille alienare. an non appareat, & tunc potest, vt ff. de leg. 1. filiusfamilias. §. diui, & de leg. 3. l. Lucius. 1. respon. & l. pater filium §. Iulius Agrippa. Quarti dicunt, refert an inter sit eius qui prohibuit alienationem, ut tunc non alienes, an non, & tunc sic. arg. infra de pac. inter empt. & uendi. l. fi. Sed cōtra eos videtur. ff. de seru. rusti. præd. l. cum fundo. Item fortiter huic legi obstat ff. communi diuidun. l. 3. & l. in hoc iudicium. §. si inter socios, & ff. pro soc. l. idemq; dicendum, in fin. legis. quia pactū ne diuidatur, ita est rei annexum, quod sequitur possessorem, id est emptorem. at hoc pactum ne aliener, non sequitur rē: sed hoc, sequitur quo ad exigiendum, ut sit, non quo ad agē, dum, vt hic. argu. ff. de pac. l. si tibi. § pe-dum.

a Condictio.] ob causam, quam specialis est in donatione data, ut dixi supra l. proxi.

A procur. l. ita demum. quo caso si peregit, non potest repeti quod datum est. sed uidetur huic ex huius pecuniæ datione nullam nasci actionem, ut ff. de actio. & obli. l. nō solum quæ est contra. Sol. hic loquitur cum re contrahitur obligatio, ibi cum consensu uel uerbis. Vel hic non erat impossibilis cōditio prorsus, ut d. l. supra de procur. l. ita demum. Item contra infra de lega. l. ab administratiōe. Sol. ut ibi, & eodem modo solue aliud in eo. ti. l. si legatarius. i. fi.

i Habebit] ut arg. ff. locat. l. ex conducto, aliâs. l. si uno. §. item cum, & habet hoc locum indubitabiliter, cum ignorauit militem, ut ff. loca. l. si ignorans, & idem si sciuit militē, sed credidit eū posse procuratorem esse, ut non noceat iuris ignorantia in damno uitādo, sicut nec in condictione indebiti, ut diximus supra tit. 1. l. 1. Item si sciebat utrūq;, sed adiecit conditionem expresse, si fueris procurator argum. ff. de condi. inde. l. 2. secus si non dixisset, ar. ff. de reg. iu. l. cuius per errorem. Item contra infra eo l. fi. Sed dic, hic non stat per eum, sed per ius.

eius heredi condictio, [a] si non fuerit conditio seruata, quæratur. PP. Kal. Apr. Valeriano. IIII. & Gallie. III. AA. Conss.

Defectus sperati patrocinij, inducit condictionem ob causam quatenus causa deficit. Bal. Vel sic: Confessus se plus recepisse quam re uera receperit: potest non recepti liberationem condicere. Salic.

IIII. Ijdem AA. & Valerianus [illegible]

B

SI cum exiguam pecuniā reuera susciperes,[b] longe maiorem te accepisse cauisti, eo quòd tibi patrocinium aduersarius[c] repromitteret, cum dicas fidem promissi non secutā: vt libereris obligatione eius quod non acceptum propter speratum patrocinium spopondisti, per condictionem[d] consequeris. PP. V. Kalen Maij, Aemiliano & Basso Conss.

C

Datum militi occasione procurationis non secuta, condicitur. Bald. & Salic.

V. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Martiali.

SI militem ad negotium tuum procuratorem fecisti,[e] cum hoc[f] legibus interdictum sit, ac propter hoc pecuniam[g] ei numerasti, quicquid ob causam datum est, causa non secuta[h] restitui tibi competēs iudex curæ habebit.[i] PP. X. Kalen. Octob. ipsis. IIII. & III. Conss.

Simplex donatio non reuocatur: sed vbi in causa de facto erratur, conducitur per condictionem ob causam. Bal. Vel sic: Ancilla data vt dantis filia manumittatur, si non manumittatur, repetitur. quod secus est si pure donata fuerit. Salic.

VI. Ijdem AA. & CC. Cytioni & [illegible].

CVm ancillam patrem vestrum ei cōtra quē supplicatis, dedisse proponatis, interest multum, verumne donandi animo dederit, an ob manumittē dam filiam,[k] quam ancillam existimabat, cum perfecta quidem donatio reuocari non possit,[l] causa vero donandi non secuta,[m] repetitio competat. S. II. Id. Maij AA. Conss.

Defectus causæ in mente retentæ, non parit condictionem ob causam. h. d. not. secundum. Bal. & Salic.

VII. Ijdem AA. & CC. Gerōnio

SI repetendi quod donabas vxori eius quem ad proficiscendum tecum huiusmodi liberalitate

SI cum exiguam.] CASVS. Accepi mutuo. x. à quodam aduocato, & cauj quod accepi. c. propter spem sui patrocinij quod mihi promisit. postea ille nō obseruauit fidē. an liberationem sponsionis per condictionē consequi possim, quæri. Resp. q sic.

b Susciperes.] pone decem.

c Aduersarius.] idest ille contra quem agis, s. creditor.

d Per condictionem.] ob causam, vel exceptionem doli mali potes te tueri, & ad hoc infra de non nu pecu. l. minorem, & supra tit. 1. l. 3. & supra de postu. l. si sub specie, & ff. de condic. sine cau. l. 4. & ff. de uar. & extraor. cog. l. 1. § in honorariis, & supra de pac. l. creditori.

D

SI militem.] CASVS. Dedisti pecuniam militi, ut esset procurator tuus ad causam quandam, obiectum est ei, q procurator esse non potest, quia miles. nūquid repetes pecuniam quam dedisti? Dicitur quòd sic, per condictionem ob causam. Viuianus.

e Fecisti.] de facto, id est quantum ad destinationem animi tui.

f Cum hoc.] scilicet ut miles procurator fiat, ut supra de procu. l. militem, & infra loca. l. milites.

g Pecuniā.] ut eā in sumptus litis erogaret ſm quosdā.

h Causa non secuta.] uel quia nolit esse procurator, uel quia non potest de iure, ut & ar. ff. eo. l. 3. §. si liber, & infra. l. proxi. licet si nō obijciatur ei exceptio, admittatur, ut ff. de procura. l. filiusfamilias. §. milites, & supra de

CVm ancillam.] CASVS. Pater tuus mihi dedit ancillam quandam, ut ancillam meam filiam suam naturalem manumitterem. distinguitur il. ista, aut simpliciter dedit, aut dedit ut manumitterem. primo casu non reuocabitur donatio secundo casu, si non feci quod conuenit, aut quia nolui, aut quia non potui, quia forte erat libera, condictio ob causam competit. Viui.

k Filiam.] scilicet dedit.

l Non possit.] vt infra de contrahen. empt. l. 3. & infra de vsuca. pro donato. l. irritam, & infra de act. & oblig. l. si quidem. & hoc nisi ex causa ingratitudinis, ut infra de reuo. dona. l. fi.

m Non secuta.] quia nec sequi potuit de iure, ut supra l. proxi. & l. 1. & ff. eod. l. 3. §. si liber, & ff. manda. cum seruus, in fin. Et not. quod libero non potest præstari libertas, non iuris prohibitione, sed eius impossibilitate secundum Ir. sed in casu ualet libertas libero relicta, ut ff. de fideicommiss. lib. l. generaliter. §. si homini libero. Item not. secundum Azo. qui dicit hic, cessante causa & cætera, habere locum, si causa fuerit finalis, non impulsiua, argument. infra. de nupt. leg. imperialis. §. sed & si tales, & de iure dot. leg. si mulier dotem.

Libertas libero præstari nequit.

Causa cessante, quādo cesset effectus.

SI repetendi.] CASVS. Dedi vxori tuæ. x. ut sic induceres te ad proficiscendum mecum ad scholas. nō

es profectus: an repetere possim, quæritur? Distinguitur, A aut expresse dixi q̃ repeterem nisi ipse proficisceretur, aut hoc tacite in animo meo gestabam. primo casu repetam per condictionem ob causam. secundo casu non repetam. Viuianus.

a Conditionem.] expresse, sed tacite hoc in mente agebatur ab altera parte tantú, vt j. de dona. ante nup. l. si mater, & ff e. l. dedi. §. si qs quasi. Si autē ab vtraque parte, tunc daretur repetitio, vt i donatione causa mortis, vt ff. de don. cau. mort. l. senatus. §. 1. & ff. eod. l. cum quis mortis causa, & idē est ī. eo. l. 1. nam ibi ab vtraque parte agebatur, si sequeretur matrimonium, vt j. de dona. ante nupt. l. cum veterum, circa fi. & arg. ff. eo. l. 1. §. fi. & l. seq & l. si filius. sic ergo fuit causa impulsiua, non finalis, quia tunc esset aliud, vt ff. de donat. l. 2 §. fin. & l. seq & ff. de don. inter virũ & vx. l. sed si mors. §. fi. & ff. de condit. & demo. l. Titio centum, in prin. & concor. huic. l. j. de don. ante nup. l. si præfidi, & ī de trat. sic. l. si maiores, & ff. de duo. reis. l. duob. & j. de re. permu. l. ex placito, & ff. de acq pos. l. quod meo. §. si furioso, & supra quod me. cau. l. cum te.

† Quia si ne conditiõe acta, rũpenda non sunt, vt 32. q. vlti. c. vlt. in fine.

prouocare ꝓposueras, nullam addidisti cõditionẽ,[a] remanet integra donatio, cum leuitati perfectam donationem reuocare cupiẽtium, iure occurratur.† S. VII. Kalen. Septemb. AA. Conss.

Defectus finalis causæ possibilis, parit condictione ob causam. Bald. Vel sic: Datum ob causam, cui recipiens non paruit cũ posset, repetitur per cõdictionem ob causam. h. d. Sali.

VIII. Iidem AA. & CC. Flauiano.

Dictam legem[b] donationi, si non[c] impossibilem cõtineat causam, ab eo qui hanc suscepit, non impletam, condictioni facere locum, iuris dictat disciplina. quapropter[d] si titulo liberalitatis res tuas in sponsam[e] cõferendo, certam dixisti legem, nec huic illa, cum posset, paruit: successores ipsius de repetendis quæ dederas, si hoc tibi placuerit, conuenire non prohiberis.[f] S. III. Id. Feb. AA. Conss.

Cã ipulsiua datum, an possit repeti cã nõ secuta.

Accipiens à libero non implens causam, condictione tenetur: secus si

Dictam legem.] CASVS. Sponsus sponsæ dedit decem, vt illa intra certum tempus veniret ad domum suam, non venit cum venire potuit. nũquid repetit sponsus quod dedit? Respon. q̃ sic, vel ab ipsa si superstes est, vel ab eius successoribus si decessit. Viuianus.

Cõditiõe sub ĩpossibili datũ, an possit repeti.

b Dictam legem.] id est dictum pactum à sponso, vt statim dicet.

c Si non.] si non habes, maxime, subaudias, vt probatur ī. eo. l. 1. & l. si militem, & l. cum ancillam, & ff. eo l. 3. §. si liber. Vel distingue an qui dat, scit conditionem impossibilem, & sic non repetit. an non: & tunc repetit. ar. ff. de acq. pos. l. quod meo. §. si furioso, & ff. de cond. sine causa. l. auunculo, & diximus idem. j. de leg. l. ab administratione. Tertij vt Ir. dicunt: si non impossibilem. s. de natura, vt do tibi decem, si cœlum digito tetigeris. nam non repetitur, etiam si cessat. & est ar. ff. de a ct. & obli. l. non solum. & sic non subaudi. maxime.

ADDITIO. Veritas est ista secundum Bar. hic, quãdo aliquis dat ob causam ĩpossibilem ignoranter, habet locum hæc condictio, vt supra eo. l. si militem. Si vero scienter, tunc aut dedit adijciendo conditionem, & repetitur, vt d. l. si militem. aut non adijciendo conditionẽ, sed per modum causæ aut modi, & tunc non repetitur, ita loquitur secundum eum hæc lex.

d Quapropter.] quod dixit in genere, ponit in A specie.

e In sponsam.] cui maiori affectione donare videtur, propter spem futurarum nuptiarum, vnde videtur cõueniens non repeti quod donatum est.

f Prohiberis.] ad hoc infra de contrahen. emptio. l. 3. & de dona. l. legem, & l. cum res. Item contra infra de rescind. vendi. l. ea. Sol. vt diximus ibi, quia ibi erat alias venditurus, hic non erat alias donaturus.

accipiat à seruo proprio, vbi est hortandus, nõ arctandus. h. d. secundum Bald.

IX. Iidem AA. & CC. Bibulo.

SI liber constitutus, vt filiæ[g] tuæ manumittãtur, aliquid dedisti, causa non secuta, de hoc tibi restituendo condictio competit.[h] B nam si[i] quid seruus de peculio domino dederit, contra eum quidem nullam actionem[k] habere potest, sed dominum q̃ semel accipere pecuniam pro libertate passus est, aditus prouinciæ rector hortabitur[l] (salua reuerentia) fauore scilicet libertatis, placito suo stare.[m] S. III. Id. Feb. Sirmij. AA. Conss.

SI liber.] CASVS. Stichus cum liber esset, decem dedit vt filiæ suæ manumitterentur. si non fiat quod conuenit, per condic. ob causam repetere potest. sed si seruus meus esset, & de peculio mihi dedit. x. aduersus me acti. non habebit: sed hortari poterit præses prouinciæ, vt fiat quod conuenit, fauore libertatis: saluo mihi iure patronatus in illis, si eas manumittam. Viuianus.

g Filiæ.] ancillæ.

h Condictio competit.] vt ff. eo. l. dedi. §. 1. & de præscrip. verb. l. si tibi. Contra videtur. cum sue cedat constitutio, faciatque eas liberas, vt ff. e. l. si pecuniã. §. j. & infra si mãcip. ita fue. ali. &c. l. si is. sed illud obtinet cũ data est quantitas: secus si species, vt ff. de præscriptis verbis. l. naturalis. §. at cũ do.

i Nam si.] bene dixi, si liber constitutus, &c.

Si causa non impletur casu fortuito, cessat condictio. h. d. cum l. seq. secũ C *dum Bar. Vel sic: Si propter casum fortuitum res non sequatur; pecunia data non repetitur. Sali.*

X. Iidem AA. & CC. Cononiana.

PEcuniam à te datam, si hæc causa[n] pro qua data est, non culpa accipientis, sed fortuito casu[o]

k Nullam actionem.] neque ad repetendum quod dedit, neque ad implendum quod conuenit, cum iure ordinario domini cum seruis paciscentes, nihil agant, vt supra de transaction. l. interpositas. licet quidam contra, vt ibi diximus. Item contra D ff. de manu. l. si quis ab alio. sed ibi ab alio non à seruo accepit.

l Hortabitur.] non compellet, vt j. de lib. cau. l. cũ affirmes.

m Stare.] s. q̃ manumittat.

PEcuniam.] CASVS. Dedi tibi. x. vt præstares mihi patrocinium: non præstitisti, quia decessisti. nunquid ab hæredibus tuis repetam quod dedi? Respond. q̃ non. vel pone sic secundum Azo. Dedi codicem vt seruum meum curares, cum esses medicus. decessit sine culpa tua, quia casu fortuito, & sic eum non curasti. nunquid quod dedi repeto? Respond. quòd non. Si vero per te stetisset, & non per casum fortuitum: secus esset. & hoc dicit. l. sequens.

n Causa.] quæ ab accipiente pendet: puta do tibi codicẽ vt me ægrum cures. alias enim causa non secuta qualitercunque, dummodo dantis dolus cesset, repetitio competit secundum Ir.

o Casu.] contingẽte in ꝑsona ægri cõducẽtis, & pecuniã dantis.

dantis. secus si in persona medici locantis operas, seu pecuniam accipientis, quia tunc reperitur, vt in contrarijs ff. locati. l. vno. §. item cum quidam, nisi in aduocatis, vt ff. de var. cog. l. 1. §. diuus. in quibus est speciale.

Repeti.] ex cessatione. Sed nonne licet pœnitere, vt ff. cod. l. dupecuniam. in princ. Sol. 3. §. 1. Resp. non, cum impleta sit conditio, vel pro impleta habeatur. habet autem pro impleta, cum iam adimpleri non possit, ibi autem poterat. Ac. D. D. I. T. I. O. Bar. hic reprehendit hanc gl. dicens sic hic dicendum, aut volo repetere quasi cã non secuta, & non possum, vt hic, aut quasi me pœniteat, quia pœnitentiæ est locus in contractibus innominatis, & possum, vt in contrarijs.

b. A Duocationis.] A Datam.] non ex pacto, sed sponte, ut bene faciat ad titulum istum.

c. Per eos.] secus si per casum uel clientulum steterit, ut ff. de uar. cog. l. 1. §. pe. & ff. loca. l. qui operas, &c. j. de iud. l. prope randum. §. honorarijs, & j. l. proxi.

Continuatio. DE CONDI- ctione ob turpem causam.

Superiores coditiones due respiciut honesta causam, hæc turpe, et præterita, et futura.

non est locutam ut te repeti non posse certum est. S. III. Non. Decembr. Nicomediæ, CC. Conss.

Si non stetit per aduocatum, non redditur salarium aliud scilicet ... Bal.

XI. ... CC. ...

A Duocationis causa datam[a] pecuniam, si per eos[c] qui acceperant, quo minus susceptam fidem impleant, stetisse probetur, restituendam esse conuenit. S. XVII. Kalen. Ianua. CC. Conss.

TITVLVS VII. DE CONDICTIONE ob turpem causam.

Qui profitetur cautionem ex turpi causa emanatam, per consequens probat pecuniam non numeratam. Bald. Vel sic: Promissum ex causa turpi, non potest peti, si de causa turpi probata, reus debet absolui. Sa.

I. Imp. Antoninus A. Ingenuo.

SI ex cautione[d] tua conueniri cœperis: nullam pecuniam te acceperisse, sed ob turpem causam,[e] & quam fieri prohibitum[f] est, interpositam cautionem, ei qui[g] super ea re cogniturus est, probandum[h] est: & eo impleto, absolutio sequetur. Sine die & consule.

Turpe datum non repetitur. hoc dicit. Vel sic: In pari causa criminis mincit reus, etiam tractans de lucro. Bald. Vel sic: Datum libidinis causa, nõ repetitur, cũ in pari causa turpitudinis melior sit conditio possessoris. Salic.

II. Idem A. Longino.

CVm te propter turpem[i] causam, contra disciplinam temporũ meorum, domum aduersariæ dedisse[k] profitearis: frustra eam tibi restitui desideras,[l] cum in pari causa possessoris conditio melior[m] habeatur. PP. XV. Kal. Decemb. Læto II. & Cereale Conss.

SI ex cautione.] CASVS. Si alicui lenæ decẽ promisisti ut alicuius mulieris per eã tibi fieret copia & illa derẽ confessus fueris ex cã mutui te accepisse ab ea, & ex cautione tua conueniaris, qualiter tibi succurrendum sit quæritur? Resp. q probabis tibi pecuniã numeratam nõ fuisse, & ex turpi causa eã promisisse, quibus duobus probatis absolueris. Vel pone casum, q promisisti centũ cuidam ut faceret alij furtum uel homicidium. Viuianus.

d. Si ex cautione.] emissa non ipse numerandæ pecuniæ, licet in ea cõtineatur numerata pecunia, sed ob turpem causam emissa.

e. Ob turpem causam.] siex utraq; parte, uel alia secundum Ir. & da exemplum, si promitto ne delinquas. Item si promitto ut delinquas. Item si promitto meretrici. Primo est turpitudo ex parte recipientis, secundo utriusque. tertio dantis, ut ff. eo. l. 1. in fin. & l. ubi autem. & l. idem est. §. sed quod meretrici.

f. Prohibitum est.] potest esse quod iste uoluntarius assumpsit sibi onus, uel aliter habet in se implicitam affirmationem, vel præsumitur pro instrumento.

g. Ei qui.] & sic not. iudici faciendam fidem, ut supra de eden. l. procuratos.

h. Probandum est.] à te. & ita probat non numeratam. & sic est contra. j. de proba. l. actor. & j. de non nu. pec. l. si ex cautione. Solu. probat admissus, non iussus. Vel probat eo ipso, q non probatur contrarium. sic. j. qui milit. non pos. l. super seruis, lib. 2. & ff. de iure do. l. dotẽ quæ in prius. Vel hoc non simpliciter negat, sed negãdo aliud asserit, ideoq; ab eo exigitur probatio. Sed quare dicit hic q utrunq; probet, cum alterum tantum probasse

Probatio fit quãdoque eo ipso, q contrariũ nõ probatur.

se sufficiat ad hoc ut sequi debeat absolutio? Resp. Respondit lex q duplici de causa potest conueniri. s. vel ex mutuo, & tunc debet probare non numeratam eo modo ut dixi. uel ex promissione, & tunc se promisisse ob turpem causam præcedẽtẽ. Sed an huiusmodi exceptiones & probationes etiam post biennium admittantur? Quidam q nõ, arg. j. de postulan. l. si sub specie. sed ibi non negat post biennium dari exceptionem doli, licet non detur nõ numeratæ pecuniæ, & ita hic potest dari post biennium doli. Vel quia promissum est ob turpem causam, quod idem est. nam præcedentem pactionem turpem considerare debemus, ut infra ad Macedonianum. l. si filiusfa. aliquid. Sed opponit, Nonne absoluendus est hic cõuentus propter primam negatiuam, et si non probetur de turpitudine? non. n. debet in eo probando grauari, quo probato non debet releuari, ut. j. de probat. l. ad probationẽ. Sed dici potest hoc esse necesse post biennium uel hic non solũ petebat absolui, uerumetiam cautionem condicebat. & concor. j. de inuti. stipula. l. dolo, & l. ex eo, & infra de condic. sine cau. l. fi. & supra si cert. peta. l. si non singuli.

CVm te.] CASVS. Si mulieri causa stupri domum dedisti, eam repetere non poteris, quia in pari causa turpitudinis potior est conditio possidentis. Viuianus.

i Turpem.] ut ei commisceretis, & non erat meretrix.

k Dedisse.] sic ergo fecit a. ccipientis, ut insti. de act. §. sic itaque.

l Desideras.] sic ergo ex inutili contractu dominiũ trãsfertur. & sic est contra. j. de legi. & constit. l. nõ dubium. Sed dic quod hic repetit fiscus, ut ff. de iure fisci. l. Lucius.

m Melior.] in pari ergo cã melior &c. ut hic, & j. de trãs. l. trãsactione finita, & ff. de uer. obl. l. si seruũ. §. de illo, & ff. ne qs eũ. qui in ius uo. si. l. exi. l. nã cũ uterq;, & ff. eo. l. si ob turpẽ, & de reg. iu. l. in pari, & ne quid in loco pub. l. prætor. §. idẽ. & ff. de calũ. l. in hæredẽ, & j. eo. l. mercalẽ, & ff. de doli excep. l. apud Celsum. §. Marcellus. Sed qd de pignore? nunquid pignus poterit uendicari uel repeti pignoratitia actione? Rñ. Al. & H. q nõ. sed certe melius est ut dicamus pignus posse iure dñij uendicari, quia uendicatio cõtra eũ sicut cõtra quemlibet instituitur, ut ff. ad exhib. l. de eo. §. pe. & fi. & ff. si quadru. pau. fecit. l. 1. §. 6. licet sit arg. cõtra, quia qñq; quis nõ tanq̃ quilibet admittitur, ut j. de dolo. l. 1. Secus uero in re principali soluta, quia eius dñium translatũ est in accipientẽ. qd nulla cõdictione uel actione põt reuocari. & idẽ in pignore si agatur pignoratitia actione ex contractu turpiter celebrato. Sed ecõtra si creditrix agat, aut actione ex contractu turpiter celebrato, & nõ põt per hanc legẽ, cũ in pari &c. Nec ob. ff. eo. l. idẽ. §. sed qđ meretrici, quia quędã honeste accipiunt, quæ nõ honeste petuntur, ut ff. de var. cog. l. 1. §. 1. aut hypothecaria, qđ pot, eũ contra quẽlibet possidẽtẽ detur,

Fiscus repetit datũ ab aliquo ob turpẽ causam.

Pignus datu ob turpem causam, an possit uindicari uel repeti ac. pig.

detur, & nō inspicit contractū. arg. d. l. ff. ad exhib. l. de eo, in fin. ſm H. qđ non placet, quia si datur vendicatio debitori nō possidenti & nihilo soluto, multo magis exceptio, arg. ff. de superfi. l. 1. §. quod autem ait prætor.

Quod euitandi.] CASVS. Si clericus aliquis, vel inhabilis ad exercitium publicæ militiæ, puta mancus vel claudus, aliquam pecuniam alicui potestatē habenti vocandi hoīes ad ciuilia munera, ob vitandā militiam dederit, an repeti possit, quæritur? Dicitur q sic, p condic. ob turpem causam, & accipiens de crimine concussionis poterit accusari, & condemnari. sic intelligo legē istam de dante qui erat inhabilis. alioquin si habilis fuisset, vterq; esset in turpi causa, nec haberet locū repetitio. Viuianus.

a Tyrocinij.] id est militiæ.

b Cōpetentē.] inhabilis erat, & ipso iure excusatus, sed quia inquietabatur, dedit.

c Eius.] i. iudicis.

d Recipies.] per hāc cōdictionem. & dic q turpiter accepit, vnde et crimine concussionis tenetur, vt subijcit. sed qui dedit, honeste dedit qa erat inhabilis ad militiā. aliasq; grauē esset detrectare militiam, vt ff. de re mili. l. qui cum vno. §. post desertionem. nec est contra: q. qđ me. cā. l. cū te, qa ibi solui.

e Qui.] i. iudex.

f Cōcussionis.] Crimen concussionis, est cum aliquis occasione publici officij quod habet, aliquid extorquet à subiectis, vt ff. de cri con. l. 1. & fact. ff. de con trah. emp. l. nō licet. & hic tenetur, siue erat habilis, siue nō.

¶ Ista lex est notab. & ad hoc semper solet allegari, q allegās suam turpitudinem non est audienda.

Votiens.] CASVS. Dedi tibi. x. vt furtū vel homicidium non faceres. licet non feceris, quia tamen gratis abstinere debuisti, turpiter fecisti. vnde petam per condict. ob tur. cau. Potes ponere exemplum. ff. eo. l. 1. in fi. & l. 2. & si marito alicuius mulieris vt cum ea commisceteris. x. promisisti, an ea petere possis, quæritur? Dicitur quòd non. Si vero dedisti, quia vterq; nostrum fit in pari causa turpitudinis, non repetes. hoc dicit cum l. sequen.

Officialis qui, prætextu officij aliquid per concussionem accepit, acceptum restituit, & criminaliter punitur. Bald. & Sali.

III. Idem. A A. Diocle. & Maximia. A A. Diziano militi.

QVod euitandi tyrocinij [a] causa dedisse te apud competentē [b] iudicem ei de quo quereris, indubia probationis luce constiterit, instantia eius [c] recipies: [d] qui [e] memor censuræ publicæ, post restitutionem pecuniæ etiam concussionis [f] crimen inultum esse non patietur. PP. III. Kalend. August. ipsis. IIII. & III. A A. Conss.

In cōdictione ob turpem causam non veniunt vsuræ. Bal. & Salic.

IIII. Ijdem. A A. & CC. Rufino.

QVotiens [g] accipientis, non etiam dantis turpis inuenitur causa: licet hæc secuta fuerit: datum condici tantum, non etiam vsuræ [h] peti possunt. S. VII. Id. Ian. Sirmij. A A. Conss.

Qui excludit seipsum proponendo, non est necesse quod excludatur excipiendo, quia ex suo officio iudex debet eum excludere. h. d. not. secundum Bal. Vel sic, Promissum marito causa lenocinij vxoris, non potest ab eo exigi, sicut nec ei solutum potest repeti h. d. Sali.

V. Ijdē A A. & CC. Bichoporo.

MErcalē [i] te habuisse vxorem, pponis, vnde intelligis & confessionem lenocinij preces tuas continere, & cautæ quantitatis ob turpē causam exactioni locum non esse. Quāuis enim vtriusque turpitudo versatur, ac solutæ quantitatis cessat repetitio: tamen ex huiusmodi stipulatione contra bonos mores interposita, denegandas esse actiones, iuris auctoritate demonstratur. [k] S. VI. Id. Maij. CC. Conss.

B

Fur rerum vel animalium, quicquid accipit pro restituendo, turpiter accipit: & restituere tenetur: h. d. cum l. seq. Bal. Vel sic, Datū furi vt rem subtractā restituat, quasi turpiter acceptum repeti potest h. d. Sal.

VI. Ijdem A A. & CC. Eu... ...

OB restituēda [l] ea quæ subtraxerat, accipiētem pecuniam, cum eius tātum interueniat [m] turpitudo, condictione conuentum hanc restituere debere conuenit. Dat. XV. Kalend. Iuni. CC. Conss.

C

Recipiens pecuniam vt pecora per eum occultata restituat, tenetur illā restituere per condictionem ob turpē causam, & pecora per condictionem furtiuam, tā extātia, quam peremptam etiam casu fortuito. h. d. Sals.

VII. Ijdem A A. & CC. Zenoni.

EVm qui ob restituenda quæ abegerat pecora: pecuniam accepit, tā hanc, [o] quàm ea quæ per hoc commissum tenuit, [p] restituere debere conuenit, licet mortua, vel alio fortuito casu perijsse dicātur, cū hoc casu in rē mora [q] fiat. Dat. V. Kalend. Decem. Nicomediæ. A A. Conss.

D

TITVLVS VIII.

DE CONDICTIONE furtiua.

Ista est not. lex, & hoc. d. Plures

g Quoties.] da exemplum vt ff. eo. l. 1. in fi. & l. 2. & l. fi. & l. si ob turpem, & l. idem. §. 1. & ff. depos. l. fin.

h Vsuræ.] quod dic vt supra de condictione inde. l. 1.

i Mercalem.]

Lenocinij.] Quid sit lenocinium, habes. ff. de mu. l. auxilium. §. fi. & de adul. l. mariti lenocinium, & l. 1. §. lenocinij, & facit infra de adulte. leg. crimen.

k Demonstratur.] vt infra de dona. ante nup. l. ea quæ, & ff. eo. l. si ob turpem causam.

OB restituenda.] CASVS. Si pecuniam meam surripuisti, & ob eam restituendā. x. tibi. dederim, ea per condi. ob tur. cau. repetere potero, quia licet honeste dedi, turpiter tamen fecisti, quia gratis restituere debebas. Viuianus.

l Ob restituenda.] concor. infra. l. proxi. & ff. eo. l. idem. §. quotiens, & l. si ob turpem.

m Ea.] vt puta pecora, & ob illa restituenda dedi pecuniam.

n Interueniat.] Totius.

EVm qui.] CASVS. Si pecora mea abegisti, & ad ea restituenda pecuniam tibi dedero, non solum pecuniā per condict. ob tur. cau. repetere potero, sed & pecora, licet morte vel aliquo casu fortuito perierint, restituere debes p cōdi. furtiuam, cū intelligaris semper fuisse in mora. Viuianus.

o Tam hanc.] scilicet pecuniam per cōdictionem ob tur. cau. vt ff. eo. l. fin. & supra. l. proxi. & dic quid sit crimen abigeatus, vt ff. de abig. l. 1. & fina.

p Tenuit.] scilicet pecora, & hoc per condictionem furtiuam.

q Mora.] vt infra de furt. l. subtracto, & infra. titu. proxi. l. ante, & supra quod met. causa. l. prima, & ff. de condictio. furt. leg. in re, & l. fina. & de vi & vi ar. l. 1. §. rectissimè, & l. merito. Sed videtur contra infra de fur. l. post de cessionem. sed non obstat, vt d. l. subtracto.

DE CONDICTIONE furtiua.

Crimen concussionis.

Lenocinium.

Sicut

Sicut condictio ſuperior reſpicit turpem cauſam: ſic & hæc, & ideo poſt illam ſubijcit de hac. A

PRæſes.] CASVS Si tres mihi pecuniam ſubtraxerunt, agam furti aduerſus quēlibet in ſolidum, & vno ſoluente alij non liberabūtur. ſecus in cōdi. fur. nam habet électionem quē velit in ſolidum conuenire, & vno ſoluente cæteri liberantur. & hanc diuerſitatē in inferenda condictione conſiderabit præſes. Viui.

Eandem rem furto ſubtrahentes, in ſolidum obligantur, & ſolutio vnius non liberat alium a pœna furti, ſed liberat a condictione furtiua. h. d. no. ſecundum Bal.

I. Impp. Diocl. & Maxim. A A. & CC. Hermogeni

PRæſes prouinciæ ſciēs furti quidē actione ſingulos quoſq; in ſolidum [a] teneri, [b] condictionis [c] vero nūmorum furtim ſubtractorum [d] electionem eſſe, ac tum demum, ſi ab vno ſatisfactū fuerit, cæteros liberari, [e] iure proferre ſententiam curabit. Da. Kal. Maij. CC. Conss. B

a In ſolidum.] quādo agitur actione furti, omnes in ſolidum tenētur: quando condictione furtiua, vno ſatisfaciente pro aliis eſt ſatisfactum.

1 Cōc. gl. 1. in me. l c.2. extra de his quę vi metuſue ca. ſiūt.

b Teneri.] nec vno ſoluente cæteros liberari, vt ff. ad leg. Aquil. l. item Mela. §. ſi plures, & de iuriſd. om. iu. l. ſi quis. §. fi. & l. ſeq.

c Condictionis.] ſ. furtiuæ, quæ non tollitur per actionē furti, vel econtra, vt ff. eod. l. ſi pro fure. §. furti. niſi in caſu quando contra tutorem datur in duplū actio de rationibus diſtrahendis. nā cōdictione liberatur, vt ff. de adminiſt. tuto. l. tres tutores, circa prin. quæ eſt contra.

d Subtractorum.] à pluribus, vt ff. de fur. l. vulgaris. §. pe. & arbo. fur. cę. l. ſi plures.

e Liberari.] à condictione furtiua, nō ab actione furti, vt ſ. & eſt ratio diuerſitatis, ſecūdum M. quia actio furti ex maleficio datur: ſed condictio furtiua ex poſſeſſione, quod non placet, immo ex variis figuris cauſarum, vt not. ff. eo. l. ſi pro fure. §. fi.

ADDITIO. Videas de hoc plene per Ang. Aret. & dominum Iaſ de Mai. in §. omnium, ſuper gl. ibi in verbo, modum, inſt. de actio.

Fur eſt in mora, quæ non purgatur niſi rei reſtituatur. h. d. Bald.

II. Iidem A A. & CC. Ariſtæneto

ANte oblationem interemptæ rei furtiuæ damnum ad furem pertinere, certiſsimi iuris eſt. [1] D. Kal. Maijs. CC. Conss. C

ANte.] CASVS Si rem meam ſurripuiſti, & antequā offeras, perierit, cuius ſit periculum, quæritur? Reſp. tuum. qui ſurripuiſti. Viuia.

1 Certiſſimi iuris eſt.] vt ſ. tit. 1. l. fi. in fin. & in concor. ibi poſitis. & dicas hic de purgatione, vt dixi. ſ. de furt. l. ſubtracto.

TITVLVS IX.

DE CONDICTIONE ex lege, & ſine cauſa, vel iniuſta cauſa.

Fiſcus debitorem debitoris ſui ex cauſa primipili præcedente diſcuſſione ſolēns, exigit ante diem. Bald. Vel ſic: Propter inopiam debitoris fiſci poteſt debitor debitoris ſui ante tempus exigi. h. d. Sal.

DE CONDICTIONE EX LEGE, ET ſine cauſa, vel iniuſta cauſa.

Continuatio. *Supra ſpeciales condictiones propoſuit, nunc generales. non enim eſt nouum, ut quibuſdam ſpecialiter enumeratis, generale ſubijciatur verbum, &c. vt ff. ad leg. Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. §. inquit.*

A LIcet ante.] CASVS Ex primipilari adminiſtratione tenebaris fiſco in. x. nihil habebas in bonis, niſi quendam debitorē in diē: an ante diem debitorem tuum conuenire poſſis (immo fiſcus, quod verius eſt) vt pecuniam recipias vt ſic ſatisfacias fiſco, quæritur? Dicitur q̃ ſic: licet aliàs ante diem cum effectu peti nō poſſint. & ꝓpter priuilegium fiſci ages cōdictione ex l. iſta.

I. Impp. Diocl. & Maxim. A A. Vlpio.

LIcet ante tēpus debita exigi non poſſint, [g] tamen ſi te ex primipilo [h] debitorem conſtitui fiſci, ac patrimoniū tuum exhauſtum præſes [i] B prouinciæ compererit, vt ad ſolutionis ſecuritatem ſolum fœnebris pecuniæ ſubſidium ſupereſſe videatur, commonebit debitorem [k] tuum, ſi ſaltem ipſe ſit ſoluendo, vt ante definitum tempus debita repręſentet. [l] vt fiſco, cuius ob neceſsitates publicas cauſam potiorē eſſe oportet, debita pecunia exoluatur. [m] S. XIII. Kal. Augu. Sirmij. CC. Conss.

g Non poſſint.] obſtante exceptione, vt ff. man. l. ſi mandauero. 2. in princ. & ff. de verb. oblig. l. eum qui kalendis.

h Ex primipilo.] i. ex primipilaria adminiſtratione.

i Præſes.] ſed quomodo præſes cognoſcit inter fiſcum & priuatum? Dic q̃ hoc facit cum pro curatore Cæſaris, vt ſ. ſi ad uer. fiſc. l. 2.

k Debitorem tuū.] in diem vel pure.

l Repręſentet.] i. fiſco ille debitor tuus conuentus cōdictione ex lege. & ſic facit hęc lex ad titulum iſtum. Da & alia exēpla huius condictionis, vt dixi. ff. eo. l. 1.

m Exoluatur.] remiſſo interuſurio medij temporis, argum. ff. ſo. ma. l. ſi conſtante §. quotiens, & facit infra quando fiſ. vel priua. per totum.

ADDITIO. Per hanc legem dicit hic Bald. q̃ emptores gabellarum pro neceſſitate reipublic. poſſunt exigi ante diem vel tempus: remiſſo tamen eis interuſurio medij temporis. [1]

1 Cōc. e2. cū pridē, cū gl. ſup verbo, reſignauit, extra de renū. ſact.

C *Creditor cui eſt ſatisfactum, tenetur reddere chirographum debitoris. Bal. Vel ſic: Soluto debito poteſt cautio repeti per condictionem ſine cauſa. h. d. Salic.*

II. Iidem. A A. & CC. Stulatio.

DIſſolutæ quātitatis [n] retentum [o] inſtrumentum, inefficax [p] penes creditorem remanere, [q] & ideo per condictionem [r] reddi oportere, nō eſt ambiguum [r] quod nota.

DIſſolutæ quantitatis.] CASVS Si mutuaſti mihi. x. & in diem confectum fuerit inſtrumentum, & ſolutis tibi. x. inſtrumentum reddere noluiſti, qua actio. te conueniam, vt reddas, quæritur? Reſp. q̃ cond. ſine cauſa. quod eſt verum, ſi tu ſoluiſti tabellioni pro inſtrumento: alioquin vendicarem, & ad exhibendum agerem, vt ſ. ad exhi. l. ſi. D

n Diſſolutæ quantitatis.] id eſt diſſolutæ obligationis pro quantitate competenti. Vel id eſt ſolutæ.

o Retentum.] ſi ex ſua pecunia eſt factum.

p Remanere.] vt infra de ſol. l. nihil, & infra depoſi. l. propter, & infra loca. l. ſi conductionis.

Per condictionem.] ſine cauſa. & ſic apparet dominiū inſtrumenti eſſe creditoris, per quod videtur eum non debere reſtituere. ſi enim eſſet debitoris, non daretur ei pro re ſua condictio. vt ff. vſufruct. quemadmod. ca. l. fina. niſi ratione poſſeſſionis daretur, vt ff. de condict. indebit. l. indebiti. §. 1. & hoc cum ex pecunia creditoris fuit ſolutum tabellioni. alias daretur rei vendicatio,

& ad exhibendum debitori: vt. ff. ad exhibendum. l. fi. & facit. j. l. fi. &. s. de condic. indebi. l. cum & soluta. A

MAla fide.] CASVS. Si fundum meum mala fide possedisti, quia eum inuasisti, & egi & obtinui: qua act. ad fructus quos percepisti, agere possim, quærit? Rn. quòd ad extãtes, rei vendica. ad consumptos, condictione sine causa, siue ex iniusta causa. Not. ex hac. l. φ malæ fidei possessor fructus percipiendo nõ facit furtum: sed consumendo sic, secundũ Bal. & ratio est secũdum eundem: quia cũ nõ teneat de percipiendis, est adstrictus percipere: & facit hoc de præcepto legis, cõsumere autẽ non adstringitur, imò vetatur: quia statim debuit domino restituere perceptos. facit quod not. ff. de peti. hæred. l. etiam hæres, §. fi. vbi videas.

a Mala fide.] qd iuris est. s. bona vel mala fide possidere: sed fructus percipere, facti est: vt. ff. de acqu. re. do. l. bonæ fidei. §. in contrarium.

b Extantibus.] subaudi, pro extãtib⁹ &c.

c Vendicatione.] vt ff. de rei uendi. l. fructus pendentes, &. s. de rei uendi l. certũ, ubi de hac materia plene dixi. sed & actione furti & condictione furtiua tenetur, arg. ff. de fur. l. si ciete, & de condictio. indebi. l. si urbana.

d Condictione.] sine causa, vel iniusta causa: ut. j. de cri. expi. hær. l. aduersus, in fi. qua tenetur & is qui rem quam emerat seruus meus quem possidet bona fide, sibi traditã accepit: ut ff. si cert. peta. l. cum fundum. §. seruum. sed etiam rei uendicatione potest conueniri pro consumptis mala fide, quia dolo desijt possidere, ut ff. de reg. iur. l. parem. Item condictione furtiua, ut ff. de condic. fur. l. in re furtiua. §. fi. de percipiendis autem tenetur officio iudicis, ut instit. de offi. iudi. §. illorum autem, & j. de fruc. & li. expen. l. litigator. & hoc si non habet tit. aliàs dic vt. s. de rei ven. l. si fundum.

Possessor malę fidei qua actiõe cõuenitur pro fructibus consumptis.

bigui iuris. S. III. Non. April. CC. Conss.

Mala fidei possessor fructus percipiendo non facit furtum, sed consumendo facit furtum, & tenetur furti. Bal. Vel sic: Mala fidei possessor ad fructus extantes tenetur rei vendicatione: ad consumptos condictione ex iniusta causa Salic.

III. Iidem. AA. & CC. Galatiæ.

MAla fide [a] posſidẽs, de ꝓprietate victus, de extantibus [b] fructibus rei vendicatione, [c] de consumptis vero cõdictione [d] conuentus, eorum restitutioni parere cõpelliť. Dat. Idibus Febru. CC. Conss. B

Hanc. l. summaui supra in l. dissoluta. Casus autem patet. Si pecunia nõ est numerata debitori, debet ei creditor reddere instrumẽtum. Bal. Vel sic, Confessus per scripturam se mutuũ recepisse spe futura numerationis nõ secuta: intra biennium potest condicere cautionem, & etiã postea si intra biennium sit protestatio facta, h. d. Salic. C

IIII. Iidẽ. AA. & CC. Alexãdro.

SI non est numeratũ, qđ velut accepturum [e] te

SI non est.] CASVS. Volebam à te pecuniam accipere mutuo, spe futuræ numerationis confessus sum in instrumento me recepisse. postea cum eam numerare debueras, mihi numerare nolebas. qua act. te conuenire possim vt reddas instrumentum? Resp. quòd si biennium intra quod consueuit opponi exceptio non numeratæ pecuniæ, effluxit: & ante biennium elapsum protestatus fuero me velle eam opponere, condicam per condictionem sine causa illud instrumentum. Viuianus. D

e Accepturũ.] aliàs acceptum, aliàs accepturum, idest in animo tuo gerebas te accepturum. hoc enim, scilicet te accepturum, non debet in instrumento scribi.

Notarius nõ debet scribere I instrũo spẽ futurum.

f Tempus.] scilicet biennij, vt supra de non nume. pecu. l. in contractibus.

g Vel intra hunc.] licet transierit iam, quę in scriptis est est proponendus, vt infra de non numera. pecu. authen. hanc querelam.

h Reddi.] condictione sine causa. parum enim refert vtrũ ab initio sine causa datum sit, an causa pro qua datũ sit, secuta non sit, vt ff. de condic. sine cau. l. 1. 2. 3. & 4. & facit ad hanc. l. supra, eo. dissolutæ, & si cer. petatur. l. si nõ singuli, & infra de fideiuss. l. si indebitam, & de non nu. pecu. l. si quasi. Sed quomodo tam breui tempore hæc personalis actio tollitur? Respon. fingitur nõ nata.

sumpsisse mutuo scripsisti: & necdum transijsse tempus [f] statutum, vel intra hunc [g] diem habitam contestationem monstrando: reddi [h] tibi cautionẽ præsidali notione postulare potes. Dat. XVII. Kal. Ianu. CC. Conss.

Ista est solennis. l. & hoc dicit secundum communem lect. Directa actiones procuratori in rem suam mandata, mandatore mortuo absque herede, miro artificio in vtiles conuertuntur. h. d. & alibi non reperitur, & legitur tribus modis. duobus modis vt in gl. magna, & tertio modo vt in gl. parua qua incipit: pro quo forte Bal. Vel sic: Si mandator actoris moriatur sine herede lite nondum per mãdatariũ contestata, licet procuratorem in rem suam factum vtilis actio ei competit. h. d. Salic.

TITVLVS X.

DE OBLIGATIONIBVS & actionibus.



Imp. Gordianus. A. Valeriæ.

DAta [i] certę pe

DE ACTIONIbus, & oblig.

Quia in superiorib. quædam in generali seruantur, ideo hoc in medio de action bus & obligationibus ponit.

DAta.] CASVS. Dedi fideiussori pro te apud Titiũ, tradidi ei pecuniã sacco in spẽ, vt mãdares mihi actiones quas habebat contra te. antequam tecum fuissem litem contestatus, decessit Titius. dicitur φ vtilis mihi competit actio cõtra te debitorem. Vel pone casum i cõtractu nominato, & omnia verba stant proprie, & fere omnes glo. superfluunt, vt si ego numeraui tibi. c. vt mihi mandares sueccederes actiones tuas aduersus tuum debitorem, ipsis cessis decessisti antequam essem litem contestatum cum debitore tuo. dicit φ possum agere vtili act. quia in principio statim fuit mihi nata. Viuianus.

i Data.] non vt eum pro quo soluisti, liberare velles, sed vt actiones eo nomine competentes in te transferantur. Et no. quod præcessit pecuniæ dationem pactũ de actione cedenda, alias non valeret cessio, vt ff. de fideiuss. l. cũ is, & de solu. l. Modestinus. Item non fuit data pecunia vt quantitas, quia sic esset emptio, sed vt corpus, vt ff. de legat. 1. l. plane. 1. §. 1. & l. sed si certos, & l. si seruus legatus vino. §. qui quinque. & sic fuit contractus innominatus, do vt facias, vel facio vt des. alioquin ab initio contractus daretur vtilis actio, vt infra de hæredi. vendit. l. emptor, & l. ex nominis, & infra l. proxi. Nam in contractibus nominatis ab initio competit vtilis sine cessione, sed innominatis in subsidium demum, vt hic dicit. Nec obstat quod dicit, quantitate, quia etiam species appellatione quantitatis continetur, vt ff. de legat. 3. leg. quisquis. Item nec quod dicit, soluisti, quod dic, idest tradidisti, sed M. in quolibet ab initio dat vtilem, & subaudit hic, maxime. sed hodie hæc videntur expedita. Nam ibi mandatum non finitur morte procuratoris, nec mãdantis finiri debet, vt infra de dona leg. illam. Vel ibi fuit cessa, hic mandata ad simplex exercitium, secundum quosdã. Vel tertio speciale illud i donatione. Vel illud in quinque aliis casibus speciale, in quibus ab initio datur vtilis. Primus, in emptione, vt infra de hæredi. vendi. l. emptor, & infra l. proxi. in fin. Secundus, in dote, vt infra l. proxi. Tertius, in nomine dato in solutum, vt infra quando fisc. vel pri. l. fin. Quartus, in nomine dato pignori. ff. de pignor. l. cum

Quantitatis appellatione etiã cõtinetur species.

Actio utilis in aliqbus casib. ab initio datur sine cessione.

l.cum conuenit. Quintus, in legato nominis, vt ĩ. de leg. ex legato nominis. Et de natiuitate huius vtilis dic vt diximus ibi, & quis debeat in ea iurare de calumnia, dixi ĩ. de iura.calum.l.2.§.sin autem. Est & sextus hodie in donatione, vt ĩ. de donatio.l.illam. Restat ergo vt in hoc casu nõ detur ab initio vtilis, sed in subsidium, vt hic. nec etiã in omni nominato. nam in societate si velim tibi omnia cõmunicare ex causa societatis, non tamẽ dabitur vtilis actio, sed debeo cedere directas, vt ff. pro socio. l.1. in fin. & l.2. & 3. & de pecul. l. si Sticho. hoc ergo casu viuente mandante habet directam nomine mandantis, suo nomine nullam, sed mortuo mandante extinguitur directa, & nascitur vtilis.

a Quantitate.] in specie.s.quia in sacculo, & non in numero, & fuit ibi contractus do vt facias.

b Debitorem.] pro quo forte fideiussisti.

c Soluisti.] pro cuius obligatione quęrẽ da soluisti.

d Mandatam.] aliud est cedere actionem, & aliud mandare. nam primo casu nil penes cedentem remanet, secundo casu remanet directa, secundum quosdam. Sed Io.dixit ꝙ qui cedit, retinet directam, vtilem transfert. sed qui mandat, tantum committit causæ exercitium, & non transfert directam vel vtilem, nisi in casibus, vt dixi, vel nisi in subsidium, vt in hoc casu, vel nisi fiat mandatum vt fiat procurator in rem suam, quo casu idem est cedere, quod mandare, & ita hic potest accipi. Tertij dicunt vt Azo & H. inter cedere actionem, & mandare, nullam esse differentiam quo ad cedentem vel mandantem, quia semper remanent penes eum directæ: licet quo ad eum cui fit cessio, differentia sit, vt modo dixi secundum Io. vt ff. pro soc.l.1.in fin.& l.2.& 3. & de pecu.l.quis ergo. uel nulla est quantum ad casum huius legis, secundum M.

Actionem cedere & mandare differunt.

e Contestareris.] nam tunc secus esset, vt ĩ. de noua.l.3.

f Sine hærede.] subaudi maxime, secundũ M. vt ĩ. dixi.

g Fati munus.] videtur ergo ꝙ mandatum mandantis morte finiatur, etiam si in rem suam constituatur procurator, & ideo in subsidium datur vtilis. sic & ĩ. de contrario iudicio tu.l.si non ex propria, & ĩ. ad exhib. l. si res, & ff. de pact. l. si cum emptore. Item not. rem integram ante litem contestatam, vt ff. de iurisd.om.iu. l.& quia, in fi. Sed nunquid qui tibi tenetur vtili actione, est tibi obligatus? & nunquid in libello vere poteris dicere eum tibi obligatum? Quidam ꝙ non, sed lex permittit tibi agere vtili actione ad vtilitatem tuam.

Actione vtili qui tenetur, an sit obligatus.

h Quæ si ita sunt.] quia vtilis & directa idẽ sunt in substantia.

i Competit.] contra debitorem nomine tuo, quã vsque nunc non habuisti.

N Ominibus.] CASVS. Mulier marito, debitorem habens, ius quod habebat in debitore, dedit in dotẽ. licet debitorẽ marito non deleges, vtilis tamẽ actio cõpetit ei contra debitorẽ vxoris suæ. sic est in eo qui emit à creditore ius quod habebat in debitore. Viuia.

k Nominibus.] i. actionibus.

l Nec delegatio.] s. debitoris, quæ fit per stipulationem, vt ff. de noua.l.1. aliàs. l. delegare. §.1.

m Contestatio.] cõtra debitorem mandata actione, vt ĩ. de noua.l.3. & hic est alius modus delegandi. his.n. duobus modis fit, vt ff. de noua. l.delegare. §.1.

n Marito.] sponso non, vt ff. de iure do. l. stipulationem. Sed quæritur, an eadem sit substãtia vtilis & directæ actionis? quod Io. dicit, argu. contra. ff. de procur. l. non solum. §. sed interdum, & de iureiuran. l. nã & postea. §. iusiurãdum. ADDITIO. Vide de hac quæstione Bar. in l.1. ff. eo.ti. in 3.col. versic. quæro vtrum actio vtilis & directa, &c.

Actionis directæ & vtilis an sit eadem substãtia.

o Emerit.] in quem transit sine cessione vtilis, vt hic, & infra de hære. vel act. vend. l. emptor, & ff. de pac. l. si cum emptore. Et idẽ est in quibusdam aliis quos notaui ĩ. l. proxi. his ergo casibus statim competit vtilis, sed facta cessione competit directa nomine cedentis. vt enim in venditione rei corporalis non transit dominium nisi facta traditione, ut supra de rei vend.l. seruum. sic ille cui venditur nomen, vel cui datur in dotem, non habet directam nisi facta cessione, vt ĩ. quando fiscus vel priua.l. fi. vtilem tamen in casibus, vt dixi. Sed quia non proprie dicitur traditio incorporalis, vt ff. de acquirend. possess. l. 3. in princip. ideo nomine cedentis, non suo intentat directam, vt ff. pro socio. l. 2. & 3.

A cuniæ quantitate[a] ei cuius meministi, in vicem debiti actionem tibi aduersus debitorem[b] pro quo soluisti,[c] dicis esse mandatã,[d] & antequam eo nomine litem contestareris,[e] sine hærede[f] creditorem fati munus[g] impleſſe proponis. quæ si ita sunt,[h] vtilis B actio tibi competit,[i] PP. V.Kal.Maij, Attico & Prætextato Conss.

Vbi nomen debitoris datur in dotẽ, vel datur ex causa venditionis, competunt vtiles actiones. h. d.

II. Impp. Valerianus, & Gallienus AA. Celso.

NOminibus[k] in dotẽ datis, quamuis nec de legatio[l] præcesserit, nec litis contestatio[m] subsecuta sit: vtilem tamen marito[n] C actionem ad similitudinẽ eius qui nomen emerit,[o] dari oportere, sæpe rescriptum est. PP. XIIII. Kalem. Febru. Seculari & Donato Conss.

Pro debito domini non conueniuntur coloni qui satisfecit pensioni. Bal. & Sali.

III. Impp. Dioc. & Maxim. AA. & CC. Rusticiano.

OB causam proprii debiti locatoris conueniri colonos, pensionibus ex placito satisfacientes,[p] perquàm[q] iniuriosum est. PP. Prid. Kal. Ian. Tyberiade, Maximo. II. & Aquilino Conss.

Bona fides præcipitur considerari inter contrahentes h.d. Bal.

IIII. Iidem AA. & CC. Liciniæ.

BOnam fidem in contractibus considerari, æquum est.[r] III. Non. Oct. AA. Conss.

O B causam.] CASVS. An ex contractu domini locãtis fundum colonus conueniri possit, quæritur? Dicitur ꝙ non, solutis pensionibus conuentis. Viuia.

Colonus an possit conueniri pro debito locatoris.

D p Satisfacientes.] alioquin conueniuntur coloni condẽnato prius locatore, vt infra quando fiscus vel priua. l. 3. & 4. & ff. pro soc. l. 2. & 3.

q Perquàm.] i. valde.

B Onam fidem.] in l. ista ponitur quædam regula circa actiones & obligationes, quæ talis est. In omni contractu bona fides exigitur, non tamen omnes actiones sunt bonæ fidei. Viuia.

r Æquum est.] exemplum, vt ff. depo. l. bona fides. Et dic in bonæ fidei contractibus exigitur, vt cesset dolus ad eorum essentiam, vt ff. de dolo. l. & eleganter, in princip. & de contrahend. emptio. l. dominum, in fin. nisi quando inciderit dolus. in contractibus vero stricti iuris quo ad effectum, siue incidat dolus, siue det causam, vt ff. de verb. oblig. l. si quis cum aliter. & plene dixi. ĩ. ex qui. cau. maio. l. in contractibus, & vide gl. in c. 3. extra de emptio. & ven. An autem dolus tertij dans causam cõtractui, vitiet contractum? Quidam ꝙ sic, vt dicta l. & eleganter. nos contra per eandem legem, circa princ.

Bona fides quare exigitur in contractibus.

s Aequum est.] quia ubi dolus dat causam contractui, nullus est. ff. de dolo. l. & eleganter.

A Sicut.] præmittit duas regulas. Ab initio cuilibet liberum est contrahere vel non: eo celebrato, alter contrahentium altero inuito obligationi semel constitutæ renuntiare non potest. si ergo cum aliquo contraxisti vel vendendo vel locando, eo inuito ab obligatione recedere non potes. Viuianus.

Liberum est contrahere, & nō contrahere a principio, sed post obligationem contractam non est licitum resilire. Bald.

V. Iidem AA. & CC. Camerino & Martiano.

Sicut initio libera potestas vnicuique est habendi vel non habēdi contractus: ita renunciare semel constitutæ obligationi, aduersario non consentiente,[a] nemo potest. Quapropter[b] intelligere debetis voluntariæ obligationi semel vos nexos, ab hac, non consentiente altera parte, cuius precibus fecistis mentionem,[c] minimè posse[d] discedere. Dat. Non. April. Byzantij. AA & Conss. B

a Non consentiente.] contra. ff. de commu. seruo ma. l. 1. vbi dissentiente socio potest mandari.

b Quapropter.] q̄d dixit in genere, nunc dicit in specie.

c Mentionem.] contra. ff. de cōd. ob. cau. da. l. si pecuniam, in princ.

d Minime posse.] vt & ff. commo. l. in commodato. §. sicut, & infra de rescindend. vend. l. de contractu, & supra de transacti. l. quanuis, & infra de contrahend. emption. l. non idcirco, in fin. ff. man. l. si mandauero. 2. §. sicut, & ff. de cur. fur. l. cuiusbonis, in princip. & ff. nau. cau. l. 1. § 1. & ff. de iud. l. interdum. §. senator, & j. de dona. l. si quis argētum. §. fi. & j. ad Vel l. si mulier. 2. §. sin autem, & l. fin. Et sic collige ex prædictis, q̄ qui ex voluntate imponit sibi necessitatē, non est ei subueniendum, vt ff. qui satisd. cōg. l. si fideiussor. §. pen. Et not hic duas regulas. Prima, q̄ nemo compellitur contrahere, quod fallit in casibus, vt no. j. de iure deliberan. l. nec emere. Secunda, q̄ facto contractu nemo discedit altero inuito. quæ fallit in dato ob causam, vt ff. de condict. cau. data. l. dedi. § 1. & l. si pecuniā. §. fina. Sed distingue, an fiat contractus innominatus gratia tua, vel mea & tua, & tunc obtinet quod hic dicit. an mea tantum, & tunc quod ibi dicit. sic. ff. de pact. l. si cum fundum, secundum quosdam. Item fallit in actione mandati, vt ff. manda. l. si mandauero. 2. §. fin. & l. si quis alicui. §. qui suscepit mandatum, & in actione pro socio. ff. pro soc. l. verum. §. fina. Sed specialia sunt. Vel dic. secundo quod in casibus prædictis non erat nata actio, nascitur enim mandati ex renunciatione facta re non integra. vel si interfit, vt d. l. si mandauero, & institutio. manda. §. fina. Item pro socio, ex renunciatione intempestiua, vel finita societate, vt d. l. verum §. fina. & infra pro soc. l. tandiu, & ff. pro soc. l. sed & socius. §. fina. vel aliter, licet socius renunciet, tamen remanet obligatus, sicut potest facere emptor renunciare contractui. sed tamen tenetur ad interesse. Item ad illam mandati, dic quòd non nascitur nisi quando res est non integra. vel quando interfit, vt prædixi. vnde reuocando prius non se eximit ab obligatione. cum ei non teneatur, vt ff. de verborum obligatio. l. decem. Item nec obst. ff depo. l. 1. §. penultimo, & ff. de preca. l. cum precario. quia precario concedens vel deponens non se obligat vt non reuocet. Sed tu dic tertio secundum Azo. quod prædicta ratio, quòd actio non sit nata, non valet, quia non de actione, sed obligatione hic tractat, quam constat natam in casibus prædictis. Sed plus dico, quia actio depositi nascitur ante dolum commissum, vt ff. depo. l. 1. §. idem Pomponius quærit, & §. est autem. Et idem in consimilibus, sed secus in pro socio. Est ergo illa ratio differentiæ, quia in mandato nō damnificatur dominus vel procurator, vt ff. man. si procuratorem. §. mandati. In condictione vero ob causam ideo pœniteo, quia is cui dedi, non obligauit me vestiendo contractum ex parte sua. in societate est ratio, quia agitur ad interesse. In deposito & precario res. vt dixi, & eodem modo respond. ad illam. ff. si cer. pet. l. qui pecuniam.

Cōtract⁹ an rescindatur ꝑ pœnitentiā alterius contrahentiū.

Cessa personali titulo dationis in solutum, vel titulo venditionis: hypothecaria etiam intelligitur esse cessa, siue venia ex obligatione generali siue speciali. h. d. no. cum l. sequ. Bald. Vel sic Quando debitor dat suo creditori in solutum nomen debitoris sui cuius bona erant etiam hypothecata, potest creditor ipse persequi pignora, nisi à prioribus creditoribus sint distracta. Salic.

VI. Iidem AA. & CC. Mauricio.

Si in solutum nomen debitoris sui debitor tibi dedit tuus, ac te in rem tuam procuratorem fecit, pignora quæ specialiter vel generaliter habes obligata, persequere.[e] Quòd si ab his quibus fuerant obligata, cum potiores erant, distracta probentur, emptoribus auocari non posse perspicis.[f] Da. IX. Ka. Iul. Sirmij. AA. Conss.

Vendita hypothecaria, dicitur vendi actio rei vendicationis. Bald. Vel sic: Ex simplici emptione nominis in emptorem transfertur etiam persecutio & distractio pignoris, & hypotheca venditori competentis, nisi a prioribus creditoribus sit vendita, vel ab emptoribus præscripta. h. d. Sal.

VII. Iidem AA. & CC. Dionysio.

C Si à creditore[g] nomen comparasti:[h] ea pignora quæ venditor nominis persequi posset, apud præsidem prouinciæ vendica.[i] nam si debitum ex eius[k] persona res tibi obligatas tenentes non

Si in solutum.] CASVS. Si debitor meus in. x. ius quod habet in debitorem suum, in solutum mihi dederit, pignora sibi obligata persequi per hypothecariam actio. possum. & hoc in prima. Si vero ab antiquioribus creditoribus à quibus sunt pecunia numerata, fuerint pignora distracta, ab emptore ea reuocare non potero. & hoc in secūda. Viuianus.

e Persequere.] per hypothecariam. sed & personalem habes vtilem, vt infra quando fis. vel priua. l. fin. & differt hæc ab inferiori l. proxi. quia ibi emit, hic in solutum accepit. Item hic accepit in solutum specialiter vel generaliter ius pignoris, ibi non.

ADDITIO. Aduertas q̄ finis istius glo. non placet doct. volentibus & concludentibus quod cessa personali actione, etiam hypothecaria eius accessoria intelligitur cessa.

D f Perspicis.] vt j. qui po. in pig. ha. l. si generaliter, & j si antiquior credi. l. 1. & 2.

Si à creditore.] CASVS. Si comparaui actio. à Titio, pignora quæ Titius habebat obligata, possum vendicare ab his qui ea possident, & ea distrahere possum: nisi illi qui possident, soluant quod mihi debetur. & hoc in prima. Si vero possidentes pignora erant potiores, & vendiderint, aut etiam longi temporis præscriptione tuti sint qui emerunt, tunc neque vendicare, & per hoc neque, distrahere possum. Viuianus.

g Si à creditore.] s. alicuius.

h Comparasti.] an idem si fuerit datum nomen pignori? Respond. vtique. cum enim habet principalem vtilem, & accessoriam habet, vt j. de here. ven. l. postquam.

i Vendica.] per hypothecariam.

k Ex eius.] s. creditoris vendentis.

a Non transferant.] id est non soluant.
b Iure communi.] secundum formam quam habes, ĩ. de iur. do. impe. l. fin. & facit ĩ. de hære. vend. l. emptor, & l. ex nominum, & ff. de hęre. vendi. l. emptori nominis.
c Comparauerunt.] sic ĩ. ad Macedo. l. si permittente.

Actio hypothecaria quãto tempore duret.

d Vel longi temporis præscriptione.] hypothecaria durat quandoque decẽ annis inter præsentes. xx. inter absentes, quandoque xxx. annis, vbi scilicet, deficit titulus, quandoq; xl. durat, vt ĩ. si aduer. credi. l. j. & ij. & de prę|script. xxx. annorum, l. sicut, & l. cum notissimi.
e Perhibenẽ] licet à posterioribus. emerit.

S I quidẽ.] CASVS Diligebam quendam, scilicet Seium ea affectione, qua pater filium diligit suum, permisi volẽs ei donare, vt acciperet pecuniam à procuratore meo, ille volens me remunerare, mandauit procuratori suo vt mihi pecuniam restitueret, antequam acciperem, decessit Seius, an decem quæ dedi Seio, repetere possum, vel à procuratore petere, eo quod mandauit sibi Seius mihi dandam, quæritur? Respon. quod non repetam ab hæredibus, cum perfecta donatio non renocetur: nec à procuratore repetere potero, quia morte mãdantis finitum est mandatum, & hoc in prima. Si vero Seio mutuassem eã, possem ab hæredibus petere: & hoc nisi aliquem debitorem mihi delegauerit, à quo fuerim stipulatus illam pecuniam mihi reddi. Viuianus.

transferant: a iure communi b pignora distrahere non prohiberis.

¶ Sanè si creditoribus in ordine pignorum antecedentibus venundantibus qui possident, comparauerunt, c vel longi temporis præscriptione d muniti perhibentur: e pignorum distrahendorum facultatem te non habere perspicis. S. III. Kal. Ian. Sirmij. AA. Conss.

Donatio non finitur morte, sed permissio ordinata ad donationem de futuro, re integra morte finitur, h. d. not. Vel sic: Mandatum etiam remunerationis gratia, finitur morte mandantis re integra. h. d. secundum Pe. & Cy. & Bald.

VIII. Iidem AA. & CC. Crescentio.

S I quidem donationis causa ei quem affectione patris te dilexisse proponis, tuam accipere pecuniam permisisti: f & hanc tuam liberalitatem ille remunerans, te à procuratore suo aliam pecuniam sumere præcepit, rebusq; humanis ante perceptionem g fuit exemptus: nec h quod dederas, recuperare, (cũ perfectam habuit donationem) nec quod tibi dari mandauit, necdum tibi traditum, petere potes à procuratore. i

¶ Quòd si mutuo dedisti, k nec à delegato l da-

f Permisisti.] donando eidem: & sic etiam de facto habuit.
g Ante perceptionem.] idest antequam perciperes à procuratore.
h Nec.] nunc soluit.

Mandatũ mandãtis morte finitur.

i A procuratore.] cum morte mandantis finitum sit mandatum, vt ff. de le. 2. cum pater, §. Mæuio, & de dona. l. 2. §. si pecuniam. Sed contra ĩ. de dona. l. illã, vbi dicit non finiri morte. Sol. quidam dicunt quod illa corrigit hanc. Alij dicunt ibi quod decessit ille cui mandatæ sunt actiones, hic ille qui mandauit, cui solutioni est contra, instit. mandati, §. item si adhuc &c. Tertij dicũt quod hic non mandauit illi cui volebat donare, sed procuratori quem volebat dare, ibi vero illi cui volebat dare,

A mandauit. Tu dic quod hic nihil mihi donauit vel cessit, sed permisit vel mandauit vt pecuniam à suo procuratore acciperem. vnde sicut expresse põt reuocare, vt ff. de dona. l. qui saxum, ita hic tacite, scilicet eo mortuo. Alij tamen alia ratione dixerunt hic non agi, non illa, quod morte sit finitum mandatũ, sed illa quia iure antiquo sine traditione donatio nõ valebat: nec ab hærede poterat peti: sic in actione donata nõ valebit sine mãdato vel etiam cum mandato, sed reuocato vel finito, quod nihil est quantum ad hanc legem.

ri nouandi causa stipulatus est: successores eius m solutioni parere compellantur. Dat. XIII. kalend. Feb. CC. Conss.

Debitum non est exigendum armata manu, sed ciuiliter in iudicio. hoc dicit Bal. & Salic.

IX. Iidem AA. & CC. [illegible]

B N Egantes n debitores non oportet armamata vi terreri: o sed petitore quidem non implẽte suam intentionem, vel exceptione p submoto, absolui: conuictos autem cõdemnari, ac iuris remedijs q ad solutionem vrgeri cõuenit. Dat. Id. Feb. CC. Conss.

Electa hypotheca, non tollitur personalis aduersus debitorem: & quatenus ex pignore non est satisfactũ, remanet actio prima. Bal. Vel sic: Pignore electo, pro residuo precij remanet integra petitio. hoc dicit. Salic.

C X. Iidem AA. & CC. Rufino.

A Duersus debitorem electis pignoribus personalis actio nõ tollitur, sed eo quod de precio seruari potuit, in debitum cõputato, de residuo manet integra, r Dat. III. Nonas April. CC. Conss.

Quod mutuatur à colono, nõ potest repeti à domino, etiam si castaldi (alias vasalli) domini fuerint præsentes. h. d. Bald.

XI. Iidem AA. & CC. Paulæ.

D N Imia credulitate circunuenta es, cum

k Dedisti.] & sic non fuit donum.
l Nec à delegato] .i. à procuratore.
m Eius]. s. cui mutuo dedisti.

N Egantes.] CASVS. Si mutuasti mihi x. & negem tibi me teneri, non debes me armata manu ad solutionem compellere, sed petere debes coram iudice: & te non probante quod intẽdis, vel si propter exceptionẽ te remoueo, absoluar, si probaueris, condemnabit me iudex: & per executionẽ rei iudi. cõpellendus ero ad solutionem. Viuianus.

n Negantes.] scilicet se debere.
o Terreri.] sic ff. quod metus causa. l. extat.
p Exceptione.] etiã post impletã & fundatam intentionẽ, & ad hoc ĩ. de rei vẽd. l. res, & de edẽ. l. qui accusare, & ĩ. de excep. l. si quidem.
q Remedijs.] vt ff. de re iudica. l. à diuo.

A Duersus.] CASVS. Mutuaui tibi pecuniam, pignus mihi obligasti: non ideo quòd cœpi pignus vendicare, tollitur personalis actio. sed si precium pignoris ad debitum non sufficit, pro residua quantitate debita te potero conuenire. Viuianus.

r Integra.] vt infra de distrac. pigno. l. hypothecis, & de iure dot. impe. l. fina. circa fin. & de pigno. l. prima, & supra si certum peta. l. si pro mutua, & ff. si certum peta. l. creditor, ij. & ff. de distract. pig. l. quæsitum, & ff. de pec. l. si ex duobus, circa princip. & l. quæsitum, §. si annua.

N Imia.] CASVS. Si colono meo in rem suam decem mutuasti, à me petere nõ poteris: nec mihi præiudicauit præsentia actoris mei, i. castaldionis, quæ

quo magis tibi obliger. Viuianus.

a Rem suam.] id est colonorum, nam si domini, secus esset, vt ī. quod cum eo. l. ei qui.

b Actorum.] Castaldionum, vel quia subscripsit vt testis, vt s. si cert. petatur. l. mutuo, sic econtra. s. eo. l. uij.

OB æs alienum.] CASVS. Ob æs alienum quod cō traxi, me facto postea non soluendo, an ego liber seruus creditoris fieri compelli possim, quæritur? Respon. φ non. vel dic compellēdus seruire, & sic accipitur seruire proprie, postmodum improprie. tertio dic, seruire liberos, id est filios obligari.] Viuianus.

quod colonis in rem suā[a] mutuo dedisti, à domino predij postulare posse credidisti: nec ad eum obligādum, actorū[b] ipsius adiuuat te pręsentia. Da. VIII. Kalend. Aug. CC. Conss.

Pro debito pecuniario liber homo seruire non cogitur. Bal. & Salic.

XII. Iidem AA. & CC. Iouino.

OB æs alienum[c] seruire[d] liberos creditoribus, iura compelli nō patiuntur. Dat. XIII. Kal. Nouemb. CC. Conss.

IN AVTHEN. vt nulli iudi. lice. habere lo. seruat. §. quia vero. colla. ix. constit. ix.

Debitorem meum cepi, et detineo: quæritur an puniar, & qualiter? Respondetur quòd tripliciter punior: quia primo iure meo. Secundo, quia debeo tantundem dare detento, vel parentibus eius. Tertio quia punior pœna corporali. Et quia non dicitur qualiter, relinquitur arbitrio iudicis Bald. Vel sic: Not. φ triplici pœna affligitur qui debitorem suum capit & retinet. Secus si debitor esset fugitiuus: quia capi potest, vt ad iudicem ducatur: & tunc modico spacio debet retineri: vt no. in l. extat, ff. quod metus causa, & l. interdum, s. §. qui furem ff. de furtis. Salic.

IMmo à debito creditor cadit,[e] tantundē dando uel retento,[f] vel eius parentibus,[g] ipso quoq; creditore corporalibus pœnis subdendo.

Accipiens mutuum obligatur mutuanti, non ei ad quem pecunia propter mercimonia deuenit. Bald. & Salic.

Aes alienum. c Aes alienū.] Aes alienum dicitur qđ nos alijs debemus. Aes proprium. Aes suum vel nostrum, quod nobis alij debent, vt ff. de verb. sign. l. cedere, §. æs.

d Seruire]. i. seruos fieri, vel retine propriam significationem: sed reperitur instantia, ī. de cap. l. ii. & ī. communia de ma. l. j. §. iij. & cū aliquis se obligat ad seruiendum vsque ad aliquod tempus. Vel dic, i. filios obligari, vt ī. quæ res pigno. oblig. l. q filios, sed hoc fallit secundum B. vt argu. ī. de pat. qui fili. l. ij.

IMmo à debito.] CASVS. Hæc authen. non corrigit. l. Codicis, sed addit, & imponit pœnas tres creditori q compellit debitorē vt p debito fiat seruus eius: quia perdit debitum. Item cogitur tantundem dare ipsi debitori, vel eius parentibus, tertio patitur creditor talia faciens pœnā corporalem. Viuia.

e Creditor cadit.] si eum seruire compellat.

f Retento.] id est illi qui fuit retentus vi, etiam si pater consensisset, vt argum. ff. quæ res pign. obliga. poss. l. fin.

Pactum φ creditor possit debitorē capere, & retinere p debito, nō valet. g Parentibus.] agentibus nomine retenti, in quorum potestate est retentus. Vel dic parentibus qui successerant retentis: idem tamen si extranei successerant: sed de parentibus dicit ideo, quia frequentius fit. Vel tertio, si retentus vellet remittere, parentes possunt petere: q eis videtur fieri iniuria, ff. de libe. cau. l. ij. & iij. & iiij. An autem his legibus potest renunciari? Respon. non, vt not. in authen. vt sine prohibi. &c. §. j. colla. vij. aliàs incipit, sine debiti, siue credi.

A EVm qui.] CASVS. Si decem mutuasti mihi, & de his vestes comparaui, an aduersus venditorem vestium actionem habes, quæritur? Respon. φ non: sed contra me cui mutuasti, agere debes. Vi.

h Mercibus.] suis venditis.

XIII. Iidem AA. & CC. Barsumio.

EVm cui mutuam dedisti pecuniam, ad solutionem vrgere competenti debes actione. nam aduersus negociatores quos ex mercibus[h] pecunias abstulisse[i] tuo debitori proponis, nullam habes actionem[k]. Dat. XI. Kalend. April. CC. Conss.

B

Creditori datur ius eligendi an agat personali vel hypothecaria: imo ius cumulandi personalem & hypothecariam in libello. Bal. & hoc iure isto: hodie seruatur authen. hic positam. Salic.

XIIII. Iidem AA. & CC. Hermodoro & Nicomacho.

EST in arbitrio uestro, psonali debitoris hæredes actione,[l] an eum qui ab his distracta sibiq; tradita pignora[m] tenet, in rem Seruiana, si non longi temporis[n] præscriptione munitus sit, an vtrosque cōueniatis. Dat. V. Kalen. Decemb. Nicomediæ. CC. Cons.

C

IN AVTHEN. de fideius. §. sed neque ad res. collat. j. constit. iiij.

Nota φ non modo principalis, sed etiam fideiussor est prius excutiendus, quam perueniatur ad pignorum possessores. Salic.

SEd hodie nouo iure prius cōueniendi sunt omnes fideiussores, & mādatores, & sponsores, q̄ ad pignorū perueniatur possessores,[o]

D

i Abstulisse.] id est accepisse à debitore tuo, sic. ff. de furt. l. qui vas, in prin.

k Actionem.] vt ī. depo. si. l. si is, & s. si cer. pet. l. non aduersus, & ff. de cond. indeb. l. his solis.

EST in arbitrio.] CASVS. Titius obligauit mihi pignus pro pecunia, quam ei mutuaui, & pignus distraxit, & vendidit. in electione mea est, velim cōuenire Titium actione personali, an agere hypothecaria aduersus emptorem pignoris, nisi possessor pignoris tueri se possit præscriptione longi temporis, Viuianus.

l Actione.] scilicet conueniatis.

m Pignora.] vt ī. de pigno. l. quamuis personali, & l. distractis, & l. debitorē, & l. prosecutione, & de pœ. & Salui. inter. l. j. & arg. ī. de fideiuss. l. j. & hoc in pignore expresso, secus si in tacito etiam iure veteri, vt ff. de iure fisc. l. Moschis, & est simile. ī. de serui. pig. da. ma. l. j. & 2. & 3. ī de pig. l. 2.

n Longi temporis.] de hoc dic vt dixi. s. eo. l. si à creditore.

SEd hodie.] CASVS. Hæc auth. corrigit. l. codicis, q prius debet conueniri fideiussores, & debitores, quàm pignoris possessores. Viui.

o Possessores.] huic est contra, in authē. de litı. §. ad hoc, alias ab hoc, colla. 8. quæ est. ī. de pigno. authen. hoc ita. B. dicit φ hæc corrigitur. Ir. & Io. dicunt quòd illa de litig. secundum istam. Vel quod ibi dicit, verum est si possessor habeat causam à debitore. alioquin contra. sed hoc non placet: ideo quia dolus auctoris emptori nocere non debet cum conuenitur, vt ff. de exce. doli. l. apud. §. si cum, Vel dic vt plene ibi dices.

ADDITIO. Baldus hic dicit, notabiliter istam authen. non habere locum si extraneus possessor non sibi, sed debitori possidet pignus. Nam tunc poterit ipse non excusso principali aut eius fideiussore, conueniri: quia effectus iudicij fundatur contra principalem: ex quo non tam ipse possessor, q̄ principalis cuius nomine possidet, videtur conueniri, arg. l. 2. s. vbi in rem act.

VT ACTIONES ET AB HAEREDIBVS & contra hæredes incipiant.

Continuatio. *Dixit titulo superiori de actionibus. Sed quia quædam ab hæredibus incipiunt, & contra hæredes, ideo de his dicit: & alia prius nata pretenduntur contra hæredes, & hæredibus, vt ꝭ de hære. act. per totum*

TITVLVS XI.

VT ACTIONES ET AB hæredibus, & contra hæredes incipiant.

Stipulatio & legatum post mortem collatum incipit ab hærede: & hoc vigore huius legis, remota regula antiquorum. Bald. Vel sic: Obligationes tam ex contractibus, quam ex vltima voluntate possunt ab hærede incipere actiue, & passiue remota antiqua regula huic contraria. Sal.

I. Imp. Iustin. A. I. anni. P. P.

CVm stipulationes & legata, & alios contractus[a] post mortem[b] compositos, antiquitas[c] quidem respuebat, nos autem pro communi hominum vtilitate recepimus:[d] consentaneũ erat etiam illam[e] regulam, qua vetustas vtebatur, more humano emendare.

B

¶ Ab hæredibus enim incipere actiones, vel contra hæredes,[f] veteres nõ concedebant, contemplatione stipulationum cæterarumque causarum post mortem conceptarũ. Sed nobis necesse est, ne prioris vitij materiam relinquamus, & ipsam regulã de medio tollere, vt liceat & ab hæredibus, & contra hæredes incipere actiones & obligationes: ne propter nimiam subtilitatem[g] verborum, voluntates contrahentium impediantur. Dat. XV. Kal. Nouemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestæ. VV CC.

C

D

TITVLVS XII.

NE VXOR PRO MARIto, vel maritus pro vxore vel mater pro filio conueniatur.

Vxor conuenta ex contractu mariti, non habet necesse contractum infringere: quia siue valeat siue non, ex eo conueniri non potest. h. d. Bald. Vel sic: Mulier ex contractu mariti non potest conueniri, nisi ex intercessione à qua iuuatur Velleiano. Sal.

I. Impp. Diocletian. & Maxim. AA. & CC. Asclepiodotæ.

FRustra[†] disputas[*][h] de contractibus cum marito tuo habitis vtrumne iure steterint, an minimè: cum tibi sufficiat, si proprio nomine[i] nullum contractũ habuisti, quo minus pro marito tuo conueniri possis: quòd nec si sponte pro eo intercessisses, quicquã à te propter senatusconsultum[k] exigi iure potuisset. Dat. Prid. Id. Apr. Diocletiano. III. & Maximiano AA. Conss.

Pro debito mariti non potest fieri missio in bona vxoris: tamen si maritus possidebat, habet vxor probare se dominã. h. d. ne. secũdũ B. & Sa.

II. Iidem AA. Terentiæ.

OB maritorum culpã vxores inquietari

Cum & stipulationes] CASVS. Olim stipulatio post mortem alicuius cõtrahentium concepta, vel pridie quàm moreretur, non valebat. Verbi gratia: Si stipuler me aliquid daturum post mortẽ tuam, non valebat, ratio quare non valebat, erat illa: quia actio contra hæredẽ & ab hærede incipere non poterat. Quã antiquitatem emendauit Imperator, dicens quòd stipulatio sic concepta valeat: & quòd actiones incipiãt competere hæredi, & aduersus hæredẽ: ne propter nimiam subtilitatem verborum voluntas contrahentium impediatur. Viui.

Stipulatio est cõtractus impropriè.

a Contractus.] sic ergo innuit stipulationem esse contractũ, sed impropriè, vt ff. de verb. sign. l. Labeo. ij. idẽ innuit in legatis: sed illa sunt ex quasi contractu, vt instit. de obli ga. quæ ex quasi cõtra. §. hæres.

b Post mortem.] alterius contrahẽtiũ. Verbi gratia: Si promittam me daturũ. x. post mortem tuã, vel legem tibi decẽ post mortem tuam, quod pro eodem est ac si hæredi tuo legem, vt habes hæc exempla instit. de inut. stipula. §. post mortem, & §. seq. & insti. de leg. §. post mortem, & infra de contrahen. stipula. l. scrupulosam.

c Antiquitas.] cui videbatur ex facto contrahentium inter ipsos incipere debere obligationem: sed hoc fallebat in stipulatione conditionali, etiam olim, vt insti. de verbo. oblig. §. ex conditionali.

d Recepimus.] scilicet in dicta l. scrupulosam.

e Illam.] non solum rem mutare, & ad hoc in authen. de non alie. §. finimus colla. ij.

f Vel contra hæredes.] vt si defunctus ad diem certum sub pœna pecuniam promisit: eo etiam ante diem mortuo necdum hæreditate adita committitur pœna, vt ff. de verb. oblig. l. ad diem, & ff. de nau. fœ. l. fi. & ad hoc, ff. de verb. oblig. l. quocunque, §. j. imò pone prædicta exempla vt modo notaui in alia glos. alterius contrahẽtium &c. Et caue tibi, quia aliter dicitur post mortem incipere actio in stipulatione, & aliter in legato. In stipulatione enim dicitur incipere, non quia nulla fuerit ante mortem, sed quia nunc incipit esse efficax, vt ff. de euic. l. si per imprudentiam, §. non mirum. sed vbi mihi legas post mortẽ meã, nunquam mihi debeã, sed hæredi meo tantum quasi ex sua psona, vt ff. de euic. l. qui à pupillo, & ff. de act. & obligat. l. obligationum fere, §. j. & ff. quãdo dies le. ce. l. 4. Item huic. l. est cõtra, ff. de act. & obl. sub hac. Sed ibi non potest velle hæres, quia nec à principio sic facta valet: promitto si volam, vt ibi dicit. Vel ibi non est inutilis ea ratione, quia actio non possit ab hærede vel contra hærẽdem incipere: sed quia ab initio ex sui natura inutilis est sic concepta, si volam. Item not. argu. de præbenda nõ vacante, vt dixi s. de pact. l. fin. & facit. ff. ad leg. Falc. l. pœnales, circa prin. ibi, nec contrariũ ẽ &c.

Actio aliter dicitur incipere in stipulatione post mortẽ, & aliter in legato.

g Subtilitatem.] sic ꝭ. pro soc. l. de societate, & ff. quib. mo. pig. vel hypoth. sol. l. sicut, §. si debitori. Item ad hoc ꝭ. de constit. pec. l. penult. prope finem.

NE VXOR PRO marito &c.

Licet hæres pro defuncto cõueniatur, vt supra tit. I. non tamẽ sic est in alijs, etiã quæ valde coniuncti videntur, vt hoc tit. & seq.

Frustra dispu-tas.] CASVS. An ex contractu mariti possit conueniri vxor, quæritur? Respon. frustra disputat mulier, tenuerit contractus initus cum marito ipso iure vel non: quia ex contractu mariti non conuenietur propter senatuscon. Velleia. Viuia.

† Cõcor. cũ hac l. & duab. sequen. c. ex parte vestra, cum glo. super verbo, alienat. extra de rescript.

* dubitas.

h Disputas.] aliàs dubitas, scilicet tu vxor.

i Si proprio nomine.] i. ad vtilitatem tuam, vt ꝭ. loca. l. contractus.

k Senatusconsultum.] Velleianũ, & vt ꝭ. ad Velleia. l. frustra. sed hodie ipso iure seruatur illæsa, quando obligat se cum viro, vt in auth. vt nulli iudi. §. & illud vero, colla. ix.

OB Maritorum.] CASVS. Si maritus alicuius mulieris aliquod crimen commisit, propter quod omnia bona sua confiscantur, & interea bona mulieris occupantur

cupantur à marito possessa: cum leges nolint vt ob delictum maritorum vxores inquietentur, procurator Cęsaris qui cognoscit inter priuatum & fiscum, probante muliere res occupatas ad te pertinere iure dominij, eas faciet sibi restitui. Viu.

Dos aliquádo retinetur ꝑ debito mariti.

[a] Vetant.] vt infra de dona. inter vir. & vxo. l. res, & j. ad legem Iuliam de vi. l. j. & j. de pœn. l. sancimus. sed hoc fallit in casu. s. propter primipili necessitatē, propter quam retineri dos, vt j. in quib. cau. pig. ta. contra. l. satis, & de primipilo, l. fin. lib. xij. non autem aliæ res vxoris, vt j de priuileg. fisci. l. bona. Sed & maritus ob culpam vxoris cōuenitur in casu, vt ff. de offic. procon. l. obseruare, §. proficisci. Vel ibi ob suam propriā, vt ibi dixi.

[b] Occupatæ sunt.] nomine mariti qui eas possidebat.

[c] Probaueris.] scilicet tu mulier.

[d] Sequetur.] id est faciet tibi reddi: vt hoc publicū ius seruetur, ne mulieres ꝑ altero inquietentur.

[1] Idest Inquietari. Bald.

Cvm te possessiones.] CASVS. Pro filia tua centum in dotem non dedisti, sed ad se sustentandam prædiū assignasti: maritus ex administratione tutelæ vel munere ciuitatis alicuius, factus ē debitor meꝰ: nunquid prætextu illius debiti possit capi illud prædiū quod in dote non erat, quæritur? Dicitur ꝙ non: quia sicut nec mater pro obligatione filij sui obligari tenetur: ita nec maritus pro vxore, si postea se non obligauit: certissimum enim est &c.

leges vetant. [a] Proinde rationalis noster, si res quæ à fisco occupatæ sunt, [b] dominij tui esse probaueris, [c] ius publicum sequetur. [d] Dat. III. Non. Septem. Diocletiano & Maximia. AA. Conss.

Res tradita ad sustentationem filiæ, non præsumuntur esse dotales, sed extra dotem. h. d. not. secundum Bal. nec possunt capi pro debito mariti. Sali.

B

III. Iidem AA. & CC. Carpophoro.

[1] CVm te possessiones [e] non in dotē [f] pro filia tua dedisse, sed ad sustentandam eam extra dotis causam filiæ tuę prædia assignasse proponas: ciuilium munerum [g] vel onerum municipaliū obtentu, ex persona mariti [h] eius, quomodo [i] matres ex persona filiorum interpellari nō possunt: cum neque maritum pro vxoris obligatione conueniri posse constet, [k] nisi ipse pro ea se obnoxium fecit. Certissimum enim

C

[e] Possessiones.] idest res possessas.

[f] In dotem.] maxime. nam idem tunc nisi in casu, vt j. in quib. cau. pig. &c. l. satis.

[g] Munerum] vt tutelæ.

[h] Ex persona mariti.] scilicet interpellari non potes.

[i] Quomodo.] idest sicut.

[k] Constet.] vt ff. ad municip. l. Lucius, §. idem respondit constante, nisi in casu, vt ff. de offi. procon. l. obseruare. § .j. & nisi solitis modis pro eo se obligauerit, & hoc est quod subijcit, nisi ipse &c.

[l] Neminem.] nisi pater pro filio, dominus pro seruo, hæres pro defuncto: & hoc ideo, quia pro vna persona censetur, vt institu. de inuti. stipu. §. ei vero qui, & §. post mortem, & infra de impub. & alijs substitu. l. fi. na. & in Authen. de iurein. à mo. præsti. §. j. collat. v. Vel potes dicere: hæc regula de iure ciuili obtinet, non prætorio.

Cvm te.] CASVS. Cum mater ex contractu filij, si filius fuerit non soluendo, partem debiti soluerit: an super residuo eo prætextu quod debitū agnouit partem soluendo, conueniri possit, quæritur?

A Respon. quòd non. & hoc prouidebit competens iudex. Viuianus.

[m] Cum te.] ò mater.

[n] Quòd.] pro quia, debita filij tui soluisti cum non teneretis: volebāt creditores te cogere ad torū soluendū.

est ex alterius contractu neminem [l] obligari. III. Id. Sept Sirmij. AA. Cōss.

Gratuita solutio partis non grauat in solutionem alterius partis. h. d. not. secundum Bald. Vel sic: Licet mater soluerit partē debiti filij sui, non propterea potest compelli ad solutionem residui. Salic.

IIII. Iidem AA. & CC. Philoteræ

[2] CVm te [m] ideo ex persona filij tui cō memores conueniri, ꝙ [n] pro debitis eius aliquid [o] intulisse videaris: defensionibus tuis vti [p] apud eum cuius super ea re notio est, minimè prohiberis: vt is ad solutionē alieni debiti vrgeri te nō patiatur. Dat. X. Kalend. Septemb. Titiano & Nepotiano Conss.

[o] Aliquid.] partem soluendo.

[p] Vti.] ne alter pro altero conueniatur. nec obstat quòd aliquid est solutum, vt hic, & ff. de vsur. l. cum de in rem verso, & infra de vsur. l. creditor, & infra de excusa. tut. l. volūtariæ, & j. de pac. l. si certis annis. Sed contra j. ad l. Falci. authen. sed cum testator. Solu. hic nullo modo est debitū sibi ciuiliter & naturaliter, vel saltem naturaliter. Itē contra j. de fideicommis. l. j. Solu. vt ibi.

ADDITIO. Solutus sic, ibi hęres fuit naturaliter obligatus: & coadiuuat fauor alimentorum, & vltimæ volūtatis cū diutina prętatione, qua visus est in futurum velle soluere.

IN AVTHEN. vt non fiant pign. pro alijs, §. j. colla. v. consti. v.

Qui pro debito vnius sua auctoritate grauat alium, punitur in quadruplum, & cadit a iure suo. Bald. & Sali.

SEd omnino qui alium pro alio secundū formam [q] pignerationis

Sed omnino.] CASVS. Si tibi Anglico vel Hispano mutuo pecuniam]: vel sum spoliatus in Anglia vel Hispania vel Tuscia: non propterea si inueniam alios Anglicos, vel Hispanos, vel Tuscos, debeo eos pignorare in ciuitate ista: nec hoc mihi licet facere, immo omnino prohibeor hoc facere: & si contra facio, debeo puniri & condemnari in quadruplum eius quod pignoraui: insuper cadam ab actione mea. Hoc dicit ista Authen.

[q] Formam.] id est vt quæ accipiat, habeat loco pignoris, idemque magis si accipiat vt habeat in solutum. Aliud puto, scilicet quod non habeat locum pœna huius legis, si à debitore mea auctoritate debitum vel indebitum auferam: tunc enim ius tantum quod habeo in re, vt quia obligata: vel pro re, vt quia debita est, amitto per edictum diui Marci: sed per constitutionem, si quis in tantam, licet ius non habeam, in alio tamen patior pœnam. & est pro me, vt tantùm ius quod habeam, perdam, non autem quadruplum. ff. de his quibus vt indig. l. rescriptū, vt infra de pœnis, l. sancimus. Alij putant me semper debere cadere à debito, & non tantum pignus occupatum perdam. argumen. ff. quod metus cau. l. extat: sed ciuitates seruant contra hanc Authenticam.

D

Rē mihi obligatā si aufero, qd perdo.

ADDITIO. Suppleas, concedendo Represalias. Huius occasione Baldus hic pertractat succincte materiam represaliarum, quam quidem ad longum tractat Bartol. in tractatu suo represaliarum, & Ioan. And. in c. non debet aliquis. [1] de regul. iur. lib. vj. in Mercurialibus. Petrus de Anchar. in cap. primo. de iniur. lib. vj. & nouissime Socinus in consi. suo ccxxxj. inci. cū

[1] Vide § ibi notaui.

in præsenti constitutione, in ij. parte.
a Id ipsum.] scilicet quod est exactum.

A nomine suo soluit, si vero nomine filij, non repetit, vt ff. de condictio. indeb. l. si is, quæ est contra, & pro hac solutione est. ff. de constitu. pecu. l. j. in fin. & l. seq. & ad hoc. ff. si cer. peta. l. si filiusfamilias, & ff. ad Macedo. l. sed & si pater, §. j.

NE FILIVS PRO PATRE &c.

Putabatur ratione paternitatis, vel filiationis, vel libertinitatis alium conueniri: quod remouet.

exigit, totum id ipsum [a], quicquid sit, in quadruplũ vim passo reddet: necnon & ab actione pro qua talia præsumit, cadet.

TITVLVS XIII.

NE FILIVS PRO PATRE, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel seruus pro domino conueniatur.

Mutuatum filio emancipato, pater reddere non tenetur, mutuatum vero filio in potestate in casu permisso, non iussu patris pater tenetur reddere de peculio. Bald.

I. Imp. Gordianus A. Candido militi.

NEque ex eius filij persona, qui cùm sui iuris esset, mutuã pecuniam accepit, pater eius si non fidem suam obstrinxit, conueniri potest: neque ex eius quem in potestate [b] habet, si sine iussu [c] eius contractũ est: neque si contra senatusconsultum Macedonianum mutua pecunia data est, amplius quàm de peculio actionem sustinere cogitur. Quapropter pater tuus, si ei pecunia à creditore fratris tui extorta [d] est, ad quam reddendam non tenebatur: præsidis prouinciæ auctoritate eam recuperabit. [e] PP. III. Non. Octobr. Pio & Pontiano Conss.

B

Filius vt filius non tenetur pro debito patris, nec pro officio ab eo male gesto. h. d. & ideo agens contra filium ex persona patris, debet facere mentionem quod sit heres: alias libellus est ineptus, vt not. in l. si cum do'e, §. transgrediamur. ff. solu. mat. Bal.

II. Impp. Diocletian. & Maxim. AA. Neotherio & Eutolmi.

NE contra iuris auctoritatem ab eo qui patrem [f] vestrũ à quo emãcipatos vos dicitis, ad munus ciuile deuocauerat, inquietemini, præses prouinciæ prouidebit. [g] Dat. VIII. Kal. Febr. Maximo II. & Aquilino Conss.

Propter officium filij pater non tenetur. h. d. Bal. l. Vel sic: Si pater contradixit quando filius fuit electus decurio, non potest conueniri pro eo. Salic.

III. Iidem AA. & CC. Theoreni.

SI filiusfamilias inuito [h] patre decurio creatus sit: pro eo patrem inquietari non posse, [i] iure manifestissimo cautũ est. G. X. Kalend. Maij, CC. Conss.

Viuente patre filius non tenetur ad debitum patris. Bald.

IIII. Iidem AA. & CC. Achiuæ.

C

PAtris [†] nomine superstitis filium, nec munerum ciuilium, nec debiti causa, personali [k] posse conueniri actione cõstat. S XII. Kal. Mart. Sirmij, CC. Conss.

Ex contractu patroni vel domini, libertus vel seruus non tenetur. Bal.

V. Iidem AA. & CC. Lampetio.

EX patroni [l] vel domini [m] contractu, liberti vel serui conueniri non possunt. Dat. Idib. April. CC. Conss.

D

Ista est notabilis Authentica. Scholares ad legitima studia procedentes, ipsi & eorum nuncij possunt ire & stare libere & secure, tanquã bene meriti & quorum scientia mũdus illuminatur, præmia promerentur. eos nullus debet offendere: nec pro alio pignorare. qui contra facit, punitur. Electio quoque datur eis conueniri coram magistro vel domino suo, aut coram ep̃o, sub quo volunt, & qui eos cõtra priuilegium huius Authentica trahit ad iudicem, perdit

NEque.] CASVS. Si cum filio tuo sui iuris effecto contraxisti pecuniã ei mutuando: patrem, nisi specialiter te obligauerit pro filio, non habes obligatum, & hoc in primo. Secundo filiofamilias in potestate existenti sine iussu patris mutuasti, quatenus est in peculio, vel quatenus in rẽ patris versum est, patrem habebis obligatum, vt ĩ. ad Macedonia. l. Zenodorus. Si ergo frater tuus decem a creditore accepit mutuo, & creditor exegit ea à patre tuo, recuperare illa tu heres poteris per condictionem indebiti: & hoc, quia nomine suo soluit: si vero nomine filij, non repetet.

b In potestate.] hic assume quod dicit ĩ. amplius, &c. & ab eo excipitur, si sine iussu, &c. & si neque contra senatuscon. sult. &c. nam tunc scilicet secũdo casu in nihil tenetur, vt ĩ. ad Macedo. l. si filius tuus, & institu. quod cum eo. §. fin. not. contra Macedonia. autem potest acciperi multis modis, vt ĩ. ad Macedo. l. Zenodorus. In primo autem scilicet quando cum iussu: tenetur in solidum pater.

c Sine iussu.] nec aliud interuenerat, quo similiter in solidum teneri possit, veluti in rem verso, vel præposito tabernæ, vel negotiationi: quod si factũ esset, teneretur in solidum.

d Extorta.] suasionibus: non per vim. tunc enim caderet à iure suo, vt ff. quod metus causa, l. extat.

e Recuperabit.] per cõdictionem indebiti: & hoc quia

tempore contractus.

NE contra.] CASVS. Si pater tuus ob administrationem ministratã factus est debitor, puta tutelæ, & est non soluendo: an tu sui iuris effectus, cõueniri pro eo possis, quæritur? Dicitur quod non.

f Patrem vestrũ.] viuum adhuc: quia si mortuus eẽt, eius successione delata ad vos, posset vos cõuenire, non quasi filios, sed quasi heredes, vt & s. de filiosfami. l. j.

g Prouidebit.] vt ĩ. de princip. l. si. li. xij.

SI filiusfamilias.] CASVS. An pater pro filio decurione creato, eo inuito, si filius debitor factus fuerit, conueniri possit, quæritur? Dicitur quod non, si eo inuito factus fuerit decurio.

h Si filiusfamilias inuito.] Si enim patre sciente, teneretur in solidum pater, vt ff. ad municip. l. quotiens, & ĩ. lib. x. de filiofamil. & quẽad. pro eo pa. te. l. j.

i Non posse.] nisi de peculio, vt ĩ. quod cum eo. l. j. & ff. de pecul. l. iij. §. fin. & l. seq. & ĩ. quãdo pro eo. non est necesse l. si pater. Et distingue hic vt diximus, ĩ. quod cum eo. l. j.

PAtris.] CASVS. An patre superstite obligato ratione debiti principalis, puta quod acceperit aliquid mutuo ratione puta muneris, filius cõueniri debeat, quæritur? Dicitur quod non. Et dico notanter, superstite: quia si esset heres, tunc teneretur, vt heres.

k Personali.] realiter forte sic, si rem peculij pater obligauit.

EX patroni.]

m Vel domini.] tempore contractus, & facit ff. de act.

† In quibusdam Codici. hæc. l. Patris, & l. si filiusfa. inuersæ sunt.

l Ista glo. ibi, suasionibus, est sing. omnino, vide quæ nota ui in extrauag. lo. 22. execrabilis, in prin. circa verbũ, extorsisse.

a Tentauerit.] Nunquid demum lite contestata? Videtur quòd sic: quia tunc videtur vere tractus, vt ff. rem ra. ha. l. amplius, & argumen. ff. quod quisque iur. l. prima in fin. & ne quis eum qui in ius vo. l. j. §. j. Econtra videtur quòd sola citatio sufficiat: quia dicit, tentauerit, licet ille non venerit, vt supra de episcop. & cler. l. si quis non dicam. Sol. nõ amittit actor causã post citationem solam factam coram potestate. sed si demũ priuilegio allegato instet: nam prius videtur vocari vt sciatur an velit priuilegium allegare, vt ff. de iudi. l. si quis ex aliena. si vero vocatur coram eo quem constat non esse iudicẽ, tunc nec venire tenetur vocatus, vt ff. de iurisdi. omn. iud. l. fi. & actor causam amittit, vt hic, & supra de iure omn. iudi. l. in criminali. Item an potest punire vocans? videtur quòd non in alterius iniuriam, vt ff. de reg. iur. l. nemo potest. Sed arg. contra, ff. de in ius voc. l. quamuis, sed ibi nõ amiserat actor actionem: vnde remittit eam patrono: & ei remittitur poena. Itẽ quid si sponte reus subit iudicium? Respon. non punitur actor, vt d. l. quamuis. Item an est dilatoria vt tantum ante litis contesta. possit opponi? Respon. sic, cum sit fori, vt j. de excep. l. fin. Item quid si vocans errauit in facto vel iure? Respon. videtur ei parci, vt ff. de iuris & fac. igno. l. error, in fine.

Citã scholarem ad iudicẽ vetitum, an perdat causam suam. a al. sex.

¶ Qui verò ad alium iudicem eos trahere tentauerit:[a] etiam si causa iustissima fuerit, à tali cona mine cadat.[b]

¶ Hanc autem legẽ inter imperiales cõstitutiones, scilicet sub titulo, Ne filius pro patre, &c. interi iussimus. Dat. apud Roncalias, anno domini M. clviij. mense Nouembri.

TITVLVS XIIII.

AN SERVVS PRO suo facto post manumissionem teneatur.

Contrahens, in statu libertatis non conuenitur postea liber factus, sibi dicit. vel magistraliter: Illud quòd est in potentia, non disponit de actu, Bald.

I. Impp. Seuerus & Antoninus A A. Iuuentiano.



Quanuis eû statulibero[c] cõtraxeris: tamẽ ex ante gesto te non habere cũ eo post impletam conditionem libertatis actionem, scire debes. PP. IIII. Id.

b Cadat.] aliàs est depriuetur. Sed an ipso iure, vel per sententiam? Respon. per sententiam: quia dicit depriuetur vel cadat: & sic intellige j. de iur. omn. iud. l. in criminali. Sed à quo est danda? Respon. à iudice actoris: si illud iudicium fuit declinatum: vel si non, idem iudex poterit, cum & hoc sit ius rei. Sed qua actione? Respõ. condictione ex hac lege, vt j. de condic. ex le. l. j. vel officio iudicis. Item quid si iudex se iudicem pronunciauit? Respon. appellabitur ab eius sententia.

AN SERVVS PRO SVO FACTO POST manumissionem teneatur.

Seruus liber factus alius homo videtur, vt ff. de solu. l. qui res. §. aream, & ideo dubitatur an possit conueniri de eo quod in seruitute fecit.



Quanuis.] CASVS. Si seruo tuo sub conditione libertatem dedisti: & ea pendente conditione cum aliquo contraxit: postea extitit conditio: & ita liber effectus est: nunquid eum liberum effectum potero conuenire de contractu celebrato dum erat statuliber? Respon. quòd non.

Statuliber est seruus.

c Statulibero.] Videbatur liber, vt ff. si ex noxa. cau. aga. l. si & ff. de poe. l. moris, §. fi. sed tamen seruus est, vt ff. de statulibe. l. statuliberi. Vnde sicut seruus non tenetur ex ante gesto, vt infra. l. proxim. & supra de nego. gest. si cognati, ita & iste non tenetur: sed fallit in casu quando tenetur de dolo, vt ff. de dolo, l. & eleganter, §. seruus pactionis, & de fideicom. lib. l. si pure, & infra de liber. le. l. Aurelius, §. Sticho, & ff. quarũ rerum act. l. j. §. 4. Item in alio quem habes, j. eod. l. promissæ. Item in alio, ff. de nego. gest. l. eum actum, & l. ae qui §. Scæuola. Item in alio, ff. depo. l. si apud filium, sed ibi ex posteriori detentione. Item fallit in maleficijs & quasi, vt insti. de noxa. §. omnis, & facit ff. de ope. liber. l. vt iurisiurandi.

Statuliber quandoque tenetur ex ante gesto.

Decemb. Dextro. II. & Prisco Conss.

Accipiens mutuum in seruitute, non tenetur liber factus. Bal. & Sal.

II. Imp. Antoninus A. Bexico.

Creditoribus tuis, qui tibi in seruitute mutuam pecuniam crediderunt, nulla aduersus te actio competit: maximè[d] cum peculium tibi non esse legatum proponas. PP. IIII. Kal. Sept. Læto. & Cereale Conss.

Pecunia ob libertatem promissa petitur per actionem in factũ. Bald. & Salic.

III. Imp. Alex. A Herodi.

Promissæ[e] tibi pecuniæ à seruo tuo vt eũ manumitteres, si posteaquam manumisisti, stipulatus ab eo non es, aduersus eum petitionem per in factum[f] actionem habes. PP. Id. Septemb. Alexandro. A Conss.

Serui delictum quod non parit actionem in seruitute, parit in libertate. Ir d Bald. Vel sic: Seruus ex furto alij facto quàm domino, tenetur liber factus Salic.

Creditoribus.] CASVS. Seruo meo pecuniam mutuasti, an aduersus eum manumissum peculio suo ei non legato agere possis, quæritur? Respond. quòd non. idem est si legato, vt ff. de do. præle. l. 2. §. per contrarium.

d Maximè.] Idem ergo si est legatum, vt hic innuit, & sic est contra, ff. de do. præle. l. 2. §. per contrarium, vbi dicit libertum conueniri, si est ei peculium legatum. Sol. secundũ Ioan. & B. & R. non conuenitur orcinus libertus ab initio, vt hic: conuenitur tamen ex inspecto exitu, scilicet quia si hæredes aliquid præstiterunt, conuenient orcinum libertum, vt ibi, argumen. infra de vsur. rei iudi. l. fin. §. fin. Sed hoc non placet: quia sic nec aliud esset in liberto orcino quam in eo filio exhæredato, cui dos est prælegata: quod esse debet, vt ibi dicitur. Dic ergo quòd ibi fuit directo libertas relicta, & peculium legatum. vnde nullo tempore dominium serui vel peculij habuit hæres, & sic tantum manumissus tenetur: hic autem per fideicommissum, vnde cum potuit hæres dando retinere, & non fecit: merito ipse tenetur, & non manumissus, vt argum. ff. de trib. l. quod in hæredem, §. fin. & de pecu. leg. l. si seruo: hypothecaria tamen, si res peculij fuerint obligatæ, semper tenetur manumissus, & facit ff. de act. & oblig. l. serui.

Libertus an possit conueniri ex contractu in seruitute facto peculio sibi legato.

Promissæ.] CASVS. Si seruus tuus promisit tibi pecuniam vt eum manumitteres, & manumisisti, & ab eo manumisso reddi stipulatus non es: an eam petere possis, quæritur? Dicitur quòd sic per act. in factum: quod est speciale.

e Promissæ.] Secus si promisisset operas, quia non tenet promissio, nisi post manumissionem, vt ff. de libe. causa, l. fi. & de ope. liber. l. vt iurisiurandi, & de manumiss. testa. l. seruum testamento.

f Per in factum.] quę extraordinaria est, & sic loquitur. ff. qua. re. act. non da. l. fin. §. ij. & argum. ff. si quis testa. li. esse ius. fu. l. j. Sed contra, ff. de dolo. l. & elegãter, §. seruus, vbi de dolo datur. Solu. ibi nihil promisit seruus domino.

Licet

Licet.] CASVS. Si ancilla tua seruitutis tempore tibi furtum fecerit, an eam manumissam postea furti conuenire possis, quæritur? Dicitur quod sic: cum eam dũ adhuc ancilla erat, conuenire non potueris, & ea manumissa, noxa caput sequitur, id est manumissam quæ caput est effecta, noxa sequitur.

a Seruitutis tempore.] Signatur cõtra, de noxa. l. j. sed non est contra: quia hic non domino, sed ex extraneo subtraxit.

b Ob eiusmodi.] furtum.

c Non poterat.] sed dominus.

d Furti actione tenetur.] Sed hæc furti actio vnde nascitur? Respon. ſo. ex furto in seruitute cõmisso. nam quæ dabatur in dominum noxaliter, nunc cõpetit in libertum, & sic de persona in personam facit saltum, vt hic, & ff. de capi. demi. l. tutelas, §. iniuriarum, & j. de noxa. l. j. & ff. de act. & obliga. l. serui, & de noxa. l. qui ex plu ribus. At conditio furtiua non datur, nisi liber cõtrectet: vt ff. de condict. fur. l. quod ab alio.

Si vt allegas.] CASVS. Mulier seruum suum colonum manumisit adẽpto ei peculio, an ob reliqua quę tempore seruitutis contraxit, res quas post manumissioné acquisiuit, mulier requirere possit rei vend. vel hypo. proponendo, quæritur? Dicitur quod non: quia nec personaliter super hoc poterit conueniri.

e Adẽpto peculio.] Quid si donasset peculium manumisso? Respon. conueniri posset: quia non intelligitur esse peculium, quod sibi domino debebatur, vt ff. de pecu. l. sed si damnum, §. peculium, alias l. peculium autem, & l. si noxali, §. quod autem. Azo. Vel subaudi, maxime adempto. nam tunc idẽ esset, vt s. eo. l. j. & ij.

Siue serui.] CASVS. Si seruus tuus tibi furtũ fecerit, eũ cõuenire nõ poteris in iudicio, sed verberibus subijcitur: cum inter dominum & seruum nulla lis consistere possit, vt ff. de iudi. l. lis, in fin. nisi in casibus, vt s. eo. l. vix. nec si postea eum manumisisti, ex ante gesto cum erat in seruitute, tenebitur liber factus, & hoc in prima. Si vero post manumissionem aliquid commisit, puta faciendo tibi furtum: eum conuenire poteris. & hoc in secunda.

IIII. Imp. Gordianus A. Hieroni.

Licet seruitutis tempore [a] ea quæ pecuniã matris tuæ surripuisse dicitur, ob huiusmodi [b] admissum conueniri non poterat: [c] ad libertatem tamen perducta (nã caput noxa sequitur) furti actione tenetur. [d] PP. Id. Septemb. Pio & Pontiano Conss.

Seruus qui coluit prædia domini, liber factus non tenetur. Bald.

V. Idem A. Chresto.

Si (vt allegas) antequã à domino manumitteteris, fundos eius coluisti, postea que adempto peculio [e] libertate donatus es: ob reliqua, si quã pridem contracta sunt, res bonorum quas postea proprijs laboribus quæsijsti, inquietari minimè possunt. PP. XVI. Kalend. Decembr. Ariano & Pappo Conss.

Ex delicto commisso in dominũ, seruus non tenetur liber factus h. d. secundum Bald. secus si liber factus delinqueret. Salic.

VI. Impp. Diocle. & Maxi. AA. & CC. Feliciano.

Siue serui sint hi quorum precibus fecisti mentionem, domi eos cõueni: [f] quia inter dominos ac seruos iudiciũ constare nullum [g] potest, siue post delictum manumissi sint, ex antecedentibus post datam libertatẽ eos nulla ratio iuris à dominis quondam conueniri patitur. [h] Sanè si post manumissionẽ quid illicitè cõmiserint, hoc apud præsidem prouinciæ argue, accepturus ex iure sententiam. [i] Dat. II. Id. April. Byzantij. AA. Conss.

f Conueni.] verberando, vt ff. de furt. l. serui, in fi. & j. de pat. pote. l. si congruentius.

g Nullum.] vt ff. de iudi. l. lis, nisi in casibus, vt in eod. titu. l. vix.

h Patitur.] nisi in casu, vt ff. si quis testa. li. esse iuſ. fue. l. j. & in alio, vt s. de peti. hæred. l. fin. in quibus est specia le. Et distingue hic, si seruus deliquit in seruitute: si quidem in dominum, non tenetur liber, vt hic, si in extraneũ, tenetur, vt instit. de noxa. § omnis. si ex cõtractu, si quidem an noxa fuit gestio, & sibi soluere potuit, & non soluit, tenetur: alias non, vt s. de nego. gest. l. si co gnati, & ff. de regul. iur. l. quod quis, nisi in casu, vt dixi per legem, s. de peti. hære. l. fin. in fin.

i Sententiam.] vt s. de noxa. l. j. in fin.

Seruus delinquens vel contrahens, an liber factus teneatur.

† aliàs exigere.

TITVLVS XV.

QVANDO FISCVS VEL priuatus debitoris sui debitores conuenire possit vel debeat.

Res tutoris non possunt in tenuẽ capi pro debito pupilli. Bal. & Salic.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Valeriano.

Propter æs alienum pupilli, res tutoris, qui nihil ex bonis eius tenet, [k] pignori capi non oportet. [l] PP. XI. Kalend. Iun. Laterano & Rufino Conss.

Si debitor condemnatus aliàs soluendo non est, in subsidium venitur ad nomina debitorum ipsius: & in ipsis nominibus fit executio exemplo iudicati. Bal.

II. Imp. Antoninus A. Marco.

Si in causa iudicati Valentis, quem tibi condemnatum esse proponis, nihil est quod sine quæstione [m] pignoris loco capi & distrahi possit: debitores eius conueniri, [n] ad solutionẽ auctoritate pręsidis prouinciæ compelluntur.

QVANDO fiscus vel priuatus debitoris sui debitores &c.

Generaliter prohibuit supra alium pro alio conueniri, hic permittit in casu.

Propter æs.] CASVS. Pupillus tenetur tibi in decem: an res tutoris bona pupilli non tenentis pignori capi possint, quæritur? Dicitur quod nõ.

k Nihil ex bonis eius tenet.] Idem si teneret, licet hypothecaria pro eis posset teneri. sed nec ipsi pupillo tenetur ipse, licet male gerat, nisi finita tutela, vt j. de administra. tuto. l. ij. & l. rationes, sed ea finita etiam pro suis rebus potest hypothecaria conueniri, vt j. de admi. tut. l. pro officio, & facit ff. de rescinden. vendi. l. fin.

l Non oportet.] per iudicem.

Si in causa.] CASVS. Titius debitorem habens, tenetur mihi in decem: qui cum mihi condemnatur, est non soluendo: an debitorem suum conuenire possim, quæritur? Dicitur quòd sic: & ad solutionem compellitur.

m Sine quæstione.] Veniunt enim vicini, & dicunt omnes res esse suas mobiles & immobiles.

n Conueniri.] officio iudicis, vt hic, & ff. de re iudi. l. à diuo, §. sed & illud debet dici, & j. de præto. pign. l. j. & de execu. rei iudi. l. etiam, & s. de actio. & obli. l. ob causam: hoc tñ si confiteatur se debere debitor debitoris: cæterum

† Vicini sunt, qui se inuicẽ clamãtes audire possunt, dicit Bar. in l. si tertius, col. j. ff. de aqua plu. arc. l. j. §. eodẽ aũt tecto. ff. ad Syl. vide etiam Panor. in c. quosdã, de p̃sum.

cæterum si neget, contra rescriptum est, vt ff. de re iud. l. à diuo. §. sed vtrum. Nec distinguo utrum negetur per malitiam, an non, licet P. distinguat. arg. j. de sal. l. 2. tum quia nemo scit, tum quia non est differentia inter res corporales & nomina, quod lex prædicta videtur velle aperte. Si quæras, quid si malitiose negat? Respon. dabitur curator bonis, qui actiones moueat & exerceat, vt. ff. de Car. edic. l. sed & si is qui, §. si impubes, & ff. de cura. bo. dan. l. 1. & 2. Possum etiam & alio iure conueni re debitorem debitoris similiter iure cõmuni, uidelicet hypothecaria, & tunc serua quod dicitur, ff. de pigno. act. l. si côuenerit 2. in prin. iure uero speciali agitur contra debitorẽ debitoris, ut infra l. proxi. si non est soluendo debitor, ut infra l. proxi. & l. non prius.

Debitorẽ debitoris côuenire possumus

Per officium procuratoris Cæsaris, debitores debitoris fisci compellantur soluere debitum fisco si fateantur. Bald.

III. Imp. Gordianus A. Primanio

A SI debitũ non inficiantur [a] hi quos obnoxios debitoribus fisci esse proponis, potest videri non esse iniquum quod desideras, ut ad solutionem per officium procuratoris compellantur. [b] nam si quæstio aliqua refertur, [c] id concedi non oportere, etiam ipse perspicis. PP. VI. Kalen. Feb. Sabino & Venusto Côss.

Contra debitorem debitoris fiscus non agit, nisi constet principalem eius debitorem non esse soluendo. Bal. & Sali.

IIII. Impp. Diocletianus & Maximianus. AA. & CC. Zosimo.

C NOn prius ad eos qui debitoribus fisci nostri sunt obligati, actionem fiscalem [d] extendi oportere, nisi patuerit † principales reos idoneos non esse, [e] certissimi iuris est. S. XII. Kalen. Maij. AA. Conss.

† aliàs, nisi potuerit probari principa. &c.

SI debitum.] CASVS. Titius tenebatur fisco in x. Seius Titio. Titio inuento non soluendo, uult fiscus propter priuilegiũ suũ côuenire Seium, an possit, quæritur? Distinguitur, aut negat Seius se Titio teneri, aut confitetur. Primo casu nõ conuenitur à fisco. Secundo casu sic, & ad solutionem compellitur per procuratorem Cæsaris qui cognoscit inter priuatum & fiscum. & dic conueniri per condic. ex le. ut ff. de condi. ex leg. l. 1. Vel secũdo dic q̃ fiscus Seium cõuenit, & fecit eum condẽnari, & eo non inuento soluendo agit contra Titium. & hic est casus quando ex pecunia fiscali secundus debitor conuenitur etiam primo existente soluendo, ut hic, & ff. de iur. fisc. l. 3. §. multa. Vel tertio dic q̃ Titius mutuauit Seio ea x. Titio non inuento soluendo, aget aduersus Seium.

a Si debitum non inficiantur.] idem si malitiose inficiantur, secundum P. sed tu dic contra, ut dixi s. l. proxi.

b Compellantur.] s. officio iudicis, & hoc condemnato prius debitore, ut dixi s. l. proxi. Vel dic uerius etiam non condemnato, si non est soluendo, & tunc per condictionem ex lege, ut s. de condic. ex le. l. 1. Item tertio casu, quando ex pecunia fiscali secundus debitor conuenitur etiã primo existente soluendo, ut habes hic, & ff. de iur. fis. l. 3. §. multa, & infra de conue. fis. deb. l. j. li. x.

c Refertur.] iuste uel non. & dabitur curator bonis, ut dixi supra l. proxi.

NOn prius.] CASVS Debitor debitoris fisci à fisco conueniendus non est, nisi appareat debitorem principalem soluendo non esse.

d Fiscalem.] condictione ex lege, ut s. de cõdic. ex leg. l. 1. Vel dic illam utilem quam habet debitor directam.

e Non esse.] & in aliis duobus casibus, ut no. in prima & ult. glo. supra proxi. l. sed priuatus tunc tantum, quando fecit condemnari suum debitorem, ut ff. de in diem addic. l. fi. & supra eo. l. 1. & 2. & infra l. proxi.

Dans nomen in solutum cedit vtiles, non autem mandat directas, nisi hoc specificet. Bald.

V. Idem. AA. & CC. Nonnæ.

B IN solutum nomine dato, [f] non aliter nisi mãdatis [g] actionibus ex persona sui debitoris [h] aduersus eius debitores creditor experiri potest, suo autẽ nomine, [i] vtili actione rectè vtetur. Dat. Kal. Ianua. CC. Conss.

IN solutum.] CASVS. Tenebatur mihi Titius in x. ius quod habebat contra Seium debitorem suum, dedit mihi in solutum. quæ actio mihi competit aduersus Seium, quæritur? Respon. quòd utilis nomine meo, directa uero non, nisi fuerit mihi mãdata.

f Dato.] sed non delegato, quia tunc secus esset, ut infra de noua. l. 1.

g Mandatis.] sed si fuerit mãdata actio, finitur mandatum morte. secus si cessit, secundum quosdam. Sed dic ut not. supra de act. & obliga. l. 1.

h Debitoris.] potest scilicet directa.

i Suo autem nomine.] Suo nomine dicitur agere, nõ quia promisit ei, uel quia secum cõtraxit, sed propter conuentionem quã fecit cum suo creditore. Et est similitudo inter emptionem rei corporalis, & nominis dationem. nam per solam uenditionem non transfertur dominium rei uenditæ, nisi sequatur traditio. sic non transfertur actio directa per dationem in solutum, nisi ea cedatur. & sic secundum hoc suo nomine agit ex sua persona, cum utilis actio ei datur à lege. Potest etiam dici superiori casu agi ex persona debitoris, quia ab eo habeat causam. sic ff. de his q not. infa. l. furti. §. si quis alieno. & facit ad l. istam, quod not. s. de act. & oblig. l. 1. & 2. & l. si in solutum, & infra, de leg. l. ex legato &, s. de nego gest. l. si ab eo, & s. de pac. l. pacto, & supra, si cer. pet. l. si absentis.

Traditio sicut se habet in rebus corporalibus ita cessio in actionib.

TITVLVS XVI.

DE HÆREDITARIIS actionibus.

Creditor debitori pro parte succedens, pro aliis partibus contra hæredes agit, & si res obligatas teneãt, auocat ab eis. hoc dicit notanter secundum Bal. Vel sic: Alter ex cohæredibus pro pecunia sibi a defuncto debita potest conuenire cohæredes pro rata, & prosequi pignera. Salic.

I. Imp. Gordianus. A. Hermetori

C PEcuniã quã tibi à matre [k] debitã fuisse dicis, ab hẽredibus ei' cohẽrdib' tuis ꝓ parte [l] tibi cõpetẽte [m] peterẽ debes.

DE HÆREDITARIIS ACTIONIBVS.

Superiori titu. dixit alterum pro altero conuenire in casu, hic ponit & alium casum. Vel aliter: Ab alio debiti nomine alium una eademque actione conuenire posse hic insinuatur, superiori vero titu. alia actione idem fieri declaratur. alia dico quantum ad ius & personas, eademque quantum ad rem & causam.

D PEcuniam.] CASVS Mulier aliqua filio tenebatur in decem, & eum cum duobus aliis hæredibus instituit. pro duabus partibus habebit cohæredes suos obligatos. pro tertia erit petitio sua confusa. & hoc in prima. Si uero filio iure pignoris aliqua obligauit, & ab uno cohæredum inueniantur possessa, aduersus eum aget hypothecaria, & in solidum. & hoc in secunda.

k A matre.] quæ te cum aliis hæredem instituit.

l Pro parte.] debiti.

m Competente.] scilicet actione, non autem coniungas pro parte tibi cõpetẽte. nam pro ea parte, qua successit, extinguitur obligatio, non uero remanet, ut hic, & s. de neg gest. l. si ab eo, & j. de bo. auctor. iudi. pos. l. si uxor, & s. de pactis, l. debitori, & j. ad leg. Falcid. l. licet. Vel

Debitum rei indiuiduæ an extinguatur totum creditore debitori in partē succedente.

dic pro parte debiti competente tibi, non pro parte hęreditatis. Sed quid si mater rem individuam tibi debuisset ut seruitutem, nunquid extincta est tota actio tua, uel in nullo erit extincta? Respon. forte æstimabitur seruitus, & pro parte precii tenebūtur coheredes, ut ff. de leg. 2. l. cū filius, in prin. & ff ad l. Fal. l. lege Falcidia interueniēte, & supra de inoff. testa. l. cum duobus, & potes hoc distinguere, ut dixi supra de pact. l. debitori.

a Non prohiberis.] hypothecaria in solidum agendo, uel quasi Seruiana, licet sit debitum pro parte extinctum, ad qđ est infra de distract. pigno. l. quandiu, & ff. famil. ercíscun. l. hæredes §. an ea, in fi. & ff. ad Trebel. l. debitor. sed pro ea parte qua dominus est rei obligatæ, non agit hypothecaria cum effectu, cum in ea remanet hæres, sed pro aliis secūdum Azonem.

PRo hęreditariis.] CASVS. Si debitor meus duos hæredes instituit, unū ex. viij. alium ex iiij. uncis, pro portionibus hæreditariis eos conuenire debeo. Si uero pignora mihi obligata aliquis eorum possideat, possessorem tantum habeo obligatum, & hypothecaria eum in solidum conuenire potero.

Sed & res si quę tibi ob idē debitū obligatæ sunt, persequi nō prohiberis. [a] PP. XI. Kalend. Mart. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

Personales actiones pasiue inter haerede. diuiduntur pro portionibus haereditariis, reales uero possessorem sequuntur pasiue. h. d. not. secundum Bal. & Sal.

II. Imp. Decius. A. Telemachæ.

B PRo hæreditariis partibus hæredes onera hæreditaria agnoscere etiam in fisci rōnibus placuit, [b] nisi intercedat pignus uel hypotheca. tunc enim possessor obligatæ rei conueniendus est. PP. XIIII. Kalen. Nouemb. Aemiliano & Aquilino Conss.

Actio de dote contra haeredes, non contra debitores mariti dirigi debet. hoc dicit secundum Bald. & Sal.

III. Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Maximæ.

C HAeredē mariti quondam tui de dote tibi reddenda conueni. personalem enim actionem contra debitores hęreditarios tibi decerni frustra postulas. [c] PP. XIIII. Kalend. Maii. AA. Conss.

Aetas debitoris non infringit ius creditoru. Bald.

IIII. Iidem AA. & CC. Crispo.

SVb prætextu ætatis pupilli debitoris hæreditarii [d] creditorū exactionem [e] differri non posse, nimis euidens [f] est. vnde cum te tutorē proponas, quemadmodum à pupillis creditoribus [g] satisfiat, eniti [h] debes. Dat. X. Kalend. Decemb. Sirmii. AA. Conss.

Praepostera petitio non procedit, & qui se in allegatione contrarietatem implicat, repellitur ab utroque, potest tamen postea agere ordinarie. hoc d. Bald. Vel sic, Praepostera petitio non admittitur. & per successionem quā creditor facit debitori, actio extinguitur. Sal.

V. Iidem AA. & CC. Iulio.

VT debitum tibi ante

b Placuit.] ut supra de pact. l. pacto, & si cert. pet l. 1. & supra fami. ercíscun. l. ea quæ, & infra de iure delib. l. si te, & infra si unus ex pluribus l. 2. & ff de rei uendic. l. si possessor fundi. Sed hoc fallit in casibus. Primo, quando indiuiduum est in obligatione, quo casu quilibet tenetur in solidum, ut ff. de uerbo. oblig. l. in executione, §. 2. Secundo, si res quæ debet restitui, ab uno teneatur in solidum, ut ff. commo. l. 3. §. hæres, & ff. depositi, l. si duo. Tertio, in pollicitatione facta ob honorem apud remp. tunc enim pollicitator in solidum, item hæres eius in solidum tenetur. facta uero pollicitatione sine causa, ob id q̄ opus promissum cęptum est, si bona liberalitati non sunt soluendo ad totum opus, extraneus hæres in quintam partem patrimonii defuncti, liberi uero defuncti in decimam tenentur, ut ff. de polli. l. prima §. sed si quidem, & l. ex pollicitatione. Quarto, in alimentis quæ pro uoluntate iudicis uel defuncti, uel ab uno in solidum, uel à pluribus partibus designatis petuntur, ut ff de ali. le. l. 3. in princ. & §. 1. Quinto, si testator legauerit ab uno hærede creditori hæreditario causa debiti compensandi. tunc enim hæres ille usque ad quantitatem legati onus æris alieni sustinebit, vt ff. de leg. 2. l. cum ab uno. Sexto, in funeraria quæ non tantum in hæredes pro hæreditariis portionibus, sed etiam in virum ad quem aliquid peruenit nomine dotis, instituitur pro rata portione eius quam lucratus est de dote, ut ecce lucratus est uir centum, in hæreditate sunt. cc. ipse conuenitur pro tertia, & hæredes pro duabus: vt ff. de relig. l. quotiens, & l. ueluti, & l. Celsus. 1 Item fal

Hæredes non semper tenentur proportionibus hæreditariis.

Actio funeraria cōtra quos cōpetat.

1 Aduer-

A sit in casu quodam mirabili, quem habes ff. ad l. Falci. l. qui fundum, §. si tu ex parte. & hoc in personalibus. Reales autem contra possidentem semper instituuntur, ut ff ad exhi. l. de eo. §. fi. & hic subiicit.

HAeredem.] CASVS. An mulier stipulata dotem sibi reddi, diuortio vel morte soluto matrimonio, & maritus decessit: debitores hæreditarios defuncti act. personali pro dote sibi reddenda conuenire possit, quæritur? Dicitur quòd non, sed hæredem defuncti conueniet.

c Postulas.] vt infra eo. l. fin. & infra solut. matri. l. dotis. Sed uidetur etiam cōtra debitores eam posse experiri, cum omnia bona mariti sint tacite pro dote obligata, ut infra de rei uxo. act. in prin. ergo & nomina. Instituet ergo actionē utilem contra debitores, ut ff. de pign. act. l. si conuenerit 2. in princi. & infra, quæ res pig. obl. pos. l. nomen. Sed potest dici aliud in expressa obligatione, & aliud in tacita, ut & aliàs est differentia, vt supra de actio. & oblig. l. fina. & ff. de iure fisc. l. Moschis, secundum Azo. Vel dic quòd hic denegat personalem contra debitores uiri, non hypothecariam. eam ergo intendit dicens, peto à te decem quæ debes uiro vel hæredi eius, quia dico iure hypothecario nomen tui debitoris uel ius obligationis mihi obligatum. non autem dicet q̄ sit ei personali obligatione obligatus. Sed & personali potest eum cōuenire debitore prius condemnato, ut supra tit. 1. l. 2. Item quod dicit, decerni, secundum vetera iura dicit, secundum quæ actiones decernebantur à prætore. hodie contra, vt supra, de formulis, l. 1. & 2.

tas secundum Cy. hic, q̄ ista nō est uera fallētia ad text. istum, quia in hoc casu non est defunctus obligatus, ita ut obligatio ab eo descendat in hæredes. Itē etiam ut dicit hic Ang. hæredes istius defuncti tenent p̄ hæreditaria portione, quatenus onus funeris respicit eos

SVb prætextu.] CASVS. Titius mihi tenebatur in x. decessit, & filium impuberem hæredem instituit, an petitio debiti hæreditarii prætextu ætatis in tempus D pubertatis differri debeat, quæritur? Dicitur quòd non, sed tutor mihi satisfaciet.

d Hæreditarij.] id est qui hoc ipso debitor est, q̄ hæres est, aliàs aliter accipitur, id est qui debet hæreditati.

e Exactionem.] id est petitionem.

f Euidens est.] vt & infra mand. l. si tibi, & de non nume. pecu. l. si intra, in fi. & ff. de nego. gestis. l. Nesennius §. 1. & ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. apud Iulianum. & hoc, nisi fieret ei quæstio status & bonorum, vel status tantum, ut ff. de Carb. edic. l. 3. §. 1. & l. de bonis, §. ita demum, in princ. Accursius.

g Creditoribus.] hæreditarijs.

h Eniti.] vendendo de bonis eorundem.

VT debitum.] CASVS. Debitor meus in centum me hæredem instituit. peruenit hæreditas ista ad Titiū. volo eum primum conuenire ad centum. an petitio mea per confusionem sit sublata, quid iuris sit, quæritur? Respon. quòd non possum eum conuenire ad c.

& quasi

& quasi præpostera petitione audiendus non sum. Vel sic, Socer meus debebat mihi centum. qui decedens instituit me hæredem & Titium. petere uolo tota centum à Titio cohærede meo, & dico, uolo esse hæres, debet inquiri an velim esse hæres, aut non, & postea debeo totum primo petere. si non sum hæres. sed si pro parte sum hæres, partem debiti potero petere petitione pro parte mea debiti confusa.

a Aditam hæreditatem.] scilicet antequam adeat, vel repudiet.

b Soluatur.] à possessore rerum hæreditariorum qui te dicebat vel negabat hæredem. Sed an eo quòd petit debitum videtur renunciare hæreditati? Respon. non, quia expresse reseruat sibi quæstionem hæreditatis, vt ff. de condic. indebi. l. si quis sic soluerit.

c Præpostera. id est præponitur qđ post ponendum est, quod est absurdum, ut ff. de except. l. fundi, & l. fundum, nisi in casu, ut infra de testa. l. præposteri. Item nota maiorem causam præponendam. sic & ff. de iudic. l. per minorem. Item no. quod ideo hic seruatur ordo, quia una pendet ex alia. aliàs autē seruatur ordo, uel quia præiudicialis sit una, ut instit. de actio §. præiudiciales, uel quia electione tollantur, ut ff. de tribu. l. quod in hæredem, §. eligere, uel quia sint contrariæ, ut infra si seruus extero se emi man. l. 1.

Vt debitum ante tibi de hæreditate.

aditam hæreditatem [a] soluatur, [b] ac tunc si ad te pertineret hæreditas, quæri iubeamus, præpostera [c] petitio est. Etenim cū tibi soceri successionem quæsitam patuerit, debiti petitionem extingui per confusionem non ambigitur. [d] Dat. Prid. Non. Mart. Sirmij. CC. Conss.

Pro hæreditaria parte, pro qua creditor debitori succedit, confunditur actio, non in totum, nisi fuerit substitutus animo compensandi. hoc dicit secundum Bald. Et si cohæredes non sint soluendo, potest impetrari bonorum separatio. Sal.

VI. Iidem AA. & CC. Domno.

SI adulta cuius curam geris, pro triente patruo suo (quem etiam tutelam eius administrasse proponis) hæres extitit, nec ab eo [e] quicquam exigere prohibita est, [f] debitum à cohæredibus eius C pro besse [g] petere nō prohibetur, cum vltra [h] eam portionē qua successit, petitio non confundatur. [i] Nam aduersus adultam [k] tuam rescindi postulas testamentum, si quidem [l] cohæredes eius adeuntes hæreditatem se etiam obligant. [m] & si non soluendo cōstituti probentur, [n] postulata separatione, [o] nullum ei damnum [p] præses prouinciæ fieri patietur. [q] † Dat. Kalend. Decemb. AA. Conss.

Creditor non agit contra legatarios, sed contra hæredes. hoc dicit. Bald. & Sal. Vel sic, Personalis actio non sequitur singularem successorem. Sal.

VII. Iidem AA. & CC. Apolausto.

CReditores [r] hæreditarios aduersus legatarios non habere personalem actionem [s] conuenit, quippe cum euidentissime lex duodecim tabularum [t] hæredes huic rei [u] faciat obnoxios. Dat. VI. Id. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

TITVLVS XVIII.

EX DELICTIS DEfunctorum inquantum hæredes conueniantur.

d Non ambigitur.] vt supra de pact. l. debitori, & ff. de fideiuss. l. generaliter, & l. hæres à debitore, §. 1. & infra l. proxim.

SI adulta.] CASVS. Titius gessit tutelam alicuius pupilli, & factus est debitor ex mala administratione in ccc. pupillum cum duobus aliis hæredem instituit, nō prohibendo ne à cohęredibus debitum peteret pro duabus partibus. curator pupilli facti adulti cohæredes conuenire poterit, cum ultra suam tertiam debiti petitio nō sit confusa. hoc in prima. Si uero curator petat rescindi testamentum ob hoc quod petitio pro parte tertia hæredis sit confusa, non est audiendus, quia si hoc petit, magis petit contra utilitatem pupilli, quàm pro utilitate pupilli. & hoc in secunda. Si vero cohęredes soluēdo nō sint, petere poterit curator ut bona cohæredis separentur à bonis testatoris, & adulto satisfiat. & hoc in tertia.

e Nec ab eo.] testatore.

f Prohibita est.] animo compensandi, quia tunc non posset petere debitum, ex quo hæreditatem uellet, ut infra de hæredib. institu. l. si compensandi, ut ff. de libe. lega. l. tutor, & infra de fideicommiss. l. cum necessitatem.

g Pro besse.] idest octo unciis.

h Cum ultra.] idest ad damnum.

i Non confundatur.] ut supra de nego. gest. l. si ab eo, A & infra de bon. aucto. iudic. pos. l. si uxor, & infra ad leg. Falcid. l. licet, & infra de contrario iudi. tu. l. si pater.

k Aduersus adultam. id est contra eius vtilitatem facis, si hoc facis. nam alius accipiet hæreditatem, & est sic infra de his qui. ut indig. l. Polla.

l Siquidem.] duo timebat. Primum, ne adulta adeunte, cohæredes non tenerentur. Secundum, dato quòd teneātur, timebat portiones eorum absorberi per proprios eorum creditores, sed utrunque timorem remouet.

m Obligant.] adultæ tuæ.

n Probentur.] scilicet si soluatur proprijs creditoribus eorum & hæreditariis. uel dic: Probentur tam suis creditoribus quam adultę.

o Separatione.] scilicet bonorum defuncti à bonis cohæredum, quam separationem postulant à prętore vel pręside creditores hæreditarij, & ita hoc adulta hic postulat infra de bo. auct. iudic. pos. l. est iurisdictionis. & datur causa cognita, scilicet si creditores ab hærede non nouauerint, uel usuras uel fideiussores non accepērint, uel si hæreditatis & bonorum hæredis confusio facta nō fuerit, uel si quinquennium nō transierit, ut ff. de separa. l. 1. §. illud, & §. præterea, & §. quod dictum. Sed creditores hæredis non postulant separationem bonorum hæredis à bonis hæreditariis, ut ff. de separa. l. 1. §. quæsitum.

p Damnum.] & sic prodest ei adultæ seruari testamentum, uel saltem non obest.

q Patietur.] in uim passiui ponitur.

CReditores.] CASVS. Si debitor meus me hæredem in c. instituit, & multa legauit, an aduersus legatarios personalem habeam act. quæritur? Dicitur quod non, sed aduersus hæredem. & hoc uult. l. 12. tab. D

r Creditores hæreditarios.] innuit ergo legatarios non esse hæreditarios creditores, sed certe imò sunt, ut ff. de act. & obl. l. hæreditariarū, nisi cum inter eos & creditores est controuersia, ut hic, & ff. de separa. l. creditoribus.

s Actionem.] ut & supra si cert. peta. l. 1. & infra de hæred. institu. l. quotiens, & ff. ad Trebell. l. 1. §. si hæres. Sed contra infra de iure delibe. l. fina. §. & si præfatam. Solu. ibi hæres non est soluendo, hic sic. Vel solue ut ibi. Item facias uim in eo quod dicit personalem. nam hypothecaria agere possunt contra legatarios, si res legatæ sunt obligatæ, ut infra de dona. ante nup. l. de rebus, & infra de dona. l. æris alieni.

t Lex duodecim tabularum.] ut & supra de pact. l. pacto, & famil. ercifcun. l. licet, & l. ea.

u Huic rei.] scilicet solutioni debiti.

† In scriptis nostris exē. legit, postulata separatione nullum ei damnum fieri patietur. & ita legit Accurs. exponendo uerbum patietur, passiue. In quibusdam impressis ita legitur, at si non soluendo cō stituti probētur, postulata separatione nullū ei dānū pses prouinciæ fieri patietur.

Bonorum defuncti separatio à bonis cohęredū qualiter & quādo petitur.

Legatarii an sint creditores hæreditarii.

t Aliàs §. licētia creditoribus.

EX DELICTIS DEFUNCTORVM inquantum hæredes conueniantur.

In quantum heredes ex contractibus defunctorum vel quasi teneantur, dixit, nunc in quantum ex delictis audi.

POst.[1] CASVS Si uim mihi fecisti rē meam rapiendo, an hæres tuus ex delicto à te cōmissote neatur, quæritur? Dicitur, quòd non nisi tecum fuero litem contestatus, uel aliquid ad hæredem occasione delicti tui peruenisset.

Actiones ex delicto post litem contestatam transeunt ad hæredes, sed ante litem contestatam non transeunt, nisi quatenus ad eos peruenit. Baldus.

I. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. & CC. Macedoni.

POst litis contestationem eo qui vim fecit,[a] uel concussionem[b] intulit, vel aliquid deliquit,[c] defuncto, successores eius in solidum,[d] alioquin[e] in quantum ad eos peruenit, conueniri, iuris absolutissimi est, ne alieno scelere ditentur.[f] Dat. V. Kalen. Maii, Sirmii. CC. Conss.

a Qui uim fecit.] rapiendo mobilem rem, uel inuadendo immobilem, ut instit. ui bo. rap. §. sed necdum.

b Vel concussionem] Da exemplū ut supra quod met. cau. l. si per impressionem. & de condic. ob tur. cau. l. qd̄ euitandi. & dic q̄ in factum datur actio ad repetēdum, ut ff. de concus. l. prima.

c Deliquit.] extra contractum, ut inferendo dolum uel metum. Accur.

d In solidum.] ut & ff. de regu. iur. l. omnes actiones, & instit. de perpe. & temp. act. §. pœnales.

e Alioquin.] id est si lis non est contestata.

f Scelere ditetur.] turpia enim lucra ab hærede sunt extorquēda, ut & ff. de calum. l. in hæredem, & quod met. cau. l. uideamus. Et diligenter distingue hic, an detur actio ex delicto uel quasi, an ex contractu uel quasi. Primo casu dic q̄ actiones hæredibus actorum dantur, ut institu. de perpe. & temp. act. §. sed hæredibus, nisi quando dantur ad uindictam, ut in actione iniuriarum, ut ff. de colla. bo. l. cū emancipati, §. emancipatus, & in actione in factum quæ datur contra libertum temere uocantem in ius patronum sine uenia, ut ff. de in ius uoc. l. pe nulti. ubi dicitur q̄ hæredi non competit. & idem in popularibus actionibus, ut ff. de his qui deiec. uel effu. l. si uero plures, §. quæ autem. Non ita in actione in factum de calumniatoribus. nam illa datur aut quia mihi abest, aut quia aliquid ad te peruenit, ut ff. de calum. l. hęc actio. potest tamen dici speciale in ea, ne detur hæredibus eius qui dedit pecuniā cū habeat condictionē ob turpem causam. Econtra regulariter non dantur contra hæredes, nisi in quantum ad eos peruenit, ut hic, & instit. de perpe. & temp. act. §. non omnes, & infra de fur. l. furti. Sed hoc fallit in actione ui bonorum raptorum, quæ etiam in id qd̄ ad eos peruenit, non datur, sed condictio furtiua, ut ff. ui bo. rap. l. 2 §. fi. quæ est contra. Item in interdicto unde ui, quod in hæredem nō datur etiam de eo quod peruenit, sed in factum, ut ff. de ui & ui arm. l. 1. §. fin. Nec obstat quod hic dicit de ui, quia hic non dicit dantur bonorum raptorum, uel interdictum unde ui. immo dicit, uim fecit, uel aliquid deliquit, innuens q̄ criminalis erat causa, de ui. & sic dabitur hic in factum uel condictio furtiua. uel secundum P. prætor non dat ut in illis legibus, sed de æquitate datur in id quod peruenit, ut hic. Item fallit in condictione furtiua quæ datur etiam si nō peruenit, ut ff. de condic. fur. l. in condictione, & l. si pro fure, §. fin. Sed dic eam non esse ex maleficio, sed ex uariis figuris causarum, ut no. in d. l. si pro fure, in fi. Item fal-

Actiones an & quādo dentur hæredib⁹, & in hæredes.

Cōdictio furtiua unde sit.

TITVLVS XVIII.

DE CONSTITVTA pecunia.

A lit. ff. quod quisque iu. l. 3. §. quod autem, sed ibi priuilegium durabat hæredi, sic ergo & pœna. præterea non actio ibi contra hæredē datur, sed exceptione remouet. Item fallit si lis est contestata, ut hic & dicta regula iuris, ut ff. de reg. iu. l. omnes actiones. Itē fallit ff. ad l. Iul. repe. l. 2. sed ibi lis erat contest. In alio tamen est ibi specia le, quia ibi contestatione non perpetuatur nisi usque ad annum, ut ibi dr̄. Vel erat publicū crimē, de quo dicā statim, sed in duobus casibus nō perpetuatur contestatione, ut ff. ne de statu defunc. l. 1. §. sed interdum, & ī. de dolo, l. fi. Si aūt sit ex contractu uel quasi, regulariter datur hæredi, nisi in duobus casibus ubi non transit ēt lite contestata in hæredē, ut ī. de rei uxo. act. l. 1. §. uideamus giī, & ff. de operis li bert. l. si operarū iudicio. Itē in alio casu, s. in condictione in qua reuocatur donatio quæ non datur hæredi, ut ī. de reuocan. do. l. 1. & l. his solis. Itē contra hæredes dantur

Qui se pro alio constituit soluturum, obligat & se & successores suos. Bald.

I. Imp. Gordianus. A. Felici.

SI pro alieno debito te soluturū constituisti,[g] pecuniæ cōstitutæ actio non solum aduersus te, sed etiā aduersus hæredes tuos perpetuo cōpetit. Dat. VII. Kalen. Iul. Sirmii. CC Conss.

B

IN AVTHEN. ut cum de ap. cog. §. ad hoc aliud. colla. VIII. consti. xj.

Ista authen. est valde utilis & nota. Personale constitutum tenet quo ad constituentem, si unus est, in solidum. si autem plures sunt nominati copulatiue, pro parte uirili, si autem disiunctiue, tunc etiam in solidum, sed impersonale constitutum

C similiter regulariter etiā ex doli clausula, ut ff de act. & obli. l. ex contractibus, & l. ex deposito, & de uerb. obl. l. ex ea parte, §. fi. sed hoc fallit cum dolus testatoris dedit causam contractui, & ad hæredē dolosi aliquid nō peruenit, ut insti. de perpe. & temp. act. §. aliquādo. Itē fallit in actione in factū quæ datur contra mensorem, ut ff. si mensor fal. mo. di. l. 3. §. pe. & §. fin. Item in actione tribu. ut ff. de tribu. l. illud, §. pe, & §. fina. Item in actione ex stipulatu competenti pro iudicio sisti pro eo quòd quis conueniebatur iniuriarum, ut ff si quis cau. l. si eū, §. qui iniuriarum. Item fallit si interueniat confusio, de qua dixi supra titu. 1. l. 1. In publicis autem criminibus nec hæredibus dātur, nec contra hęredes etiam lite contestata, ut ff. de accu. l. ex iudiciorum, & infra si reus uel accu. mor. fu. l. fi. nisi in quinque casibus. Primus est legis Iuliæ maiestatis in duobus capitulis eiusdem legis, ut ff. ad l. Iul. ma. l. fin. Secundus est crimen hæreseos, supra de heret. l. 4. & de aposta. l. apostatarū. Tertius est crimē repetūdarum. Quartus, de residuis. Quintus, peculatus, ut ff. ad l. Iul. pecul. l. fi. [2] Et facit infra rerum amo. l. de rebus, & de magistra. con. l. in hæredes, & ff. de pecul. l. summa, §. emptor, & de tribu. l. quod in hæredem, §. totes, Accursius.

D

[1] Aduersitas q̄ præmissa, habent locū de iuri ciuili. de iure uero canonico lōge aliter ē dicēdū, ut patet ex no. p doc. in c. fi. extra de sepul. & ī c. in literis. de rapt. & in ca. tua, de usur. & in ca. 3. de pign. & p̄ Fridericum in consi. suo xx. incipiēte, Nūquid hæres extraneus.

Pœnæ ex publicis criminib⁹ in quibus transeant contra hęredes.

[2] Vide gl. in uerb. maiestatis, in l. ex iudiciorū ff. de accus. q̄ ponit octo casus.

DE CONSTITVTA PECVNIA.

Non solum hæreditario, sed etiam hac actione quis conuenitur alieno nomine, & ideo de hoc hic ponit.

SI pro alieno.] CASVS. Tenebaris Titio in x. constitui me soluturum ei illa. x. non solum aduersus me, sed & hæredem meum competit actio.

g Constituisti.] nudo pacto sine stipulatione, ut instit. de actio. §. de pecunia.

SI quando.] CASVS. Lex non dicit quibus uerbis se constituit soluturū, sed auth. distinguit, an aliquis dicat, satisfaciā tibi pro illo, & tūc tenetur in solidū, an sic, satisfiet tibi à me, & ab illo, & illo, & tunc tenetur pro parte.

parte. Aut satisfiet tibi à me, vel ab illo, & tunc tenetur A in solidum nominato non consentiente. aut satisfiet tibi, uerbo impersonali prolato, & tunc in nullo tenetur.

a Promisit.] vt & in l. codicis dicitur.

a Promisit.] si autem dixit, satisfiet impersonaliter, non tenetur.

b Solus.] alium ergo nō obligat. nam non potest quis aliū constituere, ut ff. eo. l. eum qui, §. sed si quis constituerit, & insti. de inuti. stipu. §. si quis alium, & de duo. reis. l. his uerbis. Sic econtra aliis non potest constitui, ut ff. eod. l. eum qui, § Iulianus, lib. xj. scribit, & argu. ff. de uerb. obli. l. si mihi & Titio, in princ. Item adiicias si dixerit, satisfiet tibi, hoc non valet. vt in cor. nam persona loquentis generali sermone non continetur, ut ff. loca. l. qui insulam, §. fi. & infra de solu. l. inquisitio.

R Eceptitia.] CASVS. Olim habebant locum duæ actiones scilicet receptitia, & de constituta, sed solum locum habebant in his quæ pondere, numero, mensuraue consistunt, & durabantusque ad annū. Item inter ueteres erat dubitatio an in debito conditionali uel in diem, competeret actio facto cōstituto. & receptitia locū habebat quando aliquis constitueret se soluturū illud qđ nullo modo debebatur. Hodie uero ampliat naturā actionis de constituta, quæ locum habet in omnibus rebus quæ in stipulatum deduci possunt, siue sint mobiles, puta liber uel seruus, uel immobiles, puta fūdus, & uel se mouentes, ut equus, & durat usque ad xxx. annos, & locum habet in debito tam puro, quàm conditionali, receptitia decęte ro locum non habente. & hoc in prima. An hæredibus & in hæredes detur actio de cōstituta? Dī qđ sic, nec illud quod nullo modo debitum est, constitutum tenet, licet olim ob hæc per receptitiam, & pro illo debito soluto condictio proponebatur ad repetendum. & nomine pecuniæ continentur omnes res, cum in eam possint conuerti, & ueteres omnes res nomine pecuniæ designabant. & hoc in secunda. Si uero argentarii vel campsores consuetudinem habent in constituendo pro alijs, illa obseruetur. & hoc in tertia.

non valet. hoc dicit not. secundum Bald.

SI quādo quis pro se uel pro alia persona pecuniam se soluere constituerit vel spoponderit, sic dicens, Satisfaciam tibi, tenetur pro quātitate quā promisit.[a] Sin autem sic dixerit, Satisfiet à me, & ab illo, & illo, illis quidem B quos nominauit, non consentientibus, solus[b] pro rata tantum portione persoluet. Sinautem dixerit, Satisfiet, verbo impersonaliter prolato, non tenebitur. Sin autem sic dixerit: Erit tibi satisfactum aut à me, aut ab illo, illo quem nominauit, non cōsentiente, solus in solidum tenebitur.

In quacunque re debita tenet constitutum, non in indebita. Item actio de pecunia constituta durat per xxx. annos, & transmittitur hinc inde. Item statuta artificum inter se sunt valida h. d. Bal. Vel sic Actio de constituta olim non cōpetebat, nisi quando res constituta consistebant in pondere, numero, vel mensura; & non durabat nisi anno, & pro aliis rebus dabatur actio receptitia, hodie vero pro omnibus rebus & speciebus in constitutum deductis datur actio de constituta, sublata receptitia, cum omnes species in pecuniam conuerti possint, & durat spacio xxx. annorum, & debitum etiam in diem vel sub conditione potest constitui. & datur hæredibus, & contra hæredes, dum tamen debitum sit constitutum. Et statuta ab argentariis & mercatoribus, inter eos sunt seruanda. Salic. C D

II. Imp. Iustinianus. A. Ioanni præfect. præt.

R Eceptitia actione cessante quæ solennibus verbis composita, inusitato recessit vestigio, necessarium nobis visum est magis pecuniæ constitutæ naturam ampliare. Cum igitur præfata pecuniæ constitutæ actio in his tantummodo casibus à veteribus conclusa est, vt exigeret res quæ pondere, numero, mensura cōsistunt, in aliis autem rebus nullam haberet communionem,[c] & neque in omnibus casibus longæua[d] esset constituta, sed in speciebus certis annali spacio concluderetur,[e] & dubitaretur an pro debito sub conditione uel in diē constituto[f] eam posibile esset fieri,[g] & an purè constituta pecunia contracta valeret,[h] hac apertissima[i] lege definimus, vt liceat omnibus constituere non solum res quæ pondere, numero, mensura consistunt, sed etiam alias omnes, siue mobiles, siue immobiles siue sese mouentes, siue instrumenta,[k] uel alias quascunque res, quas in stipulationem possunt homines deducere. neq;[l] sit in quocunque casu annalis, sed siue pro se quis constituat, siue pro alio, sit & ipsa in tali vitę mensura, in qua omnes personales actiones positæ sunt, id est in annorum metis triginta,[m] & liceat[n] pro debito purè,[o] vel in diem, vel sub conditione[p] constitui, vt * & *

c Cōmunionem.] Nota tria uitia quæ per ordinem corrigit.

d Longæua.] idest perpetua.

e Concluderetur.] quos casus non habemus.

f Constituto.] id est existente.

g Fieri.] scilicet tātum.

h Valeret.] scilicet si debitum erat conditionale, uel in diem. Vel dic quòd etiam de puro non uidebatur pure fieri, cum uerba prætoris diem ponunt, ut ff. eod. l. si duo. §. finali.

i Hac apertissima.] hic corrigit primum uitium.

k Instrumēta.] fundi secundum quosdam, vt ff. de fundo instru. l. quæ situm, uel etiam pro chartis pone.

l Et neque.] hic corrigitur secūdum uitium.

m Triginta.] Not. personales actiones xxx. annis durare, ut institut. de perpe. & tempo. act. circa princip. & infra de præscrip. xxx. ann. l. sicut in rem. Sed fallit in quibusdam, ut in actione de dolo, ut supra de dolo l. fin. & iniuriarum, ut infra de iniur. l. si non conuicii, in fine, & redhibitoria, & quanto minoris, ut ff. de ædil. edict. l. sciendum, §. fi. & in omnibus prætoriis pœnalibus, ut ff. de act. & oblig. l. in honorariis, & in quibusdam aliis.

Actiones psonales xxx. annis durent.

n Et liceat.] Hic corrigitur tertium uitium.

o Pro debito pure.] quod ergo debetur pure, potest constitui in diem & sub conditione, sed non econtra, ut ff. eod. l. id quod, in principio.

p Vel sub conditione.] ut existente conditione teneatur etiam si pure fiat, aliàs utraque actio deperæt, ut ff. eod.

Actio de constituta pecunia, in quibus sit priuilegiata.

ff. eo. l. id quod. Defraudata sit.] ut scilicet ex nudo pacto detur, ut in institu. de act. §. de pecunia. Item datur spacium x dierum, etiam si pure fiat, ut ff. eod. l. promissor, §. 1. sed in hoc ultimo uidetur ius commune, ut ff. de solu. l. quod dicimus.

A de emp. & uen. §. item precium. Quandoque largius pro his quae pondere, numero uel mensura consistunt, ut ff. de leg. 1. l. talis, & ff. si cert. petat. l. 2. §. item mutuum. Quandoque largissime pro omnibus quae in patrimonio sunt, ut hic, & ff. de uerb. sig. l. pecuniae uerbum, & l. pecuniae appellatione. sed uerbum rei pro his quae sunt etiam extra patrimonium, ut ff. de uerb. sign. l. rei appellati.

ADDITIO. Tu dicas quod licet sit iuris communis, quod non semper debitor qui pure tenetur, debet cum sacco uenire paratus, sed dabuntur induciae pro arbitrio iudicis, ut in d. l. quod dicimus, tamen est priuilegii in ista actione quod illud tempus induciarum est a lege limitatum ita, ut a iudice recisius tempus constitui nō possit.

b Cōtra haeredes.] ut supra eod. l. 1.

c In omnia.] s. negotia.

d Pro iam debito.] scilicet ciuili & naturali, uel naturali tantum. Item debitum debet esse re uel spe. ad hoc ff. eod. l. 1. §. debitum, & §. fi. & l. 2. & 3. in pri.

e Et iterum.] idest econuerso.

f Conditiones.] in debiti & sine causa.

g Indebitas.] hoc per indebiti.

h Corrumpi.] hoc per condictionem sine causa, uel incerti, ut supra de condict. ex lege l. ult. Alii dicebant repeti cautionem per receptitiā. Alii per actionem de constituta, sed prima placet.

i Conuerti.] non sic econtra pecunia in res, ut ff. de fideiuss. l. si ita fideiusso rem.

k Vocabula.] controuersiam de nomine pertinacibus hic relinquit. sic & in topicis Marcus Tullius. Cum res intelligitur, minus de nomine laborandū est.

l Ita omnes.] arg. quod etiam quaelibet ultima uoluntas potest dici testamentum, ut infra communia de leg. l. pe.

Pecuniae nomen multis modis ponitur.

m Pecuniae.] nomen pecuniae quandoque stricte sumitur, ut infra tit. 1. l. 1. & insti.

non absimilem penitus stipulationi habeat dignitatem, suis tamen naturalibus priuilegiis minime defraudata [a] sit, sed & haeredibus & contra haeredes [b] competat, ut neque receptitiae actionis, neque alio indigeat respublica in huiusmodi casibus adminiculo, sed sit pecuniae constitutae actio per nostram constitutionem sibi in omnia [c] sufficiens: ita tamen ut hoc ei inhaereat, ut pro iam debito [d] fiat constitutum, cum secundum antiquam receptitiam actionem res exigebatur, etiam si quid nō fuerat debitum, cum satis absurdum, & tā nostris temporibus quàm iustis legibus contrarium sit, permittere per actionem receptitiam res indebitas consequi, & iterum [e] multas proponere condictiones, [f] quae & pecunias indebitas, [g] & promissiones corrumpi [h] & restitui definiunt.

¶ Ut non erubescat igitur tale legum iurgium, hoc tantummodo constituatur, quod debitum est, & omnia quae de receptitia in diuersis libris legū latorum posita sunt, aboleantur, & sit pecuniae cōstitutae actio omnes casus complectēs qui & per stipulationem possunt explicari.

¶ Et neminem moueat quòd sub nomine pecuniae etiam omnes res exigi definiamus, cum & in antiquis libris prudentium licet constituta pecunia nominabatur, tamen non pecuniae tantum per eam exigebantur, sed omnes res quae pōdere, numero, mensura constitutae erant. Sed & possibile est omnes res in pecuniam conuerti. [i] Si enim certa domus, uel certus ager, uel certus homo, uel alia res, quae expressa est, in constituendis rebus ponatur, quid distat à nomine ipsius pecuniae? Sed ut subtilitati eorum satisfiat, qui non sensum, sed uana nominum uocabula [k] amplecti desiderant, ita omnes [l] res ueniant in cōstitutam actionem, tāquam si fuisset ipsa pecunia constituta, cum etiam ueteres pecuniae [m] appellatione omnes res significari definiant, & huiusmodi uocabulum & in libris iuris auctorum, & in alia antiqua prudentia manifestissime inuentum sit.

¶ His uidelicet quae argenti distractores, & alii negociatores indefense [n] constituerint, in sua firmitate secundum morem usque adhuc obtinentem durantibus. Dat. X. Kalend. Mart. post consulatū Lampadii & Orestae. VV. CC.

Beneficium diuisionis quod competit pluribus fideiussoribus, competit pluribus constituentibus pro alio. & de similibus idem est iudiciū. Bald.

III. Idem A. Ioanni. P. P.

Diui Hadriani epistolam, [o] quae de periculo diuidendo inter mandatores & fideiussores loquitur, [p] locum habere in his etiā qui pecunias pro aliis simul constituunt, necessarium est. Aequitatis † enim ratio diuersas species actionis excludere

n Indefense.] idest sine defectu, uel idest cum tanto studio ut nō sentirent animi fatigationē, constituebant enim olim argentarii quaedam inter se forte ut etiam non debitum posset constitui, & id seruabatur inter eos, ut hic, & arg. ff. de edendo l. quaedam, § fin. & in authen. de fideius. § fi. coll. 1. & hoc etiam hodie seruaretur, si inter se huiusmodi cōstituerent, ut hic, & d. authen. scilicet corā suo iudice quē habere possunt, ut supra de iurisd. omn. iudi. l. fina. non contra alio, cum non sit commune ius.

Diui.] CASVS. Epistola diui Hadriani loquebatur tantum de fideiussoribus, ut si quatuor pro aliquo fideiusserint, poterit impetrare beneficium diuisionis, ut quilibet pro parte teneretur, dicit quòd epistola ista locum habeat etiam in his qui constituunt se pro aliis soluturos, nam quilibet in solidum tenetur, praestito tamen beneficio epistolae. ex quo enim est eadē aequitas in fideiussoribus quae in constitutoribus, ergo idem ius obseruetur.

o Diui Hadriani epistola.] ut infra de fideiuss. l. fideiussor. hoc est uerum ubi sunt soluendo.

Statuta negociatorū an sint seruanda.

p Loquitur.] ut in institu. de fideiuss. §. si plures, & infra de fideiuss. l. fideiussor, & ff. de fideiusso. l. inter fideiussores, & l. si plures. sed qui nō diuidūt inter se, ut ff. sé pup. sal. fo. l. 1.

† Simile in ca. bonae memoriae, cum glo. super uerb. similitudine de confir. uti. uel inuti.

Nullo

a Nullo modo.] Idem ergo in tutore & curatore, ut ff. de tut. & ratio. distra. l. 1. §. nunc tractemus. Item nota, ubi eadem æquitas, ibi idem ius, ut ff. de leg. & senatusconf. l. nam ut ait, & infra ad l. Falc. l. fi. & ff. ad l. Aquil. l. illud.

nullo modo [a] debet. Dat. Kalend. Nouem. post Lampadij & Orestæ. VV. CC. Consulatum.

DE PROBATIONIBUS.

In prædictis 1 & infra dicendis opus est probationibus, 2 & ideo de his ponit. Et est probatio rei dubiæ per argumenta ostensio. & dicitur secundum P. à probè aduerbio. probè enim agit qui probat hoc quod intendit.

1 Istam continuationem rubri. sequitur Odoff. Barto. B. Paul. & Sal.

2 Scilicet vt quis pro se obtinere possit sententiã P.

3 Cõcor. An. hic.

4 Idem tenet An. hic.

5 Quæ præsumptio transfert onus probandi, secundum Cyn.

6 Ista censetur approbata per Barto. & illam sequitur P.

7 Ista placet Bal. & Pau.

8 Quo ad ius excipiendi, & retinendi. P.

9 Ista teprobatur per Pau. hic duabus rationibusquas uide per eundem.

10 Quo casu habet beneficiũ diuisionis, si potest ꝓbare collegam tempore depositi officii fuisse soluendo. Pau.

11 Istud est falsum secundum do. hic in hoc casu. de quo vide gloss. in uersi-

VT creditor.] CASVS. Si creditor a me petit pecuniam, & negem ipsum numerasse, probare debet se numerasse. econuerso si eam me soluisse dicam, & neget, debeo probare pecuniam esse solutam.

b Vt.] idest sicut. Accursius.

c Implere.] id est probare, siue debitor neget, 3 siue dubitet, vt hic, & infra de non nume. pecu. l. si ex causa, & l. asseueratio, & l. 1. infra, de sol. cau. adie. & l. si nõ designeta,

d Rursum.] id est contra.

e Præstare debet.] siue neget creditor solutum, siue dubitet, 4 vt hic, & ff. eo. l. in exceptionibus, & supra de rei ven. l. inciuile. Et eueniũt hæc duabus rationibus. Prima, quia debet habere lucrum ille qui asserit, sic & onus, vt ff. de regul. iur. l. secundum naturam. Secunda, quia qui dicit, debet probare, vt ff. eo. l. ei incumbit: quandoque tamen solutum præsumitur, 5 etsi debitor non probet, ff. eod. l. si chirographum.

TITVLVS XIX.
DE PROBATIONIBVS.

Sicut actor tenetur probare suam intentionem, ita reus suam exceptionem. hoc dicit. Cy. Bar. & Pau. de Ca.

I. Impp. Seuerus & Antoninus. A A. Faustino.

VT [b] creditor qui pecuniã petit numeratam, implere [c] cogitur, ita rursum [d] debitor qui solutam affirmat, eius rei probationem præstare debet. [e] PP. Prid. Kal. Iulii Dextro. II. & Prisco Conss.

Agens rei vendicatione, probare debet se dominum, alias reus absoluitur, & dominus esse præsumitur. Bald. Sal. & Pau. de Cast.

II. Imp. Antoninus. A. Aulizano.

POssessiones [f] quas ad te pertinere dicis, more iudiciorum [g] persequere. Non enim possessori incumbit necessitas probandi eas ad se pertinere. [h] cum te in probatione cessante, [i] dominiũ [k] apud eum remaneat. [l] PP. XV. Kalend. Decem. Læto & Cereale Conss.

POssessiones.] CASVS. Titius possidet fundum pertinentem ad me, conuenire eum debeo rei uendi. ad fundum, & probare de dominio, quod si non probauero, fundus remanebit apud Titium.

f Possessiones.] idest res possessas.

g Iudiciorum.] dato libello, & alia faciendo, ut supra de lit. contest. auth. offeratur. Accursius.

h Ad se pertinere.] ut supra de eden. l. qui accusare, & de rei uendi. l. fin. & infra, eo. l. actor, & l. frustra, & supra de peti. hære. l. cogi, & ff. eo. l. quinquaginta.

i Cessante.] Vel quia nolis, uel quia non possis.

k Dominium.] Idest possessio 5 secundũ Io. ut & T. de rei uendi. l. quotiens, & ff. de uerbor. signifi. l. interdum.

Sed P. dicit 7 propriè poni, & præsumi possessorem 8 dominum, vt dices infra eo. l. cum res. Tertij 9 dicunt quod sponte reus probauit se dominum, vt ff. eo. l. circa.

l Remaneat.] de facto.

EX persona.] CASVS. Auus meus & duo alij gesserunt tutelã cuiusdam pupilli, & ex mala administratione facti sunt debitores pupilli. auus soluit centum, & decessit me hærede relicto, alij facti sunt non soluendo. vult pupillus factus iam adultus me hæredem aui mei ad ce. conuenire. dico alios contutores aui mei fuisse soluendo tempore depositæ administrationis, vnde sibi imputet pupillusqui tantũ supersedit cõuenire: dicitur quod si probem hoc, non debeo conueniri ex persona collegæ aui mei. & dirigit imperator sermonem ad me hæredem.

m Aui.] cuius estis hæredes. Et dic utrũque, idest auum & collegam administrasse, & auum pro sua parte satisfecisse. 10 Vel dic collegam tantum administrasse, & istum auum teneri, quia non petiit eum remoueri, quo casu et magistratus primo conuenitur quam auus, 11 & si tempore depositi officii fuerit soluendo collega, nõ tenetur magistratus, nec iste, 12 ut hic, & ff. de magi. conue. l. 1. §. si magistratus, & de tut. & ratio. distra. l. 1. §. nunc tractemus, & §. usque adeo, & ff. eod. l. non est necesse, & infra in quibus cau. habent l. tu. l. fi. & de diui. tu. l. 1.

n Ostenderitis.] hoc ideo, quia ex præsenti præsumitur in præteritum, 13 sic infra de adul. l. si qui. Vel dic, quia unus dicit, alius negat, ut infra eod. l. actor.

Si collega fuit soluendo tempore depositi officij, alter collega non potest conueniri, nec eius hæres. Bal. vel sic. Ex præsenti statu præsumitur in præteritum, & qualis quis hodie reperitur, præsumitur fuisse, nisi probetur contrarium. & ad hoc allegatur. Item allegatur quòd ex persona tutoris, qui erat soluendo tempore finiti officij, non potest quis conueniri. h. d. secundum Pau. de Castr.

III. Imp. Alexander A. Leanæ & Lupo.

EX psona collegæ aui [m] vestri conueniri non debetis, si eundem collegam tempore depositi officii soluendo fuisse ostenderitis. [n] PP. V. Kal. Ianuar. Pompeiano & Peligno Conss.

Dominium potest probari tam per instrumentum quam per testes h. d. vel per alia indicia. Pau. de Cast.

IIII. Idem A. Vito.

PRoprietatis dominiũ [o] non tãtum instrumento emptionis, [p] sed & quibuscũque aliis legitimis [q] probationibus ostenditur. PP. Kal. Nou. Alexandro A. III. & Dione Conss.

Scriptura priuata sine aliis adminiculis non sufficit ad probationem plenam inducendam. hoc dicit. & ut differat à lege sequenti, pone casum in scriptura priuata debitoris, contra quam agitur. Lex autem sequẽs, & lex, exemplo, loquuntur in scriptura priuata ipsius agentis, ut non faciat fidem pro se. sed nec scriptura priuata conuenti faciat fidem contra se, nisi habeat alia adminicula. Pau. de Cast.

PRoprietatis.] CASVS. Dominium alicuius rei probari potest per instrumentum emptionale, & per alias probationes legitimas.

o Proprietatis dominium.] idest dominium 14 quod est proprietas. Est enim & aliud 15 dominium, scilicet in vsufructu, vnde dicitur, usufructus est pars dominij, ut ff. de usufructu. l. 4.

p Emptionis.] non solo, sed cum aliis, 16 vt infra eo. l. cum res. Non enim sufficit habere instrumentum emptionis, quia forte à malæ fidei possessore emit.

q Legitimis.] vt per famam consentientem, 17 uel testes, uel etiam alia, ut ff. de testi. l. 3. §. eiusdem, & ad hoc supra famil. erciscun. l. non ideo.

cul. accipiendum in §. usque adeo. in l. 1. ff. de tu. & ra. distr. & in l. 1. ff. de transa.

12 Quia habet remedium beneficii ordinis P. de quibus remediis uide latius per Ia. in l. 1. supra de transa.

13 Sequitur eã Pa. & Bald. quod habet locum in materia necessaria uel contingente, secundum Bal.

14 Et istud est directum. Bald. quid sit dominiũ, uide Ba. in l. si quis §. differẽtia, ff. de acquir. pos.

15 Quod dicitur utile. Bal.

16 Requisitis ad acquisitionẽ dominii, secundum Barto. & Pau.

17 Id est consonantem cum alia probatione, quo casu habet effectum condẽnãdi & impugnandi secundum Bald P. & Barba. in addit. Bald. hic. sola etiam probat antiquissimum dominium, secundum Bald. &

i hæc est sin gu.gl.secū dum gl.in § i.ff.h.re gun.

¹ Cōcor. ca.2. cum gl.1. in fi. extra de fi instru.

² Immo loquit de scriptura priuata at testata, uel nō ha bente cau sā n obligatoriam, secus si sic ta tim plenā fidem de per se sine aliis admi niculis. B. & P.

³ Hoc uerum si esset confessata, secus si negata, secūdum Bald. & Pau.

INstrumenta.] CASUS. Si inueniātur instrumenta in domo mea, in quibus scripsi me debere aliquid Titio, non adiecta causa ex qua, an per se sufficiant ad debiti probationem, quæritur? Dicitur quod non, & cum aliis probationibus ualent.

a Instrumenta domestica.] idest priuata, non à tabellione facta, sed à consentente, siue ab alio, ut si scribo, debeo tibi decem. & dicuntur domestica, quasi in domo mea scripta. Et est notandum quod primo ponit genus, postea duas species, quæ sunt hic, scilicet testatio, quā do interueniunt testes. sic & infra titu. 1. l. 1. & ff. de nego. gest. l. Nesennius, & ff. eo. l. fi. in princip. Annotatio quando sine testibus, & sem per sine causa. alias ualet. in mutuo post biennium, in aliis causis statim, ut infra de non num. pecu. l. in contractibus, in princi. & l. generaliter, & ff. qui. ex cau. ma. l. necnon, §. si quis.

b Aliis quoque] ut si tres sint testes inscripti, ergo cū aliis prosunt, & sic not. quæ non prosunt singula, multa iuuant, ut hic, & infra l. proxi. & ff. ex quibus cau. l. necnō, §. si quis sæpius: nec debet iudex alligare animā ad unam speciem probationum, ut ff. de testi. l. 3. §. eiusdem. Argumen. contra infra qui numero tu. l. unica, in fine.

V. Imp. Philippus A. & Philipp. Cæs. Sertorio.

INstrumenta † domestica, a seu priuata testatio seu adnotatio, si non aliis quoque b adminiculis adiuuentur, ad probationem sola non sufficiūt. PP. VII. Idus April. Philippo. A. & Titiano Côss.

Rationibus defuncti non statur ad probandum sibi uel haredi uel scribenti debitum fuisse h. d. Bal. Vel sic. Rationes priuata defuncti non probant sibi deberi, & uerba enunciatiua in ultima uoluntate emissa ad commodum haredis, ei non prosunt, nec ad incommodum eius emissa ei nocent, nisi testator iurauerit. hoc dicit Salic. Vel sic. Scriptura priuata non facit fidem pro scribente, h. d. usque ad uer. eiusdem iuris est, cum l. exemplo, infra eo. Pau. de Cast.

VI. Idem A. & Cæsar Romulo.

RAtiones c defuncti, d quę in bonis eius inueniuntur, ad probationem sibi debitæ quantitatis solas sufficere non posse, sæpe rescriptum est. ¶ Eiusdem iuris est e & si in ultima uoluntate defunctus certam pecuniæ quantitatem, f aut etiam res certas sibi deberi significauerit. PP. Idibus Martii, Philippo. A. & Titiano Conss.

ADDITIO. Dic quòd quando plura tendunt ad fundandum diuersa, tunc procedit contrarium. quando autem tēdunt ad perficiendum unum totum, tunc procedunt ista iura secundum Bart. in l. 3. §. idem Cornelio, ff. de quæst.

RAtiones.] CASVS. Si scripsi in rationibus meis Titium debere mihi decem, hæ rationes ad probationem non sufficiunt. Idem est si dicam in testamento quod debeam Titio. x. & debeam, non præiudicatur per hoc hæredibus, quod uerum est si ego testator non iuraui, quia si iuraui, hæredes tenentur seruare iuramentum meum, alioquin amittent omnia quæ sibi relicta sunt. & licet hoc iuramentum præiudicet hæredi, non tamen præiudicat creditoribus. h. d. cum authen. seq.

c Rationes.] quæ sint, dic ut ff. de eden. l. si quis, §. rationem.

d Defuncti.] ideo, quia credebatur quòd si quid esset ibi falsum, remouisset testator.

e Eiusdem iuris est.] idest sicut superiori casu non operatur aliquod præiudiciū debitoribus: sic & in sequenti nō parat eis securitatē, quod l. obtinet, ut in auth. hic posita.

f Quantitatem.] hoc limitat authen. quàm hic signat, quia si iurauit defunctus, hæres eius plus non potest petere, sed nihilo minus potest excipere. Et dic, quantitatem, scilicet. x. cum sibi deberentur ³ xx. Aliud si dixit tantum, secundum Hu. Sed Azo dicit idem etiam si dixit tantum, quia errore id uidetur dixisse, cum per hæredem aliter esse probetur, nisi iurasset, ut in auth. quod obtinet. uel nisi fuerit sciens, ut ff. de pac. l. tale, & j. de fal. causa adiec. l. 1. in fin. ⁴ Et no. hic quod enunciatiuæ uoluntates deficientium, id est morientium, nō sunt pro legē ter uandæ, nisi probentur, ut ff. ad Syllan. l. 1 §. fi. & l. 2. & habes hoc etiam supra communia utriusque iud. l. scriptura, & ff. ad Sylla. l. 3. § 1. & infra de testa. l. uerba testamenti, & ff. de lega. 2. l. Titia, §. Caius. & l. antege. §. quisquis, & infra eo. tu. l. 1. Sed in casu seruantur uoluntates enunciatiuæ, ut ff. ad Syllan. l. 1. §. fi. & l. 2. sed dispositiuæ uoluntates deficientum seruantur, ut in auth. de nup. §. disponat, col. 4.

³ Placet B. B. & Pau.

⁴ Opi. H. procedit ubi uerba enunciatiua proferunt principaliter, & propter se, secus si propter aliud, qa tūc procederet opinio Azo. Sali.

IN AVTHEN. De iureiurando à moriente præstito. §. ulti. coll. v. constitut. ij.

Assertioni iurata testatoris hæredes stare debent, creditoribus autem non potest imponere legem. Baldus.

QVod obtinet g omnimodo si testator nō iurauerit, alioquin hæredes necesse habent testatoris religioni stare, aut minime fruentur his quæ relicta h sunt, sed creditoribus nihil ex hoc præiudicii comparabitur. i

Ex propria scriptura creditoris non conuincitur debitor, etiam in fiscali h. d. Bald. Vel sic. Etiam pro fiscali debito propria scriptura non probat. Salic.

VII. Imp. Gallienus A. Sabino.

EXemplo perniciosum ē, k ut ei scripturę credatur, qua unusquisque sibi annotatione propria debitorem constituit. unde neque fiscū, l neque alium quemlibet ex suis subnotationibus debiti probationem præbere oportet. PP. III. Non. Mart. Gallieno A. VII. & Sabinillo Conss.

g Qvod obtinet.] scilicet quod defuncti uoluntas nō præiudicat ueritati, sed si iurat, præiudicat, in casu scilicet quando testator iurauit nil se habere in bonis plus quàm nominauerit: & ita ex hoc paratur præiudicium hæredibus, sed creditoribus minime. An autem extraneo debitori paratur securitas per iusiurandum defuncti? Quidam quod non. Tu dic quod sic. ⁵ & gratia exempli de hæredibus dicit, qui habebant aliquas res defuncti.

⁵ Iuramentū defuncti an paret securitatem extraneo debitori.

h Relicta sunt.] ut infra de fideicommiss. authen. hoc amplius.

i Comparabitur.] etiam si iurauerit.

ADDITIO. Quia licet hæredes necesse habeant stare iuramento testatoris, non tamen creditores eius. idem dicit glo. super uerbo, tam grauem, in fi. in c. literas, extra de præsump.

⁶ Sequitur eam Bar. B. & Sali.

EXemplo.] CASVS. Siue fiscus siue alius quilibet in rationibus suis scribat quid sibi debitum sit, non tamen huic scripturę creditur.

Nota ex hac, l. singulariter secundum Pau. hic, quòd scriptura priuata, & ad utilitatem fisci, non facit plenam fidem.

k Perniciosum est.] ratio quare domesticis non creditur instrumentis. Similis ratio est ff. de pœnis, l. si quis aliquid, §. qui abortionis.

l Neque fiscum.] licet priuilegiatus sit, & facit, ff. de intes-

de inter. act. l. de ætate. §. 4. Accur.

a Frustra. Exigatur.] in probanda intentione, licet in exceptione probanda. sic: vt s. eo. l. j. & s. de edē. l. qui accusare, & j. eo. l. actor.

Fundata intētione actoris, secūdū Bal. & Pau.

CVm.] CASVS. Si dico me minorem, quia volo excusari à tutela, vel forte quia nolo liberari à curatoribus: de ætate probare debeo.

b Cum te.] nolens à cura liberari.

c Proponas.] asserendo te velle restitui secundum quosdam. quod non placet: 1 quia & maior petit restitui intra quadriennium. quare dic vt di xi. ff. de mino. l. de ætate. Vel dic, nolebat à curatoribus liberari.

1 Sustinetur secundum Bald. qui licet nō teneatur probare se minorē tempore quo petit restitui, tamen si alleget: tamen tenetur se probare minorem tempore læsionis. Ba. 3 Istā sol. sequitur Ba. Bal. Sal. & Pau.

d Probare.] testibus vel instrumentis, vel ēt corporis aspectu: vt ff. de minor. l. minor. xxv. annis adito. est ergo aliud 3 in ætate quam in dominio, vbi quis præsumitur dominus, qui aliquando fuit, vt hic. & infra, eod. l. siue. non autem sic præsumitur minor qui aliquando fuit, vt hic, & est ratio, 4 quia solus temporis cursus facit maiores: non autem mutat dominium. Et distingue sic in ætate, vtrum intendendo, quid dicat minor: vt quia velit à tutoribus liberari: & tunc probat: vt ff. de min. l. minor, xxv. annis adito. an negando, 5 puta cum tutores volunt finire tutelam, dicentes eum factum puberem, & tunc non probat. Econtra si dicat se minorem, probat: quod vel hoc modo probat, quod tempore contractus fuit minor, vt supra de in integr. restitut. minorum. l. si minorem.

4 Ista rō ē bona secundum Bar. & Sa.

5 Displicet Bal. Ang. Io. & Pau.

Reus non est onerandus in probatione. Bald.

VIII. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Publicio & Optato.

FRustra veremini ne ab eo qui lite pulsat, probatio exigatur. a PP. XIII. Kalend. a Basso & Quintiano Conss.

Allegans se minorem debet probare se minorem. Bal. & Sali.

IX. Iidem AA. & CC. Martianę.

CVm te b minorē gnque, & viginti annis esse proponas: c adire prę sidem prouinciæ debes, & de ea ætate probare. d Da. Idib. April. AA. Conss.

Illud quod potest, & solet ab alio abesse, non probat illud esse. ad hoc allegatur. Vel sic: Quando sunt aliqua penitus separata, vno probato reliquum non probatur. h. d. Bal. Vel sic: Probatio debet esse de necessario, non de contingenti concludente. Vel sic: Non probat hoc esse, quod ab hoc etiā quandoque contingit abesse. Vel sic: Consequentia quæ procedit ex fallibili, non est bona: quia non efficax, vel necessaria. Sals.

X. Iidem AA. & CC. Isidoro.

NEque natales e tui, licet ingenuū te probare possis, neque honores quibus te functum esse commemoras, ido-

ADDITIO. Dicas breuiter ex mente doctorum quòd ille debet semper probare ætatem, qui eam allegat: siue actor ad fundandam intentionem suam, siue reus ad fundādam exceptionem: de quo est casus, vt dicit Bar. ibi, in l. si minorem. s. de in integ. restit.

Neque natales] CASVS. Si de possessione seruitutis in libertatem prouocauerit filia tua ancilla, an sufficiat ad probandum eam liberam, si instrumentum natiuitatis tuæ ostendas, quo probatum est ingenuum te esse, vel aliquando fuisse adeptum honores, quæritur? Dicitur, quòd non: quia bene potest esse quòd sis ingenuus: filia vero ancilla, puta si eam ex matre ancilla suscepisti: quo casu partus ventrem sequitur. Viuianus.

e Natales.] id est natiuitates, 6 seu scripturæ natiuitatis alicuius, quibus continetur quo patre sit natus, & qua matre, & quibus consulibus.

f Ingenuitate.] & est ratio, quia conditio matris inspicitur in liberis.

g Cum nihil.] probabilitatis, vel necessitatis cum partus ventrem sequatur, vt supra de rei uend. l. partum, & ff.

Partus vētrē sequitur.

6 Sequitur eam Bald. Sa. & Pau.

A de sta. hom. l. & seruorum. §. fin. & infra, de libe. caus. l. aui, licet sit argum. contra infra, ne de sta. defunct. l. si pater. 7 Et not. hic argumen. quòd non probat hoc esse, quod ab hoc contingit abesse: facile scilicet, & frequenter, sic infra eod. l. ad probationem dominij, & l. ad probationem seruitutis, vt infra, vnde cognati. l. penul. si vero sunt duo talia quorum vnum non est si ne altero, vel raro est, 8 vel non est sine altero frequenter, vno probato, probatur & reliquum, vt infra, eodem. l. siue possidetis, & l. cum precibus, & l. matrem, nam & potest mater libera fuisse, & filij serui esse, sed non præsumitur, vt infra, codem. l. matrem, & idem in auia materna, & cæteris vsque ad sextum gradum in quo fit computatio cognatorum, vt infra, de lib. causa. l. aui. In auis & proauis etiam maternis contra: quia fœminarum conditio tantum hic est spectanda.

7 Dic q in honorib. filius sequitur cōditionem patris, sed in libertate, vel seruitute sequitur cōditionē matris. Pau.

8 Idē Cy. & Pau. & iō scholaris loquēs cū puella, nō p̄imitur dicere pater noster, secundum Bal. & text. est in c. nec aliqua. 27. q. 1.

neam probationem pro filię tuæ ingenuitate f cōtinent: cum nihil g prohibeat & te ingenuum, & eā ancillam esse. Dat. XVIII. Kal. Maij. AA. Conss.

Qui vitium inuisibile obijcit testamento, illud probare tenetur h. d. Bal. Vel sic: In dubio præsumitur pro testamento, nisi contra probetur. h. d. secundum Bar. Vel sic: Qui testamentum impugnat, debet ostendere causam quare careat viribus. Vel sic: In rei negligentia debet probari, quando intentio fundatur ex ea. Sal.

XI. Iidem AA. & CC. Antoniæ.

SI scriptum h hæredem ab amita tua, vel de testamenti vitio, vel quacūque alia ratione i nō posse obtinere hæreditatem, probari à te posse confidis: de hac hæreditate apud rectorem prouinciæ agere potes. k S. V. Kalen. Maij, Heracliæ. AA. & CC. Conss.

Etiam sine instrumentis potest probari dominium probanda titulum emptionis cum precij numeratione, & vacuæ possessionis traditione. h. d. secundum Bal. & Sal.

XII. Iidem AA. & CC. Chronię.

CVm res l non instrumentis gerantur, sed

SI scriptum.] CASVS. Si amita tua, quæ est soror patris tui, testamentum fecerit, & extraneum instituerit: si testamētum probare possis esse falsum, uel institutum non capacem, de hæreditate agere potes. Viuianus.

h Scriptum.] quod satis est interim pro eo, siue possideas, siue petat.

i Alia ratione.] forte quia non sit capax. p̄sumit. n. capax, ut ff. e. l. ab ea parte, uel nō sit solenne testamentū, uel falsum.

ADDITIO. Istud exēplū est bonū in se, sed quo ad litteram nō: quia litera p̄supponit veritatē facti. Bal. & Salic.

k Agere potes.] possidens idem probaret. & ad idē supra de iur. & fac. igno. l. si post. Arg. contra. ff. de Public. l. quæcunque. §. fi. 10 & s. de inoffi. testa. l. liberi, & j. de codicil. D l. nec codicillos, & ff. eod. l. quidam. 11 Et nota quòd hic agitur petitione hæreditatis.

9 Sequitur Sal. & P.

CVm res.] CASVS. Si fundū à patre tuo emptū Seius possideret, & eū p rei vēd. petere uelles, si instra cum ptionis non hēres, sed alias probationes, quibus proba te possis patrē tuū emisse, & precium numerasse, & in vacuā possessionē inductū fuisse, & uenditorem dominum fuisse: tūc sufficit. & licet Pla. hāc quartā non exigeret, tamen dixit quod uendicare possis, licet non est eius rei, quia cō tractus eā firmitatē habet ex solennitate verborū, & scriptura interueniēte, & alijs adminiculis. aliqn. n. interuenit scriptura, nō vt cōtractus per eā firmitatē & substantiā obtineat: sed solū ad æternam rei memoriā. Viuian.

l Cum res.] i. obligationes, vt insti. de rebus cor. & dicitur, cum, ponitur pro quando. nam quandoque fiunt in scriptis, si hoc scilicet agatur inter partes: & tunc probandum est quòd totum mundum sit completum, vt infra, de fide instru. l. contractus. Vel dic 12 q cum, dicit ratio-nem

10 Ibi loquitur in extrinseca solēnitate, & separata, q nō p̄sumitur hic intrinseca. Bal. & Sal.

11 Istæ leges allegatæ in glo. nō sunt, cō tra, sed cōcor. Bal. & Sal.

12 Ista est bona. Pau. & Sal.

in hæc rei gestæ testimonium [a] conferatur: factam emptionē, [b] & in vacuā [c] possessionem inductū patrem tuum, preciumq; numeratum, [d] quibus [e] potes iure proditis probationibus docere debes. Da. V. Non. Octo. AA. & Cons.

Litera per quas quis mulierē quandam sibi sororem appellat, eam vere sororem non faciunt, sed probant seu præsumptionem faciunt: alter tamen rem se habere probari potest. h. d. primo. Item rescriptum quo datur arbiter ad diuidendam hæreditatem inter duos velut fratrem & sororem, & tanquam cohæredes, non præiudicat absenti. Salic. Vel sic: Per literas assertorias consanguinitatis, non inducitur consanguinitas nec probatur, si simpliciter propter aliud sunt emissæ. h. d. Pau. de Cast. B

XIII. Iidem AA. & CC. Iustino.

NOn epistolis † necessitudo consanguinitatis, sed natalibus, [f] vel adoptionis solennitate cōiungitur: [g] nec aduersus absentem [h] hæreditatis diuidendæ gratia velut cōtra fratrem pro ancilla [i] petitus arbiter, substantiā perimit veritatis. C

¶ Siue itaq; quasi ad sororem, quam ancillam te posse probare confidis, epistolam emisisti: [k] siue familiæ erciscundæ quasi pro cohærede [l] petitus arbiter doceatur: fraternitatis quæstio per hæc tolli non potuit. Dat. Kalend. Decemb. AA. Conss.

Qui negat esse filium quem tractauit, vt filium, debet probare negatiuam: qua probata, veritati est locus, & confessio in contrarium est irrita. Bal. Vel sic: Sola professio qua quis alium suum appellat filium, & econtra non probat quem filium, sed quasi possessio filiationis transfert onus probandi in aduersarium. Sal.

XIIII. Iidem AA. & CC. Munitiano.

NOn nudis [m] † asseuerationib. [n] nec ementita professione [o] (licet vtriq; consentiant,) [p] sed matrimonio legitimo concepti, vel adoptione solenni filij ciuili iure patri constituuntur. [q] Si itaq; hūc cōtra quē supplicas, alienū [r] esse probare confidis: per te, vel per procuratorem affirmationē eius falsam detege. [s] Dat. Kal. Decem. AA. Cons.

nem eius quod sequitur. & dic secundum hoc, geruntur scilicet, vt inde trahant substantiam, vt ff. de pig. l. contrahitur. [1] & infra de contrahen. emp. l. non idcirco, & ff. de fid. instru. l. in re. A

a Testimonium] id est probatio.

b Emptionem.] quā est necesse. [2] aliàs nuda traditio non transfert dominium, vt ff. de acquir. rer. dom. l. nunquam. Accur.

c In vacuam.] Dicitur vacua [3] quam aliquis nō possidet, nec est in possessione: vt ff. de act. empt. l. 2. §. j. & l. 3. Et dic [4] quod demonstratiue ponitur: non quod sit opus ad translationem dominij vacuā tradi, vt ff. de fun. do. l. si fundum, licet quidam contra: vt ibi dixi. Item dixit hic P. quod satis est ad dominij probationem probare hæc tria, [5] emptionem, & vacuæ possessionis traditionem, & precium solutum. quod non placet: [6] quia potest esse quòd venditor non fuit dominus, vnde emptor non fit dominus: vt ff. de acquiren. re. do. l. traditio. oportet ergo probare, quod venditor fuerit dominus: [7] vt ff. de pign. l. & quæ nondum. §. quod dicitur, & de Publi. l. eum. §. Publiciana actio. quod potest probari, quia probat eum, vel vsucepisse, vel specificasse, vel alijs similibus modis, vt instit. de re. di. §. singulorum, vsque in fin. titu. & sic suppleas hanc l. Vel dic, quòd hic agebatur cōtra venditorem, vel eius hæredem, qui non negabat venditorem fuisse dominum: quia sic suam, vel antecessoris turpitudinem allegaret: quod non potest. infra de ser. pig. da. ma. l. si creditoribus. Sed forte dicebat precium non solutum: quare hoc est probandum per emptorem. Item dicit P. hic quòd eo ipso, quòd quis possidet, vel possederit, dominus præsumitur, & vendicat si a possessione cadit. & pro eo supra eo. l. 2. in fi. quod non placet: [8] vt ff. de pig. l. & quæ nondum. §. quod dicitur, & de public. l. eum. §. Publiciana. Et non ob. infra, de agri. & censi. l. si coloni. libr. xj. quia ibi speciale: vel agitur ibi tantum de possessione reuocanda, non dominio. D

d Numeratum.] non ergo Publicianam intendit, vt ff. de publ. l. de precio, sed directam in rem. [9] vt s. de rei vend. l. quotiens.

e Quibus.] de hoc erat quæstio: quia solis instrumentis videbantur probari. sed non est ita: vt hic, & s. eodem l. proprietatis.

NOn epistolis.] CASVS. Si alicui ancillæ epistolam misisti, in qua eam sororem vocasti, illam credens sororem tuam esse, illa petijt iudicem, qui diuideret inter te & ipsam bona hæreditaria: diuisit, vel non, non curo. si postea apparent eam ancillam esse: an tibi per epistolam in qua eam sororem vocasti, præiudicasti, quæritur? Dicitur, quòd non: nec diuisio facta per iudicem præiudicauit, cum non per epistolam soror fiat, sed per consanguinitatem, vel per adoptionem.

f Natalibus.] id est natiuitate, vt infra, de lib. cau. l. parentes.

g Coniungitur.] vt infra, de testa. l. neque professio, neque liber fit per epistolam, vt argum. infra, de libe. cau. l. iubemus, nec cohæres, vt hic subijcit, vt ff. de pactis. l. epistolam. Et quod dicit, non coniungitur epistolis, dic quòd nec reuera, neque ad præiudicium, secundum quosdam. nec obstat. ff. eod. l. quidam, in fin. quia ibi non probant hæredes fratres defuncti: quia erant in possessione filiationis. [10] Alij vt Iac. quòd ad præiudicium valent epistolæ, donec econtra probetur, vt arg. ff. de lib. agn. l. j. §. Iulianus, aliàs est. §. quod senatusconsulto. sed videtur, quòd per epistolam probetur, vt ff. eo. l. fi. j. respon. Solu. non probant plene epistolę, vt hic, sed semiplene: vt ibi. [11] & sic cum alijs prosunt: vt & supra eod. l. instrumenta.

h Aduersus absentem.] id est contra illum qui suam ancillam vocauerat sororem.

i Pro ancilla.] à procuratore ancillæ, quē constituit procuratorem ad petendum iudicem familiæ erciscundæ, ideo quia soror nominata erat, secundū Azo. & sic duo erant pro ea.

k Emisisti.] nec est amplius aliquid factum.

l Pro cohærede.] a procuratore ancillæ, quasi ipsa esset cohæres. Azo. & dic quòd hic erat [12] in possessione fraternitatis: & ideo frater probat.

NOn nudis.] CASVS. Nutriui Titium in domo mea tanquam filium, & eum filium nominabam. non præiudicatur mihi per talem asseuerationē si meus filius non sit.

m Non nudis.] Filius petebat paterna beneficia à patre: hic negat filium.

n Asseuerationibus.] asseuerare, est sine interrogatione aliquid verum falsumve affirmare: alioquin si interrogatus respondeat, est hoc profiteri, vel professio.

o Professione.] scilicet falsa.

p Consentiant.] vnde videbatur præiudicium veritati fieri per talem consensum: id est vt vltra non quæratur an filius sit. Accur.

q Constituuntur.] vt & dixi supra lege, proxima, in principio.

r Alienum.] scilicet filium.

s Detege.] cum ille quasi possideat filiationem, [13] & quæstio est, vtrum filius sit suus, vel alienus, sic & supra,

1 Vbi glo. ponit multos casus in quib. requiritur scriptura &c.
2 Sequitur eam Bal.
3 Dic quod illa dr vacua possessio, in qua nullus alius participat, si autē participat & habet possessionem, neutra dicitur vacua. P.
4 Quasi dicat, quod ita de facto hic cōtigit, sed necessariū non fuit. Sali.
5 Dic quod ista tria sufficiunt ad probandū dominiū contra vēditorē, vel eius heredē, non cōtra extraneū possessorē: sed requirit, quod probet vēditorē fuisse dominum.
aliàs, vel.
6 Et bene Bar. & Sa.
7 Gl. j. in c. per tuas, de prob. dicit per istam l. quod nō sufficit ad probationem filiationis si quis aliquem filiū suū nominet, nisi etiam vt filius habitus sit ab eo.
7 Placet Pau. de Castro hic.
8 Et bene Bar. & Pa. quādo dominiū deducitur in iudicio per viā agēdi, & principaliter: secus si incidenter, quia tunc sufficit possessio de præsenti: & idē quādo excipiēdo ante fundatā intentionē actoris secūdū Bar. & Sa.
9 Sequitur eam Bald. & Sal.
10 Diuinat ad l. quidā. Salic.
11 Dic melius quod quādo in epistola cōtinentur verba dispositiua, inducunt dispositionē: sed quādo in epistola continentur verba enunciatiua, inducunt probationem: si verba proferūtur principaliter, propter se: alias non. Bar. B Pa. Ang. & Sali.
12 Diuinat secundum Sal. licet eam sequatur Ba. & Ang.
† Concor. ad hanc l. gl. j. in c. per tuas, extra de prob.
13 Illud est de mente Bar. B. Ange. & Pau. & Sali. & qualiter filiatio possit probari, vide plene per Bal. Panor. & Fe. in c. per tuas, extra eod. & per Panor. in ca. transmissa, qui filij sint legitimi.

pta.l.proxi.erat in possessione fraternitatis. Sed secundũ Iacob.non erat ita,sed dicebat ex confessione facta extra iudicium plenum alicui fieri præiudicium. A

ADDITIO. Dic hoc verum, quando fuit principaliter facta propter filiationem:secus si propter aliud, vt est de mente Sali.de quo per Bartol.in l. j.§.idem per contrarium,ff.de alien.lib.

Qui violẽter possidet, ab onere probandi non releuatur, immo fortius aggrauatur. h.d.secundum Bal. Vel sic: Ex statu præcedenti colligitur cui incumbat onus probandi in præsenti. Salicetus.

Vis eius.] CASVS. Duxisti Stichum ad domũ tuam per vim,vt sic seruiret tibi: postea fugit. an ob hoc, quia tibi seruierit, & ita dicis te esse in possessione seruitutis illius, probare debeat se esse liberum, quæritur? Dicitur quod non.sed si dicas se liberum, debet iudex inquirere an bona fide.an dolo sit in possessione. si dolo, quod præsumitur quia aufugit, debet probare se liberum. si bona fide, quod præsumitur ex violentia sibi facta, debes probare ipsum esse seruum tuum.

XV. Iidem AA. & CC. Antonio.

Vis eius [a] qui se dominum contendit, ad imponendum onus probationis seruo, minime [b] prodest. Cum igitur aufugisse te de domo Seueri profitearis: [c] verum [d] nec ab illo iusto initio, [1] sed per violentiam asseueras te esse detentum: inquisito prius an in possessione [e] libertatis sine dolo malo constitutus sis, tunc et onus probationis quis debeat subire, per huiusmodi euentũ declarabitur. Dat.VI.Kal.Ianua.AA.Conss. B

Dominium patris præsumitur continuatum in filium hæredem, non in eum qui se prætẽdit donatarium. Bal. Vel sic: Filius emancipatus asserens rem sibi donatam à patre, debet illud probare:siue ipse petat ab hærede possidente: siue hæres ab eo possidente petat. Salic.

1 Aliàs nec ab illo iusto initio,sed per uiolẽtiam detentum asseueras: inquisito.

a Vis eius.] id est violentia possessio, quam habet in seruo.

b Minime prodest.] iusta tamen prodest, & sic infert, cum igitur, &c. vel plane, & hæc verior.

c Profitearis.] quod facit contra te.

d Verum.] hoc autem pro te.

e In possessione.] scilicet an ille per violentiam [1] detinuit te: quo casu præsumeris, quòd bona fide sis in possessione libertatis.an non per violentiam, & tunc præsumeris mala fide. Vel aliter id est an fugeris: quo casu præsumitur eum te bona fide tenuisse.an non fugeris, & tunc præsumitur mala fide te tenuisse. Sed non placet: quia de fuga confitetur: [2] & sic certa est, & ideo non inquiritur: & hac eadem ratione non placet secunda expositio. Vel tertio [3] subaudi,& post inquiratur an violenter tenuerit te: & tunc licet aufugeris de domo Seueri,& sic ĩ possessione libertatis sis dolo malo. & ideo vide tur idem ius statuendum: quod esset si esses in possessione seruitutis,vt s̃.vbi cau. sta.agi debeat.l.j.& ĩ. de libe. cau.l.eam quæ quia.tamen seruus iustum initium non habuit, commodum possessionis nancisci non debet, vt ff.eod.l.si quis liberum, & super huiusmodi quæstione pronunciabitur,vt hic,& ff.de lib.cau.l.liberis.§.fin. & ff.eod.l.si filius. D

1 Ista prima est de mẽte B.& Sa.

2 Idem B. Pau.& Sa.

3 Ista placet Pa.hic

Siue possidetis.] CASVS. Titius habebat quatuor filios,duos emancipatos,duos in potestate: decessit in patria potestate constitutus institutis hæredibus, emancipatis præteritis,vel exhæredatis: & ita nihil eis dedisse videtur.emancipati dicunt quoddam prædium ad se pertinere causa donationis in eos factæ a patre:dicitur,quòd si possiderent prædium, & alij in potestate petant: qui in potestate non sunt, habent probare prædium ad se pertinere. Si in contrarium,adhuc debent probare emancipati dominium prædij ad se pertinere ex causa donationis in eos factæ a patre. Not.ex ista l.quæ semper allegatur ad hoc quòd qui semel probatur fuisse dominus, præsumitur semper durasse dominus vsque ad mortem: vel si viuit,præsumitur hodie esse dominus, nisi contrarium probetur. Pau.

XVI. Iidem AA. & CC. Philippo & Sebastiano. [1]

Siue possidetis prædia quę a patre cõmuni sibi fratres emancipati donata contendentes vendicãt, ipsis incumbit facti [f] probationis necessitas. Siue ipsis [g] ea prædia quasi à patre vestro sibi donata tenẽtibus, vos cohęredes constituti [h] patris petitis: [i] vt intentionem vestram non constitisse detegant, vnde domini facti sunt, [k] emergente quęstione docere cõpelluntur. Dat.X.Kalend. Febr.CC.Conss.

Probatio concludens ex tempore, requirit probationem illius temporis: & probatio non concludens, non est probatio. h.d.secundum Bald. Vel sic: Non sufficit probari quòd quæstio status non moueatur fratribus, vt præsumatur quis ingenuus: sed quòd mater fuerit libera ante eius partũ. Bal. Vel sic: Qui fundat intẽtionem suam in tempore agendi, vel excipiendi, debet tempus probare, ad hoc semper allegatur. h.d. Pau.de Cast. C

f Facti.] vnde scilicet, vel quo titulo sint sua.

g Siue ipsis.] præteritis [4] forte, vel exhæredatis.

h Constituti.] per quod præsumuntur esse vestra. qui enim fuit dominus, adhuc dominus pręsumitur, [5] vel eius hæres, vt hic,& ff. de regu.iur.l. quod nostrum, & argu. ĩ. titu.j.auth. si testis,& s̃. de seruil. aliud,& not.ff.fin. regun.l. in finalibus, secus in ætate: [6] vt & supra, de in integ. resti. minor. l. si minorem, & di xi.s̃. eo.l. cum te. Vel dic contra, vt not. & bene ibi colligitur in l. si minorem. Quid in possessione? Idem secundum P. & H. vt infra, de pign.act. l.si creditor, & supra,ad exhiben.nõ ignorabit. Sed Ioã. non idem: quia facilius amittitur possessio, quàm dominium, vt ff.de acquiren. possessio.l. si quis ui. §. differentia, & non obstat lex,si creditor, quia habuit causam a me, nec illa, non ignorabit,quia probatur, quòd tempore litis contestatæ erat apud possidentem reum. Vel [7] distinguitur quando tractabitur de commodo possessoris, ut quia dicat se usucepisse, & tunc sit uera opi. Pla. aut de incommodo,ut quia conuenitur rei uendicatione, & tunc est uera opin. Ioan. [8] Vel potest dici quod ubi à me uendicas,non pręsumor possidere,licet aliquando possedi. sed econtra si dico me usucepisse, præsumor, quòd tempore litis contestatæ erat apud possidentem. sed econtra constat, quòd non præsumor ideo non possidere hodie, quia aliquando non possedi: [9] ut ff.de except. rei iudic.l. si rem,& l. si quis ad exhibendum, & ff. rem ra. haberi.l. procurator,in prin.

ADDITIO. Potes apertius dicere ex mente Iac. de Arena, quem sequitur hic Sali.quòd si quis probat te possedisse, sunt iam x anni, non præsumitur ex hoc, quod hodie possideas. sed si quis probat te possedisse iam est mensis,uel sunt x. dies, præsumeris etiam hodie possidere: quia in modico interuallo non præsumitur interuenisse mutatio.

i Petitis.] scilicet fundum, & sequentia erunt uerba responsionis. uel petitis hoc scilicet,ut intentionem, &c.

k Facti sunt.] sic ergo reus probat, & causam sine titulum dicere cogitur.& sic est contra supra, de rei uendic. l.res,& de petit.hæred.l.cogi,& supra, cod.l.frustra, & infra eodem.l.actor, & omnes tractantes de tali materia. Sol. ideo probat: quia præsumptio [10] est pro actore: ut hic, aliàs non: ut ibi. Et no.hic circa huiusmodi præsumptio-

1 In scriptis exẽ.legitur Philippæ, & Sebastianæ.

4 Cũ cã legitima. Salic.

5 Si allegat se hodie dominum, quia pręsumptio iuris non obest, nisi qui eam allegat. Pa.

6 Quæ solo cursu temporis mutatur. Bar. B. Pau. & Salic.

7 Hic ponit quędã additio Odo. quę est uera, secũdũ Bal. B. An. Pa. & Sali.

8 Scilicet, quòd nõ præsumit possidere, nisi habuerit cãm ab actore, vel nisi tpe litis contestatæ possideret. B. Bal. P. Sali.& Ang.

9 Sed isto casu standũ est probationi, quã debet facere ille qui dicit Bart.

10 Ratione cuius præsumptionis erat eius intẽtio fundata. B.

sumptionem: quia aut non est dubitatio inter partes de A facto, & ita lex præsumit super certo facto aliquid, vt te uersum ab hostib. non esse captum, vt ff. de testa. l. lege Cornelia. & idem in cęteris fictionibus, & tunc nunquam admittitur probatio 3 in contrarium, vt insti. quibus mo. ius pa. pote. solui. §. sed si ab hostib. & j. de rei vxo. actio. l. vna. §. accedit, & in j. respon. & hæc præsumptio dicitur ppriæ fictio. Vbi autem dubitatio est de facto inter partes, vt an quæ fuerit de bonis mariti vxor: & an contraxerit matrimonium cum libera muliere, ad quã consuetudinem habebat: & lex de facto de quo dubitabatur, præsumit sic fuisse, vel non: bene admittitur probatio in contrarium, vt j. de dona inter virum & vxo. l. etiam, & ff. de rit. nupt. l. in liberæ. nisi lex præsumat 4 & statuat: quod fit quandoq; ex vigore scripturæ, vt j. ar. tu. l. si. & j. de contrah. stip. l. j. & ff. de ver. obl. l. sciendum. sed in his duab. quæ ponunt eundem casum, dicunt quidam sic, nos contra: 4 vt ff. de pac. l. intelligentium. §. quod fere. Itẽ ad hoc quod est hic, facit. j. ad Velleianum. l. antiquæ, quandoq; fauore vltimæ voluntatis, vt s. de inoffi. test. l. 3. 5 & j. de Instit. & substi. l. generaliter. §. cum autem, sed hic posset probari contrarium. Quandoque fauore dotis, vt j. de rei vxor. act. in prin. 6 Item vt j. ad Macedo. l. fi. Item est huic contra, arg. ff. eo. l. cum de indebito. §. sinautem p parte, vbi ex solutione transfertur onus probãdi. sed hic non fuit solutum: 7 sed alio modo ad emancipatos prædia peruenerũt. & adde. ff. qd met. ca. l. nõ est verisimile.

XVII. Iidem AA. & CC. Paulinæ.

MAtrem tuam[a] consecutam libertatem, ac te post editam, vt ingenua probari possis, ostẽdi conuenit.[b] Quòd enim fratrib. tuis nulla moueatur quæstio, ad defensionem tuam nihil prodesse potest.[c] Dat. V. Id. Febr. AA. Conss. B

Statur instrumento donec probetur contrarium. Bald. Et plus valet quod agitur, quàm id quod instrumento inscribitur, si simulatè concipitur. Salic.

XVIII. Iidem AA. & CC. Violantillę.

CVm precibus tuis significes ignorante te prædium cum cuius meministi, sibi velut a te donatum[d] instrumentis inseri fecisse: si vera sunt q̃ precibus indidisti: nec ad nomen[e] factæ donationis fundus iste peruenit. vnde adito iudice competenti, probare te oportet[f] cõtra voluntatem tuã hunc C fundum instrumento aduersarium tuum sibi adscribi laborasse, vt secundum tenorem rescripti nostri possis consequi sententiam. Dat. XII. Id. Apri. Byzantij. CC. Conss.

Exceptio dilatoria in initio litis opponitur, sed post litem contestatam venit probanda, fundata intentione actoris. h. d. secundum Bal.

XIX. Iidem AA. & CC. Menandro.

EXceptionem † dilatoriam[g] opponi quidẽ initio, probari vero postquam actor monstrauerit quod asseuerat, oportet. Dat. XIII. Kal. April. Nicomediæ. CC. Conss.

IN AVTH. De testibus §. quia vero multi. colla. vij consti. ij.

Ista est not. auth. Post d. dicita testificata testium productio non procedit, sed si non constat testificatã dicita, trina productio fieri potest: quarta non, nisi cum quadam solennitate: quinta nullo modo h. d. not. secundum Bal. Concordat extra de testib. c. in causis, & c. vltra tertiam, vbi ista auth. canonizatur.

MAtrem tuam.] CASVS. Si mulierem aliquam petieris, vt seruam tuam, ipsa vero asserit se esse liberam, eo q fratres eius liberi sint: an eo ipso probare possit se liberã, quæritur? Dicitur, q non, sed oportet q probet matrem suã fuisse manumissam: ideo quia ipsam cõstitit fuisse ancillã aliquãdo, & se fuisse natam ex ea post manumissionem: quibus probatis erit ingenua. D

a Matrem tuam.] quam ancillam fuisset constabat.

b Conuenit.] probatur & alijs 8 modis ingenuitas, scilicet per restitutionem natalium, vt ff. de nata. re. l. quæris. Item per sententiam, vt ff. de sta. ho. l. ingenuum. Itẽ q sit natus ex ancilla passa moram in fideicommissaria libertate, vt j. ad Orficia. l. fi. Item no. q hic ideo probat quia aliquando fuit mater ancilla: quod non placet: 9 quia probato de manumissione modo. quare magis nata præsumeretur ante manumissionem, quam post: sic enim in deterius præsumeretur, quod esse non debet, vt ff. eod. l. cum de ætate. Dic ergo quòd ideo probat se post editam, quia erat in possessione seruitutis, & ad hoc arg. s. de peti. hæ. l. 2. & de rei vend. l. quoties.

ADDITIO. Illa glo. ibi, dic ergo, bene loquitur, si filia erat actrix: sed si erat rea, prout litera innuit, dic q si constituat se probatricem, debet etiam probare ingenuitatem, secundum Bal. Pau. & Salic.

c Potest.] neq; quo ad necessitatem, neque quo ad probabilitatem, vt j. de lib. cau. l. multis.

CVm precibus.] CASVS. Fecit Seius scribi in instrumento quòd fundum Cornelianum ei dederas, cum de Semproniano intelligeres: vel debuit scribi, q commodaueras, & scriptũ est quòd dederas: an per tale instrumentum præiudicetur, quæritur? Dicitur quòd si probare possis hoc esse scriptum contra voluntatẽ tuam, tibi non præiudicat.

d A te donatum.] cum de alio intelligeres fundo, 10 vel cum deberet scribi, commodo: scriptum est, dono, vel loco.

e Ad nomen.] nedum ad rei veritatem, vt & s. de ferijs. l. à nullo.

f Oportet.] præsumitur enim interim pro instrumento: 11 vt in authen. de fide instru. §. si vero moriantur, colla. 6. sed probatio in cõtrarium admittitur, vt plus valeat veritas, quàm scriptura: vt hic, & j. plus val. quod agi. l. j. & j. si quis alteri vel sibi. l. cum propria, & de reb. ali. non alie. l. distrahente, & de emancip. l. 2. & de donat. l. nec ignorans, & ff. de except. l. qui agnitis. Sed contra infra arbitror. l. si. §. j. & ff. de vsufru. legat. si alij. Solu. illa specialia sunt. 12 & facit extra, de probatio. capit. tertio loco, & & ibi not.

EXceptionẽ.]. CASVS. Mutuaui, & pactum feci de non petendo tibi vsque ad annum. cum sit dilatoria ista exceptio, initio opponenda est, & probãda postquam actor fundauerit intentionem suam: & verum est quò 1 probare potes prædictam exceptionem, nisi didiceris testificata, vel dicta meorum testium, & hoc dicit authentica.

g Exceptionem dilatoriam.] Alia enim est peremptoria, alia dilatoria: quod dic per exempla, vt instit. de except. §. appellantur. Peremptoria potest 13 opponi, & probari quandocunque ante sententiã. s. postquam actor monstrauerit intentionem suam: 14 vt j. de except. l. si quidem, & infra, senten. rescindi. non posse. l. peremptorias, & infra, de præscript. longi tempo. l. emptor, & extra, de ordi. cognit. cap. j. hæc tamen lex, & alia de except. videntur velle quòd reus debeat eã contestari ante probationem actoris: sed puto 15 quòd illa contestatio ex voluntate fiat, non ex necessitate. Item & quædã peremptoriæ opponuntur post sententiam, 16 vt diximus. s. de iur. & fac. igno. l. j & j. senten. rescin. non posse. l. peremptorias. Si autem dilatoria sit exceptio, si quidem sõlõnis ex pacto vel lege, opponi debet in initio causæ, & sub conditione, si actor probauerit intentionem suam

1 Sequit tam Bart. & Pau.
2 Idẽ Bar. B. & Pau.
3 Quo casu est præsũptio iuris, & de iure, contra quam non admittitur pbatio in cõtrarium nisi p confessionẽ partis. Ba. B. & Pau. hic.
4 Et bene, vt p Bart. Ang. Ale. & Ias. in l. sciendum. ff. de verb. oblig.
5 Ibi ẽ p̃sumptio iuris tãtum: iõ admittitur pbatio in contrariũ. Ange. hic. & Idẽ tenet Ia. in d. l. 3.
6 Ibi est fictio, nõ p̃sumptio. Bar. Paul. & Sali.
7 Concor. Bar. Bald. Pau. Ang. & Sali.
8 Sed qa manumissio hic allegatur, de alijs modis nõ erat q̃rendum. Bar. & Sa.
9 Et bene, Bar Bald. Pa. & Sali.
10 Vtrunque exemplũ est verũ: sed 2m est amicabilius literæ secũdũ Sali.
11 Nisi aliqua suspitio sit contra instrumentum propter rasuram, vel quia producens similia solitus erat fa-

cere. Bart. in l. j. s. de iureiuran. propter casum. dan. & sequitur istam glo. Bar. B. Ang. P. & Sa.
† Concor. c. cũ Ioan. de fi. instr.
† De dilatoriis exceptionum vide bonã glo. in c. exceptionem, extra, de exceptio.
12 Quia ibi in l fi. pro instro est p̃sumptio iuris & de iure cõtra quã nõ admittitur pbatio. S.
13 Idẽ Ba. & P. dum mõ nõ sit cõclusum in cã, vel renũciatã pbõnib.
14 Hoc est de iure cõmuni: quia reo nõ incumbit onus pbandi. l. frustra. s. eo.
15 Et bene, Barto. An. Bald. P. & Sal.
16 Quæ sunt illæ, q̃ non impugnãt sẽtentiã, quę tãtũ sunt limitatoriæ exactionis, secundũ P. & Sal.

suam, vt d. l. si quidem. ¶. de excep. aliàs si diceret se debere, sed sibi pactum factum, statim actor monstrasset per confessionem rei. Et intellige causæ initium, contestationem litis, vel ante, vel circa, vt ¶. de iura. calum. l. 2. in prin. & §. fin. Probatur autem hæc exceptio postquam actor monstrauerit quod asseuerat vt hic, ita tamen, si reus non didicit testificata, quia tunc non posset testes probare, vt in auth. hic posita dicit. Si autem sit declinatoria iudicij: si quidem sciat hanc sibi competere, in principio opponat, aliàs sileat, vt ¶. de except. l. fin. & ff. de iud. sed & si ignorauerit, in princip. Si nesciat, opponat etiam post sententiam, vt falsi procuratoris, & non competentis iudicis, vt ¶. de proc. l. licet, & ¶. si à non compe. iudice. l. fin.

ADDITIO. Addas hic pulchram glo. in verbo, in dilatorijs, in c. exceptionem, extra, de except.

A T qui semel.] CASVS. Si ego produxi testes semel vel bis & aperta sint dicta testium, ita quod sciam ea quæ dixerunt testes, & aduersarius meus disputauit super dicta testium: non potero postea alios testes producere. si nõ didici, possum ter vel quater producere. Iurare tamen debeo, quod nec ego nec aduocatus meus, vel alius pro me dicta testium perquisiuit.

a Sequitur Bar.

† Cõcor. cum hac auth. c. in causis, cũ sua gl. extra eo. tit.

z Imo possit: quia hic examinatur super alijs articulis à primis nullo modo descendentib. nec ipsis contrarijs: de quo latius in authẽ. seq. An. & est de mẽte Bald. & Pau.

3 Hoc verum in exceptionib. reddẽtib. iudiciũ re tro nullũ: sed in alijs dic quod siue sciebat, siue ignorabat, nõ potest post litem cõte. opponere. Pau. & Sa.

A T qui semel[a] † produxerit testes, aut bis, aut ter, & testificata tractauerit, aut ab aduersario hoc faciente disputationẽ acceperit,[b] & ex hoc testificata didicerit:[c] nõ habebit licentiam[d] vlterius vti productione[e] testium ex diuina etiam iussione.[f] B

¶ Si vero hoc non egerit: tunc danda est quarta productio[g] testium sacramẽto ab eo prius dãdo, quòd neq; subtraxerit, neq; per contatus est ipse testificationes, vel aliquis aduocatorum eius, vel alius pro eo agens: nec per dolũ, nec per machinationem, vel artem, quartam productionem[h] testium petat fieri.

Per productionem instrumenti subtracti non probatur libertas, sed magis præsumitur contra subtrahentẽ. h. d. no. secundum Bal.

XX. Iidem AA. & CC. Phronimæ.

S I de possessione seruitutis, emptionis instrumentis subtractis, in libertatem proclamat Eutychia: cum petitori probationis onus incumbat,[i] intentione sua defecta, his iuuari minime potest.[k] Nam si[l] in seruitutem petatur: ad emptionis[m] probationem non est indicijs alijs opus, sed instrumentorum furtum[n] monstrare sufficit. IIII. Non. Dec. Nicomediæ. CC. Conss.

Instrumentum nil aliud probat, quàm illud quod continetur in eo: & quod omittitur in instrumento, præsumitur non actum inter partes. Bal. Vel sic: Ad probationem dominij non sufficit agenti producere instrumentum in quo alius suo nomine emit, & probare, quod emit de pecunia ipsius agentis. h. d. secundum Pau. de Cast.

XXI. Iidem AA. & CC. Cirtio.

A D probationem dominij, aliena subtrahentes instrumẽta, his vti minime possunt: quippe cum horũ lectio non recitantem, sed quem tenor scripturæ designat, adiuuet. Cum itaque[o] nec cætera probationum indicia C

tra. Solut. vt ibi.

g Productio testium.] renunciauerit, vel non renunciauerit testibus: ergo sola scientia nocet, sed renunciatio non, ut in cor. §. illud, & in nouel. de testi. §. & quia.

h Productionem.] quidam dicunt[7] vnam productionem esse cum semel producuntur:[8] & si eadem die, & intra eadem dilationem iterum producuntur, est alia productio. Alij vocant vnam dilationem, productionem vnã, intra quam quotiẽs voluerit, poterit producere. sed prima vt floreat.[9] Item quid si per se redierit? Videtur ultimo dicto standum, argum. ff. de manumiss. testa. l. Stichum, & de hæred. instit. l. si ita scriptum, & ¶. de liber. cau. l. cum preciũ, sed puto non habere dari[10] ei fidem, si eum aliqua parte fuerit locutus.

S I de possessione.] CASVS. Si ancilla subtraxit mihi instrumentum emptionis, & de possessione seruitutis in libertatem proclamat, cum sibi onus probationis incumbat: an sufficiat ad probandum, quòd sit libera, si penes se habeat instrumenta emptionis? Dicitur quòd non, & hoc in prima. Si vero de possessione libertatis eam in seruitutem petieris: sufficiet ad emptionis probationem, si probes eam instrumenta emptionis subtraxisse.

7 Et bene Bar. Bald. & Sal.

8 Cũ examinatione Bar. B. Ang. & P.

9 Idẽ pro.

10 Dic quod si incontinẽti testis redijt, pôt corrigere dictũ suũ: secus si ex interuallo Bal. Pa. & Sali.

a At qui semel.] quidam legunt hanc auth. ¶. tit. j. l. fin.

b Acceperit.] ac si dicat, siue à se, siue ab alio sciuit.

c Didicerit.] vel suorum testium, vel aduersarij, vt in cor. authen. Accur.

d Licentiam.] id est facultatem. ff. de rei vendic. l. officium, contra. Solu. vt ibi.

ADDITIO. Dic quòd ibi loquitur in productione quæ fit de nouo super alio articulo, hic super eodem. Bart. & Pau. D

e Productione.] nisi ad reprobationem[5] testium, vt ¶. tit. j. l. si quis testibus, & l. fi. & authen. si testis. An autem à se inductum posset reprobare? forte non, vt d. l. si quis testibus. Item nunquid in causa appellationis possunt produci? Resp. utique secundum Azo.[6] vt ¶. de app. l. eos. §. si quid, & de temp. appel. l. per hanc, cum sit alia causa à prima. Ala. dicit quòd non, & quia dicit esse eandem causam, & quia ratio authen. est generalis: timor scilicet subornationis, sed prima opinio[4] seruatur. Sed ius canonicum distinguit, an super eodem capitulo, & tunc non potest: an super alio, & tunc potest: vt extra, de testib. capit. fraternitatis. Item an post aperturam possint instrumenta produci? Dic quod sic: quia ibi non est suspicio: & sic se habet consuetudo.

f Iussione.] ff. de min. l. minor. xxv. ann. omissam, con

4 Hoc intellige quando fit reprobatio respectu glo. Bar.

5 Ista est vera secundum opinionẽ legistarũ. Bal. & Pa.

6 Etiã in foro ciuili per cano. in c. fraternitatis, extra de testi.

i Incumbat.] quod est si ex possessione seruitutis prouocet in libertatem, ut hic, & ff. eo l. si filius, & ¶. de lib. cau. l. non ideo, & idem si dolo esset in possessione libertatis, ut ff. de lib. cau. l. liberis, & ¶. eod. l. ijs eius.

k Minime potest.] ut infra, de Lati. liber. tol. §. ille autem.

l Nam si.] uere non iuuatur agendo, quia neque excipiendo, si non dolo erat in libertatis possessione.

m Ad emptionis.] scilicet Eutychiæ: sed an hoc sufficit?

n Furtum.] ab aduersario factum.[11] secus si alio, uel fortuito casu amittatur instrumentum, ut in contrario, ¶. tit. j. l. testium, in fi. & de fi. instru. l. sicut iniquum, & ¶. de iure dot. l. cum citra, quæ sunt contra.

A D probationem.] CASVS. Si ex pecunia mea quam penes te deposui, prædium tuo nomine comparasti: instrumentum emptionis quo continebatur te emisse, confectum fuit, & ego illud subtraxi: an ad probationem dominij, scilicet quòd precium ratione dominij ad me pertineat, eo uti possim, quæritur? Dicitur quòd non, cum in eo de me nulla fieret mentio. Item nec sufficit si probem ex pecunia mea emptum fuisse, ad dominij probationem.

o Cum itaque.] cum eis subtractis uti non possis. constat autem alijs argumentis uti posse, itaque &c.

11 Quo ad sũ si pôt probare instrumẽtũ esse subtractũ, licet testes nõ deponãt de eius tenore, statur iuro perdentis.

Compo-

a Competenti.] probando ea quæ dicuntur supra eod. l. cum res.
b Nam res.] bene dixi competenti.
c Probationem.] scilicet talem.
d Non conuenit.] quia non prodest. sic ergo nota, ꝙ id debet quis probare, quo probato adiuuetur. sic & in interrogationibus, & arg. ff. de inoffi. testam. l. j. Item not. hic quòd res mea pecunia empta, non ideo est mea: vt & j. si quis alteri, vel sibi. l. j. & fallit in tribus casibus, vt dixi. ff. de dona. inter virum, & vxor. l. vxor marito. 1

1 Et in l. si vt proponis. s. de rei ven.

A D probationem. CASVS. Si Glyconem de possessione libertatis in seruitutem petieris: non sufficit probare, ꝙ seruus tuus sit, ideo quia mater sua quæ est libera, & fratres sui aliqui præstiterūt seruitium, vel ministerium tibi: cū non matris, & fratris consensus Glyconi, vt fiat seruus, possit præiudicare: & esse potest, quod Glyco sit liber factus ex eadem matre, fratre suo seruo existente.

e Ad probationē.] quæ domino incumbit, cum ex libertate petatur in seruitutem. aliàs secus si ex seruitute in libertatem petatur, vt s. e. l. matrem.

reprobentur: iure competenti, [a] prædiorum, quæ in quæstionem veniūt, dominium ad te ostende pertinere. nam res [b] vendicantem ab emptore, suos numeratos nūmos adseuerantem, erga probationem [c] laborare non conuenit. [d] B siquidem huiusmodi licet probetur factum, tamē intētioni nullum præbet adminiculū. S. VI. Id. Decē. Singiduni. A A Conss.

Per media impertinentia non fit probatio. Bal. Vel sic: Ad probandum quem seruum, qui est in possessione libertatis, non sufficit probari matrem exercuisse seruilia ministeria, nec fratrem seruum esse. Bald.

XXII. Iidem AA. & CC. Agathocleæ.

A D probationem [e] seruitutis Glyconis, matrem [f] eius ac fratrem seruilia fecisse ministeria, nō sufficit: [g] cum neq; ingenuorum conniuentia [h] coniunctis necessitudine præiudicet, neq; de seruis ex eadem matre [i] natis libertatem vnus adipisci pro- C

f Matrem.] quæ erat libera. Azo.
g Non sufficit.] vt infra, de lib. cau. l. liberos, in fi. & infra de inge. ma. l. 2. Nam etiam liberi quandoque seruilia faciunt ministeria, vt & ff. de vsu & habi. l. cæterum, §. Proculus, & instit. de vsu & hab. §. j. Accur.
h Conniuentia.] i. consensus matris & fratris, scilicet qui sunt ingenui, non præiudicat filijs, vt s. de transact. l. transactione matris.
i Matre natis.] etiam ancilla.
k Prohibeatur.] vt infra de libe. cau. l. multis, & l. aui, hic tamen seruus præsumitur.

A Ctor.] CASVS. Si fundum à te peto, nec probo, quia non possum: & peto quòd tu probes contrarium, scilicet ꝙ ad me non pertineat: an sim audiendus, quæritur? & dicitur quòd factum negantis, &c. & intellige secundum rerum naturam, & secundum solitum cursum causarum.

2 Istā glo. vsq; ad finē sequit Sali.

l Actor.] actorem accipe 2 etiam pro accusatore: m j. eo. l. fi. & pro reo excipiente affirmatiue, vt ff. eod. l. in exceptionibus. non negatiue, vt j. de non numer. pecu. l. si ex cautione.
m Non adstringit.] quandoq; tamen ab actore præsumptionem pro se habente in reum transfertur probatio: vt s. eo. l. siue possideris, & infra, de dona. inter vi. & vxo. l. etiam, quandoque econtra. à reo in actorem, vt ff. eo. l. si pactum, & l. si chirographum, & l. cum de indebito, in prin. & §. j. & idem in accusatore, & in accusato, scilicet ꝙ transferatur probatio de vno in in alium, vt infra ad leg. Iul. de adul. l. si hi qui, & in authen. vt li. ma. & auię. §. quia vero ita comperiuntur, colla. 8. & s. de episc. & cleri. l. si quis per calumniam.

Probatio quandoq; trāsfertur de vno in aliud.

hibeatur. [k] Dat. IX. Kalen. Ian. ipsis. CC. Conss.

Licet actor dicit se non posse probare, onus tamen probationis non refunditur in reum, h. d. secundum Bal. & Salic. & no. Vel sic: Actori asserenti incumbit onus probandi. reo vero neganti non incumbit, etiam si actor dicat se probare non posse: nec propter hoc conuenit in eum onus probandi transferre: quia negatiua probari non potest. h. d. Pau. de Cast.

XXIII. Iidem AA. & CC. Menelao.

A Ctor, [l] quod asseuerat, probare se nō posse profitendo, reum necessitate monstrandi contrarium non [m] adstringit, cū per rerum naturam [n] factum [o] negantis probatio nulla sit. † Dat. VIII. Kal. Ianua. CC. & Conss.

Qui producit scripturam suspectam, nisi probet ea veram, punitur iudicis officio tanquam falsarius. hoc dicit secundum vnam lecturam, secundum aliam, hoc dicit: Qui accusat instrumentum de falso & non probat punitur tanquam falsarius. Pa. de Ca.

XXIIII. Imppp. Valens Grat. & Valent. AAA. ad Antonium præfectum prætorio.

I Vbemus omnes qui scri-

n Cum per rerum naturam.] id est per solitum cursum causarum. consuetudinē. n. alterā naturā appellamus, vt ff. de lib. & posthum. l. si quis posthumos, in prin. quæ est, vt negans probare non debeat, sed affirmās. Alij vt Io. dicunt per rerum naturam, vt affirmatum: qa qđ affirmatur, est. & ita potest probari per differentias & species, sed illud quod negatur, non est: & sic non potest probari, cum non hēat species, vel differentias. Sed certe licet sit verum, ꝙ illud, quod non est, non probatur per species vel differentias: tamen probatur per alia, vt per mediū: vt patet. j. de contrah. & comm. stip. l. optimam, in fi. & s. eo. l. cum precib.

Consuetudo altera natura est.

ADDITIO. Dic melius, quòd negatiua facti infiniti tempore, & loco nō limitati, non est probabilis: negatiua tamen facti finiti tempore & loco limitati, est probabilis. Sal.

† Concor. c. hug. hoc, prope fin. extra, de renun. & c. 3. circa fi. de causa possess. & pprie. & c. qm̄, cōtra falsam, & c. ad nr̄am, extra, e. ti.

o Factum.] secus si ius: 3 vt ff. eo. l. ab ea parte. immo non secus, quia ideo probat negans ius, quia est præsumptio pro actore, quòd omnia liceant, vt ff ex quib cau. maio. l. necnon. §. j. sic & in facto, si sit pro actore præsumptio, transfertur in reum probatio: 4 vt diximus modo. Item huic regulæ, ꝙ reus non probet, signantur contraria, quæ diximus, ff. eo. l 2. Et distingue, vt ibi. & quæstiones fac quas fecimus in l. circa, in cod. titu. In casu tamen mere negatiua probatur, vt cum iuro me non conscium alicuius malignitatis, vt in auth. de hære. & fal. §. si vero absunt, co. j. & te non habere vxorem, vt in authen. de sanc. episc. in prin. col. ix. & arg. s. de his qui ad eccle. confu. l. fi. §. sicubi. Sed hæc non sunt sacramenta probationis, sed cuiusdam purgationis. D

3 Quia negatiua iuris nō habens aliquā mixturā facti, est pbabilis p apertionē iuris. Bar.
4 Istud dictum placet Sali.

ADDITIO. Aduerte ꝙ triplex est negatiua: iuris. s. facti, & qualitatis vt notatur plene per gl. in versi. per rerum naturam, in c. bonæ. j. extra, de electione. vbi dicitur ꝙ negatiua iuris bene probatur, vt ff. de proba. l. ab ea parte. §. j. Facti negatiua pura & simplex probari non potest directe, vel indirecte: mixta sic. Negatiua vero qualitatis potest probari ab eo qui dicit, vt hic nō est legitimus & c. ibi vide.

I Vbemus.] CASVS Si scripturam aduersus aliquem suspectam tuleris, & ea vsus fueris: nisi eam probaueris veram, vt falsarius eris puniendus. Vel sic: Si proferentē scripturam de falso accusaueris: nisi probes eam falsam, pœnam quam sustineret ipse si tu probasses: patieris, tāquam

quam falsarios. Secundo casu expone comminiscuntur.i. A ad memoriam reducunt accusando falsarios. primo casu comminiscuntur .s. proferêdo tanquam mendaces: quia mendaces proferunt scripturas suspectas.

a Qui scripturas.] i. qui dicût, vel qđ ad probandû intentionê adducunt.

b Suspectas.] vel ratione personæ: quia alias fecit malas scripturas a qui istam composuit, vt ar. ff. de accu. l. si cui. §. iisdem, & de re mili. l. non omnes. §. a Barbaris, & j. de fideicomm. & arc. l. si aliquid, lib. x. vel rône chartæ ipsius, vt quia sit abrasa, 3 vel qa vituperata, argu. j. de edic. diui Hadr. toll. l. fin. in prin. & hic.

c Côminiscuntur.] componitur a con, & memini. i. ad memoriam reducût accusando. s. falsarios. nam nisi probêt, eadem patientur pœnam: 4 vt j. tit. 2. l. 2. & l. fi. Vel dic côminiscuntur. i. proferendo & vtendo: à con, & mentior: qa mendaces proferût, & suspectas, & ad hoc. j. tit. 2. l. fi. §. fi. & l. iudices, & ff. ad l. Cor. de fal. l. antepe. & j. de fal. l. vbi, & l. fi. & secundum hunc casum est hic speciale, qđ sine accusatore quis damnatur vt j. tit. 2. l. nullum, & ff. ad le. Iul. de adul. l. 2. §. si publico, & de suspec. tuto. l. tutor. §. præterea, & concor. extra de confes. cap. 2.

1 Vtraque lectura est vera, & not. scdm Bal. & eum seqê Bart. & Pau.

2 Approbatur per B. Bal. Pa. & Ang.

3 In loco suspecto. Pau.

4 Id est accusât suam aliâ lectura sam. Bal.

† Concor. 2. q. vlt. c. sciant cûcti, & 2. q. 6. Epiphanium.

pturas [a] suspectas [b] comminiscuntur: [c] cum quid in iudicio prompserint, nisi ipsi adstruxerint veritatem, vt nefariæ scripturę reos, & quasi falsarios esse detinendos. Dat. prid. Id. Ianua. Tiberiade, Valente. V. & Valentiniano Iun. Conss.

Accusator debet accusationem suam probare per idoneos testes, vel per apertissima documenta, & indicia indubitata, & luce clariora. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: In criminibus probationes debent esse luce clariores Sali. B

XXV. Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theodosius. A A A. Floro præfecto prætorio.

Sciant † cuncti accusatores eam se rem deferre in publicam notionem debere, quę munita sit idoneis testibus, vel instructa apertissimis documêtis, [d] vel indicijs [e] ad probationem indubitatis & luce [f] clarioribus expedita. C

Sciant.] CASVS. Si aliquem accusare volueris de crimine aposita sie: afferre debes probationes luce clariores. s. per testes & cætera indicia ad probationem sufficientia per se, vel cum alijs.

d Documentis.] i. instrumentis puta in crimine falsi: vt insta da contrah. & commit. stip. l. optimam.

e Vel indicijs.] per se sufficientibus, vel cum alijs, cum multa sint. diligentius enim debet fieri examinatio vbi de hominis salute tractatur, vt hic, & j. de pœnis. l. qui sententiam, & de appel. l. addictos, non autem ex præsumptione: quia sanctius est &c vt ff. de pęnis. l. absentê. D

f Et luce.] scilicet meridiana. hoc tamen fallit, vt j. ad le. Iul de adul. l. si hi qui, & in auth. vt li. ma. & auiæ. §. 5. coll. 8. & no. in toto illo generali, dolum præsumi.

DE TESTIBVS.

Continuatio.

Dixit in genere de probationibus, nunc per species: & primo de vna probatione:

Si tibi.] CASVS. ponitur tribus modis in hac. l. Primo sic. Si quis aliquem de possessione libertatis in seruitutem petierit, & ille velit probare se liberum: quia sponte forte vult in se transferri onus probandi, sed testes non habet: an per instrumentum, vel alia argumenta possit probare se liberum, quæritur? Dicitur qđ sic: quia non soli. i. non solummodo, &c alia enim sicut testes sufficiunt ad probationem. Secundo pone casum sic: Si seruus tuus fugit à te, & eû dolo malo in possessione libertatis existentem petieris: necessitas probandi se liberum esse, ei incumbit, cum dolo malo sit in libertatis possessione. Si per testes probare non possit, probet per instrumenta. Tertio sic: Si seruus de possessione seruitutis in libertatê proclamauerit, & testes nô habet: probet per instrûm natalium, sine alijs indicijs (quod intêdit) se esse liberû, & sic dic, defendere. i. agere. & sic reus dr̃ facere controuersiam, sed îproprie, vt aliàs. ff. de procu. l. non solum.

TITVLVS XX.

DE TESTIBVS.

Ingenuitas potest probari non solum per testes, sed etiam per instrumêta & alia argumenta seu præsumptiones. h. d. secundum gl. qua legitur duobus modis. Pau. de Cast.

I. Imp. Alexander A. Carpo.

Si tibi [g] controuersia ingenuitatis fiat; defende [h] causam tuam instrumêtis & argumentis quibus potes. [5] Soli [i] etenim testes ad ingenuitatis probationem non sufficiunt. PP. X. Kalend. Maij, Maximo II. & Aeliano Conss.

Domestica testimonia repellantur, Bal. & Salic.

II. Impp. Valerianus & Gallienus A A. Rosæ.

Etiam iure ciuili [k] domestici † testimonij fides improbatur. PP. III. Kal Sept. Valeriano. III. & Gallieno. II. A A. Conss.

g Si tibi.] in reo potest p ni, & sic probat ex voluntate, vt ff de probat. l. circa. Vel dic necessitate, cum erat dolo malo in possessione ingenuitatis, vt ff. de lib. cau. l. liberis. §. si qs. Vel qđ iam actor pbauerat: vnde incûbebat reo probatio exceptionis, vt ff. de prob. l. in exceptionib. & ad hoc multum facit litera. Vel dic in actore, & ponitur defendere pro agere, vt ff de his q no. infa. l. furti §. si quis, & ff. de re iudi. l. sæpe. § j. & secundum hoc reus facit controuersiam: vt & alias. ff. de procu. l. non solum. §. si ff itus.

h Defende.] s. per traditionem. s. vno modo age causam defendendo te. vel hoc imperando nô dicit, sed consulêdo, secundum quod litera iacet, & tunc expone, soli. i. solûmodo ff de vsu. & ha. l. 2. Vel dic soli, & nihil aliud his, quod facit generalem exclusionem, vel specialem: & sic erit falsa.

i Soli.] id est solummodo, vt ff. de vsu & hab. l. 2. & de vulg. substi. l. qui liberis, in prin. & ibi, Non in solo pane viuit homo. & testibus ergo & alijs probationibus probatur de statu: vt hic, & infra titu. j. l. statum, & j. de libe. cau. l. nec amissa. Vel dic, soli, 5 cum non reddant rationem sui dicti, quam debent facere manifestâ, vt in auth eo. § licet, ibi, aut etiam causam, &c. coll. 7. videtur tamen, qđ simplex affirmatio, vel negatio eius rei de qua dubitatur, sufficiat sine redditione causę, vt in authen. vt li ma. & auiæ § quod autem a nobis, colla. 8. & ff. de condit. & demon. l. cum tale. §. falsam, & in auth. de sanc. episco. in prin. coll. ix. & de alie. & emphyteusi. §. prædicti, & §. etiam super, col. ix. Accur.

ADDITIO. Dic, quòd testis tenetur causam sui dicti dicere si interrogatur: aliàs non, gloss. & Bart. in l. solam, j. eo. titu.

Etiam iure ciuili.] CASVS. Non solum de iure naturali, sed ciuili domesticum reprobatur testimonium. vnde illos, qui de familia tua sunt, in testimoniû producere non potes.

k Etiam iure ciuili.] non solum naturali, 6 vt ff. eo. l. penul. Vel dic, non solum prætorio. & sunt domestici 7 vt suprà, de his qui ad eccle. confu. l. fi. §. fin. & ff. de pœnis. l. respiciendum. §. furta, & infra, de quæstionibus. l. pridem, & qui accu. non poss l. penult. Quid in viro, & vxore? Dic quòd sunt domestici. 8 argum. ff. si quis cautio. l. sed & si. § præterea, & ff. de iud. l. interdum, & ad Sylla. l. j. §. si vir. Quid si petam domesticum aduersarij produci? forte cogetur: quia fauore mei forte impediebatur:

5 putas.

† Istæ expositiões placent Bar. & Pa.

† Côcor. gl. in c. licet vniuersis, super verbo, de familia, extra eo. tit. Testis depositio sine redditione causæ an sufficiat. Deut. 8.

6 Displicet Bal. qđ istud edictum nô reperitur. vide Pau. & Feli. in c. ex literis, ex eo.

7 Sequit Bart. B & Pau & idê dicendû ê in sponsa & concubina, quæ nô distat ab vxore in affectu animi, sed solû in honore. Bal.

8 Sequitur istam gl. Bar. Paul. & Sali.

tur: ar. ff. de le. & consti.l. quod fauore. sicut diximus de A aduocatis. ff. eo.l.fin.

ADDITIO. Hoc intellige secundum Paul. de Cast. hic, quando subest sola ratio domesticitatis: secus si etiam reuerentia subesset, vt quia esset libertus aduersarij, vel vxor, vel eius cōcubina, secundum Bal. hic.

SOlam.] CASVS. Si peto à te fundum, & super dominio fundi induco testes: si dictum eorū sit nudum, puta quia dicant fundum ad me pertinere, si non adijciant cām quomodo sciant ad me pertinere: non valet huiusmodi testimonium, & sic suā testationem per sciētiam dicti sui debent facere manifestam. Vel dic: fuit testimoniū non coram iudice. vel sola, id est sine sententia iudicis: qa iudex postea nō fert sententiam. vel dic sola, vt dicitur in gl.

a Solam.] sola sine iuramento, sola extra iudicium, sola sine adiectione causæ. Accursius.

a Solam.] à iureiurando, vt ĩ. eo l. iurisiurandi, in princ. vel solam à præsentia iudicis, vt in auth. ut desun. seu su. §. illud, coll. v. Vel solam [1] à sententia iudicis sequenti, vt supra de iudi.l. properandum. Vel solam, puta si coram vicinis fuerit protestatus: vt ĩ. tit. j.l. apud, & s̃. quod met. cau.l. metum. Vel solam dicit scripturam depositionis testis ante publicationem, quæ quidem cum in se testes non contineat, quibus præsentibus aliqui testificati fuerunt, non habet uires coram alio iudice. Dicet quis: Nonne eo ipso quòd tabellio dicta testium scribit, publica sunt? Respon. non, vt ff eod.l. 3. §. idem diuus. sed tunc cum iudice ordinario [2] audiente, à tabellione dicta testium coram testibus recipiuntur ad æternam rei memoriam. secundum H. non tamen intelligentibus quid dicunt: & citata parte aduersa. Vel solam dicit, id est sine redditione causæ, quam interrogatus dicere debet: vt hic, & in auth. de hære. & fal. §. si vero absit, coll. j & de sanct. epis. §. j. coll. ix. & in authen. eo. §. & licet, colla. vij & in authen. vt li. mat. & auiæ. §. quod D autem à nobis, colla. viij. & ff. de transact.l. cum hi. §. in causa. Sed arg. contra. ff. de condi. & demon.l. cum tale. §. falsam. [3] Sin autem non interrogetur de causa, stabo dicto suo: quia non debet esse verbosus, arg. s̃. de preci. impe. offe.l. fin. Demum si interrogetur, dicere debet, vt arg. ff. de iureiur.l. iusiurandum & ad pe. §. qui iusiurandum, & ff. de no oper. nunc.l. de pupillo. §. qui opus, & ff. de dam. infec.l. 4.

ADDITIO. Intellige præcedentia quando testis deponit super eo quod cadit sub sensu corporeo. si vero deponat super eo quod cadit solum sub iudicio intellectus: vt puta dicit Titium dominum illius fundi: tunc semper debet reddere causam sui dicti etiam non interrogatus, ut vult Innocen. in c. causam quæ, extra eod. tit. & sequuntur omnes doctores.

b Testationem.] contra. s̃. de sacrosanct. eccle. authen. hoc ius. ubi dicitur ꝙ œconomum non oporteret dicere,

[1] Intellige ꝙ non valet attestatio non secuta sententia iudicis, vt habeat sniã statĩ executionem paratã sicut sniã: probabit tamē in alio iudicio l. fi. ĩ. eod. Bar.

[2] In hoc bene loquitur, Bart.

[3] Ibi loquitur in testatore deponente. hic vero I teste i quo non militat eadem ratio. Bar.

Illa est no. lex, & hoc habet in effectu: Dictum testis sine redditione causæ non probat, nisi alijs adminiculis appareat esse probatum Bal.

III. Imppp. Carus, Carinus, & Numerianus. AAA. Valeno.

SOlam [a] testationem [b] † prolatam, nec alijs legitimis adminiculis cām approbatam, nullius esse momenti, certum est. PP. B VIII. Kalen. Decem. Caro & Carino. AA. Conss.

† al. Sola testatione prolatam.

Veritas est præponenda gratiæ, & potentatui. & testes debent esse viri similiter tales, qui præferant & proferant veritatem. h d not. Bal. Vel sic: Testes debent præponere veritatem gratiæ & potentiæ. Salic.

IIII. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Candido.

EOs testes ad veritatem [c] iuuādam adhiberi oportet, qui omni gratiæ [d] & potentatui [e] fidē religioni iudiciariæ [f] debitam possint præponere. C

vbi vel quæ ecclesia debeat, sed quòd tantum debeat. & hoc est ideo, quia nihil sibi prodesset. Solu. si quæratur, tenetur dicere, alias non.

EOs.] CASVS. Quales testes admitti debeant in causis, quæritur? Dicitur quòd tales, qui magis diligunt veritatem, & fidem, & honestatem suam: quām gratiam, vel alicuius potentiam.

c Ad veritatem.] la titantem, & dicitur iuuari quando reuelatur. Accur.

d Omni gratiæ.] sicut vicinus antiquus.

e Et potentatui.] id est subditi. ff. eod. l. idonei, vbi dicitur, idoneus non est, cui potest imperari à parte.

f Iudiciariæ.] Not. iudici faciendam probationem: [4] vt s̃. de edend.l. procurator, & de condic. ob turpem cau.l. j Item not. quòd fides est præponenda gratiæ, & potentatui: vt & ff. eo.l. 3. & l. ob carmen. §. si testes, & in auth. de testi. §. tancimus, coll. vij.

[4] Sequitur Bar. & Sa.

† Cōcor: cum hac l. c. j. extra, de prob. & 4. q. 3. qui intendit.

PP. V. Kal. Maij, Maximo. II. & Aquilino Conss.

Ascendentes, vel descendentes pro se, vel contra se non feruntur testimonium. Bald.

V. Iidem. AA. & CC. Tertullo.

PArentes [g] & liberi inuicem aduersus [h] se, nec volentes [i] ad testimonium admittendi sunt. PP. IIII. Non. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

Nemo contra se cogitur producere testes, & adiuuare aduersarium suum. Bal. & Sal.

VI. Iidem AA. & CC. Diogeni & Ingenuæ.

NImis graue † est qđ petitis, vrgeri partē aduersam ad exhibitionē eorum [k] per quos sibi [l] negotium fiat. vnde intelligitis, quòd intentionis vestræ proprias afferre debetis probationes, non ad-

PArentes.] CASVS. Nec pater in causa filij, quam habet filius cum extraneo: nec econuerso pro se, vel contra se, nec volens nec inuitus in testimonium admittitur.

g Parentes.] accipe in infinitū, vt & ff. de in ius vocan. l. quique. §. j. & siue sint liberi in potestate, [5] siue non cum parens dicatur etiam mater & auus maternus, vt ff. de verb. signi.l. liberorum, large enim pro descendentibus sumitur: sicut & pro ascendentibus parentes. contra. ff. de probat.l. etiam matris professio. & hoc est, quia melius nouit ætatem. [6] Vel potest dici ad instructionem. Contra. ff. quod cuiusque vniuer.l. illud, vnde prodest consensus: sed hic est in alia causa. Accur.

h Aduersus se.] sicut nec pro se, vt ff. e.l. testis idoneus, & l. idonei, & l. pen. & s̃. eo l. 2. Sed quid in filio naturali? Respon. idem, arg. s̃. l. proxi. & large intelligi debet, vt ff. de consti. pecu.l. si hoc verum est.

i Nec volentes.] nedum inuiti, vel subaudi, etiā si non D habes. Item hoc referas ad vtrunq;, & ad ferentem testimonium, & ad eum contra quem fertur, vt ff. de postul. l. quos prohibet. Sed de fratre quæro, an contra fratrem admittatur? & pro eo, arg. ꝙ sic. [7] ff. eo.l. j. §. j. & l. leg. Iul. quæ est in eo. tit. loquitur in criminali: nisi forte esset [8] in potestate eiusdem, vt insti. de testa. §. sed neque hæres. Item contra. ff de prob.l etiam matris professio. sed speciale in ætate probanda. Vel solue, vt ibi. item contra ff. de test.l. qui testamento. §. per contrarium, vbi in testamento filijfamilias militis ante missionem pater est testis. Sed respon. non filio, sed inter hæredes filij dicitur esse testis.

[5] Idē tenet B hic, & in l. qui testamento. §. quæcunq;. ff. de testa.

[6] In ea tamen ꝓbāda non facit tantā fidem sicut extraneus Bar. hic & in §. q̃cunque. s̃. allega.

[7] Hoc verū in cāci uili: nisi ratio domesticitatis, vel nimia ĩfēlæ amicitię eos repellat. sec' vero in crimināli. Bar. hic.

NImis graue.] CASVS. Si peto a te decem, & velim vt producas testes ad probandum contra te: nunquid sum audiendus, quæritur? Dicitur quòd non: quia nimis graue est, &c.

k Eorum.] scilicet testium.

l Sibi.] i. aduersus se, vt s̃. de edē.l. j. & l. qui accusare.

[8] Sequitur B. & Ang.

Adduci,

18 Adduci.] arg. ̃j. de excus. tu. l. humanitatis, sed fallit in casu, vbi est speciale, vt s. de assess. l. si post, i quæ est contra.

1 Vel dic qꝫ ibi non probationē, sed per sonæ psentiam petit pars. Sali.

SEruos.] CASVS. An seruus pro domino vel cōtra dominum possit induci vel interrogari, quæritur? Dicitur quòd non, sed de facto proprio seruus iterrogari potest.

b Non posse.] vt & infra de quęsti. l. hoc quod placet, 2 exceptis criminibus adulterij, fraudati cēsus, & maiestatis, vt ̃j. de quæstionibus l. j. & excepto casu qui est ̃j. de iure delibe. l. fin. §. licentia danda creditoribus.

2 Idem B. & Salic.

c Pro facto autem suo.] vt ̃j. de quæsti. l. interrogari, & ff. de ædil. edic. l. quæro, in fin. & ff. de proba. l. cum probatio. & quando recipitur cū tormentis, vt ff. eo. l. ob carmen, §. si ea. his autē quæstionibus 3 fides adhibetur, vt ff. de quæstionibus, l. edictum, sed non omnino, vt ff. eo. titul. l. j. §. quæstioni.

3 Cōcor. cum ista glo. Sali. 3 Cōcor. ca. nuper extra co. tit.

IVrisiurandi.] CASVS. Testes debent prius iurare antequam perhibeant testimonium de veritate dicēda, & hoc in prima. Iudex semper debet credere honestioribus & etiam ex vna parte productis. & hoc in secunda. vnius etiam testimonium non admittatur, etiam si in dignitate sit constitutus. & hoc in tertia.

uersus se ab aduersarijs adduci. a Dat. VI. Kal. Maij. CC. & Conss.

Seruus non potest produci in teste contra dominum suum: de facto tamen suo interrogari potest. Salic.

VII. Iidem Augusti & Cæsares Deruloni.

SEruos pro domino, quemadmodum aduersus eum, interrogari non posse: b pro facto autem suo c interrogari posse, non ambigitur. Dat. Kal. Nouem. Nicomediæ. CC. Conss.

Testi non iurato, non adhibetur fides. Itē vox vnius, vox nullius. B.

VIII. Imper. Constantin. A. ad Iulianum præsidem.

IVrisiurandi d 1 religione testes prius quàm perhibeant testimonium, iamdudū artari præcepimus: & vt honestioribus potius testib[us] fides adhibeatur. e Simili modo sanximus, f vt vnius g testimoniū nemo iudicum in quacūque causa facilè h patiatur admitti. Et nunc manifeste sancimus, vt vnius omnino testis responsio non audiatur, etiam si præclaræ i curiæ honore præfulgeat. Dat. VIII. Kal. Sept. Arzi, Optato & Paulino Conss.

d Iurisiurandi.] corporaliter præstiti, vt in decre. iij. q. ix. c. hortamur, licet sit arg. cōtra 2. q. 4. si quis presbyter. Item pro vtraque parte, vt arg. in auth. de san. epis. §. nulli vero, col. ix. Item quod falsitatem non immisceat: quia posset dicere verum aliquid, & aliud falsum: & sic se habet generalis consuetudo, & pro hoc s. de epis. & cler. l. presbyteri. Sed fallit in episcopo, qui non iurat, vt s. de epis. & cler. authen. sed iudex. Item si remittatur cōsensu partium, vt ar. ff. de ferijs, l. j. & ̃j. de tempo appel. l. si. in fi. Item quando tractatur de ventre inspiciendo, in renunciatione quam faciunt obstetrices etiam sine iuramento, vt ff. de ventre inspic. l. j. circa princip. Item præsente vtraque parte iuratus, vt infra eodem l. si quando.

Iuramentum quandoque testibus remittitur.

e Iurisiurandi.] quia aliter esset ordo præpostetus.

e Adhibeatur.] dignitas enim, & auctoritas, & opinio, & veri similitudo, in testibus attenditur, vt hic, & ff. eo. l. 2. & 3. circa prin. & l. ob carmen, §. fi. & in auth. eo. §. j. col. vij. Azo. Item potest assignari contra, ex duabus ll. ̃j. ti. j. l. scripturæ, & l. in exercendis litibus. Sed aliud in instrumentis contrarijs: quia producens potuit prouidere: non autem sic testium dicta.

f Sanximus.] scilicet iamdudum.

g Vt vnius.] contra ff. de ventre inspi. l. j. quia creditur obstetrici, sed hoc est speciale.

h Facile.] propter tabellionem, cui soli quandoque creditur, vt infra ad legem Corne. de fal. l. si quis decurio, & in Auth. de fide instru. §. si vero moriantur, col. vj. Vel dic id est facile esset & stultum si pateretur, sic ff. de fideius. si fideiussores, & ff. de probat. si quis liberum, & infra eo. l. testium, & recita hic quæ diximus s. de reb. cre. l. 3.

i Si præclaræ.] puta silentiarius, & ad hoc supra de arbi. l. nec in arbitris, §. si autem.

* Cōcor. c. veniēs, in fi. & c. licet, in fi. extra eo. tit.

In re propria nemo est iudex idoneus. h. d. Bald. nec testis. Salic.

IX. Impp. Valens, Grat. & Valent. A. A. A. ad Græchum P. vrb.

OMnibus k in re propria l dicendi testimonij facultatem iura submouerunt. 1 Dat. V. Kalē. Decemb. Valente. V. & Valentiniano Iun. Conss.

OMnibus.] CASVS. In causa quam habebam aduersus Titium, ordinaui procuratorem: an procurator possit induci in testimonium? Dicitur quòd non: quia omnibus &c.

k Omnibus.] ff. eo. tit. l. nullus, ff. quando appel. sit l. j §. in propria, vbi dicit qꝫ causa est illius ad quem pertinet emolumentum, & damnum.

Causa, cuius sit.

l In re propria.] principaliter vel secundario, puta venditor pro emptore, qꝫ enim sit sua causa, patet, quia appellat victo emptore, vt ff. de ap. l. ab executore, §. j. & l. à sententia, & de re iu. l. sæpe, §. j. Itē biduū dabatur sicut in propria, vt ff. quando ap. sit l. 2. §. sed si alius. Item quia lucrū & damnum ad eum redit, & sic est propria, vt ff. quando ap. sit l. j. §. in propria. Sed quidam contra, argum. ff. finium regundo. l. penult. sed expone vt ibi. Sed contra huic l. insti. de testa. §. legatarijs, sed ibi in causa testamenti, non sua fert testimonium: nec propter hoc quòd valeat testamentum, sequitur quòd valeat legatum. Item contra infra de fideicommiss. l. fin. sed improprie ibi ponitur nomen testis: posset tamen sic intelligi hæc lex, quòd nil esset contra, vt dicatur illa propria, quam aliquis per se agit, & facit, ff. eodem l. nullus, & ff. de iurisdictio. omn. iudic. l. qui iurisdictioni, & de arbi. l. penult.

1 Cōcor. 4. q. 3. §. nullus.

Testes debent esse liberi, & non debent esse socij vel participes criminu, & qui producunt testes, debēt eis dare impendia. h. d. not. Bal. & Sal.

X. Impp. Hono. & Theo. AA. Cæciliano. P. P.

QVoniam m liberi testes n ad causas o postulātur alienas, p si socij & participes criminis q non dicantur,

QVoniam liberi.] CASVS. Liberi homines produci debent ad dicendum testimonium, in causa autem criminali nō producuntur testes eiusdem criminis participes. Item prouideat iudex vt producens testem, eum alat. Idem erit in causa ciuili, vt testem producens eum alat.

m Quoniam liberi.] continuatur l. superiori. Vel dic si permitteretur 4 domino producere seruum, nemo dubitaret eum nutriendum, cum & dominus aliàs eū alat, sed quia liberi & extranei producuntur, ideo dicit qualē cautelam iudex adhibeat. & sic no. seruū nō admitti: qa pro nullo est, vt ff. de reg. iur. l. quod attinet, & de testa. l. qui testamento, §. seruus. Et lege hic authen. si testis.

4 Qualibet vera, scdm Ba. & Salic.

n Testes] ff. de reg. iur. l. quod attinet, & l. seruitutē morti comparamus.

o Ad causas.] proprie hic ponitur l. pro criminali, vt ff. eo. l. j. Acc.

p Alienas.] vt supra l. proxim.

q Participes criminu] nō ergo appellat aliorū socios, ο&a quia

sed fides ab his notitiæ postuletur:[a] in exhibitiõe[b] necessariarum[c] personarum, hoc est testium,[e] talis debet esse cautio[d] iudicantis, vt his venturis ad iudiciũ, per accusatorẽ,[e] vel ab his per quos[f] fuerunt postulati, sumptus[g] cõpetẽtes dari præcipiat.

B ¶ Idem iuris est[h] & si in pecuniaria causa testes ab alterutra parte producendi sunt. Dat. XIII. Kalend. Feb. Rauẽnę, Hono. VIII. & Theo IIII. AA. Conss.

IN AVTHENT. de testibus. §. si vero dicatur. colla. vij. constitu. ij.

Ista Auth. est not. & diuiditur in duas partes. In prima loquitur quando testi obijcitur status inhabilitas. Secundo loquitur quando testi obijcitur inimicitia seu odiositas. secunda ibi, si vero. & hoc intendit: Propter exceptionem quæ obijcitur in personam testis, nõ differtur testimoniũ: nisi pro opponente sit de iure præsumptio, vel talis aperta probatio quæ testimoniũ etiam latum prorsus eneruaret. h.d. ista authen. in ratione sui. Bald.

SI testis productus dicatur seruilis esse fortunæ, & testari voluerit, ipse vero se liberum esse affirmet: si quidem ex natiuitate, impleatur[i] testimonium eius: vt si is habita disputatione seruus esse apparuerit, respuatur eius testimonium.

¶ Si vero libertinum se dixerit: prius instrumentum suæ manumissionis ostendat, quàm testificetur: nisi iurauerit se alibi probationes habere: quo facto, testificatio quidem scribatur: sed nisi instrumentum mõstrauerit, respuatur testimonium eius.

¶ Si verò dicatur odiosus ex lite criminis inter eos mota, & hoc apparuerit: non ante audiatur quàm de crimine iudicetur.[*]

¶ Si verò ex lite pecuniaria[k] vel aliter est odiosus: procedat quidem testatio, tẽpore vero disputationum seruentur huiusmodi quæstiones.

Libertus contra patronum non testificatur: immo testificando punitur. h.d. Bald.

XI. Iidem AA. Georgiæ.

C LIbertorũ[l] aduersus patronos illicitas atq; improbas voces pœnæ obiectione præcludimus: atque ita, vt non solummodo sponte prodire non audeant, sed ne vocati quidem in iudiciũ venire cogantur. D. IIII. Id. Augu. Rauennæ, Mariniano & Asclepiodoto Conss.

Periurus testis delinquens in officijs testificationis, efficit ut de foro iudicis coram quo testificatur: nec habet aliquod priuilegium, nec immunitatem propter quam possit euitare pœnã pro motu iudicis imponendã. h.d. not. secundum Bald.

XII. Imp. Zeno. A. Arcadio. P.P.

D NVllum penitus, cum semel ad iudicẽ quẽlibet, licet non suũ, dicen-

qui ab aliquo possunt accusari, sed si de eodem crimine, & vnius absolutio alteri prosit plene, vt ff. ad leg. Iul. de adul. l. denunciasse, §. fi. vel ad qualequale præiudicium, isti quidem tales non admittuntur ad testimonium: & sic ad prædicta refertur. In casibus tamen admittuntur, vt ff. de custo. re. l. diuus, & j. de male. & mathe. l. fi. & ff. de re mili. l. non omnes, §. fin. sed ibi non erant socij, vt j. de fal. mo. l. j. & s. de ser. l. prouinciarum, sed hæc specialia sunt. Vel dic, isti tales nõ sunt alendi, cũ magis ad excusationem sui veniant: & quandoque etiam torquentur, vt s. de ser. l. prouinciarum, & secundũ hoc legitur cum sequẽti. Item nunquid in ciuili idem, vt socius non admittatur? Ita. sic, vt in fi. huius l. & hic. Sed secundũ lo. contra, & hoc in criminali dicit: & quod dicit in fi. non refertur ad omnia: sed tãtum ad alimẽta. pro parte ergo socij põt admitti: pro sue nõ, & idem si sine societate res sit communis: quia licet vnus vincat, nihil alij cedit, vt ff. si pars hære. pe. l. j. §. quinimmo. aliud si essent vere socij omnium bonorum, vel illius quod petitur, quasi sit futurum commune lucrum, vt ar. ff. quando ap. sit. l. j. §. in propria. Et an legatarij? respon. vt s. l. prox. diximus.

a Postuletur.] vt in aliena causa.

b In exhibitione.] idest alimento.

c Necessariarum.] i. testium, qui sunt necessarij ad probãdũ.

d Cautio.] id est cautela vel prouisio.

e Per accusatorem] solennem.

f Per quos.] vt per non solennem accusatorem: vt in crimine notorio, vt j. de accusa. l. ea quæ. Vel dic per accusatorem quemcunque, & per quos scilicet accusatos qui quandoque probant, vt j. de aboli. l. fallaciter.

g Sumptus.] vt j. de ap. l. eos, §. si quis, & est arg. quod laboratores debent ali: sed non eorum instrumenta emẽdari, vt ff. ad leg. Rho. de iac. l. 2. §. j.

h Idem iuris est.] quod debeant ali: non autem ad omnia prædicta refertur.

i I testis.] Bene dixit de libertis: quia si seruus esse dicitur: distinguitur, nam qui dicitur seruus: aut dicit se ingenuum, aut libertum. Primo casu fert testimonium: sed si postea apparuerit seruus, non valebit testimonium eius. Secundo casu antequam testimoniũ dicat, ostendere debet instrumentum manumissionis: nisi dicat se habere instrumentum alibi: & testificabitur, sed non valebit testimonium, nisi postea instrumẽtum manumissionis ostendat. Si vero qui contra me inductus est, sit mihi inimic' ex aliqua causa criminali: non audiet, nisi prius de causa cognoscatur. Si vero ex pecuniaria causa dicatur testis inimicus, fert testimoniũ: sed quæstio illa vtrũ sit inimicus, vel nõ, reseruabitur in tempus disputationum. h.d. ista authen.

i Impleatur.] idest recipiatur. Quid de statuliberis? Resp. idem, quia sunt serui, vt ff. de statulibe. l. statuliberi. Itẽ quid de adscriptitijs? Respon. admittuntur, vt arg. s. de epi. & cleri. l. iubemus, & auth. adscriptitios. Item quid de monachis, & conuersis? Dic admitti: quia nõ inueniuntur repelli, vt ff. eo. l. j. & arg. in authẽ. de mona. §. cogitandum, coll. j. & idem de conuerso & regulari canonico.

k Pecuniaria.] sed hic refert, an de omnibus bonis, vel parte maiore: vel de statu, vt tunc non admittatur, vt instit. de excusa. tut. §. itẽ propter inimicitias, & §. item is, & j. de reuo. do. l. fin. Et no. ex hac authẽ. quod quidam testes in principio repelluntur: alij ex post facto. Item no. quod post aperturã reprobãtur, vt j. eo. l. si quis.

LIbertorum.] CASVS. Aduersus patronũ nec volens, nec inuitus ad testimonium admittatur libertus.

l Libertorum.] sic & j. qui accusa. non pos. l. fi. sed nec pro eis, vt j. de quæsti. l. pridem. Quid de hærede patroni extraneo? Respon. idem. argu. s. de in ius vo. l. venia, sed ius succedendi liberti non transit ad extraneum hæredem, vt j. de Lati. lib. tol. l. j. §. si sub conditione. Item intellige etiam patronis volentibus, vt argu. ff. de postu. l. quos prohibet, & solu. matr. l. alia. Argum. contra s. de pac. l. penul. contra alios autem & pro alijs possunt, vt s. de postulan. l. nec cæterorum.

NVllum.] CASVS. Inter me & Titium vertebatur quædam causa: produxi quosdam testes, qui non erant

a Glo. procedit de iure ciuili: & quãdo qui producitur, non erat de crimine condẽnatus: quia tunc tanquam infamis repelleretur, de iure vero cano. criminosi et non cõdemnati repelluntur: nisi post peractam pœnitentiã. Pa. per text. in c. testimonium, extra. eo.

a De materia istius primæ partis l. vide quod no. in c. si quis testiũ, extra co. ti. per glo. & Io. An. in nouella, & in add. Spe. eo. ti. §. qualiter, in additione quæ incipit, & in prædicta decretali statutum &c. De materia aũt secũdæ partis huius l. vide quod no. in c. veniens, extra co. tit. & in c. j. eo. ti. li. 6. & quod ibi no. in glo. mag. & quod habentur per gl. in l. si quis filiũ j. de libe. causa. P.

a Hoc verũ si gratis laborent: aliàs secus: nisi conuentio vel cõsue-

tudo aliud disponat. B. B. Sal. & Angel. de quo vide latius per Bar. & Ia. in l. si nõ sortem, §. libertus, ff. de condi. indebi.

a Cõcor. glo. super verbo, notabiles, post me. in c. ex parte, extra eo. tit.

a Istã glo. vsq; ad fi. sequitur Cy. Bal. & Sal.

Monachi possunt testificari.

erant de foro iudicis causæ, vel erant milites: isti testes inueniuntur incredibilia dicere: an iudex eos possit punire, cum non sint de sua iurisdictione? Dicitur quod sic: nec possunt allegare priuilegium fori: quia dum sunt in iudicio, debet cessare eorum priuilegium.

a Præscriptionem.] quia sit clericus. ADDITIO. Aduertas in quantū gl. ista sentiat clericum in casu istius l. posse puniri à iudice laico quod hoc reprehendit Inn. in c. verū, extra de for. cōpet. & post eum Pau. de Ca. hic.

b Improbitas.] quia variè.

c Rei qualitas] quæ falsitate non caret.

d Præcipimus.] quo minus per iudicē causæ verberetur, si sit administrator: vel per apparitores sui maioris, si nō sit administrator, sed delegatus, vt in auth. eo § si vero ignori.

e In ciuili.] subaudi, etiam.

f Præsidio.] scilicet priuilegio fori. alij dicunt de sportulis.

g Quicunque] aliàs quodcūque: & ista est offenderit: & aliàs, quicunque: & tunc est offenderint.

h Animaduertēdi.] vt in auth. eo. tit. §. si vero ignoti. & no. hic quē sine accusatore damnari, vt dixi s. tit. j. l. pe. & ff. eod. l. qui falsa. Sed an pœna leg. Corneliæ: & an adhuc poterit accusari? Resp. & alia poena minor poterit imponi, & poterit accusari.

* Et sic pars aduersa non debet esse præsens, & concor. c. venerabili, extra e. ti. & c. inquisitiōis, §. j. de accusa.

† Sic etiā Papa processit ex officio cōtra simoniacū, quod dic vt in c. 2. extra de cōfes.

di gratia testimoniū fuerit ingressus: armatam forte militiam, vel quamlibet aliam fori præscriptionē a ad euadendum iudicis motum, quem vel testimonij verborum improbitas, b vel rei qualitas c flagitauerit, posse prætēdere præcipimus: d sed omnes qui in ciuili e scilicet causa B suum præbēt testimoniū, separato, & tanquam ante iudicium interim deposito exceptionis fori priuilegio, huiusmodi præsidio f denudatos, ita ad iudicantis intrare secretum, *vt quicunque g aures eius offenderint, non dubitent sibimet formidādum: data cunctis iudicibus absque vllo præscriptionis obstaculo (sicut sæpe dictum est) in testes quorū voces falsitate vel fraude non carere perspexerint, pro qualitate videlicet delicti, ani- C maduertendi h licentia. Dat. XII. Kal. Iun. Decio & Longino Conss.

Firmans vel approbans personam testis in vno actu, firmat & approbat eam in omni alio simili: nisi noua infirmandi causa superuenerit. h. d. Salic. Et est canonizata hac lex 4. q. 3. c. si quis testibus. Salic. Vel sic: Contra personam testis quem quis semel produxit, non potest opponere, nisi causa de nouo emerserit, sed contra eius dicta sic h. A. secundum Bar. Bonus casus quem tene menti. Paul. de Cast.

XIII. Imp. Iustinianus A. Menæ P. P.

Si quis testibus vsus fuerit, ijdemque testes aduersus eum i in alia k lite producantur: non licebit ei personas eorum excipere: l nisi ostenderit inimicitias m inter se n & illos postea emersisse, ex quibus testes repelli leges præcipiunt: non adimenda scilicet ei licentia, ex ipsis depositionibus testimoniū eorum arguere. o

¶ Sed & si liquidis probationibus datione vel promissione pecuniarum eos corruptos esse ostēderit: p etiam eam allegationē integram ei seruari præcipimus. Dat. VII. Kalen. Iun. DN. Iustinia. A. II. Cons.

Quando debitum est contractum in scriptis, eius solutio probanda est per scripturam, vel quinque testes idoneos qui deponant quomodo fuerunt præsentes solutioni. sed perdita scriptura & casu probato, duo testes de vera numeratione deponentes sufficiunt. h. d. Bald. & Salic.

XIIII. Idem A. Menæ P. P.

Testium q facilitatē, per quos multa veritati contraria perpetrantur, prout possibile est, resecantes: omnibus a

I quis.] CASVS. In causa quā habebam cum Titio, produxi testes pro me: l alia causa quā habuit Seius contra me, eosdē testes produxit contra me: an eos reprobare possim, quæritur, dicēdo eos infames? Dicitur quod non: nisi postquam tulerunt pro me testimonium, interuenerint inter me & eos capitales inimicitiæ: & nisi velim assignare temeritatem in dictis eorum: vel nisi probem eos corruptos per pecuniam.

i Aduersus eum.] ff. de nego. gest. l. Pomponius. j.

k In alia.] nam in eadem non producuntur plus, vt ff. eo. l. produci, & j. eo. l. si. §. j. Et non distinguitur an ab eodem contra quem fuerunt primo producti: an ab alio postea producantur, cum sit eadem ratio, vt ff. de verb. obl. l. à Titio, in fi. j. respon. & ff. ad leg. Aquil. illud.

l Excipere] i. excipiēdo repellere, & hoc ideo, quia approbasse videtur eorum personas, licet inhabiles, vt & ff. ad leg. Iul. de adul. l. si vxor, §. fi. licet sit argu. contra ff. de inoffi. testa. l. Papinianus, §. sed nec. Vel quia cui stetit pro se, stet & contra se, vt j. tit. proxim. authen. ad hæc, & s. de reb. cre. l. generaliter, §. j. & §. sinautem. erit ergo idē & si sit seruus hic testis, excipe. ff. de adul. l. si vxor, §. vlti. vbi dicitur quod mores non potest quis recusare quos approbauit.

Reprobare nō possum' quos approbauimus.

m Nisi ostenderit inimicitias.] scilicet capitales, vt s. eo. authen. si testis. Idem dico, si qualibet alia noua interueniat causa: non tic si erat antiqua, vt ff. vt in poss. leg. l. si is à quo, §. fin. & l. seq. & ff. de interro. act. l. de ætate, §. ex causa, cum eadem sit ratio æquitatis, vt s. de consti. pecu. l. si. licet quidam dicant speciale in his tribus exceptionibus. Acc.

n Testimonium.] secundo dictum.

o Arguere.] assignādo contrarietatē in dictis eorum: & sic post aperturam inducuntur testes ad reprobationem aliorum, vt s. authen. si testis, in fin. vt hic subijcit. Item vide tur huic l. contra ss. eo. l. produci, secundum vnum illius l. intellectum, sed ibi primo cōtra te, post ea pro se: vnde videtur redemptus, hic econtra. Hoc nihil est dicere: nam isti duo casus sunt idē, si bene consideres, vnde dic quod hic producuntur ab alio, nō ab illo contra quem primo deposuerant. Vel hic in alia lite, vt in princ. huius l. ibi in eadem.

p Ostenderit.] vt falsum dicant in secundo testimonio.

* Supple cū glo. capitales tamen, & si sint solū leues, secundum Bal. in margi. in §. testis, colla. 8. non ad hibetur ei certa fides.

* Adde etiam, & cōsanguineos suos. Bar. cōtra glo. in l. tutor, §. si tutor. ff. de suspe. tut.

Estium facilitatem.] CASVS. Accepi a Titio decē mutuo, interueniente scriptura, postea dico me totam pecuniam vel partē soluisse. econtra asserit creditor quòd non. qualiter solutionem factam probare possim, quæritur? Dicitur quòd per quinque testes, qui iurent se interfuisse solutioni factæ: vel per scripturam factam à creditore de solutione. Sed si obligatio contracta est sine scriptis, licebit mihi probare per duos testes solutionē fore factam, & hoc in prima. Ista quæ dicta sunt, locum habent in futuris temporibus post l. istam, & non in pecunia quæ dicitur soluta ante l. istam, & hoc dicitur in secunda. Si vero dico super solutione scripturam me amisisse: probabo amissionem per testes, & solutionem debiti, & hoc in tertia. Et isti testes debent rogari siue intersint solutioni, siue intersint quando creditor confitetur sibi solutam pecuniam. & hoc dicit auth. rogati.

D

q Testium facilitatem.] nam quandoque magis occultant veritatem, quàm dicant, vt in auth. eo. in prin. colla. vij. consti. ij.

a Omnibus.] scilicet debitoribus, & hoc si quantitas excedat

prædicimus, vt qui in scriptis [a] à se debita retulerint, [b] non facile [c] audiātur si dicant omnis debiti vel partis solutionē sine scriptis se fecisse, velintq; viles & forsitam redēptos testes super huiusmodi [d] solutione producere: nisi quinque testes idonei, [e] & summæ atque integrę opinionis pręsto [e] fuerint solutioni celebratæ, hique cum sacramenti [f] religione deposuerint sub præsentia sua debitum esse solutū: vt scientes omnes ita ea statuta [g] esse, nō aliter debitum vel parté eius persoluant, nisi uel securitatem in scriptis [h] capiāt, vel obseruauerint præfatā testium probationē: his [i] scilicet qui iam [k] sine scriptis debitum vel partem eius soluerint, à præsenti sanctione merito excipiēdis.

¶ Sin vero facta quidē p scripturam securitas [l] sit, fortuito autem casu vel incēdij, vel naufragij, vel alterius infortunij [m] perempta, tūc liceat his qui hoc perpessi sunt, causam perēptionis probātibus, [n] etiam debiti solutionem per testes [o] probare, dam numque ex amissione instrumenti effugere. Dat. Kal. Iun. DN. Iustiniano. A. II. Cons.

IN AVTHENT. de testibus. §. & licet. colla. vij. constitu. j.

Ista Authenti. addit duo ad l. C. secūdum Verum intellectum. Primo, q testes de quibus illa lex loquitur, debent esse rogati, & non fortuiti, sicut in testamentis. Secundum est, vt quod ibi dicitur, quod quando quis vult probare [solutionem debiti de quo apparet per instrumentum, locum habeat & in eo qui vult probare confessionem creditoris de recepto: licet quidam aliter intelligant: vt in glo. Pau. de Cast.

Rogati, [p] vt in testamentis, [q] nō fortuiti vel transeuntes veniāt. Idem est si post solutionē rogati intersint confessioni [r] creditoris, dicentis pecuniam sibi debitam solutam fuisse.

Testes absentes possunt cogi venire ad testificandum etiam in causa pecuniaria: & postquam venerint, possunt detineri per quindecim dies cū satisdatione de non recedendo si voluerint saltem eā præstare: vel si noluerint, cum iuramento: alias violentia non debet eis fieri. & intra dictos quindecim dies debent iurare parte aduersa præsente vel citata, & deponere dicta sua: & iudex in hoc debet esse solicitus, quod si factum non fuerit, possunt propria auctoritate recedere, & sine licentia iudicis: & iudex qui fuerit negligens, debet puniri. hoc dicit ista lex singularis. Pau. de Cast.

excedat quinquaginta aureos; aliàs sufficiunt duo: vt non de rebus exiguis maximas adstrictiones homines sustineant, vt in authen. de fide instru. § vt autem, collatio. vj.

a In scriptis.] adiunge debita, & dicitur in scriptis, quādo est actum vt non aliter valeant cōtractus, vt j. tit. j. l. contractus, vel secūdum alios quocunq; modo sit actum vt fiat inde scriptura.

b Retulerint.] idest soluerint.

c Non facile] id est quod esset facile & leue, & ideo nullo modo fiat, & nisi, quod sequitur, ponitur exceptiuē. Vel dic, non facile, quia quandoque: & sic ponitur expositiue, vt ff. de pecu. l. quę oīa, in fin. & l. sequenti. Item videtur q tres sufficiant, vt s. si cer. peta. l. fin. sed & ibi scripturā recipiebat à creditore: hic non.

d Super huiusmodi] quinque testes idonei.

e Præsto.] sic ergo de sua scientia debet reddere testimoniū: vt hic, & statim subijcit, sua præsentia, vt in authen. de hære. & Fal. §. si vero ab sunt, colla. j. De auditu autem alieno nō, nisi in casu aquæ pluuialis arcendæ, vt ff. de aqua plu. arcen. l. 2. §. antepenul. & de probatio. l. si arbiter, & in cā matrimonij. xxiij. q. 2. super, quod hodie est correctum: vt extra de clandesti. despo. c. j. aliter obseruatur in sacramento calumniæ, vt s. de iura. ca. l. 2. §. j. & tutoris, vt in auth. vt hi qui obli. se habere perhi. res minorum, §. vt autem, col. vj. Item non exigo vt dicant, nos vidimus, sic enim de alieno visu testificarentur, quod esset dutum. qualiter enim vnus scit si alius vidit? sed dicat, talis fuit præsens, ne inueniatur varietas temporis: vt in Daniele de varietate loci dicitur de Susanna: per quod non creditur, vt iij. q. ix. cap. nihilominus, & xxxv. q. vj. de parentela. Item nota q quandoque de credulitate testis auditur, vt ff. de ven. insp. l. j. in prin. De tempore autem & vestibus & similibus insidiationibus non quæritur, nisi quando videntur suspecti: & tunc sic, vt ff. ad Syll. l. prius. sic enim dicit quo in anno flagitiū sit admissum. Sed de loco sic, vt dix de Susanna. Item nota in solutione quinque testes necessarios, vt hic, & in confessione, vt in Authentic. rogati, infra eod. & in codicillis, vt infra de codicillis, l. fina. in fin. & in donatione causā mortis, vt infra de donat. cau. mor. l. fin. Item alibi, vt in authen. de fide instrumen. §. oportet, coll. vj. Item septem in testamentis, vt infra de testa. l. hac consultissima. Quandoque octo, vt j. qui testa. fa. pos. l. hac consultissima. Quandoque xv. vt cum aliquis est promouendus inter agentes in rebus, vt j. de proxi. sacr. scrin. l. vnicuique, lib. xij. quandoque tres, vt s. si cer. pet. l. fin. regulariter duo, vt ff. e. vbi numerus, vnus autem non sufficit, vt s. eo. l. iusiurandi, in fin.

f Sacramēti.] idest iurisiurandi.

g Statuta.] scilicet per hanc legem.

h In scriptis.] scilicet per apocham, vt infra tit. j. l. plures, nam nihil &c. vt ff. de reg. iur. l. nihil tā naturale.

i His.] scilicet excipiēdis, vt possint et duobus testibus pbare. Acc.

k Qui iam.] idest olim ante hanc legem.

l Securitas sit.] scilicet in scriptis.

m Infortunij.] sunt enim multi fortuiti casus, vt in institu. quibus mo. re contra. oblig. §. item his.

n Probantibus.] sic ergo q casum dicit, eum probet, vt j. de testi. l. 2. Item nota quòd duo probant scilicet casum, & debiti solutionem, & sic est contra, suprà titu. j. l. si de possessione, vbi sufficit probare furtum. Solo ibi delicto aduersarij amissum erat: hic non.

o Per testes] scilicet duos, vt ff. eodem l. vbi.

p Rogati.] ab eo qui introducit eos, vt in authen. eo. tit. §. & licet, in fine. §.

q Vt in testamētis] de quo constat etiam veteri iure, vt ff. de test. l. hæredes, §. si. & j. de codic. l. fi. in fin. No. ergo quatuor casus in quibus sunt rogati, tres sunt hic, & quartus est ff. de diuor. l. nullū, aliàs regulariter est contra, vt ff. e. l. ad fidē. Alij exigunt hodie semp rogatos, p hāc auth. & male.

r Confessioni] in corpo. Authen. non apetitur q sunt quinque necessarij, & sic duo sufficiunt, sm Ioan. vt ff. eo. l. vbi. Sed Azo. contra. nam ex quo in solutione sit est: ergo in confessione, cum sit eadem ratio. H. vero distinguit, vt rogati sufficiant duo, non rogati sint quinq; siue sit solutio, siue cōfessio. Itē no. q sm istā l. et estiū, & auth. hāc, vr q cōfessio extra iudiciū valeat, sed hoc est ad liberandum: aliud ad obligandū. Itē an contra cōfessionē istam possit veniri intra xxx. dies? Rn. sic, vt j. de non nu. pec. l. in cōtractibus § j. Vel distingue, aut fuerit confessio solēnis. i. corā testibus habita, vt tunc nō possit venire contra, vt hic, an non, & tunc possit, vt sup.

Si

Côtractus qui dicuntur in scriptis celebrari.

Nisi, capitur dupliciter.

Cōcor. c. licet vniuersis, cū verbo, quę dā. in fin. extra e. ti.

Iste te. est valde nota. & sēper allegatur ad hoc q testis debeat reddere rōnē dicti sui p sensū corporalē: puta visum vel auditum: quia visu & auditu percipiūtur. nā non censetur fuisse sciens nisi audisset vel vidisset, vt l. diē pferre, §. corā s. de arbi. sed si testificatur de alijs q nō percipiūtur visu vel auditu, sed gustu vel odorato, siu tactu; debent deponere sēsū illi appriatū: aliàs nō esset sufficiens pbatio, vt no. p Bart. in l. p j. de verb. obli. Testes qui quae in certis casib' requiruntur.

Confessio extra iudicium an valeat.

SI quando inuitos.] CASVS. In causa quam habebam cum Titio in ciuitate Bonon. ꝑduxi testes Mutin. si dubito de eorum recessu, si velint dare fideiussores de stando in ciuitate Bonon. donec ferant testimonium, possunt si volunt, vel si non possunt dare fideiussores, aut nolunt: iurent ꝙ non recedẽt: aut ꝙ die eis assignata comparebunt ad ferendum testimonium veritati, & isti testes cogi possunt ꝙ stabunt quousque deposuerint, & eorũ iuramento necessario standũ erit: quia si pro principali causa creditur eis, multo magis hic, & hoc in prima. Non autẽ compellẽdi sunt stare vltra. xv. dies: intra quos citabit partẽ aduersam, vt præsto sit quando dicãt testimonium, si nõ veniat, iudex audire debet ipsos: & elapsis xv. diebus poterunt reuerti ad propria sine licentia iudicis, nec redire cõpelluntur. & hoc in secunda. Si vero per iudicem stetit quo minus testimonium dicant: damnũ quod propter hoc altera pars passa fuerit, resarciet ei ex suis facultatibus. & hoc in tertia. Et hanc l. intellige in causis iã cœptis: non autem in præteritis.

XV. Idem A. Iuliano P.P.

A SIquando inuitos [a] testes in pecuniarijs causis [b] ex nostra lege [c] aliqs trahere maluerit, si quidé sua sponte fideiussionem suæ personæ [d] sine damno [e] præstare velint, hoc fieri: sin auté noluerint, non carcerali custodia detrudi, sed sacràmento eos B cómitti censemus. Si enim pro toto litis certamine iurijurando testium credendum esse putauerint hi qui eos produxerint: multo magis [f] præsentiã suam testibus sacramento eorum credere debét. Sed cum minime oporteat testes in huiusmodi casibus protelari, & pro alienis commodis suas inuenire difficultates: [g] disponimus non amplius [h] testes C obseruare [i] compelli iudices, postquam fuerint admoniti, nisi tantum quindecim dies: intra quos iudices prouideãt quatenus cognitionem [k] suscipiãt, in qua testes necessarij visi fuerint: vt omnino licẽtia eis concedatur & alterutra [l] parte cessante, & minimè eos [m] obseruare [n] volente, [a] si per executores admoniti venire noluerint, [o] testes accipere, & alterutra parte præsente quæ eos itroducit, [p] testimonia eorum capere.

¶ His autem diebus effluẽtibus, liceat quidem testibus discedere à iudice, B nullam habente licentiã eos, postquam abfuerint, iterũ retrahere. [q]

¶ Ipsum autem iudicem, si per eum steterit quo minus testimonium præstetur, parti læsæ omnem iacturam [r] pro huiusmodi causa illatam ex suis facultatibus resarcire disponimus. Dat. XII. Kal. April. Lampadio & Oresta Cõs.

IN AVTH. de testi. §. & hic vero quia multoties. C coll. vij. consti. ij.

Testes ante litem contestatã quandoque recipiuntur & publicantur parte citata legitime: & valent ad æternam rei memoriam. h. d. nõt. secundum Bald. Vel sic: Testes ad æternam rei memoriam possunt recipi etiam ante litem contestatam, si de facili possunt mori, vel, in remotis sunt se absentaturi: parte aduersa legitimè citata. Salic.

SEd & si quis [s] ab aliquo

[a] Siquãdo inuitos] ergo inuiti coguntur, vt hic, & ff. de tabu. exhiben. l. locũ, §. exhibere, & quẽadmodum testa. ape. l. cũ ab initio, & arg. ff. si quis cau. l. ij. §. j. & ff. ex quib. cau. maio. l. sed & si, §. fi. & hoc captis pignoribus, vt arg. insti. de satisd. tu. §. pen. nam & hoc est munus publicum, vt d. l. ij. §. j. si quis cautionibus, colligitur. Nec ob. ff. quemad. test. ape. l. sed si quis ex signatoribus, quæ est contra: vbi non videntur cogi: quia ibi erant absentes, & alterius prouinciæ. Vel aliud est in recognitione sigillorum testamenti, quæ potest etiam fieri domi: vt ibi, & aliud in testibus, qui coram iudice debẽt cogi venire, vt hic. Vel coram eo cui delegat in alia prouincia lege statuente præterquam in criminali: vbi tantum coram eo debent venire, vt in authen. eo. §. & quoniam, & ff. eo. l. iij. §. testes. Item ideo dicit siquãdo, quia quidam volentes admittuntur, qui inuiti non coguntur, vt ff. eod. l. inuiti, j. & ij. De proxeneticis autem quando cogantur, habes in auth. eo. §. antepenul.

[b] Causis.] in criminalibus idem. nam cum quidã excusentur vt inuiti non dicant, restat alios compelli, vt ff. eo. l. iij. §. lege, & l. iiij. & v. Item dic causis. s. cœptis, non ante litem contestatam: nisi in casu, & hoc dicit auth. sed & si quis, quam lege hic.

[c] Nostra lege.] scilicet Græca, quam non habemus: sed erat in antiquo Codice.

[d] Suæ personæ.] permansuræ in iudicio donec dicant testimonium, quod dicere debent.

[e] Sine damno.] id est sine coactione.

[f] Multo magis.] sic j. de pact. con. tam super do. l. hac lege, & j. ne fideiuss. do. dentur l. ij. & in Lombarda dicitur ꝙ socius qui credidit socio totum negotium, non põt cum eo inire duellum.

[g] Difficultates.] vt ff. quemad. test. ape. l. sed si qs ex signatoribus.

[h] Non amplius.] i. non vltra xv. dies.

[i] Obseruare.] idest parere iudicibus.

[k] Cognitionem] i. testimonium, per quod cognoscẽt causam.

[l] Et alterutra.] vel ea quæ postulauit produci: vel ea contra quam postulati sunt.

[m] Eos.] s. iudices.

[n] Obseruare.] idest obedire, & est mala Grammatica.

[o] Noluerint.] si ergo velint adesse: præsentibus ipsis est ꝓferenda probatio, vt hic, & in auth. hic posita, & j. tit. j. l. iudices, & auth. apud, & in decre. ij. q. j. in primis, in fin. sic est etiam in iuramento calumniæ, vt s. de iura. calum. l. ij §. si autem. sed hoc facto nõ poterunt plures produci, cum didicita sint testificata, vt s. de proba. authen. at qui semel. Vel dic ꝙ iuramentum fiat in præsentia: & sic prædicta intelligantur. Dictum autem testis secreto recipiatur, vt per Danielem est inductũ: & sic approbat cõsuetudo gñalis, arg. pro hoc, s. eo. l. nullũ. Item licet hic absente altera parte recipiantur, reseruat tñ licẽtia obijciẽdi in dicta eorũ, vt j. e. l. fi. §. j. & fi.

[p] Introducit.] siue sit ille qui primo produxit, siue contra quem producti fuerint, qui modo eos producere videtur, cum petit vt iudex eos recipiat, si autem vtraq; pars esset absens, non contraheretur eremodicium, nec testes testificarentur.

[q] Retrahere.] ne leges sint ludibrio, vt & j. de bo. quæ li. l. fi. §. vbi autem puerilis, & ff. de ado. l. emancipari, §. fin. al. incipit, adoptare.

[r] Omnem iacturam.] fecit enim litem suam, vt insti. de oblig. quæ ex quasi delic. §. j.

SEd & si quis.] CASVS. in hac Auth. talis est: Si Titius aliquid mihi fecerit contra l. quia nõ soluit qđ mihi soluere tenebatur: & ego testes nomino, quos producere volo antequam ei moueam controuersiã, forte quia absfuturi sunt, vel de eorum morte timeatur: iudex debet citare partẽ aduersam, vt præsto sit qñ ꝓducẽtur. Si venire noluerit, iudex audiet eos, & attestationes valebunt, perinde ac si aduersarius fuisset præsens: nec

Testes inuiti coguntur, & cõcor. ca. j. & ca. 3. cũ glo. super verbo, timore, extra de testi. cog.

[a] Cõcor. ca. in nomine domini, extra de testi.

vel. Si qs. Testis dictũ secreto recipi debet.

[s] Nihilominus in q. 9. ibi vide glo.

obijcere poterit ꝙ vna parte præsente receptæ sunt.

a Contra leges.] vt quia non soluitur quod debetur, cũ leges suum ius vnicuique tribui volunt, vt instit. de iustit. & iure. §. iuris præcepta, vel econtra petitur à reo quod non debet.

semper omni allegatione contra dicta eorum in omnibus casibus prædictis. Vinia.

e Cum apud compromissarios.] idest delegatos arg. ff. de iud. l. iudicium soluitur. Vel dic proprie poni. i. arbitros, à quibus licet recedere soluta pœna & ante sententiam & post, vt ff. de arbi. l. si quis rem.

aliquid patiatur contra leges, [a] aut aliter læsus, aut damnum patiens, & testes apud iudicem producere voluerit, & eorũ testimonia publicare: [b] aduersarius moneatur à iudice, & sic eo præsente iudex attestationes recipiat. Quòd si venire noluerit, etiam eo absente attestationes [c] recipiat: & perinde valebunt, ac si eo præsente receptę fuissent: nec opponere poterit, ꝙ ex vna parte [d] datæ sunt.

Testibus examinatis coram arbitris, non tenetur quis stare coram iudice si viuunt. sed potest petere eos iterum examinari si vult. sed si sunt mortui, non requiritur ulterior examinatio: sed si standum est eis sicut si coram iudice fuissent recepti: saluo tamen iure opponendi contra personas, & dicta. h.d. ista lex singularis, quæ non est alibi nisi in l. penul. ff. de arbitris. Tamen illa declaratur & limitatur per istam. Pau. de Cast.

XVI. Idem A. Iuliano P.P.

CVm apud cõpromissarios [e] iudices testes fuissent producti, variatũ erat vtrum deberet eorũ depositionibus ĩ iudicio [f] litigator vti, an non esset audiendus. Sancimus igitur, si quidem in compromissis aliquid pro huiusmodi causa statutum est, [g] hoc obseruari. Sin aũt nihil cõuentum est in huiusmodi casibus: si quidẽ supersint testes, licentiam habere eum contra quem depositiones eorum proferuntur, si eas recusauerit, concedere testes [h] iterum [i] [*] adduci, & non opponi [k] eis quòd iam testimonium suum dederint. vel si hoc concedere minimè maluerit, depositiones eorum quasi factas [l] accipere: omni iure legitimo quod ei competit aduersus eas, seruato. [m] Sin autem ab hac luce omnes subtracti [n] sint: tunc necessitatem ei imponi, fide scripturæ approbata, in qua depositiones eorũ referuntur, eas quasi factas [o] accipere. Si vero [*] res permixtæ fuerint, & quidam ex his mortui, alij viuentes: tunc in superstitum quidẽ testimonijs eandem electionẽ seruari litigatori, aduersus quem testimonia proferuntur: in morientium [p] autem personas depositiones eorum non esse respuendas: omni (secundũ quod iam prędiximus [q]) aduersus eas & testes legitimo iure, quod ei competit aduersus quem proferuntur, integro reseruato. Dat. VI. Kalendas April. Lampadio & Oreste Conss.

TITVLVS XXI.

DE FIDE INSTRVMENTORUM, [r] & amissione [s] eorum. & de apochis & antapochis faciendis. & de his quæ sine scriptura fieri possunt.

Probato debito per creditorem, debet iudex ad solutionem compellere debitorem, non obstante instrumenti amissione. h.d. Salic. Vel sic: Perditio instrumenti non nocet si potest fieri probatio per testes, vel alios modos legitimos. Et sic loquitur de secunda parte rubricæ, de qua loquuntur multæ aliæ leges. Pau. de Cast.

Imp. Antoninus A. Marchiæ.

b Publicare.] i. per publicam manũ authenticari: nõ tamẽ in aperto, quia sic nõ possent postea ꝓduci testes, vt s. tit. ꝓx. authẽt. at qui semel. Alij dicunt illam habere locum quando inducuntur lite contestata: hic ante. Sic ergo licet regulariter post litem contestatam inducantur: fallit tamen quãdo post sunt facile non esse, & sic hoc intellige per id quod est ff. ad le. Aquil. in l. j. & j. de vsu. pup. l. pupill. & j. de testa. l. qui testamẽta, & ad idem. ff. eo. l. curent.

c Attestationes.] i. iuramentum, non dictum. vel dic attestationes, scilicet faciendas, debet enim videre & audire qui sunt testificantes. Alij dicunt ꝙ etiam dicta, vt notaui modo sup. l. si quando. prima verior.

d Vna parte.] quæ productio non valet nisi altera parte vocata, vt hic, & l. si quando. s. eo. Accur.

CVm apud.] CASVS. In causa quã habebã aduersus Titium, compromisimus in arbitrum, & sub pœna, produxi testes, arbiter tulit sententiam. sed melius ponitur: aut propter publicationẽ nolui stare sententiæ, & soluo pœnam conuentam, & volo habere regressum aduersus eum coram iudice ordinario: an testes ꝓducti coram arbitro, possint produci corã iudice? distinguitur: aut oẽs sunt superstites, aut nullus, aut quidam. Primo casu iste contra quem testes producuntur, eligit velit adhuc ꝙ ꝓducantur, an velit stare testimonijs scriptis coram arbitro. Secundo casu necesse habet ille contra quem producuntur, credere scripturæ in qua dicta testium redigebãtur. Tertio quantum ad mortuos credetur dictis eorum, quantum ad viuentes, reus habet electionem an velit ꝙ iterum producantur: an ꝙ stetur dictis eorum, saluo

f In iudicio.] scilicet ordinario.

g Obseruari.] quod scilicet per pactum conuenit, vt argu. ff. de re iudi. l. si conuenerit.

h Testes.] scilicet omnes, vt differat ab vltimo casu.

i Iterum.] nunquid iurabunt iterum? Respon. sic, arg. ff. de dam. infec. l. qui bona, § si quis stipulaturus, & forte idem in causa appellationis si super nouo articulo vel capitulo inducantur, vt & in sacramento calũniæ dixi s. de iur. calum. in prin. l. 2. secundũ Accur.

ADDITIO. Hoc intellige quando in noua instantia & coram alio iudice denuo producuntur. secus autem si in eadẽ instantia repetantur ad declarandum id quod non clare dixerunt: quia qui declarat, de nouo nihil inducit l. hæredes, §. sed & si notam ff. de testa. & l. adeo, §. cũ quis, ff. de acquir. rerum do.

k Et non opponi.] patet ergo ꝙ alias potest opponi, vt ff. eo. l. produci. sed illud hic non obstat: quia hic est alia causa, & alius iudex.

l Factas.] coram iudice.

m Seruato] opponendi in dicta & personas.

n Subtracti.] scilicet omnes.

o Quasi factas.] scilicet in iudicio.

p In morientium.] id est mortuorum. Et not. quod in hoc iudicio dictum est, valet in alio, vt & s. de arbi. l. pe. in fin.

q Prædiximus.] s. proxi. omni iure &c.

r DE FIDE INSTRVMENTORUM, &c.

De probatione viua vocis dixit, sequitur de probatione mortua, id est, per scripturam.

s Et amissione.] id est perditione.

Debitores.]

Testis secundo productus an iterum teneatur iurare.

* Ex his verbis sequentibus sumpsit Papa ea quæ dixit in c. præsentata, post med. extra de testibus.

* Et sic testis pôt repetitis vicibus induci & examinari, & cõcor. c. cõstitutis, cum gl. fi. extra eo. titul. & ad hoc iste tex. reputatur singularis. Fm Bar.

* Sic dicit in c. vlt. in glo. j. circa fi. extra de ꝓba. & ca. cũm quæ, extra cod. tit.

* Probatio fit viua voce, & mortua.



Ebitores.] CASVS. Habebam debitorem, & instrumētum amisi: an mihi obsit instrumenti amissio, quo minus debitor mihi soluat? Respon. quod non, si per testes probare possim debitum.



Ebitores tuos quibuscūque[a] rationibus debere tibi pecuniam si probaueris, ad solutionem compellet[b] aditus præses prouinciæ: nec oberit[c] tibi amissio instrumentorum, si modò manifestis probationibus eos debitores esse apparuerit PP. V. Id. Septem. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Sententia lata contra vnū quòd instrumentum sit falsum non præiudicat consorti eodem instrumento vtenti: sed bene potest accusari, & per se conuinci ñ d. nota. secundum Bald. Vel sic: Alter ex creditoribus potest vti instrumento de quo alter fuit condemnatus de falso. Et sibi nō præiudicat illa sententia, licet per neutrum eorum fuit appellatum ab ea. Salic.

II. Imp. Alexander A. Mabiliano.

SI vteris[d] instrumēto de quo alius[e] accusatus falsi victus[f] est, & paratus[g] est (si ita visum[h] fuerit) à quo pecuniam petis, eiusdem criminis te reum facere,[i] & discrimen[k] periculi[l] pœnę legis Corneliæ subire: non oberit[m] sententia, à qua nec is contra quem data est, appellauit: nec tu, qui tunc crimini[n] non eras subiectus, appellare debuisti.[o] PP. III. Kal. Octob. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Qui renunciat vsui instrumenti suspecti, tacitè videtur fateri instrumentum falsum: nec potest iterato producere. hoc dicit not. & non est alibi. Bald.

III. Idem A. Aeliano.

SI aduersarius tuus apud acta præsidis prouinciæ, cū fides instrumēti quod proferebat, in dubium reuocaretur,[p] non vsurum[q] se contestatus est: vereri nō debes, ne ex ea scriptura, quā non esse veram etiā professione[r]

---

a Quibuscunque] scilicet idoneis, non enim ad vnam spēm probationis &c. vt ff. de test. l. iij. §. eiusdem, arg. s. de eden. l. j. & de rei vendica. l. indicia.

b Compellet] capitis pignoribus secūdum ordinem iuris, vt ff. de re iudica. l. à diuo, §. j.

c Nec oberit.] Nota non nocere amissionem, si aliàs probet, vt j. eo. l. sicut. & l statutum. & l si solennibus, & l instrumētis, & l. cum instrumētis, & l. non idcirco. & j. de iure dot. l. cum citra. & s. familiæ erciscundę. nō ideo. & ff. eo. l. in re, & de pigno. l. cōtrahitur. & s. de pac. l. pactum quod bona.

SI vteris.] CASVS. Duo erant creditores stipulandi eiusdem debitoris, & habebant instrumentum: vnus creditorū volebat agere ex instrumento illo: debitor vero accusabat illud instrumentū de falso. & obtinuit: alius non appellauit: vult alius creditor agere ex eodem instrumento, ex quo erat alius condemnatus: quæritur an possit? Respon. certe pōt, cū sententia lata inter alios, huic præiudicare non potuit. sed si debitor vult accusare instrumentū de falso, subijcere se debet pœnæ talionis.

d Si vteris.] si, id est quanuis, vel propriè lege.

e Alius.] vel cohæres, vel correus stipulandi, vel cum essent duo creditores, fecerunt sibi caueri in eadē charta, ita quod quilibet creditor sibi in certa quantitate separata cauebat, vt s. si cert. peta. l. eo quòd.

f Victus est.] arg. ff. de vi & vi arma l. nam postea.

g Paratus.] scilicet debitor, à quo &c. & quod dicit, si ita visum fuerit: ideo dicit, quia & ciuiliter posset agere excipiendo, vel actione in factum, vt s. de transact. l. si ex falsis, de quo dic vt ibi dixi. Alij dicunt non posse ciuiliter agi donec viuit delinquens, vt possit de crimine criminaliter accusari, vt dices j. eo. l. fin. circa prin. Accur.

h Visum fuerit.] Not. generale dictum, res inter alios &c.

i Reum facere.] id est accusare, eo quod falso vteris: vt j. si reus vel accu. mor. l. iij. vel quia dicas te fecisse, vel fecisse fieri.

k Et discrimen.] repete, paratus est, & dic, discrimen. i. damnum.

l Periculi.] scilicet pœnæ: quod infligitur per pœnam legis Corneliæ de falsis, quæ est deportatio, & omnium bonorum publicatio in libero, in seruo vltimum supplicium, vt ff. ad legem Corne. de fal. l. j. §. fin. Sed qui solū vtitur & non fecit, an patitur eandem pœnam? Dico quod sic, sed pōt euadere abstinendo ab vsu, vt j. ad legem Corne. de fal. l. si falsos. Vel dic verius, decennio relegandum qui vtitur, nisi desistat, vt ff. de fal. l. falsi, §. ordine. Item no. quod ex hac litera dicunt quidā debere inscribere accusantem in libello se subiturum eandem pœnam quam & reus, si non probauerit, sic j. eo. l. fi. & ff. de accu. l. libellorum. Nos dicimus non esse necesse, & nihilominus patietur similitudinē supplicij, vt s. de aduo. diuer. iudi. l. j. & ff. de testib. l. iij. §. idem diuus. Item cōtra ad fi. huius l. ff. de inoff. testa. Papinianus. §. fi. quæ est contra, vbi præiudicatur legatarijs iure isto, si contra testamentum pronunciatur. Solu. ex testamento pēdet petitio omnium quę i eo scripta sunt: quo infirmato, cætera nihil valent, sed ex instrumento non pendet petitio debiti. Sed huic solutioni est argu. contra ff. de excep. rei iud. l. j. vbi idem in testamento dicit, quod hic in instrumento debiti: quod alijs non præiudicet. Sed dic quod ibi nullum vel irritum dicebat, vbi iudex nihil noui facit, sed declarat quod est: at i querela inofficio. testamē. nouū facit: quia rescindit, & facit hæredē qui non est, & definere qui est, vt dicta l. Papinianus, in fi. & ff. de vulga. substitu. l. in substitutione. Alij soluunt, quòd ibi fit ius ex sententia: hic non, quod in idem recidit. Alij, quòd ibi legatarijs, non autem cohæredibus præiudicatur, & sic non est argu. contra s. de inofficio. testamen. l. cum duobus. Sed contra s. de petitio. hæredi. l. fin. §. fin. sed solu. vt ibi. Item contra j. de his quibus vt indig. l. Pollà, in fi. Sed ibi expone, retractas. i. retractatæ intendis, vel ibi transactio: hic sententia. Item quæro, an idem in teste, vt semel falsum dicens non repellatur, si ab alio producatur? Respon. si iudex notauit illum falsum, non idē quod hic: aliàs si simpliciter suo dicto non credidit, contra, vt ff. ad Turpil. l. j. §. j. & ff. de his qui not. infa. l. Lucius.

m Non oberit.] quia res inter alios &c. vt hic, & ff. de re iudica. l. sæpe, & j. res inter alios, & j. quibus res iud. non noc. per totum.

n Crimini.] id est criminationi.

o Debuisti.] ex necessitate, potuisti tamē, vt ff. de appel. l. à sententia, & l. ab executore, § j.

SI aduersarius.] CASVS. Debebat mihi Titius xv. habebam instrumentum, & testes, volebam eum cōuenire ex instrumento, forte dicebat Titius instrumentum esse falsum, vel reuocabatur in dubium, an valeat instrumentum vel non. dicebam me nolle eo vti, & sic ei renunciaui, postea pœnituit, & volebam eo vti, an possim, quæritur? Dicitur quòd non.

p Reuocaretur.] aliud forte si non reuocaretur: licet diceret se non vsurum.

q Non vsurum se.] alijs abundantibus probationibus.

r Professione.] cui magis credendum est, quàm alicui instrumento.

Vide similem gl. in l. & in instrumēta, in 2. gl. j. de fide instru. & iure hast. fisca. & in Pau. Et per hunc tex. videtur ap probari illorum opinio qui dicunt non valere statutum quod non fiat probatio aliter quàm per scripturam.

Non intelligas quod erant duo rei credendi: quia tūc snia lata cōtra vnū nocet alteri, vt in l. ex duob. & ibi per Bartol. de duob. reis stipu. & in Pau. hic.

Legis Corneliæ de falsis quæ pœna est. ... dicta est vera sen...

Pa. de Ca. hic: quia minus delinquit qui vtitur & non fabricauit, nec fabricari fecit, quàm ille qui fabricauit: & licet ambo incidāt in l. Cor. de fal. minus tamē punitur quod solum vtitur, secundum eundem.

Testamentū si infirmetur, præiudicium legatarijs gñatur.

Testis semel reprobatus in vna cā, an possit per aliū in alia causa produci.

a Constitit.] vt &].de confes. l. j. An autem de falso possit accusari? Dic q non, vt].ad legem Cornel. de fal. l. si falsos.

I Llatæ.] CASVS. Tenebaris fisco: soluisti, & à procuratore fisci recepisti instrumentum de soluto, alio instrumento in rationibus fiscalibus, in quibus scribebat solutum, penes eum remanente: tuum amisisti, si procurator te conuenire velit ac si non soluisses, & solutionẽ probare non possis, qd penes eum de soluto remansit, an inspiciendi facienda sit tibi copia, quæritur? Respon. q sic.

b Illatæ.] id est solutæ.

c Dispensatori.] id est procuratori fisci.

d Instrumentorũ.] Nota hic q quis cõtra se exhibere tenetur, contra s̄. de testi. l. nimis graue.

e Defeceris.] Secus si probationes habebas, vt ff. de eden. l. ij. & l. si quis, §. prohibetur.

f Demonstrabit.] te desiderante eas exhiberi tibi, vt s̄. de eden. procurator, & l. non est, & l. iustum.

S Icut iniquum.] Tenebaris mihi in x. habebam instrumentũ: igne consumptũ est: an à debito liberetis, quæritur? Resp. q non: nec mihi facile debet credi de amissione, nisi probem. vnde si per instrumenta probare non possum quod intendo: saltem alijs probationibus vti debeo ad faciendum fidem.

g Solutionem.] vt s̄. eo. l. j.

h Facile.] sed si crederetur ei q amiserit, quid prodesset? Respõn. in duobus prodesset. Illud enim in casu recipitur, cum est amissum instrumentum per aduersarium: vt s̄. de probat. l. si de possessione. Item in alio prodest, vt exoneretur solẽnitate quinque testium, vt s̄. tit. j. l. testium, in fi. Sed hic si probet creditor per duos testes se amisisse instrumentum in quo continebatur q Titius debebat decem, & ipsi audierunt legi, qua re probatur debitũ magis, quàm per quoddam exemplum, cui non creditur nisi originale ostendatur, vt s̄. de edendo, authen. si quis, & ff. eod. l. quicunque? Sed dic q erit præsum[p]tio si hoc probet, vt possit deferri iuramentum. Alij dicunt hoc sufficere, argumento dictæ l. si de possessione.

i Vel.] pro saltem.

k Fidem.] id est veritatem.

... eius constitit, ... negotiũ denuo repetatur. PP. III. Non. Decem. Maximo II. & Aeliano Conss.

Si debitor fisci amisit instrumentum solutionis, procurator fisci tenetur ei ostendere librum rationũ. Sal.

IIII. Imp. Gordianus A. Martiano.

I Llatæ[b] dispensatori[c] pecuniæ si ob amissorũ instrumentorum[d] casum B probatione defeceris:[e] inspectio rationum fiscaliũ fidem demõstrabit.[f] Dat. II. Id. Februar. Gordiano A. & Auiola. Conss.

Qui allegat instrumentum casu perditum, debet probare: & nisi probet casum, non patrocinatur ei allegatio casus: saluum tamen est ius probandi per alias species probationis h. d. not. Bald. Vel sic: Si creditor dicat se perdidisse casu instrumentũ debiti, non debent propterea qui dicuntur debitores, ad solutionem vrgeri: nisi creditor probet casum, & tenorem instrumenti. h. d. Salic. Vel sic: De perditione instrumenti non statur, simplici verbo hoc asserentis, sed habet necesse hoc probare. h. d. Pau. de Cast. C

V. Idem A. Prisco & Marco militibus.

S Icut iniquũ est, instrumentis vi ignis ... ptis, debitores quantitatũ debitarũ renuere solutionem:[g] ita non statim casum conquerentibus facilè[h] credendum est. Intelligere itaque debetis non existentibus instrumẽtis, vel[i] alijs argumentis, probare debere fidem[k] D

[*] aliàs nõ existẽtib. instrumẽtis vos vel alijs argumẽtis probare, fidẽ precibus &c.

1 Al. ane tenent Sa... de Pau.

S Tatum tuum.] CASVS. Manumissionis tuæ instrumentum amisisti: non ob hoc status tuus periclitatur.

l Certi iuris est.] si aliæ sunt probationes, vt & s̄. e. l. j. nam & sine instrumẽtis de statu probatur, vt s̄. tit. j. l. j. & j. de libe. cau. l. nec omissa, & j. de nupt. l. si vicinis.

S I solennibus.] CASVS. Princeps quendam dimisit à militia, concessis & in scriptura redactis priuilegiis, quæ priuilegia consueuerũt honestè dimissis à militia concedi: an ei obsit amissio instrumentorum quibus continebantur priuilegia, quo minus vtatur priuilegio veteranorũ, quæritur? Resp. q non; si aliàs habet probationes de missione honesta.

m Si solennibus stipendijs.] excursis vel finitis. Accur.

n Honestè.] vel causarie. secus si ignominiose, vt ff. de his qui not. infa. l. ij. §. ignominiæ.

o Sacramento.] qd faciebant, vt ff. ex quibus cau. maio. l. penult.

p Si alijs.] cum nõ sis in quasi possessione priuilegiorum, aliàs præsumitur pro te q sis honeste missus. Vel negabatur miles fuisse, vnde probat militiam, alias præsumitur honeste missus, vt arg. ff. de manumis. test. l. seruos. Sed nonne soli eius sacramento creditur, si ante fuerat bonus miles? Quidam q sic, vt ff. de re milit. l. non omnes, §. à barbaris. Vel dic, ibi solum volebat admitti ab hostibus rediens, hic autem etiam priuilegia petit. vnde hic plene probat, vt hic, & s̄. eo. l. j. Accur.

q Priuilegia.] quæ multa sunt, vt j. de vete. per totum, li. xii. & j. de excu. vete. & j. quando prouo. non est necesse. l. veteranis.

r Vsurpare.] in bonam partem. i. continue vti, vt ff. de vsucap. l. 2.

S I constiterit.] CASVS. Habebam proprietatem in fundo, cum Titius haberet vsumfructum, an si emptionis instrumentum proprietatis amisi, obsit mihi illa amissio quo minus proprietatem illam vendicare possim, quæritur? Dicitur q non: si aliàs constiterit penes me proprietatem fuisse.

s Proprietatem.] id est dominium rei possessæ.

precibus vestris adesse. PP. III. Kalen. Iun. Sabino II. & Venusto Conss.

Licet sit perditum instrumentũ manumissionis: potest tamen probari manumissio per testes. Pau. de Ca.

VI. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Lucido.

S Tatum tuum, natali professione perdita, mutilatum nõ esse, certi[l] iuris est. Dat. XIII. Kalẽ. Feb. Nicomediæ, Maximo. II. & Aquilino Conss. B

Aliquem esse militia perfunctum, & per consequens habere priuilegia veteranorum: amissis instrumentis, vel inde non confectis, potest probari per testes. Bal.

VII. Iidem AA. & CC. Zinimæ.

S I solennibus[m] stipendijs honestè[n] sacramento[o] solutus es: licet super huiusmodi re instrumenta (vt dicis) facta perdita sint: tamen si alijs[p] euidẽtibus probationibus C veritas ostendi potest, veteranorum priuilegia[q] etiam te vsurpare[r] posse, dubium non est. Dat. XV. Kalen. Iun. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Licet dominus perdat instrumentum proprietatis, propter hoc nihil accrescit vsufructuario. h. d. Bald. Vel sic: Factum fructuary nõ præiudicat proprietario probanti de suo dominio. Salic.

VIII. Iidem AA. & CC. Alexandro.

S I constiterit proprieta D tem[s] possessionis de

2 Et sic innuit qd quasi possessio priuilegii releuat quẽ ab onere pbãdi: qd displicet Ic. Cy. B. & B. p c. cum personæ, de priuileg.

3 Immo quãtũ ad cõsequendũ priuilegiũ hoc debet exp̄sse probari: nec sufficit quasi possessio priuilegij, cũ ius ei resistat. Pe. & Bar.

4 Sequuntur Paul. & B.

† In quibusdã Codic. b. legitur, Alexãdræ, & j. ex persona fructuarij.

Nullum

a Nullum.] vt ī. de vsufr. l. interest, & l. neque.
b Dominio.] nā possessionem posset interuenire, vt argu. ff. de vi & vi arma. l. cum fundum, & l. colonus.

I Nstrumentis.] CASVS. Habebam rem cum Titio communem, facta est diuisio nulla interueniēte scriptura, an ob hoc sit minus firma, vel minus ei stari debeat? quaeritur? Respon. quod non.

c Recte.] secus si nō recte, vt ī. commu. vtriusque iudi. l. maioribus, & facit. ff. fami. ercisc. l. non ideo.

d Irrita.] interueniēte stipulatione vel traditione, vt ff. de pac. l. diuisionis. Accursius.

C Vm instrumentis.] CASVS. Sicut venditio scriptura non interueniente rata manet, sic & ea interueniente & amissa non retractabitur.

e Cum instrumentis.] ratio est sequentium. sic & ī. de proba. l. cū res. Sed quid si conuenerit vt in scriptis fieret, sed amissa sunt? Respon. satis est satisfactum iuri: vnde non tollitur substantia veritatis, vt ī. eo. tit. l. testiū, in fi. sed in testamētis secus, vbi amisso testamento in scriptis deficit probatio secundum quosdam. Vel idem, si tamen sit publicatum, vt ī. de testam. l. 2. & facit supra, eod. l. 1. & infra de emancipat. l. 2.

Testiū in scriptis praestito, an deficiat probatio.

E Mancipatione.] CASVS. Si interueniēte scriptura filium tuum emācipasti: si per testes vel alia instrumenta ostendere poteris emancipationem iure factam: quominus valeat, amissio scripturae non obstat.

qua agitur, apud vos esse, prouidebit iudex ex persona fructuarij nullum prę iudicium dominio[b] vestro comparari propter amissionem instrumentorum. Da. XV. Ka. Mar. Diocle. II. & Maximiano. AA. Conss.

Licet non interueniat instrumentum, tamen diuisio valet. Bal.

IX. Iidem AA. & CC. Aristaeneto.

I Nstrumentis etiam non interuenientibus, semel diuisio recte[c] facta non habetur irrita.[d]

Ea quae possunt celebrari sine instrumentorum confessione, non perdunt vires ex instrumentorum amissione. Bal. Vel sic: Venditio valet etiā sine scriptura: ideo amisso instrumēto nō vitiatur, si aliter probetur. Sal.

X. Iidem AA. & CC. Victorino.

C Vm instrumentis[e] etiam non interuenientibus venditio facta rata maneat, consequēter amissis etiam quae intercesserant, non tolli substātiam veritatis placuit. Da. VIII. Kal. Nouemb. Retinalsi. AA. Conss.

Perdito actu potest emancipatio probari per testes, hoc dicit secundum Bald.

XI. Iidē AA. & CC. Theagenae.

E Mancipatione facta, et si actorū tenor non existat,[f] si tamen aliis in dubiis probationibus vel ex personis,[g] vel ex instrumentorum incorrupta fide[h] factā esse emancipationem probari possit, actorum interitu veritas conuelli non solet.[i] Da. III. Id. No. AA. Côss.

Breuis est & leuis. Vacua possessionis traditio potest probari testibus & instrumentis. Bald.

XII. Iidem AA. & CC. Dionysiae.

N On idcirco minus in vacuam[k] inductus B praedij possessionem donationis causa, quòd eius facti praetermissum[l] instrumentum asseueratur, hanc obtinere potes. Da. Id. Decemb. Nicomediae. AA. Conss.

Non debet credi protestanti super eo quod non apparet. Bald.

XIII. Iidem AA. & CC. Leontio.

A Pud eos[m] qui rē gestam[n] ignorauerūt, amissorum instrumentorum habita testatio nihil C ad probationem veritatis prodesse potest. Da. XVI. Kal. Ian. Nicomediae. AA. Conss.

Conflictus scripturarum ab eadē parte productarum, expellit substantiam probationis. h. d. ... Bal. Vel sic: Repugnantia scripturarum ab eadē parte productarum, facit illis fidem non adhiberi. Salic.

XIIII. Iidem AA. & CC. ad Seuerum com. [illegible]ianarum.

S Cripturae[o] † diuersae fidem sibi inuicem derogantes, ab vna eademq; parte prolatę, nihil firmitatis habere poterunt. Da. iiij. Kal. Maij, Viminatij. D CC. Conss.

f Non existat.] quia amissa sunt. sine his. n. non valeret. ī. de adopt. l. fi. & de emanc. l. iubemus, in fi. Quidā tamen dicunt sine scriptura fieri posse per l. istam, & ī. de emanci. l. 2. & l. praedicta iubemus, loquitur in absente emancipato, & alia loquitur in adoptione.

Emācipatio an valeat sine scriptura.

ADDITIO. Paul. de Castr. hic dicit primam expositionem sine opinionem huius gl. tenendam reprobata secunda, quod etiam Bart. hic dicit esse tutius propter. l. ne in arbitris. ī. de arbitris, & c. quoniam contra, extra de proba.

g Ex personis.] i. ex testibus.
h Fide.] vt ea priuata scriptura aduersarij.
i Non solet.] vt s. eo. l. 1.

a N On idcirco.] CASVS. Si praedium mihi donasti, & in vacuam possessionem praedij me induxisti: an ideo minus valeret donatio scriptura non interueniente, quaeritur? Dicitur quod non, nec retractari potest.

k In vacuam.] quādo nec alius possedit, nec est in possessione, vt ff. de act. e. empti. l. 2. §. 1. & l. 5. Accur.

l Praetermissum.] vt ī. de acqu. poss. l. minus, & de contrahē. empt. l. non idcirco, & s. de rei vendic. l. quotiens, & ī. de dona. l. in extraneos.

A Pud eos.] CASVS. Mutuasti tibi. x confectum est instrumentum. amisi illud, vocaui vicinos, & coram eis protestatus sum de amissione instrumēti an huiusmodi protestatio valeat vel proficiat ad debitae quantitatis probationem, vel ad probationem amissionis, quaeritur? Dicitur quod non. & sic dic quod apud eos. i. vicinos. Vel sic, coram iudice coram quo te volebam conuenire, protestatus sum me instrumenta amisisse, qui de veritate contractus ignorauit. an mihi prosit illa protestatio, quaeritur? Dicitur quod non. & sic dic apud eos. i. iudices.

m Apud eos.] s. iudices secundum M. & sic est argumen. à contrario sensu, quod secundum conscientiā debeat iudicari. Vel dic, apud eos. i. testes, vt s. quod met. ca. l. metum, & ī. de transaction. l. si maior. 1.

† Côc. ex tenore, extra de rescriptis, & c. ipsa ri, de ti. in ...

n Gestam.] i. amissionem. vel dic, id est veritatem contractus.

S Cripturae.] CASVS. Volo probare fundum Titianum ad me pertinere proprietatis ratione: produco instrumentum, quo cōtinetur quod illum fundum emi, & mihi traditus est in solidum. Item produco aliud instrumentum, quod in illo eodem die fuit mihi constitutus vsusfr. in eodem praedio. Dicitur quod tales scripturae sunt diuersae, immo potius aduersae: vnde non prosunt mihi. Est. n. impossibile quod eodem tempore sim dominus in totum, & habeam vsumfr. tantum formalem. alias pone exemplum ad l. istam, & dic vt in gl.

o Scripturae.] scilicet publicae ambae. si autem altera est priuata, stabo publicae, cum sit dignior, vt ī. de contrah. stipul. l. optimam, in fin. Pone casum in diuersis, ita quod nō aduersis directo, nec per mediū, vt ecce profero duo instrumenta

Casum pone.

instrumenta, in quorum uno continetur me fructuariũ, in altero me proprietariũ. quod non placet, quia utrumque potest esse verum, si diversis temporibus ad me pervenerit vsusfructus & proprietas, sed eodẽ tempore nõ possum esse vsufructuarius formali vsufructu, & proprietarius, cũ sua res nemini seruiat, ut patet ex definitione usufructus, ut insti. de usufru. in princ. sed secundum hoc esset exemplum in aduersis directo. nã directe sequitur, si sum usufructuarius, ergo non proprietarius, & econtra. Pone ergo quòd profero unum, quo continetur me solummodo emisse, aliud quo continetur quòd cũ uxore mea eandem rem emi, & eadem die, & alijs testibus praesentibus. Vel in uno me emisse, in alio mihi donatum fuisse, & eadem die, quod non est verisimile, & ideo neutrũ valet, ut hic. Potest etiam poni in diuersis, ita quod aduersis non directo, sed per medium, ut si produco unũ quo continetur quòd x. mihi ꝓmisisti Bononiae, aliud quod dicit te promisisse mihi decem Romę, & habent eandem diem, neutri statur per l. istã. sic & cum dico, homo est animal, & homo non est substantia, haec sunt diuersa, ita quod aduersa, non directo, sed ꝑ medium. Sed quidam dicunt Ioan. in diuersis tantum legisse l. istam, ita ꝙ non in aduersis. quod falsum est. sed dixit ꝙ in eis poterat intelligi nihilo minus tamen & in aduersis, vt dixi. si haec sunt in contrarijs per obliquum, multo magis si sunt directo contraria, sibi derogant, vt in primo exemplo, quando dicitur eodem tempore me vsufructuarium & proprietarium. Sed quidam contra, & dicunt standum digniori. Praedicta autem seruantur qñ ab eadem parte producuntur, ut hic. si autem vnum ab una parte producitur, aliud ab alia, statur digniori, ut. j. de contrahen. stipu. l. optimam, in fin. Et no. ꝙ non potest aptari pro concor. huic. l. ff. de reg. iur. vbi repugnantia. quia ibi eadem scriptura sibi erat contraria. Item intelligimus illam de repugnantia perplexitatis verborũ, vt ff. de cond. insti. l. si Titius. uel iuris, ut patet: ff. de usu & hab. l. nec seruum. §. fi. & l. usus pars, & de serui. l. uiae. Sed quidam (ut H.) intelligunt eam in testamento duobus codicibus scripto, ut dicitur instit. de testa. §. fi. & in uno contineri Stichum legatum Titio, & in alio legatũ Seio: neutrum ualet. sed si in eodẽ esset talis diuersitas, tunc distingue vt diximus. j. de test. l. si vnus. Item contra, huic. l. ff. de probat. l. cum de aetate. Solu. ut ibi. An autem idem in testibus diuersa uel contraria dicentibus ex una parte productis? M. idem; arg. j. eo. l. in exercendis. B. contra, quia potuit sibi prouidere, quod non est in testibus. Vel aliud in testibus ideo, quia uidentur ab utraque parte producti, licet una pars inducat. Vnde sicut in instrumentis à diuersis partibus prolatis statur digniori, ita in testibus pluribus & melioribus stabitur, ut ff. de testi. l. ob carmen. §. si testes, & l. 3. §. 1. & in authen. de testib. §. si uero quaedam, col. 7.

Instrumenta repugnãtia an probent.

Testes diuersa uel contraria dicẽtes, an probent.

ADDITIO. Aduertas ꝙ haec. l. habet locum non solum in actore, sed etiam in reo. nam licet reus possit uti contrarijs defensionibus. l. nemo ex his. ff. de reg. iu. tamen non potest uti contrarijs probationibus, ut dicit Ioan. An. in c. imputari, extra eod. tit.

Tantum valet instrumentum ad probandum, quantum depositiones testium, & econuerso. h. d. & ista lex ponit regulam quae fallit in multis casibus, in quibus ad substantiam rei requiritur scriptura, & per consequẽs etiam ad probationem, qui ponuntur per gloss. in c. 1. de censib. lib. 6. & in Specu. de instru. edit. §. restat. secundum Pau. de Cast.

XV. Imp. Constantinus A. ad populum.

IN exercendis[a] litibus eandem vim obtinent tam fides instrumentorũ, quàm depositiones testiũ. Dat. Romę. XII. Kal. Aug. Gallicano & Basso Cõss. B

Ex contractu in scriptis non oritur ius, nisi completa scriptura munda & sine uitio in forma in qua fieri consueuit, & contractu absoluto, id est pro perfecto habito inter partes, interim dum differtur, locus est poenitentiae, & licitum est recedere à proposito, saluo quod praecedẽtibus arrhis arrha perdũtur ex poenitẽtia. Et haec lex dat formam non futuris solum, sed & praeteritis & perfectis, nisi quaestio sit sopita transactione vel sententia, & nisi in contractibus veterũ emptionum in quibus seruari debent statuta veterum, vt hic no. h. d. secundum Bald.

XVI. Imp. Iustinianus A. Menae. P. P. P.

COntractus[b] venditionum, vel permutationum, vel donationum, quas[c] intimari non † est necessarium, dationes ẽt arrharũ,[d] vel alterius cuiuscunq; causae, quas tamẽ in scriptis[e] fieri placuit, transactionum[f] etiam,

† In quibusdam exemplarib. deest negatio, non.

a IN exercendis.] Materiam istius l. tractant doc. tam legistae quàm canonistae in c. cum Ioannes, extra eo. ti.

a In exercendis.] tantum ualent duo testes, quantũ instrumentum, ut hic. unde licet duo reprobent priuatum instrum, ut j. de contrah. stipu. l. optimam, non tamen reprobant publicum; ut hic. tres autẽ uel quatuor sic, ut. s. de probat. l. cum precibus, & extra eo. c. cũ Ioan. nisi esset tale, cui esset standũ praesumptione iuris, & de iure, ut j. arb. tu. l. fin. Sed est contra in auth. eo. §. si uero tale aliquid, coll. 6. ubi plus uiuae uoci credi uidetur q̃ mortuae: sed ibi ex una parte erant instrm & testes qui pro eo testificabãtur, ex alia solũ instrm, unde praeualent duo. Item uidetur contra. s. ti. j. leg. 1. sed expone ut ibi. Et econtra fallit hęc regula in multis casibus qui non probant nisi per scripturã, ut diximus s. de pact. l. pactũ qđ bona. Vide hos casus collectos p Io. And. ĩ c j. de cẽsib. li. 6.

Testes & instrumẽta aequiparantur. & concor. gl. in c. cũ uenisset, super uerbo, testimonis, extra de test. circa prin.

COntractus.] CASVS. Contraxi cũ Titio uẽdendo forte uel permutando, & confeci instrm super contractu, ita ut ex scriptura non solũ probationem habeat, sed ẽt capiat substantiã. Dicitur ꝙ contractus talis uel alius quicunq;, puta donationis, uel trãsactionis, nullam obtinebit firmitatẽ, nisi abbreuiatura quam facit tabellio in quaterno suo uel schedula, in mundũ sit recepta, & nisi in instro partes se subscribant. antequam n. mundum sit cõpletum, ex abbreuiatura sola nulla dicitur obligatio, nec ex ea abbreuiatura agi põt, nec potest cõpellere venditorem ut rẽ tradat, uel ut teneatur ad interesse meum, & hoc in prima. Haec uera sunt & locum hñt in instrumentis quae fiunt post l. istã, & in illis instrumentis quae tunc erãt cępta, nisi super his transactũ sit. i. iudicatum sed in instra emptionalia, quae erant cępta tpe istius legis, debent compleri per iura, secundũ ꝙ locum habent ante. l. istã, & hoc in secunda. Si uero dedi arrhas, & nolo ꝑficere cõtractũ, ego emptor eas amitto. Si uero uenditor nolit adimplere cõtractũ ꝑ traditionẽ rei, restituet arrhas quas accepit, ĩ duplũ, & hoc ĩ tertia. C

b Contractus.] hac. l. dr qñ contractus debet perfici in scriptis. Contractus prout refertur ad donationem & transactionem, impropriè ponitur, prout ad alia, propriè, ut. ff. de uerb. sig. l. Labeo. §. contractum. Dicitur ergo hic contractus, eo ꝙ conueniunt sic inter se. Ac. D

Cõtractus ponitur ꝓprie & improprie.

c Quas.] s. donationes, & dic de illis quae non excedũt quingentos solidos, ut j. de don. l. pen. Alij dicunt quando fiunt inter coniunctos, exigi scripturam, etiam j. cã summam, ut j. de don. l. data. quod non placet.

d Etiam arrharũ.] ut in sponsalibus exercendis, ut j. de sponsali. l. mulier. Et est hic arg. contra M. qui contractus arrharum sit contractus per se, ut ff de act. em. & uend. l. ex empto. §. is qui uina, & sic potest hic locum habere condictio ob causam, ut no. ff. de condic. ob cau. l. si.

Arrharum cõtractus an sit contractus ꝑ se.

e In scriptis.] s. ut aliter nõ ualeat nisi ĩde scriptura facta: ar. s. de proba. l. cum res, secundum Ioan. uel secundum B. & Azo. quando in contractu uel ante conueniunt ut scriptura inde fiat, gerentes in animo nõ prius cõtrahere, quàm scribatur. secus si à principio simpliciter contrahant, & postea ad probationem fit inde scriptura.

f Transactionũ.] impropriè dr cõtractus, & sic in conditione

quas in instrumento [a] recipi conuenit: non aliter vires habere sancimus, nisi instrumenta in mundũ [b] recepta, subscriptionibusque partium confirmata, & si per tabellionem conscribantur, etiam ab ipso completa, & postremo à partibus absoluta [c] sint, B vt nulli liceat prius quàm hæc ita præcesserint, vel à scheda conscripta (licet litteras vnius partis vel ambarum habeat) vel ab ipso mundo, quod necdum est impletum vel absolutum, aliquod ius [d] sibi ex eodẽ contractu vel transactione vendicare: adeo vt nec illud in huiusmodi venditionibus liceat dicere, ꝙ precio statuto necessitas venditori imponatur vel contractũ venditionis perficere, [e] vel id quod emptoris [f] interest, ci persoluere. Quę tam in postea conficiendis instrumẽtis, quàm in his quæ iam scripta, [g] nondum autem absoluta sunt, locum habere præcipimus, nisi iam super his transactum sit vel iudicatum, quæ retractari non possunt: exceptis emptionalibus [h] tantum instrumentis iam vel in scheda, vel in mundo conscriptis, ad quæ præsentem sanctionem non extendimus, sed prisca iura in his tenere concedimus.

¶ Illud etiam adiicientes, vt in posterũ si quæ arrhę super facienda emptione cuiuscunq; rei datæ sunt, siue i scriptis, siue sine scriptis: licet nõ sit spãliter adiectũ quid super iisdem arrhis nõ ꝓcedẽte cõtractu fieri oporteat: tamẽ & qui vendere pollicitus est, venditionem recusans, in duplum eas reddere [i] cogatur, & qui emere pactus est, ab emptione recedens, datis à se arrhis cadat, repetitione [k] earum denegãda. Dat. Ka. Iun. Da. N. Iustiniano. A. II. Cons.

C *Iudices possunt committere examinationem absentium testium iudici illius territorij vbi testes degunt, & mandare partibus quòd ibi compareant: & hoc siue testes producantur ad probationem, siue ad alicuius instrumenti reprobationem. hoc dicit. Vel sic: Testium vel instrumentorum receptio potest ex causa committi iudici alterius territorij. h. d. not. Bald. Vel sic: Siue testes petantur examinari ad probationem principalis negotij, siue ad comprobationem alicuius instrumenti producti: iudex potest cõmittere examinationem absentium iudici illius territorij quo testes degunt, commonereq; partes debet, vt assint delegationi sacramentis ab ipsis testibus præstandis. h. d. & not. Sal.*

D XVII. Idem A. Mennæ P. P. P.

ditione indebiti, vt inst. quib. mo. re contrahitur ob. §. A item is quoque. sed quia consensu fit transactio: ideo sic dicitur secundum Ioan.

a In instrumento] quæ dicuntur vulgo rogationes secundum Io. & schedula, vt hic subiicit, est breuiatura & protocolum, vt in auth. de tab. §. illud, col. 4.

b In mundum.] mũdum vocat instrumẽtum in quo post tractam rogationẽ omnia comprehenduntur. & dicitur à mundicia, eo quòd sine vituperatione debet esse.

c Absoluta.] i. subscripta à partibus, vt in authen. cod. §. sed & si instrumenta, & §. oportet, coll. 6.

d Aliquod ius.] actionis vel obligationis.

e Perficere.] i. adimplere. nam perfici dicitur statuto precio, vt j. de peri. & commo. rei vend. l. 1. sed adimplere dicitur ꝑ traditionem, vt ff. de act. empt. l. si quis alienam.

f Vel id quod emptoris.] contra M. facit, qui dixit venditorẽ præcise teneri ad rẽ tradendam, vt not. j. de act. emp. l. si traditio. item quid si tradat venditor ante mũdum completũ: an dominium transferatur? Bul. aliquando dixit ꝙ non, sed postea mutauit consilium, dicendo ꝙ sic, vt not. s. de suf. fra. l. vnica. & pro hoc ꝙ transeat dominium ex inutili contractu, est. ff. de dolo. l. & elegãter, in principio. Item in contractu conditionali, vt ff. de iure dot. l. dotis. 1. §. fina. & l. sequen. & l. stipulationem, & infra de donatio. ante nupt. l. cum veterum. Item quomodo rem repetet, cum non possit precium petere? Respond. condicet rem condictione sine causa. nec obst. quod dicere solemus, ex contractu nominato traditum non posse condici, quia non est contractus nominatus, cum non sit adhuc perfectus, sed tantum initiatus. Sed de vsucapione potest quæri: si dominus non est tradens, an causam vsucapiendi præstet? Respond. non. nec mirum: nam cum sponsa tradidit sponso res, licet conditionalis sit treditio, vt ff. de iure dot. l. plerunque. §. si autem. fit tamen res sponsi, si hac mente tradat: vel nisi appareat quod actum sit: sed non vsucapit dotem, nisi post nuptias secutas, vt ff. de vsucap. pro dote. l. 1. & [illegible]

g Iam scripta.] ante legem istam.

h Emptionalibus.] secunda exceptio.

i Reddere.] condictione ex hac l. vel officio iudicis, vel actione ex eo contra. vt ff. de action. empti. l. ex empto, §. is qui vina, & de contrahend. empt. l. sed Celsus. §. 1. Et intellige dari directam ex empto, cum contractus tenuit: vtilem, quando non tenuit: quia mundum non erat completum. Sed quidam non dãt actionem ex eo contractu hoc casu. Item si quis est passus dãnum arrharum, an nihilo minus teneatur ad interesse? Respõ. non, secundum M. & Azonem. ista est ratio, quia in datione arrarum videor ponere ipsum meum, argument. ff. de precario. l. & habet. §. cum quis, & infra de executio. rei iudi. l. si causam, & infra de iure deliberand. l. fin. §. si vero postquam, & §. sin autem hoc aliquis, & supra de reb. credi. l. generaliter. §. siue autem, & ff. quemad. testa. ape. l. sed & si quis, & infra de pac. do. l. fin. §. 1. & supra de procura. l. maritus, & ff. de actio. & obligat. l. obligationum fere. §. fin. vbi tacite fit nouatio. Aut ergo agatur ad arrhas, aut ad interesse tum, & in eo computentur arrhæ? Sed H. dixit, si agitur ad arrhas, nihilo minus potest agi ad interesse. & forte quod consecutus est pro pœna, id est arrhas, in interesse computabit, quia cum possit petere legalem & conuentionalem, petita vna videtur in residuo tantum agi, argumen. ff. vi bon. rap. l. 1.

k Repetitione.] denegandá, venditore contento hac pœna secundum nos, vt modo dixi in emptore. Et not. secundum H. ꝙ non dico referre quantũ ad ista, an sit data arrha loco pcij & arrhæ, vel arrha tantum, quia illud ad aliud interest, vt dicetur. j. quando liceat ab emptio. disc. l. 1. & 2.

IVdices.] CASVS. Habebam causam cum Titio, Bononiæ erant testes. nouerunt de causa Mutinæ. Dicitur quòd iudex illius ciuitatis coram quo ventilatur quæstio, potest mittere litigantes Bononiã, vel procuratores suos: & ibi testes ferent testimonium præsente vtraque parte, quæ est coram iudice Mutinen. & postea negotium ad priores iudices reuertetur. Et quòd ita possint iudices facere, probatur per quandam constitutionem Græcam quam non habemus. Idem est si profera instrumentum quod dicitur suspectum, quia si testes alibi sunt per quos probare possim veritatem huius instrumenti,

Scheda quid est, Mundũ.

Dñium an transferatur ex inutili cõtractu.

Arrhas ꝑdens ad nullum aliud interesse tenetur.

instrumenti, debet iudex permittere vt accedam ad locum in quo testes degunt, & ibi recipiantur eorum testimonia, quæ postea ad priorem iudicem referentur.

Iudices, [a] siue in hac inclyta vrbe, [b] siue i prouinciis, secundum ea quæ disposuimus, [c] vt possint si hoc perspexerint, occasione testium in aliis locis degentium litigantes vel procuratores [d] eorum ibi destinare, vt depositionibus [e] sub vtriusque partis præsentia † factis, res [f] ad eos referatur: etiam in illis seruare volumus, qui prolatis instrumentis fidē adhibere exiguntur, [g] vt si poposcerint, in aliis locis id eis facere permittatur: & hoc si iustè peti iudex inuenerit similis [h] proferatur sententia, [i] vt postquam in locis opportunis fides instrumento data vel minus [k] data fuerit, referatur negotium ad priorem [l] iudicē. Dat. VIII. Id. April. Decio V. C. Conss.

IN AVTHEN. De testi. §. & quoniam, & §. hæc omnia, colla. vij. constitu. ij.

Receptio testium potest committi in ciuilibus causis, non in criminalibus. Bal. & Sal.

a Iudices.] s. iubemus, vel sancimus, subaudi: vel volumus, quod est ĩ. & incipe cōstructum, ea quæ.

b Vrbe.] Roma veteri vel noua, per excellentiam, vt insti. de iure natur. §. sed quotiens. Acc.

c Disposuimus.] id est ad similitudinem eorum quæ statuimus. s. de iuram. calum. l. 2. §. sin autē, & de reb. credi. l. penul. § fi. & secundū hoc subaudi, ea: & subaudi, sancimus iudices, &c. Vel verius dic, statuimus i Græca lege quam nō habemus. Acc.

d Vel procuratores.] aliàs vel procurator: & tunc plana ē. aliàs, uel p procuratores, & tūc dic vel pro etiam, vel saltē.

e Depositionibus.] i. iuramentis, non autem dictis, vt diximus. s. de testi. l. penult.

f Res.] i. negotiū, & hoc vt facilior sit probatio, vt hic, & s. vbi de ratio. l. fin. & ff. de incen. rui. nau. l. ne quid. §. de his, & vt testes à suis non auocentur negotiis, vt ff. quemad. testa. aper. l. sed & si quis ex signatorib.

g Exiguntur.] quia suspecta videtur prima facie, vt s. de prob. l. penul. vnde per testes absentes vult dare fidem instrumento.

h Similis.] scilicet ei quæ dicta est supra, proxi. respō. s. vt possint destinare litigantes, vel procuratores eorum.

i Sententia.] interlocutoria, vt ff. de arb. l. qualem. §. fi.

k Minus.] i. non.

l Priorem iudicem.] respectu eius apud quē sunt attestationes productæ, dicitur prior iudex.

Apud.] CASVS. Hæc generaliter sunt vera quæ dicta sunt, siue petantur testes de prouincia in prouinciam, &c. & quod dictum est, q iudex istius ciuitatis debet partes mittere ad loca in quibus testes degūt, habet locum in causis ciuilibus. In criminalibus debent duci testes coram iudice coram quo causa ventilatur, qui pōt eos subiicere tormentis, si eos inuenerit vacillantes. Et not. q dicta testiū non debent manifestari alicui de partibus. sed debent claudi sub sigillo iudicis qui recepit eorum dicta: & debent ista testimonia sic recepta referri ad priorem iudicem.

m Eloq.] i. ordinarium. & subau. recipiantur testes. Sed contra videtur in auth. vt def. seu fun. §. illud, coll. 5. vbi dicit non demandari testium receptionem. Sed dic, habenti iurisdictionem potest demandari, vt hic, nō habēti, non, vt ibi. vel ibi testes erant præsentes: hic non.

† Cōc. c. 2. cū glo. sup uerbo, admonēdus, extra de testi.

Apud eloquētissimū [m] aliquem iudicem vel defensorem ciuitatis, siue à prouincia in prouinciā, vel ab vrbe in vrbem, siue ab vrbe in prouinciā hæc petantur, sed hoc in ciuilibus tantummodo causis. Nam in criminalibus testes apud iudices repræsentandi sunt, & cum res exegerit, [n] tormentis † subiiciendi. [*]

† Cōc. 5. q. 5. c. illi qui.

* al. ut cū res, &c. subiiciantur.

Sicut creditor tenetur facere debitori soluenti apocham solutionis, ita econtra debitor creditori facere vnā antapocham, in qua contineatur se soluisse debitum creditori, quod est necessarium in annuis vel menstruis debitis. Bal. & Sal.

n Exegerit.] quia vasillant, vt ff. de quæst. l. ex libero, in princ. & l. vnius. §. testes. & s. de testi. l. nullum, & in auth. de test. §. 1. col. 7. const. 2.

XVIII. Idem A. Demostheni præfect. præt.

Plures [o] apochis [p] vel redituum vel vsurarum perceptis, [q] siquā do super his fuerit dubitatio exorta, eas [r] habere se negando, ius agentium faciunt vacillare, [s] cum coloni aduersus dominum certantes, & sibi iniquam forte libertatē vēdicātes,

Plures.] CASVS. Locaui tibi fundum, conuenisti vt dares mihi omni anno certam pensionem, puta x primo anno soluisti, secundo & tertio, &c. vsque ad. xx. ann. de hac solutione feci tibi scripturam, in qua confessus sum q tantum recepi nomine solutionis, & ei subscripsi, & tibi & nō mihi parta est securitas. elapsis. xxx. annis tenuisti, nec aliquid recognitionis gratia soluisti. qualiter mihi succurrendum sit, quæritur? Dicitur quod duplici via. vna est, vt retineam exemplum illius apochæ quam dedi tibi, & vt in ea te subscribas. vel si faciam apocham de recepto, possum petere vt facias antapocham de soluto, in qua contineatur q a me talem fundum recepisti sub annua pensione, & quolibet anno tantum soluisti nomine pensionis. & si hæc duo non faciā, nullum generabitur mihi præiudicium si habeam alias probationes, cum id quod pro me introductū est, in læsionē meā non debeat retorqueri. Hæc quæ dicta sunt in colono possunt intelligi in debitore qui tenetur mihi in c. sub vsuris, & per. xxx. ann. vsuras soluit, & ei de recepto feci apocham, & eandem dicat præscripsisse contra me in personali actione, qua mihi tenebatur spacio triginta annorum.

o Plures.] scilicet debitores vel coloni, vt subiicit.

p Apochis.] Apocha est [1] de receptis, puta confiteor me recepisse tantum, & à creditore fit. & datur debitori, vt ff. de condi. inde. l. fi. § Titius, & ff. de fur. l. qui tabulas. § apocha, & de accepti. l. si acceptolatum, §. 1. Antapocha vero est de solutis, & à debitore fit in hunc modum: Confiteor me tantum vsurarū nomine vel pensionis soluisse. & creditori datur. & dicitur ab ante, quia fit ante apocham, secundum Io. Alij [2] vt B dicunt antapocham scripturam debitoris. s. qua confitetur se debere, quod diximus apocham, [3] & dicunt ab anti, quod ē contra: quia fit contra primam obligationem, vt quia dicitur, confiteor me debere. quam vocant apocham. Tertij vt Ia. dicūt q creditor scribit duas apochas, & dat eas debitori, vt vnam sibi retineat, & in alia se subscribat, & reddat eam creditori. quod non placet, vt hac. l. §. 1.

q Perceptis.] a dominis.

r Eas.] s. apochas.

s Vacillare.] per negationem enim res fit dubia, vt hic, & s. quibus ad lib. procla. non lic. l. 3. & de acquirend. possess.

1 Istud est de mente Bart. & B. Apocha Antapocha.

2 Et male, ex mente Bart. & P.

3 Et bene, P. & sic ēt apocha dr̄ scriptura I qua debitor cōfitet se debere creditori ex aliqua cā sm eūdem.

possess. l. nemo.

[a] Temporalem.] immo est perpetua, quæ est .xxx. ann. sed .x. vel .xx. esset temporalis. sed expone temporalem, i. causam habentem ex tempore. Item not. hic quod annuę præstationi præscribitur .xxx. an. quod est contra M. [t] vt plene dices. j. de præsc. xxx. ann. l. cū notissimi. § fi. Item ar. huius l. dixerunt qdā quod si .xxx. an. cessat in solutione colonus, fit domino præiudicium, & amittit possessionem: sed aliud si soluit, vt j. de præscr. xxx an. l. male, & ff. de vsur. l. cū quidam. §. diuus. sed nos [2] non distinguemus an soluerit, vt ff. de acq. possess. l. quāuis. §. 1. vel non, vt j. de præscri. xxx. an. l. 2. & ff. de vsur. l. cum quidam. § diuus, & dicta l. male.

[b] Si voluerit is qui.] s. dominus vel creditor.

[c] Exemplar.] s. apochæ.

[d] Eius.] s. debitoris. Et dicitur apocha ista scriptura facta in præiudicium creditoris. Antapocha quā facit dominus in præiudicium coloni vel debitoris.

[e] Imponenda.] per conditionem ex hac l. Et dic reddere, id est dare, vt ff de verbo. significatio. l. verbum reddendi. Vel dic proprie: quia primo debitor facit antapocham continente tantum se soluisse, & creditori dedit, & creditor subscripsit, & debitori reddidit. repetit ergo nunc illā antapocham, cum illi pro eo faciat in eo quod creditor subscripserat, dūmodo det debitori apocham. vel faciat apocham, in qua faciat debitorē subscribere, & nō repetet antapochā.

[f] Aequitatis.] vt s. de legi. & consti. l. quod fauore, & j. de secun. nupt. l. generaliter. §. 1. & ff. de leg. & senatusc. l. nulla. Accur.

[1] Cuius opinio est vera cū intelligēdo in annua pstatione non respectiua ad aliam principaliorē, sed æque principalem. Pau.

[2] Intellige gl. procedere nisi colonus interuertisset possessionem domini, quia ab eo tpe inciperet pscribere 30 ann. sm Pau. & Sal.

[3] Cōc. cū hoc dicto gl. super vbo, monumenta, in ca. significauit, in med. extra de testi.

vel debitores creditoribus suis temporalem [a] præscriptionem opponere cupientes, ad easdem inficiationes perueniunt.

¶ Quod resecantes, iubemus vt in pręfatis casibus vel aliis priuatis similib. si voluerit is qui [b] apocham conscripsit, vel exemplar [c] cū subscriptione eius [d] qui apocham suscepit ab eo accipere, vel antapochā suscipere, omnis ei licentia hoc facere cōcedatur, necessitate imponenda [e] apochæ susceptori antapocham reddere: ita tamen, vt si hoc is qui apocham conscripserit, facere neglexerit, vel non curauerit: nullum ei præiudicium ex eo quod antapocham non recepit, generetur: cum hoc quod pro quibusdam introductum est, inferre eis iacturam minimè rationi conueniat æquitatis. [f] D. XII. Kal. Octobr. Chalcedone, Decio V. C. Cons.

Ex scriptura priuata prius approbata, item ex scriptura forensi. i. facta coram iudice, & ex scriptura publica fit comparatio literarum. & hi qui eam faciunt, debent solenniter iurare quod faciant remoto odio vel gratia, & absque corruptione alicuius precij. Bald. Vel sic: Comparatio literarū potest fieri ex scriptura forensi, vel publica, vel etiam priuata, prius tamen approbata. & hi qui comparationem habent, facere debent prius formas hoc scripta iurare. Et hoc est seruandum vbique et in comparationibus faciendis, non tam factis retractandis. Sal.

XIX. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

COmparationes [g] literarum ex chirographis [h] fieri, & aliis instrumentis quæ non sunt publicè [i] confecta, satis abūdeq; occasionem criminis falsitatis dare & in iudiciis [k] & in contractibus, manifestum est.

¶ Ideoq; sancimus [l] non licere comparationes literarum ex chirographis fieri, nisi trium testium habuerint subscriptiones, [m] vt prius [n] literis [o] eorū [p] fides imponatur, vel ex ipsis hoc deponentibus, [q] siue cunctis, siue omnimodo duobus [r] ex his, sine cōparatione literarum testiū [s] procedente, & tunc

COmparationes.] Ista lex est solennis, & habet materiam intricatam: ideo diuiditur in tres partes: quia primo præmittit procemium. Secundo ponit statutum de causis. Tertio ponit statutum de modis. Secunda ibi, Ideoque. Tertia ibi, Omnes. CASVS. Olim fiebat comparatio siue similitudo de priuata scriptura ad priuatam: per quam multæ falsitates committebantur, vt si Titius tenebatur Seio in decem, & in instrumento confessus fuerit Seio in decem se teneri: ille negabat se instrumentum scripsisse, fiebant comparationes ad istam priuatam scripturam per aliam similem scripturam. Hodie vero non fiet comparatio literarum ex priuatis scripturis, nisi ipsæ priuatæ scripturæ. s. per quas vult probare, habeant subscriptionem trium testium: & qui superstites sunt, iurent quòd ipsi interfuerunt quando instrumentum fuit factum, & iurent se subscripsisse omnes, vel saltem duo. alioquin si iam decesserint, non procedet comparatio: nec aliter facienda est literarum comparatio, etiam si aliquis proferat instrumentum quo continetur quòd debeas mihi decem ad probandum illud quo continetur quòd debeam tibi. xx. facienda est etiam comparatio de instrumento publico ad instrumentum publicum, & de forensi ad aliud forense. & hoc in prima parte. Qui vero petunt comparationem, vel illi qui eam facere debent, vt puta partes in scriptura, iurabunt quòd neque lucri gratia, neque odio faciunt, neque fieri petunt cōparationem huiusmodi, sed bona fide. & hoc in secunda. habet autem locum hæc lex in omnibus iudiciis, & tantum in futuris negociis, non præteritis. & hoc in tertia.

[g] Comparationes.] i. assimilationes.

[h] Ex chirographis.] id est priuatis manibus scriptis. Accursius.

[i] Publice.] id est apud iudicem, vel per publicam personam.

[k] In iudiciis.] in iudiciis planum est. In contractibus dic ita, quòd emebam à te si tu ostenderes mihi instrumentum emptionale, quod ostendis, & ego habeo illud suspectū. tu probas per quasdā alias literas: & sic falsitas in contractibus committitur.

[l] Sancimus.] Nota propter futurum periculum cuitandum aliquid prohiberi. sic supra de reb. credi. l. generaliter, in princip. & ff. qui satisda. cogan. l. si fideiussor. §. fi. & de rei vend. l. si vero, cum l. præcedenti, & nau. cau. l. 1. §. 1.

[m] Subscriptiones.] hodie idē & si non subscripserint, si tamen interueniunt tres testes, vt in auth. e. ti. §. 1. & 2. & §. si tamen quisquā, colla. vj. fm H. vel verius hic loquitur de priuata scriptura, ex qua fit comparatio, & quia per eam uttos vincere vel iuuare aliam: ideo magis & solennis & authentica debet esse: ibi de ea ad quā. Itē ibi super summa maiore. l. aureorum. Vnde etiam tres exiguntur ibi vt iurēt; hic duo sufficiunt, vt hic subicit. Ac.

[n] Vt prius.] quam comparatio fiat.

[o] Literis.] dic. i. subscriptioni.

[p] Eorum.] testium.

[q] Deponentibus.] i. iurantibus.

[r] Duobus.] i. testibus. & facit pro M. qui dicit solēnitatē testamenti posse per duos testes probari: licet septem exigantur in compositione, quod diximus. j. de bo. pos. secundum tab. l. fin.

[s] Testium.] quæ literas fecerant alibi: & constat confecisse hic, ex eo quòd subiicit, comparatio efficiatur.

Sed

Sed quare tertij ad primum non sit recta via? Respon. in tertio non erant literæ cum testium inscriptione. Et, not. hic, & ex eo quod subijcit, si comparatio efficiatur secundum hanc l. plenam fidem haberi comparationi. sed per authen. non sufficit sola comparatio, quia oportet argumento alio eam iuuari, vt in authent. eod. §. si quis igitur vult, & §. sed & si quis aut mutui, & §. oportet autem iudicantes, & §. si vero nullus, & §. si vero tale aliquid cõtigerit, & §. si vero moriantur, & videtur committi iudici an plenam faciat fidem cõparatio. sed illud in publicis. i. priuatis secus: quia ibi aliud exigitur argumentum. & sic potes hic legere authẽ. at si cõtractus, &c. & ibi plene de hoc dices statim. Acc.

a Comparatio.] s. literarum contrahentium & subscribentium. quod si non inueniantur tales subscriptiones, fiat quod hactenus valuit, vt in auth. eo. §. si vero nullus horum. Accur.

b Aliter.] aliàs est non aliter, & hæc quoq; plana & alias naturaliter: & tunc dic. i. naturali ingenio alicuius: vel naturaliter, id est simpliciter natura literarum tantum inspecta. Variatio enim plerunque in literis etiam eiusdẽ inuenitur ex varijs causis, vt in authen. eo. §. 1. Accur.

A comparationes, diximus. nunc autem quomodo.

i Ab his.] s. peritis scriptoribus, quibus iudex committat: vt arg. ī. de re milit. l. semel, lib. 12. & in authen. de nõ alien. §. quod autem, coll. 2. Iurant autem duo alij hodie, scilicet qui inducit instrumẽtum ad comparationem, & qui petit eam fieri, quod non aliam habentes probationem veniunt ad comparationem, nec circa eã aliquid egerunt, quod possit veritatem abscõdere, vt in auth. eo. § si vero nihil, & sic (quod est mirabile in hoc casu) bis de calumnia iuratur. & est speciale. sed regulariter contra, per anteriorem authẽ. vt in auth. de his qui ingr. ad appell. §. si. coll. v.

ex huiusmodi chartula iã probata cõparatio [a] fiat. aliter [b] etenim fieri comparationem nullo concedimus modo, licet in semetipsum [c] aliquis chartam conscriptam proferat: sed tantummodo ex forensibus, [d] vel publicis instrumẽtis, vel huiusmodi chirographis quæ enumerauimus, comparationem trutinãdam. Omnes autem [e] comparationes non aliter fieri concedimus, nisi iuramento antea præstito ab his [f] qui cõparationem faciunt, fuerit affirmatum quod neque lucri causa, neque inimicitiis, neque gratia tenti, huiusmodi faciunt comparationem, & hoc obseruari tã in omnibus sacris nostris scriniis, [g] quàm in apparitione omnis sublimissimæ præfecturæ, necnon magisteriæ potestatis, cæterisque omnibus iudiciis quæ in orbe nostro constituta sunt: his omnibus in posterum obseruandis.

¶ Comparationes etenim iam antea factas retractari, extra periculum minimè est. Dat. XIIII. Kalend. April. Lampadio & Oresta Conss.

B

IN AVTH. De his qui ingrediuntur ad appellat. §. illud etiam iudicauimus. collat. v. constitutione. xj.

Adduntur ad l. C. alia duo genera scripturarum, ex quibus potest fieri comparatio, scilicet de scriptura quæ producitur per partem aduersam, & de sumpta ex archiuo publico. Paul. de Cast.

AD hæc, ex his literis quibus aduersarius tuus vtitur, & profert: rectè petis examinationẽ [h] fieri.

¶ Item & charta quæ profertur ex archiuo [i] publico, [i] testimonium publicum [k] habet.

C

IN AVTH. De instru. cau. & fid. §. oportet, & §. sequen. coll. vj. constitu. iij.

Ex duobus concurrentibus, scil. cet quod contractus sit factus in ciuitate & excedat libram auri, si produco schedulam manu tua scriptam de tali contractu, quã tu negas, non cre-

g Scriniis.] i. audientiis, sic dictæ quia in scrinio. i. in pectore principis sunt iura, vt infra de test. l. omnium. Vel quia consueuerũt ibi esse scrinij, vt patet in palatio Bon.

AD hæc.] CASVS. Dictũ est in l. antiqua quod potest fieri comparatio priuatæ scripturæ ad priuatam habentem subscriptionem trium testium, & ex publico & ex forensi instrumento. addit autem duos modos. Pone quod Titius profert scripturam contra me à se scriptam, quam dico veram. ego profero aliam contra eum, quam dico ab eo Titio esse scriptam, dicit quod bene potest fieri comparatio. Item si aliquod instrumentum de archiuo publico vel scrinio protero, fiet comparatio ex alia scriptura quæ producitur ex archiuo publico.

c In semetipsum.] hoc refertur ad id quod. s. dictum est ex priuata scriptura non fieri comparationem, nisi habeat subscriptionem trium testium: licet, &c. vt quia profers contra me instrumentum à Titio factum, quo continetur quod mihi debes. x. vt approbes aliud quasi ab eodem factum, quo continetur me debere tibi. c. Vel dic. D emptor nondum numerato precio instrumentum venditionis profert, vt res tradatur sibi. venditor negat eum scripsisse. vnde emptor producit prioris debiti instrumẽtum: in quo casu magis pro se quàm contra se facit. Sed hoc responsum corrigitur per authen. ad hæc. Item not. hic ex eo quod dicit, licet, &c. & si partes velint consentire comparationi, quod etiam consensu partium non potest aliter fieri comparatio, nisi secundum leges, vt argu. ff. de postul. l. quos prohibet.

d Ex forensibus.] i. eorum quæ conficiuntur in foro. i. in iudicio, puta acta quæ fiunt per tabellionem, & generaliter quæ formam publicam habent: sic dicta, quia eis vtimur in foro. Sed quæritur, an forensi instrumento nõ scripto per manum publicam, sit fides adhibenda vt publico? Respond. non. sed argu. contra. ī. de dona. l. in donationibus.

e Omnes autem.] Ex quibus instrumẽtis debeant fieri

h Examinationem.] per comparationes literarum, puta producis literas tuas vel alterius contra me, ego eas confiteor. Vel tu probas, & induco aliam priuatam contra te, quam dico te vel eundem fecisse, & id probo per comparationes literarum, quas cõtra me induxisti. Ideo corrigitur hic. l. comparationes, in eo quod dicit. licet in semetipsum, &c. Alij dicunt quod & hic est attestatio. i. triũ testium præsentia.

ADDITIO Dicas cum Pau. de Cast. quod l. C. in nullo corrigitur inquantum dicit, licet in semetipsum, sed loquitur in alio casu quàm ista authen. quæ loquitur quã do vna scriptura producebatur contra me per te, & alia per me contra te. At l. C. loquitur quando vtraque producebatur ab eadem parte, quo casu non potest fieri cõparatio, quia potest subesse manifesta fraus. ita dicit ipse Pau. ī l. proxi.

i Publico.] i. arca, in qua reponuntur publicæ scripturæ, vt ff. de pœn. l. moris. §. solet.

k Testimonium publicum.] Non dico quod publica sit, vel manu publica facta, quia sic nihil adderet, sed habet publicum

Iusiu calũniæ præstatur bis quãque.

† Conc. c. peruenit, post prin. 30. q. 1.

Infra foręsia quę, & vnde dicuntur.

Compara tiones ex quibus [illegible] neribus scri pturarum fiunt.

blicum testimonium, eo ipso ꝙ confitentur magistratus ex archiuo eam esse. vel eo ipso ꝙ talia erant signa in ea, qualia solent fieri. s. manu commentariensis, vt ff. de iur. fisc. l. in fraudem. § quotiens. Patet ex prædictis ex quinque generibus scripturæ fieri comparationes. Ex priuatis subscriptis, ex publicis, ex forensibus, 1 & ex his duabus quę sunt in hac authen. Sed an cuilibet, & à quolibet, vel contra quem libet? Respon. secundum Ioan. sic, cum simpliciter dicatur eam fieri. sed Hug. totum contrarium. Sic ergo dicit priuatę ad priuatum tantum probandum vel improbandum. Item forensis, ad forense tantum probandum vel improbandum. sic de publico & aliis: non autem publici ad forense, vel econtra, nec priuati ad publicum, vel econtra, cum etiam diuersa forma fuit proposita. Sed Azo dicit, quando ex vno genere ad aliud, si sint eiusdem formæ vt ecce forense & publicum: nam forense potest formã habere publicam.

1 Gl. super verbo vires post med. in c. quoniam contra, de proba. dicit ꝙ scripturæ notariorum iudiciorũ creditur sine testibus in his quæ geruntur in iudiciis: secus in contractibus.

ADDITIO. Aduertas ꝙ opinio Ioan. volentis inter scripturas diuersorum generum posse fieri comparationem, communiter tenetur per doc. reprobatis opinionibus H. & Azo. quia non tractatur hic de comparatione formæ extrinsecæ seu qualitatis, sed de substantia literarum, & formæ extrinsecæ earum, vt sciatur si ab eodem sint scriptæ, necne, secundum Bar.

ditur soli comparationi sine alio argumento, sine testificatione testium deponentium ꝙ viderunt eam per te scribi, licet non interfuerint contractui quod olim non requirebatur, sed soli comparationi stabatur, vt in l. C. quæ tamen per hãc corrigitur in hoc. Pau. de Cast.

AT si contractus fiat in ciuitate,[a] & vnam libram auri excesserit, omnimodo collationi[b] adsit argumentum[c] quodlibet, nec credatur ei soli.[d]

B

Instrumentum cuius fides semel est approbata, debet iterum produci si aduersarius dicit se velle & posse redarguere illud de falso. & si non producatur, habetur pro falso: nisi ille qui nõ producit, se perdidisse solenniter iuret: vel nisi sit lata sententia definitiua, quæ in rem iudicatam transiuit. hoc dicit not. secundum Bald. Vel sic: Postquam instrumento publico vel priuato in iudicio producto quis fidẽ imposuerit, non cogitur illud iteratò producere: licet de falso contra quẽ productum fuit, velit id redarguere: nisi petens iuret ꝙ credit se falsum illud posse probare, quia tunc cogitur iterum illud coram iudice criminaliter producere: nisi causa sit iam finita, & ex toto sopita: vel nisi iuret ꝙ instrumẽtum sit casu deperditum sine eius dolo vel culpa. & si hoc sacramentum præstare noluerit, instrumento nulla fides in causa adhibenda erit. hæc tota lex secundum Sali.

C

AT si contractus.]CASVS. Hoc addit, & dicit ꝙ si contractus fiat in ciuitate, & excedit libram auri, non credatur soli comparationi literarum: sed alij testes adesse debent qui de causa veritatem dicant.

a In ciuitate.]secus si in agris, vt statim dices.

b Collationi]i. comparationi.

c Argumentum.] alias augmentum. quod dicitur in ea auth. §. oportet.

Comparatio sola an plene probet.

d Soli]No. hic effectum comparationis. nam olim in totum credebatur, vt l. comparationes, & in authen. eo. in princip. Hodie vero quandoque committitur iudici, vt vnam qualemqualem inde assumat fidem, quod est in publicis, vt in authen. eo. §. si vero nullus horum. quãdoque plus etiam argumenti exigitur, vt hic, quandoque nullo modo, vt quando ab vna parte est instrumentum & vox viua, ab alia vero sola comparatio literarum, vt in authent. eod. §. si vero tale. licet quidam dicant aliter, scilicet plus testibus quàm instrumentis credi, quod est falsum. & habent hic authent. hodie magis, &c. quæ non legitur, sed intellige vt dixi & est ratio, quia aliter, &c. vt in authen. cod. §. 1. Item cautius fit hodie comparatio. nam distinguitur vtrum fiat contractus super minore summa libræ auri: & tunc indistincte duo testes sufficiunt, siue in scriptis, siue sine scriptis: siue à peritus, siue non: siue in ciuitate, siue extra, vt in authen. eo. §. vt autem. si vero vltra, si quidem imperitus, & in ciuitate & in scriptis, tunc quinque, vt in authent. cod. §. oportet. si sine scriptis, imperitus, vel econtra peritus,

Comparatio qualiter fit hodie.

A in scriptis, vel sine scriptis, tunc tres, vt in authent. cod. §. si quis igitur, & §. sed & si quis aut mutui, & §. sed & si instrumenta. Et dicitur in scriptis, quando id agitur vt non aliter valeat, nisi fiat scriptura, vt innuitur in authent. eod. §. & hæc dicimus, & supra eod. l. contractus, in princip. Ex prædictis autem instrumentis fit comparatio priuatæ quidem scripturæ, si supersint testes, & propriæ subscriptioni attestẽtur, vel ꝙ eis præsentibus est facta charta: & sic alio argumento iuuatur, vt hic, & in authentic. eod. §. 2. & 3. si autẽ est publica: tunc si superest tabellio cũ aliis qui interfuerunt, siue etiam ipse solus, non fit comparatio, sed creditur ipsi soli tabellioni. si vero non superest, sed minister vel annumerator superest, fit comparatio literarum tabellionis & signorum, & nõ subscribentium. sed si non superest minister vel annumerator: tunc etiã subscribentium fit comparatio, vt in authẽ. eod. §. si vero moriantur, & §. sequen. & hoc in vrbe. In agris serua legem veterem, vt in auth. c. §. hæc autem omnia, vt duo sufficiant: nisi contractus excedat. l. libras auri, vt s. si cer. peta. l. fi.

† Glo. super verbo, mandato, in c. 1. extra de procur. inducit hãc l. ꝙ si dubitetur de mandato procuratoris. quia sigillum est incognitũ, debet fieri fides de eo.

XX. Idem A. Iuliano P. P.

CVm quidam† instrumentum[e] protulerit, vel aliam chartulam[f] eique fidem imposuerit,[g] postea autem persona cõtra quam illa chartula vel instrumẽtum prolatũ est, quasi falsum[h] hoc constitutum redarguere nitatur: ne diutius dubitetur vtrum necessitatem ei qui protulit, imponi oporteat repetita vice hoc proferre, an sufficiat fides iã approbata: sancimus, si quid tale eueniat, eum qui petit iterum eam chartam proferri, prius sacramẽtũ præstare, ꝙ existimans[i]

CVm quidam]CASVS. Petebam à te. x. protuli instrumentum, apparuit suspectum. dedi ei fidẽ per duos testes. vis vt illud iterum producam, vt illud possis accusare de falso: an sis audiendus, quæritur? Resp. ꝙ sic, si iures propter calumniam hoc te non petere, & ꝙ credis illud posse arguere de falso: quo casu inscriptione facta, in qua obligabis te ad pœnam talionis nisi probaueris apud iudicem, compellar id iterum producere. & hoc in prima. Si vero dixi me illud producere nõ posse, quia perdidi, & illud non habeo: non aliter sum audiendus quàm si iurem me illud producere non posse. & hoc in secunda. Si vero nolim iurare, nullam pœnam sustinebo aliam, nisi ꝙ scriptura illa viribus carebit, & perinde erit ac si confecta non fuisset, & hoc in tertia. Quod autẽ dictum est, ꝙ possis petere iterato produci instrumentũ cum solennitate prædicta, verum est vsque ad sententiã, sed post non. & hoc in quarta.

D

e Instrumentum.]publicum.

f Chartulam]quancunque etiam priuatam, quãdo est producibilis.

g Imposuerit.]cum appareret suspectum, vt s. eo. l. iudices, & s. de proba. l. penult. vel dic, imposuerit, scilicet productiones.

h Falsum]scilicet accusando: nam etiam excipiendo dicere posset.

i Existimans.]Nota ꝙ sufficit semel exhibuisse, nisi iuretur non calumniandi causa id se postulare. sed hodie non iuratur, cum semel sit iuratum, vt in authen. de his qui ingre. ad app. §. si. col. 5. vel verius hæc est alia causa à prima: quia hæc est criminalis. Et sic no. in criminalibus de calũnia iurari, vt diximus. s. de iur. cal. l. j. in prin. & est simile iuramentum. ff. ad exhib. l. thesaurus.

Pagina

Ciuiliter agi de crimine an possit adhuc eo q illud commisisse dicitur, viuē te.

a Pagina.] Quæ inscriptiones debent fieri ab accusatoribus, ut dix. s. eo. l. 2. & criminaliter hic agitur. Sed quidam sumunt hic argumen. quod donec de crimine potest agi criminaliter, quia uiuit qui dicitur cōmisisse crimen, non agitur ciuiliter, & pro eis ff. de Carbo. edicto. l. 2. & s. ubi causę hi. l. 1. & intra si ex fal. instrumen. l. & qui, & supra eod. l. 2. sed falsum est, ut infra ad l. Cornel. de fal. l. damus, & l. fin. & s. de transact. l. si ex falsis, & dixi supra, eod l. 2.

Côc. c. 2. circa finē, cū gl. j. extra de proba.

Actore nō probante qui q; cogitur reus se defender.

b Sacramentum.] quia præsumitur q habeat eam, cum habuerit tempore litis contestatæ, ut supra ad exhibend. l. non ignorabit. Item no. sufficit si iuret. secus in creditore, ut infra de pign. actio. l. si creditor. quia ille ex contractu tenetur de dolo & lata culpa & leui: hic nō. Item creditor libera tur eo probato: hic autem non sentit tale emolumentum, & ideo sufficit si iuret. & ē simile huic. j. de iure dot. impe. l. fi. §. sin autem dubitatio. Item not. hic q actore nō probante, cogitur reus se defendere per sacramentum, alioquin contra eū pronunciatur, ut supra de proba. l. pe.

Culpę nomine nullus tenet in suis.

c Dolo.] de culpa enim in suis non tenetur, ut ff. sol. ma. l. etiam. §. 1. in fi.

d Subtili reuerentia.] ut ff. de cond. in stitu. l. quæ sub conditione, circa princip.

e Ei.] qui falsum dicit.

f Per soli tā.] ut per in integrum restitutioneu, uel supplicationem factā a præfecto prætorio.

g Et sopita.] ut & s. de transf. l. fratris, & Inst. de pœ. te. li. circa prin. & j. de agri. & cen. l. libus, lib. 11. sed uidetur post sententiam audiri, ut j. si ex fal. instr. l. 1. & 2. quæ sunt contra. Solu. hic non soli instrumento habuit fidem iudex: ibi sic. Vel hic quando ab initio fuit de hoc quæstio, ibi quando non. & hæc uera.

a Côc. cū hoc fi. gl. super uerbo, post sniam, post prin. in ca. licet extra de proba.

se posse falsum redarguere quod prolatum est, ad huiusmodi veniat petitionem. Quid enim si cum nosset deperditā esse chartam, vel forte concrematam, vel alio modo deminutam, hanc requiri assimulans, & ad difficultatē productionis respiciens, huiusmodi faciat petitio B nem? Et postquam hoc ab actore vel petitore fuerit iuratum, & inscriptionū pagina [a] apud competentem iudicē deposita: tunc necessitatem imponi ei q protulit chartam de qua quæritur, iterum eam apud iudicem criminis proferre, quatenus possit apud eum crimen falsitatis ventilari. Sin aūt dicat nō esse sibi possibile eam o- C stendere, quia per fortuitos casus huius copia ei ab repta sit: tunc subeat sacramentum [b] q nec habeat eandem chartulam, neč alij eam dederit, nec apud aliū voluntate eius constituta sit, nec dolo malo fecerit quo minus appareat ea, sed reuera ipsa chartula sine omni dolo [c] sit deperdita, & productio eius sibi impossibilis sit. & si tale subeat sacramentum, D ab huiusmodi necessitate relaxetur. Quòd si prędictum iusiurandum subire minime maluerit: tūc quasi falsa chartula nullas habeat vires aduersus eum contra quem prolata est, sed sit penitus euacuata. Neque. n. vlterius pęnam produci cōtra eos qui nō iurauerint, volumus: cum forsitan quidam subtili [d] reuerentia teneri, nec verū sacramentum præstare patiuntur. Eādem aūt copiā ei [e] pręstamus, donec causa apud iudicem ventilatur. Si enim iam plenissimum finem accepit, & neque per appellationem suspensa est, neque per solitam [f] retractationem adhuc lis viuere speratur: tunc satis durum est huiusmodi querelę indulgeri: ne in infinitum causæ retractentur, & sopita [g] iā negotia per hmōi viā iterū aperiantur, & cōtrariū aliquid nostro eueniat ꝓposito. Dat. V. Kal. Mart. Lampadio & Oresta. VV. CC. Conss.

PLVS VALERE QVOD AGITVR, quam quod simulatè concipitur.

Quia per scripturam de qua dictū est, aliud fingitur quam sit verum: ideo dicit quod prævaleat.

A N contractibus.] CASVS. Emi fundum, confectum est instrumentum non me, sed uxorem meam emisse. nunquid ueritas pręferatur scripturæ, quæritur? Respond. q sic, quia in contractibus, &c.

h In contractibus.] Præmittit aphorismum generalē, speciale subiiciens post ea & ponit casum ut supra quod met. cau. l. si per impressionē, & ff. ad Macedo. l. si filiusfamilias. 1. §. penult. & l. ied Iulianus. §. mutui, & de leg. 1. l. qui quartam, & de hære. institu. l. quotiens. §. 1. & de dona. inter ui. & ux. l. si sponsus. §. circa, & supra de probat. l. cum precibus, & l. ad probationem seruitutis, & infra de emain. l. 1. & 2. & infra de dona. l. nec ignorans, & supra de transactio. l. cum ea, & infra de contrah. empt. l. 3. & supra si cer. peta. l. si ex precio. Sed uidetur huic l. contra, infra arbi. tu. l. fi. sed ibi speciale, sicut & ff. de usuf. le. l. si alij, secūdum Io. uel ibi non constabat aliud actū, secundum R. Item fallit hæc regula infra ad Velleianum. l. antiquę. ibi speciale. sic & in re iudicata fallit ut ff. de re. iu. l. res iudicata. & in iureiu. ut ff. de iurei. l. sed & si possessori. § item si, & in transactione, ut ff. de iureiurā. l. 2. & in repudiatione hæreditatis, ut. ff. de acquirend. hæredi. l. is qui putat, & in casibus illis ubi fit ius ex sententia, ut ff. de inoffi. io. testament. l. Papinianus. §. fin. & de sta. ho. l. ingenuum, & de libe. ag. l. 1. §. fina. & l. 2. & 3. in princip. Item & fallit hæc regula i obligatione literarum post biennium, ut infra de non numerat. pecunia. l. sintra. Item fallit ut ff. de leg. 1. l. 4. & de sup. leg. l. Labeo.

Scriptura in multis casibus ꝑualet ueritati.

TITVLVS XXII.

PLVS VALERE QVOD agitur, quam quod simulate concipitur.

Veritas prævalet scripturæ & simulationi. Sal.

I. Impp. Valer. & Gallien. AA. Rufino.



N contractibus [h] rei veritas [i] potius quā scriptura perspici debet.

Cum obijcitur simulatio, debet inquiri veritas facti. h. d. Bal. Vel sic. Simulatio allegata apud iudicem est probanda. Sal.

II. Impp. Diocl. & Max. AA. & CC. Soterix.

Acta simulata, [k] velut

i Veritas.] Hoc uerum est ubi paratus est probare contrarium.

Acta.] CASVS. Tutor rem pupilli emere non potest. & simulat uxorem emisse, magis inspiciēda est ueritas, quam quod simulate actū est, ut dicatur nullam fuisse uenditionem.

k Acta simulata.] forte tutor erat, qui administrabat ideoque

ideoq; rē pupilli emere non pōt, sed facit per vxorē. ff. de A auctō. tu. l. v. §. pupillus, & de contrahen. emp. l. si in emptione. §. ti. vel in dignitate erat, vt ff. de contrah. emp. l. non licet. vel pone. ī. quod me. cau. l. si per impressionem. item etiam, vt ff. pro socio. l. cum duob. & ī. si quis alte. vel sibi. l. mulsum, & ī. ad Vellei. l. si cum pater.

a Sed eius.] ad idem ff. de contrah. emp. l. non licet.

b Non possunt.] neque in rei veritate, neque in praeiudicio. & fit haec simulatio de persona in personam, vt ī. eod. l. si quis gestū, aliàs a causa in causam, vt ī. l. proxi.

EMptione.] CASVS. Accepi. x. à te mutuo sub vsuris, & obligaui pignus, tu timens ne diceretis vsurarius, vel ne posses vsuras petere iure cano. obstante, fecisti scribi in instrumento contractum emptionis, & venditionis interuenisse, cum intercessit pignoris obligatio. vnde non scriptura, sed gestū erit inspiciendum.

c Emptione.] Simulauit creditor emptionem: & sic fecit fieri instrumentum, cum esset pignus: vt si ad diem redderetur pecunia, res esset inempta. non valet, cum sit in fraudem legis commissa, vt ī. de pac. pigno. l. 1. 2. & 3. vel fructus voluit lucrari, ne teneretur computare in sortē: vel non videri vltra legitimam vsuram eos esse: vel euitare iura canonū, quae de vsuris repetendis dicūt. haec quidem non valent sic simulata. Quid autem si hoc iurauit? Respon. idem ī. vt ī. de legi. & constit. l. non dubium, in fi. & facit. ī. de contrah. emp. l. si ancillam.

Cōtractus in fraudē legis fact' nō ualet.

non ipse, sed eius [a] vxor cōparauerit, veritatis substantiam mutare non possunt. [b] Quaestio itaq; facti, per iudicem, vel praesidem prouinciae examinabitur. Dat. X. Kalen. Maij. CC. Conss.

Contractus emptionis intelligitur esse factus causa pignoris: maxime quando apponitur pactum de retrahendo. Bartol. B

III. Iidem AA. & CC. Maximae.

EMptione [c] pignoris causa facta, non quod scriptum, sed quod gestū est, inspicitur. Dat. Kalen. Maij. Sirmij. CC. Conss.

Breuis est. & in ista est simulatio de persona ad personam, & ideo inspicitur vera persona, non simulata. hoc dicit Sal. Vel sic: Persona quae vere contraxit, attenditur, non quae simulate fingitur. Salic.

IIII. Iidem AA. & CC. Decio.

SI q̄s gestū à se, aliū egisse scribi [d] fecerit, plus actum, q̄ scriptum valet. Dat. VIII. Kalend. Decem. CC. Conss. C

Erronea subscriptio vitiat actum. hoc dicit. Bal. Vel sic: Subscribens se instrumento quod non legit, putans cōtinere id quod mandauit, vel quod sibi persuasum extitit, cum aliud contineat: sibi non praeiudicat Sal.

V. Iidem AA. & CC. Victori.

SI falsum [e] instrumentū emptionis conscriptum, tibi velut [f] locationis quā fieri mādaueras, [*] subscribere te, non relegē tem, [g] sed fidem habentē D

* aliàs sub scribenti nō relecto sed fidem habēti sua sit &c.

1 Sing. gl. fm Iac. in §. fuerat, institu. de act. in gl. super uerbo, credito ribus.

SI quis.] CASVS. Mutuasti mihi x. quia maiores vsuras stipulari non poteras, supposuisti Titium, qui potuit maiores vsuras stipulari, & stipulatus est: & in instrumento Titius non tua persona comprehensa fuit. Actum, non scriptura, inspiciendum est. Vel pone casum, vt in gloss.

d Scribi.] Mutuatus fui x feci alium scribi in fraudem vsurarum: vt infra, de vsur. l. eos. §. fin. Vel pone in vendente, qui faciebat alios vendere: sicut & supra eod. l. 2. posui in emente. & sic differt haec ab illa. Vel illa specialiter: haec generaliter. Vel ibi publica charta fuit: hic nō. & facit infra si quis alteri, vel sibi. l. cum propriū, & ī. ad Velleia. l. si cum, & ī. de donat. inter vir. & vxo. l. si filij.

e SI falsum.] CASVS. Procurator tuus cum deberet locare domum mandato tuo, vendidit eam & fecit te subscribere, cum crederes locationem, sed erat venditio, nec vt venditio, quia non cogitasti, nec vt locatio valet: cum accipiens in hoc non consensit. ff. de contrahen. emptio. l. in venditionibus. & infra de donatio. l. nec ignorans, & de rebus ali. non alie. l. 2. & mand. l. cum mādati, & ff. de transactio. l. cum Aquiliana.

f Velut.] instrumentum locationis: tu credebas factum de locatione, & fuit factum de emptione.

g Non relegentem.] scilicet instrumentum.

h In vtroque.] scilicet contractu: nam in venditione non consensit qui subscripsit: in locatione non consensit qui accepit. Sed supra eodem. l. j. vterque consensit veritati, & ideo valet.

suasit: neutrum contractū (in vtroque [h] alterutrius consensu deficiente) constitisse, proculdubio est. Dat. XIII. Kalend. Ianuar. CC. Conss.

TITVLVS XXIII. DE COMMODATO.

Commodatarius de casu fortuito non tenetur secundum simplicem naturam contractus, sed secundum naturam expressa conuentionis potest teneri de casu fortuito. h. d. Bald. Vel sic: Commodatarius non tenetur de casu fortuito, nisi se adstrinxerit pacto. Salic.

I. Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Sciolae.

EA quidem q̄ vi maiore [i] auferuntur, detrimēto eorum quibus res commodantur, imputari non solent. [k] Sed cū is qui à te commodari [l] sibi bouem postulabat, hostilis incursionis contemplatione periculum amissionis ac fortunā futuri [m] damni in se suscepisse [n] proponatur: praeses prouinciae si probaueris eum indemnitatē tibi promisisse, placitum conuentionis [o] implere eum compellet. Dat. VI. Kalen. Iun. ipsis. AA. Conss.

Qui intentat certam speciem contractus, debet probare formā ex qua resultat illa species. h. d. Bal. Vel sic: Cōmodator debet probare vsum finitū ad quē commodauit. h. d. secūdum secunda.

DE COMMODATO.

Dixit superius de condictionibus quibus petitur quid dari: nūc de actionibus his quibus interesse petitur: quae quia ex contractibus veniunt, de his dicit, praemittens de eo quo gratia accipientis contrahitur.

EA quidem.] CASVS. Cōmodaui tibi equum. sine culpa tua perijt casu fortuito. an tenearis, quaeritur? Dicitur quod non, & hoc in prima. Si vero vt duceres ad bellum tibi commodaui, & pepigi, vt teneneris si ibi perijsset, teneberis. & hoc in secunda.

i Vi maiore.] cui resisti non potest, vt ff. quod metus causa. l. 2.

k Non solent.] iure contractus: nisi vitio eius casus interuenerit: vt ff. eod. l. in rebus, in princ. l. si vt certo. §. quod vero, & §. seq. & institut. quib. mod. re contrahitur ob. §. item is.

l Commodari.] ff. commo. l. si de damno.

m Futuri.] non est contra naturam contractus, sed praeter.

n Suscepisse.] speciali pacto, non generali, vt dixi. ff. si quis cau. l. sed & si. §. quae situm.

o Conuentionis.] Contractus enim &c. vt ff depo l. j. §. si conueniatur, & facit. ff. loca. l. si domum, & de contrah. empt. l. si quis fundum.

Cum eum.] CASVS huius l. ponitur in glo. sed clarius dic sic: Commodaui tibi ancillam vsque ad annum ad faciendum certum ministerium, puta lanificiū, adueniente tempore non vis eam restituere, quia dicis lanificium non esse completum. qualiter mihi succurratur. quæritur? Resp. quòd probabo me ancillam vsque ad tempus tradidisse & eam recuperabo.

a Suscepit.] ex commodatione à socero tuo, gener pro socero facit verba.

b Socerum tuum.] adito præside, &c. quod est. j. Sed cur probat hic socer, immo cōmodatarius, qui affirmat ad certum vsum, & tempus sibi commodatum? Respond. hic constabat ancillam cōmodatam ad certum vsum, puta lanificium: sed dicebat commodator: quòd ad certum tempus commodauerat. hoc probare debet: quia contra eum præsumitur, quòd vsque ad finem ministerij commodauerit secūdum Ioan. & sic ante tempus non debet reuocare, quod esset vsu finito, vt ff. commo. l. in commodato. §. sicut. Et dic quòd ancilla erat commodantis, vel aliena: non curo, vt ff. eod. l. ita vt si fur. Vel aliter dicas, quòd ille commodatarius dicebat socerum suum ei donasse. nec obstabit supra de proba. l. fine, quia ibi reali, hic personali actione agitur ex eo contractu.

Et bene sm doct.

c Huius rei.] id est ad certum tempus.

vnam loc. Vel sic: Deducens certam speciem contractus in iudicio debet illam probare, si negatur. h. d. secundum aliam lectu. Sals.

II. Iidem AA. Aulizano.

Cum eum qui temporalis ministerij causa suscepit [a] ancillam, ad restitutionem eius bona fides vrgeat: consequēs est socerū tuum [b] huius rei [c] causa tradidisse ancillam, B adito præside prouinciæ probare, vt fidē susceptam is aduersus quē supplicas, compellatur [d] agnoscere. Dat. Prid. Non. Nouemb. ipsis AA. Conss.

Commodatarius tenetur restituere rem sibi commodatam ad pignorandum postquam satisfecit debitū. h. d. Bald. Vel sic: Res ad pignorandum commodata extenuato debito est restituenda. Salic.

III. Iidem AA. Soteriæ.

De restituendis rebus quas [marito] obligandas pro se dederas, [e] postquam [f] debitum fuerit extenuatum, [g] commodati [h] actionem etiam aduersus hæredes eius exercere potes. Dat. III. Idib. April Sirmij, ipsis & Cōs. C

Breue est, & ideo non summatur. Salic.

IIII. Iidem AA. & CC. Faustinæ.

Prætextu [i] debiti [k] restitutio cōmodati non

d Compellatur.] scilicet commodatarius.

De restituendis.] CASVS. Commodaui tibi codicem vt pro te eum obligares, soluto debito, aduersus te & aduersus hæredem tuum pro restituendo agam commodati. D

e Dederas.] scilicet alicui.

f Postquam.] vel ante quandoque, vt statim dicet.

g Extenuatum.] id est solutum.

h Commodati.] distingue ergo cum rem meam obligo pro alio: aut trado illi vt obliget, aut ego obligo pro illo. & si trado: aut gratis, & tunc datur actio commodati: vt hic. aut non gratis: & tunc præscriptis verbis, vel locati, vt ff. de præscrip. verb. l. rogasti. §. fina. Si autem obligo pro alio, aut pro præsente: & tunc agitur mandati, vt ff. mandati, l. qui fidem, aut pro absente, & tunc nego. gest. vt ff. eod. l. si ut certo. §. nunc videndum, & §. rem tibi, & ff. man. l. ex mandato. sed cum ego obligaui, agā pig. act. contra creditorem soluta pecunia. Agitur autem his actionibus cum transactum est tempus ad quod obligari

Rē meam si obligo pro alio, quę actio mihi competit.

A passus sum rem. aut si tempus non sit expressum, agā citius si diu est in solutione cessatum, vel facilis solutio est debitori: vt ff. manda. l. Lucius.

Prætextu.] CASVS. Debebam tibi decem. commodaui tibi equum. prætextu debiti non vis equum restituere. non probabiliter recusas eū restituere mihi.

probabiliter recusatur. Dat. XII. Kalend. Decem. ipsis AA. Conss.

TITVLVS XXIIII.

DE PIGNORATITIA actione.

* *Græca Constitutio Seueri, & Antonini AA. ad Metrodorum. PP. Idi. Octobris, Apro & Maximo Conss.*

Fructus & commoda rei pignoratæ sortem extenuant ipso iure creditore percipiente. h. d. Bal. Vel sic: Obuentiones rei pignoratæ a creditore perceptæ, extenuant debitum. Sals.

I. Imp. Alexander A. Demetrio.

Quod ex operis ancillæ, vel ex pensionibus domus quam pignori detineri dicis, [l] perceptum [m] est: debiti quantitatem releuabit. [n] Da. Kalen. Octo. Antonino. IIII. & Alexandro Conss.

Fructus quos debuerant percipi, extenuant sortem sicut percepti. Bal.

II. Idem A. Victorino.

Creditor † qui prædium pignori nexū detinuit, fructus quos percepit, vel percipere debuit, in rationem exonerādi debiti [o] computare necesse hēt. [p] & si agrū de-

i Prætextu.] nisi fecerit expensas iuste commodati.

k Debiti.] à commodante commodatario soluendi, nō probabiliter recusat commodatarius restituere rem commodatam, nisi debitum sit liquidum, & commodatarius teneatur non in specie, sed ad æstimationem propter rei deteriorationem, siue ad interesse. & idem si commodatum consistit in pecunia, vt dicet apparet, & ita loquitur j. de compensa. l. si. & institu. de act. §. in bonæ fidei. & nisi propter impensas probabiliter in te factas: nam tunc retinet, vt ff. co. l. in rebus. §. possunt, & de acquir. poss. l. si quis rem, sicut & aliàs de condict. indebit. l. si non sortem. §. si centum.

† Pignoratitia.

ADDITIO.

Quòd hæc gloss. supra dicit de pecunia commodata, intellige verum si cōmodata sit vt quantitas. secus vero si vt species. quia tunc de ea iudicatur, vt de specie. l. plane. j. §. j. & l. sed & si certos. ff. de lega. j.

†Facit ad hanc legē glo. super verbo, fructus, ante fi. in c. grauis, de resti. spo.

DE PIGNORATITIA actione.

Quod ex operis.] CASVS. Obligaui tibi ancillam vel fundum pro x. quæ mihi mutuasti. quod ex operis eius, vel fructib. fundi lucratus es, computabis tibi in debitum. si vero fundum deteriorem fecisti, teneberis ad damnum resarciendum, vel ad debitum exonerandum: admissa compensatione in eo quo res deterior facta est, per act. pigno. hoc dicit cum l. seq.

l Dicis.] o debitor.

m Perceptum est.] vel percipi potuit, vt j. l. proxi. & l. fin. & infra, de distract. pign. l. fundum, & de pign. l. si dominium, & ff. in quibus cau. pign. ta. contra. l. cum debitor, & j. de partu pig. l. 2.

n Releuabit.] vt ff. de pig. act. l. si pignore, in prin.

o Creditor. Debiti.] quia fidem adhibuisse debuit: vnde negligentia nocet ei. ff. cōmod. l. 3. §. 1. vbi dicitur, res quæ deteriorata redditur, reddi non videtur.

p Necesse habet.] vt supra l. proxi. & infra de vsur. l. ex prædijs.

Consti-

a Constituit.] dolo vel culpa, id est faciendo quod facere non debuit, vel omittendo, quod facere debuit. secus si seruos pro maleficijs coercuit: vt ff. eo. l. elegãter, in fi.
b Obligatur.] vel ad damnum resarciendum, vel ad debitum exonerandum: admissa compensatione in eo quo res deterior fcã est: vt j. eod. l. creditor.

PActũ.] CASVS. Obligasti mihi rem tuam pro. x. cõueni, vt eam distraherem pecunia non soluta sua die: an pactum istud debitori præiudicet quo minus agat pign. ad id quod excedit debitũ, si pro maiori precio sit vẽditũ: vel quo minus adimatur actio pig. si non vendidi, vel dedi pro. xx. cũ esset obligata pro x. vel dolo vendidi, vel ante diem? Dicitur quòd non.
c Pactum.] quod valet: vt j. de pac. pign. l. j. & ff. de pigno. l. si fundus, in fi.
d Debitori.] tale pactum non adimit quin creditor possit petere.
e Actionem.] si forte creditor plus vendiderit: vt ff. eodẽ. l. quãuis, in fi. & l. seq. & j. de iure dot. impe. l. fi. §. si vero creditor. vel nondum vẽdidit, vel male vẽdidit, vel dolo malo, vel ante diem. vt infra si vendi. pignor. aga. l. j.

teriorem constituit, [a] eo quoque nomine pigneratitia actione obligatur. [b] PP. VI. Id. Decemb. Antonino. IIII. & Alexandro Conss.

Licet sit data vendendi facultas: non minus tamen potest interim offerri. h. d. Bald. Vel sic: Pactum quòd liceat creditori pignora vendere, non facit, vt si plus debito vendantur, illud creditor sibi lucretur: sed reddere debitori tenetur. Sal.

B

III. Idem A. Hermeo & Maximillæ.

PActũ [c] vulgare quod proposuistis, vt si intra certum tẽpus pecunia soluta non fuisset, prędia pignori, vel hypothecæ data vendere liceret: nõ adimit debitori [d] aduersus creditorem pignoratitiã actionem. [e] PP. XII. Kal. Maij. Maximo. II. & Aelia Conss.

Creditor non tenetur de casu fortuito: qui tamen non præsumitur, nisi probetur. h. d. Bald. Vel sic: Creditor non tenetur de pignore perdito sine eius culpa, vel vitio. Sal.

C

IIII. Idem A. Dioscoridæ.

SI creditor sine vitio [f] suo argentum pignori datum perdiderit, [g] restituere id non cogitur. [h] sed si culpæ reus deprehẽditur, [i] vel nõ probat manifestis [k] rationibus [l] †se perdidisse: [m] quanti debitoris interest, condemnari debet. PP. XIII. Kal. Maij, Iuliano. II. & Crispino Conss.

†aliàs, probationibus.

Casus fortuiti qui non possunt prouideri, non veniunt in contractibus bonæ fidei, vel stricti iuris. h. d. Bald. Vel sic: Creditor de casu fortuito contingente in re pignorata non tenetur. nec à debiti petitione excluditur: nisi de contrario actum fuerit. Sal.

V. Idem A. Trophimæ.

QVæ fortuitis casibus accidunt, cum præuideri non potuerint (in quibus etiã aggressura latronum [n] est) nullo bonæ fidei iudicio pręstantũ. [o] & ideo creditor pignora quæ huiusmodi casu *interierint: præstare non cõpellitur: nec à petitione debiti submouetur, [p]

*quæ ex huiusmodi causa.

SI creditor.] CASVS. Si rem quam creditori meo obligaui, sine culpa sua lata, vel leui perdidit, eam restituere non compellitur. & hoc in prima. Si vero dolo, vel sua culpa amiserit, ipse mihi tenebitur. & hoc in secunda. Si autem soluta sibi pecunia dicit se rem sibi obligatam amisisse, non creditur eius assertioni, nisi manifestis probationibus hoc ostenderit, quod si non probauerit, quanti mea interest, mihi condemnabitur. & hoc in tertia.
f Sine vitio.] id est sine dolo, vel culpa lata, vel leui: de quibus tenetur creditor: vt insti. quibus mo. re contrahi. ob. §. fi. & ff. eo. l. si cum venderet. §. fin. & l. ea. & j. de pigno. l. sicut.
g Perdiderit.] & ita fortuito casu amisit.
h Non cogitur.] & ad debitum tenetur debitor. vt j. e. l. proxi. in fi.
i Deprehenditur.] tenetur de dolo, & culpa lata & leui.
k Manifestis.] non manifestissimis, sed in crimine hoc obtinet: vt supra de proba. l. sciant.
l Rationibus.] & hoc ideo probatur, quia contrarium non monstratur.
Pignoris amissio per creditorẽ probari debet. m Se perdidisse.] hoc probare debet secundum omnes, scilicet, quòd perdidit pignus: vt infra de testament. l. publicati, & supra de testibus. l. testium, in fin. & de fide instrumentorum. l. sicut. Sed an sine culpa se perdidisse probare debeat, sub iudice lis est. verbum Horatij. Bul. enim distinguebat an debitor confiteatur amissum: vt tũc ipse debitor probet culpam, aut diffitetur, & tunc creditor probet amissionem: & per consequens causam amissionis probare debet, scilicet sine culpa se perdidisse. & pro eo. ff. locati. l. si quis fundũ, aliàs, si quis domum. §. imperator, & j. de peri. tu. l. si tutor, & ff. de excep. rei iudi. l. si rem. sed M. & Io. & H. & Azo & nos contradicimus. dicimus enim indistinctè debitorem probare debere culpã: vt ff. de prob. l. quotiens. § dolo, & de admi. tu. l. chirographis, in fi. j. respõ. & de legat. ij. l. omnia, alias. l. cum ita legatur §. species, & j. e. l. si nulla, nec ob. d. l. ff. loc. l. si quis domum. §. imperator, nec illa, si rem, quia ibi probat eo ipso, quod non probatur contrariũ: vt j. qui mili. non possunt. l. fina. lib. xij. Item pro nobis: quia potest vnũ esse sine altero. potest enim creditor probare amissionẽ: nec tamen sine culpa. Item quia tantũ debet facere confessio debitoris confitentis amissum, quãtũ & si creditor probauit: nec plus, nec minus. ff. de inoffic. testa. l. qui de inofficioso, in fi. Item nec debet creditor in eo probando grauari, quo probato nõ debeat releuari: vt s. de prob. l. ad probationem. j. Ad l. autem de periculo tut. resp. vt ff. solu. matr. l. Titia, secundum Irne. Item argum. contra huic l. s. de fide instru. l. fi. sed ibi solui.

A

ADDITIO. Limita opinionem istius gl. habere veritatem in his casibus fortuitis qui de facili, & frequenter eueniunt sine culpa possessoris: vt sunt vis hostium, impetus aquarum, & similes, pro quo allegat Salic. hic. l. si merces § culpæ. ff. loc. & l. pe. in prin. ff. sol. ma. secus in alijs casibus fortuitis, qui sine culpa præsumpta de facili non eueniunt: vt est furtum, & similes.

QVæ fortuitis.] CASVS. Si creditor pignus sibi obligatum casu fortuito perdidit, vel per furtum, nõ tenebitur, nisi hoc conuenerit, vt si per casum fortuitũ aut alio modo amitteretur pignus, non teneretur debitor soluere debitum.

D

n Latronum.] qui palam homines spoliant: vt & infra depositi. l. j. & in auth. vt nulli iudi. § pen. col. ix. in furto autem dic, vt ff pro socio. l. cum duobus. § damna.
o Præstantur.] vt ff. de pigno. l. si inter. §. quicquid, & j. de pigno. l. sicut, & ff. eod. l. si cum venderet. § fin. & de nau. fœn. l. fœnerator, & ff. de fideiuss. l. amissi, in princi. & infra de pericu. & commodo. l. mortis, & infra locati. l. prima. & quarta, & ff. de contrahen. emptio. l. fistulas. § fina. & de peric. & commod. rei venditæ. l. hoc ita verum. § fina & ff. commoda. l. si vt certo §. nunc videndum. & ff. de regulis iuris. l. contractus, & de administr. rer. ad ciui. perti. l. secunda. §. si eo tempore, & de præscriptis verbis. l. si tibi rem. ij. respon. & infra manda. l. à procuratore.
p Submouetur.] vt insti. quibus mo. re contrahi oblig. §. fi. & j. de pig. l. seruo, & j. eo. l. pignus.

nisi inter cōtrahentes placuerit, [a] vt amissio pignorum liberet debitorem. PP Idib. April. Fusco & Dextro Conss.

Creditor tenetur de damno sua culpa dato tempore obligationis. Bal. Vel sic: Creditor tenetur pigneratitia pro damno illato in re pignorata eius dolo, vel culpa: & necessarios sumptus in ea factos recuperat. Salic.

VI. Imp. Gordianus A. Iuliano. B

2 Creditor qui fundos [b] & domos pignori, vel hypothecæ accepit, damnum in decidendis arboribus, domibusq; destruendis ab eo datum, in rationem debiti [c] deducere cogitur. Et si dolo vel culpa rem suppositam deteriorē fecerit, [d] eo quoq; nomine pignoratitia actione tenebitur, vt talem restituat qualis fuerat tpe obligationis. Creditor aūt necessarios [e] sumptus quos circa res pignoratitias fecit, exigere non prohibetur. PP. XIII. Kalend. August. Gordiano A. II. & Pompeiano Conss. C

Vera amissio prodest: simulata non prodest. Bald. Vel sic: Creditor non tenetur si pignora sint perdita sine eius culpa: & perditio simulata præsumitur si postea possidere reperiatur. Sal.

VII. Imp. Philippus A. Philip. Cæs. Saturnino.

Si nulla culpa [f] seu segnitia creditori imputari pōt: pignorum amissorum dispendium ad periculum eius minime pertinet. [g] D

[h] Sane si simulata amissione etiamnum eadē pignora (vt asseueras) à parte diuersa possidentur: aduersus eum experiri [h] potes. PP. VIII. Kalend. Martij, Præsente & Albino Cōss.

Res perit domino rei: & non est in culpa, qui facit quod fieri est consuetum, vel qui facit quod facit maior pars hominum. h. d. Bal. Vel sic: Pignus repositum in loco in quo pignora publice consueuerunt reponi, non perit periculo creditoris: nec debitor propterea liberatur a debito. Sal.

VIII. Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Georgio.

Pignus in bonis [i] debitoris permanere, ideoque [k] ipsi perire, [l] in dubium non venit. Cum igitur asseueras in horreis [m] pignora deposita, consequens est, secundū ius perpetuum pignoribus debitori pereuntibus (si tamē in horreis, quibus & alij solebant publicè [n] vti, res depositæ sint) personalē actionem debiti reposcendi causa integram te habere. PP. VI. Non. Maij, Mediolani. AA. Conss.

Soluto debito, vel oblato & consignato legitime, creditor possidens pignus conueniri potest a debitore duplici via: scilicet rei vendicatione, & pigneratitia directa. Econtra autem si debitor possidet, nec debitum sit solutum, vel legitime consignatum: conuenitur a creditore hypothecaria, præscriptione longi temporis non obstante in aliquo casuum prædictorū h. d. Bal. Vel sic: Debito vero soluto, vel oblato consignato & deposito, debitor à vendicando pignore non potest submoueri longi temporis præscriptione: tamen agens rei vendicatione & debet probare causam suæ intentionis, & creditor excipiens de pignore, vel agens hypothecaria debet probare suam exceptionem, vel hypothecariam actionem à qua debitor liberatur, si probet debitum solutum, vel oblatum & depositum. Sal.

IX. Iidem AA. & CC. Apollodoræ.

Nec creditores, nec q his successerunt, [o] aduersus debitores pignori quondā res nexas petentes, reddita iure debiti quantitate, vel his non

Hypotheca & pignus differunt.

[a] Placuerit.] specialiter & incontinenti, vt supra, de neg. gest. l. negocium.

Creditor.] CASVS. Obligaui fundum vel domum: destruxisti. an damni ratio sit habenda, quæritur? Respon. q sic: & compensabitur in debiti quantitatem, & hoc in prima. Idē est si dolo deteriora sit: quia ast pig. tenebris, vt talem restituas qualem recepisti. & hoc in secunda. Si quis vero sumptus vtiles, vel necessarios in re pignorata fecerit, eos exigere poterit: & hoc in tertia.

[b] Creditor qui fundos.] Nota quòd hypotheca est in re immobili: pignus in re mobili.

[c] Debiti] id est in compensationem debiti.

[d] Fecerit.] aliàs nō. sed & supra fecit deteriorem, & facit ff. eod. l. eleganter. §. fi.

[e] Necessarios.] & vtiles, vt ff. eod. l. si necessarios, & infra de pigno. l. in summa, moderatos tamen, vt ff. eod. l. si seruos.

Si nulla.] CASVS. Damnum sine culpa creditoris rerum amissarum nō ad creditorem, sed ad debitorem pertinet, & hoc in prima. Si vero creditor simulat se amisisse cū non amisit: si possidet, debitor aduersus eum experietur pignoratitia actio. & hoc in secunda.

[f] Nulla culpa] in faciendo: segnitia in omittendo. nam de vtraque tenetur: vt ff. eod. l. si seruos, & l. eleganter.

[g] Pertinet.] ut supra eo. l. si creditor, in prin. & l. quæ fortuitis. & infra, de pigno. l. sicut, & l. seruos.

[h] Experiri potes.] & facit infra, de distra. pigno. l. qui sub imagine.

Pignus.] CASVS. Cum pignus in bonis debitoris remanet: si perit sine culpa creditoris, debitori non creditori perire dicitur. Si ergo librum tuum mihi obligasti, & in horreo deposui, & perijt: tibi non mihi perijt: & nihilo minus habebo aduersus te debiti persecutionem.

[i] In bonis.] id est dominio, vt hic, & ff. de distr. pigno. l. rescriptum, in princ. & ff. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. §. pignori, & ff. qui & a quibus ma. lib. non fi. l. generaliter.

[k] Ideoque.] non est bona ratio. adde ergo, cum creditoris culpa non interuenerit.

[l] Ipsi perire.] nisi creditori culpa possit imputari, vt supra l. proxi. vel pactum: vt supra titul. proxi. l. j. vel mora: vt ff. deposi. si in Asia. §. fin.

[m] In horreis.] & in tutiori loco reponi non poterant, vt ff. de damn. infect. l. utique, & de admini. tuto. l. tutor pro pupillo. §. j.

[n] Publicè] Not. ar. ergo quod non intelligitur culpa, quā consuetudo admittit. sic. ff. de ædilit. edic. l. quis sit fugitiuus. §. apud Labeonem, & argum. ff. ad Macedon. l. j. Acc.

Nec creditores.] CASVS. Mutuaui tibi. x. pro eis. x. rem tuam mihi pignori obligasti: & eam tenui spacio. x. an. inter præsentes. xx. inter absentes. an tibi debitum offerenti opponi possit à me uel à successore meo longi temporis præscriptio, quæritur? Dicitur, q non. sed si debitam quantitatem offerres, & non eam recipere uelim: debes eā consignare & deponere, & debes probare rem mihi obligatam, & si neges pecuniā me tibi mutuasse, probare debeo me tibi mutuasse siue numerasse, siue possideam rem obligatam, siue tu. & sic hoc probato, & oblato à te debito, & me recipere nolente, consignato & deposito: facilis erit tibi pignoris liberatio. & hoc in secunda.

[o] Successerunt.] in ius uniuersum. secus in emptoribus, ut infra si aduersus credito. l. diuturnum, & est ratio, quia emptor

emptor tenetur tantum rei vendicatione debitori. hic A autem etiam pignoratitia, quæ est personalis, & sic durat. 30. annis: vt. s. de constit. pecu. l. 2.

a Et deposita.] vt infra de vsur. l. acceptam. in iudicio auté sola oblatio sufficit, vt. ff. eo. l. si rē. §. fi. & l. aliena §. 1. & ff. quibus modis pign. vel hypothe. solui. l. item. §. 1.

Actio pignoratitia est personalis.

b Longi temporis.] scilicet 10. vel. 20. annorū: quia personalis est pignoratitia, vt. j. de distra. pig. l. vlti. & ideo eius vita, 30. annis durat, vt d. l. de constitut. pecu. l. 2. & j. quib. non obst. long. tēpo. præscrip. l. neq; mutui. Sed quando nascatur: dic, vt. ff. eo. l. si rem. §. omnis. Vel ideo hæres non præscripsit, quia successor est scientiæ eius, vt. ff. de diuer. pscrip. l. an vitiū, ga ergo creditor non præscripsit propter conscientiam rei alienæ: vt. ff. de vsuca. l. pignori, non dico propter malam fidē, sicut fructuarius & colonus: vt insti. tu. per quas perso. no. acqui. §. sed bonæ fidei: Idē in hærede. Sed an longissimo tempore præscribet? Re. vtique.

† Facit ad hanc l. gl. 2. in c. vlt. post princi. gl. extra de præscrip.

c Possunt.] quantū ad cursum vsurarū.

d Originem.] id est te obligasse ei rem & tradidisse: & sic præsumitur habere hodie: quia ab isto habuit. alias secus, nisi possedisset tempore litis contestatæ: vt supra ad exhibē. l. nō ignorabit. cum ergo possidere præsumatur, rei vendicatione tenetur, alias non teneretur: vt s. de alie. iud. mu. cau. fa. l. 2.

A nec potest creditor obiicere quare eū longo tēpore debitoré dimiserit: ut hic, & infra de non nu. pe. l. 1.

n Vel oblatiōe.] vt j. e. l. fi. & de pignoribus. l. creditor, & de lui. pign. l. fi. & de cōpēsatio. l. inuicem, & ff. de mino. l. ait prætor. §. 1. & infra de vsur. l. acceptam. Ac.

accipientibus, oblata & consignata & deposita,[a] longi temporis præscriptione muniri possunt.[b] vnde intelligis quod si originem[d] rei probare potes, aduersario tenēte vendicare dominiū debes.[e] ¶ Vt autē creditor pignoris defensione se tueri[f] possit, extorquetur ei necessitas probandi[g] debiti: vel si tu[h] teneas, per vendicationē[i] pignoris hoc idem inducitur:[k] & tibi[l] non erit difficilis[m] vel solutione, uel oblatione[n] atque solēni depositione pignoris liberatio. Dat. Nonis Maij, ipsis. CC. & Conss.

Pignoratitia cōpetit soluto debito: hoc primo. Creditor non potest hypothecam sine pacto vel iudicis decreto inuadere, h. d. secundo. Baldus.

X. Iidē A A. & C C. Ammiano.

Pignoris causa res obligatas[o], soluto debito, restitui debere, pignoratitiæ actionis natura declarat.[p] quo iure, si titulo[q] pignoris obligasti[r] mācipia, per eādem actionē[s] vti potes: nec creditor citra[t] conuentioné vel præsidalem[u] iussionem debiti causa res debitoris arbitrio suo auferre potest. Dat. V. Kalēd. Ianuar. Simij, ipsis. CC. & Conss.

B *Fructus extenuant sortem: quod intellige quando cum sorte recipiunt sanctionem, vel à principio, vt pēsio domus: vel ex postfacto, quia sunt consumpti: vel quasi, puta commixti, ita quod non possunt discerni. Bal. Vel sic: Creditor fructus perceptos computat in sortē, & residuo soluto pignus tenetur restituere: nec longi temporis præscriptionem potest opponere. Salicetus.*

X I. Iisdem A A. & C C. Herilco.

Qvo minus fructuum quos creditor ex rebus obligatis accepit,[x] habita ratione, ac residuo debito soluto, vel si per creditorem factū fuerit C quo minus solueretur,[y] oblato, & consignato, & deposito, pignora quæ in eadem causa durant,[z] restituat debitori, nullo spacio longi temporis defenditur.[a] Dat.

o Ignoris.] CASVS. Soluto debitores, obligata per actionem pignoratitiā restituēda est. si ergo mancipiū mihi obligasti, & debitum soluisti: per act. pign. mācipium poteris recuperare. an vero si non soluisti, propria auctoritate possim res tuas mihi obligatas inuadere quæritur? Respon. quod non, nisi hoc ab initio conuenit: vel iussus iudicis interuenisset.

extra.

o Obligatas.] & traditas.

p Declarat.] vt j. de lui. pign. l. fin. in fi. Et quod dicit, soluto, dic vel aliàs satisfacto, vt. ff. e. l. si rem. §. omnis.

q Titulo.] nō est titulus, sed dic, id est modificatione possidendi.

r Obligasti.] id est tradidisti.

s Actioné.] pignoratitiam, non tua auctoritate.

t Cōuentionem.] vt si cōuenit, vt no soluto debito liceat creditori auctoritate sua rem accipere obligatam.

u Vel præsidalē.] per quam licet etiam sine pacto. sed si nullum horum interuenerit, & creditor abstulerit sua auctoritate: tenetur l. Iulia de vi, & incidit in edictum diui Marci, vt. ff. quod met. caus. extat, & l. pen. Itēm vi bonorum raptorū, si res est mobilis: vt j. vi bono. rapt. l. res. quamuis autē ex conuentione liceat auferre, tamen ciuilius faciet cum iudicis auctoritate, vel. cōtraria. j. de pign. l. creditores. Item adhuc contra. ff. de damno infec. vtique, sed ibi inquilinus erat suspectus D ne recederet. vel ibi locator quodammodo etiam prius videtur habere possessionem pignoratitiam, vnde merito sua auctoritate capit, vt argu. ff. in qui. cau. pignus ta. contrahitur. l. est differentia.

Creditor pignus vel hypothecam inuadens propria auctoritate, qua actione tenetur.

e Dominium debes.] sed an creditor poterit dicere, nō es dominus tu debitor, qui agis rei vendicatione? Quidā quód non, quia non potest referre quæstionem dominij, cum ab eo causam habeat, & pro eo hæc. l. & infra de non nu. pecu. l. 1. & infra de præscrip. 30. an. l. si quis emptionis. §. sed hæc super. Tu dic quód potest, vnde etiam dominum se esse tunc debet probare. & quód hic dicit sufficere probare originem, verum est, nisi referatur quæstio dominij. vel dic probare hic originem sufficit, vt præscriptio non opponatur. Vel dicit vendicari dominium, id est rem suam per pignoratitiam actionem. & de hoc dixi infra de præscript. 30. an. l. si quis emptionis. §. penult.

Pignus suum vendicanti an possit dici, non es dominus.

f Se tueri.] cum ipse possidet.

g Probandi.] si quæstio sit an debeas vel non.

h Tu.] scilicet debitor.

i Per vendicationem.] id est per quasi Seruianam vel hypothecariam, quæ idem est, vt instit. de actio. §. item Seruiana.

k Inducitur.] vt creditor probet debitum.

l Et tibi.] scilicet eo probato.

m Difficilis.] scilicet de iure etiam post lōgum tempus

Qvo minus.] CASVS. Si prædium mihi obligasti, & certo spacio. x. vel xx. an. fructus percepi, an facta compensatione fructuum & debiti vsque ad concurrentem quantitatem, & residuo soluto vel oblato, consignato & deposito, me restituere nolente tibi prædium pignoratum, obstare possit longi temporis præscriptio, quæritur? Dicitur quod non. Viuianus.

x Accepit.] vt. s. eo. l. 1.

y Solueretur.] consignatione tamen eius facta, vt dixi. s. eod. l. nec creditores, in fi.

z Durant.] nec perdita nec deminuta: aliàs non tenetur nisi in culpa fuerit, vt. s. e. l. creditor qui fundos.

a Defenditur.] scilicet creditor, vt & dixi. s. e. l. nec creditores. & facit. ff. de vsur. l. debitor.

DE INSTITORIA ET EXERCITORIA ACTIONE. [partly illegible]

Continuatio. *Dixit qualiter ex nostris conueniamur contractibus: nunc qualiter ex alienis, & de duobus generibus contractuum praemittit, in quibus solidum tenemur. Vel dixit de pignore quod est accessorium: nunc de alijs accessorijs. Est enim in contrahente seruo, vel filio obligatio principalis, naturalis & ciuilis, vel naturalis tantum.*

XII. Kalend. Decemb. CC. Conss.

TITVLVS XXV.
DE INSTITORIA ET [EXERCITORIA ACTIONE.]

Ex contractu serui institoris dominus tenetur institoria in solidum: sed si non est institor, tenetur dominus quatenus in rem suam est versum. h.d. Bal. Vel sic: Seruus institor domini, ex causa suae institutionis obligat dominum insolidum: non institor vero, vel ex causa non suae institutionis, obligat de in rem verso tantum. Sal.

I. Imp. Antoninus A. Hermeti.

SEruus[a] tuus pecuniā mutuā accipiendo, ita demū te institoria actione obligauit, si cum eum officio alicui vel[b] negotiationi[c] exercendae praeponeres, etiam vt id faceret,[d] ei permissum[e] à te, probetur.[f] Quòd si haec actio locum non habeat: si quid in rem tuam versum probabitur, actione in eā rē proposita,[g] cogeris exoluere. PP. VIII. Kalend. Septemb. Duobus & Aspris Conss.

Ex contractibus serui dominus de peculio duntaxat tenetur: nisi alia ratio augeat obligationem, vt praepositio vel versio in rem domini. Bal. & Sal.

II. Imp. Alexander A. Callisto.

EX contractibus seruorum, quanuis de peculio duntaxat domini teneantur: de eo tamē quod in rem eorum[h] versum est, vel cū institore ex causa cui praepositus fuit, contractum est: etiam insolidum conueniri posse,[i] dubium non est.[k] PP. III. Kalend. Maij, Alexandro A. II. & Marcello Conss.

Ex deposito facto penes institorem, tenetur dominus. h.d. Sal. Vel sic: Ex illo contractu datur institoria, vel exercitoria, qui celebratus est ob causam in quam fuit positus: & intellige tacite vel expresse. Pau. de Cast.

III. Idem A. Martiae.

INstitoria tibi aduersus eum actio competit, à quo seruum mensę praepositum dicis, si eius negocij causa quod per eum exercebatur, depositam pecuniam nec redditā potest probari.[l] PP. Non. Maijs. Agricola & Clementino Conss.

Etiam mulieres tenentur institoria, & exercitoria. Bal.

IIII. Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Antigonae.

ET si à muliere[m] magister naui praepositus fuerit: ex contractibus eius ea exercitoria actione ad similitudinem institoriae tenetur.[n] PP. XIII. Kal. Nou. Sirmij. CC. Cōs.

Ex contractu praepositi ad mutuū accipiendum, obligatur praeponens ad exemplum institoriae. hoc dicit secundum Bal. Vel sic: Ex contractu facto cum procuratore speciali, datur contra dominum vtilis institoria. hoc dicit. Pau. de Cast.

V. Iidem AA. & CC. Caio.

SI mutuam pecuniam accipere à te Deme-

SEruus.] CASVS. Si seruum tuum alicui stationi praeposuisti ad emendum frumētum, vel vendendum, quaeritur, quae actio locū habet? Respon. quòd institoria, & hoc in prima. Si vero in eā causam ei mutuaui, quaeritur qua act. te habeā obligatum? Respon. quòd institoria. & hoc in secunda. Si vero non in eā forte causam mutuaui, sed in rem tuam versa sunt: de in rē verso habebo te obligatum.

a Seruus.] nam & serui & omnes possunt esse institores: vt ff. eod. l. sed & si quis meam rem. §. parui.

b Vel] pro id est.

c Negotiationi.] dominicae, non peculiari, quando nō institoria, sed tributoria sibi vendicat locum, vt & ff. eod. l. sed & si pupillus. §. penult.

d Faceret.] id est acciperet mutuum.

e Ei permissum.] tacite vel expresse.

Exercitoria locum habet tribus concurrentibus.

f Probetur.] quod fieri intelligitur quādo ad emendas merces eum praeposuit: nisi nominatī hoc prohibuerit, vt ff. de instit. l. cuicunque. §. non tamen, & §. seq. & ff. ad Macedo. l. sed Iulianus. §. interdum. Et argum. ff. de exer. act. l. j. § non autem. Et no. quod ad hoc, vt ista actio locum habeat, tria concurrere oportet, vt in exercitoria, scilicet quòd ei mutuaueris pecuniam in eā causam, in qua est praepositus expressim, vel tacite. Item quòd scias eum praepositum in eam causam: licet Ia. in hoc contradixerit. Item quòd in eo loco mutues, vbi res ex pecunia tua comparanda reperiatur, vt ff. de exer. l. j. §. non autem. & l. fin.

g Proposita.] de in rem verso, vt ī. l. proxi.

EX contractibus.] CASVS. Seruo meo pecuniam mutuasti, & in rem meam versa est: praeposui seruū alicui negociationi, & in eam causam mutuasti ei: habebis me obligatum in solidum: licet alias de contractibus seruorum domini duntaxat de peculio teneantur.

h Eorum.] scilicet dominorum.

i Posse.] scilicet dominos. Accursius.

k Dubium non est.] ad hoc concor. ff. eod. l. cuicunque, in prin. & si non est dominus soluendo, conuenitur institor si est homo liber, vt ff. de inst. l. j. in fi. & l. 2. Accur.

INstitoria.] CASVS. Si penes seruum tuum quem mensae nummularię praeposuisti, aliquam quantitatem pecuniae in eam causam, vt meam cum tua cambirem, deposui si probem depositam, & non redditam probas: eo ipso quod non probatur contrarium, habebo te obligatum institoria.

l Potest probari.] quod est eo ipso, quod contrarium nō probatur, vt ī. qui militare non pos. l. pen. & fi. lib. xij. nec enim iste deponens probat nō redditam, cum sit negatiua, vt s. de prob. l. actor, & dic depositam: vt tamen si vellet vteretur, vt ff. si cer. pet. l. si quis nec causam. Vel deposuit cum postea cambire secum proponebat: aliter non contraherent in causam in qua esset praepositus. & facit ff. eod. l. cuicunque. § j. vers. sed & si in mensa.

ET si.] CASVS. Sicut mulier ex contractu, si quem praeposuit alicui negociationi, tenetur institoria: sic ex cōtractu magistri si quē naui praeposuit, tenetur exercitoria. & hoc ad exemplum institoriae.

m Et si a muliere.] tractat de vltima parte rubricae.

n Tenetur.] sicut teneretur institoria, si negociationi praeposuisset, vt ff. de instito. l. sed & si quis meam. § parui. sic & in ista, vt ff. de exerci. l. j. §. cuius, & §. parui, & erat huius l. dubium, quia videbatur intercedere, sed nō est verum: immo rem suam agit, vnde cessāt Velleianum, vt ff. ad Velle. l. si mulieri. ij.

SI mutuam.] CASVS. Domitianus mandauit Demetriano institori suo, vt acciperet mutuam pecuniam à Titio, expendendam forte in negocijs suis, qua act. habet Titius dominum obligatum? Respon. quòd vtili institoria ad exemplum directae, quia directa non datur: quia negocium vnum fuit mandatum, vt ff. eod. l. in eum, secus si plura, vt ff. eod. l. cuicunque. § j. vel quòd mutuauit Demetriano contemplatione Domitiani, tunc agitur nego. gest. act. ad exemplum instit. vt ff. de nego. gest.

gest. l. liberto. Vel dic datur institoria non solennis ad A exemplum directæ solennis quæ olim dabatur, quæ iam sublata est, vt supra, de formu. l. j.

a Demetriano.] seruo suo, si autem creditori mandasset, haberet contra eum creditor actionem mandati, vt ff. mandat. l. literas.

triano [a] Domitianus mãdauit. & hoc posse probare confidis: ad exemplum institoriæ [b] eundem Domitianum apud competẽtem iudicem potes conuenire. Dat. IIII. Kalen. Nouem. ipsis CC. & Conss.

Ille qui sequitur voluntatem alicuius, perinde est ac si sequeretur mandatum eius. Bal. Vel sic: Ex contractu celebrato cum seruo de voluntate domini, tenetur dominus in solidum ad exemplum institoriæ. Sal.

VI. Iidem AA. & CC. Onesimę.

Qui secutus domini voluntatem, cum seruo ipsi [a] habuit contractum: ad instar actionis [c] institoriæ rectè insolidum † dominum cõuenit. [d] Dat. XIIII. Kalẽ. Decem. CC. Conss. B

† aliàs ɐ solido.

TITVLVS XXVI.

QVOD CVM EO QVI in aliena potestate est, negocium gestum esse dicetur, vel de peculio, siue quod iussu, aut de in rem verso. C

Ex officio tutelæ, vel curæ gestæ per filium, pater non obligatur nisi peculio tenus, & de in rem verso: nisi huiusmodi tutela ex decurionatu sit, quo pater consenserit, sumpsit officium: quia tunc tenetur insolidum. Bal.

b Ad exemplum institorię.] scilicet directæ. sed cur non datur directa hoc casu? Respond. quia vnum negociũ fuit mandatum, vt ff. eod. l. in eum, in princ. secus si negocium pecuniæ generaliter, vt ff. eod. l. cuicunque. §. j. Alij dicunt quòd mutua fit Demetriano contemplatione Domitiani, & sic dicunt dari negociorum gestorum ad similitudinem institoriæ, vt arg. ff. de neg. gest. l. liberto, in prin. Vel dic tertio ad similitudinem directæ, quæ cum solennitate dabatur olim, quæ hodie est sublata: vt supra, de formu. l. j. & distingue circa hoc, vt dixi. s. si cer. pe. l. cum qui mutuam.

Qui secutus.] CASVS. Lex ista dicit, si contraxi cum seruo tuo voluntate tua: tu ad instar directæ institorię teneris mihi institoria vtili insolidum. hoc dicit.

Dominus quæ actione tenet on contractus cũ seruo celebrati.

c Ad instar actionis.] scilicet directæ: quia non instituerat, sed semel contrahere iusserat, vt dixi supra l. proxim. vel ad instar eius quæ olim proponebatur cum solennitate. Vel dic quòd loquitur quando domini voluntate contraxisti cum seruo, puta quòd iussit, & tenetur insolidum quod iussu, vt ff. quod iussu. l. j. sicut aliàs si teneretur institoria, teneretur insolidum. & hoc dicit hic. potest poni & aliter secundum Ioan. vt dicas voluntate domini te contraxisse habita inter dominum, & seruum: & tunc cessat quod iussu, vt dicunt, quod non placet: vt ff. quod iussu l. j. Alij dicunt mandatum seruo, vt accipiat mutuum: sed non est dictum à quo: tunc teneretur quod iussu. sed nos non distinguemus. Alij dicunt mutuantem dedisse contemplatione domini, & sic dari negociorum gestorum ad instar institoriæ: vt ff. de nego. gesto. l. liberto, in princ. & facit ad l. istam. ff. de in rem ver. l. si res. §. j. sed quidam assignãt eam contrariam.

d Conuenit.] actione quod iussu.

QVOD CVM EO QVI IN ALIENA potest. te est, negocium gestum esse dicetur, vel de peculio, siue quod iussu, aut de in rem verso.

Continuatio.

Prima pars rubricæ est generalis, sequentes tres speciales: & dantur non in solidum hæ actiones, sed quatenus est in peculio, & quatenus est iussum, & in rem versum.



Vm filiusfam.] CASVS. Filiusfam. fuit in testamento datus tutor. quatenus ex administratione pater teneatur, quæritur? Resp. quod tenetur vtili actione tutelæ quatenus est in peculio, vel de in rem verso, si in rẽ eius versum est, vel neg. gest. cum filius erat curator, & hoc in prima. Si vero voluntate patris creatus fuit decurio, & à magistratibus datus tutor: tenebitur pater in solidum. & hoc in secunda. & perinde tenetur in solidum tutelæ, sicut si aliquod publicum munus filius administrasset, & male, & hoc in tertia.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Ælio.



Vm, filiusfamiliàs tutor aut curator [e] datur, [f] pater [g] tutelæ, vel negociorum gestorũ iudicio de peculio & de in rem verso [h] conueniendus est. B

Quòd si voluntate eius filius decurio sit creatus, & à magistratib. tutor cõstitutus: [i] pater in solidũ satisfacere cogitur: cum id onus [k] exemplo cæterorum munerum ciuilium [l] introductũ intelligitur. Dat. VII. Id. Nouẽb. Dextro. II. & Prisco Conss.

Actio naturaliter formata in solidum ex accidenti moderatur quatenus quis facere possit. Bal. Vel sic: Si filiusfamilias qui patris, vel propria voluntate contraxit, ab hæreditate paterna se abstinuit: in quantum facere potest, dũtaxat cõueniri debet. Sal. C

II. Iidem AA. Annio.

Eius rei noĩe de qua cum filiofamiliàs cõ-

e Curator.] in testamento: sed indiget confirmatione: vt instit. de cura. §. j.

f Datur.] in testamento, agnouit pater, vel non: vt ff. de administ. tuto. l. Lucius. j. secus si à iudice, quia tunc tenetur insolidum si agnouit: vt ff. de tuto. l. si filius, quæ est contra. vel ibi sciuit & agnouit: hic licet sciuit, non agnouit.

g Pater.] agnoscens vel non, vt dixi.

h In rem verso.] cõtra. ff. de tuto. l. si filius, & ibi sciuit, & consensit, hic non: & ibi, publicum auctoritate, & vtilitate, vt decurionatus.

i Tutor constitutus.] id est filius primo factus decurio. duobus ergo casibus propter tutelam à filio factam tenetur pater insolidum, quando à iudice datur, & agnouit pater, vt d. l. si filius. Itẽ & quando à iudice: sed prius erat factus decurio voluntate patris, vt hic. Item alijs duobus tenetur de peculio, & de in rem verso, scilicet quñ à testatore, agnouit, pater, vel non, vt d. l. Lucius. Item quando à iudice, & pater non agnosceret, vt dicta l. si filius.

Pt quęd modu teneat pro filio suo tutore.

D k Id onus.] scilicet tutelę. nam placuit &c. vt insti. de ex cu. tut. in princ.

l Munerum ciuilium.] quæ sunt publica auctoritate, & vtilitate, vt consulatus & præfectura. nam & ibi pater tenetur in solidum: quia fideiubere videtur, vt ff. ad municip. l. quotiens, & familiæ ercifcundæ. l. si filia, alias l. si vni. § idem scribit, scilicet quantum ad rem publicam. si autem magistratus existens malum daret tutorem, & sic alium à republica læderet, de peculio teneretur pater, vt ff. de pec. l. 3. § fin. & de magistrat. conue. l. 1. §. fi. Si aũt munus est publicum auctoritate, sed vtilitate priuatum, vt tutela, dicut dictum est.

Eius rei.] CASVS. Si cum filiofam. contraxeris sine voluntate patris, vel cum patris voluntate, siue illa pecunia versa est in peculium filij, siue in rem patris, & pater decessit filio hærede instituto, & ab hæreditate abstineat, in id quod facere potest, deducto ne egeat, filius conuenietur.

a Voluntate.] scilicet tantum.
b Siue eius.] subaudi, siue & eius.
c Si paterna.] quasi dicat, non solum si viuo patre fuit emancipatus. Sunt enim sex casus in quibus in quãtũ facere potest, condemnatur, vt ff. eod. l. 2. & de mino. l. 3. §. sed vtrum, & de fideiuss. si dubitetur §. filiusfamilias.

Filiusfa. in sex casib' in quantũ facere potest condẽnatur.

d Possit.] deducto ne egeat, vt ff. de reg. iur. l. in condemnatione. Itẽ & hoc posse facere dr, quod commode potest, vt ff. de verb. signi. l. Nepos Proculo. Alii dicunt in quantum patitur patrimoniũ, vt in eo qui cessit bonis, vt instit. de act. §. si. Sed quod secundum eos habent hi priuilegium? Respond. vt vsuræ cẽtesimæ post condemnationem non currant contra eos, quæ currerent si in solidum damnarentur. quod non placet. sed in parentibus & patronis, quibus sunt alimenta præstanda, dicũt idem quod nos, scilicet condemnari deducto ne egeant.

Alimenta sunt parẽtibus & patronis præstanda.

e Non dari.] habita ratione ne egeant, vt. ff. de pecu. l. si filius.
f Interpretatione.] id est sententia. sed & verba dicunt, vt ff. eod. l. 2.

Etiã.] CASVS. Si seruo, domino nec mandante, nec iubente, nec contractui subscribente, pecuniam mutuaueras, & in rem eius versa est, de in rem verso habebis obligatum dominum.

tractum est, siue sua voluntate, [a] siue eius [b] in cuius potestate fuit, siue in peculium ipsius, siue in rẽ patris ea pecunia redacta est: si paterna [c] hæreditate abstinuit, actionem, nisi in id quod facere possit, [d] nõ dari, [e] perpetui edicti interpretatione [f] declaratum est. PP. VIII. Kalend. Decemb. Dextro. II. & Prisco Conss. B

Paria sunt mandare & subscribere. hoc dicit text. cum glos. Et sic not. quod subscriptio domini habet vim mandati. Bald. Vel sic: Ex contractu celebrato cum seruo, etiam domino inscio, tenetur dominus de in rem verso. Salicetus.

III. Imp. Antoninus. A. Artemoni.

Etiam si non mandãte, neque iubente, [g] neque subscribente [h] domina, pecuniam mutuam seruo Priscæ dedisti: tamẽ ea quantitas si in rem dominæ eius iustis erogationibus versa est, de in rem verso apud suum iudicem eam conueni: consecuturus secũdũ iuris formã id quod tibi deberi [i] apparuerit. Dat. III. Kal. Iul. Læto & Cereale Conss. C

g Neque iubente.] vel etiam ratum habente. quibus casibus habet locum quod iussu, vt ff. quod iussu l. 1. in prin. & §. si ratum. Nota hic differentiam esse inter iussum & mandatum, vt in auth. vt nulli iud. §. & hoc vero iubemus, coll. ix. & dixi. ff quod iussu. l. 1. in prin. Item quod dicit, mandãte, dic siue seruo siue contrahenti cum eo: licet P. dixerit contrahenti cum seruo tantũ facto iussu, habere locum quod iussu. Sed contra eum. ff. quod iussu. l. 1. in prin. D

Mandatũ & iussus differunt.

h Subscribente.] per quod videtur iubere, vt. ff. quod iussu. l. 1. §. sed & si serui. Quid autem si prohibuisset? Respondetur, nihilo minus tenetur de peculio, vt. ff. de pecu. l. si quis seruum. §. etiam. Accursius.
i Deberi.] vt &. ff de in rem verso. l. 1. in prin.

Si ex contractu.] CASVS. Mutuasti decem filio Titii, iubente Titio, & tradidisti ei vt ministro, vel nuncio. Titius decessit filio hærede instituto, sed ab hæreditate abstinente. nunquid filius ex contractu patris tenebitur? Dicitur quòd non.

k Accepisti.] vt nuncius vel minister, vt ff. quod iussu. l. fi. in princip. Et ar. ff. de proxene. l. 2. secus se obligando iussu patris: quia tum in solidum teneretur viuo patre, adeo vt nec posset restitui in integrum vt. ff. de in integrum rest. mino. l. 3. §. sed vtrũ. sed abstẽtus damnaretur in quantum facere potest, vt ff. quod cum eo. l. pater.

A

Nuncius seu merus minister ex contractu nullatenus obligatur: & vtrum sit nudus minister, cognoscitur ex causa & forma. Bald. Vel sic: Filius vt patris nuncius recipiens pecuniam patri debitam vel creditam, non obligatur. Salicetus.

IIII. Idem A. Lucio.

Si ex contractu patris iussu eius mutuam pecuniam accepisti, [k] teq; eius hæreditate abstines: frustra vereris [l] ne à creditoribus eius cõueniaris. Dat. V. Kal. Ianu. Messala & Sabino Conss.

Filiusfamilias potest fideiubere pro alio, si sit ætatis legitimæ. Baldus. Et tenetur in solidum: pater vero de peculio tantum. Sal.

V. Imp. Alexander. A. Asclepiadi.

Nulla res prohibet filiosfamilias si pro aliis maiores vigintiquinque annis fideiusserint, actione [m] cõpetenti aduersus eos teneri. Sed si duntaxat de peculio tecũ [n] agatur: defensionib. si quæ sibi competunt, vtêris PP. VI. Id. Decemb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Seruus in præiudicium domini nõ transfert possessionem rei dominicæ: & de facto immissum dominus poterit expellere. Bald.

VI. Impp. Valerian. & Gallienus A A. & Valerian. Cæs. Mattono.

ADDITIO. Aduertas secundum Salic. hic, cognosci quòd iste filius vt nuncius patris accepit pecuniam mutuo, ex eo quia pater fuit ille qui contraxit: sic filius capiendo illam pecuniam ad hoc missus, voluit patrem solum obligatum esse. ex causa enim cognoscimus aliquem esse nuncium, vt quia vult dominum solum obligari: pro quo facit. l. fin ff. quod iussu, & l. ti. ff. de instito. item ex forma nunciandi, quia scilicet verba sunt concepta in persona mittentis.

l Vereris.] qui non succedit, non tenetur: vt hic, & j. e. ti. l. eum.

Nulla.] CASVS. Si filiusfami. maior. 25. an. apud creditorem tuum pro te fideiussit: an teneatur, quæritur? Dicitur quòd sic. & hoc in prima. Et si cum patre de peculio agatur, vtetur filius defensionibus suis sed quibus, non apparet. & hoc in secũda. Tu dic deducẽdo quod sibi debetur, vel aliis qui sunt in potestate. Aliter intelligitur hæc secunda pars, sed dic vt in glos.

m Actione.] ex stipulatu & in solidum dum est in potestate, vt ff. de iud. l. tam ex contractibus, & de act. & obli. l. filiusfamilias ex omnibus, & de fideius. l. si dubitetur. §. filiusfamilias, & infra de fideius. l. filius. & in hoc differt à seruo, qui fideiubere non potest. Item differũt in compromisso. Item in iudicio, vt ff. de pecu. l. 3. §. si seruus, & §. sed si filius. Item in Macedoniano vt in stit. quod cum eo. §. 1. &. §. penult. Item seruus ex antegesto non tenetur, sed filius sic, vt. ff. de neg. gest. l. eum actum, & quod cum eo. per totum titu.
n Tecum.] ò pater. vteris quidem tu defensionibus deducendo quod tibi debetur, vel aliis qui sunt in potestate tua, vt. ff. de & pecu. l. sed si damnum. §. præterea. Item quia lapsus sit annus ab emancipatione filii, vt ff. quando act. de pecu. est an. l. 1. in prin. Vel dic, tecum ò fili, cũ velis defendere patrem. Vel dic quod cõuenieris vt hæres patris, & tũc his duobus modis eedẽ sũt defensiones, vt i primo casu. Vel dic quarto filiũ suo nomine conueniri,

conueniri. & dices de peculio, id est propter peculium, aut ex stipulatu. & dic defensionibus scilicet senatusconsulti Macedo. Vel quia sibi inuicē aliquid debeatur.

SI seruus.] CASVS. Seruo meo mutuasti 10. & in locum vsurarum cōcessit tibi sine voluntate mea habitationem cuiusdā domus meæ, nunquid id mihi præiudicauit? Dr quòd nō, sed creditorem ingredientē expellere potero.

a Hospitium.] id est facultatem habitandi, vt. ff. quod iussu. l. dominum, & infra si alie. res. pig. da. sit. l. nexum. Et ar. supra de procur. l. procurator, & infra e. l. si liberā. §. q si nō

b Nō obligauerit.] vt necesse habeas parère.

c Et ingrediens] tua auctoritate, & defenderis per vti possidetis interdictum. Sed nonne seruus dominum saltē possessione priuauerat? vt ff. de acqui. pos. l. peregre. §. quibus explicitis? si ergo faceret sua auctoritate, incideret in l. si quis in tantam, vt infra vnde vi. l. si quis in tantam. Solu. hic incontinenti post obligationem serui venit dominus. argu. ff de vi, & vi ar. l. 3. §. cum igitur: Vel dic, non erat hic res peculiaris, sed dominica. vnde dominus per se possidebat. per vim ergo ingrediendo magis suam retinere, quā alienā dicit inuadere, vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. vi possidere. Vel tertio dic quòd peculiaris erat, sed seruus noluit dñm possessione priuare, quod ex eo patet, quia ad habitandū tantum concessit, alias auferret, ut d. l. peregre, Accur.

Seruus an possit dominum possessione suæ rei priuare.

e Ingrediens.] scilicet tu.

SI seruus tuus sine permissu tuo accepta pecunia mutua, in vsurarum vicem habitandi facultatem creditori concessit, nullo iure aduersarius tuus hospitium [a] ex hac causa sibi vendicat, cum te serui factum non obligauerit. [b] & ingrediens, [c] rem tuā, contra vim eius auctoritate cōpetētis iudicis prore geris. Dat. XII. Kal. Iul. Aemyliano & Basso Conss.

Ex contractu serui tenetur dominus actione de peculio, quæ post mortem serui vel eius statu mutato durat anno. & si aliquid est versum in vtilitatem domini, datur de in rem verso, quæ durat perpetuo. Ex contractu vero cum libero gesto non obligatur dominus, nisi pecunia in eius vtilitatem sit versa, vel ratum habuerit Sal. Vel sic: Actio de peculio est perpetua quousque viuit seruus, & est in eiusdem potestate, licet sit prætoria, quia est rei persecutoria, non pœnalis, sed mortuo seruo, manumisso vel alienato, efficitur annalis à tempore mortis, manumissionis vel alienationis. Actio vero de in rem verso semper est perpetua, etiam post manumissionē vel alienationem, h. d. vsque ad §. alioquin secūdum Pa. de Cas.

VII. Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Crescenti.

EI q seruo [d] alieno dat pecuniā mutuā, quādiu superest seruus, [e] itē post mortē ei⁹ itra annū [f] de peculio i dñm cōpetere actionē, vel si in rē dñi versa sit hæc quātitas, post annū ēt ēe honorariā [g] actionē ñ ē ambigui iuris. Quapp [h] si qdē i rē dñi pecunia versa ē, hrdes ei⁹ ɔuenire potes de ea sūma, q̄ i rē ipsius pcessit. Si vero hoc pbari nō potuerit, ɔnsē ue superstite qdē seruo dñm de peculio cōuenias, vel si iā seru⁹ reb⁹ humanis exēpt⁹ ē, uel distract⁹, seu manumiss⁹, nec ann⁹ excessit, de peculio quondā aduersus eum [i] experiri possis.

Supra locutus est imperator de cōtractu celebrato cū seruo alterius, an dominus ex illo teneatur, et qua actione, & vsque ad quantum. hic loquitur quando cum libero homine gerente negotiū alterius. & recipiente mutuum auctoritate illius cuius negotiū gerit, an dominus teneatur, & quando? Et respondetur quòd si dans mutuum, non habuit respectum ad dominū, sed ad illū cū quo cōtrahebat, ille solus tenetur, & non dominus, nisi in duobus casibus. s. si pecunia fuisset in rem domini versa, vel si dominus habuisset ratum contractum. h. d. & reputatur singularis. Pau. de Cast.

Alioqn si cū libero [k] res eius agēte cuius precibus meministi, cōtractū habuisti, & eius psonā [l] elegisti, puides cōtra dñm nullā te habuisse actionē, nisi vel in rē eius pecunia processit, vel hūc cōtractū ratum habuit. [m] Dat. Non. Apri. Byzantij. AA. Côss.

Pater tenetur in solidum ex con-

d Ei qui seruo.] intentio huius, l. est ostendere quantum duret actio de peculio, & de in rem uerso.

e Superest seruus.] manens in eadem causa. & hoc nisi actio præscriptione aliqua communi tollatur.

f Intra annum.] hoc si actio maiori tempore aliàs finienda esset, alioquin limitabitur suo tempore, puta seruo uiuente steti per. xxix. annos & dimidium quòd non conueni dominum postea eum non agam intra annum, sed intra sex menses tunc mortuo seruo. Itē hoc uerum est cum pura erat obligatio, alioquin cōtra, ut ff. qñ actio de pec. ē an. l. 1. §. annus, & l. cum post.

g Esse honorariā.] s. de in rem uerso.

h Quapropter.] qđ dixit in genere, dicit in specie.

i Aduersus eum.] scilicet qui habet peculium, vt uenditorē, qui habet precium peculii & serui. Et sic primo est conueniendus, & postea ipse emptor, ut ff. de pecu. l. si creditor, §. 1. & l. si ex duobus, § fi. & l. sequen. & l. hinc quæritur, §. pen.

k Cum libero.] ut procuratore, uel negotiorū gestore alicuius, uel tutore, uel curatore. Non dicas possesso bona fide, quia tunc distingueretur, an in peculium, quod ad se, an quod ad bonæ fidei possessorē pertinet, uertisset, ut ff. de pec. l. 1. § fi. & l. 2. & l. hinc quæritur, § pe.

l Et eius personā.] scilicet tantum sēm nos. [1] Alij dicūt, ēt domini contemplatione fecisti.

1 Et bene; sēm Pa. de Ca. hic

m Ratum habuit.]

EI qui] CASVS. Quantum duret actio de peculio & de in rem verso, intendit hæc lex dicere, & loquitur prima pars in seruo, secunda in libero. dicit ergo in hac parte generaliter q qui cum seruo alieno contraxit, quandiu superest seruus, vel post mortem eius intra annum, habet dominum obligatum de peculio, sed si in rem domini versum est, habet dominum perpetuo obligatum de in rem verso. Si vero seruus decessit, vel alienatus sit, vel manumissus, & annus nondum excessit, aduersus eum qui habet peculium, agere potest. & hoc in secunda. Si vero cum procuratore meo contraxisti, & fidem eius mutuando pecuniam secutus es, nullam aduersus me habebis act. nisi in rem meam versa sit, vel contractū factū cum eo ratum habuero. & hoc in tertia.

his enim duobus casibus utilis actio negotiorum gestorum habebit locum contra dominum, secundum Guillelmum, ut infra de re. ali. non ali. l. 1. & supra de rei uen. l. mater, non directa, quia non eius nomine dedisti, ut ff. de nego. gest. l. si pupilli, §. sed si ego. Alij dicunt hic habere locum utilem condictionem certi. & ad hoc q teneatur, supra de procur. l. si precium, & supra ti. 1. l. si mutuam. sed uř ēt his duobus casibus dñm nō teneri, ut supra si tut. uel cura. l. si creditor, & supra si cer. pet. l. eum qui. Sol. illa sēm istam. uel non datur in dñm actio à principio, sed ex postfacto sic, rato habito, uel in rem eius uerso, ut hic, quod in idem cum prima recidit. Sed quō potest haberi ratum, cum eius nomine non dederint? Respon. etsi ego non dedi eius nomine, Ipse tamen accepit eius nomine, & ideo sua ratihabitione quæritur ei proprietas pecuniæ, ut ff. de nego. gest. l. si ego, & sic tenetur, cum re ipsa quasi suum negotium uideatur, facta tali uersione, & per talem ratihabitionem,

nem, ut ff. de nego. gest. l. si pupilli, §. item quæritur: Vel dic, secundum alios, quod licet non egerim ut eum haberem obligatum, non tamen egi contrarium, scilicet ut non haberem eum obligatum. differunt enim hæc inter se. Et disting. circa hoc ut supra si cer. petat. l. cum qui pecuniam.

Si mandator.] CASVS. Si mandasti mihi ut contraherem cum filio tuo, uel iussu tuo contraxi, non solum in sortem, sed etiā in vsuras, si pro sorte & usuris te obligasti, teneberis ut soluas, ad hoc ut pignora tua & tuo nomine obligata liberentur. & hoc in prima. Sed si tu pater pro filio tuo fideiussisti quando accipiebat pecuniā mutuo, indubitanter tu pater ex illa obligatione poteris cōueniri ut fideiussor. & hoc in secunda.

a Obligasti.] subaudi, maxime. nam idem & si simpliciter acceptus sis, ut ff. loca. l. quarto, in fi. i. respon.

b Iure detinentur.] Obligata s. tua, & tua voluntate, ut & infra man. l. si tibi. non autem uideris permittere ut obliget, eo ipso quod mandas mutuari ei, ut ff. quod iussu. l. dominum.

c Ex ea obligatione.] ex stipulatu, sicut extraneus teneretur. est enim aliud iubere, & aliud fideiubere, ut ff. quod iussu l. 1. §. quid ergo si fideiusserit. Et nota in hac l. tres casus quibus pater teneretur in solidum, cum mandauit, & cum iussit, & cum fideiussit, unde pater quod aliud est cum mandauit alicui quod cōtraheret cum filio quo casu tenetur ei mandati, & quod iussu, si est in re dominica, sed in peculiari solum quod iussit, & aliud cum filio iussit, quia tunc tenetur quod iussu, non mandati, siue in re peculiari, siue in dominica, tenetur etiā de in rem verso. Sed P. aliter dixit. cōtra cum tamen est, vt ff. quod iussu. l. j. in prin.

Pater ex filii contractu sæpe tenetur in solidum.

l In scriptis exēp. hæc l. si ex alio. & l. si mādator, inuersæ sunt.

tractu filii, quando mādauit vel iussit eum fieri, vel si dederit pro eo. h. d. alias non tenetur nisi de peculio, vel de in rem verso, nisi filium præposuisset negotiationi quæstuariæ, quia tūc et in solidum exercitoria vel institoria tenetur, vt supra titu. 1. per totum. Pau. de Cast.

VIII. Iidē AA. & CC. Diogeni.

SI mandator pro filio tuo extitisti, vel iussu tuo cum eo, quem in potestate tunc habuisti, contra B ctum est, intelligis & sorti & vsuris te parere oportere, si te his omnibus obligasti,[a] vt res quę pignoris iure detinentur,[b] liberari possint.

¶ Quòd si fideiussor creditæ pecuniæ intercessisti, teneri te ex ea obligatione[c] explorati iuris ē. Dat. III. Kal. Maii. CC. Conss.

Filiusfamilias ex contractu licito tenetur in solidum, & liberatus a potestate per emancipationem, ex illo conuenitur solum, quatenus facere potest, & idem de morte patris, dum modo hæres non existat. Sal. Vel sic: Filiusfamilias ex licito contractu in solidum obligatur, & etiam conuenitur uiuente patre, & durante paterna potestate, sed ea soluta non tenetur nisi quatenus facere potest, nisi sit hæres patris in solidum, uel pro magna parte, quia tunc tenetur in solidum. Ian. de Cast.

IX. Iidem AA. & CC. Isido.

SI ex alio[i] contractu, non ex illicita[d] mutui datione debitor extitisti, uel quod patrem tuum in fidem suscepisti,[e] tam in patris positus potestate iu D re teneris, quàm etiā morte genitoris tui iuris effectus. Et si quidem patri hęres extitisti,[f] in solidum, alioquin in quantum facere potes secundum edicti formam.[g] Sed & si per emancipationem tui iuris effectus es, similiter[h] cōueniri te posse, debes intelligere. Dat. VI. Id. Apr. Byzantii. CC. Conss.

Si ex alio.] CASVS. Filius tuus in potestate constitutus apud creditorem tuum fideiussit pro te, vel cum aliquo contraxit licite non accipiendo pecuniam mutuo contra Maced. non solum dum est in potestate, sed etiam si per mortem tuam sui iuris sit effectus, tenebitur pro rata. & si tibi hæres extitit, tenebitur in solidum, si non, in quātum facere potest. idem si per emancipationem sui iuris sit effectus, ut scilicet conueniri possit in quantum &c.

d Ex illicita.] hoc dicit propter Macedonianum, quia tunc nullo tēpe tenetur aliquo modo, ut infra tit. 2. l. pe.

e In fidem suscepisti.] fideiubēdo enim pro eo teneris ut hic, & infra de fideiusso. l. filiusfamilias, & ff. de fideiuss. l. si dubitetur, §. filiusfamilias, & ff. qui satisda. coga. l. fideiussor, §. & filius, & econtra pater pro filio, & dominus pro seruo, ut infra l. proxim. & ff. quod iussu. l. 1. §. qd ergo. si autē soluisset pro patre, teneretur de in rem uerso pater mutuanti in hāc causam, ut ff. de in rem uerso. l. si pro patre, in prin.

Filius pro patre, & pater pro filio fideiubere potest.

f Hæres extitisti.] uel bonorum possessor, uel ex Trebelliano. Et dic in parte non modica, scilicet ad minus in legitima, ut ff. eo. l. 2. & l. 4. in princ. p. & l. 5. §. 1.

g Formam.] hoc priuilegium perdit filius variis ex causis, ut ff. eo. l. 4. §. s. & vsque in fi.

h Similiter.] idest in quantum facere potes, ut supra proxim.

Habens liberam administrationem, potest alienare rem domini, non habens, non potest alienare. & quidem sciens rei vitium, non habet iustum possessionis initium. Bald. Vel sic: Seruus habens liberam peculii administrationem, potest res peculiares alienare, & dominium transferre, alias secus, quia nec transfert dominium, nec vsucapiendi conditionem scientē eius cōditionē. h. d. Pau. de Ca.

X. Iidē AA. & CC. Aphrodisio.

SI liberam[i] peculii administrationem habē- tes, equas de peculio cum C fœtu serui uendiderunt, reprobandi contractū dominus nullam habet facultatem. Quòd si non habentes liberam[k] peculij administrationem, rem do minicam[l] eo ignorāte[m] distraxerunt, neque dominium, quod non habent,[n] in alium transferre possunt, neque conditionem eorum seruilem scientibus[o] emptoribus possessionis iustum afferunt initium.[p] vnde[q] nō inutile

Si liberam.] CASVS. Si seruus tuus liberam habēs peculii administrationem, equas quas habebat in peculio, cum fœtu vendidit, contractum reprobare non potes. & hoc in prima. Si vero seruus non habens liberam peculii administrationē, res aliquas peculiares distraxit, nec dominium transfert, nec ementibus seruilem conditionem non ignorantibus paratur causa vsucapiendi, si res fuit immobilis. & hoc in secunda. Emptor autem qui sciens res mobiles à seruo emit, furti tenetur. & hoc in tertia.

i Si liberam.] ff. de pecul. l. procurator cui.

k Liberam.] quæ specialiter est concedenda, vt ff. de pec. l. quam Tuberonis, §. alia.

l Rem dominicam.] idest peculiarem. aliàs frustra diceret de libera administratione. nam & hæc peculiaris est dominica.

m Eo ignorante.] vel sciente, sed prohibente.

n Non habent.] quandoque transfert aliquis quod nō habet, ut dixi insti. quib. ali. licet, §. 1.

o Scientibus.] scilicet non habere liberam administrationem. sic sunt malæ fidei qui emunt. Accur.

p Initium.] idest titulum vel causam vsucapiendi. sic ponitur infra de præscrip. xxx. an. l. 2.

q Vnde.] quia non habent iustum initium.

Præscri.

a Præſcriptionem.] ſcilicet in immobilibus.
b Ideoque.] quia non ignorauerunt conditionem eorum. Accurſius.
c Etiam furti.] vt pro rebus mobilibus, vt infra de fur. l. 1. & l. eos qui. nam pro immobilibus non fit furtum, vt inſtitu. de vſuca. §. quod autem. Sic ergo diſtingue, quia ſi contraho cum ſeruo habẽte liberam adminiſtrationem, & bona fide, quod iuſſu dominum conuenio. rei quoque mihi traditæ dominiũ acquiro, vel vſucapiendi cauſam mihi paro, vt ff. quod iuſ. ſu. l. 1. §. ſi iuſſu, & in princ. huius l. & ff. de pig. act. l. ſi conuenerit 2. §. fi. & ff. de rei vend. l. ſi quis hac §. fina. & de acquir. poſſeſſ. l. ſi ſeruus. ſi autem nõ habeat liberam, dominium non quæro, ut in 2. reſpon. huius. l. & ff. quod iuſſu l. dominũ. ago tamẽ de peculio, ut ff. de peculio. l. ſi quis ſeruum, §. fi. [1] Et ſi procedas & quæras, an ementi cauſa vſucapiẽdi quæritur? hoc caluiſco, ſi res incidit in vitium furti (quod eſt ſtatim cũ ſeruus amouet furandi animo, ſi eſt res dominica, ut infra de ſer. fugi. l. 1. ſi ne ſo peculiaris, cũ tradita eſt ſcienti uel ignoranti, ut ff. de fur. l. interdum, 2. §. ſi res,) certe nõ uſucapitur, vt inſtitu. de vſucapioni, §. furtiuæ, ſi autem nõ incidit, & emptor putat ſeruum habere ius diſtrahẽdi, & ſic eſt bonæ fidei, ut ff. de verb obl. l. bonę fidei, vſucapit, ut ff. de uſu. l. ſi ſeruus.

[1] Intelligas iſtud in rebus peculiaribus non traditis ad uendendum, quia tales res ad uendendũ traditas põt alienare ſine cõceſſione libera: proquo facit l. cũ tabernã, cũ ibi no. ff. de pig. Actio. de peculio datur in quã tum eſt locupletatũ & non in plus, in ceteris caſib[us].

rito nec longi tẽporis præſcriptionem [a] huiuſmodi poſſeſſoribus prodeſſe manifeſtum eſt. ideoque [b] res mobiles ementes à ſeruo, etiam furti [c] actione tenentur. Dat. V. Non. Octob. Sirmii. CC. Conſs.

Ex contractu facto cum ſeruo vel ancilla impubere, non tenetur dominus ſimpliciter de peculio, ſed tatenus quatenus peculium eſt locupletatum. h. d. ſecundum intellectum glo. & doct. regulariter autem actio de peculio datur contra dominum vſque ad vires peculii, etiam ſi ex tali contractu peculium non fuerit in aliquo locupletatum, quia in peculium non eſt verſum ex illo contractu. h. d. Pau. de Caſt.

XI. Iidem AA. & CC. Attalo.

Cum ancilla [d] cõtrahenti (quam iure [e] non obligari poſſe cõſtat) aduerſus dominũ in quantum locupletius [f] eius peculium factum eſt, ea ſuperſtite, ac poſt mortem eius intra utilem [g] annum dandam actionem non ambigitur. Dat. prid. Kalend. Decemb. CC. Conſs.

Dominus per ſeruum non obligatur de iure ciuili, ſubtilitate tamen ex edicto prætoris tenetur de peculio & de in rem verſo. h. d. tex. ſecundum Bal. Vel ſic: Actio de peculio datur deducto eo quod domino debetur a ſeruo. h. d. Pau. de Caſt.

XII. Iidem AA. & CC. Victori.

Dominũ per ſeruum obligari nõ poſſe, [h] ac tantum de peculio (deducto ſcilicet quod naturaliter ſeruus domino debet [i]) eius creditoribus dari actionem, vel ſi quid in rem eius verſum probetur, de in rem verſo, edicto perpetuo declaratur. Dat. XIII. Kalen. Feb. Sirmii. CC. Conſs.

Literæ commendatitiæ & familiares non cenſentur emiſſæ animo obligandi, ſed ſimpliciter commendandi. h. d. nõ ſecundum Bal. Vel ſic: Si pecunia mutuatur ſeruo ſine ſpeciali iuſſu domini, dominus non tenetur quod iuſſu, ſed tantum de peculio, de quo primo deducitur quod debetur domino, nec literæ commendatitiæ obligant commendantem, ideo conſulitur contrahenti cum ſeruo, vt accipiat fideiuſſorem, ne ſibi debitum reperiatur inane. Sal.

XIII. Impp. Honor. & Theod. AA. Ioanni præfect. præt.

Dominos ita cõſtringi manifeſtum eſt actione prætoria, quæ appellatur [Quod iuſſu] ſi certã [k] numerari [l] præceperint [m] ſeruo [n] actorive pecuniã. ¶ Igitur hac in perpetuũ edictali lege ſancimus, ut qui ſeruo, [o] colono, conductori, procuratori [p] actorive poſſeſsionis, pecuniam mutuam dat, ſciat dños poſſeſsionũ cultoreſve [q] terrarum obligari non poſſe. [r] Neque familiares epiſtolas, quibus

Cvm ancilla.] CASVS. Cum ancilla tua impubere contraxi mutuando ei x. an habeo te obligatum, quæritur? Reſpõ. quod ſic, quatenus ex ea pecunia locupletatus es, & ea ſuperſtite & ea mortua intra annum utilem habebo contra te actionem.
d Cum ancilla.] ſcilicet non pubere, ſecundum Ir. vt ff. de pecu. l. 1. §. ſi cum impubere.
e Quam iure.] .ſ. ciuili, nec etiam naturali ſine tutoris auctoritate, ut ff. de act. & obli. l. pupillus. Accurſius.
f Locupletius.] No. ergo quatuor caſus vbi de peculio datur in quantum eſt locupletatum, & non in plus. Primus, ut hic. Secundus, ut in maleficiis, ut ff. de pecu. l. licet, § ex furtiua cauſa. Tertius, ſi mutuam pecuniam accipiat ſeruus ad ludendum, ut ff. de aleæ luſu. l. fina. §. 1. Quartus, ff. de neg. geſt. l. ſi pupilli, §. ſed ſi ego, in fin. §. Vel ſecundum alios loquitur hic etiam in maiore impubere. Et quod dicit, in quantum locupletius, &c. ideſt deducto quod domino debetur.

g Vtilem.] niſi communis præſcriptio obſtet, ut dixi, ſupra eo. l. ei qui.
Dominum.] CASVS. Si ſeruus tuus ſe mihi obligauit, an tu mihi per ſeruum tuũ obligeris quæritur? Reſpon. quod dominus per ſeruum obligari non poteſt. Veruntamen habeo aduerſus te act. de peculio, ſi nihil eſt uerſum in rem tuã. ſed primo antequã creditoribus detur actio, deducetur id quod ſeruus tuus debuit tib. ſi autem in rem tuam fuerit uerſum, perpetuo de in rem uerſo dabitur cõtra te actio.
h Non poſſe.] ſcilicet iure ciuili, ſed prætorio ſic ex ea cauſa ex qua ſeruus ciuiliter teneretur ſi eſſet liber, ut ff. de pecu. l. non ſolum §. fina.
i Domino debet.] Item his qui ſunt in eius poteſtate, uel quorum tutelam uel curam gerit, ut ff. de pec. l. ſed ſi damnũ. §. 1 alias l. peculium autem deducto, & de tribu. l. 1. in prin. Item pro ſocio, ut ff. de pecu. l. ſi noxali, § ſi. & l. ſeq. ſecus in quibuſdam aliis qui uidentur ſocii, quia unus cõuentus non deducit alii debitũ, ut ff. de pecu. l. ſed in emptore, & l. ſeq. Item cum agitur de peculio, non æſtimatur ſeruus in ſui peculio, ut ff. de pecu. l. depoſiti §. Stichus.
Dominos.] CASVS. Si ſeruo tuo colono mutuaui x. nec iuſſiſti quod ei mutuarem, an habeam te obligatum quod iuſſu, quæritur? Reſpon. quod non. unde à ſeruo fideiuſſorem accipere debeo. & licet non detur in prædictis caſibus quod iuſſu, dabitur tamen utilis & efficax de peculio.
k Si certam.] idem ſi incertam, ſecundum Bul.
l Numerari.] uel aliter contrahi ut ff. ad Vell. l. ſi dño.
m Præceperint.] generaliter uel ſpecialiter. uel mandauerint, uel ſubſcripſerint, uel ratum habuerint ff. quod iuſſu, l. 1. & l dominum.
n Seruo.] non caſtaldioni. actor eſt caſtaldio domini.
o Vt qui ſeruo.] generale eſt, ſequentia ſunt ſpecialia, & omnia in ſeruis. Dic ergo colono ſuo & conductori, ſcilicet ſeruo, qui conducebat & laborabat prædia ad opus domini.
p Procuratori.] ad vnum negotium, actor ad omnia.
q Cultoreſue.] ideſt dominos per alios colẽtes, vel non obligatur vllo modo dominus ſecundum quoſdam, nec ſeruus ciuiliter, ſed naturaliter ſic.
r Non poſſe.] etiam de peculio ſecũdum Io. quod non placet, ut in fi. huius l. & ff. de pecu. l. ſi quis ſeruum, §. etiam,

Caſtaldio, quis dicatur.

etiam, & hic dicas non posse scilicet quod iussu.
a Absentem.] scilicet seruum.
b Mentiatur.] vt sic ei reddatur. non ergo huiusmodi epistolæ ei præiudicant: vt hic, & ff. manda. l. si vero nō remunerādi §. cū quidam, & infra de libe. causa. l. iubemus, & de fideicō. lib. l. ex verbo, & supra, de proba. l. non epistolis.
c Specialiter.] i. expressim, sicut exponitur secundū Azo. ī. de neg. gest. l. negotium. nam generalis iussus sufficit: vt ff. quod iussu. l. 1. §. j. licet quidam contra per hoc verbum, specialiter. Itē per hoc quod. ī. de actore & procuratore generali & speciali dicitur, & per hoc quod dicit, nō agi quod iussu: collige quòd generale mandatum de gerendo negocio, non præiudicat domino vt teneatur quod iussu nisi & liberam concedat administrationē, vt & in procuratore dicimus: vt ff. de procur. l. procurator cui generaliter libera. vel nisi dicat, quodcūq; voles, &c. vt ff. quod iussu. l. 1. §. iussum.

Mādatum generale an præiudicet domino.

d Teneri non possit.] quod iussu.
e Multari.] s. quo ad actionem quod iussu.

las, quibus homines plerūque commendāt absentē,[a] in id trahere conuenit, vt pecuniam quam rogatus non fuerat, impendisse ꝓ prædijs mentiatur:[b] cum nisi specialiter [c] vt pecuniam præstet, à dño fuerit postulatus, idem dominus teneri non possit: [d] credi taq; quantitate multari [e] volumus creditores, [f] si huiusmodi personis nō iubente domino, nec fideiussoribus specialiter acceptis, fuerit credita pecunia. [g] Sane creditori damus licentiam, vt si liber à rationib.[h] quas gerebat, fuerit inuentus actor, seruus, procuratorve prædiorum: vtilis [i] actio pateat de peculio. Dat. V. Idib. Iul. Rauennæ, Honorio. X. & Theodosio. VI. AA. Conss.

f Creditores.] Not. puniuntur in hoc quòd amittunt pecuniam sic concessam.
g Credita pecunia.] nam illi tenerentur: vt insti. de fideiuss. §. 1.
h Vt si liber à rationibus.] vt quia deducto eo quod domino debetur, aliquid superest de peculio suo, & postquam reddiderit rationem domino de omnibus quæ gessit. Alij etiam fatuè dicunt hoc casu seruum de peculio conueniri, quando liber est à ratiocinijs.
i Vtilis.] id est efficax. Alij dicunt ideo vtilem, quia tempore mutui credebatur peculium, cum non erat: quia nō erat a domino concessum, quod non placet. Et no. quòd quidam habent hic aliam l. quæ incipit, si quis cum filio. quæ hic esse non debet.

PER QVAS PERSONAS NOBIS acquiratur.

Dixit qualiter per alios obligemur; nunc qualiter lucremur.


Xcepta.] CASVS. Certum est ꝙ per liberam personam, quæ non est iuri nostro subiecta, nihil nobis acquiritur: causa tamen possessionis nobis acquiritur per procur. & hoc in prima. Si vero procurator meus prædium meum vendidit Titio, & pactum inter eos factum est, subsecuta stipulatione, vt si precium sua die non solueretur, inemptum esset, & liceret mihi rem vendicare: an possim agere ex pacto quod interposuit procur. meus cum Titio, quæritur? Dicitur quòd non: nec habeo ratione pacti seu stipulationis vendicationem prædij, si in eodem statu est quo fuit antequam esset vēditio. & hoc in secunda. An autē seruus meus per traditionē mihi acquirere possit, quæritur? Respond. quòd sic. & hoc in tertia.

A k Excepta possessionis causa.] Causa causata possessionis est dominium, & vsucapiendi conditio. nam tradita possessione vel sequitur dominium, vel conditio vsucapiendi: & hæc duo per procuratorem quæruntur. s. possessio, & dominium etiam ignoranti: sed conditio vsucapiendi tantum scienti, vt hic, & insti. eo. §. ex his, & infra de acquir poss. l. j. & l. per procuratorem. Item possessio. l. cōtinua per triēnium vel x. vel xx. annor. est causa causans mediata dominij quærendi, vt ff. de vsuca. l. 3. Item dic, & excepta possessione: quia & ipsa sola per procuratorem quæritur, quando non plus est penes dantem, vt d. §. ex his, & ff. de acquir. poss. l. j. §. per procuratorem, & l. communis. § j. dicitur etiā econtra quo ad aliquid causa causans dominium possessionis. nō quia sum dominus, vendico possessionem: vt insti. de actio. §. aliæ. Alij dixerunt solam possessionem quæri per procuratorem: & per possessionem dominium, vt d. §. ex his, & exponunt excepta causa possessionis, id est possessione. quod non placet: immo & dominium quæritur per procuratorem, vt & ibi dixi.

Possessionis traditio vnum de duobus operatur.

TITVLVS XXVII.

PER QVAS PERSONAS nobis acquiratur.

Per procuratorem quæritur causa possessionis, non obligatio personalis. Ideo pacto legis commissoriæ, vel addictionis in diem à procuratore inter posito, nulla quæritur obligatio domino. Sal. Vel sic: per procuratorem acquiri potest domino tam possessio, quàm etiam dominium: sed actio personalis, vel obligatio non potest acquiri sine cessione. h. d secundum lectur. glo. Pau. de Cast.

B

I. Impp. Dioclesia. & Maximia. AA. Marcellæ.


Xcepta possessionis cā[k] per liberam personā, quæ alterius iuri non est subdita, [l] nihil acquiri posse, indubitati iuris est. Si igit ꝓcurator nō sibi, sed ei cui[9] negotia administrabat, redintegratæ [m] rei vendicationē pactus est, idq; pactum etiā stipulatio insecuta est: nulla [n] dño obligatio acqsita

C

l Non est subdita.] nam tunc secus esset, vt instit. eo. §. j. & seq. & ff. de acquir. rer. do. l. etiam inuitis, & de verb. obl. l. seruus vetante.
m Redintegratæ.] scilicet venditionis rescissionem: vt nisi pecunia solueretur, res sit inempta, & domino traderetur secundum lo. vel dominus rem vendicaret. vel dic redintegratæ, id est redintegrandæ, & sic tempus pro tempore. & sic est pactum legis commissoriæ. & dic siue fecit stipulationem, vt subijcit: siue pactum vt prædixi, hic procurator concepit verba eius in persona domini vel etiam in sua, sed dationem in persona domini. hæc quidem pactio non quærit domino dominium, vel possessionem: & sic non aget, sed procurator intēdet rei vendicationem secundum quosdam: quod non placet, vt ille habeat in rem, qui prius non fuerat dominus. Dic ergo non valet domino, vt personalem habeat actionē ex stipulatione, sed realem ex pacto de re inempta, vt ī. de pactis inter emp. l. commissoriæ, non ex illo, vt domino reddatur, vel vt liceat ei vendicare: quia reali actione non dices emptorem personaliter obligatum, vt inst. de act. §. j. Alij dicunt quòd non fuit hic pactum legis commissoriæ, sed alicuius rei dandæ pactio. & quod dicit, vendicationem, id est dationem, vel restitutionem. & sic nullo iure aget dominus.

D

n Nulla.] de stricto iure, sed de æquitate sic, secundum M. quod Io. non placet, vt hic, & ff. de vsur. l. si quis solutioni. §. pen. & quod vi aut clam. l. 3. in princip. & ff. de constitut. pec. l. & licet, & infra, si quis alt. vel sibi. l. cum per eos, nisi in casibus positis instit. de inuti. stipul. §. si quis alij, vbi fallit hæc regula. Et dic ꝙ nec procuratori est quæsita, nisi eius inter sit, vt ff. de verbor. oblig. l. stipulatio

Actiones reales facilius quæ rantur per alterũ, q̃ psonales.

pulatio ista, §. pen. & antepe. Item no. hic personalia in A re, idest personales actiones non ita acquiri per alterũ ut realia, idest rerum, ut rei vendicatio, idest dominium uel possessio. & est ratio; quia personalia scilicet iura & actiones magis sunt ossibus obligantis infixa, ut ff. de pecu. l. quis ergo, & ff. pro socio, l. 2. & 3.

a Res traditæ.] animo transferendi. & hoc ideo, quia nihil proprium habere potest, ut instit. eod. §. item vobis acquiritur.

CVm per liberã.] CASVS. Si procurator meus pecuniam meo nomine mutuauit Seio, an habeam condictionem certi ex mutuo ad pecuniam repetendam, quæritur? dicitur quod sic. & hoc erat secundum antiqua iura. & hoc in prima. Si uero pignora pro mea pecunia mutuata supposita sunt, an agere possim hypothecaria, quæritur? & dicitur quòd secundum antiquos nõ poteram, hodie possum agere pro pignoribus, etiam non cessa mihi actione a procuratore meo.

b Numerationem.] alias rationem.

c Condictio.] vt ff. si cert. peta. l. certi condictio, §. si nummos, & supra si cer. peta. l. si absentis, & supra de condic. inde. l. si per ignorantiam.

d Acquiritur.] & ideo talium necessaria erat cessio.

e Si enim.] hęc ratio non est generalis, quia in multis casibus est actio cedenda, nec tamen competit ipso iure, ut ff. de acqu. pos. l. possessio quoque §. & si possessio, sed hoc in mutuo locum habet. sed pro hac ratione est, quia quod iuris est in principali, & in accessorio esse debet, ut infra de usu. l. eos, in princip. & ff. de regu. iur. l. cum principalis. Sed contra ff. de pigno. actio. l. solutum, §. fina. vbi dicit hypothecariam non quæri per procuratorem. Solu. hic corrigit. Vel ibi dicit plerunque propter hunc casum. Vel directa non, ut ibi, sed utilis sic, ut hic, & argu. supra ad exhibend. l. si res

f Hypothecariam.] q. d. non est ratio quare in hoc casu similiter non quæratur hypothecaria sine aliqua cessione, sicut & principalis. Item non ob. supra eo. l. i. quia hic speciale circa pecuniam mutuam, ut ff. si cert. peta. l. singularia. Accursius.

g Acquisitam.] quasi diceret, bene debet habere.

est. Seruis autem res traditæ [a] dominis acquiruntur. Dat. Kalend. Iul. ipsis & Conss.

Quæsita personali sine cessione, similiter quæritur hypothecaria. Bald. Vel sic. Quando per liberam personam alteri acquiritur obligatio personalis, ut in mutuo facto nomine alterius, acquiritur etiam hypothecaria. h. d. licet ante hanc l. hoc non esset, sed ueniebat cedenda, quæ cessio hodie non est facienda. Pau. de Cast.

II. Imp. Iustinianus. A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm per liberam personam, si pecunia alterius nomine fuerit numerata, acquiratur quidem ei cuius nomine pecunia credita est, per huiusmodi numerationem [b] cõdictio, [c] non autem hypotheca uel pignus eorum quæ procuratori data uel supposita sunt, dominis contractus acquiritur, [d] talem differentiam expellentes, sancimus & condictionem & hypothecariam actionem, uel pignus ipso iure & sine aliqua cessione ad dominum contractus peruenire. Si enim [e] procuratori necessitas legibus imposita est, domino cõtractus cedere actionem, quare quemadmodum ab initio in personali actione cessio superuacua uidebatur, nõ etiam in pignoribus & hypothecis similimodo dominus contractus habeat hypothecariam [f] actionẽ, seu pignoris vinculum, uel retentionem sibi acquisitam? [g] Dat. Kalend. Nouembr. Lampadio & Orestæ VV. CC. Conss.

Si unus ex pluribus dominis iubet seruo communi, ut stipuletur ipsi iubenti, & ipse stipulatur alteri, præualet iussio, quia iubenti actionem acquirit. Sin autem iubet & simpliciter ut stipuletur & non dicit cui, aut stipulatur nullo expresso nomine dominorum, & sic sibi tunc quæritur iubenti aut stipulatur expressim alteri, & acquirit illi. hoc dicit secundum lect. Azo quam sequitur glos. Salice. Vel sic: Seruus communis iussus uni ex dominis stipulari, si stipulatur nominatim alteri, id quod stipulatur principaliter spectat ad iubentem, & præualet iussio nominationi. sin autem ad nominatum pertinet, uel ad neutrum præualet nominatio. h. d. secundum lect. Io. Vel sic: Iussus specialis præualet nominationis, sed iussus generali præualet nominatio. h. d. Pau. de Cast.

III. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

SI duo [h] vel plures communem seruũ habeãt, & unus ex his iusserit ut suo nomine [i] seruus ab aliquo stipuletur, decem puta aureos, uel aliam rem, ipse autem seruus nõ eius qui iussit, sed alterius ex dominis suis fecit mentionem, & nomine illius stipulatus est, inter antiquã sapientiam quærebatur, cui acquiratur actio, uel lucrum quod ex hac causa accidit, utrum ei qui iussit, an ei cuius seruus fecit mẽtionem, an ambobus? Cũque ex omni latere magna pars auctorum multum effuderit tractatum, nobis uerior eorum sententia uidetur, qui domino qui iussit, afferunt stipulationem, & ei tantummodo acquiri dixerunt, quàm aliorum qui in alias opiniones

SI duo] CASVS. istius l. ponitur in gloss. sed clarius dic quod habebam tecum seruum communem, iussi ei ut stipularetur ex mea causa pensionem domus meæ stipulatus est non mihi iubenti, sed tibi. non acquirit tibi, sed mihi. Si vero stipulari iussi non ex re mea, sed tua, & stipulatus est tibi, plus ualet in persona tua. Idem est si res ad neutrũ pertinet, ut si stipulatus sit aliquid ex operis suis, tunc præfertur nominatio. Vel dic secundo, refertur an iussi stipulari simpliciter, hoc modo, uade & stipuleris. quo casu si tibi stipulatur, tibi acquirit. an, mihi, & meo nomine, & mihi tũc acquirit, & non nominato. prima positio placet Ioan. & secunda M.

h Si duo.] dic casum, Duo habent seruum communem. vnus iussit, sed alteri est stipulatus. quis præualet? Et respõdeo, si causa spectat ad iubentem, ut ad suæ domus pensionem, suæque vxoris dotem, præualet iussio. si ad nominatum pertinet, vel ad neutrum, præualet nominatio, ut ff. de stip. ser. l. proinde, §. fina. & ff. de vsufru. l. adhuc, alias l. si seruo, §. si duos. Quod ergo dicit, quis enim &c. non corrigit principium, & hoc secundum Ioan. Ir. & B. sed non videtur valere, quia ex re vnius potest alteri quæri, vt ff. de stipu. seruo l. si ex re. §. 1. Alij dicunt, corrigi principium per finẽ. Tu potes tertio dicere secundum antiquos, vt dixit Azo, An simpliciter iubeam stipulari, & ipse alium nominat, & tunc quæritur nominato, ut in fi. huius, l. ibi, sin autem &c. an iussi stipulari & mihi & meo nomine, & tunc mihi quærit, licet alium nominet, vt hæc, l. distinguere videtur.

i Vt suo nomine.] qui seruus naturaliter domino debet obedire, cum causa spectat ad iubentem secundum primos. vel plane secundum Azo.

a Iussione.] quia loquebatur cum vnus iussit, & alium non nominauit.

b Et nescit.] aliud est ignorare, aliud nescire, vt hæc, l. distinguere videtur.

ADDITIO Et dicas quòd nescire dicimur, quod scire non tenemur. Ignorare uero, quod scire debemus: vt dicit glo. in l. de statu. ff. de testa. quæ glo. insuper ponit differentiam inter dubitationem, & errorē.

Ignorare & nescire differunt. Seru' duorum stipulando cui acquirit.

c Quod enim.] dixit acquiri iubēti cū ad eum causa pertinet, sin autem ad nominatum tantum, vel ad neutrum, nominato tantū quæritur. & hoc subiicit, quod enim &c. secundum primos. & accipe hic infra sin autem &c. vsque ad finem. & postea sume, quod enim &c. vbi respondet tacitæ obiectioni, quasi nominatio non præualeat iussui, sed æqualeat, per regulam antiquam, cui respondet. Vel secundū Azo. uere in hoc casu ei qui iussit, mederi opus fuit, quia ueteres regulæ hoc prætermiserunt, qa loquebātur cum vnus iussit, & alium non nominauit, uel econtra.

d Absimilem.] id est nō succumbere.

e Nominationi.] idest tantum ualet iussio sine nominatione alterius, quantū nominatio si fuerit utrunque, & non ex re iubentis secundum primos.

f Facere.] etiam ex re alterius secūdum primos. uel dic simpliciter secundum Azo.

g Dominū.] & causa non pertinet ad iubentem secundum primos.

deferuntur. neque enim malignitati seruorū indulgendum est, vt liceat eis domini iussione [a] contempta, sua libidine facere stipulationem, & ad alium dominum, qui eum forsitam corrupit, alienum lucrum transferre. quod neque ferendum est, si seruus impius domino quidē qui iussit, minimè obediēdum existimauerit, alii autem, qui forsitan ignorat & nescit, [b] repentinum adducat solatium. Quod enim [c] sæpe apud antiquos dicebatur, iussionem domini non esse absimilem [d] nominationi, [e] tunc debet obtinere, cum seruus iussus ab vno ex dominis stipulationem facere, [f] sine nomine stipulatus est. tūc etenim ei soli acquirit, qui iussit. Sin autem expresserit alium dominum, [g] soli illi necesse est acquisitionē celebrari. Multo enim amplius oportet valere dominici nominis mentionem, quàm herilem iussionem. [h] Dat. XV Kalend. Decem. Lampadio & Oresta. VV. CC. Conss.

TITVLVS XXVIII. AD SENATVSCONSVLTUM Macedonianum.

Mutuans filiofamilias quem probabili ratione patremfamilias arbitratur, non repellitur exceptione senatusconsulti, propter iusta ignorantia patrocinium hoc dicit not secundum Bald. Vel dic: Si filiusfamilias asserat se sui iuris esse mutuanti, hoc iusta ratione credere se dicenti, cessat beneficium senatusconsulti Macedoniani Salic.

h Herilem iussionem.] cum iubentis non intersit naturaliter, siue cum causa ad eum non spectat, secundum G. Ioan. & B. Vel dic secundum Azo. cum non iussit vt sibi stipularetur, sed simpliciter iussit.

AD SENATVSCONSVLTVM MACED.

Dixit supra tit. 2 etiam patrem teneri pro filio, nunc etiam filium dicit non teneri cum effectu propter Macedonianum senatusconsultum.

Si filiusfam.] CASVS. Filiofami. dicenti se sui iuris esse, pecuniā mutuasti: an non obstāte exceptione senatusconsulti Macedonia. eā repetere possis, quærit? & dī q sic, si probare possis te ei iusta ratione credidisse, scilicet quia sic agebat, sic cōtrahebat &c. ac si paterfamil. fuisset, ut ff. eo. l. si quis.

i Iusta ratione.] non uana simplicitate deceptus, nec ignorantia iuris, quia paterfamilias publice uidebatur, & sic agebat, & sic contrahebat &c. ut ff. eo. l. si quis.

k Edocere potes.] Quod edoces eo ipso q contrarium non probatur, ut & infra qui mili. non pos. l. fin. lib. 12. & hoc quia præsumitur ignorantia, ut ff. de prob. l. uerius. Itē quia dolus obijcitur, ut ff. de proba. l. quotiens, §. qui dolo. Item nota hic, propter mendacium quem grauari, ut hic, & ff. de rei uendi. l. fina. & infrà qui po. in pign. ha. authen. item, & ff. quod cum eo. l. sed & si. §. 1. & l. eum, & supra si minor se maio. dixe. l. 2. & 3.

I. Imperat. Ælius Pertinax. A. Attilio.

SI filiusfamilias cum in potestate patris esset, mutuam à te pecuniam accepit, cum se patremfamilias diceret, eiusque affirmationi credidisse te iusta ratione [i] † edocere potes, [k] exceptio ei denegabitur. PP. X. Kalend. April Falcone & Claro Conss.

Enumerat quinque casus in quibus cessat senatusconsultum Macedonianum h. d. ne. hac. l. Bald.

II. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Sophiæ.

ZEnodorus si, cum sui iuris esse publice videretur, [l] aut patris volūtate [m] cōtraxit, aut in eam rem pecuniā accepit, quæ patris oneribus incumberet, [n] vel suæ potestatis constitutus nouatione [o] facta fidem suam obligauit, vel aliàs agnouit debitum, [p] non esse locum decreto amplissimi ordinis, rōnis est. PP. V. Kal. Mar. Saturnino & Gallio Conss.

Si obligatio est licita in origine, est

Zenodorus.] CASVS. Lex ista ponit quinque casus quibus cessat senatusconsul. Macedo. & dicit, filiusfamil. cum uideretur sui iuris esse, qa sic agebat &c. mutuo accepit pecuniam, uel voluntate patris, uel accepit in rem patris, & conuertit in rem patris, aut in eam rem quæ patris oneribus incumberet, uel sui iuris effectus animo nouandi promisit, uel aliàs agnouit, puta soluēdo debitum uel partem debiti, an locum habeat senatusconsult. quæritur? Respon. q non. Viui.

l Videretur.] aliàs, uidebatur. sic enim agebat &c. ut ff. eo. l. 3.

m Voluntate.] præcedente uel sequente, ut infra eo. l. fin. uel etiam tantum sciente, & non contradicente, ut ff. eo. l. si tamen, & l. si filiusfamilias patre absente. ad hoc supra ne filius pro patre l. prima & ff. de mino. l. 3. §. sed utrum. Item patris accipe qui eum habeat in potestate, ut ff. eo. l. filium.

† Iste textus reputatur singularis secundum Pet. de Rauenna ad hoc q si syndicus uult se excusare q ignorauit maleficiū esse commissum, nunquam erit excusatus nisi constet de diligēti inquisitione eius. & est doctrina aurea Baldi hic secūdum Ang. in lib. maleficiorū, § versic. nec non ad denunciationem.

ADDITIO. Addas cum Bald. hic cessare etiam hoc senatusconsul. si filiusfamil. consueuit accipere pecuniam mutuo, & pater consueuit soluere. ex tali enim cōsuetudine præsumitur patris uoluntas, ut l. Titianus, ff. quod cum eo. & l. uel vniuersorum, ff. de pigno. act. quæ facit cessare Macedo. vt in hac. l.

n Incumberet.] ut dotet sororem suam, ut ff. eod. l. item si filiusfa. §. sed & si filius.

o Nouatione.] non per ignorantiam facti, alioquin in factum excipiendum erit, ut ff. eod. l. fin. Accursius.

p Agnouit debitum.] soluendo partem debiti, uel vsuras, vt ff. eodem, l. sed iulianus. §. fin. & l. si quem. Aliud si pignus dederit, quia tantum in quantitate pignoris videtur

detur approbare. sic. ff. eod. l. sed & si pater. in princi. & A est ratio quare aliud in solutione partis debiti, & aliud in datione pignoris, ut ibi dixi. Accursius.

SI filiusfa.] CASVS Vendidi filiofa. librum, & ita erat venditio, & non mutuum in veritate, & in mutuo locum habet Macedo. nō in uēditione. stipulatus sum preciū cum vsuris mihi reddi, an petenti mihi precium condictione certi, quia per talem actio. repetitur mutuum, posset mihi opponi exceptio Macedon. quæritur? Respondeo ꝙ non, quia initium obligationis, quæ erat ex causa vēditionis nata, potius inspiciendum est, quàm titulus actionis. i. quàm condictio certi quæ cōsueuit dari ad mutuum.

a Dubium est] nisi factum sit in fraudem, ut ff. eo. l. si filiusfa. 1. §. 1. & l. sed Iulianus, §. mutui, & §. sed si fraus.

b Origo.] idest verū ab initio sit mutuū vel alius contractus, non autem titulus, quia licet eadē venditori ad precium per stipulationē promissum detur actio, vel actionis titulus, quæ mutuanti datur, scilicet certi condictio, ut ff. si certum pet. l. certi condictio, in princip. tamen origo inspicitur, ut hic, & ff. de fideiuss. l. tutor, & de donatio. l. qui id quod, & de lega. 1. l. cum filius, §. hæres meus & supra si certum pet. l. si ex precio, & ff. manda. l. si procuratorem, in princip. Sed argu. contra ff. de pecu. l. licet, §. idem scribit.

ADDITIO. Dicas ꝙ ibi titulus posterioris obligationis non dependet à causa originalis obligationis: ideo ibi causa originalis non attenditur. hic vero contra.

simpliciter licita in actibus consequentibus. hoc dicit. Bald. Vel sic: Senatusconsultum Macedonianum locum habet quando à principio filiusfamilias est mutuatum, non quando precium ex venditione in mutuum est conuersum, h. d. Salice. Vel. sic: In alio contractu quàm mutui non habet locum exceptio Macedoniani. h. d. secundum Paulum de Castro.

III. Iidem AA. Martino.

SI filiusfamilias aliquid mercatus, precium stipulanti venditori cum vsurarum accessione sponderat, non esse locum senatusconsulto quo fœnerare filiisfamilias est prohibitum, nemini dubium est.[a] origo[b] enim potius obligationis, quàm titulus actionis considerandus est. PP. Idibus Mart. Saturnino & Gallo Conss.

Filius consentiente patre potest mutuum accipere, & res patris obligare. & inter creditores prioritas & ordo prælationem inducunt. hoc dicit secundum Bald. Et est idem casus qui habetur supra eo. in l. 1. in quo cessat senatusconsultum Macedonianum, quando est factum patre permittente. hoc dicit secundum Pau. de Cast.

IIII. Iidem AA. Cyrillæ.

SI permittente patre,[c] filiofamilias pecuniam mutuam dedisti, senatusconsulti potestas non interuenit. Et ideo persecutio[d] pignoris quod in bonis patris fuit, non denegabitur, præsertim cum & eidem filius hæres extiterit,[e] modo[f] si nullus alius iure conuentionis, vel ratione temporis & ordinis potior[g] apparuerit. PP. XII. Kalend. Maii Fabiano & Mutiano Conss.

SI permittente.] CASVS. Si filiofami. permittente patre pecuniā mutuasti, & rem patris in pignus accepisti, an cessat Macedo quæritur? Respō. ꝙ sic, & habebis act. hypothe. ad persequendum pignus, cum eidem filius hæres extitit, & nullus alius creditor potior te sit in ordine, & in tempore.

c Patre.] qui filium habebat in potestate, aliàs nō, ut ff. eo. l. filium, & hæc permissio inducit quod iussu, ut ff. quod iussu, l. j. § si ratum.

d Persecutio.] mala illatio videtur. nec enim ideo ꝙ præcepit dari pecuniam, permittit rem obligari, ut ff. quod iussu, l. dominum. Respon. hic vtrumque permisit: & ideo bene dicit infra, præsertim &c. Vel dic, non permisit obligare res: sed quia successit patri, confirmatur pignus, ut subiicit: & secundum hoc abundat præsertim.

e Hæres extiterit.] quo casu pignus conualescit, etsi ante non valebat, quia sine voluntate patris erat obligatum, ut ff. de pigno. l. si Titio, & de condic. indebi. l. si nō sortem, §. si filius, & s. quod cum eo. §. si mandator.

f Modo.] Male videtur positū istud modo: nam etsi potior sit alius, hic tamen agit, ut ff. qui potio. in pign. ha. l. si prior, §. si simpliciter. sed sic continua: datur persecutio contra omnem modum.

g Potior.] vt in dote reddenda, & similibus: nam ēt tunc aduersus potiorem denegaretur, ut d. l. si prior, §. si simpliciter, & s. de actioni. & oblig. l. si à creditore, & j. qui pot. in pigno. ha. l. licet.

Ratione legationis & studiorum potest mutuari filiusfamilias vsque ad debitum & consuetum modum. Bal. Vel sic: Ex causa legationis & studiorum potest mutuari filiusfamilias vsque ad debitum modum. & tenentur filius & pater in solidum. ex mutuo vero ex causa peculiari recepto, pater tenetur actione de peculio tātum, quæ post mortem filii durat anno vtili, nisi patris iussus intercesserit, quia tunc pater perpetuo teneretur, h. d. Sal.

V. Imp. Alexander A. Musæ.

MAcedoniani senatusconsulti auctoritas petitionem[h] eius pecuniæ non impedit, quæ filiofamilias studiorum vel legationis causa alibi degenti ad necessarios sumptus, quos patris pietas nō recusaret,[i] credita est. Sed ex contractu filii post mortem eius de peculio actio in patrem competere ita demum poterit, si anni vtilis spatium petitionem nō impedit.

¶ Sanè si iussu patris datū mutuum probetur, nec in quos vsus versa sit pecunia, disquiri necesse est, sed

MAcedoniani.] CASVS. filiofamilias degenti in scholis pecuniā mutuasti, an cessat Macedonia. quæritur? Respōdetur ꝙ sic, si ad eam quantitatē mutuasti quā pater erat erogaturus, id est tenetur erogare. & hoc in prima. & hic in primo casu competit actio de in rem verso. In secundo de peculio, idest si in vtiles tantum, & nō necessarios sumptus creditum est. In tertio quod iussu ex contractu filij in patrem post mortem filij dabitur actio de peculio: si nondum annus excessit, & hoc in secunda. Si vero in rē patris versa est, post mortē filij perpetuo dabit. & hoc in tertia.

h Petitionem.] quam tenetur filius in solidum, & pater de in rem verso, ut ff. de in rem verso, l. iij. §. proinde.

i Non recusaret.] idest recusare non deberet, ut ff. eo. l. item si, §. quod dicitur, & dic ut ibi not. Sed nonne idem & si non abiit filius, & in necessarios sumptus ei credatur? R. n. idem uidetur, arg. ff. eo. l. item si, §. fin. & de in rem ver. l. quod si, § proinde si seruus, & l. pen. j. eū. & l. fi. Sed miraculose loquitur hæc l. in principio enim innuit patrem teneri in solidum uiuo filio. In secundo casu, de peculio: quare dic ꝙ in solidum tenetur quādo sumptus fuit talis, quem necesse habuit pater facere: ut libros emere, ex quo ad scholas miserat. Si uero non habebat necesse, verùm propter filij dilectionem paterna pietas non recusaret, vt libros cooperire, & literas deaurare: tunc de peculio tenetur etiam eo uiuo, & secundum hoc loquitur supra ne fil. pro pa. l. j. ibi enim est creditū filiofamilias, senatusconsulto permittente: nec tenetur pater amplius quàm de peculio. Pater pro mutuo filij quādoque in solidum tenetur.

Perpetuo

a Perpetua.] ut supra tit. ad l. ei qui.

SI filius.] CASVS. Si filiosfamilias contra senatusconsul. Maced. pecuniam mutuasti, aduersus patrem de peculio actio non habebis. & hoc in prima. An aût illud senatusc. tam ad alios q̃ ad filios extendatur, quæritur? Respon. q sic ad nepotes & pronepotes, licet de filio tantum faciat mentionem. & hoc in secunda.

b Aduersus te.] uel fideiussores, vel mandatores eius, nisi animo donandi intercesserint, vt ff. eo. l. sed & si. §. non solū.

c Dirigi.] a creditore qui sciuit vel scire potuit eum esse filiumfamilias, cui credebat, alias Macedonianum nō obstat, vt ff. eo. l. pen.

d Nequaquam potest.] quod est verum etiam si paterfamiliâs esset cum se obligauit, & postea filiusfamilias factus accipiat, ut ff. eod. l. contra etiam, & l. item si. §. si filius, & l. sequen.

e Filiusfamiliâs.] cuiuscunque dignitatis, licet in milite secus dicatur, ut ff. eo. l. 1. §. fina. & infra eo. l. fi. in. fi.

f Porrigitur.] ad filios ad & filiasfamil. similiter, ut ff. eo. l. sed & si pater, §. hoc senatusconsultum.

SI filiusfam.] CASVS. Filiusf. sine voluntate patris uel iussu accepit pecuniam mutuo, procedente tempore pater habuit ratum quod filius fecerat. an cesset Maced. senatusconsul. quæritur? Respon. quod sic, quia ratihabitio patris trahitur retro, & comparatur mandato. & hoc in prima. Prædicta vera sunt in filiosa. non milite. Si vero filius fa. miles mutuo accepit, non habet locum, quia præsumit lex quod ipse expendit illam pecuniam in causas castren. & emit inde arma &c. Arg. q si prælatus accepit pecuniam mutuo, videtur eam conuertere in vtilitatem ecclesiæ.

Quæ sit differētia inter iussionē, mādatū, auctoritatē, cōsēsum, dixi in uoce in reg. iur. ratihabitionē, li. 6. & nota tur p Ange. in §. tutor, instit. de aucto. tuto.

g Constitueretur.] vt supra eod. l. Zenodorus.

h Huiusmodi.] scilicet legis.

i Iniquum.] arg. supra de epi. aud. l. de creationibus.

perpetua[a] in patrem etiā mortuo filio est actio. PP. Prid. Kalend. Maij, Agricola & Clementino Conss.

Beneficium Macedoniani facit patrem de peculio efficaciter non teneri, & in dispositione legali statuta in filio, locum habent in nepote, vbi est eadem ratio. h. d. Salic. Vel sic: Ex mutuo facto filiofamilias non datur actio de peculio contra patrem. Item senatusconsultum quod loquitur in filiis, habet etiam locum in nepotibus constitutis in potestate. Pau. de Cast.

VI. Imp. Philippus A. & Philippus Cæs. Theopompo.

SI filius tuus in potestate tua agens contra senatusconsultum Macedonianum mutuam sumpsit pecuniam, actio de peculio aduersus te[b] eo nomine efficaciter dirigi[c] nequaquam[d] potest.

¶ Quod senatuscōsulti auxiliū, licet filijfamiliâs[e] meminerit, & ad nepotes & pronepotes porrigitur.[f] PP. VI. Non. Martij Philippo. A. & Titiano Conss.

Mutuum factum filiofamilias reconciliatur patre ratum habente, quia ratihabitio retro fingitur. Bald. Vel sic. Ratihabitio patris Macedonianū excludit, & filiusfamilias miles Macedoniano non iuuatur. h. d. Salic.

VII. Imp. Iustinian. A. & Iuliano præfecto prætorio.

SI filius familiâs citra patris iussionem,* vel mandatum, vel voluntatem pecunias creditas acceperit, postea autem pater ratum contractum habuerit, veterum ambiguitatem decidentes, sancimus, quemadmodum si ab initio voluntate patris uel mandatu filiusfamiliâs pecuniam creditam accepisset, obnoxius firmiter constitueretur,[g] ita & si postea ratum pater habuerit contractum, validum esse huiusmodi[h] contractum, cum testimonium paternū respuere satis iniquum[i] sit. Necesse est enim patris ratihabitionem uel principali mādato patris, uel cōsensui non esse absimilem, cum nostra nouella lege[k] generaliter omnis ratihabitio prorsus retrotrahatur, & confirmet[l] ea quæ ab initio subsecuta sunt. Et hęc quidem de priuatis hominibus sancienda sunt.

¶ Sin autem miles filiusfamiliâs pecuniam creditam acceperit, siue sine mandato, siue consensu vel uoluntate uel ratihabitione patris, stare oportet contractum, nulla differentia introducenda ob quam causam pecuniæ creditæ, vel ubi consumptę sint. In pluribus enim iuris articulis filiifamiliâs milites non absimiles uidentur hominibus qui sui iuris[m] sunt, & ex præsumptione[n] omnis miles non creditur in aliud quicquam pecuniam accipere & expendere, nisi in causas castrenses. Dat. XII. Kalend. Aug. Lampadio & Orest. VV. CC. Conss.

k Nouella lege.] ut infra de dona. inter vi. & vxo. l. donationes, 1. Et not. regulam hanc vt hic, & ibi. & ff. de iud. l. licet, sed fallit in casibus, ut ff. ad Trebel. l. seruo inuito, & de acquiren. hæredi. l. si quis mihi bona, §. iussum, & rem ra. hab. l. pe. & ff. de appel. recip. l. 1. & ff. de his qui not. infa. l. quid ergo, in princi. Sed an inuito & contradicente filio potest pater habere ratum, vt sic teneatur etiā filius? Videtur q non, ut ff. de pact. l. fin. Sed contra puto per hanc legem.

Ratihabitio in multis casib' mandato non assimilatur.

l Et confirmet.] in fra de donat. inter vi. & vxo. l. antepe.

m Sui iuris.] vt in Macedoniano, ut hic, & ff. eo. l. 1. in fi. & l. 2. & in testamēto, ut insti. qui testa. face. pos. in prin.

n Ex præsumptione.] quæ est iuris & de iure, ut & alias infra tit. proxi. l. antiquæ §. sed si quidem. An autem possit renunciare filius familiâs Macedoniano, cùm mulier possit Velleiano, ut ff. ad Vell. l. fin. §. pen. & ff eo. l. tamen si. & infra quādo mul. tu. off. fungi potest, l. fi. & authen. matri? Respon. minime. cum enim remissio sit donatio, & donare non potest, ut ff. de pact. l. contra iuris, §. fi. & ff. de donat. inter ui. & uxo. si sponsus. §. circa, & ff. de condi. cau. da. l. si mulier. Nec ob quod dicitur in Velleiano, quia illud fauore: ut ff. de condic. indebi. l. qui exceptione, & hoc odio creditoris inducitur, ut ff. eo. l. sed & si pater, §. non solum.

Macedoniano renunciari non pōt, sed bene Velleiano

TITVLVS XXIX.

AD SENATVSCONSVLtum Velleianum.

Mulieri se pro alio obliganti subuenitur: sed sine obligatione pro alio soluenti minimè subuenitur. Bald. Vel sic: Mulieri pro altero intercedenti fideiubendo, uel in se obligationem

AD SENATVS. consul. Velleianum.

a *Sicut filiusfamilias & pater eius habent exceptionem ex superiori senatusconsulto, ita mulier ex hoc senatusconsulto Velleiano, quod sic nuncupatum est a Velleio consule, qui fuit auctor huius constitutionis. Videndum ergo vbi habeat locum, & quando cesset, & quod sit eius officium, vel circa mulierem, vel circa creditorem, quibus detur, & contra quos, & an hodie locum habeat senatusconsultum Velleianum. Acc.*

Continuatio.

Mulie-

transferendo, succurritur: sed pro alio non obligata soluenti repetitio nõ datur. h.d. Sal.

I. Imp. Anton. A. Lucillæ.

MVlieribus q; dem quę alienam obligationem suscipiunt,[a] vel in se transferunt,[b] si id contrahentes non ignorent,[c] senatusconsulto subuenitur.

B ¶ Sed si pro aliis, cũ obligatę non essent, pecuniã exoluerint, intercessione cessante, repetitio nulla[d] est. PP. Non. Decemb. Gẽtiano & Basso Conss.

Mulier re uera principalis potest se principaliter obligare. Item & in rem suam intercedere potest. Bal. Vel sic: Mulier pro contractu proprio nõ iuuatur Velleiano, nec si pro creditore se obligat in tantum quantum debet. h.d. Sal.

II. Idem A. Nepotianæ.

FRustra senatusconsulti exceptione, quod de intercessionibus fœminarum factum est, vti tentasti, quoniam principaliter ipsa debitrix fuisti. eius enim senatusconsulti exceptio tunc mulieri datur, cum principaliter ipsa nihil debet, sed pro alio debitore apud creditorẽ eius intercessit.

¶ Sin autem pro creditore suo alij se obligauerit,[e] vel ab eo se vel debitorem suum delegari[f] passa est, huius senatusconsulti auxilium non habet. PP. iij. Id. Aug. Antonino. A. iiij. & Balbino Conss.

Mulier non minus iuuatur Velleiano, quia intercedit pro filio. h. d. Sal. Vel sic: Etiam si pro filio mater intercedat, iuuatur Velleiano. h.d. Pau. de Cast.

III. Idem A. Serapio.

SI cum ipse mutuã pecuniam acciperes,[g] mater tua contra amplissimi ordinis consultum fidem suam interposuit, exceptione se tueri potest[h] PP. iij. Id. Aug. Antonino. A. iiij. & Balbino Conss.

Mulier iuuatur cum alienam obligationem in se transtulit, uel bona sua pro alio obligauit, non si non obligata pro alio soluit. h.d. Sal. Vel sic: Ista lex vult idem in effectu, q lex prima, q mulieri succurritur quãdo intercedit, non quando rem suã vendit, & precium pro alio soluit nulla praecedente intercessione. h.d. Pau. de Cast.

C IIII. Imp. Alex. A. Alexandriæ.

SEnatusconsultum locum habet siue eã obligationem quæ in alterius persona constitit, mulier in se transtulit,[i] vel participauit, siue cum alius pecuniam acciperet, ipsa se ab initio[k] reã constituit. quod in rerum earũ[l] habitis pro aliis obligationibus admissum est.[m]

D ¶ Sed si prædia tua annis maior vigintiquinque vẽdidisti, & pro marito pecuniã soluisti,[n] deficit[o] auxilium senatusconsulti. PP. vj. Ka. Ian. Maximo. ij. & Aeliano Conss.

MVlieribus.] CASVS. Si mulier pro alio A fideiussit, & nouandi animo in se obligationem suscepit, non tenetur propter Velleia. & hoc in prima. Nec habet locum repetitio si mulier non obligata pro alio soluit tanquam volens ei donare. & hoc in secunda.

a Suscipiunt.] participando. ita q pristina maneat, quod fit tribus modis, mandando, fideiubendo, constituendo.

b Transferunt.] ab initio se obligando pro alio: vel ex postfacto transferendo i se animo nouandi, vt infra eo. l. senatusconsultum.

Mulieres qũq; vi decipiant, vestes viriles assumũt.

c Si non ignorent.] scilicet ipsas esse fœminas: sed secus si ignorent, quia sunt vestitæ veste virili, vt ff. eo. l. si decipiendi. Vel dic, sciant, scilicet eas intercedere: nam secus si ignorent eas intercedere, vt ff. eo. l. si fideiussores, & l. vir vxori, in fi. i. respon. Et nota q siue ambo sciunt, s. creditor, & ipsa, siue creditor tãtum, siue ambo ignorent, subuenitur mulieri, vt ff. e. l. vir vxori. non sic in quarto casu, cum ipsa scit, & creditor ignorat, vt hic dicitur. Item no. q vbicunque iuuatur, si renunciauerit, non excipitur, vt ff. eod. l. si. §. penulti. & ad Macedo. l. tamen si, & ff. de pac. l. si qs in conscribendo, & j. quando mu. tu. of. fun. potest, auth. matri & auiæ.

Mulierum genus ẽ auarissimũ.

d Nulla est.] fideiubenti enim & non donanti succurrit senatus, vt hic, & ff. e. l. sed si ego. est enim auarissimum genus earum, vt d. l. sed si ego, & ff. de dona. inter vi. & vxo. l. si stipulata. Sed quare si ab initio soluat pro alio, non repetit vt hic. sed si intercessit prius, & soluat post, repetit? Resp. quia primo casu videtur donare. secundo non, vt j. eo. l. quanuis.

FRustra.] CASVS. Si mulier pro debito suo obligatur, non iuuatur per Velleia. & hoc in prima. Itẽ si pro creditore suo se obligat alij: vel creditor mulieris deleget eã alteri creditori, mulier non iuuatur. verbi gratia, mulier tenebatur Seio in. x. Seius eandẽ delegauit Sẽpronio creditori suo, non habet locum Velleianum.

e Obligauerit.] non tamen animo nouandi, & ita in rẽ suam, quare tenetur, vt hic, & ff. eod. l. sed si cum, & l. aliquando, in princip. & l. debitrix, & j. ne vxor pro ma. l. 1. in prin.

f Delegari.] animo nouandi. Acc.

SI cum.] CASVS. Si filius matre fideiubente accipiat. x. mutuo: an locum habeat Velleia, quęritur? Respond. quod sic. vnde siue mulier intercedat pro extraneo, siue pro filio, locus est Velleia. vt hic, & ff. eo. l. 2. §. vlti.

g Acciperes.] i. accipere velles.

h Potest.] sic ergo mater nõ fideiubet pro filio, vt hic. Nec ecõtra filia pro patre, vt j. e. l. si paternam.

SEnatusconsultũ.] CASVS. Mulier iuuatur senatusc. quãdo per nouationem alienã trãsfert in se obligationẽ, vt si Titius debeat mihi centũ, postea promisit mulier se mihi ea soluturã. vel principaliter, verbi gratia: Volebat ipsa fideiubere, sed creditor volebat principalẽ debitricẽ eã esse, postea mandauit mihi q pro ea fideiuberem. in hoc casu mulier iuuatur. & hoc in prima. vel si participauerit alius pecuniã, puta alio pecuniã accipiente, ipsa se obligauit principaliter. verbi gratia: Mulier volebat fideiubere pro me, creditor eã recipere nolebat, vnde principaliter se obligauit, & ego fideiussi, & habeo pecuniam. Item si mulier res suas pro alio obligauit, iuuatur g Velleianum. & hoc in secunda. Si vero mulier maior vigintiquinque annis prædia sua pignorata vẽdidit, & pecuniã creditori mariti soluit, non iuuatur. & hoc in tertia. Viuia.

i Trãstulit.] vel participauit fideiubendo.

k Ab initio] accipiendo ipsa mutuum. quo casu datur institutoria, vt ff. e. l. quanuis. §. si cum essem.

l Earum.] s. mulierum.

m Admissum est.] vt & ipsæ res non teneantur cũ effectu, vt j. l. prox. Accur.

n Soluisti.] quod est verum, si aliàs esset non vẽditura.

o Deficit] q a donãti nõ succurrit, &c. vt s. e. l. j. i. fi. sed à viro repetit, q a donatio iter vir. & vx. sic facta nõ valet, vt ff. de don. inter vi. & vx. l. si spõsus. §. si vxor. Itẽ huic res. ẽ cõtra. ff. e. l. si. §. itẽ si mulier. So. ibi vẽdidit creditori viri mulier, & sic sta fuit à creditorẽ q sita, hic ipsamet

inuenit alium emptorem.

SI sine voluntate.] CASVS. Maritus obligauit res vxoris suæ ea non consentiente, non tenentur res. & hoc in prima. Si vero consensit marito obliganti, & creditor sciebat res mulieris esse, iuuatur senatuscõs. & hoc in secunda. Si vero mulier tacuit cũ maritus res suas obligaret, vt deciperet creditorem qui pecuniam præstitit, non iuuatur. & hoc in tertia.

Maritus non potest obligare res vxoris non consentientis, & hoc de iure communi: nec si consentiat expresse, & hoc de iure speciali. Si tamen obligat res vxoris asserendo eas proprias vxore præsente & dolose tacite, tenet obligatio h.d. not. secũdũ Bal.

V. Idem A. Popillæ.

SI sine voluntate tua [a] res tuę à marito tuo pignori datæ sunt, non tenẽtur. [b]

¶ Quòd si consensisti obligationi, sciẽte creditrice, auxilio senatuscõsulti vti potes. [c] Quòd si patientiam præstitisti, vt quasi suas res maritus obligaret, decipere voluisti mutuam [d] pecuniam dantẽ: & ideo tibi non succurretur senatusconsulto, quo infirmitati, non calliditati mulierũ consultũ est. [e] Dat. XV. Kalẽ. Iul. Iuliano II. & Crispino Conss.

Mater potest se obligare pro facto suo, sed non potest conseruare tutores indemnes ab eo quod eis a filio debebitur. Bal. Vel sic: Mater quæ indẽnitatem tutoribus filiorum promisit, etiam si eis fideiussores dederit, vt ei administrationem permitterẽt, Velleiano non iuuatur. Secus si pro tutoribus fideiussisset h.d. Vel breuius: Mater potest pro facto suo se obligare, sed pro tutoribus filiorum non potest fideiubere h.d. Sal.

VI. Idem A. Torquato.

SI mater cum filiorum suorum patrimonium gereret, [f] tutoribus eorũ securitatem promiserit, [g] nec fideiussores iuuantur. & hoc in prima. Si vero tutor volebat se excusare, & mulier promisit eum indemnem conseruare de eo quod impenderet in rem pupilli, an hoc casu iuuetur, quæritur? Respond. quòd sic. & hoc in secunda. Si vero petiit tutorem filio, & pro tutore fideiussit, qa omne periculum in se recepit, hoc casu iuuabitur senatuscõsulto. Velleia, quia videtur intercedere, & hoc in tertia. Vianus.

A

& fideiussorẽ præstiterit, vel pignora dederit, quoniam quodammodo suũ negotiũ gessisse videtur, senatusconsulti auxilio neque ipsa, neq; fideiussor ab ea præstitus, neq; res eius pignoratæ adiuuantur.

B

¶ Sin autem tutore se excusare volente, ipsa se interposuit indemnitatem ei repromittens, [h] auxilio senatusconsulti vti minimè prohibetur.

¶ Si vero tutores petiit, & sponte periculum suscepit, [i] quo minus teneat, auctoritas eã iuris tuet. [k] PP. VI. Id. Octobr. Modesto & Probo Conss.

Mulier consentiens fundum suum pro alio obligari inutiliter consentit, & cum sit inutile, est inutilis venditio eius per creditorem facta, & recuperatur ab emptore non restituto precio, & filius ut hæres matris, potest infringere factum patris. Bal.

C

VII. Imp. Gordianus A. Viuiano.

SI sciens creditor à marito propter propriũ debitum [l] obligari fundũ mulieris, licet ea consentiente eum pignori accepit, propter senatusconsulti auxilium vendendo [m] eum, dominium mulieri auferre nequiuit. [n]

D

a Si sine voluntate tua.] i. inuita uel ignorante.

b Non tenentur.] de iure etiam communi hoc est, vt hic, & §. ne vxor pro ma. l. 1. & ĩ. quæ res pign. obl. pos. l. qui filios, in fi.

c Vti potes.] & ita iure speciali, vt supra l. prox. & ff. e. l. quanuis, in princ.

d Mutuam.] not. ꝙ plus operatur tacitus consensus quàm expressus, vt ff de procur. l. filiusfa. §. veterani.

e Consultum est.] vt ff. eo. l. 1. & 2. & ĩ. si ali. res pign. da. sit. l. si probaueris. Sed solet hic quæri, quare possum rem tuam obligare te præsente, vt tibi præiudicẽ, vt hic, non autem vendere vt tibi præiudicem? Respon. pignus te contrahitur, sed venditio consensu quod non placet, quia & pignus cõtrahitur consensu, vt ff. de pignor. actio. l. 1. Dic ergo quia per obligationem rei agitur vt in ipsa re ius creditori quæratur. quod fieri non potest nisi volente eo cuius est. Merito ergo cum patitur, videtur suum accommodare consensum, sine quo obligatio aliter esset nulla. At venditio etiam contradicente me fieri potest, & tenet inter eos, quia id non agitur per contractum, vt ius in re quæratur: sed vt alter alteri obligetur de euictione, vt ff de action. empti. l. ex empto, in princip. Merito ergo cum non impedit contractum contradictio mea, nec præsentia prosit contractui, vt ff de re iudi. l. sæpe. §. 1. Sed argumen. contra. scilicet quod videatur consentire, est ff. de euic. l. quidam ex parte, sed ibi partem precij accepit. & dic vt ibi.

Rẽ tuã te præsente obligare possum, sed non vendere.

SI mater.] CASVS. Volebat mulier gerere tutelam filij sui: tutor dubitabat ne sultinet damnum si ipsa non bene administrasset, mulier ad hoc vt administrationem haberet, promisit indemnitatem, vt si propter suam malam administrationem vna manu aliquid damni præstaret filio, ipsa ei alia manu refunderet, & pignora dedit & fideiussores. in hoc casu nec pignora

f Gereret.] i. gerere vellet.

g Promiserit.] propter hoc ut dimitterent eam gerere, si ipsi cessarent.

h Repromittens.] quasi pro pupillo filio, & sic iuuatur, vt hic. Sed contra. ff. e. l. quanuis. §. 1. & l. tutor, in princip. Solu. refert an promiserit indemnitatem pupillo de eo quod debet vel debebit tutor, & tunc suscepit obligationem tutoris. Vel econtra promisit tutori indemnitatem de eo quod debet vel debebit ei pupillus. & tunc suscepit obligationem pupilli, & in vtroq; est intercessio, & sic non tenetur, vt hic. Aut promisit tutori indemnitatem de eo quod debet vel debebit pupillo. vel econtra promisit indemnitatem pupillo de eo quod debet vel debebit tutori. in vtroque cessat Velleianum, vt in legibus contrariis. & hoc est quod dixit Bul. S. & T. tollunt contrariũ, quia scilicet refert, vt dixi, dicat mulier: promitto quod debes vel debebis. & tunc non intercedit, vt in contrariis. an promitto quod debet vel debebit tibi pupillus, tunc est intercessio, vt hic dicitur.

i Suscepit.] pro tutoribus intercedens.

k Tuetur.] nisi specialiter fuerit comprehensum decreto prætoris, matris periculo dari, vt infra si ma. indem. pro. l. fi.

SI sciens.] CASVS. Si creditor accepit à marito prædium vxoris pignori, sciens illud ad mulierem pertinere, & vendidit, an præiudicauit mulieri, quæritur? Respond. quod non: nec hæres mulieris necesse habet refundere precium emptori si velit prædium vendicare.

l Debitum.] s. mariti.

m Vendendo.] s. creditor.

n Nequiuit.] vt & ff. de rei vendi. l. redemptores. §. fi. & l. seq.

Nec

a Nec tibi.] s. filio qui successisti matri cuius prædium à A marito suo tuoque patre obligatum fuit, licet ea consentiente.
b Precio.] ut & ff. de rei ven. l. si mancipium, & l. mater.
c Emptori.] loquitur filio mulieris.

S I paternam.] CASVS. Seius habuit duos filios, & duas filias emancipatas. tenebatur Titio in centum. filij & filiæ animo nouandi receperunt in se paternam obligationẽ, & promiserunt reddere Titio prædicta centum, & redimere pignora patris obligata. an filiæ per beneficium Velleia. ab obligatione liberentur, & ita remanent filij obligati ꝑ medietate: & si ita sit, qualiter succurratur Titio, quæritur? Respond. ꝙ restituitur actio in patrem pro ea parte qua filię se obligauerunt. & hoc in prima. Item pignora quæ obligauerat, remanẽt obligata pro parte filiorum. & hoc in secunda. Illa vero quæ fuerunt in prima obligatione, eatenus tenentur, quatenus aduersus patrem redit actio pro portionibus filiarum.

d Emancipatæ.] hoc nihil ad rem. nã in potestate positus, potest fideiubere pro patre, vt ff. quod cum eo. l. si ex alio, & infra ꝟ fideiuss. l. tibi. & ff. qui satisd. cog. l. 2. §. & filius.

e Teneri.] s. pro eorum virili. Sed videtur insolidum, ut ff. de fideiuss. l. si Titius, in prin. Solu. hic intercesserunt non cõstituendo se debere in solidum. vnde pro partibus tenentur, vt ff de duo. re. l. reos. §. fin. ibi in solidum se reos constituerunt. at fideiussores tenentur in solidum semper, etiam si hoc nõ sit dictum, vt institu. tio. de fideiuss. §. si plures. vel aliter. & hic & ibi in solidũ tenebantur, sed ibi in solidum exempta fuit fœmina, cũ in totum fideiusserit, hic pro parte fuit exempta, vt ff. eod. l. vir vxori, in fin. & l. seq.

a Hactenus.

Fideiussores semp insolidum tenentur.

nec tibi a necesse est (præstito precio b emptori) c vendicare, si matri hæres extitisti. PP. XII. Kalẽ. Octobr. Pio & Pontiano Conss.

Si masculi permixtim cum fœminis obligationem paternã in se transferunt animo nouandi, valet nouatio pro parte masculorum, & pro ea parte pignus obligationis veteris liberatur: sed pro parte fœminarum non valet, nec ea enus pignus liberatur, & si pater pro obligatione nouata pignus constituit, tenetur in solidum partim pro nouatione, partim pro non nouatione. Bal.

VIII. Idem A. Triphoni.

S I paternam obligationem non tantum masculini sexus filij, verum etiam filiæ emancipatæ d in se receperunt, quamuis filię virilibus obligationibus eximantur propter exceptionem quæ ex senatusconsulto Velleiano descendit: tamen filios in id in quod se obligauerunt, teneri, e filiarumq; subducta persona, patrem in id conueniri f posse in quo conueniretur si filiæ non intercessissent, dubiũ non est.

g Pignora tamen patris etsi in posteriore obligatione accepta h sunt, sine dubio tenentur. Sed & si in priore i fuerint obligatione, quatenus ad patrẽ per restitutoriam actionẽ redit, eatenus k tenebũtur. PP. Non. Octobr. Pio & Pontiano Conss.

Mulier potest pro alio soluere citra intercessionem: secus si per prius intercesserat. Bal. Vel sic: Si mulier

f Conueniri.] s. restituta in eum prima actione, quæ sublata erat nouatione.
g Pignora.] licet pater in partem conueniatur, pignora tamen tenentur in solidum.
h Accepta.] scilicet tantum. & sic not. tenere accessorium in totum, licet principale pro parte tollatur per Velleianum.
i In priore.] quando pater se obligauerat.

pro alio nulla præcedente promissione vel intercessione soluit, non iuuatur Velleiano, ut repetat ab eo cui soluit: secus si præcedente promissione vel intercessione ipsius. h. d. Pa. de C.

IX. Idem A. [illegible]

Q Vãuis mulier ꝑ alio soluere posit: tamẽ si pręcedente obligatione quam senatuscon sultum de intercesionib. efficacem esse non sinit, solutionem fecerit, eius senatusconsulti beneficio munitam se ignorans, l locum habet repetitio. m PP. Non. Iul. Gordiano. A. & Auiola Conss.

Mulier conducens prædia, obligatur pro se. sed si maritus conducit, non potest obligari pro marito. h. d. Bal. Vel sic: Si contrahitur principaliter cum muliere, & sic negotium ad ipsam pertinet, non iuuatur Velleiano: secus si contrahitur cum alio, & illa pro illo se obligat. & sic principaliter non pertinet ad eam negotium. h. d. Pau. de Cast. Idem dicit. l. si fœnebris, infra eod.

X. Imp. Philippus A. & Philippus Cæs. Triphonæ.

S I aduersarius tuus nõ cum marito tuo, sed tecum negotium n gessit, reliqua o conductionis q̃ dicis esse contracta, p obtentu huiusmodi obligationum non potes recusare. q Enimuero si cũ eosdẽ fundos nõ tibi, sed marito tuo locaret, personã tuam vt idoneam secutus est, r beneficio amplissimi ordinis quod factũ est de intercessionibus fœminarum, te tueri potes. PP. XVIII. Kal. Sept. Peregrino & Aemyliano Conss.

Mulier potest renunciare iuri hypothecarum. h. d. Bal. & Sal.

k Eatenus.] pro parte ergo filiorum, quia tenuit nouatio cum effectu, non tenentur pignora, vt hic innuit, & ff. de noua. l. nouatione, & l. aliam, & infra etiam ob chirogra. pe. pignus te. po. l. 1. sed pro parte filiarum non tenuit cum effectu, vnde adhuc pro ea parte tenentur, ut hic, & ff. eod. l. aliquando. §. 1. & est ratio quare & hoc casu nouatione non tollatur pignus: quia non tenuit cum effectu. Vel dic, non fuit nouata principalis. statim enim quòd fuit personalis directa extincta ꝑ nouationẽ, fuit ei' loco à iur. supposita restitutoria. vnde omni tempore inuenitur principalis directa, vel vtilis restitutoria, & sic hypothecaria nõ extinguitur, vt d. l. aliquando. §. 1. & l. debitrix. § penul.

Q Vãuis.] CASVS. Mulier si soluat pro alio, non iuuatur, quia videtur donare, sed si fideiussit, & postea soluit, sic.

l Ignorans.] scilicet ius vel factum, credens se intercessisse, cum non intercesserit, vt ff. de condi. in debi. l. qui exceptionem, in princip. secus si sciẽs, quia tũc non repetit, vt ff. de condict. indebi. l. 1. & de reg. iur. l. cuius.

m Repetitio.] id est condictio indebiti.

S I aduersarius.] CASVS. Si aliquis locauit rem nõ marito, sed mulieri mulier non utit. ur auxilio Vell. sed fideiussit [illegible] marito, & ipsa intercessit, vel in se recepit obligationem, iuuatur.

n Negotium.] conductionis, & sine fraude.
o Reliqua.] i. debita.
p Contracta.] i. in obligationem deducta.
q Recusare.] vt ꝟ. loca. l. contractus, in fin. & ff. eo. l. Sed mancipia.
r Secutus est.] sciens te intercedere. Accur.

Etiam.] CASVS. Mulier habebat omnia bona mariti tacite obligata pro dote sua. si ergo constãte matrimonio ius hypothecæ seu pignoris marito remisit, an ei succurratur per Vell. quæritur? Dicitur ꝙ nõ. duabus tamen rationibus videbatur contrariũ. Primo p Velle. quo succurritur mulieri. Itẽ propter remissionem factam inter virum & vxorem: quæ videt donatio, non tenet, ergo nec remissio. contrarium est verum.

a Etiam.] dubitatio huius. l. fuit, quia omnia bona viri mulier tacite obligata tenet.

ADDITIO.

Et intelligas hanc. l. & l. iubemus. ī. eod. in muliere sui iuris. secus vero si esset filiafa. quia tunc non faceret præiudicium patri, nec sibi, donec fuerit in potestate. ita dicit Alexan. de Imo. in addi. suis ad Bar. in d. l. iubemus. pro quo allegat nota in l. 2. §. ꝙ si in patria ff. sol. ma. Secundo intelligas & hãc, & l. iubemus, quãdo maritus in aliis rebus remanet soluendo alias secus, vt latius per Bar. in d. l. iubemus.

b Hypothecarum.] exceptis his quæ specialiter ob dotẽ obligantur, secundum quosdam.

c Remitti.] duabus rationibus videbatur contra, & propter Velleianum quo succurritur mulieribus, sicut si rem suã obligant pro alio, sed tamen hic secus est, vt ff. eo. l. quamuis, in princi. & propter donationem quæ fit inter virum & vxorẽ. sed nec hoc nocet, quia non dicitur donatio, vt hic, & ff. quib. mo. pig. vel hypo. solu. l. 1. & l. Lucius, & ff. quæ in frau. credi. l. si pignus, & de leg. 3. l. 5. §. fi. Et loquitur hæc l. quando remissio fit viro generaliter. nam quãdo fit alij contrahenti cum viro, vel in re vna, vel certis loquitur. ī. eo. l. iubemus.

XI. Idem A. Hebore.

Etiam [a] constante matrimonio ius hypothecarum [b] seu pignorũ marito remitti [c] posse, explorati iuris est. PP. VIII. Kal. Octobr. Peregrino & Aemyliano Conss.

Mulier obligans se pro dote filiæ, non iuuatur Velleiano. h. d. caue tibi, quia hoc intelligitur interueniente publica persona, sed si nõ interuenit publica persona, dic ut infra eod. l. antiqua. §. fi. Bal. Vel sic: Fauor dotis facit Velleianum cessare. h. d. Sal.

B

XII. Impp. [illegible] & Galie. AA. Sepiduræ.

Si dotare filiã volẽs, [d] genero res tuas obligasti, pertinere ad te beneficium senatusconsulti falso putas. Hanc enim causam [e] ab eo beneficio esse remouendam prudentes viri putauerũt. [f] PP. IX. Ka. Martij, Tusco & Basso Conss.

C

Mulier accipiens mutuum, obligatur ex eo, nec refert qualiter vtatur, sed qualiter contrahat. Bald. Vel sic: Mulier si principaliter mutuum recipiat, non iuuatur, licet postea in alienos vsus conuertat. h. d. Salic. Vel sic: Quando mulier contrahit, et pro se, licet vtilitatem contractus transferat in alium, etiam creditore sciente, non iuuatur Velleiano. Paul. de Cast.

XIII. Impp. Diocl. & Max. AA. Gordianæ.

Si foenebris pecunia iuxta fidem veri [g] à creditore tibi data est, siue tota quantitas [h] foenoris, si- D ue pars eius in vsum mariti processisse proponatur, decreto patrum [i] non adiuuaris, licet creditor causam contractus nõ ignorauerit. [k] Da. iij. Kal. Septe. ipsis. AA. & Conss.

Exceptio Velleiani competit etiã fideiussori, nisi successerit principali. Sal. Vel sic: Exceptio Velleiani competens mulieri, competit etiam fideiussori suo, & mandatori, vel ei cui ipsa mandauit. h. d. cum l. sequ. Pau. de Cast.

B

XIIII. Iidem AA. & CC. Basilissæ.

Mulierem contra senatusconsulti Velleiani auctoritatem nõ posse intercedere, [l] eandemq; exceptione fideiussorẽ [m] eius vti posse, iuris auctoritas probat. Vnde si mater tua marito [n] quõdam suo hæres non extitit, [o] satis idoneæ exceptionis remedio tuta est. PP. VIII. Kalen. Apri. Byzantij. CC. Conss.

C

Qui mandato mulieris pro alio promittit, ab ipso initio efficaciter non tenetur. h. d. Bald.

XV. Idem AA. & CC. Agrippino.

Si vxor pro marito contra senatusconsultum intercessura, te rogauit mandatorio nomine, vt pro ea tuam fidem obstringeres: initio contractus per exceptionis auxilium

D

Si dotare.] CASVS. Si mulier pro filia sua genero suo dotem constituit, & pro ea res suas obligauit, an iuuetur per senatusc. Vell. quæritur? Resp. ꝙ non. & hoc respondent iurisperiti.

d Volens.] Io mater.

e Causam.] s. dotis.

f Putauerunt.] fauore dotis est hic speciale, vt ī. e. l. generaliter, & ff de condi. inde. l. cum his. § pen. similiter sunt & alij casus in quibus cessat Velleianum, vt dices. ī. eo. l. generaliter.

Si foenebris.] [illegible] Mulier accepit pecuniã mutuam, ut eam daret viro sciente creditore: an iuuatur beneficio, quæritur? Dicitur ꝙ non.

A

g Fidẽ veri.] i. ipsa rei veritate, nõ in fraudẽ accipiẽti.

h Tota quãtitas.] i. tota quãtitas quæ foenori data fuit.

i Patrum.] i. senatorũ, sed iure ciuili quo impediuntur donationes inter virum & vxorem, iuuaris in quantum tu pauperior, & ipse est locupletior, vt ff. de dona. inter virum & vxo. l. 1. & l. si sponsus. §. circa.

k Ignorauerit.] immo uidetur eam iuuari, si creditor sciuit, ut ff. eo. l. Seia. §. fin. quæ est contra. Sol. hic sciuit eam accipere vt marito donaret, ibi ut se uel rẽ suam pro viro obligatam liberaret. Itẽ secus ubi daret marito, cum mulierẽ mãdasse pro alio sciret. nam tunc iuuatur, vt & arg. contra. ff. e. l. si. §. si mulier ne ipsa, & l. si fideiussores, & l. quanquam. Vel dic ꝙ in l. Seia, eo animo accepit ab initio, ut soluat sancam mariti, hic non, sed postea mutauit uoluntatem secundũ M. vel refert ibi sciẽtiam ad illam intercessionem quam fecit patiendo uirum obligare rem suam, quæ est intercessio, ut s. eo. l. si sine. hic autem ad mutuũ factum mulieri. Vel ibi fuit fraus facta senatusconsulto, quia cum fideiuberet pro marito, creditor maluit mulieri dare pecuniam, vt ff. eod. l. quamuis. §. si cum esset, & l. quidam. hic non fuit hæc fraus.

Mulierem.] CASVS. Mulier fideiubens pro alio non tenetur. an autem fideiussor eius, si primo fideiussit, & de illa fideiussione fideiussorẽ dedit, teneatur, quæritur? Resp. ꝙ non. sed si ei successit pro quo intercessit, non iuuatur.

l Posse intercedere.] cum effectu.

m Fideiussorem.] etiam si animo donandi intercesserit, ut ff. e. l. si mulier. 3. §. si ab ea. Acc.

n Marito.] pro quo intercessit.

o Nõ extitit.] si aũt extitit, aut intercesserat sic à principio, uel ex post facto, ꝙ principaliter tenebatur, & tunc tenetur, & exceptionẽ amittit, ut ff. de sol. l. Stichũ. §. aditio. aut accessoriè. & tunc tollitur accessoria, & remanet principalis, ut ff. de fideiuss. l. generaliter, in prin.

Si uxor.] CASVS. Mulier uolebat intercedere pro marito suo. creditore nolente eã recipere, mandauit Titio vt pro ea fideiuberet, & fideiussit. an teneatur, quæritur? Dr ꝙ non, sed ei conuento dabitur exceptio Vell.

Securitas.

a Securitas.] vt ff. eo. l. si mulier. l. §. fi. & l. si fideiusso res.

b Si mulier.] CASVS Tenetur mihi Titius in .x. animo nouandi accepi mulierem quæ in se recepit obligationem: an iuuetur per senatusc.? Dicitur q sic. sed an in ueterem debitoré mihi detur actio, quæritur? Dicitur q sic.

b Suscepit.] animo nouandi, uel ab initio, vt s. e. l. senatusc.

c Rescissoria actio,] i. restitutoria datur, quæ, s. prius dabatur. Vel institutoria. i. q erat danda, vt & ff. eod. l. quãuis. §. quotiens, & §. si mulieri hæres, & §. si cum essem. & hoc verũ est etiam si creditor sciuit mulierem nõ teneri, non tamen eã decepit, vt ff. e. l. quidam, & de fideiuss. l. si Titius. Item est verum etiam sub cõditione ea obligata, nã etiam interim hac actione agitur, vt ff. e. l. aliquando. § fi.

S I cum.] CASVS. Callistratus accepit pecuniã mutuo, & inde factum é instrumentum, q vxor sua, non ipse accepit mutuam pecuniam: an mulier iuuetur? Resp. q cessante exceptione Velle. magis respiciendum est quod actum est, quã quod scriptum est, & ita uir tenetur, vxor vero non tenebitur.

d Eam.] s. vxorem, quæ ipso iure tuta é, quia non est recurrẽdũ ad extraordinariũ iudicium, vt ff. de mino. l. in causæ. 2. l princip.

e Simulata.] vt & j. plus vale. quod agitur, & c. l. 1. & l. acta, & l. si quis.

F Oeminis.] CASVS. Si mulier animo nouandi trãsferat in se obligationem quatenus Titius tenebatur Seio, sibi succurritur, nisi Seiũ decepisset. quo casu si ipsa excipiat de Velleiano, replicabit Seius de dolo.

f Veteres.] per nouationem transferendo in se veterẽ obligationem, vel suscipiendo iudicium, vel patiendo se delegari, vt ff. de noua. delegare. 1. & ff. de solu. l. solutionem. vel dic veteres fideiubendo, constituendo, vel etiã mandando, vt ff. manda. l. si vero non remunerandi. §. si post creditam. Item quod subiicit, nouas, puta cum erat contracturus cum alio, creditor elegit mulierem in fraudem senatusc. vt j. l. prox. & in primo casu datur restitutoria, in secundo institutoria, i. actio quæ in creditorem dabatur, vel erat danda, vt ff. eod. l. quanuis. §. si cũ essem, & §. quotiens.

obligationi tuæ adhæsit securitas,[a] qua conuẽtus defendi potes. PP. XVIII. Ka. Iun. Sirmij. CC. Cõss.

Muliere subducta, datur in antiquum debitorem rescissoria. Bald. Vel sic: Si mulier alienam obligationem in se transtulit animo nouãdi, creditori contra debitorem restituitur vtilis actio prima: sicut supra eo. l. si paternam, in fi. Pau. de Cast.

XVI. Idem AA. & CC. Rufino,

SI mulier alienam suscepit[b] obligationẽ, cũ ei per exceptionem Velleiani senatuscõsulti succurratur, creditori contra priores debitores rescissoria[c] actio datur. PP. XVII. Kalend. Febr. Sirmij. CC. Conss.

Si nomen uxoris simulatè est appositum in instrumento loco uiri, obligatio est ipso iure nulla ratione simulationis: vnde non est hic locus exceptioni Velleiani, sed nullitati ipso iure. Bald.

XVII. Idem AA. & CC. Alex. & aliis.

SI cum pater vester à Callistrato mutuã sumpsisset pecuniã, velut hãc eius vxor accepisset, istrumẽtum conscriptum est, nec ad exceptionis tractatum ex senatusconsulto venientem peruenire necesse est, cum eam[d] ueritatis substantia constituta potius[1] quàm simulata[e] gesta tueatur III. Id. Mar. CC. Conss.

Mulieri creditorem decipienti nõ datur exceptio Velleiani. Pau. de Ca.

XVIII. Idem AA. & CC. Zotico.

FOeminis alienas vel veteres[f] vel nouas obligationes aliqua ratione suscipiẽtibus subuenitur, nisi[g] creditor aliqua ratione per mulierem deceptus sit.[h] nam tunc replicatione doli, senatuscõsulti exceptionem remoueri, constitutum est. Da. V. Id. Nouem. Antiochiæ, CC. Conss.

Mulier etiam si in eius persona obligatio sumat exordium, iuuatur beneficio Velleiani. Bal. Vel sic: Mulier iuuatur Velleiano, si creditor potius eligat cum ea contrahere, quam cũ masculo. Salic.

XIX. Iidem AA. & CC. Faustinæ.

CVm ad eas etiam obligationes,[i] quæ ex mulieris persona calliditate creditoris sumpserunt primordium, decretum patrum quod de intercessione fœminarum factum est, pertinere edicto perpetuo[k] declaratur: si tamen creditor qui contrahere cũ alio proposuerat, mulieris personã elegit, exceptione contra petitores secundum ea quæ asseueras, defendi potes.[l] Da. XVIII. Kalẽ. Ian. Nicomediæ. CC. Conss.

Exceptio Velleiani transmittitur ad hæredem. Bal. & Sal.

XX. Iidem AA. & CC. Theodotiano.

HAeredes quoq; mulieris aduersus creditores eadem exceptione quę ex senatusconsulto introducta est, vti posse dubium[m] non est.[n] Da. IX. Kal. Ian. ipsis. CC. Conss.

Generalis renunciatio restringitur ad contractũm super quo interponitur. Bal.

g Nisi creditor.] vt & ff. eo. l. 2. & de regul. iur. l. in eo quod plus. §. fi. & de exce. do. l. apud Celsum. §. Marcellus, in fin. §. vel nisi similis sit casus, vt dices infra, e. l. fin.

h Deceptus sit.] q deceptis & non decipientibus iura subueniunt, vt ff. eod. l. 2. Sed & si vterque sciuit, non dico cessare senatusc. vt quidam dicunt: quia non videtur celatus, &c. ut ff. de act. emp. l. 1. §. fin. H.

Deceptis subueniẽdum est.

C Vm ad eas.] CASVS. Si fideiubeat mulier et quando per calliditatem creditoris obligat se, non tenetur. verbi gratia, creditor alicui masculo pecuniã mutuare proponebat, & fœmina pro masculo debebat intercedere. post ea noluit eam accipere pro fideiussore, sed fecit quod mulier constituit se reã & principalem debitricem, quanuis alius pecuniam reciperet. an iuuetur, quęritur? Dicitur q sic.

i Etiam obligationes.] non solum ad eas quando intercedit in veterem, vt s. eo. l. senatus.

k Perpetuo.] i. generali.

l Defendi potes.] s. tu mulier, vt ff. eod. l quanuis, alias. l. nõ putant. §. si cum essem. Accur.

H Æredes.] CASVS Non solum mulier si intercessit, iuuatur, sed & eius hæredes.

m Dubium.] apud sapientes.

n Dubium non est.] & ideo restitutoria datur similiter in hęredes, vt ff. eod. l. hæ actiones. sed videtur exceptionem non dari hæredi, cum persona facit locum beneficio, vt ff. de regul. iur. l. in omnibus. 2. sed hoc speciale. Vel aliter: hoc non est speciale, quia istud beneficium est reale. & ideo transfertur cum re. & quòd sit reale, dicit l. ff. de excep. l. exceptiones. 2.

Ad intellectũ huius gl. vide glo. & ibi scribentes in c. priuilegiũ personale, li. 6. de reg. iur.

l aliã s. potior, quã, &c.

Iubemus.] CASVS. Certum est quod mulier habet omnia bona mariti tacite obligata pro dote sua. pone ergo quod aliquis vult contrahere cum marito alicuius mulieris, sed dubitat contrahere, quia sunt omnia bona sua tacite obligata mulieri. an ipsa possit renunciare iuri hypothecæ, vel pignoris, quæritur? Respō. quod sic. sed tamen si renunciauit in vno contractu, vel duobus etiam verbis generalibus, nō debet hæc renunciatio trahi ad alias personas, nec ad alias res vel alios contractus, nisi de quibus actum est. & hæc quæ dicta sunt, locum habent in contractibus futuris & præteritis non dum sopitis.

a Certis personis.] contrahentibus cū viro.

b Custodiri.] vt & habes. ī. eo. l. etiam.

c Coarctetur.] arg. contra generalitatē, vt non trahatur nisi ad ea specialia de quibus est cogitatum, ut ff. de transac. l. cū Aquiliana, & l. qui cum tutoribus, & ff. de transac. l. si de certa, & ff quib. mod. pig. vel hypot. solui. l. Paulus, in prin.

d Prætendentibus] s. contrahentibus.

† Cōc. gl. ī. post me. in uers. sic vt potes videre in simili, in c. si diligē ti, de for. compet.

Gñalitas trahiř ad ea tm̄, de quibus est cogitatū.

XXI. Imp. Anastasius. A. Celeri magistro officiorum.

Iubemus licere mulieribus & pro vno contractu, vel certis cōtractibus, seu pro vna vel certis personis [a] seu rebus, iuri hypothecarum sibi competenti per consensum propriū renūciare: † quodq; ita gestum sit, hac auctoritate nostra firmum illibatumq; custodiri: [b] ita tamen, vt & si generaliter tali renūtiatione pro vno (vt dictum est) contractu, seu certis cōtractibus, vel ad vnam, vel ad certas res seu personas consensum proprium accommodantes visæ sunt, vel fuerint: eadem renunciatio ad illos contractus & illas res seu personas quibus consensum suum proprium accommodauerunt vel accommodauerint, coarctetur: [c] nec aliis quibusdam contractibus, quibus minimè mulieres consenserunt vel consenserint, prætendentibus [d] eam opponendi licentia præbeatur: His scilicet omnibus quæ in præsenti per hanc consultissimam legem statuimus, ad præteritos nihilominus contractus pro negociis & cōtrouersiis nec dum transactionibus, vel definitiuis sententiis, seu alio legitimo modo sopitis, locum habituris. Dat. Kalen. April. Anatolio & Agapito Conss.

B

C

D

IN AVTH. Vt im mobilia ante nup. dona. §. si quis igitur, colla. v. constitu. xiiij.

Alienationi siue obligationi rei donata propter nuptias mulier consentire non potest nisi certa forma hoc expressa, & in casu quo dos est salua futura, non obstante consensu vel renunciatione hoc primo. In dote autē non solū est dicta prohibitio, sed maior: quia si valeret renunciatio, dos esset peritura. & hoc in re immobili. Tertio dicitur, quod per hanc auth. non derogatur priuilegijs dotis: quia venit ad priuilegia amplianda, non minuenda. Salic.

Siue à me, † siue ab alio pro me fiat donatio [e] propter nuptias, quod ea ex causa est immobile, [f] neque alienare valeo, neque [g] obligare. in hoc ergo contractu mulieris cōsensus nihil proficit quo minus demus mulieri in rem actionem [h] in sponsalitia [i] largitate soluto matrimonio: nisi & secundò post biennium profiteatur, & aliæ res viro sint, ex quibus ei cōsuli possit. Absq; his [k] enim neque si frequenter consentiat, lędetur: vir tn̄ obligabitur in aliis rebus suis huius obligationis seu alienationis occasione, quæ quantū ad mulierē pro non dicta & pro non scripta habetur. & multo magis [l] idē in dotibus locum habet, vt non aliquid immobile [m] pro ea [n] alienet vel obligetur: omnibus tamē priuilegiis doti datis, in sua firmitate durantibus, siue agat mulier, siue nomine eius alius.

Secunda intercessio mulieris post

Siue.] CASVS. Lex antiqua dicit qualiter mulieri præiudicatur si renunciet iuri hypoth. quod habet in rebus mariti. hæc authent. addit quod aliquando præiudicat sibi de dominio alicuius rei sibi donatæ. pone quod ego vel alius pro me dedit nomine sponsaliorum spōsæ meæ fundum: quæritur an illud prædiū possim alienare? Dicimus quod non, etsi mulier consentiat, quia si alieno, habebit rei vendi. soluto matrimonio, vel me ad inopiam vergente. Si vero mulier post biennium consentit alienationi quam habet ratam, sibi præiudicat, si habeam alias res ex quibus satisfiat ei pro prædio illo. si non habeam, non præiudicatur ei: ego autem obligor illis qui mecum contrahunt. hoc in donatione: non ita in dote. ideo enim priuilegia dotis manent integra: quia dos alienari non potest. Viuianus.

e Donatio.] supple, & pactum de ea lucranda. aliàs male diceret statim ita dari mulieri rei vendicationē soluto matrimonio, cum deberet redire ad virū, ut dos ad mulierem, vt ī. de pac. conuen. auth. æqualitas.

f Immobile.] in rebus vxoris mobilibus stabo iuri veteri.

g Neq; obligare.] cum mulieri est obligatum pro dote, vel verius, immo est eius dominium, sicut dotis dominium est uiri: & ideo dabit stati actionem in rem.

h In rem actionē.] quæ datur iure dominij. vel posset dici hypothecaria. prima placet.

i In sponsalitia.] i. in donatione propter nuptias, sicut patet in auth. vt spon. lar. l. specialis &c. coll. 9. propriè aūt dicitur ea q̄ fit ante matrimoniū, quæ valet sicut quęlibet simplex donatio, vt & ī. si aduer. dona. l. 1. Acc.

k His.] i. nisi hęc duo sint. s. quod sint aliç res, & secundus consensus, vt ī. eo. l. si mulier.

l Et multo magis.] hęc referūt quidā ad oīa prædicta. & sic ēt dos poterit alienari inæstimata, īm hunc modum, quod nō placet: quia male diceret, & multo potius, &c. Dic ergo secundū Io. vt referaē ad id tātum quod dixit de ꝓhibēda alienatione, non ad id quod de permittēdo. ī dote ergo & si millies cōsentiat, & post tēpora, non præiudicat sibi, vt insti. qui. ali. licet, in prin. Alij dicunt, vt Ia. quod loquitur hæc clausula de rebus immobilibus datis in dotē ęstimatis: quæ licet possint quantum ad proprietatē alienari, qa maritus est dominus rei dotalis: remanēt tn̄ obligatę mulieri. Vel intelligitur de rebus mobilibus datis ī dotē inæstimatis, quæ seruari possunt, vt seruus. aliud in his q̄ non possunt seruari, quę sine huiusmodi solennitate alienantur, vt ff. de iure dot. l. res in dotem datæ.

m Immobile.] hoc verbum non est in corpore.

n Pro ea.] & ea viuente. si aūt esset mortua, hæc priuilegia non transirent ad extraneos hæredes, sed ad suos, vt ff. sol. ma. l. etiam, & ī. de priuileg. do. l. vna, & ī. qui potio. in pig. ha. l. vlt. & in cor. vnde hæc sumitur, in fi.

Donatio pp nuptias est ī dominio vxoris.

Spōsalitia largitas q̄ dicatur.

† Cōc. cū hac auth. glos. super verbo, alienat, in c. ex parte vestra, extra de res.

† Rō est, quia tales res dicūt corrūpuntur, vnde earū rerū non habetur ęstimatio. l. Marcellus. §. res quę. ff. ad Treb. saltē post trienniū, ītra qd̄ pōt ptione iuris innuā tur perisse, gl. in l. 1. C. si ad uer. vsuc. quod bene not.

SI mulier.] CASVS. Mulier. xxv. an. fideiussit pro me. postea intra biennium confirmauit suam fideiussionem, quia dedit creditori aliquod pignus, uel fecit instrumentum, quæritur, an per talem consensum sibi præiudicet? Dicitur quod non. Sed si post biennium dedisset creditori, bene teneretur.

a Perfectæ ætatis.] xxv. an. vt s. de his qui ue. æta. l. fi.

b Vel cautionem.] nomine cautionis intelligitur nuda promissio. j. de uerbor. significatio. l. sancimus.

c Inciderit.] ut ff. d mino. l 3. §. scio.

d Cautione.] plus ergo duæ confessiones operantur quã una, ut & s. de plus peti. l. 1. in fi. & j. de præscri. xxx. ann. l. cum notissimi. §. sed & si quis, & j. ti. 1. l. in cõtractibus §. 1.

SI qua.] CASVS. In antiqua. l. dictum est quod post biẽnium consentiendo mulier sibi præiudicat confirmando quod prius fecerat. aut ponit casum quãdo nõ præiudicat, etsi pluribus uicibus approbet quod fecerat. pone ergo quod Titius volebat alienare substãtiam uxoris suæ quod nihil est: immo loquitur in creditore, pro quo intercessit, &c. ipsa consensit in publico instrumento: an sibi præiudicet, quæritur? Dicitur quod non.

e Nullatenus.] Ipso iure, etiam si iurauit, vt s. de legi. & const. l. non dubium. Et not. quod argu. huius. l. sumpserunt quidam auth. talem, sed hodie non tenetur, nisi probetur manifeste pecuniam in utilitatẽ mulieris conuersam, & sic dicũt hodie non habere locũ Velleianũ, quia aut non est uersa, & nõ tenetur ipso iure, aut est uersa, & ipso iure tenetur cũ effectu. quod non placet, quia etiam per posteriorẽ authen. de hæredib. ab intesta. §. ex his, collation. ix. renunciatur Velleiano, ergo locum habet. Est ergo quod hic dicit

Velleianum an hodie locum habeat.

biennium facta. aufert mulieri beneficium Velleiani. Bal. & Sal.

XXII. Imp. Iustinia. A. Iuliano præf. præto.

SI mulier perfectæ ætatis [a] constituta, post intercessionem vel cautionẽ [b] conscripserit, vel pignus aut intercessorẽ præstiterit: sancimus antiqua legum varietate cessante, si quidẽ intra biennale iuge tẽpus post priorem cautionem numerandum, pro eadem causa fecerit cautionẽ, vel pignus aut intercessorẽ dederit, nihil sibi præiudicare quod adhuc ex cõsequentia suæ fragilitatis in secundã iacturam inciderit. [c]

¶ Sin autem post bienniũ hæc fecerit: sibi imputet, si quod sæpius cogitare poterat & euitare, non fecit, sed vltro firmauit. Videtur etenim ex huiusmodi temporis prolixitate non pro aliena obligatione se illigare, sed pro sua causa aliquid agere: & tam ex secunda cautione [d] sese obnoxiam facere inquãtum hoc fecit, quàm pignus aut intercessorem vtiliter dare.

IN AVTH. Vt nulli iu. lic. ha. loci serua. §. & illud, coll. ix. const ix.

Mulier consentiens obligationi viri, vel se aut rem suam obligans, ipso iure sibi nõ præiudicat, nisi quatenus probetur in rem eius versum. Bal.

SI qua mulier crediti instrumento consentiat proprio viro, aut scribat, & propriam substantiam, aut seipsam obligatam faciat: iubemus hoc nullatenus [e] valere: siue semel, siue multoties huiusmodi aliquid pro eadem re fiat: siue priuatum, siue publicũ sit debitum: sed ita esse, ac si neque factum quicquã, neque scriptum esset: nisi manifestè probetur, quòd pecuniæ in propriã ipsius mulieris vtilitatem expẽsæ sint.

Mulier fideiubens non gratis, sed aliquo recepto, non iuuatur beneficio Velleiani. sed efficaciter obligatur, quia non videtur intercessisse ex leuitate vel fragilitate sexus, sed pro præmio consequẽdo h. d. primo. Et si hoc contineatur in instrumento publico subscripto à tribus testibus, statur suæ confessioni absque alia probatione. aliquo autem istorum deficiente, non excluditur à beneficio Velleiani, nisi efficaciter probetur quod precium vel præmium receperit aliter quam per eius confessionem. h. d. secundo. Et eo casu quo precium receperit, & sic excluditur a beneficio Velleiani, si intercessit transferendo in se obligationem animo nouandi, & sic est facta nouatio: quatenus tamen mulier nõ est soluendo, restituitur actio in pristinum debitorem. hoc tertio. Itẽ quando non recepit precium vel pecuniã, si non intercedit cum instrumento publico continente subscriptionem trium testium, ipso iure seruatur illæsa: si autem cum tali instrumento, iuuatur Velleiano: & omnes leges huius tit. tunc vẽdicant sibi locum. h. d. ista singularis lex & vtilis inducens de nouo quæ de iure veteri non erant inducta. Pau. de Cast.

XXIII. Idem A. Iuliano P. P.

ANtiquæ iurisdictionis retia, [f] & difficillimos nodos [g] resoluentes, & superuacuas distinctiones exulare cupiẽtes, sancimus mulierem si intercesserit, siue ab initio, siue postea aliquid accipiens [h] vt sese interponat, omnimodo teneri, & non posse senatusconsulti Velleiani vti auxilio: siue sine scriptis, siue per scripturã sese interposuerit. Sed si quidem [i] in ipso instrumento intercessionis dixerit sese aliquid accepisse, & sic ad intercessionem venisse, & hoc instrumentum publice confe-

speciale, cum pro uiro intercedit ea ratione, qua & donationes prohibitæ sunt, scilicet ne mutuo amore, &c. ff. de donatio. inter uirum & uxorem. l. 1. 2. & 3. in princip. uel secundum B potest intelligi hæc authen. eo casu loqui cum mulier in in strumento publice confecto, & à tribus testibus subsignato confessa est se precium recepisse pro intercessione: olim enim tunc cessabat Velleianũ, vt j. l. antiquæ. hodie non, ut hic. nisi probetur illud precium in utilitatem eius esse uersum. & sic in aliquo corrigitur. l. antiquæ. per authent. istam.

ANtiquæ.] CASVS. Mulier accepit pecuniam ut fideiuberet, non iuuatur. & hoc in prima. Sed si ostendatur publicum instrumentum tribus testibus subsignatum, in quo continentur mulierem pro fideiussione pecuniam accepisse, instrumento statur. & hoc in secunda. Si uero sine scriptis, aut debet creditor probare mulierem accepisse pecuniam, & non iuuatur. aut si non probet, mulieri succurritur. & hoc in tertia. Si uero alicui mulieri inopi pecuniam dedi ut pro me intercederet, & intercessit, si conueniatur à creditore, non iuuatur. Et si ab ea aliquid accipiat, potest residuum petere à me. & hoc in quarta. Si uero mulier velit se obligare pro alio fideiubendo pro eo, non aliter tenetur, nisi intercedat in instrumento publice confecto, & à tribus testibus subsignato. & hoc in quinta.

f Retia] i. dispositiones ex iure profectæ.

g Nodos] i. per similitudinem.

h Accipiens.] & hoc non negat.

i Sed si quidem.] Si constet eam aliquid accepisse, non iuuatur. si uero de hoc dubium sit, sic pro-

ctum inueniatur, & à tribus testibus cõsignatum: omnimodo esse credendum [a] eam pecunias vel res accepisse, & non esse ei ad senatusconsulti Velleiani auxiliũ regressum. ¶ Sin autem sine scriptis intercesserit, vel instrumento non sic confecto, tunc si possit stipulator ostendere eam [b] accepisse pecunias vel res, & sic subiisse obligationem: repelli eam à senatusconsulti iuuamine. Sin verò hoc minimè fuerit ab eo approbatum: túc mulieri super esse auxilium, [c] & antiquam actionem [d] aduersus eum [e] seruari [f] pro quo mulier intercelsit, uel ei [g] actionem parari.

Mulier quæ pro fideiubendo aliquid accipit, in se obligationem alterius animo nouandi transferendo, primo debet excuti, & quatenus non est soluendo, restituetur actio cõtra ueterem debitorem. h.d. & iste casus nõ reperitur alibi. Bal. & Sal.

Sed si minus idoneæ mulieri constitutæ aliquis [h] pecunias vel res dederit, vt pro eo sese obligaret, mulieri quidem quæ reuera hęc accepit [i] nullus pateat aditus ad senatusconsulti auctoritatem, creditori autem liceat aduersus eam uenire, & qđ potest, ab ea exigere, & in reliquum, antiquum debitorem aggredi, uel in partem, si aliquid à muliere possit accipere: uel in totum, si ea penitus inopia fatigetur.

Iste §. est ualde no. & h.d. Mulier in instrumento publico à tribus testibus subscripto intercedẽs obligatur: tamen valet beneficium Velleiani in casibus in quibus dictum beneficium loquitur. sed si omissa hac forma intercedit, ipso iure non obligatur. Bal.

Ne autem [k] mulieres perperam sese pro aliis interponant, sancimus non aliter eas in tali contractu posse pro aliis se obligare, nisi instrumento publicè confecto, & à tribus testibus subsignato, accipiãt homines à muliere pro aliis confessionem. tunc etenim tantummodo eas obligari, & sic omnia tractari, quę de intercessionibus fœminarum, uel ueteribus legibus cauta, uel ab imperiali auctoritate introducta sunt. Sin autem extra eandem obseruationem mulieres acceperint intercedentes: pro nihilo habeatur huiusmodi scriptura, uel sine scriptis obligatio, tanquam nec cõfecta nec penitus scripta, vt nec senatusconsulti auxilium imploretur, sed sit libera & absoluta, quasi penitus nullo in eadem causa subsecuto.

Mulier intercedens pro libertate, tenetur efficaciter libertatem fouere & est speciale h.d. Bal. Vel sic: Fauor libertatis facit cessare Velleianũ. h.d. Vel sic: Mulier intercedens pro seruo ut consequatur libertatem, nõ iuuatur Velleiano. Sal.

XXIIII. Idem A. Iuliano P. P.

VEterum ambiguitatem decidentes, sancimus si quis ut seruo suo manumissionem imponat, mulierem acceperit obnoxiam sese pro certa quantitate facientem, si in libertatem seruum perduxerit; siue principaliter mulier sese obligauit, siue pro seruo hoc fecit, teneri eã rectè oĩmodo, senatusconsultum Velleianũ in hoc casu tacere imperantes. [l] Satis etenim acerbum est, & pietatis rationi contrarium, dominũ serui qui credidit mulieri, siue soli, siue post serui promissionem, † & libertatem seruo imponere, & suum famulum perdere, [m] & ea minime accipere, quibus fretus ad eiusmodi uenit liberalitatem.

Si maior ætate masculus uel fœmi

---

probatur ut sequit.

a Esse credendum] An admittatur probatio in contrariũ? Resp. non, quia præsumptio est iuris & de iure, contra quã non recipitur probatio. vt & ĩ. arbit. tut. l. fi. & ſ. titu. 1. l. fi. & sic non obstat. ĩ. de contrahen. & committ. stipulat. l. optimam, & ĩ. tit. proxi. l. in contractibus, in prin. & ſ. de prob. l. cum precibus, & ĩ. de do. cau. non nu. l. 1. quæ sunt contra. Item nec obest ei quod dicit. ĩ. in vers. sin autem, super ver. repelli. nam ibi vult signari hoc contra. ĩ. eod. §. fin: quia ibi in primo dicto secũdum B. nihil accepit. Et est ratio quare hic non potest probari contrarium, quia per huiusmodi confessionem à iure speciali receditur. s. à beneficio Velleiani, quod facilius fit, quàm si à communi iure vellet recedere, sicut erat in cõtrariis legibus, vt in auth. de non alie. §. quia vero verisimile, in fi. coll. 2. Alij dicunt q hoc euenit quòd non potest probari contrarium, quia testes subsignauerunt: secus si non subsignauerunt, vt in contrariis. Tertij dicunt nõ probari contrarium, scilicet per duos testes, cum & instrumentum vicem habeat duorum testiũ, vt ſ. de fide instrumen. l. in exercẽdis. sed per tres vel per plures sic, vt in contrariis. Accur.

Presũptio iuris & de iure nõ admittit probationẽ in cõtrariũ.

Renũciat facilius iuri speciali, quam cõi.

b Ostendere eam.] cum ipsa neget.

c Auxilium.] Velleianum. s. sed hodie ipso iure sunt illæsæ, vt ĩ. eo. §. ne autem.

d Antiquam actionem] quando non est sublata, vel si est sublata vel non nata, tunc nouam parit, vt ff. eod. l. quamuis. § quotiens, & §. si cum essem.

e Eum.] debitorem.

f Seruari.] creditori.

g Vel ei.] s. creditori.

h Aliquis.] debitor.

i Accepit.] & hoc constat. Acc.

k Ne autem.] Bulg. dicit hũc. §. nihil innouare in his casib. vbi Velleianum mulieribus olim nõ succurrebat: sed in illis tantum, vbi ab obligationibus eas eximebat, in quibus nisi sic intercessio fiat in scriptis, seruantur ipso iure illæsæ: sed si fiat ĩtercessio hoc modo, tunc ope exceptionis. & sic principium huius. l. non corrigitur per hunc. §. nec duæ sequentes ll. veterum, & generaliter, quæ post istã sunt. Sed M. dixit hunc. §. generaliter loqui, cum dicat intercessione sic facta omnia tractari quæ de intercessionibus cauta sunt veteribus legibus uel nouis. & sic nisi sic intercedat in instrumento publice confecto, & a tribus testibus subsignato, ipso iure est tuta etiam in illis casibus vbi olim non iuuabatur, & sic corrigit hic finis huius legis principium. & debet esse hæc vltima in hoc titulo secundum eũ, vt sic duæ sequentes per hanc corrigantur. si autem intercedat sic, vt hic dicit, tunc in illis casibus vbi olim non iuuabatur, nec hodie iuuatur. ĩ quibus olim iuuabatur, & hodie iuuatur similiter, nõ ipso iure, sed per exceptionem Velleiani. Prima opinio verior est.

VEterum.] CASVS. Seruus tuus promisit tibi. c. vt eum manumitteres. mulier fideiussit pro eo, an iuuetur, quæritur? Dicitur q non. hoc est fauore libertatis.

† al. siue pro serui promissione.

l Tacere imperantes] fauore libertatis, vt & arg. ff. e. l. aliquando, in princi. & ad hoc ſ. an ser. ex suo fac. l. promissæ.

m Perdere.] sic. ff. de act.

act. empt. l. emptorem, §. fina.

G Eneraliter.] CASVS. Si masculus vel fœmina pro aliqua promisit dotem: mulier promittens an iuuetur, quæritur? Dicitur quòd non, & hoc in fauoré dotis.

Dos hēt multa priuilegia.

a Sæpius mollire.] vt nudo pacto oriatur actio, vt j. de dot promiss. l. ad exactionem. Item in tacita stipulatione & tacita hypotheca, vt j. de rei vxo. ac. §. j. & ij. Item vt in ea præferatur alijs creditoribus, vt j. qui po. in pig. hab. l. fin.

b Satisfacere.] sicut enim &c. vt s. de ac. & oblig. l. sicut.

Velleianū cessat in multis casibus.

c Cessante.] cessat ergo Velleianum fauore dotis, vt hic. & s. eo. l. si dotate. Itē libertatis, vt s. l. pro xi. Item si renūciet, vt ff. eo. l. fi. §. pen. Item si accipiat precium pro intercessione, vt s. l. antiquæ. Item si decipiat, vt ff. eo. l. si decipiēdi. Item si secundo caueat, vt s. e. l. si mulier. ij. vnde versus: Casibus in senis mulier spondendo tenetur. Pro libertate, pro dote, renunciet: & si decipiat, preciū capiat, caueatq; secūdo. Item septimus, si in rem suam, vt ff. eo. tit. l. si aliquādo, in princ. & s. eod. l. ij. in fin. Idem si succedat ei pro quo intercessit, vt ff. e. l. quamuis, §. plane si mihi. Potest addi & nonus, vt si mulier intercessit pro me in x. & solui ei prædicta x. nam si conueniatur ex fideiussione, non opponet exceptionem, vt ff. eo. l. si mulier contra senatusconsul. Velleianum pro me.

1 Hoc intellige verū de consuetudine de iure vero nō pōt mulier renunciare Velleiano: quia eo ipso φ renūciat, decipitur, vt l. doli, §. diuersū. ff. d nona. & l. interdū, ff. de min. non ob. l. fi. in § pe. ff. eo. quia est ipse in renūciatiōe facta in iudicio. ita dicunt cōiter doc. hic, & in d. §. pe.

na dotem pro muliere promiserit, Velleianum cessabit. h. d. Salic. Vel sic: Mulier intercedens pro dote etiā nudo pacto, efficaciter obligatur. h. d. Vel sic: Dotis fauore cessat Velleianum. h. d.

XXV. Idem A. ad populum vrbis Constantinopolitanæ, & vniuersos prouinciales.

G Eneraliter sācimus, vt si quis maior viginti quinque annis, siue masculus, siue fœmina, dotem pollicitus sit vel spoponderit pro qualibet muliere, cum qua matrimonium licitum est: omnimodo compellatur suā confessionem adimplere: neque enim ferendū est, quasi casu fortuito interueniente mulierem fieri indotatam, & sic à viro forsitan repelli, & distrahi matrimonium. Cū enim scimus, fauore dotium & antiquos iuris conditores seueritatē legis sæpius mollire:[a] meritò & nos ad huiusmodi venimus sanctionem. Nam si spontanea voluntate ab initio liberalitatem suam ostēdit: necesse est eum vel eā suis promissionibus satisfacere:[b] vt quod ab initio spōte scriptum, aut in pollicitationem deductum est,

A hoc ab inuitis postea compleatur: omni auctoritate Velleiani senatusconsulti in hac causa cessante.[c]

TITVLVS XXX.

DE NON NVMERATA pecunia.

Creditor non præsumitur numerasse nisi probet, siue pigneratitia cōueniatur, siue hypothecaria agat. Bald. & Salic.

I. Imp. Seuerus & Antoninus AA. Hilario.

B S I pecuniam tibi non esse numeratā,[d] atque ideo frustra[e] cautionē[e] emissam asseris,[f] & pignus datum[g] probaturus es: in rem[h] experiri[i] potes. nam intētio[k] dati pignoris, nec numeratæ[l] pecuniæ, non aliter tenebit, quàm si de fide debiti constiterit. Eademque ratione veritas seruetur,

C si te[m] possidēte pignus, aduersarius tuus agere cœperit.[n]

Exceptio non numeratæ pecuniæ opposita respectu partis, idem operatur quo ad partem: quod si opponeretur respectu totius, ad totum. h. d. not. Bal. Vel sic: Exceptio non numeratæ pecuniæ sicut potest opponi pro tota quantitate confessata & non numerata, ita pro parte non numerata. Pau.

II. Imp. Antoninus A. Maturio.

DE NON NVMERATA PECVNIA.

Superioribus senatusconsultis subuenitur ciuiliter: & naturaliter obligatis ratione specialis; hic ciuiliter tantum obligatis succurritur ratione naturali. Et not. φ non numerata pecunia dicitur etiam respectu creditoris, vt infra eo. l. in contractibus §. ij.

2 Sequitur eam Pau. & Bar. Salic. & cōiter moder. in l. cū quis, s. de iu. & fa. ig no.

S I pecuniam.] CASVS. Obligaui me Titio in instrumētō spe futuræ numerationis: feci ei instrumentum de reddendo pecuniā, & pignora dedi vel obligaui. Titius nō numerat: vnde volo pignus repetere an possim, quæritur? Dicitur φ sic, si probem me pignus dedisse, cū creditor neget pignus datum, & pecuniam mihi numeratam non fuisse, quod probatur eo ipso, φ non probatur contrarium. & hoc in prima. Si vero creditor cōfiteatur pignus constitutum, & pecuniā esse creditam: oportet φ probet pecuniam fuisse numeratam, si vult agere hypothecaria aduersus me debitorem possidentem pignus & hoc in secunda.

d Frustra.] bene dicit frustra: quia licet ciuiliter obligetur, habet tamen exceptionem, vt j. eo. l. in contractibus, in princ. etiam si promiserit, vt j. eo. l. cum vltra.

e Cautionem.] id est simplicem promissionem.

f Asseris.] i. asserti ue dicis. Vel dic asseris, i. pbas quod est eo ipso, φ non probatur cōtrarium: nā creditori incumbit onus probādi φ numerauit, vt j. eo. l. si ex cautione, vt & s. de probat. l. j. similis probatio est j. q mi. non pos. l. super seruis, lib. xij. & tit. d iure dotiū, l. dotē. j.

g Datū.] i. traditū.

h In rem.] scilicet pignoratitia propter rem, vt ff. de pigno. act. l. solutum, §. si quasi, & ideo bene sufficit probari pignus datum, vt hic dicit. nam datur pignus ex contractu: & hoc secundū nos. Alij dicunt in rē, id est rei vēdicatione, sed secundū eos præsens possessio debet probari, & dominiū, vt & s. de alt. iudi. l. j. Sed dic φ creditor non objiciebat quæstionē de dominio: sed ideo se defendebat secundum eos, quia nō erat pignus sibi datum, vt dicebat. Tertij vt H. dicunt φ agit rei vendicatione, & sufficit probare traditionē: quia possessor nō potest de dominio quæstionem referre, cū causam habuit à petente, vt & hoc dixi s. de pign. act. l. nec creditores. Quarti dicunt φ quis præsumitur possidere quia aliquando possedit, sicut in dominio, vt s. de pba. l. siue possidetis, nisi probet se perdidisse creditor, tōnibus manifestis, vt s. de pign. act l. si creditor. sed si probat debitor pignus datum pro centum, non videtur φ possit recuperare nisi ea soluat, sicut & qui iurauit, vt ff. de iureiur. l. si duo, §. Marcellus. Item quomodo probat contra se? Respon. probat non pro data, sed pro danda pecunia, & sic non obstant prædictæ oppositiones.

Pignus datū ob pecuniā numerandā, numeratione non secuta, qua actione repetatur.

D

i Experiri.] i. vendicare, vel aliter in rem, i. ad rem.

k Intentio.] bene dico, si negetur pignus datū, te pbare debere illud datum, & pecuniam non numeratam. etenim si creditor pignus datum confiteatur, sed pecuniam nō esse redditam, oportet ipsum probare pecuniā numeratam, & hoc dicit, nam &c. & dic intentio, i. exceptio dati pignoris opposita à creditore, qui enim excipit, agit vel intendit, vt ff. de excep. l. j.

3 Istā glo. sequitur Bal. & Salic.

l Nec numeratæ pecuniæ.] idest non redditæ pecuniæ.

m Si te.] i. debitore.

n Agere cœperit.] actione hypothecaria, & habes hoc de verbo

verbo ad verbum. j. si pign. con. nume. pec. sec. non A fuc. l. j. Accursius.

Minorem.] CASVS. Volebam à te mutuo accipere xx. numerasti x. & spe futuræ numerationis aliorum x. confessus sui me debere xx. non numerasti, qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. quod si probè te non numerasse integra xx. (quod probabitur, nisi probetur contrarium) ad x. quæ accepi sola, & ad vsuras in stipulatum deductas tantū teneor.

a Minorem.] superiori lege dixit quando nil accepit, hic quàdo minus quàm fit confessus.

b Constiterit.] idest probatum fuerit à te, & sic est contra j. l. proxim. vbi dicit creditorem probare debere. Solu. ibi totū negauit debitor: hic partē fatebatur. ar. ff. de probat. l. cū de indebito, §. j. & j. eo. l. cum fidem, & probauit hanc negatiuam per confessiones, item per numerationes diuersis tēporibus factas secundum varias quātitates. Vel verius dic, probas eo ipso, quod non probatur cōtrarium, vt & ponitur contra s. de condic. ob tur. cau. l. j. & s. l. proxi. in ver. asseris. nā quod iuris est de toto quo C ad totum, idem de parte quo ad partem, vt j. eo. l. cum vltra, & ar. s. de condic. ob cau. da. l. si cum exiguam, & ff. de rei vendi. l. quæ de tota.

Si ex cautione.] CASVS. Si confessus fui in instrumento me accepisse à te mutuam pecuniam spe futuræ numerationis, nec numerasti: si conueniat ex cautione mea: opposita à me doli except. vel non numeratæ pecuniæ, probabis te numerasse: & te non probante absoluar.

c Si ex cautione.] in qua continetur, confiteor me debere x. ex causa mutui, vt insti. de lit. oblig. §. plane. Vel per stipulationem promitto x. reddere quæ confiteor me accepisse: quo casu excipiam in factum, vt j. eo. l. cum vltra. Accursius.

d Doli.] quæ est generalis vbicunque alia locum habet, vt ff. de except. doli. l. ij. §. & generaliter, nisi ratio personæ vel iusta ignorantia eam excludant, vt ff. de excep. doli, l. apud, §. aduersus, & l. 2. §. & generaliter.

e Pecuniæ.] hæc contra omnem datur, etiam contra D patrem vel patronum, vt ff. de excep. doli. l. apud, § aduersus.

f Probare.] si vult obtinere, vt s. de probat. l. j. & hoc vsque ad biennium, non vltra, nisi antea esset contestata exceptio, vt j. eo. l. in contractibus, in princip. & §. in omni. & loquitur hæc l. in mutuo tantum, aliàs statim præiudicat sibi debitor, vt j. eod. l. generaliter. Sed qualis erat hæc cautio? non videtur loqui in priuata: quia hæc nil probat, vt supra de probat. l. instrumenta, nec de publica, quia illa plene probat, nec potest excipi, vt supra ti. proxi. l. antiquæ, & infra arbi. tut. l. fin. Sed dic loqui in priuata debitoris, vt instit. de lite. obliga. § j. secus si alius scribat me debere, vt d. l. instrumenta. Vel non erat ibi causa. Item & in publica potest loqui si ibi dicat, confessus est se accepisse, secus si dicat, accepit: nam tunc plene probat, sed hoc non debet scribere notarius, nisi sit pecunia in præsenti. nec ob. d. l.

Exceptio nō numeratæ pecuniæ cōtra quam scripturā obijcitur.

Minorem [a] pecuniam te accepisse, & maiorem cautionem interposuisse, si apud eum qui super ea re cogniturus est, constiterit: [b] nihil vltra quàm accepisti cū vsuris in stipulatum deductis, restituere te iubebit.

Reus cōuentus ex cautione mutui confessati, opponens actori exceptionē B non numeratæ pecuniæ vel doli, desinitiue debet absolui actore non probāte numerationem. Bald. Vel sic: Si creditori agenti opponatur exceptio non numeratæ pecuniæ: creditor debet probare numerationē, alias reus absoluetur. Salic.

III. Idem A. Demetrio.

Si ex cautione [c] tua, licet hypotheca data, cōueniri cœperis: exceptione opposita seu doli [d] seu non numeratæ pecuniæ, [e] compellitur petitor probare [f] pecuniam tibi esse numeratam: quo non impleto, absolutio sequetur. [g]

Qui ex internallo cautionis præterita debitum agnoscit, non potest opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ. h. d. Bal. & Salic. Vel sic: Soluens scienter partem totius debiti confessati, non potest pro residuo opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ.

IIII. Idem A. Bassano.

Cum fidem cautionis agnoscens, etiam solutionem portionis debiti vel vsurarum feceris: intelligis te de non numerata pecunia nimium tardè querelam deferre. [h]

A antiquæ, quia ibi receditur à beneficio speciali, nec illa j. arbit. tut. l. fi. quia ibi speciale. Item nec obstat j. eo. l. in contractibus, in princ. vbi dicit in instrumento dati esse &c quia ibi erat priuatum. Vel expone vt ibi dices. Sed & si dicat sic, Accepit, & est publicum instrumentū, potest contra probari, sicut contra aliā publicam scripturā per tres vel per plures testes, vt s. de proba. l. cum precibus, & j. de contrahen. & commit. stipu. l. optimam, in fi. Sed si renunciauerit exceptioni non numeratæ pecuniæ: nōne & tunc potest opponi? Respon. secundū quosdam sic, doli exceptio, & interrogabitur creditor, an numerauit: & si dixerit, non: siue ei probetur, videtur esse in dolo, qui ei non potuit remitti per renunciationem antequam fuit cōmissus dolus, vt ff. de pact. l. si vnus, §. illud, & l. iurisgentiū, §. si autem, & de tribu. l. illud, §. j. Duo enim sunt quæ debitori dantur, scilicet exceptio, & quod onus probandi sibi non imponitur. cum ergo renunciat, huic oneri renunciare videtur, ne nihil renunciatio operetur. Item C pro hoc ff. de offi. præsi. l. illicitas, in prin. Item pro hoc quia quantuncunque renunciat, facit sub spe numerationis, quod secus est cum Velleiano vel alijs exceptionibus renuncietur. Item idem dicas post biennium, vt exceptio doli habeat locum. Item pro hoc, quia datur condictio sine causa ad cautionem vsque ad xxx. an. vt j. eo. l. si quasi, ergo multo magis exceptio, vt ff. de superfic. l. j. §. quod autem ait. Item ad duo tenetur creditor intra biennium, scilicet ad liberandum, & ad restituendum chirographum, non ergo temporis cursu liberatur, vt ff. de actio. & obliga. l. obligationum fere, §. placet. Alij vt Azo, dicunt ex toto præiudicare, vt ff. de pact. l. iurisgentium, §. ait prætor, & §. sed & si quis. & quod dicitur de condictione. dicunt eam dari post biennium, quasi iam numeratum sit. Item quomodo cōpellitur creditor probare, immo qui excipit, vt ff. de proba. l. in exceptionibus? Sed dic hic quod qui excipit, nil ponit, sed positum negat. vnde non probat, vt s. de proba. l. actor, in fin. quod non est in alijs exceptionibus regulariter.

Exceptionem non nume. pecu. an possit qui ei renunciauit, opponere.

Excipiēs non semper compellitur probare.

g Sequetur.] quid addit hæc l. primæ huius titu.? Resp. hæc dicit de exceptione doli, illa non. Item ibi hypothecaria agebatur: hic condictione certi.

Cum fidem.] CASVS. Confessus eras te recepisse x. mutuo à Titio: non tibi tamen numerauit. v. ei soluisti, an in non solutis exceptionem non nume. pec. & in solutis repetitionem habeas, quæritur? Respon. quod non: immo si errasti, onus probandi tibi incumbit, vt ff. de proba. l. cum de indebito, in prin.

h Deferre.] sed nonne etiam condictio indebiti datur ei ad repetendum solutum, vt per totum titu. de cōdict. indebiti? Respon. sic. sed hic sciens soluit secundum B. vnde nec soluti habet repetitionem, vt ff. de condic. indeb. l. j. & de regul. iur. l. cuius, & s. quod met. cau. l. 2. & j. ad leg. Fal. authen. sed cum testator, nec non soluti habet exceptionem, vt hic. Vel dic secundum M. & Ir. quod errando soluit credens sibi numeratum, & sic præiudicat sibi in

solvendo

soluēdo (melius staret in solmo) vt hic, scilicet vt onus A probandi immineat, sicut & alias ex causa transfertur probandi onus, vt ff. de proba. l. cum de indebito, in princ. non autem in alijs præiudicat, sicut præiudicat ¶. de pact. l. si certis, & hoc quando agnouit quod agnoscere non tenebatur. Sed econtra quid si quis non agnoscat quod agnoscere tenetur? Respon. in hoc casu loquitur Authen. quam hic habes, contra qui propriam &c. quæ est de trien. & semis. §. studium, colla. iij.

CONtra] CASVS. Lex Codicis dicit de eo qui agnouit fidem scripturæ. Authen. ponit contrarium, scilicet quando debitor nō agnoscit scripturam: sed negat dicens: Ego obligaui me Titio in instrumento in quo confessus sum me x. recepisse: Titius cōuenit me ex illa propria scriptura mea: & ego nego illam, quæritur, vtrum sim puniēdus? Respon. quod si Titius probet me scripsisse, & pecuniam se numerasse per testes, aut per instrumētum, in duplum puniar: secus si mihi detulit iuramentum, & confiteor ipsum numerasse, & postea dico me soluisse: non prodest mihi solutio quā feci, sed debeo soluere totam quantitatem quam petit. Si vero creditor negat propriā scripturam de soluta, eadem pœna puniatur, forma sacramenti præcedente, idē est si curator adulti negat scripturā in causa adulti: quia curator punitur, non adultus.

IN AVTHEN. de trien. & semis. §. studium verò. colla. iij. constit. v.

Qui propriam scripturam vel numerationem in ea contentam negat, reus actor vel curator, de mendacio conuictus, pœna hic inserta punitur: à qua releuatur, si delato ei iuramento fatetur. hoc dicit not. Bald. Vel sic: Leges huius tituli prouident ei qui confessus est se recepisse quod non recepit: vel quod asserit se non recepisse. Ista vero authen. prouidet contra eum qui econuerso negat se recepisse, quod vere recepit: vel negat scripturam factam manu propria, in qua continetur numeratio vel receptio. Pau. de Cast.

B

CONtrà [a] quod propriā [b] scripturam qua cōuenitur, [c] abnegat, [d] vel numerationem [e] inficiatur: conuictus, in duplum [f] cōdemnetur, nisi sacramento [g] illato confiteatur. [h] tunc enim non punitur nisi in expensas circa probationes factas, actoris iuramento [i] declarandas. At si post numerationis [k] infitiationem prætendat solutionem: omnino solidum exigitur, nec prodest iam facta solutio. [l] C

¶ Cōtrà si actor literas [m] suas à reo prolatas abneget, [n] eadē sit & pœnæ [o] & iurisiurandi forma: hac † pœna curatori [p] infligēda, si de suis literis quęstionem referat in causa eius quem curat.

Exceptio non numeratæ pecuniæ non potest opponi obligationi primæ, quæ originem trahat aliunde, quàm ex numeratione. h. d. secundum glos. vel secundum Pe. Exceptio quæ non congruit petitioni, non procedit. h. d. Bal. Vel sic: Exceptio non numeratæ pecuniæ habet locum quandocunque petitur pecunia ut mutuata: non si ex alia causa. h. d. secundum Iac. Petri. Salic.

V. Imp. Alexander A. Haustiano.

ADuersus petitiones aduersarij si quid iuris habes: vti eo potes. Ignorare autem non debes, non numeratæ pecuniæ exceptionem ibi locū habere, vbi quasi [q] credita pecunia petitur. [r]

¶ Cum autem ex præcedente causa debiti [s] in chirographum quantitas redigitur: nō requiritur, an tunc cum cauebatur, numerata sit: sed an iusta causa debiti præcesserit. [t]

k Numerationis.] propria scriptura contentæ. Vel dic etiam scripturæ.

l Facta solutio.] sed cum sublata erit omnis obligatio solutione eius quod debetur, vt insti. quib. mod. tol. obliga. in prin. qua actione hic duplum vel simplū exigitur? Respon. certi condictione, vel prima vtili: quia fingitur non soluisse, propter mendaciū. Vel verius condictione † ac. ex hac lege. Itē nota crescere pœnam per inficiationē vbi nil debetur, secus in lege Aquil. vt ff. de interrog. act. l. cō fessionibus, & ad leg. Aquil. l. inde Neratius, §. fi. Itē not. propter inficiationē crescere condemnationem, vt insti. de oblig. quæ ex quasi contractu, §. fi. & ff. ad l. Aquil. l. contra negantem. Item nota quem puniri de mendacio, vt ff. de rei vendica. l. pe. & ¶. qui pot. in pig. ha. authen. item possessor, in fi. Item quod dicit, omnino in solidum exigitur, id est tantundem, & sic habet duplum, cum vnum sit simplum ipsum debitum. Vel dic exigi duplū præter ipsum debitum quod est ei solutum.

Pœna per inficiationem crescit.

m Literas.] quibus continetur de solutione tibi facta, quæ dicitur apocha, vt ff. de fide instrumen. l. plures.

n Abneget.] si scripturam & numerationem negat, obtinet quod hic dicit. idem si scripturam tantum, idem si numerationem scriptura contentam, dummodo obligatio literis sit contracta.

o Et pœnæ.] id est est vt careat petitis, & in tantundem de suo condemnetur conditione ex hac l. nisi iuramentum sit delatum.

p Curatori.] sic ¶. vnde vi. l. meminerint, & ff. de iudi. l. properandum, §. fin.

ADuersus.] CASVS. Si tu petis à me x. nō ex causa mutui, sed ex alia causa præcedente, puta venditionis, tunc non debet inquiri, an tu numerauetis, sed an causa quæ præcessit, fuerit venditio vera, necne. Vel pone casum vt in glossa magna.

q Quasi.] veritatis expressiuum est.

r Pecunia petitur.] quia dicit creditor mutuatam, & ex ea causa petit, cum mutuata non sit: & ideo ex ea causa peti non potest propter hanc exceptionem.

s Debiti.] puta venditionis vel pensionis.

t Præcesserit.] dic quod decem mihi debebas ex venditione, volo vt confitearis te recepisse ea decem à me ex causa mutui: certe non requiritur modo an fuit numerata vel forte debita ex causa præcedenti vel non, vt hic sed bene inquiritur, an hæc secunda confessio fuerit stipulatione vallata, vt sic ex ea agi possit: an nō, & sic nō possit, vt ff. si certum peta. l. si non singuli, & l. si ex precio

Casum ponit.

a Contrà.] id est e contrario.

b Propriam.] id est propria manu factam, † negans se scripsisse. Sed quid si publicam aliquis abneget esse publicam? Respon. non habet locum [a] hæc authen.

† Vel etiā manu tertij à debitore tamē factā. Bal. [a] Nisi sit publicū instrumētū debitoris. Bal.

c Qua conuenitur.] id est ex qua obligatus est, secus si sine ea sit obligatus, vt quia vere est nomeratum ante: sed tantum ad probationem & in eius præiudicium producitur.

d Abnegat.] si scripturam & numerationem negat, obtinet quod hic dicit: idem si numerationem tantum in scriptura cōtentam, dummodo obligatio literis sit contracta.

e Vel numerationem.] contentam in illa scilicet scriptura.

f In duplum.] actione ex eo contractu: & est pœna simpli si præcesserit numeratio. si non, est pœna dupli, vt in corp. authen.

g Sacramento illato.] à debitore actori: vel econtra ab actore reo, qui confitetur potius quàm iuret: sed non intanit hic, cum probata sit numeratio.

h Confitetur.] sic ff. de iureiur. l. cum qui, in prin.

i Iuramento.] sic supra de iudi. l. properandum. §. 2.

D

cio, quæ sunt contra, & j. de duobus reis l. 2. Tria enim A sunt subaudienda, præsens numeratio, & hæc non probatur, præcedens causa debiti: hæc sic inquiritur, vt hic, solennitas cautionis, & hæc sic vt in contrarijs, & ita loquitur vel quæritur de obligatione secunda. hic non quæritur de causa debiti, præcesserit vel non. Vel dic secundum M. quod hic erat parata pecunia ad soluendum, ibi non. Vel hic fuit confessus debitum præcedẽs se debere ex causa locationis vel emptionis, & sic alia quàm mutui: quare incontinenti sibi præiudicat, vt j. eo. l. generaliter, ibi, ex causa mutui, quod ex alia debebatur. vel secundum Irn. hic chirographum fuit ad probationem factũ, nõ ad obligationem vt ex eo agatur: sed vt præcedens debitum possit probari, ibi vero fiebat chirographum ad obligationẽ, vt ex eo agatur. Item quis hanc præcedentem causam probat? Respon. secundũ Irn. præsumitur pro actore propter hanc cautionem ex l. j. eo. generaliter, & probat reus non intercessisse, vt habes in exemplo, s. de postulan. l. iiij.

F Rustra.] CASVS. Titius cõfessus erat se recepisse x. à Sempronio ex causa mutui: dato quodam substituto pro se debitore, puta Seio, nõ numerauit Sempro. pecuniam: an Seio detur exceptio non nume. pecu. si conueniatur? Respon. quod non: sed dic verius quod interuenit numeratio.

a Debitorem.] secus si nec illi erat numeratum, vt j. eod. l. tam mandatori.

S I quasi.] CASVS. Confessus sui me recepisse à te decem mutuo, non recepi, quia non numerasti: qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. quod conditam scripturam in qua confessus sui per condict. sine causa: vel te agente excipiam de non numerata pecunia.

b Cauistis.] idest reddere promisistis. s. pecuniam quam &c.

c Per condictionem.] scilicet sine causa, vt ff. de condic. sine causa l. qui sine, & s. de condi. inde. l. cum & soluta, & de condict. ex lege, l. fi. & j. de fideiuss. l. si indebitam, & de solu. l. fi.

d Etsi.] idest quamuis.

S I intra.] CASVS. Si is cui competit exceptio non nume. pecu. intra biennium decessit, residuum tempus quod superfuerit defuncto, dabitur hæredi. & hoc in prima. Si vero intra biennium contestatus fuerit litem, perpetuabitur & perpetuo hæredi dabitur. & hoc in secunda. Si vero post biennium decesserit, nec intra illud tempus eam opposuerit, hæredi et à pupillo nõ dabitur.

Qui se pro alio constituit debitorem principaliter vel accessorie, non potest opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ. Bal. Vel sic: Suscipiens in se obligationem, non potest opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ. Salic.

VI. Idem A. Iustino.

F Rustra opinaris exceptione non numeratæ pecuniæ te esse munitũ, quando (vt fateris) in eius vicẽ, qui erat obligatus, B substitueris te debitorẽ. [a]

Obligatio chirographi non numerata pecunia condicitur. Bald. Vel sic. Qui confessus est spe futura numerationis, & reddere promisit: potest intra biennium condicere obligationem, si contra eum non agatur: & si agatur, sufficit quod obijciat exceptionem non numeratæ pecuniæ. h. d. Pau. de Cast.

VII. Idem A. Iuliano & Ammiano.

S I quasi accepturi mutuam pecuniam aduersario cauistis, [b] quæ numerata non est: per condictionem [c] obligationem repetere, C etsi [d] actor nõ petat: vel exceptione non numeratæ pecuniæ aduersus agẽtem vti potestis.

Exceptio non numeratæ pecuniæ transmittitur ad hæredem, nisi tempore sit sopita. h. d. Bal. & oppositio facta per defunctum, prodest hæredi. Salic.

VIII. Idem A. Materno.

S I intra legibus definitum tempus [e] qui cautionẽ exposuit, nulla querimonia vsus defunctus est: residuum tempus eius hæres habebit tam aduersus creditorem, quàm aduersus eius hæredem.

¶ Sin autem questus est, exceptio non numeratæ pecuniæ hæredi & aduersus hæredem eius perpetuò competit.

¶ Sin vero legitimum tempus excessit, in querimoniam [f] creditore minime deducto: omnimodo hæres eius, [g] etiam si pupillus [h] sit, debitum soluere compellitur.

Qui partem accepit, non tenetur ad solidum, sed duntaxat ad acceptum, dummodo excipiat tpe cõpetenti. h. d. Bald. Vel sic: Si post cautionẽ factam ex causa futuræ numerationis, partem duntaxat quantitatis cõfessatæ receperit: creditori totum petenti potest exceptio obijci si tempora competentia nonsint elapsa. Salic.

IX. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Zoilo.

C Vm vltra hoc quod accepit, re obligari neminem posse constet: [i] & si stipulatione iterposita, placita creditor non de-

e Tempus] olim quinque an. hodie biennium, vt insti. eo. §. multum.

f Querimoniã] vel coram vicinis, vel in domo propria secundum Ia. sed Io. dicit debere fieri in scriptis ad domũ creditoris, vel in iudicio ad similitudinem querelæ nõ numeratæ dotis. & tũc perpetuam ad hæredes trãsmittit, vt j. proxi. rñ. & j. e. l. in cõtractibus, §. in oĩ, & auth. hanc autẽ.

g Hæres eius.] sed ex quo tempore currit contra hæredẽ? Rñ. si est minor, cõpleta ætate sua: licet quidam dixerint statim: si maior est, statim ab adita hæreditate secundum P. vt s. de temp. in integ. resti. l. ea quæ, in fi. & hic innuit: quod vltimũ scilicet de maiore, nõ placet: quia illud in inchoanda, secus in complenda: quæ statim currit, vt ibi diximus per l. fi. de in diem addict. l. si prædio.

Præscriptio an currat cõtra hæredem hæreditate nõdum adita.

g Hæres eius] vt C. in quib. cau. in int. re. nõ ẽ nec. l. vlt. sed intellige quia biennium patri elapsum erat. Vel distingue, vtrum suo nomine, vel alterius, si non suo, non currit, vt j. eo. l. in contrac. si alieno, bene currit.

h Etiã si pupillus.] currit ergo pupillo hæc præscriptio biẽnalis, & sic est contra s. in quib. cau. in integ. resti. non est ne. l. fi. Solu. hic totũ biennium cucurrit contra defunctum: vt hic aperte dicit. Vel dic secundum quosdam licet non cucurrisset, idem cum descendat ex parte defuncti, vt ff. de mino. l. Aemilius, vel solue ut ibi. Item not. priuilegiatum succedentem non priuilegiato, non habere priuilegium, vt s. de hære. act. l. sub prætextu, & j. de his qui. vt indig. l. Polla.

Priuilegiatus succedens non priuilegiato, nõ habet priuilegium.

D C Vm vltra hoc.] CASVS. Confessus sui me recepisse à te decem mutuo in instrumẽto, nec recepi nisi quinque, quia alia quinque mihi non numerasti: & stipulatus es tota decem tibi reddi: qualiter mihi succurritur, quæritur? Respon. quod agente te habeo act. in factum, si nondum biennium excesserit: vel si intra illud tẽpus protestatus fuerim pecuniam numeratam mihi nõ fuisse, non obligabor vltra quinque quæ numerasti.

i Constet.] vt ff. de pact. l. si tibi, in prin. & ff. si cer. pe ta. l. rogasti, §. j. & s. eod. l. minorem. Sed opponitur de duobus reis. nam ad vtrunque non peruenit in solidũ dominium pecuniæ, vt ff. commo. l. si vt certo, §. fi. & de castren. pec. l. hæreditate, §. pater, & tamen tenentur in solidum. Respon. non re, sed verbis. Vel intellige hic accepit ipse vel alius pro eo, sicut sit in dictis duobus reis: quia autem non obligatur vltra, nec vltra excipitur, sed si obligetur, ut quia fuit stipulatus creditor, opus est exceptione, & hoc subijcit secundum quosdam.

In

a In factum.] quæ per interpretationem inducta est ad similitudinem non numeratæ pecuniæ, vt insti. de excep. in princ. Vel dicitur in factum quando est habenda ratio personæ, vt ff. de excep. doli l. apud, §. aduersus. Vel dic quod species hic promissa fuerat, non quantitas. Vel dic quod eadem est hæc exceptio & exceptio non numeratæ pecuniæ secundum Ia. Vel verius vbi sine stipulatione, habet locum exceptio non numeratæ pecuniæ. vbi vero cum stipulatione: hæc in factum locum habet.

b In testando] idest protestando, vt s. l. proxi. dixi.

Asseueratio.] CASVS. Si affirmo me soluisse pecuniam quam mutuasti, vsque ad xxx. annos probare possum me soluisse: si dico mihi non numeratam pecuniam, vltra biennium nõ potero opponere exceptionẽ non nume. pecu. & hic casus non est contrarius superiori, in priori casu affirmo: & ideo incũbit mihi probatio: in alio nego: vnde non mihi, sed creditori incũbit probatio.

c Contendentis.] debitoris.

d Non excluditur.] vt & ff. de excep. doli l. pure, §. fi.

e Obloquitur] idest contra loquitur, vel contradicit.

f Euanescat.] quia pro eo vanum, vt scilicet non probet: & contra eũ sit aliud, scilicet vt biennio duret tantum. Acc.

deriit in factum [a] esse dandam exceptionem conuenit, si necdum tempus intra quod huius rei querela deferri debet, transijt: vel si intra hoc in testando [b] iuri paritum sit: nihil vltra hoc quod accepisti, sortis à te nomine aditus rector vel præses prouinciæ exigi patietur. B

Exceptio negatiua non requirit probationem, secus in affirmatiua. hoc dicit. Bald. Vel sic: Exceptio solutionis debiti etiam vltra biennium poterit opponi: & affirmanti non neganti incumbit onus probandi. Sali.

X. Iidem AA. Mezentio.

Asseueratio debitum solutum contendentis, [c] temporis diuturnitate non excluditur: [d] nec huic obloquitur, [e] quod exceptio non numeratæ pecuniæ certa die non delata querela prius euanescat: [f] cum inter eũ [g] qui factum asseuerãs, onus subijt [h] probationis, & negantem numerationẽ, (cuius naturali ratione probatio nulla est, [i]) & ob hoc ad petitorem eius rei necessitatem transferentẽ, magna sit differentia. C

Exceptio non numeratæ pecuniæ non potest opponi contra transactionem. Bal. Vel sic: Petenti ex transactione, non obijcitur exceptio non numeratæ pecuniæ. Sali.

XI. Iidem AA. Eutychiano.

SI transactionis causa dare Palladio pecuniã stipulanti spopondisti: exceptione non numeratæ pecuniæ defendi non potes. [k]

Exceptio competens reo, competit cuilibet intercedenti pro reo. h. d. Bald. & Salic.

XII. Iidem AA. Seueriano.

TAm mãdatori, quàm fideiussori non numeratæ pecuniæ exceptio, exemplo rei principalis competit. [l]

Ista lex est solennis. Confessio debiti ex alia causa quam mutui vel dotis, est efficax ad probandum: recipit tamen probationem in contrarium, si vero non probetur, stare debet sua confessioni. Et si facta est in scriptis seu cum scriptura publica vel priuata, non potest probari de recto cõtrarium nisi per aliam scripturam ei contrariam. h. d. ista lex magistra. Pan. de Cast.

XIII. Imp. Iustinus A. Theodoro. P. P.

GEneraliter sancim⁹, vt si quid scriptis [m] cautum fuerit pro quibuscunq; pecunijs ex antecedente causa descendentibus, [n] eãq; [o] eãm specia- D

A alijs, dummodo rei cohæreant, non personæ, vt ff. de fideiuss. l. ex persona, & l. si stipulatus esses, & ff. de pact. l. fin. & ff. de excep. l. omnes exceptiones, & j. eo. l. pe. Sed ex cuius persona? Respon. debitoris. Item nunquid post biennium? Respon. non. Item nunquid numeratio postea facta facit vt fideiussori exceptio auferatur? Videtur quod non, vt ff. de pac. l. fi. Sed dico contra, [4] quia fingitur non cõpetiisse exceptionem numeratione facta. Itẽ nunquid hoc dices si etiam iam opposuit exceptionem si deiussor? Respon. vtique. Sed nonne licuit reuocare mandatum vel renunciare? Respondetur, [5] Aliud est reuocare siue renunciare mãdatum: & aliud hæc exceptionem opponere.

Generaliter.] CASVS. Debeo tibi decem ex causa legati vel venditionis, vel alia, non ex mutuo: nec intercessit scriptura, vel intercessit, & in illa confessus sum me tibi debere decem, si cõuenias me, & instrumentum ostẽdas mihi tan habeas necesse probare ex qua causa promisi tibi decem, quæritur? Dicitur quod nõ. satis enim est si ostẽdas instrumentum prioris confessionis, vnde cõpellendus sum ad solutionem nisi probem quod verũ nõ fuit quod eram confessus, verbi gratia. Si cõfessus sum me tibi debere x. ex causa legati: & per falsum instrumentum, & testamentum in quo tibi legatum dicis, verum vel validum non est: non teneor tibi soluere, aliàs sic: quia absurdum esset venire contra confessionem propriam.

g Cum inter eum.] scilicet magna sit &c. vt in fine.

h Subijt] vt s. de proba. l. j.

i Nulla est] vt s. de proba. l. actor, similes quidẽ sunt: quia vterque negat se debere, sed differunt: quia alter factum negat, alter asserit, secundum Ira.

SI transactionis.] CASVS. Petebas à me decem: reuocatum erat in dubium an teneret: transeg: & quinq; stipulanti promisi: si conuenias me, an possim obijcere excep. non nume. pec. quæritur? Respon. quod non: quia ex quo promisisti per stipulationem, ex causa transactionis illa quinque debentur, intercesserit numeratio vel non.

k Non potes.] quia subest causa hoc ipso quod à lite discedit ur, vt s. de transac. l. j. & ff. de condic. inde. l. in summa, circa princip.

TAm mandatori.] CASVS. Mandasti mihi vt mutuarem Titio decem: Titius confessus est in instrumento se decem recepisse, cum tamen non receperit, quia non numeraui, & pro eo Seius fideiussit, an tibi sicut ei detur excep. non nume. pec. quæritur. Respon. quod sic, & etiam eius fideiussori.

l Competit.] [1] inuito etiam reo principali sicut in

m Scriptis.] quid si sine scriptis fiat huiusmodi confessio? Quidam dicunt quod non habet locum hæc lex. sed secundum Ioan. sic, quia in fin. dicit, indignum est &c. Sed tunc poterit probare contrarium per testes? Respõ. sic, ar. ff. de reg. iur. l. nihil tam.

n Descendentibus.] vt ex venditione vel locatione, vel etiam ex maleficio.

o Eamque.] scilicet venditionis, vel etiam ex maleficio, vt dixi, & sic alia quàm mutui, quia tunc biennium expectaretur, vt infra l. proxi. vel dotis: quia tunc tempora seruantur quæ habes infra de dote cauta non nume. l. fi. & auth. ibi posita. [2] Item no. causam exprimi. si enim nulla exprimeretur, cautio nõ valeret, vt ff. de proba. l. cum de indebito, §. j. & ff. de dona. l. nuda ratio. Sed an stipulatio valeat sine causa? Potest dici quod sic secundum quosdam, sed nisi causa probetur, reus absoluitur, vt ff. de do. excep. l. 2. §. j.

Scriptis.

[1] Ista lex hic in gl. allegata, & l. præsens notã tur ad hoc quod facta non præsumuntur: ad quod et allegari solet l. I libello §. fa cta, sed vide tu quo hoc ibi probetur.

[2] Exceptiones reo cõpetentes, an cõpetãt si deiussoribus.

Sequit istam Sali. & Paul.

[3] Per cre ditorẽ debitori. Albe.

[4] Et bene Cy. Albe. Bal. & Sali. quod est verũ, nisi fieret in fraudẽ fideiussoris Bald.

[5] Idem Salic.

[6] Cautio non valet si nulla cã exprimat conc. c. si cautio, cũ gl. de fide instru.

liter promissor edixerit: non iam ei licentia sit causæ probatione stipulatorē exigere, cum suis confessionibus acquiescere debeat: ‡ nisi certe ipse è cōtrario per apertissima rerum argumenta scriptis [a] inserta, religionem [b] iudicis possit instruere, ꝙ in alium quēquam [c] modū, & nō in eum quem cautio perhibet, negotium subsecutum sit. Nimis enim indignum [d] esse iudicamus, quod sua quisque voce dilucidè protestatus est, id in eūdem casum infirmare, testimonioq; proprio resistere.

Hæc lex est solennis & not. & legā eam per partes: & hoc intendit: Querela non numeratæ pecuniæ est intra biennium continuum proponenda: quo elapso introduci non potest, nisi ætatis vel absentiæ beneficio. hoc dicit vsque ad §. sed quoniam. Bald.

XIIII. Imp. Iustinia. A. Mennæ, præfecto prætorio.

IN contractibus in quibus pecuniæ vel aliæ res [e] numeratæ vel datæ

A [a] Scriptis.] non testibus, & sic est contra s. de fi. instru. l. in exercendis. Sol. hic speciale, vt & aliàs s. si minor se ma. di. l. iij. & fin. Alij dicunt etiam per testes, quod non placet. Item an per contrariam scripturam tollatur talis obligatio literarum? puta scribo illum non debere, vel non scripsisse? Puto sic, per regulā iuris, vt ff. de reg. iu. l. nihil tam. Item an etiam vltra biennium admittitur? R. n. sic secundum quosdam, vt s. e. l. asseueratio. & est etiam secundum Pil. ratio, quia statim tenetur, nisi cōtra probetur. Item hoc fallit in casibus vbi non pōt probari contrarium. Primus est j. arb. tu. l. fin. licet ibi priuata erat scriptura: vel fauore pupillorū. Itē in alio fallit, vt s. titul. j. l. antiquæ, §. j. sed ibi receditur a iure speciali, quod est facilius quàm à iure cōmuni: vt hic. Item quid si creditor confitetur sibi solutū ex alia causa quam mutui? an statim sibi præiudicet: an demum post triginta dies, vt j. l. prox. §. super? Et videtur post xxx. dies, cum hic afferat causam confessionis: creditor non. sed potest dici secundum alios idem in liberatione quod in obligatione, vt statim præiudicet. prima placet.

ADDITIO. Intelligas hanc l. dicentem debere probari per scripturam aliam &c. procedere eo casu quo qs confitetur instrumentum esse verum: & causam in eo appositam fuisse de partium voluntate appositam: secus si dicit eam non esse veram. Ita limitat hanc. l. Imo, in in c. cum contingat, extra de iurelur. in xlvj. charta.

C [b] Religionem.] not. fidem iudici faciendam, vt diximus s. de eden. l. procurator. Et vt hoc plene scias, dic cū quis confitetur extra ius, aut pro se, vt alium sibi debere, & tunc non valet, vt s. de proba. l. exemplo, aut contra se, & tunc vel ad liberandū, & si post xxx. dies, sibi præiudicat, non prius, nisi in casibus, vt j. l. prox. §. super, & §. ij. Aut se alij obligando: quo casu subdistingue: quia aut certam causam non adijcit, & non valet, vt ff. de proba. l. cum de indebito, §. fin. vel adijcit certam: & tunc vel numerationis, vt mutui, vel aliam: si numerationis, competit exceptio debitori intra biēnium: & nisi creditor probet, cadit à causa: post biennium vero nō auditur, vt j. l. proxi. in princip. quia biennium pro numeratione est: & secundū quosdam obligatio post biennium efficitur naturalis & ciuilis, quæ erat ante tantum ciuilis: sed secundum nos, etiam post biennium ciuilis tantum, sed tamen effectum habet naturalis, vt in ea quæ prouenit ex sententia, vt s. de re. cred. l. actori, & ff. de condic. inde. l. Iulianus. Item secundum Iac. & nōs etiam post biennium admittitur debitor ad probandū, vt diximus in simili casu s. eo. l. si ex cautione. Sin autē alia est causa quam numerationis, puta venditionis, tūc serua l. istam. Item in dote serua j. de dote cauta. l. si & authen. ibi posita. Item no. ꝙ licet hic dicatur literarū obligatio: tamen sola scriptura non obligat, sed necessaria est ratio intellectualis obligandi, & sic dicit lex, ff. de act. & obli. l. non figura, non autem per locum vel causa doctrinæ dicendo obligatur, vt in eo. tit. l. obligationū substantia, §. fi. Item not. ꝙ licet quis scribat se debere alicui non inserta causa, non obligatur. non enim plus facit scriptura quàm faceret stipulatio. Vnde sic dicendo, debeo tibi decem, non obligatur quis alij. at cum scribat confiteri se accepisse mutuam pecuniam, obligatio oritur ciuilis: sed exceptio opponitur intra biennium, nisi contrarium probetur, vt insti. eo. §. j.

Exceptio non numeratæ pecuniæ an possit post biennium opponi.

‡ alias cū suis acquiescere dictis debeas.

Dic ꝙ quādo ista probatio fit per testes, debet fieri pro vtraque parte, secundum Albe.

Et hoc quādo cōfessio eēt extraiudicialis & emissa super obligationibus personalibus, & tēderet ad aliquē obligādū. Salic.

Et bene s. B. Ang. P. & Sali.

A [c] Quenquam.] vt puta quia non fuit vera venditio, sed donatio: tamen placuit eis aliqua de causa vt comprehenderetur in scriptis, vt venditio. vel forte cum Titius emeret, placuit aliqua de causa Seium in chirographo poni: quo probato, præualet veritas, vt hic, & s. plus valere quod agitur l. j. & ij. & l. si quis.

B [d] Indignum.] vt s. de reb. cre. l. si quis iusiurandum, & ff. de dona. l. quidā, in fin. j. respon. Sed argu. contra ff. de inof. testa. l. Papinianus, §. sed nec impuberis. Quid autem sit si huiusmodi confessio fiat in vltima voluntate, distingue, aut dicit testator, lego tibi x. quę debeo, & es non capax, & sic omnino non valet: quia in fraudem dictum videtur, vt ff. de proba. l. qui testamentum. si vero capere potest, & iuro: valet, etiam si nil debeo, vt ff. de leg. iij. l. cum quis, §. codicillis. si non iuraui, sed quantitatem exprimo, adhuc valet vt fideicommissum: tamen non valet vt debitum, cum nil debeatur, vt j. de fal. cau. adie. l. j & ij. & ff. de leg. ij. Lucius Titius. ij. §. quisquis, iij. secus si non exprimo, sed dico, quod debeo lego tibi, & nil debeo: quia non valet, vt ff. de li. le. l. legaui, §. contra, & de leg. j. l. si sic, §. j. Si autem econtra dixi, confiteor mihi solutum, vel dixi, talis soluit mihi, & ideo ab eo peti nolo, videtur velle remittere j. de fal. causa adiec. leg. l. j.

Legatū an valeat si testator dixit, lego tibi x. quæ debeo.

C IN contractibus.] CASVS. Olim poterat opponi exceptio non nume. pecu. vsque ad v. annos, hodie vsque ab biennium. sed si minor non opponit, potest iuuari per restitutionem in integrum, & ista sunt vera & locum habent in debitore, & hoc in prima. Si vero sit depositarius, qui confitetur res penes se esse depositas: statim sibi præiudicat. Vel dic & melius loqui in depositore, qui confitetur sibi restitutas res depositas? qui statim sibi præiudicat. idem est & in procuratore fisci, qui confitetur sibi esse solutas publicas functiones vel tributa. idem est in marito, qui primo confessus fuit sibi solutam dotem, demum secundo confessus est vxorem sibi soluisse: quia non potest obijcere exceptionē non solutæ dotis: sed statim sibi præiudicat. Si vero sit creditor, qui cōfitetur sibi solutum debitum vel in partem vel in solidum: si reddidit instrumentum debitori, vel promisit reddere, nō præiudicat sibi statim: sed post lapsum xxx. dierum, intra quos poterit opponere excep. non solutæ pecuniæ. & hoc in tertia. An autem creditor si velit deferre iuramentum debitori post xxx. dies, D vt iuret se soluisse, sit audiendus, quæritur? Dicitur ꝙ non. & hoc in quarta. Qualiter autem is cui competit exceptio non nume. pec. debet eam opponere, quæritur? Respon. quòd coram testibus debet dicere nō fuisse numeratam: & tunc si præsens est aduersarius, vocabitur, si non est præsens, opponet eam coram iudice, si vero præsens non sit aduersarius, nec ipse iudex: tunc apud alios iudices est opponenda. sed si non sit alius iudex, tunc coram episcopo, & hoc in quinta. Prædicta vera sunt similiter & in dote non numerata, scilicet ꝙ per talem protestationem huiusmodi exceptio non nume. dotis perpetuatur. & hoc in sexta.

[e] Aliæ res.] quæ consistunt in numero, pondere, vel mensura. hoc enim intra bienniū in mutuo tantum sibi vendicat locum, non aliter, vt s. l. proxi. dixi. Itē hoc intellige quando fit spe futuræ numerationis: alioquin non quæro de non numerata, cū nec actū sit de numerando,

rando, vt s. cod. l. aduersus, licet videatur contra s. de positu. l. si sub specie, & si cer. pe. l. si non singuli, sed in prima subaudi, maxime, secundum G. ut ibi dixi, & in illa, si non singuli, sperabat mutuari.

[a] Conscribuntur.] sed si hoc est ita scriptum, s. pecuniã numeratã, ergo ita est, in auth. de fi. instru. § si uero moriatur, col. vj. Rñ. hic erat priuatũ instru. quod nõ probat, vt s. de proba. l. instrumenta: uel si publicum est, expone numeratæ vel datæ. i. confessio de numeratione vel datione conscripta est. Item per verba futuri tẽporis cauet se redditurum. nam per verba præteriti temporis tantum non contrahitur obligatio literis, sicut nec stipulatio, vt ff. de verb. obli. l. v. §. stipulatio, sm lo. Alij dicunt hic contrahi etiam per verba præsentis temporis, vt insti. e. §. plane.

esse conscribuntur,[a] non intra quinquenniũ, (quod antea constitutum erat) nõ numeratę pecuniæ exceptionem obijcere possit, qui accepisse pecunias vel alias res scriptus sit, vel successor eius: sed intra solum biennium continuum:[b] vt eo elapso, nullo modo[c] querela nõ numeratæ pecuniæ introduci possit: his[d] scilicet qui propter aliquas causas specialiter legibus expressas etiam elapso quinquennio in præteritis temporibus adiuuabantur, etiam in posterum (licet bienniũ pro quinquennio statutũ est) eodẽ auxilio potituris.[e]

Hæc est secunda pars, in qua ponũtur tres casus in quibus cessat exceptio non numeratæ pecuniæ. Primo, quando cautio fit ex causa depositi, quod intellige dummodo non sit facta fraus de contractu ad contractũ: videlicet si cum tacite ageretur quod esset mutuum, fuit appositum nomẽ depositi. Secundo, quando publicus officialis confitetur se recepisse publicas functiones. Tertio, quando dotem retro promissam maritus confitetur retro se recepisse, secundum Pe. sed glo. intelligit, & melius, quando fuit gemina confessio: in litera tamen hoc non exprimitur. hoc dicit secundum Bald.

Sed quoniam securitatibus[f] & instrumentis de

[b] Continuum.][1] quo elapso in simplum tenetur: nisi abneget propriã scripturam: secus si abnegauit propriã scripturam vel numerationem in ea cõtentã: tunc enim in duplum, ut s. eo. auth. contra qui propriã.

[c] Nullo modo] nec si vellet probare nõ numeratã pecuniã secũdum quosdam, vt j. eo. §. illo, sed la. contra.[2] Quid autem si creditor bene confiteatur se nõ numerasse? Dicã iudicem[3] debere absoluere, cum debeat stare cõfessioni creditoris contra se, sed H. est contra.[4] Item pone post bienium pecuniam creditorem numerasse. Dic tunc id agi, vt ex sola scriptura obligatio teneat, & magis implendæ prioris obligationis gratia numeratio est intelligenda fieri, ut ff. de noua. l. cum enim. Item quid si renunciauit exceptioni non numeratæ pecuniæ: an potest nihilominus opponere exceptionem doli, vel in factum, vel condictionem sine causa? Dicunt Io. & Azo & H. non, sed alij[5] contra, vt dixi s. l. si ex cautione.

[d] His.] scilicet hominibus.

[e] Potituris.] quales sunt minores, & absentes ex iusta causa, qui ut minores hodie ipso iure iuuantur, vt s. in quibus cau. in integ. resti. non est neces. l. fi.

[f] Sed quoniam securitatibus.] id est instrumentis in quibus creditores scribunt se accepisse debitum, id est apochis.

[g] Depositarum.] cum hæc lex non distinguat an loquatur in deponente vel depositario: nec ego distinguo, nã siue depositarius scribat, statim sibi præiudicat, vt & s. l. prox. siue deponens se accepisse, & tunc statim sibi

1 Cõcor. gl. in c. si cautio, super verbo, confessioni, extra de fid. instru.

2 Et bene Bal. Sal. & Pau. hic.

3 Et bene sm Cyn.

4 Et male Cy. & Angel.

5 Dic q si fuit in eodẽ instrumẽto, nõ valet renũciatio, secus si in diuersis: quia tunc valet, & non poterit opponi ista exceptio secũdum Pau. hic.

A præiudicat, ut hic. Sed in depositario uidetur q hodie sint testes tres necessarij, qui subscribant huiusmodi instrumento, ut in auth. de fid. instr. §. j. col. vj. sed ibi loquitur quando contractus fit in scriptis. vel ibi non constabat scripturam depositarij esse, & ideo tres exiguntur. Vel ibi erat priuata, hic publica. Vel ibi vt ex ea fiat comparatio ad aliam improbandam.

positarum[g] rerum vel pecuniarum talem exceptionẽ opponere litigatores[h] conantur, iustum esse perspeximus huiusmodi potestatem in certis quidem casibus prorsus amputare, in alijs verò breui tempore[i] concludere.

¶ Ideoq; sancimus instru-

B mento quidem depositionis[k] certarum rerum vel certæ pecuniæ, securitatibusque publicarum functionum,[l] (siue in solidum, siue pro parte solutę esse conscribãtur) illis ẽt securitatibus quæ post cõfectionem dotaliũ instrumentorum de soluta dote ex parte vel in solidũ exponuntur,[m] nullam exceptionẽ non numeratæ pecuniæ penitus[n] opponi.

C *Tertia pars hoc dicit. Contra confessionem ad liberandum prætextu numerationis emanantem, necnon contra promissionem reddendi instrumenti cancellati admittitur exceptio non numeratæ pecuniæ intra xxx. dies tantum. Bald.*

Super cæteris verò securitatibus[o] quæ super priuatis debitis à creditore conscribuntur, partẽ debiti sortis vel vsurarum nomine solutã esse signi-

[h] Litigatores.] scilicet contradictores.

[i] Breui tempore.] scilicet triginta dierum, ut j. §. proxi. alias dicitur aliter modicum tempus, vt ff. de iudi. l. si debitori.

[k] Depositionis.] acceptæ.

[l] Functionum.] vt si procurator fisci uel administrator publicas functiones solutas fatetur in totum uel in partem, ut j. de apochis pu. l. fi. lib. x.

[m] Exponuntur.] à uiro confitente dotem sibi solutã, quæ non est.

[n] Penitus.] nec illã quæ concluditur biẽnio, uel aliam. Sed est contra j. ea. l. §. fi. in fi. Sol. hic sunt duæ confessiones, quæ ualẽt plus quàm una, ut & s. de plus peti. l. j. & s. tit. j. si mulier. ij. sed in l. cõtraria, una tantum. Vel hic propria manu scripsit instrumentũ, ibi non. Vel hic loquitur cũ maritus scripsit sibi solutam dotem: ibi cũ mulier scripsit sibi redditam soluto matrimonio. Item not. hic tres casus ubi cõfessio de recepto statim præiudicat. Est & quartus, ut si procurator fisci cõfitetur precia rerum fisci uenditarum se recepisse, ut j. de quadrien. præscrip. l. oẽs, §. fi. s. ne quis grauetur bis sol-

D uendo fisco. Est & quintus s. tit. j. l. antiquæ, in princip. Sed quid si procurator fisci, qui sic fuit confessus, nõ est soluendo fisco: an in debitorem actio dabitur fisco? Respon. sic, ut j. de cano. fru. l. j. lib. xj. Sed arg. contra j. de conue. fisc. debi. l. quoniam, lib. x. & ff. de repu. l. fi. & j. de apoch. pub. l. penult. lib. x. & j. de fideius. l. ij. & j. de quadrien. præscript. l. j. Item argu. q etiam ab initio nõ valeat confessio s. de trãsac. l. præses, sed ibi gratis remittebat, hic confitebatur acceptum. Item quæ est ratio in casibus alijs magis quàm in mutuo? Respon. quia illa cõfessio plurimum fit in mutuo creditore confitente, & & ideo prouidendum fuit, arg. ff. de leg. & senatuscon. l. nam ad ea. Item quid in alijs casibus à prædictis quinque? Quidam idem quod in his quinq;. Alij idem quod in mutuo, quod uerum est, ut j. proxi. §.

[o] Super securitatibus.] quæ à creditoribus de soluto debito fiunt.

Confessio de recepto statim piudicat I quinq; casibus.

Demon-

ficantes, vel adhuc fœneratitia cautione apud creditorem manente, solidi tamen debiti solutionem factam esse demonstrantes, [a] vel etiam futuram esse redhibitionem instrumenti fœneratitij promittentes. [b] vel (si qua alterius cuiuscunque contractus gratia, in quo numeratio pecuniarum, vel datio certarum specierum scripta est, securitas similiter data sit) depensas esse pecunias, vel alias res, vel partem earũ significantes: intra triginta tantummodo dies [c] post huiusmodi securitatis expositionẽ [d] connumerandos, exceptionem non numeratæ pecuniæ posse obijci: vt si hi transacti fuerint, eadem securitas à iudicantibus omnibus modis admittatur: nec ei liceat [e] qui securitatem exposuit, post excessum memoratorum triginta dierum non esse sibi C solutas pecunias vel alias res dicere.

Quarta pars hoc dicit: Elapso termino iuris, non est manifestæ turpitudinis nolle iurare, nec iusiurandum referre. h. d. Bald. Vel sic: Vbi exceptio non numeratæ pecuniæ non potest opponi: ibi non potest iuramentum deferri. Salic.

Illo videlicet semper obseruando, vt in quibus non permittitur exceptionem non numeratæ pecuniæ opponere, vel ab initio, vel post taxatum tempus elapsum: in his nec D iusiurãdũ offerre: [f] liceat.

Quinta pars. h. d. Querela non numeratæ pecuniæ in scriptis est proponenda coram iudice loci contractus: & absente aduersario, & etiam sine citatione sola propositio præscriptionẽ interrumpit. Bal. Vel sic. Ad perpetuandum querelam non numeratæ pecuniæ p. ruenitur hoc ordine: vt eo absente qui dicitur numerasse, vel etiam præsente, sed administrationẽ iurisdictionis habente, querela fiat coram iudice loci: vel nullo iudice ibi existente, coram episcopo: eo vero præsente, vel administrationem iurisdi- A *ctionis non habente, eidem fieri debet querela. & hæc omnia in scriptis & intra tempora querela ptaxa'a. Sal.*

In oĩ enim tpe [g] quod memoratæ exceptioni taxatũ est, ei licebit cui talis exceptio cõpetit, vel denũciationibus scripto missis querelã non numeratæ pecuniæ manifestare ei q nu merasse eã vel alias res dedisse instrumẽto scriptus est: vel si abesse eum his locis in quibus contractus factus est, contigerit, in hac B qdẽ alma vrbe apud quẽlibet ordinariũ iudicẽ, in prouicijs verò apud viros clarissimos rectores earum, vel defensores locorũ, [h] eandem querelam manifestare, eoq; modo ppetuã sibi exceptionẽ efficere. [i]

¶ Sed si præsens [k] quidẽ sit q pecunias numerasse, vel alias res dedisse scriptus est, aliquã verò administrationem in hac alma vrbe vel in prouincijs gerat, vt difficile esse uideatur denunciationẽ ei mittere: licentiam damus ei q memorata exceptione [l] vti velit, alios iudices adire vel in hac alma urbe, vel in prouincijs, & p eos ei manifestare cui exceptionẽ huiusmodi obijcit, factam a se sup nõ numerata pecunia querelã esse.

¶ Quòd si in prouincijs vel non sit alius ad ministrator ciuilis vel militaris, uel propter aliquã causam difficile sit ei qui memoratã querelam opponit, adire eũ, & ea quæ dicta sunt, facere: licentiam ei damus per uirum reuerendissimum episcopum eandem suam exceptionem creditori manifestare, & ita tẽpus statutum interrumpere. Quæ etiam in exceptione non numeratæ dotis locum habere certum est.

IN AVTHENT. de tempore non solu. pec. super do. § sin autem, coll. vij. consti. x.

Hanc autem querelam [m] in scriptis fieri oportet: & si quis eam in iudicio faciat, oportet eam mulieri, vel omnimodo ei qui dotem conscripsit, [n] innotescere.

Verum creditor & quilibet missus possessor vel petitor, potest cendi

[a] Demonstrãtes.] scilicet securitates.
[b] Promittentes.] scilicet securitates.
[c] Triginta dies] sed ante triginta dies quis probabit? Quidam q creditor probabit non solutum. Alij q debitor solutum, sicut creditor numeratum, vt s. e. l. si ex cautione. Itẽ pro hoc s. de proba. l. j. quod est verius.
[d] Expositionem]. i. connumerandos.
[e] Nec ei liceat.] no. argu. contra la. in eo quod dixi s. eod. l. si ex cautione.
[f] Offerre.] & hoc est contra eundem Iac. manifeste, nam & iuramenti præstatio est probatio, [1] vt j. de iure delibe. l. fin. §. licentia danda. Item si iuraui me furtum non fecisse, nulla alia via de meo furto quæritur, vt ff. de iureiur. l. si duo patroni, §. idem Iulianus, & l. qui iurasse, §. si pater, sic & hic nulla via veniri possit cõtra: nec ergo teneor respondere ad interrogationes factas de huiusmodi materia. Sed potest responderi ad id quod de iureiurando hic dicit, q sit nouum ius, & secundum id loquitur hoc quod habes s. de iureiur. l. generaliter, §. sinautem.
[g] In omni enim tẽpore] .s. biennij, vel triginta dierum.
[h] Locorum] vbi est contractus factus.
[i] Efficere.] vt & s. eo. l. si intra, & l. cũ vltra.
[k] Si præsens.] hoc habes s. de episcop. audien. l. si præsens, & l. fin. & j. de an. excep. l. vt pfectius.
[l] Exceptione.] vt sicut superiores perpetuãtur, sic & hæc; & sic bene sequitur authen. hanc autẽ, quæ est de tpe non sol. pec. super do. §. j. colla. vij. & secundum hoc est contra s. ead. l §. j. solue vt ibi. Item contra j. de dote cau. l. si. Solue vt ibi.

Hanc autem.] CASVS: In hac authentica dicitur q querela non numeratæ dotis debet fieri in scriptis, & ita si vult marit⁹ eam opponere, vocet mulierem quæ dotem dedit: vel eũ qui pro ea dotẽ cõstituit, suã exceptionem sibi in scriptis offerens.
[m] Hanc autem querelam.] scilicet non numeratæ dotis. hoc idem intelligit Ioã. in exceptione non numeratæ pecuniæ: cum eadem sit ratio vt j. ad le. Fal. l. fi.
[n] Conscripsit.] idest qui scriptus est dedisse.

Si cui.] CASVS: Seius mutuauit Titio decem, & ei obligauit res suas. vel forte missus fuerat in possessionem bonorum, ipso nõ soluente. iste idẽ Titius obligauit se Sẽpronio tpe futuræ numerationis: sed nõ numerauit: vult Sẽpronius cõuenire creditores Titij qui habẽt pignus vel cõuentionale vel iudiciale, an possint opponere excep. non nu. pe.? Dicit q sic, si tñ creditores succũbant, quia Sẽpronius aduersus eos obtinuit, non piudicat Titio: quia res inter alios acta &c.

[1] Ast istud sit verum, vide latissimè vltra oẽs Hip. in rep. rub. C. de probat.

ciuili tantum creditori opponere exceptioné non numeratæ pecuniæ etiam debitore absente, vel contradicente, in qua si succumbat, debitori vel eius intercessoribus non præiudicat. hoc dicit not. secundum Bald.

XV. Idem A. Mennæ. PP.

SI cui [a] non numeratæ pecuniæ cõpetere possit exceptio, etiam eo supersedente tali auxilio [b] vti, uel præsente, [c] uel absente, creditores [d] eius (siue ipsi cõueniantur, utpote res eius detinentes, ab his qui debita [e] eius exigunt, cui competit huiusmodi exceptio, uel dotis uel alterius causę nomine, siue contra alios [f] possidẽtes aliquam actionem [g] ipsi moueant) possint in examinando negocio suis aduersarijs eandẽ non numeratæ pecuniæ exceptionem opponere, nec eo prohibeãtur ꝙ principalis debitor ea nunquam vsus sit, ita tamen, ut neque principali debitori, neq; fideiussori [h] eius aliquod præiudicium generetur, si is qui eam exceptioné opposuerit, victus fuerit, sed possint illi postea, si cõueniantur, intra statuta scilicet tempora, eadem se exceptione tueri.

Confessus spe futuræ numerationis, siue contractus sit mutui gratuiti, siue usurarum, etiam apposito iuramento, habet exceptionem non numeratæ pecuniæ, h. d. Bal. Vel sic: Iuramentum de reddendo subiectum cautioni, non impedit exceptionem non numeratæ pecuniæ opponi. Salic.

XVI. Idem A. Ioanni. P. P.

INdubitati iuris est, non numeratæ pecunię exceptionem locum habere & in talibus nominibus, uel fœneratitijs, uel alijs cautionibus, quæ etiam sacramenti [i] habent mentionem. [k] Quæ enim differentia est in huiusmodi exceptione, siue iusiurandum positum est, siue nõ, tam in fœneratitijs, quàm in alijs instrumentis, quæ talem exceptionem recipiunt?

TITVLVS XXXI.

DE COMPENSATIONIBUS.

Fisco ex diuersa statione non opponitur compensatio, Bald.

I. Imp. Antoninus A. Dianensi.



ET senatus [l] censuit, & sępe rescriptum [m] est, compẽsationi in causa fiscali [n] ita demum locum esse, si eadem statio [o] quid debeat quæ petit. Atque hoc ius propter confusionem [p] diuersorum officiorum tenaciter seruandum est.

¶ Si quid autem tibi ex ea statione cuius mentionem fecisti, deberi constiterit, quam primum recipies.

Ex causa iudicati sicut non conditur, ita nec compensatio ipsius admittitur. & exceptio compensationis potest opponi in executione sententiæ. Bald.

II. Idem A. Asclepiadæ.

EX causa quidem iudicati si debitum solutum repeti non potest, [q] ea propter nec compensatio eius admitti [r] potest. Eum vero qui iudicati conuenitur, compẽsationẽ pecuniæ sibi debitę implorare posse, nemini dubiũ est.

Hic enumerantur casus in quibus cessat cõpensatio ipso iure in effectu. Bald. Vel sic: Debitor reipublicæ potest ei compensationem obijcere, nisi sit debitor ex aliqua de causis hic subiectis. Salic.

[a] Si cui.] si debitor non uult excipere de non numerata pecunia contra ciuilem creditorem, creditores veri exceptione vtuntur.

[b] Tali auxilio.] sic ff. de cõtra tabulas, l. si post mortem, §. fi. & de sepa. l. 1. §. sed si quis.

[c] Vel præsente.] sed nolente uti, uel latitante.

[d] Creditores.] scilicet veri, quicum iam sint missi in possessionem bonorũ debitoris, conueniuntur a ciuilibus.

[e] Debita.] scilicet pecuniam quam nõ numerauerunt. immo certe & si neque agant, neque conueniantur, sed debitor conuenitur. argu. ff. de appel. l. si perlusorio.

[f] Contra alios.] scilicet ciuiles creditores, qui possident, ut hic, & ff. de condict. inde. l. tutores.

[g] Aliquã actionẽ.] puta hypothecariã ex conuentione, uel quia veri fuerant in possessionem missi, ut ff. de pig. actio. l. non est mirum.

Fideiussor ciuili obligatiõi tm̃ accedat.

[h] Fideiussori.] accedit ergo fideiussor ciuili obligationi tantum, ut hic, licet quidam contradicant. & quod dicit, præiudicium, scilicet plenum, quia res inter alios &c. ut infra res inter alios actas. & ar. ff. de interroga. act. l. si defensor, in princ. generatur tamẽ quale quale præiudicium. unde appellare possunt, ut d. l. si perlusorio.

INdubitati.] CASVS. Obligaui me Titio spe futuræ numerationis, iuraui me soluturum. si iuraui, an mihi competat exceptio nõ nume. pecu. quæritur? Dicitur ꝙ sic.

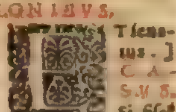
Iuramẽto quoq; inest tacita conditio. & hoc ẽt dicit ca. quẽadmodũ, cũ gl. sup uerbo, cõditio, extra de iureiurã. ubi hanc conditionẽ po

[i] Sacramenti.] vt, confiteor me debere decem, quæ iuro me redditurum. Et not. hic tacitam conditionem inesse iuramento, scilicet si detur pecunia. & hoc ideo, quia hoc cogitabatur, ut & ar. ff. de acqui. pos. l. quod meo, §. 1. sic & ff. q. satisd. cog. l. fin. non autem sic dico, secundum Io. supra de transac. l. si ex falsis, quia ibi non agitabatur de falsitate. Vnde ibi non intelligitur tacita conditio.

nit cum multis alijs quæ tacite insunt iuramẽto.

[k] Mentionem.] aliàs mentionem, & aliàs cautionem.

DE COMPENSATIONIBUS.



ET senatus.] CASVS. Si fiscus habeat duos stationarios, & unus mutuauit mihi x. & alius mihi decem debet, an hincinde locum habeat compẽsatio? Respõ. ꝙ nõ, propter confusionẽ, scilicet ne cõfundantur diuersa officia stationum. & hoc in prima. Si vero stationarius qui petit a me decem, debet mihi decem, põt fieri cõpẽsatio. & hoc in secunda.

[l] Senatus.] cuius nomen non habemus.

[m] Rescriptum est.] à principibus.

[n] In causa fiscali.] si à fisco petatur, eodemq; creditore, uel fiscus petat, idemq; debitor.

[o] Statio.] habet enĩ fiscus suas stationes. si ergo una debet fisco. x. qui fiscus debet x. alii, non compensatur, ut hic. secus autem si fiscus succedat tali debitori, qui & creditor est, quia totum extinguitur, ut j. de solu. l. 2.

[p] Cõfusionem.] .s. uitandam, ut & illud: Vnusquisque habeat suam &c. & est ad l. istam ar. contra, ff. de administr. tut. l. inter tutores. 1. Cor. 1.

EX causa.] CASVS. Petebas à me decem & condemnatus sum, solui ex causa iudicati. an possim tibi opponere compensationem pro illis x. quæ tanquam indebita solui? Et dicitur ꝙ non. sed si nondum solui ex causa iudicati, bene admittetur compensatio, si aliud in quantitate mihi debeas.

[q] Non potest.] sunt & alii casus qui no. s. de cõdi. indeb. l. j.

[r] Admitti põt.] quia sic auferet utilitas sal[illegible] victori. Et pone exẽplũ ꝙ ex iudicato x. tibi

x. tibi solui, quæ aliàs non debebam. côuenis me ad alia x. obiicio tibi compensationem indebitæ pecuniæ solutæ, quasi mihi tenearis ad eam reddendam, non possum, sed soluendo potest compensari si condemnato aliquid debetur, vt ff. eo. l. si cum milite. §. 1.

In ea.] CASVS. Si debebas x reipubl. & ipsa tibi x. hincinde admittitur compensatio, nisi in viij. casibus. Vnus est, si debitor sim eius in kalendis. Secundus est, si debeo frumentum, vel si debeam pedagium, vel tributum ei, uel alimētum alicui seruienti. uel si tale debeam quod in certas res (ut puta ad emendum frumentum,) deputatur. uel si debeam fideicommis. aliquod, vel legatum. & ipsa aliquid debeat, in omnibus his nō habet locū cōpēsatio.

a In ea quæ reipublicæ.] scilicet Romanorum. Vel dic idem in qualibet ciuitate. ut argu. ff. ex quibus cau. ma. l. sed & si per prætorem, §. fin. & l. legatis, & ff. de public. l. sed & hi. §. 1.

b Iubebit.] ut procurator Cæsaris, ut s. si aduer. fis. l. 2. Et no. generaliter fisco compensari, ut hic, & s. eod. l. fi. si modo qui fisco compēsat intra duos mēses probat suum debitum, vt ff. de iure fisc. l. aufertur. §. qui compensationem. sed hæc compensatio cessat in casibus qui sunt hic, quorum quidam sunt etiam. ff. eod. l. ideo, & l. ob negocium, & d. l. de iur. fis. l. aufertur. §. vt à debitoribus. Item fallit s. eod. l. j.

Compensatio an & quemadmodum fisco opponatur.

III. Imp. Alexand. A. Capitoni.

In ea quæ reipublicæ [a] te debere fateris, compensari ea quæ inuicem ab eadem tibi debentur, is cuius de ea re notio est, iubebit, [b] si neque ex Kalendario, [c] neque ex vectigalibus, [d] neque ex frumenti vel olei publici pecunia, [e] neque tributorum, [f] neq; alimentorum, [g] neq; eius qui statutis sumpribus seruit, [h] neque fideicommissi ciuitatis [i] debitor sis.

Compensatio fit vsque ad concurrentes quantitates ipso iure, & impedit cursum vsurarum, h. d. Bal. Vel sic: Vbi quantitas debetur, hincinde compensatio fit ipso iure vsque ad concurrentem quantitatem, & pro ea rata impeditur cursus vsurarum. Salic.

IIII. Idem A. Luciano.

Si constat pecuniam inuicé deberi, ipso iure [k] pro soluto cōpensationem haberi oportet ex eo tempore, ex quo ab vtraq; parte debetur, vtique quo ad concurrentes quantitates, eiusque solius quod amplius apud alterum est, vsuræ [l] debentur, si modò petitio earum subsistit. [l]

Non solum actio, sed & officium iudicis, quod olim pro fideicommisso proponebatur, potest per exceptionem compensationis excludi. h. d. cōiuncta. l. pecunia verbum, & fin. ff. de verbo. signi. Bald. Vel sic: Debitum ex testamento potest compēsari, & eius quod potest in compensationem deduci, nō debentur vsuræ. Salic.

V. Idem A. Honoratæ.

Etiam si fideicommissum [m] tibi ex eius bonis deberi constat, cui debuisse [n] te minorem quantitatem dicis, æquitas compensationis, vsurarum excludit computationem. Petitio autem eius [o] quod amplius tibi deberi probaueris, sola relinquitur.

Cauta sed non recepta non possunt compensari, nec quis tenetur soluere vbi potest compensare. h. d. Salic. Vel sic: Si petitur id quod non debetur, obijcitur exceptio intentionis, sed si id quod debetur, obijcitur exceptio compensationis. hoc dicit in effectu secundum omnem lectionem glo. quæ legitur multis modis propter duo contraria. Pan. de Cast.

VI. Idem A. Pollidenti.

Neque scriptura [p] quamplius debito, integra manebit petitio.

Kalendarium quid signat.

1 Adde q Kalendis quoq; fiūt feriæ, l. oēs dies, C. de fer. & l. pridé, ff. e. & de Kalendis vide plura in data li. 6. & gl. in l. cum qui Kalēdis, & l. cum bissextus, ff. de verbo. signi.

c Ex kalendario.] liber est rationum nominum sic dictus, quia in kalēdis fiebant reuocationes [1] debitorum, vt ff. de lega. 3. l. qui filium.

d Ex vectigalibus.] s. soluendis pro rebus vehendis, vt j. de vectiga. l. vniuer si.

e Pecunia.] vt & j. eo. l. si ex venditione.

f Tributorū.] quę pro prędijs, vel capitibus præstantur.

g Alimentorum.] statutorū alicui seruienti reipublicæ.

h Seruit.] id est quæ si soluantur, statutum est in quos vsus ista expendantur.

i Ciuitatis.] s. cuiuslibet, vt modo dixi.

Si constat.] CASVS. Si debeam tibi decem, tu mihi alia decem, ipso iure fit compensatio. Si vero debeo tibi decem, & tu mihi duodecim, opponam tibi compensationem vsque ad concurrentem quantitatem: de vsuris residuis, si aliquo iure debeantur, integra manente petitione.

k Ipso iure.] Not. pro M. q ipso iure fit compensatio, etsi non opponatur ab homine, ut hic, & infra eod. l fi. & instit. de act. §. in bonæ fidei. Sed Io. dicit eam fieri tunc demum cum ab homine opposita fuerit, ut ff. eo. l. 1 & 2. & l. quod Labeo. nam si ipsum ipsum compensaret, nō esset in hominis potestate cum quo debito compensatetur, quod tamen lex dicit ff. eo. l. si quid, & l. verum, & l. quod Labeo. Item dicit lex eum male agere, cui obstat compensatio, ut ff. eo. l. verum, unde patet esse actionem, sed elidi exceptione, ut ff. quando dies usufr. leg. ce. l. 1. §. fi. Quod autem dicitur alicubi fieri eam ipso iure, uerum est, si ab homine opponatur, hoc tamen fallit in delictis, ubi ipso iure fit, ut ff. eod. l. si ambo. §. quotiens. Item ad inhibēdum cursum vsurarum, uel pœnā committendam, uel pignus liberandum, ut hic, & infra l. proxim. & j. de solu. l. eius, & ff. eo. l. cum alter. cum enim debeantur ex mora, & nulla est mora ubi est exceptio, ut ff. si cer. pet. l. lecta, in fi. ergo non currunt.

1 Istæ vsuræ, non habent locū hodie: nō iure canonico. 14. q. 3. c. fi. & Deu. 24. Et aduerte hic non licere mutuare cum pacto q alio tpe tātūdem mutuetur mihi. gl. in c. si fœnerís 14. q. 3. quā glo. dicit sing. Ias. l. ex hoc iure, colū. 12. uers. 15.

l Subsistit.] quod est in bonæ fidei iudicio ex mora, in stricti iuris, ex stipulatione, ut ff. de nego. gest. l. qum tantundem, & j. tit. 1. l. in bonæ fidei, & supra, in quib. cau. in integr. resti. non est ne. l. in minorum.

Etiam si.] CASVS. Debebas Titio x. legauit tibi duodecim. si à te petat decem, an vsque ad concurrentē quātitatem possit fieri compensatio, quæritur? Respond. quod sic, vsurarū exclusa petitione. nā usurarum in id quod est amplius debito, integra manebit petitio.

m Etiam si fideicommissum.] quod à sola liberalitate olim pendebat, unde non uidebatur compensari, sed hodie etiam actionis iure, ut instit. de fideicommis. hære. in princ. & infra communia de leg. l. omne uerbum.

n Debuisse.] quod peti poterat, uel solutum non repeti, ut ff. eo. l. etiam.

o Eius.] id est petitio usurarum eius fideicommissi quod amplius, &c. ut supra l. proxi.

Neque scriptura.] CASVS. Confessus sui me recepisse ab uxore mea. c. nomine dotis, nec recepi illa. postea ex causa futuri diuortij surripuit mihi res propter quas tenetur mihi in alijs centum. celebrato diuortio petit à me c. ex confessione dotis, qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. quòd intra tempus habeo exceptionem nō nume. pecu. quo elapso habebit locum cōpensatio. sed hoc non placet propter contrarium hic signatum. Si uero nō ex scriptura ista, sed ex alia causa tenear sibi in c. tunc fiet compensatio istorum c. ad alia c. quæ mihi debet eo q res amouit. & sic possunt esse duo casus. Vel dic q sit vnus tantum secundum Accur. & hæc verior. Quatuor modis aliis dic casum ut notatur in gloss.

p Neque scriptura.] pone sic casum, vt tollas cōtrarium, quod Titius confessus fuit se recepisse x. ex causa mutui à Seia, cum nil accepisset, postea cepit ab uxore sua propria in ueritate ex causa mutui decem. Primo obijcit Seiæ exceptionem, & hoc utiq; illuc, & cōpēsationis &c.

Secundo

cautum eſt accepta quę negas tradita, obligare te cõtra fidem veritatis potuit, & compenſationis † ęquitatem iure poſtulas. non enim prius exolui, quod debere te conſtiterit, æquum eſt, quàm petitioni mutuæ reſponſum † fuerit, eo magis q̃ ea te perſe qui dicis quæ à muliere diuortij cauſa amota quereris. [a]

B

Venditor petens precium, patitur compenſationem. fallit in fiſco, hoc dicit Pau. de Caſt. poſt Salic.

VII. Idem A. Euzoſio.

SI ex venditione preciũ venditori debetur, cõpenſationis ratio opponitur. aduerſus fiſcum enim ſolummodo emptores petitioni precii cõpenſationẽ obiicere prohibẽtur. [b]

Vitricus percipiens fructus ex rebus priuigni, tenetur ei reſtituere. h. d. Bald. Vel ſic: Aeſtimatio fructuum debita ab eo cui legatum quantitatis eſt relictum, poteſt cum illa quantitate compenſari. hoc dicit. Sali. Vel ſic: Qui tenetur ad fructus conſumptos, patitur compenſationem. hoc dicit Pau. de Caſt.

VIII. Imp. Gordianus. A. Emerio.

SI propter fruct[a] ex poſſeſsiõe tua perceptos [c] vitricus tuus debitor tibi conſtitutus eſt, cũ id quod à matre tua [d] ei legatum eſt, à te petere cęperit, mutuo [e] debitæ quantitatis apud eum qui ſuper ea re iudicaturus eſt, compenſationem non immerito obijcies.

Nemo compenſat quod ſibi non debetur, Bal. & Sali.

IX. Idem A. Eumenidi.

EIus [f] quod non ei debetur qui conuenitur, ſed alij, compenſatio fieri non poteſt.

Qui pro liberando prædio empto aliquid ſoluit creditori, illud venditori compenſat cum precio. hoc dicit nota. & tene mentis caſum. Bald. et Sa licetus.

X. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. & CC. Nicandro.

C

QVoniam liberum [g] fundũ diſtractũ tibi proponis, poſt vero, veluti præcedente emptionem obligatione, [h] certũ quid ſoluiſſe, [i] ſi debitũ [k] à te apud præſidẽ prouinciæ petatur, compenſationem eius quod indebitè [l] ſoluiſti, potes opponere.

Quod debetur pupillo à nominatore tutoris, non idonee adminiſtrantis, compenſatur cum eo quod pupillus debet tutori ſoluenti debitum patris pupilli ex adminiſtratione primipili. Bald. Vel ſic: Si magiſtratus cui tutorem pupillo nominauit, aliquid pro debito paterno pupilli ſoluit, poteſt hoc pupillo contra eum (licet in ſubſidium) agenti compenſare. & ſi in pluri tutor minus idoneus tenetur illud nominator ſoluere cogitur Salic.

A

Secundo caſu obijcit compenſationem vxori in rebus amotis. & hoc uſque in fin. Vel dic quòd ſcripſit ſe .x. accepiſſe mutuo ab vxore, cum nil recepit. intra biennium quidem habet exceptionem contra uxorem. & hoc uſque illuc, & compenſationis &c. poſt biennium non, ſed compenſat in res amotas. & hoc vſque in fi. l. Vel tertio cõfeſſus fuit decem ſe recepiſſe ab vxore ex cauſa mutui, cum v. tantum acciperet. in illis quinque habet exceptionem: vt in prin. in alijs quinq;, quę vere accepit, obijcit compenſationẽ ad res amotas, vt & ꝟ. de non numerata pecunia l. minorem. Et ſecundum has tres expoſitiones non eſt contra ꝟ. de rei vxo. act. §. ſed nec ob res amotas. cum ibi in dote loquatur, hic non. Vel quarto dic etiã in dotis confeſſione hic loqui, & dic in confeſſione fuiſſe cẽtũ, in datione quinquaginta fuerunt. ꝓ quinquaginta non datis habet locum exceptio non numeratæ dotis, vt in prin. pro alijs obijcit compenſationẽ ad res amotas. Nec obſtat prędicta. l. cõtraria: quia nec hic dicit retentionem fieri dotis perpetuã ob res amotas, ſed maritum non debere prius ſoluere: quod debet, quàm reſpõſum fuerit mutuę petitioni: & poſt quã reſponſum fuerit, & res amotas fuiſſe conſtiterit, compenſatio locum habebit. Vel dic quòd ſcripſit ſe centum in dotem accepiſſe, cum nihil receperit. & idem intra tempora ſtatuta. ꝟ. de do. cau. l. fi. & authen. ibi poſita, obijcit exceptionem, vt hic in princi. poſtea obijcit compenſationem, & ſic non obſtat, contrarium, quia hic non fuit dos vere numerata, ibi ſic. Vel hic dos erat in pecunia, ibi in ſpecie. Vel hic res dotales non extabant, ibi ſic, ar. ff ſi cer. pet. l. cũ fundus. §. 1. Si quæras qualiter fit hic compenſatio ſpeciei ad quantitatem, dic amotam fuiſſe pecuniam vel frumentum, vel aliud quod in quantitate cõſiſtat. Vel dic, hic, erant amota conſumpta, vnde ad æſtimationem ventum fuit.

† aliàs, & contra pẽſationis æquitatẽ iur. &c

Caſum literalem ponit multipliciter.

Concor. c. 1. cũ gl. 1. extra de mutu. peti.

a Quereris.] vt & ꝟ. rerum amotarum. l. 1.

SI ex venditione.] CASVS. Ex cauſa legati debebam tibi .x. tu mihi .x. ex cauſa venditionis. quia tibi rem vendidi, nec precium ſoluiſti, an hincinde admittatur cõpenſatio quæritur? Reſpon. quòd ſic. & hoc in prima. Si vero fiſcus rem mihi vẽdidit pro .x. & mihi ex alia cauſa tenetur in .x. ſi petat ſua .x. non potero opponere compenſationem. & hoc in ſecunda.

b Prohibentur.] ut diximus ſupra eo. l. 3.

SI propter.] CASVS. Si mulier prædium pertinens ad filium ſuum inuito filio ſuo uiro tradidit, & ex eo fructus percepit & conſumpſit, & ratione illorũ fructuum factus ſit debitor filij in c. & poſtea ipſa deceſſit filio hærede inſtituto, relictis uiro. c. nomine legati, an marito petenti. c. ex cauſa legati, poſſit filius obiicere compenſationẽ c. quæ debet uitricus, quæritur? Dicitur quòd ſic.

c Perceptos.] & cõſumptos.

d Matre tua.] cuius es hæres.

e Mutuo.] i. inuicẽ.

EIus.] Pone caſum ut in gl. ſeq.

Caſum ponit.

f Eius.] vt ſi decem à te petam, & tu inuenis quendam cui ego debeo decẽ quæ tui cauſa uult mihi remittere ut tibi remittam, non compellor quidem, ut ff. eo. l. in rem, §. 1. & facit in eod. titu. l. ſi cum militi. Sed hæc fallunt in procuratore in rem ſuam, ut ff. eo. l. in rem, in prin. Item in fideiuſſore, qui poteſt obiicere compẽſationem in eo quod ſibi debetur, uel reo principali, ut ff eo. l. 5. ſimiliter ſocius quod debetur ſocio, ut ff. de duobus reis ſti. l. ſi duo. Item & in alio caſu, ut ff. eo. l. ſi cum filioſa. §. 1. Quod ergo hic dicit alij, dic omnino alij. Accur.

Cõpẽſare aliquid quis poteſt q̃d ſibi non debetur

ADDITIO.

Addas etiam quòd exceptio compenſationis obſtans venditori, poteſt opponi emptori. ita determinat Di. in c. is qui in ius, in fin. de regu. iur. lib. vj.

D

QVoniam.] CASVS. Vendidiſti mihi prędium pro decem, & dicebas illud liberum à ſeruitute: erat tamen obligatum Titio pro decem. ſi Titio agenti hypothe. ſolui debitum, an tibi agenti ex vendito ad precium poſſim obijcere compenſationem, quæritur? Reſpon. quod ſic.

g Quoniam liberum.] ſcilicet à ſeruitutibus. erat tamen obligatus cuidam creditori.

h Obligatione.] ſcilicet perſonali, pro qua hic etiam fundus erat creditori venditoris obligatus.

i Soluiſſe.] ſcilicet proponis te emptorem ſoluiſſe creditori venditoris hypothecaria agenti.

k Debitum.] ſcilicet preciũ quod debetur ex vẽditione.

l Indebite.] quantum ad te, debite tamen quantum ad venditorem, alioquin ſi à neutro debetur, compenſatio-

nem obijcere non posses, immo indebitum repeteres. & facit, ff. de rei vend. l. emptor, & ĩ. de euic. l. cum tibi.

XI. Iidem AA. Iuliano & Paulo.

SI tutores pupillis officio magistratus urgente nominastis, ac pro his [a] propter onus primipili pecuniam soluistis, [b] superstitiosam geritis solicitudinem ne ab ipsis cōuenti [c] hác eis imputare minimè possitis, uel à uobis quicquam amplius exigatur, si tantum [*] quantum eis tutores debuerunt, uel uos [d] nomine ipsorum maiorē quantitatem dedisse probetur.

Qui partem debiti cōpensat, aliā autem partem offert, consignat & deponit, potest pignus vendicare. Bald. & Sali.

XII. Iidem AA. Corneliano.

INuicem debiti compensatione habita, si quid amplius debeas soluens, uel accipere creditore nolente offerens & consignatum deponens, de pignoribus agere potes. [e]

Quod debetur reipublicæ, non potest compensari cum eo quod officialis debet tanquam priuata & singularis persona. Bal. Vel sic: Si compensatio facta in causa publica non tenet, ad suum debitum qui compensauit, agere potest. Sali.

XIII. Iidem AA. & CC. Basso.

SI veluti in id debitum, quod solenniū publicarum pensitationum nomi-

SI tutores.] CASVS. Magistratus compulerūt me nominare aliquos tutores quibusdā pupillis, & illos nominaui. postea cum isti pupillis aliquid deberent ex officio primipili, solui pro eis. conuenior à pupillis pro eo q̃ nominaui tutores minus idoneos, qui facti sunt debitores pupillorum in x. modo quęro, nūquid possim eis obijcere cōpensationem de eo quod pro eis officia primipili solui? respondetur q̃ sic.

a Pro his.] scilicet pupillis.

b Soluistis.] fuerat enim eorum pater primipilarius, ex cuius mala administratione pupilli tenebantur.

tamen.

c Conuenti.] vt insti. de satisda. tut. §. penul. & ĩ. de magi. conue. l. 1.

d Vel vos.] repete, vel si probetur uos dedisse noīe ipsorū maiorem quan. &c. quasi diceret, siue tantum quantū tutores eis debebant, fuit id quod pro eis soluistis, siue plus, obijcietis compensationem. aliàs si minus, obijcietis usque ad concurrentē quātitatem tantum, ut ĩ. eod. l. si constat, & l. etiam.

INuicem.] CASVS. Mutuaui tibi decem, & dedisti mihi pignora. tenebar tibi in v. facta compensatione usque ad concurrentē quantitatem, residuam partem debiti solues, uel me recipere nolente consignabis & depones vt cessent vsuræ, & postea poteris agere pigno. act. ad recuperandum pignora.

e Agere potes.] pignoratitia actione, vel in rem, ut infra de luitione pigno. l. si reddita. & ĩ. de pigno. actio. l. nec creditores, & l. quo minus. sed ad pignoratitiam sufficeret sola oblatio in iudicio, ut ff. de pig. act. l. si rem alienam §. si.

SI veluti.] Pone casum vt in glo.

f Mutiano.] qui tunc dispensator erat reipublicæ, & mihi decem debebat proprio nomine, & ego sibi decem nomine publico, compensaui secum. tandem eo mortuo compensatio non ualuit, quia erat in aliquo de specialibus casibus positis ĩ. e. l. in ea. & sic coact⁹ fui soluere sequēti administratori. agam ego ad meum debitum. sed si compensatio tenuisset, quod postea soluissem, ut indebitum condicerē, ut ff. eo. l. si ambo, & l. postea 1. resp.

g Redditis.] scilicet solutis à te alii dispensatori.

COmpēsationes.] CASVS. Tā in actionibus realibus, quàm in personalibus admittitur compensatio. In realibus sic, Si possedisti equum meum, & culpa tua periit, teneris mihi ad æstimationem, quæ si fuerit in xxx. & debeam tibi xxx. hincinde fit compensatio. In personalibus sic: Si debeas ex causa mutui x. & ego tibi alia x. fiet compensatio, si debitū ex utraq; parte sit liquidum. Si autem ex una parte sit obscurum, non erit locus compensationi, sed cognoscetur de causa, & hoc in secūda. Si vero debeas mihi x. ex causa depositi, quia apud te rem meam deponebam, & ego tibi ex alia causa debeo x. non fiet compensatio. & hoc in tertia. Si uero possessionē meam siue mobilē siue immobilē per vim occupasti, & distracta est, teneris ad æstimationem, quæ si fuerit in x. & ego ex alia causa tenear tibi in xx. hinc inde non fiet compensatio odio prædonis. & hoc in quarta.

ne debueras, compensaturo tibi, nihil te petiturum postea Mutiano [f] scripsisti, redditis [g] his quæ venerant in compensationē, non indebiti soluti repetitio, sed ante debiti competit exactio.

Debiti ad debitū admittitur compensatio. fallit in tribus casibus. scilicet quando debitum petitum est liquidum, exceptio autem obscura, & tunc non debet iudex exceptionem admittere, sed reseruare excipienti ius petendi. Item quando debetur ex causa depositi. Item quando debetur ex causa rapinæ vel furti. Bald.

XIIII. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfect. prætorio.

COmpēsationes ex omnibus actionibus [h] ipso iure fieri sancimus, nulla differentia in rem, vel in personalibus actionibus inter se obseruanda. Ita tamen compensationes obijci iubemus, si causa [i] ex qua compensatur, liquida sit, & non multis ambagibus innodata, sed possit iudici facilem exitū sui præstare. satis enim miserabile est post multa forte uariaque certamina, cum res iam fuerit approbata, tunc ex altera parte quæ iam pene conuicta [k]

h Actionibus.] vbi quantitas hincinde debetur, & non obstat exceptio, ut ff. eo. l. quæcunque, & ĩ. eo. l. si constat, secus si hincinde species debetur, uel ab altera partē species, ab altera quantitas, ut ff. de pig. actio. l. si conuenerit 2. rē. & ff. de condic. inde. l. si non sortem, §. si centum, & de impen. in re. do. l. q̃ dicitur, in prin. & ĩ. de rei uendi. l. si ex pecunia. & idem si hincinde debetur pecunia, sed ut species. nam non fit compensatio, vt ff. de pecu. l. si creditor, §. 1. Quid est ergo quod hic subijcit rei vendicationi opponi compensationem? Respon. desiit res posse hic præstari dolo uel culpa possessoris, unde uenitur ad æstimationem, & sic fit compensatio. res ipsa tamen dicitur esse in obligatione siue petitione, ut ff. de verbo. oblig. l. si seruum, §. an filius, & §. effectus, & §. nouari autem. Sed secundum hoc quomodo æstimationis, quæ non debetur, fit compensatio? Respond. uidetur esse in obligatione inspecto exitu, & pro hoc est quod dicit lex talē æstimationem posse constitui, ut ff. de constit. pec. l. promissor, 1. responso. Item quid si hincinde debetur in genere, ut equus uel homo? Satis dici potest compensationem ipso iure admitti, ut ff. si pars hæred. peta. l. 1. §. item si cum me, & ff. de hęred. insti. l. qui non militabat 1. respon. & de lega. 2. l. unum ex § sed si uno. Itē quod subijcit, ipso iure, dic, ut diximus, ĩ. eo. l. si constat.

Cōpensatio in quibus debitis fit, & in quibus non.

i Si causa.] s. secunda, ex qua compensatur.

k Conuicta est.] per testes, non p cōfessionē. ar. ff. de iureiu. l. eū qui, in prin. & no. ff. de reg. iur. l. nemo ex his.

Indaginem.

a Indaginem.] Not. sic ff. ad exhib. l. 3. §. ibidem. & ff. A de offic. proconsul. l. si quid erit. & potest dici exposcere maiorē indaginem vel examinationem, si intra duos menses non potest probari, vt ff. de iure fisci. l. aufertur. §. qui cōpensationem. Vel officio iudicis fit hic. & illud speciale in fisco.

est, opponi compensationem iam certo & indubitato debito, & moratoriis ambagibus spem condemnationis excludi. Hoc itaque iudices obseruent, & non procliuiores ad admittendas compēsationes existant, nec molli animo eas suscipiant, sed iure stricto vtentes, si inuenerint eas maiorem & ampliorem exposcere indaginem, [a] eas quidem alii iudicio reseruent, litem autem pristinā iam pene expeditam, sententia terminali [b] componant, excepta actione depositi [c] secūdum nostram sanctionem, [d] in qua nec compensationi locum esse disposuimus.

B

¶ Possessionem [e] etiā alienam perperam occupantibus, compensatio non datur.

C

b Terminali.] id est definitiua.

c Depositi.] s. directa secus si contraria, quia tūc nō de fide rupta agit: vt ar. insti. de act. §. in bonę fidei. vbi dicit sub prætextu com. &c. Vel dic secundum B. idē in vtraq;. si ergo est in hac speciale, ergo secus in commodato, & sic ibi fit cōpensatio. Sed contra s. de commo. l. sub prætextu. Sed ibi nō compensatione, sed retentione vti volebat. Item quod dico in commodato & cæteris personalibus, vbi species petuntur, fieri compēsationem, intellige semper si res desiit posse restitui. In actione autem in rē diximus s. ea. l. in prin.

d Sanctionem] j. depositi. l. penult.

e Possessione.] mobilem vel immobilem. & intellige quādo ad æstimationē fuisset peruentum. aliàs nullū esset dubium. Item ratione pœnæ in qua est quātitas, vt. j. vnde vi. l. si quis in tantam. Item ratione rerum mobilium amissarum, vt ff. de vi & vi ar. l. 1. §. rectissime. Habent ergo hæc locum siue condictione ex lege, siue actiōe in rem, siue interdicto agatur ad huiusmodi possessionem, & hoc odio huius possessoris. Sed ar. contra ff. e. l. si ambo. vbi in delictis fit compensatio. Sed ibi in alijs delictis. vel ibi erat hincinde delictum, hic non. Et nota hic casus vbi cessat compensatio primo odio, vt hic. Item in deposito eadem ratione, vt s. proxi. respon. Item eadem ratione, vt ff. e. l. ob negotium. Item econtra cessat fauore, vt in fisco in casibus qui sunt s. e. l. in ea. Itē cessat quando species est debita, vt dixi in principio huius. l. Item quando res exposcit maiorem inquisitionem, vt s. ea. l. §. 1. Accursius.

Compensatio cessat in multis casib'

TITVLVS XXXII.
DE VSVRIS.

Vsura per stipulationem promissa, probata interrogatione praecedente & responsione sequente, debentur iure optimo. Bald. Vel sic: Probata solenni stipulatione vsurarum, licet in instrumento scripta non sit, vsura debentur. Salic.

DE VSVRIS.

Dixit hucusq; qualiter actoris intentio minuitur compensationibus vel alijs exceptionibus, nunc qualiter augeatur.

Continuatio.

Si interrogatione.] CASVS. Mutuasti mihi decem, & vsuras solenniter stipulatus es, sed non interuenit scriptura, an nihilominus debeant vsuræ, quæritur? Respon. quod sic, si fuerint promissæ vsq; ad legitimū modū.

f Si interrogatione.] quæ stipulationibus præmitti solet: vt insti. de verb. oblig. in prin.

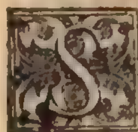
g Recte.] id est secundum modum regionis, vt legitimus modus vsurarum non offendatur, vt ff. eo. l. 1. in prin. & j. eo. l. eos. §. super. Et nota hic, qui solennitatem

A dicit, eam probet, vt ff. de Publici. l. quæcunque. §. si.

h Non sit.] nam tunc præsumerentur omnia solenniter acta, ut institu. de fideiuss. §. fi. & j. de contrahen. stipu. l. 1. & ff. de pac. l. iurisgentium. §. quod fere. Sic ergo refert an testes dicant aliquem promisisse, & non valet, nisi dicant præcessisse interrogationem, vt hic. & aliud si instrumento hoc dicatur, vt dixi secundū lo. sed G. etiam in testibus dicit idem. ar. ff. de reb. dub. l. quotiens. 2.

i Et sic pōt probari per testes qd in instrumētis deficit. & facit. c. sicut nobis, cū gl. super uer. exprimātur, prope fi. extra d' senten. & re iudi.

I. Imp. Antoninus Pius



SI interrogatione praecedente promissio vsurarum recte [g] facta probetur, licet instrumento conscripta non sit, [h] tamē optimo iure [i] debent.

B

Emptor ex die traditionis possessionis tenetur venditori ad vsuras precii non numerati, nec sufficit ipsum precium minus solenniter deposuisse. Bald.

II. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Lucio.

VSuras emptor, cui possessio rei tradita est, [k] si precium venditori non obtulerit, quanuis pecuniam obsignatam in depositi [l] causam habuerit, æquitatis ratione præstare cogitur.

C

Si vsura nudo pacto promittantur, non oritur actio, sed si soluantur, nec datur repetitio, nec fit extenuatio sortis. Bald. Vel sic: In contractibus stricti iuris citra vinculum stipulationis vsura non debentur, nudo tamen pacto conuenta non repetuntur, nec extenuant sortem. Salic.

III. Iidem AA. Iuliano.

i Optimo iure.] qd moribus inductū rebusq; receptum est, secūdum Ir. Vel dic secundum B. deberi vsuras bono iure, vt pacto nudo quando nō peti, sed retineri possunt, ut infra e. l. 3. Itē meliori, vt officio iudicis. sic enī euenit in bonæ fidei iudiciis, ut infra e. l. in bonæ fidei. Item optimo, per stipulationem, ut hic. Vel tertio dic optimo, id est vtilissimo. est. n. vtile accipiēti & dāti, ut ar. institu. quib. mod. re cōtra. obli. §. fi. sic ergo secūdū B. ius aliud bonum, ut ff. de vsuc. l. j. aliud melius, ut supra de proc. l. exigēdi. aliud optimum, ut hic, & de verb. obl. l. vbi autem, non diuino, vt dices infra co. auth. ad hæc.

VSuras.] CASVS. Rem mihi vendidisti & tradidisti, sed preciū tibi non numeraui, vsuræ ex mora an debeantur, quæritur? Respon. quòd sic. nec obstat quo minus debeantur, cum penes me aut alium habui precium non legitimè depositum, quia non prius oblatum.

Vsuræ debentur iure bono, meliori & optimo.

k Tradita est.] secus si tradita non esset, ut hic, & infra de actio. emp. l. curabit, & ff. de act. emp. l. Iulianus, §. ex uendito, & ff. eo l. liberalitatis, §. fi. Sed cum fructus pertineant ad emptorem ex tempore contractus, ut infra de act. empt. l. fructus, sicq; possit eos petere & percipere, videtur semper teneri ad usuras, ut ff. de act. empt. l. Iulianus, §. possessionem, & de reg. iur. l. qui actionem, & l. qui potest? Respon. hoc non potest obiicere venditor, qui ipse percepit. An autem hic usura sit illicita etiam iure canonico? Respondetur secundum Azo. & H. non, quia loco interesse præstatur & fructuum, ut hic, & argu. ff. pro socio. l. socium qui meo.

D

Vsura aliquādo est licita etiā de iure canonico.

ADDITIO. Hoc tenet etiam gl. in c. conquestus, extra de vsuris. & sequitur ibi Abbas, & communiter canonistæ. alios etiam quosdam casus in quibus est licita, ponit eadem glo. in princip. & plures ponuntur 14. q. 3. in summa.

l Depositi.] immo videtur liberatus, ut infra eod. l. acceptam, & ff. eo. l. euictis, §. 1. Sed dic q hic deposuit sortem sine vsuris, ut infra debi. ven. pig. impe. non pos. l. fi. uel deposuit, scilicet apud se vel alium, non tamen legitimè. & hæc melior.

Quamuis.] CASVS. Mutuasti mihi x. pacto incontinenti apposito, conueni de vsuris præstandis, an debeantur, quæritur? Respon. quòd non, sed si solui, non repetam, nec in sortem sunt accepto ferédæ si ex pacto debentur.

Quamuis usuræ fœnebris pecuniæ[a] citra vinculum stipulationis peti non possint, tamen ex pacti[b] conuentione solutæ,[c] neque vt indebitæ repetuntur, neque in sortem accepto ferendæ sunt.

Pignus obligatum pro minoribus vsuris, non potest retineri pro maioribus ex posteriori contractu nascentibus ad hoc allegatur. Bal. Vel sic: Pro vsuris etiam nudo pacto conuentis tempore traditionis pignorum, possunt pignora retineri, non pro earum augmento postea conuento, nisi specialiter dictum sit. Salic.

IIII. Iidem AA. Honorio.

Per retentionem pignoris vsuras seruari posse[d] de quibus præstandis conuenit, licet stipulatio interposita non sit, merito constitutum est,[e] & rationem habet, cum pignora conuentione pacti etiam vsuris obstricta sint.[f] Sed enim[*] in causa de qua agis, hęc ratio cessat, si quidem tempore contractus[g] de minoribus vsuris petendis conuenit,[h] postea autem cum se debitor præstaturum maiores repromisit,[i] non potest videri rata[k] pignoris retentio, quando eo tempore quo instrumenta emittebantur,[l] nõ conuenit vt pignus etiam ob hanc adiectionem[m] teneatur.

Ratione minoris perceptionis vsurarum, præsumitur recessum a maiori, etiam si vsura debeatur reipublicæ. Bald. Vel sic: Si creditor sciens minores vsuras receperit per triennium, à maioribus ex tacito pacto intelligitur recessum, etiam si vsura deberetur ciuitati, h.d. no. Salic.

V. Iidem A A. & CC. Sabino & aliis.

Aduersus[n] creditorẽ vsuras maiores ex stipulatu petentem, si probetur per certos annos[o] minores postea consecutus, utilis est pacti[p] exceptio, secundum quod tueri causam potestis etiam aduersus defensores ciuitatis[q] maiores petentes ex cautione,[r] si probaueritis semper quincunces amitã pupillorũ vestrorũ, quã maiores cauerat, dependisse.

Vbi præcedit oblatio, & sequitur depositio, cessant vsuræ, & absente creditore sufficit offerre in iudicio. Bald. & Salic.

VI. Imp. Antonin. A. Antigono.

Si creditrici, quæ ex causa pignoris obligatã sibi rẽ tenuit, pecuniã debitã cum vsuris, testibus præ

---

a Pecuniæ.] hoc nomen pecunię, strictè accipe, ut non contineat cætera in quibus est mutuum. aliàs esset contra infra eod. l. frumenti. Itẽ fallit hoc in duobus casibus, ut ff. eo. l. etiam, & de nau. fœ. l. periculi. Item est uerum quod hic dicit etiam si pactũ de eis præstandis incontinenti apponatur, ut ff. de præsc. uerb. l. Titius, sic & alibi pactum incontinenti appositum nõ parit actionem, ut ff. de reli. l. ꝙ si locus, & infra de iure do. l. Lauia. Regulariter contra etiam in stricti iuris iudiciis, ut ff. si cert. peta. l. lecta. Sed in bonæ fidei cõtractibus non solum ex pacto incontinenti facto debentur usurę, sed etiã ex mora, infra de pac. inter empt. l. in initio, & ff. eo. l. cum quidam, §. ex locato, & infra eod. l. in bonæ fidei, & supra de pact. l. in bonæ fidei, & ff. depositi, l. Lucius, & l. Publia. §. Lucius, & §. Titius, & ff. man. l. qui negotia, & de in rẽ uerso, l. si pro patre, §. in rem.

Vsuræ an debeãt ex pacto incõtinenti apposito.

* Si enĩ. aliàs. Sed tantũ.

b Ex pacti.] s. nudi.

c Solutę.] nomine usurarũ. secus si simpliciter, quia tunc in sortẽ tenerent, ut ff. de solu. l. in his, §. eidẽ aũt, sed secus ubi ẽt ciuiliter debetur usura. tunc enim prius in usuras solutum accipitur, ut infra eo. l. si usuras. sed ex uenditione pignoris redacta pecunia, etiam in naturale debitum potest retineri, ff. de sol. l. Paulus respondit non ideo, §. 1.

Per retentionem.] CASVS. Si mihi x. mutuasti, & pignus dedi, & conueni pacto nudo de præstandis usuris, retinebis pignus quousque soluerim usuras. & hoc in prima. Si uerò promisi minores usuras, puta quatuor, & pignus dedi, & postea sequenti die conueni ut soluerem maiores usuras, puta viij. den. an habeas retentionem pignoris pro maioribus, quæritur? Dicitur ꝙ non. & hoc in secunda.

d Posse.] etiam à fisco successore talis debitoris, ut infra de usur. fis. l. 2. lib. x.

e Constitutum est.] ut ff. de pign. l. grege, §. fi. & de pig. act. l. solutum, §. siue autem, & infra eod. l. pignoribus.

f Obstricta sint.] scilicet nominatim.

g Contractus.] pro quo datum fuit pignus.

h Conuenit.] nudo pacto & cum pignore.

i Repromisit.] nudo pacto. sed pro his maioribus pignus obligatum non fuit.

k Rata.] aliàs rata, aliàs nata. sed uidetur ꝙ sic, quia tacite sit repetitum, ut insti. ad l. Aquil. §. at nec plurimi, & ff. de uerb. oblig. l. Titia, §. idem respondit 1. & ff. de condit. institu. l. cum seruus, sed hoc est speciale odio usurarum. Vel dic ꝙ ex interuallo cõuenit de maioribus. ar. ff. de adi. leg. l. si tibi certam. Itẽ etsi non sit nata actio, ustũ habere retentionem, ut j. etiam ob chiro. pe. l. 1. qđ hic negat, sed hic naturaliter tñ debita erat, uel hic odio usurarũ.

l Emittebãtur.] pro maiori usura, uel dic pro minori.

m Adiectionem.] aliàs actionem, & aliàs cautionem.

Aduersus.] CASVS. Mutuasti mihi x. & promisi tibi usuras maiores p stipulationem, postea conueni de dandis maioribus, an si per certos annos minores recepisti, in maioribus tibi præiudicasti, quo minus eas petere possis, quæritur? Respon. ꝙ sic.

n Aduersus.] hic fuerunt promissæ maiores, sed solutæ minores.

o Per certos annos.] decem uel uiginti, ut ff. eo. l. qui semisses, uel 5. uel 6. uel secundum Azo. triennio. arg. j. de fideicommis. l. 1.

p Pacti.] s. taciti, ut j. l. quamuis. Sed cũ quis præiudicet sibi minores accipiẽdo, ut hic dicit, quare debitor non præiudicat sibi dando maiores, ut ff. de solu. l. creditor, §. fin.? Respon. ut ff. de act. & oblig. l. Arrianus.

Vsuras minores accipiens, sibi præiudicat.

q Ciuitatis.] sic ergo remiserunt tacite usuras maiores. & sic est cõtra ff. de pact. l. imperatores. Sed ibi expresse, hic tacite, ut ar. ff. de procu. l. filiusfamilias, §. ueterani, sic & contra tacite remittit, non expresse, ut in auth. de sanctis. episco. §. si uero intra, in fi. tit. coll. 9. & in auth. ut cum de ap. cog. §. si uero liberi, col. 8. Vel dic ꝙ ibi erat liquidum, hic non, ut argum. supra de transact. l. præses. Vel tertio hic ciuitas successerat creditori, unde debet uti eius iure, ut ff. eo. l. cum quidam, §. fiscus, uel eorum propria erat pecunia, non ciuitatis. Vel iidem isti non possunt petere maiores, sed alii defensores successores eorum possunt, ut ff. de publica. l. licitatio, §. earum rerum.

Remissio tacita aliquando ualet, ubi expressa nõ ualeret.

r Ex cautione.] quã cauerat amita pupillorum, cui pupilli uestri successerunt.

Si creditrici.] CASVS. Mulier mutuauit mihi x. sub pignore, & usuras stipulata est, obtuli pecuniam. si illa nolit accipere, qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. quòd consignabo & deponam in ædem sacram, & ex eodem tempore non currunt usuræ. & hoc in prima. hæc uera sunt quando mulier

mulier præsens est. Si vero absens est, interpellabo præsidē. A

a Non cogeris.] quia ipso iure es liberatus, vt j. eo. l. acceptam, & hoc nisi idem debitor fuerit in mora re accipiendo pecuniam depositam, ut j. eo. l. acceptam, in fin. & ff. eod. l. debitor, quæ sunt contra.

sentibus obtulisti, eaq; non accipiēte, obsignatam eam deposuisti, vsuras ex eò tēpore quo obtulisti, præstare non cogeris.[a] absente vero creditrice, præsidē[b] super hoc interpellare debueras.

Ex præstatione vsurarum non præsumitur promissio earum. Bal.

VII. Idem A. Aurelio.

CReditor instrumētis suis probare debet quod intendit,[c] & vsuras se stipulatum, si pōt. Nec enim si aliquando[d] ex consensu præstitæ sunt, obligationem constituunt.[e]

Eligens ex duabus clausulis eiusdem contractus vnam ex illis, scilicet leuiorem, grauiori renunciare videtur. Bal. Vel sic: Si creditor cui sunt promissæ maiores vsuræ in casu quo minores promissæ non fuissent solutæ, minores exegerit eo tempore quo maiores petere potuit, sibi præiudicat, ut maiores non exigat. Salic.

VIII. Idem A. Theophoro.

QVāuis Bassa cū pecuniā mutuā acciperet, minores vsuras Menophani spopondit, & nisi intra certū tēpus eas soluisset, ampliores (licitas[f] tñ) promisit, tñ si post tempus[g] cautioni præfinitum creditor easdem accepit, nec maiores sibi dari postulauit, ac per hoc non recessisse eum à minorum præstatione probari pōt, B eas vsuras computari oportet, quarū in exactione creditor perseuerauit.

b Præsidem.] vt & j. tit. 2. l. in contractibus. §. pen.

CReditor.] CASVS. Decē mihi mutuasti: per annum, vel biennium usuras solui: an mihi præiudicauerim quo magis in posterum soluere tenear, quæritur? Respon. quòd nō: nec ex tali solutione probabis me ad usuras futuri tēporis teneri, nisi per instrumētum uel alio modo usuras in stipulatū deductas probaueris. Viuia.

c Intendit.] ut & j. de proba. l. j.

d Aliquando.] minus tamen triennio, ut non contradicat infra de fideicom. l. j. secūdum M. quod non placet, sed illud fauore alimentorū, hoc odio usurarum.

e Constituunt.] immo uidetur, quòd sic, ut ff. eo. l. cum de in rem uerso. Sed ibi petebantur, ut promissæ, quæ promissio ex diuturna præstatione probatur: hic autem tantum ex eo quòd præstitæ erant, & plene dixi de hoc supra, de pac. l. si certis.

QVamuis.] CASVS. Si debitor à creditore minores vsuras stipulatus est: & nisi intra certa tempora soluent minores, cōuenit, ut soluat maiores: si eo elapso recepit minores: an præiudicauit, quæritur? Respond. quòd illæ debebuntur ei, in quarum exactione & solutione perseuerauerit. Viuianus.

f Licitas.] & certas, aliàs non ualet promissio: ut ff. eo. l. tutor §. fin.

g Post tempus.] quo potuit petere maiores. Et no. quod differt hæc lex ab illa lege, aduersus, supra eo. quia ibi nō fuerunt promissæ minores usuræ, sed tantum petitæ & exactæ. Item not. quòd unum ius eligendo, alij renunciare uidetur, ut & infra de iure do. imp. l. 2. & ff. eo. l. pecuniæ, §. 1. & l. qui semisses.

Electione unius tollitur aliud

SI per te.] CASVS. Titius mutuauit mihi decem, & minores usuras stipulatus est, cōuenit de præstandis maioribus si sua die minores non soluerem. Titius decessit, relictis pupillis hæredibus, minores intra tempus tutores noluerunt accipere. ex quo per me non stetit, maiores usuras non exigent. & hoc in prima. Si uero deposui & consignaui sortem solenniter, ex eo quòd deposui, usuras amplius soluere non compellar. & hoc in secunda. Viuianus.

h Per tutores.] idem si morte creditoris nemo fuit cui solueretur, ut ff. eod. tit. l. pecunia. §. 1.

Mora tutoris impedit cursum vsurarum quæ veniunt ex mora debitoris. Bal. Vel sic: Si debitor offerat minores vsuras tempore congruo, ipse vitat cursum maiorum, & depositio sortis facit cessare cursum omnium. Salic.

IX. Idem A. Probo.

B SI per te nō stat quo minus intra tempora præfinita pecuniam minorum solueres vsurarum, sed per tutores[h] filiorum creditoris, qui eam accipere noluerunt, idque apud iudicem datum probaueris, eius tēporis quo per te nō stetisse apparuerit, vsuræ maiores[i] nō exigētur.[k] Quòd si etiam sortē deposuisti,[l] exinde ex quo id factū apparuerit, in vsuras nō conuenieris. C

Computatio vsurarum fit in fine cuiuslibet anni. Bal. Vel sic: Licet plures præstationes vsurarum per plures annos factæ in vnum collectæ excedant duplum vera sortis, non propterea iudicantur illegitimæ, quia non coaceruatio, sed singulorum annorum præstatio debet considerari. Salicetus.

X. Idem A. Donato.

VSurę[m] per tempora solutæ[n] non proficiunt reo ad dupli[o] computationem. Tunc enim vltra sortis summam vsurę[p] exiguntur, quotiens tēpo- D

i Vsuræ maiores.] promissæ si in minoribus cessaret. Et sic nota quòd sola oblatione impediuntur usuræ, quæ nondum cœperunt currere. sic & in pœna non commissa, ut ff. de arbi. l. Celsus, in fin. secus in his quæ iam currere cœpissent, quia ibi non sufficit oblatio, uel etiam priuata depositio, ut supra eod. l. 2. sed est necessaria consignatio & solennis depositio, ut hic subijcit. supra eod. l. si creditrici, & infra eod. l. acceptam, & infra de so. l. obsignatione, & ff. de admini. tuto. l. tutor pro pupillo, §. 1. & ff. de mi. l. ait prætor, §. 1.

Oblatio sola an & quando impediat cursum vsurarum.

k Non exigentur.] ope exceptionis.

l Deposuisti.] & obtulisti, & solenniter, ut modo dixi. Item quid in alijs rebus debitis? Respō. ut infra eod. l. acceptam.

VSuræ.] CASVS. Mutuasti mihi centum, & ea restitui post x. an. & omni anno solui. xx. nomine usurarum. in capite x. an. computo omnes usuras quas solui diuersis temporibus, & inuenio eas excedere sortem in duplum, & sic uolo usuras repetere quasi maiores centesimis, an possim quæritur? Respond. quòd non. nec est ita facienda computatio in capite x ann. immo cuiuslibet anni per se. & facta sic computatione, debet perpendi an usura excedat sortem, an non. Viuianus.

m Vsuræ.] nec minores, nec maiores.

n Solutæ.] uel etiam soluendæ. & quod dicit, per tempora, idest per plures annos, ut & accipitur in Daniele de Antichristo: Regnabit Antichristus per tempus & tempora, & dimidium temporis, idest annum & duos annos, & dimidium annum. nam etiam tantum prædicauit CHRISTVS in terra. & dic. xx. debeo, quorum nomine usuras per longum tempus solui. repetere usuras quasi ultra duplum præstitas non possum, quia quæ sunt ultra duplum uel ultra legitimum modum, in capite anni dispiciendum est.

Antichristus regnabit per tres annos cū dimidio. Danielis 12. cap.

o Dupli.] Vsurarum legitimarum, immo sortis, ut infra eo. l. eos, § supra.

a Tempore solutionis] faciendæ pro vno anno.
b Computationem.] idest quantitatem sortis, ut ff. de nautico fœnore l. nihil, §. pen.

E x prædijs.] Obligaui tibi prædium pro x. ea tibi obtuli, te accipere nolente consignaui & deposui. ex eo tempore quo obtuli, usura quæ incœpit currere, desinet currere. & fructus post oblationē percepti deminuunt sortem. uel sic: Conueni ut datem tibi usuras à Pascha in antea. ante pascha obtuli, per oblationem solam cursus vsurarum futuri temporis impeditur. & quod dicit, exonerari debitum sortis, intellige scilicet ab usura futura, cum nō erat dictum vt creditor perciperet fructus nomine vsurarum. In secundo casu primus positio verior e.t. Viuianus.

re solutionis[a] summa vsurarum excedit eam computationem.[b]

Per oblationem impediuntur vsura, & per fructuum acceptionem extenuatur sors, scilicet fructibus consumptis. Bald.

XI. Idem A. Popilio.

EX prædijs pignori obligatis creditor post oblatam sibi iure pecuniā, quam non suscepit, si fructus[c] accepit, exonerari sortis debitum certum est.

Ex nudo pacto in frumento vel hordeo venit accessio. Sed quo iure petatur? Dic, si pactum fuit incontinenti appositum, per actionem præscriptis verbis, vel per aliquam de actionibus generalibus, puta per triticariam si accessio non est in pecunia, vel actione in factum, siue accessio sit in pecunia siue non, vel condictione ex lege. Bald.

XII. Imp. Alexander A. Tyranno.

FRumenti vel hordei mutuo dati accessio[d] etiam ex nudo pacto[e] præstanda est.

In bona fidei iudiciis veniunt vsuræ ex mora, quæ sopito iudicio principali, peti non possunt. Bal.

XIII. Idem A. Eustachiæ.

IN bonæ fidei[f] iudicijs (quale est negotiorum etiam gestorum[g]) vsurarum rationem[h] haberi[i] certum est. Sed si finitum est iudiciū sententia, quanuis minoris[k] condemnatio facta est non adiectis vsuris, nec prouocatio secuta est, finita retractāda[l] non sunt: nec eius temporis quod post rem iudicatam fluxerit, vsuræ vllo iure postulantur, nisi ex causa iudicati.[m]

c Fructus.] qui ex conuentione loco vsurarum percipiebantur, ut infra eo. l. si ea lege, & secundum hūc casum fuit hic oblatio, consignatio, & depositio sortis, ut vsura quæ currere cœperat, definat, ut infra eo. l. acceptam. Sed secundum hoc nonne ipso iure est liberatus, non ergo dicitur debitū exonerari propter fructus? Respon. conuertit eam postea in suos vsus. Vel dic secundo quod sola oblatio fuit hic, & futuras quæ non cœperāt currere, impedit, ut supra e. l. si per te. erant enim cōuentæ à certa die in antea. & quod dicit debitum sortis exonerari. s. ab ipsa vsura futura, si ante diem aduenientem obtulit. & secundum hoc nil de fructibus erat dictum, vel quod eos perciperet creditor uice usurarum certa die in antea. Vel dic tertio nullas hic fuisse usuras. & quod dicit post oblationem exonerari, subaudi, maxime. nam idem & ante, ut supra de pig. act. l. 1. & tunc dic debitum sortis, idest debitum quod est sors.

F Rumenti.] CASVS. Si pro x. corbibus frumenti, quos tibi mutuaui, nudo pacto conuenisti mihi xij. dare, an præstare tenearis, quæritur? Respon. quod sic.
d Accessio.] non enim proprie potest dici usura.
e Pacto.] dummodo intra legitimum modum, ut infra eodem. l. eos, §. cæteros. Sed qua actione? Respon. per condictionem triticariam, ut ff. de tritica. l. prima. uel dic condictione ex hac l. & facit infra eod. l. oleo. Item not. hic ex nudo pacto deberi usuram, ut ff. eo. l. cū, & de nau. fœ. l. periculi, sed regulariter contra, ut supra, e. l. quāuis, 1. Item not. quod ex nudo pacto hic oritur actio. quod speciale est, ut diximus supra de pact. l. legem.

Vsura aliquando debet ex nudo pacto.

I N bonæ fidei.] CASVS. Tenebaris mihi ad x. act. neg. gest. quia gesseras negotia mea, fuisti in mora, & conueni te, iudex condemnauit te ad x. & de vsuris nihil dicitur, an possim petere usuras, quæritur? Dicitur quod non, nisi à sententia fuerit appellatum, nec eas quæ cucurrerunt à tempore latæ sententiæ ante quadrimestre, quod datur condemnatis, sed eo elapso nisi iudicatis satisfiat, vsuras centesimas petere potero. Viuia.

Habitatio domus pignoratæ non dicitur excedere modum legitimum vsurarum, secus in locatione, si pluris est à creditore locata. Bald.

XIIII. Idem A. Aurelio.

SI ea pactione vxor tua mutuam pecuniam dedit, vt vice vsurarum domū inhabitaret, pactoque ita vt conuenit vsa est, nō etiam locando domū pensionem redegit,[n] referri quæstionē, quasi plus domus redigeret si locaret quàm vsurarum legitimarum ratio colligit, minime oportet. Licet enim vberiore sorte[o] † potuerit contrahi locatio, nō ideo tamen illicitum fœnus esse contractum, sed vilius conducta[p] habitatio videtur.

Hæc lex habet no. materiam, & hoc intendit: Pœna inserta in contractu mutui, videtur inserta loco vsurarum, & vtile per inutile nō vitiatur. Bal. ideo quatenus excedit legitimum modum, non valet. Sal.

f In bonæ fidei.] & in his quæ naturam habent bonæ fidei, ut s. in quib. caus. in integr. resti. non est ne. l. in minorum.
g Gestorum.] vt in mi. d act. §. act. inū.
h Rationem.] idest emolumentum habere.
i Haberi.] officio iudicis ex mora, ut ff. eo. l. mora. § in bonæ fidei, & ff loca. l. quæro, & ff de neg. gest. l. quia tantundem, & infra depositi. l. vsuræ, & infra loca. l. aduersus.
k Minoris.] scilicet propter vsurā de qua non dixit, ut hic subijcit.
l Retractanda] quia in bonæ fidei iudiciis nō est alia actio sortis, & alia usurarum, ut infra depositi l. 4. & ff. de actio. emp. l. qui per collusionem, §. fi. secus si alia actione debentur, ut in stricti iuris iudiciis ubi per stipulationem debentur, ut s. de iud. l. 1. & ff. de eo quod cer. loco, l. centum.
m Nisi ex causa iudicati.] idest nisi post quatuor menses quando currunt centesimæ. ut infra de usur. rei iudi. l. 2. & fi. sed M. dixit etiam medio tempore currere, si antea fuerat debitor in mora, per l. ff. eod. l. in fideicommiss. in princ. quod non placet, quia ibi in fructibus dicit, qui sunt accessio naturalis: secus autem in ciuili ut dixi, nisi quando appellasset frustratorie, ut ff. eo. l. tutor.

S I ea pactione.] CASVS. Mulier aliqua mutuauit mihi x. nomine vsurarum, permisi ut habitaret in domo mea, quæ inhabitauit, nec alij locauit. postea comperio quòd si alii locassem. xx. percipere potuissem, unde quia non debui nisi v. nomine vsurarum, uolo repetere, quæritur, an possim? dicitur quod non, quia videor ei locasse uiliori precio, quàm alii potui. Viu.
n Redegit.] secus ergo si locasset, & pensiones maiores legitimis usuris percepisset. tunc enim in fraudem legitimæ usuræ uidetur factum secundum Ioan.
o Sorte.] idest quantitate.
p Conducta.] quod toleratur ratione incertitudinis, vt infra eod. l. si ea. & quia licitum est contrahentibus, &c. vt ff.

† aliàs, maiore sorte.

A vt ff. de mino. l. in causæ. ij. §. pe. secus ergo si hæc locatio est ultra dimidiam iusti pretij, ut ĩ. de resc. uen. l. ij.

CVm alleges.] CASVS. Mutuaui tibi x. conueni si sua die non solueres, ꝙ tenearis ad quadruplum nomine pœnæ præter sortem: an ualeat conuentio? dic quòd non, nisi usq; pœnam legitimarũ usurarum. unde superfluo detracto stipulatio uires habebit. Viuianus.

a Vltra.] superfluo ergo detracto stipulatio uires habebit: ut hic, & ff. eod. l. pecuniæ, in princip. Et not. quòd H. intelligit hanc l. quando in lis erat persona, quæ consueuerit fœnerari. quod si est, contra talem præsumptionem non admittam probationem: in alijs autem dantibus gratis pecuniam, & maxime ius ignorantibus hoc pactum non reprobatur, ut argu. ff. eo. l. qui semisses §. fin. & ff. de peti. hæredi. l. utrum § fin. & de pig. act. l. uel uniuersorum, & de re mili. l. non omnes. §. à barbaris. Alij ut Io. non distinguunt, sit solitus fœnerari, uel non. nam semper fraudem præsumit ex quantitate pœnę, ut hic, & ff. de actio. empti. l. Iulianus. §.

XV. Imp. Gordianus A. Claudio.

CVm allegas vxorem tuam ea conditione mille aureorum quantitatem sumpsisse, vt si intra diem certum debito satis nõ fecisset, cum pęna quadrupli redderet quod accepit: iuris forma non patitur legem contractus istius ultra[a] pęnam legitimarũ vsurarũ posse procedere.

B

Fructus nomine usurarum promissi, non possunt ultra debitum modum peti. Bald. Vel sic: Triticum nomine usurarum promissum, non potest peti ultra legitimum modum. Sal.

XVI. Idem A. Sulpitio.

CVm non frumẽtum, sed pecuniam fœnori te accepisse alleges, vt certa modiatio tritici præstaretur:[b] ac nisi is modius sua die fuisset oblatus, mẽsurarum additamentis in fraudem legitimarum vsurarum grauatũ te esse contendas: potes aduersus improbam[c] petitionem cõpetenti vti defensione.

IN AVTH. nullum credentem agricolę tenere. S. sancimus itaque. coll. iiij. consti. v.

In ista auth. ponitur accessionum, & usurarum limitatio dupliciter. Primo quando mutuantur agricolis fructus aridi. Secundo quando pecunia. Item ponitur excessus modi ipso iure irritatio. Secundo ibi in ver. si aliquid, & seipsum summat. Bal.

B

AD hæc, ꝙ fructus aridos[d] credidit agricolæ, vel pecuniam, in vno quoq; anno pro modio octauam partem modij, pro solido siliquam[e] vnã vsurarum nomine accipiens: terram, siue aliquid aliud quod pignori accepit, omnimodo reddat. Si aliquid præter hoc commiserit: ab actione cadat[f] omnimodo.

C

Ratione incertitudinis futurorum fructuum, aliquid iudicatur iniustum, quod si appareret certum, esset iniustum. Bal.

Fraudẽ pᷓsumimus ex quantitate pęnę.

idem Papinianus respondisse, & ff. eo. l. pœnam, & l. pecuniæ. Nec obstat. d. l. qui semisses, quia ibi ex negligentia, hic ex promissione petijt usuras, & hoc ubi pœna adijcitur quantitati. secus si promissæ speciei uel facto, quia tunc tota petitur, ut ff. de actionib. emp. l. Lucius, & supra de transact. l. promissis. Sed sed secundum nos, qui dicimus de usuris correctis per authen. de eccle. tit. col. ix. qualiter de hac pœna iudicabimus, cum nec pœnam ut dixi, nec usuras iudicemus? Respon. condemnabo in tantam quantitatem nomine pœnæ, quanta est legitima usura. quod nõ placet, quia sic semper posset quis stipulari nomine pœnæ etiam usuram. Item non rebus, sed uerbis lex imponeretur: quod esse non debet: ut infra communia de lega. l. secunda, in fin. dic ergo quantam interest.

Lex rebus & nõ verbis imponi debet.

D

CVm non.] CASVS. Mutuasti mihi pecuniam, & animo nouandi stipulor frumentum tibi reddi usq; ad certam mensuram, & si sua die non soluerem, stipulatus es in fraudem legitimarum vsurarum additamentum. tibi petenti obstat exceptio. Vi.

b Præstaretur.] nomine sortis in stipulatione deductæ, & animo nouandi obligationem pecuniæ.

c Improbam.] quantum ad additamentum. Ir.

Sequitur authen. ad hæc, quæ est in cor. nullum creden. ag. coll. 4. quam quidam legunt super l. frumenti, alij super legem, oleo.

AD hæc.] CASVS. huius auth. sic ponitur: Si volo mutuare agricolæ pecuniam uel fructus, possum pacisci, ut in fine anni pro modio reddat totum corbẽ frumenti. Si autem maiorem usuram adducerem in stipulationem, cado ab actione mea ipso iure, uel ope exceptionis: & terra propterea obligata, uel aliquid aliud pignori datum, non tenebitur. Viuian.

d Aridos.] vt frumẽtum & hordeum, & idem in liquidis, ut ar. ĩ. e. l. oleo. Vel verius, in alijs remanet lex antiqua.

e Siliquam.] quid sit siliqua, dic ut no. ſ. de episc. & cle. auth. sed hodie.

f Cadat.] ipso iure, uel per exceptionẽ, quod verius est. Itẽ not. quòd hanc authen. Al. & quidam alij intellexerunt in omni homine, non solum in agricolis: quia text. in cor. fit generalior quam rubrica: sicut & aliàs est ĩ. etiam ob chiro. pe. l. j. nam etiam ad aliam quam ad pecuniam trahitur ibi tex. in princip. sed secundum eos corrigitur ĩ. eod. l. oleo, ubi ultra octauam permittebatur. Item & lex. ĩ. eo. l. eos, ubi maiorẽ permittit usurã, quàm sit siliqua pro solido. Tu dic secũdum Azo. & H. & Ioan. ꝙ tantum in rusticis loquitur hæc auth. & ideo in cæteris serua leges illas. nam & aliàs subuenitur rusticis plus, quàm alijs: ut infra, de testam. leg. final. Et distingue circa hoc an mutuet quis pecuniam ad numerum, an aliud quod consistat pondere, numero, uel mensura. primo casu si stipuletur in pecunia usuras, potest intra legitimum modum, non ultra, ut infra, eod. l. eos, sed in rusticis vsque ad siliquam: vt hic. si autem stipuletur nomine vsurarum aliud quod cõsistat pondere, numero, & mensura: si quidem certum, non valet vltra legitimum modum: vt hic, & l. cum non frumentum, ſ. proxime: si autem incertum modum, tunc etiam vltra legitimum, & vltra centesimam, vt ĩ. l. proxi. & ſ. eo. l. si ea. & est ratio: quia in incertitudine se posuit, vt ff. de nau. fœ. l. periculi. nam potest esse ꝙ plus aut minus percipiet, quàm nũc credat, & hæc serua in rusticis & alijs. Secundo casu scilicet quando mutuauit quod est pondere, numero, & mensura, tunc si stipulatur vsuras, siue accessiones illius rei pro quantitate illa, vltra centesimã etiam potest stipulari: quia tanto minus poterit tunc valere, quòd non excedat, vnde ratione incertitudinis valet, vt innuitur in hac l. vt infra eod. l. oleo: sed in rusticis vsque ad octauam modij, vt hic. Sed iure nouo secundum Ioan. & Azo. & nos non solum in rusticis, & non solum in minorandis vsuris vel accessionibus, sed ex toto tolluntur vsuræ, vt in auth. de eccle. titu. §. j. colla. ix. vbi dicit seruandas regulas sanctorum quatuor conciliorum: sunt enim prohibitæ in Nicæno: vt xlvij. distinctio. cap. quoniam. Item si nulla lex diceret, adhuc non valerent, cum sint contra legem dei: & inferior non potest tollere legem superioris, vt ff. ad Trebel. l. ille à quo, §. tempestiuum, & de arb. l. nam magistratus. Item Christus ad Paulum dixit: Durũ est tibi cõtra stimulum calcitrare. Itẽ cõtra naturam est vt seruus tollat legem domini sui, vt ſ. de pact. l. seruus. non ergo stipulatio

Vsuræ quatenus stipulari liceat.

D

Vsuræ de iure ciuili sunt cõditæ & sublatæ.

Legem superioris inferior tollere non potest.

stipulatio non pignus, non iuramentum de his præstandis tenent, vt s. de legi. & constitu. l. non dubium, & pro hoc etiam facit multum, quia dicta l. Iustinian. in auth. de eccle. tit. est de suis vltimis. vnde iam quasi pœnituisse videtur de eo, quod permiserat eas. nam posteriora priorib. derogant: vt ff. de iure codi. l. diuus. §. licet, & de lega. j. si mihi & tibi. §. fi. nec obstat huic opinioni in authen. de vsu. nau. colla. ix. quæ est post illam de eccle. titu. & permittit vsuram: quia speciale est in nautico fœnore, in quo etiam iure veteri multa erat specialia, propter periculum quod subit creditor: & quod nudo pacto, & quod sine stipulatione debentur, vt ff. de nau. fœn. l. periculi, & j. eodem. l. eos. § j. Sed contra in authen. de eccle. titu. §. sin autem distulerint. Solut. ibi speciale dupliei fauore, scilicet vltimæ voluntatis, & in legato ad pias causas relicto.

Fœn' nautieũ multa habet specialia. aliàs, pœnitum.

S I ea lege.] CASVS. Mulier obligauit mihi vineam: & in vicem vsurarum conuenit vt reciperem vindemiam. si plus emolumenti consecutus sim ex fructibus, quàm etiam sit in vsura: an illud reuocari possit, quæritur? Dr quod non: quia poterat euenisse, quod nihil prouenisset: & tñ necesse haberet stare conuentioni, & propter incertum non erit retractanda. Vi.

XVII. Imp. Philippus A. Euxino.

SI ea lege possessionem mater tua apud creditorem suum obligauit, vt fructus in vicem vsurarũ consequeretur: obtentu maioris percepti emolumenti, propter incertum fructuum euentũ[1] rescindi placita non possunt.[a] B

Vsura indebita soluta prius sorte soluta, cum in sortem cedere non possint, vt indebita condicuntur. Bal.

XVIII. Idem A. Castori.

INdebitas[b] vsuras etiã si ante sortẽ solutę non fuerint, ac propterea minuere eã non potuerint,[c] sed post sortem redditam creditori fuerint datæ, exclusa veteris iuris[d] varietate, repeti posse perpensa ratione firmatum est.

Hæc lex est singularis. Oblatio debiti & consignatio ac depositio, tempore & loco congruo cursum vsurarum impedit: a periculo casus fortuiti liberat debitorem: pignora dissoluit: hypothecaria obstat: quod etiam in traiectitia pecunia seruatur: creditori verò parit actionem contra depositarium & quemlibet detẽtorem. sed si debitor depositum recuperauit, in veterem obligationem reincidit. hoc dicit. Bal. C

XIX. Idem A. Hyrenix.

ACceptam mutuo[e] sortem cum vsuris[f] licitis creditorib. post contestationem[g] offeras. at si non suscipiant: consignatã in publico depone, vt cursus legitimarum vsurarũ inhibeatur[h] (in hoc autem casu[i] publicum intelligi oportet, vel sacratissimas ædes, vel vbi competens iudex super ea re aditus deponi eas disposuerit) quo subsecuto, etiam

[a] Non possunt.] contrarium non postulaturus si modicum percepisset, vt j. de solu. l. cum pro pecunia, & hoc intelligit Io. quando dubitari poterat vtrum tantum perciperetur, an minus. quia consueuit quandoque minus, quã doque tantum accipi. cæterum si indubitabile videtur cõi opinione, etiam si aliter posset contingere: tamen rescindentur placita secundum Io. vt ar. j. de dona. l. sancimus. § fi. & arg. j. eo. l. oleo, & s. eo. l. si ea.

INdebitas.] CASVS. Mutuaui tibi x. nec conueni de vsuris. si soluisti, an eas, vt in indebitas repetere possis, quæritur? Respondeo, distinguitur: aut eas vsuras ante sortem soluisti, aut post. si ante, in sortem imputabuntur: si post, repetes per condict. indeb. Viuia.

[b] Indebitas.] vtroque iure.

[c] Non potuerint.] tunc enim solutæ minuerent sortem & sic non repeterentur, vt ff. de condi. indeb. l. si non sortem, in prin.

[d] Iuris.] quia non distinguitur soluat ante, vel post quo ad hoc: quia lucro creditori non cedunt ante, vel post soluantur: sed ante solutæ cedunt sorti, & postea sors soluta condicitur: sed post solutæ ipsæ eædem condicuntur: vt hic, & ff. de condict. inde. l. si non sortem, in prin. Item non refert sit pro eis pignus obligatum vel non: & hoc quando vtroque casu sunt indebitæ. si autem nullo pacto sunt debitæ, tunc retinentur, vt supra eo. l. quamuis. j. & l. per retentionẽ, & j. e. l. si vsuras, & l. pignorib. & ff. de sol. l. in his. §. imperator, & l. creditor. §. cũ de sorte.

ACceptam.] CASVS. Mutuaui tibi v. sub vsuris accepto pignore: obtulisti sortem mihi, sed nolui recipere, vt cursus vsurarum non inhiberetur. quæritur qualiter tibi succurratur? Dicitur quòd consignabis & depones in publicum locum, puta in ædem sacram: & ex tunc periculum erit mei creditoris, & ius pignoris soluetur, & non teneberis. & hoc in prima. Et idem de traiectitia pecunia obseruabitur. & hoc in secunda. Qua autem actione persequi possim pecuniam à depositario, vel à debitore? dicit in fine, quod actione vtili: sed nõ aperit quæ actio illa sit: tu dic depositi vel in rem. Viuianus.

[e] Acceptam mutuo] idem in omni debito, quod potest consignari. secus in eo quod consignari non potest, vt j. de donat. ante nup. authẽ. dos data. Quid ergo faciet debitor speciei, quæ consignari non potest? Respon. offerat. Et si quidem res oblata postea pereat, si est in specie: iure ipso debitor liberatur. si in genere, per exceptionem secundum Ioan. vt ff. de solut. l. qui decem, in princ.

[f] Cum vsuris.] hoc ideo, quia totum debitum debet offerre, vt cursum vsurarum inhibeat: vt hic, & ff. eod. l. tutor. §. Lucius. nisi in tribus casibus. Primus quando hoc actum est, vt ff. eo. l. tutor. § Lucius. Secundus, quando non est liquidum, vt ff. si cer. pet. l. quidam. Tertius in libertate, vt ff. de sta. lib. l. cum hæres. §. item si decem.

Solutionẽ particularem quandoque tenetur quis recipere.

[g] Post contestationem] id est post testium vocationẽ, & denunciationem: sicut & alibi. ff. de leg. & consti. l. fi. & s. eo. l. 2. & hoc congruo loco & tempore, vt ff. de solut. l. si soluturus, & de verb. obl. l. qui Romæ, & j. de sol. l. obsignatione § sed ita demum.

[h] Inhibeatur.] quid mirũ ipso enim iure omnis obligatio tolli videtur, vt j. de solu. l. obsignatione, & si mandã. l. qui mutuam. §. j. nec obstat quod non fit directum dominium creditoris: vnde non datur ei directa rei vendicatio, sed vtilis, vt j. in fi. huius l. nam nihilo minus ipso iure est debitor liberatus: sicut & hæres cedendo actionem legatario nominis, liberatur ab actione ex testamento, non tamen a se separari potest actio ex toto. ff. pro socio l. 3. in princ. & de pecu. l. quid ergo, idem in muliere, quæ fundum in dotem promisit. nam dando cum liberatur: licet domina remaneat secundum quosdam: vt j. de iure do. l. in rebus, idem in eo qui soluit illi procuratori à quo est reuocatum mandatum. nam liberatur, licet non efficiatur dominus pecuniæ creditor, vt ff. de sol. l. vero procuratori. §. sed & si quis mandauerit, & l. cum quis. §. si debitorem. sed B. dixit dominium transire in dominum propter præcedens mandatum. Vel dicas non ipso iure, sed per exceptionem tolli, vt in si. l. dices. Item hoc verum siue vsuræ per stipulationem siue officio iudicis debeantur. Sed quidam dicunt vt loc tunc sola oblatione tolli: quod reproba, vt s. eo. l. 2. & l. ex prædiis. Item hoc etiam in currentibus. nam quę nõdum[k] cœperunt currere, etiam sola oblatione tolluntur, vt s. eo. l. si per te. D

Vsurę quę cœperunt currere, ñ tolluntur sola oblatione. Oblatio sola debiti, an inducat pignoratitiã actionem.

[i] In hoc autem casu.] bene hoc casu dicit. nam aliàs aliter

periculo [a] debitor liberabitur, & ius pignorum tolletur: [b] cum Seruiana [c] etiam actio manifeste declaret pignoris inhiberi persecutionem, vel solutis pecunijs, vel si per creditorē steterit quo minus soluantur. [d] Quod et in traiectitijs [e] seruari oportet: creditori scilicet actione vtili [f] ad exactionem earum non aduersus debitorem, nisi fortè eas receperit, [g] sed contra depositarium, [h] vel ipsas cō petente pecunias. [i]

Mandator & fideiussor conuenti vltra legitimum modum vsurarum, sunt ipso iure tuti: sicut reus principalis. h. d. Bal.

XX. Idem A. Ælio.

CONstitutionibus sacris, quæ vltra certū modum vsuras fœnebris pecuniæ exigi prohibent, mandatoribus etiam vel fideiussoribus subuentū est: quibus [k] quasi [l] mandator, vel fideiussor conuentus vti potes. [m]

Simpliciter solutum cedit in debitum vsurarum. h. d. Bal. Vel sic: Simpliciter solutum creditore nolente, cedit in debitum vsurarū, sed prius in vsuram, quam in sortem. h. d. Salic.

XXI. Idem A.

SI vsuras præstari pignore dato conuenerat: [n] & incontinenti [o] numeratione facta, postea vel ante, propter quod debitum solutionē feceras, non designasti: habuit creditor in vsuras tibi accepto ferendæ solutæ quantitatis facultatem. [p]

Pignus obligatū pro sorte & vsuris, potest pro vtroque debito retineri: sed pignus obligatum pro sorte tantum, non potest retineri pro pœna. h. d. Bal. & Salic.

XXII. Idem A. Carino.

PIgnoribus quidem interuenientibus, vsuræ quæ sine stipulatione peti non poterant, pacto [q] retineri possunt.

¶ Verum [r] hoc iure constituto, cū huiusmodi nullo interposito pacto [s] tantummodo certæ summæ

---

teraccipitur publici nomen: vt ff. ne quid in loco publ. l. 2. §. publici, & aliter instit. de rerum diuisio. §. j.

a Periculo.] omnimodo: sed sola oblatio liberat secundum distinctionem quam in prin. legis dixi.

b Tolletur.] vt ff. quibus mo. pig. vel hypo. sol. l. item liberatur. §. qui paratus, & l. Paulus. §. j. Si quæris an inducat pignoratitiam actionem sola oblatio? distinguitur an fiat in iudicio, & tunc agit pignoratitia? an non, & tunc non: licet possit debitor creditorem petentē repellere, vt ff. de pig. ac. l. si rem alienam, §. fin. & d. l. item liberatur. §. j.

c Cum Seruiana.] id est quasi Seruiana, quæ hypothecaria vocatur: vt insti. de actio. §. item Seruiana.

d Soluantur.] vt ff. de pigno. act. l. aliena. §. fi. & d. l. item liberatur. §. j & j. de lui. pig. l. fin. & j. de pig. l. si dominium, & l. creditor.

e In traiectitijs.] vt debitor offerendo, consignando, & deponendo liberetur, de quibus dices, j. tit. j. l. j.

f Actione vtili.] depositi, vel in rem, & sic non est in eum translatum dominium directum.

g Eas receperit.] & hoc casu loquitur ff. eo. l. debitor, in fin. sed qua actione tūc ipse conuenitur? Primo non: quia sublata est ipso iure. vnde in perpetuum, &c. vt ff. de sol. l. qui res, §. aream, & ff. depositi l. j. §. satisdatione. Respon. vtili in rem, vel ad exhibendum sicut quilibet alius, vt subijcit. Vel dic etiam prima conueniri, & fingitur non facta depositio, cum non durauerit, vt ff. de in rem ver. l. si pro patre. §. versum. Vel tertio dicas tolli per exceptionem, quæ exceptio fit inefficax cum debitor recipit pecuniam.

h Sed contra depositarium.] vtili depositi.

i Pecunias.] id est possidentem pecunias vtili in rem. collige ergo ex prædictis oblationem & consignationē, & depositionem ipso iure, vel per exceptionem tollere omnem obligationem: at depositio sola nihil, vt supra eo. l. 2. in fi. nisi cum non est cui offeratur, vt s. eod. l. si creditrici, in fi. Item oblatio sola vsuras futuras impedit, item pœnam committendam impedit, vt supra eod. l. si si per te, & ff. de arbi. l. Celsus, in fin. non illas quæ cœperant currere, vt ff. de administr. tute. l. tutor pro pupillo. §. j. Item sola oblatio tollit pignus, vt dixi. Item interitum facit esse creditoris, vt ff. de verb. obl. l. si seruum. §. sequitur. Item in duobus casibus sola oblatio liberat debitorem à debito, vt j. de cond. inser. l. fi. & j. de susce. & ar. l. j. lib. x. Sed quare sola oblatio non tollit cursum vsurarum inchoatarum, & tamen facit transire interitum? Respon. non possunt consignari & deponi illa super quibus tractamus de interitu: & ideo sufficit oblatio. Itē & si quandoque possunt, tamen in vsura est sola oblatio. cū vero dicimus de interitu, est oblatio, & sequitur interitus. nam & in pecunia si sequatur interitus, non tenetur debitor, vt ff. de sol. l. qui decem, in prin.

Oblatio sola debiti qd operetur.

CONstitutionibus.] CASVS. Si mihi mutuasti x. & vsuras vltra legitimum modum stipuleris: non solū mihi, sed & fideiussori meo subuenietur. Viuianus.

k Quibus.] scilicet constitutionibus. & facit. s. de non num. pecu. l. tam mandatori, & j. eod. l. eos, in prin. & ff. de excep. l. omnes.

l Quasi.] pro certe.

m Vti potes.] vt j. de solu. l. j. Sed contra, ff. eo. l. j. vbi dicitur, quod pronior solutio intelligēda est.

SI vsuras.] CASVS. Mutuaui decem sub vsuris accepto pignore, quinque soluisti, nec in quam causam reciperentur illa v. dictum est. dicitur quòd creditor habet electionem computandi in vsuras. Viuian.

n Conuenerat.] per stipulationem. Vel dic, nudo pacto, sed dictum erat, quòd pignus pro eis teneretur: alioquin solo pacto promissæ sine pignore, si soluantur sine designatione, in sortem tantum debet eligere creditor, ut ff. de sol. l. in his. §. imperator, & l. Paulus, respon. non ideo. §. j.

o Incontinenti.] quæ enim incontinenti fiunt, inesse uidentur &c. ut hic, & ff. si cert. pet. l. lecta, & s. de pac. l. petens.

p Facultatem.] ut & j. de solu. l. j. & ff. de pig. act. l. cum & sortis, imò uidetur etiam in grauius debitum, & sic in sortem, ut ff. de solu. l. 1. 2. & 3. Solu. secundum quosdam grauius debitum est usura: quia magis inuite quis soluit, quod ad se non peruenit. quod non placet: nam & cum quis suo nomine debet, item & fideiussorio nomine, si soluit, indistincte uidetur solutum in duriorem causam, & durius est quod suo nomine, quàm quod alieno, ut ff. de solu. l. & magis. Dic ergo ibi loqui cū ex pluribus causis est debitor. hic cum ex vna partim principaliter, partim accessorie. Accur.

PIgnoribus.] CASVS. Mutuaui tibi decem, & obligasti pignus, & actum est ut pro usuris pignus teneatur. si eas solēniter stipulatus non sum, vsuras legitimas petere non possum, puta non conuentas per stipulationem: habeo tamen retentionem pignoris pro eis. & hoc in prima. Si uero dictum non erat quod pignus pro eis teneretur, nihil amplius sorte petere possum: nec habeo retētionem pignoris, sed ad restitutionem pignoris cōpellēdus sum. & hoc in secunda. Viuia.

q Pacto.] i. ratione vel nomine pignoris possunt, cum hoc dictum est ut pignus pro eis usuris teneatur, ut hic, & s. eo. l. per retentionem.

r Verum.] lege ita: Hoc. s. est uerum iure constituto iādudum. s. in d. l. per retentionem, & ff. de pig. l. grege. §. fina. &c.

Ibi uide Sali.

s Pacto.] ut per pignoris retentionem possint seruari.

Conue-

a Conuenisse.] nudo pacto, cum sine stipulatione peti non possit, sic nec vsura, vt ĩ. eo. l. quamuis. j.
b Amplius potest.] s. sorte.
c Solutionem.] id est restitutionem.

praestari poenam conuenisse [a] proponas: nec peti nec retineri quicquam amplius [*] potest, [b] & ad pignoris solutionem [c] vrgeri te disciplina iuris perspicis.

Non consideratur quod casualiter contingit: & illud quod habet in se potentiam plus, vel minus, non dicitur excedere modum. h. d. Bal. Vel sic: Ratione incertitudinis conceditur, quod alias non concederetur. h. d. Sali.

B

XXIII. Idem A. Iasoni.

OLeo quidem, vel quibuscunque fructibus mutuo datis, [d] incerti pretij ratio additamenta vsurarum eiusdem materiae suasit admitti.

Mater gerens negotia filij, tenetur ad vsuras pecuniae quam administrauit. h. d. Bal. vel quam potuit: foenerare. Salic.

XXIIII. Idem A. Glanciae.

SI mater tua maior annis constituta, negotia quę ad te pertinent, gessérit: cum omnem diligentiam [e] praestare debeat: vsuras pecuniae tuae quam administrasse fuerit comprobata, [f] praestare compelli potest.

Species aestimata recipit vsuras. hoc dicit. Bal. Vel sic: Species potest dari aestimata, vt eius aestimatio conuertatur in mutuum: & tunc creditor potest stipulari vsuram. h. d. Sali.

OLeo quidem.] CASVS. Mutuaui tibi oleum, vt tantundem cum accessione in eadem mensura in fine anni redderes. an valeat talis conuentio, quaeritur? Dicitur, quod sic: licet haec accessio excedat legitimũ modum vsurarum. & hoc ratione incerti precij & incerti euitus introductũ est.
d Mutuo datis.] ita vt tantundem olei cum accessione in eadem materia reddatur vsque ad legitimum modum. Idem etiam si fiat solutio in pecunia. & valebit etiam vsque ad legitimum modum vsque ad duplum propter incertitudinẽ. nam poterit esse, quod longe minus valebit tunc oleum, vel longe plus quàm nunc. & facit. s. eod. l. frumenti.

SI mater.] CASVS. Mater tua gerens negotia tua, pecuniam tuam foenori non dedit: si dare consueuisti, & nõ dedit, tenebitur. Vi.
e Diligentiam.] regulariter, vt ĩ. de neg. gest. l. tutori.
f Comprobata.] si & ipse dominus consueuerit foenerare, vt ff. eo. l. qui semisses. § tũ. Item hoc si potuerit foenerare. Item praestat etiam sic periculum nominum, nisi subito suas substantias amiserint, vt ff. de nego. gest. at qui natura. §. fin. & l. litis. §. j. Accursius.

[*] al. posse.

PRo auro.] CASVS. Volebam à te recipere x. mutuo: non habebas: sed aurum aestimatum dedisti, & conuenit vt aestimationem cum vsuris redderem. an valeat haec conuentio, & debeantur vsurae, quaeritur? respõ. quòd sic. & hoc dicit Imperator, vt solui & promitti possint vsurae.

D

g Pro auro, & argento.] his aestimatis omnibus, quae cõsistunt pondere, numero, vel mensura.
h Et veste.] aestimatis datis, vt reddatur aestimatio, vt & ĩ. si cer. pet. l. si pro mutua. nam specierum non praestatur vsura, nisi in casibus, vt ff. eod. l. in fideicommissi, in fi. l. cum quidam. §. fi. & de petit. haered. haeres furiosi. §. fin. vel forte etiam si in illis casibus fuerint species aestimatę, arg. ĩ. de secund. nup. l. hac edictali. §. his illud.

POs.] Mutuaui tibi decem: pignus obligasti: stetisti per triginta an. vel quadraginta, quòd nec soluisti sortem, nec vsuras, nec pignus petij: certum est quòd condictio certi ex mutuo, sublata est spacio tri-

A

ginta ann. sed nunquid petitio vsurarum similiter sit sublata, quaeritur? Respon. videbatur, quòd non, nisi vsurarum illarum, quas potui petijsse, iam elapsum sit spacium triginta ann. nec petij, puta si vsuras primi anni, & secundi nolui petere: sed vsuras sequentium annorum petij, quia eis nondum praescribitur per triginta ann. nunquid possim petere? Ad hoc respon. quòd non, quia extincta est accessoria de vsuris, actione principali de mutuo extincta. & hoc in prima. In secunda dicit, quod illustres, & qui super eos sunt, possunt stipulari vsuras vsque ad tertiam cẽtesimae: vtputa sors est in xij. vsura annalis erit quatuor: mercatores possunt stipulari vsque ad bessem cẽtesimae: qui si mutuarunt triginta suo periculo, possunt stipulari centesimam, quae aequipatatur sorti in anum: & hoc ideo est, quia pecunia talis periculo mutuantis est, puta cũ quis stipulatur decem pro libra. Alij possunt stipulari vsque ad mediam centesimae: quia si mutuaui. xx. possum stipulari. x. creditores non debent detrahere de sorte. & hoc in tertia. Item per interpositas personas nõ debent maiores vsuras stipulari. & hoc in quarta. vnde ista lex tota loquitur cũ non mutuatur agricolae: secus si mutuaretur agricolae: vt in authen. ad haec.

XXV. Imp. Constanti. A. ad populum.

PRo auro & argento [g] & veste [h] facto chirographo licitas solui vel promitti vsuras iussimus.

Ista lex est notabilis: & licet sit correcta inquantum permittit vsuras tamen bene notabilia extrahuntur ex ea. & principium hoc dicit in summa. Debitor tutus praescriptione in principali debito, vel re principali, est etiam tutus in vsuris cum fructibus. h. d. vsque ad § super. Bal.

XXVI. Imp. Iustinian. A. Mennae P. P.

EOs [i] qui principali actione per exceptionem triginta, vel quadraginta annorum, siue personali siue hypothecaria ceciderunt: iubemus nõ posse super vsuris, vel fructibus praeteriti temporis aliquam mouere quaestionẽ, dicendo ex hisdem temporibus eas velle sibi persolui, quae nõ ad triginta, uel quadraginta [k] praeteritos annos referuntur, afferendo singulis annis earum actiones nasci. principali enim actione [*] non subsistẽte, satis superuacuum [l] est super usuris, vel fructibus adhuc iudicẽ cognoscere.

C

[*] Gl. vlt. l. c. si diligẽti, in me. extra, de foro cõpe. inducit hanc l. in ar. quod sublato principali tollit accessoriũ.

i Eos.] scilicet iubemus.
k Vel quadraginta.] hoc refertur ad hypothecariam, vel etiam ad personalem, tacta in ea contestatione litis, vt infra, de praescript. triginta ann. l. fin. Sed quid si hypothecaria sit sublata decem, vel viginti annis? quare non agit pro vsura, cum principalis obligatio duret: vt in contrario casu, vt infra, de luit. pign. l. intelligere? Respond. Ioan. hoc verum, cum pro vsura pignora teneantur. Vel intellige hanc l. quando praescriptione quadraginta annorum tollitur hypothecaria. Item cur tollitur accessoria obligatio vsurarum per aliam accessoriam sublatam, immo (vt dicam verius) principalis, scilicet vsurarum petitio, quae est principalis quo ad pignus quod pro eis tenetur? Respond. haec sola ratio non est sufficiens, sed eam adiuuat: quia ex stipulatione agenti ad vsuram, obstat praescriptio triginta ann. quae responsio valet, cum triginta ann. vel quadraginta ann. tollitur hypothecaria.
l Superuacuum est.] vt ff. de ar. iu. l. cum principalis, & ff. de

ff. de pecu. leg. l. nam quæ, & infra, de præscr. xxx. ann. l. A si quis emptionis. §. fi. Sed contra infra in prædicto titu. l. cum notissimi. §. in his etiam, ubi dicit, ex initio cuiuscunque anni incipere præscriptionem. Sol. hic odio usurarum. uel uerius, ut ibi. Item contra infra de lult. pign. l. intelligere. Solut. de alio accessorio ibi: & de alio hic. Item distingue hic, an usuræ debentur iudicis officio ? & tunc siue tollatur principalis præscriptione, ut hic: siue per sententiam, ut supra eod. l. in bonæ fidei, & infra depositi. l. 4. siue solutione: tollitur semper accessoria: ut ff. de eo quod certo loco. l. centum, & l. fin. si autem stipulatione, tunc etiam si principalis per pręscriptionem tollitur: & accessoria, ut hic. secus si per sententiam, uel solutionem sortis, ut dict. l. centum Capuæ.

Vsuræ an tollantur principali obligatione sublata.

Modus vsurarum hic taxatur: & non valet consuetudo quæ vlteriores vsuras permitteret: & fœneratores non possunt aliquo prætextu fraudare taxationem huius legis. nec per interpositam personam circunuenire. Et si dubitatur an persona sit interposita necne, defertur iuramentum purgationis h. d. notanter vsque ad fin. Bal. Vel sic: Modus vsurarum hic taxatur secundum varietatem personarum: nec consuetudo, vel conuentio contraria est seruanda: & si dubitetur an in fraudem persona sit interposita vel non, ad sacramentum purgationis recurritur. Salic. B

Super vsurarũ vero quãtitate etiam generalem a sanctionem facere necessariũ esse duximus, veterem duram & grauissimam earum molem ad mediocritatem deducentes. Ideoq; iubemus illustrib. quidem personis, siue eas præcedẽtibus, b minime licere vltra tertiam c partem centesimæ, vsurarum nomine in quocunq; contractu uili vel maximo stipulari. C

Illos vero qui ergasterijs d præsunt, vel aliquã licitam negociationẽ gerunt, vsq; ad bessem centesimæ vsurarũ nomine in quocunq; contractu e suã stipulationem moderari: In traiectitijs autem cõtractibus, vel specierum e fœnori dationib. vsque ad centesimam tantummodo licere stipulari, nec eam excedere, licet veteribus D legibus hoc erat concessum.

Cæteros autem omnes homines dimidiam tantummodo centesimæ vsurarum nomine f posse stipulari: & eam quãtitatem vsurarũ etiam in alijs omnibus casibus nullo modo ampliari, in quibus citra stipulationem exigi vsuræ solent: g nec liceat iudici memoratam augere taxationem occasione consuetudinis h in regione obtinentis.

Si quis autem aliquid cõtra modum huius fecerit constitutionis, nullam penitus de superfluo i hẽat actionem: sed & si acceperit, in sortem hoc imputare compelletur, k interdicta licentia creditoribus ex pecunijs fœnori dãdis aliquid detrahere, vel retinere siliquarum l nomine, vel sportularũ, m vel alterius cuiuscunque causæ gratia. Nam si quid huiusmodi factum fuerit: principale debitum ab initio ea quantitate minuetur, vt tam ipsa minuenda pars, quàm usurę eius exigi prohibeantur.

Machinationes etiam creditorum qui ex hac lege prohibiti maiores vsuras stipulari, alios medios subijciunt quibus hoc nõ ita interdictum est, n resecantes: iubemus si quid tale fuerit attentatum, ita vsuras computari, vt necesse esset, tanquam si ipse qui alium interposuit, fuisset stipulatus. in quo casu sacramẽti o †

a Etiam generalẽ.] non solum singula exponere.

b Præcedentibus.] vt superillustribus. vel dic illustres, qui tantum dignitatem habent, sed si administrationem habẽt: tunc dicuntur eos præcedere. Et not. materiam huius l. comprehendi in his versibus:

Distant illustres stipulari posse trientes.
Et mercatores sibi possunt quærere besses.
Quærere semisses possunt cõmuniter omnes.
In traiectitijs viret centesima summa.

Vsurarum taxatio qualis esse debet.

Vsuræ specierum cognitio.

a In scriptis nris exemp. totum hoc, vsu. no. in quocũ. cõtractu, nõ habetur.

c Tertiam partem centesimæ.] sors est duodecim, vsura sit in anno quatuor. sed & si octo, tunc est bessis. si ęquiparatur sorti, tunc est centesima.

d Ergasterijs.] id est stationibus. ab erga, quod est opera, & ste son quod est statio, vt supra, de episcop. & cleric. l. 2.

Ergasterium quid sit.

e Vel specierum.] datarum æstimatarum, vel pone exemplum, vt supra eod. l. oleo. Et dic specierum datarum, vt traijciantur, item etiam est traiectitia, vt si piscatori detur pecunia in apparatum: vel athletæ, vt se exerceat, vt ff. de nau. fœ. l. periculi. Nota ergo quatuor casibus vsuram centesimam præstari in traiectitia vel quasi: vt hic. Item in accessione frumenti, vel vini, vel hordei, vt supra, eod. l. frumenti. Item post tempus quadrimestre, vt infra, de vsur. rei iud. l. fin. Item in pupillari pecunia eis accepta. ff. de neg. gest. l. qui sine. Item in quinto, vt ff. pro soc. l. cum duobus. §. j. & j. de ædi. pri. l. si vt proponis. Item in texto vt supra, eod. si ea. Item no. quòd quando que lex statuit alium certum modum extra generalitatem quæ hic est, vt semisses, vt j. de his quib. vt indig. l. j. in fin. Item quartam centesimæ, vt auth. hoc ius porrectum est. s. de sacrosan. eccle. Item in agricolis siliquam, vt supra eo. auth. ad hæc.

Vsura centesima est in multis casib. præstanda.

f Vsurarum nomine.] etiã fiscus, vt j. de vsu. fis. l. fi. lib. x.

g Exigi solent.] vt in bonæ fidei iudicijs, vt s. eo. l. in bonæ fidei. vel in legatis, & fideicommissis, vt s. in qui. ca. in integ. resti. non est necess. in minorum. Vel dic, vt s. eo. l. frumenti, & ff. eod. l. etiam. H.

h Consuetudinis.] vt & j. quæ sit lon. cõsue. l. 2. Hoc verũ nisi iurauerit sequi cõsuetudinem: quod non placet, vt s. de legi. & consti. l. non dubium. Sed minui possunt occasione consuetudinis. † Item vbi simpliciter vsuræ legitimæ sunt promissæ, debentur leuiores quæ in ciuitate frequentantur, vt ff. de admin. tut. l. tutor qui. §. ex cæteris, licet sit arg. contra. ff. eod. l. quod in stipulatione.

† Idẽ Sal. sentiens ad not. in cle. j. extra de vsur.

i De superfluo.] no. vtile non vitiari per inutile.

k Compelletur.] vt & ff. de cond. indeb. l. si non sortem, in princi. & facit. ff. e. l. vsuras, & l. placuit, & l. Caius, & l. j. in princ.

l Siliquarum.] id est certum nummorum numerum, vt vnum piscem emat, & cum sua familia gaudeat.

m Vel sportularum.] quas forte, vt dicunt quidam, dabunt executoribus pro hac pecunia petenda: vel tabellionibus pro cautione scribenda.

n Interdictum est.] nam quidam possunt maiores stipulari, quàm alij, vt supra, ea. l. §. super. Fit ergo hic fraus de persona ad personam. & facit ad hoc. ff. de legi. & senatusconsul. l. contra legem, & ff. de auctor. tutor. l. pupillus. §. fin.

o Sacramenti.] nota vt dixi supra, de his qui ad eccle. confu.

† Not. hic Sali. quod propter difficultatem probationũ venit ad iuramẽtũ purgationis. & est arg. quod valet cõstitutio episcopi admittẽs facilẽ probationem in probando aliquẽ vsurarium.

consu.l.præsenti.§.sicubi, sed hodie non valent, vt dixi supra eo.authen.ad hæc.

D E vsuris.] CASVS. Lex superior proxima in futuris non præteritis negotijs locum habet, vt si aliqs ante legem istam stipulatus est vltra modum taxatum, præcedens lex vires habet, & secundum eam fiet exactio. & hoc in prima. In secunda dicit, quod nullus debet stipulari vltra duplum sortis: sicut olim fieri consueuit: nec pignora quorum occasione cōsuetum erat olim vltra duplum stipulari, nullo modo hodie procedant, nec vltra duplum teneātur. & hoc in secunda. Hæc quæ dicta sunt, sunt obseruanda in bonæ fidei cōtractibus: & in alijs quibus vsuræ debentur, vel exiguntur. & hoc in tertia. Viuia.

a Statuimus.] supra l.proxima.

b Exacturos.] & sic legitimum modum excedat: & sic in parte seruatur, & in parte non. & ponit exēplum. ff. de legib. & senatuscons. l. cum lex.

c Exigi.] per retentionem pignoris.

d Censemus.] vt & ff. manda. l. precij, & facit supra l. proxi.

V T nullo.] CASVS. Vt vsura vsurarum non exigatur, veteribus legibus fuerat constitutum, sed non ad plenum, quia olim si mutuaui decem, poteram redigere vsuras in sortem: puta sors erat x. vsura v. poteram redigere in sortem x. & v. & ita essent xv. & illorum xv. poteram stipulari vsuras, sed hoc erat obseruare verba, & non sensum: ideo statuit imperator, vt nullo modo vsura præteriti, vel futuri temporis in sortem redigatur, sed maneat vsura semp vsura: nec sors incremētum vsurarum suscipiat, sed sorti tātum accedat vsurarum incrementum.

e Constitutum fuerat.] vt & ff. eod l. placuit, & de con-

* eandem fluxit.

† cōtractibus.

etiam illationem locū habere sancimus.

Lex noua trahitur ad præterita quatenus pendet de futuro: non quatenus robur & perfectionem recepit pro tempore præterito. h.d. Bal.

XXVII. Idem A. Menæ præfecto prætorio.

D E vsuris, quarum modū iam statuimus,[a] prauam quorundam interpretationē penitus remouentes, iubemus etiam eos qui ante eandem sanctionem ampliores, quàm statutæ sunt, vsuras stipulati sunt, ad modū eadem sanctione taxatum ex tempore lationis eius suas moderari actiones: scilicet illius temporis, quod ante eam defluxit* legem, pro tenore stipulationis vsuras exacturos.[b]

¶ Cursum insuper vsurarum vltra duplum minimè procedere cōcedimus, nec si pignora quędam pro debito creditori data sint, quorum occasione quędā veteres leges & vltra duplum vsuras exigi[c] permittebant. quod & in bonæ fidei iudicijs, cæterisq; omnibus casibus † in quibus vsuræ exiguntur, seruari censemus.[d]

Vsura in sortem conuerti non potest & leges non imponuntur verbis, sed rebus. hoc dicit. Bald. Vel sic: Sicut vsura vsurarum non potest exigi, ita nec in sortem singulis annis imputari, alias lex esset imposita verbis, & non rebus. hoc dicit. Bal.

XXVIII. Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

V T nullo modo vsuræ vsurarum à debitoribus exigantur, veteribus quidem legibus constitutum[e] fuerat, sed non perfectissimè cautū. Si enim vsuras in sortem redigere fuerat concessum, & toti summæ vsuras stipulari: quæ differentia erat debitoribus, à quibus reuera vsurarum vsuræ exigebantur? Hoc certè erat non rebus, sed verbis tantummodo legem ponere.[f]

¶ Quapropter hac apertissima lege definimus nullo modo licere cuiquam vsuras præteriti temporis, vel futuri in sortem redigere, & earum iterum vsuras stipulari. Sed & si hoc fuerit subsecutum: vsuras quidē semper vsuras manere, & nullum vsurarum aliarum incrementum sentire: sorti aūt antiquæ tantūmō incremētū vsurarū accedere.

TITVLVS XXXIII. DE NAVTICO fœnore.

Pro tempore quo creditor suscepit periculum traiectitia pecunia, vsura centesima debetur: pro tempore sequenti communis. hoc dicit cum glo. Sal. Vel sic: Eatenus veniunt vsuræ centesimæ pro pecunia traiectitia, quatenus durat suspicio periculi maris apud creditorem: quod est quousque nauis peruenerit ad portum: quo casu cessant cōes vsuræ, & debentur centesima. postea vero veniunt communes, & non centesimæ. & idem si creditor non suscepit in se periculū. h. d. cum l. seq secundum Pau. de Cast.

I. Impp. Dio. [illegible]

T Raiectitiā pecuniam, quæ periculo creditoris datur, tamdiu liberam esse ab obseruatione communium[g] vsurarum, quamdiu nauis ad portum appulerit,[h] manifestū est.

A iure communi non receditur nisi pactum in contrarium reperiatur. ius autem commune continet l. incendium, supra si certum peta. quod ergo in contractu non dicitur, pro non intellecto censetur. h.d. secundum Bald. Vel sic: Pecunia nauticæ debitoris est periculum, nisi aliud fuerit conuentū, hoc dicit. Salic.

II. [illegible]

C Vm dicas te pecuniā ea lege dedisse, vt in

dict. indebi. l. si non sortem, in prin. & supra ex qui. cau. infra. itro. l. improbum.

f Ponere.] quod esse non debet: vt infra communia de leg. l. 2. in fin. vt scilicet vsuræ præteritæ, vel futuræ pariant vsuras, vt & infra, de vsur. rei iudi l. fin. Sed si vsura præterita sit oblata in præsentia, & postea ex causa mutui concessa, ualet. nam duo actus credūtur interuenire, ut ff. si certum petat. l. singularia.

DE NAVTICO fœnore.

Nautica vel traiectitia dicitur pecunia, quæ traditur vt traijciatur. & cum creditor suscepit periculū: & cum centesimam vsuram creditori stipulari permittitur: tamque præstabit debitor, quoad periculum suscipit creditor, & ex quo nauem nauigare conuenit. vt ff. eod. l. 1. & l. periculi, & infra l. 1. & l. fin.

ADDITIO. *Aduertas hic, quòd etiam iste modus fœnerandi, licet creditor suscipiat in se periculum pecuniæ, est de iure canonico prohibitus, vt in c. nauiganti. & resp. extra. de vsuris.*

Pecunia nautica quid dicatur.

T Raiectitiam.] CASVS. Si pecuniam traiectitiā ultra mare uehendam mihi credidisti tuo periculo, & usuram centesimam stipulatus es: tandiu debebuntur usuræ centesimæ, quousq; nauis appulerit ad portum: tunc enim cessat tempestas maris, qua cessāte cessant centesimæ, & tūc incipit esse meo periculo, & cōis usura debebitur. Viuia.

g Communium usurarum.] sed nō centesimarum.

h Appulerit.] si eousque ad se periculū creditor suscepit, & exinde communis præstatur usura, si pecunia non fuerat soluta seruo sequenti eius gratia, uel consignata non fuerit, ut ff. e. l. 4. Accur.

C Vm dicas.] CASVS. Si pecuniā mihi

mihi mutuasti, vt tibi redderetur in ciuitate Hierusalem, A & conuenit, vt esset periculo mei debitoris, quæ vsuræ præstari debeant, quæritur? Respondet quod vltra legitimum modum non exigentur. Quis erit ille modus, habes .s. tit. j. l. eos. §. super. Viuianus.

...sacra vrbe [a] tibi restituere retur, nec incertum periculum, quod ex nauigatione maris metui solet, ad te pertinuisse profitearis: [b] nó ē dubiū, pecuniæ creditæ vltra licitum [c] modum te vsuras exigere nó posse.

Ista lex est multum notabilis. Qui suscipit in se periculum nauigationis intelligitur in se suscipere periculum fortunæ, non culpa debitoris: hoc dicit. Bald.

III. Iidem AA. Iuniæ.

CVm proponas te nauticum fœnus ea conditione dedisse, vt post nauigium quod in Africam dirigi debitor asseuerabat, in Salonitanorum portum naue delata, fœnebris pecunia tibi redderet, ita vt nauigij duntaxat quod in Africam destinabatur, periculum susceperis: perq; id vitium debitoris nec loco quidem nauigij seruato, illicitis cōparatis mercibus, [d] ea quæ [e] nauis cōtinebat, fiscum occupasse: amissarum mercium detrimentum, quod non ex marinæ tempestatis [f] discrimine, sed ex præcipiti auaritia, & inciuili debitoris audacia accidisse asseueratur, asscribi tibi iuris publici rō nó permittit. [g] C

a In sacra vrbe.] Hierusalem, vel Romę.

b Profitearis.] vnde communi iure est periculo debitoris, vt supra si certū peta. l. incendium.

c Licitum.] quid liceret, habes supra, tit. j. l. eos. §. super.

CVm proponas te.] CASVS. Si mihi pecuniam mutuasti, periculum quousque nauis in Africam veniret, & in portu Salonitanorum vbi deferebatur, pecunia solueretur, qui portus est in Africa, in te suscepisti: & vsuras stipulatus es centesimas: an si antequam nauis ad locum destinatum peruenisset, propter illicitas merces quas vehebam, nauis confiscatur, periculum pecuniæ amissæ ad te pertinere debeat, quæritur? Dicitur quod non: quia pecunia non ex discrimine tempestatis maris amissa est, sed propter illicitas merces, & sic propter delictū meum: vnde sicut si nauis salua ad portum veniret, tu teneris. Viuianus.

d Mercibus.] vt atramento (alias ornamento) regali, vel vestibus imperialibus, vel similibus. nam tunc nauis cū mercibus confiscatur, vt ff. de publi. l. cotem. §. dominus, & §. illicitarum.

e Quæ.] scilicet illicita.

f Tempestas.] ex qua sola periculum suscepisti.

g Nó permittit.] culpa enim debitoris præcessit casum, vt & ff. commo. l. si vt certo. § interdum.

TRaiectitiæ.] CASVS. Si pecuniam traiectitiam vsque ad certū locum mutuasti, & tuo periculo: quousque nauis ad locum destinatum peruenerit, periculo tuo erit & hoc si conuenit, vt periculo tui creditoris esset: alioquin si non conuenit, periculo mei debitoris erit: nec g casum naufragij liberor.

h Ad debitorem.] vt dixi in rubrica huius tituli.

i Non pertinet.] vt .s. si cer. pet. l. incendium.

k Conuentione.] id est si non conuenerit, vt periculum subiret creditor, & ad hoc in stit. quibus modis re contra. ob. §. 2. & supra, si certum pet. l. incendium.

DEPOSITI, VEL CONTRA.

Dixit de contractibus celebratis gratia accipientis, vt de commodato. nunc gratia dantis tantum: vel quia in deposito venit vsura, ideo de eo subijcit.



SI incursu.] CASVS. Si vestes penes me deposuisti, & eas fortuito casu, puta latronum incursu amisi, & sui interfectus: non solū ego qui de dolo tantum, & lata culpa teneor, liberabor, sed etiam hæres meus: nisi conuenerit, vt in me fortuitū casū reciperem. s. specialiter. & hoc in prima. Si vero prætextu latrocinij hīs falso asseuerauit eas esse amissas, cū apud eū constitutæ sint, vel dolo eas possidere desijt: non solum depositi, sed ad exhibēdum actio, & rei vēdi. tibi competit: & hoc in secunda. No. ex hac lege secundū Baldum, quod non est bona consequentia: fuit à latronib. interfectus, ergo derobatus: quia potest esse vnum sine altero: quod tene menti secundum eundem.

Debitor generis liberatur per interitum, si creditor suscepit in se periculum: alias non. hoc dicit. Bal. Vel sic: Periculum pecuniæ traiectitiæ spectat ad debitorem, nisi aliud sit actum. hoc dicit. Salic.

IIII. Idem AA. Eucharisto.

TRaiectitiæ quidē pecuniæ quæ periculo creditoris mutuo datur, casus, antequam ad destina B tum locum nauis perueniat, ad debitorem [h] non pertinet, [i] Sine huiusmodi vero conuentione [k] infortunio naufragij debitor non liberabitur.

TITVLVS XXXIIII.

DEPOSITI, VEL contra.

Casus verus, non casus prætensus liberat debitorem, etiam si interficiatur. h. d. Bald. Vel sic: Periculum depositi contingens casu non dolo, vel lata culpa depositary, spectat ad deponentem. Salic.

I. Imp. Alexander A. Mestrio.

C 

SI incursu latronum, vel alio fortuito [l] casu ornamēta deposita apud interfectum [m] perierint: detrimentum ad hæredem eius qui depositum accepit, qui dolum solum & latam culpam [n] (si non aliud specialiter conuenit [o]) præ-

l Vel alio fortuito.] innuit latrocinium esse fortuitū casum, quod verum est, vt ff. pro soc. l. cū duobus. §. damna, & .s. de pignor. act. l. quæ fortuitis, & institut. quib. mod. re contra. obl. §. item is, & .s. commo. l. j. Et est latrocinium palam, maxime in siluis: furtum est clam: vt in auth. vt null. iudi. §. pe. colla. ix. Sed an furtū sit fortuitus casus? Vr quod non: cum non videatur fieri sine culpa, vt d. §. damna. sed certe immo quādoq; est: vt ff. de furtis. l. eum qui. §. idem scribit. — Latrocinium est casus fortuitus. — Furtū an sit casus fortuitus.

ADDITIO. Dicas quando furtum fit à persona domestica, vel ab eo de D quo diligentissimus homo non fuisset suspicatus: tūc ascribitur casui fortuito, vt d. §. idem scribit, aliàs secus.

m Interfectum.] eūdemq; depositarium. & vel erat nomen proprium, vel quia interfectus fuit à latronibus.

n Culpam.] quæ dolo comparatur, vt ff. eo. l. quod Nerua, & facit. ff. de re. iur. l. contractus, & si quid dolo amisit. non agit furti: sed si culpa, sic, vt ff. de fur. l. eum. §. is apud, & §. idem scribit.

o Conuenit.] tunc enim seruatur conuentio, vt hic, & ff. eo. l. j. §. si conueniat. In alijs etiam casibus tenetur vltra dolum, & latam culpam, vt si se obtulit, vt ff. e. l. j. §. sæpe, vel precium accepit pro custodia, vt ff. commo. l. si vt certo. §. nunc videndum. Itē si gratia accipientis sit depositum, vt ff. si cer. pet. l. si quis nec. Item si mora præcedat casum: vt ff. eo. l. si in Asia. §. fin. Item si culpa, vel dolus præcessit casum, vt ff. eo. l. quod Nerua, & ff. commo. l. si vt certo. §. cōmodatum, & ff. de condit. fur. l. qui furtum, & ff. eo. l. qui furtum, & ff. eo. l. j. §. si rem. — Depositarius aliquā tenetur vltra dolum & culpā.

Commissi.]

a Commissi.] quod falsò asserit commissum, vt ī.de pignο.act.l.si nulla,in fi.& l.si creditor.
b Competit.] & si agat in rem, probat se dominum, si quæstio referatur ei de dominio, vt diximus. ī.de pigno. act.l.nec creditores. Item agitur etiam in factum in casu, vt ff.de rei vend. l.cum autem.

c Vsuræ.] deposui pecuniam & diu mansit apud te: eam peto: si contradicis, veniunt vsuræ ex mora. Item si est species deposita, venit fructus, & omnis causa, & partus, vt ff. eod.l.j.§. hanc actionem, & de vsu. l.videamus.2.
d In cæteris.] vt ff. de vsur.l.mora.§.in bonæ fidei, & s̄.de vsur.l.in bonæ fidei, & instit. de actio.§. actionum.
e Solent.] Vel si vsuras percepit, vel si pecuniam consignatam in suos vsus conuertit, etiam nulla mora alia interueniente: vt hic, & ff. eo.l.Lucius.j.& l. si sacculum.§ fin.& l. die.§.j.& infra eo.l. si depositi, & l.si is qui depositam,& ff. de neg.gest.l. atqui. §.pe.& de pign.act. l.quamuis.§.fina. & l.sequen.& l.fina.& infra de pac. inter emp & ven.l.in initio,& infra, de ac.empti.l. curabit, & l. fructus.

stare debuit, non pertinet. Quòd si prætextu latrocinij commissi,[a] vel alterius fortuiti casus, res quæ in potestate hæredis sunt, vel quas dolo desijt possidere, non restituuntur: tã depositi, quàm ad exhibẽdum actio, sed & in rem vendicatio competit.[b]

In actione depositi vsura veniunt ex mora. Baldus, & Salicetus. quod intellige in quantitatibus: secus si in specie, vt ff.de vsu.l.in fideicommissi. § si h.d. Baldus.

B II. Imp. Gordianus A. Celso.

Vsuræ[c] in depositi actione sicut in cæteris[d] bonæ fidei iudicijs,[e] ex mora venire solent.

Depositarius vtẽdo facit furtum: & si non conuenitur furti, sed depositi, debet agere gratias exactori. h.d. Bal. Vel sic, Si depositarius vtatur re deposita inuito deponente, furtum facit: & si non conuenitur furti, sed depositi, debet congratulari exactori. Salicetus.

C III. Idem A. Austero.

Si depositi experiaris, nõ immeritò etiã vsuras tibi restitui flagitabis,[f] cum tibi debeat gratulari[g] ꝙ furti[h] eum actione non facias obnoxium.[i]

Si depositi.] CASVS. Si pecuniã depositam, signatã, & clausam penes me habeo, nec restituo: ex mora teneor ad vsuras: & sic debeo gratulari deo, si conuenias me actione depositi, cum furti possis me facere obnoxium, quia qui rem depositam sciens in vsus suos conuertit, fur & etiam tenetur. Viuia.
f Flagitabis.] cùm pecunia numerata sit.
g Gratulari.] scilicet depositarius.
h Quòd furti.] Distinguitur: aut signatam, aut numeratam: si signatam, tenetur furti ad duplum. ff.e.l.si sacculum: si numeratam, tantundem tenetur reddere.

Depositarius utens re deposita, an furtũ faciat?

i Obnoxium.] loquitur ergo cum clausa est deposita: alioquin si aperta, videtur concedere, vt vtatur, vt ff.eo. l.die.§.j. Item si expresse concedat ab initio, agitur tamen, vt sit depositum, vt ff.eod.l.Lucius.j. & l. si sacculum.§.j. alias in dubio esset mutuum ex tunc, vt ff. si cer. pet.l.quod si ab initio.

Si deposita.] CASVS. Si pecuniam penes me deposuisti, & ea vsus fuero: quin ad vsuras tenear, & non solum ad eas quibus fuero vsus, dubium non est. & hoc in prima. Si vero iudicio depositi in sortem tantum fuero condemnatus, propter vsuras postea experiri non poteris: quia sortis & vsurarum non duæ actiones sunt, sed vna. Viuianus.
k Vsus est.] cum esset clausa, vt supra dixi l.proxi.
l Vsurarum.] quod est verum in vsuris quæ petuntur ex officio iudicis in bonæ fidei iudicijs, & illa lex contra. ff.

A de eo quod certo loco.l.centum, loquitur in vsuris debitis ex stipulatione, & dicit quòd diuersæ sunt stipulationes, & diuersa iudicia: quia tunc possent peti etiam post sententiam: vt ibi, & de except.rei iudica.l.si in iudicio, & supra de iudi.l.j.

Siquidem qui rem depositam inuito domino sciens prudensque in vsus suos cõuerterit, etiam furti delicto succedit.

Lata definitiua officium iudicis in accessorijs conquiescit. hoc dicit. Bal. concordat Sal.

IIII. Idem A. Timocrati.

Si deposita[*] pecunia is qui eam suscepit, vsus est:[k] non dubium est etiã vsuras debere præstare.

Sed si cũ depositi actione expertus es, tantũmodo sortis facta condemnatio est, vltra nõ potes propter vsuras experiri. Non enim duæ sunt actiones, alia sortis, alia vsurarum,[l] sed vna: ex qua[m] cõdẽnatiõe fcã, iterata actio rei iudicatę exceptiõe[n] repellit.

Instrumenta apud sequestrum deposita per cõductorem & locatorem, debent de iure reddi conductori facta solutione. Bal. Vel sic: Sequester tenetur restituere sequestrum ei de quo actum fuit impleta cõditione. Item debitor, postquam soluit, tutus est, licet non rehabuerit instrumentum debiti. h.d. Pau. de Cast.

V. Imp. Valeria. & Gallien. AA. Claudiano.

Propter[o] instrumẽta

m Ex qua.] scilicet actione.
n exceptione.] prodest ergo exceptio rei iudicatæ condemnato. & sic est contra. ff.de excep. rei iudi.l.euidenter, & l.si à te.§.j. Sol. nõ prodest ei in quo est cõdemnatus, sed in quo fingitur absolutus. s. de vsuris. sed hoc nõ placet Io. vt ff.de nego.gest.l. si autem. §.fi. Vel dic non prodest antequàm soluat condemnationẽ: vt ibi. postea sic: vt hic, & ff.de excep. rei iudi.l. si quis cum totum.§.planè. nec hoc placet: quia nec hic soluerat vsuras. Dic ergo quòd hæc est ratio: quia non potest durare accessorium sine principali: vt hic, & s̄. de vsur.l. in bonæ fidei, & l. eos, in prin. & secundum hoc iterata actione usurarum repellitur exceptione rei iudicatæ, scilicet illatæ. & distingue, ut & ibi dixi. Sed nõne officium per se etiam exercetur? ut in restitutione minorum, quare ergo hic non durat post sententiam? Respõ. triplex est officium. unum quod principaliter intenditur, per quod restitutiones petuntur, ut ff de min.l.quòd si minor.§.fi. & salaria constituuntur aduocatis, ut ff. de ua.cog.l.j.§.in honorarijs, & aliud quod inhæret arbitrarijs. & hoc perit pereunte actione principali: ut ff. de eo quod certo lo.l. centum, & l. fin. nisi in casu, ut ff. eo.tit.l.3.§.item Iulianus. est tertium quod inhæret actionibus bonæ fidei: & hoc similiter cum actione perit: ut hic, & ff. de actioni. D empti.l.qui per collusionem.§.primo, & supra, de usur. l.in bonæ fidei.

* Glo.ult. in c.si diligenti, in me. inducit hanc l. in arg. ꝙ ubi principale nõ tenet, nec accessoriũ.

Officium iudicis est triplex.

ADDITIO. Hoc intellige in usuris actionis bonæ fidei. secus uero in fructibus: quia illi ueniunt iure actionis, ut uult gloss. in uerb. bonæ fidei, prope fin. in §. actionum, institu. de actio.

Propter.] CASVS. Ego ex causa conductionis fundi debebam tibi decem, solui tibi quinque, & instrumenta conductionis deposui apud quendam eo pacto, ut soluta residua pecunia, illa instrumenta mihi redderentur: solui residuam quantitatem pecuniæ quam debebam, nec instrumenta recepi: qualiter mihi subueniatur? Respond. soluta à me pecunia, quæ debebatur ex pacto, possum petere instrumenta deposita ab eo apud quem sunt in sequestro.
o Propter.] loquitur colono qui nummis colit, & partem soluerat, & de residuo cauerat, & apud communem amicum instrumentum deposuerat.

Aduersatio.]

a Aduersario.] locatore.
b Conductione.] s. domus, quia soluerat partem, & de communi consensu apud alium deposuerat instrumentum.
c Ea.] instrumenta.
d Conuenire.] depositi sequestraria, vt ff. eo. l. si in Asia, §. cum sequestro, vel præscriptis verbis, ut ff. de præscrip. uerb. l. apud, & facit j. l. proxim.
e Tutus es.] vt j. loca. l. si còductionis, & s. de condic. ex lege, l. dissoluta.

IS penes] CASVS. Si ego & tu instrumenta transactionũ vel alia ad nos spectantia apud aliquẽ commendauimus, fides depositi seruanda est: & ideo illa instrumenta debebit reddere alteri nostrũ vel ambobus, si cut nos conuenimus.
a Parte transactionis.] id est instrumẽta transactionum.
b Habet.] vel per actionem depositi, vel per actionẽ præscriptis verbis, ut s. l. prox. & ff. de do lo. l. si oleũ, in prin. & hoc nisi sit improba lex, ut ff. de præscrip. ver. l. si rẽ, §. fin.

DEsiderium.] CASVS. Si pecuniam quã penes te deposui, alij mutuasti: & inde factũ sit instrumentum, quo cauit se redditurum quandocunque eam peteres: si te cõueniam, non ob hoc minus solutionem pecuniæ improbe recusas, quia alij mutuo concessisti, & quod de ea reddenda per instrumentũ tibi caueri feceris, & si id desideras, de si derium tuum nulla iuris ratione subnixum est. Viu.
b Non congruit.] quod plerunq; euenit.
i Arguit.] id est argute probat, cum sit publicum, vt in auth. de fide instru. §. si vero moriantur, col. vj. Et dic q depositarius pecuniæ mutuauerat eam alij, vel deposuerat apud aliũ forte hoc pacto, vt statim cum deponens repeteret, reddatur pecunia: nunc autem dicit depositarius conueniendum debitorem cui mutuauit illam pecuniam vt instrumentum dicit, non se: quod dicere non potest, vt hic, & j. l. prox. & s. de act. & obl. l. cum, & s. si cert. pet. l. non aduersus, & ff. de condic. indeb. l. his solis.

quidem quæ te deposuisse cum aduersario [a] tuo dicis, vt residua pecunia q̃ ex conductione [b] debebatur, soluta, ea [c] reciperes: si id quod placuerat impleſti, sequestrum potes conuenire. [d] Quamuis autẽ hæc reddita non fuerint: tamen aduersus eũ à quo fundum conduxeras, si omne quod ex hoc cõtractu debebatur, reddidisti: ipsis solutionibus tutus es. [e]

Sequester instrumẽtorum tenetur ea reddere in casu reddendi. h. d. Bal. Vel sic: Sequester tenetur seruare legẽ à partibus sibi datam. Salic.

VI. Impp. Diocl. & Maxim. AA. Alexandro.

IS penes quem vtramq; partem transactionis, [a] vel alia instrumenta commendasse dicis: legem qua hæc suscepit, seruare necesse habet. [b]

Per instrumentum factum inter te & Titium, in quo continetur quòd tu mutuasti ei centum quæ tibi deposueram, probatur depositum inter te & me. hoc dicit. & esset difficile reperire istum casum alibi. Bald. Vel sic: Depositarius tenetur deponenti, non illi cui pecuniam depositam credidit. Salic.

VII. Iidem AA. Attico.

DEsiderium tuum cũ rationibus iuris non congruit. [h] nam si custodiam pecuniæ suscepisti, quam alijs à te mutuo datam, conscriptum instrumentum quo hanc tibi reddi profiteris, arguit: [i] solutionem eius competẽtem improbè recusas.

Actio depositi personalis debitoris non sequitur debitorem. Bald. Vel sic:

Actio depositi vt personalis, competit contra depositarium, & eius haredẽ, non contra singularem eius rei debitorem. Salic.

VIII. Iidem AA. Alexandro.

SI is qui depositam à te pecuniam accepit, eã suo nomine vel cuiuslibet alterius mutuo dedit: tam ipsum de implenda suscepta fide, [k] quàm eius successores teneri tibi, certissimum est.

¶ Aduersus eum autẽ qui accepit, nulla actio tibi cõpetit, nisi nummi extent. tunc enim contra possidentem vti rei vendicatione [l] potes.

Hæreditas sustinet vicem personæ defuncti. hoc dicit. Bald. & Salic. & quod ei interim quæritur, hæredibus postea adeuntibus quæsitum intelligitur. h. d. Salic. Vel sic: Ex contractu serui hæreditary acquiritur actio hæreditati iacenti, & per eam postea hæredi. Pau. de Cast.

IX. Iidem AA. Menophyllo, & cæteris.

CVm hæreditas personam domini [m] sustineat: ab hæreditario seruo [n] priusquam patri vestro successeritis, [o] res cõmodatas, [†] secundum bonam fidem ab eius qui suscepit successoribus apud rectorem prouinciæ petere potestis. [p]

Condemnatus in actione depositi directa, quia non restituebat rem, efficitur infamis. Pau. de Cast.

X. Iidem AA. & CC. Septimæ.

QVi depositum non restituit, suo nomine [q] conuentus & condemnatus, ad eius restitutionem cum infamiæ periculo vrgetur.

SI is] CASVS. Si pecuniam apud te deposui, & alij mutuasti: si fecisti conuentionem scilicet de custodiendo, & restituendo, non solum tu teneberis, sed etiam is qui tibi succesit. & hoc in prima parte. An autem aduersus eum cui mutuasti, actio mihi competat, quæritur? Respon. quod si extiterit, aduersus possessores habeo in rem actionem. & hoc in secunda.
k Suscepta fide] secundum quam custodire & restituere debet, ut plene diximus s. l. proxi.
l Vendicatione.] vt & s. ad exhi. l. si res.

CVm hæreditas.] CASVS. Decessit paterfamilias: iacente hæreditate seruus hæreditari' quasdam res penes Titiũ deposuit: an futurus hæres pro rebus illis depositis habet actionẽ aduersus successores depositarij, quæritur? Dicitur q sic. Viuianus.
m Personam domini.] vt ff. de acquir. re. do. l. hæreditas, & instit. de stipula. seruo. in princ. & de hære. instit. §. seruus autẽ alienus. ff. de nou. l. nouatio. ij. in fin.
n Seruo.] CASVS. Seruus hæreditarius deposuit, agit hæres postea succedens depositi, vt hic, & ff. e. l. j. §. idem si seruus, & ff. de act. & obliga. l. qui à seruo.
o Successeritis.] Ibi enim erant emancipati, vel sui, sed sub conditione potestatiua instituti: alioqn non hæreditati, sed ipsis videtur actio quæsita, secundum quosdam. [t]
ADDITIO. Ex hac glo. habes q vbi est suus hęres, ibi nunquam iacet hęreditas: quia existẽtia sui hæredis inducit continuationem dominij sine aliquo medio, vt ff. de libe. & posthu. l. in suis. Hæc ex Bald. hic.
p Potestis.] hoc, nisi bona fide eidem seruo alienato vel manumisso solutum sit, vt ff. eo. l. quod seruus.

QVi depositum] CASVS. Si qs cõuenit directa actio ne depositi, & suo noie condẽnatur: eo q rem depositam non reddit, notatur infamia. Viuia.
q Suo nomine] nõ hæreditario, tutorio, curatorio, procuratorio,

† aliàs cõmẽdatas.
t Et bene, vt per doc. in l. in suis, hic allega.

satorio, vt ff. de his qui no. infa. l. furti, §. qui alieno, & l. j. & l. seruus.

a I quis.] Si decem penes me deposuisti: & tu mihi teneris in decem: tibi repetenti depositum, an compensationem obijcere possim, quæritur? Dicitur φ non. & hoc in prima. Si vero rem aliquam penes te deposui, & tu apud me hicinde: quo minus depositum repetat, nulla obstabit compensatio. & hoc in secunda. Si vero rē quam penes te deposui, quo minus mihi restituas, contradixerit aliquis: satisdante me de seruando te indemnem, mihi eā restituere debes. & hoc in tertia. Not. primo ex hac l. secū dum Bal. hic, φ depositi ad depositum non fit compensatio: tamen bene admittitur reconuentio: non cum defertur liquidū propter non liquidum: sed reseruatetur hoc qđ est probandum: qđ tene menti secundū eundem. No. secundo ibi, prima fronte: quia illud quod restituitur, debet de proximo reddi: & dicitur prima facie restitui, facit quod not. in c. debitores, extra de iureiur. Bal.

a Titulum.] aliàs ponitur titulus pro causa, qua dominiū vel possessio transfertur, siue de vsucapione quæramus, vel de publiciana, vel de petitione hæreditatis, quæ non datur contra titulo possidentem, vt j. in quibus cau. cess. lōg. tēp. præscrip. l. hæreditatem, sed hic pro detentatione ponitur. & ideo non impediret petitionem hæreditatis, vt ff. de peti. hæredi. l. & non tantum.

Depositarius sine dilatione compellendus est ad restitutionem: nec potest obijcere compensationem, vel dicere sibi in contrarium factam protestationem. h. d. coniuncta auth. inc posita. Bal. qua lex est singularis.

XI. Imp. Iustin. A. Demosthenei.

SI quis vel pecunias, vel res quasdam per depositionis acceperit titulum: a eas volenti ei q deposuit, reddere ilico modis omnibus compellatur: nullamq; compensationem, b vel deductionem, c vel doli exceptionem d opponat, e quasi & ipse quasdam contra eū qui deposuit, actiones psonales, vel in rem, vel hypothecariam prætendēs: cum f non sub hoc modo depositum acceperit, vt non concessa g ei retentio generetur, & contractus qui ex bona fide oritur, ad perfidiam h retrahatur.

¶ Sed & si ex vtraque parte aliquid fuerit depositum: nec in hoc casu compensationis præpeditio oriatur, sed depositæ quidē res vel pecuniæ ab vtraque i parte quàm celerrimè sine aliquo obstaculo restituantur, ei videlicet primū, qui primus k hoc voluerit: & postea legitimæ actiones integræ quoque ei reseruentur. Quod obtinere (sicut iam dictū est) oportet & si ex vna parte depositio celebrata est, ex altera aūt cōpensatio fuerit opposita: vt integra oī lrima rōne seruata, đ positę res vel pecunię prima frōte restituantur.

¶ Quòd si in scriptis l attestatio non per dolum vel fraudem m fuerit ei qui depositum susceperit, ab alio transmissa, vt mini mè depositum restituat, hocq; per iusiurandum affirmauerit, n liceat ei qui deposuit, sub defensionis cautela idonea præstita, o res depositas quàm ocyssimè recuperare.

IN AVTH. de deposito & denuncia. inquilinorū. §. j. coll. vj. constitu. fin.

Tertia persona veniens ex transuerso, non potest extra iudicium prohibere ne reddatur depositum, vel ne inquilinus reddat pensionem domino, vel ne prabenda vel salarium præstetur ei cui debetur. hoc dicit. Bald. Vel sic: Hodie nulla persona veniens ex transuerso, potest extraiudicialiter interdicere depositi restitutionē: nec vt inquilinus domino debitā non soluat pensionem: nec vt prabenda seu salarium de publico non soluatur ei cui debetur. Salic.

SEd iam

b Compensationem.] in toto.

c Deductionem.] in partem.

d Exceptionem.] hoc ad vtrunque refertur: & ad hoc ff. de compen. l. fi. & institu. de act. §. in bonæ fidei, & ff. ad exhiben. l. iij. §. ibidem. Sed nonne saltem propter impensas habet retentionem? P. sic, sicut in commodato, vt ff. commod. l. in rebus, §. fin. & ff. de acquir. posses. l. si quis rem, sed Ioan. contra per literam istam.

Depositarius an ,ppter impēsas habeat retentionem.

e Opponat.] nec spoliatio opponi potest in deposito secundum quosdam. Alij contra, extra de ordine cogni. c. 2. & ibi de hoc in gloss. hic patet simile ad l. istam, extra etiam de deposito, c. bona fides, circa finem.

f Cum.] pro, quando, si autem pro quia poneretur, mala esset causa vel ratio.

g Non concessa.] à iure, vel sine permissu domini: ipse enim permittere potest, vt ff. eod. l. j. §. si conueniat. redditur ergo cuilibet etiam prædoni, vt ff. eod. l. j. §. si prædo. nisi apud dominum deposuit non dominus, vt ff. eo. l. bona fides, §. fin.

h Ad perfidiam.] vt & ff. eo. l. j. §. est autem, & §. quod autem, & de pact. l. iurisgentium, §. sicautem.

i Ab vtraque.] cum duobus idem priuilegium datur, vterque suum contra alium exercet, vt hic, & ff. ex quib. cau. ma. l. fi.

k Qui primus.] vt ff. de iudi. l. qui prior.

l Quòd si in scriptis.] idem si sine scriptis, vt puto, ut argu. supra de peti. hæred. l. fin.

m Vel fraudem.] depositarij.

n Affirmauerit.] depositarius.

o Præstita.] deposi tario à deponente, & cum fideiussoribus, vt recitatur in authen. eo. in fi. colla. vj. Sed cum non fuerat litem contestatus denuntians, non videtur danda cautio, vt ff. si cui plus quàm per leg. Falcid. l. hæc autem j. respon. & §. hæc cautio. Sed forte speciale est in depositario, qui recipit gratia deponentis tantum, vel vt ei caueatur ante litem contestatā. Vel melius dic nec ibi caueri tātum post litem contestatam, immo post controuersiā: sed controuersiā ēt ante litem contest. facta cauetur, vt in eod. titul. l. iij. §. si legatarius. Sed ad quid fiet hæc cautio, cum ille qui denuntiauit, nullam habeat actionem de iure: ergo non videtur interponi debere, vt ff. de procur. l. nō cogendum, §. fi. & ff. vt in possess. leg. l. si is à quo, § diuus? Respon. poterit vel iniuste conueniri vel vinci, vel saltem faciet expensas. Vel dic etiam caueri, vt probet sibi restitutum debitum, sic & ff. de rei vendi. l. is à quo, & de peti. hæred. l. penul. Item videtur φ de iure communi debeat teneri, vt ff. de eden. l. quædam, §. is autem. Respon. hic restituit ei à quo causam habuit: & ideo non est in culpa: hodie autē non præstatur huiusmodi cautio: nec curantur huiusmodi interdictiones per authentic. quam lege hic: sed iam &c.

actione.

SEd iam.] CASVS. In lege Codicis dictum est, quòd non potest interdici restitutio depositi, sed debet depositum restitui: & postea eum qui deposuit, poterit is apud quem depositum erat, conuenire quandocunque voluerit: & si contradicat, & ille qui deposuit, damnum aliquod patiatur: contradicens damnum debet reficere: immo ad tertiam & ad centesimas vsuras

vsuras tenebitur, & pœnam eandem sustinebit qui interdixerit colono ne pensionem soluat : & magistratui ne ministret ex publico ministrantibus debitas præbendas: quæ panes ciuiles appellantur in corpore.

a Cautum.] per authen. in eo. titu. §. j. col. vj.

b Extrinsecus.] ex hoc videtur corrigi quod est ff. de rei vendi. l. officium, & ff. eod. l. bona fides, vbi dicit dominum admitti ad vendicandum. Solu. dicunt quidam hic extrinsecus, id est præter rei dominum, vel eum qui habeat ius in re. Sed Ioan. dicit denunciationem simplicem non admitti, vt hic, sed si vendicare vult in iudicio, potest. Dic ergo extrinsecus, id est præter deponentem.

c Qua subsecuta.] idest restitutione : sed certe & ea non subsecuta, cum ciuiliter & naturaliter possideat deponēs, vt ff. eod. l. licet, §. rei.

d Damnum] quodcunque fortuitu casus.

e Præstabitur.] à denunciatore scilicet deponenti, vt in cor. §. nemini.

f Vsurarum.] si est in pecunia vel auro depositum : & idem si in speciebus. nam æstimantur, & æstimationis datur usura deponenti, vt in corp. §. j. sic & supra de usur. l. oleo.

g Vel publicæ personæ.] idest magistratui. institu. de Attil. tu. §. penul. ne soluant alicui præbendam, quam ex publico deberet habere, vt in cor. §. huic autem.

cautum [a] est, ne quis extrinsecus [b] depositario interdicat depositi restitutionem : qua subsecuta, [c] depositor possidens pulsari poterit ab eo qui interdixit.

¶ Si contra factum fuerit: damnum [d] quodcunque acciderit ei qui vim passus est, præstabitur [e] ab **B** eo qui interdixit, necnon & tertia centesimæ vsurarum [f] nomine, ex quo facta est huiusmodi contestatio.

¶ Quibus pœnis subiacet, qui vel inquilino dationē pensionum, vel publicæ personæ [g] panis interdicit administrationem.

Ista est notabilis lex, & hoc dicit: Si vnus ex hæredibus deponentis recipit solum modo portionem qua sibi contingit: quicquid postea contra debitorem accidat, cohæredibus non tenetur. Bald. & Sal.

XII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SVperuacuam veterum differentiam de medio tollentes, si quis certum pondus auri vel cōfecti [h] vel in massa constituti deposuerit, & plures scripserit hæredes: & vnus ex his contingentem sibi portionem à depositario acceperit, alter supersederit : vel aliàs fortuito casu impeditus hoc facere non potuerit, & postea depositarius in aduersam inciderit fortunam, [i] vel sine dolo

S Vperuacuam.] CASVS. Si rem tuam penes me deposuisti, & decessisti hæredibus relictis : & vnus egerit depositi aduersus me: & partem suam consecutus est : & alij agere ex negligentia supersederint : si postea factus fuero non soluendo, an cohæredes aduersus cohæredē, qui partem suam consecutus est, habeant regressum, vt partem illam communicet, quæritur ? Respon. quod non.

h Confecti.] scilicet in speciem aut quantitatem.

i Fortunam.] vt quia factus est non soluendo, dolo & lata culpa.

k Obnoxius.] s. cohæres: repete cohæredi negligenti.

l Neque in specie.] diuisibili, cum dicatur suam partem accepisse: vel accepit æstimationem partis. Si aūt decem

A (homines puta) essent depositi, nec quinq; possent vni restitui, cum in quolibet medietas remansit. Sed secus in quantitatibus, vt ff. de solu. l. cum Stichus & Pamphilus, & ff. eo. l. j. §. si pecunia, & per hoc est, quia si quis rogatur restituere hæreditatem retenta certa quantitate, illam totam retinet de portione sua : sed si rogetur restituere retento prædio, alia portio prædij à cohærede qui dominium habet, accipitur, vt ff. ad Trebellianum, l. deducta, §. nummis acceptis, & de leg. 2. l. cū pater, in princ.

Hæreditatē rogatus restituere retēta quātitate vel pdio, quid retinebit.

depositum perdiderit: sancimus, non esse cohæredi eius licentiam venire contra cohæredem suum, & ex eius parte auellere, qd ipse ex sua parte consequi minimè potuit, quasi eo quod cohæres accepit, cōistituto : cum si certæ pecuniæ depositę fuerint, & suam partem vnus ex cohæredibus acceperit, nemini veniat in dubium bene eum accepisse partem suam, & non debere aliam partem attingere. Nobis etenim non videtur esse homo obnoxius, [k] neque in massa, neq; in specie, [l] neque in pecunia numerata, qui suam partem suscepit: ne industria pœnas desidiæ soluat. [m] Si enim **C** & alius hęres tempora opportuna, quemadmodum cohæres eius, obseruasset: & suum vterque reciperet, & sequentibus altercationibus minimè locus relinqueretur.

m Soluat.] [1] sic J. de allu. & palud. l. fi. & ff. de ne. gestis l. si ex duobus, & ff. de bonis aucto. iud. possiden. l. si nō expedierit, §. j. & ff. de condic. indebi. l. tutores, & ff. famil. erciscun. l. hæredes, §. item scribit, & l. Lucius. Sed contra in eo. ti. l. item Labeo, in princ. Solu. hic alij poterat imputari culpa : ibi non. licet enim in quæstione ponatur quando fuit & quando non fuit in culpa : in responsione tamē ponit tantum quando fuit in culpa. Item contra ff. pro soc. l. verum, §. si cū tres, vbi vnus de tribus socijs quod exigit ab alio, communicat cum tertio. Solu. speciale ibi: quia fraternitatem habet societas, vt in ea. l. in princip.

1 Quia licitum est cuilibet p cōmodo suo vigilare, & concor. gl. super verbo, circumuentus, in me, in c. cum olim, extra de senten. & re iudi.

TITVLVS XXXV.

MANDATI, [n] VEL contra.

Procurator pecuniam versam in vtilitatem domini repetit per actionem mandati: de salario autem prætoris est notio. Bal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Leonidæ.

MANDATI VEL contra.

Exposuimus supra de contractibus qui re contrahuntur : vt de deposito, & pignore & indebito, & mutuo, & commodato. Nunc videamus de contractibus in quibus solo consensu nascitur obligatio. Et quia inter eos excellentior est contractus mādati (trahit n. originē ex offo & amicitia) iō prius vidēdū est de mādato. Videndū qd sit mandatū, & unde dicatur mādatū, qualiter cōtrahatur, et inter quas psonas, et in qb. rebus, & quot modis et quādo nascatur actio mādati directa, uel cōtraria, & quādo cōpetāt, et in quātū, et quales sint. Azo.

D 

Duersus eū cuius negotia gesta sunt, [o] de pecunia q̄

n Mandati.] vel alias de mandato.



Duersus.] CAS. Si mādato tuo negotia tua gessi, & aliqua ipēdi, vel pecuniā mutuo accepi vt in ea impēderē: non solū sortē, sed et vsuras actione mādati cōseq potero : & salariū qd mihi pmisisti, mihi restitui puidebit iudex.

o Gesta sunt.] cum mandato.

(Viuis Opibus.

a Opibus.] quas fœnerare consueueris, vt ff. de vsur. l. qui semisses, §. fi.

b Acceptam.] sub vsuris.

c Et vsuris.] etiam sine mora, vt ff. eo. l. si vero non remunerandi, §. si mihi.

de proprijs opibus [a] vel ab alijs mutuo acceptam [b] erogasti, mandati actione pro sorte & vsuris [c] potes experiri.

De salario [d] autē quod promisit, apud præsidem prouinciæ cognitio præbebitur. [e]

Actio mandati competit ad pecuniam solutam a mandatario, & ad pignora persequenda. Bald. Vel sic: Fideiussori pro pecunia ab eo soluta, à principali recuperanda, & pro pigneribus consequendis, competit actio mandati. Salic.

B

II. Idem A. A. Marcello.

CVm ex causa fideiussionis pecuniam patrem [f] tuum exsoluisse proponas, habes mandati actionem: qua non solum pecuniam, [g] sed etiam pignora [h] in obligationem deducta, potes consequi.

Mandatum actionum non excludit mandantem re integra ab agendo hoc dicit. Bald. Vel sic: Mandans alteri actiones, potest hoc non obstante re integra experiri. Pau. de Cast.

C

III. Iidem A. A. Germano.

SI pater tuus [i] tibi sui † iuris [k] cōstituto actionem aduersus debitores suos mandauit: [l] potuit & ipse præsens aduersus eos re integra [m] experiri. Si quid itaque ab eo apud iudicem actum est, rescindi id nulla ratio patitur.

Procurator repetit sumptus litis, etiam si in causa succubuerit. Bald.

IIII. Imp. Alexander A. Vulnerato.

B

ETiam si contrariam sentētiam reportauerunt [n] qui te ad exercendas causas appellationis procuratorē constituerūt: si tamen nihil culpa tua factum est, † sumptus quos in litem probabili ratione feceras, contraria mandati [o] actione petere potes.

Procurator qui neglecto mandato bonorum possessionem non petit, tenetur domino. Bal.

C

V. Idem A. Guliano.

SI maritus sororis tuæ tibi procurans petere bonorum possessionē noluerit, cum ipso tibi congrediendum [p] est: quam

d Salario.] certo & promisso animo remunerandi laborē, vt ff. eo. l. si remunerandi, in princ.

e Præbebitur.] vtrū fuerit licitū vel nō, certum vel incertū. Et vt plene videas: aut est incertum, & non valet, vt j. eo. titu. l. salarium, & ff. eo l. qui mutuam, §. salarium, [1] aut certum: & tūc aut erat alias facturus, & tūc pro eo incontinēti promisso agitur mādati contraria informata, vt hic: si ex interuallo, tūc agitur extraordinaria, vt ff. eo. l. salarium. Si autem nō erat aliàs facturus: aut tale factum consueuit locari: & tunc est locatio, vt ff. eod. l. j. aut non: & tunc est contractus innominatus, & agitur præscriptis verbis, vt ff. de præscrip. ver. l. naturalis, §. at cum do. & hoc quando est licitum. Si autem mediam vel quotā partem litis paciscatur, tunc non valet, & punitur, vt ff. eo. l. salarium, & l. si remunerandi, §. Maurus, & s. de postu. l. si qui. Sed quæro, an hoc salarium procuratoris possit excedere centum aureos, vt dicitur de aduocatis? Respon. non. nam aduocati procuratores dici possunt, vt ff de var. cog. l. j. §. aduocatos, & §. licita.

[1] Hoc intelligas verum vt cō petat procuratori actio ex promissione, iudex tamē ex suo officio cōstituet ei salariū, secundum meritum eiusdem: vt dicit Salic. hic.

† aliàs tui.

Salariū procuratoris an possit excedere centū aureos.

CVm ex causa] CASVS. Si pater tuus apud creditorem pro me fideiussit, & pignora obligauit, & pecuniam soluit, & decessit: habebis tu aduersus me mandati actionem, per quam non solum pecuniam, sed pignus consequi poteris. Viuia.

f Patrem.] item idem si tu hæres eius solueris, vt ff. eo. l. hæredem.

g Pecuniam.] & eius vsuras.

h Pignora.] puta res patris tui creditori ab ipso patre obligatas debitore mandante, vt ff. commo. l. si vt certo, §. plane si ego. Vel secūdum alios, à debitore obligata, patre tuo ad hoc ei cōmodante, & hoc casu agitur cōmodati, vt ff. cōmo. l. si vt certo, §. nunc videndum, in prin. vnde lite contesta. in actione mandati pro pecunia, videtur & super commodato actio contestata, vt j. de anna. excep. l. fin. Vel tertio dic res debitoris fuisse obligatas creditori. nam nō cogeris creditori soluere: nisi tibi cesserit hypothecariam cōtra debitorem, vt j. de fideius. l. ij. & sic iure exceptionis cōsequeris pignora. Vel quarto debitor obligauit patri tuo pro fideiussion: quædam pignora, quæ consequeris hypothecaria à debitore. Et secundum hos tres intellectus hæc dictio qua, facit simplicem relationem, cum non mandati, sed alio auxilio pignora petantur, vt & j. de iniur. l. dominum. Vel dic quinto quòd

A

cum fideiussit illius debitoris mandato, incontinenti quædam patri tuo debitor pro fideiussione obligauit: ex quo pacto & hypothecaria & præscriptis verbis actio nascitur: & mandati actio informatur, vt ff. de pac. l. iurisgentium, §. quinimo, & j. de pact. inter empto. & vendi. l. 2.

SI pater tuus.] CASVS. Pater filio suo emancipato mandauit vt aduersus debitores experiretur: nunquid si pater præsens venerit, experiri possit, quæritur? Dicitur quòd sic, re integra. alioquin si res integra non est: quod per patrem actum est, non rescindetur. Viuia.

i Si pater tuus.] si, id est quamuis.

k Sui iuris.] id est tui iuris.

l Mandauit.] ad exercitium tantum.

m Re integra.] vt ff. eo. l. si vero non remunerandi, §. si mādauero exigendam, & institu. manda. §. penul. lite vero cōtestata non potest: nisi interueniat aliquid horū, per quod repelluntur procuratores, vt ff. de procu. l. post litem, cum vj. ll. seq. & s. de procu. l. procuratoribus. Sed quid si faceret hunc filium procuratorē in rem suam? Tunc dic vt j. de noua. l. iij.

† Allegat ad hoc, sufficit bono oratori nihil omittere de his quę ad cām pertinent, & si non vincat.

ETiam.] CASVS. Duo habentes controuersiam cum Titio, egerunt, & succubuerunt, appellauerunt, & in causa appellationis procuratorem constituerunt, & procurator in causa appellationis sine culpa sua succubuit, an sumptus quos fecit rationabiliter, consequi possit, quæritur? Respon. quòd sic, contrario iudicio mandati. Viuia.

n Reportauerunt.] dominus ergo videtur damnatus, secundum M. Io. contra, vt dices j. de sen. & interlo. l. j. & quod dicit, reportauerunt: quia tu procurator fuisti damnatus.

D

o Mandati.] fuit ergo procurator cum mandato: sicq; repetit sumptus, vt hic, & ff. eo. l. qui mutuam, §. fin. & j. eo. l. si contra licitum, in fi. secus [2] si sine mandato defendisset: nam tunc demum si obtineret, repetit sumptus: non aliàs, quasi non vtiliter gesserit, vt ff. iudi. sol. l. iam tamen, §. in hac, ij. quæ est contra. Sed si hic procurator sua culpa damnificauit dominum in x. & suis sumptibus meliorauit in x. an hæc x. repetat vel compēset? Videtur quòd non, vt ff. de nego. gest. l. siue hæreditaria, & ff. de lega. j. l. si modo nulla.

Procurator succūbens an possit sumptus repetere.

[2] Cōcor. gloss. 2 in me. in c. cum pro causa, extra de procura.

SI maritus.] CASVS. Maritus tuæ sororis gessit tua negotia vt procurator, mandasti ei vt peteret bonorum possessionem tibi debitam non petijt, & amisisti: an aduersus eum experiri possis, quæritur? Dicitur quòd sic. sed qua actione, nō aperit, tu dic mandati ad interesse. Viuianus.

p Congrediendum est] actione mandati ad interesse, vt ff. manda. l. si procuratorē, §. mādati. Erat aūt dubitatio,

quia

Hæreditas per ꝓcuratorē adiri non poteſt.

quia ſicut hæreditas non poteſt adiri per procuratorē, vt ff. de acqui. hære. l. Paulus, ſic videbatur in bonorum poſſeſſione: ſed eſt contra, quia hæc petitur per procuratorem, vt hic, & ff. de bo. poſ. l. iij. §. acquirere.

a Mandaſſe.] ſpecialiter, vt dicunt, arg. ff. de mi. l. illud, §. ſi talis, & ſic eſt in iuſſu, vt ff. de acquir. hære. l. ſi quis mihi, §. ſed vtrum, Sed contra puto. nā cum à geſtore ſine mandato petita poſſint haberi rata, ut ff. ad Trebel. l. ſeruo inuito, circa princ. & de bon. poſſeſſ. l. iij. §. acquirere, & ff. rat. hab. l. bonorum, multò magis per ꝓcuratorem generaliter peti poteſt.

SI fideiuſſor.] CASVS Si pro me præſente & patiente fideiuſſiſti, licet non mandaui vt fideiuberes, & ſoluiſti: habebis aduerſus me mandati act. vt tibi indemnitatem præſtem. Viuia.

b Patiente.] eſt ergo tacitum mandatum & expreſſum, & ex vtroque datur actio mandati, vt hic, & ff. eod. l. ſi remunerandi, §. ſi paſſus, & l. qui fide, & l. qui patitur, & de regu. iur. l. ſemper qui, & repetit, niſi contradixerit, vel aio donādi fideiuberet, vel in rem ſuam, vel in turpem rem, vel contra bonos mores, vt ff. eod. l. ſi remunerandi, §. ſi paſſus, & l. ſi vero non re, §. ſi adoleſcens, & l. ſi pro te.

SI literas] CASVS Mandaui tibi ꝑ epiſtolā, vt mutuares Titio decem: & mutuaſti, tàm me quàm Titium habebis obligatum, vnde contra mandantem habes actionem mandati: & contra accipientem certi condictionem ex mutuo. Viuia.

querelam ita cum effectu habes, ſi mandaſſe [a] te vt peteretur bonorū poſſeſſio, eumq; neglexiſſe arguas.

Qui patitur pro ſe alium fideiubere videtur mandare. Bald. & Sali.

VI. Imp. Gordian. A. Sotulo.

SI fideiuſſor pro reo patiente [b] fidem ſuā adſtrinxerit: mandati cū eo poſt exolutam pecuniam vel factam condemnationem poteſt actionem exercere. B

Mutuans ex mandato alterius, obligat ſibi recipientem tanquā principalem ex eo contractu: & mandantem tanquam acceſſorium per actionem mandati. Bald.

VII. Idem A. Aurellano.

SI literas [c] eius ſecutus, qui pecuniæ actor fuerat, ei qui tibi literas tradidit, pecunias credidiſti, tam condictio aduerſus eum [d] qui à te mutuam ſumpſit pecuniam, quàm aduerſus eum cuius mandatum ſecutus es, mādati actio [e] tibi competit. C

Ex mandato patris competit actio contra heredem. h. d. Bald. Vel ſic: Mutuans ſeruo ad mandatum domini, habet illum obligatum actione mandati: & hypothecaria poteſt etiam pignora perſequi. Sali.

VIII. Impp. Valerian. & Gallienus AA. & Valer. Cæſ. Lucio.

SI tibi pupillorum pater vt pecuniam in rem ſuā ſeruis eius crederes mandauit, & in hāc rem æquè D

c Si literas.] publicas vel priuatas, quibus mandauit ut crederes ei pecuniam, non vt commendatum eum haberes, ut ff. eo. l. ſi vero, § cum quidam, & ī. quod cū eo. l. vltima.

d Aduerſus eum.] ſi non poteſt ſatisfacere accipiens, & debent cedi actiones huic mandanti contra accipientē, vt ff. de fideiuſ. l. ſi mandato, & ff. eo. l. ſi quis alicui, §. fin. Et diſtingue hic breuiter, quia aut dirigitur mandatum ad creditorem, vt pecuniam mutuet procuratori: & ſic loquitur hic, aut procuratori mittitur: & tūc tenetur dominus vtili inſtitoria, vt ī. de exerci. l. ſi mutuam, aut fuit nuncius, & tunc certi condictio contra dominum datur, vt ī. quod cum eo. l. ſi ex contractu. Et de his pleA ne dixi ī. ſi cer. pet. l. cum quà

e Actio.] contraria.

SI tibi.] CASVS Si mandato meo ſeruo meo pecuniam credidiſti, & deceſſi filijs relictis impuberibus: an aduerſus pupillos mandati habeas act. quæritur? Reſpon. quòd ſic, tam ad pecuniam, quam ad pignora. Viuia.

f Obligata.] a ſeruis.

g Pupillos.] non enim eo minus ex contractu patris tenentur, ꝙ pupilli ſunt, vt hic, & ſupra de non nu. pecu. l. ſi intra, & de hære. act. l. ſub prætextu. Item not. mandati, mādauerat enim dominus in ſua re, ut dicit: ſecus ſi in peculiari: quia tunc daretur quod iuſ. ut ff. quod iuſſu, l. j. & ī. quod cum eo. l. ſi mandator. poſſet dici vtranque ſimul competere cum dirigitur ad extraneū, non ad filium, vel ad ſeruum.

h Pignorum.] per hypothecariā. Acc.

CVm per procuratorem.] CASVS. Si procurator meus cum aduerſario meo colluſit patiendo ſe ſuperari: vel non appellauit cum potuerit: an aduerſus eum habeā mandati actio. quæritur? Dicitur ꝙ ſic. Viuianus.

i Læſam.] vt quia colluſit cum aduerſario, vt ff. eo. l. ſi ꝓcuratorem, in prin. vel ſi nō appellauit, vt ī. de procu. l. inuitus, vel aliud quid dolo vel culpa fecit, vt ſ. de ꝓcu. l. ſi ꝓcurator.

SI pro ea] CASVS Si pro Titia fideiuſſiſti, vel mandaſti vt ſibi pecunia mutuaret: an antequā ꝓ ea ſoluas, poſſis agere aduerſus eā, quæritur? Dicitur ꝙ non, niſi condemnatus fueris, vel niſi hoc cōuenit, vel niſi Titia incepiſſet dilapidare bona ſua. & hoc in prima. Si vero tu ꝓ ea fideiuſſor vel mādator extitiſti: & cōuentus except. habēs eā nō oppoſuiſti, aut cōdēnatus nō appellaſti: an mādati ſi qd ꝓ ea ſoluiſti, agere poſsis, quęrit? Dicitur ꝙ nō. & hoc in ſecūda.

ipſo præcipiente pignora ſunt obligata: [f] & mandati actione pupillos [g] poſt mortem patris cōuenire, & exequi ius obligationis pignorum [h] poteris, ſi in ſolutione ceſſabitur.

Procurator qui dominum læſit in cauſa etiam in minimo articulo, tenetur domino. Bald.

IX. Impp. Diocl. & Maximia. AA. Marcello.

CVm per procuratorem cauſam tuam læſam [i] eſſe dicas, mandati actio aduerſus eum tibi competit.

Hæc eſt ſolennis lex. Fideiuſſor ante ſolutionem non agat mandati, niſi ſit condemnatus, vel niſi debitor bona dilapidet, ita ꝙ verisimiliter periculum ſit in mora: vel niſi ſit conuentum inter reum & ipſum, ꝙ poſſit agere quandocunque. hoc primo. Fideiuſſor iniuſte condemnatus appellatione non vſus, non regreditur contra reum. h. d. notanter ſecundum Bal. & Sali.

X. Iidem AA. Papio.

SI pro ea † contra quam ſupplicas, fideiuſſor ſeu mandator interceſsiſti, & neque cōdemnatus es, neque bona eam dilapidare poſtea cœpiſſe [k] comprobare poſsis, vt tibi iuſtam metuendi cauſam [l] præbeat, neque ab initio ita te obligationem ſuſcepiſſe, [m] vt eam poſsis & ante ſolutionem conuenire: nulla iuris ratione antequam ſatis creditori ꝓ ea feceris, [n] eā ad ſolutionē

† Cōcor. cum hac l. c. fin. cū gloſ. j. extra de fideiuſſor.

k Cœpiſſe.] aliud ſi iam tempore fideiuſsionis cœperat dilapidare, vt ff. vt in poſ. leg. l. ſi is à quo, & l. plane, & ff. de vaca. mu. l. pen. § vlt.

l Cauſam.] quia homines dicunt ꝙ male fecit facta ſua, ut & dicemus ī. de coll. authen. quod locum, & ī. de iure do. l. ubi, & ff. ſolu. matri. l. ſi conſtante.

m Suſcepiſſe.] quod facere potuiſti ſpeciali pacto.

n Feceris.] nota non poſſe fideiuſſorem agere antequā

vrgeri certum est. Fideiussorem [a] vero seu mandatorem exceptione munitum, [b] & iniuria [c] iudicis damnatum, & appellatione [d] contra bonam fidẽ minimè vsum, non posse mandati agere, manifestum est.

Procurator tenetur de culpabiliter gestu & culpabiliter non gestu. h.d. Bald. Vel sic: Procurator tenetur de gestu & gerendu per eum susceptu: & de dolo & lata culpa. Salic.

B

XI. Iidem AA. Caio.

PRocuratorem non tãtum pro his quæ gessit, sed etiam pro his quæ gerenda suscepit, [e] & tã propter exactam ex mandato pecuniam, quàm nõ exactam, [f] tàm dolum, quàm culpam, sumptuũ [g] ratione bona fide habita, præstare necesse est.

Contra tenorem mandati non valet quod procurator facit. h.d. Bald. Vel sic: Procurator non seruato mandato, non præiudicat domino. Salic.

XII. Iidem AA. Primo.

CVm [†] mandati negotij contractum certã accepisse legẽ asseueres: eam integram secundum bonam fidem custodiri cõuenit. Vnde si cõtra [h] mãdati tenorẽ [i] procurator tuus ad te pertinentem fundum vendidit, nec vẽditionem postea ratam habuisti: dominium tibi auferri non potuit. [k]

† al. incipit, Si mãdati.

Procurator tenetur etiam de leuissima culpa. h.d. Bald. Vel sic: Procurator de dolo & omni culpa tenetur, non de casu fortuito. Salic.

XIII. Iidem AA. Zosimo.

A Procuratore [†] dolũ & omnem culpam, [l]

† Cõcor. gl. in c.2. super verbo, restituimus, in med. extra de resti. in integ.

C

Fideiussor an possit agere antequã soluat.

A soluat: sed fallit in quatuor casibus: si dilapidare bona sua debitor cœperit. Item si condemnatus fuerit. Item si hoc conuenit, & hi tres sunt hic. quartus est si diu stetit in obligatione, quod quantum sit diu, iudex arbitratur, vt ff.eo.l.Lucius, aliàs autem nõ, sed secus in eo qui animo nouandi intercessit, qui statim agit, vt ff.eo.l.si mãdato meo, §.si iudicio, quæ est contra. & est ratio: quia iã liberauit eum, ac si soluisset, vt ff. eo. l. inter, §. si is. Item secus si mandem tibi vt mihi fũdũ emas. nam agitur contra me etiam antequam soluas, vt suscipiam obligationem, vt ff. eo l si mãdato meo, j. respon. & de neg. gest. l. si quis mihi mandato, quæ sunt contra. Sed dic ꝙ ratio est diuersitatis: quia si fideiussor statim ageret, afficeretur damno debitor, qui modo alium tã commode inuenire non potest, vt poterat tunc: quod esse non debet, vt ff. cõmo.l.in cõmodato, §.sicut. Item qui mãdatum accepit de fideiubendo, videtur accipere, & de soluendo, vt ff.de condic. inde.l.indebitã pecuniam. at qui de emendo fundo mandatum acceperit, non videtur accipere de soluendo. Item in casu etiã post solutionem nõ agit, vt si ante diem soluendi soluit, vt ff.eo.l.si mandauero tibi vt pro me, in princ.

ADDITIO. Videas similem glo. in c. fi. extra de fideius. quod capi. sumptum est ex hac l.

[a] Fideiussorem.] dixit s. fideiussorem damnatum mandati agere posse, quatenus autem hoc verum sit, subiungit.

[b] Munitum.] sed si reus vti non potest, & minus honesta erat, & soluit, agere potest, vt ff. eo.l.idemq; §. pen.

[c] Iniuria] ad hoc j. de euictio.l.emptor, & ff de fideius. l.exceptione, & ff.de euic.l.si per imprudentiam. Item contra ff.de pub.l.si quis prohibuit, aliàs incipit, Papinianus lib. vj. sed ibi ignorabat exceptionem sibi competere: hic sciebat.

Fideiussor si omisit exceptionẽ, an sit ei imputãdum.

[d] Appellatione] quam interponere debet ex bona fide, vt s de procurat.l.inuitus, nisi reo præsenti denunciet vt appellet, vel nisi propter paupertatem dimittat, vt ff. eo.l.si procuratorem, §. si ignorantes. Et breuiter de his exceptionibus distingue, an sit declinatoria iudicij quam fideiussor omisit: & tunc nihilominus agit mandati, vt ff.eo.l.si fideiussor. j.§. quædam: an sit solutionis dilatoria vel peremptoria: licet quidam inter eas distinguant: & tunc si ex persona fideiussoris competat, & turpis est, quia impetrauit ius iniquum, vt dicunt quidam, vel aliter erat turpis, & tunc agit nihilominus mãdati, vt ff.eo.l.idemque, §.pen. si honesta, quia pactum fideiussori est factum ne à se vel à reo petatur, & sic porrigitur ad reum, vt ff de pact. l. idem, §. j. non aget, vt ff.eo.l.idemque, §.pe. Nec distinguo sciens vel ignorans eam omittat: quia in suo facto non probabiliter errat, vt ff.ad Velleia.l.quanquam. Si aũt ad reum non porrigebatur, vt Velleiana vel similis, tunc nihilominus agit, vt ff.eo.l.si fideiussor, j.§.fi. Si aũt ex persona principalis competit: si quidem peremptoria, & sciens eam omittit non agit mandati. sed ignorans, si quidem ius, non aget: si factum, aget, vt ff.eo.l.si fideiussor, j.§. non male. Si vero dilatoria solutionis, non aget interim: sed demum adueniente die, vt ff.eo.l. si mandauero tibi, ij. in princ. Si autem erat talis exceptio reo competẽs, qua fideiussor vti nõ potest, non imputatur fideiussori, etiam si sciens eam omittit: si modò non habuerit facultatem rei cõueniendi &c. vt ff. eo. l.idemq; .§.pen. & hoc etiam no. ff. eo. l.si fideiussor, j. §. si quædam.

PRocuratorem.] CASVS. Ordinaui procuratorem ad exigendam pecuniam à debitore: suscepit mandatũ: nõ solum de gestis, sed etiã de his quæ omisit gerere, tenetur: tenetur etiam de dolo & culpa: sed si aliquos sumptus bona fide fecit in administratione, illos poterit repetere.

[e] Suscepit] tenetur enim non quia gessit, sed quia gerenda suscepit, vt hic, & ff. eo. l. si remunerandi, §. j.

[f] Non exactã.] quia debuit exigere, vt ff. eo.l.dolus est.

[g] Sumptuum.] vt & s.eo.l.etiam, & j.eo. l. si contra licitũ, in fi. & ff.eo.l.idemq; §.idem Labeo, & l.ex mandato.

CVm.] CASVS. Mandaui tibi vt venderes fundũ meum pro centum: vendidisti pro l. nec ratum habui: nunquid mihi præiudicasti quo minus eum vendicare possim, quæritur? Dicitur ꝙ non.

[h] Contra] .i. citra. sic s. de Iudæis. l. cælicolarum.

[i] Tenorem] qui erat vt certo pretio venderet, vt ff. eo. l diligenter, vel vt certæ personæ venderet, vt ff. de contrahen. empt. l. cum seruo.

[k] Non potuit.] non ergo nocet domino procurator, siue pro parte sit falsus, quia excedit mandatum, siue ex toto, vt hic, & ff. de no. ope. nunc. l. cum procurator, §. fi. & pro emptore, l. qui fundum, §. procurator, & j. de nouat. l. non abstulit, & s. de procu. l. si precium, & l. si procurator.

D

A Procuratore.] CASVS. De dolo & culpa, non casu fortuito, tenetur procurator.

[l] Et omnem culpam.] de dolo & lata culpa & leui tenetur secundum omnes, vt hic, & ff. eo. l. si procuratorem, §. dolo, & l. dolus, & ff. de reg. iur. l. contractus. Sed secundum Io. & B. & Azo. etiam de leuissima culpa tenetur, vt hic. nam qui omnem dixit, nihil omisit. sed Od. & M. contra, vt dices, j. eo. l. in re. Nec obst. primæ opinioni, scilicet de leuissima, ff. eo. l. idemque, in prin. vbi dicit, nihil amplius quam bonam fidem. nam expone. i. nihil quod sit melius. nam nil melius est bona fide. Vel ibi emerat procurator, & omnia fecerat, & sola restabat traditio facienda, in qua sufficit bona fides, quæ fit in traditione. Item nec ob. ff. de reg. iu. l. contractus, quia ibi non remouet quin de leuissima teneatur.

Procurator an teneatur de leuissima culp.

ADDITIO. Quòd aũt procurator teneatur de leuissima culpa, tenet Cy. hic post Ia. de Are. & et Din. in c. contractus, de re. iu. lib vj. & dicunt rõnẽ esse recitatam affectionem industriæ suscipientis mandatum: cum procu-

rator

zatos propter solam industriam eligatur, ergo &c. vt ar. ff. de ædil. edic. l. si quid venditor. A

Improuisum.] nisi specialiter conuenit, vt & s. depo. l. j. & de pig. act. l. quæ fortuitis, & de neg. gest. l. negotiū, & s. commo. l. j. Vel nisi culpa præcedat casum, vt ff. commo. l. in rebus, & l. si vt certo, §. sed interdum. Item nisi fuerit in mora, ut ff. depo. l. si in Asia, §. fin.

SI secundum.] CASVS. Titio & Seio pecunia tua equos comparasti: vel in solutum à debitore tuo accepisti: & alteri eorum de voluntate vtriusque tradidisti: vt tibi restituatur quod nomine equorum à te proficiscebatur, mādati eos habebis obligatos.

b Tua pecunia.] cōparatos illorum mādato, & sic ff. eo. l. si fundum, & l. qui negotia, § fin.

c A proprio.] scilicet tuo, subaudi.

d Placitis.] s. vt restituatur tibi quod equorum nomine a te fuit profectū. Sed nonne videntur illi mihi mandare de re mea vendenda eis: & sic non valet, vt s. tit. j. l. j.? Resp. immo de aliena, vt cū eis acquiram: quod feci: ex quo facto nihil abest.

MAndatum.] CASVS. Mandasti mihi vt fundū tibi emerem: antequam arrhas darem, decessisti: an expiret mandatum, quæritur? Dicitur quod sic.

e Finitur.] vt instit. eo. §. item si adhuc, & ff. de solu. l. fin. Item no. re integra: aliàs enim secus, vt ff. de instit. l. si quis mancipijs, §. eius, & ff de arbit. l. arbiter. Sed quā-

Mandatū cum finiatur re integra, qñ dicitur res integra.

do dicitur res integra? Respon. in causis ante litis contestationem, vt ff. de iurisdi. omn. iudi. l. & quia. in negotijs autem potest quæri an incœperit aliquid, vel paramenta fecerit, vt patet ff. de pol. l. j. §. cœpisse, & de condict. ob cau. da. l. si pecuniam, in princ. Extunc ergo reuocari non potest, ne ei sit suum officium damnosum, vt ff. de furt. l. si seruus communis, §. quod vero. Item licet mandatum morte finiatur (vt hic dicit) tamen si ignorans mandatarius eum mortuum, re adhuc integra aliquid fecerit: potest agere contra heredem, ne iusta & probabilis ignorantia eum damno afficiat, vt insti. eod. §. item si adhuc, & ff. eod. l. inter, circa princ. Item quod hic dicit, est verum: nisi sit tale mandatum quod suscipiat initium à morte testatoris, vt de sepulchro, vt ff. eo. l. si vero, §. fin.

AD comparandas.] CASVS. Si mandaui tibi vt ex pecunia mea merces emeres, nec emeris: si pecuniā in vsus tuos conuertas, quanti mea interest, iudicio mandati mihi condemnaberis.

f Rupta.] quia carius emit, quàm potuerit, vel etiam in suam vtilitatem conuertit.

non etiam improuisum [a] casum præstandum esse, iuris auctoritate manifestè declaratur.

Quod vni soluitur plurium voluntate, omnibus videtur esse solutū. h. d. Bal. Vel sic: Si is qui mandato alterius rem emit, & illam ei tradidit pro precio quod soluit: mandati agitur. hoc dicit. Sal. Vel sic: Quod vni traditur de mandato alterius, etiam illi traditum videtur. Pau. de Cast.

XIIII. Iidem AA. Hermiano. B

SI secundum mandatū Triphonis & Felicis equos tua pecunia [b] comparatos, vel in solutum à proprio [c] debitore tibi traditos, vni de his vtriusque voluntate dedisti: ad parendum placitis [d] eos mandati iudicio conuentos, bonas fides vrget.

Ista lex licet sit breuis, habet tamē materiam opulentam: & quia breuis est, seipsam summat. Bald.

XV. Iidem AA. [illegible]

MAndatum re integra domini morte finitur. [e] C

Si mandatum non impletur, id interesse agitur. Bal. & Sals.

XVI. Iidem AA. Viuiano.

AD comparandas merces data pecunia, qui mandatum suscepit: fide rupta, [f] quanti interest [g] mandatoris, tenetur.

XVII. Iidem AA. Gorgonio.

SAlarium incerta pollicitatione [h] promissū peti non potest. [i]

Licet contractus principalis sit stricti iuris: accessorius tamen potest esse bonæ fidei, & veniunt vsuræ. Bald. Vel sic: Mandator ab eo pro quo intercessit, non tantum quod soluit repetit, sed etiam vsuras ex mora. h. d. Sals. Vel sic: Qui mandat aliquid mutuari, si soluit mandatario, repetit ab eo cui mutuum est factū. pro quo videtur mandator intercessisse. Pau. de Cast.

XVIII. Iidem AA. Tusciano.

POst solutionem [k] à se factā, qui dari mutuo mandauit: ab eo pro quo intercessit, vel successoribus eius, quod solutū est, etiam cum vsuris [l] post moram rectè postulat. [m]

Vsuræ vltra licitum modum non possunt deberi, etiam si per stipulationem fuerint promissæ, vel pro eis datum fuerit pignus. Pau. de Cast.

XIX. Iidem AA. [illegible]

PRecij rerum [n] distractarum, quas venales præcedente mandato acceperas, vltra licitum vsuras

g Interest.] quanti scilicet tunc cum agitur, interest. nā si nil interest, nil agitur, licet aliquando interfuerit, vt ff. eo. l. si procuratorem, § mandati, secus in argentario, vbi sufficit semel interfuisse, vt ff de eden. l. vbi, §. j. & similiter secus in eo qui promisit iudicio sisti. ff. si quis cau. l. qui autem, §. fina.

SAlariū.] CASVS. Pro expediendis negotijs meis promisi salarium, sed incertum, dicēdo sic: remunerabo laborē tuum, nunquid tale salarium peti potest, quæritur? Respon. quòd non.

h Incerta pollicitatione.] re & genere. nam si re tantum, valeret, vt promissio equi in genere, secūdum Io. Item si dixero, faciam te militem: non est incertum, secundum Io.

i Peti non potest.] sed solutum retineri potest. & quod dicit, pollicitatione, ideo dicit: quia si esset in stipulatione deductum (licet incertum) forsan posset agi ex stipulatu secundum Hug. sed Azo dicit etiam tūc nō valere: & de pollicitatione ideo dicit, quia salariū plerunq; offertur à domino nulla interrogatione facta: sed subito dicit dñus, ita & ita faciam tibi, & qua actione petatur salarium, dixi s. eo. l. j.

POst.] CASVS. Mandasti Titio vt mutuaret x. Sempro. soluisti Titio illa x. tam Sempronium, quàm eius hæredes ad sortem & ad vsuras ex mora act. mandati conuenire poteris.

k Post solutionem.] mandator soluit, & conuenit eum cui mutuari mandauit, & eius hæredes, & quod dicit, post solutionem, scilicet non ante: nisi in casibus, vt dixi j. eo. l. si pro ea.

l Cum vsuris.] ex mora vel communi iure debitis: vt in bonæ fidei iudicio, vt ff. eod. l. si vero non re, §. si mihi, & supra eodem l. j. & infra proxim. & supra depo. l. 2. Sed contra ff. eo. l. inter, §. præterea, vbi dicit nihil plus venire nisi quod soluit, sed ibi supple: nisi ratio vsurarum emergat: vt hic. D

m Postulat.] actione mandati.

PRetij rerum.] CASVS. Mandaui tibi vt res meas venderes, & stipulatus sum vsuras vltra legitimum modum, puta tres solidos pro libra: & pignus dedisti: & vendidisti res meas, ad precium mihi teneberis, & ad vsuras legitimas, & pignora vltra legitimum modum vsurarum non tenebuntur. Viuianus.

n Precij rerum.] accepisti res vendendas à me: reddes precium & vsuras legitimas, non vltra, licet in mora fueris, vel in stipulationem sint deductæ, & licet pignora pro his sint obligata: quia non valet quod sequitur ex eo, vel ob id, vt s. de leg. & consti. l. non dubium.

SI contra.] CASVS. Habebam causam contra Titium ad c. conueni tibi dare dimidium vt esses procurator meus in causa: fuisti, an iudicio mandati agere possis ad l. quæritur? Dicitur ꝙ non: & hoc in prima. Si vero mandatum gratuitum suscepisti, & impendisti, repetes. Viu.

ex stipulatione vel mora præstare (licet pignora data probentur) compelli non potes.

Illicitum salarium non potest peti, nec etiam sumptus quos in lite improba quis fecit. h. d. Bald. Vel sic: Ex pacto de quota litis nil potest procurator petere: sed si tale pactum non fuit: bene potest petere expensas factas de suo. Pau. de Cast.

XX. Iidem AA. Epagatho.

B SI contra licitum, litis incertum redemisti:[a] interdictæ conuentionis tibi fidem impleri frustra petis.[b] Quòd si gratuitũ mandatum suscepisti, secundum bonam fidẽ sumptus rectè postulas.[c]

Condemnatus mandati directa, dicitur infamis: quia licet quis in re propria sit moderator & arbiter, nõ sic in re aliena. h. d. not. Bal. Vel sic: Condemnatus in actione directa mandati efficitur infamis: ideo consulitur procuratoribus, vt sint diligentes, nõ negligentes. Salt.

C XXI. Imp. Constantinus A. Volusiano. P. F. P.

IN re mandata[d] nõ pecuniæ solum,[e] cuius est certissimum[f] mandati iudicium, verumetiam existimationis[g] periculũ est. Nam suæ quidẽ quisq; rei moderator atque arbiter,[h] non omnia negotia, sed pleraq; ex ꝓprio[i] animo facit. Aliena verò negocia exacto[k] officio geruntur:[l] nec quicquã in eorum administratione neglectum[m] ac declinatum[n] culpa vacuum est.

Ex paruitate precij cessio actionũ præsumitur simulata, & est inualida, nisi vsque ad concurrentem quantitatem eius precij numerati. fallit in casibus hic expressis, & similibus eandem rationem habentibus. Si aũt cessio non sit facta contemplatione precij, sed ex mera & pura liberalitate: efficaciter transeunt vtiles actiones secundum tenorem directarum. h. d. Bald. & est singularis lex secundum Pau. de Cast.

XXII. Imp. Anastasius A. Eustachio præto. præto.

PEr diuersas[o] interpellationes ad nos factas, comperimus quosdã alienis rebus fortunisque inhiantes,[p] cessiones alijs competentium actionum in semetipsos exponi properare:[q] hocq; modo diuersis ꝑsonas litigatorũ[r] vexationibus[s] afficere:

a Redemisti.] partem dimidiam litis paciscendo secundũ quosdam vel quantamcunque quotã, vt diximus supra de postu. l. qui, redemisti dico modica pecunia data vel nulla: sed ideo, quia procurabas eius cãm, fecisti tibi conueniri. Et no. contra licitum. nec enim licet procuratori vel aduocato, vt s. de procu. l. litem, & ff. eo. l. si remunerandi, §. fin. ff. de pact. l. sumptus.

Procurator paciscens de quota litis, an possit petere quæ vtiliter expenditur.

b Frustra petis.] Quid autem si de tuo impendisti, & vtiliter? Respon. nihil repetis ex pacto de quota parte litis facto pro expensis vel actione mandati informata, licet incontinenti fuerit pactum factũ de quota litis: quia illicitũ pactũ non informauit: nec ẽt offõ iudicis, quod super illicitis non est implorãdũ: nec actione negotiorum gestorum, & hoc probatur ex eo quod subijcit, ꝙ si gratuitum &c. Quidam tamen dicunt contra. nam dant ei negotiorum gestorum pro expensis quatenus vtiliter impendit.

c Postulas.] vt ff. eo. l. si quis alicui, §. fi. & s. eo. l. j.

IN re.] CASVS. Mãdaui tibi vt gereres negotia mea: recepisti mandatum, si dolum adhibuisti in gerẽdo, non solum in pecunia ad interesse mihi condemnaberis, sed & efficieris infamis: quia suas res potest quilibet administrare prout vult: alienas autem non nisi cautissimo officio. Viuianus.

D d In re mandata.] id est in negotio mandato.

e Solum.] scilicet est periculum.

f Certissimum.] immo cum contineat interesse, vt ff. eo. l. si procuratorem, § mandati, continet incertum, vt & actio præscriptis verbis dicitur hoc respectu incerta, vt j. de rerum permu. l. rebus. Sed dic, id est certissimum est actionem mandati dari, vel etiã est certissima inspecto fine: quia iudex certificat, vt insti. de actio. §. curare.

g Existimationis] i. famæ, sic accipiẽ, ff. de var. cog. l. penult. dãnatus ergo mandati directa, est infamis, vt hic, & ff. de his q not. infa. l. j. §. q pro socio, & l furti, §. mãdati. ADDITIO. Intelligas hoc, quando est damnatus propter dolum suum: secus vero si propter culpam esset damnatus, vt dicit glo. in dicto §. qui pro socio.

h Arbiter.] scilicet existens. i. dispositor, proprie enim non potest arbiter quis esse in sua re: vt ff. de arbi. l. pen. & est simile huic ff. solu. mat. l. etiam, §. licet.

A i Ex proprio.] quædam enim facimus inuiti, ut ff. de act. emp. l. Iulianus, §. idẽ Celsus, quædã nec volẽtes facimus, vt testrñ si sumus minores xiiij. annorũ, vt in sti. qui. nõ est permis. fa. testa. §. præterea, & ad idem insti. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. fin.

k Exacto.] idest exactissimo, ſm Ioã. & B. sic inst. qu. qb. mo. re contrahi. ob. §. item is. venit ergo secundum eos in actione mandati etiam leuissima culpa s. eo. l. à procuratore, & arg. insti. loca. §. fi. sicut ibi, Saturnia sancta deatũ, idest maxima siue sãctissima. alias ſm M. distingue, vtrum gratia mandantis tãtum interueniat mãdatum, & tunc præstabitur dolus & lata culpa tantum: an mandatarij tantũ: & tunc leuissima, sicut in commodato distinguitur, ff. commod. l. si vt certo, §. interdũ, & l. i reb.

l Geruntur.] idest geri debent.

m Neglectum.] cum incępit facere, & destitit. Ioan.

n Declinatum.] cũ ab initio commisit. Vel pone econtra ſm Azonẽ: & vtrũque dictum ponitur pro eodem.

PEr diuersas.] CASVS. Olim si aliqs habebat actio. aduersus alium, & dubitabat aduersus eum mouere act. poterat vẽdere alicui: ita ꝙ is vel data modica quantitate pecuniæ, vel nulla, ageret. vnde multa mala per talem cessionem contingebant. Statuit igitur imperator Anastasius, ꝙ nullus talem act. vendat: quia præsumitur ꝙ sit simulata & non vera venditio. redimens ergo litem quæ est c. pro xx. non poterit agere nisi pro xx. & vsuris. In quibusdã tñ contractibus põt fieri cessio, puta inter cohæredes. potest enim vnus alij cedere act. Item si creditor acceperit à suo debitore nomen sui debitoris in solutum, aget iure cesso: vel si patiatur creditor controuersiã super pignoribus sibi obligatis, põt petere vt debitor cedat ei act. vel si patiar act. à non dño super re quã possideo: possum petere vt mihi cedatur ius fructuarij vel superficiarij, vt sic possim me tueri aduersus verum dñm. vel sic: Si possideo rem in emphyteusim, possum petere vt dominus mihi cedat act. suam. Item legatarij possunt petere sibi fieri cessionem ab hęrede. In vltima parte dicit, ꝙ si titulo donationis cedaẽ actio, bene tenet cessio.

o Per diuersas.] In primo casu fuit simulatio, in secũdo præsumitur, a secundo quatuor excipiuntur.

p Inhiantes] i. insidiantes, sic & j. de præscriptio. xxx. an. l. j. in princ.

q Properare.] modicum dãdo pro cessione faciẽda, vt j l. proxi. in prin.

r Litigatorum.] debitores puta.

s Vexationibus.] in plus petendo.

Cum

cum certum [a] sit pro indubitatis [b] obligationib. eos magis quibus antea suppetebant, iura sua [c] uendicare, quàm ad alios ea transferre velle. [d]

¶ Per hanc itaq; legē iubemus in posterum huiusmodi conamen [e] inhiberi. † nec enim dubium [f] B est redemptores litiū alienarum videri eos esse, qui tales cessiones [g] in se confici cupiunt, ita tamen, vt si quis datis pecuniis huiusmodi subierit cessionē, vsque ad ipsam tantúmodo solutarum [h] pecuniarum quantitatem, & vsurarum eius actiones exercere permittatur, licet instrumento cessionis, venditionis [i] nomē insertū [k] sit, exceptis scilicet cessionibus, quas inter cohæredes pro actionibus hæreditariis fieri contingit, [l] & his, [m] C quascunq; vel creditor, uel is qui res [n] alienas possidet, pro debito, seu rerum apud se constitutarū munimine ac tuitione accepit necnō his [o] quas inter legatarios seu fideicōmissarios, quibus debita [p] vel actiones [q] seu res [r] aliæ relictæ sunt pro his [s] fieri necesse sit. Nulla etenim tali ratione [t] † intercedente, redemptor (sicuti superius declaratū est) magis [u] existit, qui alienas pecuniis [x] præstitis subiit actiones. Si aūt per donationem [y] cessio facta est, sciant omnes huiusmodi legi locum nō esse, sed antiqua iura esse seruāda, vt cessiones tam pro exceptis & specialiter enumeratis, quàm aliis causis [z] factæ seu faciendæ, secundum actionū quæcunque cessæ sunt vel fuerint tenorem, sine quadā imminutione obtineant.

a Cum certum.] audacter hoc dicas, cum certum, &c. A dic certum præsumptione iuris, ut ff. de proba. l. cum de indebito, & ff. de alie. iudi. l. item si res. §. fi. & l. seq. & l. fi. non tamen statur huic præsumptioni, nisi alias probetur simulatio.

b Pro indubitatis.] dicuntur indubitatę, in quibus aduersarius non negat. alias est dubia per negationem, ut infra qui. ad lib. procla. non li cet. l. 2 & 3.

c Iura sua.] i. sibi debita. & large pone vēdicare, ut etiam contineat actionē personalem.

d Velle.] i. magis p̄sumitur q̄ et commiserit, ut quod consecutus fuerit, partim reddat, & partim retineat. Vel dic quem cedere prædicto modo minori precio.

e Conamen.] i. fictitium.

f Dubium.] pręsumptiue.

g Cessiones.] pro nihilo uel modico factas, dolo, vel fraude, vel simulatione aliqua.

h Solutarum.] Not. in hoc forte est uis, ut sit necesse preciū solutum, ut s. de rei vendica. l. quotiens. Item hoc de usuris uidetur corrigi. j. l. prox. sed dic ut ibi.

i Venditionis.] quæ si uera esset, ualeret cessio, ut per totum tit. de hæred. vel act. uend. sed hic loquitur secundum Azo. & bene, cum parua pecunia emit, & animo uexandi quare solū quod dedit, repeti permittit hæc lex. secus cum iusta causa fit cessio, & non animo uexandi.

k Insertum.] s. pro tota actione.

l Contingit.] quando agunt familiæ erciscundę, ut j. de litig. l. fi. in fi. & ff. famil. ercisc. l. plane. licet pro hac cessione detur minus quàm cessio sit.

m Et his.] cessionibus exceptis quascunque creditor, scilicet accipit pro debito, quod est infra, & cum nomen sui debitoris etiam plus debentis à debitore suo accipit in solutum. Vel dic, creditor cedit actionem fideiussori etiam minus soluenti, ut ff. de fideiussori. l. si fideiussores. §. idem respon. Vel tertio pone quod rem tuam quam possideo, obligasti Titio creditori tuo, & ego facio mihi cedi ius suum pro minore pecunia quàm ei debeatur in illam rem, ut sim contra te tutus, & secundū hæc duo exempla accipit, id est facit, sic. ff. de dam. infect. l. Proculus. Vel pone quòd ille qui nomine meo est stipulatus cum mandato uel sine mandato, non mihi cessit.

n Is qui res.] Hoc est aliud exemplū vbi tenet cessio, puta accipit quis pro re quam possidet, ius emphyteuticarij vel fructuarij, uel superficiarij, uel similis, ut tueatur se à domino, licet ualeat plus vel minus quod dat cedenti, q̄ illud in quo uult se munire. Vel dic cum timerē domui meæ ruinam ex domo tua, accepi à te ius quod habes in domo tua, puta rei vendicationē, dedi tibi minus quam valet ius cessum quod non placet, quia uerbis tātum fit hæc expositio. Vel tertio in re quam possideo, habes Publicianam, impetro à uero domino ut cedat mihi ius dominij, modicum sibi dando, ut contra te tuear me, ut ff. de Publicia. l. penul. & fi.

o Necnon his.] s. cessionibus exceptis, quas inter legatarios, &c. & pone pluribus legatum nomen. tunc enim & ipsi inter se cedunt actiones minimo dato, & ab hærede petunt sibi cedi directam.

p Debita.] i. actiōes personales, ut dixi modo in exemplo.

q Vel actiones.] s. in rem.

r Seu res.] s. hæredis. [1] nam si testatoris, non esset necesse cedere legatario rei vēdicationem, cum statim ab adita hæreditate domin⁹ fiat, ut j. communia, de leg. l. 1.

s Pro his.] scilicet relictis.

t Ratione.] i. non intercedente aliquo prædictorum casuū exceptorum.

u Magis.] quā verus actionis emptor.

x Pecuniis.] paucis ab eo cui facta ē cessio, illi. s. qui cedit. Alij dicunt econtra, præstitis à cedente illi cui fit cessio, q̄d non placet.

y Per donationem.] s. ueram.

z Quàm aliis causis.] Lex ista uidetur sibiipsi contraria. si enim ualet cessio & in exceptis casibus, & aliis, ergo in omnibus, ergo male dixit in principio. l. nō ualere. Dic ergo hic loqui de non simulatis, puta ex causa donationis. secus autem in simulatis quæ non ualēt, ut s. dixit. Sciendū est ergo q̄ simulata est cessio, cū id agitur inter cedentem & eum cui ceditur, q̄ omne lucrum & emolumentū ad cedentem referatur, sed simulatur contrariū. s. q̄ debeat pertinere ad eū cui fit cessio, & tunc non ualet, ut s. plus ualere quod agitur, per totū. Si autem sit dubium an sit simulata uel non, præsumitur simulata ex paruitate precii. Nam non est uerisimile q̄ pro tam paruo precio sit facta cessio, argumē. ff. de transact. l. cum hi. § modus, licet ad dolum arguendum D hoc non sufficiat, ut infra de rescin. uend. l. dolus. & dic non agit nisi in tantum quantū dedit, ut s. hac. l. 2. resp. pro residuo autem agit qui cessit. aliud tamen est ubi est pro parte uendita, & pro parte donata, ut j. l. proxi. secūdum Io. & Azo. Sed quantum precium dicitur modicū? Respon. forte quando nec dimidiam continet actionis, vt infra de rescin. uen. l. 2. Vel dic, quando deductis expensis, & labore, & precio, adhuc plus satis ualet actio ex qua fit cessio. Item præsumitur simulata si non reperitur nomen contractus ex quo fit cessio, in cessione, ut s. hac eadem l. in noitur, ibi, licet instrumento. & sic forte continetur, ille cessit illi actionem suam contra illum, uel similia. [2] Si uero nomen contractus ibi continetur, non præsumitur simulata. nec obstat supra ibi, licet instrumento, &c. nam intellige q̄ primo debeat fieri instr̄m venditionis uel donationis, & postea subsequi cessio, ut nō uideatur fraus facta. hic autem fuerat prius cessio facta, & postea instrumentum contractus, & ideo aliud

† Hoc et prohibet papa, in c. sedes apostolica, cū gl. sup uerbo, liceat, extra de rescr.

[1] Placet Sali. reprobata gl. in l. 2. j. cō. d̄ leg. q̄ uult cōtrariū.

Hic no. Sa. q̄ casus singulares & excepti, ob idētitatē rōnis extendūtur ad similes. de quo pūcto uide post alios Dec. in rub. ff. d̄ reg. iur.

Cessio q̄n simulata dicatur.

Cessio actionis ex quib. p̄sumat simulata.

Preciū in cessiōe q̄n dr̄ modicum.

[2] Et de mēte Sal. s fin. 2. col. q̄ cessio debet hr̄e proprium titulum.

aliud est. Vel verius titulus deficiens facit simulatam, sed assistens non facit non simulatam, si aliud sit quod faciat simulatam, vt paruitas precij, & hoc casu non amittitur actio, sed agit qui cessit, cum cessio non tenuerit, uel ex paruitate p̃cij erat simulata. Itē tertio p̃sumitur simulata, si actio sit iusto precio pro parte vendita, & pro alia parte donata, & hic agit is qui emit, in tantum quantum dedit, in residuo nullus agit, nec is q̃ cessit, nec is cui cedit, vt j̃.l.proxi. licet aliud sit cum modica pecunia data pro tali actione, facta est cessio, vt modo dixi. sed in casibus non præsumitur simulatio quantuncunque precium datū sit pro cessione, qui hac lege continentur. & distingue hic vt s̃. ne liceat po. l. 1.

† Cōc. cū hac l. c. 2. cū gl. 2. extra d̃ alie. iud. mutā. cau. sa.

ADDITIO. Addas post Bar. hic præsumi etiam cessionē simulatam, quando precium pro quo facta est cessio, nō apparet in veritate solutum, hoc secundum eum innuitur in hoc tex. iuncta gl. in ver. solutarum. s̃. & j̃. l. prox. ibi, vero contractu re ipsa p̃soluit. ex quo concluditur secundum eundem non sufficere si in instrumento cessionis cedens sibi solutum esse confiteatur, nisi reuera sibi solutum probetur. quod verum est quantum ad eū contra quem ceditur: sed contra ipsum cedentem nocet illa cessio.

† al. consequat quis q̃ quæ præstitit.

Adde hic et q̄ priuilegiū fori inhęrēs iuri cesso in cessionariū trāsit, sed non si hæreat cedenti. Sali. in fi. col.

A B Anastasio.] CASVS In superiori lege statuit imperator Anastasius vt non fieret venditio, quę dubia erat: sed quia quidam volentes peruertere sensum illius. l. pro parte vendebant, hoc prohibet Iustinia. dicens quòd ille cui cessa est actio, sic non potest agere nisi pro ea quantitate quam dedit, pro residuo fiet cessio inutilis, quia nec ille qui cessit, potest agere, nec ille cui cessa est. Si vero ex causa donationis vellet cedere quis act. bene posset. in futuris negotiis, non in præteritis locum habet hæc. l. Viuianus.

Hac est no. lex, qua venit ad præcedentem declaratiue, & hoc intendit in summa. Si actio est pro parte vēdita & pro parte donata, præsumitur cessio simulata. idem si solus titulus donationis sit appositus, tamen clam aliquid sit datum nomine precij. His ergo casibus cessionarius non agit: nisi quatenus re ipsa persoluit. cedens et propter suam fraudē actione priuatur et licet de rigore ista sanctio deberet retrotrahi: tamē de æquitate non trahitur retro: sed ad futura tantum porrigitur. h. d. secundum Bald.

XXIII. Imp. Iustinia. A. Ioanni præf. præto.

A B Anastasio † diuæ memoriæ principe iustissima constitutio conscripta est, [a] tam humanitatis q̃ beneuolentiæ plena: vt ne quis alienum subeat debitum cessione in eum facta, & ne amplius à debitore consequatur his quæ præstitit [b] cessiōis auctori, exceptis quibusdā casibus, qui speciali ter illa sanctione continentur. ¶Sed cum hi qui circa lites morantur, [c] eandem piam dispositionem in sua natura remanere minime concesserint, inuenientes machinationem vt partē quidē debiti vēditionis [d] titulo transferant in aliū creditorem, reliquam autem partem per coloratam [e] cedant donationē, generaliter Anastasianæ constitutioni subuenientes, sancimus, nulli licere, partem quidem debiti cedere pecuniis acceptis, & venditione actionum habita, partem autem donationis titulo videri trāsferre: sed si uoluerit debitum totū pure donare, & p donationē actiones trāsferre, nō occulte, nec per artes clandestinas pecunias suscipere, publicè autem simulatam donationē celebrare, sed vndique puram & non dissimulatam facere donationem. huiusmodi enim cessionib. non aduersamur. [f]

¶Si quis [h] autem occulte [i] aliud quidem agere conatur, & pecunias pro parte accipit, & vēdit particulatim [k] actiōes, partē aūt donare simulat, vel ipsi qui emptionem actionis partim subit, vel forsitan alij per suppositā personam, (quia & hoc sæpius perpetratum esse didicimus) huiusmodi machinationem penitus amputamus, vt nihil amplius accipiat, q̃ ipse vero contractu re ipsa persoluit, [l] sed oē quod superfluū est, & per figuratam donationem translatum, inutile esse ex vtraq; parte [m] censemus, & neque ei qui cessit actiones, neq; ei qui eas suscipere curauit, aliquid lucri vel fieri vel remanere, vel aliquam contra debitorem vel res ad eū pertinentes esse vtrique eorū actionem.

¶Sed & si quis donationem quidem omnis debiti facere assimulauerit, ut videatur esse tota donatio, aliquid autem occultè susceperit, & in hoc casu tātummodo exactionem sortiri eius quod datum esse comprobetur. & si hoc [n] à debitore persoluatur: nulla contra eū vel substantiam eius ex dissimulata donatione oriatur molestia. [o] Et iustū quidem fuerat hoc remediū

[a] Conscripta est] de l. superiore dicit.

[b] Præstitit.] pro tali actione cedenda.

[c] Morantur.] qui omnia mala mouerunt, vt in auth. de exhib. §. illud quoque. colla. v.

[d] Venditionis.] iusto precio factæ.

[e] Percoloratam.] quare dicit coloratam, cum vere & iusto precio vendebat partem, & mera liberalitate aliam partem donat? Respond. quia non donaret partem, nisi aliam donatarius emeret. similis color. j̃. de nat. lib. l. legem, in fi.

[i] Partem.] hic tangit tertium casum, quem j̃. apertius declarabit.

[f] Non aduersamur.] immo consentimus, vt supra. l. proxi. in fi.

[h] Si quis.] l. creditor.

[i] Occulte,] quia alias non erat donaturus, nisi aliam partē emisset: sed hic tacebat, & sic redit ad primum, ut aliquid addat.

[k] Particulatim.] i. partem actionis.

[l] Persoluit.] & etiā vsuras, vt s̃. l. proxi. circa princ. quæ est contra. Vel hæc corrigit illā. vel verius, his tribus casibus tātum sortem petit. s. quando pro parte vēdidit, pro parte donauit alicui directo. itē quando per interpositam personam, vt hic. Item quando aliquid occulte dat, ut ex causa donationis tota sibi cedatur, vt j̃. prox. §. at superior lex loquitur quando modicum assignatur pro cessione tota facta pro illo modico precio, tunc & precium & usuras petit emptor, ut ibi.

[m] Vtraq; parte.] s. cedentis, & eius cui ceditur. sic & in possessione furioso tradita, vt ff. de acquir. poss. l. quod meo. §. si furioso.

[n] Et si hoc.] s. quod vere solutum fuit.

[o] Molestia.] ex aliquo.

SI

SI SERVVS EXTERO SE
emi mandauerit.

Audisti generaliter supra de mandato, nunc audi special- ter in quodam casu s. cum seruus extero se emi mandauerit.

Legē unicā diuidit I quatuor.

Et no. quatuor dices in hac l. scilicet an fuerit utile mandatum. Item an actio detur ipsi domino ex uenditione, licet mandatum sit inutile. Itē an solutio nummorum peculiaris liberet emptoré. Itē an agat de ancilla & de precio. In primo dicit nullū esse manda.m. In secundo dari domino actiones ex uendito. In tertio quod emptor non liberatur. In quarto de utroque agi non posse. Dic ergo si seruus extero, &c.

Si seruus extero.] CASVS. Seruus mandauit ... de se emendo & manumittendo ex isto themate tres eliciuntur quęstiones. prim. ac si an ualeat mandatū. Resp. quod non, nec inspecta persona serui, neq; inspecta domini. serui non, quia cū liber homo de se emendo non posset mandare, multo minus nec seruus ex persona sua. domini nō, quia qui mādat rem suam a se emi, inutiliter mandat, quia cū mandat de emendo, à seipso uidetur emere. sed nulla est emptio suę rei. Secūdo quęritur, an ex tali mandato dn̄s habeat actionē mandati, ut sibi reddatur seruus, vel habeat actionē ex vēdito ad cōsequendū preciū? Resp. quod mandati. Tertio quęritur, an emptor soluēdo nūmos peculiares, liberatus sit? Dr̄ quod nō. Quarto quęritur, an possit intentare vtrāq;? Dr̄ quod non, quia contrarię sunt, quia per actionē mandati cōsequeris seruū, per actionē ex uendito, precium eius, & sic emptor tenebit seruum. sed ista non possunt simul stare, ut consequaris precium, & consequaris seruum.

a Extero.] per hoc quod dicit extero, intelligas quemlibet alium a domino & seruo.

a Extero.] Exterū siue extraneum dic oēm prćter dominum. Sed quid si dn̄o mandat? Resp. non ualet, quia à seipso non pōt emere, itē nec ab alio rem suā, ut ff. de contrah. emp. l. suę rei. Sed quid si seruus plurium, uni dominorū mandet de se emendo ab alio. Itē quid si tē unius mandet alij emere? Vr̄ quod ualeat, vt ff. de accept. l. an inutilis. §. accepto. Sed puto quod non, cū nec si extraneo mandet ualeat, ut hic dicit. l. de se emendo.

Seruus si mādet domino suo de se emēdo, nihil ualet.

b Mandauerit.] liber non posset hoc mandare, multo minus seruus.

c Non potest.] s. de se emendo, & sic multo minus seruus, ut hic, & ff. quibus ad liber. procla. non licet. l. pe-

debitoribus ab Anastasianis temporibus imperiti, ex quibus etiam lex data est, quam homines astutè lacerandam esse existimauerunt. Sed ne videamur in tanta temporum nostrorum beneuolentia aliquid acerbius admittere, in futuris post prćsentem legem casibus hćc obseruari censemus, vt oē quod contra legem Anastasianam excogitatū est, hoc in posterum nostro perfruatur remedio.

B

TITVLVS XXXVI.
SI SERVVS EXTERO se emi mandauerit.

Hac lex consueuit difficilis reputari, & in materia seruorum est quotidiana, & h. d. Si seruus de se emēdo mandat extraneo, mādatum in suis finibus stans non parit actionem aliquam. Si autem mandato fungatur contractus emptionis: subsecutiue actio oritur de ęquitate, non ex solo mandato, sed emptionis cooperante contractu. & mandatarius idemque emptor soluendo precium de peculiaribus nummis sibi administratis à seruo, non liberatur a precio: ideo nihilominus potest ad precium conueniri: non tamen ad rem & precium, contradictione obstante, quę nō sinit produci duo contradictoria ad effectum. h. d. not secundum Bald. Vel sic: Mandatum serui mandantis se

C

A multi. in princip. & de libe. causa. l. ordinata. §. si is. Item aut dices tenere mandatum secundum ius naturale, quo est liber. & sic non ualet, cum nec liber mandet, ut dixi. Item secundum ius ciuile pro nullo habetur, ut ff. de reg. iur. l. quod attinet.

extero emi. est inualidum ab initio: sed conualescit emptione secuta ex postfacto, & non liberatur mandatarius soluendo nummos peculiares domino, sed domino datur electio, agat mandati vt seruum consequatur, vel ex vendito ut precium ei detur, utranque tamen actionem non potest cumulare obstante contrarietate hoc dicit.

1. Impp. Dioclet. & Max. AA. & CC. Dionysię.

Si seruus extero [a] se mandauerit [b] emendū, quāuis nec ex persona serui (quia hoc liber mandare non pōt [c]) nec ex domini persona (quoniā qui mandat [d] vt à se res comparetur, inutiliter [e] mandat) consistere credebatur actio, tn̄ optima ratione, [f] quia nō id agitur vt ex ipso mandato, [g] sed propter mādatū ex alio contractu nascat actio, domino quęri placuit obligationem.

¶ Si itaq; domino ignorante [h] emi te mandasti, ac te nummos subministrante peculiares soluti [i] sunt, emptori minime liberatio per hmōi factū [k]

d Qui mandat.] cū idem inueniretur uēditor & emptor, quod esse non potest, ut ff. de rerum permu. l. 1.

e Inutiliter.] quia iam sequeretur quòd idem esset venditor & emptor. in casu tamen ualet, ut in creditore qui possidebat pignus. ff. man. l. si mandauero. 2. §. si hi.

f Ratione.] s. ęquitatis, quę prćualet rigori iuris, ut s. de iud. l. placuit.

g Ex ipso mandato.] scilicet solo, id est per consequens de ęquitate. Sed mādatum sit inutile, uel fit propter mandatum ex illo contractu.

g Ex ipso mandato.] nullo alio secuto, sed alio secuto. s. venditione, datur actio ex mandato, vt subijcit secundum loā. Sic & alias una stipulatio prćstat alij robur, ut institut. de inuti. stipu. §. alteri. Sed hic tanto plus, quia cum sequens causa, scilicet uenditio sit bonę fidei, & pręcedens causa mādati, facit sequens, vt ex prima det actio, quod in stipulatione non est ita. & quod

hic subiicit, propter mandatum, &c. conuerte literam. i. ex mandato propter alium contractum. Similis conuersio literę est. s. communi diuid. l. 1. Alij ut P. dicunt ex ipsa uenditione dari mandati, ut hic innuit. pro quo est, quia & aliàs ex pacto incontinenti apposito datur actio ex contractu pręcedenti vel sequenti, ut j. de pac. l. inter empt. & uend. l. 2. Bul. etiam dicit ex se dari actionem mandati. s. ab imperatore uiuo, cum non datur per l. ex dicto mandato. sed prima placet.

D

h Ignorante.] secus si sciret, quia tunc recipiendo suum precium sibi imputat, & emptor liberatur. Vel dic secus si sciat, quia tunc sibi prćiudicat in seruo, ut non possit agere mandati.

i Soluti.] ubi. s. venditori.

k Per huiusmodi factum.] i. per huiusmodi solutionem. nam emptor tenetur facere nummos accipientis, ut ff. de action. empti. & vendi. l. ex empto. §. 1. Sed quare nō conceditur ut ex peculio soluat, sicut & ubi manumissus est si decem dederit, ut ff. de statulib. l. statuliberos. § & paruī? Respond. quia ibi uoluit testator aliquid dari, sciens illum non habere aliud patrimonium, uidetur permittere, ut & ff. de manu. test. l. si quis locuples, & de conditio. institutio. l. quę sub conditione, & infra de conditio. inser. l. cum patremfamil. at hic nihil potest uideri

Manumissus si x. dederit, ex peculio ea soluere potest.

videri permisisse, cum & mandatum à seruo emanauerit. Alij distinguunt, an simpliciter mandat seruus se emi: an se emi suis nummis, & manumitti. Primo casu non potest dare peculiares nummos, ut hic. Secundo sic, ut in dicta l. de statulibe. quod non placet. nam hic geritur contractus uenditionis inter dominum & emptorē, unde debet secūdum commune ius facere nummos capientis, per d. l. ex empto. §. 1. Sed in hoc casu esset tunc uis, quia primo non posset agere contra emptorē ut manumittatur, ut ff. de manu. l. 4. §. si ab ignoto. nec alius forte nomine serui. at I secundo ipse seruus cōsistit aduersus emptorem ut manumittatur, ut ff. de iudi. l. uix, & etiam ipse uenditor ratiōe affectionis, ut ff. manda. l. cū seruus, & pronunciatur liberandus, nō liber, ut ff. de manu. l. 4. in prin. & ff. de iudi. l. qui se.

a Nec tamen.] hic mutat personam.

b De ancilla.] s. consequenda, ut statim dicet.

c Empti.] i. uenditi, ut & ff. de act. empt. l. ueteres. cōtra. ff. de act. empt. & uend. l. ex empto. ubi dicitur quod iniquissimum est ut re & precio careat. Accur.

potuit peruenire. Nec tamen [a] si tradita nec manumissa es, etiam mandati de ancilla, [b] & empti [c] de precio consequendo cōtrarias actiones [d] ei exercere concedi placuit. Sane in illius arbitrio relictum est, utrumne mancipium, [e] an precium [f] cōse qui velit, cum ex peculio, quod eius fuit, solutio celebrata, obligationis vinculo emptorem liberare non potuerit.

TITVLVS XXXVII.
PRO SOCIO.

Valet societas in qua vnus pecuniam cōfert, alter operam. h. d. Bal. concor. Sal.

1. Impp. Dioclet. & Max. AA. & CC. Aurelio.

Societatem, vno pecuniam [g] conferente, alio operam, posse contrahi, magis obtinuit. [h]

Ementes prædium communiter,

d Contrarias actiones.] Dic φ loquitur de actione mādati ad ancillam consequendam, secundum Ioan. sicut & si emi asinum mandasset. & hoc innuit dictio, consequendo, quæ licet sit neutri generis, concipit tamen fœmininum, & idem innuit postea cum dicit, utrumne mancipium, &c. Alia actio est ex vendito ad precium, quæ sunt contrariæ, cum per vnam auferatur emptori seruus, per aliam apud eum remaneat. Et sic not. contrarias actiones non posse quem exercere, ut infra de fur. l. 1. Sed contra hoc quod dicit dari actionem mandati ad ancillam persequendam, videtur esse contra, quia contraria non datur emptori contra me, vt recipiam, si nolim. si ergo contraria non datur, ergo nec directa, quia vltro citroque esse solent, ut insti. de obl. quæ ex quasi con. in princi & habes hoc. ff man. l. seruus meus. Sed dic, esse solent regulariter. fallit autem in hoc casu, vt hic & ibi dicitur, & in eo. ti. l. potest. Alij vt P dicunt mandati agi ut manumittatur, & tunc erit contrarietas, cum si & precium, & φ manumittatur consequeretur uenditor, duplici damno emptor afficeretur, quod non placet, quia aut non interest mea rōne affectionis alicuius manumitti, & tunc non datur directa mandati, cum non intersit, ut ff e. l. si procuratorem. §. mandati. & sic non est contrarietas, cum non sit actio mandati aut interest, & tunc utraq; intenditur, nec sunt contrariæ, ut ff man. l. cum seruus. Præterea est cōtra Pi. quod sequitur, sane, &c. Iam aperte dicit agi ad ancillā consequendam: sed ipse dicit rei vendicatione. quod nō placet, quia si rei uendicatione ageret, aut est precium emptoris solutum, & sic agi non poterit: aut si peculiare ...

A vel nullum, erit in emptoris arbitrio offerre precium, vt ff. man. l. diligenter. §. 2. at hic dicit in uenditoris esse arbitrio. Accur.

e Mancipium] actione mandati.

f Precium.] s. actione ex vendito.

uidentur tacite contraxisse societatē tam rei quam onerum supportandorum propter rem. h. d. not. secundum Bal. Vel sic: Fundus emptus cōiter a duobus. vtroque in possessionem inducto, communis efficitur, & pensiones solutæ ab eorū altero una cū precio possunt peti actione pro socio. Sal.

II. Iidem AA. & CC. Pantonio.

B Cum proponas te prædium coniuncto dominio [i] cū patrono [*] tuo comparasse, in possessionemque tam te quàm ipsum inductum, iuris ratio efficit, vt dominium fundi ad vtrūq; pertineat. [k] Sane quia precium à te solo numeratum, [l] & solēnibus pensitationibus, cessante socio, satisfactum esse dicis, iudicio societatis id quod eo nomine præstari oportuerit, consequeris. [m]

Societatis commoda transeunt ad hæredem. h. d. Bal. & hoc uerum etiā si sit talis societas, quæ ad hæredem non transeat.

C III. Iidem AA. & CC. Victorino.

Cum in societatis con...

PRO SOCIO.



Societatē.] CASVS. Titius cū Seio cōtraxit societatem ut Titius præstet operā, Seius pecuniam, & lucrum esset cōe. an sic contrahi possit societas, quæritur? Dicitur φ sic.

g Pecuniam.] in cōmuni causa.

h Obtinuit.] quia sæpe opera alicuius pro pecunia ualet, ut insti. eod. §. 2. & si partes adiectæ non fuerint, æquales in lucro & damno spectātur, ut ff. eo. l. si non fuerint. Sed quæro, an ille qui pecuniam contulit, debeat habere capitale saluum in diuisione societatis. i. sortem, & lucrū tantum ex ea prouenies communicare? Ioā. distinguit an ab initio sic dedit pecuniam ut communicaret, an ut sua remaneret. In primo casu communicatur, in secundo non. Quid si hoc nō appareat? Resp. in dubio præsumitur communicata, ut ff. eo. l. 1. §. fi. & l 2. licet alia sit huius ciuitatis & quarundā aliarū consuetudo. s. φ in dubio non præsumatur cōicata. Itē quid si hic sors sit amissa, an tantundem debeat reponere, & an sit cōe periculum? Resp. nō est cōe periculū, ut ille qui operā ponebat, aliquid cōferat: sed finita ē societas interēptione rerū, ut ff. e l. verū. §. itereūt, & circa pecuniā consueuit exhibere operam, quam mō non habet.

Cum proponas.] CASVS. Si emendo fundū cum Titio contraxisti societatē, & tibi & ei traditus est fundus soluto precio a te, an ideo quia ex tua tantū pecunia precium soluisti, ad te solum pertinere debeat, quæritur? Dicitur φ non, sed ad utrūque vestrum, & iudicio societatis consequeris id quod pro eo soluisti.

D

i Coniuncto dominio.] i. tali animo ut in eo socij sitis, ut ff. eo. l. ut sit. Alij dicunt, coniuncto, quia & alia prædia communia ibidem confinia habebant, ut ff. e. l. cum duobus, in prin. Accur.

i Dominio.] licet solueritprecium & pensiones.

k Pertineat.] ut ff. de acq. re do. l. traditio.

l Numeratum.] vnde tibi soli dominium asserebas quæsitum.

m Consequeris.] aliud in socio reficiente communē insulam, ut ff. eo. l. cum duobus. aliàs est. l. si fratres. §. idē respondit, socius, &c.

Cum in societatis.] CASVS. Si emendo salē cum Titio societatem contraxisti, & antequā ad te lucrū perueniret, in fata decessisti, hærede relicto, an hæres iudicio societatis partem lucri quæ ad te spectabat petere possit, quæritur? Dicitur φ sic.

[*] patrus.

Hac. de A re. quē sequtes hic Cynus, reprobādo istā rū sionem glossæ, dicit φ in dubio non præsumitur pecunia cōicata, & ideo salui eā hre debet is q eā cōtulit. Alioquin vt dicit hic. P. sequeretur φ pstans operā haberet lucrū, & alius dānū, & sic esset inæqualitas, quod esse nō debet.

Fides.

a Fides.] s. bona, ut ff. de act. & obli. l. bonam.
b Æquitatis.] i. bonæ fidei.
c Etiã compendia.] non solũ onera, & æqualiter, vt subiicit, nisi contra actũ sit, ut ff e. l. si non fuerint, in pr.
d Participasse.] i. partem habuisse in societate salinarũ.
e Tibi.] agenti actione pro socio.

† al. bona fides.

Societas ad hæredes non transit.

f Præcipiet.] licet enim non sis socius, quia non transit societas ad hæredem, etiam si sit dictum, vt ff. eod. l. nemo, nisi in uectigalibus, ut ff. eod. l. adeo: tamen emolumenti successor es, ut hic, & ff. eo. l. uerum. §. in hæredem, & agis pro socio, ut hic. & incepta negocia debes consummare, ut ff. eo. l. hæres socij.

Casum ponit.

g S] societatis.] Duo consitẽtes se socios omniũ bonorũ, adinuicem promiserunt diuidere pro æqualibus partibus. Vel cum de hoc esset controuersia, animo transigendi fecerũt eandem promissionem per stipulationem, quæ stipulatio hoc casu est necessaria, cũ iure trãsactionis pactũ interponat, ut ff. de pa. l. diuisionis.
h Intestatus] nam personalis obligatio comitatur omnẽ hæredem, vt hic, & ff. de act. & oblig. l. ex cõtractibus, & facit ad l. infra qui testa. facere poss. l. 1. & re spon.
T] Amdiu.] CASVS. Si cum Titio societatem cõtraxisti, & dissoluta cõsensu societate, aliquid quod ad te cã societatis pertinebat, apud Titiũ remansit: an illud cõsequi possis, q̃ritur? Res. q sic act. pro socio, iam nata est societate finita.
i Perseuerat.] ut inst. eo. §. manet.
k Nata est.] fuit ergo ab initio nata, sed non intentatur nisi finita societate, secũdum quosdam. Vel dic nec et nasci nisi finita societate, sicut in actione tutelæ dicitur ff. de tute. & ra. dist. l. si tutor. §. fi. & l. seq. hoc tamen fallit in societate uectigaliũ, vt ff. eo. l. actione. § nonnunquam. Et idẽ etiam posset dici in societate

Actio pro socio quãdo nascit.

tractibus fides [a] † exuberet, conueniatque æquitatis [b] rationibus etiã compendia [c] æqualiter inter socios diuidi, præses prouinciæ si patrem tuum salinarum societatem participasse, [d] & non recepta communis cõpendij portione, rebus humanis exẽptum esse perspexerit, cõmodum societatis, qđ deberi iuxta fidem veri constiterit, restitui tibi [e] præcipiet. [f]

Causa testati uel intestati nõ pertinet ad contractus h. d. Bal. Vel sic: Non refert an socius decesserit testatus uel intestatus, quia hæres eius cõuenta tenetur seruare Sal.

IIII. Iidem AA. & CC. Celeri.

SI societatis [g] iure, vel transactionis stipulatione subdita, bonorũ omnium æquis partibus inter te & Fauiam diuisionẽ recte fieri placuit, quominus hæc rata seruẽtur, nihil interest, utrum testatus, qui fuerit obligatus, an intestatus, [h] rebus sit humanis exemptus.

Durat societas ad beneplacitum sociorum. h. d. Bal. & Sal.

V. Iidem AA. & CC. Theodoro.

TAmdiu societas durat, quamdiu consensus partium integer perseuerat. [i] Proinde si iam tibi pro socio nata [k] est actio, eam inferre apud eũ cuius super ea re notio ẽ, non prohiberis.

Societas potest contrahi sub qualibet conditione, quia uoluntates contrahentium sunt seruandæ.

VI. Imp. Iustin. A. Ioanni pp. præt.

DE societate [l] apud veteres dubitatum est, si sub conditione cõtrahi potest, puta si ille consul fuerit, societatem esse cõtractam.

¶ Sed ne simili modo apud posteritatem, sicut apud antiquitatẽ, huiusmodi cã ventiletur, sancimus societatẽ contrahi posse nõ solum purè, sed etiam sub conditione. Voluntates [m] etenim legitimè cõtrahentium omnimodo conseruandæ sunt.

Curator furiosi potest renunciare societati furiosi. & qui habet auctoritatem legitimã in contractu, habet etiam in distractu. Bal.

VII. Idem A. Ioanni P. P.

SAncimus, veterum dubitatione semota, licẽtiam habere furiosi curatorem dissoluere [n] (si maluerit) societatem furiosi, & sociis licere ei [o] renunciare. Et quemadmodum in omnibus contractibus aliis legitimam auctoritatem ei dedimus, ita & in hac parte eum permittimus cõpetenter cõmodis furiosi prouidere.

TITVLVS XXXVIII.

DE CONTRAHENDA emptione & venditione.

Valet venditio rei etiam existẽtis in alio loco quam ubi contractus celebratur h. d. Bal. Vel sic: Non uitiatur venditio, quia res sit constituta in alio loco quam ubi contrahitur. Sal.

I. Impp. Valeria. & Gallie. AA. Paulo.



Venditiones etsi ĩ alio loco quã ĩ quo possessiones constitutæ sunt, fiant, nõ ideo irritæ esse creduntur. [p]

A priuata, si expediat ab eo ... tali casu, & nascatur & intentetur et societate durante. Item prædicta uera sunt, si agitur ad personales præstationes hincinde. si autem ut res non cõis cõicetur, etiam ea durante agi potest, ut ff. e. l. 3. & communi diui. l. 1.

D] E societate.] CASVS. An sub conditione possim cõtrahere societatẽ, quæritur? Dr̃ q sic, licet apud ueteres. s. ante iura digestorũ, de hoc eẽt dubitatũ. unde tã pure q̃ sub conditione cõtrahi potest.
l De societate apud ueteres.] ãte leges digestorũ. nã ẽt per eas põt contrahi sub cõditione, ut ff. eo. l. 1.
m Voluntates.] ut ff. depo. l. 1. §. si conueniat.
S] Ancimus.] CASVS. An curator furiosi dissoluer̃ possit societatẽ quã cõtraxit furiosus ante furorẽ, quæritur? Dicitur q sic, & socius furiosi societati renunciare potest, licet olim esset dubitatũ apud ueteres. unde sicut curator in aliis cõtractibus habet legitimam administrationẽ, ita in societate distrahenda. Viu.
n Dissoluere.] renũciando aliis sociis, uel alij renunciãdo curatori: sic fit per procuratorem etiam generalem, ut ff. e. l. actione. §. renunciare.
o Ei.] s. curatori.

DE CONTRAHENDA emptione, & uenditione.

V] Enditiones] CASVS. An rem cõstitutam Mutinæ possit aliquis uendere Bono. existens, quæritur? Respõ. q non refert an præsens sit res uel non, quo minus ratificetur uẽditio. Viuia.
p Creduntur.] ut & infra si quis alteri vel sibi. l. fi. sic & donatio, vt infra de donatio. l. data, in fi. & stipulatio, ut ff. de cond. fur. l. penul.

Emptionem.] CASVS. An furiosus uenditionẽ rei celebrare possit, quæritur? Dicitur ꝙ non, quia non potest consentire, nec sine consensu contrahitur venditio. Si vero dilucida habeat interualla, puta quia sit furiosus in æstate, resipiscat in vere, & rem suam vendat, si maior sit. xxv. annis, tenet uẽditio. Item & alios quoslibet cõtractus potest celebrare. Viui

a Desiderare.] ut in sti. eo. in prin. Si ergo interuenit error uel in contractu, uel in precio, uel in corpore, uel in qualitate, non valet contractus, vt ff. eo. l. in vẽditionibus. idem si in sexu, ut ff. eod. tit. l. alioquin. §. fin. Idẽ si in essentia, ut ff. e. l. domum.

b Consensum.] vnde nec vẽdere nec emere põt, quandoq; tamẽ tacite uidetur consentire, ut ff. sol. mat. l. 2. §. fi.

c Contractus.] & omnia quæ vult, quę non infirmãtur propter superuenientẽm furorem, ut hic, & j. de cur. fu. l. cũ aliis, & qui testa. fa. pos. l. furiosum, & ff. de spon. l. tutor.

SI donationis.] CASVS. Donaui tibi prædium hoc Pacto ut ministres mihi alimenta, & finxi uenditionem interuenisse. non quod simulatum est, sed quod vere gestũ est, compelleris seruare act. præscriptis verbis: unde si mihi subtrahebas alimenta, compelleris soluere eadẽ actione præscriptis uerbis. Viuianus.

Vbi non est consensus, ibi deficit substantia emptionis & uenditionis, Bald. Vel sic. Furiosus non potest vendere propter defectum consensus, nisi tempore dilucidi interualli. Salt.

II. Impp. Diocl. & Maxim. AA. Auito.

EMptionem & venditionẽ consensum desiderare, [a] nec furiosi vllum esse consensum, [b] manifestum est. Intermissionis autem tempore furiosos maiores vigintiquinq; annis venditiones & alios quoslibet contractus [c] posse facere, non ambigitur. B

Si non ualet quod ago ut ago, valet ut valere potest. h. d. Bal. Vel sic Contractus uerus donationis prævalet simulatæ uenditioni, & pactum de alimentis præstandis adiectum, servandum est h. d. Salic. Vel sic & clarius: Si fiat donatio re vera, & simuletur fieri venditio, valet donatio, nec potest rescindi propter simulationem venditoris. Donatarius tamen debet implere modum uel conditionem appositam in donatione. h. d. Pau. de Cast.

III. Iidem AA. Valeriæ.

SI donationis [d] causã, venditionis simulatus contractus est, emptio in sui deficit [e] substantia. [f] † Sane si in possessionẽ rei, sub specie venditionis, cã donatiõis, vt te [g] aleret, [h]

† al. emptionis deficit substantia.

d Si donationis.] quæ uere fit.

e Deficit.] quia plus ualet quod agitur.

f Substantia.] substantia emptionis est consensus, ut s. l. proxima. non autem consentiunt in uenditione, qui licet uerbis emptionem exprimant, corde tamen aliud sapiunt, ut ff. de rebus dubiis. l. in ambiguo, & hoc quando in totum agebatur ut esset donatio. si uero precio uiliori, valet venditio nisi inter uirum & uxorem, ut & ff. eod. l. cum in venditione, & l. si quis donationis. Item no. hic simulatum contractum non tenere, ut s. plus val. quod agi. per totum, & ff. eod. l. nuda, & de reg. iur. l. imaginaria.

Emptiõis substãtia ẽ cõsensus.

g Vt te.] ibi fuit contractus innominatus à muliere. s. do ut facias.

h Aleret.] i. hoc pacto ut te alat.

i Perfecta.] olim stipulatione ei interposita, hodie etiã nudo pacto, ut inst. de dona. §. perficiuntur. Vel perfecta dicitur. i. impleta traditione, ut ff. de actio. emp. l. si quis alienam, & s. de act. & obli. l. si quidem. facile, autem di cit, quia propter ingratitudinem reuocatur quandoque, ut j. de reuo. dona. l. si.

A k Conuenit.] actione præscriptis uerbis, ut j. de re. permu. l. rebus, & ff. de pac. l. in traditionibus, & j. de don. l. legem. uel condictione ob causam, ut ff. de præsc. verb. l. naturalis. §. sin autem rem do. & supra de condict. ob cau. l. ea, & l. si ut proponis. Vel etiam utili rei vendicatione, cum sub modo fuerit donata, vt infra de do. quæ sub modo. l. 1. vale t ergo ut donatio, vt j. eo. l. empti. Accur.

induxisti, sicut perfecta [i] donatio facile rescindi nõ potest, ita legi quam tuis rebus donans dixisti, parere conuenit. [k]

Nemo potest emere rem suam, nisi quatenus ab eo possit aliquo remedio euinci h. d. no secundum Bal. cõcor. Sal.

IIII. Iidem AA. Luciano.

CVm res tibi donatas [l] ab hærede [m] donatricis tibi distractas [n] esse proponas, intelligere debueras duplicari tibi titulum possessionis [o] nõ potuisse, † sed ex donatione & traditione dominum factum te frustra emisse, cum rei propriæ emptio non possit consistere. [p] At tunc demum tibi profuit, si ex donatione te nõ fuisse dominum demonstretur. [q] Sane quoniam omnia bona tibi ab ea donata & tradita dicis, ad hoc & à filio facta venditio rerum maternarum afferre, perfecta etiam donatione, poterit defensionem, ne vel exemplo inofficiosi testamenti possit hæc auocare. [r] C

CVm res.] CASVS. Berta donauit tibi aliquas res. an valeat emptio si ab hęrede suo postea eas comparauetis, quæritur? Dicitur ꝙ non, quia suæ rei, &c. & hoc in prima. Si vero nondũ tradidisset, valeret. Item ratione iuris quod habet filius in rebus aliis puta, potest agere inofficiosi, quo casu si inofficiosa reperiatur donatio facta a Berta, valebit emptio.

† quod. n. meũ est, amplius meũ fieri non põt. & cõ cor. i c. inter dilectos, cũ gl. super verbo, meũ, extra de fi de instru.

l Donatas.] a Berta supple, & traditas, ut patet statim.

m Hærede.] s. filio Bertæ.

n Distractas.] i. uenditas. sic strictẽ ponitur, ut ff. de Publicia. l. si ego. §. partus. 3. respon.

o Possessionis.] i. dominij, arg. ff. de ver. sig. l. interdũ, & possidere bene potest quis ex pluribus causis, vt ff. de acq. poss. l. 3. §. ex pluribus. ff. de re. iur. l. non ut ex pluribus.

p Consistere.] Not. siue sciens, siue ignorans, ut infra eo. l. si mater, & ff. eo. l. suæ rei, & de pigno. act. l. debitor, nisi ratione possessionis, uel nisi sub conditione, uel ratione iuris quod habeat vẽditor in ea re, ut ff. eo. l. si in emptione. §. rei suæ, & l. qui tabernas, & de leg. 1. l. ex tera. §. 1. institu. de leg. §. si cui fundus, & idem erit in ultimo casu huius l. nam ratione iuris querelæ ualet uenditio. Et potest reddi ratio quare rei suæ emptio non ualeat, quia statim vt facta est uenditio, committitur actio ex empto pro euictione, quia & ubi res aliena uenditur, si postea emptor eius dominus fiat, actio de euictione committitur, ut ff. de euict. l. si uendideris. Cum ergo hic emptor ab initio sit dominus, statim committitur contra venditorem actio de euictione, & emptor tenetur ad precium, sicque inuicem compensatione facta causa minuendarum litium, nulla uenditio censetur, argumẽ. ff. de compen. l. 1. & 2. D

Emptio suæ rei quare non valeat.

q Demonstretur.] quod esse põt, quia tua erat uxor, unde nõ ualuit inter uirũ & uxorem donatio, ut ff. de don. inter ui. & ux. l. 1. & hoc si reuocauit antequã confirmaretur, ut j. de don. inter ui. & ux. l. donationes. 1.

r Auocare.] quatenus immoderate donatum est, quere s. l. inofficiosæ donationis, ut supra de inof. don. l. cum dona-

donationibus. Et nota hic ꝙ ratione iuris ualet venditio, quod & in legato est, ut ff. de leg. 1. l. si domus. §. fin. sed non semper, ut ff. de leg. 2. l. Mæuius. §. penul. quanquam & hic potest dici ꝙ non ualeat uenditio, sed qui emit, habet exceptionem. Sed si emit putans esse uendentis, & sic potest repetere precium, ut ff. e. l. suæ rei. nunquid habet exceptionem pro re, ut non reddatur? Non puto, quia sic postularet contraria, quare non auditur f. vt habeat rē quasi ualeat uenditio, & repetat preciū quasi non valeat vēditio, ut arg. ī. tit. 2. l. 1. in fi.

Vm ipse.] CASVS. An res pupilli quas distrahi necesse est propter æs alienum patris, bona fide & palam emere tutor possit, quæritur? Respon. ꝙ sic, & multo magis uxor sua.

a Cum ipse tutor.] auctoritate contutoris.

b Comparare.] cōparare immobilia non potest, mobilia autem palam pōt, ut ff. eo. l. si in emptione quæ pro cōtraria signatur.

c Prohibetur.] immo prohibetur, ut ff. eo. l. si in emptione. §. fi. quæ est contra. Solu. ibi administrabat, hic nō, secundū Azo, argu. ff. de auc. tut. l. tutores. Sed hoc non placet, ut ff. rem pu. sal. fo. l. 4. §. illud. Vel hic emit à pupillo cum auctoritate contutoris, ar. ff. de auct. tu. l. 4. & 5. § sed & si cū. vnius enim auctoritas sufficit, licet plures sint, ut infra de auct. tu. l. fi. ibi uero se auctore. Vel dic ꝙ palàm potest, ut hic. clam non, ut ibi, arg. ff. de admi. tu. l. non existimo, & de auct. tut. l. pupillus. § sane, & de ritu nup. l. fi. sic & infra de dona. l. donatio siue. §. in conscribendis. & habēt hęc locum in omni officio publico uel priuato. aliter punitur, ut ff. eo. d. l. non licet. Item opponitur huic solutioni prox. secundæ. ff. de admini. tu. l. tutor rerum, in fin. vbi dicit pupillum rem vendicare non posse quam sibi tutor accepit de bonis eius, & precium rationibus pupilli intulit. Sed respon. ibi est ideo, quia res pupilli erat vsucapta ab hærede tutoris. Vel non ideo quia emptio ualeat, sed quia bona fide fructus siue animalia inde nata ita perceperat, unde fecit suos. Vel dic, ibi non potest vendicare nisi reddat precium quod in suam utilitatem peruenit, arg. contra. ī. de præd. mi. l. si prædium. uel ibi palā egit. Et not. ꝙ vbi ex tutoris parte tantum oritur obligatio, se auctore obligatur, ut ff. de admi. tut. l. quotiens. §. non ta nium.

I Gaudentius] CASVS. Si Bertæ mancipium minoris, puta. x. cum ualeret. xxx. uendidisti aio donādi propter affectū quē habes de ea ducenda, postea cum ea nullum contraxisti matrimoniū, quia ratione cōsan-

Hæc est no. lex, & h. d. Tam tutor, quam uxor eius potest rem pupilli emere palam & bona fide. Bald. & Salic.

V. Iidem AA. Gratiæ.

CVm ipse tutor a nihil ex bonis pupillis quæ distrahi possunt, comparare b palam & bona fide prohibetur, c multo magis vxor eius hoc facere potest.

Res perfecta non uitiatur, licet perueniat ad casum a quo non posset oriri. h. d. Bal. Vel sic: Donatio ante facta non irritatur, licet matrimonium inter donatorem & donatricē postea sequatur. Sal.

VI. Iidem AA. Lucretio.

SI Gaudentius d in matrem tuam titulo venditionis e sine quadā fraude f dominium mancipij transtulit, non idcirco ꝙ postea inter eos matrimonium & diuortium secutum dicitur, iuri eius quicquā derogatū est, g quod vendicare, h te matri tuę successisse probans, minime prohiberis.

Figmentum ueritati non præstat impedimentum. Bal.

VII. Iidem AA. Pisoni.

SI ancillam ex emptione sibi quæsitam, ma- ter tua donatione à secundo marito postea se simulauit accepisse, tituli falsi figmentum, donationis dominiū ei duplicare vel auferre non potuit. i

In contractibus nominatis nō habet locū cōdictio ob causam. h. d. Bal. vel clarius: Licet precium non soluatur, non agit venditor cōdictione ob causam ad repetitionem rei, sed actione ex vendito ad ipsum precium. h. d. Pau. de Cast.

VIII. Iidem AA. Diogeni.

SI non donationis cā, sed vere vineas distraxisti, k nec preciū numeratum est, actio l tibi precij, non eorum quæ dedisti, repetitio competit. m

Sine precio contractus uenditionis non habet substantiam. Bal. Vel sic: Sine precio non est uenditio, nec precium conuentum non solutum facit possessorem iniustum, & ex uenditione simulata precium non petitur, nec res tradita repetitur, si agebatur ut donaretur. h. d. Sal. vel sic: In emptorem transit dominium facta traditione, licet precium non sit solutum, si fuerit habita fides de precio, nisi uenditio sit innalida, quia non fuerit conuentum de certo precio. & si fuit facta animo donandi, precium peti non potest. h. d. Pau. de Cast.

A guinitatis distractum est, an præiudicet ei uel eius hæredi quo minus mancipium vendicare possit, quæritur? Dicitur ꝙ non.

d Si Gaudentius.] proprium nomen.

e Venditionis.] aliàs donationis, & tunc plana. aliàs uēditionis, & tunc dic factæ minori precio animo donandi, quę ualet inter cæteros, sed non inter coniuges, ut ff. eo. l. si quis donationis.

f Fraude.] à matre tua commissa.

g Derogatum est.] quod uidebatur, cū peruenerit in eum statum à quo incipere non potest, ut

B argum. ff. de uerbo. obliga. l. pluribus. §. & si placeat. Vel quia non durauit causa propter cuius spem tacta fuerit, argum. ff. de in rem uer. l. si pro patre. §. versum. sed nihilo minus valet, ut hic, & ff. de dona. inter uir. & uxo. l. si inter extraneos.

h Vēdicare.] ab omni possidente.

SI ancillam.] CASVS. Si mater tua ancillam comparauit, & a marito suo simulauit titulo donationis accepisse: an tibi præiudicauit, puta quia dicat maritum sibi donasse constante matrimonio, & ideo uelit maritus ancillam a te reuocare: an possit, quæritur? Dicitur ꝙ non. Viuia.

C i Non potuit.] quia dicit maritus se donasse constante matrimonio, & ideo uelit eam tibi auferre. & facit supra e. l. cum res, & ī. plus val. qu od agi. l. 1. & de reg. iur. l. non vt ex pluribus.

SI non.] CASVS. Vineam mihi uendidisti, nec precium soluitur: an uineam repetere possis, quæritur? Dicitur ꝙ non, sed actione ex vēdito agere potes ad pre-

D cium.

k Distraxisti.] i. vendidisti.

l Actio] fide habita de precio.

m Competit.] ut supra de rei uendi. l. inciuile, & ī. de rescin. uend. l. ea conditione, & hoc quando fides est habita de precio aliàs pōt rem uendicare, ut ff. e. l. quod uēdidi, & ff. de tribu. l. procuratoris. §. pe. & insti. de rerum diui. § uenditæ. Et dic ꝙ uolebat repetere condictione ob causam, sed non habet locum in contractibus nominatis, vt ff. de rerum permu. l. 1. §. fi. Cōdictio ob cām locū nō habet in cōtractib. nominatis.

EMpti.] CASVS. Sine precio nulla consistit emptio. & hoc in prima. Si uero precium constituatur nec soluatur, & res tradatur, non ob hoc minus tenebit uenditio, sed ages ad precium. & hoc in secunda. Si vero venditor precium sibi solutum negaret, non ob hoc minus possideat quis quod comparauit. & hoc in tertia. Si vero aliquis prædium tibi donauit, simulauit autem se uendere, si subsecuta fuerit traditio, non aget ad preciū, quia

quia perfecta est donatio. & hoc in quarta.

[a] Empti fides.] ab vtroq; contrahentium habita.

[b] Sine quãtitate.] i. precio, & certo, ut inst. e. l. precium. nec sine re quæ ueneat, ualet uenditio, nisi in fructibus, & alea, & similibus, ut ff. eo. l. nec emptio.

IX. Iidem AA. Seuero.

EMpti fides [a] ac vẽditi sine quantitate [b] nulla est. Placito autẽ precio non numerato, [c] sed solum tradita possessione, istiusmodi cõtractus non habetur irritus, [d] nec idcirco is qui comparauit, minus recte possidet, [e] quòd soluta summa quam dari conuenerat, negatur. Sed & si donationis gratia prædij factam venditionẽ [f] † traditio sequatur, [g] actione precij nulla competente perficitur dõnatio.

Contractus potest esse nullus duplici causa, & utraque potest eodem libello proponi. h. d. no. tex. cum glo. secundum Bal. Vel sic: Si mulier simulatè emit rem suam tanquam mariti, non præiudicat sibi Salice. Vel sic: emptio rei suæ non ualet, nec præiudicat ementi h. d. Pau. de Cast.

X. Iidem AA. Georgio.

SI mater tua velut ex patris tui [h] bonis prædium suum comparauit, cum rei propriæ non consistat emptio, [i] & hanc simulatam [k] proponas, huiusmodi placitum mutare substantiã veritatis, [l] & ei nocere non potuit. [m]

Contractus non redduntur in tuni tum Bald & Sal.

XI. Iidem AA. Paterio.

INuitum comparare uel distrahere postulãtis desiderium iustã causam nõ continet. [n]

[c] Non numerato.] fide tamen habita.

[d] Irritus.] nõ enim precij numeratio, sed conuentio, &c. ut ff. eo. l. 2. §. 1.

[e] Rectè possidet.] cum a uenditore habeat, uel eius uoluntate expressa uel tacita. alias secus, vt infra de acq. poss. l. minus, & ff. de acquir. posse. l. si ex stipulatione. Et dic quòd hic fuit habita fides de precio à venditore.

[f] Facta venditione.] simulata tamen.

[g] Sequatur.] hoc iure ueteri. hodie etiã nudo pacto fit donatio, ut infra de dona. l. si quis argentum. §. fin.

† al. facta vẽditione.

SI mater.] CASVS. Mulier volens dare pecuniã uiro suo (quod non potuit, cum non ualeat donatio inter uirum & uxorem.) simulauit se emere prędium suum propriũ à marito, & precium ei dedit. an mulieri vel eius hæredi per talem uenditionem præiudicatur quo minus prædium repetere possit, quæritur? Dicitur quòd non.

[h] Patris tui.] mariti sui.

[i] Non consistat emptio.] ut & ff. eod. l. suæ rei, & l. si debitor, nisi ratione possessionis, [a] ut ff. e. l. si in emptione. §. rei suæ. uel sub conditione, ut ff. eod. l. existimo, & ff. de leg. 1. l. cætera. §. 1. & argumen. ff. de uerborum obligatio. l. nemo, & l. existimo, & nisi per alium, [2] ut ff. manda. l. si mandauero. 2. § si hi, & nisi ratione partis aliorum, ut ff. de in diem addic. l. quod si uno, in fine. Sed quidam ibi intelligunt sub conditione, qua existente, res non sit nostra.

Hoc verũ qñ per aliqd remediũ possessoriũ emptor non possit à vẽditore possessionẽ recuperare, aliás secus. Bart. & B. in l. si in emptiõe. §. rei suæ, I gl. alleg.

Intellige qñ vendẽs poterat inuito domino rem distrahere. alias ẽptio rei suæ p alium celebrata non ualet. Cy. & Bal. ĩ l. unica. ĩ. si sec. ex.

[k] Simulatam.] & ideo pro infecta quoque habendam, ut supra plus ual. quod agi. Duplici ergo ratione non ualet.

[l] Substantiam ueritatis] cum fuerit simulata.

[m] Non potuit.] cum tua erat. supra eod. l. si ancillam.

INuitum] CASVS. An rem tuam vitiosam per iudicem me possis compellere emere, quæritur? Dicitur quòd non. econtra si rem uitiosam habuero, & tu eã desideraueris, non poteris me cõpellere ut tibi uendam.

[n] Non continet.] ut & ĩ. de iure delib. l. nec emere, & ĩ. de act. & obl. l. sicut, & ĩ. loca. l. inuitos, & ĩ. de nup. l. neq; ab initio, & ff. de pig act. l. quãuis, & ĩ de Iudæis. l. nemo exterus, & ĩ. e. l. dudũ. Sed prima fallit in casibus vbi quis cogitur cõparare, ut ff. de act. emp. l. Iulianus. §. §. idẽ Celsus, & ff de le 1. l. & si æquo, & ff. cõi diui. l. cõi diuidũdo. 2. § fi. & insti. de leg. § non solũ. Item & secunda fallit: nã quandoq; quis distrahere cogitur, vt ĩ. de cõi ser. ma. l. j. licet quidam ibi dicãt quòd iam erat liber. vnde cũ nõ sit seruus, non dicitur cogi vendere rem suam, licet æstimationem recipiat. Item fallit. ff. de leg. 1. l. & si æquo, & instit. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. fi. & ff de relig. l. si quis sepulchrũ, & ĩ. de patribus qui fi. dis. l. 2. § fi. & ff. de act. emp. l. Iulianus. § idem Celsus, & ĩ. e. l. dudum.

Fideiussor non est de substantia emptionis, nec de generali natura eius, nec etiam instrumentum, nec etiam pœnitentia, quam iuuam incontinenti post actum perfectum secuta inualidat ipsum contractum. h. d. no. Bald. Vel sic: Fideiussor de euictione non est de substãtia emptionis, nec instrumẽtum tradita possessionis, & ideo eorũ omissio non uitiat, nec post emptionẽ factam locus est pœnitentiæ, etiam si precium non sit solutum, sed pro eo soluendo ag sporest. Sal.

XII. Idem AA. Paterno.

NOn idcirco minus [o] emptio perfecta est, quòd emptor fideiussorẽ non accepit, [p] vel instrumentum testationis vacuæ possessionis omissum est. [q] nã secundum consensum auctoris in possessionẽ ingressus, recte possidet. [r] † precium sane, si eo nomine satisfactum non probetur, peti potest. [s] nec enim licet incontinenti facta, pœnitentię contestatio [t] consensu finita rescindit. [u]

Contractus in alterius contrahentium voluntatem collatus, non intelligatur efficaciter celebratus. Sal. Vel sic: Contractus ultro citroq; obligatorius non potest conferri in uoluntatem uel arbitrium alterius ex contrahentibus, & si contra fiat, non ualet Pau. de Cast.

XIII. Iidem AA. Iuliano.

IN vendentis [x] uel emẽtis uoluntatem colla-

NOn idcirco.] CASVS. Si mihi prædium vẽdidisti, non ob hóc minus tenebit uenditio quòd fideiussorẽ nomine euictionis non accepi, uel instrumentum venditionis nõ interuenit, quia sufficit, quòd consensu tuo sum introductus in vacuam possessionẽ. & hoc in prima. Si vero precium tibi adhuc non solui, petere poteris, nec facto cõtractu interueniente consensu, si pœnituеris, minus ualebit venditio. & hoc in vltima.

[o] Non idcirco minus.] fallit in seruo communi manumisso.

[p] Non accepit.] de euictione, cũ nec dãdus est, nisi actũ esset, ut ff. de euic. l. emptori, & ff. de præto. stipul. l. 1. §. stipulatio.

[q] Omissum est.] vt ĩ. de fide instr. l. non idcirco, & ĩ. de rei vend. l. quotiens. & ĩ. de communium re. alie. l. fi. & ĩ. de proba. l. cum res.

[r] Possidet.] ut infra de acquiren. poss. l. minus, & ff. de acq. poss. l. si ex stipulatione, & ĩ. si quis alteri uel sibi. l. si emancipatis.

† al. pro § done p̃sumitur possidere. Odof.

[s] Peti potest.] ut d. l. quotiens, & in eo. tit. l. inciuile.

[t] Contestatio.] i. coram testibus protestatio.

[u] Rescindit] ĩ. de transac. l. quamuis, & de ac. & obl. l. sicut, & si cer. pet. l. eo quod.

IN vendentis.] CASVS. Vendo tibi si emere volueris, uel ego uoluero. non ualet emptio. Vel pone casum ut in gl.

[x] In vendentis.] Quidam non intelligentes ponunt ea

ta conditione comparãdi, quia non adſtringit neceſsitate cõtrahentes, obligatio nulla eſt. idcirco dominus inuitus ex huiuſmodi conuentione rem propriam, vel quilibet alius diſtrahere non compellitur.

Non ſolum proximis & conſortib. ſed etiam alijs liberum eſt arbitriũ rem propriam diſtrahendi: non obſtantibus conſtitutionibus quæ olim contrarium diſponebant. h. d. no. Bal. Vel ſic: Iure nouo non cogitur quis prius vendere proximis & conſobrinis, quam extraneis. Salic. Vel ſic: Poteſt quis vendere rem ſuam cui vult, reprobata lege quæ cogebat eum vendere conſortibus, non extraneis. Paulus de Caſtro.

XIIII. Imppp. Valentin. Theod:

D Vdum proximis [a] conſortibusq; [b] conceſſum erat, vt extraneos ab emptione remouerent, neque homines ſuo arbitratu vendenda diſtraherent. ſed quia grauis hæc videtur iniuria, quæ inani honeſtatis colore velatur, vt homines de reb. ſuis facere aliquid cogantur inuiti: [c] ſuperiore lege caſſata, vnuſquiſque ſuo arbitratu quærere, vel probare poſsit emptorem: [d] niſi lex [e] ſpecialiter quaſdam perſonas hoc facere prohibuerit. Dat. VI. Kal. Iunij Vicentię, Tatiano & Symmacho Conss.

B *Precium rei venditæ per tertium arbitratorem definitum ſeu declaratum: cogitur emptor ſoluere, & non arbitrante eo non tenet vẽditio: quod etiam in locatione ſeruari mandatur. h. d. Vel breuius: Si precium ad tertij arbitrium committitur, illo nõ arbitrante contractus redditur nullus, nec à perſona receditur: & illo arbitrante firmatur. Salic. Vel ſic: Si precium committatur in arbitrium vel declarationem tertij, ſecuta declaratione valet contractus: ſed ea non ſecuta non valet, tanquam defecta conditione ſub qua cenſetur contractus celebratus. nec eſt curandum an illi fuerit commiſſa declaratio tanquam amico communi, & ſic fuerit habitus reſpectus ad perſonam eius: an tanquam in arbitrium boni viri, & ſic fuerit habitus reſpectus ad id quod facere debet, vel faceret bonus vir: quia nõ ſecuta declaratione, neutro caſu valet contractus, nec receditur ab eius perſona, vt per alium bonum virum declaratio fiat. h. d. iſta lex ſingularis quæ quotidie allegatur. Pau. de Caſt.*

Venditio an valeat ſi in alterius arbitrium precium conferatur.

† aliàs, quæ.

† Hanc, l. limita in caſu notabili l. 1. ff. de priui. creditorũ. & uideoro do. Io. i-gneum, q hic pertractat materiam tetta ctus.

ſum: Vendo tibi talem rem pro quanto volueris, vel quãti æſtimaueris: qui caſus eſt ff. eo. l. quod ſæpe. §. j. Tu dic quod ipſum commercium, id eſt contractus, qui eſt emptio & venditio, fuit hic poſitum in arbitrium alterius, A vt ſi volueris ſic emere. ſic & ff. de act. & obli. l. ſub hac, & de verb. obl. l. centeſimis. §. fi. Sed videtur contra inſtit. eo. §. emptio, vbi dicit tenere. Sol. aliud eſt cum dico vendo quanti volueris, vt hic, aliud ſi volueris, vt ibi. Alij vt R. quòd vbi expreſſe dixi, quanti fueris arbitratus: tunc nõ valet. at vbi vel à te facta fuit, vt ſi volueris emere, valet: ſicut & ſi dicerem, ſi capitolium aſcenderis: quia expreſſa nocent, vt ff. de condit. & demon. l. nonnũquam, & de leg. 3. l. fideicommiſſa. §. ſi fideicommiſſum. Sic ergo dicit hic voluntate, ſcilicet expreſſa. Alij quòd ibi fuit collatum in arbitrium alterius contrahentium: vt boni viri arbitrio. Ioan. verò dicit quòd ibi fuit inſtitutio pure facta, ſed reſoluitur ſub conditione, hic autem facta fuit ſub conditione. Tu dic, ſi precium conferatur in alterius arbitrium, non valet, vt ff. eo. l. quod ſæpe. §. j. & idem ſi commercium, vt hic. Porro res ipſa conferẽ: vt inſti. eo. §. emptio. Si aũt in extranei arbitrium preciũ conferatur, ſi quidem innominati, non valet, niſi in caſu, vt ff. loc. l. ſi merces, & de pig. l. ſi fundus. §. fi. Si autẽ nominati, valet, ſi ipſe fuerit arbitratus, alias non, nec recurritur ad arbitriũ boni viri, vt arg. j. eo. l. fin. Si autem arbitretur, ſed male, recurritur ad arbitrium boni viri, vt arg. ff. pro ſocio. l. ſi ita coita, & l. ſocietatem mecum. Accidentale autem, id eſt accidens aliquod quod non eſt de ſubſtantia contractus, ſiue in alterius contrahentium arbitrium, ſiue extranei conferatur, ſicut in ſocietate, ita in D venditione ab boni viri arbitrium recurritur, ſiue arbitretur, ſiue non, vt ff. eo. l. hæc venditio, & pro ſocio. l. ſi ita coita, & l. ſocietatẽ mecũ. Quod dixi in venditione, ſerua etiam in locatione, vt arg. j. eo. l. fi. in fin. In ſtricti vero iuris iudicijs non recurritur ad alterius arbitrium, vt ff. de verbo. obl. l. ſi quis arbitratu, quod poteſt dici ſi non arbitretur. aliàs ſic, vt ff. de oper. li. l. ſi libertus ita. Porro in arbitriũ promittẽtis ſi conferatur tacite, valet, vt ſi aſcenderis capitolium, vt d. l. de cond. & dem. l. nõnunquam: ſi expreſſe, vt ſi uis uel uoles, uel uolueris, nõ ualet, ſed ſi cum uoles, uel uolueris, ſic, ut ff. de uer. obl. l. centeſimis. §. ſi ita, & l. à Titio. §. fi. & l. ſi quis ſtipulatus, & de act. & obli. l. ſub hac. Sed quid ſi dicã, uolo tibi uendere rem iſtam pro x. & tu dicas, ego uolo emere pro x. an erit contracta uenditio? Videtur q non. nam ſi dicam, uolo aſcendere arborem, non ſequitur quòd aſcendam. Sed certe hoc ualet, cum ſolo conſenſu cõtrahatur. at ibi neceſſe eſt, vt aſcendat, & clarum eſt, q non aſcendit, licet ſic dicat. ſed hoc non eſt clarum cum non conſentire. nam & his verbis fideicommiſſum relinquitur: vt inſti. de ſingulis re. per fideicom. reli. §. fin. & mandatum contrahitur, vt ff. man. l. j. Item quid ſi dicam, rem meam vellem vendere tibi pro x. & tu dicis, ego vellem emere? Reſpon. nõ hoc valet: quia ponitur verbũ præteriti imperfecti, quod rem imperfectam ſignificat. Item quid ſi dicam, vendo tibi pro x. ſi uis: & ego emo ſi vis? Reſpond. hoc non valet, ſecundũ Azo. per l. iſtã. Alij vt H. quòd ſic: & hęc lex intelligitur quando in futurum apponitur conditio voluntatis. Sed ar. contra. ff. de condit. inſtit. l. ſi Titius.

ADDITIO. Vi deas ſimilem glo. in l. in perſonam. §. generaliter. ff. de regu. iuris.

D Vdum.] CA. Olim ſi rem meam vendere volebam, non extraneo, ſed conſanguineo, ſi comparare volebat, habebam neceſſe vendere. Itẽ ſi duo erant conſortes in aliqua re, & vnus volebat vendere rem illam, nõ poterat quandiu conſors volebat emere: & ſi alius emebat, conſors poterat offerre precium, & rẽ recuperare: quod remouet imperator per hanc l. dicens, q quilibet cuicunque uoluerit, rem ſuam diſtrahere poterit: niſi lex ſpecialiter hoc prohibeat. qualiter hoc faciat, non apent. tu dic, ſi teſtator alicui rem legauit, ne extra familiam alienet: quo caſu uoluntas ſua tanquam lex ſeruanda eſt, ſi uoluntas non fuerit nuda.

a Proximis.] i. conſanguineis.

b Conſortibusque.] licet non conſanguineis.

c Inuiti.] uendere ei cui nolunt, uendere tamen volunt.

d Emptorem.] ut infra de communium re. alie. l. falſo, & j. de dona. l. portionem, & ſupra communi diuidun. l. j. & ſupra de Iudæis. l. nemo exterus.

e Niſi lex.] forte à teſtatore ſic dicta, uel ab eo qui rem tibi dedit, adiecta, uel ſcripta, ut j. de re. ali. nõ ali. l. fi. Vel ſi emphyteuta uelit uendere emponemata ſua, id eſt, meliorationes, præfertur quidem dominus extraneo, vt infra de iure emphy. l. 2. Item in iudicio communi diuidũdo poſt litem conteſtatam, & in iudicio familiæ erciſcũdæ poſt motam controuerſiam alienationes voluntarię extraneis ſunt interdictæ, vt ſupra communi diui. l. j. in fi. & ff. fam. erciſ. l. alienationes. Vel dic, niſi lex, ſcilicet quam habes infra lib. xj. non licere habitatoribus metrocomiæ. l. j.

ADDITIO. Hæc exempla non placent Cy. quia hic loquitur de prohibitione in perſonam: ideo pone exemplum de lege vnica. j. ne Chriſtianum man. Vel dic, ſcdm Bal. niſi l. id eſt ſpecialis conſtitutio loci, vel municipa-

le statutum hoc prohibuerit, quia statuta valent, vt c. cō A stitutus, de in integ. restitu.

SVper.] CASVS Olim si aliquis rem suam venderet quanti Titius definiret, dubitatio erat, an valeret talis venditio. Dicit imperator, quòd si venditio facta fuit sub illa conditione, nec deficit conditio, puta quia Titius precium definiuit: emptor ad precium, vēditor ad rem tradendam tenebitur, siue in scriptis, siue sine scriptis celebrata fuerit venditio. Si non definiat, nō valebit, remota diuinatione an sit collatum arbitrium in certam personam, an in virum bonum. & hæc eadē dici possunt in locatione, & conductione, cum pēsio in alicuius arbitrium conferatur. Viu.

XV. Imp. Iustinian. A. Iuliano præfecto prætorio.

SVper rebus venundandis, si quis rem ita comparauerit, vt res vendita esset quanti Titius ęstimauerit: magna dubitatio exorta est multis antiquæ prudentiæ cultoribus: quā decidentes, sancimus, cum huiusmodi conuentio su- B per venditione procedat, quanti ille æstimauerit, sub hac conditione stare venditionem, vt si quidem ipse qui nominatus est, precium definierit: omnimodo secundum eius ęstimationem & precia persolui, & venditionem ad effectum peruenire,[a] siue in scriptis, siue sine scriptis contractus celebretur, scilicet si huiusmodi pactum, cum in scriptis C fuerit redactum, secūdum nostræ legis[b] definitionē per omnia completum & absolutum sit.

¶Sin autē vel ipse noluerit, vel non potuerit precium definire: tunc pro nihilo[c] esse venditionem, quasi nullo precio statuto: nulla coniectura (immo magis diuinatione) in posterum seruanda, vtrum in personam certam, an in boni viri arbitrium respiciētes contrahentes ad hæc D pacta venerint:[d] quia hoc[e] penitus impossibile esse credentes, per huiusmodi sanctionem expellimus. quod etiam in huiusmodi locatione locum habere[f] censemus.

a Peruenire.] siue bene siue male sit arbitratus, secundum Azo. Tu dic si male, recurritur ad arbitriū boni viri, vt ff. pro socio. l. si ita coita, & l. societatem mecū. Idem dico in stricti iuris iudicijs, vt ff. de ope. lib. l. si libertus. 2. licet alij contra, vt ff. de verbo. obli. l. si quis arbitratu. Tertij dicunt, vt P. quòd si excessit dimidiam iusti precij, petat deceptus rescindi contractum eo modo, quo si ipsemet recte contrahens fuisset deceptus: & hoc officio iudicis, vel actione ex eo contractu, data emptori electione, vt j. de rescind. ven. l. 2. & hoc cum nō dolose fecit. aliàs tenetur de dolo, si non potest agi contra contrahentem, quia non participauit dolum, nec est deceptio vltra dimidiam.

b Legis.] vt supra de fide instru. l. contractus.

c Pro nihilo.] vt nec ad alterius arbitrium recurratur. 1 & in simili casu loquitur. ff. de ver. oblig. l. si quis arbitratu, hoc tamen fallit in duobus casibus. Primus, infra de dotis pro. l. 3. & ff. de iur. do. l. cum post. §. gener. 2 Secūdus est ff. eo l. hæc venditio. 3 Et est tertius, infra communia de leg. l. fi. §. j.

ADDITIO Et hoc fauore vltimæ voluntatis, vt nō pereat, licet tertius non arbitretur: sed recurritur ad superiorem. Pau.

d Venerint.] nam distinguebant veteres, vtrum in personā certā, an vt in bonum virum in eum consenserūt.

e Quia hoc.] id est per coniecturam scire.

1 Gl. istā sequit Ba. & Pau.

2 Et hoc fauore dotis, cuius valet promissio nulla quantitate specificata, etiā si nō fuerit declaratio alteri cōmissa. Paul. hic.

3 Et est rō quia ibi fuit facta commissio sup accidentali lib. contractus. hic sup precio, quod est de substātia. Pau.

f Locum habere.] vt ff. loca. l. si merces, in prin. & inst. loc. in prin. ibi, si merces. Sed an sit cogendus arbitrari ille in quem sic arbitrium est collatum? Respon. sic, 4 si cum pœna vel pignoribus cautum sit stari eius arbitrio, & ipse recepit ad definiendum. aliàs non. sicut & arbiter vt ff. de arbi. l. 3. §. tametsi, & l. litigatores. §. j. & l. non distinguemus. §. j. sed illo non arbitrante vnus alterum compellere non poterit ad eligendū alterū.

ADDITIO. Vt tibi liqueat an & qñ precio collato in arbitrium boni viri, ab eius persona recedatur, distingue breuiter sic post Bar. in l. quis arbitratu. ff. de verb. obl. Aut fuit arbitratus inique, & receditur ab eius persona. l. si libertus. 2. ff. de oper. lib. cum similibus. Aut nunquam fuit arbitratus & tunc aut fuit vnus de contrahentibus, & receditur: vt l. hęc venditio. ff. eod. Aut fuit tertius, & tunc aut fuit assumptus super contractu perficiendo, & non receditur ab eius persona, vt hic cum similibus. Aut super contractu perfecto, & in aliquo accessorio, & receditur à psona eius, vt l. domum. ff. eo.

4 Displicet Cy. Ange. & Pau. lō dic sm eosdē qp si cōpromissum valet & acceptauit arbitriū, poterit cogi arbitrari: siue interuenit pignus vel pœna, siue non.

TITVLVS XXXIX.

DE HÆREDITATE vel actione uendita.

Fiscus hæreditate vendita non tenetur creditoribus hæreditarijs respōdere, sed emptor est conueniendus ab eis. h. d. no. Bal Vel sic: Speciale est in fisco hæreditatem vendente, vt a creditoribus hæreditarijs conueniatur emptor, & non ipse. Sal. Vel sic: Quando fiscus vendit hæreditatem, creditores hæreditarij non debent molestare fiscum sed emptorem, & est speciale in fisco. h. d. Paulus de Cast.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Geminio.



AEs alienum, hǣditate nomine fisci vēdita,[g] ad onus emptoris bonorū pertinere, nec fiscum[h] creditoribus hæreditarijs respondere, certum & absolutum est.

Hæres, & non emptor hæreditatis à creditoribus conuenitur hæreditarijs: & si eis satisfacere conuenit nec ad satisdandum tenetur, nisi hac lege emerit. Salic. Vel sic: Venditor hæreditatis debet conueniri à creditoribus hæreditarijs, non autem emptor, etiam si fuit actum inter ipsum, & venditorem, vt deberet illis soluere, vel satisfacere, quod tamen venditor eis soluerit, potest per actionem ex vēdito ab emptore recuperare, qui censetur eam emisse cum commodis, & oneribus: non autem potest venditor post venditionem & traditionem cōpellere emptorem ad satisdandum de satisfaciendo creditoribus, si tempore venditionis hoc dictum non fuerit, h. d. Paul. de Castro.

DE HÆREDItate, vel actione vendita.

Dixit 5 de venditione rerum corporalium, nunc incorporalium.

AEs alienum.] CASVS. Hæreditate nomine fisci vendita emptor tenetur ad onera, & ad æs alienum: & hoc est speciale in fisco. 6 secus in priuato venditore hæreditatis.

g Vendita.] à procuratore fisci.

h Fiscum.] speciale est hic, sicut & qñ vendit bona vacantia, vt ff. de iure fisci. l. eum qui bona vacantia, aliàs non, vt j. eo. l. proxi. Sed quid si emptor non est soluendo? Resp. 7 æquū est in fiscū dari actionē. ar. ff. de eo p quem fac. est. l. fi. in prin. Item huic l. est cōtra. j. de quadrien. præscr. l. 2. & insti. de vsuca. §. fin. Sol. 8 hæc per illas corrigitur. Vel aliud 9 in hæreditate priuilegio fisci, ne vexetur pluribus actionibus, vt hic. & aliud in venditione singularium rerum. Est & aliud speciale in fisco: vt qui emit hæreditatem ab eo quasi vacantem, teneatur petitione hæreditatis, vt ff. de petit. hæred. l. nec

5 Istā cōtinuationē sequitur Cy. & Ba.

6 Approbatur per Odo. Cy. B. & Pau.

7 Idē Cy. & intellige qp fisc⁹ tūc tenet in quātum ad eū puenit & non vltra. Bal.

8 Ista est falsa: quia legū correctio est euitāda. Ang.

9 Hæc potest eē vera. An. hic

Dic ꝙ aut fiscus vendit rē tanquam suam simpliciter, & tunc non potest res ab emptore euinci: vt iurib. in contrariū allegatis. aut tanq̄ suā ex certa causa: & tunc poterit illas res ab emptore euinci. & sic loquitur iste §. Cy. in addi. & Bal. hic.

nec vllam, alids.l.etiam si putauit.§.item si quis, cū alterius rei statim sit tutus emptor: vt ĵ.de quadrien.pręscript.l.fi. Dicunt tamen quidam hic ita demum teneri emptorem, si fiscus sciuit. Alij ita demum si ignorauit. Alij non distinguunt.

R Atio.] CASVS. Delata erat alicui hæreditas: eam adijt, & mihi vendidit: quis creditorib. hæreditarijs & legatarijs respondere teneatur, quæritur? Respon. ꝙ tu venditor: & ages aduersus me actione ex vendito. & hoc in prima. Si vero satisdem de suscipiendis actionibus, & de seruando te indemnem an creditoribus hæreditarijs, & legatarijs respondere teneat, quęritur? Respon. quòd non: veruntamen si non soluero ex forma pacti, poterit vēditor me reconueni re ad interesse.

II. Imp. Antoninus. A. Floriano.

R Atio iuris [a] postulat, vt creditorib. hæreditarijs & legatarijs seu fideicommissarijs te [b] cōuenire volentibus, tu respondeas: [c] & cum eo cui hæreditatem venundedisti, tu experiaris suo ordine. [d] Nam vt satis tibi detur, [e] sero desideras. quoniam eo tempore quo venūdabatur hæreditas, hoc non est comprehensum. [f] Quāuis enim ea lege emerit, vt creditoribus hæreditarijs satisfaciat: excipere tamen actiones hæreditarias inuitus cogi [g] non potest. [h]

Actionem suam potest quis cedere contra inuitum & ignorantem debitorem. Bald. & Salic.

III. Imp. Alexāder. A. Timotheo.

N Ominis venditio [i] etiam ignorante, vel inuito eo aduersus quem actiones mandantur, contrahi solet.

Deceptus in contractu dolo aduersarij non cogitur adimplere contractum. Bal. & Sal.

IIII. Idem A. Diogeni.

Q Vi nondum certus [k] de quantitate hæreditatis, persuadente emptore quasi exiguam quantitatem, [l] eam vendidit: bonæ fidei iudicio conueniri [m] vt res tradat, vel actiones mandet, non compellitur. nam suo quoque iure eorum persecutionem [n] habet. [o]

Emptor hæreditatis mandatis actionibus habet directas, quas concipit in personam mandātis: sed non mandatis actionibus habet vtiles. Bal.

V. Idem A. Onesimo.

E Mptor hæreditatis, actionibus mādatis, [p] eo iure vti debet, quo is cuius persona fungitur: [q]

[a] Iuris.] id est legis, xij. tabularum, & iuris prætorij, quæ volunt vt hæredes creditoribus hæreditarijs teneātur, vt ŝ. de hæred. ac. l. fin. & de pact. l. pacto. nec iō quia vendunt, desinunt hæredes esse, vel teneri, vt hic, & ĵ. de reuo. his quæ in fra. cre. l. j. & ff. de leg. j. l. quamuis hæres, & arg. ff. de iure do. l. si mulier. § j.

[b] Te.] scilicet venditorem.

[c] Tu respondeas.] non emptor, nisi factus sis tu nō soluēdo. ar. ff. de leg. j. l. plane. 2. §. qui rogatus, & ff. de fundo. l. si maritus fundū. Sed quare nō sic creditores pñt emptores conuenire, vt emptor debitores? Respō. venditor de suo pōt facere quod ei placet, & sic actiones trāsferre cōtra debitores: sed de alieno nequaquā, vt ff. de nego. gest. l. soluendo, & ff. de noua. l. si Stichum. §. fi.

[d] Suo ordine.] libello dato, & actione ex vendito, vel negociorū gestorū, vt ff. e. l. 2. §. siue, & de proc. l. licet. §. ea.

[e] Vt satis tibi detur.] de suscipiendis actionib. vel de seruando indemnē. sic & ff. de iudi. l. in omnib. quæ est cōtra. Alij dicunt, ꝙ hoc non petitur ex iusta causa. Tu dic ꝙ petitur hic satisdari. s. cum fideiussore, quod nō potest: sed caueri de indemnitate sic: vt ibi.

[f] Comprehensum.] nec natura contractus ea est.

[g] Cogi.] sponte potest, vt supra, de pac. l. 2.

[h] Non potest.] à creditoribus: sed à te sic eatenus, vt vel actionem suscipiat, vel quanti tui interest pręstet, vt ff. de don. l. hæreditatem, sic ff. de leg. j. l. apud Iulianum. §. hęres. Alij dicunt speciale in donatione, sicut in fisco, vt ŝ. eo. l. j. Vel dic à creditorib. non, sed à te sic etiam præcise, vt ff. de no. ope. nun. l. stipulatio §. siue. Vel refert conuenerit, vt satisfaciat, vel vt respondeat creditorib. In primo casu non cogatur suscipere iudicium, in secundo sic.

Nomē vēdi potest ignorante debitore, & ēt inuito, nō autē delegari.

N Ominis.] CASVS. Inuito vel ignorante debitore meo, ius quod in eo habeo, distrahere possum.

[i] Nominis venditio.] id est actionis venditio, fit etiam ignorante debitore, vel inuito cuius nomen venditur: siue pure debeat, siue non, vt hic, & ĵ. de dona. l. 2. & ff. eo. l. nomina eorum. Secus est in delegatione, quæ fit consentiente demum debitore, vt ĵ. de noua. l. j. Quod ideo est, vt dicunt, quia ibi nullæ reliquiæ actionis penes delegantem remanent. Tu dic clarius, quòd delegatio fit p nouationem, nouatio per stipulationem: at stipulatio tantum à præsente & volente contrahitur, vt ff. de verb. oblig. l. j. in princ.

Q Vi.] CASVS. Erat hæreditas mihi delata. dicebas eam non esse bonā: vnde vel minori precio eam tibi vendidi: vel cum non essem venditurus, dolo induxisti me ad vendendum. si non tradidi, an tradere compellendus sim, quæritur? Respon. ꝙ nō: sed si tradidi, repetam, & à quolibet possidente res hæreditarias persequi potero.

[k] Qui nondum certus.] secus si certus, vt ff. de act. emp. l. j. in fi. Sed nonne semper videtur certus, vt ĵ. de rescind. vend. l. quisquis, quæ est cōtra? Solu. speciale in hęreditate, vt ff. de reg. iu. l. qui in alterius.

[l] Quantitatem.] s. contineat hęreditas. & dic dolo dāte causam contractui. & sic ipso iure non valet. vel incidente: & tunc actione ex eo contractu, vel exceptione purgatur, vt hic, & ff. de dolo. l. si quis affirmauerit, in prin. & de act. empt. l. Iulianus, §. si venditor, & §. per contrarium. Et distingue hic, vt diximus. ŝ. ex qui. cau. ma. l. in contractibus.

[m] Conueniri.] id est conuentus.

[n] Eorum persecutionem.] quæ sunt in hæreditate, vel actione de dolo si tradidit, vel dolus dedit causam: vel petitione hæreditatis, vel rei vendicatione ab extraneis possidentibus res hæreditarias.

[o] Habet.] scilicet venditor.

E Mptor.] CASVS. Si emisti ab hærede hæreditatem sibi delatam, si hæres cedit tibi actiones, habes vtiles, & exercitium directarum actionum. si non cedit, habes vtiles actiones sine omni cessione.

[p] Mandatis.] scilicet directis: nam vtiles habet sine cessione ex natura contractus, vt ĵ. subijcit. in directis ergo est procurator in rem suam.

[q] Fungitur.] agit ergo directa nomine mandantis. nec enim separata est à mandante, vt ff. pro socio. l. 3. & de pecu. l. quis ergo casus. Vnde etiam post cessionem potest venditor agere, nisi in tribus casibus, vt ĵ. de nou. l. 3. Itē quæ poterant venditori exceptiones nocere, & isti noceāt. Item cessione facta an statim vtilis deficiat? Respon. Io. non: & sic competit vtilis & directa: nec sunt duæ, sed vna duas habens qualitates, alteram iure cōtractus, alteram iure cessionis. Alij dicunt statim annihilari vtilem facta cessione directæ. quancunq; tamen exerceat, puto eum secundum Ioan. iurare de calumnia, cum sit principalis persona, & suum negocium gerat, vt ŝ. de procur. l. qui stipendia. Alij distinguunt an vtilem intentat, vel directam. Item huiusmodi cessio inutilis videtur, cum & sine cessione detur vtilis, vt hic subijcit, & ff. de pac. l. si cum emptore, & ff. de pe. hær. l. ei qui, & ŝ. de ac. & ob. l. nominibus, & l. si à creditore, & ĵ. de leg. l. ex legato,

Hæreditatis emptor quā actionē habet facta sibi cessione p vēditorē.

gato, nisi actiones facto hæredis vendentis sint quæsitæ: quo casu necessaria est cessio, vt in Trebellianica restitutione, vt ff. ad Treb. l. si hæres pecuniam. A

a Actiones.] etiam sine cessione. Et nota aduersus debitores. Idem tamen puto aduersus possessores singulariũ rerum illius hæreditatis, dummodo nõ contra venditorem, qui vtique dominus remansit. vt j. l. proxi. & posset agendo præferri emptori: nisi in tribus casibus, vt dixi. Quid autem si ego à Titio, tu à me emisti hæreditatem: an vterque nostrum, an prior tantum habet vtiles actiones? Et dic quòd vltimus emptor.

quamuis vtiles etiam aduersus debitores hæreditarios actiones a emptori tribui placuit.

Posterior in titulo, sed prior in possessione, prior in dominio præfertur. Bald. Vel sic: Ex sola venditione hæreditatis dominium rerum possessarum non transfertur: ideo non prohibetur illas alteri vendere & tradere, licet teneatur priori emptori ad interesse. Salic. Vel sic: Venditor antequam tradat, est dominus, & idem alteri vendendo & tradendo transfert dominium: & sic secundus emptor in eo erit potior quam primus, concor. l. quotiens, supra de rei vend. Pa. de Cast. B

VI. Idem A. Pan[illegible]

QVi tibi hæreditatem vendidit, antequam res hæreditarias traderet, b dominus earum perseuerauit: c & ideo d vendendo eas alijs, dominium transferre potuit. Sed quoniam contractus fidem fregit: ex empto actione cõuentus, quanti tua interest, præstare e cogetur. C

Nomen potest pignorari & vẽdi: & transit non solum personalis, sed etiam hypothecaria. h. d. Vel sic: Nomen debitoris potest dari pignori: & ille cui datum est, potest ipsum alteri vendere iure creditoris sicut aliam rem pignoratam: & emptori datur vtilis actio ad exigendum, sicut dabatur venditori antequam vẽderet. h. d. tex. cum gl. Pau. de Cast.

VII. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Manasiæ.

POstquã eò decursum f est, vt cautiones g quoque debitorum pignori dẽtur, ordinarium visum est, D post nominis vẽditionem

Q Vi tibi.] CASVS. Hæreditatem mihi vendidisti: si non tradidisti, adhuc dominus perseueras. sed si alij vendidisti, quod potuisti, actione ex empto ad interesse mihi teneberis.

b Traderet.] quod facere debet si potest. alioquin nihilominus cedere debet earum rerum persecutionem, vt ff. eo. l. a §. peruenisse.

c Perseuerauit.] vt j. de actio. emp. l. si ancillam, & l. si pater, & j. de his qui à non domino. l. qui tibi, & ff. de actio. emp. l. Quintus, & s. de rei vendic. l. quotiens, & l. seruum.

c Perseuerauit.] vt & s. de pact. l. traditionibus, & vsucapionibus dominia trãsferuntur, & non nudis pactis.

d Et ideo.] bona ratio est, vt ff. de acqu. rerum do. l. traditio. Sed hoc qualiter, cũ vtilis cõpetebat emptori? Rñ. vt s. l. pxi.

e Præstare.] Nota pro opinione Io. cõtra M. vt vẽditor præstando interesse liberetur, vt j. de ac. emp. l. si traditio.

ADDITIO. Dic hoc verum, si venditor non habet facultatem rei tradendæ: aliàs præcise poterit cogi tradere. gl. in §. precium, inst. de emp. & vend. Bar. in l. j. ff. de act. emp. Bar. & Ia. in l. stipulationes non diuiduntur. ff. de ver. obl. Bal. & Pau. in l. si traditio. j. de actio. empt. & Ias. in §. actionum, inst. de act. & Ange. hic.

POstquam.] CASVS. Olim tantum corpora obligabantur. sed postea deuentum est ad hoc, vt actiones obligentur. si ergo actionem quam habebas aduersus debitorem tuum, mihi vendidisti, habeo vtilem actionem.

f Postquam eò decursum est.] prius fuit in vsu tantum mobilia impignorari, secundo etiam ad immobilia ventũ est, tertio ad nomina, sicut fit in executiõe, vt ff. de re iudi. l. à diuo. §. j. Vt ergo ius tuetur creditorem, vt agendo contra debitorem nomen exigat, & exactũ pignoris loco teneat, vel compenset, vt j. quæ res pig. ob. pos. l. nomen, & ff. de pig. act. l. si conuenerit. 2. sic tuetur emptorem nominis in pignore, vt hic, & ff. eo. l. emptori nominis, & j. l. proxim. in fi. Vel hic dicit de actione principali.

vtiles h emptori (sicut responsum est) vel ipsi i creditori postulanti dandas actiones. †

Qui emit nomen, non propterea efficitur dominus rei debitæ, sed agit ad illam actione personali. Bald. Vel sic: Ex venditione nominis transit vtilis, & etiam exercitium directæ si cedatur, tam ad debitum, quam ad pignora: non autem dominium rerum pignoratarum. h. d. Pau. de Cast. B

VIII. Idem AA. & CC.

EX nominis emptione dominium rerum k obligatarum ad emptorẽ non transit: sed vel in rem suam procuratore facto, l vel vtilis secũdum ea quæ pridem constituta sunt, m exemplo creditoris persecutio n tributur.

Sicut potest vendi actio in personam ita actio in rem: & generale statutum generaliter debet intelligi in omni casu, in quo potest ratio assignari. Bal. Vel sic: Sicut per venditionem personalis transfertur vtilis, ita per venditionem realis. Salic. C

IX. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

CErti & indubitati iuris est, ad similitudinem eius qui personalem redemerit o actionem, & vtiliter eam mouere suo nomine conceditur, p etiam eum qui in rẽ actionem comparauerit, eadẽ vti posse facultate. q Cum enim actionis nomen generale sit omnium r siue in rem siue in personam D

g Cautiones.] scilicet instrumenta.

h Vtiles.] quia scriptum tradendo videor remisisse debitum, vt ff. de pact. l. Labeo.

i Vel ipsi.] aliàs vel ipsi: & tunc vel, pro etiam. aliàs velut ipsi, & tunc construe: & dictio sicut, non ponitur similitudinarie: sed sic responsum est, scilicet à sapientibus secũdum hãc lecturam. aliàs deficit vtrunque: & tunc planum est.

† aliàs, nominis etiã venditionẽ vtiles actiones emptori (sicut responsum est) vt ipsi creditori postulãti, dandas.

EX nominis.] CASVS. Mutuaui tibi. x. & pignus obligasti. si ius quod aduersus te habeo, vendidero Titio: an dominium pignoris ad emptorem pertranseat, quæritur. Dicitur quod nõ: nec pignoris persecutio datur ei, nisi procuratori in rem suam constituto: directa nomine cedentis, vtilis nomine suo, ad exemplũ mei creditoris.

k Dominium rerũ.] quæ sunt accessionis nominis venditi. secus autem si ipsum pignus pro se creditor vẽderet, vt insti. quib. alie. lic. §. j.

l Facto.] subaudi datur directa personalis, vel hypothecaria.

m Constituta sunt.] vt dixi. s. l. proxi.

n Persecutio.] quæ directò fuerat creditoris, scilicet hypothecaria.

CErti.] CASVS. Certum est quod personalis actio vendi potest per supradicta. an similiter in rem actio, quæritur? vt si habeam contra te rei vendi. pro re mea: an eã vendere possim, quæritur? Rñ. sic, cum nomen actionis non tantum ad personales, sed & ad reales extendatur.

o Redemerit.] id est emerit.

p Conceditur.] vt & s. eo. l. nominis, & l. postquam, & l. ex nominis.

q Facultate.] licet non videtur sic acquiri vtilis in rem, quæ datur ratione dominij vtilis, nisi traditio interuenerit. idem tamen est, vt dicit.

q Facultate.] fallit in actione iniuriarum.

r Omnium.] largissime accepto vocabulo: quia nomen actionis continet etiã iudicis officiũ, vt ff. de act. & obli. l. actionis

Actionis nomẽ, officiũ iudicis continet.

l. actionis verbo, aliàs ſtrictius, vt ff. de actio. & obliga. l. actionum genera, alias ſtrictiſſimè, vt in eod. tit. de act. & oblig. l. actio. in fin.

a Pateat.] iuris prudentibus dicentibus poſſe vtilem actionem intendere eum qui emit actionem. Item an hypothecaria ſine perſonali poſſit cedi alij creditori, vel non creditori? Reſpond. non, cum ſit acceſſoria, vnde ſine principali non tranſit. Itē ſequeretur, quòd ſi ageret principali cedens, ꝙ alius perderet hypothecariam ceſſam.

b Differentiam.] q̄a vbi lex nō diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus. ff. de Publici. l. de precio.

Introducere.] poterit ergo cedi & perſonalis & realis: & ſemper vtilis dabitur procuratori in rem ſuam ſuo nomine: directa nomine cedentis. Sed fallit in actione iniuriarum, quæ nec ante litis conteſtationem poteſt cedi, cum non ſit in bonis, vt ff. de iniur. l. iniuriarum. ȝ. nec poſt facta litigioſa, vt j. de liti. l. 2. ſecundum Io. vel forte poteſt ante. & quod dicitur, non eſt in bonis, verum eſt vt trāſeat ad hæredem viuentibus nobis: tamen cedimus alij. 1 Item pone me poſſidere codicē meum, & vendo tibi actionem in rem competentem mihi nomine codicis: nihil quidem agitur. Si vero dixi competituram, valet, & eſt ſpes vendita, & ages quando alias cœperit poſſidere codicem meū: & ita videor vendidiſſe, quòd mihi competat. Item no. hic ꝙ verbum legis indefinite prolatum generaliter accipiendum eſt, vt ff. de leg. pręſtan. l. j. §. j. Idem in verbo, legantis, vt ff. de aur. & argen. leg. l. j. & l. Plautius, & idem in verbo, contrahentis, vt j. quæ res pig. obli. poſſ. l. ſi. Arg. contra ſ. de tranſact. l. ſi de certa, & ff. de tranſac. l. qui cum tutoribus, in princ. & in fi. & l. cum Aquiliana.

ADDITIO. Dic quod ibi ex mente proferentis verba generalia erant reſtringenda. quæ mens colligitur ex expreſſione rei vel cāæ. Bar. in l. ſi de certa, alle. in gl.

Actionis cuiuſlibet an poſſit fieri ceſſio.

a vel oxyblatta. Fucus quid eſt.

1 Idem tenet glo. in d. l. iniuriarum. ȝ. & glo. in l. ſi nomen. ff. iſto tit. & ſeqt̄ Bart. in d. l. iniuriarū. Nec obſt. illud generale nō trāſmiſſibile non eſt ceſſibile. l. ex pluribus. ff. de admin. tu. quia hoc eſt verū in nō tranſmiſſibili ſimpliciter: ſed actio iniuriarum fit bene tranſmiſſibilis p. litis conteſtationē.

A actionum, & apud omnes veteris iuris conditores hoc nomen in omnibus pateat a nihil eſt tale, quod differentiam b in huiuſmodi vtilibus actionibus poſsit introducere. c

TITVLVS XL.

QVÆ RES VENDI non poſſunt, & qui vendere vel mercari vetantur.

Prohibentur vendi purpura, quibus princeps vtitur cum ſedet in maieſtate: & priuatus hoc faciens, punitur, vt hic. Bal. Vel ſic: Nullus priuatus poteſt de colore purpureo tingere nec mercari nec etiam vellus muricis vendere ſub pœna capitis, & publicationis bonorum Salic.

B

I. Impp. Gratianus, Valentinia. & Theodo. AAA. Fauſto comiti ſacrarum largitionum.



Fucandæ[d] atque diſtrahendæ purpuræ, vel in ſerico,[e] vel in lana, quæ blatta vel oxo C bapta a atq; hyacinthina dicitur, facultatem nullus poſsit habere priuat[e]. Sin autem aliquis ſupradicti muricis[f] vellus vendiderit, fortunarum ſuarum & capitis ſciat ſe ſubiturum eſſe diſcrimen.[g]

Iſtam l. non ſeruant Piſani, qui emunt ſericum a Barbaris hoc dicit hæc l. Bald.

II. Idem AAA. Toriobando duci Meſopotamiæ.

Comparandi ſerici à Barbaris facultatem omnibus (ſicut iam præce D ptum eſt)[h] præter comitem commerciorum, etiā num iubemus auferri.

Non licet frumenta publici canonis emere in litoribus: & eſt ratio, ne detur materia delinquendi & portandi ad hoſtes, ſecundum Oldra. Vel ſic: Non licet frumentum publici canonis alibi quam in locis ordinatis emere Salic.

III. Impp. Arcad. & Honor. AA. Ad ſenatum & populum.

Quia nonnunquam[i] in diuerſis litoribus diſtrahi publici canonis frumenta[k] dicuntur, vendentes & emētes ſciant capitali pœnæ ſe eſſe ſubdendos, & in publicam fraudem commercia contracta damnari.

Frumentum exercitui miſſum nō poteſt quis emere ſub pœna hic ſubiecta Salic.

IIII. Impp. Honorius & Theod. AA. Fauſto P. P.

C Ne frumentum quod deuotiſsimo exercitui mittitur, in prædam lucrumq; vertatur: hac ſanctione decernimus, vt quicūq; hoc fuerit forte mercati, honeſtiores quidē ſtylum proſcriptionis,[l] & omnium bonorum amiſsionem incurrant: inferiores[m] autem vilioreſque perſonæ capitali † ſupplicio ſubiaceant.

TITVLVS XLI.

QVÆ RES EXPORTAri non debeant.



Fucandæ.] CASVS. Si priuatus quis lanā vel ſericum ex quibus veſtis imperialis fit, vendiderit: nō ſolum in publicationem bonorum multabitur, ſed capitali ſupplicio ſubijcietur.

d Fucandæ. l.] tingendæ. fucus enim color eſt.

e In ſerico.] ſcilicet ſiue ſit purpura de ſerico, ſiue de lana.

f Muricis.] quod j. vellus appellat. Et not. duo commoda puenire de hoc murice, ſcilicet de encauſto imperiali: vt ſ. de diuer. re. l. ſacri afflatus. Item purpura, vt hic.

g Diſcrimen.] hæc accuſatio poſt mortem concedi videtur, vt ff. de his qui. vt indig. l. j.

Comparandi.] CASVS. Nulli tribuatur licentia comparandi ſericū, niſi cum licentia illius qui conſueuit emere veſtes imperiales.

h Præceptum eſt.] in ll. quas non habemus. Vel dic vt ſupra l. proxi. vbi prohibuit vendere: & per conſequens emere.

Quia.] CASVS. Qui in fraudē reipub. frumētum emit capite punietur.

i Quia nonnunquam.] vt infra de nauicularijs, lib. xj. l. penul.

k Frumenta.] quæ tātum ad fiſcum deberent deferri, per latores vendebantur, vt j. l. proxi.

Ne frumentum.] CASVS. Si frumentum exercitui principis mittatur, nullus niſi de exercitu principis cōparare poterit, quia ſi aliter factum fuerit, ſi eſt honeſtior, deportabitur: inferior capite punietur.

l Proſcriptionis.] id eſt deportationis ſecundum P. nam inferiores capite damnantur. Vel dic, ſtylum proſcriptionis, id eſt publicationis bonorum.

m Inferiores.] deportantur, cum & hæc ſit capitalis pœna, vt ff. de bo. poſſ. l. edicto prætoris. §. rei, & in dubio mitiorem pœnam intelligimus, vt ff. de pœ. l. interpretatione, & ſic etiam intellige legem ſuperiorem proximam. Item no. quòd dicit inferiores plus puniri, & eſt ſic, vt ff. de incen. rui. nau. l. Pedius, argum. contra. ſ. de epiſco. & cler. l. presbyteri.

† aliàs, capitis.

QVÆ RES VENDI NON POSSVNT & qui vendere vel mercari vetantur.

Ex prædictis videbatur omnes res poſſe vendi, & quibuslibet: quod hic remouet.

QVÆ RES EXPORTARI non debeant.

Ad idem tendit ad quod & ſuperior titulus.

AD Barbaricum.] CASVS. Ad hostes, transferendi vinum, vel aliud nulli facultas est, nec ad gustandum: nec eo prætextu, prout se mercatores esse huiusmodi commerciorum dicere solent.

a Ad Barbaricum.] scilicet solum.

b Liquaminis.] scilicet alterius. nam & supradicta liquamina sunt. Sed quid in aridis? Dic idem eadem ratione.

c Quisquam.] Romanus.

d Commerciorum.] quia dicit se mercatorem.

NEmo.] CASVS. Legati missi à barbaris ad ciuitatem Romanam, nullam habeant facultatem comparandi arma, nec ferrum factum vel infectum. quòd si aliter factum fuerit, venditor cum publicatione bonorum capitali sententiæ subiaceat.

e Alienigenis.] id est hostibus populi Romani. Accursius.

f Telis.] & etiam nauium fabricandarum scientia vt infra de pœnis.l.fin.& facit infra de littorum, & itinerum custo.lib.xij.

† Quis dicatur proditor, vide per Fel.in c.j de homi.

DE EVNVchis.

Scilicet non faciendis: vel si facti fuerint, confiscandis, ideoq; non alienandis: & sic conuenit cum prædictis.

SI quis.] CASVS. In ditione Romana si aliquis post has.ll. seruum suum eunuchum faciat, capite puniatur: & seruus applicetur fisco vnà cum loco vbi hoc cõmissum fuerit domino sciête, & dissimulante.

† aliâs, ad fiscũ adijci.

g Eunuchos.] etiã seruos: vt statim probat.

h Capite.] accusatur enim.l. Cornelia de

Nullum liquamen potest transferri ad Barbaros, quantumcunque modicum, etiam causa degustandi.

A

I. Impp. Valens & Grat. AA. ad Theodorum magistrũ militum.



AD Barbaricum [a] transferẽdi vini, olei, & liquaminis [b] nullam quisquam [c] habeat facultatem, nec gustus quidem causa, aut vsus commerciorum. [d]

Non licet vendere arma hostib. populi Romani nec eorũ legatis, sub pœna capitis, & confiscationis bonorum. Salic.

B

II. Imp. Martianus A. Aulo præfecto prætorio.

NEmo alienigenis [e] Barbaris cuiuscunq; gentis ad hanc vrbem sacratissimam sub legationis specie, vel sub quocunque alio colore venientibus, aut in diuersis alijs ciuitatib. vel locis, loricas, scuta & arcus, sagittas & spathas & gladios, vel alterius cuiuscunq; generis arma audeat venundare. C nulla prorsus ijsdem tela, nihil penitus ferri, vel facti iam, vel adhuc infecti, ab aliquo distrahatur. Perniciosum nanque Romano imperio, & proditioni † proximũ est, Barbaros, quos indigere conuenit telis, [f] eos vt validiores reddantur, instruere.

¶ Si quis autem aliquod armorum genus quarumcunque nationum Barbaris alienigenis contra pietatis nostræ iterdicta ubicunque uendiderit: bona eius uniuersa protinus fisco addici, † ipsum quoq; capitalem pœnam subire decernimus.

TITVLVS XLII.

DE EVNVCHIS.

Tanquam homicida punitur ille, qui castrat aliquem. Bal. Vel sic: Faciens quẽ eunuchũ punitur capite: & tã seruus quàm locus confiscatur, vbi sciẽte domino eunuchus efficitur. Sal.

A

I. Imp. Constanti. A. Aurelio duci Mesopotamiæ.

SI quis post hãc sanctionẽ in orbe Romano eunuchos [g] fecerit, capite [h] puniatur: mancipio tali, necnõ etiã loco ubi hoc commissum fuerit domino sciente, & dissimulante, confiscando.

Subditi Romano Imperio in loco nullo possunt fieri eunuchi: nec facti in aliquem alienari, pœna capitis imminente contra facientes, & tabellioni qui instrumentum alienationis conscripserit. Barbari autem Romano Imperio non subiecti, & extra Romanum imperium eunuchi facti, vbique possunt vendi. Salicetus.

B

II. Imp. Leo A. Viuiano præfecto prætorio.

ROmanæ gentis homines, [i] siue in Barbaro, siue in Romano solo eunuchos factos nullatenus quolibet modo ad dominium cuiusquam trãsferri iubemus: pœna grauissima [k] statuenda aduersus eos q hoc perpetrare ausi fuerint: tabellione videlicet q huiusmodi emptionis siue cuiuslibet alterius alienationis instrumẽta cõscripserit, & eo qui octauã vel aliquid vectigalis causa pro his susceperit, eidẽ pœnæ subijciendo. C

¶ Barbaræ autem gẽtis eunuchos extra loca [l] nrõ imperio subiecta factos, cũctis negotiatoribus, vel quibuscunque alijs emendi in cõmerciis, & vendendi vbi voluerint, tribuimus facultatem. D

TITVLVS XLIII.

DE PATRIBVS QVI filios suos distraxerunt.

Pater vel alius parens non potest suos descendentes afficere iugo seruitutis, vel alterius nexus libertatem impedientis. Bal. Vel sic: Parentes non possunt liberos alienare quoque titulo, etiam pignoris. Sal.

I. Impp. Diocle. & Maximian. AA. Papiniano.

LIberos à parẽtib' neq;

Sicarijs: vt ff. ad leg. Cor. de Sic. l. iij. §. fi. & l. iiij. licet in quibusdã terris pro melioribus quo ad quædam reputentur: vt ff. ad le. Aquil. l. si seruus seruum. §. & si puerum, quę est contra.

ROmanæ.] CASVS. Siue in Romano, siue in Barbarico solo serui Romani eunuchi fiant: nulli comparãdi eos licentia tribuatur. si qui comparent, pœna grauissima puniatur, & tabellio qui instrumentum venditionis scripsit, simili pœna punietur. Qui octauam vel aliquid aliud nomine vectigalis illorũ eunuchorum susceperit, totum penes fiscum remanebit: & qui hoc commiserit, pœna mortis punietur. & hoc in prima. Eunuchos autem factos extra solum Romanum apud Barbaricam gentem cuilibet comparandi licẽtia tribuatur. & hoc in secunda.

i Homines.] scilicet seruos. nam postea dicit, ad dominium cuiusquam. H.

k Pœna grauissima.] mortis: vt ff. de pœnis l. vltimum, secundum H.

l Extra loca.] apparet ergo in locis nostri imperij fieri non posse. & facit ad hãc l. infra de vecti. l. ex præstatione.

DE PATRIbus, qui fi. &c.

Et hic tendit ad idẽ ad quod superiores.

LIberos.] CASVS. Nullus titulo donationis, vel venditionis, vel pignoris iure filium alicuius suscipiat à patre: nec excusabitur si prẽtẽdat ignorantiam: scilicet quia eum esse liberum ignorauit: nec ad alium transferendi tribuatur emptori facultas.

Venditionis.]

a Venditionis.] Not. nullo titulo contrahi super filio, cum liber homo sit: vt hic, & ĩ. quæ res pig. oblig. pos. l. qui filios, & de pat. pote. l. abdicatio, & infra de euict. l. si tibi, & ff. de euict. l. minor. §. pater, & ff. quæ res pigno. oblig. poss. l. fin.

A venditionis, [a] neque donationis titulo, neque pignoris iure, aut alio quolibet modo, nec sub prætextu ignorantiæ [b] accipientis, in alium transferri posse, manifesti iuris est.

Hæc est no. lex. Propter nimiã paupertatem egestatemq; pater vendere potest & pignorare filium & filiam: qui tamen possunt ad ingenuitatem proclamare satisfaciendo creditori, vel quanti homo est venditus emptori. h. d. Vel sic: Propter nimiam paupertatem & famis necessitatem potest pater vendere filium & filiam: sed postea precio oblato, vel alio æque bono mancipio præstito, in pristinam libertatem repeti possunt. Salic.

II. Imp. Constantin. A. prouincialibus.

B SI quis propter nimiam paupertatem egestatẽque victus causa filium filiamve sanguinolentus [c] vendiderit: [d] venditione in hoc tantummodo casu valente emptor obtinendi C eius seruitij habeat facultatem: liceat autem ipsi qui vendidit, vel qui alienatus est, aut cuilibet alij ad ingenuitatem eum propriã repetere: modò si aut precium offerat [e] quod potest valere, [f] aut mancipium pro eiusmodi præster.

b Ignorantiæ.] emptoris. Accur.

SI quis. [CASVS Si pater filium suum famis causa distraxit, certe eius seruitio vti potest emptor: quia vere seruus eius est, in hoc casu valente venditione: ita vt pater, vel ipse filius eum redimere possit oblato emptori precio, aut dato alio mancipio pro filio.

c Sanguinolentus.] aliàs sanguinolentus: aliàs sanguinolẽtos. prima melior est & subaudi aliàs est pater sanguinis, id est sanguine sine capitaliter puniendus, secundum Azo. & H. nisi iusta cã fuerit quare vendat.

Filiũ vendere & pignorare pot pater aliquãdo.

d Vendiderit.] an pignorare poterit eodem casu? Respond. sic, cum liceat quod maius est: vt ff. de re gu. iu. l. non debet. j. Sed quidam contra. Item an hoc liceat matri? Respon. non, ar. ĩ. de transa. l. trãsactione. Item nunquid propter aliam similem causam necessariam permittetur? Respon. non, cũ hoc non inueniam.

1 Idem tenet Di. in ca. in argumentum, de re. iur. lib. vj.

1 Quare ergo dantur pro obsidibus ex aliqua causa? Respõ. vsurpatum est. 2 Itẽ an efficitur seruus? Quidam quòd non, sed seruit: vt infra, communia de manu. l. j. §. j. sed Io. dicit vere eum seruũ factum. Nec mirum si dominus liberare cogitur: quia hoc fit & aliàs, vt supra, de epis. aud. l. nemini, & insti. de noxa. §. dominus, & infra, de cap. & postli. reuer. l. fi. Idẽ dico de filijs ex filia vendita natis. Item ad hoc infra, de libe. cau. l. rem quidem, & infra, de euictio. l. si tibi. Item pro hoc hæc litera, ad ingenuitatem propriam repetere.

2 Vide textum in ca. ex rescripto, iũcta gl. in verbo, obsides dedit. extra de iureiuran.

e Offerat.] & consignet, si non vult accipere, vt infra, de commu. ser. ma. l. j. §. j.

f Potest valere] si esset seruus. iusta enim precia pecuniaria ex præsenti æstimatione, & non ex præterita emptione constituuntur, vt ff. de iure fisci. l. 3. §. diuus. Accursius.

TITVLVS XLIIII.

DE RESCINDENDA venditione.

DE RESCINDENDA VENDItione.

3 Hæc cõtinuatio ẽ de mente Odo. & Cy.

Dixit, 3 qualiter contrahatur venditio: nunc qualiter rescindatur altero contrahentium inuito.

SI pater.] CASVS. Pater tuus per metum coactus rem suam vendidit, & precium accepit: antequam actio quod metus causa intentaretur, decessit. an tu qui ei successisti, possis quod metus causa agere ad rehabendam rem? Dicitur quod sic, oblato à te precio.

Rescinditur venditio facta per metum, maxime si precium restituitur. Bal. concor. Salic.

I. Imp. Alexand. A. Maroni.

SI pater tuus per vim [g] coactus domũ vẽdidit, ratum non habebitur, [h] quod nõ bona fide gestum est. malæ fidei enim emptio irrita est. [i] Aditus itaq; nomine tuo [k] præses prouinciæ, auctoritatem suam interponet: maximè [l] cũ paratum te proponas id qđ precij nomine illatũ est, emptori refundere.

Ista est famosa lex, & habet materiam singularem & no. & h. d. vbi re ipsa venditor vltra dimidiam iusti precij decipitur, ex æquitate humanitatis tam ipsi quam hæredi eius succurritur, vt vel restituto precio res ei reddatur, vel iustum precium suppleatur: & electio est emptoris h. d. Bald. Vel sic. Venditor deceptus re ipsa vltra dimidiam iusti precij, potest precium restituendo rem recuperare, nisi emptor malit iustum precium supplere. Salic.

II. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. Lupo.

REm [5] maioris precij si tu vel pater tuus minoris distraxerit: humanum est, [m] vt vel preciũ te restituẽte emptoribus,

g Per vim.] scilicet compulsiuam. nam de alia dicere non potest hic, & hoc quando cadit in hominem constãtem: vt ff. quod met. l. metum autem non.

h Non habebitur.] apud iudicem, vt & ĩ. de transactio. l. interpositas, & ff. de actio. præst. l. j. in fin. & ff. de reg. iur. l. nihil consensui.

i Irrita est.] id est irritanda, [4] per actionem quod metus causa. Alij [5] distinguunt an metus dat causam contractui, vel non: vt in dolo simplici &c. & metus in se habeat dolum: vt ff. quod me. cau. l. si cum exceptione. §. cum qui, & sic intellige, quòd hic dederit causam. & eodem modo intelligitur. ff. quod met. cau. l. si mulier. §. si dos, sed verius ibi est speciale in dote.

4 Istam sequitur Ang. Bald. & P. & idẽ dic in omni alia cõuentione. la. l. interpositas. ĩ. de transact.

5 Et male. Ange. Venditionem per metũ factã si quis velit rescindere, an debeat preciũ offerre.

k Tuo.] à te, vel ab alio pro te.

l Maxime.] ideo dicit maxime: quia & si non offerret, adire præsidem posset: necesse tamen haberet offerre postea in lite, sicut & diximus supra, de transact. l. si maior annis, & ad hoc supra de his quę vi, &c. l. si vi, & supra de reputa. l. j. vel dic quòd abundat maximè. sic & aliàs infra de ma. testa. D l. si. §. sin autem, & infra de fideicomm. lib. l. cum inter. Vel dic [6] tertio, vt ad hoc respiciat, quia licet detur ei actio, quamuis non sit paratus precium refundere: non tamen irritanda est emptio, nisi demum refundat: sed demum reddito a te precio restituatur domus. Vel dic quarto, [7] referri hoc ad casum quando venditio extorta est per impressionem, vbi non restituitur precium: vt supra quod metus causa. l. si per impressionem.

4 Concor. cũ hac. l. c. cũ dilect. & c. cũ cã, extra, de emptio. & ven. & ibi vide pulchras glo.

6 Istam tenent Cy. & Pau.

7 Ista solutio ad idẽ tendit cũ prima. Sal.

REm.] CASVS. Si rem quæ .c. valebat, pro .xl. vendidisti: an rescindere possis venditionem, quæritur? Respon. quòd de rigore iuris, non: de æquitate, sic: refuso precio quod accepisti: ita tamen vt emptor eligat velit soluere iustum precium, & habere rem: vel rem restituere refuso sibi precio quod dedit. quod quando sit minus precium, in fin. dicit: illud scilicet quod est minus dimidia iusti precij.

8 Diuinatiua est.

m Humanum est.] secus de rigore iuris, cum liceat contrahentibus sese decipere, vt ff. de mino. l. in causæ. 2. §. penult.

penult. Sed ille rigor mitigatur, cum est immensa deceptio: sicut & quando inest dolus.

a Iudicis] Sed qua actione? Quidā ex officio iudicis per hanc l. & supra ex quib. cau. ma. l. in contractibus, & vsque ad xxx. annos quod non posset esse cum intra quadriēnium ad plus deberet dari officiū iudicis, vt supra, de temp. in integ. resti. l. superuacuum. Tu dic iure actionis, scilicet ex eo contractu: cum in bonæ fidei contractibus veniant ea de quibus nec est actum, nec cogitatum, vt infra de act. emp. l. 2. Nec ob. quòd quasi petitur rescindi. nam etiam ad rescindendum datur actio ex vendito, vt ff. de contrahen. empti. l. sed Celsus. §. si fundus annua, in qua actione exercet officium iudex. sic & aliàs ff. quod me. causa. l. metum autem præsentem. §. ex hoc edicto. In stricti iuris autem iudicijs obstaret exceptio doli, vt ff. de verb. obligat. l. si quis cum aliter, quanquam posset dici ibi loqui cum stipulatio interposita fuit super contractu bonæ fidei. Illud autem constat, in alijs bonæ fidei contractibus habere locum legem istam. Item quid si iste venditor iurauerit se nullo modo uenire contra uenditionem? Respond. P. quòd nihilo minus tunc habebit locum quod hic dicitur: quia non præcise agit ut uenditio rescindatur. Nos contra. quia quodammodo uidetur agere ad rescissionem. arg. ff. de condi. institut. l. quæ sub conditione. § si quis sub. Secus dico in minore qui iurauit: cū ibi iuramentum operetur tantum, quod videatur maior: nisi & ipse iurasset etiam occasione minoris precij non venire contra, quod semper presumo, cum sciat vires suę rei, ut j. e. l. quisquis, & ff. de act. empt. l. j. Item quid si ipse emptor rem iam alij vendiderat & tradiderat? Dico nihilo minus habere locum quod hic dicit: quia per eū factū est quo minus habeat, arg. ff. de rei uen. l. si hominem, in prin. & ff. de verb obli. l. si seruum, §. idemq; . secus si fortuito casu perisset penes istum emptorem: quia tunc sufficit tenere preciolum quod habet, vt ff. de iure do. l. si res, § j. Alij dicunt & tunc eum teneri, cum alternatiue ad duo tenebatur, vt ff. de contrahen. emp. l. si in emptione, §. pe. Sed certè immo res tantū erat in obligatione, unde ea perēpta nō debet amplius teneri, ut ff. de uerb. obli. l. si ex legati. Itē haber locū lex ista econtra. s. decepto emptore ut res recipiatur. Sed quæ est hæc dimidia? Dic in emptore decepto: si res ualet decē, emit pro xvj. licet alij dicant, emit pro xxj. quod non placet: quia tunc non dimidiam iusti precij, sed duplum egreditur. In uenditore: sicut si res ualet decem, uendidit pro quatuor. Et probantur hæc in fi. huius l. & j. eo. l. si uoluntate, & j. si ma. fac. l. j. Et sic not. quod summa captio euitatur, ut ff. de auro & argen. lega. l. si uxori. Sed qualiter sciam quando excedit? Respon. non per hoc quod duo uel tres uolunt tantum dare, quoniam precia rerum non constituuntur ex affectione singulorum, ut ff. ad leg. Falc. l. precia, & ff. ad l. Aquil. l. si seruum meum. Dic ergo inspici uenditiones factas locorum existentiū iuxta illum. Item rei qualitatem, & redituum quan-

Et corā opinionē sequit Pet. & Cyn. licet contra teneāt B. Bald. Sali. Ang. & P.

b Notāda est ista gl. ad hoc, quod quocunq; casu officiū iudicis requirit ad rescindendum, com petit tātū intra quadriennium. Salic.

c aliàs venditum.

Deceptus vltra dimidiam iusti precij, pōt restitui, qualiter intelligitur illa dimidia.

A fundum venundatum [c] recipias, auctoritate iudicis [a] intercedente: vel si emptor elegerit, [b] quod deest iusto pretio, recipias. Minus autem precium esse videtur, si nec dimidia pars veri precij soluta sit.

Neque priuato, neque fisco licitum est recedere a contractu perfecto. Baldus. Salic. addit, altero inuito.

B III. Iidem AA. Martianæ.

De contractu venditionis, & emptionis iure perfecto, alterutro inuito, nullo recedi tempore bona fides patitur, [c] nec ex rescripto [d] nostro. quo iure fiscum [e] nostrum vti, sæpe constitutum est.

Per instrumentum emptionis quondam facta non probatur quòd posterior emptio sit minoris: nec propterea præsumitur mala fides. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Ad rescindendam venditionem non sufficit probare, quod res pluris fuerit empta, quàm sit vendita. h. d. Salicet.

IIII. Iidem AA. Eudoxio.

Ad rescindendam venditionem, & malæ fidei probationem hoc solū non sufficit, quod magno precio fundum comparatum, minoris distractum [f] esse commemoras.

Ratione doli contractus rescinditur. & quicquid secutum est ex eo, vel ab eum hoc dicit. Baldus. Vel sic: Venditio dolo facta rescinditur, non si bona fide, & mutuo consensu. hoc dicit Salic.

V. Iidem AA. Rufo.

Si dolo [g] aduersarij [h] deceptū [i] vēditionē [k] prædij te fecisse, præses prouinciæ aditus animaduerterit: sciens contrariū esse

titatem, vt j. eo. l. si quos, & in auth. de alie. & emphy. §. sanctissimas, colla. ix. & de nō alie. §. quia vero Leonis quidem, & §. si vero alicuius, coll. 2. & ff. de rebus corū, l. penul. j. respon. & de leg. 2. l. Caius. §. Titius, & ff. de iu. fis. l. non intelligitur. §. diui fratres, & ad leg. Falcid. l. 3. in prin. & l. precia, & hoc in immobilib. In mobilibus autem rebus, vt frumento, est precium certum. Sed arg. contra. ff. de condic. furt. l. si seruus, in fi. j respon. & ff. ad leg. Fal. l. in lege. 4. §. j. & l. in quantitate. § magna.

b Elegerit,] est ergo in potestate emptoris, & idem dico ecōtra emptore decepto esse in potestate venditoris. Et distingue supra ex quib. cau. ma. l. in contractib.

De contractu.] CASVS. Si cōtractum venditionis celebrasti, & perfectus est: emptore inuito ab eo recedere non potes, nec rescriptum si impetres, vt rescindatur, valebit: fiscus etiam eodem iure tenetur.

c Patitur.] fallit in actione redhibitoria. Item in alijs tribus, scilicet lege cōmissoria, & pacto addictionis in diem, & manus iniectione. Sed his tribus casibus contrahens semel sic voluit. H. argu. ff. de aqua plu. arcen. l. in diem.

C d Nec ex rescripto.] vt supra de rei vend. inciuile, & infra de emancip. lib. l. nec auus, & supra de actio. & obliga. l. sicut.

e Fiscum.] not. fiscum vti iure priuati, vt & plenè diximus supra de petit. hæred. l. j. Accur.

Ad rescindendam.] CASVS. Fundum pro c. emptū vendidi postea pro. lx. volo rescindere venditionē, quasi dolus intercessisset, pro hoc quòd plus emi, & minus vendidi. an possim, quæritur? Dicitur quòd non: nec sufficit ad probandum dolum, quòd pluris emptum minoris vendidi: quia potest esse, quòd tunc quando venditus fuit mihi, plus valuit, quàm nunc quando ego vendidi.

f Distractum.] etiam si constet precium duplicari. H. quia diligentia possessoris res melioratur, & negligentia deterioratur, vt ff. de iur. fi. l. 3. §. diui.

D Si dolo.] CASVS. Si per dolum dantem causam contractui, rem tuam quam aliàs non eras distracturus, vendidisti, officio iudicis rescindetur. Si vero dolus non intercesserit, & venditio mutuo consensu perfecta est: non rescindetur emptore inuito, si maior. xxv. annis distraxisti.

g Si dolo.] dante causam contractui: aliàs non rescinderetur, sed ad supplementum ageretur, vt ff. de dolo. l. & eleganter, circa prin.

h Aduersarij.] secus si dolo tertij: quia tunc agit actione de dolo contra illum tertium, si aliter non posset [illegible] esse salua venditori: puta quia emptor non fuit consci[illegible] doli, quia tunc teneretur ex vendito. vel si fuit, non [illegible] soluendo, vt d. l. & eleganter.

i Deceptum.] id est induxisti me dolo ad vendendam rem quam vendere nolebam, non valet. sed si non fuit dolus, & eram maior, valet venditio.

k Vēditionem.] scilicet rectissimam ostendit de facto, vel secundo si præcessit venditio vt infirma, sequitur

venditio

dolum bonæ fidei (quæ in huiusmodi maximè contractibus exigitur) rescindi venditionem iubebit.[a]

¶ Quòd si iure perfecta venditio est à maiore viginti quinque annis, intelligere debes, consensu mutuo perfectam venditionem resolui non posse.[b]

Licet quis velit reddere duplum, non rescinditur venditio perfecta. h. d. Bal. Vel sic: Venditio non rescinditur, licet precium duplicatum offeratur. Salic.

VI. Iidem AA. Gratiano.

NOn est[c] probabilis causa propter quam rescindi consensu factam venditionem desideras. Quamuis enim duplum[d] offeras precium emptori, tamē inuitus ad rescindendam venditionem vrgeri non debet.

Concesso uno inconuenienti, sequitur aliud. ad hoc allegatur. Bald. & Salic. Vel sic: Etiam militi non debet concedi per rescriptum facultas rescindendi venditionem perfectam, & si concederetur, eodem iure uti contra se teneretur. h. d. Salic.

VII. Iidem AA. Marcatolo & alijs militibus.

RAtas manere semper factas iure[e] vēditiones, vestra etiā interest.[f] nam si oblato precio rescindere venditionem facilè permittatur,[g] eueniet vt & si quid vos de laboribus vestris à fisco nostro vel à priuato comparaueritis, eadem lege conueniamini,[h] quam vobis[i] tribui postulatis.[*]

Contractus non rescinditur, nisi deceptio sit vltra dimidiam iusti precij inspecto tempore contractus. h. d. Bal. Vel sic: Venditio facta paulo viliori precio non rescinditur, nisi dolus & metus interuenerit. ad quem probandum non sufficit dicere quòd venditor ab initio satis maius precium petijt, quàm conuenerit. secus si deceptio vltra dimidiam iusti precij interuenerit. Salic.

VIII. Iidem AA. Euodiæ.

SI voluntate tua fundū tuum filius tuus venūdedit, dolus ex calliditate atque insidijs emptoris argui debet,[k] vel metus mortis, vel cruciatus corporis imminēs detegi,[l] ne habeatur rata venditio. Hoc enim solum,[m] quòd paulo minore precio fundum venditum[*] significas, ad rescindendam venditionem inualidum est. Quòd si videlicet contractus emptionis atque venditionis cogitasses substantiam, & quòd emptor viliore comparādi, vēditor

venditio ut infirmanda.

a Rescindi uenditionem iubebit.] scilicet officio suo, uel condictione indebiti, si putans te obligatum tradidisti, uel actione de dolo proposita secundum quosdam. Tu dic actione ex vendito, quæ datur ad rescindendum re non tradita, ut ff. de act. emp. l. ex empt. §. is qui vina, & de contrahen. empt. l. sed Celsus, §. si fundus annua.[†] Et rescindit eatenus quatenus de facto processit, & tibi decepto datur actio, non doloso, cum ipso iure nullus sit in eius præiudicium.[‡] sic & infra de prædi. mi. l. & si is. Vel dic ex vēditione ad supplementum, cū vellet stare contractui, ut notatur in l. & eleganter.

b Non posse.] altero inuito, ut infra quando lice. ab empt. disce. l. perfectā, in fin. & facit infra de præscript. long. temp. l. h fraude, & ff. pro socio, l. 4.

NOn est.] CASVS. Vendidisti mihi rem pro x. uis rescindere uenditionem offerēdo mihi duplum precij. an sis audiēdus, quærit? Dr̄ q̄ nó, q̄a hæc nō est cā probabilis rescindendi.

c Non est.] triplex poterat esse causa quare venditor uellet rescindere venditionē offerendo duplum precij emptori, scilicet quia deceptus fuerat in dimidia iusti precij. Sed certe hoc licet facere contrahentibus, non tamē ultra procedant. Item quia res non erat melior facta, quàm fuerat tempore contractus. Item quia affectionem habet in ea uenditor, at precia rerum secundum veritatem, non ex affectione singulorum uel vtilitate sunt æstimanda, vt ff. ad l. Falcid. l. precia & l. præcedenti, & ff. ad legem Aquiliam, l. si seruum meum.

d Duplum.] vel etiam decuplum. Accursius.

RAtas.] CASVS. Duo milites rem vendiderunt. volebant impetrare rescriptum, ut liceret eis rescindere venditionem oblato precio. Dicit imperator q̄ non sunt audiendi, & non expedit eis rescindere venditionem, cum alij similiter possent impetrare rescriptum ad rescindendas suas venditiones quas fecerunt cum eis, siue fiscus fuerit, siue priuatus qui eis aliquid vendidisset, quia eadem, l. uti possent.

e Factas iure.] cum adsint quæ adesse oportet, & absint quæ abesse oportet.

f Vestra etiam interest.] loquitur quibusdam militibus. & sic est instit. de leg. Fal. §. 1.

g Permittatur.] per rescriptum, quia priuilegiati erant milites, uel pro priuilegio petebant.

h Conueniamini.] quia quod quisque iur. &c. ut ff. quod quisque iur. l. 1. in princ. & infra de fruc. & li. expen. l. fi. & infra de commu. re. alie. l. portionem. Sed si concederetur tale rescriptum, nonne nullum esset, cum ex toto absorberet ius alterius, ut supra de preci. imper. offe. l. quotiens, ergo nemo uteretur contra impetrantem, cum nihil obsit conatus &c. ut ff. q̄d q̄sq; iur. l. j. in fi.[*] Ad hoc dicas q̄ hic nō dicit q̄ sit cōcessū, vel q̄ cōcessum valeat, sed dicit posito hoc quod non oportet, sequitur & aliud quod nō oportet, ut dicit Azo. non valet autem etiam si concedatur. Alij dicunt q̄ licet non valet, debet tamen impetrās uti eodem iure, ut ff. quod quisque iur. l. 3. in fin. 2. respon. & §. si is pro quo. Et quod in prima lege dicit, loquitur cum inter non subditos fuit latum, q̄d non placet, quia in dicta l. 3. bene valet, licet impetrans nō fuerit eo usus. Tertij dicunt quòd hic petebatur ut fieret generale ius. Quarti quòd petebatur ut concederet non obstante lege aliqua; uel ex certa scientia, q̄bus casib⁹ ualeret. prima verior.

i Vobis.] ut ff. quod quisque iur. l. 1. §. fi. & supra, de precibus imperatori offerendis l. 1.

SI voluntate.] CASVS. Filius tuus te consentiente vendidit fundum pro paruo precio, uis rescindere uenditionem propter parui precij quantitatem. an possis, quæritur? Dicitur quod non, quia ad hoc ut possis rescindere contractum, probare debes filium tuum dolo inductum ad uendendum, uel metu, quia non est rescindenda venditio propter paruum precium, quia hoc consueuerunt facere emptores, cum venditores primo offerunt uendere magno precio, & emptores offerunt paruam quantitatem, & postea maiorem, & uendentes detrahunt de eo quod petierant, & ita contendunt inuicem, & postea consentiunt. & sic propter exiguitatem precij non poterit rescindi uenditio, nisi probes filium tuum deceptum ultra dimidiam iusti precij.

k Argui debet.] idest argute probari, ut supra de dolo, l. dolum.

l Detegi.] hæc enim duo inducunt actionem quod metus causa, ut supra de transact. l. interpositas, & ad hoc infra, de distra. pig. l. & qui sub imagine.

m Hoc enim solum.] ideo ad hoc quod dixi, probandum te remitto.

Tuetur.

† Nō obstant, quia ibi agitur ad rescindendū cōtractū actione ex eo contractu, ex eo quia fiebat rescissio ex partium conuentione, hic nō, immo cōtractus ab initio fuit nullus ipso iure. Ange.

‡ Quia nō obstāte q̄ sit ipso iure nullus, si decept⁹ voluerit, poterit stare contractui. gl. & Bart. in l. & eleganter, alleg. in gloss. & est similis glo. in l. in causæ. cir ca prin. ff. de mino.

* No. hic illud cōe, Q̄d q̄sq; iuris &c.

* aliàs uenundatū.

a Tuetur.] ut ff. de pact. l. 1. §. 1.

b Vllam rationē.] cum liceat cōtrahentibus inter se &c. vt hic, & ff. de mino. l. in causæ 2. §. pe. & ff. loca. l. item si precio, §. quemadmodum, & ff. de contrahenda emp. l. res bona.

c Vel statim.] nudo venditoris uerbo.

d Disceptationem.] coram iudice.

e Iusti precii.] de hoc dixi supra e. l. 2.

f Tempore venditionis]. Not. vt ff. de iur. fisc. l. 3. §. diui fratres.

1 Cōcor. gl. in c. cū causam q̄ inter. extra de testi.

g Præstita.] per legem supra eo. l. 3.

cariore distrahēdi votum gerentes, ad hunc contractum accedāt, vixque post multas contentiones, paulatim venditore de eo qđ petierat detrahēte, emptore autem huic quod obtulerat addēte, ad certū consentiāt precium, profecto perspiceres neque bonam fidem, quæ emptionis atq; venditionis cōuentionem tuetur, [a] pati, neq; ullam rationem [b] concedere rescindi propter hoc consensu finitum cōtractum, uel statim, [c] vel post pretij quantitatis disceptationem, [d] nisi minus dimidia iusti precii [e] quod fuerat tempore venditionis, [f] datum esset, electione iam emptori præstita [g] seruanda.

Pro pecunia numeranda possunt dari pecora, & videtur datum precium. B Vel sic: Pro precio vendita res possunt res in solutum dari, nec ex hoc irritatur venditio, hoc dicit. Sali. C

IX. Iidem A A. Domitio.

PRetij causa non pecunia numerata, sed pro ea pecoribus in solutum consentienti [h] datis, contractus non constituitur irritus.

Dolus consistit in animi qualitate, non in rei precio. hoc dicit. Vel sic: Ex qualitate facti non paruitate precii dolus probatur, qui si interuenerit, contra emptorē actio cōpetit, non D *cōtra eum qui ab emptore emit. Sali.*

PRecii] CASVS. Vendidisti mihi fundum pro decem, dedi tibi equum in solutum. uis rescindere contractum eo prætextu, quia quantitatem conuentam non solui. an possis, quæritur? Respon. q̄ non.

h Consentienti.] in alio enim non soluitur aliud pro alio, ut ff. si cert. peta. l. 2. §. mutui, & infra de solu. l. eum a quo. Sed contra huic, l. uidetur quod alias dicitur in venditione debere interuenire precium, vt institut. de contrahen. empt. §. item precium, sed illud quo ad venditionem, non quo ad numerationem, vt ff. de contrah. empt. l. inter. §. sine precio.

2 Cōcor. c. cū causam. extra de testi. Venditio an ualeat sine precio.

DOlus] CASVS Dolo tuo interueniente uendidi tibi rem pro x. quæ valebat. xv. volo rescindere cōtractum quasi dolus commissus sit dando paruū precium. an possim, quæritur? Respond. quod dolus qualitate facti non exiguitate precij probatur: qui etiam si intercessisset, non aduersus eum agere possum qui rem à te habuit, puta secundum emptorem: sed contra te restituar in integrum propter dolum tuum, qui incidit in contractum. Viuianus.

Dolusq̄ō probetur in uenditione interuenisse.

i Qualitate.] puta quòd emptor plura dixit de re quæ venditur, vituperando eam, dissimulando præsentia, nūciando futura, vt ff. de act. emp. l. j. & l. Iulianus. § si venditor, & § per contrarium, & §. idem Iulianus, & ad hoc ff. de minor. l. ait prætor. §. proinde, & ī. de dolo. l. dolū.

k Non quantitate precij] vt ī. eo. l. ad rescindendam. sed licet non prorsus valeat, valet tamen cum alijs. & sic soluitur contra. ff. de transactio. l. cum hi. §. modus.

l Transtulit.] siue sit emptor, siue sit alius eius voluntate.

m Rei uendicatio.] tenuit ergo contractus, & sic fuit do- A lus incidēs, ut ff. de dolo. l. & elegantet, in prin. idem videtur & si dedit causam contractui, ut eadem l.

n Restitutio.] iure actionis, ut infra, de act. empt. l. j. & plene dixi supra ex qui. cau. ma. l. in contractibus.

o Competit.] actione ex uendito, ut rescindatur.

X. Iidem AA. Segeio.

DOlus emptoris, qualitate [i] facti, non quātitate precij [k] æstimatur. Quem [*] fuerit intercessisse probatum, non aduersus eum in quem emptor dominium transtulit, [l] rei vendicatio [m] vēditori, sed B cōtra illum cum quo contraxerat, in integrum restitutio [n] competit. [o]

Scienti non infertur dolus, & licet precium non sit vsquequaque conueniens, contractus tenet. hoc dicit. Bal. concor. Salice.

XI. Iidem A A. Magnæ.

VEnditor factum [p] emptoris quod eū tempore cōtractus latuit, post arguēdo, non quod eo tempore scierit quo id ageretur, & consensit, de dolo queri potest. [q] Igitur cum patrem tuum, ut maius cōprehenderetur instrumento precium, quàm rei quæ distrahebatur, esse conuenerat, [r] consensisse profitearis, propter hoc solum de circumscriptione frustra queritur. Sanè [s] si placitum precium non probetur solutum, uel in quantitatem debiti [t] per errorē facti compensari cautum fuerit, hoc reddi rectè postulatur. [u]

Necessitas rei familiaris contractū inefficacem non reddit, & sapiens est qui non petit illicita. Bald. Vel sic:

VEnditor.] CASVS. Titius cōparauit à me rem aliquam, & dolo me induxit, possum agere aduersus ipsum, si probauero ipsum dolum tempore contractus adhibuisse: nec sciui illum dolum commisisse. & hoc in prima. Sed si uendidi Titio fundū pro. c. & in instrumento venditionis scriptum sit q̄ emit pro cc. non propter hoc rescinditur uenditio. & hoc in secūda. Si tamen Titius adhuc precium non persoluit, agere possum ut soluat, uel si per errorē facta fuerit compensatio, possum hoc non obstante petere precium. verbi gratia: Titius tenebatur mihi dare c. ex causa uenditionis, ipse dicebat q̄ debebam ei alia c. ex causa mutui, cum in ueritate nō debebā, & sic per errorem facta est compensatio, qua non obstāte agere potero ex vendito ad precium. Viuianus.

* aliàs, q̄ si.

p Factum.] scilicet dolum.

q Queri potest.] scilicet uenditor, quasi diceret, dolus scienti nō infertur, sed ignoranti, ut hic, & ff. de regul. iur. l. nemo videtur, & supra de trā sact. l. cum donationis, & hoc uenditore decepto. Idem est econtra in emptore decepto, ut subijcit. nam si pater tuus cum aliquid emeret, consensit ut de precio maiore caueret quam res valeat, infra tamen dimidiam iusti precij, licet uenditor dolum committat, tamen emptor nō potest conqueri, quia vbi fuit consensus, & conscientia, abest dolus.

Dolus nō infertur scienti.

r Conuenerat.] idest conueniens erat.

s Sanè.] nunc redit ad primum, quando uenditor fuit deceptus, & dicit q̄ agitur ad precium non solutum. & est idem ut si cautum fuit ut compensaretur illud precium cum eo quod dicebatur à venditore debitum emptori, cum non esset.

t Debiti.] non subsistentis. & ad hoc infra de act. emp. l. 2. in princ. & ff. de pac. l. si cum te, & supra de rei ven. l. incivile.

u Postulatur.] per uenditorem.

Non

NOn idcirco.] CASVS. Tenebaris fisco ob munus publicum in x. vel alij priuato, non curo, uendidisti mihi prædium non viliori quàm esset dimidia iusti precij, ut sic fisco satisfacceres, uis rescindere venditionem, quasi pro vrgente debito & sumptibus distraxeris, an sis audiēdus, quæritur? Dicitur ꝙ non, sed abstinere debes à tali petitione illicita, & precium petere, si nōdum solutum est, potes. Viuianus.

a Viliore precio.] aliàs, nō vilioris precij. & aliàs, non viliori precio, & semper subaudi, quàm sit dimidia iusti precij.

b Debet.] ut infra de pigno. l. cum te. & ad hoc supra qđ met. cau. l. cum te.

SI maior.] CASVS. Volebam tibi fundum vendere, socer meus nunciauit tibi ne emeres, nihilo minus emisti: volo hoc prætextu retractare uēditionem, an possim, quæritur? Dicitur ꝙ non, cum maior xxv. annis sic uēdidisti. Viu.

c Si maior.] maximè, licet alia ratione non ualeret, ut ff. de reb. eorum l. 1.

d Denūciauit.] Nota, non nocet denunciatio ab eo facta, qui non habet denunciare, ut hic, & ff. de mino. l. tutor, & infra debitorem ven. pig. impe. non pos. l. 2. secus si interesset eius qui denunciauit, quia dominus esset, ut supra de rei uē. l. si fundum, & ff. quod fal. tuto. auct. l. 2. Accursius.

EA conditione.] CASVS. Debes x. fisco, uendidisti mihi prædium ut soluerem illa x. non solui. an debeat rescindi uenditio, quasi conditioni non paruerim? Respon. ꝙ non, sed ages ad interesse. Viuianus.

e Debebatur.] puta tributa.

f Solutione.] maxime, ut ff. de nego. gest. l. si quis mandato, & de hære. uen. l. 2. §. fin. secus in fideiussore, ut supra man. l. si pro ea.

g Experiri potest.] ut infra de re. permu. l. rebus, & de dona. l. legem.

h Constituitur.] immo uidetur ꝙ sic, ut infra de pact. inter empto. & uen. l. cum te. Sol. hic erat aliàs uenditurus, ibi non. & eodem modo solue aliud contrarium supra de condic. ob cau. da. l. si ut proponis.

QVisquis.] CASVS. Si prædia alibi sita mihi uendidisti, an eo prætextu ꝙ ignoraueris vires illorum prædiorum, quia procul erant sita, rescindi possit uenditio, quæritur? Respon. ꝙ non, quia nullus debet ignorare uires patrimonij sui. Viuia.

i Quisquis maior] si uero minor, aut nulla esset ipso iure uenditio facta sine decreto, aut daretur restitutio, ut infra de præd. mino. l. si quidem, nisi minima esset deceptio, ut ff. de in integrum restit. l. scio.

Venditio facta viliori precio propter munus publicum vel vrgēs debitum, non rescinditur. Sali.

XII. Idem AA. Antiocho.

NOn idcirco minus venditio fundi, quòd húc, ad munus sumptibus necessarijs vrgētibus, non viliore precio, [a] vel vrgente debito te distraxisse contendis, rata manere debet. [b] Ab illicitis itaque petitionibus abstinendo, ac precium, si non integrū solutum est, petēdo, facies consultius.

Protestatio non habētis ius protestandi, non officit contractui, h.d. Bal. Vel sic: Denunciatio vel protestatio facta ab eo qui non habet denunciandi ius vel protestandi, non officit cōtractui, h.d. Sali.

XIII. Idē AA. & CC. Nissæ.

SI maior [c] annis viginti quinque fundū distraxisti, propter hoc solum, ꝙ ementi ne compararet, socer tuus denunciauit, [d] emptionem factam à te rescindi bona fides non patitur.

Licet non seruetur modus non reuocatur venditio, sed agitur ad modum implendum, & æquipollens, h.d. Bal. Vel sic: Venditio non rescinditur ex eo quod emptor non soluit tributum reipublicæ prout conuenit, sed emptor tenetur venditori ad interesse, h.d. Sali.

XIIII. Idē AA. & CC. Basilicæ.

EA conditione distractis prædijs, vt quod reipublicæ debebatur, [e] qui comparauit restitueret, vēditor à se celebrata solutione, [f] quanti interest, experiri [g] potest; non ex eo ꝙ emptor non satis conuentioni fecit, contractus irritus constituitur. [h]

Imputet sibi ille qui vendidit rem cuius precium ignorauit, quia non debuit esse tam negligens & supinus, h.d. Bal. Vel sic: Venditio facta paulo viliori precio, non rescinditur prætextu ignorantiæ qualitatis rei uili precij, h.d. Salic.

XV. Imppp. Gratianus Valent. & Theodo. AAA. ad Hypatium. P. P.

QVisquis maior [i] ætate prædia etiā procul posita [k] distraxerit, paulo vilioris [l] precij nomine, repetitionis rei venditæ copiam minimè consequatur. neque enim inanib' immorari [m] sinatur obiectis, vt vires [n] locorum sibimet causetur incognitas, qui familiaris rei scire vires vel merita atque emolumenta [o] ante debuerat. [p] * Dat. VI. Kalend. Maij, Merobaude. II. & Saturnino Conss.

Publicus exactor debet res vendere gratiose, neque in subhastationibus fraudem cōmittere. h.d. Bal. & Sali. Vel sic: Fundus debitoris reipublicæ vendendus ab exactore debet subhastari, & secundum qualitatem eius, & redituum quantitatem æstimari, ne fraus fiat debitori. aliter venditio facta rescinditur. h.d. Salic.

X VI. Imppp. Valentin. Theod. & Arcadius AAA. ad Magillum vicarium Africæ.

SI quos * debitorū mo-

k Procul posita.] ad hoc est arg. contra infra de sal. mo. l. 1. §. domus.

l Paulo uilioris.] secus ergo si ultra dimidiam esset deceptio, ut supra eo. l. 3. licet quidam dicant idem, & tūc hæc lex præsumat eum scientem, & sic donare. Item loquitur hæc lex cum re ipsa est deceptus. nam si dolo aduersarij, secus esset, quia licet iste sit in culpa, ille est in dolo, qui præponderat, ut ff. ad legem Aquiliam. l. item si obstetrix §. fin.

m Immorari.] nota contra aduocatos.

n Vt uires] colendo.

o Emolumenta.] locando.

p Debuerat.] pro eodem ergo debet haberi ac si ipse sciuisset de his, ut ff. ad l. Aquil. l. idem, §. 1. & ff. ad Vell. l. quamquam, & ff. de ædil. edict. l. 1. §. causa, & ff. si cer. pet. l. quod te. & pro emp. l. qui fundum, §. seruus. Sed arg. contra insti tut. qui. ma. nō pos. §. præualuisse, & supra de hæred. uend. l. qui nondum.

ADDITIO.

Dicas quòd in §. præualuisse, loquitur in moriente, qui regulariter præsumitur ignorare, vires sui patrimonij. arg. infra qui testa. face. pos. l. hac consultissima, §. at cum humana. in actu uero uiuentis dicas, si bona peruenerunt ad eum de nouo, præsumitur eorum uires ignorare. ita loquitur, d. l. qui nondum. Si uero ab antiquo ad eum peruenerunt, tunc si erant immobilia, præsumitur scire, ut hac l. idem si erant mobilia, & præsentia, sed si absentia erant mobilia, præsumitur ignorare eorum uites, ut l. in fraudem, ff. qui & à qui. vide latius Bart. in authen. sed cum testator, infra ad leg. Falcid.

SI quos.] CASVS. Possidebas prædium tributarium. cessasti soluere tributa. procurator fisci uult peruenire ad uenditionem rerum tuarum. qualiter debeat fieri uenditio? Dicit lex, scilicet quòd bona fide debeat celebrari, & quantitas & qualitas redituum considerada

Dolus præponderat culpæ.

* Cōcor. c. ab excōicato, cūgl. sup uerbo, de facto, ante mediū, extra de rescrip.

* Gl. sup uerbo, ad aliud, in c. cum cām quæ inter, in ver. sed qualiter hoc ꝓbatur, extra de testi. dicit ꝑ hanc l. ꝙ preciū rei probatur ex qualitate rei.

derãda est, nec viliori precio dñt distrahi, vt possessor dã no afficiatur. emptores vero perpetuo dominio gaudebunt, si tantum fisco quantum exegerit vtilitas illius, aut illius distrahitur. & hoc dicit. Viuia.

a Publicæ.] quia obligati erant communi vel reipublicę.

b Distrahere.] per exactorem.

c Aestimetur.] Nota fieri æstimationem rei secundum reditus rei, ut ff. de iur. fisci. l. 3. §. diui fratres, & in auth. de aliena. & emph. §. & hoc autem, col la. ix. Item no. q ad hoc ut res alicuius propter publicũ debitũ vendatur, oportet q diu sit in solutione cessatũ. Item q facta sit subhastatio. Itẽ ut detur plus offerenti, & bona si de ementi, & iusto precio. Item auctoritas præsidis, ut habes hic, & infra si propter publi. pẽsi. l. 2. & supra si aduer. fisc. l. edicto, & infra, de fide instru. & iu. ha. fi. l. 2. & de iu. fisc. l. 3. lib. 10. & ff. eo. l. fundum. Item not. hac l. q rescinditur uenditio etiã ratione modicæ iniquitatis.

Venditio bonorum alicuiꝰ ꝑ publicum debitũ ut valeat, q̃ requirant

d Ex gratia.] consequitur enim gratis. & ad hoc ff. de iniu. l. si puero, in prin.

e Auctione.] idest uẽditione quæ utrinque auget etiam uni precium & alteri rem.

Hi qui.] CASVS Si adstrictus curiæ, ne curet ei illia munera, ad alium locum se trãsferat, & res suas distrahat, & post vendat occulte, nil sibi proderit huiusmodi fuga, & emptor conscius amissione precij mulctabitur. Viuianus.

le depressos necessitas publicæ [a] rationis adstringat proprias distrahere [b] facultates: rei qualitas, & redituum quantitas æstimetur: [c] nec sub nomine subhastationis publicæ locus fraudibus relinquatur, vt possessionibus viliore precio distractis, plus exactor ex gratia; [d] quàm debitor ex precio consequatur.

¶ Hi postremò sub empti titulo perpetuo dominij iure potiantur, qui tantũ annumerarint fisco, quantum exegerit vtilitas priuatorum. Etenim periniquum est, ut alienis bonis sub gratiosa auctione [e] distractis, parum accedat publico nomini, cum totum pereat debitori.

Furtiui & clandestini contractus in præiudicium fisci non tenent, h. d. not Bal & Sali. Vel latius: Venditiones facta in fraudem reipublicæ, irritantur, & emptor conscius in precio mulctatur. h. d. Sali.

XVII. Impp. Arcadius & Honor. AA. Mess. &c.

HI qui imposita munera [a] ciuitatum fuga destituunt, [b] vel ineũdos furtim existimant esse cõtractus: intelligant sibi nihil hæc profutura esse cõmenta, & precio emptoré fugæ conscium [c] multandum esse, quod dederit.

Proceres palatij sine consiliarij qui stant ad consilium domini, non possunt emere res subditorum, h. d. no. B. Vel sic: Proceres palatij non possunt emere res subhastatas à fisco, h. d. Sal.

XVIII. Impp. Arcad. Honor. & Theodo. AAA. Nestorio com. rerum priuatarum.

VEstium, auri, & argenti, seu mancipiorum coemendorum, [i] siquando à priuatis [k] nostris ea contigerit venundari, palatini [l] sciant sibi copiam denegatam: [m] pœna in eos [n] amissionis [o] precij exercenda. [p]

TITVLVS XLV.

QVANDO LICEAT ab emptione discedere.

Sicut emptio & venditio solo consensu contrahitur, ita solo dissensu distrahitur, nisi à traditione sumat effectum quo casu nisi retrahatur, non distrahitur. Bald. Vel sic: Re integra contrario consensu ab emptione discedi tur, re vero non integra actus prior similis requiritur. h. d. Salic.

I. Imp. Gordianus A. Pumio.

RE quidẽ integra [f] ab emptione & vẽditione, vtriusque partis cõsensu recedi [q] põt. [r] Etenim [s] qd' cõsensu contractũ é, cõtrariæ volũtatis adminiculo dissoluitur. [t] At enim post traditionẽ [u] interpositam nuda voluntas nõ resoluit [x] emptionem.

a Munera.] scilicet personalia.

b Destituunt.] s. officia, vt decuriones, vel similes, vt ĩ. de aduoca diuer. iudicio. l. 2. si occulte vendunt res suas, hoc quidem non licet, vt hic, & ĩ. qui bo. ce. pos. l. propter, & ff. ad municip. l. incola, & de mune. & hono. l. si quis, & ĩ. de decur. l. si ad magistratum, lib. x.

c Conscium.] vt arg. ff. quæ in frau. cred. l. si debitor in fraudem. secus si ignorans, vt ff. pro emp. l. qui fundum. §. procurator, & datur precium hoc fisco.

VEstium.] CASVS. Prohibetur hac l. ne silentiarij principis à priuatis hominibus vestes, argentum, aut mancipia emãt, licet alij priuati hoc facere possint. quod si fecerint, amissione precij mulctentur. Viuia.

i Coemendorum.] negotiandi causa, vt & infra de cõmer. & mer. l. nobiliores. B.

k A priuatis.] id est à comite rerum priuatarum: id est à procuratore fisci, Vel verius à quibuslibet priuatis hominibus.

l Palatini.] id est proceres palatij, quorum consilio regitur respublica, & est hoc ideo, quia possunt ostendere minacem seruorem, & idem intellige in qualibet alia re, ut supra de contract. iudic. l. 1. §. 1. & de offic. re. pro. l. nullum.

Palatinus quis dicaẽ

m Denegatam.] alsi ad hoc ut sibi habeant, & retineant, secundum B. ut supra de contract. iud. l. 1. Vel generaliter loquitur secundum ea tempora quando imperator sufficienter dabat omnia pręd icta ipsis palatinis.

n In eos.] palatinos, non venditorem. Azo.

o Amissionis.] dicit uenditor ut innocens non punitur.

p alias, exercenda.

QVANDO LICEAT ab emptione discedere.

Quando altera pars te inuita discedit ut à venditione, dixit, nunc quando vtraque volente. ande Accursius.

RE quidẽ integra.] CASVS Si rem mihi uẽdidisti, nec tradidisti, nec precium tibi numeraui, an ab emptione recedere possimus cõmuni consensu, quæritur? Dicit q hic. Si vero interuenit traditio uel rei, vel precij, vel alterius quod rem nõ integram facit, ab emptione recedi nõ potest nuda uoluntate, nisi contrarius actus intercesserit, puta si retradam rẽ, tu mihi preciũ, quo casu resoluitur emptio. Vi.

Cõtinuatio.

Cõcor. text. in c. 2. de reg. iur. in antiquis.

f Integra.] scilicet vere, hoc est neque precio soluto, neque tradita re, ut instit. qui. mo. tol. obli. §. fi. Vel quasi, ut quia homo uenditus mortuus sit, quo casu pro tradito habetur, ut ff. eo. l. cum emptor, §. fin. & hoc in vero precio rei, secus in arrha, ut infra, l. prox. In iurisdictione autem & iudicio dicitur res integra ante litem contestatam, ut ff. de iurisdict. omnium iudi. l. & quia, & de procur. l. ante litem.

Res q̃ñ dr integra.

q Recedi.] ita q res non sit tradita.

r Potest.] vt & ff. de pact. l. iurisgentium, §. adeo, & l. ab emptione, in prin. & supra de transact. l. si diuersa.

s Etenim.] bona ratio, ut ff. de re iu. l. nihil tã naturale.

t Post traditionem.] scilicet rei, & precij, uel alterutrius tantum.

u Resoluit.] nec parit actionem, ut retro reddatur quod est datum, etiam si incontinenti fiat, ut ff. de pact. l. ab emptione, §. 1. & infra, l. proxim. in fi. Sed videtur q debeat tibi competere exceptio, si rem uolueris tradere cõtra me pr cium petẽtem. quod vtique verum est secundum

dum quosdam.quod non placet,ut j.l.proxi.dicet, & di- xi.ff.de pactis,l.ab emptione,in fine.

Emptio & venditio qualiter resoluitur.

a Non actus.] non est bona exceptio,quia tunc non uo luntas nuda,sed actus resoluit. Et dicunt quidam q hic actus est secunda quædam venditio,& debet emptor eodem precio reuendere venditori. arg. ff. de contrah.emptio. pacta,in fi.& ff. eo. l. 2. quod nō placet, quia tunc essent duo contractus. & non diceretur secūda emptio resoluere primā. sed duæ essent, ut ff.de euic. l. si ei. erit ergo similis actus si retradat rē, & ille precium,idest retraditio rei, & retraditio precij, quo facto ipso iure resoluitur, licet quidam dicāt quo ad effectū tantum.

b Retroagens.] idest in contrariū ducens eam,scilicet ab esse ad non esse.

PErfectam.] CASVS. Si rem mihi vēdidisti, nec tradidisti, nec tibi pciū numeraui, cōtrario consensu re adhuc integra resolui potest venditio, & si arrhas dedi,repetere potero,sedqua actione, nō aperit. tu dic cōdictione sine causa uel ex empto. & hoc in prima. Si uero partem precij solui, ab emptione non possum recedere, nec precium quod dedi repetam, sed actionem habebo ad ea quæ in venditione præstari conuenit.Viuia.

nem, si non actus [a] quoque priori similis retroagens [b] vēditionem, intercesserit.

Per dationem arrharum res nō desinit esse integra, sed per solutionem partis precij desinit esse integra, h.d. Bal. Vel sic: Nudo consensu re integra ab emptione disceditur,& arrha data repetuntur, sed quia parte precij soluta res non est integra, ideo nudo consensu non receditur, sed ut res tradatur,agitur. Salic.

II. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. Felici. B

PErfectam emptionē [c] atque venditionem re integra tantum pacto & consensu [d] posse dissolui constat. Ergo si quidem arrhæ nomine aurum datum sit, potes hoc solum secūdum fidem pacti recuperare. [e] Sin vero partem [f] precij persoluisti, ad ea quæ venditorem ex venditione oportet præstare, [g] magis actionem, [h] quàm ad precij quantitatem quā te dedisse significas, habes.

TITVLVS XLVI.

SI PROPTER PVBLICAS PENSITATIONES VENDITIO FVERIT CELEBRATA.

Venditio solenniter facta ob tributa non soluta,non reuocatur, licet à debitore vel creditore tributum postea offeratur,h.d.Bald. Vel sic: Venditio solenniter facta per fiscum,ob cessationem tributorum non rescinditur per priorem dominum, nec per eius creditorem,Sali.

I. Imp. Antoninus A. Materno.

VEnditionem ob tributorum cessationem [i] factam reuocari non oportet, [k] neque priore domino preciū offerente, neque creditore [l] eius [m] iura hypothecæ siue pignoris prætendente. Potior est enim causa tributorum,quibus priore loco omnia bona cessantis obligata sunt. [n]

Venditio legitimè facta non retractatur. si autem est facta minus legitime, debet quatenus de facto processit, retractari, citato tamen possessore, & non aliter. h.d. Bal. Vel sic: Venditio ob tributa non soluta solenniter facta non retractatur, secus si solēniter nō fuerit facta. quia quatenus de facto processit reuocatur, citato tamē possessore, h.d Salic.

II. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. Iotio.

SI deserta prædia ob ces-

fita, si ille exceperit de pacto. Sed pone q parte precij soluta, & re tradita actum est ut recedatur a contractu, nunquid in eo quod solutum non est, habet emptor exceptionem? Videtur quod sic,cum nudum pactum pariat exceptionem,ut ff.de pact.l.iurisgētium,§. sed cum nulla. Sed dic cōtra, quia iam haberet rē sibi traditam,& precium,quod esset iniquum. Vnde remanet mirabile, ut nudum pactum nō pariat exceptionem. Et est ratio, quia nō ad hoc interponitur, sed ut cōtractus rescindatur.

Pactū nudum non semper parit exceptionem.

SI PROPTER publicas pensita.&c.

Quia fit venditio quandoque propter publicas pensiones non solutas, ut & habes supra de rescin.vend.l.si quis. ideo de ea dicit, scilicet quando rescindatur. quod fit,si non est solenniter facta,ut infra e.l.2. Et dicuntur publica pensitatio nes annua exactiones tributorum, vel vestium,vel auri,vel argenti,qua à certis personis debebantur fisco. sed & ea qua ad viarū vel pontium refectionem prastanda sunt à possidentibus, ut infra eo.l.fi.

Pensitatio nes publicæ quæ dicuntur.

VEnditionem.] CASVS. Possidebam prædium tributarium.cessaui in solutione tributorum. exactor tributi prædiū solenniter vendidit. an me postea offerēte pciū possim prædium recuperare,quæritur? Rñ. q non. Idē est in creditore cui obligaui illud prædiū,quia tributorum cā est potior,q̄ causa alicuius creditoris. unde pp hoc, quia cessaui in solutione tributorum,bona sunt obligata. Viu.

c Perfectam emptionem.] quantum ad obligationem. Vnde tam de pura,quàm de conditionali dicit, & sic dicitur perfecta ff.de pericu. & com. rei uen. l. necessario. aliàs autem dicitur perfecta traditione,ut ff.de actio.empti.l.si quis alienam rem.

d Pacto & consensu.] idest pactionali consensu mutuo interposito,ut neuter alium conueniat,ut insti.de ser.§. fi. Idem uidetur & si de vno tantum sit dictum,ut ff. de accep.l.si. & ff eod.l.cum emptor,in princ.

e Recuperare.] scilicet actione ex empto, vel condictione sine causa,uel ob causam,vel præscriptis verbis,ut ff. de act.empt.l.ex empto,§.is qui vina,& §.ego. Item hęc vera,nisi arrha sit data loco precij, & arrharū, quia tunc seruatur id quod est vbi non est res integra,quod satis videtur secundum quosdam quādo in pecunia datur arrha. Item no. hic quòd arrhæ datio nō facit rem non esse integram, cum sit contractus per se venditioni accedens, ut supra de fi.instru.l.contractus. Item fidem pacti dicit ideo,quia ex quo conueniunt de dissoluendo contractu, & de arrhis reddendis conuenisse videntur.

f Partem.] est enim aliud precium uel partem eius,aliud arrham dari.

g Partem.] pro arrhis ex pagamento.

g Præstare.] quæ habes ff de actio. empt. l. ex empto, in princip.

h Actionē.] ex empto, & hoc doli mali replicatiōe oppo

i Cessationem factam.] per quantum tempus sufficiat cessasse,nō est lege expressum, & ideo dici potest secundum Azo.& H. q biennium debeat transire,sicut in colono priuati,ut ff.loca.l.quæro, §. inter, & sicut in emphyteuta ecclesiasticæ rei,ut in auth. de alie. & emphy. D §.si vero quis locator,licet in emphyteuta priuati triennium sit,ut infra de iure emphy. l. 2. Alij dicunt statim ex quo est cessatum, per hanc, l. & arg. infra de uec. & com.l.4. Item & pro eis est quod dicitur pupillo remitti pœnam postquam cessātum est intra xxx. dies, ut ff. de publica,l.imperatores,§.1 quasi speciale sit in eo.

k Non oportet.] ut infra de remis.pign.l.si hypothecas, & infra si antiquior cre.pignus vendi.l.1. & de quadrie. præscrip.l.1.2.& 3.& de distrac.pig.l.si prius.

l Creditore.] nisi potior esset tempore, ut infra de priuileg.fis l.2. & qui po.in pign.ha.l. si fundum, & ff. qui po.in pigno.ha.l. si pignus.

m Eius.] quia scientes tacuerunt.

n Obligata sunt.] tacite,ut infra in qui.cau.pig. ta. contr. l. 1. Et sunt multa necessària in hac uenditione, ut diximus supra de rescin.uen.l. si quos.

SI deserta.] CASVS. Si prædium censuale,quod possidebam,

possidebam, quia cessaui in solutione tributorum, comparasti, an venditio conuelli possit, quæritur? Dicitur ꝙ non. & hoc in prima. Si vero in venditione præsidis auctoritas non intercessit, rata non est habenda venditio, sed reuocari poterit prædium cum fructibus. & hoc in secunda. & hæc omnia fieri debent præsente me qui primo emi prædium illud tributarium. & hoc in tertia. Vi.

A

sationem collationum, [a] vel reliqua [b] tributorum, ex permissu præsidis ab his quibus periculum exactionis tributorum imminet, distracta syncera fide [c] iusto precio solenniter [d] comparasti, uenditio ob solennes præstationes necessitate facta, conuelli nō debet. Sin autem venditio nulla iusta auctoritate [e] præsidis præcedente facta est, hanc ratam haberi iura non concedunt. Id itaque quod frustra gestum est, reuocari [f] oportet, ita, ut indẽnitati tributorum omnibus modis consulatur. [g] Quæ omnia tractari conuenit præsente eo [h] quem emptorem extitisse proponis.

B

Conuento debitore ac conuicto ob publicas pensitationes non solutas, debet solennis celebrari venditio. & si minor sit debitor, debet citari legitimè, scilicet, quòd compareat cum tutore vel curatore, h. d. Bal. Vel sic: Si debitor fiscι conuentus, & conuictus cessauerit in solutione publicarum functionum, solennis venditio debet fieri eius bonorum, & si debitor sit minor, debet citari vt compareat cum defensore, qui etiam venditioni debet adesse, h. d. Salic.

C

III. Imp. Constantius A. Faustino præsidi Beticę

SI quis fundũ, uel mancipium aliamve rẽ ob cessationem tributorum, uel etiam ob uestium auri argentique debitum, quæ annua exactione soluuntur, [i] occupata, conuento

D

[a] Collationũ.] quæ cessabant conferre ad vias reficiendas.

[b] Vel reliqua.] reliqua dñr non solũcũ aliquid est solutum, sed & cum nihil, ut ff. de verb. signifi. l. cæterorum.

[c] Syncera fide.] & qd̄ publicè hic subhastetur.

[d] Solenniter.] scilicet facta subhastatione.

[e] Auctoritate.] licet iusto precio & solenniter facta sit. Idemque est & si quid illorum deficiat quæ sunt necessaria, ut diximus supra l. proxi.

[f] Reuocari.] cum fructibus, vt intra de fi. instru. & iure hastæ fi. l. 1. 2. & pen. lib. x.

[g] Consulatur.] scilicet à domino.

[h] Præsente eo.] prio re emptore. quæ enim causæ cognitionem desiderant, præsentibus partibus agenda sunt, ut ff. de minori, l. in causæ 1. § causa, & l. si ex causa, § fi.

SI quis fundum.] CASVS. Si in solutione tributi quã pro prædio tributario soluere tenebaris, cessasti, & prædium solenniter distrahatur, uel mancipium, uel alia res quæcunque, vel quia cessasti in solutione vestium quæ debebantur officialibus reip. omni anno, an illa uenditio infirmari possit, quæritur? Respon. quòd non. & hoc in prima. nisi minor fuisti, nec curatoris auctoritas intercessit. nec refert procurator sit qui cognoscit inter priuatum & fiscum, an præses pronunciauerit interloquendo ut minorem censum debuisses, & in solutione cessasses. Viuianus.

[i] Soluuntur.] scilicet fisco.

[k] Sub hasta.] idest subhastatione facta, & auctoritate præsidis, & iusto precio.

[l] Minoris.] xxv. annis.

[m] Inserta.] libello. uel dic idest uenditioni.

[n] Personam.] idest tutorem, sed pupillo pœna commis.

si remittatur, si intra xxx. dies vectigal soluerit, ut ff. de publica. l. imperatores, § 1. Sed videtur solum iudicem sufficere, ut ff. de mino. l. ait prętor, § permittitur etiam, quæ est contra. Sol. maior solennitas exigitur in alienatione rei minoris, quàm si ei soluatur, ut ff. de mi. l. quod si minor, § fi.

debitore, & apud iudicem interpellatione celebrata, cum solutio cessauerit, sub hasta [k] distracta comparauerit, perpetuã emptionis accipiat firmitatẽ. Sin autem minoris [l] forte persona fuerit inserta, [m] necesse sit legitimæ defensionis uenditioni personam [n] adesse, nihilque intersit, vtrũne officium summæ rei [o] procuratoris, an certe rectoris prouinciæ, [p] id qd̄ debitũ fuerit, ꝓposuerit. [q]

TITVLVS XLVII.

SINE CENSV VEL RELIQUIS FUNDUM COMPARARI NON POSSE.

Promittens soluere tributa rei in dotem data, non tenetur ex promissione re ad dotatorem reuersa, h. d. Bal. Vel sic: Pactum de tributis soluendis per mulierem ex re dotali euanescit soluto matrimonio, re mulieri restituta h. d. Sali.

I. Imp. Alexander A. Capitoni.

C

EX conuentione quidem qua pactam nouercã tuã cum patre tuo dicis cũ fundum [s] in dotem daret, vt ipsa tributa agnosceret, [t] actio tibi aduersus eam competere non potest, [u] etiam si pactum [u] in stipulationem deductum probetur. Sed & si fundus æstimatus, ita ut pars instrumenti significat, in dotem datus est, ex uendito [x] actio, ut placitis stetur, non competit.

D

si minor, § fi.

[o] Summæ rei.] idest procurator Cæsaris.

[p] Prouinciæ.] idest officium. alias officij sui.

[q] Proposuerit.] idest solui iusserit in futurum. & sic auctoritatem præstitit venditioni.

SINE CENSV vel reliquis &c.

Census dicitur, quod est soluendum in futurum. reliqua dicuntur in præteritum.

Cẽsus, & reliqua differunt.

EX conuentione.] CASVS. Mulier marito fundum dedit in dotem tributarium inæstimatũ, & conuenit ut ipsa onera tributaria agnosceret. decessit maritus, & illa in solutione tributorum cessauit, an hæres viri aduersus eam vt soluat tributa agere possit, quæritur? Dicitur ꝙ non, nec sua interest. & hoc in prima. An autem si datus esset æstimatus, haberet hæres actionem ex uendito aduersus mulierem ad faciendum quod conuenit, scilicet ut soluat tributa, quæritur? Dicitur ꝙ non. & hoc in secunda. Viuianus.

[s] Fundum.] inæstimatum.

[t] Agnoscere.] idest solueret. Accursius.

[u] Nō potest.] quia sicut matrimoniũ, ita dos & de dote pactum personis coniunctum cohæret, nec transit ad hæredes secundũ Ir. quæ ratio non placet. Alij dicunt ideo non valere, quia priuatorum pactis ius publicum lædi non oportet. Tu dic tertio, quia sua nihil interest secundum Azo. & soluto matrimonio dos redeat ad uirum, alias ad mulierem.

[u] Etiam si pactum.] quia possidens tenetur reddere tributum de iure publico. Vnde pactis priuatorum &c. ff. de pact. l. ius publicum, & hac ratione soluto matrimonio desinit esse dotalis, scilicet quando inæstimatus datus est. Contra supra de pac. l. ex conuentione.

[x] Ex uendito.] hoc est contra s. de pact. l. ex conuentione. Solu. dicunt quidam ꝙ ex uendito non datur, ut hic, sed ex empto sic, ut ibi. qd̄ nihil est, quia exponitur hic,

id est

id est ex empto, vt & j. si ser. ex. se emi. man. l. j. Alij dicunt ꝙ non valet: scilicet in præiudicium fisci, sed paciscentium sic, quod satis dici potest. Vel dic secundum Io. ꝙ fuit hic facta æstimatio, vt sciatur quanto minus ualuerit, ut j. de iure dot. l. si inter, ibi fuit vera æstimatio. Vel solue vt ibi.

PP. No. Decemb. ipso. A. III. & Dione Conss.

Comparans fundum ea lege, ne soluat censum vel tributum, tali pacto non excusatur quin soluere compellatur quod pro ipsa possessione debetur. hoc dicit. Bald. Vel sic: Emens fundum à priuato ea lege, ne soluat tributum vel censum fisco, tenetur nedum ad futura, sed etiam ad præterita, & pactum fisco non præiudicat. Sal.

II. Imp. Constantinus A. ad Marcellum.

REi annonariæ emolumenta [a] tractantes, cognouimus hanc esse causam [b] maximè reliquorum, [c] quòd nonnulli captantes aliquorū momentarias necessitates, sub hac conditione fundos comparant, ut nec reliqua eorū [d] fisco inferant, & immunes eos possideant. Ideoq; placuit, ut si quem constiterit huiusmodi habuisse contractum, atque hac lege [e] possessionem esse mercatum, tam pro solitis censibus fundi cōparati, † quā pro reliquis [f] uniuersis [g] eiusdem possessionis obnoxius teneatur, cum necesse sit eum qui comparauit, censum rei cōparatæ agnoscere, [h] nec liceat cuiquā rem sine censu comparare uel uendere. [i]

IN AVTH. de mand. princ. §. non permittas itaque. colla. iij. consti. iiij.

Ista est not. auth. per quam patet quòd si emptor non est sufficiens ad soluendum veteres collectas impositas venditori quòd fiscus recurrit contra venditorem, licet non possideat, & hoc venditor tenetur profiteri, & promittere tempore contractus, hoc dicit ista auth. no. secundum Bald. Vel sic: Prædia tributaria non possunt vendi sine decreto, ideo iudex diligenter debet examinare an emptor sit idoneus, & soluendo. & si reperit eum minus idoneum, non debet auctorari, nisi venditor in se suscipiat onus tributorum, h. d. no. Salic.

SEd & periculum in se recipere [k] potest, [l] si examinatione ante traditionem facta emptor minus idoneus inuentus fuerit. tūc enim vēditor apud gesta profiteri cogitur, quia periculo suo transpositio fit fiscalium [m] tributorū.

Qui possident prædia tributorum, tenentur soluere tributa & publicas pensitationes, non obstante pacto inter emptorem & uenditorem apposito. & pro libra quæ reperitur apud venditorem, tenetur emptor, licet in ipsum emptio translata non sit, h. d. Bal. Vel sic: Possessores prædiorum tenentur ad tributa & publicas pensitationes non obstante cōuentione contraria cum suo auctore inita, licet professio noui possessoris non sit iterum facta, Sal.

III. Imp. Iulianus A. Secundo præfect. prætor.

OMnes [n] pro his agris quos possident, publicas pēsitationes [o] agnoscant, [p] nec pactionibus contrariis adiuuentur, si uenditor aut donator apud se collationis [q] sarcinam pactione illicita uoluerit retinere. [r] & si nec-

Vel hic antequam soluat filius, uult agere.

REi.] CASVS. Possidebā prædium censuale: uendidi hoc pacto, ut ego sustineam onera tributorum soluēdorum: an ualeat talis conuentio, quæritur? Dicitur ꝙ non: sed ea non obstante tenebitur emptor ad solutionem tributorum, cum rem cēsualem nec uendere sine censu, nec emere cuiquam sit permissum. Viuia.

a Emolumenta.] non minuenda.

b Causam.] corrigendam.

c Reliquorum.] id est tributorū remanentium ad soluendum.

d Reliqua eorum.] cum pars soluta est.

e Hac lege] vt nihil soluat.

f Pro reliquis.] scilicet pro præteritis.

g Vniuersis.] etiam præteriti temporis, ut ff. de publi. l. imperatores, & xvj. q. j. c. si quis laicus.

† No. hic Sali. ꝙ tenetur emptor pro collectis impositis venditori rōne possessionū quas emit, non rōne possessionum quas non emit.

h Agnoscere.] idest soluere.

i Vel vendere.] in præiudicium fisci, ut ff. de pac. l. inter debitorem, sed inter se agant postquam uēditor soluit fisco, ut ff. de pac. l. epistola, §. pactum, nō autem prius, ut s. l. proxima.

Sequitur authē. sed & periculum, quæ est de man. prin. §. non permittas itaque, colla. 3. quæ addit huic l.

SEd & periculum.] CASVS. Hæc Authentic. addit ad l. Codicis, & dicit quòd venditor prædij tributarij potest in se suscipere periculum soluendi tributa illius prædij quod uendidit: immo cogitur si constet emptorem non esse sufficientem: quia tunc uenditor cogitur coram iudice profiteri, id est promittere ꝙ periculo suo fit talis uenditio prædij, id est ꝙ ibi ipse subibit solutionem tributorum. Viuia.

k Recipere.] scilicet uenditor de soluendis tributis.

l Potest.] idest debet, ut colligitur in corpore, ubi est, coges, & ita hic subijcit, cogitur, &c. & sic ecōtra debet, pro potest. ff. de offi. procons. & leg. l. 4. in fin.

m Fiscalium.] prædiorum, pro quibus fisco tributa præstantur.

OMnes.] CASVS. Si possideam prædium censuale: nec dare nec uendere potero hoc pacto, ut penes me omnia onera tributaria residéant: sed talis pactio nullius sit momenti: nec mihi proderit scriptura in qua confessus eram me promisisse censum pro tali agro, vt penes me resideat: nec ad emptorem transtulerim, ut nō possidēs pro possessore cogatur. Vi.

n Omnes.] ex hac generalitate lætantur prouinciales, quasi Italica prædia nō solum prouincialia dent tributa, & pro eis institu. de re. diui. §. per traditionem. Sed certe hoc in prouincialibus locis tantum intelligitur, sicut & cum dico, omnis homo diligit filium suum, refertur ad habentes filios. & illud, omnis homo uidet quod ipse uidet, refertur ad uidentes. sic omnis homo timet in mari, subauditur, qui ibi sunt. Item mulier præfertur omnibus creditoribus, uerum est talibus qualis est ipsa, idest hypothecas tacitas non etiam expressas habentibus. Item nec illud institut. prodest eis, quia quo ad dominij translationem exæquantur Italica & prouincialia prædia, sicut & aliàs exæquantur eadem quo ad vsucapionem, ut infra de usuc. transfor. l. 1. §. fin. immo & illud instit. aperte est contra eos, cū tantum prouincialia prædia ibi appellet tributaria. Item pro hoc ꝙ tantum prouincialia præstent, facit ff. de cēsi. l. 1. nam illæ prouinciæ quæ ius Italicum habent, non pstant tributa, ergo patet quòd nec Italica. Absit enim ꝙ dicamus principem & dominam prouinciarum Italiam esse sub tributo, sicut in lamentatione dicitur de Hierusalem. Itē pro hoc est expressum supra de episco. & cleric. l. de his.

Italica prędia nō debent dare tributa.

Italia est prouinciarum dña.

o Publicas pensitationes.] scilicet solitas solui: & hoc tàm præteritas, quàm futuras, ut ff. de publica. l. imperatores. Item hoc cum a priuato fit venditio, secus si à procuratore fisci, qui & peræquator dicitur: quia tunc emptor pro præterito tempore non conuenitur, vt j. de censi. li. xj. l. fin.

Per æquator dr qñ que fisci pcurator.

p Agnoscant.] idest soluant.

q Collationis.] quia secundum Ir. est in præiudicium fisci.

r Retinere.] non ergo valet hæc pactio in pіudicium fisci,

fisci, quo minus possessor exigatur, ut hic, & ff. de pact. l. inter debitorem, & l. ius publicum, sed ut emptor postquam soluerit, agat contra venditorem actione ex empto, uel præscriptis verbis, bene valet. ut ff. de pact. l. epistola, §. pactum, & antequam soluat emptor agere non potest, ut s. e. l. 1. Sed secus in vsuris, ubi agitur & antequam soluat, & post, ut s. de pac. l. ex cõuētione. Sed hodie venditor fideiubet quandoque pro emptore, ut s. eo. auth. sed & periculum. Ac.

dũ translata sit professio [a] censualis, sed apud priorẽ fundi dominum fortè permaneat dissimulãtibus ipsis, ut non possidentes pro possidẽtibus exigantur. [b]

Professio qualiter accipitur.

[a] Professio.] idest scriptura qua profitetur possessor tantum se debere, & pro tali agro, & ager designetur, & eius qualitas, & quãtitas, & confines, ut ff. de censi. l. forma. Prædicta quidem scriptura non est adhuc ab emptore facta, sed sola est illa, quam facit uenditor cum ipse cępit illud prædium habere.

[b] Exigantur.] possessor enim exigĩt, ut supra in prin. huius, l. & j. de allu. l. 2. & de prǽd. mi. l. si. & ff. de impē. in re. do. fa. l. neque stipēdium. etiam ecclesia, ut in decre. xj. q. 1. si tributũ, & c. magnũ. Sed ar. cõtra ff. de leg. 1. l. apud, §. heres, sed ibi cogĩt hæres nõ possidēs à legatario, non à fisco.

TITVLVS XLVIII.

DE PERICVLO ET commodo rei venditæ.

Perfecto contractu commodum & incommodum est emptoris: tamen si ex causa antecedenti res euincitur, ratione euictionis agitur. si fuerit denunciatum venditori ut adesset causæ, & emptor non fuit ex contumacia condemnatus hoc dicit Bal. Vel sic: Emptione perfecta, rei periculum vel incommodum spectat ad emptorem, nisi ex causa antecedenti res sit euicta pcedente denũciatione legitima. Sal.

I. Imp. Alexander A. Apollonio.

POst perfectam [c] venditionem [d] omne commodum [e] & incõmodum quod rei venditæ contingit, ad emptorem pertinet. [f] Auctor [g] enim ex his tantum causis suo ordine tenetur, quæ ex præcedente tẽpore causam euictionis parant, [h]

DE PERICVLO ET COMMODO, &c.

Continuatio.

Quia in re vendita & non tradita sæpe contingit periculum, ideo de hoc dicit.

POst perfectã.] CASVS. Si rẽ mihi vẽdidisti, nec tradidisti, & interijt, aut aliqd ei accidit, ad me emptorẽ periculũ pertinebit, ad venditorẽ aũt si res fuerit uitiosa præcedẽti pe, i. ante vẽditionẽ, aut fuit aliena vel obligata pignori alicui. vnde si quis vendat rẽ alienam vel alij obligatam, & post emptionem euincitur illa res ab emptore, hoc periculum pertinet ad vẽditorem, dum tamen emptor denunciauerit ei. Viuia.

[c] Post perfectam.] tribus modis dr̃ perfici. Vno quo ad hoc ut non liceat ab ea discedi, & hoc modo ẽt conuentionalis dr̃ perfecta. Alio quo ad periculũ, & ita hic. Tertio, qñ res traditur, ut ff. de act. emp. l. si quis alienam.

[d] Venditionem.] quantum ad obligationem.

Venditæ rei multiplex utilitas accedere potest.

[e] Cõmodũ.] aduenięs rei post contractũ, ut alluuio, ut ff. e. l. id qđ, & fructus, ut j. tit. 1. l fructus, & fœtus, ut j. tit. proxi. l. pe. Itẽ actiones, l. Aqu. & dãni infecti, & aquę pluuiæ arcẽdæ noĩe rei vẽditæ acquisitæ. Itẽ acquisita ex opa serui venditi, & similia, ut ff. de act. emp. l. Iulianus, §. si fructibus iã maturis, & §. si qđ seruo, & §. idẽ Celsus. De cõmodo aũt qđ erat i pe contractus, distinguitur urbanum prædium à rustico, ut ff. de actio. empt. l. Iulianus, §. fi. cum seq. usque ad l. ueteres, & l. si venditor. De incõmodo aũt dicas, q̃ multa sunt necessaria ut sequatur emptorem, ut not ff. eo. l necessario, §. 1. Accur.

[f] Pertinet.] ut hic, & institu. eod. §. cum autem, & ff. eo. l. id quod, & infra de iure do. l. cum dotem, in fi.

[g] Auctor.] idest venditor.

[h] Parãt.] siue de facto, vt quia animal est vitiosum, siue de iure, ut quia est alienũ, vel alij obligatũ. secus aũt si ex sequenti, ut qa libertatem consecutus est, ppter præmium, ut infra qui. ex cau. ser. pro præ. li. acci. per totum titu. Vel quia postea factus est fugitiuus, ut infra de ædilit. actio. l. si apud, & fa. ff. de hære. vel act. uen l. 2. §. si uenditor. Accursius.

& ita, si ei denunciatum est [i] vt causæ agẽdæ adesset, [k] & non absente emptore [l] contra eum [m] pronunciatum est.

Cum vinum venditur ad mensuram, antequam mensuretur, periculum mutati vini pertinet ad venditorem. Cum autem non venditur ad mensuram, sed vt certum corpus, tũc statim periculum est emptoris. & quod dictum est in vino, idem in oleo, frumento, & cæteris similibus post venditionẽ deterioratis, vel penitus corruptis. hoc dicit. Bal. concor. Sal.

II. Idem A. Iuliano.

CVm cõuenit ut singulæ [n] amphoræ vini certo p̃cio veneãt, [o] ante q̃ tradãt, [p] iperfecta [q] ẽt tũc vẽditiõe, periculũ vini mutati, emptoris, q moram [r] mẽsuræ faciẽdæ nõ iterposuit, nõ fuit. Cũ aũt [s] vniuersum qđ in horreis erat positũ, venisse sine mensura, & claues [t] emptoribus traditas alleges, post perfectã vẽditionẽ qđ vino mutato dãnũ accidit, ad emptorẽ ptinet. Hæc oĩa locũ hñt nõ solũ si vinũ, sed

[i] Denunciatũ est] ut hic, & supra, ubi in rem act. l. 1. nisi auctoris insidijs denunciatio fuerit impedita, ut ff. de euic. l. si dictum, §. fin. & nisi in casu, ut ff. de euictio. l. Herenius.

[k] Adesset.] nisi sciat.

[l] Emptore.] nam si absens ut contumax damnatus esset, venditorem non grauat, ut ff. de euic. l. si ideo. idem si fuerit præsens, sed iudicis iniuria damnatus, ut in eod. tit. l. si per imprudentiam, & j de euict. l. emptor fundi. Accur.

[m] Cõtra eũ.] s. emptorẽ, ut i pric. litis.

CVm conuenit.] CASVS. Cũ qs vẽdit vinũ, refert an i specie, puta sic, vẽdo tibi uinũ qđ est ĩ cellario illo. aut in quãtitate, ut vendo tibi x. corbes uini. Primo casu si uinũ mutetur, damnũ ad emptorem pertinebit. Scđo casu ad uenditorẽ, si emptor nõ fuerit in mora accipiendi. & ista uera sunt nõ solũ in vino, sed ẽt in oleo & frumẽto. Vt.

[n] Singulæ.] i. uniuersum vinum quod habebat.

[o] Veneant.] & sic fit venditio in quantitate, siue in genere, quod idem est.

[p] Tradantur.] speciale. aliàs etiam ante traditionem, ut supra l. proxi.

[q] Imperfecta.] quãtũ ad periculũ, nõ quãtũ ad obligationẽ. Vel imperfecta, qa tacita inest conditio, si admẽsum fuerit, ut ff. de contrahen. emp. l. quod sæpe, §. in his.

[r] Morã.] nã ex tunc emptoris esset periculum, ut hic, & ff. eo. l. si per emptorem, in fi.

[s] Cum autem.] nunc dicit quando in specie.

[t] Et claues.] ad maiorem euidẽtiã dicit, idem tamẽ & si nõ tradanẽ, cũ idẽ iuris sit qđ in cæteris rebus, ut d. l. qđ sæpe, §. in his: sed & clauiũ traditio. facit ut vinũ traditũ uideat, ut ff. de contrah. emp. l. clauibus, & plene dicas hic de hac materia ut diximus, ff eo. l. 1. in princ.

ADDITIO. Addas etiam glo. in verbo statim, in §. cum autem, insti. de emptio. & vendit.

DOlum.] CASVS. Dolus venditoris emptori nõ nocet, ut cõcordet cum titulo, sic pone casũ: Aliquis mihi uendidit vinũ, & asseuerauit bonitatẽ uini, dicens vinũ esse tale, q̃ posset durare vsq; ad nouũ annũ, immo q̃ posset portari ultra mare sine periculo: vinũ illud mutat circa Pascha, an periculũ spectet ad vẽditorẽ, an ad emptorẽ, quærit? Dr̃ quod ad uenditorẽ, quia dolus uenditoris

etiam si oleum, vel frumētum, vel his similia venierint, & ea aut deteriorata, aut penitus corrupta fuerint.

Dicit hic Nico de Matarel. ꝙ hāc l. & quæ scripta sunt per eā, intelligere non potest. Bal.

III. Iidem A. Diaphaniæ.

DOlū [a] auctoris, bonę fidei emptori [b] non nocere certi iuris est.

Emptione perfecta, nisi mora interueniat, periculum est emptoris h. d. Bald. Vel sic: Perfecta emptione ad emptorem spectat periculum rei uēdita, nisi mora uenditoris præcesserit. Sal.

IIII. Imp. Gordi. A. Siluto.

CVm inter emptorem & venditorē contractu sine scriptis [c] inito, de precio conuenit, moraqꝫ venditoris in traditione non intercesſit, periculo emptoris rem distractam esse, in dubium non venit. [d]

Casus incendij emptione perfecta emergit emptoris periculo. h. d. Bald. Vel sic: Si emptio est pura, periculum incendij spectat ad emptorem Sal.

V. Impp. Diocletia. & Max. AA. Tertullo.

CVm speciem [e] venditam per violentiam ignis absumptam dicas, si venditionem nulla conditio suspenderat, [f] amissæ rei periculum te [g] non adstringit.

ditoris, bona fide ementi nocere non debet. Viuia.

[a] Dolum.] vt & de eo scr. ptū est, qui sciens bonitatē vini non duraturam, hoc celauit emptorem, ut ff. eod. l. si vina quæ. Item hoc dicit quantum ad rei periculum, non quantum ad euictionem. Si tamen dolo eius res periit, ei periit, & non emptori. Vel pone uenditorem in uino vendito lethiferos immiscuisse succos, uel repudiasse hæreditatem, quæ ad substitutum erat delata. si postea uendit hæres hæreditatiam rē alicui, conueniatur emptor à substituto, nō nocet emptori mala fides uenditoris, cū non habeat rem ex lucratiua causa, vt ff. de excep. doli. l. apud Celsum. §. de auctoris. Item ꝙ dicit dolum, intellige nisi sit talis, qui rem afficiat, ut instit. de vsucapionibus. §. furtiuæ. Item intellige dolum in contrahendo aduersus emptorem interpositum. Item potest poni. ff. de pecu. l. summa. §. emptor, & de action. empt. l. 1. § 1. & l. sicut æquum, & ff. de diuer. præscript. l. an vitibus, & ff. de Publicia. l. quæcunque. §. fi. & ff. quæ i frau. credi. l. qui autem. §. hoc edictum.

Nota bene hanc sm lecturā. Vēditoris mala fides, an noceat emptori.

[b] Emptori.] qui nihil doli fecit in emptione contra uenditorem. dicitur & alio modo bonæ fidei; qui credit rem esse vendentis, ut ff. de ver. sig. l. bonæ fidei.

CVm inter] CASVS. Si rē mihi vendidisti, nec in mora tradendi extiteris, si pereat, periculo meo perit. Viuianus.

[c] Sine scriptis.] hoc à compositoribus est additum ex l. ī. de fide instru. l. contractus.

[d] Non venit.] ut ī. eo. l. 1. & ff. eo. l. lectos, & l. si per emptorem.

CVm speciē. CASVS Si equū mihi vēdidisti, nec tradidisti, & igne consumptus est: si pura est venditio, non ad te, sed ad me damnum pertinebit. Viu.

[e] Speciem.] i. certam.

[f] Suspēderat.] alioquin periculū perēptionis ad vēditorē, deteriorationis ad emptorem pertinet, vt ff. eo. l. ꝙ si pendente, aliàs. l. necessario. §. plane si pendente.

[g] Te.] venditorem. & hoc nisi culpa vel mora uel pactū aliud inducat, ut dixi. ī. eo. l. 1. Vel nisi venditoris vitio accideret, uel ab eo puideri potuerit, ut ff. e. l. si vēdita.

MOrtis.] CASVS. Vendidi ancillam, antequā tradere decessit, an nihilo minus ad precium tenearis, quæritur? Resp. ꝙ sic, si non fui in mora tradendi. Viuia.

Venditor interitu speciei liberatur ab actione ex empto, & nihilominus emptor tenetur ei ad precium. h. d. Bald. Vel sic: Si perit ancilla sine uenditoris culpa uel mora, & sine præterito latenti eius uitio, periculū spectat ad emptorem: ideo compellitur ad precij solutionem Sal.

VI. Iidem AA. Cerulo.

MOrtis [h] casus ancillę distractę, etiam ante traditionem sine mora vēditoris dilatam, non ad vēditorem, sed ad emptorē pertinet, & hac non ex præterito [i] vitio rebus humanis exempta, solutionē precij emptor non rectè recusat. [k]

TITVLVS XLIX.

DE ACTIONIBVS empti & uenditi.

Licet emptor non soluat precium, non potest ab eo res tradita vendicari, sed ad precium est agendum. h. d. Bal. Vel sic: Venditor ad precium nō solutum potest agere, non rem traditam uendicare Sal.

I. Imp. Anton. A. Delianæ.

ADuersus eū cui agrum vendidisti, iudicio [l] vēditi consiste. [m] Nec enim tibi in rē actio cū emptore, qui personaliter tibi sit obligat⁹, competit. [n]

Residuum precij potest petinon obstante refutatione uel compensatione erronea. Et si emptor occupat fructus ad se non pertinentes, restituere tenetur h. d. Bal. concor Sal.

[h] Mortis.] qui debet aliquid certum alicui, ut Stichum, si eo non existente in mora, decedat Stichus casu, ipso iure liberatur, ut hic, & ff. de rescin. uend. l. cum emptor, & de rei uend. l. cum autem, & ī. eod. l. 1. etiam si interierat eo casu quo non interiisset penes eum cui debetur, secundum Io. & nos, ut arg. ff. de lega. 1. l. cum res. §. fi. Econtra si in mora debitor, indistincte tenetur de casu per eandem. l. licet quidam contra in vtroqꝫ casu. sed si debet quis hominem in genere, & offerat Stichum ei cui obligatus est, & ille nolit recipere: Sticho postea mortuo casu, non ipso iure, sed per exceptionem liberatur, ut ff. de sol. l. qui decem, in prin.

Casus liberat speciei debitorē. Continuatio.

[i] Ex præterito.] quando tenetur ædilitia actione, vt infra de ædil. act. l. 3. nisi erat manifestum, ut ff. de contrah. empt. l. ea quæ

[k] Recusat.] ut ff. de cont. emp. l. si in emptione. §. pen.

DE ACTIONIbus empti & venditi.

Quia parum ualerent venditiones nisi actiones darentur, ideo de eis dicit.

ADuersus eum.] CASVS. Prędiū mihi vendidisti, & tradidisti: si pciū nō numeraui, an prędiū à me vendicare possis, quęritur? Resp. ꝙ non, sed ages ad precium actione ex vendito. Viuia.

[l] Iudicio.] id est actione, sic & ff. de mino. l. in causæ. 1. §. interdum.

[m] Consiste.] scilicet ad precium.

[n] Competit.] vt & supra de rei vend. l. inciuile, & de contrahen. empt. l. non idcirco. Sed contra ff. de tribu. l. l. procuratoris. § penul. & Institu. de re diui. § venditæ. Solu. hic fuit fides habita de precio, vel erat solutum, sed ad aliud agebatur, cum ad multa agatur hac actione. Alij intelligunt hanc l. quòd emptor cui tradita fuit res, reuendidit venditori, sed non retradidit: vnde personaliter agitur contra eum. Et quod dicit, venditi, id est empti secundum eos. sic ff. de action. empt. l. veteres. ac ibi & rei vendicatio competit, sed potest agere actione venditi.

VEnditi.] CASVS. Fundum vendidi pro. c. numerasti. l. ad alia. l. actionem habeo ex vendito. & hoc in prima. Si vero credebam me tibi debere. l. cum non debebam, & compensauimus: postea appareat me nihil tibi debuisse: an non obstante compensatione

possim agere ad partem precij residuam? Resp. quod sic. & hoc in secunda. Si quos vero fructus percepisti ante venditionem, teneris mihi restituere per actionem ex vendito, quia fructus qui percepti sunt ante uenditionem, non accedunt uenditioni. & hoc in tertia. Vel pone casum ut in gl.

II. Impp. Valeria. & Gallie. A A. & Valer. Cæs. Domitiano.

VEnditi [a] actionē ad recipiendum residuum precium intendere aduersario [b] tuo poteris. Nec quod in cōpensationē venerit, quasi & tu inuicem deberes, [c] id obesse tibi poterit, si in bonę fidei contractu [d] (in quo maiores etiā uigintiquinque annis officio iudicis in his quæ dolo [e] commissa sunt, adiuuantur) iusto errore te ductū, uel fraude aduersarij captum, quasi debitum id esset, quod reuera non debebatur, pepigisse [f] monstraueris. Fructus quoq; perceptos [g] ante venditionem [h] contractam, quos cum venditioni non accessissent, eūdem emptorem inuasisse [i] proponis, eodem iudicio [k] reposces.

[a] Venditi.] i. ex vendito, quod idem est, vt ff. de actio. empt. l. Iulianus. §. ex vendito.

Casum ponit.

[b] Aduersario tuo.] i. contra aduersariū tuum, id est emptorem.

[c] Deberes] emptori, cum reuera non deberes, puta quia primo illi aliquid debuisti, sed procurator tuus illi soluit, quam solutionem econtra emptor negabat. unde tu credēs ei, illud compensasti quod debebat tibi ex venditione. H. & facit. s. de rescind. uend. l. vēditor, in fi.

[d] In bonæ fidei contractu.] maximē. nā & in stricti iuris similiter adiuuantur, saltem doli exceptione opposita, ut ff. de uerbo. oblig. l. si quis cum aliter. Sed ideo dicit bonæ fidei, quia in eis habet locum magis officium iudicis, quam in aliis, vt inst. de act. §. in bonæ fidei, & s. de transac. l. age.

[e] Dolo.] intercedente uel ex proposito, uel ex ipsa re, ut & supra ex qui. cau. ma. l. in contractibus. & s. cōmu. vtriusq; iudi. l. maioribus, & ff. de iure do. l. iure succursum. §. fi. & ff. de pac. l. si cum te.

[f] Pepigisse.] id est pacto remisisse, scilicet compensando.

[g] Perceptos.] licet in fundo sint.

[h] Ante uenditionem.] solo enim tempore uenditionis cohærentes, uel postea percepti accedunt, ut j. eo. l. fructus, & ff. eo. l. ex empto.

[i] Inuasisse.] i. rapuisse, vt probatur institu. vi bo. rap. §. quod non solum. sicut exponitur supra de rei vend. l. domum.

[k] Eodem iudicio.] sed cū hi fructus uenditionem non attingant, vt ff. eo. l. fundi. §. si ruta, quomodo veniunt fructus in actione ex vendito? Respō. immo multa veniunt de quibus non est actum nec cogitatum, ut ff. de contrahen. empt. l. quotiens, & l. seq. & de ædil. edic. l. 1. §. causa, & de dolo. l. & eleganter. §. non solum. Alij dicunt quod a parte hoc erat actum ne uenirent fructus. Alij dicunt, eodem iudicio. i. coram eodem iudice, sed alia actione, id est rei vendicatione secundum P. Alij vti l. vi bo. rap.

[l] EX arrhali pacto.] CASVS. Volebam emere rem à Titio. dedi anulum pro arrhis. Titius recidit à possessione anuli. nunquid vendicare poterit, quæritur? Dicitur quod non: sed per triticariam condictionem petet. vnde non ex eo quod conuenit ut detur pro arrha, ex tali pacto arrhali competit tibi rei uendi. pro anulo. Vel tertio primo casu dic quod conuenit quod anulus mihi restitueretur soluto precio. an eum repetere possim precio soluto, quæritur? Dic quòd sic, personali act. præscriptis verbis, nō rē ex empto. aliis modis cōsueuit poni, dic ut not. in gl.

[l] Ex arrhali pacto.] anulum emptori dedi pro arrhis. vēditor à possessione cecidit, non potest vendicare, sed ratione possessionis condicere per triticariam. sed nec qui dedit, vendicat quasi ex contractu illo vel pacto. sed quia alius erat dominus, & hoc, quia anuli dominium non trāstuli. Alij dicunt, si dedi arrham, nō ideo sum rei emptæ dominus, sed personaliter ex empto agam. & hoc innuit verbū, præparatur. nam nō dicit, nascitur. Vel dic tertio, in datione arrhæ conueni ut mihi redderetur precio soluto. personaliter quidem agam præscriptis uerbis, non in rem ex pacto, licet quia aliàs eram dominus, possim vēdicare. vel si nihil conueni, repetā per condictionem sine causa, & per actionē ex empto, vt ff. eod. l. ex empto. §. is qui. Vel secundum P. loquitur de tacito pacto, quod semper intelligitur super arrhis, scilicet ut emptor pœnitens perdat, venditor duplū reddat, ex quo pacto tacite personalis nascitur obligatio & actio, ut s. de fide instru. l. cōtractus. Sed opponitur, si dedi arrhā hoc pacto vt si pœniteam, sit tua, nonne venditor dominus factus ex hoc pacto vendicat si a possessione cadat? Sed certe non ex pacto, sed ex traditione & possessione & dominio: nam solum pactum hoc non operatur.

Casum ponit.

Ex arrhali contractu oritur actio personalis, non in rem h. d. Bald. Vel sic: Datum arrharum nomine repetitur personali actione. Sal.

III. Impp. Dioclet. & Max. AA.

EX arrhali pacto [l] personalis duntaxat actio paciscētibus præparatur.

Venditor ex mora traditionis tenetur ad interesse emptori iuxta arbitrium iudicis de causa cognoscentis. h. d. not. secundum Bald. & Sal.

IIII. Iidem AA. Mutiano.

SI traditio rei venditæ iuxta [m] emptionis cōtractum procacia [n] venditoris non fiat, quanti interesse compleri emptionem fuerit arbitratus præses prouinciæ, tantum in cōdēnationis taxationē [o] deducere curabit.

Emptor qui percepit fructus rei empta tenetur ad usuras precij non soluti Bal. & Sal.

SI traditio.] CASVS. Emi fundum à Titio, nec vult ex sua superbia tradere: qualiter mihi succurratur? Re. quod condemnabitur mihi non præcise ad rem, sed ad interesse.

[m] Iuxta.] i. secundum quod conuenit.

[n] Procacia.] i. contumacia, habet enim venditor rem, nec tradidit, & sic condemnatur hic in interesse, & arg. est contra Mar. vt no. s. de hære. ven. l. qui tibi, & no. ff. eod. l. 1.

Venditor an teneat præcise ad rē tradendā.

ADDITIO. Dicas post Bar. in l. 1. ff. eod. & gl. in verbo, tradatur, in § precium, inst. de empt. & vend. quod si uēditor habet facultatem rei tradendæ, tenetur præcise eam tradere. si uero non habet facultatem rei tradendæ, liberatur soluendo interesse. hæc est communis omnium penè doct. distinctio. Item de quo interesse hic dicat, uide ibidem in not. per glos. quæ incipit. Hic nota triplex, &c. Illud nota etiam hic, quod emptori obiicitur exceptio, nisi precium soluat, ut ff. eo. l. Iulianus. §. offerri, & econtra emptor obiicit uenditori nisi rem tradat, vt ff. eo. l. qui pendentem. Quid ergo si vterque de alio timeat? P. dixit sequestrari utrunq;, vt ar. ff. de solu. l. si soluturus. sed ibi vtroq; contrahentium uolente, uel ibi iudice iubente facta fuit sequestratio. est. n. regulariter prohibita, ut s. de prohi. seq. l. 1. Dic ergo quod prius agens offerat, vt modo dixi, vt arg. ff. de ædil. edict. l. ędiles etiam. §. fi. & j. e. l si pater tuus, in fi.

[o] Taxationem.] per se vel per emptoris sacramentum factam.

Curabit.

CVrabit pręses.] CASVS Minor xxv. ann. vendidit mihi prædium, ex quo fructus percepi. partẽ precij solui, partem non solui. tenebor ad precium, & ad vsuras partis precij non soluti à tempore traditionis factæ. & hoc duplici ratione: tum quia fructus percepi, tum fauo re minoris ætatis. Viuia.

V. Iidem AA. Decimo.

CVrabit præses prouinciæ cõpellere emptorem, qui nactus possessionem fructus percepit, partem precij, quam penes se habet, cum vsuris restituere,[a] quas & perceptorũ fructuum ratio,[b] & minoris ætatis fauor, licet nulla[c] mora intercesserit,[d] generauit.

Vendi'i actio non competit ad contractum rescindendum, nisi rescissio sumat originem ex conuentione Bal. & Sal.

VI. Iidem AA. Neratio.

a VEnditi actio, si nõ ab initio aliud[e] conuenit, non facilè[f] ad rescindendam perfectam venditionem, sed ad precium exigendum cõpetit.

Emptor soluens venditori ignorãti nummos proprios ipsius venditoris, non liberatur. Bald. Vel sic: Venditor non præiudicat sibi, si ignoranter propriam pecuniam nomine precij recipiat. Salic.

VII. Iidem AA. Diodoto.

SI seruos distraxisti, ac precium de peculio eorum, quod ad te pertinebat, nesciens[g] vnde solueretur, accepisti, consequens est integrã te habere actionem precij, cum proprij vẽditoris nummi soluti non præstent[h] emptori liberationem.

Emptor re non tradita non efficitur dominus, etiam si gerat se pro domino soluendo tributa vel etiam collecta pro ipsa, & ideo non potest vẽdicare, sed potest agere personali ex empto, ut inducatur in vacuã possessionẽ precio persoluto. h. d. Ba. Vel sic: Ante rei traditionẽ aliquod ius reale non transfertur in emptorem, nec solutio vectigalis probat traditionẽ: ideo rem non potest vendicare, sed ex empto ut res tradatur potest agere: precium tamen compellitur soluere. Sal.

VIII. Iidem AA. Eusebio.

SI pater tuus venundedit portionem suam,[i] nec induxit in uacuam possessionem prædij, ius omne penes se eum retinuisse certũ est.[k] Neque enim uelut traditionis factæ vectigal exolutũ, si simulatum factum intercessit, veritatem mutare potuit.[l] Quapropter aditus præses prouinciæ si animaduerterit in vacuam possessionem neq; patrẽ tuum[m] neq; successores C eius emptorẽ vel hęredes ipsius quocunque loco[n] factos induxisse, non dubitabit nihil esse translatũ pronunciare. Et si te ex empto ad inducendum eũ in vacuam possessionem prædij perspexerit conueniri, existimabit,* an precium sit solutum: ac si repererit non esse precio satisfactum, hoc restitui[o] tibi prouidebit.

Si venditor asserit minus tributũ deberi, cum maius debitum sit, tenetur D emptori ignoranti ad interesse. scienti autem non tenetur. Sa.

IX. Iidem AA. Antipatro.

a Restituere.] hoc quando ipse emptor percepit: secus si ipse venditor percepit, & eos emptor consequitur, ut argu. ff. de pig. act. l. si pignore. §. si prędo, secũdum Ot. & quosdã alios, quod non placet, sed sic esse ac si agat emptor ad fructus, & venditor agat ad vsuras: aliàs non, cum culpa sua sibi obstet, quoniam rem non tradidit: nam diceret emptor, ut culpent alij, &c. & ff. de iure dot. l. cum in fundo. §. quod si acciderit, & pro hoc est quod diximus. ff. eod. l. iulianus. §. ex vẽdito. Accur.

b Ratio.] quæ adeo iusta est, vt cum quasi interesse petantur vsuræ: de vsuris etiã iure canonum obtineat quod hic dicit, secundum Azo.

c Nulla]. vt supra in quib. cau. in integ. restitu. non est necess. l. in minorum. Sed contra. ỹ. de pact. inter empt. & ven. l. in initio. sed expone ut ibi.

d Intercesserit.] de iure communi.

VEnditi.] CASVS. Actio venditi nõ ad rescindendam venditionẽ sed ad precium competit, nisi hoc conuenerit, ut est in emptione siue pacto. l. commissoriæ, uel addictionis in diem, vel si ultra dimidiã iusti precij fuerit uẽditor deceptus. Viuianus.

e Aliud.] nam quandoque aliud conuenit per quod agitur hac actione etiam ad destruendam emptionem, vt in pacto legis commissoriæ, & addictionis in diem, & in simili, ut ff. de le. commiss. l. si fundus, & infra de pac. inter emp. & uen. l. 1. & 2. & l. cum te, & ff. eod. l. ex empto. §. is qui uina, & de contrahen. emp. l. sed Celsus. §. si fundus.

f Non facilè.] nã quandoq; datur etiam ad destruendũ, & etiam si nihil fuit actum, ut ĩ. de rescind. vend. l. 2. & ff. eod. l. ex empto. §. si quis uirginem, & ar. ĩ. quod me. cau. l. si ui, & ff. eo. l. si hæres. sed in illis duabus ultimis non agitur ex vendito.

A SI seruos.] CASVS Seruum mihi vendidisti: nummos peculiares, quos mihi subministrauit seruus tuus, tibi solui. an sim liberatus, quæritur? Dicitur qđ non, quia peculium seruorum meorum erat meũ: sed act. habes ex vendito ad precium.

g Nesciens.] alioquin donare videtur emptori, & ei solutum videretur, ut ff. deposi. l. 1. §. eleganter, & ff. de regu. iur. l. cuius per errorem.

h Non præstent.] vt & supra si ser. exte. l. 1. & ff. manda. l. si procuratorem. §. si liber homo, in fin. §. & l. si mandauero. 2. §. si mandauerim, & l. cum seruus extero, & de ac. empti. l. ex empto. §. emptor. Sed contra. ff. de manu. l. 4. §. proinde. Solu. licet habeat locũ constitutio, vt seruus ad libertatẽ perueniat solutis peculiaribus nummis, nihilo minus tamen emptor remanet obligatus, ut dicta l. si manda. l. cum seruus.

SI pater.] CASVS. Pater tuus portionem prædij quod cũ Titio habebat commune, uendidit Seio: sed eum in uacuam possessionem non induxit, & sic adhuc dominus remansit. si tributum pro prædio solutum sit à Seio tanquam esset suum, non propter hoc mutabitur veritas, scilicet quòd pater tuus dominus perseuerauit. & hoc in secunda. Si vero tu cœperis conueniri ex empto à Seio vt eum inducas in possessionem vacuam, prouidebit præses, an precium sit solutum. quòd si non fuerit, solui tibi iubebit. & hoc in tertia.

* ęstimabit.

i In uacuam.] demonstratiue, non causatiue dicit. sufficit. n. ad dominij translationem etiã in non vacuam induci secundum nos, vt de fun. do. l. si fundum, & not. supra de prob. l. cũ res, & dicitur uacua, ut ff. e. l. 2.

Dñij trãslatio an requirat uacuæ possess. omi traditionẽ

k Certum est.] ut & supra de hære. uend. l. qui tibi, & ỹ. de his qui à non do. l. qui tibi.

l Potuit.] ut ĩ. de rei uend. l. solennibus, & ff. de acqui. re. do. l. antepe. & ỹ. de don. l. si functiones.

m Patrem tuum.] i. venditorem.

n Loco.] i. quocunq; gradu. sunt. n. multi gradus hæredum, vt inst. de uulg. subst. in princ.

o Hoc restitui.] i. dari vel solui, & interim* tenebis rem

loco pignoris, ut ff. eo. l. Iulianus. §. offerri, & de hoc di A xi. s. eo. l. si traditio.

SI minor.] CASVS. Vendidisti mihi fundum tributarium sciens vel ignorans: non curo. dicebas ꝙ nō debebat nisi .v. nomine tributi, & debebat .x. agam ex empto quanto minus emissem. & hoc ī prima. Si vero sciens huiusmodi onus, illud subij, contra te nulla mihi dabitur actio. & hoc in secunda.

SI minor à venditore siue sciente siue ignorante dicebatur capitatio [a] prędij venditi, & maior inuenta sit, in tantum conuenitur, in quantū si scisset emptor ab initio, minus daret [b] precij. Sin vero huiusmodi onus & grauamen functionis cognouisset, [c] nullam [d] aduersus venditorem habet actionem. B

Qui carnem venditam non tradit in termino, tenetur ad interesse. h. d. Bald. Vel sic: Si venditor carnis illam non tradit in termino, tenetur ad interesse maioris, non minoris. h. d. cum gl. Sal.

X. Iidem AA. Attalo.

CVm venditorem carnis, fide conuentionis rupta, tempore placito hanc non exhibuisse proponas, ex empto actione eum, quanti interfit [e] tua si tūc tibi præstita fuisset, apud præsidem prouinciæ conuenire potes. C

Post venditionem ancillæ venditor antequam tradat, est dominus pleno iure. & ideo potest manumittere. h. Bal. sed tenetur emptori ad interesse. Sal.

XI. Iidem AA. Bucarpiæ.

SI ancillam tibi ex causa venditionis traditā venditor manumisit, libertatem alienæ factæ præstare non potuit. [f] Quòd si post venditionem ante traditionem manumisit, pleno iure dominus constitutus, ciuem Romanam facere non prohibetur, [g] tibi personali propter ruptā fidem contra venditorem actione competente. [h]

Quando uinum venditur, certæ qualitatis & mensuræ, statim periculum & commodum est emptoris. h. d. Bald. Vel sic: Vini in specie venditi postea mutati, seu in precio diminuti vel aucti, periculum spectat ad emptorem. Et non tradens uinum ad mensuram venditum, tenetur emptori ad interesse. Sal.

XII. Iidem AA. Crispino.

SIcut periculū vini mutati quod certum [i] fuerat comparatum, ad emptorem, ita commodum aucti precij pertinet. [k] Vtque [l] hoc verum est, sic certæ qualitatis [m] ac mensuræ distracto vino, fidē placiti seruandam esse conuenit. Quo nō restituto, non precij quantitatis, [n] sed quanti interest

Capitatio quid sit.

a Capitatio.] id est tributum siue reditus.

b Minus daret.] i. dedisset. Sed certe immo non uidetur teneri quando ignorauit, ut ff. eo. l. si sterilis. §. 1. quæ est contra. Sol. hic scire potuit vēditor: ibi non, quia hæreditarium fuit. ar. ff. de reg. iu. l. qui ī alterius. Vel dic (quod est uerius secundum P.) ꝙ hic asseuerauit. arg. ff. eo. l. Iulianus. §. 1. Vel nō refert vtrum fuerit sciens an ignorans quantū ad hoc ut agatur quāto minoris emisset emptor, ut hic, & ff. de ædil. edic. l. quotiens. Sed quantum ad actionem ex empto, quæ pro toto ad interesse datur, interest: quia sciēs teneretur in totum, sed non ignorans, vt j. de ædi. ac. l. 1. & ff. de contr. emp. l. Labeo. q̄ sunt contra. & de hac materia diximus. ff. e. l. Iulianus. §. 1. in glo. immo uidetur, &c. Itē not. differentiā inter actionem quāto minoris ciuilem, de qua hic dicit, & prætoriam, quæ datur quanto minoris res est, vt ff. de ædil. edi. l. quod si nolit. §. si plures.

Actio quāto minoris, & ex empto, differunt.

c Cognouisset.] emptor.

d Nullā.] s. nomine illius grauaminis, quia dolus, &c. ut s. de transac. l. cum donationis, & ff. de ac. emp. l. 1. §. 1. D & j. de iu. do. l. si à matre, & de euic. l. si fundum.

CVm venditorē.] CASVS. Inuitaueram quosdam ad cœnā: conueni cum becario ut mihi venderet carnes: non fecit quod conuenit, sed ab alio emi maiori precio. quanti mea interfuit eas tunc præstitas fuisse quādo eas præstari conuenit, tenebitur mihi becarius.

e Interfit.] etiam si nūc paratus sit tradere: quia debuit duo, & tradere, & tunc tradere. sic & ff. de arbi. l. Celsus. & inspicitur in hoc interesse: quia carius erat tunc: non in hoc ꝙ non habuit familia quid manducaret, ut ff. eo. l. si sterilis. §. cum per venditorem.

SI ancillam.] CASVS. Ancillam mihi vendidisti, & tradidisti. traditione facta eā manumisisti. an hoc facere potuisti, quæritur? Respō. ꝙ non: quia ancillæ per traditionem factæ alienæ libertatem dare non potuisti. Sed quid si nondum ancillam tradidisti, & dominus perseuerasti? Resp. non retractabitur manumissio: sed teneberis mihi ad interesse.

f Nō potuit.] ut j. de his qui à nō domi. ma. l. si tradita.

g Non prohibetur.] vt & j. de his qui à non domi. ma. l. 2. & 3. & hoc cum emit priuatus. secus si ecclesia, vt s. de sacrosan. eccle. l. fi. sed & hæres seruum sub conditione legatum nō potest manumittere, vt ff. qui & à quib. l. generaliter. nec alienare, ut j. commu. de leg. l. fi. §. sed quia, & ff. de leg. 1. l. seruo legato. §. 1.

Seru⁹ sub cōditione legat⁹, nō pōt manumitti.

h Competente.] ut s. de hæred. vendi. l. qui tibi, & facit ff. de manumissio. l. eum qui.

SIcut.] CASVS. Si vendo tibi .x. corbes ex tali segete: post venditionem perfectam cōmodum & incommodum ad te emptorem pertinebit. Sed si vendo tibi uinum, nec trado, teneor tibi ad interesse, non tantum ad precium quod soluisti.

i Certum.] in specie.

k Pertinet.] nam secundum naturam est, &c. ut ff. de regu. iu. l. secundum naturam. Et dic certum, s. in specie. Item dic cū vinum venditur in specie, secundum Io. & P. post degustationem, emptoris est periculum. cum vero in quantitate, post degustationem & mensurationem habitā est periculum emptoris, nisi vinū veneat in auersione: vt ff. de peric. & com. rei ven. l. si quis vina. §. si in auersione. & ff. de cō trah. emp. l. quod sæpe. §. in his. Ante mensurationem itaque & degustationem periculum est venditoris. Omne inquam periculū siue acoris, siue mucoris, siue effusionis: nisi emptor periculum in se susceperit, vt dixi, vel nisi fuerit in mora degustandi: sed licet & tunc, scilicet ante degustationem & mensurationem sit periculum venditoris: trāsfert tamen in emptorem, vt dixi, offerendo & denunciando ei vt degustet & metiatur, periculum acoris & mucoris, non effusionis: sed omne periculum est emptoris post degustationem & mensurationem, sed non post degustationem tantum, nisi periculum deteriorationis tantum: sed ante degustationem omne periculum est venditoris. & sic non est ratio eadem contrariorum, vt post degustationem omne periculum sit emptoris. sic ff. de nego. gest. l. si quis negocia aliena gerens indebitum &c. Et hoc secundum omnes excepto Azo. qui aliter dixit: vt diximus. s. ti. j. l. ij. Accur.

Vini vēditi, cuius est periculū.

l Vtque.] id est sicut.

m Qualitatis.] Id est bonitatis: vt est Campaniæ. & nota quod hoc fuit in genere, quod petire non potest. ff. ad leg. Fal. l. in ratione. ij. §. incertæ.

n Quantitatis.] scilicet de illa vinea, vel de hoc vase, nec solum conuentum vel commune, sed etiam singulare petitur interesse: vt ff. eo. l. j.

Fructus.

F Ructus.] CASVS. Post perfectam venditionem fructus ad emptorem transeunt, & emptor tenetur soluere tributa. & hoc in prima. venditor non potest petere nisi precium: nisi emptor fuerit in mora, quo casu peteret usuras. A

emptoris, competit actio.

Perfecto contractu fructus pertinent ad emptorem, ad quē pertinent etiā onera functionum. Econtrario vero ab emptore post moram petatur precium cum vsuris. Bal.

XIII. Iidem AA. Alexandro.

FRVctus post [a] perfectum [b] iure contractum, emptoris spectare personā, cōuenit.[c] ad quē & functionū grauamen [d] pertinet. B

¶ Venditor quoq; preciū tantum, ac si mora [e] intercessisse probetur, vsuras officio iudicis exigere potest.[f]

Venditor tenetur se obligare particulariter & distincte ad omnia capitula quæ sunt de natura contractus h.d.no. & tene menti. Bald. Vel sic. Venditor seruorum tenetur se obligare ad hæc scripta Sal.

XIIII. Iidem AA. Rufoni.

EMptor seruorum certè de his tradendis, [g] & de eorum fuga, [h] itēq; sanitate, [i] erronesq;[k] nō esse, aut noxa solutos, [l] repromitti sibi rectè postulat. C

Determinata conuentio parit actionem determinato modo. h.d. Bal. Vel sic: Emptor non pōt petere vltra conuenta, nisi mora sit facta. Sal.

XV. Iidem AA. Antonio.

VLtra modum [m] tritici distracti citra pactum, in solutione mora non facta, nihil emptor exigere potest.[n]

Fructus pecorum pertinent ad emptorem, & tenetur venditori resarcire sumptus quos fecit in pecoribus. h.d. Bal. concor. Sal. D

a Post.] & non ante, ut s̄. e. l. venditi j. in fi. Acc.

b Perfectum.] ad quod plura sunt necessaria, ut s̄. ti. 1. l. 1.

c Conuenit.] vt ff. eod. l. Iulianus. §. si fructibus, nisi vēditor exceperit, ut ff. d̄ contrahē. emp. l. qui fundum. §. fundi.

d Grauamen.] ut & s̄. sine cen. uel re. l. 2. & 3.

e Ac si mora.] idem si non fuerit in mora, ut s̄. eo l. curabit. cū habeat fruct᷑, vel pactio, vt j. de pac. inter emp. & ven. l. I initio. Sed cū possit venditor petere preciū, ergo habere vr̄, ut ff. de reg. iur. l. qui actionem. Sed respōdeo, hoc non pōt dicere emptor cum habeat uel petat fructus, vt & diximus. s̄. eo. l. curabit.

moram.

f Exigere potest.] vt & ff. de pericu. & commo. rei uen. l. si. & de usur. l. mora. §. in bonæ fidei.

EMptor.] CASVS. Qui uendit seruum, debet promittere q̄ non sit fugitiuus, & q̄ sit sanus, & q̄ non sit erro, & q̄ sit noxa solut᷑, & q̄ eū tradet.

g Tradendis.] sed quomodo cauetur d̄ tradendo, cū statim debeant tradi? Resp. forte post certū tempus tradi debebant, vt ff d̄ iud. l. I oībus.

h Eorum fuga.] q̄ absit.

i Sanitate.] q̄ adsit. & sic de corporali & animi vitio cauetur, vt ff. eo. l. ex empto. §. etiam, & §. animalium. Sed hæres non cauet de corporis vitio pro seruo legato, ut ff. de leg. 1. l. si à substituto. §. hæres.

Erro quis dicatur.

k Erronesq;.] erro dicitur, qui in res nugatorias totum expendit. Qui sint fugitiui & errones, habes. ff. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus, in prin & §. erronem.

l Noxa solutos.] i. q̄ eorum nomine dominus noxaliter non teneatur, vel quia nunquam commiserunt delictū, vel quia est satisfactum, vt ff. de ędil. edic. l. quis sit fugitiuus. §. quod aiunt ædiles. sed si domino iecerit furtum, non tenetur nisi dixerit uel promiserit, vt ff. de ædil. edi. l. si furtum, & l. q̄ si nol it. §. 1.

VLtra modum.] CASVS. Si vendo frumentum pro. v. non possum petere nisi. v. nisi emptor fuerit in mora, vel nisi aliud conuenit. vel dic, si vendam ad certam mensuram, puta. x. corbes, vltra petere non possum, nisi, &c. & tunc petam interesse.

m Vltra modum.] i. quantitatem.

n Exigere potest.] ut s̄. eo. l. fructus. sed facta mora venit interesse.

XVI. Iidem AA. Cyrillo.

POst perfectam [o] venditionem fœtus quidē pecorum emptori, uenditori vero sumptus si quos bona fide fecerit, restitui debere notissimum est.[p]

Venditor non tenetur defendere emptorem à uiolentia quæ sibi de facto infertur. h. d. not. secundum Bal. Vel sic: Violentia facta emptori non nocet venditori, sed emptor contra expellentem habet actionem. Sal.

XVII. Iidem AA. Hermiano & Lupo.

EXpulsos uos de fundo per uiolentiam à Nerone, quem habere ius in eo negatis, [q] profitentes, nullā uobis aduersus eū, ex cuius vēditione fundū possidetis, actionem competere probatis [r] Igitur ad instar [s] interdicti seu actionis permissæ experiendum esse perspicitis.

TITVLVS L.

SI QVIS ALTERI vel sibi u sub alterius nomine uel aliena pecunia emerit.

Res empta ab uxore de pecunia mariti, ab harede mariti uendicari non potest: sed ad pecuniam est agēdum. Bal. & Sal.

I. Imp. Anton. A. Secundino.

SI pecunia [x] patris fundus mancipiaque

POst perfectam.] CASVS. Si pecora mihi uendidisti, fœtus refusis tibi sumptibus, si quos bona fide fecisti, restituere debes.

o Post perfectam.] ad quod plura sunt necessaria, vt s̄. titu. prox. l. 1. diximus.

p Notissimum est.] vt & ff. e. l. Iulianus. § præterea.

EXpulsos.] CASVS. prædium mihi vēdidisti, & de euictione mihi promisisti, de eo q̄ vi expulsus sum à Titio, non agam contra te de euictione, sed aduersus Titium interdicto vnde vi, vel actione in factum, q̄ datur loco cuiuslibet interdicti.

q Negatis.] hodie et si haberet, amitteret vt j. vnde ui. l. si quis in tantam.

r Probatis.] nam iniuria quæ fit emptori, non nocet uenditori, ut ff. de euic. l. si per imprudentiam, circa prin.

s Ad instar.] non ideo, quin possit vel interdicto vnde vi agi, uel actione in factum, ut subiicit: ideo, quia sublata est antiqua solennitas, vt institution de interdic. §. fina. potest etiam per constitutionem, si quis in tantam, infra vnde vi, experiri. Sed & rei vendicatione. & in hac si succubuerit, aget de euictione, vt ff. de euictionibus. l. euicta. §. duplæ.

SI QVIS ALTERI VEL SIBI, &c.

Regularia uenditionis supra posuit, nunc ponit specialia.

t Si quis alteri vel, &c.] *s. emerit, quod est infra, de hoc habes infra eo. l multum, in uersi. si uero*

u Vel sibi.] *de hoc habes infra in d. l multum, ibi, an contractu, &c. & in ver. quod si tu quidem emisti*

SI pecunia patris] CASVS. Si mater tua ex pecunia patris fundū cōparauit suo nomine, & sibi traditus est: cui sit acquisitus fundus, quæritur? Respō. matri. sed tu qui patri tuo succedis, ad pecuniam eam conuenire poteris. sed qua actione, nō aperit. tu dic, neg. ge. si gessit negocia patris vel: mādati, si mādatū ītercessit.

x Si pecunia patris.] s. tui.

comparata sunt, tamen cũ emptiones matris tuæ nomine factas esse proponas, ignorare nõ debes traditione matrem tuam dominam fuisse cõstitutã. Plane si pecuniæ petitionem competere tibi propter numerationem precij existimas, ciuiliter cõtende.

Donatio facta filio in potestate, confirmatur emancipatione, si res fuit filio tradita, uel reperitur in possessione de uoluntate patris tacita uel expressa, h d Bal. Vel sic: Si pater tradat filio emancipato fundũ quẽ emit eius nomine dum erat in potestate uel cum sciuit possidere, donatio perficitur, & emancipato dominium acquiritur. Sal.

II. Imp. Alexand. A. Septimæ & aliis.

SI emancipatis uobis fundos quos nomine uestro cũ in potestate ageretis, pater emerat, tradidit, vel in possessione eorũ voluntate patris fuistis, dominium acquisistis.

Numerans precium alio emente, non quærit sibi dominium. h d nisi nomen emptoris fuerit appositum simulate Bald. Vel sic: Ministro non quæritur dominium, licet numerauerit precium. Sal.

III. Idem A. Patrimo.

MAncipia quorũ meministi, si (vt proponis) nomine tuo, itemque fratris tui, cui successisti, empta, vobis tradita sunt, licet instrumento emptionis matrem tuam pecunias numerasse contineatur, persequi ea more iudiciorum non prohiberis.

a Comparata] ab eius uxore suo nomine.

b Constitutam.] ut & j. eo. l. penul. & j. de dona. inter virum & uxo. l. & si de sua, & s. de rei vend. l. si ex ea, & s. de proba. l. ad probationem, & s. communia utriusque iudi. l. si patruus, etiam si socius sit omnium bonorum, vt ff. de admini. tu. l. Titium. § altero, & ff. pro soc. l. si quis societatem. Sed hoc fallit in quatuor casibus. vnus s. de rei vẽdic. l. si ut proponis. Alius. j. arbi. tut. l. curator, & ff. quãdo ex fact. tu. l. 2. & idẽ in prælato uidetur, qui emit ex pecunia ecclesiæ. Item idem si uir ex pecunia dotali emerit res aliquas uoluntate vxoris, vt ff. de iure do. l. ita, & l. res quæ. hic tamen consensu voluntatis vtriusque videtur dominium in uxorem transire. Item & si vxor donauerit marito pecuniam, & ille ex illa rem emerit, nec soluendo est. nam datur mulieri utilis in rem actio, vt ff. de donat. inter ui. & vxo. l. vxor marito.

Empta res ð pecunia mea, à sit mea. ... cõsiste.

c Propter numerationem.] à patre tuo factam.

d Ciuiliter.] si negocia gessit, negociorũ gestorum, uel mandati: aliàs si donauit mer, condictione sine causa, uel ex iniusta causa, uel rei vendicatione si extat, & erat hic filius hæres patris, sed mater uiuebat, & fuit reuocata donatio per virum, ne morte cõfirmetur. Acc.

SI emancipatis.] CASVS. Filio tuo in potestate tua constituto prædium emisti, & emãcipato tradidisti: an tibi sit acquisitum dominium, quæritur? Respond. quòd sic. idem est si tu passus fuisti eum in possessione fundi esse.

e Si emancipatis.] aliàs secus, ut & s. de inoffi. do. l. 2. & de proba. l. sine possidetis, & j. de dona. l. sine.

f Voluntate.] quod sufficit, ut & j. de acq. pos. l. minus, & s. de contrah. emp. l. non idcirco, in prin. Acc.

MAncipia.] CASVS. Si mater tua tuo nomine & fratris, cui. s. fratri successisti, fundum comparauit, & tibi fratrique tuo traditus est, licet in instrumento venditionis contineatur quòd ipsa pecunia sua comparauit ipsum, eo non obstante fundum persequi poteris.

g Fratris tui.] s. nomine.

h Empta.] s. à matre vestro nomine.

i Continetur.] hoc. n. non probat sua, ut & s. de prob. l. ad probationẽ.

Probata simulatione nihil prodest habere penes se instrumentum, tamẽ in dubio non præsumitur simulatio. h d. tex. cum gl. Bal.

IIII. Impp. Vale. & Gall. AA. & Valer. Cæs. Cyrillo.

QVanuis instrumento emptionis socrus nomen inscripseris, tamen si possessionẽ tenens dominus effectus es, ob eam rem frustra calũniam mulieris, quanuis ipsa contractus tabulas habeat, reformidas.

Si uir emens in ueritate, facit apponi nomen uxoris in instrumento simulate, acquiritur uiro, non uxori, & uxor possidens tenetur restituere rẽ cũ fructib. taxatis à iudice. h. h. Bal. Vel sic: Si maritus de vxore confisus instrumentum emptionis scribi fecit in persona uxoris, & uxor contra fidem rem emptam contulit in filiam, non prædiudicatur marito petenti rẽ cum fructibus restitui, probata simulatione instrumenti. Sal.

V. Impp. Diocl. & Maxim. AA. Vero.

CVm propria pecunia tua te comparãte possessionem, quõdam vxoris tuæ nomen tantũmodo accommodasse dicas, eandemq; occasione custodiæ suæ commissorum instrumentorum cõtra bonam fidem proprietatem eiusdem fundi vsurpasse dicas, rector prouinciæ pro sua exercitatione cognitum habens, donationem à non domina vxore tua in filiam suam collatam, nullum prçiudicium dominio tuo attulisse, docenti tibi ueritatem precibus tuis assistere, restituere eandem pos

QVanuis.] CASVS. Si maritus fundum cõparauit, & in instrumento scribi fecerit quod socrus sua emerit, cum in ueritate nõ emit, magis inspicitur quod in ueritate actũ est, quam quod simulate conceptum est. vnde illa nec totũ, nec partem fundi uendicare poterit.

k Inscripseris.] i. inscribi feceris. sic. ff. de his qui not. infam. l. furti. §. mandati. Vel dic proprie, tu tamẽ emebas secundum vtranque expositionem, & aliud agebatur, & aliud simulabatur, ut & s. plus valere quod agi. l. si quis, & j. l. proxi. & l. multum. instrumento tamen statur prima facie, ut s. de probat. l. cum precibus.

l Tenens.] s. tu.

m Tabulas.] i. scripturam.

CVm propria.] CASVS. Ex pecunia tua, & tuo nomine fundum cõparasti: in instrumẽto uẽditionis nomẽ vxoris causa honoris inscribi fecisti, illa instrumentũ surripuit, & in filiam suam dõ tanquam suum titulo donationis trãstulit. nunquid tibi prçiudicauit, quæritur? Respõ. quod nõ. sed post recuperabis fructus quos percepit, æstimatione taxata, si probaueris te emisse, & gratia honoris instrumento nomẽ eius inseruisse.

n Cum propria pecunia.] ad remouendum vt de pecunia non tenearis, vel quia ita forte euenerat.

o Accommodasse.] forte causa honoris, uel forte alia ratione simili, quæ redditur. ff. de auctor. tuto. l. pupillus. §. sane siquidem, & infra de commer. & mer. l. nobiliores.

p Suæ.] datiui casus.

q Habens.] hoc quod sequitur, donationem, &c.

r Filiam suam.] ex alio uiro. Accur.

s Docenti.] quod oportet te facere, cum satis sit pro ea in-

instrumento contineri eam emisse, vt hic, & ſ.de prob. l.cum precibus, & ſ.plus uale. quod agi.l.acta, & j.de dona.inter uirum & ux.l.ſi filij, & j.de contrah. & cō mitten.ſtipu.l.ſi cum.

[a] Taxatione.]i.æſtimatione taxata.

[l] Ipſius.]per hæc verba, uendis uxori meæ?

[m] Actionem.]aliud enim in nuncio eſt. tamen procuratoris non nuncij receperat officium, & ipſe nuncij & non procuratoris concepit verba in emptione. ſ. ſic, uendis illi.

sessionē, habita ēt fructuū taxatione, [a] curabit.

Hæc lex eſt multum ſingularis, & h.d. Res empta per uxorem de pecunia uiri, efficitur uxoris, tenetur tamen viro quatenus de precio eſt locupletata. ſed res empta per uirū appoſito nomine uxoris in inſtrumento, pertinet ad uirum qui in ſe concepit contractum uerum. ſed ſi vir non cōcepit contractum in ſe, ſed in perſona uxoris abſentis, contractus non tenet: & ideo ex eo non oritur obligatio: ſed tamen traditio facta ex eo transfert dominium. h.d. no ſecūdū Bal. Vel ſic: Si uxor emit ſibi fundum de pecunia quā uir numerauit ſibi, fundus uxoris efficitur, et maritus pecuniam ab ea repetit, quatenus locupletior exiſtit: ſecus ſi maritus emerit ſibi, ſed nomen uxoris in inſtrumento fecerit ſcribi, quia tunc fundus efficitur mariti ueritate attenta, & nō ſcriptura. & ubi uir procurator uxoris concepit uerba contractus in perſonam uxoris, contractus eſt inutilis, & ideo neutri eorum competit actio, ſed in traditione facta ex eo, is cui traditur, potior in dominio habetur. Sa.

VI. Iidem AA. Dionyſio.

MVltum [b] intereſt vtrūne uxore tua cōparante pecuniam numeraſti, [c] eiq; poſſeſsio tradita eſt, an contractu emptionis à te nomine tuo habito, [d] tantùm uxoris nomen poſt inſtrumētis inſcribi feceris. Nam [e] ſi quidem vxor tua nomine ſuo emit, eiq; res traditæ ſunt, nec in te quicquā de his proceſsit, non niſi de precio [f] aduerſus eam, in quantum tu pauperior, & illa locupletior facta eſt, habes actionem.

¶ Quòd ſi tu quidem emiſti, [g] & tibi tradita eſt poſſeſsio, tantū autem nomen vxoris quondam tuę inſtrumento inſcriptum eſt, res geſta [h] potior quā ſcriptura [i] habetur.

¶ Si vero ab initio negocium uxoris gerens, cōparaſti [k] nomine ipſius, [l] empti actionem [m] nec illi, nec tibi quęſiſti, dumque tibi nōuis, nec illi potes. [n] Quare in dominij q̄ſtione ille potior habetur, cui poſſeſsio à domino tradita eſt. [o]

Procurator contrahere poteſt, & debet ex eo agere, uel procuratorē ad agendum conſtituere ad petitionem domini. h.d. Bald. Vel ſic: Mandatarius ſubiectus poteſtati mandantis, illi quærit actionem, non ſubiectus uero ſibi quærit, ſed debet experiri ad petitionē domini, uel procuratorē ad experiendum conſtituere. Sal.

VII. Iidem AA. Gerontio.

MVltum.] CASVS. Vxor mea comparauit prędium, & ſibi traditū fuit. ego autem numeraui uēditori precium. cui acquiſitū ſit dominium illius prædij, quæritur? Reſpon. quòd uxori. ſi enim ſolui precium pro ea, uideor ei precium donaſſe: ſed recuperabo quatenus ſum pauperior, & ipſa locupletior. & hoc in prima. Si vero ego comparaui, & mihi traditum eſt, feci tamen ſcribi in inſtrumento ꝙ vxor mea emit, mihi erit quæſitum dominiū. ſed quid ſi non vt nuncius, ſed ut procurator volens negocium gerere uxoris meæ, dixi ſic uenditori, Vendis vxori meæ tale prædiū? & ipſe reſpondeat, vendo, cui ſit acquiſita actio ex empto, quæritur? Reſpond. ꝙ nec mihi, quia no lui, nec uxori, quia non potui, quia alteri paciſci, &c. ille tamen cui facta eſt traditio, potior erit in dominio fundi. & hoc in tertia.

[b] Multum.]tres caſus ponit. Acc.

[c] Numeraſti.]ſ.ipſi mulieri, ut emeret, volens tu uir ei donare. & ſic habent locū ſequentia. aliàs ſi uenditori numeraſſes ſimiliter uolens ei donare, in ſolidum teneretur, ut ff.de dona.inter uir. & ux. l.qđ autem. §. ſi uxor, & l. ſi cum mulier, & j.de donat.inter uirum & uxo.l. & ſi de tua.

[d] Habito.]& te pecuniam numerante.

[e] Nam.]redit ad primum.

[f] De precio.]non ergo potes rem, vt & diximus ſ.eo.l. quanuis, & de rei uend.l. ſi ex ea pecunia.

[g] Si tu quidem emiſti.]redit ad ſecundum.

[h] Res geſta.]i.ueritas.

[i] Scriptura.]ſed interim ſtatur ſcripturæ, ut ſ.de prob. l.cum precibus, & j.de contrahen.ſtipu. l.optimam, in fin. continebatur enim in inſtrumento uirum & uxorem emiſſe, uel uxorem tantum, cum tu tantum emeris, & ad hoc ſupra eo. l.quanuis, & l.proxi. & ſupra, plus va. quod agi.l.acta, & j.de contrah. & committ.ſtipul.l. ſi cum tuam. ſi autem de viro tantum contineretur, ſed nomen uxoris tantum eſſet poſitum, ut quia dixiſſet uir, uendis mihi & Bertæ uxori meæ ementi mecū nomine, ſed non re, ut dixit M. quia tunc ſatis patet ſimulatio. & hoc ſecundo modo intelligunt quidam hoc reſponſum.

[k] Comparaſti.]ſine mandato, uel etiam cū mādato: ſed

[n] Potes.]Nota quòd poſſum [1] nolo, & quod uolo non poſſum. ſic & infra de don. l.ſiue emācipatis, & infra de iure dot.l. ſi genero. Item not. ꝙ omnis nuncius eſt procurator large. ſed non cōuertitur, vt ff.de procur. l.1.§.1. Hic tamen ſtricte accipitur nuncius, & eſt nuncius velut pica & organū domini, & in perſona domini debet cōcipere uerba contractus, & domino quæri dicitur per ſeipſum non per alium. & concipit uerba ſic, uendis illi, ut ff de conſtitut.pe.l.qui autem. § fina. & l.ſeq. & de contrahen.emption.l.1.§ fina. Si autem dicat nūcius, uendis mihi? & ſic in ſua perſona concipiat verba, ualet ut ſibi quæratur, ſed domino tenetur mādati, ſecundū H. quaſi male fecerit mandatum, argu. dictæ.l. ff.de procur.l.1.§.1. Si autem eſt procurator, tunc uerba cōtractus debet concipere in ſua perſona, & ſibi quærit, ut infra l.proxi in fin. & ff.de conſtitu. pec.l. eum qui. §. Iulianus quoque, lib. 11. ſcribit, in fi. ſed domino cedere tenetur, ut ff.de acq.poſſ.l. poſſeſſio quoq;. §.etſi poſſeſſio. Si autem in perſona domini, non ualet ſibi, quia non vult. nec domino, quia nō poteſt. Alteri enim ſtipulari, &c. vt ff.de uerbo.obligat. l.ſtipulatio iſta.§.alteri, & ſic hic loquitur, & ff.de contrahen.empt.l.fundus, & de conſtitu.pecu. l.ſed & ſi filio.§.1. Sed M. dixit alteri per alterum quæri vtilē actionem, ut arg. ff.de act.empt. l.Iulianus. §. ſi procurator, & quod hic dicit, intelligitur non quæri domino. ſ.directam. quod non placet, & in d.l.Iulianus, ideo eſt, quia dabatur in dominum vtilis inſtitoria, vnde iniquum erat niſi & ſibi daretur ex eiuſdem perſona actio. Regulariter ergo non quæritur actio per alterum, niſi in caſibus quos not. inſtitu.de in uti.ſtipu.§. ſi quis alij, ſed dominium & poſſeſſio ſic, ut ſupra per quas perſo.nob acquir.l.1. ſpeciale tamen eſt in quibuſdam, ut in cuiuſcūque perſonam concipiantur uerba, quæratur domino, vt in tutore, & curatore, & actore, ut ff.de conſtituti. pecu.l.eum qui.§.fina. Item in ſeruo & etiam in filio quantum ad profectitium peculium, ut inſti.de ſtipu.ſeruo.§.ſiue.

[1] Cōc.ca. ex parte, cū gl.j.circa prin.de ſeſti. ſpo. Procurator & nūcius differunt.

Actio p[…] terti nō q̄ritur regulariter.

[o] Tradita eſt.]ut ab eo qui habet ius uendendi, ut & ſupra de rei ven.l.quotiens. Sed qualiter in dominio erit potior, cum contractus in nullius perſona teneat, ut hic, &

& nuda traditio non transferat dominium, vt ff. de acq. rerum do. l. nunquã ? Resp. dic dominii. i. possessionis, sic ff. de ver. sig. l. interdum. Tu dic q ex inutili contractu transit dominium, ut & ff. de dolo. l. & eleganter, in pri. & dixi s. de fide instru. l. contractus. Sed quo obligatio non contrahitur, sed possessio & dñium transfertur ex inutili contractu? Respõ. obligatio iuris é: unde ex legitimo tantũ contractu nascitur obligatio, possessio vero facti, ideoque sine obligatione quærit, ut ar. ff. ex qui. cau. maio. l. denique. A

maritus, & j. de pi. l. quæuis ex ea, & ff. pro socio. l. si quis.

[g] De rebus.] i. de pecuniis communibus.

[h] Conueniendo.] pro socio, vel condictione sine causa: vel alia generali condictione.

[i] Consultius.] pro suo positiuo ponitur.

Cum per eos.] CASVS. Si filius meus uel seruus olium à Titio meo noie comparauit, nec ille fidem seruauit, quia tradere noluit: agam aduersus eum actione ex empto per me vel per procuratorẽ meum. & hoc in prima. Si vero aliquis tãquam procurator, quia ei mandaui, nomine suo fundũ cõparauit: si venditor non tradat, aget, sed non ego: sed per actio. mandati consequar vt ipse cedat mihi actionem quã habet aduersus uenditorem. & hoc in secunda.

[a] Proponas.] quia non vult tradere.

[b] Contrahentibus.] ablatiui absoluti.

[c] Cui mandaueris.] i. mãdabis, puta procuratorem. & adde quod est in fin. adi competentem, &c.

[d] Habuerunt.] suo nomine. aliàs nõ valet, ut s. l. prox.

[e] Vel quibus] potes enim eos cogere actione mandati vt cedant actionẽ contra venditorem cuiuis, vt hic, & ff. de vsucapi. l. pignori, & ff. de acquirẽ. poss. l. possessio. §. & si possessio, & ff. manda. l. idemq;. § si cui mãdauero. Itẽ no. hic q ex alterius contractu alteri non quæritur actio: licet M. dixerit hoc verum de directa, vt & diximus. s. e. l. proxi.

Cum per eos qui negotia tua gerebant, olei materiam te comparasse, contractusq; fidem precio suscepto rupisse venditorem proponas, [a] siquidé ex empto, his qui iuri tuo subiecti fuerant, contrahẽtibus, [b] tibi quæsita est actio uel per te, uel per eũ cui mandaueris. [c]

B ¶ Sin vero sui iuris constituti, secundum mandatum tuum hunc contractum habuerunt, [d] ac sibi empti quæsierunt actionem, per eos, uel quibus [e] illi dederint mandatum, adi competentem iudicẽ, qui secundum bonam fidem (quæ in huiusmodi contractibus obseruari solet) satisfieri prouidebit.

Si unus ex fratribus de pecunia communi emit suo nomine, sibi, non alteri fratri dominium acquiritur. h. d. Bal. & Sal. C

VIII. Iidem AA. Valentinæ.

Qui aliena pecunia comparat, non ei cuius nummi fuerunt, sed sibi tam actionẽ empti, quàm dominium, si ei fuerit tradita possessio, quærit. [f] Cum itaque de rebus [g] communibus fratrem patruelem tuum quædam comparasse contendas, de tua pecunia hunc conueniendo, [h] facies consultius. [i] Nam in rem de rebus ab eo comparatis, tibi contra eũ petitio non competit. [k]

In contrahendo inter absentes requiritur nuncius vel epistola. h. d. Bald. Vel sic: Dominium transfertur in eum cui per venditorem res traditur, licet alius pecuniam numerauerit. & venditio inter absentes requirit nuncium vel epistolam. Sal.

IX. Iidem AA. Rufinæ.

Nihil prohibet, altero [l] pecuniam numerante, in alium [m] vel vtriusque [n] contrahentis consensu, uel certe uenditore tantummodo uolente, dominium transferri, eo etiam manifeste constituto, [o] ut inter absentes per mediam personam, ueluti per nuncium uel per epistolam talis contractus perfici possit.

[k] Non cõpetit.] nisi sit socius oium bonorum, vt s. cõia vtriusq; iudi. l. si paternus, sm H. quod non placet, immo ad communicandum agitur, ut ibi.

Cõparatiuus pro positiuo q̃que ponitur.

Nihil prohibet.] CASVS. Si procurator meus fundũ noie suo cõparauit, si tñ ipse venditor gestiuit in aĩo vt mihi quæreretur, mihi acquisitum est dñium. & hoc in prima. An autẽ inter absentes vel per epistolã uel nunciũ contrahi possit venditio, quæritur? Resp. q sic. & hoc in secunda.

[l] Nihil prohibet, altero.] i. procuratore, qui scienti & ignorãti domino quærit, vt ff. de acq. re. do. l. si procurator. siue ergo ambo hoc gestiant, siue venditor tantũ, mihi acquiritur, ut hic, & ff. de dona. l. q mihi. idem si solus procurator hoc gestiat, ut ff. de acq. poss. l. 1. §. hæc quæ de seruis. secus in negotiorum gestore, qui non acquirit, ut ff. de nego. gest. l. si ego.

[m] In alium] cuius nomine empta est.

[n] Vtriusque] scilicet tam eius qui preciũ numerauit, quã vendentis.

[o] Constituto] ut ff. de contrah. emp. l. 1. §. fi. & s. de contrahen. emp. l. 1. & inst. de oblig. quæ ex consensu.

TITVLVS LI.

DE REBVS ALIENIS non alienandis, & de prohibita rerum alienatione vel hypotheca.

Emptor rei alienæ tenetur restituere domino, nisi probet quo iure emit, vel nisi præscripserit, quo casu emptor securus est. sed venditor domino tenetur condictione ad precium. h. d. Bal. Vel sic: Emens rem alienam scienter, non usucapit, & domino restituere tenetur. emens vero ignoranter, usucapit: ideo post usucapientem dominus agit solum de precio contra venditorem. Sal.

D 

I. Imp. Alex. A. Cantiano.

Si præsidi prouinciæ proba--

DE REBVS alienis non alienandis, &c.

Audisti alterius factum alteri non prodesse: audi modo non obesse.

Qui aliena.] CASVS. Si pecunia mea tuo noie fundum cõparasti: si tibi tradidit venditor idemq; dominus, tibi est dñium acquisitũ. Si vero nõ tradidit, acquisita est tibi actio ex empto, & hoc i prima. Si tua pecunia tibi cũ Titio cõi cõparaueris, & tuo noie, cõueniet te Titius ad partẽ pecuniæ quæ sua erat, sed non ei dabitur in fundum in rem actio. & hoc in secunda.

[f] Quærit.] ut s. e. l. j. diximus, & facit j. de distr. pig. l. si



I præsidi.] CASVS. Si seruum meum Titio scienti vendidisti: an eum vendicare possim, quæritur? Respon. quòd sic. & hoc in prima. Si vero ignorans meum esse, emerit & usuceperit, a te precium recuperabo: sed non aperit qua actione, dic actione nego. gest. habendo ratam venditionem. & hoc in secunda.

a Si per fidi prouinciæ probatum fuerit.] Nota iudici faciendam fidem, ut & ff. de proba. l. quinquaginta, in fi.
b Iure.] dominij, vel creditoris, vel officij publici, vel priuati, & hoc præsumitur, nisi contrarium probetur, sic j. qui milita. non poss. l. super seruis, lib. xij. Vel verbum (probationis) ad hoc non refertur, sed ad verbum, scientib⁹, & nisi probaretur scientia, ignorantes præsumerentur, vt ff. de proba. l. verius, & in aut. de leg. §. non solum.

tum fuerit, [a] Iulianũ nullo iure [b] munitũ seruos [c] tuos scientibus [d] vendidisse: restituere tibi emptores seruos iubebit. [e] Quod si ignorauerint, [f] & eorũ facti [g] sunt: precium [h] eorum Iulianum tibi soluere iubebit. [i]

Venditio mariti sigillantis sigillo uxoris, non officit uxori, quæ non nouit quid sigillaretur. h. d. Bal. Vel sic: Vxor quæ venditioni rei suæ factæ per maritum ignoranter apposuit sigillum suum sibi non præiudicat. Bald.

II. Imp. Gordia. A. Græciæ.

B Distrahente marito rẽ tui iuris, si cõsensum ei non accommodasti, [k] licet sigillo tuo venditionis instrumentum fraude conquisita [l] signaueris: eiusmodi tamen commentum emptori vsucapione non subsecuta, vel longi temporis præscriptione minime munito, nullam C præstitisse securitatẽ põt.

Non potest hæres iure hæreditario vel proprio venire contra factum defuncti, & si venit & euincit, tenetur

c Seruos.] si munitus, ut tutor pupilli, exactor publicorũ per vsucapionem: & in creditore fallit.
d Scientibus.] scilicet emptoribus eum non habere ius uendendi. Azo.
e Iubebit.] per rei vendicationem, nõ ad precium, cũ suo nomine nõ sit facta venditio: vnde non potes habere ratũ, vt ff. de preca. l. si seruus, & de nego. gest. l. pupillus, §. sed si ego, nisi in subsidiũ re præscripta vel vsucapta, ut j. statim, vel perempta, ut ff. de neg. gest. l. si. M. tamẽ dixit ante vsucapionem cõpletam dari actionem negotiorum gestorũ, ut not. s. de rei vendi. l. mater, & hoc cum à nullo habet causam is qui uendidit, uel habet, sed lucratiuam: aliàs si habet, sed non lucratiuam, cum tantum absit quantum adsit: non tenetur ad precium et in subsidium, vt ff. si cer. pet. l. si eum seruũ.
f Ignorauerint.] quia se procuratorem dicebat.
g Facti.] scilicet usucapione.
h Precium.] in subsidium aget per actionem negotiorũ gestorum, ff de nego. gest. l. vlti.
i Iubebit.] per actionem negotiorum gestorum, habendo ratum in subsidium, ut hic, & s. de rei vẽdi. l. mater, & j. si vend. pig. aga. l. seruos, & ff. depositi. l. sed & si non sit hæres, & de nego. gest. l. fin. & j. tit. j. l. j.

D Istrahente.] CASVS. Si fundum vxoris tuæ ea non consentiente vendidisti: & fingens instrumentum venditionis esse instrumentum locationis uel epistolam, uxorem tuam induxisti ut illa sigillum suum apponeret, non præiudicabit mulieri quo magis emptor tueatur nisi sit secuta præscriptio, vel vsucapio, si res erat mobilis.
k Non accommodasti.] licet tamen maior eras.
l Conquisita.] quia dicebat vir se locasse, ut s. plus va. quod agi. l. fin. vel quia dicebat esse epistolam, & ad hoc s. de proba. l. cum precibus, & sume à contrario, ergo si sciuit apponendo sigillum, uidetur habere ratum, quod est no. vt s. de episc. & cle. l. si qua per calumniam, & ff. rem ra. ha. l. ne satisdatio. Sed arg. contra ff. de pig. act. l. Caius, sed hic ignorabat: ibi sciebat ius suum vbique durare.

V Enditrici.] CASVS. Si mulier rem tuam vendidit, & ei successisti, rata est uenditio: nec reuocare poteris: & vendicanti tibi obijciet emptor de dolo, & si hac

A exceptione uti noluerit, & euincas rem: aget aduersus te ex empto ad hoc quod sua interest, vel ex stipulatione ad duplum nomine euictionis.
m Venditrici succedenti.] idest hæredi venditricis, qui ei succedit iure hæreditario.

de euictione ad interesse. h. d. Bal. & concor. Salic.

III. Impp. Dioclet. & Maximia. A A. Valeriano.

V Enditrici succedenti [m] hæreditario iure perfectam recte [n] venditionem rescindere, ac dominium reuocare non licet. [o]

B Sed & si hæc ex persona sua vendicet, vel exceptione te doli mali, si hanc viã elegeris, tueri: vel euictare, si defensione [p] mõstrata vti nolueris, quanti tua interest, poteris experiri. [q]

Mater pro debito filij non potest res filij dare in solutum, nisi filius ratificet. h. d. Bald. Vel sic: Mater pro debito filij non habet potestatem dandi res illius in solutum creditori nisi illo consentiente, vel ratum habente. Salic.

IIII. Iidem A A. Affabili.

C Mancipia patris, qui fundum à Philippo conduxerat, successione tibi quæsita, domino fundi pro debitis [t] in so-

n Recte.] dupliciter potest intelligi hæc l. nam venditrix nõ domina succedit domino rei, & sic ex sua persona scilicet nouo dominio vult vendicare, uel uerius ecõtra dominus rei succedit uenditrici, non dominæ, & sic secundum vtrunque modum non domina vendidit, & secundum casum habes, ff. de euictio. l. Seia, sed primus est in l. vendicantem, & construe diuersis modis.
o Non licet.] ea ratione, quia res non fuerat defuncti, secundum quosdam.
p Defensione] idest prædicta exceptione doli.
q Experiri.] actione ex empto: potest etiam agere ex stipulatu ad duplum, vt & ff. de euictio. l. vendicantem, & l. sequen. & l. Seia, & infra de liber. cau. l. si ab eo, & de euictio. l. siue possessio, & supra de rei vendica. l. cum à matre, & de testitu. mili. l. quæ à patre, & aliud in hærede fideiussoris, qui suo iure uendicat. j. de euic. l. fi. non autem ipse fideiussor, ut in eod. tit. l. exceptione: sed si omisit exceptionem sua culpa, est condemnandus, nihil ergo debet consequi, ut ff. de euic. l. si rem. j. §. si duplæ, & de reg. iur. l. quod quis, in fin. Respon. hanc culpam non potest sibi uenditor imputare, cum ex ea lucrum senserit. i. rem, ut ff. de iur. dot. l. cum in fundo. § q si mulier. Sed si omisit exceptionem, & sic scienter reddidit: ergo non debet repetere, ut ff. de condic. inde. l. j. quæ est contra. Solu. hic habet emptor actionem ex empto & exceptionem: vnde restituendo rem solum exceptioni renunciare videtur: remanet ergo sibi actio, maxime cum D sciat ius suum vbique durare, vt ff. qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. sicut. §. non videtur, sed in l. contra. solam exceptionem facti, vel iuris habet: quam cum soluendo perdit, nil remanet. Item & si opposuit, & non est admissa exceptio, adhuc agit, vt ff. de euictio. l. sed & si exceptio. nec potest venditor dicere pro se factam emptori iniuriam, vt ff. de leg. j. l. si seruus plurium §. fin.

M Ancipia.] CASVS. Pater tuus conduxit fundum à Titio: & in illo fundo agriculturæ causa mancipia duxit: decessit te instituto hærede: mater pro mercede dedit mancipia in solutum, an tibi præiudicet, quæritur? Dicitur quòd non, sed si maior annis factum matris ratum non habuisti, oblata mercede, si Titius mancipia non distraxit, iure creditoris recuperare poteris.
t Pro debitis.] mercedibus.

Auferre.]

a Auferre potuit.]vt & supra de rei vendi.l.mater.
b Debito.] quod habet locum etiam si esses minor, ut j.de prædi.mi.l.vtere.
c Obligata]à patre tuo,& ad hoc s.si aduer. vē.pig l.2.

lutum mater tua dando, nihil tibi auferre potuit.[a] Ideoque si tu maior vigintiquinque annis effectus, ab ea negocium gestum non fecisti ratum: oblato debito,[b] si non hæc locator iure pignoris sibi obligata[c] vendidit, petere poteris.

B *Filius potest venire contra factū patris iure proprio. hoc dicit. Bald. & Salic. Vel sic: Si pater vendat rem filij, non praeiudicat illi. Salic.*

V. Iidem AA. Aegro.

SI fundum[d] cuiū pater post emancipationē[e] te non consentiente[f] venundedit, neque ei successisti,[g] neque possidés longi temporis pręscriptione munitus[h] est: tibi agenti, eum rector prouinciæ reddi efficiet.

SI fundum.] CASVS. Pater meus mihi emancipato fundum donauit vel vendidit, postea eūdem fundum me inuito alij vendidit & tradidit: nunquid potero vendicare? Certe sic, si patri non successi, vel emptor nō præscripsit.

d Si fundum.] quē post emancipationē quæsisti. Vel dic aduentitium: & secundum hoc dic secus si ante &c. Accur.

e Post emancipationem.] secus si ante: quia tunc pater esset dominus, & sic posset alienare, vt j. de bonis quæ liber. l. fi. §. vbi autem, & §. ipsum autem. Vel dic idem si ante, vt j. de bo.ma.l.j.

f Consentiente]aliter si te volente, vt s. si aduer.dona.l.2.

g Neque ei successisti.] aliter si successisti, vt s.eo. l.venditrici.

h Munitus]tunc enim confirmaretur alienatio,vt s. e. l.j. Et sic no.casus in quibus res aliena pōt alienari. Ac. C

NEmo.] CASVS. Si rem meam tibi nō obligatam, uel non habens ius distrahendi, puta ratione officij, distraxisti, mihi non præiudicasti.

i Nemo.]priuatus, secus in fisco vel imperatore, vt j.ti. j.l.ij.& de quadrien.præscrip.l.fi. secus in flumine, vt ff.de acqui.rerum do.l.ergo, § alluu o.

k Sibi.] quia tunc potest vendere ex pacto, vel ex lege, vt j.de iure dom.im pe. l. fi. Accur.

l Ex officio.]publico vel priuato, vt tutor, curator, executor, exactor tributorum principis, vel procurator fisci, vt ff.de fur.l.interdum,ij.§.qui tutelam, & instit.de offic.iudi.§ fi.& ff.de euictio.l.si pignora,& ff.de censi. l.forma,§.illam,& l.cum possessor, §. pro pecunia, & idem in procuratore si habet liberum vel speciale mandatum, vt ff.de procu.l.procurator cui, secus in viro, vt instit.quibus alie.licet, in princip.

m Potuit.]vt & s.eo.l.j. & ff.de acquir. rerum domi. l. traditio, sed fallit in casibus superioribus legib' notatis.

SAncimus.] CASVS. Quæ verbo alienationis contineantur, intendit dicere hæc lex: siue lex, siue testator, siue pacta contrahentium prohibeant alienationem fieri. Dicit ergo q̄ prohibitus alienare, dominium transferre non potest rei quæ alienari prohibetur, nec obligare, nec in emphyteusin dare, nec in ea vsumfruct. constituere: nisi in casibus in quibus testator, vel lex, vel contrahentium pactio alienationem fieri permisit. D

n Sancimus.]hæc lex tractat de vltima parte rubricæ, id est de prohibita &c. & enumerantur hac l. quæ continentur appellatione alienationis, siue lex, siue testator, siue pactio prohibuerit eam. non autem procedit vt quæratur an transferatur dominium si fiat contra prohibitionem: tunc enim dicas, si lex prohibeat, non, vt s. de legi.& consti.l.non dubium. Item si à testatore, cum & eius voluntas sit lex, vt in auth.de nup.§. disponat, col.iiij.nisi sit nudum, vt ff.de leg.j. l.filiusfamilias, §. diui.si vero pactio contrahentium prohibeat, nihilo-

Dominiū an trāsferatur si res cōtra prohibitionē alienatur.

A minus transit. Vt enim pactum sine traditione non transfert: ita & nō retransfert, vel translationē non impedit, vt s.de pactis, l.traditionibus, quod fit in vltimis voluntatibus: vt de facto facta alienatione redeat dominium in eum quem testator voluit sine aliqua traditione, vt ff.de lega. iij. l.pater, §.quindeci, nam & transit sine traditione, ff.de fur. l.à Titio. Alij dicunt idem in prohibitione quæ fit pacto vt dominium non trāseat, ar. huius l.quæ hęc parificat, sed certe non in hoc parificat, sed in eo quòd contineantur appellatiōe alienationis, vt si fiat contra, agatur vel rei vendicatione, quando lex vel quando defunctus prohibuit, vel condictione ob causam, quando pactio, vt s. de condict. ob cau. l. ea lege. Item pro eis j. si mancipia sue.alie. l. ea. sed speciale in libertate, quia postea non posset reuocari, vt ff. de mi. l. si ex causa, §. aduersus. Vel ideo speciale: quia ꝓpter maleficia fiunt huiusmodi prohibitiones, quæ expedit puniri, vt j. de pœnis, l. si operis. Vel ea est ratio, quia prohibita alienatione, videtur cogitatum de facto, sed prohibita manumissione, videtur cogitatum de effectu beneficij, vt ff.de seruis expor.l si venditor. Alij autem vt non sit contra dictam l.ea lege s.de condic.ob cau. da. dicunt: Aut fuit cogitatum de facto, vt tunc transferatur dominium, sed agatur ad interesse. Aut de effectu transferendi dominium: vt tunc non transferatur dominium. Sed alij distinguunt vtrum in tradendo & contrahendo, vel vtrū in tradendo tantum apponatur prohibitio, vt tunc non transferatur dominium: an in contrahendo tantum, vt tunc transferatur. Et inducunt pro se quod est ff.de act. emp.l.si tibi,& de ser.vrb.prædi. l. si binarum, sed certe ibi loquitur de quodam pacto imponendæ seruitutis, quod ante traditionem imponi non potest: cum sua res nemini seruiat ff. si vsusfru.pe.l.vti frui. Sed illud magis videtur obstare, quod est in authen. de ali.& emphy. §. sanctissimas, colla. ix. sed certe ibi non solum pactum impedit alienationē, sed generalis prohibitio legis, quæ pactum coadiuuat: sicut & in alio casu, vt in authen. vt D liceat ma.& auiæ, in princ. colla. viij. vbi ergo pactum non coadiuuatur speciali lege, transit dominium, vt dictum est.

Hanc l. declara per id quod dixi supra eo.l.1. Bald. Vel sic: Vendens rē alienam, non praeiudicat domino. Salic.

VI. Iidem AA. Ruso.

NEmo[i] res ad te pertinentes, non obligatas sibi,[k] nec ex officio[l] vendendi potestatem habens, distrahendo, quicquā tibi nocere potuit.[m]

B *Prohibita alienatione simpliciter, videtur prohibitus omnis actus per quem alteri quaeritur ius rei. hoc dicit. Bal. Vel sic. Si res prohibetur alienari, non solum prohibetur dominij translatio, sed pignoris obligatio & vsusfructus aliarumque seruitutum constitutio. Salic.*

VII. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

SAncimus,[n] siue lex[o] alienationem inhibuerit, siue testator hoc fecerit,[p] siue pactio contrahentium hoc admiserit:[q]

† Bene fecit ad hāc l. extra de consti. ca. nam concupiscentiam, in glo. super uerbo, ōia mala.

Maleficia puniri expedit.

o Siue lex.]vt lex Iulia fundi dotalis, vt instit. quibus alie.lic.in princip. Item super rebus minorum, vt ff. de reb.eo.qui.l.j. Item ecclesiasticarum, vt s. de sacrosan. eccle.l.iubemus,ij.

p Fecerit.]vt vetando quid alienari extra familiam, vt ff.de leg.ij.l.cum pater,§.libertis,& j. de admini. tut.l. tutelam,& j.qui non pos.ad li.per.l.2.& de testa. ma.l. contra uoluntatem,& de fideicommiss. l.uoluntas.

q Admiserit.]quia hoc pacto vendidi, ne alienares, sicut fuit s.de condic.ob cau. l. ea lege, & j. de pac.inter empt.& uendit.l.fina.& ff.de uerb.sig. l.si ita quis promiserit,§.ea lege. Sed in hoc contra ff. de pact. l.nemo, sed hic non dicit de effectu pacti, an ualeat uel non: sed pacto apposito. quæ comprehenduntur an autem ualeat,

leat, habes ῑ de præ interempt. & ven. l. fin.

a Dominij alienationem.] quod fit quocunque modo transferatur dominium, vt ῑ. de fun. do. l. 2.

b Prohibendam.] à lege, cum lex: à testatore, cum testator: à pacto, cum pactio prohibuerit. Accur.

c Vel hypothecā.] hæ non sunt veræ alienationes, cum vsusfructus sit in re aliena, vt instit. de vsufru. in princip. & pignus in bonis debitoris manet, vt s. de pig. act. l. pignus, & per contractum emphyteuticum nō dicitur fieri alienatio, vt ῑ. de iure emphy. l. ij. sed ex interpretatione loquitur hæc lex. vt in authē. de non alien. §. alienationis, & §. quia vero Leonis, 2. col. 2. nam vere non est alienatio, vt d. l. & ff. de verborum significatio. l. alienationis, & ῑ. de fun. do. l. j. & ij. Item ad pignus est argu. contra ff. de pigno. l. in quorū, solue vt ibi. Vel dic quod appellatione alienationis continetur pignus: vt hic, sed appellatione venditionis non, vt ibi. P.

Pignus manet in bonis debitoris.

non solum dominij alienationem, [a] vel mancipiorum manumissionem esse prohibendam, [b] sed etiam vsusfructus dationem, vel hypothecam, [c] vel pignoris nexum penitus prohiberi.

¶ Similique modo & seruitutes minime imponi, nec emphyteuseos contractus, nisi in his tantummodo casibus in quibus constitutionum auctoritas, [d] vel testatoris voluntas, vel pactionum tenor qui alienationem interdixit, [e] aliquid tale fieri permiserit. [f] †

† Ista lex circa pric. reputatur sing. fm Bartol. ad hoc q alienatione prohibita videt prohibit' oīs actus per quē fit translatio dominij directi, vtilis, vel alicuius in se.

TITVLVS LII.

DE COMMVNIVM RERUM ALIENATIONE.

Qui vendit rem communem, non præiudicat consorti, nisi secuta vsucapione vel præscriptione: quo tamen casu in subsidium tenetur ad partem precij h. d. Bald. Vel sic: Vendens rem communem non præiudicat socio quin partem suam possit vendicare, nisi res sit vsucapta vel præscripta: & tunc contra socium potest agere ad precium. Salic.

I. Imp. Anton. A. Apollodoro

SI nulla vsucapiōis prorogatiua, vel diuturni silentij præscriptio emptorem possessionis [g] quam à cohæredibus patrui tui [h] distractam suggeris, pro portione tua munit: in rē actio [i] incolumis perseuerat. at si receptum ius [k] securitatem emptori præstiterit: arbitrium [l] est tibi liberū conueniendi eos, qui proportione tua satis illicitā venditionem celebrauerunt.

Ratione communionis potest fiscus totam rem efficaciter vendere: secus in priuato, etiam si precium in fisci vtilitatem conuertat. h. d. Bald. Vel sic: Si fiscus rem communem vēdat, præiudicat socio: non si priuatus vendat: licet emptor de voluntate venditoris fisco precium soluat. Salic.

II. Idem A. Terentiano.

MVltum interest vtrū cohęredes tui [m] possessionem communem distraxerunt: an verò fiscus cum partis dominus esset, soliditatem iuxta propriū priuilegium [n] vendidit. Etenim si à fisco facta sit vēditio: fidem eius infringi, minimè rationis est. Si verò cohęredes soliditatē vendiderunt: licet emptor ab his delegatus partem precij fisco soluerit, [o] alteramque in cautionē deduxerit: tamen portioni tuæ ea venditio non potest obsistere.

Quando aliqua communia sunt pluribus vt singulis: vnusquisque per se habet partis suæ alienandæ liberam facultatem. h. d. Bald. Vel sic: Pars rei communis potest vendi etiam extraneo ante intentatum iudicium cōmuni diuidundo. Salic.

ADDITIO. Bartol. ibi dicit, aut res prohibetur vendi vel alienari: tunc non potest obligari, vt hic. Ratio est, quia per obligationem peruenitur ad venditionē pignoris, vt l. 2. & 3. ff. de distra. pign. sicut ergo prohibetur venditio, ita & eius præambulum, vt l. oratio, ff. de spon. Quandoque prohibetur persona emere res, nō autem prohibetur res vendi: tunc ille non impeditur pignori accipere, casus est in d. l. in quorum, in glo. alle. Ratio, quia licet accipiat pignori, per hoc non conuenit vt ipse accipiat sibi in solutū, vel in emptionem, sed q alij vendat pro suo debito: qđ non est prohibitum. hoc tamen limita singulariter vt per Bar. hic.

d Auctoritas.] quæ permittit rem dotalem, si mulieri expedit, alienari, vt ff. de iure dot. l. fin. Item rem ecclesiasticam, vt s. de sacrosan. eccle. auth. hoc ius, item rem minoris, vt ῑ. de prædi. mi. l. ob æs.

e Interdixit.] scilicet generaliter.

f Permiserit.] scilicet specialiter in aliqua persona vel casu.

DE COMMVNIVM RErum alienatione.



SI nulla.] CASVS. Si duo cohæredes rem habeant communem, & vnus in solidum eam vendat cohærede ignorante: an partē suam vendicare possit? Distinguitur: aut emptor præscribit, aut non, si sic, non pōt. & hoc in prima. & hæc sunt vera nō solum in emptore & cohærede, sed & in hærede emptoris, & hærede cohæredis.

g Possessionis.] & rerum mobiliū quæ in ea erant, propter quas mentionem facit de vsucapione. Vel qđ dicit de possessione, & ad mobilem rem & ad immobilem potest referri. Accur.

h Patrui tui] patruo hic successit, qui patruus successerat cū quibusdam alijs cuidam alij, cū quibus cohæredibus patrui non erat hæc res cōmunis huic.

i In rē actio.] quæ quidem longo tempore tollitur, vt ῑ. in qui. cau. ces. long. temp. præscrip. l. hæreditatem. Sed cōtra in eo. tit. l. vnus, sed ibi solui.

k Ius.] idest vsucapio vel præscriptio.

l Arbitrium est.] supple vel non conueniēdi, & dic actione negociorum gestorum in subsidiū, vt s. tit. j. l. j. & hoc si pro parte potuit expediri: aliàs familię erciscundæ, vt s. de nego. gest. l. si ab vno, & dixi s. famil. ercis. l. in familiæ.

MVltū] CASVS. Inter duos casus ponit hæc lex differentiam: cum quis habet rem communem cū aliquo, aut cum priuato, aut cum fisco. Primo casu, si priuatus rem communem vendat priuato, nō præiudicat quo minus eam rem vendicet. Secundo casu, si fiscus vendat: rata manet venditio propter priuilegium fisci. vnde in primo casu licet emptor à priuato delegetur, vt fisco partem soluat, vendicet.

m Tui.] priuati.

Fiscus alienam rem vēdendo, an & quādo domino præiudicet.

n Proprium priuilegium.] quod est vt occasione modicæ partis totum possit vendere, vel quia melius vendit suam partem, vel quia indiuidua est, ut ῑ. de vend. re. cō. l. j. lib. x. Si autem nullam habet ibi partem, aut suā credit, tunc habet locum ῑ. de quadrien. præscript. l. fin. Si sciat alienam, non puto q præiudicet domino. nam si ideo præiudicat, quia partem habet: ergo si partem non habet, non præiudicat.

o Soluerit.] & ita videbatur conueniens venditionem non

non posse infringi: quia precium fiscus habet, vt s. sed tamen secus est, vt ff. de vsuris, l. cum quidam, §. si debitores, & ff. de iure fisc. l. fiscus. A

FAlso.] CASVS. Si habebam rem cōem cū Titio: an alij quàm Titio partem meam pro indiuiso antequam diuidat̃ possim uendere, quæritur? Respō. quidam q non: sed male persuasi erant.

a Persuasum est.] vt s. de contrahen. empt. l. dudum, & j. de iur. do. l. ante diuisionem. Acc.

b Antequam cōi diuidundo.] post acceptum namque iudicium, socijs non cōsentientibus, alienare prohibetur, vt s. cōi diui. l. j. sed in familiæ erciscundæ et post motam controuersiam: quia simile est petitioni hæreditatis, vt ff. de pet. hære. l. diuus, & l. sed & si lege, §. si ante litem.

III. Impp. Diocletian. & Maximianus. A A. Eusebio.

FAlso tibi psuasum [a] est, comm unis prædij portionem pro indiuiso, antequam communi diui dundo [b] iudicium dictetur, tantùm socio, non et extraneo posse distrahi.

Alienatio pro parte nō valet. hoc dicit. Bald. Vel sic: Miles partem rei sua alienata potest vendicare: sed non socij partem etiam si pro illa offerat precium. Salic. B

IIII. Iidem AA. Vlpiano militi.

POrtionē quidē tuā [c] militantis frater tuus alienare nō potuit, eius [d] autem partem precio [e] soluto tibi restitui postulare, nec militari grauitati conuenit. [f]

POrtionem.] CASVS. Si habebā rem cōem cum milite, partem suā alienare non possum.

c Tuam.] idest tui.

d Eius.] scilicet fratris non militis.

e Precio.] quia tua contentus esse debes.

f Grauitati conuenit.] vt & s. cōia vtriusque iudi. l. si fratres, arg. s. de rescin. vendi. l. ratas.

Vbi res pro parte euincitur, pro parte debetur euictio. h. d. Bald. Vel sic: Euicta etiam rei parte, emptor qui ignoranter emit, agit ad interesse: licet sibi non prospexerit de euictione. Salic. C

V. Iidem AA. & CC. Olympiano.

SI maior annis vigintiquinque veluti ppria nescienti [g] communia cū fratribus tuis prædia distraxisti, licet nullum instrumētum intercesserit, nec quicquam specialiter conuenerit: [h] alienæ portionis euictione secuta, quanti interest, emptori [i] solues.

SI maior.] CASVS. Si prædium mihi & tibi cōe Titio credenti tuum propriū vēdidisti: parte mea euicta, licet de euictione nihil conuenerit, emptori ad interesse teneberis.

g Nescienti.] quia si sciuit, non tenetur aliqua actione, vt j. de euictio. l. si fundū nisi stipulatione pspexerit, vt s. cōia vtriusque iudi. l. si fratres, & ff. de doli excep. l. apud Celsum, §. item Labeo scribit. Alij dicunt etiam scientē agere, saltem ad preciū, per l. ff. de act. empt. l. ex empto, § qui autem, quod non placet, & in alio casu ibi loquitur.

h Conuenerit.] agitur ergo de euictione, licet non conuenerit, vt j. de euict. l. non dubitatur, & ff. de euict. l. 2. & facit s. de contrahen. empt. l. non idcirco.

i Emptori.] scilicet conuentus actione ex empto pro euictione. Accur.

TITVLVS LIII.

REM ALIENAM HERENTIBVS NON INTERDICI RERUM SUARUM ALIENATIONE. D

REM ALIENAM GERENTIBVS NON interdici rerum suarum alienatione.

Sed tamen tutor conducere vectigal à fisco non debet, vt infra ne tutor uel cur. vec. cond. l. 1.



On est.] CASVS. Tutor vel curator finita tutela vel cura à pupillo conuentus & condemnatus ex mala administratione tutelæ in c. an res suas distrahere possit, quæritur? Respon. quòd sic: sed cum sua causa, scilicet pignoris. Tacite enim sunt pupillo obligatę & obligatę potest tam fisco, q priuato, cum sua tamen causa.

Ratione officij male gesti non interdicitur venditio: sed cum sua causa res transfertur. hoc dicit. Bald. Vel sic. Tutores vel curatores administratione durante non prohibentur res suas alienare, nec ea finita: licet sint ex ea causa iam condemnati. Salic.

I. Impp. Seuerus & Antoninus A A. Publicæ.



On est interdictum tutoribus vel curatorib9, [k] etsi ex eo titulo iudicati debitores sunt constituti, cum sua causa [l] res suas alienare. Potuit ergo curator tuus fundum suum cū suo onere [m] obligare fisco nostro. nā & priuato potuisset. [n]

k Vel curatoribus.] & multo minus pcuratoribus, qui priuatum habent officium.

l Sua causa.] scilicet pignoris. Sūt enim tacite obligata pupillo & adulto, vt j. de admini. tut. l. pro officio, & quod dicit de alienatione, idem est de obligatione, vt subijcit.

m Onere.] vt & ff. de iure fisc. l. res, §. j. & j. de distra. pig. l. si debitor, & ff. de contrahen. empt. l. alienatio.

n Potuisset.] vt & ff. qui po. in pig. ha. l. si pignus, si tamen deposito officio tamantequ am ratiorem reddat, cum fisco contrahat, tenetur l. Cor. de falsis, si adhuc viuit ille cuius tutela est administrata vel cura: non aliàs, vt ff. de fal. l. j. §. tutores. Sed si cū priuato, tenetur crimine stellionatus, quod subsidiarium est, ut ff. de cri. stel. l. iij. §. fin. & ff. de pig. ac. l. tutor, §. si. & concor. ff. de ac. empti. l. si hæres, & j. de his qui in prio. cre. lo. suc. l. si potiores. Accur.

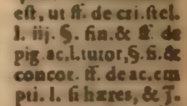
Tutori periculosum est cōtrahere officio deposito antequam rōnem reddiderit.

TITVLVS LIIII.

DE PACTIS INTER emptorem & venditorem compositis.

Propter moram ex pacto emptor arrhas perdit, & rem traditam restituere tenetur hoc dicit. Bald. Vel sic: Pactum vt emptor perdat arrhas, & rem restituat, si intra tempus conuentum non soluat precium: est seruandum. Salic.

I. Imp. Antoninus A. Diotimæ.



SI ea lege prędium vendidisti, vt nisi intra certū tempus precium fuisset exolutū, emptrix arrhas perderet; [o] & dominium ad te pertineret: [p] fides contractus seruanda est. [q]

DE PACTIS INter emptorem &c.

Quia in venditionibus maxia apponuntur pacta: ideo de his dicit, uel ponit.

SI ea.] CASVS. Vendidisti mihi prædium ea. l. ut si statuto tpe pretium non soluerē, arrhas quas dedi, amitterem, & rē tibi restituerē, an valeat talis pactio, qrit̃? Rñ. q sic.

o Arrhas perderet.] in hoc facit ff. de le. cō. l. de lege, & potes hic dicere distinctionem pactorum, quam no. s. de pactis, l. in bonæ fidei.

p Pertineret.] i. restitueret tibi. similis expositio ponit̃ j. de don. an̄ nup. l. si cū an̄ nuptias, & j. de iure do. l. ēt si nō, & est ad hoc s. de transac. l. si sup. Et sic p3 q nō ē pactū l. cōmissoriæ, vbi ipsoiure redit dñium: sed fit per hæc verba, res sit inempta, vt & j. eo. l. commissoriæ.

q Seruanda est.] per actionem ex vendito informatā, vel

vel præscriptis uerbis,ut ĵ.l.prox.& eundem casum habes ĵ.l.iij.Item facit s̄.de condi.ob cau.l.ij. & ff.de leg. com.l.fin.

S I fundum.]CASVS. Pater tuus vendidit Titio fundum hoc pacto, vt quãdocunque precium sibi refunderet, vel hæres, vel intra certa tẽpora, restitueret ei fundũ, offerente te, qui es hæres patris, pecuniam, si Titius vel hæres eius fundum non restituat, agere potes p̄scriptis verbis vt fides seruetur.

Valet pactum de re retrouendẽda, & ex mora veniunt fructus. hoc d. Bald. Vel sic: Pactum vt emptor rem restituat si intra certum tempus precium ei offeratur, est validum: & ex eo datur actio precium offerenti, & consignanti: & habetur ratio fructuũ perceptorum post oblationem Sal.

II. Imp. Alexander A. Charisio.

S I fundum parentes tui ea lege [a] vendiderũt, vt siue ipsi siue hæredes [b]
B eorum emptori precium quandocunque, vel intra certa tẽpora obtulissent, restitueretur,[c] teq; parato[d] satisfacere conditioni dictæ, hæres emptoris nõ paret: vt contractus fides seruetur, actio præscriptis verbis, vel ex vendito[e] tibi dabitur,[f] habita ratione eorum quæ post oblatam[g] ex pacto quantitatem, ex eo fundo ad aduersarium peruenerunt.[h]

Valet pactum vt res ad venditorem reuertatur, si residuum non soluatur. Bald. Vel sic: tradens fundum vt precio intra certum tempus non soluto, ad se reuertatur ex uendito habet actionem, non rei vendicationẽ. Sal.

III. Idem A. Felici militi.

Q Vi ea lege [i] prædiũ vendidit, vt nisi reliquum precium intra certum tempus restitutum esset, ad se reuerteretur: si non precariam possessionem tradidit, [k] rei vendicationem [l] non habet, sed actionem ex uendito.

a Ea lege].i.pacto. Et no. q͏ nec hic est pactum.l.commissoriæ.

b Siue hęredes]hoc non fuit necesse dici, ut ff. de proba.l. si pactum.

c Restitueretur.].s. fundus.

d Teque parato.] scilicet venditore, vel hærede venditoris.

e Ex vendito.] informata. Acc.

f Dabitur.] sic ergo nota duas actiones dari ex hoc pacto incontinenti apposito, vt & ĵ.de præscrip.ver.l.rebus, & de donatio.l.legẽ, & de iur.do.l.auia, & ff.de actio.empt. l.si sterilis,§ si tibi, & ĵ. quando dec. opus non est l.j. & ff.de præscrip.verb. l.si vir, & ff.de contrahen.emp. l.qui fundum, in vlt.col. ff.de pac.l.iurisgentium, §. sed cum nulla.

g Oblatam.]& consignatam, & depositam, vt ĵ.e.l.si a te, & ff.de lege cõmiss. l.fin.

h Peruenerunt.]ad hoc est ff.de lege cõmis.l.si fundus, in princip.& l.lege.

Q Vi ea lege]CASVS. Prędium mihi vendidisti, & partem precij solui hoc pacto, ut si intra annũ residuã partem precij non offerrem, q͏ prædium ad te reuerteretur, si non solui vt conueni, an rei vendi.habes pro prædio, quæritur? Respon. q͏ non, sed actionem personalem ex vendito, quia transtulisti dominium: nisi precario possessionem vsque ad id tempus mihi tradidisses: quo casu competit tibi in rem actio, quia apud te dominium remansit.

i Qui ea lege.]nec hic fuit pactum legis commissoriæ.

k Tradidit.]sed pure. Sin autem precario tradidisset, dominiũ apud se retinuisset, vt ff.de pca.l.& hẽt,§.cũ quis.

l Vendicationem.] quia verbis legis cõmissoriæ nõ est vsus, scilicet q͏ esset res inempta. tunc enim bene vendicaret, vt ĵ.l.prox.& ff.de rei vend.l.si quis hac, & est
A sic s̄.de condict.ob cau.l.ea lege.

C Ommissoriæ.]CASVS. Vendidisti mihi prædiũ hoc pacto, vt si statuta die precium non soluerem, q͏ esset inemptum, non solui: sed eo elapso precium cũ vsuris petiuisti: videris recessisse à priuilegio.l.commissoriæ: vnde prædiũ vendicare non poteris.

Qui elegit viam contractus, non potest reassumere uiam pænitentiæ & distractus. h.d. Bald. Vel sic: Pacto legis commissoriæ non potest uti, qui precium uel eius usuras maluit sequi. Salic.

IIII. Idem A. Iuliano.

C Ommissoriæ venditionis legem exercere nõ potest, qui post prę-
B stitutum precij soluendi diem, nõ vendicationẽ[m] rei eligere. sed vsurarũ[n] precij petitionem sequi maluit.

Vsura ex pacto, ueniunt ex pacto. Vsura ex mora, ueniunt ex mora. Bald Vel sic. Vsura deducta in pactũ mixta contractum incontinenti appositum, uice actionis debentur: non si pactum sit ex internallo appositum: quia tunc non ex pacto, sed iudicis officio tãtum debentur ex mora Sal.

V. Imp. Gordia. A. Longino.

C I Nitio venditionis si pactus es,[o] vt is cui vendidisti possessionem, precij tardius [p] exoluti tibi vsuras pensitaret: non immerito existimas etiã eas tibi, adito præside prouinciæ, ab emptore præstari debere. Nam si initio contractus non es pactus: si cœperis experiri deberi ex mora duntaxat [q] vsuras: tàm ab ipso debitore, quàm ab eo [r] qui in oẽm [s]
D causam empti suam fidem adstrinxit, de iure postulabis.

m Non vendicationem.] potest ergo vendicare, vt hic, & ff. de rei vendi. l. si quis hac, & de lege commiss. l. fin. Sed contra s̄. de pactis, l. traditionibus, & ff. de pac. l. ab emptione, in fin. vbi dicit, nudis pactis nõ transferri dominiũ. Sed dic speciale in pacto. l. cõmissoriæ.

t Item not. nõ esse licitum variari, vt ff. e. l. post diẽ, & l. de lege, in fin. & de mino. l. Aemilius. Itẽ not. q͏ quilibet suo priuilegio potest renunciare, sic s̄. de pac. l. penult. Item q͏ qui eligit vnũ ex contrarijs, alij renunciare videtur, ut ff. de inoffi. testa. l. mater.

t Videtur de mente Sali. & facit pro gl. q͏ res per cõmissum perditur ipso iure l. cõmissa, ff. de publi. & secundũ omnes doct. ista gl. est indubitata: maxime quando pactũ fit per verba merè directa & tituli rescissiua.

n Vsurarum.]ex pacto incontinenti apposito debitarũ, vel ex mora, vt ĵ.l.pxi. & facit ff. de dona. cau.mor. l. si mortis ij. & ĵ. de iur.do.impe.l.ij.

I Nitio.] CASVS. Vendidisti mihi prędium hoc pacto, vt statuta die precio non soluto, tenerer tibi ad vsuras, si nõ soluo vsuras, soluere compellendus sum, & hoc in prima. Si vero in initio contractus hoc non pepigisti: ab eo tempore quo fuero in mora, venient vsuræ: & tàm à me, quàm à fideiussore meo eas petere poteris.

o Si pactus es.] incontinenti, etiam citra stipulationẽ, vt ff. depositi, l. Publia, §. Lucius, & s̄. de pac. l. in bonæ fidei, secus in fœnebri pecunia, in qua non debentur vsuræ sine stipulatione, vt s̄. de vsur. l. quamuis, j.

p Tardius.] a die contractus, puta dabis mihi precium & vsuras vsque dum illud solueris?

q Duntaxat].l. cũ nec fructus pceperit, ut ff. de act.em. l. iulianus, §. ex vẽdito, nec minor est cui debetur: vt & s̄. de act.emp. l. curabit, & s̄. in quibus cau. in inte. rest. non est ne l. in minorum. Et no. q͏ hoc casu officio iudicis petuntur, ut s̄. depositi l. 4. sed superiori iure actionis ex eo contractu, uel præscriptis uerbis, ut s̄. eod. l. 2.

r Ab eo.] scilicet fideiussore.

s In omnẽ.] vt & ff. de vsur. l. si quis solutioni, §. j. & s̄. man.

man.l.post. Et dic idem si simpliciter fideiussit, ac si in omne causam: vt plene habes nota. ff. locati, l. quero, in princ.

Cum te.] CASVS. Vendidi tibi prædium pro x. quod valebat xx. hac l. ut si per patriã tuam contingeret me transire ꝙ tu honorifice me reciperes, transiui, & non recepisti me, sed te abscõdisti, volo agere ex uendito, ut rẽ mihi restituas, quia hoc conuenit forte, vel ꝙ aliàs nõ essem distracturus, nisi fecisses quod cõuenit: ideo minori precio vendidi, an rescindere venditionẽ possim, quæritur? Respon. ꝙ sic, refuso tibi precio qđ dedisti: quia precio refuso, nullam uideris passus iniuriam.

a Cum te] pone sic casũ. Dabo tibi fundum pro centum, si dederis mihi equũ.

b Contẽplatione.] dante causam contractui.

c Fraudi.] idest dãno.

d Quando.] pro quia.

e Conueniat.] immo videtur ad interesse tantum agi, ut ĩ. de rescin. vendi. l. ea conditione, quæ est contra. Solu. hic duo conuenerunt ut aliquid fieret: quod si non fieret, ꝙ res restitueretĩ: ibi vnũ tantum. Vel verius hic causam dedit cõtractui hæc conuentio: quia aliàs non erat contracturus: ibi sic.

f Perficiet.] idest præcipiet per actionem ex vendito, ut ar. ff. de contrahen. empt. l. hæc venditio, §. fi. & l. sed Celsus, §. j. & l. fundi partem, & ĩ. de contrahend. empt. l. si non donationis, & j. de dona. l. legem, vel per condictionẽ ex hac l. non autem per condictionẽ ob causam quæ in contractibus nominatis locum non habet, ut ff. de condic. cau. data. l. fin. Accur.

Cõdictio ob causã nõ habet locum in contractibus nominatis.

Si à te.] CASVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto, ut si statuto die, puta intra annum, precium mihi redderes, ꝙ esset inemptum: an possis impetrare rescriptum, ut in longius tempus liceat soluere? Respõ. nec concessum tenet. Si vero nolui recipere oblatum à te precium, offeres, depones, & consignabis. Viuia.

g Soluta] idest reddita à venditore emptori.

Si non seruatur substantiale pactum, rescinditur quidquid est actũ. Substantiale est, quod causam contractui dat. Bald. Vel sic: Si non impleatur id propter quod fundus exiguo precio venditus fuit, potest venditor illum petere sibi restitui cum fructibus. Salic.

VI. Imppp. Carus, Carinus & Numerianus AAA. Rimulo.

Cum te [a] fundũ tuũ certæ rei contemplatione [b] inter vos habita, exiguo precio in alium trãstulisse commemores: poterit tibi ea res nõ esse fraudi: [c] quando [d] non impleta promissi fide, dominij tui ius in suam causam reuerti conueniat. [e] Et ideo aditus competens iudex, fundum cuius mentionem facis, restitui tibi cum fructibus suis sine vlla ludificatione sua auctoritate perficiet: [f] præcipue cum & aduersa pars receptis nummis suis nullã passa videri possit iniuriam.

Dilatio quæ vim contractus perimit, non potest concedi per rescriptũ in forma communi impetratum, si autem non perimit, sed prorogat, sic. Bald. Vel sic: Pactum ꝙ res sit inempta precio reddito, est validum, nec tollitur rescripto, & contra se subtrahentem, sufficit oblatio & depositio. Salic.

VII. Impp. Diocle. & Maxim. AA. Musæo.

Si à te comparauit is cuius meministi: & conuenit, vt si intra certum tempus soluta [g] fuerit data quantitas, sit res inempta: remitti hanc conuentionem rescripto nostro non iure petis. [h]

¶ Sed si se subtrahat, vt iure dominij eandem rem retineat: denunciationis & obsignationis depositionisque remedio contra fraudem [i] potes iuri tuo consulere.

Illa conuentio rata habetur, quæ tempore contractus celebratur, nisi postea resoluatur. Bald. Vel sic: Pacta sunt seruanda, nisi contrario pacto tollantur. Salic.

VIII. Iidem AA. & CC. Auxanoni.

Tempore [k] cõtractus inter emptorem & venditorem habitam conuentionem, integram seruari, si ab ea posteriore pacto [l] non recedatur, certum est.

Valet pactum ꝙ in loco vendito non possit monumentum construi, vel capella ædificari, quia prope monumentum & ecclesiam sæpe conuersantur inimici. Bald. Vel sic: Pactum ne in re tradita monumentum extruatur, vel ne iuri humano eximatur, est seruandum. Salic.

IX. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

Si quis ita paciscatur in venditionis vel alienationis [m] contractu, vt nouo domino [n] nullo modo liceat in loco vendito, vel alio modo sibi concesso, monumentum extruere, vel alio modo humano iuri eum eximere: [o] sancimus, licet hoc apud veteres dubitabatur, tale pactum ex nostra lege esse fouendum, & immutilatũ permanere. [p] Forsitan

h Petis.] tu venditor: petebas enim ut quod tibi licebat usque ad annum, posses facere usque ad biennium, scilicet reddere pecuniam, & recipere rem, & sic est contra ĩ. de preci. impe. offe. l. quotiens. Sol. hic ad actionẽ petebatur: ibi ad exceptionem. Vel hic magnum, ibi paruum tempus petebatur. Vel hic noluit princeps indulgere.

i Contra fraudẽ.] emptoris nolẽtis recipere quod debet, ut hic, & j. quando decreto opus non est l. j. occurritur dico per oblationem & consignationem & depositionem, ut hic, & j. de iur. emphy. l. 2 in fin.

Tempore] CASVS. Pacta quæ inter emptorem & venditorem tempore contractus incõtinẽti ante vel post apposita sunt, ut ꝙ fideiussorem mihi dares nomine euictionis, obseruanda sunt: nisi vt recedi possit, postea conueniat.

k Tempore.] idest incontinenti ante vel post, vt ĩ. de pactis, l. petens, & l. in bonæ fidei, & ff. de pactis, l. in emptionibus, & l. iurisgentium, §. quinimo, & ĩ. de rebus alie. non alien. l. fin.

l Pacto] ut ĩ. de pactis, l. pacta, & arg. ĩ. de usur. l. aduersus, & l. quãuis. Acc.

Si quis.] CASVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto, ne liceret mihi in eo facere monumẽtum, an valeat tale pactum, quæritur? Respõ. ꝙ licet olim dubitaretur an ualeret, dicit tamen imperator ualere, põt enim tua interesse ne sit monumentũ, ne occasione monumenti, inimici tui ueniant ad domum tuam quæ iuxta fundum illum est, vnde ualebit pactum.

m Vel alienationis] scilicet alterius, nam & uenditio alienatio est.

n Nouo domino.] idest emptori.

o Eximere.] scilicet dedicando.

p Permanere.] immo duabus rationibus uidetur non ualere. Prima: quia non interest per l. ff. de pact. l. nemo. quæ est contra, sed hic ualet pactum, ut possit agere ad interesse, si contra fiat: alienatio tamen ualet, ut ibi. Vel hic in contractu: & sic in re quæ erat tradentis, ibi non. Secunda est: quia hic non fuit stipulatio,

vt

ut ff.de relig.l.quòd si locus,quæ est contra. Solu. hic A erat locus purus, ibi iam religiosus,uel religioni destinatus. Vel hic corrigit,uel hic fuit stipulatio. Sed an agetur ex hac stipulatione uel pacto? Quidam quòd non, cum pecuniariter non interſit, sic & alias ex inutili stipulatione non agitur, ut ff.de uerbor. obliga.l.Titia, quod nō placet,immo pecuniariter potest interesse propter frequentiam hominū, uel aliquorum inimicorum qui ad locum illum uenirēt, & hoc subijcit,forsitam enim,&c.

a Aggregaretur.] quod esset quando pactū fuisset de non alienando.

b Fretus.]an tali casu repetet rē actione ex uendito,reddito precio, ut s. eod. l.cum te, non rei uendicatione,ut dixi.s. de rebus alie. non alie.l.fin.

SI SERVVS exportandus ueneat.

Specialia quadam pacta fiunt in venditionibus seruorum: ideo de his dicit.

LEge venditionis.] CASVS Seruum mihi vendidisti hac l.ut exportaretur intra annum: & nisi exportaretur,quòd liceret tibi manumittere, ante tempus eū manumisi, tenet manumissio, . [sed] elapso tempore nisi exportetur, redigetur in seruitutem,& fisco applicabitur. Si uero non manumisi,nec exportatus est, manus iniectio non denegatur.

enim multum eius intererat,ne ei vicinus non solum quem nollet, aggregaretur, [a] sed etiam pro quo specialiter interdictū est. Cum etenim vēditor, vel alter alienator non alia lege ius suum transferre passus est, nisi tali fretus [b] conuentione: quomodo ferendum est, aliquam captionem ex varia pati eum interpretatione?

B

TITVLVS LV.
SI SERVVS EXPORTANDVS VENEAT.

Emptor serui exportati potest eū manumittere antequam veniat contra pactum,non post. & tamen contraueniens fisci seruituti subijcitur: quia ad fiscum pertinet delicta punire vnde omne delictum fiscum habet vltorem. Bald. Vel sic: Seruus venditus exportandus (& sic,ne certo loco moretur. alias liceat venditori manus inijcere) potest exportatus (& sic non rupta fide conuentionis) manumitti, & tunc manumissus ad locum prohibitum non potest accedere: alias in seruiturem deducitur, & a fisco vendicatur ante tamen manumissionem si sit contra factum, habet dominus manus iniectionem. Salic.

C

I. Impp. Seuerus & Antoninus A A. Petroniæ.

LEge vēditionis exportata [c] mancipia sub denunciatione [d] manus inijciendæ, libertatem ab emptore, vel qui successit in locum eius, antequam fides [e] rūpatur, accipere possunt.

¶ Quæ tamen à fisco post manumissionem vendicātur, [f] & in perpetuam seruitutem eadem lege [g] veniunt, [h] cum in his ciuitatibus cōuersantur, quas contrahentes exceperūt. [i]

B ¶ Ante [k] manumissionē verò inicijciendæ manus facultas non denegatur, [l] atque ideo non petuntur in publicum.

Pœna conuentionali debet quis esse contentus: legalis autem applicabitur fisco. & qui consentit pœnam remittit: nec etiam fiscus petit. Bald.

II. Iidem A A. Nedieno.

SI vt manus iniectionē haberes,cauisti tibi: iure tuo vti potes. [m] Quòd si hoc omisisti, [n] & pœnam stipulatus es: homo quidem fisco commissus C est, [o] tu verò nactus es ex stipulatu actionem. In omnibus tamē quæritur, an domini [p] voluntate [q] in locum prohibitum venerit.

Contra pactum ancilla manumitti non potest. Bald. Vel sic. Vbi solum pactum de exportando interuenit, solus fiscus agit. Salic.

III. Imp. Alexander. A. Nonio.

ANcilla quæ exportanda [r] venijt, nec exportata est, sed ab emptore in

A ctio furtiua, ff.de condict. furt.l.& ideo, sed cessauit ad tempus actio,ut d.l.qui res,§.aream,& de uerbor.oblig. l.inter stipulantem, §.sacram.

h Veniunt.]ad fiscum.

i Exceperunt.] uel excepisse intelliguntur, ut j. eo. l.fina.

k Ante.] idest fracta fide,quòd in locis prohibitis non moretur.

l Denegatur.] ipso iure ex pacto redeūte dominio in uenditorem, sicut in pacto l.commissoriæ, secundum H. vel demum manu iniecta, secundum Ioā. & Azo. ut j.l.prox. in princip.

SI ut.] CASVS. Vendidi tibi seruum ut exportaretur, salua mihi manus iniectione, si non exportaretur: cum non exportasti,manus inijciam. si uero non reseruaui mihi manus iniectionem, sed sum stipulatus pœnā si nō exportaretur,petam pœnam, & seruus confiscatur, & hoc verum est, nisi domini uoluntate in loco ꝓhibito morā fecerit.

m Vti potes.] Si contra legem factū sit, vt s. l.prox. in fin.

n Omisisti.] iniectionem manus.

o Commissus est.] si cōtra factum sit, ad quem fiscum spectat punire delicta, & succedere delinquentibus, ut ff. de iure fisc. l. Lucius. Venditor aūt utrunque habere non potest, nisi hoc actum esset, ut haberet pœnam & seruum, ut ff.de transact. l. quā fidē, & ff.de excep.

c Exportata.] idest exportanda, sic s. de legi.& constitu. l.j.

d Denunciatione.]idest conuentione.

e Antequam fides.]postea non,ut j.eo.l.ancilla.

f Vendicantur.]recidunt ergo in seruitutem,& ipso iure facto dominio fisci vendicat fiscus, ut & tacitū fideicommissum,ut j.ad leg. Falcid. l.etiam.

g Eadem lege.]Nam si fiscus uendat, simili pacto uendet,ut in loco prohibito non moretur. Sed si permissu emptoris qui emit à fisco,moratur in loco prohibito,cui datur manus iniectio,primo uenditori,an fisco? Videtur quòd fisco,alius enim homo uidetur,cum toties sit mutatus,ut ff.de sol.l.qui res,§.aream. Sed Io. & Azo dicūt quòd primo uenditori: & sic si per plures manus ambulauerit,semper prior est potior: sicut & in lege de seruo non prostituendo dicitur,ut ff.eo.l.si Titius, & de contrahen. empt. l. si quis sub hac, cum non eius uoluntate peruenerit ad libertatem, sicut nec perditur condi-

D

do.l.apud Celsum,§.Labeo,& s.titul. j. l.j. Item caue: quia dicit, stipulatus. nam si tantum pactus esset de pœna, licet incontinenti, non ualeret, nisi sua interesset: quod non inspicitur intersit sua uel non, quando stipulatio interuenit,ut hic,& ff. eod. l.seruus.

p An domini.] quondam, renunciare enim suo iuri potuit, ff.de pactis,l.pactum. Vel dic præsentis scilicet nam si sine eius uoluntate moretur, non committitur pœna,ut ff.eo.l.j.& l.si Titius.

q Voluntate.]pœnitentia ductis.

ANcilla.] CASVS. Si ancillam tibi uendidi hoc pacto,ut exportaretur,nec exportata est,& eā manumisisti,non ualet manumissio: & interueniente fisci procuratore, qui discernet inter fiscum & priuatum an ancilla debeat publicari uel non, fisco applicabitur.

r Exportanda.]hoc pacto ut extra aliquem locum staret: puta extra Bononiam.

AN.

possim agere ad partem precij residuam? Resp. ꝙ sic. & A hoc in secunda. Si quos vero fructus percepisti ante venditionem, teneris mihi restituere per actionem ex vendito, quia fructus qui percepti sunt ante venditionem, non accedunt venditioni. & hoc in tertia. Vel pone casum ut in gl.

a Venditi.]i. ex vendito, quod idem est, vt ff. de actio. empt. l. Iulianus. §. ex vendito.

Casum ponit.

b Aduersario tuo.] i. contra aduersarium tuum, id est emptorem.

c Deberes.] emptori, cum reuera non deberes, puta quia primo illi aliquid debuisti, sed procurator tuus illi soluit, quam solutionem econtra emptor negabat. unde tu credēs ei, illud compensasti quod debebat tibi ex venditione. H. & facit. s. de rescind. uend. l. venditor, in fi.

d In bonæ fidei contractu.] maximè. nā & in stricti iuris similiter adiuuantur, saltem doli exceptione opposita, ut ff. de uerbo. oblig. l. si quis cum aliter. Sed ideo dicit bonæ fidei, quia in eis habet locum magis officium iudicis, quàm in aliis, m inst. de act. §. in bonæ fidei, & s. de transac. l. age.

II. Impp. Valens. & Gallie. AA. & Valer. Cæs. Domitiano.

Venditi a actionē ad recipiendum residuum precium intendere aduersario b tuo poteris. Nec quod in cōpensationē venerit, quasi & tu inuicem deberes, c id obesse tibi poterit, si in bonæ fidei contractu d (in quo B maiores etiā uigintiquinque annis officio iudicis in his quæ dolo e commissa sunt, adiuuantur) iusto errore te ductū, uel fraude aduersarij captum, quasi debitum id esset, quod reuera non debebatur, pepigisse f monstraueris. Fructus quoq; perceptos g ante venditionem h contractam, quos cum venditioni non accessissent, eūdem emptorem inuasisse i proponis, eodem iudicio k reposces.

e Dolo.] intercedente uel ex proposito, uel ex ipsa re, ut & supra ex qui. cau. ma. l. in contractibus, & s. cōmu. vtriusq; iudi. l. maioribus, & ff. de iure do. l. iure succursum. §. fi. & ff. de pac. l. si cum te.

f Pepigisse.] id est pacto remisisse, scilicet compensando.

g Perceptos.] licet in fundo sint.

h Ante uenditionem.] solo enim tempore uenditionis cohærentes, uel postea percepti accedunt, ut j. eo. l. fructus, & ff. eo. l. ex empto.

i Inuasisse.] i. rapuisse, vt probatur instit. vi bo. rap. §. quod non solum. sicut exponitur supra de rei vend. l. domum.

k Eodem iudicio.] sed cū hi fructus uenditionem non attingant, vt ff. eo. l. fundi. §. si tuta, quomodo ueniunt fructus in actione ex vendito? Respō. immo multa veniunt de quibus non est actum nec cogitatum, ut ff. de contrahen. empt. l. quotiens, & l. seq. & de ædil. edic. l. 1. §. causa, & de dolo. l. & eleganter. §. non solum. Alij dicunt ꝙ a parte hoc erat actum ne uenirent fructus. Alij dicunt, eodem iudicio. i. coram eodem iudice, sed alia actione, id est rei vendicatione secundum P. Alij vtili vi bo. rap.

l Ex arrhali pacto.] CASVS. Volebam emere rem à Titio. dedi anulum pro arrha. Titius cecidit a possessione anuli. nunquid vendicare poterit, quæritur? Dicitur ꝙ non: sed per triticariam condictionem petet. vnde non ex eo quod conuenit ut detur pro arrha, ex tali pacto arrhali competit tibi rei uendi. pro anulo. Vel teneto primo casu dic ꝙ conuenit ꝙ anulus mihi restitueretur soluto precio. an eum repetere possim precio soluto, quæritur? Dic quòd sic, personali act. præscriptis verbis, nō l rē ex empto. aliis modis cōsueuit poni, dic ut not. in gl. l Ex arrhali pacto.] anulum emptori dedi pro arrhis. vēditor à possessione cecidit, non potest vendicare, sed ratione possessionis condicere per triticariam. sed nec qui dedit, vendicat quasi ex contractu illo vel pacto. sed quia alius erat dominus, & hoc, si anuli dominium non trāstuli. Alij dicunt, si dedi arrham, nō ideo sum rei emptæ dominus, sed personaliter ex empto agam. & hoc innuit verbū, præparatur. nam nō dicit, nascitur. Vel dic tertio, in datione arrhæ conueni ut mihi redderetur precio soluto. personaliter quidem agam præscriptis uerbis, non in rem ex pacto, licet quia aliàs eram dominus, possim vēdicare. vel si nihil conueni, repetā per condictionem sine causa, & per actionē ex empto, vt ff. eod. l. ex empto. §. is qui. Vel secundum P. loquitur de tacito pacto, quod semper intelligit super arrhis, scilicet ut emptor pœnitens perdat, venditor duplū reddat, ex quo pacto tacite personalis nasci tur obligatio & actio, ut s. de fide instru. l. cōtractus. Sed opponitur, si dedi arrhā hoc pacto vt si pœniteam, sit tua, nonne venditor dominus factus ex hoc pacto vendicat si a possessione cadat? Sed certe non ex pacto, sed ex traditione & possessione & dominio: nam solum pactum hoc non operatur.

Casum ponit.

Ex arrhali contractu oritur actio personalis, non in rem h. d. Bald. Vel sic: Datum arrharum nomine repetitur personali actione. Sal.

III. Impp. Diocle. & Max. AA. Serpolo.

Ex arrhali pacto l personalis duntaxat actio paciscētibus præparatur.

Venditor ex mora traditionis tenetur ad interesse emptori iuxta arbitrium iudicis de causa cognoscentis. h. d. not. secundum Bald. & Sal.

IIII. Iidem AA. Mutiano.

Si traditio rei venditæ iuxta m emptionis cōtractum procacia n venditoris non fiat, quanti interesse compleri emptionem fuerit arbitratus præses prouinciæ, tantum in cōdēnationis taxationē o deducere curabit.

C *Emptor qui percipit fructus rei emptæ tenetur ad usuras precij non soluti Bal. & Sal.*

Si traditio.] CASVS. Emi fundum à Titio, nec vult ex sua superbia tradere: qualiter mihi succurrat? R. ꝙ condemnabitur mihi non præcise ad rem, sed ad interesse.

m Iuxta.] i. secundum quod conuenit.

n Procacia.] i. contumacia, habet enim venditor rem, nec tradidit, & sic condemnatur hic in interesse, & arg. est contra Mar. vt no. s. de hære. ven. l. qui tibi, & no. ff. eod. l. 1.

Venditor an teneatur pcise ad rē tradendā.

D ADDITIO. Dicas post Bar. in l. 1. ff. eod. & gl. in verbo, tradatur, in § precium, inst. de empt. & vend. ꝙ si uēditor habet facultatem rei tradendæ, tenetur præcise eam tradere. si uero non habet facultatem rei tradendæ, liberatur soluendo interesse. hæc est communis omnium penè doct. distinctio. Item de quo interesse hic dicat, uide ibidem in not. per glos. quæ incipit. Hic nota triplex, &c. Illud nota etiam hic, ꝙ emptori obiicitur exceptio, nisi precium soluat, ut ff. eo. l. Iulianus. §. offerri, & econtra emptor obiicit uenditori nisi rem tradat, vt ff. eo. l. qui pendentem. Quid ergo si vterque de alio timeat? P. dixit sequestrari utrunq;, vt ar. ff. de solu. l. si soluturus. sed ibi vtroq; contrahentium uolente, uel ibi iudice iubente facta fuit sequestratio. est. n. regulariter prohibita, ut s. de prohi. seq. l. 1. Dic ergo ꝙ prius agens offerat, vt modo dixi, vt arg. ff. de ædil. edict. l. ædiles etiam. §. fi. & j. e. l. si pater tuus, in fi.

o Taxationem.] per se vel per emptoris sacramentum factam.

Curabit.

Cvrabit pręses.] CASVS Minor xxv. ann. vendidit mihi prædium, ex quo fructus percepi. partē precij solui, partem non solui. tenebor ad precium, & ad vsuras partis precij non soluti à tempore traditionis factæ. & hoc duplici ratione: tum quia fructus percepi, tum fauore minoris ætatis. Viuia.

A Si seruos.] CASVS Seruum mihi vendidisti: nummos peculiares, quos mihi subministrauit seruus tuus, tibi solui: an sim liberatus, quæritur? Dicitur ꝙ non, quia peculium seruorum meorum erat meū: sed act. habes ex vendito ad precium.

a Restituere.] hoc quando ipse emptor percepit: secus si ipse venditor percepit, & eos emptor consequitur, ut argu. ff. de pig. act. l. si pignore. §. si prędo, secúdum Ot. & quosdā alios, quod non placet, sed sic esse ac si agat emptor ad fructus, & venditor agat ad vsuras: aliàs non, cum culpa sua sibi obstet, quoniam rem non tradidit: nam dicet emptor, ut culpem alij, &c. & ff. de iure dot. l. cum in fundo. §. quod si acciderit, & pro hoc est quod diximus. ff. eod. l. Iulianus. §. ex vēdito. Accur.

b Ratio.] quæ adeo iusta est, vt cum qua si interesse petantur vsuræ: de vsuris etiā iure canonum obtineat quod hic dicit, secundum Azo.

c Nulla]. vt supra in quib. cau. in integ. restitu. non est necess. l. in minorum. Sed contra. j. de pact. inter empt. & ven. l. in initio. sed expone ut ibi.

d Intercesserit.] de iure communi.

Venditi.] CASVS Actio venditi nō ad rescindendam venditionē sed ad precium competit, nisi hoc conuenerit, ut est in emptione siue pacto l. commissoriæ. uel addictionis in diem, vel si ultra dimidiū iusti precij fuerit uēditor deceptus. Viuianus.

V. Iidem AA. Decimæ.

Cvrabit præses prouinciæ cōpellere emptorem, qui nactus possessionem fructus percepit, partem precij, quam penes se habet, cum vsuris restituere, [a] quas & perceptorū fructuum ratio, [b] & minoris ætatis fauor, licet nulla [c] mora intercesserit, [d] generauit.

Venditi actio non competit ad contractum rescindendum, nisi rescissio sumat originem ex conuentione Bal. & Sal.

VI. Iidem AA. Neratio.

a Venditi actio, si nō ab initio aliud [e] conuenit, non facilè [f] ad rescindendam perfectam venditionem, sed ad precium exigendum cōpetit.

Emptor soluens venditori ignorāti nummos proprios ipsius venditoris, non liberatur. Bald. Vel sic: Venditor non præiudicat sibi, si ignoranter propriam pecuniam nomine precij recipiat. Salic.

VII. Iidem AA. Diodoro.

Si seruos distraxisti, ac precium de peculio eorum, quod ad te pertinebat, nesciens [g] vnde solueretur, accepisti, consequens est integrā te habere actionem precij, cum proprij vēditoris nummi soluti non præstent [h] emptori liberationem.

Emptor re non tradita non efficitur dominus, etiam si gerat se pro domino soluendo tributa uel etiam collecta pro ipsa, & ideo non potest vindicare, sed potest agere personali ex empto, ut inducatur in vacuā possessionē precio persoluto. h. d. Ba. Vel sic: Ante rei traditionē aliquod ius reale non transfertur in emptorem, nec solutio uectigalis probat traditionē: ideo rem non potest uendicare, sed ex empto ut res tradatur potest agere: precium tamen compellitur soluere. Sal.

VIII. Iidem AA. Eusebio.

B Si pater tuus venundedit portionem suam, [i] nec induxit in uacuam possessionem prædij, ius omne penes se eum retinuisse certū est. [k] Neque enim uelut traditionis factæ vectigal exolutū, si simulatum factum intercessit, veritatem mutare potuit. [l] Quapropter aditus præses prouincię si animaduerterit in vacuam possessionem neq; patrē tuum [m] neq; successores

C eius emptorē vel hęredes ipsius quocunque loco [n] factos induxisse, non dubitabit nihil esse translatū pronunciare. Et si te ex empto ad inducendum eū in vacuam possessionem prædij perspexerit conueniri, existimabit, [*] an precium sit solutum: ac si reppererit non esse precio satisfactum, hoc restitui [o] tibi prouidebit.

D *Si venditor asserit minus tributū deberi, cum maius debitum sit, tenetur emptori ignoranti ad interesse. scienti autem non tenetur. Sa.*

IX. Iidem AA. Antipatro.

g Nesciens.] alioquin donare videtur emptori, & ei solutum videretur, ut ff. deposi. l. 1. §. eleganter, & ff. de regu. iur. l. cuius per errorem.

h Non præstent.] vt & supra si ser. exte. l. 1. & ff. manda. l. si procuratorem. §. si liber homo, in fin. §. & l. si mandauero. 2. §. si mandauerim, & l. cum seruus extero, & de ac. empti. l. ex empto. §. emptor. Sed contra. ff. de manu. l. 4. §. proinde. Solu. licet habeat locū constitutio, vt seruus ad libertatē perueniat solutis peculiaribus nummis, nihilo minus tamen emptor remanet obligatus, ut dicta l. ff. manda. l. cum seruus.

Si pater.] CASVS. Pater tuus portionem prædij quod cū Titio habebat commune, uendidit Seio: sed eum in uacuam possessionem non induxit, & sic adhuc dominus remansit. si tributum pro prædio solutum sit à Seio tanquam esset suum, non propter hoc mutabitur veritas, scilicet quòd pater tuus dominus perseuerauit. & hoc in secunda. Si vero tu cœperis conueniri ex empto à Seio vt eum inducas in possessionem vacuam, prouidebit præses, an precium sit solutum. quòd si non fuerit, solui tibi iubebit. & hoc in tertia.

* ęstimabit.

e Aliud.] nam quandoque aliud conuenit per quod agitur hac actione etiam ad destruendam emptionem, vt in pacto legis commissoriæ, & addictionis in diem, & in simili, ut ff. de le. commiss. l. si fundus, & infra de pac. inter emp. & uen. l. 1. & 2. & l. cum te, & ff. eod. l. ex empto. §. is qui uina, & de contrahen. emp. l. sed Celsus. §. si fundus.

f Non facilè.] nā quandoq; datur etiam ad destruendū, & etiam si nihil fuit actum, ut s. de rescind. vend. l. 2. & ff. eod. l. ex empto. §. si quis uirginem, & ar. s. quod me. cau. l. si ui, & ff. eo. l. si hæres. sed in illis duabus ultimis non agitur ex vendito.

i In uacuam.] demonstratiue, non causatiue dicit. sufficit. n. ad dominij translationem etiā in non vacuam induci secundum nos, vt de fun. do. l. si fundum, & not. supra de prob. l. cū res, & dicitur uacua, ut ff. e. l. 2.

Dñij trāslatio an requirat uacuæ possessionē traditionē

k Certum est.] ut & supra de hære. uend. l. qui tibi, & j. de his qui à non do. l. qui tibi.

l Potuit.] ut s. de rei uend. l. solennibus, & ff. de acqui. re. do. l. antepe. & j. de don. l. si functiones.

m Patrem tuum.] i. venditorem.

n Loco.] i. quocunq; gradu. sunt. n. multi gradus hæredum, vt inst. de uulg. subst. in princ.

o Hoc restitui.] i. dari vel solui, & interim tenebis rem

loco pignoris, ut ff. eo. l. Iulianus. §. offerri, & de hoc dixi. s. eo. l. si traditio.

Si minor.] CASVS. Vendidisti mihi fundum tributarium sciens vel ignorans: non curo. dicebas quod nō debebat nisi. v. nomine tributi, & debebat. x. agam ex empto quanto minus emissem. & hoc i prima. Si vero sciens huiusmodi onus, illud subij, contra te nulla mihi dabitur actio. & hoc in secunda.

Capitatio quid sit.

a Capitatio.] id est tributum siue reditus.

b Minus daret.] i. dedisset. Sed certe immo non uidetur teneri quando ignorauit, ut ff. eo. l. si steri lis. §. 1. quae est contra. Sol. hic scite potuit vēditor sibi non, quia hareditarium fuit. ar. ff. de reg. iu. l. qui in alterius. vel dic (quod est uerius secundum P.) quod hic asseuerauit. arg. ff. eo. l. Iulianus. §. 1. Vel nō refert utrum fuerit sciens an ignorans quantū ad hoc ut agatur quāto minoris emisset emptor, ut hic, & ff. de aedil. edic. l. quotiens. Sed quantum ad actionem ex empto, quae pro toto ad interesse datur, interest: quia sciēs teneretur in totum. sed non ignorans, vt j. de aedi. ac. l. 1. & ff. de contr. emp. l. Labeo. q̄ sunt contra. & de hac materia diximus. ff. e. l. Iulianus. §. 1. in glo. immo uidetur, &c. Item not. differentiā inter actionem quāto minoris ciuilem, de qua hic dicit, & praetoriam, quae datur quanto minoris res est, vt ff. de aedil. edi. l quod si nolit. §. si plures.

Actio quanto minoris, & ex empto, differunt.

Si minor à venditore siue sciente siue ignorante dicebatur capitatio [a] prędij venditi, & maior inuenta sit, in tantum conuenitur, in quantū si scisset emptor ab initio, minus daret [b] precij. Sin vero huiusmodi onus & grauamen functionis cognouisset, [c] nullam [d] aduersus venditorem habet actionem. B

Qui carnem venditam non tradit in termino, tenetur ad interesse. h. d. Bald. Vel sic: Si venditor carnis illam non tradit in termino, tenetur ad interesse valoris, non maioris. h. d. cum gl. Sal.

X. Iidem AA. Attalo.

Cum venditorem carnis, fide conuentionis rupta, tempore placito hanc non exhibuisse proponas, ex empto actione eum, quanti interfit [e] tua si tūc tibi praestita fuisset, apud praesidem prouinciae conuenire potes. C

Post venditionem ancillae venditor antequam tradat, est dominus pleno iure. & ideo potest manumittere. h. Bal. sed tenetur emptori ad interesse. Sal.

XI. Iidem AA. Eucarpiae.

c Cognouisset.] emptor.

d Nullā.] s. nomine illius grauaminis, quia dolus, &c. ut s. de transac. l. cum donationis, & ff. de ac. emp. l. 1. §. 1. & j. de in. do. l. si à matre, & de euic. l. si fundum. D

Cum venditorē.] CASVS. Inuitaueram quosdam ad coenā: conueni cum becario ut mihi venderet carnes: non fecit quod conuenit, sed ab alio emi maiori precio. quanti mea interfuit eas tunc praestitas fuisse quādo eas praestari conuenit, tenebitur mihi becarius.

e Interfit.] etiam si nūc paratus sit tradere: quia debuit duo, & tradere, & tunc tradere. sic & ff. de arbi. l. Celsus. & inspicitur in hoc interesse: quia carius erat tunc: non in hoc quod non habuit familia quid manducaret, ut ff. eo. l. si sterilis. §. cum per venditorem.

Si ancillam.] CASVS. Ancillam mihi vendidisti, & tradidisti. traditione facta eā manumisisti. an hoc facere potuisti, quaeritur? Respō. quod non: quia ancillae per traditionem factae alienae libertatem dare non potuisti. Sed quid si nondum ancillam tradidisti, & dominus perseuerasti? Resp. non retractabitur manumissio: sed tenebetis mihi ad interesse.

f Nō potuit.] ut j. de his qui à nō domi. ma. l. si tradita.

g Non prohibetur.] vt & j. de his qui à non domi. ma. l. 2. & 3. & hoc cum emit priuatus. secus si ecclesia, vt s. de sacrosan. eccle. l. fi. sed & haeres seruum sub conditione legatum nō potest manumittere, vt ff. qui & à quib. l. generaliter. nec alienare, ut j. communi. de leg. l. fi. §. sed quia, & ff. de leg. 1. l. seruo legato. §. 1.

Seru' sub cōditione legat', nō pot manumitti.

Si ancillam tibi ex causa venditionis trāditā venditor manumisit, libertatem alienae factae praestare non potuit. [f] Quòd si post venditionem ante traditionem manumisit, pleno iure dominus constitutus, ciuem Romanam facere non prohibetur, [g] tibi personali propter ruptā fidem contra venditorem actione competente. [h]

h Competente.] ut s. de haered. vendi. l. qui tibi, & facit ff. de manumissio. l. eum qui.

Quando vinum venditur, certae qualitatis & mensurae, statim periculum & commodum est emptoris. h. d. Bald. Vel sic: Vini in specie venditi postea mutati, seu in precio deminuti vel aucti, periculum spectat ad emptorem. Et non tradens vinum ad mensuram venditum, tenetur emptori ad interesse. Sal.

XII. Iidem AA. Crispino.

Sicut periculū vini mutati quod certum [i] fuerat comparatum, ad emptorem, ita commodum aucti precij pertinet. [k] Vtque [l] hoc verum est, sic certae qualitatis [m] ac mensurae distracto vino, fidē placiti seruandam esse conuenit. Quo nō restituto, non precij quantitatis, [n] sed quanti interest C

Sicut.] CASVS. Si vendo tibi. x. corbes ex tali segete: post venditionem perfectam cō modum & incommodum ad te emptorem pertinebit. Sed si vendo tibi uinum, nec trado, teneor tibi ad interesse, non tantum ad precium quod soluisti.

i Certum.] in specie.

k Pertinet.] nam secundum naturam est, &c. ut ff. de regu. iu. l. secundum naturam. Et dic certum, s. in specie. Item dic cū vinum venditur in specie, secundum Io. & P. post degustationem, emptoris est periculum. cum vero in quantitate, post degustationem & mensurationem habitā est periculum emptoris, nisi vinū veneat in auersione: vt ff. de pericu. & com. rei ven. l. si quis vina. §. si in auersione. & ff. de cō trah. emp. l. quod saepe. §. in his. Ante mensurationem itaque & degustationem periculum est venditoris. Omne inquam periculū siue acoris, siue mucoris, siue effusionis: nisi emptor periculum in se susceperit, vt dixi, vel nisi fuerit in mora degustandi: sed licet & tunc, scilicet ante degustationem & mensurationem sit periculum venditoris: trāsfert tamen in emptorem, vt dixi, offerendo & denunciando ei vt degustet & metiatur, periculum acoris & mucoris, non effusionis: sed omne periculum est emptoris post degustationem & mensurationem, sed non post degustationem tantum, nisi periculum deteriorationis tantum: sed ante degustationem omne periculum est venditoris. & sic non est ratio eadem contrariorum, vt post degustationem omne periculum sit emptoris. sic ff. de nego. gest. l. si quis negocia aliena gerens indebitum &c. Et hoc secundum omnes excepto Azo. qui aliter dixit: vt diximus. s. ti. j. l. ij. Accur.

Vini vēditi, cuius est periculū.

l Vtque.] id est sicut.

m Qualitatis.] Id est bonitatis: vt est Campaniae. & nota quod hoc fuit in genere, quod perire non potest. ff. de leg. Fal. l. in ratione. ij. §. incertae.

n Quantitatis.] scilicet de illa vinea, vel de hoc vase, nec solum conuentum vel commune, sed etiam singulare petitur interesse: vt ff. eo. l. j.

Fructus.

F Ructus.] CASVS. Post perfectam venditionem A fructus ad emptorem transeunt, & emptor tenetur soluere tributa. & hoc in prima. venditor non potest petere nisi precium: nisi emptor fuerit in mora, quo casu peteret usuras.

ad certam mensuram, puta. x. corbes, vltra petere non possum, nisi, &c. & tunc petam interesse.

m Vltra modum.] i. quantitatem.

n Exigere potest.] ut s. eo. l. fructus. sed facta mora venit interesse.

emptoris, competit actio.

Perfecto contractu fructus pertinent ad emptorem, ad quē pertinent etiā onera functionum. E contrario vero ab emptore post moram petitur precium cum usuris. Bal.

XIII. Iidem AA. Alexandro.

F RVctus post [a] perfectum [b] iure contractum, emptoris spectare personā, cōuenit. [c] ad quē & functionū grauamen [d] pertinet. B

¶ Venditor quoq; preciū tantum, ac si mora [e] intercessisse probetur, vsuras officio judicis exigere potest. [f]

Venditor tenetur se obligare particulariter & distincte ad omnia capitula quæ sunt de natura contractus h. d. no. & tene menti. Bald. Vel sic. Venditor seruorum tenetur se obligare ad hic scripta Sal.

XIIII. Iidem AA. Rufoni.

E Mptor seruorum certè de his tradendis, [g] & de eorum fuga, [h] itēq; sanitate, [i] erronesq; [k] nō esse, aut noxa solutos, [l] repromitti sibi rectè postulat. C

Determinata conuentio parit actionem determinato modo. h. d. Bal. Vel sic: Emptor non pōt petere vltra conuenta, nisi mora sit facta. Sal.

XV. Iidem AA. Antonio.

V Ltra modum [m] tritici distracti citra pactum, in solutione mora non facta, nihil emptor exigere potest. [n]

Fructus pecorum pertinent ad emptorem, & tenetur venditori refarcire sumptus quos fecit in pecoribus. h. d. Bal. concor Sal. D

XVI. Iidem AA. Cyrillo.

P Ost perfectam [o] venditionem fœtus quidē pecorum emptori, venditori vero sumptus si quos bona fide fecerit, restitui debere notissimum est. [p]

Venditor non tenetur defendere emptorem à uiolentia quæ sibi de facto infertur. h. d. not. secundum Bal. Vel sic: Violentia facta emptori non nocet venditori, sed emptor contra expellentem habet actionem. Sal.

XVII. Iidem AA. Hermiano & Lupo.

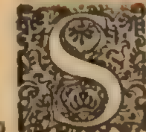
E Xpulsos uos de fundo per uiolentiam à Nerone, quem habere ius in eo negatis, [q] profitentes, nullā uobis aduersus eū, ex cuius vēditione fundū possidetis, actionem competere probatis. [r] Igitur ad instar [s] interdicti seu actionis permissæ experiendum esse perspicitis.

TITVLVS L.

SI QVIS ALTERI vel sibi sub alterius nomine uel aliena pecunia emerit.

Res empta ab uxore de pecunia mariti, ab hærede mariti uendicari non potest: sed ad pecuniam est agēdum. Bal. & Sal.

I. Imp. Anton. A. Secundino.



I pecunia [x] patris fundus mancipiaque

a Post.] & non ante, ut s. e. l. venditi j. in fi. Acc.

b Perfectum.] ad quā plura sunt necessaria, ut s. ti. 1. l. 1.

c Conuenit.] vt ff. eod. l. Iulianus. §. si fructibus, nisi venditor exceperit, ut ff. de contrahē. emp. l. qui fundum. §. fundi.

d Grauamen.] ut & s. sine cen. uel re. l. 2. & 3.

e Ac si mora.] idem si non fuerit in mora, ut s. eo l. curabit. cū habeat fruct᷒, vel pactio, vt j. de pac. inter emp. & ven. l. I initio. Sed cū possit venditor petere preciū, ergo habere vr̄, ut ff. de reg. iur. l. qui actionem. Sed respondeo, hoc non pōt dicere emptor cum habeat uel petat fructus, vt & diximus. s. eo. l. curabit.

i moram.

f Exigere potest.] vt & ff. de pericu. & commo. rei uen. l. fi. & de usur. l. mora. §. in bonæ fidei.

E Mptor.] CASVS. Qui uendit seruum, debet pmittere q̄ non sit fugitiuus, & q̄ sit sanus, & q̄ non sit erro, & q̄ sit noxa solut᷒, & q̄ eū tradet.

g Tradendis.] sed quomodo cauetur d̄ tradendo, cū statim debeant tradi? Resp. forte post certū tempus tradi debebant, vt ff. d̄ iud. l. I oībus.

h Eorum fuga.] q̄ absit.

i Sanitate.] q̄ adsit. & sic de corporali & animi vitio cauetur, vt ff. eo. l. ex empto. §. etiam, & §. animalium. Sed hæres non cauet de corporis vitio pro seruo legato, ut ff. de leg. 1. l. si à substituto. §. hæres.

Erro quis dicatur.

k Erronesq;.] erro dicitur, qui in res nugatorias totum expendit. Qui sint fugitiui & errones, habes. ff. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus, in prin & §. erronem.

l Noxa solutos.] i. q̄ eorum nomine dominus noxaliter non teneatur, vel quia nunquam commiserunt delictū, vel quia est satisfactum, vt ff. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. §. quod aiunt ædiles. sed si domino fecerit furtum, non tenetur nisi dixerit uel promiserit, vt ff. de ædil. edi. l. si furtum, & l. q̄ si nol it. §. 1.

V Ltra modum.] CASVS. Si vendo frumentum pro. v. non possum petere nisi. v. nisi emptor fuerit in mora, vel nisi aliud conuenit. vel dic, si vendam

P Ost perfectam.] CASVS. Si pecora mihi uendidisti, fœtus refusis tibi sumptibus, si quos bona fide fecisti, restituere debes.

o Post perfectam.] ad quod plura sunt necessaria, vt s. titu. prox. l. 1. diximus.

p Notissimum est.] vt & ff. e. l. Iulianus. § præterea.

E Xpulsos.] CASVS. prædium mihi vēdidisti, & de euictione mihi promisisti, de eo q̄ vi expulsus sum à Titio, non agam contra te de euictione, sed aduersus Titium interdicto vnde vi, vel actione in factum, q̄ datur loco cuiuslibet interdicti.

q Negatis.] hodie ēt si haberet, amitteret vt j. vnde ui. l. si q̄s in tantam.

r Probatis.] nam iniuria quæ fit emptori, non nocet uenditori, ut ff. de euic. l. si per imprudentiam, circa prin.

s Ad instar.] non ideo, quin possit vel interdicto vnde vi agi, uel actione in factum, ut subiicit: sed ideo, quia sublata est antiqua solennitas, vt institution de interdic. § fina. potest etiam per constitutionem, si quis in tantam, infra vnde vi, experiri. Sed & rei vendicatione. & in hac si succubuerit, aget de euictione, vt ff. de euictionibus. l. euicta. §. duplæ.

SI QVIS ALTERI VEL SIBI, &c.

Regularia venditionis supra posuit, nunc ponit specialia.

t Si quis alteri vel, &c.] *s. emerit, quod est infra, de hoc habes infra eo. l multum, in versi. si uero*

u Vel sibi.] *de hoc habes infra in d. l multum, ibi, an contractu, &c. & in ver. quod si tu quidem emisti*

S I pecunia patris] CASVS. Si mater tua ex pecunia patris fundū cōparauit suo nomine, & sibi traditus est: cui sit acquisitus fundus, quæritur? Respō. matri. sed tu qui patri tuo succedis, ad pecuniam eam conuenire poteris. sed qua actione, nō aperit. tu dic, neg. ge. si gessit negocia patris vel: mādati, si mādatū ītercessit.

x Si pecunia patris.] s. tui.

a Comparata] ab eius uxore suo nomine.
b Constitutam.]ut & j. eo.l.penul.& j.de dona. inter virum & uxo.l.& si de ma,& s.de rei vend.l.si ex ea,& s.de proba.l.ad probationem, & s.communia utriusq; judi.l.si patruus, etiam si socius sit omnium bonorum, vt ff.de admini.tu.l.Titium.§.altero, & ff.pro soc.l.si quis societatem. Sed hoc fallit in quatuor casibus.vnus s.de rei vēdic. l.si ut proponis. Alius. j.arbi.tut.l.curator, & ff.quādo ex fact. tu. l.2.& idē in prælato uidetur, qui emit ex pecunia ecclesiæ. Item idem si uir ex pecunia dotali emerit res aliquas uoluntate vxoris, vt ff.de iure do.l.ita, & l.res quæ. hic tamen concursu voluntatis vtriusque videtur dominium in uxorem transire. Item & si vxor donauerit marito pecuniam, & ille ex illa rem emerit,nec soluendo est. nam datur mulieri utilis in rem actio, vt ff.de donat. inter ui.& vxo.l.vxor marito.

Empta res de pecunia mea, a fit mea. nec cōsiste.

comparata [a] sunt, tamen cū emptiones matris tuæ nomine factas esse proponas, ignorare nō debes traditione matrem tuam dominam fuisse cōstitutā. [b] Plane si pecuniæ petitionem competere tibi propter numerationem [c] precij existimas, ciuiliter [d] cōtende. [e]

B

Donatio facta filio in potestate, confirmatur emancipatione, si res fuit filio tradita, uel reperitur in possessione de uoluntate patris tacita uel expressa, h d Bal. Vel sic: Si pater tradat filio emancipato fundū quē emit eius nomine dum erat in potestate uel cum sciuit possidere, donatio perficitur, & emancipato dominium acquiritur. Sal.

II. Imp. Alexand. A. Septimo & aliis.

SI emancipatis [e] uobis fundos quos nomine vestro cū in potestate ageretis, pater emerat, tradidit, vel in possessione eorū voluntate [f] patris fuistis, dominium acquisistis.

C

Numerans precium alio emente, non quærit sibi dominium. h d. uel si nomen emptoris fuerit appositum simulate Bald. Vel sic: Ministro non quæritur dominium, licet numerauerit precium. Sal.

III. Idem A. Patrimo.

MAncipia quorū meministi, si (vt proponis) nomine tuo, itemque fratris tui, [g] cui successisti, empta, [h] vobis tradita sunt, licet instrumento emptionis matrem tuam pecunias numerasse contineatur, [i] persequi ea more iudiciorum non prohiberis.

D

c Propter numerationem.]à patre tuo factam.
d Ciuiliter.]si negocia gessit, negociorū gestorum, uel mandati: aliàs si donauit mater, condictione sine causa, uel ex iniusta causa, uel rei vendicatione si extat, & erat hic filius hæres patris, sed mater uiuebat, & fuit reuocata donatio per virum, ne morte cōfirmetur. Acc.

SI emancipatis.] CASVS. Filio tuo in potestate tua constituto prædium emisti, & emācipato tradidisti: an tibi sit acquisitum dominium, quæritur? Respond. quòd sic. idem est si tu passus fuisti eum in possessione fundi esse.
e Si emancipatis.] aliàs secus,ut & s.de inoffi.do.l.2.& de proba.l.siue possidetis, & j.de dona. l.siue.
f Voluntate.]quod sufficit,ut & j.de acq.pos.l.minus, & s.de contrah.emp.l.non idcirco,in prin.Acc.

MAncipia.] CASVS. Si mater tua tuo nomine & fratris,cui.s.fratri successisti,fundum comparauit, & tibi fratrique tuo traditus est, licet in instrumento venditionis contineatur quòd ipsa pecunia sua comparauit ipsum, eo non obstante fundum persequi poteris.
g Fratris tui.]s.nomine.
h Empta.]s.à matre vestro nomine.
i Contineatur.]hoc.n.non probat sua,ut & s.de prob. l.ad probationē.

Probata simulatione nihil prodest habere penes se instrumentum, tamē in dubio non præsumitur simulatio. h.d.tex.cum gl. Bal.

IIII. Impp. Vale.& Gall. AA.& Valer.Cæs. Cyrillo.

QVanuis instrumento emptionis socrus nomen inscripseris, [k] tamen si possessionē tenens [l] dominus effectus es, ob eam rem frustra calūniam mulieris, quanuis ipsa contractus tabulas [m] habeat, reformidas.

Si uir emens in ueritate, facit apponi nomen vxoris in instrumento simulate, acquiritur uiro, non uxori, & uxor possidens tenetur restituere rē cū fructib. taxatis a iudice. h.d. Bal. Vel sic: Si maritus de vxore confisus instrumentum emptionis scribi fecit in persona uxoris, & uxor contra fidem rem emptam contulit in filiam, non prætendicatur marito petenti rē cum fructibus restitui, probata simulatione instrumenti. Sal.

V. Impp. Diocl. & Maxim. AA. Vero.

CVm propria pecunia [n] tua te comparāte possessionem, quōdam vxoris tuæ nomen tantūmodo accommodasse [o] dicas, eandemq; occasione custodiæ suæ [p] commissorum instrumentorum cōtra bonam fidem proprietatem eiusdem fundi vsurpasse dicas, rector prouinciæ pro sua exercitatione cognitum habens, [q] donationem à non domina vxore tua in filiam suam [r] collatam, nullum prǫiudicium dominio tuo attulisse, docenti [s] tibi ueritatem precibus tuis assistere, restituere eandem pos

QVanuis.] CASVS. Si maritus fundum cōparauit, & in instrumento scribi fecerit quod socrus sua emerit, cum in ueritate nō emit, magis inspicitur quod in ueritate actū est, quam quod simulate conceptum est. vnde illa nec totū, nec partem fundi uendicare poterit.
k Inscripseris.]i.inscribi feceris. sic.ff.de his qui not. infam.l.furti.§.mandati. Vel dic proprie, tu tamē emebas secundum vtranque expositionem, & aliud agebatur, & aliud simulabatur, ut & s.plus valere quod agi.l.si quis, & j.l.proxi. & l.multum. instrumento tamen statur prima facie, ut s.de probat.l.cum precibus.
l Tenens.]s.tu.
m Tabulas.]i.scripturam.

CVm propria.] CASVS. Ex pecunia tua, & tuo nomine fundum cōparasti: in instrumēto uēditionis nomē vxoris causa honoris inscribi fecisti, illa instrumentū surripuit, & in filiam fundū tanquam suum titulo donationis trāstulit. nunquid tibi prǫiudicauit, quæritur? Respō. quod nō. sed post recuperabis fructus quos percepit, æstimatione taxata, si probaueris te emisse, & gratia honoris instrumento nomē eius inseruisse.
n Cum propria pecunia.]ad remouendum vt de pecunia non tenearis, vel quia ita forte euenerat.

o Accommodasse.] forte causa honoris, uel forte alia ratione simili, quæ redditur. ff.de auctor.tuto.l.pupillus.§.sane siquidem, & infra de commer. & mer. l.nobiliores.
p Suæ.]datiui casus.
q Habens.]hoc quod sequitur,donationem,&c.
r Filiam suam.]ex alio uiro. Accur.
s Docenti.]quod oportet te facere, cum satis sit pro ea in-

instrumento contineri eam emisse, vt hic, & ĩ. de prob. l. cum precibus, & ĩ. plus uale. quod agi. l. acta, & j. de dona. inter uirum & ux. l. si filij, & j. de contrah. & cõmitten. stipu. l. si cum.

a Taxatione.] i. æstimatione taxata.

Multum.] CASVS. Vxor mea comparauit prędium, & sibi traditũ fuit. ego autem numeraui uẽditori precium. cui acquisitũ sit dominium illius prædij, quæritur? Respon. quòd uxori. si enim solui precium pro ea, uideor ei precium donasse: sed recuperabo quatenus sum pauperior, & ipsa locupletior. & hoc in prima. Si vero ego comparaui, & mihi traditum est, feci tamen scribi in instrumento ꝙ vxor mea emit, mihi erit quæsitum dominiũ. sed quid si non vt nuncius, sed ut procurator volens negocium gerere uxoris meæ, dixi sic uenditori, Vendis vxori meæ tale prædiũ? & ipse respondeat, vendo, cui sit acquisita actio ex empto, quæritur? Respond. ꝙ nec mihi, quia non fui, nec uxori, quia non potui, quia alteri pacisci, &c. ille tamen cui facta est traditio, potior erit in dominio fundi. & hoc in tertia.

b Multum.] tres casus ponit. Acc.

c Numerasti.] s. ipsi mulieri, ut emeret, volens tu uir ei donare. & sic habent loca sequentia. aliàs si uenditori numerasses similiter uolens ei donare, in solidum teneretur, ut ff. de dona. inter uir. & ux. l. q̃d autem. §. si uxor, & l. si cum mulier, & j. de donat. inter uirum & uxo. l. & si de tua.

d Habito.] & te pecuniam numerante.

e Nam.] redit ad primum.

f De precio.] non ergo potes rem, vt & diximus ĩ. eo. l. quamuis, & de rei uend. l. si ex ea pecunia.

g Si tu quidem emisti.] redit ad secundum.

h Res gesta.] i. ueritas.

i Scriptura.] sed interim statur scripturæ, ut ĩ. de prob. l. cum precibus, & j. de contrahen. stipu. l. optimam, in fin. continebatur enim in instrumento uirum & uxorem emisse, uel uxorem tantum, cum tu tantum emeris, & ad hoc supra eo. l. quamuis, & l. proxi. & supra, plus va. quod agi. l. acta, & j. de contrah. & committ. stipul. l. si cum tuam. si autem de viro tantum contineretur, sed nomen uxoris tantum esset positum, ut quia dixisset uir, uendis mihi & Bertæ uxori meæ ementi mecũ nomine, sed non re, ut dixit M. quia tunc satis patet simulatio. & hoc secundo modo intelligunt quidam hoc responsum.

k Comparasti.] sine mandato, uel etiam cũ mãdato: sed

A possessionẽ, habita et fructuũ taxatione,[a] curabit.

Hæc lex est multum singularis, & h. d. Res empta per uxorem de pecunia uiri, efficitur uxoris, tenetur tamen viro quatenus de precio est locupletata. sed res empta per uirũ apposito nomine uxoris in instrumento, pertinet ad uirum qui in se concepit contractum uerum. sed si uir non cõcepit contractum in se, sed in persona uxoris absentis, contractus non tenet: & ideo ex eo non oritur obligatio: sed tamen traditio facta ex eo transfert dominium. h. d. no. secũdũ Bal. Vel sic: Si uxor emit sibi fundum de pecunia quã uir numerauit sibi, fundus uxoris efficitur, et maritus pecuniam ab ea repetit, quatenus locupletior existit: secus si maritus emerit sibi, sed nomen uxoris in instrumento fecerit scribi, quia tunc fundus efficitur mariti ueritate attenta, & nõ scriptura. & ubi uir procurator uxoris concepit uerba contractus in personam uxoris, contractus est inutilis, & ideo neutri eorum competit actio, sed in traditione facta ex re, is cui traditur, potior in dominio habetur. Sa.

VI. Iidem AA. Dionysio.

Multum[b] interest vtrũne uxore tua cõparante pecuniam numerasti,[c] eiq; possessio tradita est, an contractu emptionis à te nomine tuo habito,[d] tantùm uxoris nomen post instrumẽtis inscribi feceris. Nam[e] si quidem vxor tua nomine suo emit, eiq; res traditæ sunt, nec in te quicquã de his processit, non nisi de precio[f] aduersus eam, in quantum tu pauperior, & illa locupletior facta est, habes actionem.

B ¶ Quòd si tu quidem emisti,[g] & tibi tradita est possessio, tantũ autem nomen vxoris quondam tuę instrumento inscriptum est, res gesta[h] potior quã scriptura[i] habetur.

¶ Si vero ab initio negocium uxoris gerens, cõparasti[k] nomine ipsius,[l] empti actionem[m] nec illi, nec tibi quęsisti, dumque tibi nõuis, nec illi potes.[n] Quare in dominij q̃stione ille potior habetur, cui possessio à domino tradita est.[o]

C

Procurator contrahere potest. & debet ex eo agere, uel procuratorẽ ad agendum constituere ad petitionem domini. h. d. Bald. Vel sic: Mandatarius subiectus potestati mandantis, illi quærit actionem, non subiectus uero sibi quærit, sed debet experiri ad petitionẽ domini, uel procuratorẽ ad experiendum constituere. Sal.

VII. Iidem AA. Gerontio.

tamen procuratoris non nuncij receperat officium, & ipse nuncij & non procuratoris concepit verba in emptione. s. sic, uendis illi.

l Ipsius.] per hæc verba, uendis uxori meæ?

m Actionem.] aliud enim in nuncio est.

n Potes.] Nota quòd possum[1] nolo, & quod uolo non possum. sic & infra de don. l. siue emãcipatis, & infra de iure dot. l. si genero. Item not. ꝙ omnis nuncius est procurator large. sed non cõuertitur, vt ff. de procur. l. 1. §. 1. Hic tamen stricte accipitur nuncius, & est nuncius velut pica & organũ domini, & in persona domini debet cõcipere uerba contractus, & domino quæri dicitur per seipsum non per alium. & concipit uerba sic, uendis illi, ut ff. de constitut. pe. l. qui autem. §. fina. & l. seq. & de contrahen. emption. l. 1. § fina. Si autem dicat nũcius, uendis mihi? & sic in sua persona concipiat verba, ualet ut sibi quæratur, sed domino tenetur mãdati, secundũ H. quã si male fecerit mandatum, argu. dictæ. l. ff. de procur. l. 1. §. 1. Si autem est procurator, tunc uerba cõtractus debet concipere in sua persona, & sibi quærit, ut infra l. proxi. in fin. & ff. de constitu. pec. l. eum qui. §. Iulianus quoque, lib. 11. scribit, in fi. sed domino cedere tenetur, ut ff. de acq. poss. l. possessio quoq;. §. etsi possessio. Si autem in persona domini, non ualet sibi, quia non vult, nec domino, quia nõ potest. Alteri enim stipulari, &c. vt ff. de uerbo. obligat. l. stipulatio ista. §. alteri, & sic hic loquitur, & ff. de contrahen. empt. l. fundus, & de constitu. pecu. l. sed & si filio. §. 1. Sed M. dixit alteri per alterum quæri vtilẽ actionem, ut arg. ff. de act. empt. l. Iulianus. §. si procurator, & quod hic dicit, intelligitur non quæri domino. s. dire ctam. quod non placet, & in d. l. Iulianus, ideo est, quia dabatur in dominum vtilis institoria, vnde iniquum erat nisi & sibi daretur ex eiusdem persona actio. Regulariter ergo non quæritur actio per alterum, nisi in casibus quos not. in stitu. de in uti. stipu. §. si quis alij, sed dominium & possessio sic, ut supra per quas perso. nob. acquit. l. 1. speciale tamen est in quibusdam, ut in cuiuscũque personam concipiantur uerba, quæratur domino, vt in tutore, & curatore, & actore, ut ff. de constitu. pecu. l. eum qui. §. fina. Item in seruo & etiam in filio quantum ad profectitium peculium, ut insti. de stipu. ser uo. §. siue.

D

o Tradita est.] ut ab eo qui habet ius uendendi, ut & supra de rei ven. l. quotiens. Sed qualiter in dominio erit potior, cum contractus in nullius persona teneat, ut hic, &

[1] Cõc. ca. ex parte, cũ gl. j. circa prin. de resti. spo. Procurator & nũcius differunt.

Actio p alterũ nõ q̃ritur regulariter.

a Si præsidi prouinciæ probatum fuerit.] Nota iudici faciendam fidem, ut & ff. de proba. l. quinquaginta, in fi.

b Iure.] dominij, vel creditoris, vel officij publici, vel priuati, & hoc præsumitur, nisi contrarium probetur, sic j. qui milita. non poss. l. super seruis, lib. xij. Vel verbum (probationis) ad hoc non refertur, sed ad verbum, scientib', & nisi probaretur sciētia, ignorantes præsumerentur, vt ff. de proba. l. verius, & in fi. de leg. §. non solum.

c Seruos.] si munitos, ut tutor pupilli, exactor publicorū per vsucapionem: & in creditore fallit.

d Scientibus.] scilicet emptoribus eum non habere ius uendendi. Azo.

e Iubebit.] per rei vendicationem, nō ad precium, cū tuo nomine nō sit facta venditio: vnde non potes habere ratū, vt ff. de preca. l. si seruus, & de nego gest. l. pupillus, §. sed si ego, nisi in subsidiū re præscripta vel vsucapta, ut j. statim, vel perempta, ut ff. de neg gest. l. fi. M. tamē dixit ante vsucapionem cōpletam dari actionem negotiorum gestorū, ut not. s. de rei vendi. l. mater, & hoc cum à nullo habet causam is qui uendidit,

tum fuerit, [a] Iulianū nullo iure [b] munitū seruos [c] tuos scientibus [d] vendidisse: restituere tibi emptores seruos iubebit. [e] Quod si ignorauerint, [f] & eorū facti [g] sunt: precium [h] eorum Iulianum tibi soluere iubebit. [i]

Venditio mariti sigillantis sigillo uxoris, non efficit uxori, quæ non nouit quid sigillaretur. h. d. Bal. Vel sic: Vxor quæ venditioni rei suæ factæ per maritum ignoranter apposuit sigillum suum sibi non præiudicat. Bald.

II. Imp. Gordia. A. Græcæ.

DIstrahente marito rē tui iuris, si cōsensum ei non accommodasti, [k] B licet sigillo tuo venditionis instrumentum fraude conquisita [l] signaueris: eiusmodi tamen commentum emptori vsucapione non subsecuta, vel longi temporis præscriptione minime munito, nullam C præstitisse securitatē pōt.

Non potest hæres iure hæreditario vel proprio venire contra factum defuncti, & si venit & euincit, tenetur de euictione ad interesse. h. d. Bal. & concor. Salic.

vel habet, sed lucratiuam: aliàs si habet, sed non lucratiuam, cum tantum absit quantum adsit: non tenetur ad precium & in subsidium, vt ff. si cer. pet. l. si eum seruū.

f Ignorauerint.] quia se procuratorem dicebat.

g Facti.] scilicet usucapione.

h Precium.] in subsidium aget per actionem negotiorū gestorum, ff. de nego. gest. l. vlti.

i Iubebit.] per actionem negotiorum gestorum, habendo ratum in subsidium, ut hic, & s. de rei vēdi. l. mater, & j. si vend. pig. aga. l. seruos, & ff. depositi. l. sed & si non sit hæres, & de nego. gest. l. fin. & j. tit. j. l. j.

DIstrahente.] CASVS. Si fundum vxoris tuæ ea non consentiente vendidisti: & fingens instrumentum venditionis esse instrumentum locationis uel epistolam, uxorem tuam induxisti ut illa sigillum suum apponeret, non præiudicabit mulieri quo magis emptor tueatur: nisi sit secuta præscriptio, vel vsucapio; si res erat mobilis. D

k Non accommodasti.] licet tamen maior eras.

l Conquisita.] quia dicebat vir se locasse, ut s. plus va. quod agi. l. fin. vel quia dicebat esse epistolam, & ad hoc s. de proba. l. cum precibus, & sume à contrario, ergo si sciuit apponendo sigillum, uidetur habere ratum, quod est no. vt s. de episc. & cle. l. si qua per calumniam, & ff. rem ra. ha. l. ne satisdatio. Sed arg. contra ff. de pig. act. l. Caius, sed hic ignorabat: ibi sciebat ius suum vbique durare.

VEnditrici.] CASVS. Si mulier rem tuam vendidit, & ei successisti, rata est uenditio: nec reuocare potes: & vendicanti tibi obijciet emptor de dolo, & si hac A exceptione uti nolueris, & euinceris rem: aget aduersus te ex empto ad hoc quod sua interest, vel ex stipulatione ad duplum nomine euictionis.

m Venditrici succedenti.] idest hæredi venditricis, qui ei succedit iure hæreditario.

III. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Valeriano.

VEnditrici succedenti [m] hæreditario iure perfectam rectè [n] venditionem rescindere, ac dominium reuocare non licet. [o]

¶ Sed & si hæc ex persona B sua vendicet, vel exceptione te doli mali, si hanc viā elegeris, tueri: vel euictare, si defensione [p] mōstrata vti nolueris, quanti tua interest, poteris experiri. [q]

Mater pro debito filij non potest res filij dare in solutum, nisi filius ratificet. h. d. Bald. Vel sic: Mater pro debito filij non habet potestatem dandi res illius in solutum creditori nisi illo consentiente, vel ratum habente. Salic.

IIII. Iidem AA. Affabili.

MAncipia patris, qui C fundum à Philippo conduxerat, successione tibi quæsita, domino fundi pro debitis [r] in so-

n Recte.] dupliciter potest intelligi hæc l. nam venditrix nō domina succedit domino rei, & sic ex sua persona scilicet nouo dominio vult vendicare, uel uerius ecōtra dominus rei succedit uenditrici, non dominæ, & sic secundum vtrunque modum non domina vendidit, & secundum casum habes, ff. de euictio. l. Seia, sed primus est in l. vendicantem, & construe diuersis modis.

o Non licet.] ea ratione, quia res non fuerat defuncti, secundum quosdam.

p Defensione.] idest prædicta exceptione doli.

q Experiri.] actione ex empto: potest etiam agere ex stipulatu ad duplum, vt & ff. de euictio. l. vendicantem, & l. sequen. & l. Seia, & infra de liber. cau. l. si ab eo, & de euictio. l. siue possessio, & supra de rei vendica. l. cum à matre, & de testitu. mili. l. quæ à patre, & aliud in hærede fideiussoris, qui suo iure uendicat. j. de euic. l. fi. non autem ipse fideiussor, ut in eod. tit. l. exceptione: sed si omisit exceptionem sua culpa, est condemnandus, nihil ergo debet consequi, ut ff. de euic. l. si rem. j. §. si duplæ, & de reg. iur. l. quod quis, in fin. Respon. hanc culpam non potest sibi uenditor imputare, cum ex ea lucrum senserit. i. rem, ut ff. de iur. dot. l. cum in fundo. § quod si mulier. Sed si omisit exceptionem, & sic scienter reddidit: ergo non debet repetere, ut ff. de condic. inde. l. j. quæ est contra. Solu. hic habet emptor actionem ex empto & exceptionem: vnde restituendo rem solum exceptioni renunciare videtur: remanet ergo sibi actio, maxime cum sciat ius suum vbique durare, vt ff. qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. sicut. §. non videtur, sed in l. contra. solam exceptionem facti, vel iuris habet: quam cum soluendo perdit, nil remanet. Item & si opposuit, & non est admissa exceptio, adhuc agit, vt ff. de euictio. l. sed & si exceptio. nec potest venditor dicere pro se factam emptori iniuriam, vt ff. de leg. j. l. si seruus plurium. §. fin.

MAncipia.] CASVS. Pater tuus conduxit fundum à Titio: & in illo fundo agriculturæ causa mancipia duxit: decessit te instituto hærede: mater pro mercede dedit mancipia in solutum, an tibi præiudicet, quæritur? Dicitur quòd non, sed si maior annis factum matris ratum non habuisti, oblata mercede, si Titius mancipia non distraxit, iure creditoris recuperare poteris.

r Pro debitis.] mercedibus.

Auferre.]

a Auferre potuit.] vt & supra de rei vendi. l. mater.
b Debito.] quod habet locum etiam si esses minor, ut j. de prædi. mi. l. vtere.
c Obligata] à patre tuo, & ad hoc s. si aduer. vẽ. pig. l. 2.

lutum mater tua dando, nihil tibi auferre potuit.[a] Ideoque si tu maior viginti quinque annis effectus, ab ea negocium gestum non fecisti ratum: oblato debito,[b] si non hæc locator iure pignoris sibi obligata[c] vendidit, petere poteris.

Filius potest venire contra factũ patris iure proprio. hoc dicit. Bald. & Salic. Vel sic: Si pater vendat rem filij, non præiudicat illi. Salic.

V. Iidem AA. Aegro.

SI fundum[d] tuũ pater post emancipationẽ[e] te non consentiente[f] venundedit, neque ei successisti,[g] neque possidẽs longi temporis præscriptione munitus[h] est: tibi agenti, eum rector prouinciæ reddi efficiet.

SI fundum.] CASVS. Pater meus mihi emancipato fundum donauit vel vendidit, postea eũdem fundum me inuito alij vendidit & tradidit: nunquid potero vendicare? Certe sic, si patri non successi, vel emptor nõ præscripsit.
d Si fundum.] quẽ post emancipationẽ quæsisti. Vel dic aduentitium: & secundum hoc dic secus si ante &c. Accur.
e Post emancipationem.] secus si ante: quia tunc pater esset dominus, & sic posset alienare, vt j. de bonis quæ liber. l. fi. §. vbi autem, & §. ipsum autem. Vel dic idem si ante, vt j. de bo. ma. l. j.
f Consentiente] aliter si te volente, vt s. si aduer. dona. l. 2.
g Neque ei successisti.] aliter si successisti, vt s. eo. l. venditrici.
h Munitus] tunc enim confirmaretur alienatio, vt s. e. l. j. Et sic no. casus in quibus res aliena põt alienari. Ac.

NEmo.] CASVS. Si rem meam tibi nõ obligatam, uel non habens ius distrahendi, puta ratione officij, distraxisti, mihi non præiudicasti.
i Nemo.] priuatus, secus in fisco vel imperatore, vt j. ti. j. l. ij. & de quadrien. præscrip. l. fi. secus in flumine, vt ff. de acqui. rerum do. l. ergo, § alluuio.
k Sibi.] quia tunc potest vendere ex pacto, vel ex lege, vt j. de iure dom. im pe. l. fi. Accur.
l Ex officio.] publico vel priuato, vt tutor, curator, executor, exactor tributorum principis, vel procurator fisci, vt ff. de fur. l. interdum, ij. §. qui tutelam, & instit. de offic. iudi. § fi. & ff. de euictio. l. si pignora, & ff. de censi. l. forma, § illam, & l. cum possessor, §. pro pecunia, & idem in procuratore si habet liberum vel speciale mandatum, vt ff. de procu. l. procurator cui, secus in viro, vt instit. quibus alie. licet, in princip.
m Potuit.] vt & s. eo. l. j. & ff. de acquir. rerum domi. l. traditio, sed fallit in casibus superioribus legib' notatis.

SAncimus.] CASVS. Quæ verbo alienationis contineantur, intendit dicere hæc lex: siue lex, siue testator, siue pacta contrahentium prohibeant alienationem fieri. Dicit ergo q prohibitus alienare, dominium transferre non potest rei quæ alienari prohibetur, nec obligare, nec in emphyteusin dare, nec in ea vsumfruct. constituere: nisi in casibus in quibus testator, vel lex, vel contrahentium pactio alienationem fieri permisit.

Hanc l. declara per id quod dixi supra eo. l. 1. Bald. Vel sic: Vendens rẽ alienam, non præiudicat domino. Salic.

VI. Iidem AA. Rufo.

NEmo[i] res ad te pertinentes, non obligatas sibi,[k] nec ex officio[l] vendendi potestatem habens, distrahendo, quicquã tibi nocere potuit.[m]

Prohibita alienatione simpliciter, videtur prohibitus omnis actus per quem alteri quæritur ius rei. hoc dicit. Bal. Vel sic. Si res prohibetur alienari, non solum prohibetur dominij translatio, sed pignoris obligatio & vsusfructus aliarumque seruitutum constitutio. Salic.

VII. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

SAncimus,[n] siue lex[o] alienationem inhibuerit, siue testator hoc fecerit,[p] siue pactio contrahentium hoc admiserit:[q]

n Sancimus.] hæc lex tractat de vltima parte rubricæ, id est de prohibita &c. & enumerantur hac l. quæ continentur appellatione alienationis, siue lex, siue testator, siue pactio prohibuerit eam. non autem procedit vt quæratur an transferatur dominium si fiat contra prohibitionem: tunc enim dicas, si lex prohibeat, non, vt s. de legi. & consti. l. non dubium. Item si à testatore, cum & eius voluntas sit lex, vt in auth. de nup. §. disponat, col. iiij. nisi sit nudum, vt ff. de leg. j. l. filiusfamilias, §. diui. si vero pactio contrahentium prohibeat, nihilominus transit. Vt enim pactum sine traditione non transfert: ita & nõ retransfert, vel translationẽ non impedit, vt s. de pactis, l. traditionibus, quod fit in vltimis voluntatibus: vt de facto facta alienatione redeat dominium in eum quem testator voluit sine aliqua traditione, vt ff. de lega. iij. l. pater, §. quindeci, nam & transit sine traditione, ff. de fur. l. à Titio. Alij dicunt idem in prohibitione quæ fit pacto vt dominium non trãsfeat, ar. huius l. quæ hęc parificat, sed certe non in hoc parificat, sed in eo quòd contineantur appellatiõe alienationis, vt si fiat contra, agatur vel rei vendicatione, quando lex vel quando defunctus prohibuit, vel condictione ob causam, quando pactio, vt s. de condict. ob cau. l. ea lege. Item pro eis j. si manci. ita fue. alie. l. ea. sed speciale in libertate, quia postea non posset reuocari, vt ff. de mi. l. si ex causa, §. aduersus. Vel ideo speciale: quia propter maleficia fiunt huiusmodi prohibitiones, quæ expedit puniri, vt j. de pœnis, l. si operis. Vel ea est ratio, quia prohibita alienatione, videtur cogitatum de facto, sed prohibita manumissione, videtur cogitatum de effectu beneficij, vt ff. de seruis expor. l. si venditor. Alij autem vt non sit contra dictam l. ea lege s. de condic. ob cau. da. dicunt: Aut fuit cogitatum de facto, vt tunc transferatur dominium, sed agatur ad interesse. Aut de effectu transferendi dominium: vt tunc non transferatur dominium. Sed alij distinguunt vtrum in tradendo & contrahendo, vel vtrũ in tradendo tantum apponatur prohibitio, vt tunc non transferatur dominium: an in contrahendo tantum, vt tunc transferatur. Et inducunt pro se quod est ff. de act. emp. l. si tibi, & de ser. vrb. prædi. l. si binarum. sed certe ibi loquitur de quodam pacto imponendæ seruitutis, quod ante traditionem imponi non potest: cum sua res nemini seruiat ff. si vsusfru. pe. l. vti frui. Sed illud magis videtur obstare, quod est in authen. de ali. & emphy. §. sanctissimas, colla. ix. sed certe ibi non solum pactum impedit alienationẽ, sed generalis prohibitio legis, quæ pactum coadiuuat: sicut & in alio casu, vt in authen. vt liceat ma. & auiæ, in princ. colla. viij. vbi ergo pactum non coadiuuatur speciali lege, transit dominium, vt dictum est.

Dominiũ an trãsferatur si res cõtra prohibitionẽ alienatur.

† Bene facit ad hãc l. extra de consti. ca. nam concupiscentiam, in glo. super uerbo, ola mala.

Maleficia puniri expedit.

o Siue lex.] vt lex Iulia fundi dotalis, vt Institu. quibus alie. lic. in princip. Item super rebus minorum, vt ff. de reb. eo. qui. l. j. Item ecclesiasticarum, vt s. de sacrosan. eccle. l. iubemus, ij.
p Fecerit.] vt vetando quid alienari extra familiam, ut ff. de leg. ij. l. cum pater, §. libertis, & j. de admini. tut. l. tutelam, & j. qui non pos. ad li. per. l. 2. & de testa. ma. l. contra uoluntatem, & de fideicommiss. l. uoluntas.
q Admiserit.] quia hoc pacto vendidi, ne alienares, sicut fuit s. de condic. ob cau. l. ea lege, & j. de pac. inter empt. & uendit. l. fina. & ff. de uerb. sig. l. si ita quis promiserit, §. ea lege. Sed in hoc contra ff. de pact. l. nemo, sed hic non dicit de effectu pacti, an ualeat uel non: sed pacto apposito. quæ comprehenduntur an autem ualeat,

leat, habes ĩ de pac inter empt. & ven. l. fin.

a Dominij alienationem.] quod fit quocunque modo transferatur dominium, vt ĩ. de fun. do. l. 2.

b Prohibendam.] à lege, cum lex: à testatore, cum testatorã pacto, cum pactio prohibuerit. Accur.

c Vel hypothecã.] hæ non sunt veræ alienationes, cum vsusfructus sit in re aliena, vt instit. de vsufru. in princip. & pignus in bonis debitoris manet, vt s. de pig. act. l. pignus, & per contractum emphyteuticum nõ dicitur fieri alienatio, vt ĩ. de iure emphy. l. ij. sed ex interpretatione loquitur hæc lex, vt in authẽ. de non alien. §. alienationis, & §. quia vero Leonis, 2. col. 2. nam vere non est alienatio, vt d. l. & ff. de verborum significatio. l. alienationis, & ĩ. de fun. do. l. j. & ij. Item ad pignus est argu. contra ff. de pigno. l. in quorũ, solue vt ibi. Vel dic quod appellatione alienationis continetur pignus: vt hic, sed appellatione venditionis non, vt ibi. P.

ADDITIO. Bartol. ibi dicit, aut res prohibetur vendi vel alienari: tunc non potest obligari, vt hic. Ratio est, quia per obligationem peruenitur ad venditionẽ pignoris, vt l. 2. & 3. ff. de distra. pign. sicut ergo prohibetur venditio, ita & eius præambulum, vt l. oratio, ff. de spon. Quandoque prohibetur persona emere res, nõ autem prohibetur res vendi: tunc ille non impeditur pignori accipere, casus est in d. l. in quorum, in glo. alle. Ratio, quia licet accipiat pignori, per hoc non conuenit vt ipse accipiat sibi in solutũ, vel in emptionem, sed ꝙ alij vendat pro suo debito: qđ non est prohibitum. hoc tamen limita singulariter vt per Bar. hic.

*Pignus manet in bonis debitoris.

† Ista lex circa pric. reputatur sing. sm Bartol. ad hoc ꝙ alienatione prohibita videt̃ prohibit' oĩs actus per quẽ fit translatio dominij directi, vel vtilis, vel alicuius in re.

A non solum dominij alienationem, [a] vel mancipiorum manumissionem esse prohibendam, [b] sed etiam vsusfructus dationem, vel hypothecam, [c] vel pignoris nexum penitus prohiberi.

B ¶ Similique modo & seruitutes minime imponi, nec emphyteuseos contractus, nisi in his tantummodo casibus in quibus constitutionum auctoritas, [d] vel testatoris voluntas, vel pactionum tenor qui alienationem interdixit, [e] aliquid tale fieri permiserit. [f] †

TITVLVS LII.

DE COMMVNIVM RErum alienatione.

Qui vendit rem communem, non praeiudicat consorti, nisi secuta vsucapione vel praescriptione: quo tamen casu in subsidium tenetur ad partem precij. h. d. Bald. Vel sic: Vendens rem communem non praeiudicat socio quin partem suam possit vendicare, nisi res sit vsucapta vel praescripta: & tunc contra socium potest agere ad precium. Salic.

C 1. Imp. Anton. A Apollodoro.

SI nulla vsucapiõis ꝑrogatiua, vel diuturni silentij præscriptio emptorem possessionis [g] quam à cohæredibus patrui tui [h] distractam suggeris, pro portio



D ne tua munit: in rẽ actio [i] incolumis perseuerat. at si receptum ius [k] securitatem emptori præstiterit: arbitrium [l] est tibi liberũ conueniendi eos, qui pro portione tua satis illicitã venditionem celebrauerunt.

Ratione communionis potest fiscus totam rem efficaciter vendere: secus in priuato, etiam si precium in fisci vtilitatem conuertat. h. d. Bald. Vel sic: Si fiscus rem communem vendat, praeiudicat socio: non si priuatus vendat: licet emptor de voluntate venditoris fisco precium soluat. Salic.

11. Idem A. Terentiano.

MVltum interest vtrũ cohęredes tui [m] possessionem communem distraxerunt: an verò fiscus cum partis dominus esset, soliditatem iuxta propriũ priuilegium [n] vendidit. Etenim si à fisco facta sit vẽditio: fidem eius infringi, minimè rationis est. Si verò cohęredes soliditatẽ vendiderunt: licet emptor ab his delegatus partem precij fisco soluerit, [o] alteramque in cautionẽ deduxerit: tamen portioni tuæ ea venditio non potest obsistere.

Quando aliqua communia sunt pluribus vt singulis: vnusquisque per se habet partis sua alienanda liberam facultatem. h. d. Bald. Vel sic: Pars rei communis potest vendi etiam extraneo ante intentatum iudicium cõmuni diuidundo. Salic.

S I nulla.] CASVS. Si duo cohæredes rem habeant communem, & vnus in solidum eam vendat cohærede ignorante: an partẽ suam vendicare possit? Distinguitur: aut emptor præscribit, aut non, si sic, non põt. & hoc in prima. & hæc sunt vera nõ solum in emptore & cohærede, sed & in hærede emptoris, & hærede cohæredis.

g Possessionis.] & rerum mobiliũ quæ in ea erant, propter quas mentionem facit de vsucapione. Vel qđ dicit de possessione, & ad mobilem rem & ad immobilem potest referri. Accur.

h Patrui tui] patruo hic successit, qui patruus successerat cũ quibusdam alijs cuidam alij, cũ quibus cohæredibus patrui non erat hæc res cõmunis huic.

i In rẽ actio.] quæ quidem longo tempore tollitur, vt ĩ. in qui. cau. ces. long. temp. præscrip. l. hæreditatem. Sed cõtra in eo. tit. l. vnus, sed ibi solui.

k Ius.] idest vsucapio vel præscriptio.

l Arbitrium est.] supple vel non conueniẽdi, & dic actione negociorum gestorum in subsidiũ, vt s. tit. j. l. j. & hoc si pro parte potuit expediri: aliàs familię erciscundæ, vt s. de nego. gest. l. si ab vno, & dixi s. famil. ercis. l. in familiæ.

M Vltũ] CASVS. Inter duos casus ponit hæc lex differentiam: cum quis habet rem communem cũ aliquo, aut cum priuato, aut cum fisco. Primo casu, si priuatus rem communem vendat priuato, nõ præiudicat quo minus eam rem vendicet. Secundo casu, si fiscus vendat: rata manet venditio propter priuilegium fisci. vnde in primo casu licet emptor à priuato delegetur, vt fisco partem soluat, vendicet.

m Tui.] priuati.

n Proprium priuilegium.] quod est vt occasione modicæ partis totum possit vendere, vel quia melius vendit suam partem, vel quia indiuidua est, ut ĩ. de vend. re. cõ. l. j. lib. x. Si autem nullam habet ibi partem, aut suã credit, tunc habet locum ĩ. de quadrien. præscript. l. fin. Si sciat alienam, non puto ꝙ præiudicet domino. nam si ideo præiudicat, quia partem habet: ergo si partem non habet, non præiudicat.

Fiscus alienam rem vẽdendo, an & quãdo domino præiudicet.

d Auctoritas.] quæ permittit rem dotalem, si mulieri expedit, alienari, vt ff. de iure dot. l. fin. Item rem ecclesiasticam, vt s. de sacrosan. eccle. auth. hoc ius, item rem minoris, vt ĩ. de prædi. mi. l. ob æs.

e Interdixit.] scilicet generaliter.

f Permiserit.] scilicet specialiter in aliqua persona vel casu.

DE COMMVNIVM REꝛum alienatione.

o Soluerit.] & ita videbatur consentiens venditionem non

non posse infringi: quia precium fiscus habet, ut s. sed A tamen secus est, ut ff. de usuris, l. cum quidam, §. si debitores, & ff. de iure fisc. l. fiscus.

F Also.] CASUS. Si habebam rem cōem cū Titio: an alij quàm Titio partem meam pro indiuiso antequam diuidat' possim uendere, quæritur? Respō. quidam ꝙ non: sed male persuasi erant.

a Persuasum est.] vt s. de contrahen. empt. l. dudum, & j. de iur. do. l. ante diuisionem. Acc.

b Antequam cōi diuidundo.] post acceptum namque iudicium, socijs non cōsentientibus, alienare prohibetur, vt s. cōi diui. l. j. sed in familiæ erciscundæ et post motam controuersiam: quia simile est petitioni hæreditatis, vt ff. de pet. hære. l. diuus, & l. sed & si lege, §. si ante litem.

P Ortionem.] CASUS. Si habebā rem cōem cum milite, partem suā alienare non possum.

c Tuam.] idest tui.

d Eius.] scilicet fratris non militis.

e Precio.] quia tua contentus esse debes.

f Grauitati conuenit.] vt & s. cōia vtriusque iudi. l. si fratres, arg. s. de rescin. vendi. l. ratas.

S I maior.] CASUS Si prædium mihi & tibi cōe Titio credenti tuum propriū vēdidisti: parte mea euicta, licet de euictione nihil conuenerit, emptori ad interesse teneberis.

g Nescienti.] quia si sciuit, non tenetur aliqua actione, vt j. de euictio. l. si fundū nisi stipulatione ꝓspexerit, vt s. cōia vtriusque iudi. l. si fratres, & ff. de doli excep. l. apud Celsum, §. item Labeo scribit. Alij dicunt etiam scientē agere, saltem ad preciū, per l. ff. de act. empt. l. ex empto, §. qui autem, quod non placet, & in alio casu ibi loquitur.

h Conuenerit.] agitur ergo de euictione, licet non conuenerit, vt j. de euict. l. non dubitatur, & ff. de euict. l. 2. & facit s. de contrahen. empt. l. non idcirco.

i Emptori.] scilicet conuentus actione ex empto pro euictione. Accur.

III. Imp. Diocletian. & Maximianus AA. [illegible]

F Also tibi psuasum a est, communis prædij portionem pro indiuiso, antequam communi diuidundo b iudicium dictetur, tantùm socio, non et extraneo posse distrahi.

Alienatio pro parte nō valet. hoc dicit. Bald. Vel sic: Miles partem rei suæ alienata potest vendicare: sed non socij partem etiam si pro illa offerat precium. Salic. B

IIII. Iidem AA. Vlpiano militi.

P Ortionē quidē tuā c militantis frater tuus alienare nō potuit, eius d autem partem precio e soluto tibi restitui postulare, nec militari grauitati conuenit. f

Vbi res pro parte euincitur, pro parte debetur euictio. h. d. Bald. Vel sic: Euicta etiam rei parte, emptor qui ignoranter emit, agit ad interesse: licet sibi non prospexerit de euictione. Salic. C

V. Iidem AA. & CC. Olympiano.

S I maior annis vigintiquinque veluti ꝓpria nescienti g communia cū fratribus tuis prædia distraxisti, licet nullum instrumētum intercesserit, nec quicquam specialiter conuenerit: h alienæ portionis euictione secuta, quanti interest, emptori i solues.

TITVLVS LIII.

REM ALIENAM GERENTIBUS non interdici rerum suarum alienatione. D

REM ALIENAM GERENTIBVS NON interdici rerum suarum alienatione.

Sed tamen tutor conducere vectigal à fisco non debet, ut infra ne tutor vel cur. vec. cond. l. 1.



N On est.] CASUS. Tutor vel curator finita tutela vel cura à pupillo conuentus & condemnatus ex mala administratione tutelæ in c. an res suas distrahere possit, quæritur? Respon. quòd sic: sed cum sua causa, scilicet pignoris. Tacite enim sunt pupillo obligatę & obligate potest tàm fisco, ꝙ priuato, cum sua tamen causa.

Ratione officij male gesti non interdicitur venditio: sed cum sua causa res transfertur. hoc dicit. Bald. Vel sic. Tutores vel curatores administratione durante non prohibentur res suas alienare, nec ea finita: licet sint ex ea causa iam condemnati. Salic.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Publicæ.



N On est interdictum tutoribus vel curatoribus g, k etsi ex eo titulo iudicati debitores sunt constituti, cum sua causa l res suas alienare. Potuit ergo curator tuus fundum suum cū suo onere m obligare fisco nostro. nā & priuato potuisset. n

TITVLVS LIIII.

DE PACTIS INTER emptorem & venditorem compositis.

Propter moram ex pacto emptor arrhas perdit, & rem traditam restituere tenetur hoc dicit. Bald. Vel sic: Pactum ut emptor perdat arrhas, & rem restituat, si intra tempus conuentum non soluat precium: est seruandum. Salic.

I. Imp. Antoninus A. Diotimæ.



S I ea lege prędium vendidisti, vt nisi intra certū tempus precium fuisset exolutū, emptrix arrhas perderet, o & dominium ad te pertineret: p fides contractus seruanda est. q

k Vel curatoribus.] & multo minus ꝓcuratoribus, qui priuatum habent officium.

l Sua causa.] scilicet pignoris. Sūt enim tacite obligata pupillo & adulto, vt j. de admini. tut. l. pro officio, & quod dicit de alienatione, idem est de obligatione, vt subijcit.

m Onere.] vt & ff. de iure fisc. l. res, §. j. & j. de distra. pig. l. si debitor, & ff. de contrahen. empt. l. alienatio.

n Potuisset.] vt & ff. qui po. in pig. ha. l. si pignus, si tamen deposito officio tumantequam rationem reddat, cum fisco contrahat, tenetur l. Cor. de falsis, si adhuc viuit ille cuius tutela est administrata vel cura: non aliàs, vt ff. de fal. l. j. §. tutores. Sed si cū priuato, tenetur crimine stellionatus, quod subsidiarium est, ut ff. de cri. stel. l. iij. §. fin. & ff. de pig. ac. l. tutor, §. si. & concor. ff. de ac. empti. l. si hæres, & j. de his qui in prio. cre. lo. suc. l. si potiores. Accur.

Tutori periculosum est cōtrahere officio deposito antequam rōnem reddiderit.

DE PACTIS INter emptorem &c.

Quia in venditionibus varia apponuntur pacta: ideo de his dicit, vel ponit.



S I ea.] CASUS. Vendidisti mihi prædium ea. l. ut si statuto tēpe pretium non soluerē, arrhas quas dedi, amitterem, & rē tibi restituerē, an valeat talis pactio, quęrit? Rñ. ꝙ sic.

o Arrhas perderet.] in hoc facit ff. de le. cō. l. de lege, & potes hic dicere distinctionem pactorum, quam no. s. de pactis, l. in bonæ fidei.

p Pertineret.] i. restitueret tibi. similis expositio ponit' j. de don. añ nup. l. si cū añ nuptias, & j. de iure do. l. et si nō, & est ad hoc s. de transac. l. si sup. Et sic p3 ꝙ nō ē pactū l. cōmissoriæ, vbi ipso iure redit dñium: sed fit per hæc verba, res sit inempta, vt & j. eo. l. commissoriæ.

q Seruanda est.] per actionem ex vendito informatā, vel

vel præscriptis uerbis, ut ĩ. l. prox. & eundem casum habes ĩ. l. iij. Item facit s̃. de condi. ob cau. l. ij. & ff. de leg. com. l. fin.

S I fundum.] CASVS. Pater tuus vendidit Titio fundum hoc pacto, vt quãdocunque precium sibi refunderet, vel hæres, vel intra certa tẽpora, restitueret ei fundũ, offerente te, qui es hæres patris, pecuniam, si Titius vel hæres eius fundum non restituat, agere potes p̃scriptis verbis vt fides seruetur.

Valet pactum de re retrouendẽda, & ex mora veniunt fructus. hoc d. Bald. Vel sic. Pactum vt emptor rem restituat si intra certum tempus precium ei offeratur, est validum: & ex eo datur actio precium offerenti, & consignanti. & habetur ratio fructuũ perceptorum post oblationem. Sali.

II. Imp. Alexander A. Charisio.

S I fundum parentes tui ea lege [a] vendiderũt, vt siue ipsi siue hæredes [b] B eorum emptori precium quandocunque, vel intra certa tẽpora obtulissent, restitueretur, [c] teq; parato [d] satisfacere conditioni dictæ, hæres emptoris nõ paret: vt contractus fides seruetur, actio præscriptis verbis, vel ex vendito [e] tibi dabitur, [f] habita ratione eorum quæ post oblatam [g] ex pacto quantitatem, ex eo fundo ad aduersarium peruenerunt. [h]

Valet pactum vt res ad venditorem reuertatur, si residuum non soluatur. Bald. Vel sic: tradens fundum vt precio intra certum tempus non soluto, ad se reuertatur ex uendito habet actionem, non rei vendicationẽ. Sali.

III. Idem A. Felici militi.

Q Vi ea lege [i] prædiũ vendidit, vt nisi reliquum precium intra certum tempus restitutum esset, ad se reuerteretur: si non precariam possessionem tradidit, [k] rei D vendicationem [l] non habet, sed actionem ex uendito.

[a] Ea lege] i. pacto. Et no. q̃ nec hic est pactum. l. commissoriæ.

[b] Siue hæredes] hoc non fuit necesse dici, ut ff. de proba. l. si pactum.

[c] Restitueretur.] s. fundus.

[d] Teque parato.] scilicet venditore, vel hærede venditoris.

[e] Ex vendito.] informata. Acc.

[f] Dabitur.] sic ergo nota duas actiones dari ex hoc pacto incontinenti apposito, vt & ĩ. de præscrip. ver. l. rebus, & de donatio. l. legẽ, & de iur. do. l. auia, & ff. de actio. empt. l. si sterilis, § si tibi, & ĩ. quando dec. opus non est l. j. & ff. de præscrip. verb. l. si vir, & ff. de contrahen. emp. l. qui fundum, in vlt. col. ff. de pac. l. iurisgentium, §. sed cum nulla.

[g] Oblatam.] & consignatam, & depositam, vt ĩ. e. l. si a te, & ff. de lege cõmiss. l. fin.

[h] Peruenerunt.] ad hoc est ff. de lege cõmis. l. si fundus, in princip. & l. lege.

Q Vi ea lege] CASVS. Prædium mihi vendidisti, & partem precij solui hoc pacto, ut si intra annũ residuã partem precij non offerrem, q̃ prædium ad te reuerteretur, si non solui vt conueni, an rei vendi. habes pro prædio, quæritur? Respon. q̃ non, sed actionem personalem ex vendito, quia transtulisti dominium: nisi precario possessionem vsque ad id tempus mihi tradidisses: quo casu competit tibi in rem actio, quia apud te dominium remansit.

[i] Qui ea lege.] nec hic fuit pactum legis commissoriæ.

[k] Tradidit.] sed pure. sin autem precario tradidisset, dominiũ apud se retinuisset, vt ff. de p̃ca. l. & hẽt, §. cũ quis.

[l] Vendicationem.] quia verbis legis cõmissoriæ nõ est vsus, scilicet q̃ esset res inempta. tunc enim bene vendicaret, vt ĩ. l. prox. & ff. de rei vend. l. si quis hac, & est A sic s̃. de condict. ob cau. l. ea lege.

C Ommissoriæ.] CASVS. Vendidisti mihi prædiũ hoc pacto, vt si statuta die precium non soluerem, q̃ esset inemptum, non solui: sed eo elapso precium cũ vsuris petiuisti: videris recessisse à priuilegio. l. commissoriæ: vnde prædiũ vendicare non poteris.

Qui elegit viam contractus, non potest reassumere viam pœnitentiæ & distractus h. d. Bald. Vel sic: Pacto legis commissoriæ non potest uti, qui precium uel eius usuras maluit sequi. Salic.

IIII. Idem A. Iuliano.

C Ommissoriæ venditionis legem exercere nõ potest, qui post præstitutum precij soluendi B diem, nõ vendicationẽ [m] rei eligere, sed vsurarũ [n] precij petitionem sequi maluit.

Vsuræ ex pacto, ueniunt ex pacto. Vsuræ ex mora, ueniunt ex mora. Bald. Vel sic. Vsura deducta in pactũ iuxta contractum incontinenti apposita, iure actionis debentur: non si pactum sit ex interuallo appositum: quia tunc non ex pacto, sed iudicis officio tãtum debentur ex mora. Sali.

V. Imp. Gordia. A. Longino.

I Nitio venditionis si pactus es, [o] vt is cui vendidisti possessionem, precij tardius [p] exoluti tibi vsuras pensitaret: non immerito existimas etiã eas tibi, adito præside prouinciæ, ab emptore præstari debere. Nam si initio contractus non es pactus: si cœperis experiri deberi ex mora duntaxat [q] vsuras: tàm ab ipso debitore, quàm ab eo [r] qui in oẽm [s] D causam empti suam fidem adstrinxit, de iure postulabis.

[m] Non vendicationem.] potest ergo vendicare, vt hic, & ff. de rei vendi. l. si quis hac, & de lege commiss. l. fin. Sed contra s̃. de pactis, l. traditionibus, & ff. de pac. l. ab emptione, in fin. vbi dicit, nudis pactis nõ transferri dominiũ. Sed dic speciale in pacto. l. cõmissoriæ. [t] Item not. nõ esse licitum variari, vt ff. e. l. post diẽ, & l. de lege, in fin. & de minor. l. Aemilius. Itẽ not. q̃ quilibet suo priuilegio potest renuntiare, sic s̃. de pac. l. penult. Item q̃ qui eligit vnũ ex contrarijs, alij renuntiare videtur, ut ff. de inoffi. testa. l. mater.

[t] Videtur de mente Sali. & facit pro gl. q̃ res per cõmissum perditur ipso iure l. cõmissa, ff. de publi. & secundũ omnes doct. ista gl. est indubitata: maxime quando pactũ fit per verba merè directa & tituli rescissiua.

[n] Vsurarum.] ex pacto incontinenti apposito debitarũ, vel ex mora, vt ĩ. l. pxi. & facit ff. de dona. cau. mor. l. si mortis ij. & ĩ. de iur. do. im pe. l. ij.

I Nitio.] CASVS. Vendidisti mihi prędium hoc pacto, vt statuta die precio non soluto, tenerer tibi ad vsuras, si nõ soluo vsuras, soluere compellendus sum, & hoc in prima. Si vero in initio contractus hoc non pepigisti: ab eo tempore quo fuero in mora, venient vsuræ: & tàm à me, quàm à fideiussore meo eas petere poteris.

[o] Si pactus es.] incontinenti, etiam citra stipulationẽ, vt ff. depositi, l. Publia, §. Lucius, & s̃. de pac. l. in bonæ fidei, secus in fœnebri pecunia, in qua non debentur vsuræ sine stipulatione, vt s̃. de vsur. l. quamuis, j.

[p] Tardius.] a die contractus, puta dabis mihi precium & vsuras vsque dum illud solueris?

[q] Duntaxat]. s. cũ nec fructus pceperit, ut ff. de act. em. l. Iulianus, §. ex vẽdito, nec minor est cui debetur: vt & s̃. de act. emp. l. curabit, & s̃. in quibus cau. in inte. rest. non est ne. l. in minorum. Et no. q̃ hoc casu officio iudicis petuntur, ut s̃. depositi l. 4. sed superiori iure actionis ex eo contractu, uel præscriptis uerbis, ut s̃. eod. l. 2.

[r] Ab eo.] scilicet fideiussore.

[s] In omnẽ.] vt & ff. de vsur. l. si quis solutioni, §. j. & s̃. man.

man.l.post. Et dic idem si simpliciter fideiussit, ac si in omne causam: vt plene habes nota. ff. locati, l. quæro, in princ.

CVm te.] CASVS. Vendidi tibi prædium pro x. quod valebat xx. hac l. ut si per patriã tuam contingeret me transire q tu honorifice me reciperes, transiui, & non recepisti me, sed te abscõdisti, volo agere ex uendito, ut tẽ mihi restituas, quia hoc conuenit forte, vel q aliàs nõ essem distracturus, nisi fecisses quod cõuenit: ideo minori precio vendidi, an rescindere venditionẽ possim, quæritur? Respon. q sic, refuso tibi precio qđ dedisti: quia precio refuso, nullam uideris passus iniuriam.

a Cum te] pone sic casũ. Dabo tibi fundum pro centum, si dederis mihi equũ.

b Contẽplatione.] dante causam contractui.

c Fraudi.] idest dãno.

d Quando.] pro quia.

e Conueniat.] immo videtur ad interesse tantum agi, ut s. de rescin vendi. l. ea conditione, quæ est contra. Solu. hic duo conuenerunt ut aliquid fieret: quod si non fieret, q res restitueretur: ibi vnũ tantum. Vel verius hic causam dedit cõtractui hæc conuentio: quia aliàs non erat contracturus: ibi sic.

f Perficiet.] idest præcipiet per actionem ex vendito, ut ar. ff. de contrahen. empt. l. hæc venditio, §. fi. & l. sed Celsus, §. j. & l. fundi partem, & s. de contrahend. empt. l. si non donationis, & j. de dona. l. legem, vel per condictionẽ ex hac l. non autem per condictionẽ ob causam quæ in contractibus nominatis locum non habet, ut ff. de condic. cau. data. l. fin. Accur.

Cõdictio ob causã nõ habet locum in contractibus nominatis.

Si non firmatur substantiale pactum, rescinditur quidquid est actũ. Substantiale est, quod causam contractui dat. Bald. Vel sic: Si non impleatur id propter quod fundus exiguo precio venditus fuit, potest venditor illum petere sibi restitui cum fructibus. Salic.

VI. Imppp. Carus, Carinus & Numerianus AAA. Rimulo.

CVm te [a] fundũ tuũ certæ rei contemplatione [b] inter vos habita, B exiguo precio in alium trãstulisse commemores: poterit tibi ea res nó esse fraudi: [c] quando [d] non impleta promissi fide, dominij tui ius in suam causam reuerti conueniat. [e] Et ideo aditus competens iudex, fundum cuius mentionem facis, restitui tibi cum fructibus suis sine vlla ludificatione sua auctoritate perficiet: [f] præcipue cum & aduersa pars receptis nummis suis nul C lã passa videri possit iniuriam.

Dilatio qua vim contractus perimit, non potest concedi per rescriptũ in forma communi impetratum, si autem non perimit, sed prorogat, sic. Bald. Vel sic: Pactum q res sit inempta precio reddito, est validum, nec tollitur rescripto, & contra se subtrahentem, sufficit oblatio & depositio. Salic.

VII. Impp. Diocle. & Maxim. AA. Musæo.

SI à te comparauit is cuius meministi: & conuenit, D vt si intra certum tempus soluta [g] fuerit data quantitas, sit res inempta: remitti hanc conuentionem rescripto nostro non iure petis. [h]

¶ Sed si se subtrahat, vt iure dominij eandem rem retineat: denunciationis & obsignationis depositionisque remedio contra fraudem [i] potes iuri tuo consulere.

SI à te.] CASVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto, ut si statuto die, puta intra annum, precium mihi redderes, q esset inemptum: an possis impetrare rescriptum, ut in longius tempus liceat soluere? Respõ. nec concessum tenet. Si vero nolui recipere oblatum a te precium, offeres, depones, & consignabis. Viuia.

g Soluta] idest reddita à venditore emptori.

h Petis.] tu venditor: petebas enim ut quod tibi licebat usque ad annum, posses facere usque ad biennium, scilicet reddere pecuniam, & recipere rem. & sic est contra s. de preci. impe. offe. l. quotiens. Sol. hic ad actionẽ petebatur: ibi ad exceptionem. Vel hic magnum, ibi paruum tempus petebatur. Vel hic noluit princeps indulgere.

i Contra fraudẽ.] emptoris nolẽtis recipere quod debet, ut hic, & j. quando decreto opus non est l. j. occurritur dico per oblationem & consignationem & depositionem, ut hic, & j. de iur. emphy. l. 2 in fin.

Illa conuentio rata habetur, quæ tempore contractus celebratur, nisi postea resoluatur. Bald. Vel sic: Pacta sunt seruanda, nisi contrario pacto tollantur. Salic.

VIII. Iidem AA. & CC. Auxanoni.

TEmpore [k] cõtractus inter emptorem & venditorem habitam conuentionem, integram seruari, si ab ea posteriore pacto [l] non recedatur, certum est.

TEmpore] CASVS. Pacta quæ inter emptorem & venditorem tempore contractus incõtinẽti ante vel post apposita sunt, ut q fideiussorem mihi dares nomine culctionis, obseruanda sunt: nisi vt recedi possit, postea conueniat.

k Tempore.] idest incontinenti ante vel post, vt s. de pactis, l. petens, & l. in bonæ fidei, & ff. de pactis, l. in emptionibus, & l. iurisgentium, §. quinimo, & s. de rebus alie. non alien. l. fin.

l Pacto] ut s. de pactis, l. pacta, & arg. s. de usur. l. aduersus, & l. quãuis. Acc.

Valet pactum q in loco vendito non possit monumentum construi, vel capella ædificari, quia prope monumentum & ecclesiam sæpe conuersantur inimici. Bald. Vel sic: Pactum ne in re tradita monumentum extruatur, uel ne iuri humano eximatur, est seruandum. Sal.

IX. Imp. Iustinianus. A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis ita paciscatur in venditionis vel alienationis [m] contractu, vt nouo domino [n] nullo modo liceat in loco vendito, vel alio modo sibi concesso, monumentum extruere, vel alio modo humano iuri eum eximere: [o] sancimus, licet hoc apud veteres dubitabatur, tale pactum ex nostra lege esse fouendum, & immutilatũ permanere. [p] Forsitan

SI quis.] CASVS. Vendidisti mihi prędium hoc pacto, ne liceret mihi in eo facere monumẽtum, an valeat tale pactum, quæritur? Respõ. q licet olim dubitaretur an ualeret, dicit tamen imperator ualere, põt enim tua interesse ne sit monumentũ, ne occasione monumenti, inimici tui ueniant ad domum tuam quæ iuxta fundum illum est, vnde ualebit pactum.

m Vel alienationis] scilicet alterius, nam & uenditio alienatio est.

n Nouo domino.] idest emptori.

o Eximere.] scilicet dedicando.

p Permanere.] immo duabus rationibus uidetur non ualere. Prima: quia non interest per l. ff. de pact. l. nemo. quæ est contra, sed hic ualet pactum, ut possit agere ad interesse, si contra fiat: alienatio tamen ualet, ut ibi. Vel hic in contractu: & sic in re quæ erat tradentis, ibi non. Secunda est: quia hic non fuit stipulatio, vt

ut ff. de relig. l. quòd si locus, quæ est contra. Solu. hic A erat locus purus, ibi iam religiosus, uel religioni destinatus. Vel hic corrigit, uel hic fuit stipulatio. Sed an agetur ex hac stipulatione uel pacto? Quidam quòd non, cum pecuniariter non intersit, sic & aliàs ex inutili stipulatione non agitur, ut ff. de uerbor. obliga. l. Titia, quod nō placet, immo pecuniariter potest interesse propter frequentiam hominū, uel aliquorum inimicorum qui ad locum illum uenirēt, & hoc subiicit, forsitan enim, &c.

[a] Aggregaretur.] quod esset quando pactū fuisset de non alienando.

[b] Fretus.] an tali casu repeter rē actione ex uendito, reddito precio, ut s. eod. l. cum te, non rei vēdicatione, ut dixi. s. de rebus alie. non alie. l. fin.

enim multum eius intererat, ne ei vicinus non solum quem nollet, aggregaretur, [a] sed etiam pro quo specialiter interdictū est. Cum etenim vēditor, vel alter alienator non alia lege ius suum transferre passus est, nisi tali fretus [b] conuentione: quomodo ferendum est, aliquam captionem ex varia pati eum interpretatione?

TITVLVS LV.

SI SERVVS EXPORTANDVS VENEAT.

Specialia quadam pacta fiunt in uenditionibus seruorum: ideo de his dicit.

Empter serui exportati potest eū manumittere antequam veniat contra pactum, non post. & tamen contrauenient fisci seruituti subiicitur: quia ad fiscum pertinet delicta punire unde omne delictum fiscum habet ultorem. Bald. Vel sic: Seruus venditus exportandus (& sic, ne certo loco moretur: alias liceat venditori manum iniicere) potest exportatus (& sic non rupta fide conuentionis) manumitti. & tunc manumissus ad locum prohibitum non potest accedere: alias in seruitutem deducitur. & a fisco vendicatur ante tamen manumissionem si sit contra pactum, habet dominus manus iniectionem. Salic.

Lege vēditionis.] CASVS. Seruum mihi vendidisti hac l. ut exportaretur intra annum: & nisi exportaretur, quòd liceret tibi manumittere, ante tempus eū manumisi, tenet manumissio, sed elapso tempore nisi exportetur, redigetur in seruitutem, & fisco applicabitur. Si uero non manumisi, nec exportatus est, manus iniectio non denegatur.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Petroniæ.

Lege vēditionis exportata [c] mancipia sub denunciatione [d] manus iniiciendæ, libertatem ab emptore, vel qui successit in locum eius, antequam fides [e] rūpatur, accipere possunt.

¶ Quæ tamen à fisco post manumissionem vendicātur, [f] & in perpetuam seruitutem eadem lege [g] veniunt, [h] cum in his ciuitatibus cōuersantur, quas contrahentes exceperūt. [i]

B ¶ Ante [k] manumissionē verò iniiciendæ manus facultas non denegatur, [l] atque ideo non petuntur in publicum.

Pœna conuentionali debet quis esse contentus. legalis autem applicabitur fisco. & qui consentit, pœnam remittit: nec etiam fiscus petit. Bald.

II. Idem AA. Nedieno.

SI vt manus iniectionē haberes, cauisti tibi: iure tuo vti potes. [m] Quòd si hoc omisisti, [n] & pœnam stipulatus es: homo quidem fisco commissus C est, [o] tu verò nactus es ex stipulatu actionem. In omnibus tamē quæritur, an domini [p] voluntate [q] in locum prohibitum venerit.

Contra pactum ancilla manumitti non potest. Bald. Vel sic: Vbi solum pactum de exportando interuenit, solus fiscus agit. Salic.

III. Imp. Alexander. A. Nonio.

ANcilla quæ exportanda [r] venijt, nec exportata est, sed ab emptore in

[c] Exportata.] idest exportanda, sic s. de legi. & constitu. l. j.

[d] Denunciatione.] idest conuentione.

[e] Antequam fides.] postea non, ut j. eo. l. ancilla.

[f] Vendicantur.] recidunt ergo in seruitutem, & ipso iure facto dominio fisci vendicat fiscus, ut & tacitū fideicommissum, ut j. ad leg. Falcid. l. etiam.

[g] Eadem lege.] Nam si fiscus uendat, simili pacto uendet, ut in loco prohibito non moretur. Sed si permissu emptoris qui emit à fisco, moratur in loco prohibito, cui datur manus iniectio, primo uenditori, an fisco? Videtur quòd fisco, alius enim homo uidetur, cum toties sit mutatus, ut ff. de sol. l. qui res, §. aream. Sed Io. & Azo dicūt quòd primo uenditori: & sic si per plures manus ambulauerit, semper prior est potior: sicut & in lege de seruo non prostituendo dicitur, ut ff. eo. l. si Titius, & de contrahen. empt. l. si quis sub hac, cum non eius uoluntate peruenerit ad libertatem, sicut nec perditur conditio furtiua, ff. de condict. furt. l. & ideo, sed cessauit ad tempus actio, ut d. l. qui res, § aream, & de uerbor. oblig. l. inter stipulantem, §. sacram.

[h] Veniunt.] ad fiscum.

[i] Exceperunt.] uel excepisse intelliguntur, ut j. eo. l. fina.

[k] Ante.] idest fracta fide, quòd in locis probibitis non moretur.

[l] Denegatur.] ipso iure ex pacto redeūte dominio in uenditorem, sicut in pacto l. commissoriæ, secundum H. vel demum manu iniecta, secundum Ioā. & Azo. ut j. l. prox. in princip.

SI ut.] CASVS. Vendidi tibi seruum ut exportaretur, salua mihi manus iniectione, si non exportaretur: eum non exportasti, manus iniiciam. si uero non reseruauit mihi manus iniectionem, sed sum stipulatus pœnā si nō exportaretur, petam pœnam, & seruus confiscatur, & hoc verum est, nisi domini uoluntate in loco prohibito morā fecerit.

[m] Vti potes.] Si contra legem factū sit, vt s. l. prox. in fin.

[n] Omisisti.] iniectionem manus.

[o] Commissus est.] si cōtra factum sit, ad quem fiscum spectat punire delicta, & succedere delinquentibus, ut ff. de iure fisc. l. Lucius. Venditor aūt utrunque habere non potest, nisi hoc actum esset, ut haberet pœnam & seruum, ut ff. de transact. l. qui fidē, & ff. de excep. D do. l. apud Celium, §. Labeo, & s. titul. j. l. j. Item caue: quia dicit, stipulatus. nam si tantum pactus esset de pœna, licet incontinenti, non ualeret, nisi sua interesset: quod non inspicitur intersit sua uel non, quando stipulatio interuenit, ut hic, & ff. eod. l. seruus.

[p] An domini.] quondam, renunciare enim suo iuri potuit, ff. de pactis, l. pactum. Vel dic præsentis scilicet. nam si sine eius uoluntate moretur, non committitur pœna, ut ff. eo. l. j. & l. si Titius.

[q] Voluntate.] pœnitentia ductis.

Ancilla.] CASVS. Si ancillam tibi uendidi hoc pacto, ut exportaretur, nec exportata est, & eā manumisisti, non ualet manumissio: & interueniente fisci procuratore, qui discernet inter fiscum & priuatum an ancilla debeat publicari uel non, fisco applicabitur.

[r] Exportanda.] hoc pacto ut extra aliquem locum staret: puta extra Bononiam.

Ae.

a A te.] venditore, vel quolibet deferente, vt ff. de iure fisci. l. j. & est procurator Cæsaris iudex in hac causa: cum ipse venditor sibi non est pactus manus iniectionem, sed tantum dixit, exportetur, ut supra l. proxima, 2. respon.

A interdictum, nec in ciuitate moraretur, ut ff. eo. l. cui pacto, sed minoribus vti potest prohibitus maioribus: excepta sua patria, quæ quantum ad eum est, pro maiori habetur, ut ff. de off. præf. vrb. l. j. §. ti. quæ tamen quantum ad alios non est maior: & ideo non videbatur prohibitus, vt d. l. relegatorum, §. constitutum. Vel dic vt ibi.

Pomœrio prohibito, uidetur prohibita ciuitas.

Moueor.] CASVS. Si seruus dominum suũ vendidit hoc pacto, vt exportet, & emptor eum de facto manumisit: si postea dominus seruum accusauerit, & probauerit: capitali pœna tertius plectetur, pendente vero lite quousque dominus de intentione sua probauerit, habẽdus erit pro liberto.

b Moueor] & bene debuit moueri.

c Aduersus eum]. s. seruum.

d In exemplum]. s. ordinarij criminis punietur, hic extra ordinem. Vel dic in exemplum, vt scilicet alij terreantur, sic ff. de abigeis, l. j. in fin. & de pœnis l. si quis aliquid, §. qui abortionis.

e Deprehenditur.] scilicet libertinitatis.] Et sic not. quo statu te inuenero, eo te tenebo, donec contrarium videbo, ut hic, & j. de ige. ma. l. penult. & ff. de offic. præto. l. Barbarius. Sed in causa libertatis & seruitutis, & etiam dum agitur vtrum seruus sit in possessione seruitutis, necne habetur pro libero interim, & sic alio statu quam prius erat, ut ff. de lib. cau. l. ordinata, & est ratio: quia ibi aliàs non posset esse in iudicio: hic vero potest, quia liber.

f aliàs, morante, in quam empta, & manumissa est.

* Placet: & est singu. glo.

eadem ciuitate morante, f empta & manumissa ẽ: aduersus legem venditionis libera fieri nõ potuit: & ideo aditus à te a procurator meus, partibus suis fungetur.

De triplici motu anima loquitur: nam anima mouetur admiratiue, & iste fuit primus secundum huius legis ordinem. Secundo mouetur punitiue, & iste fuit secundus motus. Tertio mouetur præsumptiue: & iste est tertius motus. Bald. Vel sic: Dicenti se venditum a seruo propryo, licet ab emptore manumissus, non creditur, nisi per eum sic esse probetur. Salic.

B

IIII. Idem A. Papiæ.

Moueor, b quòd te à seruis tuis dominũ eorum venijsse affirmas sub ea lege, ne in patria moreris, & ab eo cui te emptor prior vendiderat, manumissum esse dicis. Quare competens iudex aduersus eum c quem præsentem esse dicis, cognitionem suam præbebit: & si veritas accusationi aderit: execrabile delictũ in exemplum d capitali pœna vindicabit. Sed quoad vsque probaueris quæ intendis, status tuus esse is uidetur, qui in te post manumissionem deprehenditur. e

C

Odiosum pactum imputatur extensiue: & patria sua debet cuilibet esse maior omni alia patria. Bald. Vel sic: Cui ex pacto interdicitur ciuitas sua, interdicitur etiam Romana: & cui interdicitur certa prouincia, interdicitur etiam tota Italia. Sali.

V. Idem A. Seraphiano.

Qui exportandus à domino de ciuitate sua venit, nec in urbe f Roma morari debet: qui autem de prouincia certa, nec in Italia. g Si itaque contra legem constitutam factum probare potes: vtere iure quod propterea tibi competit.

TITVLVS LVI.

SI MANCIPIVM ITA venierit, ne prostituatur.

Vendita ne prostituatur: si contra fit, redit ad venditorem: nisi consenserit eam prostitui, nam tunc fit libera, & si primus emptor non prostituit, sed secundus vel tertius: res redit ad primum, non ad immediatum venditorem. Bald. Vel sic: Si ancilla est vendita eo pacto ne prostituatur (aliàs venditori liceat eam abducere, vel manus injicere) ea prostituta, licet ei abducere eam: nisi consenseret, quia tunc ad libertatem perducitur. & hæc habent locum etiam si per plures emptores transierit. Salic.

I. Imp. Alexander A. Socrati.

Præfectus vrbi h amicus noster, eam quæ ita uenijt, vt si prostituta fuisset, abducẽdi potestas esset ei cui i secundum cõstitutionem diui Hadriani id cõpetit: abducendi impertiet facultatem. k

¶ Quòd si eum patientiã accommodasse contra legem l quã ipse dixerat, m vt in turpi quæstu mulier haberetur, animaduerterit: libertate competẽte n secũdum interpretationẽ eiusdem principis, perduci eam ad prætorem, cuius de liberali causa iurisdi-

D

SI MANCIPIVM ita venierit, ne prostituatur.

Vt superius pactum gratia venditoris apponitur, sic & istud gratia serui. Vnde superius potest venditor remittere, vt supra eod. l. 2. in fin. hic non potest. Accur.

Præfectus.] CASVS. Si vẽdidi tibi ancillam ne prostitueretur: & si contra factum esset, quod liceret mihi eam abducere: si prostituatur, vtar pacto. & hoc in prima. Si uero cõsilium tibi præbui vt prostituatur, ancilla peruenit ad libertatem ex constitutione diui Hadriani ad Aufidium Victorinum. & hoc in secunda. Si uero non cõsentissem, sed per plures manus ambulauerit, & ultimus emptor eam prostituit, ad me perueniet. & hoc in tertia.

h Præfectus vrbi.] cuius officiũ est tueri ne mancipia prostituantur, vt ff. de offi. præfect. vrbi. l. j. §. hoc quoque officium.

i Ei cui.] scilicet venditori.

k Facultatem.] si contra pactum fuerit factũ, vel in eius fraudẽ, vt infra eo. l. fin.

l Contra legem.] id est conuentionem.

Continuatio.

Mancipia non sunt prostituẽda.

Qui exportandus.] CASVS. Si seruum tuũ mihi vendidisti hac l. vt à ciuitate Bon. exportetur: an in ciuitate Romana stare possit, quæritur? Dicitur quod non. Idem si conuenit vt exportetur de Hispania, seu aliqua alia prouincia: quòd scilicet in Italia non morabitur.

f Nec in vrbe] tum quia maius: & non debet frui maioribus, cui est interdictum minoribus, ut ff. eo. l. cui pacto, & de interdic. & relega. l. relegatorum, §. fin. & ff. de sena. l. qui indignus. Item quia Roma communis est patria, ut ff. ad municipa. l. Roma. Accur.

g In Italia.] hoc ea ratione quam modo dixi. Et not. quod tribus locis videtur hic prohibitus, s. illo, & sua patria: item omni maiori loco, vt hic. sic & si erat pomœrio

m Dixerat.] contra suum ergo pactum venire non põt, vt hic, & ff. commo. l. in commodato, §. sicut, & ideo quia hoc gratia mancipij fuit positum, vnde iam ei hic fauor auferri non potest. sic & ff. de contra tab. l. si post mortem, in fine. sed aliud in pacto superioris ti. vt supra titul. proxi. l. 2. in fin. & aliud in pacto inferioris tit. ut j. tit. proxi. l. fin. quia in illis legibus pactum fuit gratia venditoris.

n Competente.] non tamen ius patroni habet, ut ff. de in ius voc. l. sed & si, §. prostituta, & ff. de contrahend. emp. l. si quis sub hoc.

Ordinetur.]

a Ordinetur.] per assertores, qui hodie non sunt, ut in-A fra de asser. tol. l. 1. in principio.
b Legis.] id est pacti de non prostituendo. aliàs liceret manum iniijcere. Et dic φ si is cui vendita est secundo, sine simili lege eam prostituat, potest abduci mancipiû, si primus vendiderat sub ipso pacto manus iniectionis. Si autem dixit ut fieret libera, & libera efficiatur. sed hoc ipso φ vendita est, si non simili lege, non iniijcitur manus, nec libera efficitur ex cõstitutione diui Hadriani, sed ex constitutione diui Vespasiani sic, ut ff. de iure patro. l. diuus Vespasianus. Accur.
c Comprehendit.] scilicet primus venditor.
d Ad primum.] id est qui primo prostituit, nõ dico qui primo emit. Et not. φ si pactum primi differat a pacto secundi venditoris, quia primum de manus iniectione, secũdum φ sit libera vel ecõtra, semper prævalet libertatis pactum, eius fauore, ut ff. eo. l. si Titius. Et plene no. hic de huiusmodi constitutionibus. habet enim locum constitutio diui Hadriani ubi uendo uel ex qualibet causa tra do ne prostituatur, & hoc eripit ancillam in libertatem. Ubi autem seruaui manus iniectionem, tunc eam seruo mihi, ni si ego consentiam prostitutioni, ut hic. Est etiam edictum diui Vespasiani, cum ego ancillam emptam ne prostituatur, alteri vendo sine simili lege, ut ff. de iure patro. l. diuus Vespasianus. Est constitutio diui Marci & Cõmodi missa ad Aufidium Victorinum, ut si dono vel uendo seruum ut manumittas, uel si precium do, non pecuniam in specie, ut manumittas tuum seruum, ut J. tit. l. 1. & 2. & l. si is qui, & ff. de condictione cau. da. l. dedi, 1. §. sed si tibi, & l. si pecuniam, §. 1. & si certũ tempus adijciatur, eo elapso constitutio inducit libertatem, si potuit manumitti. Si uero dico, manumittas quando voles, inducitur libertas te mortuo. Si vero, quando potes, te & seruo præsente post duos menses, alioquin post quatuor inducitur libertas. Si uero ut manumittas simpliciter, dicunt quidam idem quod in casu proxim supra dixi. ergo postquam potuisti manumittere, & cessasti, ut & ff. de præscript. verb. l. naturalis, §. at cum do, & qui sine ma. ad libert. per l. Latinus. Est & quarta constitutio diui Marci & Commodi in semestribus, cum trado seruum ut post tempus sit liber, non comprehendendo factum manumittentis, ut infra titu. 2. l. tertia, & ff. de ser. expor. l. fina. Est & constitutio diui Seueri & Antonini ad Urbium Maximum, cum seruus mandat ut ematur suis nummis, quam habes, ff. de manu. l. 4. & ff. de indi. l. qui se.

† Gl. in c. §. sup uerbo, ut pro aliter, de offi. dele. Inducit hãc l. quod nomine meo facere nõ debeo, nec alieno.

Seruis [...] libertati consequẽdam multæ constitutiones auxiliant.

ctio est, ut ibi lis ordinetur,[a] iubebit. Nec enim † tenor legis[b] quam semel comprehendit,[c] intermittitur, φ dominium per plures emptorum personas ad primum[d] qui prostituit, sine lege simili peruenit.

Iudex debet ex officio tueri libertatem ancillæ contra pactum prostitutæ, & de hoc inquirere ex mero officio. Bal. Vel sic: Ancillam contra legem venditionis prostitutam, quæ causetur ut prostituta libera esse debeat, debet iudex facere exhiberi. & si pactum negetur, coram competenti iudice cognoscitur, nec curatur quod pactum sit in scripturam redactum, dummodo de eo constet Sal.

B

II. Idem A. Seuero præf. præto.

MUlierem quã ita venisse allegas, ne prostitueretur, aut si prostituta fuerit, libera esset, per officium militare[e] exhiberi apud tribunal oportet, ut si controuersia[f] referatur de pacto, (quod tamen[g] si verum est, libertas mulieri existente conditione competit) agatur causa[h] apud eum cuius de ea re notio est.

C

¶ Hæc autem lex[i] & nisi[k] tabulis venditionis inserta sit, quamuis epistola[l] vel sine scriptis facta,[m] ostenditur, valet.

Satis videtur prostitui, quæ in caupona tenetur, & in pactis non debet committi fraus. Bal. Vel sic: Ancilla quæ non debet ex pacto prostitui, non debet etiam in caupona retineri. Salic.

III. Idem A. Antelio.

EAm quæ ita venit, ne corpore quæstum faceret, nec in caupona sub specie ministrandi[n] prostitui, ne fraus[†] legi dictæ fiat,[o] oportet.

M Ulierem.] CASUS. Si ancillã mihi vendidisti hoc pacto ut non prostituatur, & si contra fieret, φ libera esset, si prosti. & controuersia fuerit φ tale pactum non intercesserit, officio iudicis exhibere compellar, & erit libera. & licet hoc pactum in scriptis non redigatur, non ob hoc minus ualet.
e Militare.] nemine agente. Sunt enim quædam quæ per officiales iudicis nemine agẽte expediunt.
f Controuersia.] quasi nõ ea lege vel conditione situendi ta, vel quasi conditio non euenit quod utrunque sequi necesse est, ut libera fiat. Azo.
g Quod tamen.] interpositio est.
h Causa.] liberalis.
i Lex.] i. pactũ in venditione appositũ.
k Et nisi.] aliàs, & nisi, & non. aliàs, & nisi, & tunc ponitur pro, si non. sic, ff. de leuat. l. fœminæ, & ff. si quis cau. l. si cum, §. fi. in fi.
l Quamuis epistola.] aliàs, quamuis sine epistola.
m Facta.] scilicet cõuentio. nam epistola nunquam fit sine scriptis. Azo. & est ad hoc infra de don. l. in extraneos. Item ff. de ma. testa. l. Stichum Sempronio.
EAm quæ.] CASUS. Si ancilla erat hoc pacto vendita, ne prostitueretur, ne fraus pacto fiat, in taberna causa ministrandi ut sic prostituatur, morari non poterit.

† Si quid prohibet una uia, altera nõ debet admitti. Côcor. ca. tuæ fraternitatis, cũ glo. super uerbo, effectũ, extra de procur.

* aliàs retentius legit Si postea, q̃ te Patroclus Herminæ, &c.

n Ministrandi.] quã ipsã assumunt quidã volentes male agere, ut ff. de his qui not. infa. l. athletæ, §. ait prætor.
o Fiat.] cum ergo aliquid prohibetur, & id p quod peruenitur ad illud, sicut & ff. de spon. l. oratio, & instit. us bo. rapto. §. 1. Sic econtra cum quid conceditur, & id per quod peruenitur ad illud, ut ff. quemadmodum testa. ape. l. 2. §. inspectio.

D

TITULUS LVII.

SI MANCIPIUM ITA fuerit alienatum, ut manumittatur, vel contra.

Constitutio disponens in fauorem libertatis in venditione, trahitur ad donationem eius interpretatione extensiua. & potest disponens pœnitere, sed non hæres eius. & qui habet libertatem non debet petere se liberari, sed in libertate defendi. Bald. Vel sic: Seruus alteri donatus & traditus, ut certo tempore transacto ad libertatem perducatur, tempore transacto liber efficitur, nisi donator interim mutauerit voluntatem Salic.

I. Imp. Alexander A. Patrocensi.

SI Patroclus postea q̃ te Herminæ donationis causa dedit lege dicta, ut si xv. an. cõtinuis[p]

SI MANCIPIUM ITA FUERIT alienatum, ut manumittatur, uel contra.

Specialiter dixit in superioribus titulis duobus pacta contra mancipium & pro eo indulta, nunc mixtim de utroque, & quando pro eo, & quando contra eum.

SI Patroclus.] CASUS. Dedisti mihi seruum hoc pacto, ut xv. an. mihi seruiret, & liber esset finito tempore. si tu interim non pœnitueris, uel in fata concesseris, præterito tempore liber erit. & non solum ad uenditos, sed ad donatos talis pactio extendetur, nec translato dominio eum, alij distrahere potuisti, nec seruus de libertate præstanda litigare habet necesse, sed ex constitutio ne erit liber.
p Continuis.] quare si aliquo tempore fugerit, tantundem tpis post ea debebit seruire ut fit liber, ut ff. de stat. lib. l. cum hæres, i. to ti. & l. seruus, qui §. seruus. Accur.

a Vt ciuis Romanus.] nam quidam liberti non erant ciues Romani, sed hodie omnes, vt instit. de liber. §. libertinorum.

b Voluntatis.] Potest ergo mutare voluntatem, ut hic & ff. de manu. vin. l. si pater, & de condic. cau. da. l. si pecuniam, §. 1. & ff. de ser. exportan. l. 3. Sed contra in eod. titu. l. quæsitum, ubi non potest mutare. Sol. potest, ut constitutio non repræsentet libertatē, ut hic, sed non potest quin emptor si sponte uelit, possit manumittere, ut ibi. uel solue ut in d. l. 3. Accurs.

c Si iā decesserat.] unde iam nō potest mutare volūtatem, nec hæredis voluntas exquiritur, ut d. l. ff. eo. l. 3. sed contra, ff. de do. inter uirum & uxor. l. quod autem, §. vxor. Sol. ibi non fuit vxor donatarij facta dña.

d Ad donatos.] ex interpretatione cōstitutionis, ut ff. qui sine manu. l. mancipia, & hoc faciebat hic quæstionem.

e Vendere.] scilicet in tuum præiudiciū, quo minus sis liber finito tempore, uenditio tamen valet, ut ff. de contrah. emp. l. rē alienā. Accurs.

f Ex cōstitutione.] diuorum Marci & Commodi, ut infra l. proxim.

g Defendere.] argu. contra ff. de uerbo. oblig. l. qui Romæ, §. Flauius. Sed ibi de actu certo manumittendi fuit cogitatū. Accursius.

* Romanus esset, tempore peracto (si modo Patrocl. non cont. fuerit vo. aut si iam decesserit) ad li. &c.

seruijsses, ad libertatē perducereris, ita vt ciuis Romanus [a] * esses tempore peracto, si modo Patroclus non contrariæ voluntatis [b] fuerat, aut etiam si iam decesserat, [c] ad libertatē peruenisti, quoniam placuit non solum ad venditos, sed etiá ad donatos [d]
B eam legem, vt manumitterentur, pertinere.

¶ Nec te potuit, semel trāslato dominio in Hermiā, postea alij Patroclus vendere, [e] & ideo non de præstanda tibi libertate, (quā ex constitutione [f] iam fueras adeptus) litigare debuisti, sed libertatem quam obtinueras, defendere. [g]

Quod non fit per hominem, reputat. r à lege Bal. Vel sic: Seruus venditus vt manumittatur, ad libertatem perducitur, si differatur. Salic.

C II. Idem A. Eutychiano liberto.

SI ea lege Crestes [h] seruum suum, sed [i] naturalem filiū, [k] venundedit, [l] vt emptor eum manumitteret, quamuis non est manumissus, ex constitutione diuorum Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum, liber est. [m]

Pactum essendi operatur idē quod pactum fiendi. b. d. not. Et inutiliter factum, non impedit dispositionem legalem, vt in ver. nec obest. Bal. Vel sic: Ancilla vendita ut certo tempore ab ipso sit libera, eo transacto libera efficitur, licet pactum non contineat factum emptoris in manumittendo debere interuenire, ideo postea ex ea natus est ingenuus. Sali.

SI ea.] CASVS. Filium tuum naturalem seruum, quē ex ancilla tua suscepisti, Titio hoc pacto uendidisti, ut intra mensem eū manumitteret. si non manumisit, ex constitutione diui Marci & Commodi liber erit. Viuia.

h Crestes.] maior xxv. an. vt ff. de min. l. uerum, §. quid si minor, Azo. Sed certe immo videtur idem etsi minor tum erat filius, ut insti. qui ma. non poss. §. eadem.

i Sed.] pro &.

k Filium.] idest qui erat filius.

l Venundedit.] intra duos annos.

m Liber est.] vt hic, & supra l. proxi. & ff. de in ius uoc. l. sed si hac lege, in princip.

SI Iusta.] CASVS. Vendidisti mihi ancillam septennem hoc pacto, ut cum ueniret ad xxv. annum, ad libertatē perueniret. illa non manumittitur. nunquid perducitur ad libertatem? Certe sic, ex constitutione
A diuorum Marci & Commodi. & licet manumissa non fuerit, quod ex ea post prædictum tempus natum est, ingenuum est. Viuianus.

n Si Iusta.] proprium est nomen fœminæ.

o Vt cum haberet annos xxv.] Dubitatio erat, quia non uidebatur pacisci ut manumitteretur.

p Insertum.] s. ut manumitteretur.

q Locus est.] scilicet ex interpretatione. sed proprie locū habet constitutio diui Hadriani, ut ff. eo. l. fi. sed vbi comprehenditur factum manumittentis directò, hæc constitutio locum habet, ut d. l. fi. & supra eod. l. 1. & 2.

r Manumissa est.] de facto, ut instit. de ingenu. §. fi.

III. Idem A. Fulginio.

SI * Iusta [n] Saturnino puellam nomine Firmam agentem tunc annos septem, hac lege vendiderit, ut cum haberet annos uigintiquinque, [o] libera esset, quamuis factum ab
B emptore præstandæ libertatis pacto non sit insertum, [p] sed ut libera esset, expressum, tamen constitutioni diuorum Marci & Commodi in semestribus scriptæ locus est, [q] ideoque impleto uicesimo quinto anno Firma libera facta est, nec obest ei quòd uicesimoseptimo anno manumissa est, [r] quæ iam ex constitutione libera erat. Et is quē post uicesimum
C quintum annum ex te conceptum enixa est, ingenuus est.

* aliàs incipit, Cū Iusta.

Cum primum potest, intelligitur quis in mora fauore libertatis. Bald. Vel sic: Si dominus recipit precium vt libertatem præstet seruo, mora in manumittendo commissa, liber efficitur. Sali.

IIII. Imp. Gordianus A. Iocundæ.

SI is qui precium [s] pro te acceperat vt statuto tempore te libertate donaret, moram repromissæ li-
D bertati præstitit, ex eo tempore te liberam esse effectam manifestum est, [t] ex

SI is] CASVS. Vendidisti mihi ancillā ut intra mēsem eam manumitterem. non manumisi, mora mea ei non nocet, cum manumittere potui, quia ex constitutione libera erit, & filij postea nati erunt ingenui.

s Si is qui preciū.] puta dominus tuus.

t Manifestum est.] ut & ff. de ma. l. si quis ab alio, & de liber. cau. l. Paulus. Sed contra ff. de cōdic. causa da. l. 3. §. sed si tibi, & ff. de præscrip. verb. l. naturalis, §. at cum do. in quibus dicit non fieri liberum die ad ueniente. Solu. ibi dabatur pecunia ut species, hic ut quantitas. Vel solue ut in qualibet earū dixi.

ADDITIO. Dicas clarius post communiter docto. in d. §. sed si tibi. Dedi tibi pecuniam, ut seruum tuum manumitteres, quem per illam pecuniam à te emi, & ut eum manumitteres intra certum tempus, apud te dimisi, tunc effluxo tempore à lege fit liber, ut hic. Si uero pecuniam simpliciter dedi, ut seruum tuum manumitteres intra certum tempus, non tamen emēdo eum, tunc elapso illo tempore non fit liber à lege: ita loquitur, d. §. sed si tibi, & d. §. at cum do, supra alleg. per glo. Si autem dubitetur utrum emerim vel non, tunc distinguit Bar in dicto §. sed si tibi, aut dedi eam in sacculo, scilicet ut speciem, & non præsumitur emptio. aut dedi pecuniam numeratam, tunc si illa pecunia correspondet uero precio serui, præsumitur emptio. si non correspondet, sed est minus, non præsumitur emptio, sed est contractus innominatus, ita ut habeat locum tex. in dicto §.

Pecunia pōt dari dupliciter.

sed

sed si tibi, & in d. §. at cum de.
a Posset.] & deberet
b Opinionis] ut ff. de sta. ho. l. Herennius.

EA quidem.] CASVS. Mihi mancipium vendidisti hoc pacto, ne manumittam, & si contra factum esset, stipulatus es c. nomine pœnæ, si manumisi, an agere possis ad pœnã? Dicitur quòd nõ, quia non tenuit manumissio, nec si me coram procuratore fisci vocaueris ad pœnam, coram eo respondebo: cum non sit competens iudex.

c Perducantur.] scilicet per aliquem, secus forte si dixi a te non manumitti, quia etiã alij possunt manumittere.

d Manumittantur] scilicet de facto.

e Non possunt.] vt & ff. de manu. l. si quis hac, & infra de his qui ad liber. per. non possunt l. j. & ar. ff. pro socio l. sed & si socius. Sed fallit si mortem domini uendicauerit, ut ff. ad Sylla. l. iij. §. hi quoque, & si suis nũmis sit emptus, vt ff. de manu. l. iiij §. sue autem.

f Causam] quia licet fuerit pœna apposita, non tamen committitur, vt exigatur si contra fiat: cum effectũ non habeat manumissio, ut j. l. proxim. sic & ff. vt leg. no. ca. l. licet, sed hoc fallit si etiã de facto noluit manumitti, ut ff. de verborum obligatio. l. qui Romæ, §. Flauius. Sed si ea lege donaui uel uendidi, ne tu alienares poteris quidem alienare, sed agam cond. ctione ob causam ad interesse, uel ad precium, ut supra de condic. ob cau. l. ea lege, quæ est contra. Sed aliud in alienatione, quæ facti est, ut & ff. de cur. fur. l. consilio. Vnde etiam rem alienam uendere possumus, non solum nostram sic prohibitam, ut ff. de contrahen. emptio. l. rem alienam. Item incido in pœnam ex solo facto, ut supra de transactio. l. ubi pactum, at manumissio est iuris, ut hic, & ff. eo. l. si uenditor, nisi in casu, ut ff. de conditio. insti. l. mulier. §. penul. Vnde quia est iuris, non possumus alienum seruum manumittere, ut infra de his qui a non do. per totum titul. Est & alia ratio: quia libertas semel præstita, difficilè reuocatur, ut in stit. quib. ex causis manumit. non pos. §. semel alienatio facile. vnde facilius cõtra prohibitionem fit alienatio, quàm manumissio, ut arg. infra de app. l. nec cautas. Alij tamen distinguunt, an in cõtrahendo, uel tradendo tantum sit pactum appositum: quod non placet, ut diximus de rebus alie. non alie. l. si.

Alienã rẽ possum vendere, sed nõ seruum alienum manumittere.

g Procuratoris.] fisci, coram quo agebat priuatus contra priuatum ad pœnam, eo quòd contra ueneras manumittendo: sed hic non est competens iudex, ut subijcit, ut s. de iurisdi. om. iudi. l. 2.

h Literæ.] repete, & cum.

i Factum.] id est de facto tantum.

k Non contineant.] dic literas istas esse in quibus venditor hoc pactum cũ emptore facit, ut s. tit. j. l. penul. & habeas hic, non contineant. Vel si non habes, repete supra positum, & sic venditor misit, & emptor consenserat his literis. Vel dic secundo quod literas mittebat procurator fisci ad conuentum, quibus dicebatur: Si manumisisti, venias respõsurus ad pœnam, aliàs nõ uenias. Vel tertio quod in literis procuratoris fisci repetebat forma pacti, de quo pacto inserto hic dicit, & hoc si habes, non, vel subaudias, non. Si vero non habes, dic quòd non manumisit, sed alij vendidit, & ille manumisit, hic nõ tenetur, si de se tantum fuit dictum, vt non manumitteret, & repete, & quia ratione literæ à te &c. perspici non potest.

quo cum posset [a] dari libertas, non est præstita: & ideo ex te natos, ingenuos videri procreatos, non incertæ opinionis [b] est.

Pactum quod resistit libertati, appositum venditioni servi proprij, impedit libertatem: pœna tamen petitionem non inducit. Et citatus a iudice incompetente, vel sub conditione qua non tangit eum: non tenetur comparere h. d. not. Bald. Vel sic: Servus venditus cum pacto ne ad libertatẽ perducatur sub certa pœna, per emptorẽ manumissus, liber non efficitur: nec pœna committitur: nec procurator fisci est competens iudex inter privatos. Salic.

V. Idem A. Martino

EA quidem mancipia, quorum venditio eã legem accepit, ne ad libertatem perducantur, [c] etiã si manumittantur, [d] nancisci libertatem non possunt. [e] Neque enim conditio, quæ personæ eius cohæsit, immutari facto eius, qui ea lege comparauit, potest.

¶ Nec tamen pœnæ exactio (si qua addita est) conditioni non seruatæ iustã exigendi tribuit cãm. [f]

¶ Qua igitur ratione te poterit reuocare ad officium procuratoris, [g] qui eam legem venditioni dedit, perspici non potest: cũ nec in priuatorum contractibus fiscus se interponere debeat: & literæ [h] ad te missæ, personæ factum [i] (si nõ ipse manumiseris) non contineant. [k]

Factum legis excusat negligentiã hominis. Bald. Vel sic: Si venditur ancilla ut manumittatur sub pœna: licet non manumittatur, non potest peti pœna. quia per constitutionem effecta est libera. Salic.

B

VI. Impp. Diocletian. & Maximian. AA. & CC. Rufinæ.

SI puellam ea lege vendidisti, vt manumitteretur, & si manumissa nõ esset, centum aurei præstarentur: [l] non seruata fide, nihilo minus eam raptam ex vestigio seruitutis ad libertatem, quæ præstari potuit, constitit: [m] nec pecunia [n] quasi rupta fide suscepta, recte petetur: [o] cum non mutata [p] venditoris voluntate, conditionis potestatem post manumittentis factum repræsentari, optima ratione placuit.

C

SI puellam.] CASVS. Ancillam mihi vendidisti ea lege ut intra annum manumitterem, & si manumissa non esset centum aurei præstarentur, si non manumisi eam, cũ ex constitutione ad libertatem peruenerit, an ad pœnam agere possis, quæritur? Dicitur, quòd non, nisi intra illud tempus uoluntas tua fuerit mutata.

l Præstarentur] nomine pœnæ.

m Constitit.] ex constitutione, ut ff. de manu. l. cum minor.

D

n Pecunia] id est pœna.

o Recte petetur.] immo uidetur quòd sic, ut ff de verb. oblig. l. qui Romæ. §. Flauius, & ff. eo. l seruus ea lege, in §. Sed in utraque illarum fuit de certo modo manumittendi dictum, scilicet uindicta: hic non. & certe quandoque de facto solo cogitatur, ut ff. de condit. insti. l. mulier. § penult.

p Non mutata.] potest enim mutare, ut hic, & ff. de condit. institi. l. mulier. §. penult. & § 2. Sed contra. ff. eod. l. quæsitum, sed ibi fuit contractus nominatus, hic innominatus, immo dic ut ff. eod. l si quis. Item arg. contra supra, tit. j l. j. 2. respon.

TITVLVS LVIII.

DE AEDILITIIS actionibus.

Vendens scienter seruũ vitiosum, tenetur non solum ad precium, sed etiam damna petuntur. Bald. Vel sic: Vendens scienter servum fugi-

DE ÆDILITIIS ACTIOnibus.

De actionibus circa venditiones iure ciuili proditis, dictum est: sequitur de prætorijs, quæ sunt prædictarum pedissequa, vt supra de vete. iur. enu. l. 2. § quartus.

Continuatio.

Si non simpliciter.] CASVS. Si sciens mihi ignoranti seruum vitiosum vendidisti, non solum ad precium, sed ad damnum teneris.

a Si non simpliciter.] id est nō sine fraude, ſcꝫ certe nihil ui detur interesse fraude vel sine fraude hoc feceris, ut argu. ff.eo.l.1 §.causa, & supra de act.empt.l. si minor. Sed respō. immo. nam primo casu tenetur de omni damno, secundo non, ut ff. de actio. empt.l. Iulianus, in prin. Item quantum ad exceptionem generalem, quando dixit se nolle teneri de aliquo vitio. nā primo non proderit ei exceptio, altero sic, ut ff de act. empt.l. 1.§.1.&l. quæro, & ff.de hæred.vendi.l. hoc autem. sed specialis pactio etiam scienti prodest, ut ff. de excep.doli.l.apud Celsum, §.item Labeo scribit.

Vendens fraudulenter rem uitiosā, multū differt ab ignorāter uēdēte.

...tiuum vel aliter vitiosum, tenetur emptori tunc ignoranti ad precium, & omne damnum illatum. Salic.

I. Imp. Antonin. A. Decensio.

SI non simpliciter,[a] sed consilio fraudis seruum tibi nesciēti[b] fugitiuum, vel alio modo vitiosum, quis vendidit, isque idē fugitiuus abest,[c] B non solum in precium serui venditorem conueniri, sed etiam dānum[d] quod per eum tibi accidit, competens iudex (vt iampridem placuit) præstari iubebit.[e]

Licet seruus post annum fugiat, vel post multos annos (quod hic dicitur de anno fuga, notat facti accidentiā) tamen potest agi redhibitoria intra sex menses, vel quanto minoris, intra annum. Bald. Vel sic: Ex fuga serui post annum contingente non potest quanto minoris nec redhibitoria agi. Salic.

II. Imp. Gordian. A. Penthilio.

CVm proponas seruū quem pridem comparasti, post anni[f] tempus fugisse, qua ratione eo nomine cum venditore eiusdem congredi[g] quæras, non possum animaduertere. Etenim redhibitoriam actionem sex mensium[h] temporibus, vel quanto minoris anno concludi,[i] manifesti iuris est.

Quotiens est necesse probare duo, non sufficit probare alterum, & hic oportet probare duas fugas, si a possessore incipias. Potest quis promittere factum serui & subditi sui sicut suū, quando hoc est de natura contractus, & etiam quando est ultra naturam. Iudex secundum qualitatem probationum debet pronunciare. Bald. Vel sic: De futuro casu seu uitio serui non tenetur venditor, nisi de eo promiserit. & si ad venditorem reuertitur, illum restituere tenetur. Salic.

III. Impp. Diocletian. & Maximianus AA. Monano.

SI apud priorem dominū[k] fugisse mancipiū nō doceatur, fuga post vēditionem interueniens,[l] ad damnum emptoris pertinet.[m]

¶ Sin autem venditor non vitiosum etiam in posterū C fieri seruum temere promiserit, quamuis hoc impossibile[n] esse videatur, tñ secūdum fidem antecedentis[o] vel incontinenti secuti pacti[p] experiri posse nō ambigitur. Posteriores enim casus non venditoris, sed emptoris periculum expectant.[q]

b Nescienti.] secus si scienti, ut ff. eod.l. si tamen, §. in ædilitijs. & idem si supine ignorauit ut ff. de contrahen. empt. l. et quæ.

c Abest.] idem est si non abiit, sed hoc dicit, quia semper abesse videtur, & cum etiam præsentē habere nō licet. & species quædam est libertatis, esse fugitiuum, ut ff. de actio. emp.l.Iul.§.1. & ff. eo.l. si quis sit fugitiuus, § idem recte ait. Sed & ideo dicit, abest. quia non solum consilij, sed facti est fugere, ut ff eo.l. quis sit fugitiuus. Tria ergo hic no. fraudem vendentis, ignorantiam ementis, absentiam serui. Primum non multum operatur quantum ad redhibitionē. Secundum multū. Tertiū nihil, ut dixi superius.

Libertatis species est esse fugitiuum.

d Damnum.] ut & ff. eo. l. illud, nisi pro damno ipse seruum pro noxa dimittat, & serui precium reddat, ut ff. eo.l. quæro. & l. cum autem, §. Iulianus. D

e Iubebit.] actione ex empto ciuili, quæ quia similitudinem habet cum prætoria, ideo hic ponitur hæc lex. Vel dic de prætoria, per l. ff. eo.l.1.§. aiunt, in fi. verborū ædilium. & habent commune ex empto, & ædilitiæ, quia ambæ persequuntur interesse contra scientem venditorem, secundum Ir.

CVm proponas.] CASVS. Si seruus quem comparasti, post annum fugit, cessat redhibitoria, quia redhibitoria 6. mensibus, & quanto minoris anno finitur.

f Anni.] currentis a tempore venditionis, ut ff. eod. l. sciendum, in fin. nisi fuerit emptor ignorans, ut statim dicet.

g Congredi.] redhibitoria, uel quanto minoris ex empto vero, ciuili, cum sit perpetua, agere potes, si ante venditionem quoque tale uitium non abfuit. alioquin non ages. posteriores enim casus ad emptorem pertinent, ut & infra l. proxi. & supra de periculo & com. rei ven. l. 4. & ff. de ædil. edic. l. ædiles, 2. in princip. & l. actioni.

h Sex mensium.] iudicium. & quod subijcit de anno, dic utili, ut ff. eo. l. sciendum, in fi. & ff. de exceptio rei iudi. l. si is. & intellige utile quo ad quid, scilicet quia demū scienti currit illud tēpus. non enim uidetur experiundi potestatem habuisse, q ignorauit, ut ff. eo. l. cum sex. Ideoque à tempore scientiæ currit tempus continuum, vt & aliàs, ff. de calum. l. annus. Et caue q quandoque redhibitoria ītra duos menses, quanto minoris, sex mensibus finitur, scilicet quando ob hoc ipsum agitur, quia non cauetur, ut ff. eo. l. si uenditor.

Redhibitoriæ, & quanto minoris, ipse qñ qꝫ breuiatur.

i Concludi.] tamen actione ex empto potest agere.

SI apud.] CASVS. Si seruus ad venditorem non fugit, venditor non tenetur. Si uero uenditor promiserit in posterum non fieri uitiosum, quamuis uideatur impossibilis promissio, tamen tenetur. Si uero fugiat ad uenditorē, iuxta rei qualitatē præses dabit sententiam.

k Dominum.] melius posset assignari super illo uerbo, nō doceatur. quia tunc tenetur rei vendicatione si fuit dñs in tradendo, ff. de rei uendica. l. si ager. si autem non fuerit dominus, tenetur Publiciana, licet quidam & tunc dent ei rei vendicationem, dicentes non licere ei referre quæstionem dominij, ut diximus ī. de nō nu. pe. l. 1 & ad hoc ff. de cōtrah. emp. l. si cum fundum, §. 1. & secūdū hoc pone casum ut in ultima parte legis.

l Interueniens.] s. seruus, qui nunquam ante fugerat.

m Pertinet.] ut & ar. supra l. proxi.

n Impossibile.] quia factum alienum, & ideo propter multam difficultatem quasi impossibile habetur. sed expone id est difficile. sic ff. de his qui deiec. uel eff. l. cum sanè, aliàs agi non posset, ut ff de reg. iu. l. impossibilium. Sed quomodo valet, cum alienum factum nō possit promitti, ut ff. de uerb. obli. l. stipulatio ista, in princip.? Respon. videtur promittere se curaturum hoc casu, & similibus. & sic est non simplex abnutiuum, ut ff. de uerbo obli. l. inter stipulantem, in princ. Vel promisit duplam. Aliud si fieret vitiosus, ut ff. de euic. l. quod dicitur. Vel uideē promittere interesse si fiat, ut ff. de euic. l. si ita qs.

Factū alienum promitti nō potest.

o Antecedentis.] ut & supra, de pac. l. in bonę fidei, & l. petens, & supra, de usur. l. si usuras, & ff. de ser. urba. prædi. l. si binatum, & de euic. l. Lucius.

p Pacti.] scilicet nudi.

q Expectant.] nisi pactū aliud faciat, ut ī. dictū est. Accursius.

a Curabit.] quia si dolo venditoris fugit, qui eum corrupit, tenetur serui corrupti. Item & rei vendicatione, vel Publiciana tenetur, ut in princi. l. dixi. & facit ad hanc, l. ff. de contrah. & committ. stip. l. non moriturum, §. si. A

Si prædium.] CASVS. Si prædiū sub cōditione emas, vt si displiceat, resoluatur vēditio, redhibitoria locū habet. Idem est si habebat pestiferas uel lethiferas herbas.

b Displicuerit.] scilicet intra tempus præfinitum, quod in perpetuum conueniri potest. & si quidē nihil de tēpore conuenit, intra dies lx. utiles potest redhiberi per actionē in factum, ultra non, nisi causa cognita, ut & ff. eo. l. q si nolit. §. si quid ita. Et datur hæc actio in factum, in quinque casibus. Primus est ut modo dixi. Secūdus si venditor non pronunciat de his quibus iubēt ædiles pronunciari, scilicet de natione vel similibus, ut ff. eod. l. q si nolit, §. qui mancipia. Item si non cauerit de his, de quibus cauere iubetur, ut ff. eod. l. si venditor, & tūc intra duos menses uel sex, ut ibi dicitur. Item ad precium, cum fuerit facta redhibitio sine iudice, ut ff. eo. l. q si nolit; §. in factum. Item propter ornamenta intra lx. dies ad redhibendum, nisi ornamenta dentur, ut ff. eo. l. ædiles, & in princi. & §. vendendi. Potest dici & sextus, scilicet cum veteranus pro nouitio est venditus, ut ff. eod. l. præcipiunt ædiles, & l. si. §. quotiens.

Actio in factum ad redhibendum datur in quinq; casibus.

c Sub conditione.] scilicet resolutiua, ut arg. ff. de contrahen. empt. l. 3. & insti. de contrahen. empt. §. si. Accur.

d Redhibitoriam.] idest in factum.

e Per eandem.] simplex fit relatio. nam non ad in factū quæ ad redhibendum datur, sed ad aliam, scilicet ex empto redhibitoriam. & sic pro uera redhibitione hic ponitur, supra non, ut ff. eo. l. etiam.

Habito.] CASVS. Si precium reperas, quia vendidi fugitiuum, probare habes ipsum fugitiuum. & hoc locum habet non solum in Barbaris, sed etiam in prouincialibus seruis.

f Repetendi.] per hanc actionem redhibitoriam. Ac.

g Si illud.] scilicet mancipium.

¶ Verum cum seruum quē comparaueras, ad eum qui distraxerat, rediisse contendis, competens iudex perspectis omnibus, pro repertæ rei qualitate proferre curabit [a] sententiam.

Res quandoque redhibetur ob pactum, quandoque ob vitium, vt fundus pestibilis. Bald. Vel sic: Vbi fundus venditur sub conditione displicentiæ, eo displicente potest agi redhibitoria. & idem si sine pacto vendiderit, sed herbas pestiferas facit. Salic. B

IIII. Iidem AA. Falso.

SI prædium quis sub ea lege comparauit, vt si displicuerit, [b] inemptum fit, id, utpote sub conditione [c] venditum, resolui, & redhibitoriam [d] actionem aduersus venditorem competere, palam est. Idem obseruatur & si pestibilis fundus, id est, pestibiles herbas, vel lethiferas habens, ignorante emptore distractus sit. nam & in hoc etiā casu per eandem [e] actionem eum quoque redhibendum esse constat. C

In redhibitoria actione debet probare emptor seruum fugitiuum esse. Salic.

V. Impp. Gratia. Valentinian. & Theod. AAA. Nephridio.

HAbito semel bonæ fidei contractu, mancipioq; suscepto, & precio soluto, ita demum repetendi [f] precij potestas est ei qui mancipium comparauit, largienda, si illud [g] qd dixerit fugitiuum, poterit exhibere. [h] Hoc enim nō D solum in Barbaris, [i] sed etiam in prouincialibus [k] seruis iure præscriptū est.

b Exhibere.] idest probare uel ostendere. immo uidetur & si sit mortuum. q possit redhibitoria agi, ut ff. eo. l. q si nolit, §. idem ait hominem, & §. si mancipium, & §. pen. & l. si hominem. Idem & si est in fuga, unde & tunc exhiberi non potest, ut ff. eo. l. redhibere, §. fin. quæ omnes sunt contrariæ. Sol. hic ponitur exhibere, id est probare. & nihil est contra. Et alij dicunt q ibi fuit emptor sine culpa, hic non. Alij q hic fuit vndique bona fides, ibi tantum in emptore. prima placet.

i In Barbaris.] id est mācipijs nostris ab hostibus captis.

k Sed etiam in prouincialibus.] id est natis apud nos.

TITVLVS LIX.

DE MONOPOLIIS, ET conuentu negotiatorum illicito, uel artificio [a] ergo laborum necnon balneatorum prohibitis, & pactionibus illicitis.

Primo prohibet monopolia generaliter. secundo descendit ad duplicem speciem. Primo quando super precijs rerum. Secundo quando super operis. Tertio dicit transgressores statuti illicitè non puniri. Quarto mandat contra statuentes inquiri. Quinto imponit pœnā facientibus cōuenticula. Sexto ponit pœnā primatibus collegiorū. Septimo punit negligentiā iudicū. partes patent per paragraphos. Bald. Vel sic: Conuentiones inter negotiatores, & artifices, ne quis eorum minori precio ab eis taxato res vendat, vel ne per vnum inchoatum, per aliū expediatur seu perficiatur, sunt a iure reprobata, & pœnis hic statutis subiecta. Salic. B

I. Imp. Zeno. A. Constantino præfect. præto.

IVbemus ne quis cuiuscunque uestis, vel piscis, vel pectinum [a] forte, aut echini, [l] uel cuiuslibet alterius ad victū vel ad quemcunque vsum pertinentis speciei, uel cuiuslibet materiæ, pro sua auctoritate, uel sacro iam elicito, aut in posterū eliciendo rescripto, D aut pragmatica sanctione, vel sacra nostræ pietatis adnotatione, monopoliū audeat exercere, neve quis

* aliàs, uel artificum, ergo laborum, nec non balneatorum prohibitis illicitis pactionib⁹. Monopolium quid dicitur esse. Bibliopola quis dicatur.

DE MONOPOLIJS, & conuentu negotiatorum illicito, &c.

Quia venditores illicitas ineunt inter se pactiones, ideo eas prohibet hic tit. Et dicitur monopolium, id est singularis negotiatio in ciuitate, a monon quod est unū, & pola quod est venditor, vel poliū, quod est venditio, quasi uno & certo modo faciēda negotiatio vel venditio. Inde etiam dicitur bibliopola, id est venditor librorum. Biblos enim dicitur liber. Item & inde dicitur monopola pen. producta scribe et talis negotiator, qui sic cum alijs pactus est. P. autem deriuauit monopolium a monon quod est unū & polis quod est ciuitas inde monopolium, id est unica negotiatio in ciuitate, & per hoc uetita. & inde monopolus dicitur pen. correpta. qui solus vult esse in ciuitate emptor & venditor.

IVbemus.] CASVS. Prohibet ne alicuius speciei mercatores super rebus vendendis, uel ad certum precium etiam impetrato rescripto monopolium audeant exercere. Nec cuiusquam operis artifices super inceptis operibus non complendis. si contra fiat, sine iudiciarijs sumptibus denuntietur. Facientes monopolium, spoliati bonis, in exilium damnantur. Aliarum professionum primates, qui hic nominantur, in quadraginta libris auri puniuntur. Si præses in punienda venalitate, uel dissimulatione remissus fuerit, in quinquaginta libris auri punitur.

* Pecten nomen piscis est, Pectinibus patulis (dicit Horatius) iactat se molle Tarētum.

l Echini.] id est eborei. uel dic quod echinus est paruus piscis semipedalis.

a Venundentur.] Iustum est enim vnicuique sua committere, supra de Iudæis. l. nemo 2.

b Ergolabi.] id est redemptores operum, mancipes.

c Implere.] cōtra hanc artifices faciūt in multis locis.

d Omniaque.] repete, data licentia.

e Denunciandi.] sic supra de episcop. & cleric. l. si quis in hoc.

f Constringere.] forte quod neminem doceant, nisi tantum det.

DE NVNDINIS, & mercationibus.

Occasione emendi vendendique, quandoque quis impetrat à principe nundinas, id est, vt celebretur generale forum in aliquus villa vel possessione, & ideo de hoc ponit.

Qui exercendorum.] CASVS. Qui nundinas aut mercatum impetrant, nullum ibi venientem conueniāt ratione mercium, aut ratione loci temporalem quæstum faciant, uel ratione priuati debiti aliquam molestiam faciant.

Nundinæ quo amittantur.

g Licentiam.] quā decēnio nō utendo amittit, ut ff. e. l. 1.

h Conueniant.] de impetrante rescriptum dicit. cæterum alij ibi contrahentes cum his qui habent ibi pergulam uel horreum, possunt conuenire eosdem, ut ff. de iudic. l. hæres, §. proinde. Et dicas hic mercibus, idest occasione mercium, & sic subaudi in sequentibus.

i Venalitijs.] idest seruis.

k Locorum.] ut exigant aliquid ratione locorum. habent enim grande commodum ex eo, quòd propter forum terra eorum impinguatur. argu. ff. de aqua plu. arcen. l. 1. in fin.

Forū impinguat terram.

DE VECTIGAlibus & commissis.

Quo ratione, rerum venditarum, vel quo-

illicitis habitis conuentionibus coniuret, aut paciscatur, ut species diuersorum corporū negotiationis, non minoris quàm inter se statuerint, venundentur. a

Aedificiorum quoque artifices, vel ergolabi, b aliorumq; diuersorum operum professores, & balneatores, penitus arceantur pacta inter se componere, vt ne quis, quod alteri commissum sit, opus impleat, aut iniunctam alteri solicitudinem alter intercipiat, data licentia vnicuique ab altero inchoatum, & derelictum opus, per alterum sine aliquo timore dispendij implere, c omniaque d huiusmodi facinora denuntiandi e sine vlla formidine, & sine iudiciarijs sumptibus.

Si quis autem monopolium ausus fuerit exercere, bonis proprijs expoliatus, perpetuitate damnetur exilij.

Cæterarū præterea professionum primates, si in posterum aut super taxandis rerum precijs, aut super quibuslibet illicitis placitis, ausi fuerint conuenientes huiusmodi sese pactis constringere, f quadraginta librarum auri solutione percelli decernimus, officio tuæ sedis quinquaginta librarum auri condemnatione multando, si in prohibitis monopolijs, & interdictis corporum pactionibus commissas forte (si hoc euenerit) saluberrimæ nostræ dispositionis condemnationes, venalitate interdum, aut dissimulatione, vel quoli-

cunque modo quæsitarum. si deferantur de vna ciuitate in aliam, præstatur vectigal, scilicet octaua, ut infra eod. l. ex præstatione, & duas partes habet fiscus, & tertiam ciuitas vel ordo ciuitatis, vt infra eod. l. fin. ideo de his dicit. Et dicitur vectigal, quia præstatur de rebus quæ vehuntur.

bet vitio minus fuerit executum.

TITVLVS LX.

DE NVNDINIS, ET mercationibus.

Hi quibus sunt nundinæ, non possunt uenientes ad nūdinas causa debiti arrestare, nec merces eorum sequestrare, nec aliquam partem mercium ratione territorij accipere, nec aliquod datium imponere, uel pedagium, vel gabellam. nūdinantes enim liberi sunt tempore nundinarum in accessu, mora, & recessu. Bal. Vel sic: Tempore nundinarum negotiatores & alij ad nundinas concurrentes, non possunt ibi ex ante gesto conueniri. Salic.

1. Impp. Valens & Valentinianus AA. ad Probum præfect. præto.



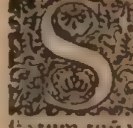
Qui exercendorum mercatuum aut nūdinarum licentiam g vel veterum indulto, vel nostra auctoritate meruerunt, ita beneficio rescripti potiantur, vt nullum in mercatibus atque nundinis ex negotiatorū mercibus conueniant, h vel in venalitijs i aut locorum k temporali quæstu & commodo priuata exactione sectentur, vel sub prætextu priuati debiti aliquam ibidem concurrentibus molestiam possint inferre.

TITVLVS LXI.

DE VECTIGALIBVS & commissis.

Libertas præstita ante motam quæstionem commissi, non reuocatur prætextu uectigalis non soluti. Salic.

1. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Victorino.



Si iure l manu missus es ante quæstionem m commissi motā, statum tuū vectigalis noīe conuelli non est æquum.

Res quæ incidit in commissum, post quinquennium non potest peti. Bald. Vel sic: Commissum non petitur



l Si iure.] Dic casum quod ex aliquo seruo delato erat præstāda octaua, ut j. e. l. ex præstatione. sed licet octaua sit fisci, & ordinis, tamē pōt manumitti, cū vnus sociorū alijs ēt inuitis manumitti, ut j. de com. ser. ma. l. 1. Vel dic quod aliquis cōduxit vectigal à fisco, pro quo hic seruus, & cætera bona fisco tacite sunt obligata, ut j. in qb. cau. pig. ta. contra. l. 1. potest tamē manumitti. secus si specialiter & expresse, ut j. de ser. pign. da. ma. l. 2. & 3. Sed primo casui vr contra, ff. de publica. l. commissa, vbi totus vr fisci factus. Sol. ibi fuit omissa professio, hic non, sed facta professione non soluit, quo casu nō totum habet fiscus, sed eius octaua duplicatur, vt ff. eo. l. fin. §. diui quoq; fratres, uel ibi in §. diui, ēt professio fuerat omissa, sed multū intererat domini seruum nō perdere, cū forte vxorē corrupit, uel ratiōes reddere debebat.

Vectigal unde dicatur: Casum ponit.

Vectigali nō soluto an tota res incidat in commissum.

ADDITIO.

Potes breuiter & clarius dicere post Di. & Bar. in d. l. cōmissa, dū quæritur an propter vectigal non solutū res tota incidat in cōmissum. aut quis omisit sciēter profiteri. s. se debere tm nolens vectigalis fisco uel ciuitati, & soluere, & tota res incidit in cōmissum d. l. commissa: aut professus est, sed non soluit, & tūc solū octaua pars publicatur. aut ignoranter omisit profiteri, & tunc si fuit deceptus per publicanū, duplicatur octaua pars, ut d. §. diui quoque fratres.

m Ante quæstionē.] nam

nam post manumitti non potuisset factus litigiosus, ut ff. infra de liti, l.2. in fi.

NEque commissum.] CASVS. Post quinquennium, nisi sit lis contest. pro commisso res vendicari nō potest. & si res non extat, nec dolo extare desierit, non potest precium peti.

ª Non est.] nam si esset, pperuata esset actio, ut infra de pręscrip. xxx. anno. l. fi.

ᵇ Nec dolo.] uel lata culpa, ut ff. si mēsor fal. mo. dixe. l. 1. § lata, non leui, sicut etiam in deposito, quia sicut ibi gratia deponentis tantum, ita hic tantum gratia fisci erat. Itē not. quòd quinquennio tollitur rei uendicatio fisci, & sic videtur contra ff. de diuer. prę scrip. l. in omnibus. Sed in litera ibi soluitur, nisi minora tēpora, &c. Item contra J. de pręscrip. xxx. ann. omnes. Sed de his dixi supra de sacrosanc. eccle. l. ulti.

Fisco aliquādo tollitur rei uēdicatio quinquennio.

post quinquennium: nec etiam ante peti potest precium res sine dolo perempta, quæ cecidit in commissum. Salic.

II. Iidem AA. Lic...

NEque cōmissum ad ante quinquennium factum dicitur, si lite res anticipata non est, ª vendicari potest, neq; pro re quæ in commissi causam cecidit, si ipsa non exiltat, B nec dolo ᵇ supprimatur, precium peti potest.

Licet milites non incidant in commissum, tamē soluere tenentur omissum. Bald. Vel sic: Miles ob professionem omissam priuilegiatur ne incidat in commissum. Salic.

III. Iidem AA. Ingenuo militi.

OMnibus militib' nostris prospeximus, ne ob omissas professiones pœna commissi tenerentur. ᶜ Proinde deposito ᵈ hoc metu, si qua portoria ᵉ debere te apparue- C rit, exolue. ᶠ

OMnibus.] CASVS. Pœna recognitionis omissæ super vectigalibus ē militibus remissa.

ᶜ Tenerentur.] cū hoc sit militis priuilegium, apparet aliud esse in priuato, ut hic, & ff. eo. l. fin. §. diuus quoq; Pius. Item & pro uectigali non pręstito, ut ff. eo. l. imperatores, & ff. de mi. l. si ex causa, §. si in commissum. Item ex illicita delatione, ut ff. eod l. cotem, §. dominus. Item ex illicita emptione, ut J. eo. l. si quis. Item expone professiones. idest scripturas quibus continetur se tantum debere nomine uectigalis, & nomine talis rei.

Vectigal non solutū, & multa alia faciunt res cadere in cōmissum

ᵈ Deposito.] idest omisso.

ᵉ Portoria.] idest uectigalia.

ᶠ Exolue.] t. mi les.

Quando fiscus vēdit vel locat prouentus vectigalium, debent concedi plus offerenti, si tamē idoneè cauerit. Item non debet vendi vel locari pro minori spacio triennij. Item non debet interrumpi præstatio, id est nec vnum momentum vltra debitum dādum est emptori uel conductori ad soluendum fisco. Item finito triennio de nouo banniuntur, id est subhastantur, & venduntur. Bal. Vel sic: Locatio vectigalium debet fieri per triennium: & ei qui plus obtulerit in licitatione tempore statuto, debet concedi: & omnino tempore statuto soluendum est. & triennio finito ad nouam locationem debet procedi. Salic.

IIII. Imp. Constit. A. ad Rufin. D

PEnes illum vectigalia manere oportet, qui superior in licitatione extiterit: ᵍ ita vt non minus quàm triennij fine locatio concludatur, nec vllo modo interrumpatur tēpus exigendis vectigalibus præstitutum. Quo peracto tempore, licitationum iura conductionúq; recreari oportet, ac simul

PEnes illum.] CASVS. Remanent uectigalia pene illum qui plus, abi, & d ... per triennium locatio, postea renouetur.

ᵍ Extiterit.] si modò bene caueat, ut ...

ff. eo. l. licitatio, in prin. & de iure fisc. l. non intelligitur, §. cum quinquennium, & infra tit. proxi. l. fi.

VNiuersi.] CASVS. Pro rebus quæ ad usum proprii uel ad fiscum uel ruris gratia uehuntur, uectigal nō detur, capitalis pœna stationarijs, si contra faciant, inferatur.

modo alijs collocari.

Non soluitur gabella de eo quod pro usu proprio, nec de eo quod ad fiscum portatur, nec de instrumentis ruralibus: sed si causa negociationis, soluitur. Quid ergo si dubitetur? Respon. recurrendum est ad indicia. Bald. Vel sic: Pro rebus quæ portātur ad fiscum, vel proprij vsus causa, vel gratia ruris exercendi: non debet vectigal solui. Salic.

V. Idem A. Menandro.

VNiuersi prouinciales ℘ his rebus quas ad vsum propriu m ʰ vel ad fiscum inferunt, vel exercendi ruris gratia reuehunt, ⁱ nullum vectigal à stationarijs exigantur, ea verò quæ extra prædictas causas, vel negociationis gratia portantur, solitæ præstationi vel pensitationi subiugamus: capitali pœna proposita stationarijs, & vrbanis militibus, & cæteris personis, quorū auaritia id tentari firmat.

ʰ Proprium.] scilicet uitæ suæ & familiæ necessarias, ut ff. de usu & ha. l. 2. §. 1. & l. plenum, §. 1.

ⁱ Reuehunt.] idest deportant ad cultu ram agrorum. à re, & ueho. Excipiuntur etiam quædam aliæ, ut ff eod. l. licitatio, §. earum, & §. res, & §. fiscus, & infra eodem l. omnium, in fin. & l. à legatis. Sed quid si gratia domus faciendæ, uel reficiendæ, uel alicuius operis, inferantur? Respond. per hanc, l. non uidentur excepta.

Nullus est immunis à solutione vectigalium, etiam si super immunitate proferat principis rescriptum: quia præsumitur obreptitium. Salic.

VI. Impp. Valens & Valentinia. AA. ad Florentinum comitem sacrarum largitionum.

OMnium rerū ac personarum quæ priuatam degunt vitam, in publicis functionibus æqua debet esse inspectio.

¶ Hoc ideo dicimus, quia nonnulli priuatorum elicitas suffragio proferunt sanctiones, quibus vectigalia vel cætera huiusmodi quæ inferri fisco moris est, sibi afferant esse concessa. ᵏ

¶ Si quis ergo priuatorum huiusmodi rescriptione nitatur, cassa eadem sit. Vectigalium enim non parua functio est, ˡ quæ debet ab omnibus, qui negotiationis seu transferendarum mercium habent curam, æqua ratione dependi: exceptis nauicularijs, cum sibi gerere rem probabuntur.

OMnium rerum.] CASVS. Omnium rerum ac personarum priuatarum circa uectigalia est æqua conditio, ut omnes soluant, exceptis nauicularijs.

ᵏ Concessa.] idest remissa. Et est ad l. istam in authen. de monachis, §. hinc autem nobis, colla. 1. & infra de anno. & tri. l. omnes, lib. x.

ˡ Non parua functio est.] & ideo talia rescripta sunt dānosa fisco, ideo non ualent, ut supra de preci. impera. offe. l. 3.

Vectigalia sunt pręcipibus utilia.

Nomine vectigalis soluitur ostana, à qua nullus est immunis. Salicetus.

E X præstatione.] a Octauas] Not. octauas. sic & supra de eunuchis, l. 2.
b Facienda.] vt & supra e. l. omnibus, in fi. & facit infra de quibus mu. uel præst. lib. x. l. 2. & 3.

A pi reseruantur.
o Cætera.] vectigalia.
p Aerario.] Sic ergo duæ partes fisco, tertia ciuitati, uel ordini ciuitatis datur, ut hic, & est sic infra de operi. pu. l. ne splendidissimæ, & in authen. de colla. §. iubemus, colla. 9. & infra de diuer. prædijs ur. & rustici. l. 3. in ti. lib. xj.

Vectigalia quib' sunt applicãda.

A Legatis.] CA... Pro his quæ apportãtur Romam, octauarij recipiant vectigal, non pro his q̃ in regressu reportabunt de Ro. lex seq. plana est.
c A legatis.] id est ambasiatoribus.
d Deuotarum.] id est quæ deuotæ sunt & obediunt populo Rom. aliud in legatis hostium, quia cũ illis non est cõmercium, ut ff. de verbo. oblig. l. liber homo, & infra tit. 2. l. 2. & l. mercatores, & facit j. de metallarijs, l. j. & v. lib. xj. Accur.
e Octauarij.] id est hi qui ad hoc constituti sunt, ut octauas accipiant.

Octauarij qui dicantur.

f Concessæ.] supra quæ res expor. non de. l. 1. & 2. Accursius.
g V Surpationẽ. Licẽtiæ.] quia cum liceret accipere uectigal, amodo nõ concedit, nõ tamen permittit traductionem animalium sine prohibitione illa, forte scilicet ne Barbaris concedãt. & non legitur hæc lex.
V Ectigalia quæcunque.]
h Quæsierunt.] à principe.
i Formidari.] infra de pascuis publi. l. 1. lib. xj. contra H.
k S I quis. Mancipum.] genitiui casus pluralis numeri. & non legitur.
Q Vicquid contra.]
l Vectigales.] idest eos q præsunt vectigalibus exigendis. Azo.
m Largitionalium.] quia largitione principis uel alterius cõsecuti sunt hanc potestatem. Azo. & facit infra tit. 1. l. non solent, & non legitur.
n E Xceptis. Ad sacrum.] illa enim tantum princi

VII. Iidem AA. & Gratianus. A. ad Archelaum comitẽ Orientis.

E X præstatione vectigalium nullius omnino nomine quicquam minuatur, quin octauas[a] more solito constitutas omne hominũ genus quod commercijs voluerit interesse, dependat, nulla super hoc militarium personarũ exceptione facienda.[b]

B

Ambasiatores pro rebus quas portant non sui vsus gratia ad locum ad quem vadunt, tenentur soluere vectigal, non pro his quas portant de loco vnde reuertuntur. Sal.

VIII. Imppp. Gratia. Valenti. & Theod. AAA. Palladio com. sacra. largi.

A Legatis[c] gentiũ deuotarum,[d] ex his tãtum speciebus quas de locis proprijs vnde conueniunt, huc deportant, octauarij[e] vectigal accipiant, quas vero ex Romano solo, quæ sunt tamẽ lege concessæ,[f] ad propria deferunt, has habeant à præstatione immunes ac liberas.

C

Licet gabella non soluatur, tamen curandum est ne ad hostes aromata deferantur, h. d. tex. cum glo. Bal. Vel sic: Licet vectigal hodie per Aegyptum non soluatur, tamen traductio animalium olim prohibita non permittitur. Sali.

IX. Iidem AAA. eidem com. sac. largi.

V Surpationem totius licentiæ[g] summouemus circa vectigal Arabarchiæ per Aegyptum atq; Augustaneam cõstitutum, nihilq; super traductione animalium (quæ sine prohibitione solita minimè permittenda est) temerariè per licentiam vendicari concedimus.

D

Quod conceditur ciuitati ad angustias sumptuum releuandas, firmum esse debet. Bald. Vel sic: Qualibet ciuitas vectigalia sibi concessa pro suis curijs imponere potest. Salic.

X. Impp. Arcadius & Honorius AA. Rufino præfecto præto.

V Ectigalia quæcunq; quælibet ciuitates sibi ac suis curijs ad angustiarum suarũ solatia quæsierunt,[h] siue illa functionibus curialium ordinum profutura sunt, siue quibuscunque alijs earundem ciuitatum vsibus designantur, firma his, atque ad habendum perpetua manere præcipimus, neque vllam contrariam supplicantium super his molestiam formidari.[i]

q Consortium.] id est contributio.
r Portionis.] id est tertiæ partis, quę singulis adsignatur ciuitatibus. Azo. & non legitur hæc in scholis.

VECTIGALIA noua instit. nõ posse.

Salinarij si emunt salinas, nihil potest mensurari vel vendi sine eorum licentia. & pœna est ipsis applicanda. Bal. Fa. ff. de act. empt. l. creditor. Vel sic: Nemini licet vendere sal sine licentia publicanorum, aliàs sal, & precium cadit in commissum, & publicanis debetur. Sali.

XI. Iidem AA. Lampadio. P. P.

S I quis sine persona mancipum,[k] id est salinarum conductorũ, sales emerit, vendereve tentauerit, siue propria audacia, siue nostro munitus oraculo, sales ipsi vnà cum eorum precio mancipibus addicantur.

Rescripta contra conuentiones & statuta vectigalium, non valent. h. d. Salic.

XII. Impp. Honorius & Theodo. AA. Cusoni comiti sacrarum largitionum.

Q Vicquid contra vectigales[l] largitionalium[m] titulorum, vel pragmaticis, vel sacris adnotationibus fuerit elicitũ, effectu & viribus carere censemus.

Tertia pars gabellarum & pedagiorum pertinet ad ciuitatem, duæ vero ad fiscum imperij. Bal. Vel sic: Vectigalis soluti duas partes habet fiscus, tertiam ciuitas vel municipium, nisi sit vectigal principe reseruatum. Sali.

XIII. Impp. Theod. & Valenti. AA. Flauiano. P. P.

E Xceptis his vectigalibus quæ ad sacrum[n] patrimonium nostrum quocunque tempore peruenerunt, cætera[o] reipublicæ ciuitatum atq; ordinũ, æstimatis dispẽdijs quę pro publicis necessitatibus tolerare non desinunt, reseruentur, cũ duas portiones ærario[p] nostro cõferri prisca institutio disposuerat. atque hanc tertiam iubemus adeo in ditione vrbiũ municipumq; cõsistere, vt proprij compendij curã non in alieno potius q̃ in suo arbitrio nouerint cõstitutã. ¶ Designatæ igitur cõsortium[q] portionis[r] eatenus iuri ordinũ ciuitatumq; obnoxium maneat, vt etiam locandi quanti sua interest, licentiam sibi nouerint contributam.

TITVLVS LXII.

VECTIGALIA NOVA INSTITVI non posse.

In arduis princeps committit examinationẽ, & sibi reseruat deliberationes, ut hic, & no. prudentiam regis. Bald. Vel sic: Si cer-

Non quidem.] A ... No ua vectigalia nõ instituunt propter temeritatem. hoc in prima.l.Nec decreto ciuium. hoc in secunda. Nec inconsulto principe. hoc in tertia. Si vltra modum consuetum cõductores perceperint, pœna est exilij.

a Non quidem.] Cõcor.ff.ad l.Iul ambitus.l.j. & ff.ad leg.Iuliam de vi pu.l.fi.& infra,d allu.hi quos, & infra, de execu. mu.l. placet, & infra,lib.x.de colla.donα.& ff de cen.l.forma.§.j.& non legitur in scholis.

b Vectigalia.] Facit.ff d pu blica l. licitatio.aliàs l.vectigalia. & idem est in ecclesiis per concil. Lateran. vt in c.prohibemus. extra de cẽsi. & non legitur hæc in scholis.

c Non solent. Inconsultis principibus.] ad hoc ff.de leg.& se.con.l. & ideo,& de consti. princip.l.in rebus.& supra titul.j. l. quicquid.

d Restitui.]cum pœna: vt ff.de pub.l.licitatio.§ quod illicite, & infra de sue. l.etiam, & supra ex quib. cau. infa. irro. l.ij.& infra libro x. de superexacto.l. j. & de execu.mu.l.placet, & infra de censi.l.peræquatores,libro xj.

\+ Vide text.& Panor.in ca. super quiVusdã. de ver.sig.

e Si prouincialiũ. Cõsuetudinẽ.] sic.ff.de verb.sign.l. munus.ij.& facit ad hanc.l.ĵ.de ædi.priua.l.per prouincias, & ff de publi.licitatio.§.quod illicite,& l.fi publicani. §.fin. & ff.ad l.Iul.de vi pu.l.fi.& ĵ.tit.1.l.3. & non legitur.

DE COMMERcijs & mercatoribus.

In hoc tit quædam specialia põnit circa negotiatores pertinentes

Si expedit alicui ciuitati nouũ vectigal imponere, præses debet principi super licentia obtinenda rescribere. Sali.

I. Impp. Seuerus & Antoninus A A. Victorino.



Non qdem[a] temere pmittenda est nouorũ vectigaliũ exactio: sed si adeo tenuis ẽ patria tua, vt extraordinario auxilio iuuari debeat, allega pſidi prouinciæ quæ in libellũm cõtulisti: qui re diligẽter inspecta, vtilitatem cõmunẽ intuitus, scribet nobis quæ compererit: & an habenda sit ratio vestri, & quatenus, existimabimus.

Ciuitates quæ sunt sub principe, nõ possunt imponere noua datia: et imposita nõ debent solui, & soluta vi vel simplicitate, debẽt restitui. hoc dicit cum seq. Bal. Vel sic: Sola ciuitatum decreta nõ sufficiunt ad noua vectigalia instituenda. Sal.

II. Iidem AA. Callistiano.

Vectigalia[b] noua nec decreto ciuitatum institui possunt.

Vectigal illicitum nõ debet exigi: & exactum debet restitui. h d. Sali.

III. Impp. Gallien. & Valerian. AA. Tusco, & aliis.

Non solent noua vectigalia incõsultis principibus[c] institui. Ergo & exigi aliquid, quod illicitè poscatur, competens iudex vetabit: & id quod exactũ videtur, si cõtra rationem iuris extortũ est, restitui[d] iubebit.

Vectigal non debet exigi vltra antiquam cõsuetudinem, vel vltra statutum à principe, sub pœna perpetui exilij. Sal.

IIII. Imp. Constantinus A. ad Felicem ...

Si prouincialiũ nostrorũ querela de cõductorũ auiditate extiterit, & pbatum fuerit vltra antiquã cõsuetudinem,[e] & nostræ terminos iussionis aliquid eos profligasse: rei tãti criminis perpetuo exilio puniantur. Sub conspectibus aũt tuis, vel eorum qui tuæ grauitati succedunt, licitationis cura seruetur.

TITVLVS LXIII.

DE COMMERCIIS, & mercatoribus.

Benigne & salua congrua honestate sunt compellendi homines ad solutiones fiscalium. Bald. Vel sic: Negociatores principis, & etiam mercatores debent benigne moneri vt vectigalia, & debitas pensiones soluant. Sali.

I. Impp. Valens & Valentinian. AA. ad Iulianum comitem Orientis.



Negociatores si qui ad domũ nostrã pertinẽt, potentiorum quoq; homines necessitatem[f] debitam pensionum (vt honestas postulat) agnoscere moneantur:[g] vt per cunctos qui emolumẽta negociationib[9] captãt, tolerabilis fiat agnoscendæ deuotionis[h] effectus.[i]

Licitum est ab hostibus furari, & prædari. Bald. Vel sic: Cum hostibus populi Romani, vel sacri imperij non licet mercari h.d. secundum gloss. Salicetus.

II. Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theod. AAA. Tatiano comiti sacr. larg.

Non solum barbaris aurum minimè præbeatur, sed etiã si apud eos inuentum fuerit, subtili[k] auferatur ingenio.

¶ Sed si vlterius aurũ pro mancipijs, vel quibuscũq; speciebus ad Barbaricum fuerit translatum à mercatoribus: non iam damnis, sed suppliciis subiugẽtur. Et si id iudex repertum[l] non uindicat: tegere ut cõscius criminosa festinat.

Alij sunt nobiles, alij virtuosi, alij diuites. vnde virtus non dicitur nobilitas nec diuitia. Ia. But. & qui facit artes mechanicas, non potest esse nobilis, vt est hic no. Bal. Vel sic: Potentiores & nobiliores debent se a negociationibus abstinere, ut plebeij facilius possint negociari. Salic.

III. Impp. Honorius & Theod. AA. Theodoro P. P.

Nobiliores[m] natalibus, & honorum luce conspicuos, & patrimonio ditiores, perniciosum vrbibus mercimoniũ

ad domum principis & quædam generalia omnium mercatorum.



Negociatores.] CASVS. Negociatores domus principis, & aliorum potentiorũ, debẽt moneri vt soluant: & fiat effectus tolerabilis agnoscendæ deuotionis.

f Necessitatẽ.] aliàs necessitate debitam pensionem.

g Moneantur.] hic benigne exiguntur debita etiam à quolibet negociatore ad domum principis ptinente.

h Deuotionis.] scilicet debiti siue vectigalis siue alterius: quia cũ efficacia benigne, & cum instantia humane conueniendi sunt vt soluant: vt ff. de vsuris. l. si bene. Azo.

i Effectus.] aliàs affatus: & aliàs effectus.

k Non solũ. Subtili.] & hic bonus est dolus: vt ff. de dolo.l.j.§ nõ fuit. Et erant hi Barbari hostes populi Romani: vt ff.de cap.l.nihil. subiecti enim imperio deuoti dicuntur: vt supra titu.2 l. alegatis. & facit 23. q 2.c.vulem.

l Repertũ.] ad hoc ĵ.de priua car.l. 1.& ad legem Iul.de vi. l.seruos, in fi.& ff.ad Syll.l.1.in fin.& ff. de sep. vio.l.3.§. diuus Hadrianus, & ff. de noxa.l.in delictis, & l.in omnibus. & ĵ.de priui.scho. l. 1. lib.12.& ff.de his q not.infam.l. quid er go.§.2. & in decre. dist. lxxxiiij. error, & lxxxvj. facientis, & 2.q 7.negligere.& xxiij. qõ. 3. qui potest, & q.8 c.præterea.

m Nobiliores.] facit.ĵ. loca. l.milites, & in decre. xiiij.q.iiij.clerici, & supra, de rescin. ven. l.fin & ff de auctor. tutor. l. 5. §. pupillus.

Deuoti q dicuntur.

\- Et not. hic q nõ licet mercatoribus aurũ portare ad Barbaros pro mancipijs, vel speciebus accipiendis, & q aurũ debet ab eis subtili ingenio auferri.

MErcatores.] CASVS. prohibet ne vltra certa loca mercantiæ fiant, & pœnas imponit mercatoribus & indicibus si contra fiat. excipiuntur legati, nisi sub specie legationis diu morentur in prouincijs. Viuianus.

a Persarum regi.] qui non erat subiectus Romano imperio tempore huius l. sed incepit tempore Iustiniani: vt in authen. de hæred. & Falcid. in princ. colla. j.

b Commeauerint.] habent enim in sua cura limites custodire. Azo.

c Comitentur.] quo non debent per mitti redire, si diutius resideant. Azo. & non legitur.

d CEssante omni ambitione.] loquitur de mercatoribus pertinentibus ad domú principis: de quibus loquitur supra, eodem. l. prima.

e Collegiatorum.] quia de eorum collegio, vel corpore erant.

f Substituendi.] vltra prædictum numerum. sic & supra, de sacrosanct. eccle. l. non plures, & non legitur.

g ... l qui.] facit, ... supra eodem. l. mercatores, & non legitur.

... E R V M permutatione, & præ ... scriptis ver ... bis.

1 Ista cōtinuatio placet Cy. & Salic.

Dicit ... de contractib. nominatis, ex quibus transfertur dominium: nunc de innominatis, ex quibus similiter transfertur antequam dicat de locatione qua est nominatus, sed non transfertur ibi dominiū & quia inter inominatos præcipuus est permutationis. ideo de hoc dicit. Sed quare non dicitur nominatus permutatio, cum elegantius sit nomen, quam in venditione, vel similibus? Respon. permutatio, vir-

Permutatio quare non dicat cōtractus, noīatus.

a commeauerit.

exercere prohibemus, vt A inter plebeios & negociatores facilius sit emēdi vēdendiq; commercium.

Non est licitum mercationis causa conuersari cum gentibus non gratis populo Romano: ne ceedantur Romani exploratores arcanorum regni alieni. Et no pœnam hic imponi subditis de eo qđ faciūt extra territoriū patria. Bal Vel sic: Dum imperator inisset fœdus cum rege Persarum, statuit quod extra certa loca hic nominata subiectis Romano imperio non possent mercari à Persis nec econtra. alias puniuntur ipsi, & iudices per quorum iuerunt limites. excipit legatos Persarum, qui tempore sua legationis merces duxerunt commutandas. Sal.

IIII. Iidem AA. Anthemio. præfecto prætorio.

MErcatores tam imperio nostro, quàm Persarum a regi subiectos, vltra ea loca in quibus fœderis tempore cum memorata natione nobis conuenit, nundinas exercere minimè oportet, ne alieni regni (quod non conuenit) scrutentur arcana.

¶ Nullus igitur posthac imperio nostro subiectus C vltra Nisibin, Callinicum, & Artaxatan emendi seu vendendi species cā proficisci audeat: nec præter memoratas ciuitates cū Persa merces existimet commutandas.

¶ Sciente vtroq; qui contrahit, & species quæ præter hæc loca fuerint venūdatæ, vel comparatæ, sacro ærario nostro vendicādas: & præter earum rerum ac precij amissionem, quod fuerit numeratum, vel cōmutatum, exilij se pœnæ sempiternæ subdendum.

¶ Non defutura contra iudices eorumq; apparitores per singulos cōtractus qui extra memorata loca fuerint agitati, triginta librarum auri condemnatione, per quorum limitem ad inhibita loca mercandi gratia Romanus vel Persa cō meauerint. b

¶ Exceptis videlicet his qui legatorum Persarum quolibet tempore ad nostram clementiam mittendorum iter comitati, merces duxerint commutandas: quibus humanitatis & legationis intuitu extra pfinita etiam loca mercandi copiam non negamus: nisi sub specie legationis diutius in qualibet prouincia residentes, nec legati redi B tum ad propria comitentur. c

... est generale etiam pertinens ad venditionem, & locationem & omnem contractum vbi aliquid hincinde accipitur: sed alij contractus sua sumpserunt nomina. at hic cum datur species certa pro alia certa, caruit nomine speciale: nā plura sunt negotia &c. vt ff. de præscr. verb. l. natura. sicq; retinuit generale: vnde dicitur innominatus s. nomine speciali. Alij aliter respondent. vt dixi ff de pac. l iuris gentium. §. i. Accur.

¶ Hos enim mercaturæ insistentes, non immerito vna cum his cum quibus contraxerint seu resederint, pœna huius sanctionis persequetur.

Mercatores ad domum principis pertinentes debent esse. ccccclxiij. qui à muneribus personalibus sunt immunes. h. d. Salic.

V. Iidem AA. Aetio præfecto prætorio

CEssante omni ambitione, d omni licentia, quingentorum sexagintatrium collegiatorum e numerus maneat, nulliq; his addendi, mutandive, vel in defuncti locum substituendi f pateat copia, ita, vt iudicio tuæ sedis sub ipsorum præsentia corporatorum in eorum locum, quos humani subtraxerint casus, ex eodem quo illi fuerant corpore, subrogentur: nulli alij corporatorum præter dictum numerum per patrocinia immunitate concessa.

Transgredientes ciuitates prohibitas, vel negociationes prohibitas suscipientes, cuiuscunque sint dignitatis, puniuntur pœna exilij, & publicatione bonorum quod not.

VI. ... dem AA. Maximo ... sacrarum largitionum.

SI qui g inclytas nominatim vetustis legibus ciuitates transgredientes ipsi, vel peregrinos negotiatores sine comite commerciorum suscipientes fuerint deprehensi: nec proscriptionem bonorum, nec pœnam perennis exilij vlterius euadent. Ergo omnes D pariter, siue priuati, siue cuiuspiam dignitatis, siue in militia constituti, sciant sibi aut ab huiusmodi temeritate penitus abstinendum, aut supradicta supplicia subeundum.

TITVLVS LXIIII.

DE RERVM PERMVTATIONE, & præscrip ... .

In permutatione rei venalis, ob euictionem condictio ob causam non datur: secus in non venali. h. d. Bal. Vel sic: Si res permutata & euicta venalis fuerat, præscriptis verbis ad interesse agitur: & non condictione ob causam ad repetendum datum, secus si venalis non fuerat exposita: quia tunc præscriptis verbis, vel condictione ob causam agi potest Sali.

... Imp. Gordianus A. Thessa ...

Si eam.]



I cum.] Iſta lex eſt valde ſingu. ſecundum Barto. Bald. Ange. & Ia. hic, & ſecundum Bal. in l. ſi vt propoñis. ff. de condi. ob cau ſam, ad hoc quòd licet in contractu permutationis regulariter ſit locus pœnitentiæ: tamẽ quando res venalis permutatur, nõ habet locum pœnitentia: & per conſequens nec condictio ob cauſam ſecũdum eoſdem. & figura caſum in hac. l. vt in glo. proxima.



I cũ patruus tuus venalem[a] poſſeſsionẽ haberet, pater tuus precij nomine, licet non taxata[b] quantitate, aliam poſſeſsionem dedit: idq́; qđ cõparauit,[c] non iniuria iudicis, nec patris tui culpa euictum[d] eſt: ad exemplum ex empto actionis, non immerito id quod tua intereſt,[e] ſi in patris iura ſucceſsiſti, conſequi deſideras.

At enim ſi cum venalis poſſeſsio non eſſet, permutatio facta eſt: idq́; quod ab aduerſario præſtitum[f] eſt, euictum eſt: quod datum eſt, ſi hoc elegeris, cũ rõne reſtitui poſtulabis.[g]

Permutatio eſt ſimilis venditioni et ex ea oritur actio pſcriptis verbis, q̃ eſt bonæ fidei: Bal. Vel ſic: Tria dicit: videlicet q̃ pmutatio ẽ bonæ fidei: et re ipſa pficitur: & ſimilis eſt emptioni. & q̃a eſt bonæ fidei, sũ actio reſultãs ex ea, ẽ bonæ fidei, vt inſt. de act. § actionũ. Sa.

Caſum po ſit.

a Venalẽ poſſeſſionem.] Patruus tuus venalem poſſeſſionẽ habebat pro viginti: pater tuus volẽs emere, dedit ei nomine precij aliam poſſeſſionem, ſed non taxata quantitate, dicens, bene ſufficiet tibi ꝓ precio rei tuæ quam venalem habes. Poſſeſſio itaque quam pater tuus accepit, euicta eſt. tu q̃ es hæres patris, ages ad exemplum ex empto actionis, id eſt actione præſcriptis verbis. Vel dic vtili ex empto ad exemplum directæ. nam non fuit emptio, cũ non fuit precium certũ: nec permutatio, cum patruus propoſitum vendendi haberet, & nomine precij rem acceperit. at ſi cum non haberet propoſitum vendendi, permutauit: euicta re ageret præſcriptis verbis, vel condictione ob cauſam.

1 De hac materia vide bo. tex. in ca. j. & ibi Pan. extra de his q̃ fi. à pla.

2 Sequitur eam Cyn. Bar. Bald. & Sal.

3 Idẽ Cy. Bar. & Sa. & eſt notãda ſecũdum eoſdem ꝓ ſignificatione huius verbi, cõparo.

b Taxata.] ex quo apparet nõ fuiſſe emptionem. aliàs enim ſecus,[4] vt s. de reſcin. ven. l. precij.

4 Immo. Cy. Bal. & Sal.

c Comparauit.] quantum ad hoc quod alter vendere deſtinauerat. Vel dic: quòd comparo eſt verbum generale: vt ff. de contrah. empt. l. j. §. pen.

d Euictum eſt.] ſi enim iniuria iudicis, vel culpa patris, quia fuerat abſens, ſit euictum, non ageret: vt ff. de euic. l. ſi per imprudentiam. & l. ſi ideo. Ergo patet quòd fuerit aliena: ergo non fuit permutatio:[5] vt ff. eo. l. j. §. item emptio. vbi dicit impediri. Accurſius.

5 Vtilis ad exemplũ actiõis ex emp. Bar.

e Intereſt.] non etiam quod dediſti. ex quo apparet non fuiſſe permutationem, ſed alium contractum innominatum ſimilem emptioni, & permutationi. & dabitur vtilis ex empto ſecundum B. & Azo. vel præſcriptis verbis, ſecundum H. & eſt ad hoc ꝭ de euic. l. ſi prædium. & l. ſi permutationis.[6]

6 Id eſt cõuentio de permutando: ſed nõ põt adipleri dicta cõuentio tradẽdo rem alienam. Cy. & Sal.

D

f Præſtitum eſt.] caute dicit, præſtitum: nam & in re aliena cõſiſtit permutatio donec euincitur: licet Pedius contra videatur ſenſiſſe: vt ff. eo. l. j. circa ſi.

g Poſtulabis.] per condictionem ob cauſam. Et no.[7] q̃ aut datur precium pro re, & eſt emptio: aut ſpecies pro ſpecie, & tunc aut incerta pro incerta: vt bouem pro aſino: aut incerta pro certa, aut certa pro incerta: vt oleum pro frumento in genere: vt ꝭ eo. l. emptionem. & his tribus caſibus eſt contractus innominatus generalis: vt do vt des: vt habes hoc. ff. de præſcri. verb. l. naturalis. §. j. & ij. aut certa pro certa, & tũc eſt permutatio: vt ꝭ æ. l. quoniam. quæ & ipſa eſt innominatus contractus, & ſit nudo pacto:[8] ſed nõ naſcit actio niſi re ex altera pte ſecuta: ſicut & in generali, do vt des. Et hac ratione dicitur contineri permutatio ſub illo generali, do vt des. & ſa. ſ. locati. l. & hæc diſtinctio.

7 Iſtã glo. ſequit Barto. Ang. & Sal.

8 Idẽ Ange. ꝭ l. proxima. Emptio & pmutatio ĩ quibus cõueniãt, & in quibus differant.

A

P Ermutationem.] CASVS. Cum emptione ſimilitudinem habet contractus permutationis, & eſt bonæ fidei.

h Re ipſa.] ſ. inſpecta. Vel dic, id eſt veritate inſpecta. ſic. ff. de iureiu. l. quotiens.

i Cõſtitutã.] vt inſt. de act. §. actionum.

k Obtinere.] vt ff. qui. ex cau. in poſ. ea. l. ſi. In hoc ergo conueniunt: quia vtraq; eſt bonæ fidei: vt d. §. actionum. Itẽ ex vtraq; paratur cauſa vſucapiendi: vt ff. de vſuc. l. ſequitur. §. de illo. Ex vtraque parte præſtatur euictio: vt s. l. proxi. Ex vtraque ſit redhibitio: vt ff. de ædil. edic. l. ſciẽdum. §. pen. Item in vtraque promittitur ſanitas ſerui: vt ff. eo. l. ij. Sed differunt in multis. primo, quia venditio ſit cõſenſu: ſed permutatio ex rei traditione: vt ꝭ. eo. l. ex placito. Item in venditione alius eſt emptor, & alius eſt venditor: ſed in permutatione non diſcernitur: vt ff. eo. l. j. Item in venditione emptor facit precium accipientis: ſed venditor non: at in permutatione videtur quòd vterque deberet facere accipientis, ſecundum Pedium: vt ff. eod. l. j. in fin. Item in venditione non transfertur dominium niſi pretio ſoluto: licet res tradita ſit. ſecus in alijs contractibus & ſic ſecus in permutatione: vt inſtitu. de rerum diui. §. per traditionem, & §. venditæ. & facit ſupra communia vtriuſque iudi. l. j.

II. Impp. Diocl. & Maximiã. AA. Primitiuæ.

P Ermutationem, vt pote re ipſa[h] bonæ fidei conſtitutam,[i] ſicut commemoras, vicem emptio-

B nis obtinere,[k] non eſt iuris incogniti.

In contractibus innominatis cauſa habetur loco conditionis: ſecus in contractibus nominatis h. d. quo ad originem actionis, non quo ad alia. Bal. Vel ſic: Permutatio eſt contractus nudus, niſi interuentu rei veſtiatur: ſed ſtipulatio eſt cõtractus ſolẽnis. Vel ſic: Ex pacto pmutatiõis nõ oritur actio, niſi veſtiatur rei interuẽtu, vel ſolennitate verborũ. Vel ſic: Pactũ pmutationis nudũ a re interuẽtu, non producit actione niſi interuenerit ſtipulatio. S.

III. Iidem AA. & CC. Leontio.

E X placito permutationis nulla re ſecuta,[l]

C

ADDITIO. Vult hæc gl. in fin. quòd. §. venditæ. inſtitu. de rerum diui. ſolum loquatur in contractu emptionis & venditionis, & non in alijs. hoc ipſum etiam vult gloſſ. vnica in l. traditionibus, ſupra de pactis. Sed aduerte quòd gloſſ. in verbo, remanſit in l. cum propoñas, ſupra de dolo, & gloſſ. in verbo, facere, in l. ſi ſeruus. §. locaui. ff. de furt. tenet contrarium: quod ſequitur ibi Bar. reprobata hac gl. & glo. in §. traditionibus. pro quo allegat tex. in l. iij. ff. de pig. act.

E X placito.] CASVS. Conueni tecum de permutando prædio meo cum tuo. ſi non interueniat traditio, non naſcitur actio niſi ſtipulatio interuenerit, quia tunc poſſet agi ex ſtipulatione.

l Nulla re ſecuta.] ſed re ſecuta nunquid ex illo pacto, an rei traditione actio oritur? Dico ex pacto: licet in mutuo & ſimilibus ex ipſa rei traditione naſcatur actio: vt hac l. manifeſte probatur, & ff. de pac. l. iuriſgentiũ. §. ſed ſi in alium, in ſi. §. j. Idem probatur & in actione de peculio. licet enim ſeruus debeat centum: ſi tñ duo tm̃ ſunt in peculio, ad illa duo tm̃ eſt obligatus: vt ff. de pec. l. quotiens. §. ſi ſemel. Quid ergo ſi poſtea augeatur ei peculium? Adhuc põt agere creditor ſerui: vt ff. de pecu. l. quæſitum. §. is qui. Sed vnde agit, vel ex qua cauſa? Certe ex eadem ex qua primo egit. nec enim ex incremento peculij actio naſcitur: ſed agitur ex veteri contractu. Hoc etiam ad alias noſtras ſententias prodeſt. Dicimus enim quòd ex contractu dudum inito, hodie datur actio: vt patet in mutuo: vt ff. de fideiuſſo. l. ſi quis pro eo. §. ſi nummos. & in ſocietate, & in tutela. nam demum

Peculiũ ſi minus ſit quàm debitum ſerui, q̃d iuris.

Actio poteſt hodie dari ex cõtractu dudũ inito.

demum finita tutela datur actio, licet quidam dicant na A sci, sed non intentari: sed falsum est, vt ff. de tutelis & ra. distr. l. si tutor. §. fi. & l. seq. & arg. ff. de fur. l. serui & filij. Idem quandoque in mandato, ut ff. de offic. proconsul. l. obseruare. §. fina. Idem dicimus in actione ex stipulatu pro dote. nec enim nascitur nisi soluto matrimonio. & pro hoc & contra hoc infra de repud. l. j. & ff. d bo. dã. l. sed & si alia, & ff. solu. mat. l. hæc actio. Item num. quid ab una parte re tradita, etiam alteri qui non vestiuit, datur actio? Ioan. non. & probatur ex necessitate supra d pac. l. si certis. Sed hæc quæstio videtur fatua. ad quid enim daretur actio, cum similiter sit adimpletũ, licet ipse non impleuerit qđ cõuentum est? Dici põt ad eui ctionẽ rei sibi dari.

a Subiecta.] s. pacto. primo enim paciscuntur nudo pacto, secundo subijcitur stipulatio, & sic nascitur actio ex stipulatu, uel condictio certi ex stipulatione, vt institutio. de verbo. obligat. in princip. Sed in primo casu huius. l. nascitur in factum, uel præscriptis verbis, quod idem est, vt infra l. proxi. & habet locum præscriptis verbis in pactis incõtinenti appositis, vt supra de pact. inter emp. & vendit. l. 2. Item secundo vbi dubitabatur de nomine contractus, vt ff. de præscrip. verb. l. j. 2. & 3. & l. si tibi rẽ, & de exerci. ac. l. 1.

Actio præscriptis uerbis, ubi habet locum.

Item tertio in tribus contractibus innominatis, scilicet do vt des, sub quo est permutatio, & in facio ut facias: &, do vt facias. Sed in quarto, scilicet facio ut des, datur de dolo, ut d. l. naturalis. §. quod si faciam. Et est ratio: quia ex hoc facto mihi abest, & tibi non adest, ut si de manumittendo conueni, vt supra de dolo. l. cum proponas. aliàs contra, scilicet si tibi adesset, vt ff. eodem. l. solent. Sed hæc ratio fallit in facio vt facias, si de manumittendo conuenit hincinde, vt ff. eodem. l. naturalis. §. fina. Sed ibi est alia ratio: quia hincinde est obligatio facti. vnde condemnatio fit in interesse, vt ff. de re iudi. l. si quis ab alio §. finali. Est & alia ratio quare de dolo datur, vt d. minus. ff. eod. l. naturalis. §. quod si faciam, & §. 3. Item not. hos contractus cognosci ex pacto, non ex eo quod præuenitur ab altero, vt supra de transac. l. cum mora. Item in factum actio, in multis sibi locum vendicat. Primo vbicunque præscriptis verbis, & tunc dicitur in factum ciuilis, vt ff. eo. l. 1. in fin. Secundo in subsidium l. Aquil. vt in institu. ad legem Aquil. in fin. & ff. de dolo.

Actio in facto in multis habet locum.

constat nemini actionem competere: nisi stipulatio subiecta, a ex verborũ obligatione quæsierit partibus actionem.

Condictio ob causam non datur cõtra singularem personam successoris, nec actio præscriptis uerbis: quia personalis actio non sequitur fundũ h. d. Bal. Vel sic: Si res ex causa permutationis tradita alteri vendatur, nec recipiens implet conuenta, contra emptorem nulla actio cõpetit, sed contra eum qui recepit, ut impleat conuẽta, uel ut restituat data. Sal.

IIII. Idem AA. & CC. eidem Leontio.

CVm precibus tuis expresseris placitum inter te & alium permutationis ĩtercessisse, eumq; fundum à te datum vendidisse, contra emptorem quidem te nullam b habere actionem perspicis, cum ab eo susceperit dominium, cui te tradidisse titulo permutationis non negas. C

Sed si secundum fidem placiti stipulatio subiecta est, successores eiusdem cũ quo contractum habuisti, conuenire non prohiberis. c

Si verò nulla stipulatio intercessit, prescriptis verbis actio ẽ, vt vel fides placiti tibi seruetur, d uel qđ alterius accipiendi fundi gratia dedisti, cã non secuta restituatur. e

Ista uerba hac conditione ut, non faciunt conditionem, sed modum. & ex isto contractu oritur actio præscriptis uerbis h. d. Bal. Vel sic. Qui impleuit permutationem, potest agere contra non implentẽ præscriptis verbis, ut impleat: uel per condictionem ob causam ut data restituat. Sal.

B V. Iidem AA. & CC. Theodosianæ.

QVoniã asseueras patrem tuũ ei contra quem preces fundis, hac conditione dedisse fundum, vt inuicem domum certam acciperet, aditus præses prouinciæ placitis eum parere, vel si causam propter quam fundus datus est, sequi non perspexerit, conditionis ratione datum [à te] restituere, sicut postulas, iubebit. f

[margin: prospexerit.]

Actio præscriptis uerbis ex incerto contractu nascitur. i. ex contractu non minus incerti. Bal. Vel sic: Re tradita vt impleantur conuenta præscriptis verbis actio competit. Sal.

VI. Item AA. & CC. Frontegeni.

REbus certa lege tradita, si huic non pareatur, præscriptis verbis incertam h ciuilem dandam actionem, iuris aucto

l. & eleganter. §. idem Labeo. Item loco edictorum & interdictorum, vt inst. de interdic. §. fin. Itẽ aliàs ubicũque æquitas suadet actionẽ dari vel ex contractu vel quasi, vel ex maleficio vel quasi: vnde dicitur nasci ex uariis figuris causarum, ut ff. de action. & obligatio. l. 1. & ff. eo. l. quotiens, & supra de sacrosanct. eccle. l. sancimus, & facit ad l. istam. ff. de pac. l. diuisionis.

CVm precibus.] CASVS. Conuenit inter me & te de permutando fundo meo cum tuo: tradidi tibi fundum, & distraxisti, nec uis stare placitis: an contra emptorem habeã actio. quæritur? Dicitur quod non: sed si intercessisset stipulatio, agam ex stipulatu. si non: agam præscriptis verbis, ut facias quod conuenit, vel condic. sine cau. fundum repetam.

b Nullam.] in rem uel in personam, quia cum eo non contraxisti.

c Non prohiberis.] ut supra de pact. l. si pacto.

d Seruetur.] scilicet ut tradat quod conuenit, per hanc præscriptis uerbis actionem, ut hic, & ff. eo. l. naturalis. §. 1. Sed an præcise? Videtur quod sic, ut hic, & infra eod. l. fina. in fi. Sed dico contra, & subaudi hic, nisi uelit interesse præstare; ut hic, & institu. de dona. §. 2. Item quæro si ex causa permutationis tradidi rem, & fidem non habui de illa, sed statim sperabam dandam: an trãseat dominium? Videtur quod non, argum. institu. de rerum diui. §. uenditæ. Alij dicunt aliud in permutatione, quam in uenditione. D

ADDITIO. De hoc dicas ut dixi s. eo. l. 2.

e Restituatur.] per condictionem ob causam da. cã nõ secuta, ut hic, & ff. e. l. naturalis. §. 1. & j. e. l. prox.

QVoniam.] CASVS. Conueni tecum de permutãdo domum meam cum tua: tradidi meam: non facis quod conuenit. agam. præscr. uerb. uel cõdictione sine causa ad repetendum quod dedi.

f Iubebit.] ut s. l. proxi. Item est ad l. istam quod no. supra eo. l. 1.

REbus.] CASVS. Si conuenit inter aliquos de permutandis aliquibus rebus, ut stetur conuentioni, uel ut præstetur interesse, agetur præscri. uerb.

g Lege.] i. pacto. sic. ff. deposi. l. 1. §. si conuenit.

h Incertam.] quia continet interesse quod est incertum prima facie, licet postea certificetur, ut inst. de act. §. curare. sic & stipulatio dicitur incerta, eo quod incertum continetur in ea, ut ff. de uerb. obli. l. ubi aũt non. Item ciuilis

Immo ẽ certũ, cũ sit in rerũ natura: sed dic quod dĩ incerta, quia ex incerto contractu habet originẽ, Cy. & Sal.

lis hæc dicitur: quia ex æquitate ciuili datur[t]. vbicunque n. ex æquitate ciuili § actio datur, præscriptis verbis dr, vt per exempla dicas, vt ff. e. l. quotiens, & l. si tibi poliē da, & l. quia actionū, & l. duo Non tamen nego quin in factū & præscriptis verbis quãq; sint idem, vt diximus. s. eo l. ex placito. Itē contra huic l. ff. de pac. l. si tibi, in prin. Sol. [2] ibi de ea obligatione q̃ contrahit re, ut ibi dixi, & eodē mō sol. ff. si certū peta. l. rogasti. §. 1.

[t] Ista glo. est de mē te Odofre. Cy. & Sal.

[2] Idē præ dicti.

a Demõstrat.] ut j. de dona. q̃ sub mo. l. 1. & de dona. l. legē, & l. cū res, & de pac. do. l. legem, & s. de act. emp. l. 2. & de cõ trahē. emp. l. si donationis, & s. de pac. l. legē, & ff. de pac. l. 1 traditionibus.

E Mptionē.] CASVS. Si rē meā cum tua permutauero, emptio nō est. Si igitur cõuenit ut darē tibi decē corbes frumenti, & tu mihi decem cados olei: si stipulatio secuta nō fuerit, & decem corbes tradidi, nec stas placitis, repetam cõ dictione sine causa quod dedi.

b Placuit.] vt ff. de contrah. emp. l. 1. & de rebus. i. speciebus ob vtraque parte interuenientibus.

c Solennitatē.] aliàs obtinet quod est s. si cer. pet. l. si nō singula.

d Potes.] ut & s. e. l. quoniā, & s. de cõ dic. ob causam. l. ea lege, & l. dictā, & j. de dona. l. legem.

E A lege.] CASVS. Si dedi fundum ut annuatim dares mihi decē corbes frumenti, vel quolibet mense vnum corbem: si placitis non obtemperes, agam præscrip. verb.

ritas demonstrat. [a]

Generis ad genus non est emptio, sed contractus innominatus: & ideo causa non secuta, habet locum condictio ob causam. Bald. Vel sic: Emptio non est sine precio: ideo si frumentum datur pro oleo, est permutatio. Salicetus.

VII. Idem A A. & CC. Timotheo.

EMptionem rebus fieri non posse, pridē placuit. [b] Igitur cum frumēti certam modiationē Callimacho & Acamato te dedisse, vt tibi repræsentent olei designatum pondus, asseueres: si placitis citra stipulationis solennitatē [c] non exhibeant fidem: quantū dedisti, causa non secuta condicere pro desiderio tuo potes. [d]

Ex condictione ob causam finalē, oritur præscriptis verbis. Item habet locum condictio ob causam tanquam in contractu innom nato: secus si causa sit impulsiua h. d. text. cum glo. & not. hanc legem. Bal. Vel sic: Ex pacto in traditione rei apposito tanquā vestito, agitur præscriptis uerbis ut conuenta impleantur. Sal.

VIII. Idem A A. & CC. Paulinæ.

EA lege rebus donatis Candido, vt quod placuerat, menstruum seu annuum tibi prestaret: cū huiusmodi conuentio nō nudi pacti nomine cēseatur, sed rebus propriis dictę legis substantia [e] muniatur: ad implendum tibi placitum (sicut postulas) præscriptis verbis competit [f] actio.

e Substantia.] i. ipsa lex dicta rebus propriis rei traditione muniatur. Azo, ut & s. eo. l. rebus, cum suis concor. & j. de euict. l. 2. Et not. q referet cum aliquid do vt aliquid facias, quia aut aliàs eram daturus, & tunc nulla cõpetit actio, ut ff. de dona. l. 2. in fi. & l. seq. aut non, & tunc vel condictio ob causam ad repetendum datur, uel præscriptis uerbis, ut fiat quod conuenit, vel interesse præstetur.

f Competit.] ut hic, & dixi s. de pac. inter emp. l. cū te.

DE LOCATO ET CONDVCTO

Quia locatio ad similitudinem emptionis est inducta: ideo de ea ponit post venditionem.

D Ominus.] CASVS. Locaui tibi horreum vt in eo frumentum tuum reponeres: reposuisti, & latronum incursu vel alio fortuito casu amisisti, puta quia horreū non erat clausum, periculum rerum repositarum ad me non pertinebit. Sed si non fractis uel non læsis horreis, dominus horreorum tenetur.

g Latronum.] qui effractis horreis surripuerant ibi posita.

h His cessantibus.] & aliis similibus casibus fortuitis, q non præstantur hic: vel simili alio iudicio bonæ fidei, ut hic, & ff. eo l. dominus, in princip. & l. ex conducto §. 1. & l. perinde, & l. sed & de damno, & l. habitatores, & s. de pig. act. l. quæ fortuitis, & deposi. l. j. & ff. cõmo. l. ad eos, & ff. de act. empt. l. si ea res. Sed hoc casu debet exhibere custodes, ut j. e. l. 4.

TITVLVS LXV.

DE LOCATO, ET conducto.

Locator horrei non tenetur de casu fortuito uel uiolento: sed bene tenetur de culpa præsumpta. Bal.

I. Imp. Antoninus A. Agrippino.

DOminus horreorum periculū vis maioris, vel effracturam latronum, [g] conductori p̃stare non cogitur. His cessantibus, [h] si quid extrinsecus, [i] ex depositis rebus, illæsis [k] horreis, perierit: damnum depositarum [l] rerum ei resarcire debet.

Faber qui præstitit operam, & nō recipit mercedem, petet mercedem cū vsuris. h. d. Bald. Vel sic: In locato ueniunt vsura ex mora. Sal.

II. Idem A. Epicleto.

ADuersus eos à quibus extruenda ædificia cõduxisti, [m] ex conducto actione contendens, [*] eo iudicio [n] quod est bonæ fidei, debitum cum vsuris [o] solitis [p] consequeris.

Inquilinus qui soluit pensionem,

i Extrinsecus.] i. nō vitio ipsarum rerum depositarum. Vel dic i. extra has causas, fortuitorum. s. casuum. Et dic mercede, scilicet interueniente, secundum Ir. ut ff. e. l. qui mercedē,

k Illæsis.] per quod præsumitur dominus in culpa prima facie. s. eius culpa periisse res. Et distingue hic secundū Io. ut diximus. ff. e. l. dominus. Item not. qd dicitur uulgo. s. an quid de suo perdiderit, qui rem commodatam vel depositā perdidit. pro quo est ff. commoda. l. si ut certo. §. quod vero. Accur.

l Depositarum.] id est positarum in dictis horreis. nec enim fuit depositum, immo mercede data dominus horreorum retinet dictas merces in horreis suis. & sic fuit locatio, non depositum, ut ff. deposi. l. 1. §. si quis seruum, in secūdo dicto. Si uero econtra depositum, tunc tenetur de solo dolo & lata culpa, ut s. depo. l. 2. nisi in certis casibus qui not. ff. deposi. l. 1. §. sæpe.

[*] confitens.

A Duersus.] CASVS. Si faber opus faciendum à me conduxit, nec præsto sibi mercedem operæ, aget ex conducto ad interesse. Sed nunquid venient vsuræ ex mora sicut in cæteris bo. fidei iudiciis? Respond. quòd sic.

m Conduxisti.] conductor dicitur nomine ædificij, & euidem ratione dominus dicitur locator. Item conductor dicitur dominus ratione operæ, & faber locator ratione eiusdem operæ: unde faber potest agere ex locato & conduc. ad mercedem, diuersis respectibus, sic & ff. ad l. Rho. de iac. l. 2. circa prin.

n Eo iudicio.] s. ex conducto, quod est bo. fid. ut hic, & inst. de act. §. actionum.

o Cum usuris.] mora interueniente, uel alia simili causa. & ad hoc. s. de usur. l. in bonæ fidei.

p Solitis.] i. quæ in regione frequentantur, vt ff. de vsur. l. 1. in prin. & ff. de admin. tu. l. tutor qui repertorium. §. ex

ex cæteris. Dũ modo legitimum modum non excedant, quem habes. ꝟ. de vsur. l. eos. §. super. Sed iste qui sic locauit operas, quando poterit mercedem petere? Resp. finito opere vel tempore, vt ff. eo. l. opus quod, secundũ B. sed illud quando suo periculo conduxit. vnde quando non suo periculo cõduxisset, posset dici econtra, vt arg. ꝟ. de iud. l. pro petandũ. §. in hono rariis. at in pensione domus vel fundi dices. ꝟ. l. prox.

non potest per dominum durante loca tione expelli: nisi propter necessitates domini, uel propter necessariam refe ctionem rei, uel culpam inquilini ab utentis. h. d. not. Bald.

III. Idem A. Callimorphoniæ.

Aede,[a] quam te conductã habere dicis, si pensionem[b] domino in solidum[c] soluisti,[d] inuitam te expelli non oportet, nisi propriis vsibus dñs eam necessariã[e] esse probauerit, aut corrigere[f] domũ maluerit, aut tu malè in re locata versata es.[g]

ADDITIO. Tu dicas quãdo quis locat operas suas ad faciendam totam domum vna mercede, inspiciendam qualitatem personæ: puta si sit forte locator pauper, qui non posset totam domũ perficere, nisi minutatim des sibi pecuniam: tunc enim videtur tacite actum, ut etiam ante opus perfectum sibi pecuniam minutatim percipeas, argu. l. si vero non remunerandi. §. fina. ff. mandat. idem si consuetudo sic esset, vt l. ꝗ si no lit. §. qui assidua. ff. de ędil. edic.

Locatis operas suasq̃ possit mercedem petere.

Tenetur dominus horreorũ exhibere custodes, & eis exhibitis liberatur. qui custodes si reperiuntur culpabiles, debent puniri per præfectum Prætorio si inferior iurisdictio non sufficit, & ad eum remitti. tamen si dominus promisit custodiam, tenetur iuxta promissum. Bald.

IIII. Imp. Alex. A. Sabino.

Ex diui Antonini Pij literis certa forma est, vt domini horreorũ effractorum, eiusmodi querelas deferẽtibus[h] custodes exhibere necesse habeãt, nec vltra[i] periculo subiecti sint. ¶ Quod vos quoq; adito præside prouinciæ impetrabitis. Qui si maiorẽ animaduersionẽ exigere rẽ deprehenderit: ad Domitium Vlpianum Præfectum prætorio, parentem[k] meũ, reos remittere curabit.[l] ¶ Sed quia[m] domini horreorũ nominatim etiã ipsi custodiam repromiserunt, idem[n] exhibere debent.

Inuecta & illata coloni obligantur pro mercede domino scienti: inquilini etiam ignoranti. Bal. Vel sic: illata in

in quib. cau. pig. ta. contra. l. non solum, aliàs Põponius. sed & actione legis Aquil. vt ff. eo. l. si vulnerauerit. Sunt ergo quatuor casus, quibus expelli põt inquilinus & etiã colonus. Quorũ primus ille fuit, si non soluit pẽsionem. sed si nullus istorum interueniat, põt resistere colonus & inquilinus,[6] vt ff. uti possid. l. si duo. §. cũ inquilinus, & de vi & vi arma. l. colonus. Sed quæro, quo tempore est soluẽda? Resp. quędam leges vidẽtur in principio, & si nõ soluit, expellatur, vt hac. l. & ꝟ. de iudi. l. propetandum. §. in hono rariis. Quædam in medio, sicut in salario quod ficus dat patrono suo, vt ꝟ. de ad no. diuers. iudicum. l. per hanc. §. sexcenti aurei. Quædam in fine, sicut & cum aliquid debetur in diẽ, vt ff. de verb. oblig. l. qui hoc anno, & ꝟ. de migrando. l. 1. §. si pensio. Tu dic,[7] primo seruari quod actum est, quod si nõ apparet, tunc serua morem regionis, vt ff. de fun. instru. & instru. lega. l. cum de laniensis. §. asinam. quod si non appareat, tunc quod minimum est. l. in fine anni, vt ff. de reg. iur. l. semper in obscuris, & l. semper in stipulationibus. Sed licet non teneatur persoluere conductor prius, si tamen non soluat, potest repelli secundum Azo. vt hic dicitur, maxime post tempus soluendæ merced. s: adeo vt si pœnam promiserit, si expelleret, non teneatur, vt ff. eod. l. quæro. §. inter. Alij[8] vt Hug. dicunt quòd demum tempore conductionis finito potest expelli: quia totum debet contractum prius adimplere ex sua parte, vt argumen. ff. de act. emp. l. Iulianus. § offerri. Sic & conductor non potest agere, nisi soluat totam pensionem, vt ff. de migrando. l. j. Sed certe tunc ea ratione posset expelli, quia tempus[9] fit finitum, vt dicta l. vti possi detis. §. cum inquilinus, & infra eod. l. ne cui. nisi contrarium esset actum, vt in quibusdam aliis casibus, vt ibi dices, & facit ff. eod. l. quod si domus.

[6] Idẽ Cy. Bal. & Sa.

[7] Hanc tenent Bar. Bal. Ang. & Sal. h. c.

[8] Istam tenent Petr. Cy. Bal. & Sal.

[9] Pro concordia illarũ opinionum vide Ias. in l. 2. in 11. col. ꝟ. d̃ iu. emphy. & authen. qui res. ꝟ. d̃ sacros. eccle.

ADDITIO. Concor. cum hac l. c. penul. in §. fi. extra isto titulo.

Aede.] CASVS. Si domũ tuã mihi locaueris: an me inuitũ expellere possis, quæritur? Respõ. ꝗ non, nisi in solutione pensionis domus cessauerim: vel eã habitare volueris, vel reficere: aut in domo male fuerim versatus: puta destruendo parietes, vel tectum.

a Aede.] i. de æde. vel. i. ædis: sic & ibi: Sermonem quem audistis, non est meus. alij habent, insula.

Ioan. 14.

b Pensionem.] in pecunia consistentem. aliàs si partiarius est, vel in alia re consistat merces, agitur pro socio vel præscriptis verbis, vt ff depos. l. 1. §. si quis seruũ, & ff. loca. l. si merces. §. vis maior, & ff. commu. diui. l. si conuenerit, in fi.

c In solidũ.] nã particulariter non sufficit, vt ff. de vsu. l. tutor. §. Lucius, & ff de colla. bon. l. 1. §. si cũ duobus, cũ non minima incommoda habeat particularis solutio, vt ff. fami. ercisc. l. plane.

d Soluisti.] ꝟ de facto. Idem dicas si paratus sis soluere, vt ff. man. l. diligenter. §. 1. & 2 cũ proximus est danti, vt in auth. vt exact. instan. do. §. fin. col 7. sed cessare per biennium oportet, quando fuit actum vt non expelleretur,[2] vt ff. loca. & condu. l. quæro. §. inter. Accur.

e Necessariã.] intellige quando post locationẽ ex inopinato superuenit necessitas, vt quia alia domus quã habitabat, corruit: vel vxorem duxit.[3] Secus autem si tempore contractus hoc prouidere potuit, vt ff. vt in pos. leg. l si in à quo. §. fi. & l. seq. & ff de inter. act. l. de ætate. §. ex causa, & eodem modo dicas in seq. casu.

f Corrigere domũ.] hoc tamẽ sine damno inquilini procedit, secundum I. r. s. duobus his casibus. s. primo & secundo: in tertio autem opinio est, vt pro rata remittatur ei merces vel restituatur. & intellige tũc cum necessaria fuerit refectio aliàs ad omne interesse inquilini tenetur locator,[5] vt ff. eo. l qui insulam, in princi. & l. & hæc distinctio, in prin. Accur.

g Versata es.] hoc casu dicunt quidam[4] nihil deminuendum de mercede quasi compensationẽ eius faciẽdã cum dãno. Nos contra,[5] cũ dominus vel locator possit cõuenire inquilinũ pro dãno dato in re locata, actione locati, vt in authẽ. de al. & emphy. §. si vero quis, colla. ix. & ff.

[2] Hãc glo. tenẽt Bal. Ang. & Sali. hic.

[3] Istã glo. vsq; ad finẽ sequũt Bal. & Sa.

[5] Sequunt eã Bald. & S. imo tũc si velit, poterit inquilinus ei resistere. gl. & Pa. in l. habitatores. ff. eod. Inquilin' I quatuor ca lib. expelli põt.

[4] Hãc primã opinionẽ sequũt P. & Cy.

[5] Idẽ Cy. Bal. & Sa.

Ex diui] CASVS. Si horreũ tibi locaui, vt in eo frumentum tuum reponeres, & custodes exhibui, de fortuito casu non teneor. nisi aliud cõuenisset, quod ut fiat, prouidebit præfectus. & hoc in prima. Si vero conuenerit vt custodiam præstarem, eam exhibere debeo. & hoc in secunda.

h Deferentibus.] hominibus conducentibus horrea.

i Nec vltra.] quàm vt custodes exhibeant, cũ domini depositarum rerum tempore depositionis sciebant per custodes horrea exerceri.

k Parentem.] in scientia & ætate.

l Curabit.] sic est. ff. de offic. præfec. vigil. l. 3. & de leg. 3. l. 1. §. his quibus.

m Sed quia.] prædicta secundum naturam cõtractus, sed quia, &c. sic & ꝟ. commodati. l. 1. & ff. eo. l. si quis domũ. §. Iulianus.

n Idem.] scilicet custodiam, & de hac materia dic plene, ut ff. eodem l. dominus horreorum. Accursius.

Certi

CErti iuris.] CASVS. Inuecta à colono domino A sciente, loco pignoris tantum tenebuntur. ab inquilino inuecta, omnino tacite sunt obligata: siue dominus ea sciuit inuecta, siue non.

a Voluntate]i. domino sciente, ut ĩ. innuit.

b Induxerint.]vt ibi perpetuo sint quandiu inhabitauerint, vt ff. de pig. l. debitor, & ff. in qui. cau. pig. tac. l. eo iure.

c Nam ea quoque.] aliàs hæc quoque. quæ inducuntur domino ignorante. & est ratio, quia sæpe talia inducuntur, quæ non vult conductor sciri à locatore, quod de leui non accidit in rusticis: cum non nisi ligones & aratra 1 & similia inferant, non pecunias, quas non audent optare, vt ĩ. de agric. & censit. l. domini prædiorum, lib. 11. & fa. ad. l. istam. ĩ. l qui. cau. pig. ta. con. l. fi. & ff. de pa. l. itẽ quia conuentiones, & ff. in qui. cau. pig. ta. con. l. in prædiis. Sed quid si in domũ vel in fundum conductum res alienas quis inferat domino rei sciente, & non contradicente? Videtur quod sint obligatæ, vt arg. ff. de pig. act. l. aliena, in p in.

1 Adde simillẽ gl. in §. itẽ Seruiana, in ver. coloni, inst. de act. quam ibi sequitur Ias.

ADDITIO. Ista gl. est sing. secũdum Ias. in §. item Seruiana, in 8. col. inst. de act. ad hoc quòd eo ipso quod ille cuius res sunt, scit & patitur res suas per conductorem inferri in domum conductam, videtur per hoc consentire, adeo quod res illatæ in domum sunt tacite obligatæ. & hanc gl. sequitur ibi Ia. licet Sal. B. & Ang. dicant ibi contrarium.

Prædium rusticum per conductorem sunt domino scienti tacite pro pensione obligata. illata vero in urbanum sunt obligata etiam ignoranti. Sal.

V. Idem A. Petroniæ.

CErti iuris est, ea quæ voluntate [a] dominorum coloni in fundũ cõductum induxerint, [b] pignoris iure dominis prædiorũ teneri.

¶ Quando autẽ domus lo B catur, non est necessaria in rebus inductis vel illatis sciẽtia dñi. nam ea quoq; [c] pignoris iure tenentur.

Conductor potest rem conductam alteri locare, nisi sit actum quod alteri locari non possit. Bald.

VI. Idem A. Victorino.

NEmo prohibetur[d] rẽ quã conduxit, fruendam alij locare, si nihil aliud conuenit.

Fideiubens in prima conductione, non tenetur in secunda: siue sit prorogata, siue innouata, etiã ex consequentia prima. h. d. secundum Bal. Vel sic: Fideiussor vectigalium finito tempore nõ tenetur, licet is pro quo fideiusserit, de nouo reconduxerit Sal. C

VII. Idem A. Terentiano.

SI cũ Hermes vectigal octauarum † [e] in quinquenniũ continuũ conduceret, [f] fidem tuam obligasti, posteaq; spatio eius tẽporis expleto, cũ idem Hermes in conductione vt idoneus detineretur, [g] nõ cõsensisti, sed cautionem tibi reddi postulasti: non oportere te de posterioris tem B poris periculo adstringi, competens iudex nõ ignorabit.[h]

† Tal. octauarium in quinquennium conduceret.

Propter sterilitatem fit remissio, nisi cum ubertate compensetur. Bal. Vel sic: Remissio congrua debet fieri propter sterilitatem nisi aliud fuerit conuentum, uel nisi tanta fuerit ubertas aliorum annorum, quod possit condignẽ compensari cum sterilitate. Sal.

VIII. Idem A. Higinio.

LIcet certis annuis quãtitatibus [i] fundũ conduxeris: si tamẽ expressum non est in locatione (ut mos regionis postulabat)[k] C ut si qua lue[l] tempestatis, vel alio cœli uitio damna accidissent, ad onus tuum pertinerent, & quæ euenerunt sterilitates, [m] vberta

NEmo.] CASVS. Si locaui domum: an alij locare possis, quæritur? Resp. quod sic.

d Nemo prohibetur.] alij æque idoneo, & ad eundem vsum, 2 ar. ff. de vsufr. l. æquissimum. §. fi. & l. sed & si qd. §. manciplorum, & de vsu & habit. l. non aliter: per nouissimum tamẽ retinet dominus possessiones suas, vt ff. de acq. pos. l. qui vniuersas. §. fi. ff. loca. & condu. l. si cui D locauerim, & l. cum in plures, & l. si tibi.

2 Sequitur eam Bald.

SI cum] CASVS. Si vectigal in quinquenniũ à principe conduxisti, & fideiussorem dedisti: finito autẽ tẽpore conductionis tu illud iterum conduxeris: an renouata conductione ignorante fideiussore, pro pensione futuri temporis fideiussor teneatur, quæritur? Dicitur quod non. & est arg. quod si scholaris pro scholari fideiusserit, & postea ignorante fideiussore fiat nouatio, quod fideiussor non tenetur.

e Octauarum.] sic dictum, quia octaua ex mercibus pro vectigali assumebatur, vt supra de vectig. l. à legatis, & l. ex præstatione.

f . Conduceret.] pro certa mercede singulis annis, vt ipse minutatim colligat; & talis cõductor dicitur publicanus vt ff. de publica l. 1. §. hic titulus.

Publicanus quis dicatur.

g Detineretur.] videtur ergo quod inuitus possit retineri idẽ conductor. quod videtur verum, si non possit alij sic cõ- A mode locari, vt hic, & ff. de publi. l. cotem. §. fi. Sed cõtra in e. tit. l. licitatio. §. 1. sed ibi æque cõmode poterat locari alij. Sed plus est contra. ff. de iu. fis. l. 3. §. cum quinquẽniũ. vbi dicit non detineri inuitum, & si non sic cõmode possit locari alij. Sol. Illa corrigit illã de publica. & hic volens fuit detẽtus secundũ Azo, & H. Vel de rigore loquitur hæc & illa de publica. alia de iure stricto, alia de æquitate, quod in idẽ recidit. Vel verius in illa de publica. maximos perceperat fructus publicanus, ita quod rẽ forte debilitauerat, & propterea cogitur recõducere: & hic dices sponte retentum.

Conductor vectigaliũ inuitus qñque detineri potest.

h Non ignorabit.] vt ar. ff. de pac. l. fin. & ff eo. l. itẽ quæritur. §. fi. Sed licet de futuro nõ teneatur, an de præterito teneatur? Quidã quod nõ post tẽpus, quasi videatur nouasse omnem primã obligationẽ, & remisisse fideiussori retinendo conductorem post tẽpus, ar. ff. de separa. l. 1. §. illud, & de preca. l. & habet. §. cũ quis. Tu dic quod sic, ar. ff. man. l. qui mutuam. §. non ideo, & ff. de admi. tut. l. Lucius. 2. in prin.

LIcet.] CASVS. Locaui tibi fundum in quinquẽniũ pro singulis annis x. corbibus frumenti. vnus annus fuit sterilis. an illo anno à solutione pẽsionis releuari debeas, quæritur? Dr̃ quod sic, nisi aliud conuenerit, uel nisi fertilitas præcedentiũ annorum possit compensari cum sterilitate illius anni.

3 Idẽ Bal. & Sa. hic, adde gl. similẽ, quã sequit Panor. in c. propter, 3 ver. magno, extra eo.

i Quantitatibus.] non erat partiarius hic colonus: quia tunc omne damnum & lucrum esset commune, 3 vt ff. eo. l. si merces. §. si vis maior. sed erat in nummis merces, & sic proprie conductor dicitur: vel in certa quantitate frumenti, vt. xx. corbium, vbi agitur præscriptis verbis, vt ff. deposi. l. 1. §. si quis seruum. Et erat dubitatio legis: quia annua erat merces constituta: & si nihil perciperet, videbatur teneri. 4 Vel erat dubitatio in eo: quia cum certa D erat merces, sicut non crescebat, licet multos haberet fructus: sic nec deminui videbaẽ, licet paucos uel nullos colligeret.

4 Dic quod hic erat debitor quãtitatis pp fruct°, & eorum respectu. iõ habet consideratio ipsorũ fructuũ, Sal. hic, & Panor. in c. propter, extra eo.

k Postulabat.] s. exprimi. si aũt nil subaudiretur, sed esset mos quod non teneretur colonus his casibus: & si nihil esset dictũ, superfluo diceret hic: si tamen expressum non est, &c. vt ff. de reg. iur. l. semper in stipulationibus. Alij hæc verba adaptant. ĩ. ibi, repensatæ non probabuntur, vt mos regionis postulabat. & hic omittunt.

l Lue] aliàs labe. & aliàs lue: & est nomen, & significat quandam pestem siue corruptionem ex aliquo elemento prouenientem. Aliàs est verbum, & habet multas significationes. Vnde versus.

Cruce luit, æs crepo, lux mala, pignus, onere tenebrasq;.
Aere luo pignus, cruce pœnas, luce tenebras.
Dicitur & luere quando saluitur onus.

Luo, uarias significationes habet.

m Sterilitates.] quando dicitur sterilitas? quædam quando nec semen recolligitur, ut ar. ff. e. l. ex conducto. §. sed & si

Sterilitas quando dicatur.

& si labes, & l. si vno anno. §. vbicunque. Sed Io. dicit in spici vulgi opinionem. Item quando dicitur esse vbertas, vt sic recompenset sterilem annum? dicunt quando bis tantum habuit, quantum sit solitus habere. Sed Ioan. dicit [1] quando tantum habuit, vt facta compensatione vtriusque, neuter dicatur sterilis. Sed si nouissimus annus fuerit sterilis, nunquid ex præcedentibus fiet compensatio? Respond. sic, vt sic teneatur pro eo soluere, si dominus ignorauit vbertatem præcedentem, quando remisit pro hoc anno sterili. Si autẽ sciuit, non tenetur remittere: sed si remisit, videtur donare irreuocabiliter, vt ff. eod. l. si ex conducto. aliàs. l. si vno anno. §. quid tamen, & ff. de tri. leg. l. ex eo. & de annuis leg. l. legatum. §. vini.

Vbertas quando dicatur.

[1] Ista opinio ẽ magni præiudicij conductori: quia modicum quid faceret, vt vterq; annus sterilis dici nõ posset. dic ergo melius ut per Sal. hic.

ADDITIO

Dicas cum Bart. hic, quem sequitur Abbas in c. propter sterilitatem. 1. respon. extra eo. quòd tunc dicitur sterilitas, vt fiat remissio pro rata, quando colonus recipit tam modicos fructus, vt soluendo pentionem remaneat deceptus vltra dimidiam iusti precij. est enim contractus bonæ fidei, & bona fides non patitur quem ita decipi, vt l. 2. supra de rescinden. vend. pro quo facit iste textus ibi, rationem tui iuxta bonam fidem, &c.

te aliorum annorum repẽsatæ non probabuntur: rationem tui [a] iuxta bonã fidem [b] haberi rectè postulabis: eamq; formam, qui ex appellatione cognoscet, [c] sequetur.

Successor ad quem non descendit obligatio personalis. i. successor singularis, non tenetur stare colono, vel inquilino: nisi ius coloni vel inquilini sit reseruatum in contractu. Bal. Vel sic: Emptor fundi non tenetur absque pacto stare colono. Sal.

B

IX. Idem A. Fusco.

EMptorem [d] quidem fundi necesse non est stare colono, [e] cui prior dominus locauit, nisi ea lege emit. [f] Verum si probetur aliquo pacto [g] consensisse, [h] vt in eadem conductione maneat: quamuis sine scripto, [i] bonæ fidei iudicio ei quod placuit, parere cogetur.

Hæres obligatur ex locatione & cõductione defuncti, tam perpetua, quã temporali. Bald.

C

X. Imp. Gordianus A. Pomponio.

[a] Rationem tui.] postulantis remissionem, vel vt non præstes, vt ff. eod. l. ex conducto. aliàs. l. si vno anno. §. vbicunque.

[b] Bonam fidem.] & idem lex præcepit, vt ff. eo. l. ex cõducto. §. si vis.

[c] Cognoscet.] fuerat enim hic iudicatũ, sed altera pars appellauerat.

EMptorem.] CASVS Locasti mihi fundũ, postea vendidisti: an inuito emptore possit colonus in eo morari, quæritur? Dicitur quod non, nisi hoc pacto cõuenerit inter emptorem & venditorem, ut in ea conductione liceret ei morari.

D

[d] Emptorem.] quidam habent, emptorem, & bene. alij, emptori, & tunc habet duos sensus, vt scilicet emptor nõ stet colono, vel econtra emptori colonus non stet. sed primus intellectus est verus propter exceptionem: nisi ea lege, &c. sed & secundus est verus: licet non per legem istam, sed per aliam, vt ff. eo l. qui fundum.

[e] Colono.] colonus in villa, inquilinus in ciuitate, vt ff. de acquiren. possess. l. res pignoris. An idem ergo in inquilino? Respond. sic, secundum Ioan. ut ff. eod. l. si merces. §. 1. & ff. de action. empti. l. Iulianus. §. penult. sed nõ idem in misso in possessionem à prætore, qui stat colono debitoris, vt ff. de bon. auct. iudi. possiden. l. in venditione. §. 1. Item non sic in eo qui conduxit ad non modicum tempus, qui habet actionem si à possessione cadat, vt ff. si ager vectig. per totum, & ff. de superfi. l. 1. §.

A

1. & infra de fun. patrimo. l. fin. lib. 11. multo magis ergo exceptionem, ut ea. l. de superfic. §. quod autem ait prætor. Sed quidam dixerunt idem in eo quod in simplici colono: & si expellatur, agat contra locantem, vt ff. eo. l. si merces. §. 1. Si ergo non tenetur stare, & eum expellat, non tenetur vnde vi, aut lege, si quis in tantam. & quia colonus non possidet ciuiliter vel naturaliter, vt ff. de vsucap. l. non solum. §. quod vulgo. Item secundum Hug. si colonus resistat, non tenetur aliqua prædictarum actionũ, quia facit causa sui iuris conseruandi, vt ff. vti possi. l. si duo. §. 2. quod potest esse verum: sed tamen expelli potest, ut hæc lex dicit. Item quod hic dicit in emptore, idem in quolibet singulari successore, vt & ff. de leg. j. l. nihil proponitur. §. fin. & ff. eod. l. qui fundum, in fi. & ff. de vsufruct. l. arboreis. §. 1. Sed contra est. ff. de iure fis. l. si. vbi colonus inuito emptore percipit fructus: sed ibi speciale, ne fiscus teneat colono. Acc.

VIam veritatis ignoras, in conductionibus non succedere hæredes conductoris existimans, [k] cũ siue perpetua conductio est, ẽt ad hæredes transmittatur, siue tẽporalis, intra tempora locationis hæredi quoque onus contractus incũbat.

B

Reconducere nemo tenetur inuitus. Bal.

XI. Imp. Philippus A. Theodoro.

INuitos conductores seu hæredes eorũ post tempora locationis impleta non esse retinendos, sæpe rescriptum est. [l]

Damnũ in rebus coloni pertinet ad colonum, non ad dominum. Bald. Vel sic: Damnũ illatum per latrones in rebus coloni, existentibus in possessionibus conductis, non debet resarciri per locatorem. Sal.

XII. Idem A. Nicæ.

DAmnum quod per aggressuram latronum in possessionibus locatis rei tuæ illatum esse proponis, à domina earundem possessionum, quam nul-

[f] Emit.] tunc enim si emptor colonum expellat, tenetur emptor venditori in eo quod venditor colono: non aũt põt colonus resistere quo minus expellatur, ut ff. e. l. si merces. §. 1. & l. si fundus, & l. & hæc distinctio, & de act. emp. l. Iul. §. pe. Vel potest dici colonum habere exceptionẽ, licet non habeat actionem, vt arg. j. de euic. l. emptori, & ff. pro soc. l. idemq; erit. §. fi.

Inquilino an teneat stare emptor domus.

[g] Pacto.] etiam tacito.

[h] Consensisse.] s. colono.

[i] Sine scripto.] ut & s. de pact. l. pactum quod bona, & facit ad hoc. ff. de reg. iur. l. nemo ad alium, & ff. de contrah. emp. l. alienatio.

VIam.] CASVS An in ius conductionis succedat hæres conductoris, quæritur? Dicitur quod sic, siue fuerit perpetua conductio. xxx. an. siue temporalis vsque ad annum. s. si moriatur intra tempora locationis, quia vtroq; casu transmittitur ad hæredes.

D

[k] Existimans.] est ergo veritas quod succedit, vt hic subijcit, & ff. e. l. cum in plures. §. hæredem, & l. sed addes. §. pen. & j. de iur. do. l. si socrus, & inst. e. §. fi. & de rerũ diui. §. is vero, in eo quod est ibi, fere. Sed contra supra de vsufru. l. si domina. Solu. vt ibi.

ADDITIO. Dic quod ibi loquitur de locatione vsusfructus: hic vero proprietatis. Odof. hic, & gl. in l. cõtraria.

INuitos.] CASVS An colonus finito tpe cõductionis possit retineri inuitus in locatione? Resp. quod non.

[l] Rescriptum est.] vt & s. de contrah. emp. l. inuitũ. Sed contra. ff. de publica. l. cotem. §. fi. vbi tenetur inuitus. Solu. dixi. s. e. l. si cũ Hermes. Item contra. j. de agricol. & cen. l. cum satis §. 1 lib. 11. sed ibi in perpetuo conducentibus, hic ad tempus dicit.

DAmnum.] CASVS Locaui tibi fundum meum, bonos

[1] Idem Angel.

boues induxisti, an damnum tibi datum resarcire debeã, A quæritur? Respon. quòd nõ, nisi ego reus criminis fuero.
a Desideras.] ut & s. de actio. empt. l. fina. Sed contra ff. eod. l. ex conducto. §. si vis tempestatis, vbi dicit dominum præstare debere colono omnem vim, sed ibi de diuina dicit, scilicet tempestate, vbi tenetur dominus, scilicet ad mercedem remittendam, sed hic de humana vi dicit. ADDITIO. Tu dicas, aut damnum cõtingit in fructibus, siue in re locata, & tunc debet fieri deminutio mercedis, vt in dicto §. si vis, aut damnum cõtingit in rebus proprijs coloni, & non fit deminutio, vt hic. Bar. Bal. Angel. & Salicetus.

lius criminis ream facere te dicis, resarciri tibi nulla ratio ne desideras. a

Diuisio contractus inducit diuisionem obligationis. Et correi habent beneficium cedendarum actionũ pro rata. Bald. Vel sic: Ex conductione plurium, quilibet tenetur pro parte, nisi quilibet se obligauerit in solidum, & tunc soluens solidum potest petere vt contra alios sibi cedantur actiones. Salic.

XIII. Impp. Valerianus & Gallienus AA. & Valerian. Cæs. Heraclidæ.

B SI diuisa b conductio fuit, & c in singulis partibus facta: alieno nomine conueniri vos non oportet. d

¶ Si autem omnes qui cõducebant, in solidum locatori sunt obligati: e ius ei competens conueniendi quem velit, non debet auferri. f

¶ Habetis sanè g vos facultatem h locatori offe- C rendi debitum, & vt transferantur i in vos ea quæ ob hanc cõductionem ab his quorum nomine k inquietamini, obligata sunt,

SI diuisa] CASVS. Tribus domum tuam diuisim locasti, quilibet pro parte sua tenebitur, nõ autem pro aliena, & vno soluente partẽ suam, alij non liberantur. Sed si conuenit vt quilibet in solidum teneretur, hoc casu quem elegeris, conuenire poteris, & ei satisfacienti, cedes actionem aduersus alios pro quibus soluit.

b Si diuisa.] quia egerunt vt quilibet pro parte tantum teneretur, expresse vel tacite supplẽdo. vel quilibet suam partem conduxit vt subijcit.

c Et.] pro id est &c.

d Non oportet.] ut & infra de diui. tut. l. 2. §. 1. si tamen in solidum alter vellet soluere, petet sibi cedi actiones, vt supra si cer. pet. l. si in rem.

e Locatori sunt obligati.] quia hoc egerunt vt quilibet in solidum teneretur etiã iure veteri, vt ff. de duobus re. l. eandem, & l. reos, §. cum tabulis. Accur.

f Auferri.] hoc corrigitur hodie, quia licet sit actum vt quilibet in solidum teneatur, tamen pro parte sunt conueniendi, si ambo sunt soluendo, & præ- D sentes, ut in authent. de duob. reis, in princ. colla. vij. Sed & beneficium epistolæ diui Hadriani potest implorari, vt ff. de tut. & rat. dist. l. 1. § nunc tractemus. Accur.

g Habetis sane.] vt infra de duob. re. l. 1. & de diui. tut. l. 2. in princip. & §. fina. & infra arbi. tut. l. cum interdictę, in fin. & infra. de fideius. l. 2. & ff. eo. l. cum apparebit, & & ff. de euict. l. in creditore, & ff. qui pot. in pig. hab. l. mulier.

h Facultatem.] & necessitatem.

i Transferantur.] sed an in solidum, vel pro parte? Respon. pro parte, vt statim hic innuit, & ff. de admini. tuto. l. si plures tutelam, & ff. de censi. l. cum possessor, & ff de pecu. l. quæsitum. §. 2. sed pone cessionem nõ esse factam. Respon. si sunt socij, dabitur actio pro socio ad interesse, non ad pignora. si non sint socij, sed vt scholares sunt, tunc dabitur vtilis pro socio, vt ff. de his qui de- ie vel effu. l. perceptione. Alij nullam dant: vt ff. de fideiusso. l. Vlpianus.

k Quorum nomine.] videntur ergo inuicem fideiubere secundum hoc quod dicit: vt ff. ad Vellcian. leg. vir vxori.

postulandi.

Qui locat operas, tenetur operari demum percepta mercede: quia tunc intelligitur fidem fallere, & non ante. h. d. not. tex. cum glo. Bald.

XIIII. Iidem AA. & Cæs. Iuliano & alijs.

SI hi qui à vobis l redemerant m frumentum & hordeum annonæ n in ferẽdũ, accepta pecunia o B fidem fefellerũt: ex locato agere cum eis potestis.

Conductor indebite expulsus, debite petit pœnam promissam: & reponetur in fruitione, si sit apposita clausula, rato manente pacto: & si non soluit pensionem, potest eam retinere pro pœna. & gratis fruetur fructibus conductis. Bald.

XV. Iidem AA. & CC. Euphrosynæ.

SI de fundo à locatore expulsa es, cum eo agere ex cõducto p potes: pœnàmq; à locatore, quã præstari rupta conuentio C nis fide placuit, q exigere ac retinere potes. r

Pactum seruatur & tacito consensu conductio renouatur. Bald. Vel sic: Qui remanet vltra suum tempus in re conducta, videtur de nouo cõduxisse. Salic.

SI hi.] CASVS. Procurator fisci conduxit plaustrum ad ferendum annonam: mercedẽ soluit: si non facit locator quod conuenit, aget aduersus eum ex locato.

l Si hi q. à vobis.] scilicet procuratoribus fisci. Accursius.

m Redemerant.] id est operas suas locauerant circa frumentum vehendum: & frumentum vehendum dicuntur conducere: & sic locare & cõducere dicunt.

n Annonæ.] publicæ.

o Accepta pecunia.] caute dicit, accepta pecunia, alias non est locatio, vt ff. depo. l. 1. §. si quis seruum. Item caute dicit accepta. nam sicut emptor demum soluto precio cogit venditorem ad rem tradendam, sic & hi conductores frumẽti inferendi accepta pecunia coguntur fidem adimplere, vt ff. de ac. empt. l. Iulianus. §. offerri. & ff. locati. l. 2 in prin.

SI de fundo.] CASVS. Mihi fundũ locasti, demum me expulisti. agam ex conducto ad interesse, & si pœnam promisisti si me expelleres, agam ad pœnam.

p Ex conducto.] ad interesse, in quo venit etiam lucrum, vt ff. eo. l. si fundum, § fi. Item & agit ex conducto, si quid vtiliter vel necessario sit impensum, vt ff. eo. l. dominus. §. 1 & l. penul. in prin. An autem per cõstitutionem, si quis in tantam, vel interdicto aliquo succurratur contra dominum? Respon. non videtur, cum nullam habeat possessionem de qua sit expulsus, nec potest dici quòd incontinenti interuerterit possessionem, & sic incipit sibi possidere conductor. & sic secundo expulsus agat, per. l. ff. de vi & vi arm. l. 1. §. qui a me D vi, quia hæc incontinenti fiunt, vt in eod. tit. l. 3. §. cum igitur. Item an possit resistere domino? Respon. vt diximus, s. e. l. emptorem. Item an & contra extraneum aget interdicto, si ab eo repellatur? Respon. si prius possessionem interuerterat domino, sic, aliàs non, vt ff. de vi & vi ar. l. colonus. & l. cum fundum. Sed an eo ipso videatur interuertere, quòd inuitus expellitur? Respõ. nõ, cum non sibi, sed domino semper possidere intendat.

Colono an succurratur contra dominũ per aliquod interdictũ.

q Placuit.] interposita stipulatione vt onus probandi interesse, euitetur, vt instit. de verb. oblig. §. pen.

r Retinere potes.] s. exactam. Vel dic retinere mercedem loco pœnæ, & hoc nisi in casibus quos habemus supra eod. l. æde. altero tamen debet esse contentus, nisi sit actum pacto manente rato, vt ff. de except. do. l. apud Celsum. § Labeo, & ff. de transac. l. qui fidem.

Legem.] CASVS. Locasti mihi fundum pro x. & ea solui: plus petere non potes. Si vero in conductione te consentiente remansi: tempore locationis finito eandem conductionem videor renouasse, pignoribus remanentibus in causa conductionis, quae fuerunt in prima cōductione vel locatione.

a Oportet.] sic & ff. eo. l. si merces. §. conductor, & ff. de contrahen. empt. l. pacta.

b Reposci.] hoc in priuatis locationibus, aliàs secus: vt j. de allu & palu. l. 2.

c Tacito consensu.] in sequentem annū, nisi interim dñs frui coeperit: vel decesserit: vt ff. eo. l. qui ad certum.

d Cū vinculo.] sic ff. si cer pet. l. si quis nec causam §. pen. & hoc nisi fuerit res aliena illata. nā tūc exigitur nouus domini consensus. In vrbanis autem praedijs intelligitur recōductio facta, quatenus inhabitauerat, nisi in scriptis aliter comprehensum sit: vt ff. eo. l. item quaeritur §. qui impleto.

Praeses.] CASVS Si domum mihi locasti, nec pēsionē sua die solui: teneber ad vsuras ex mora: sicut in caeteris bonae fidei contractibus.

e Cum sit bonae fidei.] vt institu. de act. §. actionū, & j. e. l. 2. & l. emptorē.

f Vsuras]vt j. e. l. 2 & ff. eo. l. quaero, & de vsur. l. cum quidam §. ex locato.

Excepto.] CASVS. Locasti mihi fundū in trienium: primo anno erat sterilis: duobus annis sequētibus fertilis: subducto tempore sterilitatis in residui temporis pensionem sum obligatus.

Colonus de sterilitate, non de exiguitate queri potest.

g Excepto] nisi ex vbertate aliorum annorū possit recōpensari, vel nisi speciali pacto spectet ad eum in periculū quod seruandū esset, vt supra eo. l. legem, & l. licet. Et dic q colonus de sterilitate potest queri, vt hic, & plene diximus. j. eo. l. licet, non autem de exiguitate, vt ff. eo. l. ex conducto. § cum quidam.

h Edaci locustarum.] qa omnia edunt.

i Fructus.] id est merces propter fructus sequentis temporis. nam non potest intelligi de partiario colono, sed de eo qui nummis colit: vt ff. e. l. si merces, §. vis maior. Vel fuit hic contractus innominatus do vt des. scilicet vt daret certam mensuram fructuum singulis annis, puta decem corbes frumenti, quotcūque fructus perciperet singulis annis, siue. 10. siue 20. siue 40. vnde cum hic cōtractus sit similis locationi, eadem aequitas est in isto seruāda, q in illo: vt arg. ff. deposi. l. 2. §. si quis seruum,

XVI. Iidem AA. & CC. Timotheo.

Legem quidem conductionis seruari oportet, a nec pensionum nomine amplius quàm conuenit reposci. b Sin autē tēpus in quo locatus fundus fuerat, sit exactum, & in eadem locatione conductor permāserit: tacito cōsensu c eandem locationē vnà cum vinculo d pignoris renouare videtur. B

Conductor indilate tenetur soluere pensionem, & vsuras ex mora. Bald.

XVII. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Hosalio.

Praeses prouinciae ea q ex locatione debētur, exolui sine mora curabit: non ignarus ex locato & conducto actionem, cum sit bonae fidei, e post moram vsuras f legitimas admittere.

Propter edacitatem vermium fit remissio mercedis: & in pensionibus seruanda est consuetudo Bald. C

XVIII. Iidem AA. Amro.

Excepto g tempore, quo edaci locustarū h pernicie sterilitatis vitiū intercessit, sequentis temporis fructus, i quos tibi iuxta praeteritam consuetudinem k deberi constiterit, reddi tibi praeses prouinciae iubebit. D

& de praescriptis verbis, l. naturalis. §. si.

k Consuetudinē.] de praestandis pensionibus. quando enim certa merces nō exprimit, datur quantū solet ex consuetudine dari: vt hic, & arg. ff. de dam. infec. l. si finita, in prin. & de aedi. edi. l. q si nolit. §. quia assidua. & est ad l. istā ff. e. l. ex conducto. §. si vis tēpestatis.

Consuetudini & statuto renunciari potest expresse, nam in tacitu semper consuetudo & statutum videntur inesse: & renunciatio unius non facit alteri iniuriam. Bald. Vel sic: fides contractus est seruanda: & remissio facta ab uno non praeiudicat alteri Salicetus.

XIX. Iidem AA. Valerio.

Circa locationes atq; conductiones maxime fides l contractus seruanda est, si nihil specialiter m exprimatur contra consuetudinem regionis. Quòd si alij remiserint cōtra legē n contractus atq; regionis consuetudinē pēsiones: hoc alijs praeiudicium afferre non potest.

Res propria per ignorantiam facta conductio, viribus non subsistet. Bald. Vel sic: Conductio rei propriae non tenet, nec dominiū transfert Sa.

XX. Iidem AA. Carpophoro.

Qui rem propriā conduxit, existimās o alienam, dominiū non transfert, sed inefficacem conductionis contractum facit.

In contractu locationis non habet locum poenitentia, etiam si non sit propriè locatio, sed contractus. Bald. Vel sic: A conductione contracta non receditur, licet ab alio plus offeratur. Salicetus.

XXI. Iidem AA. & CC. Antoniae.

Si olei certa pōderatione fructus anni locasti: p de contractu bona

Circa.] CASVS. Pacta q fiunt in locatione, seruanda sunt. si ergo locauerint duo mihi fundū, & vnus pensionē pro parte sua mihi remiserit: alij nō praeiudicatur quo minus partē suam exigere possit.

l Fides.] vt j. e. l. legē, maximè autem ideo dicit, qa & quaedā non dicta seruantur, si modo bonum & aequū sit, vt instit. de obli. ex cōsensu, in fi. & j. eo l. proxima in fi. & ff. e. l. ex conducto, in principio.

m Specialiter.] repete maximè, & sic cōtra, proprie ponitur. Vel dic cōtra, pro praeter, vt ff. d pact. l. pacisci. & eodem mō subaudi maximè.

n Contra legē, melius dixisset, praeter legē. nec enim contra legem aliquā fit, si aliquis renūtiet ei qd pro se introductum sit. pōt enim de iure hoc fieri, vt j. de pact. l. si quis in cōscribēdo, & pdest hoc notare propter id qd diximus j. de pact. l. 1. Item no. hic q res inter alios &c. vt & j. res inter alios, & j. de pact. l. si actionē, & ff. de pactis. l. si vnus. §. pacta quae.

Qui rem.] CASVS. Si rem meam quam putabam tuam esse, locasti mihi, non valet locatio, nec in te dominium est translatum.

o Existimans] idem si sciens, sed facilitatem facti notauit, vt j. eo. l. ad probationem. sed possessionem perderet sciens, vt ff. de acquiren. pos. l. si rem aliquam, & l. quod meo, in prin. & ff. de rei vendi. l. quaedam mulier, & de vsuca. l. ei a quo, & facit ad l. istam ff. de acqui. re. do. l. si procurator. 2 & ff. de rei vendi. l. inter officium, & ff. e. l. non solet, & j. de rei vend. l. re tua, & j. de do. inter vi. & vxo. l. si, & ff. de reg. iur. l. neque p gnus.

Si olei.] CASVS. Locasti mihi fundum vt soluerem x. cados olei: & locasti in triennium, solui, aliquis offert. xv. cados olei: an à contractu locationis recedere possis, quaeritur? Dicitur quod non.

p Locasti.] id est vsum concessisti, non tamen fuit locatio: quia sine mercede in pecunia esse non posset: vt ff. deposi. l. 1 §. si quis seruū, & de praes. ver. l. naturalis. §. at cū do, & ff. de do. inter vi. & vxo. l. si vir vxori, & j. de prae-

Locatio nō potest esse sine mercede in pecunia.

de præscript.ver.(aliàs de re.per.)l.emptionē,& argu.ī. A de contrahen.empt.l.empti.

ADDITIO. Habes ex hac gl. q hic nō erat locatio, sed erat contractus innominatus:quare dicas q oleū hic fuit solutū,& sic res non erat integra,alias enim esset locus pœnitētiæ, vt l. si pecuniā.ff.de condict.cā data. Itē suppleas secundo q hic erat res exposita locationi, vnde habet similitudinē cū cōtractu bonæ fidei, arg.l.1. ī.tit. 1.alias em non esset cōtractus iste bonæ fidei: q contractus innominatus nō dicitur bonę fidei, nisi in duob^ casibus: ut in institu.de act.§ actionum, ita intelligit Bar hic hanc.l.

[a] bonæ fidei.

fide [a] habito ꝑpter hoc solum,q alter [b] maiorem obtulit [c] pōderationem, recedi non oportet.

Qui promisit operas, tenetur seruare bonam fidem. Bald.

XXII. Iidem AA.& CC. Papiniano.

[a] SI hi cōtra quos supplicas, facta locatione certi [d] temporis suas tibi locauerit operas:quaten^ bona fides patitur,cā cognita cōpetens iudex conuentionē seruari [e] iubebit. [f] B

Per instrumenta locationis non probatur dominium. Et qui rem propriam a se possessam conducit:nō mutat sibi possessionis causam. Bald. Vel sic: Locatio non sufficit ad probandū dominiū contra conductorem, qui postea de dominio cœpit litigare. Sali.

XXIII. Iidem AA.& CC. Felici.

AD probationē [g] rei propriæ siue defensionē non sufficit locatio ei facta qui post de dominio cœperit contendere: cum in sciētia domini ꝓprij [h] & errātis [i] nullū habeat cōsensum: sed ex euētu,si victus fuerit, [k] cōtractus lo-

a Bona fide.] maxime, nā idem est in stricti iuris iudicio: vt ī.de act.& obligatio. l. sicut, & ī. de transact.l. quamuis.

b Quòd alter.]scilicet tertius.

c Obtulit.] nisi vltra dimidiā essesdeceptus, vt ī. de rescin.ven. l. 2. & l.si voluntate.

1 Glo. in c.inter dilectos, super verb. qđ meū, in me.extra de fi. instr. inducit hāc l. in arg. q licet ex pluribus causis possit fieri traditio rei:ex vna tamen dominium quæritur.

SI hi.] CASVS. Locasti mihi operas in quinquēniū. vt fidē cōtract^ serues, iudex te compellet.

d Certi.] minus. xxx.annis. Quid autē si in perpetuum vel vltra triginta annos? Ir. q nō tenet. Hos q sic,cum saltem feriatis interpelleť diebus,& sic nō fit seruus:vt & ǰ.de inge.ma. l. si vestram,& per substitutum possit seruire,vt no.ī.de usufru.l.antiquitas.

e Seruari.]& præcise cogentur ad factum vel ad interesse,prout [1] voluerit actor:vt ff.de no.ope.nun.l.stipulatio.§.siue,& ff.de ver.obli.l.si fundū,& sic intelligit.ff. de aqua plu.arcen.l.si Titius, §.officium, & si cōtumax fuerit locator, cum præcise ad factum agitur, iurabitur in litem:vt ff.eo.l. si cui.§.1.

1 Hoc verū si æquitas hoc suadeat, quia forte alius nesciret, vel non posset tales operas pstare: alias soluendo interesse vel pœnā si erat promissa, liberabitur. Bald.

f Iubebit] scilicet vt per id tempus præstet qđ cōuenit.

AD probationem.] CASVS. Rem meam mihi locasti. vendicare vis,& probare dominiū ad te pertinere ꝑ hoc q mihi locasti,an ad probationē hoc sufficiat,q̄ritur? Resp.quòd non. Non enim sufficit ad probandū dominium probare me conduxisse.

g Ad probationem.] ad probandum quòd res sit alicuius petentis,non sufficit ꝓbare se locasse, nec ecōtra ad defensionē se cōduxisse, sed alio modo oportet ꝓbari locātis vel cōducētis dominiū, [2] vt hic,& ǰ.de li. cau.l.ad ꝓbationē,& ff.eo.l.nō solet,& agebať hic rei vēdicatione,nō locati,& si quidē cōductor probet se dominū,patet q cōtractus fuit nullus,cū rei suæ nō sit locatio:vt ff. depositi.l.q rē,& de vsuca.l.ei à quo. Dic ergo ad ꝓbationem,s.quando petit, siue defensionē quādo possidet. D

2 Istam gl. sequiť Bal.& Sali.

ADDITIO. Quia finita locatione conductor restituit,& postea agit rei vendicatione.Salice.

h Domini proprij.]conducentis.

i Errantis.]idem in sciente,vt diximus. ī.e.l.qui rem.

k Victus fuerit.] qui locauit.

l Magis.]electiue ponitur.

m Nemo enim sibi iure possessionem.] dic possessionem,id est proprietatem, [3] sic.ff.de verbo.signi.l.interdum,& sic est plana. Alij sic.bene dixi sic esse in dominio nam secus est in possessione,quā conductor non potest sibi commutare,sed colonario iure tenet.quod nō placet, vt ff. de vsucap. l.ei à quo. Alij econtra, [4] vt locator qui possidebat pro prædone vel pro possessore,nō ideo incipit ꝓ suo possidere per colonum. Vel quarto non potest prodesse locatori prædicta locatio ad probationē sui iuris, quia non potest sibi mutare causam suæ possessionis.nam nec nullus alius potest. Vel quinto nō mutat aliàs cum locatio tenet, hic autem mutat, quia non tenet locatio,vt ff.de usuca. l. ei à quo, & de hac mutatione causæ possessionis plene dixi.ǰ.de acquirē.pos.l.cū nemo. [5] Et ad hoc quod errans nō cōsentit,est ī.de iu. & fac.igno. l. non idcirco, & ī. e.l. qui rem, & ǰ.de præscript. long.tēp. l.nec petentem.

3 Et hoc siue sciens siue ignorans fuerit ipse conductor. Cyn.

4 Ista glo. allegatur secundum Sali. hic ad hoc q locatio non præbet titulū secundum eundem.

5 Vide. c. inter dilectos.vbi Panor. Imo.& Feli. extra de fide instru. & c. cum venerabilis, de reli. do.& l.solennibus. ī. de rei vend.

cationis non cōstitisse magis [l] declaratur. Nemo enim sibi iure possessionem [m] mutare potest.

Ex conductione mariti nō tenetur uxor:sed si ipsa cōduxit tenetur. Bal. Vel sic: Contractus cōductionis valet etiam sine instrumētis vel scriptura: & tenet hæredes conductoris, nō eius vxorē,nisi ipsa postea cōduxerit. Sal.

XXIIII. Iidem AA.& CC. Antonino.

B CONtractus locationis cōductionisq;,nō interueniētibus etiam instrumētis ratus habeatur, ſm qđ hæredes conductoris, etsi nō interuenerit [n] instrumenta, non vxorē [o] conuenire debes. Sane de posteriore tēpore quo cōductricē ipsam proponis fuisse,adesse fidē precibus tuis probans, pensiones integras ab ea pete.

C *Cōductor debet prius domū seu possessionē restituere,q̄ de proprietate litigare seu obijcere.h d. Bal & Salic.*

XXV. Iidem AA.& CC. Epagatho.

SI quis cōductionis [p] titulo agrum vel aliam

COntractus] CASVS. Fundum mihi locasti.non ideo quia non interuenit instrumentum, minus est habendus ratus locationis contractus. nec vxorem meam conuenies, nisi in posterius tempus de nouo conduxerit.

n Etsi nō interuenerint,]vt & supra de fide instrumen. l. si constiterit, & est ratio, quia cum nudo consensu contrahatur, neque verba neque scriptura desiderantur, vt ff.eod.l.1.

o Non vxorem.]sic & supra ad Vell.l.si aduersarius,& supra ne vxor pro ma.l.1.

p SI quis conductionis.] Pone casum quòd vendidi tibi rem retento vsufructu, vel constituens me tuo nomine possidere, quam tibi postea loco, agam finito tempore locationis contra te condictione ex hac l. & postea vendicabis tuum dominium, licet duæ regulæ videantur obstare, vna quæ dicit, cui damus actionem, multo magis exceptionem, vt ff. de superficie. l. 1. §. quod autem ait prætor. Et alia, dolo facit, qui petit quod restituturus est. Sed hoc expressè sic ordinat lex. Vel vbi lex non ordinat, sic habent locum prædictæ regulæ. & idē pōt dici in omnibus qui alieno noīe tenent, vt in tutore, curatore, gestore, depositario, commodatario, vsuario, & vsufructuario, si non est in his aliqua iusta causa retinendi, vt ff. de acquiren. poss. l. si quis rem quam. (Alij dicunt etiam in his dominij causam obstare agenti possessorio) & agitur his & alijs causis vtili cōditione ad instar huius directæ, quæ ex hac.l. datur. [6] Vel pone [7] casum & melius secundum quod hæc litera sonat simpliciter, vt ī. eo.l. ad probationem.

Casum ponit.

6 Istam sequitur Sal.hic.

7 Vera est ſm Iaco. de Are. & Ang. hic.

a Restituere.] condictione ex hac. l. vt dixi, sic & aliàs actione ciuili agitur possessorio, vt ff. de condict. inde. l. indebiti, §. 1. & de tritica, l. 2. vel etiam ex locato: agitur hic ad possessionem, vt ff. locati. l. videamus, §. qui vinum, & argu. s. de act. emp. l. 2. in fi. & secundum hoc ita tatur in litem, vt ff. eo. l. si cui. §. j. & tunc pœna. l. conductores, j. eod. habebit locum nisi iustam causam habeat retinendi, vt ff. de acqui. rer. poss. l. si quis rē, & de vi & vi ar. l. colonus, in fi. Sed opponitur, non tenuit locatio rei propriæ, sicque non potest agi ex locato. Respō. interim dum est dubium vtrum teneat vel non, agi potest. vel etiam si sit certum, tamen agitur sicut & agitur pigneratitia actione vbi etiā constat non tenere pignus, vt ff. de pigno. act. l. si rē. 1. §. is quoque. secus si ageret rei vendicatione, quia tunc potest excipi, vt supra eo. l. l. ad probationem. Sed videtur huic. l. contra, infra de agr. & censi. l. litibus, lib. xj. vbi dicit fructus sequestrandos, & de possessione cauendum, si dominum apparebit melius ius habere, per quod patet quod non statim reddet. Sol. illa hanc corrigit. Vel hic constabat de locatione, ibi non, sed ab alio forte domino se habere dicebat conductor. vnde cum ille seruitium pro eo vellet potest de hoc iure secum litigare licet aliàs non posset secum litigare, vt infra in quibus cau. co. cen. l. 1. & 2. lib. xj. & infra de agri. & cen. l. cum satis, lib. xj. Vel secundum Ir. licet domino ibi non restituat statim, tamen non obest ei, quia colonus tenetur probare nihilominus alterius esse, non eius qui se dominum esse dicit. Vel ibi loquitur de perpetuo censitis, hic non, & hæc vera. Vel hic possessorio, ibi petitorio petebatur. nam reditus ibi petebantur, & prædium penes colonum esse volebat. Item secundo est contra. ff. deposi. l. bona fides. vbi deponenti non redditur, sed domino vero. Solu. ibi petitorio, 4 scilicet deposit, hic possessorio, condictione scilicet ex hac l. agitur. vel ibi erat fur vel prædo, hic bonæ fidei possessor. Vel ibi incontinenti paratus erat dominus probare, hic non, arg. ff. ad exhiben. l. 3. §. ibidem. quā distinctionem Io. non admittit, quando lex expressim ordinat vt prius restituatur possessio, vel causa possessionis prius agatur, & postea proprietatis. 5 Vel ibi constabat alium dominum, hic non. Item contra. ff. de regu. iur. l. in condemnatione, §. fin. & de except. doli. l. dolo. Item & ff. de regul. iur. l. inuitus §. 1. & de superficie. l. 1. § quod autem ait. ibi, cui damus actionem &c. Sed illa 6 in petitorio, non in possessorio intelligenda sunt, cui damus &c. & est ad l. istam supra de rei vendic. l. ordinarij, & infra de interdict. l. incerti. Sed ibi dicit, hodie constat &c. vt not. infra de edicto diui Hadri. tol. l. 2.

ADDITIO. Colligas hic paruam distinctionem ex patribus in hac glos. allega. dum quæritur, an conductor possit locatori referre quæstionem dominij, quia aut de locatione est dubium, & potest opponi exceptio dominij, vt d. l. litibus, aut constat de locatione, & tunc si locator agit condictione ex hac l. non potest excipi de dominio, vt hic, si vero agit actione ex eo contractu, tunc aut obijcit conductor de dominio proprio, & potest, quia illa exceptio perimit in totum ius agentis, vt l. ad probationem, supra eod. aut obijcit de dominio tertij, & tunc si ille tertius sibi adsistat & agit, & tunc pōt, vt l. bona fides, §. fi. ff. depo. aliàs nō potest.

1 Iste intellectus reprobatur tertium dum Bar. Ange. & Salic. hic, & est tex. in contrarium in l. qui rem. ff. depos.

2 Ista lex reputatur singularis secundum Bar. hic.

3 Hic tenent Cy. B. & An. hic. & idē Bar. in l. contraria.

3 Istā tenent Iac. de Are. & Sali.

4 Hęc est vera secū dum Sal. vel dic q ibi depositarius opponebat non soli de dominio tertij: sed etiam ille tertius agebat cōtra eundem, & assistebat opponenti, ideo prius quæritur qs sit dominus. Sa.

5 Idem tenet Sali.

6 Idem Ang. hic.

quancunque rem accepit: possessionē prius restituere debet, & tunc de proprietate litigare.

Euanescit instrumentum si exinanitur debitum. Bald. Vel sic: Impleta fide conductionis finita agi potest contra locatorem, vt retenta vel abrepta restituat. Salic.

XXVI. Iidem AA. & CC. Oplo- ni & Hermogeni.

SI conductionis † implestis fidem: b eiusdē rei gratia factum instrumentū euanuit. c Quòd si qd vestrum in fundo d fuit, vel vi direptum e est: hoc restitui f vobis præses prouinciæ iubebit.

Si soluerim pro colono tuo, & tu mihi promiseris per stipulationem, teneris efficaciter. secus si nudo pacto fideiubes. Bald. Vel sic, Vbi nudum pactum non sufficeret, stipulatio prodest.

hoc dicit Salic. Vel sic. Pactum coherentia traditionis non vestitur, quando cum tertio & non cum recipiente interponitur. Salic.

XXVII. Iidem AA. & CC. Nectoni.

SI tibi, g quæ pro colonis conducti prędij pro rogasti, h dominus fundi stipulanti dare spopōdit: competens iudex reddi tibi iubebit. i

Nam si conuentio placiti fine stetit: k ex nudo pacto perspicue actionem iure nostro l nasci non posse.

In contractu locationis non veniunt sarcienda fortuita. Bald. Vel sic: Conductor locatori & econtra tenetur de dolo & culpa, non de casu. Salic.

SI conductionis] CASUS. Locasti mihi fundum, & mercedem solui, instrumētum locationis euanuit, si aliquid in fundo à me inductum est, & tu locator illud surripueris, dabitur mihi rei vend. vel vi bo. rap. aut ex cōducto, vt illud mihi restituas.

b Fidem.] soluendo debitam pensionē.

c Euanuit.] vt s. de positi, l. propter, & ideo condici vel vēdicari potest, vt s. de condic. sine causa, l. dissolutæ, & s. ad exhi. l. fi.

d In fundo.] à vobis conducto.

e Direptum est.] à locatore vel alio.

f Restitui.] rei vendicatione, vel ui bonorum raptorum, ut & supra eod. l. damnum. vel etiam ex conducto contra locatorem tenentem vel rapientem, arg. s. de act. empt. l. 2. in fi. & ff. de contrahen. emp. l. quotiens. Accursius.

SI tibi.] CASUS. Si pro colonis tuis Titius Seio soluerit, ante habeat obligatum, quæritur? Distinguitur, aut Titius stipulatus est pecuniam sibi a domino reddi, aut non. si sic, habet te obligatum, si non, nō habet. Vivia. Vel pone casum ut in glo. seq.

g Si tibi.] pone casum secundum Ir. quòd colonus soluit p colonis, id est ad. criptitijs prædij, sine quibus prædium alienari vel locari non potest, vt j. de agri. & cen. quemadmodum, lib. xj. Vel dic quòd extraneus aliquis soluebat pro colonis, & vtroque casu stipulabatur à domino, aliàs non datur actio.

h Prorogasti.] aliàs prærogasti. i. ante tempus soluisti. s. creditoribus eorum. Vel dic simpliciter. i. soluisti s. creditoribus eorum.

i Iubebit.] scilicet condictione certi ex stipulatione, vt ff. si certum peta. l. si quis certum.

k Stetit.] id est stipulatio non interuenit.

l Iure nostro.] scilicet ciuili, sed prætorio nascitur de cōstituta, si eo animo pacti estis, aliàs ageres negotiorum gestorum contra colonos. Sic ergo non obstat institu. de act. §. de constituta. Vel in hoc secundo casu inutiliter iussisti stipulatus, cum vtiliter stipulari velles, & ideo nec ex stipulatu, quod noluisti, agere potes, vt ff. de constitu. pe. l. 1. § cum, & adhuc quæritur quomodo præteritis verbis non nascitur, cum incontinenti fuerit pactū factum, vt supra, de pact. l. legem, & l. cum proponas 2. & supra de re. permu. l. rebus. Respon. secundum P. speciale, sicut & alias ff. de reli. & sum. fu. l. quod si locus, & infra de iure do l. cuia. Sed miror quare hoc dixerit, nam pactum vel factum quod sui vicinitate vestitur, inter eosdem vtrisque debet, quod hic non fuit, sed alijs soluerat & pro alijs, & adhuc ab alio paciscebatur reddi tibi, sic ergo nō pōt vestiri. & hoc placet. Ter tij dicūt hic ex interuallo appositū. Quarti q ibi in contractu,

Bar. Sali. & Ang. in expeditione glo. 1.

Casū ponit dupliciter.

7 No. istā glo. secundū Ang. q pactū appositū iuxta contractum non vestitur eius cohærentia quando tendit ad vtilitatem tertij.

tractu, hic in distractu, & facit ad l. istam, ff. de pact. l. iu rigentium §. sed cum nulla, & j. de pact. con. l. 1.

IN iudicio.] CASVS. In locato & conducto venit dolus & lata culpa & leuis, non casus fortuitus. Viu.

a Dolum.] vt absit.

b Custodiam.] vt assit, & potest cōtingere in conductore culpa circa custodiam, ut ff. nau. cau. sta. l. nauta. Circa locatorem, quia rem alienam locauit, ut ff e. l. si quis domū, vel vitiosam, vt in l. sed addes, §. j. & l. cū in plures, §. seruum meum. Sed licet ex natura cōtractus ueniat custodia, non tamen leuissima culpa venit, vt ff. nau. cau. sta. l. idem, §. sed si gratis: si tamē specialiter promittatur custodia, etiam leuissima culpa venit secundum lo. vt ff. eo. l. qui mercedem.

Locator non tenet de leuissima culpa. Merces ꝓpter casū remittit.

c Casum.] fit enim propter casum remissio mercedis, & sic neque locatori imputatur: quia aliàs teneretur ad interesse, vt ff. eo. l. si fundus. Azo. & hoc nisi ex pacto speciali, arg. s. de neg. gest. l. negotium, & facit s. commo. l. j. & s. man. l. à procuratore, & de pi. ac. l. creditor.

† Cōcor. gl. j. in fi. in c. pen. ext. de fideiusso.

CVm conductorem.] CASVS. Scholaris conduxit hospitium integrū: destruxit hospitium: nunquid tenetur ad integrare, quæritur? Respon. ꝙ sic, si viuit, & eo mortuo hæredes eius. Nam tenetur conductor si fecerit rem deteriorem, ad interesse, & posset etiā expelli.

d Hæredes.] videbatur quòd non, quia maleficium erat: sed non est ita, vt ff. de act. & obli. l. ex contractibus, & l. ex depositi. Accur.

e Ratione.] scilicet vt talia restituantur qualia fuerant tempore conductionis, vel præstet quanti tua interest.

CVrialis.] CASVS. Si aliquis curialis est adstrictus curiæ, non potest esse conductor vel fideiussor siue mandator conductoris, & si contra facit, ex isto contractu nulla oritur actio.

f Neque procurator.] veluti qui certa mercede sibi præstita cum domino conuenit vt à cæteris conductoribus ipse exigat secundum quosdam. Vel dic simpliciter, sicut & in clericis, vt in authen. de san. epis. §. alium, col. ix. & fac. j. l. proxi.

g Neque conductor.] si tamen in conductione successit alij, iure remanet, vt ff. de decu. l. 4.

h Locatori.] scilicet scienti, vt ff. eo. l. si ignorans, & facit j. de decu. l. si quis procurationem, lib. x. & j. qui ad conduc. præ. fisca. acce. non li. lib. xj. l. j.

i Conductori.] si pro locatore fideiussit.

XXVIII. Iidem AA. & CC. eidem Neroni.

IN iudicio tàm locati, q̄ conducti, dolum [a] & custodiam, [b] nō etiam casum, [c] cui resisti non potest, venire constat.

Destructa per conductorem, debent restitui per se, & eius hæredem. Salic.

XXIX. Iidem AA. & CC. Iuliano.

CVm conductorem ædificia quę suscepit integra, destruxisse ꝓponis: hæc etiam hæredes [d] eius præses prouinciæ instaurare, ędificiorū inter vos habita ratione, [e] iubebit.

Qui prohibetur esse principalis, prohibetur esse accessorius. Bald. Vel sic: Curiales nō possunt aliena prædia conducere: nec pro conducentibus fideiubere. Salic.

XXX. Impp. Theod. & Valenti. AA. Florentio præfecto prætorio.

CVrialis neque [f] procurator, neq; conductor [g] alienarū rerum, nec fideiussor † aut mandator conductoris existat: alioquin nullam obligationē neque locatori [h] neq; cōductori [i] ex hmōi cōtractu competere sancimus.

Milites non debent omittere vsum armorū, nec esse graues vicinis eorū. h. d. Et illi qui aluntur à republica, debent militare pro ipsa, non contra ipsam vel honorem ipsius. tenen. tex. Bal. Vel sic: Milites debent se abstinere à conductionibus, nisi gratia sui vsus. Sal.

B

C

D

XXXI. Imp. Leo A. Aspari magistro militum.

MIlites nostros, alienarum rerum cōductores [k] seu ꝓcuratores, [l] aut fideiussores vel mandatores conductorum fieri prohibemus: ne omisso armorū vsu, ad opus rurestre se cōferant, & vicinis graues præsumptione cinguli militaris existant.

¶ Armis [m] autē, non priuatis negocijs occupētur: vt numeris [n] & signis suis iugiter inhærētes, rempublicam à qua aluntur, ab omni bellorum necessitate defendant. †

Non tenetur dominus relocare eidē si non vult: nisi per pactū in scriptis factum adstrinxerit se ad reformandū. nam tunc compellitur: & alij locare nō potest. h. d. & est valde nobilis lex pro contractibus emphyteuticis, in quibus omittitur reuocatio. Bal. Vel sic: Dominus potest locare rem alij cum fuerit finita locatio primi. nec debet primus secundo conductori molestiam vel litem inferre, sub pœna hic subiecta. Salic.

XXXII. Imp. Zeno A. Adamantio præfecto prætorio.

NE cui [o] liceat qui aliquam domū alienā, vel locum aut ergasteriū nomine conductionis accepit, alteri qui post cū [p] domini volūtate ad eandē [q] conductionē accessit, litem inferre, [r] quasi rē illicitam, aut agēti dānosam

MIlites.] CASVS. Milites armatæ militiæ prohibētur conducere res alienas, & esse fideiussores conductorum, siue procuratores siue mandatores eorum: & debent dare operā armis, non agriculturis, siue priuatis negotijs: ita ut nos defendant & rempub. à qua aluntur.

k Cōductores.] sed an stabulum ꝓ equis suis, uel alia ad militiam facientia poterit conducere? Respon. sic: & hoc de iure tantum prohibet, ut j. subijcit, ne omisso &c. & idem in domo reficienda dico, non habitāda, vt j. eo. l. fi. in prin. nam & miles punitur, ut j. eo. tit. l. vlt. sed locanti & ignoranti parcitur. ut ff. eo. l. si ignorans.

l Procuratores] vt & s. de procu. l. militem, nisi in rem suā, ut in eo tit. l. qui stipendia, & ff. de procu. l. filiusfamilias, §. veterani, & qui in tisd. cogan. l. de die, §. j. & nisi pro necessarijs in causa liberali, vt ff. de li. cau. l. iij. §. militi. Vel nisi pro suo matrimonio, ut d. l. filiusfamilias, §. veterani. & idem de milite cœlestis militiæ, quod hic de seculari dicit, ut in au then. de san. episcop. §. alium, colum. ix. idem in fabricensibus, ut infra de fab. l. fin. lib. xj.

m Armis.] sic infra de iure delib. l. fin. in princip. & supra de condict. ob causam. l. si militem, & infra de re milita. l. milites, ij. lib. xij. & xxj. quæst. iij. per totum. Accur.

n Vt numeris.] quorum quidam dicuntur militia, alij cohors, alij vexillatio, manipulus, legio, cuneus, ala, ut ff. de his qui no. infa. l. ij. † circa princip.

† Sic cleri co ꝓhibet ne postulet contra ecclesiā, in qua habet beneficiū, extra de postu. c. vlt. & cō cord. huic l. gl. illius c. sup verbo, contra ecclesiā, post prin.

† Dicta aucto. Nonio Marcello ꝙ legio cōstat decem cohortibus, & cohors rursus diuiditur in quinquaginta manipulos, & aūt manipulus (vt ait Varro) minima exercitus manus, ꝗ vnū sequitur signū, vexillatio nem antiqui nominauerunt alam equitum.

NE cui.] CASVS. Si alicui conduxerim domū meā vel ergasterium vsque ad annum, & in sequenti anno nolo sibi locare, sed alij: an possit mihi, aut illi cui locaui, aliquam quæstionem mouere? Respon. ꝙ non. & si contra fecerit, si vilis persona est, verberatur, & in exilium mittitur: si nobilis, punitur, in decem lib. auri.

o Ne cui.] scilicet sancimus.

p Post eum.] id est, finita eius conductione.

q Ad eandem.] idest eiusdem rei.

r Inferre.] alioquin si damnum per hoc dñs habuerit: agit de dolo vel in factū, ut ff. de dolo, l. item quandā, secundum

cũdum H. quod nõ poteſt ſtare, cum habeat actionem ex locato, vt ĩ.l.prox. In l. autem illa, rẽ quandam, non habebat locum aliud auxilium.

a Locandi.] tempore prioris locationis finito, fallit tamen hoc in prædijs fiscalibus, ĩ. de loca. præ. fiſc. l. congruit, & l. prædia, §. fin. lib. xj. Item fallit in ſcholaribus, ut extra de loca. & conduct. c. ex reſcripto.

b Pacta.] vt non liceret alij locare, donec ille conductam habere vellet, & tantum dare quantum alius. Et not. per ſcripturam ſpeciale, ut ĩ. tit. j. l. j.

c Legibus.] non vi, vel dolo, vel metu.

d Agentis.] ſcilicet prioris.

C Onductores.] CASVS. Sicõducis à me rem aliquam, uel precario cõcedo tibi rem aliquam, finito tempore conductionis debes mihi reddere ſi viuis, aut hæredes tui ſi non viuis. Si autem tu aut tui hęredes differant vſq; ad ſententiam definitiuam: competens iudex non ſolum in re, ſed in æſtimatione rei debet te condemnare.

e Precario.] ſic de vtroque loquitur alia, quæ dicit idẽ ĩ. vnde vi. l. non ab re, & quæ hic deſunt, ibi ſupple.

f Volentibus.] ſcilicet iure, vt ĩ. l. prox.

g Aeſtimationem.] res petitur actione locati, ut ff. eo. l. uideamus, §. qui vinũ, & l. ſi cui, §. qui ſeruum, ſed hæc ęſtimatio condictione ex hac. l. proponenda eſt poſt definitiuam ſentẽtiam ſecundũ quoſdam, vt innuit hæc lex: nam tunc demum eſt in obligatione. ſed Io. dicit etiam ante, ſcilicet ſub illa conditione ſi diſtulerit, reſtituere vſque ad ſniam.

tentauerit: ſed patere facultatem dominis domos ſuas vel ergaſteria vel loca cui voluerint locãdi. a Ipſis nihilo minus qui cõduxerint, ab omni ſuper hoc moleſtia liberis conſeruãdis: niſi forte pacta b per ſcripturam ſpecialiter inita cum dominis, vel cum his qui poſtea cõduxerint, legibus c uidelicet cognita, agentis d intentionibus ſuffragentur.

¶ Quòd ſi quis huiuſmodi controuerſiam ſacris iuſsionibus interdictã crediderit commouendam: ſi priuatus eſt, acriter cæſus exilij ſubeat pœnam: ſi militat, decem librarũ auri diſpendio feriatur.

Qui rem conductam non reſtituit ante condemnatoriam ſententiam, poſtea tenetur etiam ad eius æſtimationem quaſi inuaſor. h. d. Bald. idem Sali.

XXXIII. Idem A. Sebaſtiano præfec. præto.

C Onductores alienarũ rerum, ſeu alienã cuiuslibet rei poſſeſsionem precario e detinentes, ſeu hæredes eorum, ſi non eã dominis recuperare uolẽtibus f reſtituerint, ſed litem vſque ad definitiuam ſentẽtiam expectauerint: non ſolum rem locatam, ſed etiam ęſtimationem g eius victrici parti ad ſimilitudinem inuaſoris alienæ poſſeſsionis præbere compellantur.

Signa imperialia dicuntur victricia. hodie debet imperator in Italia verecundari de tanta fama, quæ tenet gloriam nominis, ſed non hominis, & iacet infatuatum imperium, dico in Italia: nam in ſua maieſtate confundi non poteſt, vt in authen. quomodo oporter. §. fin. col. 1. Bald. vel ſic: Milites prohibentur à conductione rerum alienarum, aliàs tam ipſi, quam locatores puniuntur pœna hic ſcripta vel inſerta. & quilibet poteſt eos accuſare. Salo.

XXXIIII. Imp. Iuſtinianus. A. ad Senatum.

L Icet retro principes h multa de militibus g alienas poſſeſsiones vel domos conductionis titulo procurãdas i ſuſcipiũt, ſanxiſſe manifeſtum eſt: tamen quia res ſic eſt contempta, vt neque intermi nationis ſacratiſsimæ conſtitutionis k milites memores, ad huiuſmodi ſordida audeant venire miniſteria, & relictis ſtudijs publicis, ſignisque victricibus, ad conductiones alienarum rerum proſilire, & armorum atrocitatem non in hoſtes oſtendere, ſed contra vicinos, & forſitan etiam aduerſus ipſos miſeros colonos, quos ꝓcurandos l ſuſceperint, cõuertere: m neceſſariũ duximus ad hanc ſacratiſsimam venire conſtitutionem, altius & plenius huiuſmodi cãm corrigentes.

¶ Iubemus itaque omnes omnino qui ſub armis militant, ſiue maiores, ſiue minores, (Milites autem appellamus tam eos qui ſub excelſis magiſtris militum tolerare noſcuntur militiam, quàm qui in vndecim deuotiſsimis ſcholis taxati ſunt, necnon eos qui ſub diuerſis optionibus n fœderatorum nomine ſunt decorati) ſaltẽ o in poſterum ab omni conductione alienarum rerũ temperare.

¶ Scituros ꝙ ex ipſo contractu ab initio ſine aliquo facto vel aliqua ſentẽtia cadant militia, p & nõ ſit regreſſus eis ad priſtinum gradum, neque beneficio imperiali, neque conſenſu, vel ꝑmiſſu iudicis, ſub quo tolerandam ſortiti ſunt militiam, ne dum alienas res conductionis titulo eſſe gubernandas exiſtimant, ſuas militias ſuamq; opinionẽ amittant, ex militibus pagani, ex decoratis infames cõſtituti, q & qđ poſt hmõi cõductionẽ, (quã penitus interdicimus) à publico ſuſceperint, r & hoc

ſed obijcitur, ff. de iudi. l. non quẽadmodũ. Sed reſpõdetur, ꝙ illud eſt verũ in principalibus, ſed hæc æſtimatio eſt acceſſoria.

L Icet.] CASVS. Leges aliorũ imperatorum prohibebant milites conducere prædia aliena ne locatoribus & alijs vicinis eſſent iniurioſi, veruntamen quia ll. illæ in multis circumueniebantur, Iuſtinianus imponit pœnam militibus contra faciẽtibus, & dicit ꝙ ſi aliquis miles conduxit rem alienam, ipſo iure ſit infamis, & perdit gradum militiæ: & ex illa locatione non datur actio locatori vel cõductori.

h Principes.] vt ſ. eo. l. milites, cũ ſuis concor.

i Procurandas.] .i. reficiendas.

k Conſtitutionis.] ideſt conſtituti.

l Procurandos.] .i. defendendos armis.

m Conuertere] atrocitatem.

n Optionibus.] .i. qui diuerſis temporibus militabant ꝓ mercede. Vel dic optionibus, ideſt electionibus, aliàs opinionibus, vt in authen. vt neque miles, neq; fœderatus, per totum, col. viij. & facit ad l. iſtam in authẽ. vt lic. ma. & auiæ, §. quod aũt, coll. viij.

o Saltem in poſterum.] licet in præterito nõ ita fecerint.

p Cadant militia.] ipſo iure.

q Infames conſtituti.] ipſo iure.

r Suſceperint] noſe ſtipẽdiorum vel alimentorum.

a Et hoc].i. non solũ à militia cadent, sed & hęc pcepta reddent, & hoc cõdictione ex hac l. vel cõdõne indebiti.
b Vt]id est sicut.
c Constitutus.] s. actor qui alienum petit, sibi tamen debitum.
d Elegerit] cedendo ei actionẽ, quod est vetitum: vt s. ne lice. po. l. 1. & 2.
e Et à suis cadat reditibus.] ille qui cessit. Vel dic, qui locauit, & facit in authẽ. de ecclesi. titu. §. antepe. col. 9.
f Laudandus] sic. s. de epis. & cle. l. nulli, in fi.

DE IVRE EMphyteutico.

Videbatur contractus emphyteuticus similis locationi, sed non est: vt instit. de loca. & con. §. adeo. & ideo tit. de locato ponitur vicinus tit. isti.

ADDITIO.

Et fit contractus emphyteuticus hoc pacto. nã abinitio datur certa quantitas pecuniæ. deinde constituitur modica annua pensio in recognitionem potius directi dominij, quam in fructuum percipiendorum recompensationem. ita dicit Iason de Mayno in l. 2. j. eod.

IVs.] CASVS. Emphyteuticus contractus, id est meliorationis, neque est venditio neque locatio &c. & si quis in non modicum tempus, imo in perpetuum concedit mihi fundum vt faciam domum, vt ibi plãtem &c. & redditũ sibi annuũ reddam: & si inter me & dominum fiat aliquod pactum, illud seruãdum est. verbi gratia: Si conueniat scriptura interueniente, quòd si flumen auferat totum fundum, vt damnum pertineat ad aliquem nostrum. Si verò non conuenit, distinguitur: aut totus fundus perijt, aut pars fundi. primo casu damnum respicit dñm: secundo casu me emphyteutam.

& hoc a sine aliqua mora vel procrastinatione reddere compellantur: Scituris & ipsis, qui suas facultates post hanc legem eis ad cõductionẽ permiserint, nostra lege eorum conamine violata, quòd nulla eis exactio contra eas concedatur: vt b qui alieni appetens cõstitutus c militem procuratorem elegerit, d & à suis cadat reditibus. e

¶ Pateat aũt oĩbus huiusmodi copia apud cõpetentes iudices accusationis: vt qui in hac causa delator existat, laudandus f magis quàm vituperandus intelligatur: pœna quam cõtra milites nostrorum pceptorum contemptores, & ipsos qui eis cõductiones rerum ad se pertinentium pmiserint, statuimus, in futuris causis obtinente.

TITVLVS LXVI.

DE IVRE EMPHYteutico.

Contractus emphyteuticus propriã habet naturam atque figuram, exigitq; scripturam, & propter particulare damnum emphyteuta non liberatur a canone. Bald. Vel sic: Contractus emphyteuticus est contractus per se distans a conductione & locatione: & debet fieri in scriptis cum pactis in eo initis. Et si de casu fortuito nihil est conuentum, tunc si res pereat tota, liberatur emphiteuta: non si pereat pro parte. Salicetus.

1. Impp. Zeno. A. Sebastiano præfec. præt.

IVs emphyteuticariũ g neque cõductionis, h neq; alienationis i esse titulis adijciendũ, sed hoc ius tertium esse constituimus, ab vtriusq; memoratorum contractuum societate seu similitudine separatum: conceptionẽ k item definitionemq; l habere propriam, & iustum esse validumque contractum, in quo cũcta m quæ inter vtrasque contrahentiũ partes super omnibus vel ẽt fortuitis casibus, n pactionibus scriptura o interueniẽte habitis placuerint, firma illibataque perpetua stabilitate modis omnibus debeant custodiri, p ita † vt si îterdũ ea q̃ fortuitis casibus eueniunt, pactorũ non fuerint conuẽtione cõcepta: si quidẽ tanta emerserit clades, quæ prorsus etiam ipsius rei q̃ per emphyteusin data est, faciat interitum hoc non emphyteuticario, cui nihil reliquum permansit, sed rei domino, qui quod fatalitate ingruebat, q etiam nullo intercedẽte cõtractu habiturus fuerat, imputetur.

¶ Sin vero particulare r vel aliud leue contigerit

g Ius emphyteuticarium] id est, contractus emphyteuticus: qui qualiter fiat, habes s instit. loca. §. adeo. Circa quem contractum sunt tria naturalia siue tacita pacta. Primum habes in fi. huius. l. Secundum habes. j. eo. l. 2. §. 1. Tertium habes. j. eo. l. fin. §. 1. Et cum dicit iste textus, ius emphyteuticarium: ex hoc patet quòd emphyteuta habet ius in re, per quod à locatore differt: vt ff. de leg. j. l. si domus. §. fin.
h Neque conductionis.] quia non solet locatio, &c. ut ff. loca. l. non solet, at hic sic transit vtile dominium, & naturalis possessio & ius constituitur in re, vt ff. si ag. vec. l. 1. §. fin. Item hoc ius in rebus soli tantum constituitur.
i Alienationis.] quia hic ex quibusdam causis potest res auocari, vt infra eod. l. 2. & fi. Item quia dominium, scilicet directum remanet penes dominũ, sed alienatio est actus per quem dominiũ trãsfertur: vt j. de fund. do. l. 1. Item in vẽditione est precium, & certum, & in quantitate, hic autem & in specie, & præterea per singulos annos soluitur: vt institu. de contrahen. empt. §. preciũ. & §. seq. & loc. & cõdu. §. adeo. Item hic necessaria est scriptura: vt hac l. quod in alienatione vel locatione non est op', & in multis alijs: vt curiosus lector poterit reperire. Sed opponitur: quia etiam alienationis vocabulo cõtinetur, scilicet donatio in emphyteusin: vt in Auth. de non alie. §. alienationis, coll. 2. & s. de reb. alie. nõ alie. l. fi. quæ sunt contra. Solu. non continetur appellatione alienationis si proprie & stricte accipias, vt ẽ dñij trãslatio: vt hic: sed large sic, ut ibi.
k Conceptionem.] in animo contrahẽtium, vel in verbis.
l Definitionemq;.] scilicet in lege, hoc est obseruationẽ specialiter definitam.
m Cuncta.] puta pacta.
n Super omnibus vel etiã fortuitis casibus] veluti de euictione & de alienatione & cæteris causis.
o Scriptura. No. hunc contractum fieri debere in scriptis: 1 sic & alias: licet cõtra regulariter: vt no. s. de pac. l. pactum quod bona. Vel dic hoc dici de pactis, non de contractu. Vel non prohibet sine scriptis fieri, licet dicatur fieri in scriptis.

ADDITIO. Et sic nota contractum emphiteuticum posse fieri sine scriptura, quod approbat consuetudo, teste Bart. hic.

p Custodiri.] per condictionem ex l. ista Zenonis, vel præscriptis verbis.
q Ingruebat]id est eueniebat.
r Particulare.] scilicet medietatis: ar. ff. de verb. sig. l. nomẽ filiarũ. §. portionis & de vsufru. l. etiã partis, sin M. quod B. nõ placet. Sed dicit particulare, dum non sit

† Iste tex. reputatur singularis, secundum Bal. & Francisc. Cremẽsẽ ad hoc quòd si de domũ ecclesiæ ut me alimẽtaret, & postea domus est combusta vel altero casu fortuito est destructa, nihilominus tamen tenetur ecclesia me alimentare: vt per hunc tex.

1 Idem Bar. Bal. Sal. & la. reprobans duabus opinionibus sequentibus.

totius rei, id est dummodo non sit tota res extincta, quamuis maior pars perierit, damnum pertinet ad emphyteuticarium, vt insti. loca. §. adeo, in fi. §. alioquin nō complecteretur omnes casus hæc l. quod facere vult, cum subditur aduersatiua, sin vero particulare &c. hoc placet. [1] Sed videtur distinguēdum, vt ff. de contrahen. empt. l. domum. Sed ibi ante cōtractum perijt: si vero post, semper esset emptoris periculū, vt in venditione: vt institu. de contrahen. empt. § cū autem. Item contra. huic dicto. j. de allu. & pallu. l. 2. sed est speciale in tributis, vt aucto vel deminuto prædio augeatur vel deminuatur pensio, vt ibi.

[1] Et bene Bald. Sali. Albe. & Ias.

damnum, ex quo non ipsa rei penitus lædatur substātia: hoc emphyteuticari[a] suis partibus non dubitet adscribendum.

Pacta emphiteutica seruanda sunt quibus cessantibus seruanda est natura contractus: quæ est vt si per triennium canon non soluatur, possit dominus expellere emphyteutam, nisi steterit per dominum, & emphyteuta deposuerit censum. Bald. Vel sic: Pacta inita inter dominum & emphyteutam, sunt seruanda: & maxime super reiectione emphyteutæ. Et si de eius reiectione nihil fuerit conuentum, potest expelli si non soluerit per triennium, nulla meliorationis vel alicuius pœnæ habita ratione: nisi per dominum steterit quo minus solutionem receperit, & emphyteuta consignauerit & deposuerit. Salic.

II. Imp. Iustinianus. A. Demostheni. P.P.

In emphyteuticarijs cōtractibus sancimus, si quidē aliquæ pactiones[b] in emphyteuticis instrumentis fuerint cōscriptę: easdem & in omnibus alijs capitulis[c] obseruari, & de reiectione eius qui emphyteusin suscepit, si solitam pēsionem, vel publicarum functionum apochas non præstiterit.[d]

B ¶ Sin autē nihil super hoc capitulo fuerit pactū, sed per totum triennium[e] neque pecunias soluerit, neque apochas domino tributorum reddiderit,[f] volenti[g] ei licere eum à prędijs emphyteuticarijs repellere:[h] nulla ei in posterum allegatione nomine meliorationis, vel eorū

a Emphyteuticari.] quia emolumentum si qd' accessit, forte iure alluuionis, ad eum spectat. Sed qd econtra si augeatur res, an augeatur pensio? Respon. [2] potest distingui si sit apparens vel latens augmentum, vt alluuionis ad instar fructuarij, vt ff. de vsufruct. l. item si fundi §. sed si insulam.

[2] Ista gl. displicet B. B. Salic. & Ia. nec debet distingui.

C In emphyteuticarijs.] CASVS Dictum est, s. ad quē debet spectare periculum rei datæ in emphyteusin. hic dicit quòd pacta si quæ fiant, siue sint de natura cōtractus siue de extrinsecus, debeant seruari. & si non fiāt, debet emphyteuta soluere singulis annis pensionem, & debet reddere apochas domino, in quibus contitetur se soluisse, & si in solutione per triennium cessauerit, dominus poterit eum expellere, nec ei resistere poterit dicendo se fundum meliorasse, & posuisse emponemata, id est aliqua ædificia, allegando quòd dominus pœnæ se subiecerit si emphyteutam expelleret. Item nec emphyteuta poterit obijcere domino quòd pensionem non petijt, quia offerre debuit, & si dominus nolit accipere, debet consignare & deponere.

b Pactiones.] præter illas quæ ex natura rei contractus tacite intelliguntur.

c Capitulis.] scilicet vel super interitu, vt supra l. prox. vel alienatione, vt j. l. proxi. vel super alijs, vel etiam super reijciendo emphyteutam, puta si nō soluat per quinquennium vel decenniu, vt subijcit & de reiectione. &c.

d Apochas non præstiterit.] id est pensio soluebatur domino, & functio fisco pro eodem fundo, & emphyteuta qui suscipiebat apocham à fisco, id est confessionem de soluto, vt & s. de fi. instru. l. plures, debebat eam domino dare in vnoquoque anno: alias si non redderet per triennium, expelli potest. ut hic. Et hoc ea ratione, quia posset esse quòd res ad dominum rediret, & fiscus peteret etiā præteritas functiones. vt ff. de publi. l. imperatores, in princ. Si ergo habuit dominus apocham factam emphyteutæ à publicano, tuebitur se cōtra eundē publicanum. Vel dic apocham cum subscriptione sua, ut d. l. plures.

D [3] Cōcor. cum hac gl. j. circa princ. in ca. literas extra de dilati.

e Triennium.] [4] in emphyteuta ecclesiæ biennium, vt s. de sac. san. eccl. authen. qui rem. idem in colono priuati, quod hic, scilicet de biennio dicimus, vt ff. loca. l. quæro. §. inter.

[4] Intellige fm distinctionē Bart. in l. ade s. loca. quā refert hic Ia. x. col.

f Reddiderit.] cum subscriptione sua, vt d. l. plures, vel aliter vt modo dixi. Accursius.

g Volenti.] quia si vellet ad pensionem tantum agere, ex l. Zenonis posset.

h Repellere.] per se huius. [5] l. auctoritate. sed melius si iudicis auctoritate fiat per libellum, [6] cum possideat, vt arg. j. de pig. l. creditores, secundum M. & B. nec pertimescat crimen, si faciat per se, cum sibi arbitrium vltionis sciat esse concessum, vt j. de metatis l. deuotum, li. xij. & ad idē. ff. de pigno. l. lex vectigali. Si tamen interuersa possessione, suo nomine cœpit possidere emphyteuta, nō deijcies eum tua auctoritate, [7] vt ff. de vi & vi arma. l. colonus. secundū Ir. Sed quid si fecerit pactū dominus, vt non liceat ei emphyteutam repellere, etiam si pensionē non soluat? Respondeo pactum seruandum, [8] ar. s. de pac. l. pe. qa iuri pro me introducto, renunciare possum. Alij distinguūt an conueniatur ne omnimodo liceat, & tunc nō valet: an vsque ad certum tēpus, [9] & tunc sic, vt ff. communi diui. l. in hoc, §. si conueniat. Sed est ar. contra quòd tale pactum non valeat, vt ff. de preca. l. cum precario. sed prima est verior, & est pro ea. ff. depo. l. 1. §. si conuenit. Item si triennio elapso dominus recipiat pensionem omnium annorum, quibus est cessatum, an amodo poterit deijci? Respon. non, [10] ar. ff. de lege commis. l. post diem. Duorum enim alterum poterat facere dominus, vel deijcere, vel pensionē petere, vt in auth. de ali. & emphy. §. si vero quis locator, col. ix. eligendo ergo vnū, alteri renūtiasse videtur, vt d. l. post diem, & l. si fundus, § 1. in eod. titu. Item quis probabit, vtrū emphyteuta se soluisse, an dominus sibi non fuisse solutum? Respon. emphyteuta, vt argu. s. de proba. l. 1. quod faciet per testes, [11] vel instrumenta, uel confessiones. Vel quòd tribus continuis annis proximis soluerit. per quod præsumitur retro soluisse semper, vt j de apochis pu. l. pe. lib. x. Item quid si emphyteuta promisit pœnam si non soluerit pensionem, an poterit deijci? Videtur quod non, quasi per pœnam renūciauerit dominus deiectioni. ar. j. de pac. con. l. fi. Tu dic contra, [12] ne quod fauore domini, scilicet pœna, est introductum &c. s. de legi. & sena. l. quod fauore. & d. l. j. de pactis con. loquitur in priuilegijs, quæ facilius quā iura communia tolluntur. Sed tamen vtrunque, scilicet eum deijcere, & pœnam petere non potest, nisi hoc actum sit vt vtrunque possit fieri, ut ff. de excep. doli. l. apud Celsum. §. Labeo, & s. de transac. l. cum proponas & de verb. obli. l. ita stipulatus, in fi. Item si semel pœna est exacta, si iterum stet per aliud triennium quòd non soluat, an iterum poterit exigi? Respondeo, non, [12] vt arg. ff. de arb. l. si duo §. fi. Nec obstat etiam si sit dictū rato manente contractu, quia non comprehendit pœnæ stipulationē, quia non est contractus, [13] vt ff. de exceptio. dol. l. apud Celsū. §. Labeo, nisi expresse esset dictū, rato manēte &c. vt quotiēs cessaueris, totiēs in pœnā incidas, vt d. l. si duo § fi. Itē si promisit pœnā rato manēte, &c. & petiit pœna, & vult nihilominus deijcere, an pōt? Rū. sic. [14] arg. ff. de transac. l. q fidē, & l. pacto. & s. de pactis, l. cū proponas. q. In fauorem enim dūi dictū est quòd contractus debeat ratus manere. & pro hoc est arg. ff.

[5] Idem Imo. Io. An. & Inno. in ca. potuit, extra de loca. & Ia. hic.

[6] Immo non requiritur libellus. Alb. & Bald.

[7] Ex interuallo, sed bene incōtinēti Bart. & Ias. xxxv. col.

[8] Sequuntur omnes docto. dempto. Sali.

[9] Hanc etiam sequuntur oēs doct. indifferenter prout refert hic Ia. xlix. col.

[10] Hanc sequūtur omnes dēpto Ful.

[11] Proprie capiēdo: sed bene large. Bal. Alb. & Sa.

[12] Hanc vij. partē sequuntur omnes docto.

[13] Cum glo. tenēt communiter oēs docto. secundū distinctionem quam refert hic Ia. xliij. col.

[14] Hanc vij. partē gl. sequuntur oēs doc. indifferentes prout refert Ias. hic col. liiii.

arg ff. de reg. iur. l. cum par, & s. de transac. l. si quis maior. Item quid si emphyteuta faciat alium emphyteutã vnum vel plures, & cessant in solutione canonis: quod auxilium datur domino? Quidam dant ei condictionẽ ex l. Ioan. dicit quòd vendicat dominium suum a secundo emphyteuta. & si ille excipiat de iure emphyteutico, quod replicet: quia non debet ei fides seruari &c. vt s. de pactis. l. cum proponas, 2. & ff. vsufructua. quemadmodum cau. l. si vsusfructus nomine. Sicque poterit consequi pensiones. Itẽ quid si aliquis non emphyteuta possidens fundũ, pro quo xl annis soluit pensionem, deijciatur nunc? Respon. non potest deijci, sed præsumo emphyteuticũ contractum celebratum fuisse, vt arg. j. de fundis patrim. l. fi. & l. ius emphyteutici, li. xj.

emphy teumata.

Emponema quid dicitur.

a Emponemata] aliàs, emphynemata exponunt aliqui, id est ædificia, vel sunt meliorationes.

b Vel pœna opponenda.] promissa à dño si emphyteutam expelleret, vt ff. loca. l. quæro, §. inter. Et dic quòd emponema Græce, Latine dicitur melioratio, vt hic dicit, & j. l. p xi. in princ.

c Cautum est] vt j. de contrahen. stipu. l. magnam, & facit, ff. de usur. l. pecuniæ. §. vsurarum, & ff. de ali. leg. l. libertis, §. manumissis, & ff. de leg. com. l. si fundus, § fina. Fallit tamen in casu, vt in operis libertorum, quæ videntur debere peti coram iudice ad hoc vt stipulatio committatur, vt ff. de operis liber. l. cum patronus. Vel ibi non fuerat dies præfinitus. Sed quo tempore anni fiat solutio? Respon. secundum quod actum est. alias etiam inter tres vices poterit solui, dũmodo ante kalendas Ianuarij: vt j de colla. fun. pa. l. placuit. lib. xj.

d Et secundum legem] ita quòd amodo in suos vsus non conuertat, vt s. de vsu. l. acceptam, & j. qui potio. in pigno. ha. l. 1. Sed videtur quòd sola oblatio sufficiat, cũ velit pœnam euitare tantum, quod quidam dicunt. arg. j. de suscep. & arca. l. 1. lib. x. & j. de condit. inser. l. fi. & ff. de arbitris. l. Celsus, in fin. Hic ergo subaudies depositis, scilicet maxime. Alij dicunt quod est hic speciale vt sola oblatio non liberet etiam à pœna committenda. Sed quid si ille qui soluere debuit, ignorauit, quia hæres est acceptoris, vt ff. de regu. iu. l. qui in alterius, & sic non soluit, an possit deijci? Respondeo, de stricto iure sic, vt ff. de verb. oblig. l. cum filius §. in hac, & l. sed diẽ, & ff. de nautico fœnore. l. fi. sed dabitur restitutio ex clausula generali. ff. ex qui. cau. maio. l. 1. in fi. Sed de æquitate non potest dici: quia non cedit tempus ignoranti: vt ff. quod vi aut clam. l. semper. §. hoc interdicto, & ff. de calum. l. annus, & de ædil. edi. l. cum sex, & ff. quando ap. sit l. 1. §. dies, & ff. si quis inge. esse di. l. 2. sed in illis legibus de vtili anno dicitur. & facit ad finem huius. l. j. de pigno. l. creditor.

A quæ emponemata [a] dicuntur, vel pœna opponẽda: [b] sed omnimodo eo (si dominus voluerit) repellendo, neque prætendente quod non est super hac causa inquietatus: cum neminem oporteat conuentionem vel admonitionẽ expectare, sed vltro sese offerre, & debitum spontanea voluntate persoluere, B secundum quod & anteriore lege nostri numinis generaliter cautum est. [c]

¶ Ne autem ex hac causa dominis facultas oriatur emphyteutas suos repellere, & reditum minime velle suscipere, vt ex huiusmodi machinatione triennio elapso, suo iure is qui emphyteusin suscepit, cadat, licentiam ei concedimus, C attestatione præmissa, pecunias offerre, hisq; obsignatis, & secundũ legem [d] depositis, minime deiectionis timere periculum.

Emphyteuta potest ius suum vendere vel non secundum tenorem pactorum. cessante autem super hoc pacto, dominus est requirendus, an velit emere pro tali precio, quod ab alio inuenitur. & expectãdus est per duos menses. & si non vult emere, sed consentire, debet pro consensu in vestitura noui emphyteutæ habere quinquagesimam. & si non vult emere, nec consentire, licitum est emphiteutæ post duos menses iura sua vẽdere personæ nõ prohibitæ. & si aliter vel alij vendat quam liceat, sua iura perdit. Bal.

III. Idem A. Iuliano P.P.

B Cvm dubitabatur vtrũ emphyteuta debeat cum domini voluntate [e] suas meliorationes, quæ Græco vocabulo ἐμπονήματα [f] dicũtur alienare, vel ius emphyteuticum in alium transferre, an eius [g] expectare consensum: sancimus, si quidem emphyteuticum instrumentũ super hoc casu aliquas pactiones habeat, eas obseruari. C sin autẽ nullo modo huiusmodi pactio interposita est, vel fortè instrumentũ emphyteuseos deperditum est: [h] minimè licere emphyteutæ sine consensu domini meliorationes suas alijs vendere, [i] vel ius emphy-

† Aliàs. an vero eius expectare consensum. non oportear, sancim' &c.

Cvm.] CASVS. Accepi ab aliquo fundum in emphyteusin ad non modicum tempus, ædificaui in eo fundo, volo ædificium vendere, quæritur, an possim? Dicit quòd sic, si hoc contineatur in instrumento emphyteuseos. Si nihil dictum sit, nõ possum sine consensu domini, nec etiam ius si quod habebam in re, non habita volũtate domini vendere possum, & si volo vẽdere, debeo denũciare domino, & si dominus velit tantum dare quantum alius, ille præferatur. Et si intra duos mẽses dominus nolit emere, potero vendere cuicunque voluero, non tamen illi, cui dominus prohibuerit vẽdere, puta quia dixit, do tibi fundum in emphyteusin hac lege, ne liceat tibi vendere domum, si domum ædificaueris, Titio. Si vero alij uendidero, dominus non poterit contradicere tũc, immo emptorẽ necesse habet in possessionem mittere, nõ per procuratorem, sed per seipsum, vel per literas suas, per quas ostendat se vel se ipsum mitti in possess. dirigendas in ciuitate magistro census, vel in prouincia præsidi prouinciæ, qui emptorem ducat in possess. & pro hac inductione, vel renouatione contractus emphyteuseos, non plus habebit dominus, quam quinquagesimam rei datæ in emphyteusin. Sin autem dominus hoc modo post duos menses facere noluerit, licentia datur ex hac. l. ipsi emphyteutæ, emptorem ducere in pos. domino inuito. & si aliter fiat D quàm hac. l. continetur, ego cadam à iure.

e Voluntate.] tacita quasi ex natura contractus.

f Emponemata.] inde est emponematographi: de quibus dicitur j. de decur. l. si quos, lib. x. dabantur enim olim sterilia in emphyteusin sola, quia diligentia emphyteutæ fiebant fertilia, sed hodie ad id ventum est, vt omnia dentur. in ecclesiasticis autem dantur, quæ cõgrua videntur œconomo, vt s. de sacrosan. eccl. authen. perpetua, & authen. si quas. Accursius.

g Consensum.] scilicet expressum.

h Deperditum est.] nec adsunt testes, qui probent amissionem, & quod in eo continebatur, immo ipsum pactũ, alioquin aliud esset, ut s. de fide instru. l. in exercendis. Vel secundum quosdam ideo, quia scriptura tantum probatur, quod nihil est, quia etiam tunc sufficeret probari interuenisse instrumentum & amissum, & quod in eo continetur, vt s. de fide instru l. emancipatione.

i Alijs vendere.] vendere, & ius emphyteuticũ trãsferre idem

idem est, secundum quosdam. Sed an donare? Ir. quòd non: quia de alienatione hic fit mentio. Sed certe immo potest etiam sine domini consensu: vt j. de fun. pat. l. j. lib. xij. & institu. loca. §. adeo. & ar. infra de præd. curialium. l. fin. [1] Item an pignorare? & idem dicam quod in dono: vt ff. de pign. actio. l. tutor. §. fi. & de pign. l. lex. Sed cũ donat, qualiter dominus petet pensionem a secundo emphyteuta? Respond. proponat rei vendicationẽ nisi soluat pensionẽ: vt ff. vsufru. quemadmodum ca. l. si vsusfructus nomine. Item an in vẽditione debeat cõtineri, saluo iure dominij: an simpliciter quòd ius emphyteuticum vendat? Puto alterum sufficere. Item si primus emphyteuta vendiderit, & secundus velit nunc vendere, cuius exquirẽ cõsẽsus, domini, vel emphyteutæ primi? Quidã dicunt emphyteutæ primi: quia ab eo causam habet. Tu dic domini: quia hæc lex dicit domini consensum requiri. & primus emphyteuta desinit dominus esse alienando, nec possidet ciuiliter, nec naturaliter: vnde eius non est quærẽda voluntas. Præterea à domino qui induxit eum in possessionẽ, videtur habere causam: argumentum. ff de religio. l. j. §. j. & ff. ad Syllanianũ. l. j. §. j. & supra depositi. authent. sed iã cautum est.

ADDITIO. Istã glossam in omnibus sequitur Barto. Baldus, & Salicetus, & est de mente aliorũ.

a Accipere.] confirmando.

b Vetari.] apponitur enim quandoq; in cõtractu emphyteutico, ne Titius, vel Seius, vel alia persona, quam nominat, debeat accedere ad emptionẽ illius rei. Vel dic [2]: de hoc vt dicitur supra ti. j. l. curialis, & l. milites, & l. licet, & s. de sacrosan. eccle. authen. quibuscunque. Item ad hoc supra de contrahen. emp. l. dudum.

c Transponere.] permutando.

d Non contradicere.] scilicet censemus dominum.

e Per se.] sic supra de his qui ve. æta. imp. l. ij. & j. de decur. l. nullus qui nexu, lib. x.

[1] Contrariũ tenet tamẽ Bar. hic nõ obstante. d. l. j. & hoc videtur verius.

Emphyteuta emphyteutæ si velit vẽdere, cuius requirit cõsensum.

[2] Iste secundus intellectus videt magis placere Bartol. Bal. Sal. & Iaco. licet primus sit verus.

teuticum transferre.

¶ Sed ne hac occasione accepta, domini minimè cõcedant emphyteutas suos accipere[a] precia meliorationum quæ inuenerunt, sed eos deludãt, & ex hoc commodum emphyteutæ depereat: disponimus attestationem domino trãsmitti, & prædicere quantum precium ab alio reuera accipi potest. Et si quidẽ dominus hoc dare maluerit, & tantam præstare quantitatem, quantam ipse reuera emphyteuta ab alio accipere pōt: ipsum dominũ omnimodo hæc comparare.

¶ Sin autem duorum mensium spacium fuerit emẽsum, & dominus hoc facere noluerit: licẽtia emphyteutæ detur vbi voluerit, & sine consensu domini meliorationes suas vendere: his tamẽ personis, quæ non solent in emphyteuticis contractibus vetari[b] ad huiusmodi venire emptionem. Necessitatem autem habere dominos, si alijs melioratio secũdum præfatum modum vẽdita sit, accipere emphyteutã: vel si ius emphyteuticum ad personas non prohibitas, sed concessas & idoneas ad soluẽdum emphyteuticum canonem, transpõere[c] emphyteuta maluerit: non cõtradicere,[d] sed nouum emphyteutam in possessionem suscipere, non per conductorem, vel per procuratorem, sed ipsos dominos per se[e] vel per literas suas, vel (si hoc non potuerint, vel noluerint) per depositionem[f] in hac qdẽ ciuitate apud virum clarissimum magistrum censuum, vel præsentibus tabularijs per attestationem,[g] in prouincijs autem per præsides vel defensores celebrandam.

¶ Et ne auaritia tenti domini, magnam molem pecuniarum propter hoc efflagitent: (quod vsque ad præsens tempus perpetrari cognouimus) non amplius eis liceat pro subscriptione sua, vel depositione, nisi quinquagesimam partem precij,[h] vel æstimationis[i] loci qui ad aliã personam transfertur, accipere.[k]

¶ Si autem nouũ emphyteutam, vel emptorẽ meliorationis suscipere minimè dominus maluerit, & attestatione facta, intra duos menses hoc facere supersederit: licere emphyteutæ, etiam non consentientibus dominis ad alios suum ius, vel emphyteumata[*] transferre.

¶ Sin autem aliter fuerit versatus,[l] quàm nostra constitutio disposuit, iure emphyteutico cadat.[m]

CODICIS D. IVSTINIANI

Sacratissimi Principis ex repetita prælectione,

LIBER QVINTVS.

TITVLVS I.

DE SPONSALIBVS, & arrhis sponsalitijs, & proxeneticis.[n]

Dissolutis sponsalibus de futuro, licitum est alij nubere, Baldus.

f Per depositionẽ.] id est qualemcunq; scripturam, qua ostẽdat se velle nouum emphyteutam suscipere.

g Per attestationẽ.] id est scripturam cũ testibus.

h Partem precij.] [3] quando venditur.

i Æstimationis.] quando alio titulo transfertur, & hoc dicitur hodie pro renouatione dari.

k Accipere.] à nouo emphyteuta.

l Versatus.] scilicet emphyteuta.

m Cadat.] ipso iure. [4] Quicquid ergo cõtra legem istã fiat, poterit dominus rem vendicare. aliud in fructuario: [5] vt ff. de vsufruct. l. qui vsusfructus.

DE SPONSAlibus, & arrhis spõsalitijs, & proxeneticis.

Dictum est de contractibus rerum, nunc de contractibus personarum. Vel sic: Expediuimus in superiori libro de societate qua contrahitur propter pecuniam quærendam: nunc audiamus de societate coniugali, quæ celebratur propter prolem procreandam. vel aliter: Audiuimus de contractibus rerum, audiamus & differamus de contractibus personarum, quibus persona personæ coniungitur, masculus fœmina sociatur. Et quia hoc fit per nuptias, dicamus de nuptijs. Et quia sponsalia velut præparatoria præueniunt nuptias, de sponsalibus videamus: & de arrhis, quæ dantur gratia sponsaliorum, & de proxeneticis, quibus interuenientibus ista contrahuntur: vt ff. eo. l. vlt. in fi. l. Azo.

n Proxeneticis] [6] *id est salarijs quæ dantur proxenetis: vt ff. de proxenetis l. ij. sed de hoc nihil dicitur in nigro. Accursius.*

[3] Idẽ Ia. & est singu. sẽm eũdẽ.

[4] Idẽ Bar. Bal. Sal. & Ias.

[5] Idẽ Ias. & ẽ demẽ tealiorũ.

[*] Emponemata.

Proxenetica quæ dicantur.

[6] Alc. li. j. dispunct. c. 22. legit proxenetriis, quẽ uide.

Alij

a  Lij desponsata.] aliàs desponsata: & tunc plana, & aliàs despõsatę, & tũc dic, non prohibetur, i. non fit prohibitio. Vel habeas in fine, non prohibenť in plurali numero. Et nota quod magis proprie dixisset alicui, q̃ alij: sed propter aliud alij, quod infra est, dicit. Item intellige, cum causa, uel sine causa: tunc tamen patitur pœnã arrharũ, ut j. e. l. si. præterea secundum canones aliud uidetur xxvij. q ij. despõ satas. Sed certe immo idem: quia hic de ea quæ est despõ sata per verba de futuro, quod qualiter fiat, habes ff. eo. l. j. & ij. & facit ad l. istã j. de repu. l. ij. & de verb. obli. l. Titia, in princ.

ADDITIO. Videas circa materiam huius l. ca. requisiuit, cum ibi notatis per glossas, & Abba. extra eo.

b SI is. In eadẽ prouincia.] sed si in alia, post tres annos, ut j. de repu. l. 2. & hoc si absens sit ex probabili causa tantum, si vero absens sit ex probabili & necessaria causa: expectatur donec adsit, ut ff. eod. l. sæpe, quæ est contra.

c Nihil fraudis.] i. damni, neque in pecunia, neq; in fama. Veteres enim pro dãno &c. vt ff. de ædil. ædic. l. cum autẽ, §. excipitur.

ADDITIO. Circa huius l. materiã vide c. de illis, & ca. sicut ex literis, & quæ ibi notãtur per gloss. & doctores extra eo.

d ARrhis.] hæc eadẽ pignora uocantur, vt j. tit. j. l. j.

e Restitui.] pœna ex vtraque parte cessante.

f Nuptiæ] quæ nũc promittuntur tempore sponsaliorum.

g Defuncta persona.] interuenerit osculum, vel non: licet in donatione propter nuptias secus, vt infra titu. 2. l. si à sponso, committebatur ergo hoc casu pœna hæredi. sic & infra titul. 2. l. cum veterum.

h Præbuit.] & ideo tunc amittit arrhas.

e conuentionem.

I. Impp. Dioclet. & Maximian. A A. & CC. Annonariæ.

ALij desponsata [a] renũtiare conditione, & nubere alii, non prohibetur.

Sponsa sponsum absentem tenetur per biennium expectare: quo elapso, alteri nubit impune. Bald. Vel sic comprehendendo utramque lecturã. h. d. Sponsa per uerba de futuro, debet expectare sponsum usque ad tempus conuentum: & si non sit conuentum, usque ad tempus legitimum intra quod illo non ueniente potest iure sine metu arrharum aly nubere. Sal.

II. Impp. Constantius. A. & Cõstans. C. ad Cælium Probinum præfectum vrbi.

SI is qui puellã suis nuptiis pactus est, intra biennium exequi nuptias, in eadem prouincia [b] degens, supersederit: eiusq; spatii fine decurso, in alterius post ea cõiunctionẽ [e] puella peruenerit: nihil fraudis [c] ei fit, q̃ nuptias maturando, vota sua diutius eludi non passa est.

Obligationem purificatam, sequentis casus occursio non resoluit. secus in obligatione purificanda. Bald. Vel sic: Casus non facit quem perdere arrhas sponsalitias, nisi culpa illius casum præcedat. quod not. Sal.

III. Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theodosius A A. Eutropio. P. P.

ARrhis [d] sponsaliorũ nomine datis, si interea sponsus vel sponsa decesserit, quæ data sunt, iubemus restitui: [e] nisi causam vt nuptiæ [f] non celebrarentur, defuncta [g] persona iam prębuit. [h]

Prouisio paterna circa liberos, est maioris efficacia, quam tutoris, etiã si paterna sit expressa per modum ultima uoluntatis. hoc ultimum tamen non dicit textus. Bald Vel sic: Tutor uel curator non poterit dissoluere sponsal. a contracta per patrem puellæ. Salic.

IIII. Impp. Honorius & Theodosius A A. ad Marianum præfectum prætorio.

SI pater pactum de filię nuptiis [i] inierit, & humana sorte consumptus, ad uota non potuerit peruenire, id inter sponsum & sponsam firmum [k] ratumq; permaneat, quod à patre docebitur destinatum: [l] nihilque permittatur habere momẽti, quod cum defensore, [m] ad quẽ minoris cõmoda [n] pertinebant, docebitur fuisse transactum. Periniquum est enim, vt contra paternam voluntatem, redempti forsitan tutoris aut curatoris admittatur arbitrium: cũ plerumq; etiam ipsius fœminę [o] aduersus commoda propria inueniatur laborare consilium. Da. III. Non. Nouembr. Honorio. XIII. & Theodo. X. AA. Conss.

Qui contraxit sponsalia, & ea nõ uult exequi: si est ætatis legitimæ, arrhas quas recepit, restituet duplicatas: si minor, solam quas recepit. Si autẽ pater, uel auus uel alius ascendens receperint, & per eos steterit: ipsi restituunt duplicatas, nisi legibus, uel moribus, uel alia ex causa probabili de nouo in notitiam peruenta, uel noniter emergente sponsalia non mittantur executioni & olim erat pœna quadrupli, hodie dupli, nisi partes de quadruplo uel triplo conuenerint: extra quam pœnam partes pacisci non possunt. Bald.

V. Impp. Leo & Anthemius A A. Erythrio præfecto prætorio.

SI pater.] CASVS. Pater de filiæ nuptijs si pactum fecerit, post eius mortem filiæ tutor uel curator non potest transigere, vel mutare quod pater fecerat.

i De filiæ nuptijs.] de tali, quem iure recusare non poterat, vt ff. eo. l. sed ea quæ.

k Firmum.] habita ratione vel comparatione eius quod pater fecit, & quod tutor vult, & sic nõ obstat, ff. de verbor. obliga. l. Titia, j. respon.

l Destinatũ.] aliàs destinatum: & aliàs definitum, & hoc nisi puella iure recusset, sicut est in tutore, ff. de confir. tu. l. utilitatem. Accursius.

m Defensore.] idest tutore, vel curatore.

n Commoda.] scilicet pecuniaria tractanda: non autem de maritando eam. in coniunctione ergo puellæ non quæritur consilium tutoris, sed ipsius puellę, quæ si cultu verecũdiæ non eligat, iudicis erit deliberare, vt infra de nupt. l. in coniunctione, & l. in copulandis, vt ff. eo. l. si puellæ, & ff. de ritu nup. l. sciẽdum, secundũ quosdam, sed aliæ in curatore dicunt. illa, si puellæ, dicit quòd ipse solus nõ potest constituere sponsalia, sed certe cum alijs debet aduocari, vt infra de nupt. l. j. Accur.

Tutor, aut curator, an debeat se intromittere & maritãda puella.

o Ipsius fœminæ.] consentientis tutori vel curatori, & facit ad l. istam infra si nupt. ex rescript. pe. l. j. & ff. de diuor. & repu. l. Iulianus.

MVlier] CASVS. Mulier sui iuris constituta, si maior, vel post ueniam impetratã arrhas recepit, & non copulat: in duplum tenetur. Si minor, siue per se, uel tuto. vel cura. fecerit: in simplum. Si pater, vel mater, vel auus, & maiores susceperint, in duplum tenentur, hæc vera, si sine causa desistant. Si vero aliquod impedimentum emerserit, aut sciebat qui recepit arrhas, & hoc sibi imputet: si ignorabat, reddat quod suscepit. Et de hoc idem in sponso quod in sponsa dictum est quadrupli pœna reiecta, ut fuit olim: nisi aliter sit ex pacto: cautio verò pœnalis interuenire non potest.

Mulier.

a Mulier.] præbens causam vt nuptiæ non celebrentur.

b Quod accepit.] seruatur ergo ipso iure illæsa minor à pœna, vel dic, præhabita in integrum restitutione.

c Per tutorem.] quia qui per alium accepit &c. vt ff. de administra. tuto. l. ita auté §. gessisse.

d Simul.] cum filia.

e Separatim.] idest sine filia.

f Pro nepte.] scilicet susceperint.

g Côuenit teneri.] idem dicam in tutore vel curatore, sic infra vnde vi. l. meminerint, & ī de iudi. l. properandū, §. n. &. infra de ser. fugi. l. quicumque, nam ut patris, sic & tutoris est officium pupillam dotare, ut infra de do. pro. l. fi. Sed hoc quod subijcit, fallit ī. titu. j. l. j. quæ est contraria. Accursius.

Tutor pupillam dotare tenetur.

h Personam.] quia si turpis, meretricator, uel similis, & alter nobilis, vt ff. de rit. nup. l. lege, & sic non obstat infra ti. j. l. j.

i Vel conditioné.] ut quia est filia senatoris, & ille libertus, vel hæreticus, vel Iudæus, ut ff. de ri. nu. l. lege, & ī. de Iudæ. l. ne quis.

k Aliam causam.] veluti cognationé, vel morté alterius.

l Generalibus constitutionibus.] vt in tutoribus & curatoribus, ut infra de interdict. ma. per totum, & deo dicatis, vt supra de episc. & cleri. l. deo nobis, in prin. & de sacro fonte susceptis, ut infra de nup. l. si quis alūnam.

m Prohibetur.] inter eos qui de facto contraxerunt sponsalia.

n Tātummodo reddi.] condictione ob causam, uel sine causa: & hoc quando ignorauit accipiens, ut supra de condict. ob. cau. l. j. aliàs in duplum, ar. infra proxim. §. & hoc in accipiente. in dante autem si quidem ignorauit, prædicto modo repetit: si sciuit, non repetit propter scelus suum, sed fit arrha caduca. Alij dicunt quòd etiam tunc repetit, quasi nulla fuerit causa, ut ff de condic. sine causa l. fin. Sed illam legem intelligimus in ignorante, vt ibi diximus, & ff. de dona inter uirum & uxo. l. cum hic status, §. fin. & infra de incest. nup. l. qui contra, & ff. de rit. nup. l. præfectus, & supra de condic. ob cau. l. j.

o His illud quoque.] scilicet exceptionibus prædictis, & facit supra de episco. audien. l. si legibus.

p Religionis.] quia non uult iacere in pennis, uel bibere uinum. Accur.

q Sectæ.] quia Patarenus est.

r Facere] facit infra de repudi. l. in causis, & xxxiij. q. j. cap. j. & ij.

s Vel parentes.] alterius ergo scientia alteri nocet, & sic est contra ff. de iuris & fac. igno. l. iniquissimum, sed soluitur supra de episco. audien. l. si legibus.

t Imputare.] ut in duplum arrham reddant. scienti enim dolus &c. ut ff. de act. empt. l. j. in fin. & ff. de reg. iur. l. nemo fraudatur, & supra de transa. l. de fideicommisso.

u Quæ omnia.] dixit quando mulier accepit arrhas a spōso, nunc ecōtra quādo sponsus à muliere, & similiter distinguitur in dante & accipiente, ut supra.

x Definita erat.] nā petebatur, etsi non erat promissa.

y Placuerit.] non errando, & sic nō obstat ff. si quis cau. l. sed & si quis, §. fin. vel hic speciale. Itē no. pœnam stare usque ad quadruplū, de quo plene diximus infra de senten. quæ pro eo quod interest. l. j.

z Definitionem.] definitio legis est, ut arrhas in duplum reddi, nisi de pœna usque ad quadruplum placuerit.

a Nullas uires.] ut infra de inutil. stipu. l. ij. & de uerbor. oblig. l. Titia, & l. stipulatio hoc modo, & infra de nup. l. neque ab initio.

b Potestas.] præterquam à duplo arrharū, uel à pœna quadrupli pacto comprehensa; ne sibijpsi contradicat, ut hic proxime dixit, & infra titul. j. l. j. Inter alios tamen quàm inter eos qui nuptias uolunt contrahere, non erit hæc libertas, ut si promittas mihi x. si filia tua non nupserit filio, aut illi. & licet libera sine matrimonia ab obseruatione pœnæ: tamen si quis filiam suam instituat si nupserit tibi, non prius fit hæres, quàm tibi nupserit, uel tu recuses. neque enim inhonesta uel remittenda est illa conditio, ut ff. de conditio. & demonstra. l. Titio centum,

Mulier a iuris sui constituta, arrharū spōsalium nomine vsque ad duplum teneatur, id est in id quod accepit, & aliud tantundem, nec amplius, si post completum vicesimumquintum annū, vel post impetratam veniam ætatis, atque in competenti iudicio comprobatam, B huiusmodi arrhas suscepit. In simplum autem, id est tantummodo in id qd' accepit, b si minoris ætatis est: siue virgo, siue uidua sit, siue per se, siue per tutorem, c aut curatoré, vel aliam personam easdē arrhas acceperit. Patrem verò, uel matré legitimæ ætatis constitutos, siue simul, d siue separatim e arrhas p filia susceperint: C auum etiā, vel proauum, si pro nepte, f vel pronepte, in duplum tantūmodo côuenit g teneri. Quæ ita custodiri censemus, si non propter personam, h vel côditionem, i vel aliā causam k legibus vel generalibus constitutionibus l interdictam, futurum matrimonium côstare prohibetur. m tunc enim quasi nullo facto, vtpote sine causa easdem arrhas præstitas, tantūmodo reddi n D consequens esse præcipimus. His illud quoque o adiicimus, vt etiam si legibus prohibitæ nō sint speratæ nuptiæ: post arrhas autem sponsalitias sponsa coniugium spōsi propter turpem, vel prodigam, vel impudicā conuersationé, aut religionis p vel sectę q diuersitatem recusauerit, vel eo qđ quasi vir coitum (ex quo spes sobolis oritur) facere r nō potuerit, vel ob aliam iustam excusationis causam: si quidem probatū fuerit ante datas easdem arrhas spōsalitias hoc idem mulierem vel parétes s eius cognouisse: sibi debeant imputare. t Sin vero horū ignari spōsalitias arrhas susceperint, vel post arrhas datas aliqua iusta causa pœnitētię intercesserit: ijsdem tantū modo redditis, super alterius simpli pœna liberi custodiantur. Quæ omnia u simili modo ēt de sponsis super recipiendis necne arrhis præstitis custodiri censemus: quadrupli uidelicet pœna, quæ in anterioribus legibus definita x erat, in qua & arrharum quātitas imputabatur, cessante: nisi specialiter aliud ex cōmuni consensu inter contrahentes de eadé quadrupli ratione placuerit. y ¶ Extra definitionem z autem huius legis si cautio pœnam stipulationis continens fuerit interposita, ex vtraque parte nullas uires a habebit: cum in contrahendis nuptiis libera † potestas b esse debeat.

† Côcor. c. Gēma, & c. requisiuit, extra de spōsa.

Matrimoniū debet esse ab obseruatione pœnæ liberum.

centum, §. j. & infra de instit. & sub. l. j. & l. reprehendenda.

ADDITIO. Videas de hac materia plene per Abbatem in ca. Gemma mulier, extra co. & Bar. in l. Titia, in princip. ff. de verbor. obliga.

SI RECTOR prouinciæ &c.

Dixit de sponsalibus in genere, nunc in specie.

SI quis.] CASVS. In potestate publica cõstitutus seu positus, vt rector prouinciæ, vel proconsul, vel eius filius, vel consiliarius, aut domesticus, qui mulieri, aut suis parentibus, aut eius tutori vel curatori potest esse terribilis: si cum ea sponsalia contraxerit, tenent sponsalia. Sed si mulier velit postea pœnitere, hoc sibi licebit, & arrhas non reddet duplicatas, immo si fuit coacta contrahere, arrhas retinet. Et si postea deposito officio mulier cum talibus voluerit facere matrimonium, bene quidem. Et nota q̃ hic vocat arrhas pignora.

a Mutauerint volũtatem.] durante officio, secundum M.

b Non modo] id est non solummodo.

c Pignora.] hæc appellauit arrhas titulo superiori: & non est vis in nomine. Sed huic videtur cõtra supra tit. j. l. fi. §. quæ ita. Solu. ut ibi. Item contra ff. de rit. nupt. l. si quis officium, vbi dicit in simplum reddi. Sol. ibi finito officio mutauit voluntatẽ, hic eo durante. Vel hæc lex loquitur quando per potentiam vel blanditiam induxit eam ad sponsalia. Et not. hic deficere regulam quæ est ff. eo. scilicet de spon. l. oratio, nam hic sunt sponsalia, sed matrimonium non potest esse, vt dicta l. si quis officium.

TITVLVS II.

SI RECTOR PROVINCIÆ, vel ad eum pertinentes, sponsalitias dederint arrhas

Rector prouinciæ, vel assistens, cui ipse præbet fauorem, perdit arrhas quas pro matrimonio contrahendo dedit sponsæ renuente: sed finito officio matrimonium contrahi non est prohibitum. Bald.

I. Impp. Gratian. & Valentin. & Theodosius AAA. Eutropio. P. P.

SI quis in potestate publica positus, atq; honore administrandarum prouinciarum, qui parentibus, aut tutoribus, aut curatorib[a], aut ipsis quæ matrimoniũ contracturæ sunt, potest esse terribilis, arrhas sponsalitias dederit: iubemus vt deinceps siue parentes siue eædẽ mutauerint voluntatem: [a] non modo [b] iuris laqueis liberẽtur, pœnęq; statutę expertes sint: sed extrinsecus data pignora [c] lucratiua habeant, si ea non putent esse reddenda. quod ita latè patere volumus, vt non solũ circa administrantes, [d] sed etiam circa administrantium filios, nepotes, ac ꝓpinquos, & participes, id est, consiliarios, domesticosq;, locum habeat: quibus [e] tamen administrator operam dederit.

¶ Impleri [f] autem id postea [g] matrimonium non vetamus, quod tempore potestatis ob eas personas de quibus locuti sumus, arrhis fuerat obligatum, si sponsarum consensus accedat.

d Administrantes.] nisi in patria sua id exerceant, ut ff. de ritu nup. l. eos.

Sponsalia possunt esse vbi nõ potest esse matrimonium.

e Quibus.] subaudi pro quibus &c. & sic nota ex illorũ facto ita demum administrantem damnificari, si operã dederit, non alias.

f Impleri.] si de nouo consentiãt, ut ff. de ritu nupt. l. eos qui.

g Postea.] id est honore deposito. Et sic no. quòd rector prouinciæ in prouincia quam regit, potest habere concubinam, vt ff. de concubi. l. fin. Item filias in matrimonium collocare, vt ff. de ritu nupt. l. si quis officium, §. fin. Item sponsalia contrahere, sed non ducere vxorem, si tamen deposito officio de nouo consentiant, iustæ nuptiæ fiunt, vt in eodem tit. l. eos qui. si vero post depositum officium mulier noluerit nuptias contrahere, distinguitur: fuerit volens, vel coacta contrahere sponsalia. primo casu reddit arrhas, vt d. l. si quis officium, si coacta, lucratur eas, vt hic.

ADDITIO. Tu dicas q̃ licet de iure ciuili prohibeat matrimoniũ inter istas personas hac l. expressas, de iure tamẽ canonico (quod obseruandũ est, & præualet in matrimonijs) tenet matrimonium contractũ inter eas, ut dicit Abbas extra de cogna. lega. super rub. & sequuntur communiter omnes.

TITVLVS III.

DE DONATIONIBVS ante nuptias, vel propter nuptias, & sponsalitijs.

Donatio ante nuptias potest in dotem conuerti: nisi donatio in tempus matrimonij sit collata. Bald. Vel sic: Simpliciter donata a sponso sponsæ, possunt in dotem conuerti, seu retro dari. nisi fuerint collata in tempus prohibitum matrimonij. Salic.

I. Impp. Seuerus & Antonin. AA. Metrodoro.

MVltum interest, si ea [h] quæ donat [i] vir futurus, tradiderit vxori, [k] & postea in dotem acceperit: an verò donandi animo dotem auxerit, [l] vt videatur accepisse qđ non accepit. priore enim casu donatio non impeditur, [m] & res quę in ea causa sunt dotis effectæ, iudicio de dote peti possunt, posteriore autem casu nihil actũ est [n] donatione:

DE DONATIONIBVS ante nuptias, vel propter nuptias, & sponsalitijs.

Continuatio.

Dixit de præambulis nuptiarum in duobus proximis titulis: sequitur de nuptijs, sed quia huiusmodi donationes præcedunt: ideo de eis præmittitur: & dicitur ante nuptias, et propter nuptias idẽ, & infra eo. l. fin. & fit in recompensationem dotis. Sponsalitia verò est simplex donatio quam sponsus facit sponsæ, & econtra, vt infra eod. l. cum te, & alijs pluribus.

Sponsalitia quæ sunt.

MVltũ.] CASVS. Sponsæ meæ futurę dedi centum, contraxi cũ ea matrimoniũ: & dedit mihi in dotem illa c. Dicitur quod soluto matrimonio illa potest petere act. de dote: sed si non dedisset nisi tantum c. & ego confessus sum recepisse. cc. soluto matrimonio non poterit repetere nisi centum.

h Si ea.] scilicet bona.

i Quæ donat.] simpliciter.

k Tradiderit vxori.] & sic perfecta est donatio, idem & si promiserit sic vt teneatur, vt arg. ff. de do. inter virum & vxo. l. iij. §. fi. & l. seq. licet sit ar. contra ff. de do. inter vi. & vxo. l. Papinianus.

l Auxerit.] solo pacto, confitendo recepisse. xx. cum nihil vel minus receperit. hoc quidem pactum iure veteri etiam (quia nudum) non erat obligatorium, vt j. de dona. l. si quis argentum, § fi.

m Nõ impeditur.] quia cõpleta est donatio añ nuptias, & sic in dotem dari possunt, & tanquã in dotẽ datę repetuntur, vt subijcit, & j. eo. l. si consentiente, & de secun. nup. l. generaliter, & ff. de Publici. l. cũ sponsus, in prin.

n Nihil actum est.] quia in id tempus excurrit dotis cõstitutio, & sic donatio eo tempore quo coniugales esse incipiunt.

incipiunt, vnde non tenet, vt j. eo. l. quod sponsæ, & ff. de iur. do. l. si res. ij respon. & infra de do. cau. l. j. Sed cõtra l. ij. & iij. in eo. titu. Solu. ibi interuenit scriptura, hic non: immo ibi morte donantis fuit donatio confirmata; hic diuortio, vel morte donatariæ fuit dissolutum matrimonium. A

& quod in dotem datum non est, repeti non potest.

Qui probat se dedisse munera parentibus sponsæ sub finali causa matrimonij contrahendi, ea repetit quandocumque matrimonio non contracto. Bal. Vel sic: Donatio facta ob causam nuptiarum, causa non secuta repetitur. Salic.

II. Imp. Alexander A. Attalo.

SI præsidi prouinciæ probaueris, ut Eutychiam vxorem duceres, [a] munera te parentibus eius dedisse, nisi Eutychia tibi nupserit, [b] tibi restitui quod dedisti, iubebit. B

Mulier quæ virum in dote circumuenit, donationem hac contemplatione factam non petit a viro, nec ab eius hærede. Bald. Vel sic: Mulieri ex pollicitatione vel promissione sponsi agenti, obstat exceptio doli: si causa ob quam facta fuit, secuta nõ extitit. Salic.

III. Idem A. Marcellæ.

POllicitatione [c] à fratre quondam tuo spõsalium causa facta, [d] etsi in stipulationẽ deducta [e] sit, ideo [f] præstanda non fuit, quoniã in dote vxor maritum fefellit exceptionẽ [g] itaque doli aduersus actionem ex stipulatu rectè obijcies. C

Paria sunt aliquid fieri tempore prohibito, vel conferri in tempus prohibitum. Bald. Vel sic: Donatio facta sponsæ in tempus matrimonij collata, non valet. Salic.

SI præsidi.] CASVS. Volebam puellam quandam vxorem ducere: & ideo dedi munera parentibus suis: postea nolunt mihi illam dare: an munera quę dedi, repetere possim, quæritur? Respon. quod sic.

[a] Vxorem duceres] hoc expresso, alioquin contra. ff. de cõdic. cau. da. l. iij. §. si quis quasi, & supra de condic. ob cau. l. si repetendi. Alij dicunt etiam non expresso: quia tacite intelligitur, vt j. eo. l. cum veterum. Sed certe ibi tacite intelligebatur ab vtraque parte, quod ẽt aliàs vbicunque sufficeret ad repetẽdum, vt diximus supra de condic. ob cau. da. l. si repetendi. Sed quid si constet mea confessione me donasse: adijcio tamen causam matrimonij in donatione fuisse expressam: ipsi vero dicunt me simpliciter donasse: quis probabit, vel pro quo præsumetur? Respondeo: si agam condictione ob causam, mihi incumbit onus probandi causam: si cõdictione sine causa, oportet ꝙ probem simpliciter factam: quia non præsumitur donatio, vt ff. de proba. l. cum de indebito, §. j. nisi coniunctio personarum aliud inducat, vt ff. illo tit. l. Procula.

Cõfitens se donasse, sed sub cõditione an teneatur hoc probare, quod sub conditione donauit.

[b] Nupserit.] quocunque operam dante, & sic not. argu. non referre per quem fiat. sic & ff. de verb. oblig. l. cum seruus, & hoc argumentum facit ad multa.

Casum ponit.

[c] POllicitatione.] Pone ꝙ frater tuus, cui successisti, ratione dotis promisit sponsæ suæ stipulanti aliqd sponsalium causa, cum dos ei data non fuerit, licet tenebatur stricto iure: exceptione tamen se defendere potetit, quæ tibi quoque proficiet si eius nomine cõueniaris, ad quod est ff. de verb. oblig. l. si quis cum aliter, & hoc quando ab initio dos debuit promitti, quæ promissa vel constituta non fuit. & idem dico si fuit promissa & data, sed dicebat mulier fundum valere centum, qui vix decem valebat. nam saltem nunc dolo facit, vt argu. ff. de doli exceptio. l. 2. §. 1 & 2. & §. generaliter.

[d] Facta.] sponsæ suæ, & hac causa expressa. Accur.

[e] Deducta.] idest conuenta per pollicitationem.

[f] Ideo.] nunc respondet.

[g] Exceptionem.] ob causam enim dotis facta fuit promissio.

QVod sponsæ.] CASVS. Eram ducturus quandam in matrimonium: dedi ei centum sub tali conditione, vt eius fierent post contractum matrimonium. Dicitur quòd talis donatio non valet: quia ante matrimoniũ nolui in eam transferre dominium: & post contractum matrimonium non possum ei donare.

IIII. Imp. Gordianus A. Marcello.

QVod sponsæ ea lege donatur, vt tũc dominium eius adipiscatur, cùm nuptiæ fuerint secutæ, sine effectu [h] est.

Impossibilitas de iure uitiat promissionem etiam a sciente factam. Bald. Vel sic: Donatio facta ob modũ impossibilem, non valet: nec potest quis duas vxores habere. Salic.

V. Impp. Valerianus, & Gallien. AA. Theodoræ.

EA quæ tibi vt sponsæ daturum se promisit is qui te ficto cœlibatu, [i] cũ aliã matremfamiliàs [k] domi reliquisset, solicitauit ad nuptias: petere cum effectu non potes: [l] cum tu sponsa, vxore domi posita, non fuisti.

Præmitte ad euidentiam quòd spõsa de futuro potest donari. sed contracto matrimonio per verba de præsenti, non potest donari. h. d. & ista lex non est alibi. Bald. Vel sic: In dubio donatio facta in vxoris domo, præsumitur facta sponsæ: & est vel dæ: in domo viri præsumitur facta vxori. & sic non valet. h. d. notanter. Salic.

VI. Imp. Aurelianus A. Donatæ.

CVm in te simplicẽ donationem ... D

[h] Sine effectu] quia nec ante matrimonium transit dominium, quia noluit: nec post, quia nõ potuit, vt ff. de dona. inter virum & vxo. l. cum hic status, §. si sponsus, & j. de donatio. inter virum & vxor. l. a marito, sic & ff. de manumis. testa. l. libertas, in princip. sic ergo quod potuit, noluit, & quod voluit, non potuit, vt hic, & s. si quis alteri uel sibi l. multum, & ff. de rebus dubijs, l. in ambiguo. Sed econtra illa quæ conferunt in tẽpore soluti matrimonij, ualet, ut donatio causa mortis, vt ff. de do. inter vir. & vxo. l. si eum, §. fi. & l. seq.

EA quæ.] CASVS. Quidam salutis suæ immemor, cum esset in Hispania, voluit ibi quandam ducere vxorem, cum tamen in Francia aliam vxorem haberet: & promisit huic secum dæ aliquid nomine dotis: an illud petere possit? Respon. quod non.

[i] Cœlibatu.] quia fingebat se cœlibẽ, idest sine vxore.

Cœlebs quis dicatur.

[k] Matremfamilias] idest vxorem.

[l] Non potes.] vt & j. ad l. Iul. de adul. l. eum, in fi. & facit j. de testa. l. neq; professio, in fi. & j. de inge. ma. l. j. & s. de condic. ob turp. cau. l. mercalem, & j. de incest. nupt. l. 2. Item not. ꝙ ex eo ꝙ hic dicit non posse peti, colligunt quidam at ergo nec retinet si accepit, sed nõ valet, ut ff. de condic. indebi. l. ex quibusdam. Neque enim paria sunt promissio & datio per omnia. nam si dedero meretrici, non repeto: si non solui, non teneor. ergo qui sciens dedit, non repetit, sed fiscus. sic si mulier scienter accepit, vt ff. de do. inter vir. & vxor. l. cum hic status, §. fi. & facit, ff. de leg. j. l. fi. nam & ibi non valet relictum vt coniugi quæ coniunx non est: sicut nec hic donatio. Accur.

Meretrici promissũ, an teneat.

CVm in te.] CASVS. Ea die qua quis vxorem ducit, donat ei aliquid: postea vult reuocare, dicens donationem non valere, quia inter maritum & uxorem donatio non valet, mulier e contrario dicit quòd, immo valet: quia non accepit vt vxor, sed ut sponsa, quæritur quid iuris sit? Respondet imperator distinguendo: aut dedit vir cum iam vxorem domum duxisset, & non valet: aut antequam eam duxisset domum, & valet, quia primo casu censetur iam vxor, secundo vero non.

Simplicem

a Simplicem donationem.] ad differentiam propter nuptias donationis, quæ multiplex est: pendet enim ex liberalitate quodammodo, item ex dote.
b A marito] eodem enim die & vir & sponsus esse pot.
c Ante nuptias.] & sic tenet, vt s. co. l. j. & ff. de iur. do. l. dotis, j. ij. respon. & j. co. l. si ante, & ff. de Public. l. cum sponsus, j. respon. Sed quid si in via, scilicet cum forte in domū viri duceba tur? Respon. idem qđ si ficeret in domo sponsę. arg. ff. de ritu nup. l. denique Cinna, & facit ff. de do. inter virum & vxo. l. inter eos, & l. penul in princ. & § virgini.
d Retrahi.] quia prohibita est inter virum & vxorem donatio, vt ff. de donat. inter virum & vxorem l. j. ij. & iij. retrahitur ergo rei vendicatione si extat, si consumpta est, condictione sine causa, quatenus locupletior facta ē, vt ff. de dona. inter vir. & vxo. l. pen. §. fin. & l. quod autē, & l. si sponsus, §. fin. & l. seq. Et nota quod statue quidā hic colligunt quod secundum leges traductio sit necessaria ad matrimonium, secus secū dum canones, quod non placet, vt ff. de reg. iur. l. nuptias, & in authen. de nup. §. nuptiæ, colla. iiij. & ff. de do. inter virum & vxorē l. pen. & d. l. denique, & de rit. nup. l. muliere, & facit ad l. istam j. de incest. nup. l. licet.

Matrimonium an possit esse sine traductione.

nationem [a] dicas factam esse die nuptiarum, & in ambiguum possit venire vtrum à sponso an à marito [b] donatum sit: sic distinguendum est, vt si in tua domo donum acceptum est, ante nuptias [c]. videatur facta esse donatio. quod si penes se dedit sponsus, retrahi [d] possit, vxor. n. fuisti. B

Verbum, remaneat, ponitur pro uerbo reddatur, siue restituatur. Bal. Vel sic: Mors dicitur matrimonium dissoluere contra uoluntatem morientis. Vel sic: Agentem magis, quam uerba spectamus Salic.

VII. Imppp. Carus, Carinus, & Numerianus. AAA. Lucianæ.

SI cū ante nuptias munera [e] darentur, [f] ita conuentum est, atq; huiusmodi cōscripta est pactio, vt si qua sors [g] extitisset contra voluntatem eius, & matrimonium distraxisset, tunc quæ data erant, C apud eum qui dedisset, hæ redēre eius remanerēt: [h] potest qui hæreditatē eius accepit, [i] cui [k] pacta puella munera lege prædicta susceperat, eadem iure postulare. [l]

De re donata & tradita nō potest donator testari: supple in præiudiciū donatarij. Bald Vel sic: Perfecta donatio non reuocatur etiam in ultima uoluntate. Salic.

VIII. Impp. Diocletianus, & Maximianus. AA. & CC. Euphrosynæ.

SI cum ante [e]] CASVS. Titius ducturus Seiam in vxorem, dedit ei cētum ante nuptias hoc pacto, vt si contingeret matrimonium dissolui, ipsa illa c. redderet, si matrimonium dissolutum est, poterit hæres Titij illa cētum petere. D
e Munera.] simplicia, quæ in talibus dari consueuerūt, vt ff. de verbo. sig. l. munus, j.
f Darentur.] tibi puellæ.
g Sors] quia mors alterius eorum interueniret.
h Remanerent.] idest residerent, & ex hoc verbo erat dubitatio, cum stipulatio d[a]ndum vel faciendū debeat continere, quod hic non fuit: sed ponitur improprie, vt dixi, & sic j. de iure do. l. etiam si non. & sic nota sensum magis quam verba testamenti inspici: & plus quod actum, quam quod dictum sit, intuendum, ut ff. de adi. leg. l. iij. §. conditio, & ff. de contrahen. emp. l. sed Celsus. sic & qui stipulatur animal esse & viuere, interesse stipulari uidetur, vt ff. de euic. l. si ita quis. Accur.

Stipulans ani[m]al esse & uiuere, quid stipuletur.

i Accepit.] adeundo vel recipiendo ex constitutione A Trebellianica.
k Cui.] idest à quo defuncto.
l Postulare] actione præscriptis uerbis, & s. de pac. inter emp. & vē l. 2. & facit ff. de pac. do. l. inter socerū.

S I ante.] CASVS. Titius maior vigintiquinque annis dedit sponsæ suæ fundum aliquem in dotem, & eam induxit in possessionē: vult postmodum illum fundum alienare, quæritur, vtrum possit? Dicitur quod non, si non est appositū aliquod pactum quod aliquo casu reuerteretur ad ipsum virū.
m Matrimonium.] contractum.
n Maior.] secus si minor, vt infra de prædi. mino. l. prædia.
o Eundem.] scilicet fundum.
p Alienare.] idest alienare non potuit.
q Potuisse.] vtpote qđ alienū est factū, & sic j. de do. inter vir. & vxo. l. si quidem, & ff. de dona. l. j. & s. de rei vendi. l. quotiens. Item intellige hanc legem secundum determinationem legis j. e. l. cum veterum. Vel loquitur hic quando fuit dictum vt nullo casu repeteretur.

SI ante matrimoniū [m] maior [n] quinque & viginti annis cōstitutus, sponsæ suæ, licet ante spōsalia, fundum donauit, eamq; in vacuam induxit possessionem: postea nullo titulo superstitem, vel testamento eundem [o] relinquentē, alienare [p] potuisse [q] certi ac manifesti iuris est.

Perfecta donatio per rescriptum principis non potest reuocari. Salic.

IX. Iidem AA. & CC. Iuliano.

CVm te spōsæ filij tui quædam donasse cōfitearis: perfectā donationem rescindi nec nostro oportet [r] rescripto, quam tua voluntas iurisq; auctoritas fecit ratam.

Ablatum de facto non inducit permissionem auferendi de facto: sed ciuili remedio opus est. Bald. Vel sic: Donatio simplex facta sponsæ non reuocatur, licet matrimonium non sequatur. h. d. de quo quid iuris, dicetur infra eo. l. cum ueterum. Salic.

X. Iidem AA. & CC. Dionysio.

SI filiæ tuæ sponsus ei mancipium donauit, [f] ac tu in eum iumenta liberalitatis ratione cōtulisti, nec nuptijs secutis, [t] contra iuris rationem, quod dederat, abstulit: non inuicem datorum restitutio, sed eius qđ illicite rapuit, repetitio [u] competit.

CVm te.] CASVS Dicitur in hac lege quod donatio propter nup. legitime facta, nō potest rescindi per rescriptū principis.
r Oportet] vt infra de reuo. dona. l. si apud, & l. si donationem, & supra de trā sact. l. quamuis, & supra de condic. ob cau. l. si repetendi.

SI filiæ.] CASVS. Titius filiæ Seij sponsæ suæ mancipium dedit: Seius etiam Titio iumenta quædam liberalitatis causa dedit: cōtracto matrimonio Titius per vim abstulit. dicit imperator quod ille Titius debet restituere id quod per vim abstulit vxori suæ.
f Donauit.] simpliciter, non contemplatione matrimonij, vt non obstet infra eod. l. cum veterum. & dic in donatione duo inspici secundum Ira. ius & voluntatem. Vel si fuit hæc donatio contemplatione matrimonij, dices corrigi per legem illam, cum ueterum.

Donatio an valeat, duo sunt inspicienda.

ADDITIO. Prior verior, vt euitetur correctio, ut in authen. quibus mo. nat. effi. sui § tribus, col. vij. & arg. s. de inoffi. doti. l. vnica.
t Nec nuptijs secutis] id est non secutis, ut sic, nec. negatio neget quod includitur in dictione secutis, non in verbo abstulit, sicque ponitur nec, pro & non.
u Repetitio.] per actionem vi bonorum raptorum l. si quis in tantam, j. vnde vi. & secundum primum casum

ſum dic ꝙ ſimplex donatio non reuocatur : licet matrimonium non ſequatur. ff. de dona. l. j.

S I tibi.] CASVS. Sponſus ſponſæ ſuæ res proprias donauit conferendo in eam ſpõſalitiam largitatẽ: poſtea ſponſus captus eſt ab hoſtibus : nunquid donatio propter hoc efficiatur irrita? Reſpon. quòd non.

a Si tibi.] in præcedenti lege ſimpliciter fuit facta donatio, non ſub conditione futurarum nuptiarum, ſimiliter & in hac, & in ſequẽti lege. Vel dic ſub conditione illa matrimonij : ſed ſecuto matrimonio fuit impleta, ꝟ. l. proxi. ſi mater.

b Proprias.] ſui ſponſi.

c Donatio.] hoc immutatur infra eo. l. cum veterum, & l. ſi à ſpõſo. Vel dic vno de prædictis modis duobus intelligi hãc legem.

S I mater] CASVS. Mater ſpõſæ ſpõſo filiæ ſuæ donauit prædia, & eum in vacuam poſſeſſionem induxit, poſtea ſecutæ fuerunt nuptiæ, ſed tandem diuortio ſolutæ, nunquid mater poterit illam donationem reuocare? Certe non, & hoc eſt verum in ſponſalitia largitate, ſecus in donatione ꝓpter nuptias.

d Si mater] expone hanc legem vt dixi ſupra l. prox. & facit ſupra de condic. ob cau. da. l. ſi repetendi, & ff. de vſur. l. cum quidam, §. diuus, & ff. de cõdic. cau. da. l. j.

e Marito.] nam ſocrus donat genero, ſed non ſocer, ut ff. de dona. inter vir. & vxor l. iij. §. ſocrui, & l. cum hic ſtatus, §. oratio, & ꝟ. de do. inter vi. & vxo. l. ſi te.

Mors accidẽtalis gladij, ſimplicem donationem non reſcindit. Baldus. Vel ſic: Mors ſponſi non facit donationem ſponſalitiam reuocari. Sali.

XI. Iidem AA. & CC. ...

S I tibi [a] res proprias [b] liberalitatis cauſa ſponſus tuus tradidit : eo quòd ab hoſtibus poſtea interfectus eſt, irrita donatio [c] fieri non poteſt.

B

Quod ſimpliciter donatur, ſimpliciter valet. Bald. Vel ſic: Donatio facta a ſocru, ſi perfecta eſt, non reuocatur. Salicetus.

XII. Iidem AA. & CC. Timotheæ & Cleonicæ.

S I mater [d] veſtra filiæ ſuæ ſpõſo vel marito [e] prædia ſine vlla repetendi lege donauit, & eum in vacuam poſſeſſionem induxit: nuptijs diuortio ſolutis, perfecta non diſſoluitur donatio.

Sponſus rem donatam ſponſa ſequentibus creditoribus obligare non poteſt. Baldus. Vel ſic: Creditor agẽs contra donatariũ hypothecaria, debet probare ſuam hypothecam tempore præceſſiſſe. ſi ergo non apparet vtrum res fuerit prius donata Titio, quam obligata Seio, Seius agens hypothecaria ſuccumbit: quia non probat rem fuiſſe in bonis debitoris tempore obligationis. Baldus. Vel ſic. Creditor agens hypothecaria, debet probare rem fuiſſe in bonis debitoris tempore obligationis. Sali.

C

XIII. Iidem AA. & CC. Alexandro.

D E rebus in ſponſam donationis gratia collatis creditores mariti facti, ſi non prius obligatas eas ſibi probent, eam

D

D E rebus.] CASVS. Sponſus aliquas res ſponſæ donauit, poſtea cœpit ſponſus creditores habere, nunquid creditores poterunt res illas a ſponſa reuocare? Rñ. ꝙ non, ſi nullo tpe eas obligatas habuerunt.

f Minimè poſſunt.] quia hæredes, non ſucceſſores in rem perſonali actione conueniuntur, vt ſ. de hæredi. vel act. vendi. l. fin. & ꝟ. de don. l. æris, & ꝟ. de iure do. l. licet dos. hoc verum, niſi ante eſſet eis obligata, vt hic, & ꝟ. de do. inter vi. & vxo. l. ſi quidem, & in alio, ſcilicet quando in fraudem eorum eſſet facta, vt ꝟ. de reuo. his quæ in frau. cre. l. ij. & ff. quæ in frau. cre. l. ſi. §. j.

S I conſentiente.] CASVS. Sponſus filiæ meæ de conſenſu matris ſuæ mancipia matris in ſponſam contulit, ſecutis nuptijs eadem mancipia inæſtimata recepit in dotem, deceſſit maritus, & ei mater extitit hæres, mater vult offerre mancipiorum æſtimationem, & ea reuocare, poteritne? Certe non.

g Matre ſua.] cuius erant mancipia: & ideo eius exigitur conſenſus.

conuenire minimè poſſunt. [f]

Mater conſentiens donationi rei ſuæ, venire contra non poteſt etiam precium rei offerendo. Baldus. Vel ſic: Filius poteſt donare res matris ea conſentiente : & donatio ſponſalitia poteſt retro in dotem dari. nec mater volens precium dare auditur. Salice.

XIIII. Iidem AA. & CC. Aureliæ.

S I ꝯſentiẽte matre ſua [g] ſponſus filiæ tuę mancipia donauit, & his acceptis in dotem non æſtimatis, [h] in matrimonio poſt deceſſit : mater eademq; hæres eius ꝑcium offerens, reſtitutionẽ eorum improbè [i] recuſat. [k]

Donatio inter ſponſos præſumitur eſſe largitas ſpõſalitiorum: & matrimonio non ſecuto, donatum redditur donatori: niſi per ipſum donatorem ſteterit quod matrimonium non ſequatur. Bald. Vel ſic: Simplex donatio ſponſalitia intelligitur hodie ob cauſam futuri matrimonij facta. & is per quem ſteterit ne matrimoniũ fiat, non repetit quod dedit. & etiam ſibi datum reſtituit. Sali.

XV. Imp. Conſtanti. A. ad Maximum præfectum vrbi.

C Vm veterum ſententia [l] diſpliceat, quæ donationes [m] in ſponſam nuptijs quoque non ſecutis decreuit valere, ea quę largiendi animo inter ſpõſos & ſponſas iure celebrantur, redigi ad huiuſmodi conditiones iubemus : vt ſiue affinitatis [n] coeũdæ cauſa, ſiue nõ ita [o]

h Non æſtimatis.] aliàs æſtimatio repetetur, vt ꝟ. de iure do. l. quotiens, & l. cum dotem.

i Improbè.] reſtituet ergo mancipia mater ſponſæ matri ſponſi, non eorum precium.

k Recuſat.] repetit ergo ſpõſa, vt hic, & ff. de publici. l. cum ſponſus, in princ. Itẽ ad id quod dicit, conſentiente, facit ff. de euic. l. quidam.

C Vm veterum.] CASVS. Olim ſi ſponſus dabat ſpõſæ, valebat donatio, etiam ſi non fuerit completum matrimoniũ. hodie ſi ſpõſus donat ſpõſæ, vel econuerſo, ſemper intelligitur dare ſub conditione, ſi matrimonium ſequatur. Sed ſi ſponſus donat ſponſę, & parentes ſponſi nolunt perficere matrimonium: tunc ſponſa non tenetur reſtituere donationem quam recepit, ſed promiſſam petere poteſt. Si vero pater ſponſæ noluerit vt perficiatur matrimoniũ : tunc ſponſus & hæredes ſponſi repetere poterũt quod donatum eſt. Idem obſeruetur quando ſponſa donat ſponſo.

l Cum veterũ ſententia.] quæ deprehenditur ſ. eo. l. ſi filię, & l. ſi tibi, ideoq; illæ ad hanc trahendæ ſunt. nã per has duas leges Conſtantini debemus intelligere omnes alias leges iſtius tituli quæ indiſtinctè dicunt valere, & non reuocari donationes inter ſponſos. Alij dixerunt quòd aliæ leges huius tituli loquuntur quando cauſa liberalitatis tantum, & nõ matrimonij, facta eſt donatio. prima placet ſecundum Ir. Item nota ꝙ hæc lex loquitur quando ſtat per alterum: ſi verò per neutrum, tunc loquitur ſupra eo. l. ſi tibi res. Item & loquitur hic vbi non eſt ex mera liberalitate donatio. ſed contemplatione matrimonij: quod ſemper præſumitur, niſi in contrarium ſit actum.

m Donationes.] ſcilicet factas.

n Affinitatis.] ideſt matrimonij : quod non eſt affinitas, ſed cauſa affinitatis, vt ff. de gradibus cogna. l. non facile, § affines.

o Siue non ita.] id eſt dicere, ſiue nominatim expreſſit cauſa matrimonij ſe dare, ſiue non.

Sibi

vel in potestate patris degẽtes, vel ullo modo proprij iuris constituti tanquam futuri causa matrimonij aliquid sibiipsi [a], vel consensu parentũ mutuo largiantur: si quidem sponsus, vel parentes † eius sortiri filium noluerint [b] uxorem: id quod ab eo donatum fuerit, nec repetatur traditum: & si quid apud donatorem resedit [c], ad sponsam & hæredes eius summotis ambagibus transferatur. [d] Quòd si sponsa, vel is in cuius agit potestate, causam non contrahendi matrimonii præbuerit: tunc sponso eiusq; hæredibus sine aliqua diminutione per condictionem, [e] aut per utilem actionem in rem [f] redhibeantur. Quæ similiter obseruari oportet etsi ex parte sponsæ in sponsum donatio facta sit. Dat. XVII. Kalen. Nouẽb. PP. XVI. Kalen. Septemb. Romę, Constantino. A. V. & Licinio Conss.

Dictum est supra in l. præcedenti quando per pœnitentiam matrimonium non contrahitur: sequebatur videre quid iuris quando per casum. & nunc determinat hæc lex quod quando sponsus donauit sponsæ, & non interuenit osculum, repetitur omne datum. sed si interuenerit osculũ, repetitur dimidia pars & aliam lucratur sponsa ratione osculi. Bald.

XVI. Idem A. ad Tiberianũ vicarium Hispaniarum.

SI à sponso rebus sponsæ donatis interueniente osculo, [g] ante nuptias hunc vel illam mori contigerit, dimidiam partem rerum donatarum ad superstitem pertinere præcipimus, dimidiam ad defuncti vel defunctæ hæredes, cuiuslibet gradus sint, & quocunque iure [h] successerint: ut donatio stare pro parte dimidia, & resolui pro parte dimidia videatur. Osculo [i] verò non interueniente, [i] siue sponsus siue sponsa obierit, totam infirmari donationem, & donatori sponso, vel hæredibus eius restitui.

¶ Quòd si sponsa, interueniente vel nõ interueniente osculo, donationis titulo (quod raro accidit [k]) fuerit aliquid sponso largita, & ante nuptias hunc, vel illam mori contigerit: omni donatione ĩfirmata, ad donatricem sponsam, siue eius successores, donatarum rerum dominium transferatur. Accep. XIII. Kal. Maij. Hispali. Nepotiano & Pacato Conss.

Minor in potestate patris constituta, maximè si patris auxilio est destituta, puta quia pater abest, non tenetur insinuare donationem ante nuptias. Bal. vel sic: Donatio ante nuptias facta mulieri in minori ætate, non indiget insinuatione. Salic.

XVII. Impp. Theodos. & Valent. AA. Hierio. P. P.

MInoribus ætate fœminis, etiam actorũ testificatione in ante nuptias donatione [l] ad eas facta, omissa: si patris auxilio destitutæ sint, iustè consulitur, ut firma donatio sit. Dat. X. Kalẽ. Mart. Constantinopol. Tauro & Felice Conss.

Licet pater transeat ad secunda uota, uel etiam mater: non tenentur tamen reseruare filijs primi matrimonij donationem propter nuptias quam recuperauerit pater: nec dotem quam recuperauerit mater soluto primo matrimonio. Vel sic, & breuius: Quod ad alterum ex coniugibus peruenit ex eo quod dedit, non tenetur filijs primi matrimonij reseruare. Baldus.

XVIII. Imp. Zeno. A. Sebastiano Præfecto Prætorio.

SI liberis ex priore matrimonio procreatis pater ad secundas migrauerit nuptias, vel non migrauerit, nihil omnino filiis prioris coniugij ex donatione [n] ante nuptias, quam ipse, vel alius pro ipso uxori quondam eius matri communium liberorum donauerit, seruare cogitur: quoniam & mater liberis ex priore matrimonio extantibus, post secundas nuptias, multoque amplius si non fuerit

a Sibiipsi.] cum sui iuris sunt.
b Noluerint.] sine causa.
c Resedit.] de his quæ se daturum obligauit.
d Transferatur.] cõdictióe ex hac lege.
e Per condictioné.] ex hac lege.
f In rem.] quæ oritur ex tacito pacto. Tacite enim videntur pacisci de reddẽdo si matrimonium non sequatur per factum accipientis. sic & ff. de iure do. l. stipulationem. sicut pro expresso nasceretur, ut j. de donat. quæ sub mo. l. 1. & 2.

† al. parẽs eius sortiri filiũ no luerit.

SI à sponso.] CASUS. Si sponsus dedit sponsæ, distinguitur, aut interuenit osculum, aut non. Primo casu si moriatur sponsus, uel sponsa, medietas rerum donatarum remanet penes spõsam, medietas penes hæredes. In secundo casu non valet donatio, siue spõsus siue sponsa moriatur. Sed quid ecõtra si sponsa donauit sponso? quod raro accidit: Certe hoc casu si interuenerit osculum, vel non, tota donatio reuocatur.
g Osculo.] quod mulier dicitur dare, nõ accipere, & gratia viri non mulieris interuenit.
h Iure.] ciuili, vel prætorio.
i Non interueniente.] vel interueniente quidem. sed fuit illicitum, matrimonio non secuto iuris prohibitione.
k Raro accidit.] quia auara est. auarissimum enim genus est mulierum, ut ff. ad Velle. l. sed si ego, in fi. & ff. de dona. inter vir. & uxo. l. si stipulata. §. 1. & quia sagacior, ut s. de his qui ve. æta. impe. l. 2. §. fœminas.

Osculum gratia cuius interuenit.

Auarissimum genus mulierum.

MInorib'.] CASUS. Mulier minor 25. annis patre destituta, recepit donationem tan-

† Ecce

tæ quantitatis, quæ requirebat insinuationem, nũquid donatio ista sine insinuatione facta valebit? Certe sic.
l Donatione.] licet sit ultra. 300. solidos, ut & j. de don. l. sancimus. §. aliàs verò. secus si esset maior, ut hic, & j. de iur. do. l. fi. §. simili. Sed hodie idẽ si esset maior, quia si pacta lucri cedant parti mulieris, non nocet insinuatiõ omissa, sed econtra nocet viro ad lucrũ dotis, ut j. in auth. eo decursum est.

hic magis fauet mulieri, q̃ viro, contra l. in multis, & ibi not. per Alber. ff. de leg. similis fauor mulierum est in l. 2. C. de his q̃ ver. æta. impe.

SI liberis.] CASUS. Pater familiàs habuit primã uxorem, & ex ea suscepit liberos, & dotem lucratus est ex pacto, uxore præmortua: nunquid tenetur seruare dotẽ liberis primi matrimonij? Certe non, si non conuolat ad secundas nuptias. Idem econtra est in muliere, cui donata est donatio propter nuptias à viro.
m Ex donatione.] ad se reuersa, ut debet, quod est no. per l. istam, quia sicut dos ad mulierẽ, ita donatio ad virum redit soluto matrimonio, ut hic dicitur. Item dubitatio legis erat secundum quosdã, quia si vir lucraretur dotem ex pacto, teneret seruare. sic ex morte mulieris lucrari videtur donationem. sed certe magis videtur rẽhabere suã, sic econtra dicas in muliere.

Dos ad mulierem redit soluto matrimonio.

alteri marito sociata, nihil [a] ijsdem filijs ex dote quam patri eorum ipsa, vel alius pro ea obtulerit, seruare compellitur.

Constante matrimonio dos & donatio propter nuptias possunt de nouo augeri, & de nouo constitui, & pacta de nouo apponi, vel vetera prorogari: & hypotheca ex die augmenti contrahi: & econtrario possunt dos & donatio minui, nisi ista diminutio fieret in fraudem filiorum primi matrimonij. Bald. & Salic.

B

XIX. Imp. Iustinus A. Archelao præfect. prat.

SI constante matrimonio consilium augendæ dotis inierit vel vxor fortè, vel eius nomine quilibet alius: nihilo minus marito quoq; liceat, seu pro marito cuilibet alij, tanto donationem ante nuptias additamento maiorē facere, quanto dotis augetur titulus. Nec obsit in huiusmodi munificentijs interdictas esse [b] liberalitates tempore nuptiarum. Indulgendum [c] est nanque consensui communi partium: ne cum negetur augendæ potestas donationis, dotis etiam pigrius [d] constituatur augmentum. Idemq; licere præcipimus etiam in his matrimonijs, in quibus interdum accidit ante nuptias quidē donationem nullam esse, [e] solam vero dotē marito mulierem obtulisse: vt etiam tunc muliere dotē augente, liceat marito quoq; donationem in vxorem suā eiusdem quantitatis [f] facere, quantum aucta dos continere dinoscitur: pactis videlicet de redhibitione, vel retentione auctæ dotis, vel donationis (prout partes consenserint) pro iam statuto modo [g] ineundis, siue iniungendis veteribus pactis, quæ initio nuptiarum de ante nuptias donatione, & dote principaliter constituenda inita sunt. [h]

C

¶Iura etiam hypothecarum, quæ in augenda dote, vel donatione fuerint, ex eo tempore initiū accipiant, ex quo eædem hypothecæ contractæ sunt, & nō ad prioris dotis, vel ante nuptias donationis tempora referantur. [i]

¶Sed & si e cōtrario maritus & vxor ad deminuendam dotē & ante nuptias donationem cōsenserint: licere eis ad similitudinē deminutionis quæ in dote fit, etiam ante nuptias minuere donationem: vt pacta de amborum deminutionibus ineunda, firma [k] & legitima esse intelligantur: exceptis videlicet his casibus, in quibus aut maritus ex priore matrimonio liberos habens, ad secūdas migrauerit nuptias: aut vxor similiter ex anteriore matrimonio liberis extantibus, secundo marito se iunxerit. in hoc enim secundo matrimonio vel a parte mariti, vel a parte mulieris, vel ab vtraque (si hoc etiam acciderit) interdictā esse deminutionem dotis, vel ante nuptias donationis, ne aliq̄d aduersus filios prioris matrimonij machinari [l] videatur, censemus.

D

IN AVTH. de æquali. do. & propter nup. do. §. aliud. colla. vij. const. viij.

A

a Nihil.] cum habeat alia bona ex quibus potest relinquere vnicuiq; filio tantum, quantum dat secundo viro in dotem. & sic soluitur contrarium quod est. j. de secū. nup. l. hac edictali, in princi. Aliud autem si apud maritum aliquid ex dote remaneret, vel apud vxorem ex donatione: quia seruare cogeretur, vt infra de secun. nup. l. fœminæ.

SI constante.] CASVS. Mulier copulauit sibi Titium in maritū, & paruam dedit dotem, & ille paruam donationem. an illa postea constante matrimonio possit augere dotem, vel ille donationem? Et resp. q᷑ sic. Item si illa vult augere dotē, ille donationem facere potest, vt æqualis sit quantitas tam dotis quàm donationis. Et pacta quæ apponuntur de non reddenda dote, vel retinenda illa, debebunt obseruari i͂ donatione: & bona Titij tacitè erunt obligata pro illa quantitate quā mulier adiecit ab eo tēpore quo aucta est dos. Et sicut vir & vxor possunt augere dotem & donationem constante matrimonio, ita possunt deminuere, nisi in casu. verbi gratia, Maritus vel vxor suscepit filios ex primo matrimonio: vult conuolare ad secundum matrimonium: tūc si vult mulier dotem, vel partem dotis dare marito, non potest: nisi tantum det vnicuique filiorū quos suscepit ex primo matrimonio, quantum dat isti secundo marito. & hoc casu mulier non potest deminuere dotem i͂ fraudem filiorum iure præsumente contra eam q᷑ aliud agat, & aliud agere si mulier. pone enim q᷑ mulier dedit causa dotis marito. c. & vult modo deminuere dotem, non potest.

b Interdictas esse.] iure ciuili, vt ff. de do. inter vi. & vxo. l. 1. sed ibi de simplici donatione.

c Indulgendum.] i. remittendum aliquid de rigore iuris. sic j. de tempo. appel. l. fi. in fi.

d Pigrius.] sic j. de bo. quæ li. l. constitutionis. §. prospiciendum.

e Nullam esse.] s. ab initio.

f Eiusdem quantitatis.] vt institut. de don. §. est & aliud. & dic quantitatis, id est quotitatis iure isto: sed hodie etiam quantitatis, ut infra de pac. con. l. ex morte, & l. lege, & in authent. æqualitas, secundum quosdam, quod non placet. & illæ leges ad pactum lucri intelliguntur: hæc ad constituendam dotem & donationem.

g Statuto modo.] in principio huius legis: vbi dicitur indulgen sibi pacta: & si nil dicatur, erit & illud seruandū, quod in principali erat, vt ff. de pact. do. l. inter socerum. § 2.

h Inita sunt.] cum dos constituebatur.

i Referantur.] sic & j. de secun. nup. l. hac edictali. §. fin. & j. de pac. con. l. fin. Sed ar. contra est. j. de bon. quæ lib. l. cū oportet, in fi. & infra qui po. in pign. ha. l. fi.

k Firma.] in casib. illis tantum, vbi licet solui dotem constante matrimonio, vt ff. solut. matri. l. si constante, & de in. dot. l. mutus. §. manente. alioquin contra, vt j. si dos constante matrimonio. l. vnica, quæ est contra. Vel dic, hic non erat dos præstita, sed promissa, & per pactum remissa.

l Machinari.] sed quomodo aliqs posset machinari, cum quantum sit datum secundo coniugi nomine dotis vel donationis, spectetur tēpus mortis binubi parentis, vt in auth. de nup. §. q̄ vero hactenus. coll. 4? R̄n. nihilo minus & tēpus contracti matrimonij inspicitur enim vtrunque. si enim tempore cōtracti matrimonij fuerint. xx. in dotem data

data sub pacto de lucrando, tempore autem mortis binu- A bi parentis sint deminuta in.v. tantum tempus contracti matrimonij spectatur. Si vero pones e contra, inspicitur tempus mortis binubi. ergo ideo dicit hic, quia cito per hoc.i. per talem deminutionem filij prioris matrimonij grauarentur, qui debent reuocare quod plus est, vt j. de sec. nupt. l. hac edictali. §. sin vero plus quã statutum est. Iste autem ideo vult deminuere, vt fraudet filios prioris matrimonij, vt non possint reuocare. s. filij: cum iam tempore mortis non inueniatur plus in dote, & sic debeat communicari cũ filiis & secũdi & primi matrimonij, secũdum H.

Sequitur authẽtica, Sed iam necesse, &c. quæ legitur super principio huius legis, & est ex corpore de æqual. do. §. aliud, colla. vij.

quæ pacta inter virum & vxorem, puta de dote, vel donatione lucranda: illa obseruentur. sed si super dona. nõ fiat pactum, sed super dote sic: tunc pactum factum in dote intellige repetitum in donatione propter nuptias. Pacta tamen quæ fiunt de dote lucranda, vel donat. intelligi debent in partibus, & non in quãtitatibus. verbi gratia, Mulier dedit mihi dotem. xxx. & fecit pactum de dote lucranda pro tertia. & ego dedi pro dona. xv. & fecit pactum simile vxor. habebo. x. ab ea, & illa lucrabitur quinque. Si autem mulier fecit mihi pactum de lucranda tertia parte dotis, & ego de lucranda parte quarta dona. propter nupt. tunc illa tertia deducetur ad quartam. Itẽ donatio ante & post matrimoniũ potest insinuari.

Dictum est in lege, si constante, quod licitũ est si constante matrimonio, dos augetur, augere vel facere donationẽ propter nuptias. In hac auth. in 1. ve spon. dicitur quod hoc non solum est permissum, sed est necesse: sed statim quæritur, in quibus rebus possit fieri istud augmentum? Pone quod vir est grauatus ære alieno: mulier vult facere augmentum dotis, vt excludat anteriores creditores mariti: vt infra. qui po. in pig. l. a. l. assiduis, an illud augmentum poterit fieri in qualibet re? Respon. quod hoc casu deberet fieri in re immobili, non in quantitate. nam si fiat in re mobili, vel quantitate, in isto augmento non vtetur aliquo priuilegio contra creditores mariti. Bal.

Sed iam necesse est, si alia pars augmentũ præstat, alteram quoq; partẽ incrementum celebrare.[a] & si quidem vir alieno ære[b] non impediatur, in rebus quibuslibet procedat augmentum.[c] At si debitor sit[d]: ne fraudis erga creditores suspicio[e] subesse possit, omnino res C immobiles incremẽto dotis proficiant.

¶ Si enim mulier immobilis substantiæ domina, res mobiles in augmentum dederit: in hac parte dotis nullo vtetur aduersus alios creditores[f] priuilegio.

Donatio quæ olim ante nuptias dicebatur, hodie propter nuptias appellatur proprio vocabulo ei imposito, & potest fieri constante matrimonio. Et pacta dotalia, id est in dote apposita, in ista donatione correlatiua tacite intelliguntur repetita. Et potest donatio propter nuptias insinuari tã ante quam post matrimonium quocunq; modo durante matrimonio.

XX. Imp. Iustinianus. A. Ioanni præfecto prætorio.

Cum multæ nobis interpellationes factæ sint aduersus maritos, qui decipiendo suas vxores fa- B ciebant donationes, quas ante nuptias antiquitas nominauit, insinuare autem eas actis interuenientibus supersedebant[g], vt infectæ maneant, & ipsi quidẽ dotis commoda lucrentur,[h] vxores autem[i] sine nuptiali remedio relinquantur: sancimus noĩe prius emendato,[k] ita rẽ[l] corrigi, & nõ ante nuptias donationem eãdẽ vocari, sed propter nuptias dona- C tionẽ. Quare[m] enim dotem quidem etiã cõstante matrimonio, mulieri marito dare conceditur: donationem autem marito, nisi ante nuptias, facere non permittatur? & quæ huius rei differentia rationabilis potest inueniri: cũ melius erat mulieribus propter fragilitatem sexus, quàm maribus subueniri? sicut enim dos propter nu-

a Celebrare.] non ergo in voluntate erit, vt erat per legem, si constante, sed ex necessitate.

Sed iam.] CASVS. Hic dicit quod si mulier auxit dotem, maritus potest augere donationem: & si vir non tenetur aliquo debito, tũc possunt augeri donationes vel de rebus mobilibus. si vero maritus grauetur ære alieno, cum debeat augere dotem, & donationem de rebus immobilibus: quia tunc si mulier haberet prædia, & res immobiles, non gauderet aliquo priuilegio.

b Ære] magno.

c Augmentum.] dotis.

d At si debitor sit.] magnæ quantitatis.

e Suspicio.] alioquin aliud erit. Item hoc erit propter priores creditores, non propter sequentes, vt videtur: sed certe eadem fraus aduersus sequentes posset committi.

f Aduersus alios creditores.] præcedentes vel etiã sequẽtes, secundum H. & B. & Azo, & Accur.

Cum multæ.] CASVS. Olim si donatio fiebat vltra quingentos solidos, non valebat sine insinuatione: quia ille qui donabat, debebat notificare præsidi, & impetrare licentiam donandi. vnde mariti decipiebant vxores: quia non insinuabant donationes, vt sic pro infectis haberentur. Et sicut dos potest constitui constante matrimonio, ita & donatio propter nuptias. quæ licet fiant constante matrimonio, non debent dici simplices donationes, sed propter nuptias: non tamen debet donatio esse maioris quantitatis, quàm dos. & si fuerint ali- &c.

g Supersedebant.] vsque dum fieret matrimonium per verba de præsenti. Et not. tria vitia olim, scilicet quia fiebat ante nuptias donatio hæc, nõ post. Secundum, quia vocabatur ante nuptias. Tertium, quia ante[l], non post matrimonium contractum poterat insinuari. & duo vltima nascuntur ex primo. primum per Iustinum est sublatum, vt supra. l. proxi. secundum tollitur hic vsque illuc, si igitur &c. tertiũ tollitur infra. §. penultimo.

Donatio propter nuptias olim tria habebat vitia.

h Lucrentur.] si pacta dotalia cedebant parti viri.

i Vxores autem] quæ debuerunt facere insinuatio- D nem, quod in dote non erat opus, cuiuscunque quantitatis esset.

k Emendato.] sic. & institu. de donatio. §. est & aliud. & postea dicit de insinuatione, non tamen plene, nisi quod potest fieri etiam matrimonio constante: vt infra eodem. §. finali. sed authentica, eo decursum &c. plene dicet. Et no. tria in hac lege. Primo qualiter probat per multa similia quæ habet cum dote donatio, quòd etiam hoc habeat, vt etiam constante matrimonio fieri possit: vt dixerat Iustinus. & sic propter nuptias vocetur. & hæc sunt duo vitia quæ dixi. Secundo de pactione lucrorum, de quo non dixerat in prin. tertio de insinuatione.

l Rem.] id est quæstionem omissæ insinuationis. non dicas an possit fieri constante matrimonio: quia hæc est soluta supra. l. proxi. sed nouas rationes dicit.

m Quare.] bene dico sic vocari, cum fiat & post: & merito fit post. quare enim &c.

a Fit.] etiam constante matrimonio.
b Nuptiis.] quia nuptiæ sunt causa causans, sed dos est causa causata, ergo deficiente causa causante, deficit & causa quæ debet causari.
c Nulla dos.] sic & ff. de iur. dot. l. 3. & in authen. de trien. & semis. §. sed nec, col. 3.
d Sine dote autem.] argu. contra in decre. 30. q. 5. c. nullum sine dote.
e Celebrari.] & sic est similiter in donatione.
f Facere.] scilicet sicut est in dote.
Antipherna qd, & vnde dicatur. g Antipherna.] contra dotem, ab anti quod est contra, & pherna, id est dos, quasi contra dotem datio, vt & hæc donatio est [1].
[1] Vide de hoc Alci. prætermis. lib. 1.
h Antiqui iuris.] dicentis quòd alia est simplex donatio, alia ob causam, sicut est dos, & hæc donatio, vt ff. de dona. l. 1
i Nomine.] quia ambæ dicuntur donationes.
k Et substantia.] quia vtraque fit propter nuptias, & propter vtrâque datur rei vendicatio. & hoc dicit authen. permissa est, &c. quam hic lege.
l Permissa ẽ. &c.] Hæc authentica sumitur in authẽtic. vt immo ante nupt. do. coll. 5. & in auth. de æqua. do. §. aliud, col. 7. quam habes infra de iur. dot. authentic. donationem.
m Alias causas.] ne mutuo amore spoliẽtur: & ne melior fiat pauperior, aut deterior fiat ditior, vt ff. de do. inter vir. & vxo. l. 1. 2. & 3. in principio.
Donatio quare est inter coniuges prohibita.
n Efficiuntur.] sicut fit hic.
o Si igitur.] nunc secunda pars incipit.
p Quantitatem nõ excedant.] immo videtur posse excedere, vt infra de pac.

ptias fit, [a] & sine nuptiis [b] quidem nulla dos [c] intelligitur, sine dote autem [d] nuptiæ possunt celebrari: [e] ita & in donationibus quas mariti faciunt, vel pro his alii, debet esse aperta licentia & constante matrimonio talẽ donationẽ facere, [f] quia quasi antipherna [g] hæc possunt intelligi, & non simplex donatio. Ideo enim & antiqui [h] iuris cõditores inter donationes etiam dotes connumerant.

¶ Si igitur & nomine [i] & substantia [k] nihil distat à dote ante nuptias donatio: quare non etiam ea simili modo & matrimonio contracto dabitur? Sãcimus itaque omnes licentiam habere: siue prius quàm matrimonia contraxerint, siue postea, donationes mulieribus dare, propter dotis donationem: vt non simplices donationes intelligantur, sed propter dotem & propter nuptias factæ.

IN AVTHEN. vt immo. ante nup. do. §. si quis, colla. v. constit. xiiij.

Pro donatione propter nuptias competit in rem actio mulieri. Bal.

PErmissa est [l] & in rem actio pro tali donatione mulieri aduersus omnes possessores.

Finis authenticę.

Sequitur textus Codicis.

Simplices etenim donationes non propter nuptias fiunt, sed propter nuptias veritę sunt: & propter alias causas [m] & libidines forsitan vel vnius partis egestatem, nõ propter ipsarum nuptiarum affectionem efficiuntur. [n] Si igitur [o] dote iam præstita, maritus nulla ante nuptias donatione facta, donare mulieri res maluerit, ita

A tamẽ, vt dotis quãtitatẽ [p] non excedant, & hoc ipsũ significauerit, quòd non simplicẽ faciat donationẽ, sed propter dotem iam conscriptam & ipse ad donationem venerit, licebit hoc ei facere: & supponatur pactis dotalibus huiusmodi donatio: & si quidẽ hoc specialiter fuerit expressum, [q] pacta conuenta seruari oportet. [r] Sin

B autem donatio quidem talis facta sit, vtpote dotali instrumento antecedẽte: nulla autem pacta tali donationi post nuptias inserantur: re ipsa videatur hoc esse pactum, vt secundum dotales cõuentiones intelligantur & in tali donatione pacta fuisse conuenta: vt æquis passibus [s] vtraque ambulet, tã dos, quàm donatio: ita tamen, vt Leoniana [t] constitutio (quæ super exæquatione

C pactionum loquitur, non in quantitate, sed in partibus) [u] maneat in his casibus intacta: & non solum ea immutilata custodiatur, sed etiã nostra, [x] quã de interpretatione eius fecimus, ambiguitatem eius tollentes. disparibus etenim pactionibus factis, maiorem lucri partem ad minorem [y] deducendam esse censemus, vt eodem modo vterque minorem

D partem lucretur.

IN AVTHEN. vt exact. instan. do. §. illud, colla. vij. Const. v.

Nota. est valde, & dicit quòd dos data meretur donationem propter nuptias coæqualem sibi in quantitate, & quotitate. & pactis ita intelligit glo. Secundo dicit quòd si mulier non dedit dotem, sed promisit, & vult dare & offerre: deponit & consignat, si res consignabilis est, vel offert tantum, si immobilis: (quod simile est dati) & promeretur donationem: sed si differt dotis præstationem, non meretur propter nuptias præstationem, alias largitionem. Bal.

dot. l. ex morte. quã & cõfirmat infra ea. l. §. ita tamẽ &c. Sol. vbi à principio cõstituuntur dos & donatio, possunt inæqualiter constitui: vt ibi: vbi ex postfacto constituit alterũ, secus: ut hic: sed hodie semper ęqualiter, ut in authent. æqualitas, quæ est super l. contrariam.
Dos & donatio, an possint cõstitui inæqualiter.
q Expressum.] quia pacta sunt facta in donatione.
r Oportet.] scilicet quotam partem dotis, uel donationis debeant lucrari. si autem in dote prius data fuit aliquod appositum, in donatione postea data nullũ: quod erat in dote, intelligetur in donatione, & hoc subijcit. sic ergo pactũ si est expressum, etiã inæquale, ualet, ut hic, pacta conuenta &c. Sed contra infra de pact. conuen. l. ex morte. ubi saltem in quantitate exigit æqualitatem. Sol. hæc corrigit: quod non placet, immò hæc illam cõfirmat: ut infra. §. ita tamen &c. Dic ergo quòd hic dicit quando ex postfacto constituitur, ibi ab initio utraq;. Sed authentica dicit ubique seruari æqualitatem etiam in quantitate, & non solum in quotitate. quæ authentica ibi ponitur, æqualitas, &c.
s Aequis passibus.] quantum ad pactũ.
t Leoniana.] ut infra de pac. con. l. ex morte.
u Partibus.] quotis, quæ corrigitur per authenticam ibi impositam.
x Sed etiã nostra.] ut in eod. tit. l. lege. ambę tamen dicunt quando ab initio est utraque constituta, ut modo dixi.
y Minorem.] si maius reducitur ad minus, ergo aliquod ad nullum, si super aliquo eorum fit nullum, cum id quod nullum sit, minus sit, ut ff. de tribu. illud

illud. §. minus. quod est falsum. immo nullum ad aliquod, vt supra ea. l. §. si autem donatio &c. sic & aliàs fallit argumentum praedictum, vt si instituam te haeredē in 11. vncijs, & alium simpliciter, habet partē vacantē. si vero nulla vacet, quia primus in 12. vnc. institutus, alius in medietate iātum, priori adēptum videtur, & secundo datū. sic & in legato, vt infra de lega. l. cum quaestio.

Dos data.] CASVS. Lex Codicis dicit quòd maritus potest facere donationē. Auth. imponit ei necessitatē facere donationē. & mulier si velit soluere dotē, & marit' eā nolit accipere, potest eam cōsignare, & deponere coram iudice & corā testibus. dicit mulier se esse paratā soluere secundum pactū quod fecit de lucranda donatione.

[a] Meretur.] id est debebit eam mulier lucrari soluto matrimonio, licet nullum pactum de ea vel eius quota parte lucranda fuerit factum, quod non placet, immo est dicere quòd sicut mulier constituit dotem, ita & maritus debet donationem propter nuptias constituere. & sicut dos ad mulierem soluto matrimonio redit, nisi pactum sit de lucrando, vt infra de rei vxor. actio. §. illo proculdubio. sic & donatio redit ad maritum, cum lex ista, cum multae, dicat dotem & donationem propter nuptias aequis passibus ambulare. sed cur meretur vxor, cum ipsa non lucretur eam, nisi ex pacto speciali, vt d. §. illo, nec fructus habeat? Respon. vt securior sit in dote. nam res suas vir alienat consentiente vxore, vt supra ad Velle. l. etiam, quod non est in donatione, vt in auth. ibi posita, siue à me &c. Sed qua actione agitur vt fiat donatio? Respon. condictione ex hac. l. Sed Azo dixit quòd agit mulier condictione, vt sibi tradatur, non autem vt constituatur, quia ipso iure est constituta in simili quantitate quae est dos.

Dos & donatio propter nuptias aequis passib. ambulant.

Donatio ꝓpter nuptias quare datur

[b] Res mobilis.] nam aliter non fit depositio, vt arg. ſ. quando & quibus quarta pars. l. 2. lib. 10.

[c] Exactio.] sed quid si nec fuit constituta donatio, nec petita constitui, sed facto diuortio petit eam constitui, & lucrari pro tertia cum dotem dedisset, & de ea lucrāda pro tertia sit factum pactum? Resp. non potest agere, sed sibi imputetur quare constante matrimo- A nio non fecit sibi fieri donationem. Item nunquid pactum de lucranda dimidia parte dotis valebit, cum nullum fiat in donatione? Respon. sic. Alij contra, cum dicat lex ista, cū multę, disparibus etenim, &c. & minus dī, & si nihil sit, vt ff. de test. l. illud. §. pe. & ff. de verb. sign. l. minus. Sed contra eos est s. ea. l. §. sinautem donatio, &c.

Dos data donatione propter nuptias meretur.[a] praeterea si pars mulieris dotem soluere sit parata, cum ex diuerso recusetur, & mulier hoc cō testetur: cùmq; sit res mobilis[b], signaculo imposito recondat: aut ingrediēs iudicium hoc petat fieri, vt parti viri denuncietur: & sic nequaquam declinanda est donationis exactio[c]. At si per dilationem dos viro non detur: etiam donatio prorsus denegetur.

Finis authenticae.

Sequitur textus Codicis.

Similiq; [d] modo si facta quidē fuerit talis donatio, quę antea qdē añ nuptias vocabatur, nunc autem ꝓpter nuptias, non autem fuerit actis interuenientibus insinuata: licebit etiā constāte matrimonio eam insinuare, nullo penitus obstaculo ex nuptiarū interuentu faciendo. Si enim fieri eas post nuptias concedatur: multo magis insinuari. Similique modo & ea constitutio, quam ꝓ augēdis tā dotibus, quàm ante nuptias donationibus fecimus,[e] infracta illibataque conseruetur: omnibus videlicet quae de simplicibus donationibus inter maritum & vxorē constante matrimonio, vel à veteribus[f], vel à nobis statuta sunt, in suo robore duraturis.

IN AVTHENT. vt spon. lar. in princip. coll. ix. consti. ii. & in authen. vt fra. filii. §. illud quoque. colla. ix. constit. vii.

Ista authentica continet ius positiuum. Primo quoddam praeambulum, scilicet quòd donatio propter nuptias est specialis contractus, id est proprius, distinctus & validus, & iustus. Secundo subdit, quod vbi facta est donatio propter nuptias in qua est appositum pactum de lucrando, consimile pacto dotis: mulier qua non insinuat donationem propter nuptias, non meretur poenam quin existente conditione lucretur: sed vir qui non insinuat, meretur poenam quod sibi non prodest pactum lucranda dotis. Bal.

C Eo decursum est, vt sponsalitia[g] largitas specialis[h] sit contractus, nec insinuationem[i] desideret, etiamsi ab alio detur, licet in viri personam[k] donatio fiat, quatenus[l] ipse in hunc contractum conscribat. hoc quantum ad mulierem[m]. At si vir vel alius, qui dederit eam non insinuet: cum ea sit quantitas,[n] & pacta dotalium concedant parti[o] viri: nullā super eis habeat vir actionem. D

[d] Similiq; modo.] tertia pars legis, & refertur ad princi. l.

[e] Fecimus.] supra. l. proxi. videtur enim fecisse, cum fecerit pater eius. Vel dic quod fecit aliam quam nō habemus, similem illi.

[f] A veteribus.] vt ff. de do. inter virum & vxor. per totum, & infrà de do. inter vi. & vxo. per totum.

Eo decursum.] CASVS. Lex antiqua dicit quòd maritus debet insinuare donationem. Authent. dicit quòd non est necesse vt insinuetur, siue maritus fecerit donationem in vxorem siue e conuerso. & quòd dixi, non est necesse vt insinuetur, verum est quo ad mulierē: quia si uxor fecit ei pactū de lucrāda dote, maritus petere nō potest dotē, si non est insinuata.

[g] Sponsalitia.] id est donatio propter nuptias. & sic īpropriè dicitur, sed ꝓpriè illa quam sponsus sponsae, vel econtra dat & facit.

[h] Spālis.] quia quoddam speciale in ea seruatur, vt subijcit, nec enim insinuationem, &c. olim contra, nisi in casu, vt supra eo l. minoribus.

[i] Insinuationē.] quae exigitur in donatione excedente quingentos solidos, vt infrà de donat. l. pen. & fin.

[k] In viri personam.] scilicet nomine viri fiat mulieri.

[l] Quatenus.] id est eo pacto vt cōscribat, scilicet maritus in hunc cōtractū, id est donationē propter nuptias, id est dicere hoc pacto, vt fiat insinuatio, vel vt subscribat maritus.

[m] Quantum ad mulierem.] vt insinuatio non sit necessaria.

[n] Cū ea sit quantitas.] quia excedit quingētos solidos.

[o] Concedant parti.] dicit enim quod fecerat pactum vir de lucranda dote, quae erat mille, & sic vltra quingenta, si mulier scilicet praedecederet: & mulier deberet lucrari donationem propter nuptias si vir praedecederet, quae similiter erat in mille. lucrabitur ergo mulier donationem si vir praedecedat, licet non interuenerit insinuatio, at econtra si vxor praedecedat, nō lucrabit vir

de dote, si donatio non est insinuata.

NVnc.] CASVS. Lex Codicis dicit q constante matrimonio potest dos minui, ista authent. corrigit dicens quòd hodie istud est prohibitum. secundo dicit q maritus vel vxor tenetur dare vni filiorum primi, matrimonij tantum quantum dat vir mulieri, vel mulier viro.

DE NVPTIIS.

Dixit de praeambulis nuptiarum, scilicet sponsalibus: sequitur nunc de nuptijs. Vel sic: Praemissis praeparatorijs nuptiarum, ponit de nuptijs. Alb.

CVm de nuptiis.] CASVS. Mulier quaedam habebat filiam minorem. xij. ann. cuius malitia supplebat aetatem, eratque toro matura: vnde mater & tutor illius puellae impuberis tractabāt de marito ei tradendo: super quo eligendo fuerunt discordes, quaeritur qd hoc casu agendum sit? Resp. q recurrēdum est ad praesidē prouinciae, & ille qui sibi iustior videbitur, praeferetur in nubendo cum puella. Viuia.

a De nuptiis.] futuris. aliàs si non esset pupilla, non haberet tutorem, & eius volūtas quaereretur, vt ĩ. co. l. in copulādis, & l. viduae, & l. in cōiunctione. Alij dicunt q haec puella nolebat suam voluntatem dicere, cultu verecundiae, vt d. l. in coniunctione, qd tamen non placet, cum & ibi in adulta dicat.

a Potito. al. Petito.

b Arbitrium.] per quod sedetur eorū discordia. sic & instit. de satisda. tuto. §. fin autem, & ff. de admi. tuto. l. 3. §. finali.

PAter donationem propter nuptias, quā contulit in vxorem, non cogitur seruare liberis prioris matrimonij, etsi ad secundas nuptias migrauerit. aliud est si apud maritum aliquid ex dote, vel apud mulierem ex donatione resedit. Illud enim seruare liberis prioris matrimonij debet.

IN AVTHEN. de aequal. do. §. aliud, coll. vij. const. viij.

NVnc inhibetur deminutio ne fraus fiat liberis prioris matrimonij, quorū vnicuique, etiā cui minus datum est, dare tantum cogitur, quantum secundę vxori. ita etiam à parte vxoris.

TITVLVS IIII.

DE NVPTIIS.

Quando super maritanda puella discordant consanguinei & tutor, arbitrium iudicis est necessarium qui debet eligere quod est vtilius puellae, & non pati quod est inutile. Bal.

I. Impp. Seuerus & Anton. AA. Potito.*



CVm de nuptiis a puellae qritur, nec inter tutorē & matrē & propinquos de eligendo futuro marito conuenit: arbitrium b praesidis prouincię necessarium est.

Etiam sine subscriptione paterna valet consensus patris in nuptijs per filiam contrahendu. Bald.

II. Iidem AA. Teophimae.

SI nuptiis.] CASVS. Filiusfamilias contraxit nuptias consentiente patre. pater in instrumento dotali non se subscripsit, numquid nuptiae sunt legitimè contractae? Resp. q sic. Viuianus.

c Non subscripsit.] hoc visum quandoq;: hodie contra, vt in auth. sed nouo iure, quae est ĩ. eo.

Libertum.] CASVS. Libertus non potest contrahere nuptias cum patrona vel patroni filia, vel coniuge, vel nepte, vel pronepte: & si contraxit, nuptiae non valent: vnde de hoc poterit accusari, & sustinebit poenas iudicantis. Viuianus.

d Coniugem.] quondam.

e Accusare poteris] quicunq; sis. s. de stupro, vel adulterio, vel sacrilegio: nisi vilis esset talis foemina, vt ff. eo. scilicet de ritu nup. l. si patrona, quae est cōtra.

SI nuptiis pater tuus cōsensit: nihil oberit tibi q instrumēto ad matrimonium pertinenti non subscripsit. c

Illicitum matrimonium potest coram suo iudice saeculari accusari, & poena arbitraria imponitur contrahēti. Bal. Vel sic: Libertus nec patronā, nec eius filiam, neptem vel proneptē potest ducere in uxorem. Sal.

III. Iidem AA. Valeriae.

LIbertum, qui patronā seu patroni filiam, vel coniugē, d vel neptē, vel proneptem vxorē ducere ausus est: apud competentē iudicem accusare poteris, e moribus tēpum meorum congruentem f sniam daturum, quae hmōi coniunctiones odiosas g eē merito h duxerunt.

Per concubinatum & illicitū coitum contrahitur affinitas, unde eius affines prohibentur matrimonio copulari. Bal. Vel sic: Concubina patrū nō debet esse uxor fily. Sal.

IIII. Imp. Alexander A. Perpetuo.

LIberi concubinas parētum suorum vxores i ducere nō possunt, k quia minus religiosam & probabilem rem facere videntur. Qui si contra hoc fecerint, crimen stupri committunt.

Qui non contradicit, et patitur cū posit vetare: censetur consentire. h. d. Vel sic: Patientia habetur pro consensu in fauorabilibus. Bal. Vel sic: Taciturnitas patris habetur pro consensu in fily nuptijs. Sal.

V. Idem A. Maximae.

1 SI (vt proponis) pater quondam mariti

f Congruentem.] s. extra ordinem suo officio secundū quosdam.

g Odiosas.] iure ciuili, sed non naturali.

h Merito.] propter reuerentiam personarum, & facit. ff. e. l. senatoris filia, & l. lege.

LIberi.] CASVS. Filius tuus illam quae fuit tua concubina, in vxorem ducere non potest: & si contra fecerit, stuprum committit, & lege Iulia de stupro tenetur. Viuianus.

i Vxores.] nec concubinas habere, vt ff. de concubi. l. 1. §. penulti.

k Non possunt.] ppter affinitatem. Sed certe contra nō videtur affinitas, cū dicitur affinitas regularitas personarum ex nuptiis coniunctarum, omni carens parentela. at haec non prouenit ex nuptiis, sed certe sic impeditur matrimonium propter illicitam coniūctionem, sicut per affinitatem, & sic est hic illicita coniunctio, vt ff. eod. l. semper. sed & hic potest dici affinitas, vt xxxv. q. iij. c. de incestis.

Affinitatis definitio.

ADDITIO. Aduertas q de iure canonico, non solum ex illicito coitu, sed etiam ex nefario oritur affinitas impediens matrimoniū contrahendum, & dirimens iam contractum, vt in c. discretionē, & c. pen. extra de eo qui cogno. consang. vxo. suae, & c. per tuas. extra de prob. vnde secundum canones sic definitur. Affinitas est personarū proximitas ex coitu prouenienss omni carens parentela sanguinis. de quo vide latius per Io. And. in declaratione arboris affinitatis, in principio.

SI vt proponis.] CASVS. Titius patre suo sciente, & non contradicente contraxit matrimonium cū Berta, ex qua procreauit filium. nunquid iste filius erit auo suo iustus nepos? Resp. q sic, & eum agnoscere tenetur. Viuianus.

Non

a Non contradixit.] Idem econtra in patre filiæ nubentis. ff. de spon. l. in sponsalibus. §. j. Et not. ar. hic, qui tacet, consentit. sic. si furti aduer. nau. caup. sta. l. 1. in fin. & ad Maced. l. sed Iulianus. §. interdum, & l. si filiusfa. patre, & ff. nau. caup. l. fi. & ī. ad Velleianum. l. si fine. Sed argu. contra. ff. de furt. l. qui vas. §. vetare, & adde hic quod dicitur. ff. de contra tabu. l. 3. §. si emancipatus.

tui, in cuius fuit potestate, cognitis nuptiis vestris, non contradixit,[a] vereri non debes [*] ne nepotem suum non agnoscat.

Quod prohibetur initiari, potest postea impedimento cessante confirmari, accedente consensu nouo. Bal. Vel sic: Matrimonium inualidum validatur ex nouo consensu adhibito tempore quo cessauit causa impedimenti. Sal.

VI. Imp. Gord. A. Valeriæ.

B ETsi contra mandata[b] principũ contractum sit[c] in prouincia consentiente muliere matrimonium: tñ post depositum[d] officium, si in eadẽ voluntate perseuerauerit, iustæ nuptiæ efficiũtur: & ideo postea liberos[e] susceptos, natosq; ex iusto matrimonio, legitimos esse, responsum viri prudentissimi Pauli declarat.[*]

Solennitas requisita in actu faciendo requiritur in eo reparando, uel reficiendo. Bal. Vel sic: Sic consensus patris necessarius est in matrimonio contrahendo a principio, sic in dissoluto reparando. Sal.

VII. Idem A. Apro.

2 SI (vt proponis) post querelam de marito à filia tua ad te delatã, dissolutum est matrimoniũ, nec te consentiente ad eũdem regressa est: minus legitima coniunctio est, cessantis patris voluntate, in cuius est potestate, atque ideo non petente[f] filia, petitionem dotis repetere non prohiberis.

Auctoritas curatoris in nuptiis adulta nil operatur, quia personæ curator non datur. Bal. Vel sic: Non curatorum, uel consanguineorum, sed solius puellæ consensus in eius nuptiis spectatur. Sal.

VIII. Idem A. Romano.

IN copulandis nuptiis, nec curatoris (qui solam rei familiaris sustinet administrationẽ) nec cognatorum[g] vel affinium vlla auctoritas potest interuenire: sed spectanda est eius voluntas,[h] de cuius coniunctione tractatur.

C * *Constitutio quædam hoc loco à quibusdam inferenda notata, ex prætermissis repetenda est.*

Ista lex tractat duo. Primo de matrimonio præsumendo. Secundo de simulatione præsumenda, & dicit quod nati ex ea quæ est vel præsumitur uxor, si sunt nati in domo patris, præsumuntur legitimi. Bal. Vel sic: ad præsumendum matrimoniũ non sunt necessaria instrumenta nuptiarũ, nec ad probationẽ filiationis est necessariũ instrumentũ natiuitatis: sed quod probetur natus ex ea cũ qua dicitur esse legitimum matrimonium, & in domo vicinis scientibus. Sal.

IX. Imp. Probus A. Fortunato.

SI vicinis vel aliis scientibus, vxorem liberorũ

ETsi contra mandata.] CASUS. Si præses prouinciæ durante suo præsidatu contraxit nuptias cũ sibi subdita: illæ nuptiæ non valent. veruntamen si sponsa deposito officio remansit in eadem voluntate, nouo cõsensu interueniente legitimũ erit matrimonium, secundũ consilium Pauli prudẽtissimi. Viui.

b Mandata.] differentia est inter mandata principum & constitutiones. nam constitutio generale est nomen ad omnes leges imperatorias pertinens. Mandatum vero est constitutio qua cauetur quomodo rector prouinciæ debeat se habere in prouincia quam administrat, vt in authen. de mandatis princip. in princ. colla. iij.

c Contractum sit.] Cum administratore, qui non sit oriundus inde. non enim qui in sua patria militat, prohibetur ibi ducere vxorem, vt ff. e. l. si quis officiũ, & l. eos qui. concubinam autem potest habere, vt ff. de concubi. l. fi.

d Post depositum.] Nota hic quod post depositum officium opus est nouo consensu, secus est in minore xij. annis nupta, & loco vxoris habita, quæ scilicet legitimo tempore impleto fit vxor, etiam sine nouo consensu, vt arg. ff. de sponsa. l. quæsitum, & de dona. inter virum & vxorem. l. cum hic status, in fi. & ff. de ritu nup. l. 4.

ADDITIO. Tu dicas de hoc vt in c. 1. §. idem quoque, de desponsa. impu. lib. 6.

e Postea liberos.] quid si ante? Resp. non sunt legitimi, arg. ff. de sta. ho. l. Paulus, secus in natis ex concubina, vt instit. de nupt. §. fi. Sed cur hoc? Respond. quia concubinatus nomen per legem accipit, vt ff. de concu. l. in concubinatu. Sed alij contradixerunt. Sed quare non inspicitur initium contractus, et ita nullum fit matrimonium, vt & aliàs. ff. manda. l. si procuratorem. §. 1. & depo. l. 1. §. item si seruus hæreditarius? Respond. non concedo ut contra legem inchoatum conualescat: sed de nouo incipit hic finita administratione. & sic non obstat supra de legibus, & con. l. non dubium. Alij respon. illi. l. quod loquitur in perpetuo prohibitis, quod hic non est. concordantiæ sunt huic. l. infra si quacunque præ. po. l. 1. & ī. si rector pro. l. 1. & ff. de ritu nup. l. qui in prouincia, in princip. & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. 3. §. 1. & ī. de don. inter virum & vxorem, l. donationes. 1.

SI vt proponis.] CASUS. Filia mea habebat maritum cum quo contraxerat matrimonium me consentiẽte, tandem conquesta de marito suo, fuit celebratum diuortium, postea reconciliata est suo marito me inuito. cui competit repetitio dotis, quæritur? Respõ. quod tibi patri, quia sicut filia tua te inuito non potest matrimonium contrahere, ita nec marito reconciliari. Vivianus.

f Non petente.] immo etiam contradicente. quod aliàs nõ esset, vt infra de rei vxo. act. §. & hoc ex rei, & ff. solu. ma. l. 2. §. pen. & l. dotem, & l. voluntate, & facit. ff. de statu ho. l. Paulus, & ff. eo. l. nuptiæ. 2. xxxij. quæ. iij. capit. patrem. Sed contra. xxvij. qu. ij sufficiat, extra de sponsa. cap. cũ causa, & ff. de pact. do. l. cum maritus. §. Titius.

ADDITIO. Dicas quod de iure canonico valet matrimonium etiam sine cõsensu parentum, vt d. c. cum causa, & d. c. sufficiat. & s. allegatis per glo.

D IN copulandis.] CASUS. Si puella est adulta, & agitur de nup. præsentibus contrahendis, voluntas puellæ, si eam vult exprimere, requiritur, non curatoris. cuius officium est administrare, non nubere, nec requiritur cõsensus propinquorum suorum. Viuia.

g Nec cognatorum.] ex necessitate.

h Eius voluntas.] cum vult eam exprimere, alioquin præsidis, ut supra eo. l. 1. uel aliud in tutore, quàm in curatore. & est sic ff. de appell. l. cum in vna. §. tutor, & facit. ff. e. l. sciendum, & s. de spon. l. si patrem. Et no. curatorem principaliter dari rebus, sed contra in tutore, vt in s. qui da. tu. pos. §. certe.

SI vicinis.] CASUS. Contraxi matrimonium cũ Berta nullis confectis dotalibus instrumentis, postea mihi nati sunt filij ex ea, non feci natalia instrumenta filiorum conscribi. an sit legitima vxor, & liberi ex ea nati legitimi, quæritur? Resp. quod sic. Viuia.

* In antiquissi. exẽpla. ita scriptũ erat: Vereri nõ debes nepotẽ suũ non agnoscat. rectè. sic. n. in l. 59. §. 1. ff. de iur. do. Florentiæ legiẽ: Vereor nõ sit obligatus. sed postea ab Idoctis addita est particula vt, sic, Vereri nõ debes vt nepotẽ suũ non agnoscat, Lectionẽ autẽ hãc excusam nõ reperi in manuscr. Cont.

* sic in Latinis manuscr. sed Græci & Thaleleus lib. 28. Βασιλικῶν legũt cõceptos, rectè.

* quod extat ff. de ritu nup. l. eos qui. §. vlti.

* Pro petẽte, Thaleleus Græcus interpres. li. 28. Βασιλικῶν legit pœnitẽte, & ita reperi in vno Latino manuscriptũ fuisse, tametsi postea in eo emẽdatũ est, repetẽte. Cõtius.

a Ad natam filiam.] ex tali matrimonio.
b Pertinentes.] i. tabulæ, quæ dicuntur natales. & facit xxx. q. v. per totum.
c Potestatem.] nisi in contrarium sit actum, quod vt concubinam eam habeat, vt ff. de concubi. l. in concubinatu. Vel plene dic vt diximus. ff. de rit. nup l. in liberæ. Et not. probationem filiationis. sic & ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. filium, & ff. de proba. l. fin. & supra de testi. l. i. & supra de rei ven. l. indicia. vere enim probari non potest de patre vt ff. de condi. & demon. l. Lucius.

Filiatio qualiter probatur. Pater vere probari nó potest.

* In vno manuscr. reperi, vbi n. auctoritas iuris desit, ibi nullũ matrimoniũ uideri cõtrahi sępe rescriptũ est.

CVm te.] CASVS. Si aliqua non est filia senatoris, sed vxor: si mortuo senatore nubat homini inferioris honoris, desinit clarissima esse.

d Cum te.] differentia est inter eam quæ sortita est nomẽ fœminæ clarissimæ per patrem senatorem, & eam quæ propter maritum. Nam primo casu retinet dignitatem etiam si sit nupta viro ordinis inferioris, dum tamen non plebeio. Sed in secundo vxor retinet, si est vidua [1] vel nubat, non tamen viro inferioris ordinis, nisi & tunc consularem dignitatem impetret a principe, vt ff. de sena. l. fęminę, & l. fin. in princip. & infra de incolis. l. fi. lib. x. & de dignita. l. mulieres, lib. 12. & in authenti. de nupt. §. non tamen, colla. 4. & ff. ad muni. l. filij. §. vidua.

[1] Cõco. c. ex parte. B. in fi. cũ gl. in fi. extra de for. cõp. vbi papa uocat reginã Angliæ, q̃ erat relicta à rege Angliæ.

[1] Conc. cũ hac l. c. nõ est, ext. de spon. & matri.

e Clarissimæ.] i. illustris.
f Secundi ordinis.] i. plebeij, secundum M. vel verius simpliciter. i. inferioris.
g Dignitatis.] si quã antea habebas.

SI inuita.] CASVS. Si mulier tua volens aut inuita à parentibus suis te inuito detinetur, adi præsidem prouinciæ, qui eos coget vt patiantur eam ad te redire. Viuianus.

h Si inuita.] maxime. nam si esset volens, esset idem.
i Exhibita.] per interdictum de libero homine exhibendo, vt j. de libe. exhiben lis l. si ad instar. Item & vtile de liberis exhibendis, vt ff. de lib. exhib. l. immo. & sic referatur. l. immo, ad titulum sub quo posita est, licet quidam contra.

procreandorum causa domi habuisti, & ex eo matrimonio filia suscepta est: quanuis neque nuptiales tabulæ, neque ad natam filiam [a] pertinentes [b] factæ sunt: non ideo minus veritas matrimonij, aut susceptæ filiæ, suam habet potestatem. [c] *

Dignitas accidentalis contrario accidente resoluitur, sed non ea quæ ex natalium radice proceditur. Bal. Vel sic: Mulier nobilitatem quam acquisiuit propter uirum, statim perdit cum alteri inferiori nubit. Sal.

X. Impp. Diocle. & Max. AA. & CC. Paulinæ.

CVm te [d] non ex senatore patre procreatã, sed ob matrimonium cũ senatore contractum, clarissimæ [e] fœminæ nomẽ adeptã dicas: claritas quæ beneficio mariti tibi parata est, si secundi ordinis [f] virum postea sortita es: redacta ad prioris dignitatis [g] statum deposita est.

Maritus repetit suam uxorem etiã à patre: maxime cum pater retinet eam reluctantem. Bal.

XI. Iidem AA. & CC. Alexandro.

SI inuita [h] † detinetur uxor tua à parentibus suis, interpellatus rector prouinciæ amicus noster, exhibita [i] muliere, voluntatem eius secutus, desiderio tuo medebitur.

Filius non cogitur inuitus ad aliquam uxorem ducendam, sed quam vult, dum tamen patris consensus accedat. Bal.

XII. Iidem AA. & CC. Sabino.

A NEc filium quidẽ familiàs inuitum ad vxorem ducendam cogi, legũ disciplina permittit. [k] igitur sicut desideras, obseruatis iuris pręceptis [l] sociare coniugio tuo, quam volueris, non impedieris: ita tamen, vt contrahendis nuptiis patris tui consensus accedat.

Per instrumenta confecta super dote, non cõtrahitur matrimonium. Itẽ
B *& sine instrumentis matrimoniũ contrahitur, & per indicia probari põt. Bald.*

XIII. Iidem AA. & CC. Onesimo.

NEque sine nuptiis instrumenta facta ad probationem matrimonij sunt idonea, diuersum veritate continente, [m] neq; nõ interpositis instrumẽtis, [n] iure contractum matrimonium, irritum est, [o] cũ omissa quoque scriptura, cætera nuptiarum indicia nõ sint irrita.

C *Matrimonium debet esse liberum. ad hoc allegatur Bal. Vel sic: Matrimonium debet esse liberum in contrahendo, & etiam ab inuicem diuertendo. h. d. uel sic: In contrahendo & dissoluendo contractum matrimonij, exigitur libera uoluntas. Bar.*

XIIII. Iidem AA. & CC. Titio.

NEq; ab initio matrimonium contrahere, neq; dissociatum reconciliare quisquam cogi põt. vnde intelligis liberam facultatem contrahendi atq; distrahendi [p] matrimonij [q]
D transferri ad necessitatẽ [r] non oportere.

Manumissor potest accipere in uxorem suam libertam. Bal. Vel sic: Patronus potest libertam suam in uxorem ducere, nisi sit in personis expresse prohibitis. Sal.

NEc filium.] CASVS. Filius non potest cogi à patre inuitus vxorem ducere. similiter ipse inuito patre non debet sibi vxorem eligere. Viuia.
k Permittit.] ut ff. eo. l. non cogitur, & l. si patre.
l Iuris pręceptis.] quæ sunt institi. eo. per totum. & facit 22. q. 2. non omnis. §. cum ergo dicitur, & q. 3. c. 1. arg. cõtra 27. q. 2. c. 1.

NEque.] CASVS. Si inter me & mulierem instrumẽtum dotale conscriptum est, & ego non consensi in eam per verba de præsenti, non sufficit dotale instrumentum ad consummationẽ matrimonij, & licet sit matrimonium contractum, non propter hoc exigitur instrumentum dotale. Viuianus.

m Continente.] nã plus valet quod vere est gestum, quam scriptum, ut ff. de offic. præsi. l. illicitas. §. veritas, & supra plus vale. quod agi. interim tamen statur scripturæ publicæ, vt j. de probat. l. cum precibus.
n Instrumentis.] nõ enim dotibus, sed affectu matrimonium contrahitur, vt j. de repu. l. iubemus.
o Irritum est.] nisi in casu infra eo tit. authentic. sed nouo iure. Item & in alio, ut infra eod. authent. maximis. & in alio secundũ quosdam, vt institutio. de nup. §. fina. quod non placet, ut ibi diximus.

NEque ab initio.] CASVS. Sicut aliquis ab initio nõ cogitur inuitus contrahere matrimonium, ita contracto matrimonio si diuortio dissoluitur, non cogitur reconciliare. Viui.

p Distrahendi.] secus in contractibus, vt supra de actionibus, & obligationib.

l. sicut.
q Matrimonij.] quam habet ab initio.
r Necessitatem.] si dixerit uir uxori, promittis decem, si vnquam diuerteris à me? non ualet, ut ff. de uerb. obliga. l. stipulatio facta, & l. Titia. & infra de inutilib. stip. l. libera. & supra de spon. l. fina. in fin. Sed contra. ff. de donat. inter uirum & uxorem. l. ea quæ. Solui ibi pecunia processit à stipulante, sed licet non valeat prædicta pœnalis stipulatio, pœnam tamen legalem subibit, qui sine causa

Stipulatio pœnalis in matrimonio non ualet.

causa diuertit: vt infra de repu.l.iubemus.

Vxorem.] CASVS. Patronus regulariter libertam suam in vxorem accipere potest, nisi patronus esset de his personis, quæ prohibentur contrahere cum liberta sua: puta quia senator, vel senatoris filius. Viu.

a Ex his personis.] puta senator, vel senatoris filius: vt. ff. de ritu nupti.l.lege Iulia.sed econtra nõ potest: vt s. eod.l. libertum. & dic vt ibi. & ratio i pprta est.

Sed nouo iure.] CASVS. Si liberam mulierem cum qua non prohibeor contrahere, domi teneo: videor eam in vxorem retinere: nisi ab initio protester quod teneo eam vt concubinã, vt s. eo. l liberæ. Sed si senator tenet libertam in domo sua, nunq̃ psumitur sua vxor, nisi inueniatur dotale instrumentum in quo continetur: cõfiteor me accepisse à tali muliere tantũ in dotem, cum qua matrimonium contraxi. Et est casus in quo requiritur dotale instrumentum, cõtra hoc quod dicitur supra eo.l. neque sine. Viu.

b Cum liberta.] idẽ econtra, secundum H. vt libertus cum filia senatoris.

c Dotalibus.] id est nuptialibus. & est speciale: sed regulariter cõtra, supra eo. l.neque sine.

Patrẽ.] CASVS. Titius filiam suã exposuit, id est in locum publicum proijci fecit. ego misericordia motus eam filiam nutriendam suscepi, ita quòd adulta facta est: nunc volo q̃ filia Titij nubat filio meo. Titius non vult, an omnes sumptus quos feci in ea nutrienda, potero à Titio recuperare, quæritur? Respon. quòd sic. Vnde quamuis pietas videatur inhibere repetitionem, tamen quia non vult quòd sua filia nubat meo filio, sumptus factos recuperabo.

d Exposuit.] scilicet in hospitali.

e Filio tuo desiderantis.] subaudi, tui desiderantis.

f Qui.] scilicet pater.

g Renitatur] consentire. Sed videtur quòd patria potestas sit soluta. & sic est contra infra de infan. expo. l. 2. & sic etiam citra consensum eius pater viri potest eam dare filio suo. quod quidam concedunt.

*Titiano.

XV. Iidem AA. & C. Titiano*.

Vxorem libertã suam manumissori, si non sit ex his personis[a] quæ specialiter prohibentur, ducere non est interdictũ: & ex eo matrimonio iustos patri filios nasci certissimum est.

IN AVTHEN. vt liberti decætero. §. si quis autem col. vj. constit. vj.

Nulla dignitas prohibet cum liberta nuptias contrahi. ratio est: quia vedatis sunt liberti hodie ad ius ingenuorum. Bald. Vel sic: Hodie quilibet potest matrimonium contrahere cum liberta. Salyce. vo. iiij.

Sed nouo iure nulla dignitas prohibet cum liberta[b] nuptias contrahi, dotalibus[c] instrumentis confectis.

Hic ponitur vnus casus in quo alimenta, pietatis causa data repeti possunt. Bald. Vel sic: Si pater qui filiam exposuit, nõ consentit nuptijs contrahendis cũ filio nutritoris tenetur impensam alimẽtorũ soluere. Sal.

XVI. Iidem AA. & CC. Rhodoni.

Patrem qui filiam exposuit,[d] hanc nunc adultam sumptibus, & labore tuo factam, matrimonio coniũgi filio[e] tuo desiderantis fauere voto conuenit: qui[f] si renitatur,[g] alimentorum solutioni[h] in hoc solummodo casu parere debet.

Hæc lex ponit quæ sint personæ cum quibus matrimonium non consistit. Baldus.

XVII. Idem AA. & CC.

Nemini liceat contrahere matrimonium cum filia, nepte, vel pronepte:[i] itemq; cum matre, auia, vel proauia, & ex latere amita, ac matertera, sorore, sororis filia, & ex ea nepte: præterea fratris [tui] filia, & ex ea nepte: itemq; ex affinibus priuigna, nouerca, nuru, socru, cæterisq; q̃ iure antiquo[k] prohibetur, à quibus cunctos volumus se abstinere.

Ponitur hic forma qualiter viduæ debent contrahere matrimonium, et qualiter virgines, & de quorum consensu. Aduerte tamen, quia ista forma non est substantialis quantum ad substantiam matrimonij, sed est quadam forma continens quandam iustitiam publicæ honestatis. Bald.

XVIII.† Imppp. Valentinianus Valens, & Grat. AAA. ad Senatum.

Viduæ[l] intra quintũ, & vicesimum annũ degentes, etiamsi emancipationis libertate gaudẽt, tamen in secũdas nuptias sine patris sententia[l] non conueniant. Quòd si in conuentionis[†] delectu[m] mulieris volũtas pr̃is repugnat, sñiæ, & ppinquorũ, placet admodũ (vt in virginũ coniunctionibus sancitũ est) habendo[n] examini auctoritatem quoq; iudiciariæ cognitionis adiũgi: vt si pares[o] sint genere ac moribus competitores, is potior existimet, quem sibi consulens mulier approbauerit. Sed ne forte hi qui gradu proximo ad viduarum succes

vel dic aliud in seruo & liberto quàm filio, vt in prædicta l.

h Solutioni.] regulariter contra, vt supra de nego.gest. l. 1. & 2. & ff. de condic.inde.l.cum is.§ pe.

Nemini.] CASVS. Hæc lex ponit inter quas personas nuptiæ sunt prohibitæ. Et certe inter ascendentes, & collaterales. Item inter affines. Viu.

i Pronepte.] & vsque in infinitum, vt institu.eo.§. 1. & ff. eod.l.sororis, & l.nuptiæ consistere. adeo vt si Adam viueret, non posset contrahere matrimonium secundum Ioan.

k Antiquo.] nisi sint in septimo gradu, vt in decret. 35. quæstione. 2. cap. progeniem, & c.consanguinitate, & cap. in copulatione, & cap. nulli.

ADDITIO. Hodie prohibitio solum extenditur ad quartum gradum inclusiue. cap. non debet, extra de consangui. & affin.

Viduæ.] CASVS. Si mulier aliqua est vidua, & habens patrem sit emancipata, vel in potestate patris, & est intra 25. ann. si vult contrahere nuptias, debet contrahere cũ patris voluntate. Sed quid? filia vidua vult sibi eligere vnũ maritum: pater vult alium? Certe si æq; bonus sit ille quem vult eligere mulier, sicut pater, stabitur iudicio mulieris. Sed quid si mulier vidua non habeat patrem, & tractatur de eligẽdo mulieri maritũ, quorũ consensus requiratur, quæritur? Respon. Agnatorũ & cognatorum qui non sunt ei successuri ab intestato: quia isti non videntur suspecti. Viu.

l Sententia.] id est scientia: non autem consensus est necessarius. Vel dic quòd est consilium, quòd hæc lex dicit, cùm emancipata sine patre possit hoc facere, vt ff. eod. l filius emancipatus, & de contratabul.l.3. §. si emancipatus, & argum. s. cod l. in coniunctione. sic est supra de iure emphy.l.fi.

m Delectu.] i. deliberatione. aliàs, delectum.

n Habendo examini.] id est ad habendum examen.

o Pares] si vero impares, protinus debet ei dici vt meliorem eligat.

† C. T. 3. 7. 1.

† al. conditionis, & aliàs coniũctionis. prius illud rectũ est, & confirmatur. Cod. Th.

a Suspicio.] sic & infra ubi pupi. edu. l. 1. & 2. & supra titu. 1. authen. sed iam necesse est.

b Succedere.] id est ad deliberationem admitti.

CElebrãdis.] CASVS. Licet inter ascẽdentes & descendentes & collaterales nuptiæ sint prohibitæ, tamen inter consobrinos nuptiæ sunt permissæ. Sunt autem consobrini ex duobus fratribus nati, sicut cõsororini ex duabus sororibus nati. Hæc lex hodie non seruatur iure canonico. Viuia.

c Auctoritate.] quę idem quod hæc lex statuebat.

d Fomentis.] quæ erant media iuris prudentia.

e Fratribus.] hi sunt patrueles.

f Sororib⁹.] hi sunt consobrini ut instit. de gradi. §. quarto gradu.

g Legitimi.] hoc est uerum iure fori, ut hic, & ff. eod. l. 3. & l. non solum, §. 1. & institut. eo. §. duorum, sed non iure poli, ut xxxv. q. 1. capi. cum igitur.

IN cõiunctione.] CASVS. Si filia quæ est in potestate patris, uult contrahere nuptias, debet contrahere cum voluntate patris. sed si est sui iuris, & est destituta patre & matre, non requiritur consensus eorũ, sed sui ipsius. sed si non vult declarare suum arbitrium, tũc recurritur ad propinquos. Viuianus.

h Ipsius] patrisfamilias.

A Caligato] CASVS. Nedum plebeij possunt contrahere nuptias sine dotalibus instrumẽtis, immo & milites.

i A caligato.] caligatus dicitur ille, qui habet ocreas ferreas.

k Protectoris.] id est peditis, qui tegit & protegit armatos milites. Vel caliga-

sionem vocãtur, etiam honestas nuptias impediant, si huius rei suspicio [a] processerit, eorum volumus auctoritatem iudiciumq; succedere, [b] ad quos etiã si fatalis sors intercesserit, tamen hæreditatis commodum peruenire nõ possit. Dat. XVII. Kal. Aug. Gratiano A. II. & Probo Côss.

Inter consobrinos consistit matrimonium, dicit glo. iure Romano. sed non diuino, & ideo nati ex consobrino sunt incestuosi, & non succedunt, secundum Cy. & Bal.

XIX. Impp. Arcad. & Honor. AA. Euthychiano præfecto prætorio.

CElebrandis inter consobrinos matrimonijs licentia legis huius salubritate indulta est, vt reuocata prisci iuris auctoritate, [c] restinctisq; calumniarum fomentis, [d] matrimonium inter consobrinos habeatur legitimum, siue ex duobus fratribus [e] siue ex duabus sororibus [f] siue ex fratre & sorore nati sũt, & ex eo matrimonio editi, legitimi, [g] & suis patribus successores habeãtur. Dat. Stilicone II. & Anthemio Côss.

In matrimonio per filiam contrahendo patris expectatur arbitrium, suusque consensus exigitur. sed si patre caret, matris & propinquorum est inde cum requirendum, quibus nõ extantibus, si puella curatorẽ habet, ipso & propinquis adsistentibus, si puella cultu verecũdia sponsum sibi nõ eligit, iudici est deliberare permissum. Bal.

XX. Impp. Honor. Theod. AA. [illegible] Theodorum præfectum prætorio.

IN cõiunctione filiarum in sacris positarum, patris expectetur arbitrium. Sed si sui iuris puella sit, intra quintum & vicesimũ annum constituta, ipsius [h] quoque assensus exploretur. Si patris auxilio destituta, matris & propinquorum, & ipsius quoque requiratur adultæ iudicium. Si uero vtroque orbata parente, sub curatoris defen-

A sione constituta sit, & inter honestos competitores matrimonij oriatur forte certamen vt quæratur cui potissimum puella iungenda sit, si puella cultu verecundiæ propriam noluerit voluntatem depromere corã positis propinquis, iudici deliberare permissum est cui melius adulta societur.

Dictio a, includit terminum a quo, & dictio vsque, includit terminum ad quem, h. d. vel sic: Dictio a & dictio B *vsque, ponuntur inclusiue nam includunt suas extremitates, vt hic dicit Oldr. ergo hac lege a caligato milite vsque ad protectoris personam inclusiue sine aliqua solennitate scripturarum matrimonium est permissum. Bald. vel sic: Milites etiam caligati sine antiqua solennitate possunt nuptias contrahere. Sals.*

XXI. Impp. Theod. & Valentin. AA. Basso præfect. prætorio.

A Caligato [a] [i] milite vsque ad protectoris [k] personã sine aliqua solennitate matrimoniorum liberam cum ingenuis duntaxat mulieribus contra- C hendi coniugij permittimus facultatem.

Pompa matrimonij non facit ad esse matrimonij. Bald.

XXII. Iidem AA. Hierio præfecto prætorio.

SI donationũ [b] ante nuptias, vel dotis instra [l] defuerint, põpa [m] ẽt, aliaque nuptiarũ celebritas omittaẽ, nullus existimet ob id deesse recte aliàs inito matrimonio firmitatẽ, vel ex eo natis liberis iura posse legitimorũ auferri inter D pares honestate personas nulla lege impediente consortiũ, qđ ipsorũ cõsensu, atq; amicorũ fide firmaẽ. Dat. X. Kal Mar. Cõstãtino po. Felice & Tauro Côss.

Clementia decet principem: restitutio natalibus omnem abstergit maculam, infectio parentum insicit filium post conceptum. inter pares etiam sine dotalibus instrumentis consistit matrimonium. hoc dicit lex ista longa Iaco. de Are. Bal.

XXIII. Imp. Iustinia. A. Demosthenis præfecto prætorio.

IMperialis, beneuolentię

mum vocat, id est infimum & obscurũ; vt in auth. qui. mo. na. effi. le. §. quisqs. collatio. 6. Protector ergo erit maior, quasi dicat a minore vsque ad maiorẽ. Vel tertio, est militia pedestris, & equestris. Pedestres milites dicunt, qui habent caligas de corio, & hi dicuntur caligati milites. Equestres, qui in equis vadunt. & not. q hodie est ius generale quod hæc lex dicit, vt sine solennitate scripturæ & aliorum quæ dicuntur infra, l. proxi. contrahatur matrimonium. Accursius.

SI donationum.] CASVS. Quidã contraxit matrimonium cum aliqua muliere, nec donauit ei propter nuptias, nec fecit fieri dotale instrumentũ, & pompam nuptiarum dimisit, propterea non deficit matrimonium, & nihilo minus liberi suscepti erũt legitimi. Viuianus.

l Instrumenta.] sic & supra eo. l. neque sine, & infra de repu. l. iubemus, & in authen. t. ut li. ma. & auiæ, §. quia uero dudum, col. viij.

m Pompa.] id est cõuiuium familiare. Accursius.

IMperialis] Diuiditur in tres partes grossas. Primo ponit proœmium. Secundo ponit statutum. Tertio concludit. Iacobus de Aret. Bald. CASVS. Sicut Deus miseretur hominibus, ita princeps vult prouidere subiectis, & eis misericordiam impertiri. dicit ergo quòd si mulier in meretricio degens pœnitere voluerit, poterit postea nubere cui voluerit, dum tamẽ interueniant dotalia instrumenta, nec vocabitur postea scenica, & filij nati legitimi erunt, & succedent ex testamento vel ab

a Id est ab infimo vsq; ad supremũ militiæ gradum. nam caligatus miles primo gradu fiebat, deinde sequẽtib. oĩbus intermedijs gradibus decursis, tandẽ ad summũ protectorum gradum euehebatur, quorũ maxima erat prærogatiua adorare purpuram, ut ex notitia vtriusq; imperij & historijs imperatorũ didicim⁹. Contius. Protector quis dicaẽ. Pedestres milites qui dicantur. Equestres milites.

a C. T. 3. 7. 3.

Pars l. s.

C. T. li. 3. tit. 5.

vel ab intestato. nec nocet eis si non nubant ex quo eis permissum est nubere, quia eis filij postea suscepti succedunt. & licet mulier non petat priuilegiũ, sed à principe ei concedatur, munda erit, & filiæ postea susceptæ scenicę non dicentur, sed iam natę impetrare possunt priuilegium, & nubere cuicunque voluerint, interuenientibus instrumentis. filiæ etiam natæ ex ea quę in meretricio usque ad mortẽ perseuerauit, post mortem matris poterũt priuilegiũ impetrare. Item cõtrahi potest matrimonium inter dispares, quia clarissimus potest accipere spectabilẽ in vxorem, si interueniant dotalia instrumenta. Itẽ hæc lex locum habet in præteritis negotijs. Viuianus.

a Ad eam.] meliorem conditionem.

b Respicientes.] scilicet mulieres.

c Nam ita.] scilicet subleuando lapsus mulierum, sicut & nostros lapsus deus miserator subleuat.

† Quædam exẽ. habent in iustum sit.

d Imitari.] Not. quod dicit imitari nimis, aliàs diuinam clementiam, id est dei. quod ideo dicit, quia in sola pietate possumus esse deo pares, sicut dicitur, sola deos æquat clementia nobis. sic & in authen. vt iu. sine quoquo suffra. §. itaque, coll. ij. & infra de dona. inter vi. & vxo. l. fi. in fi.

Pietas nos deo parificat.

e Itaque.] suspensiua est constructio vsque illuc, præsenti sanctione, &c.

† al. non nullam.

f Nati essent.] vt ff. de nata. resti. l. quæris.

g Scenicis.] quæ dicantur scenicæ, dicitur in auth. scenicas non solum &c. collatio. 5. scilicet prostitutæ, hic autem licet de eis tractare intendat, temperauit tñ vocabuli significationem, earũ turpitudinẽ supprimere volens. alias enim dicũtur scenicæ, quę ludunt in scena, & istæ etiam sunt infames, & de eis etiã posset dici hic loq. vt ff. de his qui not. infa. l. 1. & 2 §. fin.

Scenicæ quæ sint,

ꝓpriũ hoc esse iudicãtes, vt omni tempore subiectorum commoda tam inuestigare, quàm eis mederi procuremus. slapsus quoq; mulierum, per quos indignam honore conuersationẽ imbecillitate sexus elegerint, competenti moderatione subleuandos esse cẽsemus, minimeq; eis spẽ melioris conditionis adimere, vt ad eã a respicientes, b improuidam & minus honestam electionem facilius derelinquãt. Nam ita c credimus dei beneuolentiam, & circa genus humanum nimiam clementiam (quantum nostræ naturæ possibile est) imitari, d q quotidianis hominum peccatis semper ignoscere dignatur, & pœnitentiam suscipere nostram, & ad meliorem eam statũ deducere. Quod si circa nostro subiectos imperio nos etiã facere differamus, nul la venia digni esse videbimur. Itaque e cum iniustũ sit, † seruos quidem libertate donatos posse per diuinam indulgentiam natalibus suis restitui, postque huiusmodi principale beneficium ita degere, quasi nunquam seruissent, sed ingenui nati essent, f mulieres autem quæ scenicis g quidem ludis sese ante immiscuerunt, postea vero spreta mala conditione ad meliorem migrauere sententiam, & inhonestã professionem effugerunt, nullam † spem principalis habere beneficij, quod eas ad illum statum reduceret, in quo si nihil inhonesti peccatum esset, commorari potuerunt.

Scenicæ mulieres ad frugem melioris vitæ venerientes, possunt impetrare à principe vt eis liceat cum cæteris matrimonium contrahere, quo impetrato, ad pristinum statum in-
A *telliguntur reducta, & nomen scenicarum desinunt habere. & matrimonium cum eis potest contrahi impune. & filij ex eis nati erunt legitimi, possunt tamen etiam post impetrationem a contrahendo se abstinere. Salic.*

Præsenti sanctione clementissima principale beneficium eis sub ea a lege condonamus, ut si derelicta mala & inhonesta conuersatione cõmodiorẽ vitam amplexæ fuerint, honestatiq; sese dederint, liceat eis nostro supplicare
B numini, vt diuinos affatus sine dubio mereantur, ad matrimonium eas venire permittentes legitimum, his qui eis cõiungẽdi sunt, nullo timore tenendis, ne scitis h prçteritarũ legum infirmum esse videatur tale coniugium, sed ita validum huiusmodi permanere matrimoniũ confidentibus, quasi nulla præcedẽte inhonesta vita vxores eas duxerint, siue dignita-
C te i præditi sint, siue alio modo k scenicas in matrimoniũ ducere prohibeantur, dum tamẽ dotalibus l omnimodo instrumentis non sine scriptis tale probetur coniugium. Nã omni macula m penitus direpta, & quasi suis natalibus huiusmodi mulieribus redditis, neque vocabulum n inhonestum eis inhærere decætero volumus, neque differentiam aliquam eas
D habere cum his quæ nihil simile peccauerunt. Sed & liberos ex tali matrimonio procreandos, suos & legitimos patri esse, licet alios ex priore matrimonio legitimos habeat, vt bona eius tã ab intestato q̃ ex testamẽto isti quoq; sine vllo ĩpedimẽto ꝑcipere possĩt. Sed & si tales mulieres post diuinũ rescriptum ad preces earum datum ad matrimoniũ venire distulerit, o

h Scitis.] i. statutis.

a subiecta lege, &c.

i Dignitate.] sibi data.

k Alio modo.] puta data patri, scilicet dignitate, ut quia ille senator, & hic sit filius senatoris.

l Dotalibus.] id est nuptialibus. nam & sine dote potest esse matrimonium, sed non econtra, ut s. de dona. ante nu. l. fi. tutius est tamẽ aliquid (licet modicũ) in dotem dari.

Matrimonium an possit esse sine dote.

m Omni macula.] No. arg. quod testis sit admittendus, licet prius fuerit infamis, si accepit pœnitentiam, quod quidam cõcedunt. & pro eis in decretis 32. q. 1. quod autem, & cap. apud. & in Lombarda de periur. capi. fi. l. 2. Sed Ioan. contra, arg. ff. de re mili. l. qui cum vno, §. ignominia, & ff. de ritu nuptia, l. palam, §. non solum, & pœnitentia quo ad deum, non quo ad mundum uel solum principem valeat sibi data.

ADDITIO.

Videas de hoc in c. testimonium, cum ibi notatis per glossam & doctores, extra de testibus.

n Vocabulum.] sic s. de fer. l. à nullo.

o Distulerint.] idẽ & si nunquam venerint. sic & supra de condi. ob cau. l. si repetẽdi sic ergo late interpretatĩ concessio. sic & ff. de cõsti. prin. l. si & ff. de re iud. l. qdam cõsulebat, & j. de bo. vacã. l. si qñ 1. li. x. prædictã aut interpretationẽ licet facere, & si iurauerit cõtrariũ. Vnde sequitur auth. Quod eis &c. quæ est ex corpore, Scenicas &c. colla. v.

saluā eis nihilominus existimationem seruari præcipimus tàm in alijs omnibus, quàm ad transmittendam quibus voluerint suā substantiam, & suscipiendam competentem sibi legibus ab alijs relictam, vel ab intestato delatam hæreditatem.

IN AVTHENT. scenicas, non solum si fideiussores, §. ij. col. v. constitu. iiij.

Ista auth. continuatur ad l. C. hoc modo: Dictum est supra in l. Codicis, quod scenicæ pœnitentes possunt supplicare principi vt eis restituat famā, vt possint nubere honestis personis. Nunc dubitatur quid si illa mulier iurauerit semp pmanere i illo vitio et in illo opprobrio & libidinis infamia: nunquid iuramentum impediat quin possit priuilegium impetrare? Determinat quod iuramentum non valet, quia est illicitum, & dicitur quod potius est puniendus ille qui exigit tale iuramentum, quàm illa quæ iurat. Bald.

B QVod eis [a] permittitur, [b] etiam si iurauerint in tali professione se perseueraturas: quia legibus expressum est illicitæ rei iusiurandū seruari non oportere: & pœna [c] periurij, si qua est, in eum conuertenda est, qui exigit.

Finis Authenticæ.

Sequitur textus Codicis.

Qui consequitur dignitatem, tacite videtur restitutus ad famam. Bald. Vel sic: Si mulieribus scenicis vel quibuscunque alijs imperator dignitatis titulū concessit, videtur cū omni macula & impedimento dispensare. Salic.

C Similes vero tale merentibus [d] ab imperatore beneficium mulieribus, illas etiā esse volumus, quæ dignitatem [e] aliquam habent, [f] etsi non serenissimo principi supplicauerint: vltroneam [g] tamen donationem [h] ante matrimonium meruerint. ex qua dignitate & aliam etiam omnem maculā per quam certis hominibus legitimè coniungi mulieres prohibentur, aboleri penitus oportet. [i]

A *Non dicitur scenica filia, quæ concepta est abstersa macula, sed tantum illa, quæ nata est vigēte macula. Bal. Vel sic: Filia nata post priuilegium matri concessum, illo potiuntur priuilegio, non prius nata, nisi pro illis fuerat supplicatum. Salic.*

His illud adiungimus, vt & filiæ huiusmodi mulierum, si quidem post expurgationem prioris vitæ matris suæ natæ [k] sint, nō videantur scenicarum esse filiæ, nec subiacere legibus quæ prohibuerunt filias scenicarum certos homines in matrimonium ducere. Sin vero ante procreatæ sint, liceat eis preces offerētibus inuictissimo prīcipi, sacrum sine obstaculo vllo mereri rescriptum: per quod eis ita nuberé permittatur, quasi nō sint scenicæ matris filiæ: nec iā prohibeantur illis copulari, quibus scenicæ filias vel dignitatis vel alterius causæ gratia vxores ducere interdicitur: vt tamen omnimodo dotalia inter eos etiam instrumenta conficiantur. Sed & si à scenica matre procreata, quæ vsq; ad mortem suam in eadem pfessione durauerit, post eius obitum preces imperatoriæ clementiæ obtulerit, & diuinam indulgentiam meruerit, liberationē maternæ iniuriç, & nubendi licentiā sibi condonantem: istam quoque posse sine metu priorum legum D in matrimonio illis copulari, qui dudum scenicæ filiam vxorem ducere prohibebantur.

Remotis veteribus legibus, quæ disponebant matrimonia sine dotalibus instrumentis inter impares honestate personas non valere. Statuit imperator ea valere exceptis nefarijs incestis, & alijs prohibitis. Bal. Vel sic: Matrimonia inter pares possunt fieri etiam sine dotalibus instrumentis, secus si personæ sint impares. Salic.

Immo etiam illud remouendū [l] esse censemus, qđ in priscis legibus (licet obscurius) cōstitutū ē, vt matrimonia inter impares [m] honestate personas cōtrahēda, nō aliter quidē valeāt, nisi dotalia instrumenta confecta fuerint. his vero et non intercedentibus, om-

QVod eis.] CASVS. Hæc auth. non corrigit l. codicis, sed addit ei: vnde lex codicis dicebat quod mulier impetrabat vt posset contrahere nuptias interuenientibus dotalibus instrumentis. hæc authent. dicit, quod si mulier scenica iurauit non relinquere illā vitam, & vult postea pœnitere, potest hoc facere. nec deserendo illam vitam peierauit: quia tale sacramentum est illicitū. Viuia.

Sacramentū ex certis causis deseritur.

a Quod eis.] aliàs eis. & alias his.

b Permittitur.] sic & alias ex permissione legis deleritur sacramentum ratione pietatis, vt ff. de obse. l. nullum, & aliàs ratione tacitæ cōditionis, vt s. de non nu. pecu. l. fin. Item & aliàs quia contra leges fiat, ut s. de legi. & constitu. l. non dubium, & ff. de leg. 1. l. si quis inquilinos. §. fi. & ff. de pac. l. iurisgentium. §. & generaliter. & alias habes. Melius est vota stultæ promissionis non implere, quàm crimen admittere. Item tolerabilius est iuramētum non implere; quam turpiter facere, vt in decre. xxij quæ. iiij. c. 1. & cap. vnusquisque.

c Pœna.] x. librarū auri, vt infra ead. authent. Et not. quod tria debet continere iuramentum, veritatē, iustitiam, & iudiciū, quorum si quod defuerit, periurus est qui facit, ut xxij. quest. 2. anim. aduertendū. at hic nulla fuit discretio, nullum iudicium. de hoc dicitur extra de iureiur. & si Christus.

Iuramentum tria continere debet.

d Similes merentibus.] ad sui petitionem.

e Dignitatē.] à principe sibi datam.

f Habent.] per priuilegium principis.

g Vltroneam.] scilicet sine administratione. nā cū administratione non possunt habere, vt ff. de reg. iu. l. 2. nisi forte diceret, nō obstante lege aliqua. Et erit exēplū qñ sine administratione, quia concessit quod esset illustris vel similis, ut ff. de sena. l. fi.

h Donationem.] id est cōcessionē dignitatis. sic & dicitur donari libertas, vt instit. de lib. §. 1.

i Penitus oportet.] arg. quod hoc ipso quod cōceditur dignitas, vr remitti infamia. cum omne id per quod peruenitur ad illud, vr esse remissum, ut j. de dign. l. 2. li. 12.

k His illud.] Natæ sint. arg. quod non est dicendus sacerdotis filius vel regis, qui antequam esset pater sacerdos vel rex, natus est, sicut hic; & econtra qui nascitur postquam mater desiit esse scenica. & est sic, ff. de noxa. l. in delictis, §. 1. & ff. quod iussu. l. si tutoris, §. si iussu, & ff. ad l. Cornel. de fal. l. de eo qui, & ff. de mil. test. l. Titius, & ff. de decur. l. 2. §. in filijs, & j. de decur. l. fin. lib. x. Sed arg. contra ff. de condit. & demonst. l. si ancillæ. Item argu pro & contra ff. de pœnis l. moris, §. iste, vbi.

Regis filius an dicatur qui natus est antequam pater eius rex esse.

l Illud remouendū.] a dubitatione.

m Impares.] ut inter clarissimam & illustrem, & inter illustrē & supillustrē.

Nela-

a Nefariarum.] quādo inter ascendentes & descēdētes. A

b Incestarum.] inter collaterales vel affines.

Maximis.] CASVS. In l. Codicis dicebatur: Si mulier scenica impetrauit à principe quòd possit cōtrahere nuptias, poterit contrahere dotalibus instrumentis interuenientibus. Hæc authen. dicit quæ sunt personæ quæ debent contrahere nuptias sine dotalibus instrumētis. Nam regulariter inferiores personæ possunt cōtrahere nuptias sine dotalibus instrumentis. Fallit in maxima decoratis dignitate. & certe aliæ personæ solo affectu nuptias contrahūt, exceptis Barbaris. Viuianus.

c Decorati.] vt super illustres.

d Ad illustres.] declusiuè & inclusiuè, nam ipsi maximis decorantur dignitatibus.

e Dotalibus.] id est instrumentis nuptialibus. Nā dos nō est opus, vt dixi s. ead. l. Sed arg. cōtra in authen. qui. mo. na. effi. le. §. hoc ergo, col. 6. Item & alias in trib. casibus exigitur scriptura, qui sunt in hac. l. Est & quartus. s. eod. authen. sed nouo iure. regulariter contra, vt s. eo. l. neque sine, & hic subiicit.

f Antè cotractas.] s. ante dignitatē adeptam: vt in corpore.

g Barbaris.] id est subiectis nostræ reipublicæ, quibus solo affectu sine aliqua scriptura licet contrahere nuptias: licet maximis decorentur dignitatibus.

h Affectu solo.] nō obstat institut. eod. § fina. quia illud quo ad hoc vt filij fiant legitimi, non quo ad substantiam matrimonii.

Finis glos. authent.

Sequit glossa. textus Codicis.

i Subiecto.] id est deinceps.

k Successores.] Si pdictum priuilegium impetretur.

Sancimus.] CASVS. Si promitto mulieri dare vel facere sub his verbis, cū

nimodo firma sint sine aliqua distinctione personarum si modo liberæ sint & ingenuæ mulieres, nullaq; nefariarum [a] vel incestarum [b] coniunctionum suberit suspicio. Nam nefarios & incestos coitus omnibus modis amputamus, sicut & illos qui præteritarum legum sanctione specialiter veriti sunt, exceptis videlicet his quos præsenti lege permittimus, legitimiq; matrimonii iure muniri præcipimus. B

IN AVTHEN. vt lic. ma. & auiæ, §. quia vero legem. colla. viij. cōstit. vlti.

Maximis dignitatibus præditi debent matrimonia contrahere cum dotalibus instrumentis. excipiuntur ab ista solennitate Barbari subiecti Romano imperio. Bald.

Maximis decorati [c] dignitatibus vsque ad illustres, [d] non nisi dotalibus [e] instrumentis conscriptis, rite contrahunt nuptias, licet antè contractas [f] retineant, exceptis Barbaris [g], reliqui omnes affectu solo [h] rectè cōtrahunt matrimonium. C

Sequitur textus Codicis.

Hæc lex trahitur etiam ad matrimonia iam contracta post imperium Iustiniani, non ante. Bald.

His itaque per hanc generalē legē ita constitutis, & decetero conseruandis, præteritas etiam huiusmodi coniunctiones ex subiecto [i] tempore factas secundum prædictam dispositionem iudicari præcipimus, vt si quis talem vxorem ab initio nostri imperii (prout dictum est) iam duxerit, & liberos ab ea procreauerit: iustos eos & legitimos, & tam ab inte- D

stato quàm ex testamento patris successores [k] * habeat, & legitima in posterum nihilo minus ea vxore permanente, procreati quoq; liberi legitimi sint.

Vbi fit mentio nuptiarum non sufficit nubilis ætas: sed oportet quòd matrimonium re ipsa contrahatur. hoc dicit sing. secundum Bald. Vel sic: Conditio nuptiarum impletur per actum & rem ipsam, non per habitum & potentiam. Salicetus. B

XXIIII. [illegible]

1 Sancimus, si quis nuptiarum fecerit mentionem in qualicunque pacto, quod ad dandū, vel ad faciendū, vel nō dandum, vel nō faciendū cōcipitur, & siue nuptiarum tempus dixerit, siue nuptias nominauerit: non aliter intelligi conditionem esse adimplendam, vel [non*] extenuandam, nisi ipsa nuptiarum accedat festiuitas: [l] & non esse tempus inspiciendum in quo nuptiarum ætas vel fœminis post duodecimum annum accesserit, vel maribus post quartumdecimum annum completum: sed ex quo vota nuptiarum re ipsa processerint. sic enim & antiqui iuris contentio dirimetur, & immensa librorum volumina ad mediocrē modum tandē peruenient. C

Filia vel filij furiosi vel mente capti, sine consensu patris matrimonium contrahere possunt: & dotem & donationem ante nuptias cum auctoritate curatoris constituere: & gratis debet procedere, ut afflicto detur afflictio. Bald. & Sals.

XXV. Idem A. Iuliano præ- [illegible]

SI furiosi parentis liberi, in cuius potestate constituti [n] sunt, nuptias [o] possint contrahere, apud veteres agitabatur. & quidē filiā furiosi marito.

A nuptias contraxerit, non intelligimus cum est viri potens, sed cum venerit ad actum nuptialem. Nota circa hanc notabilem legem, quòd tunc satisfit huic conditioni, quando fit desponsatio per verba de præsenti: quod probatur hac. l. ibi, sed ex quo vota &c. votum enim nuptiarum procedit, quādo fit desponsatio per verba de præsenti. & sic dicetur conditio impleta, licet nondum sit facta coniunctio per carnis copulam. ita dicit Bartol. hic. & idem latius in l. Titio centum. §. Titio genero, in pe. quæsti ff. de condit. & demonstra. per. l. cui fuerit, illo titu.

l Festiuitas.] vt infra de testa. manu. l. cum testator, & argu. s. de his qui veni. æta impe. l. fin. & j. de le. hęred. l. si maior. Argu. contra j. de fideicommissa riis libert. l. fideicommissaria. Sed ibi statuit certum tempus, hic autem non. Item ibi fauore libertatis. Item argum. contra infra de institut. & substitut. & restitutionib. sub. condi. fac. l. si mater.

m Mediocrem.] alias est in textu, meliorem.

n SI furiosi.] CASVS. Hanc l. habetis. s. de epi. audi. l. iam dementis. & vult hæc lex hoc dicere: Sicut filius & filia mente capti possunt nuptias contrahere, ita filius furiosi. Sed quomodo hoc potest esse, cum in nuptiis filii requiratur consensus patris? Respond. quod debet contrahere cū consensu curatoris mente capti, & propinquorum: & de eorum consensu debebit dos & donatio constitui arbitrio rectoris prouinciæ, vel arbitrio episcopi loci. & pro isto consilio siue scriptura nō debet furiosus aliquid dare, quia nō debet amplius affligi.

n Cōstituti sunt.] remanent. n. in ptāte, vt ff. de his q sui, vel alie. iur. sunt l. patre.

o Nuptias. vt instit. eo. §. 1.

Aliam.]

* pri successuros.

* decet.

* meliorē

nè iuris antiqui côditores admiserunt.sufficere enim putauerunt si pater non contradicat.In filio autem familiâs dubitabatur.& Vlpianus quidem retulit constitutionem imperatoris Marci,quæ de furioso non loquitur, sed generaliter de filijs mente capti, siue masculi,siue fœminæ sint, qui nuptias contrahunt, ut hoc facere possint etiã non adito principe. Et aliam[a] dubitationem ex hoc emergentem, si hoc quod de mente capto constitutio induxit etiam in furiosis obtinendum sit, quasi exemplo mente capti & furiosi filios adiuuantes.[b] His itaque dubitatis, tales ambiguitates decidentes, sancimus hic repleri, quod diui Marci constitutioni deesse videtur, vt non solum dementis, sed etiam furiosi liberi cuiuscunque sexus possint legitimas contrahere nuptias tam dote, q̃ ante nuptias donatione à curatore eorum præstâda, æstimatione tamen in hac regia vrbe excellentissimi præfecti urbis, in prouincijs autem virorum clarissimorum earum præsidũ, vel locorum antistitum,[c] tam opinione personæ, quàm moderatione[d] dotis & ante nuptias donationis constituenda, præsenti bus tam curatoribus dementis vel furiosi, quàm his qui ex genere eorum nobiliores sunt, ita tamen, vt nulla ex hac causa oriatur vel in hac regia vrbe vel in prouincijs iactura substantiæ furiosi, vel mente capti, sed gratis omnia procedant,ne tale hominum infortunium etiam expensarum detrimento prægrauetur.

Potest quis alumnam suam ducere in vxorem, sed non eam quam de sacro fonte leuauit Bald Vel sic: Cum ancilla manumissa patronus potest contrahere matrimonium, cum filia vero adoptiua etiam emancipata non potest, nec cum alumna de sacro baptismate sumpta. Salic.

XXVI. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

Si quis alumnã[e] suam libertate donauerit, & in matrimonio suo collocauerit, dubitabatur apud antiquos, vtrumne huiusmodi nuptiæ legitimæ esse videantur, an non. Nos itaque vetustam ambiguitatem decidentes, non esse vetitum matrimoniũ censemus. si enim ex affectu omnes introducuntur nuptiæ, & nihil impium, nec legibus contrarium in tali copula[a] expectamus, qua re prædictas nuptias inhibendas existimemus? nec enim homo sic impius inuenitur, vt quam ab initio loco filiæ[f] habuit, eam postea in suo collocet matrimonio, sed ei credendum est, quia eam & ab initio non vt filiam educauit, & libertate donauit, & dignã esse postea suo putauit matrimonio: Ea videlicet persona oĩmodo ad nuptias venire prohibenda, quam aliquis, siue alumna sit, siue non, à sacrosancto suscepit baptismate, cum nihil aliud sic inducere potest paternã affectionem, & iustam nuptiarum prohibitionem, quàm huiusmodi nexus per quem deo mediante[g] animæ eorum copulatę sunt.

Potest quis accipere vxorem sexagenariam, vel decrepitæ ætatis constitutam. Bald.

XXVII. Idem A. Ioanni præfecto prætoriõ.

1 Sancimus[a] nuptias quæ inter masculos & fœminas maiores vel minores sexagenarijs vel quinquagenarijs lege Iulia vel Papia prohibitę sunt, homines volẽtes[b] contrahere, & ex nullo modo vel ex nulla parte tales nuptias impediri.

Noua dignitas mariti vel soceri matrimoniũ non dissoluit. ga felicitas

---

a Aliam.repete, retulit. Vlpianus.

b Adiuuantes.] repete, conditores antiqui iuris. aliàs adiuuante.

c Antistitum.] æstimatione, repete constituẽda, quod est ĩ.

d Quàm moderatione.] sic & ff de iur. dotium, l. quæro, & supra de episc.audien. l. tam dementis. Sed quid si idem sit filius patris curator, quod potest, ut ff. de cura. fur. l. 1. Respon. specialis ad hoc dabitur, ut argu. ff. de iure do. l. siue generalis, quo minus enim curator detur habenti curatorem, regula iuris non est impedimento, ut ff. de tut. & cura. da. ab his l. ventri, §. fi. Vel aliter dic quòd prædicta fiant auctore prætore vel iudice, ut & quãdo debitor soluere uult minori, vt ff. de mino. l. ait prætor, §. 1. & facit ad l. istam, ff. de leg. 3. l. filiæ, & ff. eo. l. si nepos, & l. si ita, & l. si filius.

ADDITIO. Not. ex hac gloss. quòd filiusfa. potest donare causa mortis patri in cuius est potestate, non auctoritate patris, sed iudicis. quod not. pro limitatione glo. rem a qui rit, l. 1. ff. de aucto. tut. secundum And Barba.

Si quis alumnã] CASVS. Si ego nutriui aliquã puellam ancillam vel liberam, vel aliqua nutriuit me, ego cũ illa non prohibeor nuptias contrahere, quia licet ad illam habeã affectionem, nõ tamen prohibẽtur nuptiæ inter me & illam. eam tamen quam suscepi de sacro fonte, ducere non possum. Viuianus.

e Alumnam.] id est quam ipse aluit cum sua esset ancilla, & inde eam manumisit, vt subjicit. & facit institut. qui ma. nõ possunt, §. eadẽ.

f Loco filiæ] scilicet adoptiuæ, quam etiam non licet ducere, ut institu eo. §. & hæc adeo. Vel hic dicit quando aluit ut filiam: nupta in principio alitus fuit cum ea. Vel aluit vt ancillã. & facit 29. quęst. 2. si quis ancillam, & infra ad l. Iul. repetun. l. fin.

g Deo mediante.] not. est sic ad hunc casum 30. q 3. & 4. per totum, & extra de cogna. spiri. capi. 1. lib. 6.

Sancimus.] CASVS. Olim masculus qui habebat lx. annos, prohibebatur nuptias contrahere, similiter mulier habens quinquaginta annos, sed hodie per lusti. hoc cor rectum est. Viuia.

b Homines volentes.] Dic cp lege Papia cautum fuerat quod masculus maior sexagenario non contrahat cum maiore vel minore fœmina quinquagenaria, & econtra maior quinquagenaria nõ contrahat cum maiore uel minore sexagenario, & ratio, quia nuptiæ fiũt causa liberorũ, quæ causa hic deficere videbatur, sed contra est ut hic, & infra de legitim. hæredit. l. si maior.

ADDITIO. Hanc legem intellige de tali sene, qui tamen coire potest, licet difficulter. alias autem si omnino non posset coire, non valeret matrimoniũ. facit c. 2. extra de fri. & male. de quo vide latius p Christoph. Porc. in §. 1. in ñ. institi. de nuptijs.

---

a al. & alia dubitatione ex hoc emergente. al. & aliam dub. ex hoc emergere.

b adiuuãte.

c Sequẽs huius constitutiõis pars iam posita fuit sub tit. de episcopa. aud. l. tam dementis.

a Copulatione. in omnibus manusc. Matrimonium an possit contrahi per senes.

a In manusc. hæc l. vlti. est huius lib.

felicitas viri debet vxori prodesse. et similiter felicitas vxoris debet prodesse viro, & similiter felicitas soceri debet nurui prodesse. Bald. Vel sic: Res perfecta & consummata non vitiatur, licet veniat ad casum a quo non potest incipere. Salic.

XXVIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI libertam quis vxorē habeat, deinde inter senatores scribatur dignitate illustratus, an soluatur matrimonium, apud Vlpianum quærebatur, quia lex Papia inter senatores & libertas stare connubia non patitur. a Nos igitur dei sequentes iudicium, nō patimur in vno eodemq; connubio, mariti felicitatem vxori fieri infortunium, ut quantum vir in altum tollatur, tantum & côiunx eius decrescat, b immo magis penitus depereat. absit itaque à nostro tempore C huiusmodi asperitas, & firmum maneat matrimonium, & vxor marito concrescat, & sentiat eius fulgorem, stabileque maneat matrimonium ex huiusmodi superuentu minimè deminutum. c Simili modo si priuati hominis filia ad liberti veniat connubium, & postea pater mulieris ad senatoris dignitatem fuerit elatus, taceat Papiæ legis crudelissima D sanctio, & neque per hunc modum dissoluatur d matrimonium inter facti senatoris filiam, & libertū, ne soceri prosperitas sine genero inueniatur. Melius enim est legis Papiæ seueritatem in utroque casu compescere, quàm eam sequendo, hominum matrimonia dispergere, non ex vitio mulieris & mariti, sed ex prospera alterius partis fortuna. cum enim e ex vna radice vitium nascitur, consequens est vt vna lege tollatur.

TITVLVS V.

DE INCESTIS ET INVTILIBUS NUPTIJS.

Liberta vxor patroni non potest diuertere inuito patrono, & cum alio contrahere matrimonium. Bal.

I. Imp. Alexander A. Amphigono. a

LIberta, eadēque vxor tua, si à te inuito discessit, connubium cum alio non habeat, f si modò vxorem eam habere velis. g

Binas habens seu tenens vxores, est infamis. Bald.

II. Impp. Diocletianus, & Maximianus AA. Sebastianæ. b

NEminé qui sub ditione c sit Romani nominis, binas vxores h habere posse, uulgo patet, cum etiam in edicto i prætoris huiusmodi viri infamia notati sint. quam rem competens iudex inultam esse non patietur.

Inter liberum & seruam matrimonium non consistit. & filij qui nascuntur ex serua, dicuntur serui, quia sequuntur conditionem matris. Hoc primo. Decurio qui contraxit matrimonium cū serua, deportatur, bona eius curiæ confiscantur, puniuntur actores, & procuratores locorum scientes, qui passi sunt in domibus dominorum suorum huiusmodi libidinem exerceri, punitur etiam dominus si fuit sciens, & non denuncians. & in publicatione fundi veniunt accessoria, mācipia, & pecora illi fundo deputata. & magis punitur delictum commissum in ciuitate quam in agro. hoc dicit hæc lex. Bald.

III. Imp. Constantinus. A. Patrocio.

CVm ancillis a non pōt

SI libertam.] CASVS Si liberta est vxor alicuius, qui A postea senator efficitur, non propter hoc debent nuptiæ dissolui. nam felicitas casus mariti non debet esse damnosa vxori. ab initio tamen senator non potest contrahere matrimonium cum liberta. Secundo dicitur, quòd si pater mulieris quæ nupsit liberto, nō erat senator, & postea effectus est senator, nunquid dissoluitur matrimonium ex eo quòd nō licet filiæ senatoris nubere liberto? Respon. non. Viuianus.

a Non patitur.] ut ff. eo. l. lege Iulia.

b Decrescat.] sic & supra de stat. & imagi. l. fin. & ff. de condi. & demon. l. falsa, §. sed si cui, & ī. eo. authenti. maximis. Sed contrà, alterius coniugis infelicitas facit valere matrimonium, quod non valet, vt ff. eo. l. si qs in senatorio, non autem infelicitas patris, vt ff. de senato. l. filiam.

c Deminutū.] non ergo vitiatur, licet ad eum casum peruenerit, à quo incipere non potest, ut & inst. de leg. §. pōt aūt.

d Dissoluatur.] sic & ff. so. mat. l. si cum dotem, §. an autem illa, & ff. de his qui sunt sui vel alieni iuris, l. patre.

e Vna.] s. hac.

DE INCESTIS & inutilibus, &c.

Largè omnes dicuntur inutiles, sed nefariæ propriè inter ascendentes & descendētes: incestæ inter collaterales vel affines, ut instit. eod. §. ergo non omnes. & ff. eod. l. quinetiam. & l. fina. & ff. de adul. l. si adulteriū. § incestū. Aliæ quæ alijs rationibus prohibētur, simpliciter inutiles dicuntur, quod multis modis contingit, vt dicimus instit. eo. § sunt & aliæ

LIberta.] CASVS. Patronus cum sua liberta matrimonium contraxit, postea liberta ipso inuito à se discessit, & alij nupsit, an hoc facere potuit, quærit? Rñ. q̄ nō. & si alteri nubit, nō erit sua vxor.

f Non habeat.] diuortium tamen tenet, ut ff. de repu. l. fina. in princi. vnde non committitur adulterium cū ea, ut ff. ad l. Iul. de adulte. l. pen. sed quo ad hoc ut non possit alij nubere, dicitur durare prius matrimonium, ut ff. vnde vir & vxor. l. 1. §. fi. & facit, ff. eo. l. matrimonij, & l. in eo iure, & de diuor. l. penul.

g Velis.] quod qualiter fiat, dic ut ff. de repu. l. fi. Accursi.

NEminem.] CASVS. In hac l. præcipit imperator, q̄ nullus subiectus Romano imperio habeat duas vxores, & si habeat vnam de iure, aliam de facto, vltimæ nuptiæ sunt inutiles, & eo ipso iure efficitur infamis. Viuianus.

h Binas vxores.] uel sponsas, uel alteram coniugem, & aliam sponsam, ut ff. de his qui notan. infam. l. 1. §. fi. & l. quid ergo, § 1. & supra de don. ante nup. l. ea quæ.

i In edicto.] nō est bona ratio, quia nubens intra tempus luctus infamatur, ut infra de secun. nup. l. 1. tenet tamē matrimonium, ut in authen. de restit. & ea quæ pa. §. fin. colla. iiij. sed est ratio, quia prohibentur a lege, ut hic, & insti. eo. §. affinitatis, & infra de adulte. l. eum.

CVm ancillis.] CASVS. Si liber homo velit ancillā ducere in vxorem, de iure hoc esse non potest, cum ea tamē posset esse contubernium. Item decuriones non possunt cū ancillis contubernium contrahere, & si contra fecerint clā in aliqua villa uel prædio, si quidem fecerint procuratoribus domi nescientibus, mulier damnatur in metallum, decurio damnatur in insulam si fuerit sui iuris, omnibus bonis suis confiscatis. si nō habebat aliquos propinquos ab intestato. Si autem fecerint procuratoribus domini scientibus, ipsi damnātur in metallum.

Nuptiæ nefariæ & incestæ q̄ sint.

a Hæc verba ponuntur in gl. super verbo, nō is, ante si. in c. fraternitatis, extra de testi.

a Amphionis.

b Sebastiano. PP.

c conditione.

a C. T. 12. 19.

lũ. Si aũt dñs fundi sciuerit, & permiserit: si patitur fieri A in pdio rustico: q̃ sunt in illo prædio, vnà cũ prædio confiscãtur. Si aũt patitur fieri in prædio vrbano: quia facinus intra parietes domesticos cõmissum est, pœna augetur: quia dimidia pars bonorum suorum cõfiscatur. V su.

nores. 25. an. quod est verũ, si cũ peruenerint ad. 25 an. ipsi tacẽtes prohibitas nuptias dissoluerint: aliàs dos & donatio propter nuptias confiscantur. Vitulanus.

h Qui contra legum.] ut. ff. de ritu nup. l. lege Papia.

i Mandata.] ut. s. titu. 1. l. & si contra.

Simile l. e. sanè. vbi matrimonia cõtracta per sacerdotes dicũtur cõtubernia, extra de cleri. coniug.

Contubernium qd sit.

esse connubium.[a] nã ex[b] huiusmodi contubernio serui nascuntur: ideoque præcipimus ne decuriones in gremia potentissimarum domorum libidine seruarum ducente confugiant. Si enim decurio clam actoribus, & procuratoribus nescientibus, alienę fuerit seruæ coniunctus: & mulierem in metallum detrudi per sententiam iudicis iubemus, & ipsum decurionẽ in insulam deportari: omnibus bonis eius ciuitati cuius curialis fuerat, mancipandis, si patria potestate fuerit liberatus, nullosque[c] habeat liberos, vel parentes, vel etiam propinquos, qui secundum legum ordinem ad eius successionem vocẽtur. Quòd C si actores vel procuratores loci in quo flagitium admissum est, fuerint conscij, vel compertum facinus promere noluerint: metallo eos conuenit implicari. Si vero dominus loci hoc fieri permisit, vel postea cognitum celauit:[d] si quidem in agro id factũ est, fundus cũ mãcipiis & pecorib' cęterisque rebus q̃ cultui rustico sustinẽtur, fisci iuribus D vendicetur. Si vero in ciuitate[e] id factũ est: dimidiã bonorum omnium partẽ præcipimus confiscari, pœnam augentes,[f] quoniam intra domesticos[g] parietes scelus admissum est, quod noluit mox cognitum publicare.

B *Ex matrimonio reprobato lucra matrimonialia non procedunt: sed veniunt potius confiscanda. idem in donatione simplici nisi ætas, sexus, vel iusta ignorantia excuset. Bald. Vel sic: Nuptiæ a iure prohibitæ, sunt ipso iure nullæ: & donata hinc inde a scientibus auferuntur, vt indignis & fisco applicantur, non ab errantibus iuste: dum tamen commixtionem dirimant comperto errore. Salicetus.*

IIII. Imppp. Valentinianus, Theodo. & Arcad. AAA. ad Andromachum comitem rerum priuatarum.

Qui contra legum[h] præcepta, vel contra mãdatã[i] constitutionesque[k] principũ nuptias forte contraxerit: nihil ex eodem matrimonio, siue ante nuptias donatum, siue deinceps quoquo modo datum[m] fuerit, consequatur: idque totum quod ab alterius liberalitate[n] in alterũ processerit, vt indigno indigneve sublatũ, fisco vendicari[o] sancimus, exceptis tã fœminis q̃ viris qui aut D errore[p] acerrimo non

a Connubium.] id est matrimonium. connubiũ & coniugium idem sunt nisi in casu, vbi etiam qd matrimonium non est, dicitur connubiũ. ff. de ritu nup. l. in eo. §. hoc caput.

b Nam ex &c.] bona ratio, vt institu. de pa. po. in princip. appellabitur ergo contubernium, vt infra ad legẽ Iul. de adul. l. serui. Item hoc iure fori, secus iure poli, vt extra de coniugio ser. c. 1.

c Nullosque.] repete, & si. Accursius.

d Cognitum celauit.] & not. hac & sequenti. l. tandundẽ esse siue quid sciam ab initio esse, siue postea sciam, si patiar. Sed arg. contra. ff. de his qui not. infa. l. quid ergo. facit 34. q. 1. cap. 3. & j. de vsuc. transfor. l. 1. §. quod & in reb. & ff. de vsuris, qui scit. 9. 1. Item sume hic argu. quod parcitur ei qui delictum cognitũ à se patefecit. sic. j. de his qui se det. l. 1. lib. 10. & j. l. pro. xi. dices.

e In ciuitate. sic & in lege Mosaica distinguebatur, fieret adulterium in ciuitate, uel in rure.

f Augentes.] immò in casu non augetur si fundus in uilla ubi hoc factum est, plus ualeat, quam alia sua bona. Ad qd Io. dicit q̃ tũc nõ totus fũdus publicaret, sed id nẽ quod est minus dimidia. hæc n. lex augere pęnam uoluit. Alij dicunt cõtra, & raro inueniri q̃ decuriones plus habeant extra ciuitatem q̃ intra, & sic de eo nõ scauent legislatores, ut ff. de leg. & senatusc. l. nam ad ea.

g Domesticos.] facit. j. de tal. mo. l. 1. & ad. l. Iuliam de adul. l. Gracchus. Accursius.

Vi contra]. In hac. l. dicitur quæ pœna qui imponitur ei incestas nuptias & inutiles cotrahit. Et dicit, q̃ si aliquis contrahit nuptias contra legum præcepta, uel constitutiones principum, illæ nuptię non ualẽt. & dos data, & donatio propter nuptias debent confiscari. nã & dos & donatio aufertur accipiẽti ut indigno, & fisco applicatur. Fallit si maritus vel fœmina, uel uterq; corũ iusto errore facti prohibitas nuptias contraxerũt, quo casu nec dos, nec donatio propter nuptias publicantur. Item fallit si uir uel mulier sunt mi

k Constitutionesque.] ut. s. de epis. & cler. l. si quis nõ dicam, & l. raptores, & s. tit. 1. l. si quis alumnam. §. si. Ita quandoque contra senatusconsultum, ut. j. tit. 1.

l Donatum.] quod hodie dicitur propter nuptias.

m Datum.] scilicet pro dote. Accursius.

n Liberalitate.] extra dotem & donationem pp nuptias.

o Fisco vendicari.] vt. ff de ri. nupt. l. incestæ, & instit. de nup. §. si aduersus. & hoc cum vterque scienter contraxit. si autem a sciente ignoranti det, apud ignorantem remanet: vt probatur. ff. de lega. 1. l. fin. & de donat. inter vir. & vxo. l. cũ hic status. §. fin. Vel dic aliud esse cum relinquitur ei ex testamẽto. Nã tutor ex testamẽto quõdam pupillæ suę quam duxit, nil potest capere. præsumitur enim eam decepisse. illa autem e contra ex testamẽto eius potest. vt. d. l. de leg. 1. l. si & ff. de rit. nup. l. præfectus. Item arg. contra. ff. de cõdic. sine cau. l. auunculo. vbi restituitur danti. Solu. ibi nec de facto secutũ fuit. vel sicut ibi. Itẽ contra. j. t. 1. si tutor. vbi similiter restituitũ dãti. Solu. ibi speciale. Vel hic de matrimonio prohibito legibus, ibi senatusconsulto. Vel ibi loquitur sciẽ tutor donat pupillę, hic e conuerso. Vel hic de sponsalitia largitate, ibi de dote. Vel ibi in minore 25. annis.

p Errore acerrimo.] id est iustissimo vel fortissimo. Et dicas hic breuiter, quod hæc lex ppter errorẽ facti iustũ & cõtinuũ excusat. Si vero in iure. quãtũ ad pœnã incestus mulier in totũ releuatẽ, & idẽ in mare q sic errat in iure ciuilli, qa credidit posse contrahere cũ pupilla. si autẽ in iure gẽtiũ, in aliquo subleuatur, nõ in totũ, vt ff. ad l. Iul. de adul. l. si adulteriũ. §. nõnunquã. in fi. ibi, cũ in adulterio &c. &. § stuprum, in fi. §. Est tamen argu. cõtra. j. titu. 1. l. 1. Sed certe ibi clam fuerat cõtractum, vnde præsumit sciẽtia, secus si palã, quãdo bona fides præsumeteẽ, vt. ff. de ritu nup. l. si. Itẽ qd erit de filijs ipsorũ? Resp. nõ est cautũ in lege. Sed dico esse legitimos, si uterque ignorauit, licet nullum sit matrimonium: sicut & in adoptiuis

* acerrimo, in quaque manuse. & sic legi hoc loco ait Alber. de Rosat. in dictionario iuris.

Matrimonium vel tũ per errorem cõtractũ, an excuset ignorãtes.

Filij nati ex matri-

adoptiuis contingit, qui sunt legitimi sine matrimonio. & hoc dicitur rescripsisse Alexander ex priuilegio quodam, vt dices, j. cod. l. si quis incesti. ad hoc, ff. de ritu nu pt. l. qui in prouincia. §. diuus, vbi autem alter sciuit, illi non sunt legitimi, sed ignoranti sic.

A

F Ratris.] CASVS. In L. ista dicitur quòd quis non potest eam ducere in vxorem quæ fuit vxor fratris sui. Item si aliquis habuit vnam sororem, non potest aliam ducere prima mortua. Viuia.

d Fratris.] facit instit. eo. §. affinitatis, & j. eo. l. penult. & fina.

affectato, [a] insimulatove, neque ex vili causa decepti sunt, aut ætatis lubrico lapsi: quos tamen ita demũ legis nostræ laqueis eximi placuit, si aut errore com perto, [b] aut vbi ad legitimos peruenerint annos, cõiunctionem huiusmodi sine vlla procrastinatione [c] diremerint.

B

In veteri testamento tenebatur quis ducere vxorem fratris eo mortuo. & debebat ei imponere certum nomen. Imperator dicit hic cõtrarium: quia relictam fratris alter frater non ducit eam in vxorem: nec potest duas sorores successiue habere in vxores. hoc dicit Vel sic: Fratris præmortui vxorem vel vxoris præmortuæ sororem non licet ducere in vxorem. licet præmortui fratris vxor virgo permanserit. hoc dicit Salicetus.

V. Iidem AAA. Cynegio.

F Ratris * [d] vxorem ducendi, vel duabus sororibus cõiungendi penitus licentiam summouemus, nec dissoluto quocunque modo coniugio.

C

Incestas nuptias contrahentes non perdũt ipso iure proprias facultates: tamen in hoc puniuntur, quia nõ possunt testari nec possunt habere successores, nisi personas hic declaratas: quibus non existentibus, succedit fiscus. Baldus.

VI. Impp. Arcad. & Honorius AA. Eutychiano præfecto prætorio.

S I quis incesti * vetitique [e] coniugij sese nuptijs funestauerit, proprias quandiu vixerit, teneat facultates: sed neque vxorem, neque filios ex ea editos habere credat. [f] Nihil prorsus prædictis neque per interpositam quidem personam vel donet superstes, vel moriturus derelinquat. dos siqua forte solẽniter aut data aut promissa fuerit: iuxta ius antiquum fisci nostri commodis cedat. testamento suo extraneis nihil derelinquat: sed (siue testato siue intestato) legibus ei & iure succedant, si qui forte ex iusto & legitimo matrimonio editi fuerint: hoc est de descẽdẽtibus, filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis: de ascendẽtibus autem, pater, mater, auus, auia: de latere, frater, soror, patruus, amita. Testandi [g] sanè ita demum habeat facultatem, vt his tãtummodo personis, pro iuris ac legum quod voluerit, arbitrio relinquat, quas succedere imperialis præcepti tenore mandauimus: ita tamen, vt ab hæreditate defuncti penitus arceatur, si quis ex his quos memorauimus, in cõtrahẽdis incestis nuptijs consilium inijsse monstrabitur: successuro in locum illius qui post eum gradu [h] proximus inuenitur. Ea sanè quæ de viris cauimus, etiam de fœminis, quæ prædictorũ sese consortijs commaculauerint, custodiantur. Memoratis vero personis non extantibus, nostro fisco locus pateat. Dat. VI. Id. Decembr. Constatinop. Arcadio. IIII. & Honorio. III. AA. Conss.

D

IN AVTHEN. de incestis & nefarijs nuptijs, §. j. collatio. ij. constitut. fina.

Ista authen. dicit quòd bona contrahentium incestas nuptias ipso facto sunt confiscata. Item dicit quòd filij eorum legitimi ipso facto sunt effecti post mortem. Item dicit quòd isti debent poni in exilio. Item dicit quòd licet pater sit exul: filius tamen debet eum alere. hoc dicit. Bal.

ADDITIO. Tu dicas de hoc. Si matrimonium est publice contractum in facie ecclesiæ, tunc siue vterque ignorauit impedimentum siue alter tantum, filij sunt semper legitimi. c. cum inter, & c. ex tenore, extra qui filij sint legi. Si vero matrimonium esset cõtractum clãdestine, licet vterq; ignoraret impedimentum, non essent filij legitimi. c. cum inhibitio, §. si quis vero de clandestina desponsa.

a Affectato.] cũ forte potuit scire, & noluit.

b Comperto.] parcitur alicui propter ignorantiam, vel cum sciuit, si se offerat, alias purget, sic, ff. depo. l. iij. & ff. de ædil. edic. l. qui sit fugitiuus, §. idem Celsus ait si seruus, arg. contra, ff. de his qui no. infa. l. quid ergo, in princip. Nã ibi patre nesciente, sed postea rerum habente filius duxit vxorem intra tempus luctus, & tamẽ non notatur pater infamia. Similiter ẽ argu. contra in vsucapione, vbi bona fides sufficit ab initio & si postea superuenit scientia rei alienæ. non enim vsucapio interrumpitur, nec ideo minus vsucaptor facit fructus suos, vt ff. de usuca. l. qui sciẽt. §. fi. & j. de vsucap. trãsfor. l. vnica. Sed argu. contra, prædictis vbi superueniẽs sciẽtia nocet, sicut & in nostra lege in petitione hæreditatis, vt ff. de peti. hære. l. sed, & si lege, §. consuluit. Item. & in vsucaptore partus, incipiente cognoscere quod mater sit furtiua, interrumpitur vsucapio, vt. ff. pro suo. l. penulti. in princip.

* C. T. 3. 12. l. & 2.

* C. T. 3. 12. 1.

* mortuus in vet. & C. Th. recẽt.

S I quis.] CASVS. Aliquis contraxit incestas nuptias, non amittit bona dum uiuit, sed filij illegitimi erunt, nec pater eis aliqua dare debet nec in testamento, nec inter viuos, nec per se, nec per interpositas personas, & dos si qua constituta est, confiscabitur. & si contrahens incestas nupt. testamentum faceret, non potest relinquere extraneis, filijs tamen quos suscepit ex primo matrimonio, potest relinquere, & nepotibus, & pronepotibus, patri & matri, & auo & auiæ, fratri & sorori. si tamẽ aliquis eorum cõsilium dederit vt contrahatur tale matrimonium, non habebit aliquid de hæreditate, sed ille qui est in secundo gradu. Viuianus.

e Vetitiq;.] propter incestum, & sic specialiter de incestis tantum. Et dicitur cestus, id est cingulum Veneris. vnde incestus, id est effrenata libido. Vel dic veriti generaliter, vt ad secundam partẽ rubricæ referatur. Cestus. Incestus.

f Habere credat.] vt in authent. qui. mo. na. effi. sui. §. fi. colla. vij. sed per decre. Alexan. permittitur quòd sint legitimi eo casu quo permittitur stare matrimonium, vt extra qui fil. sint. legi. c. ex tenore, & ff. de rit. nup. l. qui in prouincia. §. 1.

g Testãdi.] imponitur ergo necessitas in personas certas testari, sic & j. de secun. nup. l. 3. §. fi. & j. de sacrosan. eccle. authen. si qua. Acc.

h Gradu.] nisi sit alius in e. gradu cum eo qui excluditur. & est ad l. istam. xxxv. q. 7. quidam, & j. de mulie. quæ ser. proprijs. l. 1. & j. de secũ. nup. l. hac edictali, &

c Procrastinatione.] sic in decre. 1. quæst. 1. cõstat. Acc.

ftali, & ff.de ritu nupt. l. femper. Item intellige hanc. l. fecundum ea quæ notauimus, s̄. l. qui contra, id eft quã do fcierunt. Item funt & aliæ pœnæ quas patiuntur prędicti. vnde vide authent. inceftas, quæ eft ex titu. de inceft. nupt. colla. 2.

A ceus, ꝙ filijs natis de inceftuofo matrimonio non eft dã da patris fubftantia, nec ab eo ali debent. Vixia.

i Nefario.] large accipe, licet impropric, vt s̄. proxi. auth. dixi.

k Nec naturales] quales funt ex concubina nati, qui sũt naturales tantum: & legitimi tantum, vt adoptiui: legitimi & naturales, vt ex vxore: nec legitimi nec naturales, vt isti, de quibus hic dicitur.

INceftas[a] nuptias contrahẽtis pœna ẽ cõfifcatio[b] bonorum tam cęterorum quàm dotis, exiliũ etiam, & cinguli[c] (fi quo potitur) fpoliatio, verberatio quoque, fi vilis eft: fœmina quoque talia fcienter[d] peccante, fimili pœnæ fubiuganda. fubftantia fic amiffa[e] liberis hoc ipfo fui iuris effectis,[f] fi B quos habet legitimos, applicetur:[g] vt tamen pater ab eis alatur: quibus non extantibus, fifco deferẽ.[h]

IN AVTHEN. qui. mod. natu. effi. fui. §. fi. colla. vij. confti. j.

Nefarij, inceftuofi, & fpurij non fuccedunt nec aluntur. hoc dicit in c. cum haberet, extra de eo qui duxit in matrimonium quam polluit per adulterium, dicitur quod fpurij funt alendi de æquitate canonica: tamen hoc non puto verum in nefarijs, inceftuofis, fed in fpurijs fimpliciter. Bald.

C EX complexu nefario[i] aut incefto feu damnato liberi nec naturales[k] funt nominandi, omnis paternæ fubftantiæ indigni[l] bñficio, vt nec alanẽ à pr̃e.

Pauper fi aliàs eft dignus, nõ dicitur vilis & abiecta perfona: fed illæ perfonæ dicuntur viles, quæ malis moribus vilefcunt. Bald. vel fic: Paupertas vel diuitiæ nõ faciunt quem ignobilem vel nobilem effe, fed ftatus, conditio vel vilitas, & commendatio vitæ. Salic.

VII. Imp. Valentinia. & Martianus. AA. Palladio præfecto prætorio.

D HVmilem[m] vel abiectã fęminam minimè eam iudicamus intelligi, quæ licet pauper, ab ingenuis tamen parẽtibus nata fit. vnde licere ftatuimus fenatoribus, & quibuf cunque amplifsimis dignitatibus prædictis,[n] ex ingenuis parentibus natas, quanuis pauperes, in matrimonium fibi accipere, nullamque inter ingenuas & opulentiores[o] ex diuitijs & opulentiore fortuna effe diftantiam.

B Humiles vero abiectafque perfonas eas tantum modo mulieres effe cenfemus: ancillã, ancillę filiã: libertã, libertæ filiam. fcenicam, fcenicæ filiam: tabernariam, tabernarij, vel lenonis aut arenarij filiam: aut eam quæ mercimonijs publicè pręfuit. ideòque huiufmodi inhibuiffe nuptias fenatoribus harũ fœminarum, quas modo enumerauimus, æquũ eft. Dat. Prid. Non. April. Conftantinop. Aetio & Afterio C Conss.

Vxorem fratris, & virginem fratre fuperftites non poteft ducere in vxorẽ non obftante confuetudine Aegypti, vel refcripto principis. hoc dicit cum l. fequenti quæ incipit, ab inceftis.

VIII. Imp. Zeno. A. Epinico præfecto prætorio.

LIcet quidã Aegyptiorum idcirco mortuorum fratrum fibi coniuges matrimonio copulauerit, quòd poft illorum mortẽ manfiffe virgines dicebantur, arbitrati fcilicet quòd certis legum conditoribus placuit, cùm corpore non conuenerint, nuptias non videri re effe cõtractas, & huiufmodi connubia tunc

a INceftas.] CASVS. Lex Codicis dicit quòd qui inceftas contrahit nuptias, retinet bona. Authen. corrigit, dicens quòd bona illius confifcantur, fi non habet filios, alioquin fubftantia eius deuoluitur ad filios & pater debet ali à filijs, & fi miles eft qui tale cõtrahit matrimonium, amittit cingulũ, & mittetur in exiliũ: fi vilis eft, verberabitur. Vi.

a Inceftas.] Et hãc & fequen. auth. intellexerunt quidam tãtum de vetitis iure fanguinis, fecus fi aliàs fint vetitæ, vt cũ ancilla alicuius, quod eft vetitum, vt s̄. eodem. l. cum ancillis, vnde eius filiũ dicunt naturalem, quod non placet, immo large hanc & proximam authent. accipe, quocunque modo fint inutiles, arg. in corpore huius authen. & s̄. eodem, l. qui contra, & l. fi quis incefti. proprie autem qualiter accipiatur, not. s̄. eodem in rubrica.

Filij funt multiplices.

Nuptiæ funt varijs ex caufis vetitæ.

b Confifcatio.] fcilicet fi non habet filios legitimos, vt j. proxi. Sed videtur quòd etiam alij excludunt fifcum, vt in authent. vt nulli indi. §. fi. colla. ix. Solu. illa hãc corrigit, vel aliter vt plene dices, j. de bon. dam. authen. bona.

c Cinguli.] id eft dignitatis. Accur.

d Scienter.] fecus fi ignoranter, & idem in mare, fed non ita ad plenum, vt plene dixi. s̄. eo. l. qui contra legum

e Subftantia fic amiffa.] Redit ad primum cafum quando vir delinquit.

f Effectis.] ipfo iure, vel hoc ipfo ꝙ pater fupplicio deditus eft Ad hanc expofitionem pertinet quod dicitur in corpore, Paternam mox illi accipiant fucceffionem, &c.

g Applicetur.] fcilicet fubftantia.

h Defertur.] ipfo iure.

i EX complexu.] CASVS. Authen. inceftas, dicit quòd fubftantia patris defertur filijs. Authen. hæc addit di

[n] Pars huius conftitutionis iam pofita fuit fub titulo De legib. l. leges facratiffimæ, Exiat autem integra inter Nouellas Martiani typis excufa.

l Indigni.] & maternæ, quod eft verum quando coitus per legem poterat accufari. alias non, ut fi ex meretrice, quo cafu matri non patri fuccedit, vt inftitu. de fuc. cog. §. vulgo, & ff. de in ius vo. l. quifque, in fin. & l. quia. Sed quid fi non obftante hac l. conceffit imperator talem fieri legitimum? Refpond. poteft, vt arg. j. de teftam. authẽt. hoc inter cum nullus ei legem imponere potuerit, vt ff. de arbi. l. nam magiftratus. Accur.

m HVmilem.] CASVS. Senator vel filius fenatoris prohibetur contrahere nuptias cũ humili perfona, vt puta cum ancilla, aut eius filia cum fcenica, aut eius filia, aut cum illa quæ lenocinium exercet. Vi.

[a] Studio reponẽdã eft ex Nouella Martiani.

m Humilem.] quia inhibitum erat fenatoribus contrahere nuptias cũ humilioribus fœminis, vt ff. de ritu nupt. l. lege. Papia. Quæ funt intelligendæ humiles, hæc lex dicit, quæ innouatur per authẽt. vt liber. decæ §. fi quis autem, coll. vj. per quam authent. licet fenatoribus ducere libertas, dotalibus inftrumentis cõfectis, fed per authẽti. vt liceat matri & auiæ. §. quia vero legem dudum, coll. 8. generaliter permittitur idem de omnibus humilioribus perfonis. Accur.

Senatores an poffint cum fœminis humilioribus contrahere.

n Præditis.] id eft ornatis. Accur.

o Opulentiores.] id eft dicere, non refert, fi fint ingenue, an fint diuites pecunia, an fint opulentæ fortuna, id eft bona conuerfatione vel bonis moribus, & facit in decretis xciij. diftinc. c. legimus.

L Icet.] CASVS. In l. ifta dicitur quòd in terra Aegypti erat talis lex, quòd fi contraxeram matrimonium per vex-

per verba de præsenti cum sorore vna, si ante contractū matrimonium volebam contrahere cum alia sorore, poteram hoc facere. Sed hæc lex hodie est correcta. Viuia.

a Antiquarū.] s.e.l. qui contra, & l. si quis incesti, & est ad istā l. s.e.l. fratris, & j.l. proxi. & s. de dona. añ nupt. licum in se. Accur.

A adulterium. §. stuprum & §. non nunquam. ibi enim videtur quod iure ciuili error excusat a pœna incestus in totum etiam mares, nedum fœminas. Sed dic speciale hoc casu. Vel hic clam, vnde à iure præsumitur scientia, vt ff. de ritu nup. l. fi. Item concor. huic l. j. de in ius vocan. l. 2. Sed arg. cōtra, j. de his qui sibi asscri. l. senatus, & l. penult. & ff. de iurisdict. omnium iudi. l. si quis id. §. doli, & de eden l. 1. §. fin. & s. titu. 1. l. qui cōtra.

Ab incestis] CASVS. In hac l. Imperator reprobat leges & constitutiones quorūdam vsurpatorū Romani imperij, qui suis legibus & constitutionibus incestas nuptias contrahi permiserunt. Vnde imperator omnes leges & constitutiones tyranni tollit, & præcipit incestas nuptias non contrahi etiam ex auctoritate imperialis rescripti. Viu.

b Ab incestis.] s.l. proxi. & l. fratris, & j. si nu. ex re. pe. l 2. xxij. j. q. v. incestuosi. Item not. rescriptum permittens illicitū matrimoniū nullius eē momēti.

c Nam.] accipe decernimus, qd est j. DE INTERDIcto matrim. &c.

Dixit qualiter ratione sanguinis matrimonia prohibentur: nunc autem qualiter ratione officij.

Senatusconsulti] CASVS Tutor vel eius filius per senatuscōsul. prohibetur contrahere nuptias cū pupilla sua, nec excusatur prætextu rusticitatis. Viu.

d Senatusconsulti.] cuius nomen nō habemus, & prohibet matrimoniū inter tutorem vel eius filium & pupillam, vt hic, & ff. de ritu nupt. l. senatus, & de spon. l. tutor.

ADDITIO. Aduertas tamen quòd matrimonium inter istas personas contractum, de iure canonico tenet, vt dicit Abbas extra de cogna. le. super sub. Accur.

Error an excuset à pœna.

e Non oportet] Nota errorem vel imperitiam non excusare. Et sic est contra, ff. de adulte. l. si

temporis celebrata, firma sunt: tamen præsenti lege sancimus, si quæ huiusmodi nuptiæ cōtractæ fuerint, eas, earumque contractores, & ex his progenitos, antiquarum [a] legum tenori subiacere, nec ad exemplum Aegyptiorū (de quibus supra dictum est) eas videri fuisse firmas, vel esse firmandas.

Rescriptum permittens incestuosum matrimonium, est ipso iure nullum. Salic.

IX. Imp. Anastasius A. Seueriano. P. P.

AB incestis [b] nuptijs vniuersi qui nostro reguntur imperio, nouerint temperandum. nam [c] rescripta quoque omnia, vel pragmaticas formas, aut constitutiones impias quæ quibusdam personis tyrannidis tempore permiserūt scelesto cōtubernio matrimonij nomē imponere, vt fratris filiam, vel sororis, vel eam quę cū fratre quōdam nuptiali iure habitauerat, vxorem legitimam turpissimo consortio licere amplecti, aut vt alia huiusmodi cōmitterētur: viribus carere decernimus: ne dissimulatione culpabili nefanda licentia corroboretur.

TITVLVS VI.

DE INTERDICTO MAtrimonio inter pupillam & tutorem seu curatorem, filiosque eorum

Rusticitas vel imperitia non excusat. Bal. Vel sic: Inter pupillam & tutoris filium prohibitum est matrimonium: nec prætextu ignorantiæ excusatur. Salicetus.

I. Impp. Seuerus & Antoninus. AA. Marino

SEnatusconsulti [d] auctoritatē quo inter pupillam & tutoris filium connubium saluberrimè sublatum est, circunueniri rusticitatis & imperitiæ velamentis non oportet. [e]

Inter matrem pupillæ, & eius tutorem non est prohibitum matrimonium, & loquitur expresse hic quod vitricus potest esse tutor priuigna sua. Bald.

II. Imp. Alexander. A. Bytiho.

B MAter pupillæ cum tutore filiæ suæ, vel filio tutoris nuptias contrahere non prohibetur. [f]

Matrimonium rite contractum, ex superuenienti casu, retractari non debet, hoc dicit. Bal. Vel sic: Socer nō prohibetur dari curator nurus: nec cura superueniens dirimit matrimonium legitimè contractum inter adultam & filium curatoris. Salic.

III. Idem A. Rugatiano.

C CVm proponas, ei quā matrimonio tuo iunctam suggeris, post liberos [g] susceptos curatorem patrem tuum datum, quem contendis nec te in potestate habuisse: [h] cum rite contractum matrimoniū ex postfacto vitiari nō potuerit, iustam interpretationem metuere nō debes, ne liberi quos habetis, non ex iusto matrimonio suscepti videantur. [i] Vt autem omnis scrupulus [k] auferatur: insistere pater tuus debet, necnon & vxor tua, vt D alius loco eius detur. habebit [l] enim facultatem repetendæ rationis negotiorum gestorum ab eo qui fuerit substitutus. [m]

Appellatione filiorum etiam naturales filij continentur. Bal. Vel sic: Inter filium liberti, et pupillam cuius ipse libertus est tutor, prohibetur matrimonium. Salic.

IIII. Imp. Philippus A. Higinæ.

LIbertinum qui filio suo naturali, quem in seruitute susceperat, [n] po

Mater pupillæ.] f Non prohibetur.] nam priuigni sui tutor quis esse potest, vt j. de contrario iudi. tu. l fi.

Vitricus potest esse tutor priuigni sui.

Cum proponas.] CASVS. Contraxi matrimoniū cum aliqua muliere ex qua suscepi liberos, ista erat minor. xxv. an. postea pater meus fuit ei datus curator, nunquid matrimonium dissoluitur? Certe non, sed vt omnis scrupulus cesset, dandus est ei alius curator. Viuianus.

g Susceptos.] maxime. nam idem & nō susceptis liberis. sic & ff. de ritu nu. l. qui in prouincia. §. 1. Accur.

h Habuisse.] idem esset & si in potestate esset, vt ff. de ritu nupt. l. non est. Accursius.

i Videantur.] quod enim legitime fit, &c. vt j. de admini. tuto. l. sancimus. 1.

k Omnis scrupulus.] de iure, & de facto. nam tractu temporis diceretur forte curatorem datū ante matrimonium, & facit, ff de regu iur. l. quæ dubitationis, & ff. eo. l pen. §. 2 & j. de exc. tut. l. licet, & l amplissimi. Accursius.

l Habebit.] scilicet vxor tua.

m Substitutus.] id est à patre tuo.

Libertinū.] CASVS. Libertus qui fuit tutor filiæ patroni, prohibetur illam ducere in vxorem finita tutela, & etiam filius eius. Viuianus.

Bais.

n Susceperat.] ante libertas. Accur.

a Non oportet.] Et relegatur, vt ff. de ritu nupt. l. liber-A tum. 2. in princ. & facit, ĩ. de nupt. l. libertum. Acc.

Curatorem.] CASVS. Ponamus quòd sui tutor aut curator alicuius adulti, nunquid filiam meàm isti adulto potero matrimonio copulare? Quidam dicebant quòd non, sed falso suadebant, quia nõ timebit pupillus ab vxore & hærede tutoris reposcere rationem.

b Falso,] quia bene potest fieri vt tutor filiam suã pupillo, & curator adulto copulet, vt hic, & ff. de ritu nupt. l. libertum. 2. §. tutor, &c. Et ratio est, quia nõ est hic timor ne timeat pupillus ab vxore & hærede tutoris reposcere rationem, quod esset ecõtra, arg. ff. de ritu nupt. l. si quis officiũ, in principio, & §. fi-na. & ĩ. l. proxi. & l. si tutor. Accursius.

Si patris.] CASVS. Lex ista cõtinet mentem totius tituli. Et dicit, si fui tutor alicuius puellæ, ipsa non potest mihi nubere vel filio meo antequam reddam ei rationem administrationis tutelę. Itẽ nec adhuc potest nubere si est intra. xxv. annum, vel intra tempus in quo petiĩ restitutio.

c Si patris.] concor. ff. de liberis & posthu. l. filius à patre, & de ritu nup. non ẽ tutor, & l. penult. §. de vno, aliàs denuo, & l. non est, & l. sequen. & ĩ. de donatio. inter virũ & vxorem, l. si ex voluntate, & ff. de sponsali. l. tutor, & ĩ. eodẽ. l. proxima. Accursius.

d Susceptus] idem, si præcesserunt spõsalia, vt ff. de ritu nupt. l. tutor. vel si impetret à pñcipe, vt ff. de ritu nupt. l. non solum. §. 1.

Si tutor.] CASVS. Impetraui rescriptum vt possim ducere vxorem adultã cuius fui tutor, an possim, quæritur? Respond. quòd sic. Si aũt sine rescripto eam duxerim, ero infamis, & dos data repeti potest. Vm.

e Infamia.] ipso iure. Accur.

stea manumisso pupillam suam, eademq; patroni sui filiam in matrimonio collocauit: ad sententiam amplissimi ordinis, qui huiusmodi nuptijs interdicendum putauit, pertinere, dubitari non oportet. a

Curator adulto suo potest in vxorem filiam suam dare Bal.

V. Imp. Philippus A. & Philippus Cæs. Aphilo. [al. Idem Philippo.]

Curatorem adulto suo filiam suam nuptui [al. nuptum, al. nuptijs] collocare nõ posse, falso b tibi persuasum est.

Ista lex determinat spacium temporis quod debet interuenire ad hoc ut filius tutoris uel curatoris possit contrahere matrimonium cũ pupilla uel adulta: quia debet esse lapsum tempus, xxv. annorum, & utilis anni. Itẽ quod ratio administrationis sit reddita. Bald. Vel sic: Non reddita ratione vel etiam reddita non pōt filius tutoris matrimoniũ contrahere cũ pupilla, donec ipsa. xxv. annos excesserit nisi pater puellæ hoc disposuerit Sal.

VI. Impp. Valerianus, & Galienus A A. Lucio. [Aurelio.]

Si patris c tui pupillam nondum reddita tutelæ ratione vel post redditã nondum exacto quinto & vicesimo anno, nec non vtili anno, vxorem duxisti: nec matrimonium cum ea habuisse, nec filium ex huiusmodi coniunctione procreasse videri potes. Sane si hoc pater puellæ cum decederet, postulauit: & nuptiæ rite contractæ, & filius videtur iure, susceptus. d

Tutor vel curator qui pupillam vel adultam suam sibi vel filio suo collocat matrimonio: ipso facto fit infamis ex dolo suo præsumpto. nam ideo præsumitur contraxisse, vt nõ reddat rationem administrationis ratione fraudis commissa. Bald.

VII. Impp. Diocletianus, & Maximianus A A. & CC. Pategonio. [Patego-nio. al. Pategorio.]

f Confessum.] si confitetur extra iudicium, non fit infamis, nec fit ei præiudicium, sed si in iure, & ob dolum efficitur infamis, secus si ob culpam, vt institu. de suspe. tuto. §. suspectus, 2. & ff. de his qui not. infa. l. quoniam, & ff. de interro. ac. l. 1. §. fi. [Confessio extraiudicialis non infamat.]

Si tutor vel curator pupillam vel adultã quondam suam sibi vel filio suo nullo diuino impetrato beneficio in matrimonio collocauerit: manet infamia e contra eum, veluti confessum f de tutela: quia huiusmodi coniunctione fraudem administrationis tegere laborauit, & dos data g per condictionem repeti potest.

Lex pœnalis disponens de tutore & curatore intelligitur de tutore & curatore vero, & non ficto. Bald. Vel sic: Prohibitio facta de tutore vel curatore non extenditur ad protutorem siue negotiorum gestorem. Salic.

VIII. Impp. Leo, & Anthemius A A. Erythrio [al. Theodorio.] P.P.

Si quis tutoris vel curatoris nomine vsurpato, id est pro tutore seu curatore negociorumve gestore res pupillæ administrauerit, eamque sibi filiove suo copulauerit: tales nuptias stare; & non ad exemplum h tutorum infirmari sancimus: ne ex huiusmodi subtili vel maligno tractatu matrimonia, seu proles ex his progenita, vel dos super his data vel promissa, aliquam læsionẽ vel calumniam patiantur.

g Dos data.] cõtra, ĩ. tit. 1. l. qui contra. Solu. vt ibi. Item cõcor. huic leg. ff. de ritu. nupt. l. non est liberum, in principio, & ff. de sponsa. l. tutor, & ĩ. de excusatio. tutorum. l. amplissimi, & ĩ. de donatio. inter virum & vxorem, l. si ex voluntate, & ff. de donatio. inter virũ & vxorem, l. cum hic status. §. fi. Item facit contra, ĩ. de cõdict. ob causam. l. 1. Accursius.

Si quis.] CASVS. Licet ille qui in veritate fuit tutor, vel eius filius, prohibetur cõtrahere nuptias cum illa cuius fuit tutor, non tamen ille qui gessit negotia pupillæ, aut eius filius. Viui.

h Et non ad exemplum.] est & alia differentia, quia excipitur de dolo tutoris, si pupillus sit locupletior, non etiam de dolo procuratoris, vt ff. de doli except. l. apud. §. illa etiam, & §. sequenti. Sed opponitur, cũ hic protutor teneatur vt tutor de his quæ gessit, cur hic diuersum? Item concor. ĩ. si rector prouinciæ. l. 1. & ff. de regu. iur. l. in ambiguis. Item not. quòd licet sit hic eadem æquitas quæ in lege superiori, non tamẽ idem ius. Argu. contra, ff. ad leg. Aquiliam, l. illud, & de verb. oblig. l. à Titio.

ADDITIO. Dicas quòd nõ est eadem ratio, quia iste protutor non habet tantam potestatem in pupillum, quantam habet verus tutor.

TITVLVS. VII.

SI QVACVNQVE PRÆditus potestate, vel ad eum pertinentes, ad suppositarum iurisdictioni suæ aspirare tentauerint nuptias.

Qui sibi subiectam ratione iurisdictionis per metum vel terrorem nititur uxorem accipere, punitur pena. x. lib. auri, & perdit officium seu dignitatem sine spe recuperationis: quam si denuo usurpat, expellitur de prouincia in qua deliquit: & tã mulier, quam alij de domo mulieris ab eius iurisdictione eximuntur in omnibus quæstionibus ciuilibus & criminalibus: & aliam iudicem sortiuntur. hoc dicit. & est noc. text. Bald.

SI QVACVNQVE præditus &c.

Hic propter officium sicut titulo superiori matrimonium prohibetur. Item hic de nuptijs, supra. l. si rector prouinciæ &c. de sponsalibus &c.

Si quis

SI quis.] CASVS Rector prouinciæ vel iudex ordinarius alicuius loci voluit habere aliquam in vxorem, & cum ipsa recusaret, sibi & suis parentibus minacem terrorem intulit, qua pœna sit puniendus, quæritur? Respon. quod patitur pœnam. x. lib. auri, & priuatur dignitate sua, quam intra biennium recuperare non poterit, & hoc casu mulier poterit eum recusare, & vicarium, si fuerit in eodẽ delicto, aliàs non.

† C. T. 3. 11. 1.

a Ipsis.] scilicet mulieribus.

b Sortis] .i. cõdõnis, sit mulier subaudi.

c Non peregerit.] scilicet de iure.

d Attamen.] sic & ff. de extraor. cri. l. si. & supra, de episc. & cleri. l. si quis non di cã. Sed arg. contra, ff. quod quisq; iur. l. 1. in fi. solut. vt ibi.

e Vsurpauerit.] illum honorem.

f Biennium.] scilicet continuum.

g Constituto.] scilicet reuerso.

h Euitare.] si hic specialiter cõceditur declinari ordinarius iudex, ergo regulariter prohibetur, vt ff. ad municip. l. 1. & de hoc diximus supra de iudi. l. apertissimi, circa medium legis.

i Domus eius.] scilicet mulieris quæ circumuenta est.

k Vicario.] illius iudicis.

l Vel similis.] velut legatus proconsulis.

m Præfecturam.] scilicet vrbis, & facit, s. de nupt. l. etsi cõtra.

● Fauorẽ, vt l Cod. Th. & manusc. sed l alijs recte emendatũ est seruorem.

● Sic reposuimus ex manuscri. cũ antea perperam legeretur honorem ambierit.

SI NVPTIÆ ex rescripto petantur

Quæ scilicet aliàs non valerent: vel etiã quæ aliàs valerent.

QVidã.] CASVS In l.

I. Impp. Gratia. Valenti-nian. & Theodo. AAA. Theodoro. P.P.

SI qs ordinaria vel qualibet prædi tus potestate, circa nuptias inuitis ipsis[a] vel parentibus earum contrahendas (siue pupillæ, siue apud patrem virgines, siue viduæ erunt, siue sui iuris viduæ, denique cuiuscunq; sortis[b]) occasione potestatis vtatur, & minacem seruorem suũ inuitis his quorum vtilitas agitur, exhibere aut exhibuisse detegatur: hunc, licet prohibitas nuptias non peregerit,[c] attamen[d] pro tali conamine multæ librarum auri decem obnoxium statuimus: & cum honore abierit, peractam dignitatẽ vsurpare prohibemus: tali scilicet pœna, ut si circa honorem eum quo male vsus est, vendicandum, nostris statutis parere noluerit: eam prouinciam in qua sibi vsurpauerit,[e] habitare per iugẽ bienniũ[f] non sinatur. Illo v ide licet adijciendo, vt & in potestate adhuc constituto,[g] liceat personæ, quam huiusmodi ambitu circunuenire tentauerit, confestim cõtestatione proposita, cum sua suorumq; domo iurisdictionem eius euitare:[h] curaturis hoc vniuscuiusque ciuitatis defensoribus & eiusdẽ iudicis apparitoribus. Et q̃dẽ si hęc prauitatis ordinarij iudicis erit: vniuersa domus eius[i] rõ, atque omnia vel ciuilia vel criminalia negotia, quandiu idem in administratione fuerit, vicario[k] compe tant. Sin autem vicarius, vel similis[l] potestatis, vim in huiusmodi matrimonio contrahendo molietur: vi

A ciβim ordinarius iudex intercessor existat. Sin autẽ erunt vtrique suspecti: ad illustrem præfecturam[m] specialiter talium domorum, quãdiu ibidẽ administrauerint, tuitio ptineat.

B

TITVLVS VIII.

SI NVPTIÆ EX rescripto petantur.

Non valet rescriptum subreptitium vel de illicitis impetratum. Bal. Vel sic: Per rescriptum principis mulier inuita non contrahit nuptias: & impetrantis bona publicantur sine spe veniæ & filij ex tali cõmixtione nati, sunt illegitimi: impetranti tamen permittitur ut sponsalia patris consensu celebrata, imple[illegible], vel data nomine arrharum, reddantur. Salic.

I. Impp. Hono. & Theodo. AA. Theodoro præfec. præt.

QVidam[n] ● vetusti iuris ordine[o] prętermisso, ob reptione precum nuptias quas se intelligunt non mereri, a nobis existimant postulandas, sæpe habere puellę consensum confingentes.[p] quapropter tale sponsaliũ genus præsentis legis definitione prohibemus.

C

Si quis igitur cõtra hãc definitionem nuptias precam subreptione meruerit: amissionem bonorum, & pœnam deportationis subiturum se esse non ambigat: & amisso iure matrimonii, qđ prohibita usurpatione meruerit, filios se ex hac coniunctione susce

D

ptos, iustos non habiturũ, nec vnquam postularę indulgentiæ annotationisve indulto efficacem se venię effectum meruisse: exceptis his qui parentum spõsionem de nuptijs filiarũ implere[•] desiderant, vel sponsalia, hoc est arrharum data nomine, reddi sibi[q] præcepto legũ cum statura pœna deposcũt. Dat. Kal. Febr. Honorio. VIII. & Theodo. III. AA. Conss.

Idem dicit in effectu, quod lex præcedens. Vel, quod in l præcedenti dixit in genere, hic dicit in specie. Bald. Vel sic: Rescriptum per quod incesta nuptiæ conceduntur, non est impetrandum: nec impetratum est seruandum. Salic.

ista prohibet imperator contrahi prohibitas nuptias, & imponit ei qui contrahit, pœnam. Vltra dicit quòd filij nati ex eis nuptijs, non erunt legitimi. Si tamen quis impetrauerit rescriptum quod si contraxerit sponsalia cum aliqua prohibita, cui dederit arrhas, quòd arrhę sibi restituantur, hoc casu valebit rescriptũ. Viuianus.

n Quidam.] loquitur de his quæ non possunt tenere, vnde qui impetrat, sustinet pœnam quã hic dicit, nisi in casu quem excipit. Potest etiam secundo intelligi de illo matrimonio loqui, qđ etiam de iure communi tenet. Itẽ tertio põt plane intelligi in præside, vt supra, tit. proxi. Accur.

● C. T. 3. 10. 1.

o Ordine] quo cauetur vt cum non prohibitis contrahatur, secundum primum, vt institu. de nup §. 1. vel quo cauetur vt liberè contrahantur matrimonia, vt j. de inuti. stip. l. 1. scdm scđm casum, vel quo cauetur vt tales nuptiæ, scilicet inter præsidem & subiectam, non fiãt secundum tertium, vt s. de nupt. l. etsi contra.

p Confingentes.] scilicet cum non habeant, secundum omnes casus, vel etiã habeant secundum primum & tertium.

q Reddi sibi.] sub alternatione. hi ergo qui consentiente patre, nullam pœnã patiuntur, & est sic, s. de interdic. matri. l. si tutor, & de sponsa. l. mulier, & ff. de ritu nupt. l. tutor, & 36. q. 2. c. nullus. Ac.

• Impleri. vet. & Co. Th.

II. Imp. Zeno. A. Basilio præfect. prætor.

NEfandissimũ scelus fratris sororisve filiæ nuptiarũ, quod sacratissimis constitutionibus sub grauissimæ pœnę intermi natione damnatum est, [a] iterato præsentis diuinæ sanctionis tenore modis omnibus prohibemus. Precandi quoque in posterũ super tali coniugio (imò potius cõtagio) cunctis licentiam denegamus: [b] vt vnusquisq; cognoscat impetrationẽ quoq; rei cuius ẽ denegata petitio, nec si per subreptionem post hanc diem obtinuerit, sibimet profuturam.

TITVLVS IX.

DE SECVNDIS nuptijs.

Mulier nubens secundo viro intra tempus luctus punitur pœnis hac lege expressis, hoc dicit. Bald.

I. Imppp. Gratian. Valentinian. & Theodo. AAA. Eutropio præfecto prætorio.

SI qua mulier [*] ne quaquã luctus religionẽ priori viro nuptiarũ festinatione [c] prȩstiterit: ex iure quidem notissimo sit infamis: [d] præterea secundo viro vltra tertiam [e] partem bonorũ in dotẽ non det: neq; ei ex testamento [f] plus quàm tertiam partẽ relinquat. Omniũ præterea hȩreditatũ legatorum, fideicommissorum, suprema volũtate relictorũ, [g] mortis causa [h] donationũ, sit expers. hæc nanque omnia ab hæredibus, vel cohæredibus aut ab intestato [i] succedentibus vendicari iubemus: ne in his in quibus correctionẽ morum induximus, fisci videamur habere rationem. His etiã amittendis, quȩ prior maritus ei suprema [k] volũtate reliquerit: quanquam hæc quæ mulieri à priore viro reliquunt, & per immaturum [l] matrimonium vacuata esse cœperunt, primo à decem personis edicto prætoris enumeratis, [m] id est ascendentibus, [n] & descendentibus, [o] ex latere [p] autem vsque ad secundum gradum, sciljcet gradibus seruatis, [q] deinde præsumi [r] à fisco iubemus. Ean-

NEfandissimum] CASVS. Si aliquis impetrat à principe vt possit contrahere nuptias cum filia sua, non debet concedi alicui tale rescriptum, & si concedatur, non valet. Viua.

a Damnatum est] vt s. de nupt. l. nemini. & institut. de nupt. § 2. & §. si aduersus, & sup. de incest. nupt. l. fin.

Rescriptum super matrimonio cõtrahendo an valeat

b Denegamus.] & hoc cum prohibetur iure naturali vel gentium, vt quia ratione sanguinis vel affinitatis, secus vbi de iure ciuili tantũ prohibetur, vbi rescriptum tenet, vt supra de interdict. matri. l. pen. & facit infra ad Tertul. l. si qua mulier.

DE SECVNDIS Nuptijs.

Nuptiæ secunde quȩ dicantur.

Dixit de primis: sequitur nunc de secundis nuptijs, quæ omnes vlteriores dicuntur: & dic quòd contrahuntur eodem modo: sed multa conceduntur primis, quæ non secundo contrahentibus dãtur.

SI qua.] CASVS Si mulier marito mortuo nubat intra annum luctus, sit infamis, & secundo viro non potest dare in dotem nisi tertiã partem bonorũ suorum, nec in testamẽto relinquere. Item nec ex testamento alicuius aliquid capere poterit, vel iure legati, vel institutionis, & ea quæ auferuntur mulieri, dantur hæredibus illius testatoris, & non datur fisco. Si vero maritus prior aliquid ei reliquerat, auferetur mulieri, & applicabitur proximioribus de cognatione primi uiri, vt filio & filiæ secundo, nepoti mariti, tertio, patri & matri, quarto, auo & auiæ, quinto, fratri & sorori, post illos vocatur fiscus, poterit autem succedere agnatis vsque ad tertium gradum, siue ex testamento, siue ab intestato, vltra non. & sic habes ex hac. l. v. pœnas quæ imponuntur mulieribus conuolantibus ad secundas nuptias intra annum luctus. Sed hodie secundum canones impune intra annum luctus nubere possunt. Viu.

* Pars. l. si qua mulier. s. ad Tertullia.

c Festinatione.] Nubendo intra annum à tempore mortis primi viri.

d Sit infamis.] vt ff. de his qui not. infa. l. 1. nisi à principe impetret ante, vt ff. illo titul. l. solet, vel post, ut infra ad Tertul. l. si qua, vel nisi decubuerit intra annum, cum vir non est lugendus. nam hæc duo sunt necessaria, vt ff. de his qui no. infa. l. liberorum §. 1.

e Vltra tertiam partem.] Minus autem quandoque sic, quia filij eam coartant, quorum vnicuique &c. vt s. eo. tit. l. hac edictali.

f Testamento.] Nec etiam inter viuos secundum H. ne inueniatur via qua fiat contra legem, vt infra eod. l. hac edictali, in princi. Sed quid si in solidum faciat eum hæredem? si dicas habere totum, contradicit hæc lex. si dicas tertiam, ergo erit pro parte intestata, & pro parte testata, quod esse non debet, vt ff. de regu. iur. l. vij. Solu. secundum Ioan. in solidum est hæres, sed tenetur restituere venientibus ab intestato, quod vltra tertiam habet, vel si secus aufert quasi indigno. licet enim acceperit, non tamẽ fuit capax, vt ff. de verb. signifi. l. aliud. idem in eo qui necem defuncti nõ vendicat. hæres enim est, sed aufertur hæreditas ei, vt ff. de vulga. sub stitu. l. ex facto. §. Iulianus, & ad Trebel. l. cogi. §. hi qui sic, & ff. de adop. l. si arrogator. Alij dixerunt hic speciale, vt pro parte testatus, & pro parte intestatus quis decedat, sic & ff. de inoffi. testa. l. circa.

Testatus pro parte & pro parte intestatus quis esse non potest.

g Relictorum.] ab alio quam à primo viro.

h Causa donationum.] Non idem forte in ea quæ fit inter viuos, arg. ff. de pœ. l. interpretatione.

i Ab intestato.] quãdo fuit sola, & dic quocũq; gradu sint etiam vsque ad decimum, nisi quando à viro priore fuerunt relicta, vt subijcit, quanquam hæc &c.

k Suprema.] vel inter viuos, vt infra l. proxi. Sed tunc dicã vendicari tantum ab hæredibus ex testamento vel ab intestato venientibus.

l Immaturum.] id est valde maturum.

m Enumeratis.] qui sunt cognati: vt in authent. de nup. § primȩ si quidem, colla. 4.

n Ascendentibus.] patre, matre, auo, & auia.

o Descendentibus.] filio, filia, nepote, nepte.

p Ex latere.] fratre sorore qui omnes in secundo gradu sunt.

q Seruatis.] vt primo qui sunt in primo gradu, admittũtur. Sed an primo linea descendens, quam ascendens? forte sic, vt in authen. de hæred. ab intesta. §. 1. collat. ix. Sed an frater & soror, auus & auia admittũtur simul, eo quòd pares sunt in gradu? Puto quod sic secundum Azo.

r Præsumi.] id est capi. Sed quare cum ab extraneo quid datur non prȩsumitur à fisco, alijs deficientibus? Respondeo, quia maior est indignatio primi viri si ad secunda vota transeat, quàm alicuius etiam extranei. Item si habet substitutum, an excludat fiscum? Respondeo sic, arg. infra de cadu. toll. §. in primo, & §. pro secundo.

a Ab intestato.] multo magis ex testamento, vt j. ea.l. A
b Legitimas] quando sunt sui, vel agnatæ.
c Honorarias.] quando emancipatæ vel cognatæ. Sed cum hodie statim nubere possit secundum canones, vt in decret. 2. quæstio. 3. Euphemium, alias Paulum, an patitur istas pœnas? Respond. quod nõ, argu. in authent. con stitut. quæ de digni. §. illud, collatio. vj. Item nota quòd eadem pœna imponatur patienti intra tẽpus luctus, & ei quæ spreto sacramento deserit filiorum tutelam.

Mulier nubẽs intra tẽpus luctus an patiatur pœnas legales.

Hæreditatis.

ADDITIO. Addas quòd pœna quæ imponitur mulieri eo quòd nimis festinanter nubit, de qua in hac.l. & infra l. proxima, hodie est sublata per dictum Apostoli. 1. Corinthio. vij. de quo in cap penult. & fina. extra isto titu. Pœna vero quæ imponitur ideo quia nubit secundo, de qua in, l. fœminæ, & alijs. ll. huius titu. non est sublata. ita dicunt cõmuniter omnes canonistæ in d c. pe. & fi. de quo vide omnino Abba. in d. c. fi.

E Isdem] CASVS Addit legi authentica, quod sicut mulier quæ nubit intra annum luctus, quinque pœnis punitur, sic mulier quę peperit post. x. menses intra annum ex alio quàm ex marito, eisdem pœnis punitur. sic punitur illa quæ suscepit tutelam filiorum suorum, & iurauit non conuolare ad secundas nuptias quandiu filij essent impuberes, & antequam redderet rationem administrationis, & peteret filijs tutorem, relicto sacramento secundo nupsit. Vi uianus.

dem quoq; mulierem infamem redditam, hereditates *ab intestato [a], vel legitimas, [b] vel honorarias [c] nõ vltra tertium gradum finimus vendicare.

IN AVTHEN. de nupt. §. sin autem tutelã, coll. iiij. constitu. 1. & secunda pars huius authenticæ habetur collatio. iiij. cõstitu. vj. de restitu. & ea quæ parit in xj. mẽse. §. fi.

Videa qua intra annum luctus parit, & certum est quòd non ex priore viro, patitur omnes pœnas, quas patitur nubens intra annum luctus. hoc primo. Item mater, qua suscepta liberorum tutela, contra sacramentum denuo nubit non petito tutore. & ratione non reddita similiter patitur omnes pœnas, quas patitur nubens intra annum luctus. Baldus.

E Isdem pœnis [d] subijcitur etiam ea quæ parit [e] intra luctus tẽpus, si modo indubitatum sit sobolem hanc ex defuncto non existere. [f] nam & vsu fructu antenuptialis donationis priuatur. [g] Item & ea quæ suscepta liberorũ tutela, contra sacramentum, [h] secundo nubit, nõ prius tutorẽ petens, & rationem reddens & exoluẽs omne quicquid debet. Sed hodie vlteriore iure sacramẽtum ab ea non exigitur, sed contractis nuptijs à tutela repellitur.

B

C

D

Hic prosequitur materiam l. 1. supra eodem. & dicit quod olim mulier tenebatur lugere virum per menses decem. & intra illud tempus decem mensium non debebat nubere: hodie sunt. additi duo menses, & sic annus luctus per duodecim menses est constitutus Bald. Vel sic, tempus luctus intra quod mulier non potest nubere, est annus, intra quem nubens, vltra infamiam perdit omnia lucra nuptialia à primo marito habita. Salic.

II. Iidem. AAA. Eutropio. PP.

S I qua ex fœminis* per dito marito, intra anni spacium alteri festinauerit nubere (paruum enim tẽpus post decem menses[i] seruandum adijcimus, [i] tametsi [k] id ipsũ exiguũ putemus) probrosis inusta notis, honestioris nobilisque personæ decore [l] & iure priuetur: atq; omnia quæ de prioris mariti bonis vel iure spõsalium, [m] vel iudicio defuncti coniugis consecuta fuerat, amittat. [n] Dat. III. Kalend. Iun. Constantinop. Eucherio & Syagrio Conss.

Ista lex est singularis & hoc dicit, Mulier transiens ad secunda vota, quicquid ex facultatibus primi viri lucratiuo titulo consecuta est, tenetur moriens liberis communibus reseruare, vel alteri eorum quem elegit contemplatione meritorum. alienatione in extraneam personam penitus interdicta. hoc dicit primo. Item si aliquis ex filijs primi matrimonij decedit, id quod mater per successionẽ eius cõsequitur, fratribus remanentibus similiter reseruare tenetur, alienatione penitus interdicta Sed si nullus alius filius superest, mater filio moriente succedit libere & pleno iure, & de bonis ex tali successione prouenientibus potest libere disponere & testari. Bal Vel sic: Mulier transiens ad secunda vota, tenetur reseruare filijs primi matrimonij, vel vni ex eis lucra omnia a primo viro peruenta, etiam si donationẽ propter nuptias alius dederat ei pro miro, sed hoc hodie non vni tantum potest relinquere, sed inter omnes distribuitur hoc dicit cum authen sequentibus. Salic.

amisit, vt infra eod. l. 2. & 3. & authen. vxore, & infra si secun. nup. mulier. l. 1. Respon. habet quidem donationem illam, sed aufertur ei ut indignæ, vel si vere nupsit intra tempus luctus, verum est quod amisit & proprietatem & vsumfructum, vt j. eo. l. 2. sed postea solam proprietatem, vt infra eod. l. 3. secundum Hug.

h Sacramentum.] hodie non iurat, vt in authent. vt sine prohi. matres. coll. vij. Sed an eadẽ pœna habeat locum? Quod videtur per d authen. vt sine prohi. secundum Io. Alij dicunt contra, cũ propter tria hæc pœna imponitur, vt in corpore vnde hæc sumitur, scilicet de nupt. colla. 4.

S I qua.] CASVS. Si mulier intra annum nubat, infamis fit, & amittat quicquid habuit à marito vel ex testamento, vel per don. inter viuos, Viuia.

i Adijcimus.] nam olim forte. x. menses seruabantur, vnde post tam modico tempore non videbatur pariti.

k Tametsi.] id est quamuis. Accur.

l Decore.] hoc nisi ante decubuerit, vt ff. de his qui no. infa. l. liberorum. §. 1. secundum M. sed ibi non erat lugendus, alias non sufficit parere[l], cum & alia sit ratio, scilicet nequa suspicio &c. vt & in authent. de restitu. & ea quæ parit. §. fi. coll. vj. Accur.

m Sponsalium.] de quo non dixerat lex præcedens. Accur.

n Amittat.] per sententiam, matrimonium tamen tenet, ut in authen. de restitu cur ergo legitime factum punitur, vt arg. j. ad. l. Iuliam de adulte. l. Gracchus? Respon: non matrimonium, sed nimia festinãtia punitur, vt in authen. de nupt. §. primæ siquidem, collã. 4. & fac. j. ex qui. cau. infa. irr. l. decreto.

* C. T. 3. 1. 8.

[i] Gl. 2. in c. preterea, d qua. & qualita. allegat hanc. l. q 2. menses sit modicum tempus.

Celeritas nimia quãdo punitur.

d Eisdem pœnis.] quas patitur illa quę intra annum nubit, ut in 1. & 2. l. huius tit.

e Parit.] Idem si non pariat, sed stuprum committat, vt in authen. de resti. & ea quæ parit. §. fi. col. vj.

f Non existere, quia post decimum mensem sit nata à tempore mortis primi uiri.

g Priuatur.] Sed quid est quod hic dicit, quòd etiam vsumfructum ante nuptialis donationis amittit, cum etiam legitimas nuptias contrahendo donationem illam

F Oeminæ.] CASVS. Superiores leges dicunt qualiter puniatur mulier quæ intra tempus luctus nubit: hæc loquitur qualiter punitur illa quæ nubit post annũ dimissa affectione liberorum, & dicit quòd talis mulier quicquid habuerit ex primo marito siue in testamento, siue inter viuos, reseruabit filijs primi matrimonij. nec poterit aliqd alienare, & si quid alienet, cogetur restitue

 re tantum

a Suspicio.] sic & infra ubi pupi. edu. l. 1. & 2. & supra titu. 1. authen. sed iam necesse est.

b Succedere.] id est ad deliberationem admitti.

CElebrãdis.] CASVS. Licet inter ascẽdentes & descendentes & collaterales nuptiæ sint prohibitæ, tamen inter consobrinos nuptiæ sunt permissæ. Sunt autem consobrini ex duobus fratribus nati, sicut cõsororini ex duabus sororibus nati. Hæc lex hodie non seruatur iure canonico. Viuia.

c Auctoritate.] quę idem quod hæc lex statuebat.

d Fomentis.] quæ erant media iuris prudentia.

e Fratribus.] hi sunt patrueles.

f Sororib⁹.] hi sunt consobrini ut instit. de gradi. §. quarto gradu.

g Legitimi.] hoc est uerum iure fori, ut hic, & ff. eod. l. 3. & l. non solum, §. 1. & institut. eo. §. duorum, sed non iure poli, ut xxxv. q. 1. capi. cum igitur.

IN cõiunctione.] CASVS. Si filia quæ est in potestate patris, uult contrahere nuptias, debet contrahere cum voluntate patris. sed si est sui iuris, & est destituta patre & matre, non requiritur consensus eorũ, sed suiipsius. sed si non vult declarare suum arbitrium, tũc recurritur ad propinquos. Viuianus.

h Ipsius] patrisfamilias.

A Caligato] CASVS. Nedum plebeij possunt contrahere nuptias sine dotalibus instrumẽtis, immo & milites.

i A caligato.] caligatus dicitur ille, qui habet ocreas ferreas.

k Protectoris.] id est peditis, qui tegit & protegit armatos milites. Vel caliga-

sionem vocãtur, etiam ho A nestas nuptias impediant, si huius rei suspicio [a] processerit, eorum volumus auctoritatem iudiciumq; succedere, [b] ad quos etiã si fatalis sors intercesserit, tamen hæreditatis commodum peruenire nõ posit. Dat. XVII. Kal. Aug. Gratiano A. II. & Probo Cõss.

Inter consobrinos consistit matrimonium, dicit glo. iure Romano. sed non diuino, & ideo nati ex consobrino sunt incestuosi, & non succedunt, secundum Cy. & Bal.

XIX. Impp. Arcad. & Honor. AA. Euthychiano præfecto prætorio. B

CElebrandis inter consobrinos matrimonijs licentia legis huius salubritate indulta est, vt reuocata prisci iuris auctoritate, [c] restinctisq; calumniarum fomentis, [d] matrimonium inter consobrinos habeatur legitimum, siue ex duobus fratribus [e] siue ex duabus sororibus [f] siue ex fratre & sorore nati sũt, C & ex eo matrimonio editi, legitimi, [g] & suis patribus successores habeãtur. Dat. Stilicone II. & Anthemio Cõss.

In matrimonio per filiam contrahendo patris expectatur arbitrium, suusque consensus exigitur, sed si patre caret, matris & propinquorum est iudicium requirendum, quibus nõ extãtibus, si puella curatorẽ habet, ipso & propinquis adsistentibus. si puella cultu verecũdiæ spõsum sibi nõ eligit, iudici est deliberare permissum. Bal.

XX. Impp. Honor. Theod. AA. ad Theodorum præfectum prætorio. D

IN cõiunctione filiarum in sacris positarum, patris expectetur arbitrium. Sed si sui iuris puella sit, intra quintum & vicesimũ annum constituta, ipsius [h] quoque assensus exploretur. Si patris auxilio destituta, matris & propinquorum, & ipsius quoque requiratur adultæ iudicium. Si uero vtroque orbata parente, sub curatoris defensione constituta sit, & inter honestos competitores matrimonij oriatur forte certamen vt quæratur cui potissimum puella iungenda sit, si puella cultu verecundiæ propriam noluerit voluntatem depromere corã positis propinquis, iudici deliberare permissum est cui melius adulta societur.

Dictio à, includit terminum à quo, & dictio vsque, includit terminum ad quem, h. d. vel sic: Dictio a & dictio vsque, ponuntur inclusiue nam includunt suas extremitates, vt hoc dicit Oldr. ergo hac lege a caligato milite vsque ad protectores personam inclusiue sine aliqua solennitate scripturarum matrimonium est permissum. Bald. vel sic: Milites etiam caligati sine antiqua solennitate possunt nuptias contrahere. Sals.

XXI. Impp. Theod. & Valentin. AA. Bassso præfect. præto.

A Caligato [i] milite vsque ad protectoris [k] personã sine aliqua solennitate matrimoniorum liberam cum ingenuis duntaxat mulieribus contrahendi coniugij permittimus facultatem.

Pompa matrimonij non facit ad esse matrimonij. Bald.

XXII. Iidem AA. Hierio præfecto prætorio.

SI donationũ [*] ante nuptias, vel dotis instrã [l] defuerint, põpa [m] ẽt, aliaque nuptiarũ celebritas omittaẽ, nullus existimet ob id deesse recte aliàs inito matrimonio firmitatẽ, vel ex eo natis liberis iura posse legitimorũ auferri inter pares honestate personas nulla lege impediente consortiũ, qđ ipsorũ cõsensu, atq; amicorũ fide firmaẽ. Dat. X. Kal Mar. Cõstãtino po. Felice & Tauro [l] Cõss.

Clementia decet principem restituto natalibus omnem abstergit maculam, infectio parentum inficit filium post conceptum. inter pares etiam sine dotalibus instrumentis consistit matrimonium. hoc dicit lex ita longa Iaco. de Are. Bal.

XXIII. Imp. Iustinia. A. Demostheni præfecto prætorio.

IMperialis, beneuolentię

tum vocat, id est infimum & obscurũ, vt in auth. qui. mo. na. effi. le. §. quisqs. collatio. 6. Protector ergo erit maior, quasi dicat a minore vsque ad maiorẽ. Vel tertio, est militia pedestris, & equestris. Pedestres milites dicunt, qui habent caligas de corio, & hi dicuntur caligati milites. Equestres, qui in equis vadunt. & not. q hodie est ius generale quod hæc lex dicit, vt sine solennitate scripturæ & aliorum quæ dicuntur infra, l. proxi. contrahatur matrimonium. Accursius.

SI donationum.] CASVS. Quidã contraxit matrimonium cum aliqua muliere, nec donauit ei propter nuptias, nec fecit fieri dotale instrumentũ, & pompam nuptiarum dimisit, propterea non deficit matrimonium, & nihilo minus liberi suscepti erũt legitimi. Viuianus.

l Instrumenta.] sic & supra eo. l. neque sine, & infra de repu. l. iubemus, & in authen. ut li. ma. & auiæ, §. quia uero du dum, col. viij.

m Pompa.] id est cõuiuium familiare. Accursius.

IMperialis] Diuiditur in tres partes grossas. Primo ponit procemium. Secundo ponit statutum. Tertio concludit. Iacobus de Aret. Bald. CASVS. Sicut Deus miseretur hominibus, ita princeps vult prouidere subiectis, & eis misericordiam imperti ri. dicit ergo quòd si mulier in meretricio degens pœnitere voluerit, poterit postea nubere cui voluerit, dum tamẽ interueniant dotalia instrumenta, nec vocabitur postea scenica, & filij nati legitimi erunt, & succedent ex testamento vel ab

* Id est ab infimo vsq; ad summũ militiæ gradum. nam caligatus miles primo gradu fiebat, deinde sequẽtib. oĩbus intermedijs gradibus decursis, tandẽ ad summũ protectorum gradum euehebatur, quorũ maxima erat prærogatiua adorare purpuram, ut ex notitia vtriusq; imperij & historijs imperatorũ didicim⁹. Contius. Protector quis dicaẽ. Pedestres milites qui dicantur. Equestres milites.

* C. T. 3. 7. 3.

Pars l. 8. C. T. li. 3. tit. 5.

vel ab intestato. nec nocet eis si non nubant ex quo eis permissum est nubere, quia eis filij postea suscepti succedunt. & licet mulier non petat priuilegiũ, sed a principe ei conceDatur, munda erit, & filiæ postea susceptæ scenicę non dicentur, sed iam natę impetrare possunt priuilegium, & nubere cuicunque voluerint, interuenientibus instrumentis. filiæ etiam natæ ex ea quę in meretricio usque ad mortẽ perseuerauit, post mortem matris poterũt priuilegiũ impetrare. Item cõtrahi potest matrimonium inter dispares, quia clarissimus poterit accipere spectabilẽ in vxorem, si interueniant dotalia instrumenta. Itẽ hæc lex locum habet in præteritis negotijs. Viuianus.

a Ad eam.] meliorem conditionem.

b Respicientes.] scilicet mulieres.

c Nam ita.] scilicet subleuanda lapsus mulierum, sicut & nostros lapsus deus miseratur subleuat.

d Imitari.] Not. ꝙ dicit imitari nimis, aliàs diuinam clementiam, id est dei. quod ideo dicit, quia in sola pietate possumus esse deo pares, sicut dicitur, sola deos æquat clementia nobis. sic & in authen. vt iu. sine quoquo suffra. §. itaque, coll. ij. & infra de dona. inter vi. & vxo. l. fi. in fi.

e Itaque.] suspensiua est constructio vsque illuc, præsenti sanctione, &c.

f Nati essent.] vt ff. de nata. resti. l. quæris.

g Scenicis.] quæ dicantur scenicæ, dicitur in auth. scenicas non solum &c. col lat. io. 5. scilicet prostitutæ. hic autem licet de eis tractare intendat, temperauit tã vocabuli significationem, earũ turpitudinẽ supprimere volens. alias enim dicũtur scenicæ, quę ludunt in scena, & istæ etiam sunt infames, & de eis etiã posset dici hic loq. vt ff. de his qui not. infa. l. 1. & 2. §. fin.

Quædam exẽ. habent in fisum sit.

Pietas nos deo parisi cat.

al. non nullam.

Scenicæ quæ sint.

ppriũ hoc esse iudicãtes, vt omni tempore subiectorum commoda tam inuestigare, quàm eis mederi procuremu. slapsus quoq; mulierum, per quos indignam honore conuersatio nẽ imbecillitate sexus elegerint, competenti moderatione subleuandos esse cẽsemus, minimeq; eis spẽ melioris conditionis adimere, vt ad eã a respicientes, b improuidam & minus honestam electionem facilius derelinquãt. Nam ita c credimus dei beneuolentiam, & circa genus humanum nimiam clementiam (quantum nostræ naturæ posibile est) imitari, d q quotidianis hominum peccatis semper ignoscere dignatur, & pœnitentiam suscipere nostram, & ad meliorem eam statũ deducere. Quod si circa nostro subiectos imperio nos etiã facere differamus, nulla venia digni esse videbimur. Itaque e cum iniustũ sit, † seruos quidem libertate donatos posse per diuinam indulgentiam natalibus suis restitui, postque huiusmodi principale beneficium ita degere, quasi nunquam seruissent, sed ingenui nati essent, f mulieres autem quæ scenicis g quidem ludis sese ante immiscuerunt, postea vero spreta mala conditione ad meliorem migrauere sententiam, & inhonestã professionem effugerunt, nul lam † spem principalis habere beneficij, quod eas ad illum statum reduceret, in quo si nihil inhonesti peccatum esset, commorari potuerunt.

Scenicæ mulieres ad frugem melioris vitæ venientes, possunt impetrare à principe vt eis liceat cum cæteris matrimonium contrahere, quo impetrato, ad pristinum statum intelliguntur reductæ, & nomen scenicarum desinunt habere, & matrimonium cum eis potest contrahi impune & filij ex eis nati erunt legitimi, possunt tamen etiam post impetrationem a contrahendo se abstinere. Salic.

Præsenti sanctione clementissima principale beneficium eis sub ea * lege condonamus, ut si derelicta mala & inhonesta conuersatione cõmodiorẽ vitam amplexæ fuerint, honestatiq; sese dederint, liceat eis nostro supplicare numini, vt diuinos affatus sine dubio mereantur, ad matrimonium eas venire permittentes legitimum, his qui eis cõiungẽdi sunt, nullo timore tenendis, ne scitis h prętcritarũ legum infirmum esse videatur talе coniugium, sed ita validum huiusmodi permanere matrimoniũ confidentibus, quasi nulla præcedẽte inhonesta vita vxores eas duxerint, siue dignitate i præditi sint, siue alio modo k scenicas in matrimoniũ ducere prohibeantur, dum tamẽ dotalibus l omnimodo instrumentis non sine scriptis tale probetur coniugium. Nã omni macula m penitus direpta, & quasi suis natalibus huiusmodi mulieribus redditis, neque vocabulum n inhonestum eis inhærere decætero volumus, neque differentiam aliquam eas habere cum his ꝙuæ nihil simile peccauerunt. Sed & liberos ex tali matrimonio procreandos, suos & legitimos patri esse, licet alios ex priore matrimonio legitimos habeat, vt bona eius tã ab intestato q̃ ex testa isti quoq; sine vllo ĩpedimẽto pcipere posit. Sed & si tales mulieres post diuinũ rescriptum ad preces earum datum ad matrimoniũ venire distulerit, o

h Scitis.] i. statutis.

i Dignitate.] sibi data.

k Alio modo.] puta data patri, scilicet dignitate, ut quia ille senator, & hic sit filius senatoris.

l Dotalibus.] id est nuptialibus. nam & sine dote potest esse matrimonium, sed non econtra, ut s. de dona ante nu. l. si. tutius est tamẽ aliquid (licet modicũ) in dotem dari.

m Omni macula.] No. arg. ꝙ testis sit admittendus, licet prius fuerit infamis, si accepit pœnitentiam, quod quidam cõcedunt. & pro eis in decretis 32. q. 1. quod autem. & cap. apud. & in Lombar da de periur. capi. fi. l. a. Sed Ioan. contra, arg. ff. de re mili. l. qui cum ꝰ no, §. ignominia, & ff. de ritu nuptia, l. palam. §. non solum, & pœnitentia quo ad deum, non quo ad mundum uel solum principem valeat sibi data.

ADDITIO.

Videas de hoc in c. testimonium, cum ibi notatis per glossam & doctores, extra de testibus.

n Vocabulum.] sic s. de fer. l. à nullo.

o Distulerint.] idẽ & si nunquam venerint. sic & supra de condi. ob cau. l. si repetẽdi sic ergo late interpretaĩ concessio. sic & ff. de cõsti. prin. l. fi & ff. de re iud. l. qdam cõsulebat, & s. de bo. va cã. l. si qñ 1. li. x. præ dictã aut interpretationẽ licet facere, et si iurauerit cõtrariũ. Vnde sequitur auth. Quod eis &c. quæ est ex corpore, Scenicas &c. colla. v.

a subiecta lege, &c.

Matrimonium an possit esse sine dote.

Qvod eis.] CASVS. Hæc auth. non corrigit l. codicis, sed addit ei: vnde lex codicis dicebat ꝙ mulier impetrabat vt posset contrahere nuptias interuenientibus dotalibus instrumentis. hæc authent. dicit, ꝙ si mulier scenica iurauit non relinquere illã vitam, & vult postea pœnitere, potest hoc facere. nec deserendo illam vitam peierauit: quia tale sacramentum est illicitũ. Viuia.

Sacramentũ ex certis causis deseritur.

a Quod eis.] aliàs eis. & aliàs his.

b Permittitur.] sic & alias ex permissione legis deseritur sacramentum ratione pietatis, vt ff. de obse. l. nullum, & aliàs ratione tacitæ cõditionis, vt s. de non nu. pecu. l. fin. Item & aliàs quia contra leges fiat, ut s. de legi. & constitu. l. non dubium, & ff. de leg. i. l. si quis inquilinos. §. fi. & ff. de pac. l. iurisgentium. §. & generaliter. & alias habes. Melius est vota stultæ promissionis non implere, quàm crimen admittere. Item tolerabilius est iuramẽtum non implere, quam turpiter facere, vt in decre. xxij quæ. iiij. c. i. & cap. vnusquisque.

c Pœna.] x. librarũ auri, vt intra ead. authent. Et not. ꝙ tria debet continere iuramentum, veritatẽ, iustitiam, & iudiciũ, quorum si quod defuerit, periurus est q facit, ut xxij. quest. 2. inni. aduertendũ, a: hic nulla fuit discretio, nullum iudicium. de hoc dicitur extra de iureiur. & si Christus.

Iuramentum tria continere debet.

d Similes merentibus.] ad sui petitionem.

e Dignitatẽ.] à principe sibi datam.

f Habent.] per priuilegium principis.

g Vltroneam.] scilicet sine administratione. n. cũ administratione non possunt habere, vt ff. de reg. iu. l. 2. nisi forte diceret, nõ obstante lege aliqua. Et erit exẽplũ quũ sine administratione, quia concessit ꝙ esset illustris vel similis, ut ff. de lena. l. fi.

saluã eis nihilominus existimationem seruari præcipimus tàm in alijs omnibus, quàm ad transmittendam quibus voluerint suã substantiam, & suscipiendam competentem sibi legibus ab alijs relictam, vel ab intestato delatam hæreditatem.

IN AVTHENT. scenicas, non solum si fideiussores, §. ij. col. v. constitu. iiij.

Ista auth. continuatur ad l. C. hoc modo: Dictum est, supra in l. Codicis, quod scenicæ pœnitentes possunt supplicare principi vt eis restituat famã, vt possint nubere honestis personis. Nunc dubitatur quid si illa mulier iurauerit semper permanere in illo vitio et in illo opprobrio & libidinis infamia: nunquid iuramentum impediat quin possit priuilegium impetrare? Determinat ꝙ iuramẽtum non valet, quia est illicitum, & dicitur ꝙ potius est puniendus ille qui exigit tale iuramentum, quàm illa quæ iurat. Bald.

Qvod eis [a] permittitur, [b] etiam si iurauerint in tali professione se perseueraturas: quia legibus expressum est illicitæ rei iusiurandũ seruari non oportere: & pœna [c] periurij, si qua est, in eum conuertenda est, qui exigit.

Finis Authenticæ.

Sequitur textus Codicis.

Qui consequitur dignitatem, tacite videtur restitutus ad famam. Bald. Vel sic: Si mulieribus scenicis vel quibuscunque alijs imperator dignitatis titulũ concessit, videtur cũ omni macula & impedimento dispensare. Salic.

Similes vero tale merentibus [d] ab imperatore beneficium mulieribus, illas etiã esse volumus, quæ dignitatem [e] aliquam habent, [f] etsi non serenissimo principi supplicauerint: vltroneam [g] tamen donationem [h] ante matrimonium meruerint. ex qua dignitate & aliam etiam omnem maculã per quam certis hominibus legitimè coniungi mulieres prohibentur, aboleri penitus oportet. [i]

Non dicitur scenica filia, quæ concepta est abstersa macula, sed tantum illa, quæ nata est vigẽte macula. Bal. Vel sic: Filia nata post priuilegium matri concessum, illo potiuntur priuilegio, non prius nata, nisi pro illis fuerat supplicatum. Salic.

His illud adiungimus, vt & filiæ huiusmodi mulierum, si quidem post expurgationem prioris vitæ matris suæ natæ [k] sint, nõ videantur scenicarum esse filiæ, nec subiacere legibus quæ prohibuerunt filias scenicarum certos homines in matrimonium ducere. Sin vero ante procreatæ sint, liceat eis preces offerẽtibus inuictissimo principi, sacrum sine obstaculo vllo mereri rescriptum: per quod eis ita nuberẽ permittatur, quasi nõ sint scenicæ matris filiæ: nec iã prohibeantur illis copulari, quibus scenicæ filias vel dignitatis vel alterius causæ gratia vxores ducere interdicitur: vt tamen omnimodo dotalia inter eos etiam instrumenta conficiantur. Sed & si à scenica matre procreata, quæ vsq; ad mortem suam in eadem ꝓfessione durauerit, post eius obitum preces imperatoriæ clementiæ obtulerit, & diuinam indulgentiam meruerit, liberationẽ maternæ iniuriæ, & nubendi licentiã sibi condonantem: istam quoque possẽ sine metu priorum legum in matrimonio illis copulari, qui dudum scenicæ filiam vxorem ducere prohibebantur.

Remotis veteribus legibus, quæ dispensebant matrimonia sine dotalibus instrumentis inter impares honestate personas non valere, statuit imperator ea valere exceptis nefarijs incestis. & alijs prohibitis. Bal. Vel sic: Matrimonia inter pares possunt fieri etiam sine dotalibus instrumentis, secus si personæ sint impares. Salic.

Immo etiam illud remouendũ [l] esse censemus, qđ in priscis legibus (licet obscurius) cõstitutũ ẽ, vt matrimonia inter impares [m] honestate personas cõtrahẽda, nõ aliter quidẽ valeãt, nisi dotalia instrumenta confecta fuerint. his vero ẽt non intercedentibus, om-

h Donationem.] id est cocessionẽ dignitatis. sic & dicitur donari libertas, vt instit. de lib. §. i.

i Penitus oportet.] arg. ꝙ hoc ipso ꝙ cõcedit dignitas, vĩ remitti infamia. cum omne id per quod peruenitur ad illud, vĩ esse remissum, ut j. de digni. l. 2. li. 12.

k His illud.] Natæ sint. arg. ꝙ non est dicendus sacerdotis filius vel regis, qui antequam esset pater sacerdos vel rex, natus est, sicut hic. & econtra qui nascitur postquam mater desinit esse scenica. & est sic, ff. de noxa. l. in delictis, §. i. & ff. quod iussu. l. si tu tons, §. si iussu, & ff. ad l. Cornel. de fal. l. de eo qui, & ff. de mil. test. l. Titius, & ff. de decur. l. 2. §. in filijs, & j. de decur. l. fin. lib. x. Sed arg. contra ff. de condit. & demonst. l. si ancillæ. Item argu. pro & contra ff. de pœnis l. moris, §. illæ, vt ibi.

Regis filius an dicatur qui natus est antequam pater eius rex esse.

l Illud remouendũ.] a dubitatione.

m Impares.] ut inter clarissimam & illustrem, & inter illustrẽ & sugillustrẽ.

Nela-

a Nefariarum.] quãdo inter ascendentes & descẽdẽtes.
b Incestarum.] inter collaterales vel affines.

Maximis.] CASVS. In l. Codicis dicebatur: Si mulier scenica ĩpetrauit à principe quòd possit cõtrahere nuptias, poterit contrahere dotalibus instrumentis interuenientibus. Hæc authen. dicit quæ sunt personæ quæ debent contrahere nuptias sine dotalibus instrumẽtis. Nam regulariter inferiores personæ possunt cõtrahere nuptias sine dotalibus instrumentis. Fallit in maxima decoratis dignitate. & certe aliæ personæ solo affectu nuptias contrahũt, exceptis Barbaris. Viuianus.

c Decorati.] vt super illustres.

d Ad illustres.] descensiuè & inclusiuè, nam ipsi maximis decorantur dignitatibus.

e Dotalibus.] id est instrumentis nuptialibus. Nã dos nõ est opus, vt dixi s. ead. l. Sed arg. cõtra in authen. qui. mo. na. effi. le. §. hoc ergo, col. 6. Item & alias in trib. casibus exigitur scriptura, qui sunt in hac. l. Est & quartus. s. eod. authen. sed nouo iure. regulariter contra, vt s. co. l. neque sine, & hic subicit.

f Antè cotractas.] s. ante dignitatẽ adeptam: vt in corpore.

g Barbaris.] id est subiectis nostræ reipublicæ, quibus solo affectu sine aliqua scriptura licet contrahere nuptias: licet maximis decorentur dignitatibus.

h Affectu solo.] nõ obstat institut. eod. § fina. quia illud quo ad hoc vt filij fiant legitimi, non quo ad substantiam matrimonii.

Finit glos. authent.

Sequit glossa textus Codicis.

i Subiecto.] id est deinceps.

k Successores.] Si p̃ dictum priuilegium impetretur.

Sancimus.] CASVS. Si promitto mulieri dare vel facere sub his verbis, cũ

nimodo firma sint sine aliqua distinctione personarum si modo liberæ sint & ingenuæ mulieres, nullaq; nefariarum a vel incestarum b coniunctionum suberit suspicio. Nam nefarios & incestos coitus omnibus modis amputamus, sicut & illos qui præteritarum legum sanctione specialiter veriti sunt, exceptis videlicet his quos præsenti lege permittimus, legitimiq; matrimonii iure muniri præcipimus. B

IN AVTHEN. vt lic. ma. & auiæ, §. quia vero legem. colla. viij. cõstit. viti.

Maximis dignitatibus præditi debent matrimonia contrahere cum dotalibus instrumentis. excipiuntur ab ista solennitate Barbari subiecti Romano imperio. Bald.

Maximis decorati c dignitatibus vsque ad illustres, d non nisi dotalibus e instrumentis conscriptis, rite contrahunt nuptias, licet antè contractas f retineant, exceptis Barbaris g, reliqui omnes affectu solo h rectè cõtrahunt matrimonium. C

Sequitur textus Codicis.

Hæc lex trahitur etiam ad matrimonia iam contracta post imperium Iustiniani, non ante. Bald.

His itaque per hanc generalẽ legẽ ita constitutis, & decętero conseruandis, præteritas etiam huiusmodi coniunctiones ex subiecto i tempore factas secundum prædictam dispositionem iudicari præcipimus, vt si quis talem vxorem ab initio nostri imperii (prout dictum est) iam duxerit, & liberos ab ea procreauerit: iustos eos & legitimos, & tam ab inte- D

stato quàm ex testamento patris successores k * habeat, & legitima in posterum nihilo minus ea vxore permanente, procreati quoq; liberi legitimi sint.

Vbi fit mentio nuptiarum non sufficit nubilis ætas: sed oportet quòd matrimonium re ipsa contrahatur. hoc dicit sing. secundum Bald. Vel sic: Conditio nuptiarum impletur per actum & rem ipsam, non per habitum & potentiam. Salicetus.

XXIIII. [illegible]

1 Sancimus, si quis nuptiarum fecerit mentionem in qualicunque pacto, quod ad dandũ, vel ad faciendũ, vel nõ dandum, vel nõ faciendũ cõcipitur, & siue nuptiarum tempus dixerit, siue nuptias nominauerit: non aliter intelligi conditionem esse adimplendam, vel [non*] extenuandam, nisi ipsa nuptiarum accedat festiuitas: l & non esse tempus inspiciendum in quo nuptiarum ætas vel fęminis post duodecimum annum accesserit, vel maribus post quartumdecimum annum completum: sed ex quo vota nuptiarum re ipsa processerint. sic enim & antiqui iuris contentio dirimetur, & immensa librorum volumina ad mediocrẽ m modum tandẽ peruenient.

Filia vel filij furiosi vel mente capti, sine consensu patris matrimonium contrahere possunt: & dotem & donationem ante nuptias cum auctoritate curatoris constituere: & gratus debet precedere, ne afflicto detur afflictio. Bald. & Sals.

XXV. Idem A. Iuliano præ- [illegible]

Si furiosi parentis liberi, in cuius potestate constituti n sunt, nuptias o possint contrahere, apud veteres agitabat. & quidẽ filiã furiosi marito.

A nuptias contraxerit, non intelligimus cum est viri potens, sed cum venerit ad actum nuptialem. Nota circa hanc notabilem legem, quòd tunc satisfit huic conditioni, quando fit desponsatio per verba de pręsenti: quod probatur hac. l. ibi, sed ex quo vota &c. votum enim nuptiarum procedit, quãdo fit desponsatio per verba de præsenti. & sic dicetur conditio impleta, licet nondum sit facta coniunctio per carnis copulam. ita dicit Bartol. hic. & idem latius in l. Titio centum. §. Titio genero, in pc. quæsti ff. de condit. & demonstra. per. l. cui fuerit, illo titu.

l Festiuitas.] vt infra de testa. manu. l. cum testator, & argu. s. de his qui veni. ætatis impe. l. fin. & j. de le. hęred. l. si maior. Argu. contra j. de fideicommissariis libert. l. fideicommissaria. Sed ibi statuit certum tempus, hic autem non. Item ibi fauore libertatis. Item argum. contra infra de institut. & substitut. & restitutionib. sub. condi. fac. l. si mater.

m Mediocrem.] alias est in textu, meliorem.

SI furiosi.] CASVS. Hanc l. habetis. ff. de epi. audi. l. tam dementis. & vult hæc lex hoc dicere: Sicut filius & filia mente capti possunt nuptias contrahere, ita filius furiosi. Sed quomodo hoc potest esse, cum in nuptiis filii requiratur consensus patris? Respond. quod debet contrahere cũ consensu curatoris mente capti, & propinquorum: & de eorum consensu debebit dos & donatio constitui arbitrio rectoris prouinciæ, vel arbitrio episcopi loci. & pro isto consilio siue scriptura nõ debet furiosus aliquid dare, quia nõ debet amplius affligi.

n Cõstituti sunt.] remanent .n. in ptãte, vt ff. de his q sui, vel alie. iur. sunt l. patre.

o Nuptias. vt instit. eo. §. 1.

Aliam.]

* ipsi successuros.

* deest.

* meliorẽ

a Aliam. repete, retulit. Vlpianus.
b Adiuuantes.] repete, conditores antiqui iuris. alias adiuuante.
c Antistitum.] æstimatione, repete constituēda, quod est ꝗ.
d Quàm moderatione.] sic & ff de iur. dotium, l. quæro, & supra de episc. audien. l. tam dementis. Sed quid si idem sit filius patris curator, quod potest, ut ff. de cura. fur. l. 1. Respon. specialis ad hoc dabitur, ut argu. ff. de iure do. l. siue generalis, quo minus enim curator detur habenti curatorem, regula iuris non est impedimento, ut ff. de tut. & cura. da. ab his l. ventri, §. fi. Vel aliter dic quòd prædicta fiant auctore prætore vel iudice, ut & quādo debitor soluere uult minori, vt ff. de mino. l. ait prætor, §. 1. & facit ad l. istam. ff. de leg. 3. l. filiæ, & ff. eo. l. si nepos, & l. si ita, & l. si filius.

ADDITIO. Not. ex hac gloss. quòd filiusfa. potest donare causa mortis patri in cuius est potestate, non auctoritate patris, sed iudicis, quod not. pro limitatione glo. rem a qui sit, l. 1. ff. de aucto. tut. secundum And Barba.

S I quis alumnā.] CASVS. Si ego nutriui aliquā puellam ancillam vel libertam, vel aliqua nutriuit me, ego cū illa non prohibeor nuptias contrahere, quia licet ad illam habeā affectionem, nō tamen prohibētur nuptiæ inter me & illam. eam tamen quam suscepi de sacro fonte, ducere non possum. Viuianus.

e Alumnam.] id est quam ipse aluit cum sua esset ancilla, & inde eam manumisit, vt subiicit. & facit instit. qui ma. nō possunt, §. eadē.

a al. & alia dubitatione ex hoc emergente. al. & aliam dub. ex hoc emergere.

b adiuuāte.

c Sequēs huius constitutiōis pars iam posita fuit sub tit. de episcopa. aud. l. tam dementis.

nè iuris antiqui cōditores A admiserunt. sufficere enim putauerunt si pater non contradicat. In filio autem familiàs dubitabatur. & Vlpianus quidem retulit constitutionem imperatoris Marci, quæ de furioso non loquitur, sed generaliter de filijs mente capti, siue masculi, siue fœminæ sint, qui nuptias contrahunt, ut hoc facere possint etiā non adito principe. Et aliam[a] * dubitationem ex B hoc emergentem, si hoc quod de mente capto constitutio induxit etiam in furiosis obtinendum sit, quasi exemplo mente capti & furiosi filios adiuuantes * b His itaque dubitatis, tales ambiguitates decidentes, sancimus hic repleri, quod diui Marci constitutioni deesse videtur, vt non solum dementis, sed * etiam furiosi liberi cuiuscunque sexus possint legitimas contrahere nuptias tam dote, q̃ ante nuptias donatione à curatore eorum præstāda, æstimatione tamen in hac regia vrbe excellentissimi præfecti urbis, in prouincijs autem virorum clarissimorum earum præsidū, vel locorum antistitum,[c] tam opinione personæ, quàm moderatione[d] dotis & ante nuptias donationis constituenda, præsentibus tam curatoribus de mentis vel furiosi, quàm his qui ex genere eorum nobiliores sunt, ita tamen, vt nulla ex hac causa oriatur vel in hac regia vrbe vel in prouincijs iactura substantiæ furiosi, vel mente capti, sed gratis omnia procedant, ne ille hominum infortunium etiam expensarum detrimento prægrauetur.

Potest quis alumnam suam ducere in vxorem, sed non eam quam de sacro fonte leuauit Bald. Vel sic: Cum ancilla manumissa patronus potest contrahere matrimonium, cum filia vero adoptiua etiam emancipata non potest, nec cum aliena de sacro baptismate sumpta. Salic.

XXVI. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

S I quis alumnā[e] suam libertate donauerit, & in matrimonio suo collocauerit, dubitabatur apud antiquos, vtrumne huiusmodi nuptiæ legitimæ esse videantur, an non. Nos itaque vetustam ambiguitatem decidentes, non esse vetitum matrimoniū censemus. si enim ex affectu omnes introducuntur nuptiæ, & nihil impium, nec legibus contrarium in tali copula[a] expectamus, quare prædictas nuptias inhibendas existimemus? nec enim homo sic impius inuenitur, vt quam ab initio loco filiæ[f] habuit, eam postea in suo collocet matri- C monio, sed ei credendum est, quia eam & ab initio non vt filiam educauit, & libertate donauit, & dignā esse postea suo putauit matrimonio: Ea videlicet persona oīmodo ad nuptias venire prohibenda, quam aliquis, siue alumna sit, siue non, à sacrosancto suscepit baptismate, cum nihil aliud sic inducere potest paternā affectionem, & iustam nuptiarum pro- D hibitionem, quàm huiusmodi nexus per quem deo mediante[g] animæ eorum copulatæ sunt.

Potest quis accipere vxorem sexagenariam, vel decrepitæ ætatis constitutam. Bald.

XXVII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

2 S Ancimus[a] * nuptias quæ inter masculos & fœminas maiores vel minores sexagenarijs vel quinquagenarijs lege Iulia vel Papia prohibitę sunt, homines volētes[b] contrahere, & ex nullo modo vel ex nulla parte tales nuptias impediri.

Nova dignitas mariti vel soceri matrimonium non dissoluit. ga felicitas

f Loco filiæ.] scilicet adoptiuæ, quam etiam non licet ducere. ut institu. eo. §. & hæc adeo. Vel hic dicit quando aluit ut filiam: nupta in prin. alitus fuit cum ea. Vel aluit vt ancillā. & facit 29 quęst. 2. si quis ancillam, & infra ad l. Iul. repetun. l. fin.

g Deo mediante.] not. est sic ad hunc casum 30. q. 3. & 4. per totum, & extra de cogna. spiri. capi. 1. lib. 6.

S Ancimus.] CASVS. Olim masculus qui habebat lx. annos, prohibebatur nuptias contrahere, similiter mulier habens quinquaginta annos, sed hodie per Iusti. hoc correctum est. Viuia.

b Homines volentes.] Dic ꝙ lege Papia cautum fuerat quod masculus maior sexagenario non contrahat cum maiore vel minore fœmina quinquagenaria, & econtra maior quinquagenaria nō contrahat cum maiore uel minore sexagenario, & erat ratio, quia nuptiæ fiū t causa liberorū, quæ causa hic deficere videbatur, sed contra est ut hic, & infra de legitim. hæredit. l. si maior.

ADDITIO. Hanc legem intellige de tali sene, qui tamen coire potest, licet difficulter. alias autem si omnino non posset coire, non valeret matrimoniū. facit c. 2. extra de fri. & male. de quo vide latius p Christoph. Porc. in §. 1. in fi. instit. de nuptijs.

a Copulatione. in omnibus manusc. Matrimonium an possit contrahi per senes.

a In manusc. hæc l. vlti. est huius lib.

Si libertam.] CASVS Si liberta est vxor alicuius, qui postea senator efficitur, non propter hoc debent nuptiæ dissolui. nam felicitas casus mariti non debet esse damnosa vxori. ab initio tamen senator non potest contrahere matrimonium cum liberta. Secundo dicitur, quòd si pater mulieris quæ nupsit liberto, nõ erat senator, & postea effectus est senator, nunquid dissoluitur matrimonium ex eo quòd nõ licet filiæ senatoris nubere liberto? Respon. non. Viuianus.

a Non patitur.] ut ff. eo. l. lege Iulia.

b Decrescat.] sic & supra de stat. & imagi. l. fin. & ff. de condi. & demon. l. falsa, §. sed si cui. & ī eo. authenti. maximus. Sed contrà, alterius coniugis infelicitas facit valere matrimonium, quod non valet, vt ff. eo. l. si qs in senatorio, non autem infelicitas patris, vt ff de senato. l. filiam.

c Deminutũ.] non ergo vitiatur, licet ad eum casum peruenerit, à quo incipere non potest, ut & insti. de leg. §. põt aũt.

d Dissoluatur.] sic & ff. so. mat. l. si cum dotem, §. an autem illa, & ff. de his qui sunt sui vel alieni iuris, l. patre.

e Vna.] j. l. hac.

DE INCESTIS & inutilibus, &c.

Largè omnes dicuntur inutiles, sed nefariæ propriè inter ascendentes & descendẽtes: incestæ inter collaterales vel affines, ut insti. tit. eod. §. ergo non omnes, & ff. eod. l. quinetiam, & l. fina. & ff. de adul. l. si adulteriũ, §. incestũ. Aliæ quæ alijs rationibus prohibentur, simpliciter inutiles dicuntur, quod multis modis contingit, vt determinatur insti. eo. § sunt & aliæ

Libertæ.] CASVS. Patronus cum sua liberta matrimonium contraxit, postea liberta ipso inuito à se discessit, & alij nupsit, an hoc facere potuit, quærit? R. quòd nõ. & si alteri nubit, nõ erit sua vxor.

f Non habeat.] diuortium tamen tenet, ut ff. de ritu nup. l. fina. in princi. vnde non committitur adulterium cũ ea, ut ff. ad l. Iul. de adulte. l. pen. sed quo ad hoc ut non possit alij nubere, dicitur durare prius matrimonium, ut ff. vnde vir & vxor. l. 1. §. fi. & facit, ff. eo. l. matrimonij, & l. in eo iure, & de diuor. l. penul.

g Velis.] quod qualiter fiat, dic ut ff. de ritu nup. l. fi. Accursi.

felicitas viri debet vxori prodesse. et similiter felicitas vxoris debet prodesse viro, & similiter felicitas soceri debet nurui prodesse. Bald. Vel sic: Res perfecta & consummata non vitiatur, licet veniat ad casum a quo non potest incipere. Salic.

XXVIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI libertam quis vxorẽ habeat, deinde inter senatores scribatur dignitate illustratus, an soluatur matrimonium, apud Vlpianum quærebatur, quia lex Papia inter senatores & libertas stare connubia non patitur. a Nos igitur dei sequentes iudicium, nõ patimur in vno eodemq; connubio, mariti felicitatem vxori fieri infortunium, ut quantum vir in altum tollatur, tantum & cõiunx eius decrescat, b immo magis penitus depereat. absit itaque à nostro tempore huiusmodi asperitas, & firmum maneat matrimonium, & vxor marito concrescat, & sentiat eius fulgorem, stabileque maneat matrimonium ex huiusmodi superuentu minimè deminutum. c Similimodo si priuati hominis filia ad liberti veniat connubium, & postea pater mulieris ad senatoris dignitatem fuerit elatus, taceat Papiæ legis crudelissima sanctio, & neque per hunc modum dissoluatur d matrimonium inter facti senatoris filiam, & libertũ, ne soceri prosperitas sine genero inueniatur. Melius enim est legis Papiæ seueritatem in utroque casu compescere, quàm eam sequendo, hominum matrimonia dispergere, non ex vitio mulieris & mariti, sed ex prospera alterutrius partis fortuna. cum enim e ex vna radice vitium nascitur, consequens est vt vna lege tollatur.

Nuptiæ nefariæ & incestæ quæ sint.

TITVLVS V.

DE INCESTIS ET INVTILIBUS NUPTIJS.

Liberta vxor patroni non potest diuertere inuito patrono, & cum alio contrahere matrimonium. Bal.

I. Imp. Alexander A. Amphigono. a

LIberta, eadéque vxor tua, si à te inuito discessit, connubium cum alio non habeat, f si modò vxorem eam habere velis. g

Binas habens seu tenens vxores, est infamis. Bald.

II. Impp. Diocletianus. & Maximianus AA. Sebastianæ. b

NEminẽ qui sub ditione c sit Romani nominis, binas vxores h habere posse, uulgo patet, cum etiam in edicto i prætoris huiusmodi viri infamia notati sint. quam rem competens iudex inultam esse non patietur.

Inter liberum & seruam matrimonium non consistit. & filij qui nascuntur ex serua, dicuntur serui, quia sequuntur conditionem matris. Hoc primo. Decurio qui contraxit matrimonium cũ serua, deportatur, bona eius curia confiscantur, puniuntur actores, & procuratores locorum scientes, qui passi sunt in domibus dominorum suorum huiusmodi libidinem exerceri. punitur etiam dominus si fuit sciens, & non denuncians. & in publicatione fundi veniunt accessoria, mãcipia, & pecora illi fundo deputata: & magis punitur delictum commissum in ciuitate quam in agro. hoc dicit hæc lex. Bald.

III. Imp. Constantinus. A. Patroclo.

CVm ancillis d non põt

Eminem.] CASVS. In hac l. præcipit imperator, quòd nullus subiectus Romano imperio habeat duas vxores, & si habeat vnam de iure, aliam de facto, vltimæ nuptiæ sunt inutiles, & eo ipso iure efficitur infamis. Viuianus.

h Binas vxores.] uel sponsas, uel alteram coniugem, & aliam sponsam, ut ff. de his qui notan. infam. l. 1. §. fi. & l. quid ergo, § 1. & supra de don. ante nup. l. ea quæ.

i In edicto.] nõ est bona ratio, quia nubens intra tempus luctus infamatur, ut infra de secun. nup. l. 1. tenet tamẽ matrimonium, ut in authen. de restit. & ea quæ pa. §. fin. colla. iiij. sed est ratio, quia prohibentur a lege, ut hic, & insti. eo. §. affinitatis, & infra de adulte. l. eum.

CVm ancillis.] CASVS. Si liber homo velit ancillã ducere in vxorem, de iure hoc esse non potest, cum ea tamẽ posset esse contubernium. Item decuriones non possunt cũ ancillis contubernium contrahere, & si contra fecerint clã in aliqua villa uel prædio, si quidem fecerint procuratoribus domi nescientibus, mulier damnatur in metallum, decurio damnatur in insulam si fuerit sui iuris, omnibus bonis suis confiscatis. si nõ habebat aliquos propinquos ab intestato. Si autem fecerint procuratoribus domini scientibus, ipsi damnãtur in metallum.

a Hæc verba ponuntur in gl. super verbo, nõ is, ante fi. in c. fraternitatis, extra de testi.

a Amphionin.

b Sebastiano. PP.

c conditione.

d C.T. 12. 19.

adoptiuis contingit, qui funt legitimi fine matrimonio. & hoc dicitur refcripfiffe Alexander ex priuilegio cuidam, et dices, j. cod. l. fi quis incefti. ad hoc, ff. de ritu nupt. l. qui in prouincia. §. diuus, vbi autem alter fciuit, illi non funt legitimi, fed ignoranti fic.

A F Ratris.] CASVS. In L. ifta dicitur quòd quis non poteft eam ducere in vxorem quæ fuit vxor fratris fui. Item fi aliquis habuit vnam fororem, non poteft aliam ducere prima mortua. Viuia.

d Fratris.] facit inftitu. eo. §. affinitatis, & j. eo. l. penult. & fina.

ADDITIO. Tu dicas de hoc. Si matrimonium eft publice contractum in facie ecclefiæ, tunc fiue vterque ignorauit impedimentum fiue alter tantum, filij funt femper legitimi. c. cum inter, & c. ex tenore, extra q. filij fint legi. Si vero matrimonium effet cõtractum clãdeftine, licet vterq; ignoraret impedimentum, non effent filij legitimi. c. cum inhibitio, §. fi quis vero de clandeftina defponfa.

a Affectato.] cũ fore potuit fcire, & noluit.

b Comperto.] parcitur alicui propter ignorantiam, vel cum fciuit, fi fe offerat, alias purget, fic, ff. depo. l. iij. & ff. de edil. edic. l. qui furfogitiuus, §. idem Celfus ait fi feruus, arg. contra, ff. de his qui no. infa. l. quid ergo, in princip. Nã ibi patre nefciente, fed poftea ratum habente filius duxit vxorem intra tempus luctus, & tamẽ non notatur pater infamia. Similiter ẽ argu. contra in vfucapione, vbi bona fides fufficit ab initio & fi poftea fupervenit fcientia rei alienæ. non enim vfucapio interumpitur, nec ideo minus vfucaptor facit fructus fuos, vt ff. de vfuca. l. qui fcit. §. fi. & j. de vfucap. trãsfor. l. vnica. Sed argu. contra, prædictis vbi fuperueniẽs fcientia nocet, ficut & in noftra lege in petitione hæreditatis, vt ff. de peti. hære. l. fed, & fi lege, §. confuluit. Item & in vfucaptore partus, incipiente cognofcere q mater fit furtiua, interrumpitur vfucapio, vt ff. pro fuo. l. penulti. in princip.

c Procraftinatione.] fic in decre. 2. quæft. 1. cõfuet. Acc.

affectato,[a] infimulatove, neque ex vili caufa decepti funt, aut ætatis lubrico lapfi: quos tamen ita demũ legis noftræ laqueis eximi placuit, fi aut errore comperto,[b] aut vbi ad legitimos peruenerint annos, cõiunctionem huiufmodi fine vlla procraftinatione[c] diremerint.

B

In veteri teftamento tenebatur quis ducere vxorem fratris eo mortuo. & debebat ei imponere certum nomen. Imperator dicit hic cõtrarium: quia velit am fratris alter frater non ducit eam in vxorem: nec poteft duas forores fucceßiue habere in vxores. hoc dicit Vel fic: Fratris præmortui vxorem vel vxoris præmortua fororem non licet ducere in vxorem: licet præmortui fratris vxor virgo permanferit. hoc dicit Salicetus.

V. Iidem AAA. Cynegio.

C. T. 3. 12. 1. & 2.

F Ratris [a] [d] vxorem ducendi, vel duabus fororibus cõiungendi penitus licentiam fummouemus, nec diffoluto quocunque modo coniugio.

C

Inceftas nuptias contrahentes non perdũt ipfo iure proprias facultates: tamen in hoc puniuntur, quia nõ poßiunt teftari nec poßunt habere fucceßores, nifi perfonas hic declaratas: quibus non exiftentibus, fuccedit fifcus. Baldus.

VI. Impp. Arcad. & Honorius AA. Eutychiano præfecto prætorio.

C. T. 3. 12. 2.

S I quis incefti [e] vetitique [e] coniugij fefe nuptijs funeftauerit, proprias quandiu vixerit, teneat facultates: fed neque vxorem, neque filios ex ea editos habere credat.[f] Nihil prorfus prædictis neque per interpofitam quidem perfonam vel donet fuperftes, vel moriturus derelinquat. dos fiqua forte folẽniter aut data aut pmiffa fuerit: iuxta ius antiquum fifci noftri com-

D

mortuus in vet. & C. Th. refcã.

modis cedat. teftamento fuo extraneis nihil derelinquat: fed (fiue teftato fiue inteftato) legibus ei & iure fuccedant, fi qui forte ex iufto & legitimo matrimonio editi fuerint: hoc eft de defcẽdẽtibus, filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis: de afcendẽtibus autem, pater, mater, auus, auia: de latere, frater, foror, patruus, amita. Teftandi[g] fanè ita demum habeat facultatem, vt his tãtummodo perfonis, pro iuris ac legum quod voluerit, arbitrio relinquat, quas fuccedere imperialis pręcepti tenore mandauimus: ita tamen, vt ab hæreditate defuncti penitus arceatur, fi quis ex his quos memorauimus, in cõtrahẽdis inceftis nuptijs confilium inijffe monftrabitur: fucceffuro in locum illius qui poft eum gradu[h] proximus inuenitur. Ea fanè q de viris cauimus, etiam de fœminis, quæ prædictorũ fefe confortijs commaculauerint, cuftodiantur. Memoratis vero perfonis non extantibus, noftro fifco locus pateat. Dat. VI. Id. Decembr. Conftatinop. Arcadio. IIII. & Honorio. III. AA. Conss.

IN AVTHEN. de inceftis & nefarijs nuptijs, §. j. collatio. ij. conftitut. fi...

Ifta authen. dicit quòd bona contrahentium inceftas nuptias ipfo facto funt confifcata. Item dicit quòd filij eorum legitimi ipfo facto funt effecti fui iuris. Item dicit quòd ifti debent poni in exilio. Item dicit quòd licet pater fit exul: filius tamen debet eum alere. hoc dicit. Bal.

S I quis.] CASVS. Aliquis contraxit inceftas nuptias, non amittit bona dum uiuit, fed filij il legitimi erunt, nec pater eis aliqua dare debet nec in teftamento, nec inter viuos, nec per fe, nec per interpofitas perfonas, & dos fi qua conftituta eft, confifcabitur. & fi contrahens inceftas nupt. teftamentum faceret, non poteft relinquere extraneis, filijs tamen quos fufcepit ex primo matrimonio, poteft relinquere, & nepotibus, & pronepotibus, patri & matri, & auo & auiæ, fratri & forori. fi tamẽ aliquis eorum cõfilium dederit vt contrahatur tale matrimonium, non habebit aliquid de hæreditate, fed ille qui eft in fecundo gradu. Viuianus.

e Vetitiq;.] propter inceftum, & fic fpecialiter de inceftis tantum. Et dicitur ceftus, id eft cingulum Veneris. vnde inceftus, id eft effrenata libido. Vel dic vetiti generaliter, vt ad fecundam partẽ rubricæ referatur.

Ceftus. Inceftus.

f Habere credat.] vt in authent. qui. mo. na. effi. fui. §. fi. colla. vij. fed per decre. Alexan. permittitur quòd fint legitimi eo cafu quo permittitur ftare matrimonium, vt extra qui fil. fint. legi. c. ex tenore, & ff. de rit. nup. l. qui in prouincia. §. 1.

g Teftãdi.] imponitur ergo neceffitas in perfonas certas teftari, fic & j. de fecun. nup. l. 3. §. fi. & j. de facrofan. eccle. authen. fi qua. Acc.

h Gradu.] nifi fit alius in e. gradu cum eo qui excluditur. & eft ad l. iftam. xxxv. q. 7. quidam, & j. de mulie. q fex. proprijs, l. 2. & j. de fecũ. nup. l. hac edi-

stali, & ff. de ritu nupt. l. semper. Item intellige hanc. l. secundum ea quæ notauimus, s. l. qui contra, id est quādo sciuerunt. Item sunt & aliæ pœnæ quas patiuntur prędicti. vnde vide authent. incestas, quæ est ex titu. de incest. nupt. colla. 2.

A cens, ꝙ filijs natis de incestuoso matrimonio non est dāda patris substantia, nec ab eo ali debent. Vinia.

i Nefario.] large accipe, licet improprie, vt s. proxi. auth. dixi.

k Nec naturales] quales sunt ex concubina nati, qui sūt naturales tantum: & legitimi tantum, vt adoptiui: legitimi & naturales, vt ex vxore: nec legitimi nec naturales, vt isti, de quibus hic dicitur.

Incestas[a] nuptias contrahētis pœna ē cōfiscatio [b] bonorum tam cęterorum quàm dotis, exiliū etiam, & cinguli [c] (si quo potitur) spoliatio, verberatio quoque, si vilis est: fœmina quoque talia scienter [d] peccante, simili pœnæ subiuganda. substantia sic amissa [e] liberis hoc ipso sui iuris effectis, [f] si quos habet legitimos, applicetur: [g] vt tamen pater ab eis alatur: quibus non extantibus, fisco deferē. [h]

IN AVTHEN. qui. mod. natu. effi. sui. §. fi. colla. vij. consti. j.

Nefarij, incestuosi, & spurij non succedunt nec aluntur. hoc dicit. in c. cum haberet, extra de eo qui duxit in matrimonium quam polluit per adulterium, dicitur quod spurij sunt alendi de æquitate canonica: tamen hoc non puto verum in nefarijs, incestuosis sed in spurijs simpliciter. Bald.

Ex complexu nefario [i] aut incesto seu damnato liberi nec naturales [k] sunt nominandi, omnis paternæ substantiæ indigni [l] bñficio, vt nec alanē à pr̃e.

Pauper si aliàs est dignus, nō dicitur vilis & abiecta persona: sed illæ personæ dicuntur viles, quæ malis moribus vilescunt. Bald. vel sic: Paupertas vel diuitiæ nō faciunt quem ignobilem vel nobilem esse sed status, conditio vel vilitas, & commendatio vitæ. Salic.

VII. Imp. Valentinia. & Martianus. AA. Palladio præfecto prætorio.

D Humilem [m] * vel abiectā fęminam minimè eam iudicamus intelligi, quæ licet pauper, ab ingenuis tamen parētibus nata sit. vnde licere statuimus senatoribus, & quibuscunque amplissimis dignitatibus præditis, [n] ex ingenuis parentibus natas, quanuis pauperes, in matrimonium sibi accipere, nullamque inter ingenuas & opulentiores [o] ex diuitijs & opulentiore fortuna esse distantiam.

B Humiles vero abiectasque personas eas tantummodo mulieres esse censemus: ancillā, ancillę filiā: libertā, libertæ filiam. scenicam, scenicæ filiam: tabernariam, tabernarij, vel lenonis aut arenarij filiam: aut eam quæ mercimonijs publicè pręfuit. ideòque huiusmodi inhibuisse nuptias senatoribus harū fœminarum, quas modo enumerauimus, æquū est. Dat. Prid. Non. April. Constan

C tinop. Aetio & Asterio Conss.

Vxorem fratris, & virginem fratre superstite non potest ducere in vxorē non obstante consuetudine Aegypti. vel rescripto principis. hoc dicit cum l. sequenti quæ incipit, ab incestis.

VIII. Imp. Zeno. A. Epinico præfecto prætorio.

Licet quidā Aegyptiorum idcirco mortuorum fratrum sibi coniuges matrimonio copulauerit, quòd post illorum mortē mansisse virgines dicebantur, arbitrati scilicet quòd certis legum conditoribus placuit, cùm corpore non conuenerint, nuptias non videri re esse cōtractas, & huiusmodi connubia tunc

a Incestas.] CASVS. Lex Codicis dicit quòd qui incestas contrahit nuptias, retinet bona. Authen. corrigit, dicens quòd bona illius confiscantur, si non habet filios, alioquin substantia eius deuoluitur ad filios & pater debet ali à filijs, & si miles est qui tale cōtrahit matrimonium, amittit cingulū, & mittetur in exiliū: si vilis est, verberabitur. Vi.

Incestas.] Et hāc & sequen. auth. intellexerunt quidam illtum de vetitis iure sanguinis, secus si aliàs sint vetitæ, vt cū ancilla alicuius, quod est vetitum, vt s. eodem. l. cum ancillis, vnde eius filiū dicunt naturalem, quod non placet, immo large hanc & proximam authent. accipe, quocunque modo sint inutiles, arg. in corpore huius authen. & s. eodem. l. qui contra, & l. si quis incesti. proprie autem qualiter accipiatur, not. s. eodem in rubrica.

b Confiscatio.] scilicet si non habet filios legitimos, vt j. proxi. Sed videtur quòd etiam alij excludunt fiscum, vt in authent. vt nulli iudi. §. fi. colla. ix. Solu. illa hāc corrigit, vel aliter vt plene dices, j. de bon. dam. authen. bona.

c Cinguli.] id est dignitatis. Accur.

d Scienter.] secus si ignoranter, & idem in mare, sed non ita ad plenum, vt plene dixi. s. eo. l. qui contra legum

e Substantia sic amissa.] Redit ad primum casum quando vir delinquit.

f Effectis.] ipso iure, vel hoc ipso ꝙ pater supplicio deditus est Ad hanc expositionem pertinet quod dicitur in corpore, Paternam mox illi accipiant successionem, &c.

g Applicetur.] scilicet substantia.

h Defertur.] ipso iure.

Ex complexu.] CASVS. Authen. incestas, dicit quòd substantia patris defertur filijs. Authen. hæc addit di

l Indigni.] & maternæ, quod est verum quando coitus per legem poterat accusari alias non, ut si ex meretrice, quo casu matri non patri succedit, vt institu. de suc. cog. §. vulgo, & ff. de in ius vo. l. quique, in fin. & l. quia. Sed quid si non obstante hac. l. concessit imperator talem fieri legitimum? Respond. potest, vt arg. j. de testam. authē. hoc inter cum nullus ei legem imponere poterit, vt ff. de arbi. l. nam magistratus. Accur.

Humilem.] CASVS. Senator vel filius senatoris prohibetur contrahere nuptias cū humili persona, vt puta cum ancilla, aut eius filia cum scenica, aut eius filia, aut cum illa quæ lenocinium exercet. Vi.

m Humilem.] quia inhibitum erat senatoribus contrahere nuptias cū humilioribus fœminis, vt ff. de ritu nupt. l. lege. Papia. Quæ sunt intelligendæ humiles, hæc lex dicit, quæ innouatur per authēt. vt liber. decæ §. si quis autem, coll. vj. per quam authent. licet senatoribus ducere libertas, dotalibus instrumentis cō fectis, sed per authēti. vt liceat matri & auiæ. §. quia vero legem dudum, coll. 8. generaliter permittitur idem de omnibus humilioribus personis. Accur.

n Præditis.] id est ornatis. Accur.

o Opulentiores.] id est dicere, non refert, si sint ingenui, an sint diuites pecunia, an sint opulentæ fortuna, id est bona conuersatione vel bonis moribus, & facit in decretis xciij. distinc. c. legimus.

Licet.] CASVS. In l. ista dicitur quòd in terra Aegypti erat talis lex, quòd si contraxerant matrimonium per vex-

Filij sunt multiplices.

Nuptiæ sunt varijs ex causis vetitæ.

* Pars huius constitutionis iam posita fuit sub titulo De legib. l. leges sacratissimæ, Extat autem integra inter Nouellas Martiani typis excusas.

* Studio reponēdā est ex Nouella Martiani.

Senatores an possint cum fœminis humilioribus contrahere.

per verba de præsenti cum sorore vna, si ante contractũ matrimonium volebam contrahere cum alia sorore, po tetam hoc facere. Sed hæc lex hodie est correcta. Viuia.

a Antiquatũ.] ī.e.l. qui contra, & l. si quis incesti, & est ad istã l. ī.e.l. fratris, & ĵ.l. proxi. & ī. de dona. añ nupt. licitum in te. Accur.

A adulterium. §. stuprum & §. non nunquam. ibi enim videtur quod iure ciuili error excusat a pœna incestus in totum etiam mares, nedum fœminas. Sed dic speciale hoc casu. Vel hic clam, vnde à iure præsumitur scientia, vt ff. de ritu nup. l. fi. Item concor. huic l. ī. de in ius vocan. l. 2. Sed arg. cõtra, ĵ. de his qui sibi asscri. l. senatus, & l. penult. & ff. de iurisdict. omnium iudi. l. si quis id. §. doli, & de eden l. 1. §. fin. & ī. titu. 1. l. qui cõtra.

AB incestis] CASVS. In hac l. Imperator reprobat leges & constitutiones quorũdam vsurpatorũ Romani imperij, qui suis legibus & constitutionibus incestas nuptias contrahi permiserunt. Vnde imperator omnes leges & constitutiones tyranni tollit, & præcipit incestas nuptias non contrahi etiam ex auctoritate imperialis rescripti. Viu.

b Ab incestis.] ī. l. proxi. & l. fratris, & ĵ. si nu. ex re. pe. l. 2. xxij. ĵ. q. v. incestuosi. Item not. rescriptum permittens illicitũ matrimoniũ nullius eẽ momẽti.

c Nam.] accipe decernimus, qđ est ĵ. DE INTERDIcto matrim. &c.

Dixit qualiter ratione sanguinis matrimonia prohibentur: nunc autem qualiter ratione officij.

SEnatusconsulti] CASVS. Tutor vel eius filius per senatuscõsul. prohibetur contrahere nuptias cũ pupilla sua, nec excusatur prætextu rusticitatis. Viu.

d Senatusconsulti.] cuius nomen nõ habemus, & prohibet matrimoniũ inter tutorem vel eius filium & pupillam, vt hic, & ff. de ritu nupt. l. senatus, & de spon. l. tutor.

ADDITIO. Aduertas tamen quòd matrimonium inter istas personas contractum, de iure canonico tenet, vt dicit Abbas extra de cogna. le. super rub. Accur.

Error an excuset à pœna.

e Non oportet] Nota errorem vel imperitiam non excusare. Et sic est contra, ff. de adulte. l. si

temporis celebrata, firmata sunt: tamen præsenti lege sancimus, si quæ huiusmodi nuptiæ cõtractæ fuerint, eas, earumque contractores, & ex his progenitos, antiquarum [a] legum tenori subiacere, nec ad exemplum Aegyptiorũ (de quibus supra dictum est) eas videri fuisse firmas, vel esse firmandas.

Rescriptum permittens incestuosum matrimonium, est ipso iure nullum. Salic.

IX. Imp. Anastasius A. Seuctiano. P. P.

AB incestis [b] nuptijs vniuersi qui nostro reguntur imperio, nouerint temperandum. nam [c] rescripta quoque omnia, vel pragmaticas formas, aut constitutiones impias quæ quibusdam personis tyrannidis tempore permiserũt scelesto cõtubernio matrimonij nomẽ imponere, vt fratris filiam, vel sororis, vel eam quę cũ fratre quõdam nuptiali iure habitauerat, vxorem legitimam turpissimo consortio licere amplecti, aut vt alia huiusmodi cõmitterẽtur: viribus carere decernimus: ne dissimulatione culpabili nefanda licentia corroboretur.

TITVLVS VI.
DE INTERDICTO MAtrimonio inter pupillam & tutorem seu curatorem, filiosque eorum

Rusticitas vel imperitia non excusat. Bal Vel sic: Inter pupillam & tutoris filium prohibitum est matrimonium: nec prætextu ignorantiæ excusatur. Salicetus.

I. Impp. Seuerus & Antoninus. A A. Marino.

SEnatusconsulti [d] auctoritatẽ quo inter pupillam & tutoris filium connubium saluberrimè sublatum est, circunueniri rusticitatis & imperitiæ velamentis non oportet. [e]

Inter matrem pupillæ, & eius tutorem non est prohibitum matrimonium, & loquitur expressè hic quod vitricus, potest esse tutor priuigna sua. Bald.

B II. Imp. Alexander. A. Bytiho.

MAter pupillæ cum tutore filiæ suæ, vel filio tutoris nuptias contrahere non prohibetur. [f]

Matrimonium rite contractum ex superuenienti casu, retractari non debet, hoc dicit. Bal. Vel sic: Socer nõ prohibetur dari curator nurui: nec cura superueniens dirimit matrimonium legitimè contractum inter adultam & filium curatoris. Salic.

III. Idem A. Rugatiano.

CVm proponas, ei quã matrimonio tuo iunctam suggeris, post liberos [g] susceptos curatorem patrem tuum datum, quem contendis nec te in potestate habuisse: [h] cum rite contractum matrimoniũ ex postfacto vitiari nõ potuerit, iustam interpretationem metuere nõ debes, ne liberi quos habetis, non ex iusto matrimonio suscepti videantur. [i] Vt autem omnis scrupulus [k] auferatur: insistere pater tuus debet, necnon & vxor tua, vt alius loco eius detur. habebit [l] enim facultatem repetendæ rationis negotiorum gestorum ab eo qui fuerit substitutus. [m]

Appellatione filiorum etiam naturales filij continentur. Bal Vel sic: Inter filium liberti, et pupillam cuius ipse libertus est tutor, prohibetur matrimonium. Salic.

IIII. Imp. Philippus A. Higinæ.

LIbertinum qui filio suo naturali, quem in seruitute susceperat, [n] po

MAter pupillæ.] Non prohibetur.] nam priuigni sui tutor quis esse potest, vt ĵ. de contrario iudi. tu. l. fi.

Vitricus potest esse tutor priuigni s. i.

CVm proponas.] CASVS. Contraxi matrimoniũ cum aliqua muliere ex qua suscepi liberos, ista erat minor. xxv. an. postea pater meus fuit ei datus curator, nunquid matrimonium dissoluitur? Certe non, sed vt omnis scrupulus cesset, dandus est ei alius curator. Viuianus.

g Susceptos.] maxime. nam idem & nõ susceptis liberis. sic & ff. de ritu nu. l. qui in prouincia. §. 1. Accur.

h Habuisse.] idem esset & si in potestate esset, vt ff. de ritu nupt. l. non est. Accursius.

i Videantur.] quod enim legitime fit, &c. vt ĵ. de admini. tuto. l. sancimus. 1.

k Omnis scrupulus.] de iure, & de facto. nam tractu temporis diceretur forte curatorem datũ ante matrimonium, & facit, ff. de regu. iur. l. quæ dubitationis, & ff. eo. l. pen. § 2. & ĵ. de exc. tut. l. licet, & l. amplissimi. Accursius.

l Habebit.] scilicet vxor tua.

m Substitutus.] etiã à patre tuo.

LIbertinũ.] CASVS. Libertus qui fuit tutor filiæ patroni, prohibetur illam ducere in vxorem finita tutela, & etiam filius eius. Viuianus.

Bain.

n Susceperat.] ante libertus. Accur.

Non opor-

a Non oportet.] Et relegatur, vt ff. de ritu nupt. l. libertum. 2. in princ. & facit, ĩ. de nupt. l. libertum. Acc.

c Confessum.] si confitetur extra iudicium, non fit infamis, nec fit ei præiudicium, sed si in iure, & ob dolum efficitur infamis, secus si ob culpam, vt institu. de suspe. tuto. § suspectus, 2. & ff. de his qui not. infa. l. quoniam, & ff. de interro. ac. l. 1. §. fi.

Confessio extraiudicialis non infamat.

Curatorem.] CASVS. Ponamus quòd, sui tutor aut curator alicuius adulti, nunquid filiam meam isti adulto potero matrimonio copulare? Quidam dicebant quòd non, sed falso suadebant, quia nõ timebit pupillus ab vxore & hærede tutoris reposcere rationem.

b Falso,] quia bene potest fieri vt tutor filiam suã pupillo, & curator adulto copulet, vt hic, & ff. de ritu nupt. l. libertum. 2. §. tutor, &c. Et ratio est, quia nõ est hic timor ne timeat pupillus ab vxore & hærede tutoris reposcere rationem, quod esset ecõtra, arg. ff. de ritu nupt. l. si quis officiũ, in principio, & §. fina. & ĩ. l. proxi. & l. si tutor. Accursius.

al. Idem Philippo.

al. nuptum, al. nuptijs.

Si patris] CASVS. Lex ista cõtinet mentem totius tituli. Et dicit, si sui tutor alicuius puellæ, ipsa non potest mihi nubere vel filio meo antequam reddam ei rationem administrationis tutelę. Itẽ nec adhuc potest nubere si est intra. xxv. annum, vel intra tempus in quo petiĩ restitutio.

Aurelio.

c Si patris.] concor. ff. de liberis & posthu. l. filius à patre, & de ritu nup. non ẽ tutor, & l. penult. §. de vno, aliàs denuo. & l. non est, & l. sequen. & ĩ. de donatio. inter virũ & vxorem, l. si ex voluntate, & ff. de sponsali. l. tutor, & ĩ. eodẽ. l. proxima. Accursius.

d Susceptus] idem, si præcesserunt spõsalia, vt ff. de ritu nupt. l. tutor. vel si impetret à pricipe, vt ff. de ritu nupt. l. non solum. §. 1.

Si tutor.] CASVS. Impetraui rescriptum vt possim ducere vxorem adultã cuius fui tutor, an possim, quæritur? Respond. quòd sic. Si aũt sine rescripto eam duxerim, ero infamis, & dos data repeti potest. Viui.

Paregonio. al. Paregorio.

e Infamia.] ipso iure. Accur.

stea manumisso pupillam suam, eademq; patroni sui filiam in matrimonio collocauit: ad sententiam amplissimi ordinis, qui huiusmodi nuptijs interdicendum putauit, pertinere, dubitari non oportet. a

Curator adulto suo potest in vxorem filiam suam dare Bal.

V. Impp. Philippus A. & Philippus Cæs. Apuleio.

Curatorem adulto suo filiam suam nuptui collocare nõ posse, falso b tibi persuasum est.

Ista lex determinat spacium temporis quod debet interuenire ad hoc vt filius tutoris vel curatoris possit contrahere matrimonium cũ pupilla vel adulta: quia debet esse lapsum tempus, xxv. annorum, & vtilis anni. Itẽ quòd ratio administrationis sit reddita. Bald. Vel sic: Non reddita ratione vel etiam reddita non põt filius tutoris matrimoniũ contrahere cũ pupilla, donec ipsa. xxv. annos excesserit nisi pater puellæ hoc disposuerit. Salic.

VI. Impp. Valerianus, & Gallienus A A. Lucio.

Si patris c tui pupillam nondum reddita tutelæ ratione vel post redditã nondum exacto quinto & vicesimo anno, nec non vtili anno, vxorem duxisti: nec matrimonium cum ea habuisse, nec filium ex huiusmodi coniunctione procreasse videri potes. Sane si hoc pater puellæ cum decederet, postulauit: & nuptiæ rite contractæ, & filius videtur iure, suscep- D tus. d

Tutor vel curator qui pupillam vel adultam suam sibi vel filio suo collocat matrimonio: ipso facto fit infamis ex dolo suo præsumpto. nam ideo præsumitur contraxisse, vt nõ reddat rationem administrationis ratione fraudis commissæ. Bald.

VII. Impp. Diocletianus, & Maximianus A A. & CC. Paragonio.

Si tutor vel curator pupillam vel adultã quondam suam sibi vel filio suo nullo diuino impetrato beneficio in matrimonio collocauerit: manet infamia e contra eum, veluti confessum f de tutela: quia huiusmodi coniunctione fraudem administrationis B tegere laborauit, & dos data g per condictionem repeti potest.

Lex pœnalis disponens de tutore & curatore intelligitur de tutore & curatore vero, & non ficto. Bald. Vel sic: Prohibitio facta de tutore vel curatore non extenditur ad protutorem siue negotiorum gestorem. Salic.

VIII. Impp. Leo, & Anthemius A A. Erythrio P. P.

Si quis tutoris vel curatoris nomine vsurpato, id est pro tutore seu curatore negociorumve gestore res pupillæ administra C uerit, eamque sibi filiove suo copulauerit: tales nuptias stare; & non ad exemplum h tutorum infirmari sancimus: ne ex huiusmodi subtili vel maligno tractatu matrimonia, seu proles ex his progenita, vel dos super his data vel promissa, aliquam læsionẽ vel calumniam patiantur. i

TITVLVS. VII.

SI QVACVNQVE PRÆditus potestate, vel ad eum pertinentes, ad suppositarum iurisdictioni suæ aspirare tentauerint nuptias.

Qui sibi subiectam ratione iurisdictionis per metum vel terrorem nititur vxorem accipere, punitur pena. x. lib. auri, & perdit officium seu dignitatem sine spe recuperationis: quam si denuo vsurpat, expellitur de prouincia in qua deliquit: & tã mulier, quàm alij de domo mulieris ab eius iurisdictione eximuntur in omnibus quæstionibus ciuilibus & criminalibus: & alium iudicem sortiuntur. hoc dicit. & est not. text. Bald.

g Dos data.] cõtra, ĩ. tit. 1. l. qui contra. Solu. vt ibi. Item cõcor. huic leg. ff. de ritu. nupt. l. non est liberum, in principio, & ff. de sponsa. l. tutor, & ĩ. de excusatio. tutorum. l. amplissimi, & ĩ. de donatio. inter virum & vxorem, l. si ex voluntate, & ff. de donatio. inter virũ & vxorem, l. cum hic status. §. fi. Item facit contra, ĩ. de cõdict. ob causam. l. 1. Accursius.

Si quis.] CASVS. Licet ille qui in veritate fuit tutor, vel eius filius, prohibetur cõtrahere nuptias cum illa cuius fuit tutor, non tamen ille qui gessit negotia pupillæ, aut eius filius. Viui.

al. Thalbotio.

h Et non ad exemplum.] est & alia differentia, quia excipitur de dolo tutoris, si pupillus sit locupletior, non etiam de dolo procuratoris, vt ff. de doli except. l. apud. §. illa etiam, & §. sequenti. Sed opponitur, cũ hic protutor teneatur vt tutor de his quæ gessit, cur hic diuersum? Item con cor. ĩ. si rector prouinciæ. l. 1. & ff. de regu. iur. l. in ambiguis. Item not. quòd licet sit hic eadem æquitas quæ in lege superiori, non tamẽ idem ius. Argu. contra, ff. ad leg. Aquiliam, l. illud, & de verb. obli. l. à Titio.

ADDITIO. Dicas quòd nõ est eadem ratio, quia iste protutor non habet tantam potestatem in pupillum, quantam habet verus tutor.

SI QVACVNque prædi tus &c.

i *Hic propter officium sicut titulo superiori matrimonium prohibetur. Item hic de nuptijs, supra. l. si rector prouinciæ &c. de sponsalibus [illegible].*

Si quis

[Quidam.] CASVS Rector prouinciæ vel iudex ordinarius alicuius loci voluit habere aliquam in vxorem, & cum ipsa recusaret, sibi & suis parentibus minacem terrorem intulit, qua pœna sit puniendus, quæritur? Respon. quòd patitur pœnam. x. lib. auri, & priuatur dignitate sua, quam intra biennium recuperare non poterit, & hoc casu mulier poterit eum recusare, & vicarium, si fuerit in eodē delicto, alias non.

† C.T.3. 11.1.

* Fauorē, vt ī Cod. Th. & manusc. sed ī alijs recte emendatū est seruorem.

a Ipsis.] scilicet mulieribus.

b Sortis].i.cōdōnis, sit mulier subaudi.

c Non peregerit.] scilicet de iure.

d Attamen.] sic & ff. de extraor. cri. l. fi. & supra, de episc. & cleri. l. si quis non dicā. Sed arg. contra, ff. quod quisq; iur. l. 1. in fi. solut. vt ibi.

* Sic reposuimus ex manuscri. cū antea perperam legeretur honorem ambierit.

e Vsurpauerit.] illum honorem.

f Biēnium.] scilicet continuum.

g Constituto.] scilicet reuerso.

h Euitare.] si hic specialiter cōceditur declinari ordinarius iudex, ergo regulariter prohibetur, vt ff. ad municip. l. 1. & de hoc diximus supra de iudi. l. apertissimi, circa medium legis.

i Domus eius.] scilicet mulieris quæ circumuenta est.

k Vicario.] illius iudicis.

l Vel similis.] velut legatus proconsulis.

m Præfecturam.] scilicet vrbis, & facit, ī. de nupt. l. etsi cōtra.

SI NVPTIÆ ex rescripto petantur.

Quæ scilicet aliàs non valerent: vel etiā quæ aliàs valerent.

[Q]VIdā.] CASVS In l.

1. Impp. Gratia. Valentiniano. & Theodo. AAA. Theodoro. P.P.



SI qs ordinaria vel qualibet prædi tus potestate, circa nuptias inuitis ipsis[a] vel parentibus earum contrahendas (siue pupillæ, siue apud patrem virgines, siue viduæ erunt, siue sui iuris viduæ, denique cuiuscunq; sortis[b]) occasione potestatis vtatur, & minacem seruorem suū inuitis his quorum vtilitas agitur, exhibere aut exhibuisse detegatur: hunc, licet prohibitas nuptias non peregerit,[c] attamen[d] pro tali conamine multæ librarum auri decem obnoxium statuimus: & cum honore abierit, peractam dignitatē vsurpare prohibemus: tali scilicet pœna, ut si circa honorem eum quo male vsus est, vendicandum, nostris statutis parere noluerit: eam prouinciam in qua sibi vsurpauerit,[e] habitare per iugē bienniū[f] non sinatur. Illo videlicet adijciendo, vt & in potestate adhuc constituto,[g] liceat personę, quam huiusmodi ambitu circumuenire tentauerit, confestim cō testatione proposita, cum sua suorumq; domo iurisdictionem eius euitare:[h] curaturis hoc vniuscuiusque ciuitatis defensoribus & eiusdē iudicis apparitoribus. Et q.dē si hęc prauitatis ordinarij iudicis erit: vniuersa domus eius[i] rō, atque omnia vel ciuilia vel criminalia negotia, quandiu idem in administratione fuerit, vicario[k] compe tant. Sin autem vicarius, vel similis[l] potestatis, vim in huiusmodi matrimonio contrahendo molietur: vi A cissim ordinarius iudex intercessor existat. Sin autē erunt vtrique suspecti: ad illustrem præfecturam[m] specialiter talium domorum, quādiu ibidē administrauerint, tuitio ptineat.

TITVLVS VIII.

SI NVPTIÆ EX rescripto petantur.

Non valet rescriptum obreptitium vel de illicitis impetratum. Bal. Vel sic: Per rescriptum principis mulier inuita non contrahit nuptias. & impetrantis bona publicantur sine spe venia: & filij ex tali cōmmixtione nati, sunt illegitimi: impetranti tamen permittitur ut sponsalia patris consensu celebrata, impleantur, vel data nomine arrharum, reddantur. Salic.

B

1. Impp. Hono. & Theodo. AA. Theodoro præfe. præt.

QVidam[n] * vetusti iuris ordine[o] prętermisso, ob reptione precum nuptias quas se intelligunt non mereri, a nobis existimant postulandas, sæpe habere puellę consensum confingentes.[p] quapropter tale sponsaliū genus præsentis legis definitione prohibemus.

C

Si quis igitur cōtra hāc definitionem nuptias precum subreptione meruerit: amisionem bonorum, & pœnam deportationis subiturum se esse non ambigat: & amisso iure matrimonii, qđ prohibita usurpatione meruerit, filios se ex hac coniunctione susceptos, iustos non habiturū, nec vnquam postularę in dulgentiæ annotationisve indulto efficacem se venię effectum meruisse: exceptis his qui parentum spōsionem de nuptijs filiarū implere* desiderant, vel sponsalia, hoc est arrharum data nomine, reddi sibi[q] præcepto legū cum statuta pœna deposcūt. Dat. Kal. Febr. Honorio. VIII. & Theodo. III. AA. Conss.

D

Idem dicit in effectu, quod lex præcedens. Vel, quod in l. præcedenti dixit in genere, hic dicit in specie. Bald. Vel sic: Rescriptum per quod incesta nuptiæ conceduntur, non est impetrandum; nec impetratum est seruandum. Salic.

ista prohibet imperator contrahi prohibitas nuptias, & imponit ei qui contrahit, pœnam. Vltra dicit quòd filij nati ex eis nuptijs, non erunt legitimi. Si tamen quis impetrauerit rescriptum quod si contraxerit sponsalia cum aliqua prohibita, cui dederit arrhas, quòd arrhę sibi restituantur, hoc casu valebit rescriptū. Viuianus.

n Quidam.] loquitur de his quæ non possunt tenere, vnde qui impetrat, sustinet pœnam quā hic dicit, nisi in casu quem excipit. Potest etiam secundo intelligi de illo matrimonio loqui, qđ etiam de iure communi tenet. Itē tertio pōt plane intelligi in præside, vt supra, tit. proxi. Accur.

* C.T.3. 10.1.

o Ordine] quo caue tur vt cum non prohibitis contrahatur, secūdum primum, vt instit. de nup. §. 1. vel quo cauetur vt liberè contrahantur matrimonia, vt ī. de inuti. stip. l. 2. secūdum secundum casum, vel quo caueatur vt tales nuptiæ, scilicet inter præsidem & subiectam, non fiāt secundum tertium, vt ī. de nupt. l. etsi contra.

p Confingentes.] scilicet cum non habeant, secundum omnes casus, vel etiā habeant secundum primum & tertium.

q Reddi sibi.] sub alternatione. hi ergo qui consentiente patre, nullam pœnā patiuntur, & est sic, ī. de interdic. matri. l. si tutor, & de sponsa. l. mulier, & ff. de ritu nupt. l. tutor, & 30. q. 2. c. nullus. Ac.

* Impleri. vet. & Co. Th.

NEfandissimum] CASVS. Si aliquis impetrat à principe vt possit contrahere nuptias cum filia sua, non debet concedi alicui tale rescriptum, & si concedatur, non valet. Viuia.

a Damnatum est] vt s. de nupt. l. nemini. & institut. de nupt. § 2. & §. si aduersus, & sup. de incest. nupt. l. fin.

Rescriptum super matrimonio cōtrahendo an valeat

b Denegamus.] & hoc cum prohibetur iure naturali vel gentium, vt quia ratione sanguinis vel affinitatis, secus vbi de iure ciuili tantū prohibetur, vbi rescriptum tenet, vt supra de interdict. matri. l. pen. & facit infra ad Tertul. l. si qua mulier.

II. Imp. Zeno. A. Basilio pręfect. prǽto.

NEfandissimū scelus fratris sororisve filiæ nuptiarū, quod sacratissimis constitutionibus sub grauissimæ pœnę intermi natione damnatum est, [a] iterato præsentis diuinæ sanctionis tenore modis omnibus prohibemus. Precandi quoque in posterū super tali coniugio (imò potius cōtagio) cunctis licentiam denegamus: [b] vt vnusquisque cognoscat impetrationē quoque rei cuius ē denegata petitio, nec si per subreptionem post hanc diem obtinuerit, sibimet profuturam.

DE SECVNDIS Nuptijs.

Nuptiæ secunde quę dicantur.

Dixit de primis: sequitur nunc de secundis nuptijs, quæ omnes vlteriores dicuntur: & dic quòd contrahuntur eodem modo: sed multa conceduntur primis, quæ non secundo contrahentibus dātur.

Si qua.] CASVS Si mulier marito mortuo nubat intra annum luctus, sit infamis, & secundo viro non potest dare in dotem nisi tertiā partem bonorū suorum, nec in testamēto relinquere. Item nec ex testamento alicuius aliquid capere poterit, vel iure legati, vel institutionis, & ea quæ auferuntur mulieri, dantur hæredibus illius testatoris, & non datur fisco. Si vero maritus prior aliquid ei reliquerat, auferetur mulieri, & applicabitur proximioribus de cognatione primi uiri, vt filio & filiæ secundo, nepoti mariti, tertio, patri & matri, quarto, auo & auiæ, quinto, fratri & sorori, post illos vocatur fiscus, poterit autem succedere agnatis vsque ad tertium gradum, siue ex testamento, siue ab intestato, vltra non. & sic habes ex hac. l. v. pœnas quæ imponuntur mulieribus conuolantibus ad secundas nuptias intra annum luctus. Sed hodie secundum canones impune intra annum luctus nubere possunt. Viu.

Pars. l. si qua mulier. j. ad Tertullia.

c Festinatione.] Nubendo intra annum à tempore mortis primi viri.

d Sit infamis.] vt ff. de his qui not. infa. l. 1. nisi à principe impetret ante, vt ff. illo titul. l. solet, vel post, ut infra ad Tertul. l. si qua, vel nisi decubuerit intra annum, cum vir non est lugendus. nam hæc duo sunt necessaria, vt ff. de his qui no. infa. l. liberorum §. 1.

e Vltra tertiam partem.] Minus autem quandoque sic, quia filij eam coartant, quorum vnicuique &c. vt j. eo. tit. l. hac edictali.

f Testamento.] Nec etiam inter viuos secundum H. ne inueniatur via qua fiat contra legem, vt infra eod. l. hac edictali, in princi. Sed quid si in solidum faciat eum hæredem? si dicas habere totum, contradicit hæc lex. si dicas tertiam, ergo erit pro parte intestata, & pro parte testata, quod esse non debet, vt ff. de regu. iur. l. vij. Solu. secundum Ioan. in solidum est hæres, sed tenetur restituere venientibus ab intestato, quod vltra tertiam habet, vel si secus aufert quasi indigno. licet enim acceperit, non tamē fuit capax, vt ff. de verb. signifi. l. aliud. idem in eo qui necem defuncti nō vendicat. hæres enim est, sed aufertur hæreditas ei, vt ff. de vulga. sub stitu. l. ex facto. §. Iulianus, & ad Trebel. l. cogi. §. hi qui sic, & ff. de adop. l. si arrogator. Alij dixerunt hic speciale, vt pro parte testatus, & pro parte intestatus quis decedat, sic & ff. de inoffi. testa. l. circa.

Testatus pro parte & pro parte intestatus quis esse non potest.

TITVLVS IX.

DE SECVNDIS nuptijs.

Mulier nubens secundo viro intra tempus luctus punitur pœnis hac lege expressis. hoc dicit. Bald.

I. Imppp. Gratian. Valentinian. & Theodo. AAA. Eutropio præfecto prætorio.

SI qua mulier [*] nequaquā luctus religionē priori viro nuptiarū festinatione [c] prǽstiterit: ex iure quidem notissimo sit infamis: [d] præterea secundo viro vltra tertiam [e] partem bonorū in dotē non det: neque ei ex testamento [f] plus quàm tertiam partē relinquat. Omniū præterea hęreditatū legatorum, fideicommissorum, suprema volūtate relictorū, [g] mortis causa [h] donationū, sit expers. hæc nanque omnia ab hæredibus, vel cohæredibus aut ab intestato [i] succedentibus vendicari iubemus: ne in his in quibus correctionē morum induximus, fisci videamur habere rationem. His etiā amittendis, quę prior maritus ei suprema [k] volūtate reliquerit: quanquam hæc quæ mulieri à priore viro relinquunt, & per immaturum [l] matrimonium vacuata esse cœperunt, primo à decem personis edicto prætoris enumeratis, [m] id est ascendentibus, [n] & descendentibus, [o] ex latere [p] autem vsque ad secundum gradum, scilicet gradibus seruatis, [q] deinde præsumi [r] à fisco iubemus. Ean-

g Relictorum.] ab alio quam à primo viro.

h Causa donationum.] Non idem forte in ea quæ fit inter viuos, arg. ff. de pœ. l. interpretatione.

i Ab intestato.] quādo fuit sola, & dic quocūque gradu sint etiam vsque ad decimum, nisi quando à viro priore fuerunt relicta, vt subijcit, quanquam hæc &c.

k Suprema.] vel inter viuos, vt infra l. proxi. Sed tunc dicā vendicari tantum ab hæredibus ex testamento vel ab intestato venientibus.

l Immaturum.] id est valde maturum.

m Enumeratis.] qui sunt cognati: vt in authent. de nup. § primę si quidem, colla. 4.

n Ascendentibus.] patre, matre, auo, & auia.

o Descendentibus.] filio, filia, nepote, nepte.

p Ex latere.] fratre sorore qui omnes in secundo gradu sunt.

q Seruatis.] vt primo qui sunt in primo gradu, admittātur. Sed an primo linea descendens, quam ascendens? forte sic, vt in authen. de hæred. ab intesta. §. 1. colla. ix. Sed an frater & soror, auus & auia admittūtur simul, eo quòd pares sunt in gradu? Puto quod sic secundum Azo.

r Præsumi.] id est capi. Sed quare cum ab extraneo quid datur non pręsumitur à fisco, alijs deficientibus? Respondeo, quia maior est indignatio primi viri si ad secunda vota transeat, quàm alicuius etiam extranei. Item si habet substitutum, an excludat fiscum? Respondeo sic, arg. infra de cadu. toll. §. in primo, & §. pro secundo.

Ab intē-

a Ab intestato.] multo magis ex testamento, vt ĩ. ea.l. A
b Legitimas] quando sunt suę, vel agnatæ.
c Honorarias.] quando emancipatæ vel cognatæ. Sed cum hodie statim nubere possit secundum canones, vt in decret. 2. quæstio. 3. Euphemium, alias Paulum, an patitur istas pœnas? Respond. quod nõ, argu. in authent. con stitut. quæ de digni. §. illud, collatio. vj. Item nota quòd eædem pœnæ imponũtur parienti intra tẽpus luctus, & ei quæ spreto sacramento deserit filiorum tutelam.

Mulier nubẽs intra tẽpus luctus an patiatur pœnas legales.

Hæreditatis.

ADDITIO. Addas quòd pœna quæ imponitur mulieri eo quòd nimis festinanter nubit, de qua in hac.l. & infra l. proxima, hodie est sublata per dictum Apostoli. 1. Corinthio. vij. de quo in cap penult. & fina. extra isto titu. Pœna vero quæ imponitur ideo quia nubit secundo, de qua in, l. fœminæ, & alijs. ll. huius titu. non est sublata. ita dicunt cõmuniter omnes canonistæ in d c. pe. & fi. de quo vide omnino Abba. in d. c. fi.

E Isdem] CASVS Addit legi authentica, quòd sicut mulier quæ nubit intra annum luctus, quinque pœnis punitur, sic mulier quę peperit post. x. menses intra annum ex alio quàm ex marito, eijsdem pœnis punitur. sic punitur illa quæ suscepit tutelam filiorum suorum, & iurauit non conuolare ad secundas nuptias quandiu filij essent impuberes, & antequam redderet rationem administrationis, & peteret filijs tutorem, relicto sacramento secundo nupsit. Viuianus.

dem quoq; mulierem infamem redditam, hereditates *ab intestato a, vel legitimas, b vel honorarias c nõ vltra tertium gradum sinimus vendicare.

IN AVTHEN. de nupt. §. fin autem tutelã, coll. iiij. constitu. 1. & secunda pars huius authenticæ habetur collatio. iiij. cõstitu. vj de restitu. & ea quæ parit in xj. mẽse. §. fi.

Vidua quæ intra annum luctus parit, & certum est quòd non ex priore viro, patitur omnes pœnas, quas patitur nubens intra annum luctus. hoc primo. Item mater, quæ suscepta liberorum tutela, contra sacramentum denuo nubit non petito tutore, & ratione non reddita similiter patitur omnes pœnas, quas patitur nubens intra annum luctus. Baldus.

E Isdem pœnis d subijcitur etiam ea quæ parit e intra luctus tẽpus, si modo indubitatum sit sobolem hanc ex defuncto non existere. f nam & vsufructu antenuptialis donationis priuatur. g Item & ea quæ suscepta liberorũ tutela, contra sacramentum, h secundo nubit, nõ prius tutorẽ petens, & rationem reddens & exoluẽs omne quicquid debet. Sed hodie vlteriore iure sacramẽtum ab ea non exigitur, sed contractis nuptijs à tutela repellitur.

Hic prosequitur materiam.l.1. supra eodem. & dicit quod olim mulier tenebatur lugere virum per menses decem, & intra illud tempus decem mensium non debebat nubere: hodie sunt additi duo menses, & sic annus luctus per duodecim menses est constitutus Bald. Vel sic, tempus luctus intra quod mulier non potest nubere, est annus, intra quem nubens, vltra infamiam perdit omnia lucra nuptialia à primo marito habita. Salic.

II. Iidem. AAA. Eutropio. PP. P.

B S I qua ex fœminis* perdito marito, intra anni spacium alteri festinauerit nubere (paruum enim tẽpus post decem menses f seruandum adijcimus, i tametsi k id ipsũ exiguũ putemus) probrosis inusta notis, honestioris nobilisque personæ decore l & iure priuetur: atq; omnia quæ de prioris mariti bonis vel iure spõsalium, m vel iudicio defuncti coniugis consecuta fuerat, amittat. n Dat. III. Kalend. Iun. Constantinop. Eucherio & Syagrio Conss.

C *Illa lex est singularis & hoc dicit, Mulier transiens ad secunda vota, quicquid ex facultatibus primi viri lucratiuo titulo consecuta est, tenetur morientis liberis communibus reseruare, vel alteri eorum quem elegit contemplatione meritorum. alienatione in extraneam personam penitus interdicta. hoc dicit primo. Item si aliquis ex filijs primi matrimonij decedit, id quod mater per successionẽ eius cõsequitur, fratribus remanentibus similiter reseruare tenetur. alienatione penitus interdicta. Sed si nullus alius filius superest, mater filio moriente succedit libere & pleno iure, & de bonis ex tali successione prouenientibus potest libere disponere & testari. Bal. Vel sic: Mulier transiens ad secunda vota, tenetur reseruare filijs primi matrimonij, vel vni ex eis lucra omnia à primo viro peruenta, etiam si donationẽ propter nuptias alius dederat ei pro ro, sed hoc hodie non vni tantum potest relinquere, sed inter omnes distribuitur hoc dicit cum authen sequentibus. Salic.*

D

d Eisdem pœnis.] quas patitur illa quę intra annum nubit, ut in 1. & 2.l. huius tit.
e Parit.] Idem si non pariat, sed stuprum committat, vt in authen. de resti. & ea quæ parit. §. fi. col. vj.
f Non existere, quia post decimum mensem sit nata à tempore mortis primi uiri.
g Priuatur.] Sed quid est quod hic dicit, quòd etiam vsumfructum ante nuptialis donationis amittit, cum etiam legitimas nuptias contrahendo donationem illam amisit, vt infra eod. l. 2. & 3. & authen. vxore, & infra si secun. nup. mulier. l. 1. Respon. habet quidem donationem illam, sed aufertur ei ut indignæ, vel si vere nupsit intra tempus luctus, verum est quod amisit & proprietatem & vsumfructum, vt ĩ. eo. l. 2. sed postea solam proprietatem, vt infra eod. l. 3. secundum Hug.
h Sacramentum.] hodie non iurat, vt in authent. vt sine prohi. matres. coll. vij. Sed an eadẽ pœna habeat locum? Quod videtur per d authen. vt sine prohi. secundum Io. Alij dicunt contra, cũ propter tria hæc pœna imponitur, vt in corpore vnde hæc sumitur, scilicet de nupt. colla. 4.

* C. T. 3. 1. 8.

S I qua.] CASVS. Si mulier intra annum nubat, infamis fit, & amittet quicquid habuit à marito vel ex testamento, vel per don. inter viuos, Viuia.
i Adijcimus.] nam olim forte. x. menses seruabantur, vnde ꝑ tam modico tempore non videbatur pariti.

† Gl. 2. in c. preterea, d ꝗta. & qualita. allegat hanc.l. ꝙ 2. menses sit modicum tempus.

k Tametsi.] id est quamuis. Accur.
l Decore.] hoc nisi ante decubuerit, vt ff. de his qui no. infa. l. liberorum. §. 1. secundum M. sed ibi non erat logendus, aliàs non sufficit parere†. cum & alia sit ratio, scilicet nequa suspicio & c. vt & in authent. de restitu. & ea quæ parit. §. fi. coll. vj. Accur.
m Sponsalium.] de quo non dixerat lex præcedens. Accur.
n Amittat.] per sententiam, matrimonium tamen tenet, ut in authen. de restitu. cur ergo legitime factum punitur, vt arg. ĩ. ad. l. Iuliam de adulte. l. Gracchus? Respon: non matrimonium, sed nimia festinãtia punitur, vt in authen. de nupt. §. primæ siquidem, colla. 4. & fac. ĩ. ex qui. cau. infa. irr. l. decreto.

Celeritas nimiaquã do punitur.

F Oeminæ.] CASVS. Superiores leges dicunt qualiter puniatur mulier quæ intra tempus luctus nubit: hæc loquitur qualiter punitur illa quæ nubit post annũ dimissa affectione liberorum, & dicit quòd talis mulier quicquid habuerit ex primo marito siue in testamento, siue inter viuos, reseruabit filijs primi matrimonij, nec poterit aliqd alienare, & si quid alienet, cogetur restitue

 re tantum

III. Iidem AAA. Floro [a] præfecto prætorio.

Foeminæ [a] †quæ susceptis ex priore matrimonio filijs, [b] ad secũdas post tempus luctui statutum [c] transierint nuptias: quicquid ex facultatibus priorum maritorum sponsalium [d] iure, quicquid etiam nuptiarum [e] solennitate perceperint, aut quicquid mortis causa donationibus factis, aut testamẽto iure directo aut fideicommissi vel legati titulo, vel cuiuslibet munificæ liberalitatis præmio, ex bonis (vt dictum est) priorum maritorum fuerint assecutæ: id totum ita vt perceperint, integrum ad filios quos ex precedẽte coniugio habuerint, transmittant, vel ad quẽlibet ex filijs (dummodo [f] ex his tantum [sit *] quos tali successione dignissimos [g] iudicamus) in quem contemplatione meritorum liberalitatis suę iudicium mater crediderit dirigendum. Nec quicquã eædem fœminæ ex ijsdem facultatibus alienãdum in quamlibet extraneam personam, vel successionem ex alterius matrimonij cõiunctione susceptam, præsumant: atque [h] habeant potestatem possidendi tantùm atque fruendi in diem vitæ, non etiam alienãdi facultate concessa. Nam si quid ex ijsdem rebus in alium quemlibet fuerit ab ea trãslatum: ex maternis redintegrabitur [i] facultatibus, quò illibata ad eos quos statuimus liberos, bona & incorrupta perueniant.

Mulier trãsiẽs ad secũda vota, succedit filijs primi uiri ex testo vel ab intestato, ut possit possidere talia bona donec uiuit: tamẽ extra filios superstites illius matrimonij alienandi potestatem non habet. hoc dicit primo. Et si unicus erat filius qui decessit, uel si plures, & omnes decessirunt, tunc habet plenum & liberum dominium, etiam alienandi quamlibet potestatem. Baldus Vel sic: Mulier transiens ad secunda vota, tenetur alijs filijs ex primo matrimonio reservare quasita ex successione liberorum dicti matrimonij: & ex his nullo superstite pro libito de de bonis illis potest disponere. Salic.

A Illud etiã addimus huic legi, vt si aliquis ex ijsdem filijs quos ex priore matrimonio susceptos esse constabit, forte decesserit, matre iam secundis nuptiis funestata, alijs etiam ex eo-
B dem matrimonio progenitis liberis superstitibus: id quod per eandem successionem [k] ab intestato vel ex testamento suæ posteritatis mater videbitur cõsecuta, in diem vitę suæ pro sibi debita portiõe sola, tãtum possessione delata [l] omne his qui supererunt ex priore susceptis matrimonio filijs relinquat: nec super istiusmodi facultatibus testandi in quãlibet
C extraneam personam, vel quicquam alienãdi habeat potestatem. Quòd si nullã ex priore matrimonio habuerit successionẽ, vel natus natiue decesserint: omne qđ quoquo modo perceperit, pleno proprietatis iure obtineat, atque in his nanciscẽdi dominij & testandi circa quem voluerit, liberam habeat facultatem. Dat. VI. Kalen. Iun. Constantinop. Antonio & Syagrio Conss.

D

IN AVTH. de nup. §. si verò expectet, colla. iiij. constitu. j.

Ista authen. sic habet ad l. C. hoc modo: Dictum erat in l. codicis quòd si interuenit pactum de donatione propter nuptias lucranda liberis existentibus, uel simpliciter, quod mater lucratur præmortuo uiro in matrimonio: tamen si postea transit ad secunda uota, tale lucrum debet reseruari filijs primi matrimonij: & ipsa dum uiuit, habet duntaxat potestatem ad utendum & fruendum: tamen text. in l. C. non declarauerat utrum ista potestas sit dominium, an usufructus: & quidam dicebant quod erat dominium ad utendum & fruendum. Alij dicebant quòd erat usufructus formalis, modo ista authent. decidit quod dominium ipso facto est perditũ: quia deseris ipsam proprietas, ergo remanet ipsa simplex usufructuaria formalis. Baldus.

---

* sic ĩ manuic. & C. T. 3. 8. 2. perperam antea legebat Theodoro. PP.

† Ista lex reputatur singularis secundum Bald. hic.

* deest in vet. & Co. The.

re tantũ de suo proprio remanente vsufru. apud eãdem mulierem. Item si quis de filijs primi matrimonij decedat, poterit succedere filio, id tamen quod percepit de successione, debet restituere filijs primi matrimonij. Si vero aliqui filij non sunt ex primo matrimonio, quia omnes decesserunt, quicquid iam percepit ex successione filij, vel filiorum, pleno iure habebit. No. ex hoc textu ibi, successionem, quod illud primum dictum recipit principium huius l. & vult dicere quòd vbi non sunt filij primi matrimonij, ibi non sunt pœnæ. concor. §. si verò expectet. 1. respõ. in authent. de nupt. colla. 4. & ita notatur hic in glo. 2. huius l. secundum Bal.

[a] Fœminæ.] hucusque de his quæ intra tempus luctus nupserint, nunc quando postea.

[b] Filijs.] secus si nõ haberet filios, cum cesset causa prohibitionis, scilicet amor filiorũ, vt in authen. eod. § si vero expectet, & §. primæ siquidem, coll. 4. & j. in fin. Accur.

[c] Statutum.] id est annum, nam & si ante, maiorem patitur pœnam, vt s. l. proxi & l. 1.

[d] Sponsalium iure.] id est simplicis donationis, vel propter nuptias.

[e] Nuptiarum.] vt lucrum donationis propter nuptias.

[f] Dummodo.] interpositio est.

[g] Dignissimos.] qui sunt capaces. Acc.

[h] Atque.] pro sed.

[i] Redintegrabitur.] scilicet si consumptę sunt, aliàs vendicantur. vt j. l. proxima, & l generaliter, & facit, j. ad Tertul. l. mater, & j. titu. proxi. l. 1. & de indi. vi. l. ambiguitatem, & j. ad l. Iul. maie l. quisquis.

[k] Successionem.] s. filij, quia mater successit filio.

[l] Possessione delata.] causa vtendi & fruendi, vt & s. dixi. alij, vt Azo dicunt in plena proprietate, & idem in viro, vt in authent. neque virum quòd ex dote, colla. viij. Et nota quod ex hac. l. & alia, j. ad Tertul. l. mater, distinguitur, nubat ante mortem filij vel post, vt no. in dicta, l. mater. Accur.

Sequitur authenti. In donatione &c. & est ex corpore de nupt. §. si vero expectet, coll. 4. quã hic lege. Et nota quòd quidam dicũt, quod mulier habet plenã proprietatem in talibus, cum possit testari, & secundum eos hæc authẽ. est necessaria quæ corrigit, quę solum vsumfructum eam habere dicit. Sed Bul. dixit tãtum vsumfructũ eã habere, & testatur de alienis ex permissione legis, sic & s. de sacrosanc. eccle. authen. si qua. Item ad id quod dicit hæc lex, fœminæ, crediderit dirigẽdum, id est eligendum vnum de filijs, quod corrigitur per authen. lucrum, quæ sequitur, & est de nupt. l. si vero expectet, colla. 4.

IN donatione.] CASVS. Authentica ista addit ad legem codicis. Nam l.C. dicebat quòd si mulier conuolat ad secundas nuptias, perdit donationem propter nuptias, & perdit lucrum cuiuscunque donationis. Sed hæc authen. addit, & dicit quod si maritus non dedit donationem propter nuptias mulieri, sed aliquis pro viro dedit, illud lucrum perdit quantum ad proprietatem, si conuolat ad secundas nuptias.

L Verum] CASVS. Hęc authen. corrigit l. C. Nam l.C. dicebat: Si mulier cõuolans ad secundas nuptias, post annũ dimissa affectione filiorum lucrata est aliqd ex primo matrimonio, illud lucrum potest diuidere inter liberos primi matrimonij, vel omnes æqualiter, uel cui elegerit, sed hoc hodie est correctũ, & vult hæc authen. vt lucrum per ipsam l. diuidatur inter liberos ęqualiter: non autẽ vult quòd mater habeat licentiã diuidendi. Viuianus.

EX testamento.] CASVS. Lex codicis dicit ꝙ mulier potest succedere filio suo: sed non dicit qualiter: quod aperit authent. quia succedit ex testamẽto sicut quilibet institutus, & ab intestato: & si filius habuit aliqua bona à patre, mulier nõ habebit nisi vsumfructum. in alijs quæ habuit filius non à patre, habet mulier plenum ius, hoc tamen ita, si mater non inueniatur ingrata erga liberos.

[a] Ex testamento.] hæc authen. partim est ex titulo de non eligendo secundo nuben. §. cum igitur, coll. j. partim ex titulo de nupt. §. hinc nos, colla. iiij.

[b] Quilibet.] hucusque est ex vtroque.

[c] Filij] quem solum habebat.

[d] Nuptias] hoc ex illo de non eligendo, & quod subijcit, sed eorum &c. vsque in fin. est de nupt. sed ad hoc quod dicit succedere ab intestato simpliciter, est contra proximam authen. sed & si quis, vbi aliter succedit. Sed dic, ibi circa donationem ante nuptias, hic circa alia, quod non placet, cum & hic de illa donatione dicat, vt hic in fine. Alij quod ibi fuit ab extraneo facta donatio, hic à viro. Vel verius: illa in donatione, & quando appositum fuit pactum: hic generaliter & quando nullum pactum fuit factum de lucrando.

[e] Residuis.] scilicet a viro habitis: vt nubens secundo amittat ius proprietatis, vt in authen. de nup. §. si vero expectet, colla. iiij.

SEd & si quis.] CASVS. Lex codicis dicit ꝙ quicquid percepit mulier ex primo matrimonio quocunque tempore, compelletur reseruare filijs primi matrimonij, hoc autem in donatione propter nupt. distinguit: aut pacta est mulier de lucranda donatione, aut nõ. Si non, restituet eam filijs. Si verò sic, non semper restituet: quia pone quod sit pacta de lucranda tertia parte donationis si maritus decederet sine liberis: si liberis existentibus, pacta est de lucranda donatione tota, mortuus est maritus existentib' liberis, & ita extitit conditio, habet ergo mulier totam donationem pleno iure secundum pactum: conuolat ad secundum matrimonium, & ita amittit proprietatem. si aliquis ex filijs primi matrimonij sine filijs decederet, mulier succederet ei in tertiam partem eius partis quæ contingebat filium ex donatione, aliæ duæ partes dantur hæredibus defuncti: & si mulier aliquid de rebus illis alienauerit, pro tertia parte confirmatur alienatio, sed si esset filio suo hæres in totum, confirmaretur alienatio in totum. Vel pone casum vt in gl. sequen.

[f] Sed & si quis.] hæc est de non eligendo, §. hoc autẽ, & etiam de nupt. §. quoniam infirmas. Et dic casum. Pactũ fuit vt si vir prædecederet, vxor lucrifaceret tertiam partẽ donationis propter nuptias, liberis scilicet non extantibus: & idem de viro dictum est, postea forte tribus relictis liberis decessit maritus: & postea decessit vnus ex liberis, sicut haberet totam tertiam partem si omnes decederent. sic debet lucrari tertiam partem portionis contingentis decedentem. D Quam lecturam quidam improbant: quia liberis existentibus deficit conditio, nec potest amodo lucrari mater: sed tu approba vt in nouellis titul. de muliere quæ post mortem mari. l. nullam post hanc, & de his quæ ad secun. nupt. l. nulla licentia. Et dic quantum acquiritur, id est acquiri posset ex pacto. &c. & ad dictam opinionem responde: quia si omnes decederent, perinde haberetur ac si à principio nullus natus fuisset, quod ergo est de toto quo ad totum, idem de parte quo ad partem l. quæ de tota, ff. de rei vendica. Negari tamen non potest quin hæc authentica contra ius commune dicat. Alij exigũt hic addi, quòd pactum fuit de lucrando aliquid in casu existentium liberorum, puta totam donationem quam amittit nubendo, sic & ponitur in nouellis in titulo de muliere quæ post mortem mariti l. nullam post hanc. Contra quod est ff. de verborum obligatio. l. si ita quis stipulatur, & ff. indica. solu. l. conquerebatur, si enim

A

IN donatione propter nuptias, etiam si alius pro viro dederit, deserit eam proprietas.

IN AVTH. colla. consti. & § quibus supra, vers. venient autem talia.

Hæc authen. continuatur ad l. C. ita: Dictum erat ibi quod mater transiens ad secunda vota poterat testari inter liberos, & disponere, & alterum eorum pro qualitate meritorum eligere. sed ista authen. determinat ꝙ legis dispositio ipso iure distribuit inter liberos talia lucra: & ipsa mater potestatem distribuendi non habet, & idem in patre lucrante. quod si transeat ad secunda vota, dos ab eo lucrata æqualiter pertinet ad liberos superstites: & pater non habet aliter distribuendi arbitrium. Bald.

LVerum hoc ęqualiter inter liberos lege distribuitur, non arbitrio parentis permittitur.

IN AVTH. de nupt. §. hinc nos, collat. iiij. constitu. j. & de non eli. secũ. nuben. §. cum igitur, collatio. j. constit. ij.

Ista est bona auth. & diuiditur in duas partes. Prima loquitur qualiter mulier quæ transit ad secunda vota, succedit liberis communibus ex testamento. Secunda qualiter ab intestato. secunda ibi, ab intestato quoque. Secũda subdiuiditur in duas partes: quia prima loquitur qualiter succedat ab intestato in bonis primi viri. Secunda qualiter succedat ab intestato in bonis aliunde quæsitis. Bald.

EX testamento [a] quidẽ succedit mater liberis suis quæ conuolauit ad secundas nuptias, sicut institutus quilibet. [b] Ab intestato quoque vocatur, siue ante mortem filii, [c] siue B postea secundas ineat nuptias. [d] sed ab intestato eorum solum vsumfructum percipit, quæ ex paterna substantia ad filium peruenerunt. quantum verò ad antenuptialem donationem pertinet, erit similiter ut in residuis, [e] omni no ingratitudine & hoc contra matrem fratresque inspecta.

C IN AVTH. de non eli. §. hoc autem, colla. 1. constitu. 2 & de nupt. colla iiii. constit. 1. §. quoniã infirmas.

Quod debuit lucrari vir vel uxor in casu non existentium liberorum, debet lucrari si ex post facto res redeat ad eum casum Vel sic: Quod uerum est de toto quo ad totum, sic de parte quo ad partem. Iaco. But. secundum Bald.

SEd & si quis, [f]

enim committitur pactum in vno casu, non debet postea committi in alio. Ad quod dicas, ꝙ duo fuere pacta. vel aliter, primo casu committitur ex vi pacti, secundo ex vi legis magis quam ex vi pacti. Tertij ponunt, ꝙ pacta est lucrari tertiam partem in casu non existentium liberorum, in casu existentium liberorum nihil, sed totum dictum est permanere penes filios. Cui opponitur, ꝙ male diceret redire dominium, cum nunquam fuerit penes eam, & eodem modo primæ positioni opponitur. Sed dic ꝙ fuit saltem constante matrimonio, & amisit eo soluto. Item & per hoc tollitur alia quæstio, si fuit factū de tertia, lucranda in casu liberorum existētiū, & de tota in casu nō existentium liberorum, & extiterunt, & sic tertiam lucratur, quam nubendo postea amittit, & tunc si decedāt omnes, totam lucratur, sic ergo post plus reddit, quam primo habebat, male ergo ponitur, redit. Sed dic habito respectu, ut dixi, quando matrimonium durabat. Item quid si simpliciter pepigit de lucrando? Respon. in vtrunq; casum videtur pepigisse. Itē qd econtra si plus pepigit in casum existentium, puta totum: & minus in casum non existentiū, puta tertiam? Dic si amisit nubendo, ꝙ recuperare poterit ex secundo pacto secundum formam eius, licet sit minus quàm id qđ ex primo. sic ergo hæc sunt paria, ab initio nullos filios extare, & ex post facto deficere omnes: vt in auth. vnde hæc sumitur. & idem si vnus decedat: vt quod iuris est in toto quo ad totum, idem seruetur in parte quo ad partem: vt in Authen. de nupt. §. quoniam infirmas, colla. 4. quod est mirabile & D voluntarium, & non nitens ratione, cum adhuc aliqui sint de liberis.

a Ex his.] scilicet filijs ex primo matrimonio natis.

b Redit ad matrem.] quod habuerat tempore matrimonij in donatione, secundum primum & tertium casum & quod amisit per solutionem matrimonij. nā vt dos ad vxorem, sic donatio ad virum redit soluto matrimonio: vt ĩ. de rei vxo. actio. §. illo, nam æquis passibus ambulant. vel secundum alium casum dic, redit quod amiserat per secundum matrimonium, cum illud habebat ex pacto existentium liberorum.

c Quibuslibet.] ergo matri, cum ipsa sit hæres. male ergo stat hæc Authenti. Sed dic quòd alios instituerat, & matri solam legitimam dimiserat. Vel dic speciale in hac donatione, vt nō plus debeat habere mater ēt si ei succedat.

ex his [a] præmoriatȗ absque progenie: redit ad matrē [b] dominium quātum acquiritur ex pacto non existentium liberorum: residuum autem conceditur quibuslibet [c] defuncti hæredibus. [d]

¶ Si quid ergo ex his alienauerit: [e] pro suprascripta portione confirmatur B alienatio. quare si sola hæres exciterit, [f] in solidum ad ipsam redit, [g] vel alienationem sequitur.

Ex quocunque coniugio suscepti filij, a suis parentibus collatas sponsalitias largitates sibi vēdicant præcipuas. Bal. Vel sic: Sicut mulier quæ transit ad secunda vota, tenetur reseruare liberis illius matrimonij sponsalitiam largitatem, quam vir primus ei contulit, ita mulier quæ transit ad secunda vota, sponsalitiam largitatem ex donatione secundi viri ad eam deuolutam tenetur filijs secundi viri reseruare: siue ad tertiū matrimonium transeat, siue non. Sed alia bona simpliciter materna ipsa mulier decedens transmittit ad liberos disponendo de eis prout vult. Ab intestato vero omnes filij tam primi quàm secundi matrimonij succedūt pro numero liberorū. Bal.

IIII. Imp. Honor. & Theodo. AA. Marino præfecto prætorio.

CVm alijs [h] sanctionibus [i] iusserimus materna bona integra ad liberos peruenire: quod tamē mulier mariti largitate [k] percepit, id ex eo tantum liberi coniugio procreati, sibi speciale tanquam paternum nouerint patrimonium vendicandum.

¶ Itaq; [l] si habens [m] filios ad secundas nuptias forB tasse transierit: sponsalitiā largitatem, quam vir secundus contulit in vxorē, tantummodo filij qui ex secundo matrimonio suscepti sunt, pro soliditate possideant, nec prosit [n] liberis ex priore susceptis matrimonio, ꝙ mulier ad tertia minimè vota migrauerit.

¶ Quòd si posterior vir sine liberis ex eodem matrimonio susceptis decesseC rit: quicquid ab eo ex spōsalium largitate vxor fuerit consecuta, id sibi [o] iurique suo sciat esse collatum, etiam si ex priore matrimonio donator filios reliquisse doceatur.

¶ Ad maternas [p] sanè veniens vel ex hoc vel ex

d Hæredibus.] ex testamento, vel ab intestato: vt in corpore.

e Alienauerit.] mulier.

f Exciterit.] puta filio instituto.

g Redit.] cum nihil est alienatum.

CVm alijs.] CASVS. Sicut mulier cogitur restituere quicquid habet ex primo matrimonio filijs primi matrimonij: ita debet restitui filijs secundi matrimonij quicquid habet ex secundo matrimonio. ꝙ si non habeat filios ex secundo matrimonio, habebit pleno iure: & ea poterit relinquere cuicunq; voluerit. Viuianus.

h Cum alijs.] Cum, id est quamuis.

i Sāctionibus.] quas non habemus, vel dicit de illa, infra de bo. mater. l. si uiua.

k Largitate.] idest donatione propter nuptias.

l Itaque.] Nunc dicit in specie quod in genere dixerat. Vel quia sicut est circa primum matrimonium, sic & circa secundum.

m Habens.] scilicet mulier.

n Nec prosit.] Videbatur prodesse: quia hæc pœna mulieri imponitur, vt non alij relinquere possit: quia secundò cōtraxit matrimoniū, per quod tātùm primis filijs fecit iniuriam, non secundis. Vnde primi cum secundis videbantur admitti, quod non est verum: vt hic dicit, & in authen. de nup. §. illud, colla. iiij Sed argu. contra infra eod. l. si quis prioris, §. talem, vbi etiam filijs primi matrimonij dat de his lucris secundi matrimonij, sed hic de donatione propter nuptias, & de dote: ibi autem de alijs lucris secundum Bul. vel hic loquitur D cum filij secundi matrimonij vtriusque parentis hæreditatem adierunt: ibi illius tantum qui lucrifecerat donationem vel dotem, & ideo ibi prædicti filij secundi matrimonij habent eam donationem, vel dotem simul cum liberis prioris matrimonij secundum Ioan. Accursius.

Mulier secundo nubens, primis filijs iniuriā facit.

o Id sibi.] quasi dicat, mulier libere habet etiam si donator, id est vir secundus ex alia vxore filios habebat.

p Ad maternas.] lege sic, sane omnis posteritas ex quocunque viro suscepta possideat lucrum, subaudi, veniens ad matrem: veniens dico ex hoc titulo, scilicet donationis propter nuptias, vel ex aliquo alio, scilicet simplicis donationis inter sponsos. Vel sic: Omnis posteritas veniens ad maternas facultates quæ obueniunt matri ex hoc vel ex alio titulo, quod in idem recidit. In alijs autem lucris à donatione propter nuptias,

ptias, & de dote & sponsalitia largitate loquitur dictus §. talem, & ibi plene dices.

a Suscepta.] viro scilicet in primo, vel in tertio secundum quosdam, vt non obstet §. talem, & caue tibi, quia non sunt filij ex hoc coniugio I quo habuit lucru, sed ex alijs viris primis, vel posterioribus.

† Præcipimus. & aliàs, decreuimus.

b Vt à matre] quasi dicat, ita habebunt sicut mater volet: verbum enim vt, denotat veritatem.

c Collata.] scilicet portio.

d Decernimus.] in principio legis.

e Suscepti filij.] si sunt filij, aliàs omni posteritati, vt hoc §. in princip. §.

Generaliter. CASVS. Sicut mulier conuolans ad secundum matrimonium cogitur reseruare quicquid percepit à primo marito, filijs primi matrimonij: ita vir conuolans ad secundũ matrimonium, omnia quæ habuit ex prima vxore, compellitur relinquere filijs primi matrimonij, & filij habent dominium illarum rerũ: & si mortuo patre res ab aliquo possidentur, filij eas possunt vendicare si extant: & si non extarent res, haberent condictionem sine causa. pater autem dum viuit, possidebit res illas, & in morte relinquet filijs suis sicut vult, nec eas alienat. Illi filij primi matrimonij possunt petere ea quæ pater vel mater lucrati sunt ex primo matrimonio, siue velint adire hæreditatem patris vel matris prius decedẽtis, siue non, adire tamen debent hæreditatem illius qui posterius moritur. Si autẽ vir vel mulier ad matrimoniũ secundum non conuolat, potest facere de rebus illis ad arbitrium suum, quas habuit ex primo matrimo. si tamen non alienarent, filij post mortem parentum poterunt vẽdicare. Viuia.

A quolibet alio titulo facultates omnis posteritas, ex quocunq; suscepta viro, a pro debita sibi portione vt à matre, b vel sponta nea largitate, vel per testamentum eius fuerit collata, c possideat.

¶ Nos enim hac lege id præcipuè custodiẽdum esse decernimus, d † vt ex quocunque coniugio suscepti e filij, patrum suorũ sponsalitias retineant facultates.

B *Sicut mater transiens ad secunda vota, lucra prioris matrimonij tenetur reseruare filijs eiusdem matrimonij: ita vir transiens ad secunda vota tenetur reseruare filijs eiusdem matrimonij lucra dotis: alienandi facultate penitus interdicta, administratione tamen permissa patri dum uiuit, & etiam potestate eligendi. ac etiam diuidendi. hoc dicit usque ad §. in his autem. Bald.*

V: Impp. Theo. & Valentin. AA. Florentio præfecto pręt.

Generaliter f cẽsemus quocunq; casu g constitutiones ante hãc legẽ mulierem h liberis communibus, morte mariti mãtrimonio dissoluto quę i de bonis mariti ad eã deuoluta sunt, seruare sanxerunt: ijsdem casibus maritũ quoq; quę de bonis mulieris ad eũ deuoluta sunt, morte mulieris matrimonio dissoluto, communibus liberis seruare.

¶ Nec interest, si alter pro marito donationem ante nuptias, vel pro muliere dotem crediderit offerendam.

¶ Hoc obseruari præcipimus licet res ante nuptias donatæ k (vt assolet fieri) in dotem à muliere redigantur. l

¶ Dominiũ aũt rerum quę liberis per huius legis vel præteritarum cõstitutionum auctoritatem seruantur, ad liberos pertinere decernimus.

¶ Itaq; defuncto eo q̃ eas liberis seruabat, extantes ab omni possessore liberi vendicabunt, m consumptas vero ab hæredibus eius exigent, n qui eas seruare debuerat.

¶ Alienandi sanè, vel obligandi suo nomine o eas res quæ liberis seruari pręceptæ sunt, eis qui reseruaturi sunt, adempta licẽtia est.

¶ Negotia vero liberorũ patri vtiliter p administrare concedimus.

¶ Diuidendi quoq; res inter eos liberos ipsis parentibus pro suo arbitrio, vel eligendi quem voluerint, licentiam non denegamus. q

Lucra quæ debent reseruari filijs primi matrimonij, pertinent ad eos, siue sint hæredes præmorientis, siue lucrantis. h. d. usq; ad §. illud. Bal. Vel sic: Hæc lucra debẽtur liberis, si hæreditatẽ primi parentis nõ adierint: dũmodo hæredes existant secundo morientis. hodie vero etiamsi neutri eorum existant hæredes, dummodo non fuerint ingrati. h. d. cum authenti. hæres. Salic.

C In his autem casibus, in quibus res vt paternas mater liberis cõmunibus seruare pręcepta ẽ: (hoc est vbi morte mariti matrimonio dissoluto, mulier ad alias nuptias peruenerit) vel vbi res vt maternas patrem liberis communibus seruare censuimus: (hoc est, vbi morte mulieris matrimonio dissoluto, vir ad alias nuptias venerit) si hr̃ditatem eius

D parentis q̃ prior mortuus est, r non adierint liberi: licebit eis, tanquam eius tantum res fuerint qui posterior moritur s, eas sibimet vendicare, scilicet si eius qui posterior moritur, hæreditatem crediderint adeundam: ne quod fauore t liberorum inductũ est, quibusdam casibus ad læsionem u eorum uideatur inuentum.

f Generaliter.] id est siue mulier nubat intra annum, siue post. Item siue mater, siue auia.

g Quocũque casu] quod est quando secundo nubit, vt ĩ. e. l. fœminæ, & l. proxi. Item & quando non nubit si non alienauit vel consumpsit, vt infra hac l. in fin.

h Mulierem.] migrantem ad secundas nuptias.

i Quæ.] ea subaudi.

k Donata.] sponsæ simpliciter, quod postea daturin dotem, vt hic, & ĩ. de dona. ante nupt. l. j. & l. si consentiente.

l Redigantur.] vt seruentur filijs primi matrimonij viro lucrante.

m Vendicabunt.] vt & ĩ. de bonis quæ lib. l. quæcunque, & argu. supra de sacrosan. eccl. l. iubemus, ij. & ĩ. de repud. l. consensu, §. fi.

n Exigent.] condictione ex hac l. sm̃ Ioan. vel etiam sine causa. argu. contra ĩ. de condictio. sine causa l. pen.

o Suo nomine.] bene dixit, suo nomine: quia filij nomine potest, vt sequitur.

p Vtiliter.] immo & non vtiliter: quia erubescit lex &c. vt authen. de nup. §. sed quod sancitum est, colla. iiij.

q Nõ denegamus.] immo hodie denegatur, ut ĩ. eo. auth. lucrum.

r Mortuus est.] & qui donauit, vel dedit in dotem.

s Moritur.] & qui recepit in dotem.

t Fauore.] vt ea bona seruentur eis, tãquam primo mortui parentis fuissent.

u Ad læsionẽ.] qđ vtique

vtiq; fieret, si ipsi nõ possent ea bona habere nisi prius A adita hæreditate defuncti parentis dantis. fauore enim eorum inductum est, vt liceat eis res quas mater accepit a patre, vt paternas: vel quas pater a matre, vt maternas vendicare. hoc aũt ad eorũ læsionem posset retorqueri: qa si nõ adeãt hæreditatem patris morientis qui dedit: videtur q non possint vendicare res suas vt paternas: qđ hic remouet. nam hic (vt sic dicam) aditio omissa non efficit quominus hic admittatur. cui simile dicitur ff. de contra tab. l. non tantũ, §. si emancipatus, & facit ad hoc s. de leg. & constit. l. quod fauore, & de fideiustr. l. plures, & ĩ de rei vxoriæ actione §. illo. Quod autem hic dicitur, si vel eius &c. innouat authen. quia hæ res lucro cedunt liberis, licet nõ sint hæredes patris vel matris, vel non sint hæredes vtriusque: idem & si neutrius sint, dummodo non sint ingrati circa vtrumque, vel saltẽ circa posterius decedentem: vnde sequitur auth. hæ res.

IN AVTHEN. de nupt. § si verò expectet, & §. quoniam infirmas, & § soluto, colla. iiij. constitu. j.

HAe res [a] lucro cedunt liberis, licet hęredes non sint patris, aut matris, aut vtriusque, [b] nisi fuerint ingrati, & probetur ingratitudo.

Finit authentica, sequitur tex. Codicis.

Qui non transit ad secunda vota, potest lucra libere alienare, & consumere, si vero non alienat, nec consumit, possunt liberi illius matrimonij tanquam reseruata vendicare. Bald.

Illud etiam humanis sensibus huic legi credidimus inferendum, vt eo quoque casu quo lucratur vel mulier res quæ ad eam à marito perueniũt, vel maritus eas quæ ex bonis mulieris C ad eum transeunt: hoc est vbi primum matrimoniũ alterius morte dissoluitur, nec superstes ad secundas nuptias peruenit: si res vel maritus, vel vxor, hoc est qui superstes est, non consumpserit, vel alienauerit (quod eis [c] ad secundas nuptias non venientibus, quasi rerum dominis concessum esse non dubium est) liberis [d] liceat res à patre profectas, vt paternas: à matre, vt maternas accipere.

IN AVTHEN. neque virum quod ex dona. §. propterea igitur, coll. viij. constitu. fin.

Ista authen. dicit q lucrum dotis & donationis propter nuptias omnino est reseruandum filijs illius matrimonij, siue matrimonium dissoluatur morte, siue diuortio Bald.

VXore mortua quod vir ex dote [e] lucratur, filijs communibus omnimodo [f] reseruatur quantum ad proprietatem, vsufructu patri concesso. Idẽ est ex parte mulieris, si lucretur ex sponsalitia [g] largitate. Item † si aliter [h] B matrimonium soluatur, super ijsdem lucris loquitur hæc eadem constitutio. [i]

IN AVTHEN. vt fratrum filij, §. quia verò mulieres, colla. ix. constitu. vij.

Ista authen. dicit q mulier quæ non transit ad secunda vota, non solum habet vsumfructum lucratorum ex causa donationis propter nuptias: sed etiam habet utilem proprietatem partem secundum numerum liberorum. Bald.

C SI tamen [k] abstineat mater à secundis nuptijs, habebit & ipsa proprietatis portionem pro numero liberorum. Idem in patre obtinet, & in oĩbus ascendentibus à secũdis nuptijs abstinentibus.

Mulier secundo viro, vel ulteriori, vel maritus secundæ vxori, vel ulteriori, nullo liberalitatis titulo, seu vel lucrandi pacto vel relicto, potest plus conferre quam uni liberorum prioris matrimonij minus habenti, & quod ultra reliquit, vel donauit, pro non scripto habetur: & quicquid in fraudem huius constitutionis agi- D *tur, ipso iure cassatur. hoc dicit usq. ad §. his illud. Bald. Vel sic: Coniunx transiens ad secunda vota, non potest ullo titulo in secundum coniugem transferre plus quam reliquerit uni ex filijs primi matrimonij cui minus reliquerit, & quod ultra reliquerit, non valet: sed inter liberos æqualiter diuiditur. Salic.*

VI. Impp. Leo & Anthemius AA. Erythrio præfecto prætorio.

HAe res] CASVS. Lex Codicis dicit q filius poterit petere ea quæ pater vel mater lucratus est ex primo matrimonio, etsi nõ adeat hæreditatẽ patris vel matris qui posterius decessit. Hæc Auth. corrigit hanc distinctionem, dicens q filij debent habere res, siue velint adire hæreditatem parentum, siue non.

[a] Hæ res.] Hæc authenti. est ex authẽ. de nupt. §. si vero expectet, & §. quoniam infirmas, & §. soluto, & §. deinceps, collat. 4.

[b] Vtriusq;.] nisi ingrati extiterint, si non est in texto: & in authent. de nupt. §. & super his quoq; lucris, & §. si quis. n. ex his.

[c] Quod eis] scilicet alienare vel consumere. & facit ĩ. eodem. l. hac edictali. § fina.

[d] Liberis liceat.] sed hodie non potest consumere vel alienare. & sic sequitur alia authenti. vxore. quæ & ipsa in aliquo corrigitur: & sic sequitur alia authenti. si tamen. quas ambas lege, & non omittas quod dicit ĩ. eo. in authen. sed & si quis.

VXore.] CASVS. Lex C. dicit quòd mater conuolans ad secundum matrimonium, nõ potest alienare res quas habuit ex primo matrimonio: authenti. confirmat hoc modo: quia si maritus aliquid lucratus est ex dote: cogitur reseruare filio, siue conuolet ad secundum matrimonium, siue non. & si mulier aliquid lucrata est ex donatione propter nuptias a marito: compellitur reseruare filio, siue cõuolet ad secundas nuptias siue non: & prædicta habent locum nõ solum cum matrimonium uxoris vel mariti soluitur, sed etiam in diuortio. Nam quædam est constitutio quæ loquitur super his lucris. Viuianus.

[e] Ex dote.] Non corrigitur hic lex vetus in alijs rebus, nisi in dote & donatione propter nuptias.

[f] Omnimodo.] id est siue contraxit secundum matrimonium, siue non.

[g] Sponsalitia] i. propter nuptias donatione.

[h] Aliter.] diuortio.

[i] Constitutio vt ĩ. eo. l. quoniam.

SI tamen.] CASVS. Authentica hæc continuatur cum superiori lege, & dicit quòd mater quæ non conuolat ad secundum matrimonium, potest habere vtilem portionem cũ filijs suis in donatione propter nuptias: & idẽ in patre.

[k] Si tamen.] Hæc ẽ ex corpore, vt fra. filij, §. quia vero mulieres. collat. 9.

HAc edictali.] CASVS. Superiores leges loquuntur qualiter [illegible] niantur mulier & vir secundò nubentes, in rebus quas lucrati sunt ex primo matrimonio, cum conuolant ad secundum matrimonium. mulier nec in vltima voluntate, nec inter viuos potest plus secundo marito dare, vel relinquere, quàm det vni ex filijs primi matrimonij. Idem est in auo, & in auia: si verò plus detur secundo

† In quibusdam exempl. legitur. Idemque si aliter matrimonium soluatur, omissis his verbis, super ijsdem lucr. loqui. hæc ea. constitutio.

cundo marito, uel secundę vxori: quod plus datum est, non valebit. Item mulier proprietatem eorũ quę lucrata est à primo marito, perdit: vsumfructum tantũ retinet in rebus immobilibus, mobiles verò res æstimabuntur, & habebit vsumfru. si satisdet secundum formam hic positam, alioquin res remanebunt penes filios: & filij satisdabunt matri de tertia parte centesimæ æstimationis soluenda matri, quæ constituitur pro rebus quas mater lucrata est. si nec filius, nec mater det fideiuss. mulier habebit vsumfruct. & bona mulieris tacite erũt obligata pro rebus illis: & si nec vir nec mulier conuolet ad secundas nuptias, alienare possunt ea quæ habent ex primo matrimonio: sed si non alienant, filij prioris matrimonij mortuis parẽtibus vendicabũt, licet hæreditatem parentum non adierint.

a Hac edictali] id est generali. Et not. quod hucusque dixit qualiter puniantur contemptores liberorũ in lucris prouenientibus à defuncto cõiuge: nunc qualiter in alijs eorum bonis.

b Testamento.] scriptura facto.

c Causis.] quæ sunt j. de donatio. inter vir. & vxo. l. donationes j.

d Quàm filio, &c.] Contra s. de dona. ante nup. l. si liberis. Solu. vt ibi.

e Derelicta.] scilicet vltima voluntate.

f Data.] inter viuos.

g Donata.] ob causam, vt dos, & donatio ante nuptias: & inspicitur hoc tẽpore mortis binubi, vt in Authen. de nupt. §. quia vero hactenus, collatio.

Sin vero nõ æqs por. ad eos. liberos memoratis modis trãsierint.

HAc edictali a lege in A perpetuum valitura sancimus, si ex priore matrimonio procreatis liberis pater materve ad secũda, vel tertia, aut vlterius repetiti matrimonij vota migrauerit: non sit ei licitum nouercæ, vel vitrico, testamento, b vel sine scriptura, seu codicillis, hæreditatis iure, siue legati, siue fideicõmissi titulo plus relinquere, nec dotis, aut ante nuptias donationis B nomine, seu mortis causa habita donatione, conferre, nec inter viuos conscribendis donationibus, (quæ etsi constante matrimonio ciuili iure interdictæ sint, morte tamen donatoris ex certis causis c confirmari solent) quàm filio, d vel filiæ, si vnus, vel vna extiterit. Quòd si plures liberi fuerint: singulis æquas partes habentibus, minime plus quàm ad vnumquenque eorum peruenerit, ad C eorum liceat vitricum nouercam ve transferri.

Sinautem nõ æquis portionibus ad eosdẽ liberos memoratæ transierint facultates: tunc quoque non liceat plus eorum nouercæ, uel vitrico testamento relinquere, vel donare, seu dotis, vel ante nuptias donationis titulo conferre, quàm filius uel filia habet, cui minor portio vlti D ma voluntate derelicta, e uel data f fuerit, aut donata: g ita tamen, ut quarta pars quæ eisdem liberis debetur ex legibus, nullo modo minuatur, nisi ex his causis h quæ de inofficioso excludunt querelam.

Quam obseruationem in personis etiam aui, uel auiæ, i proaui & proauię, nepotum vel neptium, itẽ pronepotũ & proneptiũ, siue in potestate, siue emãcipati emancipatæ ve sint, ex paterna, vel materna linea uenientibus, custodiri censemus.

Sin uerò plus quàm statutum est, aliquid nouercæ vel uitrico relictum, uel donatum, aut datũ fuerit: id quod plus relictum, uel donatum, aut datũ fuerit, tãquam non scriptum neque derelictum, uel donatum, aut datum sit, ad personas deferri liberorum, k & inter eas diuidi l iubemus, omni circunscriptione, siqua per interpositam personam, uel alio m quocunque modo fuerit excogitata, cessante.

Mater transiens ad secunda uota, donec uiuit, rerum mobilium lucratarum percipit commoda, alienatione penitus interdicta. Immobilium verò præstita satisdatione, & facta æstimatione, usumfructum habet. Si autem non uult uel non potest satisdare: facultas satisdandi conuertitur ad filios, qui debent satisdare matri pro usufructu æstimationis medij temporis: qua satisdatione præstita, filij possunt liberè res alienare: neutro uero satisdante propter impotentiã, uel dissimulationem, res remanent apud matrem donec uiuit, pro quarũ restitutione sunt tacitè obligata bona matris præsentia & futura: & ipsa mater posterioribus præfertur creditoribus: & hoc si transit ad secunda vota. Si autem liberorum affectione, uel castitate seruata non migrauit ad secunda uota, remanet domina pleno iure: & habet alienandi potestatem: tamen si non alienat, licebit liberis extantia uendicare. Bald. Vel sic. Si mulier trãsit ad secunda uota, proprietas rerum à primo uiro prouentarum in liberos primi matrimonij transfertur: & ipsa usufructuaria efficitur, quæ pro mobilibus tenetur satisdare forma hic scripta: & ea non satisdante, possessio transfertur in filios satisdantes. & neutro satisdante, possessio remanet penes matrem: omnibus liberis morientibus, proprietas redit ad matrem. Sal.

His n illud adiũgimus, vt mulier in his casibus, o in quibus ante nuptias donationes, cæteras etiam res à marito ad se deuo-

iiij. & facit supra de inoffi. doti. l. 1. & supra de dona. ante nupt. l. si constante, §. fi.

h Nisi ex his causis.] hoc à compositoribus est additũ: nec obst. infra eod. l. cum apertissime, quæ hoc quasi nouũ inducit.

i Aui vel auiæ.] nam auus meus qui nouercam magnam induxit, tantum mihi dabit, quantum illi magnæ nouercæ: quod intellige si & pater meus prædecesserit.

k Liberorum.] primi matrimonij, sed per l. j. eo. l. quoniã, etiam secundi matrimonij, sed tertio iure reditur ad istud, ut in Authen. posita ibi, ad eos solos, &c.

l Diuidi.] Sed pone quòd mulier quæ transiuit ad secunda vota, centum tantum habet in bonis, & ea dat secundo viro: nunquid totum reuocabunt filij primi matrimonij? Videtur quòd sic, cum appellatione pluris & totum comprehendatur. argum. infra de hære. institu. l. 2. & ff. de verbor. sign. l. cæterorum, sicut & minus diceretur dare quando nil daretur, vt ff. de tribu. l. illud, §. minus, & ff. de verbor. sign. l. minus. Solu. dico quòd reuocant, vt sint æquales cum secundo viro. Item not. quòd hæc lex intelligitur quando fecit pactũ cum secundo viro de lucrando, aliàs non habet locum quod hic dicitur, vt diximus s. si aduer. dotem l. j. Item loquitur hæc lex siue non habeat alia bona nisi ea quæ dat secundo viro, siue habeat, vt in auth. de nup. §. illud, coll. 4

m Alio quocunque] cum fingat se vendere cum donet.

n His.] scilicet supradictis.

Statuta.]

Mulier transiens ad secũda vota, si dat totum quod habet secũdo viro, an filij primi reuocare possint.

o causis]

A lutas, secundum priorum legum statuta [a] liberis cō munibus, vt paternas, seruare compellitur: hoc est vbi morte mariti matrimonio dissoluto ad alias nuptias venerit, immobilium rerum & mancipiorum, [b] annonarum quoq; ciuilium [c] vsufructu dun taxat vitæ suæ temporibus potiatur, alienatione earum penitus interdicta.

¶ Mobilium vero rerum, iustis precijs æstimatione habita per eos quos vtraque pars elegerit arbitros

B iudicaturos interposito † sacramento, [d] simili modo vsumfructum habeat, si idoneam fideiussionē [e] præbuerit, quòd easdem res mobiles, vel earū precium filijs & filiabus ex eo dem matrimonio procreatis, vel post mortem eorū nepotibus & neptibus ex ijsdem liberis procreatis, siue oībus, siue vno vnaue superstite mori contigerit: [f] secundum legum

C modum [g] restituat. vel certe si fideiusiones idoneas præstare distulerit, aut nequiuerit: prædictæ res mobiles nondum matri à liberis traditæ, apud eosdem manebunt. Solutę vero eidem matri, vel ab eadem detentæ restituentur liberis, si tamen ab his fideiusio idonea matri fuerit oblata, qua caueri

D debet, † quòd eidē superstiti [h] pro vsufructu earūdem rerum mobilium, vel precio quo taxatæ sunt, vsurarum nomine centesimæ partem tertiā annuis quibuscūque temporibus præstare non differant: ita tamen, vt in eadē fideiussione hoc quoq; caueatur, ꝙ à filijs filiabusve, vel ex his progenitis liberis, (si ante eandem matrem omnes eos obire contigerit) omnes res [i] prædictæ mobiles secūdum legum moderationem matri, vt ad eandem luctuosum lucrū redeat, restituantur. [k]

¶ Erit itaque licitum vtri libet [l] parti, quæ fideiussionem præbuerit, si sibi commodum esse perspexerit, his reb⁹ mobilibus vti frui, easdemq; dare [m] mutuo, [n] vel obligare, vel vēdere, vt ex his maximè [o] liberi acquirentes posśint materno affectui [p] sine suo incōmodo deseruire.

¶ Sin autem vtraque pars prædictam fideiusionem dissimulauerit, aut forte offerre nequiuerit: eædē res apud mulierem vsque in diē vitæ suæ manebūt. [q]

IN AVTHEN. de non eligen. §. aliud, coll. j. constitu. ij. & in auth. de nup. §. & quia parum, coll. iiij. consti. j.

Hæc authen. vult quòd si maritus aurum, vel pecuniam certam promisit ex causa donationis propter nuptias, & non soluit: quòd si in substantia viri non reperiatur quantitas auri vel argenti promissa. quod mulier volens illam exigere: quia ex pacto est lucrata, non possit illam exigere ab heredibus: ne compellantur substantiā vendere: sed teneantur heredes cautionē vsurarū præstare: secus si quantitas illa est reperta in herede. Sali.

SEd si aurum fuerit in donatione propter nuptias [r] scriptum: cautio vsurarum exponitur, non autem aurum exigitur: [s] nisi forte viri substantia habeat aurum, & cætera quæ scripta fuere.

Finit Authentica, sequitur textus Codicis.

Bona matris ad secunda vota trāseuntis sunt obligata filijs pro rebus ab eorum patre ad matrem peruenientis à die qua res illa ad matrem peruenerunt: & ideo si illas alienet filij vendicare poterunt vt potteres. Sali.

[a] Statuta] vt s. eo. l. fœminę, & l. cum a lijs, & l. generaliter.
[b] Mancipiorum.] quando censentur immobilia, vt ff. de diuer. & tempo. præscrip. l. longe.
[c] Ciuilium.] quę de publico dantur annuatim, vt in auth. de non alie. §. 2. col la. 2. & j. de anno. ciui. lib. xi. Item no. ꝙ hic loquitur de morte soluto matrimonio. nam secus si per diuortium, quia tunc aliam pœnam patitur, vt j. de repud. & diuor. l. consensu. § hæc nisi, & & §. si vero.
[d] Sacramēto.] à partibus, nō ab arbitro secundum H. ne obstet authē. decernit ius, s. de recept. arbi. Vel dic etiam ab arbitro, quia nō est vere arbiter, sed arbitrator.
[e] Fideiussionem.] quam non præstaret pater pro bonis maternis, vt j. de bo. q̄ lib. cum oportet. §. nō autem hypothetecam, & l. fi. §. illo proculdubio. vel forte aliud est in casu isto, & in patre. Item non aliter facit fructus suos, vt ff. de vsufru. lega. l. vxori. 1.
[f] Contingerit.] scilicet matrem.
[g] Legum modum.] vt ipsę si extant, eauū deterioratio æstimetur.
[h] Superstiti.] id est dum viuit.
[i] Omnes res.] Item si vnus de pluribus decedat, habet locū pactum appositum in casu non existentium filiorum, vt in authen. eod. §. sed si quidem nobis pridem, secundum Io. vt scilicet tanto minus nunc restituat. Aliqui libri habent finem istius glo. sic vt in authen. e. §. & sancimus. Sed hoc quidem nobis prodest secundum Io. vt scilicet tanto minus non restituat.
[k] Restituantur.] cōditione ex lege, vel rei vendicatione si extant, vel ex stipulatione, quæ interponitur. sic ergo est aliquis solicitus de hæreditate viuentis. Sed arg. contra ff. de vulg. substi. l. 2. §. interdum sed ideo est hoc, quia ab ea processerunt, & quodammodo, scilicet per vsumfructū adhuc sunt suæ.
[l] Vtilibet.] primo matri, postea filijs.
[m] Dare] cui vult.
[n] Mutuo] i. pmutuo.
[o] Maxime] quia ipsi habent dominiū, & mater posset idē facere si satisdedisset, cum ad precium teneatur.
[p] Affectui.] sin vsu ris prædictis.
[q] Manebunt.] Sed quid si ambo sint parati satisdare, sicut & alias, vt j. de test. tu. l. fin.? Respon. potest dici meliorē conditionem possidentis, vel melius, mater præfertur, quę fructuaria est; arg. pro hoc est qd' hic in contrario casu statuitur. Sed arg. contra, ff. vsufructua. quemadmodum ca. l. si vsusfructus nomine, & facit in autentica de nuptijs, §. sinautem intellatus, coll. 4.

SEd si aurum.] CASVS. Lex codicis dicebat quòd in omnibus rebus mobilibus si mulier volebat dare fideiussores de rebus restituendis filijs cū moreretur, poterat illis rebus vti & frui. Hęc authent. corrigit l. codicis in aliquo, & dicit quòd si mulier acceperit centum in donationē propter nuptias in auro, & præmortuo marito ea c. lucrata sit, si ad secundas nuptias postea cōuolauerit, dicta centum à filijs primi matrimonij etiam datis fideiussoribus non exiget, sed filij præstabunt cautionem de p̄standa tertia parte centesimæ illius anni.
[r] In donatione pp nuptias.] q̄ mulier lucrata ē ex pacto.
[s] Aurum exigitur.] scilicet in solutione facienda.

† Not. hic Sal. ꝙ deponentes de peritia artis debent prius iurare, de quo plene Sozi. in tractatu fallen. in reg. 293. in verbo, peritus.

† aliàs qua caueri debēt.

Marito-

a Maritalibus.] id est lucris, pro quibus sunt obligata alia bona mulieris, à primo viro habitis. & dic vt ĩ. eod. l. si quis. §. in illo.
b Facultatibus.] idẽ in viro: vt ĩ. eod. l. si quis, §. in illo, & dic, id est lucris habitis à viro. & sic videntur interim filij, non domini. Vel dic verius eos dominos, & nõ habere hypothecam: vt ĩ. e. l. si quis prioris, in fin. ibi, extra memorata &c. & subaudi hic, pro eis.
c His etiam.] id est facultatibus.
d Pignoris.] expresse scilicet.
e Traditas.] à filijs, &c. & est etiam ad legem istã. ĩ. de bon. quæ lib. cum oportet. §. fina. & s̃. de dona. ante nupt. si constante. §. pactis, & ĩ. de pact. con. l. fina.
f In vendicandis.] per hypothecariam.
g Prohibebuntur.] vt s̃. eod. l. generaliter. §. fina.
h Parẽtum.] primo decedentium. nam posterius decedentium adire debent: vt s̃. eod. l. generaliter, quod & ipsum recipit correctionẽ: vt in authen. ibi posita, hæres, &c. Item nouo iure nec pater quod ex dote est, nec mater quod ex ante nuptias donatione lucratur: nisi partem pro numero liberorum sibi competentem in alium transferre potest: vt in authentic. vt fra. fil. coll. 9. quæ est s̃. eo. l. generaliter, authẽ. si tamen. Item facit in authent. de nupt. §. soluto, collat. 4. & ĩ. de bon. quæ lib. l. cum oportet. §. sin autem.

In quibus.] CASVS. Si pater vel mater ad secundas nuptias conuolauerit: lucra quæ habet ex primo matrimonio, cogitur reseruare filijs primi matrimonij. si non sunt filij, restituet nepotibus, & non fratribus defuncti, si quis ex filijs decesserit. Nota ex hac l. ibi portionem,

A Omnibus videlicet ijsdem maritalibus [a] facultatibus, [b] his etiam [c] quas habet habiturave est, tanquam si iure pignoris [d] vel hypothecæ suppositæ sint, super eadem ante nuptias donatione vel rebus alijs ad eam ex mariti substantia deuolutis, ex eo die, quo eædem res ad eã peruenerint, liberis obligatis: vt si quis post traditas [e] matri, vel detentas ab ea res (si ita contigerit) contractum aliquem cum eadem muliere inierit, quæ se repetitis nuptijs copulauerit: in vendicandis [f] ijsdem suppositis rebus posteriores habeantur: liberis qui ex eodẽ matrimonio procreati sunt, & nepotibus neptibusque qui ex ijsdẽ liberis geniti sũt, sine dubio preponendis.

Pater vel mater non transiens ad secunda vota, potest de lucro nuptialibus disponere pro libito: & eo vel ea non disponente possunt filij vendicare, licet hæreditatem primi parentis repudiauerint. Salic.

C Sin verò liberorum suorum affectione seruata, pater materve ad alias nuptias migrare noluerit: neque vir his quæ de bonis vxoris ad se transeunt, neque mulier rebus quæ ex substantia mariti ad se peruenerũt, pro suo arbitrio vti, vel eas vendere, aut quocunque iure vel modo alienare, vel pignoris iure seu hypothecæ, si voluerint, obligare, vtpote domini earum, prohibebuntur. [g]

D ¶ Extantes autem predictas res, si nõ fuerint alienatæ, vel consumptæ, vel suppositæ, licebit liberis vendicare, etiã non adeuntibus hæreditatem parentum. [h] Dat. II. Kal. Martias, Martiano & Zenone Conss.

Ista lex & principium sequentis tendunt ad idem. & hoc dicit. Quod debet per lucrantem filijs reseruari: si alter filiorum decedit cum liberis, alter vero adhuc viuit: liberi morientis succedunt loco sui genitoris, & nõ fratres: eis tamen electione reseruata. Bal. Vel sic: Filius transmittit ad descendentes suos vendicandi lucrum sibi prouenient propter transitũ quem parens fecit ad secunda vota, ascendẽtibus collateralibus exclusis. Salic.

VII. Imp. Zeno. A. Sebastiano præfecto prætorio.

B In quibus casibus pater dotem, mater ante nuptias donationẽ, vel alias res ad se ex altera parte deuolutas, filijs vtriusque sexus seruare pcepti sunt: [i] si quẽ ex filijs vel filiabus ante patris vel matris obitum mori contigerit (siue ante secundas nuptias, siue postea) filio vel filia, nepote vel nepte, vel pluribus, patre suo adhuc viuo, uel matre superstite, C derelictis: portionem quæ defuncto filio, vel filiæ debebatur, [k] vel lucrum ex ea, non ad fratres vel sorores mortui, sed ad filios eius, vel filias, vel nepotes vtriusq; sexus, aut pronepotes, auis vel proauis superstitibus, peruenire [l] decernimus: eligendi [m] videlicet, quos voluerint ex liberis superstitibus, non adempta licentia. Dat. Kalend. Martijs. Ello. V. C. Conss.

D *Sicut non succedunt fratres, sed liberi, ita nec parentes: & quotquot liberi existunt ex vno filio premortuo, vnius loco habentur. h. d. vsque ad § illud etiam. addendo principium istius l. ad finem summarij l. precedentis. Item additur hic, quòd omnes nepotes ex vno filio, ad vnam partem vocantur, & patruus ad alteram. Bald.*

VIII. Imp. Iustinianus A. Menæ præfecto prætorio.

quòd beneficia vadunt secundum lineã sanguinis: & potius sequuntur lineã descendentem, quàm transuersalem, secundum Bald. hic.
i Præcepti sunt.] vt s̃. eo. l. fœminæ, & l. generaliter, in prin.
k Debebatur.] vel deberetur, si in tempore secundarum nuptiarũ superstes fuisset: & hoc non facta electione a parente.
l Peruenire decernimus.] hoc intellige saluo pacto non existentium liberorum: nam solum reliquũ conceditur filijs hæredibus extraneis: vt hic, & in authen. de nõn eli. §. prospeximus, & §. hoc autẽ, coll. j. Sed per aliam de nupt. §. quoniam infirmas, col. 4. reditur ad legem istam: vt s̃. authen. sed & si quis, ibi, absq; progenie, &c. Item nota q dubitatio huius l. est & erat, quia cum donatio propter nuptias processerat ex substãtia patris, mortuo filio ad liberos alios videbatur peruenire, scilicet ad fratres defũcti, ad quos etiam bona patris perueniebant. Sed non est ita: quia in perpetuum decessit ab alijs, quod ad hũc deuenit, secundum Ioannem. si autem sine liberis decederet: quid iuris sit, dicit Authent. supra eod. sed & si quis ex his.
m Eligendi.] eliget ergo hic filius de suis filijs, sicut & pater & mater potest eligere: vt hic, & s̃. eod. l. fœminæ, & l. generaliter, §. negocia. Sed an ita corrigatur in hoc casu, sicut in patre: vt supra eodem authentica. lucrum? quod potest dici: sed alia ratio posset assignari, q illud corrigatur, non hoc: quia filijs omnibus fit iniuria per secundum matrimonium, & non nepotibus. & facit ad legem istam. ĩ. l. proxima in princi. & infra communia de success. l. fina.

SI quis.] CASVS. Si pater vel mater conuolauerit ad secundum matrimonium, cogitur reseruare filijs ex primo matrimonio. Et si non superfint, restituet nepotibus, non fratribus.

[ILLVD.] Si pater vel mater non conuolet ad secundum matrimonium, poterit alienare, siue specialiter concedat, puta legata faciendo, siue generaliter instituendo hęredē: & si non alienauit, filij poterunt vendicare, etiam si non adiuerint hæreditatē patris aut matris prius decedētis: adire tamen debent hæreditatem patris vel matris qui postea decedit.

[TALEM. Hic §. sic cōtinuatur: In superioribus dictum est quòd filij primi matrimonij possunt vendicare ea quæ pater vel mater habuit ex primo matrimonio, & si nō adierint hæreditatē patris, vel matris: sed hęc licentia non cōceditur filijs secūdi matrimonij: quia non possunt vendicare in totum lucra quæ habuit pater vel mater ex secundo matrimonio: sed pro parte filij primi matrimonij vendicant.

[IN ILLO.] Si cut omnia bona matris, ita omnia bona patris tacite sunt obligata filijs pro his quæ pater lucratus est ex primo matrimonio, & pro alijs rebus quæ ad filios pertinent.

a Ante] idē si post: vt s. l. proxima, in fine.

b Competijt].i. cōpetere poterat, sic ff. de sta. lib. l. Labeo, & hoc nō facta electione à parente, & habes idem quod hic, supra l. proxima.

c Illud.] hæc eadem sunt s. eo. l. generaliter, in fin. & l. hac edictali, in fin.

d Ex priore coniugio.] quo ad differentiam secundi qd contrahi potuit, sed contractum non est.

e Paternam.] idest eius parentis qui primo decessit: adeant tamē hæreditatem eius qui posterior moriatur, etiam qui est lucratus, vt s. eod. l. generaliter, §. in his, licet authen. hæres, corrigat ibi posita.

f Sancimus.] idest sancientes: aliàs scientes.

g Specialiter.] idest particulariter.

h Instituendo.] scilicet in totum. nam alienatio est &c. vt infra de fun. do. l. j. & est simile, quia instituendo hæredem videatur alienare, vt ff. de le. 2. l. peto. § fratre, & de verbor. obli. l. si ita quis promiserit, §. ea lege. Sed argu. contra. ff. de fun. do. l. j. & ff. de alie. indi. l. ex hoc

Hæredem instituens alienare videtur.

SI quis prioris matrimonii filiorū ante[a] secundas nuptias patris vel matris mortuus fuerit, filiis a se, vel nepotibus, vel pronepotibus relictis: partem eius non ad fratres, vel si nullus alius frater, vel soror sit, ad patrem, vel matrem eius peruenire, sed ad filios, vel nepotes, vel pronepotes eiusdē mortuæ personæ sancimus: vt siue vnus, siue plures sint, eam tātummodo partē vendicare possint, quæ mortuo competijt.[b]

Istum §. habuimus etiam in superioribus. & dicit quòd lucrans, qui non transit ad secunda vota, potest de ipsis lucris disponere & alienare. si vero non disponit nec alienat: in defectū prouisionis hominis succedit prouiso legalis reseruans hæc lucra filijs & nepotibus. Bald.

Illud[c] etiam certa sanctione definire censemus, vt si quis uel siqua ex alio matrimonio filiis procreatis, minime ad secundas nuptias uenerit: eodē modo liceat quidem genitori uel genitrici res ex priore coniugio[d] sibi acquisitas, quomodo uoluerit, alienare, uel administrare. si quæ uero earum minime sint alienatę, possint liberi etiam non adeuntes paternam[e] uel maternā hęreditatē eas uendicare.

Iste §. continuatur ad præcedentia sic: Dictum est supra quòd lucrans, qui non transit ad secunda vota, potest libere alienare res lucratas. modo posset dubitari, vtrum hæredem instituendo siue filium, siue extraneum, intelligatur alienare? Respon. quod si nō specialiter relinquat, siue hæredem instituat, alienasse videtur. Bald.

Certū esse sancimus,[f] quòd etiam illa de cætero uidebitur earūdem fuisse rerum alienatio, quæ in testamento genitoris, uel genitricis, uel specialiter[g] relinquendo, uel generaliter hæredem instituendo,[h] facta sit.

IN AVTHEN. de nup. §. deinceps, & §. soluto, colla. 4. consti. 1.

Hæc authen. corrigit quod supra de institutione hæredis dixit. nam hodie, siue hæredem instituendo, siue generaliter bona sua relinquendo, nō dicitur hæc lucra nuptialia alienare, seu in alium velle transferre: nisi expresse de eis faciat mentionem, sed præsumitur liberis seruare. hoc dicit. quod not. Bart.

NVnc autem[i] nisi expressim transponat in alios, præsumitur ipsis conseruare talia lucra.

Finis Authenticæ.

Sequitur textus Codicis.

Iste §. reputatur difficilis propter varietatem lecturarum. & ut intelligas, vide Baldum & Salic.

Talem[k] vero licentiam se transponat in alios, licet generaliter bona alicui dimittat, & sic speciale derogat generali, & est sic ff. de leg. iij. l. vxorem, §. felicissimo. Sed in quibus rebus habeat locum hæc authen. dubium est. nam authen. de nup. §. soluto, parenti ad secundas nuptias non venienti permittit liberam facultatem alienandi dotem, vel donationem propter nuptias: quam corrigit authen. neque visum quod ex dote est, vt s. eo. authen. uxore, quæ etiā immutatur per authen. vt fra. fil. vt supra eo. authen. si tamen. vnde potest dici quòd hæc authen. non loquitur in illa portione quam lucratur parens ex pacto non existentium liberorum, & in alijs lucris quæ non sunt dos, vel donatio propter nuptias. Item est arg. contra, huic authen. ff. de acquir. re. do. l. quædam, sed illud regulariter est verum, hoc casualiter.

A edicto. §. sed hæredem.

a ADDITIO. Dic, aut prohibitio alienationis est facta simpliciter, & non intelligitur prohibita transmissio ad hæredem testamentarium, vel legitimum, ita loquitur d. l. j. ff. de fundo do. Aut est facta limitatiue: & tunc si limitatio est facta circa modum, puta quòd nō fiat alienatio fraudulenta vel dolosa: & tunc etiam non videtur prohibita trāsmissio ad hęredem, quia in ea cessat dolus, ita loquitur lex, ex hoc edicto, in §. sed hæredem, supra alleg. Si autem prohibitio est facta limitatiuè respectu personæ in quam potest alienari, tunc vltra illam personam prohibitio est generalis. ita loquitur l. peto, in §. fratre, ff. de legat. 2. & hic cū similibus, de qua distinctione vide latius per Bar. in d. §. fratre.

Sequitur Authen. Nunc autem, quæ est de nupt. §. deinceps, & §. soluto, collat. iiij.

NVnc.] CASVS. Lex codicis dicit quòd pater videtur alienare si aliquē instituat: & sic generaliter. hæc authent. corrigit, quia nisi specialiter concedat alicui lucra quę habet ex primo matrimonio, præsumitur conseruare talia lucra filijs primi matrimonij.

i Nunc autem.] sic ergo immutat auth. quod dicit lex ista: quia per authē. præsumitur parens talia lucra conseruare liberis, nisi expressè transponat in alios.

f aliàs, Cæterum sancimus.

k Talem.] Dic casum sic. Concessum est filijs primi matrimonij vendicare lucra primi matrimonij, etiam non adeuntibus patris vel matris hæreditatem. sed talem

Casum pone.

lem licentiam filij secundi matrimonij non passi iniuriam per tertium matrimonium non habent, scilicet vt soli ea lucra habeant si filij prioris matrimonij extant. ideoque pro parte sunt hæredes secundi matrimonii. sed secundum hunc casum est contra: vt suprà.eo.l.cum alijs. Sol. illa trahitur ad istam, & secundum istam intelligitur secundum M. vel hic loquitur de simplici donatione, quæ debet diuidi inter liberos primi matrimonij & secūdi: s̄.vero de donat. propter nupt. quam propriam habere debent. Vel melius: ibi adierunt filij secundi matrimonij hæreditatem: & sic habuerūt præcipuum. adierunt dico parentis à quo lucrum factum est, id est hæreditatem primo mortui parentis, id est secundi matrimonii. hic repudiauerunt filii secundi matrimonij hæreditatem præmortui parentis, sed adierūnt lucrantis. Vel ibi de sponsalitia largitate tātum, hic de aliis secundum H. Sed vt hoc contrarium euites, dic sic casum secundum Ioan. Berta habuit primum virum, quo mortuo susceptis liberis lucrata est ex primo to. accepit secundum, & eo mort. is susceptis liberis lucrata est eodem modo uiginti. filii primi matrimonii non adita patris hæreditate, sed matris tantum postea morientis habent præcipua dicta decē quæ ex parte suo mater lucrata est: filii secundi matrimonii si non adeant patris hæreditatem à quo mater lucrata est, sed tantum matris, ad quam cum filiis primi matrimonii admittuntur, sortiuntur dicta uiginti cum supradictis filiis primi matrimonii. secus si adiissent vtriusque parentis hæreditatem filij secundi matrimonii: quia tunc insolidum lucrantur illa uiginti. & sic loquitur illa dicta lex cum aliis. & ita ibi adierunt vtriusque: hic vnius scilicet lucrantis. Quod dictum est in matre, idem in patre. & idem dicunt in filijs primi matrimonii, si tantum posterius decedenti succedant, vt pro parte vendicent lucra primi matrimonii pro qua sunt hæredes cum filiis secundi matrimonij. Sed Io. contra in hoc. sunt enim iniuriati primi per secundum matrimonium, & ideo vendicant insolidum ex quantacunque parte sunt hæredes. filii autem secundi matrimonii non patiuntur iniuriam: & hoc secundum has leges. nam per authen. fecit, vel non fecit iniuriam, integram tamen seruat, vt per authent. ne que virum quod ex dote est, colla. 7. quæ authent. in nuptialibus lucris tantum loquitur vt ex rubrica apparet. alia enim lucra quomodo velit alienat, nisi ad secunda vota conuolet: vt in authen. eo. §. si vero expectet, colla. 4. quæ non alienata filiis defecuntur secundum H.

Mulier bis nuba si ex vtroq; matrimonio lucretur, qualiter illud inter filios diuidetur?

datam filiis,[a] vt etiam nō adeuntes[b] paternam vel maternam[c] hæreditatem lucra vendicarent,[d] quæ parens eorum ex matrimonio quod secundo toro[e] minime mutauit, sibi[f] acquisita non alienauit, nullo modo eis concedimus, si paternam vel maternam hæreditatem[g] B ab intestato ex parte[h] (si forte alij etiam ex anteriore matrimonio morienti parenti filij sunt) sibi acquisierint.[i]

Bona parentum ad secunda vota transeuntium sunt liberis quibus debent lucra reseruari, tacite obligata: nec patria potestas impedit istam tacitam hypothecam: tamen pater filio ad reddendam rationem administrationis non cogitur. h. d. cū glo. Bal. Vel sic: Sicut bona matris, ita patris ad secunda vota transeuntis sunt obligata liberis primi matrimonii pro lucris conseruandis, ac etiam pro alijs bonis a matre vel a materna linea ad filium peruentis, in quibus pater habet vsumfructum: non tamen filii ex causis prædictis possunt perscrutari administrationem parentum Sali.

¶ In illo etiam veterem[k] sanctionem adimplentes, præcipimus exemplo matris cuius res post secundas nuptias filiis ex priore matrimonio natis in hypotheca suppositæ sunt, ad conseruanda eis lucra quæ ex priore matrimonio ad eam peruenerunt: pa D tris quoque bona, quæ habet habiturusq; est, filiis ex priore matrimonio natis post secundas eius nuptias ad ea conseruanda, quę ex eorum matre lucratus est, supposita esse.

¶ Illius[l] etiam patris, qui in sua potestate talem liberum vel liberos habēs, maternam eis substantiam vel ex materna linea ad eos deuolutam seruare compellitur: bona iisdem liberis supposita esse ad conseruandas easdem maternas res decernimus: ita tamen, vt occasione taliū hypothecarum, neque patris, neque matris administrationem filii valeant perscrutari, vel aliquam eis mouere super hoc quæstionē: cū perspicui sit iuris, etiā si alienata fuerint eorum bona, quæ extra C memorata lucra, vel maternas res sunt, ius hypothecæ[m] integrum iisdem manere filiis Dat. III. Id. Decemb. DN. Iustiniano. A. II. Cons.

Ista lex concernit l. hac edictali. & hoc dicit Totum quod vltra modum secunda coniugi datur, vel relinquitur, tanquam non datum liberis vtriusque matrimonij applicatur. in hoc corrigitur lex, hac edictale. § si vero, quæ dicebat q applicabatur solum filijs offensis per transitum ad secunda vota, hodie corrigitur hac lex, et redit ad l. hac edictali, per auth. de nup. § op. ima, versic & hoc decernens, & per auth ad eos hic positam vnde corrigens corrigitur, & ad pristinum statum suu reducitur. Bal.

[a] Filijs.] secundi matrimonij.

[b] Adeuntes.] & hoc in diuersis casibus secundum has leges, vt proxi. diximus, sed hodie licet nullius, vt in authen. hæres. s̄. eo.

[c] Vel maternam] scilicet primo morientis, sed secundi sic, vt supra eo. l generaliter. §. in his

[d] Vendicarent.] ipsi soli.

[e] Secundo toro.] id est tertio. omne enim matrimonium potest dici secundum, quod primum sequitur. vel forte respectu secūdi quod est primum post[1] secundum. & sic de alijs, vt in authen. de hære. & Falcid. §. inordinatum col. 1.

[f] Sibi.] id est parenti.

[g] Hæreditatem.] ad quam venit lucrum.

[h] Ex parte.] quod ita esse potest, si forte &c.

[i] Acquisierint.] id est acquirere potuerint. quasi dicat, non eius parentis à quo venit lucrum secundum casum Ioan.

[1] Adde q similiter oē pōt dici primū ante quod aliud non est, vt notat Oldra. cons. 431. col. 2. tex. est in c. Ioseph. de verb. sig. vnde dicit hic Sali. q non extantibus filijs primi matrimonij, filij secundi matrimonij habebunt Baroniam in pręiudiciū filiorū tertij matrimonij.

[k] Veterem.] scilicet illam supra cod. l. hac edictali, §. omnibus, vbi dicitur quod hic subijcit vsque ibi, patris.

[l] Illius.] etiam patris, non solum superioris. Et dic quod s̄. pro conseruatione lucrorum, hic pro conseruatione rerum maternarum.

[m] Ius hypothecæ.] cum res obligatæ transeant cum sua causa, vt j. de distrac. pignorum. l. si debitor. quod autem hic de patre dicit, simpliciter verum est quod filii in eius potestate constituti, non debent perscrutari eius administrationem, vt in authent. de nup. §. & ita circa taliū, & j. de bonis quæ liber. l. fi. nisi ipse suspectus habeatur

habeatur de fraude, vel de alienando: vt ff. ad Trebellianum. l. imperator Hadrianus. sed in matre nõ est ita simpliciter admittendum. nam nil prohibet eius administrationem perquiri in prædictis lucris. & facit ꝭ. de bonis mater. l. 1. & de bo. quæ li. l. cum oportet. §. nõ aũt, & §. fi.

Q Voniam.] C A S V S. Mater nõ potest plus dare secundo marito, quàm dat vnicæ filijs primi matrimonii, & si dat plus, non valet, quia reseruabitur filijs primi matrimonij: vt suprà eo l. hac edictali. hæc lex corrigit illam, dicens quod id quod plus datum est, pertinet tam ad filios primi matrimonij, quam secundi. Si uero mater sine causa repudiauit patrem, lucrabitur pater dotem, & cõpelletur filio eam reseruare.

a Quoniam præteritæ.] vt suprà eo. l. hac edictali, & de donatio. ante nupt. l. si cõst. inte. §. finali.

b Liberis.] ablatiui absoluti.

c Mẽtio facta.] vt ipsi aliquid habeãt.

d Pertinere.] sic ergo per hanc legem corrigitur illa lex, hac edictali, in princi. sed hæc corrigitur per authenti. quam hic habes ad eos solos etiam, &c.

e Ad hæc.] id est iuxta hæc.

f Seruari.] subaudi, sancimus.

g Causam requiri.] s. à qua parte, vel quare sit missum.

A D eos.] C A S V S. Lex codicis dicit quòd lucra perueniũt filijs prioris matrimonii & secundi. Hęc authent. addit quòd si quis decedat relicta sobole, poterit ad eam quod ad eũ perueniẽt, transmittere.

IX. Idem A. Hennæ P. P.

Q Voniã præteritæ[a] leges omnia quæ liberis[b] ex priore matrimonio procreatis, mulier quidem secundo marito, vir autem secundæ vxori dotis, vel ante nuptias donationis nomine, vel alio quocunq; modo dederit, vel reliquerit, his ampliora, quæ vni filio, vel filiæ ex anteriore matrimonio progenitis dãda vel relinquẽda sunt, reuocata ad solos filios, vel filias ex anteriore matrimonio natos peruenire constituerunt, nullaq; in hac parte filiorum ex secundo matrimonio natorum mentio facta[c] est. hoc quoq; corrigẽtes, omnia quę memorato modo reuocantur, non solum ad filios prioris matrimonij sed etiam ad eos qui ex secũdis nuptiis nati fuerint, pertinere[d] & in capita inter omnes diuidẽda sancimus.

Statuta in lucris nuptialibus matrimonio morte soluto, locum habent etiam si soluatur diuortio. Salt.

Ad hæc,[e] lucra quæ marito vel vxori ex dote, uel ante nuptias donatione occasione repudii accedunt, indistinctè post secundas eorum nuptias liberis ex priore coniugio procreatis ad similitudinẽ matrimonij morte dissoluti seruari,[f] nec de cætero repudij causam requiri[g] uel aliam in ea re exquisitionẽ fieri. Dat. Idib. Aprilis, Constantinop. Decio. V. C. Conss.

IN AVTHEN. de nuptiis. § 1 & §. nec illud, & §. optime, coll. iiij. constitutio. i.

Ista authenti. corrigit l. codicis, & redit ad legem, hac edictali. Erratio est: quia soli iniuriam passi debent consequi lucrum in recompensationẽ iniuriæ. Salt.

A D eos[h] solos etiam nunc pertinet: & si quis ex eis præmoritur relicta sobole, portio eius ad eam defertur.

Ne naturæ iniuriarentur leges, liberi qui sunt vere ingrati, nõ habent beneficium l. hac edictali. Bald. Vel sic: Liberi ingrati non admittuntur ad partem lucri quod debetur filiis primi matrimonii: ex eo quia plus debito sit datum, vel relictum secundo coniugi. Salt.

X. Idem A. Demosthenı præfecto prætorio.

C Vm apertissimè legi[i]bus caueatur ingratos liberos à maiorũ suorum hęreditate merito esse repellẽdos: si hoc[k] idẽ[l] in suis elogijs[m] cõscripserint, & reuera hoc fuerit reuelatum,[n] reclamare uidetur huiusmodi sanctioni[o] diualis constitutio[p] Leonis inclitæ recordationis, quã super filijs ex priore matrimonio procreatis conscripsit. Nam cum necessitas[q] est patri, uel matri, qui ad secunda vota migrauerit, tantum prælstare per quacunque causam secundo marito, vel nouercę, quantum[r] filio vel filiæ ex anterioribus nuptiis progenitis, qui partem minimam habiturus est, reliquerit: maxima iniquitas ex hac sanctione cõtra genitores efficiebatur. liberi etenim scientes quod omnimodo aliquid sibi à genitoribus suis etiam nolentibus relinquendũ est, & tantum, quantum secũdus maritus, vel nouerca acceperit: omni licentia & lasciuia suos genitores iniuriis afficiebant. Quapropter sancimus, ingratos reuera liberos, neque hoc beneficium, quod diualis constitutio Leonis Augustę memorię eis pręstat...

terẽ. Item si nihil datum fuit filijs prioris matrimonij, & aliquid datum fuerit secundo marito, vel vxori, totum restituitur filiis illis, ita quòd filij secũdi matrimonij quarta debita non fraudantur. Vel aliter ut no. s. e. l. hac edictali, circa principiũ. Vnde miror etiam quare quæ fiebant hic quidam, vtrum filij primi matrimonii habebant querelã, si nihil est eis datum. cũ enim habeant condictionem ex hac authenti. non habet locum querela, vt insti. de inoffic. testamen. §. tam autem &c.

C Vm apertissimè.] C A S V S. Si mater vel pater conuolat ad secundum matrimonium, non potest plus dare secũdo marito, vel secundæ vxori, quàm vni ex filijs primi matrimonij, vt dicit lex Leonis. hoc distinguit hęc lex, quia aut filii sunt ingrati, aut non. Primo casu locũ non habet hæc lex Leonis. Secundo casu sic, quia non repelluntur. Vsuianus.

i Legibus.] vt suprà de inofficioso testamento. l. liberi, & l. omnino.

k Si hoc.] id est causam ingratitudinis.

l Idem.] scilicet parentes.

m In suis elogiis.] si enim causa ingratitudinis non fuit expressa, non licet parentibus exhæredare, vt infra de liberis præteritis, authẽ. nõ licet.

n Reuelatum.] id est ab hęredibus probatum.

o Sanctioni.] id est statuto veterum legum.

p Cõstitutio.] quam habes s. eo. l. hac edictali, in prin.

q Necessitas.] s. si aliquid vult dare, quasi diceret, non plus.

r Quantum filio.] ...

Filijs prioris thori quibus nihil relinquitur, querela non datur.

h Ad eos.] Hæc authen. sumitur in authẽ. de nuptiis. §. optime, & §. nec illud, coll. 4. & sic redit ad legẽ istã per hysteron proteron. sic & instit. de lege Aquilia. §. iniuria.

a Vendicare.] immo & illa concedit exhæredare. sed dic illud a compositoribus additum: vel illud uerum in quarta, non autem in beneficio legis Leonis.

b Suam antiquitatem.] id est maiores suos. Et pōt hic legi authentica, quæ dicit sic: Mater tamen filio donās, si ad secundas nuptias venerit, nō poterit occasione ingratitudinis reuocare, nisi ex tribus causis: Si filius vitæ matris insidietur: aut manus impias inferat, aut circa totius substantiæ ablationem agere aliquid aduersus eam decla retur: ut in auth. eo. §. mater, coll. 4.

SI SECVNDO nupserit mulier cui maritus vsumfructum reliquit.

De pœnis secundò nubentiū dixit s. pr. ti. i. generaliter: nunc specialiter in casu vno.

Si usumfructū.] CASVS. Si uir uxori suæ usumfructū rerū suarum reliquerit in vltima uoluntate, & illa ad secundas nuptias conuolauerit: an usumfructū retinere possit, quæritur? Dicitur q non: sed filiis restituet. q si filius fuerit impubes, & propter ætatis imbecillitatē vsumfruct. non petierit, nec tutorē habuit, & mater vsumfruct. usurpauerit: eū cum fructibus quos percepit, restituet: vsufructu rerum donatarum ante nuptias suam obtineante firmitatem.

c Filiis.] legitimæ ætatis.

d Et cum competētibus.] id est perceptis tantū, non percipiendis secundum quosdam. & sic intelligunt quod dicitur supra de usufruct. l. si pater.

e Ea obseruari.] ut proprietas amittatur usufructu retento, si secundò nupserit: ut. & supra tit. i. l. hac edicta i, §. his illud, & l. fœminæ.

Sequitur authen. Hoc locum. quæ legitur in prin. l.

stitit, in posterum posse sibi vendicare, [a] sed quasi ingratos ab omni huiusmodi lucro repelli. quā obseruationē in personis et aui & auiæ, proauī & proauiæ, nepotū, vel neptiū, item pronepotum vel proneptium, siue in potestate, siue emancipati emancipatæve sint, ex paterna
B vel materna linea venientibus, custodiri censemus.

¶ Sed quemadmodū genitoribus prouidemus, ita & innocuam posteritatē nullis affici iniurijs patimur: vt non genitores, qui sese secundis nuptijs deuouerint, irrationabile odium ad priores liberos forsitan habentes, sine iusta ratione eos ingratos vocare concedantur.

¶ Eos etenim liberos huiusmodi beneficio defraudari volumus, qui re ipsa ingrati circa suam antiquitatem [b] ab hæredibus genitorum liquidis & indubitatis probationibus conuicti fuerint ex eiusmodi casibus qui antea priscis legibus enumerati sūt. Dat. XV. Kalē. Octob. Chalcedone Decio V. C. Conss.

TITVLVS X.

SI SECVNDO NVPSERIT mulier cui maritus usumfructum reliquit.

Mulier transiens ad secunda vota, vsumfructum sibi relictum a primo marito perdit: & liberis prioris matrimonij restituitur: & si est in mora expressa vel tacita restituendi, condemnatur ad omnes fructus quos percepit indebitè: secus si fuerat lucrata plenum dominium: nam tunc vsumfructum non perdit. Bal.

l. Imppp. Valentin. Theodo. & Arcad. AAA. ad Tatianum P. P.

SI vsumfructū maritus rerū suarū decedens vxori reliquerit, eaque in secundas nuptias consortiumq; conuenerit: vsumfructum quē ex priore marito cōsecuta fuerit, amittat: atque cum filijs [c] ex eo die quo nupserit, maturè restituat.

¶ Quòd si liberos ex priore matrimonio adhuc im-
B becillitas habebit infantiæ, nec muniat eos tutoris auxilium, ac per huiusmodi occasionem mater, quæ relicta fuerant, vsurpauerit: omnia legitimè repetantur, † & cum competētibus [d] fructibus ad liquidum deducta ratione restituat. Hæc de vsufructu, quem vir extremam cōstituens voluntatē, de rebus proprijs vxori reliquerit.

¶ De vsufructu verò rerū
C ante nuptias donatarum, ea obseruari, [e] quæ anteriores cōstitutiones decreuerunt, sancimus. Dat. Idi. Martij, Arcad. A. II. & Rufino. Conss.

IN AVTHENT. de nup. §. si verò solum, coll. iiij. constit. j.

Illa authen secundum vnam lecturā legis diuiditur in duas partes. Nam in prima loquitur in vsufructu relicto vxori. In secunda loquitur in vsufructu qui datur inter viuos, vel per se, vel cum proprietate. secunda ibi, sed vsufructus. Bal.

D

HOc locū [f] hēt, si datus, vel relictus fuerit ea lege, vt ex secundis nuptijs interiret: alioquin perseuerat, siue relictus [g] esset, siue donatus, [h] quibus casibus licuit. [i]

¶ Sed vsusfructus in dote, siue ante nuptias donatione lege permissus, nō pōt à testatore derogari. [a]

Hoc locum.] CASVS. Lex codicis dicit quòd si maritus reliquerit vxori usumfructū, perdit illū si ad secundas nuptias conuolauerit. Hæc authent. distinguit: aut uir dixit expressè q perdat si ad secunda vota migrauerit, & perdet. aut nihil de hoc dixit: & non perdet, licet illa nubat.

f Hoc locum.] id est talis usufructus amissio.

g Relictus.] per legatum, vel fideicōmissum.

h Donatus.] inter uiuos.

i Licuit.] scilicet cōstante matrimonio: quod dic per exempla, vt ff. de donat. inter ui. & uxo. l. si sponsus. §. concessa, & §. si marit', & §. si quis, & l. quod si vir, & l. quod adipiscendæ.

a Derogari.] arg. in authen. constitutio, quæ de dignitati. §. pen. col. 6. & est ratio in superiori casu: quia cōditio non nubendi secundo, non est in viduis improbata, sed in virgine sic: ut infra de indi. vidui. l. 2. & in authent. cui relictum. Item aliud est forte in usufructu aliorū lucrorum, quibus poterit derogare testator. Sed quid si dicat uir, relinquo eam dominam & usuariam: uel dominā & usufructuariam. quid habebit mulier per talia legata? Videtur quod nil, vt ff. de regul. iur. l. ubi repugnantia. E contra q sic, vt sint duo legata, scilicet plenæ proprietatis, & vsusfructus, ut ff. de usufr. lega. l. si Titio fundus. vnde cum proprietatem non habeat: quia testator alium instituit, habebit usumfructū per legem illam, sicut & alias dicitur, l. ego vsumfructum habitationis. nā usum habitationis videtur legare: vt supra de vsu fr. l. cum antiquitas. Alij dicunt eo plus quod hæredes iure fideicommissi teneātur rest tuere hæreditatem: sed secundum cōsuetudinē sic. & hic cū dicitur dominam & usufru-

Conditio nō nubendi [illegible] sit [illegible].

Mulier domina, & vsuaria, vel vsufructuaria relicta, quid habere debet.

† Quædā exēp. hūt, omnia cū legitimè repetunt, cum competētibus fructibus, [illegible] quidū deducta ratione, restituat. Et hæc de vsufructu, quem vir extrema cōstituēs voluntate de rebus, &c.

‡ Aliàs legitur hic: sed secundū cōsuetudinem scriptā in curia Bulgari debet habere alimenta.

traneam, debet habere alimenta. Sed an in extraneis A institutis habeat locum eadem cōsuetudo? Quidam q non, alij q sic, sed de iure uidetur quod sic, vt ff. de le. & senatuscon. de quibus, & infra quæ sit long. contuet. l. 1. E contra quòd non, quia plenius filijs, quam extraneis hæreditas debetur, ut infrà de codicill. l. fina. prædictus tamen usufructus non ualet ultra dodrantem, ut ff. de usufruct. l. omnium, & æstimatur, ut ff. ad l. Falcid. l. hæredi tatum. Item ad hoc infra de indict. uid. l. fina. & not. in authent. de tri. & se. §. prohibemus, coll. 3. & expressè. ff. de usufruct. lega. l. uxori. 2. Sed an idem in extraneis institutis? Dico idem. Vel dic quòd non: quia alia ratio est ibi, ut infra de codicill. l. fin. Sed argum. contra. ff. de leg. & senatusconsul. l. de quibus. 2. respon.

DE DOTIS promissione, & nuda pollicitatione.

Dictum est de nuptijs, tam primis, q secundis, cumq; utrisque dos accedere soleat, ea ratione de eius promissione, uel pollicitatione supponit. Et est pollicitatio solius offerentis promissio: quæ pars quidem pacti est, sed ponit partem pro toto, ut ff. de polli l. iij.

TITVLVS XI.

DE DOTIS PROMISsione, & nuda pollicitatione.

Dos incerta re & genere, ex pacto nudo non potest peti, etiam si nudum sit pactum in scriptura redactum: Bal. vel sic: Duo specialia circa idem non possunt concurrere. h. d. & ad hoc semper allegatur. Salic.

I. Imp. Alexander A. Claudiæ.

Frustra existimas actionē tibi competere, quasi promissa dos tibi, nec præstita sit, cum neque species vlla, neque quantitas [a] promissa sit, sed hactenus nuptiali instrumento adscriptum, B quòd ea quæ nubebat, dotem [b] dare promiserit. PP. Kal. Aug. Pompeiano & Peligno Conss.

Qui promittit usuras dotis, videtur ipsam dotem promittere. Bald.

II. Imp. Gordian. A. Herodoto præfecto prætor.

Si pro dote promissa † vsuras dare socer tuus spopondit: id quod deberi missam contineri in instrumento. Ad aliam die, quòd hic iam duo essent specialia, & quòd præsumerentur solennitates, & quòd incerta dos valeret, quod esse non potest. Vel hic nudo pacto, ibi stipulatione fuit promissa. vnde iam oportet hic esse duo specialia. s. quòd ex nudo pacto actio daretur, & quòd ad incertum. ibi autē ad vnum tātum, scilicet ad incertum, & eisdem modis solue aliud contra. j. eo. l. si cum ea.

ostenderis, [c] competens iudex solui tibi præcipiet. [d] PP. XII. Kal. Septē. Pio & Pontiano Conss.

Qui committit se in arbitrium stipulatoris, videtur se cōmittere tanquam in arbitrium boni viri. Bald. Etiā si promittens sit extraneus Sal.

III. Idem A. Claudio P. P.

Si quum ea quæ tibi matrimonio copulata est, nuberet, is cuius meministi, dotem* tibi nō addita quantitate, sed quodcunque arbitratus [e] fuisset, pro ea daturum se rite promisit, & interpositæ stipulationis fidem non exhibet: competentibus actionibus [f] vsus, ad repromissi emolumentum iure iudiciorum peruenies. videtur [g] enim boni C viri arbitrium stipulationi insertum esse. PP. Kalend. Ianuar. Sabino & Venusto Conss.

Ille qui confitetur ex causa dotis plus recepisse quam recepit: potest agere ut id quod non recepit, recipiat. h. d. Baldus, & non est alibi.

Si pro dote.] CASVS. Pater pro filia. c. nomine dotis promisit, & vsuras si sua die nō soluerentur. si aliquo tempore vsuras nō soluerit, an postea sit compellendus, quæritur? Respon. quòd sic.

c Ostenderis.] scilicet dotem & vsurā promissam, & idem si tātum vsura esset promissa: nam quòd aliàs facit solutio vsurarū per longum tempus, vt ff. de vsur. l. cum de in rem verso, hoc debet stipulatio facere per vnam horam, vt infrà ad legem Falcid. l. fin. & sic etiam hic quidam dicunt, quòd non fuit promissa sors nisi fictione iuris, per hoc scilicet, quòd vsura fuit promissa à socero dicente, & promittente vsuras pro centum in dotem datis. ex hoc enim & ad sortem dabitur ex tacito pacto actio. arg. infra eod. l. si voluntate. Et si hoc approbes, procedit argu. glossæ, & poterit tolerari. Iacob.

d Præcipiet.] proposita certi cōdictione ex stipulatu, si tamen tu vir subeas onera matrimonij. secus si pater mulieris, vt ff. de iur. dot. cum post. §. in domum, & ff. de except. do. l. pater. An autem dicendum sit idem si sponsus sponsam exhibeat, quæritur? quod satis dici potest, vt tunc scilicet habeat fructus, & vsuras, aliàs non.

Frustra.] CASVS. Si paterfamilias pro filia sua in genere dotem promittat, nec reddit, & de tali promissione dotis generali conficitur instrumentum, an maritus eam petere possit, quæritur? Dicitur quòd non. & ita dos generaliter promissa, puta dicendo sic, promitto dotem, peti non potest.

a Neque quantitas.] scilicet certa, ut habeat locum contrarium. Vel dic quòd nec certa nec incerta, & sic nullum est contrarium.

b Dotem.] quę nisi certa sit, non potest peti, ut hic, & arg. supra manda. l. salarium, & ff. de verbo. oblig. ita stipulatus, in princ. & l. triticum. Sed contra, ff. de iure do. l. cum post. §. gener. Solu. ibi in arbitrium boni viri erat collata, hic autem nullius, secundum Azon. Vel hic promisit se daturum: ibi constituturum hæc non valet, vt j. eod. l. si cum, vbi daturum promisit, & tamen valet. Vel tertio ibi pater promisit, cuius officium est dotare, hic extraneus. quæ non placet. nam & hic ipsamet mulier promittebat. Tu autem dic quòd ibi interuenit stipulatio, hic non. nec etiam pactum, sed sola scriptura, qua continetur quòd ea quæ nupsit, dotem promitit. Sed huic obijcitur, quod ex quo sic est scriptum, præsumitur & factum, vt instit. de fideiusso. §. si. & arg. j. eo. l. 4. sed in illa l. j. eo. fuit scriptū voluntate nubentis, hic sine voluntate, vel ibi certa quantitas, licet minor soluta fuit. vnde propter quantitatem certam pactum ibi intercessisse intelligitur: hic autem tantum dotem pro-

D Si quum ea.] CASVS. Si pater pro filia marito nō certam dotem, sed qualem ipse arbitratus esset promisit, nec stet placitis, condic. certi ex stipul. cōpelletur eam declarare: alioquin recurretur ad arbitrium boni viri.

e Arbitratus.] scilicet qui dotem promisit.

f Actionibus.] id est actione, puta certi condictione ex stipulatu.

g Videtur.] fauore dotis etiam certa intelligitur quantitas, quæ scilicet colligitur ex facultatibus & secundum dignitatem viri, vt ff. de iure dot. l. quæro, & l. cum post. §. gener. & sic est contra. j. eo. l. 1. sed ibi solui, quia hic est ad arbitrium. Item no. ad arbitrium boni viri recurri, & sic a persona recedi, vt ff. de reg. iur. l. in personam. §. generaliter, & ff. pro socio. l. si societatē. 1. & ff. de contrahen. emp. l. hæc venditio, & sic faciunt ad quæstionem eius qui se cum pignoribus compromisit in offensum. Sed ar. contra, vt à persona non recedatur. ff. de verbo. oblig. l. si quis arbitratu, & ff. pro

Specialia duo circa idē cōcurrere non possunt.

* aliàs, si pro dote.

† aliàs, Si dote promissa. Pollicitatio qd sit.

[illegible]

Scriptura præsumit solēniter facta.

Arbitrium boni viri qnq; requiritur, & à psona receditur.

pro socio. l. si ita colta.

SI voluntate.] CASVS. Pater pro filia centum dedit nomine dotis: fecit confici instrumentum, quo continebatur maritum fuisse cōfessum se recepisse. 200. tacite videtur pactum de dandis 200. & ea maritus petere potest.

A tio. vt infra de re. vxo. act. circa princip. est & secundum speciale in dote. ī. eo. l. 3. Item tertium ī. eo. l. si voluntate, & facit ĵ. de testamen. l. quoniam indignum, & ī. de non nume. pecu. l. generaliter, & institu. de verbo. oblig. §. in hac, & ī. ad velleia. l. generaliter. Accursius.

IIII. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. & CC. Rufo.

SI voluntate dotantis in dotali instrumento plura tibi tradita scripsisti, quàm suscepisti: intelligis de his quæ desunt, petendis, [a] pactum esse consecutum. [b] S. Non. April. AA. Conss.

Ex promissione dotis agit maritus, non mulier. Bal.

Iidem AA. & CC. Dalumianæ.

SI pater marito tuo stipulanti promiserit dotem: non tibi, sed marito contra successores soceri [c] cōpetit actio. [d] Dat. VIII. Kalend. December. AA. Conss.

Dos promissa nudo pacto cum scriptura vel sine scriptura, peti potest. h. d. Vel sic: Ex nudo pacto dotis præstanda oritur actio. Bald.

VI. Impp. Theod. & Valentin. AA. Hierio præfecto prætorio.

C AD exactionem dotis, quam semel præstari placuit, qualiacūque sufficere verba censemus: siue scripta fuerint, siue non, etiam si stipulatio [e] in pollicitatione rerum dotalium minimè fuerit subsecuta. Dat. Kal. Mart. Felice & & Tauro Conss.

Pater simpliciter dotando filiam, non exprimēdo de quo patrimonio videtur dotasse de proprio patrimonio ipsius patris. si verò expressit quod dotabat de proprio patrimonio & filiæ: tunc si est soluendo, intelligitur dotasse de proprio: si vero non est soluendo intelligitur dotasse de patrimonio filiæ. d. h. ista lex singularis & vnica, & vna de quinquaginta decisionibus Iustiniani. Bal.

VII. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

SI pater dotem pro filia simpliciter [f] dederit, [g] vel pro filio ante nuptias donationem fecerit, [h] habeat autem filius vel in potestate constitutus, vel forte emancipatus res maternas, vel ex alio modo tales, quæ acquisitionem effugiunt, [i] quarum vsusfructus solus apud patrem remanet, vel quocunque modo poterat quasdam actiones cōtra patrem habere: [k] dubitabatur apud

B veteres, vtrumne videretur pater ex ipso debito, dotis vel ante nuptias donationis fecisse promissionē vel dationē, vt sese ab huiusmodi nexu liberaret: an debitum quidem remaneret in sua natura, liberalitas autē paterna dotē vel ante nuptias donationem dare suggessisset. Et in tali dubitatione multa pars legumlatorū sese diuisit: alio etiam incremento huiusmodi quæ-

C stioni addito, si fortè dixerit ī instrumēto dotali, ex rebus paternis & maternis dotē vel ante nuptias donationem dare: vtrum pro dimidia parte videatur datio vel promissio facta esse, an pro rata portione [l] vtriusque substantiæ.

¶ Vtramque igitur dubitationem certo fini tradentes, sancimus, si quidem nihil addendum exi-

D stimauerit, sed simpliciter dotem vel ante nuptias donationem dederit, vel promiserit, ex sua liberalitate [m] hoc fecisse intelligi [n] debito in sua figura remanēte. Neque enim leges incognitæ sunt, quibus cautum est, omnino paternum esse officium, [o] dotem vel ante nuptias donationē pro sua dare progenie. Liberalitas itaq; ta-

a Petendis.] id est, petes tu vir: nisi animo simulandi hæc facta sunt, vt faciūt ignobiles cum nobiles accipiunt. [1] Et nota mirabilem fictionem, cui est ar. contra, in mutuo, vt ff. si certum petatur. l. qui pecuniā, & facit ī. de nō numer. pecun. l. in contractibus. §. sed quoniam, & ĵ. de rei vxoriæ act. l. vnica, circa princ. & est hoc speciale in dote.

b Consecutum.] agetur ex prima stipulatione: & si excipiatur de confessione, replicabitur de tacito pacto.

SI pater.] CASVS. Pater pro filia promisit dotē marito filiæ, & decessit: an hæredem patris filia pro dote conuenire possit, q̃ritur? Dicitur quod non, sed maritus.

c Soceri.] f. sui, id est patris tui, sed si tu es hæres, æqualiter cum fratribus, de tuo est tota dos soluenda, vt ff. de coll. do. l. 1. §. pen. & ĵ. de coll. l. 2.

d Actio.] secus in legato, vt ff. de lega. 3. l. fideicommissa. §. interdum, secundum Io. & de legat. 1. l. seruo legato. §. si testator. Acc.

AD exactionē.] CASVS. An dotis conuentio stipulatione nō interueniente, & ita nudo pacto fieri possit, quæritur? Dicitur quòd sic, & ita ex nudo pacto agi potest: quod est speciale in dote.

e Si stipulatio.] speciale vt ex nudo pacto oriatur actio, vt hic, & infra de donation. l. si quis argentum. sed regulariter contra, vt suprà locati. l. si tibi, sed hodie fingitur interesse stipula-

[1] Adde tamē, quòd nobilis p̄sumit donare, quia donare p̄cedit a nobilitate. c. 1. de donat. Barb. in cap. sedes, de rescrip.

Pactū nudum quādoq; parit actionē.

SI pater.] CASVS. Si pater pro filia dotem dedit, vel dare promisit, nec expressit ex cuius patrimonio, scilicet an filiæ, an patris: præsumitur de bonis patris, & non filiæ. Si uero expressit de bonis patris & filiæ: si pater sit soluendo: de propriis bonis ipsius videtur dos cōstituta: si nō de bonis filiæ. Vin.

f Simpliciter.] id est nō designato ex quo patrimonio.

g Dederit.] per destinationem.

h Fecerit.] destinatione.

i Effugiunt] id est non acquiruntur patri, vt aduentitia, castrensia, & quasi castrensia.

k Habere.] cum sit emancipatus. Vel dic inspecto naturali iure. Vel dic de ipsis, in quibus pater habet vsumfructū.

l Pro rata portione.] vt plus de maiore substantia dare videatur.

m Ex sua liberalitate] id est sua substantia.

n Intelligi.] secus præsumam in auo materno, argu. ff. de neg. gest. l. Nesennius. nam ibi non cōpellitur auia dare alimēta, quia nepotes sufficientes erant, hic autē sic dotare, licet illi sufficiant ibi.

o Paternum esse officium.] vt & ff. de ritu nup. l. qui liberos, non maternum, vt ĵ. tit. 1. l. neque mater. nisi quando esset hæretica, vt ī. de hæretic. l. cognouimus. Quid aūt si extraneus dotē p̄ muliere p̄misit, de cuius patrimonio vr̄ promittere, de suo, vel mulieris, siue patris mulieris? Respō. mulieris, vel patris, quasi eius gerat negotiū, nisi aliud p̄-

Dos si p̄ extraneo promittitur, de eius patrimonio p̄missa præsumitur.

 betur

æstimata, aut non. Primo casu, aut fit æstimatio vt precium restituatur, & tunc est vēditio, & re euicta ex empto competit vtilis ad interesse: vt j. eo. l. quotiens. aut ideo vt appareat in quantum res deterioretur, vt eo precio quo æstimata res est, restituatur, vt j. eo. l. si inter virum, & ff. eo. d. l. cum post. §. cū res. quo casu idem est ac si non esset æstimata. Itaque cum non est æstimata, aut initium capit dos à datione, aut à promissione. si à datione, aut promissum est de euictione, & agitur ex stipulatu re euicta: aut non est promissum, & tunc vel bona fides dantis interuenit, vel mala. si bona, re euicta non agitur. si mala agitur de dolo aduersus extraneum dantem. sed si mulier vel pater eius dedit, agitur actione in factum in defectum famosæ actionis de dolo. Vbi autem res siue dos incipit à promissione, re euicta agitur ex stipulatu, ac si data nō esset, vt modo diximus.

SI stipulatio. CASVS. Mater familias duas habens filias, Seiam & Pollā: pro Polla dedit cētū in dotē, & passa est Pollam stipulari medietatem partem dotis sibi reddi animo donandi causa mortis in casu dissoluti matrimonij mortua mater decessit mater, Polla instituta hærede pro tertia, si dissoluatur matrimonium vel diuortio, vel morte, an possit petere medietatem dotis sibi reddi aut tertiam, sicut fuit in tertiam instituta? R. esp on. quod poterit petere medietatem, nisi probetur matrem mutasse voluntatem.

comperit. PP. Dat. Kalen. August. Mutiano & Fabiano Conss.

Filia agens ex proprio contractu non agit pro hæreditaria portione, sed secundum formam contractus: potest tamen exceptione repelli si instituta sit animo compensandi: sed iussa est esse contenta portione institutionis & prælegatis, iussaq; non petere à marito h. d. Bal. Vel sic. Filia quæ sibi fuit stipulata partem dotis maternæ de matris voluntate, non prohibetur vllam petere, etiam si a matre fuerit instituta in minori parte: nisi probetur quod mater eam instituit, ne a viro eius peteret. Sali.

B

II. Imp. Antoninus A. Alluutadi.

SI stipulatio de restituēda portione dotis datæ subiecta [a] est, conditioq; eius [b] extitit: habet ex ea actionem is in cuius personam vtiliter concepta commissaq; est. secundū quod [c] si Polla [d] soror tua de restituenda sibi parte dotis habet actionem, eo quòd mater vestra donandi [e] animo passa est partē dimidiā dotis post obitum matris filiam stipulari: [f] metuere non debet doli exceptionem, quòd [g] matri suæ, quæ pactum interposuit, hæres ex minore [h] quàm dimidia portione extitit: nisi liquido pro

C

[a] Subiecta est.] scilicet pacto præcedenti super eodem.
[b] Eius.] stipulationis, quia solutum matrimonium est.
[c] Secundum quod.] dixit in genere: nunc in specie.
[d] Si Polla.] pro qua mater dederat dotem.
[e] Donandi.] causa mortis, vel verius mortis causa capionis, quod est ac si inter viuos.
[f] Stipulari.] & aliam lucraretur vis.
[g] Quòd.] id est quia.
[h] Ex minore.] quàm dimidia, per quod videbatur in tantum stipulationem etiam dotis deminutam.
[i] Contentamque esse.] id est voluisse filiam contentam esse eiusdem partis dotis, cuius & hæreditatis. Vel dic quòd voluit quòd non haberet aliquid de dote propter hæreditatē, & secundum has duas expositiones improprie ponitur prælegationibus, id est beneficijs dotis, cum non esset in testamento relicta, sed inter viuos da-

Donatio, ... dic ... bentur.

A ta, id est concessum ius petendæ dotis. sed ideo dicitur prælegatio, quia in tempus mortis fuit concessum ius petendi, & sic mortis causa donatio, vel capio. sicq; simile legato: vt j. de don. cau. mor. l. fi. Vel dic tertio secundū 10. prælegationibus, id est quibusdam rebus quas sibi prælegauit. prælegationibus dico valentibus pro portione hæreditatis. nam non valet prælegatio pro ea parte pro qua est heres, sed pro partibus cohæredu: vt ff. de lega. 1. l. legatum, vlti. §. 1. & hoc intellige salua Falcidia ipsi filiæ. Collige ergo hic, quòd ita demum reuocat mater, si aliquid pro hoc reliquit quod accipit filia. sic est cōtra. ff. de lega. 3. l. cū quis decedens. §. nuptura. vbi sola pœnitentia reuocat. Solu. hic valuerat filiæ donatio inter viuos: ibi non, sed pro se manet. vnde hic non potest suum consilium sola pœnitētia in alterius mutare iniuriam. Idem si esset mera donatio cā mortis: quia sola pœnitentia posset reuocari, si dolo nudo pacto esset inita, & sic inualida iure veteri: vt ff. de donat. l. fina. & facit. ff. de dote prælegat. l. Seia, & de alimen. leg. l. penult. & solut. matrimo. l. quæ dotis, & de pact. dotal. l. cum maritus §. fin. & j. de hæredita. actio. l. si adulta, & j de donat. quæ sub mo. l. quotiens.

batum fuerit, matrē eius mutasse dotis pacti voluntatem, cōtentāq; esse [i] voluisse filiam suam pro portione hæreditatis prælegationibus, maritumque suū exactione liberari voluisse. PP. Dat. III. Kalē. Aug. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Seruus dotalis potest per virum in testamento & inter viuos manumitti. Bald. & Sali.

III. Imp. Alexander A. Euphemio.

ET si [k] dotis exactio, defuncta in matrimonio filia, potuisset ad patrē pertinere: [l] dotalibus † tamen seruis maritus testamento directam & fideicommissam libertatem iure dedit, & præstita reuocari non debuit: [m] cum & inter viuos manumittēdi mancipia dotalia constante matrimonio liberā habeat maritus facultatem. PP. VI. Id. Decēb. Antonino & Alexandro Conss. † aliàs peruenire.

Breuis est, & per se patens. dicit etiam quod mulier marito suo potest dare in dotem omnia bona sua quod intelligo non solum præsentia, sed & futura, si de futuris caueatur expressè: aliàs in vniuersali dispositione transferrentur dominij futura non veniunt. Bald.

ET si dotis.] CASVS. Pater pro filia mancipium dedit in dotem, & maritus in testamento suo reliquit fideicommissā libertatem: an pater ad quem dotis exactio pertinet, possit libertatem reuocare, quæritur? Dicitur quod non, cum maritus etiam inter viuos poterat ipsum manumisisse.

D

[k] Etsi.] id est quamuis.
[l] Dotalibus.] & sic inæstimatis: vt j. tit. j. § & cū lex.
[m] Non debuit.] hoc si vir est soluendo: vt & infra de ser. pign. da. manumis. l. 1. & l. fin. & ff. de manumis. l. seruū dotalem, & ff. solut. matrimon. l dotalem. Item not. hic maritum dominum esse rei dotalis: vt & supra de rei vend. l. doce, & dices infra eo l. in rebus. nec ob. ff. solut. matr. l. si constante. §. si maritus. vbi dicuntur dotales serui alieni, id est non viri. sed illud propter spem, non rem. Inde est quòd vir iubet seruo dotali hæreditatē adire vel repudiare. sed M. & P. dicunt virum reddere vxori interim quæsita vsque dū adeat: per quod etiam probatur quod vir est dominus: vt ff. sol. matri. l. seruus dotalis, in fin. nec mirandum si quod seruus dotalis acquirit nō ex re viri vel opera sua, vxori vir restituat: vt ff. de acqui. Maritus est rei dotalis dominus.

ff.de acquir. hæred.l.l.aditio. nam & idem est in seruo vendito, qui redhibetur, de quo constat quòd fuit factus emptoris, vt ff. de ædil.edic.l.& generaliter.

Nulla. CASVS. Omnia quæ habet mulier, potest dare in dotē. & hoc nulla lege ꝓhibitū est. Viuia.

a Prohibitum est.] immo permissum est, vt ff.eo.l. mulier bona. nec ob. ꝟ. de inoffi.dot. quia non reuocatur ibi quia omnia dedit, sed qa inofficiosa erat pro filijs. Item eodē mō non ob. ꝟ. de secun. nup. l.hac edictali, in princ. quia & ibi non ideo quia omnia, sed quia iniuriā facit filijs primi matrimonij. Item eodem modo non ob. ꝟ. si aduers. dot l.1. & ff.de mino.l.si ex causa.§.in dotis, qa & ibi non quia omnia, sed quia nō erat vir dignus tam magnam dotem habere, & sic læsa. Item nec ob. quod dicitur quod immobilia nō possint à minore alienari, & sic nec in dotem dari, quia illud est falsum, quia possunt ex hac causa alienari, vt ff. eo. l.Titia, & infra de admini. tut. l.lex quæ tutores, & ꟾ. de prædi.mi.l.prædia, & ꟾ. si ma. fac. ra. ha.l. fin.§.fi. Sed arg.est contra in eo tit.de præd.mi.l.ob æs. sed & hoc posito, tamē non quia omnia, sed quia huiusmodi rei prohibita esset alienatio. & idem si datum est aliquid ea lege vt non alienet. Item nec ob. ff. eo.l. iure succursum.§.fi. quia ibi alia deceptio (nō quia omnia, si modo maritus esset dignus) rescissionem inducit. & eodem modo respondeo, ad ea quæ dicuntur. ff. eod. l. si res.§.1.

IIII. Idem A. Valenti.

Nulla lege prohibitū est [a] vniuersa bona in dotem marito fœminā dare P P. IIII. Id. Iul. Maximo II. & Aeliano Conss.

Si res æstimata est in dotem data: soluto matrimonio res retinetur per virum, si æstimatio offeratur. h.d. Bal. Vel sic: Aestimatio facit emptionem: sed maritus habet electionem restituat rem vel precium. Sal.

V. Idem A Statiæ.

Quotiens res æstimatæ in dotem dantur: marit⁹ dominiū [b] consecutus, summæ velut precij debitor efficitur. Si itaq; non cōuenit [c] vt soluto matrimonio restituerentur, & iure æstimatæ sunt, retinebit [d] eas, si pecuniam tibi offerat. [e] Dat. III. Id April. Alexandro, A. II. & Marcello Conss.

Extraneus dotans, ex nudo pacto incontinenti apposito sibi actionem quærit: pater vero communem actionem patris, & filia sibi nudo pacto consolidare non potest. hoc dicit. Bal. Vel sic: Pater ex nudo pacto incontinenti apposito super dote profectitia sibi restituenda, agere non potest: mater vero & auia sic. h.d. Vel sic: Pater dotans filiam non potest sibi quærere actionem nisi per stipulationem: cæteri etiam possunt ex nudo pacto Salı.

Quotiens.] CASVS. pater pro filia dedit viro fundum æstimatum in dotem, vir tñ non habet necesse soluere ipsi fundum, sed æstimationem. sed an maritus si æstimationem soluere voluerit, possit fundum retinere, quæritur? Dicitur quòd sic, nisi conuenisset vt ipse fundus solu. matrimo. redderetur, quo casu fieret quod conuenit.

b Dominium.] ex hoc colligitur ꝙ quando inæstimatę sunt, non transit dominium, quod est falsum, vt dices ꟾ.eo.l.in rebus.

c Conuenit.] No. ergo duplici modo fieri æstimationē, vno vt hic, altero vt ꟾ.eo.l.si inter virum.

d Retinebit.] subaudi maritus.

e Offerat.] vbi ergo est dictum cuius eorum sit electio, illius erit: vt ꟾ.de fun.do.l.1. si nihil est dictum, viri est electio, vt ff.eo.l.plerumque, in fi. Item videtur contra ff.eo.l si res.§.1. vbi indistincte videtur arbitrio viri, sed hoc secundum illam. Item contra. ꝟ.de vsufr.l.interest. Solu. hoc est fauore mulieris. vel lege legem illam vt ibi notaui.

Auia.] CASVS. Differentiā assignat inter patrē dātē dotē, & extraneū, quia pater incōtinenti nō potest pacisci tātum sibi reddi, nisi interueniat stipulatio, nec actionem sibi & filiæ quæsitam simplici pacto potest innouare. extraneus vero vtiliter sibi paciscitur incontinenti dotem reddi, & habet actionem præscrip verb.

f Auia tua.] differētia est inter patrem dātem dotē ꝓ filia, & extraneum. nam pater etiam incontinenti non potest pacisci vt sibi tātum reddatur sine stipulatione, quia officium paternū est dotare filias. cū enī sibi & filiæ quæsierit actionem, nó potest simplici pacto innouare. at extraneus vtiliter paciscitur sibi reddi incontinēti, & oritur actio pręsciptis verbis, nō autem informatus vetus, quę nulla est.

VI. Imp. Maximinus. A. Sulpitio.

Auia tua [f] †, eorum quæ pro filia tua [g] in dotem dedit, etsi verborum obligatio non intercessit, actionem [h] ex fide conuentionis [i] ad te, si hęres extitisti, trānsmittere potuit. Nec enim eadem causa est patris & matris paciscentium: quippe matris [k] pactum actionem præscriptis verbis constituit, patris [l] dotis actionē profectitiæ [m] nomine cōpetentem [n] conuentione simplici [o] minimé credi

† Cōcor. cū hac. l. c. inter dilectos, cū glo. super verbo, quē meū, quæ ponit casum hui⁹ l. extra de fi. instru.

g Filia tua.] id est pronepte sua, & sic pro extranea, vt ꟾ. tit. 1. §.extraneū. nā idem in quolibet extraneo, vt ꟾ.eo.l.si dotem, & ꟾ de pact. con.l. ...

k Actionem.] s. ꝑscriptis verbis, vt s. de rerum permut. l. rebus, & ff. de pact. l. in traditione, & supra de pact. inter emp. & vend. l. 2.

i Cōuētionis.] incō tinēti adhibitæ, quę valuit, vt dixi, sed nō est idē in pacto patris. vere non idē, quippe matris &c.

k Matris.] idē in auia, vt in nostro casu, & idem in quolibet qui non habet personam dotatam in potestate, qui omnes dicuntur extranei, vt infra titu. 1. §.extraneum.

l Patris.] subaudi, sed.

m Profectitiæ.] profectitiam dotē facit non ius potestatis, sed patris nomen, si modo, vt pater dederit, vt & ff. eo.l. profectitia. §.fi. & §. si pater.

n Cōpetentem.] id est competiturā. nam non vr nasci nisi demum soluto matrimonio, vt ff.de bo.dam.l.sed si alia, in fi. & facit infra solu.matrimo. l.dos.

o Simplici.] sed stipulatione posset incōtinenti, non ex interuallo post contractum matrimonium, vt ff. solu. matrimo.l. quotiens, & ff. de pact. dot.l.cum dos, & ff. eod.l.post nuptias, & ꟾ.l. proxi. Sic ergo not. hic speciale vbi ex pacto incontinēti apposito nō oritur actio. sic & ꝟ.de vsur.l.quanuis.1.& ff.de relig.l.quòd si locus, & ff. de ser. expor.l. si seruus. Si quæratur ratio quare diuersum in patre & extraneo? Respon. quia patri prouisum est per .l.ff.solu.matrimo. l.2.§.1. quod non est in extraneo, vnde facile est vt sibi possit prouidere, vt ꟾ. tit.1.§. accedit. Item secunda quia patris officium est dotare, non extranei, vt ꝟ.tit.1.l.fi.& de hæreti.l cognouimus, & ideo pactum nudū facilius operatur in extraneo, quàm in patre. Est & tertia, quia cū iā esset actio cōmuniter quæsita, nō potest filiæ auferri sine eius volūtate, vt ff.so.mat.l quotiens. Sed nónne & sic est acquisita filiæ statim cū auus maternus vel mater dedit dotem, vt ꟾ.tit.1.§.accedit, & §.extraneū? Respon. sic, sed fingit nō quæsita, vt argu. ff.de noua l. cū enim. Et quarta est ratio quæ redditur hic, quia non potest simplex pactum nouare. & facit ad.l.istam. ff.de condict.ob cau.l. si extraneus.

Pater dās dotē pro filia sua, quare nō possit actionē sibi appropriare simplici pacto sicut extraneus.

a Innouare.] id est ad nouum esse reducere, scilicet vbi est essentialiter patris & filiæ communis, vt sit solius patris. Bal.

CVm a socero.] CASVS. Pater pro filia dedit dotē, nec ipse stipulatus est eam sibi reddi, postea pactus est cum marito eā sibi reddi. In secundo casu sol. matrimo. morte vel diuortio, an præiudicauit filiæ quo minus petere possit, quæritur? Respon. quòd non si sine voluntate filiæ pactum fuisset interpositum. Vi uianus.

b Paciscendo. vt sibi soli reddatur.

c Non potuit.] vt & ff. eo. l. post nuptias, & de pact. dot. l. cum dos. secus si ante, vt ff solu. matri. l. quotiens.

d Sola.] veluti sui iuris facta emancipatione, vel morte patris, vt infra titu. 2. §. videamus. vel quia pater sit turpis persona, aut absens, vt ff. sol. matrimo. l. si cum dotem. §. eo tempore. & facit ff. de mino. l. 3. §. sed vtrum, in fi. §. & sicut pater non facit filiæ cōditionem deteriorem, vt hic, sic nec filia patris, ut ff. sol. matrimo. l. 2. §. item si uoluntate. E contra si fiat pactū ab aliquo corū, vt prosit, dic vt diximus. ff. de pact. dot. l. cum dos, in gl. imo nec &c. & de pact. l. & hæredi. §. & filia. & facit ad. l. istā i eo quòd quędam pacta super dote non valent, vt quę ad ius respiciunt. ff. de pac. dot. l. si pater. §. ex pactis, & l. 2 & infra titul. 2. l. quamuis. & supra. l. proxi.

tur innouare[a] Dat. III. Id. Februa. Maximino. A. & Africano Conss.

In filia quæsitum facto patris, nō potest ex postfacto ea non consentiente mutari. Bald. Vel sic: Pater stipulando dotem sibi restitui ex interuallo, non præiudicat filiæ nō consentienti Sali.

VII. Imp. Gordianus A. Marco.

CVm à socero tuo pro vxore dos tibi daretur, si ea in stipulationem deducta non est sub tempore dationis; sed post ea: socer tuus tecum paciscendo,[b] si id non ex voluntate filiæ suæ fecit, conditionem eius lædere non potuit.[c] quandoque enī sola[d] de dote experiens, id pactum non debere ad sui dispēdium operari, de iure defenditur. PP. Dat. Kal. Octob. Pio & Pontiano Conss.

Verba trahuntur ad intellectum: et dispositum in principali in augmēto intelligitur tacite repetitum, etiam in obligatione verbali. h. d. Baldus. Vel sic: Sensum magis spectamus, quàm verba. Et pacta inita in aliquo subiecto, intelliguntur repetita in eius augmento. Salicetus.

VIII. Idem A. Agrippinæ.

ETiam si non dotē reddi sibi mater, sed ea quę in dotem data sunt, vt eam sequerentur,[e] vel ad se pertinerent, in matrimonio defuncta filia, stipulata sit: durante matrimonio filia decedente, actionem ex stipulatu videri quæsitam, æquissimū

ETiam.] CASVS. Mater pro filia dedit dotē, nec eam stipulata est sibi reddi, sed vt eam sequeretur vel ad eam pertineret in casu soluto matrimo. morte vel diuortio, licet illa nō fuerit vsa verbis dotem sibi reddi, an ob hoc minus fibi sit ex stipulatu pro dote acquisita actio? Dicitur non, & eadem actione non solum dotem repetet, sed & dotis augmentum. Viuianus.

e Sequerentur.] sic supra de dona. ante nupt. l. si cum ante, & ff. de pact. l. tale pactum. §. fina. Et not. argu. sensum, non uerba spectari. sic & ff. de adimen. lega. l. 3. §. & conditio, & de contrahen. emp. l. sed Celsus, & infra de lib. præ. l. 3. & ff. de pactis. l. tale. 1. respō. Argu. contra. ff. de. pe c. l. inuisgentium. §. vtrunque.

Sensum spectari potius quàm verba.

esse iudicamus. cui[f] consequēs est, vt etiam id qđ additamenti[g] causa in dotem datum est, eadē actione repetatur. PP. Kalendis Feb. Sabino & Venusto Conss.

Inter fiscum & mulierem prælatio sumitur ex tempore. hoc dicit. Baldus. Vel sic. Mulier in dote præfertur fisco posterius contrahenti. Sal.

IX. Imp. Decius. A. & Cæsar Vrbicanæ.

DOtis tuæ potiorem causam magis esse[h] conuenit, quàm reipublicæ, cui postea idem maritus obnoxius factus est. PP. VI. Id. Iunij, Decio. A. & Grato Conss.

Vbi res æstimata datur in dotem, tenetur mulier viro actione ex empto, & commoda & incommoda rei pertinent ad maritum h. d. Baldus: Vel sic: Quando æstimatio facit emptionem, mulier tenetur ex empto ad rem, & maritus soluto matrimonio tenetur ad æstimationem, & interim periculum & augmentum spectant ad maritum. Salicetus.

X. Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Ingenuo.

CVm dotem te æstimatā accepisse profitearis: apparet iure communi per pactum quod doti insertum est, formato contractu, ex empto[i] actionē esse. Quis enim[k] dubitet æstimationem à te mulieri deberi, cū periculo tuo res deteriores fiant,[l] vel augmenta lucro tuo recipiantur? PP. XII. Kalendas Maii, Maximo: II. & Aquilino Côss.

f Cui.] scilicet rationi.

g Additamenti.] ut sunt accessiones, vel etiam aliquod separatum augmentum, quod intelligit Ioan. si & super hoc incontinenti fuerit pactum, aliàs non. sed certe & idem uidetur etiam si nullum pactum speciale fiat super augmento, ut ff. de pact. do. l. inter. § cum inter, & supra de donat. ante nup. l. constante. § pactis.

DOtis.] CASVS. Pater pro filia dedit dotē, maritus postea contraxit cum fisco, & factus est eius debitor. quis præferri debeat in bonis mariti, quæritur? Dicit, quod mulier. Viuianus.

h Magis esse.] fiscus & fœmina paribus passibus ambulant, vnde qui prior est tempore, potior erit in iure, vt hic, & infra de priuileg. fisc. l. 2. & facit ex quib. cau. maio. l. fina. & infra qui potio. in pig. hab. l. 4. hoc autem nisi ex primipi l. causa. nam tunc etiā res dotales occupātur pro tali debito, vt infra in gb. cau pig. ta. contra. l. fatis, & de primipilo. l. vtilitas, li. 12. liberi etiam si non sint hæredes, conueniuntur: vt infra de primipila. l. fin. li. 12.

CVm dotē.] CASVS. Pater pro filia dotis nomine fundū dedit marito æstimatū. si euincatur, an vt talia præstētur quæ præstanda sunt, maritus habeat actionē ex empto, quæritur? Dicit quòd sic. & commodum dotis ad maritum pertinebit, & tantū ad æstimationem tenebitur. Viuianus.

i Ex empto.] vt præstentur quę præstanda sunt etiā euicto, ut & ī. de pact. l. ex conuentione. Sed an etiam ipsa habet ex venditio soluto matrimonio ad æstimationem dotis? Non puto. nec enim simplex venditio est, vt ff eo. l. quotiens. nec est absurdum ex altera tantum parte dari ex empto, & altera ex stipulatu pro dote, vt arg ff. man. l. potest.

k Quis enim.] argumentatur à relatiuis, vel à communiter accidentibus. nam si est emptio, ergo precium, & e contra.

l Fiant.] hoc si post matrimonium, non autem ante, ut ff. e. l. plerunque. §. si ante.

De his.

DE his.] CASVS. Pater pro filia quasdam res dedit in dotem, & direptæ sunt, id est ablatæ per vim vel raptæ: an maritus habeat, an uxor actionem contra rapientem, quæritur: Dicitur quod vir. Viu.

a Ac direpta.] id est vi ablata.

b Mariti.] utpote domini: ut supra de rei vend. l. doce.

c Actionem.] vi bonorum raptorum, vel furti.

EX pecunia.] CASVS. Si maritus ex pecunia dotali fundum emat, & suo nomine: cui acquiritur, quæritur? Dicitur quòd non mulieri, sed viro: quia actio ex empto acquiri mulieri nô potuit: & pro parte residua dotis pro dote habet actionem, si partem recepit, dum tamen de ea parte non fuerit a muliere transactum. Vivianus.

d Comparatus.] nomine suo.

e Non tibi quæritur.] ut infra de ser. pign. da. ma. l. fin. nisi hoc ageretur ab uxore & viro, ut dos fieret, & utile esset mulieri: ut ff. eo. l. res quæ ex dotali, & l. ita constante, quæ sunt contra. Sic econtra speciebus venditis, scilicet lapidibus fit pecunia dos, cum hoc agitur, & mulieri est utile, ut ff. e. l. si ex lapidicinis. ex pecunia autem minoris vel militis res empta constat quòd est militis vel minoris: ut. s. de rei ven. l. si ut proponis, & ff. quando ex fac. tut. l. 2.

Dotalis nô est res ex pecunia dotali empta.

f Acquirere.] etiam si eius nomine emit ter: ut & supra si quis alte. vel sibi. l. multum, & infra eo. l. si genero: avus tamen acquirit nepti, ut ff. solu. matri. l. Caius.

g Prouidebit.] sic & j. de fur. l. post decisionem.

ADDITIO Intelligas hanc legem veram, si aliunde mulieri cô uli potest: alioquin in subsidiû bene posset ad te agere. ut l. uxor marito, in si. ff. de dona. inter vir. & uxo.

4 à matre.] CASV. De substantia filiorum dotem dedit mater viro, & non intercessit stipulatio

Si res dotalis vi aufertur, marito quæritur actio h. d. Baldus Vel sic: Pro rebus dotalibus & abreptis agit maritus, non uxor. Salicetus.

XI. Iidem AA. & CC. Secetæ.

DE his quæ in dotê data ac direpta [a] commemoras, mariti [b] tui esse actionê, [c] nulla est dubitatio Dat. X. Kal. Maii, Heracliæ. AA. Conss.

Res empta ex pecunia dotali non est dotalis, & ex tali emptione mulieri non acquiritur actio: & ideo si dos est in casu restitutionis, mulier pecuniam repetit, non ad rem agit. h. d. Bald. Vel sic: Fundus emptus ex pecunia dotali, non efficitur uxoris, ideo sola pecunia repetitur, vel eius residuum ubi pars restituta fuit. Sal.

XII. Iidem AA. & CC. Rufinæ.

EX pecunia dotali fundus à marito tuo côparatus, [d] non tibi quæritur, [e] cum neque maritus uxori actionê empti possit acquirere: [f] at dotis tâtùm actio tibi competit. Vnde aditus pses prouinciæ, si non te transegisse reperetit, sed ex maiore parte dotem consecutam, residuû restitui puidebit. [g] Dat. VIII. Kalen. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

Mater non potest dare rem filiorum pro dote sua, & accipienti non competit actio nomine evictionis, si fuit sciens, nisi pactum vel stipulatio intercesserit de evictione præstanda. h. d. Baldus. Vel sic: Mater non potest in præiudicium filiorum tradere pro sua dote res eorum. Salicetus.

XIII. Iidem AA. & CC. Catulæ & Statiæ.

SI à matre vestra superstite aliquid ad vos pertinens, in dotem scienti vitrico vestro datum est: intelligitis nullam [h] firmitatem iuris dationem habere, si neque pollicitatio, [i] neque stipulatio [k] intercessit. Dat. prid. Kalend. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

Mater non cogitur dotare filiam nisi ex rationabili causa, & nisi ex causis expressis in iure. Item pater ex bonis uxoris suæ non pôt dotare filiâ communem non consentiente uxore. h. d. Bal. Vel sic: Mater non cogitur dotare filiam nisi ex causa: pater sic: sed non potest de alieno, domino inuito, quod nota. Salic.

XIIII. Iidem AA. & Cæs. Basilissæ.

NEque mater pro filia dotem dare cogitur, nisi ex magna & probabili causa, [l] vel lege specialiter expressa: neque pater de bonis uxoris suæ inuitæ ullam dandi habet facultatem. [m] Dat. Nonis Nouembr. Philippopoli. AA. Conss.

Amissio instrumentorum nô præiudicat dotis: quia substantia dotis etiâ sine instrumentis consistit, dummodo probetur per testes vel legitimas præsumptiones h. d. cum glos. Bal. Vel sic: Amissio instrumentorû dotalium non nocet, si aliæ sunt probationes. Salic.

XV. Iidem AA. & CC. Vlpiano.

CVm citra fidem etiâ instrumentorum datam dotem aliunde probanti, [a] post diuortium, quondâ uxoris tuæ secundû bonâ fidem restitui debere côstet: amissis [a] etiâ instrumêtis sine dubio cætera pbationû indicia iure pdita, nô habêtur irrita. Dat. VIII. Kal. Aug. Sirmii. AA. Conss.

Soror habens bona indiuisa cû fratre, potest partem suam in dotem dare etiam fratre ignorante vel inuito. h. d. Bal. Vel sic: Communio non impedit partem pro indiuiso dari in dotem Sal.

vel pollicitatio. an rebus in dotem datis à filiis evicta agere possit maritus de evictione? Respon. quod non. Vivianus.

h Nullam.] nec ad dominij translationem, nec ad hoc ut de evictione teneatur, quæ dedit, cum accipiens fuerit sciês, ut j. de evict. l. si fundum.

i Pollicitatio.] quæ sufficit in dote constituenda: ut supra tit. 1. l. ad exactionem, & quando sic incipit dos, agitur de evictione, ut s. cod. l. 1.

Dos pôt côstitui p pollicitationem.

k Stipulatio.] s. de evictione, etiam si incepit à traditione. & dic cum res non fuit æstimata. nam tunc agitur utili ex empto, ut s. eo. l. 1. & l. cum dotem.

NEque mater.] CASVS. An mater compellenda sit dare dotem pro filia, quæritur? Dicitur quod non nisi ex magna & probabili causa, vel lege specialiter expressa. & hoc in prima. an vero maritus bona uxoris ea inuita possit dare in dotem pro filia, quæritur? Dicitur quod non. & hoc in secunda. Vivianus.

l Causa.] ut quia sit hæretica, filia vero orthodoxa: ut s. de hæreti. l. cognouimus.

m Facultatem.] sed de suis propriis habet necessitatem, ut s. tit. proxi. l. fi.

CVm citra.] CASVS. An citra confectionem instrumêti dotalis dos à muliere solu. matrimonio repeti possit, quæritur? Respô. quòd sic: nec sibi oberit quòd instrumentû dotale nô interuenerit, vel si interuenit, & amisû sit, nô oberit quo minus repetat, si alias habeat pbationes. Vi.

a Probanti.] per testes, vel alias pbationes, vel psûptiones.

a Amissis.] sic in venditione, ut supra de fide instru. l. cum instrumentis, & in libertate data. j. de liber. cau. l. sicut, & sa. supra de rei vendi. l. ... & l. cû sup. & de proba. l. ad probationem, & ff. de fide instru. l. in re, & su. tâ de nup. l. neq; fine.

Ante

XVI. Iidem AA. & CC. Æmilio.

A[a] Nte diuisionem soror tua intestato patri etiam ipsa succedens, pro indiuiso portionem fundi communis in dotem dare non prohibetur.[a] Dat. Nonis. Iul. Sirmii. CC. Conss.

Dans proprietatem in dotem retento vsufructu, non potest in præiudicium proprietarij vendere, vel alio modo disponere. Bald.

B

XVII. Iidem Augusti & Cæsares Sabino.

RES quas[b] vsufructu[c] sibi deducto, socrus in dotem dedit, venundando auferre tibi[d] non potest. Dat. Non. Iul. Sirmii. CC. Conss.

Si vir ab uxore recipit nudam proprietatem cum pacto de lucrando a socru vsumfructum soluto matrimonio morte mulieris, nihil restituit: secus si vsumfructum non recipit in dotem: quia tunc ei non prodest pactum de lucrando h.d. Bal. Vel sic: Proprietas potest dari in dotem ab uxore, & vsusfructus pro eadem a socru. & pactum tunc de lucrando initum cum vxore, nocet in vtraque. morte autem conducentis non extinguitur vsusfructus formalis. Sal.

C

XVIII. Iidem A A. Menestrato.

SI socrus tua fundum deducto vsufructu vxori tuæ[e] donauit, tibiq; in dotem vxor quidē proprietatē, socrus autē vsumfructum dedit:[f] vxore tua rebus humanis in matrimonio exēpta, fundū[g] apud te remansisse secūdū placiti[h] inter vos fidē, nō ambigitur. Nam si acceptura certū quid annuum, filiæ suæ vsumfructū locauit: mortua conductrice, vsusfructus[i] extingui minimè potuit. Dat. XIIII. Kalend. Ianuarii, Sirmij. CC. Conss.

Ex stipulatione dotantis non quæritur alteri actio: sed si illemet sibi stipuletur de voluntate dotantis, actio quæritur. sed si in testamento tam exercere prohibeatur, cum sit hæres institutus a dotante, salua Falcidia, parendum est voluntati h.d. Bald. Vel sic: Ex pacto vel stipulatione patris non quæritur actio filiæ emancipatæ. & testator potest grauare hæredem ne actione sua agat, salua tamen Falcidia. h.d secundum lect. glo. Sal.

XIX. Iidem AA. & CC. Acilli.

CVm patrem pro filia dotem tibi dantē, si post mortē suam[k] in matrimonio constituta rebus humanis eadem[l] eximatur, partē dimidiam dotis Amniç[m] reddi, pactū[n] proponas: post verò testamento facto, cum aliis etiā Amniam hęredem scripsisse, nec Amniā[o] quicquā ex stipulatu petere velle sanxisse: si quidem hanc sibi reddi secundum fidem pacti stipulatam Amniam non probetur, ex alieno pacto non prorsus ei vlla competit actio.[p] Si verò ex verborum conceptione sibi Amnia quæsiuit obligationem, ac tibi[q] testatorem prospexisse probetur:[r] contra eā ex stipulatu post euentum conditionis petentem quatenus accepit[s] ex defun-

D

A Nte diuisionem.] CASVS. Duæ sorores successerunt patri ab intestato: an altera portionem quam habet in fundo quasi pro indiuiso, ante factam diuisionem possit dare in dotem, quæritur? Dicitur quòd sic: nec obstat quòd fundus non est diuisus. Viui.

a Prohibetur.] vt & ff. com. diuid. l. 1. & de contrah. emp. dudum, & de com. re. alie. l. falso. Item hoc casu etiam lite contestata, vt ff. de litig. l. fi. in fi.

R Es.] CASVS. Si pater pro filia fundū in dotem dedit, deducto pro se vsufructu, & eum vendat: an filię præiudicet, quæritur? Dicitur quod non. Viuian.

b Quarum.] id est quas.

c Vsufructu.] qui finitus cedit lucro dotis: vt ff. eo. l. 1. Sed contra ff. de pac. dotal. l. 4. Sol. hic deduxit vsumfructum, ibi fructum: laco.

d Tibi.] marito pro filia tua.

SI socrus.] CASVS. Socrus dedit filiæ suæ vxori meæ fundum detracto vsufruct. vxor mea dedit mihi eum in dotem, & socrus vsumfructum, & fecit mihi pactum vxor mea, & socrus de dote lucranda si vxor prædecederet: prædecessit vxor: an fundus pleno iure penes me remanere debeat, quæritur? Dicitur quòd sic. si verò socrus filiæ suæ locasset vsumfructum, mortua filia ad socrum reuertitur. Viuianus.

e Vxori tuæ.] scilicet filiæ tuæ, & tenuit donatio.

f Dedit.] donando vel faciendo simile pactum de lucrando, sicut & vxor fecit super proprietate, & dedit causalem, quamuis ipsa haberet formalem.

g Fundum.] id est plenam proprietatem.

h Placiti.] de lucrando. & hoc cum socrus dedit vsumfructum genero suo. secus autem si retinuit, & filiæ locauit, & hoc subiicit: & sic sunt duo casus: & hu c secūdo est contra suprà de vs. fruct. l. si domina. Sol. vt ibi.

i Vsusfructus.] scilicet formalis.

CVm patrem.] CASVS. Pater duas habēs filias, Seiam quæ erat in potestate, & Titiam: pro Titia dedit tibi centum in dotem, & pactus est vt matrimonio post mortem suam soluto, quòd medietas dotis ad Seiam perueniret. pater fecit testamentum, & Seiam cum quibusdam aliis hæredem instituit, & prohibuit Seiam aliquid à te petere pro dote. an Seia possit agere de dote, quæritur? Distinguitur: Aut pater stipulatus est, & non aget filia: quia alteri, &c. aut ipsa stipulata ē, & aget eatenus, quatenus est instituta: & nō in plus: quia in eo quod plus est obstaret exceptio, salua tamen retētione Falcid. verbi gratia, Quadraginta habuit ex institutione, & quadraginta ei debebātur ex stipulatione dotis, si agat, repellitur except. in 30. & 10. sibi retinebit ex Falcidia. Viuianus.

k Suā.] id est patris.

l Eadem.] filia. nam si morte generi solueretur matrimonium, non noceret filiæ pactum patris: vt infrà tit. 2. l. quamuis.

m Amniæ.] proprium nomen est filię emancipatę non nuptæ.

n Pactū.] ita quòd stipulatus, vt statim innuit.

o Nec Amniam.] repete, & proponas patrem sanxisse se non velle Amniam aliquid petere ex stipulatione patris. Accursius.

p Actio.] scilicet directa. sic & ff. tit. 2 l. quamuis, & l. pactū, & supra si quis alte. vel sibi. l. multum, vulis sic, si non esset testamentum. sic & infra tit. 2. l. pater pro filia. & infra de do. quę sub modo l quotiens.

q Tibi].genero.

r Probetur.] potuit enī dixisse gratia cohæredum: vt ff. de lega. 3. l. fideicōmissa. §. interdū. Item gratia tui. qui eras gener, vt hic dicitur.

s Accepit.] puta accepit quadraginta ex institutione, cum totidem ei deberentur ex sua stipulatione. in triginta patietur exceptiones quæ concurrunt cum eo quod superest deducta quarta, in qua non potuit grauari, vt hic subiicit, & ff. ad legem Falcid. l. quod de bonis. §. fina. licet ipse hæres posset se in ea grauare. vt ff. ad legem Falcid. l. potest. Vel & hic posset grauari, si hoc expresse dixisset quod animo compensandi dimittitur: vt ff. ad legem Falcidiam. l. si debitor. hodie autem constat quod potest,

vt

vt infra ad legem Falcidiam, authen. sed cum testator. & facit. ꝭ. eo. l. si stipulatio, & contrarium ibi dictum & hic dici posset ex. l. ff. de leg. 3. l. cum quis. §. nuptura, & solue vt ibi.

a Falcidia.] iure institutionis.

PRo oneribus.] CASVS. Fructus dotis lucro cedũt marito propter onus matrimonij quod substinet. Si vero constante matrimonio eos vxori dedit, reuocabit maritus eatenus, quaten⁹ locupletior facta est, & vir pauperior. Vi.

Matrimonij onera sunt plura.

b Pro oneribus matrimonij.] quę sunt plura, & sustinet ea vir, vt ff. solu. matrimo. l. si cum dotem, §. sin autem in sequẽ simo, & ff. de dona. inter virum & vxo. l. si quis pro vxore, in prin. & §. 1. & ff. eo. l. dotis fructus, & l. quãuis, in fin. & de doli exceptio. l. fin. in prin. & ff. fa mil. ercis. l. si filia, & l. si maritus.

c Totius.] nisi forte serui dotales quęrãt aliquid extra res mariti, vel operam suam quod quæritur mulieri.

d Capere.] scilicet fructus.

e Locupletior.] & ipse pauperior: vt & supra si quis alteri vel sibi. l. multum. vbi ergo ipsa vxor & sui ex eis sustentata est: non repetet vir, vt ꝭ. tit. 2. l. fructus, & de donat. inter virum & vxo. l. si fructus, & ff. de dona. inter virum & uxor. l. si quis pro vxore, quæ sunt contra. Sed videtur fructus posse donari nec repeti etiam in quo est locupletior, ut ff. de donat. inter uirum & uxorem. l. de fructibus, & ff de usu l fructus, quæ sunt contra. sed ibi rem donando donat fructus, licet iure non teneat donatio, hic autem principaliter fructus.

cti voluntate, quæ fuit stipulata, exceptione (salua Falcidia a) vti potes. Dat. XIII. Kalend. Febr. Sirmij. CC. Conss.

Fructus dotis pertinent ad maritum onera matrimonij sustinentem quos si vxori concedit, repetit ab vxore quatenus vxor locupletior effecta est. h. d. Bald. Vel sic: fructus dotis cedunt lucro mariti, nec possunt vxori donari. Salic.

XX. Iidem AA. & Cæsares Tiberio. B

PRo oneribus matrimonij, b mariti lucro fructus totius c dotis esse, quos ipse cepit: vel si vxoris capere d donationis causa permisit, eũ in quãtum locupletior e facta est, posse agere, manifestissimi iuris est. Dat. V. Kal. Maii. Sirmii. CC. Conss.

Cum res in dotem data æstimatur, ita vt res sub eadem æstimatione reddatur, ipsa res est in dotem, non æstimatio. si tamen res est deteriorata, debet restitui etiam æstimatione taxata. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Res dotalis æstimata, deteriorationis gratia repetitur soluto matrimonio, & non æstimatio. Salicetus.

XXI. Iidem Augusti, & Cæsares ad Geminium.

SI inter virum & vxorem pactũ sit interpositum, vt si matrimonium intra quinquennii forte tempora quoquo modo esset dissolutũ, species æsti matæ f doti datę, preciis quibus æstimatæ sunt, redderentur: manifestum est non precia specierum dari, sed ipsas spẽs debere restitui: cum in placitis specierum reddendarum id circo preciorum nomen videatur annexum, ne si species aliqua deminuta g fuisset aut perdita, alio precio quàm quo taxata fuerat, reposceretur. Dat. Nonis August. Agrippinæ. CC. Conss.

Pater rem quam pro filia dedit in dotem, nec recepit, alienare non potest. Bald.

XXII. Iidem Augusti & Cæsares Lybianæ.

REm quam pater in dotem genero pro filia dedit, nec recepit, h alienare non potest. i Dat. V. Kal. Decemb. iisdem CC. Conss. C

Vxor non potest vendere prædium dotale, nec vendenti consentire marito non consentiente. hoc d. Bald. vel sic: Prædium dotale non potest mulier constante matrimonio alienare. Salicetus.

XXIII. Iidem AA. & CC. Diogeni.

SI prædium vxor tua dotale k venundedit: sponte necne contractum ratum habuerit, nihil interest l: cum rei tibi

Si inter.] CASVS. Mulier dedit vineam marito in dotem: & pacta est ut in casu soluti matrimonij, in eadem bonitate, & eodem precio quo tunc æstimabatur, sibi redderetur. an maritus soluto matrimonio uineam retinere possit, & pretium reddere, quæritur? Dicitur quòd non. Viuia.

f Aestimatæ.] non tamen ut æstimatio faceret emptionem, sed ut sciretur an essent deteriores, ut & ff. eo. l. plerumque. § penult. & l. cum post. §. cum res, & ff. solu. matrimo. l. si æstimatis, & ꝭ. de usufr. l. interest, & ꝭ. solu. matri. l. dubium, & ar. ff. de æstima. actio. l. 1. in fi. & usufruct. quemadmodum ca. l. 1. §. recte. Quid autẽ si nõ appareat qua mente fiat æstimatio? Respon. præsumitur illa quę facit emptionem ut arg ff. loca. l. cum fundus. Itẽ

Æstimatio in dubio facit emptionem.

A quid si fuerit vilior in precio, non in substantia? Vel quid si sit in precio carior, non in substantia? Respon. precium considerari.

g Deminuta.] i. usucapta: quod esse pòtuit ff. fun. do. l. si fundus, deperdita uero, qua in rerum natura desinit esse & hoc dolo uel culpa uiri. argu. ad has expositiones. ff. de peti. hæredi. l. deperditum.

REm quã.] CASVS. Pater pro filia dedit rem inæstimatam in dotem, & postea non fuit restituta, quia non fuit solutum matrimonium. gener constante matrimonio rem illam alienauit, nunquid ualet talis alienatio, quæritur? Respon. quod non. Viuianus.

h Nec recepit.] secus si recepit, quia tunc alienare potest, ut innuit. sed hodie cõtra, vt ꝭ. tit. j. in auth. sed quamuis. Vel dic quod nõ sumitur hic arg. a cõtrario. quod in idem recidit.

i Non potest.] cum non sit suum: nec dotis potest conditionem facere deteriorem: ut ff. eod. l. post nuptias, & infra de dona. l. constante.

SI prędium.] CASVS. An uxor prædium dotale inæstimatum spõte uel coacte inuito uiro alienare possit, quæritur? dicitur quod non Viuianus.

k Dotale.] inæstimatum, cuius alienationem inhibet lex Iulia fundi dotalis, ut ꝭ. tit. 2. l. & cum lex, & instit. quibus alie. licet, in prin.

D l Nihil interest.] & posset ipsa uenire contra uenditionem etiam iuratam, ut ꝭ. de leg. & con. l. non dubium, & ꝭ. de agri. & cen. l. quemadmodum, lib. 11. Aliud dicunt quidam esse hodie per constitutionem Friderici, sacramenta puberum sponte facta, supra, si aduer. uendi. sed certe sacramentum faceret eam haberi maiorem. at maior contrauenire, ergo & post sacramentũ cũ erit minor, uenire contra, & sic etiam sibi non præiudicat secundum lo. Vel dic etiam cum non iurauerit, distinguitur utrum scienti vel ignoranti vendidit mulier. si scienti nullatenus tenetur de euictio. si ignoranti, obligatur emptori de euictione, licet res eius non fiat, nec eam habere possit, sicut in re facta vendita dicitur: vt ff. de contrahen. empt. l. & liberi, & instit. de contrahen. emtio. §. fi.

ADDITIO. Hæc quæstio est decisa de iure canonico in cap. cum contingat, extra de iureiur. in anti. & in cap. licet, eo. ti. lib. 6. vbi dicitur quod mulier, debet omnino suum iuramentum seruare.

Dominium

c Dominium.] nota. vt ῀J. eod. l. in rebus.

SI dotem. ¶ CASVS. Si patronus pro liberta centum dedit in dotem, nec pactus est ea sibi reddi in casu so lut. matrim. & propter culpam mulieris solutum est ma trimonium, vnde vir debet dotem lucrari, an patronus eam dotem repetere possit, quæritur? Dicitur quòd non, nec si post dissolu. matr. p ingratitudinem eam in seruitutem reuocasset. Viu.

b Matrimonio.] pacto verò apposito culpa libertæ non nocet, vt in auth. de nupt. §. est quoque quoddam. coll. 4.

c Prospexistis.] sic ergo fit uxoris, vt vel reddi, vel in pœnam ei auferri possit per maritum.

d Fuisse.] post culpam diuortij commisit. Sed quid si ante? Resp. idē, si modo in seruitutē tunc non sit reuocata, cū sit diuortium factū sua culpa. Sed an idem sit in patre, si non sit stipulatus sibi reddi? Respon. vtique, licet lex prouideat ei, quia & si lex prouidet, & tamen amisit, & sibi imputet ꝙ non fuerat stipulatus secundū H. ar. dictæ auth. de nupt. Et nota de amissione dotis, sicut & infra de repu. & diuor. l. consensu, & ff. solu. matrimo. l. Lucius. Item facit. ff. eo. l. cum post. §. patrona.

† Concor. cū hac l. glos. super verbo, omnibus viri bonis, l c. ex parte vestra, extra de consuetu.

quæsitę dominium[a] auferre nolenti minimè potuerit. Dat. V. Kal. Octob. Viminatij. CC. Conss.

Vbi mulier ex culpa perdit dotem, dos non reuertitur ad eum qui eam dedit, nisi sibi fuerit pactus vel stipulatus. hoc dicit. Vel sic: Pœna semel cõmissa propter repudium non tollitur, licet mulier propter ingratitudinem sit reuocata in dominij seruitutem. h. dicit. Bald. Vel sic: Vbi mulier ex culpa perdit dotem, non reuertitur ad eum qui dedit, nisi ille sibi prouiderit. Salic.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Aurelio, & Lysimacho.

SI dotem[a] marito libertæ vestræ dedistis, nec eam reddi soluto matrimonio[b] vobis incontinenti pacto vel stipulatione prospexistis:[c] hanc culpa vxoris dissoluto matrimonio penes maritum remansisse constitit, licet eam ingratam circa vos fuisse[d] ostenderitis. Dat. VI. Kal. Nouemb. Antiochiæ. CC. Conss.

Defectus causæ impulsiuæ non impedit ius agendi. nec habetur loco contractus formalis, nec loco conditionis, nec loco causæ finalis. hoc dicit. Bal. Vel sic: Stipulatio de dote reddẽda mulieri testandi causa, committitur illa mortua etiam intestata. Salic.

XXV. Iidem AA. & CC. Eutychiano.

SI mulier[e] † dotem à viro dari[f] stipuletur, vt

S I mulier.] CASVS. Mulier quæ dotem dederat, cum vellet de ea testari, stipulata est à marito sibi reddi, vt ea testaretur. licet decedat ab intestato, stipulatio tamẽ committitur, quia non fuit conditio apposita, sed causa efficiens vel impulsiua, ut in tali exemplo, Dedi tibi decem ut emeres scyphum: licet non emeris, non reddes mihi decem, quia causa hæc fuit impulsiua, quia impellebat me ad dandum tibi decem, & ideo licet decesserit testata siue intestata, debet reddi dos. Viu.

† Glos. in c. quemadmodū, super verb. conditio, de iureiu. Inducit hãc l. ad hoc ꝙ licet in iuramentis promissorijs insint certæ cõditiões: nulla tamen insunt in iuramẽtis assertorijs & concor. 22. q. vlt. c. vlt.

e Mulier.] quæ dotem dederat, cum uellet de ea testari, stipulata est eam à uiro sibi reddi, ut in ea testaretur. licet intestata sit mortua, tamen stipulatio committitur. non enim fuit hæc conditio, sed causa scilicet impulsiua, uel efficiens non finalis. cum enim scires eam uelle testari super dote, promisisti ei, sicut si dem tibi decem ut emas caligas. nam licet non emas, non reddes decem, quia hæc impulsiua causa fuit, ut ff. de donatio. l. 2. §. si. & l. seq. Et sunt hic arg. ad quæstiones huiusmodi, concedam tibi duos pedes terræ ut ibi proijcias aquam, an tibi eorum proprietas, uel usus concessus uidetur? Et uidetur ꝙ proprietas, eo quòd non fuit conditio proijciẽdi, sed causa dandi. Item ad hanc: dedi prædium ut ha-

Terrę duos pedes cõcedam, vt ibi proijcias aq: quid conceditur?

A berent in usu aliqui religiosi, ut proprietas data uideatur, quasi non conditio, sed causa sit inserta.

f Dari.] id est reddi sub hoc modo, vt hic dicitur, &c.

g Testari.] per quod dicit uir tacitum pactum interuenisse quod ipse lucretur: nisi ipsa testetur.

de ea testari[g] possit: cũ ordinationis testaměti cogitatio, mortis[i] antecedens tempus significet,[k] nec conditionem, sed causam[l] contineat: intestata quoque muliere defuncta stipulationem committi proficiet.[m] Dat. III. Id. Nouemb. Antiochiæ. CC. Conss.

Pater non potest stipulari dotem extraneo reddi. Bald. Vel sic: Pater non potest stipulari filio emancipato. h. d. Sal. Vel sic: Stipulatio alteri interposita neutri est valida. h. d. Vel sic: Præter intentionem agentis, & contra prohibitionem iuris non quæritur actio. Salic.

XXVI. Iidem AA. & CC. Demosthenei.

SI genero dotem dando pro filia pater communis eam reddi tibi extraneo[n] constituto stipulatus est: nec sibi cessante voluntate,[o] nec tibi prohibente iure, quærere potuit actionem.[p] Dat. VI. Kalend. Ian. ipsis. CC. & Conss.

Bona lex & singularis est ista. Licet maritus sit lucratus dotem, non tamen tenetur ad soluendum tributa aliarum rerum uxoris suæ: sed tenentur possessores. h. d. Bal. Vel sic: Onera hæreditaria spectant ad hæredes, non ad maritum dotem lucrantem. Salicetus.

h Cum.] pro quia, ut sit ratio sequentis. nõ conditio &c. nam quia hæc ordinatio significat tempus antecedens mortem, si dixeris esse cõditionẽ, nunq̃ implebitur stipulatio, cum non possit ante mortẽ finiri matrimoniũ, & sic nec dos reddi, ut ῀J. si dos constante matrim. l. 1. & sic facit ῀J. de testa. l. præpostera, & de contrah. stipu. l. secundum. Alij dicunt ideo non valere stipulationẽ, quia post mortem stipulari uidebatur. hodie contra, quia valet: vt instit. de inuti. stipu. § post mortẽ, quod non placet.

i Mortis.] id est, mortem.

k Significet.] uel dic i. significans uel facias. § ibi, intestata &c.

l Causam.] i. modum. & dic impulsiuam, non finalem.

m Proficiet.] hæredibus, scilicet mulieris ab intestato venientibus. uidebatur enim sub conditione facta stipulatio. scilicet si testata esset, & ideo intestata mortua, conditione deficiẽte stipulatio euanuisse putabaẽ. sed non est cõditio, q̃ si deficiat, obsit. sed ideo fecit, vt securior esset. sic & stipulatur mulier dotẽ reddi, & tamen sine stipulatione habet actionem, & hic etiam sine stipulatione poterat de ea testari.

D SI genero ¶ CASVS. Pater dans dotẽ pro filia, stipulatus est eam reddi in casu dissolu. matri. extraneo, puta filio emancipato. unde extraneus eam non repetet: quia non potest, quia stipulari alteri quis non potest, nec pater, quia noluit sibi quærere actionem. Viu.

n Extraneo.] puta filio emãcipato. secus si esset in potestate, quia eadẽ vox patris & filij intelligitur: vt instit. de inuti. stipu. § ei vero. licet sit argu. contra. ff. de pact. do l. cum dos. vb non est eadem vox.

o Voluntate.] sicut & ῀J. si quis alte. vel sibi. l. multum, & ff. de rebus dub. ꝗs l. in ambiguo.

p Actionem.] directam stricto iure, sed ex æquitate habet utilẽ, ut ῀J. ti. 2. l. pactũ, & l. pr, & ff. sol. mat. l. Caius. Vel dic ꝙ nullã hēt hic extraneus, cũ cesset ratio, q̃ reddiẽ in fine illius. l. Caius. s. dotis & conuẽtionis. sed mulier habet ex l. sibi datã, ut ῀J. ti. 1. §. accedit, & § extraneum quæ nascitur ex numeratione, vt & alias, ut ff. si cer. pet. l. certi condictio. §. si nummos.

Licet

Licet dos.] CASVS. Vir pactus cum muliere habẽ-tes prædia tributaria. i. alia q̃ ipsa dotalia, de dote lucranda: si decedat mulier: ad quem debeat pertinere onus prædiorum tributariorum quæritur? Respond. quod ad hæredes mulieris. Vi.

A me apparet mariti facultates non sufficere. s. si creditoribus soluatur prius. verbi gratia Dedi centum in dotẽ viro. vir habet 300. debet forte 400. ecce facultas non sufficit si solueret eis prius. præueniet ergo ipsa. & sic nõ est contra. alias si demũ cum nihil haberet, deberet agi, nullũ esset legis cõsilium: quia tunc in quantũ facere põt, debet damnari: vt instit. de actio. §. itẽ si de do. e. Item q̃uo peteret donationẽ, & alias res, vt h c subijcit: cũ nec dotem possit cum esse actu exigere? hodie autem constat prius & post posse ag. s. quãdo vir cœpit male vti sua substantia, vt authen. de æqua. li. dot. §. illud, colla. 7. quod inspiciam secũdum opinionem vulgi. arg. ff. de fundo instruc. l. cum de lanionis. §. asinam. Sed quid in socero qui recepit dotem, si vergat ad inopiã? Dico idem quod in viro. arg. ff. de verb. obl. l. à Titio, in fin. & j. ad leg. Falcid. l. fi. Item quid si ambo tenerentur, scilicet socer & vir, & alter vergit ad inopiã? Respond. iure suo non potest, cum alter sit soluendo: sed hodie per authent. cõtra, cum male vti iam inchoatum sit. Ex prædictis col'ge casum quo exigitur dos inuito viro etiã constante matrimonio. Est & alius casus. ff. eod. l. quemadmodum. §. 1. Sunt & alij vbi sponte potest soluere: non autem cogitur: vt ff. eod l. manus. §. manente, & ff. solut. matri. l. quamuis, & l. sed & si. Regulariter contra, vt j. si dos constante matrimonio, per totum. Sed pone in nostro casu virum velle dare fideiussorem de dote restituenda vxori soluto matrimonio: nunquid euitabit exactionem dotis ad præsens? quod videtur, vt ar. ff. soluto matrimo. l. si constante. § quotiens, & ff. qui satisdare cogan. l. si fideiussor. §. fin. Sed dico contra: quia intra dicit, quod retinere debet ad sustentationem sui, & vxoris. Item licet dotem non possit petere constante matrimonio si non vergat ad inopiam, an tamen pignus petere potest? quod videtur, vt ff. de pigno. l. quæsitum Sed dico contra: vt ff. de distract. pign. l. cum soluendo, & quibus modis pignus, vel hypothe. soluitur. l. soluitur. §. si paciscatur. Accursius.

a Licet dos iure.] vt j. vnde vir. auth. præterea. vel dic iure. i. pacto.

b Successores.] scilicet mulieris.

c Pensitationibus.] quæ non ex rebus dotalibus debentur. alias secus, vt supra fine cent. vel reli. l. omnes, & ff. de pub. l. imperatores, in pr. sed funerari tam ex dote q̃ ex alijs hæreditarijs rebus debet, vt ff. de reli. & sũpt. fune. l. Celsus. & facit. s. de donat. ante nup. l. de rebus.

Mulier.] CASVS. An mulier minor an interueniẽte curatore generali, vel speciali ad hoc dato dotem constituere possit, quæritur? Dicitur quod sic & licet in creatione faciẽda. i. cum ipse fuerit creatus curator, fideiussorẽ dederit in minorẽ q̃titatẽ q̃ dos sit: non pp hoc minus valeat dotis constitutio. Idẽ obseruandum est in don. propter nupt. vbi. s. curatore auctorẽ fieri debeat. Viu.

d Curatore.] ad hoc dato, vt ff. eo. l. siue generalis, & facit instit. de cura. §. item inuiti, & j. de admin. tut. l. si curatores.

e Potest.] scilicet à marito.

f Ipse.] scilicet curator.

g Præstitisse.] forte quia tunc paruum erat minoris patrimonium. vel dic hic minor: alias curator erat diues.

h Ante nuptias.] facit huic. s. si aduer. dotem. l. 1.

Dicit hic Salic. post Cyn. quod hoc probatur ibi argu. à contrario sensu. si premoriatur vxor, & matrimonium fuerit cũ dote: vir pauper qui relinquitur, lucratur dotem: quod dictum sequitur ibi Bar. & vide quæ ibi notaui.

XXVII. Iidem AA. & CC. Pompeiano.

Licet dos iure [a] penes maritum remanserit: pro rebus tamen hæreditariis successores, [b] nõ maritus quondam, solennibus pensitationibus [c] parere debent. S. VI. Kalend. Ianuar. Sirmii. CC. Conss.

Cum auctoritate generalis vel specialis curatoris per dos constituit: licet curator vel fideiussor minus habeant in bonis quàm sint res in dotem constituta & idem in donatione propter nuptias h. d. Bald. Vel sic: Auctoritate curatoris generalis vel specialis dos & donatio propter nuptias possunt cõstitui & exigi. Sal.

XXVIII. Imp. Zeno A. Æliano præfecto prætorio.

Mulier in minori ætate constituta, dotem marito, cõsentiẽte generali vel speciali curatore [d] recte dare & exigere potest [e] licet ipse [f] tempore creationis fideiussorem in minorem, quàm dos est, quantitatem dicitur præstitisse. [g]

¶ Hoc idem obseruatur & si minor ante nuptias [h] donationem consentiente (vt dictum est) curatore fecerit. Dat. Kalẽ. Ian. Basilio. II. & Armatio Conss.

Lex est not. & vtilis, & habet omnia bona secum. Viro vergente ad inopiam, etiam constante matrimonio mulier potest dotem exigere, & hypothecaria agere, sicut posset matrimonio dissoluto. debet tamen dos exacta pro oneribus matrimonii deseruire & alienari non potest, pactis dotalibus in casum soluti matrimonii reseruatis: idem in donatione propter nuptias. hoc dicit Bal. Vel sic: Mulier cum maritus ad inopiam vergit. vel hodie incheat male vti substantia sua: pro dote & donatione propter nuptias agit & excipit, & à possessoribus non potioribus auocat hypothecas vt se maritumq; sustentet & filios: & eas reseruat, non alienat: pactaq; dotalia remanent firma, & creditorum iura in postea quæsitis integra. h. d. secundum dominum meum, cuius verba formaliter sunt hæc. Sal.

XXIX. Imp. Iustinianus A. Menæ præfecto prætorio.

Vbi adhuc [i] matrimonio constituto maritus ad inopiam sit deductus, & mulier sibi prospicere velit, [k] resque [l] sibi suppositas [m] pro dote, & ante nuptias donatione, rebusq; extra dotem cõstitutis tenere. non tantum ma

Vbi adhuc.] CASVS. An constante matrimo. si vir ad inopiam vergat, mulier dotem repetere possit, quæritur? Dicitur quod sic. & si tenet res mariti, aduersus creditores mariti agentes habebit exceptionem. Si non tenet: aget aduersum creditores qui tenent res viri, si ipsa sit prior tempore, seu posterior iure priuilegio legis. & hoc in prima. Nullam vero habet licentiam alienandi res mariti: sed ex fructibus earum, tam ipsa, quam vir, q̃ eorum communes filij debent sustentari. & hoc in secunda. Creditores vero habebunt maritum obligatum personaliter: & aduersus eum, si ad vberiorem fortunam perueniat, agere poterunt. & hoc in tertia. Si qua autem pacta inter virum & vxorem de dote lucranda intercesserunt, ad illa obligentur. & hoc in quarta. Viuianus.

i Ad inopiam.] habet tamen vt sibi possit mulier consulere in dote, & donatione pp nuptias & cæteris rebus, vt subiicit: & sic est contrarium. ff. sol. mat. l. si constante, in princ. vbi dicit tunc demum agi, quando euidentissi-

k Velit.] agendo personali, item reali, vt j. l. prox. §. omnis. Item hypothecaria: vt subijcit.

l Resque.] scilicet mariti.

m Suppositas.] id est obligatas ex conuentione, vel lege pro dote, vt hic, & j. de rei vxo. actio. §. 1. Item pro donatione ante nuptias, vt subijcit. & s. de donatio. ante nuptias. l. si constante. § iura etiam, licet in alijs non sit priuilegiata donatio vt dos: vt j. qui po. in pig. l. fi. §. si q̃ est contra. Item etiam pro alijs rebus extra dotem, vt est par-

Dos à marito pot repeti si sua substantia malè cœpit vti.

Cõcor. cũ hac l. glos. super verbo, alienat, in fi. in ca. ex parte vestra, de re scrip.

Dos in q. bus casib. exigitur matrimonio constãte.

est paraphernis, vt subijcit. & infra. de pact. conuen. l. fina.

a Vocatæ] s. mulieri.

b Secundum legum distinctionem.] hoc est cōtra alios in rem, contra vicum hypothecaria secundum quosdā. quod non placet, sed dic eam esse distinctionem quæ sequitur, sed ita eā &c. vbi etiā triplex est opinio, vt plene distinximus. j. qui po. in pig. ha. l. fin.

c Vendicare] p. hypothecariam, secūdum Azonem.

d Qui non potiora iura.] contra fiscum enim vel cęteros priuilegiatos priores tēpore vel liberos prioris matrimonij non exercet hoc priuilegium, vt l. assiduis. & auth. ibi posita. j. q pot. in pign. ha. & j. de priuileg. fisci. l. 2. Item contra extraneos possessores rerum viri non agitur nisi prius viro excusso, vt in authē. de fideiusso. §. sed neque, colla. 1.

e Eo modo.] non tamen per omnia idem, vt subiicit, ita tamen &c.

f Dissolutum.] nō per culpam vxoris. aliàs non repeteret, vt infra de repu. l. cō sensu. P.

g Mulier.] quid de viro si alienauit, & de euictione promisit? Certe tenetur de euictione, non tamē præiudicat mulieri alienatio, quia reuocabit, vt. j. de prędi. mino l. & si is.

h Eas res.] idem dicas in re viri data ei in solutum pro dote, scilicet cum egerit actione personali.

A dote tantum immutatur. s. cum inchoauit male vti substantia sua. nam & in corpore authen. dicit, dedimus ei, quasi nihil immutet in donatione propter nuptias de eo quod hic l. codicis statuitur. Vel potest dici idem in donatione propter nuptias, quod hodie dicitur in dote.

riti res ei tenenti, & super his ad iudiciū vocatæ,[a] exceptionis præsidium ad expellendum ab hypotheca secundum creditorem præstamus: sed etiam si ipsa contra detentatores rerum ad maritū suum pertinentium, super iisdem hypothecis aliquam actionem secundum legum distinctionem[b] moueat, nō obesse ei matrimoniū adhuc constitutum sancimus, sed ita eam posse easdem res vendicare[c] vel à creditoribus posterioribus, vel ab alijs qui nō potiora iura[d] legibus habere noscuntur, vt potuisset si matrimoniū eo modo[e] dissolutū[f] esset, quo dotis & ante nuptias donationis exactio ei competere poterat: ita tamen, vt eadem mulier[g] nullam habeat licentiam eas[h] res alienandi viuente marito, & matrimonio inter eos constituto:[i] sed fructibus earum ad sustentationem[k] tam sui, quàm mariti filiorùmq; si quos habet, abutatur:[l] creditoribus scilicet mariti cōtra eū eiùsque res, si quas postea forte acquisierit, integra sua iura habentibus: ipsis etiam marito & vxore post matrimonij dissolutionem super dote & ante nuptias donatione pro dotalium instrumentorum tenore[m] integro suo iure potituris. Dat. III. Idus Decēb. DN. Iustiniano. A. II. Conss.

B

IN AVTHENT. de æquali. dot. §. illud, colla. vij. constitu. viij.

Marito vergente ad inopiam mulier donationem propter nuptias vendicat vt domina. Salicet.

DOnationem quoque propter nuptias in hoc casu[n] constante matrimonio vendicare[o] pōt.

Lex solennis. In vendicatione, & hypothecaria rerum dotalium, vel quasi, mulier omnibus alijs creditoribus antefertur: quia venit ad rem propriam vel quasi: & ei non currit præscriptio nisi ex tempore ex quo potuit actionem mouere. & quod potest per veritatem introduci, facit fictionem cessare. hoc dicit. Bald. Vel sic: Mulieri etiam soluto matrimonio pro rebus dotalibus etiam æstimatis competit rei vendicatio & hypothecaria, in quibus præfertur creditoribus ex tempore anterioribus: nec ei vlla currit præscriptio antequam agere possit, soluto vel constante matrimonio. Salicetus.

C

XXX. Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

IN rebus dotalibus[p] siue

i Constituto.] quod posset si vere esset solutum.

k Ad sustentationem.] sic ergo fructus donationis sicut dotis seruiūt viro, nō sicut fructu paraphernaliū. Itē per hoc q alitur ab vxore, patet eū damnandū hoc casu in solidum, cum non possit egere.

l Abutatur.] i. in totum consumatur secundum Ioā. aliàs ponitur in malo vsu. vt. ff. de vsu & ha. l. plenum. § 2 Quid autem si maritus efficiatur diues, an reaccipiet dotem? Respo. non, secundum H. cum ex causa iusta est soluta.

m Tenore.] quia pacta facta erant de lucrando.

Sequitur authen. donationem &c. quæ est in authen. de æquali. dot. §. illud, coll. 7. & legitur super pri. l. Accur.

DOnationem.] Lex codicis dicit q mulier agere potest aduersus eos qui tenēt res mariti. Authen. ista addit quòd mulier potest vendicare res quæ datæ sunt mulieri in dona propter nuptias. Viuianus.

n In hoc casu] cū deductus est ad inopiā maritus, ac in

o Vendicare potest. directo si domus est inducta in eius possessionem. alioquin vtili, vt in authen. vt l. no ante nuptia. do. §. 1. colla v. Quod autem ipsa sit domina, probatur ex eo quod dicitur alienari, vt j. communia de lega. authen. res quæ, & ad Trebel. authen. contra eum rogatus. Itē quod dicit eam vendicare, intellige cum pacta erat de lucranda. & hoc innuit finis, huius l. vbi adhuc. sed & si non sit pacta, idem videtur propter spem quam habet lucrandi si mariti culpa soluatur matrimonium: & ita eius interest ne dissipetur. sic & in d. authen. cōmunia de lega. & ad Trebel.

IN rebus.] CASVS. Siue res mobilis siue æstimata detur in dotem, morte viri sol. mat. poterit res vendicare mulier si extant. habet etiā hypothecam; & præfertur omnibus creditoribus mariti etiā anterioribus tēpore, puta si vir fundum habens eum obligauit, deinde eūdem vendiderit mulieri, & illa postea eidem viro nuptura in dotem dedit: licet creditor anterior sit in eo fundo, nō tamē est muliere potior. nec est mirādum si detur mulieri rei vendicatio, quia illæ res ab initio fuerunt mulieris, licet in distinctione iuris dicatur dominium rerum dotalium fuisse in virum translatum, & habebit, vtpote quando dedit res ęstimatas. & hoc in prima. Si vero res inueniātur ab aliquo possessæ, an præscrip. vel vsucap. excluditur mulier à rei vendicatione? Respon. sic, si non agit eo tempore quo agere potuit, scilicet sol. ma. & marito vergente ad inopiam. si vero agere non potuit, quia vir diues erat, nec adhuc solutum est mat. non currit ei vsucap. vel pscrip. & hoc in secunda. Cum vero mulier repetit dotem constante matrimonio, non est necesse quòd fingat se diuertere à marito. Viuianus.

D

p Dotalibus.] largissime hic accipe, vt subijcit. propriè autem inæstimatæ dicuntur dotales, vt j. tit. 1. §. & licet, in quibus dolum vel culpam præstare debet maritus. vt ff. eo. l. mulier bona. §. 1. & ff. sol. mat. l. etiam. § licet: s. d & talem diligentiam quam in suis, vt. ff. solu. matri. l. si constante. § si maritus.

Maritus quid præstare debeat in rebus dotalibus.

Aestimatæ,

Dos per quas actiones repeti potest.

a Aestimatae.] hic de aestimatis accipe secundum quod A est.ī.eo.l.si inter virum, aliàs non vendicatio, sed hypothecaria competeret, cum quasi emisse videatur vir, vt ī.eod.l. quotiens, secundum M. Alii dicunt quòd hic seruata fuit electio mulieri rei vel aestimationis, vt & ff. eo.l. plerunq;.§. fi. vnde si rem eligat, habet directam vendicationem. si aestimationem, tunc hypothecariam. vel dic tertio & verius quòd pro non aestimatis habet directā, pro his quę sunt ęstimatae, habet vtilē, scilicet tunc quādo vir aliàs non est soluendo, vt ff. de donat. inter vi.& vxo. l.vxor marito, in fine.

mobilibus siue immobilibus seu se mouentibus (si tamen extant) siue aestimatae a siue inaestimatae sint, mulierem in his vendicandis omnem habere post dissolutum matrimonium praerogatiuam b iubemus, & neminem creditorum mariti, qui anteriores c sunt, posse sibi potiorem causam in his per hypothecam vēdicare, cū eadē res,& ab initio vxoris fuerint & naturaliter in eius permāserint dominio. Non enim quòd legum subtilitate transitus earum in patrimonium B mariti videatur fieri, ideo rei veritas d deleta vel confusa est. Volumus itaque eam in rem actionē e in huiusmodi rebus quasi proprijs habere, & hypothecariam omnibus anteriorem possidere: f vt siue ex naturali iure g eiusdem mulieris res esse intelligantur, siue secundum legum subtilitatem ad mariti substantiam peruenisse videantur: per vtranque viam, h siue in rem, siue hypothecariā, ei plenissime cōsulatē. Omnis i autē tēporalis exceptio, k siue per vsucapionem l

b Praerogatiuā.] scilicet volumus, quòd est.ī.

c Anteriores.] tempore, non priuilegio. nam ex hoc solo quod alius sit anterior tempore, non praefertur mulieri. nec distinguo vtrū alii creditores habeant expressam vel tacitā hypothecam, non obstante.l. superiori proxi. quia ibi loquitur de hypothecaria quam habet in aliis rebus viri. hic de illa quam habet in rebus datis in dotem, argu. intra qui po. in pig. hab. authen. si quid. Item non videtur quòd alius creditor in re data in dotem, posset esse prior tempore, nisi ponas quòd maritus hanc rem cum sua esset, obligauit creditori, & postea vendidit vel donauit alicui mulieri, quam postea duxit in vxorem, à qua eandem rem accepit in dotem, sed tunc ille praefertur. Dicas ergo quòd mulier promisit viro dari in dotem fundum Cornelianum, non tamen dedit adhuc, vir obligauit istud praedium, quod facere potuit, vt ff. de pign.l.1. circa prin. postea mulier tradidit. praefertur mulier creditori priori tempore.

d Rei veritas.] quae est ut in eius dominio remansisse uideatur de iure gentium secūdum M. Vel quae est ut uideatur esse domina quantum ad sustentationem. & sic iure primaeuo similis est ueritas, quae aliorum respectu est falsitas, ut ff. ad Velleia.l.aliquando, in prin.

e In rem actionem.] scilicet contra alios creditores, sed contra maritum non habet nisi ex stipulatu, secundum quosdam. uel rei uendicationem habet inspecto iure naturali, quo videtur domina. hypothecariam inspecto iure ciuili in eisdem rebus. sic. ī. ad Trebel. authen. contra rogatus. vel tertio rei uendicationem in nō aestimatis, hypothecariam in aestimatis: & dic ueram aestimationem factam secundum H.

f Possidere.] i. habere. & sic impropriè ponitur. ff. de acquiren. re. do.l. seruus.§. incorporales, & de acquir. pos.l. 3. in prin.

g Naturali iure.] scilicet iure primaeuo, quo non distinguebantur dominia nisi quantum ad vsum. vnde quia promiscue cum viro vtitur, cum eo domina eo iure videtur, vt ff. re. amo.l.1. & ī. de fur.l. quamuis, & ī. de cri. expil. haere.l. aduersus. sic eadem ratione filij dicuntur domini rerum paternarum, vt insti. de haere. qua. & dif. §. sui, & ff. de lib. & posthu.l. in suis. Item & quia sua fuit res, & ad eam est reuersura, dicitur eius eodem iure, non autē iure gētiū vel ciuili. immo sunt viri, scilicet per traditionē, vt insti. de rerum diui.§. per traditionē. Itē habes expressum, vt inst. quibus alie. licet, in pri. Itē quomodo obligatur ei vt hic dicit, si sua fuit, & semper

Dotalium rerum dominiū cuius est, an viri, an mulieris.

duraret? Itē inuenirentur esse duo domini in solidum si ipsa esset domina, cum de viro constet, scilicet quòd sit dominus: quod esse non potest, vt ff. commo.l. si ut certo loco.§. si duobus. nec prodest si dicas vnum uno iure, scilicet naturali, alium ciuili, quia pone uxorem dominam quae fuisse prius per vsucapionem, & sic de iure ciuili. Itē pro hoc quia uir uendicat, ut ī. de rei uend.l. doce ancillam. quod non faceret nisi dominus esset, ut ff. de au. & ar. leg.l. Quintus, 2.§.2. Item manumittit seruum dotalem, ut ī. de ser. pig. da. ma.l.1. quod si nō esset domin9, nō faceret, ut ī. de his q a nō do. ma.l. si nō ꝓprietatē. Itē ipse iubet seruo dotali haereditatē adire, ut ff. sol. matrimo l. seruus dotalis. Item ꝓ hoc. ff. de acquiren. possess. l. Pōponius. §. in dotem, & ff. de fun.do.l. si maritus, & de iure dot. l. dotis fructus.§. si res, & ī. eo.l. si praediū, & hoc secundum Bul. & Io. at M. dixit mulierē dominā de iure naturali. i. gentiū, scilicet de re inaestimata, arg. huius.l. & ff. de colla.bo.l. filiū, & ff. qui satisda. cogā.l. sciendū.§. si fundus. Sed hoc primaeuo iure, non naturali, id est gentium (ut dixi) intelligitur. Itē ꝓ eo.ī. qui pot. in pign. habe.l. assiduis, sed respōde ut ibi. Itē ꝓ eo qa uir restituit C thesaurū quasi in alieno inuētū, ut ff. soluto matrimo.l. diuortio.§. si fundū, in fine. Itē de partu ancillae dotalis, ut ī. eo. tit.§. itaq;. sed hoc facit emptor cū redhibitoria agit, tamē interim dominus est, ut ff. de aedil. edic.l. cū autē §. fin. Itē pro eo. ff. de mino.l. denique.§. sed utrū, in fi.§. sed ibi est vel subauditur quasi. Item pro eo sunt arg. illa quę inducimus, ut nō possit pater in dotē eā instituere: ut dicto.§. sed utrū, notauimus. De aestimatis autē cōstat secūdū omnes ꝙ uiri sunt de iure gētiū & ciuili, ut ff. eo.l. cum post.§. in dotē, & ī. eo.l. quotiēs, licet etiā in his habeat uxor actionē in rem in subsidium: ut dixi. Accursius.

Thesaurus in fundo dotali inuentus cuius sit.

h Vtrāque uiā.] scilicet ut siue dicas uxorem dominā, praeferatur in rei uendicatione, siue uirū dicas dominū, dic eā praeferri in hypothecaria in eisdem rebus, vt dixi.

i Omnis.] dixi hīc eam in rē & hypothecariā. hoc uerū. nisi exceptione repellatur, quod fieri potest ex tempore quo potuit dos repeti. & hoc dicit Accursius.

D k Exceptio.] impropriè ponitur quo ad usucapionē de qua sequitur, cū per eam dominium quęratur directum, vt ff. de usucapionib.l. usucapio est.

l Vsucapionem.] scilicet triennii in rebus mobilibus datis in dotē. Sed uidetur etiam soluto matrimonio ꝙ remaneāt dotales, ut ff. de fun. do.l. etiā, & sic nō usucapiūtur, ut in eo. titu.l. si fundū. Sed dic illā l. etiā, loq tātū in eo casu, q est in cod. titu. si maritus fuerit. ubi uir factus est seruus, & sic solutū matrimonium, non tamē dominus alienat. secus est si alio modo soluatur, quia desinūt esse dotales, & possunt vsucapi, vt hic. uel hic vnū est speciale ꝓ muliere, ut etiā cōstāte matrimonio agat ꝓpter inopiā uiri. sic & aliud est cōtra eā, ut usucapiatur res dotalis soluto matrimonio. argu. ff. de iureiurā.l. cū qui, in princip. Vel tertio hic habet locū in re aestimata data, quae nō est dotalis propriè, & tamē uendicat eā uxor in subsidiū: ut in princip. huius l. diximus, quae uendicatio usucapione tollitur. Vel quarto logē hic eo casu, quādo scilicet

f.alienatio permittitur, quod fit quãdoque, vt ff.de fun. A do.l.1.& vt eodem casu vsucapio permittatur. Vel quin to, quod hic est disiunctiua, cuius altera pars est vera, vt ff.de verbo.signi.l.hæc verba, ille aut &c. quia sequens, non prima de vsucapione. Vel sexto loquitur de mobili bus æstimatis, quia etiam constante ma trimonio possunt alienari, & sic vsucapi, vt ff.solu. matri. l.res. De rebus auté viri vsucapitis hic nõ dicit, cũ in eis nõ ha beat vxor nisi hypo thecã, quę vsucapio ne triennij nõ tolli tur, vt j.de pig.l.vsu capio.

a Siue per viginti.] da exemplum de rei vẽdicatione inter pręsentes & absentes,& hypothecaria cõtra extraneum habenté titulũ, vel nõ habẽté titulũ, vt j. de pręscript.long. temp. l. fi.& j. si aduer. cre. l.1.& 2.

b Maiore.] vt hypo theca contra ipsum maritũ, quæ xl ann. durat, & j.de pręscrip. 30.ann. l. cũ notissi mi, circa prin.

c Vel minore.] xv. annis, quod dic vt j. de præscript.long. tẽ po. authen. quod si quis quibusdam.

d Mouere.] vt & ar gu. j. de anna. ex cep.l.1.§ fin.& d.l. cum notissimi. § illud,& de bo. quæ li. l. quæcũq;,& de bo. ma.auth.ni si.

e Clarverit] cum ex tunc agere possit, vt ff.l.proxi.

f Ficti diuortij.] nã olim eo casu quãdo vergebat ad inopiã, singebatur diuortiũ, vt sic ageretur ad dotem, quod hodie non est opus, vt hic nunc dicitur.

Cõcor. glo. super verbo alie nat, in fin. in c.ex par te vestra, extra de consue.

Et sic fictio nõ est licita, & cõ cor. 27.di. c.quod in terrogasti.

inducta, siue per decem siue per uiginti [a] annorum curricula, siue per triginta vel quadraginta annorum metas, siue ex alio quocunque tẽpore maiore [b] vel minore [c] sit introducta: ea mulieribus ex eo tempore opponatur, ex quo possint actiones mouere, [d] id est opulentis quidem maritis constitutis, post dissolutum matrimonium: minus autem idoneis ex quo hoc infortunium eis illatum esse clarverit: [e] cum constante etiam matrimonio [f] posse mulieres contra maritorum parũ idoneorũ bona hypothecas suas exercere, iã nostra lege humanitatis intuitu definitũ sit: ficti diuortij [f] falsa dissimulatione in huiusmodi cã, quam nostra lex amplexa est, stirpitus eruenda. B Recitata septies in nouo consistorio palatij Iustiniani. Dat. III.Kalend. Nouemb. Decio. V.C.Cons. C

Extraneo dotante, licet quo ad mulierem dos sit titulus lucratiuus, & quo ad virum sit titulus onerosus, tamen sicut quo ad virum insinuatione non eget, ita nec quo ad mulierem: licet excedat legitimam summam. hoc primo vsque ad versi. similis quoque modo. hoc intellige nisi sit pactum de lucranda dote nam hoc tali pacto vir non gaudet, nisi insinuetur: vt in au- D

Cvm quidam.] CASVS. Si quis extraneus olim da bat dotem magnam, id est vltra quingentos aureos pro aliqua, & non fuit stipulatus dotem sibi reddi, sed adhibuit quandam mulierem vt stipularetur donare ei volens, maritus poterat eam accipere sine omni insinuatione. sed si illa mulier stipularetur dotẽ sibi reddi solu.matrimo.non poterat agere, quia non erat insinuatio, & sine insinuatione donatio nõ valet, cum excederet summam quingentorum solidorum secundum quosdã, licet litera dicat contra, sed oportebat vt cederet mulieri act. illi qui pro ea dotem dederat, & ita remanebat aliquãdo mulier indotata. Dicit ergo imperator q hodie si mulier dedit, habet actionem, si non dedit ipsa, sed alius, habet actionem, nisi ille qui dedit dotem pro ea, stipulatus est eam sibi reddi, nec necesse est quòd interueniat insinuatio. idem est in donatione propter nuptias, vt si quis dedit sponsæ meæ donationem, solu. matri. repetet donat. vel mulier si fecit pactum de lucranda donat. neque dedit pro me, poterit repetere, nisi in initio donationis stipulatus est eam sibi reddi. Item si mulier promisit dotem in rebus immobilibus, si non tradat intra biẽnium, postea tenebitur ad fructus, pensiones, & alias obuentiones. Si vero in pecunia, tenebitur ad vsuras ex tertia centesimę. Si vero aliæ res mobiles sint & æstimatæ, idem erit, & debetur æstimatio cuiuslibet rei dotalis, nec omnes adunari & æstimari debẽt. Si vero res mobiles non fuerint æstimatæ, non debentur vsurę nisi lite contesta. & potest agere maritus pro dote etiam ante biennium. Vivianus.

thenti.eo decursum supra de dona. an te nupt. In donat. vne vero propter nuptias, licet quo ad mulierẽ sit titulus onerosus, quia reciprocus respectu datis: tamen quo ad virum vel quo ad extran ũ quãdo extraneus donat, est titulus lucratiuus, sufficit tamẽ insinuatio vnius vtriusque. hoc secundo vsq; ad §.præterea. Bal. Vel sic: Quãdo extraneus, id est nõ habens in pote state, dat doti pro muliere, talis datio respectu viri dicit donatio, & cãm: ve respectu mulieris donatio simplex, nec indiget insinuatione, licet olim secus. Sa.

XXXI. Idem A. Iuliano pręfecto prætorio.

Cvm quidam dotes [g] pro mulieribus dabant, siue matres, siue alij cognati, siue extranei: [h] recte quidẽ eas [i] mariti sine monumentorũ obseruatione [k] suscipiebant. Cũ auté mulier redhibitionem casus [l] stipulabatur, & huiusmodi fortuitus casus [m] euenisset: ipsa mulier, vt potè à se nõ facta [n] donatione, pp hoc q monumenta [o] deerant, necessitatem habebat actiones in huiusmodi casu ad eum q dotẽ dedit, per cessionẽ [p] transferre, vel ipsas res [q] reddere: & ita inueniebatur forsitã post prolixa matrimonij [r] annorum curricula, & liberos forte editos, infelix mulier indotata.

¶ Sancimus itaque in omnibus huiusmodi casibus nullis monumentis [f] rem

g Cum quidam dotes.] dotis donatio sit & in virum qui accepit, & in vxoré pro qua datur. sic er go not. cum extraneus dat dotem alicui marito pro vxore eius, quantum ad mulieré dicitur donatio simplex, & ideo exigit insinuationem si fiat vltra quingentos solidos, quo ad virum est donatio ob causam sed licet ob dotem, & ideo nõ exigitur insinuatio quo ad eũ.

h Extranei].scilicet alij, nam etiam prædicti extranei sunt, vt j.ea.l.§.1. Accursius.

i Eas].s.dotes, quæ factæ sine vllis monumentis valent.

k Obseruatione] .i. sine insinuatione.

l Casus.]scilicet dotis reddendæ in casu si decedat vir.

m Fortuitus casus] veluti post mortem mariti.

n Non facta.] id est non perfecta, nam quo ad eam non valebat, cum non erat insinuata.

o Monumenta.] à se facta.

p Per cessionem].i. ipsa cogebatur cedere actionem do tanti aduersus maritum, cum ipsa agere non posset, vt non perdatur dos, quod est mirum. sic & aliàs alius vtitur ex persona mea eo iure quo ego vti non possum, vt ff. rem rat. haberi. l. procurator. §. si procurator. sic & fideiussor agit iure cesso quo cedens agere non posset, cum sit ei solutum, vt ff. de fideius. l. cum is qui. sic, ff. ad Velleia. l. quamuis, §. plane si mihi, & ff. de pecu. l. quod debetur. & ff. de vsufru. l. qđ meum. Sed arg. contra ff de pact. l. & hæredi. §. nos autem.

q Res] scilicet exactas.

r Matrimonij.]scilicet finiti.

f Monumentis.] id est insinuationibus.

indigere, a sed in omni A persona b † ratas esse huiusmodi donationes: & mulierem ipsam dotem suam habere (cum fortuitus casus hoc lucrum ei addiderit) & firmiter hoc apud eam permanere: nisi ipse qui ab initio dotem dedit, sibi dari in huiusmodi casum stipulatus sit. c tunc etenim cum neque ab initio suspicio aliqua liberorum concurrit, d sed sibi omnem rem ille qui dotē dedit, pepigerit huiusmodi tractatus habere locum non potest. atqui in alijs omnibus casibus, in quibus ipse nō est stipulatus, tristitię suæ e mulier hoc proprium habeat solatiū per actionem dotis.

Donatio propter nuptias excedens legitimam summam debet insinuari: & insinuatio facta cum principali prodest ei cui in conficiendo esset donatum. Salic.

Simili quoque modo si quis extraneorum, (id est C qui eum pro quo dat, non in potestate f habeat) pro alio ante nuptias donationem nupturæ mulieri dederit, & necessaria monumenta adhibuerit: cum excedat summam legitimam donatio, vel non minor g materfamiliàs nuptura sit: non solum ad eam h cui ante nuptias donatio datur, monumenta suam adhibeant firmitatem, sed etiam ad illum pro quo dedit: vt si lucrum ei ex dota D libus pactis accesserit, i hoc nō cedat donatori, sed in suum lucrum hoc maritus conuertat, firmùmque & irreuocabile habeat: nisi donator & hoc sibi reddi huiusmodi casu fuerit stipulatus, k ne & in præfato casu simile k anteriori vitium oriatur.

¶ Sin autem minor quantitas sit, vel ita res gesta sit, vt monumētorum ex omni parte nulla sit vtilitas: l tunc & donatio ad vtranq; personam valeat, m & maritus casum lucretur: nisi & hic donator eam sibi stipulatus sit. †

Singularis. §. est & quotidianus. Cursus biennij in præstatione dotis B neglecta moram inducit, & decursum vsurarum vsque ad tertiam partem centesimæ. h. d. principaliter. Bal. Vel sic: extraneus qui dotem promisit, per lapsum biennij a tempore contracti matrimonij, sine alia interpellatione constituitur in mora, ut teneatur ad fructus & vsuras hac lege expressas: nec propterea prohibetur maritus dotem ante biennium petere etiam si promissor sit paratus vsuras & accessiones soluere. Sal.

Præterea sancimus si † quis n in dotē vel prædia, vel certum reditum, vel ædes, vel panes ciuiles spoponderit o vel ꝓmiserit: p si ex tēpore matrimonij q biennium r trāsactum sit: illico redituum vel pensionum, nec non panis ciuilis quæstum s eum præstare, C etiam si nō fuerint adhuc res principales t traditę. & si tota dos in auro sit: itidē post biennium u vsuras vsque ad tertiam partem centesimæ præstari. Sin autē aliæ res præter immobiles vel aurum fuerint in dotē datæ, siue in argento, x siue in muliebribus ornamētis, siue in veste, siue in alijs quibuscunque: y si quidem ęstimatæ z fuerint, simili modo post bienniū a & earum vsuras b ex tertia D parte centesimæ c currere, æstimatione † earum (quia & hoc apertius declarari oportet) ea intelligenda, quę pro singulis speciebus facta est, vel pro vnoquoque genere dotalium specierum, id est pro argento, vel ornamentis, vel veste, vel alijs speciebus: & non esse expectandam post singulas æstimationes vnam coadunationem d totius calculi: quod satis

Contesta-

a Indigere.] cum non excedit legitimam summā, aliàs secus, vt j. eo. §. fin. autem minor. secundum Azo. Vel dic secundum H. hoc in dote etiam si excedit, sed in donatione propter nuptias est quod dicitur ibi.

b In omni persona.] scilicet vxoris & mariti.

c Stipulatus sit.] dotem sibi reddi, vt & j. tit. 1. §. accedit. & facit supra de do. ante nuptias. authen. eo decursum est.

d Concurrit] nil enim de liberis, q dedit dotem cogitauit.

e Tristitiæ suæ.] id est, mortis mariti, quibusdam enim lætitia est.

f In potestate] sic dicitur extraneus, j. tit. i. § extraneum, aliàs aliter, vt j. de impo. lu. descript. l. j. lib. x. Accursius.

g Vel non minor.] vel pro &. i. & non minor, vt s. de donat. ante nup. l. minoribus.

h Ad eam.] vt ipsa ex pacto lucretur si vir prædecesserit, sed hodie non est necessaria quantum ad mulierem, vt s. de dona. ante nup. auth. eo decursum est.

i Accesserit.] vt qa mulier prædecessit.

k Simile.] scilicet quòd post multa tēpora inueniatur maritꝰ sine donatione.

l Vtilitas] quia est fœmina minor, vt modo dixi.

m Valeat.] quod hodie etiam in maiore seruatur per auth. illam, eo decursum est, vt modo diximus, & concor. j. de dona. l. sancimus. §. aliàs, & ff. de donat. l. 2. §. 1.

n Si quis.] scilicet extraneus.

o Spoponderit] pollicendo.

p Vel promiserit.] s. per stipulationem.

q Ex tēpore matrimonij] s. contracti.

r Biennium.] elapsum post contractū matrimonium. Ideo autē de biennio dicit, vt ex tunc in mora videatur.

s Quæstum.] id est quod lucrari posset is cui debebatur, vt ff. ꝓ soc. l. quęstus, aliàs contra, vt ff. de actio. empt. l. si sterilis, § cum per venditorem.

t Principales.] scilicet prædia, vel alia immobilia.

u Biennium.] & ꝓmissionem factam. sed alterum non sufficit, vt arg. ff. solu. matri. l. q̄ diuisione.

x In argēto.] si sint aliæ res.

y Quibuscunque.] repete, pręter aurū.

z Æstimatæ.] speciale est ergo in auro vt eius præstetur vsura, sit æstimatū vel non.

a Biennium.] mirabili modo inducitur hic mora ex tempore, cum aliàs interpellatio sit necessaria, sic quandoque purgatur tempore, vt ff. de lega. 2. l. Titia. §. vsuras. Et not. bienniū seruari, in viro annus, vt infra titu. 1. §. exactio.

b Earum vsuras.] licet vsura ęstimationis rerum petatur, non tamen petitur æstimatio, immo res æstimatæ.

c Parte centesimæ] vt supra.

d Coadunationē] vt vniuersa quæ æstimantur, sint tanti quanti æstimata sūt an non. nam & potest esse ꝙ vna res iuste, alia iniuste æstimata est, & sic nō fit æstimatio omniū, vt ff. de ædil. edic. l. si plurá, & l. penult. & ff. de eui. ctio. l. 1. sed tunc demum vt dicit dicta, l. si plura, quādo singulorum non erat precium designatū. sed hic erat, & ideo non fit idem ratione prędicta. Item & qa potest esse quòd vna res alio tempore fuit promissa, quàm alia.

† aliàs sed in omnes personas.

Vxores multæ gaudent de morte mariti.

† aliàs, nisi & hic donator eum stipulatus sit.

† Sali. hic dicit quòd ista legalis mora ex lapsu biennij inducta in extraneo, non habet locum in vxore cohabitante viro suo, quod fuit de mente glo. hic in uerbo, biennium, dū allegat l. q̄ diuisione.

† aliàs. Sed æstimationē earum (qa & hoc apertius declarare oportet) est intelligendam, quæ pro &c.

a Contestatam.] scilicet vt veniant fructus, vt ff. de v- sur. l. videamus, 2. §. si actionem, & est similis præscriptio biennalis, vt supra de non nume. pecu. l. in contractibus.

DE REI VXORIÆ ACTIONE IN EX stipulatu actione transfusa, & de natura dotibus &c.

Dos habet tria consideranda.

Sicut in quouis alio contractu tria considerãtur principaliter scilicet conuentio, obligatio, & actio: sic in dote: ideoque primo conuẽtionem: vt in titulo de dotis promissione. secũdo obligationem: vt supra titulo primo, nunc ponit actionem. Sic enim naturaliter debet disponi. Et nota quòd olim duæ dabantur actiones tam viro pro petenda dote, quam vxori pro repetenda dote: scilicet ex stipulatu. & rei vxoriæ. sed hanc tollit dando omne quod in ea vtile erat, actioni ex stipulatu, quam reseruat. & tacitè respondet obiectioni in prin. quasi obijciatur ei, quod vilia tractet, & arma non intendat. & ipse ad excusationem suã respondet, rem &c.

scrupulosum & per nimiã subtilitatem perniciosum est.

Sin autem minimè res mobiles fuerint æstimatæ: ea post biennium obseruari, quæ leges post litem cõtestatam [a] pro omnibus huiusmodi rebus definiũt.

Sin verò res permixtæ fuerint, & partim in auro, partim in alijs rebus mobilibus vel immobilibus: pro iam facta diuisione omnia procedere: licentia minimè denegãda marito, quãdo voluerit, [b] dotem petere. Nec is qui debet, putet sibi licentiam esse, reditus, vel pensiones, vel vsuras, vel alias accessiones soluẽti, dotis solutionem protelare: sed siue ante bienniũ, siue postea voluerit, dotem pars mariti petere queat, & secundum leges eam exigere. Dat. XII. Kalend. April. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

REm.] CASVS. Crederet aliquis quòd imperator non tractaret de arduis rebus, sed minimis: sed nõ est verum, quia in præsenti constitutione de arduis tractat, quia intendit ostendere per quam actionem dos solu. matrimo. repetatur. & qua actio. maritus petat eam sibi reddi, ex quo semel constituta est. Olim duabus actionibus petebatur, vel rei vxo. actio. vel ex stipulatu. hodie sublata est rei vxo. actio. remanet actio ex stipula. & si quid vtilitatis habebat illa, hoc in actio. ex stipula. translatum est, & omnes dotes petuntur actio. ex stipul. siue intercessit stipulatio, siue non, quia & si non interuenit, præsumitur interuenisse, & si interuenit, sed inutilis, puta inter absentes, præsumitur vtilis, & ex ea agetur. nec mireris quòd dico agi actione ex stipulatu, licet non interuenit stipulatio, quia hoc ideo est scilicet, quod ex nudo pacto non datur actio, vt quando conueni tecum de permutando codice, si interuenit rei traditio, vel stipulatio, agetur iam ex pacto vestito. vel da exemplum, & melius, vt hic notatur. Item mulier habet omnia bona mariti tacitè obligata pro dote, licet de hoc nihil dictum fuerit, sicut pupillus habet omnia bona tutoris tacite obligata, & tacite hypothecata. Item non solum mulieri datur pro dote, sed uiro in bonis mulieris & hoc siue dos fuerit profectitia, seu aduentitia, siue data à muliere, siue data ab alio. Nec refert vtrum dos sit promissa in scriptis, aut non, & hoc actio. ex stipula. trãsfusa in eam rei vxo. actio. & sicut illa erat bo. fid. ita & ista.

[SCIENDVM.] Olim si maritus in testamento suo reliquerat vxori aliqua legata, mulier non poterat petere, si volebat petere dotem vel e cõuerso, hodie vtrumque petere potest, nisi maritus dixit cõtrarium. Item maritus non potest retinere dotem propter malos mores mulieris, ne propter hoc inter eos fieret diuortium. Item nec vtetur retentione dotis propter res quas amouit mulier, sed conueniet eam actio. rerum amotarum. Item non vtetur retentione dotis si filios habeat ex vxore, quia pater filios suos alere debet, & filias dotare. Item nec vtetur retentione dotis propter impensas in fundo dotali factas, sed si accepit fundum in dotem, & partem dotis in re imobili & quantitate, puta, c. & impendit. x. in fundo, deminuetur dos data in x. & hoc quando facit necessarias expensas: si vero vtiles, consequetur eas per acti. mandati, si mulier mãdauit, siue nego. gesto. si non mandauit, voluntariæ non repetuntur, sed tollitur quod fecit sine læsione prioris status rei, & si uoluntate vxoris fecit eas. Si vero mulier decedat, hæredes eius repetent dotem, nisi maritus fecisset pactum de dote lucranda.

[CVM AVTEM.] Olim repetebatur dos soluto matri. annua bima trima die, si vir conueniebatur rei vxo. act. & condemnabatur in quantum facere potuit. per actionem autem ex stipulatu statim & in solidũ. hodie in quantum facere potest, conuenietur deducto ne egeat, & si pauper est, nec dotem reddere potest, promittet de dote tota restituenda, cum ad pinguiorem fortunam peruenerit, & si est immobilis, statim restituetur, mobilis elapso anno, & si non restituat, tenebitur ad vsuras vsque ad tertiam centesimæ, & fructus rerum immobilium debent mulieri restitui, & si mulier fuerit hæres instituta, de iure detrahet Falcidiam, & primo deducet dotem suam.

[CVMQVE.] Dicta sunt quæ sunt propria tam in rei vxoriæ actione, quàm ex stipulatu. hic intendit dicere, quòd quæ erant communia tunc, nunc sunt accommodanda actioni ex stipulatu tantum dicit ergo quòd si mulier ancillas dedit in dotem, & pepererint, soluto matrimonio, si inæstimatæ sunt, mulieri debent restitui cum partu per actionem ex stipulatu. Item quicquid serui acquisierint extra res mariti, & operas suas: Fœtus vero animalium, & quicquid fructuum nomine continetur, ad maritum pertinebit pro tempore matrimonij, & fructus vltimi anni in quo matrimonium separatum est, habebit maritus pro ea parte anni pro qua stetit in matrimonio. De fructibus autem rerum æstimatarum nihil mulieri restituetur: cum earum commodum & periculum ad virum spectet. Si vero pater viri dotem a muliere percepit, & virum cum alijs hæredem instituit: detrahet vir dotem de hæreditate, & cauebit cæteris cohæredibus de seruando eos indemnes, scilicet quod a muliere non conuenientur. Si verò mulier fuerit hęres instituta, siue exhæredata, siue emancipata a patre, vel auo, habebit dotem præcipuam: & sic excludit querelam inofficio. & conferetur si decedat intestatus, vel ex testamento, si pater voluerit, & hæc erant communia vtriusq; actionis.

[ACCEDIT.] Olim si extraneus dabat dotem pro muliere, actione rei vxorię poterat dotem repetere, scilicet mulier: nisi fuisset stipulatus dotem sibi reddi. non ita erat in actio. ex stipulatu, sed hoc habet hodie rei vxo. actio, scilicet quod mulier habeat semper dotis repetitionem: nisi ille extraneus fuerit stipulatus sibi reddi. Extraneus autem omnis ille est intelligendus, qui non habet

TITVLVS XIII.

DE REI VXORIÆ Actione in ex stipulatu actionem transfusa, & de natura dotibus præstita.

Pro dote competit actio ex stipulatu, et si stipulatio nõ intercesserit, vel intercessit inutiliter hoc dicit vsque ad §. & vt plenius. Bald.

1. Imp. Iustinianus A. ad populum vrbis Constantinopolitanæ, & ad vniuersos prouinciales.

REm in præsenti non minimã aggredimur, sed in omni pe-

habet personam dotatam in sua potestate, vt est pater. Item pater olim actione rei vxoriæ non poterat solus dotem repetere non consentiente filia, & si pater antequam concessisset in fata, actionem moueret de dote, vel licet lis fuisset contestata, ad hæredes eam non transmittebat, sed ad filiam, quasi proprium patrimonium, quod non erat in actio. ex stipulatu, quia in ea solus pater agere poterat filiæ consensu non expectato, & transmittebatur actio ad hæredem, quod hodie locum non habet, sed naturam rei vxoriæ actionis in hoc casu sibi vendicat actio ex stipulatu.

[ET CVM.] In hoc §. lex Iulia prohibet fundum dotalem alienari a viro & hypothecari, etiã consentiente muliere, quod locum habet nõ solum in Italia, sed in omni terra, nec contradicit huic lex quæ dicit, quod mulieres possunt renunciare iuri hypothecarum, supra ad Velleia. l. iubemus, quia loquitur ibi quando mulier renunciauerat iuri quod habet in bonis mariti tacite sibi obligatis. Item si aliqua pacta fiant in constitutione dotis, puta de dote lucranda, vel similia, illa debent seruari, dum tamen legibus non sint contraria. Et si bona gratia separetur matrimonium, non admittitur, infra de repud. l. consensu. & hęc lex locum habet in futuris negotijs, non in præteritis. Viui.

nè corpore [a] iuris effusam, tam super rei vxoriæ actione quàm ex stipulatu: earum communiones & differentias resecantes, † & in vnum tramitem ex stipulatu actionis totum rei vxoriæ ius, qđ dignum esse valere censemus, concludentes.

† referantes.

B ¶ Rei vxoriæ itaque actione sublata, sancimus, omnes dotes [b] per ex stipulatu actionem exigi, [c] siue scripta fuerit stipulatio, siue non: [d] ut intelligatur re ipsa [e] stipulatio esse subsecuta. [f] Eodemq; modo [g] & si inutiliter [h] facta est stipulatio. adiuuari enim eam [i] magis, quàm euanescere oportet. Si enim cum vna in instrumẽto stipulatio valida inueniatur, alijs etiam inutilibus suam noscitur præstare fortitudinem: [k] quare non ex nostra lege huiusmodi stipulationibus robur accedat legitimũ? Est enim consentaneum nobis qui censemus [l] ubi stipulatio supposita non est, intelligi eam fuisse adhibitam: multo magis [m] etiam si inutilis est, validam eam effici. [n]

C

Pro dote bona sunt tacitè obligata. h. d. vsque ad §. sed & si. Bal.

Et vt plenius [o] dotibus subueniatur: quemadmodum in administratione pupillarium rerum, [p] & in alijs multis iuris articulis [q] tacitas hypothecas inesse accipimus: ita & in huiusmodi actione damus ex vtroque [r] latere hypothecam, [s] siue ex parte mariti pro restitutione dotis, siue ex parte mulieris pro ipsa dote præstanda, vel rebus dotalibus euictis: [t] siue ipsæ principales personę dotes dederint vel promiserint, vel susceperint, siue aliæ pro his personæ, & dos siue aduentitia, siue profectitia sit, secundum veteris iuris nominationẽ. [u] Ita enim & imperitia hominum & rusticitas nihil eis poterit afferre prudicij: cùm nos illis ignorantibus & nescientibus in hoc casu nostram induxerimus prouidentiam. [x] Sicut enim &

A tem ex dissensu, puta dixit vir, promittis equum in dotem? mulier dixit, promitto asinum.

[i] Eam.] scilicet actionem, & sic, ff. de rebus dubijs, l. quotiens in actionibus.

[k] Fortitudinem.] da exemplum, quia stipulor alteri, hoc non valet, adijcio pœnam, hoc valet, & dat robur inutili, non vt ex ea agatur, sed pœnæ metu ei pareatur, vt ff. de verb. obli. l. stipulatio ista, §. alteri, & supra de pact. l. si pacto. hic tamen datur robur ex hac, l. huic, vt etiam ex ea agatur, & sic fit vtilis, & est sic supra si cer. exte. se emi. l. 1. Sed argu. contra, ff. de his quib. vt indi. l. cũ quidam. nam vtilis non firmat inutilem institutionem, sed inutilis vitiat vtilem. Item est arg. cõtra, ff. de adimen. le. l. 1. nam ibi vtile legatum non dat robur inutili ademptioni. Alij ponunt hic exemplum per l. supra de pac. l. in bonę fidei, & l. petens, l. in pacto in, continẽti apposito, cui datur robur vicinitate contractus, sed illa non est stipulatio, sed pactum, vnde primum melius est.

Institutio inutilis nõ firmatur per utilem.

[l] Censemus.] hoc quod sequitur.

[m] Multo magis.] locus à maiori, quia, si nullum facimus aliquod, magis inutile, sic & ff. de pact. l. iurisgentium, §. adeo, & supra de dona. ante nup. l. fi. §. fi.

[x] Concor gl. in c. cũ pridẽ, super uerbo duximus, post medium extra de pac.

[a] Corpore.] Nota corpus iuris, in quo articuli iuris continentur, sicut corpus humanum ubi membra continentur.

Corpus iuris quid sit.

[b] Omnes dotes.] siue à parte viri siue à parte mulieris, licet de parte viri possit dubitari. Item siue certa est, siue incerta, quod est notandum, cum ad incerta tãtum alias detur ex stipulatu actio, ut insti. de verb. obli in prin. licet, & hic quidam dent condictionem certi, si certa est.

[c] Exigi.] id est peti, vel repeti.

[d] Siue non.] quia nec promissa.

[e] Re ipsa.] id est eo, quòd est dos.

[f] Subsecuta.] scilicet conuentionem. Sic ergo nota fingi stipulationem vbi non est, sic & ff. de adopt. l. his verbis, & ff. de dam. infect. l. si finita, §. eleganter, & in authen. vt nulli iudi. § super hoc autem iubemus, colla. ix. & ff. si cui plus quàm per legem Falci. l. l. nisi, §. item, & de fideiuss. tut. l. cum ostendimus, §. fi.

[g] Eodemque modo.] scilicet dos petatur ex stipulatu.

[h] Inutiliter.] inspecto iure communi, vt quia inter absentes, vel ex interuallo, vel inepta conceptione, non ean

[n] Effici.] per hanc legem.

[o] Vt plenius.] non solum in personali, verum in reali, hoc est in hypothecaria.

[p] Rerum.] vbi tacita contrahitur hypotheca, vt ĩ. de administra. tuto. l. pro officio.

D

[q] Articulis.] vt legatis, ut ĩ. communia de leg. l. 1. & in alijs casibus quos habes, ĩ. in quibus causis pig. taci. contra. per totum.

[r] Ex vtroque latere.] sed nunquid sic uir & uxor præferatur cæteris creditoribus? Respon. credo quòd non, cum non inueniamus de hypotheca uiri.

[s] Hypothecam.] scilicet tacitam.

[t] Euictis.] indistincte ergo re dotali euicta agitur de euictione, & sic est contra ĩ. titu. 1. l. 1. Solu. hæc illam corrigit. uel secundum Ir. & bene etiam hæc secundum illam, scilicet ubi stipulatio uel pactum præcedat donationem. Tertij dicunt hic dari hypothecariam indistincte, non autem personalem, media placet.

[u] Nominationem.] remanet enim nomen dotis profectitiæ & aduentitiæ, ut ff. de iure dot. l. profectitia, in prin. & §. si quis certam.

[x] Prouidentiam.] dando actionem ex stipulatu, & tacitam hypothecam. Accursius.

Intelliguntur

stipulationes & hypothecæ inesse dotibus intelliguntur,[a] & inutiles stipulationes emendantur: sic & in posterum causa inuenietur valida & perfecta, quasi omnibus dotalibus instrumentis à prudentissimis viris confectis.

¶ Et nemo putet nos hoc sancire in his tantummodo dotibus quę instrumentis receptæ sunt. Nihil enim prohibet & si sine scriptis[b] dos vel detur, vel ℞ mittatur, vel suscipiatur: similj modo intelligi factã stipulationem & hypothecam ex vtraque parte, qua si fuerit scripta. Et natura quidem ex stipulatu actionis hęc intelligatur, rei vxoria in posterum cessante. †

B

Actio ex stipulatu pro dote, est bona fidei: item actio rei vxoria est sublata: tamen quod erat vtile in ea, trãsfusum est in actionem ex stipulatu. hoc dicit vsque ad §. primum itaque. Baldus.

C Sed etsi non ignoramus ex stipulatu actionem stricto iure esse vallatã,[c] & non ex bona fide[d] descendere: tñ q̃a nouã naturã de dote stipulatio sibi inuenit: accommodetur ei natura rei vxoriæ, & bonę fidei beneficium:[e] & omnes quidem euẽtus[f] quos dos ex stipulatu[g] habet, maneat[h] pro sua natura exercens. Si quid autem optimum ex rei vxoriæ actione inuenimus, hoc in præsenti specialiter ei addimus: vt sit & noua ista ex stipulatu, quam composuimus, & non propria tantum, sed etiam veteris actionis[i] pulchritudine decorata.

Vir legans vxori, in dubio non intelligitur legare pro dote: & ideo vtrũque consequitur. hoc dicit vsque ad §. maneat. Bal. Vel sic: Relictum a viro vxori, non intelligitur in dubium relictum animo compensandi cum dote ideo vtrunque potest peti. hoc dicit.

A *Vel sic: Actio ex stipulatu pro dote, non minuitur propter legatum factũ vxori, nisi exprimatur Sali.*

Primùm[k] itaque quid naturale sit ex stipulatu actionis, exponatur: & ita si quid ex actione rei vxorię superuenerit, addatur.

¶ Sciendum itaque est edictum[l] prætoris quod de alterutro[m] introductum est, in ex stipulatu actione cessare: ita vt vxor & à marito relicta recipiat, & dotem consequatur: nisi specialiter ℞ dote ei maritus ea dereliquit: cùm manifestissimũ sit, testatorẽ q̃ nõ hoc addiderit,[n] voluisse eam vtrumque consequi.

Actio ex stipulatu actiue & passiuè transmittitur in hæredem hoc dicit. Vel sic. contractus factus transit in hæredem, sicut contractus verus hoc dicit vsque ad § sed nec retentio. Bal. Vel sic: Actio ex stipulatu pro dote transit ad successores. Sali.

Maneat[o] ex stipulatu actionis ius[p] ad successores[q] & sine mora[r] transmissionis incorruptum.

Propter malos mores vxoris pudorem matrimonij nõ lædentes, propter res donatas, vel amotas, seu propter communes liberos alendos: nec propter impensas in rebus dotalibus factas fit dotis retentio, sed prædicta actionibus competentibus repetuntur. hoc dicit vsque ad § illo. Sali. Vel sic: Dos non potest retineri ob malos mores mulieris, nec ob res donatas, nec res amotas, nec propter liberos, nec propter impensas vtiles vel voluptarias. sed propter necessarias sic: quia dotem minuunt ipso iure. Item potest retineri per pactum de lucrando si mulier post decedat. h. d. vsque ad §. cum autem. Bal.

Taceat[s] in ea retentionum verbositas.

D ¶ Quid enim opus est inducere ob mores[t] retentionem, alio auxilio ex cõstitutionib⁹ introducto?[u] vel ex qua causa[x] ob res donatas[y] retentio introducatur. cum sit donatori facultas per actionem in rem directam,[z] vel per vtilem, vel per condictionem suo iuri mederi?

¶ Sed nec retentio[a] ob res amotas necessaria est,

[a] Intelliguntur.] ipso iure, vt j. qui pot. in pig. hab. l. fi. §. ad hæc, & in authen. de æqua do. §. quia vero & huiusmodi, & argu. s. de iur. & fac. igno. l. fi. & de dotis promis. l. ad exactionem.

[b] Sine scriptis.] vt & s. de iure dot. l. cum citra.

[c] Vallatam.] nam non numeratur inter eas quæ bonæ fidei sunt, vt institut. de actio. § actionũ.

[d] Et non ex bona fide] ad differẽtiam stricti iuris.

[e] Beneficium.] erit ergo hoc casu bonæ fidei, vt hic, & instit. de act. §. fuerat.

[f] Euentus.] id est effectus.

[g] Ex stipulatu] . i. ab actione ex stipulatu.

[h] Maneat]. id est retineat.

[i] Actionis.] rei vxoriæ. Ex prædictis ergo collige quinque specialia. Primum, quòd intelligitur stipulatio vbi non est. Secundum, vbi est inutilis, fit vtilis. Item quia datur ex stipulatu etiam ad certa. Item quòd est bonæ fidei. Quintũ etiam de hypotheca tacita.

[k] Primum.] quia sua naturalia retinet, & alia nanciscitur, itaque sua naturalia exponamus.

[l] Edictum.] quod non habemus, sed cauebatur in eo, vt si maritus vxori aliquid in vltima reliquerit voluntate, esset contenta alterutro, scilicet vel dote, vel legato, quod in actione ex stipulatu non erat.

[m] De alterutro.] assequendo tantum.

[n] Addiderit.] scilicet mulierem esse alterutro contentam, & fac. ff. fami. erci. l. si filia, § pe. & de dote præleg. l. cũ quis, §. 1. & j. de repu. l. iubemus. Sed arg. cõtra. ff. de adimen. le. l. alumnæ, aliàs, l. Titia, §. pui filius, & ff. sol. ma. l. si cum dotem, §. si pater, sed ibi redditur ratio.

[o] Maneat] i. trãseat.

[p] Ius.] iam competens mulieri.

[q] Ad successores.] vtriusque partis, mulieris scilicet vt repetere possint, & mariti vt restituere debeant, sed primum fallit in casu quem habes, j. eod. §. hoc ex rei vxoriæ, vbi non reperit hęres patris mulieris.

[r] Mora.] in antiquis legibus inserta, vt j. e. §. exactio.

[s] Taceat.] Et nota hic quinque casus in quibus competebat retentio in actione rei vxoriæ, sed hodie non competit, ob mores, ob res donatas, ob res amotas, ob liberos, ob impensas.

[t] Mores.] & malos multos, quorum vnus non sufficeret, vt in venialibus, nõ criminalibus, vt si quotidie se inebriet, non tamen frangit matrimonialem ℞ dotem, & facit, j. de repudi. l. fin. in. fi.

[u] Introducto.] scilicet diuortio, vt j. de repud. l. consensu.

[x] Causa.] scilicet rationabili.

[y] Donatas.] scilicet vxoria viro.

[z] Directam.] cum res donata extat, sed vtilem cum est mutata conditio, siue cum est extincta, vt & ff. de dona. inter virum & vxo. l. si sponsus, §. fin. & l. seq. & l. vxor marito, in fi. & l. vtilem, & l. mulier, & facit, s. de condic. ex lege, l. 3. & ff. de do. præleg. l. dote.

[a] Nec retentio.] ex speciebus, si species extent, si quantitas sit, compensatur, & sic non est contra, j. de re. amo. l. 1. & ff. solu. ma. l. diuortio, §. ob donationes, & eodem modo soluitur aliud cõtra, s. de compen. l. neque. Vel solue vt ibi.

† aliàs, rei vxoriæ cessante actione. Actio ex stipulatu pro dote quinque specialia habet.

Dotis retentio olim propter quinque competebat.

a Amotarum.] vt j. de bo. quæ libe. l. fi. §. ipsum autem filium.

b Sileat.] subaudiunt quidam, scilicet Gossiani, si diuortio soluatur matrimonium: aliàs si morte mulieris, dicunt retineri dotem. Sed B. & Ioan. contra, cum hæc lex dicat indeterminate, ut ff. de iu. do. l. iure succursum est, & j. de bonis quę libe. l. 2. & j. solu. matrimo. l. dos, vbi de hoc etiam dices, sed prima opinio teneatur.

c Hortetur] vt j. de bo. quæ libe. l. fin. §. ipsum autē filium.

d Ne varium.] hoc refertur ad hoc quod dixit supra de moribus.

e Cōstitutionibus.] quas habes, j. de repu. per totum.

f Idonea.] vt & ff. de do. pręleg. l. dote.

g Minuant quantitatem.] vt ff. de ritu nup. l. dote, & ff. de impen. in re. do. fa. l. 1. §. 1. & l. penul. & institut. de act. §. itē si de dote. quod intellige cum in quantitate consistit quod deminuitur, vt quia fundus & pecunia sit in dotem, expensa quidē in fundo facta minuit pecuniā. si autem fundus tantum, nec in parte desinit esse dotalis, nisi tanta sit expensa quanti est fundus. tunc desinit esse dotalis, nisi intra annum impensas marito obtulerit. interim autē an sit dotalis, & sic quasi pignus, an desiit esse dotalis, & redincipiat esse dos si mulier luat, quidam tenuerunt: primam, pro quibus est hoc exēplum, si habeo domum quæ valet centum, & debeo centum, verum est me habere domum valentem centum, nō tamen habeo in bonis centum. Scæuola tenuit secundam opinionem, vt habes hoc, ff. de iu. dot. l. si is qui. §. quod dicitur, & ff. de impē. in re do. fa. l. quod dicitur.

h Voluntate.] vt & ff. de impen. in re. do. fa. l. vtilium.

† Præsumitur ergo aliquid ratione sanguinis vt in c. literas, cū gl. super verbo, in fratrem, extra de pręsum.

† Aliàs, nec.

Dos an minuatur propter impensā.

* voluntarię.

cum pateat omnibus maritis rerum amotarum a iudicium.

¶ Sileat b ob liberos retētio, cùm ipse naturalis stimulus † parentes ad liberorum suorum educationē hortetur: c ne † varium d genus culpæ mariti cōtra vxores excogitent, vt possint eadem retentione contra eas vti, cùm & iam imperialibus constitutionibus e statutum sit, si culpa mulieris dissolutum matrimonium fuerit, quid fieri oporteat.

B

¶ Sed nec ob impēsas in res dotis factas retentio nobis satis videtur esse idonea. f Cùm enim necessariæ quidem expensæ dotis minuant quantitatē, g vtiles autem non aliter in rei vxoriæ actione detinebantur, nisi ex volūtate h mulieris: non abs re est, si quidem mulieris voluntas intercedat, mandati actionem à nostra auctoritate marito cōtra vxorē indulgeri: quatenus posſit per hanc, quod vtiliter impensum est, asseruari. vel si non intercedat mulieris voluntas, vtiliter tamē res gesta est: negociorum gestorum aduersus eam sufficere actionem.

C

¶ Quòd si voluptariæ * sint, licet i ex voluntate eius, expensę: deductio operis quod fecit, sine læsione tamen prioris speciei, marito relinquatur: vt sit k omnium retentionum expeditus tractatus, & ex stipulatu actio merito secundum sui naturam nullam accipiat retentionem.

D

Muliere mortua in matrimonio actio ex stipulatu, secundum suam naturam transit ad heredes. Sal.

A

i Licet) hoc speciale in dote, vt ff. de impen. in re. do. fa. l. pro voluptarijs, aliàs etiam talia repetuntur ex voluntate domini facta, vt ff. de in rem ver. l. quòd si seruus, §. sed si mutua, & §. necnon, & facit, j. de rei ven. l. domū.

k Vt sit.] refert se ad omnia prędicta.

Illo proculdubio in ex stipulatu actione seruando, vt si decesserit mulier cōstante matrimonio, dos non in lucrum mariti cedat, nisi ex quibusdam pactionibus, l sed ad mulieris hęredes ex stipulatu actio secundum sui naturā transmittatur, siue expressa fuerit, siue ex hac lege inesse intelligatur.

In actione de dote maritus condēnatur in quantum facere potest. hoc primo Mobilia, vel iuris quantitates, & genera in dotem data, restituuntur post annum soluto matrimonio, immobilia statim. fructus de iis ex tempore matrimonij dissoluti veniunt in restitutione h. d. usq. ad §. igitur. Bal. Vel sic Hæc actio contra virum datur in quantum facere potest: & rerum mobilium & iurium restitutio debet fieri intra annum. rerum vero immobilium incontinenti: & usuræ debentur a tempore moræ, fructus vero a tempore soluti matrimonij. hoc dicit vsque ad § igitur.

Cum autem m in exactione dotis ex stipulatu quidē actio naturaliter restitutionem dotis à parte mariti vxori ilico n & in solidū fieri iubebat, † rei vxoriæ autē annua bima o trima die in his quę pondere, numero, mensura consistunt, exactionem pollicebatur, & nō in solidum, sed in quantum maritus facere potest, si non dolo malo suam deminuerit substantiam: in hac parte rudem figuram p ex stipulatu damus actioni: vt si matrimonium fuerit dissolutum, nullo pacto q adhibito, in tantum quidem maritus condemnetur, in quā tum facere potest: quia hoc æquissimum est, & reuerētiæ debitum maritali, r si nō dolo malo uersatus ē: s

l Pactionibus.] id est pacto facto de dote lucranda si pręcedat vxor, sic pluraliter pro singulari ponitur, vt ff. de orig. iur. l. 2. §. ex actis Item est alius casus quo remanet apud virum propter adulteriū, vt j. ad l. Iul. de adul. l. fin.

m Cum autem.] in supradictis quidem suam naturam exercet hæc actio ex stipulatu, sed j exactione datur ei ius rei vxorię actionis, vt in quantum facere possit, damnetur, quod intelligitur deductione egeat, vt ff. de re. iur. l. in condemnatione personarum.

n Ilico.] in vtroque male, quòd ilico, & quòd insolidum.

o Annua bima.) id est primo anno tertia, secūdo tertia, & in tertio tertia, vt ff. de pac. do. l. aliud, & ff. de ann. leg. l. 3. in princ. & fa. ff. de iur. do. l. cum in fundo. § pen.

p Figuram.] sumptam ab actione rei vxorię.

q Pacto.] de retētione dotis, vel de modo, vel de tēpore restitutionis dotaliū rerum, vt ff. de pac. dot. l. de die, & sequentibus. Illud autem non ualet, quòd teneatur maritus in solidum, vt ff. solu. matri. l. aliæ. §. 1.

r Maritali.] vt & ff. solu. ma. l. aliæ. §. fi. & l. maritum, & ff. de re iudi. l. sunt qui in id, & insti. de act. §. item si de dote.

s Versatus est.] in deminuendo substātiam suam vt dixit. idem si in re dotali dissipanda dolum cōmisit, & aliàs nō est soluendo, licet in eo quod aliàs nō sit soluendo, nō cōmiserit dolum, vt ff. sol. matrimo. l. etiam. §. 1. & 2. & hos duos casus cōprehendit hic secun-

† Nam tantum durat dos quantum matrimoniū durat, & simile ha- bes in ca. quod a e, in fi. cum gl. super verbo, tedire, de cleric. coniug. & in c. nuper, de dot. post diuor. restit. Pactum quod maritus teneatur ad dotem restituendā in solidū, nō ualet.

secundum Ioan. quibus tenetur in solidum.

a Cautione.] forte cum fideiussore, ut ar. ff. sol. ma. l. si constante, §. quotiens, sed tunc dic simplici, vt ff. pro soc. l. verum, §. item videndum, secus in actione de peculio, vbi non sit etiam cautio, vt ff. de pecu. l. quotiens, §. si semel.

cautione [a] videlicet ab eo exponenda, quòd si ad meliorem fortunam peruenerit, etiam qđ minus persoluit, hoc restituere ꝓcuret.

¶ Exactio autem dotis celebretur non annua bima trima die, sed omnimodo intra annũ [b] in rebus mobilibus, vel se mouẽtibus, vel incorporalibus: [c] cæteris videlicet rebus quæ solo continentur, ilico restituendis: quod cõmune [d] vtriusque fuerat actionis.

¶ Sin autem supersederit res mobiles vel se mouentes vel incorporales post annale tempus restituere, vel cæteras res statim post dissolutum matrimonium: etiã vsuras æstimationis [e] omnium rerum quæ extra immobiles sunt vsque ad tertiam partem centesimę ex bona fide introducendas mari tus præstet: fructibus videlicet immobilium rerum parti mulieris ex tẽpore dissoluti matrimonij præstandis, similique modo pensionibus, vel vecturis nauium siue iumentorũ, vel operis seruorũ, vel quæstu ciuilium annonarum, & alijs quæ sunt eis similia, parti mulieris restituendis. [f]

Vxor hæres instituta à marito, & grauata legatis, ante omnia deducit dotem: de residuo vero soluit legata, deducta Falcidia. hoc dicit vsque ad §. cumq; ex stipulatu. Bald. Vel sic: Vxor instituta à viro, in ratione Falcidiæ dotem vt æs alienum potest deducere. Salicetus.

b Annum.] post solutum matrimoniũ computandum.

c Incorporalibus.] vt in nominibus, quandoque tamen incorporalia æquiparantur immobilibus, vt j. de prę́scrip. longi tempo. l. fi. in fi. & ff. de iure delib. l. ait prætor, & de re iudi. l. à diuo. §. 1.

d Commune.] s. de immobilibus.

e Vsuras æstimationis.] sic & s. tit. 1. l. fi. §. prę́terea, & subaudi hic, non solum res principales.

f Restituendis.] vel si malit, petat vsurã æstimationis, vt modo dixi. Vel forte superiora locum habent cum res desierant esse culpa mariti, hic quando extabant, secundũ Azo. Sed quid erit hodie vbi soluitur matrimonium per consanguinitatem? nũquid statim reddetur dos, vel post annum, nã nõ potest dici diuortium, cum non fuerit matrimoniũ, nec ergo dos? Respon. statim, argu. s. de cõ dic. ob cau. l. 1. Item quid si rebus ę́stimatis datis in dotem maritus seruauit sibi electionem, quod potest? Respon. eligat. quod si non faciat, transfertur electio in vxorem, vt ff. de solu. l. 1. & ff. de iure do. l. plerumque, §. fi. Item, quid si dos cõsistit in rebus mobilibus tantum, vnde interim se alet mulier? Respon. de alijs suis bonis. arg. ff. de ven. in posses. mit. l. extraneo. Sed quid si nil aliud habet? Si quidem sunt hę redes patris, communes filij, ipsi alant matrem, vt j. de bo. quæ libe. l. fin. § ipsum autem. Sed quid si extranei sunt hæredes, vel diuortio est solutum matrimonium? Videtur qđ vir vel hæredes eius teneantur alere, ex quo habent dotem, vt ff. de ven. in posses. mit. l. j. §. mulier, & l. curator, & argu. ff. ad Trebel. l. imperator, & ff. vt in pos. lega. l. pe. & s. tit. 1 l. vbi adhuc. præterea pro dotis fructibus mulieri dabat alimenta. ergo & hodie alat eam cum penes se habeat. arg. in authen. quibus mo. natu. effic. sui. § pe. coll. vij. & in auth. de exhibi. §. quoniã, coll. v. & ff. de liber. agno. l. si quis à liberis, §. si vel parens. Item aduc videtur durare primum, cum nec posset nubere secundo, vt arg. pro hoc. ff. de repu. l. fi. & in authen. de nupt. §. soluto, coll. iiij. Item pro hoc, ff. solu. matri. l. si cum dotem, §. sin autem, quasi sint dotis onus alimẽta vxoris. econtra dilatio legalis debet esse vtilis viro, vt arg. ff. si cer. pet. l lecta, & ff. de iudi. l. 2. §. in omnibus, & authent. consti. quæ de digni. §. penul. coll. vj. Sol. Distinguũt quidam, an habet alia bona vnde se alat, vel non, vt primo casu non alatur, secundo sic, vt ff. de ven. in posses. mit. l. extraneo.

ADDITIO. Hoc tenent communiter doctores in l. diuortio, in princ. ff. solu. matrimonio. Ne aliàs tractaretur de dedecore memoriæ mariti, quòd mulier cogeretur mendicare. Et subdit ibi Barto. quòd mulier tenetur intra ipsum annum operari in domo hæredum, à quibus suscipit alimenta, ad vtilitatẽ hæredum, per l. sicut, iuncta gloss. ff. de ope. lib. De quo dic latius vt per eundem Bartolum, vbi supra.

Dos quando redditur, si matrimoniũ per consanguinitatem soluitur.

[illegible]

Mariti hęredes an teneantur vxorem alere.

Igitur [g] & in sequenti capitulo sua ex stipulatu actio vtatur natura: vt si mulier à marito fuerit hæres instituta, & legis Falcidiæ ratio emerserit: [h] etiã dotis debitum [i] liceat ei sicuti alia debita [k] ex substãtia mariti subtrahere, & sic [l] quartam partem deducere. [m]

Accessiones quæ nõ sunt in fructu augent dotem: vt partus ancillarum: & quæsita per seruum dotalem extra operam suam, & extra rẽ mariti. Accessiones vero q̃ in fructu censentur, vt fœtus pecorum, & fructus agrorũ & similia, cedũt lucro viri quoad matrimonium consistit, & fructus vltimi anni pro rata temporis diuiduntur. & prædicta sunt vera in rebus vere dotalibus, id est in æstimatis: sed quando sunt res æstimatæ, omnes accessiones integraliter sunt mariti tanquam emptoris. & istud sit pro casu summario, & pro casu in terminis. hoc dicit vsque ad §. cautione. Bal. Vel sic: Partus ancillarum dotalium, & etiam per seruos dotales quæsita extra operas eorum, vel res mariti, pertinent ad mulierem: fœtus vero & & fructus pertinent ad maritum: sed pro rata temporis vltimi anni veniũt diuidendi si dos fuit inæstimata: & si tempore diuisionis alter filiorum dotem vxoris vel nurus detinuerit, præcipuam cautionem de defendendo præstare tenetur cohæredibus Salic.

Cumque ex stipulatu actio in his casibus [n] quos enumerauimus, propriam naturam habeat: [o] necessarium est in sequenti tractatu ea exponere, quæ vel cõmunia [p] sunt vtriusque actionis, vel quæ in solam ex stipulatu [q] actionem

g Igitur.] quia in prioribus capitulis sua vtitur natura actio ex stipulatu iure petitionis dotis, igitur in sequẽti vtatur iure retentionis. Hug. Vel secundum Azo. quia petere potest, vt modo dixi, petat & hoc casu, sci licet deducendo.

h Emerserit.] inter eam, & legatarios.

i Debitum.] vt & ff. ad leg. Falcid. l. pater, in princip. & s. eodem titu. § sciendum, licet aditione hæreditatis actio sit confusa, vt ff. de hære. ven. l. 2. §. fi. & j. ad legem Falci. l. licet.

k Debita.] vt & infra ad legem Falcidiam. l. in imponenda.

l Et sic.] scilicet omni debito deducto.

m Deducere.] scilicet de legatis.

n In his casibus.] sed non in omnibus, vt supra, eod. §. exactio.

o Habeat.] id est retineat.

p Communia.] hoc vsque ad §. videamus.

q Ex stipulatu.] hoc in §. videamus.

a Æstimatæ.] quæ vere etiam dicuntur dotales, vt infra ea. l. §. & cum lex. & idem dicas si sunt æstimatæ, sed cõuenit vt soluto matrimonio reddãtur vxori non seruata electione viro, vt ĩ. sol. matrimo. l. 1. aliàs secus, vt ff. de iure dot. l. si mancipia. & facit ff. de iure do. l. plerunque. §. si serui. Azo.

A diuortio, & l. si alienam.

f Expectet.] ut & ĩ. titu. 1. l. quotiens, & ff. de iure dot. l. plerunque, in princip. §. 1. & 2. & l. 3.

g Nurus.] quæ erat pronurus defuncti, uxor scilicet nepotis, quæ omnia præcipere, id est ante partem capere debet hic filius, idẽque pater, qui est filius ad auum, ut hic, & ff. fami. ercisc. l. si filia. §. 1. & ff. de iu. dot. l. si is, §. ibi, & ĩ. fami. ercisc. l. 2.

Pronurus.

colligi oportet: vel propria quidem rei vxoriæ actionis, exinde autem ex stipulatu actioni accommodanda.

¶ Itaque partus dotalium ancillarum, id est quæ æstimatæ [a] non sunt, vel quę serui dotales ex quacunq; causa (nisi ex re mariti, vel operis suis) acquisierũt: [b] ad mulierem pertinere [c] vtraque actio similiter voluit.

¶ Fœtus autem iumentorum, & omnia quæ fructuum nomine continentur, ad lucrum mariti pertineãt pro tempore matrimonij, [d] siue æstimata, siue non æstimata sint.

¶ Sed & nouissimi anni in quo matrimonium soluitur, fructus pro rata temporis portione [e] vtrique parti debere assignari, cõmune vtriusque actionis est, in rebus scilicet non æstimatis. Aestimatarum enim rerum maritus quasi emptor, & cõmodum sentiat, & dispendium subeat, & periculum expectet. [f]

Præcipiens dotem tenetur cohæredem seruare indemnem. hoc dicit vsque ad §. videamus igitur. Bald.

Cautione videlicet defensionis in specie in qua dotem suę vxoris vel nurus [g] in familiæ erciscundæ iudicio præcipuam filius defuncti detrahit, secundum propriam naturam. [h] ex stipulatu actionis cohæredibus suis præstanda

Actio ex stipulatu pro dote præstita competens, per patris obitum cõsolidatur in filiam emancipatam, etiam exhæredatam. h. d. vsque ad §. quo à nobis. Bald. Vel sic: Si filia efficiatur sui iuris morte patris, vel emãcipatione, actio de dote consolidatur in eius persona, etiam si à patre fuerit exhæredata: & dos confertur, & in legitima portione computatur. Salic.

B Videamus [i] igitur quali incremento ei de rei vxoriç actione accedente, formari decet ex stipulatu actionem. Cumq; iuris certi atque indubitati sit, si parens per virilem sexum ascendens, dote pro filia vel nepte præstita, emancipauerit eam, vel ipse decesserit, [k] in rei vxoriæ actione dotem omnimodo ad mulierem pertinere, etiã si fuerit exhæredata: [l] (qđ non erat in ex stipulatu actione: ibi etenim velut aliæ actiones [m] in omnes cohæredes actio diuidebatur) æquissimum [n] nobis visum [o] est, & in ex stipulatu actione mulierem dotem suam præcipuam accipere, etsi emancipata vel exhęredata sit, vel cum alijs hęredibus scripta.

C

Dos imputatur filiæ in legitimam. h. d. Vel sic: Dos quæ ad filiam reuertitur, et in legitimam imputatur. h. d. vsque ad §. accedit. Bal.

D Quo à nobis recepto, [p] & aliæ multæ species prõptum accipient exitũ: cùm dos possit & de inofficioso actionem excludere, [q] (maximè [r] si sufficit ad quartam) & in collationem ferri, si intestatus paterfamiliàs decesserit: & testamento facto, quan-

b Acquisierunt.] assimilatur ergo maritus fructuario, vt ff. de pecu. l. hinc quæritur, § potest, & §. quæ quæstio.

c Pertinere.] non quod sint sua, sed facta viri restituuntur hac actione, vt hic, & ff. de acquir. hære di. l. aditio, & ff. de iur. dot. l. si legato. sic large dicitur pertinere, vt ff. de verbo. signi. l. verbum pertinere.

d Matrimonij.] vt & ĩ. tit. 1. l. pro oneribus.

Dotis fructus cuius sunt.

e Temporis portione.] fructus dotis mariti sunt, sed ex quo, & vsque ad qđ tempus, videndum. Et tu dic quod duo sunt necessaria vt incipiant esse viri, scilicet matrimonium esse factum, & dotẽ traditam. nam ante matrimonium fructus capti augent dotem, & non fiunt viri, ut ff. solu. matrimo. l. si ante, & postea dotis demum ex traditione, ut ff. solu matrimo. l. de diuisione. Sequitur usquequo, & quidẽ toto tempore matrimonij usque ad ultimum annum, & ultimi anni fructus diuiduntur pro rata, ut si per octo menses vltimi anni durauit, habeat uir bessem fructuum, uxor triẽtem. & incipit ultimus annus habita relatione ad primum, ut & primus incipiat quando p̃dicta duo interueniũt, scilicet matrimoniũ, & dos data, ut d. l. de diuisione. sin autem talis sit fundus, qui bis ferat fructus in anno, eadẽ rõ est habenda dimidij anni, quæ integri. Vel si semel in triennio, eadem triennij, quæ & anni. Quòd si maritus fundum cum fructibus pendentibus restituat, cauere debet vxor de fructibus restituendis pro rata. & si maritus locauit fundum colono, cauebit uxori de restituenda parte mercedis pro rata, ut ff. sol. matrimo. l. diuortio, & l. si alienam.

h Propriam naturam.] non quòd sub eo modo sit inuenta, sed cum natura sui in singulos competat, ne sine causa onerentur, præstanda est cautio, & facit, ff. de dote præleg. l. 1. §. Celsus.

i Videamus igitur.] quia propria ex stipulatu, & communia vtriusque vidimus, igitur propria rei uxoriæ uideamus.

k Decesserit.] siue etiam mota, ut infra eo. §. & hoc ex rei uxoriæ actione.

l Exhæredata.] etiam bene, ut ff. de colla. do. l. si pater pro filia, & ff. pro soc. l. si socius. §. uerum.

m Actiones.] ut & supra fami. erci. l. ea. & infra si unus ex plu. hęre. de. uel cre. l. 1. & 2.

n Æquissimum.] assume, cum que iuris ęquissimum.

o Visum.] nunquid erit hoc uerum etiã quando pater expresse sibi stipulatus, qđ potest, ut & ff. sol. matri. l. quotiens, in fi. Videtur quòd sic, ar. ĩ. §. illo, pcul, in fi. & auth. sed quã uis.

p Recepto.] ut scilicet filia emancipata habeat dotem præcipuam.

q Excludere.] ut ĩ. de inoffi. testa. l. quoniam nouella.

r Maximè.] nam & si non sufficit, nõ de inofficioso testamento, sed ad supplementum agitur condictione ex l. ut supra de inoffi. testa. l. omnimodo. Sed hodie iure institutionis debent habere quartam, ut testamẽtum ualeat, ut in authen. ut cum de appel. cog. §. aliud, colla. viij. Itẽ in alio còrrigitur, q; hodie ad trientem & semissem agitur, vt in authent. de trien. & semi. §. 1. colla. 3.

Institutionis iure debet filijs quarta relinqui.

Hoc testa-

a Hoc testator.] scilicet fieri collationem. hodie autem & si non dicat, dummodo non dicat contrarium: vt infra de collat. authen. ex testamento.
b Volumus.] i. primo casu quo ad actioně ex stipulatu.
c Fecerit.] incontinenti in ipsa datione: vt supra de iure dot. l. si dotem, & l. fina. §. j. & ij. ff. de pact. do. l. ob res. §. j. & ff. solu. matri. l. si cum dotem. vnde fingitur nec nata mulieri. vt ff. de nouat. l. cum enim. Sed quid si extraneus cũ promisit dotem, nil ẽ pactus: sed postea cum ex interuallo dat, vult incontinenti paciscí restitui sibi. vir autem nolit? Videtur secundum Hu. quod extraneus possit. quasi tempus dationis inspiciatur per dictas. ll. & arg. ff. de pact. l. in traditionibus, & solu. matri. l. quotiens. & hoc quidam dicunt. sed Ioã. contra: quia sibi imputet quod ab initio nõ pepigit. Item lex videtur expressa infra titu. j. l. ex mor e, in fine. Item ex promissione fit dos. vnde iam vir nouo pacto non est grauandus: vt ff. de condic. cau. dat. l. si donaturus, & pro hoc. ff. sol. matri. l. 2. in prin.
d Præsumatur.] id est fingatur. super id enim quod est certum, fingitur super incerto præsumitur.
e Neque.] scilicet vt tacita sit stipulatio.
f Mulieres.] quod esset si extraneo tacita stipulatio quæreretur: quod esse nõ debet: vt hic, & supra de leg. & constitu. l. quod fauore. & de iustitu. l. plures, & de procura. l. non eo minus, & de secun. nup. l. generaliter, & ff. de mino. l. si iudex. & facit. ff. de pact. dota. l. cum dos.
g In potestate.] videntur ergo duo necessaria: quod sit de ascendentibus, & quod habeat in potestate. sed videtur sufficere primum. ff. de iur. dot. l. profectitia. §. penulti. & ff. de respu. l. si filia, & ff. de cusstio. l. pater filiam, & soluto matrimo. l. si ab hostibus, & l. filiæ meæ. quæ sunt contra. Solutio. secundum Ioan. ibi pater fuit stipulatus dotem, quam pro emancipata dabat. Vel secundum alios lege hic & præter habentem do. &c. sicut est pater adoptiuus, & prima pars capiat ascendentem, siue habeas in potestate, siue non.
h Tacitam.] Sed quid si stipuletur? videtur non valere propter tacitam. Sed dic fingi tacitam non natam, licet sit nata: vt ff. de nouat. l. cum enim. Alij dicunt nec natam: quia nec omnis numeratio obligat: vt ff. si cer. peta. l. non omnis.
i Lis contestata.] Nota speciale, etiam lite contestata non transire actioně ad hæredes: vt hic, & infra solu. matrimo. l. ij. & supra ea. l. §. videamus. Est secundus: vt ff. de ope. lib. l. si operarum iudicio. regulariter contra: vt instit. de perpe. & tempo. act. §. pen. Item ad consensum dic quòd pater filia demum consentiente agit: vt hic, & ff. de solut. l. qui hominem. §. si gener. & l. si cum Cornelius, & ff. solu. matr. l. 2. §. 1. & ff. de iure dot. l. post nuptias. vbi tamen semper videtur consentire, nisi causam habeat contradicendi, & contradicat: vt ff. solu. matri. l. 2. §. voluntate, & l. dotem. sed & ipsa filia sine patre quandoque agit: vt ff. soluto matrimo. l. si cum dotem. §. eo tempore, & §. sequen. sed licet pater exigat, tenetur filiæ seruare pro alio viro: ideo ponitur hic authenti. sed quamuis.
k Patrimonium.] sic. ff de minori. l. 3. §. sed vtrum, in fin. §. & supra tit. primo. l. in rebus. Accursius.
Sequitur authentic. sed quamuis & ea quæ est in authen. de æqualita. dot. §. quia vero, collatio. octaua.
l Ed quãuis.] CA. Lex Codicis dicit quòd pater potest pro dote agere. hæc authentica addit quòd si agat

Dotẽ promittẽs simpliciter extraneus, an possit tradendo pacisci eã sibi restitui.

Fingere, & presumere, differant.

Lite etiã cõtestata non semper transit actio ad hæredes.

do hoc testator [a] dixerit, quæ omnia ex stipulatu actio a rei vxoriæ actione accepit.

Extraneus dans dotẽ, nisi sibi paciscatur, donare censetur: & videtur mulier tacitè stipulata. h. d. vsq; ad. §. cum lex Bald. Vel sic: Extraneus dotem dans vel promittens pro muliere, censetur ei donare, nisi stipulatus vel pactus fuerit sibi reddi. & extraneus dicitur qui non habet in potestate. Salicet.

Accedit ei & alia species ab rei vxoriæ actione. si quando etenim extraneus dotẽ dabat, nulla stipulatione vel pacto pro restitutione eius in suam personã facto: quisquis is fuerat, mulier habebat rei vxoriæ actionẽ: quod antea in ex stipulatu actione nõ erat. Stipulatione aũt, uel pacto interposito, stipulator, vel is qui paciscebatur, habebat vel ex stipulatu, vel præscriptis verbis ciuilẽ actionẽ. In præsenti autem nõ sic esse volumus, [b] sed si non specialiter extraneus dotem dãdo in suam personam dotem stipulatus sit, vel pactum fecerit: [c] tunc præsumatur [d] mulierẽ ipsam stipulationẽ fecisse, vt ei dos ex huiusmodi casu accedat. Neq; [e] enim in hac specie volumus videri extraneum tacitam stipulationem fecisse: ne quod pro mulieribus introduximus, hoc aduersus mulieres [f] conuertatur. Immo magis in huiusmodi dotibus quæ ab extraneis dantur, vel promittuntur, ipsa mulier fecisse videatur tacitam stipulationem: nisi expresim extraneus sibi dotem reddi pactus fuerit, vel stipulatus, cum donasse magis mulieri, quã sibi aliquod ius seruasse extraneus non stipulando videatur.

¶ Extraneũ autem intelligimus omnem citra parẽtem per virilem sexũ ascẽdentem, & in potestate [g] dotatam personam nõ habentem. [h] Parenti enim tacitã [h] ex stipulatu actionem damus.

Actio ex stipulatu pro dote censo lidatur in persona filia, etiam actio rei vxoria mortuo patre. Salicetus.

Et hoc ex rei vxoriæ actione simili modo ex stipulatu actioni accommodãdũ est. siquando etenim post dissolutum matrimoniũ dos a patre eius petebatur: si quidẽ rei vxoriæ fuerat actio, nõ poterat solus pater sine consensu filiæ suæ agere. & si necdum actione mota ab hac luce fuerat subtractus, & si lis contestata [i] esset, ad filiam quasi proprium patrimonium [k] dos reuertebatur: qđ nõ erat in ex stipulatu actione. ibi enim & solus actionẽ habebat, consensu filiæ non expectato: & si decedebat, ad suos hæredes transmittebat. sed rei vxoriæ ius, & in ex stipulatu actionẽ trãsponere, satis humanum, satis piũ, satis vtile matrimonijs est.

IN AVTHEN. de æqua. dot. §. quia vero iã colla. viij. constit. viij.

Patri dotẽ filiæ ad se reuersam eã denuo aubente, non licitum est minuere: nisi eius patrimoniũ fortuito fuerit deminutum. Bald. & Salice.

Sed quamuis dos potestatis siue pactionis iure ad patrem redeat: non tamen licet ei filia denuo

agat, debet eam dare filiæ suæ, si vult demum nubere. A non potest enim eam pater deminuere, nisi forte substantia patris aliquo casu deminuta fuisset: quia tunc pater filiam suam in quantum pati possent facultates suæ, dotare posset.

a Deminuere.] promissam autem dotẽ primo viro, licet ei deminuere secundo viro ante matrimonium, vel post incõtinenti, vt ff. sol. matri. l. quotiens. si aũt patre viuente filia non nubat: si quidẽ instituatur cum extraneis, præcipiet dotem: si cũ fratribus, conferet dotem, vt supra commu. vtriusque iud. l. fin.

b Mensuram.] nisi nubat contra velle patris, vt s. de nup. l. si vt proponis, ij.

c Fortuita.] quam ipse pater debet probare, vt in corpore authen. & arg. infra de testa. l. publicati, si autem ipsa dedit priori, tantundem viro dare debet secundo, vt ff. de iur. do. l. dotem, j. si extraneus, qui sit pactus sibi reddi, dedit primo viro, non est dos secundo viro, vt ff. de iu. do. l. stipulationem, & l. seq. nisi consentiat denuo, vt arg. ff. de pac. do. l. cum maritus, §. Titius.

Finit gloss. Authen.

d Et cum lex.] duo dicta legis Iuliæ recitat.

e In prouincialibus] ex differentia enim locorum &c. vt s. de temp. in integ. resti. l. superuacuam.

f Cum autem.] in loco correxi, & in alienatione non videtur corrigendum, sed & ibi corrigo.

g Donauimus] vt s. ea. l. § j. Accur.

h Voluerit.] quod potuit ea consentiente.

i Hypothecæ] quas habet in rebus viri, quarum hypothecarum iuri potest renunciari, vt subijcit & s. ad Velleia. l. et. quia ergo sic minui põt ius mulieris, seruetur ei pro re dotali de facto alienata rei vẽdicatio & in Iu...

nubente deminuere[a] priorem dotis mensuram,[b] nisi forte substãtia sua decrescat aliqua fortuita[c] clade. tunc enim amplius secundo marito in dotẽ præstare non cogitur, nisi quãtum facultates eius patiuntur.

Finit Authentica.

Sequitur textus legis B *Codicis.*

Res dotalis non potest obligari vel alienari etiam mulieris accedente consensu: licet in alijs rebus mariti mulier possit renunciare iuri hypothecarum. Bald. Vel sic: Fundus dotalis vbique positus, non potest alienari vel obligari etiam consentiente muliere. Salic.

Et cum lex[d] Iulia fundi dotalis Italici alienationẽ prohibebat fieri à marito non consentiente muliere, hypothecam autem nec si mulier cõsentiebat: interrogati sumus, si oporteat huiusmodi sanctionẽ C non super Italicis tantum modo fundis, sed pro omnibus locum habere.

¶ Placet itaque nobis eãdem obseruationẽ non tãtum in Italicis fundis, sed etiam in prouincialibus[e] extendi.

¶ Cum autem[f] hypothecam ei etiam ex hac lege donauimus:[g] sufficiẽs habet remedium mulier & si maritus fundum alienare D voluerit.[h] Sed ne & consensu mulieris hypothecæ[i] eius minuantur, necessarium est & in hac parte mulieribus subuenire: hoc tantummodo addito,[k] vt fundum dotalem non solum hypothecæ titulo dare nec consentiente muliere maritus possit, sed nec alienare:[l] ne fragilitate naturæ suæ in repen

go. Alij dicunt in hypothecis quas habet in rebus dotalibus inæstimatis: quæ quia factæ sunt mariti, & obligatæ sunt mulieri pro dote: vt in his non teneat renunciatio, in æstimatis secus: vt subijcit. Tertij sic, licet mulier consentiat marito alienanti fundum dotalem: non tamen præiudicat ei, in hypothecis enim præiudicat, non in rebus dotalibus, cũ vir non est soluẽdo, vt s. tit. j. l. in rebus, prima placet.

k Addito.] per hoc quod addatur, & l. Iuliam corrigimus, vt fundum &c.

l Alienare.] si contra fiat, ipse vir vendicat, vt s. de rei vẽdi. l. doce. non mulier, nisi solu. matr. & hoc licet iurauerit vir, vel vxor, vel vterque, vt j. de legi. & consti. l. nõ dubium, & j. de agri. & cen. l. quemadmodum, lib. xj. Sed quid de mobilibus? Videtur quod permittat, eo quod de immobilibus vetat. arg. ff. de iudi. l. cum prætor. Item pro hoc quod seruũ dotalem manumittit, vt j. de ser. pi. da. ma. l. j. Vel dic speciale libertatis fauore, concor. institu. quib. alie. li. in prin.

m Anastasiana lex] quam habemus supra ad Velleia. l. iubemus.

n Nuncupatur.] vt s. ea. l. §. itaque partus.

o Contra leges.] quærit si speciali pacto naturam dotis immutet: & quæ valent, & quæ non, habes ff. de pac. dota. l. si pater dotem, per totam legem, & l. de die, & l. seq. Accur.

p Ex Theodosiana.] vt j. de repud. l. si consensu.

q Vel nostra lege.] vt j. de repu. l. fin.

r Anastasiana.] vt infra de repu. l. si cõstante.

tinam deducatur inopiã: Licet enim Anastasiana lex[m] de consentientibus mulieribus, vel suo iuri renunciantibus loquatur: tamen eam intelligi oportet in rebus mariti, vel dotis quidem æstimatis in quibus dominium & periculum mariti est.

Mulier an sibi præiudicet si marito alienanti fundũ dotalem cõsentiat.

¶ In fundo autem nõ æstimato, qui & dotalis propriè nuncupatur,[n] maneat ius intactum, ex lege quidem Iulia imperfectũ, ex nostra autem auctoritate plenum, atque in omnibus terris effusum, non tantum Italicis, & sola hypotheca conclusum.*

* effusũ, & non tãtũ in Italicis, sed in omnibus, & nõ solum in hypotheca, sed & in alienatione conclusum.

Pacta dotalia, quæ dotis conditionem deteriorem non reddunt, sunt seruanda. h. d. vsque ad fi. l. Bald. Vel sic: Pacta dotalia quæ non sunt contra legem, sunt obseruanda, & hæc lex corrigit omnes alias sibi contrarias: & sibi locum vendicat in dotibus post hanc constitutionem datis, vel promissis, non ante. Salic.

Illud etiam generaliter præsenti addere sanctioni necessariũ esse duximus, vt si qua pacta intercesserint vel pro restitutione dotis, vel pro tẽpore, vel pro vsuris, vel pro alia quacunque causa, quæ nec cõtra leges,[o] nec contra cõstitutiones sunt: ea obseruentur.

¶ Sin autem repudio matrimonium fuerit dissolutum: omnia iura quæ ex Theodosiana[p] vel nostra lege[q] descendunt, immutilata custodiantur.

¶ Similique modo ea quę Anastasiana[r] lege pro his quæ bona gratia separantur, enumerata sunt, firma illibataque permaneant. Et generaliter quicquid sacratissimis constitutionibus, vel libris prudentium cautum est, quod non contrarium

DE

huic legi inueniatur: & hoc in sua maneat firmitate, & ex stipulatu actioni aggregetur, licet ĩ re vxoria tractatum est.

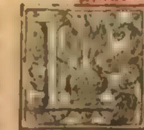
¶ Quæ omnia in his tantummodo dotibus locum habere cẽsemus, quę post hanc legem datæ fuerint, vel promissæ, vel etiam sine scriptis habitæ. instru- B menta enim iam confecta viribus carere non patimur, sed suum expectare euentum. Dat. Kalend. Nouemb. Lampadio & Oreste Conss.

TITVLVS XIIII.

DE PACTIS CONVENtis tàm super dote, quam super donatione ante nuptias, & parapher[nis].

Illa lex est de verbo ad verbum supra de pact. & hoc dicit: Pacta nuda etiam super dote non sunt seruanda: & non dicitur nudum quod cohærentia contractus seu traditionis est ꝓ- C stitum. Salic.

I. Impp. Seuerus, & Antoninus A A. Nicæ.



Legem [a] quã dixisti cum dotem pro alumna [b] dares, seruari oportet: nec obesse tibi debet, qđ [c] dici solet, ex pacto [d] actionem non nasci. tunc enim hoc [e] dicimus [f] cum pactum nudũ [g] est: alioquin cum pecunia datur, [h] & aliquid de red- D denda ea conuenit, vtilis [i] est condictio. [k] PP. VII. Kalendas Feb. Albino & Aemiliano Conss.

Maritus assignare debet fructus dotis vxori pro suis alimentis: nec potest eos condicere. Bald. Vel sic: Fructus dotis ex pacto versi in alimenta mulieris, non possunt repeti. Salic.

II. Imper. Antoninus A. Theodotæ.

Fructus prædiorũ in dotem datorum, si secundum pactũ sumptibus tuis [l] tuorumq; seruierũt: repeti non posse, [m] ambigere non debes. Dat. XI. Kalen. April. Antonino A. B IIII. & Balbino Conss.

Pactum de dote retinenda, prætextu liberorum ipsi mulieri dotem repetenti non obest. Bald. Vel sic: Pactum contra fauorem dotis non valet. Vel sic: Pater mulieris non potest pacisci vt viro præmortuo liberis existentibus pars dotis retineatur pro liberis. Salic.

III. Imp. Gordianus A. Torquatæ.

Qvamuis pater tuus cum te nuptui collocaret, [n] pactus sit, vt si maritus tuus superstitibus filijs communibus ĩ matrimonio decessisset, pars dotis liberorum no- C mine retineatur: eiusmodi tamen conuentio, quo minus actionem integrę dotis habeas, proficere non potest. [o] Dat. VI. Id. Ian. Gordiano. A. & Auiola Conss.

Ex pacto matris filio non quæritur actio. Bald. Vel sic: Pactum matris non prodest filio etiam in dote restituenda, vt cõtra patrem detur actio: sed propria filij stipulatio sic. Salic.

IIII. Idem A. Agatho.

Pactum dotale, quo ma- D trem conuenisse cũ patre tuo [p] proponis, vt si ĩ matrimonio decessisset, tibi & fratribus tuis dos [q] restitueretur: si stipulatio ex persona vestra, cum in potestate patris constituti

---

DE PACTIS CONVENTIS TAM SVPER dote, quàm super donatione ante nuptias, & paraphernis.

Continuatio. ¶ *Dixit de constitutione & obligatione & actione dotium, & donationum propter nuptias: super quibus quia fiunt quædam pacta, de his dicit, & de paraphernis: qđ dicitur a para quod est iuxta: & pherna quod est dos, quasi iuxta dotem, scilicet quod vxor præter dotem secum ducit, vt ff. de iure do. l. si ego. §. dotis, & supra de dona. ante nup. l. fina. in principio.*

Parapherna vnde dicantur.

Legem.] CASVS. Dñs qui dotẽ ꝓ alumna sua, pactus est eã sibi reddi in casu solu. matri. an ex tali pacto agi possit, quæritur? Respon. ꝗ sic, videbatur quòd nõ: quia est nudum pactum: quod verum non est, quia interuenit pecuniæ numeratio.

a Legem.] idest pactionem, vt ibi dos redderetur in casu dotis reddendæ.

b Pro alumna.] scilicet quam aluisti.

c Solet] vt ff. de pac. l. iurisgentium, §. quinimmo.

d Ex pacto.] scilicet nudo.

e Hoc.] idest hanc regulam.

f Dicimus.] scilicet habere locum.

g Nudum.] quod vestitur multis modis, vt not. supra de pac. l. legem, quorũ vnus hic sequitur.

h Datur.] vt fuit in nostro casu.

i Vtilis.] idest efficax.

k Condictio] scilicet certi generalis, quæ ad omnia certa datur, vt ff. si certũ pet. l. certi cõdictio, in princip. Vel id est præscriptis verbis, vt ĩ. de dona. l. legẽ, quæ cum sit personalis, condictio dicitur, vt insti. de act. §. appellamus, hæc autem uera, nisi in casibus quos no. supra de vsur. l. iij.

Fructus.] CASVS. Fecit maritus pactum cum vxore de fructibus fundi dotalis, vt se suosq; aleret, elapso triennio vult vir pœnitere, an fructus quos mulier medio tempore suscepit, repetere possit, quæritur? Dicitur quod non. Vel dic secundo ꝙ maritus fructus A perceperit, & ex eis vxorem & eius familiam alebat: si dissoluatur matrimonium, nunquid mulier poterit repetere fructus? Dicitur quòd non. & hoc casu loquitur viro primo, postea mulieri.

l Tuis.] ò mulier, & sic vir non petet à te quasi donũ, vt ff. eo. l. iiij. in fin. & l. si pater, §. ex pactis, & ff. de dona. inter vir. & vxor. l. si quis pro vxore, §. si. Sed contra ĩ. de iur. dot. l. pro oneribus. Sol. vt ibi. Vel dic ꝙ viro loquitur: & qđ dicit secundum pactum, scilicet tacitũ, & quod subijcit, seruierunt: ideo dicit, quia secus si non seruierunt, ut ff. de exceptio. do. l. fina. in princi. prima placet, & facit, ff. de pact. do. l. quæris.

m Posse.] per maletum.

Qvamuis.] CASVS. Pater dans dotem pro filia, pactus est cum marito de danda medietate dotis filijs decedente marito in matrimonio, an valeat pactum? Dicitur quòd non, sed pater, vel filia (qđ verius est) totam dotem repetere potest.

n Nuptui collocaret.] data prius dote, & sic ex interuallo: secus si in ipsa datione, vt ff. de pact. do. l. quæris, & ĩ. de iure dotium, l. cum à socero. Vel verius hic de aduentitia dicit. Vel pactum, nõ stipulatio fuit, vt ĩ. de iure do. l. auia, quæ tenetur denuo dotare.

o Non potest.] scilicet hæredibus virĩ, vt ff. eo. l. 2. & est ratio vt ff. solu ma. l. j. & ff. de iure do. l. 2.

Pactum.] CASVS. Mulier pacta est cum marito de reddenda dote filio communi emãcipato à patre, si in matrimonio decessserit: an filius dotem petere possit, quæritur? Distinguitur: aut filius stipulatus est eam sibi reddi, aut non. si sic, repetet, nec tamen ex pacto mulieris filio fit actio quæsita. si non, non repetet.

p Cum patre tuo.] cui est data dos constante matrimonio.

q Dos restitueretur.] nunc vel olim data.

Non

a Non essetis.]& ideo à patre stipulari potuissetis.
b Minus legitima.]quia forte nulla.
c Actionem.]directam,sed vtilem, sic vt infra eo.l.pater,& ff.solu.ma. l.Caius. Alij dicunt speciale in auo & nepote propter ratione quę redditur in dicta lege Caius.

nō essetis, [c] minus legitima [b] intercessit:defuncta ea in matrimonio, actionem vobis quærere non potuit.

Sed si obligatione verborum rite intercedente, dotis petitionẽ habere potuisti: [d] maximè [e] si adhuc vinculis potestatis patriæ non attingeris, petitionem exequi non prohiberis. PP. V. Id. Iun. Sabino & Venusto Conss.

B

Pactum inutile non habet vim pacti, nec vim vltimæ voluntatis. Bal. Vel sic: Pactum de futura successione non valet etiam inter maritum & vxorem h.d. secundum glo. Vel sic: Pactum ut bona mulieris post eius mortem pertineant ad maritum, non valet Salicetus.

V. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Claudio.

HAereditas extraneis [f] testamento datur. Cum igitur affirmes dotali instrumento pactum interpositum [g] esse vice testamẽti, vt post mortem mulieris bona eius ad te pertinerent, quæ dotis titulo tibi [h] non sunt obligata: intelligis nulla actione [i] posse conuenire hæredes seu successores ei9, [k] vt tibi restituantur, quæ nullo mo do debẽtur. PP.

C

d Potuisti.] ex vestra stipulatione, nō dicas ex pacto mulieris, ut j.de inuti. stip.l.si auia.
e Maximè.] abundat, ne sit contra in Inst. de inut. stipu.§. Item inutilis, sic & j.de ma. te. l.fi.§.2. Alij quod hic erat dos aduentitia, super qua tenebat stipulatio inter patrem & filium. Vel secundũ R. erat hic dos ex peculio castrensi, vel quasi: qui dixit quòd etiam in potestate manens filius hanc posset stipulari, si castrensi peculio eam cedere voluisset paterna.

HAereditas] CASVS istius l. ponitur in glo. magna, sed clarius dic ꝙ mulier pacta est cum marito, vt post mortem ipsius mulieris omnia bona sua ad eum peruenirent, decessit mulier relictis hæredibus ex testamento, vel ab intestato, maritus vult vendicare illam hæreditatem ostendens instrumentum dotale, in quo continentur prædicta: nunqd potest? Dicitur ꝙ non: quia hæreditas testamento, non pactis dari consueuit. Vel dic: Pactum fuit inter virum & vxorem, vt bona mulieris ad Titium post mortem suam peruenirent, iure testamenti petere hæreditatem non potest, quia nec mulier eum instituit: nec D iure pacti, quia alteri pacisci &c.

f Extraneis.]extraneum appellat eum qui ab intestato non succedit.

Casum posuit dupliciter.

g Interpositum.]inter virum & vxorem, dic pactum sitũ, ut bona mulieris ad te tertium extraneum pertineant post mortem mulieris, & hoc quidem non valet iure testamenti, vt hic, nec iure pacti, ut s. l. proxi. Vel dic secundo, vt ad te scilicet virum pertineant, & hoc idem non valet iure dotis, quasi in id tempus constituta, quo matrimonium deficit, sicut nec vsusfructus post mortem fructuarij constitutus, vt ff. de vsufru. l. Titio cũ morietur. nec etiam valet iure testamenti, cum non interuenerit testamentum, sed pactum, vt hic, quæ discrepant, cum alterum scilicet testamentum possit mutari ex sola vnius voluntate, alterum non. Item alterum scilicet pactum dimittit hæredem obligatum: quod non eodem modo facit testamentum. Item alterum ex vnius, alterum ex duorum ad minus voluntate pẽdet: alterum

Testamentum & pactum multipliciter differunt.

A sine traditione transfert dominium, alterũ non. Accur.
h Tibi.] scilicet extraneo, secundum primum casum. Vel dic, tibi viro, secundum alium.
i Nulla actione.] neque reali, neque personali. Itẽ neq; directo, neque iure fideicommissi. Item nec vt tua, nec vt tibi debita, vt sint tua, & facit supra de pac. l. licet. Si autem à muliere bona eius post mortem suam aliquis stipuletur, valet, vt s. de act. ab hære. l. j.
k Successores eius.] id est hæredes mulieris nō agent contra virum ad obseruandum pactum. Acc.

Non. Februa. ipsis AA. & Conss.

Pater potest iuri suo præiudicare per pactum in dote quam dedit pro filia. Bal. Vel sic: Pactũ initum cum patre filiam dotante, ut ea mortua in matrimonio viro cedat lucro, valet. Salicetus.

VI. Iidem AA. & CC. Ruso.

SI conuenit [l] vt in matrimonio vxore defuncta, dos penes maritum remaneret: profectitię dotis repetitionem huiusmodi pactũ inhibuisse exploratí iuris est: cum deteriorẽ causam dotis, in quem casum soli patri repetitio cõpetit, pacto posse fieri, auctoritate iuris sæpissime sit responsũ. [m] D. V. Non. Maij ipsis AA. Conss.

Ex stipulatione aui potest quæri nepotibus suis. Bald. Vel sic. Auus paternus potest stipulari dotem restitui nepotibus mortua filia in matrimonio Salicetus.

VII. Iidem AA. & CC. Phileto.

PAter pro filia dotẽ datam genero, ea prius in matrimonio defuncta, nepotibus [n] pactus restitui: licet his actionem [o] quærere non potuit †: tñ vtilis eis ex æquitate accõmodabitur actio. [p] Dat.

SI conuenit.] CASVS. Pater ex suo dans dotem pro filia, conuenit ut si filia in matrimonio decederet, ꝙ dos penes maritum remaneret, an valeat pactio? Dicitur ꝙ sic: quia potuit pater cõditionem suã in hoc casu deteriorem facere per tale pactum: cum ei soli competebat dotis repetitio.
l Si conuenit.] s. inter socerũ & maritũ.
m Responsum.] vt ff. solu. ma. l. quotiẽs, & s. de iure dot. l. cũ à socero, & ff. eo. l. cum dos, & facit s. eo. l. quamuis, & ff. solu. ma. l. 2.

PAter.] CASVS. Si pater pro filia nubente genero dotem dederit, & pactus est eam in casu soluti matri. morte filię filijs prioris matrimonij reddi, an eã petere possint, quæritur? Dicitur qđ sic, non actione directa, sed vtili ex æquitate, quia directa per pactum aui eis non erat quæsita. Vel sic: Pactus est eam reddi nepotibus ex eodem matrimonio, quod est D difficile, vt filij habeãt patrem suum obligatum. Vel dic: Pactus est nepotibus ex filio, qui erant in eius potestate, quibus vtilem quærere potuit, vt ff. de verbo. oblig. l. quodcunque. Prior positio verior est.

† Quia alteri nemo vtiliter stipulatur, tamen nepotibus ex filio pater rectè stipulatur: hoc operatur existentia patriæ potestatis. Salicetus.

n Nepotibus.] ex ea natis ex alio matrimonio, alij ex eodem matrimonio: quod est difficile, vt filij suum patrem sic habeant obligatũ. Vel dic, ex alio matrimonio habuerat eos. Vel dic de nepotibus ex filio, quos & in potestate habet, quibus quærit vtilem, vt ff. de verb. oblig. l. quodcunque, § ij.

ADDITIO. Istam lecturam tenet hic Bar. dicens eam esse veram, superiorem vero falsam: quia per ascendẽtes ex linea materna non quæritur actio vtilis, nec directa.

o Actionem.] scilicet directam.
p Actio.] vt d. l. quodcunque, & facit s. ad exhiben. l. si res, & j. de don. quæ sub modo, l. quotiens, & ff. soluto matr. l. Caius. Sed contra supra de iure doti. [illegible], l. si genero.

nero.Solu.vt ibi.Item sumunt hic argum. quidam quòd vtilis actio non nascitur,sed accommodatur, vel ex æquitate datur. & est pro eis. ff. rem pupilli saluam fore.l.nō quati. vbi non nascitur ipso iure, sed datur: licet potest dici dari, siue accommodari. & etiam nasci quandoque.

A an pater vel mater, vel ipsamet mulier; vel extraneus: nec quis pro marito donationem propter nuptias fecerit, &c.& hoc in tertia. Si vero extraneus pro muliere dotem dederit: ipsa eam repetere potest, nisi ille tempore dationis vel promissionis pactus sit vel stipulatus eam sibi reddi. & hoc in quarta.

Hac lege.] CASVS. An maritus de rebus mulieris paraphernalibus, quas extra dotē hēt, muliere contradicēte pro suo arbitrio disponere possit, quitur? Dicitur ꝙ non: licet alias res arbitrio viri gubernandas committat:cum & ipsa marito committitur gubernanda.

a Paropherna.] Galli peculium appellant,vt ff.de iure dotium,l.si ego,§.dotis:Accursius.

b Bonum.] vt & j. ne fide.do. den. l.2. Et sic nota aliud bonum,& aliud æquū. & æquum præfertur: vt supra de iud.l.placuit,& quandoq; bonum præfertur, vt in vsucapione. vt ff. de vsucap.l.j.quę plene dixi,ff.de iusti. & iure,l.j in prin.Item nota hic non cogi quem ad bonum,sic & ff. de in lit. iur.l. videam°,§ sed neq;. Argu. contra supra de Iudæis.l. cœlicolarum, & ff.de peri. & commo. rei ven. l.j.§ licet.

c Fautores.] vt ff. de eo quod certo lo. da. opor.l. quod si Ephesi.§.fin.

Ex morte.] CASVS. Si maritus facit donationē in mulierē propter nuptias,& ipsa ei dotem dat, non refert an dotis quantitas sit maior vel minor quàm quantitas donationis, vel e conuerso. & hoc in prima. Pacta tamē quæ fiunt de dote lucranda, vel donatione ꝓpter nuptias,debent æqualia esse in partibus: quia si maritus paciscatur de lucranda tertia parte dotis, mulier potest pacisci de lucrāda tertia parte donationis ꝓpter nuptias. & hoc in secunda. Nec refert quis dedit dotē, quis

XIIII. Kal. Ianuarij Nicomediæ.CC.Conss.

Vir in paraphernalibus nullum habet ius, nec exercitium uxore prohibente. Vel sic: Vir non habet administrationem rerum paraphernalium, si uxor contradicit. Bal.Vel sic:In rebus paraphernis muliere prohibente vir se non potest immiscere. Salice.

VIII. Impp. Theodo. & Valent. AA. Hormisdæ præfecto prætorio.

Hac lege decernim[a], vt vir in his rebus quas extra dotem mulier hēt,quas Græci parapherna [a] dicunt,nullam vxore prohibente habeat cōmunionē, nec aliquam ei necessitatem imponat. Quā uis enim bonū [b] erat mulierem quæ seipsam marito committit,res etiā eiusdem pati arbitrio gubernari:attamen quoniā conditores legum æquitatis conuenit esse fautores [c], C nullo modo (vt dictū est) muliere prohibente virum in paraphernis se volumus immiscere. Dat. Idibus. [d]

Aequalitas est seruanda in pactis appositis de lucrando super dote, & donatione propter nuptias secundū. l.C.quotitatiue,secundum auth. etiā quantitatiue. secundum consuetudinem nec eo modo. h d.text.C.& auth.cum glo. hic. Item ille qui dat vel promittit dotē pro muliere,tacitè donare. & ipsi m eleri prouidere videtur,nisi j bi reddi pacisca'ur. Bal. Vel sic: Pacta de lucrando super dote & donatione propter nuptias interposita debēt esse æqualia in quota,non in quanto,a quocunque det vel donatio detur, hodie vero in his aut. hentia æqualitas seruatur, Salic.

IX. Imperatores Leo & Anthemius AA. Nicostrato præfecto prætorio.

Ex morte cuiuscunq; personæ, siue mariti, siue mulieris, eandem partem, [d] non pecuniæ quātitatem, tam virum ex dote, [e] quàm mulierē ex

ante nuptias donatione [f] lucrari decernimus: veluti si maritus mille solidorum ante nuptias donationem confecerit, licebit mulieri & minoris & amplioris quantitatis dotem offerre, & marito similiter [g] ante nuptias donationem.

B ¶ Hoc tamen obseruandum [h] est, vt quantam [i] partem mulier stipuletur sibi lucro cedere ex ante nuptias donatione,si priorem maritū mori contigerit, tātam [k] & maritus ex dote partem,non pecuniæ quantitatē stipuletur sibi, si constante matrimonio prior mulier in fata collapsa fuerit: & si pactum contra vetitum [l] fuerit subsecutum, infirmum atque inualidum [m] hoc esse, vt nulla ex eo procedere posit exactio, præcipimus.

¶ Eadem custodiri censemus siue pater pro filio, siue mater,siue ipse ducturus vxorē sui iuris constitutus, siue quilibet alius pro eo ante nuptias donationem nupturę dederit, seu promiserit.

D ¶ Similique modo siue pater pro filia, siue mater, siue ipsa pro se, sui iuris videlicet constituta, siue quilibet alius pro ea vxorem ducturo [n] dotem dederit, seu promiserit: quoniam & alio pro ea offerēte dotem, ipsa eam pro se videtur offerre [o] Quod adeo verū est, vt & ipsa ab alio pro se oblatam dotē in lucrū suum reposcat:nisi forte is qui [p] eam obtulerit, statim (id est tempore

stipulatus eam sibi reddi. & hoc in quarta.

d Eādem partem.] id est totā, hoc est, in quotitate, non in quantitate, vt subijcit.

e Ex dote.] si præmoritur mulier.

f Donatione.] si vir præmoritur.

g Similiter.] scilicet licebit offerre minorem quātitatem, vel maiorem, cum mulier mille obtulerit: quæ sunt vera ab initio. augmenta enim post contractū matrimonium faciēda, æqualia debent esse vt j. de dona. ante nup. l.si constante, quæ est contra, & l. fi. §. sin autem. Alij dicant ꝙ hæc trahitur ad illam. Sed hodie etiam ab initio debet esse æqualitas, & sic sequitur auth. æqualitas.

h Obseruandum.] quamuis non sit necesse ꝙ constitutio sit æqualis, tamen pacta lucri debent esse æqualia.

i Quantam.] idest quotam.

k Tantam.] idest totam.

l Vetitum.] scilicet paciscendo non eandem partem. Vel secundum alios pone exemplum eius pacti quod est j. cod. l.quamuis.

m Inualidum hoc esse.] hoc per l.j. ꝓximam corrigitur: quia maius ad minus reducitur, & sic valet.

n Ducturo.] viro.

o Offerre.] sic ff.de donationibus inter virum & vxorem. l. iij. §. finali, & ff.de admini. tuto. l. ita autem, §. gessisse.

p Is qui.] pater scilicet, vel quilibet extraneus quicunque est, licet ei dicere legem suæ rei, vt supra de rei vxor. actio. §. accedit, & ff. soluto matrimo. l. sicum dotem, in princ.

Dotis & donationis ꝓpter nuptias debet esse æqualitas.

princip. & s. de iur.do.l.fina. §.j.

a Oblationis.] quando ante matrimonium obtulit: vt s.dixi, siue stipulationis tempore, quando postea datu sus erat, & sic tempore dationis non potest, sibi pacisci, qui ante simpliciter promiserat: vt & diximus s.tit.j. §. accedit.

A nullum est. Sed dic, quòd non dicit aliquid, scilicet de hoc quòd maius reducatur ad minus. Vel secundum alios dicit ibi id pactum nullum, quod contra legem est, quale est s cod.l. quamuis.

h Clara.] cum nihil sit legi ita proprium: vt in authen. de testa. imper. §. nos igitur oia, coll. s

AEqualitas.] CASVS Lex Codicis dicit, quod potest esse inęqualitas in dote & donatione: authen. dicit quod quantitates debent esse aequales, & pacta debent esse aequalia & in augmento, & in omnibus: quia sicut augetur dos, ita debet augeri donatio propter nuptias.

b In lucris.] vt tantum ex pacto lucretur vnus, quantum & alius.

c Praestatione.] id est datione quae ab initio fit.

d Constitutione.] cum promittitur, nō tamen adhuc datur.

e Pari.] scilicet quātitate. hoc etiam de augmētis olim erat: vt s.de donati. ante nupt.l.si constante, & l.fina.§. sin autē. sed cum hodie vel nulla fiat donatio, vel alia forma, vel minor, dices hanc authen. per consuetudinem tolli, aut eā loqui tunc tantum, quando pacta lucrorum fiunt. caeterum nulla etiam donatione facta dos constituta tenet.

SEd quae.] CASVS. Lex Codicis dicit quod maius pactū deducitur ad minus. Authen. determinat: dicens quod hoc verum est quādo mulier promisit dotem, & tradidit: sed si non dedit, nihil de donatione lucrabitur. Item si promisit centum, & dedit. l. pro l. donationem lucrabitur.

LEge Leonis] CASVS. Si pacta de lucranda dote vel donatione sint inaequalia, maius lucrū reducitur ad minus.

f Lege Leonis] quae est supra l. proxima.

g Adiiciente.] immo dicit ibi in uersi. & si pactum, quòd

oblationis a seu promissionis) stipulatus vel pactus sit, vt sibi dos praedicta reddatur. D. XV. Kal. Septembr. Anthemio. A. II.Conss.

IN AVTHEN. de aequa.do.§ j.colla.vij. constitu.viij.

B *Hodie inter dotem & donationem propter nuptias debet esse aequalitas tam in constituendo, quam in eius augmento, quam etiam in pactis de lucrando.h. d. hodie per consuetudinem derogatur: quia uel nulla datur donatio, vel minor. Saliceti.*

AEqualitas omnimodo seruanda est in dote & in donatione ante nuptiali, nō tantū in lucris b exinde prouenturis, sed etiam in praestatione c & constitutione d vtriusq;. Augmentum quoque vel prorsus non fiat, vel ab vtraq; parte celebretur, pari e scilicet quantitate: ne vel eo modo subuertatur aequalitas.

IN AVTHEN. de non eli. secūdo nubentes, §.fina. colla. j. constit.ij.

SEd quae nihil ex dote conscripta praestitit, nihil omnino viro mortuo percipiet ex donatione. Itē quae minus quàm professa est, dedit: pro quantitate pręstita & lucrū sentiat.

Pactum inaequale reducitur ad aequale per modum diminutionis, non per modum augmenti: non tamen reducitur per modum annihilationis secundum gl. quia res debet interpretari vt valeat, non vt pereat. Bal. Vel sic: Maius pactum de lucrando super dote vel donatione non inualidatur, sed ad paritatem cum minori reducitur. Salicetus.

X. Imp. Iustinianus A. Menae praefecto praetorio.

LEge Leonis f diuę memorię pacta lucrorū dotis & ante nuptias donationis paria esse sancientes, nec adijciente g quid fieri oporteat, si hoc minimè obseruatū sit: nos omnia clara h esse cupientes, praecipimus disparibus eis factis, maiorē lucri partē ad minorem deduci, i vt eo modo vterq; minorem partē lucretur. Dat. VIII. Id. April. Constantinop. Decio. V. C Cons.

C *Maritus potest mouere actiones paraphernales quarum sibi sunt tradita instrumenta, & exigere debita: pro quibus restituendis bona sua sunt tacite obligata. licet vsuras inde perceptas possit in suam & vxoris vtilitatem conuertere: nisi mulier aliter sibi prospexerit: quia prouisio hominis legis prouisionem excludit h. d. & non habemus hunc casum alibi. Bal. Vel sic: Ex sola traditione paraphernalium dicitur maritus factus procurator ad exigendum: ideo agens non cauet de rato. & vsuras potest in cōmunes vsus conuertere: sortem verò debet seruare: & vbi mulier sibi de hypotheca non prouidet, lex ei tacitam hypothecam in bonis viri concedit: & maritus in his eandem diligentiam debet adhibere, quam in rebus suis h.d. & no. Salice.*

XI. Idem A. Ioanni P.P.

SI mulier marito suo nomina, id est foeneratitias cautiones quae extra dotem sunt, dederit, vt loco paraphernorum apud maritum maneant, & hoc dotali instrumento k fuerit asscriptum: verùmne D habeat aliquas ex his actiones maritus, siue directas, siue vtiles, an penes vxorem omnes remaneant, & in quem euentum dandae sint marito actiones, quęrebatur.

Sancimus itaq;, si quid tale euenerit: actiones quidē omnimodo apud vxorem manere, licentiam autem marito dari easdē actiones mouere apud competentes iudices, nul-

i Deduci.] Quid si in dotem nihil est pactus maritus vt lucrari posset, vel nulla est dos data, nec promissa: at donatio propter nuptias est data, & de ea lucranda pactum interpositum fuit? Dicunt quidam pactum aliquod reduci ad nullum, quasi quod nullum est, sit minus: vt ff. de verb. signifi. l. minus. Sed Io. dicit quòd valet, & nullum reducitur ad aliquod, & cōtra eos & pro Ioan. est supra de dona. ante nupt. l. fin. §. sin autem donatio. Item videtur cōtra huic. l. s. de dona. ante nupt. l. si. §. similiq; modo. Solu. vt ibi.

Pactum nullum reducitur ad aliqd.

SI mulier.] CASVS. Si mulier extra dotem cautiones siue instrumenta in quibus. l. continebantur sibi debita, marito tradidit: an aduersus debitores agere possit, quaeritur? Respō. quod sic, muliere volēte: nec satisdabit eam ratū habiturā. Et si exegerit sortem, reseruabit mulieri, & vsuras in alimenta eius & familiae suae conuertet. & hoc in prima. Et si mulier pro his cautionibus specialem habet hypothecam, ea debet esse contenta: si non habeat, generaliter omnia bona mariti erunt obligata ex eo tempore quo incoepit agere: quia ante poterat per maritū vel per procuratorē experiri. & hoc in secunda. Maritus autem dum cautiones apud eum sunt, tenebitur de dolo, & talem diligētiam adhibebit, qualē in reb. proprijs, ne mulier aliquā patiatur iacturā. & hoc i 3. par. vt.

k Instrumento.] idē si alio



ſi alio modo probetur, ſed ſic hic euenit.

a Ratihabitione.] contra ſ. de procurat. l. maritus. Solu. hic in paraphernalibus, ibi in aliis rebus mulieris, quas apud ſe detinuit. Vel hic in cautione, ibi in alijs rebus. Vel hic conſtabat de mandato expreſſo. Vel verius tacitè fuit hoc mandatum, eo ipſo quòd cautiones viro ſic erant traditæ: at ibi nullum expreſſum vel tacitum interuenit mandatum.

Inſtrumētorũ traditio includit tacitũ mandatũ de agēdo. Paraphernalium rerum acceſſiones extrinſecas vir partim lucratur, non autē intriſecas.

b Circa ſe.] Quid in naturalibus fructibus paraphernalium, tunc. ſ. quando non eſt dominium in maritum translatum? prima facie præſumitur non eſſe translatum: vt ff. de iure do. l. ſi ego. §. ſi dotis. Videtur idem quod de vſuris. argu. ff. de uſur. l. vſurę. Sed dic ꝙ non idem, ſed ſunt vxoris: vt ff. ad leg. Falcid. l. penul. in prin. & ff. de dona. inter virum & vxo. l. ſi ſti pulata. § j. licet ibi non erant paraphernales. & eſt ratio: quia in exigendo & agendo ex cautionibus labor eſt. quod non fit in fructibus. Item huic dicto eſt contra. ff. de donat. inter uir. & uxo. l. ſi ſtipulata. §. j.

c Contentā.] quando ſcilicet ab initio conuenit, ſecus ſi ex poſtfacto, cum iam ſit nata generalis tacita: vt argum. ff. de actio. & oblig. l. quotiens. Et ſunt huic dicto ſimilia: vbi ſi quis ſibi præcauit, quòd lex iam ei nō caueat: vt ff. de precar. l. & habet. § cū quis, & j. de execu. rei iudica. l. ſi cauſam, & ff. de bo. liber. l. & ſi ex parte. § fin. & ff. commo. l. ſi vt certo. §. ſi de me, & ff. de ſepara. l. j. §. illud eſt ſciendum, & arg. ff. de col. do. l. pen. Sed contra. ff de eo, quod cer. lo. l. j. & infra de noua. l. fina. & ff. de re iudi. l. j. §. ſi ex conuentione. Item & no. hic, quod in uno permittitur, in alio prohiberi uidetur: ſic & ff. de ſun. inſtru. l. quæſitum. §. idem reſpondit domo ita vt inſtructa. Sed an idem in dote? Ioan. not. & dicit quòd non, ſcilicet ſic feciſſet mulier, quòd ſpeciale pignus accepiſſet. Sed argu. contra. ff. de publi. l. j. §. vnde.

Hominis ꝓuiſio tollit legis ꝓuiſionē naſciturā, ſed non natā.

1 Dicas ꝙ hic prouiſio legis erat de iure ſpeciali: in contrarijs verò de iure cōi, circa quod plene videas per Cy. in l. 2. ſ. de iure emphyteutic.

d Ex quo pecunias.] ſed non ex quo apud eum nomina permanſerunt. ſic & ſ. de do. ante nupt. l. ſi conſtante. §. iura etiam hypothecarum, & de ſecun. nupt. l. hac edictali. §. omnibus.

e Cautiones.] quando non exegerat. & ſic ponitur & pro vel. Vel cautiones appellat quas fecerat vir confitendo ſibi ſolutum a debitoribus mulieris, quod nō placet, quia illas debitores habent, non vir.

f Ei.] ſcilicet viro, ſcilicet quod mulier de cætero non molestet eū petēdo ab eo ſorte cautiones nūc ſibi redditas, vel cauebit ei ſe omnia ab eo recepiſſe confitendo.

g Dolum.] ꝙ abſit, vel ſi affuerit, intereſſe præſtetur. Et no. leuem culpam hic tantum venire, ſed in alio procuratore etiam leuiſſimam, vt ſ. māda. l. à procuratore.

la ratihabitione [a] ab eo exigenda, & vſuras quidē eorū circa ſe [b] & vxorem expendere: pecunias autē ſortis, quas exegerit, ſeruare mulieri, vel in cauſas ad quas ipſa voluerit, diſtribuere: & ſi quidem in dotali inſtrumento hypothecę pro his nominatim à marito ſcriptæ ſint, his eſſe mulierem ad cautelā ſuā contentam. [c] Sin autem minimè hoc ſcriptum inueniatur: ex præſenti noſtra lege habeat hypothecam contra res mariti, ex quo pecunias [d] ille exegit. Ante enim habeat mulier ipſa facultatem, ſi voluerit, ſiue per maritum, ſiue per alias perſonas eaſdem mouere actiones, & ſuas pecunias percipere, & ipſas cautiones [e] à marito recipere, ſecuritate ei [f] competente facienda. [g] Dum autem apud maritum remanent eædem cautiones: & dolum [g] & diligentiam maritus circa eas præſtare debet, qualem & circa ſuas res habere inuenitur: ne ex eius malignitate vel deſidia aliqua mulieri accedat iactura. Quod ſi euenerit, ipſe eandem de proprio reſarcire compelletur. Dat. Kal. Nouembr. Lampadio & Oreſte. VV. CC. Conſs.

TITVLVS XV.

DE DOTE CAVTA [h] non numerata.

Dos nuda confeſſione non conſtituitur, ſed numeratione. Bald. Vel ſic: Dos confeſſata non numerata, effectualiter repeti non poteſt. Salic.

B

I. Impp. Seuerus. & Antoninus AA. & CC. Dyoniſiæ.



Dotem numeratio, [i] non ſcriptura dotalis inſtrumenti [k] facit: [l] & ideo non ignoras ita demum te ad petitionem dotis admitti poſſe, ſi dotem à te re ipſa datā probatura es. Dat. XIII. Kalen. Aug. Chilone & Libone Conſs.

C

Licet non interueniat traditio, ſi interuenit id quod per traditionem habet confirmare donationem inter virum, & vxorem, morte donator. confirmatur Bal. Vel ſic. Dos & eius augmentum confeſſata animo donādi, confirmantur morte confitentis Salicetus.

II. Imp. Alexander A. Papinianæ.

Qvod de ſuo maritus conſtante matrimonio donādi animo in dotem aſſcripſit: ſi eandem numeratio, &c.

D

DE DOTE CAVta [h] non numerata.

Dictum eſt ſupra de dote præſtita, ſed quia ſæpe inuenitur dos cauta à marito, qui confeſſus eſt eam ſibi numeratam vel traditam, cum non ſit, ponit de dote cauta, & non numerata. Arg.

Continuatio.

h *Cauta.] à viro, non numerata à muliere, vel ſecundo: Cauta à muliere cum eſt in ſpecie, ſubaudi & non ſoluta. & non numerata ſimiliter à muliere, ſi eſt in quantitate: & hoc continetur in inſtrumento dotis promiſſionis. Vel tertio dic ꝙ ante confectionem dotalis inſtrumenti cōfeſſus fuit ſibi ſolutā. ſed excipit intra triginta dies. ſi autem poſt, nullo tempore excipitur, vt ſupra de nō nume pecu. l. in contractibus. § 1 ſed hodie ſeruatur Authen & l. fin. in fin. huius tituli.*

D Otem.] CASVS. Si mulier dotē ꝓmiſit marito, nec tradidit, & confeſſus ſit poſt in inſtrumento in dotem ſe recepiſſe, quod non receperit: an mulier aduerſus eū agere poſſit, quæritur? Dicitur quòd non: quia numeratio, &c.

i Numeratio.] vel datio ſi ſpecies ſit quæ dari poſſit, & repeti.

k Inſtrumenti.] priuati. ſecus ſi publici ſecundū quoſdam. arg. j. arb. tut. l. ſi. Sed tu dic: aut confeſſio ibi continetur tantū, aut preceptio: vt diximus. ſ. de nō nu. pecu. l. ſi ex cautione. Item an probet qui excipit? Reſpon. non: ſicut in d. l. ſi ex cautione. & facit. ſ. de probatio. l. neqꝫ. Item hoc intra tempus: vt j. l. fin. vel j. l. proxi.

l Facit.] ſed ſecundum hoc omnes Bononienſes errant in confeſſione dotis. Sed dic, quòd renunciant exceptioni: aliàs non valet, niſi præſcriptum ſit: vt j. l. fin. & auth. ibi poſita, etiam ſi ante matrimonium: vt ſ. de dona. ante nuptias. l. j. & l. quod ſponſæ.

Q Vod de ſuo] CASVS Mulier dedit. c. c. marito: maritus animo donandi confeſſus fuit in inſtrumento ſe recepiſſe. ccc. deceſſit maritus conſtante matrimonio, & ita morte eius confirmata eſt donatio: an mulier augmentum dotis. ſ. c. quæ vir confeſſus eſt recepiſſe, poſſit petere ab hæredibus mariti, quæritur? Dicitur ꝙ ſic.

Conſe-

a Confectam.]vt per traditionem, vel stipulationem.
b Reuocauit.]expressim, vel tacitè: vt per diuortium, vt ff. de dona. inter vir. & vxor. l. & ideo, §. j.
c Munita.]idest confirmata morte donantis. Vel ideo dicit quatenus, propter legem Falcidiam, quæ eam minuit, vt ff. ad legem Falcidiam, l. in donationibus.
d Peti potest.]idest mulier petet ab hæredibus mariti, vt ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si quis vxori. Sed contra s. de dona. ante nup. l. 1. 2. responso. Sol. ibi diuortio solutum fuit matrimonium, hic morte. Vel ibi non interuenit scriptura: hic sic. Item & primum respon. eiusdē l. est contra, quia dicit quòd ab initio valuit, sed ibi ante matrimoniū fuit facta donatio, hic post. Item contra, ff. de dona. inter virum & vxorem, l. Papinianus, vbi dicit tales donationes non cōfirmari morte, quæ per stipulationē sūt factæ. Sed illud accipe quando post stipulationem nō fuit secuta traditio aliqua, vel aliud quod pro traditione habeatur, hic sic, quia aliquid vir animo donandi promisit vxori, & hoc acceptio tulit ei postea, & tunc ipse in dotem asscripsit: ex quo datum mulieri, & ab ea postea in dotem traditum videtur. Vel solue vt ibi. Accursius.

Donatio inter virū & vxorē, si non interuenit traditio, non cōfirmatur morte.

† Cōcor. gl. super verbo, cōfessioni, l. c. si cautio, extra de fide instru.

dem donationem legitimè confectam [a] non reuocauit, [b] qui incrementum doti dedit, & durante matrimonio mortem obijt: ab hæredibus mariti, quatenus liberalitas interposita munita [c] est, peti potest. [d] PP. Non. Decemb. Alexandro A. III. & Dione Conss.

Exceptio non numeratæ dotis debet opponi intra annum à die matrimonij morte vel repudio dissoluti. Bald.

III. Imp. Iustinianus A. Mennæ præfecto prętorio

IN dotibus, quas datas esse dotalibus instrumētis [e] conscribi moris est, cum adhuc nulla datio, sed pollicitatio [f] tantum subsecuta sit, liceat non numeratæ pecuniæ exceptionē opponere: non solum marito contra vxorem, vel eius hæredes, [g] morte mulieris vel repudio dissoluto matrimonio, sed etiam hęredibus mariti cuius morte [h] dissolutum est matrimonium: socero [i] etiam, vel eius hęredibus, [k] si cū filio suo dotem suscepisse dotalibus instrumētis scriptum sit: omnique † personæ, [l] quam dotem suscepisse vnà cum marito conscribitur, & eius similiter hæredibus: ita tamen, vt intra annum [m] tantum cōtinuum à morte mariti, vel mulieris, vel missione repudij computandum, ea licentia detur. Dat. Kal. Iu. DN. Iustiniano. AA. II. Cons.

† al. omni denique personæ.

IN AVTH. de temp. non solu pe. super dote, §. generaliter, colla vij. constitu. x.

Annus de quo in l. C. nō corrigitur, quando ante biennium matrimonium soluitur hoc primò. Quòd si durat vltra biennium, & non excedit decennium, locus est querela vsque ad tres menses, & biennium computatur in his annis. hoc secundo. Quod si matrimonium dissoluatur post decenniū, querela denegatur. hoc tertio. Et minori currit hoc tempus: ideo restitutio est necessaria. Bald.

QVod [n] locum habet, si intra bienniū soluatur matrimoniū. si autem vltra biennium vsque ad decimum annum [o] extēdatur: & ipsi [p] marito, & hæredi eius intra tres menses querela permittitur. Sed si decennium transcurrerit: [q] omnino querela denegatur, permissa restitutione in integrum præfinita, & specialiter si minor ætas [r] interueniat.

TITVLVS XVI.

DE DONATIONIBVS inter virum & vxorem, & a parentibus in liberos factis, & de ratihabitione.

Licet fiscus occupet bona vt vacantia, tamen donatio facta in vxorem vires non perdit. Baldus. Vel sic: Donatio inter coniuges confirmatur [...]

I N dotibus.] CASVS. Si mulier promisit dotem, nec tradidit, si maritus scripsit se dotem recepisse, tam ipse, quā hæredes sui possunt opponere excep. nō nume. do. intra annum post solutionem matrimonij, postea non. Viui.

e Instrumentis.] priuatis, non publicis, ne sit contra. id quod diximus supra eo. l. 1. nam hic dicit datas.
f Pollicitatio.] solius. s. offerentis promissio, vt ff. de pol li. l. pactum, quæ sufficit hoc casu, vt s. de dotis promis. l. ad exactionem.
g Hæredes.] scilicet vxoris.
h Cuius morte.] scilicet mariti.
i Socero.] id est patri viri.
k Vel eius hæredibus.] scilicet liceat opponere exceptionem, sed secundum hoc errant omnes Bononienses, cū confiteātur in instrumento dotem accepisse, & sic non valet, vt hac l. dicitur. Sed dic quòd & ipsi renuntiant exceptioni non numeratæ dotis, & tunc valet, aliàs non valeret talis confessio, vt hac l. dicitur, nisi præscriptio temporis cucurrisset, vt infra eodem. l. si. & in authen. ibi signata. Nec valet quod quidam dicunt quòd aut est confessio facta ante matrimonium, & tunc valet, aut post, & tunc non valet, cum eius confessio ante matrimonium facta trahatur ad tempus matrimonij, vt supra de dona. ante nup. l. 1. & l. quod sponsæ, quæ sunt vera quando confessio fuit facta in instrumento dotali, vel ante, secus autem si post, quia postea nō excipit, vt in contrario supra de non nume. pecu. l. in contractibus. §. 1.
l Personæ.] licet opponere hanc exceptionem, vt supra de episco. audien. l. si præsens, in fine.
m Annum.] in hoc tempore opponēdi aliter distinguitur hodie.

QVod locum.] CASVS. Lex Codicis dicit quòd post annū opponi non potest exceptio nō nu. do. Auth. hæc determinat quòd potest opponi exceptio intra annum, quando matrimonium durauit per biennium: si vsque ad x. annos, opponitur except. nō nu. dotis intra tres menses, postea vero non, nisi essent tales personæ, quæ petere possent in integrum restitu. sicut minor, & reip. causa absens.
n Quòd.] s. vt exceptio vsque ad annū tantum detur soluto matrimonio.
o Decimum annū.] nondum completū.
p Ipsi.] soluto scilicet matrimonio. nā eo durante quoque tempore decennij opponi potest.
q Transcurrerit.] & supple, & matrimonium postea soluatur, & idem si non soluatur. nam nullo modo etiam durante matrimonio videtur posse opponi post decennium, licet superiores præscriptiones currant demum soluto eo.
r Si minor ætas.] circa quam sunt multa specialia, vt diximus supra de temp. in integ. resti. auth. si minor.

DE DONATIONIBVS INTER VIrum & vxorem, & a parentibus in liberos &c.

Continuatio.

Dixit suprà de donationibus propter nuptias, quæ valent propter matrimonium. Nunc de simplicibus, quæ propter matrimonia non valent: nisi fiant rata p confirmationē mortis, vel aliam. & est ratio prohibitionis multiplex. vt ff. eo l. 1. 2. & 3. in prin.

Bona.]



Ons.] CASVS. Maritus constante matrimonio vxori suę donationē fecit, decessit nullo hærede relicto, vnde fiscus omnia bona sua quasi vacantia occupauit: an fiscus donationem factam à viro morte cōfirmatā reuocare possit, quæritur? Dicitur quòd non. Vi.

morte donatoris etiam sine herede morientis Salicetus.

I. Impe. Antoninus A. Thriphenæ.



Ona quodā mariti tui fiscus si nemine ei successore existēte vt vacantia [a] occupauerit: donationes ab eo A factæ [b] si vsque ad finem vitę in eadem voluntate permansit, reuocari non possunt [c]. PP. III. Id. Ianuar. Duobus & Aspris Conss.

Miles non potest donare focariæ, id est concubinæ. Bal. Vel sic: Miles armata militia non potest donare concubinæ Salicetus.

II. Idem A. Marco militi.

SI ancillam nummis tuis cōparatam esse pręsidi prouincię probaueris [d], donationisque causa focariæ tuæ nomine instrumentum emptionis esse conscriptum [e]: eam tibi restitui iubebit. Nam licet cessante iure [f] matrimonii donatio perfici potuerit: [g] milites tamen meos à focariis suis hac ratione fictisq; adulationibus spoliari nolo. PP. XII. Kalend. Mar. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Donatio facta ab vxore, confirmatur morte: & si erat in patris potestate, etiam patris mors requiritur, licet à principio consenserit: & donatio facta a socero in generum quondam, statim perficitur. Baldus & Salicetus.

III. Idem A. Epicteto.

DOnatio mancipiorum aliarumque rerum, quas tibi ab vxore tua donatas dicis, si modo suę potestatis, cū donaret, fuit, vel patris sui voluntate id fecit, [h] & in eadem volūtate [i] donationis vsque ad vltimum diem vitæ perseuerauit: [k] & ex B mea & ex diui Seueri patris mei constitutione confirmata est. Si autem post mortem filiæ facta est [l] donatio à quondam socero tuo: etiā inter viuos [m] ea perfici potuit. PP. IIII. Non. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino. Conss.

Donatio facta inter soceros vel eorum iuri subiectos, non valet. Salic.

IIII. Idem A. Claudiano.

C NEc inter eas † quidē personas, quarum iuri subiecti sunt [n] vir & vxor, qui quæve [o] in corū potestate sūt, donationes iure ciuili fieri possunt. PP. III. Id. Au. Duobus & Aspris Conss.

† In quibusdā codici. hæc l. nec īter, præcedit legem, si ancillam.

Donatio inter coniuges diuortio infirmatur: vel eorū respectu inter prohibitos diuortio infirmatur. Bald. Vel sic. Donatio genero facta a socero non confirmatur huius morte, matrimonio cum filia durante. Salic.

V. Imp. Alexander A. Quintillæ.

D SI (vt proponis) pater tuus in cuius potestate fuisti, marito tuo genero suo instrumentum debitoris donationis causa dedit, isque [p]

Vxor præfertur fisco in successione.

a Vacātia.] sed quo modo, cū fisco vxor præferatur, vt. j. vn de vir. & vxor. l. 1? Respō. nolebat hic vxor succedere.

b Factę] re, & non sola ꝓmissione. vt ff. eo. l. Papinianus.

c Non possunt.] cessāte hoc casu priuilegio fisci. & facit ad legē istā ff. de leg. 1. l. quidā. §. quotiēs, & l. filius. § q intestato.

SI ancillā.] CASVS. Miles ancillā quā comparauit, concubinæ suæ dedit, cōfecto instrumēto emptionali in ꝑsona focariæ. an donatio reuocari possit, quæritur. Dicitur quòd licet donatio tenuerit, quia inter virum & vxorem nō est celebrata, tamen ad fauorē militis reuocari poterit. Viui.

d Probaueris.] o miles. Accursius.

e Cōscriptū.] & post ei tradítū. & sic aliàs dominiū trāsiret, vt j. de do. l. emptionū. sed hic propter militiam secus.

f Iure.] q a poterat esse nulliū matrimoniū inter ipsū & focariā, propter hoc videtur quòd donatio ei facta valeat. Accur.

g Potuerit.] de cōmuni iure, vt ff de dō. l. affectionis. & l. dōationes, i princip. quę sunt cōtra. hic tamē nō propter militiā, vt subiicit: & facit ff. e. l. oratio, & l. si prędia, & suprà si qs al e ti vel sibi. l. cū ꝓpria, & plus valere quod agi. l. si qs, & s. de rei ven. l. si vt proponis, & j. eo. l. si filii.

ADDITIO. Addas secundum Ricar. Malumbr. idem in clerico quod hic de milite dicitur, quod sequitur Bar. hic, & in l. affectionis, ff. de donat. & idem in l. miles ita. § mulier. ff. de milita. testa. & in l. miles, in princ. ff. de re iudic. vbi addit idem in aduocato, quia hi tres æquiparantur, scilicet clericus, aduocatus, & miles, armatæ militiæ. facit gloss. 2. in dicta l. miles, ff. de re iudi. Prædicta limitat Pet. de Ancha. Consil. 248. nisi tales personæ donarēt propter merita, de qbus si cōstaret aliter quàm per assertionem donantis, valeret donatio. ita consuluit ipse pro concubina cuiusdam sacerdotis.

DOnatio.] CASVS Si vxor donat marito, aut est sui iuris, aut non. si est, & in eadem voluntate perseuerat vsq; ad mortē, cōualescit donatio. secundo casu si volūtate patris facta est donatio, valet, nec reuocatur. & hoc in prima. Si vero mortua filia socer in generum dōnem fecerit, non solū morte confirmatur, sed etiam inter viuos perfici potest. Viuianus.

h Id fecit.] cum esset in potestate.

i Voluntate.] hoc quando sola matrimonij ratione fuit inualida. Ac.

k Perseuerauit.] quod fecisse forsitā videtur omnino, si nō reuocauit. Item perseuerauit dico ipsa & pater, si in eius erat potestate, vt ff. e. l. cū hic status. §. oratio non solum. Item timeo ne] est patris voluntate in cuius potestate sit, sit donatio, patrem quoq; ꝓmori oporteat, sicut est cum ipse pater donat, vt infra eod. l. si vt proponis.

l Facta est.] ubi quōdam coniuncto.

m Etiam inter viuos.] non solum oportet demum morte confirmari.

NEc inter eas.] CASVS. An pater uxoris possit donare pr̄i uiri, quæritur? Dicitur quòd non, nec qui est in eadem potestate cum viro puta frater, pōt donare vxo. i, vel e conuerso, quia videntur sibi adinuicem dare vir & uxor, ut ff. eo. l. 1. Viuia.

p Subiecti sunt.] ut inter soceros. Sed socrus nurui potest, & ecōtra, quia nō vertitur ibi ius p̄tātis ut ff. eod. l. 3. §. socrui.

Socrus nurui, & e cōtra donare potest.

o Qui quæve.] aliàs, qui uel quę &c. puta seruos & filios, qui sunt in potestate. qui ergo tangit virum per potestatem (quod tribus contingit modis) uxori non potest donare, vt hic, & ff. eod. l. 3. §. qui in eiusdem.

SI ut] CASVS Titius marito filię suę īstrumētū quo habebat debitore sibi obligatū, dōauit: decessit Titius. diuertit filia. an filia reuocare possit dō quęrit? Dicit ꝙ sic, qa diuortio subsecuto dō non est cōfirmata morte Titii.

p Isque.] scilicet pater tuus.

a Non valet.] quia causa propter quam solet huiusmodi donatio confirmari, non est secuta, vt ff. eo. l. sed interim. §. si.

E Tiam.] CASVS. Deposui quandam rem penes te nomine vxoris meæ vt ei restitueretur. an possim illam repetere, quæritur? Dicitur quòd sic, cum per illa verba non auferatur mihi dominium, nec præsumatur res acquisita mulieri aliunde, quàm ex rebus meis, si inter res mulieris inueniatur.

b Nomine.] quia dixisti, reddes vxori, vel eius nomine depono: vel, suæ sunt, vel similia.

c Et si.] pro etiam.

d Intelligat.] quia forte animum habuisti donandi, quando dixisti prædicta, vnde aliàs valeret: vt ff. de do. l. donationes. §. species.

e Excepit.] id est accepit.

f Irrita sit.] sine spe confirmationis, vt ff. eo. l. cum hic status. §. si diuortium. sed & ab initio fuit irrita, fuit tamen spes confirmandi. Similis duplicitas est, vt ff. de acqui. re. do. l. quæsitum, in fi.

g Nec est.] supra asserebat mulier sibi donatas à viro: nunc illud negat, sed aliàs dicit se acquisiuisse.

h Merito crediderint.] hoc gratia vitādę suspitionis turpis quæstus, vt ff. eo. l. Quintus. sic & in prælato, vt supra de episc. & cleri. authen. licentiam. secus in tutore, vt in argu. contra, infra ar. tu. l. si defunctus. in filio autem dic vt diximus infra de bo. quæ lib. l. cum oportet, circa princ. & facit supra de proba. l. siue possideris. &c.

Quæstus turpis suspicio est vitanda.

matrimonio durante vita functus est, ac postea à marito diuertisti: quod gestū est, nō valet.[a] PP. Id. Feb. Albino, & Maximo Côss.

Licet vir deponat rem nomine vxoris non perdit dominium, & donatio facta vxori, si vxor præmoritur, reuocatur. Item quicquid acquirit vxor constante matrimonio, de bonis mariti præsumitur. B. côcor. Sal.

VI. Idem A. Nepotiano.

E Tiam si vxoris tuę nomine[b] res quæ tui iuris fuerant, depositæ sunt: causa proprietatis ea ratione mutari nō potuit, etsi[c] donasse te vxori res tuas ex hoc quis intelligat,[d] cum donatio in matrimonio facta, prius mortua ea quę liberalitatē excepit,[e] irrita[f] sit.

¶ Nec est[g] ignotum, quod cū probari non posit vnde vxor matrimonij tempore honestè quęsierit, de mariti bonis eam habuisse, veteres iuris auctores merito crediderint.[h] PP. Non. Decemb. Alexandro A. III. & Dione Conss.

Vxor illicita viro donare non pōt effectualiter, nec etiam potest talis donatio confirmari. h. d. & not. hunc notabilem casum. Bal. Vel sic: Donatio inter coniuges veros non tenet, inter putatiuos vero licet teneat ipso iure, non tamen in effectu: quia reuocari potest. Sal.

VII. Idem A. Theodotæ.

S I ex voluntate patris[i] tui filio tutoris nupta es:[k] collata in maritum donatio ipso iure irrita est. Sed si matrimonium iure non valuit,[l] licet ipso iure donatio tenuerit: quia tā indigna persona eius fuit, qui nec maritus pōt dici: vtiles actiones[m] super reuocandis his tibi competunt. PP. Kalend. Octob. Lupo & Maximo Conss.

Fructus consumpti ex causa donationis, non veniunt restituendi: sed extantes sic. h. d. ista lex. Bal. Vel sic: Etiam fructuum donatio non valet inter coniuges: & eatenus reuocatur, quatenus recipiens locupletior efficitur. Salicetus.

VIII. Idem A. Leoni.

S I fructus eorū prædiorum, quæ in dotē accepisti, matrimonii tēpore vxorem tuā percipere passus es, eosq; vxor tua consūpsit:[n] restitui tibi post diuortium oportere, nulla ratione contendis. Sin aūt ex his locupletior[o] facta est: in tantum potest conueniri. PP. V. Kal. Octobr. Maximo & Paterno Côss.

Licet maritus emat rē vxori de pecunia sua: tamen quæritur vxori dominiū. Bal. Vel sic: Dominiū rerum emptarum de pecunia viri vxoris nomine, pertinet ad eam si ei sunt tradita: pecunia tamen tota repetitur, si fecit vt gestor: & si vt donator, quatenus est locupletior. Sal.

IX. Imp. Gordian. A. Origeni.

E T si de tua pecunia mancipia vxori tuæ

S I ex volūtate.] CASVS. Si voluntate patris filio tutoris pupilla nupserit, & constante matrimonio in eum dona. fecit, non valet donatio. & hoc in prima. Si vero patre contradicente, licet donatio tenuerit, quia matrimonium nullum fuit, tamen quia mulier fecit quod facere nō debet, mulieri vtilis dabitur actio ad donationem reuocandam.

i Patris tui.] iam mortui.

k Nupta es.] & sic tenet matrimonium, quod non aliàs teneret, nisi casualiter. vt hic, & supra de interdi. ma. l. si patris. & l. pe. & ff. de ritu nup. l. non est, & l. non solum. §. de illo. & vbicunque teneret, haberet locum quod hic dicit.

l Non valuit.] voluntate patris cessante.

m Vtiles actiones.] rei vendicatio, & condictio sine causa, vt ff. eo. l. si sponsus. §. fin. & seq. l. sed videtur non donanti, sed fisco competere reuocationem, vt ff. eod. l. cum hic status. §. fin. solu. ibi sciebat donationē non tenere, hic credebat tenere. Itē not. hic quod nō debet esse melioris conditionis, qui delinquit: vt ff. eod. l. 3. §. 1. & de noxa. l. non solum, & quod vi aut clam. l. seruus, & in authen. de resti. & ea quæ pa. §. fi. colla. 4.

Delinquēs melioris condōnis esse non debet.

S I fructus.] CASVS. Mulier marito suo fundum dedit in dotem. patiente marito illa fructus percepit constante matrimonio, & consumpsit. an diuortio facto eos restituere debeat, quæritur? & dicitur quod non, sed quatenus facta sit locupletior, conueniri potest.

n Consumpsit.] nec locupletior facta est, vt hic innuit statim, vt quia aluit se & suos: quod vir facturus erat, vt supra de pac. cō. l. fructus, & ff. eo. l. si quis pro vxore. §. fin.

o Locupletior.] quod est, si tantundem de suo erat erogatura, vt ff. de pet. hære. l. sed & si lege. §. consuluit, & §. seq. & §. quod autē, & ff. de solu. l. in pupillo. quod inspicitur tempore litis cōtestatæ, ut ff. eo. l. quod autē, in prin. sic ergo habes hic nō tenere donationē fructuū, vt ī. de iure dotium. l. pro oneribus. Sed contra. ff. eo. l. de fructibus, & ff. de vsu. l. fructus. Sol. hic ipsos fructus donauit, ibi autē prædia, & credidit tenere donationē, aliàs nec eo casu teneret in fructibus: vt ff. de acqui. posses. l. quod uxor, & ff. eod. l. si uxor filio. Itē quod dicit, locupletior, subaudi, & uie pauperior, ut ff. eo. l. 4. & l. si sponsus. §. Concessa, & §. si maritus, & facit infra si dos con. ma. l. 1.

E T si de tua.] CASVS. Maritus de pecunia sua prędiū uxori comparauit. non ad maritum, sed ad mulierem pertinebit, pecuniæ tamen repetitionem habebit ipse, siue negotium gerens uxoris pecuniam numerauit, siue dona sua in eam conferens, quanti pretij emptor tradiderit, uxor conualetur: primo casu nego.

nego. gesto. secundo casu condic. sine causa in solidum, vel quatenus facta est locupletior.

a Comparata sunt.] à te, ut infra eod. l. si filii. & multo magis si ab ipsa.

b Pertinet.] ut & supra si quis alte. uel sibi. l. multum.

c Largitus es.] uenditori.

d In solidum.] id est non quatenus est locupletior, sed tamen in quantum facere potest, ne sit contra ff. de re iudi. l. non tantum, & hoc quâ do gerens eius negotium emisti, & numerasti. si autē animo donandi, tūc in quantum locupletior facta est, quod est in eo quod valēt mācipia cū uir emit. si autem mulier emit, tunc in tantum in quantum eā ære alieno liberauit, cū scilicet soluit uēditori. si uero mulieri numerauit, & ipsa soluit uenditori: tunc tenetur mulier in quantum mancipia ualent, ut ff. eod. l. si cum uxore, & l. quod autem, §. si maritus, & §. elegan ter, & §. si uxorem, & l. si id quod, §. si ex decem.

e Competenti.] scilicet negotiorū gestorum primo casu, altero condictione sine causa. Sed quid si dubitetur uoluerit donare, vel eius negotium gerere? Respon. ex modo & genere expensæ æsti mandum est; quod dic ut. ff. eodem l. utrum.

Si maritus.] CASUS. Maritus cuiusdam mulieris dedit ei quædā prædia constante matrimonio, & in eadem uoluntate usque ad mortem perseuerans decessit, & con firmata erat donatio, & hęc secundo nupsit, pater primi mariti illa pędia occupauit. an teneatur? Dicitur quòd sic, scilicet act. ui bo rapto. Si uero pater dicat mulierem maritum interfecisse, an eo ipso quod accusatur, debeat mulier amittere prædia, quæritur? Dicitur quòd nō, qa separata est causa donationis ab actione criminis.

† Hęc lex si marit', & lex sicut cessat. trāspositæ sunt.

comparata sunt[a]: tñ si ei tradita sunt, eorum domi nium non ad te, sed ad eā pertinet[b]: pecuniæ autē tantummodo repetitionē habes, siue negocium eius gerens numerationē feci sti, siue in eā donationē cō ferens quātitatē pretij lar gitus es.[c] Etenim vel in solidū,[d] vel quatenus lo cupletior facta est, actione cum ea competenti[e] experiri poteris. PP. VII. Kalend. Octob. Pio & Pon tiano Conss.

Spoliatus ante omnia est restituen dus: & sub prætextu criminis non debet quis inuadere possessionem alte rius de facto. hoc d. Vel sic: Obiectus criminis non impedit quin spoliatus ante omnia sit restituendus. Bald. Vel sic: Spoliatus ante omnia est restituendus: & separatorum separata debet esse ratio. Salic.

X. Idem A. Valeriano.

[g] SI maritus† quondam vxoris tuæ,[f] cum sui iuris[g] esset, in eā prædia vel cætera donationis titu lo contulit, & in ea volun tate vsque ad mortem suā durauit: ex oratione[h] di ui Seueri confirmata est donatio. At si eas res pa ter defuncti[i] iniuriose ab stulit, per præsidē prouin ciæ eas restituere cogetur.[k] Nec enim quasi ma leficijs eius sit maritus ex

A

tinctus, crimen[l] intēdēs, sub prætextu accusationis,[m] quæ donata sunt, auferre debuit: cum causa liberalitatis à criminatione separata sit.[n] PP. VII. Kalend. Febr. Ariano & Pappo Conss.

B

Donatio inter virum & vxorem non confirmatur ad agendum, sed ad possidendum. Bald. Vel sic: Ex promissione alicuius annui vel menstrui facta coniugi non agitur, licet soluti repetitio non detur. Salic.

XI. Idem A. Maximo.

SIcut cessat[o] petitio quantitatis, quam de suo maritus vxori in men ses singulos, vel annos sin gulos, proprii vsus eius gratia promittit: ita & ex ea causa nummi soluti ero gatiq;[p]† nō dari[q] repeti tionem manifestum est. PP. V. Kalen. Iul. Gordiano A. II. & Pompeiano Conss.

C

Specialis obligatio reuocat donationem inter virum & vxorem. Bald. Vel sic: Propter specialem hypothecam reuocatur donatio facta vxori, seu inter coniuges. Salic.

XII. Idem A. Secundinæ.

SI maritus tuus credito res sortitus, post factā in te donationem, fundū, quem ex donatione iuri tuo vendicas, iisdem specialiter obligauit: eandem obligationem defensionis tuæ firmitatem interrum-

D

committit, quæ liberalitatem accepit, ut argu. infra de quæsti. l. nec si mors. uel secundo separata sit, id est non debuit prætextu criminis uel accusationis criminalis liberalitatē sua auctoritate auferre, cū sit alia hęc, & alia illa causa. Et sic nota. generale. secretorū secreta, i. separatorum separata debet esse ratio, sic & ff. de mino ri. l. Papinianus, lib. 2. & ff. de calum. l. fin. & & ff. familiæ erciscun. l. his consequenter, §. 1. & infra de edic. diui Hadriani tollend. l. 1. licet autem sua auctoritate auferre non debuerit: tamē si accusauerit & fecerit cōdemnari, auferetur liberalitas vt indigno, vt infra de his quib. vt indig. l. 1. & de re. do. l. fin. & ff. solut. matrimon. l. si ab hostibus. §. 1. & ff. de his quibus vt indign. l. indignum, & facit ff. de tabu. exhiben. l. 1. §. hoc interdictū. Sed nonne pręcedit criminalis quæstio ciuilē, vt supra de ordin. iud. l. fin? Respōdetur secūdū duas expositiones quas dedi, nō dixit, q pręcedat. & sic dices quòd criminalis secundum illam l. Vel dic quòd licet præponatur criminalis, tamē ea pendēte, & causa liberalitatis, quæ est ciuilis agit. Vel dic, in modu exceptionis opponebatur crimen. q. d. non potes agere ad res donatas cum eum occideris. sed hæc replicat dicens iam prius suas factas, & sic non procedit, vt s. de ordi. iu. l. penul.

Separatorū separata debet esse ratio, concor. c. itē cū, cū glos. super verbo, obijcit, extra de restitu. spolia.

Sicut cessat.] CASUS. Si maritus singulis annis vel mensibus promisit vxori suæ donare aliquid, illud mulier petere non pōt. sic & si maritus ex ea causa soluit vxori quod promisit, & vxor consumpsit solu. matrim. & eo consumpto nulla competit repetitio marito.

† aliās, nūmis solutis erogatisq;, non da. &c.

o Sicut cessat.] vt ff. eo. l. si id quod §. fina. quod potest intelligi per actionem scilicet ex stipulatu. sed & in factum potest, vt & argu. ff. de pact. do. l. inter. §. conueni. confirmatur tamen morte annui promissio, vt & ff. eo. l. si stipulata fuerit, quod intellige ratione præteriti, non futuri temporis, vt in eodem titu l. Papinianus.

p Erogatisq;.] id est consumpti. alioquin esset repetitio, quatenus alter locupletior, & alter pauperior est effectus secundum quosdam.

q Non dari.] nisi sit immodicum, vt ff. eo. l. ex annuo.

SI maritus.] CASUS. Si vir constante matrimonio vxori fundum dederit, & eūdē postea obligauerit, vel alij

f Vxoris tuę.] scilicet nunc.

g Sui iuris.] scilicet per emancipationem.

h Ex oratione.] quam habes. ff. eo. l. cū hic status. §. 1.

i Defuncti.] primi. uiri.

k Cogetur.] actione ui bo. rap. uel condi. fur. uel interd. unde vi. quod etiam ad mobilia occasione immobiliū datur, vt ff. ui & ui ar. l. 1. §. si fundus à quo.

l Crimen.] i. criminalē accusationē legis Corne. de sica.

m Accusationis.] institutæ iam, uel etiam faciendæ.

n Separata sit.] id est non est uerisimile quòd crimen

 alij

alii donauerit, vel vendiderit, videtur donationem tenuo A casse.

a Reuocatam esse.] nisi voluerit vir eam remanere, vt ff. eo. l. cum hic status. §. si maritus. Sed contra institu. de leg. §. si rem, & §. iidem rescripserunt. vbi legatū nō reuocatur per sequentem obligationem Solu. Donatio odiosa est, legatum econtra fauorabile. Item donatio non tenuit ab initio, sed legatū sic, & ideo facilius donatio reuocatur.

SI quidem] CASVS. Si uir donat uxori in casu licito, si primo donat, & postea obligat, nō tenet obligatio, nec potest uir mulieri derogare, si primo obligat, postea donat, saluo iure pignoris trāsit: nisi iuri pignoris fuerit præscriptum.

b Possessionis.] id est dominii. sic ff. de uerbo. sig. l. interdū.

c Iure.] puta eo casu quo valeat constante matrimonio, ut statim dices.

d Saluo iure.] ut & supra de dona. ante nup. l. de rebus, & infra de remis. pign. l. pe. & de distra. pig. l. si debitor, & ff. de dona. l. fi. §. 1. & ff. de contrahen. empt. l. alienatio.

e Iuris ratio.] veluti præscriptio, uel quia sibi ius in re debita dixit, ut ff. quod metus causa. l. extat. Vel quia oblatum recusat, ut ff. de solut. l. q decē. Vel quia aliud pro alio pignorauit, ut in authen. ut nō fi. pig. §. 1. colla. 5. Vel quia creditor consensit, vt ff. quibus. mo. pig. uel hypo sol. l. si consensit. in princ.

pere, intelligere debes: cum sit manifestum, non solum huiusmodi obligatione, sed etiam donatione, vel vēditione, vel alio quolibet modo rebus alienatis, reuocatam esse [a] à viro in mulierem factā donationem. PP. III. Kal. Februarii, Ariano & Pappo Conss.

Obligatio non impedit translationem dominii: sed dominii translatio præcedens impedit obligationem. Bald. Vel sic: Donatio valida facta uxori non præiudicat creditori anteriori, sed sequenti. Salicet.

XIII. Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Rufinæ.

SI quidem ante donationem possessionis [b] in te iure [c] (vt dicis) à marito collatam, prædiū ab eodem creditori obligatū fuerit: alienationem eius saluo iure [d] debiti, si tamen iuris ratio [e] actionē eius creditoris non excludit, factā esse nō dubiū est. ¶ Quod si [f] donatione iure celebrata, eo quòd vel ante nuptias [g] facta est, [h] vel in iisdem casibus, in quibus etiam constante matrimonio donatio procedere potest, [i] obligatio insecuta est: factum mariti

f Quod si.] nunc dicit econtra. Accursius.

g Ante nuptias.] id est ante contractum matrimoniū.

h Facta est.] unde statim ualet, ut & supra de don. ante nupt. l. si ante, & ff. e. l. inter eos.

i Procedere potest.] ut intra annū, ut supra eo. l. sicut, vel causa dignitatis, vt ff. eo. l. quod adipiscendæ. Vel manumissionis causa, ut ff. eod. l. quod autem. §. finali. Vel causa religionis uel pietatis, ut ff. eod. l. sponsus. §. concessa, usque ad. §. fina.

k Non posse.] quia ea demum &c. vt infra quæ res pig. oblig. pos. l. qui filios, & infra si ali. res pigno. da. fit per totum.

EX verbis.] CASVS. Titius cōstante matrimonio dedit quoddam prædium uxori suæ, & in testamento suo donationem confirmauit, dicens sic. Illud prædiū quod dedi, confirmo vxori meæ, vel tibi habeto. an hæc liberalitas censeri debeat legatum habito respectu ad tempus donationis, vt primo casu possit petere æstimationem prædii ab hæredibus, secundo casu prædiū, quæritur? Respon. quòd illa uerba non habent vim legati vel fideicommis. sed tantùm illis verbis videtur confirmasse præcedentem donationem, & ita videtur ei confirmasse dominium eiusdem prædii.

quē diem suum obiisse memorasti, iuri tuo officere non posse [k] certū est. PP. XII. Kalendas Iul. Maximo. II. & Aquilino Côss.

Confirmatio donationis inter virū & vxorē facta in testamento, non intelligitur esse noua dispositio, sed veteris corroboratio, & retrotrahitur. Bald. Vel sic: Confirmans id quod per se potest subsistentiam habere, non videtur de nouo dare. h. d. Vel sic: Donatione inter viuos per maritū vxori collata, in eius testamento confirmata, non debetur res, & eius æstimatio: sed res tantum ex donatione morte confirmata: de qua potest detrahi Falcidia. Salicetus.

B

XIIII. Iidem AA. Octauianæ.

EX verbis quæ in postremis iudiciis inserūtur, [l] licet ad fideicōmissum uel legatum [m] utilia sint, nō tamen omnino legati uel fideicommissi persecutio datur: sed ita demū [n] si relinquēdi studio huiusmodi verba fuerint ascripta. vnde [o] te voluntatis, non iuris [p] quæstionem in preces tuas cōtulisse palā est. ¶ Cum igitur [q] testamento [r] lecto [s] animaduertimus [t] maritum tuum ex præcedente donatione dominium tibi reseruasse, securitatique tuæ ad obtinendam proprietatem cauisse: inditorū verborū [u] cō

C

l Inserūtur.] generaliter loquitur.

m Legatum.] significandum & relinquendum.

n Sed ita demum.] id est non quotiens talia verba inseruntur in testamēto, toties legatum & fideicommissum peti potest.

o Vnde.] ad quam voluntatem cognoscēdam non potest commodius attingi, quàm inspectis verbis testamenti superioribus & inferioribus, & quia hoc est, igit lecto &c. licet ergo licet uerba quæ ad legatum uel fideicōmissum petendum aliàs sint idonea, posita sunt in testamento, non tamen ad petendum sufficiunt, nisi constiterit testatorem uoluntate relinquēdi illa posuisse. Sed e contra si sint inepta ad legatum & fideicommissum, valēt si probetur testatorem ita uoluisse, ut ff. de leg. 3. l. nō aliter.

p Nō iuris.] nam cognita voluntate scietur quid iuris erit. Itē secundario quæstio est iuris, quod præsumitur in dubio quando non apparet uolūtas testatoris.

q Cum igitur. &c.] quia ita uoluntas testatoris spectanda est.

r Testamento.] ergo cum maritus tuus in testamento cauit de conseruanda tibi proprietate rerum prius tibi ab eo donatarum: non pro hoc legasse, vel fideicommissum reliquisse tibi uidetur, sed quod donauerat, confirmasse. nam cum maritus, qui quædam iure, quædam non iure donauerat uxori, legat ei ea quæ viuus donauerat, non ad illa spectat legatū, quæ iure donata sunt, nec enim est opus, sed ad alia non iure donata, ut ff. de leg. 1. l. si quando quis.

D

s Lecto.] nunc in specie.

t Animaduertimus.] ex superioribus & inferioribus verbis, ut & argu. ff. de lega. 1. l. si seruus plurium. §. fin.

u Verborum.] quæ inserta fuerant in testamēto, per quæ utramque petere uolebat. & erāt talia, Res à me tibi donatas habeto, uel tibi sufficiant, ut ff. de leg. 3. l. fideicōmissa. §. si quis ita, & sic uolebat & res, & earum æstimationē habere. sic & infra de cad. toll. l. 1. §. ubi autem legatarii, & ff. de lega. 1. l. si pluribus. & sic dico non ualere, nec esse fideicommissum quantum ad æstimationem præstandam, sed est fideicommissum quantum

tum ad ipsas res, & eas habebit iure legati, non iure A donationis, vt ff. de leg. 1. l. si quando. vbi autem per tacitam voluntatem confirmatur donatio in testamento, puta quia nō reuocatur, habet eas iure donationis.

a Relictum.] scilicet æstimationis rei donatæ, sed in tercedit fideicōmissum, si donatarius conueniatur, vt ff. de lega. 3. l. vxori. §. fin. licet sit argu. contra. ff. de lib. leg. l. peti tor. Vel aliter dic quòd nec in re sit fideicomissum, vt not. contra P. infra eo. l. antepenult. & l. res.

b Senatusconsulti.] Trebelliani, secundū quosdā, vel facti Fulvio Aemiliano, & Numidio Albino cō sulibus, vt ff. eodē l. cum hic status. 1. respon.

c Cui.] scilicet liberalitati, &c. hæc lex argumen. ad confirmationem priuilegiorum quòd nihil nouum dare videatur imperator vel papa si vetera indulta confirmet & roboret, vt ar. ff. de lega. 1. l. legata. Sed videtur hæc differentia nulla quo ad effectum, scilicet siue donet nunc, siue primam confirmare videatur. Respon. immo est differentia, quia posset reuocari in dubium verū prius donasset, vel non. Ex not. hic quòd imperator interpretatur voluntatem defuncti, cuius solius est interpretari voluntates. nam & iura interpretari est eius, vt supra de leg. & con. l. fi. cum & hæ voluntates pro iure seruētur, vt in auth. de nup. § disponat. colla. 4. & ff ad leg. Fal. l. 1. in princ.

d Potuit.] i. vsq; ad dodrātē: vt j. ad le. Fal. in donation.

liberalitate.

potuit, dominiū mor. tēp. tibi esse addictū.

Papa confirmando vetus, nihil nouū dat.

ceptio non fideicommissum relictum[a] ostendit, sed ex senatusconsulti[b] auctoritate liberalitatem mariti tui, cui[c] custodiendæ etiā moriens prospexerit, quatenus firmare potuit[d] dominiū, mortis tempore tibi esse addictam. PP. III. Noñ. Octob. ipsis & AA. Cóss. B

Prætextu donationis uxor non potest defendere rem donatam quo minus fiscus agat in subsidium, sed prætextu donationis infirmatæ, nullo modo defenditur causa. Bal. Vel sic: Ex re donata uxo. licet per contractū venditionis simulata, satisfieri debet fisco creditori mariti ex officio primipili, residuo remanente uxori, nisi fuisset reuocatio facta. Salicetus.

XV. Iidē AA. Iustinæ & aliis.

Si non verum[e] contractum pater vester gessit, sed sub specie venditionis donationem possessionis in matrem vestram cōtulit,[f] nec ex bonis quæ in persona[g] patris vestri permansisse videbantur, C ob primipilum[h] indemnitati fiscali satisfieri potuit: licet in eadem donādi voluntate perseuerauerit:[i] ex eadem tamen possessione ad supplendam pecuniam,[k] quæ ex bonis[l] ab eo relictis[m] colligi nequiuerit, conferendum est. ¶ Quòd si liberalitatis te B norem mutata voluntate pater tuus interrupit: in hæreditate eius dominiū resedisse nulli dubiū est. PP. IIII. Kalend. Feb. Tyberiano & Dione Côss.

Præsumitur emptio simulata, si est appositus titulus in p̃sona uxoris, et traditio est facta ipsi marito. secus si traditio & titulus in persona uxoris concurrūt: quia tunc ei acquiritur dominium. Baldus. Vel sic: Si maritus honoris gratia nomen uxoris asscribi fecit in instrumento emptionis fundi quod fecit, ipsum fundum potest vendicare. alias si donandi animo: solum precium quod soluit potest repetere. Salicetus.

XVI. Iidem AA. Theodoso.

Si filii tui[n] emancipati matris hæreditatem sibi acquisierunt: proba[o]

Si nō.] CASVS. Si maritus uolēs donare vxori cōstāte matrimonio, & sciēs se nō posse, finxit se vendere, & in eadem voluntate vsque ad mortem perseuerauit, si ex bonis mariti debitoris fisci ex primipilari administratione fisco satisfieri non possit, an ad ea quæ donauit vxori, peruenire possit, quæritur? Dicitur quod sic. Idem est si reuocauit donationes, quia tunc non erunt D res illæ factæ vxoris, sed in hæreditate remanserunt, & ex eis & aliis bonis satisfiet fisco.

e Si non verum.] nomen infinitum est, id est simulatum. venditio ergo non fuit, quia noluit. donatio non, quia non potuit. si tamen voluerint esse venditionem, sed pretio minori animo donandi, non valet quatenus ex dono locupletior est, vt ff. eo. l. si spōsus. § circa.

f Contulit.] postea quàm incepit esse obnoxius ob primipilariam administrationem. & sic erat iam res obligata fisco, & ideo in sua causa remansit, vt supra eo. l. si quidem. Sed quid si ante? tunc forte contra, vt infra eo. l. antepenulti. sed expone quod ibi dicitur, vt dices ibi. In venditione autem vera si ante fecit, aliud dicam quàm in donatione.

g Persona.] id est ex bonis quæ remanserunt apud patrem vestrum.

h Ob primipilum.] ad quòd tenetur filius etiam si non est hæres, vt infra de primipil. l. fi. lib. 12.

i Perseuerauerit.] quo casu morte cōfirmatur hæc donatio.

k Pecuniā.] quā debet ex primipilaria administratione.

l Ex bonis.] reliquis. aliter enim non peruenitur ad extraneum pignoris possessorem, vt hic, & ff. de iur. fisci. l. moschis, & infra de conuen. fi. debi. l. 1. li. 11. aliud autem in expressa hypotheca secundum has leges, vt infra de pig. l. distractis, & l. persecutionem. Alii subaudiunt hic, maxime, si non sufficiunt bona debitoris. hodie autē vbilibet prius debitor conuenitur, vt in auth. de fideiuss. §. sed neque col. 1. & facit infra in quib. cau. pig. ta. contra. l. satis.

m Relictis.] si ex bonis quæ remanserunt patri vestro, nō pōt satisfieri fisco, supplebitur de bonis datis matri vestræ à patre vestro.

Si filii.] CASVS. Maritus filium habens emancipatū prædium comparauit: & in instrumēto emptionis fecit comprehendi nomē vxoris. et mortua ex eius successione voluit filius vendicare prædium: an possit, quæritur? Distinguitur, utrum honoris causa fecerit comprehendi nomen vxoris, aut vt ei donaret. in dubio præsumitur maritum donasse. & si non probet eum non animo donandi nomē vxoris comprehendisse, nihil lucri habebit in prædio filius. si uero probet cedet filio prædium, & precium patri. uel pone casum aliter ut in glos. Viuia.

n Si filii tui.] habeo ex uxore duos filios emancipatos, qua mortua filij adierunt hæreditatem eius. inter me & illos oritur lis de quibusdam prædijs, quæ ego mea, illi matris fuisse contendebant, quoniam instrumentum emptionis factū erat in persona matris. Cum ego itaque illa p̃dia comparauero nomine uxoris nō animo donādi, sed uolens ei facere honorem, passus sum nomen eius poni in instrumēto, uel cū meo, uel eius nomine tātū potero illa prædia mea facta uendicare. Si vero volēs ei donare, repetam pecuniam, non prædia, quia dominium prædiorum translatum fuit in vxorem. sed repetā pecuniam, quia illa donatio non fuit confirmata morte mea, quia superuixi vxori, nisi sit non soluendo mulier, quo casu habeo vtilem in rem ad fundum, vt ff. eo. l. vxor marito. in fi.

o Proba.] cum pro eis sit publicum instrumentum, cui statur, vt supra de proba. l. cum precibus. Sed quomodo negatiuam probo, vt supra de proba. l. actor? Respon. non probo me non donasse, sed hoc, scilicet per possessionem rerum &c. dominum me effectū, me dico vlum duntaxat titulo nominis eius. Alii volunt dicere vt H. ex l. ita, & ff. de lega. 3. l. vxori. §. fi. & ī. fam. erc. l. fil. §, quòd præsumatur vir animo donandi fecisse, nisi contrarium probetur. vnde & vxorem suam dicebat se ponere

a Interdictum.] vt ff. eo. l. 1.
b Exemptam.] vt & supra eo. l. à marito.

SI ppriis. CASVS. Mulier mutuo accipiens pecuniã pro viro animo donandi soluit, an competat sibi repetitio? Dicitur ꝙ nõ, nisi ex ea pecunia factus fuerit vir locupletior, vel dignitas inde empta marito fuerit.
c Contractibus.] & sic non intercessit.
d Cum hæc.] aliàs, cum hæc, & tunc planũ. aliàs, cum nec, & tũc subaudi, maxime. nam nec tunc repeteretur, vt ff. eod. l. cum adipiscendæ. hodie tamẽ nõ licet donare causa dignitatis, vt infra ad leg. Iul. repe. l. fin.

Obligatio quandoq; simul oritur, & extinguitur.

MAritus.] CASVS. An constante matrimonio possit maritus donare vxori suæ mancipium ad manumittendum, quæritur? Dicitur quod sic.
e Potest.] quo casu simul desinit & incipit seruus esse mulieris, vt ff. e. l. quod autem. §. pe. sicut in acceptilatione simul oritur & extinguitur obligatio, vt ff. de noua. l. si Stichum. §. 2. & ideo quia non fit statim accipientis, sed demum cum manumittit, non habet hic locum constitutio diuorum fratrũ ad Aufidium Victorinum, vt in dicto. §. ff. eo. Adde quod dicitur in ea. l. quod autem, in fi. & l. si cum. 1. respon. Item qd si donat vt post certum tempus manumittat? dicut quidam non tenere, vt ff. de dona. l. Aristo, nos contra, vt dicta. l. quod autem, in fi. interim tamen ante quã manumittat, potest reuocare expresse vel tacitè, vt supra. e. l. si quidem, & facit ̃j. de bo. quæ lib. l. fi. §. fi. & ff. de re. iur. nemo præ do. §. locupletior, & ff. solu. ma. l. quod si vir.

simulatè aguntur, quàm quæ in vxorem à marito donationis causa tpe matrimonij procedunt, propter iuris ciuilis interdictum [a] (cum proponas vxorem superstite marito rebus humanis exẽptã [b]) pro infectis habeantur. Dat. V. Id. August. Viminatij. CC. Conss.

Quod expẽditur ab vxore pro marito, non repetitur si in eius vtilitatem non conuertitur. Sali.

XXI. Iidem AA. & CC. Mancaliæ.

SI propriis habitis contractibus, [c] quam acceperas mutuam pecuniã, p marito donationis causa erogasti: cum hæc [d] ad dignitatem profuerit, nec locupletior sit factus: intelligis nullam tibi contra eum competere actionẽ. Dat. III. Id. August. Viminatij. CC. Conss.

Ex iure patronatus non censetur locupletior donatarius. Sali.

XXII. Iidem AA. & CC. Archinox.

MAritus manumissionis causa seruum mulieri cõstãte matrimonio donare potest. [e] S. Kal. August. Sirmii. CC. Côss.

Donatio valet inter socrum & nurum: nec reuocatur ex pœnitentia. Salice.

XXIII. Iidem AA. & CC. Cæcilianæ.

SI te in vacuam [f] possessionem prędij socrus [g] tua titulo donationis ante matrimonium vel post induxit: ad rescindendam donationem pœnitentia

B

SIte.] CASVS. Videtur alicui quod sicut socer non potest donare nurui, ita nec socrus, contrarium tamen est uerum: nec si pœniteat, ualet pœnitentia, quo magis reuocetur donatio.
f Si te in uacuam.] aliter olim non perficiebatur donatio. Azo. & facit supra de donat. ante nupt. l. si ante. & quod dicit uacuã, demonstratiue dicit, quod sic erat, qa vacua erat, ut plene dixi ̃s. de proba. l. cum res.
g Socrus tua.] nurui loquitur.

A

h Proficit.] ut infra de reuo. do. l. possessionem, & ar. ̃j. si res alie. pi. da. sit. l. quæ prædium. & est ratio quòd hic tenet, quia non tangunt se per potestatem: vt ff. eo. l. 3. §. socrui, & supra eod. l. si constante.

RES vxoris.] CASVS. Si maritus vxori constante matrimonio animo donandi tradiderit, sicut morte eius naturali confirmatur donatio, sic si ciuiliter moritur, quia seruus pœnæ efficitur. Si uero deportetur, in pendenti erit donatio, quia nec matrimonium dissoluitur. vnde si maritus in ea voluntate vsque in finem vitæ perseuerauerit, morte eius confirmatur donatio: nullo aduersus eam fisco seruato regressu.
i Qualibet.] parentum vel extraneorũ ex testamento, vel ab intestato, ciuili vel prætorio iure.
k Mortuo.] naturaliter.
l Deducto.] ut in metallũ, vt instit. qui mo. ius pa. po. sol. §. serui. & sic ciuiliter moritur, vt ff. de condi. & demon. l. interdicit, in fi. Sed hoc casu videtur donatum reuocari, non confirmari, qđ hic dicit, vt. ff eo. l. cum hic status. §. si donator seruus, quæ est cõtra. Sol. ibi fuit factus seruus hominis vir, hic pœnæ. Sed hoc cur tam varie? Respon. quia est ibi qui potest reuocare, scilicet dominus. sed hodie ex delicto non debet quis damnati vt fit seruus pœnæ. & sic sequitur authen. sed hodie, quam hic lege.
m Adstringi.] vt & supra ne vxor pro mari. l. ob maritorum, & ̃j. ad leg. Iul. de vi pu. l. 1. & ̃j. de priuile. fisci. l. 1.

Mortuus ciuiliter cẽsetur in metallum dãnatus.

nihil proficit. [h] S. Kalend. Nouembr. Brundusij. CC. Conss.

Licet vir damnetur ad vltimum supplicium, non incorporantur fisco res vxori a viro donata. sed si vir superuiuit, interim donatio pendet. Baldus. Vel sic: Donatio coniugalis confirmatur morte donantis naturali vel ciuili, ex qua libertas perditur, non si perditur ciuitas tantum libertate manente: quia tunc mors naturalis expectatur, nisi prius reuocetur. hoc d. & est multũ not. Salic.

XXIIII. Imp. Constan. A. Petronio Probino.

RES vxoris quę vel successione qualibet, [i] vel emptione, vel etiam largitione viri in eam ante reatum iure peruenerãt: damnato ac mortuo [k] ex pœna marito, vel in seruilem conditionem ex pœnę qualitate deducto, [l] illibatas esse præcipio, nec alieni criminis infortunio adstringi [m] vxorem: cum paternis mater nisve ac ppriis bonis frui eã ĩtegro [n] legũ statuto religiosũ sit, & donatio maritalis ante tẽpus criminis ac reatus collata in vxorẽ, quia pudicitiæ præmio cessit, obseruanda sit, [o] tanquam si maritum eius natura, [p] non pœna subduxerit.

C

[q] Sin autem aqua & igni ei interdictum erit, vel deportatio [q] illata, non tamẽ mors ex pœna subsecuta: donationes à viro in vxorem collatæ, adhuc in pendenti [r] maneant: quia

D

n Integro legum.] nulla lege per hoc immutatã, vel contradicente, quia & si pater vel auus erit, vsumfructum habebit.
o Obseruanda sit.] vt infra de bonis proscrip. l. si quis post hanc.
p Natura.] id est naturalis dissolutio animę & corporis.
q Vel deportatio.] quę succedit hodie loco aquę & ignis interdictioni, vt ff. ad le. Iul. pecu. l. 3.
r In pendenti.] vt arg. de leg. 2. l. cum pater. §. hæreditate. An ergo poterit interim reuocare? Respon. sic, vt ff. eo. l. sed si mors. §. 1. & hic subiicit, & ar. ff. ad Tit b. l. ex facto, §. si quis.

a D. ssoluitur.] vt & ff. de bo. dam. l. sed & si, nisi mulier vxor adiectionem, vt infr. in. 1. l. 1. Vltimo hic distingue triplicem donationem, scilicet causa mortis, & inter coniuges, & inter viuos. Prima non valet, siue fiat ante reatum, siue post reatum: ante donationem, siue post: cũ etiam testamẽtũ rumpatur, & omnia publicentur, vt ff. de dona. causa mor. l. si aliquis, & ff. eod. l. cum hic. §. si maritus, in fi. §. Secunda si quidem ante reatũ, distinguitur quæ pœna subsequatur, vt vel confirmetur, vel in pendenti remaneat, vt hac l. si post reatum, non valet, vt hic, & dicta l. cum hic status. §. si maritus. post damnationem constat non tenere. Tertia scilicet inter viuos, valet ante reatum: vt infra de bo. proscri. l. pe. idẽ & post reatum: vt ff. de dona. l. post cõtractũ, nisi in crimine læsę maiestatis, vt infra ad l. Iul. maiest. l. pe. & fin. post damnationem autem non valet, vt d. l. post cõtractũ, in fi. Ex prædictis patet quòd donatio inter cõiuges non assimilatur omnino donationi causa mortis, nec inter viuos.

Donatio é triplex.

Sequitur auth. sed hodie, &c. & facit ff. solu. mat. l. si quis sic stipuletur.

b Sed hodie.] Natus, idest ingenuus natus.

c Ex supplicio.] id est ex pœna alicuius supplicij olim enim sic, vt supra l. proxi. Sed an lex sit correcta. ff. de pœn. l. qui ultimo? Respond. non, 1 quia hæc authen. super viuentibus dicit. Item hæc authẽ. de bene natis est intelligenda, vt in corpore innuitur vnde hæc sumitur, scilicet in authent. de nupt. §. quod autem, coll. 4. & liberti, licet nõ per hanc authenticam, tamen per aliam, vt lib. decæterò, coll. 6 dicuntur bene nati.

1 Responde ita secũdũ Sal. pp identitatem rationis: tamen licet q̃stio fuerit specialis, tamen decisio generalis ẽ: ergo &c. l. 1. §. generaliter, ff. de lega. præstand. immo inquit l. raptores. §. de epis. & cl. & j. de rapt. virg. l raptores, p quas vf istud constitutum.

d Non dissoluitur.] quod fieret propter inæqualitatẽ si alter fieret seruus secundum leges, vt in corpore, sed nõ sic secundum canones.

D Onationes.] CASVS. Si maritus dedit vxori constante matrimonio vel e conuerso: licet ab initio donatio non teneat: confirmatur tamen morte, si subsistat infra quantitatẽ quingentorũ solidorũ: si vltra, non confirmatur nisi fuisset insinuata, vel expressè A confirmatio interuenerit. & si sit vltra quingenta, & confirmatio sit expressa, ex eo tempore capit firmitatem, ex quo donatio fuerit confirmata, & hoc in prima & secunda. si infra subsistit vel excedat, & est insinuata & confirmata, ex eo tẽpore quo erat facta donatio, firmitatẽ capit: sicut contingit in alijs negocijs in quibus ratihabitio retrotrahitur, scilicet ad tempus celebrati contractus, & hoc in tertia: subtili distinctione iuris vel facti decætero locum nõ habente.

nec matrimonium in huiusmodi casibus dissoluitur, a ita vt si vsque ad vitæ suæ tẽpus maritus eas non reuocauerit, ex morte eius confirmẽtur: fisco nostro ad easdem res nullam in posterum communionem habituro. Dat. III. Kalend. Martij, Sardiniæ, Crispo & Constantio Conss.

IN AVTHEN. de nup. §. quod autem, colla. iiij. constitu. j.

Duo dicta ponit, & secundum infert ex primo Salic.

SEd hodie nemo bene natus b à principio, ex supplicio c fit seruus, & ideo matrimonium non dissoluitur. d

Donationes inter viuos, quæ sola morte confirmãtur, trahuntur retro. sed illæ quæ confirmantur in vltima voluntate, quæ per mortem inter viuos valere nõ possunt, non habent tractum retro. Bal. Vel sic: Si donationes sunt inualidæ ratione potestatis vel matrimonij, cõfirmantur morte, & confirmatio trahitur retro. Si autem sunt inualidæ, quia summam excedant legitimam, expressa confirmatio in morte requiritur, nec retrotrahitur. Sali.

XXV. Imp. Iustinian. A. Menæ præfecto prætorio.

1 DOnationes quas parentes in liberos e cuiuscunq; sexus in potestate sua constitutos con D ferunt, vel vxor in suũ maritum, vel maritus in suã vxorem, vel alteruter eorum f in aliam personã g cui constante matrimonio donare nõ licet, vel aliæ h personæ in eam cui i donare non poterant: ita firmas esse per silentiũ k donatoris, vel donatricis sancimus, B si vsq; ad quantitatem legitimam, l vel eam excedentes, actis fuerint intimatæ. Nam amplioris quantitatis donationẽ minime intimatam, m nec per silentium eius qui donauit, confirmari concedimus. n

¶ Sin verò specialiter eas in suprema voluntate donator vel donatrix confirmauerit, sine vlla distinctione o ratæ habebuntur: C ita tamen, vt si quidem vltra lege finitam quantitatem expositæ, minimè in actis insinuatæ fuerint: specialis earum confirmatio ex eo tempore vim habeat, ex quo eædem donationes confirmatæ sunt.

¶ Si verò vel nõ amplior sit donatio, vel cum amplior esset, in actis insinuata sit: tunc & silentium donatoris vel donatricis, & specialis confirmatio ad D illud tempus referatur, p quo donatio cõscripta sit: sicut & alias ratihabitio-

e In liberos.] gratia similitudinis. & de his dicit, quæ iuris impossibilitate ab initio non valẽt, sed inter cõiuges nõ valent iuris prohibitione.

f Eorum.] scilicet coniugum.

g Personam.] quæ sit ei coniuncta per potestatem, vt filio mariti, vel vxoris servo. & de his habes supra eodem l. nec inter.

h Aliæ.] puta filij, vel serui.

i Cui.] quæ in potestate viri vel vxoris sit.

k Per silentium.] quo confirmantur, vt ff. eod. l. cum hic. §. j. §. & ait oratio. circa.

l Legitimam.] scilicet quingentorum aureorum hodie, vt infra de donatio. l. penult.

m Intimatam.] id est in actis non redactam.

n Confirmare concedimus.] cum duobus careat adminiculis, scilicet ratione personę, & ratione rei.

o Distinctione.] excedãt legitimam quãtitatem, vel nõ, & hoc iure relicti, non donationis, cũ excedit legitimam summam.

p Referatur.] quantum ad fructus & partus, & vt de damno dato in re non teneatur, vt hic, & ff. de leg. 2. l. cũ pater, §. pater filiæ, & ff. de donatio. causa mor. l. si mortis causa inter virum. non quantum ad dominium: vt arg. supra famil. ercisc. l. filiæ. & sic non obstat supra de inoffic. dona. l. 2. vbi dicit huiusmodi donationes haberi præcipuas iudicio familiæ erciscundæ. quod non esset, nisi dominium apud testatorem resedisset, vt ff. fa mil. erciscund. si quod, & supra eo. l. si non verum, in fi. & hoc secundum Ioann. vel solue vt ibi. Alij dicunt etiam dominium retro fuisse donatarij fictione huius legis,

legis, licet non potuerit expresse transferri tunc, quasi plus operetur fictio, quàm veritas, vt arg. ff. de solu. l. sub conditione, & ff. e. l. si is seruus. Item nota contra P. facere legem istam, qui dixit, vbi expresse confirmauit, esse relictum, vbi tacuit, & sic tacite habere vim relicti. si enim esset relictum, non trahe retur retro. Item differt à relicto, vel à donatione causa mortis in alio, vt no. s. co. l. res, in distinctione ibi posita. & facit j. ad leg. Falci. in donationibus. habet ergo vim relicti, vbi testator hoc voluit, aliàs non, vt s. eod. l. ex verbis. Item est contra j. de col. l. si donatione, vbi nec retrotrahitur, nec etiã vt ex nũc valet. sed ibi vt haberet i peculiũ, fuit donatũ, nõ autẽ simpliciter, q̃d hic erat. Accur.

a Ratihabitiones.] vt pater qui factum filij accipiẽtis mutuũ, habet ratũ, vt s. ad Mace. l. fi. vbi plura dedimus similia. & facit s. de nu. l. & si cõtra, & ff. de off. pcõs. l. obseruare. §. fi. & j. de do. l. data.

b In cæterum.] id est de cætero.

c Posse.] forte distinguebatur vtrum vir donans errabat in facto, credens rem donatam non valere vltra legitimam summam. Vel verius, quia credebat valere donationem.

Contractus imperialis est lex.

Donationes.] CASVS. Si princeps donet vxori constante matrimonio, vel e conuerso: indistincte valebit donatio, siue fuerit exp̃ss: vel silẽtio confirmata, siue nõ.

d Sancimus.] ita contractus imperialis est lex. sic infra de bonis quę liber. l. est multa, & de quadr. præscri. l. fi. in fi. & in auth. de nõ alie. §. finimus, colla. 2.

nes[a] negotiorum gestorum ad illa reduci tempora oportet, in quibus contracta sunt. Nec in cæterum[b] subtilem diuisionem facti vel iuris introduci posse.[c] Dat. Idi. Decemb. DN. Iustiniano A. II. Cons.

Contractus qui celebrantur cum imperatore vel Augusta, habent vim legis. Baldus: & hunc textum non habes alibi. Baldus. Vel sic: Matrimonium non impedit donationem inter principem & eius vxorem. hoc dicit. Vel sic: Inter principem & Augustam valet donatio statim. Sali.

XXVI. Idem A. Menne P. P.

A Donationes quas diuus imperator in piissimam reginam suã coniugem, vel illa in serenissimum maritum contulerit, illico valere sancimus,[d] & plenissimã habere firmitatem, vtpote imperialibus cõtractibus legis vicẽ obtinentibus, minimeq; opitulatione quadã extrinsecus egentibus. Dat. VIII. Idus. Apri. Decio. V. C. Cons.

Princeps debet esse humanus, & nõ superbus. Bald. Vel sic: Si donator captus ab hostibus moriatur, siue donatarius captus post mortem donatoris redeat, donatio confirmatur. Salicetus.

XXVII. Idem A. Ioanni. P. P.

Si vnus ex his qui matrimonio fuerant copulati, in alium donatione facta, ab hostibus captus esset, & i seruitutẽ deductus, & postea ibi morte peremptus: quęrebatur an huiusmodi liberalitas quam ante fecit, ex hoc roborari videretur, an vacillare? & iterum si donator quidẽ in ciuitate Romana constitutus decessisset, mortis autem eius tempore is qui donationem accepisset, in captiuitate degeret, & post reuersus esset: an videretur & tunc B donatio rata haberi?

¶ Cum itaque in vtroque casu oporteat Augusto[e] remedio causam dirimi: cũ nihil tam peculiare sit imperialis maiestatis quàm humanitas, per quã solam Dei seruatur imitatio:[f] in ambobus casibus firmam esse donationem censemus. Dat. Kal. Decembr. Lampadio, & Oresta VV. CC. Conss.

TITVLVS XVII.

C DE REPVDIIS, ET IVdicio de moribus sublato.

Deportatio non facit soluere matrimonium: nec vxor perdit dotem ob deportationem mariti. hoc dicit. Bald. Vel sic: Deportatione viri seu amissione ciuitatis matrimonium nõ soluitur: dos tamen de æquitate repetitur. hoc dicit Sali.

I. Imp. Alexander A. Aurelianæ.

Matrimonium quidem deportatione, vel aquę & ignis[g] interdictione non soluit,[h] si casus in quẽ maritus incidit, D nõ mutet vxoris affectionẽ.[i] Ideoq; dotis exactio ipso iure nõ cõpetit:[k] sed indotatã eam esse cuius lau



DE REPVDIIS, ET IVD. &c.

Omne quod ligatur, solubile est: vt in auth. de nup. §. deinceps, colla. 4. sic & post ligamina, matrimoniorum de solutione dicit.

Matrimonium.] CASVS. Si maritus deportetur, non dissoluitur matrimoniũ si propter statu mutationem viri, mulier affectionem suam non mutauit. An autem constante matrimonio possit dotem repetere? Respon. quod licet non iure stricto, de ęquitate tamen sibi concedenda est. nec laudabile propositum suum, scilicet quod non vult discedere a marito, ei erit impedimento quo minus repetat dotem à fisco bona occupante.

g Vel aq̃ & ignis.] vel pro id est, nam pro eodem ponitur, vt ff. ad legem Iul. pecul. l. 3.

h Non soluitur.] si constat matrimonium, ergo habet filios in potestate natos, & nascituros, vt institut. de pat. pot. in princip. Sed cõtra probatur, quia si prius habebat, amittit, vt institut. quibus mod. ius pat. potesta. solui. §. cum autem. Item quia potestas patria, propria est Romanorum ciuiũ, vt ff. de his qui sunt sui, vel alieni iu. l. itẽ in potestate. Sed hic ciuitatem amitut, & apolis dicitur, vt ff. de leg. 3. l. 1. §. deportatos, & &. §. 2 quibus. & ff. de pœ. l. quidam. Non ergo habet ius patriæ potestatis? Respond. ad hoc quòd est specialis casus vbi natus ex matrimonio non est in potestate. & quod generaliter dicatur in potestate nasci, intelligitur quando nullus mutauit conditionem. Item videtur matrimonium solui, vt ff. soluto matrimo. l. si quis sic stipuletur. Solu. ibi affectionem mutauit mulier repudiando eum, vt hic subiicit.

Apolis dicitur ille qui est sine ciuitate.

Si vnus.] CASVS. Si vir donauit vxori, & postea capiatur ab hostibus, & ibi decedat, an confirmetur donatio, quæritur? Dicitur quod sic. & hoc in prima. Idem est si uxor donet, deinde illa capiatur ab hostibus, & ibi decedat, quia perinde ęstimabitur donatio ac si domi decessisset.

e Augusto.] id est imperiali.

f Imitatio.] sic: s. de nuptiis. l. imperialis, circa princi. & facit. ff. eo. l. cum hic. §. si ambo. Accu.

i Affectionem.] quam habet vxor erga virum.

k Non competit.] mulieri ipso iure quia matrimonium durat, sed de æquitate agit, & petit à fisco, vt subiicit. & est speciale, q̃ durante matrimonio petatur. sic & supra de iure do. l. vbi. Sed cõtra. ff. de bon. dam. l. sed & si, vbi demum

demum morte interueniente agitur Solu. ibi mulier fuit deportata, hic vir.

g Æquitatis.] inuadente fisco bona, & per consequens est æquum eum teneri, vt j. ad leg. Iul. de vi. l. 2. & ff. sol. matri. l. si marito, in prin. & facit in authen. de nupt. §. deportatio, colla. 4. & ff. de capti. l. non vt à patre, & supra tit. 1. l. res vxoris, & ff. eo. l. 1.

Liberum.] CASVS. Si filia tua cum aliquo sponsalia cōtrahat, an illo peregrinante, nec intra trienniū reuertente, ne nubendi tempus amittat, possit cum alio contrahere, quæritur? Dicitur quod sic, quia & si sponsus præsens fuisset, potuit mulier sibi misisse nuncium repudij.

b Filiæ tuæ] ò mater. Accursius.

c Facere.] cum alio etiā non misso repudio, secundum R.

d Remittere.] præsente eod. & hoc est post biennium, ut s. de sponsal. l. 2. Dic ergo, si non est arrha data, quādocunque potest mittere repudium, vt supra de spon. l. 1. sed ea data ante biennium inter præsentes, ante triennium inter absentes non potest quin patiatur pœnā arrharum, secūdum quod post stipulæ sunt, vt hic, & d. l. s. de spon. l. 2. & l. fi. & hoc quādo nō est iusta causa vltra differendi. aliàs etiā vltra triennium expectāt, vt ff. de spō. sæpe. & hoc in spōsalibus. vxor enim cū certū scit virū. uiuere, nō nubit, si uero incertū, quinquēniū expectat à tēpore captiuitatis, ut ff. eod. l. uxores.

ADDITIO. Dicas de hoc vt in ca. in præsentia, extra de spon. & in c. domi nus ac redēptor noster, de secun. nup.

Dubium.] CASVS. Pater dedit dotem pro filia, & stipulatus est eam sibi reddi solu. matrimonio. morte. mulier finxit se velle diuertere a marito sine culpa mariti, sed sua, ut sic maritus dotē lucraretur. an talis dolus filiæ obsit patri, quæritur? Dicitur quòd non, quia talis status principi displicet, & ideo firmitatem non habebit, quia tantum ea debent obtinere firmitatem, quæ recte & cum consilio geruntur. unde Salomon: Omnia fac cum consilio, & non pœnitebis, unde non obstante tali fraude, potest pater dotem repetere in casu solu. matrimo. morte.

a secundū cano. non est ips pręfixum, vt in c. de illis, extra de spon. et ma.

dandum propositum est, nec ratio ęquitatis, [g] nec exempla permittunt. PP. Nonis Nouembr. Alexandro. A. III. & Dione Cōss.

Mulier non tenetur sponsum vltra triennium expectare: ideo postea poterit nubere sine pœna hoc dicit. Salicetus.

II. Impp. Valerian. & Gallienus AA. & Valerian. Cæs. Paulinę.

Liberū est filiæ tuæ [b] si sponsum suū post tres peregrinationis annos [a] expectādū sibi vltra nō putet, omissa spe huius coniunctionis, matrimonium facere: [c] ne opportunum nubendi tempus amittat: cum posset nuncium remittere [d] etiā si pręsente illo consilium mutare voluisset. PP. VII. Kalend. April. Aemiliano & Basso Conss.

Diuortium fraudulentum non impedit pactum in casum mortis collatum. Bald. Vel sic: Filium repudium non nocet tertio dotem stipulato sibi reddi matrimonio morte dissoluto. Sali.

III. Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Tullio.

Dubium non est omnia omnino quæ cō silio rectè [e] geruntur, iure meritoq; effectu & firmitate niti. Quare si tu dotē pro muliere dedisti, & ex morte [f] eius repetitionem stipulatus es, circunscribendi autem tui causa ficto repudio matrimonium breui tēpore rescissum est, res dotales quas ante nuptias obtulisti, prędes prouinciæ recipere te non dubitabit. [g] Certum est enim daturum operam moderatorem prouinciæ, vt quæ contra fas gesta sunt, fructum calliditatis obtinere non possint: [h] cum nobis huiusmodi cō menta displiceant. Imaginarios enim nuncios, id est repudia, nullius esse momenti, siue nuptijs fingant se renunciasse, siue sponsalibus, etiam veteribus iuris auctoribus, placuit. Dat. II Kal. Septem. Tiberiade. ipsis AA. & CC Conss.

IIII. Iidem AA. & CC. Pisoni.

Filię diuortium in potestate matris nō est. [i] Dat. III. Kal. Ianuar. Sirmij. CC. Conss.

Diuortium filia non est in potestate patris, nisi ex magna & iusta causa: & si fuerit emancipata, tunc nullo modo. Baldus, & Salicetus.

V. Iidem AA. & CC. Schyroni.

Dissentientis patris, qui initio consensit matrimonio, cum marito concordante vxore filiafamiliàs, ratam nō haberi [k] voluntatem diuus Marcus pater noster religiosissimus imperator constituit: nisi magna & iusta causa interueniente hoc pater fecerit. Inuitam autem ad maritum redire, nulla iuris præcipit constitutio. Emancipatæ vero filiæ pater diuortium in arbitrio suo non habet. [l] Dat. V. Kalend. Septemb. Nicomediæ. CC. Conss.

IN AVTHENT. de nuptiis. §. est quoque, colla. iiij. constit. j.

Filius familiàs non potest dissoluere matrimonium nisi patre consentiente: emancipatus sic. Sali.

e Rectè.] i. rite secundum solennitatem, qua debent. & est sic infra de appella. l. nominationes, & extra de his quæ fi. à prælat. cap. nouit, & 15. quæst. 7. c. episcopus, & dist. 24. cap. peruenit.

f Ex morte.] l. si decederet in matrimonio, & ita in casu diuortij non fuisset stipulatus. sic & ff. sol. ma. ff. cum dotem.

g Non dubitabit.] utili actione, licet illa dolo fecerit quo minus conditio stipulationis existat, ut. ff. solu. ma. l. filię, & ff. eo. l. si filia.

h Non possint.] No. sic & supra de uxo. mili. l. 2.

Filiæ.] CASVS. Si mater solueret matrimonium filiæ ea inuita, non est audienda.

i Non est.] ut s. de inoff. testa. filia. nec patris, ut ff. de do. inter virum & vxo. l. cū hic status. §. si socer, & infra. l. poxi. sed sponsalia dirimere potest pater, ut ff. de spo. n. l. in potestate.

Dissentientis.] CASVS. An pater qui ab initio consensit in matrimoniū filię suæ, quā habebat i ptāte, inuita ea possit id dissoluere, quæritur? Dicitur quod non. nisi ex iusta causa suum sponsum repudiauerit. Sed ponamus quòd filia secuta uoluntatem patris diuerterit à marito, an possit cogere eam inuitam pater redire? Dicitur quod non. Filiæ uero emancipatę matrimonium nullo modo dissoluere potest pater.

k Non habet.] ne bene concordantia matrimonia pater distrahat, ut ff. de li. exhi. l. 1. §. fin. & s. de inof. te. l. filia, & l. cum te. & dixi. s. l. proxi.

l Non habet.] facit j. de nupt. l. si ut proponis. 2. & ed prin.

E Contra[a] si filiifamilias distrahunt parente nolente, quid iuris sit, exprimit noua constitutio de nuptiis, scilicet ne [*] matrimonia distrahantur in læsionem [b] parétum, [c] qui dotem vel ante nuptias donationé obtulerint aut susceperint soli, aut cũ filijs: quia sicut in contrahendo matrimonio cõsensus parentum exigitur, ita & in dissoluendo. [d]

B

Creatio ad domum valet, licet in creatis notitiam non peruenerit. hoc dicit tex. cum glos. Salicetus.

VI. Iidem AA. & CC. Phœbo.

LIcet repudii libellus non fuerit traditus vel cognitus marito, [e] dissoluitur matrimoniũ. Dat. XVIII. Kal. Ianua Nicomediæ. CC. Conss.

Mulier quæ de marito per quadriennium noua non habet, palam nubens adulterij, & cæteras pœnas euitat. Salicetus.

C

VII. Imp. Constantinus A. Dalmatio.

VXor quæ in militiam profecto marito post interuentum annorum quatuor nullum sospitatis[f] eius potuit habere indicium, atque ideo de nuptiis alijs [*]cogitauit nec tamen antè nupsit, quàm libello ducem [g] super hoc suo voto conuenit [h], non [*] videtur nuptias iniisse furtiuas, nec dotis amissionem [i] sustinere, nec capitali pœnæ esse obnoxia, quæ post tã magni tẽpis iugitaté non temerè, nec clanculo, sed publicè cõtestatione deposita nupsisse firmatur.

¶ Ideoque obseruandum est vt si adulterii suspicio nulla sit, nec coniunctio furtiua detegatur: nullũ periculum ab his quorum coniugio erant copulatæ, vereatur, cum si conscientia maritalis tori furtim esset violata, [k] disciplinæ ratio pœnam congruã flagitaret. Da. Nesso Feliciano, & Titiano Conss.

IN AVTH. vt lic. ma. & auiæ. §. quod autem à nobis, colla. viij. consti. fina.

Hodie mulier habens virum in expeditione militia, non potest licite nubere, etiam si diu eum expectauerit: nisi formam huius legis seruauerit.

HOdie [*] quantiscunque [l] annis maritus in expeditione manserit, mulier sustinere debet, licet neq; literas neq; respõsum ab eo acceperit. Sed si mortuum audierit, non prius nubat, quàm per se vel per aliũ, eum sub quo militabat, adiens, interrogauerit si pro veritate mortuus est, ut apud gesta deponatur cũ iureiurãdo, si mortuus sit: quo subsecuto post annum [m] nubat.

¶ Si verò præter hæc nupserit: tã ipsa quàm q eã duxerit, velut adulteri puniãtur. Sed q iurauerit, si falso iurasse cõuincatur: [n] militia nudatus, decem libras auri soluet illi quem mortuũ fuisse mẽtitus est: eo licẽtiã habẽte, si volue

D

princ. l. aptatur authen. e contra &c. quæ est ex corpore A de nupt. §. est quoque, col. 4.

E Contra.] CASVS. Lex Codicis dicit q inuita filia pater nõ põt matrimonium dissoluere: at e conuerso si filia vult renuciare matrimonio in præiudiciũ patris q dedit doté: an possit? Dicit authen q non potest: quia sicut in cõiungendo matrimonio necessarius consensus parentum exigitur, ita ĩ dissoluẽdo.

[*] constitutio de his q nuptias iterant, ne &c.

a E contra.] i. contra ad legem.

b Læsioné.] ut fuit supra eo. l. dubium.

c Parentu.] contra est s. de iure dot. l. si dotem. solue vt ibi.

d Dissoluẽdo.] neutrum horũ iure canonum obseruatur.

LIcet.] CASVS. Destinauit mulier sponso libellum repudij, sed ad eum nõ peruenit, sed ad sponsi patrem, vel ad eũ qui erat in potestate sponsi: an dissoluantur spõsalia? Dicitur q sic.

e Marito.] sub uxore: fuit tamen traditus alicui de sua familia quã habet in potestate, uel in cuius potestate ipse ◡, sit, ut ff eo. l. 2. in fi. & causa debet mitti, ut j. eo. l. cõsensu.

VXor.] CASVS. Si marito in militiam profecto, nec etiam ante quatuor annos reuerso, ita ut uxor nesciat uiuat, aut non, & uelit ad secundas nuptias cõuolare, & ducem sub quo militabat maritus, consulat de marito: an possit, quæritur? Dicitur q sic: nec dicetur in l. Iul. de adulte. incidisse: nec dotem amittet: nec clandestinas nuptias dicetur contraxisse: nisi mulier habuit cõscientiã alieni tori: quo casu furtiuæ essent nuptiæ.

[*] al. alterius.

[*] Not. q dolus probatur, vel reprobat p indicia. ad quæstioné gl. hic in verbo, violata, adde ◡ Io. Andr. in regula, non est sine culpa. libr. 6. Adulteriũ non fit sine dolo.

f Sospitatis.] i. an esset mortuus an viuus.

g Ducem.] sub quo militauit.

h Conuenit.] in quærendo virum an viueret.

i Amissionem.] immo recuperabit eã ab hæredibus.

k Violata.] ab aliquo. Nota ergo adulteriũ nõ fieri sine dolo, & mala coscientia, sic. ff. de adul. l. miles. §. pen. & l. pe. & sic prosunt, & sunt arg. ad qõné qua quæritur de eo qui cognouit coniugatã credens solutã. & facit ex. de sec. nup. l. dñs. & 34. q. 1. c. 1. Sed contra. ff. eo. l. vxores, & in auth. de nup. §. sed etiã captiuitatis, coll 4 quibus dicitur de quinquennio. Solu ibi in captiuo, hic in milite. Item contra in auth. de nupt. § nouimus. vbi de militante dicit, & de decennio. Solu. illa corrigit istam: sed & illa corrigitur per aliã quæ est in authẽ. vt lic. ma. & auiæ. §. quod autem, col. 8. ex qua sumitur ea quam hic habes, hodie &c. quæ dicit in infinitum expectari. Accur.

HOdie.] CASVS. Hæc authen. corrigit. l. Codicis. dicebat l. C. q si mulier maritum suum in expeditione militari existentem quatuor annis expectauerit, nulla aut literis aut nuncijs habita de mariti vita, aut morte notitia, potest impune ad secundas nuptias cõuolare. Hæc auth. dicit q hodie mulier non potest alij nubere, si maritus fuerit in expeditione: quantiscunq; annis, nedum quatuor annis: licet neque nuncium, neq; literas a marito habuerit: immo debet expectare quousque audiat eũ mortuum esse, & tũc nõ debet prius nubere, q̃ si adeat per se, vel per alium, illum sub quo maritus militabat, vt sciat veritaté, præstito ab ipso iuramento sub quo militabat, corã actis iudicis q mortuus sit. quo subsecuto, post annum potest alij nubere. Sed si ille qui iurauit, falso iurauerit: ipse priuatur militia, & decẽ libras auri soluet illi quem iurauit esse mortuum: data licẽtia primo marito, si voluerit, suam vxorem recipere.

[*] Cũ hac auth. concor. gl. in c. qui frequenter, I § porro, super verbo, præsumatur, extra vt lit. non contest. & c. I præsentia, de spons. & ma.

l Hodie quantiscunque] i. quotcunq;. Sed contra in auth. de nup. §. nouimus, coll. 4. Sol. hic corrigit. Item contra in eo. tit. §. sed etiam captiuitatis. sol. ibi in captiuo.

m Post annũ.] cõputandũ à tpe iuri, vt in corpore. Sed contra. ff. de his qui not. infa. l. genero. §. sed cũ ips. vbi statim assumit & deponit lugubria. Sol. hæc corrigit vel ibi erat certũ: hic dubiũ, licet iuratum sit per vnum.

n Conuincetur.] supra de reb. cred. & iureiurand l. 2. contra.

contra sol. de alio iuramento dicit.

a Recipere.] quomodo hoc, cum legitime contraxerit? Respon. fingitur non contractum vel nullum licet uerum & rectum fuerit.

Diuisio. CONsensu.] Primo ponit exordiũ & rationem legis condendæ vsque ibi, si qua igitur. Secũdo enumerat causas ꝓpter quas vxor potest diuertere à viro, vsq; ibi, vir quoque. Tertio enumerat causas propter quas vir discedere potest, vsque ibi, hęc nisi. Quarto ponit diuertentẽ sine causa, vel causam non probantem, vsq; ibi, seruis. Quinto ponit per quas personas, & quõ ꝓbari possit, vsq; ibi, si vero. Sexto prouidet liberis lucrantis, vsque ibi, pactiones. Septimo annullat pacta huic legi contraria, vsque ad fin. Sali.

CASVS. Licet solo consensu contrahatur matrimoniũ, non tamen solo consensu dissoluitur, nisi misso libello repudij prius, vel nisi aliqua ex causis in præsenti l. expressis inciderit. & hoc fauore liberorũ. Si ergo maritus uel vxor in aliquam earum inciderit, impune alter ab altero discedere põt, si nec vlla earum interueniente mulier à viro diuertat, vel de aliqua maritum accusauerit, nec probauerit, amittet dotem, & donationem ante nup. nec intra quinquennium alii nubet. quod si fecerit, erit infamis, nec dicetur cõnubium illa coniunctio. sed qui talem coniũctionẽ accusare voluerit, liberam habeat facultatem. si uero causam probauit, dotẽ recuperat, & donationẽ ante nupt. & lucro suo cedat, & post annũ nubat, ne de partu dubitetur cuius fuerit. s. an primi, an sequentis mariti. Si uero vir. uxori aliquid de ꝑdictis obiecerit, & probauerit, dotẽ lucraẽ, & dõnem ante nup. & statim vxorẽ ducat si velit. Si uero nõ interueniente aliqua de prædictis causis eam dimittat, dotẽ & donationem amittat. & seruus vel ancilla si sit pubes (si aliter probari non possit an adulterium commisit) torqueatur, vt sic ueritas eruatur: quia quæ in domo gerũtur, magis per domesticos quàm per extraneos sciri possunt [SI VERO.] Si uir aut mulier temere repudiũ miserit, filio aut filijs, siue filia aut filiabus ex matrimonio extantibus, quicquid ex nuptiis lucratum fuerit, uel per dotẽ, uel per donationem ꝓpter nuptias,

rit, suã vxorẽ recipere.[a]

Matrimonium non potest ab altero coniugum dissolui sine causa legitima hic expressa, & vxor contra faciens dotem perdit: & donationẽ propter nuptias restituit, nec intra quinquennium nubere potest. Vir autem contra faciens, dotem restituit, & donationem perdit. Et ad probationem causæ admittuntur domestici, & aliàs inhabiles: lucrumq; debet lucrum liberis reseruare. & pacta contra hanc legem inita, sunt ipso iure nulla. Sali.

VIII. Impp. Theod. & Valentin. AA. Hormisdæ P.P.

CONsensu[b] licita matrimonia posse contrahi, contracta non nisi misso repudio[c] dissolui pręcipimus. Solutionem etenim matrimonij difficiliorem[d] debere esse, fauor imperat liberorum.[e] Causas autem repudij hac saluberrima lege apertius[f] designamus. Sicut enim sine iusta causa dis- C solui matrimonia iusto limite prohibemus: ita aduersa necessitate pressũ,[g] vel pressam[h] quamuis infausto,[i] attamen necessario auxilio cupimus liberari.

¶ Siqua igitur maritum suum adulterum,[k] aut homicidam, aut veneficum, vel certe contra nostrum imperium aliquid molientem, vel falsitatis crimine condemnatum inuenerit, D si sepulchrorum dissolutorem, si sacris ędibus aliquid subtrahentem, si latronem, vel latronum susceptorem, vel abactorẽ,[l] aut plagiarium, vel ad contemptum sui domusve suę[m] ipsa inspiciente cum impudicis mulieribus (quod maximè ẽt castas exasperat) coetum B ineuntem, si suę vitę veneno, aut gladio, aut alio simili modo insidiantem, si se[n] verberibus[o] (quæ ingenuis aliena sunt) afficiẽtem probauerit: tunc repudij auxilio vti necessario ei permittimus libertatem, & causas dissidij legibus comprobare.

IN AVTHENT. vt lice. mat. & auię. §. causas, collat. viij. constit. fin. aliàs. §. quia vero quędã, in fin.

SEd nouo iure vir qui sine causa hoc fecerit,[p] ex alia substantia sua etiã constante matrimonio tãtum dabit uxori, quantum tertia pars facit antenuptialis largitatis, sed matrimonium ob id non soluitur.

Finit Authentica.

Sequitur tex. l. C.

¶ Vir quoq; pari fine claudetur, nec licebit ei sine causis apertius[q] designa-

A illud filiis & filiabus post mortẽ parẽtis reseruabitur, data electione tã uiro q̃ mulieri quẽ filiorũ uelit institutere in dotem uel donationem, uel cui eã dare noluerit. & si aliqua pacta facta fuerint aduersus hoi⁹ legis statuta, puta q̃a mulier pepigit de non amittenda dote, uel uir de nõ amittenda donatione ꝓpter nuptias si in aliquã causam ꝑdictarũ inciderit, nullã obtineãt firmitatẽ. No. ex hac l. ibi exasperat. q̃ nihil ẽ q̃ tã exasperet uxorẽ, nisi Ipudicitia uiri. Not. scḋo ibi, sanctricẽ. & uide qḋ not. in c. 1. de pœnis, in clemẽ. ubi habes glo. magistrã. No. tertio. ibi, indignã, q̃ debeat carere connubio, quo se indicat indignum. Quarto no. ibi, adiesint, à cõtrario sensu, q̃ si filius adisset, nõ posset reuocare factũ patris. q̃ dic vt ẽ. de rei uen. l. cũ à matre. Bal. hic. — *al. domi suæ.*

b Consensu.] solo sine aliqua solẽnitate, & hoc liberorũ fauore, ut hic dicit, sed in casibus specialibus scriptura exigitur, ut instit. de nup. § fi. & ẽ. de nup. authẽ. sed nouo iure. & authẽ. maximis.

c Misso repudio.] & sic cũ solẽnitate, & iusta interueniẽte cã.

d Difficiliorem.] q̃ contrahere.

e Liberorũ.] arg. ff. de rit. nupt. l. qui in prouincia.

f Apertius.] quàm olim essent.

g Pressum.] uirum.

h Pressam.] uxorem.

i Infausto.] id est malo omine siue infortunio. nam spes fuit indiuiduitatis, ut instit. de pa. pote. in prin. sed aliquid sinistrum euenit, qḋ & causã dat dissidii, qḋ in præsentia septem testium fieri debet, ut ff. eo. l. nullum.

k Adulterum.] uidetur contrarium ei quod dicitur. 32. q. 2. c. quicquid, & in Lõbarda si quis uxorẽ suam amiserit. l. nulli liceat. ubi dicit ex alia causa nõ dirimi nisi causa fornicationis. & ad hoc in authẽ. de nup. §. minores, & §. si igitur, & §. rursus, & §. si uero, colla. 4.

l Abactorem.] i. abigeum.

m Suæ.] mulieris.

n Se.] s. vxorem.

o Verberibus.] ad hæc aptatur authẽ. sed nouo iure &c. quæ est in auth. ut li. ma. & a. § si q̃s in sua domo, & §. causas, & §. si quis autem propriam, col. 8.

p SEd nouo.] Hoc fecerit. id est uxorem uerberibus affecerit.

q Apertius.] quàm olim essent. — *al. ante nuptias.*

illi-

a Adulteram.] quoniam nō potest eam accusare, nisi se inscribat, vt in auth. vt li. ma. & a. §. quia vero plurimas, coll. 8.

b Foris.] nisi fuerit apud proprios parentes, vel alios qui sunt sine suspitione, vel nisi vir eam de domo sua eiecerit, vt in authē. vt li. ma. & auę. §. quia vero plurimas, col. 8.

c Obseruauerit.] q͂a diuertāt sine causa.

d Post annum.] vt ī. de secun. nupt. l. 2.

e Interdicta.] ī. ea. l. §. vir quoque.

f Sibi habere.] ut tamen accusando eā de adulterio inscribāt, vt lucretur dotem, vt superiori. §. dixi. Sed quomodo eo casu dotem habebit? nā ipsa cum suo patrimonio vel toto vel parte retruditur in monasteriū & residuum datur ascendētibus, vel descēdētibus, vt in authē. vt nul. iudi. §. adulteram, coll. 9? Respon. illud intellige de alia substantia præter dotē. Cui responsio ni obstat quod est in fine eius authen. &c. si enim ex auctoritate legis luctaretur maritus totum, cur diceret dotalia pacta seruari, cū & sine his totū luctat, vt hic, sed vir eligit? Dic ergo secundo quòd etiā dos, ea viuēte debet monasterio applicari, quia inde debet sustentari. ea autē mortua dos debet dari viro tota vt hic, vel secūdū pactū, vt ibi. & hoc innuit finis dictæ authenticę. Vel tertio hic loquitur cū ciuiliter agēdo cōdictione sine causa vt liberetur, probat de crimine. ibi cum criminaliter instituta accusatione. Item quid dices vbi soluitur matrimoniū ratione affinitatis vel cōsanguinitatis, & postea vult vir dotē retinere, quia dicit vxorem adulterium cōmisisse? Illa se excuset, quod nō fuerit vxor, & sic nec matrimoniū? pro viro est. ff. de dona. inter virū & vxo. l. 3. §. 1. Sed dic cōtra, vt in auth. de nup. §. si vero ab initio, col. 4. & ff. rerū amo. l. in cōcubina. Itē pone patrem dotasse filiā, an propter filiæ delictū perdit p̄r dotem? quod v̄r, quasi pactū non valeat quo minus pœna huius legis seruetur, vt ī. ead. l. in fi. arg. contra. ff. de pac. do. l. cum dos, & supra. eo. l. dubium, & authent. contra si filij &c. & dixi. ī. de iure dot. l. si dotem.

A tis propriā repudiare iugalēm. Nec vllo modo expellat nisi adulterā, [a] vel veneficam, aut homicidā, aut plagiariam, aut sepulchrorum dissolutricē, aut ex sacris ædibus aliquid subtrahentē, aut latronū fautricem, aut extraneorum virorum se ignorante vel nolente conuiuia appetentē, aut ipso inuito sine iusta & probabili causa foris [b] scilicet pernoctantē: vel circensibus vel theatralibus ludis, vel arenarum spectaculis in ipsis locis in quibus hæc assolēt celebrari, se prohibente gaudentem, vel sibi veneno, vel gladio, aut alio simili modo insidiatricem, vel contra nostrum imperiū aliquid machinātibus consciam, seu falsitatis se crimini immiscentē inuenerit, aut manus audaces sibi probauerit ingerentem. tunc enim necessario ei discedendi permittimus facultatem, & causas dissidij legibus cōprobare.

¶ Hæc nisi vir & mulier obseruauerint [c], vltrice prouidētissimę legis pœna plectentur. Nam mulier si contempta lege repudium mittendum esse tentauerit: suam dotem, & ante nuptias donationem amittat, nec intra quinquēniū nubendi habeat denuo potestatem. Aequum est enim eā interim carere cōnubio, quo se mōstrauit indignam. Quòd si præter hæc nupserit, erit ipsa quidem infamis: connubium vero illud nolumus nūcupari. Insuper etiā arguendi hoc ipsum volēti concedimus libertatem. Si vero [e] causam probauerit intentatam, tunc eam & dotem recuperare. & ante nuptias donationem lucro habere, aut legibus vēdicare censemus, & nubendi post annum [d] ei (ne quis de prole dubitet) permittimus facultatem.

B ¶ Virum etiam si mulierem interdicta [e] arguerit attentātem: tam dotem, q̄ ante nuptias donationem sibi habere [f] seu vendicare, vxoremque (si velit) statim ducere, hac iusta definitione sancimus.

¶ Sin autem aliter [g] vxori suæ renūciare voluerit, dotem redhibeat, & ante nuptias donationem amittat. Seruis etiam seu ancillis puberibus, si crimen

C adulterij vel maiestatis ingeritur, tam viri quàm mulieris, ad examinandā causam repudii, quò veritas aut facilius eruatur, [*] aut liquidius detegatur, si tamen alia documenta defecerint, quæstionibus subdendis.

¶ Super plagis [h] etiam (vt dictū est) illatis, ab alterutro [i] commouendis, easdē [k] probationes (quoniam non facilè quę domi geruntur, per alienos

D poterunt confiteri) volumus obseruari.

¶ Si vero filio vel filijs, filia vel filiabus extantibus repudium missum est, omne quicquid ex nuptiis lucratum est, filio seu filiis, filiæ seu filiabus post mortem accipientis seruari: id est si pater temere repudiū miserit, donationē ante nuptias à matre seruari. si mater: [l] dotem

g Sin autē aliter.] id est sine aliqua de prædictis causis. Et nota hic quòd olim libera erant matrimonia, & sine causa etiam altera parte inuita poterant dirimi, ut ī. e. l. proxi. & ī. de inuti. stip. l. 1. ff. de uerb. oblig. l. Titia. Secundo tempore ex certis causis permittitur dirimi misso libello repudij, ut hac. l. codicis, cui & aliæ causæ adiectæ sunt tempore sequenti, ut ī. l. proxi. quæ etiam referuntur in authen. de nup. & ī. l. in causis, & l. fi. Tertio iure abbreuiatæ sunt & pauciores quam sint in codicę, ut in auth. de nup. §. per occasionem, cum sequentibus, & §. minores, col. 4. Quarto iure adhuc pauciores, ut in auth. ut li. ma. & auiæ. §. quia uero plurimas, colla. 8. Quinto iure, ut canonum, omnes reiectę sunt, nisi affinitatis, ubi non dirimitur, sed nullū fuisse declaratur.

h Plagis.] subaudi aliis.

i Ab alterutro.] id est vel à uiro, vel ab uxore.

k Easdem.] ut serui sub quęstionem mittantur. & est sic. ī. de iure delib. l. fi. §. licentia danda, & ī. de quæstio. l. 1. & de adul. l. uerba, & l. in adulterij, & l. fi. & ff. de testi. l. serui, & ī. de admin. tu. l. lex quæ, & in authen. de hære. & Falci. §. si uero absunt, colla. 1. & ff. qui & à qui. l. prospexit, quę faciunt etiā ad id quod hic dicit, ea quæ domi geruntur &c. Sed argu. contra. ī. de testi. l. etiam.

l Si mater.] scilicet temere

[*] Cōcor. cum hoc, §. c. 1. cum gl. 1. extra vt lit. non contest.

Matrimoniū an dirimi possit.

[*] Cōcor. c. dilecto, cum glos. extra de offic. archidiaco. &c. tertio loco, extra de probat.

temere libellum miserit.

a Censemus.] huius edicti meminit & ℸ. eod.l. fin.§. eodem.

b Electione seruata.] aliud per authent. videtur, vt s. de secundis nupt. authen. lucrum, secundum Ioan. Vel ibi in aliis rebus dicit, secundũ H. & Azo. & cócordat huic. s. de secundis nupt. l. generaliter.

c Ipsos.] filios.

d Detrimento.] i. ꝓpter metum detrimenti.

e Contrarias.] vt quia pepigit de nõ perdenda dote, licet delinquat. nam per hoc ad delinquẽdũ inuitaretur: vt ff. de pac. dot. l. conuenite, & facit. s. de pac. l. pacta quæ contra leges.

SI cõstante] CASVS. Si maritus & vxor cõsenserint de dissoluendo matrimonio, mulier nõ expectabit vsque ad 5. ann. sed post annum poterit conuolare ad secũdas nuptias, si nulla causa interuenerit ex illis quæ in. l. consensu, continentur.

f Si constante.] hęc est Anastasii, superior Theodosii, sequentes duæ Iustiniani, de quibus omnibus meminit s. de rei vxo. act. in fi. Sed hodie hæc lex corrigitur, & sic sequitur authẽt. quod hodie, &c. quæ est vt lic. ma. & auiæ. §. quia vero ex consensu, coll. 8. & facit. s. de nupt. l. neque ab initio.

g Communi consensu.] in hoc differt à superiore lege, quia supra propter delictum alterius.

QVod hodie.] CASVS. Lex codicis permittebat matrimonium separari consensu. Hæc auth. prohibet, nisi castitatis amore. ꝙ si post diuortium aliqs eorũ nubat, vel luxuriosè viuat, filii eorũ debẽt habere omnem eorũ substãtiã, & ipsi puniri.

h Quod hodie.] vt mutuo consensu matrimonium separetur, quod per. l. C. si constante, permittebatur.

g Hoc fiat.] puta quod ambo ingrediũtur monasterium vel ecclesiam vouentes castitatem. i Vel alter tantum ingreditur, & qui in seculo remanet, castitatem vouet. & facit in authent. de nupt. § per occasionem, colla. 4. Azo.

ADDITIO. Videas de hoc extra de conuersione coniug. per totum titulum.

i Omnino vide q̃ notaui in cap. vnico de voto, libr. 6. & Mari. So. in cõs. 28. in 1. volu. dicentem Papã posse dissoluere matrimonium ꝯsumptũ ob carnalem copulam.

k Tradendæ sunt.] scilicet dotes & donationes.

l Proprietatẽ amittẽtibus.] Nota ergo quòd licet ingrediatur monasteriũ pater vel mater, nõ tamẽ continuo eorũ substãtia traditur filiis, sed expectatur mors vel delictũ eorũ, vt hic dicitur. de his autẽ bonis aliter disponitur ꝑ aliã authenticam, vt nulli iudi. §. quia vero aliqui, & facit in eod. cor. vt lic. mat. & auię. § prædictis, collat. 8.

IN causis.] CASVS. Si maritus cum vxore sua tempore contracti matrimonii per continuum biennium steterit, nec propter naturæ imbecillitatẽ eam cognouerit, poterit vxor ei repudiũ mittere, nec dotem amittet, nec vir donationẽ propter nuptias. hodie expectare debet per triẽniũ. Itẽ nec post triẽnium hoc licet.

m Ab initio.] sed qd si ab initio coiit, sed post bienniũ vel amplius non potuit? aliud est quàm hic dicit, secundum canones.

n Ad duos.] hodie tres vt in authen. hic posita quæ incipit sed hodie &c. quę est de nup. § per occasionem, colla. 4.

o Naturalem.] vel ꝓpter facturas aliquas, aliàs fracturas aliquas. Accursius.

p Mulier] item an contra vir possit inuita vxore dirimere? videtur quòd sic: quia si primo non cognouerat nec conatus fuerat cognoscere mulierem, nõ imputatur ei, quia nemo peccare

ipsam eidẽ vel eisdẽ filio seu filiæ patre moriẽte dimitti censemus:[a] patri videlicet vel matri in scribẽdis filiis hæredibus, si vnũ seu vnam vel omnes scribere, vel vni ex his donare velit, electione seruata.[b] nec vllam alienandi seu supponendi memoratas res permittimus facul- B tatem. Sed si aliquid ex hisdem rebus defuerit, ab hęredibus se uearum detentatoribus (si tamen non ipsos[c] hęredes scripserit, aut scripti filii nõ adierĩt) resarciri præcipimus: vt etiam hoc modo inconsulti animi à repudio mittendo detrimento[d] retrahantur.

¶ Pactiones sanè si quæ aduersus præsentia scita nostræ maiestatis fuerint C attẽtatæ, tanquam legibus contrarias[e] nullam habere volumus firmitatem. Dat. V. Id. Ian. Protogene & Astorio Conss.

Iure iste matrimonium potest dissolui mutuo consensu vxoris & mariti. Salicetus.

IX. Imp. Anastasius A. Theodoro. P. P.

SI constante[f] matrimonio, communi consensu[g] tam viri, quàm mulieris repudium sit missum, quo nulla causa contine- D tur quæ consultissimæ constitutioni diuæ memoriæ Theodosii & Valentiniani inserta est: licebit mulieri non quinquennium expectare, sed post annum ad secundas nuptias conuolare. Da. XV. Kalend. Mart. Anastasio. A. II. Conss.

IN AVTHENT. vt liceat matri & auiæ. §. quia vero ex cõsensu, col. viii. constitu. fi.

Communi consensu non dissoluitur matrimonium. nisi religionis & castitatis causa. Salicetus.

QVod hodie[h] non licet, nisi castitatis cõcupiscentia hoc fiat:[i] tam dote, quàm ante nuptias donatione filiis conseruatis.

¶ Quæ si alias postea nuptias contrahere, vel luxuriosè viuere inueniantur: liberis tradendæ sunt[k] earum facultates: delinquentibus earum proprietatẽ amittentibus.[l] Filiis autẽ non extantibus, fisco applicãtur. Et qui talia deliquerint, legitimis subiiciãtur pœnis.

Propter impotentiam coitus potest impunè diuortium fieri prius triennio transacto. h. d. cum auth. Sal.

X. Imp. Iustinianus. A. Mennæ præfecto prætorio.

IN causis iamdudũ specialiter definitis, ex quibus rectè mittuntur repudia, illam addimus, vt si maritus vxori ab initio[m] mẽrimonij vsq; ad duos[n] annos continuos computandos coire minimè propter naturalem[o] imbecillitatem valeat: possit mulier[p] vel eius parentes sine periculo dotis amittendę repudium marito mittere: ita tamen, vt ante nuptias donatio eidem marito seruetur. Dat. III. Idus. Decemb. D N. Iustiniano A. II. Cons.

IN AVTHENT. de nupt. §. per occasionem, collat. iiii. constit. j.

SEd hodie non bienniũ solum, sed triẽniũ enumerari volumus ex ipso tempore copulationis cõputandum.

peccare cogitur. ante ergo quàm haberet vxorem, non A potuit scire an posset cognoscere necne. Item videtur nec tenuisse matrimonium, cum sit castratus, vt ff. de iure dot. l. si serua, quæ est contra. Solu. ibi naturaliter, hic ex casu superuenientis infirmitatis vel alio. & facit in authen. vt li. matri & auiç. §. prędictis, colla. 8. & extra de frigi. & male. c. laudabilem, & eo. tit. c. 1. in fi. Sed contra in fi. c. 3. & vlti. & 33. quęst. j. c. quod autem, & c. si per sortiarias.

Castratus si contrahat, an matrimonium teneat.

IVbemus.] CASVS. Si maritus sine causa ab vxore diuertat, amittat dotem, & illa donationem, si diuertat. Si vero dos vel donatio non fuerit constituta, & diuertat sine causa legibus expressa: dimittet quartam partem bonorum suorum, vt si habeat quadringenta auri vel argenti, dimittet ei 100. si vero minus habeat, deducto ære alieno quartam habebit in qualibet re etiam in minima. Idem si mulier sine causa diuertat, vel ipsa causam præbuerit diuertendi. nam quarta pars bonorum eius viro reseruabitur, cum erat indotata, & si filij extant, lucro illorũ cedat illa quarta pars ad similitudinem dotis vel donationis propter nuptias. [INTER] Si mulier indotata sua ope vel iɗustria abortum fecerit, item si stuphas cum hominibus causa libidinis intrauerit inuito marito, item si viuente marito de contrahẽdo cũ alio deliberauerit, eã vir dimittere potest, & dimittet ei mulier quartam partem bonorum. istæ tres causæ cõputari possunt inter alias causas, ꝓpter quas vir diuertere potest à muliere, & retinere dotem & donationem propter nuptias, iudicio de moribus mulieris hodie quiescente. olim enim propter malos mores & leues poterat maritus diuertere à muliere.

a affectu.

Solo consensu etiam absque dote contrahitur matrimonium, & repudians vxorem indotatam sine causa, punitur in quarta bonorum mulieri applicanda: ita tamen quod centum libras auri non excedat. & idem contra in vxore indotata virum repudiante. & hoc lucrum debet reseruari liberis eiusdẽ matrimonij, si extant: & iudicium de moribus est sublatum: et alia causa ad diuortium sunt addita. Salic.

XI. Idem A. Hermogeni magistro officiorum. B

IVbemus, vt quicunque mulierem cum voluntate parentum, aut si parentes non habuerit, sua voluntate maritali affectione a in matrimoniũ acceperit: etiam si dotalia instrumenta non intercesserint, nec dos data fuerit, tanquam si cum instrumẽtis a dotalibus tale matrimoniũ processisset, firmũ cõiugiũ eorum habeatur. C Non enim dotibus, sed affectu b matrimonia contrahuntur.

¶ Si quis autem eam quã sine dote vxorem acceperat, a coniugio suo repellere voluerit: non aliter ei hoc facere liceat, nisi talis culpa intercesserit, quæ nostris legibus c condemnatur.

¶ Si uero sine culpa eam reiecerit, vel ipse talem culpam contra innocentẽ D mulierem commiserit: cõpellatur ei quartam partem propriç substantiæ pro rata portione persoluere: vt si quidem quadringentarum librarum auri vel amplius vir substantiam habeat, centum libras auri mulieri præstet, & nihil amplius, etsi quantamcunque substantiam possideat. Si vero minus quadringentis libris auri puta substantia eius fuerit, tunc quarta pars computatione facta puræ d substantiæ eius vsque ad minimã e quantitem mulieri detur.

¶ Eodem modo seruando & in mulieribus quæ indotatæ constiturç, si sine culpa mariti cõstitutionibus cognita eos repudiauerint, vel ipsæ culpam innocẽti marito prębuerint: vt ex vtraque parte æqua lance f & æquitas & pœna seruetur: Hoc lucro quartæ partis, filiis quidem non extantibus, ipsi viro & mulieri cõpetente, & ab his quo modo voluerint, disponendo: Filiis autem & deinceps personis ex eodem matrimonio interuenientibus, eis seruando ad similitudinem dotis & propter nuptias donationis per omnia quæ super his statuta sunt. g

¶ Inter culpas h autem viri & vxoris constitutionibus enumeratas & has adiicimus, si forte vxor sua ope vel industria abortũ fecerit, vel ita luxuriosa est, vt commune lauacrũ cum viris libidinis causa habere audeat, vel dũ est in matrimonio, aliũ maritum sibi fieri conata i fuerit. & in his enim casibus locum habere constitutiones sancimus, quæ de culpa tam mariti quàm vxoris loquuntur: vt quẽadmodũ dos uel donatio propter nuptias perit, ita & mulieres indotatç in quartam partẽ, quã & viris & mulieribus ex hac lege destinauimus, amissionis periculum sustineant: Iudicio k de moribus (quod antea quidẽ in antiquis legibus positum erat,

Abolito]

a Cum instrumentis.] vt & s. de nup. l. neque sine, & l. si vicinis.

b Affectu.] vt & s. de donatio. ante nup. l. fin. & ff. de reg. iu. l. nuptias, & de don. inter vir. & vxo. l. cum hic. §. si mulier, & in authen. de nupt. §. nuptias itaque, coll. 4. contra argu. 30. q. 5. c. nullum.

c Nostris legibus.] s. l. proxi. & s. eo. l. consensu. quam. l. consensu, suam facit per approbationem, ut s. de uete. iure enuclean. l. 1. §. merito.

d Puræ.] idest deducto ære alieno, ut ff. de iure dotium. l. mulier bona oĩa.

e Ad minimam.] id est, in qualibet re etiam minima habet quartam. Alii sic: id est si paruam substantiam habeat, & tunc non punitur in quarta ista. Accursius.

f Æqua lance.] non ergo debẽt ad impa ria iudicari, ut & 32. q. 1. c. si quis. hodie autem uir hanc quartam non habet. si ultra tres liberos habeat, sed pro numero liberorum, ut in authen. ut lic. ma. & auiæ. §. quia uero quædã, colla. 8. quæ hanc corrigit, sed illa corrigitur per aliam, ut ira. fi. §. fi. col. 9. & sic redimus ad hãc legem. Acc.

Vir & vxor ad imparia iudicari nõ debent.

g Statuta sunt.] ut s. eo. l. consensu. §. fi. & eadem quæ hic, habes in authẽ. de nup. §. si quis enim duxerit, & in authen. quib. mo. na. effi. leg. §. fin. colla. 6. & facit. s. de secun. nupt. l. quoniam. §. fi. Ac.

a aliàs, gaudeat.

h Inter culpas.] has tres culpas refert in auth. de nupt. §. has itaque, & ad idem. 32. q. 2. aliquando.

a causa.

i Conata.] idest tractauit de habendo alium uirum. Ac.

k Iudicio.] nunc tractat de ultima parte rubricæ. Accur.

a Abolito.] quod fuerit illud iudicium, ignoramus. Sed dicamus q multi mali mores & leues, ut inebriationes, & similes, inducebant solutionē matrimonii: quod hodie non est, ut hic, & s. de rei uxo. act. l. rem, in princ. §. taceat, & ff. solu. matri. l. rei iudicatæ. §. 1. in fin. §.

ADDITIO Intelligas q istud iudiciū de moribus est sublatum quantum ad detractionem seu compensationem dotis. Non autem est sublatum quin maritus adhuc possit uxorē malè morigeratam castigare, ut 7. q. 1. sicut alterius. moderate tamen, ut ibi notatur per glos. 1. & 23. q. 4. duo ista.

quentabatur) penitus abolito.[a]

¶ Omnibus etenim causis requisitis, & plectis, quas antiquitas introducebat, nihil validum præter eas, quas anteriores cōstitutiones, & præsens dispositio introduxit, inuenimus. Dat. XII. Kalen. Decemb. D N. Iustiniano. A. II. Conss. B

SOLVTO MAtrimonio quemadmodum dos petatur.

TITVLVS XVIII.

SOLVTO MATRIMONIO quemadmodum dos petatur.

De solutione matrimonii dixit. post quam dos repetitur sic de hoc dicamus, & dic petatur, id est repetatur. sic ff. de pigno act. l. petēti. vbi ponitur pro repetenti. Accursius.

Quando agitur de ipsa re data in dotem reddenda, æstimatio non facit quin in restitutione veniat partus rei, puta ancilla. Bald. Vel sic: Vbi ancilla in dotem data licet æstimata, debet restitui nedum ipsa, sed etiā partus potest peti. Sal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Gemillæ.



Vbiū.] CASVS Si mulier marito suo ancillas æstimatas in dotem dederit, & eas stipulata fuerit sibi reddi in casu sol. matri. si extarent: vel si nō, æstimationem earum, & ancillæ dotales pepererunt, an partum cum matre maritus restituere debeat, quæritur? Dicitur quod sic.

b Ex stipulatu.] hodie semper fingitur stipulatio, olim autē si intercesserit stipulatio. Sed uidetur partum apud uirum remanere, vt ff. eo. l. pe. §. mancipia, quæ est contra. Solu ibi obligauit se uir quecunque modo perirent mancipia, ideo lucratur partum. hic sic se obligauit ad illam æstimationē, si sua culpa non extarent, non autem de fortuito casu, secundum Io. uel ibi fuerunt æstimata, ut eodem precio redderētur, licet deteriorentur. hic autem restitui debebāt ipsa qualiacunque essent, aliàs si non extarent, tūc æstimatio. uel ibi fuit uera æstimatio facta, hic non, ut supra de iure dot. l. si inter, & sic concord. s. de rei vxo act. §. cumque. uel ibi electio fuerat seruata uiro restituēdi res, uel æstimationem, hic mulieri. uel hic actū fuit expressim ut partus restitueretur, ibi non. Itē aliud cōtra. ff. de iur. do. l. si mancipia. vbi similiter partus remanet apud uirum. sed solue eodem modo ut superius dictum est.

Dvbium non est, post æstimationē dotis, pactione, vel stipulatione interposita, vt si ipsæ res dissoluto matrimonio extarēt, vxori redderentur, & ancillas cū partu ex stipulatu[b] iudicio restitui oportere. PP. III. Id. April. Laterano & Rufino Conss. C

Hæres uiri, & etiam hæres hæredis, etiam fiscus, qui occupat bona, tenetur ad restitutionem dotis. Bald. Vel sic. Sicut pater per expressam exactionem non præiudicat filiæ: sic nec per tacitam ex quasi contractu aditionis inductam. Sal.

Ancilla si detur i dotem, soluto matrimonio cuius erit partus.

c Secundum.] CASVS. Si pater pro filia dotē det, & uiro pater filiæ successerit, & omnia bona sua ob aliquod delictū cōfiscata fuerint, an dotē suā à fisco filia petere possit, quæritur? Dicitur quòd sic. nec obstat q pater successit generaliter, & sic actio dote sit cōfusa, quia bene præiudicat quo ad patrē, non quo ad filiam extincta erat actio.

c Rationē iuris.] nā uult ius fiscū teneri ad dotē, ut hic, & ff. solu. ma. l. si marito, in princip. & j. de bon. proscript. l. si ut, ppponis, & l. si deportatus, & l. fi. & ff. de usur. l. cum de in rem, in fi. & hoc cū fiscus successit uiro. hic autē successit uiri hæredi, scilicet patri mulieris, quod tantundem ualet, cum hæres hæredis &c. ut j. de hæredibus instit. l. fin.

II. Idem AA. Aquiliæ.

Secundum rationem iuris[c] existimas restitui tibi debere dotem à fisco, qui bona damnati patris tui suscepit. Licet enim viro quondā tuo pater tuus hæres extiterit,[d] attamē iuri tuo hoc derogare nō potest: cum & ipse[e] pater sine voluntate tua nec exigere nec accipere dotem poterat. Dat. Prid. Non. April. Apro & Maximo Conss.

Hæres hæredis est hæres testatoris.

d Extiterit.] sic q̄ videbatur actio dotis confusione sublata, quod est verū quo ad patrem, non quo ad filiam. & hoc subiicit, attamen &c. cui cū pre actio communis erat, ut ff. sol. matri. l. 2. §. 1.

e Cum & ipse.] bene dico tacitam exactionem non præiudicare filiæ, quia nec expressa ut hic, & ff. sol. mat. l. nō solū, & l. 2. §. 1. & ff. de sol. l. qui hominem. §. si gener, & ff. de iure dot. l. post nuptias, & ad legē Falci. l. pater filiā, & j. eo. l. filiæ. nisi in casibus, ut ff. solu. matri. l. si cum dotē. §. eo tēpore, & l. dotē, & s. de nupt. l. si ut, ppponis. 2. Est autē tacita exactio, cum quis suo debito ri succedit, ut & facit hic, pater genero, ut ff. de euic. l. si ei cui uendidi. §. si is qui fundum.

Liberi nati ex matrimonio putatiuo, sunt spurij. Baldus. Vel sic: Dos data seruo quē liberum esse putauit, repetitur, sed filij nati licet sint ingenui, dicuntur spurij. Sal.

III. Imp. Antoninus A. Hostiliæ.

Si ignorans[f] statū Erotis, ut liberum duxisti, & dotem[g] dedisti, isque postea seruus est iudicatus: dotem ex peculio recipies,[h] & si quid ꝑterea eū tibi debuisse apparuerit.

¶ Filii autē tui, vt ex libera[i] nati, incerto[k] tamē patre, spurii ingenui itelligūtur. PP. III. Kalēd. Septembr. Læto & Cæreali Cōss.

Exactio tacita quę est.

Si ignorans.] CASVS Si mulier ignorans seruo se copulauit, quem credebat liberum, & dotem dederit, & ille pronunciatus fuerit seruus, an dotem de peculio repetere possit, quæritur? Dicitur quòd sic, & filii nati ex contubernio, ingenui sunt, quia ex matre libera nati, sed spurii erunt. nā sicut vulgo cōcepti spurii sunt, ita nati ex seruo.

f Si ignorans.] secus si sciens, ut not. s. de cōdic. ob cau. l. 1. in simili casu, licet alii contra.

g Dotem.] quo ad tuam opinionem.

h Recipies.] & si quidē res extāt, vel aliæ ex his emptę, præfertur ipsi domino. si non extant, præfertur cæteris creditoribus, non autem domino, vt ff. eo. l. si cum dotē §. fin. & l. seq. & ff. de pecul. l. ex facto.

i Ex libera.] matre. & facit instit. de inge. in Lombarda de his qui in seruit. al. se. de. l. pen. sed vltima est contra.

k Incerto.] quia nullus est inspecto iure ciuili: vi ff. de reg. iur. l. quod attinet, & sic non est matrimonium, vt in authē. de nup. §. si vero decretum, & §. seq. colla. 4. & sa causa 29. q. 2. c. si quis ingenuus. & c. per latorem. Item non ex hac

ex hac lege quòd vxor ducit virum.

D Os.] CASVS. An pater dans dotem pro filia, ea decedente in matrimonio, & in sua potestate constituta possit dotem repetere, quæritur? Dicitur quòd sic.
a Filiafamilias.] & sic erat in ptate. nã secus si emancipata, vt diximus, s. de rei vxo. act. §. extraneũ. hic aũt illud quæritur, si sũt filij ex eo mtrimonio, an nihilomin⁹ habeat locũ hæc lex? lo. & B. & Azo, & nos ꝙ sic, nisi sit factũ pactũ retentionis ff. de pa. do. l. si pater dotẽ, & ꝓ nobis est, s. de rei vxo. act. §. sileat, & d. l. si pater dotẽ, & ff. de iure dot. l. iure, in princ. & j. de bo. q lib. l. 2. & ff. rẽ ra. ha. l. fi. in prin. & ff. de euic. l. pater, & ff. sol. matri. l. si ab hostibus, in prin. & s. de neg. gest. l. quod in vxorem, & de iure. do. l. auia, & ff. de in rem ver. l. & ideo, in fi. & l. sequen. & ff. ad Maced. si filius fa. in id. Item probatur hoc aperta ratione. nam actio quæ acquiritur extraneo danti dotem ex pacto, vel stipulatione, acquiritur patri ex ipsa lege, sed extraneus repetit dotem mortua muliere etiã interuenientibus liberis, ergo & pater. Item actio de dote communis est patri & filiæ, vnde vel patre mortuo, vel filia emancipata, ad solã mulierem pertinet etiam exhæredatã vt s. de rei vxo. act. §. videamus, ergo & filia mortua dos generaliter ad patrem pertinet. M. autem dixit contra, & hanc & alias prædictas intelligebat liberis non existentibus, & pro eo instit. de here. quali. & diffe. §. sui, & ff. de lib. & posthu. l. in suis. Item & j. de coll. illam, sed ibi respon. Sed M. opinio vsu præualet, quia hæc lex intelligitur si decedat sine liberis.

Dos profectitia redire debet ad patrẽ, etiam liberis existẽbus.

Dos quæ procedit à patre, debet ad eum reuerti hoc dicit. Vel sic: Per obitum filiæ dos data à patre, reuertitur ad patrem. Bald.

IIII. Imp. Alex. A. Apollonio.

D Os à patre profecta, si in matrimonio decesserit mulier filiafamiliàs, [a] ad patrem redire debet. PP. XVIII. Kal. Septemb. Fusco & Dextro Conss.

B

Captiuitas vxoris non facit locum repetitioni dotis: sed eius mors naturalis. Salı.

V. Impp. Valerianus, & Gallienus AA. & Valerianus C. Tauro.

S I quidem viuit apud hostes vxor tua: nondum frater eius quasi hæres dotem repetere põt.

¶ Si verò diẽ functa est, [b] & hæreditatem eius possit vendicare: [c] dotis quoque repetitio ei iure competit, cum in stipulatũ [d] deducta sit. PP. II. Non. Maij, Aemyliano & Basso Conss.

C

In dote agitur ad recipiendũ. Bal. Vel sic: Tam marito quam vxori in res dotalis æstimatione decepto succurritur. Sali.

VI. Impp. Diocletian. Maximianus. AA. Alexandriæ. & Neroni.

D

ADDITIO De hac quæstione vide latius per Bar. in l. post dotem, ff. eo. tit. in uersi. quinto quero quid in dote &c. vbi concludit quòd de iure indistinctè dos reuerti debet ad maritum, subdens ibi vtilitatem istius disputationis, si de iure, aut de cõsuetudine dos reuertatur.

S I quidem.] CASVS. Muliere ab hostibus capta, si dubium sit viuat an non, an frater eius dicens se hæredem eius dotem à marito petere possit quæritur? Distinguitur, aut viuit, & tunc non est hæres eius, nec dotem petere potest, aut non viuit, & tunc dotem repetet, si eã stipulatus fuerit ipse, & intellige maxime, quia idẽ esset si non fuisset stipulatus illa vel ille, vt s. de rei vxo. act. l. 1. §. accedit.

Mortuum esse aliquẽ quomodo probatur.

b Functa est] sed quomodo probat eam defunctam? an erit necessarius testis q mortuã viderit, vel sepelierit? Dico secundum H. famam solam ad hoc sufficere, si ergo sint aliqui qui testificentur quòd sic se publica habet fama in ciuitate sua quòd ipsa mortua sit, sufficit. nam aliter quomodo probaretur, secundum Bul. & Io. mortuã esse? & sic innuit lex. j. de capti. l. nec nos prçterijt, sed R. aperte dicit probari debere.

A

c Vendicare.] beneficio legis Corneliç, vt j. de legi. hæredi. l. si is, & ff. eod. l. si ab hostibus, in prin. Accur.

d Cum in stipulatum.] maxime, nam idem si non fuit stipulatus, ipse frater vel illa, quia, tacita ei quæritur, quæ ad fratrem hæredem peruenit, ut s. de rei vxo. l. j. §. accedit, & melius in §. illo procul dubio.

S I circunscripta matre vestra, viliore precio dotales res æstimatç sunt: quid super huiusmodi contractuũ vitio statutũ sit, vulgo patet. Proinde [e] si dolosis [f] artibus mariti circunuentam matrem vestram, inque ea æstimatione circunscriptam, apud præsidem prouinciç euidentibus probationibus ostenderitis: [g] quandò [h] vobis possidentibus ad obtinenda prædia etiam doli mali exceptionis potestas opituletur: [i] sciet quatenus religionem iudicationis suæ tẽperare debeat. [k]

B

¶ Sin autem etiam maritus in æstimatione grauatũ se alleget: veritate examinata, non amplius q̃ precium iustum [l] restituere compelletur. [m]

C

¶ Hęc tum locũ habent, [n] cum res in natura sunt. si tamen extinctæ sint: precium quod dotali instrumento inditum est, considerabitur. PP. VII. Kalendas Nouembr. ipsis AA. Conss.

S I circunscripta.] CASVS. Si maritus res sibi datas in dotem æstimauerit, & mulierem circumuenerit æstimando minori precio quàm valuerint, filij si eas possideãt, habebunt excep. multo magis actio. ad æstimationem, non autem ad ad res si extant, & hoc in prima. Si vero vir dicat se circunuẽtum in æstimatione à muliere facta vltra iustum precium, nõ tenebitur nisi ad veram æstimationem, & hoc in secunda. Ista locũ habent cũ res extant. si uero precium in dotali instrumento cõprehẽsum sit, considerabitur si vir dolose non fuerit versatus, & hoc in tertia.

e Proinde.] i. ergo.

f Dolosis.] quo casu debet purgari dolus omnino, vt ff. de iure dot. l. iure, §. si. & s. qui. ex cau. maior. l. in contractibus.

g Ostenderitis.] vos hæredes matris.

h Quando.] id est quia.

i Opituletur.] Nota, cui datur exceptio, eidem datur & actio, quod tamen fallit in multis, vt ff. de condic. inde. l. ex quibus.

D

k Debeat.] faciendo ipsa prædia restitui.

l Iustum.] arg. ad hoc quòd cum emptor se grauatum allegat, iustum precium restituendum sit.

m Compelletur.] siue extet res, siue non.

n Locum habent] quod hic vsq; in finẽ dicit, refertur ad id. s. proinde si dolosis artibus &c. & sic parcitur marito in hoc casu, vt licet dolo mariti circunuẽta sit vxor, tamen quando res non extant, non tenetur ad iustam æstimationem communem præstandam, sed ad conuentam. Alij legunt superiorem literã sic, proinde si maxime dolosis artibus &c. & sic istud referũt ad subauditum casum, per istud verbum, maxime, scilicet quando non fuit vir in dolo. hoc enim, placet. sed si fuit in dolo, etiam ad iustam tenetur æstimationem, vt ff. de iure do. l. si res, §. Scæuola. & in hoc casu, scilicet quando nõ fuit vir in dolo, generaliter accipiat mulier illam conuentã æstimationem, etiam si sit minus dimidia iusti precij, [i] cum si

[i] Placet Sali. remittenti ad notata p se in l. 2. C. de resciud. vẽ. in 14. q.

eam si æstimatio facta non esset, nil haberet, vt ff. de iu re dot. l. si res, §. quòd si decesserit, & §. cæterum. Fallit ergo hæc lex, id est finis huius legis, cum vir fuit in dolo, vt dixi. s. Item & cum mulier est minor, vt d. l. si res, §. idemque. Item & quando inueniebat tempore donationis emptorem plus offerentem, ut eo. l. si res, §. plane. Sed illud intellige in minore, non maiore, ut ea. l. subijcitur, idque duntaxat &c. Item in quarto, quando scilicet ē minor mulier, & extat res. nā restituitur, vt iustam æstimationem habeat, vt dicta, l. si res, §. si mulier, & hoc si in æstimatione sit deceptio. si autem in hoc quòd dedit illam rem aliàs non datura, tunc ad ipsam rem. vel si nō extat, ad iustam æstimationem, vt in dicta l. si res §. 1. Accursius.

A

act. §. cum autem.

d Recusat.] vt d. §. cum autem, & ff. pro socio. l. verum, §. item videndum. Accur.

e Hæredes.] extraneos tamen.

f Conueniendos.] etiam si pauperes sint.

Pater non potest adimere filiæ dotem. Bal. Vel sic. Pater auferre potest filiæ proficitia q̄ nō sunt dotalia. Sal.

VII. Iidem AA. & CC. Hiofio.

Filiæ pecuniam [a] adimere, quam habes in potestate, minime prohiberis. Nam si pro ea dotē dedisti: hanc constante matrimonio, ne consentiente quidem ipsa: matrimonio autem dissoluto, eadem inuita repetere nō potes. [b] S. V. Id. Febr. Sirmij. CC. Conss.

B

Pinguior fortuna mariti facit q̄ potest denuo conueniri ad residuum dotis. Bal. Vel sic: Exceptio ne quis teneatur vltra quam facere possit, non prodest ei qui postea diues factus est: nec ad hæredes transit. Salic.

VIII. Iidem AA. & CC. Sallustiæ.

Nec maritus, licet post diuortium inquantum [c] facere possit, condemnandus est, postea idoneus factus, qui non reddiderat integrum, residui probabiliter solutionē recusat. [d] At cum eius hæredes [e] in solidum conueniendos [f] nō ambigatur: [g] ne cum his soluendo factis experiri non possis, superstitiosam geris solicitudinem. Dat. XIII. Kalēd. April. Sirmij. CC. Conss.

C

Soluto matrimonio dominium rei dotalis reuertitur ipso iure, sed non possessio: & ideo non potest ingredi eā sine iudicis authoritate. Bal. Vel sic: Quis non debet propria authoritate ingredi possessionem rei sibi restituendæ: sed actionem sibi competentem intentare. Salic.

IX. Iidem AA. & CC. Mariæ.

Dotis actione successores mariti super eo quod ei dotis nomine fuerat datum, conuenire debes. [h] Ingrediēdi enim possessionem rerum dotalium, hæredibus mariti non consentientibus, sine auctoritate cōpetentis iudicis nullam habes facultatem. [i] S. Dat. VIII. Kalend. Nouembr. CC. Conss.

Socer qui recepit dotem pro filio tenetur eam restituere. Bald. Vel sic: Pater recipiens dotem pro filio, ad eius restitutionem tenetur in solidū, non de peculio. Sals.

X. Iidem AA. & CC. Epigono.

Si socero [k] filiæ tuæ dotē dedisti: licet in eius positus potestate gener tuus rebus humanis exemptus sit: tamen non de peculio, sed in solidum [l] à te, consentiente filia, conuentum eum satisfacere oportet. S. VII. Id. Nouembr. Heracliæ. CC. Conss.

Quando mulier superuiuit, refectio dotis debet ei fieri integraliter. Baldus. Vel sic. Mortuo viro res debet integra restitui mulieri. Salic.

XI. Imperatores Honor. & Theodo. AA. Mariniano. P. P.

Si constante matrimonio maritus fatali fuerit sorte consumptus: dos quæ data dicitur [m] vel promissa [n] ex eius vxoris facultatibus, [o] ad eandem reuertatur: nihilque sibi ex hoc defuncti hæres audeat vēdicare, [p] quod ad mulierem recurrere fecit obitus maritalis. Da. No. Decemb. Rauennæ, Honorio VIII. & Theodosio. III. AA. Conss.

D

Filiæ. CASVS. An pater pecuniam quam dedit filiæ in sua potestate constitutæ, adimere possit, quæritur? Dicitur quod sic, nisi pro filia eam in dotem dedisset, quo casu ea inuita adimere non posset solu. matri. nec ea consentiente cōstante matrimonio.

a Pecuniam.] quā ei donaueras tu pater non in dotem. nam si sic, non posses adimere, vt in fine huius legis.

b Non potes.] fauore dotis hoc speciale permittitur, vt hic, & infra de colla. l. dotis, & ff. solut. matrimo. l. 2. §. 1. & quod dixi supra eodem. l. 2.

Nec maritus.] CASVS. Maritus licet sol. ma. in quantum facere potest, condemnandus sit, tamen facto eo postea idoneo, in residuum cōueniri potest, nec solum ipse, sed eius hæredes in solidum conueniri possunt. & si sint non soluendo, sed postea facti fuerint soluendo, poterunt conueniri. hoc intellige in hæredibus extraneis, secus si essent sui.

c In quantum facere.] vt ff. sol. ma. l. maritus, & ff. de re iudi. l. non tantum, & l. seq. Sed hoc in casibus duobus fallit, quibus tenetur in solidum, vt not. s. de rei vxo.

g Non ambigatur.] quando nō sunt sui, alias secus, vt ff. sol. ma. l. etiā, & ff. pro socio. l. verū. §. patri.

Dotis.] CASVS. Mulier sol. ma. actione sibi competenti dotem repetere debet, nec propria auctoritate potest ingredi res dotales hæredibus mariti non consentientibus.

h Cōuenire debes.] vt & supra de hæred. act. l. hæredem.

i Facultatem.] vt ff. de acquiren. pos. l. si ex stipulatione. & supra vt ne. li. si. ud. au. sig. impri. te quas al. de. l. 1. Sed his duob' casibus quos hic excipit, potest, scilicet cū iudice, & ex cōuentione, vt j. de pig. l. creditores, & s. de pig. act. l. pe.

Si socero.] CASVS. Si pater mulieris dedit dotem socero filiæ suæ, licet gener sit mortuus in potestate sui patris, solu. matri. socer, idemque pater mariti, nō quatenus est peculium, sed in solidum pro dote restituenda conuenietur, consentiente filia.

k Si socero.] qui est pater generi.

l In solidum.] habita tamen ratione ne egeat: vt ff. de re iudi. l. non tantum, & l. sicut, & facit, ff. solu. ma. l. si cum dotem, §. pe. & l. 2. & de pecu. l. deposito. §. 1. & supra de rei vxo. act. §. extraneum, & ff. fa. ercis. l. fundus, 2. in prin.

Si constante.] CASVS. Si vir constante ma. in fata cōcesserit, mulier dotē de bonis suis profectam petere potest, nec hæredes defuncti aliquid sibi poterunt vendicare.

m Data dicitur.] i. a datione cœpisse.

n Vel promissa.] i. à promissione cœpisse. si enim tantum esset promissa, non repeteretur.

o Facultatibus.] maxime, vt i. de rei vxo. act. §. accedit.

p Vendicare.] id est retinere.

SI DOS CONSTANTE MATR. &c.

Quia non solum soluto matrimonio redditur dos: vt supra titu. i. sed etiam durante quandoque: ideo de hac dicit. In quo dic: constante matrimonio maritus dotem restituit ex causa necessaria quandoque, & quandoque ex causa probabili, & quandoque sine causa. ex causa necessaria: vt cum maritus fit non soluendo vt supra de iure do. l. vbi. Vel cum maritus deportatur, & vxor retinet affectionem: vt supra de repu. l. 1. Ex causa probabili: vt in casibus enumeratis ff. de iure dot. l. manus. §. manente. & ff. so. ma. l. quamuis. & l. seq. Superiori ergo casu ex necessitate: secundo ex voluntate viri redditur. Sine causa autem redditur: vt in hoc tit. & tunc quia donatio psumitur, redditur viro.

Dos etiã constante matrimonio quandoque reddẽda est.

TITVLVS. XIX.

SI DOS CONSTANTE matrimonio soluta fuerit.

Dos constante matrimonio non potest vxori restitui: restituta cum fructibus interim perceptis repetitur. Salic.

I. Imperatores Honor. & Theodo. AA. Marniano præfecto prætorio.

Si constante matrimonio a marito vxori dos sine causa legitima [a] refusa est: (quod legibus stare non potest: quia donationis instar perspicitur [b] obtinere) eadem vxore defuncta, ab eius heredibus cum fructibus [c] ex die refusæ dotis marito restituatur: [d] ita vt proprietas eiusdẽ liberis ex eadem susceptis competens alienari contra leges a marito nõ possit. Dat. V. Non. C Nouemb. Honorio. VIII. & Theodosio III. AA. Conss.

Si constante.] CASVS. Maritus constante ma. dotem reddidit mulieri, non valet redditio, quia instar habet donationis, quæ prohibetur fieri inter virum & vxorem. Si ergo ea decesserit, ab eo tẽpore quo maritus dotem reddidit, fructus dotis marito restituentur cum dote, ita tamen ne proprietatem alienet maritus, sed salua sit liberis ex ea natis.

a Legitima.] quæ multæ sunt, vt ff. de iure dot. l. manus, §. manente.

b Perspicitur.] id est præsumitur, vt in authen. de nupt. §. dotes, colla. 4.

c Cum fructibus] mala fide perceptis, alioquin contra, vt ff. de vsuris, l. fructus percipiendo, & ff. de acquir. poss. l. quod vxor viro, & ff. de do. inter vi. & vx. l. de fructib.

d Restituatur] scilicet dos. Sed nõnne vir cum debeat nunc reddere, dolo facit quod petit, vt ff. de except. do. l. dolo? Respon. repetit mobilia, vt gregem, vt sic vsque ad annum teneat, & sic non potest hæc lex habere locum secundum eos in immobili. Alij dicunt repeti, vt sit pro fructibus præteritis habeat retentionem, ut arg. ff. de cõdictio. indeb. l. qui exceptionem, §. si pars. Tu dic secundum quod Iustinianus intelligit, quod pactus erat de dote lucranda uir, & secundam (prima mortua) accepit vxorem, vnde liberis quos ex ea habuit, seruare debet dotem, vt probatur hic intellectus in authen. de nup. §. dotes, colla. 4. vbi hæc lex recitatur, & facit supra de secun. nup. l. fœminæ. hodie tamen per posteriorem Authent. etiam si secundã non ducat, debet conseruare liberis, vt in authen. neque vi. quod ex dote § præterea, colla. viij.

NE FIDEIVSORES VEL MANDAtores dotium dentur.

Continuatio.

Contra virum & eius heredes agitur: ut supra tit. ĩ l. dotis, nunc contra fideiussorem, vel mandatores, qui non tenentur.

Siue] CASVS. Lex scripta siue consuetudo quæ iubet vt maritus debeat vxori fideiussorem de conseruanda dote dare, aboleatur, & nõ solum non debet dare fideiussorem, sed nec mandatorem, nec à marito, uel patre, uel alijs qui dotem suscipiunt, est exigenda cautio, quia ex quo mulier marito se committit sine fideiussore, & dotem & alias res suas potest committere, & h. d. cum l. se.

e Siue ex consuetudine.] ob errorem inducta, uel ante hanc legem.

TITVLVS. XX.

NE FIDEIVSSORES Vel mandatores dotium dentur.

Satisdatio pro dote conseruanda non debet dari. & si est data, non tenet. Baldus. Vel sic: A parte viri fideiussor vel mandator non debet dari vxori pro dote conseruanda. Salic.

I. Imppp. Gra. Valen. & Theo. AAA. Cynegio præfecto prætorio.

Siue ex iure, siue ex consuetudine [e] lex proficiscitur, vt vir vxori [f] fideiussorem seruandæ dotis exhibeat: tamen eam iubemus aboleri. Dat. VIII. Nonas Septemb. Eucherio & Syagrio Conss.

II. Imp. Iustinianus A. Iuliano præfecto prætorio.

f Vir uxori fideiussorem.] In primis uidetur contra, ff. de iur. do. l. cum dotis, quæ & sequenti legi similiter cõtradicit. Solu. ibi uir accepit, quod põt: hic uxor à uiro, quod non põt. Secũdo quid de pignore? vĩ secus, cũ & oĩa sint obligata, nisi dicas ab extraneo amico mariti dari, quia tũc idem quod in fideiussore vĩ, ut ar. ĩ. l. pxim. ubi omnem satisdationẽ prohibet. Itẽ an ante matrimonium potest dari scilicet sponsæ? uidetur quòd sic, cum de uiro & uxore tantum hic dicatur, ut arg. s. de dona. añ nup. l. si ante. Sed tu dic idem quod iam in uiro, cum in eum ea sum obligatio conferatur, ut s. de dona. ante nupt. l. quod sponsæ. Itẽ an post solutum matrimonium potest dari? Respõ. sic, ut ff. sol. ma. l. si constante. §. quotiens, & de except. l. exceptiones, 2. respon. & s. de rei uxo. act. §. cũ autem in exactione. Item an alius potest pro uiro dotẽ accipere, & se obligare? quod uidetur, ut s. de do. cau. l. fi. Econtra quod non, ut ĩ. l. proxi. potest dici, ut cum uiro accipiens teneatur, ut ibi, solus accipiens non, ut in l. proxi. immo tenet utrobique, cum non est satisdatio, nisi quando alterum est accessorium. Item si extraneus dat dotem, & stipulatur, an potest accipere? quòd uidetur, quia de uiro & uxore hic dicitur. Vel forte idem quod in uxore dante, uel patre eius, cum eadem sit æquitas, ut arg. ĩ. ad l. Fal. l. fina. Item si ipse uir dat, an teneatur fideiussor? Videtur quòd non, per l. istam & sequentem. Sed quidam dicunt ut dari non oporteat, datus tamen teneatur, sicut in tutore testamentario, qui satisdare nõ tenetur, si tamẽ satisdederit, tenet, ut ff. de fideius. l. Græce. §. à tutore. Alij sic distinguunt, an ab errante, an à sciente detur, arg. ff. si quis ca u. l. sed & si quis. §. fin. Alij sic distinguunt, an detur pro dote danda ab uxore uiro, uel restituenda a viro uxori, & tunc dicunt teneri, ut ff. de iure do. l. cum dotis. an uero detur pro ea seruanda quasi maritus sic se habeat in administratione patrimonij sui, ut non fiat inops, & tunc non tenetur, & sic loquitur hic titulus. nam dicit hic, seruandæ, quæ opinio est probabilis, & sic dantur in ciuitate ista. Sed Azo dixit & nos, nullo modo teneri, ut s. de leg. & consti. l. nõ dubium, & ff. de fideius. l. cum lex. Item an potest renunciari huic titulo, quod dicunt quidam ex generali regula s. de pac. l. si quis in conscribendo. Sed Azo dicit quòd non, in primis ex ipsa rubrica, quæ prohibitoria est, ut ff. ne quid in lo. pu. l. 2. in prin. & 2. respon. sicut & alias, s. ne Christia. man. & alias, s. ne quis in sua causa, in quibus casibus non potest renunciari. nec ergo hic: est enim bonum arg. ex rubrica, ut ff. si cer. pe. l. 1. Item sicut prohibet rubrica uiro ne det, sic textus uxori, ne accipiat, si

Dotẽ maritus recipiens, an pro illius conseruatione debeat fideiussorem dare?

Etiã si addatur in tamentū. piat. si ergo contra fiat, non valet, I vt s. de legi. & con- sti. l. non dubium, & ff. de dona. inter uirum & vxorem, l. 3. §. sciendum. Item & pro hoc, ff. de arb. l. sed si in ser- uum, §. si quis iudex.

a Generali. Constitutionem.] s. l. proxi.

b Mandatū.] vbi potest aliàs satisdatio esse ; ibi & mandatum, vt ff. man. l. si hæreditaté, §. & in summa. sic ergo vbi prohibet alia, & mādatum, vt hic dicit.

c Suscipiunt.] contra, s. de do. cau. l. fi. Itē cōtra, ff. de iur. do. l. cū dotis: sed superiori leg. soluim°.

d Credendam.] similearg. s. de pac. con. l. hac generali, & s de testi. l. siquādo, in prin. & J. qui po in pig. ha. l. fi. & in decre. xij. quæst. I. præcipimus.

e patri.

GENERALI definitione constitutionē a pristinam ampliantes, sancimus nullam esse satisdationem, vel mandatum b pro dote exigendū vel à marito, vel a patre eius, vel ab omnibus qui dotem suscipiunt. c Si enim credendam d mulier sese, suamq; dotē patri e mariti existimauit: quare fideiussor, vel alius intercessor exigitur, vt causa perfidiæ in cōnubio eorū generetur? Da. X. Kal. Aug. Lampadio & Oresta. VV. CC. Conss.

RERVM AMOTARVM.

Continuatio.

Actio rerum amotarū quando detur.

De dotis petitione plene dictum est: sed quia in ea sæpe rerum amotarū obijcitur cōpensatio, ut infra e. l. I. supponit de rerum amotione, & earum actione, quæ dicitur rerum amotarū. Azo. Hæc actio datur cum mulier amouit cōsilio diuortij, & secutum diuortium fit: vt ff. eo. l. rerum. ij. & sic cum non fiat diuortium, hodie tamen canonum non habet locum, nisi vtilis quando causa (?) mortis vel diuortij amouit, & secuta non fuit, vt ff. eo. l. si mulier. nec potest dici habere locum vbi ratione sanguinis fit separatio: cum ibi non teneretur matrimonium: vt ff. e. l. si cōcubina. furti autem actio cessat, secundū lo. nisi pro cōtrectatione postea facta ex fauore matrimonij: vt ff. eo l. I. & 2. & 3. in prin.

TITVLVS XXI.

RERVM AMOTARVM.

Maritus conuentus actione de dote pro rebus amotis pōt compensationem obijcere. Salic.

I. Imperator Alexander A. Polydeuce.

Compensationis æquitatē iure postulas. nō enim prius exolui qđ debere te constiterit, e æquum est, quam petitioni mutuæ responsum fuerit: eo magis, quòd ea te ꝑsequi dicis, quæ diuortij causa amota quereris. ¶ Cum igitur apud competentem iudicem ex stipulatu conueniaris: apud eūdem doce tui iuris f res ablatas esse. PP. Dat. V. Kalen. Dec. Alexandro. A.



Compensationis] CASVS. Si mulier res mariti surripiat, & diuertat, postea dotem petat, an vir possit compensare res amotas cum dote, quæritur? Respon. quòd sic, alioquin mulier nisi res amotas restituat, nō audietur.

e Constiterit.] teneri ex alia causa, quàm dotis.

f Tui iuris.] quia vel tuæ sunt, vel tuo periculo, vt & ff. e. l. si concubina. §. fi. & concor. s. de cōmpen. l. neque. Sed contra, s. de rei vxo. act. §. sed neq; ob res. Sol. hic ex alia causa quàm dotis vir debebat, uel hæc per illam cor rigitur. Vel hic de dote in quantitate, ibi aūt in specie.

Diuortij.] CASVS. Dicitur in hac. l. ꝙ facto diuortio, rerū amotarū actio datur, qa matri. cōstan. nec

A famosa nec pœnalis alterutri eorum cōpetit actio, sed in factum pro damnis datis.

g Permittitur actio.] secuto diuortio, vt ff. e. l. rerū. 2. nō aūt durāte matrimonio, vt hic subijcit, constante &c.

h Neque pœnalis.] est ergo hæc pœnalis, & ideo cōstan te matrimonio cessat. Sed quidā dicunt ꝙ in casu datur ad quadruplum, vt ff. e. l. ad filcum, quod nō placet, immo rei ꝑsecutionē continet: vt ff. eod. l. si mulier. §. hęc actio. sed ideo dicitur pœnalis, qa iuratur in litem, & sic in plus agitur, q̄ sit apud amouentē, vt ff. eo. l. si cum dos, §. fi. & l. seq. & damnum quod maritus habuit, venit, vt ff. e. l. si cōcubina. §. pe. & l. si mulier. §. rerum, & l. pe. Item ei qđ dicit nō dari pœnalem, est contra, ff. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum, §. si cū maritus. nam actio legis Aquiliæ pœnalis ē, vt inst. ad l. Aq. §. his autem verbis. Sol. in simplum datur eo casu, sicut & actio serui corrupti datur eo casu in simplū, vt ff. de ser. cor. l. fi. Item contra. J. de fur. l. fi. §. fi. vbi etiam rerum amotarum datur constante matrimonio. Sol. vt ibi. & idē inter patrem & filium quantū ad famosam, non quantū ad pœnalē, vt ff. de fur. si quis vxori. §. I.

i Famosa actio.] vt furti. hæc aūt nō est famosa, quia etiā in quondam vxorem non daretur, ut ff. eo. l. I. & 2.

k In factum.] generalis, quæ ex varijs causis ē inducta, vt s. de sacrosan. eccle. l. sancimus, & s. de iure dot. l. I. vel in factum subsidiaria. l. Aquil. quæ in simplum datur, hic autem nihilominus & directa habet locum.

Actio rerum amotarum est pœnalis

II. & Dione Conss.

Actio rerum amotarum non competit nisi soluto matrimonio. Bal. Matrimonio vero constante competit in factum. Salic.

II. Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Sereno.

B Diuortij causa rebus vxoris à marito amotis, vel ab vxore mariti: rerum amotarum edicto perpetuo permittitur g actio. Constante etenim matrimonio neutri eorum neq; pœnalis h neque famosa i actio cōpetit, sed de damno in factū k datur actio. Dat. V. Kalen. Octo. ipsis AA. Conss.

Successores mulieris tenētur actione rerum amotarum, quatenus ad eos peruenit. Bal. Vel sic: Actio rerum amotarum datur contra hæredes, quatenus ad eos peruenit. Salic.

III. Iidem AA. & CC. Quartino.

C De rebus quas diuortij causa quondā vxorem tuā abstulisse proponis, rerum amotarum actione contra successores eius non in solidum, sed in quantum ad eos peruenit: l quod si res extent, dominij vendicatione vti non prohiberis. Da. V. No. Decemb. ipsis. AA. Conss.

TITVLVS XXII.

D NE PRO DOTE MVLIERIS, bona quondam mariti addicantur, idest in solidum dentur. †

† aliàs ne pro dote mulieri bona mariti addicātur.

De rebus.] CASVS. Si vxor tua res amouit, & à te diuertit, hæredes eius non in solidum, sed in quātum ad eos peruenerit, conuenire poteris, & si res amotę extent, eas poteris vendicare.

l Peruenit.] est enim ex delicto, vt ff. eo. l. si mulier. §. hæc actio, & pœnalis, ut diximus supra, l. proxi. & ideo sic datur, vt hic, & supra ex delict. def. l. I. & infra de fur. l. quamuis. Sed videtur dari in solidum, sicut condictio furtiua, vt ff. eo. l. contra nurum. §. si post, quæ est contra. sed non per omnia condictioni assimilatur.

NE PRO DOTE MVLIERIS, &c.

Satis patet continuatio ex præcedentibus clara.

Vt vxori.]

V Txori.] CASVS. Si sol.matri. morte viri, mulier petat non obseruando iuris ordinem sibi addici bona mariti iure dominij pro dote, non est audienda. sed si decedente marito non soluendo, & sine successore, petit se mitti in possess.bon. suorum causa rei seruandæ, debitore non sibi respondente, per l. 2. ff. quibus ex cau sis in poss. ea. & distractis bonis, consulatur ex edicto de bonis auctorita.iud. poss. & si emptor non fuerit inuentus, vel inuentus quidem, sed minus idoneus, dabuntur mulieri bona in solutum per l.fi. j. de iur. do. impe. & ff de re iudi. l. à diuo. §. exequuntur. & est hęc forma iuris, de qua fecit mentionem lex præsens. Viuia.

In dote exigenda debet iuris ordo seruari, non citra solennitatē debent vxori bona addici. Salic.

I. [Impp. Diocletian. &] Maximian. AA. Apollinariæ.

V T vxori pro dote addicātur [a] bona quondā mariti, iure prohibitum est.

¶ Sanè si nullo relicto successore non idoneus decessit: secundum iuris formam, [b] quatenus successionis modus patitur, indē nitati tuæ consulere non prohiberis. Dat. V. Non. Decembr. AA. Conss.

TITVLVS XXIII.

DE FVNDO DOTALI.

Vbi electio est reseruata mulieri, fundus dotalis licet æstimatus non potest alienari. Salicetus.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Diliæ.

S I æstimata prædia in dotē data sunt, & conuenit vt electio [c] mulieri seruetur: nihilominus lex Iulia [d] locum habet.

¶ Est autē [e] alienatio omnis actus per quem dominium transfertur. PP. Dat. XII. Kalend. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

a Addicantur] citra ordinem iuris. sic & j. de iure do. impe. l. 1. in fi. & de bo. auct. iudi. pos. l. si pro debito, & l. in possessionem, & s. de pact. l. si pacto quo pœnam, in fi.

b Iuris formam.] quæ est vt mittaris in possessionem causa rei seruandæ, debitore non responden te, ex titulo. ff. qui. ex cau. in possess. ea. l. 2. & distractis bonis consulatur tibi, quod fit per alium titulum, ff. de bo. aucto. iudi. pos. immo per eūdem titulū, vt l. Fulcinius, §. 1. & si non inuenias emptorem, vel minus idoneum, etiam tibi tunc dabuntur in solutum, vt j. de iure do. impe. l. fi & ff. de re iudi. l. à diuo. §. exequuntur.

DE FVNDO DOTALI.

Specialiter de re inæstimata in dotem data dicit.

S I æstimata.] CASVS. Si mulier prædium æstimatum. c. in dotem dederit, & conuenerit vt solo ma. eligere velit prædium, vel æstimationem exigere, vir alienare non potest obstante lege Iulia de fundo dota. quæ vetat fundum inæstimatum datum alienari, & hoc in prima. alienationis verbo continetur omnis actus per quem transfertur dominium. hoc dicit.

c Electio] rei vel æstimationis, secus si esset viri, ut ff. eod l. quod si fundus.

d Lex Iulia.] quæ vetat fundum inæstimatum in dotem datum alienari vt in auth. vt lice ma. & auiæ, §. illud, & s. de rei vxo act. l. & cum lex & ff eo. l. si fundum. nam pro non æstimato habet, vt ff. de iu do. l. plerunq;, §. fi.

e Est autem.] Bene dixi non posse alienari. est aūt &c. & cōuerte literā. s. omnis actus per quem dominiū trāsfertur, est alienatio, vt emptio & donatio. & est sic. ff. de statulibe. l. statuliberi à cæteris seruis. §. 1. in fi. quādoq; etiā largius dicitur alienatio, & obligatio, vt s. de rebus alie. nō alie. l. fi. & extra de rebus ecclesiæ nō alie. c. nulli. Item videtur contra, s. de vsufruc. l. interest. Solu. ibi vera fuit æstimatio illo vltimo casu, quare tenet obligatio. Item cōtra, j. de ser. pign. da. ma. l. 1 Sol. speciale ibi in libertate. & facit, s. de rei vxo act. l. quotiens, & ff de iure dot. l. cum in fundo, & institu. quib. alie. licet vel non, in prin.

Maritus non prouocat ad diuisionē fundi dotalis, sed prouocatur Bal. Vel sic: Alienatio fundi dotalis voluntaria est prohibita, nō necessaria. Sal.

II. Imp. Gordia. A. Domitiæ.

M Ariti [f] qui fundum communem cū alio in dotem inæstimatum † acceperunt, ad communi diuidundo iudicium prouocare non possunt, [g] licet ipsi possint prouocari. PP. V. Non. Octob. Gordiano A. II. & Pompeiano Conss.

† aliàs, æstimatū.

M Ariti] CASVS Mulier partē fundi, quē habebat cōmunē cū Titio pro indiuiso, dedit in dotē & inæstimatā. nō pōt vir prouocare ad cōmuni diuidundo iudiciū, quia forte adiudicaretur Titio, & sic alienaretur, quā vetat lex Iul. sed Titius pōt maritum prouocare ad iudiciū comuni diuidundo.

f Mariti.] idem est in sponso, vt ff. eo. l. lex, & j. de bo. q lib. l. nō sine rōne. Acc.

g Nō possunt.] idē in minore, vt j. de prædijs mino. l. inter oēs, & ecclesia, vt no. s. de sacrosan. eccle. l. iubemus. & hoc ideo, quia ex necessitate fieret quædā alienatio, vt ff. de cōdic. furt. l. & ideo, & l. elegāter. sic ergo inuitus in communione detinetur: regulariter cōtra, vt no. s. cōmuni diuidū. l. fi. in casibus aūt alienātur, ut ff. e. l. 1. & ff. de iure dot l. ita cōstante, & ff. e. l. si fundum.

Diuisionem quidam petere nō possunt.

TITVLVS. XXIIII.

DIVORTIO FACTO, apud quem liberi morari vel educari debeant. †

† aliàs, apud quē filij nutriantur.

In arbitrio iudicis est, apud quem alantur liberi facto diuortio. hodie seruatur authen. hic posita. Sal.

I. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Calestinæ.

L Icet neq; nostra, neque diuorum parentum nostrorum vlla constitutione caueatur, vt per sexum liberorum inter parentes [h] diuisio celebretur: competens tamen iudex æstimabit [i] vtrum apud patrē, an apud matrem matrimonio separato filij morari [k] ac nutriri [l] debeant. S. VIII.

DIVORTIO FACTO, APVD QVEM liberi morari vel educari debeant.

Ex præcedentibus patet continuatio.

L Icet.] CASVS Si qua lege vel constitutione non cauetur apud quem solu. matrimo. liberi vtriusque sexus ali debeant, tamen considerabit competens iudex, scilicet ut masculi penes patrem, & fœminę penes matrem alantur. Viuia.

h Inter parentes.] scilicet vt apud matrem filiæ, apud patrem filij sint, vt & alibi, j. de custo. re. l. quoniā vnū.

i Æstimabit] aliter diuidendo vt hic, nisi ex aliqua cā in contrarium moueatur, vt ff. de libe exhiben. l. 1 §. in hoc interdicto. & differt hic tit. ab illo. j. vbi pupilli &c. quia hic viuit pater, ibi decessit.

k Morari.] adulti.

l Nutriri] pupilli vel potest esse quòd alibi morentur, & alibi nutriantur & facit xviij q. ij. c. definimus. Per authen. autem plenius dicitur, quæ sequitur, si pater &c.

quæ est, vt liceat ma. & auiæ. §. illud, colla. 8.

SI pater.] CASVS. Hæc authen. clarificat l. C. & dicit quod celebrato diuortio si maritus dedit causam diuortio, & ad secundas nuptias mater non conuolauit, liberi debent educari expensis mariti apud matrem. Similiter econtra si mater præstitit causam diuortij, liberi debēt educari expēsis matris apud patrem, si est locuples. sed si pater non est idoneus, non tenetur filios alere, immo apud matrem locupletem debent ali. nam & filij locupletes tenētur matrem indigentem alere. & quod dictum est de matre alenda, & filijs indigentibus, idem per omnia seruetur in omnibus ascendentibus & descendentibus indigētibus alendis.

a Diuortij.] quæ multæ sunt, vt diximus, s. de repu. l. cōsensu. §. 1.

b Matrem.] immò vbi pater vult, vt ff. de ven. inspi. l. 1. §. apud eum. sed ibi deceſſerat, hic non. itē hic præstitit causam diuortij.

c Matris locupletis expensis.] Hæc verba, matris locupletis &c. non sunt in corpore, sed Ir. adiecit, & si habeas ea, dic nisi pater &c. vt referatur ad primū dictum, scilicet quādo apud matrem expensis patris debēt ali. si autem ea verba omittis, dic, nisi &c. referas ad primū & proximum, vt sit sensus, Si mater præstat causam, subaudi tunc apud patrem & à patre aluntur, nisi &c. quia tunc præstat mater. idem & quando est minor triennio, vt j. de pa. pote. l. pe. prima placet.

† Cōcor. 22. q. 4. c. innocens c. 3.

d Descendentibus.] vt ff. de lib. ag. l. si quis à liberis, in princip.

Kalen. Iul. Veronæ. CC. Conss.

IN AVTHEN. vt liceat matri & auiæ. §. illud, colla. viij. consti. 5.

Mater potest petere quòd pater alimentet filium. Bal. & tene mentē.

SI pater causam diuortij [a] præstiterit, apud matrem [b] ad secundas nuptias non venientem liberi nutriantur patris expensis. Si vero contrà, tunc apud patrem, matris locupletis expensis: [c] nisi pater minus idoneus sit. tūc enim apud matrem locupletem nutriantur. Nam quemadmodum locupletes filij matrem alere coguntur egentem: ita iustū decernimus & à matre filios pasci.

¶ Quod de matre & filijs indigentibus dictum est, hoc quoque in omnibus ascendentibus & descendētibus [d] personis vtriusque naturæ decernimus obseruari.

TITVLVS XXV.

DE ALENDIS LIBEris ac parentibus.

Filij diuites tenentur alere parentes, hoc dicit cum l. seq. Salic.

I. Imp. Antoninus Pius A. Basso.



PArentū † necessitatib' [e] liberos succurrere iustum est. Sine die & consule.

II. Diui fratres A A. Celeri.

COmpetens [f] iudex à filio te ali iubebit, si in ea facultate est, vt tibi alimenta præstare poſsit. Dat. Idib. April. ipsis & Conss.

Mater agere potest contra maritū vt alat filium. Salic.

III. Iidem A A. Titianæ.

SI competenti iudici eū quem te ex Claudio [g] enixam esse dicis, filium eius esse probaueris: alimēta ei [h] pro modo facultatum præberi iubebit. Idē an apud eum educari debeat, æstimabit. PP. XIII. Kal. Mart. Romæ, Rustico & Aquilino Conss.

Pater iudicis officio tenetur alere filium non ingratum: & vbi negatur filius, debet de filiatione prius constare. Salicetus.

IIII. Impp. Seuerus & Antoninus A A. Sabino.

SI patrem tuum officio debito promerueris, [i] paternam pietatem tibi non denegabit. [k] Quod si sponte non fecerit: aditus competens iudex alimenta pro modo facultatum pstari tibi iubebit: Quòd si patrem se negabit: quæstionem istam in primis idem iudex examinabit. [l] PP. Non. Februa. Laterano & Rufino Conss.

TITVLVS XXVI.

DE CONCVBINIS.

Non licet marito concubinam habere: hoc dicit, & in hoc imperator fauet uxoribus. Salic.

I. Imp. Constantinus A. ad Populum.

NEmini [m] licētia concedatur, costante matrimonio, concubinam penes se habere. D.

e Parentū necessitatibus] id est alimentis, vt & j. de bo. quæ lib. l. fi. §. ipsum autem, & de pa. pote. l. filia, & l. nec filium, non autem in ære alieno, vt ff. de li. ag. l. si quis à liberis, §. parens. An autem frater fratrem? Videtur quòd sic, vt arg. ff. de tu. & ra. dist. l. 1. §. 1. & ff. vbi pu. edu. l. 9 filium, & fa. j. l. prox. — Frater fratrem an teneatur alere.

f COmpetens.] facit s. l. prox.

SI competenti.] CASVS. Si pater non vult filium suum alere, probet mater filium suum esse, & ut præstet sibi alimenta, compellet competens iudex, & pendente lite filius communis, quia dicit pater eum filium esse non suū, apud quem educari debeat, scilicet an apud patrem, iudex æstimabit.

g Ex Claudio.] marito, vt no. j. l. proxi.

h Ei.] scilicet maiori triennio. aliàs mater debet eum alere, vt j. de pa. po. l. nec filium. & ta. s. de hæret. l. cognouimus.

SI patrem.] CASVS. Pater filiū suum si ei obsequiosus extiterit, alere tenetur, & hoc in prima. si no. uerit, compelletur à iudice pro modo facultatū suarū filio præstare alimenta, & hoc in secūda. Si pater dicat eū filium suū nō esse, in primis an sit filius, inquiretur.

i Promerueris.] ergo propter ingratitudinem possunt denegari alimenta. Vel si filius patrem detulerit, ut ff. e. l. si quis à liberis, §. si quis ex his, in fi. & onus probandi videtur imminere patri, ut ar. s. de inoffi. test. l. omnimodo, licet sit ar. cōtra, in eo. tit. l. liberi. — Alimenta sui ingratis deneganda.

k Non degnabit.] præstando alimēta.

l Examinabit.] summarium, vt ff. eo. l. si quis à liberis, §. si uel parens, interim tamen alit, etsi non sit filius, vt ff. eo. l. 1. §. idem Iulianus, & l. si neget. & si constiterit nō esse legitimum, non alit, ut ff. eod. l. si quis à liberis. §. idem rescripsit, secus per authen. ut infra titu. 2. authent. licet.

DE ALENDIS LIBERIS, ac parentibus.

Hic ambulant parentes, & non diuerterūt, vel alter erat mortuus. & dicit hincinde alimenta præstanda.

PArentum.] CASVS. Filij patrem vergentem ad inopiam alere tenentur, & hoc prouidebit iudex, si facultates filij suppetant. & hoc dicit. l. seq.

DE CONCVBINIS.

NEmini.] CASVS. Vir constante matrimonio concubinam habere non debet.

m Nemini.] facit j. communia de manu. l. fin.

l. fi. nec vltra vnam concubinam, ut in authen. de trien. & se. §. consideramus, circa fi. colla. 3.

DE NATVRAlibus v

Hi proueniunt ex concubinis. ideo bene supponitur titulus.

a Senatorej] Sacerdotij. non loquitur de sacerdotio, id est presbyterio, sed de quadam dignitate, sic exponit ignotū per ignotius, secundum Io.

b Susceptos.] vt ab vxore velut à concubina. nam nec naturales sunt, & facit ī. de incest. nup. l. humilem.

c Rescripti.] quid si dicit non obstante lege aliqua? Respon. tenet, vt argu. ff. de leg. 3. l. si quis in prin.

d Venenis.] vt veneno occiditur corpus, sic animus istarū cōuersatiōe. Acc.

e Si quid quęritur.] interpositio est.

f Subijci.] si dubitetur an apud eas sint tales res.

g Existant]. s. prędictę personæ quæ repetere possunt.

h Pacto.] quod fecerant post mortē defuncti, nam ante non valet, vt ī. de capti. & postli. reuer. l. nec nos, & ff. de acquiren. hære. l. qui superstitis. Alij non distinguunt, antea vel postea fecerūt. & idem de iuramento dicas, quo iurauerunt se non petituros. Et no. noluerint, quia nolle dicor, quod nō possum, meo facto impeditus. valuit enim pactum, quia licet pater non possit pacisci, extranei possunt, sed fiscus aufert.

i Ad defensionē.] id est ad defendendum se à fisco, & ad fiscum vincendum si intra duos menses agant, aliàs repel

a pfectissimos.

Mulierū malarum conuersatione animus occiditur.

Nolle dicor, quod nō possū.

XVIII. Kal. Iul. Constantinis patre & filio Conss.

TITVLVS XXVII.

DE NATVRALIBVS liberis & matribus eorum, & ex quibus causis iusti efficiantur

Nati ex concubinis vilissimis, & patribus in dignitate positis: sunt spurij, & incapaces tam per viam vltimæ volūtatis, quam contractus. Et quod eis aufertur, quibusdam personis applicatur, quibus renitentibus, negligentibus, vel non existentibus, fisco locus aperitur. Item nec ipsis concubinis aliquid potest relinqui, vel donari, vel filio titulo vendi, vel concedi. Baldus. Vel sic: In dignitate positi non possunt nuptias contrahere cum personis hic nominatis: alias notantur infamia: nec valet matrimonium. & collata liberis ex tali coniugio, vel etiam talibus vxoribus, reuocantur per legitimas personas: quibus negligentibus venit fiscus. hodie vero tenet matrimonium. & collata non reuocantur. Salicetus.

1. Imp. Constantinus A. ad Gregorium.

Senatores, seu pręfectos, a vel quos in ciuitatibus duū uirilitas, vel sacerdotij, a id est Phœniciarchiæ, vel Syriarchiæ ornamenta cō decorant: placet maculam subire infamiæ, & alienos à Romanis legibus fieri, si ex ancilla, vel ancillę filia: vel liberta, vel libertæ filia: vel scenica, vel scenicę filia: vel tabernaria, vel tabernariæ filia: vel humili, vel abiecta persona: vel lenonis, aut arenarij filia, vel quæ mercimonijs publicè præfuit, susceptos b filios in numero legitimorum habere voluerint aut proprio iudicio, aut nostri prœrogatiua rescripti: c ita vt quicquid talibus liberis pater donauerit (seu illos legitimos seu naturales dixerit) totum retractum legitimæ soboli reddatur, aut fratri, aut sorori, aut patri, aut matri.

¶ Sed & si vxori tali quod cunque datum quolibet genere fuerit, vel emptione A collatum: etiam hoc retractū reddi præcipimus.

¶ Ipsas etiam quarum venenis d inficiuntur † animi perditorum (si quid quæritur, e vel commendatum dicitur, quod his reddendum est quibus iussimus, aut fisco nostro) tormentis subijci f iubemus.

¶ Siue itaque per ipsum donatum est qui pater dicitur, vel per alium, siue B per interpositam personam, siue ab eo emptum, vel ab alio, siue ipsorum nomine comparatum: statim retractū reddat qbus iussimus: aut si nō existat, g fisci iuribus vendicetur.

¶ Quòd si existant, & in præsentia rerum constituti agere noluerint pacto h vel iureiurando exclusi, totum sine mora fiscus inuadat. Quibus tacentibus & dissimulantibus, ad de C fensionem i fiscalem duorum mensium tempora limitentur: intra quæ si non retraxerint, vel ppter retrahendum rectorem prouinciæ [non] interpellauerint: quicquid talibus filijs vel vxoribus liberalitas impura contulerit, fiscus noster inuadat, donatas vel commendatas k res sub pœna l quadrupli seuera * q̄stione, m perquirens. Dat. XII. Kalēd. Aug. Carthagine, Nepotiano & Facundo Conss.

IN AVTHEN. vt li. ma. & auiæ. §. quia vero legem. colla. viij. consti. fi.

D Sed nouo iure huiusmodi mulieres cum omnibus hominibus cōtrahere nuptias possūt etiā cū preditis magnis dignitatibus, dū tamē dotalia instrumēta super hoc cōficiantur ab illustribus.

¶ Reliqui vero citra eos, q maioribus decorati sunt dignitatibus, solo affectu nuptias cōtrahere possunt, dum tamen liberæ sint, cum quibus licet nuptias celebrare.

Iure isto si quis habet matrem, vel filios legitimos, non potest naturalibus & eorū matri relinquere vltra vnciā. Et ipsis naturalibus nō extantibus solum semunciam concubinæ potest relinquere, & vltra relictum redit ad successores. Salic.

II. Impp. Arcad. & Hon. A A. Anthemio P. P.

Matre, n vel legitimis filijs, vel nepoti-

læntur, vt subijcit.

k Cōmendatas.] alij vt dentur concubinæ, vel filijs. Acc.

l Pœna.] talibus filijs & cōcubinis inferenda, non fortè alij detinenti tales res, & facit ī. de iure fisc. l. qui in contractibus, lib. x.

m Quæstione.] torquentur. enim concubinæ, vt s̄. dixi. sed hodie hęc constitutio est abolita, vt in authen. quib. mod. nat. effic. sui. §. fi. colla. vij. quia huiusmodi fœminę cum omnibus possunt contrahere, vt s̄. de nupt. authen. sed nouo iure, & authen. maximis, & hic habent quidam authen. sed nouo iure hmōi mulieres.

Matre] CASVS Si Titius habeat matrem & filios naturales & legitimos, quid naturalibus liberis ex cōcubina, & concubinæ relinquere possit, quęritur? Respō. quod vnciam, & soli concubinæ, si liberos naturales ex ea nō habet, semunciam. si vltra relinquat, restituetur legitimis vel matri.

n Matre.] alicuius qui habet filios naturales.

† aliàs interficiuntur.

Concubinæ cum omnibus possunt contrahere.

* seu

pluribusve existẽtibus : bo A norum suorum vnam tantum vnciam pater naturalibus filijs, seu filiabus, eorumque genitrici: [a] vel si sola sit concubina, semunciam [b] largiendi vel relinquẽdi habeat potestatem. ¶ quicquid vero vltra modum concessum relictum sit: legitimis filijs, vel matri, vel cæteris successoribus iure reddatur. Dat. id. Nouemb. Stilichone. II. & Anthemio Conss.

IN AVTEN. quib. mo. natu. effi. sui. §. ne igitur, colla. vij. consti. j.

NVnc soli liberi [c] naturales [d] & legitimi ad hunc modum coarctant, non etiam mater. [e]

Filij naturales legitimantur, si per patrem principali curiæ offeruntur: & si pater in testamẽto ordinat quod sui filij naturales efficiantur curiales & ipsi hoc nõ habẽt ratum, & postea inueniuntur paterna bona possidere seu alienare, compelluntur curiæ deseruire; quia ex posteriore possessione præsumitur fraus. quod est notabile. Filia si est naturalis efficitur capax si in vxorẽ viro traditur curiali. Bal. Vel sic: Pater qui filios naturales tradidit curiæ propriæ ciuitatis, vel ei quæ fit caput prouinciæ: quando ortum habet ex regia vrbe, potest illos in solidum hæredes instituere: nec poterunt illi conditionem curialem recusare si reperiuntur paterna bona possidere. & idem si filiam naturalem alicui curiali tradidit in matrimonium. Salic.

III. Impp. Theodo. & Valentinia. AA. ad Apollonium præfectum prætorio.

SI quis naturalem duntaxat fœcũditatem sortiatur, seu liber [f] ipse, seu curiæ sit nexibus obligatus: & tradendi filios naturales, vel omnes, vel quos quemve maluerit, eius ciuitatis curiæ, vnde ipse oritur, & in solidum [g] hæredes scribendi liberam ei cõcedimus facultatem. [h] ¶ Quod si cui non ex vrbe, sed ex vico vel possessione qualibet oriundo, naturales liberi cõtigerint, eosque velit sub definitio ne prædicta curiæ splendore honestare, & hæreditatis opibus adiuuare: eius ciuitatis asscribendi sunt ordini, sub qua vicus ille vel possessio censetur. [i] ¶ Quod si alterutram regalium ciuitatum [k] patriam sortiatur: sit ei liberum susceptam ex inæquali [l] coniugio sobolẽ, cuiuscunque ciuitatis decurionibus [m] immiscere: dum modo ciuitas quę eligitur, totius prouinciæ teneat B principatum. [n] Indignũ enim est, vt qui sacratissimæ vrbis vbere gloriatur, naturales suos nõ illustris ordine ciuitatis illuminet. ¶ Et hoc siue postrema definiat volũtate, siue donatione cuiuslibet quantitatis in liberos naturales pater conferat. [o]

¶ Et quod de subeũda sorte curiali, seu testamento seu actorum fide cõstituit, ita ratum esse, stabiliterque; C volumus obseruari, vt siue abstinendo ab hæreditatibus, siue abdicando donationes, naturales liberi curialem voluerint euitare fortunã, posteaque pater natum opum vel in solidũ vel ex parte reperti fuerint possessores, licet eas alienauerint, [p] omnimodo ad conditionem in qua pater eos amplificatis opibus esse voluit, etiam inuiti cogantur accedere. [q] D Sed & si filiã naturalem, vel filias habuit, & eã vel eas curiali vel curialibus ciuitatis ex qua oriundus est, vel sub qua uicus vel possessio vnde oritur, consistit, vel eius ciuitatis quę principatũ totius prouinciæ tenet, matrimonio collocauit: hæc eadem in persona eius, vel earũ ad exẽplum marium obtinebũt. Quid [r] enim interest vtrũ

a Genitrici.] concubinæ scilicet.
b Semunciã.] quid si soli filij? dic semẽ etiam: alij dicunt vnciam. n. sed licet directe non capiant vltra, iure tamen pupillaris substitutionis totũ habere poterunt, quod tamen ex bonis patris non fuit, vt ff. de vulg. substit. l. si is qui, sed per authen. deminuitur hæc lex quæ sequitur, nunc soli &c. q est in authen. qui. mo. nat. effi. sui. §. ne igitur, col. vij.
NVnc.] CASVS. Lex Codicis dicit, siue testator habeat matrẽ siue filios legitimos, poterit relinquere naturalibus tantum vnciam, cõcubinæ tantum semunciam. Authen. ista corrigit, l. C. in hoc quod dicit de matre testatoris, quia filij legitimi tantũ impediunt naturales, non mater.
c Soli liberi.] quod accipe in infinitũ, vt ff. de verb. signi. l. liberorum, licet in corpore vnde sumitur, dicat filios.
d Naturales.] scilicet tantum
e Mater.] defuncti.
SI quis.] CASVS. Leges istas vsque ad l. humanitatis, potestis videre per uos. vnde. l. ista ponit casum qualiter filium naturalem possum efficere legitimum, vt mihi succedat. nã si sum liber homo, & non habeo legitimam sobolem, si volo ipsum tradere curiæ, efficitur legitimus, & succedet mihi si sum natus ex vico illo. Et idem, si trado oneribus curiæ ex cuius territorio sum, & idem si sum ex regali ciuitate. Idẽ est si habeo filiam naturalem, & nõ habeo legitimã vxorem, si trado eã alicui in vxorem illi qui est obnoxius curiæ, poterit mihi succedere, quia non se [illegible] oneribus curiæ an per liberos, an per generos.
f Seu liber.] a nexibus curiæ.
g In solidum.] non tamen in plus quam naturales & legitimos, si eos habeat, vt in auth. quib. mod. natu. effic. sui. §. & quoniam, colla. vij.
h Facultatẽ.] siue habeat legitimos, siue non, vt in authẽ. e. §. si quis igitur fuerit, nisi habuerit naturalem ex ancilla, quia tũc nõ potest, si habet legitimos, & tunc quãdo quis se offert, non pót si habeat fratres legitimos, vt in auth. eo. §. & iste, & dicto, §. si quis igitur fuerit.
i Censetur.] sic ff. ad municip. l. qui ex vico, & j. de episc. & cleri. nulli. & in authen. e. §. si quis igitur ex qualibet.
k Ciuitatũ.] veteris vel nouæ Romæ.
l Inæquali coniugio.] i. cõcubinatu.
m Decurionibus.] id est curialibus.
n Principatum.] vt metropolitana, vt in eo. § si quis igitur ex qualibet.
o Pater conferat.] immo & si ab intestato decedat hic pater, succedunt sicut legitimi, sed non alijs cognatis patris, nec alij cognati illis vt in authen. quib. mo. nat. effic. sui. §. filium vero, colla. 7.
p Alienauerint.] postquam cœperũt habere. & sic ex possessione præiudicatur eis, sic j. de repu. hære. l. j. & ff. quibus mo. pig. vel hypo. solui. sicut, §. superuacuum, & in auth. eo. §. si vero ab initio, coll. vij.
q Accedere.] & eorum filij, licet secus quãdo quis se offert vt j. de his qui spõ. mu. pu. sub. l. fi. li. x.
r Quid enim interest.] sic & in authẽ. e §. sed hoc similiter sancim⁹, & arg. ff. de iti. actuq; priua. l. j. §. pe. & ff. de ver. ob. l. cũ seruos. Sed arg. contra, j. de ope. pu. l. fi.

po. l. fin. Item argu. contra ј. de decu. l. nullus qui, lib. x.

a Voniam desideria.] hæc l. loquitur de superiori materia, sed in specie.

b Concedatur facultas.] quia prius consenserat se dari curiæ. alioquin permitteretur ei hæreditatem repudiare, & curialem conditionem, vt ί. l. prox.

c Philocalum.] proprium nomen est ĥij.

d Ciuitatis.] scilicet Bustronæ, vt in authen. eod. §. primus itaque, vbi hic casus refertur.

Diui.] CASVS. Hæc lex ponit alium modum legitimandi: & dicit, si ex cócubina habeo filium naturalem, si contraho matrimonium cum ea, illi efficiunt̃ sui: siue erãt nati ante contractũ matrimonium, siue post. Et ad istam l. concordat instit. de nupt. in fin.

Constãtinus fuit primus Imperator Christianus.

e Constantini.] hic fuit primus imperator Christianus. Et nõ legitur hæc lex, & habet locum secũdum sua tẽpora quãdo facta fuit. hodie autem aliter est, ut ј. eo. l. cum quis.

per filios, an per generos commoditatibus ciuitatũ consulatur? & vtrum nouos lex faciat curiales, an foueat quos inuenit? Dat. XII. Kalen. Ian. Euxodio & Dioscoro Conss.

Acceptãs onus intelligitur accepta re emolumentum annexum, immo hoc casu emolumentum est irrepudiabile. vnde qui iuxta ordinationẽ patris acceptauit decurionatum: hæreditatem ea contemplatione relictã repudiare non potest. Bal. Vel sic. Naturalis per patrem curiæ deputatus, si onus agnoscit, hæreditatem patris non potest repudiare. Salic.

IIII. Impp. Leo & Anthemius AA. Armasio P. P.

B Voniam desideria [a] morientium ex arbitrio viuentiũ non sine iusta ratione colligimus, & is qui naturalẽ filium habens, hortantibus legibus vltro ad instar legitimi filij municipalibus eũ voluit aggregare muneribus, & donare patriæ principalẽ: manifestauit, notumq; fecit sine dubio professione certissima facultatum suarum omniũ elegisse se affectione debita successorem: cum certe huiusmodi personis adeo sacratissima constitutione subuentum sit, vt nec renunciandi eis, aut alienandi, vel repudiandi paternas hæreditates aut donationes in fraudem curiæ concedatur facultas, [b] sed muneribus patriæ susceptis, patrimonia subire cogãtur: nullam ẽ diuerso calumniantium vocem penitus patiemur admitti, sed ipsum Philocalum, [c] & paternorum bonorum omnium ab intestato hæredem, & nostræ ciuitatis curiæ principalẽ iniuncta vel iniungẽda sibi munera subire, ex eoq; genitos vel nascituros filios similiter paternæ cõditioni subiacere ꝑcipimus. ¶ Et huiusmodi formam in omnibus causis quæ similiter in quocunque ciuitatis [d] ordine curiaq; contigerint, in posterum decernimus obseruari. Dat. Kalend. Ian. Constantinop. Iordane & Seuero Conss.

Per subsequens matrimonium possunt legitimari liberi iã procreati, quod olim erat in contrarium statutum à Constãtino, corrigitur: & solum præteritis casibus reseruatur. hoc dicit. Ista lex est correcta per. l. cum quis, infra eo. Bald. Vel sic: Iure isto quis poterat concubinam ducere in vxorem si ex ea liberos habebat, nec in villa proles legitima extabat: & liberi efficiebantur legitimi, et in potestate, & poterant succedere ex testamento, vel ab intestato etiam cum fratribus postea natis. secus si prolem ex concubina non habeat. Salic.

V. Imp. Zeno A. Sebastiano præfecto prætorio.

Diui Constantini, [e] qui venerãdã Christianorum fide Romanum muniuit imperium: super ingenuis concubinis ducẽdis vxoribus, filijs quinetiam ex eisdẽ vel ante matrimonium vel postea progenitis, suis ac legitimis habendis, sacratissimam constitutionẽ renouantes, iubemus eos qui ante hãc legẽ ingenuarum mulierũ, nuptijs minimè intercedentibus, electo contubernio, cuiuslibet sexus filios procreauerint: quibus nulla videlicet vxor ẽ, nulla ex iusto matrimonio ltĩma ꝓles suscepta: si voluerint eas vxores ducere, quæ antea fuerint cõcubinæ: tàm cõiugium legitimum cum huiusmodi mulieribus ingenuis (vt dictum est) posse contrahere, quàm filios vtriusque sexus ex earundem mulierum priore cõtubernio procreatos, mox postquàm nuptiæ cũ matribus eorum fuerint celebratę, suos patri, & in potestate fieri: & cum his qui postea ex eodẽ matrimonio suscepti fuerint, vel solos (si nullus alius deinde nascatur) tàm ex testamẽto volentibus patribus etiam ex integro succecedere, quàm ab intestato petere hæreditatem paternam: pactis quæ matrimonij tempore super dotibus vel ante nuptias donationis rebus subsecuta fuerint, etiam ad ipsorum personas pertinentibus: vt vnà cum fratribus suis postea ex eisdem parentibus forte progenitis, aut soli (si nullus alius fit procreatus) dotis & ante nuptias donationis pro tenore legum, nec minus pactorum emolumenta percipiant. ¶ Hi vero qui tempore huius sacratissimæ iussionis necdum prolem aliquam ex ingenuarum concubinarũ consortio meruerint, minimè huius legis beneficio perfruantur: cum liceat easdem mulieres sibi prius iure matrimonij copulare, non extantibus legitimis liberis, aut vxoribus, & legitimos filios (vtpote nuptijs præcedentibus) procreare: nec audeant quos ex ingenua concubina dilato post hanc legem matrimonio nasci voluerint, vt iusti ac legitimi postea videantur, magnopere postulare. Dat. X. Kal. Mart. Basilio. II. & Armasio Conss.

Per arrogationem potest filius naturalis legitimari. hoc est correctum per legem sequentem: quia per hoc aperiretur via libidini. hoc dicit cum l. seq. Bald. Vel sic: Anastasius imperator permittit per hanc legem naturalibus liberis quolibet titulo dare & relinqui non existente legitima sobole: ac etiam dicit ꝙ propter consequens matrimonium, & per arrogationem legitimantur. Salic.

VI. Imp. Anastasius A. Sergio P. P.

Iubemus.

IVbemus [a] eos quibus A nullis legitimis existēti bus liberis, in præsenti ali quæ mulieres vxoris loco habentur, [b] ex his sibi ꝓ genitos seu procreandos, suos & in ptāte, legitimosque habere: propriasque substantias ad eos vel per vltimas voluntates, vel ꝑ donationes, seu alios legi cognitos titulos (si voluerint) transferre, ab intesta to quoque ad eorum hęre ditatem vocandos, nec ali B quas qōnes seu altercationes exercēdi sub qualibet astutia subtiliq; legum vel cōstitutionum occasione super his, vel agnatis seu cognatis genitoris eorū, vel quibusdā alijs superesse facultatē. in posterum nihilominus quisquis huiusmodi mulierem vxoris loco dotalibus instrumentis cōfectis habuerit, ꝓ eius sobole similē eandem C que formam custodiri, ne adimatur ei licentia sibi quodammodo per liberos proprium suum patrimonium acquirendi.

Filios insuper & filias iā per diuinos affatus à patribus suis in arrogationē [c] susceptos, vel susceptas, huius ꝓuidētissimæ nr̄ę legis beneficio & iuuamine potiri censemus. D. Kalen. April. Anastasio. A. III. & Agapito † Conss.

Lex quæ cassatur, intelligitur cassari quo ad futura, non quo ad præterita. Bal. Vel sic. Hæc lex primo declarat præcedentem, dicens ꝙ illa non vendicat sibi locum in liberis ex damnato coitu. Secundo cassat illam in eo quod dixerat naturales effici legitimos per arrogationem: statuens ꝙ illud obtineat vsque ad diem præsentis legis, non postea. Salic.

VII. Imp. Iustinianus. A. Menno præf. p̄ætor.

LEgem [d] Anastasij diuinæ recordationis quæ super naturalibus filijs emissa est, in his valere tantum casibus cōcedimus, qui nunc vsque subsecuti sunt, pro eiusdē legis tenore in matrimonijs tūc cōstantibus, vel postea cō tractis: ita tamen, ut non aliunde progenitis subuenisse credat, q̄ non ex nefario nec incesto coniugio.

Naturalibus insuper filijs vel filiabus ex cuiuslibet mulieris cupidine nō incesta, non nefaria procreatis, & in paterna per arrogationem seu per adoptionē sacra susceptis, ex diuinis iussionibus, siue antequā eadē lex irrepserit, siue post eandē legem vsque ad præsentem diē, non sine ratione duximus suffragandum, vt adoptio seu arrogatio firma ꝑmaneat, nullis prorsus improbanda quæstionibus, quasi quod impetrarunt, lege quadam interdictū sit: quoniam & si qua prius talis emergebat dubitatio, remittenda fuit, mouente misericordia, † qua indigni non sunt qui alieno laborant vitio. [e]

Sint itaq; post eandē arrogationē seu adoptionē sui, & in ptāte patrū: successionesq; tàm ab intestato q̄ ex testamento capiant, prout in arrogatis seu adoptatis cōstitutū ē.

In posterū vero sciāt oēs legitimis matrimonijs lẽimam sibi posteritatē quærēdā, ac si ꝓdicta cōstitutio lata nō esset. Iniusta nāq; libidinū desideria nulla de cætero venia defendet: nullū subleuabit nouū adminiculū ꝑter anteriorū dispositionū ordinē: non ante lata sanctio, [f] quā ex hoc die resecandā pia suggerit rō: non arrogationum vel adoptionum prætextus, [g] quę [h] vlterius minimè se D rendæ sunt: nō astutiæ, [i] siue diuinis affectādæ literis, siue quibusdā illicitis ambiendæ machinationibus: [k] cū nimis sit indignum, nimis itē impiū, flagitijs [l] præsidia quęrere, vt & petulātiæ seruire liceat, & ius nomēq; pr̄is, qđ eis denegatū ē, id altero legis colore ꝑsumāt. D. V. Id Nou. Iustino. A. et Euth. C.

Hæc lex tractat de successione naturalium, & dicit ad quē modum possunt capere, amplians ius antiquum: sed et ampliatur per auth. licet, hic positam. Bal. Vel sic: Iure isto non extante matre neq; liberis legitimis & naturalibus, ꝑmittitur patri inter viuos, vel in vltima voluntate filijs naturalibus tantū dare vsque ad sex uncias tantum: ab intestato vero in nihilū possunt succedere. Salic.

VIII. Imp. Iustinianus. A. Menna præf. p̄æt.

HVmanitatis [m] intuitu naturalibus pa-

[a] IVbemus.] hæc Anastasij, & superior Zenonis nō valēt, quia secundū sua tempora loquuntur, ut in authē. co. §. tribus, coll. vij. sed sequens sic, quæ est Iustini patris Iustiniani, vt in auth. eo. §. adoptionis, cassatur ergo hæc per sequentem secundū Io. & nihil valet, & facit ff. de ritu nupt. l. in liberæ.

Iustinus fuit pater Iustiniani.

[b] Vxoris loco habētur.] puta cōcubinæ, quæ tenentur ac si essent vxores, secundum quod hæc lex loquitur secundum sua tempora: dicit enim, in pręsenti aliquæ &c. Vel aliter vere erat effecta vxor, & habebatur loco vxoris. nec obstat quod dicit, in posterū nihilo minus quisquis huiusmodi mulierem dotalibus &c. nam posset esse quòd cum copulauit eam sibi, non fecit dotalia instrumenta: sed si modo faciat, idem erit.

[c] In arrogationē.] hoc vt dixi corrigitur per §. adoptionis, & j. per l. proxi. §. in posterum, & per authen. quibus mo. na. effi. leg. §. & non nos latuit, collat. vj.

LEgem.] CASVS Hæc lex confirmat l. iubemus, & dicit ꝙ sicut nati ex libero matrimonio, sunt naturales & legitimi: ita nati ex cōcubina, siue contraho matrimonium cum ea, siue impetro à principe vt legitimentur.

† aliàs Anatolio & Agap.

[d] Legem.] & hæc est inutilis: nisi abrogaret præcedentē secundum Io.

[e] Vitio.] sic j. ad legem Iuliam maiest. l. quisquis.

[f] Ante lata sāctio.] subleuabit.

[g] Prætextus.] subleuabit.

[h] Quæ.] arrogationes & adoptiones.

[i] Non astutiæ.] subleuabunt. & est j. de priui. scho. l. j. li. xij.

[k] Machinationib.] aliàs imaginationibus.

[l] Flagitijs] idest flagitioso coitu.

HVmanitatis.] CASVS. In l. ista dicitur, (quod olim in quadam antiqua l. cōtinebatur) quod naturales filij cum matre sua poterant succedere ex testamento vsque ad tres vncias, hodie vsque ad sex vncias, quod corrigitur per authen. licet, situatā, s̄. super. l. matre, eod. tit. quæ authen. à pluribus hic legit̄.

[m] Humanitatis.] cō cor. j. de con fi: mā. tu. l. naturalibus, & in authen. de trien. & semis. §. consideremus, coll. iij. & j. de instit. & substit. l. generaliter, & in authen. eo. §. discretia, colla. vij.

† Venia dignus est, qui alieno morbo laborat, con cor. glo. in c. in nostra, super verbo, iuuentilem, in fi. extra de procu.

Licet.] CASVS. Hæc authen. legitur super hac l. cōsueuit tamen legi super illa, [illegible] manumissis. Dicit ergo quòd Titius qui nō habet filios legitimos, nec parentes, potest relinquere bastardis totam suam substantiam, siue in testamento, siue inter viuos. si verò tantum habeat parentes, eis relinquat quartam debitam iure naturę: reliquum dare poterit filijs naturalibus. si decedat ab intestato non habens filios legitimos, nec vxorem, quia in fata concessit: naturales filij succedunt in duas vncias hæreditatis paternæ, & mater succedit cum eis viriliter, & si legitimos filios habeat, & vxor eius viuat: filij naturales debent ali de bonis paternis: quia & ipsi eum alere debent si contingeret ipsum vergere ad inopiam.

a Legitima.] quæ est hodie tertia, ut in authen. de trien. & semis. §. j. colla. 3.

b Ab intestato.] facit in authē. de triē. & semis. §. consideremus.

c Coniunx legitima.] de ea quid ad rhombum, cum cognatis extātibus nil ex successione vendicare possit, ut j. vnde vir & vxor. l. j? Respon. licet non capiat, parat tamen naturalibus impedimentū ne capiant: & sic fallit hęc regula, Si vinco vincentem &c. vt ff. de diuer. & tempora. præscrip. l. de accessionibus. Nam naturales filij repellunt agnatos, quantū est in duabus vncijs, vt hic subijcit, & agnati vincunt vxorem, vt d. l. j. j. vnde vir & vxor, & tamē naturales non vincūt vxorem, immo vincuntur ab ea, vt hic, & eod. corpo. §. si quis igitur habens. Sic & aliàs fallit di-

tribus hoc indulgemus, vt liceat eis nulla legitima sobole vel matre subsistēte, naturalem vel naturales filios, matremq; eorū non tantum ex tribus vncijs (quod præteritæ leges permittebant) sed etiam ex duplici portione, id est sex vncijs hæredes scribere: vt licet ab intestato nullam communionem ad patris naturalis successionē habent, ex suprema tamē eius voluntate permittatur eis vsque ad prædictas sex vncias (si hoc scilicet naturalis pater voluerit) hæreditatem eius capere: ita tamen, vt memoratam sex vnciarum quantitatē in omnibus naturalibus filijs & matre eorum minime testator excedat. quā & in legatis & in fideicōmissis eis relinquendis, & dotibus & donationibus tàm alijs, quàm ante nuptias, vsque ad sex vnciarum æstimationem liberā similiter naturalibus eorū patribus damus potestatem.

¶ Hæc autem in futuris tantummodo testamētis, vel vltimis voluntatibus, vel dotibus, vel donationibus locum habebunt. Dat. Kal. Ian. Constantin. DN. Iustinia. A. II. Cons.

IN AVTHEN. quib. modis natu. effi. sui. §. si vero filios, & §. fin. colla. vij. constit. j.

Licet patri sine legitima prole seu parēte, cui relinqui necesse est decedenti, naturalibus totā substantiam suam vel inter viuos largiri, vel in testamento transmittere.

¶ Quòd si parentes duntaxat ei supersint: legitima [a] parte parentibus relicta, reliquum inter naturales distribui permittit.

¶ Ab intestato [b] verò cū desit soboles ciuilis, nec superest coniunx [c] legitima: si naturales ex concubina extant, quæ sola fuerit ei indubitato affectu coniuncta: in duas paternę substantię vncias † succedant, vt matri inter eos virilis portio (si superest) detur. Huiusmodi enim naturales filios pasci boni viri arbitrio est necesse: siue legitimi extant, & succedunt: siue coniuge viua quilibet alij sunt hęredes. Hi ergo & parentibus parem præstent, si opus sit, pietatem. Sed qui ex damnato sunt coitu, oī prorsus beneficio [d] secludanē.

Legitimatus per oblationem curiæ, consequitur iura legitimorum solum respectu legitimantis, non respectu cætera cognationis. h. d. Ille autē qui legitimatur per matrimonium, efficitur legitimus quo ad omnes: quia ista legitimatio naturam imitatur. Bald. Vel sic: filius legitimatus per oblationem curiæ, soli patri efficitur legitimus successor, non alijs agnatis vel cognatis: nec econtra ipsi sibi. Salic.

IX. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

Communium rerum [e] esse vtilitatem rectè iudicantes, lucidis & omni ambiguitate segregatis legibus vti nostro subiectos imperio, ad præsentem sanctionem venimus: per quam omni dubitatione amputata, quæ vsque adhuc obtinebat, certissimum fa[illegible]us, vt quotiens naturales filij curiali fo[illegible]næ patriæ sui genitoris assignantur, ve[illegible]dhuc viuente patre vel post eius obitū pro dispositione testamēti ab eo conditi:, & eo modo legitima iura in paterna successione adipiscātur, vt (quod rectè fieri minimè dubiū est) licet illustrem [f] dignitatē, ex qua curialis fortunæ liberatio cōpetere nō pōt, naturales filij antea meruerint: ne permittatur eis contra substantiam ab eodē naturali patre descendentium, vel ascēdentium, vel ex latere agnationis, vel cognationis iure eidem patri coniunctorum (licet ipsi legitimi [g] successores eidē naturali patri per memoratam fortunam efficiantur) aliquod ius sibi vendicare. †

¶ Quod & in his locum habebit qui iam à naturali patre curiali conditioni traditi, & adhuc superstites sunt: eodem. s. mō nec illis contra substantiam eiusdem naturalis filij, vel ex eo descendentium, vel ascendētium,

Præterquam.]

cta regula. ff. qui po. in pign. ha. l. Claudius, & in authē. de æquali do. §. his consequens, colla. vij. & ff. ad Tertul. l. 2. §. obijcitur, & l. ęquissimum, §. si ex filio, & ff. de iniust. rest. l. pen.

d Beneficio]. etiam imperiali, nisi dicat non obstante hac lege, argu. ff. de leg. iij. §. si quis in princip.

e Communiū rerum.] aliàs omnium rerum.

f Licet illustrem.] etsi naturales fiant illustres, non tamē desinunt esse curiales. hoc si dignitate sola sine administratione fiāt illustres, vt j. de decur. l. fin. lib. x.

g Ipsi legitimi.] ad hoc in authen. quibus mo. nat. effi. sui §. filium, colla. vij.

† Cōcor. gl. in c. nisi cum pridem, super ver. manseres, in fin. extra de renun.

Illustres fiunt quādoque sine administratione.

† Aduertas tū q hoc pacto legitimatus nō succedit patri in feudū, licèt in alia bona succedat. tex. not. in c. naturales in ti. si de feudo defuncti cōtentio sit inter dominum & agna. in vij. feu. coll. 10.

a Præterquã si quar ta.] j. quādo & qui. quarta pars de, l. j. lib. x.

b Compellantur.] In authen. qui. mo. nat. effi. sui. §. si qs autem legitimos, colla. 7. contra. ibi patet solutio.

c Maternos eius.] immo videtur q̄ nulla differentia facta bonorum, vnde ad eum peruenerunt: fiscus habeat tres partes, & isti cognati quartam, vt in authen. co. §. sciendū. Vel dic q̄ illa per hanc distinguitur.

d Qui postea.] Id est post hanc l.

CVm quis.] CASVS. Habebas mulierem quandā in concubinam, & ex illa filios, postea cum ea contraxisti matrimonium, & filios suscepisti, & dotalia confecta sunt instrumenta: an per subsequēs matrimonium filij prius nati legitimentur? Dicitur q̄ sic, & filij nati post matrimonium debēt gratias referre filijs primò natis: quia illi fuerunt causa quare isti erunt futuri legitimi, vel quare pater postea concubinam accepit in vxorem.

vel à latere coniunctorū, aliquod sibi ius vendicare valentibus.

Filio legitimato per oblationē curia decedente ab intestato succedunt eius liberi, portione quarta curia dā da, si dicti eius liberi non sint curiales. nati tamen postquam eorum pater fuit oblatus curia, efficiuntur curiales. Salic.

A Sed si quidem iste naturalis filius, siue postquam legitimus successor patri effectus sit, siue in antecedente tempore, filios ex legitimo matrimonio, vel alios descendentes liberos habeat: eos modis omnibus ad eius succesionem, sine testamento morientis vocari, nec curiæ locum esse, præterquam si quarta [a] portio bonorum eius eidem curiæ debeatur, eo q̄ nullus forte ex mortui liberis curialia munera peragere cogitur: illo videlicet obseruando, vt hi quos iste naturalis filius posteaquam fortunæ curiali datus est, procreauerit, & decuriones sine dubio sint, & curialia peragere munia compellantur.[b]

Si legitimatus per oblationem curia, decedat sine liberis, succedit mater in tertia in reliquum curia. Si vero mater non superest, succedit in paternis curia, cognati in reliquis: & si eius cognatus curia se offerat, omnia etiam paterna ad curiā deuoluenda habebit: etiam eo casu si mater supersit, ad omnia bona extra substantiā patris quæsita cū cæteris succedit. Sal.

Si vero sine liberis cuiuscunque gradus intestatus decesserit: si quidē matre superstite: tertiā quidem partem bonorum eius matrem habere, duas vero alias partes curiam cui à patre datus est.

¶ Sin autem mater quidē defuncti non superest, alij vero cognati ex materna linea descendentes, vel ascendentes, vel ex latere venientes ad eius vocētur succesionem: tunc ea quidem quæ à patre naturali ad eū peruenerunt, eidem curiæ competere.

¶ Si quid verò filio postea legitimo successori effecto, vel à matre sua uel aliunde quocunq; lītimo modo acquisitum sit, hoc ad ꝓximos maternos eius [c] cognatos ꝑuenire.

¶ Illo videlicet obseruādo, vt siue matre ei9 superstite, siue ea ante filiū mortua, aliquis ex eius genere eiusdē curiæ fortunā subire paratus sit: liceat ei offerenti se eidē curiæ, bona mortui, q̄ de substātia patris ad eū peruenerūt, capere, muniaq; peragere curialia. quo accidente, mater defuncti (si adhuc superstit) non solum tertiam partem eorum quæ extra paternam substantiam filius eius aliunde acquisiuerit, sed etiam omnia ea, vel ipsa sola, vel cum cohæredibus suis capiet.

Hæc l. statuta nō habēt locū in iā mortuis, sed morituris. Sal.

Ea vero quæ de successione naturalis filij post curialem conditionem morientis cōstituimus, non tantum in his locum habere debēt, qui postea [d] à patre suo naturali curiæ dati fuerint: sed etiam in illis qui iam dati sunt, si tamen adhuc supersunt.

B ¶ Quòd si ante præsentem sanctionem mortui sunt: minime ad eorum successionem eādem nostram sanctionem extendimus.

Etiam habens filios legitimos, potest naturalem curia tradere: sed non potest ei plus relinquere vel donare, quam vni ex filijs legitimis & naturalibus cui minus dederit. Salic.

Et qm̄ oīmodo fauēdū est curijs ciuitatū: illud ēt in hanc partē addendum esse censemus, ut liceat patrib. naturales filios curiæ patriæ suæ tradere, non solū nulla eis lītima sobole existente, sed ēt si filios, vel alios liberos ex legitimis matrimonijs, procreatos habeant, & eo modo naturales quoq; filios sibi legitimos successores efficere: ita tamē, ut minime eisdem patribus liceat per donationem, uel ultimam uoluntatem amplius

C eidem filio naturali dare, uel relinquere, q̄ uni filio ex legitimo matrimonio procreato dederit, uel reliquerit, cui minima portio data uel relicta sit. Dat. Kal. Iun. DN. Iustiniano. A. II. Conss.

Per matrimoniū legitimātur liberi naturales primogeniti, & succedunt æqualiter cum liberis postea nascituris. Bald. concor. Salic.

X. Idem A. Demosthení præfecto prætorio.

CVm quis à muliere libera, & cuius matrimonium non est legib. interdictū, cuiusq; cōsuetudine gaudebat, aliquos liberos habuerit minime dotalibus instrumentis cōpositis, postea aūt ex eadē affectione ēt ad

D nuptialia peruenerit instrumenta, & alios iterū ex eodē matrimonio liberos ꝓcreauerit: ne posteriores liberi qui post dotem editi sunt, sibi omne paternum patrimoniū vendicare audeant quasi iusti & in potestate effecti, fratres suos qui ante dotem fuerāt nati, ab hæreditate paterna repellentes: hmōi iniquitatem amputandam censemus. Cum enim affectio prioris sobolis & ad dotalia instrumenta efficienda, & ad posteriorem filiorum edendam progeniē præstiterit occasionem: quō non est iniquissimum, ipsam stirpem secundæ posteritatis priorem quasi

a Ex eisdem matrimonijs.] scilicet parentibus. & facit insti. de nupt. §. fin. & J. l. proxi. & qd' ibi no. & institu. de heredi. quæ ab intesta. §. j. & no ꝙ hæc lex non distinguit, habeat legitimos vel non.

b NVper legem.] superiorē proximam.

c Nuptialia.] dic vt diximus insti. de nu. in fi.

d Tollendæ.] idest habendæ.

e Vtilitas.] vt insti. de ingenuis, §. j. & ff. de sena. l. emancipatū, §. si quis post.

QVod ius.] CASVS. Lex Codicis dicit ꝙ filij nati ante matrimonium, fiunt legitimi per subsequens matrimoniū: quod verum est etiā si ex vxore sua præmortua, vel à qua legitimè per diuortiū diuerterat, habeat Titius legitimos, quia si primo habuit vxorem, & ex ea filios, cum his filij naturales possunt legitimari per principem.

† aliàs, ex ijsdē maioribus ꝓcreati &c.

f Quod ius.] hæc auth. est in authen. de incest. nup. §. dubitatum, colla. 2.

SEd noua.] CASVS. Ista videtur distinguere primam authen. quia si ista concubina ancilla fuit, & filios habuit legitimos ante matrimonium, per subsequēs matrimonium non possunt legitimari.

g Sed noua constitutio.] scilicet in authen. de trien. & se. §. pen. in fi. coll. iij.

NOua alia] CASVS. Hæc loquitur tàm de ancilla, quàm de liberta, quia si aliquis despōset ancillam suam, & manumittatur, filij nati ex ea legitimantur.

h Noua alia constitutio.] vj. quæ est vt liberti de cætero. §. si quis autem, colla. vj.

iniustam excludere, cum gratias agere fratrib' suis posteriores debeant, quorū beneficio ipsi sunt iusti filij & nomen & ordinem consecuti? Neque enim verisimile est, eū qui postea vel donationem vel dotē conscripserit, ab initio talem affectionem circa mulierem non habuisse, quæ eam dignam esse vxoris nomine faciebat.

¶ Quapropter sancimus in huiusmodi casibus omnes liberos, siue ante dotalia instrumenta editi sint, siue postea: vna eademque lance trutinari, & omnes filios suos i potestate suis existere genitoribus, vt nec prior nec iunior vllo habeatur discrimine: sed qui ex ijsdem matrimonijs a † procreati sunt, simili perfruantur fortuna. Dat. XV. Kal. Octob. Chalcedone, Decio V. C. Cōs.

Ista lex tollit dubium quod insurgit ex l. præcedenti. & hoc intendit: Per sequens matrimonium filij nati ex concubina legitimantur, etiam si ex eo matrimonio nullus postea nascatur, vel natus viuens non reperiatur tempore mortis patris: & si antea nati legitimantur, multo magis qui erant in vtero tempore matrimonij: & tempus conceptionis vel natiuitatis inspicitur prout liberis est vtilius. Salic.

XI. Idem A. Iuliano præfecto prætorio

NVper legem b conscripsimus, qua iussimus si quis mulierem in suo contubernio collocauerit, non ab initio affectione maritali (eam tamē cum qua poterat habere connubium) & ex ea liberos sustulerit, postea verò affectione procedente, ēt nuptialia c instrumēta cū ea fecerit, filiosque vel filias habuerit: non solum secundos liberos qui post dotem editi sunt, iustos, & in potestate esse patribus: sed etiam anteriores,

A qui & his qui postea nati sunt, occasionem legitimi nominis præstiterunt.

¶ Quam legem quidam putauerunt sic interpretari, siue non progeniti fuerint post dotem conscriptam liberi, siue iam ab hac luce subtracti: non anteriores filios iustos haberi, nisi vtroque tēpe viuentes & superstites liberi inueniantur, quorum superuacuam subtilitatē penitus inhibendam censemus. Sufficiat etenim talem affectionem habuisse vt post liberorum editionem & dotalia efficiant instrumenta, & spem tollēdæ d sobolis habeant. licet enim hoc quod speratum est, ad effectum non peruenerit: nihil

B anterioribus liberis fortuitus casus derogare concedatur. Et multo magis si quis mulierem quam in cōtubernio suo habuerat, prægnantem fecerit, postea autem adhuc grauida muliere constituta dotalia fecerit instrumenta, & puer vel puella editus vel edita sit: iusta patri soboles nascatur, & in potestate efficiatur, & hæres existat morienti, siue ab intestato, siue ex testamento. Satis enim absurdum est, si filij post dotem progeniti anteriorib. liberis adiutorium afferant, & ipsū puerū vel puellā sibi opitulari nō posse.

¶ Et generaliter definimus, & quod super hmōi casibus variabatur, definitione certa concludimus: vt semper in hmōi quæstioni-

C bus in quibus de statu liberorum est dubitatio, non conceptionis, sed partus tempus inspiciatur, & hoc fauore facimus liberorum, vt editionis tempus statuamus esse inspectādum: exceptis his tantūmodo casibus, in quibus conceptionem magis approbari infantium conditionis vtilitas e expostulat. Dat. XV. Kal Apr. Lāpa. & Oreste VV. CC. Cōss.

IN AVTHEN. de incestis nup. § dubitatum, colla. ij. constitu. vj.

Filij legitimi non impediunt naturales legitimari per sequens matrimonium. hoc dicit: nisi illi naturales essent nati ex ancilla, vt in Auth. sed noua. quod tamen permittitur, si dotalia conficiantur instrumenta, ut in authen. noua alia, quæ corrigit Authen sed noua. & Authen. sed noua, limitat Authen. quod ius. Salic.

D QVod ius f locum habet & si ante hoc consortium legitimorum pater sit ex alia coniuge, à qua separatus sit legitimè, vel ea mortua.

IN AVTHEN. de trien. & semis. §. pe. colla iij. constitu. v.

SEd noua constitutio g non permittit hoc si ancilla, nisi ei q. sine lētimis alijs reperit.

IN AVTHEN. vt liber. decæ. §. si quis autem, colla. vj. constitu. vj.

NOua alia cōstitutio h hoc generaliter inducere videtur & in his qui ex ancilla sunt, † vt ex ipsa dotis inscriptione simul

† Quædā exemp. habent, sunt, & ipsa dotis inscriptio simul & libertatē tribuit, & ius suorum, alijs legitimis non existentibus.

Præterea.]

& libertas tribuatur, & A ius suorum.

IN AVTHEN. quib. mo.na.effi.legi. §. si vero is qui, & §. sed & aliud, coll. vj. constit. j.

Bastardi non possunt legitimari à comite existentibus legitimis. quod credo verum, nisi consentientibus legitimis Bald. Vel sic: Hæc authen. addit, ideo dicit (præterea) quod sui natura est repetitiuum & ampliatiuũ: quasi dicat, nedum per sequens matrimonium, vt in authen. præcedentibus, sed etiam sine matrimonio per rescriptum principis naturales legitimantur. Salic.

PRæterea † qui legitimam non habet prolem, sed ex hmõi cõsuetudine duntaxat naturalem, B põt, ab eo precibus principi datis, legitimos sibi cõstituere, & sine matrimonio, si mulier iã defuncta sit, vel deliquerit, vel occultetur, vel aliàs venire prohibeatur, vel quoquo modo matrimoniũ impediatur, vt sacerdotio.

IN AVTHEN. quib. mo.nat.effi. legit. §. illud C autem, colla. vj. consti. j.

Hic additur nouus modus per quẽ filij legitimantur. Bal. & Salic.

ITem sine legitimis [a] decedens in testamento scribens velle se naturales filios fore legitimos successores, licentiã habeat, vt post mortem eius filij principi supplicent, testamentum ostendentes, & principis & legis dono fiant hæredes, si tamen filij [b] voluntatẽ patris am- D plectantur. quod generaliter obseruatur: sed si alij quidem volunt legitimi fieri, alij non: volentes fiant, cæteri in iure naturali remaneant.

IN AVTH. vt liceat matri & auiæ, §. ad hoc autem, colla. viij. consti. si.

Hic additur alius modus legitimãdi naturales, qui est in se mirabilis, & ideo bene notandus. Sali.

SI quis [c] liberos habẽs naturales ex muliere A libera, quę vxor ei poterat esse, dicat in instrumento siue publicè siue propria manu conscripto, habente subscriptionẽ trium testiũ fide dignorum, siue in testamẽto, siue in gestis monimentorum hos suos esse, nec adiecerit naturales: huiusmodi filij ei legitimi successores erunt.

¶ Et si vni ex multis filijs testimonium quodlibet ex pdictis modis pbuerit: cæ- B teris [d] ex eadẽ muliere natis ad ltĩma iura sufficiet.

In odiosis appellatione filij non continetur nepos, si ratio odij quæ erat in filio, cessat in nepote. h. d. hæc lex not. Vel sic: Vbi fit mentio de filio respectu certæ qualitatis, non continetur nepos, qui est alterius qualitatis. Bal. Vel sic: Licet iure isto pater prohibeatur totum relinquere naturali filio, non tamen prohibetur nepoti naturali, ex legitimo nato: nec nepoti legitimo, ex naturali nato: nec nepoti naturali, ex naturali nato. vbi nulla subest soboles lẽtima in successionibus ab intestato, remanent iura antiqua in suo statu. Sal.

XII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

CVidam qui iustũ filiũ habebat, nepos ac cessit naturalis. Si nepotis nomẽ hmõi C soboli legibus accommodandũ esset, quærebatur. Volebat enim tali naturali nepoti ex suo ltĩmo filio iã defuncto progenito totã suam substantiam relinquere, quasi sacris cõstitutionibus tantummodo in filijs naturalibus prohibentibus totum patrimoniũ, siue quantam partem voluerit, eis relinquere, & certo fine partes eorum concludentibus.

¶ Huiusmodi autẽ dubitatio & in alia dubitationis specie ventilata est. Quid enim si ex naturali filio nepotem habeat auus legitimum patri suo, uel naturalem?

¶ In oĩbus itaq; talibus dubitationibus, [e] cũ nulla legitima consequentia [f] in hmõi pso- D nis custoditur, sed interuẽtu sobolis naturalis nullum ius legitimum subesse põt, vt necessitas relinquendi aliquid eis ex legibus immineat: liceat eis quãtũ voluerint suę substantiæ in eos conferre, scilicet nulla legitima sobole subsistente. Filijs enim naturalibus relinqui constõnes quantũ voluerint, iõ phibuerunt, quia vitiũ paternũ refrenandũ esse existimauerunt. In nepotibus aũt nõ eadẽ obseruatio in pfatis spẽbus custodiẽda, ẽ vbi ltĩma soboles minime facit ĩpedimẽtũ. Ea. n. subsistẽte veterũ cõstõnũ tenorẽ in naturalib. filijs statutũ & ĩ nepotes extẽdim[g]

¶ Sed hoc in his tantummodo sancimus, in

PRæterea.] CASVS. Ponit aliũ modum hæc authẽ. qualiter pater põt legitimare filios, vt sic sibi succedant, & dicit q pater potest supplicare principi vt eos legitimet, si non vult mulierem ducere vxorem: vt pote quia deliquit, vel mortua est, vel lateat, vel aliàs matrimonium impediatur.

ITem.] CASVS. Ista auth. ponit alium modum qualiter filij possunt succedere patri: dicens q pater potest dicere in testamẽto suo quod vult filios suos esse legitimos, & sibi succedere, & filij debent ostendere testamentum patris principi, & sic fient hæredes si voluntatem patris vltimam approbẽt, & hoc ius est generale.

[a] Item sine legitimis &c.] quæ est quibus mo. na. effi. legi §. illud, coll. vj.

[b] Filij.] sic supra de transac. si quis maior, ff. de lega. 2. cum pater, §. libertis, & de regul. iur. l. cum par, § illi.

SI quis.] CASVS. Hæc authen. ponit adhuc aliũ modum per quem sibi succedunt tanquam legitimi: dicens q si quis habet mulierẽ quæ põt esse vxor, & dicat ĩ istrumẽto publico vel priuato cum subscriptione trium testium fide dignorum, q vult filios naturales suos esse & legitimos, erunt successores. q si de vno filiorũ dixerit ipsum suum esse & legitimum: cæteri filij ex eadẽ muliere nati, etiam erunt legitimi.

[c] Si quis] sine legitimis forte, verum in corpore non apparitur habuerit legitimos, vel non.

ADDITIO. Dicas q legitimatio non prodest existentibus legitimis, nisi ĩ duobus casibus. s. quando fit per oblationẽ curiæ, & per matrimonium, vt in authen quib. mo. nat. effi. sui, §. generaliter, colla. vij.

[d] Cæteris.] sic ĩ. de diuer. re. l. j & ĩ. de aduo. diuer. iudicũ l. restituendæ. Et hic est casus vbi res inter alios acta, alijs prodest.

[e] CVidam. Itaq; talibus dubitationibus.] s. tribus nam ad omnia dicas responderi. [f] Consequentia.] quia nec filius, nec nepos legitimus est auo: vt subijcit in duobus vltimis casibus.

[g] Extendimus.] & sic nocet filio patris vita.

† De materia huius authẽ. vide repetẽtes l. Gallus, ad fi. ff. de lib. & posth. & est in feudalib. consuetudinib. Flãdriæ, titu. de suc. feudi, q vassallus nõ põt legitimare bastardũ sine cõsensu dñi directi, & legitimorũ hæredũ: vt mihi ostendit Cornelius Rosa iuuenis in litteris diligẽtia indefatigata.

Res inter alios acta quandoq; prodest alijs.

Aperimus.]

a Aperimus.] No. ergo bastardos non succedere cognatis patris, ut in authen. co. §. filium uero, colla. vij. Sed quid si ex spurio habeo naturalem uel legitimum nepotem? Vel quid si mulier habeat nepotem ex naturali uel spurio, uel econtra ex legitimo filio habeat nepotem naturalem? Potest responderi ut in naturali, ut distinguatur habeat legitimam sobolem uel non. & facit infra ad Orficianum l. pen.

DE TESTAMENTARIA TUTELA.

Rubricā dupliciter continuat Accur.

Dixit de contractibus: nunc de quasi contractibus. Vel dixit qualiter uiuens pater consulat filiis in alendo, & nunc qualiter moriens in tutela.



Quem dicis.] CASUS. Si patronalibertoтutorem in testamento dedit, cum non teneat datio, licet tutor tutelā non administret, non tenebitur. si vero spōte gessit, tenebitur neg. gest. actione.

b Quem dicis.] potest quæri hic in prima lege, quare tutor à iudice non potest dari sub conditione, ut ff. de tute. l. muto, §. j. sed à testatore sic, ut insti. qui da. tu. pos. §. ad certum? R. qa præsumēdum est φ pater bene faciat et dando sub conditione: & multum cōfidit lex in eo, adeo φ nunquam satisdat tutor ab eo datus rem pupilli saluam fore, ut insti. de satisd. tuto. §. j. Vel dic actum esse legitimum in iudice, qui nō recipiat diem uel conditionem, ut ff. de reg. iu. l. actus legitimi. Hug. Item an tutor datus in testamento pupillo, facto inuentario possit conuenire debitorem pupillarem nomine pupilli? Videtur φ non. nam uidetur hic esse perplexio. nam non potest esse tutor, nisi adeatur hæreditas, ut ff. de testa. tute. l. si nemo, j. nec adiri hæreditas, ēt si sit lucrosa, sine tutoris auctoritate, ut in tit. de aucto. tut. §. neque. Sed dic φ iussu iudicis adeat, ut j. de iu. delib. l. si infanti, in fi. uel datur curator ad adeundum, ut j. de admini. tut. l. cum quædam. Item an tutor inutiliter datus & cōfirmatus, fit testamētarius uel datiuus? Dicut j. tit. j. l. iij. Hug. Item si dat tutorem pater in testamento facto coram quatuor testibus, an ualeat datio? Videtur φ sic: quia potest testari quoquo modo uult inter liberos. sed uerum est in hæreditate: quæ etsi decedat ab intestato, ex uoto peruenit ad eos. Io. Item quando plures sunt tutores dati in testamento, & omnes decedant, uocantur legitimi. Sed si remoueātur ut suspecti, tunc datiui, ut no. j. ea. l. in magna glo. Sed quæ est ratio diuersitatis? Respon. quia quando sunt remoti, remanēt reliquiæ, ut adhuc quasi uideatur adesse tutor, ut j. in quib. cau. ha. tu. l. licet. Item si auia det tutorem nepoti, & instituat eum: an ualeat datio? Videtur enim φ non: quia lex semper dicit de matre quæ eum instituit, ut j. eo. l. mater, sed quod dicit de matre, idem est in auia.

Tutor à iudice sub cōditione dari non potest, bene tamen à testatore.

Tutoris datio facta in minus solenni testamēto, an ualeat.

quibus voluntate aliquid cōsecuti sunt. Iura etenim ab intestato in aui successionem nemini eorum penitus aperimus: a & hæc non solū eis accedere censemus à substantia aui paterni naturalis, sed etiam proaui, uel eius cognationis: si quis saltem hmōi vocabulum in tā degeneres homines extēdere maluerit. D Kal. Nou. Lampadio & Oresta. VV. CC. Cōss.

TITVLVS XXVIII.

DE TESTAMENTARIA TUTELA.

Tutor non legitime datus in testamento, non tenetur si non immiscet se administrationi. si autem se immiscet, tenetur actione negotiorum gestorum. h. d. ista l. Baldus. Vel sic: Tutor minus legitime datus non cogitur administrare: sponte tamen administrans, tenetur actione negotiorum gestorum, & non tutelæ. Salic.

I. Imp. Seuerus & Antoninus AA. Speratæ.



Quem dicis b tibi tutorē in testamento c patronū datū, si administrationi se non immiscuit, nulla actione tibi tenetur, neque enim d iure datus tutor fuit.

¶ Quòd si administrauerit sponte e res tuas: experiri aduersus eum actione negotiorum gestorum potes. PP. Kal. Aug. Apro & B Maximo Conss.

Quæ eodem tempore confirmantur, simul fieri uidentur. Vel sic: Pater dādo posteriorem tutorem, non intelligitur remouere priorem. h. d. Bald. Vel sic: Tutor testamentarius non excluditur per codicillarium datum ex post facto: sed simul tu erunt ambo. Sal.

II. Imp. Antoninus A. Sabiniano.

Et si à patre tuo testamento iure tibi tutor datus, eo tempore quo hęres extitisti, in rebus hu C manis fuit: tamen codicillis f alius tutor rectè datus est, & vterque propter voluntaté testatoris tutor erit. g nisi testamēto datū

c In testamento.] quo alios, non te instituit: & idem in patrono, ut ff. eo. l. qui tutelam, §. fi. secus si te instituisset, ut j. eo. l. mater, & ff. de confir. tu. l. si patronus.

d Neque enim.] bona ratio, unde non habet necesse se excusare, vt infra tit. j. l. j. & ff. de excus. tu. l. scire oportet, §. hoc de his, & j. de appel. l. noīationes &c. sic ff. de eo qui pro tut. l. j. §. sed utrum, in princ.

e Sponte.] sciens se non teneri, & sic de gestis tantum tenetur, quia sufficit & c. ut s. de ne. gest. l. tutori, nisi cum accessisset oīa gesturus, ut ff. de ne gest. l. si pupilli, §. fin. & l. diuortio, §. fi. si autē putasset se teneri, tenetur actione tutelæ j. eo. l. mater, in fin. & de gerēdis tenetetur, si alius modò fuerat gesturus, ut ff. de eo qui p tu. l. j. §. pe. & de admi. tut. l. tutores, §. qui se, & vtili negociorum gestorum secundum Irn. ut ff. de nego. gest. l. 3. §. hac actione & infra qui da. tu. pos. l. militiæ. uel secundū nos non concurrit actio neg. gestorum cum actione protutelæ, ut dixi in l. 3. ff. de nego ge. §. hac actione. Item not. hic φ qui non tenetur, si incipiat, tenetur, sic & ff. de polli. l. 1. & ff. commo. l. in commodato, §. sicut. Item no hic φ triplex est tutela, testamētaria, legitima & datiua, de prima hic tit. & sequens dicūt, de secūda, j. tit. 2. de tertia in sequentibus, quia quamdiu locum habet testamentaria, nō habet locum legitima. Item testamentaria & datiua simul concurrūt quandoque, vt j. tit. 1. l. si ut proponis, sed legitima nunquam habet locū cum testamētaria, neque tutela legitīma cū datiua. Siue ergo nullus est datus in testō, siue plures dati sunt, sed oēs decesserunt, succedit tutor legitimus. si uero unus eorum decessit, loco eius constituitur datiuus, scilicet si cæteri non sufficiūt quia quandiu locū hēt testamētaria, non habet locū legitima. similiter sub conditione dato, interim datur datiuus. sed si non speratur cōditio extitura habet locū legitimus. Itē si testamēto datus est excusatus, uel ut suspectus remotus, ue D nit datiuus, ut ff. de test. tu. l. si qs sub conditione. At vbi habet locū lgīma tutela, datus à iudice ipso iure null' ē, ut ff. de tute. & ra. dist. l. si tutor reipublicæ. §. 1. & j. qui da. tu. l. si sororis. Ex prædictis ergo colligitur φ datiua tutela adminiculo testamētariæ excludit lgīmā, qđ' non pōt facere per se, & facit s. de neg. gest. l. curatorem.

Tutela est triplex.

Et si à patre.] CASUS. Filio suo pater tutorē dedit in testamento. deinde in codicillis dedit alium, an uideatur primum repudiasse? Respon. φ nō, nisi hoc expresse dixisset testator.

f Codicillis.] testamento confirmatis, ut ff. e. l. iij. Azo. Quod hodie semper uerum est, ut confirmati uideātur, ut insti. de codic. § j.

g Tutor erit.] contra uidebaē, qa tutorē habēti & c. vt j. quā

qui pe.tu.l.antepe.& insti.de cura.§.interdū, sed nō po A
stea, sed eodem tempore dari videtur, ac si eodem testamento, quo constat plures dari posse, ſm Ioan. Adita ergo hæreditate saltem ab vno hærede, incipit tutela omnium, vt ff.eo.l.si nemo, j. Antea ergo nullus erat prior: & sic non pōt dici vnum ante alium. Item adhuc videbatur posteriorem dando, priorem remouere, ut ff.de procu.l.si quis cum, §.fin. quæ est contra. sed aliud in procuratore, qď priuatū est officiū, vel idem: quia inuenitur ibi vnus ante alium, hic aūt non, cum ab adita hęreditate omnes incipiāt hic esse tutores, & facit ff. de adimen. lega. l. alumnæ, §. qui filias, & j̄. de testamen. l. sancimus.

Procuratorem priorē remonet, qui posteriorem dat.

tur cum inquisitione. matris vero datio tenet per se, secundum quesdam, arg. j̄. titu.j.l.fi. vel sine inquisitione hoc casu confirmatur. Sed videtur contra etiam quādo instituit, scilicet ꝙ non possit dare, ut ff.de leg.2. l.peto, §.mater. Solu. hæc illam corrigit, vel ibi expone, non potest, scilicet aliàs quando non instituit, ut sic cōcordet cū principio istius. Vel non potest, ut ibi, quin egeat confirmatione quæ omnino fit.

pater alium codicillis dando reprobauerit. tunc enī posterior solus tutor erit. Dat. Id. April. Duobus & Aspris Conss.

Frater impuberis tutorem testamentarium non excludit. Bald. Vel sic: Tutela testamentaria non cedit legitima. Salic.

III. Imp. Alexander A. Gordio & alijs.

SI tutores testamēto vobis dati sunt: quanquā vnus vestrum suæ ætatis factus sit, id est pupillarē ætatem excesserit, tutela tamen vestra ad eum [a] nō pertinet. Dat. V. Kal. Ian. Maximo II. & Aeliano Couss. B

Mater non dat tutorem filio, nisi eum hæredem instituat: datum tamē iudex cum inquisitione confirmat: et non confirmatus, tenetur pro tutela, si gerat. Salic.

IIII. Idem A. Felicianæ.

MAter testamento filijs tutores dare nō potest, [b] nisi eos hæredes instituerit. [c] quando autē eos hæredes non instituerit, solet [d] ex voluntate defunctæ datus tutor à præsidibus cōfirmari. Nullo verò [e] ex his interueniente, si res pupillares, qui dati sunt, administrauerint: pro tutelę actione tenentur. PP VII. Kal. Iu. Iuliano II. & Crispino Conss. C

Si seruus alienus cum libertate à patre tutor filio datur, debet redimi & manumitti. & ut curator uel tutor alteri adiungi. h. d. secundum vtramque lect. Salic.

V. Impp. [illegible] & Gallien. AA Daphnæ.

SI pupillorū pater alienum seruum de quo postulas, & tutorem esse voluerit, [f] & liberum: manente tamen alio tutore pupillis ante dato: [g] & redimi & manumitti hūc apud præsidē prouinciæ, & curatorem [h] adiungi oportet. PP. III. Kal. Mar. Seculari & Donato Côss.

Tutor recte datus, tenetur etiam de negligentia. Salic.

VI. Impp. Diocle. & Maximia. AA & CC. Donnæ.

SI tibi pater auunculū testamēto rectè tutorē dedit, nec is excusatus est: eum tutelæ iudicio tā de administratis, quàm de neglectis [k] (cum ad-

SI tutores.] CASVS. Si pater filijs dedit tutorē in testamento, & vnus ad adultam ætatem peruenit, an fratris sui pupilli debeat esse tutor, & datus in testamento remoueri, quæritur? Dicitur ꝙ non. sed secundū hoc nulla est dubitatio legis: quia minor vigintiquinq; annis tutor esse non pōt, vt j̄. de legit. tut. l. vltima. Dic ergo sic. Vnus filiorum habebat xxj. ann. alius xiij. qui alio pupillo remanente peruenit ad xxv. an. an tunc erit tutor fratris, qui fuerit datus in testamento?

a Ad eum.] factum adultum, sed q erat, remanet. Sed quid miri cum hic erat minor xxv. annis, vt j̄. de legit. tute. l. fi. Respon. olim poterat esse tutor minor, sed excusabat se si volebat vt hic, & insti. de excusa. tut. §. itē minor. sic ergo hodie inutilis est hęc lex. Vel dic ꝙ alter habebat vnum mensem, alter tredecim annos & dimidium, quibus datus est tutor. maior creuit, ita ꝙ factus est xxv. annorū. adhuc tā alter est pupillus, & remanet tutor idem, & hoc cum testamento datus fuit: secus si à iudice, vt ff. de tut. & rat. distra. l. si tutor reipub. §. j. & plene dixi s̄. eo. l. j. in fi. Et no. ꝙ dicit suæ ætatis, i. adultus, secundum primum casum, vel maior xxv. an. secundū aliū, quod probatur s̄. de his qui ve. æta. impetra. l. fi. D

MAter.] CASVS An mater filio suo impuberi tutorē dare possit, quæritur? Distinguitur, aut instituit eum hæredem, aut non. Primo casu potest, sed confirmabitur à iudice: sed sine inquisitione. Si uero dedit, nec institutus est, nec tutor confirmatus, & tunc cum inquisitione non tenet datio.

b Non pōt.] vt & ff. de cōfir. tut. l. j. j. respō. & j̄. tit. j. l. j. & de lega. ij. l. peto, §. mater, & ff. eo. l. 4. 2. respon. & est rō: quia nō habet in potestate filios, quod est necesse vt teneat datio in testamento, vt insti. de tute. § permissū.

c Instituerit.] sed hoc quilibet extraneus posset, ut ff. de confirman. tuto. l. si patronus: immo non, sed confirma

d Solet.] non dicit ꝙ sit necesse, sed solet si expediat pupillo, non aliàs, ut ff. e. l. iij. §. sed & inquiri. diligenter ergo inquiritur, sic & in patrono cum non instituit, ut ff. eo. l. qui tutelam, §. si sed cū instituit, nulla fit, vel non tanta.

e Nullo vero.] idest neque pupillo hæreде instituto: neque confirmato cū non fuit institutus.

SI pupillorum.] CASVS. Pater filio suo impuberi tutorē dedit quendam libertum, & iussit alienum seruum redimi & manumitti, & eum tutorem dedit filio. eo redempto nihilominus alius erit tutor, & isto facto libero adiungetur curator, quia tutorem habenti tutor dari non debet.

f Voluerit.] quia potuerit, ut institu. qui testa. da. tu. pos §. j. & j̄. de fideicō. lib. l. & si non ascripta.

g Dato.] à testatore eodem testamento, vel codicillis, secundum Ioan. Vel dic, à iudice. Sed tunc opponeres ꝙ durante testamentaria non habet locum datiua. sed respon. esse verum, quando testamentaria tenuit ab adita hæreditate, vt cum liber datur, sed secus cum seruus, quem oportet prius manumitti. Sed alia ratione non placet, quia non adiungitur tunc, sed solus esset, cum ille interim datus deberet desinere, ut institu. de Attil. tut. §. j. prima ergo placet. [1]

1 Et placet & Sali. fallit tā si patrimonium pupilli esset tā amplū, ꝙ tutor testamentarius non sufficeret, quia tunc concurret datiuus, vt no. s̄. eo. l. 1. in gl. fi.

h Et curatorem.] non tutorem, vt multes opinionem, quia habenti tutorem &c. vt j̄. qui pe. tu. l. antepe. & institu. de cura. §. interdum. Vel dic secundum Ioan. etiam tutorem, quia eodem tempore dari videntur, vt s̄. e. l. 2. Tertij dicunt ideo curatorem, quia in minus solenni voluntate fuit datus. quod non placet, quia frustra diceret debere redimi & manumitti, & facit j̄. titul. j. l. si vt proponis.

SI tibi.] CASVS. Pater filio suo auunculum tutorem dedit, an ualeat datio? Valet, quia conuenietur tàm de gestis, quam de gerēdis neglectis, actione tutelæ, nisi se excusasset.

i Si tibi pater.] non sic in matre, ut infra titul. j. l. j.

k Neglectis.] vt & infra si tut. non gessit l. ij. & ff. de ritu nuptia. l. si quis tutor, §. quinetiam.

Tutelæ.

TVtelæ.] CASVS. Finita tutela potest adultus tutorē conuenire iudicio tutelæ ad id quod sibi ex administratione debetur. & hoc in prima. An aūt in testamento dari possit curator, quęritur? Dicitur quod non. & hoc in secunda.

h Solet.] sine inquisitione, vt ff. e. l. si filio, & insti. de tut. §. fi. sed hodie videtur hæc lex corrigi, vt infra de testa. l. hac consultissima. §. ex imperfecto, & supra famil. ercis. l. fin. quod quidā dicunt. alij tamē e contra. Item an erit testamētarius, vel datiuus? Videtur quòd testamētarius, vt ff. e. l. 2. & de cura. fur. l. si furioso puberi. Sed dic datiuū, vt ar. ff. de ver. signi. l. lege, & in authé. de defen. ciui. §. interim. coll. 3. hinc est quod si mater interueniat ex auth. intra quādo mu. tu. offi. auth. matri præfert huic. nec obst. quòd dicitur omnimodo confirmandus, vt d. §. instit. de tute. in fin. quia exponitur ibidem secundū Io. id est sine inquisitione. non aute omnimodo, id est semper. & facit euā pro matre infra. l. proxi.

Tutor in testamento inualide datus, à iudice tñ confirmatus, ... dicatur testamentarius.

a Iubebit.] finita tutela, nō prius, vt ff. de tu. & rat. distra. l. nisi, in prin.

b Non ambigitur.] sed confirmatur, vt supra de nego. gest. l. curatorē, & insti. de cura. §. dantur.

TVtores.] CASVS. Non solum per uerba Latina, sed etiā per Græca dari in testamento potest tutor.

c Legitimis.] id est Latinis. & facit infra de testa. l. hac cōsultissima, in fine.

Latina verba legitima dicūtur.

DE CONFIRmando tutore.

Hoc est opus quando datio non tenet omnino per se.

TEstamēto.] CASVS. Tutor à matre in testamento datus, se excusare non habet necesse, cum datio non teneat, datus tamen à iudice confirmatur, & tutelam administrabit, vel se excusabit. Vi.

d Dati.] antequam tamen dentur, possunt se excusare si volunt, vt ff. de excu sa. tuto. l. iurisperitos §. fina.

e Nō habent.] quia non tenet datio, vt & supra titu. 1. l. mater. sed secus si pater dat, quia debet se excusare, vt s. tit. 1. l. si ubi pater.

f Et quidem inquisitione.] secus cum pater minus legitime dat, ut insti. de tute. §. fi. & ff e. l. si filio. Sed quare magis inquiritur à matre datus? Respon. quia fragile & mutabile est mulieris consilium. & ad hoc ff. de testa. tute l. pater, & ff q. pe. tuto. l. fin. in princ.

Mulieris cōsiliū est fragile.

ministrari deberent) apud competentem iudicem cōueni, secundum bonam fidem tibi satisfacere iussurum. Subscr. Non. Aprilis, Sirmii. CC. Conss.

Tutor rectè datur in testamento, non curator, licet confirmetur. Salic.

VII. Iidem AA. & CC. Triphenæ.

TVtelæ actione cōtra tutorem mota, quem in testamento patris, in cuius fuisti potestate, datum proponis: reddi tibi, si quid debetur, competens iudex aditus iubebit.[a] Curatorē enim inutiliter in testamento dari non ambigitur.[b] Dat. XVII. Kalend. Maij, Sirmij. CC. Conss.

VIII. Impp. Theodos. & Valentin. AA. Florentio præfect. prætorio.

TVtores etiam Græcis verbis licet in testamentis relinquere: vt ita tutores dati videantur, ac si legitimis[c] verbis eos testator dedisset. Dat. pri. Id. Septemb. Theodosio A. XIIII. & Maxi. Conss.

TITVLVS XXIX.

DE CONFIRMANDO tutore.

Tutor inutiliter datus, excusatione non indiget: nisi ex die confirmationis. Cum casu summario concordat. l. Casus testamento. ff. de excusa. tuto. Baldus & Salicetus.

I. Imp. Alexander A. ...

TEstamēto matris tutores dati,[d] excusare se necesse nō habent,[e] nisi decreto secundum voluntatem defunctæ, & quidē inquisitione[f] habita, dati fuerint. PP. III. No. Martij Iuliano II. & Crispino Conss.

Tutor relictus à patre in testamento non solēni vel in epistola, non est tutor nisi confirmetur per iudicem: nec cedunt ei tempora excusationum proponendarum. h. d. Bald. Vel sic: Nec epistola, nec testamento imperfecto datur tutor legitime: adeo excusationis tempus non cedit antequam confirmetur. Salicetus.

II. Idem A. Valerio.

NEque per epistolam, neq; ex imperfecto testamento tutorem rectè dari, indubitati iuris est.

¶ Sed voluntas patris in constituēdis[g] tutoribus vel curatoribus in huiusmodi casibus à iudice, ad cuius officium hęc res pertinet, seruari solet.[h]

¶ Secundum quæ vereri non debes, ne tempus[i] antequàm confirmareris tibi cesserit. PP. VIII. Id. August. Alexādro A. II. & Marcello Conss.

Tutor confirmandus non impedit quin interim alius possit dari: & dato poterit confirmandus adiungi. h. d. Baldus. Vel sic: Antequam tutor inutiliter a patre datus confirmetur, potest per iudicem de alio prouideri, & per eum gesta valent. Vel sic: Legitime facta non reuocantur: & confirmatio tutoris consistit in deliberatione iudicis: quia omnino est confirmandus. Salic.

III. Idem A. Sossiano præfecto prætorio.

SI (vt proponis) pupillo cuius meministi, pater inutiliter testamento tutores dedit, & priusquā hi confirmarentur, alii ab eo[k] cuius interest,[l] dati sunt: id quidem quod iure gestum est, reuocari[m] non potest.[n] An autem qui iu

ADDITIO. Tu dicas doctores communiter tenere talem tutorem esse testamentarium, & pficiendū legitimo. de quo per Bar. in l. 1. ff. eod. ti. An autem iudiciū matris tutorē legitimū expellat? Dic secundū Bal. quòd nō, vt infra qui pet. tuto. l. cum a matribus.

i Tēpus.] quinquaginta dierum quod datur ad contestandas excusationū causas, quod currit ex quo incipit tenere decretū. quatuor autem menses continui ad peragēdū negotiū ex die nominationis, vt ff. de excusa. tuto l. quinquaginta.

SI vt proponis.] CASVS. Si in testamento imperfecto tutor detur, & antequā confirmetur, iudex alium dedit, posterior erit tutor. an autem qui cū patre litigāt, possint esse curatores? Prouidebit cōpetēs iudex pro vtilitate pupillorum.

k Ab eo.] scilicet magistratu.

NEque.] CASVS. Si tutor in testamento imperfecto datur, non tenet datio, confirmari tamen potest a iudice. tempus tamen legis datum ad excusandum se, non cedet ante confirmationem.

g In constituendis.] id est confirmandis.

l Interest.] quatuor enim adesse debent, quòd is det, qui iurisdictionem habet. quòd illi cui dari possit, & is detur cuius dandi sit facultas, & pro tribunali qui dat sedeat, vt ff eo. l. naturali. §. 1.

m Nō potest.] sic. j. de admini. tuto. l. sancimus. 1. & ad legem

legem Iul. de adult. l. Gracchus. & hoc licet illi erant confirmandi. sic & ff. de mino. l. in integrū. & l. si mulieri.

a Curatores.] non dixit tutores, ne obstet regula infra qui pe tu. l. antepe. Vel dic id est tutores. & fa. ff. de test. tu. l. ex sententia, & supra tit. j. l. si pupillorum, & quod no. in. l. 1. & supra, l. proxi.

NAturalibus.] CASVS. An pater filio suo naturali tutorem in his rebus quas vsque ad modum lege definitum dedit inter viuos, vel reliquerit in vltima volūtate, dari possit quęritur? Dicitur quòd sic, tamē à iudice confirmabitur.

b Quocunque.] inter viuos, vel in vltima voluntate, vt in authen. quib. mo. natu. effi. sui. §. pen. colla. 7. secus si nihil dederint, vt. ff. eo. l. naturali, in pri.

c Modum.] scilicet vnam vnciam, vel sex, vel hodie in totū vt supra de nat. lib. a. & authen. nunc soli. Item in. l. humanitatis, & in authē. licet. & ta. infra quādo mu. tu. off. l. fi.

Tutor an possit dari certæ rei.

Sed oppone, nónne datur certis rebus hic? sic ergo est contra. ff. de testa. tute. l. certarum, & l. quia personę. & instit qui testa. da. tuto. pos. §. certe? Respon. datur etiam rei scilicet secundario, non principaliter, vt instit. de excu. tu. §. datus. vel non datur ēt rei s. certæ, sed rei; quę continet res, vt. ff. eo. l. si tamen.

DE LEGITIMA tutela.

Continuatio.

Deficiente testamētaria succedit hæc: vt inst. de leg. ag. tu. in prin. & hāc nemo dat, sed lex. vt ff eod. l. legitimos. in princi.

AD auunculos.] CASVS. In hac. l. dicit imperator, quod

dicium patris habent, curatores [a] eidem pupillo constitui debeant, aditus competens iudex perspectis vtilitatibus eius æstimabit PP. III. Id. April. Modesto & Probo Conss.

Tutor datus filio naturali (etiam in testamento non solenni) est confirmandus si patris affectus erga filium naturalem ostenditur ex eo quod ei aliquid reliquerit. h. d. Bald. Vel sic: Tutor datus a patre filio naturali debet petere se confirmari: & confirmatus solum habet administrationem in prouentum a patre. Salice.

B

IIII. Imp. Iustinianus. A. Iuliano præfecto Prætorio.

NAturalibus liberis prouidentes, damus licentiam patribus eorum in his rebus quas quocunque [b] modo eis dederint, vel reliquerint (s. intra præfinitum nostris legibus modum [c]) & tutorem eis relinquere: qui debet apud competentem iudicem confirmari, & ita res gerere pupillares. Dat. XV. Kalend. April. Constantinopo. Lampadio & Oresta Conss.

C

TITVLVS XXX.

DE LEGITIMA tutela.

Cognatis non defertur legitima tutela hoc dicit lex ista. sed agnatis sic. Vel sic: Tutela legitima ex lege duodecim tabularum deferebatur ad agnatos, non ad cognatos: & sic ad patruos, non ad auunculos. Salicetus.

I. Impp. Dioclet. & Maximian. AA. [illegible]



AD auúculos [d] nec masculorum tutelæ ex lege duodecī tabularū deferuntur: cum solummodo patruis, [e] si non se excusauerint, id ius tributum sit. PP. VIII. Kalend. Iun. ipsis AA. IIII. & III. Conss.

D

IN AVTHENT. de hære. ab intest. §. ex his, colla. ix. constitu. j.

Hodie tutela legitima defertur secundum ordinem successionis: vt sic

A

proximior vocetur, dum tamen sit idoneus: & pluribus extantibus in eodem gradu, magis idoneo committitur administratio aliorum periculo & cum tacita hypotheca bonorum. Salicetus.

SIcut hęreditas agnatione non inspecta proximis defertur, sic & tutelæ onus comitatur emolumentū, si masculi & perfectę sint ętatis, [f] & nulla lege prohibeātur suscipere. [g] Quòd si plures sint eiusdem gradus, & ad tutelam vocantur: iubemus cōmuniter apud iudicē cōuenientibus, vnū vel plures eligi, & [h] eum vel eos administrare: vt magis idoneo vel idoneis cōmittatur tutela, periculo tutelæ omnibus imminente, qui ad tutelam vocantur: & substantiis eorum minoribus tacite subiacētibus pro huiusmodi gubernatione.

Etiam minima capitis deminutio iure isto excludit a tutela. h. d. cum glo. Salic.

II. Idem. AA. & CC. Ascle[illegible]

AD agnatos pupilli iure legitimo solicitudinem tutelę pertinere nisi capitis deminutionem [k] sustinuerit, manifestissimum est. S. III. Non. April. AA. Conss.

Etiam ad pupillarum tutelam vocantur masculi, reiecta cōtraria cōstitutione Constantini. h. d. quam tamen non habemus. Salicetus.

III. Imp. Leo. A. Erythrio præfecto prætorio.

COnstitutione diuæ memoriæ Constantini, lege Claudia sublata, [l] pro antiqui iuris auctoritate, saluo manente agnationis iure, [m] tam consanguineus, id est frater, q̄ patruus, cæteriq; legitimi ad pupillarem fœminarū tutelā vocantur. Dat. Kal. Iul. Martiano & Zenone Conss.

Frater emancipatus est legitimus tutor alterius fratris in potestate retē

frater patris, qui est agnatus, tutor de iure duodecim tabularum esse potest.

d Ad auunculos.] qui sunt matris fratres, & sic cognati.

e Patruis.] qui sunt agnati. & idem in his qui sunt de nouo sortiti ius agnationis, vt j. de leg. hære. l. fin. §. fi. sed cum iure prætorio admittuntur cognati ad successionem, an eodem iure & ad tutelam, quærit Io. an. qd videtur. arg. instit. de le. patro. tu. hodie autem constat per authen. quæ sequitur, sicut &c. quę est in authē. de hęre. ab intestato. §. ex his, colla. 9.

Cognati an hodie admittantur ad tutelam.

f SIcut. Sint ætatis.] vt & j. eo. l. fin.

g Suscipere.] vt miles, vt j. qui per tut. l. armatæ, & in aliis casibus, vt in eo. tit.

h Eligi.] hæc electio fit propter cōmodiorē administrationē, vt hic, & ff. de leg. tu. l. legitimos. §. in legitimis, & ff. de ad mi tu. l. 3.

i Tacite subiacentibus.] scilicet pro officio obligatis, vt hic; & j. de admin. tut. l. pro officio.

AD agnatos.] CASVS. Tutor pupilli debet esse agnatus, nisi maximā vel mediā ca. deminu. passus fuerit.

k Capitis deminutionē.] maximā vel mediā, uel minimā, si est legitima tutela, vt instit. quib. mo. tu. fi. §. sed & capitis, & ff. de ca. demi. l. tutelas, in princi. & ut j. eo. l. frater.

COnstitutione.] CASVS. Claudius statuit ut agnatus uocaretur ad tutelā fœminarū, cōstitutione cuius cessante statuit imperator, ut nō solū patruus, sed frater ad legitimam pupillorū tutelam uocetur. Viuianus.

l Sublata.] quę alios filiis, alios filiabus tutores esse volebat.

m Iure.] quod est in

frater et post minimã capitis deminutionẽ, ut j. l. proxi.

F Rater.] CASVS. An frater emãcipatus non obstante emancipatione ad legitimam fratris sui uocari debeat tutelam, quæritur? Dicitur quod sic, nisi iusta causa possit se excusare. nec ob hoc quòd sit emancipatus vel capite minutus, se potest excusare.

a Antecedere.] excipe hodie filium fratris qui cum eo admittitur, ut j. de leg. hære. auth cessante.

b Legitimam.] sed contra in potestate retentus est fiduciarius, ut insti. de fi du. tut. §. 1. & fa. j. de legi. hære. l. de emancipatis, & l. me minimus. §. 1. & j. de cura. fur. l. ne lucrum. Sed contra. j. de inoffi. testa. l. fratres. ubi dicit tolli agnationẽ, & sic nõ erit legitimus, sed hæc corrigit. Item facit insti. de leg. ag. tut. §. fi. & insti. de legi. ag. suc. §. fi.

N Emo.] CASVS. Minor. 25. ann. tutor esse non potest, obstante minori ætate, an à legitima successione propter hoc excludi debeat, quæritur? Dicẽ quod nõ.

c Annũ impleat.] ut insti. de fid. tu. in fi. & de excusa. tut. §. item maior, & sita de legi. hære. l. si in fi. & Ista q ætate se excu. lib. 10. l. cum filios.

d Alius prægrauetur.] scilicet minor.

e Sub cura agere] quandoque tamen unus curator, & alius subcurator, constituitur, ut ff. de nego. gest. ex facto.

f Cui.] i. quibus. uel cui, scilicet ætati.

g Teneri.] arg. sume qꝫ si minor accipiat dotẽ, si obligant bona eius tacite, sicut nec hic qꝫ gdã dñt. Alii qꝫ sic, cu sit legalis obligatio. alias non sine decreto. [illegible] Hanc

Dotẽ accipiente minore, an sua bona tacite obligentur.

Cocor. ea. indeco rũ, cũ glo s. de ætat. & qualit. ex tra.

ti, & filiorum eius. h. d. Bald. Vel sic: Sicut frater emancipatus vocatur ad legitimam fratris & sororis hæreditatem, ita ad eorum tutelam. Sal.

IIII. Imp. Anastasius A. Polycarpo. P. P.

F Rater emancipatus, qui in germani sui vel sororis successione omnes inferiores seu prolixiores gradus non tantum cognatorum, sed etiam agnatorũ antecedere [a] à nobis pro nostra dispositione iussus est, etiam ad legitimam [b] fratrum & sororũ, nec nõ liberorũ fratrũ tutelã, quasi minimè patris potestate per ius emancipationis relaxatus, si non alia iuri cognita excusatione munitus sit: vocari: nec sub prætextu capitis deminutionis alienũ ab huiusmodi onere semetipsum esse contẽdere sancimus. Dat. Kalẽd. April. Ioanne & Paulino Conss.

A

B

C

Qui nõ est legitima ætatis, tutor esse non potest: & a successione propter hanc causam non repellitur. h. d. Bal. Vel sic: Minor 25 annis non vocatur ad tutelam vel curam, cum ipse indigeat tutore vel curatore. Vel breuius. Qui non est ætatis perfectæ, non potest tutor vel curator esse. Salic.

V. Imp. Iustinianus A. Demostheni præfecto prætorio.

N Emo neque frater, neq; alius legitimus in tutelam siue ingenui siue liberti vocetur, antequam quintum & vicesimum suæ ætatis annum impleat. [c] Immineat enim cuique pro sua tantum modo administratione periculũ, ne alieno onere alius prægrauetur. [d] Sic etenim & pupillis & adultis competens gubernatio inducetur, & naturalis ordo per omnia cõseruabitur. Cui enim ferẽdũ est eundem esse tutorem, & sub tutela constitui: & iterum, eundem esse curatorem, & sub cura agere? [e]

D

¶ Hæc certè & nominũ & rerum fœda confusio est.

¶ Discretis itaque omnibus, vel datiui vel legitimi fiant tutores vel curatores hi qui talis ætatis sunt, cui [f] suarum rerum administratio cõmittitur, quorumque res possunt plenissimo iure hypothecarum teneri. [g]

¶ Omnibus quæ de successionbus tam ingenuorum, quàm libertorum [i] prioribus legibus disposita sunt, in suo robore duraturis, nec aliquam imminutionem ex præsentis legis sanctione accepturis: maximè in libertorum successionibus: ne videantur ex eo quòd ad tutelæ grauamen non veniunt, successionis emolumentũ amittere. [h] Recitata septies in nouo cõsistorio palatij Iustiniani. Dat. III. Kalen. Nou. Decio. V. C. Cons.

TITVLVS XXXI.

QVI PETANT TVtores vel curatores.

Minor debet admoneri quòd petat curatorem ad lites: & j admonitus non petit, etiam absenti eidem & inuito dabitur. h. d. Salic. Vel sic: Volens cum adulto litigare, debet ipsum admonere. & ipse adultus potest petere curatorem sibi dari. Sal.

I. Imp. Antoninus A. Chrysanthæ.

A Dmone adolescẽtem aduersus quẽ cõsistere vis, vt curatores sibi dari postulet cũ quibus secundũ iuris formam consistas. [k] qui si in petendis his cessabit: potes [l] tu competentem iudicẽ adire, vt in dandis curatoribus officio suo [m] fungatur. PP. II. Non. Feb. Messala & Sabino Conss.

Libertus omittens petere tutores filiis patroni, subiacet periculo deserti obsequii. Sa.

II. Idem A. Epaphroditio.

qstionẽ decidit Bar. in repetitione. l. si constante. ff. solu. matri. in tertio modo repetendi, in ver si. quarto quæro, pone qꝫ minori, ubi cõsului dãti dotẽ minori, quòd obligatio nẽ bonorũ expressã recipiat cũ iuramẽto, per authen. sacramenta puberum. j. si aduer. vendi.

h Amittere.] nam fallit hæc regula vbi est successionis &c. vt insti. de le. patro. tute §. fin.

Q V I P E T A N T tutores vel cura.

Venit nunc ad datiuã: & primo quærendo quis petat eã dari.

A Dmone.] CASVS. Si qs habens minorem sibi obligatũ velit eũ cõuenire, si curatorem non habeat, admoneat eum vt curatorem petat. qꝫ si non petierit, adire po. erit iudicem, & petat vt ei detur curator.

i Admone.] si vis. nec enim punieris si non petas, nisi quia si sententia definitiua daretur pro te, non teneret, vt supra de procu. l. non eo minus. vẽditio autẽ fieri posset ex interlocutoria vel definitiua de iure lata, si nõ deiẽderet, licet sciens sit esse pupillus, vt ff. de bo. auctoritu. pos. l. si minor, & ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. apud Iulia. Ab alio autẽ puniretur si nõ petat, in successione & in aliis, vt ff. qui pet. tut. l. 2. & j. de admi. tu. l sãcimus, 2. §. ne autẽ, & infra de legi hære. l. sciãt, & fac. ff de mi. l. ait prætor. §. permittitur.

k Cõsistas.] alias cõsistas, alias cõsistat.

l Potes.] nõ autẽ cogeris, vt dixi pe. l. dictam, si minor.

m Officio suo.] qꝫ est vt si litigat cũ tutore, nõ aliter det curatorem nisi postulati pupillo, vt ff. de tut. l. 3 habet. §. idẽ Cassius

Sal. liberti norũ, & nõ male.

Curator qualiter dat adult.

finus. si cũ alio, datur inuito, vt insti. de cura. §. itẽ inuiti. A & fac. ff. ad Tertul. l. 2. § si mater non petierit, & §. seq.

Atroni.] CASVS. Libertus filiis patroni sui tutorem petere debet, quod si non fecerit, punietur.

a Nomina.] scilicet tutorum.

b Ex quibus.] i. propter quę supradicta, scilicet aditionem & nominum editionem. Vel dic, ex qbus nominatis.

c Subeas.] emendaris enim verberibus, vt & ff. eo. l. 2. §. liberti, & etiam in seruitutem reuocaris, vt dicunt quidam. ff. de iur. patro. l. ingratus, & j. de lib. & eo. lib. l. si manumissus. & sic est contra j. de lib. cau. l. solo. Sed dic, refert inter necessarium obsequium, & non necessarium, vt ibi diximus.

Libertus non petẽs tutores filijs patroni, qualiter punitur.

IN locum.] CASVS. Si tutor pupilli decedit vel relegatur, petente matre alius ei per competentem iudicem substituendus est.

d Filiis.] matri loquitur.

e Postula.] ò mater & est ad hoc ff. ad Tertul. l. 2. §. si mater non petierit, & ff. eo. l. 2. & infra de admini. tuto. l. non.

SI filiis.] CASVS. Creditor potest petere tutorẽ filiis debitoris, si consanguineos non habet qui petant.

f Et ipse.] i. creditor.

g Curate.] caute dicit curare. nã primo rogare debet eos qui possunt petere, vt petant, vt ff. eo. l. 2. §. si quidem aliqs.

AMita.] CASVS. An soror patris filiis tutorem petere possit, quæritur? Dicitur quod sic.

h Non prohibetur.] sed nec cogitũ pcise, sed causatiue, vt j. de legi. hęre. l. sciãt.

MAtris.] CASVS. Mater filio suo tutorem petere debet. an aũt filio curatorem habet necesse petere, quęritur? Diciť quòd nõ, cũ ipse talis sit, qui sibi ipsi curatorẽ petere possit, si rei qualitas exposcat.

i Matris pietas.] i. materna pietas.

k Debes.] ò mulier.

† al. secius quàm.

PAtroni tui filij si eius ętatis sunt, vt res eorũ per tutores administrari debeant: cura adire prætorem, & nomina a edere, ex quibus b tutores constituãtur: ne si cessaueris, obsequij deserti periculũ subeas. c PP. III. Non. Iul. Messala & Sabino Conss.

Tutore mortuo mater pupilli debet petere alium dari. h. d.

III. Idem A. Atalantæ.

IN locum tutoris defuncti, vel in perpetuum relegati, alium dari tutorem filiis d tuis idoneum ex eadem prouincia à iudice competente postula: e qui secundum officium suum vtilitatibus eorum prouidebit. PP. III. Id. Iul. Læto. II. & Cereali Conss.

Creditor in subsidium petit tutorem dari pupillo debitoris sui. Sal.

IIII. Idem A. Dominino.

SI filiis debitoris tui nõ sunt necessarii, qui tutores petãt: potes & ipse f curare g vt accipiant, per quos legitimè defendantur. PP. III. Id. Iul. Lęto II. & Cereali Conss.

V. Imp. Alexander A. Fulcianæ.

AMita tutores petere filiis fratris sui non prohibetur. h PP. V. Kal. Iul. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Mater debet tutores petere filiis suis, & inuestigare qualiter administrant, non autem curatores. Sal.

VI. Idem A. Otacilię.

MAtris pietas i instruere te potest, quos tutores filio tuo petere debes. k Sed & obseruare l ne quid secus quàm † oportet, in re filii tui pupilli agatur. ¶ Petendi autem filiis curatores necessitas matribus imposita non est: m cum puberes minores annis vigintiquinque ipsi sibi curatores, si res eorũ exigit, petere debeant. n PP. X. Kal. Octob. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Volens reddere rationem administrationis, adulto potest petere curatorem dari, cui reddatur ratio. Sal.

B VII. Imp. Gordia. A. Dionysio.

ADmone eam quæ quondam pupilla tua fuit, cum eam non tantum viripotentem esse, sed etiam nupsisse proponas, vt sibi petat curatorem. o Quòd si ea * petere neglexerit: quo maturius possis rationem reddere administrationis, adito eo cuius super ea re notio est, petere curatorem non vetaberis. p PP. VI. C Id. Ianua. Gordiano. A. & Auiola Conss.

a Et qui adhibuit diligentiam quam debuit adhibere, casus fortuitus non debet obesse, hoc dicit Bald. Vel sic: Impedimentum superueniens in persona procuratoris ad tutorem petendum missi, excusat matrem. Sali.

VIII. Impp. Dioclet. & Maximia. A A. Munco.

CVm à matribus, sedulum q petendi r tutoris officium exigatur, nec fortuiti casus impedimentis s ascribantur, proponasque procuratorem, qui ad petendum pupillo tu- D torem à matre fuerat constitutus, à latronibus interfectum, petitionem ex necessitate demoratũ esse: ab hęreditatis successione matrem repelli, t cuius nullum vitium intercessisse asseris, perquam durũ est. | PP. V. Id. Mart. Tiberiano & Dione Conss.

Habenti tutorem mater nõ petit. h. d. Bald. Vel sic: Non imputatur matri, si non petat tutorem filio habenti. Sali.

l Et obseruare.] repete, & materna pietas instruere te potest quid obseruare debes, ne quid &c. id est quod illi qui petiti & dati sunt administrent. † & bene, vt hic, & j. de admini. tut. l. fi. §. pecionis.

m Non est.] nisi eo casu quando impuberi petitur, vt. ff. q pet. tut. l. 1.

n Debeant.] non alius, vt. ff. eo. l. 2. §. curatores.

ADmone.] CASVS. Mater misit procuratorem ad petendum tutorem filio suo, qui a latronibus interfectus est: interim decessit pupillus. nunquid videbitur non petiisse, & sic excludi debeat a successione filij, quæritur? Dicitur quòd non, cum non stet per eam, sed per fortuitũ casum qui prouideri non potest.

o Curatorem.] alias tutelæ iudicio teneris, vt ff. de admin. tut. l. ita autem. §. fi.

p Non vetaberis.] cui reddes rationẽ, vel potes offerre, & consignare, & deponere, vt ff. de mino. l. ait prętor. §. 1. & fa. ff. de tute. l. qui habet. §. si pupillus 1.

CVm à matribus.] CASVS. Si mater filio suo habenti tutorem, tutorem non petat, & decessit pupillus, an sit excludenda ab eius successione, quæritur? Diciť quod nõ, quia habenti tutorem tutor dari non debet.

q Sedulũ.] i. continuum.

r Petendi.] non accusandi de suspecto, vt ff. eo. l. fi. §. fi.

s Impedimentis] i. lęsionibus. i. his qui impediti sunt. sic & ff. de adminift. re. ad ciui. pert. l. 2. §. si eo tempore, & j. de appel. l. præses.

t Repelli.] sic & si minor est, vt j. si ad uer. delic. l. licet. sed licet repellatur quando. s. nõ habet iustã causã, vt hic, & ff. ad Tertyl. l. 2. §. si mater nõ petierit; fideicõmissum tamen à patre relictũ non perdit, vt ff. e. l. fi. §. si vero.

† Gl. sequitur Sali. & vide Bart. per tex. ibi in l. 2. j. de admi. tu. Bal. in l. precib°, in versic. quid ergo si petient.

* eum.

† Et sic quod quis inuitus patitur, non est illi imputandũ. cõcor. dis. 5. c. ad eius vero, circa me. cum glos. super ver. multa.

vero. sed hodie videtur etiam illud amittere, vt ī. de leg. hære. l. sciant, & ad Tertyl. l. omnem, & facit. ff. e. l. 2. vel dic vt in l. sciant.

a Non possit.] vt & ī. qui da. tuto. poss. l. si sororis, & instit. de cura. §. interdum, & ī. in quib. casi. tu. ha. tu. da. po. l. licet, vbi plene dices. sed habenti tutorem datur curator, vt ff. de tu. & cu. da. ab his. l. ventri. §. curatorem.

b Non postulare.] cum alium haberet.

† aliàs ne glexisse.

N Epotibus.] CASVS. Si frater tuus habeat nepotes ex filio, & mater eius tutorem nō petierit, an tutorem petere possis, quæritur? Dicitur quod sic.

c Potes.] nō tamen obest si nō petieris, cū eorum mater te præcesserit, vt ff. ad Tertyl. l. 2. §. fi.

Iuris naturalis ignorātia mulieres nō excusat.

M Atres.] CASVS. Non solum legitimis filiis, sed naturalibus mater tutorem petere debet. & si non petierit prætēdēs ignorantiam iuris, non audietur, nec legis pœnam effugiet.

d Profutura.] quia est error in iure naturali, vt ī. de in ius vo. l. 2. & ff. si quid in frau. pa. l. si patronus heres, in prin. & sic non ob. ff. de iur. & fac. igno. l. error, & l. iuris ignorantia, & ī. de codicil. l. fi. §. si qs vero, in fi. Vel dic quod ignorātia iuris arcet eam à lucro, vt hic. nec obest ei in omittendo. & fac. ī. de iur. & fa. ign. l. fi.

VBI PETANTVR tutores uel curatores.

Dixit qui petant: nunc vbi.

M Agistratus.] CASVS. Ibi peti debet tutor, vbi pupillus habet domicilium, vel ibi vbi pater suus erat oriundus, vel vbi facultates suæ constitutæ sunt. si vero alibi sit, reduci debet ad patriam suam, & ibi tutor petetur.

e Patris.] sic & ff. ad muni. l. 1. & l. assumptio. §. filius, & ī. de muni. & ori. l. filios, & l. origine, lib. 10.

f Facultates.] vt & ī. de incol. l. ciues, lib. 10. Sed quid si hēt facultates, in diuersis lo. Rñ. iudex cuiuslibet loci da bit suū tutorem, vt. ff. de tut. & cura. da. ab his. l. pupillo.

g Curabunt.] de ea terra, secundum Azo.

h Tui.] o mater.

i Vbi morantur.] non tamē ibi domicillium habent. aliàs ratione domicilij possent ibi dari, secundum Azo. Vel dic secundū. H. etiā ratione domicilii non posse dari, nisi sint ibi facultates, quia Romæ vbi est patria communis, non potest dari tutor, si facultates sint in puincia, vt d. l. pupillo.

Tutorem an possit dare iudex originis, si pupillus ibi nō habeat facultates.

ADDITIO. Tu dicas quod iudex originis vel domicilij potest dare tutorē, cuius administratio porrigetur ad oīa bona l. magis puto, §. illud. ff. de reb. eo. & est casus in. l. propter litem. §. licet. ff. de excu. tuto. Ita tenet Bar. hic, & latius in d. l. pupillo. ff de tu. & cu. da. ab his. soluens contrariū qd formas hęc gl. & dicta. l. pupillo.

k Ducūt.] per se vel per patrem.

l Suā.] quæ est ratio ne originis, uel facultatum.

m Et ubi patrimonium.] id est facultates. & dic &. pro vel.

† aliàs morabuntur vt ibi defensores legitimos sortiantur.

IX. Iidem AA. Asclepiodoto.

CVm iure habenti tutorem tutor dari nō possit,[a] intelligis matrem non officium pietatis in petendo tutorem deseruisse,† sed iure munitam meritò filio suo tutorem nō postulare.[b] S. III. Nō. April. Byzātii. AA. Cōss.

Negligente matre possunt agnati pupilla eius petere tutorē dari. Salv.

X. Iidem. AA. & CC. Prisco.

NEpotibus fratris tui, si eorū mater in petēdis tutoribus debito nō fungatur officio, petere tutores solenniter potes[c] S. prid. Kal. Maii, Sirmii. CC. Conss.

Mater debet petere tutorem filio naturali sicut legitimis: aliàs ei non succedit h. d. Bal. Vel sic: Mater etiā filio naturali tantum tenetur petere tutorem dari, nec ignorantia iuris excusatur. Salv.

XI. Imp. Zeno. A. Dioscoro præfecto prætorio.

MAtres naturalibus etiam filijs ad similitudinem eorum qui ex iustis ac legitimis nuptiis sunt procreati, petendorum tutorum necessitati subiaceant: nulla eis ignorantia iuris ad euitanda legibus vel sacris constitutionibus definita, si petitionē tutorum minus curauerint, profutura.[d] Dat. Kal. Septemb. Constantinop. Zenone. A. II. Cons.

TITVLVS XXXII.

VBI PETANTVR TVtores uel curatores.

In loco originis vel domicilij constituitur tutor & curator minoribus, non vbi non habent originem vel domicilium. hoc dicit Bald. Vel sic: Ibi tutor vel curator debet peti vbi pupillus originē trahit, vel maiorem partem facultatum habet & domicilium. Salv.

I. Imp. Antoninus A. Aristobulo.

B MAgistratus eius ciuitatis vnde filii tui originē per cōditionem patris[e] ducunt, vel vbi eorum sunt facultates,[f] tutores vel curatores his quamprimū secundum formam perpetuam dare curabunt.[g] Quod si filii tui[h] neque possident quicquā in prouincia vbi moranē,[i] neq; īde originē ducunt:[k] restituri apud patriam suam,[l] & vbi patrimonium[m] habent, morabuntur, &

C ibi defensores legitimos sortientur. † PP. Kal. Octob. Læto. II. & Cereali Conss.

TITVLVS XXXIII.

DE TVTORIBVS VEL curatoribus illustrium vel clarissimarum personarum.

Non existente testamētario vel legitimo, tutor vel curator dandus illustri in vrbe Romana nominandus est, per decē ex senatoribus electus, & per præfectum vrbi: & per eos nominatus, ab ipso præfecto confirmatur: & ei sic confirmato per pratorem decernitur administratio: nec illi tenentur in subsidiū propter

D *illius malam administrationem. In prouincijs vero tutores vel curatores clarissimarum personarum nominantur per curiales, qui in subsidiū ex nominatione tenentur. Salv.*

I. Impp. Valentinian. Theod. & Arcad. AAA. Proculo præfec. vrbi.

ILlu-

DE TVORIbus uel curatoribus illustrium &c.

Quia in illustribus & clarissimis pupillis Romanis specialia quædam seruantur, ideo de his specialiter dicit.

ILlustribus.] CASVS. Pupillis [illegible] illustribus præfectus vrbis cū. 10. senatoribus & pratore dabit tutorē, & si ille solus nō sufficiat, plures vocabit ad tutelā, & quē senatores & ptor elegerint, confirmabit præfectus, & de concedenda administratione et decretū pretoris interponetur, nec actione in factū subsidiaria tenebūtur. de his pupillis uero, quibus tutores in testam̄ēto dati nō sunt, vel legitimi nō supplint, hæc quæ dicta sunt, intelligi debēt. de legibus q̄ pcipiūt ne res pupilli alienētur vel obligetur, & res tutorum sint eis tacite obligatæ, suā obtinentibus firmitatē. in puincijs an curiales illustribus pupillis tutores dent cū periculo, suarum facultatū, scilicet si non idoneum eligant, teneantur? Respon. quod sic.

a Illustribus.] scilicet Romanis.
b Ex quolibet] id est quouis ordine.
c Retentari.] id est creari. uel id est retineri. aliàs præstari.
d Expertesq; damni.] quod alias magistratus minores expectant per subsidiariam actionē in factum, qua illi non tenentur, ut in insti. de satisdat. tu. §. ii. & ff. de admi. tut. l. Æmilius.
e Singuli creādorū.] id est nullus solus.
f Pares] i. sufficientes, vt ff. de neg. gest. l. sed an ultro. §. 1.
g Plures.] vni tamē cōmittitur administratio quandoque, ut ff. de admi. tut. l. 3. §. penul. & insti. de satisda. tut. §. 2. & 3. & in auth. de hær. ab. intest. §. fi. col. 9.
h Præfecturæ.] illi enim eligunt, & hic solus confirmat.
i Nomine.] i. nominatione.
k Decretum.] s. forte de sumptibus in pupillum factis, vt ∫. de administ. tuto. l. 4. vel vt tradatur ei administratio, vt in authē. vt hi q ob. se ha. per. res mino. §. fi. col. 6. & sic habes hic quòd primo eligit, secūdo confirmatur, tertio decretum de administratione interponitur. sic & ∫. de magi. cōue. l. fina.
l A metu.] quia non dabitur in eos actio subsidiaria.
m Prudentiū.] prędicti præfecti cū aliis.
n Neque testamentarii] sic. ∫. qui da. tuto. vel cura. pos. l. si sororis.
o Offeruntur.] testamentarij uel legitimi, idonei tamen.
p Cauta sunt.] vt res eorum non possint alienari vel obligari & res tutorum sint eis obligatæ tacite, & similia.
q Curiales.] scilicet cuiuscunque prouinciæ. sic dicti, quia cōsiliis publicis semper intererant.
r Discriminis] sic ergo ipsi tenentur, vt & ∫. de magistratib. cōue. l. aduersus.
Generali.] CASVS. Adstrictus curię, illustri personæ tutor dandus non est. Viuia.

stribus [a] præfectus vrbi, adhibitis decem viris è numero senatus amplissimi, & prętore clarissimo viro, qui tutelaribus cognitionibus præsidet, tutores curatoresve ex quolibet [b] ordine idoneos facit retentari. [c] & sanè id libero iudicio expertesq; damni [d] constituent iudicantes.

B ¶ Et si in regendis pupillaribus substantiis singuli creandorum [e] pares [f] esse non possunt, plures [g] ad hoc secundum veteres leges conueniet aduocari, vt quē cœtus ille administrādis negotiis pupillorū dignissimū iudicabit, sola sententia obtineat præfecturę: [h] super cuius nomine, [i] solennitate seruata postea per prætorem interponatur decretum. [k]

C ¶ Itaque hoc modo remoti à metu, [l] qui consilio affuerint, permanebunt: & paruulis adultisq; clarissimis iusta defensio sub hac prudentium [m] deliberatione perueniet.

¶ Quod tamen circa eorum personas censuisse nos palam est, quibus sanè neque testamentarij [n] defensores, neque legitimi, vita, ętate, facultatib⁹ supD petunt. Nam vbi forte huiusmodi homines offeruntur: [o] si nihil ad defensionē suis priuilegiis comparabunt, vt teneri possint, iure præscribimus.

¶ Cæterum alia quæ in causis minorum antiquis legibus cauta sunt, [p] manere itemerata decernimus.

¶ In prouinciis autem curiales [q] in nominandis tutoribus & curatoribus clarissimarū personarū exhibeāt debitam cautionem, & discriminis [r] sui memores cognoscant indemnitati minorum obnoxias etiam suas deinceps esse facultates. Dat. III. Kal. Ianua. Mediolani, Timasio & Promoto Conss.

Occupati circa maiora, non vocantur ad minora. h. d. Bal: Vel sic: Curiales tutores dari illustribus prohibentur. Salicetus.

II. Impp. Valentinian. Theod. & Arcad. AAA. Aureliano præfecto vrbi.

Generali lege prospectum est, ne qui [s] ad illustrium senatorum tutelam curialibus occupati necessitatibus vocētur. [t] Dat. VIII. Kalend. Aug. Theodosio. A. III. & Abūdatio Conss.

TITVLVS XXXIIII.

QVI DARE TVTORES vel curatores possunt, & qui dari non possunt.

Ratione dubitationis etiam seruis potest dari curator ad litem. h. d. Bal. Vel sic: Ei cui mouetur quæstio status, dari potest tutor vel curator, nō obstante litis pendentia. Sal.

I. Imp. Alexander A. Amphibulo.

Cum tibi in ea ætate [u] constituto, vt si de statu tuo constaret, [x] per tutores siue curatores negocia tua administrari deberent, libertatis cōtrouersiam fieri alleges: non ideo oportuit impediri, quo magis [y] liberali causa ordinata, quia interim [z] pro libero habebaris, † curator tibi daretur, per quē defendi causa tua potest. PP. Kal Nouemb. Alexandro. A. Conss.

Hæc lex loquitur de curatore generali, qui in rebus uxoris dari non pōt: sed curator ad lites bene pōt esse ma-

s Ne qui.] id est ne aliqui.
t Vocentur.] quia nō prospiceretur pupillis illustribus, cum eorum bona sint fisco obligata.

QVI DARE TVTORES VEL curatores poss. &c.

Dicit qui possint petere, & vbi dare, & nunc qui dare, & qui dari.

Cum tibi. CASVS. Si minori 25. an. statu mouetur quęstio, an ad defensionē suam dari sibi debeat tutor vel curator, quęritur? Dicitur quòd sic, cum pendēte liberali causa pro libero sit habendus.

u Ætate.] quia minor es. 25. an. & mouetur tibi qō status.
x Constaret.] scilicet te esse liberum.
y Quo magis.] id est, quo minus. sic supra de iudic. l. properandum. §. fina. & l. quotiens.
z Quia interim.] i. postquam causa liberalis est ordinata vsque ad sententiam. & hoc quo ad plura, quo ad quædam tamen non, vt no. infra de libe. causa. l. lite. sed cum demū ordinata causa liberali datur curator, per quem ordinatur causa liberalis? Respō. sit ordinatio ante litis contestationem, & coram iudice, deinde datur curator, & sic fit litis contestatio. Sed pone quod fertur sententia cōtra ipsū, an fuerit tutor vel curator ille q fuit datus? Videtur ꝙ non, quia ita demum tenet datio, si liber inueniatur, vt ff. de tut. & cura. da. ab. l. ei q. Sed Ioan. dicit ꝙ sic ratione incertitudinis, sicut & aliàs ratione dubij cognoscit iudex vtrum sit iudex vel non, vt ff. de iudic. si quis ex aliena. & causa liberalis similiter tenet ratione dubij inter seruum & dominū. aliàs si nō teneret datio tutoris, nec sētētia teneret quasi contra

† Hic videnda est tibi gl. ma. ∫. de libe. cau l. lite. Sal. cui adde sin. Lo. Ro. 576. incipiens, Scis ꝙ docto.

contra minorem indefensum lata, vel per non legitimã personam defensum. Nec ob. d. l. ei qui, quia non tenet, vt ibi dicit. vsq; ad pubertatẽ: vt aliàs quilibet curator datus pupillo. tenet tñ vsq; ad sententiam. Si autem pronuncietur liber, tenet vsque ad tempus adultæ ætatis si detur pupillo: vel vsque ad 25. annos si detur adulto: vt in eo. tit. l. curatorem. cum vero pronũciatur seruus, tũc vsque ad sententiã: vt dixi. Item nonne debuit hæc quæstio status in tempus pubertatis differri, vt ff. de Car. edict. l. 3. §. 1? Respon. hic expediebat pupillo, vt in prædicta l. §. duę. Vel forte hic erat pubes. & facit. ff. de tut. & cur. da. ab his l. si impuberi, in princip.

Maritus quare nõ possit esse curator vxoris suæ.

Maritus.] CASVS. An maritus vxori suæ minori annis curator creari possit, quæritur? Dr quod nõ. Vi.

a Non potest.] vt ff. de cur. fur. l. virũ, & idẽ in nuru. ӡ. de excu. tut. l. licet, & l. amplissimi. Sed uidetur tenere datio, cũ ipse debeat se excusare: vt insti. de exc. tu. §. pen. & ӡ. de excu. tu. l. licet. Sed dic improprie dicitur excusari cũ etsi vellet curator esse, non posset. & est ratio: quia si male gerat vir, vxor propter affectionẽ remitteret.

Luminib9.] CASVS. An orbatus vtroque lumine curator dari debeat, quæritur? Dicitur quod non.

b Luminibus.] caute dicit in plurali, vt ӡ. qui morbo. l. 1. secus si vnum oculũ tãtum amisisset, vt infrà de excusa. tuto. l. frater.

vitus h. d. Bald. Vel sic: Maritus non potest esse curator vxoris. Sal.

II. Idem A. Arthemisiæ.

MAritus etsi rebus vxoris suæ debet affectionem, tamen curator ei creari non potest. a PP. Kalen. Iul. Fusco. II. & Dextro Conss.

Carens visu non potest esse curator h. d. Bald. Secus si vnum oculum tantum amisisset, vt in glos. Sal.

B

III. Imp. Philippus A. Dolenti.

LVminibus b captum curatorem haberi debere falso tibi persuasum est. PP. XIII. Kalend. Aug. Peregrino, & Aemyliano Conss.

Vbi est defectus personæ, ibi non potest quis sibi vendicare nomen tutelæ vel curæ, sed simplicis gestionis. h. d. Bal. Vel sic: Miles armatæ militiæ non potest esse tutor vel curator. Salicetus.

IIII. Idem A. Emerito.

C

MIlitiæ armatæ c muneribus occupatus, neque si legitimus sit, neque si ex testamẽto datus fuerit, nec alio modo (etsi voluerit d) tutor vel curator fieri potest, sed si errore ductus, res administrauerit, negotiorum gestorum e actione conuenitur. PP. X. Kalend. August. Peregrino, & Aemyliano Conss.

Tutor non potest dari à iudice qui non est suppositus iurisdictioni sua. Salicetus.

D

MIlitiæ.] CASVS. An miles possit esse tutor? dicitur quòd non, nec legitimus, nec dari debet in testamento. quòd si credat se posse esse tutorem, & res pupilli administrauerit: non actione tutelæ (quia non potest esse tutor) sed act. neg. gest. pupillo tenebitur. Vi.

c Militię armatæ.] ad differentiam inermis, vt s. de epis. & cler. authen. presbyteros. 2.

d Voluerit.] vt instit. de excu. tut. §. idem & in milite, & infra de leg. l. ab administratione, & facit supra loca. l. milites, & de procur. l. ita demum.

e Negociorum gestorum.] vt & supra de test. tut. l. 1. & de nego. gestis. l. curatorem, & ff. de nego gest. l. 3. §. hac actione. Item & protutelæ, vt ff. de eo qui pro tut. l. 1. §. si quis tamen. sed in hoc potest dici contra: vt in ea. l. §. si quis quasi.

A

NEque à præside.] CASVS. Si præses & magistratus hominem non suæ iurisdictionis nominauerit ad tutelam, non tenet nominatio, nec tenebitur si tutelam non administrauit.

f Municipalibus.] eiusdem prouincię. Hug.

V. Impp. Diocletianus, & Maximus. AA. & CC. Aemylianę.

NEque à præside alterius prouinciæ, neq; à magistratibus municipalibus f tutorem ortum ex alia g ciuitate, nec domicilium vbi nominatur, habẽtem, iure dari posse ab eo cuius iurisdictioni subiectus non est, certissimi iuris est. Neque cessatio iniuncti perperam officij, ad periculum eius pertinet. h S. XII. Kalend. Maij AA. Conss.

Matre negligente filijs tutorem petere, alij ad petendum admittuntur: & potest præses tam per se, quam per magistratum eis tutorem dare. Salicetus.

VI. Iidem AA. & CC. Leontio.

QVod dicis i matrem filijs tutores nolle petere, super hac re adi præsidem prouinciæ: qui si eam neglexisse perspexerit: etiam ipse k magistratus dare tutores, vel nomina l mittere, m vt ab ipso n decreto o tribui possint, iubere non prohibetur. PP. II. Kalend. Maij AA. Conss.

Seruus non potest dari à iudice tutor vel curator Sal.

VII. Iidem AA. & CC. Ruso.

IN seruili cõditione con

g Ex alia.] scilicet alterius prouinciæ, quando à præside, vt supra qui pe. tut. l. in locum, nisi quãdo non inueniũtur in ea prouincia idonei: vt ff. de tutor. & cur. da. ab. l. diuus.

h Pertinet.] vt aliqua actione teneatur, vt arg. ӡ. de appel. l. nominationes. si vero spõte gessit, tenetur negociorum gestorum, vt supra l. proxima. Item not. secus in testamẽtario, quam hic dicitur in datiuo, vt ff. de testa. tu. l. quæro, in prin. i sed tamẽ poterit excusari, vt infra de excu. tut. l. testamento, & facit ff. de tut. & cura. da. ab his. l. 2. & 3. supra tit. 2. l. 1. Sed quæ est ratio diuersitatis? Dic quia in dando à iudice, concurrere debent quatuor, vt not. supra de confir. tut. l. si vt proponis.

i Et est ratio, dicit Salic. quia datiuus datur à iudice, inspecta sui iurisdictione: quam testator nõ habet.

QVod dicis.] CASVS. Si mater filijs tutorẽ nõ petit, creditor adire potest iudicem, & petere vt iudex eis det tutorẽ.

i Quod dicis.] O tu creditor.

k Etiam ipse] s. pręses iubere non prohibetur &c sic ergo magistratus dat tutores iussu præsidis, sic & institu. de Atil. tut. §. penult. Sed contra ff. de tuto. & curat dat. ab his. l. nec mandante. nam est mixti imperij datio tutoris, vt ff. de tuto. l. muto, §. tutoris, quæ est similiter contra. Solu. non potest delegari non habenti iurisdictionem: sed habenti sic. hodie vero potest dare magistratus municipalis siue iussu præsidis, cum episcopo tamen, vt insti. de Atil. tut. §. pen. Vel refert inter iubere, & mandare, siue delegare.

Tutoris datio an possit delegari.

l Nomina.] quod melius est. & ita se corrigit. Vel dic secundum distinctionem facultatum, vt insti. de Atil. tu. §. nos autem.

m Mittere.] mittere autem debet nomina tutorũ præsidi alterius prouinciæ, cum in sua idonei non reperiuntur, vt ff. de tut. & cur. da. ab his. l. ius dandi, & l. diuus.

n Ab ipso] scilicet præside.

o Decreto.] scilicet suo præsidis, quo dabit eum tutorem, vel quo concedet ei administrationem.

IN seruili.] Præses vel iudex seruũ tutorẽ

dare non potest. Viuianus.

a A præside.] à testatore sic, vt insti. qui testa. da.tu. pos. §.1.

CReditorem.] CASVS. Creditor pupilli potest tutor ei' esse, nec petitionē debiti amittit, sed sibi soluere tenetur. Viuia.

b Petitionem.] eorū quæ ei debebat pupillus cui datus ipse tutor est.

c Non ambigitur.] vt & ff. de contrahē. emp. fistulas. §.1. & j. de excu. tu. neq;, & ff. de admini. tut. l. quotiens. §. sicut, vbi etiam punitur si sibi nō soluat, cū possit, vt institu. de excu. tu. §. Itē propter litē, & j. de in litem din. tu. l. fi. & ff. de admini. tut. l. ita autem. §. debitor. Sed hodie contra.

stitutum tutorem vel curatorem à præside [a] dari non posse, nullam habet iuris dubitationem. S. II. Non. Iulij, Philippopoli AA. Conss.

Iure isto creditor potest esse tutor debitoris, & sibi soluere tutela durante. Salice.

VIII. Iidem AA. & CC. Eueliristo.

CReditorem debitoribus tutorem datum, non tantum petitionem [b] non amittere, sed etiam ipsum sibi posse soluere, non ambigitur. [c] PP. V. Noñ. Iuñ. CC. Conss.

IN AVTHEN. vt hi qui ob. se ha. per. §. sed & si quis, collat. vj. constitu. ij.

MInoris.] CASVS. Authē. corrigit l. in eo quod dicit q creditor pupilli potest esse tutor eius. & si tutor ab initio creditor pupilli non fuerat, sed postea fiat, quia forte pupillus successit ei qui erat obligatus tutori, tunc alius debet adiūgi illi tutori. ab initio autē debet tutor iurare se debitorē vel creditorem esse pupillo: quia si tacet, amittit actio. si debitor est, licet soluat, non liberatur. & si tutori cedatur actio aduersus pupillum, tutor eam exercere non poterit, nec ille qui cessit: quia fecit contra ius. Viuia.

d Debitor.] sed quid si est in modica quantitate debitor? Respondeo, non per hoc prohibetur, arg. ff. de excu. tu. l. non tantum, in prin & de ven. inspi. l. 1. in fi. & de pig. act. si quis. §. 1. & de leg. tu. legitimos ibi, maxime si modica &c. excipitur mater & auia, vt j. tit. 1. auth. ad hæc. Item quid si rem minoris possideat, vel econtra rē eius minor: vnde rei vendicatio competit inter eos? videtur non per hoc prohiberi, vt insti. de aucto. tu. §. fi. & quia non est obligatio, nec actio, vt instit. de actio. in prin. & j. si vnus ex plur. l. 2. Quidam tamen contra, quia instrumenta pertinentia ad talia posset subtrahere, vt in corpore. §. 1. Itē quid si habet res cōmunes secum? Non videtur prohiberi, vt j. de excu. tu. l. quod res, sed per authen. hanc potest contradici. Item quid si est naturale tantum debitum inter eos? Videtur prohiberi, quia deduci potest, vt ff. de neg. gest. l. at qui natura: & impedit donationē, vt ff. de dona. l. hoc iure. §. si quis seruo. e cōtra q nō, quia nō dicitur creditor, vt ff. de verb. si. l. creditor, & hoc placet, neq; poterit deducere, vt ar. ff. de pet. hæredi. si quid possessor, in prin. ibi, sed & si ipsi &c. Item quid si est naturale debitum inter eos? Videtur prohiberi. Ac.

Tutor minoris esse nō potest, qui est eius creditor, vel debitor.

e A curatione.] similiter & à tutela, vt in nouella, tit. qui tuto. vel cura. pupillo, & in aut. eo. §. sed & si quis. ibi, sed cōiungi tutorem &c. & quia est eadem ratio prohibitionis. arg. j. ad l. Fal. l. fina. & colligitur in authen. vt sine prohib. matres debi. & credit. §. 1. & in rubri. colla. 7. An ergo in omni tutela est hoc verū? Quidā q sic, quia generaliter dicit. Alii excipiūt testamētariū: qa fides &c. vt insti. de satisd. tu. §. 1. & ff. de cur. fur. l. si furioso. i fine, & s. de epi. au. de creationibus. Sed certe eadē ratione datū ex inquisitione debēt excipere, quia & eius

A fides est approbata, vt inst. de satisd. tu. §. 2. & sic in solis legitimis & datiuis sine inquisitione haberet locū hæc auth. q M cōcedit. sed prima placet, vt omnes etiā testamētarios cōprehēdat. nec ob. quasi videatur fides approbata &c. qa istud verū quo ad satisdationē vitandā, nō quo ad ea quæ hac cōstitutione dicuntur, cū nec tūc hæc, cōstitutio fuerit cogitata. Item ex eo q excipitur mater tantū & auia, vt j. tit. 1. auth. ad hæc, relinquitur in omnibus aliis loqui: in auth. de non alie. §. vt autē, collatio. 2. & videtur expressum in corpore. §. & hoc dicimus.

Creditor vel debitor minoris non debet eius curam suscipere: & si suscipiat & taceat, creditor actionem perdit. Si debitor taceat, solutione interim facta non iuuatur. & si post administrationem susceptam creditor vel debitor eius efficiatur, curator ei adiungitur: & si cessionem aliquam contra minorem receperit, illa vti non poterit: sed minoris lucro cedit. Salicetus.

B MInoris debitor, [d] vel is cui minor tenetur, aut qui minoris res tenet, à curatione [e] prohibetur. [f] Nam & antè curator, si minoris creditor [g] efficiatur, nō sine [h] adiūcto curatore administrabit.

¶Hoc autem [i] ab initio vel pbet, vel iure & se credere [k] minorem obligatum, vel res eius habere. Nam si taceat, actio-

ADDITIO. Aduertas q in testamentario tutore Ol. quē sequitur Barto. hic, sic distinguit, aut testator qui dedit talem tutorem, sciebat ipsum esse debitorem vel creditorem, & tunc potest esse tutor, quia fides eius &c. aut ignorauit, & tunc vera est opinio istius glossę, quia nō potest videri approbasse fidē eius quem talem ignorabat. argumen. l. mater. ff. de inofficios. testa. vide latius Barto. hic in ver. quæro an ista authen.

C habeat locum &c.

f Prohibetur.] ergo si vellet, nō admittitur: vt hic. Sed j. dicitur quod admittatur, sed amittit debitum. vnde dicunt quidam, non prohibetur quando dimittit debitum, & sic est magis excusatio quam prohibitio, immo reiicitur, si scitur ab initio, vel admissus perdit debitū.

g Creditor.] quid si male administrauit, & sic factus est debitor, vel e cōtra de suo impendit, & sic factus est creditor? Respon. in talibus non habet locum hæc authent. sed quando obuenit tutori hæreditas debitoris, vel creditoris minoris, vel minori obuenit hæreditas debitoris uel creditoris tutoris, ut tūc curator adiungatur, ut in corpore §. sed & si quis.

h Non sine adiuncto.] ergo cum adiuncto sic. Ita quod ab initio valet, non uitiatur, licet in eum casum perueniat à quo incipere non potest, ut institu. de le. §. e contrario. Sed arg cōtra. ff. ad legē Aquiliā. l. qui in eū casū.

i Hoc autem.] ne sit licitum cuilibet euadere tutelam

D ab initio. Sed quid si paratus est soluere quod debet minori? Adhuc uidetur repelli quasi suspectus, quia se ingerit. arg. ff. de procura. l. quæ omnia. e contra quòd non, ut ff. de iure immu. l. semper. §. cōductores, & de usufruct. l. cū fructuarius. Potest distingui an est idoneus uel non, arg. ff. ad l. Cor. de fal. l. uxori. §. 1. & de test. tut. l. ex sententia. Vel potest distingui an se offerat etiam ad tutelam uel non, argu. ff. de condit. & demonst. l. hæc conditio. 1. Item quid si debitum erat ei singulis annis? uidetur quòd pro annis quibus fuit tutor, amittat debitum, pro sequentibus reassumat, ut ff. de condit. & demonst. l. pater. §. fin. Alij distinguūt, debeat ex stipulatione, uel legato, ut primo casu totum perdat, quasi una stipulatio sit: secundo ualeant prædicta: quia plura sunt legata. argu. ff. de don. causa mor. l. senatus. §. fi. Item quid si conditionale debitum est? Respon. idem quod in puro.

k Credere.] sic. s. de iura. calū. l. 2. & §. 1. secus alias, ut, ff. rerū amo. l. Marcellus, & in teste, ut s. de testi. l. testiū.

lacturam.]

a Iacturam.] hoc si sciuit, alias secus. arg. infra de tab. l. generali, lib. 10. & ff. si liber. inge. esse dic. l. 2. Itẽ quid si postea sciuit? Respon. tenetur denunciare, aliàs perdit. argu. supra de incest. nup. l. qui contra, argu. contra ff. de bo. lib. l. qui cum maior. Vel potest dici vt remoueatur ab administratione.

b Redhibitione.] id est solutione debiti.

c Alia.] vt quia aliud pro alio soluat.

d Solutione.] specia le. aliàs contra, vt instit. qbus modis tol. obligat. in princip.

e Suscipiat.] durante cura vel ea finita, vt in corpo. §. quod si quis, & in nouel. q tuto. vel cura. pupil. c. nulli. & etiam forte post redditam rationem, licet sit argu. contra supra de interdict. ma. l. si patris. sed ibi cessat ratio prohibitionis, hic nõ. Item an hæc authen. habeat locum in administrãte tantũ? quod videtur q̃ tã in rubrica, quàm in eiusdẽ corpore de gubernatione in plurimis locis facit mẽtionẽ. Sed potest dici cõtra, cũ omnes teneãtur, vt ff. de solu. l. quòd si forte. §. 1. Accur.

f Agere debet.] sic ī. ne li. po. l. 1. & 2.

g [S]I sororis.] CASVS. Filiis sororis tuę datus erat tutor patruus eorũ, postea iudex volebat eis te dare tutorẽ cõtra regulã iuris, qua dicit quòd habẽti tutorẽ &c. an eo se nõ excusante teneberis ex datione, quærit? dicitur quòd non.

g Cõstituto.] à lege.

h Dat⁹.] tu q es auũculus, & datus es a iudice, vel in testamẽto minus solẽni. Et not. hic legitimũ superare datiuũ regulariter. sed fallit, vt ff. de testa. tute. l. si quis sub cõditione.

i Iura.] vt & infra q. ex cau. tu. ha. l. licet.

k [C]Vratorẽ.] CASVS. Habenti tutorem vel datiuũ uel legitimum, alius eo non remoto subrogari non potest. idem est in curatore. Si ergo in absentia curatoris alicuius adulti te iudex curatorem dederit, non tu, sed primus tenebitur, quia actorem periculo suo debuit constituere. Viuianus.

† aliàs teque ad futurum dãnum quod medio tẽpore neg. pup. contigit, esse suc. &c. Tutor legitimus supꝛat datiuum.

nis sustinebit iacturam.[a]

¶ Item si debitor taceat, nec redhibitione,[b] nec alia[c] tempore curationis solutione[d] iuuabitur.

¶ Sed si actionis cessionẽ aduersus minorem suscipiat,[e] nec post curã quidem depositam ea permittitur vti: nec is qui cesserit, agere debet,[f] cũ in legẽ commiserit, licet cessio pro iustis causis facta sit: sed minor lucrabitur: His valẽtibus in omni cura, ꝓdigorũ forte, aut furiosorũ, aut dementium, & oĩm quas introducunt leges.

Habenti legitimum tutorem non potest dari datiuus. h. d. Bald. Vel sic: Habenti tutorem legitimum non debet dari datiuus, nec datus tenetur administrare. Sal.

IX. Iidem AA. & CC. Maximio.

[S]I sororis tuæ filijs, tutore legitimo patruo cõstituto,[g] nec vllo excusato priuilegio, tutor datus[h] es: cũ hñti tutorem aliũ dari iura[i] prohibeãt: necessitatẽ administrationis ad eũ pertinere, nec te datione teneri, non ambigitur. S. III. Kalen. Februa. Sirmij. CC. Conss.

In locum tutoris vel curatoris non potest alius nisi causa cognita subrogari. h. d. Bal. Vel sic: Propter absentiam curatoris alius non adiungitur, nec substituitur, nisi ille remoto: et curator ante suã absentiã debet actorẽ constituere, ne damnũ incurrat. Sal.

X. Iidem AA. & CC. Flor militi.

[C]Vratorem[k] hñti neque adiungi[l] nisi cã cognita, neque in locum eius alium substitui, nisi ante priore remoto, ambigui iuris non est. te quoque[m] † absuturum dãni quod medio[n] tẽpore negociis pupillaribus contigit, esse succedaneum: cũ actorem periculo tuo constituere debueras:[o] nec iure magrãtũ in absentia tua aliũ creasse certũ ẽ PP. III. Kal. Apri. Cęsaribus Côss.

Iudicium debet legitime inchoari ad hoc vt possit iuridice terminari. h. d. Bald. Vel sic: Minor non habet legitimam personam standi in iudicio, ideo ei debet dari curator generalis vel ad litem. Sal.

XI. Impp. Constan. A. & Const. Cæs. ad Bassum P. vrbi.

[I]N vniuersis litibus[p] placet non prius puberem iustam[q] habere personã, nisi interposito decreto, aut administrãdi patrimonii gratia,[r] aut in litem fuerit curator datus: vt iuxta præcedẽtia nostræ pietatis statuta[s] legitimè initiatæ litis agitata ĩ iudiciis cõtrouersia finiatur. Dat. III. Id. Octo. Aquileię, Cõstant. A. & Licinio Conss.

Curator generalis non potest in lite mota facere ordinari specialem tutorem. h. d. Bal. Vel sic: Curator generalis non potest deserere litem inchoatam, nec administrationem generalẽ propter specialem Sal.

XII. Imppp. Valentinian. Gratia. & Theodo. AAA. Eutropio.

[C]Vrator adolescẽti ordinat[t], post inchoatã litẽ non pt sub ꝑtextu specialis curatoris à se[t] noia ti aut litẽ cõtestatã deserere, aut ab administratione se subtrahere. Dat. IIII. Kal. Octob. Cõstantin. Eucherio & Syagrio Conss.

Principis colonus nec alius priuilegiatus debet tutor dari. Sal.

XIII. Impp. Ho. & Theodo. AA. Monaxio P. vrb.

[N]E magistratuũ vlterius procedat licẽtia,

b Curatorem.] aliàs tutorem.

l Neque adiungi.] scilicet alium vel actorem, vel curatorem, vel tutorem. Azo. licet regula iuris non sit impedimento quo minus habenti curatorem curator detur, vt ff. de tuto. & cur. dat. ab his. l. ventri. §. 1.

m Te quoq;.] s. priorem curatorem.

n Medio.] postquã cœpisti abesse donec reuertaris.

o Debueras.] antequam abesses. & hoc si necessitate impediebaris, secundum quosdã. Tu dic etiã ex voluntate, dũmodo aliqua iusta causa sit, vt hic, & ff. de admi. tu. l. decreto, in princi. & facit instit. de cur. §. fin. & ī. eo. l. curator, & de tu. vel cura. qui satis non dedit. l. 2.

[I]N vniuersis.] CASVS. Minor non habet legitimam personã standi in iudicio, nisi generalem vel specialẽ habeat curatorem, vel venia obtenta ætatis. Viu.

p Litibus.] nisi in possessione momentaria, vt ī. qui legi. p. l. momentaneæ.

q Iustam.] s. litigandi, vt ff. de re iudic. l. acta, §. contra, & supra si aduer. rem iudica. l. cum & minores, & supra qui legi. per. l. 2.

r Gratia.] puta data venia ætatis, vt & supra de tempor. in integ. restitutio. l. ea quæ, §. 1.

s Statuta.] hac lege.

[C]Vrator.] CASVS. An curator in litẽ datus minori, si litem fuerit contest. eam deserere possit, & sibi aliũ qui litem peragat, possit curatorẽ subrogare, quæritur? Dicitur quod non.

t A se.] id est, si qs curator datus adolescenti cœpit agere causas ipsius, & dicat postea quòd quidam alius melius debet esse procurator, & sub tali prætextu velit deserere administrationem, concord. ī. de administ. tut. l. fi. in princ.

[N]E magistratuum] CASVS. An magistratus colonum principis patrimonialem compellere possit ad suscipiendũ tutelã, quæritur? Dicitur q̃ non, nec aliũ qui habeat priuilegium, quo se possit excusare. Viu.

Patrimonia-

a Patrimonialem.] scilicet priuatæ rei Cæsaris. nam fiscalis non excusatur, vt ĩ. de excusa. tut. l. coloni, quæ est contra. Vel hic de perpetuo, ibi de temporali colono, qui potest se remouere à cultura.

b Alium.] vt militem, vt s. eo. l. militiæ armatæ. Et nota quòd his casibus ipso iure non tenet datio. sed quando potest datus se excusare, tenet decretum, nisi se excuset. hic, & si uellet, non potest. & facit ff. de iure immu. l. semper, §. coloni, & §. conductores. Item no. hic quòd quidam non possunt esse tutores nisi testamētarii, vt ecce serui, vt s. eo. l. in seruili. Item non municipes, vt. ff. de tu. & cura. da. ab his. l 3. & de test. tu. l. quarto, in prin.

Seruus tutor esse ñ potest nisi testamētarius.

c Nuncupatione.] id est nominatione.

QVANDO MVlier tutelæ officio fungi potest.

Quod quandoque permittitur, vt infra eo. l. 2. & 3. regulariter contra, vt infra eo. l. 1.

TVtelā.] CASVS. Ad administrandam tutelam pupillorum masculus, non fœmina vocabitur, quia tale munus excedit infirmitatē eius sexus. Viu.

d Officium est.] vt & ff. de test. tut. l. iure nostro. nisi à principe impetret, vt. ff. de tute. l. fi. & facit ad. l. istam. ff. de reg. iur. l. 2. & de postu. l. 1. §. sexum, & de eden. l. pe. & ad Velleia. l. 1. & supra de arb. l. fi. & ff. de sta. ho. l. in multis. Sed cōtra ff. de neg. gest. l. qui aliena §. quanquam. sed ibi non fuit tutrix, licet pater eā rogauerit de filijs.

† Pro hac l. facit, c. ex parte, cum gl ex tra de appell.

MAtres.] CASVS. Mulier si vult administrare tutelam filiorum, potest, si hoc impetrauerit à principe, & ei confirmetur. antequam tamen fiat confirmatio, iurare debet se nō venturā ad secū. nupt. quo subsecuto, si nubat, omnia bona mariti secundi erunt obligata pupillo. ab initio autē electionē habet A vel nubere, & nō administrare, aut econtra. tunc demū autem mulier ad tutelam admittitur, cum nullus tutor testamentarius neque legitimus superest, vel remouetur vt suspectus, uel se excusauit pp animi vel corporis impedimentū. & tūc si mulier magis velit nubere quàm esse tutrix, audienda est, & præfectus cum prætore tutorē dabit: in prouinciis rectores earum seu iudices ex inquisitione tutores dabunt. Viuia.

plenius designamus, ne patrimonialem [a] colonum, siue alium, [b] qui priuilegio ab hac nūcupatione [c] defenditur, tutelæ muneris adstringat officium. Dat. Honorio VIII. & Theodosio. III. AA Cōss.

TITVLVS XXXV.

QVANDO MVLIER tutelæ officio fungi potest. B

Mulier de iure communi non potest tutelæ officio fungi. Salice.

I. Imp. Alexander. A. Otaciliæ.

TVtelam administrare, virile mun' est, & vltra sexū fœmineę infirmitatis tale officium est. [d] PP. X. Ka. Octo. Iuliano II. & Crispino Conss.

Olim mater non poterat esse tutrix nisi per priuilegium impetraret, & renunciaret secundis nuptiis, & Velleiano & omne alio auxilio, & habet hoc locum in matribus tam legitimorum, quam bastardorum hoc dicit cum l. seq. Bald. Vel sic: Mater ætate maior, ad tutelam filij iure isto non poterat peruenire existēte testamentario vel legitimo, & eis deficientibus si volebat hoc impetrare, debebat iurare quòd ad secundas non transeat nuptias: & si postea secundas ineat nuptias bona huius secundi mariti obligantur filiis pro administratione tutelari. & quando mater secundas prælegit nuptias, de alio tutore per iudicem filiis debet prouideri. Salice. C

II. Imppp. Valentinianus, Theod. & Arcad. AAA. Tatiano. PP.

MAtres [e] quæ amissis viris tutelam administrandorum negotiorū in liberos postulant [e], priusquam confirmatio [f] officii talis in eas iure eueniat, fateantur actis [g] sacramento præstito, ad alias se nuptias non venire. D

¶ Sane in optione huiuscemodi nulla cogatur, sed libera in conditiones quas præstituimus, voluntate descendat. nā si malūt alia optare mřimonia, tutelā administrare ñ debēt.

¶ Sed † ne sit facilis in eas [h] post tutelam iure susceptam irruptio, bona eius primitus, qui tutelā gerentis [i] affectauerit nuptias, in obligationē venire, & teneri obnoxia rationibus [k] paruulorum pręcipimus: [l] ne quid incuria, [m] ne quid fraude depereat.

¶ His illud adiūgimus, vt mulier si ætate maior ē [n], tunc demum petendæ tutelę ius habeat, cum tutor vel testamentarius vel legitimus defuerit, vel priuilegio à tutela excusetur vel suspecti genere summoueatur, vel ne suis quidem pro animi aut corporis valetudine administrādis facultatibus idoneus [o] inueniatur.

¶ Quòd si fœminæ tutelas refugerint, & præoptauerint nuptias: tunc demum uir illustris præfectus vrbi, accito prætore, qui impertiendis tutoribus præsidet, siue iudices qui in prouinciis iura restituunt, de alio ordine p inquisitionē dari minoribus defensores iubebūt. Dat. XII. Kal. Febr. Mediolani, Valentiniano. A. IIII. & Neoterio Conss.

IN AVTHEN. de hered. ab intest. § ex his, coll. ix consti. j.

Mater & auia renuncians intereà nuptiis & Velleiano (nō extantibus testamentarijs) præfertur legitimis & datiuis summis aliis interdictis. Salice.

MAtri [p] &

e Postulāt] à principe vel pside puīcię, vt & ff de tu. l. fi.

f Confirmatio.] i. antequā firmiter possint gerere p decretum, vt in aut. ut hi qui oblig §. fi. col. 6.

g Actis.] in sua prouincia. & est sic supra de his qui ven. ætа. l. 2.

h In eas.] s. nuptias.

i Gerentis.] s. mulieris.

k Rationibus.] scilicet præteritis.

l Pręcipimus.] ut & ĩ. in qui. cau. pig. ta. contra. l. si mater, & in auth. de nup. §. si aūt tutelam, coll 4.

m Incuria.] id est, per negligentiam.

n Maior est.] ut supra de legi. tu. l. fi.

o Idoneus.] cum nō est idoneus, non uidetur esse, ut & ff. quod cuiusque uniuersitatis. l. 1. §. & quidem. Et no. quòd per authen. hic positas hęc lex in multis corrigitur. Primo, quia hodie non est necesse principem adiri. Secūdo, quia non oportet eas iurare. Tertio, quia maiores pœnas patiuntur, ut habes s. de secū. nup. auth. iisdem pœnis. Quarto, quia hodie legitimi nō pcedūt eas.

† Intellige istum versiculū, nisi iā petita tutoribus, & reddita ratione secūdum matrimoniū sit contractū. in authenti. de nupt. §. si aūt tutela. s. de secun. nup. auth. eisdem, in fi.

MAtri.] CASVS. Dicitur in l. codicis quòd mulier tunc demum admittitur ad tutelam, cum nullus alius legitimus eam pręcedit. hic dicit quòd mater & auia pcedunt tutores legitimos. & mater prius quàm auia admittit. hoc tamē ita si corā iudice renūtiēt secundis nup. & senatusc. cōsulto Velleiano. & soli testamētarii eas pręcedūt, datiui autē & legitimi eas sequuntur.

p Matri.] legitimæ vel naturali, ut in authen. ut sine probi.

auiæ[a] secundū ordinē[b] tutelam[c] etiam ante agnatos subire permittimus,[d] si inter gesta[e] nuptus aliis & senatusconsulti Velleiani[f] auxilio renunciauerit: solis testastamētaris[g] tutoribus eas præcedētibus, legitimis & datiuis postpositis. Defuncti nanque voluntatem B præponi volumus. præter has autem aliis mulieribus interdicimus officium tutelæ subire.

IN AVTHEN. vt sine prohib. mat. debi: & credi. §. propterea igitur, colla. vij. constit. iiij.

Primo prohibet, secūdo iubet, tertio cōseruat. Secunda ibi, sed contractis. Tertia ibi salua. & breuius summari non potest.

SAcramentum quidem non exigitur,[h] sed cōtractis secundis nuptiis[i] expelli eam à tutela[k] conuenit: salua minoribus omni alia (prout iuris est) cautela.[l]

IN AVTHENT. col. & constit. qbus supra.

B *Matris debitū non impedit eius tutela, etiā si sit naturalis tantum: agere tamen debet omnia quæ in legitimis sunt definita.*

AD hæc, & si debitum inter ipsam & filios quoquo modo vertitur: tutela materna non ideo minus[m] admittitur, debito in sua natura durante.[n] Potest etiam mater naturalium filiorum tutelam

prohi. §. 1. in fin. §. col. 7 & ǰ. e. l. fi. in fin. Sed quid si est A mater, & pater? Dicunt præferri patrem quasi legitimū, vt in. l. 2. & l. fin. in fin. Item quid si est auus & auia? Dicunt quidam ambos admittendos, cum non sit cautum quod auia per legitimos repellatur. secundum hoc si erit mater & auus præponitur auus paternus, cum sit legitimus, sed si erit pater & auia, æqualiter admittuntur, cum ille vt legitimus, illa per auth. admittatur. Nec ob. quod dicit in fi. hic, solis testamentariis eas præcedentibus, quia est sensus. i. nō legitimis transuersalesq; superiores autem admittantur vt olim, vt in cor. huius auth. ibi, hoc enim seruantes &c. & bene probatur in nouel. eo. ti.

a Auiæ.] hoc est nouum de auia. mater enim etiam per legem Codicis admittebatur.

b Secundum ordinē.] cum primo mater, secundo auia admittatur.

c Tutelam.] an idem in cura? Quod videtur, vt in auth. vt sine prohi. ma. §. quia vero matribus, & §. qui verò multam, col. 7. Item eadem est æquitas, argu. ǰ. ad l. Fal. l. fi. Item authen. illa, vt sine prohi. ma. generaliter C prohibet à tutela & a cura creditorem & debitorem minoris. sic ergo & illa, vt sine prohibitione &c. generaliter videtur excipere, vt ex illius contextu euidenter apparet. l. vt sine prohibitione &c. & probatur in authen. de filiis ante dota. instr. na. §. cum omnibus, colla. 3. Sed contra. ǰ. de cur. fur. l. cum repudiante. Sed potest dici correcta per illam authen. vt sine prohibitione. vel in curatore furiosi speciale esse, uel aliter esse non poterat, quia & forte minor erat, & sic prima placet opinio.

Mater nō cogitur suscipere tutelā filiorum suorum.

d Permittimus.] ergo non cogitur, ut hic, & in l. 2. ibi, sanè in optione &c. & in. l. fi. circa princi. & in authen. ut li. ma. & in auiæ, in prin. colla. 8. licet quidam dixerunt contra. Item nunquid est legitima, vel datiua? Videtur legitima, vt ǰ. ad Tertull. l. omnem. e contra datiua, cum legitimi per. l. codicis eam præcedebant, vt in l. 2. & fi. in. fi. præterea. l. non dat, nisi se offerat, vt hic colligitur, quod non fit in legitimis, vt ff. de le. tu. l. legitimos, in prin. præterea non compellitur, nec periculum patitur si non susceperit, vt hic colligitur. quare potest dici non esse da D tiuam nec legitimam, sed extraordinariam, nisi dicas legitimam, id est secundum. l. à iudice datam. sed videtur legitima, vt in auth. de hære. ab intest. §. ex his, coll. 19. & authen. presbyteros. 2. s̄. de epi. & cler.

e Inter gesta.] id est coram iudice, scriptura inde facta.

f Velleiani.] & omni alio auxilio, vt in authen. vt sine probi. ma. §. quia vero, col. 7. quæ renunciatio quo ad matrimonium non valet, vt in præ dicto. §. sed quo ad Velleianum sic: vt ff. ad Velle. l. fi. § pe. Sed quibus hæc prodest renunciatio, cum pro nemine fideiubeat, sed pro se. s̄. ad Velleia. l. si mater, in prin? Respon. cum creditoribus pupilli promittat, pro pupillo intercedere videtur. Sed quomodo eis absentibus facta iudici proderit? Respō. si actio quæritur ex stipulatione iudicis absenti, multo magis replicatio, vt si proponat Velleianum, replicet aduersarius. i. creditor de renunciatione, vt ff. rem pu. sal. fo. l. non quasi. Itē contra huic auth. s̄ de procurat. l. alienam. Sol. hic speciale.

g Testamētarijs.] quid ergo si ipsa cum alio data fuit in testamento? Videtur quòd ipsa non debeat confirmari vel dari tutrix, quia testamentarius eā præcedat, cum dicas eam datiuā, nō testamentariā. Et cu dicas confirmatum tutorem datiuum, non testamentarium, vt no. inst. de tute. §. fi. & s̄. de confir. tu. l. 2 & per. l. ff. de verbo sig. l. lege, & in authen. de defen. ciui. §. interim, colla. 3. Solu. quidam de plano concedunt eam repelli hoc casu. sed H. dicit eam admitti. & quod hic dicit quòd testamentarii eam repellunt, loquitur quando ipsa non est data in testamēto. Pro prima opi. est, ff. de testa. tu. l. iure nostro. Pro secunda est in corpore ibi, defuncti nanque &c. & hoc placet. Item quid si sola est data? Respon. non est tutrix, nisi à iudice cōfirmetur, vt ff. de neg. gest. l. qui aliena, §. quanquam, secundum Azo. Alij dicunt corrigi per. l. huius tit. & sic dicunt tutricem datam in testamento. Vel quòd ibi non fuit data tutrix, licet pater eam de fi- C liis rogauerit. sed & si daretur, nō confirmaretur vt ex illa datione: sed quasi non esset data, dabitur per hanc auth. secundum quosdam. Prima placet: vt si est data, confirmetur. ar. in corpore ibi, defuncti nanque voluntas &c. nec ob. ff. de test. tu. l. iure nostro. quia in hoc sit correcta. Item quid si datus est à iudice tutor matre ignorāte? Videtur non tenere datio, quasi perperā sit decretū interpositū, vt arg. ff. de re. co. qui. l. magis. §. si quis alienū, & de tu. & cur. da. ab his. l. scire oportet, & s̄. qui da. tu. pos. l. si sororis. Sed cōtra est, vt s̄. de cōfir. tut. l. si vt proponis. Et quod dicit de testamentariis, dic etiā de legitimis ascēdētibus, vt modo notaui i glo. legitimæ vel naturali.

Tutor cōfirmatus est datiuus, & nō testamentarius.

SAcramentum.] CASVS. Lex. C. dicit quòd mulier debet iurare, Authen. dicit quòd non, sed si conuolet ad secundas nuptias, expellitur à tutela. Authen. ad hæc, addit ei quod lex. C dicit, dicens quòd si aliquod debitum contrahatur inter matrem & pupillū, tamē potest remanere tutrix. hoc dicit authen. hæc & sequens.

h Non exigitur.] de non nubendo. & sic corriguntur D iura quæ dicūt id exigi, vt in l. 2. C. & ǰ. l. fina. & in authen. de nup. §. si autem tutelam, colla. 4. & alia plura.

i Contractis secundis nuptiis.] quid si aliàs luxuriata est? Respon. est idem, arg. in auth. de resti. & ea quæ. §. fi. coll. 4. & in authen. de nup. §. si autem tutelam, coll. 4.

k A tutela.] sed ad quos redibit hoc casu? Dic ad datiuam, instar eius qui in locum suspecti vel remoti datur, vt ff. de testa. tu. l. si quis sub conditione. Item & dicitur quòd ipsamet petat ǰ. in qui. cau. pig. ta. con. l. penul. & in authen. de nupt. §. si autem tutelam.

l Cautela.] aliàs tutela nam res mariti sui & suæ sunt obligatæ filiis, vt s̄. in l. 2. & in d. authen. de nup. §. si autem tutelam.

m AD hæc Non ideo minus.] Idem intelligo in auia & auo, quia affectionis ratio suspicionem remouet, vt ff. de rit. nup. l. non solum. §. denuo.

n Durante.] secus in alio tutore, vt s̄. tit. 1. auth. minoris &c.

SI pater.] CASVS. Pater filio suo naturali vnã vaciam de bonis suis relinquere potest, & si non det tutorem, an mater eius possit esse tutrix? Dr̃ q̃ sic, præstito ab ea sacramento q̃ ad secundas nuptias non conuolabit, & debet renunciare omni auxilio legitimo, & beneficio senatuscõsulti Velleiani: his quę in superiori lege, sacramẽtũ, dicta sunt, obseruandis. si enim mater nullo existente tutore filiorũ legitimorum nancisci potest tutelam, multo magis poterit esse tutrix filij sui naturalis, cum in hoc casu deficiat legitima. Viu.

[a] Secundum nostrã constitutionem.] q̃ est s̃. de confirmando tuto. l. fi.

[b] Profectæ sunt.] quæ possunt proficisci, vt supra de natu. lib. l. humanitatis. An autem & spurij mater tutelam possit petere? quod videtur, quia quãtum ad eam non id inspicitur, vt Insti. de seruil. co. §. vulgo, & ad Orfi. §. nouissime. Itẽ an alij cognati qui vocantur ad successionem, iure prætorio vocẽtur & ad tutelam? dic vt supra de legit. tut. l. 1. Hodie autem cõstat eos vocari iure nouo, vt in authent. de hære. ab intest. §. ex his, colla. 9.

Cognati iure nouo vocantur ad tutelã.

[c] Auxilio.] vt in authen. de nup. §. si vero mater, colla 4. & in auth. vt sine prohib. matres debit. & credit. §. quia vero multa, coll. 7. & facit hoc ad generalẽ renunciationem, vt not. ff. si quis cau. l. sed & si. § quæsitũ.

[d] Conceditur.] vt s̃. l. proxima.

IN QVIBVS casibus tutorem, vel curatorẽ &c.

Dic vel, pro id est. nam nullum casum sub hac rub. ponit, quo habenti tutorem detur tutor, secundum quosdam. sed certe ponitur ff. de excusa. tut. l. propter litem, & datur intelligi infra eod. l. propter. Item not. hic secundum Ir. quid nouo iure vbicunque his legibus tutorem habenti tutor dabatur, non tutor datur sed curator ei adiungitur, vt institu. de autor. tuto. §. fin. Hug.

A agere, omnia agens quæcũque in legitimis definita sunt filiis.

Etiam filiis naturalibus tantum matres possunt esse tutrices omnia faciẽdo q̃ in legitimis sunt cauta Sa.

IIII. Imp. Iustinianus A. Iuliano præfecto præto.

SI pater secundum nostram constitutionẽ.[a] naturalibus liberis in his B rebus quæ ab eo in eos pfectæ[b] sunt, tutorem nõ reliquerit, mater autem voluerit eorum (siue masculi sint, siue fœminæ) subire tutelam: ad exemplum legitimæ sobolis liceat ei hoc facere, quatenus actis sub competente iudice interuenientibus, iuramentum antea præstet, quòd ad nuptias non perueniat, sed pudicitiam suam intactam conseruet: & renunciet sena C tusconsulti Velleiani præsidio, omnique alio legitimo auxilio,[c] suámq; substantiam supponat: & ita filiorum suorum vel filiarum naturalium tutricem eam existere sancimus.

¶Omnibus quæ pro matribus & liberis earum ex legitimo matrimonio progenitis, diualibus constitutionibus cauta sunt, in huiusmodi matribus obseruandis. Si enim in filiis D iustis, in quibus & testamentarię & legitimę sunt tutelæ, & tamẽ matribus, his deficiẽtibus, ad prouidẽtiã filiorũ suorum venire cõceditur:[d] multo magis in his casibus, vbi legitima tutela euanescit, saltẽ alias eis dare humanissimũ est. Dat. XV. Kal. April. Cõstãtinop. Lãpadio & Oreste. VV. CC. Conss.

TITVLVS XXXVI.

IN QVIBVS CASIBVS tutorem uel curatorẽ habenti, tutor uel curator dari potest.

Curator datus in locũ absentis, eo reuerso deponit officiũ. hoc dicit. Bal. Vel sic: Tutor vel curator datus loco absentis reipublica causa desinit illo reuerso. Sal.

I. Imp. Antoninus A. Tiberiano & Rufo.



SI in locum eius tutoris ad tẽpus[e] dati estis,[f] q̃ reipublicæ causa aberat, isq; iam finito munere qđ ei iniunctũ est, abesse desiit: quin ad eius officium curamq; pertineãt[g] negotia pupillę, ambigere non debetis. Sed cõsultius[h] feceritis si præsidem prouinciæ virũ clarissimũ adieritis, vt is ad administrationẽ tutelę cõpellat.[i] PP. VIII. Kalend. Aug. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Curator datus in locũ tutoris eatenus durat curator, quatenus duraret tutor. h. d. Vel sic: Curator datus impuberi, nõ durat post pubertatẽ. h. d. Bal Vel sic: In locũ tutoris excusati potest curator dari: cuius officiũ finitur pubertate pupilli. Sal.

II. Imp. Alexander A. Valentiniano.

POtuit quidẽ & debuit competẽs iudex in locum excusati tutoris, licet pupillus alios quoscunq; haberet tutores, curatorẽ dare.[k]

¶Quãuis autem curator cum aliis in locum excusati tutoris substitutus sis: tamẽ periculo administrationis ultra pubertatis tẽ-

SI in locum.] CASVS. Tutor erat reipublicæ causa absens, interim datus est tutor. eo reuerso suscipiet tutelam: consulte tamen faciet curator si faciat eũ compelli per iudicem, vt administr. tute. pu. suscipiat.

[e] Ad tempus.] hoc non expresso. alioquin contra, vt ff. de regul. iur. l. actus.

[f] Estis.] curatores, vt institut. de cur. §. item in locum. sed & tutores possunt dari, si hoc iudici sedeat, vt ff. de tut. l. quæsitum, & de suspect. tut. l. 3. §. si qs absuturus. licet quidam exponant in l. illa tutor. i. curator.

[g] Pertineant.] nec enim vacationẽ aliquam anni habet, vt instit. de excu. §. itẽ hi q̃ reipublicę, nec etiam fuit finita tutela p̃p absentiam, & sic modo est eadem. nec interim q̃siti liberi eũ excusant: nec põt cõueniri interim directa actione tutelæ, vt ff. de suspect. tut. l. 3. §. quod si qs, & de excu. tuto. l. Titius, sed vtili sic, vt ff. de tute. & ra. distr. l. si tutor reipublicæ, in princ. & ff. de suspect. tu. l. 3. §. si quis absuturus, secus autem si in locum eius qui adhuc non est tutor, quia in diem vel sub conditione datus sit, alius detur: quia ille desinit adueniente conditione. [i] Vel dic vt institu. de Atiliano tutore. §. 1.

[h] Consultius.] i. consulte, ne quasi de culpa, quasi deserat, redargui possit, vt ar. ff. de admi. tuto. l. tutores. § q̃ se. uel certiorabit necessarios impuberis, ut ff. de eo q̃ pro tu. nego. gest. l. 1. in fi. Alij dicũt, q̃ ex urbanitate, ar. s. de interdi. ma. l. 3.

[i] Cõpellat.] captis p̃ gnorib. ut insti. de satisd. tut. §. pe. & facit j. de peri. tut. l. fi.

POtuit.] CASVS. Si pupillus plures habeat tutores, & unus se excusauit, in locũ eius subrogabitur alius, qui ultra tempora pubertatis administrare non cogetur, licet curator detur, non tutor.

[k] Dare.] s. curatorem, vel tutorem, vt ff. de testa. tut. l. si quis sub conditione. §. fi.

[l] Non tamen cessabit sua administratio, nisi prius hic satisdederit. arg. l. si impuberi, ff. de tut. & cur. da. ab his, & ar. hic no tatorũ in glos. dicit Sal. coadiutorẽ datũ epõ, eo mortuo cessare: quia iã supuenit administrator legitimus. s. capitulũ. vide ca. 1. de cle. ægro. lib. 6.

a Non adstringeris.] vt ĩ. quando tuto. vel curato. esse desi. l. 1. & ff. de tuto. & cur. da. ab his. l. curatorem.

PRopter.] CASVS. Si pupillus tutorem habens, diffusum habeat patrimonium, & in pluribus locis constitutũ, si solus non sufficiat, adiungi poterit ei curator.

b Constitutum.] in eadem tamen prouincia: aliàs etiam tutor ei adiungitur, vt ff. de excusa. tu. l. propter litem. §. fin.

Tutor aliquãdo datur habenti tutorẽ.

c Curatores.] Not. curatores, vt & ĩ de excu. tu. l. testamento, & ff. de adminis. tut. l. tutores ꝗ post §. rerum. & est ratio quare non tutor, vt no. ĩ. l. prox. quãdoque tamen etiam tutores dantur, vt si in alia prouincia res sint remotæ vltra centesimum lapidẽ, vt d. l. propter. & sic etiam potest intelligi. d. §. rerum. Itẽ & quando testamento datus erat sub conditione, vel ex die, & similibus, ut ff. de test. tu. l. si quis sub conditione, & ĩ. eo. l. licet. Item & quando transfuga est primus tutor. Itẽ quando furiosus factus fuerit. ff. de tut. l. si quis tutor, & l. cum plura. Item in alio. ĩ. eo. l. fi. Itẽ in alio ĩ. ad Tertu. l. omnẽ, & in authen. de nupt. §. si autem tutelam, coll 4.

pora non adstringeris. a PP. V. Id. Iun. Modesto & Probo Conss.

Curator adiungitur causa cognita. h d. Bal. Vel sic: Propter latitudinem seu diffusionem patrimonii curator potest adiungi curatori. Sal.

III. Idem. A. Hylæ.

PRopter late diffusum, id est in diuersis locis constitutum b patrimonium, vel quòd solus administrationi non sufficias, an tibi tutelã administrãti adiungi aliquos curatores, c oporteat: præses prouinciæ, si te non sufficientem deprehenderit, æstimabit. PP. VIII. Id. Decẽbr. Pompeiano & Peligno Conss. B

Loco tutoris remoti, defuncti, vel relegati alius debet substitui. Sal.

IIII. Impp. Valeria. & Gallien. AA. Eudoxio.

LIcet tutorẽ habẽti tutor dari nõ potest: d tamẽ certis ex causis alius idoneus substitui sententia competentis iudicis solet in locũ suspecti qui cõuictus ac remotus est, & in locum excusati, e vel defuncti, f vel relegati tutoris. PP. Idibus Mart. Seculari. II. & Donato Conss. C

Licet alius adiungatur, primus nõ liberatur. Bal. Vel sic: Propter augmẽtum facultatum tutori curator solet adiungi, tutor tamen non tenetur de gestu a curatore existente soluendo tempore finitæ tutelæ. Sal.

LIcet.] CASVS. Quiuis regula sit ꝙ habenti tut. tu. dari non potest, fallit tamen in casu cũ in locũ suspecti, conuicti, & remoti, vel defuncti, vel relegati, alius subrogat.

d Non potest.] vt s̃. qui pe. tu. l. cum iure. & qui da. tu. vel cu. pos. l. si sororis, & instit. de cur. §. interdu, & hoc regulariter. tñ &c. vt subijcit in exẽplis: vt ff. de test. tut. l. si quis sub conditione. Item allit in alijs, vt not. s̃. l. proxi. sed quæ est ratio ꝙ habenti tutorem curator adiungitur, sed non tutor, vt hac l.? Respon. datus tutor plenitudinem potestatis habet in pupillum, & eius res, vnde alius superueniens non posset habere eandẽ plenitudinẽ, quã curator non appetit, & sic potest adiungi, vt patet, quia tutor datus auctorizat in aditione hæreditatis, & non curator. ut ff. de app. l. cũ in una §. tutor. Item quia tutor personæ, & per consequens rebus omnibus datur, ut institu. qui testa. da. tu. poss. §. certe, & de excusa. tu. §. datus. Sed curator rebus tantum, vt s̃. de nup. l. in copulandis. Item quæ est ratio, quod habenti curatorem potest alius curator adiungi, ut ff de tuto. & cura. da. ab his. l. uentri. §. fi. & non habenti tutorem tutor? Respon. ex prædictis ratio colligitur. D

Tutor quare dari nõ potest tutorem habenti.

e Excusati.] ad tẽpus, secundũ quosdã: qđ non placet.

f Defuncti,] ciuiliter, vt deportatus, & sic remanet tutor, & sic non fallit regula.

CVm ob.] CASVS. Cum pupillo habenti tutorẽ obuenit aliquod augmentum, puta hæreditas, ratione cuius datus erat curator, vel adiunctus, nũquid ideo primus desinit esse tutor, quòd alius sibi adiunctus est? Dicitur ꝙ non. & si adiunctus tempore finitæ tutelæ sit soluendo, licet postea factus sit nõ idoneus, periculum ad primum tutorẽ non pertinebit. Viu.

V. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Zenoni.

CVm ob augmentum facultatum curatores adiũgi soleant, nõ prius g dati h tutores ab administratione eorũ liberãtur. B Sanè si is, i qui administrauit, tempore finitæ tutelæ k fuit soluendo, securi temporis periculum l ad te m pertinere non potuisse, manifestũ est. Dat. III. Kalẽ. April. CC. Cõss.

g Non prius.] scilicet quàm adiungendi dentur. hæc est falsa. Dic ergo, non prius, scilicet p hoc, quàm si non adiungerentur, ut ff. de administratio. tuto. l. quotiens, §. fina. & non curatores, sed & tutores dari possunt, ut dixi suprà eod. l. propter.

h Dati.] scilicet prius.

i Si is.] s. curator, uel tutor adiunctus tibi tutori.

k Finitæ tutelæ.] unde nõ poterat fieri suspectus à te, cũ soluendo esset, ut ĩ. de diui. tu. l. 2.

l Temporis periculum.] quo factus est non soluendo, & facit supra de proba. l. ex persona.

m Ad te.] tutorem. prius est enim conueniendus qui administrauit augmentũ, quàm primo dati, q non gesserunt augmentũ, etiã si ante desijt esse soluendo, ut hic, & ĩ. si tut. nõ ges. l. fin. de diui. tut. l. 1. & l. fi. Sed cõtra. ff. de admi. tu. l. Lucius. 2. §. Sempronij, in fi. §. ubi & nõ gerentẽ dicit ab initio cõueniri: sed ibi nullo modo erat diuisa, uel erat à se, ut ĩ. de diui. tu. l. 2. in fi. hic autem quodammodo ab ipso iudice, uel à lege. nam adiunctus postea, prima bona administrare non solet, ut d. l. quotiens. §. constat. D

TITVLVS XXXVII.

DE ADMINISTRAtione tutorum, vel curatorũ, † & pecunia pupillari fœnerãda, vel deponenda.

† aliàs, & curatorũ, & de pecunia fœnetanda.

IN AVTH. vt hi qui ob. se hab. §. quoniam, coll. vj. constit. ij. C

Hæc auth non facit ad l. C sed ad secundam partem rubricæ, melius tamen stetisset post l tutores. infra eo. & ibi eam legit Cyn. & hoc intendit: Vbi reditus prædiorum sufficiunt pupillo vel adulto, administrator eius non tenetur pecuniam fœnerare, sed cautè recondere. Salicetus.



NOuissimè n cautum est, à curatore o

DE ADMINISTRATIONE &c.

Lege authent nouissimè hic super rubrica: quia dicit de pecunia pupillari fœnerãda, sed alij legunt infra eo l. lex. vel infra de vsur. pup. Io. legit infra eo. insi alij infra eo l. tutores.

NOuissimè.] ... Lex C. dicit ꝙ tutor dẽt fœnerare pecuniã pup. qđ si fœneret, tenetur pupillo de mutuo, nisi in mobilibus esset substantia, quia tunc esset fœnerãdum quantũ sufficeret ad expensas pup. & familiæ eius. illa pecunia quæ non fœneratur, diligenter custodienda est. si tota non sufficit ad expensas pup. tota fœnerabitur.

n Nouissimè] sumitur ex corpore, ut hi qui ob. se ha. per. res mi. §. quoniam autem, coll. 6. & distinguitur ibi plenius, utrum pupillus habeat sufficientem reditum prædiorum, ut tunc non fœneret, aliàs sic.

o A curatore.] large ponitur, ẽt ut cõprehẽdat tutores.

Periculo.

a Periculo.] etiam fortuiti casus, quia culpa præcessit A casum, alias periculum. i. culpa tantum præstatur, vt infra atb. tu. l. 2. & infra eo. l. debitoribus. Sed nunquid usura ad eum pertinet? Videtur quòd sic, ut ff. de reg. iur. l. sm naturam. Sed arg. cōtra. ff. de neg. gest. l. si negocia. non directa dicit, sed & non de tota administrationis ratione ibi tractatur, sed tantum de quodam impenso ab ipso curatore. sed certe imò de directa ibi dic t. Sed dic vt in l. cum curatore, modo no. vel ibi in protutelæ contraria. Sed distingue latius, aut cœpit quid debere tutor vel curator ante tutelam vel curam, vt ex mutuo & furto, & conuenitur etiam durante officio, vt insti. de aucto. tutor. §. fin. & ff. de testa. tut. l. si plures, & j. de excusa. tuto. l. neque à tutela, & l. quòd res: aut post, & tunc in tutela, aut de his quę ad eum non pertinent, & sic nascitur, sed non intentatur, ut in rapina, vel mutuo, vel furto, licet dicant quidam non intentari per se, sed per datum curatorem liti. aut pertinent, & sic nec etiam nascitur actio tutelæ, vt ff. de tut. & ra. distra. l. si tutor, in fi. & l. fi. & l. si cum adhuc, alias, si cū tutore, in prin. & l. cū tutor, & l. nisi, in pri. & de adm. tu. l. cū plures, licet quidā dicāt actionē tutelæ nasci, sed nō intentari, quibus obstat d. l. si tutor. Sed videtur nasci, & etiā intentari. vt ff. de admi. tut. l. 3. §. 2. in fi. sed ibi extra iudiciū inquirit rationem vnus ab alio. Sed si postea nascitur, vt dixi, vnde nascitur? Respon. ex tutela præcedenti, sic alias ex contractu dudū inito postea nascitur, vt no. s. de rerum permu. l. ex placito. In curatore vero dic quòd omnes nascuntur & intentantur, nisi actio vtilis negotiorum gestorum pro generali ratione reddenda, vt apparet ex solutione contrariorum prædictorum. & facit ad l. istam. ff. de proc. l. qui proprio. §. fi. & l. qui duos.

Tutor an possit à pupillo conueniri durante officio.

Actio quandoque nascitur ex contractu dudū inito.

FRustra.] CASVS. Tutor pupilli male administrauit res pupillares. facto eo adulto, datus est ei curator, qui timet administrare curam adulti, ne succedat in periculum administrationis temporis præcedentis. dicit imperator, quòd frustra timet, sed curam administret, & faciat quod interest tutoris, pupilli & sua, & tutorem ex male administratis conueniat: & qualiter intersit illorum, nō aperit lex. tu dic pupilli interest, ne lapsu temporis fiat debitor non soluendo. tutoris interest, vt cōueniatur, & liberetur ab vsurarū cursu, nec per negligentiā incidat in neg. gest. act. Viuianus.

b Prioris tēporis.] quo pupillus fuit. qd videbat, quia successerat in administratione, sic & in periculo: sed non est verū, sa. j. quando ex fac. tuto. l. 1. & s. de proba. l. ex persona.

c Omniū partiū.] scilicet tutorū, adolescentis, & vestra. nam illorum interest, ne processu tēporis fiat immemor. Vel melius, vt liberetur, & in usuris non grauetur, ut s. si aduer. sol. l. 1. Adolescentis interest, ne processu temporis fiat tutor non soluendo, uel uerius ut suum habeat, ut. j. de usur. pup. l. 1. & 2. & 3. Interest & uestra, ne incidatis in actionem negotiorum gestorum quasi ex negligentia, vt j. eo l. debitoribus.

pecuniam pupillarem nō esse fœnerandam. quod si fecerit, mutui subiacebit periculo: a nisi mobilis sit eius substātia, cuius cura administratur. tunc enim curator illud solum mutuare cogatur, quod ad dispensationem sufficiet adolescentis, eiusque rebus. quod verò plus est, B cautè recondatur: vel nisi ex necessitate hoc fecerit, veluti propter expensas in pupillum faciendas.

Vnus officialis non tenetur de eo quod fecit alius in alio officio, & nō eodem. Bal. Vel sic: Curator adulti nō tenetur pro tutoribus præcedentibus, nisi negligentia in exigendo possit ei imputari. Salic.

I. Imp. Seuerus & Antonin. AA. Modesto.

FRustra times administrare res adolescētis cuius curator es, ne ex C hoc aliquis existimet commune periculum prioris temporis b te recepisse: sed ea quæ agenda putas, age: & (quod magis interest omnium partium c) insta vt iudex inter te & tutores datus, quāprimū partibus suis fungatur.

PP. XII. Kal. Octob. Albino & Aemyliano Conss.

Pro vniuersali curatione non potest agi nisi finito officio. Bal. Vel sic. Durante officio cura, non agitur vt administrationis vniuersalis ratio reddatur. Salic.

II. Iidem AA. Timonii & Elpidophoro.

ADuersus curatorem adolescentis, cui collegę dati estis, quādiu administratio communis durat, exerceri iudicium nō potest, d PP. II. Kal. Maii, Apro & Maximo Conss.

Expensæ legitima in pupillū facta, veniunt in rationibus computandæ, licet per iudicem tunc non fuerint decreta. Salic.

III. Imp. Antonin. A. Bomosio.

SVmptus in pupillum tuum necessariò e & ex iustis, honestisque causis iudici f qui super ea recogniturus est, si probabū-tur g facti, accepto ferentur, h etiam si prętoris decretū de dādis eis non sit interpositum. i id nanque, quod à tutoribus siue curatoribus bona fide erogat, potius iustitia, quam aliena auctoritate k firmatur, PP. XIIII. Kal. Sept. Duobus & Aspris Conss.

ADuersus.] CASVS. Si ex duobus curatoribus alicuius adulti alter alterum nōdum finita curatione D administrationis iure velit conuenire, an possit, quęritur? Dicitur quod non. Viuianus.

d Non potest.] ut reddat rationem totius administrationis ut j. eo l. rationes, & ff. de adm. tut. l. actus. Sed contra ff. de tut. & ra. distr. l. nisi. §. cum furiosi. sed ibi furiosi, non adolescentis erat curator. & est ratio, ut ibi notatur. Item contra in eo. tit. l. si cum adhuc, aliàs si cum tutore. §. cum curatore ff. rem pup. sal. fo. l. non quasi. §. hanc stipulationem, sed ibi non ut ratio totius administrationis reddatur, agi ut per actionem negotiorum gestorum, sed ex stipulatione rem pup. sal. fo. Item contra. ff. de administ. tut. l. cum curatore. Item contra in eo. tit. l. si cum adhuc. sed nec ibi agitur negotiorum gestorum ut ratio reddatur totius administrationis, sed furti, uel damni iniuriarum. Item contra ff. de contra act. tut. l. 1. §. finito, sed ibi de contraria,

SVmptus.] CASVS. Si pupillus finita tutela fructus quos tutor percepit, petat, & dicat se in eo multa impendisse, an expensæ veniant in cōputationem, quæritur? Dicitur quod sic, licet de his refundendis decretum iudicis non interuenerit, quod iustitia, non auctoritate iudicantis, quod bona fide erogatum est, debetur. Vi.

e Necessariò.] puta in alendo.

f Iudici.] no. iudici. sic s. de condic. ob tur. cau. l. 1.

g Probabuntur.] à te tutore.

h Accepto ferentur.] id est computabuntur, siue rehabebuntur, nisi certum salarium pro hoc erat ei constitutum, vt ff. de administrat. tutor. l. à tutoribus. § fin.

i Interpositum.] nam expedit quandoque non interponi, vt inf a de ali. pu. pra stan. l. 2.

k Auctoritate.] sic supra si minab hære. se. ab. l. 1. Acc.

Nisi.

N Isi.] CASVS. Libertus si pecuniam pupilli sui nō depofuerit, vel in emptionem prædiorum colloca uerit, sed in vsus suos conuerterit, ad præfectum vrbis remittetur puniendus. Vel dic quòd mulier proponit talem quæstionem de curatore, filij sui, qui curator filij sui, qui patris erat libertus, debebat pro filio suo pecuniam, nec eam depofuit, nec in prædiorum comparationem cōuertit, an sit puniēdus, quæritur? Dicitur quod sic.

a Filiæ tuæ.] ò mulier quæ es mater.

b Prædiorum comparationem.] nisi sit modica summa, vt ff. eo. l. ita autem. & ad hoc. ff. eo. l. tutor qui, § si post, & §. si deponi, & j. l. proxima.

c Puniendus.] ut infra eodem. l. si liberti, & ff. de suspec. tut. l. 2. & 3. §. tutor, & §. tutores, & instit. de suspe. tut. §. libertus.

F Rustra.] CASVS. Si tutor factus fuerit debitor pupilli ex mala administratione, & curator ei datus tutorem cōuenerit, & cōdemnari fecerit, nec ille parère vult iudicatis, quia timet, si soluat, & adultus pdat, quò possit restitui aduersus solutionem, & propter hoc soluere condemnationem: cōtradicit, an sit audiendus quæritur? Dicitur quod non, cū exacta pecuniam auctoritate iudicis possit deponi. Accursius.

d Iudicatū.] i. satisfacere pro iudicato. timebāt enim tutores, quòd si soluerint minori, & pecunia non verteretur in vtilitatē pupilli, quòd ipsi nō essent liberati, & quòd minor restitueretur in integrum. Respō ad hoc impera. quòd tutores possunt deponere eam in facta æde.

e Detrectant.] timētes restitutionem, vt j. si aduer. sol. l. exemplo.

f Præsidis.] & sic nō restituetur, ut ff. de mino. l. ait prętor. §. quid tamen.

g In depositi.] donec inde ematur prædium, uel aliàs expendatur in necessarios vsus adolescentis.

N On est ignotū.] CASVS. Tutor vel curator pupilli vel adulti calūniose nomine pupilli aduersus aliquē actionē instituere nō debet. quod si fecerit, condemnandus est aduersæ parti in expensis, quia prætextu pup. calumniosa actio instituenda non est. Viuianus.

h Cōndemnari.] in expēsis. sic infra vnde vi. l. meminerint. in fi. l.

† Cōcor. cū hac l. glo. in ca. placuit, su per verbo, causæ. 6. q. 6.

Libertus tutor debet a se exigere quod debuit, alias remouetur vt suspectus, & venit puniendus. Sal.

IIII. Idem A. Proculæ.

N Isi eam pecuniā quā constiterit libertum paternum tutorem filiæ tuæ[a] rationi eius debere, vel depofuerit, vel in pdiorum cōparationem[b] conuerterit: remittitur ad pfectum vrbi, secundum ea quæ constituta sunt, arbitrio eius puniēdus.[c] PP. XII. Kal. Oct. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Tutores quondam non iuste recusant soluere adulto, cum possint auctoritate præsidis, vel eius præcepto. Vel sic: Non debet retractari solutio debiti quæ potest tutè fieri. Sal.

V. Idem A. Rufino.

F Rustra tutores quondam adolescentium, quorū curā administras, iudicatum[d] facere detrectant,[e] cum exacta pecunia possit auctoritate præsidis[f] in depositi[g] causā haberi. PP. Kal. Iun. Lęto. II. & Cereali Conss.

Sub prætextu vel velamine officij, non debet calumnia committi. Bald. Vel sic: Tutores vel curatores qui iniustam causam litigandi non habuerint, licet alieno nomine egerint: proprio tamen nomine debent in expensis condemnari. Sal.

VI. Imp. Alexander A. Maximo.

N On est† ignotum, tutores vel curatores adolescentium, si nomine pupillorum, vel adultorū scientes calumniosas instituant actiones, eo nomine condemnari[h] oportere: ne sub prætextu nominis eorum[i] propter suas simultates[k] securè lites suas[l] exercere posse existiment. PP. VI. Idus Maij, Maximo. II. & Aeliano Conss.

Contra formam data à testatore, non debet tutor rem pupilli vendere. Salicetus.

VII. Idem A. Valerio.

T Vtelam pupillorum tuorū sic administrare debes, ne ædificiū quod his relictum est, cōtra formam alienandi testamento datam vendas.[m] PP. VI. Id. Iul Maximo. II. & Aeliano Conss.

Ignorans se tutorem datum, non tenetur. sciens verò sic, & de neglectu conueniri potest cum alijs de gestu vero ab alijs conueniri pōt gerentibus prius excussis h. d. cum glo. Sal.

VIII. Idem A. Aprili.

E T si scisses[n] te curatorem datum, nec administrasses, cæteris curatoribus, & administrationem peragentibus, & sufficientibus damno præstando,[o] contra te actio dari non potest.

[p] Sin autem nescisses te curatorem datum: etiam si soluendo cæteri nō sint, damni periculū ad te non redundat. PP. VII. Kalen. Decembr. Alexandro A. III. & Dione Conss.

Adulta agit contra curatores vt constituant sibi dotem. Bal. Vel sic: Adulta potest petere vt detur, curatoribus cessantibus. Salic.

IX. Idem, A. Iulutæ.

S I curatores hēs,[q] hiq; dotare te bonis tuis

i Eorum.] pupillorum, vel adultorum.

k Simultates.] id est calūniosis intētationes, vel, id est pter latens odium.

l Suas.] scilicet tutorū, vel curatorum. & idē in prælatis ecclesiarū. & facit. ff. eodē. l. quotiēs, § sicut, & ff. manda. l. Quintus, & infra de his qui. vt indi. l. Polla, & infra qui accu. nō pos. l. 2.

T Vtelam.] CASVS. Testator prohibēs ne ędificiū qd extruxerat, alienaretur, tutorē filio suo dedit. an tutor alienare possit, quæritur? Dicitur quod non. Viuianus.

m Vēdas.] vt & j. de re. alie. l. fina. licet aliàs poterāt vendere ædificium olim, infra eod. l. lex quæ.

E T si scisses.] CASVS. quis sciens se cū aliis datum curatorem, non administrat, si administrantes soluendo sunt, non tenebitur. si autem ignorabat se curatorem datū, licet alij soluendo non fuerint, nō ideo hic tenebitur.

n Et si scisses.] quod pupillus probare debet, vt ff. eo. l. quidā decedens. §. fi. & l. hoc autem. Sed arg. cōtra. j. de peric. tu. l. si tutor. §. fin. Sed expone vt hic. ubi ergo nullā habet excusationē, statim tenetur ex quo scit, vt hic. & d. l. quidam, in fi. & infra de suspe. tu. l. 2. & si habet excusationē, autē nō pseqtur, & ab initio cogitur administrare, vt ff. eo. l. 1. si vero prosequitur, tenetur tunc demum reprobata excusatione, & administrare iussus, vt ff. eo. l. qui iussus, & ff. de excusa. tuto. l. si iis qui tres. §. illæ quoque.

Tutor qū incipit teneri pupil

o Damno prǣstādo.] hoc enim in administratis, vt hic. at in neglectis omnes tenetur, & in his, scilicet administratis, in subsidiū, ut ff. eo. l. tres tutores. §. non solū, & §. itē in eo, & de excusa. tut. l. qd autē, & j. si tutor nō gesse. l. fina. & j. de trāsac. l. 1. & de pba. l. ex psona.

p S I curatores habes.] ò adulta.

Mode-

a Moderatum.] secundum facultatem & dignitatem, A vt.ff.de iure dot.l.quæro,& l.cum post. §.gener. Et si vltra quàm valeat mulieris facultas, cõstituatur, non valet ipso iure. si autem vltra vires, valet, sed restitutio locum habet, vt ff. de mino.l.si ex causa.§.in dotis.

potest. Viuianus.

h Eorum.] scilicet pupillorum.

h Successisti.] scilicet pupillis qui habent tutores, vel curatores. Et dic, de his, scilicet agere debes, & hoc si es maior vere non ficte, propter liberos. Vel dic, successisti pupillis qui habent tutorem, & adulto, qui habet curatorē, quod in idē recidit. Tertii dicūt, quòd agis cōtra tuū curatorem, qui non conuenit tutorē vel curatorem eius, cui successisti. quæ vltima non consonat litteræ.

Dos an possit per curatores constitui adultæ vltra uires.

b Cogantur.] scilicet pro dote. & impendia etiam facient nuptiarum, vt.ff. e. l.curator.

Si liberti.] CASVS. Si libertus adulti eiusdemq; curator, seruum adulti manumiserit sine eius cōsensu, vel ab alio per fraudē manumitti passus fuerit, resarciet ei damnum, vel pro modo admissi delicti punietur in corpore. Viuianus.

c Læsa sit.] quia manumisisti seruū aliquē eo cōsulente, vt s. si aduer.lib.l.quos retrahi. Vel aliàs male gessit aliquid, de culpa quidem tenetur vtili negotiorū gestorum iure communi, de dolo etiā criminaliter extraordinarie: vt hic subiicit, & dict. l quos retrahi, & instit. de suspect.tut.§. libertus, & s.eo.l.nisi. Itē nota secundum quosdam ex hac l. & j. eo.l si tutores, quòd aliud est dolus siue fraus, & aliud culpa. sed veritas est quod in dolo inest culpa, sed nō conuertitur.

† Hoc nō præsumitē cū fuerit condēnata.l. Herēnius,ff.de euict.l. in tuitus.s.de proc.doc. in c inno tuit, de arbit.c.cum inter. de re iud.

d Dedit.] & curator tenetur in defectum.

Si bonam.] CASVS. Si tutor in causa pupilli, si bona fuerit, non appellauerit, sententia lata contra pupillum, vel appellatione interposita eam prosequi non curauit, iudicio tutelæ pupillo tenebitur pro indemnitate pupilli conseruanda. Viuianus.

cessant: adito præside prouinciæ impetrabis, vt qđ moderatum est, a honestæ personę, pręstare cogantur. b PP. XVII. Kal. Maij, Agricola & Clemētino Conss.

Libertus fraudulenter administrās, remouetur & punitur. Salic.

X. Idem A. Rufinæ.

SI liberti eiusdemque B curatoris culpa, vel fraude ratio vestra læsa sit: c sarciri damnum ab eo qui dedit, d præses prouinciæ curabit, non dubitaturus etiā grauiorē executionē adhibere, si quid tam aperta fraude commissum est, ut puniēdum in liberto crimen deprehendatur. PP. XI. Kal. Aug. Agricola & Clementino Cōss.

Tutor in bona causa tenetur appellare & prosequi. Bald. concor. Salicet.

C

XI. Imp. Gordianus A. Aurelio.

SI bonam causam ea cuius tutor es, habuit, & aduersus latam sententiam non appellasti, seu post appellationē prouocationis solennia implere cessaueris: tutelę iudicio e indemnitatē pupillæ præstare debes. PP. Idib. Aug. Gordiano A. & Auiola Conss.

D

Defectus legitimæ ætatis in iudicijs, & rerum suarum administratione, non suppletur ex numero liberorum. Sal.

XII. [illegible]

DE his quæ in fraudē administrationis à tutore gesta, vel negligenter acta à curatoribus eorū g quibus successisti, h allegas, agere debes: si modò annos legitimæ ætatis implesti. i neque enim ignoras non multum patrocinari fœcūditatem liberorum fœminis k ad rerum suarū administrationem, si intra ætatem legitimam sint cōstitutæ. PP. III. Non. Octobr. Gordiano A. II. & Pompeiano Conss.

Tutor agens pro pupillo, non tenetur cauere de rato. h.d. cum gl. Salic.

XIII. Idem A. Longino.

TVtores debita pupillaria, seu deposita reposcentes, ad satisdationem l compelli non posse, manifestum est. PP. VIII. Kalend. Maii, Atiano & Pappo Conss.

Durante administratione curator non cogitur rationes reddere. Salic.

XIIII. Impp. Philippus A. & Phi. [illegible]

RAtiones curæ administratæ ante impletū quintū & uicesimū annum, durante officio posci iure non posse, m manifestum est. PP. prid. Non. August. Philippo A. II. & Titiano Conss.

Subscribens se tanq̃ curator, proprio nomine non tenetur. Bald. Vel sic: De eo quod quis facit vt tutor, vel vt curator, non potest conueniri: nisi proprio nomine se obligauerit. Sal.

XV. Impp. Diocletianus & Maximian. AA. Licinio.

SI non subscripsisti quasi

i Implesti.] vere, vt hic. vel etiam ficte, vt suprà qui dare tutor. pos.l. in vniuersis.

k Feminis.] nec maribus, nisi ad honores, vt s. de in integ. restitut.mi.l. eo tempore, & ff. de mune. & hono.l. ad rempublicam.

TVtores.] CASVS. Tutor si conueniat debitorem pupilli, an debeat satisdare pupillum rē ratam habiturum, quæritur? Dicitur quod non. Viuianus.

l Ad satisdationē.] rem ratā haberi, secundum Ioan. nisi dubitaretur an sit vel duret tutor, vel gestus illi vulgo cōmissus sit, vt ff. eod. l.vulgo. Hug. sed certe illa non est cautio rati, sed quòd actor non patietur damnū ob id quòd tutor nō sit iudicio sisti: pupillus tamen cauet, & eos defende, vt j. eo.l. si.§. de fentionem, & § omnem autem, & fac. ff. quod cuiusque vniuersitatis. l. item §. actor.

RAtiones.] m Non posse subaudi a concuratore. Itē nec ab adulto, & hoc si poscat

e Si bonam.] in mala secus, vt s. eo.l. non est, & ff. eod. l. quotiens. §. plane, & etiam fac. ff. de euict.l. Herennius Modestinus, & ff. man.l. si procuratorem. §. si ignorantes. sed in dubio præsumitur mala, vt in di.l. Herennius.

f Iudicio.] vt & supra si tutor vel curator l. si.

DE his.] CASVS. Tutor ex mala administratione factus est debitor pupilli in centum. decessit pupil. successit ei mulier, vult conuenire tutorem, an possit? distinguitur, aut est minor annis, & non potest sine tutore: nec numerus liberorum in hoc casu ætatem supplebit, vt si habeat. 22. annos, & tres liberos. si maior,

ratio totius administrationis, sed alicuius capituli pōt, non tamen à concuratore, qui administret, alioquin contra, vt. ff. eod.l. 3. §. 1. sed ab alio, vt dixi supra, eod. l. aduersus. sed certe lex illa. ff. eodem. l. 3. §. 1. extra iudicium potest intelligi conueniri administrantem à nō administrante. Item & actio hic personalis à reali distinguenda est, vt instit. de aucto. tut. § fin.

SI non subscripsisti.] CASVS. Adultus in aliquo cōtractu pro me fideiussit, & curator auctoritatē præstando, non fideiubendo, instrumento contractus subscripsit. nunquid conuentus negociorum gesto-

rum

sũ actio. ab adulto & liberatus super fideiussione ab eo A facta conueniri possit à creditore tanquam fideiussor, quæritur? Dicitur quod non.

a Ea intercessione.] intercedebat enim minor, cui authorabat curator, & quia male fecit, conuentus fuit à minore, sed absolutus a præside. Vel dic, liberatus à cura generaliter. Alij dicunt quòd post curã finitam subscripsit.

b Curator.] dum curator eras, & sic con cor. huic. l. intra quã do ex facto tuto. l. 1.

c Conueniri possis] à creditore, sic & supra si cert. pet. l. mutuæ, & infra de fideiussoribus, l. si pater.

fideiussor: frustra vereris ne ex ea intercessione,[a] qua signasti vt curator,[b] olim liberatus (vt affirmas) sententia præsidis, ex officio curatoris conueniri possis.[c] PP. prid. Non. Mart. Diocletiano III. & Maximiano. A A. Conss.

Tutor non habet potestatem donandi nisi ex causis a iure permissis: aliàs non prabet iustam causam possidendi. Salic.

XVI. Iidem A A. & CC. Proculo.

NOn omni titulo res † pupilli potestatẽ alienandi tutores habent: sed administrationis tantum causa distrahentes, quę eis venundare licet: iustam causam possidendi[d] comparantibus prestant. Cum itaque donandi nulla ratione[e] res eorum quorũ administrant negotia, potestatem habeant, vendicare dominium à possidentibus non prohiberis. Dat. X. Kal. Maij, Heracliæ. A A. Conss.

Tutela officium non prohibet tutorem testari: nec sua donare. Salic.

XVII. Iidem A A. & CC. Matuali.

DE successione sua[f] tutores frustra timent: cum his qui tutelã administrauerunt, testamenti factio non denegetur, nec de bonis suis donare aliqd prohibeantur.[g] S. XVI. Kalen. Nouemb. Sirmij. A A. Conss.

Periculum nominum spectat ad tutorem: ideo debet esse solicitus vt soluant, & eis denuntiare, & postea secundum iura pignora vendere. Salic.

XVIII. Iidem AA. & CC. Soterico.

DEbitoribus pupillæ pro officij ratione tu-

† aliàs q̃.

N On omni.] CASVS. Tutor res pupilli distrahere nõ potest, quasdam tamen distrahere potest, non autem donare, sed si donauerit, eas pupillus poterit vendicare. Viuianus.

† aliàs, rerum.

d Causam possidendi.] vt animalia superuacua, & vestes detritas, ut infra eo. l. lex quæ, & facit quod dicitur, dominus est tutor, cum bene administrat, non cum spoliat, vt ff. pro emp. l. qui fundum, §. si tutor.

Tutor dominus ẽ, cum bene administrat.

e Nulla ratione.] vt & ff. eod. l. tutor ad vtilitatem, & l. cum plures, §. 2. & infra si ma. fa. ra. ha. l. fin. & ff. de offic. procur. Cęs. l. 1. §. si rem. Sed fallit in casibus, ut cum dat mercedes doctoribus, & alimenta seruis & libertis, solennia munera parentibus, dotem sorori ex eodem patre natæ, vt ff. eodem. l. cum plures. §. cum tutor, & ff. de tute. & rat. distra. l. 1. in princ. Accursius.

Tutor de rebus pupilli aliquando dare potest.

DE successione.] CASVS. An tutor pupilli testamentum facere possit, quæritur? Dicitur quòd sic, & de bonis suis in alium donationis titulo transferre. Videbatur q̃ non, quia omnia bona sua tacite sunt obligata pupillo, contrarium tamen est verum.

f De successione sua.] scilicet tutorum.

g Prohibeantur.] cum suo onere, vt & s. rem alie. ge. l. vnica, & ff. de contrahen. emp. l. alienatio.

DEbitoribus.] CASVS. An tutor pupilli possit distrahere pignora eius debitoris? Dicitur quòd sic, si primo denunciauerit debitori quòd soluat. Viui.

h Pertinente.] si distuleris exigere dum sunt soluendo, vt j. eod. l. tuto. es, in fine, & j. arbi. tute. l. 2.

torem te constitutum asseuerãs, ad te nominũ periculo pertinente,[h] pare re solutioni denuncia. Qui si satis non fecerint, in venditione pignorum vti cõmuni iure[i] potes. S. prid. Kalend. Ianua. Sirmij. A A. Conss.

B *Tutor potest dari in absentia Bal. Vel sic: Tutor datus sciens, & se non excusans, tenetur. Salic.*

XIX. Iidem A A. & CC. Vindiciano.

TVtor, licet absens, decreto datus, si sciens solenniter se non excusauerit,[k] administrationi constituitur obnoxius.[l] S. iij. Id. Feb. Sirmij. CC. Conss.

C *Bona tutoris & curatoris sunt tacite obligata, etiam si non suscepisset tutelam necessariam, nec vnquam aliquid promisisset Bal. Vel sic: Bona tutoris vel curatoris pro gestis & non gestis sunt tacite obligata pupillo vel adulto. Salicetus.*

XX. Imp. Constantinus A. Euphemianæ.

PRo officio administrationis tutoris vel curatoris bona, si debitores[m] existant, tanquam pignoris titulo obligata,[n] minores sibimet vendicare minimè prohibentur.

¶ Idẽ est & si tutor[o] vel D curator quis constitutus, res minorum non administrauerit. Dat. vij. Kalen. April. Treueris, Volusiano & Anniano Conss.

Tutor non implens conditionem vtilem pupillo, tenetur ad interesse. Salicetus.

XXI. Idem A. Maximo præfecto prætorio.

PVpillorum seu mino-

i Communi iure.] quod est infra de distract. pi. l. si in hoc.

TVtor.] CASVS. Si quis sciat se tutorem datum, nec se excuset, ab inde periculum ad eum pertinebit. Viuia.

k Excusauerit.] scilicet intra tempus ad hoc constitutum, scilicet l. d eium.

l Obnoxius.] vt ff. eo. l. quidam. §. si & l. hoc autem, & dixi s. eo l. & si scisses.

PRo officio] CASVS. Si tutor vel curator ex mala administratione factus fuit debitor pupil. vel adulti, res tu. vel curatoris per hypothecam sibi obligatas potest vendicare pupillus vel adultus a quolibet possidente. Viui.

m Si debitores.] tutores vel curatores ratione administrationis.

n Obligata.] vt & supra de rei vxo. actione, §. 1. & hoc ex eo tempore, ex quo cœpit esse tutor. argu. infra de bonis quæ libe. l. cum oportet. §. si. vel quo cœpit male administrare. argu. s. de secun. nup. l. hac edictali. §. pen.

o Et si tutor.] qui tutor nõ administrans tenetur vtili tutelæ, curator vtili negotiorum gestorum, vt ff. de rit. nup. l. si quis tutor. §. 1. & ff. rem pupil. sal. fo. l. non quasi, §. illum, & ff. eo. tutores qui. §. in eum. Sed nunquid bona eius qui gerit pro tutore, sunt tacite obligata pupillis? Respõ. sic, arg. ff. de priui. credi. l. dabimus. & j. qui pot. in pig. hab. l. assiduis, circa prin. ibi, & hoc cum in personalibus, &c. & §. ad hæc, ibi, cum enim in personalibus, & est pro hoc ff. de tute. & rat. distra. l. vlt.

Pupillo an sint tacite obligata bona eius q̃ gerit p.o tutore.

PVpillorũ.] CASVS. Dedi decẽ pupillo, si tutor vellet: noluit, an rei non acquisitę periculum ad tutorem perti-

rum defensores, si per eos donationum cōditio a neglecta est, rei amissæ b periculum præstent. Dat. III. Kal. Feb. Romę, Sabino & Rufino Conss.

Bona pupillorum quæ possunt seruando seruari, non debent alienari, nisi causa necessitatis, præcedente inquisitione, & causæ probatione, & subsecuta decreti interpositione. Bal. Vel sic Immobilia & mobilia quæ seruando seruantur (præter animalia superuacua) non possunt tutores vel curatores alienare, etiam in causa dotis sine decreto iudicis. Sal.

XXII. Idem A. ad populum.

LEx quæ tutores curatoresque necessitate adstrinxit, vt aurum, argētum, gemmas, vestes, cæteraque mobilia preciosa, vrbana etiam prædia, & mancipia, domos, balnea, horrea, atque omnia quę intra ciuitatem sunt, vēderent, omniaque ad nūmos redigerent, præter prædia & mancipia rustica, multum minorum vtilitati aduersa est.

¶ Præcipimus itaque, vt hæc omnia nulli tutorum curatorumve liceat vendere: nisi hac fortè necessitate & lege, c qua rusticum prædium atque mancipium vendere, d vel pignorare, vel in donationē propter nuptias, vel in dotem e dare in præteritum licebat: scilicet per inquisitionem f iudicis, & probationem causæ, g interpositionemque decreti, vt fraudi locus non sit.

¶ Ante omnia h igitur vrbana mancipia, quæ totius supellectilis notitiam gerunt, semper i in hereditate & in domo retineātur. nam boni serui fraudē fieri prohibebunt: mali, si res exegerit, sub quæstione positi, poterunt prodere veritatem: atque ita omnia obseruabunt, vt nec inuentarium minuere, nec mutare, vel subtrahere aliquid tutor valeat. quod k in veste, margaritis, gemmis, & vasculis, cæteraque supellectili l necessarium est.

¶ Et tolerabilius est (si ita m contigerit) seruos mori suis dominis, quàm seruire extraneis: quorum fuga potius tutori asscribitur, siue negligētia dissolutā esse patiatur discipli-

pertinet, cum potuit acquisiuisse, nec fecit, quæritur? Dicitur quod sic. Viuianus.

a Conditio.] quia non impleuit conditionem sub qua donatum erat minori.

b Rei amissæ.] id est non quęsitæ, & sic improprie, vt ff. de regu. iur. l. non uidetur. sic improprie ponitur, ut insti tu. ad leg. Aquil. § il lud. ibi, nam hæreditatis quoque amissæ &c. Item no. quod facit tutor vt actio nō quæratur, & per hoc tenetur pupillo, vt & infra arbit. tute. l. quicquid, & ar. infra eo. l. si tutoris, & ff. de iniur. l. sed & si vnius. §. 1. & arg. ĩ. de ser. fugitiuis. l. 5. §. fin. & infra de cu. fu. l. fi. §. 1. sed non facit vt quæsita pereat, vt ff. e. l. Lucius, 2. § fin. & sic, infra de acquirenda possess. l. fin. Et facit hęc lex ad quæstionem, si tutor induxit testatorem ut sibi relinqueret quod pupillo relinqueb. t. Itē an & hoc casu petit restitui? Respon. sic. habet enim electionē vtrū contra tutorē velit agere, ut hic, uel petat restitui, vt supra si tutor vel curator interue. l. etiam.

LEx quæ.] C A S V S. Lex quædam præcipiebat vt omnia bona pupilli per tutorem distraherentur, & redigerentur in pecuniam, & illa fœnori daretur præter prædia rustica, quæ lex erat aduersa vtilitati pupil. præcipit imperator, vt bona pup. immobilia siue mobilia nō distrahantur, nisi hoc daretur in dotem, vel donationem propter nup. & in huiusmodi alienatione necesse est vt interponatur iudicis decretum. Item prohibet ne seruum alienet, & causam subiungit, quia scilicet si boni sunt, custodient domum, & res pupilli, ne in his fraudem tutor committat. si sint mali, poterunt torqueri, vt dicant veritatem de his quæ in domo pupil. continentur. & melius est si serui apud pupil. morentur, quam extraneo seruiant, & fugiant, quorum fuga tutoris negligentiæ asscribetur. domus pupilli vendi non debet, quia pater pupilli ibi decessit, & ibi imagines suas habuit, quas conuelli pupillis esset lugubre. sed si ruinam patiantur, tutor eas reficere debet, vt ex conductionibus earum possit pupillus omni anno pensionem percipere.

[SERVI.] Serui qui aliqua arte præditi sunt, pupillo seruiant, & de bonis pupil. alantur. Alij qui arte præditi non sunt, partim ex labore suo, partim ex substātia pupil. alantur. Quòd autem serui alienari non debeant, duplex est pupil. commodum, scilicet ne tutores in rebus pupil. fraudem cōmittant, vel mater pupil. res pup. surripiat, & ad secundum maritum perferat. Nec debent res pupilli in pecuniam redigi, ne amittantur forte debitore facto non soluendo, nec semper posset fœnerari. Nullo ergo modo distrahat has tutor sine interpositione decreti, nisi sint res quæ seruando seruari non possunt, ueluti uestes attritæ, & fructus, & animalia superflua.

c Lege.] scilicet per iudiciariam auctoritatem.

d Vendere, vel pignorare.] puta ob æs alienum. Item pro iudicio sisti potest obligari minoris substantia, ut infra eodem, l. fina. §. defensionem.

e Vel in dotem.] nota dotem constitui à minore in immobili re, cum decreto. sic est & in donatione propter nuptias, ut ĩ. si ma. fa. l. fi. §. fi. Sed econtra in utroque, ĩ. de præd. mi. l. ob æs, ubi propter æs alienum tantum permittit. Item ad donationē tantum est contra in eodem, l. prædia. Solu. prædicta intellige pro dote & donatione à patre minoris promissā, & sic est æs alienum, de nouo autem constituere non potest minor, ut in contrarijs. hoc non placet, quia si pater promisit dari, poterit iure communi etiam sine decreto, ut ff. de reb. eorum, l. magis, §. sed pater. Item non placet, quia expresse dicitur ff. de iur. dot. l. Titia, quòd minor dedit prædia in dotem. sed illam intelligebat Ioan. quòd maior erat tempore donationis. Tu ergo dic speciale in dote, & in donationibus propter nuptias. & in dicta, l. ob æs alienum, tantum subaudi, uel aliam similem causam, vt ob dotem & donationem propter nuptias. & dictam l. prædia, intellige de donatione sponsalitia, non propter nuptias.

f Per inquisitionem.] quæ in multis consistit, ut ff. de re. eo. l. magis, §. non passim.

g Probationem causæ.] quare uendat.

h Ante omnia.] generaliter prohibuit, nunc rationem de singulis reddit.

i Semper.] referas ad hoc quod supra, dictum est, nisi hac forte &c.

k Quod.] scilicet quòd in inventario scribantur. Vel dic quòd in domo retineantur, & non uendantur, quod est uerum, si non sunt usu detritæ, ut ĩ. ea. l. in fi.

l Supellectili.] improprie dicit, in cætera supellectili, quia supellex est domesticum patrisfamiliâs instrumētum, quod neque argento, aurò ve facto, uel uesti connumeratur, ut ff. de supel. le. l. 1

m Si ita.] scilicet seruiendo eis.

Tutor pupillo tenetur, qui facit quod ei actio non quęratur.

Minoris substantia pro iudicio sisti pōt obligari.

Minor an possit rē suā immobilem dare in dotem, uel donationem propter nuptias.

No. Sal. quod per domesticos & familiares probātur res quæ sunt in domo. fa. ĩ. de in. de lib. l. fi. §. licentiā. de quo plā cto optimè Lanfran. in re. quoniam contra fal sam. §. testium depositiones, de proba.

Supellex quid est.

Execran-

nam, siue duritia, vel inedia, atque verberibus eos afficiat. Nec enim dominos execrantur,[a] sed magis diligunt: ita vt hæc lex per hoc[b] quoque melior antiqua sit. Tunc enim[c] remota[d] seruorum custodia, etiam vita minorum sæpius prodebatur.

¶ Nec verò domum vendere liceat, in qua defecit[e] pater,[f] minor creuit, in qua maiorum imagines aut non videre fixas, aut reuulsas videre, satis est lugubre.

¶ Ergo & domus,[g] & cætera omnia immobilia in patrimonio minorum permaneant: nullumque ædificij genus, quod integrũ hæreditas dabat, collapsum[h] tutoris fraude depereat.

¶ Sed & si parens, vel ille cuiuscunq;[i] hæres est minor, reliquerit deformatũ ędificiũ: tutor testificatione[k] operis ipsius, & multorum fide, id reficere cogatur: ita enim annui reditus plus minoribus conferẽt, quàm per fraudes precia[l] deminuta.[m]

¶ Serui etiam qui aliqua sunt arte præditi, operas suas commodo minoris inferant:[n] & reliqui qui in vsu minoris domini esse non poterunt, quibusque ars nulla est, partim labore suo,[o] partim alimoniarum taxatione[p] pascãtur.

¶ Lex enim[q] non solum contra tutores,[r] sed etiã contra fœminas[s] immoderatas atque intemperantes prospexit minoribus: quæ plerumq; nouis maritis non solũ res filiorum, sed ẽt vitam[t] addicunt.

¶ Huic[†] accedit,[u] quòd ipsius pecuniæ (in qua robur omne patrimoniorũ veteres posuerunt) fœnerandi vsus vix diuturnus, vix continuus & stabilis est, quo subsecuto, intercidente sæpe pecunia,[†] ad nihilum minorum patrimonia deducuntur.

¶ Iam[x] ergo venditio tutoris nulla sit sine interpositione decreti: exceptis[y] his duntaxat vestibus, quę detritæ vsu, seu corruptæ seruando seruari non potuerint.

¶ Animalia quoque superuacua, quãuis minorum, quin veneant, non vetamus. Dat. Id. Mart. Constantino. A. VII. & Constãtino. C. Conss.

Tempus soluendi canonem, ipso iure non currit minoribus. h. d. secundum glossam: quod est menti tenendum. Bal. Vel sic: imputatur tutori, si res emphyteutica propter canonem non solutum redit ad dominum. Sal.

XXIII.

SI tutoris vel curatoris[1] culpa vel dolo,[2] eo q vectigal prædio emphyteutico impositum minimè depẽdere voluisset,[3] minoris prædium fuerit amissum:[b] damnum quod ei contigit, ex substãtia eorum resarciri[c] necesse est. Dat. XIII. Kalen. Maij, Constantinop. Dalmatio & Xenophilo Cõss.

Tutor & curator quam primum possunt debent inuentarium facere de rebus & instrumentis seu iuribus pupillorum: & mobilia quæ seruantur, in tuto collocare: & ex pecunia prædia idonea (si possunt) emere: aliàs sub vsuris eas collocare. Salic.

[a] Execrantur.] id est oderunt serui.
[b] Per hoc.] id est per conseruationem seruorum.
[c] Tunc enim.] i. secundum antiquam legem.
[d] Remota.] quando multoties contingebat quòd pupilli occidebantur a seruis.
[e] Defecit.] id est mortuus fuit.
[f] Pater.] idem si aliũde habuit, vt subijcit, ergo & domus &c.
[g] Ergo & domus.] quia aduersa erat illa lex vtilitati minorum, ergo &c.
[h] Collapsum.] qd' prius refici debet, quam nouum fabricari, vt infra de ope. pub. l. fi.
[i] Vel cuiuscunque.] vel dic vel alius cuiusque &c.
[k] Testificatione.] ipsum enim opus in præsentia plurium à iudice visum, probat quòd est reficiẽdum, & quòd egeat sumptibus. Et sic not. quòd secũdum conscientiam iudex iudicat, quia hoc videt ut iudex. sic ff. fi. regun. l. si irruptione, §. fi. & de ser. l. 2. §. fi. & j. de ali. pup. præstan. l. fi.
[l] Precia.] accepta ex venditione domus.
[m] Deminuta.] postea.
[n] Inferant.] seruiẽdo minori, uel locando alij.
[o] Labore suo.] faciẽdo herbam uenalẽ, deferendo lapides, nec. n. hæ artes sũt.
[p] Taxatione.] facta à defuncto, aliàs à iudice, uel ipse minor siue tutor taxabit aliquid pro alimentis.
[q] Lex enim.] diximus ne alienentur serui, & hoc propter duplex commodum minorum, & hoc subijcit, lex enĩ &c.
[r] Tutores.] minoribus insidiantes.
[s] Fœminas.] matres.
[t] Vitam.] id est res de quibus debent uiuere liberi.
[u] Huic accedit.] E admissioni antiquæ legis, id est si admittatur. Vel huic rationi, q seruantur serui, ut minori præcaueat, maxime in pecunia q̃ clam facile põt eis auferri.
[x] Iam.] id est prædictis rationibus.
[y] Exceptis.] & excipe fructus & reditus, ut j. eo. l. ancimus. 2 §. fin & pro his non datur restitutio, ut ff. de mino. l. & si sine, §. idem faciunt, & facit ff. de iure delib. l. aut prætor, & j qñ decre. opus non est, l. & sine, & ff. e. l. tutor qui repertoriũ, §. 1. & ff. de procurator. l. pcurator totorum bonorum.

Si tutoris.] Si pupillus habeat prædium in emphyteusin, pro quo soluere tenetur fisco annuũ censum, & in solutione per biennuiũ uel triẽnium cessauerit per culpã tutoris, & prædiũ à pupillo auferatur, dãnum qđ sentit pupillus, tutor resarciet.
[2] Vel dolo.] quæ differunt, ut dixi. s. e. l. si liberti.
[3] Voluissent.] scilicet fisco. s. per triennium, ut s. de iure emphy. l. 2. sed si intra triginta dies offerãt post amissionẽ, recuperant pro minoribus, ut ff. de publica. l. imperatores. extũc ergo sic amittitur, sed potest restitui in integrũ, ut ff. de mino. l. si ex causa §. pe. Hodie uero ipso iure seruatur illęius, ut s. ex quib. cau. in integ. restit. non est neces. l. fi. Itẽ cõtra j. de fun. pa. l. 2. lib. 11. sed ibi loquitur de pręd io ex quo uectigal. præstabatur Cæsari, hic fisco.
[b] Amissum.] s. prædium qđ exactor tributorũ alij uendidit cũ solennitate quã habes s. si propter pub. pen. l. 2.
[c] Damnũ.] s. amissi prædij. sed hodie cum seruetur illæ sua ipso iure, de alio dãno oportet dici, si uelis eam tueri, quod potest esse in expensis factis pro repetẽdo prædio, uel deterioratione ipsius. Alij tamen dixerunt, q nõ restituitur hoc casu, nec seruatur ipso iure illa sua, ut j. de fide instru. & iure ha. fisc. l. j. li. x. quod non placet.
[d] Resarciri necesse est.] Iut & ar. j. unde ui. l. meminerint, & j. arb. tu. l. quicquid. Sed aliud in damno amissæ cautionis uectigalis soluti, quia non tenetur tutor, ut ff. eo. l. sine hærede. §. 1. Vel dic idem, si tamen culpa possit tutori imputari.

Iudex interdum iudicat secũdum consciẽtiam.

[†] al. Hac.

[†] aliàs, quo sæpe intercidẽte pecunia.

[z] Vt faciunt Parisijs, & ẽ fin. gl. ... destruendam mendicitatẽ.

XXIIII. Imp. Arcadius, & Honorius A A. Eutychiano præfecto prætorio.

a TVtores vel curatores mox [a] quàm fuerint ordinati, [b] sub præsentia publicarum personarum [c] inuentarium rerum omnium & instrumentorum [d] solenniter facere curabunt. [e] Aurum, argentumque, & quicquid vetustate temporis non mutatur, [f] si in pupilli substantia reperiatur, in tutissima custodia collocent: ita tamen, vt ex mobilibus aut prædia idonea comparentur: aut si fortè (vt assolet) idonea non potuerint inueniri, iuxta antiqui iuris formam [g] vsurarum crescat accessio: quarum exactio ad periculum tutorum pertinet. Dat. VII. Kalen. Mart. Constatinop. Arcad. IIII. & Honorio. III. A A. Conss.

Soluens pupillo cum auctoritate tutoris, vel ipsi tutori, vel curatori decreto iudicis, consequitur liberationē plenissimam. Item laboratores & coloni etiam sine hac solēnitate soluētes, liberantur. Bald. Vel sic: Debitor pupilli soluens tutori ex praecepto iudicis plenissimam consequitur liberationē. idem si sine iudice soluat annuum reditum, vel alicuius rei pēsionem. Sal.

XXV. Imp. Iustinianus A. Ioāni. præfecto prætorio.

1 SAncimus, creatione tutorum & curatorū cum omni procedente [h] cautela, licere debitoribus pupillorum vel adultorum ad eos solutionem facere: ita tamen, vt prius sententia [i] iudicialis sine omni damno [k] celebrata hoc permiserit. quo subsecuto, si & iudex hoc pronunciauerit, [l] & debitor persoluerit: sequitur huiusmodi causā plenissima [m] securitas, vt nemo in posterum inquietetur. Non enim debet quod rite & secundum leges ab initio actum est, ex alio euentu resuscitari. [n] Non autem hanc legem extendimus [o] etiam in his solutionibus, quę vel ex reditibus vel ex pensionibus, [p] vel alijs huiusmodi [q] causis pupillo vel adulto accedūt: sed si extraneus debitor ex fœneratitia forsitan cautione, vel alis similibus [r] causis solutionem facere & se liberare desiderat. tunc enim eam subtilitatem ob seruari censemus. Dat. X. Kalend. Mart. Constantinop.

TVtores.] Diuiditur in tres partes. Primo prouidet circa inuentarij confectionem. Secundo circa rerum locationem. Tertio circa prędiorum emptionem, secunda ibi, aurum. tertia ibi, ita tamen. Salic. CASVS. Tutor vel curator statim ex quo dati sunt, debent facere inuentarium in præsentia tabellionis, in quo debent scribere omnes res & omnia instrumenta quæ inueniuntur in hæreditate pupilli, & aurum & argentum debet in securo loco reponi, & de mobilibus rebus debent comparare prædia, & si idonea prædia non inueniantur, pecunia dabitur ad vsuras. Viui.

a Mox.] vt statuitur, vt in aditione hæreditatis, & j. de iure delibe. l. fi. §. 1 qd non placet. Sed dic, id est quam primu potest, id est statim, nisi iustissima causa differat, vt ff. eo. l. tutor qui repertorium, in prin. & ad hoc ff. de solu. l. ratum, & fin. ad Tertyl. l. 2. § cōtestum, & d. l. tutor. Itē de quatuor mensibus potest induci. s. de episco. & cle. l. ne. presbyteros, 2. ante illud confectum administrare non debet, nisi quid sit quod nec modicam sustineat dilationem, ut dicta l. ff. eo. l. tutor qui rep. torium, in princ.

Tutor an administrare possit inuentario nondum confecto.

b Ordinati] adita tamē hæreditate intra tempus statutū, vt j. de iure delibe. l. fi §. 1

c Publicarum personarum.] i. tabulariorum. & ita exponitur, s. de episco. & cler. l. orphanotrophos, sufficit tamen vnus tabellio sed quia pluraliter dixerat, tutores vel curatores, subiungit pluraliter, personarum publicarum. vel plurale pro singulari ponitur, sic s. de his qui in eccle. ma. l. 1. & dict. l. orphanotrophos. Vel appellat publicas personas, id est tabelliones & magistratum, id est ordinarium iudicem, qui debet interesse, quod patet, quia lex dicit ex inuentario posse conueniri debitores. ergo patet quòd apud iudicem facta fuit insinuatio. alias enim ei non crederetur, vt ff. eo. l. chirographis, & in authen. vt spon. lar. §. & insuper, col. ix. Item & per hoc quod dicitur, decreto ei cōcedi curam, & acta inde fieri, & iuramētum præstari, vt j. de cura. furi. l. fina. §. sed cum, & in authen. vt hi qui ob. se ha. per. res mi. §. fi. col. la. vj. & j. arbi. tut. l. fi. & hoc in omni tutore testamentario, legitimo, & datiuo intellige, nisi ei testator remisit confectionem inuentarij, vt j. arbi. tu. l. fina.

Inuentarium an possit fieri cū vnico tabellione.

Inuentarium faciens tutor an debeat vocare creditores pupilli.

d Instrumentorum.] nec est necesse vocari creditores: secus vero in hærede, quia ipse habet beneficia duo propter inuentarium, scilicet Falcidiæ, & quia creditoribus

pro viribus hæreditarijs tantum tenetur, ac tutori imminet tantum onus, secundum Io. Item potest compelli vna vice & inter plures vices fieri, secundum quod inueniet res, vt j. de cura. furi. l. fina. §. tali.

e Curabunt.] alioquin vt suspecti remouerentur. Idem si pecuniam ad emptionem prædiorū non deposuerunt, vt ff. de suspect. tut. l. 3. §. tutores qui repertorium.

f Non mutatur.] facile, vt metalla, margarita. vere enim omnia mutantur, vt in authen. de non alie. §. vt autem, col la. 2. quę ergo facile mutātur, vt fructus, vendere licet, vt s. eod. tit. l. lex quæ, in fine, & j. cod. l. fina. & ad hoc in authen. vt hi qui ob. se ha. per. §. quoniam, colla. vj.

g Formam.] vt ipse pupillus stipuletur, vel eius seruus, vel curator in subsidiū, vt ff. eo. l. quotiens, in princip. & de electionem pupillo postea eligat nomina, vel pecuniam, vt in eod. tit. l. cum quæritur.

SAncimus.] CASVS. Debitor pupil. si velit soluere tutori, necessaria est iudicis auctoritas ad hoc ut plenissimam consequatur securitatem, & hoc in prima. hoc quod dictū est quòd in solutione facienda sit necessaria iudicis auctoritas, fallit in solutione redituum & pensionum. Viui.

h procedente.] sine dispendio.

i Sententia.] præceptiua, vel præcepto.

k Damno.] id est sine omni dispendio.

l Pronunciauerit.] vt soluatur.

m Plenissima.] siue interuenit tutor & iudex, siue iudex tantùm, vt hic, & ff. de mino. l. ait prætor, §. permittitur.

n Resuscitari.] sic j. ad l. Iul. de adult. l. Gracchus, & 26. di. c. deinde, in fi. & j. lib. xj. de expen. lu. l. vnica, & s. de confir. tut. l. 3.

o Extendimus.] vt semper oporteat fieri cum iudice, quia fallit in reditibus & pensionibus, vt hic, & in vsuris, vt j. eod. l. constitutionem. Item in Trebelliani restitutione, vt infra ad Trebel. l. sancimus.

p Pensionibus.] in pecunia, sed superior in alijs.

q Alijs huiusmodi.] vt in vsuris, vt d. l. constitutionem, & partiario colono.

r Alijs similibus.] vt ex venditione, & distingue vt diximus s. si aduer. solu. l. 1. & facit, ff. eodem, l. Lucius. 2. §. tutelæ.

Cum

nop. post cōsulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

Licet tutor interponat auctoritatem, vel curator adulto: ius tamē suū curator non perdit. Bal. Ve. sic. Si tutor vel curator auctoritatem praestat pupillo vel adulto adeunti haereditatem ex testamento, in quo tutor ipse vel curator est praeteritus, vel exhaeredatus: sibi non praeiudicat quo minus testamentum expugnare possit. Salic.

XXVI. Idem A. Ioanni P.P.

Cum quaedam mulier B testamento condito filium suum praeterisset,[a] idem autem filius qui praeteritus erat, vel fratris vel extranei esset tutor vel curator, qui scriptus a matre tutoris fuerat haeres: in p̄senti specie manifestissimum erat, stare tutorem vel curatorē in praecipiti loco. siue enim auctoritatē suam vel consensum de adeunda haereditate praestare pupillo aut adulto minimè voluerit, ne ex hac cā sua iura aliquod patiantur praeiudicium, (satis enim imminet periculum tutelae,[b] vel vtilis negociorum gestorum actionis,[c] ne pupillus vel adultus, vt pote ex illius tarditate laesus litē ei ingerat) siue huiusmodi timore perterritus, auctor fuerit pupillo vel adulto, periculū emergebat. dum enim alij consentit, ipse sua iura perdit.[d] videbatur etenim confirmare matris suae iudicium, quod oppugnandum esse existimabat. & multę alię insuper species oriuntur, ex quibus verendū ē tutori vel curatori circa suas res praeiudiciū parari, puta in hypothecis,[e] & alijs varijs causis.[f]

¶ Inuenimus autem generaliter definitum, post officium depositum omnes actiones quas tutor vel curator ex necessitate officij subierit, in quondam pupillum vel adultum transferri.[g] quare tam optimo exemplo argumētati,[h] † necnon & alijs omnibus B casibus,[i] in quibus vereretur tutor vel curator ne praeiudiciū ei aliquod fiat, timoré eius remouemus. ¶ Damus igitur eis cum summa fiducia res pupillorum vel adultorum gubernare:[i] sciturus quòd lex nostra sua eis iura immutilata reseruat,[k] nihil ex huiusmodi auctoritate vel consensu praeiudicij subituris. D. X. Kalē. Septemb. Constantinop. post consu C latum Lampadij & Orestis. VV.CC.

Haec lex elisa est l. sancimus. s. eo. & hoc intendit l. sancimus. s. e. in si qua loquitur de foeneratitia cautione, habet locum in principali debito non in vsuris: quia illa possunt solui sine iudice, sicut pensiones & annui reditus: dummodo etiam in vnum collecta nō excedant summā. c. solidorum, nec biennij metas. Salic.

XXVII. Idem A. Ioanni praefecto praetorio.

Constitutionem[l] quā nuper fecimus disponentes quemadmodum debene solutiones in contra D ctibus minorum fieri, siue ex reditibus, siue ex pensionibus, siue ex alijs similibus causis, etiā in vsuras[m] extendimus: quae tamen non summatim, neque ex multis annis collectae iam debent, biennales metas, & centum solidorū[n] quātitaté minimè excedētes.

Cum quaedam.] CASUS. Si mater filium suum praeterierit, & pupillum extraneum cuius tutor est filius, instituerit haeredem, qualiter filio succurratur, quaeritur, quia nisi haereditatem pupillo acquirat, tenebitur act. tute. si acquirat, & nomine pup. adeat, praeiudicat sibi in actione inoffic. querelae. Resp. quod adire, id est pupillo adeunti auctoritatem praestare debet, & finita tutela aget de inoffic. Viui.

a Praeterisset.] qđ pro exhaeredatione habetur, vt instit. de exhaered. lib. §. mater.

b Tutelae.] cum tutor est.

c Negociorum gestorum.] cum est curator, vt supra de nego. gestis. l. curatorio.

d Perdit.] nota, sic & ff. de inoffi. test. l. nihil. & l. si.

e Hypothecis.] quia pro hac mala administratione, eorum bona tenebuntur minori, ut s. eo. l. pro officio. Vel dic quod in bonis matris habebat hypothecam, vt s. de secun. nup. l. hac edictali, §. omnibus. in qua videbatur sibi praeiudicari, cum alij bona materna adiudicari volebat. Vel dic tertio quòd quidam rem suam minori obligauerat, eandem & curatori p alio facto. vnde timebat ne si pro se peteret, teneatur minori, & si pro minore peteret, ne praeiudicet sibi saltem in praescriptione.

f Varijs causis.] videlicet circa vsuras & alias accessiones. Vel dic quòd vendidit minor rem tutoris vel curatoris, quā timet non reuocare, & econtra timet reuocare. Vel dic quòd tutor vel curator vēdidit rem minoris, contra quam venditionem timet petere restitutionem. Vel dic qđ minor emit vel alio modo acquisiuit ab alio rem tutoris, vel curatoris, quam si non reuocet tutor. vel curator, timet sibi praeiudicari. & alia possunt poni exempla plura, in quibus omnibus habet locum haec lex.

g Transferri.] ut & j. quando ex fac. tu. vel cu. l. 1. & ff. A de re iud. l. si se §. tutor, & ff si quis cau. l. si. secus in procuratore, vt ff de procu. l. procurator qui pro euictione, & ff manda. l. secundum [illegible]

h Argumentati.] Prima facie videtur bonum ar. sed si medium subaudis, optimum est, secundum lo. sic scilicet, ideo cum finita est tutela, transeunt actiones in pupillū, ne officium sit ei dānosum, vt arg. ff. quē admo. test. ape. l. si quis ex. ergo & cum hic eadem sit ratio, idem ius dicendum est.

i Gubernare.] & sic auctorare praedictae aditioni. sed quantum ad curatorem est contra ff. de ap. l. cum in vna §. tutor. Solu. ibi erat specialis curator ad aliqd, hic generalis ad omnia. Vel hic in adulto, ibi in pupillo cui potest prouideri per tutorem.

k Reseruat.] cum ex necessitate officij faciant, vt ff. de inoffi. testa. l. aduersus, §. tutores, & l. filius, & ff. de his qui. vt indig. l. tutorem, & l. post legatum, §. aduocatum, & instit. de inoffi. testa. §. si tutor, sed aliud in eo qui ex voluntate, vt ff. de inoffi testa. l. finali.

Constitutionē.] CASUS. Supra eod. l. sancimus, cautum est qualiter debitor soluendo plenissimam consequitur securitatem de solutione redituū & pensionum, hic addit quòd in solutione vsurarum sine interpositione decreti iudicis fieri potest, & plene consequitur debitor securitatem quae non excedat summam. c. solid. neque tempus biennale, quo casu decretum iudicis in securitate taliū vsurarum esset interponendum ad hoc vt plene debeat consequi securitatem. Viuianus.

l Constitutionē.] quae est s. eo. l. sancimus.

m Etiā in vsuras] vt & ipsae possint solui sine iudice, & sequitur plenissima securitas.

n Et centum solidorū.] hanc adiectionē intellige secundum scan.

Officium suum nemini debet esse damnosum.

† Iste tex sēper allegatur ad hoc: qđ in iure propter identitatem rationis proceditur de similibus ad similia.

† al. necnon & alijs oībus causis.

dum Ioan. etiam in pensionibus & reditibus. alij contra. Item an vtrumque est necesse, scilicet ut excedant, c. solidos & biennium? quod satis videtur, vt arg. ff. de verb. oblig. l. si quis ita stipulatus fuerit. x. aureos, & ff. de condit. insti. l. si hæredi plures. Item quòd dicit, summatim, dic quòd tot sunt, quot faciũt summã, sic & ff. de pact. l. si plures. Sed argu. cõtra, s. d vsur. l. vsuræ.

S Ancimus.] A-SVS. Si tutor vel curator pupillorum controuersiam quã quis habet contra eos, non defendat, vel eorũ causam nõ agat, remouebitur à tutela cũ infamia, & tenebitur pupillo ad omne damnum. Si vero incœperunt agere vel defendere, & procedente lite, q litem inchoauerat, factus fuerit furiosus, debet præstari à matre vel à propinquis curator, & ordinãdus est à iudice, & à matre & à propinquis solicitãdus est vt omni diligentia causam agat. Si vero curator se excusat, tunc alius & incontinenti petendus est ab his ad quos petinet periculum petẽdi tutores. & sic admittetur ad defensionem pupilli, quòd non satisdabit de rato, nec iudicatum solui, ut s. e. l. tutores, sed iudicio sisti, & per hanc satisda. poterunt res pupilli obligari sine decreto iudicis. Cum vero creatur, tutor promittet coram iudice & in scriptis quòd pupillum diligenter & sine dilatione defendet. Licebit aũt tut. vel cura. fructus distrahere sine decreto, vt vinum, frumẽtum, & similia. & pecunis ex vẽditione fructuũ, vna cũ alijs rebus per eos administrabitur.

Dat. X. Kalend. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

Tutor litem captam non potest deserere. hoc primo. Si pendente lite tutor vel curator efficitur furiosus, alius subrogatur, qui litẽ exequitur. hoc secundo. Bald. Vel sic: Tutores & curatores suos minores a litibus eis motis non defendentes, vt suspecti veniunt remouendi, & etiam de proprio damnum resarcire tenentur. Sali.

XXVIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

a S Ancimus neminem tutorum vel curatorum pupilli, vel adulti, vel furiosi, aliarumque personarum [a] quibus tam ex veteribus quàm ex nostris legibus vel cõstitutionibus creantur curatores, defensionem quã pro lite susceperint, [b] recusare: sed ab initio litis modis omnibus memoratas personas defendere, & litem præparatam secundum leges instruere: scientes quòd hoc munus [c] necessarium est tam tutelæ, quàm curationi. Et si hoc recusauerint, vel subire distulerint: non solũ vtpote suspecti amoueantur, [d] amissa eorum existimatione: [e] sed etiam ex substantia sua omne detrimentum quod antelatæ personæ ex resecuatione defensionis sustinent, resarcire cogantur.

Siue lite contestata, siue ante (Satisdatione tamen præstita) cõuentus factus sit demens, vel furiosus, ita q indiget curatore: debet ei curator ad litem dari per iudicem coram quo lis vertitur. hoc dicit & no. Salic.

Sed & si quis [f] ex quadã interpellatione admonitus, [g] pro litis instructione consuetam cautelam [h] exposuerit, vel post litem contestatam, quam per se, non per procuratorem [i] susceperit, vel demens vel furiosus factus fuerit: sancimus continuò curatorẽ ei in competenti iudicio ordinari, cura & prouisione tam iudicis sub quo lis vertitur, † quàm cognatorum & propinquorum, & actoris, [k] si voluerit: vt non ab eo instituta lis diutius protrahatur: necessitatem habente creato curatore defensionem subire, & cætera litis adimplere.

Ad curam eius qui tenetur petere tutorem ordinari pupillo, spectat etiã facere petitos, & ordinatos compelli vt pupillum defendant in lite. Et si contingat illum remoueri, debet facere alium idoneum subst̃itui Sali.

Personis etiam quæ periculo [l] proprio vel suæ substantiæ [m] tutores vel curatores petierunt (siue matres fortè fuerint, siue quidam alij) compellẽdis eos quos ordinauerint [n] tutores vel curatores, præparare [o] talem subire defensionem: vel si illi noluerint hoc facere, & propter huiusmodi defensionis recusationem à tutela uel curatione remoueantur: necessitatẽ imponimus memoratis personis alios tutem.

a Personarum.] vt prodigorum, & amentium, & aliorum similium, vt insti. de cura. §. 3.

b Susceperint.] satisdando iudicio sisti, & sic iam inchoauerant, vt s. qui date tuto. vel cur. l. curator. idem si nil incœpissent, quia incipere tenentur ut subijcit, & j. ea. l. § personis, & s. de procura. l. neque. & l. 3.

c hoc munus.] scilicet defendẽdi. Sed contra, ff. de auc. tu. l. 2. §. si tutor. sed aliud in contractibus, vbi non cogitur auctorare, hic in iudicijs.

d Amoueantur.] vt ff. eo. l. ita autem, § gessisse. Idem si inuentarium facere differant: vt j. arbit. tu. l. fin. 1. respõ. Idem si non satisdent, vt j. de tuto. vel curato. qui non satisde. l. 1. Idem si mentiendo dicant alimenta non posse dari, vel pecuniam detrectant ad emptionem prædiorum, vt ff. de suspec. tutor. l. 3. §. tutor qui, & §. tutores.

e Existimatione.] id est fama.

f Sed & si quis.] hic §. loquitur de maiore effecto furioso, cui debet dari curator.

g Admonitus.] id est in iudicio vocatus ab aliquo.

h Cautelam.] iudicio sisti.

i Per procuratorẽ.] tunc enim procurator perficeret, etiam eo facto furioso, vt innuitur.

k Actoris.] i. eius qui agebat contra eum quem verisimile est velle prosequi, sed & idem si actor, esset furiosus factus & reus vellet procedi.

l Periculo.] vt liberti, qui nisi petant tutores, accusantur vt ingrati, vt supra qui pet. tu. l. 2. & ff. de iure pa. l. ingratus, & ff. qui pe. tu. l. 2. §. liberti.

m Suæ substantiæ.] vt mater quæ repellitur a successione filij, vt ff. qui pe. tu. l. 2. §. sunt autem. sed certe immò non sustinet periculum suæ substantiæ, nisi ponas quod petiit minus idoneum, & decreto sit comprehẽsum eius periculo dari, vt j. si mater indem. pro. l. fi. sed & tutor non rectè datus, cum se negotijs immiscuisset, si erro re comperto ea desesat, tenetur eo nomine, nisi à prætore tutores constitui petat, vt ff. eod. l. tutores, §. qui se, & ff. de eo qui pro tu. neg. l. 1. §. fin. Item & creditores habent damnum ex retardatione, vt j. ea. l. §. ne autem. Item & duumuiri, si hoc male procurant, vt institu. de satisda. tu. §. penult. Item tutor finita tutela debet admonere de petendo curatore, vt ff. eodem, l. ita autem, §. si tutor pupillum.

n Ordinauerint.] id est ordinari fecerint. sic, ff. de his qui not. infa. l. furti. §. mandati.

o Præparare.] id est instare vt dentur quos petierint, & quòd inuentarium faciant, & quòd iurent, & sic præparant. non autem compellitur mater accusare vt suspectum, vt ff. qui pet. tu. vel cura. l. fina. §. fina.

Tutores multis ex causis remoueri possunt.

† Istud secundum Sali. est bene notã. quia de curatore generali, & tutore dubitatur, vt no. l. 1. s. vbi pe. tuto. vel cura. & per do. in ca. petitio, de proc.

Tutor finita tutela debet admonere pupillũ de petendo curatore.

Mater nõ cogitur accusare tutorem suspectũ.

Ordina-

a Ordinare.] id est ordinandos postulare.
b In ipsis gestis.] id est in quibus dantur, debeant declarare se subire, &c. vt infra eadem. l. §. omnem autem.
c Declarantes.] hi qui de nouo creantur.
d Subire.] id est subituros.
e Ne autem tales personæ.] minorum, furiosorum, dementium, & similium.
f Recusationem.] & remotionem propter crimen, vt suspecti. ante enim non ordinatur alius, cum habēti tutorem, &c. vt ĩ. in quibus cau. hab. tu. l. licet.
g Dictum est.] supra eadem l. in princip. & §. proxi. scilicet quando non defendunt.
h Vel alijs.] puta matre & liberto, vt ff. qui pe. tut. l. 2. §. sunt autem quidam, & not. sup proxi. §.
i Eos.] .s. iudices.
k In hoc casu.] quādo remotis prioribus alij dantur.
l Constituitur.] scilicet iudicatum solui [1] & de rato, vt & ĩ. eodem, l. tutores, 1. secus in patre defendente filium, qui satisdat de his, ut ff. qui satisda. cog. l. filiusfa. quæ est contra, cum hic suum officium non debeat esse damnosum sibi, vt argu. ff. ex quibus causis ma. l. uidelicet. vel defendebat ibi conferendo in se iudicium, hic nō sic. Vel dic vt ibi.
m Alijsque personis.] ut furiosis, vel dementibus.
n Instruant.] iudicio sisti ergo cauent: sed aliud in orphanotrophis, qui nec de hoc cauent, vt supra de episcopis & clericis, l. orphanotrophos.
o Pro cautela.] i. iudicio sisti, vt dixi.
p Subsignare.] id est obligare, sic ponitur ff. de iu. immu. l. semper. §. conductores.

1 Cōcor. gl. 1. in fi. in c. mandato, extra de procura.

tores vel curatores ordinare [a], in ipsis gestis [b] in quibus tutores vel curatores creantur. ex sua confessione declarātes [c] talem subire [d] defensionem.

¶ Ne autem [e] tales personæ sine prouisione debita relinquantur, vel contra eos agentium iura diutius protelentur: sancimus, continuò, id est post recusationem [f] defensionis, in casibus videlicet in quibus (sicut dictū est [g]) hoc fieri possit, creationem aliorum tutorum vel curatorum celebrari: cognatis, alijsque propinquis & affinibus, vel creditoribus, vel alijs [h] quorum interest, adeuntibus, vel admonētibus eos [i] qui secundū leges ius habent tutores vel curatores constituere.

Tutores vel curatores non tenentur de iudicato soluendo satisdare, sed tantum de iudicio sisti. & in eā causam bona minorum possunt sine decreto obligare. Salic.

Defensionem autem, & nomen eius in hoc casu [k] apertius declarātes, ne fortè putauerint tutores vel curatores grauamen sibimet imponi: illam decernimus defensionem eos subire, quæ non satisdatione pro euentu litis constituitur, [l] sed vt tantummodo litem secundum legum ordinem pro pupillo vel adulto alijsque personis [m] instruant: [n] licentiam ex hac nostra auctoritate habentes, sine decreto res quarum gubernationē gerunt, pro cautela [o] litis subsignare. [p]

Tutores & curatores tpe sua decretionis debent specialiter & expressim promittere quod defensionem minorū suscipient sine vlla dilatione. Salic.

Omnem autem dubitationem pro defensione pupillorum & adultorū, aliarumque personarum penitus amputantes: sancimus, omnes tutores vel curatores non aliàs creari, nisi prius cum alijs [q] solennibus verbis, quæ pro gubernatione rerum tam in gestis [r] quàm in cautionibus [s] ab his conscribuntur, [t] & hoc specialiter expresserint, quòd omnimodo sine vlla dilatione defensionē pro pupillis & adultis alijsque [u] s. memoratis personis subire eos necesse ē.

Tutores & curatores possunt vendere fructus rerum minorum sine decreto pro precio tunc currente in loco in quo distrahuntur Salic.

Hisque adijcimus, nullam neq; in hoc capitulo ambiguitatem relinquentes, tutoribus & omnibus curatoribus licere [x] fructus, siue qui ex reditibus prædiorum colliguntur, siue qui ex substantia personarum quarum gubernationem habent, inuēti fuerint, idest, vinum, & oleū, & frumētum, vel cuiuscunque speciei sunt, sine decreto [y] distrahere iusto precio, [z] quod in his locis in quibus vēditio celebratur, tunc temporis noscitur obtinere: & quæ ex vēditione eorundem fructuum colliguntur pecuniæ, cum alia pupillorum vel adultorum aliarumq; personarum [a] substātia administrentur. Datum. XII. Kal. Nouemb. Constantinop. post consulatum Lāpadij & Orestis VV. CC.

TITVLVS XXXVIII.
DE PERICVLO TVTORum & curatorum.

Etiam ad tutorem datum causa notitiæ, pertinet periculum si alios ad ministratores non instruxit, vel suspectos gerere permisit. Bal. Vel sic: Tutores instructionis vel notitiæ causa dati, licet non administrent, tenētur de dolo & culpa: ac etiam tenentur alio modo suspectos facere. Salic.

1. Imp. Alex. A. Quarto.

ET qui notitię [b]

Et sic not. speciale, rem minoris immobilem sine decreto obligari, vel alienari. nā de mobilibus, quæ alias possunt obligari, vel alienari, nō debet intelligi.
q Cum alijs.] quæ non sunt in vsu.
r In gestis.] id est apud iudicem inter acta.
s In cautionibus.] id est chartulis.
t Conscribuntur.] vt rē pupilli vel adulti saluam fore, & ad hoc supra de episco. audien. l. de creationibus.
u Alijsque.] furiosis vel mente captis.
x Licere.] immo & cogitur. alioquin spectat ad eum periculum, vt ff. eod. l. si res.
y Sine decreto.] vt infra quando decre. opus non est, l. fi. & supra eodem, l. lex quæ, in fine.
z Precio.] quid si iniusto? Respon. non rescinditur vēditio, nisi sordes vel gratia interuenerit, vt ff. de mino. l. & si sine, §. idem faciunt.
a Aliarum personarum.] vt furiosorū, & mente captorum.

DE PERICVLO tutor. & curat.

b ET qui notitię] Pater testamēto duos viros prudētes & locupletes filio tutores dedit. & quia ipsi non nouerant facultates eius, adiūxit eis contutores duos libertos suos, qui res suas nouerāt, non vt administrarent, vel non vt in solidum, sed vt alios in administratione instruerent, & quod ab eis gereretur, inspicerent. tenentur itaque isti, sicut & illi, siue dissimulauerint scire, siue fraudem adhibuerint per se tantum, vel participauerint cum alijs, vel suspectos facere omiserint. licet enim nō administrent, debent tamen inspice-

Minoris res immobilis quādoque sine decreto alienatur.

Casum ponit.

causa liberti tutores [a] dantur, quamuis soli administrandorum negotiorũ pupillorum siue adultorum facultatem interdum non accipiant propter tenuitatem sui patrimonij, [b] periculo tamen omnes sunt obligati: siue ea quæ scire debent, ex vtilitate eorum tutores [c] siue curatores B dissimulauerint, siue fraudẽ aliquã adhibuerint, [d] vel cum alijs participauerint: aut cum suspectos facere deberent, vel in officio muneris vel debito obsequio cessauerint. PP. IX. Kalen. Feb. Alexandro A. II. & Marcello Conss.

Tutor vnius prouinciæ non tenetur de facto tutoris alterius prouinciæ. Bal. Vel sic. Si administratio est diuisa a testatore vel à iudice, periculum vnius non spectat ad alium, hoc dicit cum glo. Sal.

II. Idem A. Sattiro.

C AD eos qui in alia prouincia tutellam administrant, periculum administrationis ex persona tutorum qui in alia prouincia res pupilli gerunt, non porrigitur. [e] PP. Non. Iul. Alexandro A. II. & Marcello Conss.

Tutor qui seruat non seruanda, tenetur de periculo casus fortuiti. Bal. Vel sic: Periculum casus fortuiti spectat ad tutorem si culpa præcedat casum: non alias. hoc dicit cum sequen. Salicetus.

D III. Imp. Philippus A. & Philippus Cæs. Gratiano.

SI res pupillares quas in horreo conditas habere, aut etiam venundare [f] debuisti, in hospitio tuo [g] (vt asseueras) vi ignis absumptæ [h] sunt: culpã seu segnitiẽ tuam, non ad tuũ damnum, sed ad pupilli tui spectare dispendium, minus probabili [i] ratione deposcis. PP. III. Kalendas April. Philippo A. & Titiano Conss.

Tutor seu curator non tenetur de casu fortuito. Bald.

IIII. Idem A. & C. Floro.

B TVtoribus vel curatoribus fortuitos casus, aduersus quos caueri non potuit, imputari non oportere, sæpe rescriptũ est. [k] PP. XII. Kal. Septemb. Philippo A. & Titiano Conss.

Probationes iuris & de iure sunt liquidæ. Baldus. Vel sic: Negligentia non asscribitur ignoranti, nec periculum temporis ignoti Salicetus.

V. Impp. Diocl. & Maximia. AA. Seuero.

C SI tutor petitus, [l] vel testamento datus, tutorem te constitutũ esse non ex remissioris [m] † negligẽtiæ vitio, sed iustæ ignorationis ratione non didicisti, idque liquidis probationibus ostenderis, [n] periculo eius temporis quod ignorante te transmissum est, non teneberis. PP. III. Id. Septemb. ipsis IIII. & III. AA. Conss.

Tutela finita finitur periculum administrationis. Baldus.

D VI. Idem AA. & CC. Epicteto.

TEmporis quod insequitur [o] post tutelæ translationem, [p] administrationis officio finito, ad eos qui fuerunt tutores, gerendæ rei non pertinere [q] periculum, rationis est. S. V. Kalend. Decembr. Cæsaribus Conss.

re qualiter alij administrant.

a Tutores.] supple, vel curatores, vt subijcit, qui dati in testamento confirmantur, vt instit. de cura. §. dantur.

b Patrimonij.] sic institu. de excusa. tu. §. sed & propter, alij autem omnes accipiuntur in solidum, vt ĩ. de aucto. præstan. l. fi. & tac. ff. de solu. l. quod si forte, §. 1. & ff. de admini. tu. l. 3. §. 1. & institu. de atilia. tuto. vel cura, §. 1.

c Tutores.] prędicti liberti.

d Adhibuerint.] sine dissimulatione, & soli.

AD eos.] CASVS. Paterfami. latũ habens patrimoniũ in duabus prouincijs vnum in vna dedit tutorem, & alium in alia: degens in vna prouincia, non tenebitur pro his quæ geruntur in alia prouincia, nec ecõuerso.

e Non porrigitur.] diuisa administratione a testatore, vel à iudice, vt infra de diuiden. tu. l. 2.

SI res.] CASVS. Si tutor res pupil. in loco non tuto posuerit, & per incẽdium perierint, tenebitur, quòd suo damno non pupilli perierunt. Viui.

f Venundare.] & his duobus modis dãnum fortuiti casus euitari potuit. Azo. vt ĩ. de pign. act. l. pignus. & ff. de dam. infect. l. vtique.

g Tuo.] subiacenti facilè corruptioni.

h Absumptę.] & sic fortuito casu, vnde videbatur te non teneri, vt ĩ. eo. l. proxi. teneris tamen, quia præuidere potuisti.

i Probabili.] id est nimis improbabili, nã alia enim per contrarium resoluũtur, vt ff. de tran. ... l. fratris.

TVtoribus.] CASVS. An tutor de fortuito casu teneatur, quæritur? Dicitur quod non, quia præuideri non poterat. Viuia.

k Rescriptum est.] vt ff. eo. l. si res, & ĩ. de pig. act. l. quæ fortuitis, & ff. pro soc. l. cum duobus, §. damna, & ĩ. de neg. gest. l. negotium.

SI tutor.] CASVS. Siue tutor à matre petatur, siue in testamento detur, & ignoret se datum, res quę perierunt antequam sciret se datum, ad periculum suum non A pertinebunt, si probauerit se nesciuisse, quod probatur eo ipso quòd non probatur contrarium. vel non probabit, si vult, quia nec præsumetur scire, quia forte non interfuit in testamento, vel ad domum suam non fuerat denunciatum. Viui.

l Petitus.] à matre, vel ab alijs personis quæ petere debent tutores pupillis.

m Remissioris.] id est magnæ.

n Ostenderis.] admissus, non iustus, secundum P. Vel dic, probas quando præsumptio scientiæ est contra te, vt quia interfuisti testamẽto, vel publicè sciebatur, & ad domum tuam fuerat denunciatum, argu. ff. de iur. & fact. igno. l. nec supina. Vel dic probas eo ipso quòd contrarium nõ probatur, & hoc ideo, ut tollas cõtrarium. ff. eo. l. quidam decedens, §. fin. & l. sequen. vbi dicit pupillum probare, & ut tollas aliud quod dicit præsumi ignorãtiam, vt ff. de proba. l. verius, & aliud qđ dicit negantem non probare, vt supra de proba. l. actor. nec obstat quod dicit hic, liquidis, quia probationes legum liquidissimę sunt, & concor. supra de administra. tut. l. & si scisses, & infra de su spect. tuto. l. 2.

TEmporis.] CASVS. Tutor finita tutela de ante gestis tenetur, non de his quæ postea sunt gerenda. in curatore e contrario, quia nõ de gestis, sed de gerendis tenetur. Viu.

o Temporis quod insequitur.] nec pręcedentis tẽporis periculum spectat ad curatores, vt supra de admini. tut. l. 3.

p Translationem.] quando enim quis desinit esse tutor, trãsfert ad pupillum & actionem, & omnia quæ contracta erant in administratione.

q Non pertinere.] vt & ff. de admini. tut. l. a tutoribus, §. 1. & l. cum post, in prin. & ff. si quis cau. l. fi. & infra ti. 1. l. 1. & supra in qui. cau. ha. tuto. l. 1. & hic ... connexa sit administratio, vt infra vt causæ post ... l. 1. & ff. de hæ. in d. l. 3. & ff. de tute. & ra. distra. l. si tutor. & ĩ. ar. tute. l.

Tutor qui dicit se ignorasse quod fuerit datus, an probare debeat.

† aliàs remissæ.

Ista gl. reputatur singu. per omnes doc. hinc est quòd transferũt onus probandi in aduersarium.

tute.l.tutor, & ff.de admi.tuto.l.ita autem post comple A tum.Accur.

Vel solue ut ibi.

ADDITIO. Dicas quòd ibi tutor contraxit in his quæ non pertinebant ad eius administrationem: ideo nullo modo quærit actionem pupillo, ita vult in effectu glo.ibi, & tenent ibi doc. quod limitat Bartol. ibi, nisi in subsidium, sicut quolibet extraneo contrahente l. filiæ, ff. de solutionibus.

TITVLVS XXXIX.

QVANDO EX FACTO tutoris vel curatoris minores agere vel conueniri possint.

Sententia lata contra tutorē vel curatorem finito officio non mandatur executioni in eos, sed in dominū principalem. Vel sic: Bald. Nisi dolū commiserint, vel nouauerint, ut in gloss. S alicetus.

I. Imp. Antoninus A. Septimio.

IVliana, cuius tibi curatores condēnati sunt, si vicesimúquintum annum ætatis egressa est: actio iudicati vtilis aduersus ipsam bonaque eius tibi exercenda est.[a] Nam tutores curatoresq́; finito officio non esse conueniendos [b] ex administratione pupillorum vel adolescentium, sæpe decretum est. PP. VIII. Kal. Iul. Romæ Antonino A. IIII. & Balbino Conss. B C

Ex stipulatione tutoris super re pupilli, pupillo quæritur vtilis actio. Salic.

II. Impe. Alexander A. Sotericho.

ET si tutores tui cum pecuniam pupillarē crederent, ipsi stipulati [c] sunt: vtilis actio [d] tibi dabitur.

Lex præcedens dixit de acquirēdo: hæc dicit de obligando Bald. Vel sic; Si pecunia mutuo sumpta per tutorem in vtilitatem pupilli est conuersa, in pupillum competit actio. Salic. D

III. Imp. Gordianus A. Prudentiano.

SI in rem minoris pecunia profecta sit, quę curatori uel tutori eius noīe minoris mutuo data est: merito personalis [e] in eūdem minorem actio danda est. PP. Non. Septemb. Gordiano A. & Auiola Conss. B

Si finito officio tutor perseuerat in administratione, ipse tenetur, & ex eius contractu vtilis actio domino quæritur. Salic.

IIII. Impp. Diocle. & Max. AA & CC. Maximianæ.

SI hi qui te in pupillari ætate constituta tutores fuerint, postea in administratione perseuerantes, vel curatores cōstituti, prædia locauerunt: eos competenter conueni.[f] sed & ex eorum cōtractu vtilis tibi quæri potuit [g] contra successores conductoris actio. S. III. Non. Mar. AA. Conss. C

V. Iidem AA & CC. Onesimæ.

PEr tutorem pupillo actio, nisi certis ex causis [h] quęri [i] non potest. Dat. Idib. Decemb. Cæsaribus Conss.

TITVLVS XL.

SI EX PLVRIBVS TVtoribus vel curatoribus omnes vel vnus agere † pro minore vel conueniri possint.

Vnus ex tutoribus pōt causam de-

QVANDO EX FACTO TVTO. &c.

IVliana.] CASVS. Mulier quædam tenebatur mihi, & conueni tutorem suum, & obtinui an tequā sententia mandaretur executioni, facta est maior, in cuius bonis facienda sit executio, scilicet in tutoris, uel mulieris, quæritur? Respō. q̄ in bonis mulieris: quia finita tutela & cura, & rationibus redditis, amplius tutor vel curator non conuenietur.

a Exercenda est.] idem si non est maior, ut ff. de re iudi. l.4. §. tutor quoque, & ff. de admini. tut. l. 2.

b Conueniendos.] vt & probatur dictis ll. & ff. si quis cau. l. fin. hoc tamen fallit quando ex dolo vel culpa tutoris ageretur, ut ff. de act. em. l. Iulianus, §. sed & cum in facto, & ff. e. l. 3. in princip. & l. 4. Item & quando rē stulit in se nouādo, vt ff. eo. l. v. Item secus in procuratore, vt ff. de procu. l. pro curator qui pro eui-ctione.

ET si tutores.] CASVS. Tutor si pecuniam pupilli mutuet, & stipule. ut sibi reddi; cui acquisita sit actio? Respō. q̄ vtilis pupillo acquiritur.

c Ipsi stipulati sūt.] scilicet sibi.

d Vtilis actio.] scilicet certi condictio. Et dic, si que, aut mutuat nomine pupilli, & non stipulatur: & iure communi quęritur pupillo certi condictio & hypothecaria, vt ff. si certum peta. l. certi condictio, §. si nummos, & supra per quas personas. l. cum per liberā: aut suo, & forte etiam similiter stipulatur: & tunc iure speciali acquiritur vtilis pupillo & adulto, & furioso, & prodigo, ut hic, & ff. eo. l. 2. & ff. de admini. tuto l. quotiens, in princ. & ff. rem pupil. sal. fo. l. 3. & 4. & ff de cōstit. pecu. l. cum qui, §. Iulianus, & §. itē tutori, & ff. cert. pet. l. si pecuniam. aut etiam pupillo stipulatur, vel sibi nomine pupilli: & tunc specialissimo iure quæritur sibi vtilis, ut d. l. cum qui, §. si actori, & d. l. de admini. tuto. l. quotiens, §. j. & eisdem casibus vbi dico quærere vtilē personalem, dicam quæri vtilem hypothecariam, argu. supra per quas personas, l. cū p̄ liberam. Sed contra ff. de pigno act. l. solutum, §. per liberam. Solu. ibi directam negat pupillo hypothecam acquiri, hic concedit vtilē.

Tutor an quærat p̄ stipulationem.

SI in rē.] CASVS. Mutuaui tutori nomine pup. x. quæ in rem pupilli conuersa sunt: nunquid pupillus tenebitur? Respond. quòd sic actione personali: puta cōdictione certi ex mutuo. Viuianus.

e Personalis.] vt ff. de pecu. l. ex facto, §. plane, & arg. ff. de cuictio. l. illud, § j. & eodem casu poterit res minoris pignori obligari, ut ff. de pigno. act. l. tutor, in prin. secundū Hug. sed & illa intelligitur cum decreto, ut ibi not. & dicitur ff. de cura. furi. l. 2. itē quod dicit hic in minore, idem dic in ecclesia, ut s. de sacro sanct. eccl. auth. hoc ius porrectum, & in ciuitate, ut ff. si cer. pet. l. ciuitas, & facit s. si tutor uel curator l. si creditor, & quod ibi notatur, & ff. de in rem verso l. pater, § seruus, & de mino. l. tutor, §. finali.

SI hi.] CASVS. Si tutor finita tutela in administratione perseuerauerit, puta locando prædia pup. an actione vtili tutor tenebit? Respon. quod sic: & ex eius contractu adulto acquisita est actio. Viuia.

† al. datā

f Conueni.] vtili tutelæ, ut infra arb. tute. l. tutor. Sed quomodo cum non sit tutor? Respon. propter præcedentem tutelam, argu. ff. de solu. l. cum quis, §. j. & facit ff. de reg. iur. l. semper, secundum quod B ponit ibi casum.

g Quæri potuit.] vt & ar. infra de cur. fur. l. 2.

h PEr tutorem. Ex causis]. s. cum in rem pupilli contrahit, non si in suam.

† In quibusdam exemp. legitur, vel vnum per agere rem minoris, vel conueniri possint.

SI EX PLVRIBVS TVTORIBVS VEL curatoribus omnes vel vnus agere pro minore vel conueniri possint.

Quid si vnus confiteatur, alter neget? Dic vt dic: consueuit ff. de procurato. l pluribus. Continuatio.

ADDITIO. *Continua hanc rubricam secundū Salicetū sic:*

sic: Quia tutores vel curatorum, de quibus dictum est, contingit quandoque esse plures vnius pupilli vel adulti, & dubitatur si vnus ex pluribus agere vel conueniri possit: ideo sequitur hac rubr. Et materiam huius rubr. vide per Baldum in l. cū magistratus, infra quando prouo. non est necess.

Ab vno] CASVS Si pupillus plures habeat tutores, an vnus causam pupilli, si alij defendere noluerint, possit defendere, quæritur? Respō. quod sic. Viuia.

a Ab vno] loquitur hic quando non diuisa est administratio, vel est diuisa à seipsis, quod est idē, vt j. de diui. tute. l. 2. arg. j. l. prox. loquitur quando est diuisa à testatore vel à iudice. primo ergo casu vnius auctoritas sufficit. quisquis ille sit, nisi tale sit factum quod ipsam tutelam dissoluat, vt hic, & j. de auct. præstan. l. fi.

b Noluerint.] vel etiam non potuerint, & ad hoc ff. de admini. tu. l. decreto, §. fi. & l. iij. §. j. & j. de auct. præstan. l. fi. sed si omnes velent agere, vel conueniri, possunt. Sed an idem in pluribus consulibus, vt vnus solus agat: quod videtur, vt hic. Econtra quod non: cum omnes de calumnia iurēt, vt s. de iuramē. calum. l. 2. § hoc et, sed prima placet, nec est absonum quod omnes iurent, sed vnus agat: quia & agit procurator, & iurat dominus, vt s. de iuramen. calum. l. 2. §. si autem.

fendere alijs negligentibus. Sal. Vel sic. Quilibet tutorum habet officium in solidum. h. d. nisi sit diuisum quo ad ius, vel administrationem. hoc dicit cum l. seq. Bal.

I. Imp. Antoninus. A. Cassio militi.



Ab vno [a] ex tutorib. vel curatoribus causam posse minorum defendi, cum alij tutores vel curatores eam defendere noluerint, [b] ignorare non debes. PP. Non. Nouembr. Messala & Sabino Conss.

Quando administratio est diuisa à testatore, vel à iudice, non debet vnus pro rebus ad administrationē alterius spectantibus conueniri. Salic.

II. Imp. Constant. A. & Licinius C. ad

Si diuisum [c] administrationis periculum per prouincias sit, his tantum omnibus [d] insinuari [e] cōuenit, & ab ipsis inferri litem, qui in ea prouincia tutelæ vel curæ officium sustinent, ne de alijs prouincijs defensores minorum ad iudicia [f] perducātur. D. Prid. No. Febr. Constātino. A. & Licinio Cæs. Cons.

TITVLVS. XLI.

NE TVTOR VEL CVRATOR vectigalia conducat.

Si diuisum.] CASVS. Si in duabus prouincijs tutores testator filio suo dederit: vnus in vna, alius in alia causam agat. Viuianus.

c Si diuisum.] à testatore, vel iudice.

d His tantum omnibus.] vel alicui eorum, vt s. l. prox. vel ideo tantum, quasi dicat non alijs, qui in alia prouincia administrant. vel ideo dicit omnibus, quia vno citato, & non respondente, conuenitur alius: qui si nec ipse defendat, citatur tertius, & sic de singulis, si plures sint, quia & agnati vocantur, ut & ff. quibus ex causis in possess. ea. l. hæc autem, non quin vnus bene possit agere & conueniri etiam solus, vt s. l. proxi.

e Insinuari.] scilicet libellus petitionis, vel conuentionis.

f Ad iudicia.] alterius prouinciæ, ut & j. de diui. tu. l. 2. & infra de aucto. præstan. l. fin. in princ. & ff. de admi. tut. l. 3. §. fin.

Competens.] CASVS. Tutor tenebatur pupillo ex mala administratione in c. vult cōducere vectigal, an sit admittēdus, quæritur? Dicitur quod non. & hoc in prima. Si verò dixerit se non teneri pupillo, cum teneatur, & sic ad conductionem accesserit, si pupillo satisfecerit, & fisco, in crimine non fuit. & hoc in secūda. Si uero primo fisco teneatur, deinde tutelam suscipiat, a periculo falsi excusabitur.

Tutor uel curator prohibetur vectigalia conducere tutela non finita, vel ratione non reddita, sub pœna falsi, quam euitat si sponte satisfecerit vtrique: ante tutelam vero conducens excusatur à periculo. Salicetus Vel sic: Periculosa est illa lex contra tutores & curatores qui emunt gabellam communis, & est forte ratio legis, quia videntur bona sua pluribus in solidum obligare: quod in hoc casu est crimen falsi: in alio est crimen stellionatus, vt infra de crim. stel. l. 1. in fine. Bald.

I. Imp. Antoninus A. Sexto.

Competēs iudex nō ignorat non esse admittēdos ad vectigalia cōducenda eos, qui pupillorum vel adolescentiū tutelam seu curam administrant, uel qui eius administrationis rationem non dum reddiderunt. [g] ¶ Sed quamuis contra interdictum ad vectigal cōducendum accesseris: tamen quoniam vltro me adisti, * si tam vectigali, quam pupillis satisfeceris, falsi crimine [h] carebis. Cum autem fisco te iam obstrictum, postea tutorem esse factum dicas: periculo [i] te excusare poteris. PP. VIII. Kalend. August. Romæ Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

g Reddiderunt.] nisi decesserit ille cuius tutela vel cura ē administrata. Itē secus si hæreditario iure successit in contractum fiscalem, licet viuat is cuius tutela vel cura administrata est, vt ff. ad leg. Corn. de fal. l. j. §. ijdem principes, & §. sed & si in rē.

h Falsi crimine.] in quod incidis. nā conducendo uideris te dicere nō esse tutorem, vel ex ea causa non teneri, & sic crimine falsi teneris, vt hic, & ff. ad l. Corn. de fal. l. j. §. tutores. Sed videtur vtraque via agi, ut j. quando ci. ac. ptg. cri. l. j. Solu. ibi fuit actum, hic ultra satisfactum est, & est sic in crimine stellionatus, ut j. de cri. stel. l. j. & in falsa moneta, ut ff. de fal. l. qui falsam, & in crimine incestus, à quo liberatur si ante sententiam illicitam cōuentionem diremerit, ut ff. ad leg. Iul. de adulte. l. si adulterium cum incestu, §. fratres. Alij vt Azo. M. & P. dicunt quod publica accusatio & ciuilis actio concurrunt, ut in l. contraria, sed priuata accusatio & ciuilis actio non, ut hic. Et exponunt hic falsi, idest criminis stellionatus, quod hic locum habere dicunt, quasi obliget res obligatas, quod non placet, tum quia hic est titulus criminis scilicet falsi, vt hic dicit, & ff. ad l. Corn. de fal. l. j. §. tutores, vnde cessat stellionatus, & facit ff. de cri. stel. l. 3. tum quia etiam expresse dicit lex de accusatione priuati delicti quod concurrit cum actione ciuili, ut furti, vt in l. contraria, quanquam ipsi dicunt ibi de furto ex quo nascitur publica accusatio, scilicet si quis surripiat filium vel seruum alterius. prima ergo placet, licet si priuato obligat, bene habet locum crimen stellionatus, vt ff. de pi. ac. l. tutor, §. fi. & dic. l. de cri. stel.

i Periculo.] scilicet falsi. sed quidam dicunt id est tutelæ, ut eam subire non teneatur, quod non placet, vt j. de excu. tut. l. coloni. Item contra, huic l. ad primam partē supra rem alienam ge. l. j. sed speciale est forte in contractu

Tutor vectigal cōducendo, se magno supponit periculo.

* vltra de disti.

tractu vectigalis. Vel ibi non dicit quòd hoc crimine A non teneatur.

DE TVTORE VEL CVRATORE qui satis non dedit.

S I nondum.] C A S V S. An minor à curatore minùs idoneo facultatibus non moribus, antequam officium curæ compleuerit, possit exigere satisdationem, quæritur? Dicitur quod sic, & antequam agat, cum iudice qui non idoneum dedit tutorem: alioquin nisi satisdederit, remouebitur.

a Ab his.] scilicet curatoribus.

b Idoneos.] facultatibus. nam si moribus, remouendi essent, ut & suspecti, ut inst. de suspe. tu. §. pe. & §. fi. Et nota testamentarium tutorem non satisdare, vt insti. de satisda. tu. §. j. etiam non rectè datus, qui confirmatur, vt ff. de cõfir. tu. l. j. Idem in datiuo tutore, vel curatore dato ex inquisitione, ut ibidem: sed in dato sine inquisitione, secus, vt hic. sed hodie ex constitutione Græca, quæ refertur institu. de Attil. tut. §. pen. omnis datiuus tenetur satisdare, in testamentarijs nihil immutat.

Tutores aliqui satisdare nõ tenentur.

c Aduersario.] aduersabat enim magistratus vnà cum curatoribus, vt non satisdaretur.

E Vm.] C A S V S. Si ex pluribus tutoribus vnus tantũ superstes fuerit, an debeat satisdare, quæritur? Respon. quòd sic. & si nolit, quia inops est, remouebitur sine infamia, si autẽ per fraudem, remouebitur cũ nota infamiæ, & in locum defunctorũ alij surrogabuntur, maximè tamen si patrimonium pupilli sit auctum, & illi tutores conueniẽt hæredes defunctorum.

Tutor propter paupertatem solam nõ remouetur a tutela.

d Superest.] alijs defunctis.

e Si inopis.] sola paupertas non remouet eum, si aliàs

TITVLVS. XLII.

DE TVTORE VEL CVRATORE qui satis non dedit.

Tutor non admittitur, nisi legitimè satisdederit: & qui non vult satisdare, remouetur. Item non recipit tutor administrationem antequam satisdet, nisi sit testamentarius, vel confirmatus, vel datus ex inquisitione. Bal. Vel sic: Tutor vel curator qui non satisdedit cum debet: administrare prohibetur, & ad satisdandum compellitur. Sal.

I. Impp. Valeria. & Gallie. AA. Tito & Flauiano.

S I nondũ vobis ætas legitima completa est: satisdationem ab his [a] quos minus idoneos [b] curatores vobis ab aduersario [c] cũ magistratu fungeretur, datos dicitis, postulate. Prohibẽtur enim ab administratione, nisi securitati vestrę satisdatione prospexerint. PP. C Non. Iul. Aemiliano & Basso Conss.

Tutor non satisdans inopia, remouetur a tutela sine infamia nota: secus si fraude: & in locũ defuncti idonei debet subrogari: qui a defuncti hæredibus tenetur rõnem exigere. Sa.

II. Iidem AA. & Valer. C. [illegible]

E Vm tutorem qui superest, [d] si secundũ præsidis præceptum & iuris formam satis non dat: remoueri à tutela, si inopia [e] hoc faciat, sine infamia: si fraude, etiam cum nota, aditus rector prouinciæ iubebit, & in locum defunctorum [f] alios idoneos substitui præcipiet: præsertim cum patrimonium pupilli noua hęreditate auctũ esse proponas. ¶ Tutores autẽ dati [g] ab hęredibus eorum, quos decessisse dicis, rationem tutelæ deposcẽt. PP. Idib. D

est diligens, sed cessatio satisdationis propter inopiam, ut ff. de suspe. tu. l. suspectum, & institu. de suspe. tu. §. fi. & hic dicitur.

f Defunctorum.] aliàs est in litera, desertorum, aliàs, defunctorum.

Maij, Seculare & Donato Conss.

Sententia lata contra tutorem legitimum vel datiuum qui non satisdedit, ipso iure est nulla: ideo restitutio non est necessaria h. d. Vel generalius: Gesta a tutore qui non satisdedit, sunt ipso iure nulla in præiudicium minoru. Sal.

III. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. Stratonicæ.

B I N dubium non venit, tutores qui testamẽto [h] dati non sunt, administrãdi potestatem, nisi satisdatione emissa saluam tutelam fore, non habere. Si igitur tutor [i] qui pro tutelari officio non cauerat, iudicio expertus est: aduersus eum lata sententia iuri tuo officere ñ potuit: [k] nec ea quæ ab eo gesta sunt, vllam firmitatem obtinent. Frustra igitur in integrum restitutionis auxilium desideras, quando ea C quæ ab eo gesta sunt, ipso iure irrita sunt. [l] PP. XVIII. Kal. Ian. Nicomediæ, Dioclet. III. & Maxi. AA. Conss.

De pluribus tutoribus quorum nullus satisdare tenetur: si vnus satisdet, ille in administratione præfertur. Salicetus.

IIII. Iidem AA. & CC. Tertullo.

N On omnium [m] tutorum par similisq; causa est. Quapropter [n] cũ [o] exemplo testamentarij [p] confirmatum [q] à pręside, vel datũ ex inquisitione, [r] non onerari [s] satisdatione rem pupillorum saluam fore, manifestum sit: pluribus tamen datis ex inquisitione tutoribus, illũ qui satis secundum formam edicti rem pupilli saluam fore dedit, [t] in administratione præferri iamdudum

g Dati.] de nouo in locum defunctorũ.

I N dubium.] C A S V S. Tutor neq; ex testamento neq; ex inquisitione datus satisdabit. si vero prius egerit tutor alterius generis nomine pupilli, & succubuerit quàm satisdederit, non præiudicabit pupillo talis sententia, neque habet necesse petere beneficium restitutionis.

h Testamento.] vel ex inquisitione, vt j. l. prox. & facit instit. de satisda. tu. vel cu. §. j. & s. de epis. aud. l. de creationib.

i Si igitur tutor] .s. legitimus, vel simpliciter datus.

k Non potuit] istud habes de verbo ad verbũ s. in qui. cau. in integ. rest. nõ est necess. l. si tutor.

l Irrita sunt.] ut & ff. de mino. l. in causæ, z. in prin.

N On omnium.] C A S V S. Non omnium tutorũ par cõditio est. qui. n. dati in testo sunt vel ex inquisitione, nõ satisdãt, alij satisdare debẽt rẽ pu. saluã fore.

m Non oium.] quasi dicat, quorũdã sic, quorundam non.

n Quapropter.] .i. quare hoc? Respon. cum, &c.

o Cum] id est quia.

p Testamentarij.] quem constat nõ satisdare, ut insti. de satisda. tu. §. j.

q Confirmatũ.] vt habes exemplũ institu. de tute. § fi.

r Inquisitione.] vt d. §. j. isti. de satisda. tu. vel cu. & ar. ff. de cu. fu. l. bonorũ, & facit j. d cu. fu. l. fi. §. j.

s Non onerari.] si vnus est: secus si plures, ut subijcit, vbi satisdant inter se, sed ibi vnus ex pluribus debet administrare.

t Dedit.] hanc satisdationem pręstat tutor contutori quando ipse solus debet administrare.

Iamdu-

a Iamdudum obtinuit.] vt ff. de test. a. tut. l. testamento datos. 2. & in insti. de satisda. tut. §. 2. & ff. de administ. tut. l. 3. & de iniur. l. qui iniuriæ, §. qui in alienis.

T Vtor.] CASVS. An tutor neque in testamento, nec ex inquisitione datus possit rem pupilli alienare antequam satisdederit, quæritur? Dicitur quod non: sed nondum præstita satisdatione petere potest bono. posses. pupillo delatam, postquam electus est.

b Nihil omnino.] aliàs nihilo minus.

c Potest.] vt & s. e. l. in dubium, & ff. de rebus eo. qui sub tutelá. l. qui neque, & de cu. fu. l. consilio, § 1. & 2.

d Aperte claret.] Et si non satisdedit, quærit, non deminuit, vt & j. qui admit. ad bono. posses. l. bonorum ìmmo & ibi damnum esse pōt, & ideo dic electus, post satisdationē scilicet, ut s. eo. l. in dubium.

obtinuit.[a] S. Idibus Dec. Nicomediæ. CC. Conss.

Tutor antequam satisdet, officium non exercet, nisi circa tempore peritura, vel ea quæ neglecta præiudicium afferre non possunt. h. d. hæc lex valde nota. Bald.

V. Impp. Constantinus & Maximianus A A. Senero & Ma... CC.

T Vtor qui satisdationem cū satisdare debuit, minimè interposuit: nihil omnino [b] ex bonis pupilli alienare potest. [c] ¶ Posteaquam autem ad tutelæ administrationem electus est, & bonorum possessionem pupilli nomine agnoscere eum potuisse, & cætera eius quæ tempore arctarentur, persequi debuisse, aperte claret. [d] Dix. XI. Kalen. Ian. Constantio & Maximiano A A. Conss.

DE SVSPECTIS tutoribus vel curatoribus.

Vnde oritur accusatio de suspecto, & qui remouerant, & qui accusent, habes institu. eo. in princ. & §. 1 & 2. & inscribit accusator, vt puto, sed & sine accusatore potest procedi, vt ff. eod. l. 3 §. præterea.

TITVLVS XLIII.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS vel curatoribus.

Finito officio non potest peti remotio. Bald. Vel sic: Tutor durante tutela accusatur de suspecto: & ea finita conuenitur tutelæ iudicio. Salic.

I. Imp. Antoninus A. Dominæ.

L Ibertū tuū [e] & tutorē filij tui, si fraudulenter res eius administrare existimas, suspectū facere potes, modò si officium eius pubertate [f] pupilli finitum non est. [g] Nam si eo iure tutor esse desijt, is iudicio tutelæ cōueniendus est. PP. Idibus August. Romæ, Duobus & Aspris Conss.

L Ibertū] CASVS. Tutorē filij sui an accusare possit de suspecto pater, quæritur? Dicitur quod sic, nondum finita tutela, qua finita conueniet cum actione tutelæ pro male administratis.

e Tuum.] ò mater.

f Pubertate.] vel alio modo.

g Finitum nō est.] tunc ergo locus est accusationi cū non ē locus tutelę actioni: & ecōtra vbi est locus actioni tutelæ, non est locus accusationi, ut hic, & ff. eo. l. iij. §. quæri potest, & §. si quis absfuturus. Item in casu etiam finita tutela, locus est accusationi, vt si datus fuit ad tempus, & ea finita à iudice est iterum datus: & non habet contutorem qui prioris tutelæ nomine eum conueniat. nam accusabitur de suspecto pro prima administratione, ut etiam in hac male præsumatur esse acturum, & infametur, ut ff. eo. l. iij. §. idem erit quærendum, & §. si autem, & §. quòd si quis.

Tutelæ actio & accusatio nō se compatiuntur.

C Vratores.] CASVS. Quando curator sciens se curatorem datum, tardius administrat, suo periculo cessat, & tenetur. si vero fraudulenter cessat, remouendus est vt suspectus: & alius in locum eius substituendus.

h Tutela.] idest cura.

Periculum curæ neglectæ spectat ad curatores: & cessantes genere fraude vel dolo, possunt remoueri, ut s. ipse dic. Salic.

II. Idem A. Longino.

C Vratores quidē suo periculo quanto tardius ad eos tutela [h] transfertur, cessant. [i] Quòd si in fraudem id esse factū [k] existimas, suspectos eos postula. [l] qui si summoueri meruerint, in locum eorū alios accipies. PP. Idib. Ian. Læto. II. & Cereali Conss.

Tutores possunt compelli ad administrandum. & in contumacia perseuerantes remouentur ut suspecti. Sa.

III. Imp. Alexander A. Fortunatæ.

P Ræses prouinciæ tutores filiorum tuorum, strictioribus [m] remedijs adhibitis omnimodo administrationis officiū cōpellet agnoscere. Quòd si in eadem contumacia perseuerauerint: [n] suspectos postulare, [o] vt alij in locum eorum petantur, nō prohiberis. PP. Idib. Ian. Alexandro. A. III. & Dione Conss.

IIII. Idem A. Thalidæ.

E Tiam testamento [p] patris tutorem datū, suspectum postulare potes, si fraudem tutoris argueris. PP. VIII. Kalend. Ian. Maximo. II. & Paterno Conss.

In tutore principaliter attenditur persona, secundario patrimonium. Bald. Vel sic: Non inopia sola, sed fraus & segnities tutorem reddunt suspectum. Salic.

V. Idem A. Asclepiadi.

i Cessant.] si sciuerunt vel scire potuerunt se curatores datos, vt j. de peri. tut. l. si tutor, & de administra. tuto. l. & si scisses.

k Id esse factum.] scilicet curatores cessasse.

l Postula.] sic ergo qui non gessit, accusatur, ut instit. eo. §. sed antequam, & ff. eo. l. impuberibus, §. fi. Sed contra ff. eo. l. hæc enim, §. fin. vbi dicit quod qui nihil gessit, non potest postulari suspectus. Solu. remouetur, ut hic, non accusatur, ut ibi, quod nō placet, cum hic dicat postulari. Alij dicunt si dolo cessat, obtinet quod hic, aliàs quod ibi, vt non remoueatur, sed administrare iterum compellatur, & hoc antequam administret, postea verò etiam ob culpam remouetur: sed semper certe videtur in dolo, eo quod nō gessit. Dic ergo quod non pōt directo ex verbis legis xij. tab. ut ibi, sed ex interpretatione sic, vt hic. Alij dicunt quod hic iā cœperat gerere.

Tutor nō gerens an possit suspectus postulari.

P Ræses.] CASVS. Si tutor datus ad administrationē nō accedit, cōpelletur captis pignoribus, & si in contumacia perseuerauerit, remouebitur vt suspectus, & alius in locum eius subrogabitur. Viuia.

m Strictioribus.] id est pignorib. captis, vt instit. de satisda. tu. §. penul. & ff. de mu. & ho. l. si quis. Vel præcipiet sub banno aliquo, ut ff. de ven. inspi. l. j. §. quid ergo.

n Perseuerauerint.] quia etiam captis pignoribus non administrant.

o Postulare.] ff. eo. l. hæc enim, §. fin. Contra. solutio, ut s. l. proxima diximus.

E Tiam.] CASVS. An tutor testamentarius possit accusari de suspecto, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuia.

p Etiam testamento.] vt instit. eo. §. 2. & ff. eod. l. 1. §. ostendimus.

In

IN postulandis.] CASVS. Nemo quia pauper est tutor, arguendus est vt suspectus, sed si fraudem committat. Viuianus.

a Principaliter.] vt instit. eod. §. fi. aliquid tamen operatur, arg ff. de test. l. testium, in princip. & ⁊. eo. l. pietatis. Item & facilius committitur administratio diuiti, ut ⁊. de petic. tut. l. j. & alias quandoq; multum operatur paupertas, vt ff. de priui. credi. l. si creditores.

PIetatis.] CASVS. An frater filiorum fratris tutores arguere potest de suspecto, quæritur? Dicitur q̄ sic: & hoc est officiũ pietatis. & hoc in prima. Si vero fraudem non cõmiserit, sed inops factus fuerit, adiungetur ei alius. & hoc in secunda. Non solum frater & mater, sed cognati & extranei possunt petere vt tutor suspectus remoueatur. Viuia.

b Impetrabis.] nec illis prodest satisdare, ut instit. eod. §. pen. & ff. eo. l. suspectus, & l. quia.

c Aestimabit.] quod facere debet, ut & ⁊. de petion. tut. l. j ibi, propter tenuitatem, &c.

d. Remouendi.] id est petere vt remoueantur, ut ff de his q̃ nor. infa. l. furti, §. man lati.

e Parentibus.] ut suo paterno & materno.

f Conceditur.] ut instit. eod. §. consequens, & ff. eo. l. j §. consequens, & l. impuberibus, in princ.

EVm quem.] CASVS. Tutor pẽdente actione de suspecto non debet administrare, sed alius interim qui rem pupilli administrabit, subrogabit. Viu.

g Iubebit.] vt & ⁊. de solu. l. quod si for te, §. j. & argu. ⁊. de ordi. cogn. l. 1. & ⁊. de sen pas l. fi. & ff. de re mil. l. milites. & in stitu. eod. §. si quis autẽ, & dic qđ ibi notatur.

IN postulãdis suspectis tutoribus seu curatoribus nõ vires patrimoniorum principaliter, a sed an nihil segniter, nihil fraudulenter geratur, perpendi oportet. PP. VI. Kalen. Ian. Maximo II. & Paterno Conss.

Accusatio de suspecto est publica. Bald. Vel sic: Quilibet (maximè si sit de necessarijs) potest accusare tutorem de suspecto. paupertas tamen non est iusta causa vt remoueatur: sed vt alius (si iudici videbitur) adiungatur. Sali.

VI. Imp. Gordia. A. Felici.

PIetatis fungeris munere qui fratris tui filios (vt necessitudo sanguinis suadet) protegere conaris. Si igitur tutores vel curatores eorum non rectè administrant, suspectis eis postulatis atque ostensis, vt alij in locum eorum constituantur, facilè impetrabis. b Quòd si nihil in fraudem egerũt, verùm ita egeni sunt, vt in eorũ administratione fratris tui filiorum substãtia periclitetur: an eis adiungendus sit curator qui idoneus facultatib. sit, rector pđuincię æstimabit. c ¶ Remouendi d autem licentia non solùm parentibus e vtriusque sexus, sed etiam cognatis, & extraneis, & affinibus, & ipsi cuius res administrantur, si non impubes sit, arbitrio cognatorum bonæ opinionis constitutorum conceditur. f PP. V. Idus Nouẽ. Pio & Pontiano Conss.

Pendente causa suspecti, debet tutori administratio interdici. Bald. Vel sic: Non solum remotio, sed litis pendentia, impedit interim administrationem tutoris. Bal. Vel sic: Pendente causa suspecti, tutor non potest administrare: sed datur curator qui interim administret. Sali.

VII. Idem A. Gorgoniæ.

EVm quem vt suspectum tutorem uel curatorem accusas, pendẽte causa cognitionis abstinere ab administratione rerum tuarum, donec causa finiatur, præses prouincię iubebit. g Alius tamen interea in locum eius in administratione rerum ordinandus est. h PP. VII. Kalend. Mart. Sabino II. & Venusto Conss.

Vnus tutor non potest petere ab altero administrationis rationem durante tutela. Bald. Vel sic: Durante administratione tutor non potest petere a contutore vt reddat sibi rationem administrationis vniuersæ. Sa.

VIII. Imp. Philippus A. & Philippus Cæs. proculo.

SI non suspectum contutorem tuum postulare, ac remouere ab administratione bonorum pupilli curaueris, administrationi nequaquam potest ratio desiderij tui, iam nũc postulantis tutelam i tibi nomine eiusdem pupilli restitui. PP. XIIII. Kalend. Nouem. Peregrino & Aemyliano Conss.

Remotus ob dolum est infamis, nõ ob culpam Sali.

IX. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Hammiano.

SVspectos tutores ex dolo, nõ etiam eos qui ob negligentiam k remoti sunt, infames fieri manifestum est. S. VIII. Kal. Maij. CC. Conss.

TITVLVS XLIIII.

DE IN LITEM DANDO tutore vel curatore

Tutor potest agere contra pupillũ alio contutore auctore: & si nullum est, vel dic contrà, tunc datur curator: ut curator detur. qui & tutor à tuendo dicitur: non autem sit vere tutor, cum certa rei non datur, vt institu. qui testa. da. tu. pos. ⁊. certe nõ si in casu, vt ff. de tut. & cura. da. ab his l. impuberi. Quando autem inuito, & quando postulanti detur, diximus s. g. pa tu l. 2.

h Ordinandus est.] scilicet curator: quia habenti, &c. vt ⁊. in quibus causis l. licet.

SI non.] CASVS. An tutor contutorem suum possit accusare de suspecto, & remouere ab administratione, quæritur? Dicitur q̄ sic: sed si petat vt sibi concedatur administratio tutelæ antequam accusauerit, non est audiendus. vel dic casum vt not. in gloss.

i Tutelam.] id est rationem tutelæ. petebat enim à cõtutore rationem tutelæ: hoc fieri non potest durante tutela, ut hic, & ⁊. de admini. tut. l. 2. & ff. de admini. tu. l. cum plures, in prin. accuset igitur eum de suspecto, & remoueat.

SVspectos.] CASVS. An tutor remotus sit infamis, quæritur? Distinguitur, aut remotus est ob dolum, & est infamis, aut ob culpã, & tunc non est infamis.

k Ob negligentiã.] quæ est leuis culpa. Sed quid si ob latam culpã est remotus? Dicunt quidam q̄ est infamis, ut ff. eo. l impuberibus, §. fi. fraus. Tu dic cõtra, ut institu. eo. §. suspectus autẽ remotus. debet ergo iudex dicere an propter dolum uel non, remoueat eum: quod si non dicit, non erit infamis, facta interpretatione benignori, ut ff. e. l. hæ enim, in prin. & §. j. & argu. ff. de pœnis, l. si præses. posset tamẽ distinguian de dolo tantum inculpabatur, vt tunc etiam nõ expressa causa videatur ob dolum remotus, & sic infamis intelligatur, ut arg. ff. de except. rei iudi. l. si ex testamento, & d. l. hæ enim, quæ ubi detur contra in eo quod dicit quòd simpliciter remotus nõ est infamis, intelligatur quando ex officio remouebatur, non accusatus, uel obijciebatur dolus & culpa, non dolus tantum, & facit supra tit. j. l & cum.

Tutor ob latã culpã remotus, an sit infamis.

Infamiã nõ incurrit qui ex officio iudicis damnatur.

DE IN LITEM dando tutore vel curatore.

Olim tutor dabatur, hodie curator, ut infra, instit. de auct. tut. §. fin. & ideo de vtroque dicit.

Si



I quas.] CASVS. Si pupillus plures habet tutores, & vnus habeat causam cũ pupillo, alij tutores eum defendunt. si uero vnum habeat tantum, & ille habeat causam cum pupillo, petat ordinari curatoré.

a Habes.] vt quia rei vendicationẽ cõtra eum habes: secus in personali hodie, vt s. qui da. tu. poss. authen. minoris.

b Litis] quæ est inter tutorem & pupillum, ut inst. de au cto. tut. §. fin.

AN tibi] CASVS Aistius l. ponitur in gl sed clarius dic sic: Duo erãt fratres Seius & Mæuius habentes fundum cõmunem: Seius fundum vendidit in solidum, & decedens Mæuium dedit tutorem filio suo. an Mæuius fundũm vendicare possit pro parte sua, quæritur? Videtur ꝙ non possit. Prima ratio est, quia si agat Mæuius, emptor conueniet pu. de euictione ad duplum, & Mæuius habet necesse defendere pupillum suum, alioquin faceret cõtra officium suum. Alia ratio est, ꝙ si vẽderet, poterit obijcere compensationem pupil. quia pone ꝙ pars fundi valeat x. & debeat x. tutor ex administratione, fiet compensatio. Si verò Mæuius nihil debeat, cõueniat pu. finita tutela act. tutelæ contraria, si potest agere pro parte fundi, constituto tamẽ curatore. Viuia.

Casum ponit literalem.

Antibi.] tu & frater tuus habebatis fundum paternum communem in solidum: eum frater vendidit Titio, & de dupla promisit: qui frater decessit, & tu es tutor filij sui pupilli. si vis vendicare partem tuam fundi, teneberis pupillum in causa euictionis defendere: & cum damnum dupli habeat per te, ei teneberis. vnde melius est ꝙ vel compensando vel agendo alias tibi consulas: sed & vendicare potes petito curatore pupillo, qui in causa euictionis defendat emptorem. dic ergo an tibi. scilicet tutori.

d Officium] argu. ff. si ser. ven. l. altius, & ff de condic. indeb. l. frater à fratre, & de admi. tut. l. quotiens, §. itẽ si temporali.

e Quantitatem.] in duplum, vel in interesse forte nomine euictionis.

f Laudatus.] ab emptore vt defendat eum.

g Cum aut.] ne timeas damnum, cum &c.

h Compensationis.] cum & tu aliquid pupillo debebas.

contutorem habet, dabitur ei curator ad litem illam defendendam. Salic.

I. Imp. Antoninus. A. Mil a t



I quas petitiones aduersus pupillos tuos habes: [a] dirigere eas potes assistẽtibus causam que defendentibus contutoribus tuis: cum & si alios tutores non haberẽt, ad hoc genus litis [b] defendendę curatores accipere deberent. PP. XII. Kalẽ. Aug. Antonino A. IIII. & Balbino Conss. B

Tutor pupilli cuius pater vendidit fundum secum communem consultius faciet si tutela durante partem suam non vendicet. si tamen vult vendicare, debet petere curatorem dari qui emptorem pupilli nomine defendat aduersus ipsum tutorem fundum vendicantem. Salic.

II. Imp. Alexander A. Eutrasio. C

AN tibi [c] partis fundi paterni vendicatio cõpetat: is cuius de ea re notio est, æstimabit. Respice re autem debes officiũ [d] in quo te esse tutorem dicis, ne ob eiusmodi petitionem euictione secuta, vltra precij quantitatem [e] auctoris hæredem pupillum tuum oneres, qui lau datus [f] per te defendi debeat: cum aut [g] compensationis [h] rationem habere, aut contrario [i] tutelæ iudicio experiri possis. D

i Aut contrario.] idest quando nihil debes pupillo. & hoc finita tutela, vt ff. de contra. & vti. ac. tut. l. 1. §. fini 10, & §. quid tamen si ideo. & sic partem precij tantum consequeris, & ita est contra ff. re amo. l. non enim. sed hic forte habebat rem venalem, vel hic non præcise, sed si vult maius malũ euitare.

¶ Sed ne tuum ius (si qđ habes) impediatur: [k] ad eam rem defendendam, quæ aduersus te vendicantem [l] agenda erit, curatores pupillo petantur. PP. XII. Kal. Maij, Iuliano II. & Crispino Conss.

Curator datus certa rei vel litis, nõ tenetur de alia gestione. Bal. Vel sic: Curator datus ad litem, non subijcitur periculo administrationis. Sal.

III. Imp. Gallienus A. Valerio.

AD protegendam causam tutor siue curator [m] datus conueniri nõ potest administrationis [n] periculo, cũ sola suscepti negotij [o] tutela mãdata ẽ.

¶ Si nihil igitur (vt alle gas) præter negotiũ [p] gessisti, frustra cõueniris. PP. Kalend. April. Valeriano & Luciano Conss.

Si curator ad litem expendit aliquid pro vtilitate pupilli, debet illud recuperare. Bal. Vel sic: Curator ad litem, sumptus repetit quos bona fide fecit. Salic.

IIII. Idem A. Irenæo.

AD litẽ datus tutor, [q] si quid bona fide erogasti, à contutoribus [r] more solito exigere potes. [s] PP. Kal. Nouem. Paterno & Arcesilao Conss.

Vbi tutor testamentarius vel legitimus est cum pupillo litigaturus, debet ei de curatore ad litem facere prouideri: vel potest pupillus illius aucto ritate procuratorem constituere, qui eum sit defensurus: & si res exegerit, alius tutor ordinabitur. Salic.

k Impediatur.] forte quia lapsu tanti temporis reuocaretur ius tuum in dubium, vel sic officiũ tuum non sit tibi damnosũm, ut ff. q. bus ex cau. ma. l videlicet, & c. ex officij de præscrip.

l Vendicãtem.] ab emptore, & sic defendat hic curator emptorem cõtra tu torem vendicantẽ, vt insti. de aucto. tu. §. fi. & arg. ff de ne. gest. l. at qui, §. cum me. Alij dicunt dandum curatorem, qui statim agat contra tutorem ratione dãni illati, pro eo ꝙ tutor vendicat.

AD protegendã.] CASVS Tutor vel curator datus ad vnum negotium vel rationem, illius nomine tantum tenebitur.

Siue curator.] sub audi, disiunctiue, vt ibi, Alexander siue Paris, &c. nã tutor cer æ rei non põt dari, ut not. s. in rubrica.

m Administratiõis] a lterius quam illius quam gessit.

n Negotij.] idest causæ.

o Negotium.] ad quod tantũ datus, & sic in specie loquitur, sed supra in genere, & facit ff. de admi. tut l. quotiẽs, § constat.

AD litẽ.] CASVS Si curator detur ad litem, & impensam faciat: à contutoribus suis exigere potest.

p Tutor.] secundario, non principaliter, ut insti. qui testa. tut. da. pos §. certæ, & de excu. tu. §. datus, sed in casu etiam principaliter, ut not. in rubr. Vel dic tutor, id est curator, sic ponitur s. de suspec. tuto. l curatore, & de condit. & demon. l pater, §. conditionum.

ADDITIO Vel dicas ꝙ litera stat propriè. & referas illa verba, ad litem, ad verbum erogasti, vt sit sensus, si tutor datus, scilicet quomodocunque, quid bona fide erog. sti ad litem, &c. ita dicit Christophorus Porcus in §. certæ autem rei, instit. qui testam. tuto. dari possunt.

q A contutoribus.] vel proprie, vel idest à cõcuratorib.

r Potes.] per utilem neg gest. vt ff. de neg. gest. l. ex facto, & J. de contra. iu. tut. l. 2.

Siue

Siue ex.] CASVS. Eras tutor fratris tui filijs: noluisti administrare, sciens multas esse controuersias inter te & fratrem tuum. Dicitur quod non est tibi timendu, quia poteris pupil. conuenire: & dabitur tibi curator ad litem, & pendente lite si hæreditas aliqua ei obueniat, poteris præstare au ctoritatem adeundi eam. Viu.

a Dicis.] ne ius quod habes, perdas.

b Procuratore.] scilicet ex voluntate.

c Iuris.] scilicet vt satisdet rem pupilli saluam fore.

† alias, gtineat.

d Vbi tutor exigitur.] idest reconuenitur à pupillo, quo casu exactum saluũ fore promittit. Vel dic tutor, idest curator, vt fere per totũ hunc tit. & secundũ hoc exigitur, idest necessarius est, quod est semper in tali causa. Vel dic tertio exigitur tutor, ut qa dicebat pupillus hæreditatem quãdam ad se pertinere, quã & ad te volebat: quod cum curatore facere non potest: sed ecõtra tutor ad se pertinere dicit: quare datur tutor, cuius auctoritate adeat, ut ff. de ap. l. cũ in vna, §. tutor, & ff. de aucto. tut. l. curatorẽ, & tunc etiã in hoc satisfit solẽnitati iuris, ut detur tutor, & facit ff. de tute. l. qui habet. §. si pupillus, & facit instit. de cura. §. fin. & s. qui dari tuto. pos. l. creditorem, sed hodie contra, vt in authen. ibi posita.

Tutor pro curatore ponit quãdoque.

V. Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Tigrani.

Siue ex testamẽto, siue ex iure legitimo, fratris tui filiorum tutelæ onus ad te perueniat: † vereri non debes de his quæstionibus, quas aduersus fratrem tuum quondam tibi fuisse dicis:[a] cum si qua emerserit lis, procuratore[b] dato, & illis curatore ad litem constituto, & solennitati iuris[c] (vbi tutor exigitur[d]) & indemnitati utriusque prospici posit. Scrip. IIII. Kalend. Maij. CC. Conss.

TITVLVS XLV.

DE EO QVI PRO TVtore negotia gessit.

Mulier quæ tutrix esse non potest, si se gerat ut tutrix, actione protutela tenetur. Salic.

I. Impp. Valerianus & Gallienus A A. Marcello.

Etiam mulieres[e] si res pupillares pro tutore[f] administrauerint, ad præstandam rationem tenentur.[g] PP. Aemyliano & Basso Côss.

Exceptio quod mandatum non sit sufficiens, vel non sit legitimũ, potest opponi in quacunque parte iudicij, sicut & exceptio falsi procuratoris. h. d. cum gloss. Bald. Vel sic: Exceptio tutoris illegitimi potest opponi in quacunque parte iudicij. Sal.

DE EO QVI pro tutore negotia gessit.

Cum tutor non sit: ut ff. e. l. 1. circa prin.

Etiam.] CASVS. Mulier credens se tutricem filij sui, administrauit res pupil. & male, cum tutrix non esset, an conueniri possit, quæritur? Dicitur quod sic.

e Etiam mulieres.] matres uel aliæ.

f Pro tutore.] Id est quasi tutrices, cum non sint. & sic not. quod qui nec est, nec esse potest tutor, tenetur protutelæ, ut mulier, ut hic, & seruus, ut ff. eod. l. 1. §. proinde. sed secus si ille in cuius bonis geritur, non potest habere, ut quia sit pubes, ut ff. eo. l. j. §. si quis quasi. Et potest quæri, quæ sit ratio diuersitatis. uel potest dici idem si talis gerit pro tutore, qui nullo modo posset eẽ tutor, ut non habeat locum protutelæ, ut supra qui tuto. da. pos. l. militiæ, at mulier & seruus quandoque possunt secundum Azo. & H. quod non placet, quia non est uerũ in seruo remanente seruo.

Actione protutelæ tenetur, qui nec ẽ, nec esse põt tutor.

g Tenentur.] actione protutelæ, quæ est priuilegiata, ut tutelæ, ut ff. de priuileg. credi. l. dabimus, §. j. & ante

A etiam pubertatem intenditur, ut ff. eo. l. j. §. cum eo, nec potest res minoris distrahere, ut ff. de reb. eo. l. qui neque.

Non utiliter.] CASVS. Bonon. non habebat tutorem, mater eius petijt tutorem Mutinen. inutiliter fuit petitus. ueruntamen si administret & conueniat debitores pupillares, an possit ei obijci quod non sit de iure tutor, quæritur? Dicitur quod sic, si mater indemnitatem promisit.

II. Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Marco.

Non vtiliter[h] nominatus tutor pupillorum nomine[i] agendo, licet ex eorum persona iniũctas[k] impleat intentiones,[l] exceptione[m] (si tutor nõ est) summouetur. D. Non. Decẽ. CC. Conss.

h Vtiliter.] ut de aliena prouincia.

i Nomine.] aduersus debitores.

k Iniunctas.] à iudice.

l Intẽtiones.] si habita contradictione.

m Exceptione.] ẽt post litem contestatam, quia similis est exceptioni falsi procuratoris, ut s. de procur. l. licet, & idem in prælato, ut possit repelli si quoquo modo possit uitiari eius electio, ut exceptione repellatur. Item facit ff. de admini. tut. l. vulgo.

Prælatus repelli potest si eius electio aliqualiter vitiari possit.

B TITVLVS XLVI.

SI MATER INDEMNItatem promisit.

Licet mater petierit tutorem dari filio eius periculo: non propterea tenetur ex illo facto, nisi hoc expressum fuerit iudicis decreto. h. d. cum l. fin. Salic.

I. Imp. Alexander A. Brutiæ.

Suo potius[n] periculo magistratus tutores, quos[o] petisti, dederunt: quàm tu contra sexus conditionem alicui[p] ex ea obligatione obstricta es, quòd tuo periculo tutores filijs tuis dari postulasti.[q] PP. III. Id. Martij, Maximo. III. & Vrbano Conss.

SI MATER INdemnitatem promisit.

Suo.] CASVS. Mulier petijt tutorẽ dari filio suo, & periculo suo: iudex malum dedit tutorem, nũquid pupillus matrem suam conuenire poterit, quæritur? Dicitur quod non? sed iudicem, qui nõ idoneum dedit.

n Suo potius.] electiue.

o Quos petisti.] ò mater. Accur.

Tutor matri pupill. vel auo administrationem committens, ab eis indemnitatis promissionem recipiens, officio finito conuenitur, & ipse ab eis conseruabitur indemnis. Salic.

II. Impp. Philippus A. & Philippus C. Asclepiadi & Menandro.

Quædam[r] pupillorũ vestrorũ[s] à matre,

p Alicui.] vel pupillo pro tutoris debito: vel tutori pro eo quod pupillus debebit: & hoc propter Velleianum: secus si tutori promisisti quod debebis pupillo, vel ecõtra pupillo quod debebis tutori: quia tunc cessat, uel ut j. l. prox. & s. ad Velleianum, l. si mater, dixi, & hoc nisi dolose petijt non idoneum, ut ff. ad Tert. l. 2. §. nõ solũ.

q Postulasti.] nisi decreto hoc esset comprehensum, ut & j. eo. l. si item facit s. de admini. tut. l. fi. §. personis, contra. Solu. vt ibi.

Quædam.] CASVS. Mater uel auus maternus petijt à tutoribus filiorum suorum, ut quædã possit administrare, & promisit de præstando eos indẽnes, administrauit, & male. si potius volunt pupilli conuenire te, quam matrem vel auum, bene possunt, sed à matre vel auo, quæ suscepit administrationem tutelæ, tutoribus omnimoda præstabitur indemnitas.

r Quædam.] scilicet negotia.

s Vestrorum.] ò tutores.

Promissam.]

a Promissam.] his verbis, promittimus vobis quod pupillis debebitis occasione vestræ administrationis, ut dixi s. l. prox.
b Matrem.] neque auum, qui nil promiserunt pupillis, vt j. arb. tutelæ, l. tutorem.

paterno

OB tutorem] CASVS. Mater petijt tutore dari filio suo minus idoneũ, & suo periculo &c. puta dicendo sic: Da tutorẽ periculo matris, non poterit cõueniri, nec ea obligatione obstricta ẽ.
c Decreto.] iudicis, & ipsa consentiẽte, & facit s. l. 1. & s. ad Velleian. l. si mater, in fin.

SI CONTRA matris voluntatẽ tutor datus sit.

SI cõtra] CASVS. Mater decedẽs phibuit ne Titius filio suo tutor daretur: nihilo minus eum pater dedit: nunquid poterit remoueri, quæritur? Dicitur q sic, sed nõ erit infamis. Viuia.
d Cõtra matris] prædecedentis.
e Voluntatẽ.] prohibentem ne aliquo tẽpore fieret tutor filij sui. Accur.
f Filio communi.] sed cum patri loquatur, qualiter tutorẽ habeat? Respon. de filio naturali dicit, secundum Azo. vel potest etiam de legitimo dici, scilicet emancipato, cũ pater non possit esse tutor aliqua ex causa: & sic iudex det. Vel tertio et si non est emancipatus, & pater det prohibitũ a matre, non erit quidem tutor: vnde de alio pater prouideat. & secundũ hoc dic qđ alij non patri dirigit sermonẽ. & quod dicit, communi, scilicet Titij dantis, & Bertæ prohibentis, sicq; erit melior conditio prohibentis, ut & ff. communi diuid. l. Sabinus.
g Rescriptio] s. quæ dicit eum remoueri sine infamia.
h Si in fraude.] vt & s. de suspec. tu. l. fin.
i Non suffragabitur.] sic & monachus licet in minoribus ordinibus constitutus, in quibus aliàs si non esset monachus, potest habere vxorem, monachus non habet, vt in authen. de mona §. si vero relinquens, versi. q si facti, col. j. & facit ad l. ff. de cõstitutam. tu. l. vulitatẽ.

itemq; auo materno ¹ administrata, eorumq; nomine indemnitatem vobis promissam a asseueratis. Quæ si ita sunt, & ijdẽ pupilli legitimæ ætatis effecti, nõ aduersus matrẽ b suam, neque auum, sed cõtra vos congredi malunt: non immerito indemnitatem ab his præstari desiderabitis, quos & administrationem suo periculo pridem suscepisse proponitis. PP. IIII. Idus Iul. Præsente & Albino Cõss.

III. Impp. Diocle. & Maximia. A A Gaiano.

OB tutorem non idoneum à matre petitum, frustra vobis eam teneri contenditis, cum nõ nisi specialiter eius periculo dari decreto c fuerit cõprehensum, ex ea obligatione obstricta sit. S. Kal. Decem. AA. Conss.

TITVLVS XLVII. SI CONTRA MATRIS voluntatem tutor datus sit.

Contra matris voluntatem tutor sic te dari non potest. Bald. Vel sic: tutor datus a iudice vel à patre contra voluntatem matris præmortua, ab officio remouebitur, nec infamia notabitur, nisi de fraude conuincatur. h.d.no. Salic.

1. Impp. Seuerus & Antoninus A A. Tertio.

SI contra matris d vltimam volũtatem e Fusciniũ filio communi f tutorem datũ probaueris: eum sine damno existimationis à tutela remouendum prætor decernet, quæ rescriptio, g si in fraude h conuictus fuerit, non suffragabitur. i PP. XIII. Kalen. Mart. Laterano & Rufino Conss.

TITVLVS XLVIII. VT CAVSÆ POST PVbertatem adsit tutor.

Tutor causam pupilli inchoatam prosequi tenetur etiam post pupillarẽ ætatem, si instrumenta curatori non reddiderit. Salic.

1. Imp. Philippus A. [illegible] xtro.

TVtores k quidem necdum administrationem ad curatores trãstulerũt, l defensioni causarum m pupillarium assistere oportere, sæpe rescriptum est.

¶ Et ideo si (vt proponis) instrumẽta quibus asseri n possunt causæ prouocationis, etiamnum hi o quorũ meministi, apud se detinẽt, aditus præses prouinciæ periculi sui eos admoneri præcipiet. PP. XII. Kalen. Nouem. Philippo. A. & Titiano Conss.

TITVLVS XLIX. VBI PVPILLI EDVCAri debeant.

Pupilli educari debent apud matrem, nisi ad secunda vota transierit. Baldus. Vel sic: Quando de transitu matris ad secunda vota est contentio, iudicis committitur arbitrio: & onus alimentandi pupillum est necessarium. Salic.

1. Imp. Alexander A. Dionysodoro.

EDucatio pupillorũ tuo-



VT CAVSÆ POST PVBERtatem adsit tutor.

TVtores.] CASVS. Pendente tutela causam pupilli tutor egit, & succubuit, & appellauit: omnia acta penes eum habet, & factus est pup. adultus, nunquid causam appellationis prosequi tutor debet? Dicitur quod sic.
k Tutores.] vel eorum hæredes, ut ff. de hær. tut. l. j & de ap. l. tutor.
l Transtulerunt.] secus si transtulerint, vt ff. de appel. l. tutor, & ff. si pen. appel. mors inter l. j. in fi.
m Causarum.] cœptarum antequam finiretur tutela pubertate, ut hic erat, & ff. de admi. tut. l. ita autem, § si tutor, & argu. ff. de neg. gest. l. nam & Seruius, §. si viuo, & j. arb. tut. l. tutor post puberẽ: secus videtur in curatore post xxv. an. vt ff. de appel. l. negotiorum, §. fin. sed magis dic idem, ut ff. de admini. tut. l. ita autem, §. fin. & illa de ap. loquitur quando nõ habebat curator quondã instrumẽta, sed minor factus maior, & facit ad hanc l. supra de peri tut. l. fi. & ff. rem pu. sal. fo. l. si postea, & ff. de admin. tu. l à tutoribus. §. j. Item not. hic arg. q procurator & aduocatus sine nouo salario causam appellationis agere debet, quod Io. non placet. — Aduocat⁹ an teneaẽ appellationis causã sine nouo salario agere.
n Asseri.] sic ergo qui appellat, probat quod est falsum, ut no. j. de app. l. hi q, vide glo. in c. in præsentia, super verbo, fiandum, extra de renunciatione.
o Hi.] tutores quondam.

VBI PVPILli educari debeant.

Plana est differentia inter hunc titu. & illum supra de diuor. sa. quia ibi diuortio solutum erat matrimonium, hic morte patris.

EDucatio.] CASVS. Si inter matrem & pupillum & tutorem & alios consanguineos sit controuersia apud quem educari debeat pupillus, si mater ad secundas nuptias non conuolauerit, præferenda est. Si autem ad secundas nuptias conuolauerit, & orta fuerit quæstio

quæstio inter matrem & tutores seu consanguineos super tutela pupillorum, debet adiri præses prouinciæ, qui inspecta qualitate personarum & coniunctione perpẽdet. & si iudex decreuerit apud quem educari debeat, ille necesse habebit hoc facere.

Vitricus an possit esse tutor priuigni.

a Nulli magis.] quia in illis est affectus &c. vt infra de cu. fu. l. fina. i. respon.

b Si non vitricum &c.] quia tunc etiã filiorum vitam ei addiceret, vt supra de adm. nist. tut. l. lex quę. §. lex enim. Sed nonne potest esse tutor vitricus? Respon. sic, vt infra de contra. iu. tut. l. fi. Sed respon. non per hoc apud eum vel eam debent educari. Alij dicũt quod à patre potest dari tutor, non à iudice.

c Quando autem.] retento eodem casu quando secundo nupsit: aliàs nulla super hoc fieret deliberatio, sed indistincte matri committeretur, vt supra eadẽ l. Vel hic quando mater non appetit, sed alij dicit committendam, & tutor alij: vel tertio supra non fiebat quæstio inter tutorẽ & matrem & cognatos, hic sic. prima placet vt in authen. de nup. §. eiusdem quoque, colla. 4. constit. 1.

† aliàs incipit hæc lex. Vtrũne posthumus ex filia, &c.

d Qualitate.] vt tamen non sit apud eos qui pudicitiæ eius insidientur, vt ff. eodem. l. si discepterur.

e Coniũctione.] vt ff. eodem l. 1. & facit ff. de leg. 1. l. si seruus plurium. §. si.

f Necessitatem.] secus in curatore bonorum, vt ff. de cur. bo. dan. l. 1. §. quæritur.

V Trum.] CASVS. Auus maternus & paternus contendebant inter se apud quem educari debeat pupillus. iudex æstimabit quis eorum maiorem affectionem erga pupillum habeat, & quis magis insidiaretur vitæ pupilli propter spem succedẽdi, vt nõ ille, sed alius admittatur.

g Ex spe successionis.] vt illi non concedatur: vt supra de nup. l. viduę. §. sed ne, & ff. codẽ. l. 1. & l. pe. Sed hodie contra, secundum quosdã, vt in authen. de hær. ab intest. §. ex his, colla. 9. quod nõ placet, quia licet q prior sit in

rum nulli magis [a] quàm matri eorum si non vitricum [b] eis induxerit, committenda est. Qñ autem [c] inter eã & cognatos & tutores super hoc orta fuerit dubitatio, aditus præses prouincię, inspecta personarũ qualitate [d] & coniũctiõe [e] ppẽdet vbi puer educari debeat. Sin aũt æstimauerit apud quẽ educari debeat, is necessitatem habebit hoc facere, quod præses iusserit. PP. VII. Id. Febr. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Vbi pupillus educetur, est in iudicis arbitrio: de eo tamen qui ei succedere debet, est iusta suspicio Salice.

II. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Gratę.

V Trum nepos tuus † ex filia apud te, an apud patruum suum morari debeat ex singulorum affectione, & qui magis ad suspicionem ex spe successionis [g] proprior sit, æstimabitur. S. XVIII. Kalendas Nouemb. Nicomedię. CC. Conss.

TITVLVS L.

DE ALIMENTIS PVpillo prestandis.

Tutor iudicis officio cogitur alimenta præstare pupillo. licet pendeat quæstio de statu suo. Salicetus.

I. Imp. Antoninus A. Faustino.

PVpillus, si ei alimẽta à tutore suo non præstãtur, ꝑ fidẽ prouincię adeat: qui, ne in alimẽtorũ ꝑstatione mora fiat, partibus suis fungetur. [h] Idem est [i] & si de statu



A successione, debeat esse tutor, non tamen educator.

DE ALIMENTIS PVPILLO &c.

Pupillus.] CASVS. In hac lege dicit imperator quòd si tutor non vult præstare pupillo alimenta, compellitur per iudicem, etiam si de statu pupilli moueatur quæstio, puta quia sit seruus, vel de bonis sit controuersia.

h Fungetur.] vt insti. de suspe. tut. §. si quis tutor, & §. seq. & ff. de suspec. tut. l. 3. §. tutor qui ad alimenta, & hoc etiã feriato die, vt ff. de fer. l. 2. & etiã ante quadrimestre tempus exequitur sententiam, vt ff. de re iudica. l. 2.

Alimentorum petitio aliqua habet singularia.

i Idem est.] vt debeant ei præstari alimenta, vt infra de Carb. edi. l. 2. & ff. de Carb. edi. l. 3.

Q Vod plerunque.] CASVS. Aliquando petitur à iudice vt cõstituantur alimẽta pupillo vel adulto, aliquando tutores subministrãt alimenta, & impensas faciunt sine auctoritate iudicis, quia nolunt declarare facultates pu. ne inde possint sustinere damnum: an tales sumptus repetere possint, quęritur? Dicitur quòd sic, quia repetunt sumptus factos in alimentis, & in magistris instruentibus pupillum. nec enim dicat se vixisse vento.

† Omnino videndus ẽ tex. hic in gl. allegatus, & ibi Ioã. de Pla. q. est moralis textus.

· aliàs assignari.

k Quod plerũque.] q. d. quandoque nõ petunt decerni.

l Prætoris.] qui arbitretur secundum quòd legitur. ff. eo. l. 3.

m Habeant.] quia postea pupillus diceret quòd minus esset expensum.

n Secreta.] sic infra quando & qui. quar. pars. l. 2. libr. 10.

pupilli seu adulti, & de bonis eius controuersia pendeat. PP. VI. Id. Iul. Rom. Lęto. II. & Cereali Conss.

Pupillus præsumitur alimentatus a tutore, & non præsumitur de nihilo vixisse, vel sine sumptibus studuisse. Baldus Vel sic: Tutori consulitur vt alimenta pupillo præstanda faciat taxari a prætore: si tamen non fecerit, ea, quæ legitimè in eius alimentis impẽdit, poterit ei imputare, & in dubio præsumitur alitus a tutore. Sa.

B

II. Imp. Alexander A. Theophilo.

Q Vod plerunq; [k] postulatur, vt arbitrio prætoris [l] alimenta pro modo facultatum pupillis vel iuuenibus cõstituantur: pro officio suo, qui aliena negotia gerunt, ne apud iudicem controuersiam habeãt, [m] faciũt. Cæterum si bonus vir & innocens tutor arbitrio suo aluit pupillos: quod in- C terdum etiam necesse est fieri, ne secreta [n] † patrimonii, [o] & suspectum æs alienum pandatur (quod melius est interim taceri, quàm cum de modo bonorum quæritur, vltro proferri, & apud acta ius dicentis cõtra vtilitatem pupillorum designari) [p] · nõ dubie accepto ferre debebunt ea quæ vir bonus arbitratur [q] merito ad exhibitionem educationis, mi- D nisteria, [r] studiaq; erogata esse. Nec ferendus est iuuenis, q cũ pñs eẽt, studijsq; eruditus atq; alitus esset, si ea p aliũ se consecutũ nõ ꝑbet: [s] sumptus recuset, q̃ si vento [t] vixerit, aut nullo liberi hoĩs studio imbui

o Patrimonii.] scilicet diuulgentur.

p Designari.] id est in scripturam redigi.

q Arbitratur.] sic supra de admini. tu. l. lex quæ.

r Ministeria.] id est ministros.

s Non probet.] sic supra de nego. gest. l. 2. & facit ff. de nego. gest. l. Nerennius, & de admin. tut. l. cũ plures. § 1.

Lupus ex vento viuit.

t Vento.] vt lupus.

ARBITRIVM TVTELÆ, idest, actio: qualis sit subaudi que arbitraria dicitur: quia arbitrio in iudicis habet locum, cum bonæ fidei sit.

Cum.] CASVS Si paterfam. in testamēto suo tutorem dederit filio suo, & dixerit se. c. habere in bonis, cum non habeat nisi. l. an in ratione reddenda pu. præiudicetur tutori, quo magis petatur, quæritur? Dicitē quod nō idē est si dixerit testator se nō habere nisi. 10. cum habeat. l. quia non præiudicabitur pupillo.

a Ratio.] quę ei ibi debet, vt ff. de tut. & ra. dist. l. 1. §. officio.

b Minuit.] nam non enunciatiuę voluntates, sed dispositiuæ seruantur, vt hic, & ff. de leg. 2. l. Titia. §. Caius, & s. cōmunia vtri. iudi. l. scriptura, & infra de tēsta. l. verba. nisi in casu quando iurat, vt supra de proba. l. rōnes, & in authen. quod obtinet.

Volun tates enunciatiuę nō sunt seruandæ.

Nomina.] CASVS. Quando tutor accessit ad gerenda negotia pupilli, omnes debitores patris erant soluendo. si ergo tutor dolo vel culpa non exegerit, & facti fuerint non soluendo, an periculum spectet tutori, quæritur? Dicitur quod sic.

c Susceptę tutelæ.] quod probari debet à pupillo, vt ff. de cō dit. & de. l. antep. & de ma. conue. l. 1. §. si magistratus.

d Culpam.] no. dolum & latam culpam tantum hoc casu venire, secundum H. sic & in alio casu, vt ff. de admin. tut. l. tutor, qui repu. §. comperit sed regulariter etiam leuis, vt infra eodem. l. quicquid.

meruerit. PP. Non. Decemb Maximo. II. & Aeliano Conss.

TITVLVS LI.

ARBITRIVM TVTELÆ.

In praiudicium tutoris non statur æstimationi bonorum quam testator in suo testamento fecit, vel dixit se habere. Vel sic: Verba enunciatiua testatoris non inducunt dispositionē in præiudicium tutorum. Bal. Vel sic: Non secundum testatoris æstimationem, sed secundum veritatem tenetur tutor reddere rationem. Sal.

I. Imp. Antoninus A. Leoni.

Cum tutelæ administratæ ratio a à te peti cœperit: neq; veritati, neq; iustis probationibus officit, quod (vt dicis) testator modum patrimonij sui verbis testamenti ampliauit vel minuit. b PP. V. Kal. Octob. Duobus & Aspris Conss.

In exigendis nominibus debitorū tutor tenetur tātū de lata culpa. Sal.

II. Idem A. Florentino.

Nomina paternorum debitorum si idonea fuerint initio susceptæ c tutelæ, & per latā culpā d tutoris minus idonea tempore tutelæ esse cœperūt: iudex qui super ea re datus fuerit, despiciet: & si palam dolo tutoris vel manifesta negligentia e cessatum est, tutelæ iudicio damnū quod ex cessatione accidisset, pupillo præstādum esse, statuere cura

e Negligentia.] quæ est lata culpa. & facit. ff. si cer. pet. l. periculū, & ff. de admini. re. ad ci. perti. l. 2. §. si eo, & de ma. con. l. 1. §. si magistratus, & ff. de sol. l. Stichū, §. pe. & ff. de neg. gest. l. litis. §. 1. & supra de adm. tu. l. debitoribus, & de vsur. l. si bene.

Si curator.] CASVS Iudex præcepit tutori vt de pecunia pup. compararet prædia. & ille sibi, non pupillo comparauit. in electione pupilli est vel petere prędia empta de pecunia sua, vel pecuniā cū vsuris centesimis.

f Curator.] scilicet tenetur tibi, secūdum Azo. vel id est curatorem. sic infra de fideicommis. l. eam quam frater.

g Elige.] subaudi ergo.

h Gessisse.] & sic prædium petere, vt ff. quando ex fa. tut. l. 2. & facit supra de rei vendi. l. si vt proponis.

i Legitimas.] id est maximas siue cētesimas, vt ff. de nego. gest. l. q. fine, & ī. de vsur. pu. l. j. & pro hac pecunia & vsuris erat eadē res obligata, vt infra. de ser. pig. da. ma. l. si tutor.

k Implebit.] data tibi electione.

bit. PP. No. Iul. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Minoru est electio vtrum petat rē emptam ex pecunia sua, licet non nomine suo: an pecuniam ipsam cum vsuris centesimis. Salic.

III. Idem A. Vitalio.

Si curator f † post decretum præsidis, sublata pecunia quæ ad comparationem possessionis fuerat deposita, sibi prædium comparauit: elige g verū malis in emptione negotium tibi eum gessisse, h an quia in vsus suos pecuniæ conuersæ sunt, legitimas i vsuras ab eo accipere: secundū quę iudex tutelæ iudicio redditus, partē religionis implebit. k PP. III. Kalē. Iul. Lęto. II. & Cereali Conss.

† aliàs incipit, Curator qui. Tutor aliquādo de dolo & lata culpa solā tenetur.

Filius abstētus per tutores ab hæreditate, creditoribus patris non tenetur: licet à tutoribus consequatur interesse, quia cū abstinuerunt ab hæreditate locupletē idem si cum eis transegerit. Bal. Vel sic: Licet minor consequi possit, vel consecutus fuerit damnum sibi illatum à tutore, eo à paterna hæreditate abstinente: nō propterea potest ipse à creditoribus hæreditarijs conueniri. Sal.

IIII. Imp. Alexander A. Aglao.

Eum qui l bonis paternis f.m edicti formā m abstētus est, hęreditarijs actionib. cōueniri nulla rō suadet. n Nec ad rē facit, o quod aduersus curatores vel tutores, si nō cōsulte abstētus sit, actio ei competat. Nihil p quippe in ea actione, q * q̄ ex officio gesta

Eum qui.] CASVS. Filiū tuū impuberem hæredē instituisti, & tutor abstinuit ab hæreditate pupilli, & dam nificatus est tantū in c. puta hæreditas ualebat mille, & in nōgentis tenebatur creditoribus. pupil. egit aduersus tutorē ad interesse qd erat in c. & ei cōdēnatus est tutor. quod per culpā suam fecit eū abstinere, nūqd creditores poterūt cōuenire pupillū actio. hæreditaria, qrit? Dicit quod nō, quia hoc quod cōsecutus est nomine transactionis, nō videt consecutus nomine hæreditatis. Vel pone casum aliter ut in glo.

l Eum qui.] tutores abstinuerunt pupillum ab hæreditate paterna minus consulte. tenentur ergo hoc nomine. unde uidetur quod si pupillus qd consequi potest à tutoribus propter hoc, quòd creditores hæreditarii ualeāt eū cōuenire. Sed dicit hic cōtra, quia cōsequit quod interest eum non esse abstentum, & illud est deducto ære alieno.

Casum pone.

Minor qui se ab hæreditate paterna abstinuit, an à creditoribus hęreditarijs conueniri possit.

m Formā.] quæ est ut antequā de hęreditate qd amoueat, abstineat, non post, ut ff. de acqr. hæred. l. si seruū. § prętor ait.

n Suadet.] ut & ī qd cū eo. l. si ex cōtractu, & ī. de reuoca. his q in fraud. cred. l. 2. sed hoc fallit in casibus, vt ī. de primipilo. l. fin. lib. 12. & quādo institutus abstinens accepit pecuniam à statulibero, vt ff. de acquiren. hæredi. l. pro hærede. § Papinianus scribit. Itē si aliquid ex hęreditate amouit, ut dicta. l. si seruum. Item si per suppositā personā bona patris mer etur, vt ff. de acquiren. hæred. l. si is qui bonis.

* aliàs, in ea, quæ ea &c.

o Facit.] ut magis teneatur actionibus hæreditariis.

p Nihil.] eorum.

q In ea actione.] tutelæ. q. d. hoc uenit in actione tutelæ, quod interest ratione abstentionis, quod est ære alieno deducto, non quod male gessit uel administrauit res hæreditarias quod fecit forte nō adeūdo, vel in adeūdo, sed per restitutionem eam dimisit, uel etiam nil administra-

ministrauit, quia tunc ipsam hereditatem adire videtur. A

[a] Transegisti] & aliquid ex ea trãsactione habes quod occasione hæreditatis habes.

OMnes.] CASVS. Tam tutores, si plures habet pupillus, quàm eorum hæredes, coram eodem iudice conueniendi sunt. Si igitur pater tuus cum alio tutore administrauerit, & vterque decessit, idẽ iudex pu. dabitur aduersus te, & hæredẽ tutoris.

[b] Tutelam.] scilicet eandem.

[c] Cõstitutum est.] ne diuidatur continentia causæ, vt ff. de qui. re. ad eun. iu. ea. l. 1. & 2. & supra de iud. licet, & l. nulli, & ff. de li. cau. l. si pariter, & de eden. l. si quis. §. 1. in fi.

Causæ cõtinentia non est diuidenda.

CVm iterdictę.] CASVS. Tutor in duobus peccauit, tum quia vendidit rẽ pupilli, tum quia paruo pretio, & de pretio aliquid subtraxit. si minor vult habere ratam venditionem, potest repetere pretium quod recepit tutor, & si tutor, vnam partem pretij pupillo restituerit, uel pretio minus iusto vẽdiderit, residui pretij necessaria est restitutio, quia iure communi tutus est, & illos qui gesserunt, poterit cõuenire, cum plures habuit tutores, & si omnes gesserunt, poterit eligere vnum ex tutoribus, & conuenire eum, pupillus tamen cedet act. quã habet aduersus alios. Viu.

[d] Interdictę] à lege, vt ff. de re. eorũ. l. 1.

[e] Vitium.] vel quia sibi retineat, vel gratiose vẽdidit minus quàm valet.

[f] Voluistis.] nam & infirmare poteritis, vt ff. de admini. tut. l. cum plures. §. 1. & facit. ff. de neg. gest. l. Põponius. 1.

[g] Residuũ pretiũ.] habebat enim pupillus partem pretij, & aliam petere vult à tutore, quam apud se tutor retinuerat. Vel dic, residuum iustæ æstimationis. & cõfirmauerat pu-

sunt vel geri debebunt, veniet, sed culpa solũmodo, quantique interfuit eius non fuisse abstentum, æstimabitur. Cui consequens est, vt si propter eam causam transegisti [a] cum tutoribus vel curatoribus, nulla aduersus te creditoribus patris tui petitio competat. PP. III. Kalendas Maij. Alexandro. A. Cons. B

Quando plures tenentur eodem iure, & ratione eiusdem officio: omnes sunt ad eundem iudicem remittendi. Bal. Vel sic: Tutores omnes, & eorũ hæredes, coram eodem iudice debent conueniri ex eadem tutela, & idem iudex debet delegari. Sal.

V. Imp. Gordianus A. Victorino.

OMnes tutores, seu hæredes eorum qui administrauerunt tutelam, [b] ad eundem iudicem ire debere iampridem constitutum est. [c] C

Cum igitur patrem tuum cum alio tutelam administrasse alleges: pręses prouinciæ eundem iudicem aduersus te atque hæredes contutorum patris tui dare debebit, quatenus quisque condemnari debeat, examinaturum. PP. X. Kalen. Augusti, Pio & Pontiano Conss.

Minor potest approbare cõtractũ qui non tenet si vult, & ad reliquum pretium agere contra administratorem. Bal. Vel sic: In electione minoris est ratificare venditionem inualidam a tutore factam, & pretium iustum (licet viliori sit venditum) iure communi petere ab ipso vendente, & postea ad alios peruenire, & si omnes tutores pariter vendiderunt, vnus insolidum conueniri potest, sed eo conuento, sunt contra alios cedendæ actiones. Sal. D

VI. Impp. Diocletia. & Maxim. AA. & CC. Cononi & aliis.

CVm interdictæ [d] vẽditionis vitium, [e] e-

pillus q fuerat alienata, non autem pro tali pretio.

[h] Restitui.] à tutore vel ab emptore, si non soluit.

[i] Ab hæredibus eius.] scilicet tutoris.

[k] A nobis.] cum superfluum sit &c. vt infra de thesau. l. 1. in fine. lib. 10. & ff. ad municip. l. 1.

tiam precij fraude tutor vester cumulasse proponatur: nõ dubitabit præses prouinciæ, quando venditionem confirmare voluistis, [f] residuum [g] precium cum vsuris venditæ à tutore possessionis celeriter vobis restitui [h] iubere.

¶ Quod autem petitis ab hæredibus [i] eius qui vendidit, pretium vobis exolui, superfluò à nobis [k] desideratis: quia nec præsidis experientiam possit hoc latere, tutores qui gesserunt, siue eorum hæredes, ob ea negotia quę per eos administrata sũt, principali loco conueniri debere: cæteris ob culpæ rationẽ non seruati detrimẽti periculo substitutis: [l] vel si pariter administrasse doceantur, etiã aduersus vnũ, liberum experiũdi arbitrium competere: ita vt actiones quas aduersus alios habetis, ad electũ trãsferãtur. [m] PP. IIII. Kalẽd. Septembr. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Tutor vel curator nedum tenetur de damno illato, sed etiam de lucro omisso: & in actione tutelæ, vel vtili actione negociorum gestorum venit etiam leuis culpa. Sal.

VII. Iidem AA. & CC. Alexandro.

QVicquid tutoris dolo vel lata culpa, aut leui, [n] seu curatoris minores amiserint, vel cum possent, non acquisierint: [o] hoc in tutelę seu negotiorum gestorum vtile [p] iudicium venire, non est incerti iuris. S. Pridie Idus Aprilis. AA. Conss.

Actioni tutelæ non præscribitur longo tempore. Salic.

VIII. Iidem AA. & CC. Dalmatio.

TVtores tutelæ conue-

[l] Substitutis.] si nõ est soluendo, qui administrauit: vt plene dices. j. de diui. tut. l. 2.

[m] Transferantur.] vt & ff. de tut. & rat. distr. l. cum pupillus, & infra de fideiuss. l. 2. & j. loca. l. si diuisa.

QVicquid.] Hæc lex plana ẽ: ideo pone casum per te ipsum.

[n] Leui.] non leuissima. & da exẽplum. ff. si cer. pet. l. periculum. Item rationes debet cõficere, & cõfectas exhibere: vt ff. de tut. & ra. distr. l. 1. §. officio: quandoque lata culpa tãtum venit, ut dixi j. eo. l. nomina.

[o] Nõ acquisierint.] cum conditio quærendi existeret, vt & supra de administr. tu. l. pupillorum, & ff. ad legem Aquil. l. inde Neratius, §. idem Iulianus, & l. si seruum meũ, vel vsuras ex re pupillari, vel similia, vt ff. de admin. tut. l. sine hærede, §. Modestinus, & §. idem respõdetur. Sed quid si aliquis vel t relinquere aliquid pupillo, & tutor fecit sibi relinqui? non videtur teneri, argumen. ff. de iniur. l. iniuriarum. §. si quid autem. non enim contra suam vtilitatem tenetur ei prouidere: vt ff. de in litem iurand. l. videamus. §. sed nec tutorem, & argum. ff. de administr. tut. l. Lucius. 2. §. Sempronius. sed argu. contra. ff. de administra. tut. l. tutor secundum digni. §. nõ est. & est quęstio Sabbatina.

Tutor si fecit sibi relinq quod pupillo volebat aliquis relinquere, an tenet.

[p] Vtile.] vt supra de nego. gest. l. curatoris.

TVtores.] CASVS. Actio tutelæ, personalis est. si ergo steterint per

 decem

decem vel viginti.ann.quòd non egi, an repellar præscriptione? Dicitur quòd non.

a Prohibet.] vt & infra qui. non obstat longi tempo. præscript.l.neque, & supra de consti.pecu.l.2.

Tutorem.] CASVS. Tutor finita tutela conueniendus est vt rationem reddat, & reliqua deferat, id est quæ remanserunt penes eũ ex administratione. Si vero dicat se non esse conueniẽdum, quia cessit matri administrationem, & illa indemnitatem sibi promisit, & ita mater debet conueniri, an sit audiẽdus, quæritur? Dicitur quod non, sed tutorem conueniet minor, & tutor matrẽ ex stipulatu.

b Rationem.] gestorum.

c Reliquorum.] scilicet non gestorum secundum Hu. quod non placet, immo rationem, computãdo, reliquorum, reddẽdo, vt ff de cond. & dem.l. cũ seruus.

d Promisisse.] tenetur enim cessante Velleiano, cum suum gerat negotium, vt & supra si mater indẽ. promis. l. quædam.

e Ex stipulatu.] directa: vtilis tamen datur secũdum quosdam. quod non placet, nisi quãdo prius eondem aarctetur tutor, vt ff de re iudica. l. à diuo. §. sic quoque.

Si defunctus.] CASVS. Tutor in initio quãdo erat tutor datus, erat pauper, pendente tutela factus est diues. vult pupillus vendicare prædia quæ comparauit sibi tutor, tanquam empta de bonis pupilli, nunquid potest, quæritur? Dicitur quod non, quia non sufficit ad probationem quòd ex bonis suis factus fuerit diues, quia ab initio gestionis pauper erat.

f Nam quòd.] vere aliis, nam &c.

g Quæritur.] vt & supra de vsufruct. L. fi. in princip. Et est argu. quòd ea quę acquirit filius, nõ acquirit patri. Sed argu. contra supra de episcop. & cleri. authen. licentiam, & de donatio. a inter virum & vxorem. l. etiam.

Filius acquirẽs, an acquirat patri.

a Adde gl. fi. in ti. i l.

niri longi temporis præscriptio nõ prohibet. a vnde si his transactione vel nouatione [aut acceptilatione liberationem non pstitisti: apud rectorẽ prouinciæ quæcunq; tibi debentur, repetere non prohiberis. S. XIIII. Kalendas Maij. AA. Conss.

Contra tutorem debet pupillus agere, non contra eum qui indemnitatẽ promisit. Sal.

IX. Idem AA. & CC. Iuliano.

TVtorem quõdam, vt tam rationem, b q̃ si quid reliquorum c nomine debet, reddat, apud prętorem conuenire potes. quamuis enim matrẽ tuã susceptis bonis vestris indemnitatem pro hac administratione tutori se pstiturã promisisse d proponatur: tamen aduersus tutorem tibi tutelę, non aduersus matris successores ex stipulatu e competit actio. S. Prid. Kal. Ian. AA. Conss.

Licet tempore quo tutor accessit ad gerendam tutelam, esset pauper, & finita gestione reperiatur diues: tamen præsumitur sua industria & labore, non ex bonis pupilli ditatus. Bal. Vel sic: Quæsita a tutore tutela durante, non præsumuntur quæsita de bonis pupilli: ideo nõ ea vẽdicare, sed tutelæ iudicio agere debet. Sal.

X. Iidem AA. & CC. Pomponio.

SI defunctus tutelam vestrã administrauit, non rerum eius dominium vẽdicare vel tenere potes, sed tutelæ contra eius successores tibi cõpetit actio. Debitum autem alijs indicijs comprobari oportet. nam q f neq; ipse, neque vxor eius quicquam ante administrationem habuerũt: non idoneum huius continet indicium. Nec.n. pauperibus industria vel augmentum patrimonij g, quod laboribus & multis casibus quęritur, h interdicendum est. S. X. Kal. Febr. Sirmij. Cæsaribus Conss.

Tutor.] CASVS durante tutela tutor inchoauit ædificare domum, finita tutela connexis completis, ad alia gerenda non accessit, de non gestis non tenebitur.

Tutor tenetur etiam post tempus tutelæ transacta. Bal. Vel sic: Administrata post finitam tutela, prioribus connexa, veniunt in actione tutelæ. Salicetus.

B

XI. Iidẽ AA. & CC. Christiano.

TVtor post puberẽ ętatem puellę si in administratione h connexa perseuerauerit, i tutelæ actione totius temporis rationem pręstare cogitur. ¶ Sin autem post finitam administrationẽ in hisdẽ rebus minimè se immiscuerit, temporis quod insequitur, periculum ad eũ non pertinet. S. Kalendis
C Decembr. Anchialo, Cæsaribus Conss.

Vide per te hanc l Salicetus.

XII. Iidem AA. & CC. Quintillæ.

TVtelę actio tam hęredibus, k quàm et contra successores l competit. S. X. Kal. Decemb. Sirmij, Cęsaribus Conss.

Cõfessio tutoris extra inuentariũ, non præiudicat veritati, sed confessio facta per inuentarium, adeo præiudicat q non potest contra probari. hoc primo. Tutori non potest administratio decerni, nisi inuentario solenniter
D *præcedente nisi testator vetuerit inuentarium fieri. Item qui non facit inuentarium, reputatur suspectus: & debet remoueri, et puniri. Bal. Vel sic: Confessio profitentis maiorẽ esse quantitatẽ patrimonij pupilli quam sit, non præiudicat sibi, nisi inuentariũ fecit scribi: quia tunc probatio in contrarium non admittitur. Sal.*

XIII. Imp. Iustinianus A. [illegible] ano P.P.

VEteris iuris dubitatio-

h Administratione connexa.] vt quia tempore pupillaris ætatis cœpit facere domum, post eandẽ ætatem completam perfecit domum, nõ tenet ad alia. vel dic post finitam administrationem, scilicet ante (subaudi) translationẽ factam ad curatorem. nam & in connexa administratione non tenetur, vt ff. de administ. tut. l. à tutoribus. §. 1. & sic diuersimodè punctabis. sed si consumeret, negotiorum gestorum non tutelæ teneretur, cum nõ teneatur administrare. & facit. ff. de neg. gest. l cum actum.

i Perseuerauerit.] quidam intelligunt hoc in principio, siue sit connexa siue non, dummodo continue perseueret. quod non placet, sed in connexis tantum dixit, vt veniat in tutelæ iudicium. alia in actionẽ negotiorũ gestorum, vt ff. de tu. & ra. dist. l. si tutor post. Et d c quòd perseuerare tenet tutor & curator in cõnexis ante translationem, non post, vt hic, & supra vt cau. post pu. l. vnica, & ff de admini. tu. l. ita autem. §. pen. & §. fin. & l. tutorem qui. §. tutelam. ibi, sic enim &c. & ff. de app. l. tutor, & supra de peri. tu. l. temporis. Sed quid si in cõnexa cessauit ad tẽpus, & postea reassumpsit ante translationem? Dicam in tutelæ iudicium venire, cũ gerere teneatur, vt dictum est.

k TVtelę actio.] Hæredibus.] sed aliter quàm pupillo, vt ff. de admi. tut. l. ex pluribus.

l Successores.] sed aliter quàm in tutorem, vt infra de hæred. tu. per totum.

VEteris.] CASVS. Si tutor ex iudiciũ cõfitetur plus esse

defensionis, de iure fisci. q est singu. scd̃m Bar. in l. cum oportet, j. de bon. quæ lib. licet eã hic reprobet. vide tamẽ Alexã. in additio. ad Bart. in l. diuus, ff. d bo. dam.

Tutor tenetur in connexis perseuerare.

esse in bonis q̃ sit, vt pupillus sit cum nobili muliere cō- A
tracturus mr̃imoniū, sibi non p̃iudicat, & hoc in prima. Si vero tutor in inuentario scripserit. 100. esse in hæreditate, cū nō sint nisi 50. p̃iudicat sibi, quia creditur publico instr̃o, & hoc in secunda. Non autem accedit tutor ad administrandas res pupillares, nisi prius facto inuentario, nisi testator præceperit inuētarium non fieri, & hoc in tertia. Si vero inuentarium non fecerit, remouebitur vt suspectus, & erit infamis, nec beneficio principali erit absolutus, & alijs pœnis legitimis subiugabit.

a Dixerit.] confitēdo extra ius, & extra inuentarium.
b Eam.] substantiā.
c Adulti.] sic supra de ali. pu. præ. l. fi.
d Causam.] quia sic credebat forte.
e Præiudicare.] nō ergo valet confessio ex̃ ius. & sic subaudi, facit. ff. de inter. act. l. 1. in fi.
f Substantiæ.] ut & supra de iuris & facti ignoran. l. cū falsa.
g Inscripserit. sic ergo non auditur probatio in cōtrarium, vt supra ad Velleia. l. antiquæ §. 1. in authen. ut li. ma. & auiæ §. ad hęc, col. 8. const. 13. Sed contra supra de proba. l. cū precibus. Solu. hic eo patiēte & uolente, uel ipsomet scribēte sic scriptū est, ibi eo ignorante qđ scriberetur. uel speciale est, quia cum magna solennitate fit inuentarium. & hoc etiam modo soluitur supra plus ua. quod agi. l. 1. & §. si quis al. uel sibi. l. cū p̃pria, quę sūt cōtra.
h Patiatur.] sibi ergo præiudicat si patitur, ut hic, & ff. de hæredit. tut. l. cum ostendimus. §. fina. & facit infra de heredi. instit. l. fina.
i Vēdicare.] nisi res perituras, ut. ff. de admini. tut. l. tutor, qui repertoriū. §. 1.
k Facto.] quo scribūtur inuenta. sic & infra de cu. fu. l. fi. §. pe. at §. de epi. & cl. l. nulli. §. cū aũt uir.

[*] Hic tex. allegat ad hoc sicut l. cum de indebito. ff. de probat. quòd nemo pręsumit uel se iactare suum.

nē decidentes, sancimus, si quidem tutor uel curator pro substantia pupilli uel adulti aliquid vbicunque dixerit,[a] ad maiorem quantitatem eam[b] reducens, siue pro utilitate pupilli vel adulti,[c] siue per suam simplicitatē, siue p aliam quācūq; causam:[d] nihil veritati præiudicare,[e] sed hoc obtinere, qđ ipsius rei inducit natura, & mensura pupillaris vel adulti ostēdit substātiæ.[f] ¶ Sin autem inuētario publicè facto res pupillares vel adulti inscripserit,[g] & ipse per huiusmodi scripturam confessus fuerit ampliorem quantitatem substantiæ: non esse aliud inspiciendum nisi hoc quod inscripserit, & secundum vires eiusdem scripturæ patrimonium pupilli vel adulti exigi. neque enim sic homo simplex (immo magis stultus) inuenitur, vt in publico inuentario scribi contra se[g] aliquid patiatur.[h]

Tutor vel curator ante administrationem ei decretam, & confectionem inuentarij sibi à testatore non remissi, non potest administrare, & inuentarium non conficiens remouetur vt suspectus, nisi testator remiserit. Sal.

¶ Illo proculdubio obseruando, vt non audeat tutor vel curator res pupillares uel adulti aliter attingere, vel vllam sibi cōmunionē ad eas vendicare[i] nisi prius inuentario publicè facto,[k] secundū morem solitum res ei tradantur: nisi testatores qui substantiam transmittūt, specialiter inuentarium conscribi vetuerint. ¶ Sciturís tutoribus & curatoribus, quòd si inuentarium facere neglexerint,[l] & quasi suspecti[m] ab officio remouebuntur, & pœnis legitimis quæ contra eos interminatæ sunt, subiacebunt: & postea perpetua macula infamiæ notabuntur, neque ab imperiali beneficio ab- B
solutione huius notæ frui turi. Dat. Idib. Augu. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

TITVLVS LII.

DE DIVIDENDA TVtela, & pro qua parte quisque tutorum conueniatur.

Si tutor qui tenebatur per prius, tempore officij depositi est soluendo, collega non tenetur Bald. Vel sic. Tutor non tenetur ex facto contutoris qui fuit soluendo tempore deposita siue finita administrationis. Salic.

I Imp. Gordianus A. Opiato.

C I post finitū administracionis officium collegæ tui indemnitati præstandæ idonei fuerint,[n] posteaq; dū nō conueniuntur, minus idonei effecti sunt: vitium alienæ cessationis ad dispendium tuum pertinere, iuris ratio non patitur.[o] PP. VI. Id. Martii, Gordiano A. II. & Pompeiano Conss.

Vbi administratio non est diuisa, D
omnes tutores tenentur æquè principaliter, & per prius: sed vbi est diuisa à testatore vel a iudice, non tenetur vnus pro alterius gestione, nisi in casibus specialibus. diuisio vero quã tutores inter se propria auctoritate faciunt, non efficit pupillo. h. d. Bald. Vel sic: Si administratio tutelæ vel curæ non fuerit diuisa vel ab ipsis tutoribus vel curatoribus diuisa fuerit: potest quilibet eorum conueniri in solidū. secus si fuerit diuisa à testatore vel a iudice: quia quilibet tenetur p parte, nisi in casibus hic positis. Sal.

II. Impp. Carinus, & Numerianus AA. Primigenio.

SI diuisio administratio-

l Neglexerint.] quo ipso præsumitur dolo facere, nisi subsit aliqua causa necessaria, ut d. l. tutor, in princip.
m Suspecti.] violenta est hæc præsumptio, ut ff. de suspect. tutori. l. 3. §. tutor, & pœnas alias habent, vt subijcit, quia in vinculis detruduntur, ut d. l. 3. §. tutores, & hoc nisi aliquo uinculo necessitudinis uel affinitatis sint pupillo coniuncti, ut ff. de suspec. tuto. l. si tutor. Vel illud intellige cū ob aliā causam remouetur vt suspectus. Vel dic ut ibi.

Præsumptio mali facta est contra tutorē qui inuentarium neglexit facere.

DE DIVIDENda tutela, &c.

scilicet à iudice: vel diuisa. s. à defuncto.

S[i] post.] CASVS. Si pupillus plures habeat tutores, & finita tutela omnes fuerint soluendo, & datus fuerit curator, nec ille egerit, & aliquis eorum fuerit factus non soluēdo, periculum ad contutorem nō pertinebit, sed ad curatorē, qui cum agere potuit cū effectu, agere supersedit.
n Fuerint.] sic ℐ. de fideiuss. l. fideiussor.
o Non patitur.] ut supra de proba. ex persona, & ff. admini. tut. l. tutores q pos. §. tutoribus, & l. Aemylius, & ff. rē pu. sal. fo. l. fi. & ī in qbus cau. tut. ha. l. fi.
SI diuisio.] CASVS. Si pupillus plures habeat tutores, aut facta est diuisio iter eos à iudice, vel a testatore, aut nō. si nō, electionē habeat pupillus finita tutela quem velit cōuenire, & in solidū, cessione tamē cōuētionis & exactionis sibi cōpetētis aduersus alios cōtutores suos facta. & hoc in prima. Si facta est aut à iudice, aut à testatore, aut à se, istis duobus primis casibus vnus ex alterius administratione nō tenebitur, nisi p dolū aliū suspectū remoueri nō fecerit, uel tarde remouit, cum alter factus fuerit non soluēdo, uel si accusauerit de suspecto

suspecto, & collusit patiendo se superari propter aliquã pecuniæ quantitatem: & si dicat contutorem non administrasse, per hoc non excusabitur, quia & de non administratis tenebitur. & hoc in secunda. Si vero ipsi inter se diuiserunt, perinde est quasi diuisio facta non esset. & quilibet insolidum conuenietur, & vno conuento & exacto, cedet sibi pu. actio aduersus alium, & hoc in tertia. Viu.

a Seu prouincia.] secus ergo vbi diuersarum prouinciarũ fuerint, vt supra de peti. tut. l. 2. & si vnus ex plur. tut. l. 2. & ff. de cur. bo. dan. l. 2. §. 1.

b Eligere.] vt s. tit. 1 l. cum interdictæ, & arg. ff. de cur. bo. dan. l. 3. vel dic, si oẽs administrent, aut nullus, habet electionem pupillus. si vnus administrauit, & alius non, in administratis primo conuenitur qui gessit, secundo magistratus, deinde alius. at in nõ gestis omnes tenentur, vt infra si tu. non gess. l. fi. & ff. de administrat. tut. l. tres. §. itẽ in eo, & infra de hæredib. tut. l. pater.

c Facienda.] item alia duo beneficia habet, scilicet vt actio diuidatur, & vt lis (etiam non cessa) detur, vt ff. de tu. & ra. distr. l. 1. §. nũc tractemus, & infra de contra. iu. tut. l. 2. sed fideiussoribus tutoris denegatur, vt ff. rem pu. sal. for. l. fin. §. 1. sed si essent plures fideiussores, alter vnius tutoris, alter alterius tutoris, non denegatur eis hoc beneficium, vt ff. de hære. tu. l. pupillus. nec obstat lex sequens, si fideiussores, quia pupillus accepit nouam cautionem, & sic sibi fecit præiudicium. Et nota quòd primum, & vltimum beneficium non dantur dolosis, sed medium de diuidenda actione sic, vt ff. de tut. & rat. distra. l. 1. §. nunc tractemus, & de administr. tut. l. si plures, secundũ H. licet Azo non concesserit.

d Deducta.] ablatiui absoluti.

e Prodiderunt] idem si vnus non instruat alterũ super eo quod alter nescit ad suam gestionem pertinere, vt ff. de admin. tu. l. Titiũ, §. tutores. Idẽ si non exegit satisdationẽ rem pu. salu. fo. cum videret eum fieri non soluendo, ut ff. de admi. tut. l. tres tutores. §. fi.

f Non administrasse] nam nihilo minus poterunt accusari de suspecto, vt insti. de suspect. tut. §. suspectus autem est.

g In solidum.] aliud in pluribus administratoribus reipubl. ut j. de conue. fi. deb. l. 1. & l quin, lib. 10 & quo quisque or. con. l. 1. & 2. & fi. lib. 11. & facit. ff. de neg gest. l. cum alicui, & ff. de adm. tut. l. Lucius, 2. §. Sempronij, & §. maxime, in fi. & ff. ad munici. l. imperatores, & arg. ff.

Tutores pupillo obligati, quo ordine conueniantur.

nis inter tutores siue curatores in eodem loco seu prouincia a constitutos facta necdum fuerit: licentiam habet adolescens & vnum eorum eligere, b & totum debitum exigere: cessione videlicet ab eo aduersus cæteros tutores, seu curatores, actionum ei competentium facienda. c

¶ In diuisionem autem ad ministratione deducta, d siue à præside, siue testatoris voluntate, vnumquemq; pro sua administratione conuenire potest, periculũ inuicem tutoribus, seu curatoribus non sustinentibus: nisi per dolum aut culpam suspectum non remouerunt, vel tardè suspicionis rationẽ mouerunt, cũ alter eorum non soluendo effectus sit, vel suspicionis causam agẽdo sua spõte iura pupilli prodiderunt. e

¶ Nec prodest eis dicentibus eum contutorem suũ non administrasse f res pupillares.

¶ Sin vero ipsi inter se res administrationis diuiserũt, non prohibetur adolescens vnũ ex his in solidum g conuenire, ita vt actiões quas aduersus alios habet, ad electum transferat. PP. emissa. XII. Kalen. April. Carino. II. & Numeriano. AA. Conss.

B

Pacto tutorum non obstante prius conuenitur gerens, & eius heredes. § non gerens. Sal.

III. Imp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Zotico.

Licet tutorum conuentione h mutuũ periculum minimè finiatur: tñ eũ qui administrauit, si soluẽdo sit, primo loco, eiusq; successores cõueniẽdos esse, nõ ambigitur. i S. IIII. Kal. Octob. CC. Conss.

TITVLVS LIII.

DE IN LITEM iurando.

Contra hæredem tutoris ob dolum vel latam culpam instrumenta non restituentem, iuratur in litem. Sal.

C

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Asclepio.



Aduersus heredes tutoris ad transferẽdam tutelam k iudicem accipiens, tempore litis l instrumenta ad puberem pertinentia m reddendo sit, vel eius hæres.

h Licet tutorũ conuentione.] sic s. de pac. l. debitorũ, & l. pacto, & ff. de adm. re. ad ci. perti. l. 2. §. ius reipublicæ.

D i Non ambigitur.] vt j. si tu. non gess. l. 2. & s. titu. 2. l. cum interdictæ, & ff. de admin. tut. l. tres tutores, & j. si tu. reipu. l. 1. & quod not. supra l. proxi.

DE IN LITEM IVRANDO. liber

Quia in actione tutelæ ob culpam specialiter iuratur in litẽ: vt infra eo. l. alio. quod aliàs non est, ut ff eo. l. sine, & l. videamus. §. fin. & l. in actionibus. §. 1. ideo ponitur hic titulus.

Duersus.] CASVS. Si hæres tutoris res, vel instrumenta minoris detineat finita tutela, & datus est curator: aget aduersus eum vt restituat. Si verò dolo vel culpa lata instrumenta non exhibeat, poterit curator aduersus eum iurare in litem, pro quanto nollet instrumentis carere, vel sibi non exhibita fuisse. Viu.

k Tutelam.] id est tutelarem administrationem in te curatorem, qui & quondam cum alio fuisti tutor.

l Litis.] & sententiæ, ne sit contra ff. ad exhiben. l. tigni. §. fi. Vel illud in realibus, vel in rem scriptis, hoc in personalibus, vt tempus litis sufficiat, vt ibi not.

m Pertinentia.] vel quia sua, vel sibi debita, vel ab eo possessa,

de administr. tut. l. si pupillus alterum. Ex prædictis collige, quia aut est diuisa à testatore, vel à iudice, & tunc non tenetur vnus pro altero, nisi in tribus casibus hic positis, & duobus additis. si à nullo, uel à seipsis est diuisa, siue omnes administrent, siue nullus, omnes tenentur insolidum, ut in fi. huius l. & in prin. si unus gessit, alter non, tunc primo gerens, secundo magistratus, tertio non gerens, nisi quando debuit non gerens, facere alium suspectum, uel tarde fecit, uel collusit, ut j. si tutor non ges. l. 1. & ff. de tute. & rat. dis. l. 1 §. usqueadeo, & infra de usu. pu. l. 2. Aliud in curatore bonorum; ut ff. de cu. bo. dãn. l. 2. §. fi. quia uoluntariè con stituitur, ut in ead. l. §. quæritur. ubicunque dixi eos in solidum teneri, triplex datur remediũ aliis, sed dolosis vnũ tantum, secũdum Azo. sed nec unũ quidẽ, ut modo nota. & de hac materia dixi supra de transact. l. 1. & d. §. nunc tractemus, & tacu s. de loca. & con. l. si diuisa. in fi.

Licet.] CASVS. Conuenit inter duos tutores vt vnus administraret, alius non. pactum illud non præiudicat quo minus quem velit, conueniat pupillus, vel quin minus periculum ad vtrumq; pertineat, nisi quòd prius conuenietur q administrauit, si sol

possessa, vt ff. de verbo. sig. l. verbum, pertinere.

a Desiderabis.] tu curator.

b Dolo.] vel culpa, licet finita sit tutela, vt infra eo. l. alio, maxime post lit. contest. commissa, vt ff. de preca. l. quæsitum. §. si seruitute.

c Quondam.] cuius & tutor fuisti, & nunc curator es.

d Volueris.] nõ enĩ cogeris. & mater nõ admittitur etiam volens: sed ipse adultus, si vult, potest, vt ff. eo. l. videamus, in princi. & facit ad prin. l. ĩ. arbit. tu. l. tutelæ.

stitui desiderabis.[a] Quod si dolo [b] non exhibeatur: in litem iurandi tibi facultas erit, modò si quondã [c] pupillo debitam affectionem ad vincula quoque religionis extendere volueris. [d] PP. Ka. Aug. Anton. II. & Geta. II. Conss.

Nemo inuitus iurat in litem: & contra hæredem tutoris, etiam si sit hæres hæredis, ob dolum vel latam culpam non restituentem iuratur in litem, & ubi dolus & lata culpa cessant, aliter per iudicem de veritate inquiritur. Salicetus.

B

II. Imp. Antonin. A. Seuero.

IS qui rationem tutelæ seu curæ reposcit,[e] inuitus in litem iurare compelli non potest: sed volens ita demum [f] audiendus est, si hæres per longã successionem [g] tutoris instrumenta pupillaria dolo vel circumueniendi pupilli gratia exhibere nõ vult. Sin verò neque dolus,[h] neque lata culpa,[i] neque fraus hæredis conuincitur: omissa iurisiurandi facultate, iudex de veritate cognoscet: quę etiam argumentis [k] liquidis inuestigari potest. PP. XI. Kalen. Octobr. Duobus & Aspris Conss.

Pupillus vel adultus non potest liquidum debitum gratis remittere.

IS qui.] CASVS. Curator te poscens rationẽ tutoris ab hærede tutoris, non compelli tur iurare in litem. sed si vult potest, si hæres aut hæres hæredis instrumenta pupilli quondã dolo vel lata culpa exhibere detrectat. & hoc in prima. Si verò dolus vel culpa non interuenit, non iurabitur in litem, sed iudex de veritate inquiret.

e Reposcit.] nomine minoris, siue tutor siue curator sit, & contra tutorẽ vel curatorem vel eorũ hæredes agit, & idẽ si ipsemet ageret auctoritate tutoris vel curatoris.

f Ita demum.] hæc verba, ita demũ, determinant verbum, dolo, quod est infra, & subaudies, vel lata culpa. & similis remota determinatio est. ff. de fur. l. si vendidero. §. si Titius. Vel subaudi, maxime hæres remotus. nã idẽ si est primus, & est simile subauditum. ff. pro soc. l. si non fuerit. §. 1.

g Per longam successionem.] forte quia est hæres hæredis tutoris.

D

h Neque dolus.] dolus palam & clam committitur, sed fraus palam, vt & ff. de pact. l. iurisgentium. §. dolo.

i Culpa.] scilicet tutoris secundum quosdam, vel verius hæredis. Et not. quod ex lata culpa etiam hæredis, secũdum nos iuratur in litem, vt hic. Arg. à contra. sumitur, sed aduersus tutorem etiam de leui. & sic nõ ob. ĩ. eod. l. alio, quæ est contra. Alii dicunt ex dolo & lata culpa tutoris iurari in litem, sed ex dolo tantum hæredis per hoc quod modo dixit, dolo. Et quod hic subiicit, de lata culpa, similitudinem notando inter dolum & latã culpam, dicit ideo, vt innuat vt tunc iuretur, si lata culpa committatur ab hærede. sic & ff. familiæ erciscund. l. 2. §. 1. sed prima placet.

Iuramẽtũ in litẽ cõtra tutorẽ & eius hęredem, ex quibus pstetur.

k Argumẽtis.] non solum iureiurando, quod est species probationis, quod tamẽ ante & post potest taxari, licet quidam dicant hodie contra, vt no. ff. eo. l. videamus. §. penult. & supra de iudi. authen. post iusiurandum.

A

SVmma.] CASVS. Duobus administratione rerum iniũcta, vnus administrauit, alius cessauit. qui gessit, dicebat minorẽ damnificatum fuisse in centum per hoc q alius nõ gessit, & iurauit aduersus eum in litem, & iudex cõdemnauit eũ in centum. minor circumuentus forte fecit ei pactum de nõ petendo, nunqd ei noceat, quæritur? Dicitur q [illegible], eo q non interuenit curatoris auctoritas. Vel sic: Petiit socius vt transigeretur super prædicta summa, an possit fieri transactio, quæritur? Dicitur quod non. prima positio verior est.

Bald. Vel sic: Minor non potest remittere pacto condemnationem secutam iuramento in litem præstito. Sal.

III. Idem A. Prisciano.

SVmma [l] sententiã cõprehensa, quam cessantibus [m] curatoribus quondã tuis iudex secutus iurisiurãdi à te prolati religionem, in condemnationem deduxit, minui pacto [n] nõ potuit. PP. Kalend. Iul. Læto. II. & Cęreali Conss.

Contra tutorem etiam propter leuem culpam iuratur in litem: contra vero tutoris hæredem, propter dolum & latam culpã tantum: nisi lis fuisset contestata cum tutore defuncto, quia tunc contra eius hæredem iurabitur propter leuem eius culpam. Sa.

l Summa.] id est quantitas.

m Cessantibus.] scilicet in restituendis rebus adulti.

n Pacto.] q a gratis non valet, cum sit minor, vt supra de pact. l. pactum curatoris. nec transigendo, cum sit res certa, vt supra de transacti. l. si de certa, & l. si causa cognita, & ff. de trã. l. & post. §. si. & ff. de condic. inde. l. elegãter. §. si quis post. sed si esset maior, valeret pactum, & nouatio, vt ff. de re iudi. l. 4. & §. si ex conuentione.

IIII. Imp. Gordia. A. Mutiano.

ALio iure est [o] tutor, alio hęres eius. Tutor .n. inuentariũ cæteraq; instrumenta si non proferat,[p] in litem iusiurandũ aduersus se põt admittere. atenim hęres eius ita demum, si reperta in hæreditate, dolo malo [q] non exhibeat. Sed cum aduersus ipsum tutorem litem contestatam esse dicatis: transferentibus vobis in hæredes eius actionẽ, prę ses prouinciæ partes suas exhibebit: non ignorans, nisi exhibeantur instra; quatenus iuxta formã con

C

ALio iure.] CASVS. Alio iure tenetur tutor, alio iure hęres eius, quia aduersus tutorẽ, si instrumenta nõ exhibeat dolo, lata culpa vel leui, iuratur in litẽ, aduersus hęredem non, nisi instrumẽta fuerint in hæreditate inuenta, & illa dolo vel lata culpa nõ exhibeat. & hoc in prima. Si vero lis cũ tutore fuerit cõtestata, in trãsferẽda actione in hæredem, præses partibus suis fungetur, & nisi instrumẽta exhibeãtur, nõ ignorabit qualiter pcedet. Sed nõ aperit qua actione. Tu dic quòd deferet iuramẽtũ hęredi, sicut poterat deferre defuncto, vt ff. de hære. tuto. l. cum ostendimus, & l. ulti.

o Alio iure est.] id est tenetur.

p Non proferat.] dolo, vel lata culpa vel leui. alioquin. ĩ. sin non per leuẽ, nõ esset aliud in tutore quàm in hærede, pro cuius lata culpa iuratur. & sic est speciale, ut pter culpã iuretur. aliàs cõtra, vt ff. eo. l. videamus §. si.

q Dolo malo.] supple uel lata culpa, ut ĩ. eo. l. is qui, vel lege vt ibi not. Item de dolo ipsius hæredis dicit, nõ defuncti, quia tunc non iuratur in litem contra hæredẽ pro dolo defuncti, sed commune interesse petitur, ut infra l. proxima. Sed cũ propter latam culpã vel leuem iuratur, an ueniat singulare interesse in facti cognitione iudiciaria sine alia probatione, sicut & quando propter.

Quæstio notabilis.

pter dolum iuratur? Respon. commune interesse veni- A re, vt ff. eo. l. 2. §. 1. secundum Azo. & satis est a probatione releuari.

e Moderari.] sic deferendo iuramentum contra hæredem, vt poterat contra defunctum deferri, vt ff. de fideiuss. & nomi. & hær. tu. l. cum ostendimus, & l. si.

stitutionũ partes suas debeat moderari. [a] PP. VII. Kalend. Octob. Pio & Põtiano Conss.

Propter dolum defuncti non iuratur contra hæredes h. d. quod tene mẽti. Bald. Vel sic: Ob dolum proprium non tutoris contra hæredem iuratur in litem hoc dicit. Salic.

V. Impp. Diocletian. & Maxim. AA. & CC. Artemidoro.

LIcet aduersus hęredes B ob non factum inuentarium iusiurandum in actione tutelæ prætermitti placuerit: [b] iudicem tamen datum, [c] velut ex dolo tutoris aliis indiciis instructum, aduersus eos ferre sententiam conuenit. S. VIII. Kal. Ianu. Nicomediæ, CC. Conss.

LIcet.] CASVS. Si tutor inuentarium non fecit, & decessit, aduersus hæredem in litem non iurabitur, sed conueniri poterit de dolo defuncti ad commune interesse.

b Placuerit.] Apparet hic quòd propter dolum defuncti non iuratur aduersus hæredem in litem, sed ob suum hæredis, vt supra eo. l. is qui, & l. alio. Itẽ aduersus tutorem ipsum ex tali dolo iuratur, vt ff. de admini. tu. l. tutor qui repertoriũ, in prin. Alii dixerunt tantum defunctum in culpa fuisse. nam & si in dolo, etiam aduersus hæredem ob dolum defuncti iuraretur.

c aliâs iudicem tñ vel ex dolo &c.

TITVLVS LIIII.

DE HÆREDIBVS TVtorum vel curatorum.

Hæredes tutoris non tenentur ex leui culpa tutoris hoc dicit totus iste titulus. Bald. Vel sic: Hæredes tutoris non tenentur ex leui culpa defuncti nisi in tribus casibus hic expressis. h. d. Salicetus.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Fusciano.



Aeredes tutorum ob negligẽtiam [a] quæ non latæ culpæ cõparari posiit, condemnari non oportet: [d] si non cõtra tutoré lis inchoata [e] est, neque ex dño pupilli D lucrũ [f] captatũ, aut gratia pstitũ sit [g]. PP. VI. Id. Mar. Laterano & Rufino Cõss.

De non gesto à tutore, tenetur eius hæres h. d. Sali.

DE HÆREDIbus tutorum vel curatorum.



Aeredes.] CASVS. De negligentia tutoris quę dolo non comparatur, an hæredes eius cõueniri possint, q̃ritur? Respõ. quod non, nisi lis fuerit contesta. cũ defuncto, vel aliqd ad eũ peruenerit ex bonis pup. vel cũ pupillo acqrere potuit, alij cessit, vt ff. mãdati. l. si pcurator. §. vlti.

c Ob negligentiã.] scilicet defuncti.

d Non oportet.] ex dolo ergo defuncti & lata culpa hæres tenetur, non leui, vt hic, & s. de nego. gestis. l. curatoris. ff. eo. l. fina. §. 1. & de actio. & obliga. l. ex depositi, & l. ex contractibus, & arg. ff. de ma. conue. l. non similiter, & j. de ma. cõue. l. in hæredes, nisi in tribus casibus, vt subiicit.

Hæres tenetur ex dolo, & lata culpa defuncti.

e Inchoata est.] vt supra titu. 1. l. alio, in fi. & ff. eo. l. fi.

f Lucrum.] vt infra eo. l. fin. & ff. de calũ. l. in hæredẽ.

g Præstitum sit.] vt quod potuit pupillo quærere tutor, alij permisit, vt ff. mãda. l. si procuratorem. §. fina. lucrũ enim est ex alieno &c. vt ff. de fur. l. si ignore. §. 1.

PAter.] CASVS. Si plures dati sunt tutores alicui, & qui di gesserũt, & quidã nõ, nõ gerentes vel eorũ A hæredes tenentur: prius tamẽ cõueniẽdi sunt q gesserũt.

h Vel vtili.] vel pro id est. nam vtili non directa tenetur qui nõ gessit, vt ff. rem pupil. sal. fo. l. non quasi. §. 1. Vel dic tutelæ, scilicet vtili. vel vtili, scilicet negotiorum gestorũ cõtra hæredem curatoris. s. de neg. gest. l. curatoris.

II. Imp. Antoninus A. Valeriano & Materno.

PAter vester tutor vel curator datus, si se nõ excusauit, nõ ideo vos minus hæredes eius tutelæ vel vtili [h] iudicio conueniri potestis, [i] quòd eum tutelam seu curam non administrasse dicitis. nam & B cessationis ratio reddenda est. Prius tamen propter actum suum eos conueniẽdos esse, qui administrauerunt, sæpe rescriptũ est. [k] PP. XI. Kal. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Hæredes tutoris tenẽtur de eo quod defunctus a se vel ab alio non exegit. hoc dicit Salicetus.

III. Idem A. Vitę.

ADuersus hæredes [l] quondam tutoris tui tutelæ actione consiste. In C iudicium autem veniet ẽt id quod tibi tutor ex causa fideiussionis [m] debuit. PP. IIII. Non. Iul. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Hæredes tenentur ad eos peruentu restituere, & de neglectis a defuncto rationem reddere h. d. Sali.

IIII. Imp. Alexander A. Frontino.

HAeredes eorum qui tutelã vel curã administrauerũt, si quid ad eos ex re pupilli vel adulti peruenerit, restituere coguntur. [n]

¶ In eo etiã q tutor vel curator administrare debuit nec administrauit, rationem reddere eos debere, non est ambigendum. [o]

i Potestis.] cum ex dolo vel lata culpa tantum defuncti hæres teneatur, vt supra. l. proxi. apparet quòd cessatio est dolus, vel lata culpa, vt hic, & infra tit. 56. l. 2.

k Rescriptum est.] vt s. tit. 2. l. licet, & s. arb. tu. l. cum interdictæ, & supra de ad mi. tu. l. & si scisses, & infra si tu. rei pub. cau. l. 1.

ADuersus.] CASVS. Si tutor in causa pupilli contraxit, & fideiussorẽ non idoneum accepit, puta quia mutuauit pecuniam pu. an teneatur eo nomine, quæritur? Dicitur quòd sic. Vel sic: Aliquis fideiussit pro Titio apud Seium: Seius filio suo fideiussorem dedit tutorem, si à seipso non exegerit Titio facto non soluendo, vel Titium non conuenit, poterit pupillus ex causa fideiussionis actione tutelę cum conuenire, eo quòd conuersa sit prima actio in actionem tutelæ.

l Aduersus hęredes.] qui si mares sunt, & legitimæ ætatis, debent explicare quæ per defunctũ inchoata sunt, vt ff. eo. l. 1.

m Fideiussionis.] puta quia malum fideiussorem accepit in causam pupilli. nam tenetur eo nomine. Vel aliter, quia cum debuit exigere alios debitores pupilli, & seipsum debet exigere, & si non fecit, deuoluitur in actionẽ tutelæ prima actio, vt ff. de administratio. tutor. l. quotiens. §. 1. etiam si prima erat finita tempore, vt d. l. quotiens, & ff. de fideiuss. tu. l. tutor datus, & ff. de neg. gest. l. diuortio. §. penul. & §. fin. & l. qui sine. Accursius.

Tutor à se ut ab alijs debet exigere.

HÆredes.] CASVS. Si ad tutoris hæredes vel curatoris aliquid ex re pu. vel adulti pueniat, an id restituere debeant quæritur? Dicitur quòd sic. & siue administrauerit tutor vel curator, siue non, tenebuntur. Viu.

n Coguntur.] vt supra eo. l. 1.

o Ambigendum.] vt supra eo. l. pater. & facit s. arbi. tu. l. tutelæ.

SI TUTOR VEL CURATOR non gesserit.

Continuatio. *Qualiter is qui gessit teneatur, dictum est: videamus qualiter is qui non gessit conueniatur, & quando siue quo ordine. Azo.*

Ertũ ẽ.] CASUS. Si plures dati sunt tutores, & q̃dam gerant, & quidã non, non gerẽtes si soluendo non sunt, qui gesserunt, vel eos de suspecto nõ accusauerit, quin teneãtur, dubiũ nõ est. & hoc in prima. Si ergo libertus & patronus dati fuerũt tutores, & patronus fuerit suspectus, nõ debet libertus excusari si eo prætextu dimittat patronũ accusare, qa nõ liceat sibi aduersus patronum famosam instituere actionẽ, cũ possit officium iudicis implorare si aliquid de rebus pupilli periret, ut amoueretur, & alius daretur. Vi.

a Debuerũt.] vt infra. l. proxi. & s̃. de testa. tut. l. si tibi pater, & ff. de ritu nup. l. si quis tutor. §. quęsitũ. licet enim gessisse videatur & q p aliũ gerit, vt ff. de adminis. tut. l. ita autẽ. §. gessisse, & l. tres tutores, & ff. de fideiuss. tut. l. 2. nihilominus tamen tenetur, ff. manda. l. si procuratorem. §. si tutores.

b Non potuerunt.] dic ut dixi supra, de proba. l. ex persona. & j. si tutor reipub. l. 1. vide l. fi. j. de fideiuss. tuto. vbi similia verba habent.

c Omiserunt.] hic dic sicut dixi supra de diui. tut. l. 2.

d Patronum tuum.] qui & contutor erat.

e Actionem.] id est accusationem de suspecto. nã actionem pecuniariam etiam famosam pupilli nomine potest intendere, ut ff. de in ius uocan. l. quæsitum. quæ est contra. Vel dic proprie, & non potest, scilicet suo nomine intendere, nisi ex magna causa, ut ff. de in ius uocan. l. sed si hac lege. § si. sed nomine pupilli sic, ut in contrariis. Vel dic, non potest accusare, scilicet per libellum, sed implorando officium iudicis sic, ut subiic. t. quod dic, ut in summa de ob. patro. præstan.

Tutor suspectus quãq; sine accusatore remouetur.

f Potuisti.] implorãdo per officium iudicis vt ille remoueatur, & alius detur, cum sine accusatore hoc fieri possit, ut ff de suspec. tuto. l. 3. §. præterea. Sed quidam dicunt hic peti curatorem, non eum remoueri, cum sit coniũctus pupillo necessitudinis uinculo, ut ff. de suspe. tut. l. si tut. in prin. quod non placet, quia nõ pupilli, sed contutoris erat patronus. saluis tamen potest legi in patrono pupilli.

PP. VIII. Ka. Nouẽ. Alex. A. III. & Dione Conss.

TITVLVS LV. SI TUTOR VEL CURATOR non gesserit.

Qui nõ admittitur ad accusandũ, potest esse promotor inquisitionis, & potest implorare officium iudicis in locum deficiẽtis accusatoris, quod est nota. dignum. Bald. Vel sic: Tutori etiam non gerenti imputatur si concuratorem suspectum non fecit: & si libertus qui non potest patronum de suspecto accusare, non prohibetur iudicis officium implorare. Salicetus.

I. Imp. Alexander A. Zotico.



Ertũ est nõ solũ eos q gesserunt, sed etiã qui gerere debuerunt,[a] tutelæ teneri etiam in ea quę à contutoribus seruari non potuerunt:[b] si modo cum eos suspectos facere deberent, id officium omiserunt.[c]

¶ Tu autem etsi cõtra patronum[d] tuum famosam actionem[e] instituere nõ potuisti: prouidere tamẽ ne quid tutelæ deesset, necessariis postulationibus apud eum cuius de ea re iurisdictio fuit, potuisti.[f] PP. II. Id. Decemb. Maximo. II. & Aeliano Cõss.

A QVi se.] CASUS. Si duo tutores dati sunt pupillo, & unus gerat, alius nõ, ille qui nõ gerit, non tenetᷣ si alter q gessit, idoneus est. Si uero aliqua sũt quę nullo eorũ gesta sunt, ad utrũq; periculũ cõmuniter pertinet. Vivianus.

Contutor pro gestis à contutore idoneo non tenetur in subsidium: pro neglectis ab vtroque pariter tenetur cum illis. Salice.

II. Idem A. Iusto.

QVi se non immiscuerunt tutelæ vel curæ, ex persona eorũ qui gesserunt, & idonei sunt, non onerantur.

B ¶ Si qua uero sunt, quę cũ geri debuerint, omissa sunt: latæ culpę ratio omnes ęqualiter tenet,[g] PP. VIII. Kal. Maii, Iuliano II. & Crispino Conss.

g Tenet.] nisi erant appẽdicia eorũ quæ gesta sũt, ut ff. de admi. tu. l. tres tutores. §. item in eo, & facit s̃. l. proxi. in prin. & de diui. tut. l. fin. & ff. rẽ pupi. sal. fo. l. nõ quasi. §. si qs procurator. Et nota cũ qs ad tutelã uocatᷣ, aut inutiliter, & non tenetᷣ si se nõ immiscuit, aliàs sic negotiorũ gestorum, ut s̃. de testamẽ. tute. l. 1. aut utiliter, & tũc si nõ habet excusatiõnẽ, tenetᷣ ex quo scit se nominatũ, nisi alius gerat, vt s̃. de admini. tut. l. & si sciffes. si habet, aut exequitur eã intra legitimũ tẽpus, & tũc nõ tenetur. aut nõ exequitur eam intra legitimũ tẽpus, & tunc pro toto tẽpore tenetᷣ, si iussus est administrare, ut ff de excu. tu. l. si is qui tres.

Tutor datus alicui pupillo quando teneatur, & quãdo nõ.

TITVLVS LVI. DE VSVRIS PUpillaribus. h

Si tutor pecuniam pupilli in vsus suos conuertit, ad vsuras tenetur. Salice.

I. Imp. Antoninus A. Crescentino.

C TVtorẽ vel curatorem pecuniæ quã in vsus suos cõuertit, legitimas[i] usuras præstare debere, olim placuit, PP. Non. Iun. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

DE VSVRIS pupillaribus.

Continuatio. *Quia in actione tutela usurarũ fit condẽnatio, de usuris pupillaribus supponit. Azo.*

h Pupillaribus.] pupillares dicũtur, quas pro cõditione sua persona potest pupillus stipulari secũdum modũ qui est supra de usur. l. eos.

Pupillares usurę quę dicantur.

Tutor tenetur ad vsuras etiam eius quod à contutore debetur, vel pro contutore debet. Salice.

II. Imp. Alexãder A. Ampliato.

EIus quod ex causa tutelę debetᷣ, vsuras prę

T Utorẽ.] CASUS. An tutor vel curator q pecuniã pupilli uel adulti in usus suos cõuertit, ad legitimas teneatᷣ usuras, quæritur? Dicitur q sic. Vivianus.

D i Legitimas.] de est pupillares, nõ minuẽdas ex more regionis, & hoc si palã cõuertit, & sic loquitur. ff. de admi. tut. l. tutor qui §. quæ aũt sunt. Vel dic legitimas. i. cẽtesimas, ut quãdo cõuertit clam, ut ff. de admi. tut. l. non existimo, & ff. de nego. gest. l. q sine, & omnes dicuntur legitimæ, id est a lege statutæ. & facit. s̃. eod tu. l. 3. & de positi. l. si depositi. Et not. quod quandoque præstantur cẽtesimæ, quandoque pupillares, ita ut nõ minuãtur per consuetudinem regionis, ut patet p d. l. ff de administ. tuto. l. tutor qui repertorium. §. si p dictũ usque in fi.

Tutor pecuniã pupillarẽ in suos usus cõuertẽs, ad quas usuras tenetur.

E Ius.] CASUS. Si plures sunt tutores, & unus uel ex persona sua, quia gessit, & male, uel omisit, cũ gerere debuit, uel ex alterius persona qui soluendo non est, conueniatur, & non soluat, an teneatur ad usuras, quæritur? Dicitur quòd sic, licet uideatur quòd ex persona alterius usuras soluere non debeat, quia enenit ut ab alio usuræ præstentur, si contutorem suum suspectum non fecerit, cum facere potuit. Vivia.

Dubium

a Dubiũ non eſt.] vt ff. rem pupilli ſal. fore. l. ſi poſtea.

b Muneris.] qui cum ſuſpectus remoueri debuit, remotus non eſt.

c Solutionis.] ſortis & vſurarum.

d Quia nõ] id ſcilicet vt vſuræ præſtentur pro alio &c. vt hic, & ff. de admini. tut. l. tutor qui repertorium. §. pe.

e Imputari poſſit.] hoc poteſt admitti diuiſa tutela à teſtatore vel iudice, vt ſupra de diui. tut. l. 2. Si autem non erat diuiſa, & omnes geſſerunt, vt hic erat: omnes tenẽtur inſolidũ, etiã ſi nõ debuit: vel potuit remouere vt ſuſpectum.

Si pecuniam.] CASVS. Si tutor pecuniam pupilli fœnerare, vel in emptionem prędiorum idonee collocare non potuit: an ad vſuras pecuniæ ſi eã depoſuit, teneatur, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

f Conuertere potuiſti.] quod credendum non eſt, ſi mutuam ſuam dedit, vt ff. de adminiſtratio. tut. l. cum plures. §. fi. & l. ſeq. §. non eſt, & facit in eod. titu. l. ita autem depoſitioni, in princi. & in authen. vt hi qui obli. §. quòd ſi mobilis, col. 6.

Pupillus.] CASVS. Si tutor finita tutela credat ſe debere pupillo pecuniam, & pupillus noluit eum conuenire, vel rationes audire adminiſtrationis propter curſum vſurarũ, an poſſit adultum compellere vel facere cõpelli vt eũ cõueniat, quæritur? Dicitur quòd non, ſed ſæpius debet facere pupillum ad iudicium citari, vt ſic magis cõtumax pręſumatur, & ſic ei ſecurius poſſit prouideri. qualiter autẽ hoc fieri debeat, nõ aperit. Tu dic quòd offerre debet. ſi nõ accipiat declaret hoc iudici, & actor cõſignet, & deponat, & ſic inhibet vſurarum curſus. Idẽ eſt in curatore obſeruãdũ. Viu.

ſtari oportere, dubium nõ eſt: [a] quãuis aliis pro participe muneris [b] neceſſitas ſolutionis [c] irrogetur: quia non [d] id aliàs cõtingit, quàm ſi ceſſatio cõtutoris in ſuſpecto faciendo imputari poſſit. [e] PP. XIII. Kal. Iul. Iuliano. II. & Criſpino Conſs.

B

Non imputatur tutori ſi non potuit negotiari cum pecunia pupillari, ſed tenuit eam mortuam. Bald. Vel ſic: Si tutori non poteſt culpa imputari, ad vſuras non tenetur Sal.

III. Idem A. Vitalio.

SI pecuniam pupillarem neque idoneis hominibus credere, neque in emptionem poſſeſſionum cõuertere potuiſti: [f] non ignorabit iudex vſuras eius à te exigi non oportere. PP. Idibus April. Modeſto & Probo Conſs.

Obligatus ad rationem reddẽdam aduerſa parte nolente agere, poteſt petere teſtes recipi ad æternam rei memoriam: per quos fiet probatio ſui iuris. hoc dicit ſecundum vnam lecturam. Et item quòd aſsignetur aduerſario terminus ad agendum. hoc dicit ſecundum aliam. ſed primam notabiliorem puto. Bald. Vel ſic: Tutor non poteſt pupillum ſuum quondam compellere vt agat contra eum, ſed denunciationibus factis poteſt coram præſide ea ad quæ tenetur, deponere: & pro depoſitis non currẽt vſuræ. hoc dicit ſecundum aliam lecturam. & hoc intendit. Reus non poteſt compellere eum qui ſuũ ſe dicit crediturum, vt agat: ſed poteſt eius teſtes facere examinari ad perpetuam rei memoriam. vel poteſt petere vt ei præfigatur tẽpus vltra quod non audiatur. Sal.

C

IIII. Impp. Diocles. & Maximia. AA. & CC. Ditatio & Aurelio.

D

PVpillus agere vobiſcum actione tutelæ compelli non poteſt. [g] Verum aduerſus futuram calumniam, vt & ſi quid ei debetis, curſus inhibeatur vſurarũ, denunciationibus frequenter [h] interpoſitis, ad iudicium eum prouocate: ac ſi rem diſsimulatione pferat, [i] actis apud præſidem prouinciæ factis, [l] voluntatis [k] veſtræ rationem declarate. quo facto tã vobiſipſis, quàm ſecuritati filiorum veſtrorum conſuletis. Quod & in curatoribus locum habet. PP. III. Kalend. Sept. Sirmii. CC. Conſs.

g Compelli non poteſt.] ſupra vt nemo inui. l. 1. ſed fallit in caſibus, vt ibi not.

h Frequenter.] vt ex hoc magis cõtumax præſumatur.

i Proferat.] i. differat.

k Voluntatis.] quæ eſt quia vultis ſoluere. & quod ſubiicit, quo facto, ſupple & depoſitis ſolenniter, vt ff. de procur. l. ſi reus. Vel dic quæ voluntas eſt quod vultis producere teſtes ad perpetuam memoriam qualiter nihil debetis, vel ſi debetis, qualiter offertis, vt futura vſura impediatur. & pro hoc eſt quod ſubiicit, actis etiam &c. vt in authẽ. de teſti. §. pe. colla. 7. Tertiũ etiam eſt conſilium, vt petat à iudice vt ſtatuat tempus pupillo, vltra quod nõ audiat eum agentẽ, vt j. de ingenu. ma. l. diffamari, & ſi qb. ex cau. ma. l. ſed & ſi. §. ait prætor.

l Glo. 1. I in c. fi. de fi. inſtru. inducit hanc l. in arg. q teſtes & probatio debẽt in publicã formam redigi. & ſic non pereunt.

TITVLVS LVII.

DE FIDEIVSSORIBVS tutorum vel curatorum.

Cum tutore & cum fideiuſſore non poteſt pupillus inſolidum agere. Sal.

I. Imp. Alexander A. Felici.

ELigere debes [l] vtrum cum ipſis tutoribus vel curatoribus, ſeu hæredibus eorum, an cũ his qui pro ipſis ſe obligauerunt, agere debeás, vel, (ſi ita malis) diuidere [m] actionem. Nam in ſolidum & cum reo & cũ fideiuſſoribus agi [n] iure nõ poteſt. PP. X. Kal. Feb. Iuliano. II. & Criſpino Conſs.

Iſta lex probat quòd fideiuſſor tutoris poteſt ſe obligare ſub duabus formis, ſcilicet ſimpliciter. & in defectum tutoris. & vtraque forma bona eſt, licet prima ſit pura; ſecũda cõditionalis. quod eſt notabile. et ideo dicunt inſtrumenta: & ſi dictus tutor non ſolueret, talis fideiuſſor promiſit de ſuo ſoluere & adimplere. Bald. Vel ſic: Pro ea parte quam tutor ſoluit, liberatur fideiuſſor ſuus: ſiue ſit ſimpliciter acceptus, ſiue rem pupilli ſaluam fore, vel indemnitatem promiſit Salicetus.

II. Idem A. Priſco.

NOn eſt ambigui iuris, electo reo & ſol-

DE FIDEIVSſoribus tut. &c.

Eligere.] CASVS. Finita tutela pupill[us] habet eligere vtrum velit agere cum tutoribus ſeu curatoribus, vel cum eorum hæredibus, vel cum fideiuſſoribus eorũ, vel velit agere pro parte cum tutoribus vel cum curatoribus, vel cum hæredibus eorum, & pro parte cũ eorũ fideiuſſoribus. Si autem velit omnes in ſolidũ conuenire, hoc ſibi non licebit. Vi.

l Eligere debes.] vt ff. de acti. & oblig. l. eſt in arbitrio. ſed hodie contra, vt in authent. de fideiuſ. §. 1. colla. 1.

m Diuidere.] inter reũ & fideiuſſores, vt ff. de duo. re. l. reos, in princ. ſed fideiuſſores cõtra pupillum non habent beneficium epiſtolę, vt ff. rem pup. ſal. fo. l. fina.

n Agi.] ita q exigiẽ.

NOn eſt.] CASVS. Si tutor teneatur pupillo, & ſoluat, liberatur fideiuſſor. Si vero fideiubeat pro tutore, refert an ſimpliciter, an interueniente ſtipulatione rẽ pupil. ſaluã fore. primo caſu tutore ſoluẽte liberat fideiuſſor. ſecũdo caſu tutore ſatisfaciente nõ dicitur liberatus, ſed nõ incidiſſe in obligationem. vel primo caſu obligatur fideiuſſor in totũ: ſecundo in id tantũ quod a tutore ſeruari nõ poteſt. Vi.

a Liberari.] vt institu. quib. mo. tol. oblig. in princ. & ꝟ. de fideiuss. l. si indebitam, in fin.

b Simpliciter.] sic dicens, pro isto fideiubeo.

c Plane.] sed nonne idem in primo casu quod in his duobus est? Respon. non, quia primo ab initio fuit obligatus, sicq; postea liberatur: sed in his non fuit obligatus sicque non liberari, sed non incidere in obligationem dicitur, nisi in id quod deest, vt hic & ff. de verbo. oblig. l. decē.

A

uente, fideiussorem liberari, [a] & ideo si simpliciter [b] acceptus est fideiussor in id quod tutor seu curator debiturus esset: cū proponas tutorem seu curatorem cōdemnatum soluisse, quid dubium est fideiussorem liberatū esse? ¶ Planè [c] si stipulatio rē saluam pupillo fore, interposita est: vel cautum est in id quod à tutore vel curatore seruari nō potest, manet fideiussor obligat⁹ ad supplendā tibi indemnitatem. PP. VII. Kal. August. Fusco. II. & Dextro Conss. B

TITVLVS LVIII.

DE CONTRARIO IVdicio tutelæ.

Actio extincta cedi non potest. Bald. Vel sic: Post solutionem simpliciter factam non potest fieri, nec valet cessio. secus si soluatur cum pacto vt cedatur. Salicetus.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Stratoni.

SI pro contutore iudicato [d] pecuniā soluisti: nullum iudicium tibi contra pupillū competit, vt delegetur tibi aduersus liberatum actio. [e] ¶ Quod si nomē emisti, [f] in rem suam [g] procurator datus, [h] hæredes [i] iudicati poteris conuenire. [k] PP. VII. Kal. Mart. Fabiano & Mutiano Conss. C D

DE CONTRArio iudicio tutelæ.

SI pro contutore.] CASVS. Si finita tutela pupillus vnū de tutoribus ob cōmunē dolum conuenerit, & condemnari fecerit, & alius pro cōdemnato soluerit, si postea alia die velit vt pupillus cedat sibi act. aduersus contutorē, an contrario iudicio tutelę ad id faciēdū possit pupillum conuenire, quęritur? Dicitur quòd non. Si vero soluerit vt cederetur ei actio, hoc casu videtur actionē emisse. & vt ea tibi cedatur, poterit pupillum conuenire. Vivianus.

d Iudicato.] id est cōdemnato propter communē dolum, vel tuum tantum, cū te diuisim administrātem, suspectū facere debuerit, secundum quosdam.

e Actio.] scilicet cōtra eum qui iam per solutionem tuam liberatus est, tuo tñ nomine vtilem habes, vt infra. l. proxi. secundum Ir.

f Emisti.] dicendo, ideo soluo, vt cedas actionem.

g Suam]. id est tuā.

h Dat⁹.] scilicet tu.

i Hæredes.] contutoris.

k Conuenire.] vt ff. de solu. l. Modestinus, & sic quæ est inutilis cedenti, erit vtilis ei cui cessa est, vt ff. manda. l. Papinianus, & ff. de cen si. l. cū possessor, in princ. & facit. ff. de ma. con. l. 2. & 3. & facit. ꝟ. de solu. l. nulla.

SI non.] CASVS. Duo erant tutores qui male administrabāt bona pupilli. finita tutela pupillus contra vnum qui erat absens egit, & insolidum condemnari fecit, nec ille sciuit se condemnatum, nec appellauit, & sic acquieuit eo soluente. iste condēnatus conueniet pupillū vt sibi cedat act. aduersus cōtutorē, vel si nō cedat, cōueniet tutorē vtili nego. gest. act. vel tutelæ. Viu.

l Si non ex propria culpa.] Duo erant tutores puellæ, vnus qui erat absens electus à pupilla, in solidum fuit cōdemnatus. Casum ponit.

l Non ex propria culpa.] idem si ex proprio dolo, vt actio ei non cedatur, vt ff. de tut. & ra. dist. l. 1. § nūc tractemus, sic & ff. pro soc. l. cū duobus. §. fin. sic & procurator qui soluit propter suum delictum, vt ff. de procur. l. qui proprio. §. itē cōtra.

Vbi probationes sunt liquidæ, condemnatus in absentia, non præsumitur condemnatus ex contumacia, sed propter malam causam. Bal. Vel sic: Tutor non ex propria sed contutoris culpa condēnatus soluēs, habet beneficium cessionis, & vtilis actionis. Sali.

II. Imp. Antonin. A. Primitiuo.

SI non ex propria culpa [l] solus pupillæ condemnatus es, sed absens [m] & indefensus acquieuisti: cum ex causa iudicati satisfacere cœperis, [n] actiones aduersus contutores tuos mandari [o] tibi à pupilla desiderabis, [p] vel vtili actione [q] vteris. PP. II. Id. Octob. Duobus & Aspris Conss.

Pro illa parte ad quā pupillus succedit tutori, extinguitur actio tutelæ, & non in pluri: & erogata à tutore bona fide, possunt per cohæredē pupillo compensari, vel contrario iudicio repeti. Salice.

III. Impp. Diocle. & Maximian. AA. Thesidi.

SI pater tuus quem priuigni sui tutelam administrasse proponis, [r] testamento rectè facto, pupillo etiam quondam suo hærede instituto, decessit: quoniam nō nisi pro portione hæreditaria tutelæ petitionem confusione cōstet extingui, [s] pro residua parte succedentē patri, tutelæ te conuenit apud cōpetentem iudicē reddere rationem: qui secundum bonam fidem, eorū etiā quę patrē tuū in rē eius erogasse dicis, admissa cōpensatione, [t] reliqui

m Absens.] cum constabat eum malam souere causam, alioquin contra, vt ff. de cutc. l. si ideo, & l. si per imprudentiam. Vel dic quòd fuit absens ex iusta & probabili causa.

n Cœperis.] opponitur ergo hæc exceptio cedēdarū actionum etiam post sententiam, [!] vt hic, & ff. de fideiusso. l. si fideiussores.

[!] Dic hoc esse generale, vt oīs exceptio q̄ non tractat de ęquitate sententiæ, opponatur.

o Mādari.] pro parte, non in solidū, vt ff. de tut. & ra. dist. l. cū pupillus, & de adminis. tu. l. si plures, ī fi.

p Desiderabis.] contra. s. l. proxi. vbi nō mandatur à pupillo. Solu. ibi soluit, hic non.

q Vtili actione.] scilicet neg. gest. vel tutelæ, secundum Azo. sic & ff. de nego. gest. l. ex facto, & s. si cer. peta. l. si absentis, & ff. de act. & oblig. l. 1. in fin. secus in fideiussoribus vt ff. de fideiuss. l. vt fideiussor.

SI pater.] CASVS. Pater tuus administrauit tutelam priuigni sui, & ex mala administratione tenebatur pupillo priuigno in 400. decessit priuigno & te hæredibus institutis, & ita confusione extincta est actio. reliqua 200. à te petere poterit. Si vero pater aliqua in rē priuigni impendit, vsq; ad concurrentem q̄titatē cōpensabit. Si vero quingenta impendit, & in 400 tantū tenebatur, nec agere velit plus sciens fuisse erogatum q̄ debitum sit: poteris eum conuenire contrario iudicio in id quod superest deducto debito. Viu.

r Proponis.] Not. vitricum posse esse tutorem priuigni, non tamen apud eum ali, vt hic, & ī. ubi pu. edu. de. l. 1.

s Extingui.] vt supra de neg gest. l. si ab eo, & de hære. ac. l. si adulta, & infra ad legem Falcid. l. licet, & supra de rei vendic. l. cum a patre.

t Compensatione.] sic supra communi diui. l. 4. in fi. & ff. commo. l. in rebus. §. fi.

Potes

a Potes.] sic ff. commo. l. in commodato. §. 1.

DE AVCTORITATE PRAESTANDA.

De tutoribus & curatoribus dictum est, & quia oportet eos auctoritatē præstare minoribus in his quæ agunt vel paciscuntur in præiudicium suum, ponit de auctoritate præstanda, Azo.

Cōtinuatio.

(si quid amplius debetur) faciet condemnationem. ¶ Quòd si sciens amplius in rem suā erogatū, agēdū propterea tutelę nō putauerit: eum contrario iudicio conuenire potes. [a] S. XVIII. Kal. Ian. CC. Cōss.

TITVLVS LIX.

DE AVCTORITATE præstanda.

Pupillus potest sibi stipulari sine tutore, sed non actionem remittere. hoc d. cum l. seq. Sal.

I. Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Antoniano.



NEq; tutoris, neq; curatoris absentia quicq̄ stipulationi pro pupillo [b] vel adulto habitæ nocet. Sine die. AA. Conss.

II. Iidem AA. & CC. Serenæ.

NEque actiones † sine tutoris [c] auctoritate in ætate pupillari cōstituta remittēdo, quicq̄ amittere poteris. [d] S. XVII. Kalend. Maij. CC. Conss.

† aliàs incipit. Nec actiones.

Emens a pupillo sine tutore, non præscribit. Sal.

III. Iidem AA. & CC. Caio.

EVm qui à pupillo sine tutoris auctoritate distrahenda comparauit, longi temporis spaciū non defendit. [e] S. III. Kal. Decemb. CC. Conss.

Minor non potest esse in iudicio criminali sine tutoris vel curatoris auctoritate. Sal.

IIII. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfect. prætorio.

CLarum posteritati facientes, sancimus omnino debere & agentibus & pulsatis in criminalibus causis minoribus vigintiquinque annis adesse tu-



NEq; tutoris.] CASVS. Si pupillus sine tutoris auctoritate stipuletur aliquid sibi dari vel fieri, an valeat stipulatio quæritur? Dicitur q̄ sic. Viu.

b Pro pupillo.] nisi sit infans, ut ff. de verb. obl. l. mulier. Excepto uno casu, ut ff. rem pupill. sal. fo. l. seruum, & facit Insti. de auct. tut. in prin. & infra de contrahen. stipu. l. neq;.

NEq; actiones.] CASVS. Si pupillus aduersus aliquē act. habeat, an sine tutoris auctoritate eā remittere possit, quęritur? Dicitur q̄ non. Viu.

c Tutoris.] non solum domini.

d Poteris.] quādoq; nec prodesse sibi potest, ut inst. de auct. tut. §. neque.

EVm qui.] CASVS. Si à pupillo sine tutoris auctoritate distractū fundum cōparasti, eum præscribere nō potuisti. Viu.

e Non defendit.] ut infra de usucap. pro emp. l. cū qui, & ff. si cer. pet. l. nō omnis. § si pupillus, sed certe immo uidetur q̄ sic, ut ff. pro empt. l. 2. § si a pupillo. quæ est contra. Solu. Distingue, cū quis emit aliquid a pupillo sine tutore, sciens eū impuberem, siue credat eam rem tenere, siue non, cum errat in iure, nō usucapit, ut ff. de usucap. l. nūquam. Si uero putat puberem, aut est mobilis res quę emitur, & aliena, & usucapitur, & sic loquitur contrarium, aut immobilis, & tūc non usucapitur, cum nō possit alienari, ut hic. si autem est pupilli etiam mobilis, non usucapitur, ut ff. de usucap. l. ubi, & ff. de acquir. rer. domi. l. bonæ fidei.

Pupillus uendēs rē aliquā sine tutore, an præstet usucapiendi conditionem.

CLarum.] CASVS. In hac l. dicit imperator, quód tam in ciuili causa quàm in criminali, si pupillus uel adultus conueniatur uel conueniat, interuenire debet tutor uel curator ad hoc vt teneat quod actum est: ne dicat pupillus quod sibi noceat, uel taceat quod sibi prodest. Viu.

tores vel curatores, in quibus casibus adultos & pupillos leges accusari concedunt, [f] cum cautius & melius sit cum suasione perfectissima & respōsa [g] facere minores, litemque inferre, [h] ne ex sua imperitia vel iuuenili calore aliquid vel dicāt vel taceāt, quod si fuisset prolatum vel nō expressum, prodesse eis poterat, & à deteriore calculo [i] eos eripere. Dat. X. Kalend. Mart. Constantinopol. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

In omnibus actibus sufficit auctoritas vnius tutoris, nisi administratio sit diuisa: & nisi auctoretur super eo quod finit officium. Bal. Vel sic: In gerēdis a minoribus, sufficit vnius tutoris vel curatoris auctoritas interposita super his quæ spectant ad eius administrationem: nisi sit actus per quem tutela finiatur: quia tunc omnium consensus exigitur. Sal.

V. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

VEterem dubitationē amputantes per quā testamentarij quidem vel per inquisitionem dati tutoris & * [k] vnius auctoritas sufficiebat, licet plures fuerant, non tamen diuersis regionibus destinati, legitimi autem vel simpliciter dati omnes consentire compellebātur: [l] sancimus, si plures tutores fuerint ordinati, siue in testamento paterno, siue ex lege vocati, siue à iudice, vel ex inquisitione vel simpliciter dati, vnius tutoris auctoritatē pro omnibus tutoribus sufficere, [m] vbi nondum diuisa

* aliàs, & uacat.

f Concedūt.] quod est in omni crimine excepto crimine carnis, ut ff. de reg. iur. l. pupillum, & de tribu. l. 3. §. fi. & institu. de oblig. ex delic. §. fi. & ff. de fur. l. impuberē, & ff. de adulte. l. si minor.

g Responsa.] quando conueniuntur.

h Inferre.] cum pulsant, quod faciunt in accusando, prosequendo suā uel suorum iniuriam, ut ff. de accusa. l. 2. & l. hi tamen, & j. de adul. l. propter.

i Calculo.] id est sententia. non ergo ualet sententia ipso iure sine tutoris auctoritate in iudicio, ut hic, & s. si aduersus rem iudi. l. cum minores, & qui le. per. l. 2. sed cōtractus ualet, licet restituatur. primum fallit in iudicio momentaneæ possessionis, ut supra qui le. per. l. fi.

Sententia in pupillū lata sine tutoris auctoritate, nō ualet.

VEterem.] CASVS. Olim si plures erant tutores dati in testamento, uel à iudice, uel à lege, uel ex inquisitione, unius dati in testamento auctoritas sufficiebat. si plures erant legitimi, non unius, sed omnium sufficiebat auctoritas. hodie uero nulla erit differētia cuiuscunque generis sint tutores: dum istā administratio nō sit diuisa. tūc enim quilibet ꝓ sua regione, seu parte p̄stabit auctoritatē, nisi tale sit actū fuerit, per quod soluitur tutela, v. g. Pupillus uult se dare alicui in arrogationem, finitur tutela, unde in hoc casu oēs tutores debent præstare auctoritatem, nec unus sufficit, quia quod omnes tangit &c. Viu.

k Et.] pro etiam.

l Compellebantur.] cuius distinctionis erat arg. s. de tu. vel cura. qui sa. non de. l. omnium.

m Sufficere.] vt & s. si vnus ex plu. l. 1. & ff. de cura. fur.

fur.l.consilio.§.fi.argu.ff de offic.proconf.l. 1.§.1.

a Absimiles.] sed similes.

b Prægrauantur.] vt & ff. iudi. sol.l.3. §. si tutor,& de cura.bo.dan.l.2.§.1.

c Speratur.] in ipsos magistratus, vt insti. de satisdat.§. penult.

est administratio vel pro regionibus, vel pro substantiæ partibus. ibi etenim necesse est singulos pro suis partibus vel regionibus auctoritatem pupillo præstare: quia in hoc casu non absimiles [a] esse testamentariis, & per inquisitionem datis legitimos, & simpliciter datos iubemus, eo quòd fideiussionis onere prægrauantur, [b] & subsidiariæ actionis adminiculum speratur. [c]

Sed hæc omnia ita accipienda sunt, si nō res quæ agitur, solutionem faciat ipsius tutelæ: vt puta si pupillus in arrogationem se dare desiderat. Etenim absurdum est [d] solui tutelā nō cōsentiēte, sed forsitan ignorāte eo q tutor fuerat ordinat⁹. Tūc etenim, siue C testamētarii, siue p inquisitionē dati, siue legitimi, siue simpliciter creati sunt: necesse est oēs suam auctoritatem præstare: vt quod omnes similiter [e] tangit, ab omnibus cōprobetur. Quæ omnia simili modo & in curatoribus obseruari oportet. Dat. Kalend. Septemb. Constātinop. post consulatum Lampadii & Orestis VV.CC.

TITVLVS LX.

QVANDO TVTORES vel curatores esse de [illegible].

Finitur officium adiuncti simul cum officio eius cui adiungitur. Bal. Vel sic: Finito officio eius cui quis adiungitur: finitur & eius qui adiungitur. Salic.

I. Imp. Anton. A. Herculæ.

SI curatores tutorib⁹ adiuncti sunt, [f]

Omnes ii gens, ab omnibus approbet. Cócor. extra de reg. iur. c. qđ omnes, & c. si archiepiscopus, cū. gl. sup ver. cum omnibus, de temp. or.

d Absurdum est.] vt & ff. de adopt. l.quod nec, & l.nā ita, & de aqua plu. arcen.l. in concedēdo, & l. si autem plures, & ff. de re iudi.l. duo ex tribus, & j. de app. l. nominationes, & j. de omni agr. deser. l. quicunque desertum, in fi. lib. 11. & extra de temp.ordi.l. si archiepiscopus, & de offi. archid. ca. ad hæc. Sed fallit hoc vbicūque consensus tacitus sufficit. & facit. j. de cura. fur. l. fin.

e Similiter.] id est æqualiter.

QVANDO TVtores &c.

Quia actio tutelæ demum finita tutela nascitur, & intentatur, vel, diximus. s. arbi. tut. videamus quando tutores vel curatores desinant esse. Azo.

SI curatores.] CASVS. Si tutor non sufficiat ad administrationē tutelæ, pupillus potest petere vt sibi adiungatur curator. qui eo tempore quo tutela finiatur, ab officio curæ eximitur, hoc est cum tempus pubertatis aduenerit. quo perueniente, dandus est sibi alius curator propter ætatis infirmitatem. Viu.

f Adiuncti sunt.] quod quādoque fit: vt insti. de cura. §. interdum.

g Finiri.] vt s. in quibus cau tu ha. l. potuit, & ff. de tuto. & & cur. da. ab his. l. curatorē, & de tut. & ra. distr. l. nisi, in principio.

h Esse dandos.] vt ff. de mino. l. 1. in fi.

TVtoris.] CASVS. Si pupillus tu sibi datū non plus habere voluerit, an sola volūtas eius sufficiat ad hoc quod finiat offi[ci]ū tutelæ, quæritur? Dicit quòd nō. Viu.

i Certissimum est.] sic ff. de offic. præsi. l. legatus. certū

A enim sunt modi quibus finitur, vt insti. qui. mo. tu. fin. per totum.

IN decoram.] CASVS. Adueniente tempore pubertatis an finitur officium tutelæ? Dicitur quòd sic. qualiter autē hoc sciebatur? olim fiebat corporis indagatio: sed hodie fœmina cum peruenit ad 12. an. iudicatur pubes, masculus, cū peruenit ad 14. an. Viuia.

pubertate pupilli, tā tutorū quàm curatorū adiūctorū officiū finiri, [g] ideoq; alios propter ætatis infirmitatē curatores esse dandos, [h] manifestissimum est. PP. IIII. Kalē. August. Romę, Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

B *Pupillus non potest cassare tutorem. Sal.*

II. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Mentoño.

TVtoris officium ex sola voluntate pupilli non finiri, certissimum est. [i] S. XIII. Kal. Februa. Cæsaribus Conss.

III. Imp. Iustinian. A. Menæ præfecto prætorio.

INdecoram obseruationem in examinanda marium pubertate resecantes, iubemus quemadmodum fœminæ post impletos duodecim annos omnimodo pubescere † iudicantur, ita & mares post excessum quatuordecim annorum puberes existimentur, indagatione corporis inhonesta cessāte. [k] Dat. VIII. Idus Aprilis Constantinopo. Decio V. C. Cons.

TITVLVS LXI.

DE ACTORE A TVTOre seu curatore dando.

D *Etiam pater tutor filii non constituit procuratorem, sed actorem ante litē contestatam. Bal. Vel sic: Tutor pro rebus pupilli petendis non constituit procuratorem, sed actorem. Sal.*

I. Impp. Diocles. & Maximia. AA. & CC. Alphocrationi.

SI sui iuris [l] cōstituti filii tui, matri successerūt, licet te tutorē eorū esse probet: tamen nō per procuratorē, [m] sed

k Cessāte.] vt insti tu. quibus mod. tut. fin. in princip.

ADDITIO. Hanc l. intellige quantum ad tutelam, vel similia: secus vero quo ad matrimoniū cōtrahendum, quia tūc bene debet fieri corporis indagatio, si dubium sit an sint puberes, hoc est an generare iā possint, necne, vt in c. puberes. 1 extra de despon. impube.

i Ibi est gl. alia, quòd existentia annorū sinō adsit potestas coeundi, nō īducit matrimoniū etiā cū cōsensu. Cōtinuatio.

DE ACTORE à tutore &c.

Quoniam sæpe contingit tutorē vel curatorem impedire gerere minorum negocia, & æquum est interim prouidere minoribus, ponit de actore ordinando à tutore seu curatore. Azo.

SI sui iuris.] CASVS. Pater filii sui emancipati erat tutor legitimus, obuenit pupil. hæreditas materna, quam pater administrare nō poterat, quia oportebat eum abesse causa reipubli. an possit petere actorem, quæritur? Dicitur quod sic: sed procuratorē constituere non potest, quia dominus non est. Viuia.

† Aliàs, omnimodo puberes iud. &c.

l Si sui iuris.] quia emancipati à te, per quod es legitimus eorū tutor, vt hic, & institu. de legi. paren. tu.

m Nō p procuratorem.] quia non es dominus rerum filiu, vt ff de procur. l. 1. sed per actorem, vt subiicit. & j. de appel. l. si actor, & s. de procur. l. neque: ipse tamen pupillus cum auctoritate tutoris, vel ipse tutor lite contestata ordinat, vt dicta. l. neque, & hoc in iudicis. ad negotia vero etiā procurator ordinat pcuratorē, vt ff. mādati. l. si procuratorem,

curatoris. §. si quis. Similem actorem ordinat episcopus, non syndicum, cum non sit vniuersitas. & hic actor de calumnia iurat, cum legitimam personam habeat, vt dixi. s. de iuram. calum. l. 2 § 1. & §. sin autem vel dignitas, & non constituitur hic actor nisi ex causa, vt instit. de cura. § fi. & ff. de administra. tut. l decreto, & hoc subijcit. nam absens erat à pupillo.

a A te.] id est petitum constitui per iudicem, vt d. §. instit. de cura. §. fi.

b Peti conuenit.] à possidentibus, & facit supra qui da. tu. poss. l. curatorē, & ff. de tutelis. l. solet.

actorem decreto constitutū à te, [a] res eorū te absente peti cōuenit. [b] S. Non. Ian. Sirmij. CC. Conss.

DE EXCVSATIONIBVS tutorum & curatorum, & de temporibus earum.

Spado non excusatur a tutela. Sal.

I. Imp. Seuerus & Antoninus AA. Au...

F Alsa suasione credis te ꝑpterea ꝙ spado [c] sis, immunitatem a tutelis habere. PP. Kalend. Maij Chilone & Libone Conss.

DE EXCVSAtionibus tutorum & curatorum, & de tēporib. earū.

Qualiter tutores & curatores ordinentur, vt ē remoueātur vt suspecti & reprobi, dictū est. Nūc videamus qualiter excusētur qua si minus idonei. Azo.

c Alsa suasione. Spado.] idem in castrato, secundū lo. ut ff. eo. l. spadonem, in prin. licet I adoptionibus, & matrimonio, & substitutione posthumi sit differētia inter spadonē & castratū, ut in stitu. de adopt. § sed & illud, & ff. de iure do. l. si serua. §. spadoni, & ff de libe. & poh. l. sed est quæsitum. § 1.

†Gl. in c. super qōnū. super verbo, vices suas. extra de offic. deleg. inducit hāc l. in arg. ꝙ simpliciter cōmittens vices suas, totū cōmisisse videtur.

Curatores à quibus dari possunt.

S I curatores.] CASVS. Alicui erat datus tutor, aliàs cura tor generaliter: minor habet patrimoniū suū tā in Italia, quàm ī ꝓuincia, an curator Italicus possit se excusare ne sit curator in prouincia? Dicitur quòd sic, quo facto dandus est tibi curator in prouincia. Viuianus.

Curator generaliter & simpliciter datus, intelligitur et datus ad bona extra prouinciā situata: sed de facili ab illa obtinebit liberationem. Sal.

II. Iidem A A. Habentiano & Cosconio.

S I curatores † dati estis [d] generaliter, [e] nec decreto significatū est Italicarum tantùm rerum vobis munus iniunctum: adire debetis competentē iudicē, vt vos à prouinciali administratione liberet. [f] qđ si factū fuerit, [g] petent sibi in prouincia curatores adolescētes. PP. VIII. Kalēd. Sept. Chilone & Libone Conss.

Ingenuus excusatur a tutela libertini: & si excusatio reijciatur, debet appellare: alias tenetur. Sal.

III. ...

E Xcusatiōis quidē tuę, si ingenuus [h] liberti hāc exceptionē, & iudex eā repellat quasi tarde præten disset, nisi appellet, habet necesse parere sentētiæ. Viui.

no tutor datus es, certa causa est.

¶ Sed cū te præses prouinciæ audiendum nō putauerit propter pręscriptionē, quasi tardius [i] adires, nec à decreto prouocaueris: [k] intelligis parendum esse sententiæ. PP. Idib. Mart. Albino & Aeliano Conss.

Si Maritus ignorans curator detur vxori, excusatur a pœna senatus consulti, dum tamen alium petat substitui. Salicetus.

IIII. Imp. Antoninus A. Agatho Dæmoni.

A Mplissimi ordinis cōsulto [*] qui pupillam suam vxorem ducit, nuptias contrahere non intelligitur, [l] & tamē infamis constituitur. [m]

¶ Sed si tu Demetriæ, cū eam in matrimonio haberes, absens & ignorans curator constitutus es: potes esse securus, [n] dum tamen alius substituatur. Non enim debet ignorantia maritorum, amplissimi ordinis consulto fraus quęri. PP. XI. Kalend. Iul. Sabino & Aemyliano Conss.

Libertus nullam habet excusationem a tutela vel cura filiorum patroni. & ideo licet fuerit eorum tutor, non prohibetur eis esse curator. Sal.

V. Imp. Alexander A. Basilio

L Ibertos [o] à tutela vel cura liberorū patroni seu patronæ nullam excusationem [p] impetrare

h Ingenuus.] idem si libertus, si modo impetrauit ius aureorum anulorum, ut ff. eo. l. cum ex oratione. liberti ergo erunt tutores aliorum, ut ff. de tu. & cura. da. ab. l pupillo. §. liberti. sed contra libertus nō se excusat à tutela patroni, vt infra eo. l. nec senatorum, & l. libertos.

i Quasi tardius.] non vsque ad quinquaginta dies.

k Prouocaueris.] qđ potuisti, vt ff. quando ap. sit. l. 1. §. si quis tutor.

A Mplissimi.] CASVS. Si tutor cōtrahit cum pupilla nuptias, nō est matrimonium, & erit infamis. si vero aliqs vxorē habens minorē, cum ab eas esset, datus sit ei curator, an impediatur matrimoniū, quæritur? Dicit quòd nō, sed debet ei alius substitui. non enim debet ipsemet maritus remanere in cura per hoc quod dicit se ignorasse curatorem datum. Viu.

[*] consultū.

l Nō intelligitur.] tum quia contra legem, tum quia pupilla est adhuc, vt hic, & ff. de adulte. l. qui pupillam.

m Constituitur.] vt s. de interdic. matrimo. l. si tutor, & not. factum infamare, licet de iure non teneat, vt infra de adulte. l. cum qui, & ff de his qui not. infami. leg. quid ergo §. cum autem, & argu. ff. ad leg. Cornel. de falsis. l. si quis legatum, in prin. & argu. ff. de ritu nupt. l. palam, § pe. in fine.

n Securus.] vt non vitietur matrimonium, nec infameris, dū tamen &c. & hoc ex voluntate vt s. de interdic. matrimo. l. cum proponas, secundum quosdam. sed illud quo ad matrimonium, quia nihilo minus durat, vt dicit. l. cum proponas, & ff. de ritu nup. l. pe. §. sed videamus, sed infamiam non euitat, nisi curatorē petat, vt hic, & j. eod. l. licet, & ad hoc quòd alterum petat, facit ff. de administra. tut. l. tutores. §. qui se, & de eo qui pro tutore. l. 1. § fin. & s. de administr. tut. l. fin. §. personis. Item sunt argu. hæc. ff. de mor. infe. l. 1. §. si. & ff. de sepul. viol. l. sepulchri.

o Libertos.] sponte manumissos. sed ex necessitate manumissi possunt se excusare, vt ff. e. l. libertum §. pen. l. quanquam.

p Nullam excusationem.] nec propter numerum liberorum, vel aliam.

d Dati estis.] a principe, uel ab alio eo mādāte, uel à testatore, ut j. e. l. testamēto, aliàs nō possetis ab eodē iudice, tā in Italia quàm in ꝓuincia dari cū ī Italia ptor, ī ꝓuincia pses debeat dare, ut ff. de tuto. & cur. da. ab. l. pupillo.

e Generaliter.] ut institu. de excus. tut. & cura. §. datus, & ff. de aut. & argen. leg. l. Plautius.

f Liberet.] qđ facere debet cū sit is de Italia, ut j. eo. l. testamento, & ff. e. l. illud usitatum, & l. propter, §. licet.

g Fuerit.] id est fueritis liberati à prouinciali administratione. Vel id est si tantum Italicarum decreto munus est iniunctum.

E Xcusationis.] CASVS. Ingenuus excusationem habet ne liberto detur tutor. sed cū aliquis prętēdat

a Administrauerunt.] propter hoc alius excusaretur, A vt infra cod. l. curator, libertus non, vt hic. Item not. argu. quòd clericus qui beneficium habet ab ecclesia, ab onere sibi iniuncto se excusare non debeat, cum & ipse loco pupillæ sit, vt argu. s. de aduo. diuer. iudiciorū. l. 2.

Q Vinquaginta.] CASVS. Certū est quòd. l. dies dantur volenti se excusare à cura vel tutela, sed à quo tempore incipiant currere, quæritur? Dicitur quòd ab eo tēpore ex quo quis scit se datum tutorem vel curatorem. si iudex non admisit eius excusationē, quia si intra. l. dies non venit, nec appellauit, videtur acquieuisse iudicis sententiæ. Viuianus.

b Professionem.] id est protestationem apud tribunal, vt ff. e. l. scire. §. scire autem oportet, & habet locum hoc si est intra cētum milliaria, si vero vltra, pro viginti milliaribus habet vnum diē, & amplius. 30. dies dū non minus sint q̄ quinquaginta, vt in instit. eo. §. qui autem excusare, & ff. eo. l. scire. §. aliud dictum.

c Factum fuerit.] quia in facie, vel ad domum ei per prætorē sit dictum, vt & ff. e. l. scire. §. quinquaginta. & sic præsumitur ignorare, nisi probetur per talia scire, vt & diximus. s. de peri. tut. l. pe.

d Constitutio.] Marci, vt dicta. l. scire. §. aliud, in princ. §. & j. eo. l. tutores. Ad peragendum negocium quatuor menses dātur ex die nominationis, vt ff. e. l. quinquaginta. Sed opponitur, si prędicta currunt à tēpore scientiæ, & ista à tēpore nominationis, ergo prius debebit quandoque negocium terminari quàm inchoari, si ponas post quatuor menses sciuisse. Quare dic quatuor mēses currere à die nominationis, scilicet & scientiæ. sic & tempus sex mensium quod datur agenti redhibitoria, datur ex tempore venditionis, vt ff. de ædil. edic. l. sciendum. §. fin. subaudiendum est, & scientiæ vitii vel morbi, vt ff. illo titu. l. cum sex. Vel si diceres statim currere mēses quatuor ante scientiam, restituam eum ex generali clausula, vt ff. ex qui. cau. ma. l. 1 in. fin. & argu. ff. quod vi aut clam. l. semper. §. hoc interdictum, prima verior.

e Passus.] quia iudex eius excusationem non admisit, quia intra quinquaginta dies nō venerat, nō dicas quòd in calculo errauerit, & error sit in sententia expressus, quia tunc sententia non valeret ipso iure, vt ff. quæ sen ten. sine. ap. l. 1. in princ.

posse amplissimus ordo auctore diuo Marco censuit. Et ideo nec illud eis ꝓdesse debet quo minus curatores etiā inuiti, patroni, seu patronæ liberis dentur, quòd eorundem tutelam administra uerunt.[a]

B

Terminus ad excusandum sc̄. nō labitur ignoranti. Baldus. Vel sic. Tutores vel curatores dati habent quinquaginta dies ad se excusandum. qui incipiunt currere a tempore sciētia. & si excusatio reycitur, debet appellari. Salicetus.

VI. Idem A. Maximiano.

QVinquaginta dies qui prę̄finiti sunt ad professionē[b] excusationis iis qui tutores seu curatores dati sunt, ex eo die cedere, ex quo decretum prætoris, aut testamentum parentis notū factum fuerit[c] ei qui ad munus vocatus fuerit, ipsa constitutio[d] quæ hoc induxit, sanxit.

C

¶ Sed si quis in eius temporis cōputatione ab eo cuius de ea re notio fuerit, iniuriā passus,[e] nō ꝓuocauit,[f] acquiescere[g] rebus iudicatis debet. PP. III. No. Maii, Iuliano. II. & Crispino Conss.

Iure isto debitum vel creditum non excusat a tutela, sed alium facit adiungi. Sal.

VII. Idem A. Antonio.

NEque à tutela neque à cura ideo quis excusatur, quòd creditor siue debitor eius est cui tutor siue curator datus est:[h] sed participem in munere habere debet, vt si res exegerit, is qui alieno auxilio eget, defendatur.[i] PP. III. Idus Iulii, Iuliano. II. & Crispino Conss.

Colonus fisci non excusatur à tutela Sal:

VIII. Idem A. Maximo.

COloni, id est conductores prædiorū ad fiscum pertinentium, hoc nomine excusationem à muneribus ciuilibus[k] nō habent: ideoque iniunctę tutelæ munere fungi debēt. PP. IIII. Ka. Feb. Fusco & Dextro Conss.

Monoculus non excusatur à tutela vel cura. Salicetus.

IX. Idem A. Romano.

FRater tuus non ideo à tutela vel cura excusari debet, quòd oculum amisit.[l] proinde intelligis munus susceptum eū deserere nō posse.[m] PP. Kalend. Feb. Modesto & Probo Conss.

Exactor tributorum durante tempore exactionis excusatur a tutela vel cura. Sal.

X. Idem A. Crispino.

D

EXactores tributorū tanto tempore[n] quāto rationem tributariam tractauerint, non solum ab oneribus,[o] sed etiam

f Non prouocauit] quod fieri potest, sed non à nominatione, vt ff. quādo ap. sit. l. 1. §. si quis tutor, & j. e. l. tutores. sed aliud in aliis noīationibus munerum quæ sunt publica auctoritate & vtilitate, vt infra de appell. l. hi qui. nisi in casu, vt j. quando prouo. nō est. ne. l. 3.

g Acqescere.] Not. arg. de tacito cōsensu. sic. s. de postu. l. 1. & de erro. aduo. l. fi. & distingue vt dixi. s. si tu. ū gest. l. 2.

N Eq; à tutela.] CASVS. Ex prætextu quòd quis sit debitor uel creditor pupilli vel adulti, à tutela vel cura se excusare non potest. sed alius debet sibi adiungi, vt si creditor est, & velit pupillum conuenire, defendat eum adiūctus. Viui.

h Datus est.] ut j. eo. l. quòd res, & j. qui da. tu. pos. l. creditorem, etiam si lis mota sit, nisi de maiori parte bonorū sit, ut instit. eo. § item propter. sed hodie contra, vt in authen. vt hi qui obli. §. 2. colla. vi.

i Defenditur.] ut instit. de auctor. tu. § fin. & supra de in lit. dan. tu. l. 1.

k COloni. Ciuilibus.] id est in telis q̄ ciuiles sunt, id est a iure ciuili inductæ, vt ff. de tu. l. 1. Sed & contra. s. qui da. tut. pos. l. fi. sed ibi in colono Cæsaris. Vel dic vt ibi dixi. Item cōtra. ff. de iure immu. l. semper. §. conductores. Solu. ibi ab aliis muneribus, non tutelis excusantur. Vel ibi de conductore vectigalis, hic alicuius prædij. quod est verius, secundum Azo.

l FRater Amisit.] vnum. secus si ambos. vt j. qui mor. l. 1. & s. qui da. tu. l. luminibus, & ff. e. l. post

m Non posse.] sic. ff. de mino. l. verum. §. ex facto.

n EXactores. Tanto tempore.] etiam postquam desiit, habeat tantundem, quod non placet, sed dic tanto, id est interim dum tractant. Et idem in omni eo cui princeps curam alicuius rei mandauit, vt ff. eo. l. geometræ, & l. mensores, & insti. eo. § item diuus Marcus, sed secus in absente reipublicæ causa, qui quādoq; ad annū, qñq; ad plus, quādoq; in ꝑpetuū excusāt, vt ff. e. l. sed & milites, & insti. eo. §. item hi q̄ rei.

o Oneribus.] aliis.

Testamento

Testamento.] CASVS. Si pupillus habeat patrimonium in Italia, & in prouincia, tutor ei datus simpliciter, intra .l. diem excusationem habebit, scilicet quod vtrobique domicilium non habet, proponere debet. quod si tempus fluxit, videtur dationi consensisse, & vtriusque patrimonij erit tutor, sed propter latum patrimoniũ poterit adiungi curator. Viuian.

[a] Postulare debuisti.] & habuisses, vt ff. eo. l. illud. & ĩ. eo. l. 2. & ĩ. qui da. tuto. pos. l. neq; a p̃side.

[b] Diffusum patrimonium.] in eadem prouincia vnde es.

[c] Aestimabit.] vt & ĩ. in quibus cau. habent. l. 3. in fi.

Voluntariæ.] CASVS. Si quis habebat excusationem, & voluntarie, seu sponte suscepit tutelam, non pp hoc compellitur aliã suscipere, vt s. de epis. & cler. auth. presbyteros. Vel sic: Licet unus excusationem habẽs spõte suscipiat, nõ præiudicat alij qui similem excusationẽ habet, vt ff. de priu. veter. l. 2. Vel dic, non præiudicat priuilegio pup. quo minus tutoris bona sint pupillo obligata. Vi.

[d] Volũtariæ.] si cũ haberes excusationem, sponte vnam suscepisti tutelam, non per hoc compelleris aliam accipere vt hic, & supra de episco. & cleri. authent. presbyteros. 2. & infra de his qui spon. mu. l. 2. lib. 10. Vel secundo, licet vnus sponte suscipiat, non præiudicat alii qui habet similem excusationem, vt ff. de priuile. veterã. l. 2. illam tamen adimplere tenetur, vt ff. de va. & excu. mu. l. prætor. §. si post causam, & ĩ. de his qui spon. pu. mu. l. 1. lib. 10.

[e] Priuilegijs.] s. suis, vel alterius, vt dixi. Vel dic tertio, id est pupilli quo minus eius bona teneantur pupillo. & facit. ff. de operis lib. l. operis non impositis, & supra ne filius pro patre. l. fi.

† al. Volũtaria.

Tutor habens excusationem à tutela: si vnam spõte recipit, non propter hoc cogitur aliam accipere.

† al. neq;

Ne senatorum.] CASVS. Non solum liberti aliorum, sed nec senatorum si gerant tutelam vel curã patroni, à muneribus ciuilibus se excusare possunt, si vero senator tãtũ habeat vnum libertũ qui datus sit tutor patrono, ille à tutela vel cura habet excusationem. Viuianus.

[f] Gerunt.] vt tutores vel curatores.

[g] Vacationẽ habet.] vt & ff. eo. l. spadonẽ. §. liberti, & l. cũ ex oratione, in fin. Sed cõtra in eo. tit. l. libertũ, in fi. Sol. ibi præteritas nõ reiicit, sed a nouis excusatur, vt hic. Item contra in eo. tit. l. libertus. sed ibi intelligẽ q non erat solus. Item contra primo casui huius. l. ff. ad muni. l. libertus. So. licet in plurali numero loquatur illa. l. libertus, quòd liberti gerentes patronorum negotia, excusantur, diuisim intelligẽ, id est ille illius solus, & iste istius. sic. ff. de verb. signi. l. littus. §. fi.

à tutelis vacationem habere, dubitare non debuisti. Dat. Idibus August. Alexandro. A. III. & Dione Conss.

Tutor testamentarius tenetur bona administrare etiam extra prouinciam constituta, nisi ab hoc se excusauerit: propter tamen insufficientiã curator adiungitur. Sal.

XI. Idem A. Hylæ.

Testamento tutor datus, vt à bonis his excusareris, quæ pupilli tui in alia prouincia quàm vnde es, vbique moraris, possident: intra quinquagesimum diem postulare debuisti [a], Quod si facere cessasti, excusatio quidem temporis præscriptione summouetur: sed propter latè diffusum p̃rimoniũ [b] an tibi adiungi aliquos curatores oporteat, præses prouinciæ, si te insufficiẽtem deprehenderit, æstimabit [c], PP. VIII. Id. Decem. Pompeiano & Pelignio Conss.

Habens priuilegium circa plura, per actum contrarium in uno actu specialiter factum nõ perdit in alijs. Bald. Vel sic: Per vnum actum contrarium quis non perdit in alijs priuilegium, habens effectum reiterabilem & successiuum. Sals.

XII. Imp. Gordian. A. Valẽtino.

Volũtariæ [d] † tutelæ munera priuilegiis [e] nihil derogant. PP. XI. Kalen. Nouembr. Pio & Pontiano Conss.

Liberti non excusantur à tutela quia gerunt patronorum negotia: nisi patronus sit senator: & tunc vnus tantum excusatur. Salicetus.

XIII. Idem A. Apollinari.

Ne senatorum quidẽ liberti, nedum † cæterorum, propterea quia patronorum negotia gerunt [f], à muneribus ciuilibus habent immunitatẽ. tantũmodo etenim vnus senatoris libertus, qui patroni negotia gerit, à tutela siue cura vacationem habet [g], PP. X. Kal. Febr. Gordiano A. & Auiola Conss.

Qui nominat aliquẽ ad munera, vt eum redimere faciat, criminaliter punitur, qui vero nominat vt lite fatigetur, ad expensas ei resarciendas ciuiliter tenetur. Sals.

XIIII. Idem A. Heraclidę.

Seueriter [h] præses prouinciæ exequetur, si animaduerterit auunculũ tuum propterea nominari [i] tutorem, vt metu huiusmodi creationis à magistratibus iniuriam redimat. Quinetiam si aliqua ei excusatio cõpetit, & nõ alia causa nominatus est, q̃ vt lite fatigetur: † quod in eam rem absumptum fuerit, is qui eum nominauit, iuxta formam constitutionum ei reddere cogetur [k], PP. Idib. Septemb. Gordiano A. & Auiola Conss.

† al. q̃ vt litigetur.

Finita tutela durat quæstio inchoata propter periculum medij temporis. Bald. Vel sic: Licet pupilli efficiantur adulti, lite super excusatione pendente tamen causa propter periculum medij temporis debet terminari. Salicetus.

XV. Idem A. Tauro.

Quanquam in tutela detẽtus, [l] eo quòd excusatio quã obiiciebas, non est admissa, prouocationis auxilium flagitaueris, [m] & in medio

Seueriter.] CASVS. Iudex nominauit aliquem ad tutelam vel curam, non vt ille fieret tutor, sed vt redimeret & daret pecuniã iudici ne assumeretur tutor. si excusationem habet, quicquid impendit, recuperabit à iudice qui eum nominauit. Vi.

[h] Seueriter.] q2 lex Iulia repetũdarũ cũ damnabit, vt ff. ad leg. Iul. repe. l. 3. & 4. Iuẽ cõdictione ob turpem causam, quãdo accepisset pecuniam ob hoc, & cõcussionis crimine, vt ĩ. de condic. ob tur. cau. l. quod euitandi, actio vero in factũ de calũnia nõ videtur habere locũ, qa non nominauit per pecuniam, licet quidam dicant contra.

[i] Nominari.] à Titio puta.

[k] Cogetur.] ex officio iudicis, vel actione in factum generali, vt ff. de vac. mu. l. 1. §. 1. & ĩ. de decuri. l. 2. in fi. & de sump. recu. l. 1. lib. x.

Quanquam.] CASVS. Nominatus ad tutelam volebat se excusare, iudex nõ admisit excusationẽ suam, & ideo appellauit. pẽdẽte appellatione factus est pubes, an causa appellõnis agitari debeat, quæritur? Dicitur quòd sic, propter periculum medij temporis quod effluxit post appellationem, vt si appareat q malitiose cessauit, teneatur. alioquin nõ. Vi.

[l] Detentus.] per sententiam iudicis.

[m] Flagitaueris.] qd potes facere, vt & ff. quæ sentẽ. sine app.

app. l. 1. §. item cum contra factas.
a Examinanda est.] ratione præteriti temporis, vt si appareat quòd per malitiam cessauerit, teneatur, aliàs nō, vt ff. eo. qui testamento, & argu. Ĵ. tit. 1. l. 1. & ff. de vsu. l. tutor. sic, ff. de vsufr. l. quæsitum, & ff. de vsufru. lega. l. si mihi vlusfructus, & ff. de ritu. nup. l. si quis tutor. §. fi. & Ĵ. si pen. ap. l. si pater, & ff. si tu. uel cura. app. l. 1. & 2. & ff. de admini. tuto. l. tutores, §. tutor datus. Sed arg. contra in dicta. l. de ritu nup. l. si qs tutor. §. qd ergo.

tempore hi quorum meministi, in adulta ętate agere cœperint: tamen non eo minus causa interpositæ prouocationis propter periculum administrationis eius temporis iudiciorū more examinādā est. [a] PP. VIII. Kalen. Nouemb. Ariano & Pappo Conss.

B *Propter litem maioris partis bonorum quis excusatur a tutela hoc dicit de hocdic hodie ut in authen. maioris supra qui tuto. da. pos. Salz.*

XVI. Imp. Philippus A. Theodoto.

SI (vt allegas) tutor his datus es cum quibus disceptationem hæreditatis tibi esse proponis, & tempora antiquitus excusationibus pręstituta etiam nunc opitulantur: adire præsidem prouinciæ potes, formæ super ea re statutorum principalium obtemperari pro sua grauitate iussurum. [b] PP. X. Kal. Augu. Peregrino & Aemyliano Conss.

C *Datus curator nurui suæ, debet se excusare: alias incidit in infamiam. Salic.*

XVII. Impp. Gallien. & Valerian. AA. Epagatho.

LIcet orationis [c] sub diuo Marco habitę verba deficiant: is tamen qui post contractas nuptias nurui suæ curator datur, excusare [d] se debet, ne manifestam † sententiam [e] eius offendat, & labem pudoris [f] contrahat. Dat. VI. Id. Ianua. Valeriano. II. & Luciano Conss.

A creatione tutoris nō appellatur, sed excusatio proponitur, & inopia pupilli non excusat a tutela. Salic.

XVIII. Impp. Diocletianus, & Maximianus AA. & CC. Sabino & alijs.

TVtores nominatos appellationem interponere necesse non habere, certissimi iuris est. [b] Quapropter licet non appellasti: si quam te excusationē habere confidis, intra tempus quod diui Marci constitutione pręscriptū ē, [h] hac apud præsidem prouincię vti non prohiberis. Nam quòd omnium bonorum patrem pupilli vsumfructum reliquisse quondam vxori suæ proponis: ad excusandos vos à tutela non est idoneum. [i] Dat. Non. April. CC. Cons.

Debitum matris non excusat à tutela filij Bald. & Salicetus.

XIX. Iidem AA. & CC. Dionysio.

INusitatam rem desideras, de tutela filię [k] † te dimitti postulans, quòd te posse contrario tutelæ iudicio [l] matrem eius conuenire contendis. Sine die & Conss.

A cura eius cuius tutor fuit ipse se quis excusat. Salicetus.

XX. Iidem AA. & CC. Cratino.

CVrator adultis nominatus, quorum tutor antea fueras, inuitus in administratione teneri non potes. Proinde si dies [m] excusationibus præfinitus nondum excessit, vti competēti defensione potes [n] S. X. Kal. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

Communio non excusat à tutela. Salicetus.

XXI. Iidem AA. & CC. Parammoni.

QVòd res cum vterinis fratribus tibi cōmunes esse profitearis, ad excusationem tutelæ nō est idoneum, cum

S.] ut allegas.] CASVS. Nominatus ad tutelam, dicebat se controuersiam habere cum pupillo super omnibus bonis, aut e cōuerso, & per hoc volebat se excusare, an hoc sufficiat, quæritur? Dicitur qd sic, si habet excusationem intra. l. dies, & opponat, vt insti. e. §. item propter litem, & ff. eo. l. propter, in fi. Viui.
b Iussurum.] quia admittet excusationem tuam, vt insti. eod. §. item propter, & ff. eodem. l. propter.

L Icet.] CASVS. Cum minore annis si matrimonium contraxisti, & ei pater tuus datus fuerit curator, si se non excuset, non solum offendit orationem diui Marci, qua cauetur quòd gener nō debet eē curator vxoris filij, sed infamis efficitur. Viuia.
c Licet orationis.] quæ prohibuit tutorem date suam pupillam filio suo in vxorem.
d Excusare.] ut administret. à decreto enim non se excusat, cum non teneat ipsum, vt s̄. qui dare tut. pos. l. maritus.
e Sententiam.] quę est vt etiam si prius est vxor, non possis postea esse curator, licet verba de ea quæ erat prius pupilla, dicant. Et sic nota ubi eadem æquitas, ibi idem ius. sic, Ĵ. ad le. Fal. l. fin.

† al. manifeste.

Ius idem fit, vbi est eadem æquitas,

f Labē pudoris.] id est efficiatur infamis. & facit, s̄. de interdicto matrimonio. l. 3. & s̄. eo. l. amplissimi.

T Vtores.] CASVS. Nominatus ad tutelam vel curam, si excusationem suam habet, appellare non habet necesse, sed eam proponat intra. l. dies. an autem sufficiat quòd testator relinquit vxori suæ vsumfru. omniū bonorum suorum, & pupillus nihil habet, quæritur? Dicitur quòd non, quia personæ nō rei principaliter datur tutor, vt institu. qui da. tu. pos. Viui.
g Certissimi iuris est.] vt institu. eod. § qui autem excusare, & ff. eod. l. quinquaginta.
h Præscriptū est.] vt & s̄. eod. l. quinquaginta.
i Idoneum.] cum principaliter personæ tutor detur, vt in stit. qui testa. da. tu. pos. §. certe, & ff. de admini. tuto. l. cum plures, §. 1. Item de hoc vsufructu non possunt hodie fraudari, ut s̄. de inoffi. testa. authen. nouissima.

Tutor principaliter personæ datur.

I Nusitatam.] CASVS. Nominatus ad tutelam volebat se excusare per hoc, quòd habebat matrem pupilli obligatam contrario iudicio tutelæ, quia aliquādo fuerat tutor, & in eam impenderat, nunquid sufficit talis excusatio, quæritur? Dicitur quòd non. Viui.
k Filiæ.] f. Bertæ.
l Contrario tutelæ iudicio.] vt quia eius tutor fueris, vel successisti ei q eius fuerit tutor. Acc.

† filij.

C Vrator.] CASVS. Si pupilli alicuius tutelam administrasti, deinde eo facto adulto, curator nominatus fuisti, an possis te excusare per hoc q eras ei tutor? Dicit q sic: & eā opponēs ab eo tēpore quo sciuisti te curatorē nominatum. Viuia.
m Dies.] qui currit à die cōfirmationis, vt ff. eo. l. Caius.
n Potes.] ut insti. e. §. qui tutelam, & ff. eo. l. Caius, sed fallit in liberto, vt s̄. eo. l. libertos.

Q Vod res.] CASVS. Tres habebas fratres vterinos, si datus fueris eis tutor, non poteris te excusare per hoc, quòd habeas cum eis aliquas res, cum dato curatore possit diuisio fieri. Viuianus.

a Possit.] vt institut. de aucto. tut. §. fin. & supra de in lit. dan. tu. l. 1. & 2. & facit supra eod. l. neque à tutela. Et potest dici quòd nec per authen. illam minoris, quæ est supra qui da. tut. pos. corrigatur hęc, cum de personali obligatione loquatur.

Tutor vel curator an possit esse habens rem communem cum pupillo seu adulto.

ADDITIO Contrarium tenet glo. 1. in versi. item quid si habet res communes secum, &c. in dicta auth. minoris, quam glos. in hoc communiter docto. approbant, vt ibi testatur Barto. quia in communione oritur quidam quasi cõtractus producens obligationem & actionem communi diuidundo, & sic potest dici debitor & creditor, & per consequens nõ potest hodie esse tutor vel curator per dictam authen. minoris, vbi latius vide de hoc per eundem Bar. in ver. quærit glo. quid si habet &c.

SI tutor.] CASVS Si nominatus ad tutelam se excuset, & cum excusatione sua fuerit absolutus, an periculum administrationis ad eum spectare debeat, quæritur? Dicitur quòd non. Viu.

b Absolutus es.] etiam iniuste, dummodo non per malitiam, & sic sententia quodammodo facit ius.

HVmanitatis.] CASVS. Nominatus ad tutelam vel curam si velit se excusare per hoc, quòd pupillus litem habeat cum sorore sua, quòd præsumi posset quòd ratione affectionis pateretur se superari, an sit audiendus, quæritur? Dicitur quòd sic, & ei dandus est alius tutor, qui propter affectionem defendere pupillum non impediatur.

c Actionum.] scilicet suscipiendarum.

harũ diuisio curatore dato fieri possit. a XVIII. Kal. Ianuar. Nicomediæ. CC. Conss.

Periculum tutelæ non spectat ad eũ cuius excusatio fuit approbata. Sa.

XXII. Idem Augusti & Cæsares Heraclidoro.

SI tutor nominatus decreto præsidis, habens excusationẽ absolutus es: b ad te non pertinere periculum administrationis, manifestum est. Dat. XIII. Ka. Ia. Nicomedię. CC. Cõss.

Non cogitur quis suscipere tutelã vel patrocinium contra fratres, vel filios fratris, nec etiam diceretur confidatus in causa. Bal. Vel sic: Propter magnam litem quã habet soror creati tutoris cum pupillo, potest ipse a tutela excusari. Salicetus.

XXIII. Iidem AA. & CC. Neophyto.

HVmanitatis ac religionis ratio nõ permittit, vt aduersus sororẽ, vel filios sororis actionũ c necessitates d tutelæ e occasione suscipias: f cũ & ipsius etiam pupilli cui tutor datus es, aliud exigere videatur vtilitas. s. vt eum tutorem g potius habeat, qui ad defensionem eius non inhibeatur affectu. h

¶ Iuxta formã igitur quã cõsulti dedimus, pretorẽ i adiri oportet: vt & iusto tuo desiderio, & pupilli ipsius commodo consulatur. S. VI. Kalen. Februa. Sirmij Tusco & Anulino. Conss.

Nauicularij excusantur à tutela extranearum: non eorum qui sunt de corpore suo. Salicetus.

XXIIII. Impp. Arcadius & Honor. A A. Flauiano præfecto prætorio.

d Necessitates.] cum ipse pupillus sit debitor sororis tuę vel filiorum sororis.

e Tutelæ.] quã habes, à qua nõ excusas te, vt s. e. l. neq;.

f Suscipias.] ex hac litera uidetur solui qđ quæritur, an quis possit cõpelli postulare cõtra fratres, vel sorores, vel eorũ filios. Itẽ an vassallus sit excusatus, si domino suo non pareat contra fratrem, vel sororem, vel eorũ filios.

g Tutorem.] & sic datur alius tutor, id est alium habeat tutorem. vel detur curator.

h Affectu.] hic consanguinitas inducit suspicionem. sic & ff. de iniur. l. lex Cornelia, & ff. de iurisdic. omnium iudi. l. qui iurisdictioni, & argu. ff. de procurato. l. aut affinitate. quandoque econtra remouet, ut ff. de ritu nupt. l. nõ solum, §. de illo.

Cõsanguinitas suspicionẽ quandoq; remouet.

EXcusationem nauicularijs tutelæ siue curę hactenus ipsis tribuimus, vt in huiusmodi officijs minoribus sui tantum corporis obligentur. k Dat. III. Nonas Mart. Mediolani. AA Conss.

Consiliarij principis excusantur à tutela Salicetus.

XXV. Imp. Anasta. A. Antiocho præposito sacri cubiculi.

VIros clarissimos sacri nostri palatij silẽtiarios circa latus nostrum militãtes, de tutelis & curationibus excusari † sancimus. l Dat. Kal. Ianua. Ioanne & Asclepione Conss.

TITVLVS LXIII.

SI TVTOR VEL CVRATOR falsis allegationibus excusatus sit.

Excusatio concessa ob falsas allegationes, ipso iure non tenet. Bar. Vel sic: Approbatio excusationis ex falsis allegationibus interposita, non prodest tutori, & ideo periculum tutelæ spectat ad eum Salic.

I. Imp. Alexander A. Symmacho & Diotimo.

SI absẽtib⁹ m necessarijs n personis, vel his qui sua spõte o vos defendere volebant, non competentibus p allegationibus qui vobis tutores aut curatores dati erant, liberati esse à munere visi sunt: ne eis circumuenisse iudicis religionẽ prosit, q præses prouinciæ audiet vos: & si iniustum r decretum extorsisse eos apparuerit, exinde ad eos pe

i Prætorẽ.] quo auctore hæc fiant. ipso enim iure datio tenet, & facit. j. de lib. cau. l. si filium.

k EXcusationẽ.] Obligẽtur.] sic & infra de excu. vete. l. 2. & ff eod. l. non tantum, §. eos, & §. fin. Et sunt nauicularij, qui publicas naues faciunt, vel conducunt, ff. de iur. immu. l. semper, §. negociatores, & §. immunitates, & §. diuus.

Nauicularij qui sint.

l VIros. Sancimus.] Etiam si inceperunt iam administrare, vt ff. eod. l. iurisperitos, in princip. & ff. de mino. l. verum, §. ex facto, & infra de silẽ. l. fina. lib. xij.

† Sic excusatur clericus à residẽtia beneficij sui quando est in seruitio episcopi, vt ca. de cætero, de cle. non resi.

SI TVTOR VEL curator falsis allegationibus &c.

SI absentibus] CASVS Noiat⁹ ad tutelã absentib⁹ parẽtibus pupilli qui eum debebãt defendere, falsam excusationẽ prætendebat, forte dicendo quòd habebat tres liberos, cum esset Romanus, & non habebat nisi duos, & absolutus ẽ. si postea appareat eum falso se excusasse, & iudicem circũuenisse, periculum administrationis ad eum pertinebit ab eo tempore quo datus erat tutor. Viuia.

m Si absẽtibus.] maxime, vt ff. de re iudica l. acta §. contra.

n Necessarijs.] id est cõsanguineis, vt ff. de iusti. & iu. l. si. vel curatoribus q in talem causam dantur, ut institit. de auctor. tuto. § fina.

o Sponte.] quicunque sint, argu. ff. qui. ex cau. in poss. ea. l. hæc autem, in principio.

p Non competentibus.] id est falsis, vel iniustis.

q Prosit.] sic s. de transac. l. transactione. 2. & s. si contra ius vel vti. publ. l. & si non cognitio.

r Et si iniustum.] id est iniuste, vel iniustum, sic, ff. de re iudi. l. 4. §. condemnatum.

Ex quo

a Ex quo dati sunt.] vt institu. de excusa. tu. §. fi. & j. de prædi. mi. l. & si præses, & argu. s. titu. 1. l. quanquam, & ff. de admi. tut. l. 1. 2. respon. & l. quidam, §. fi. & facit ff. de mi. l. verum, §. ex facto, & ff. de ritu nupt. l. si quis tu tor, in principio.

Tutelam sumpta etiam administratione quandoque deserere licet.

TVtores.] CASVS. Si tutor vel curator postquam incepit administrare, se excusauerit, nõ valet excusatio, licet legitima fuisset. Viu.

b Manifestũ est.] licet enim legitimã habeat excusationem, amittit eam si cœperit administrare, ut hic, & ff. de excusa. tut. l. non tantum, §. vacare, nisi in casibus. Primus institu. §. pe. Secundus, ff. de mino. l. verum, §. ex facto. Tertius, supra, tit. 1. l. fi. Quartus, ff. eod. iurisperitos. Alius in l. post susceptam. Item no. quod etiam si vera sit excusatio, & non iusta, non prodest, & est specia le fauore minoris, vt sententia contra ius eius lata, nõ præiudicet ei, ut hic, & s. l. proxi. secus in maiore, vt s. tit. 1. l. quinquaginta. Item nota quod prætextu falsæ allegationis indistincte retracta tur sententia, siue fuit de falso quæsitum, siue nõ, ut hic, quod secus est alias si prius fuit de falso quæsitum, vt s. de si de instru. l. fi. in fin.

Sententia contra ius minoris lata, ei nõ præiudicat.

SI vt proponis.] CASVS. Si tutor vel curator de facto se excuset, & iudex gratia vel amore eum admisit, & à tutela absoluerit, nihilo minus adhuc tutor permanebit, habita absolutione pro nulla. Vivianus.

c Ambitione.] quia iudici dignitatẽ promitit, vt gratiosam daret sentẽtiam, & sic est contra, ff. ad Trebel. l. seruo inuito, §. cum prætor. Solu. hoc speciale hic fauore pupillorum. Si vero per pecuniam, tunc nullius sententia teneret, vt infra, quando prouo. non est neces. l. venales.

Sententia venalis nõ tenet.

Q SI TVTOR VEL CVRATOR reipublicæ causa aberit.

Vi tutores.] CASVS. Si tutor datus pendente tutela reipub. causa abesse cœpit, statim excusare se debet ne medij temporis periculo adstringatur, quod si non fecerit conuenietur, sed postulabit ille qui interim administrauit, ut prius conueniatur. Vivianus.

d Ad tempus.] sed reuersi statim reassumunt: secus in his qui absentes vocantur, vt insti. eod. §. item hi qui reipublicę, & j. l. proxi.

e A tutela.] & petere curatorẽ, vt d. §. & facit s. de excusa. tut. l. amplissimi.

f Prætermisisti.] id est ad tempus non te excusasti.

g Postulabis.] hic dic vt s. si tut. non gesl. l. 1. nec est contra, instit. de cu. §. fi. quia ibi de actore dicit constituto periculo absentis, hic de curatore.

CErtum.] CASVS. Ei qui abfuit reipub. causa, & & reuersus est, datur annus, vt à tutela se excuset. Vel habet excusationem à noua tutela à tempore reuersionis. Viuia.

h Certum est.] vt instit. eod. §. item hi qui reipublicæ.

riculum administrationis pertinere pronũciabit, ex quo dati sunt.[a] PP. XII. K. Maij, Maximo. II. & Aeliano Conss.

Post sumptam administrationem frustra quis se excusat. Salicetus.

II. Imp. Gordianus A. Pomp. Aulizano.

B TVtores quos postea quàm bona pupillorum administrauerunt, à præside prouinciæ quasi re integra excusari se impetrasse asseueras, periculum administrationis euitare minime posse, manifestum est.[b] PP. XIIII. Kalend. Iun. Philippo A. & Titiano Conss.

Excusatio per ambitionem obtenta, non prodest. Salicetus.

III. Idem A. & C. Octauio.

C SI (vt proponis) pars diuersa ab administratione tutelæ seu curæ tuæ, itẽque fratris tui ambitione[c] potius quàm iuris ratione se excusauit: periculo iniuncti muneris minime liberata est. Sine die & consule.

TITVLVS LXIIII.

SI TVTOR VEL CVRATOR reipublicæ causa aberit.

A tutela suscepta debet tutor petere se excusari si sit absfuturus reipublicæ causa: aliàs periculũ spectat ad ipsum. & reuersi, a noua tutela suscipiẽda habent vacationem per annum. h. d. totus titulus. Salic.

I. Imp. Gordianus A. Gattio.

D QVi tutores vel curatores dati, reipublicæ causa abfuturi sunt, ad tempus[d] se excusare debent à tutela,[e] ne etiã medij temporis periculo obstringantur. Quod quidem si tu fecisti, eius interualli quo abfuisti, periculum non debes pertimescere. Quod si id prætermisisti,[f] vt priore loco is conueniatur qui administrauit, de iure postulabis.[g] PP. Idib. Mart. Gordiano. A. & Auiola Conss.

II. Idem A. Reginio.

CErtum est[h] eos qui reipublicæ causa abesse desierunt, ab oĩ noua tutela anno vacare debere. PP. V. Kal. Mar. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

TITVLVS LXV.

DE EXCVSATIONIBVS veteranorum.

Veterani excusantur à tutelis præterquam filiorum veteranorum, vel commilitonum suorum: & vnam tantum tunc suscipere compelluntur. Salic.

I. Imp. Antoninus A. Saturnino.

QVi causaria missione[i] sacramẽto post viginti[k] annorum stipẽdia soluũtur, & integram famam retinent: ad publica priuilegia veteranis cõcessa pertinent.[l] PP. VII. Id. August. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Licet lex vel statutum dicat quòd aliquis nõ possit compelli, debet intelligi cum vtitur suis defensionibus: aliàs potest cogi. Bal.

II. Imp. Gordianus A. Celeri veterano.

DE EXCVSAtionibus veteranorum.

QVi causaria.] CASVS. Miles qui viginti annis stetit cũ principe, si ex honesta causa remittatur, pro ta causa infirmitatis, idem priuilegiũ habet quod veteranus, quia sicut à tutela non sui corporis excusatur, ita à tutela missus aliorum excusationẽ habet, ne sit tutor, quam opponet, & intra dies ab eo tempore quo scit se datum tutorem, & hoc in l. seq. Viuia.

i Missione.] triplex est missio, vt ff. de his qui not. infa. l. 2. §. ignominiæ. sed qui ignominia mittitur, ab vrbicis excusatur tutelis, vt ff. de excu. tut. l. sed & milites. §. sed & ignominia. alias, scribit autem Vlpianus.

k post uiginti,] quid si ante? Non idem, vt j. de his qui non imple. stipen. l. fi. lib. x.

l Pertinẽt.] quæ multa sunt, vt j. quando prouo. non est necess. l. veteranis, & ff. de priuile. vete. per totum.

a Qvod placuit. Compelli.] facit s. de excusa. tut. l. penul. & ff. eo. l. administrantes, §. fi. & l. fi. j. quando prouoca. non est neces. l. veteranis, & ff. de procu. l. filiusfamil. §. veterani. Item facit ff. de testi. l. ex eo. A



e [P]ater. Septuaginta] vt & ff. e. l. excusantur, in prin. sic in teste, vt ff. de testibus, l. in initi: secus in alio publico personali munere, ut à lv. annis s. excusentur, vt j. qui eta te. l. fi. lib. x.

QVI NVMERO liberorum se excusant.

Qvi ad tutelā.] CASVS Aliquis habens Romæ liberos tres incolumes, aut quatuor in Italia, aut quinq; in prouincia, an liberatur ab onere tutelæ? Et dicitur quòd sic, Viuia.

b Qui ad tutelam.] Idem habes insti. eo. in princip. & j. de his qui nume. lib. l. fi. lib. x. secus in patrimonialibus, vt in eo. titul. l. 2.

Neque filia.] CASVS. Liberi prosunt patri, vt superiori l. proxima, sed si quis habet filiam, & ex ea nepotes, si illa decedat, an nepotes prosint auo materno, quæritur? Dicitur quòd non, sed patri. Viuia.

c Nepotes.] ex filia, & est plana. Vel dic ex filio, sed tūc mortuo patre proficerēt auo, vt vnius loco numerentur, vt insti tu. eo. in prin. & ff. eo. l. excusantur, §. 2.

QVI MORBO se excusant.

d Lvminib⁹. Excusatione.] vt j. qui morbo. l. 1. lib. x. & s. qui da tu. post. l. luminibus, & ff. eod. post susceptā. & impropriè potest dici excusatio, cum & si vellent, non possent, vt dictis ll. continentur. sic insititu. eodem, §. minores. Item secus in patrimonialibus muneribus, vt ff. de decurio. l. honores, §. 1. sed ex postfacto excus non desinit, vt ff de aucto. tut. & si tutor. Item secus si vnum tantum oculum amisit, vt supra de excusa. tuto. l. frater.

Qvod placuit veteranos tantummodo cō veterani filiorum seu militum, & quidē vnā tutelam seu curam eodem tempore administrare cōpelli: a eò pertinet, vt si alijs dati fuerint, intra solennia tempora causas excusationis ad competentē iudicem deferant. PP. III. Kal. Iul. Gordiano. A. & B Auiola Conss.

TITVLVS LXVI.

QVI NVMERO LIBERORUM se excusant.

Tres liberi in Roma, quatuor in Italia, quinque in prouincia, excusant parentes a tutela: & mortui non computantur, neque nepotes ex filio superstite. hoc dicit totus tit. quod not. Sali.

I. Imp. Seuerus & Antoninus A A. Herodiano.



Qvi ad tutelam b vel curam vocantur, Romæ quidem triū C liberorū incolumium numero, de quorum etiam statu non ambigitur: in Italia vero quatuor, in prouincijs autē quinque, habent excusationem. PP. Non. April. Geta, & Plautiano Conss.

II. Imp. Antoninus A. Marcello.

Neque filia amissā numero prodest ad declinanda municipalia munera, neque nepotes c numerantur, quorum pater D superest, cū suo noīe patri prosint. Dat. Id. Iun. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

TITVLVS LXVII.

QVI MORBO SE excusant.

Propter morbos hic scriptos quis excusatur à tutela vel cura. Sali.



I. Impp. Philippus A. & Philippus C. Sabino.

Lvminibus captus, aut surdus, aut mutus, aut furiosus, aut perpetua valetudine tentus, tutelæ seu curæ excusationē d habet. PP. XIII. Kal. April. Præsente & Albino Cōss.

TITVLVS. LXVIII.

QVI ÆTATE SE excusant.

Septuagenarius excusatur à tutela & cura. Sali.

B I. Impp. Seuerus & Antoninus A A. Seuero.



Pater tuus si maior est annis septuaginta, e ad tutelam seu curā euocatus, excusare se solēniter pōt. PP. V. Idus Septemb. Chilone & Libone Conss.

TITVLVS. LXIX.

QVI NVMERO TVTELARUM se excusant.

C *Plura imperfecta non faciunt vnū perfectum. ad hoc allegatur. Bal. Vel sic: Tria onera tutelarum non affectata, excusationem prabent a quocūque, quandiu durant, & duæ imperfecta excusationes diuersi generis non faciunt vnam perfectam. Sali.*

I. Imp. Seuerus, & Antoninus A A. Pompeiano.



Si tres f tutelas vel curas eodē tēpore nō defunctoriè g susceptas administras: onere D quartæ tutelæ seu curationis pupillorū seu adolescētiū non grauaberis. Finito aūt officio pubertate pupillorum, vel ætate adolescētium, aliæ substitui possunt, licet nondum ratio tutelæ seu curæ administratæ reddita sit. Sed imperfectæ diuersæ species vacationis, licet permixtæ, ad excusationē non proficiunt. h Scire igitur

QVI NVMERO tutelarum se excusant.

Si tres.] CASVS. Habens tres tutelas, uel curas, à quarta vacationem habet. si vero finitæ sunt, alia poterit surrogari. Si vero qs habeat duos filios, & duas tutelas cum istę tutelæ sint imperfectæ, an faciant vnā perfectā? Dicitur quòd nō. Vi.

f Si tres.] quandoq; non sufficiunt, & quandoque vna sufficit, & sic arbitrio iudicis relinquitur, vt ff. eo. l. si is qui. §. penulti.

g Nō defunctoriè.] id est trāsitoriè, quia secus si transitoriè, quia debent finiri cito, vt & ff. eo. l. nō tantum, in princip. Vel dic, id est nō affectatè, vt & ff. eo. l. tria, & instit. eo. §. item tria.

h Non proficiunt.] nisi sint eiusdem generis, vt duæ tutelę, & duæ curæ, vt ff. e. l. excusantur, §. amplius. Et no. hic, quæ non prosunt singula, nec multa iuuāt, sic ff. de iurisdi. om. iudic. l. si idem, & s. de vsu. l. vsuræ, & j. de donat. l. sancimus §. si quis autem. Sed argu. cōtra s. de probatio. l. instrumenta, & ff. de vsur. l. stipulatus, & in authē. de fide instrumen. §. si vero administrator, & §. si vero nullus, col. vj. & j. de in stit. & substit. l. si pater. nam nec institutio sub conditione per se sine exhæredatione, nec econtra valēt, sed simul sic. Et facit ad testes diuersa probantes.

ADDITIO Vi deas pulchram glossam. 3. quæst. ix, in cap. nihilo minus, & glossam fin. in Lob

Testes singulares non probant.

l. ob carmen, in fi. ff. de testibus, & text. in c. dilectus, ex- A tra de elect.

cunt quidam. Sed tu dic quo ad sententiam intelligi haec praedicta, vt d. l. ff. de re. cur. l. 1. & intellige de curatore non quo ad verba, vt ff. de re. eo. l. qui neque.

Ad agnatum.] eundemque curatorem, & idem in alijs rebus quae prohibentur alienari, vt ĩ. de admini. tut. l. lex quae, secundum H. & forte idem in praescriptione & alijs beneficijs quae minoribus dantur, vt ĩ. in quib. cau. resti. in in teg. non est ne. l. fi.

DE CVRATORE FVRIOSI, VEL PRODIGI.

Dictum est supra de curatoribus minorum, sequitur videre de curatore earum personarum quae propter furorem vel propter prodigalitatem rebus suis superesse non possunt. Azo.

Cōtinuatio.



a Curatores. impleta] vere, non licet, vt s. de his qui ve. aeta. impe. l. fi. Quid ergo si fuerit minor xxv. annis? Respon. vt minori detur tutor, vel curator, non vt furioso, vt ff. de tut. l. qui habet, in prin.

b Prodigis.] q neque tempus neque finem habent expensarum, vt ff. eo. l. 1 §. 1.

c Furiosis.] qui loco absentium sunt, vt ff. de reg. iur. l. vbi nō §. fi. sic ergo & absenti datur, vt ff. qui bus ex cau. ma. l. ab hostibus, in prin. & ĩ. de cap. l. 3. Item & datur luxuriose viuenti, vt ff. eod. l. & mulieri, & similibus, vt institu. de curato. §. 1.

d Solent.] an ante dationem curatoris potest contrahi cum prodigo post interdictionem bonorum? Certe non puto, licet sit arg. contra ĩ. de in integrū resti. mino. l. si curatorē, in eo quod ibi assimilat minorem habentem curatorem, prodigo. Vel dic q non potest extunc cum eo cōtrahi, quia facta interdictione est prodigus in curatione agnatorum, vt not. dominus Azo in summa huius tit. §. in prodigis autem. Item an teneat datio si detur vt furioso cum furiosus non sit? Argu. quod non, ff. de tutoribus & curato. da. ab his, l. Seiae. Quidam contra, quia ibi propter aetatem dabatur.

Prodigus post interdictionē bonorum antequam sibi detur curator, an possit contrahere.

debes eum qui duos filios habet, & duas tutelas administrat, excusationē non mereri. PP. IIII. Idus Octobr. Antonino A. II. & Geta. II. Conss.

TITVLVS LXX.

DE CVRATORE FVRIOSI, vel prodigi.

Finita causa naturali inspicitur causa accidentalis. Bal. Vel sic: Post. B xxv. annum datur curator furioso, vel prodigo. Salic.

I. Imp. Antoninus A. Martianae.



Curatores impleta [a] legitima aetate [p] prodigis [b] vel furiosis [c] solent [d] tribui. PP. IIII. Kalend. Aug. Messala & Sabino Conss.

Iura loquentia de minoribus, extenduntur ad furiosos & prodigos. Bal. Vel sic: Res furiosi nō alienatur sine decreto, sicut nec res pupilli. Sal. C

II. Imp. Gordianus A. Aurelio.

Orationis [e] diui Seueri beneficium quo possessiones rusticas sine decreto praesidis pupillorū seu adolescentiū [f] distrahi vel obligari prohibitū est, non iniuria etiam ad agnatum [g] furiosi porrigitur.

¶ Si igitur citra decretum praesidis fundus mente capti etiam ab agnato eius tibi pignori nexus est, vinculum pignoris in eo non consistit: [h] vtilē tamen aduersus eū personalē [i] actionem, si ob eius vtilitatē pecunia mutua accepta ē, poteris habere. PP. Ka. Ianua. Pio & Pontiano Conss.

Ad petitionem filij datur curator patri mente capto. Bald. Vel sic: Per procuratorem furiosi, vel mente capti potest restitutio peti. Salic.

III. Idem A. Aureliae.

SI pater tuus mentis cōpos non est, pete ei [k] curatores, per quos si q̃d gestum est quod reuocari oporteat, causa cognita in pristinum statum restitui possit. [l] PP. VII. Id. April. Gord. A. & Auiola Cōss.

Mater non potest administrare res filij furiosi, vel mente capti, nec filium obligare. Bal. Vel sic: Furiosi vtilis est repudiatio matrimonij: nec mater praeiudicat filio si non sit eius administratrix. Salic.

IIII. Impp. Diocles. & Maximian. A.A. Asclepiodoto.

CVm repudiante [m] † furiosa sui iuris cōstituta [n] maritum, [o] qui solus repudiare potuit, [p] q̃dam matrem furiosae marito quondam eius instrumēta confecisse significes: intelligis nihil eam contra furiosam disponere potuisse, cum eius ad eam iure non pertinuerit defensio. [q] S. Idib. April.

† In scriptis nostris exc. legitur.

h Non consistit.] Sed contra ff. eod. l. pignus, vbi dicit posse obligari, sed ibi cum decreto intellige.

i Personalem.] vt s. quando ex fac. tu. l. si in rem, & ĩ. de vsucap. pro empt. l. eum, sed & retentionē pignoris habet, vt ff. de rebus eo. l. si pupillorum, §. penult. & l. si fundum §. fina. & infra titu. 1. l. vtere.

SI pater.] CASVS. In hac lege dicitur quòd filius patri mente capto curatorem petere debet, per quem si quid alienatum est, reuocari possit.

k Pete ei.] sed & tu potes etiz curator, vt ff eod. l. 1. in fi. & l. 2. & l. 4.

l Possit.] per iudicem.

CVm repudiāte.] CASVS. Si maritus vxorem suā à patre emancipatam, furiosam repudiauerit, & mater viro pactum fecerit de non reddenda dote, vel alijs rebus illae, an praeiudicet, quaeritur? Dicitur quod non. Vel pone casum aliter ut in glos.

Cum repudiante furiosam sui iuris constitutam marito quae, &c.

ORationis.] CASVS. Tutor vel curator praedium minoris sine decreto alienare vel obligare non potest, & hoc oratione diui Seueri cauetur. sed an huiusmodi oratio extendatur ad cura. furiosi & prodigi, vt ille sine decreto alienare non possit, quaeritur? Dicitur quòd sic, vnde si obligetur, non tenet pignoris obligatio, creditor tamen habet personalem actionem aduersus furiosum vel prodigum, si pecunia in vtilitatem suam fuerit conuersa.

e Orationis] quae est, ff. de reb. eo. l. 1. circa principium.

f Adolescentium.] videtur ergo ex eo quod est hic, & ff. de reb. eo. l. 1. circa principium, quòd oratio pertineat quo ad verba & quo ad sententiā ad tutorem & curatorem, sed ad curatorem furiosi sola sententia, & hoc di- D

m Cum repudiante.] Delata fuit haereditas viro & vxori furiosae, mater eius repudiauit, non potest, sed vir sic. Ioan. quod non placet, sed de repudio matrimonij dicit.

Casum ponit.

n Constituta.] idem multo magis de ea quae est in potestate, sed de hac dubitatur, quia plus iuris mater in ea habere videtur quam in ea quae est in potestate.

o Maritum.] alias marito, secundum Ioan. & tunc vnū marito, abundat. Vel non abundat, & tunc dic, repudiauit haereditatem marito secum instituto, vt eam haereditatem sibi haberet.

p Repudiare potuit.] haereditatem secundum Ioan. Tu dic, id est vxorem, scilicet non furiosam. Vel dic etiam furiosam, si modò furor tantus est, vt tolerari non possit, vt ff. sol. matri. l. si cum dotem, §. si maritus. & ff. de repud. l. Iulianus.

q Defensio.] sic ff. de neg. gest. l. qui aliena §. quāquam, & ff. de reg. iur. l. foeminae, nisi sit tutrix, vt ĩ. quādo mu. tu. of.

Byzantij AA. Conss.

Frater est legitimus curator fratris furiosi, vel mente capti. Bald. Vel sic: Fratres emacipati qui hodie vocantur ad successionem sororum, eis furētibus sunt curatores legitimi. Sal.

V. Imp. Anastasius A. ad populum.

NE lucrum quidem antea[a] indebitæ successionis emācipato vel emācipatis deputasse, nihil vero de oneribus tutelæ[b] prospexisse videamur: curatores nihilo min⁹ eos[c] pro duodecim[d] tabularum lege furiosis fratribus & sororibus, vtpote legitimos existere, † hac legis sanctione decernimus.

Curator furiosi habentis dilucida internalla, dicitur curator etiam dū iste habet dilucida internalla: tamē administrare non potest. vna est ergo cura continua, sed administratio est discontinua. Bald. Vel sic: Curator datus furioso habenti dilucida internalla, non desinit curator esse tempore quo ille sanæ mentis efficitur: sed exercitium administrationis sibi non competit. & potest tunc ille cui curator est datus, omnia per se agere: sed furore superueniente exercitium restituitur curatori. Salic.

VI. Imp. Iustinianus A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm alijs quidem hominibus continuum furoris infortunium accidat, alios autem morbus non sine laxamento aggrediatur, sed in quibusdam temporibus quædam eis intermissio perueniat, & in hoc ipso multa sit differentia, vt quibusdam breues induciæ, alijs maiores ab huiusmodi vitio indulcantur: antiquitas disputabat, vtrumne in medijs furoris interuallis permaneret eis curatoris intercessio, an cum furore quiescēte finita, iterum morbo adueniente redintegraretur. ¶ Nos itaque eius ambiguitatem decidentes, sancimus (cum incertum est in hmōi furiosis hominibus, qñ resipuerint, siue ex longo, siue ex propinquo spacio, & impossibile[e] est & in cōtinio furoris, & sanitatis eum sæpius constitui, & post longum tempus sub eadem esse varietate, vt in quibusdam videatur etiam penè furor esse remotus[f]) curatoris creationem nō esse finiendam, sed manere quidem eum, donec talis furiosus viuit:[g] quia non est penè tempus in quo huiusmodi morbus desperatur: sed per interualla quæ perfectissima sunt, nihil curatorem agere, sed ipsum posse furiosum, dum sapit, & hæreditatem adire, & omnia alia facere quæ sanis hominibus competunt.[h] ¶ Sin autem furor stimulis[i] suis iterum eum accenderit: curatorem in cōtractu[k] suo coniungi, vt nomen quidem curatoris in omne tempus habeat, effectum autem, quotiens morbus redierit: ne crebra[l] vel quasi ludibriosa fiat curatoris creatio, & frequenter tam nascatur quàm desinere videatur. Dat. Kal. Septemb. Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.

Hanc. l. legam per partes: & ex huiusmodi lectura apparebit legis diuisio. casus huius primæ partis. Furioso in potestate patris constituto non datur curator, sed eius pater est legitimus administrator, eo vero existente sui iuris pater curator dabitur. hoc dicit vsque ad §. sin autem parentes. Bald.

VII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm furiosus quē mor-

tu... ... auth. ... matri & aliæ.

NE lucrum.] CASVS. Olim si pater duos habens filios vnum emanciparet: ille fratri suo succedere nō poterat. hodie secus est quia emancipatus succedere potest, vnde cum emolumentum sentit, onus debet sentire, quòd vocabitur ad tutelam fratris sui furiosi.

a Antea.] id est ante nostra tempora, scilicet per l. xij. tab. sed per Iustinia. succedit, vt j. de legit. hære. l. fin. in fi.

b Tutelæ.] immo & de tutela diximus in d. l. de leg. hære. l. fi. in fi. vnde dic tutelæ, id est curę furiosorū, vt subijcit. vel nihil videmur dixisse, nisi plene dicamus, arg. j. e. ad Sil. l. pen. in fi. & facit, s. de leg. tut. l. frater, & j. de leg. hære. l. de emancipatis.

c Eos.] scilicet emācipatos.

d Duodecim.] id est ac si lege xij. tab. vocarentur.

CVm alijs.] Primò disputatio antiqua. Secundò decisio noua distinguendo. secūda ibi, nos itaque. Salic. CASVS. Cum quis furiosus est, aut perpetuo, aut ad tempus, primo casu curator administrare debet continue, nec eius cura finitur. Si autē dilucida habeat interualla, an interim debeat cessare cura? Dicitur quòd certū est constitutum, sed in dilucido interuallo hæreditatem adire, vel contrahere potest sine auctoritate curatoris.

e Impossibile.] id est difficile, sic ff. de his qui deiece. vel eff. l. 2.

f Remotus.] sed non est.

g Viuit.] contra, ff. eod. l. 1. §. 1. ubi dicit durare & finiri cum furore. sed hoc corrigit. vel ibi quo ad effectum, & sic secū dum istam, vel ibi non habebat interualla.

h Competunt.] vt testamentum, vt j. qui testa. face. poss. furiosum.

i Stimulis.] id est cum stimulis.

k In contractu.] quem habuit tempore sanæ mentis, ut per traditionē vel quid simile impleatur a curatore: nō autem intelligas de eo quem habet tempore furoris, quia ibi solus curator sufficit, vt ff. de re. iu. l. in negocijs. Vel loquitur secundum quorundā opinionē quæ tangitur, j. l. pxi. §. sin autem ex alia, prope finem, §. Vel dic contractus à se curatore faciendos.

l Crebra.] Nota aliquid cōstitui nimiæ frequentiæ vitandæ causa. sic j. de bonis quæ lib. l. fi. §. penult. vt sic infinitas euitetur, sic s. de sacrosan. eccles. l. vt inter.

CVm furiosus.] CASVS. In hac, l. vsque ad finē talis est, Si furiosus est in patris potestate, administrabit bona filij castrensia, vel quasi, nec dabitur furioso curator. Si vero pater moriatur, furiosum potest instituere hęredē, & ei substituere, vt j. de impu. & alijs substitu. l. vnam, & si furiosus moriatur, transmittit hæreditatem ad eos qui ei succedūt ab intestato, & si furioso deferatur aliqua hæreditas, curator eius poterit agnoscere bonorū possessionē, & hæreditatē adire. Et si datus fuerit curator in testamēto patris, nō satisdabit de bene administrando. si non sit datus in testamento, sed à iudice, vel à lege, qa est proximus agnatus, tunc nō cogitur satisdare, si idoneā habeat substātiam, iurabit tamen corā episcopo & tribus primatibus quod bene administrabit bona furiosi, & faciet inuentariū. Si vero nō habeat idoneam substantiā, dabit fideiussores, & cōstituet apud pręsidē ꝓuinciæ. Et omnia quæ acquirūtur furioso ex cālegati vel ex quacunq; cā, debet administrare, & si compos mētis factus fuerit, restituet bona eam si

† Salic. dicit hanc l. multum bene probare qꝫ de mente legis 12. tabularum etiam edictum successoriū habeat locum hodie ī suis, quibus à iure ciuili datum est beneficium abstinendi. Diuisio.

Impossibile quandoque ꝓ difficili ponitur.

eum si vult, vel repudiabit. Si uero moriatur in furore, peruenient bona ad eos ad quos essent peruentura si nũquam furiosus fuisset. Si vero curator decedat, alius in locum eius subrogabitur. Habeat autem hæc lex locum in futuris negocijs, non præteritis.

A edi. l. 1. §. furiosi, dicitur quòd curator furiosi non potest repudiare bonorum possessionem, quia nec delata est. sed si non est delata, ergo curator eam petere non potest. sed econtra dicitur quòd potest petere, ff. de bonorum possess. fur. infan. l. 1. in princ. sed prima intelligitur, non videtur delata, vt possit repudiari quia non potest, sed peti sic. Vel potest peti vt sit bonorum possessor de facto, non autem de iure, sicut de facto videtur intelligi. ff. de bono. possess. l. non est ambigendum. nam cũ dicit ventrem & furiosum contra fiscũ admitti in bonorum possessionem, de possessione facti est intelligendum. nam si de bonorum possessione iuris intelligeres, multi alij fisco præferuntur, vt infra vnde vir & vxor. l. 1. Vel gratia exempli de his ibi dicit. quicquid ergo olim fuerit, hodie potest petere curator nomine furiosi bonorũ possessionem iuris & facti, & facit eum bonorum possessorem per legem istã, licet quidam dicant de facto ei quæri tantum, vt dicet ĩ. ead. l. § tali itaque. sed cum factus sit bonorum possessor, & postea resipiscat, & nolit habere, an remaneat hæres? quod videtur, quia si semel est hæres &c. vt ff. de mino. l. & si sine, §. sed quod Papinianus, nisi per querelam inofficiosi testamenti, vel seruus factus sit, vel memoria defuncti damnata, vt ff. de vulgar. substitutio. l. in substitutione, & l. ex facto, in fin. & institut. de hæredi. quę ab intesta §. per contrarium. sed dic quòd dimittere potest, & perinde erit ac si non fuisset agnita, vt infra, eodem, §. sin autem ipse, sicut & qui appellat, si non prosequatur.

Furiosi curator an possit bonorum possessionem repudiare.

a In sacris.] scilicet vinculis.

b Curatorem.] aliũ scilicet à patre. sed nec pater est curator, sed legitimus administrator. quãdoque tamen rebus principaliter quas non vult agnoscere pater, datur curator. sic infra de bo. quę liber. l. fi. §. 1. & in authen. vt lic. mat. & auię, in princip. colla. viij. vel ibi sanæ mentis erat.

c Vel aliter.] vt ex quasi castrensi peculio.

d Obueniunt.] per seruos, vel per legata, quæ cum acquirũtur ignorantibus, ergo & furiosis.

e Competit.] vt in aduentitijs.

f Paternum.] sic, ĩ. de episco. audien. l. de creationibus, & ff. de ritu nuptiar. l. fi. §. denuo. & ĩ. de impu. & al. substi. l. humanitatis.

Ex ista glo. iũcto tex. habes quòd nullus affectus vincit paternum. de quo. l. isti quidẽ. ff. quod metus causa.

g Constitutio.] quã habes, ĩ. de imp. & al. sub l. humanitatis.

h Sui iuris sit.] scilicet nunc, non tunc cum moriebatur pater, alioquin suus hęres ei esse non potest.

i Quasi debita.] vt & ĩ. de codicil. l. finali. §. penulti. & ĩ. de impo. lucra. de s. l. 1. lib. x.

k Suus hęres.] vt sic statim curator possit administrare. non autem dicas quòd sic sit hæres ipso iure, vt statim teneatur creditoribus, & non possit abstinere. & sic quod eius fauore esset inductum, in eius lęsionem redundaret. Est ergo nomine, sed non re, vt dicimus in eo qui est sanæ mentis, ut ĩ. si vt se ab hęred. absti. l. 1. vnde interim decedens non transmittit, sicut nec infans, ut infra de iure deliberan. l. si infanti. §. sin vero vel non sit. Sed argu. contra prædicta institu. de hæred. quæ ab intesta. §. posthumi, & infra de suis & legiti. l. apud hostes, & ff. de acquiren. hęredita. l. necessarijs.

l Admitti debeat.] scilicet vel non. nam, ff. de suc.

bus detinet perpetuus, in sacris [a] parentis sui constitutus est: indubitatè curatorem [b] habere non potest: quia sufficit ei ad gubernationem rerum quæ ex castrensi peculio, vel aliter [c] ad eum peruenerunt, & vel ante furorem ei acquisitę sunt, vel in furore obueniunt, [d] vel in his quorum proprietas ei tãtummodo competit, [e] pr̃na verecundia. Quis em̃ talis affectus extraneus inueniatur, vt vincat paternum? [f] vel cui alij credendum est res liberorum gubernandas parentibus derelictis? Licet Tertullianus iuris antiqui interpres, libro singulari quem de castrensi peculio condidit, tali tractatu proposito videatur obscure eandem attingere sententiam, nos tamen hoc apertissimè introduximus.

B

Pater potest furioso substituere exemplariter, & relinquere curatorẽ. & si filius est in potestate, quæritur ei paterna hæreditas ipso iure. Bald. Vel sic: Pater potest filium furiosum hæredem instituere, & ei secundum formam iuris substituere. & si decedat ab intestato, hæreditas deuoluitur ad filium furiosum etiam sui iuris constitutum hoc dicit vsque ad § sin autem ex alia. Salic.

Sin autem parentes ab hac luce decedere contigerit, nostra constitutio [g] quam promulgauimus de his quæ in testamento furioso relinquẽda sunt, vel substitutione eorũ, in suo robore permaneat.

Sin uero perpetuo furiosus sui iuris sit, [h] tunc in paterna quidem hæreditate quę quasi debita [i] ad posteritatem suam deuoluitur, nulla est iuri veterum dubitatio, cum ilico appareat, & suus hæres [k] existat suis parentibus.

Curator furiosi cui est delata hæreditas extranei, potest agnoscere bonorum possessionem nomine furiosi. Bal. Vel sic: Si hæreditas extranei deuoluitur ad furiosum, non petit ipse bonorũ possessionem sed eius curator sic. hoc dicit vsque ad §. sed cum antiquitas. Salicetus.

Sin autem ex alia quacunque causa hæreditas ad eũ vel successio perueniat: tunc magna & inextricabilis vetustissimo iuri dubitatio exorta est, siue adire hæreditatem, vel bonorũ C possessionem petere furiosus possit, siue non, & si curator eius ad bonorum possessionem petẽdam admitti [l] debeat. & iuris auctores ex vtroque latere magnum habuere certamen.

Nos itaque vtranque auctorum aciem certo fœdere compescẽtes, sancimus furiosum quidẽ nullo modo posse vel hæreditatem adire, vel bonorum possessionem agnoscere: curatori D autem eius licẽtiam damus (imo magis necessitatem imponimus) si vtilem ei esse successionem existimauerit, eã bonorũ possessionẽ agnoscere quæ antea ex decreto [m] dabatur, &

m Ex decreto] quia opus erat petenti adire prætorem, & solennibus verbis petere, & ipsum prætorem decernere, & dicitur decretalis. sed quòd sic ei liceat, conceditur edicto prætoris mortui, & sic dicitur edictalis, vt ff. de bono. possess. l. 3. §. proinde, & ff. de success. edi. l. 1. § decretalis, & ff. si tab. testa. exta. l. 1. hodie vero per

Bonorum possessio est duplex.

ad similitudinem bonorũ possessionis habere : cum petitio [a] bonorum possessionis Constantiniana [b] lege sublata sit, & ab ea introducta obseruatio quæ pro antiqua [c] sufficit petitione.

Curator potest dari furioso in patris testamento, & non tenetur satisdare: debet tamen antequam administret, obseruare & iurare hic scripta. & si nullus ei a patre sit datus, peruenitur ad legitimum idoneum: alias ad datiuum qui forma hic scripta debet creari hoc dicit vsque ad §. tali itaque Salic.

Sed cum antiquitas in curatore furiosi multas ambages constituit, quemadmodum [d] ab eo cautio vel satisdatio detur, vel pro quibus rebus, [e] & quibus† personis, & si omnis curator [f] talem præstet cautelam : necessarium nobis visum est, vt humano generi consulentes, omnẽ quidem obscuritatem, & inextricabilem circũitum tollamus, compendioso autem & dilucido remedio totum complectamur.

¶ Et prius de creatione curatoris qui furiosis vtriusque sexus datur, sancientes: tunc [g] & alijs certum finem imponemus.

¶ Et si quidem parens curatorem furioso vel furiosæ [h] in vltimo elogio hæredibus institutis vel exhęredatis dederit, vbi & fideiussionem cessare necesse est, paterno testimonio pro eius satisdatione sufficiente: ipse qui datus est, ad curationem perueniat: [i] ita tamen, vt in hac florentissima ciuitate apud vrbicariam præfecturam deducatur : in prouincia autem apud præsidem eius, præsente etiam tam viro religiosissimo locorum antistite, quàm tribus primatibus: [k] & actis interuenientibus, tactis sacro- A sanctis [l] euangelijs, edicat omnia se rectè & cum vtilitate furiosi agere, & neque prætermittere ea quæ vtilia furioso esse putauerit, neque admittere quæ inutilia existimauerit.

IN AVTHEN. vt hi qui oblig. §. penult. coll. vj. constit. ij.

QVod nunc generale est circa omnes curatores, ut iurent B quidem, non tamen à ratiocinijs sint exẽpti. Idem est in tutore.

Sequitur textus Codicis.

Et inuentario cum omni subtilitate publice scripto, res suscipiat, & eas secundum sui opinionem disponat sub hypotheca rerum ad eum pertinentium, ad similitudinem tutorũ [m] & curatorum adulti.

¶ Sin autem testamentum C quidem parẽs eius non confecerit, lex autem curatorem vtpote agnatum vocauerit, [n] vel eo cessante, aut non idoneo [o] forsitan existente, ex iudiciali electione curatorem ei dare necesse fuerit : tunc secundum præfatam diuisionem in hac quidem florentissima ciuitate apud gloriosissimã vrbicariam præfecturam creatio procedat.

D ¶ Sed si quidem nobilis sit furiosi [p] persona, etiam florentissimo senatu conuocando, ut ex inquisitione curatoris optimæ atque integræ opinionis nominetur.

¶ Sin vero non talis persona sit, etiam solo viro gloriosissimo præfecto vrbi præsidente hoc procedat.

¶ Et si quidem curator substãtiam idoneam possideat, eo sufficiẽte ad fidem gubernationis, & sine aliqua satisdatione nominationem eius procedere.

¶ Sin autem non talis eius census inueniatur, & tunc fideiussio, in quãtũ possibile est, ab eo exploretur, creatione omnimodo sa-

Proposi-

† Aliàs vel pro quibus personis.

vero per Constantinum vtraque solennitas est sublata, & sine petitione hęreditatis, dummodo coram iudice dicebat se velle bonorum possessorem esse, nec est opus eam decerni, vt hic subijcit, & infra, qui admit. ad bono. poss. l. fi. quidam tamen dicunt per Constantinum solam solennitatem petendi sublatam, non decretum.

[a] Cum petitio] scilicet solennis.

[b] Constantiniana.] dic. l. j. qui admit. ad bono. poss. l. fi.

[c] Antiqua.] scilicet solenni. Sed nunquid secundum Hug. hodie irritantur testamenta per solam agnitionem, cum dicã irritandum per contra tab. non irritum ipso iure? Respon. idẽ vt hic innuit.

[d] Quemadmodũ.] cum fideiussore, vel sine. vel hypotheca, vel coram quo.

[e] Rebus.] mobilibus vel immobilibus, vel pro quibus.

[f] Omnis curator.] siue testamento, vel aliter datus.

[g] Tunc.] id est simul cum curatoris creatione.

[h] Vel furiosæ.] vel prodigo, vt ff. eod. l. penul. 2. respon.

[i] Perueniat.] post cõfirmationem iudicis & decretum, ut subijcit, non enim testamento perfecte dari potest, vt subijcit, & s. de confir. tuto. l. 1. & ff. eo. l. pe. in principio.

[k] Primatibus.] hoc expone vt s. de episco. audien. l. de creationibus, vbi sunt hæc de verbo ad verbum.

[l] Sacrosanctis euangelijs.] idem faciunt hodie omnes curatores & tutores, & sic lege hic authẽ. quod nunc generale &c. quæ est in authen. vt hi qui obliga. res, §. pe. coll. vj.

QVod nunc] CASVS. Dicit lex quod curator furio si debet iurare coram episcopo & primatibus quòd bñ administrabit : hæc authenti. ampliat hoc esse verũ in omnibus curatoribus, quod scilicet iurent se rectè administraturos: non tamen propter hoc iuramentum excusabuntur à rationibus reddendis.

[m] Tutorum.] quorum res hypothecatæ sunt, vt s. de administ. tuto. l. pro officio, & facis ad inuẽtarium, ut s. de admini. tuto. l. tutores, 2. & s. arbi. tute. l. fi. §. fi. Item facit ad testimonium paternum, s. de tuto. vel curato. qui satis non dedit. l. in dubium, & instit. de satisda. tuto. §. 1. & ff. de testam. tute. l. testamento datos, 2. in prin.

[n] Agnatũm vocauerit] vt insti. de cura. §. item furiosi, & ar. ff. de legi. tuto. l. legitimus, & senatusconsultũ quãdoque vocat, vt per eum soluatur creditoribus, vt ff. eod. l. curator.

[o] Idoneo.] quod pro eodem est ac si cessasset, vt ff. quod cuiusque vni. no. l. 1. §. & quidem.

[p] Nobilis sit furiosi.] sic s. de tuto. & cura. illu. perso. l. 1.

eris scripturis propositis[a] in omni causa celebrãda: ipso autẽ curatore, cuiuscunque vel substantiæ vel dignitatis est, præfatum sacramentum pro vtiliter rebus gerendis præstante, & inuentarium publicè cõscribente, quatenus pos sint vndiq; res furiosi vtiliter gubernari.

A ¶ In prouincijs etiam his omnibus obseruandis, ut apud præsidem cuiuscunque prouinciæ, & uirum religiosissimum episcopũ ciuitatis, necnon tres primates, memorata creatio procedat: eadem obseruatione[b] & pro iureiurando, & pro inuentario, & sati.datione, & hypotheca rerum curatoris, modis omnibus adhibenda.

Curator furiosi postquam iurauit, & satisdedit, & promisit promittenda, & recepit administrationem per decretum, potest agnoscere bonorum possessionem delatam furioso, & bona ea occasione peruenta tenetur in inuentario addere, saluo iure repudiandi & acceptandi furioso si resipuerit. sed si in furore decedit, ex acceptatione curatoris non fit transmissio bonorum possessionis. legatum autem bene transmitteretur ad hæredem furiosi. hoc dicit. Bal. Vel sic: Hæreditas furioso delata potest per eius curatorem adiri: ita ut si furiosus efficiatur sanæ mentis, possit eam sibi retinere vel repudiare: & si respuerit, uel in furore decesserit, ad substitutum deuoluitur. & si nullus sit substitutus, deuoluitur ad eos qui succederent si furiosus in medio non fuisset. legata vero ad eius hæredes transmittit cum potestate repudiandi. hoc dicit vsque ad §. sin autem curator. Sal.

Tali itaque ordinatione in curatore furiosi disposita, si quid postea ad furiosum peruenerit, siue ex hæreditate, vel successione, vel legato, vel fideicommisso, uel alio quocũque modo: hoc furioso accedat[c]: & cum alia eius substantia manibus curatoris tradatur, † inuentario etiam super his omnibus rebus scilicet faciendo: & sub eius cura custodiatur, quatenus si quidẽ resipuerit furiosus, & acquisitionem admiserit, ip si restituatur.

¶ Sin autem in furore diẽ suum finierit, vel ad suam sanitatem perueniens eam repudiauerit: si quidẽ successio est, ad eos referatur (volentes tamen[d]) idest

B vel ad substitutum, vel ab intestato[e] hæredes, uel ad nostrum ærarium: eo scilicet obseruando, vt hi veniant ad successionem, qui mortis tempore furiosi propinquiores existant ei ad cuius bona vocabuntur, si non in medio esset furiosus, omni satisdatione vel cautione[f] quã per inextricabilem circuitum veteris iuris auctores induxerũt, radicitus excisa: legatis aũt proculdubio & fideicommissis, cæterisq; acquisitionibus furioso acquirẽdis,[g] & substantiæ eius aggregãdis. Sin aũt ipse resipuerit, & ea[h] admittere noluerit, & apertè hæc

C respuerit, vel hæres eius hoc fecerit: à substantia eius illico separandis, quasi nec fuerint ab initio ad eum deuoluta, & per legitimũ tramitẽ ambulantibus, substantiã furiosi neq; prægrauantibus, neque adiuuantibus.

Quod est dictum in creatione curatoris à principio, idem intelligitur in subrogatione loco creati hoc dicit. Bald. Vel sic ò Mortuo curatore furiosi, vel ... ut suspecto remoto debet alius subrogari hoc dicit vsque ad §. hæc autem. Salic.

Sin autem curator furiosi secundum nostram legem nominatus decesserit, sub eodẽ modo, eademque obseruatione alius creabitur, quemadmodum & si suspectus reperiatur, alter surrogetur. quod & veteribus legibus placuit.

D *Dispositio legis huius habet locum in curatoribus post hãc l. creandis, non in primis creatis. hoc dicit vsq; ad finem. Salic.*

Hæc aũt omnia q̃ de creationibus curatorum per nouã definitionẽ introducta sunt, futuris casibus imponãtur, & neq; antea facti curatores remoueãtur,[i] neq; aliquid eis nouũ accedat, sed antiquo ordine statuti i antiquos (quantũ ad creationẽ) permaneãt terminos, cautione videlicet vel satisdatione q̃ antiquitus fuerat introducta,[k] sup postea veniẽtibus ad furiosos successionibus minimè præstanda. Dat. Kal. Sept. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV.CC. Conss.

a Propositis.] & tacitis Accur.
b Eadem obseruatione.] quę est dicta in ciuitate Romana.
c Accedat.] sic ergo curator adit hæreditatem, & sic est contra ff. de appel. l. cum in vna, §. fin. Solu. ibi in curatore pupilli dicit. Vel solu. vt ibi plene diximus. Sed an sic adeat, vt furiosus fiat hæres? Dixi q sic ĩ. eo. §. sin autem ex alia, in gloss. scilicet vel non &c. Alij dicunt q non sit hæres, scilicet vt dominium rerum habeat: sed quantum ad administrationem, vt furioso accedat p hũc §. nam his demum causis quæritur furioso, ex quibus sanæ mentis homini acquiritur ignoranti, ut instit. de hære. quæ ab intest. § sui. Pro prima opinione est ff. de lega. 2. l. Licinius Locusta. Sed secundi respondent q de facto tantum ibi habuit. Itẽ pro prima ff. ad Trebel. l. cum hæres institutus. Sed secundi dicunt q vere non fuit hęres, licet actiones hæreditarias cedat: quia & creditor hoc facit, vt institu. qui. ali. licet, §. j. vel speciale ut hic ibi hæres, eo q tenetur trãsferre actiones, sic in eo. tit. l. cogi, §. hi qui solidũ. Pro secũda opinione ẽ. ff. de acqui. hære. l. si quis alicui, §. fin. Itẽ videtur q nec commodum quærat, ut ff. de acquir. hære. l. Antistius, §. in libro. Sed de commodo dñij ibi intellige, quod nõ placet. Vel recitat ibi quorundam opinionẽ quę hic reprobatur.
d Volentes tamẽ.] sic ĩ. de iure delibe. l. nec emere.
e Ab intestato hæredes] qui defuncto successissent, nisi furiosus fuisset in medio, & cũ fructibus medij temporis, vt hic subijcit, & ff. de petitio. hære. l. hæres, in princ.
f Vel cautione.] qualis fuerit, ignoramus.
g Acquirendis.] per hoc q aduersatur dicendo, legatis autẽ: patet q aliter in hæreditate est. Et est ratio, quia recta uia dominium quæritur legato, ut ff. de fur. l. à Titio, nõ sic in hæreditate nisi adeat: quod fit animo, ut institu. de hære. quali. & diffe. §. fin. Item legatum sine onere, sed hæreditas non, ut ff. mãda. l. si hæreditatẽ, & ideo ad suum hæredem transmittit legata, licet in furore decedat, vt hic dicit. Accursius.
h Ea.] legata.
i Remoueantur.] sic ĩ. de legi. & constitu. l. leges. 2.
k Introducta.] quã ignoramus.

† Per tex. in Sali. videtur dicẽdũ q per aditionẽ curatoris quęratur furioso dominiũ, & ideo legata à furioso petunt, & actiones transferuntur in eũ, tamẽ inquit Sali. non est incommutabiliter dominus, nisi resipuerit.

Legati dominium recta via quæritur, nõ autem hęreditas.

DE PRÆDIIS ET ALIIS REBVS minorum sine decreto non alienandis vel obligandis.

Dictum est supra qualiter prouideatur minoribus circa tutorem vel curatorem, nunc autem ponit qualiter prouideatur eis circa conseruationem rerum ipsorum: sicq; imprimitur rubrica: De prædijs vel alijs rebus minorum sine decreto non alienandis. Azo

Venditio.] CASVS. Pater obligauit prædiũ minoris vel suum hoc pacto ut si sua die pecunia non solueretur, liceret ei vendere, & decessit, & successit ei minor. non satisfaciente sua die minore creditor prædium distraxit, vult minor reuocare prędium quasi alienatum contra senatusf con. quo cauetur q prædium minoris sine decreto alienari non debet: an sit audiendus, quæritur? Dicitur q non. Si tamen creditor uiliori precio vẽdidit quàm prædium ualeret: potest iudex eum restituere, vt sibi iustum preciũ restituatur. Et quod dicitur in senatuscõ tunc locũ habet cũ minor ipse prædiũ vendidit sine decreto. vel q minor nõ soluit, missus est in possess. alicuius prædij ex causa iudicati distracti.

a Pignoris.] scilicet conuentionalis, vel cum decreto, ob æs alienum obligatũ. Vel dic q vocatus noluit venire ad causam: vel cauere de damno infecto, uel pro legato, ut ff. eo. l. 3. §. 1. Et quod subijcit, ex causa iudicati, dic nec restitui, nisi ex causa: ut quia graue damnum habet, ut ff. de minori. l. si ex causa, & sic ex necessitate permittitur quod aliàs non permitteret, ut ar. ff. de fundo do. l. 1. Vel pone econtra exemplum, quia alterius prædium pupillo est obligatum, quod vendit, ut ff. eo. l. magis, §. j.

b Distractum est] à creditore.

c Senatusconsultum.] id est ad orationem imperatoris Seueri in senatu recitatam, ut ff. eo. l. 1.

d Solet.] s. intra quadriennium.

e Parte.] vt ff. de mino. l. in causæ, 1. §. causa, & l. verum §. sciendum.

f Dispiciet.] & hæc cognitio potest delegari, ut ĩ. ubi & apud quem, l. fin. secus in decreto super alienatione interponendo, ut argu. ff. de trãsact. l. cum hi, §. si prætor, & fa. infra l. proxima.

Iulião, & Aphrodisio.

TITVLVS LXXI.

DE PRÆDIIS ET ALIIS rebus minorum sine decreto non alienandis vel obligandis.

Per uiam secundi decreti possunt adulti res alienari hoc dicit. Vel sic: Prohibitio alienationis rerum minorum sine decreto non extẽditur ad alienationes necessarias: sed ex causa datur restitutio Salic.

I. Imp. Antoninus. A. Minutiano



Venditio quidem prædij qd' iure pignoris [a] vel in causa iudicati captum & distractũ est, [b] ad senatusconsultũ [c] quod de non alienandis prædijs pupillorum vel adolescentium, nisi auctore prætore vel præside prouinciæ factum est, nõ pertinet. sed si etiãnum in ea ætate es, cui subueniri solet: [d] aditus competens iudex, an te in integrum restituere debeat, præsente diuersa parte [e] causa cognita dispiciet. [f] PP. XIII. Kal. Decembr. Duobus & Aspris Conss.

Quando contractus non tenet ipso iure, non debet peti in integrum restitutio. hoc dicit. Qui habent uiam explicatam, non debent petere uiam implicatam hoc dicit. Bald. Vel sic: Vbi venditio pignoris est ipso iure nulla, restitutio ratione ætatis non est ipso iure necessaria, secus si sit aliqua, & si interuenit læsio non modica, vel fraus cum emptore sit participata Sal.

II. Imp. Gordianus. A. Clearcho & alijs.

Non est vobis necessaria [g] in integrum restitutio, si tutores vel curatores vestri possessionẽ, licet pignori nexam, vendiderunt [h] sine decreto.

B Quòd si creditores [i] id fecerunt: ita demũ iuxta formam edicti beneficiũ [k] tibi impertietur, si fraudulenta venditione, participante consilio emptoris, damnum tibi inflictum esse doceatur. [l] PP. III. Kalen. Februa. Gordiano. A. & Auiola Conss.

Pater non potest alienare rem filij sine decreto h. d. Bal. Vel sic: Pater curator filij non potest prædia alienare sine decreto. Sal.

III. Impp. Valeria. & Gallienus. AA. Theodosiano & alijs.

Cvm emancipatis vobis prædium acquisitum foret, [l] alienari à patre eodemq; curatore [m] sine præsidis auctoritate non potuit: maximè si tanquam [n] suum esset, non tanquam pupillare, vendiderit: itaque illibata vobis persecutio eius manet. PP. III. Non. Ian. Tusco & Basso Conss.

C

Minor frater non potest alienare in fratrem maiorem sine decreto rẽ prohibitam alienari. hoc dicit. Bald. Vel sic: Immobilia minorum nullo titulo alienantur sine decreto, ideo tradita vendicantur, reddita tamẽ quæ acceperunt. Salic.

IIII. Iidem AA. Mithridati.

D Non solum per venditionem rustica prædia

Non est.] CASVS. Si tutor pupil. licet alij obligatam distrahat possessionem sine decreto, ipso iure non tenebit alienatio: nec restitutio in integrum ẽ necessaria. & hoc in prima. Si vero creditor, minore non soluente iure creditoris sine decreto distrahat, valet venditio. sed si fraudẽ in venditione commisit, restituetur minor. & hoc in scda.

g Cõcor. c. constitutus, circa fin. in gl. super verbo, solennitas, extra de restit. in integ.

h Vendiderunt.] credentes sibi licere qđ creditori licebat. cũ ergo ipso iure nõ teneat sine decreto, ut ff. eo. l. 1. ergo cessat restitutio, ut ff. de mino. l. in causæ, a. in prin.

i Quòd si creditores.] qui iure facere possunt sine decreto, licet tutius cum decreto, ut ff. eo. l. j. §. si communis, & l. si pupillorum, §. j.

k Beneficium]. s. restitutionis cõtra emptorem.

l Doceatur.] idem si enorme damnum fuerit passus, licet nõ interuenerit fraus, ut ĩ. si aduer. vendi. pign. l. j. quę est contra. pro minimo autem non daretur restitutio, vt ff. de in integ. resti. l. scio. Et potes hic referre quę diximus. ĩ. si aduer. ven. pigno. l. 2.

Cvm emancipatis.] CASVS. An pater filij sui emancipati minoris prædium minori acquisitum, sine decreto alienare possit, quæritur? Dicitur q nõ, etiam si tanquã suum esset vendidisset, nõ vt pupillare.

l Foret.] vel directo vel vtiliter, siue ius in eo hẽat, vel bona fide possideat, ut ff. e. l. 3. § pe. & añ pe. & l. magis, §. j

m Curatore] .i. tutore, cum hic pater. & ille impubes ab eo emancipatus esset, ut instit. de legi. paren. tut. & hic subijcit. sic & aliàs vnum ponitur pro alio ĩ. de in litem dan. tut. l. tutorem. Vel dic hos adultos & patrem & curatorem, & quod dicit pupillare, scilicet quondam.

n Tanquam suum.] vbi etiam hæc ratio impedit, ut ar. ff. de cura. fur. l. Iulianus, in fi.

Non solum.] CASVS. Certum est q oratione diui Seueri cauetur, vt prædium minoris sine decreto alienari non possit titulo venditionis. an idẽ sit in alijs titulis alienationis, puta donationis, vel transactionis, quæritur? Dicitur q sic. Si ergo minor ex causa falsa vendidit fratri fundum sine decreto, reuocari poterit, restitutio

suo fratri si quid minor ab eo percepit.

a Prohibentur.] it & s.de his qui ve.æta.impe.l.fin.& dic q ea lem appellat rustica & suburbana hoc titulo.

b Possunt.] nisi in casibus, ut j.tit. prox. per totum.

c Dedisti.] secus si fundum de quo litigabat minor diuisit, aliquo tibi dato nomine trã actionis, ar.s.de transac.l.præses, immo ide, vt ff.de transac.l.cũ hi,§. si cum his.

d Mutuo.] sic s. de reputatio.l j. & s.si aduersus transact. l. 1.& 2.

ET si præses] CASVS. Iudex circunuentus falsis allegationibus, puta quia dicebatur q æs alienum urgebat, cũ non immineret: de prædio minoris alienando decretum interposuit: non valet decretum, nec alienatio. vnde prædiũ alienatũ minor vendicare poterit.

e Actionem.] in rẽ & in personam contra tutorem uel curatorem, ut ff.eo.l.magis,§. pen.

f Reseruauit.] nullum.n. fuit decretũ, & sic nulla alienatio.sic j.si ex fal.allega.l.1.& arg.ff.quibus ex causis in possess.ea.l.Fulcinius,§. si quis bona possederit,& ff.eo.l.quãuis. Sed arg. contra insti tu. qui manumit.nõ poss.§ semel, sed ibi improprie ponit falsa.

g Quam.] s.in genere, nũc in specie.

h Tu quoque]. s.mi nor.

MInorum.] CASVS. Si minor vel eius procurator præsidi de interponendo decretum libellum porrexit, nõ statim decernere debet ut res minoris vẽdatur, sed causam examinabit.

i Libello.] quo petitur decretum,& causa inferitur. non ergo assertioni libello factæ creditur, sed necesse est probari causam. Vel dic q procurator ad hanc causam non põt constitui, sicut in excusatione tutelæ, ut ff.de excusa tuto.l.excusare,& arg.s.si ppter pu.pen.l.fi.& ar.ff.

Procurator nõ sẽper constitui potest.

vel suburbana pupilli vel adolescentes alienare prohibentur:[a] sed neq; transactionis ratione neq; per mutatione, & multò magis donatiõe, vel alio quo quo modo ea transferre sine decreto à dominio suo possunt.[b]

¶ Igitur & tu si fratribus tuis per transactionẽ fundum dedisti,[c] vendicare eum potes: sed & si quid inuicem ab eis ex eodem pacto cõsecutus es, id mutuo[d] restituere debes. PP.XV.Kal. Maij, Seculari.II.& Donato Conss.

Decretum ex falsa causa alienationis interpositum, non tenet, hoc dicit. Bald Vel sic: Decretum ex falsa causa interpositum, est ipso iure nullum: ideo illo non obstante, non tenet alienatio Salı.

V. Iidem AA. Sereno.

ET si præses prouinciæ decreuerit alienãdum vel obligandum pupilli suburbanum vel rusticum prædium, tamen actionem[e] pupillo, si falsis allegationibus circunuentam religionem eius probare possit, senatus reseruauit:[f] quam[g] exercere tu quoque[h] non vetaberis. PP.III.Kal. Maij, Seculari.II.& Donato Cõss.

Non sufficit causam allegare, sed oportet probare. h.d. Vel sic: Ad petendum interponi decretum super alienatione rei minoru, non põt constitui procurator. hoc dicit secũdum alium intellectum singularem. Bald. Vel sic: Non sufficit causam alienationis proponi coram iudice: sed est necesse vt apud acta probetur, & ut decretum interponatur. Salı.

VI. Imppp. Carus, Carinus, & Numeria. AAA. Varo.

MInorum possessionis venditio, per procuratorem delato ad prætorem vel præsidem prouinciæ libello,[i] fieri non potuit, cum ea res confici re- A ctè aliter non possit, nisi apud acta causis probatis, quæ venditionis necessitatem inferant, decretũ solenniter interponatur. S. Non. Maij, Caro & Carino. AA.Conss.

Sicut minor non potest alienare rem non alienabilem: ita nec eam potest refutare vel finire. h.d. Bald. Vel sic: Sicut minor non potest alienare immobilia sine decreto: ita nec ad alienandum se obligare.

B

VII. Iidem AA. Isidoto.

SI ad resoluẽdam donationem, quam in emãcipatum te pater contulerat,[k] minor uigintiquinque annis cautionem[l] ei emisisti:[m] cum huiusmodi scriptura contra senatusconsulti[n] auctoritatẽ data sit, non oberit iuri tuo. PP vj. Id. Decem. Caro & Carino. AA. Conss.

C

Etiam propter nuptias nõ potest minor alienare sua auctoritate rem non alienandam. h.d. Bald. Vel sic: Ex causa sponsalitiæ largitatis immobilia nõ alienantur sine decreto Sal.

VIII. Impp. Diocle. & Maxim. AA. Theodotæ.

PRædia rustica quæ cõtra senatusconsultum data esse ante nuptias spõsaliorum nomine, precum tuarum confessio ostẽdit: cum propterea ad te[o] ppter iuris interdictũ transire non potuerit,[p] in dominio mariti permansisse palam est. PP.iij. Non. Nouemb. Diocletiano & Aristobolo Conss.

D

Licet ex priuilegio non obligetur fideiussor, cui priuilegium non competit obligatur. h.d. Bald. Vel sic: Licet alienatio sit prohibita minorum fauore, tamen alij non prohibentur se & res suas obligare Vel sic. Prohibitio extra personam & causam prohibitionis non egreditur. Salic.

IX. Iidem AA. Mutiano.

ET si is quem prædium rusticum minoris distraxisse affirmas, curatoris officio funct' id fecit:

A de offic.eius cui manda.est iur.l.2. §.1. Sed contra s. de minor.l.illud,§. si talis. sed ibi ad fauorem, hic ad damnum, & tamen non potest ibi fieri sine spãli mandato.

SI ad resoluendam.] CASVS. Pater filio suo minori & emancipato prædium donauit, postea filius sine decreto de reddendo p tri cautionem emisit: tamen contra senatusconsultum huius cautio sic emissa filio non præiudicabit.

k Contulerat.] tradendo.

l Cautionem.] de reddendo prædio dato a patre.

m Emisisti.] ex interuallo.

n Consulti] quo colligitur, sicut in tradendo nõ potest dominium in aliũ trãsferre, sic nec stipulanti potest id promittere, cum iam habere videtur stipulator, ut ff.de regul.iuris l. qui actionem, & facit s. si aduersus dona.l.2.

PRædia rustica.] CASVS. Minor sponsæ suæ donauit prædium ante nuptias nomine sponsaliorum sine decreto, an valeat donatio, quæritur? Dicitur quòd non, vtpote facta contra senatusconsultum.

o Ad te.] vxorem.

p Non potuerit.] immo, ut s. si aduer. dona.l.1. quæ est cõtra. Sol. ibi mobiles, hic immobiles. Vel ibi decretum fuit: hic non. Vel hic spõsalitia, ibi propter nuptias, hoc placet. Itẽ contra s. de admini. tuto.l.lex. Solu. non est contra, quia ibi nil de donatione dicit. Item contra j. si maior fac. l. fina §. cum autem. Solu. ut ibi.

ET si.] CASVS. Tutor uel curator si prædium minoris alienauerit sine decreto, an illud minor reuocare possit, quæritur? Dicitur quòd sic. Pignora autem quæ curator emptori ob euictionẽ obligauit, poterit emptor persequi.

Oratio-

a Orationem.] id est contra senatusconsultum ad orationem factum, vt ff. eo. l. 1.

b Rescissa est.] quatenus de facto processit, cum de iure non teneat, sic s. de rescinden. vendi. l. si dolo, & ff. de actio. empt. l. ex empto, §. is qui vina, & sic de sacrosan. eccle. l. iubemus, 2. §. post statutum.

venditio tamen contra diui Seueri orationem a facta, præsidis sententia nõ immerito rescissa est. b

¶ Pignora c sane d quæ ob euictionis periculum idem curator ex rebus proprijs tibi obligauit, non prohiberis persequi. e PP. Non. Nouemb. Diocletiano & Aristobolo Conss.

B

Minor rem non rite alienatam vendicat, nec restituit precium, nisi quatenus recepisse probatur. h. d. Bal. Vel sic: Minor vendicans eius prædia non iure alienata, tenetur restituere precium, quatenus probatur in eius vtilitatem versum. Salic.

X. Iidem AA. Grato.

PRædiorum quæ sine decreto alienata sunt, dominium tibi persequenti preses opem feret, apud quem si illuxerit, non vniuersa precia quæ curatori tuo data sunt, in patrimonium tuum processisse, pro ea duntaxat pecuniæ parte te conueniri permittet, quã in facultates tuas erogatam esse constiterit. f S. VI. Id. Aug. ipsis AA. & Conss.

C

Vbi contractus peccat in solennitate, non est tractandum de precij paritate: secus vbi omnia sunt solenniter acta. h. d. Bald. Vel sic: Vbi alienatio est nulla, minori restitutio non est necessaria: secus si sit aliqua. &

c Pignora.] quid si simplum de euictione promisit? Resp. tenetur, ut ff. de euictio. l. minor, xxv. annis.

d Sane.] immo qd quid sequitur &c. vt s. de legi. & constit. l. non dubium, quæ est contra. Solu. illa in his quæ stant in finibus prohibitionis, nec aliam specialem pœnam imponit, nam ad illa de quibus est specialiter cautum, nõ porrigitur generalitas, vt ff. de verb. oblig. l. doli, & de pœ. l. pen. secundum Io. Vel illud intelligitur de his quæ fiunt cõtra cõmunes leges: illud de eo quod fit contra priuilegium, & nõ contra leges communes. Vel hoc ideo contingit, quia curator ẽ extra causam prohibitionis: & hoc pignus minorem non onerat: & sic quantũ ad minorem vt nõ tenet principale, ita nec subsecutũ, & sic loquitur aliud contra. ff. de fideiuss. l. cum lex, quantum autẽ ad tutorem, principale tenet, sic & subsecutum, sic & ff. de dona. inter vi. & vxo. l. cũ hic status, §. si socer nurui, & ff. de diuor. l. fin. in princ. & j. de bo. mater. l. 1. Vel quarto, ibi de his quæ habent perpetuam causam prohibitionis. Vel quinto, refert vẽdiderit tutor, ut hic, an pupillus eo auctore, vt ibi.

Generalitas nõ porrigitur ad specialiter cauta.

Nota ex hac gl. relata ad tex. q accessorium non sequitur suum principale, ubi in accessorio nõ est eadẽ ratio.

D

e Persequi.] tu emptor.

PRædiorum.] CASVS. Si prædium suum minor sine decreto alienauerit, poterit id reuocare: ita tamẽ, ut precium quatenus in vtilitatem suam cõuersum est, emptori restituat.

f Constiterit.] nota ergo q emptor probat minorem locupletatum, cum tutori est soluta, secus si ipsi pupillo: quia tunc pupillus probat non esse versum, vt j. eo. l. si prædium, & ff. de iureiur. l. nam & postea, §. si minor, quæ est contra. Sed fallit in creditore, ut s. si aduer. cred. l. 1. & 2. Vel hoc quando contractus est nullus: sic quia competat pupillo directa rei vendicatio, & aduersarius excipiat, dicens eum locupletatum, & ita suam exceptionem probare debeat, scilicet se minorem, & læsum, vt ff. de proba. l. in exceptionibus, & j. eo. l. vtere, & l. si prædium. vbi autem tenet, cum agit minor petendo restitui, per eam intentionem suam probare debet, scilicet se

A minorem & læsum, ut j. eo. l. fi. & ff. de cura. fur. l. consilio, §. fi. & ff. eo. l. si pupillorum, §. fi. & l. si fundus, & ff. de mino. l. patri, §. item. Vel planius, aut non tenet, & probat emptor, ut hic, & j. eo. l. vtere, & l. si prædium. Aut tenet, & tunc minor, ut ff. de iureiur. l. nam & postea, §. si minor. Accursius.

Minor petens restitutionẽ, probet se minorẽ & læsum.

læsio in precio sit secuta. Salic.

XI. Idem AA. Trophimo.

SI quidem sine decreto minor annis patronus tuus g rusticum prædium venundedit: superuacuũ est de vili precio tractare, cum senatuscõsulti auctoritas retento dominio alienandi viam obstruxerit. h

¶ Si vero iure interposito decreto venditionem vili precio eius possessionis cuius vires ignorabat, fecit: iuxta perpetui edicti auctoritatem in integrũ restitutio, i causa tamen cognita, prabetur. S. XII. Kalen. Decemb. ipsis AA. & Conss.

Ob æs alienum et similem causam possunt alienari res minorum. Salic.

XII. Iidem AA. & CC. Leontio.

OB æs alienum tantum k causa cognita præsidali decreto prædium rusticum minoris prouinciale l distrahi permittitur. Dat. II. Kalẽdas Maij Heracliç. CC. Conss.

Minor non potest vendere suam emphyteusin sine decreto. Bal. Vel sic: Non tantum proprium, sed nec vectigale vel emphyteuticarium prædium vendit minor sine decreto. Sal.

SI quidem.] CASVS. Minor prædium suum sine decreto alienauit, non refert, an alienauit vili precio vel non: quia non tenebit venditio. & hoc in prima. Si uero interposito decreto alienauit, sed ignorans vires prædij minori precio quam ualuit, tenebit alienatio, sed restituetur, vt iustũ precium ei suppleatur.

g Patronus tuus.] o liberte, idem & curator.

h Obstruxerit.] vt & ff. eo. l. 1.

i Restitutio.] ad hoc vt precium suppleatur, vel res reddatur, si vt minori venderet, deceptus est. & hoc data electione emptori, alioquin si in hoc ipso quod vendiderit, est deceptus, ad rem ipsam, vt ar. ff. de iure dot. l. si res, §. 1. & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si sponsus, §. circa, & arg. s. de rescin. ven. l. 2. Sed videtur iudicis decretum facere cessare restitutionem, vt ff. de minor. l. au prætor, §. quid tamen, sed aliud est cu pro recipiente sibi debitum, & aliud cũ pro alienante interponitur, ut ibi dixi. Itẽ ad hoc quod dicit de uili precio, facit ff. de transac. l. cum hi, §. si quis de alimentis, & s. de rescin. ven. l. quisquis.

Restitutionẽ an faciat cessare decretum iudicis.

OB æs.] CASVS. Si minor alicui in centum teneatur, an vt liberetur interposito decreto possit rusticum prædium alienare, quæritur? Respon. q sic, etiam prouinciale.

k Alienum tantum.] vel similem causam, ut dotem, ut plene dixi s. de admi. tut. l. lex quæ, in princ. Vel donationem propter nuptias, ut s. si ma. ta. l. fi. §. fi. Item ob famem. ar. s. de pa. qui fi. dis. l. 1. & 2. cum personæ rebus præponantur, ut s. de sacrosan. eccle. l. sancimus. Forte & ob famem coniunctarum personarum, vt ff. de tut. & cu. dist. l. 1. §. sed nonnullos. Idem dicunt de fundo sterili, ar. supra de sac. san. eccle. authen. item prædiũ, quod non placet, quia non videtur sterile, quod vendi potest, ut ff. ad leg. Falci. l. 3. & ff. eo. l. si fundus, nisi forte nil posset percipi.

Personæ sunt reb. pferendæ.

Not. gl. quia singu. est.

l Prouinciale.] econtra videbatur, quia directum dominium venditoris vel minoris non erat, & fac. ff. eo. l. magis, §. nec tamen.

Etiam.

ETiam.] CASVS. Si minor habeat prædium in emphyteusin, vel tale pro quo reddat tributum fisco vel Cæsari: an id sine decreto alienari possit, quæritur? Respon. quòd non. A

a Etiam uectigale.] quod præstat vectigal fisco.

b Patrimoniale.] quod Cæsari.

c Emphyteuticū.] quod priuato, & idē si quodcunque ius habet in re, ut ff. co. l. iij. §. sed ius.

XIII. Iidem AA. & CC. Zenobiłæ.

ETiam vectigale[a] vel patrimoniale[b] siue emphyteuticum[c] prędiū sine decreto præsidis distrahi non licet. Da. VIII. Kalendas Septem. Sirmij. CC. Conss.

Etiam ex contractu mutui secuta traditione propter reciprocam præstationem cassatur ius retinendi. h. d. Bald. Vel sic: Minor a vendicando alienata, repellitur si precium in suū debitum versum non restituat cum usuris. Salic. B

XIIII. Iidem AA. & CC. Phrominio.

VTere viri prudentissimi Papiniani responso, cæterorumq; quorum precibus[d] fecisti mētionem, sententijs, ac doli mali exceptionem oppone,[e] precium ob eorū[f] debitum solutum probās, si sortem cum vsuris, quæ fisco deberentur, pupilli nó offerentes, fundos prouinciales citra decretum præsidis venundatos[g] cū fructibus petant. Dat. IX. Kalen. Decemb. ipsis CC. Conss. C

Non potest minor soluere sine decreto aliud pro alio in his quæ nō possunt alienari. h. d. Bald. Vel sic: Immobilia pro alio debito non possunt in solutum dari sine decreto. Salic.

XV. Idem AA. & CC. Sabinę.

SI minor viginti quinq; annis prædium rusticum, cum aliud[h] deberes,[i] sine decreto in solutum dedisti, dominium à te discedere nó permittit senatuscōsulti auctoritas. Dat. VIII. Kalen. Decem. CC. Conss. D

Minor qui ex precio fundi venditi soluit onera & tributa, precium

VTere.] CASVS Si minor prædium suum prouinciale sine decreto distrahat, ut emptor nomine precij fisco cuius debitor erat minor, uel creditori suo uel patriæ satisfaceret, & prædium reuocare uoluerit: an ei agenti, nisi precium cum vsuris fisco debitis restituat emptori, obstet doli exceptio, quæritur? Dicitur quod sic, & hoc cauetur responso Papi. & cæterorum iurisconsultorum.

d Precibus.] id est in libello precum.

e Oppone.] tu emptor.

f Ob eorum.] s. minorum, & habes idē ff. eo. l. si fundus, §. fi. & l. si pupillorū, §. pe. & ff. de mino. l. tutor, & ff. de cur. fur. l. consilio, §. j. & j. titul. 2. l. si contra amplissimi, & ff. de acquir. rer. domi. l. bonæ fidei.

g Venundatos.] à minore.

SI minor.] CASVS. Tenebatur mihi minor in fundo Semproniano, dedit mihi in solutū alium sine decreto, cum debuit dedisse Sempronianū: an id vendicare possit, quæritur? Dicitur quod sic.

h Aliud.] scilicet prędium, & ita alterum puta debitum, poterit alienare, aliud non, sic est differentia inter fundum & fundum, ut ff. eo. l. magis, § si fundus, & §. si pupillus. Sed argu. contra ff. eo. l. si pupillorum, §. fin. vbi fundus primo obligatus cum decreto, alteri pro eodem debito exoluendo sine decreto obligatur, sed ibi ideo, quia in locum primæ obligationis succedit eadem res.

i Deberes.] ex persona eius cui successisti.

SI prædium.] Primo consulit minori, secundo emptori. secunda ibi, emptor. CASVS. Si minoris rusticum prædium vel suburbanum sine decreto alienetur, non tenebit alienatio: sed agetur & restituetur sibi prædium cum fructibus si extent, consumptos condicet. si tamen emptor probet preciū fuisse versum in utilitatē minoris, repelletur minor doli exceptione, si non soluat precium cum usuris, & sumptus si quos fecit in prædio. Nota ex textu sufficere decretum illius iudicis in cuius territorio res est, sufficeret ēt decretum illius iudicis qui habet pupillum sub se, licet nō habeat rem sub se, ut l. magis puto, §. illud, ff. de rebus eorum. Diuiso.

non recuperat, nisi restituat quod accepit. Bald. Vel sic: Immobilia alienata sine decreto iudicis in cuius territorio sunt sita, possunt cum fructibus vendicari: sed precium in vtilitatē minoris versum, cum usuris debet restitui, & sumptus meliorationis Salicetus.

XVI. Iidem AA. & CC. Eutychiæ.

SI prædium rusticū vel suburbanum[k] (quod ab vrbanis non loco,[l] sed qualitate secernit) in pupillari ætate constituta tutore auctore, vel adulta sine decreto præsidis prouinciæ in qua situm est, venū dedisti: secundum sententiam senatuscōsulti dominium eius siue ius à te discedere non potuit, sed vendicationem eius, & fructuum, vel his non existentibus, condictionem competere constitit. B

¶ Emptor autem si probare[m] potuerit ex cæteris facultatibus[n] obedire te muneribus siue oneribus non potuisse, ad vtilitates præterea tuas cessisse pecuniam quam precij nomine sumpseras: doli exceptionis auxilio precium cum usuris quas præstitura esses, & sumptus meliorati prædij seruare tantū modo potest. Dat. VI. Id. April. Anchialo. CC. Conss. C

Non potest minor diuidere immobilia, nisi prouocetur a maiore. h. d. Bal. Vel sic. Minor non alienat etiā in communi, sine decreto: nec prouocat ad diuisionem: sed prouocatur a maiore. & tunc sine decreto procedit alienatio. Salic.

XVII. Iidem AA. & CC. [illegible]po.

INter omnes minores[o] nec cōmune p̄diū sine

k Suburbanū.] pro eodem ponit rusticum & suburbanū, uel suburbanum est quod est iuxta vrbanum, vt horti in ciuitate, & extra.

l Non loco.] nā urbanum pōt esse in rure & in ciuitate, ut ff. de verb. sign. l. vrbana prædia, & l. urbana familia, & ecōtra rusticum in ciuitate.

m Probare.] ex voluntate, non ex necessitate, ut dixi s. e. l. prædiorū, secundum H. & Azo. vel etiam ex necessitate, cum cōtractus non tenuerit, ut ibi dixi.

n Facultatibus] mobilibus, ut ff. e. l. magis, §. item requirat, & ad hoc s. de his q ve. æta. impe. l. eos, & j. tit. 1. l. prædiū, & ff. eo. l. 3. & j. tit. 2. l. si contra amplissimi, & s. de cōdic. ex le. l. si mala, & ff. de peti. hære. l. sed & si lege, §. scire, & ff. de min. l. intra utile, & l. tutor. in fi. & ff. eo. l. si fundus, §. quanquam, & l. penult.

INter.] CASVS. Si minor cum minore habeat rem cōmunem, sine decreto alienare non licet, sed nec ad communi diuidundo iudicium prouocare. sed si maior cuius fundus erat communis, ad diuisionem prouocet, etiam si sine decreto fiat diuisio, bene tenet.

o Minores] vterq; enim eorum erat minor. sic ff. eod. l. fi

l. si pupillorum.
a Distrahi] etiam per diuisionem. Est enim quędam alienatio per diuisionem & adiudicationem.
b Sine decreto.] vt & ff. eo. l. 1. §. si communis, & est ratio, quia ex necessitate fit, & sic & ff. de condict. furt. l. & ideo, & arg. supra de fun. do. l. 1. & facit j. tit. 1. l. 1. & fin.

S I minores.] CASVS. Si minor nomine suo vel patris fisco vel priuato teneatur, an interposito decreto res suas distrahere possit, quęritur? Dicitur quod sic.
c Debitis duntaxat.] determinat debitis, non autem ea quæ sequuntur.
d Obnoxij.] ad pecuniam, secus si ad rem certam. tunc enim distinguitur, patris, an suo nomine debeant, vt ff. eo. l. magis. § si pupillus, & §. sed & si pr.
e Prætore.] id est prætore quem constituit Cōstantinus.
f Fide.] quia non inuenitur vnde aliũ de commode potuerit debitũ solui. nec enim frumentum, nec alia necessaria debuerunt vendi, vt arg. ff. de verb. signi. l. Nepos Proculo.
g QVANDO DEcreto opus non est

Diximus quãdo decreto opus sit. modo exponamus casus in quibus non est opus iudicis decreto, Azo. Not. casus vbi non est opus decreto. Primus supra tit. 1 l. penult. Secundus si non caueatur de damno infecto. ff. de dam. infec. l. si finita. §. si pupillus. Item in alio quando defunctus permisit: vt infra eod. l. 1. §. 1. & ff eod. l. 1. §. 1. Item in alio: vt infra eod. titu. l. 2. Item si iurauit, quod plene dixi supra si aduer. vẽ. authen. sacramenta. Item alius: vt ff. eod. l. magis. §. sed si pater. Item in alio: ut infra eo l. fina. Item in alio, vt supra de admini. tu to l. fina. §. defens. onẽ. Acc.

Continuatio.

Minorũ bona multis in casibus sine decreto alienari possunt.

S I probare.] CASVS. Si mandauit te

decreto pręsidis sententia senatusconsulti distrahi [a] patitur. nam ad diuisionis causam prouocãte tantũmodo maiore socio, eius alienationem & sine decreto [b] fieri iampridẽ obtinuit. Dat. VII. Id. Decẽ. CC. Conss.

B *Propter debitum fiscale (puta propter datia & collectas) potest alienari res minoru interueniente decreto. Bald. Vel sic: Etiam propter debita fiscalia non possunt minorum prædia alienari, nisi causa probata, & interueniente decreto. Salic.*

XVIII. Imp. Constan. A. & Cõstant. C. ad Seuerum.

S I minores vel ex patris nomine vel ex suo debitis duntaxat [c] fiscalibus vrgẽtibus, vel ex priuatis contractibus reperiantur obnoxij: [d] decreti interpositio à Constantiniano prætore [e] celebranda est, probatis examinatisq; causis: vt patefacta rerum fide, [f] firma venditio perseueret. Dat. XII. Kal. Ianua. Probiano & Iuliano Cõss.

TITVLVS LXXII.

QVANDO DECRETO opus non est. g

Emptor mandauit restitui rẽ emptam refuso precio. potest hoc fieri, licet hæres sit minor: quia voluntas testatoris operatur idem quod decretũ iudicis. h.d. Bald. Vel sic: Conuentio paterna in contractu apposita facit alienationem rei minoris valere sine decreto. Vel sic: Ex voluntate paterna possunt immobilia pupilli alienari sine decreto. Salic.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Valentino.

S I probare [h] potes [i] patrem pupilli cuius tutores cõuenisti, [k] cõsensisse [l] vt reddito tibi prædio precium reciperet: id quod conuenit, seruabitur. Neq; enim in ea re auctoritas prȩsidis necessaria est, vt tutorum solicitudini consulatur, si voluntati [m] defuncti pareant. Dat. VI. Kalẽ. Ianua. Antonino & Geta Conss.

Idem operatur rescriptum principis quod decretum inferioris solenniter emanatum. h.d. Vel sic: Habens verbum superioris, non indiget verbo inferioris. Bald. Vel sic: Concessio principis specialis habet vim decreti. Salic.

II. Imp. Aurelianus A. pulchro.

I Llud requirendũ est, an adito principe Saturninus vir clarissimus [n] specialiter ius venditionis acceperit. Ad instar enim præsidalis decreti conces sio † principalis accedit. Dat. Id. Ianuarij. *

† alias cõsensio.

Alienatio facta ex patris voluntate vel testatoris, valet sine decreto. Salic.

C III. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Stratoniciano.

P Rædium rusticum vel suburbanum à minore vigintiquinque annis alienari sine decreto præsidis (nisi parentis voluntas, vel testatoris, ex cuius bonis ad minorem peruenit, super alienando eo aliquid mandasse deprehendatur [o]) nulla ratione potest. Dat. XII. Kal. April. Nicomediæ. AA. Conss.

D *Vestes detrita & animalia superuacua possunt alienari sine decreto. Salic.*

IIII. Imp. Constantinus A. ad populum.

E T sine interpositione decreti tutores & curatores quarumcunq; personarum vestes detritas & superuacua animalia vendere permittimus. [p] Dat. Id. Mar. Constantino. A. VII. & Constantio Cæs. IIII. Conss.

A statoru ut reddito precio minor tibi prædium restituat, decretum non est necessarium.
h Si probare.] sic supra de pact. inter empt. & vendi. l. 2.
i Potes.] tu venditor.
k Conuenisti.] ex vendito, vel præscriptis verbis.
l Consensisse.] in pacto emptionis.
m Voluntati.] habita in pacto venditionis.

I Llud.] CASVS. Minor impetrauit à principe vt liceret sibi prædium distrahere sine decreto: si distrahat, an valeat alienatio? Dicitur quòd sic, quia priuilegium loco est decreti.
n Vir clarissimus.] minor xxv. annis. non enim sufficit generaliter veniã ætatis impetrari, vt supra de his qui ven. æta. impe. l. pen. & fi. quæ est contra. sic & hoc casu cessat restitutio, vt supra, de his qui ve. æta. impe. l. 1. & potest forte dici hoc casu saltem coram iudice inquiri causam vendendi, licet decretum non interponatur, vt supra, de his qui ve. æta. imp. l. 2.

P Rædium.] CASVS. In hac l. dicitur quòd prædiũ minoris sine decreto alienari non potest, nisi in testamẽto vel codicil. vt alienetur, iubeat testator.
o Deprehendatur.] testamento vel codicillis, vel nisi parens vel ille cui minor successit, ad alienandum aliquo modo fuerit obligatus, vt ff. eod. l. 1. §. 1. & l. magis, §. si pupillus. Sed quid si mandauit generaliter, vt multi faciunt de rebus suis vẽdẽdis, vel tutoribus. vel curatoribus, vel fideicommissarijs, nunquid poterũt mittere manum ad quam rem velint? quod puto ex hac l. & ff. eod. l. 1. §. 1. & fa. supra de his qui ve. æta. impe. l. 2. & 3. & supra, eodem. l. 1.
p E T sine. Permittim⁹.] vt & ff. de

de admini. tuto. l. lex. §. fin. & ff. de mino. l. & si sine, §. A qua litum.

SI QVIS IGNORANS REM MINO. &c.

Continuatio. *Quoniam res minoris ab aliquibus distrahuntur tanquam sint eorum propria, sine decreto: ideo quid iuris sit si sine decreto ignorans quis rem esse minoris, ab extraneo comparauerit, ponit.*

TITVLVS LXXIII.

SI QVIS IGNORANS rem minoris esse, sine decreto comparauerit.

Qui emit rem minoris tanquam minoris, non praescribit: si autem tanquam maioris bona fide, praescribit. Bald. Vel sic: Emptor bonae fidei praescribit, non malae fidei. h. d. primo in vendente vt alienam: secundo vt propriam. secunda ibi, si uero. Salic.

I. Imp. Gordianus A. Felici.



SI ea quae in iura tutoris hæreditario [a] vel honorario titulo successit, possessioné tuã vendiderit: si ut pupillaré distraxit: emptor quod sciés [b] à tutoris hęrede mercatus est, cum officium morte finiatur, [c] alienam rem cõparando, de temporis interuallo nullam potuit acquirere defensionem. Si uero ut suã distraxit, ignoransque rem alienam emptor comparauit: neq; statim per traditionem possessionis dñs effectus [d] ẽ, sed tãtummodo aduersus te statuti temporis [e] (cũ te legitimæ ætatis esse nõ diffitearis) potest vti præscriptione. Da. V. Id. Sept. Pio & Pontiano Conss.

Rem alienatam sine decreto uendicat minor cum fructibus, nisi emptor fuerit bonae fidei. Salic.

II. Idem A. Crispinae.

SI contra amplissimi ordinis decretum possessiones tuae distractae sunt, conueni earum possessorem: vt (si ita probaueris [f] gestum) & possessio retrahatur, & fructus uniuersi [g] reuocentur: si non bona fide [h] emptoré fuisse, qui emit, constiterit. Dat. XVI. Kalend. [a] Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

Minus legitime aliena'a venduntur etiam à secundo emptore, nisi sit munitus praescriptione. Sali.

III. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Agathae.

POssessiones tuae rusticae vel suburbanae sine cognitione causae & interpositione decreti contra senatusconsultum alienatae, nec à secundo emptore, [i] recte tenentur, nisi statutum tẽporis spaciũ [k] intercesserit. [l] Dat. Idib. Februa. Nicomediae. CC. Conss.

Emens à donatario minoris potest praescribere si habet bonam fidem, & continuat possessionem longo tempore. h. d. Bald. Vel sic: Is qui emit ab eo cui minor donauit sine decreto, praescribit contra eum a die quo factus est maior, spacio decem annorum eo praesente, vel viginti eo absente. Sal.

IIII. Idem AA. & CC. Alexandro.

QVoniã aduersus emptorem, [m] ad quem ex persona eius cui contra senatusconsultum donata res [n] est, iusto titulo interueniente, ea res de qua lis est, transitum fecit: requirere oportebit, an praesente priore dño, & maiore effecto, [o] sine

SI ea.] CASVS. Hæres tutoris rem pupilli distraxit: an eã pup. vendicare possit? Distinguit, aut distraxit ut suã, aut vt pupillarem. Secũdo casu, si emptor sciens, nulla temporis praescriptione tutus est. Primo casu, si emptor erat ignorans, licet dominus nõ fuerit factus statim cum res traderetur: tamen si eam post legitimam ætatem minoris praescripserit, vẽdicanti obstat praescriptio.

a Hæreditario.] id est iure ciuili.

b Qui sciens] rem esse pupilli, & non tenere venditioné: & sic duo obstãt emptori vel praescriptori, mala fides, & quod pupillaris est res. idem si sciat esse pupilli, & credat licere emere ab hærede tutoris: sed tunc impedit iuris error, ut ff. de vsuc. l. nũquam, in princ. & pro empto. l. 2. §. si quis à pupillo.

Praescriptio impeditur per iuris errorem.

c Finiatur.] vt & s. de nego. gest. l. curatoris, inchoata tamẽ debet perficere, ut ff. de hæred. tut. l. 1.

d Effectus.] cum à non dño habeat, ut ff. de acquirẽ. re. do. l. traditio.

e Statuti temporis] x. vel xx. ann. quod demum eo facto maiore currit, ut hic, & j. qui. non ob. long. temp. praescrip. l. non est incognitum, & j. eo. l. fi. Et est ratio: quia cum tempore minoris ætatis non potest alienari, ergo nec vsucapi, ut ff. de verb. sig. l. alienationis.

SI contra.] CASVS. Tutor uel curator si rem minoris alienauerit sine decreto, rescindi potest venditio: nec tantum res, sed in restitutionem venient etiam fructus, siue extent, siue consumpti sint, si emptor non bona fide emit.

f Probaueris.] quod est eo ipso quod contrarium non probatur. sic s. tit. 2. l. si praedium. sic ergo probat aduersarius solennitatem, ut & aliàs qui solennitatem dicit, probet, ut ff. de pub. in rem actio. l. quaecunque, §. fi. Sed ar. contra instit. de fideius. §. fi.

g Vniuersi.] extent vel non, ut & s. tit. 2. l. si praedium.

h Si non bona fide.] etiam in iure errantem, ut ff. de peti. hære. l. sed & si lege, §. scire. Sed opponitur, non põt vsucapi: ergo nec fructus potest lucrari, ut ff. de vsucap. l. vbi lex. Sed respõ. ibi propter rei uitiũ, hic propter defectũ solennitatis, vel propter ætatẽ, quae non noceret ad fructus, vt ff. de acquir. rer. do. l. bonae fidei.

POssessiones.] CASVS. Si tutor rem pupilli ut suam sine decreto alienauerit, & ille in quẽ alienata est, secũdo vendiderit: secundus emptor securus non erit, nisi post ætatem legitimam minoris eam praescripserit.

i Emptore.] etiam bonae fidei.

k Spatium].s. x. vel xx. annorum.

l Intercesserit.] post minorem ætaté, ut s. eod. l. j. sed hodie malae fidei possessore alienante &c. ut j. de praescrip. long. temp. auth. malae fidei. Sed opponitur: Nonne etiam olim prohibebatur alienari, ut ff. de re. co. l. 1. ergo & vsucapi, ut ff. de verb. sig. l. alienationis. ergo bona fides non prodest, ut ff. de vsucap. l. vbi lex? Respõ. interim dum minor est, & sicut prohibetur alienatio, & vsucapio ẽ prohibita, sed post minoré ætaté vtraque valet, ut hic. Vel ibi prohibetur, quia furtiua, hic propter defectum solennitatis, ut dixi s. eo. l. 1.

QVoniam aduersus.] CASVS. Si praedium à minore mihi donatum sine decreto, vel ab eius curatore vel tutore, alij bona fide ementi vendidero, an teneat venditio? Respon. quòd si emptor praesente domino & maiore facto praedium decem annis eo praesente, vel xx. eo absente tenuerit, securus erit, & vendicanti obstat exceptio.

m Quoniam aduersus emptorem.] scilicet agitur.

n Donata res.] vt s. tit. 2. l. non solum.

o Effecto.] quare hoc, cum & contra minores olim huiusmodi praescriptiones currebant, licet hodie sit secus, vt s. in qui. cau. in integrum resti. l. fin.? Respon. immo nõ currebãt in huiusmodi casibus, cũ nec alienari poterit. vt ff. de verb. sig. l. alienationis, & argu. ff. de fun. do. l. si fundum. sic & in quibusdam alijs erat, quae ipso iure non

Praescriptiones an currãt contra minores.

non currebant olim, ut diximus s. in qui cau. in integrũ resti. l. fi. Vel dic hoc additum à compositoribus. Vel tertio ideo dicit maiore effecto, ut nec restitutio detur: hodie constat ipso iure prius non currere. d. l. s. in qui. cau. in integ. resti. l. fi. & facit s. e. l. 1. in fi. & j. qui. non ob. long temp. præ. l. non est incognitum. sed videtur etiã postea nõ posse vsucapi, cum vitiũ sit inspiciendum in vsucapione, ut ff. de vsu cap. l. sequitur, §. de illo, in fi. §. quo hic inspecto non procedit usucapio: sed dic vitiũ esse rei & personæ, primum impedit: & demum eo finito currit vsucapio, nullo ad principium post habito respectu, ut ff. de usucap. l. vbi lex, §. interdum, & l. non solum, §. quod uulgo. sed personæ vitium licet eo finito currat præscriptio, tamen ex bona fide & titulo ante vitium habito procedit, ut hic, & s. eo. l. 1. in fi. & facit j. tit. 1. l. si fi ne. Sed contra j. tit. proxi. l. fi. ubi quinque annos dicit sufficere, sed ibi soluet.

Vsucapionem impedit duplex vitium.

alias vẽditionem.

Si maior fa- ... alien-

Cõtinuatio.

Licet venditio prædij minoris sine decreto sit nulla, contingit tamen eam aliquando cõfirmari, puta per ratihabitionem, & ideo ponit de ea. Azo uel sic: Superiori titulo vẽdidit tutor uel curator rem minoris ut suam, hic ut minoris, quo casu sine ipse minor sine tutor vel curator, sive ambo vendant, & maior factus ratum habuit expresse: & quod sine decreto factũ erat, tenet. Idem si tacite, puta tacendo per quinque annos in alijs contractibus: sed in donationibus decennium, nisi donatio propter nuptias sit: ubi quinque anni sufficiunt, ut infra eo. l. fin.

controuersia bona fide decennio, uel absente viginti annis, qui quæstionem patitur, possessor fuisse monstretur.

¶ Quod si apud grauitatẽ tuam manifeste constiterit, sine vlla cunctatione, habita lõgi temporis prę scriptione petitorẽ oportebit excludi. Dat. VI. Id. Iun. Dorostoli. CC. Côss.

TITVLVS LXXIIII.

SI MAIOR FACTVS alienationem † factam sine decreto ratam habuerit.

Licet minor factus maior ratam habeat alienationem prædij intra dimidiam iusti precij venditi, potest nihilominus ipsum uendicare, nisi sibi iustum precium suppleatur, vel in debito compensetur. Sal.

I. Imp. Gordianus A. Liciniæ.



CVm ꝓponas curatorẽ patris tui non interposito præsidis decreto prædium rusticum hæredi creditoris [a] seu tutori eius [b] destinasse [c] venundare, eamq; venditionem deceptum patrẽ tuũ ratam habuisse, [d] si minore [e] precio distractum est prædium, & incõsulto errore lapsum patrem tuũ, perperam venditioni consensum dedisse cõstiterit: non abs re erit superfluũ [f] precij in compensationẽ deduci, quod præsidis prouisione fieri conuenit: cuius solertiæ congruũ est,

CVm proponas.] CASVS. Curator patris tui creditori uel hæredi uel tutori filij creditoris prædium quod ualebat xl. cum debitum nõ esset nisi x. dedit insolutum, vel vendidit: & ita ultra dimidiam iusti precij deceptus est, maior factus ratam habuit venditionem, & decessit: an tu igitur qui ei successisti, desiderare possis ut iustum precium tibi suppleatur compensando si quid ei debes vsque ad competentem concurrentem quantitatem, quæ rituri Respon. ꝙ sic, & nisi suppleat, prædium cum fructibus recuperabit, & hoc vel hoc eligere poterit hæres creditoris, ut suppleatur iustum precium cum vsuris, aut prædium recuperet.

a Hæredi creditoris.] scilicet tui.

b Eius.] scilicet creditoris.

c Destinasse.] & vendidit vel destinauit, quod de iure non potuit.

si [g] diuersa pars bonam fidem non amplectatur, in arbitrio eius [h] ponere, an velit possessionem cum fructibus restituere, [i] ita ut fœnebris [k] pecunia cũ competentibus vsuris restituatur. Dat. Non. Oct. Pio & Pontiano Conss.

Prædium minoris minus legitimè alienatum reuocatur, nisi præscriptio vel ratihabitio post maiorem ætatẽ interuenerit. Salic.

II. Idem A. Alexandro.

SI sine decreto præsidis ꝓdia tua à tutore tuo alienata sunt, [l] nec speciali confirmatione, [m] vel (si bona fide possessor fuisset [n]) statuti temporis ex cursu id quod perperam est actum, fuerat stabilitũ: præses prouinciæ possessionem in ius tuum retrahet. Dat. VII. Kal. Ian. Pio & Pontiano Conss.

Re immobili minoris alienata titulo oneroso, procedit confirmatio contractus & traditionis taciturnitate quinquennij post ætatem legitimam incohandi. Si autẽ titulo lucratiuo: ad confirmationem traditionis & tituli requiritur silentium longi temporis. h. d. Bald. Vel sic: Si immobilia sunt alienata sine decreto titulo oneroso ab ipso minore, uel ab eius administratore eo sciente & patiente, & factus maior taceat per quinquẽniũ, inducitur quædam tacita ratihabitio, contra quam uenire non potest. Sin autem sunt alienata titulo lucratiuo, requiritur taciturnitas longi tẽporis, ad reuocationem autem admittitur etiam hæres, qui si & ipse sit minor, tempus quod supererat defuncto ex decennio vel quinquennio, non currit, sed demum eo facto maiore. Sals.

d Ratam habuisse.] expresse, cum esset maior factus, & sic iam non potest reuocari, licet sine decreto facta.

e Si minore.] quàm sit dimidia iusti precij, ut patet statim. pro tali ergo hic talis ratihabitio habetur, ac si in maiore ætate venderet: sed tunc daretur electio emptori, an redderet rem, uel iustum precium suppleret, ut s. de rescin. ven. l. 2. & l. si volũtate, & nunc erit idẽ, ut hic subijcit. Alij dicunt fuisse hic deceptionem in eo ꝙ dolo emptoris fuit inductus ad habẽdum ratum, cum putaret precio iusto factam fuisse venditionem, quod non placet.

f Superfluum.] iustum precium erat decem, conuentum puta, quatuor, quæ soluta sunt: sex ergo quæ remanent, compensantur cum eo quod hic quondam minor suo creditori debuit.

g Si.] id est quãuis non habuit bonam fidem, uel ponitur conditionaliter, scilicet si nõ vult adimplere qđ debet, soluendo scilicet uel cõpensando.

h In arbitrio eius.] idest aduersæ partis, hoc est hæredis creditoris.

i Restituere.] supple, an quod iusto precio deest, supplete soluendo uel cõpensando. Sed cõtra j. de præscr. xxx. an. l. 1. in fi. Sol. ibi dolo, hic ipsa re interuenit deceptio.

k Fœnebris.] quæ ut creditori ei debebatur.

SI sine decreto.] CASVS. Dicit imperator in hac lege, ꝙ si tutor rem minoris sine decreto alienauerit ut suam, nisi fuerit bonæ fidei possessor in quem res alienata est, & tutus fuerit præscripti. vel cõfirmatione, quominus minor vendicare rem possit, non sibi ꝑiudicabit.

l Alienata sunt.] tanquam sua, & sic facit hæc lex cum titulo superiori, ut s. tit. 1. l. 1. & l. fi.

m Cõfirmatione.] sic j. si alie. res pign. da. si. l. antepe.

n Possessor fuisset.] putans dñm fuisse vendentem, vel habuisse ius distrahendi, ut ff. de verb. sig. l. bonæ fidei.

SI quādo.] CASVS Si res minoris sine decreto alie A netur, siue adhuc fuerit sub curatore siue non, per hoc quòd ueniam ætatis impetrauerit, non ualet alienatio ab initio. si tamē minor nihil dicat tēpore minoris ætatis, & post 25. an. per quinquenniū tacuerit, non audit si vult postea rescindere vēditionē. & hoc in prima. Si uero minor sine decreto res suas donauerit, & per 10. an. inter pręsentes, per 20. inter absētes res donatarius tenuerit: postquam factus fuerit maior, securus erit. & hoc in secūda. Ita scilicet, vt si maiori aliquid superest de quinquennio, quia cucurrit biennium, & succedat ei minor, illud quod superat defuncto puta triennium, currat ei post legitimam ætatem ad præscriptionem complendam. & hoc in tertia.

a Sine decreto.] si vero interuenisset decretum, daretur restitutio vsque ad quadriennium post legitimam ætatem, vt s. de præd. mino. l. si quidem, & s. de temp. in integ. resti. l. fin.

b Minorū.] hic subdiuidit, vel adhuc, &c. & sic in duobus tātū casibus loquit, quādo scilicet minor habet curatorē, itē qñ non habet quia veniam ætatis impetrauit, & eius res est alienata vel obligata, quod quidam dicunt. sed certe idem si curatorem non habet, nec impetrauit veniam. Vel dic in quatuor casibus loquitur. s. quando minor auctoritate tutorum vel curatorum vendit. Item e contra quando tutor præsente & volente minore. Item quando alias est minor sine tutore vel curatore constitutus, nec tamen impetrauit veniam. Item & quando impetrauit veniam, & hoc quasi consonat cum prædictis. Quod autem dixi habere locum cum tutor vendidit præsente & volente pupillo, intellige secundum Azo. si pupillus intelligit quid agatur, alias perinde habetur ac si non esset præsens. & sic habet locū titulus superior, q de pscriptione 10. vel 20. annorum dicit. Sed Pla. dixit hunc titulum locum habere, qui de quinque annis dicit, cum nomine pupilli fecit tutor venditionem. Sed opponitur prædictis, si minori præscribitur. 5. ann. maiori vero 10. melioris conditionis est maior quam minor? Respon. hoc verum in maiore, quando sine eius voluntate venditur. aliàs etiā statim non possit contra venire. præterea maior venit cōtra litē contestādo, hic minor quocunq; modo voluntatē contrariam declarando. Itē adhuc opponitur quia videtur hic malæ fidei emptor tueri se. 5. ann. sed s. titu. 1. l. 1. & l. fina. quæ sunt contra, bonæ fidei tuetur se. 10. annis, uel. 20. & sic deterioris cōditionis est bonæ fidei, quàm malæ fidei. Sed responde, hic quoquo modo declarando voluntatem contrariam, venit minor cōtra malæ fidei possessorem. vel ibi suo nomine vēdit tutor, hic nomine minoris facta est venditio. Porro vbi vendidit vel obligauit minor habens tutorem vel curatorem, sine eo non valet, vt s. de in integrum resti. mi. l. si curatorem. & sic non habet locum lex ista, quia cum non subsit verus titulus, nō habet locum vsucapio, & sic nec illud quinquennium. Item dixerunt quidam eam non habere locum cum quis minor non habens tutorem vel curatorem, & nō impetrata venia vēdidit, quod non placet H. Si autem tutor vel curator vel aliquis extraneus vēdidit rē minoris vt suam, ignorante minore: si quidem emptor fuit bonæ fidei, habet locū pręscriptio. 10. vel. 20. an. q̄ incipit currere post legitimam ætatem completam. Si autē sciebat emptor rem esse minoris, & sic non posse distrahi sine decreto, vel etiā putabat posse distrahi sine decreto, & sic errabat in iure, habet locum pręscriptio. 30. an. quæ incipit currere postquam habuit 14. an. vt s. titu. 1. l. 1. & l. fi. & j. de præscrip. 30. vel. xl. an. l. si cui. Sed Pla. hoc casu etiam post legitimā ætatem incipere dicebat præscriptionem. 30. anno. & pro eo. j. de bo. ma. auth. nisi, & j. de an. excep. l. 1. §. fina.

III. Imp. Iustinianus A. Menæ præfect. præt.

SI quando sine decreto, a minorum, b vel adhuc sub curatoribus cōstitutorum, vel per veniā ætatis eorum curam excedentium, res alienantur vel supponūtur, & ad perfectam ętatem iidem minores prouecti longo silētio querelam huiusmodi tradiderint, vt inutilis alienatio vel suppositio diuturno silentio roboretur, certum tempus ad talem confirmationē præfinitum esse censemus. B

¶ Ideoque præcipimus, si per quinque continuos annos post impletam minorē ætatem, id est post vigintiquinque annos cōnumerandos, nihil cōquestus d est super tali alienatione vel suppositione is qui eam fecit, vel hæres eius, minime posse retractari eam occasione prætermissionis decreti, sed sic tenere, quasi ab initio e legitimo decreto fuisset res alienata vel supposita. C

¶ Cum autem donationes à minoribus nec cum decreto celebrari f possint, si minor vel post veniam ætatis rem immobilē donationis titulo in alium (excepta propter nuptias donatione g) trāscripserit, nō aliter hoc firmitatem habebit, nisi post vigintiquinq; annos impletos, inter præsentes quidem decennium, inter absentes autē vicenniū donatore acqescēte effluxerit, vt tamen in hæredis persona h illud tātūmodo temp' accedat, q̄d p' eiusdē hæredis i minoris ætatē silētio trāsactum sit. Dat. Idib. April. Decio. V.C. Cons.

c Tradiderint.] tacendo: si autem expresiè, statim posset eam confirmare, vt s. e. l. 1. & 2. & s. si maior fa. l. 1. & 2.

d Conquestus est.] neque in iudicio, neq; extra iudiciū. Sed quid si extra conquestus est, narrādo querelam emptori? Videtur quod sufficiat. arg. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. cum quidam, secundum Azo. sed H. cōtra, scilicet vt coram iudice fiat. arg. s. de non nume. pecu authen. hanc. sed ibi tenuit contractus, hic non.

e Quasi ab initio.] & ita emptor incipit dūs esse. & sic plus operatur hæc præscripto, q̄ alia præscriptio 30. an.

f Celebrari possint.] nisi præceptoribus, vt ff. de admini. tu. l. cum plures. § j. uel alimēta necessitatis, vt ff. de tu. & ra. distra. l. 1. §. sed nonnullos, & nisi in donatione propter nuptias, vt subiicit. Item excipiunt quidam sponsalitiam largitatem, vt s. si aduer. dona. l. j. sed ibi in rebus mobilibus facta fuit. Nam si in immobilibus, non valeret, vt s. de prædiis minorum. l. prædia D

g Excepta propter nuptias donatione.] quæ tenet ab initio, vt arg. ff. de iure do. l. Titia, & sic est contra s. de prædi. mi. l. prædia. solu. hic corrigit. Vel dic quod non valet, vt ibi. sed quinque annis confirmatur, vt cæteræ alienationes per. l. istā secundū Io. Vel hic de donatione propter nuptias, ibi de spōsalitia, id est de simplici. & de hoc dixi. s. de admi. tu. l. lex, quę, circa prin.

h In hæredis persona.] eius qui donauit vel vendidit, ut referatur ad utrunque.

i Accedat.] ad complendam præscriptionem, vt ff. de mino. l. interdum, in fin.

k Hæredis.] sic lege vt sit sensus, quòd si hæres maioris est minor, id ex quinquēnio uel decēnio, quod supererat defuncto, currit hæredi demum cum erit maior. & sic

al minorum.

Minor an sit deterioris cōditionis quam maior in pscriptione.

Minoris rē si quis vendat vt suam, an habeat locum præscriptio.

DE SERVIS FVGITIVIS, &c.

a Remota omni alia continuatione, dic, quia supra dixit de actionibus, quæ sunt ex contractu: vt in 4. lib. vel ex quasi: vt in 5. ideo subiicit de his quæ fiunt ex maleficio: & sic de furtis. Sed quia seruus facit furtum sui, ideo de eo præmittit, & de similibus.

Istā cōtinuationem sequuntur Cyn. Bar. Bal. Sali. quamuis Fulg. Angelus, & Pau. reprehēdāt, sed Ia. dicit hic quod parum circa, hoc est curandū. quod no.

b Libertis.] scilicet ciuitatum.

c Ciuitatum.] Romana, vel alterius argumen ut infra eodē. l. mancipia, & l. penultima.

d Artificibus.] scilicet ciuitatum: licet nō sint serui: vt infra eo. l. fin.

e Priuatam.] scilicet singulorum de populo. Acc.

2 Dic vt per Salic. in l. pen. ꝟ. eo.

f Dominicam.] id est imperatoris.

TITVLVS I.

DE SERVIS FVGITIuis, a & libertis b mancipiisque ciuitatem c artificibus, d & ad diuersa opera deputatis, & ad rem priuatam e vel dominicam f pertinentibus.

Fuga seruū afficit vt vsucapi vel præscribi non possit. Baldus.

I. Impp. [illegible] AA. Aemyliæ.

Seruum fugitiuum g sui furtum facere, † h & ideo i non habere locum nec vsucapionem, k nec longi tēporis † præscriptionem, l manifestum est.

Diuisio Idē Pau.

3 Idē Salicetus.

Seruum.] Tria facit. Primò ponit dictum. Secundo consequentiā. Tertio rationem consequentiæ. partes patent. h. d. Bald. vel sic, Hæc lex tria contin. dicta. Primo ponitur primum dictum. Secundo consecutiuū illius. Tertio ratio illius consecutiui. Et secundum hoc potest poni casus, vt litera iacet hoc modo, vt ponatur pro quæstione, An seruus qui fugit a domino, furtum faciat sui? Vel aliter potest poni casus, vt dicamus sic: Seruus aliquis fugit a domino, aliquis eum recipit, qui eum vendit bona fide alij ementi. quæritur, vtrum iste emptor possit seruum vsucapere vel præscribere? Et dicitur quod non, propter rationem quæ in fine ponitur, & in principio, qui a furtum sui facit.

Casum dupliciter ponit.

g Seruum fugitiuum.] duobus modis potest poni casus. Primo sic, In hac lege quæritur, an seruus alicuius si fugit a domino, dicatur facere furtum sui? Et respondetur quod sic, ex quo sequitur quod nō potest præscribi, cuius responsionis ratio est, ne &c. Vel potest poni sic, Seruus meus fugit a me, & iuit ad quendam. ille possidens eum vendidit bona fide ementi, quæritur, an emptor possit vsucapere? Et respōdeo certe quòd non, duabus rationibus. Prima, quia fecit furtum sui. Secunda, ne fuga seruorum sit dominis damnosa. Vel pone vt in glo. quæ incipit, Sed quæ dubitatio.

h Facere.] vt & ff. de fur. l. ancilla. Sed contra infra eo. tit. l. qui seruo. in prin. vbi dicit quòd non facit furtum, qui fugam seruo persuadet. Solu. illud ideo, quia nemo ex consilio tenetur. Non autem dicit fugientem non facere furtum sui. & dic quis sit fugitiuus & erro, vt ff. de ædil. edict. l. quis sit fugitiuus. in princ. & §. erronem. quod tamen in vno dicitur, & in alio exauditur, ut ff. eo. l. 1. §. pen. licet quidam contra.

ADDITIO. Aduertas q̄ solutionē istius glo. ad l. qui seruo, in ea alleg. reprehēdūt communiter doct. nam ex consilio fraudulento obligatur quis, vt ff. de reg. iur. l. consilii. Vnde dicas secundum doc. quòd seruus fugitiuus facit furtū sui, vt hic. tamē istud non est proprium & regulare furtum, quia in furto requiritur quod sit differentia inter contrectantē & rem contrectatā, vt l. 1. ff. de furtis, sed hic est idem. ergo non est regulare furtū. & ideo præstans opem huic irregulari furto, non tenetur furti, nisi furtū regulare sequatur, vt in l. cōtraria.

i Et ideo.] Nō valet hæc argumētatio. nam fallit in debitore surripiente pignus creditori, qui facit furtum ratione possessionis, & tamen est res vsucapibilis, vt ff. de vsucap. l. sequitur. §. si rem. addo ergo hic quoddā medium, & est res furtiua, & sic valet, vt insti. de vsuca §. furtiuæ, nisi purgetur vitium. vt in eo tit. §. aliquando. Vel potest aliter solui. s. quòd ibi fit speciale in eo iure, & dic quòd vna negatiua abundat. sic in auth. de hære. & Fal. §. inordinatum. col. 1. & ff. de dam. infe. l. flumi num. §. 1. alias enim duæ negationes faciunt vnam affirmationem, vt ff. de ver. sig. l. duobus.

A k Nec usucapionem.] triennij.

l Præscriptionem.] Sed quæ dubitatio est de longi temporis præscriptione, quæ in rebus tātum immobilibus locum habet, vt ꝟ. in qui. cau. ces. lon. temp. præscripti. l. in seruorum? Respon. secundum quosdam hic loquitur de mancipijs adscriptitijs, qui sunt pars soli, vt ff. de diuers. & temp. præscript. l. 3. in quibus licet aliàs locū habeat longi temporis præscriptio: hic tñ cessat, quia fugitiuus est. Et si quæratur quomodo fit furtum, cum iudicetur immobilis, & rerum immobilium

† Etiam si per aliū non fuit apprehensus. Pau.

† De isto seruo contra dominū a quo aufugit. Pau.

B non fit furtum, ut institut. de vsucap. §. quòd autem ad casā Respond. ad similitudinem 5 cretæ, quæ est naturaliter immobilis, licet separata efficiatur mobilis, ut ff. de fur. l. si creta. Item si quæratur, si emi adscriptitium tuum bona fide a non domino, quomodo præscribam, cum non possit alienari sine dolo, vt infra de agri. & cen. l. quemadmodum, lib. 11. ergo nec vsucapi, vt ff. de verb. sig. l. alienationis? Respon. illa l. quēmadmodum, loquitur quando dominus vendidit. & quia si manifesta erat ibi fraus domini, quia parum terræ dabatur, & omnes adscriptitij vendebantur. sed in nostro casu non sic, quia præscribetur habito titulo & bona fide emētis & vēdentis. sed prædicta positio non placet, 6 quia eadem remanet quæstio de vsucapionibus cum facias loqui de immobili, scilicet adscriptitio. Dic ergo casum, 7 quòd loquitur de præscriptione 20. annorum, quæ aliàs datur bona 8 fide moranti in libertate, quā hic non habuit, & ideo non præscribit libertatem. vt ꝟ. de præscrip. long. temp. quæ pro liberta. l. 1. & 2. & qđ

5 Hucusque gl. sequuntur Bar. Bal. & Salice.

6 Et bene. Bart. Salicet. & Ia.

7 Placet Bart. & Pau. licet Bal. Ful. & Salice. teneāt cōtra.

8 Ista est bona. Bar. & Salic.

C de vsucapione dicit, dic si ab alio possideatur titulo & bona fide. & sic sunt duo casus. Vel dic, 9 quòd nec tempore quo mobilia, nec quo immobilia præscribuntur sic s. si aduersus credi. l. 1. vel potest dici quòd imperator non habuit respectum ad tantam subtilitatem, sed cum responderet de vno, scilicet vsucapione, incidit in aliud, scilicet in præscriptionem, ut & alias. ff. ad legem Falc. l. 1. §. sed operis, 10 & familiæ erciscundæ. l. 2. §. si quarta. sicuti sæpe cōtingit cū aliquis petit a me decē, & respōdeo nec decem, nec quinque dabo tibi, vel nec decem nec aliud. & ponitur in seruo vt in re mobili. Item quæro, cū seruus fugitiuus a dño possideatur, nisi diu moretur in libertate, vel ab alio possideatur, ut ff. de acqui. poss. l. 1. §. per seruū. & l. 3. §. si seruus, & l. rē quæ nobis, & l. per eum §. si. qualiter domino eius potest fieri furtum? Respondetur, 11 hic possidet a dño aīo, nō corpore, ut ff. de acq. pos. l. 3. §. si seruus, & sic detentionem non habet. Vel hic possidebat, sed non detinebat,

9 Omnes sunt bonę dēpta prima, quæ est falsa secundum Bar. Bal. & Ia.

10 Versiculus est sub § si vsufructus.

D qa fugitiuus possidetur animo solo. si. n. possideret animo & corpore, nō fieret furtū, vt ff. de acqui. pos. l. rem quæ nobis, & ad hoc instit. de ob. quæ ex delicto. §. placuit. 12 Itē quomodo fit domino furtum, vt. ff. de fu. l. interdū. 2. §. cum autē. quæ est cōtra. vbi dicit quòd quādiu res surrepta domino per seruū est penes seruū, nō mutatur eius cōditio? Respōdetur, 13 illa loquitur in peculiaribus, aliud autē in dominicis, vt hic, in qbus fit furtū etiam si penes seruum consistant. ipse enim non dicitur esse in sui peculio, sed dicitur res dominica ipsemet, vt. ff. de pecu. l. deposui. §. Stichus, & de pecu. lega. l. Stichus habet, in fin. Sed quare secus in dominicis? Respon. 14 quia in peculiaribus videtur habere quandam licentiam contrectandi & damnificandi dominum, vt ff. de pecu. l. si seruus. § etiam, sed in dominicis non, vt in fine huius. l. Inde est quòd res peculiaris ab alio surrepta, si redeat in potestatem serui. purgatur vitium, sed non sic de de dominica, vt ff. de vsucap. l. sequitur. §. Labeo, & prædi. l. interdum. § si res.

11 Idem Bar. Ba. & Sal. & Ia. quāuis displiceat P.

12 Versiculus [illegible] sub §. fur tiuo.

13 Ista placet Bart. Bal. Pau. & Sal.

14 Idē Sa. & est de mēte Ba. Bald. & Paul.

Item

Item quid valet fieri furtum in dominicis per seruum, cũ non potest agi furti: i insti. de obli. quæ ex delict. §. his. Re po. propter vsucapionem, vt hic & ibi dicit. Ite nun quid 30. annis præscribetur seruus fugitiuus? Videtur quòd sic, [b] vt infra de præscript. 30 annorum. l. sicut, & l. omnes, e contra quod non, cum teneatur possessio, in eo. tit. l. male. extūc ergo ex quo desinā possidere, præscribetur. 30. ann. Accurs.

ADDITIO. Tu dic quòd glo. inepte loquitur secundum Paul. & Iat. quo ad materiam. l. nostræ. notanda tamen est ad hoc quòd præscriptio tunc possessione currit nõ currit. Ias.

a Ne seruorum fuga.] id est effectus fugæ, quæ est vsucapio vel præscriptio.

b Ex quacunque causa.] hoc quod dicit, ex quacunque causa, potest se referre ex parte subiecti & ex parte prædicati, ex parte prædicati, scilicet ne fuga seruorũ sit damnosa domino ex quacũque causa, expone, l. vsucapionis, aut præscriptionis. Sed ex parte subiecti, scilicet ita ne fuga seruorum ex quacunque causa, expone, scilicet leui aut iniusta. secus si magna vel iusta: [a] ut ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. 2. & institu. de his qui sunt sui vel alieni iur. §. vlti. tunc enim bene p. q iudicaret domino, vt ibi dicitur.

ne seruorum fuga [a] dominis suis ex quacunque causa [b] fiat damnosa. [c] S. Idib. Decem. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Officio iudicis conceditur dominis potestas persequendi seruos proprios fugitiuos in domibus alienis. hoc dicit Baldus, concordat Salicetus.

II. Idẽ AA. & CC. Pompeiano.

Requirendi fugitiuos potestatem fieri dominis, præsidalis officij est. [d] Dat. Kalendis Maiis, Carinb. Conss. B

Serui ad Barbaros fugientes, in actu fuga deprehensi, grauiter pro motu iudicis puniuntur, mutilatione scilicet pedis, aut pœna metalli, vel simile. h. d. Bal. & Sal.

III. Imp. Constantin. A. ad Probum.

Si fugitiui serui deprehendendantur [e] ad Barbaros [f] transeuntes, aut pede amputato [g] debilitentur, aut metallo [h] dentur, aut qualibet alia pœna [i] afficiantur. Sine die & Cons. C

IN AVTHEN. ut nulli iudicum. §. quia vero nos oportet, coll. ix. const. ix.

Hodie loco pedis succedit manus abscisio: pro furto vero, sola fustiũ castigatio sed p latrocinio, furca. Sa.

f Ad Barbaros.] id est hostes populi Romani, ut s. de commer. & mer. l. 2.

g Amputato.] & sic punitur in eo in quo deliquit.

h Metallo.] q̃ sit hæc pœna, & opens metalli, & ministerij metallorum, habes. ff. de pœ. l. aut dãnum. §. inter eos, & §. g quis, & §. in ministeriũ, & insti. qui. mo. ius pat. pot. sol. §. pœnę.

i Alia pœna.] simili, [5] uel extraordinaria, ut ff. de pœ. l. hodie. sed in hoc quod dicit, pedem amputari, corrigitur per auth. sed nouo iure, quæ hic poni.

Sed nouo iure si criminis qualitas mẽbri abscisionẽ exigat, [k] vna sola manus [l] abscindetur, sed p furto nec morietur, nec aliquod membrũ abscindetur, sed aliter castigabitur. [m]

¶ Fures [n] autem vocãtur, qui occultè & sine armis huiusmodi delinquunt. Qui autem violenter aggrediuntur, aut cum armis, aut sine armis, aut in domibus, aut in itineribus, aut in mari, pœnis legalibus subijciantur.

In ista lege plura bona dicam. & hoc intendit: Suscipientes seruũ fugitiuum sciẽter, pro singulo seruo & vice qualibet puniũtur: tamẽ de delicto tutoris vel curatoris ipse punitur, & non dominus, & qui non potest soluere in ære, luit in corpore. errantis parcitur: & si a domino cepit malitia, punitur, seruo priuabitur, & veritas eruetur per serui fugitiui torturam. h. d. Bal. Vel sic: Dolose fugitiuum occultans, ad eum cum pari vel 20. solidis tenetur & pœna reiteratur, augetur delictum reiteratũ & tutoris, non minori suscipiens vero sine dolo, non tenetur, sed dolose mittens, seruo tortio & confiscato punitur. Salicetus.

k Sed nouo iure. Exigat.] quod euenit in quatuor casibus. [6] Vnus est hic in l. si fugitiui. Secundus in exactoribus tributorũ si non faciunt apochã de susceptis, id est scripturam in qua scribuntur ea quæ suscipiunt exactores debitorũ, ut in auth. de mãda. prin. §. coges, co. 3. Tertius est in nouellis de quibusdam hæreticis [7] & c. Et est quartus in Lombarda quæ dicit manum præcidẽdã tabellioni si fecerit falsum instrumẽtum, vt in Lõbarda de eo q fecit falsum tit. l. 1. in casu etiam ex lege Corne. supplicio patitur fugitiuus no solũ rõne fugę, sed eũ adiuncto, ut ff. ad Sylla. l. 3. §. de his. [8] & l. lege Cornelia, in fi. 1. respon.

l Vna sola manus.] Sed quæ? Respon. [9] illa in qua minus

IIII. Imp. Cõstãt. A. ad Valeria.

Quicunq; fugitiuum seruũ in domũ vel

potest, ut ff. de pœ. l. interpretatione, licet alii contra.

ADDITIO. Opinionẽ huius gl. tenet Bar. hic, & etiã Pau. de Cast. uidens quod si quis habet manum aridã, quod illa sit amputanda, & quod deformitas etiam in hoc facit pœnã. & ita determinauit Io. And in c. in pœnis, de reg. iur. lib. 6. in Mercurialibus, & Ang. hic qui p hoc allegat bonum tex. in l. 3. §. 2. ff. arbo. fur. cæsa. D

m Castigabitur.] scilicet fustibus, nisi sit publicus latro, [10] qui. s. consueuit furari, [11] qui debet furcis suspẽdi, ut ff. de pœ. l. capitaliũ. §. famosos, & hic subijcit statim.

n Fures.] quidã non habent hic plus. sic tñ est in cor. vnde hæc sumitur, ut in auth ut nulli iudi. §. quia uero nos oportet, col 9.

c Fiat damnosa.] quo ad vsucapionem.

Requirẽdi.] CASVS. Si seruus meus in domum alicuius potentis se receperit, in quam ad requirendum eum intrare non audeo, præses sicut eum requiri.

d Officij est.] vt & ff. e. l. diuus. alioquin & magistratus [1] in c. solidis, & qui non patitur apud se inquiri, in eodem punitur. ut ff. e. l. 1. §. hoc autem, & eadem pœna imponitur suscipienti alienum seruum, & non reddenti intra. 20. dies, ut e. l. 1. §. 1. & omnes istas pœnas dicas applicari fisco, cum mulctæ appellentur, ut s. de modo mulcta. l. mulctarum. est & alia, quæ datur actori, ut j. co. l. quicunq;. Et dic, officij est, id est ad eius officium pertinet.

Si fugitiui.] CASVS. Si seruus meus fugit ad hostes, & in itinere deprehensus est, quam pœnam subire debeat, quæritur? Dicitur quod amputandus est pes, aut detur metallo, aut alia pœna affici debet.

e Deprehẽdantur.] in itinere. secus si ad hostes iam peruenerint, & sic fuerit delictum consummatũ, quia tunc ultimo supplicio puniuntur, ut ff. de pœ. l. si quis aliquid. §. 1. quæ est contra. si tamen non petatur puniri, domino iure postliminij redditur, ut ff. de captiuis & postli. l. reuer. l. p̃ ssillu ini. am. §. transfuga.

Quicunq;.] CASVS. Si inscio me seruũ meum in agro tuo, uel in domo tua recepisti, qualiter puniẽdus sis, quæritur? Respõ. quod eundem reddes cum æquè bono, uel 20. sol. Si autẽ secũdo uel tertio eũ receperis, cũ ipso duos uel tres, aut dictã summã p uno quoq; dabis. & istud locũ habet si in domo pupilli receptus fuerit, scilicet q tutor eadẽ pœna feriat. si soluẽdo non fueris, supplebis in pœna qđ nõ est in pecunia. si autem seruus constitutus penes te propter mercedem se dixerit ingenuum, missus forte à me, ut prædictam

Margin notes:

a Idẽ Bar. & uide Ia. hic.

a Glos. sequuntur Bar. & Sa.

1 Istã glo. atq; ad n. sequuntur Pau. & Sa.

a Idẽ Bar. Pau. & Sa. hic.

5 Nota q dictio alius, alia, aliud, ẽ implicatiua similium. Bal. Ang. Pau. & Sa.

6 Istã glo. sequuntur Bar. & Sa. & uide alios duos casus per Sal. hic.

7 Pro parua hęresi, aliàs debent comburi, secũdũ Ange.

8 Vers. est sub §. utrum.

9 Idẽ Bar. Bald. Pau. & Sal.

10 Singularis gl. secundum Ang. in §. ex maleficijs. 2. col. insti. de actio.

11 Talis non dr̃ famosus latro, sed famosus fur. Bar. Bald. Pau. Ang. & Sal.

ctam pecuniam extorqueret, cum nihil dolo fecisti, excusaberis. Torquebitur autem seruus, ut appareat an ipsum miserim. quod si appareat, perdam non solum petitionem pœnæ, sed etiam seruum. A

a Suscepit.] scilicet dolo malo, volens dominum fraudare seruo, ut patet. ff. de ser. cor. l. 1. §. quod autem, & l doli. Speciale est tamē in colonis Illyricanis, ut si quis eos recepit ignorans, nihilominus teneatur in quadruplum pręter operas & dānum quod locis quæ deseruerant, factum est, ut infra de colo. Illyri. l. 1. li. 11. & hoc forte habet locum quādo putabat colonū alienum, sed nesciebat cuius esset. si autem credidit ingenuum, nullam patietur pœnam, ut j. ea. l. §. quod si seruus.

† Hæc dictio inclusiuè ponitur. Pau.

in agrum inscio domino eius susceperit, [a] eum cum alio pari vel viginti solidis [b] reddat. Si verò secundò vel tertiò [c] eum susceperit: pter † ipsum, duos vel tres alios, vel prædictam æstimationem pro vnoquoque seruo domino repræsentet.

¶ In minorum [d] persona tutoribus vel curatoribus pœna simili imminente. B

¶ Quòd si ad prædictam pœnam soluendam is qui susceperit, minime sufficiat, † æstimatione competētis iudicis castigatio [e] in eum procedat.

¶ Quòd si seruus fugitiuus ingenuum se esse mentitus, sub mercede [f] apud aliquē fuerit: nihil is q cū habuit, poterit incusari. [g]

¶ Sanè mancipiū torqueri oportet, [h] vt manifestet verum propter lucrum capiēdum callidè à domino C

b Vel uigiti solidis.] talē solidū [1] accipe, q valeat unū aureū, ut ff. de in ius uoc. l. fi. & institu. de pœ. te. li. §. fi. & 72. tales aurei faciunt unam libram auri: ut infra de suscep. & arc. l. quotiens, li. 10. Sed cuius est electio, si detur alius par, vel solidi. 20? Respon. debentis, [2] ut. ff. de iur. do. l. pleruMque, in fi. Itē qua actione hoc petitur? Respon. uel condictione ex hac l. [3] ut. ff. de condi. ex leg. l. 1. uel actione serui corrupti, [4] ut ff. de seruo corrup. l. 1. in princip. Item not. quòd non habetur ratio quantū valuerit seruus. nam semper vel viginti solidos cum eo, licet multo plus valuerit, reddet, vel alium parem: sic & infra de cond. inser. l. fi. sed aliàs contra infra de communi ser. ma. l. 1. in fi. [5] Item not. quòd hæc pœna danda actori, non remittitur etiam si eum pœniteat, & velit restituere intra 20. dies. Sed illa quæ datur fisco in suscipientem, remittitur si intra 20. dies pœniteat, vt ff. e. l. 1 §. 1. & est ratio: quia mitius cum lege, [6] quàm cū eius ministro agitur: vt ff. de arbi. l. Celsus, & in auth de iudi. §. oportet, colla. 6. Item no. quòd etiam l. Fa. de pla. potest accusari iste: vt j. ad leg. Fa. de pla. l. si quis. D

1 Qui solidus legalis hodie nō est in vsu. Sali.

† Iste tex. solet allegari ad hoc, quod qui nō hēt in ęre, luat in corpore.

2 Seqē eā Bart. Bal. Ang. & S.

3 Ista placet Bar. & Sal.

4 Nihil ē. Salic.

5 Ibi fit ęstimatio quo ad aliud. B.

6 Idē ē cū fisco. Sali.

c Vel tertio.] non ita si quarto secundum M. vt supra de modo mul l. fi. Vel dicas aliud in multa, [7] de qua ibi dicitur, aliud in pœna, quæ certa imponitur à lege: vt hic. argu. ad hanc solu. vt ff. de pri. delt. l. nunquam. Itē not. hic ex iteratione delicti augeri [8] pœnam vt supra de epis. aud. l. 3 in fi.

d Minorum.] id est cum tutores vel curatores in domibus vel agris minorum fugitiuum susceperint. sic si patiantur fabricari falsam monetam in prædio pupilli: vt j. de falsa mone. l. 1. in fi. & j. vnde vi. l. meminerint.

e Castigatio.] s. corporalis, [9] quod est generale: [10] vt ff. de iuris. om. iud. l. si quis id, §. in seruos, & de in ius voc. l. fi. & j. de sepul. viol. l. fi. & ff. de pœ. l. 1. §. generaliter.

f Mercede.] maxime: sed hoc ideo dicit, quia tunc magis est credibile quod ignoret.

g Incusari.] cum non sciuit eum fugitiuum. nam credidit dicenti se ingenuum.

7 Sequitur eā Sal. & Paul.

8 Melius diceret iterati sēd m Paul.

9 Vide Ias. in §. pœnales, isti. de act.

10 Cōcor. c. finē, circa fi. cum gl. ex j de lo & cōdu.

h Oportet.] ad petitionem conuenti ad seruum & ad pœnam.

i Interrogatione.] No. duo mirabilia. Primum quod seruus torquetur contra dominum: quod est contra ius cōmune: vt infra de quæstio. l. 1. & l. seruos, & supra de testi. l. seruos, quæ sunt contra. sed hic speciale: vel non debet interrogari, vt ibi, nisi pro facto suo: [11] vt hic, & j. de quæstio. l. interrogari, & intellige si indicia præcedant. [12] nam a quōne nō est incipiendum, ut ff. de quęstio. l. 1. in pr. secundum quod creditur ei [13] cū pcedentibus indicijs: vt hic, & ff. de ędil. edi. l. quæro, §. fi. & j. e. l. cum seruum.

ad domum vel ad agrum eius qui eum suscepit, immissus sit, an non.

¶ Quòd si malignè factū esse, ex serui interrogatione [i] patuerit: seruo etiam suo [k] eum qui hoc fecerit, priuari oportet, & ad fiscū pertinere mancipiū. Dat. V. Kalend. Iul. Gallicano & Basso Conss.

Officialis in suo officio negligens, condemnatur: nec potest absolutoriū rescriptū impetrare, nec ista absolutio dat iudici regressum contra partē cui fauit iniuste. Bal. Vel sic. Qui solicitauit ad fugam ciuitatis mancipium, tenetur cum eo alterum restituere, & duodecim solidos quod obtinet in libertis artificibus solicitatis: & negligens officialis ad duo j. milia mancipia tenetur. Sals.

V. Idem A. ad Ianuarium.

Mancipia [l] diuersis artibus pdita q̄ ad rēpublicā ptinēt, i ijsdē ciuitatibus placet pmanere: [m] ita vt si quis tale mācipiū solicitauerit, [n] vel auocandū [o] crediderit: cum seruo altero solicitatum C

k Seruo etiam suo.] q. d. non solum pœnam petere non poterit: sed etiam seruo &c. & intellige cum malignitas cœperit, à dño. [14] secus aūt si cœpisset à possessore, vt j. ti. 1. l. si quis seruo, quæ est contra. Et quia pro fugitiuis receptis variæ inueniuntur pœnæ: ideo dic. [15] quod si seruum priuati recepit quis, reddit eum cum alio pari, vel 20. solidis vt hac l. si autem fisci occultat, & ipsum, & 12. libras argēti reddet, vt j. eo. l. si quis. si imperatoris, tunc ipsum, & librā auri, vt j. de fugi. col. 2. lib. 12. si ciuitatis, & ipsum cum pari & 12. soll. reddet. & idem in liberto ciuitatis, vt j. l. proxi. Si autem est liber & artifex ciuitati adstrictus, tunc obtinet quod dicitur j. eo. l. fi. Si vero sit seruus Illyricanus, tenetur in quadruplum præter operas & damnum: vt infra de colo. Illyri. l. 1. lib. 11. Si Thracensis, duas libras auri: vt infra de colo. Thracen. l. 1. eo. lib. Si aūt sunt tributarij, vel inquilini alicuius priuati, tunc ipsum dño, & alium æque bonū, & 12 libras argenti fisco præstat: vt infr. de agri. & cēs. l. seruos, in fi. li. 11. Itē si Gynęciarius, punit in 5. libris auri. Itē qui texerinū recepit, in tribus libris auri, vt j. de murileg. l. 5. & 6. lib. 11.

11 Sequit eā Salic. & Paul.

12 Et bene Saly.

13 No. quod credit uni co testi de facto proprio deponenti concurrētib. alijs indicijs. Pau.

14 Sequtur eam Paul. Salicet. & Corn.

15 No. distictionē quā sequūtur hic Bal. Ang. Sa. Pau. & Corn.

D Mancipia.] CASVS. Si mancipiū ciuitatis alicuius (non intelligas Romanæ, ne sit contra j. eo. l. si quis seruum.) auocandum crediderit, cum altero seruo & 10. solid. ciuitati restituet. si libertum, eadem pœna, id est 12. solid. &c. cum alteri libertus præstari nō possit, cum sit liber & si defensor ciuitatis non reuocet, duos reddat, nec rescriptum vt liberetur à pœna, impetratum valeat. nec retentionem illius mancipij sibi vendicet, quod ipsum comparauerunt soluendo duos. & hoc subijcit, venditione &c.

l Mancipia] publica ciuitatis alicuius, puta Bonon. sic. etiam ponitur ff. de publi. l. sed & hi. §. præterea. nec. n. loquitur de Romana ciuitate, quia ibi alia pœna imponitur, vt infra eo. l. pe. quæ est contra.

m Permanere.] in quibus. s. sunt constituta à rectoribus.

n Solicitauerit] vt aliò vadat.

o Auocandum.] id est, ut ad se vadat, & intellige in vtroq; casu cū effectu. i. cū iuit, alias frustra diceret, restituat z

stituat: sed & si non iret, teneretur tantùm serui corrupti, vt ff. de ser. cor. l. 1. §. persuadere.

a Restituat.] forte & si erat furtum manifestum, vt hic, sit speciale, vt & aliàs s. de Paganis. l. Christianis.

b Cum eadem forma.] i. cum pœna 12. solidorum. libertus enim alius cũ sit liber, præstari nõ potest secũdũ Azo. Vel dic causa necessitatis, vt est hic, & alium præstari, sicut & aliàs, ut ff. de fun. do. l. 1. aliter autem in liberto solicitato priuati, quia in sola redditione operarũ tenetur cum eo, vt j. de ope. lib. l. si.

c Exigatur.] sed nõne punitur pœna cẽtum solidorum, vt ff. eo. l. 1. §. hoc autem? R ñ. non, quia loquitur ibi de priuati seruo, hic ciuitatis. Vel meliꝰ hic loquitur de defensore illius ciuitatis cuius mancipia sunt abducta, ibi de eo in cuius ciuitatem sunt abducta. Item no. hic negligentem administratorem puniri, vt s. de offic. præfe. prætor. Orientis. l. si quos, & de admi. tut. l. pupillorum. repelli etiam potest ab administratione, vt s. de procu. l. cum qui, & prædic. l. si quos.

Administrator negligens punitur.

d Principali.] i. principꝭs, quo pœna sibi remittatur.

e Nec venditione.] quasi litis æstimationem præstiterit, pœnam soluendo, & ideo iure venditionis sibi competere retẽtionem asserebat, vt arg. ff. pro emptore. l. 2. in fin. & l. 3. quod remouet, licet olim obtinuerat. Vel dic quòd solicitata ei de cætero vendi nõ possunt. & hæc locum habent, si exponas eius, scilicet defensoris. si vero dicas eius, id est serui, est sensus vt ipse seruus in sui pœnam amodo vendi non possit.

restituat, [a] duodecim solidorum summa inferẽda reipublicę illius ciuitatis, cuius mancipium abduxerit.

¶ Libertis quoque artificibus, si solicitati fuerint, cum eadem forma [b] ciuitati reddendis: ita vt pro fugitiuo seruo, si solicitudine defensoris non fuerit requisitus & reuocatus, idem defensor duo vicaria mãcipia exigatᷣ, [c] nec beneficio principali [d] nec venditione [e] in eius persona iã decætero valituris. D. XVI. Kalẽd. Mart. Constantinop. A. V. & Licinio Cæs. Conss.

B

Si repetẽti seruum fugitiuum cũ pœna, quæstio dominij refertur: per torturam serui illico aperta veritate lis dirimitur. Bald. concor. Salic.

VI. Idem A. ad Tyberianum comitem Hispaniarum.

C

CVm seruum quispiã repetit [f] fugitiuum, & alius euitandæ legis gratia, quę in occultantes mancipia certam pœnam statuit, [g] proprietatem opponit, [h] uel in vocem libertatis eum animauerit: [i] illico neqſsimus [k] verbero, [l] super quo ambigitur, tormentis subiiciatur, vt aperta veritate, disceptationis terminus fiat. [m] quod nõ solum vtrisque iurgantibus proderit, [n] sed etiã seruorum animos à fuga poterit deterrere. * Dat. XV. Kalend. Septemb. Pacatiano, & Hilariano Conss.

D

* detinere.

CVm seruum.] CASVS Si seruũ meũ fugitiuũ requirã, & vendicanti, id est, pœnam mihi repetenti, te quasi dominum obiecisti, vel eũ vt prouocaret in libertatẽ induxisti, torqueatur seruus, vt sic veritas appareat, nec solum mihi & tibi proderit (& sic intellige diuisiue quòd non solũ, quia similiter vtrisque proderit) verùm etiã coercebuntur à fuga alii serui, cum sciant se esse torquendos.

f Repetit.] rei vendicatione.

g Statuitᷣ.] vt s. eo. l. quicunque.

h Opponit.] dicens quòd sit suus, vel non sit petentis.

i Animauerit.] i. induxerit eum vt diceret se liberum.

k Nequissimus.] scilicet seruus.

l Verbero.] i. verberibus dignus. Vel dic quòd verbero sit proprium nomen.

m Terminus fiat.] vt s. de rei ven. l. cum super, & j. de libe. cau. l. ea quæ, & s. eo. l. quicunque.

n Proderit.] ad præsumptionẽ. Azo. vel ad probationem, vt hic dicitur, terminus, &c.

Qui occultat seruum fisci, pœna huius legis tenetur. Bal. Vel sic: Occultans seruũ fisci tenetur ad illum, & ad xij. libr. as argenti. Sali.

VII. Imppp. Valens, Valentinia. & Gratia. AAA. ad Felicem consularem.

SI quis seruũ fiscalẽ [o] putauerit occultandũ, non solum eum restituere, sed etiam duodecim libras argenti [p] pœnę nomine fisci iuribus dependere compellatur. Dat. II. Id. April. Gratiano. II. & Probo Conss.

SI quis.] CASVS. Si seruum fisci qs occultauerit, qua pœna debeat puniri, quæritur? Et dicit quod dictũ seruũ cum 12. lib. argenti restituet.

o Seruũ fiscalẽ] .s. Romanæ ciuitatis, vel ipsius imperii. aliter in patrimoniali seruo imperatoris statuẽdũ est, & in seruo priuati alicuius, & in aliis multis seruis, vt plene dixi. s. e. l. qcũq;, in fi.

p Duodecim libras argenti.] sic ergo potest excedere quadruplũ, si seruus vilis erat. & sic est cõtra instit. de act. §. oẽs. Sol. pœna nõ excedit quadruplum, quãdo inuenitur imposita per nomina respectiua, ut duplũ triplum &c. vt ibi. sed quãdo certa imponitur, potest excedere quadruplum, ut hic.

Pœna an possit excedeᷣ quadruplum.

Si seruus publicis operibus deputatus connubium contrahit cum ancilla: ipse, uxor & liberi in publicum retrahuntur. Bald.

VIII. Imppp. Valentinian. Theodos. & Archadius. AAA. Albino præf. urbi Romę.

SI qui publicorum ser[q]uorum fabricis, seu aliis operibus publicis deputati, tanquam propriæ conditionis immemores, domibus se alienis, & priuatarum ancillarum [r] consortiis [s] adiunxerint: tam ipsi, quàm vxores [t] eorum, & liberi, confestim cõditioni pristinę [u] laboriq; restituantur. [x] Da. VIII. Ka. Au. Timasio & Promoto Conss.

SI qui.] CASVS. Si seruus publicus, puta faber, in domũ alicuius se receperit, & contubernio ancillæ dñi domus sciẽte domino se coniũxerit, tã ipse, q̃ uxor eius & filii pristinę serui tuti restituantur. Vi.

q Seruorũ.] impropriè dicit, seruorũ, nã liberi erant, sed seruire tenebãtur. de seruis autem talibus publicis dixit. s. eo. l. mancipia. Ac.

r Ancillarũ.] sciẽtibus dominis ancillarũ, nõ aliter secundum Ioan. ut arg. j. de bonis liber. l. 2. & j. de infan. exposi. l. 1.

s Cõsortiis.] nec enim cũ ancillis est matrimoniũ, sed contubernium, ut s. de incest. nup. l. cum ancillis.

t Vxores.] impropriè dicit uxores. Vel dic quòd illæ fuerant liberæ factæ. Accur.

u Pristinæ.] id est primæ.

x Restituãtur.] ꝓpriè ponitur prout refertur ad mares, sed put ad fœminas & filios, impropriè. sic & aliàs uerbũ semel positũ ponitᷣ ꝓpriè, & imꝓpriè ut ff. si cer. pe. l. certi cõdictio, in prin. Et not. hic quod filius patris sequitur conditionem. & sic est contra. s. de rei uend. l. partũ. Sol. hic speciale in odiũ dñi ancillæ. Vel dic q in

Verbũ idẽ põt ꝓpriè & impropriè poni.

hoc sequetur matrem, nam & mater sequitur uirum.

DE FVRTIS, ET SERVO CORRVPTO.

Specialiter de furtis hominum dixit, nunc generaliter de furtis cuiuslibet rei. vel sic: Quia corrumpuntur serui vt fugiāt, & occasione fugæ committitur furtū, ideo de hoc ponitur rubrica.

1 Vtraque continuatio est iungēda. Sal.

SI pecunia.] CASVS. Si mādato seruorū tuorū ex pecunia tua quis prædium vel rē aliquam sciens nolēte te cōparauit, an cū eo furti, & condic. furti, & mādati, quia si ex cōtractu serui tui tibi acquisita sit actio, agere possis, quæritur? Respō. quod electionē habes vel mādati, vel furti, sed simul non, quia agēdo mandati comprobas factū serui tui, agēdo furti, non approbas, & ita esses tibi contrarius, quod esse non debet.

† aliàs deest dictio, quis.

a Seruis.] s. tuis.

ADDITIO. Intellige de seruis nō habentibus alienandi potestatē sm Ange.

† Concor. cum hac. l. c. solicitudinē, in fin. extra de appell.

b Comparauerūt.] scientes te nolle, vt s. quod cū eo. l. si liberā, & ff. comme. l. si seruus.

2 Contrariū istum. l. est separatum ab alijs legibus. Bart. Paul. Alc. & Ia. Contraria allegans non est audiendus: sic ēt de iure canonico g factū contrariū qui renunciat iuri suo: vt in ca. 1. cū gl. 1. extra de cler. cō iug.

c Cōdōnē.] furtiuā.

d Criminis.] s. furti.

e Persequaris &c.] sic fit & alias, vt ff. ad leg. Aqui. l. sed & si is.

f Bonæ fidei cōtractum.] s. mandati, qui est bonæ fidei, vt in sti. de act. §. actionum. Sed certe immo videtur concurrere causa criminis cum causa bonæ fidei, vt ff. pro soc. l. rei cōis, & l. seq. & s. depos. l. 3. & ff. cōmo. l. si seruus, 3 & ff. manda. l. si mandauero. 2. §. si tibi, q sunt cōtra. sol. hic esset sibi contrarius, si mandati & furti ageret. nā agēdo mādati, approbat factū serui, agēdo furti, reprobat. Vnde quasi sibi cōtrarius repellitur, qd est no. vt ff. de condi. & demō. l. Titię, & ff. de mino. l. si filius emācipatus, & ff. quando ap. sit. l. 2 §. sed si alius, & de peti. hære. l. si testamētū falsū, & s. si seruus extero l. 1. & j. de codicil. l. fin. & s. de pać. inter emp. l. commissoriç. & ff. de leg. 2. l. cum filius. §. varia, & ff. de tribu. l. quod in hærede, §. eligere. In legibus 5 autem contrarijs agēdo pro socio & furti, vel locati & furti, vel cōmodati & furti, vel mādati & furti, vel depositi & furti, q sunt casus cōtrariorum legū, nō est sibi contrarius, cum utroque agatur ad improbandum factum aduersarij. Et vt clarius videas, dic q hic ex alterius contractu, ibi ex suo. 4 vnde hic cōtingit hæc contrarietas, ibi non. est enim ratio, ne rem & precium consequatur, vt ff. de fur. l. si is cui, cui est contraria. d. l. rei communis. Sed bi solui. Quandoque tamen contrarias proponēs actiones, auditur, vt ff. quorum lega. l. 1 §. quod autem. 5 Sed quare illud sit, plene dixi. ff. de tribu. l. quod in heredem. §. eligere. Alij respondent illi. l. si mādauero. 2. §. si tibi. ff. māda. q ibi natiuitas, vt nascatur mādati & furti permittitur, sed nō exercitium, 6 vt hic innuit.

3 Hanc solutionem quoad omnes leges exceptā. l. si seruus, sequitur Bart. Paul. Sali. Ful. & Ia.

4 Displicet Barto. Paul. Sali. & Iac.

5 Ibi erat

I Nciuilem.] CASVS. Si rem mihi surreptā penes te repertam, nō restituere vis, nisi restituto precio ubi, qa dicis te emisse, & hoc probare possis, an sis audiēdus, quæritur? Rñ. quòd nō, qa inciuile est qđ petis. Ad talium ergo rerū emptionē facile nō debes accedere, cū prauā suspicionem incurrere possis, & damnificari in restitutione rei, precio non restituto.

dubius pp factū aduersarij. Bart. Sali. & Iac.

TITVLVS II.

DE FVRTIS, ET SERuo corrupto.

Allegans contraria agendo, non auditur. hoc dicit, & ista lex semper adhoc allegatur. Bald. Vel sic: Actor vnam ex pluribus actionibus sibi cōtrarijs necessario eligit, nec postea variat, sed electione sibi præiudicat. Salic.

I. Impp. Seuerus & Antonin. AA. Theogeni.



SI pecunia tua B mādantibus seruis[a] tuis † quidā prędia comparauerunt,[b] eligere debes, vtrum furti actionem & cōdictionem,[c] an mandati potius inferre debeas. neque enim æquitas patitur, † vt & criminis[d] causam persequaris,[e] & bonę fidei contractum[f] impleri postules. D. XI. Kalend. Maij, Seuero & Albino Conss.

Qui emit rem furtiuam, tenetur eam restituere, nec potest eam pro pretio retinere, & solitus à furibus emere, suspectus habetur. Bal. & cōtractus super rebus furtiuis plures frequentatus, habetur suspectus. Sal.

II. Idem. AA. negotiatoribus.

INciuilem[g] rem desideratis,[h] vt agnitas[i] res furtiuas[k] non prius reddatis, quàm precium fuerit solutū a dominis.[l] ¶ Curate igitur cautius[m] negotiari, ne non tantum in damna huiusmodi, sed etiam in criminis suspicionem incidatis.[n] PP. Kalend. Decemb. Chilone & Libone Conss.

Per destinationem dedicationis non transit res in templum, nec templo quæritur actio hoc dicit Iaco. But. secundum Bal.

III. Imp. Antonin. A. Secundo.

SI nondum rem templo diuino dedicatā[o] vitricus tuus furto abstulit, habes[p] aduersus eum C furti actionem. PP. VI. Id. Septemb. Læto II. & Cereali Conss.

g Inciuilem.] & cōtra ius, vt hic, & j. de euic. l. super empti, & s. de rei uendi. l. si mancipium, & ideo non auditur, ut s. de de preci. impe. offe. l. nec damnosa.

6 Istā solutionē quoad l. si seruus, sequitur Bart. Pau. Sal. & Ias. licet displiceat Bal.

h Desideratis.] uos emptores.

i Agnitas.] Id est habitas.

k Furtiuas.] & idē dicas si non sint furtiuæ, per prædictas leges.

l A dñis.] sed quid si bonæ fidei possessor erat, is cui furtū factū erat? an habeat contra possidentem aliquod auxilium? Videtur quòd sic, vt j. de agric. & cens. l. si coloni, lib. 11.

ADDITIO. Videas de hoc Abbatē in c. si diligenti, extra de pręscrip. in uersi nec quid autē antiquiori possessori. ubi tenet, quòd antiquior possessor pōt contra secundum possessorem etiam bona fide possidentem implorare officium iudicis: vel agere condictione ex l. si coloni, allegata in hac glo.

m Cautius.] non est participatio positiui: vt ff. de neg. gest. l. hæres.

n Incidatis.] vel propter frequētem negociationem talium rerum: vel propter crimina talia sæpe commissa: non autem ob hoc, quod res furtiua apud ipsum reperitur. Alij dicunt, vt P. adeo eum fieri suspectum, quòd nisi ostendat venditorem, furti conueniatur: nisi sit grauis & honesta persona, sed prima verior est.

Emens rē à fure, an præsumatur particeps fraudis.

ADDITIO. Bart. hic dicit inspiciendum esse quanto pretio emerit, & vtrum emerit clam, aut palam, & sic ex istis indicijs dolus perpenditur, vt l. dolum, supra de dolo.

SI nondum.] CASVS. Si rem templo dedicare D proposuisti, nec dedicasti, & eam vitricus tuus surripiat, an tibi furti teneatur, quæritur? Respond. quòd sic. ratio dubitationis fuit, qa videbatur quòd ecclesia agere deberet: secus tamen est.

o Dedicatam.] destinaueras tamē in animo, & voueras, nec ad actum processeras dedicandi. tunc enim esses dedicata, vt ff. de libe. cau. l. seruos, & ff. de pollicit. l. 2 in prin. & §. si. & non fieret furtum, sed fieret sacrilegiū, si de facto auferatur. ista enim duo interuenire oportet, vt ff. ad leg. Iul. peculatus. l. diuus, & de pœnis l. aut facta. §. locus, licet decretistę dicant vnum sufficere, vt 17. q. 4. c. quisquis. In vltima autem voluntate si quis præcipit rem dedicari, hæres tenetur, & sic forte exit res de bonis hæredis propter testamenti auctoritatem, vt dicta l. de pollicit. l. 2. & de libera. cau. s. l. seruos, & ff. de furtis. l. a Titio.

p Habes.] tu, qui dominus es, non templum & hęc erat dubitatio.

Aduersus.

A Duersus.] CASVS. Si seruum meum, vt deterior fieret solicitasti, aut per te nõ stetit quo minus &c. teneberis serui corrupti: si occultasti, furti. nec solum per me, sed per procuratorẽ agere possum, quod intellige ciuiliter. Tres ll. seq satis claræ sunt.

a Duntaxat.] q. d. non aduersus hæredem. nec enim potest, vt ff. de ser. cor. l. hæc actio. Vel con iunge hoc aduerbiũ duntaxat, cum illo verbo, solicitasse, quasi dicat, solicitauit, non etiam occultauit, vel contrectauit.

b Fecit.] idem si nõ fecit, & per eũ non remansit quin corrumperet eum, vt infra eo. l. si quis. vel ibi speciale.

Serui corrupti actione qd continetur.

c Serui corrupti.] in qua actione venit serui corrupti æstimatio in duplum, & æstimatio etiam rerum secum ablatarum, vt ff. de seruo corru. l. si quis. in fi. & l. in hoc iudicio.

d Potes.] tu dominus serui. etiam furti. quasi dicat, non solũ serui corrupti.

e Per procuratorẽ.] ciuiliter agens. quod est regulare, vt ibi, per me, vel per procuratorem ago, vt ff. de iniur. l. sed si vnius. §. idem Iulianus. non criminaliter potest agi per procuratorem, vt infra ad leg. Corne. de fal. l. de fide, & ff. de publi. iudi. l. pen. §. ad crimen. Sed nũquid vna istarum per alterã tollitur? Respon. quod non cum ex diuersis causis dentur, vt ff. de priua. deli. l. nunquam §. pen. &c.

Pro seruo solicitato agitur serui corrupti, pro subtracto, furti. & vtraque ciuiliter põt per procuratorem exerceri, hoc dicit Iac. Butr. secundum Bal. Vel sic: Solicitãs tantum seruum actione serui corrupti: solicitatum vero occultans, etiam furti potest conueniri. Salicetus.

IIII. Imp. Alexander A. Aurelio Herodi.

A Duersus eum duntaxat,[a] quem seruum tuum solicitasse dicis, si eum deterioris animi fecit,[b] serui corrupti[c] agere potes.[d]

¶ Quòd si solicitatum occultauerit, etiam furti cũ eodem agere potes. quas actiones etiam per procuratorem[e] exercere minimè prohiberis. PP. Idib. Septẽb. Alexan. A. Cons.

Possessor rei furtiuæ auctorem suũ ex vrbanitate tenetur in iudicio nominare, si vult euitare suspicionem quæ à bono viro debet esse remota. Bald. & Salicetus.

V. Idem A. Cornelio.

C Iuile[f] est quod à te aduersarius tuus exigit, vt rei quam apud te fuisse[g] fateris, exhibeas venditorem.[h] nam à transeũte & ignoto te emisse, dicere non cõuenit, volenti euitare alienam bono viro[i] suspicionem. PP.

f C Iuile.] Implorabam officium iudicis, vt diceret vẽditorem. Ciuile. q. d. vrbanum est & elegans. Sed an põt cogi per officium, vel per actionem? Respõdetur nequaquam, vt supra de peti. hæredi. l. cogi. nam nemo cogitur indicare furem, vt ff. de fur. l. qui vas §. qui furẽ. & licite accipitur merces propter indicium, vt ff. de præscri. verb. l. solent, & de condic. ob. tur. causam, l. idem. §. fina. quod non esset si quis indicare teneretur, vt ff. de condic. ob tur. cau. l. 1 §. fi. & l. 2. & ti. Sed ar. contra in decre. eo. tit. qui cum fure. & quotidie faciunt episcopi, quia excommunicant etiam scientes furtum factum esse, nisi manifestauerint veritatem. Sed nonne ad minus tanquam testis in iudicio debet furem quilibet indicare, cũ compellatur testificari cõtra furẽ, vt ff. de tab. exhi. l. locũ. §. hoc interdictum, & ff. de testi. l. 1. Respon. illud fit, quia tum mihi furti agenti erat notum, sed iudici tantum volebam fieri notum, vt argu. ff. de vsur. l. si quis solutioni §. pe.

Furẽ indicare nemo tenetur.

Epĩ excõicare possunt scientes furtũ, nisi indicauerint.

ADDITIO. Tu concludis post Bart. hic & Abba in ca. qui cum fure, extra de furtis, quòd furtum quis indicare debet. & sic videtur proprie velle text. in d. c. qui cum fure. nihil enim dicit de fure, sed de furto: sed iudex ex officio implorato, vel dum procedit per inquisitionẽ generalem, potest quem compellere ad indicandum furẽ. argu. l. 3. & l. congruit. ff. de offi. præsidis. Recte ergo possunt episcopi (vt dicit idem Abbas vbi s.) admonere & excommunicare nõ indicantes furem, vel furtũ, quia superiores tenẽtur omnibus modis purgare prouinciam malis hominibus: vnde ex hac causa possunt compellere quẽ ad manifestandum Nõ ob. prædictis si dicatur quòd ad instantiam partis qs tenetur perhibere testimonium cõtra furẽ. argu. l. nullum. C. de testi. ergo tenetur indicare. Nam aliud est perhibere testimonium, aliud est indicare sine testimonio Nam cum quis testificat, iam fur erat detectus per accusationem. secus autem quando fur est omnino occultus, quia tunc ad instantiam partis quis nõ tenetur indicare furem.

III. Kal. Maij, Maximo. II. & Aeliano Conss.

Vendens vel donans seruum alienum, domino non præiudicat: & si contrectat, furtum facit. Bal. Vel sic: Contrahens in re aliena, non præiudicat domino ignorãti si tamen contrectat, tenetur furti. Salt.

VI. Idem A. Isychidoro.

A Lienum seruum sine volũtate domini qui sciens vẽdiderit,[k] seu donauerit,[l] vel alio modo alienauerit: nihil domino deminuere potest. Et si cõtrectet, vel apud se detinuerit: etiam furtũ[m] facit. PP. Kalend Maij, Iuliano II. & Crispino Conss.

Qui pecuniam quam ad alium perferẽdam accepit, in vsus suos conuertit: furti tenetur. Bal. & Salt.

VII. Idem A. Dato.

S I is cui te pecuniam ad matrem tuam perferẽdam dedisse proponis, parua quãtitate numerata,[n] reliquam in vsus suos conuertit, furtum fecit.[o] PP. Idib. Iun. Modesto & Probo Conss.

Si publicanus prætextu officij aliquid aufert dolo malo, tenetur furti, & efficitur res furtiua. & non potest vsucapi. Bal Vel sic: Tributorum exactor sciens nil deberi, aliquid exportãs, tenetur furti: exportatumq; furtiuum efficitur, nec vsucapitur, sed a domino vendicatur. Salt.

g Fuisse.] non quòd præsumatur hodie esse apud te, quia aliquando possedisti, cum habeat plurimũ facti possessio, & ab inuito vel ignorante potest discedere. secus in dominio vt s. de prob. r l. si ue possideris, & ff. de regu. iu. l. id quod nostrum. Sed præsumitur aliquali præsumptione esse rem furtiuã ex qualitate rei & personæ, vt ff. de quæst. l. de minore. § pen. & de re mili. non omnes. §. à Barbaris, & de offi. præsi. l. diuus.

r Ibi ẽ materia glos. & latè dixi in lectura mea Parisiensi topicorũ.

h Venditorẽ.] sic & alias quis purgat suam innocentiã, vt i. ad leg. Corne. de fal. l. maiorem.

i Bono viro.] i. quæ est aliena à bono viro.

k A Lienum vendiderit.] quod & sine cõtrectatione esse potest, vt si rẽ apud emptorem constitutã ei vendã, & tũc nõ est furtũ, vt in fine huius legis innuit.

Venditio aliquando sine contrectatione fit.

l Donauerit.] quia species lucri est, vt ff. e. si pignore. §. 1. & 2.

m Furtum facit.] vt i. eo. l. si seruum, & i. de vsuca. pro emp. l. 1. & l. sciens, & pro donato. l. 2. Et not. quod qui detinet, facit furtum quod intellige, si detinet mouẽdo vel includẽdo quod est contrectatio: alioquin non esset furtum, vt ff. ad exhi. l. thesaurus, & ff. e. l. si quis vxori §. neque verbo, & l. infiiciando Item iste plagium committit, vt i. ad leg. Fab. de Pla. l. si quis.

n S I is Numerata.] s. matri.

o Furtum fecit.] hic distingue, an fuerit missus à matre, vt tunc agat cõdictione furtiua, vt pars sibi quæsito dominio.

dominio. Item actione furti: quia eius interest. ego quoque furti agam, si mea interest, an à me, vt tunc mihi condictio furtiua, & actio furti detur: matri quoque, quia eius interest, detur actio furti, vt ff. de acquirend. rerũ do. l. pẽ. in princi. & ff. eo. l. cũ q §. si epistola, & de dona. inter virum & vxo. l. sed interim. §. antepen. & l. si sponsus, in prin. Item actio negotiorũ gestorum datur matri, vt ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. si quis pecuniam. Item mihi dat actio mãdati, vt ff. mãda. l. si vero nõ remuneräd. §. dedi.

E Tiã.] CASVS. Si nomine tributorum sciens me nihil debere, ancillam meam abduxisti, & vendidisti: nõ solum teneberis furti, sed nec emptor vsucapiet, & contra quemlibet possidentem competit mihi vendicatio.

VIII. Idem A. Valentino.

ETiam furti actione [a] tributorum exactor tenetur, [b] si te non cessante in tributoria exactione, sciens quòd nihil debetur, ancillam tui iuris abduxit, aut vendidit. quæ res facit, vt nec emptor vsucapiat, vendicatioque tibi ipsius [c] cõpetat. PP. X. Kalend. Mart. Pompeiano & Peligno Conss. B

Rei furtiuæ vel vi possessæ periculum ad furem & violentum pertinet, nisi moram offerendo purgauerit. Bal. concordat Sali.

IX. Impp. [illegible] & Maximia. AA. Ædisio.

SVbtracto furto, vel vi abrepto mãcipio, quãuis hoc [d] † rebus humanis non oblatum [e] fuerit exemptum: tam ad raptorem, quàm ad furem periculum redundabit, [f] C & vterque eorum pœna legitima [g] coercebitur. S. VII. Kal. Febr. Sirmii.

[a] Etiam furti actione.] nõ solum actione in factũ ex titu. de publicanis in duplum tenetur: vt ff. de publica. l. 1. §. quod quidem edictum.

† aliàs, q̃uis rebus hum. &c.

[b] Tenetur.] immo videtur quod non, vt ĩ ex qui. cau. in. fa. irro. l. 2. quę est contra. Solu. hic sciens, ibi non. vel hic sua auctoritate accepit, ibi compulit ad volendum. Vel verius ibi fuit cõdẽnatus actione in factum in duplum ex edicto de publicanis, quæ non infamat, nec videtur ob hoc furti condemnatus, vt ibi dicit. non autem negat eum posse conueniri furti. Ista solu. placet Gy. Item contra. ff. vi bo. rap. l. 2. §. si publicanus. vbi dicit eum non teneri vi bo. rap. Sol. ibi bona fide accepit credens adhuc aliquid deberi, hic mala.

[c] Ipsius.] s. ancillæ.

S Vbtracto.] CASVS. Seruum meum mihi surripuisti & rapuisti, nec obtulisti, & decessit, an interitu libereris, quæritur? Respon. quod non, sed pœnæ legitimæ subiacebis. nec obstat. ff. de verb. oblig. l. si ex legati, qa speciale est in fure, q̃ interitu speciei nõ liberetur, cum semper intelligatur esse in mora.

[d] Hoc.] scilicet mancipium.

[e] Oblatum.] à fure domino. Nam oblatio rei furtiuæ purgat vitium. i. morã. & intellige secuta peremptione, cum per dominum stat quominus accipiat. Item si stipuletur à fure nouandi animo, etiam te non præsente, vel etiam te præsente, & non nouandi animo. ff. de solu. l. qui decem. §. idem, & ff. de condic. furti. l. parui, & ibi not. & concipitur stipulatio hoc modo. promittis quod ex causa condictionis debes? nõ autem valet si seruum ipsum nominatim stipuler dari mihi, vt ff. de verbo. obliga. l. scire debemus. §. si.

† Et sic nullus casus excusat latronẽ. cõcor. gl. sup verbo, restitutus, in ca. oli vobis, circa me. glo. extra de test. sp. Plagiũ qs cõmittat.

[f] Redundabit.] vt & supra. quod met. cau. l. 1. & ff. de vi & vi ar. l. merito, & l. 1. §. rectissime, & supra de condic. fur. l. ante oblationem, & ff. de fur. l. in furti actione, §. 1. & intellige de vi ablatiua. secus in compulsiua, vbi tenetur de interitu ante sententiam, sed post non intra quadrimestre tempus, postea vero sic, vt ff. quod me. cau. l. si cum ex. §. quod si homo. A

[g] Legitima.] ciuili, & criminali extraordinaria, vt ff. de priua. deli. l. fina.

S I abducta.] CASVS. Si seruum meũ mihi subripuisti, vel abductũ emisti: vsucapere nõ potuisti, nisi purgato vitio in potestatẽ meam reuertatur. si ergo decessi, vt hæredi meo restituas, pręses prouidebit.

Res furtiua non potest vsucapi, & successori debet restitui. Baldus. Vel sic: Subtracta, vel plagio exportata, non vsucapiuntur vt vitiosa, sed domino, & eius haredi debent restitui. Salicetus.

X. Idem AA. & CC. Valerio.

SI abducta mãcipia furto vel plagio, [h] venundata pręses prouinciæ perspexerit, cùm nec ab emptore propter cohærens vitium, antequam ad dominum possessio reuertatur, [i] hęc vsucapi possint, & re ei cuius fuerit, successisse [k] repererit: restitui tibi prouidebit. Sine die & consule.

Quod post aditam hæreditatem & possessionem apprehensam nouerca abstulit, in furti actionẽ venit. Bal. Vel sic. Vxor quondam defuncti subtrahens hæreditate adita, & possessione apprehensa, furti manifesti tenetur ad quadruplum, nec manifesti [illegible] (ad) duplum. Sali.

XI. Idem AA. & CC. Demosthent.

DE his quę subtraxisse

[h] Plagio.] plagium cõmittit, qui sciens liberum hominem vel seruum alienum emit, vel vendit, vel aliàs celat, vt dominũ seruo suo proprio priuet, & hoc habeat ex cõsuetudine, vt ff. ad leg. Fab. de plagi. l. pẽ. ĩ prin.

[i] Reuertatur.] scilicet vere vel interpretatiue: vere, vt puta si res in potestatem domini scientis fuerit reuersa, ita vt ab eo auelli non possit, vt ff. de vsuca. l. sequitur. §. tunc in potestate, & ĩ de vsuca. pro empt. l. si partem. Interpretatiue sic, vt si litis æstimationem pro ea dominus accepit, vel alii fuerit tradita voluntate eius, vel fur à domino [illegible] emit: vt ff. de vsuc. l. sequitur. §. tunc in potestatem, & l. si fur. i. respon. Item quod dicit ad dominum, idem dic & si in quasi domini potestatem peruenerit, vt tutoris, vt ff. de furti. l. interdum. 2 §. qui tutelam. Item si est res peculiaris, sufficit si in potestatem serui redierit, vt ff. de vsucap. l. sequitur §. Labeo.

[k] Successisse.] de successore sic dicas, quia aut vniuersalis est, & tunc datur ei actio furti, vt institu. de perpe. & tempo. ac. in princ. videlicet ex contrectatione quæ fuit facta prius in vita defuncti, & non ex ea quæ postea, cum eadem sit persona censenda, vt in auth. de iureiur. à mo. præsti. §. 1, col. 5. & ipsi defuncto ex prima & non ex assidua contrectatione dabatur actio furti, vt ff. de fur. l. ei qui, ergo & idem in hærede dicendum est. D Aut est singularis, & tunc ex sequenti contrectatione, non ex prima agitur, vt quia sit legatarius, vel similis, vt ff. eo. l. si dominium, & l. si is qui rem, §. 1. Sed quomodo aget furti, qui nunquam possedit? Respon. non mireris: quia hoc propter factum furis contingit. condictio vero furtiua domino soli competit, vt dictis legibus continetur. Item nota quòd supradicta locum habent quando bona adhuc dominum habebant: secus, si iacente hæreditate fiat furtum, quia iacente hęreditate non potest fieri furtum, nisi in tribus casibus, puta pro re hæreditaria deposita siue commodata subtracta vel obligata, vel in qua vsusfructus alienus sit, vt ff. de vsucap. l. si homo, & ff. eo l. hęreditatis, & l. sequenti.

Furti actio an & vnde competat successori, ei cui furtũ factũ est.

D E his.] CASVS. Si instituto filio impubere hærede testator decessit, & post apprehensa bona a pupillo, nouerca eius aliqua subtraxit an eam furti conuenire possit, quæritur? Resp. quòd sic, & furti manifesti si fuerit manifestũ, vel nõ manifesti, si nõ manifestũ. nec ob st.

Iacẽte hæreditate furtũ neri nõ pt, nisi in trib. casibus.

nouercam pupilli [a] tui precibus significas, rectorem adi prouinciæ: qui si eam [b] postea quàm dominus [c] rerum is [d] pro quo supplicas, factus est, aliquid furatam [e] cognouerit: non ignorat [f] in quadruplum furti manifesti: nec manifesti verò, dupli B actione furti constituta, cōdemnationem formari. Dat. VII. Kal. Septembr. Viminatii. CC. Conss.

Partus ancillæ furtiuæ editus penes furem, est furtiuus, & non potest vsucapi: & pro eo competit condictio furtiua, & rei vendicatio, & furti actio: & persecutoria non tollitur per pœnalem, nec econtra: & dicitur etiā fur, qui a fure scienter mercatur. Bald. concor. Sal.

XII. Iidem AA. & CC. Quintiæ.

ANcillę subtractæ partus apud furem editi priusquam à domino possideāt, vsucapi nequeūt. [g] matris furem, etiam horum [h] causa furti actione teneri conuenit. quapropter furti actione & cōdictione, vel aduersus possidentem rei vendicatione de mancipiis vti non prohiberis: cùm altera [i] pœnam continens, alterius [k] electione minimè tolli possit. Nam extra pęnam rei persecutionem esse, nulla iuris quęstio [l] est, B † cum etiam [m] hi qui aliena mancipia comparauerint, [n] si hanc causam nō ignorent, furti actione teneātur. Data Idib. Octob. Sirmij. CC. Conss.

Transactio, nō partis perceptio impedit petitionem residui. Bal. concordat Sal.

XIII. Iidem AA. & CC. Domno.

POst decisionem [o] furti [p] leges agi prohibent. Quòd si non transegisti, sed de sublatis partem tantum accepisti: C [q] residuum vendicare, vel cōdicere, & actione furti apud præsidem prouinciæ agere potes. Dat. Kalend. Decembr. Sirmij. CC. Conss.

obst. ℑ. eo. l. quamuis, quia post bona habuit ibi: hic ante. A

a Pupilli.] ex hæreditate ad pupillum deuoluta.

b Si eam.] scilicet nouercam.

c Dominus.] & possessor, subaudi, vt ff. de cri. expi. hær. l. 2. & de vsuca. l. si homo. prius enim q̃ sit hæres possessor, non dicitur fieri furtum, vt dictis legibus, & ff. eo. l. hæreditarię, & ff. de cri. expi. hæred. l. final. Vel dic, dominus, id est possessor. nam dominium pro possessione quandoque accipitur, & e conuerso: vt supra de rei vend. l. quotiens, & ff. de verbor. signific. l. interdum, ratione autem prius facti furti non tenetur tam famosa actione, vt infra de cri. expi. hæred. l. aduersus. Et sic tribus temporibus potest surripere. In vita viri. Itē post mortem ante apprehensa bona, & istis casibus non conuenitur actione famosa: vt ℑ. eo. l. quamuis, quę est contra. Aut post apprehensa bona, & tunc furti, vt hic. Sed quid si prius surripuit, & post apprehensionem contrectat? Respon. tenetur furti. nam nascitur, actio ex vltima contrectatione, si non ex prima fuit nata, vt & in seruo, vt supr. de noxa. l. 1.

Vxor res mariti tribus tpib. surripit.

d Is.] s. pupillus.

e Furatam.] scilicet nouercam.

f Non ignorat.] s. præses prouinciæ.

ANcillæ.] CASVS. Si ancillam prægnātem mihi surripuisti, & apud te peperit: nomine partus, & furti & condic. fur. mihi teneberis, & à quolibet possidente potero vendicare: nec vsucapietur, nisi demum purgato vitio, sed an act. furti per cōdic. vel e contra tollatur? Respon. ꝙ non: quia extra pœnam &c. nec solum furti tu mihi teneris, sed emptor sciens partum esse in causa furtiua, vel qui rem alienam emit quancunque.

g Nequeunt.] immo, vt infra de vsucap. pro emptore. l. si matrem, quæ est contra. Solu. ibi apud bonæ fidei emptorem conceptus fuit & editus: hic editus tantum, scilicet apud furem.

h Horum.] scilicet partuum, non solum matris.

i Altera.] scilicet actio furti. Et nota alterum de tribus dici. sic supra de hæret. l. quicunque. Item nota quòd nō tollitur persecutoria per pœnalem, nec e contra, sed vna persecutoria per aliam sic: vt hic, & ff. de condic. fur. l. si pro fure. §. 1. & ff. de fur. l. si pignore. §. 1. Item pœnalis per pœnalem, in id in quod concurrunt, vt ff. vi bon. rapt. l. 1.

Alterū aliqū de tribus dicit. Tu dicas ꝙ hæc dictio altera, stat ꝓpriè hic. nā hoc importat, ꝙ actio furti pęnalis pro vno, condictio furtiua, & rei vēdicatio ꝓ altero ponuntur vnde rectè stat hic hęc dictio altera, q. dicat tex. ꝑsecutoria non tollitur ꝑ pœnalē.

k Alterius.] scilicet actionis.

l Quæstio.] scilicet dubitabilis, quia est casus legis: vt ff. eo. l. si pignore. §. cum furti.

m Cum etiam.] bene dico fures alienorum mancipiorum teneri, cum etiam &c. Et distingue hic, quòd partus ancillæ furtiuæ quandoque est furtiuus, & eius nomine competit actio furti, vt si concepit ancilla, & peperit apud furem, vel saltem peperit: vt hic in princip. l. & ff. de furt. l. qui vas. §. si ancilla, in princi. §. aut concepit apud furem, & peperit apud bonæ fidei possessorem, & tunc est furtiuus, sed eius nomine non datur actio furti. & idē in vacca, vt ead. l. §. si ancilla. nec ob. ff. de vsucap. l. si aliena in fi. vbi dicit posse vsucapi partum editū apud bonæ fidei possessorem, quia corrigitur per d. §. si ancilla. Vel loquitur quando non apud furem, sed apud hæredem concepit, & peperit penes bonæ fidei possessorem. aut concepit & peperit apud bonæ fidei possessorem, & tunc non est furtiuus, nec eius nomine datur actio furti: vt ℑ. pro empt. l. si matrem. Et si quæras, an possit vsucapi partus à bonę fidei possessore furtiuæ ancillæ, vel non, attende, sciuerit bonæ fidei possessor matrem alienam antequam conciperet: & tunc non vsucaperet: vt ff. de vsucap. l. sequitur, §. de illo, & §. sed & si vt seruum, & §. si antequam: an postquam cōcepit: & tunc si sciat simpliciter alienam, non furtiuam, non impeditur vsucapio: ut ff. de usucap. l. iusto. §. & si possessionis. Si uero antequam pariat, sciat furtiuam, impeditur usucapio. Sed si postquam peperit sciat furtiuam, interpellatur usucapio, nisi denunciauerit domino se habere ancillam, & partū eius, si potest, aliàs si non potest denunciare, excusatur, & procedit usucapio, ut ff. pro suo. l. si ancillā. Et nota hic, quòd superueniens scientia in partu, impedit usucapionem. & est ratio, quia in eo non habetur titulus, ut ff. de leg. 2. l. si quod ex Pamphila, licet habeatur in matre, alias contra, ut ℑ. de usucap. transfor. l. 1. D §. hoc proculdubio.

† Hic tex. semp allegatur ad hoc, vbi ē casus I iure expressus, nulla est dubitatio.

n Comparauerint.] à fure.

POst.] CASVS Furtum mihi fecisti, & transegi, nec soluisti quod conuenit te dare. nunquid habeo regressum ad acti: furti? Respon. quòd non. si autem mihi plura surripuisti, nunquid ꝓ residuis agam furti? Rñ. ꝙ sic, & condic. furti & rei vend. contra possidentem.

o Post decisionem.] i. transactionē sup toto factam.

p Furti.] furti nomē potest determinare uerbum, decisionē, uel uerbum, agi. Sed si est transactum super furti actione, nunquid condictio tollitur? Respon. non, ut ff. de condic. fur. l. si pro furti. secus si iurauerit se furtū non fecisse, quia uidetur de toto iurasse, ut ff. de iureiur. l. si duo. §. idē Iul. & fa. ff. de pac. l. si tibi decem. §. 1.

q Partem tātum accepisti.] quod nomine transactionis fieri non potuit, cum transactio sit de re dubia, ut ff. de transac. l. 1. Item non fit nisi aliquo dato, uel retēto, quod hic non est, ut ℑ. de transac. l. transactio, & ita.

insu

l. si pupillorum.
a Distrahi] etiam per diuisionem. Est enim quędam alienatio per diuisionem & adiudicationem.
b Sine decreto.] vt & ff. eo. l. 1. §. si communis, & est ratio, quia ex necessitate fit, & sic & ff. de condict. furt. l. & ideo, & arg. supra de fun. do. l. 1. & facit ī. tit. 1. l. 1. & fin.

SI minores.] CASVS. Si minor nomine suo vel patris fisco vel priuato teneatur, an interposito decreto res suas distrahere possit, quęritur? Dicitur quod sic.
c Debitis duntaxat.] determinat debitis, non autem ea quæ sequuntur.
d Obnoxij.] ad pecuniam, secus si ad rem certam. tunc enim distinguitur, patris, an suo nomine debeant, vt ff. eo. l. magis. § si pupillus, & §. sed & si pf.
e Prætore.] id est prætore quem constituit Constantinus.
f Fide.] quia non inuenitur vnde aliū de commode potuerit debitū solui. nec enim frumentum, nec alia necessaria debuerunt vendi, vt arg. ff. de verb signi. fi. l. Nepos Proculo.
g QVANDO decreto opus non est.

Diximus quādo decreto opus sit. modo exponamus casus in quibus non est opus iudicis decreto, Azo. Not. casus vbi non est opus decreto. Primus supra tit. 1 l penult. Secundus si non caueatur de damno infecto. ff. de dam. infec. l. si finita. §. si pupillus. Item in alio quando defunctus permisit: vt infra eod. l. 1. §. 1. & ff eo. l. 1. §. 1. Item in alio: vt infra eod. titu. l. 2. Item si iurauit, quod plene dixi supra si aduer. vē. authen sacramenta. Item alius: vt ff. eod. l. magis. §. sed si pater. Item in alio: ut infra eo l fina. Item in alio, vt supra de admini tuto l fina. §. defens. onē. Acc.

Continuatio.

Minorū bona multis in casibus sine decreto alienari possunt.

SI probare.] CASVS. Si mandauit te[...]

decreto pręsidis sententia senatusconsulti distrahi [a] patitur. nam ad diuisionis causam prouocāte tantūmodo maiore socio, eius alienationem & sine decreto [b] fieri iampridē obtinuit. Dat. VII. Id. Decē. CC. Conss.

Propter debitum fiscale (puta propter datia & collectas) potest alienari res minoru interueniente decreto. Bald. Vel sic: Etiam propter debita fiscalia non possunt minorum prædia alienari, nisi causa probata, & interueniente decreto. Salic.

XVIII. Imp. Constan. A. & Cōstant. C. ad Seuerum.

SI minores vel ex patris nomine vel ex suo debitis duntaxat [c] fiscalibus vrgētibus, vel ex priuatis contractibus reperiantur obnoxij: [d] decreti interpositio à Constantiniano prætore [e] celebranda est, probatis examinatisq; causis: vt patefacta rerum fide, [f] firma venditio perseueret. Dat. XII. Kal. Ianua. Probiano & Iuliano Côss.

TITVLVS LXXII.

QVANDO DECRETO opus non est. [g]

Emptor mandauit restitui rē emptam refuso precio. potest hoc fieri, licet hæres sit minor: quia voluntas testatoris operatur idem quod decretū iudicis. h. d. Bald. Vel sic: Conuentio paterna in contractu apposita facit alienationem rei minoris valere sine decreto. Vel sic: Ex voluntate paterna possunt immobilia pupilli alienari sine decreto. Salic.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Valentino.

SI probare [h] potes [i] patrem pupilli cuius tutores côuenisti, [k] cōsensisse [l] vt redito tibi prædio precium reciperet: id quod conuenit, seruabitur. Neq; enim in ea re auctoritas præsi-

A

B

C

D

A statorut reddito precio minor tibi prædium restituat, decretum non est necessarium.
h Si probare.] sic supra de pact. inter empt. & vendi. l. 2.
i Potes.] tu venditor.
k Conuenisti.] ex vendito, vel præscriptis verbis.

dis necessaria est, vt tutorum solicitudini consulatur, si voluntati [m] defuncti pareant. Dat. VI. Kalē. Ianua. Antonino & Geta Conss.

Idem operatur rescriptum principis quod decretum inferioru solenniter emanatum. h. d. Vel sic: Habens verbum superioris, non indiget verbo inferioru. Bald. Vel sic: Concessio principis specialis habet vim decreti. Salic.

II. Imp. Aurelianus A. [...]

ILlud requirendū est, an adito principe Saturninus vir clarissimus [n] specialiter ius venditionis acceperit. Ad instar enim præsidalis decreti concessio † principalis accedit. Dat. Id. Ianuarij. *

Alienatio facta ex patris voluntate vel testatoris, valet sine decreto. Salic.

III. Impp. Dioclet. & Maximia. A A. & CC. [...]niciano.

PRædium rusticum vel suburbanum à minore vigintiquinque annis alienari sine decreto præsidis (nisi parentis voluntas, vel testatoris, ex cuius bonis ad minorem peruenit, super alienando eo aliquid mandasse deprehendatur [o]) nulla ratione potest. Dat. XII. Kal. April. Nicomediæ. AA. Conss.

Vestes detrita & animalia superuacua possunt alienari sine decreto. Salic.

IIII. Imp. Constantinus A. ad populum.

ET sine interpositione decreti tutores & curatores quarumcunq; personarum vestes detritas & superuacua animalia vendere permittimus. [p] Dat. Id. Mar. Constantino. A. VII. & Constantio Cæs. IIII. Conss.

l Consensisse.] in pacto emptionis.
m Voluntati.] habita in pacto venditionis.

ILlud.] CASVS. Minor impetrauit à principe vt liceret sibi prædium distrahere sine decreto: si distrahat, an valeat alienatio? Dicitur quòd sic, quia priuilegium loco est decreti.
n Vir clarissimus.] minor xxv. annis. non enim sufficit generaliter veniā ætatis impetrari, vt supra de his qui ven. æta. impe. l. pen. & fi. quæ est contra. sic & hoc casu cessat restitutio, vt supra, de his qui ve. æta. impe. l. 1. & potest forte dici hoc casu saltem coram iudice inquiri causam vendendi, licet decretum non interponatur, vt supra, de his qui ve. æta. imp. l. 2.

PRædium.] CASVS. In hac l. dicitur quòd prædiū minoris sine decreto alienari non potest, nisi in testamēto vel codicil. vt alienetur, iubeat testator.
o Deprehendatur.] testamento vel codicillis, vel nisi parens vel ille cui minor successit, ad alienandum aliquo modo fuerit obligatus, vt ff. eod. l. 1. §. 1. & l. magis, §. si pupillus. Sed quid si mandauit generaliter, vt multi faciunt de rebus suis vēdēdis, vel tutoribus, vel curatoribus, vel fideicommissarijs, nunquid poterūt mittere manum ad quam rem velint? quod puto ex hac l. & ff. eod. l. 1. §. 1. & fu. supra de his qui ve. æta. impe. l. 2. & 3. & supra, eodem. l. 1.
p ET sine. Permittimus.] vt & ī. de

† alias cō sensio.

de admini.tuto.l.lex.§.fin.& ff.de mino.l. & si fine,§. A quæ situm.

SI QVIS IGNORANS REM MINO. &c.

Continuatio. *Quoniam res minoris ab aliquibus distrahuntur tanquam sint eorum propria, sine decreto: ideo quid iuris sit si sine decreto ignorans quis rem esse minoris, ab extraneo comparauerit, ponit.*

TITVLVS LXXIII.

SI QVIS IGNORANS rem minoris esse, sine decreto comparauerit.

Qui emit rem minoris tanquam minoris, non præscribit: si autem tanquam maioris bona fide, præscribit. Bald. Vel sic: Emptor bona fidei præscribit, non malæ fidei. h. d. primo in vendente vt alienam: secundo vt propriam. secunda ibi, si vero. Salic.

I. Imp. Gordianus A. Felici.



SI ea quæ in iura tutoris hæreditario [a] vel honorario titulo successit, possessionē tuā vendiderit: si ut pupillarē distraxit: emptor q sciēs [b] à tutoris hęrede mercatus est, cum officium morte finiatur, [c] alienam rem cōparando, de temporis interuallo nullam potuit acquirere defensionem. Si uero ut suā distraxit, ignoransque rem alienam emptor comparauit: neq; statim per traditionem possessionis dñs effectus [d] ē, sed tātummodo aduersus te statuti temporis [e] (cū te legitimæ ætatis esse nō diffitearis) potest vti præscriptione. Da. V. Id. Sept. Pio & Pontiano Conss.

Rem alienatam sine decreto uendicas minor cum fructibus, nisi emptor fuerit bona fidei. Salic.

II. Idem A. Crispinæ.

SI contra amplissimi ordinis decretum posses- siones tuæ distractæ sunt, conueni earum possessorem: vt (si ita probaueris [f] gestum) & possessio retrahatur, & fructus uniuersi [g] reuocentur: si non bona fide [h] emptorē fuisse, qui emit, constiterit. Dat. XVI. Kalend. [i] Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

Minus legitime alienata vendicantur etiam à secundo emptore, nisi sit munitus præscriptione. Salic.

III. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Agathæ.

POssessiones tuæ rusticæ vel suburbanæ sine cognitione causæ & interpositione decreti contra senatusconsultum alienatæ, nec à secundo emptore, [i] recte tenentur, nisi statutum tēporis spaciū [k] intercesserit. [l] Dat. Idib. Februa. Nicomediæ. CC. Conss.

Emens à donatario minoris potest præscribere si habet bonam fidem, & continuat possessionem longo tempore. h. d. Bald. Vel sic: Is qui emit ab eo cui minor donauit sine decreto, præscribit contra eum à die quo factus est maior, spacio decem annorum to præsente, vel viginti eo absente. Sal.

IIII. Iidem AA. & CC. Alexandro.

QVoniā aduersus emptorem, [m] ad quem ex persona eius cui contra senatusconsultum donata res [n] est, iusto titulo interueniente, ea res de qua lis est, transitum fecit: requirere oportebit, an præsente priore dño, & maiore effecto, [o] siue

---

[1] ea.] CASVS. Hæres tutoris rem pupilli distraxit: an eā pup. vendicare possit? Distinguit, aut distraxit ut suā, aut vt pupillarem. Secūdo casu, si emptor sciens, nulla temporis præscriptione tutus est. Primo casu, si emptor erat ignorans, licet dominus nō fuerit factus statim cum res tradebatur: tamen si eam post legitimam ætatem minoris præscripserit, vēdicanti obstat præscriptio.

a Hæreditario.] id est iure ciuili.

b Qui sciens] rem esse pupilli, & non tenere venditionē: & sic duo obstāt emptori vel præscriptioni, mala fides, & q pupillaris est res. idem si sciat esse pupilli, & credat licere emere ab hærede tutoris: sed tunc impedit iuris error, ut ff. de vsuc. l. nūquam, in princ. & pro empto. l. 2. §. si quis à pupillo.

Præscriptio impeditur per iuris errorem.

c Finiatur.] vt & s. de nego. gest. l. curatoris, inchoata tamē debet perficere, ut ff. de hæred. tut. l. 1.

d Effectus.] cum à non dño habeat, ut ff. de acquirē. re. do. l. traditio.

e Statuti temporis] x. vel xx. ann. quod demum eo facto maiore currit, ut hic, & j. qui. non ob. long. temp. præscrip. l. non est incognitum, & j. eo. l. fi. Et est ratio: quia cum tempore minoris ætatis non potest alienari, ergo nec vsucapi, ut ff. de verb. sig. l. alienationis.

SI contra.] CASVS. Tutor uel curator si rem minoris alienauerit sine decreto, rescindi potest venditio: nec tantum res, sed in restitutionem venient etiam fructus, siue extent, siue consumpti sint, si emptor non bona fide emit.

f Probaueris.] quod est eo ipso q contrarium non probatur. sic s. tit. 2. l. si prædium. sic ergo probat aduersarius solennitatem, ut & aliàs qui solennitatem dicit, probet, ut ff. de pub. in rem actio. l. quæcunque, §. fi. Sed ar. contra institu. de fideius. §. fi.

g Vniuersi.] extent vel non, ut & s. tit. 2. l. si prædium.

h Si non bona fide.] etiam in iure errantem, ut ff. de peti. hære. l. sed & si lege, §. scire. Sed opponitur, non pōt vsucapi. ergo nec fructus potest lucrari, ut ff. de vsucap. l. vbi lex. Sed respō. ibi propter rei uitiū, hic propter defectū solennitatis, vel propter ætatē, quæ non noceret ad fructus, vt ff. de acquir. rer. do. l. bonæ fidei.

POssessiones.] CASVS. Si tutor rem pupilli ut suam sine decreto alienauerit, & ille in quē alienata est, secūdo vendiderit: secundus emptor securus non erit, nisi post ætatem legitimam minoris eam præscripserit.

i Emptore.] etiam bonæ fidei.

k Spatium] s. x. vel xx. annorum.

l Intercesserit] post minorem ætatē, ut s. eod. l. j. sed hodie malæ fidei possessore alienante &c. ut j. de præscrip. long. temp. auth. malæ fidei. Sed opponitur: Nonne etiam olim prohibebatur aliena ti, ut ff. de re. eo. l. 1. ergo & vsucapi, ut ff. de verb. sig. l. alienationis. ergo bona fides non prodest, ut ff. de vsucap. l. vbi lex? Respō. interim dum minor est, & sicut phibetur alienatio, & vsucapio ē prohibita, sed post minorē ætatē vtraque valet, ut hic. Vel ibi prohibetur, quia furtiua, hic propter defectum solennitatis, ut dixi s. eo. l. 1.

QVoniam aduersus.] CASVS. Si prædium à minore mihi donatum sine decreto, vel ab eius curatore vel tutore, alij bona fide ementi vendidero, an teneat venditio? Respon. quòd si emptor præsente domino & maiore facto prædium decem annis eo præsente, vel xx. eo absente tenuerit, securus erit, & vendicanti obstat exceptio.

m Quoniam aduersus emptorem.] scilicet agitur.

n Donata res.] vt s. tit. 2. l. non solum.

o Effecto.] quare hoc, cum & contra minores olim huiusmodi præscriptiones currebant, licet hodie sit secus, vt s. in qui. cau. in integrum resti. l. fin.? Respon. immo nō currebāt in huiusmodi casibus, cū nec alienari poterit. vt ff de verb. sig. l. alienationis, & argu. ff. de fun. do. l. si fundum. sic & in quibusdam alijs erat, quæ ipso iure non

Præscriptiones an currāt contra minores.

non currebant olim, ut diximus s̄. in qui. cau. in integrũ A resti. l. fi. Vel dic hoc additum à compositoribus. Vel tertio ideo dicit maiore effecto, vt nec restitutio detur: hodie constat ipso iure prius non currere. d. l. s̄. in qui. cau. in integ. resti. l. fi. & facit s̄. e. l. 1. in fi. & j̄. qui. non ob. long. temp. præ.

l. non est incognitum. sed videtur etiã postea nõ posse vsucapi, cum initiũ sit inspiciendum in vsucapione, ut ff. de vsu cap. l. sequitur, §. de illo, in fi. §. quo hic inspecto non procedit usucapio: sed dic vitiũ esse rei & personæ, primum impedit: & demum eo finito currit vsucapio, nullo ad principium post habito respectu, ut ff. de usucap. l. vbi lex, §. interdum, & l. non solum, §. quod uulgo. sed personæ vitium licet eo finito currat præscriptio, tamen ex bona fide & titulo ante vitium habito procedit, ut hic, & s̄. eo. l. 1. in fi. & facit j̄. tit. 1. l. fi. si ne. Sed contra j̄. tit. proxi. l. fi. ubi quinque annos dicit sufficere, sed ibi solues.

Vsucapionem impedit duplex vitium.

† aliàs vẽditionem.

Si maior fa… alien… [illegible]

Cõfirmatio.

Licet venditio prædij minoris sine decreto sit nulla, contingit tamen eam aliquando confirmari, puta per ratihabitionem, & ideo ponit de ea. Azo. vel sic: Superiori titulo vẽdidit tutor uel curator rem minoris ut suam. hic ut minoris, quo casu siue ipse minor siue tutor vel curator, siue ambo vendant, & maior factus ratam habuit expresse: & quod sine decreto factũ erat, tenet. Idem si tacite, puta tacendo per quinque annos in alijs contractibus: sed in donationibus decennium, nisi donatio propter nuptias sit: vbi quinque anni sufficiunt, vt infra eo. l. fin.

controuersia bona fide decennio, uel absente viginti annis, qui quæstionem patitur, possessor fuisse monstretur.

¶ Quod si apud grauitatẽ tuam manifeste constiterit, sine vlla cunctatione, habita lõgi temporis præscriptione petitorẽ oportebit excludi. Dat. VI. Id. Iun. Dorostoli. CC. Cõss. B

TITVLVS LXXIIII.

SI MAIOR FACTVS alienationem † factam sine decreto ratam habuerit.

Licet minor factus maior ratam habeat alienationem prædij intra dimidiam iusti precij venditi, potest nihilo minus ipsum uendicare, nisi sibi iustum precium suppleatur, vel in debito compensetur. Sal.

I. Imp. Gordianus A. Liciniæ.



CVm ꝓponas curatorẽ patris tui non interposito præsidis decreto prædium rusticum hæredi creditoris [a] seu tutori eius [b] destinasse [c] venundare, eamq; venditionem deceptum patrẽ tuũ ratam habuisse, [d] si minore [e] precio distractum est prædium, & incõsulto errore lapsum patrem tuũ, perperam venditioni consensum dedisse cõstiterit: non abs re erit superfluũ [f] precij in compensationẽ deduci, quod præsidis prouisione fieri conuenit: cuius solertiæ congruũ est, C D

si [g] diuersa pars bonam fidem non amplectatur, in arbitrio eius [h] ponere, an velit possessionem cum fructibus restituere, [i] ita ut fœnebris [k] pecunia cũ competentibus vsuris restituatur. Dat. Non. Oct. Pio & Pontiano Conss.

Prædium minoris minus legitimè alienatum reuocatur, nisi præscriptio vel ratihabitio post maiorem ætatẽ interuenerit. Salic.

II. Idem A. Alexandro.

SI sine decreto præsidis ꝓdia tua à tutore tuo alienata sunt, [l] nec speciali confirmatione, [m] vel (si bona fide possessor fuisset [n]) statuti temporis ex cursu id quod perperam est actum, fuerat stabilitũ: præses prouinciæ possessionem in ius tuum retrahet. Dat. VII. Kal. Ian. Pio & Pontiano Conss.

Re immobili minoris alienata titulo oneroso, procedit confirmatio contractus & traditionis taciturnitate quinquennij post ætatem legitimam inchoandi. Si autẽ titulo lucratiuo: ad confirmationem traditionis & tituli requiritur silentium longi temporis. h. d. Bald. Vel sic: Si immobilia sunt alienata sine decreto titulo oneroso ab ipso minore, vel ab eius administratore eo sciente & patiente, & factus maior taceat per quinquẽniũ, inducitur quædam tacita ratihabitio, contra quam uenire non potest. Sin autem sunt alienata titulo lucratiuo, requiritur taciturnitas longi tẽporis, ad reuocationem autem admittitur etiam hæres, qui si & ipse sit minor, tempus quod superérat defuncto ex decennio vel quinquennio, non currit, sed demum eo facto maiore. Sal.

CVm proponas.] CASVS. Curator patris tui creditori uel hæredi uel tutori filij creditoris prædium quod ualebat xl. cum debitum nõ esset nisi x. dedit insolutum, vel vendidit: & ita ultra dimidiam iusti precij deceptus est, maior factus ratam habuit venditionem, & decessit: an tu igitur qui ei successisti, desiderare possis ut iustum precium tibi suppleatur compensando si quid ei debes vsque ad competentem concurrentem quantitatem, quæ situr? Respon. ꝙ sic, & nisi suppleat, prædium cum fructibus recuperabit, & hoc vel hoc eligere poterit hæres creditoris, ut suppleatur iustum precium cum vsuris, aut prædium recuperet.

a Hæredi creditoris.] scilicet tui.

b Eius.] scilicet creditoris.

c Destinasse.] & vendidit vel destinauit, quod de iure non potuit.

d Ratam habuisse.] expresse, cum esset maior factus, & sic iam non potest reuocari, licet sine decreto facta.

e Si minore.] quàm sit dimidia iusti precij, ut patet statim. pro tali ergo hic talis ratihabitio habetur, ac si in maiore ætate venderet: sed tunc daretur electio emptori, an redderet rem; uel iustum precium suppleret, ut s̄. de rescin. ven. l. 2. & l. si volũtate, & nunc erit idẽ, ut hic subijcit. Alij dicunt fuisse hic deceptionem in eo ꝙ dolo emptoris fuit inductus ad habẽdum ratum, cum putaret precio iusto factam fuisse venditionem, quod non placet.

f Superfluum.] iustum precium erat decem, conuentum puta, quatuor, quæ soluta sunt: sex ergo quæ remanent, compensantur cum eo quod hic quondam minor suo creditori debuit.

g Si.] id est quãuis non habuit bonam fidem, uel ponitur conditionaliter, scilicet si nõ vult adimplere qđ debet, soluendo scilicet uel cõpensando.

h In arbitrio eius.] idest aduersæ partis, hoc est hæredis creditoris.

i Restituere.] supple, an quod iusto precio deest, supplere soluendo uel cõpensando. Sed cõtra j̄. de præscr. xxx. an. l. 1. in fi. Sol. ibi dolo, hic ipsa re interuenit deceptio.

k Fœnebris.] quæ ut creditori ei debebatur.

SI sine decreto.] CASVS. Dicit imperator in hac lege, ꝙ si tutor rem minoris sine decreto alienauerit ut suam, nisi fuerit bonæ fidei possessor in quem res alienata est, & tutus fuerit præscripti. vel cõfirmatione, quo minus minor vendicare rem possit, non sibi ꝑiudicabit.

l Alienata sunt.] tanquam sua, & sic facit hæc lex cum titulo superiori, ut s̄. tit. 1. l. 1. & l. fi.

m Cõfirmatione.] sic j̄. si alie. res pign. da. sit. l. antepe.

n Possessor fuisset.] putans dñm fuisse vendentem, vel habuisse ius distrahendi, ut ff. de verb. sig. l. bonæ fidei.

SI quãdo.] CASVS. Si res minoris sine decreto alienetur, siue adhuc fuerit sub curatore siue non, per hoc quòd ueniam ætatis impetrauerit, non ualet alienatio ab initio. si tamẽ minor nihil dicat tẽpore minoris ætatis, & post 25. an. per quinquenniũ tacuerit, non audit si vult postea rescindere vẽditionẽ. & hoc in prima. Si uero minor sine decreto res suas donauerit, & per 10. an. inter præsentes, per 20. inter absẽtes res donatarius tenuerit: postquam factus fuerit maior, securus erit. & hoc in secũda. Ita scilicet, vt si maiori aliquid superest de quinquennio, quia cucurrit biennium, & succedat ei minor, illud quod supererat defuncto putà triennium, currat ei post legitimam ætatem ad præscriptionem complendam. & hoc in tertia.

A

a Sine decreto.] si vero interuenisset decretum, daretur restitutio vsque ad quadriennium post legitimam ætatem, vt s. de præd. mino. l. si quidem, & s. de temp. in integ. resti. l. fin.

b Minorũ.] hic subdiuidit, vel adhuc, &c. & sic in duobus tãtũ casibus loquit, qñ scilicet minor habet curatorẽ, itẽ qñ non habet quia veniam ætatis impetrauit, & eius res est alienata vel obligata, quod quidam dicunt. sed certe idem si curatorem non habet, nec impetrauit veniam. Vel dic in quatuor casibus loquitur. I. quando minor auctoritate tutorum vel curatorum vendit. Item e contra quando tutor præsente & volente minore. Item quando alias est minor sine tutore vel curatore constitutus, nec tamen impetrauit veniam Item & quando impetrauit veniam, & hoc quasi consonat cum prædictis Quod autem dixi habere locum cum tutor vendidit præsente & volente pupillo, intellige secundum Azo. si pupillus intelligit quid agatur, alias perinde habetur ac si non esset præsens. & sic habet locũ titulus superior, q̃ de pñscriptione 10. vel 20. annorum dicit. Sed Pla. dixit hunc titulum locum habere, qui de quinque annis dicit, cum nomine pupilli fecit tutor venditionem. Sed opponitur prædictis, si minori præscribitur. 5. ann. maiori verò 10. melioris conditionis est maior quam minor? Respon. hoc verum in maiore, quando sine eius voluntate venditur. aliàs etiã statim non posset contra venire. p̃terea maior venit cõtra litẽ contestãdo, hic minor quocunq; modo voluntatẽ contrariam declarando. Itẽ adhuc opponitur quia videtur hic malæ fidei emptor tueri se. 5. ann. sed s. titu. 1. l. 1. & l. fina. quæ sunt contra, bonæ fidei tuetur se. 10. annis, uel. 20. & sic deterioris cõditionis est bonæ fidei, quàm malæ fidei. Sed responde, hic quoquo modo declarando voluntatem contrariam, venit minor cõtra malæ fidei possessorem. vel ibi suo nomine vẽdit tutor, hic nomine minoris facta est venditio. Porro vbi vendidit vel obligauit minor habens tutorem vel curatorem, sine eo non valet, vt s. de in integrum resti. mi. l. si curatorem. & sic non habet locum lex ista, quia cum non subsit verus titulus, nõ habet locum vsucapio, & sic nec istud quinquennium. Item dixerunt quidam eam non habere locum cum quis minor non habens tutorem vel curatorem, & nõ impetrata venia vẽdidit, quod non placet H. Si autem tutor vel curator vel aliquis extraneus vẽdidit rẽ minoris vt suam, ignorante minore: si quidem emptor fuit bonæ fidei, habet locũ pręscriptio. 10. vel. 20. an. & incipit currere post legitimam ætatem completam. Si autẽ sciebat emptor rem esse minoris, & sic non posse distrahi sine decreto, vel etiã putabat posse distrahi sine decreto, & sic errabat in iure, habet locum pręscriptio. 30. an. quæ incipit currere postquam habuit 14. an. vt s. titu. 1. l. 1. & l. fi. & j. de præscrip. 30. vel. xl. an. l. si cut. Sed Pla. hoc casu etiam post legitimã ætatem incipere dicebat præscriptionem. 30. anno. & pro eo. j. de bo. ma. auth. nisi, & j. de an. excep. l. 1. §. fina.

III. Imp. Iustinianus A. Menne præfect. præt.

SI quando sine decreto, a minorum, b vel adhuc sub curatoribus cõstitutorum, vel per veniã ætatis eorum curam excedentium, res alienantur vel supponũtur, & ad perfectam ętatem iidem minores prouecti longo silẽtio querelam huiusmodi tradiderint, c vt inutilis alienatio vel suppositio diuturno silentio roboretur, certum tempus ad talem confirmationẽ præfinitum esse censemus. B

¶ Ideoque præcipimus, si per quinque continuos annos post impletam minorẽ ætatem, id est post vigintiquinque annos cõnumerandos, nihil cõquestus d est super tali alienatione vel suppositione is qui eam fecit, vel hæres eius, minime posse retractari eam occasione prætermissionis decreti, sed sic tenere, quasi ab initio e legitimo decreto fuisset res alienata vel supposita. C

¶ Cum autem donationes à minoribus nec cum decreto celebrari f possint, si minor vel post veniam ętatis rem immobilẽ donationis titulo in alium (excepta propter nuptias donatione g) trãscripserit, nõ aliter hoc firmitatem habebit, nisi post vigintiquinq; annos impletos, inter præsentes quidem decennium, inter absentes autẽ vicenniũ donatore acqescẽte effluxerit, vt tamen in hęredis persona h illud tãtũmodo tempus i accedat, q̃d pꝰ eiusdẽ hęredis k minoris ætatẽ silẽtio trãsactum sit. Dat. Idib. April. Decio. V.C. Cons.

c Tradiderint.] tacendo: si autem expresse, statim posset eam confirmare, vt s. e. l. 1. & 2. & s. si maior fa. l. 1. & 2.

d Conquestus est.] neque in iudicio, neq; extra iudiciũ. Sed quid si extra conquestus est, narrãdo querelam emptori? Videtur quod sufficiat. arg. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. cum quidam, secundum Azo. sed H. cõtra, scilicet vt coram iudice fiat. arg. s. de non nume. pecu authen. hanc. sed ibi tenuit contractus, hic non.

e Quasi ab initio.] & ita emptor incipit dñs esse. & sic plus operatur hæc præscripto, q̃ alia præscriptio 30. an.

f Celebrari possint.] nisi præceptoribus, vt ff. de admini. tu. l. cum plures. § j. uel alimẽta necessaria, vt ff. de tu. & ra. distra. l. 1. §. sed nonnullos, & nisi in donatione propter nuptias, vt subiicit. Item excipiunt quidam sponsalitiam largitatem, vt s. si aduer. dona. l. j. sed ibi in rebus mobilibus facta fuit. Nam si in immobilibus, non valeret, vt s. de prædiis minorum. l. prædia D

g Excepta propter nuptias donatione.] quæ tenet ab initio, vt arg. ff. de iure do. l. Titia, & sic est contra s. de prædi. mi. l. prædia. solu. hic corrigit. Vel dic quòd non valet, vt ibi. sed quinque annis confirmatur, vt cæteræ alienationes per. l. istã secundũ Io. Vel hic de donatione propter nuptias, ibi de spõsalitia, id est de simplici. & de hoc dixi. s. de admi. tu. l. lex, quę, circa prin.

h In hæredis persona.] eius qui donauit vel vendidit, ut referatur ad utrunque.

i Accedat.] ad complendam præscriptionem, vt ff. de mino. l. interdum, in fin.

k Hæredis.] sic lege vt sit sensus, quòd si hæres maioris est minor, id ex quinquẽnio uel decẽnio, quod supererat defuncto, currit hæredi demum cum erit maior. & sic

al. minorum.

Minoris rẽ si quis vendat vt suam, an habeat locum præscriptio.

Minor an sit deterioris cõditionis quam maior in pñscriptione.

intransitiue, id est hæredis qui est minor. & sic est con A tra M. & P. in eo quod no. ff. de temp. in integr. resti. l. ea quæ. §. fi. At ipsi sic legunt, vt hic sit sensus, quod statim hæredi minori currit tempus, quod de quinquennio superetat, & dicunt quòd post eiusdem ætatem, scilicet defuncti. quod non placet.

DE MAGISTRATIBUS conueniendis.

Continuatio.

Non solum tutores & curatores occasione tutelæ vel curæ conueniuntur, sed etiã magistratus, & scribæ. & æstimatores patrimonii, & similes qui ratione publici officii tenentur prouidere minoribus: & ideo ponit de magistratibus conueniendis Azo.

a De magistratibus conueniendis.] hi in subsidium conueniuntur: vt insti. de satisf da. tu. §. pen.

S I magistratus.] CASVS. Potestas Bonon. dedit tu. pu. tutor repromisit rem pu. sal. fo. & fideiussores eo nomine dedit. Itẽ dedit tutor fideiussorem de seruando eum indemnem, id est potestatem. postea apparet eum tutorem soluere non posse administrata tutela, & ex mala administratione tenetur pupil. in c. finita tutela agit adultus aduersus tutorẽ quondam. non per hoc liberatur magistratus: sed si soluendo non inueniatur ipse, vel eius fideiussor, in subsidium conuenietur magistratus ut cedat sibi actiones aduersus fideiussores quos magistratus nomine suo accepit, quũ & sine cessione vtilem habent actionem contra fideiussores nomine pupilli acceptos.

† al. receptaros.

TITVLVS LXXV.

DE MAGISTRATIBVS conueniendis. a

Minores in subsidium habent regressum contra magistratus qui eis tutores vel curatores dederunt: & cõtra fideiussores, quos illi de indemnitate receperunt. h. d. Primo soluit vnã quæstionem vsque ibi, sed aduersus. Secundo soluit aliam vsq; ibi, quam si exercueris. Tertio nonnun dubiũ remouet in fauorem magistratuũ. Sa.

I. Imp. Antoninus A. Mutiano.

SI magistrat[b] à tutoribus, seu curatoribus quos tibi dederint, seu nominauerint, stipulati sunt se eo nomine indemnes [c] futuros, & si quid præstitissent, repetituros, † inque eam rem fideiussores acceperunt: extra rẽ [d] saluam fore satisdationẽ, actio [e] quam aduersus tutores, seu curatores tuos instituisti, alienam [f] obligationem nõ resoluit. Sed aduersus magistratus qui curatorem dederũt, actio vtilis [g] ita demum competit, si vniuersis bonis excussis, [h] reuocatisq; quæ eum [i] in fraudem alienasse constiterit, indẽnitati tuæ in solidũ satisfieri nõ potuit. ¶ Quam[k] si exercueris: [l] mandatis tibi ab eis, [m] actionibus aduersus fideiussores [n] quos acceperunt, consistere potes, licet vtilem actionem sine cessione habeas. Accepta Non. Ianuar. Duobus & Aspris Conss.

Ex lata culpa magistratus tenetur eius hæres, non ex leui. Sal.

II. Imp. Alexand. A. Fatelno.

IN hęredes magistratus, cuius [o] non lata culpa [p] idoneè cautũ pupillo, non est, non solet actio dari. PP. III. Non. Iul. Iuliano. II & Crispino Conss.

Magistratus qui sunt soluendo, habent beneficium diuisionis. Sal.

III. Imp. Gordia. A. Probiano.

SI tu & collega tuus cũ magistratu fungeremini, minus idoneum tutorem dedistis, cautionemq; idoneam non exegistis, [q] nec aliàs seruari pupillo indemnitas potest, [r] & vterque soluendo estis, pro virili [s] parte in vos actionem dari non iniuria postulabis. [t] Dat. VIII. Kalen. Nouemb. Pio & Pontiano Conss.

Contra magistratũ agitur in subsidium, id est excussis tutoribus, collegis & fideiussoribus. Sal.

IIII. Idem A. Aruntiano.

ADuersus nominatorẽ duo. Si autem aliquis gesserit, alter non, prius magistratus conuenitur, quã ille qui non gessit, nisi imputetur cõtutori non gerenti, quòd tutorem non remouit ut suspectũ, uel tarde remouit, uel accusando prodidit iura eius, ut ff. de tu. & ra. dis. l. 1. §. usque, & ff. de admi. tut. l. Lucius. 2. §. pẽ.

ne sunt conueniẽdi à pupillo.

b Si magistratus.] dic quod magistratus qui tutores dedit, exegit à tutoribus fideiussores rem pupilli saluam fore. Item & alios de sua propria indemnitate. licet pupillus agat contra tutores, non tollitur actio contra magistratum, sed tenetur in subsidium, & poterit cedere actionem contra fideiussores quos accepit, & sine cessione habet utilem.

c Indemnes futuros.] an tutores hoc tenebantur promittere? Respo. ita. sicut & quando vnus alii committit gestionem, vt institu. de satisd. tu. §. 1. & 2.

d Extra rem.] id est præter rem.

e Actio.] vtilis tutelæ, vel negotiorum gestorum.

f Alienam.] qua tenetur magistratus.

g Vtilis.] tutelæ, vt ff. eo. l. fi. uel in factum.

h Bonis excussis.] tutorum omnium si omnes gesserunt, & non est diuisa tutela, uel est, sed à se, vt ff. eo. l.

Tutores & magistratus quo ordi-

i Eum.] tutorem uel curatorẽ. & subaudi, & excussis eius fideiussoribus, vt ff. eo. l. aduersus.

k Quam.] scilicet utilem contra magistratum.

l Exercueris.] non tamen exegisti, quia frustra diceret, mãdatis.

m Ab eis.] magistratibus.

n Fideiussores.] dicit de his qui fuerũt accepti pro rem pupilli saluam fore, cõtra quos etiam sine cessione habet utilem, ut hic, & ff. eo. l. 1. §. exigere, & interim non tenetur magistratus, ut ff. eo. l. aduersus. Ir. dixit de aliis à magistratu acceptis pro sua indemnitate. quod nõ placet, quia & in eos actionem non habet, nisi demum eũ damnum fuerit passus. Præterea non accepit eos nomine minoris. vnde quomodo vtilis daretur minori, quod hic dicit? & facit ff. de cõ ue. fisc. de l. 3. lib. 10. & ff quo quis or. cõ. l. 2. lib. 11. & ff de ad min. tut. l. Lucius. 2. § Sempronius.

o IN hæredes. Cuius.] s. magistratus.

p Non lata culpa.] sed leui. Et sic nota. ex dolo & lata culpa magistratus tenetur hæres, non pro leui, vt hic, & ff. eo. l. non similiter, & l. quod ad hæredẽ, nisi lite cõtest. pro leui contra magistratum: vt ff. de precario. l. quæ sitũ. §. antepe. & arg. ff. de hære. tut. l. 1.

SI tu & collega.]

q Non exegistis.] leui culpa, nõ lata vel dolo, quia tũc in solidũ teneremini cũ effectu. vt ff. e. l. in magistratibus.

r Potest.] vt infra. l. proxi.

s Pro virili parte.] nisi actum sit inter eos vt alterius tantum periculo dentur, vel alter tantum nominauit: quibus casibus hi primo conueniuntur, non autem alij liberãtur, vt ff. eo. l. 1. §. si inter magistratus, & ff. ad municipalem. l. imperator. §. fi. & caue: quia aliter leuatur in pluribus fideiussoribus vnius tutoris, quorum quilibet insolidum tenetur cessis actionibus, vt ff. rem pup. sal. for. l. vlt. Item not. si non sunt soluendo hi magistratus, nõ habet pupillus priuilegium ante alios creditores in bonis eorum: vt ff. eo. l. 1. §. priuilegium.

Fideiussores cõplures vni[9] tutoris quõ tencãtur.

t Postulabis.] tu conuentus in solidum.

ADuersus.] CASVS. Ita demũ ad magistratum qui tutorem

tatorem dedit, peruenitur, ſi tutor vel eius fideiuſſor A ſoluendo non ſint, vt bonis eorum excuſſis, pupillo ſatisfieri idoneè non poſſit.

a Collegarum.] id eſt contutorum, qui cum eo adminiſtrauerunt inſimul, vel vnus quædam, alius quædam alia, vt ff. eo.l. duo. nam ſi non adminiſtrant, tertio loco eſſent conueniendi, niſi in ſuſpecto facienda ceſſaſſent, vel tarde feciſſent, vel prodidiſſent, vt ff. eo.l. proponebatur, & dixi ſupra eo.l. 1. & facit ſ. ſi tut. non geſ.l. 1. & de diui.tu. l. 2.

b Satisfactum.] & ſi nunc inueniuntur non ſoluendo, præſumuntur tempore dationis fuiſſe non ſoluẽdo, & ſic onus probandi pupillo nõ imminet, vt ff. eo.l. 1. §. ſi magiſtratus, & dixi. ſ. de probat. l. ex perſona. item contra. ff. ad munic.l. imperator, ſed ibi patet ſolutio.

IN. magiſtratus.] CASVS. Aduerſus magiſtratum vtilis in ſubſidium pupillo cõpetit actio, ſi nec tutor, nec fideiuſſor qui fideiuſſit rem pupi. ſaluam fore, fuerit ſoluendo.

c Municipales.] nõ autem in eorum fideiuſſores, qui rem pupilli ſaluam fore promiſerant, vt ff. ad muni. l. 2. §. pe. & ff. eo l. 1. 2. reſpon.

d Adminiſtrationis.] ſcilicet tutelæ.

e Soluendo.] ſ. tutores.

f Fideiuſſionis.] datę ob rem pupilli ſaluam fore, vt & ſ. e. l. proxi.

g Vtilem.] tutelæ, ſecundum Azo. vel in factum, ſecũdum H. quæ dicitur eadẽ cum ſit omnino ſimilis, vt ff. e.l. ſi. & facit. ff. de confir. tut. l. 4. & in authen. de iudi. §. nullo, col. 6. Sed contra inſtit de ſatiſ. tuto. §. neque autem, vbi dicit magiſtratum uel prætorẽ vel præſidẽ nõ teneri. Ad qđ dic ꝙ quidã ſunt ad quos pertinet tantum dare tutorem vel curatorem, non autem exigere ſatiſdationem, vt ſunt præſides, & hi non tenentur, vt ibi. Alij qui vtrunque, & alij qui tantum exigere ſatiſdationem poſſunt, & hi tenentur, vt hic, & ff. de admini. tut. l. Aemylius Dexter.

Magiſtratus non oẽs tenentur de mala adminiſtratione tutorum.

tutoris vel curatoris minus idonei non ante perueniri poteſt, quàm ſi bonis nominati, itemque fideiuſſoris eius, nec nõ collegarum, [a] ad quorum periculũ cõſortium adminiſtrationis ſpectat, excuſſis, non ſit indemnitati pupilli vel adulti ſatiſfactum. [b] PP. Idib. Martij. Attico & Prætextato Conſs. B

Iſta lex idem dicit quod præcedẽs, ſed addit de tempore finiti officij, & hoc intendit: Sufficit tutores fuiſſe ſoluendo tempore depoſiti officij, vt ad magiſtratum non poſſit perueniri. Salicetus.

V. Impp. Diocletianus & Maximianus. AA. Eugeniæ.

IN magiſtratus municipales [c] tutorũ nominatores, ſi adminiſtrationis [d] finito tempore non fuerint ſoluẽdo, [e] nec ex cautione fideiuſſionis [f] ſolidum exigi poſſit: pupillis quondam in ſubſidium indẽnitatis nomine actionem vtilem [g] competere ex ſenatuſconſulto quod auctore diuo Traiano parente noſtro factum eſt, conſtitit. Dat. VII. Idibus Decembris ipſis & Conſs. C

Si notarius qui inuentarium ſcripſit, minorem æſtimationem rerum fecerit & ſecundum illam fideiuſſorem recepit: tenetur minori actione in factum: nec ex hoc vitiatur datio curatoris. Salicetus.

VI. Imp. Zeno. A. Aeliano prefecto prætorio.

CVm [h] ſit adiecta [i] prętoris ſententia generalem curatori adminiſtrationem mandantis, & quod eam [k] pro more ſequitur decretũ [l], pariter ſit compoſitum: manifeſtum eſt non curatoris [m] dationem fuiſſe inualidã, ſed in ęſtimanda adultæ ſubſtantia, ſcribæ vitium, qui tanquam nõ amplius ducentis libris auri patrimonium valeret, fideiuſſorem † acceperat, interceſſiſſe. in quo caſu non curatoris erit ratio reprehendenda, ſiqua læſio [n] rebus minoris illata fuiſſe aduerſus legum ordinem comprobetur, ſed ſuper negligentia vel dolo ſcribæ, qui veram ſubſtantiæ taxationem paſſus eſt occultari, legibus [o] erit agẽdum. Dat. V. Kal. Januar. Baſilio. V.C. Cons.

† aliàs fideiuſſionem.

CODICIS
D. IVSTINIANI
Sacratiſſimi Principis ex repetita prælectione,
LIBER SEXTVS.

h Cvm ſit.] CASVS. Prætor dedit curatorẽ, & generalem adminiſtrationem ei mandauit, deinde decretum interpoſuit ut faceret inuentarium, & ſecundum eius quantitatem fideiuſſores daret. ſcriba inuentarii ſcripſit minus valere patrimonium, & æſtimationem rerum ibi compertarum, ut ſic minus locupletes fideiuſſores poſſent accipi. tenetur, ut hic, & ff. eo. l. 1. §. diuus.

i Adiecta.] i. lata. uel i. poſt dationem curatoris eſt adiectum de commiſſione adminiſtrationis.

k Et quod eam.] ſ. ſententiam, quæ interlocutoria dici poteſt, uel magis decretum, ut in auth. ut hi qui ob. §. fina. col. 6.

l Decretum.] de faciendo inuentarium, & fideiuſſoribus dandis. Alij dicunt de traditione rerum, ut ſ. de epiſc. audient. l. de creationibus. Alij de alimẽtis pupillo præſtandis, vel decernẽdis. Alij dicunt de quadam ſolẽnitate quæ obſeruabatur quandoque in datione tutorum, ut ſ. de tu. & cura. illuſtr. per. l. 1.

m Non curatoris.] ſ. tantum, & hoc quãdo ipſe fecit ſic ſcribi, uel ſi nõ fuit ĩ fraude, plane leges.

n Siqua læſio.] quia male adminiſtrauit, & nunc eſt non ſoluendo ipſe vel fideiuſſores, & hoc ſiue fuit in fraude, ſiue non ipſe curator: uel ſi tutor non dato ab aliquo in rebus æſtimauit damnum rerũ prout erant æſtimatæ à ſcriba. uel uendidit ideo minori precio credens iuſtam fuiſſe æſtimationem ſcribæ.

ADDITIO. No. quòd tutor uel curator uendens rem ſicuti æſtimata eſt auctoritate publica, excuſatur, licet plus ualeat. quod tamen intelligas ſecundum Bar. hic, niſi manifeſtum eſſet illam æſtimationem eſſe iniuſtam, uel ſi de hoc eſt publica fama in uicinia & locis circunſtantibus. tunc enim tutor non poſſet dicere ſe credere illam æſtimationem eſſe iuſtam. arg. ſ. de peri. tut. l. ſi tutor petitus.

o Legibus.] condictione ex. l. iſta ſecundum quoſdam. Vel dic actione in factum qua tenetur etiam magiſtratus, vt ff. e. l. ſi. & dicam in electione eſſe minoris an magiſtratum prius vel ſcribam & æſtimatorẽ velit conuenire, licet dicant quidam primo tutorem gerentem, ſecundo magiſtratum, tertio non gerentem cõuenire. & hoc bene, quarto ſcribas, quinto æſtimatores. quæ vltima nulla lege probantur. Accur.

1 Istã cōtinuationem sequuntur Cyn. Bar. Bal. Sali. quamuis Fulg. Angelus, & Pau. reprehēdāt, sed Ia. dicit hic quod parum est ca, hoc est curandū. quod no.

2 Dic vt per Salic. in l. pen. ↄ. eo.

Diuisio Idē Pau.

3 Idē Salicetus.

a DE SERVIS FVGITIVIS, &c.] *Remota omni alia continuatione, dic quia supra dixit de actionibus, quæ fiunt ex contractu: vt in 4. lib. vel ex quasi: vt in 5 ideo subijcit de his quæ fiunt ex maleficio: & sic de furtis. Sed. quia seruus facit furtum sui, ideo de eo præmittit, & de similibus.*

b Libertis.] *scilicet ciuitatum.*

c Ciuitatum.] *Romana, vel alterius argumen. ut infra. eodē. l mancipia, & l. penultima.*

d Artificibus.] *scilicet ciuitatum: licet nō sint serui: vt infra eo. l. fin.*

e Priuatam.] *scilicet singulorum de populo. &c.*

f Dominicam.] *id est imperatoris.*

TITVLVS I.

DE SERVIS FVGITIVIS, a & libertis b mancipiisque ciuitatem c artificibus, d & ad diuersa opera deputatis, & ad rem priuatam e vel dominicam f pertinentibus.

Fuga seruū afficit vt vsucapi vel præscribi non possit, Baldus.

1. Impp. [illegible] AA. Aemyliæ.

Seruum fugitiuum g sui furtum facere, h & ideo i non habere locum nec vsucapionem, k nec longi tēporis l præscriptionem, manifestum est, non sit furtum, ut institut. de vsucap. §. quòd autem

Seruum.] Tit. facit. Primò ponit dictum. Secundo consequentiā. Tertio rationem consequentiæ. partes patent. h. d. Bald. vel sic, Hæc lex tria continet dicta. Primo ponitur primum dictum. Secundo consecutiuū illius. Tertio ratio illius consecutiui. Et secundum hoc potest poni casus, vt litera iacet hoc modo, vt ponatur pro quæstione, An seruus qui fugit a domino, furtum faciat sui? Vel aliter potest poni casus, vt dicamus sic: Seruus aliquis fugit a domino, aliquis eum recipit, qui eum vendit bona fide alij ementi. quæritur, vtrum iste emptor possit seruum vsucapere vel præscribere? Et dicitur quòd non, propter rationem quæ in fine ponitur, & in principio, quia furtum sui fecit.

Casum dupliciter ponit.

g Seruum fugitiuum.] duobus modis potest poni casus. Primo sic, in hac lege quæritur, an seruus alicuius si fugit a domino, dicatur facere furtum sui? Et respondetur quod sic, ex quo sequitur quòd nō potest præscribi, cuius responsionis ratio est, ne &c. Vel potest poni sic, Seruus meus fugit a me, & iuit ad quendam. ille possidens eum vendidit bona fide ementi, quæritur, an emptor possit vsucapere? Et respōdeo certe quòd non, duabus rationibus. Prima, quia fecit furtum sui. Secunda, ne fuga seruorum sit dominis damnosa. Vel pone vt in glo. quæ incipit, Sed quæ dubitatio.

h Facere.] vt & ff. de fur. l. ancilla. Sed contra infra eo. tit. l. qui seruo. in prin. vbi dicit quòd non facit furtum, qui fugam seruo persuadet. Solu. illud ideo, quia nemo ex consilio tenetur. Non autem dicit fugientem non facere furtum sui. & dic quis sit fugitiuus & erro, vt ff. de ædil. edict. l. quis sit fugitiuus. in princ. & §. erronem. quod tamen in vno dicitur, & in alio exauditur, vt ff. eo. l. 1. §. pen. licet quidam contra.

ADDITIO. Aduertas q solutionē istius glo. ad l. qui seruo, in ea alleg. reprehēdūt communiter doct. nam ex consilio fraudulento obligatur quis, vt ff. de reg. iur l. consilij. Vnde dicas secundum doc. quòd seruus fugitiuus facit furtū sui, vt hic. tamē istud non est proprium & regulare furtum, quia in furto requiritur quod sit differentia inter contrectantē & rem contrectatā, vt l. 1. ff. de furtis, sed hic est idem. ergo non est regulare furtū. & ideo præstans opem huic irregulari furto, non tenetur furti, nisi furtū regulare sequatur, vt in l. cōtraria.

i Et ideo.] Nō valet hæc argumētatio. nam fallit in debitore surripiente pignus creditori, qui facit furtum ratione possessionis, & tamen est res vsucapibilis, vt ff. de vsucap. l. sequitur. §. si rem. addo ergo hic quoddā medium, & est res furtiua, & sic valet, vt insti. de vsuca §. furtiuæ, nisi purgetur vitium. vt in eo tit. §. aliquando. Vel potest aliter solui. s. quòd ibi sit speciale in eo iure, & dic quòd vna negatiua abundat. sic in auth. de hære. & Fal. §. inordinatum, col. 1. & ff. de dam. infe. l. fluminum. §. 1. alias enim duæ negationes faciunt vnam affirmationem, vt ff. de ver. sig. l. duobus.

k Nec vsucapionem.] triennij.

l Præscriptionem.] Sed quæ dubitatio est de longi temporis præscriptione, quæ in rebus tātum immobilibus locum habet, vt ↄ. in qui. cau. cess. lon. temp. præscripti. l. in seruorum? Respon. secundum quosdam hic loquitur de mancipijs adscriptitiis, qui sunt pars soli, vt ff. de diuers. & temp. præscript. l. 3. in quibus licet aliás locū habeat longi temporis præscriptio: hic tñ cessat, quia fugitiuus est. Et si quæratur quomodo fit furtum, cum iudicetur immobilis, & rerum immobilium non sit furtum, ut institut. de vsucap. §. quòd autem ad eas? Respond. ad similitudinem 5 cretæ, quæ est naturaliter immobilis, licet separata efficiatur mobilis, ut ff. de fur. l. si creta. Item si quæratur, si emi adscriptium tuum bona fide a non domino, quomodo præscribam, cum non possit alienari sine dolo, vt infra de agri. & cen. l. quemadmodum, lib. 11. ergo nec vsucapi, vt ff. de verb. sig. l. alienationis? Respon. illa. l. quēmadmodum, loquitur quando dominus vendidit, & quasi manifesta erat ibi fraus domini, quia parum terræ dabatur, & omnes adscriptitij vendebantur. sed in nostro casu non sic, quia præscribetur habito titulo & bona fide emētis & vēdentis. sed prædicta positio non placet, 6 quia eadem remanet quæstio de vsucapionibus cum facias loqui de immobili, scilicet adscriptitio. Dic ergo casum, 7 quòd loquitur de præscriptione 20. annorum, quæ aliás datur bona fide moranti in libertate, quā hic non habuit, & ideo non præscribit libertatem. vt ↄ. de præscrip. long. temp quæ pro liberta. l. 1. & 2. & qđ de vsucapione dicit, dic si ab alio possideatur titulo & bona fide. & sic sunt duo casus. Vel dic, quòd nec tempore quo mobilia, nec quo immobilia præscribuntur sic ↄ. si aduersus credi. l. 1. vel potest dici quòd imperator non habuit respectum ad tantam subtilitatem, sed cum responderet de vno, scilicet vsucapione, incidit in aliud, scilicet in præscriptionem, ut & aliás. ff. ad legem Falc. l. 1. §. sed operis. 10 & familiæ erciscundæ. l. 2. §. si quarta. sicuti sæpe cōtingit cū aliquis petit a me decē, & respōdeo nec decem, nec quinque dabo tibi, vel nec decem nec aliud. & ponitur in seruo vt in re mobili. Item quæro, cū seruus fugitiuus a dño possideatur, nisi diu moretur in libertate, vel ab alio possideatur, ut ff. de acqui. poss. l. 1. §. per seruū. & l. 3 § si seruus, & l. rē quæ nobis, & l. per eum §. si. qualiter domino eius potest fieri furtum? Respondetur, 11 hic possidet à dño aïo, nō corpore, ut ff. de acq. pos. l. 3. §. si seruus, & sic detentionem non habet. Vel hic possidebat, sed non detinebat, qa fugitiuus possidetur animo solo. si. n. possideret animo & corpore, nō fieret furtū, vt ff. de acqui. pos. l. rem quæ nobis, & ad hoc instit. de ob. quæ ex delicto. §. placuit. 12 Itē quomodo fit domino furtum, vt. ff. de fu. l. interdū. 2. §. cum autē. quæ est cōtra. vbi dicit quod quādiu res surrepta domino per seruū est penes seruū, nō mutatur eius cōditio? Respōdetur, 13 illa loqtur in peculiaribus, aliud autē in dominicis, v. hic, in qbus fit furtū etiam si penes seruum consistant. ipse enim non dicitur esse in sui peculio, sed dicitur res dominica ipsemet, vt. ff. de pecu. l. deposui. §. Stichus, & de pecu. lega. l. Stichus habet, in fin. Sed quare secus in dominicis? Respon. 14 quia in peculiaribus videtur habere quandam licentiam contrectandi & damnificandi dominum, vt ff. de pecu. l. si seruus. § etiam, sed in dominicis non, vt in fine huius. l. Inde est quod res peculiaris ab alio surrepta, si redeat in potestatem serui, purgatur vitium, sed non sic de de dominica, vt ff. de vsucap. l. sequitur. §. Labeo, & prædi. l. interdum. § si res.

Item

4 Etiam si per aliū non fuit apprehensus. Pau.

4 De isto seruo contra dominū a quo aufugit. Pau.

5 Hucusque gl. sequuntur Bar. Bal. & Salice.

6 Et bene. Bart. Salicet. & Ia.

7 Placet Bart. & Pau. licet Bal. Ful. & Salice. teneāt cōtra.

8 Ista est bona. Bar. & Salic.

9 Omnes sunt bonę dēpta prima, quæ est falsa secundum Bar. Bal. & Ia.

10 Versiculus est sub § si vsusfructus.

11 Idem Bar. Ba. & Sal. & Ia. quāuis displiceat P.

12 Versiculus est suo §. sut situ.

13 Ista placet Bart. Bal. Pau. & Sal.

14 Idē Sa. & est de mēte Ba. Bald. & Paul.

Item quid valet fieri furtum in dominicis per seruum, cū non potest agi furti, vt insti. de obli. quæ ex delict. §. hi. Re po. propter vsucapionem, vt hic & ibi dicit. Ite num quid 30. annis præscribetur seruus fugitiuus? Videtur quod sic, [a] vt infra de præscript. 30 annorum. l. sicut, & l. omnes, e contra q. od non, cum non ... neatur possessio, in eo. tit. l. male. extūc ergo ex quo desinā possidere, præscribe tur. 30. ann. Accurs.

ADDITIO. Tu dic quod glos. inepte loquitur secundum Paul. & Iaf. quo ad materiam. l. nostræ. notanda tamen est ad hoc quod præscri ptio sine possessione ciuili no curcit. Iaf.

[a] Ne seruorum fuga.] id est effectus fugæ, quæ est vsucapio vel præscriptio.

[b] Ex quacunque causa.] hoc quod dicit, ex quacunque causa, potest se referre ex parte subiecti & ex parte prædicati. ex parte prædicati, scilicet ne fuga seruorū fit damnosa domino ex quacūque causa, expone, l. vsucapionis, aut p̄scriptionis. Sed ex parte subiecti, scilicet ita ne fuga seruorum ex quacunque causa, expone, scilicet iusti aut iniusta. secus si magna vel iusta: [2] ut ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. 2. & institu. de his qui sunt sui vel alieni iur. §. vlt. tunc enim bene p. ç iudicaretur domino, vt ibi dicitur.

ne seruorum fuga [a] dominis suis ex quacunque causa [b] fiat damnosa. [c] S. Idib. Decem. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Officio iudicis conceditur dominis potestas persequendi seruos proprios fugitiuos in domibus alienis. hoc dicit Baldus, concordat Salicetus.

II. Idem A A. & CC. Pompeiano.

Requirendi fugitiuos potestatem fieri dominis, præsidalis officij est. [d] Dat. Kalendis Maiis, Cæsarib. Conss.

Serui ad Barbaros fugientes, in actu fuga deprehensi, grauiter pro motu iudicis puniuntur, mutilatione scilicet pedis, aut pœna metalli, vel similis. h. d. Bal. & Salic.

III. Imp. Constantin. A. ad Probum.

Si fugitiui serui deprehendendatur [e] ad Barbaros [f] transeuntes, aut pede amputato [g] debilitentur, aut metallo [h] dentur, aut qualibet alia pœna [i] afficiantur. Sine die & Cons.

IN AVTHEN. ut nulli iudicum. §. quia vero nos oportet, coll. ix. const. ix.

Hodie loco pedis succedit manus abscisio: pro furto vero, sola fustiū castigatio sed p̄ latrocinio, furca. Sa.

[c] Fiat damnosa.] quo ad vsucapionem.

Requirēdi.] CASVS. Si seruus meus in domum alicuius potentis se receperit, in quam ad requirendum eum intrare non audeo, præses facit eum requiri.

[d] Officij est.] vt & ff. e. l. diuus. alioquin & magistratus [4] in c. solidis, & qui non patitur apud se inquiri, in totidem punitur, ut ff. e. l. 1. §. hoc autem, & eadem pœna imponitur suscipienti alienum seruum, & non reddenti intra. 20. dies, ut e. l. 1. §. 1. & omnes istas pœnas dicas applicari fisco, cum mulctæ appellentur, ut s̄ de m odo mulcta. l. mulctarum. est & alia, quæ datur actori. ut s̄ eo. l. quicunq;. Et dic, officij est, id est ad eius officium pertinet.

Si fugitiui.] CASVS. Si seruus meus fugit ad hostes, & in itinere deprehensus est, quam pœnam subire debeat, quæritur? Dicitur quod amputandus est pes, aut detur metallo, aut alia pœna affici debet.

[e] Deprehēdantur.] in itinere. secus si ad hostes iam peruenerint, & sic fuerit delictum consummatū, quia tunc ultimo supplicio puniuntur, ut ff. de pœ. l. si quis aliquid. §. 1. quæ est contra. si tamen non petatur puni ... it, domino iure postliminij redditur, ut ff. de captiuis & postlim. l. reuer. l. 2. & illic in ... §. transfugæ.

[f] Ad Barbaros.] id est hostes populi Romani, ut s̄. de commerc. & mer. l. 2.

[g] Amputato.] & sic punitur in eo in quo deliquit.

[h] Metallo.] q̄ sit hæc pœna, & operis metalli, & ministerij metallorum, habes. ff. d pœ. l. aut dānum. §. inter eos, & §. q̄ quis, & §. in ministeriū, & insti. qui. mo. ius pat. pōt. sol. §. pœnę.

[i] Alia pœna.] l. similis, [5] uel extraordinaria, ut ff. de pœ. l. hodie. sed in hoc quod dicit, pedem amputari, corrigitur per auth. sed nouo iure, quæ hic ponit.

Sed nouo iure si criminis qualitas mēbri abscissionē exigat, [k] vna sola manus [l] abscindetur, sed p̄ furto nec morietur, nec aliquod membrū abscindetur, sed aliter castigabitur. [m]

¶ Fures [n] autem vocātur, qui occulte & sine armis huiusmodi delinquunt. Qui autem violenter aggrediuntur, aut cum armis, aut sine armis, aut in domibus, aut in itineribus, aut in mari, pœnis legalibus subijciantur.

In ista lege plura bona dicam. & hoc intendit: Suscipientes seruū fugitiuum sciēter, pro singulo seruo & vice qualibet puniuntur: tamē de delicto tutoris vel curatoris ipse punitur, & non dominus, & qui non potest soluere in are, luit in corpore. errantis parcitur. & si a domino capit malitia, punitur, seruo priuabitur, & veritas eruetur per serui fugitiui torturam. h. d. Bal. Vel sic: Dolose fugitiuum occultans, ad eum cum pars vel 20. solidis tenetur & pœna reiteratur. augetur delictum reiterāti & tutoris, non minori suscipienti vero sine dolo, non tenetur, sed dolose mittens, seruo tor. o & confiscato, p̄ ... Salicetus.

IIII. Imp. Cōst. A. ad Valeriū.

Qvicunq; fugitiuum seruū in domū vel

[k] Ed nouo iure.] Exigat.] quod euenit in quatuor casibus. [6] Vnus est hic in l. si fugitiui. Secundus in exactionibus tributorū si non faciunt apochā de susceptis, id est scripturam in qua scribuntur ea quæ suscipiunt exactores debitorū, ut in auth. de māda. prin. §. cogęs, co. 3. Tertius est in nouellis de quibusdam hæreticis [7] & c. Et est quartus in Lombarda quæ dicit manum præcidē dā tabellioni si fecerit falsum instrumē tum, vt in Lōbarda de eo q̄ fecit falsum tit. l. 1. in casu etiam ex lege Corne. supplicium patitur fugitiuus no solū rōne fugæ, sed cū adiuncto, ut ff. ad Sylla. l. 3. §. de his. [8] & l. lege Cornelia, in fi. 1. respon.

[l] Vna sola manus.] Sed quæ? Respon. [9] illa in qua minus potest, ut ff. de pœ. l. interpretatione, licet alii contra.

ADDITIO. Opinionē huius gl. tenet Bar. hic, & etiā Pau. de Cast. dudū quod si quis habet manum aridā, quod illa sit amputanda, & quod deformitas etiam in hoc facit pœnā. & ita determinauit Io. And in c. in pœnis, de reg. iur. lib. 6. in Mercurialibus, & Ang. hic qui p̄ hoc allegat bonum tex. in l. 3. §. 2. ff. arbo. fur. cæsa.

[m] Castigabitur.] scilicet fustibus, nisi sit publicus latro, [10] qui. s. consueuit furari, [11] qui debet furcis suspēdi, ut ff. de pœ. l. capitaliū. §. famosos, & hic subijcit statim.

[n] Fures.] quidā non habent hic plus. sic tñ est in cor. vnde hæc sumitur, ut in auth. ut nulli iudi. §. quia uero nos oportet, col 9.

Qvicunq;.] CASVS. Si inscio me seruū meum in agro tuo, uel in domo tua recepisti, qualiter puniē dus sis, quæritur? Respō. quod eundem reddes cum æquè bono, uel 20. sol. Si autē secūdo uel tertio eū receperis, cū ipso duos uel tres, aut dictā summā p̄ uno quoq; dabis. & istud locū habet si in domo pupilli receptus fuerit, scilicet q̄ tutor eadē pœna ferietur. si soluēdo non fueris, supplebis in pœna q̄d nō est in pecunia. si autem seruus constitutus penes te propter mercedem se dixerit ingenuum, missus forte à me, ut prædictam

Margin notes:

[1] Idē Bar. & uide Iaf. hic.

[2] Glos. sequuntur Bar. & Sa.

[3] Istā glo. uniq; ad li. sequuntur Pau. & Sa.

[4] Idē Bar. Pau. & Salic.

[5] Nota q̄ dictio alius, alia, aliud, ē implicatiua similium. Bal. Ang. Pau. & Sa.

[6] Istā glo. sequuntur Bar. & Sa. & uide alios duos casus per Sal. hic.

[7] Pro pœna hęresi, aliās debent comburi, secūdū Ange.

[8] Vers. est sub §. utrum.

[9] Idē Bar. Bald. Pau. & Sal.

[10] Singularis gl. secundum Ang. in §. ex malefi cijs. 2. col. insti. de actio.

[11] Talis non dr̄ famosus latro, sed famosus fur. Bar. Bald. Pau. Ang. & Sal.

ctam pecuniam extorqueret, cum nihil dolo feciſti, excuſaberis. Torquebitur autem ſeruus, ut appareat an ipſum miſerim. quod ſi appareat, perdam non ſolum petitionem pœnæ, ſed etiam ſeruum. A

a Suſcepit.] ſcilicet dolo malo, volens dominum fraudare ſeruo, ut patet. ff. de ſer. cor. l. 1. §. ꝙ autem, & l. doli. Speciale eſt tamẽ in colonis Illyricanis, ut ſi quis eos recepit ignorans, nihilominus teneatur in quadruplum pręter operas & dãnum quod locis quæ deſeruerant, factum eſt, ut infra de colo. Illyri. l. 1. li. 11. & hoc forte habet locum quãdo putabat colonũ alienum, ſed neſciebat cuius eſſet. ſi autem credidit ingenuum, nullam patietur pœnam, ut ĩ. ea. l. §. ꝙ ſi ſeruus.

in agrum inſcio domino eius ſuſcepit, a eum cum alio pari vel viginti ſolidis b reddat. Si verò ſecundò vel tertiò c eum ſuſceperit: pręter 1 ipſum, duos vel tres alios, vel prædictam æſtimationem pro vnoquoque ſeruo domino repræſentet.

¶ In minorum d perſona tutoribus vel curatoribus pœna ſimili imminente. B

¶ Quòd ſi ad prædictam pœnam ſoluendam is qui ſuſceperit, minime ſufficiat, † æſtimatione competẽtis iudicis caſtigatio e in eum procedat.

¶ Quòd ſi ſeruus fugitiuus ingenuum ſe eſſe mentitus, ſub mercede f apud aliquẽ fuerit: nihil is q eũ habuit, poterit incuſari. g

¶ Sanè mancipiũ torqueri oportet, h vt manifeſtet vtrum propter lucrum capiẽdum callidè à domino C

1 Hæc dictio incluſiuè ponitur. Pau.

b Vel uigĩti ſolidis.] talẽ ſolidũ 1 accipe, q valeat unũ aureũ, ut ff. de in ius uoc. l. fi. & inſtitu. de pœ. te. li. §. fi. & 72. tales aurei faciunt unam libram auri: ut infra de ſuſcep. & arc. l. quotiens, li. 10. Sed cuius eſt electio, ſi detur alius par, vel ſolidi. 20? Reſpon. debentis, 2 ut. ff. de iur. do. l. plerumque, in fi. Itẽ qua actione hoc petitur? Reſpon. uel condictione ex hac l. 3 ut. ff. de condi. ex leg. l. 1. uel actione ſerui corrupti, 4 ut ff. de ſeruo corrup. l. 1. in princip. Item not. quòd non habetur ratio quantũ valuerit ſeruus. nam ſemper vel viginti ſolidos cum eo, licet multo plus valuerit, reddet, vel alium parem: ſic & infra de cond inſer. l. fi. ſed aliàs contra infra de communi ſer. ma. l. 1. in fi. 5 Item not. quòd hæc pœna danda actori, non remittitur etiam ſi eum pœniteat, & velit reſtituere intra 20. dies. Sed illa quæ datur fiſco in ſuſcipientem, remittitur ſi intra 20. dies pœniteat, vt ff. e. l. 1 §. 1. & eſt ratio: quia mitius cum lege, 6 quàm cũ eius miniſtro agitur: vt ff. de arbi. l. Celſus, & in auth de iudi. §. oportet, colla. 6. Item no. quòd etiam l. Fa. de pla. poteſt accuſari iſte: vt ĩ. ad leg. Fa. de pla. l. ſi quis. D

1 Qui ſolidus legalis hodie nõ eſt in vſu. Sali.

1 Iſte tex. ſolet allegari ad hoc, ꝙ qui nõ hẽt in ęre, luat in corpore.

2 Seqĩ eũ Batt. Bal. Ang. & S.

3 Iſta placet Bar. & Sal.

4 Nihil ẽ. Salic.

5 Ibi fit ęſtimatio quo ad aliud. B.

6 Idẽ ẽ cũ fiſco. Sali.

c Vel tertio.] non ita ſi quarto ſecundum M. vt ſupra de modo mul l. fi. Vel dicas aliud in multa, 7 de qua ibi dicitur, aliud in pœna, quæ certa imponitur à lege: vt hic. argu. ad hanc ſolu. vt ff. de pri. deli. l. nunquam. Itẽ not. hic ex iteratione delicti augeri 8 pœnam vt ſupra de epiſ. aud. l. 3 in fi.

d Minorum.] id eſt cum tutores vel curatores in domibus vel agris minorum fugitiuum ſuſceperint. ſic ſi patiantur fabricari falſam monetam in prædio pupilli: vt ĩ. de falſa mone. l. 1. in fi. & ĩ. vnde vi. l. meminerint.

e Caſtigatio.] ſ. corporalis, 9 qđ eſt generale: 10 vt ff. de iuriſ. om. iud. l. ſi quis id, §. in ſeruos, & de in ius voc. l. fi. & ĩ. de ſepul. viol. l. fi. & ff. de pœ. l. 1. §. generaliter.

f Mercede.] maxime: ſed hoc ideo dicit, quia tunc magis eſt credibile ꝙ ignoret.

g Incuſari.] cum non ſciuit eum fugitiuum. nam credidit dicenti ſe ingenuum.

7 Sequitur eũ Sali. & Paul.

8 Melius diceret iterari ſed m Paul.

9 Vide Iaſ. in §. pœnales, iſti. de act.

10 Cõcor. c. finẽ, circa fi. cum gl. eẽ ĩ de In & cõtu.

h Oportet.] ad petitionem conuenti ad ſeruum & ad pœnam.

i Interrogatione.] No. duo mirabilia. Primum ꝙ ſeruus torquetur contra dominum: quod eſt contra ius cõmune: vt infra de quæſtio. l. 1. & l. ſeruos, & ſuprà de teſti. l. ſeruos, quæ ſunt contra. ſed hic ſpeciale: vel non debet interrogari, vt ibi, niſi ꝓ facto ſuo: 11 vt hic, & ĩ. de quæſtio. l. interrogari, & intellige ſi indicia præcedant. 12 nam a q̃one nõ eſt incipiendum, ut ff. de quęſtio. l. 1. in pr. ſecundum quod creditur ei 13 cũ ꝓcedentibus indicijs: vt hic, & ff. de ędil. edi. l. quæro, §. fi. & ĩ. e. l. cum ſeruum.

ad domum vel ad agrum eius qui eum ſuſcepit, immiſſus ſit, an non.

¶ Quòd ſi malignè factũ eſſe, ex ſerui interrogatione i patuerit: ſeruo etiam ſuo k eum qui hoc fecerit, priuari oportet, & ad fiſcũ pertinere mancipiũ. Dat. V. Kalend. Iul. Gallicano & Baſſo Conss.

Officialis in ſuo officio negligens, condemnatur: nec poteſt abſolutoriũ reſcriptũ impetrare, nec iſta abſolutio dat iudici regreſſum contra partẽ cui ſanit inuiſſe. Bal. Vel ſic: Qui ſolicitauit ad fugam ciuitatis mancipium, tenetur cum eo alterum reſtituere, & duodecim ſolidos quod obtinet in libertis artificibus ſolicitatis: & negligens officialis ad duo ſ. milia mancipia tenetur. Sali.

V. Idem A. ad Ianuarium.

Mancipia l diuerſis artibus ꝑdita q̃ ad rẽpublicã ꝑtinẽt, i ijſdẽ ciuitatibus placet ꝑmanere: m ita vt ſi quis tale mãcipiũ ſolicitauerit, n vel auocandũ o crediderit: cum ſeruo altero ſolicitatum

11 Sequitur eũ Salic. & Paul.

12 Et bene Saly.

13 No. ꝙ creditur unico teſti de facto proprio deponenti concurrẽtib. alijs indicijs. Pau.

k Seruo etiam ſuo.] q. d. non ſolum pœnam petere non poterit: ſed etiam ſeruo &c. & intellige cum malignitas cœperit, à dño. 14 ſecus aũt ſi cœpiſſet à poſſeſſore, vt ĩ. ti. 1. l. ſi quis ſeruo, quæ eſt contra. Et quia pro fugitiuis receptis variæ inueniuntur pœnæ: ideo dic, 15 ꝙ ſi ſeruum priuati recepit quis, reddit eum cum alio pari, vel 20. ſolidis vt hac l. ſi autem fiſci occultat, & ipſum, & 12. libras argẽti reddet, vt ĩ. eo. l. ſi quis. ſi imperatoris, tunc ipſum, & librã auri, vt ĩ. de fugi. col. 2. lib. 12. ſi ciuitatis, & ipſum cum pari & 12. ſoli. reddet. & idem in liberto ciuitatis, vt ĩ. l. proxi. Si autem eſt liber & artifex ciuitati adſtrictus, tunc obtinet quod dicitur ĩ. eo. l. fi. Si vero ſit ſeruus Illyricanus, tenetur in quadruplum præter operas & damnum: vt infra de colo. Illyri. l. 1. lib. 11. Si Thracenſis, duas libras auri: vt infra de colo. Thracen. l. 1. eo. lib. Si aũt ſunt tributarij, vel inquilini alicuius priuati, tunc ipſum dño, & alium æque bonũ, & 12. libras argenti fiſco præſtat: vt infr. de agri. & cẽſi. l. ſeruos, in fi. li. 11. Itẽ ſi Gynęciarius, punitr in 5. libris auri. Itẽ qui textrinũ recepit, in tribus libris auri, vt ĩ. de murileg. l. 5. & 6. lib. 11.

14 Sequitur eum Paul. Salicet. & Corn.

15 No. diſtinctionẽ quã ſequũtur hic Bal. Ang. Sa. Pau. & Corn.

D Mancipia.] CASVS. Si mancipiũ ciuitatis alicuius (non intelligas Romanæ, ne ſit contra ĩ. eo. l. ſi quis ſeruum.) auocandum crediderit, cum altero ſeruo & 10. ſolid. ciuitati reſtituet. ſi libertum, eadem pœna, id eſt 12. ſolid. &c. cum alteri libertus præſtari nõ poſſit, cum ſit liber & ſi defenſor ciuitatis non reuocet, duos reddat, nec reſcriptum vt liberetur a pœna, impetratum valeat. nec retentionem illius mancipij ſibi vendicet, ꝙ ipſum comparauerunt ſoluendo duos. & hoc ſubijcit, venditione &c.

l Mancipia] publica ciuitatis alicuius, puta Bonon. ſic etiam ponitur ff. de publi. l. ſed & hi. §. præterea. nec. n. loquitur de Romana ciuitate, quia ibi alia pœna imponitur, vt infra eo. l. pe. quæ eſt contra.

m Permanere.] in quibus. ſ. ſunt conſtituta à rectoribus.

n Solicitauerit] vt aliò vadat.

o Auocandum.] id eſt, ut ad ſe vadat, & intellige in vtroq; caſu cũ effectu. i. cũ iuit, aliàs fruſtra diceret, reſtituat:

stituat: sed & si non iret, teneretur tantùm serui corrupti, vt ff. de ser. cor. l. 1. §. persuadere.

a Restituat.] forte & si erat furtum manifestum, vt hic, sit speciale, vt & aliàs ̄s. de Paganis. l. Christianis.

b Cum eadem forma.] i. cum pœna 12. solidorum. libertus enim alius cũ sit liber, præstari nõ potest secũdũ Azo. Vel dic causa necessitatis, vt est hic, & alium præstari, sicut & aliàs, ut ff. de fun. do. l. 1. aliter autem in liberto solicitato priuati, quia in sola redditione operarũ tenetur cum eo, vt ̄j. de ope. lib. l. fi.

c Exigatur.] sed nõ ne punitur pœna cẽtum solidorum, vt ff. eo. l. 1. §. hoc autem? R̃n. non, quia loquitur ibi de priuati seruo, hic ciuitatis. Vel meli⁹ hic loquitur de defensore illius ciuitatis cuius mancipia sunt abducta, ibi de eo in cuius ciuitatem sunt abducta. Item no. hic negligentem administratorem puniri, vt ̄s. de offic. præfe. præt. Orientis. l. si quos, & de admi. tut. l. pupillorum. repelli etiam potest ab administratione, vt ̄s. de procu. l. eum qui, & prædic. l. si quos.

d Principali.] i. principis, quo pœna sibi remittatur.

e Nec venditione.] quasi litis æstimationem præstiterit, pœnam soluendo, & ideo iure venditionis sibi competere retẽtionem asserebat, vt arg. ff. pro emptore. l. 2. in fin. & l. 3. q̃d remouet, licet olim obtinuerat. Vel dic quòd solicitata ei de cætero vendi nõ possunt. & hæc locum habent, si exponas eius, scilicet defensoris. si vero dicas eius, id est serui, est sensus vt ipse seruus in sui pœnam amodo vendi non possit.

Administrator negligens punitur.

restituat, [a] duodecim solidorum summa inferẽda reipublicę illius ciuitatis, cuius mancipium abduxerit.

¶ Libertis quoque artificibus, si solicitati fuerint, cum eadem forma [b] ciuitati reddendis: ita vt pro fugitiuo seruo, si solicitudine defensoris non fuerit requisitus & reuocatus, idem defensor duo vicaria mãcipia exigat, [c] nec beneficio principali [d] nec venditione [e] in eius persona iã decætero valituris. D. XVI. Kalẽd. Mart. Constantinop. A. V. & Licinio Cæs. Conss.

Si repetẽti seruum fugitiuum cũ pœna, quæstio dominij refertur: per torturam serui sic aperta veritate lis dirimitur. Bald. concor. Salic.

VI. Idem A. ad Tyberianum comitem Hispaniarum.

CVm seruum quispiã repetit fugitiuum, & alius euitandæ legis gratia, quę in occultantes mancipia certam pœnam statuit, [f] proprietatem opponit, [h] uel in vocem libertatis eum animauerit: [i] illico neq̃ssimus [k] verbero, [l] super quo ambigitur, tormentis subiiciatur, vt aperta veritate, disceptationis terminus fiat. [m] quod nõ solum vtrisque iurgantibus proderit, [n] sed etiã seruorum animos à fuga poterit deterrere. Dat. XV. Kalend. Septemb. Pacatiano, & Hilariano Conss.

Qui occultat seruum fisci, pœna huius legis tenetur. Bal. Vel sic: Occultans seruũ fisci tenetur ad illum, & ad xij. libr. as argenti. Salic.

VII. Imppp. Valens, Valentinia. & Gratia. AAA. ad Felicem consulatem.

SI quis seruũ fiscalẽ [o] putauerit occultandũ, non solum eum restituere, sed etiam duodecim libras argenti [p] pœnę nomine fisci iuribus dependere compellatur. Dat. II. Id. April. Gratiano. II. & Probo Conss.

Si seruus publicis operibus deputatus connubium contrahit cum ancilla: ipse, vxor & liberi in publicum retrahuntur. Bald.

VIII. Imppp. Valentinian. Theodos. & Archadius. AAA. Albino pręf. urbi Romę.

SI qui publicorum seruorum [q] fabricis, seu aliis operibus publicis deputati, tanquam propriæ conditionis immemores, domibus se alienis, & priuatarum ancillarum [r] consortiis [s] adiunxerint: tam ipsi, quàm vxores [t] eorum, & liberi, confestim cõditioni pristinę [u] laboriq; restituantur. [x] Da. VIII. Ka. Au. Timasio & Promoto Conss.

k Nequissimus.] scilicet seruus.

l Verbero.] i. verberibus dignus. Vel dic quòd verbero sit proprium nomen.

m Terminus fiat.] vt ̄s. de rei ven. l. cum super, & ̄j. de libe. cau. l. ea quæ, & ̄s. eo. l. quicunque.

n Proderit.] ad præsumptionẽ. Azo. vel ad probationem, vt hic dicitur, terminus, &c.

SI quis.] CASVS. Si seruum fisci q̃s occultauerit, qua pœna debeat puniri, quæritur? Et dicit quod dictũ seruũ cum 12. lib. argenti restituet.

* detinere.

o Seruũ fiscalẽ.] s. Romanæ ciuitatis, vel ipsius imperii. aliter in patrimonio li seruo imperatoris statuẽdũ est, & in seruo priuati alicuius, & in aliis multis seruis, vt plene dixi. ̄s. e. l. q̃cũq; in fi.

p Duodecim libras argenti.] sic ergo potest excedere quadruplũ, si seruus vilis erat. & sic est cõtra instit. de act. §. oẽs. Sol. pœna nõ excedit quadruplum, quãdo inuenitur imposita per nomina respectiua, ut duplũ triplum &c. vt ibi. sed quãdo certa imponitur, potest excedere quadruplum, ut hic.

Pœna an possit excedere quadruplum.

SI qui.] CASVS. Si seruus publicus, puta faber, in domũ alicuius se receperit, & contubernio ancillæ dñi domus sciẽte domino se coniũxerit, tã ipse, q̃ uxor eius & filii pristinę serui tuti restituantur. Vi.

q Seruorũ.] improprie dicit, seruorũ, nã liberi erant, sed seruire tenebãtur. de seruis autem talibus publicis dixit. ̄s. eo. l. mancipia. Ac.

r Ancillarũ.] sciẽtibus dominis ancillarũ, nõ aliter secundum Ioan. ut arg. ̄j. de bonis liber. l. 2. & ̄j. de infan. exposi. l. 1.

s Cõsortiis.] nec enim cũ ancillis est matrimoniũ, sed cõtubernium, ut ̄s. de incest. nup. l. cum ancillis.

t Vxores.] improprie dicit uxores. Vel dic quòd illæ fuerant liberæ factæ. Accur.

u Pristinæ.] id est primæ.

x Restituãtur.] ꝓprie ponitur prout refertur ad mares, sed ĩpꝛo̅p ad fœminas & filios, improprie. sic & aliàs uerbũ semel positũ ponit̃ ꝓprie, & imꝓprie ut ff. si cer. pe. l. certi cõdictio, in prin. Et not. hic quod filius patris sequitur conditionem. & sic est cõtra. ̄s. de rei uend. l. partũ. Sol. hic speciale in odiũ dñi ancillæ. Vel dic q̃ in hoc

Verbũ idẽ põt ꝓprie & improprie poni.

CVm seruum.] CASVS. Si seruũ meũ fugitiuũ requirã, & vendicantẽ, id est, pœnam mihi repetenti, te quasi dominum obiecisti, vel eũ vt prouocaret in libertatẽ induxisti, torqueatur seruus, vt sic veritas appareat, nec solum mihi & tibi proderit (& sic intellige diuisiue quòd non solũ, quia similiter vtrique proderit) verum etiã coercebuntur à fuga alii serui, cum sciant se esse torquendos.

f Repetit.] rei vendicatione.

g Statuit.] vt ̄s. eo. l. quicunque.

h Opponit.] dicens quòd sit suus, vel non sit petentis.

i Animauerit.] i. induxerit eum vt diceret se liberum.

hoc sequetur matrem, nam & mater sequitur uirum.

DE FVRTIS, ET SERVO CORRVPTO.

Specialiter de furtis hominum dixit, nunc generaliter de furtis cuiuslibet rei. vel sic: Quia corrumpuntur serui vt fugiãt, & occasione fugæ committuntur furtũ: ideo de hoc ponitur rubrica.

1 Vtraque continuatio est iungẽda. Sal.

Si pecunia.] CASVS. Si mãdato seruorũ tuorũ ex pecunia tua quis prædium vel rẽ aliquam sciens nolẽte te cõparauit, an cũ eo furti, & condic. furti, & mãdati, quã si ex cõtractu serui tui tibi acquisita sit actio, agere possis, quæritur? Respõ. quod electionẽ habes vel mãdati, vel furti, sed simul non, quia agẽdo mandati cõprobas factũ serui tui, agẽdo furti, non approbas, & ita esses tibi contrarius, quod esse non debet.

† aliàs deest dictio, tuis.

a Seruis.] s. tuis.

ADDITIO Intellige de seruis nõ habentibus alienandi potestatẽ secundum Ange.

† Concor. tum hac. l. c. sollicitudinẽ, in fin. extra de appell.

b Cõparauerũt.] scientes te nolle, vt s. quod cũ eo. l. si liberũ, & ff. commo. l. si seruus.

2 Contrariũ istius. l. est separatum ab alijs legibus. Bart. Paul. Ale. & Ia.

c Cõdõnẽ.] furtiuã.

d Criminis.] s. furti.

TITVLVS II.

DE FVRTIS, ET SERVO CORRVPTO.

Allegans contraria agendo, non auditur. hoc dicit, & ista lex semper adhoc allegatur. Bald. Vel sic: Actor vnam ex pluribus actionibus sibi cõtrarijs necessario eligit, nec postea variat, sed electione sibi præiudicat. Salic.

I. Impp. Seuerus & Antonin. AA. Theogeni.

Si pecunia tua mãdantibus seruis[a] tuis † quidã prædia comparauerunt,[b] eligere debes, vtrum furti actionem & cõdictionem,[c] an mandati potius inferre debeas. neque enim æquitas patitur, † vt & criminis[d] causam persequaris,[e] & bonæ fidei contractum[f] impleri postules. D. XI. Kalend. Maij, Seuero & Albino Conss.

Qui emit rem furtiuam, tenetur eam restituere, nec potest eam pro pretio retinere, & solitus à furibus emere, suspectus habetur. Bal. & cõtractus super rebus furtiuis plures frequentarus, habetur suspectus. Sal.

II. Iidem. AA. negotiatoribus.

Inciuilem[g] rem desideratis,[h] vt agnitas[i] res furtiuas[k] non prius reddatis, quàm precium fuerit solutũ a dominis.[l] ¶ Curate igitur cautius[m] negotiari, ne non tantum in damna huiusmodi, sed etiam in criminis suspicionem incidatis.[n] PP. Kal. Decemb. Chilone & Libone Conss.

Per destinationem dedicationis non transit res in templum, nec templo quæritur actio hoc dicit Iaco. But. secundum Bal.

III. Imp. Antonin. A. Secundo.

Si nondum rem templo diuino dedicatã[o] vitricus tuus furto abstulit, habes[p] aduersus eum furti actionem. PP. VI. Id. Septemb. Læto II. & Cæreali Conss.

bi, quia dicis te emisse, & hoc probare possis, an sis audiẽdus, quæritur? Rñ. quòd nõ, quia inciuile est quod petis. Ad talium ergo rerum emptionẽ facile nõ debes accedere, cũ prauã suspicionem incurrere possis, & damnificari in restitutione rei, precio non restituto.

dubium pp factũ aduersarij. Bart. Sali. & Iac.

g Inciuilem.] & cõtra ius, vt hic, & j. de euic. l. super empti, & s. de rei uendi. l. si mancipium, & ideo non auditur, ut s. de preci. impe. offe. l. nec damnosa.

6 Isti solutionẽ quo ad l. si seruus, sequit Bart. Pau. Sal. & Ias. licet displiceat Bal.

h Desideratis.] uos emptores.

i Agnitas.] id est habitas.

k Furtiuas.] & idẽ dicas si non sint furtiuæ, per prædictas leges.

l A dñis.] sed quid si bonæ fidei possessor erat, is cui furtũ factũ erat? an habeat contra possidentem aliquod auxilium? videtur quod sic, vt j. de agric. & cen. l. si coloni, lib. xi.

ADDITIO Vide de hoc Abbatẽ in c. si diligenti, extra de præscrip. in uers. nũquid autẽ antiquiori possessori. ubi tenet, quòd antiquior possessor põt contra secundum possessorem etiam bona fide possidentem implorare officium iudicis: vel agere condictione ex l. si coloni, allegata in hac glo.

e Persequaris &c.] sic fit & alias, vt ff. ad leg. Aqui. l. sed & si is.

f Bonæ fidei cõtractum.] s. mandati, qui est bonæ fidei, vt insti. de act. § actionum. Sed certe immo uidetur concurrere causa criminis cum causa bonæ fidei, vt ff. pro soc. l. rei cõis, & l. seq. & s. deposi. l. 3. & ff. cõmo. l. si seruus, & ff. manda. l. si mandauero. 2. §. si tibi, quæ sunt cõtra. Sol. hic esset sibi contrarius, si mandati & furti ageret. nã agẽdo mãdati, approbat factu serui, agẽdo furti, reprobat. Vnde quasi sibi cõtrarius repellitur, quod est no. vt ff. de condi. & demõ. l. Titiæ, & ff. de mino. l. si filius emãcipatus, & ff. quando ap. sit l. 2 §. sed si alius, & de peti. hære. l. si testamẽtũ falsũ, & s. si seruus extero l. 1. & j. de codicil. l. fin. & s. de pac. inter emp. l. commissoriæ. & ff. de leg. 2. l. cum filius. §. varijs, & ff. de tribu. l. quod in hærede, §. eligere. In legibus autem contrarijs agẽdo pro socio & furti, vel locati & furti, vel cõmodati & furti, vel mãdati & furti, vel depositi & furti, quæ sunt casus cõtrarij iurium legũ, nõ est sibi contrarius, cum utroque agatur ad improbandum factum aduersarij. Et vt clarius videas, dic quod hic ex alterius contractu, ibi ex suo. vnde hic cõtingit hæc contrarietas, ibi non. est enim ratio, ne rem & precium consequatur, vt ff. de fur. l. si is cui, cui est contraria. d. l. rei communis. Sed bis solui. Quandoque tamen contrarias proponẽs actiones, auditur, vt ff. quorum lega. l. 1 §. quod autem. Sed quare illud sit, plene dixi. ff. de tribu. l. quod in hæredem. §. eligere. Alij respondent illi. l. si mãdauero. 2. §. si tibi. ff. mãda. quod ibi natiuitas, vel iudicatus mãdati & furti permittitur, sed nõ exercitium, vt hic innuit.

3 Contrarium.

† Contrariũ istius. l. est separatum ab alijs legibus. Bart. Paul. Ale. & Ia. Contraria allegans non est audiendus: sic & de iure canonico g factũ contrariũ qui renunciat iuri suo: vt in ca. 1. cũ gl. 1. extra de cler. cõiug.

5 Hanc solutionem quo ad omnes leges excepta. l. si seruus, sequit Bart. Paul. Sali. Iul. & Ia.

4 Displicet Barto. Paul. Sali. & Iac.

3 ibi erat

Inciuilem.] CASVS. Si rem mihi surreptã penes te repertã, nõ restituere vis, nisi restituto precio ti-

m Cautius.] non est particula positiui: vt ff. de neg. gest. l. hæres.

n Incidatis.] vel propter frequẽtem negociationem talium rerum: vel propter crimina talia sæpe commissa: non autem ob hoc, quod res furtiua apud ipsum reperitur. Alij dicunt, vt P. adeo eum fieri suspectum, quòd nisi ostendat venditorem, furti conuenietur: nisi sit grauis & honesta persona, sed prima verior est.

ADDITIO Bart. hic dicit inspiciendum esse quanto pretio emerit, & vtrum emerit clam, aut palam, & sic ex istis iudicijs dolus perpenditur, vt l. dolum, supra de dolo.

Emens rẽ à fure, an præsumatur particeps fraudis.

Si nondum.] CASVS. Si rem templo dedicare proposuisti, nec dedicasti, & eam vitricus tuus surripiat, an tibi furti teneatur, quæritur? Respond. quod sic. ratio dubitationis fuit, quia videbatur quòd ecclesia agere deberet: secus tamen est.

o Dedicatam.] destinaueras tamẽ in animo, & voueras, nec ad actum processeras dedicandi. tunc enim esset dedicata, vt ff. de libe. cau. l. seruos, & ff. de pollicit. l. 2 in prin. & §. fi. & non fieret furtum, sed fieret sacrilegiũ, si de facto auferatur. ista enim duo interuenire oportet, vt ff. ad leg. Iul. pecul. stus. l. diuus, & de pœnis. l. aut facta. §. locus, licet decretistæ dicant vnum sufficere, vt 17. q. 4. c. quisquis. In vltima autem voluntate si quis præcipit rem dedicari, hæres tenetur, & sic forte exit res de bonis hæredis propter testamenti auctoritatem, vt dicta l. de pollicita l. 2. & de libera. cau sa. l. seruos, & ff. de furtis. l. a Titio.

p Habes.] tu, qui dominus es, non templum & hoc erat dubitatio.

Aduersum.

ADuersus.] CASVS. Si seruum meum, vt deterior A fieret solicitasti, aut per te nō stetit quo minus &c. teneberis serui corrupti: si occultasti, furti. nec solum per me, sed per procuratorē agere possum, quod intellige ciuiliter. Tres ll. seq satis claræ sunt.

Pro seruo solicitato agitur serui corrupti, pro subtracto, furti. & vtraque ciuilis pōt per procuratorem exerceri, hoc dicit tex. Bart. secundum Bal. Vel sic: Solicitās tantum seruum actione serui corrupti: solicitatum vero occultans, etiam furti potest conueniri. Salicetus.

IIII. Im 's Alexander A. au.clio Herodi.

ADuersus eum duntaxat,[a] quem seruum tuum solicitasse dicis, si eum deterioris animi fecit,[b] serui corrupti[c] agere potes.[d]

¶ Quòd si solicitatum occultauerit, etiam furti cū eodem agere potes. quas actiones etiam per procuratorem[e] exercere minimè prohiberis. PP. Idib. Septēb. Alexan. A. Cons.

Possessor rei furtiuæ auctorem suū ex vrbanitate tenetur in iudicio nominare, si vult euitare suspicionem quæ à bono viro debet esse remota. Bald. & Salicetus.

V. Idem A. Cornelio.

CIuile[f] est quod à te aduersarius tuus exigit, vt rei quam apud te fuisse[g] fateris, exhibeas venditorem.[h] nam à transeūte & ignoto te emisse, dicere non cōuenit, volenti euitare alienam bono viro[i] suspicionem. PP.

a Duntaxat.] q. d. non aduersus hæredem. nec enim potest, vt ff. de ser. cor. l. hæc actio. Vel coniunge hoc aduerbiū duntaxat, cum illo verbo, solicitasse. quasi dicat, solicitauit, non etiam occultauit, vel contrectauit.

b Fecit.] idem si nō fecit, & per eū non remansit quin corrumperet eum, vt infra eo. l. si quis. vel ibi speciale.

Serui corrupti actio ne qd contineatur.

c Serui corrupti.] in qua actione venit serui corrupti æstimatio in duplum, & æstimatio etiam rerum secum ablatarum, vt ff de seruo corru. l. si quis, in fi. & l. in hoc iudicio.

d Potes] tu dominus serui. etiam furti. quasi dicat, non solū serui corrupti.

e Per procuratorē] ciuiliter agens. quod est regulare, vt ibi, per me, vel per procuratorem ago, vt ff. de iniur. l. sed si vnius. §. idem Iulianus. non criminaliter potest agi per procuratorem, vt infra ad leg. Corne. de fal. l. de fide, & ff. de publi. iudi. l. pen. §. ad crimen. Sed nū quid vna istarum per alterā tollitur? Respon. quod non cum ex diuersis causis dentur, vt ff de priua deli l. nunquam §. pen. Ac.

f CIuile] Implorabant officium iudicis, vt diceret vēditorem. Ciuile. q d. vrbanum est & elegans. Sed an pōt cogi per officium, vel per actionem? Respōdetur D nequaquam, vt supra de peti hæredi l. cogi nam nemo cogitur indicare furem, vt ff de fur. l. qui vas § qui furē. & licite accipitur merces propter indicium, vt ff. de præscri. verb. l. solent, & de condic. ob. tur. causam, l. de n. §. fina. quod non esset si quis indicare teneretur, vt ff. de condic. ob tur. cau. l. 1 §. fi. & l. 2. & fi. Sed ar. contra in decre. eo. tit. qui cum fure. & quotidie faciant episcopi, quia excommunicant etiam scientes furtum factum esse, nisi manifestauerint veritatem. Sed nonne ad minus tanquam testis in iudicio debet furem quilibet indicare, cū compellatur testificari cōtra furē, vt ff. de tab. exh l locū. §. hoc interdictum, & ff de testi. l. 1 Respon. illud fit, quia tam mihi furti agenti erat notum, sed indici tantum volebam fieri notum, vt argu. ff. de vsur. l. si quis solutioni §. pe.

Furē indicare nemo tenetur.

Epi excōicare possunt scientes furtū, nisi indicauerint.

ADDITIO. Tu concludis post Bart. hic & Abba in ca. qui cum fure, extra de furtis, quòd furtum quis indi A care debet. & sic videtur proprie velle text. in d. c. qui cum fure. nihil enim dicit de fure, sed de furto: sed iudex ex officio implorato, vel dum procedit per inquisitionē generalem, potest quem compellere ad indicandum furē, argu. l. 3. & l. congruit. ff. de offi. præsidis. Recte ergo possunt episcopi (vt dicit idem Abbas vbi s.) admonere & excommunicare nō indicantes furem, vel furtū, quia superiores tenētur omnibus modis purgare prouinciam malis hominibus: vnde ex hac causa possunt compellere quē ad manifestandum Nō ob. prædictis si dicatur quod ad instantiam partis qs tenetur perhibere testimonium cōtra furē. argu. l. nullum. C. de testi. ergo tenetur indicare. Nam aliud est perhibere testimonium, aliud est indicare sine testimonio Nam cum quis testificat, iam fur erat detectus per accusationem. secus autem quando fur est omnino occultus, quia tunc ad instantiam partis quis nō tenetur indicare furem.

III. Kal Maij, Maximo. II. & Aeliano Conss.

Vendens vel donans seruum alienum, domino non præiudicat: & si contrectat, furtum facit Bal. Vel sic: Contrahens in re aliena, non præiudicat domino ignorāti si tamen contrectat, tenetur furti Salı.

VI. Idem A. :ythidoro.

ALienum seruum sine volūtate domini qui B sciens vēdiderit,[k] seu donauerit,[l] vel alio modo alienauerit: nihil domino deminuere potest. Et si cōtrectet, vel apud se detinuerit: etiam furtū[m] facit. PP. Kalend Maij, Iuliano II. & Crispino Conss.

Qui pecuniam quam ad alium perferēdam accepit, in vsus suos conuertit: furti tenetur. Bal. & Sali.

VII. Idem A. Dato.

SI is cui te pecuniam ad matrem tuam perferēdam dedisse proponis, par C ua quātitate numerata,[n] reliquam in vsus suos conuertit, furtum fecit.[o] PP. Idib. Iun. Modesto & Probo Conss.

Si publicanus prætextu officij aliquid aufert dolo malo, tenetur furti, & efficitur res furtiua. & non potest vsucapi. Bal. Vel sic. Tributorum exactor sciens nō deberi, aliquid exportans, tenetur furti: exportatumq; furtiuum efficitur. nec vsucapitur, sed à domino vendicatur. Sali.

g Fuisse.] non quòd præsumatur hodie esse apud te, quia aliquando possedisti, cum habeat plurimū facti possessio, & ab inuito vel ignorante potest discedere secus in dominio vt s. de prob. 1 l. si ue possidetis, & ff. de regu. iu. l id quod nostrum. Sed præsumitur aliquali præsumptione esse rem furtiuā ex qualitate rei & personæ, vt ff de quæst. l. de minore § pen. & de re mili. non omnes. §. à Barbaris, & de offi. præsi l. diuus.

1 Ibi ē materia glos. & latè dixi in lectura mea Parisiensi topicorū.

h Venditorē.] sic & aliàs quis purgat suam innocentiā, vt j ad leg. Corne de fal l. maiorem.

i Bono viro.] i. quæ est aliena à bono viro.

k ALienum vendiderit.] quod & sine cōtrectatione esse potest, vt si rē apud emptorem constitutā ei vendā, & tuc nō est furtū, vt in fine huius legis innuit.

Venditio aliquando sine contrectatione fit.

l Donauerit] quia species lucri est, vt ff. e. si pignore. §. 1. & 2.

m Furtum facit.] vt j. eo. l. si seruum, & j. de vinea. pro emp. l. 1. & l sciens, & pro donato. l. 2. Et not. quod qui detinet, facit furtum. quod intellige, si detinet mo tēdo vel includēdo quod est contrectatio: alioquin non esset furtum, vt ff. ad exhi l. thesaurus, & ff. e. l. si quis vxori §. neque verbo, & l. infitiando. Item iste plagium committit, vt j. ad leg Fab. de Pla l. si quis.

n SI is Numerata.] i. matri.

o Furtum fecit.] hic distingue, an fuerit missus à matre, vt tunc agat cōdictione furtiua, vt puta sibi quærendo dominio.

dominio. Item actione furti: quia eius interest. ego quoque furti agam, si mea interest, an à me, vt tunc mihi condictio furtiua, & actio furti detur: matri quoque, quia eius interest, detur actio furti, vt ff. de acquirend. rerũ do. l. pẽ. in princi. & ff. eo. l. eũ q §. si epistola, & de dona. inter virum & vxo. l. sed interim. §. antepen. & l. si sponsus, in prin. Item actio negotiorũ gestorum datur matri, vt ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. si quis pecuniam. Item mihi dat actio mãdati, vt ff. mãda. l. si vero nõ remunerãdi. §. dedi.

ETiã.] CASVS. Si nomine tributorum sciens me nihil debere, ancillam meam abduxisti, & vendidisti: nõ solum teneberis furti, sed nec emptor vsucapiet, & contra quemlibet possidentem competit mihi vendicatio.

[a] Etiam furti actione.] nõ solum actione in factũ ex titu. de publicanis in duplum tenetur: vt ff. de publica. l. 1. §. qđ quidem edictum.

[b] Tenetur.] immo videtur quod non, vt ĩ ex qui.cau. in. fa. irro. l. 2. quę est contra. Solu. hic sciens, ibi non. vel hic sua auctoritate accepit, ibi compulit ad volendum. Vel verius ibi fuit cõdẽnatus actione in factum in duplum ex edicto de publicanis, quæ non infamat, nec videtur ob hoc furti condemnatus, vt ibi dicit. non autem negat eum posse conueniri furti. Ista solu. placet Gy. Item contra. ff. vi bo. rap. l. 2. §. si publicanus. vbi dicit eum non teneri vi bo. rap. Sol. ibi bona fide accepit credens adhuc aliquid deberi, hic mala.

VIII. Idem A. Valentino.

ETiam furti actione [a] tributorum exactor tenetur, [b] si te non cessante in tributoria exactione, sciens quòd nihil debetur, ancillam tui iuris abduxit, aut vendidit. quæ res facit, vt nec emptor vsucapiat, vendicatioque tibi ipsius [c] cõpetat. PP. X. Kalend. Mart. Pompeiano & Peligno Conss.

Res furtiua vel vi possessa periculum ad furem & violentum pertinet, nisi moram offerendo purgauerit. Bal. concordat Sali.

IX. Impp. Diocleti. & Maximia. AA. Ædisio.

SVbtracto furto, vel vi abrepto mãcipio, quãuis hoc [d] † rebus humanis non oblatum [e] fuerit exemptum: tam ad raptorem, quàm ad furem periculum redundabit, [f] & vterque eorum pœna legitima [g] coercebitur. S.

† aliàs, q̃uis rebus hum. &c.

[c] Ipsius.] s. ancillæ.

[g] Vbtracto.] CASVS. Seruum meum mihi surripuisti & rapuisti, nec obtulisti, & decessit, an interitu libereris, quæritur? Respon. quòd non, sed pœnæ legitimæ subiacebis. nec obstat. ff. de verb. oblig. l. si ex legati, q̃a speciale est in fure, q̃ interitu speciei nõ liberetur, cum semper intelligatur esse in mora.

[d] Hoc.] scilicet mancipium.

[e] Oblatum.] à fure domino. Nam oblatio rei furtiuæ purgat vitium. i. morã. & intellige secuta peremptione, cum per dominum stat quominus accipiat. Item si stipuletur a fure nouandi animo, etiam te non præsente, vel etiam te præsente, & non nouandi animo. ff. de solu. l. qui decem. §. idem, & ff. de condic. furti. l. parui, & ibi not. & concipitur stipulatio hoc modo. promittis quod ex causa condictionis debes? nõ autem valet si seruum ipsum nominatim stipuler dari mihi, vt ff. de verbo. obliga. l. scire debemus. §. si.

[f] Redundabit.] vt & supra. quod met. cau. l. 1. & ff. de vi & vi ar. l. merito, & l. 1. §. rectissime, & supra de condic. fur. l. ante oblationem, & ff. de fur. l. in furti actione, §. 1 & intellige de vi ablatiua. secus in compulsiua, vbi tenetur de interitu ante sententiam, sed post non intra quadrimestre tempus, postea vero sic, vt ff. quod me. cau. l. si cum ex. §. quod si homo.

† Et sic nullus casus excusat latronẽ. cõcor. gl. sup verbo, restitutus, in ca. olĩ vobis, circa me. glo. extra de test. sp. Plagiũ qs cõmittat.

[g] Legitima.] ciuili, & criminali extraordinaria, vt ff. de pœna. deli. l. fina.

S[i] abducta.] CASVS. Si seruum meũ mihi subripuisti, vel abductũ emisti: vsucapere nõ potuisti, nisi purgato vitio in potestatẽ meam reuertatur. si ergo decessi, vt hæredi meo restituas, pręses prouidebit.

[h] Plagio.] plagium cõmittit, qui sciens liberum hominem vel seruum alienum emit, vel vendit, vel aliàs celat, vt dominũ seruo suo priuet, & hoc habeat ex cõsuetudine, vt ff. ad leg. Fab. de plagi. l. pẽ. i prin.

[i] Reuertatur.] scilicet vere vel interpretatiue: vere, vt puta si res in potestatem domini scientis fuerit reuersa, ita vt ab eo auelli non possit, vt ff. de vsuca. l. sequitur. §. tunc in potestate, & ĩ de vsuca. pro empt. l. si partem. Interpretatiue sic, vt si litis æstimationem pro ea dominus accepit, vel alii fuerit tradita voluntate eius, vel fur à domino emit: vt ff. de vsuc. l. sequitur. §. tunc in potestatem, & l. si fur. 1. respon. Item quod dicit ad dominum, idem dic & si in quasi domini potestatem peruenerit, vt tuto ris, vt ff. de furti. l. interdum. 2 §. qui tutelam. Item si est res peculiaris, sufficit si in potestatem serui redierit, vt ff. de vsucap. l. sequitur §. Labeo.

VII. Kal. Febr. Sirmii. *

Res furtiua non potest vsucapi, & successori debet restitui. Baldus. Vel sic: Subtracta, vel plagio exportata, non vsucapiuntur vt vitiosa, sed domino, & eius haredi debent restitui. Salicetus.

X. Idem AA. & CC. Valerio.

SI abducta mãcipia furto vel plagio, [h] venundata pręses prouinciæ perspexerit, cùm nec ab emptore propter cohærens vitium, antequam ad dominum possessio reuertatur, [i] hęc vsucapi possint, & te ei cuius fuerit, successisse [k] repererit: restitui tibi prouidebit. Sine die & consule.

Quod post aditam hæreditatem & possessionem apprehensam nouerca abstulit, in furti actionẽ venit. Bal. Vel sic. Vxor quondam defuncti subtrahens hæreditate adita, & possessione apprehensa, furti manifesti tenetur ad quadruplum, nec manifesti duplum. Sali.

XI. Idem AA. & CC. Demosthenl.

DE his quę subtraxisse

[k] Successisse.] de successore sic dicas, quia aut vniuersalis est, & tunc datur ei actio furti, vt in titu. de perpe. & tempo. ac. in princ. videlicet ex contrectatione quæ fuit facta prius in vita defuncti, & non ex ea quæ postea, cum eadem sit persona censenda, vt in auth. de iureiur. à mo. præsti. §. 1. col. 5. & ipsi defuncto ex prima & non ex assidua contrectatione dabatur actio furti, vt ff. de fur. l. ei qui, ergo & idem in hærede dicendum est. Aut est singularis, & tunc ex sequenti contrectatione, non ex prima agitur, vt quia sit legatarius, vel similis, vt ff. eo. l. si dominium, & l. si is qui rem, §. 1. Sed quomodo aget furti, qui nunquam possedit? Respon. non miteris: quia hoc propter factum furis contingit. condictio vero furtiua domino soli competit, vt dictis legibus continetur. Item nota quòd supradicta locum habent quando bona adhuc dominum habebant: secus, si iacente hæreditate fiat furtum, quia iacente hæreditate non potest fieri furtum, nisi in tribus casibus, puta pro re hæreditaria deposita siue commodata subtracta vel obligata, vel in qua vsusfructus alienus sit, vt ff. de vsucap. l. si homo, & ff. eo l. hereditatiæ, & l. sequenti.

Furti actio an & vnde competat successori, ei cui furtũ factũ est.

D E his.] CASVS. Si instituto filio impubere hærede testator decessit, & post apprehensa bona a pupillo, nouerca eius aliqua subtraxit an eam furti conuenire possit, quæritur? Resp. quòd sic, & furti manifesti si fuerit manifestũ, vel nõ manifesti, si nõ manifestũ. nec ob st.

Iacẽte hæreditate furtu neq non pt, ni si in trib. casibus.

obst. ꝉ. eo. l. quamuis, quia post bona habuit ibi: hic ante. A
a Pupilli.] ex hæreditate ad pupillum deuoluta.
b Si eam.] scilicet nouercam.
c Dominus.] & possessor, subaudi, vt ff. de cri. expi. hær. l. 2. & de vsuca. l. si homo. prius enim q̃ sit hæres possessor, non dicitur fieri furtum, vt dictis legibus, & ff. eo. l. hæreditatis, & ff. de cri. expi. hæred. l. final. Vel dic, dominus, id est possessor. nam dominium pro possessione quandoque accipitur, & e conuerso: vt supra de rei vend. l. quotiens, & ff. de verbor. signific. l. interdum, ratione autem prius facti furti non tenetur tam famosa actione, vt infra de cri. expi. hæred. l. aduersus. Et sic tribus temporibus potest surripere. In vita viri. Itē post mortem ante apprehensa bona, & istis casibus non conuenitur actione famosa: vt ꝉ. eo. l. quamuis, quę est contra. Aut post apprehensa bona, & tunc furti, vt hic. Sed quid si prius surripuit, & post apprehensionem contrectat? Respon. tenetur furti. nam nascitur, actio ex vltima contrectatione, si non ex prima fuit nata, vt & in seruo, vt supr. de noxa. l. 1.

Vxor res mariti tribus tēpib. surripit.

nouercam pupilli [a] tui precibus significas, rectorem adi prouinciæ: qui si eam [b] postea quàm dominus [c] rerum is [d] pro quo supplicas, factus est, aliquid furatam [e] cognouerit: non ignorat [f] in quadruplum furti manifesti: nec manifesti verò, dupli B actione furti constituta, cōdemnationem formari. Dat. VII. Kal. Septembr. Viminatii. CC. Conss.

Partus ancillæ furtiuæ editus penes furem, est furtiuus, & non potest vsucapi: & pro eo competit condictio furtiua, & rei vendicatio, & furti actio: & persecutoria non tollitur per pœnalem, nec econtra: & dicitur etiā fur, qui a fure scienter mercatur. Bald. concor. Sal.

XII. Iidem AA. & CC. Quintiæ.

Ancillę subtractæ partus apud furem editi priusquam à domino possideāt, vsucapi nequeūt. [g] matris furem, etiam horum [h] causa furti actione teneri conuenit. quapropter furti actione & cōdi C ctione, vel aduersus possidentem rei vendicatione de mancipiis vti non prohiberis: cùm altera [i] pœnam continens, alterius [k] electione minimè tolli possit. Nam extra pęnam rei persecutionem esse, nulla iuris quęstio [l] est, † cum etiam [m] hi qui aliena mancipia comparauerint, [n] si hanc causam nō ignorent, furti actione teneātur. Data Idib. Octob. Sirmij. CC. Conss.

Transactio, nō partis perceptio impedit petitionem residui. Bal. concor dat Sal.

XIII. Iidem AA. & CC. Domno.

Post decisionem [o] furti [p] leges agi prohibent. Quòd si non transegisti, sed de sublatis partem tantum accepisti: [q] residuum vendicare, vel cōdicere, & actione furti apud præsidem prouinciæ agere potes. Dat. Kalend. Decembr. Sirmij. CC. Conss.

mine competit actio furti, vt si concepit ancilla, & peperit apud furem, vel saltem peperit: vt hic in princip. l. & ff. de furt. l. qui vas. §. si ancilla, in princi. §. aut concepit apud furem, & peperit apud bonæ fidei possessorem, & tunc est furtiuus, sed eius nomine non datur actio furti. & idē in vacca, vt ead. l. §. si ancilla. nec ob. ff. de vsucap. l. si aliena. in fi. vbi dicit posse vsucapi partum editū apud bonæ fidei possessorem, quia corrigitur per d. §. si ancilla. Vel loquitur quando non apud furem, sed apud hæredem concepit, & peperit penes bonæ fidei possessorem, aut concepit & peperit apud bonæ fidei possessorem, & tunc non est furtiuus, nec eius nomine datur actio furti: vt ꝉ. pro empt. l. si matrem. Et si quæras, an possit vsucapi partus à bonę fidei possessore furtiuæ ancillæ, vel non, attende, sciuerit bonæ fidei possessor matrem alienam, antequam conciperet: & tunc non vsucaperet: vt ff. de vsucap. l. sequitur, §. de illo, & §. sed & si vt seruum, & §. si antequam: an postquam cōcepit: & tunc si sciat simpliciter alienam, non furtiuam, non impeditur vsucapio: ut ff. de. usucap. l. iusto. §. & si possessionis. Si uero antequam pariat, sciat furtiuam, impeditur usucapio. Sed si postquam peperit sciat furtiuam, interpellatur usucapio, nisi denunciauerit domino se habere ancillam, & partū eius, si potest, aliàs si non potest denunciare, excusatur, & procedit usucapio, ut ff. pro suo. l. si ancillā. Et nota hic, quòd superueniens scientia in partu, impedit usucapionem. & est ratio, quia in eo non habetur titulus, ut ff. de leg. 2. l. si quod ex Pamphila, licet habeatur in matre, alias contra, ut ꝉ. de usucap. transfor. l. 1. D §. hoc proculdubio.

pro vno, condictio furtiua, & rei vēdicatio, ꝑalte ro ponuntur vnde rectè stat hic hęc dictio altera, q. dicat tex. ꝑsecutoria non tollitur ꝑ pœnalē.

† Hic tex. semꝑ allegatur ad hoc, vbi ē casus l iure expressus, nulla est dubitatio.

d Is.] s. pupillus.
e Furatam.] scilicet nouercam.
f Non ignorat.] i. præses prouinciæ.

Ancillæ.] CASVS. Si ancillam prægnātem mihi surripuisti, & apud te peperit: nomine partus, & furti & condic. fur. mihi teneberis, & à quolibet possidente potero vendicare: nec vsucapietur, nisi demum purgato vitio, sed an act. furti per cōdic. vel e contra tollatur? Respon. ꝙ non: quia extra pœnam &c. nec solum furti tu mihi teneris, sed emptor sciens partum esse in causa furtiua, vel qui rem alienam emit quancunque.
g Nequeunt.] immo, vt infra de vsucap. pro emptore l. si matrem, quæ est contra. Solu. ibi apud bonæ fidei emptorem conceptus fuit & editus: hic editus tantum, scilicet apud furem.
h Horum.] scilicet partuum, non solum matris.
i Altera.] scilicet actio furti. Et nota alterum de tribus dici. sic supra de hæret. l. quicunque. Item nota quòd nō tollitur persecutoria per pœnalem, nec e contra, sed vna persecutoria per aliam sic: vt hic, & ff. de condic. fur. l. si pro fure. §. 1. & ff. de fur. l. si pignore. §. 1. Item pœnalis per pœnalem, in id in quod concurrunt, vt ff. vi bon. rapt. l. 1.
k Alterius.] scilicet actionis.
l Quæstio.] scilicet dubitabilis, quia est casus legis: vt ff. eo. l. si pignore. §. cum furti.
m Cum etiam.] bene dico fures alienorum mancipiorum teneri, cum etiam &c. Et distingue hic, quòd partus ancillæ furtiuæ quandoque est furtiuus, & eius no-

Alterū aliqū de tribus dicit. Tu dicas ꝙ hæc dictio altera, stat ꝑpriè hic. nā hoc imꝑetrat, ꝙ actio furti pęnalis

n Comparauerint.] à fure.

Post.] CASVS Furtum mihi fecisti, & transegi, nec soluisti quod conuenit te dare. nunquid habeo regressum ad acti: furti? Respon. quòd non. si autem mihi plura surripuisti, nunquid ꝑ residuis agam furti? Rñ. ꝙ sic, & condic. furti & rei vend. contra possidentem.
o Post decisionem.] i. transactionē sup furto factam.
p Furti.] furti nomē potest determinare uerbum, decisionē, uel uerbum, agi. Sed si est transactum super furti actione, nunquid condictio tollitur? Respon. non, ut ff. de condic. fur. l. si pro furti. secus si iurauerit se furtū non fecisse, quia uidetur de toto iurasse, ut ff. de iureiur. l. si duo. §. idē Iul. & fa. ff. de pac. l. si tibi decem. §. 1.
q Partem tātum accepisti.] quod nomine transactionis fieri non potuit, cum transactio sit de re dubia, ut ff. de transac. l. 1. Item non fit nisi aliquo dato, uel retēto, quod hic non est, ut ꝉ. de transac. l. transactio, & la. infra

infra de dona.l.si donationis,& ī.de cond.ob tur.cau.l. cum qui, & infra de sol.l.interest.

EOs.] CASVS. Si seruus mihi surripuit aliquid,& alicui scienti tradidit: quęrit, qualiter mihi teneat receptator? Dī q̄ ipse tenebitur mihi non solū de susceptis, sed etiam actione furti.

[a] Eos qui a seruo.] idē si a filio,vel vxore,vel ab alio,qui sciat, cū eadem sit ratio: vt hic, & infra ad legem Fab de Plagi. l. si quis,& s. qđ cum eo. l. si liberā, in fi. & ff. commo. l.si seruus, & de seruo corrupt. l. Neratius.§.fi. & ff.ad le.Iul. pecu. l. sacrilegij.§.fi. sed ipsi serui,vel filij, furti nō tenentur, vt ff.eo.l. serui & filij, & insti. de obliga. quæ ex deli.§ ul,& s. de noxal.l.1.& ff.de iud.l.lis nulla.

FVrti.] CASVS. Titius surripuit rem meā,qua actione agā aduersus hæredes ipsius Titij,q̄ritur? & respōdetur q̄ rei vendicatione.

[b] Successores.] vt insti.de perp & tēp. act.§.1.nisi, [scilicet] id qđ ad eos peruenit,secū dum quosdā. quod nihil est: quia nec ad id tenentur ex psona defuncti, sed ex sua. sed condict. furtiua tenētur etiā ex persona defuncti: quod patet: quia et tenentur etiam si nihil ad eos peruenit: vt insti.de obli. quæ ex delic.nas.§. fin.

[c] In rē.] & furti ex sua contrectatione: & quid in eā veniat, docetur.ff.eod.l qui tabulas,& l quidam tabularum.

[d] Si seruū.Venundedit.] & tradidit,vel accipere passus fuerit, vel apud emptorem esse reliquerit, vel præsentē existentē vendidit: vt ff.eo.l.falsus.§.sed & si is qui. alias non esset furtum, cum sola venditione non contrectetur, ut ff. e.l. si quis uxori.§ neque uerbo.

†Ar.isti' text. dicit Sal q̄ vendens rem alienā absentē, cuius tamen habet possessionē, & constituēs se nomine emptoris possidere,cōmittit furtum.bene facit. ī. e. l. alienū, in fi.

Recipiens in custodia res furtiuas, furti tenetur. Bald. Vel sic: Receptator furtorum,tenetur furti. Sali.

XIIII. Iidem. AA. & CC. Dionysio.

EOs qui à seruo [a] furtim ablata scientes susceperint, non tantum de susceptis cōuenire, sed etiam pœnali furti actione potes. Dat. VIII. kalend. Ianua. Sirmii, CC. Conss. B

Actio pœnalis non transit contra successores, secus in persecutoria. Bal. concordat Salicetus.

XV. Iidem. AA. & CC. Socrati.

FVrti actione minimè teneri successores, [b] ignorare nō debueras: de instrumentis autem ablatis, in rem [c] actione tenentes conuenire potes. D.III.Kalend.Ianua.Sirmii CC. Conss.

Si pastor efficitur lupus, tenetur furti Bal.Vel sic: Rem alienam contrectans,verè,vel fictè: tenetur furti hoc dicit cum glo.Sali. C

XVI. Iidem AA. & CC.Artemidoro. & alijs.

SI [†] seruum vestrum nutriēdum quid susceperat, venūdedit, [d] furtū cōmisit. Dat. Kal. Octob. Viminatii.CC. Conss.

Crimen expilatæ hæreditatis non potest contra vxorem defuncti intentari:sed rei vendicatio intentabitur. Bal & Sali.

XVII. Iidē. AA. & CC. Cononi.

QVamuis etiam expilatæ hæreditatis criminis promiscuus [e] vsus exemplo [f] actionis furti ream vxorē fieri non patiatur: [g] tamē D

QVamuis.] CASVS. Si vxor marito, vel e conuerso aliquid surripiat,non dabitur inter eos actio furti, cum sit famosa, quia inter tam coniunctas personas dari non debet. si ergo mortuo marito vxor res hæreditarias subtraxit ante apprehensa bona ab hærede, cum iam promiscuus sit usus rerum mariti & uxoris (quia indifferenter utitur maritus rebus uxoris. & e conuerso) non conuenietur crimine expilatæ hæreditatis, cum sit famosa,sed conuenietur actione in rem A pro rebus subtractis. Viuia.

[e] Promiscuus.] est enim socia diuinæ & humanæ uitæ, ut ī.de crimi.expi.hæredi.l. aduersus, & ff.rerū amo.l. 1.& ff de ritu nup.l. 1.& ideo quod habet unus, & alius: ut ff. de usu & hab.l.cęterum.

hæredes, itemque filii super his quæ de patris bonis possidet, [h] aduersus eam in rem actione experiri non prohibētur. Dat. Idib.Decemb CC.Conss.

Qui ex naufragio vel incēdio surripit,intra annum ad quadruplum: post annū tenetur ad simplum: & poterit criminaliter conueniri. Bal,et S.

XVIII. Iidem AA. & CC. Dionysiodoro.

IN eum qui ex naufragio vel incendio cepisse, [i] vel in his rebus dāni quid dedisse dicitur: intra annum vtilem ei cui res abest, quadrupli, post annum in simplum actionem [k] proditam, [l] præter pœnam olim statutam, [m] edicti forma perpetui [n] declarat. D.Kal. Iā. Nicomediæ.CC.Conss.

Noua constitutio Friderici imperatoris de statutis & consuetudinibus contra ecclesiæ libertatē editis, tollendis, coll.ix.

Res naufragorum auferri non possunt prætextu alicuius consuetudinis vel statuti,nisi essent res piratarum vel hostiū Christiani nominis,vel imperij: & puniuntur transgressores. Bald. Vel sic: Hodie contra surripientem de naufragio, pœna exstancta: quia publicantur bona. & omnis cōtraria consuetudo vel statutum cassatur:nisi essent nauigia piratica,vel hæretica,vel imperij inimica.pro quibus nulla imponitur pœna. Sal

NAuigia quocunque locorum peruenerint, si quo casu cōtingēte rupta fuerint,vel aliàs ad terrā peruenerint, tam

[f] Exemplo.] quia ratione furti denegatur.i.quia est famosa,eadē & hæc,ut ff. de cri.expi.hæredi.l. pen.& ff.reru amo. l.2 & ff de neg.gest. l.hęres,& s.rer.am. l.2. Alia autem ratio quandoq; facit cessare actionē furti, vbi datur crimen expil. hæred.ut quia res est hæreditaria: ut ff de cri.expi. hære.l 2 & ff.de fur.l. hæreditariæ. Acc.

[g] Patiatur. S. eo. l. de his,contra.Solu. ut ibi.

[h] Possidet.] scilicet uxor.

IN eum.] CASVS. Naui submersa aliquis surripuit bona q̄ ex naui ceciderūt, quæritur, qualiter teneatur? Rñ.quod intra annū tenetur in quadruplū,post annum uero tenetur in simplū, præter aliā pœnā quæ olim statuta est, veluti furti, uel bonorū raptorū, uel ex legē Aquil. Viuia.

[i] Cepisse.] siue rapiat, siue recipiat ut ff.de incen. rui.nau. l.3.§.nō solum. Ac.

[k] Actionem.] in factum.

[l] Proditam.] i. datā ex edicti forma,quæ est ff.de incen. rui. nau.l 1 in prin.

[m] Olim statutā,ut furti,uel ui bonorū raptorū,uel ex lege Aquil.& exacta una pœna, tollitur alia, nisi in eo qđ excedit, ut. ff. ui bono. rap.l. 1. Vel pœnam intellige criminalē, de qua dicitur. ff. de incedio, rui. nau. l. Pedius. potest etiam ex l. Iul. de ui accusari, ut ff ad l. Iul.de ui pri.l.1.Item hodie imponitur pœna maior in naufragio, per auth.hic positam.

[n] Perpetui.] id est generalis, quod tamen habet locum tunc solum quando in ipso tempore naufragij fit., ut ff. de incen rui.nau.l. 1.§. fin.& l. 2. & 3.in prin. Sed hodie generalius prouidetur per auth. nauigia,quā hic lege.

NAuigia.] CASVS. Hæc auth. non corrigit.l. codicis. sed addit dicens, q̄ omnia debent nautis uel dominis rerum restitui, si naufragium passa fuerit, & tollit imperator omnem consuetudinem contrariam huic constitutioni. Excipit imperator tamen piratarū uel

vel paganorum inimicas Christiano nomini. Vltimo imponit pœnam transgressoribus.

a Reseruentur.] vt ff. de inc. rui. naufr. l. fi. in prin. & j. de naufr. l. penul. in prin. & l. 1. in prin. lib. 11. & insti. de re. diui. §. fi. & ff. ad leg. Rho. de iac. l. qui leuandæ, § prin.

b Incurrissent.] nec enim debet addi afflictio afflicto, vt j. de naufra. l. 1. in fi. lib. 11. & ff. de offi. præs. l. diuus. Et not. q hæc causa de repetendis huiusmodi bonis, debet incipi intra annũ, vt j. de nauf. l. 2. lib. 11. & perfici post inchoationem vsq; ad biennium, vt j. de nauf. l. penulti. lib. 11 quod est speciale, alias vsque ad triennium, vt s. de iudi. l. properandum.

Afflicto nõ debet addi afflictio.

c Cõsuetudine.] hic ergo tollitur eorum opinio, qui dicebant consuetudinem circa talia prævalere legi, vt diximus. ff. ad legẽ Rho. de iac. l. domine imperator. alias deprecatio.

d Inimica.] nam cũ faciunt contra legem, non debent eius vti auxilio, vt ff. de mino. l. auxilium, in fine.

ipsa nauigia, q̃ nauigãtium bona illis integra reseruentur[a], ad quos spectabãt antequam nauigia huiusmodi periculum incurrissent[b] sublata penitus omnium locorum consuetudine,[c] quæ huic aduersatur sanctioni: nisi talia sint nauigia, quæ piraticam exerceãt prauitatem, aut sint nobis siue Christiano nomini inimica.[d]

¶ Transgressores autem huius nostræ constitutionis bonorum suorum publicatione mulctentur, & si res exegerit, eorum audacia iuxta mandatum nostrum modis aliis compescatur.

B

Quod falso procuratori soluitur, tanquam a fure condicitur, & ad pœnam dupli tenetur. Bal. & Sal.

XIX. Idem AA. & CC. Nestizo.

F Alsus[e] procurator depositum[f] recipiendo, vel æs alienum exigẽdo[g] citra[h] domini volũtatem, furtũ facit, ac pter rei restitutionem actione

Diuisio.

Falsus.] Diuiditur in duas partes. Nam primo dicit in quod crimen labatur. Secundo, qua pœna, & quibus actionibus conueniatur. Salicet. CASVS. Si tẽ qui penes te deposui, alius nomine meo mandatum non habens recepit, vel à debitore debitum meum exegit, an furti teneatur, quæritur? Respon. q sic, & condic. fur.

e Falsus.] qui est siue non habuit vnquam mandatum, siue habuit quidem, sed reuocatum est.

f Depositum.] quo ad depositum dic q depositarius nõ agit, sed deponens. Nam aut fuit in dolo, & tunc non debet consequi depositarius de improbitate sua actionẽ, vt ff. de fur. l. itaque fullo. aut non, & tunc non interest sua, & ideo nõ agit, vt insti. de obli. quæ ex delic. §. furti, & instit. vi bon. rap. §. fin. & ff. de fur. l. eum qui. §. is autem. alias incipit, is cuius intereit. in casu tamen agit depositarius furti, vt institu. vi bon. rapt. §. fane.

g Exigendo.] hoc verbum quandam imponit necessitatem. ff. de lega. 3. l. fideicommissa. §. si rem. idem tamen erit & si sponte dedit.

h Citra.] alias cõtra. sed ponit hic p citra. sufficit enim si non cõsentit dominus, vt ff. eo. l. qui vas. §. vetare.

i Conuenitur.] à soluente, vt ff. eod. l. falsus. §. 1. quæ actio euanescit domino habente ratam solutionem, vt ff. eod. l. si vendidero. § si Titius. & ff. de condic. inde. l. si procurator, in fin. Huic autem. l. est contra. s. de condict. inde l. creditoris. vbi dicit dari condictionem indebiti. Item contra. ff. de condi. causa data. l. si procuratori, vbi dicit dari condictionem ob causam, hic autem dicit dari actionem furti. Distingue ergo, cum falsus procurator accipit debitum, aut nunquam habuit mandatum, aut habuit, sed fuit reuocatum. Primo casu aut debitor credidit se liberatũ, & trãstulit dñium pecuniæ in accipientem, quia credebat eum procuratorem in rem suã, & tunc datur condictio indebiti, vt d. l. creditoris. aut tradit vt ferat domino, & ipse animo intercipiendi accipit, & tunc datur soluenti actio furti & condictio furtiua, vt hic, & ff. eo. l. falsus. § 1. aut dedit vt faciat eum liberari, & facit accipientis pecuniam, & tunc condictione ob causam, vt d. l. si procuratori. Illud etiam not. quòd qui accipit, non tenetur debitori furti, si debitor transtulit in eum dominium pecuniæ, vt ff. de condic. causa data. l. penult. & ff. eod. l. falsus. §. 1. licet M. contra per l. antepenult. eiusdem titu. de condictio. causa da. si autem habuerit procurator mandatum, sed fuerit reuocatum, liberatur debitor ipso iure, si bonum animũ habuit procurator cum accepit, alias si malum, tunc per exceptionem, vt ff. de solu. l. cũ qs. §. 1. & insti. mãd. §. recte. creditori aũt in secũdo casu cõdictio furtiua ceditur a debitore, sed primo datur sibi condictio ex sua persona, & furti actio, vt in d. l. dicitur, & ff. de solu. l. si quis seruo, in fi. cum enim pecuniã bono animo accepit procurator, possessionem domino quæsiuit, & per consequens dominium, & sic condictio furtiua domino datur, ut ff. de condic. fur. l. 1. Bene dico liberari debitorem ipso iure, uel ope exceptionis. nam licet sit reuocatum mandatum, tamen contingunt prædicta propter præcedens mandatum. arg. ff. pro emp. l. 2. §. si a furioso, & de reg. iuris. l semper qui.

Procurator falsus accipiens debitũ, an liberet soluẽtem, & qua actio ne cõueniri possit.

dupli, nec manifesti furti conuenitur.[i] Sine die & consule.

In delictis quæ possunt trahi in exemplum, punitur factum, licet nõ sit perfectum. Bal. Vel sic: Punitur delictum consummatum facto & animo delinquentis, licet secundum veram definitionem delicti non sit perpetratum. Salicetus.

B XX. Imper. Iustinia. A. Iuliano P. P.

S I quis seruo alieno suaserit vt aliquam rẽ domini sui surriperet, & ad se deferret, seruus autem hoc domino manifestauerit, & domino concedente res eius ad iniquum huiusmodi suasionis auctorẽ pertulerit, & ipse inuentus fuerit rem detinens, quali[k] teneat actione is qui res suscepit, vtrumne p occasione furti, an pro

C

seruo corrupto, quia eum corrumpere voluerit: an non solum furti,[l] sed etiam serui corrupti is obligetur, veteres dubitauerunt. Nobis itaque eorum altercationes decidẽtibus placuit ñ solũ furti actio-

D

ADDITIO. De ista materia, an procurator falsus possit repetere depositum, & æs alienum, uide hic plene per Ioannem Fabrum in suo breuiario.

S I quis.] CASVS. Si seruum solicitasti ut aliquas res mihi surriperet, & ad te perferret, si hoc mihi significauerit seruus, & me sciente & uolente res meas ad te pertulit, an furti & serui corrupti act. mihi tenearis, quæritur? Resp. quòd licet furtum non fiat nisi domino inuito, quod hic non est: item nec serui corrupti datur actio, nisi seruus uere fuerit corruptus, quod hic non est, cum tamé per te non steterit, teneberis furti & serui corrupti, tanquam fuisset corruptus in ueritate, ne impunitate concessa, talia in seruis alienis committas.

k Quali.] id est qua.

l Non solum furti.] de qua constabat ante. l. istam.

Dari

a Oibus discretis.] distingue tempora, & concordabis iura putam. sic & in decret. 2. quæstio. 1. c. si peccauerit.
b Et in alio.] scilicet.
c Bona fide tenetur.] tanquam seruus.
d Respōdere.] vt ff. ad l. Aquil. l. liber homo. §. si liber homo, & de liberto. act. l. cōfessionibus, in fine.
e Regula.] posita hac. l. §. circa princ.
f Incognitum est.] vt institu. de noxa. §. fi. Sed in eo quod dicit possessum teneri possidenti, est cōtra. ff. eo. l. si libertus patrono. vbi dicit non agi. Sol. illud intelligendum est cū modicæ rei fit furtum, hic cū magnæ. ar. ff. de acquirē. rerum do. l. homo liber. §. 2. & ff. de pœn. l. respiciēdum. §. furta. Præterea hic loquitur de eo liberto, quem puto seruum meum, & bona fide possideo. at ibi non possideo eum, quia bene scio cum esse libertum. Sed quid si bonæ fidei possessor soluerit, nonne repetet ab ipso libero? Respond. sic, quia ipso gestu fecit suum negotium, vt ff. de nego. gest. l. soluendo, & quia sæpe extra id quod agitur, tacite nascitur obligatio, vt & ff. commo. l. si is qui, & argumen. ff. de petit. hær. l. si quid possessor, in prin. Sed argu contra. ff. commu. diui. l. in hoc iudicium. §. diuersum.

Obligatio sæpe nasci tur extra id quod agitur.

g Manifestissimi. Cōmittatur.] vt insti. de oblig. quæ ex delic. §. furti, & ff. eod. l. cuius interfuit, & l. is cuius. Est autem hoc sic exaudiēdū, vt ei detur actio furti, cuius interest ex honesta & probabili causa ratione iuris, id est domini, quod habet iure, vel quasi iuris, vt vsufructus, vt ff. e. l. creditoris. §. 1. aut possessionis, vt in credi

Furti actio cui cōpetat.

re omnibus discretis, A vetustissima dubitatio nostro fœdere conquiescat, & bonæ fidei possessor in parte certa temporis habeat actionem, & non teneatur actione: & ipse dominus in alio tēpe nō teneatur actione: & in alio sub actione constituatur.

De eo autem, qui liber constitutus, ab alio bona fide tenetur, c si furtum commiserit: rectè & sine aliqua dubitatione dicitur B posse eum, qui liber est cognitus, & ab ipso qui bona fide eum detinet, pro furto conueniri, & bonæ fidei possessorem, si extraneo furtum liber commiserit, nō posse conueniri, sed ipsum pro suo furto respondere: d quia generalis regula e de seruo prolata est: & pro eo qui non seruus, sed liber, & suę potestatis est, noxalē moueri actionem, impossibile, nostrisque legibus incognitum est. f Dat. Kalend. Octobr. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

Prætendentibus interesse ex iusta causa & probabili, competit actio furti: & re commodata subtracta domino datur electio agendi contra furem, vel commodatarium: quorum vno scienter electo, vel a commodatario domino satisfacto, et non competit amplius ius variandi. h. d. vsque ad. §. sed cum in secundam Sab. Vel sic: Actio furti ei cuius interest, datur: & si res commodata subtrahatur, est in electione domini v. rum agat contra furem, an commodatarium: & vno electo, contra alium non poterit agere, si fuerit sciens, sciens si nesciens, vel dubitans, nisi sibi a cōmodatario fuerit satisfactum. h. d. vsque ad. § sed cum in secundam. Et diuiditur vsque ibi in tres partes principales: quia primo ponit regulam. Secundo mouet quandam dubia. & auget dubitationes ex opinionibus veterum. Tertio terminat ea. Partes patent in litera. Ad.

XXII. Idem A. Iuliano P. P.

Manifestissimi quidē iuris est, perpetrato furto ei competere furti actionem, cuius interest ne furtum cōmittatur. g

Sed querebatur h apud antiquos legum interpretes, si quis commodauit alij rem ad se pertinentē, & ipsa subtracta est: an furti actio aduersus furem institui possit ab eo qui rē vtendā susceperit, idoneo i scilicet cōstituto: quia & ipse commodati actione à domino pro ea re conueniri possit? Et hoc quidē penè iam fuerat concessum, k vt habeat ipse actionem, nisi inopia dino scatur laborare. tunc enim furti actionem domino competere dicebant.

Sed ea satis increbuit † dubitatio, si tēpore quo furtum committebatur, idoneus erat is qui rem cōmodatam acceperat, postea autem ad inopiam peruenit, antequam mo C ueatur actio quæ ei antea competebat, an debeat actio quæ semel ei acquisita est, firmiter apud eum manere, vel ad dominum reuerti? Tum & hoc quærebatur, an in casu furti actio ambulatoria l sit, necne. Sed omnem m talē tractatū alia sequitur subdiuisio, si ex parte soluēdo fit is qui rē vtēdam accepit, vt possit nō in totum, sed particularem solutionem ei facere: an ha D beat furti actionem, vel non?

Tales itaque ambiguitates veterum, immo magis (quod melius dicendū est) ambages nobis decidentibus, in tanta rerum difficultate simplicior n sententia placuit: vt in domini sit voluntate, o siue commodati actionem aduersus res accipiētem mouere desiderat, siue furti aduersus eum qui rē surripuit: & alterutra earum electa, dominū nō posse ex pœnitentia p ad

† al. increpuit.

tore, vt d. l. creditoris, & ff. eo. l. itaque. §. sed & si res, non ex lucratiua causa, vel ratione custodię quam debet præstare ex voluntate domini. Probabilem causam, sed non honestam habet fur, vnde non agit, nisi in casu, vt ff. e. l. itaque. §. sed furti, & l. qui vas. §. si ego. E contra honestam habet, non probabilem, cui res ex contractu aliquo debetur, vnde non agit furti, vt ff. e. l. si is cui, & l. eū qui emit, in prin. & l. is cuius interest, in fine. Itē non ex lucratiua, ideo dixi, quia pro lucro, vt quia poterat vsucapere, non agitur furti, vt ff. eo. l. si is cui. §. eius. Item ratione custodiæ propter commodatarium, vel similes, vt ista ea. l. §. tales.
h Sed quærebatur.] prima quæstio.
i Idoneo.] scilicet soluendo.
k Concessum.] vt ff. e. l. itaque, & insti. de obli. q ex deli. §. item si fullo, & §. quæ de fullone. Ac.
l Ambulatoria.] vt si primo non erat soluendo, postea factus est soluēdo, vel e contra. & est simile verbū. ff. de fun. do. l. erit, & de adi. leg. l. 4. Ac.
m Sed omnem.] hic incipit tertia quæstio.
n Simplicior.] no. simplicitatem placere legi, vt institu. de fideicom. hære. §. sed quia, & de legi. ag. suc. §. sed quia.
o Volūtate.] hoc regulariter, sed in casu fallit, vt j. ea. l. §. fi.
p Ex pœnitentia.] vt & argu. infra de codi. l. fin. in princ. & sic nota varietatē non admitti Sed argu. contra. ff. de col. bo. l. nonnunq̄.

Simplicitas legi placet.

Quasi.

a Quasi.] istud quasi abūdat, vel est expressiuū veritatis.
b Eum.] scilicet commodatarium.
c Ipsi quidem.] scilicet commodanti.
d Sciens.] sic ff. de inoffi. testa. l. nihil. §. si cū filius.
e Accepit.] ex commodato.

i Suppositum.] id est furtum.
k Cum manifestissimum.] bene dico impediri variationem post satisfactionem, cum manifestum sit quòd quandoque etiam ante satisfactionem impeditur, vt in casu contrario & hic dicit.

A alteram venire actionē: sed si quidem furē elegerit, illum qui rem vtendā accepit, penitus liberari. sin autem quasi [a] commodator veniat aduersus eum [b] qui rem commodatam accepit: ipsi quidē [c] nullo modo competere posse aduersus furem furti actionem: eum autē qui pro re commodata conuenitur, posse aduersus furē quidem furti actionem habere: ita tamē, si dominus sciēs [d] rē esse surreptā, aduersus eū cui res cōmodata fuit, pueniat. B

¶ Sin autē nescius & dubitans rem non esse apud eum, commodati actionē instituit, postea autem re comperta voluit remittere quidem commodati actionem, ad furti autem peruenire: tunc licentia ei concedatur & aduersus furem venire: nullo obstaculo ei opponendo, qm̄ iam incertus constitutus mouit aduersus eum qui rem vtendam accepit, [e] commodati actionem: nisi domino [f] ab eo [g] satisfactum est. tunc etenim omnimodo [h] furem à domino quidem furti actione liberari, suppositum [i] C

autem esse ei qui pro re sibi commodata domino satisfecit, cum manifestissimum [k] sit, etiam si ab initio dominus actionem instituit commodati, ignorans rem esse surreptam, postea autem hoc ei cognito aduersus furem trāsiuit: omnimodo liberari eum qui rem cōmodatā susceperit, quencunque causæ exitum aduersus furem dn̄s habuerit: eadem definitione obtinente, siue in partem, siue in solidū soluendo sit is qui rē commodatam accepit.

Si commodatarius à fure rem & pœnam exigit, non tenetur domino pœnam reddere: quia suo periculo est expertus. hoc dicit vsque ad l. § cū autem. Bald. concordat Salicetus.

Sed cum in secundam dubitationem incidebant, [l] quid statuendum sit, si quis rem commodatam habuerit, quam aliquis [m] furto subtraxerit, & lite pulsatus [n] cōdemnationem passus fuerit, non tantum in rem furtiuam, [o] sed etiam in pœnā furti, & postea dn̄s rei venerit omnē cōdēnationē accipere desiderās, [p] vt pote ex suæ rei occasione ortā: [q] alia dubitatio incidit veteribus, vtrumne D

f Domino.] s. rei.
g Ab eo.] cōmodatario.
h Tunc etenim omnimodo.] arg. est ad hoc. s. de tut. & facti igno. l. error. Et not. differentiā inter commodatariū & vsufructuarium, creditorem & fullonem. Nam primo casu datur domino electio, vt hic. etiam in sequentibus duobus agit dominus, & ipsi actio furti datur, ff. e. l. inter omnes. §. si seruus, & l. itaque fullo. §. si in vltimo datur fulloni tantum, nisi sit non soluendo, vt ff. e. l. itaque. in princip. & institu. de obliga. quæ ex delic. §. fulloni, & intellige non soluendo, etiā si pro parte sit soluēdo, vt ff. de verb. signi. l soluendo. Sed quæritur quæ sit ratio diuersitatis, q alind statuitur in cōmodatario & aliud in fullone & sarcinatore? Respon. quia contractus qui cum fullone initur, sit gratia vtriusque, vnde fauemus ei magis quam commodatario, cum quo non initur contractus nisi gratia ipsius tantum, & plus conceditur commodanti qui liberalitatē exercuit. Et nota quod leges videntur circa hanc materiam variare. nam quādo plurium interest, videntur quædam leges dicere, quòd vni tātùm detur, aliæ q pluribus. & ideo dic q qn̄ rei subtractæ plures sunt dn̄i, vel pluriū interest rōne dominii, quilibet agit in partē, vt eo. l. fullo. § frugibus. & l. si quis vxori. §. si sulphurariæ. quandoque plurium interest ratione custodiæ, & tunc quilibet agit in solidum. Sed si vnus sit consecutus, alter amplius non agit, vt ff. commo. l. si vt certo. §. si. & l. seq. quandoque alter est dominus, & alter habet ius in re, & si quidem ius illud habet similitudinem cum dominio, vtrique competit, vt est cum vnus habet vsumfructū, alter habet proprietatem: ut ff. e. l. inter omnes. §. si seruus. si autem non habet illud ius similitudinem cum dominio, vt quia est ius pignoris, & tūc quandoq; creditori tantum datur, quandoque debitori tantum, quandoque vtrique. datur tantum creditori, quando culpa eius interuenit in surripiendo, quia est obligatus ad eius restitutionem. Accursius.

Cōmodatario minus fauetur quàm fulloni.

l Incidebant.] scilicet quærentes.
m Aliquis.] s. fur.
n Pulsatus.] s. fur.
o Rem furtiuam.] sed qua actione? Respon. cōdictio. incerti secundum H. ut ff. de condictio furti. l. & ideo. §. si. non cōdicitur. quæ soli domino datur, vt ff. de condic. fur. l. 1. Sed Azo dicit actione in factum, vel ex officio iudicis, ut ibi no. in l. & ideo. & glo. illa quę dicit dari cōdictionem incerti, male dicit. quia illud est uerum in eo qui, habet ius in re. quare dicit referre si domino subtrahatur, quia tunc ei datur condictio furtiua, ut ff. de cōdictio. fur. l. 1 si subtrahatur ei qui habet ius in re. datur condictio incerti, vt in creditore, ut ff. de condict. fur. l. & ideo, in fine. si subtrahatur bonæ fidei possessori datur triticaria. ff. de tritic. l. 1. si habenti scientiam rei alienæ, uoluntate tamē domini, ut hic, subtrahatur, ad rē recuperandam datur officium iudicis, uel condict. ex. lege, ut infra de agricol. & censitis. l. si coloni, lib. 11.

ADDITIO. Hęc glo. teste Bart. hic bene dicit præterquam in fine. ubi vult cōmodatarium habere condictionē ex. l. si coloni, infra de agrico. & censi. lib. 11. quia hoc falsum est. Nam illa condictio competit tantum ei qui possidebat, ut latius in eadem l. notatur per eundem Bartol.

p Desiderans.] hoc cum dominus ratā habet exactionem, petendo quod est exactum. Sed quid si uelit furem conuenire? Respon. potest, ut s. prox. §. sed nunquid tunc fur afficietur duplici damno?

ADDITIO Aduertas quòd Dinus in l. licet. §. si ff. nau. cau. sta. tenens contra glossam dicit, quod postquam fur exactus est ab uno, non potest iterum conueniri. nec obstat. § præcedens, quia loquitur ante furem exactum, quod etiam sequitur Bart. hic

q Ortam.] scilicet condemnationem. Nota occasione rei meæ quæsitum mihi deberi, vt ff. de rei vendi. l. solum. §. 1. & ff. commo. l. si is qui. §. si quem quæstum, & ff. ad Trebel. l. quia poterat.

* furtum.

Commodatarius qua actione recuperat sibi commodatam à fure.

Peruenire]

a peruenire.] idem in conductore, vt ff. loca. l. is qui secus in creditore, vt ff. de pigno ac. l. si pigno re. Sed quare secus? Respon. quia creditor nullum vsum amittit. nec enim debebat vti, alias cómitteret furtum, vt institu. de obligat. quæ ex delic. §. placuit. at commodatarius & conductor amittunt vsum, quare habent lucrum. Item & aliud est in creditore, quia creditor non ad tantam diligétiam tenetur, sicut commodatarius tenetur, vt ff. commo. l. si vt certo §. 1. & de regu. iu. l. contractus.

Commodatarius ad maiorē diligentiam tenetur quàm creditor.

b Collocetur.] vt & ¯J. de cadu. tol. §. pro secúdo, & ff. de reg. iu. l. secundum naturam. Arg. contra, ff. de procu. l. qui proprio. §. procurator vt in cæteris.

c Vxorem habere.] vt ff. de fur. l. si quis vxori, in principio.

d Erubuit.] vt & ¯s. de iure do. l. 1. in fi. & ¯s. rerū amo. l. 2. sed ibi rem viri surripuit.

e Maritus.] si ipse eligitur. Accursius.

f Dño dedimus.] vt ¯s. ea. l. § tales.

g Sed rerum amotarum.] scilicet, soluto matrimonio, sed eodem constante in factum. Et sic non obstat cōtrarium signatum, ¯s. rerum amo. l. 2. Vel dic constante matrimonio dari rerum amo. sed in simplum fauore matrimonij ad exemplū actionis serui corrupti, vt ff. de ser. cor. l. fi. & l. Aquiliæ, vt ff ad l. Aquil. l. si seruus seruum. §. si cum maritus. Vel tertio regulare est quod, ¯s. dicitur, hic aūt speciale propter necessitatem, vt ¯s. proxi. Vel quarto datur actio rerū amo. id est, in factū nomine re. amot. sic expone, ff. de fur. l. si quis vxori, circa princ.

Rerum amotarū an possit dari constāte matrimonio.

rem tātum suam, vel eius æstimationem consequatur, an etiam summam pœnalē? Et licet ab antiquis variatum est, & ab ipso Papiniano in contrarias declinante sententias: tamen nobis hoc decidentibus, Papinianus, licet variauerit, eligendus est, non in prima sed in secunda eius definitione, in qua lucrū statuit minimè ad dominum rei peruenire.[a] vbi enim periculum, ibi & lucrū collocetur:[b] ne sit dāno tantum deditus qui rē cōmodatam accepit, sed liceat ei etiā lucrū sperare.

Si marito res commodata, ab vxore subtrahatur si vxor a domino eligatur, conuenitur furti si eligatur maritus, tenetur et vxor actione in factum propter res amotas, nec potest vxor eligi a domino res si maritus extiterit soluendo, etiam si hoc affectauerit maritus. hoc dicit. Et nota singularem casum de isto furto domestico quod fit per vxorem viro de re aliena, cuius periculum pertinebat ad maritum & non agitur furti, nisi in subsidiū. Bal.

Cum autem in cōfinio earum dubitationum tertia exorta est quæstio, quare non & eam decidimus? Cum enim apertissimi iuris sit, non posse maritum cōstante matrimonio furti actionem contra suam vxorem habere,[c] quia lex ita atrocem actionem dare in personam ita sibi coniunctā erubuit:[d] eiusmodi incidit veterum sensibus quæstio.

¶ Quidam etenim re sibi commodata, huiusmodi rei furtū à sua muliere passus est. & dubitabāt, vtrū ne domino rei furti actio contra mulierem præstaretur, an propter necessitatem causæ & maritus[e] eius, vtpote actioni cōmodati suppositus, possit habere furti actionem? Et auctores quidem iuris satis & in hac specie contra se

A iurgium exercuerunt: ex pſenti autem lege, & anterioribus nostris decisionibus quæ in ista posite sunt cōstitutione, potest & hæc species apertius dirimi. Si enim domino dedimus[f] electionem ad quem voluerit peruenire: siue ad eum qui rem commodatā accepit, siue contra eum qui furtum commisit: &

B in hac specie maritus quidem propter matrimonij pudorem, non furti, sed rerum amotarum[g] actionē habeat, si ipsum dominus elegerit. Dominus autem omnem licentiam possideat, siue aduersus maritū commodati, siue aduersus mulierem furti actionē[h] extendere: ita tamen, vt si ipse qui rem commodatā accepit, soluendo[i] sit, nullo modo aduersus mulierem furti actio extēdatur: ne ex huiusmodi occasione inter maritū & vxorem

C qui nō bene secum viuūt, aliqua machinatio oriatur & forsitan marito volente vxor eius extrahatur,[k] & furti patiatur pœnalē condemnationem. Dat. XV. Kal. Sept. Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.

TITVLVS III.

DE OPERIS LIBERTORVM.

Operæ promissæ debent præstari, non earum precium, nisi ex causa necessitatis. hoc dicit. Primo loquitur

D *quando operæ sunt impositæ. an peti possint. vsque ibi, Solet. Secundo an possit peti precium operarum, vsq; ibi Cum & si operæ. Tertio loquitur quādo operæ non sunt impositæ, vsque ad finem Bal. Vel sic. Operas tempore manumissionis impositas libertus debet præstare Sed pro futuris precium non pot e exigi, nisi conuentum, vel ob necessitatem alimentorum. Salic.*



I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Romano.

SI tēpore manumissionis[l]

h Furti actionem.] id est in factum nomine furti.

i Soluendo.] hic est contra, ¯s. reru amo. l. ante penul. sed ibi rem vir surripuit extraneo, quare extraneus cōtra eam agit furti, hic econtra surripuit rem extranei viro. Sed quare aliud hic? Respō. quia hic fuit furtum factum viro, licet extraneus agat. vnde tardius permittitur extraneo agere cōtra mulierem, ibi autem extraneo fuit factum furtum.

k Extrahatur.] ad iudicium, & est sic, ff. de lib. exhi. l. 1. in fine.

DE OPERIS libertorum.

Quia occasione operarum liberti fugiunt à nobis: ideo subijcit de operis libertorum.

SI tempore.] CASVS Si seruū meū manumisero, & ei operas imposuero, an ad præstationem teneatur, quæritur? Respond. quòd sic. sed si operas nolo, sed pecuniā pro operis inuito liberto, an sim audiendus? Respon. quod non. si autem conuenit vt aliquid mihi pro operis, puta caponē præstet, ad hoc mihi tenetur: tamen casus est in quo cogi posset vt precium præstaret, si vergam ad inopiam, quia etiam si nō teneret ad operas, defectis tamē facultatib. meis, tenetur me alere.

l Si tempore manumissionis.] id est statim post manumissionem. nam ante seruus non obligaretur, vt ff e. l. ut iuris iurandi, & de li. cau. l. fin. Sed puto quòd etiam prius obligetur, si statim tamen postea sequatur manumissio, vt ff. si cer. pe. l. lecta, & supra de pac. l. si petens. Itē si postea ex interuallo, si modo

actum fuit tunc vt postea imponerentur, vt ff. de solu. l. Modestinus.

a Tibi] liberto.

b Impositæ sunt.] per stipulationem vel iusiurandum, & sic speciale est hic, vt pactum vestiatur iureiurando, vt ff. eo. l. vt iurisiurandi, & de lib. causa. l. fin. & agitur condictione certi si certa est opera, ad instar pecuniæ creditæ, vt ff. eod. l. à duobus, aliàs actione ex stipulatu, vt insti. de verb. ob. in prin. Sed videtur quod semper sit agendum ex stipulatu. nam opera est diurnum officium, vt ff. eo. l. 1. & ita factum quod incertum est quo ad substantiam, & ita petetur actione ex stipulatu. ad quod facit, ff. de verbo. obli. l. vbi autem non apparet. §. qui id quod in faciẽdo. nec obst. l. illa à duobus, vbi dicitur quod petitur opera sicut pecunia credita, quia illud est verum quando petitur æstimatio. Sed nonne operarũ aliæ certæ, aliæ incertæ? Respon. Illud verum quantum ad quantitatem, secus quo ad substantiam, sicut in omni facto leges notant. prędicta vero sunt in impositione facta per stipulationem: si autem per iusiurandum, tunc actio in factum datur.

Pactum vestitur iureiurando.

Opera est diurnum officium.

Operę sunt duplices.

Operæ tibi [a] impositæ sunt, [b] scis te eas præstare debere. [c]

Solet autem inter patronos & libertos conuenire, vt pro operis [d] aliquid præstetur: [e] licet preciũ peti non possit, nisi quando propter inopiam pro alimentis id [f] extra ordinem peti necessitas suaserit: cum etsi operæ non erant impositæ, defectis tamen facultatibus patroni, eũ alere cogebaris. [g] PP. III. Kalend. Ian. Chilone & Libone Conss.

Non præstat beneficium qui impendit debitum: & ideo præmium nõ meretur: & erronea promissio operarum non valet. Bal. & Salic. Vel sic: Ex necessitate manum itens, in seruitutem non reuocat, nec imponit operas. Iaco. Butri.

c Debere.] scilicet si non ex necessitate, sed ex liberalitate propria manumisit, vt j. eo. l. 2.

d Pro operis.] olim impositis.

e Aliquid præstetur.] puta equus, vel bos, vel alia species, licet precium nõ possit peti operarum futurarum, id est cogi ab initio præstari etiam conuentum, quod non placet, vt j. l. si quam. Vel dic licet precium non possit peti, scilicet sic vt remaneat integrum ius patronatus vt j. eo. l. si quam. Vel dic secundo, quo ad primum articulum solet conueniri, vt puta in casibus si libertus vltro obtulit. Item propter inopiam patroni. Item si tale genus est operarum quod non competat patrono, vt si libertus sit medicus, vel pantomimus, cuius si velit patronus operis vti, semper oportebit eum ægrotare, vel ludos celebrare, vt hic, & ff. eo. l. patronus, & l. si libertus. 2. his cessãtibus non potest peti pecunia, nisi propter inopiam. Vel dic tertio secundum Azo. conueniri pro operis, scilicet præteritis, licet pro futuris non vt remaneat ius patroni integrum, vt j. eo. l. si quam, nisi in casu, vt j. eod. l. nec patronis. Ad omnes autem prædictas expositiones bene adaptatur, nisi quando &c. Sed videtur quòd etiam inopem eum non tenetur alere, vt ff. de lib. ag. l. si quis à liberis, §. si quis à liberti. sed hic non dicitur libertum soluentem precium operarum, teneri ad alimenta, sed tantum ad præstationem operarum futurarum. dicitur tamen, ff. eod. l. libertus qui operarum, vbi dicit patronum perdere ius succedendi propter operas futuras. Secundo dicit quod non reuerentiam. Tertio dicit diuersum in alimentis. Sed dic diuersum, à reuerentia. Vel illud, ff. de lib. ag. verum est cum petijt & exegit & conuenit eum dare precium, secus si tantum petijt, & non exegit, vt ff. de iure. pat. l. sicut, & ff. eod. l. libertus qui operarum. Vel aliter hic non dicit quod ipse cogatur eum alere, cum exegit ab eo operarum precium, sed dicit quod patronus potest eũ cogere soluere precium operarum propter inopiam alimentorum.

Operarũ futurarũ an possit peti precium.

f Id.] scilicet precium futurarum operarum.

g Cogebaris.] sicut contra te alere cogitur, alioquin ius patronatus amitteret, vt ff. de iure pat. l. diuus. §. fin. Nota etiam ex hac lege quod necessitas nõ habet legẽ in eo quod dicit, nisi quãdo &c. & facit ff. de off. pro con. l. 1. Itẽ nota quod plus subuenitur pauperi quam diuiti, vt & supra de episc. & cle. l. si quis ad declinandam, §. penult.

II. Iidem AA. Euthychetæ.

Manumissionis causa traditus, [h] neque in seruitutem [i] reduci à manumissore potest, neque impositas [k] operas præstare cogitur. PP. VI. Kalen. Maij, Antonino. A. II. & Geta II. Conss.

Operarum indebita præstatio condicitur hoc dicit. Vel sic. Ei qui manumittit, acceptis ab extraneo nummis, operæ non debentur. Bald.

Manumissionis] CASVS. Seruum tuũ mihi tradidisti, vt eum manumitterem, manumisi. an eum possim in seruitutem reuocare quęritur? Respon. quod nõ, & licet ei operas imposuerim, petere operas non possum ex necessitate manumissionis.

h Traditus.] vt eũ alius manumittat.

i In seruitutem.] licet sit ingratus, vt j. de lib. & eo. li. l. 1. & ff. eod. l. si quis hac, in princ.

III. Iidem AA. Quintiano.

Qui nummis acceptis ab extraneo, [l] seruũ suum manumisit, & pro operis pecuniam ab eo accepit: siue fuerant operæ impositæ, siue nõ, vt indebitam solutã reddere cogitur. [m] PP. Ka. Nouem. Al-

k Neque impositas.] s. de facto. de iure. n. imponi nõ poterũt, cũ nõ spõte, sed ex necessitate est manumissus, nisi sciens non posse imponi passus est, vt ff. e. l. Campanus. Itẽ & in alio casu, vt ff. de bon. li. l. qui ex cã fideicõmissi. Item & in alio casu, vt j. e. l. mater. Item videtur huic legi contra, ff. de do. inter vi. & vxo. l. si eum seruũ, §. si pecunia. Solu. ibi loquitur in eo casu cum sciens nõ posse imponi, passus ẽ, vel cũ nõ manumittit ex necessitate. nõ enim cogi poterat mulier, nec venire poterat ad libertatem, si ipsa non manumisisset. Vnde si manumisit, gratis manumittere videtur, quare operas imponere põt. Not. etiã ex hac lege regulam quod ille solus imponit operas, q ex voluntate manumittit, nisi in casibus, ut modo notaui. Item aliam, quod ille solus reuocat in seruitutẽ qui sponte manumittit, vt j. de lib. & eorum l. b. l. 1. Sed in contra tabulas seruatur alia regula, quod quilibet qui gratis vel non gratis manumittit, habet ius succedendi, nisi in casibus, vt quando alienum seruum redimo suis nummis, vel ab extraneo accipio pecuniam pro manumittẽdo, ut ff. de bo. lib. l. etiam. §. si quis nummos, & § sed si hac. Sed forte isti duo casus nõ excipiunt ĩ beneficio quod habet patronus ne vocet in ius sine venia, vt ff. de in ius vocan. l. adoptiuum. §. fin. & l. is quoque, & l. sed si hac lege. [1]

Operas imponit qui ex voluntate manumittit.

Qui nũmis.] CASVS. Si tibi decem dedi, ut seruũ tuum manumitteres, & pro operis pecuniã exegisti, eam vt indebitam reddere compelleris, siue fuerint operæ impositæ, siue non.

1 Adde. l. 2. j. de in ius voca.

l Ab extraneo.] a quo etiam inuito libertas potest extorqueri, vt ff. de manu. l. si quis ab alio: secus si à seruo, vt infra de ob se. l. etiam qui. Vel ab extraneo si pactum factum fuerit cum seruo, vt ff. de obli. l. Titius puerum, & j. titu. 1. l. 1. & arg j. de li. cau. l. cum affirmes.

m Cogitur.] scilicet si credens se debere soluit. vel tantũ condicit, quantum conducturus erat patronus, vt ff. de condic. inde. l. si non sortẽ, §. libertus: alioquin donare vr, vt ff. e. l. Cãpanus. sed videtur contra, vt ff. de do. inter vi. & vxo. l. si eum. §. si pecunia. vbi accept. precium, & potest imponere operas, & non cogitur manumitte-

numittere. nam quidam huic legi non superiori eam signant contrariam, & soluũt quòd ibi accepit pecuniam ab ipso seruo, hic ab alio. Sed forte ibi nihil refert, à seruo, vel ab alio accipiat. nam & ibi in fine loquitur & cũ ab alio accepit, sed tamen dabat pro seruo, & sic est bona solutio. Vel ibi non dicit operas impositas eodem casu quo accepit pecuniã sed duo casus sunt. nam vtrique isti & superiori est contraria. Solue ergo & signa contrarium, ut dixi in superiori. l. quia nõ cogitur manumittere, quia nec erat seruus, nisi cum manumitit.

S I quam.] CASVS. Si te manumisero, & operas imposuero, & eas tibi vendidero, puta pro centum, an ad precium mihi tenearis, quæritur? Respon. quòd sic, nisi onerandæ &c. quasi dicat patron⁹, promittis mihi decem si me offederis &c. vt ff qua. re. ac. non da. l. 1. §. quæ onerandæ. sed tu manumissus liberam habebis testamenti factionem.

bino & Aemyliano Côss.

Precium operarum promissum potest peti: tamen exigens perdit ius patronatus: & non tenet promissio facta causa libertatis onerandæ. Bald. Vel sic: Exactio precij futurarum operarum priuat patronum a iure patronatus: & promissio facta causa onerandæ libertatis non valet. Salic.

IIII. Imp. Antoninus A. Valeriano.

S I quam [a] tibi pecuniã à liberto tuo ex venditione [b] operarum [c] deberi probaueris, restitui tibi à liberto tuo præses iubebit. Ex hoc enim [d] liberam [e] testamenti factionẽ libertus habet: [f] modò [g] si non onerãdæ libertatis gratia emissam esse cautionẽ probabitur. PP. XIIII. Kalend. Maij, Duobus & Aspris Conss.

a Si quam.] primus actus est impositio operarum, & in isto perdit contra tabulas, secundum. H. sed Azo quòd nõ, secundus actus est operarum exactio. Tertius de precio seu mercede futurarum operarum conuentio. operarum exactio tollit contra tabulas. precij conuentio (sequatur exactio vel non) tollit omnia iura patronatus, nisi sponte libertus offerat, vel nisi inopia sit patroni.

b Ex venditione] consensu vtriusque partis inita.

c Operarum.] prius impositarum. Vel dic præteritarum & futurarum.

d Ex hoc enim.] id est ex vẽditione, uel exactione operarum, vel mercedis, nõ ex sola impositione operarum, ut ff. de lib. ag. l. si quis à liberis, §. si quis à liberti. Alij ut Hugo de porta Rauennata, ex sola impositione, vt ar. j. de bo. pos. contra tab. liber. l. 2. Argu. contra H. ff. de iure pa. l. sicut. pro vtrisque est, ff. de ope. lib. l. libertus qui operarum. Item pro Azo. quia operas vel mercedem pro operis, siue precium operarum accipere à liberto nõ est prohibitum, vtpote cum lex ei permittat soluere si velit, vt ff. eo. l. patronus, in fi. & ff. qui & à qui. manumiss. l. fi. §. 1. sed exigere, id est ab eo inuito operas extorquere, vel obligare inuitum ad mercedem, est prohibitum. Vnde dico quòd ex sola exactione operarum amittit patronus contra tabulas, sed cætera iura patronatus retinet, ut ff. qui & a qui. l. fi. §. fin. sed si exigat mercedem siue precium operarum, vel obligationem mercedis, tunc incidit in legem Æliam Sentiam, & sic amittit omnia iura patronatus, ut prædicta; l. cõtinetur. Distingue ergo quia aut facit hoc patronus ad postulationem & rogatum liberti, forte quia libertus vult magis mercedem dare quã operas soluere. Vel petit libertus gratia sui amici à patrono, quatenus locet ei operas suas. & tunc non delinquit patronus. aut exigit patronus mercedẽ, vel obligationẽ mercedis extorquendo ab inuito liberto, & tunc si quidẽ pro præterita opera, id est pro ea quam non præstitit suo tempore, non amittit ius patronatus, quia precium operæ præteritæ accepit: si vero pro futura, si quidem patronus facit ex necessitate, puta alimentorum, non amittit

Operarũ preciũ an liceat exigere.

ius patronatus: secus si ex voluntate. & probantur hæc omnia, ff. de ope. liber. l. patronus, per totam, l. & l. si libertus autem, & de lib. ag. l. si quis a liberis, §. si quis, & hic, & j. eo. l. nec patronis, & s. l. 1. Si uero quis exigit operas, non desinit esse patronus quantum ad alia, sed quantum ad contra tabulas, sicut & j. de bo. pos. contra tab. liber. l. 2. & ff. de iure pa. l. sicut. exhibebit ergo ei reuerẽtiam, & cætera iura patronatus. aliàs .n. non esset differentia, exigat operas vel mercedem operarũ, quod lex voluit, vt ff. eo. l. patronus, & ff. qui & a qui. l. fin. §. 1.

Manumittens ex necessitate, operas non imponit: sed manumittens ante tempus, sicut facit gratiam temporis, ita interim imponere potest operas: in seruitutem tamen reuocare nõ potest. h. d. tex. & glo. Bal. Vel sic: Manumittens ante tempus quo tenetur manumittere, pro tempore anticipato potest operas imponere, & non vltra. Salicetus.

V. Idem A. Terentio.

M Ater tua ab eo quem ex causa fideicommissi manumisit, operas impositas petere non potest: [h] nisi eius tantum [i] temporis, quo eum antè manumisit, quàm dies fideicommissæ libertatis existeret. sed nisi ei honorem patronis debitũ exhibuerit, adeat competentem iudicem pro modo admissi vindicaturum. [k] PP. III.

e Liberam.] huius verbi expositio est, j. de bono. pos. contra tabu liber. l. 2. secundum Azo.

f Habet.] quantum ad eum qui vendidit, non fratrem, vt ff. de bo. liber. l. Iulianus ait secundum M.

g Modò.] dixit dandam pecuniam ex venditione operarũ debitam, modo si non onerandæ &c. & sic potest referri hæc determinatio ad id quod primo dixit, non ad proximè dictum. Vel potest determinare & referri ad proximum dictum, id est dicere, habet liberam testamenti factionem ex venditione facta iusto precio, animo petendi sine exactione &c. modo si non &c. Quia tunc non ideo consequitur liberam testamenti factionem libertus, quando iniusto precio, quia lex non præsumit quòd exigat, nisi exactio fiat, vt ff. eo. l. quæ onerandæ. Quando autem onerandæ libertatis causa cautio emissa dicetur, habes, ff qua. rerum actio non datur, l. 1. §. quæ onerandæ, & l fin. § si seruus, puta si dicat sic patronus, promittis mihi xx. si me ostenderis? Item bene dicit eũ consequi liberam testamenti factionem, quia non est æquũ, vt vtrumque scilicet & viuentis operas, & mortui successionem cõsequatur, vt j. de Lati. liber. tol. l. vna. §. illud.

Libertatis onerandæ causa quo modo nat cautio.

M Ater.] CASVS. Rogaui in testamento meo matrẽ meam, vt Stichum manumitteret post quinquennium: manumisit post annum ex causa aliqua, & operas imposuit. Dicitur quòd illa impositio operarum tenet, & ante quinquennium finitur, & eas petere posset, sed nõ vltra: sed si non exhibeat reuerentiam, puta de assurgendo ei, castigabitur.

h Non potest.] excipitur in filio testatoris rogato per fideicommissum manumittere, vt ff. de bo. lib. l. quæ ex causa. & bene dicit, non potest. non enim voluntate sua sed necessitate manumisit. Item licet testator iusserit, vt hæredi promitteret operas, tamen non cogitur promittere, & si promiserit, actio in eum non datur, vt ff. eod. l. cerdonem, sicut nec is cui bona addicta sunt causa conseruandarum libertatum, petere potest ab his qui directo vel per fideicommissum libertatem ab eo acceperunt, vt ff. eo. l. si quis hac, §. 1. Accur.

i Nisi eius tantum.] & ad hoc est, ff. de hæred. insti. l. 3. §. qui fideicommissam, in fine.

k Vindicaturum.] non vt reuocetur in seruitutem, sed vt castigetur, vt supra eo. l. manumissionis, & infra de liber. & eo. lib. l. 1. & ff. de offi. præfec. vr. l. 1. §. cum patronatus: habet tamen contra tabulas, vt j. de bo. pol. cõtra tabu. liber. l. 1. & facit ad legem. istã, ff. de bo. liber. l.

etiam, & ff eodem l. Campanus, & ff. de ritu nup. l. proximè, & ff. de in ius vocan. l. is quoque. Accur.

NEc patronis.] CASVS Dicit Imperator in hac. l. quòd futuræ operę precium patronus à liberto extorquere non debet, sed bene liceat accipere, si consentiat libertus, & hoc si certa opera sit imposita. præteritæ autem potest. Libertus autem duos habens filios, siue semel, siue diuersis temporibus, obligatione operarum liberatur.

a Pro operis.] futuris, quod verum est, nisi in casibus, vt ff. eo. l. patronus, & l. si libertus artem, & dixi s. e. l. si quã.

b Si indictæ.] de incertis dicit, quæ non cedunt, nisi indicantur. aliud autem de certis, vt ff. eodem. l. si quis hac. §. 1. & l. quotiens.

c Exactionẽ.] Nota ar. quòd qui tenetur ad factum, possit se liberare præstando pecuniam pro æstimatione, nec p̃cisè condemnandus est ad factum, vt est ar. ff. de re iudi. l. si quis ab alio. §. fin. & dic vt ibi.

De materia isti' gl. vidẽdi sunt scribentes in l. stipulationes nõ diuiduntur.

d Qui autem duos] vel vnum quinquennalem, excipitur autem ille qui artem ludicram exercuit, & qui operas locauit suas, vt pugnet cum bestijs, vt ff eo. l. qui libertinos. Itẽ soluitur obligatio operarum ratione infirmitatis liberti, vel dignitatis ei superuenientis, ut ff. eo. l. libertus qui post, & l. nec audiendus, & l. interdum. Item ratione ætatis, l. annorum, vt ff. eo, l. liberta maior. Item propter præsumptam voluntatem patroni, quod habes infra eo. l. libertæ. & ff. e. l. liberta si in concubinatu. Item ratione vitandæ sinistræ suspicionis, ut infra eodem l. quod ex liberta. §. is autẽ.

taliàs potest.

Operarũ obligatio quandoq; soluitur.

e Vel.] expone pro etiam.

Idus Maij, Duobus & Aspris Conss.

Pro operis futuris non licet mercedem accipere, pro præteritis sic. & duo filij ab operarum præstatione liberant. Bald. & Sal. c.

VI. Imp. Alexander A. Minicio.

NEc patronis pro operis a mercedem accipere licet: quamuis si indictæ b operæ præstitæ non sint, ad pecuniæ exactionem c obsequij non præstiti æstimatio conuertatur.

B

¶ Qui autem duos d filios in potestate, vel e diuersis temporibus habuit: lege Iulia de maritandis ordinibus obligatione operarũ liberatur. Dat. XII. Kalen. Iun. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Emptus suis nummis & manumissus, non debet operas: nec reuocatur in seruitutem vt ingratus, licet vere sit libertus. Bald. & Salic.

C

VII. Idem A. Augustino.

SI tuis nummis f emptus es ab eo à quo manumissus es, nec operas ei debes, nec puniri ab eo vt ingratus potes: patronum tamen tuum esse eum negari non oportet. g † Dat. III. Id. Septembr. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Vxor non debet operas marito: sed eo inuito non potest diuertere. Bald. Vel sic: Liberta vxor patroni facta nõ tenetur ad operas. Salic.

VIII. Idem A. Lictorio.

D

LIbertæ tuæ, ducendo eam vxorem, h dignitatem auxisti: i & ideo nõ est cogenda operas tibi p̃stare, cum possis legis beneficio contentus esse, q inuito te alij non possit k iuste nubere. D. X. Ka. Mar. Fusco & Dextro Conss.

Lex ista legitur duobus modis. secundum primam lec. h d. Qui honoratur commodo non pecuniario, non potest onere fideicommissi grauari. Legitur secundo modo sic: Tempus adiectum libertati uidetur repetitum ad limitandum præstationem in conditione libertatis adiectam. Vel sic Tẽpus appositum principali deposito, intelligitur repetitum in qualibet eius cohærentia vel appendice. Bald. Vel sic: Tempus adiectum libertatis præstationi, intelligitur onus seruo impositum limitare. Salic.

IX. Idem A. Herculiano.

TItius si cum testamẽtũ faceret, seruo suo Caio libertatem cum conditione hac dedit, *Caium seruum meum à die mortis meæ annis tribus peractis manumitti volo: ita tamen, vt præstet hæredibus meis sicut me viuo præstabat.* & cum idem seruus testatori diurnũ quiddam præstaret, & post mortẽ eius vsque ad diem præstandæ libertatis etiam hæredibus præstiterit: manifestũ est, quòd adeptus libertatem, ad eãdem præstationem compelli l non possit. m D. VII. Id. Augu. Fusco & Dextro Conss.

Opera personam principaliter concernentes, ad hæredem non transmittũtur extraneum, nec marito debẽtur ex persona uxoris. Bald. concor. Salic.

X. Imp. Alexander A. Cæcilio.

f Si tuis nũmis] quod improprie dicitur, vt ff. de manum. l. 4.

SI tuis.] CASVS. Si seruum tuum pecunia sua redemero, & eum manumisero an ei operas imponere possim, vel ut ingratum in seruitutem reuocare? Respõ. quòd non: quo ad alia tamen habeo iura patronatus. Vi.

g Non oportet.] quo ad alia iura patronatus. & concor. ff. de in ius voc. l. sed si hac lege. Sed contra, s. de Lat. liber. tol. l. una. §. illud. Sol. ibi accepit ab extraneo, hic à seruo, vt s. tit. 1. l. 1.

LIbertę.] CASVS. Si libertam tuam in vxorem duxeris, tibi præstare operas cogenda non est, etiam diuortio facto, cum alij inuito te nubere non possit, & hoc contentus esse debes.

h Vxorem.] idem si habuit eam concubinã, vt ff. eo. l. liberta si in concubinatu.

i Auxisti.] vt & ar. infra de cap. & post limi. reuer. l. si is qui te. & improprie ponitur hic dignitatem.

k Non possit.] vt ff. de rit. nup. l. in eo iure, & de repu. l. patrono, & l. fina. Sed nunquid idem erit post diuortium? Respondetur, idem, licet sit argu. contra, ff. eod. l. plane. Sed ibi in alio casu dicit, scilicet quando concessit alij nubere. Itẽ quod dicit hic, non est cogenda præstare, verum est ex obligatione, qua tenebatur vt liberta, sed tenetur præstare operas vt vxor viro, sicut aliàs habetur vxorem in uiri seruitio debere esse, vt ff. de donation. inter virum vxor. l. sed si vir ex lana, & ff. eodem. l. sicut patronus.

Vxo. debet esse in uiri seruitio.

TItius.] CASVS. Decessit pater famil. & seruo suo in testamento reliquit libertatem post lapsum triennij sub hac conditione, vt quod sibi in vita pręstiterit, puta diurnũ obsequium, hæredibus præstaret. mortuo testatore præstitit vsque ad diẽ præstitæ libertatis, & eã assecutus est, an vlterius ad illud teneatur, quæritur? Respõdetur quòd non, quia nil pecuniarum ipsi fuerat relictum.

Fideicommissum ab eo relinqui nõ potest cui non est relicta pecunia.

l Compelli.] duabus rationibus, scilicet quia iste manumisit ex necessitate, ut supra eodem. l. 2. & quia liber homo non tenetur ad operas, nec etiam libertus, ex quo nõ sunt impositæ, vt ff. de libera. causa. l. fin. Odofre.

m Non possit.] quia non potest ab eo relinqui fideicõmissum, cui non est relicta pecunia, vt ff. de lega. 1. l. plane. 2. §. fina. & l. videndum. Vel est hoc ex vi repetitionis, quia cum iusserit eum seruire vsque ad triennium, idem & in præstatione dixisse videtur, vt arg. ff. de cond. instit. l. cum seruus, & ff. de condit. & demonst. l. auia. & facit, ff. de manu. l. causam. §. fi.

Liber-

Liberti.] CASVS. Si seruum meum manumisero, & operas imposuero, & decessero, extraneo heredi ad praestationem operarum non tenebitur, neque libertus marito patronae tuae.
[a] Neque extraneis.] sed filijs sic, vt infra, l. pe. & infra de ob c. l. etiam. filijs dico etiam exheredatis, non tamen mala mente, vt ff. de bo. li. l. si patronus, 2 §. si quis nō.
[b] Debent.] primo dicto est contra, supra de in ius uoc. l. 2. secundo est contra, in eo. titu. l. 1. Solu. primi contrarij. hic loquitur de obsequialibus, quae sunt in faciendo, ibi de obsequialibus quae sunt in nō faciendo, vt arg. ff. eo. l. fabriles, secundum contrarium solue ut ibi. Sed uidetur quod etiam illa quae est in non faciendo, non transeat ad haeredem extraneum nam datur in eū de dolo actio, ut ff. de dolo, l. haeredibus. Sed respō. ibi de calculo, non de infamia agitur, ut j. eo. tit. l. Sabinus. Posset etiam secundo intelligi quod haec lex dicit in operis incertis, ut ff. eo. l. si operarum iudicio, Distinctionem autē de operis dic vt dixi. ff. de cōdic. inde l. si non sortem. §. libertus.

† In nonnullis exē. haec l. liberti, praecedit. l. nec patrono.

Operae obsequiales sunt duplices.

A praestare tibi possint, nec ab heredibus tuis in seruitutem reuocabuntur, nisi ingrati. Nec enim iura compellunt libertum stare cum patrono.
[g] Arbitrium.] ita tamen morari debent, vt operas possint exhibere patronis, ut ff. eodem. l. quod nisi. § ex prouictis, & l. hę demū, in fi. quae sunt contra. Accur.

Liberti † libertaeq; defunctorum, operas neque extraneis [a] haeredibus patronorum, neque maritis patronarū debēt. [*] PP. Kal. Nouēb. Alexandro. A. Cons.

Filij libertorum sunt ingenui Et potentius est matrimonium, quam ius patronatus. Bal. Vel sic: Natus ex liberta est ingenuus: & consentiens ei vt nubat, operas non exigit. iura tamen patronatus retinet. Salic.

XI. Imp. Gordianus A. Africano.

Quod ex liberta muliere nascitur, ingenuum est. [c] Is autem qui libertae [d] suae nubendi commodauit assensum quāuis operas [e] ab ea exigere non possit, [f] iura tamen patronatus nō amittit. PP. III. No. August. Pio & Pontiano Conss.

Liberti possunt morari vbi volūt. & est arg. quod postquam monachus est licentiatus vt transeat ad aliam religionem, non pertinet deinceps ad abbatem primi monasterij inquirere vbi moretur, nec eum ad monasteriū reuocare: manumissus enim est. Bald. Vel sic: Libertus potest morari vbiq;, dum tamen operas praestet quas debet: nec per filios patroni potest in seruitutem reuocari, nisi probetur ingratus. Saliceus.

XII. Impp. Diocletian. & Maximianus AA. Venetiae.

Qui manumittuntur, liberum vbi voluerint, commorandi arbitrium [g] habent: nec à D patronorum filijs, quibus solam reuerentiam [h] debent, ad seruiendi necessitatem redigi possunt, nisi ingrati probentur: [i] cū neque cum patrono habitare libertos iura compellant. [k] S. IX. Kalend. Iun. ipsis. AA. & Conss.

B *Qui alienum libertum occultat, tenetur loco ipsius ad operarum praestationem. Baldus concor. Salic.*

XIII. Imppp. Valens, Valentinia. & Gratia. AAA. ad Probum praefect. praeto.

In redhibitione [l] operarum maneat poena [m] in eum qui libertum alienum recipiendum esse duxerit. Dat. III. Id. Iul. Gratiano A. II. & Probo Côss.

TITVLVS IIII.

DE BONIS LIBERTORVM, & iure patronatus.

C *Datio pecunia, & pactum de manumittendo cum futuro domino, impedit contra tabulas: secus si cum praesenti. Item fiscus succedit in iure patronatus Bal. Vel sic: Pactum cum domino praesenti de libertate praestanda non arctat, etiam si dominus pecuniam recipiat. cum domino vero futuro secus et iura libertorum transiunt in fiscum bonis patroni confiscatis. Saliceus.*

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Secundae.

Multū interest, verū quis suis nūmis [a] emptus ac manumissus sit ab

[h] Reuerentiam.] Quid si operas? Respon. idem, licet si uelint recedere, possint agere ad cautionem, ut ff. de iudi. l. in omnibus, & arg. ff. de condic. causa da. l. si pecuniam. §. item si quis. ibi plene dicitur.
[i] Probentur.] tunc sic, ut hic, & infra de lib. & eo. li. l. 3.
[k] Compellant.] nisi manumisisset cum hac conditione, ut argu. ff. de condi. & demon. l. Titio centum, §. Titio. 2. in fi. & ff. de ali. lega. l. libertis, 2 in fi.

In redhibitione.] CASVS. Si libertum meum qui ad operas mihi tenebatur, occultasti, eas operas ad quas praestandas mihi obligatus est, reddere compelleris.
[l] In redhibitione.] id est redditione.
[m] Poena.] quia pro eis tenetur tantum pro quibus occultatus erat obligatus, aliud in liberto ciuitatis, ut supra de ser. fugiti. l. mancipia. §. libertis. addunt tamen hic quidam, & omnis damni cum poena quadrupli praeter redditionem operarum, ut arg. infra de colonis Illy. l. 1. §. 1. li. xj. Sed ibi in seruo, hic in liberto, unde contra in eadem lege in fine. Sed de his omnibus dic ut diximus supra de seruis fugi. l. quicunque. Accur.

Quod ex liberta.] CASVS. Si libertae tuae nubēdi praestitisti assensum, ad operas tibi non tenebitur propter turpem suspicionem uitandam: tamen ius patronatus retines, puta quod consistit in assurgēdo & in succedendo. Viuianus.
[c] Ingenuum est.] ut inst. de inge in prin.
[d] Libertae.] secus in liberto accipiente uxorem, quia ibi non est suspicio, si ipse operas praestet, ut ff eo. l. si quis hac. § etiam. Item secus si est patrona foemina, quia & ei possunt praestari operae, & filiae & nepti patroni, cum nec ibi sit suspicio, ut ff. eo. l. sicut patronus. §. fi.
[e] Operas.] futuri, non praeteriti temporis, ut ff. e. l. si libertus ita. §. fi.
[f] Non possit.] causa turpis uitādę suspicionis, quae quia quandoque cessat, cessat & lex, ut modo dixi & facit huic, l. j. de Lati. liber. tol. authen. ad haec & ff. eo. l. sicut patronus, in prin. & s. eo. l. libertae. Sed contra j. tit. 3. l. 2. Solu. ut ibi. Item habent locum haec durante matrimonio, secus si finitum sit, [illegible] l. plane. Accur.

Qui manumittunt.] CASVS. Serui tui manumissi ubi morari uoluerint, possunt, ita tamen, ut operas

DE BONIS LIBERTORVM, &c.

De bonis &c. Non solum operas, sed & successionem & multa alia iura vendicamus in libertos: ideo de bonis libertorum & e iure patronatus ponit &c.

Continuatio.

Multum.] ista lex diuiditur in duas partes. Nā primo ponit quoddā dictū cū distinctione, secūdo infert ex secūdo membro distinctionis. secunda ibi, Et ideo. Bal. CASVS. Si seruū meū sua pecunia redemeris, & manumiseris, an tibi ius succedēdi i bonis liberti ex testō vel ab intestato p cōtra tab cōpetat quaeritur? Rń. quod nō. Si aūt pecuniā mihi dedit, & eū manumisero, succedā. si ergo ob crimē aliquod cōdemnatus fuero, & mihi fiscus succedit, an in iura liberti succedere debeat, quaeritur? Dicitur quod sic.

Diuisio.

[a] Nūmis.] quod īpropriē dicit, vt ff. de manu l. 4. in prin.

a A domino.] hic coniunge, libertatem mereatur, & dic data pecunia scilicet à seruo ipso, vt infra ti. 2. l. etiam, j. secus si ab extraneo dominus pecuniam accepit, quia si tunc paciscitur cum seruo tantum, est idem quod in superiori casu quando accepit a seruo, & sic intellige, ff. de obseq. l. Titius puerum. si cum extraneo, nec imponit operas, nec succedit, vt supra ti. 1. l. qui nummis, & infra de Lati. liber. tol. l. 1. §. illud, quæ sunt contra.

b Retinet.] Opponitur, iste compellitur manumittere, vt infra de libe. caus. l. cum affirmes, & ff. si li. inge. esse di. l. 2. in prin. & ff. de acqui. hære. l. si seruum §. si quis, ergo operas imponere non potest, ut supra ti. 1. l. 2. ergo non retinet omnia iura patronatus, quod hic dicitur? Respon. in prima dicit, hortabitur. In secunda, sponte recepit, & est fauor præteritæ libertatis. In tertia, non præsenti, sed futuro domino dabat. Vel succurritur non vt sit liber, sed vt non sit necessarius hæres. sic ergo dices eum non compelli, vt supra de transact. inter positas. Alij dicunt eum cogi. & quod hic dicit omnia, restringunt ad id de quo dicitur hic, scilicet de successione tam per contra tabulas, quam ab intestato, vt ff. eodem, l. qui ex causa, & infra de bo. pos. contra tab. liber. l. 1. Accur.

Manumittere coactus, operas imponere non potest.

emptore, an à domino [a] suo data pecunia mereatur libertatẽ. Priore enim casu ad bona eius contra tabulas admitti patronum non placet, posteriore vero omnia iura patronatus retinet. [b]

B ¶ Et ideo [c] cum Sabiniani patroni filij, [d] qui plenũ ius [e] habuit, vt hostis [f] publici bona fisco vendicata sint, secũdum ea quæ diuo Pertinaci placuerunt, & nos secuti sumus, i iura libertorum eius fiscus noster successit. PP. V. Non. Iul. Faustino & Rufino Cons.

Dissimulans pro consentiente habetur: & ius suum perdit. Baldus & Salicetus.

II. Impp. Valens. & Valentin. A A. ad Florianum comitem rerum priuatarum.

C SI liberti conniuentibus [g] patronis consortium cum ancillis colonisve nostris [h] elegerint: sciant illi [i] se deinceps cõmoda patronatus amissuros. D. III. Idus Octob. Treueri, Lupicino & Iouino VV. CC. Conss.

Qui remittit ius patronatus, omne ius perdit præter reuerentiam, & ius reuocandi in seruitutem ob ingratitudinem. sed restitutus natalibus, quasi meram ingenuitatem consequitur. & in seruitutem reuocari non potest. Baldus. Et perdenti ius patronatus propter eius delictum, nullus honor debetur. Salic.

c Et ideo.] concludit ad secundum casum. ideo sic construe, ideo cum bona filij Sabiniani patroni, id est qui erat patronus (qui scilicet Sabinianus plenũ ius habuit) bona dico sint vendicata fisco, vt hostis publici scilicet filij secundum ea quæ &c.

d Filij.] s. Sabiniani, filij dicti patroni.

e Plenum ius.] post mortem patris si eos habeat ex successione patris. Vel dic quòd suo iure habebat, & semper retexas te ad secundum casum quando accepta pecunia à seruo manumisit.

f Hostis.] & sic crimine læsæ maiestatis. Et dic hic bona venire ad fiscum, & sic est contra ff. ad legem Iul. maie. l. eorum. vbi dicit venire ad filios. Sol. hic non habebat filios liberos, secundum R. sed hoc non valet, quia etiam si habeat filios, non transeunt ad eos hæc iura, vt ff. de interdic. & relega. l. 3. Dic ergo quòd si ideo hoc crimine damnatur, quod aliquid in principem commisit, tunc non transeunt ad filios, vt hic. & d. l. de interdic. & relega. l. 3. aut in alio capitulo eiusdem, l. quę multa sunt, vt ff. ad legem Iul. maie. l. 1. 2. & 3. & tunc veniunt ad filios, vt in l. contraria. Si autem opponatur ex eo quòd est, ff. de iure patro. l. iura. vbi indistinctè videtur dari filijs, dic quòd ibi specialiter fuit cuidam concessum loco priuilegij. Vel dic quod in alijs capitulis fuit ibi damnatus, non quòd commiserit in principem. Vel solue tertio dictam, l. eorum, quòd quædam iura reseruantur extraneis hæredibus, ut supra de in ius vocan. l. 2. & hæc ad fiscum possunt transire, vt hic: iura vero succedendi reseruantur liberis, vt infra de Lati. liber. tol. l. j. §. sed & si sub conditione, & in l. contraria, sed media solutio verior est.

III. Imp. Iustinianus A. Demostheni præfecto prętorio.

SI quis patronorum in posterum [k] huiusmodi narrationem conceperit, vel in libertatibus, quę inter viuos actitantur, [l] vel in his quæ ex testamẽto vel codicillis scriptis vel sine scriptis [m] habitis proficiscuntur, vt liberti eorum à iure patronatus liberentur, antiqua interpretatione semota, [n] non dubitet etiam patronatus ius ex sola tali verborum conceptione libertis esse remittendum: [o] nec eorum [p] successionibus, quæ [q] ab intestato descendunt, quas veteres etiam post huiusmodi actus seruari in libertorum bonis decreuerunt, à nobis [r] patronis integris reseruandis. [s]

¶ Sed quemadmodum in

SI liberti.] CASVS. Si te consentiente libertus tuus ancillæ principis se coniunxit, in eo commodum patronatus amittis. Viuia.

g Conniuentibus.] id est consentientibus, & facit supra de ser. fugi. l. fi. & infra de Lati. liber. tol. authen. ad hæc, & supra ti. 1. l. quod ex liberta. §. 1. Accursius.

h Nostris.] id est imperatoris.

i Illi.] patroni.

SI quis.] CASVS. Seruum tuum inter viuos, vel vltima voluntate manumisisti, & ei dixisti, remitto tibi iura patronatus, quæritur, quid consecutus fuerit ista remissione? Respon. quòd tantum fere consequitur, quantum consequeretur per restitutionem natalium, & fere, dicit, quia si esset restitutus natalibus, reuerentiam tibi non deberet, nec in seruitutem reuocari posset propter ingratitudinem: sed secus est in tali remissione, quia potest reuocari, & hoc ita, saluis tamen ut olim natalium restitutione & alijs casibus, quibus iura patronatus amittuntur.

D k In posterum.] id est post legem hanc.

l Actitantur.] id est dantur.

m Sine scriptis.] nota codicillos posse fieri sine scriptis, vt & supra de sacrosan. eccl. l. generali, & infra de codicil. l. fi. in fi.

n Semota.] id est remota.

o Remittendum.] id est esse remissum.

p Eorum.] scilicet libertorum.

q Quæ.] scilicet successiones.

r A nobis.] huius legis auctoritate.

s Reseruandis.] vt in authen. vt liber. de cæ. §. illud, coll. vj. Sed certe immo videtur reseruari, vt ff. co. l. Paulus, § patroni, quæ est contra. Sol. aliud est remittere iura patronatus, quod facere potest vt hic, quia in vita liberti, competit. aliud est concedere liberam testamenti factionem, quæ concessio [illegible] pacti valet, quod est falsum, quia est de futura successione, vt s. de inof. testa. l. si quando. §. 1. aut vi repudiationis, quod est falsum. ff. de

acqui-

acquiren. hære. l. qui superstitis. Secus tamen esset si à principe liberam testamenti factionem consequeretur, vt ff.eo. l.etiam, §. 1. Vel dic ꝙ ibi filius patroni patre suo viuente misit epistolam in qua concessit liberā testamenti factionem. Vel tertio hic corrigitur.

A iure.pa.l.eā. Itē si exigit mercedē pro operis futuris, vt s̄.tit 1.l.si quā, & j̄.de bo.pos.contra tabu.liber.l.1.& l.fi. Sunt & alij casus, q nō in pœnā patroni faciunt amittere ius patronatus, vt ꝓpter præmisū liberti, vt ff.de iure pa.l. penul. in prin. Itē propter natalium restitutionē, vt hac, l. Itē propter deportationē liberti vel patroni, vt ff. de iur. pa.l.cum patronum. Itē si efficitur minor cētenario nō in fraudem, vt insti. de suc.liber.§ sed nostra. Secus in fraudē, vt ff. de iure pat. l. si libertus. Item ꝓpter concessionē debitæ partis, vt insti. de suc.liber. §. sed nostra. sed isti vltimi duo modi, tantum à contra tabulas repellunt.

natalium restitutione omne ius tollitur [a] patronatus, ita & in huiusmodi verbis eandem vim [b] esse obseruandam omnes non ignorant.

¶ Idemque iuris est si inter uiuos manumissione imposita, in vltimis voluntatibus cōcessio [c] data fuerit patronatus: ita tamen, B vt in omnibus natalium restitutiones, ex quibus penè solis [d] ingenuitas mera libertis competit, tam obtineant, quàm in nostra republica polleant: cum nobis cordi est ingenuis magis hominibus quàm libertis eam frequentari. Reuerentia [e] tamen quæ à libertis patronis debetur, & iure quod aduersus ingratos libertos patronis competit, [f] integris reseruandis, etsi [g] per verborum C conceptionem secundum à nobis inductum modum ius patronatus fuerit amissum: cū etiam hæc [h] ingenuitatis præmio tollātur, quam [i] penè sola nataliū restitutio inducit: his videlicet casibus per quos pœnalibus modis ius patronatus [k] quasi ab indignis patronis eripitur, in suo robore duraturis. Recitata septies in nouo cōsistorio palatij Iustiniani. Dat. III. Kal. Nouēb. Decio. V. C. Conss.

TITVLVS V.

SI IN FRAVDEM PAtroni a libertis alienatio facta sit.

Alienata in fraudem patroni, reuocantur vsque ad legitimam portionem. Bald. & Sal.

I. Impp. Diocletianus, & Maximianus AA. & CC. Claudio.

SI in fraudē patroni libertus aliquid alienauerit: [l] quatenus legitima [m] pars deminuta est, reuocandi tributam conuenit [n] esse potestatem. Dat. Kalen. No uembr. Sirmij, Cæsarib. Conss. C

Patronus hæres liberti potest per Caluisianam reuocare alienata in fraudem eius, nisi alienationem habuit ratam, Bal. quia tunc non potest, nec eius hæres. Salicetus.

II. Iidem AA. & CC. Iuliæ.

DEfuncto quidem liberto patronus intestato succedēs, [o] per actionē Caluisianā in eius frau

a Omne ius tollitur.] vt ff.e.l.etiam, § plane.

b Eandem vim.] secus.non enim eadem vis est, ut habes infra statim.

c Concessio.] id est remissio.

d Pœne solis] scilicet restitutionibus natalium, pœnè autem dicit quia & quidam alij sunt modi per quos inducitur ingenuitas, vt infra de Lati.lib.tol § sed scimus, & §. similiq; modo si quis, & § illud etiā, & authen. ibi posita, & infra q mili. non possint, l. super seruis, lib. 12. & j̄.de infan.ex.l.fina. & ff.de statu ho. l.ingenuum, & in authen.de mona.§.1. in fi.col.1

e Reuerentia.] redit ad primū casum. Sed si omnis reuerētia durat, ergo nil est amissum præter contra tabulas, quod supra negasse uidetur. Vnde dic quod & in ius vocari potest sine venia. vt & aliàs quando patronus adegit in iusiurādum ne vxorem accipiat, vt ff. de in ius voc.l.adoptiuum, §. fi.

Patronus aliquando sine uenia in ius uocari potest à liberto.

f Cōpetit.] de quo dicit j̄.de liber.& e. lib.l.2.

g Etsi.] i. quanuis.

h Hæc.] s.reuerentia & ius reuocandi in seruitutem.

i Quam.] s.ingenuitatē, & plene expone vt s̄., ꝓx. Ac.

k Ius patronatus.] hic duo scias, & quæ sunt patronatus iura, & q sunt hi casus de quibus hic dicit. Sunt aūt sex principalia. Primū, ꝙ turpis actio etiā de facto nō proponatur aduersus eū, vt ff.de obseq l.honori & l.parens. Secundū, ꝙ turpis exceptio, vt ff.de excep. do.l.apud.§.aduersus. Tertiū, de reuerētia siue in faciēdo, siue in nō faciēdo, q̄ debetur ē sine impositione, vt ff.de condi inde. l.si non fortē.§.libertus, in prin. Quartum, de præstatione alimentorum, ut ff.de libe.ag. l.si quis à liberis. §. solent. Quintū de reuocatione in seruitutē. vt hic, & j̄.de lib.& eo.lib.l.2.& hæc non datur nisi spōte manumittētū, ut s̄.ti.1.l.2. Sextum, ius succedēdi, de quo dicit hæc lex, & j̄.ti.1.l.1. plenius dicam. Circa autem operas est ius, sed ex impositione est illud, vt s̄.tit. 1.l. 1. Econtra hæc iura amittuntur in quibusdam casibus, & quandoq; propter culpam patroni, vt hic dicit, vt ecce propter denegationem alimentorum, vt ff.de iure patro.l.diuus, §. fi. itē p perexactionem iurisiurandi, vt ff.de iure pa.l.qui cōtra legē. Itē si eum crimine capitis accusauit, ut ff. de

Patronatus iura sunt sex.

Ius patronatus in certis casibus amittitur.

SI IN FRAVdem &c

Quia quandoque libertus alienat, vt debita portione patronum fraudet, ideo de hoc ponit.

Continuatio.

SI in fraudem.] CASVS Certum est ꝙ patronus in bonis liberti in tertiam succedere debet. si ergo libertus in fraudem patroni bona sua alienauit, vsque ad legitimam, quæ alienata sunt, reuocari possunt. Viuia.

l Alienauerit.] inter viuos, vbi duo sūt necessaria. scilicet & euentus, vt ff eo. l.1.§.1.& hic dicam statim. Item dic ꝙ alienauit gratis: secus si non gratis, vt ff.e.l.1.§.si qs i fraudem, & §.si mutuā.

m Legitima.] q̄ est tertia, vt insti.de suc.libe.§.sed nr̄a.

n Conuenit.] nō per petitionem hæreditatis, quia patroni est debitor, non hæreditarius. vt ff.de petitio. hæred. l.ꝙ si in diem.§.pe. Sed per Caluisianam, vt j̄.l. proxi. Et distingue hic, quia aut alienat libertus in vltima voluntate, & tunc solus sufficit euentus, vt ff.eo.ti.l.1.§.1. quia pars patroni censetur vt æs alienum, vt ff.de dona. l.si patronus, qđ æs alienū ante relicta est detrahendū, vt ff.ad Trebellia.l.1.§.penult. Aut inter viuos, & tunc sine dolo malo valet, ut ff.de probat.l.patronus. Si dolo, aut in fraudem legis, scilicet ut sit minor centenario, & tunc ipso iure non valet, & totū reuocatur. Aut in fraudem patroni tantum, & tunc valet. Sed reuocatur quatenus est legitima tan[illegible]m, ut ff.de iure patrona.l.si libertus. Accursius.

Patronus an reuocet per libertum alienata.

DEfuncto.] CASVS Alienata à liberto in fraudē patroni reuocari possunt per act. Caluisianam, quatenus est legitima. Si autem fundum libertis alicui dedit, & post mortē liberti patronus donationē ratā habuerit an successores patroni eā reuocare possint, q̄rit. R̄si. ꝙ nō

o Succedens.] scilicet in totū, quando non sunt liberi, vt institu.

præside coe cebitur. Non enim ſtatim ad litigandum currere debueras. & ſi hoc tibi facere velles, non conuitia dicere, ſed honore debito reſeruato coram iudice pecuniam petere debuit.

a Si manumiſſori.] .i. patrono. loquitur enim liberto.

b Vim & audaciã.] ſcilicet quòd violentus erat, vel econtra quòd tu faceres eum verberari.

c Haberet.] conſecutiue, non cauſatiue, vt ſ. de iud. l. properandum. §. & ſi quidem, & in inſtit. de actio. §. tripli. Vel dic haberet, id eſt habere poſſet.

d Æſtimabit.] quòd qualiter fiat, plene dices. j. titulo. j. l. 2.

e Debebatur.] ſcilicet à patrono.

f Non protinus.] vt & j. ad legem Corneliam de fal. l. & ſi ad te. nam præcedere debet admonitio, vt j. de pigno. l. debitores, & in decre. 12. q. 2. c. indigne, & 2. q. 1. ſi peccauerit, & 45. diſtin. c. ſed illud, & in auth. vt iac. ma. & auiæ. §. his illud, colla. 8. & argu. ſ. de epiſ. & cleric. l. ſi quis curialis.

g Auderes.] cum venia, vel ſine venia.

h Potuiſti.] hoc quilibet debet facere, ſed maxime liberti, vt hic, & ſ. de poſtu. l. quiſquis.

E Tiam.] CASVS. Si te condemnato ob crimen aliquod, libertus tuus liberis tuis reuerentiam præſtare non vult, merito erit puniendus.

i Damnatorum.] ſcilicet patronorũ.

k Obſequium.] quod conſiſtit in alendo, & aſſurgendo, & ſimilibus, vt diximus, ſ. de ope. lib. l. liberti. Item videtur contra. ff. de interdic. & relega. l. 3. ſed ſol. vt ſ. de bo. lib. l. 1.

l Seueritatẽ.] quod plene dic vt j. eo. j. l. 2.

L Ibertos.] CASVS. Seruum tuum manumiſiſti. poſtea vis, vt fodiat in aliquo loco inhoneſto tota die, vel aliquod turpe faciat, an hoc teneatur, quæritur? Reſpon. quòd non, nec eum inuinculare potes, ſed ad conſuetum ſeruitium tibi tenebitur, vt aſſurgere tibi, & ſimilia.

m Obſequium.] facit. ſ. de in ius vocan. l. venia, & ſ. de oper. liber. l. qui manumittuntur.

n Perpeti.] id eſt pati.

N Eque.] CASVS. Si qua mulier libertum habeat, facultas nulla liberto tribuatur inferendi iniuriam priuignis patronæ ſuæ. & hoc in prima. Si autem libertus patris tui iniurioſus tibi extiterit, ſ prouidebit iudex.

IIII. Idem A. Victorino.

SI manumiſſori [a] tuo vim & audaciã [b] obiciſti, ei qui te beneficio ſuo ex ſeruitute liberando vt aduerſarium te haberet, [c] fecit: præſes prouinciæ quatenus coercere eiuſmodi temerariam licentiam debeat, æſtimabit. [d]

B ¶ Nam ſi qua tibi pecunia debebatur, [e] ſiue de rebus aduerſus patronum diſceptatio fuerat, non protinus [f] ad litigandum currere debueras. maximè autẽ ſi hoc facere auderes, [g] ſine atrocitate certe verborum æquitatem petitionis tuæ cõmendare iudici potuiſti, [h] omni honore patrono debito reſeruato. PP. II. Kal. Octob. Iuliano. II. & Criſpino Conſs.

Patrono damnato tenetur libertus præſtare reuerentiam liberis eius. Salicetus.

C V. Imp. Gordianus A. Sulpitiæ.

[a] ETiam liberis damnatorum [i] conſuetum obſequium [k] libertos paternos præſtare debere, in dubium non venit.

¶ Proinde ſi non agnoſcũt reuerentiæ debitę munus: non immerito videntur ipſi aduerſus ſe prouocare ſeueritatem. [l] PP. Non. Septemb. Sabino. II. & Venuſto Conſs.

D *Libertus tenetur ad obſequium nõ ad operas nõ impoſitas, nec poteſt per patronum inuinculari. Salic.*

VI. Idem A. Cornelio.

LIbertos, ſiue libertas, maxime quibus impoſitæ operæ non ſunt, conſuetum potius obſequiũ [m] quàm ſeruile miniſterium manumiſſoribus exhibere debere, neque vincula perpeti, [n] non eſt opinionis incertæ. Dat. III. Kalend. April. Attico & Prætextato Conſs.

Priuignis & filiis patroni debetur reuerentia, alias punitur libertus. Bal. concord. Salic.

VII. Impp. Diocletia. & Maximian. AA. Metrodoro.

NEque libertis [o] nouercæ, iniuriæ inferendæ priuignis eius libera facultas eſſe debet. paternos etiam libertos (ſicut dicis) iniurioſos tibi fuiſſe, ferendum non eſt. [p]

¶ Præſes igitur prouinciæ vindictam tibi perſonarũ conditioni congruentẽ [q] impertiri non dubitabit. Dat. V. Id. Maij, Maximo II. & Aquilino Conſs.

VIII. Iidem AA. Hermiæ.

NEque patronæ tuæ obſequijs refragari te fas eſt. [r] Dat. XII. Kalen. Febr. Diocletiano & Maximiano. AA. Conſs.

TITVLVS VII.

DE LIBERTIS, ET eorum liberis.

Qui ex neceſſitate manumittit, ius reuocandi in ſeruitutem non habet. Bal. ſed ex voluntate ſic. Salic.

I. Imp. Antoninus A. Daphnæ.



NOn eſt ignotum, quod ea quæ ex cauſa fideicommiſſi manumiſit, vt ingratum libertũ accuſare [s] nõ poteſt, cum id iudiciũ extra ordinẽ [t] præbeatur ei qui voluntate ſer-

o Neque libertis nouercæ.] id eſt liberti nouercæ non debent eſſe iniurioſi priuignis patronæ ſuæ.

p Non eſt.] vt & ff. de iure pat. l. iura, & j. tit. 1. l. liberti non modo. & intellige iniuriam etiam ſi ceſſauerint præſtare obſequium.

q Congruentem.] quod dices infra tit. 1. l. 2.

N Eque patronę.] CASVS. Si mulier aliqua ſeruũ ſuum manumiſit, an ei obſequiũ præſtare teneatur, quæritur? Reſpon. quòd ſic.

r Fas eſt.] nec liberorum eius, cum & operas eis debeas, & ab inteſtato ſuccedant, vt ff. de oper. libe. l. vt iuriſiurandi, in fi. & de iur. pa tro. l. ſatis conſtat. Accurſius.

DE LIBERTIS, & eorum liberis.

Quibus debeat præſtari obſequium, dictum eſt ſupra tit. proxi. Nunc econtra qui puniantur & qualiter propter non præſtitum. Continuatio.



NOn eſt.] CASVS. Rogata fuit mulier aliqua in vltima voluntate, vt ſeruum ſuum manumitteret, & manumiſit: nunquid ſi libertus cauſas ingratitudinis commiſerit eum ingratum accuſare poſſit, quæritur? Reſpon. quod non, quia ille tantum poteſt accuſare libertũ de ingratitudine, qui ſponte manumiſit, & nõ ex neceſſitate.

s Accuſare non poteſt.] vt reuocet in ſeruitutem, ſed petere ut caſtigetur, vt ſupra, de ope. lib. l. mater, & ff. de iure patro. l. 1.

t Extra ordinem.] id eſt officio iudicis, vt arg. ff. de var. & extr. cog. l. hodie, & de hoc dices infra l. penul.

Gratui-

a Gratuitam.] maxime: nam idem & si pecuniam accepit à seruo, vt supra tit. 1 l. etiam. 1.

Si manumissus.] Casus. Si libertus tuus tibi ingratus extitit, vel culpę contraxerit offensam & hoc coram ordinario iudice vel delegato ostenderis, in seruitutem reuocabitur, & filij eius post reuocationem, qui in seruitute nati & concepti fuerunt. Si aût coram principe fuit manumissus, deinde in seruitutem vt ingratus reuocatus, postea autem ex pœnitentia ita dignum se ostendit, ut dominus eum uelit fieri liberum, non aliàs ad libertatem perducetur, nisi dominus hoc à principe impetrauerit, quia sine principe non reuocatur in libertatem.

uo suo libertatem gratuitam [a] præstitit, non qui debitam restituit. PP. V. Kalen. Maij, Messala & Sabino Conss.

Pro leui iniuria in faciendo cõmissa libertus in seruitutem reuocatur. quod non nocet filijs ante natis, sed postea nascituris. nec poterit sine licentia principis ulterius ad libertatẽ perduci: quia per sententiam est priuatus. Bald. concor. Salic.

II. Imp. Constantinus A. ad Maximum præfectum ...

SI manumissus ingratus circa patronum suũ [b] extiterit, & quadam iactãtia vel contumacia ceruicem aduersus eum erexerit, aut leuis [c] offensę cõtraxerit culpam: à patrono rursus sub imperiũ [d] ditionemq; [e] mittatur, si in iudicio [f] uel apud pedaneos [g] iudices patroni querela exorta [h] ingratũ eum ostendat: filijs [i] etiã qui postea nati [k] fuerint, seruituris: [l] quoniam illis delicta parentum non nocent, quos tunc esse ortos [m] constiterit, dum libertate illi [n] potirentur.

B ¶ Sane si is q in nostro [o] † consilio vindicta [p] liberatus est, post coercitionem [q] ex pœnitentia dignum se præstiterit ut ei ciuitas [r] Romana reddatur, non prius fruetur beneficio libertatis, quàm si hoc patronus [s] eius oblatis [t] precibus impetrauerit. Da. Idib. April. Romę,

b Patronum suũ.] quid si plures erant patroni, & vnus vult reuocare, alter non cui non fuit ingratus? Videtur omniũ consensus necessarius, ut ff qui & à q. ma. liberi non fiũt, l. si quis hac, §. quotiens. sed puto contra, quod enim ibi dicitur exponitur à Plac. omnium consensus, scilicet offensorum, alioquin contra, cum quisque sit in solidum patronus, ut ff. de ritu nupt. l. illud, & l. filio.

Libertus an pp leuẽ offensam reuocetur in seruitutẽ.

c Aut leuis] immo uidetur non reuocari propter leuẽ offensam, ut j de libe. cau. l. solo, quæ est contra. Solu. ibi in non faciendo fuit offensa, hic in faciendo. Et not. hic pro leui culpa magnam pœnam imponi, sic s. de hæret. & Ma. l omnes vetitæ, in fin. & j. de primicer. l. 1. lib. xij. sed legata non reuocantur ex leui culpa legatarij, ut ff. de adimen. leg l 3. in fin. hodie tamen addunt quidam, q pro leui offensa non retrahatur in seruitutem, sed ex certis causis expressis in authen. vt lib. decc. §. illud, colla vj. Sed nos dicimus contra, argu. eiusdem §. in princip & dictum §. intellige quando remisit ius patronatus. nam & adhuc reuocat, ut s. de bo. lib. l. fin. §. reuerentia.

Legatum non reuocatur ex leui culpa legatarij.

d Sub imperium.] id est dominium, sed contra s. titul. prox. l. si manumissori, ubi dicitur q præses prouinciæ ipsum coercebit. Dicas quòd in arbitrio patroni est, vtrũ præsidi velit ostendere, vel non.

e Ditionemq;] idest iurisdictionem.

f Si in iudicio.] scilicet ordinario.

g Pedaneos.] scilicet delegatos. Et sic est contra s. de peda. iudi. l placet, 1. in fin. Solu. ibi dubius erat status, hic autem certus, sed reuocatur in alium.

h Exorta.] aliàs exerta, idest exempta, aliàs exercita, idest à patrono proposita.

i Filijs.] sed nonne partus sequitur uentrem, & sufficit medio tempore liberam matrem habuisse, ut instit. de inge. §. j. in fi. ergo filij qui aliquando liberi fuerint, serui fieri non possunt. propter hoc dic, manumissus vel manumissa, quod quandoque fit, ut ff de verb. sign. l. 1. Vel dic q lex ista loquitur de seruis murilegulis, qui sequuntur cõditionẽ patris, ut j. de murilegu. l. vlt. lib. xj.

k Nati] i. ex ancilla manumissa quæ ex ingratitudine fuit reuocata, subaudi, & concepti. sic ff. de vsuca. l. sequitur, § de illo, & ff. de pign. l. Paulus, §. 1. nam ante cõcepti, pro natis habentur, ut ff de sta. ho. l. qui in vtero. Et not. hic argumentum q si vasallus commisit feloniã,

A filijs prius natis feudum non aufertur. Vel generalius nota regulam: Delictum patris filijs non nocet, ut j. de lib. cau. l. fin. §. 1 & ff. de pœn. l. 3. & l. crimen, & ff. de in ius voc. l adoptiuum, §. fin. & in decre. 1. q 4. cap. 1. & xxiiij. quæst. 3. c. j. & distinct. 56. per totum

Feudũ an auferatur filijs iam natis pp delictum patris.

Addit. Tu distinguas breuiter in quæstione illa quã facit glossa ista de feudo ex mẽte Bar. in l. 3 ff de interdic. & releg. quia aut cõmittit pater aliquod delictũ propter qd' debet directo feudo priuari: vt quia delinquit contra dominum, uel aliquid facit contra conuentionem feudi, tunc delictum patris nocet filio, ut in c. 1. in titu. si vassal. feu. priua. cui de. Aut committit aliud delictũ, pp quod scilicet nõ debet principaliter feudo priuari, sed cõsequenter cadit ab illo, ut quia nõ delinquit cõtra dominũ, vel cõtra promissiones factas in feudo; tunc aut tale feudũ debet transire ad filium ex persona patris tanquam ad patris successorẽ: & hoc casu filius priuatur illo feudo. Aut transit ad eũ suo iure, ut quia filius, non quia hæres & successor: & tunc sibi illud retinet, ut probatur in d. l. 3. ff. de interdic. & releg. Vide etiam Abba. in c. fin. extra de feudis.

† aliàs nostro consilio.

C

l Seruituris] idest seruis futuris, si tamen ex ancilla huius patroni sint nati. Vel dic etiam ex aliena muliere, vt liberta vel serua, si tamen filij necesse habeant sequi conditionem patris, ut in casibus, ut j. de murilegu. l. fi. li. xj & s. de ser. fugi. l. fi. Et sic non est contra. s. de rei vin. l. partum. Vel resolue in principio huius legis masculinum in fœmininum, ut aliàs ff. de vsur. l. equis. Et dic seruituris, scilicet patrono.

m Ortus.] vel conceptos, ut modo dixi, sua vero delicta nocerent eis, ut j. eo. l. fin.

n Illi.] liberti reuocati in seruitutem.

o In nostro] idest coram nobis.

p Vindicta] idest causa cognita.

q Coercitionem.] id est reuocationem in seruitutem.

r Ciuitas] idest libertas.

s Patronus] quondã: nunc dñs. vnde Virgilius, Facilis descensus auerni: Noctes atq; dies patet atri ianua ditis: Sed reuocare gradum, superasq; euadere ad auras, Hoc opus, hic labor est.

Virgilius.

D Vt aût scias ex qbus causis fiat reuocatio, dic aut ex voluntate manumittẽ, aut ex necessitate. Primo casu si est ingratus, ut qa non pstat obsequiũ, non reuocaẽ, ut j de libe. cã. l. solo, nisi opportunũ erat, ut circa alimenta, ut ff. de lib. agno. l. alimenta, §. imperatores, cõminari tñ põt, ut ff de iure pat. l. ingratus. Si aût est ingratus, qa iniuriã facit patrono, ẽt pp leuem culpã reuocaẽ in seruitutem, vt hac l. nisi pronus remiserit ius pronatus, vt in authen. vt lib. decx. § illud, colla. vj. nam tunc pp graues offensas reuocaẽ, non pp leues. Secũdo, qñ. s. ex necessitate, tunc eadem fit distinctio, sed non eadem pœnæ impositio. nam si non præstat obsequium, primo cõminatur ei prætor: secundo extra ordinẽ coercitionẽ imponit, si non pdest cõminatio à ptore facta, sed si faciat iniuriã, si quidẽ ad verba, damnaẽ in exiliũ; si ad factum, damnatur in metallum, vt ff. de iu. pat. l. 1.

Libertus ex quibus causis in seruitutẽ reuocatur.

t Oblatis.] scilicet Imperatori.

Liberti.]

Constan. A.V. & Constante Cæs. Conss.

Reverentia debetur etiam hæredibus extraneis: & eis competit officiū iudicis pro ingratitudine arcenda. Bald. Vel sic: Reverentia debetur filijs & hæredibus patroni, qui habent et ius in servitutem revocandi. Salic.

III. Impp. Hono. & Theodo. AA. ad Senatum.

LIberti non modo [a] adversus patronos non [b] audiantur, verumetiam eandem quam patronis ipsis debent reverentiā, præstent [c] hæredibus [d] patronorū: quibus [e] ingrati actio, sicut ipsis manumissorib[9], deferetur, si illi [f] datæ sibi libertatis immemores, nequitiam receperint servilis ingenij. Dat. VII. Id. August. Ravennæ, Mariniano & Asclepiodoto Conss.

Ingenuus liberti filius propter ingratitudinem vivente patre commissam, potest revocari in servitutem: & hoc operatur conditio patris. quod est not. Salic.

IIII. Impp. Hono. & Theodo. AA. Ballò præfecto prætorio.

LIbertinæ conditionis homines, vel eorum filij, etiam si militantes [g] docebuntur ingrati: ad servitutis nexum proculdubio reducentur. [h] Da. Kal. April. Raven. Theodosio. XI. & Valētiniano. AA. Conss.

TITVLVS VIII.

DE IVRE AVREORVM anulorum, & de natalibus restituendis.

Civitas non potest quem natalibus restituere. Bal. Vel sic: Ius aureorum anulorum, & restitutio natalium, à solo principe conceditur, non ab ordine decurionum. Salic.

I. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. Philadelpho.

NAtales [i] antiquos, & ius ingenuitatis non ordo præstare decurionum, sed à nobis [k] peti potuit. Dat. XV. Kalē. April. Ravennæ, ipsis AA. & Conss.

Ius aureorum anulorum non est vera restitutio natalium: sed habet similitudinem eius. Bald. Vel sic: Natalibus efficiuntur ingenui, non qui ius anulorum aureorum tantū sunt assecuti. Salic.

II. Iidem AA. & CC. Romeni.

AVreorum usus anulorum beneficio principali tributus, [l] libertinitatis ...

LIberti.] CASVS. Non magis audietur libertus contra filium patroni, si eum sine venia in ius vocaverit, quàm contra patronum, cui si ingratus extiterit, dabitur ei actio, idest officium iudicis propter ingratitudinem, ut in servitutem revocetur. Vel sic: Quæritur, utrū liberti debeant reverentiam & obsequiū filijs patron.? Resp. q sic, eodem modo sicut & patrono: quibus si fuerint ingrati, revocari possunt in servitutem.

a Modo.] idest solummodo.

b Audiantur] sine venia.

c Hæredibus.] etiā extraneis, ut s. de in ius vocan. l. 2.

d Quibus.] s. hæredibus etiā extraneis sm Placen. Sed tu restringe hoc tantū ad filios, qui revocant, non autē extraneus hæres, vel etiam suus, ultra filium, ut s. eo. l. 1. & in authen. ut lib. de cæ. §. illud, colla. vj. & ff. de verb. sign. l. sciēdū, §. itē in lege.

e Ingrati.] si habes, ingratis, subaudi scilicet existentibus libertis: si habes, ingrati actio, secundū quosdam, dicas q est proprium actionis nomen qua fit revocatio. Alij dicunt utilem rei vendicationem, & eam appellant actionem ingrati, id est ppter ingratitudinem, argu. j de revoc. donatio. l. his solis, & ff. de donatio. causa mortis. l. si mortis causa res. Tu dic dari officium iudicis, ut s. e. l. 1. & dices hic actio ingrati, idest propter ingratitudinem officio iudicis, &c. & facit ad l. istam s. de oper. lib. l. qui manumittuntur, & ff. de in ius voc. l. quæ que, & l. si libertus, quæ revocatio etiā per procuratorem fieri potest, ut ff. de obseq. l. per procuratorem.

† Perstrin. text. dicit Petr[9] Ra. in dictis suis extravagātib[9], in extravag. volo tibi dicere duas laudes servorum, valere consequentiā, est servus, ergo nequam.

f Illi.] scilicet liberti.

LIbertinæ.] CASVS. Si liberti vel eorum liberi militiam consecuti fuerint: non propter hoc minus in servitutem revocabuntur si ingrati extiterint.

g Si militantes.] si, id est quamvis.

h Reducentur.] hic ergo no. q licet filij liberti sint ingenui, tamen præstant reverentiam, licet non tantam sicut pater, ut ff. de iniur. l. non solum, § quanquam, in fin. §. & propter proprium delictum in servitutem revocantur, ut hic, non patris, ut s eo. l. 2. & est etiam pro hoc ipsa rubrica, quia frustra diceret, & eorum liberis, cum sufficeret, de libertis, ut ar. ff. de lega. j. l. si quādo, in prin. Item facit: quia sicut etiam non patrono debetur reverentia propter patronum, ut filijs patroni vivente patre & uxore, ut s. de ope. liber. l. penul. ita & non libertus præstat obsequium propter libertum, ut hic. Nec obstat ff. de obse. liber. l. hæres, ubi dicit q hæres liberti habeat iura extranei hominis: quia illud intellige in hærede extraneo. Vel verius ibi post mortem liberti, hic autem loquitur eo vivente. Alij dicunt tales filios non revocari per dictam l. hæres, & hic intelligunt filij, scilicet cū patribus manumissi.

Liberti filij qui ingenui sūt, an ppter suā ingratitudinē in servitutem redigantur.

DE IVRE AVreorum anulorum, & de natalibus restituendis.

Quia per restitutionem natalium, & per ius aureorum anulorū perduntur iura prædicta patronorum, ideo de his dicit. Contiatio.

NAtales] CASVS Si libertus tuus te consentiente ingenuitatem quam quilibet ex prima natura cōsecutus est, impetrare voluerit, à quo sit impetranda, quæritur? Respon. q non à decurionibus, sed à principe.

i Natales antiquos] idest in quibus oēs homines nati sunt liberi & ingenui de iure naturali, ut insti. de iur. nat. §. ius autem gentium, nō servitutis, in qua servitute natus fuit iste qui petijt natalibus antiquis restitui, ut ff. de nata. resti. l. 2.

k A nobis.] & hoc consentiente patrono, ut ff. de nata. resti. l. fina. sed ad utilitatem petentis sunt, ut habeat ingenuū tutorem vel curatorem, & ad onus, ut non excuset se à tutela ingenui, ut ff. de excusa. tut. l. cum ex oratione.

AVreorum.] CASVS. Si quis ius aureorum anulorū à principe impetraverit: an plenam, an semiplenā ingenuitatem consequatur, quæritur? Respon. q semiplenam: quia in vita sua erit ingenuus quo ad hoc ut matrimonium cum filia senatoris cōtrahere possit, vel quo ad honorem. minor autem habebitur ut libertus: quia succedit ei per contra tabu. secus autem si natalium restitutionem impetraverit: quia plenam consequitur. ergo ius est aureorum anulorum secundum quosdam, quando princeps concedit liberto ut portet aureū anulum in digito, nec aliter libertis licebit. vel dic ut dixi q erat ingenuus dum vixit &c. Est ergo ius aureorum anulorum signum semiplenæ ingenuitatis, & libertinitatis præteritæ.

l Tributus.] hoc est, quia olim liberti anulos ferre non poterāt: quod non puto. Sed dic q concedebatur a principe hoc privilegium, ita q necesse habebant portare in signum semiplenæ non plenæ ingenuitatis, & præteritæ libertinitatis, ut hic. vivebant enim ut ingenui quātum ad matrimonia contrahenda, & honores: moriebantur autem ut liberti: quia patronus habet contra tabulas, ut ff. de bo. liber. l. eius, in prin. Et qd' dixi haberi pro

pro ingenuo, verum est quantum ad commoda, non incommoda. vnde participat legato libertis relicto, vt ff. de cód. & demó. l. falsa, § 1. & ff. de iu. aureo. anu. l. j.

a Imaginem.] mutabiliter posuit imaginem: nam licet viuus pro ingenuo reputetur: tamen quia defert anulos, repræsentatur imago præteritę libertinitatis, sm Ioan.

b Ingenuitatis.] scilicet plenæ, quia sic etiam post mortem duraret, quod non est, vt s. proxi. not. In casu etiam in vita non habentur pro ingenuis, scilicet quo ad tormenta, vt ff. ad Sylla. l. idemque erit, quæ est argum. contra.

Sequitur Authen.

Sed hodie, quæ est in authen. ut lib. de cætero, § 1. & § illud, col. vj. quam hic lege.

c Sed hodie. Non enim.] interpositio est.

d Regenerationis] nam quasi modo sit renatus, id est iterũ natus in ingenuitate, ita est ingenuus: vt hic, & ff. de nata. resti. l. 2.

e Illæso.] quoad patronum, non quo ad alios.

tatis quoad uiuunt imaginem, a non statum ingenuitatis b præstat.

¶ Natalibus autem antiquis restituti liberti, ingenui nostro constituuntur beneficio. Dat. XIII. Kal. Sirmij. CC. Conss.

IN AVTHEN. vt liberti de cętero §. j. & §. illud, coll. vj. consti. vj.

Hodie sola manumissione quilibet libertus consequitur ius aureorũ anulorum. Sali.

SEd hodie quia manumittentes seruos suos ciues denunciant Romanos: (non enim c aliter licet) ex ipsa manumissione, aureorum anulorum, & regenerationis d ius habent, vt sint quidem liberi & ingenui, sed iure patronatus illæso. e

TITVLVS IX.

QVI ADMITTI AD BOnorum possessionem possunt, & intra quod tempus.

QVI ADMITTI ad bonorum possessioné possunt, & intra quod tẽpus.

Filius ignorante patre potest bonorũ possessionem sibi debitam petere, Occasione bonorum possessionis quæ datur in bonis libertorum, ponit generaliter 1 de omnibus bonorum possessionibus. Et dic quod hic titulus est generalis ad sequentes vsque ad titulũ de repud. bonorum possess. Item dic 2 quod bonorum possessio est ius prosequendi retinendique patrimonij, siue rei quæ cuiusque, cum moritur, fuerit, vt ff. eo. l. 1. bonorum. Et intellige ius propter quod prosequimur, 3 non quo ad differentiam bonorum possess. hæred. petit. Item prætorium, non ciuile 4 ad differentiam hæreditatis petiti. Et no. hic quia dixi iusti eodem in fine. Accur.

1 Istã continuationẽ sequũtur Cy. B. Sal. Cor. & Iaso & est de mẽte aliorũ scribẽtiũ.

2 Idem Bar. & Ia.

3 Sequitur Bal. Salic. Alc. & Ia.

4 Placet Bal. Salic. sed displicet Alex.

5 Vtraq; bona. Cy. B. B. Salic. Cor. Al. & Ias.

Bonorum.] CASVS. Filio meo in potestate mea constituto delata est bonor. possess. in bonis matris, vel alicuius alteri⁹ ex parte matris ex testamento, vel ab intestato me ignorante: intra tempus centum dierũ casu non petijt, id est non agnouit, an amissa sit, quæritur? Resp. quod sic, cum etiam ignorante me potuit petijsse, id est agnouisse, & mihi ratum habenti emolumentũ acquisiuisse.

f Bonorum possessio.] scilicet vnde legitimi: quia ex Orficiano matri succedit ab intestato, ut ff. vnde legitimi. l. 2. §. fi. & l. 3. & infra ad Orficia. l. 1. Vel dic 5 quælibet alia ei delata, vt secundum tabulas, vel vnde cognati, uel quacunque ex causa aduentitia.

ADDITIO. Quia viso quod pater viuebat, non poterat esse profectitia, secundum Iodocum.

g Delata.] in bonis maternis, quæ vocatur legitima.

h Ignorante.] immo videtur quod non eo ignorante, & sic non amittat, quia non currit ei aliás præscriptio, vt j. de anna. excep. l. 1. in fin. quæ est contra. Solu. perdit translacto tempore, scilicet ex quo filius petere potuit, computando. Sed hæc solutio non est ad primum punctum ignorantiæ. 6 Vel dic quod si patrem certiorare potuit, & non fecit: tunc obtinet quod hic dicit. si vero nõ potuit, vel si certiorauit, nec ille habuit ratum, tunc non currit, vt ff. quis ord. in bono. possel. l. fin. §. 1. Vel hæc in acquirendis: illa in acquisitis argu. j. de acquir. poss. l. fi. Vel verius 7 hic extraordinarie permittitur, licet iudicis officio peti decretalem: illa vero in e act onis agere, ut ar. ff. de ali. & cib. leg. l. teruos, Dua 8 vltimæ vetiores sunt, & his et duobus modis vltimis soluuntur s. de pac. l. filius. Sed hodie inuito & ignorante, vt modo notaui, immo etiã hodie debet consentire pater, infra de bonis quæ libe. l. fin. §. 1. sed ibi agit: hic officiũ implorat. 9 qd' potest etiam seruus, vt ff. eo. l. seruus.

qua patri ratum habenti quæritur, & cursu temporis non petita perditur. Sali. Vel sic: Bonorum possessio delata filio, quam patre ignorante intra tempus debitum petere neglexit, perditur. quia etiam ignorante patre eam petere poterat: licet patri antequam ratum haberet, non acquiratur. Alexander. Vel sic: Negligentia filij in bonorum possessione petenda, præiudicat patri. hoc dicit.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Macrinæ.

BOnorũ possessio f filiofamilias delata, g cũ ignorãte h quoque patre possit peti, emolumentum i etiã patri allatura, si ratam k petitionem pater habuerit, amittitur translacto tẽpore. l Sine die & consule.

Bonorum possessio habet tẽpus à iure limitatum. Bald. Vel sic. Bonorum possessio ei qui non est de liberis delata, intra centum dies peti debet. Sal. Vel sic. Bonorum possessio quæ defertur transuersalibus, intra centũ dies debet peti. Alexander.

II. Iidem AA. Crispino.

SI bonorũ possessio tibi

i Emolumentum.] olim in totum, hodie tantum vsumfructum, vt in Aũ. per quas perso. no. acqui. § 1.

k Ratam.] expressè, vel tacitè 10 etiã secundum Azo. vt supra de peti. hære. l. si filius, & ff. de bono. pos. l. si & de acqui. hære. l. g in aliena, sed hodie potest petere patre inuito, vt & j. de bon. quæ lib. l. fi. § fin autem patre recusante, ergo eo ignorante, 11 vt ff. de regulis iuris, l. qui potest, sed tamen ratihabitio acquiret ei vsumfructum adhuc, vt hic.

l Translacto tempore.] scilicet anni ex quocunque capite filius petat, 12 vt ff. de suc. edic. l. 1. §. sed videndũ, & § largius, & § vltimo, in fine, & ff. quis ordo in bonorum possessione ser. l. penul. § finali. Sed quid si defertur extraneo? Habet centum dies utiles, 13 ut j. l. proxi. Sed quando incipit currere? Respondeo, ex quo filius sciuit sibi delatam, ut ff. de iur. & fac. ignoran. l. 1. & patrem potuit certiorare, ut ff. quis ordo in bon. possess. ser. l. fin. in princ. quod vlti. non placet, 14 nisi lure antiquo quo acquirebantur omnia patri, hodie non: nisi cõtemplatione patris instituerentur, quo casu in profectitio computantur, 15 vt ff. de vulgari substitutione, l. sed si plures, § in arrogato: sed in adu entitio, & inuito, & ignorante petit, vt modo diximus. Sed quę est bonorum possessio, quæ amittitur? Respon. 16 nõ decretalis, quia non est delata, sed edictalis, & spes habendæ decretalis, vt ff. de suc. edi. l. 1. §. decretalis, & §. qui semel. Itẽ quare petitur bonorum possessio non præcedente iussu, sed hæreditas non aditur nisi præcedente iussu, ut ff de acquirenda hæreditate l. si quis mihi bona fide. §. iussũ? Respon. 17 hæreditatis aditio est de iure ciuili, secundũ quod introducta est patria potestas, vt instit. de pa. pote. § eius autem. at bonorum possessio est de iure prætorio, secundum quod non curatur patria potestas, ut instit. de hære. quæ ab intesta. §. emancipati.

Si bonorum.] CASVS. Si alicui delata est bonorum possess.

6 Id est, non satisfit textui innuenti ꝑ ignoratiõe currere tẽpus. Iodo.

7 Istã tenent Cy. B. B. P. S. Cor. Ale. & Ia.

8 Immo sola vltima secundum prædictos sentientes.

9 Ex quo no. quod filius pót implorare officium iudicis sine cõsensu paterno, quod intellige dũ modo actus non expediat ꝑ figura iudicij. Io.

10 Gl. placet B. Sal. Ang. Ful. Ale. & Ia. displicet tamẽ Bal. & Pau.

11 Sequit Bart. B. Ful. & Sa. & Alex. licet Ange. & Ial. teneant contrarium.

12 Placet Bal. Salic. Cor. & Ia.

13 Idẽ Sa. & est de mẽte aliorum.

14 Idẽ B. Sali. Pau. Ale. & Ia.

15 In qb⁹ ꝑfectitijs nihil ꝑ iura moderna ẽ innouatũ. & ad hoc allegatur ista gl. quę placet B. B. & do.

16 Idẽ B. Bal. Sal. & Cor.

17 Placet B. B. Sali. Cor. Ale. & Ias.

possess. in bonis alicuius consanguinei sui collateralis: A quanto tempore licet ei eam agnoscere intra quod si agnita non fuerit, de cætero est amissa, quæritur? Respondetur quod intra centum dies.

a Duntaxat.] si enim esset de liberis, etiam si alio capite veniat quam per vnde liberi, habet annum: vt ff. quis or. in bon. pos. ser. l. penul. & de succes. edic. l. j. §. largius.

b Proximitatis.] id est cõsanguinitatis transuersalis.

Infantis.] CASVS Infanti delata est bo. pos. & eam tutor nomine suo petijt, & antequã fari posset, & ita factum tutoris ratum habere, decessit, ad quem ea deueniat, quæritur? Huic quæstioni non respondetur. Tu dic ad successores defuncti, vel veri ad suos.

c Agnitam.] scilicet per tutorem, 2 vt j. eo. l. bonorum.

d Cõpetere.] s. alij 3 successori defuncti, quasi nec fuerit delata infanti, vt ar. j. de cura. furio. l. fi. §. finautem in furore, & ff. de succes. edic. l. 1. §. furiosi. 4 Ar. cõtra ff. de acqr. hære. l. Antistius, §. fi. 5 Vel dic ei succes sori ipsius infantis, cum recte sit ei petita, ut ar. ff. e. l. tutor, & l. si pupillo, & j. de iure delibe. l. si infanti, §. parente, & j. de bono. pos. contra tab. l. 2. in fi. Sed ego 7 dico etiam iure ueteri esse legem expressam, vt hæreditas infanti deferatur, ut ff. ad Tertul. l. 1. § sed si infanti.

Emãcipata.] CASVS. Filius emancipatus non vocabatur ad successionem patris per l. 12. tabu. sed per prætorẽ: si ergo filiæ emãcipatæ delata est bonorum possessio in bonis patris, & eam intra annum non agnouit: hanc ad suos successores non transmittit.

e Agnouit.] petendo decretalem, siue ex certa sciẽntia, siue ex errore iuris, vt j. eo. l. iuris.

f Nullam.] nam bonorum possessionem quis non trãsmittit: 9 vt ff eo. l. 3. §. acquirere, nisi in casu, 10 vt ff. de bono. possess. contra tabu. l. illud, §. fin. & l. sed & si decesserit, sed de iure ciuili transmissio fit ad suos. 11 vt j. de his qui ante apertas tabul. l. 1. 12 non ad alios, ut j. de cadu. tol. §. in nouissimo.

Quandiu.] CASVS. Delata est bonorum possess. alicui in bonis cuiusdam, de quo quæstio est, decessit testatus an intestatus, & ita ignorat, competat bonorũ possess. aut non. nunquid currit ei tempus statutum ad petendum bonorũm possess. quæritur? Respondetur quod non: quia errat in facto, secus si sciret se esse proximiorem, sed ignorat sibi posse deferri bonorum possess. & sic errat in iure, nec excusatur, vt j. de iuris & fac. igno. l. si emancipata.

g Per facti.] quia alius opposuit dicẽdo se proximiorem, vel se institutum.

h Capite.] agnationis vel cognationis, & facit j. de secun. tab. l. 1.

duntaxat [a] competit pro ximitatis [b] noĩe, habuisti spatium centum dierum vtilium, ex quo eũ defunctum scisti, ad bonorum possessionem amplectendam. Dat. III. Non. Nouemb. Geta Cons.

Bonorum possessio per tutorem nomine infantis agnita, etiam perfectè acquiritur: & ideo ad eius hæredem transmittitur. Alex. B

III. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Crescentio.

INfantis nomine agnitam [c] bonorum possessionem, & antequã loqueretur, diem functi, rectè cõpetere, [d] nulla dubitatio est. S. Kalend. Ian. Maximo II. & Aquilino Conss.

Emancipati debent intra annum agnoscere bonorum possessionem. Vnde liberi: aliàs ipsi & eorum successores sunt exclusi. h. d. Salic. Vel sic: Bonorum possessio etiam liberis competens, si non fuerit petita, non transmittitur ad hæredes. Alex. C

IIII. Iidem AA. & CC. Marcello.

EMancipata si nõ agnouit [e] intra annũ [Vnde liberi] bonorum possessionem, nullam [f] ad hæredes vendicationem successionis trãsmittere potuit. Da. III Kalen. Maij, Heracliæ, CC. Conss.

Ignorans non potest agnoscere, nec labitur ei tempus. Bal. Vel sic: Ei qui certus non est, an ex testamento, vel ab intestato bonorum possessio deferatur, vel ex quo capite succedere debeat: non currit tempus bonorũ possessionis. Alexan. D

V. Iidem AA. & CC. Maximo.

QVandiu per facti [g] quæstionem incertum est, vtrumne secundum tabulas an ab intestato, & ex quo capite [h] possessio sit delata, ne tibi tempus agnoscendæ bonorum possessionis præfinitum cedat, superstitiosam geris solicitudinẽ.

Ignorantia iuris non prodest mulieri intra tempus legitimum bonorum possessionem non agnoscenti. Sali. Vel sic: In lucris ignorantia iuris mulieri non prodest. Alex.

VI. Iidem AA. & CC. Florinæ.

IVris ignorantiam nec mulieribus prodesse in edicti perpetui cursu [i] de agnoscenda bonorum possessione, [k] manifestum est. [l] Da. III. Kalen. Maij, Sirmij, Cæsaribus Conss.

Tutor solus potest agnoscere bonorum possessionem pupillo delatam: nec econtra potest solus pupillus agnoscere sine tutore, nisi iudex ex certa scientia defectum tutoris suppleat. Baldus, Salicetus & Alexan.

VII. Pars epistolæ Constantij, & Maximiani Augustorum, & Seueri & Maximiani nobilissimorum Cæsarum.

BOnorum quidem possessionem [m] pupilli nomine agnoscere [n] tutorem potuisse, apertè declaratur: ipse autem pupillus bonorum possessionem sine tutoris auctoritate amplecti non potest, nisi etiam impuberi sine tutoris auctoritate hoc postulanti, sciens [o] hoc competẽs iudex dederit bonorũ

Iuris.] CASVS. Alicui mulieri delata est bo. pos. quæ ignorat sibi tempus statutum currere: & sic ignorantia iuris non petijt bonorũ possess. nec agnouit, elapso tempore credit se posse petere, & sic ignorat ius, nunquid sibi præiudicat? Respon. quòd sic.

i Cursu.] s. anni, vel cẽtum dierum, quo minus scilicet curfat.

k Bonorum possessione.] mulieri delata.

l Manifestum est.] vt ff. de iur. & facti igno. l. j. sed facti sic, 13 ut supra l. proxi. sed iuris, distingue si potuit consulere peritiores: 14 vt ff. eod. l. in bonorum, & quis or. in bonorum possess. ser. l. 2. §. fi. & facit supra de iur. & fac. igno. l. si emancipata.

Bonorum.] CASVS. Si pupillo delata fuerit bonorum possess. an tutor eam agnoscere possit, quæritur? Resp. quòd sic: sed an pupillus sine tutoris auctoritate? Respõ. quod non, nisi ei tutorem non habẽti, vel negligentem habenti, iudex eam ei decreuerit: quo casu emolumentum sibi acquirit.

m Possessionem.] pupillo delatam.

n Agnoscere.] etiam sine consensu pupilli, quod tũc est verum, si consentire nequeat, 15 puta si sit infans, ut j. de iur. delibe. l. si infanti, quòd si intelligere valeat, oportet eius consensum interuenire, 16 vt j. de iure delibe. l. potuit, & facit j. eodem l. infantis, & ff. eodem, l. tutor.

ADDITIO. Nihil est, quia illa iura loquuntur in aditione. Cy. Bar. P. & Salic.

o Sciens.] scilicet eum non habere tutorem, & etiã impuberem esse &c. sic & ff. eod. l. si seruus, in princ. & j. de

1 Idẽ Sal. Paul. Ale. & Ias. & est de mente B. & Bal.
2 Etiã per quẽcunq; alium iudice volẽte. Imo. & Ale.
3 Ista opi. displicet scri.
4 Illa iura loquuntur in furioso, hic loquitur in infante. B. B. Sali. Paul. Ale. & Ias.
5 Ibi loquitur quãdo furiosus est hæres per aliũ, utpu ta per seruum, uel furiosus est necessarius. Ale. Sali. & Ias. & est de mẽte aliorũ.
6 Idẽ Bar. & Ias.
7 Et bene Sal. Ale. & Ias.
8 Idem P. & est de mẽte aliorum.
9 Hoc verũ qñ decessit post tempus definitũ ad petẽdã bonorũ possessionẽ. Bar. Sa. & est de mẽte aliorũ.
10 Idem Rogerius. P. Ang. & Alex.
11 Id est ꝓprios. Iaso.
12 Illa lex nõ loquitur de transmissione quæ fit iure suitatis: sed ex cõstitutione Theodosiana. Iodoc. & do.

13 Quę ignorãtia regulariter oẽs excludit. B. Al. & Ias.
14 Idẽ B. P. Pau. Sa. Al. & Ias. & intellige si in ꝓpiquosũt. aliàs sec. Ale. & de mẽte aliorum.
15 Immo ẽt est verũ si consẽtire possit. Bar. P. Ale. & Iaso. tenẽdo gl. huic cõtrariã in l. impuberi, de tuto. & cur. ff.
16 Cõtrariũ tenet gl. in l. potuit, j. de iur. delib. Bartol. & alij.

de iure delib. l. si infanti, in fi. l. & ff. de offic. praeto. Barbarius. §. sed & si scisset. Et not. hic iudicem secundum conscientiam [1] suam debere posse iudicare. Item videtur huic l. contra. insti. de aucto. tut. § neque. Sed intellige [2] illud, nisi competens iudex &c. vt hic habetur. facit enim tantum hic auctoritas [3] iudicis, quantum alias tutoris, sic ff. de minori. l. ait praetor, §. quid tamen.

Q Vicunque.] CASVS. Olim non per quaelibet verba petebatur bo. pos. alicui delata in bonis agnatorum indistincte, sed verba solennia proponebantur, vt a syllaba cadens, à causa caderet, an istud hodie obseruetur, quaeritur? Respon. quod nõ: sed sufficit quomodo velit suam uoluntatem declarare.

a Rusticitatem.] id est iuris ignorantiã.

b Aliam rationẽ.] iustam. si ergo non petijt intra tempus statutum per ignorantiam facti, non obest, [4] vt hic, & ff. de iur. & fa. igno. l. 1. sed ignorantia iuris succurrit [5] rusticitati, ut ff. de iurisdict. omn. iudic. si quis id, §. doli, & de eden. l. 1. in fine, & j. de iure delibe. l. fina. in princip. & in fin. [6] Vel dic secundo [7] non petijt, scilicet iudice sedente pro tribunali. hoc enim non est necesse, vt infra l. proxi. & est ad hoc ff. co. l. 3. §. pen. Vel dic [8] tertio non petijt cũ cum solennitate verborũ qua erat olim necesse peti, ut ff. de ori. iur. l. 2. §. oĩum, & ad hunc modum bene supponitur sequens lex.

c Sãctio.] idest haec lex.

V T verborum.] CASVS. Tria dicit. Primum quòd antiquae solennitates quae circa bonor. posses. agnoscendam frequentabantur, hodie cessant. Secundo quòd qualiscunque protestatio bonorum possesio. agnoscendae apud iudicem proposita hodie sufficit: tempore antiquitus circa petendam bonorum possesio. statuto obseruando. Tertiò dicit quòd si primus repudiet ante finem sui temporis, sequens verò negligat petere seu agnoscere bonorum possessio. nam si non peteret, seu agnosceret, nihilo minus tamen statim ei cederet legitimum

A tempus.

d Excludimus.] Si habes, excludimus, [9] dic ut supra de formulis. l. 1. & 2. si habes exclusimus, dic vt supra l. proxi. secundum vltimum modum.

e Captiones.] id est deceptiones.

f Testatio.] nec est opus aperire tabulas, [10] vt ff. de secun. tab. l. j. §. sufficit, nec decretũ iudicis exigitur. & sic videtur quòd nõ sit opus hodie bonorum possessionem decretalem petere, sed sufficit coram iudice delatam agnoscere, [11] vt suprà de cura. fur. l. fina. §. nos itaque: argumen. tamen contra infra communia de suc. l. 1. & ff. de exceptio. l. exceptiones opponuntur, in fin. ubi dicitur cum solennitate peti: sed illae per hanc corriguntur. [12]

g Properantius exeratur.] idest petatur, [13] vel aperiatur [14] via petendi, aliàs exeratur, id est ad bonorum possessionẽ concurrit. & dic [15] properantius, id est properãter ante cursum anni: id est dicere, si primus repudiet ante suum tempus finitum: sequẽs autem nolit statim sibi computari tempus: sed finito tempore primi ac si nõ repudiasset, non potest hoc facere: sed statim incipit currere, ut hic, & institu. eodem §. fin. & ff. de succes. ead. l. 1. §. quibus, & argum. ad hoc ff. de acquir. haere. l. si quis haeres ita scriptus. Item argumen. ad hoc. ff. ad l. Iul. de adul. si maritus §. si negauerit, & l. quinquennium. Vel expone [16] secundo, si intra alienam vicem, id est si intra tempora primi pentat secundus, ei nil praeiudicat, ut ff. de bo. li. si filius qui patri, §. cum filius, & ff. de inoffi. testa. l. filio, §. contra.

h Curriculis.] currit enim vsque ad annum vel centum dies, & est ad legem istam infra de leg. l. in legatis.

possessionem. tunc enim emolumentum successionis videtur ei praetorio iure quaesitum esse. VI. Id. Sept. Constantio & Maximiano Conss.

Rusticitas, ignorantia facti, et alia iusta ratio, impediunt currere tẽpus praefixum ad bonorum possessionem agnoscendam. h. d. secundum primã lectu. vel secundum aliam: Non uitiatur petitio bonorum possessionis, licet fuerit petita iudice non sedente pro tribunali, vel fuerit defectus solennitatis verborum. Alexander.

VIII. Imp. Constantius A. ad Dionysium.

B] Q Vicunque rea ex parẽtum uel proximorum successione iure sibi competere confidit: sciat sibi non obesse si per rusticitatem, [a] vel ignorantiam facti, uel absentiam, vel quamcunque
C aliam rationem [b] intra p̃finitum tempus bonorum possessionem minimè petisse noscatur: quoniã haec sanctio [c] huiusmodi consuetudinis necessitatẽ mutauit. Da. prid. Id. Mar. Heliopoli, Constantio A. & Constante Caes. Conss.

Hodie sufficit bonorum possessionis agnitio facta coram iudice sine cuiusquam decreti interpositione: dũmodo agnoscatur intra legitimum tempus quod currit secundo statim cùm excluditur primus: & agnitio secundi intra tempus primi nondum exclusi, non praeiudicat illi. hoc dicit secundum Salicetum. Vel sic: Sicut exclusa est verborum inanium solennitas per titulum supra de formulis, & per l. praecedentem: ita excluditur quod non sit necessaria petitio bonorum possessionis decernenda à iudice: sed sufficiat simplex agnitio coram quocunque iudice facta intra tempora à iure veteri praefixa: quae tempora currunt secundo statim cum excluditur primus. & agnitio secundi intra tẽpus primi nondum exclusi non nocet primo, nec sibiipsi. h. d. secundum omnẽ lecturam. Alexander.

IX. Idem A. ad populum.

B] V T verborum inaniũ excludimus [d] captiones, [e] ita hoc obseruari decernimus, ut apud quemlibet iudicem, vel etiã apud duumuiros, qualiscunque testatio [f] amplectendae haereditatis ostendatur, statutis prisco iure tẽporibus coarctanda: eo addito, ut etiam si intra alienam vicem, idest prioris gradus, properantius exeratur, [g] nihilo minus tamen efficaciam parem quasi suis
C sit vsa curriculis, [h] consequatur. Da. Kalen. Februarij, Laodiceae.

TITVLVS X.

QVANDO NON PETENTIUM partes petentibus accrescant.

In successionibus non petentiũ portiones accrescunt petentibus h. d. Salicetus. Vel sic: Quando pluribus est debita bonorum possessio, & alter acceptat: alter vero temporis lapsu vel repudiatione excluditur: portio exclusi accrescit ei qui acceptauit, si ille qui de iure praetorio a portione sua erat
D *exclusus, non poterat de iure ciuili succedere: & sic per aliam uiam portionem illam consequi. hoc dicit Alexander.*

I. Imp. Gordianus A. Marthanae.

QVANDO NON PETENTIVM partes petentibus accrescant

Quia unus ex his quibus bonorum possessio defertur, quandoque excluditur [17] & accrescit alijs: ideo de hoc ponit. [18]

Quotiens.]

1 Informatã à iure & ab actis iudiciarijs. Fulgo. Sa. Al. & Ias. & vide de hoc Pan. & Feli. in c. pastorali, §. praeterea, ext. de offic. dele. & Ias. in §. si minus, inst. de ac.

2 Sequitur Batt. Sali. & Pau.

3 Dic quod hic iudex supplet defectum tutoris, quãdo ipse est absens vel non est. Sali. Pau. & Ias.

4 Idẽ B. & Sali.

5 Quãdo dubitat si potuit cõsulere peritiores vel non. Ias. & vide Barba. in c. cũ vniuersorũ, de rerũ permu. vbi inquit quod in his quae sunt iuris diuini & naturalis, & etiã rustico saga cl non est parcendũ.

6 Illa lex nõ loquit de rusticitate, sed de simplicitate militis. Iod.

7 Oẽs lecturae approbãtur per Bar. & ista magis placet sibi & eã etiã sequit Salic. displicet tamen Ale. & Ia.

8 Ista di-

splicet & Al. & Ias.

9 Idẽ Ia.

10 Idẽ Sa. & Ias. & ẽ de mente aliorum.

11 Et sic hodie dr iudicialis, & non decretalis ex mente Ia.

12 Et bene Bar. Sa li. & Ias.

13 Ista expositio p̃cedit tenẽdo ẽm intellectum glo. Ias.

14 Ista est melior: & p̃cedit tenendo primum intellectum glo. Ia.

15 Istã gl. sequuntur oẽs scribẽtes hic. dicit tñ Ias. quod non cõgruit text.

16 Ista ẽe nõ cõgruit textui: & dic quod agnita bonorũ posses. per cõstitutiõẽ scdo gradu intra tpa primi antequã primus esset exclusus, ideo excluso á requiritur alia agnitio, sec. Ias.

17 Per lapsum tẽporis & repudiationem. Iod.

18 Glo. sequit Cyn. & Sal.



Votiēs [a] pluribus liberis, cessante legitima successione, bonorum possessio defertur: beneficium edicti perpetui [b] quibusdam omittentibus, [c] his solis qui bonorum possessionē agnouerunt, portionem non petētium accrescere, [d] in dubium non venit. Da. Idib. Ian. Peregrino & Aemyliano Conss.

TITVLVS XI.

DE BONORVM POSsessione secundum tabulas.

Donec causa falsi per appellationē discutitur, bonorum possessio agnosci non potest, h. d. Bald. & Salic. vel sic: Pendente lite super viribus testamēti, & per consequens stante dubio an habeat locum bonorum possessio secundum tabulas, non potest peti bonorū possessio ab intestato. Alexander.

I. Imp. Alexander A. Vitali.



B Endente appellatione [e] à sententia qua falsū [f] testamentū pronunciatū est, incerto [g] adhuc an defunctus intestatus decesserit: proximitatis nomine bonorū possessioni [h] locus non est. Dat. III. Kalen. Maij. Maximo II. & Aeliano Conss.



Votiens.] CASVS Duobus fratribus emancipatis delata est bo. poss. vnus petit, alius repudiat, vel tempore exclusus est, an portio sua alij accrescat, quæritur? Resp. q sic. vel sic: Si in bonis testatoris habetis quatuor liberos, eis vnde liberi defertur bon. pos. & duo petant, & duo repudiant, an repudiantiū portio accrescat petētibus, uel excludātur tempore, quæritur? Respon. q sic, relecta agnatorū successione. q. d. quādiu sunt liberi, non habent locum agnati. vel pone in liberis petentibus maternā successionem.

a Quotiens.] Casus iste [1] poni ut in liberis qui successionē maternæ lineæ, non paternæ poterā: vēdicare, & sic nulla via amodo admittū tur, accipiāt alij vel non. Et ideo dicit, cessante ltima successione, quia si lege xij. tabularum patri, vel alicui alteri de paterna linea succedere posset, & nollet de iure prætorio admitti per vnde liberi, ipse sibi ex alio capite tanquā agnatus succederet, cæteris exclusis, ut ff. de suc. edi. l. 1. §. sed videndum. Ita tamen si cæteri essent in remotioribus gradibus [2] quàm ipse, & nullus alius est in eo capite vnde iste est exclusus. nā qui erant in eodem capite, eum excludunt, si accipiant, cum ex eo capite quo quis excluditur, nunquam admittitur, vt insti. de hæredi. quæ ab intesta. §. admonendi. & ff. vnde cogna. l. legitimis, & l. octaui. Et quod dicit, bonorum possessio, scilicet vnde cognati, nam vnde liberi nō datur [3] in bonis maternis, ut ĩ de suis & legi. hæred. l. quotiens, nec ex lege xij. tabularum vocantur, sed per prætorem, vt insti. de successio. cogna. in princ. Nec obstat quod dixi supra titu. 1. l. 1. competere vnde legitimi. nam prout vellent [4] admitti ex senatusconsulto Orficiano, habent vnde legitimi, prout cognati habent vnde cognati. & secundum hunc casum & sequentem dic, cessante legitima successione, id est in quibus cessat legitima successio. Vel pone secundo [5] in liberis emancipatis, quorum successio non est legitima per legem xij. tabularum, vt insti. de successio. cogna. in prin. si ergo fuerant tempore exclusi, cæteri admittuntur. si autē essent in potestate, & sic esset legitima successio, perpetuo ad- D mittuntur, [6] quia sunt sui & necessarij hæredes, vt insti. de hære. quali. & diffe. §. sui, si legitimo iure. id est ciuili velint succedere, ut insti. de perpe. & temp. act. in princ. & sic frustra diceret alijs accrescere Item cū inuiti accipiant, & sic non repudiant, ergo nec tempore excluduntur iure ciuili, sed de iure prætorio [7] secus, ut insti. de hæred. qualit. & diffe. §. sui. Vel dic tertio [8] q sic de facto erat q cessabat legitima successio. Idem tamen etsi non cessaret. Vel planius [9] dic q legitimam appellat agnatos. Et dic cessante, id est reiecta. donec enim sunt liberi, non habet locum vnde agnati, ut ĩ. vnde liberi. l. ex testamento, & insti. de hære. quæ ab intesta. §. admonendi. & hunc versum, cessante &c. pone in fine.

b Perpetui.] id est generalis, quo duo permittebantur, scilicet petere, & intra annum petere.

c Omittentibus.] scilicet repudiando vel tacendo, ut ff. eo. l. 3. in fine, & l. sequenti.

d Accrescere.] sed an ipso iure, ut non habeāt necesse A plus petere, an verò petent sicut ille erat petiturus, in cuius locum succedunt? Resp. [10] distingue, si enim eodē iure admittebantur: ipso iure accrescit. si diuerso, tunc secus, vt ff. de bo. poss. l. sed cum patrono, in princ. Item nunquid inter hæredes de iure ciuili accrescit? Respon. sic, [11] vt infra de cadu. toll. §. his ita, & ff. ad Tertul. l. j. §. si nemo, & eodem modo, vt non sit necesse iterum adire si eodem iure admittebātur, nisi in casu, [12] quando seruus meus pro parte pure, & pro parte sub conditione fuit institutus, & iussu meo statim ex pura institutione adiit: nam iterum oportebit adire [13] existente conditione, vt ff. de acquir. hæreditate. l. si solus. §. fina. Item pro qua parte accrescit singulis? Respon. [14] pro ea, pro qua in prima admittebantur, vt infra de impu. & alijs substi. l. j. Item nunquid etiam inuitis? Respon. sic. argum. ff. de acquiren. hæred. l. cum hæreditate, [15] & infra de cadu. tollen. l. j. §. his ita, in prin. §. & facit. ff de suis & legi. l. si ex pluribus, & ff. de bo. poss. l. ei qui admisit, & ff. de inoffi. testa. l. si proponas. §. si. C & infra de iure deliber. l. quidam. [16]

DE BONORVM POSSESSIONE &c.

Suprà dixit de bonorum possessione in genere: nunc ponit [17] in specie.



Endente.] CASVS. Fecit quis testamētum, & extraneum instituit, & arguitur de falso. lata sententia, quòd sit verum, vel falsum, non curo, appellatum est. Pendēte appellatione elapsum est spatium centum dierum, vel decem annorum. quæritur, an decennium currat, cùm possit petere bon. posses. vnde agnati vel cognati? Respond quod non potest ei imputari cur non petat interim dum dubitabatur de veritate testamenti. Vel dic sic, decessit quis extraneo hærede instituto. proximus agnatus arguebat testamentum de falso, & secundum eum pronunciatum est, appellauit. an pendente appellatione possit agnatus petere bonorum possess. quæritur? Respon. quòd non, cum incertum sit iudici appellationis an intestatus decesserit ante confirmationem primæ sententiæ.

e Pendente appellatione.] s. interposita à sententia.

f Falsum.] legitimo agente contra scriptum.

g Incerto.] scilicet existente, id est quia incertum est adhuc an &c. & sunt ablatiui absoluti.

h Bonorum possessioni.] vnde cognati, vel vnde agnati, quia quandiu potest esse ex testamento &c. vt ff. de reg. iuris. l. quandiu. Item quia nil est [18] innouandum pendente appellatione, vt ff. nil inno. ap. pen. l. j Tertia [19] ratio est per l. supra titu. j. l. quandiu. Sed nonne hic distinguitur, vt dicitur. ff. de acq. hær. l. cum falsum, vt si dicatur institutus fecisse falsum, cum sciat se non fecisse, possit adire si alius non possit? Respon. non: [20] ibi enim erat aditio, quæ consistit in nuda voluntate, quod pōt facere, cum habeat bonam conscientiam bonorum autē possessionem consequi non pōt quis, nisi certū sit iudici testatorem decessisse testatum, vel intestatū, cum ipse habeat decernere bonorum possessionem ẽm antiqua iura, vel secundum noua necesse sit ad minus quòd voluntas

1 Licet ista casus positio defendat à Pau. Alc. Fulg. displicet tñ Pe. Cy. Iaco. But. Ba. B. An. Co. & Ia. secundum Iod.
2 Istud est diuinare secundum scrib. hic.
3 Et bene Paul. Alc. & Ias.
4 Ista defensio placet Cyno & Bar. displicet tñ Cor. & Ia.
5 Sequunt Odof. Cy. Albe. Pau. & Ia. intelligēdo generaliter I filiis emācipatis, & in potestate, qui expresse vel tacitè sunt exclusi ab hæreditate paterna.
6 Id est intra spatiū 30. annorum. secus post, secundum Ias. quāuis secūdū Bal. & An. sit ista gl. singularis. Ia.
7 Notabilis glo. ẽm Bar. P. Al. & Ia cōtra Bal.
8 Reprobatur Cy. Ba. Sal. P. Al. & Ias. est tamen singularis ẽm vnum effectū, q ex verbis narratiuis facti non est licitū arguere. Lu. de Roma. in authen. similiter. ĩ. ad l. Falci.
9 Sequunt Cy. B. Ange. & Ale.
10 Idē B. Pau. Alex. & Ias.
11 Et bene, ẽm p̄dic. scribē.
12 Ille nisi loquit in alio iure accrescendi, qđ euenit ex dispositione hominis, hic ex dispositione legis, secūdū Ia.
13 Ratione iussus domini, non ratione iuris accrescendi, secundum eundem.
14 Idem Bar. Salic. Paul. Ale. & Ias.
15 Ille tex. nō pbat, sed ponit casum in quo nō habet locum ius accrescendi hærede inuito. Ale. & Ias.
16 Male allegat ill l. quia ibi hēt plures partes ex assignatione testatoris, secundū Iodo.
17 Ista cōtinuatio ē de mente oīum scriben. secundū Iodoc.
18 Idē pēdente dubio an appellatio sit admittēda, & etiā idē pēdente cā nullitatis. Ias.
19 Istæ tres rōnes approbāt per Ias. & sūt de mētē aliorū scriben.
20 Idem

Bar. Bald. Ale. Paul. Cor. & Iaso.

voluntas declaretur in præsentia iudicis: certus autem non est, donec quæstio falsi ventiletur, ut ī. ti. 2. l. quandiu, & facit j. communia de suc. l. antequam.

ADDITIO Bart. hic dicit idem hodie in bonorum possessione, quod in aditione hæreditatis, quia hodie sufficit sola agnitio sine decreto, vt ī. tit. 2. l. fina.

Bonorum] CASVS. Certū est q̄ hæredi instituto datur bonorum pos ses. secundum tabu. si testamentum factum sit in tabulis, siue in chartis, siue in membranis. sed qualiter dāda est bonorum possessio? dicitur in litera. Vel sic: Quis petere potest bono. poss. secundum tab. quæritur. Respondetur q̄ ille cui defertur ex testamento solenni iter facto, in quo testes adhibiti sunt, & non subscripserunt: q̄ quadam solennitate deficiente, iure dicet deferri bonorum possessio secundum nūcupationē, vel vtilis secundum tabulas.

a Signis.] idest sigillis, vt ff. eo. l. cum tabulæ. subscriptiones esse ibiectā debent, & alia quæ in testamento in scriptus cōdito sunt necessaria, ut insti. de testa. or. §. sed cum paulatim.

Vbi testamentum in scriptis conditum est, habet locum directa bonorum possessio secundum tabulas. Si autem testamentum fuit conditum sine scriptis per nuncupationem, tunc habet locum bonorum possessio secundum nuncupationem, seu bonorum possessio secundum tabulas vtilis. h. d. tex. cum glo. Alex.

II. Imp. Gordia. A. Cornelio.

BOnorum quidem possessionem ex edicto p̄toris non nisi secundū eas tabulas quæ septem testiū signis [a] signatæ [b] sunt, peti posse, in dubiū non venit. Verum si eundem numerum affuisse sine scriptis testamento condito, doceri potest, [c] iure ciuili testamentum factum videri, ac secundum nuncupationem [d] bonorum possessionem [e] deferri, explorati iuris est. PP. xij. Kalen. Martij, Attico & prætextato Conss.

TITVLVS XII.

DE BONORVM POSSESSIONE contra tabulas, quam prætor liberis pollicetur.

gnitatem. est enim dignior secundum tabulas quæ datur ex voluntate, quam contra tabulas quæ datur contra voluntatem, vt ff de bono. poss. l. si cum patrono, sed in ff considerauit ordinem decernendarum causarum prius enim competit contra tabulas, & nisi constet eam peti non posse, non potest peti secundum tabu. vt ff de secund. tab. l. r. §. expectanda, & ff eo. l. illud. §. fin.

Rupto testamento per bonorū possessionem contra tabulas, adhuc debetur legata relicta liberis & parentibus, seu alijs coniunctis personis in edicto prætoris expressis. Alexander post Baldum, & Salic.

I. Imp. Alexan. A. Rufo.

LIberi, [f] contra tabulas parentum bonorū possessione admissa, [g] solis parentibus & liberis [h] legata [i] præstare secundum edictum [k] debent. PP. iiij. Idus Octob. Maximo. ij. & Aeliano Conss.

Natiuitate posthumi præteriti, testamentum rumpitur ipso iure: & nihilo minus intentari potest bonorū possessio contra tabulas: quæ si petita fuerit, cessare facit bonorum possessionem secundum tabulas. hoc dicit. Bal. Sal. & Al.

II. Idem A. Olaræ.

POsthumo nato, q̄ neque hæres [l] institutus à patre, neque nominatim [m] exhæredatus est,

LIberi.] CASVS Fecit aliquis testamētum, instituit extraneum hæredem, liberis suis præteritis, parentibus reliquit legata, vni liberorū data est bono. possessio contra tabulas, quæritur, an legata debeantur? Respondetur q̄ sic, parentibus. Vel sic: Si extraneo hærede instituto, alicui præterito vel exhæredato delata sit bonorū possessio cōtra tabulas, an legata alijs personis relicta debeātur quàm coniunctis, quæritur? Respon. q̄ non: quod hodie uerum non est, ut j. de liber. præte. authen. ex causa, quæ est contra. sed hoc per illud corrigitur.

f Liberi.] scilicet præteriti.

g Admissa.] idest petita & habita.

b Signatæ.] idest sigillatæ.

c Doceri potest.] duobus vel tribus testibus s̄m H. & Gulielmum, vt ff. de testi. l. vbi, & ar. de fid. instru. l. 1. & hoc ideo, quia dubitatur de solennitate tātū, sicut aliàs institu. de fideicom. hære. §. fi. vbi aūt dubitatur de uolūtate, septem sunt necessarij, quod improbo oīno, qa non potest esse de solēnitate quæstio, quin sit de voluntate. nam si bonorum possessionem secūdum tabulas petas, probare debes vij. testes corā testatore fuisse: & ideo vt te hæredem institueret, sicque instituit. Cum hoc autem probas, voluntatē defuncti probas: quare sufficiūt. Item, si hoc non probas, bonorum possessionem secundum tabulas non habebis. pro nobis est j. de fideicommiss. l. quæstionem, in fine, & j. de codicil. l. si quis agere, §. fin. Nec obstat quod dicunt aliud de voluntate, & aliud de solennitate, ut in legato quod confitetur hæres relictum, sed non solenniter: quia & tunc est de uoluntate solenni quæstio, an testator voluerit testari, & solenniter sit testatus, s̄m Bul. Tu distingue vltra, an factū velis probare, & tunc per duos, & an sit factum, & tunc per septem. Sed primum probare parum prodest: qa adhuc non dabitur propter talem probationem secundum tabulas, sed retardat aditio ab intestato, ut ī. l. px. Acc.

d Nuncupationem.] quæ etiam dici potest vtilis secundum tabulas.

e Bonorum possessionem.] secundum tabulas.

DE BONORVM POSSESSIONE, &c.

Quia prætereuntur quandoque liberi a parentibus, ideo de hoc dicit. Sed quare hic titulus ponitur post præcedentem, cùm in digestis sit econtra? Respon. hic considerauit di-

Cuius opinio cōmuniter est reprobata: nisi eēt factus cōtractus in testaméto, uel esset perdita scriptura publica confecta ex co. Pa. Ale. & Ia.

Ista est uera secū dū eosdē.

Ista nō tenetur secundum Bart. Bal. Pau. Ale. & Ias.

Ista cōtinuatio approbatur per doct.

Idē scribētes hic.

h Et liberis.] & quibusdam alijs personis, vt ff. e. l. 1. & 3. & l. uirilis, §. fi. & ff. de vsufr. l. si extraneo, in prin. quæ sunt contra. Et nota q̄ lex ista non vr̄ hodie habere locum, nam irritato testamento quo ad institutionem, cætera manent firma, ut j. de libe. præte. vel exhære. authen. ex causa. Item contra j. de fideicommiss. l. quidam. Solu. ut ibi.

ADDITIO. Dic q̄ ibi erant relicta legata ab emancipato præterito, hic ab instituto. Bar. Bal. Pau. Ale. & Ias.

i Legata.] scilicet relicta ab extraneo hærede instituto.

k Edictū.] qd̄ ē ff. de leg. præs. cōtra tab. bo. pos. pe. l. j.

POsthumo.] CASVS. Si testator vxore prægnante relicta, neque instituit neque expresse exhæredauit posthumum, posthumo nato rumpitur testamentū ipso iure, de iure ciuili, hoc est absque condictione seu bo. pos. per contra tabu. hoc in prima. Secundò dicit q̄ si tutor petat bonor. poss. contra tabu. & sic quasi huic iuri seu priuilegio iuris ciuilis uelit renunciare, vt hac uia non prima, irritet testamentum de iure prætorio, propter quod prætorio iure tenet testamentum, & prætorio irritari potest, quia sicut prætor non potuit facere hæredem, ita non potuit facere ut quis desinat esse hæres. Vel sic: aliquis fecit testamentum, nulla facta mentione eius qui fuit in vtero uxoris suæ, qui tandem natus est: testamentum rumpit, si nomine illius petita sit bonorum poss. quod nihil est.

Neque hæres.] sed & hæres institutus cōmittente alio edictum, potest petere, ut ff. eo. l. si post mortem, in fi.

m Nominatim.] nā noīatim & olim & hodie pōt exhæredari, licet olim aliter possit exhæredari posthumus, l. inter cæteros: hodie aūt l. et eos nulla est dria, vt insti. de

Similibus. Nam hic dictio taxatiua nō excludit cas' similes, sed dissimiles tantum. Pa. Alex. & Ias.

Imo habes ocum in omnibus casibus quibus nō conseruātur legata ex dispositione dictæ auth. s̄m eosdem.

Idē Ba. Bal. Salic. & Ias.

Ista est de mente scribēti.

de exhære.lib.§.1.& 2.& 3.& 4.& ꝫ de lib præt.l.si §. A
si.Itē no.hic ꝙ neq; institutus,neq; exhērdatus habet cō
tra tabulas,vt hic,& ff.eo.l.1.si modo rite est exhērdatus
& purè & ab omni gradu: aliàs si ab vno, cōtra sequētē
petet bonorū possessionē nō accipiente ea primo gra-
du,ut ff.eo.l.non putauit.§.1.2.& 3.& de libe.& posthu l.
& si pepercit. idem in prætetito, quādo pro exhæredatione habetur præteritio, vt instit. de exhæred.lib.§.mater.& ideo dicit lex non habere locum contra tabulas in testamentis fœminarū, vt ff.e.l.illud.§.ad testamenta.

a Idē sent bēes.

Bonorū pos. contra tab. quib. detur.

a Rūpitur.] de iure ciuili. sed de iure ꝓtorio dic id est tum petur quātū ad contra tabulas.

b Petita est.] sed qualiter potest dari contra tabulas, cùm sit nullum, vt supra l.proxi.& ff.de iniusto,rup.testa.l.1.& quod nullum est rūpi nō potest, vt ff de iniusto rup. testa. l. nā & si sub cōditione? Respō. licet sit rescissum iure ciuili, æquitate tamē prętoria est aliqd,vnde in firmatur eo iure quo subsistere fingitur. hac etiā ratione suus præteritus potest dicere nullū, & petere contra tabulas diuersis respectibus,ut infra de lib pręt.l.si §. sanctimus itaq;,in fi.

o Idē Sal. Ale.& Ia.

b Contra ūū tenent oēs scribētes: quia vtroq; casu est insolidum.

c Secundum tabulas.] quæ datur extraneo instituto. nā hic nō habebit.Sed nonne secūdū tabulas & contra tabulas simul habere locū possunt, vt ff.de leg.præstā.l is qui.§.sed si scriptus, quæ est cōtra? Respō. ibi nō dicit quòd hæres scriptus petierit bonorū possessionē secūdū tabulas.hoc enim facere non posset. sed dicit quòd adiuit hęreditatē, quod de iure ciuili est intelligēdū.simul ergo locū nō habēt. D Arg.cōtra.ff.de bo.pos.l.sed cū patrono. Sed ibi eodem modo responderi potest.Sed litera aliquātulū repugnat. vnde potest dici aliud in contra tabulas quæ dat patrono.& est ratio, quia non rumpit totū testamentū,ut ea quæ datur liberis, vt dicā. ꝫ. titu.s.l.1. in fin. gloss. Itē est contrarium huic.l.ꝫ.de iur.delib.l.potuit.Sol.vt ibi.

4 Idē oēs.

5 Placet Bart.

testatū rumpitur.[a] Et si contra tabulas bonorum possessio infantis nomine à tutore petita[b] est: secūdum tabulas[c] bonorum possessio locū habere non potest. Dat.Kal.Mart. Iuliano II.& Crispino Côss.

TITVLVS XIII.

DE BONORVM POSSESSIONE contra tab. quam liberti ꝗ patrono libertis se cōcu.datur.

Etiam patronus qui ex necessitate manumisit: si fuit a liberto præteritus, habet bonorū possessionem contra tabulas,per quam auocat ab hærede scripto legitimam portionē tātum, à qua excluditur per operarū & munerum exactionē.hoc dicit cū. l.sequen.Alexander post Baldum & Salicetum.

I. Imp.Gordian. A.Herculiano.

Licet[d] ex causa[e] fideicōmissi manumissus sit is quē ex voluntate patris cum sorore C tua te manumisisse proponis:[f] tamen si extraneos scripsit hęredes: partis[g] legitimæ contra tabulas eius bonorū possessionem petendo, vel contra nuncupationem, si testamentum sine scriptis conditum est, intra tem-

Occasione bonorum possessionis quæ datur in bonis ingenuorum,ponit & de ea quæ datur in bonis libertorum.

Licet]. CASVS. Decessit quis filio & filia relictis hæredibus, quos rogauit vt Stichū manumitterent,& manumiserunt. libertus ille decessit,& instituit extraneū hæredem,nulla patronis suis relicta portione legitima. quæritur, vtrum possit petere bono possess.cōtra tabu.si testamentum factum est? Dicitur quod sic, vel per cōtra tabulas nuncupatam vel nuncupatiuam, quæ

6 Ista continuatio ē de mente omnium scribētiū.

est vtilis bo.poss.si testamentum est nuncupatiuum.

d Licet.] libertus minor centenario potest exhæredare patronum: si intestatus decedat, succedunt liberi, si quos habet, quibus nō extan ibus,admittitur patronus, at centenarius vel maior si intestatus decedat, succedūt liberi si quos habet, illis deficiētibus succedit patronus. qui si exhæredet patronū instituto extraneo,expugnat patronus testamentum, olim in dimidiū, hodie in tertiā, vt inst. de suc.lib § sed nostra, quod est specie lem hac contra tabulas, vt pro ea parte tantùm expugnetur. nam in ea quæ datur liberis, secus, quia in totum, vt ff. de cōtra tabulas.l. si duobus.§ cū emāncipatus.aliàs est l. cū emancipatus.

e Ex causa.] ff. de bo.lib.l.q ex causa.

f Proponis.] tu filt.

g Partis.] olim dimidię,hodie tertię.

h Tempora.] scilicet c.dierum.

i Muneribus.] munus dicitur cum causa, donum simplex dū tamen nō sit ope ra:vt ff.de verb.sig. inter donū.

k Electis] i.exactis.

l Operis.] reuēditis subaudi, secundum Azo.argu.ff.qui & à quib. ma.li.nō fi.l.si.§ his verbis.vel subaudi, scilicet exactis,prout plenè hoc notauit suprà de ope lib.si quam,& ad hoc.ff.de libe. ag.l.si quis a lib.§. si quis.immo ex sola impositione, quo ad contra tabulas,secundum Hugo. de Porta Rauennata.

7 Gl. vult dicere,ꝓre iure. Ale. & Ias.

Patronus qũ ius hēt in bonis liberti.

Munus,& donū quō differunt.

pora[h] edicto præstituta eam partem poteris obtinere. PP. VI. Kalen. Decēb.Gordiano A. & Auiola Conss.

II. Imp. Anast. filius A.Asclē.

Patronus, liberti muneribus[i] electis[k] & operis,[l] à contra tabulas B bonorum possessione repellitur. Dat. XIII. Kalē. Mar. Viatore & Aemyliano Conss.

TITVLVS XIIII.

VNDE LIBERI.

Bonorum possessio vnde liberi, filios agnoscentes pro rata facit hæredes, & donec est locus successioni descendentium, nullus alius potest succedere: & quousq; speratur causa testati, cessat causa intestati. h.d.cum. l. seq. Ale.

I. Imp. Dioclet. & Maximianus A A. Sarpedoni.

Patronus.] CASVS. Certum est quòd patrono cōpetit bo. pos.contra tabu.liberti pro parte legitima. si autē postea accepit operas vel mercedē pro operis, vel munera, repellitur à bo.pos. contra tab.liberti.

Sl auus tuus relictis tribus emancipatis filiis decesserit, hique bonorum possessionem, Vnde liberi,acceperint: pro rata[m] portione hæredes[n] eos extitisse,[o] palam est. Dat. IIII. Nonas. Maximo II.& Aquilino Conss.

VNDE LIBERI.

Dixit de bonorum possessionibus quæ ex testamento fiunt, nūc de his quæ fiunt ab intestato. Et not ꝙ illis datur vnde liberi,quibus contra tabulas: vt ff.si ta.te. nulla ex.l.1.§ velle. vnde in bonis maternis nō datur,vt infra de suis & legitis l.si.

Sl auus] CASVS. Decessit quis intestatus relictis tribus filiis emācipatis, quæritur,sub qua forma petitur bonorū possessio,Vnde liberi succederent? Respōdetur quòd omnes succedunt æqualiter.

m Pro rata.] id est vitili.nō in solidum, vt ff. si pars hære.peta.l.1.& ff.de secundum tabu.l.1.§ pro qua.

n Hæredes.] id est successores, & loco hæredum constitutos. nam prætor hæredes facere non potuit, quos solus vocauit, vt insti. eo.§. quos autem.

o Extitisse.] ex prætoris beneficio.nam ius ciuile 12. tabularū non cognoscebat emācipatos,sed expellebat

8 Displicet Alex. & Ias.

Bonorum poss. vnde liberi quibus detur.

9 Idē Bar. & Sal.

10 Sequūt oēs scribē.

11 Sequit Bar. & Sa.

vt extraneos, vt insti. de hęre. q̃ ab intest. §. emācipati.

EX testamento.] CASVS. Decessit quis: ei successit filius suus vel nepos ex testamēto vel ab intestato. ei vult succedere aliquis in vlteriori gradu, nunquid potest? Respon. quod non.

a Nepote.] quem nemo praecedit.

b Nemo.] alius vlterior. Azo qui non sit in eadem paritate & aequitate, vt se cum possit admitti, vt pronepos ex tertio filio, vt insti. de haere. quae ab intest. §. cum filius.

c Ab intestato.] nisi in militis testamēto, 1 cui licet pro parte decedere testato, pro parte ītestato, vt ff. de mili. testa. l. si miles vnum. idem etiam in alio quandoq; contingit ex post. l. 20, vt ff. de inoffi. testa. l. circa & l. nam & si. §. si filius.

1 Idem Bar. & Salic.

d Existere.] nā sicut per testam. plures hęredē quiuis alius excludit. 2 & tacit. j. co. nuntia de succes. l. anteq.

2 Idem tenent B. B. Pau. & Ia.

II. Idem AA. & CC. Zosimo.

EX testamento vel ab intestato existente filio vel nepote [a] suo hęrede, nemo [b] potest ab itestato [c] hęres existere.[d] Dat. III. Id. Mart. ipsis AA. & Conss.

Si nepos haereditatem paternam repudiat, auitam haereditatem qua patri delata est, consequi non potest de iure ciuili, sed per bonorum possessionem Vnde liberi, de iure praetorio. h. d. Alex. concor. Ba. & Salice.

QVi se.] CASVS. Aliquis habet quendam filium emancipatum, & ex eo nepotem emancipatū. decessit primo auus ab intestato non adita haereditate aui à patre, vel adita, non curo, iste nepos repudiat hęreditatem patris, & vult succedere auo suo, quod potest. Dicitur, cum sit incognitus a iure ciuili, non potest, sed ex beneficio praetoris petere potest bo. pos.

e Qui.] scilicet nepos.

f Intestatum.] quot modis accidat, dicitur instit. de hęred. quae ab intesta. in princi.

g Negat.] scilicet repudiando. secus si dicat 3 non sum haeres, vel non adeo, vt ff. ad Tertul. l. filii. §. 1. & nota. s. de iu. & fac. igno. l. 2. quandoque tamen ponitur negat, 4 pro non dicit, vt supra de peti. haered. l. si putas, in fin. l. Si ergo ponas nec filium nec nepotem in potestate aui fuisse, vel etiam nepotē tantum fuisse emācipatū, indubitāter obtinet qđ hic dicit, vt insti. de exhaereda. lib. §. emācipatos. si ponas vtrūq; 5 in potestate, & tunc non admittitur vt suus, quia praecedit eum pater secundum lo. vt institu. de haered. qualit. & diffe. §. sui. nisi in duobus casibus, vt ff. de cōdi. insti. l. fi. & ff. e. l. scripto haerede, & de suis & legi. l. 1. §. sciendū. 6 ibi etiam tertius casus. nec vt agnatus olim, quia inter agnatos non erat locus successorio edicto, vt d. l. scripto. Sed cum hodie iure institutionum successoriū locū habeat in agnatis, videtur q̃ etiam sine bonorum possessione admittitur nepos, vt insti. de leg. agn. suc. §. placebat. 7 & si poneres filium emācipatum, nepotem in potestate retentum, videtur quod et nepos vt suus admittitur, ut insti. de haere. quali. & diff. §. sui. Sed in eo quod dicit negat, scilicet secundum duos primos casus, videtur nil interesse, neget vel non: nā aut accepit filius bona patris sui adeūdo, sic emancipatus uel non: aut non, primo casu sunt bona ad eundo commixta, & quasi vna habēda est. unde nō potest habere nepos bona aui, nisi omnia, scilicet aui & patris habeat, nec cum bonorum possessione vel sine. ff. de acquiren. haere. l. l. 1. in secundo nō oportet quod neget: quia duae haereditates sunt, quod hic dicit fore necesse. In secundo lo. 8 respon. loquitur in emancipato filio non apprehendente bona patris, & ideo dicit, negat, quia vbi negat, nunquam per bonorum possessionē potest suscipere facultates aui. sed si contenderet se hęredem patris, posset in vno casu, scilicet cum suus pater successisset auo. nam esset haeres de iure ciuili. nam haeres haeredis &c. Item similiter potest loqui in filio qui erat in potestate, & repudiauit bona patris, & ideo dicit, negat, quia si contenderet nepos se haeredem patris sui, aliquo casu haberet bona aui sine bonorum

3 Idem B. B. & Ia. licet displiceat Ias.

4 Et bene B. B. Sali. & Ia.

5 Istam lecturam tenent. B. B. P. Salic. & Ias.

6 Ista intra loquuntur in successione testamentaria. hic in successione ab intestato. B. B. P. Sal. Alex. l. & Ia.

7 Glo. secūdū Bar. aliquid dicant caeteri.

8 Displicet Bart. B. P. & Ia. quoad tex. licet sit uera in se.

possessione, scilicet cum suus pater nō abstinuisset. nam haeres haeredis &c. vt intra de haere. insti. l. fi. Item vel ideo dicit maxime, quia de existente in potestate magis dubitabatur, sed tamen idem est in eo. l. nam tanquam suū cōstat eū admitti nō posse de iure ciuili, quia successorium non habet locum in suis, vt ff. de suis & legi. hęre. l. 1. §. sciendum. Item quia suus repudiare non potest de iure ciuili, institu. de haered. qualita. & diff. §. sui. Item alia ratione, quia alius praecedebat eum tēpore mortis aui, puta pater, vt inst. de haere. quae ab intesta. §. ita tamen. Item nec tanquam agnatus, quia successorium similiter non habebat locum in agnatis olim, vt institu. de legi. agn. succes. §. placebat. Itē quia non erat proximior tempore mortis aui, vt institut. de leg. agn. success. §. si plures. Tanquam cognatus constat quod non poterat admitti sine bonorum possessione, vt insti. de succ. cog. in prin. sed hodie tanquam agnatus 11 potest admitti, cū successoriū habeat locū in agnatis, vt d. §. placebat. Itē & tanquam suus, 12 cum & ibi detur facultas abstinendi primo, & sic deferatur proximo, & sic habeat locum successorium etiam in suis, vt insti. de haere. qua. & dif. §. sed his, & ff. de acqui. haere. l. necessarius.

III. Imp. Constantinus A. ad Leontium comitem. R. P. Orientis.

QVi [e] se patris post auum intestatum [f] † defuncti negat [g], hęredē, mortui aui paterni suscipere facultates [h] non pōt, [i] maxime emancipatus, nisi per bonorum [k] possessionem ad huiusmodi beneficiū [l] peruenerit.[m]

h Facultates.] id est haereditatem. 13 Hic autem quaeritur, an filius nisi emancipati conceptus post emancipationem, si agnatus auo? quod nego 14 omnino. nam iura agnationis per emācipationem et inter fratres tolluntur, vt supra de inoffi. test. l. fratres, nisi per Anastasium, vt supra de leg. tu. l. 4. ergo inter hunc nepotem & auum non obstat, si dicas quod coniunctus est per masculinum sexum, ergo est agnatus. fallit enim in suis cognatis. tamen negari non potest quin ipse emancipatus nepos vocetur per vnde cognati, vt insti. de haere. quae ab intest. §. admonēdi. & lex expressim decidit quaestionem, vt insti. de suc. cog. 1. respon. & infra de legi. haere. l. meminimus. §. cum igitur, secundum Azo. Item quaeritur, an vnde liberi detur patri in bonis filii emancipati intestati mortui? Respon. Pla. quod sic, vel vnde parentes imposito nomine. quod Itare non posse probo per locū a partibus remotis. nā aut erat suus, aut emācipatus. si suus, aut habebat castrense, aut quasi castrensē peculium, aut non. si habebat, & fecit testamentum, excluditur pater et exhaeredatus, vel praeteritus: 15 ut s. de inoffic. testa. l. fi. sed si non fecit testamentum, pater occupat iure peculii, 16 ut ff. de castren. pecul. l. 2. si autem nec castrense nec quasi castrēse habebat, nec olim, nec hodie pōt testari, cum oīa sint patris, 17 vt j. de bo. quae li. l. fi. §. filius aūt familias. cum uero est emancipatus, & non contracta fiducia, nil habet tunc pater, ut insti. de le. ag. suc. §. fi. si contracta fiducia, aut fecit testamentum, aut non. primo casu si exhaeredauit patrem, habet querelam. si praeterit, habet contra tabulas, ut ff. de inoffic. testa. l. mater, & l. nam & si, & l. filio. §. contra. Si autem non fecit testamentum, cū alius non praecedat patrē, pater habebit bonorum possessionem, vnde legitimi, vt institu. de leg. ag. suc. § fi. Sed certe & si habeat vnde parentes, vel vnde liberi vtilem, non est absurdum, 18 & facit ad l. istam supra si vt ab haered. se absti. l. 2. & ff. de bo. lib. l. si ex patronis. §. fi. & s. de inof. testa. l. si quis filium. §. 1.

i Non potest.] scilicet de iure ciuili.

k Per bonorum.] ius praetoriū, quia non de iure ciuili.

l Beneficium.] id est huiusmodi bona.

m Peruenerit.] per vnde liberi, al. dicūt per unde cognati,

9 In hoc glo. bene dicit secūdum mentem scribentium.

10 Ista gl. vsque ad fi. est gl. Hugo. secūdū Bal. & alios.

† Al. intestato.

11 Et sagnatis est uersalib', uel descēdentib' repudiantibus haereditatem, secus i deliberantibus, vt in ista. l. Ale. xā. & Ias.

12 Nihil est secūdū Ias. in 16. col. & ita debet intelligi. B. in l. 1. §. post suos. ff. de suis & le. her.

13 Idem Ias. & est de mente aliorum.

14 Et bene, secūdū omnes.

15 Hodie non competit sibi qrela. Ias.

16 Immo iure haereditario. Ia.

17 Saltem est secūdū Ia. loquendo in aduētitiis quo ad proprietatem.

18 Istam partē gl. tenet B. B. Sali. Alex. & Ias.

19 Sequitur Bar. in fin. & Ias. in 8. col.

gnati, & unde agnati.

VNDE LEGITIMI, ET VNDE COGNATI.

Legitimi sunt agnati, & etiã quidam cognati, qui in loco agnatorum sunt, vt sunt filij sororis. Item vterini, vt infra de leg. hære. l. pe. & fi. Itẽ qui ex Orficia. vel Tertullia. admittuntur, vt ff. eodem l. 2. § fi. & l. seq. Postquam ergo dixit de illa quæ datur liberis, dicit de illa quæ datur agnatis, & tertio, de illa quæ datur cognatis. hic. n. est ordo, vt ff. si ta. te. l. 1.

1 Sequuntur scribẽ. hic.

C Onsobrinorum.] CASVS. Decessit unius sororis matris meæ, & volo adipisci bona sua: quæritur, an possim? Dicitur quod si nemo sit ei proximior, possum ei succedere per bo. pos. vnde cognati. vel sic, filij duarum sororũ sunt cõsobrini. si ergo vnus decedat ab intestato, an alius ei possit succedere per bo. pos., vnde cognati, quæritur? Respon. quod sic, si nullus sit proximior. sed si agnatus bo. pos. petat dicendo se velle esse bo. pos. petat eam per pos. hære. peti. ut ff de pos. hære. peti. l. 1.

a Cõsobrinorum.] consobrini dicuntur ex duabus sororibus nati, vt insti. de gradibus. §. quarto gradu.

† In quibusdam exemp. legitur, Cũ propius sobrino. i. cõsobrina natũ reb' humanis intestato defunctum pro. &c. Consobrini qui dicantur.

b Necessitudinis.] i. cognationis, vt ff. de suis. & legi. here. l. fi.

c Eorum possessionẽ.] vnde cognati.

d Persequi.] vel per bonorũ possessionẽ hære. peti. vt ff de ho. pos. l. j. & 2. vel vendicãdo res singulas, cũ sis dñs factus per agnitionẽ, 2 vt hic, & ff de bono. posses. l. 1.

2 Ista gl. est de mẽte scribentium.

Dat. VIII. Idus April. Limenio & Catulino Côss.

TITVLVS XV.

VNDE LEGITIMI, ET vnde cognati

Cognati per lineam transuersalẽ vt sunt consobrini, siue per lineam descendentiũ, vt sunt nepotes ex filia succedunt cognatis tam transuersalibus, quàm ascendentibus de iure prætorio per bonorum possessionem. Vnde cognati. hoc dicit cum duabus. ll. seq. Alexander.

I. Imp. Alexander. A. Vlpio.

C Onsobrinorũ[a] tuorũ intestatorũ bona si ad prioris necessitudinis[b] neminẽ iure pertinuerint, tu quod eorũ possessionem[c] agnouisti, persequi[d] non prohiberis. Dat. III. Id. Aug. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Ad hæreditatem nati ex consobrina, non perueniunt sine bonorum possessione de iure prætorio. Sal.

II. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Zenoni.

C Vm propiorem[e] † sobrinum, id est natum à consobrina rebus humanis intestatũ. defunctum proponas, intelligis sine auxilio bonorum possessionis eius te successionem vẽdicare nô posse.[f] Dat. VII. Kalend. Iun. Laodiceæ. AA. Conss.

Nepotes ex eadem filia nati succedãt auo in viriles per vnde cognati. Sal.

III. Iidem AA. & CC. Felici.

N Epotibus[g] aui materni pro virili portione[h] etiam iure honorario[i] successio defertur. Dat. Idib. Octobr. Sirmii. CC. Conss.

Probatio debet esse de necessario concludentibus. ad hoc allegatur secundum Baldum & Salicetum. Vel sic: Ad probandum quem esse hæredem defuncti. non sufficit probare quod possideat bona hæreditaria ipsius defuncti. Alexan.

IIII. Iidem AA. Syriscæ.

N On hoc,[k] an tenuerit[l] quis res hæreditarias, necne, † sine voluntate acquirendæ sibi hæreditatis, quærendũ[m] est. sed an admiserit[n] hæreditatem, vel bonorum possessionẽ. Dat. XI. Kal. Ian. Sirmii. CC. Conss.

Linea cognatorum non potest succedere nisi de iure prætorio per bonorum possessionem, quam nemo inuitus agnoscere compellitur. Alex. con cor. Bald. & Sal.

V. Iidem AA. Pistoni.

C Ertum quidem est. cognationis iure citra admissionem bonorũ possessionis neminem posse succedere:[o] defuncti † vero cognati[p] succedere nolentes, bonorum possessionem petere non vrgentur.[q] Dat. XII. Kalend. Mart. Sirmii CC. Conss.

C Vm propiorem.] CASVS. Quidam decessit de filiis consobrinæ meæ nullo condito testamento. Dicitur quòd ego ei succedere possum per bono. pos. & dicti sunt consobrini filii duarum sororum, propiores sobrini, filij consobrinorum.

e Cum propiorem.] i. in quinto gradu à cõsobrina, qui respectu sequentis dicitur sobrinus propior. sic dicitur vt insti. de gradi. §. quinto & §. sexto.

f Non posse.] cum non sit tibi agnatus.

N Epotibus.] CASVS. De prædictis nepotibus ex filia quæritur qualiter succedant auo suo materno? Respõ. quod pro uirili portione, & iure prætorio, si sint ex eadem filia.

g Nepotibus.] ex una filia. si autem ex duabus essent, succederent in stirpem, ut insti. de hære. quæ ab intesta. §. cum autem.

h Portione.] dic de iure honorario, s. per bonorum possessionẽ unde cognati. nã unde liberi eis nõ datur, ut j. de suis & legiti. hære. l. fi. & quæ sit ratio, dic ut ibi no.

i Honorario.] non solum constitutionibus, cum deminutione tamen tertiæ partis quandoque, ut instit. de hære. quæ ab intest. §. itẽ vetustas, & j. de colla. l. illam, sed hodie cõtra, ut in auth. ibi posita.

N On hoc.] CASVS. Si mihi delata est bo. posses. ex aliquo capite, & eam tenui animo del herẽdi, an eam uideat agnouisse, quæritur? Respõ. quod no. Quod si eam agnouerim tantũ sine corporali apprehensione, an mihi sufficiat, quæritur? Dicitur quod sic.

k Non hoc.] si dubitet an quis ut bonorum possessor, nõ inquiritur an possideat bona uel non, sed an petat decretalem. & iste est casus.

† Alc. ll. 1. disp. ca. 7. uerba hęc, sine uoluntate sibi acquirendæ hęreditatis, abũdare dicit, & cancellis esse includenda.

l An tenuerit.] id est si possedit cuã de facto.

m Quærendum.] not. ergo quod non probat hoc esse quod ab hoc contingit abesse, quia plerumque abesse contingit, id est quem non esse hæredẽ, licet apprehendat, ideo non sequit, si apprehendit, ergo est hæres, ut quia est prædo. & cõtra adire potest etiã si nihil attingat, ut ff de acqui. hæredi. l. pro hęrede in prin. & l. gerit pro hærede, & in s. a de iure deli. l. si auia, & l. si sorori, & ff. de rei uẽdi. l. si ager, in fi. & sunt similia huic generali multa quæ notaui s. de proba. l. neque natales.

† defuncti.

n An admiserit.] i. adiuerit, uel agnouerit.

C Ertum est.] CASVS. Si mihi delata fuerit bono. posses. in bonis cognati de iure prętorio, certe non possum succedere nisi ea petita & admissa, quã admittere nõ cõpellor. Vel sic: Nõ possum succedere alicui iure cognationis, nisi petierim bono. pos. à iudice. si autem petere nolo, non compellor.

o Succedere.] de iure prętorio, uerum est, sed per auth. n. secus.

p Cognati.] nominatiui: sed defuncti, est genitiui cas⁹.

q Non urgentur.] ut ff. de bono. pos. l. 3. §. inuito, & infra de iure delibe. l. nec emere. Et not. hic tria. Primo usq, ad quem gradum datur agnatis & cognatis bonorum possessio? Respon. usque ad 10. agnatis, & usque ad 7. 3 cognatis & quibusdam personis de septem, ut insti.

3 Immo usque ad 10. secundũ doctõ. hic.

Bonorũ possessiones sunt septem.

1 Idẽ Sa. Alexã. & Ias.

instit. de success. cog. §. fin. & ff. vnde cog. l. 1. §. hæc au A tem. Secundo quot sunt bonorũ possessiones? Et dic q̃ hodie sunt sex ordinariæ, septima extraordinaria, quæ datur quoties ex nouis legibus datur hæreditas ex testã, vel ab intestato, ideoq; dicit extraordinaria, 1 quia nõ habet certã sedẽ ex testamento, vel ab intestato, vt insti. eo. §. decima, in fi. §. & §. septima. Prædicta rum autem sex, sunt duæ ex testamento, quatuor ab intestato. Ex testamento secundum tabulas, & contra tabulas, quę dicitur ex testamento, non quia nitatur secundũ tabulas, immo contra tabulas. sed ideo quia non habet locum nisi facto testamento, vt insti. eo. §. sunt autem. Quatuor ab intestato, vt Vnde liberi, & Vnde agnati, & Vnde cognati de quibus duabus dicit hic titulus, licet leges sub eo positæ de cognatis dicant. Item Vnde vir & vxor. Sed olim aliæ plures erant insertæ, ut habes hic, & institu. eod. §. & cum de testamentis, vsque ad. §. septima. Præter has 7. sunt tres 2 etiam hodie, quæ non tribuunt ius in proprietate, sed in possessione tantum, vt Carboniana, & quæ datur ventri, de quibus dices infra de Carbo. edic. l. 1. Item quæ datur gratia agnoscendæ litis, vt ff. de inoffi. testamen. l. Papinianus. §. 1. & ī. de inoffi. testamen. l. 2. Tertio not. an sint sublatæ bonorum possessiones per noua iura quod quidam dicunt, sed est falsum, nisi in duabus. Dic ergo quòd eundem locum tenent hodie, quem olim. nã secũdum tabulas nec olim nec hodie est necessaria, cum detur scripto petitio hæreditatis, & possit adire de iure ciuili, nisi in tribus casibus. 3 Primus est ff. de iniusto testa. l. posthumus, quando posthumus, qui rumpit, decessit viuo testatore. Secundus, institut. quibus mo. testa. infir. §. non tamen. vbi capitis deminutione testamentum fuit infirmatum, sed tempore mortis inuenitur sui iuris. Tertius ff. de secundum tabu. l. 2. §. si sub conditione, vbi etiam pendente conditione, petitur bonorum possessio. In his tribus etiam hodie est necessaria. Contra tabulas autem, sicut olim fuit, necessaria, sic & hodie, 4 & eisdem datur personis, quas habes ff. de contra tabu. l. 1. Vnde liberi, fuit olim necessaria emancipatis, vt ī. qui admittit ad bono. possess. possunt. l. emancipata, sed hodie non est, vt in authen. de hæred. ab intesta. §. 1. colla. 9. Vnde legitimi, nec hodie nec olim 5 erat necessaria, cum ex. l. 12. tabularum D succederent, vt institu. de legit. agna. success. in prin. Vnde cognati, fuit olim necessaria, vt ī. eo. l. 2. sed hodie non est, vt in authen. de hære. ab intest. §. nullam. Vnde vir. & vxor, & hodie & olim est necessaria, vt ī. vnde vir & vxor. l. 1.

2 Idem B. & alii.

Bonorũ possessiones an sint hodie sublatæ.

3 Idem Bart. Bal. Sal. & Ias.

4 Quãdo causa præteritionis apponitur, secũdũ omnes scribẽtes.

5 Immo Salicet. & Ias.

ADDITIO. Videas Ange. Are. institu. de exhære. l. beborum in princi. qui ponit. 21. casus, in quibus hodie est necessaria bonorum possessio. Et aduertas, quia multum refert, an quis de iure ciuili potest adire hæreditatẽ, vel an de iure p̃torio hoc per bonorũ possessionẽ facere debeat: quia priori casu hoc licet vsque ad triginta annos, vt l. licet, cum ibi no. ī. de iure delibe. Posteriore vero, si quidem est de liberis, ad annum tantum. si extraneus, solum ad centum dies, vt l. 1. §. 1. ff quis ordo in bono. possess. seruetur.

TITVLVS XVI. DE SVCCESSORIO edicto.

Excluso primo, vel priore in ordine, admittitur sequens in gradu, vel in capite. Bal. & Salic. Vel sic: Siprimus in ordine non agnouit bonorum possessionem, admittitur sequens per successorium edictum. Sa.

I. Imp. Alexander A. Iuliano.



I mater tua propter furorem suũ B patrui sui [a] bonorũ possessionem [b] nõ accepit, [c] tu filius eius [d] ad eorundẽ bonorum patrui [e] magni possessionẽ [f] ex edicto, [g] quo prioribus non petentibus, sequentibus permittitur, admissus es. PP. III. Idus Decembris, Maximo. II. & Aeliano Côss.

Siprimus non agnouit bonorum possessionem, vel agnouit, sed non vt debuit, sequens admittitur per successorium edictum, secus si agnouit vt debuit. Alex. Bal. & Sal.

vt ff. si tabula testamen. nul. extal. l. 1. quandoque de gradu in gradu, quãdo plures personæ sunt in eodem capite. nam deficiẽte primo, admittitur secunda, vt ff. eodem. l. 1. §. quibus. Item nota quod hic titulus propter creditores est indultus, ne longa mora eis fiat, 7 vt ff. eodem. l. 1. in principio. Sed videtur quod parum valet hoc auxilium legis creditoribus, cum multi anni possunt currere ante quam omnes liberi in infinitum habeant annum pro quolibet gradu: & agnati vsq; ad decem, & cognati ad septem, & quilibet habet centum dies. Respond. hoc raro contingit, quòd quis tot habeat. Item dico etiã intra tempora primi 8 interrogari sequẽtes a creditoribus, an admittẽ. argu. ff. eo. l. 1. §. sanè. Item sic fit & alibi, vt ff. de curato. bonis dan. l. 1. Item no. quod in suis non erat locus successorio de iure ciuili, de gradu in gradũ, vt. ff. de suis & legitimis. l. 1. §. sciendum & est ratio, quia primus repudiare non poterat, sed hodie potest, vnde habet locum successorium edictum, vt insti. de hære. quali. & diffe. §. sui. eadem ratione nec de capite liberorũ in agnatos olim. Item nec in agnatis habebat locũ de gradu in gradum, per. l. 12. tabularũ. sed hodie sic, 9 vt insti. de leg. agna. succes. §. placebat.

7 Sequuntur Ias. & Bar. licet Pau. aliter dicat.

8 Sequuntur Bald. Alexa. & Iaso. licet Pav. contra.

S I mater.] CASVS. Delata fuit bonorũ possessio matri meæ in bonis paternis. in furore cõstituta nõ petit bonorum possessio. vnde agnati & sic, exclusa est. an ego. qui sum in sequẽti gradu petere possim, quæritur? R. sic. C quod hic, ex edicto successorio, vnde cognati.

9 Et bene indubitanter in transuersalibus. B. B. & Ale. hic.

a Sui.] qui sibi est agnatus.

b Bonorum possessionem.] vnde agnati.

c Non accepit.] idem si petiit 10 per procuratorem, aliàs curatorem, & in furore, vel etiam post furorem decessit antequam ipsa mater ratificaret agnitionem vel petitionem curatoris, vt s. de cura. fu. l. vlti. § pen.

10 Sequitur doctorẽs.

d Eius.] matris.

e Patrui magni.] qui est sibi cognatus, & tamen dicitur mihi patruus magnus. nam qui est patruus matri meę, est mihi magnus. & qui est auunculus, est mihi magnus. & sic e contra ex parte patris, vt ff. de gradi. l. iurisconsultus. § patruus. secundum Ioan. Sed Pla. contradixit enim impropriè hic patruum 11 dici, cum non sit agnatus.

11 Istã tenet Ias. licet Bart. ambas approbet.

f Possessionem.] aliàs successionem unde agnati.

g Ex edicto.] successorio. Est enim edictum successorium, quod prioribus non petentibus, sequentibus petentibus permittitur. & est in hac lege de capite in caput, & de gradu in gradum. vnde intellige quod non erant alij agnati. aliàs ipsi vsque ad decimum præferentur gradum, 12 vt ff. eodem lege. 1. §. quibus, & institut. de hære. quæ ab intesta. §. admonendi. Sed videtur quòd hic non habeat locum successorium edictum, quia furioso non fuit delata bonorum possessio, vt ff. eodem. l. 1. §. furiosi, & de bonorum possessio. delata in fu. l. 1. Sed potest dici 13 quòd erat delata ante furorem. Vel melius secundum Azo. 14 si ea facta sanæ mẽtis non accepit, defertur sequentibus, vt supra de cura. furio. l. fi. §. pen. & facit supra qui admit. ad bon. poss. l. infantis, & ī. de impub. & ali. subst. l. antepen. & ff. de peti. hæred. l. hæres, in princip.

Edictum successorium quid sit.

12 Immo non isto iure, nec de iure authen. B. B. Pa. Ale. & Ias.

13 Displicet B. & aliis.

14 Ista placet omnibus.

DE SVCCESSORIO EDICTO.

Quia in prædictis bonorum possessionibus locus est successorio edicto, ideo de eo dicit. 6 Et nota quòd quandoque est de capite in caput, vt deficiente capite liberorũ, admittuntur agnati, & deficientibus agnatis, tũc cognati, & vltimo vir & vxor.

6 Placet B. B. P. Ale. & Ia.

S Tauia.] CASVS. Mulier aliqua habebat filium, & ex eo nepotes duos, & duos fratres, quorum alter habebat filium. decessit mater, & filius, & frater qui habebat filium, decesserunt nepotes, ad quorum successionem an admitti debeat filius fratris, qui est eis in quinto, an frater mulieris, qui est eis in quarto gradu, quæritur?

situt? Respõ q admittitur frater. sed si non venit, vel venit & venire non debet, ut ex testõ cu sit falsum, uel nõ ab intestato, cum uenire possit, admittitur filius fratris. Vel pone casum aliter ut in gl. proxi.

a Glo. omittit tcũ cum q debet addi. & sic casus est ue rus. Ia.

a Si auiæ.] pone casũ. Berta habuit nepotes ex filio mortuo. Item fratrẽ, item nepotem ex alio fratre mortuo. mortua Berta decedunt nepotes ex filio, ad quorum successionem si frater Bertæ ueniat, qui est in quarto gradu eis, non ueniet fili⁹ alterius fratris, q est eis in quinto. altas si non uenit, uel uenit non ut debet, filius alterius fratris uenit. Dic ergo: Si auiæ, s. Bertæ.

2 Impropriè secũdum Ia. & est de mẽte aliorũ.

† Alias Si auiæ frater, eorũ de quorũ &c.

b Eorum.] nepotum prædictæ auiæ, qui sunt ei auiæ in secundo gradu. ergo fratri i quarto. ergo filio fratris i quinto.

c Frater.] Lucius, qui est in secundo gradu ei.

d De quorum.] isti duo nepotes uocabãtur, unus Titius, alter Seius.

e Hæreditatem.] nepotum prædictorum.

II. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. Firmo.

SI auiæ [a] eorũ [b] † fra- ter [c] de quorum [d] suc- cessione agitur, velut ex testamento adut hęreditatẽ [e] quos intestatos decessisse, ac falsũ testamẽtũ prolatum contendis, [f] & ab intestato nõ petita bonorum possessione, vita functus [g] est, ac tu, [h] licet quinto gradu cõstitutus, ex successorio capite petisti bonorum possessionem, vel necdum exclusus petas, eorũ successionẽ potes vendicare. Nam si is [i] quem quarto gradu constitutũ esse non ambigit, ex edicto petiit, [k] nec hoc te latuit, frustra nobis supplicasti. Dat. VI. Id. April. Sirmii, CC. Conss.

f Contendis.] tu filius alterius fratris.

g Functus.] Lucius.

h Ac tu.] filius alterius fratris auiæ, qui vocatur Sẽpronius, pone.

i Si is.] i. Lucius frater auiæ, qui nõ potuit adire ex testamento quod erat falsum.

k Petiit.] quod potuit. nec enim hæres scriptus, scilicet frater auiæ, videtur renunciasse ab intestato successioni cum ignorauit testamentum non valere, vt ff. de inoffi. test. l. mater, nisi ignorasset ius, vt ff. si quid in fr. u. pa. l. si patronus, in prin. & de bo. lib. l. Paulus. 2. §. patronus, & ff. de petu. hæred. l. legitimam. Item nota q ód hos gradus sic computant quidam. Isti duo nepotes sunt i gradu secũdo, auiæ in tertio, fratri auiç in quarto, filius fratris auiæ in quinto. sed hoc stare non potest: quia gradus qui est inter duos nepotes, hic computandus non est. Alii dixerunt quod loquitur de nepote fratris, intellige, id est de filio filii fratris. & sic sic computando, duo nepotes de quorum successione agitur, sunt auiæ in secũdo, fratri auiç in tertio, filio fratris auiç in quarto. ergo nepotibus istius fratris in quinto, quod nil est, quia omittitur gradus proauiæ. Item quia secundum istam computationem, frater auiæ est in tertio, & litera dicit in quarto. Tu ergo [4] computa, quòd isti nepotes sunt in primo gradu matri suæ vel patri, auiæ, in secũdo: proauiæ, in tertio, filio proauiç & fratri auiæ, in quarto. ergo isti nepoti in quinto, vt patet in Inst. de gradibus §. primo, & § secundo, & §. tertio, & §. quarto, & §. quinto. Si quæris quare proauiam numeras? Respon. [5] quia semper est eundũ & recurrẽdum ad personam in qua vnu fuerunt, vt ff. de gradi. l. iurisconsultus, prope prin.

3 Sequitur B. B. P. Alexã. & Ias.

4 Et bene. & iste duę cõputationes reprobantur. & placet Bar. ista cõputatio.

5 Idem Alex. & Ias.

6 Ista cõtinuatio est de mente doct.

DE CARBONIANO EDICTO.

Dictum est de bonorum possessionibus quæ tribuunt ius in proprietate, nunc de his [6] quæ in possessione tantum. vt ff. ne vi fiat ei l. pe. §. si & §. pe. & ff. eo. l pe. & dicitur Carbonianum, a Carbone pretore qui insti... alia in p.

CASUS. Decessit paterfa. relicto filio impubere, nec instituto, nec exhæredato, cui si moueat quæstio status, l. quod spurius sit, vel seruus ex ancilla, ab agnatis volẽtibus venire ad successionẽ defuncti, nec à po bo. discedere velit impubes antequam ad 14. an. veniret, an sit audiẽdus, quærit? Dicit q sic, & erit in pol. bo. ex Carbo. edicto. itaq; mater satisdet de restituendis bonis aduenien te tempore pubertatis, si appareat filiũ esse seruum qui si satisdare noluerit, agnati simul cũ ipso i pos erũt. nulla eis pendente tempore impubertatis, emolumentorum spe relicta, sed ex bonis filius inter ... alatur, & sic expone in litera quod dicit vendicat, retinẽdo. Vel dic q no fuit in pos. bon sed vindicat, & si proprie ponitur vendicat, scilicet cõ ueniendo. & dic quòd decessit relicto filio impubere, cuius hæreditas ab aliquo possidetur, impubes intentat petit. hæredi. quia in ea necesse habet plene docere de iure suo, consulitur ei, vt modo dixi, ergo dicitur q erit in posses. vsque ad tempus pubertatis, præstita tamen satisdatione Vel pone aliter casum vt in gl.

TITVLVS XVII.

DE CARBONIANO edicto.

Si filio impuberi mouetur quæstio status, & hæreditatis, debet ex Carboniano edicto differri quæstio in tẽpus pubertatis, & impub. i præstita cautione si non possidet, constituitur possessor bonorum hæreditatis, vel si possidet, eius possessio confirmatur. Si vero non satisdat, erunt vna cum eo in possessione illi qui contradicunt. Alex post Bal. & Sal.

I. Idem. AA. & CC. Flore.

SI tibi [l] ac filio [m] tuo ab his contra quos supplicas, status mouetur quæstio [n] perspicis pręmaturè rerũ quas velut de patris [o] successione filius tuus vẽdicat, [p] restitutionem postulari, cum si in pupillari permaneat ætate,

l Si tibi.] loquitur imperator matri pro filio impubere supplicanti. Et dic casum [7] secundum lo. quòd impubes possidebat, & aduersarij eius proponebãt petitionẽ hæreditatis: iste impubes dicebat se hæredem, illi replicabant eum seruum. quantũ est pro bonis, hoc non possunt, quia præmaturè id est nimis cito petunt. nam qõ seruitutis in tempus pubertatis differtur sic exponitur. ff. de colla. bon. l. 1. §. si impubere & quod dicit vendicat, scilicet retinendo. Vel secundum alios dic casum [8] quod mater nomine filij agebat petitione hæreditatis aliis possidentibus, scilicet agnatis defuncti, illi excipiebant eum seruum. Imperator ei consuluit vt petat tantum possessionem ex hoc edicto, & non maturet in petitorio, quia graue esset ei probare propter filii debilitatem, & aduersariorum potentiam. Sed huic positioni est contra supra de ordi iudi. l. 1 quia ibi agit impubes, & occasione status nõ differtur. Sed dic [9] quòd ibi expediebat ei nõ differri. Vel hic possessorio, ibi petitorio. Vel solue vt ibi.

m Filio.] ut quia tu ancilla, & filius tuus seruus dicitur, vel spurius. Et dic quòd filius nec fuit institutus, nec exhæredatus, quia tunc cessaret Carbonianũ, [10] vt ff. e. l. cum fine. & est ratio, quia institutus habet secundum tabulas, & exhæredatus iuste repellitur, vt ff. eo. l. 1. §. Pomponius.

n Quæstio.] in modũ replicationis secundũ primũ, vel exceptionis secundum alium.

o Patris.] secus [1] de matris vel alterius lineæ fœminę, cũ illis s. personis nõ detur Carboniana, quibus & cõtra tabulas potest dari, vt ff. e. l. 1. §. & generaliter, & l. de bonis, sed in bonis matris nõ daĩ cõtra tabulas, cũ pretermissio habeatur pro exhæredatione. Ergo nec Carboniana.

p Vẽdicat.] retinẽdo secũdũ Io. vel pprie secũdũ Alber.

7 Placet. B. B. & Paul. displicet tamen quo ad text. Alexã & Ias.

8 Veraque casus poti... placet B. B. & Ias.

9 Et bene. Bar Sal. & Ias.

10 Idẽ B. B. Sal. Ale. & Ia.

1 Idem Bar. Sal. & alii.

a Secundum formam.] quæ est vt satisdatio præcedat vt subiicit, & tunc demum detur, quando status & tantum sit quæstio. si vero status tantum, nõ differtur ex Carboniano, vt ff. e. tit. l. de bonis. §. 1. sed ex cõstitutionibus. vt ff. eo. l. 3. §. 1. Item si de bonis tantũ, similiter nõ differtur, vt ff. e. l. 1. §. si quis filium.

1 Idem B. Bal. P. Alex. & Ias.

b Impleta.] scilicet de restituendis bonis, si appareat eũ non filium, vt ff. de col. bo. l. 3. §. emancipatus, & ff. e. l. si is qui. §. an autem. Sed P. dixit eum cauere de vtendo arbitrio boni viri ad instar fructuarii, vt ff. vsufru. quemad. ca. l. 1. in princ.

2 Dic quod vtrũq; capitulũ debet in satisdatione cõprehendi. B. & Salic.

c Hac.] scilicet satisdatione.

d Portionem.] vt quia non habebat in bonis paternis nisi portionem, cũ forte haberet fratrẽ.

e Ab omnibus.] scilicet pupillo & aduersariis, etiam si sint extranei, vt ff. e. l. 1. §. 1. sed nõ alẽtur inde, sed vice satisdationis erunt simul in possessione, vt ff. eo. l. de bonis. §. qui pupillo. si autem sint de liberis, siue caueat, siue nõ, erũt in possessione, 4 ut ff. eod. l. sed & si is, in princip.

3 Idẽ Sal. & Ias.

4 Sequuntur Bar. & Ias.

f Differri.] hoc si puberi expediat. secus si expediat statim agi, ut ff. eo. l. 3. §. duo. Item & nunquid differtur quæstio quo ad matrẽ? Resp. Pla. non, 5 ut ff. eo. l. 1. §. si. nec tamen fiet præiudicium causæ filii, siue perdat mater, vt j. de lib. cau. l. fi. siue vincat, ut ff. eo. l. 3. § si mater. nec ob. l. 1. in fi. ff. eo. quia sententia contra matrem lata, non nocet filio, 6 sed cõtra se ipsum data. Itẽ nunquid Carbonianum cũ ordinaria bonorum possessione datur? Resp. quod non, ut ff. e. l. si impubes. in fi. Sed contra uidetur. ff. eo. l. 3. §. missum. in fi. §. Sed resp. ibi dicitur, oportebit ordinariã petere, qui Carbonianam petit: & non dicit oportet, uel oportebit. dico si bonorũ possessionẽ petere uellet. Sed nonne et qui Carbonianum habet, im debita ex git, ut ff. eo. l. pe? Resp. sic forte à uolentibus, non inuitis, uel nõ ut bonorũ possessor iuris, sed Carboniani tantũ &c. ADDITIO. Dicas sic, aut ipse non satisdedit, & tunc non potest intentare actionem. aut satisdedit, & tunc aut vult intentare directam tanquam hæres, & non potest: aut uult intentare tanquam bonorum possessor Carbonianus, & potest, ut ff. e. l. pe. & l. 3 §. missum. qui § declarat istam materiam, ut dicit Bar. hic.

5 Et bene. B. B. P. Alex. & Ias.

6 Immo nocet quo ad tale præiudiciũ, vt ibi, nõ quo ad plenũ præiudiciũ, vt hic. Cy. & Ia. licet glo. sequatur Bar.

secundum formam[a] edicti Carboniani data bonorum possessione, satisdatione impleta,[b] tunc demum in possessionẽ eũ cõstitui conueniat: vel hac[c] non oblata, portionem,[d] ab omnibus,[e] quam vendicat, possideri: seruitutis vero quæstionem in tempus pubertatis differri.[f] B Dat. XII. Kalen. Nouem. Sirmii. CC. Conss.

Ex summaria cognitione peruenitur ad Carbonianum. Bal. Vel sic: Bonorum possessio Carboniana conceditur semiplene probanti ea quæ in hac lege continentur. Alexan.

II. Imppp. Theodo. Arcad. & Honor. AAA. ad Rufinum præfectum prætorio.

Carbonianum[g] edictum, sub personis legitimis ex indubitato[h] matrimonio[i] custodito partu, & probata legitima successione, deferẽ,[k] scilicet vt in possessione nouus[l] hæres cõstitutus, vsque ad pubertatis annos sine inquietudine rebus C vtatur interdũ alienis.[m] Dat. III. Kalend. Octob. Theodosio. A. III. & Habundantio Conss.

TITVLVS XVIII.

VNDE VIR ET VXOR.

Coniunctis deficientibus, vir & vxor ab intestato vocantur ex quarto capite edicti. Vel sic: Deficientibus coniunctis, vir & vxor inuicem succedũt ex edicto, fisco excluso. Sali. Vel sic: Deficientibus agnatis omnibus & cognatis, vir succedit vxori, & econtra: quia ex quarto capite edicti, per bonorum possessionem, quæ vnde vir & vxor appellatur. Alex.

I. Impp. Theodosius & Valentinianus AA. Hierio præfecto prætorio.

Maritus & vxor[n] ab intestato[o] inuicẽ sibi in solidũ pro antiquo[p] iure succedãt, quotiens deficit omnis parentum liberorumve, seu propinquorum legitima vel naturalis[q] successio fisco excluso.[r] Dat. XII. Kal. Mar. Hierio & Ardaburio Conss.

CArbonianum.] CASVS. Celebrato diuortio inter te & uxorẽ tuam, significauit tibi uxor tua, quod ex te fuit prægnãs, fecisti inspici uentrẽ, custodiri partũ, decessisti, tibi uoluit succedere impubes, mouetur sibi controuersia, quòd filius tuus non sit. nũquid si in pos. bo. mitti petat usque ad tempus pubertatis, audiendus est? Respon. quòd sic, si partus fuerit custoditus, & hoc probetur, & nõ plenarie cognoscetur. alioquin si plene probaretur, haberetur pro instituto, & adiret hæreditatem, A ut. ff. e. l. cum fine, & interim aletur de bonis, non ob stante quòd dici possit quia nutritus fuerit alienis bonis, si postea apparuerit eum filium tuum non esse. Viu.

g Carbonianũ.] id est commodum edicti Carboniani. Et capias ita constructionem, Carbonianum edictum defertur, intellige puero, & hoc dico custodito partu sub legitimis personis.

Ordo literæ.

h Indubitato.] subaudi, ex partu dico nato.

i Matrimonio.] scilicet nato. Vel dic, existente.

k Defertur.] usque ad annum, 7 ut omnes bonorum possessiones, ut ff. eo. l. 3. § missum: Sed si hæc probentur, scilicet matrimonium indubitatum, & partum sub legitimis personis custoditũ esse, de quibus dicitur. ff. de ven. inspi. l. 1. §. de inspiciẽdo, & quod sit legitima successio, id est quod sint legitimi successores, id est filii legitimi quod sequitur ex duobus primis, non habet Carbonianã, cũ possit adire, & petere suo iure sicut si esset institutus, vt ff. eo. l. cum fine, in prin. sed subaudi i omnibus, sũmatim, 8 vel semiplene, vt ff. eo. l. 3. §. causæ. vel quod dicit de partu custodiendo, dicit ideo, quia si mulier uẽtrẽ custodiri passa nõ fuerit, denegatur partui Carboniana, vt ff. de ve. inspi. l. j. §. si cui, & l. edictum. Azo.

7 Idẽ Bar.

8 Sequitur Bar. Alex. & Sali.

k Defertur.] s. puero. & hoc dico, partu &c.

l Nouus.] scilicet præsumptiuè.

m Alienis.] si patet eum nõ filium, nec repetuntur sumptus, 9 vt ff. si mulier vẽ. nomine. l. 1. §. interesse, & ff. de inoffic. testa. lege qui de inofficioso, sic & ff. de peti. hære. l. hæres sutis si. §. sed & si quid. Accur.

9 Idẽ Bal. Sal. Alex. & Ias. in l. præcedenti.

VNDE VIR ET VXOR.

Deficientibus prædictis datur hæc, vt infra eo. titu. l. 1.

D MAritus.] CASVS. Si decedit vxor tua nec agnato nec cognato relicto, ei succedis per bono pos. vnde vir & vxor, fisco excluso, & e conuerso. Viu anus.

n Et vxor.] s. si matrimonium est tempore mortis, vt hic, & ff. e. l. 1. §. vt autem.

o Ab intestato.] vt ff. eo l. 1. in fi.

p Antiquo iure.] quod est. ff. eo. l. 1.

q Naturalis.] legitima ex parte patris, naturalis ex parte matris: sed hoc fallit in casu. s. in socio liberalitatis imperialis, qui vxorem excludit in illa liberalitate, vt j. si lib. imperialis socius sine hæ l. 1. lib. 10.

r Excluso.] propter vxorem, vt hic. Itẽ propter alios quosdam fiscus excluditur, de quibus dicitur. j. de hæred. decu. per totum titulum. vxor autem per illos non excluditur. ergo not. vxorem succedere aliis deficientibus. Itẽ in alio casu vir succedit vxori suæ cum filiis eiusdem emancipatis in virilem vsumfructũ, vt j. de bo. ma l. 3. in

Vxor viro succedit aliis deficiẽtibus.

in princ. Item in tertio casu, de quo vide auth. præterea A &c. quam hic lege.

a PRæterea. Dote.] aut donatione propter nuptias, vt in authē. de exhiben. reis. §. quoniam vero, colla. 5. vnde sumitur hæc authen. vsque illuc, tres sunt &c. Itē & in fine abinde, imputabitur autē &c. reliqua sumitur, vt li ceat matri & auiæ. §. quia vero legem. 2. coll. 8. nec ob. q I d. auth. distinguat vi tum ab vxore, quia corrigitur in hoc per authen. vt fratrum fi. §. fin. colla 9.

Vbi matrimonium fuit sine dote & coniunx præmoriens est locuples, & superstes laborat inopia, licet extent filij defunctæ personæ tam ex eodem matrimonio, quam ex alio coniunx superstes succedit in quarta parte, si liberi nō sunt vltra tres, alias succedit in virili cum liberis & legatum sibi factum à defuncto computatur in ipsam quartam. Alexan.

IN AVTHENT. de exhibend. & introduc. reis. §. quoniam vero, in fi. B col. v. constitutio. vj. & coll. viij. cōsti. vlt. vt li. matri & auiæ. §. quia vero. ij.

PRæterea si † matrimonium sit absq; dote, [a] coniunx autem præmoriens locuples [b] sit, superstes vero laboret inopia: succedet vnà [c] cum liberis communibus alteriusve matrimonii in quartā, si tres sint vel pauciores. Quòd si plures sint, in virilem portionem, vt tamē C eiusdem matrimonii [d] liberis proprietatē seruet, si extiterint. his vero nō [e] extantibus, vel si nullos habuerit, potietur etiam dominio, & imputabit legatum in talem portionē.

TITVLVS XIX.

DE REPVDIANDA bonorum possessione.

In repudianda bonorum possessionem non requiritur præsentia aduocati. Baldus. Sal. & Alexan.

1. Impp. Diocle. & Maximian. D AA. Theodosiano.

EMancipatus, repudiata bonorum possessione, absentiæ patroni [f] causę velamento rursus ad eandem redire quæ

Diues & pauper, q dicuntur.

b Locuples.] quis dicitur locuples, vel inops? Resp. mera est. l. aureorū, vt ff. de accusa. l. nonnulli. vel. c. aureorū, vt insti. de suc. liber. §. sed nostra. vel verius iudicatur quis locuples vel non, officio iudicis, vt arg. supra de epis. audien. l. tā dementis.

† Hāc auth. Mari. Socinus ī cōsi. 108. in 1. vol. pulcherrimè declarat, dicens quòd vxor per hanc authen. non potest reuocare alienata inter viuos, si habeat minus quarta.

c Vnà] siue testatus siue intestatus decessit.

d Matrimonii.] qui vocabuntur ad hæreditatem patris vnà cum nouerca.

e Non extantibus.] quid si liberi non extant, sed ascendentes? Respond. idem obseruandum, secūdum H. Item quid si nullus neque ascendentiū, neq; descendentium? Respon. vocantur vxor & vir in totum, exclusis transuersalibus secundum B. Sed P. cōtra. Accur.

ADDITIO. Potes dicere quòd hoc casu luctatur proprietatē quartæ portionis, quod satis videtur velle hæc authen. si bene inspiciatur: quod tenet etiam Bar. hic.

DE REPVDIANda &c.

Dixit de acquirenda, nunc de repudianda: Et not. quod edicta lis repudiari potest, & sic loquitur ff. si tab. test. nulla ex. l. vna § 1. & ī. l. 1. decretalis nō. nā nō ante decre tū, quia nō habetur, nec post, sicut nec hæreditas, vt ff. de succes. edic. l. 1 § decretalis, & infra de repud. l. hæręd. l. sicut.

f EMancipatus. Patroni] vt s. de postu. l. velamēto. fallit ī fisco, vt ff. de iure fisci. l. si fiscus: pp aduocatū tamē datur dilatio, vt ff. ex quib. ca. ma. l. ait prætor, in fi. & l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter.

A g FIlio delatā.] ex linea materna, & sic locū habet hæc lex etiā apud Iustinianū, anteq̄ fieret l. vlt. ī. de bo. q̄ libe. p. l. ī. de bo. ma. l. 1. & 2. & 3. & de bo. q̄ libe. l. pe. p. l. aūt vlti. cōstat q habet locū ī qualibet hæreditate filio delata nisi occasione patris, 2 vt ff. de vul. substi. l. sed si plures §. in arrogato. Item nota secus in seruo esse, quàm hic dicat in filio, vt ff. de succes. edic. l. j. §. per seruū. & ff. de leg. 1. l. l. seruo. & econtra si filius non repudiat in præiudicium patris, vt d. l. 1. & ī de bo. q̄ libe. l. fi. licet taciturnitas filii patri obsit, si eū certiorare potuit, vt ff. qs or. in bon. pos. ser. l. fin. & facit. ff. de bon. possess. l. tutor. & ī. de acquir. hęred. l. is qui, §. fin.

1 Placet P. Alexā. & Ias.

2 Istud displicet p̄dictis.

stionem frustra conatur. Sine die & consule.

Pater non potest iura filij repudiare in iudicio vel extra. Baldus. Vel sic: Pater non potest repudiare iura filio delata. Salt.

II. Iidem AA. & CC. Theodoro.

FIlio delatam [g] bonorum possessionem, patri ad fraudem [h] filij re B pudiare nō licet. Dat. VI. Ka. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

TITVLVS XX.

DE COLLATIONIBVS.

Vbi ex testamento cum effectu succeditur, collatio cessat. Baldus. Vel sic: Iure isto inter succedentes ex testamento, cessat collatio nisi testator cauerit de contrario. Salicet. Vel sic: Cum succedit emancipatus filius patri vnà cum filiis in potestate, ex testamento patris: tunc nō confert emācipatus bona sua etiam quæ a patre sibi donata fuerunt. Alexander.

1. Imp. Alexander A. Deuteriæ.

EMācipatos [i] liberos testamēto hæredes scriptos, [k] & ex eo [l] successionem obtinētes, [m] à patre donata fratribus conferre non oportere, [n] si pater vt hoc fiat, supremis iudiciis non cauit, manifesti iuris est. PP. III. Id. Iul. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Hodie ex testamento non cessat collatio, nisi pater vetuit, ideo dotis & aliorum datorum fit collatio. Salice. Vel sic: In casibus in quibus olim erat facienda collatio inter succedentes ab intestato facienda est etiam hodie si succedatur ex testamento: nisi testator prohibuerit. Alexander.

IN AVTHENT. de triē. & semi. §. illud quoq; bene, colla. iij. constitu. vj.

h Ad fraudem] i. ad damnum. veteres enim fraudē pro pœna accipiebāt, vt in l. cum autem. §. excipiē. ff. de ædil. edic. & no. s. de spō. l. 2.

DE COLLAtionibus. 3

Quia inter bonorū possessiones habet locū collatio, nūc de ea dicit.

ADDITIO. Illud nō videtur verū, q. p̄supponitur q inter bonorū possessiones passiuè sit locus collationis, q. est falsū, ut no. in l. si emancipati infra e. l. an. De.

3 Ista continuatio placet Cy. & Sali. & est de mēte Bart.

EMancipatos.] CASVS. Decessus pater alicuius habens quosdā filios, quos ī vita emācipauit, quibus q̄dā cōtulit. an ea cōferre debeāt facto testamēto, & eis hæredib. īstitutis? Rū. quòd non, nisi hoc exp̄ssisset testator.

i Emācipatos.] idē si essent in potestate constituti.

k Scriptos.] cū aliis ī ptāte constitutis. 4

l Ex eo.] scilicet testamento.

4 Glos. sequitur Sa. 5 Sequitur glo. Bart. Io. Fab. & Ias.

m Obtinentes.] idem esset si cum possent ex testamēto succedere, errore successerūt ab intestato, 5 vt ff. de col. do. l. filius emancipatus, circa prin.

n Non oportere.] Nota non fieri collationem de iure antiquo, si testatus quis decessit 6 vt hic, & ī. eod. l. filiæ dotem, & l. filiam. Sed contra. ff. de inoffi. testa. l. si non mortis. 2. respon. vbi etiam ex testamento fit collatio. Solu. licet in primo respon. loqueretur quando testatus.

6 Quia tūc cessat iniuria quā prior faciebat suis ad mittendo emancipatos. P. Ful. Ale. & Ia.

tus decederet, in secundo tamen mutat casum, s. quando intestatus. Itē hoc iure veteri, sed secus per auth. ex testamento &c. quam hic lege.

E X testamento.] CASVS. Ex testamento & ab intestato cessat dotis & aliorum datorū collatio, si pater hoc dixerit, nō aliter. Viuia.

a Ex testamento.] subaudi & ab intestato, si nō habes hic, ut in corpore huius authen.

b Datorum.] non simpliciter, sed ob causam, puta dotis & donationis propter nuptias, & causa militiæ. Sed donatio simplex non confertur. [1] sicut nec olī, ut j. eo. l. pē. nisi in tribus casibus.[2] Primus cū uni filio donauerit inter uiuos, alteri ob causam, nec emergat inæqualitas, tūc collatio, ut in d. l. j. eo. l. pen. Secundus, quando pater hoc expressit, ut s. de inoffic. testa. l. si quando. §. ti & ff. de inoffic. testa. l. si nō mortis. in princ. Tertius, quando dedit ei ut filio, siue ut habeat in peculio profectitio,[3] ut j. eod. l. si donatione. si uero in emancipatum esset collata, non cōfertur etiam iubente patre, quia tenuit à principio donatio, ut s. de inof. do. l. pater. 2. respon. & hæc secūdum B. & Azo. & Py. & Lot. & Balduinum. & pro eis etiā facit quòd nouæ leges etiam determinantur per veteres, ut ff. de leg. & senatuscon. l. non est nouum, & l. seq. Item quia huiusmodi simplices donationes capiunt vim relicti, cū morte confirmētur, ideoque habet locum Falcidia, ut j. ad l. Falcid. l. pen. ex quibus non fit collatio, ut j. e. l. à patre.[4] Sed huic respondet M. quòd non est relictum, licèt habeat vim relicti. Io. autem & Pla. dicunt etiam donata simpliciter conferri, propter generalia verba huius auth. & arg. ff de aleato. l. 1. §. 2. Item nō distinguit hæc lex, ergo nec nos, ut ff. de Public. in rem act. l. de precio. Item cum dos quæ de bonis patris discessit, conferatur, ut ff ad l. Falcid. l. pater, & de colla. do. l. 1. multo magis etiam donatio quæ remansit in bonis,[5] conferenda est, & secundum hoc correcta est lex antiqua quæ dicit simplicem donationem non conferri, nisi in casu, ut j. eo. l. pen.

ADDITIO. Tu dicas breuiter cum Di. hic (quem in hoc sequuntur omnes fere scribentes) quòd aut donatio simplex fit filio emancipato, & illa confertur, ut j. e. l. ut liberis. §. fina. aut fit filio in potestate, & ista non confertur regulariter. Ratio, quia ista donatio non valet in vita, sed assumit sibi vim post mortem, & habetur ut legatum, vel fideicommissum, ut l. in donationibus, infrà ad legem Falcid. sed & legata & fideicommissa non conferuntur, ut infra eodem. l. à patre. ergo nec talis donatio. fallit in tribus casibus in princip. istius glos. enumeratus.

1 Ista est vera. Di. B. B. Ang. Sa. P. Ale. & Ias.

2 Et bene B. B. Di. An. & Al.

3 Dic quod gl. inepte loquitur, quia tunc non est tractandum de collatione, sed de diuisione, quia tunc non exit patrimonium patris, ut l. certum, s. fa. ercis. Pau. Al. & Ias.

4 Reprobatur per text. in l. ut liberis. §. fi. j. eo. Dy Ba. B. Pau. Al. & Ia.

5 Illa. L. nihil facit debuit enī allegare. l. in donationibus, eo. tit. Ias.

6 Debuit allegare. l. si emancipati. j. eo. Ias.

E X testamento[a] & ab intestato cessat dotis & aliorum datorum[b] collatio, ita demū si parens hoc designauit expressim: aliis quæ de collatione dicta sunt, suum robur obtinentibus.

Dotis promissæ & non solutæ fit collatio per modum liberandi a necessitate præstandi hoc dict. Vel de indē. natæ cauendi ut in glos. Salice. Vel sic: Dos promissa per patrem & non soluta, confertur per filiam, faciendo fratres coheredes suos liberari a marito suo pro portionibus eorum. Ale.

II. Idem A. Primo.

S I pater intestatus decesserit relictis duobus filiis & filia, cuius nomine dotem promiserat: portiones hæreditatis æquæ[c] sunt, & dos nihilominus ita conferenda est, ut pro portionib[d]. fratres eius[e] à necessitate præstandæ eius[f] dotis liberentur.[g] D t. III. Id. Septembr. Iulia. II. & Crispino Côss.

Pactum quòd filia dote contenta patri ab intestato non succedat, nō valet, & ideo hoc non obstante succedet, dummodo dotem conferat. hoc dicit. Alexand. & concor. Bald. & Sali.

A S I pater.] CASVS. Pro filia tua dotem promisisti, & antequā solueres, decessisti relictis duobus filiis, & filia. tibi æqualiter ab intestato succedūt. si illa dotem conferat, fratres eius liberātur ab obligatione qua tenētur ex promissione patris, & ipsa soluet. Viuianus.

c Aequæ.] id est æquales. Accursius.

d Pro portionibus.] scilicet duabus, cum duo sint fratres, & dotis obligatio inter hæredes diuiditur, ut s. si cer. peta. l. 1.

e Eius.] sororis.

f Eius.] dotis.

g Liberentur.] nam cum petitur conferri dos, nec hoc fieri possit, quia nō habet eā, facit eos liberari, vel cauit de indemnitate, quando soluta nō est, ut hic.[7] & ff. de colla. do. l. 1. §. pe. & fa. ercisc. l. alia, in prin. sed si esset soluta, tanto minus acciperet, ut j. e. l. dotis.

7 Istā gl. sequitur Ba. P. Ale. & Ias.

III. Idem A. Alexandro.

P Actum dotali instrumento cōprehensum, ut contenta[h] dote quæ in matrimonio collocabatur, nullum ad bona paterna regressum haberet, iuris B auctoritate improbatur:[i] nec intestato patri succedere filia ea ratione prohibetur. Dotem sanè quam accepit, fratribus qui in potestate manserunt, conferre[k] debet. Dat. XIIII. Ka. Iul. Agricola & Clementino Conss.

In successione ab intestato, vel p cōtra tabulas, locum habet collatio. & non ex testamento iure ciuili. & dos aduentia & profectitia confertur fratribus in potestate. emancipatis vero vel non suis profectitia tantum. Sal. Vel sic: Filia in potestate confert fra C *tri suo in ptate non solū dotem profectitiam, sed etiam aduentitiam: sed fratri suo qui non esset in potestate, non confert nisi profectitiam. Alex.*

IIII. Imp. Gordianus A. Marino.

F Iliæ dotē in medium

P Actum.] CASVS. Dedisti dotem pro filia tua, & conuenisti cū ea quod esset contenta de dote sua, nullo tibi regressu in bonis tuis vel statutum relicturo. te decedente an teneatur filia stare pacto, quæritur: Respon. quod nō, sed succedit, & cōfert dotem fratribus suis qui erāt in potestate tua. Vi.

h Cōtenta.] scilicet mulier.

i Improbatur.] quia est de futura successione, quod siue fit de succedendo[8] siue de nō succedēdo, nō valet, ut s. de pact. l. pactū quod dotali, & l. fin. de inoffi. testa. l. si quādo. §. 1 & ff. de iuis & leg tu. l fi. Sed quid si iurauit? Resp. secundū P. tenet.[9] Sed tu dic cōtra, ut s. de leg. & cōstit. l. nō dubiū, in fi & de nupt. auth. quod eis. Itē quid si cū uxore mea faciā pactū ut ex ea nati nō succedāt? Dicunt quidā, ut Py. valere. ut p l. Friderici imperatoris. l. imperialē. §. fi. in titu. de prohi. feu. alie. p Fride. Tu dic cōtra,[10] ut s. de trāsā. l. trāsactione matris. Itē opponit, D cū valeat pactum ut pater filio nō succedat, ut ff. si à pa. qs fu. ma. l. 1. §. si, vel parēs, quæ est cōtra, quare nō hic? Solu. nō ita debet patri filij hæreditas, sicut patris filio, ut ff. de inoffic. testa. l. nā & si. Vel dic, pater p pactū ad mittebat, scilicet si cōtracta fiducia emācipatet, sic etiā per contrariū pactū repellitur, ut instit. de leg. ag. suc. §. fin. Vel verius[11] ibi nō ut pacti repellit, sed quia deliquit accipiendo prætium emancipationis, ut argu. s. de opes. l. b. l. si quam.

k Conferre.] tā profectitiā quàm aduentitiam suis, sed emācipatis profectitiā tantum, ut j. l. proxi.

F Iliæ.] CASVS. Certum est quod filia dotem debet conferre in illa demum locum habet collatio si succedat ab intestato, vel contra tabu. sed nunquid conferre debet cū fratribus qui sunt in potestate magis quàm illis qui nō sunt in potestate? Respon quod sic, sed illis qui sunt in potestate, confert tā aduentitiam quàm profectitiam dotem, aliis tantum profectitiam. Viuianus.

8 Istud nō valet, quia est contra bonos mores. Ia.

9 Et bene Bart. & doct.

10 Et bene de iure cōmuni, ubi non esset vius in cōtrarium: alias secus Bart. P. Sa li. Alexā. & Ias.

11 Istam sequitur Ale. & Ia. licet Imo. reprehendat eam.

Ab

a Ab intestato.] sed quid si pro parte testamentum infirmetur? Dic quod cessat collatio, ac si teneret in totũ, ut ff. de dc colla. do. l. pater filium.

b Vel contra tabulas] Si hæc est bona diuisio, ergo nõ succedit ab intestato qui succedit per contra tabulas. Sed contra ĩ. eo. l. ut liberis. Sed dic, de iure ciuili non succedit ab intestato, sed iure prætorio sic. Vel dic hic hoc solũ voluit diuider, siue nullo facto testõ, & sic proprie: siue aliquo facto, sed annihilato per cõ tabulas quod pro eodẽ ẽ: sed in casu quo venit per cõ tabulas, nõ cõfert, ut si cõmisso ab altero edicto institut', ad mittat per cõ tabulas, & nihil habet plusquã iure institutionis haberet, ut ff. de colla. do. l. si filia fuerit, & de cõtra tabulas. l. si filiũ. §. & hoc consequens.

c Profectitiã.] quæ de bonis vel rebus patris proficiscuntur.

d Aduẽtitiam.] hoc quod de aduentitia dicitur, corrigitur ĩ. eod. l. fi. prima autem pars huius legis corrigitur per auth. ĩ eo. l. ex testamento.

e Nõ sunt] ut nepotibus ex filia qui nec sui sunt, nec emancipati; emancipati autem non cogerẽtur, ut ĩ eo. l. si emancipati. i. respon. secundum quosdam, & sic dicunt hoc à compo sito ibns additum: Vel dic quòd licet nullo modo conferatur emãcipatis, dos tamen confertur secundum Py. Tu dic secundum Ioan. & Azo. hic loqui de emancipatis, licet interim non conferãt, ut dicta. l. si emancipati.

3 Glos. bene dicit secundum Salicet.

2 Ista nõ tenetur. Ias. & doct.

3 Ista est vera secũ dum eosdem.

4 Gl. sequitur Al. in l. 1. ĩ. eo.

5 Sequuntur Ias. & doct.

6 Hæc nõ valet, quia continet diuinationẽ Ias. & doct.

7 Ista est falsa. Ias.

8 Ista est vera. Iac. But. P. Al. et Iason.

ita demum conferre cogũtur, si vel ab intestato[a] succedant, vel contra tabulas[b] petant. nec dubium est profectitiã[c] seu aduẽtitiam[d] dotem à patre datam vel constitutam, fratribus qui in potestate fuerũt, conferendam esse.

¶ His etenim qui in familia defuncti non sunt,[e] profectitiam tãtummodo dotem post varias prudentium opiniones conferri placuit. PP. IIII. Id. Mar. Gordiano. A. & Auiola Conss. B

Dos data confertur constante matrimonio minus accipiendo de portione hæreditatis. hoc dici. Alexand. Bald. & Salic.

V. Idem A. Alexandro.

Dotis quidem petitio[f] perseuerãte matrimonio tibi[g] non competebat. quãuis enim eam intestato patre defuncto, fratri conferre debueras: non tamen eo nomine aduersus maritum tibi actio potuit esse: cum eo minus in partem tibi delatæ successionis patris[h] auferre potueris:[i] Da. Non. Septẽb. Gordiano. A. & Auiola Conss.

Hac authen limitat legem codicis dicentem quòd filia imputat totam dotem in portione sua hæreditatis & quod dos remanet exigenda suo periculo, ut habeat locum in duobus casibus. Primus quando maritus est idoneus & soluendo tempore collationis faciendæ. Secundus, quando non erat idoneus, tamen filia poterat imputari culpa quare dotem non exegit viro vergẽte ad inopiam, si fuit in facultate mulieris exigere dotem & hoc usque ibi, quod ei licet. ibi autem ponit casus in quibus fuit in sua potestate exigere. Primus est, si filia erat sui iuris, & legitimæ ætatis. si autem erat in potestate patris, adhuc in tribus casibus exigere potest. Primus si pater cõsensit filiæ ut exigeret. Secũdus, quando non consensit, tamen dos erat aduentitia, puta data a matre, non à patre. Tertius, quãdo dos erat data a patre & erat magna. nam tunc filia potest exigere etiam inuito patre. & hoc sit loco summarii. Alex.

Dotis.] CASUS. Pro filia dotem dedisti, durante matrimonio decessisti, quomodo fiet collatio, cum non possit dos repeti constante matrimonio, nisi in casu, si vir bona sua dilapidet, vel ea sua male vtatur? Respond. dotis exactio non competit, sed tanto minus accipiet filia de hæreditate, quantum in dote sua fuit. Viuianus.

f Petitio.] contra iura.

g Tibi.] filiæ.

h Patris.] subaudi, bonorum.

i Potueris.] sic ergo hæc mulier totam dotem suo periculo retinebit[9], quod tamen locum habet, scilicet quòd retineat suo periculo, siue pars &c. Et nota quòd in legato in diem, vel conditionali, secus est, ut ff. e. l. 2. §. ad quoque.

9 Glo. sequitur Pa.

Quod locum.] CASUS. Quod in l. dicitur, locum habet siue vir sit soluendo, vel possit imputari mulieri quia dotem non exegit in casu. l. quia licebat ei exigere cum erat sui iuris & maior: vel si dotem dedisset mater patre consentiente, & his cessantibus sufficiet conferre act. et si inanem. hæc vera cum dos est parua, quia si magna, poterat inuito patre exigi. hæc vera etiã successio sit auita. Viuianus.

k Quod locũ.] hæc authen. dicit in quatuor casibus habere locum. l. codicis. Primus, quando maritus est soluendo. Itẽ secundus, quãdo maritus non est soluendo, sed mulieri potest imputari quare non agit quando potuit, quia sui iuris, & ætatis legitimæ. Tertius, quando non cõsentiente patre potest agere, ut quia dos a matre vel extraneo fuit data, ut ab auo materno, & de eius bonis siue successione tractatur: sed forte immo hic exigitur consensus.[10] Quartus, cũ dos data esset ampla. Vel dic;[11] duo sunt casus, sed secundus diuiditur in quatuor.

Dos data confertur in quatuor casibus cõstãte matrimonio.

IN AUTH. de æqualitate dotis. § illud quoq;, colla. vii. constitu. viii.

Quod locum[k] habet siue pars viri sit idonea,[l] siue mulieri possit imputari, quare marito ad inopiam vergẽte,[m] ex lege Iustiniani[n] etiam constante matrimonio non exegerit dotem.

C ¶ Quod ei licet,[o] cũ & sui iuris sit, & legitimæ[p] ætatis,[q] & cum mater[r] obtulerit dotem, & pater ei consentiat[s] agenti. his cessantibus; solam actionem (licet inanem) conferens, partem ex hæreditate feret. hoc cum dos parua sit.

¶ Sed dotem magnam[u] quæ conferri speratur, inuito etiam patre filia exigere potest.

D ¶ Hæc obseruantur vbi persõ. l. a.

l Idonea.] aliter non, ut ff. de colla. do. l. 1 §. cum dos.

m Vergente.] in corpore authen. est, male inchoare vti sua substantia. Azo.

n Iustiniani.] quæ est ĩ de iure dot. l. vbi, & l. in rebus.

o Licet.] scilicet exigere dotem. & dic cum, id est quando.

p Aetatis] 25.[12] annorũ, alias in iudicio esse non potest,[13] ut ĩ. qui legiti.

q Et cũ mater.] reteñta eadẽ positione, vergente viro ad inopiã. nã nec patris cõsensus exigitur:[14] cũ non sit profectitia, nec matris, cu nec sit in potestate, & cau‹s›a de matris successione agiẽ, ut in cor. in prin. & in fi. §. & ĩ eo. l. ut liberis.

r Consentiat agẽti.] sed quare ipse pater nõ agit, ut ĩ. de bo. quæ lib. l. fina. § vbi autẽ, quæ est cõtra Solu. hic corrigit, vel illa non negat[15] filio agẽti potestatẽ, licet concedat patri. Vel hic speciale, ut possit agere filia fauore dotis, ut arg. ff. sol. ma tri. l. 1.

s His cessantibus.] scilicet quia non est soluendo, nec mulieri potest culpa ascribi. Accursius.

t Cũ dos.] nũc ponit quartũ casum de secundo mẽbro.

u Magnam.] magnam, vel paruã intellige[17] secũdũ qualita-

10 Nihil est. B. B. P. Sal. Ale. & Iason.

11 Illud tenet Ba. & Paul.

12 Not. quod ætas legitima dicitur 25. an. ex mẽte Ale. & Iason.

13 Hoc verum quando esset causa mere dotalis. secus si incideret causæ matrimoniali. Bal. & Ia.

14 Gl. istã sequuntur B. & Salic. hic.

15 Hæc nõ est bona, quia vitanda est legum correctio. l. præcipimus. in fin. ĩ. de ap. Al.

16 Ista cõmuniter approbatẽ, licet Ludo. Rom. aliter teneat, & ma li. Alexã.

17 Glo. sequũt Bar. & Ang.

qualitatem personarum. argu. ff. de iure dot. l. siue generalis.

Ea demum] CASUS Filius emancipatus conferre debet ea quæ ante mortem patris acquisiuit, & de illis deducit æs alienum, quia postea quæsita conferre non debet. Viuianus.

a Eorum.] scilicet emancipatorum.

b Fuerunt.] secus si ante exiuerūt de bonis. vt quia cuncta, 1 vt ff. de euic. l. pater filiæ. vel quia pater, idemque filius, pro filia sua aliqua dederat in dotem, vt ff. de colla. do. l. 1. in fine.

ADDITIO. Tu dic istud verū, si adhuc durat matrimonium, vt l. filium. ff. eod. si autem sit solutum morte filiæ, tunc tenetur conferre. si morte generi, non, quia iterum tenetur do are filiam. Salicet. & Alexand.

c Impleuit.], id est decessit.

d Ab ipsis.] scilicet emancipatis.

e Alijs.] scilicet per sonis extraneis.

f Debentur.] cum omnia vndecunque quæsita in vita patris, conferat, ut hac l. debet tamen detrahi æs alienum, cum nihil videatur habere nisi deducto ære alieno, vt ff. de verb. sign. l. subsignatum. §. 1. 2 Itē excipe castrense, & quasi castrense, vt j. co. filiæ, licet aliud in his

1 Istud est verum, si non dolo malo exiuerunt de bonis ipsius. si autem dolo ipsius, tūc tenētur cōferre, vt l. 1. §. confertur. ff. eo. Salic. P. & Iason.

2 Vt est debitū cōditionale ex contractu. secus si ex vltima voluntate, quia tunc retro trahitur. Bal. & Ange.

3 Et bene Alex.

4 Ista est vera. Alex. & Ias. & eam communiter tenent doc. licet Ful. dicat quòd diuinat.

5 Glo. sequitur Bar. Bal. Ioan. Fab. Salic. & Ias.

que collationis rō emergit, etiam si auita sit successio.

Emācipatus cōferre tenetur ea tātum bona quæ habuit tempore mortu illius de cuius hæreditate tractatur, ære alieno deducto hoc dicit. Alexan. post Bald. & Sali.

VI. Idem A. Claudio.

Ea demum ab emancipatis fratribus, his q remāserunt in potestate. B conferri consueuerunt, quæ in bonis eorum a fuerunt b eo tēpore quo pater fati munus impleuit: c exceptis his videlicet quę ab ipsis d alijs e debentur. f Dat. VII. Kalend. Maij, Peregrino & Aemyliano Conss.

In successione ex testamēto iure isto cessat collatio, nisi pater expressim dixerit Salic. Vel sic. Filia quæ succedit ex testamento, dotem non confert, nisi testator expresserit. Alex.

VII. Imp. Philippus A. Tyranniæ.

Filiam testamento patris institutam hęredem, fratribus iisdemque cohæredibus dotem conferre nō oportere, nisi pater hoc ipsum specialiter

quæ post mortem patris quæsita sunt, vt j. eod. l. nec emancipati. Item quod dicit, debentur. & quod dicit, fuerunt, dic re vel spe, vt ff. eod. l. 2 §. sed si sub cōditione, & §. id quoque, & §. illud.

Filiam.] CASUS. pro filia dotem dedisti, & decessisti, & filios & filiam hæredes instituisti: an dotē conferre debeas filia, quæritur? Respon. quòd non, nisi hoc expresseris. Viuianus.

g Iuris est.] iure isto, vt s. e. l. 1. & ff. fami. erciscun. l. Pomponius Philadelphus, & s. cōia vtriusque iudi. l. illud. circa prin. & ff. de colla. do. l. 3. in prin. Sed contra. ff. eo. titu. de colla. do. l. in adoptionem. vbi etiā instituta confert. Solu. ibi erat in adoptionem data, & sic non erat in potestate naturalis patris, à quo fuit instituta: hic erat in eius potestate. sed hoc non valet, 3 quia non est differentia inter suam & emancipatā quo ad dotis collationem. Dic 4 ergo quòd ibi filia instituta expugnauit testamentum per contra tabulas, propter fratrem præteritum cōmittentem edictum, & plus habet nunc ex eo quam ex institutione, vt ff. eod. titu. l. 3. Vel ibi fuit instituta non à patre, sed ab extraneo, unde hæreditatem & dotē confert. Et nota quòd ius huius legis corrigitur, 5 hodie per authen. s. eo. l. 1. positam.

Si soror.] CASUS. Si patre tuo decedente ab intestato, cum sorore tua pro qua pater tuus dedit dotē,

A hæreditatē diuisisti vel in iudicio, vel extra, si ipsa dotē nō contulit, vel qa ignorauit, vel quia decepit, an cogi possit vt conferat, quæritur? Resp. q sic, & si plus acceperit q̄ debuerit, iudex faciet eam restituere. Viu.

h Diuisione.] sine iudice facta, vt differat à sequenti, in quo est idem.

designauerit, explorati iuris est. PP. VI. Kalend. Maij. Præsente & Albino Conss.

Si diuisio facta est, et collatio per errorem vel per deceptionem omissa debet officio iudicis compelli ad conferendum ille qui conferre tenetebatur. Alexander.

VIII. Impp. Diocle. & Maximianus. AA. Calippo.

Si soror tua in paternorum bonorum diuisione h te fefellit, nec dotē quā acceperat à patre vestro intestato diē functo, contulit, præses prouinciæ, examinatis partium allegationibus, i cum bonis dotem confundi iubebit: & quod deducta ratione plus apud eam esse animaduerterit, tibi restitui C k iubebit. Idem est & & si arbitro l dato diuisio celebrata est. S. VI. Id. Iul. ipsis. AA. Conss.

Emancipati inuicem non conferunt: sed emancipati suis conferunt, si ab intestato succedunt. Baldus.

IX. Idē AA. & CC. Onesimo.

Si emancipati vtrisque à patre fuistis: collatio cessat. m Sin-

i Partiū allegationibus.] Nota iudicem debere iudicare secundum allegata & probata, vt hic, & ff. de offi. præsi. l. illicitas. §. veritas.

k Restitui.] nā imperitia cohæredum iurisdictionis, id est iuris, vt fiat collatio, super quo iure iudex exerceat iurisdictionem, formam mutare non potest, ut ff. fami. erciscun. si filia, in princ. & de pact. l. tres fratres. Item ex eo quod dicit, iubebit, nota offi cio iudicis quem cō pelli ad collationem directè, 7 vt hic, & ff. de coll. do. l. 1. in prin. secundū Azo. Vel dic secundum H. non esse necessarium, nam cum denegentur actiones hæreditariæ non cōferenti, vt j. eo. titu. l. posthumo. in fi. 8 large accipe hoc verbū, iubebit, vt & ff. de dolo. l. & eleganter, in prin. Vnde si non conferat quæ debet conferre, poterunt vendicari. 8 quæ plus iusto sunt apud eā, sicut si nulla diuisio esset facta.

l Arbitro] quia & tunc res non diui-

6 Trāsetit cum glo. Ba. & Pau.

7 Ista opi. quoad hāc l. procedit sine scrupulo. Alexand.

8 Reprobatur, cū non habeant eatū rerum dominiū, secūdū Ias. quamuis secundum Alex. & Fulg. sustinetur.

9 Ista est vera secundū eosdē.

10 Quia est exceptio limitatiua, quę officio iudicis nobis expedit secundum Bald.

11 Cōtrariū tenet glo. mag. j. eo. quæ communiter approbatur.

12 Ista reprobat per Alex. & Ias.

13 Etiā reprobat secundum eosdem.

14 Reprobat Ias. licet eam sequitur Cy & Sali.

D sæ, diuidentur, sed tamen soluit pœnam, quia contra sententiam arbitri venit. & sic est idem, sed non per omnia idem, cum superiori casu in nullam incidit pœnam. Vel dic, si dolus aduersarij interfuit, non committit pœnā cum effectu, vt s. de arb. l. arbitrorū, & ff. de iudi. l. si prætor, & s. cōmunia vtriusq; iud. l. 3. Potes ēt dicere 9 arbitrū, id est delegatū à iudice. nam & tunc res non diuisæ, diuidentur: non tamen contra sententiam fiet, 10 ut ff. famil. erciscun. l. cum putarem.

Si emancipati.] CASUS. Emancipati inter se non conferunt. si alter fuit emancipatus, alter in potestate, & pater ab intestato decesserit, quæ emācipatus in emancipatione uel post acquisiuit, confert. Viuianus.

m Cessat.] multo magis suus emancipato non confert, vt hic innuit. Sed contra. s. e. l. filiæ. Dic ergo 11 quòd emācipati inter se conferunt profectitia tm, vt d. l. filię. ff. de coniungen. cum emanc. l. 1. §. penul. sed aduentitia non, vt hic. Vel quod ibi dicit, scilicet de coniungēdis 12 cum emancipato &c. nepoti cōferendum, intelligitur quod à suo patre non auo fuerat emancipatus. Vel dic nepoti 13 emācipato cōferre ex psona sui patris qui in potestate aui remāsit, 14 & cui hic filius emancipatus tenebatur conferre. Itē cessat collatio, ubi filius cum extraneo instituitur, ut s. communia utriusque. l. fin. §. sin autem.

ADDITIO.

ADDITIO. Materiam istam, an filij siue sui siue emancipati teneatur conferre, & an filius prior debeat conferre bona sibi pro titulo assignata, & libros à patre sibi datos, vide plene hic in breuiario Ioannis Fabri.

a Sin autē frater.] loquitur imperator filio emācipato.

b Nec vllum testamentum.] quia tunc collatio non fieret, vt ī. e. l. 1. Et nota hanc legem quod nullo testamento facto habet locum collatio. nam leges veteres. ff. non loquuntur de collatione facienda, nisi quando succedatur[1] per contra tabulas.

1 Immo & quando aliter succedebat. P. & Alexan.

c Iudicium.] de inhibenda collatione. Vel dic testamentū, inscriptis, iudicium scilicet nuncupatiuum, nō autem simpliciter[2] accipias quòd quodlibet iudicium impediat collationē, quia nō codicillus, vt ī. eo. l. filiā.

2 Totam gl. sequitur Pau. Alex. & Iason.

d Fuerit.] ab alio tuo fratre q erat in potestate.

e Veniētem.] in casu etiam ab intestato veniens non cōfert, vt. ff. de contra tabu. l. filium. §. videam*, & §. hoc sit, & dixi ī. e. l. filię, & l. filiā. Et nota hac lege qd olim & hodie de collatione teneatur. Emancipati

autem frater[a] tuus in potestate patris mortis tempore fuerat, nec vllum testamentum[b] relictum est vel nouissimum iudiciū[c] communis patris, teque emancipatum probatum fuerit,[d] ab intestato te ad successionem paternam venientem,[e] ad collationē forma edicti perpetui certo iure[f] prouocat.[g] S. VI. Kalend. Maij. Heracliç. CC. Conss.

Relictum in codicillis filia capit, licet dotem non conferat. Bal. Vel sic: Veniens titulo singulari non confert. b d Vel sic: Filia quę vniuersali titulo & directo non succedit, non tenetur conferre. Salic. Vel sic. Filia recipiens legata siue in testamento siue in codicillis, si nullam partem hæreditatis petat, dotem conferre non tenetur. h. d. secundum vnum sensum litera licet aliter summetur per Bar. & minus rectè, dum dicit: Ea quæ in vltima voluntate relinquuntur, in collationem non veniunt: nam illud non dicitur hic, sed in. l. filiæ, & in. l. filiam infra eod Alexander.

ergo emancipatis non conferunt nisi profectitia, vt ī. eo. l. filiæ, secundum primam solutionem contrarii supra signati. Vel dic non conferunt etiam profectitia,[3] secundum Azo. vt hac. l. 1. respon. Idem in his qui nec sui nec emancipati sunt, quia & eadem ratione non conferunt inter se, vt ex filia nepotes. emancipati suis omnia conferunt, vt hac. l. §. sin autem, & ī. eo. l. ea demum, & ī. e. l. nec emancipati. sui autem emancipatis conferunt, sed non omnia, quia non aduentitia, sed profectitia,[4] vt supra eo. l. filiæ. §. his etenim. Item sui suis omnia conferunt, vt d. l. filiæ, & hoc de iure veteri. Hodie idē in & personis primo positis, scilicet emancipatis, vt sicut sui inter se conferunt profectitia tantum, ita emancipati inter se conferunt profectitia tantum. & dic quòd sui emancipatis, & emancipatis sui tantum profectitia conferunt, vt ī eo. l. si. nec obstat authen. quę dicit esse sublatum ius emancipationis, vt in auth. de hę re. ab intestata §. nullam, colla. 9. quia illud quo ad succedendum, non quo ad conferendū, nam & in aliis multis etiam hodie remanent differentiæ[5] inter suos & emācipatos, vt in expugnatione testamenti, vt insti. de exhęre. libe. in princ. §. emancipati, & §. nostra: & quantum ad acquisitionem, cum emancipatus non quærat patri, vt ī. de inofficio. do. l. 2. Item quo ad vocationem in ius, vt supra. de in ius vo. l. qui in potestate. Alii vt H.[6] etiam quo ad collationem. & dicunt non esse differentiam inter emancipatos & suos, per dictam authen. in suis vero & exteris id est in nepotibus & filia, & cæteris qui conferre tenentur, vt in authen. quod locū, & ī. eo. vt liberis, verum est quòd aduentitia non conferunt, vt infra eo. l. fin. Item hodie ex testamento. & ab intestato conferunt, vt ī. eo. titu. authen. ex testamento.

3 Et bene. Bart. reprobata prima gl. istius legis.

4 Ob causam tantū secundum Bart. & Iason.

5 Glo. sequunt doctores hic.

6 Et male, secūdū doct. hic.

ADDITIO. Addas hic notabiliter cum cū Baldo, q collatio solū habet locū inter descēdētes cū agitur de hæreditate ascendentis, & inter illos quibus debetur legitima, & altero istorum deficiente non habet locum, si omnes leges mundi percunctatus fueris. Ex quibus infertur secundum Paul. de Castr. quòd in successione collateralium non habet locum collatio etiam de his quæ prouenerint ab eo de cuius successione agitur: nec etiam in successione ascendentium si succedant descendentibus, licet illis debeatur legitima à descendentibus, quia nulla lege cauetur, quòd tales conferant, quæ nota, & memoria tua tene.

X. Iidem A A. & CC. Hirenæ.

A Patre verbis precariis in codicillis relictum extero[h] iure capiēs filia, ad collationem dotis vrgeri non potest. S. VI. Kalen. Decēb. Sirmii. CC. Côss.

Emancipatus confert non solum iam nato, sed etiam posthumo postquam natus fuerit: & nō conferenti denegantur actiones. hoc dicit. Alexan post Bald. & Sal.

XI. Iidem A A. & CC. Artemiæ.

P Osthumo pterito patris testamentum rumpenti, atque intestato succedenti, emancipatum petita bonorum possessione[i] conferre debere bona sua, perpetuo edicto cauetur: cum his etiam q sui futuri[k] essent, si viuo patre nati fuissent, conferre debere manifestè significat, & emācipatis, si legi datę collationis non

f Iure.] id est certo modo, vt conferas.

g Prouocat.] scilicet frater tuus.

A Patre.] CASVS. Certum est quòd filia tenetur dotem conferre si ab intestato succedat, vel ex testamento. si pater hoc expresserit. si autē nec succedat ex testamento, nec ab intestato, sed accepit legatum relictum à patre, an debeat conferre, quæritur? Respon. quòd non. Viu.

h Extero.] id est iure cuiusdam extranei, non vt hæres vel bonorum possessor. Vnde not. neminem conferre nisi in vniuersum ius succedat, vt ī. eo. l. filiam. in casu[7] tamen licet vt filia capiat, non tamen confert dotem, vt puta testator vnū filium præterit, aliū filiū instituit, filiæ legatū dedit. nunc expugnato testamēto p contra tabulas habet filia legatum, & vt filia, vt ff. de colla. do. l. si pater pro filia. sed si filia fuerit ex minima parte instituta, & illa contenta noluit petere contra tabulas, non oneratur collatione,[8] vt ff de colla. do. si fuerit. & est ratio, quia ex iudicio patris habet illam minimam partem. habet enim eā ex institutione. quòd si veniret per contra tabulas, aucta portione sua conferre tenetur, vt ibi.

7 Dic q ille casus est specialis. Ioan. Fab.

P Osthumo.] CASVS. Filium habebas, emācipasti, & decessisti, uxore tua pgnāte relicta, & hǣ de extraneo instituto. nascitur posthumus. cum post testamentum petit emancipatus bono. possess. nunquid tenetur conferre cum posthumo quæ acquisiuit? Respon. quòd sic sicut cōferret illis q fuissent in potestate patris mortis eius tempore: alioquin denegabitur emancipato actio. Viuia.

i Bonorum possessione.] scilicet vnde liberi. Item construe hanc literam. Item nota quòd nō potest huic posthumo obiici, quòd non erat in rebus humanis tempore mortis patris, cum pro nato habeatur. vt ff. de statu hominis. l. qui in vtero. sed si mortuus nascitur, nō nocet, vt ff. de verbo. signi. l. qui mortui.[9] Porro antequam nascatur, ei non confertur. licet mater in possessionem causa ventris mittatur, vt ff. de colla. bo. l. vltima.

8 Glo. sequitur Sal. & Alex.

9 Glo. sequitur Sa.

k Futuri.] scilicet in potestate, vt insti. de tute. §. penult.

Actionca.

Collationẽ facere dupliciter quis compellitur.

a Actiones.] amplius & iudicis officio cogi potest, vt s. eod. l. si soror, secundum Io. nam parum noceret denegari actiones, cũ iã habeant partẽ suã. Item nõ denegari actionẽ nõ conferenti, vt ff. de colla. bo. l. 1. §. si cũ duobus, & j. l. proxi. in prin. & l. filiam.

Filiæ.] CASVS. Dotem pro filia promisi, ipsa relicta & filiis in potestate mortis tpe decessi, nunquid conferet dotem, quæritur? Respon. quòd sic, alioquin denegabitur ei actio. Item nunquid & frater tenetur ei peculium suum cõferre? Respon. quòd sic, nisi sit castrense, vel præcipuum relictum à patre. an res peculiares sint apud eũ, an penes alium, dũmodo nec desierint esse in peculio eorum, non refert. Viuia.

b In sacris.] id est vinculis patriæ potestatis, vt s. de offi. præto. l. 1. in fi. est enim inæstimabilis, vt ff. de lega. 1. l. filiusfamilias §. secũdum vulgarem. Accursius.

c Conferat.] f. accipiendo minus de hæreditate, vt s. eod. l. dotis.

d Cõstitutis.] emãcipatis enim solam profectitiam, vt s. eo. l. filiæ, in fi.

† aliàs Quod, aliàs Quin.

e Denegari.] quia & illa denegabitur, 1 ei qua hæreditas diuiditur, id est famil. erciscun. vt j. eo. l. filiam.

1 Ope exceptionis, & nõ ipso iure. Roma. Alex. & Ias.

f Cum.] pro quod & autem pro sed, cõstrue. aliàs est in textu quin autem. & ponitur pro sed, vel pro certe.

g Neq; castrense.] vel quasi, 2 vt ff. de col. bo. l. 1. §. nec castrense. idem hodie in quolibet aduentitio, vt j. eo. l. fi.

2 Sequitur gl. Bar. B. Pau. Salic. & Alex.

h Relictum.] vel quasi, ut si pater donauit cõferendo in eam supremum iudicium, vt j. eo. l. proxi.

i Non possint.] nec confertur profectitium, 3 sed diuiditur: vnde bene subiicit, sed in diuisionem &c. & quod dicitur conferri, id est in medium deduci. & facit. s. fami. erciscun. l. certum.

3 Et bene secundum eosdem.

k Ex hoc.] s. peculio.

l Durãtes.] id est neq; deperditæ sunt, neq; deminutæ.

SI donatione.] CASVS. Decessisti relictis filio & filia. filius post mortem patris acquisiuit fundum: nũquid tenetur conferre? Respond. quod non. si autem aliquid filiæ tuæ dedisti, vt haberet in peculio, tenetur illud communicare, nec preciũ vendicare potest. Viu.

pareant, denegãdas actiones, a non est ambigui iuris. V. Kalend. Ianu. ipsis. AA. & Conss.

Qui tenetur conferre, si partem hæreditatis petat collationem offerre debet, alias a petitione remouetur, et peculium profectitium filio concessum, non cõfertur, sed tanquam res cõmunis seu hæreditaria diuiditur: castrensia vero & legata nõ conferũtur, nec diuiduntur, sed præcipua sunt. Alexan.

XII. Idem AA. & CC. Philanssæ.

a FIliæ, licet maneat in sacris, b si dotẽ non conferat c quã mortis tempore cõmunis patris habuit, fratribus in eadẽ familia constitutis, d actiones hæreditarias denegari e nõ ambigitur.

¶ Vnde consulte ac pro iuris ratione collationem fratribus tuis quos in patris cõmunis mortis tempore fuisse potestate proponis, offeres.

¶ Cum f † autem fratres tui durantes in familia patris, peculium (si hoc neque g castrense, neq; relictum h eis doceatur) præcipuum habere non possint, i sed in diuisionem paternæ veniat hæreditatis, nec quicquam mutet penes quẽ res ex hoc k proficiscentes, & in eadẽ causa durãtes, l cõstitutæ reperiãtur, absoluti manifestiq; iuris est. D. XI. Kal. Febr. Sirmii CC. Cons.

Quæsita post mortem patris non conferuntur, & concessa in peculium profectitium filiæ, diuiduntur inter filios succedentes patri Bald. Sal. & Alexand.

XIII. Iidem AA. & CC. Ancillæ.

SI donatione tibi post mortem patris fundũ quæsiti, soror tua portionem eius vendicare non potest. m Nam si is n filiæ familias cõstitutæ o tibi à patre donatus est, cum sorore patri communi succedens, eum præcipuum habere contra iura postulas. p Dat. VI. Id. Febr. Sirmij, iisdemque. CC. Conss.

Ius petẽdi collationem transit ad hæredes, & nõ conferenti denegãtur actiones per quas suam portionẽ hæreditatis consequi posset. Alexan.

XIIII. Iidem AA. & CC. Stratonicæ.

SI maritus quondam tuus ab intestato q patri suo hæres extitit, & ei posthumus a te edit' successit, actiões hæreditarias amitæ r filii vestri quas habuit patris sui mortis tempore, dotem non conferẽti, denegare s præses nõ dubitabit. PP. VII. Kalen. Mart. Trimontii, Tusco & Anulino Conss.

Quæsita post mortẽ defuncti, non conferuntur Bal. Sal & Alex.

XV. Iidem AA. & CC. Philippo.

NEc emancipati t post

m Non potest.] vt j. eo. l. nec emancipati.

n Si is.] fundus.

o Constitutæ.] immo idẽ est in emancipatis, vt j. eo. l. vt liberis, in fin. 4

p Postulas.] immo secundum ius, vt s. familiæ ercis. l. filiæ cuius, quæ est contra. Solu. hic donauit 5 concedendo in peculium, ibi in eam cõferens supremum iudicium, velut extraneo, id est bene merito. Si quæras qualiter sciatur quando donatur bene merito? Resp. 6 q. p̃cesserint merita, 7 qbus nõ interuenientibus non esset donatio, nec inspecto si. dixit pater, do vt extraneo, vt ff. de castren. pecu. l. cãstrense, & l. si forte, in prin. nec tenet ab initio, nec postea confirmatur. in aliis sic, vt hic, & s. dona. inter vir. & vxo. l. donationes. 1. quã distinctionem faciũt quidam 8 in emancipato. Sed q omodo, cum peculium habere non possit, ut s. de inoffi. testa. l. fina. in fin? Dicam ergo vt j. eo. l. vt liberis, in fin. Item contra. s. de inoffic. do. l. pater. sed ibi solui, 9 aliàs dic vt mõ solui. & facit. ff. de rei vẽ. l. emptor, i fi.

4 Illa lex nihil facit ad propositũ. Alex.

5 Istam sequitur doctor. hic.

6 Placet Bart. & aliis.

7 Diuinat, ideo dic q ibi pater emit nomine filiæ & tradidit ex mente Bart. & Iason.

8 Et male. Bal. & Salic. Alexã. & Iason.

SI maritus.] CASVS. Decessit qs intestatus, relictis filia & filio, filius habuit vxorem, & decessit ea prægnante, natus est posthumus an filia soror patris posthumi, & eiusdẽ posthumi amita debeat conferre dotẽ posthumo volens cum eo vnà succedere? Respond. quod sic. Viuia.

9 Die q ibi fuit donatio morte confirmata, hic fuit concessio in peculium. Bal. in cõtrarium.

q Ab intestato.] qd si per contra tabulas? Resp. idem, vt ff. eod. l. 1. §. ibidem, & l. prætor. 1. respon.

r Amitæ.] i. sorori mariti tui. & accipe infrà, dotem nõ conferenti.

s Denegare.] quasi dicat, amita non solũ fratri suo, sed ẽt hæredi eius conferre debet, vt ff. co. l. cum emancipati, in prin.

NEc emancipati.] CASVS. Post mortem patris, acquisita filij emãcipati nõ cõferũt. quid erit si vnus est in potestate in morte patris, alius emãcipatus, an sua bona in morte patris quæsita conferre debeant, quæritur? Dicitur q nõ. & hæc posterior maiorem habet dubitationem quàm prior. Viu.

t Nec emancipati.] nedũ sui, vt s. eo. l. si donatione, & dic

[3] Et bene. Ioan. Fab.

dic[d] quæsita quocunq; modo: puta legata etiam tūc relicta quando erat in potestate sub conditione: quæ cōditio erat post mortem patris, vt ff. eo. l. prætor. 1. resp. & l. 2. §. id quoque, secus in stipulatione: vt ff. de verborum oblig. l. si filius. & facit supra e. l. ea demū, & ff. eo. l. 1. §. si ab emācipato, & § si ab ipso, & l. seq. §. id quoque.

Filiā.] CASVS. Decessit aliquis intestatus relicto filio, & filia, cui in vita dotem dedit, & legatum reliquit codicillis: an cōferre debeat dotem? Respō. quod sic, si succedere velit: sed legatū habebit præcipuum. Vi.

a Vltra.] i. præter.

b Placuit.] vt & s. eodem. l. à patre, & s. familię erciscundę. si qua ij. fideicommissorum.

VT liberis.] CASVS. Vult Imperator seruare ęquitatem inter oēs liberos: vt siue fuerint fœminini sexus, siue masculini, siue sui iuris, siue emancipati, succedant ab intestato: hoc est siue cōdito testamento, sed rescisso per cōtra tabulas vel per querelam inoffic. siue ab intestato penitus: & pater vel mater dotē pro filia dederit. & sic de alijs, vt in litera, vel dona. pro filio propter nup. siue filius eam non receperit, sed vxor: vel e contra filia dotē nō receperit, sed maritus, vel e conuerso: tā dos, quàm donatio conferatur, his seruatis quæ circa emancipatos veteres. ll. statuerunt, vt quæcunq; acquisierunt, vel in emancipatione, vel post, conferant secūdum tenorem veterum tamē legum. Viu.

c Vt liberis tā] modo seipsum exponit.

mortem communis patris quæsita conferre cogūtur: sed hæc retinentes, eius bona pro hęreditaria diuidunt portione. Dat. Idibus Decembr. ipsis. CC. Conss.

Codicilli non impediunt collationem, & relicta in eis non veniunt conferenda Sal. & Alex.

XVI. Iidem AA. & CC. Socrati. B

2 FIliam cum fratribus suis cohæredibus intestato patri succedētem, vltra [a] relictum codicillis non conferentem dotem, iudicio familiæ erciscundæ nihil posse consequi, summa cum ratione placuit. [b] Dat. V. Kal. Ian. Ipsis. CC. & Conss.

Quando ab intestato succeditur, dos & donatio propter nuptias inter liberos cuiuscunque gradus, & cuiuscunque sexus, tam existentes in potestate illius de cuius hæreditate agitur, quam non existentes, debet conferri, si tractatur de successione illius qui dotem, aut donationem propter nuptias constituit donatio autem facta filio emancipato ab emancipante tempore emancipationis, vel post, confer: ut eo modo quo per iura vetera conferebantur cætera bona emancipatorum. Alex. C

XVII. Imp. Leo. A. Erythrio. præfecto prætorio.

VT liberis tam [c] masculini, quàm fœminini sexus, siue sui iuris, siue in potestate cōstitutis, quocunque iure intestatæ successionis, id est, aut testamento penitus non cō- D

d Petita.] Fit ergo intestatus per contra tabulas, ut hic. & hoc cum ante aditam hęreditatem est exposita: ut ff. de contra tab. l. illud. aliàs teneret iure ciuili, licet non, æquitate prætoria: ut s. eo l. filiæ dotē, quæ est contra. nam prætor non facit desinere hæredem, nec esse: ut instit. de bo. poss. § quos autem. vel dic, ut in d. l. filiæ. Et sic nota [2] quòd septem modis fit quis intestatus: quinque ante aditionem, & duobus post: ut hic, & instit. de hære. ab intesta. in prin. Item quod subijcit habere locū collationem, quando querela agitur: dic quòd aliud erat iure ueteri: [3] ut ff. de col. do. l. pater filium.

[2] Glo. sequitur Barto. Paul. Ale. & Ias.

[3] Immo aliud non erat de iure ueteri. Bar. Bald. Pau. Sali. Ale. & Ia.

e Rescisso.] sc. licet testamento.

dito, aut si factum fuerit, contra tabulas bonorum possessione petita, [d] vel inofficiosi querela mota rescisso, [e] æqua lance parique modo prospici possit: hoc etiam æquitatis studio præsenti legi credidimus inserendum, vt in diuidendis rebus ab intestato defunctorum parentum, tam dos, quàm ante nuptias donatio conferatur, quam pater, vel mater, auus vel auia, proauus vel proauia, paternus vel maternus, dederit vel promiserit pro filio vel filia, nepote vel nepte, pronepote vel pronepte, nulla discretione [f] interceden te, vtrum in ipsas sponsas pro liberis suis memorati parentes donationem contulerint, an in ipsos [g] sponsos earum, vt per eos eadem in sponsas donatio celebretur: vt in diuidendis rebus ab intestato defuncti parentis cuius de hæreditate agitur, eadem dos, vel ante nuptias donatio ex substantia eius [h] profecta conferatur: emācipatis videlicet liberis vtriusque sexus, pro tenore præcedētium legum ea quæ [i] in ipsa emancipatione à parentibus suis (vt adsolet fieri) cōsequūt, [k] vel post emancipationem

f Nulla discretione.] id est distinctione.

g In ipsos sponsos] dummodo constet [4] propter spōsam eas factas secundum Ioan.

[4] Singularis gl. secundum Ang. hic.

h Eius.] parentis.

i Quæ.] scilicet bona.

k Consequuntur.] ut habeant in peculio, [5] scilicet profectitio: ut eadē, quæ in suis, seruetur distinctio in his: ut supra eo. l. si donatione. quod non placet. [6] ut ar. ff. de iure codicil. l. quidā referunt. §. esse enim debet, & ff de testa. l. 4. nā cū sui iuris sunt, peculium habere non possunt: ut supra de inoffi. testa. l. si. Dic ergo secundo [7] collationem faciēdam pro tenore pręcedētium legum, puta si dicatur à donante: ut infra eod. l. pen. in fin. & ff de inofficio. testamen. l. si non mortis causa. in princi. & s. de inofficio. testa. l. si quādo, in fin & l. quoniam nouella. secundum Io. hoc non placet, [8] quia illę non sunt pręcedētes, sed istę, nisi dicas quòd aliæ ueteres erant, quę dicebant idem. [9] Et secūdum hoc dic leges veteres dixisse idem, quod dicit l. penul. Tertij dicunt quòd lex inferior, illud, in suis [10] loquitur: & hæc in emācipatio. ideoq; distinguunt inter collata tempore emancipationis tunc, uel post ea: ut ea conferant, ut hic: & alia quæ ante emācipationem, ut illa, non: ut ibi, sed nec has habemus. Et nota quod quædā noua inducit hęc lex: quia cū per ueteres leges ff. emancipati non conferāt adinuicem secundū quosdam, nec sui suis, cum non habeant [11] contra tabulas: nec sui emancipatis, sed solum emancipati suis: hodie par est omnium causa, seu conditio. Itaq; sui emācipatis, & suis, & nec emancipatis, nec suis, & emancipati conferunt emancipatis secundum H. [12] & supra hac l. sed non secundum Azo. ut not. supra l. si emancipati. Item inducit secundum nouum, quod circa querelam di xi [13] in princip. huius legis. Tertio, quia olim emancipatus omnia, quæ habebat tempore mortis patris, debebat conferre: vt supra eo. l. ea demum, hodie per Leonē non confert, nisi a patre donata tempore emancipationis, vel postea. ergo aliunde quæsita non confert, à contrario sensu. l. hoc tamen dicere non placet. nec

[5] Immo non habebāt in peculio, sed erāt bene donata. Bart. Pau. Ale. & Ia.

[6] Et bene Bartol. & alij.

[7] Ista displicet Ba. Paul. Ale. & Ias.

[8] Et bene secundum prædic. scribētes.

[9] Immo non dicūt idē: quia loquūtur de legitima, nō de collatiōe, secundum eosdē.

[10] Melius dixisset, in non suis, nec emancipatis. Alex. & Ias. licet gl. s. sequatur Bar.

[11] Immo habēt. Bart. Bal. Paul. & Alex.

[12] Cuius opinio cōmuniter approbat. Alex.

[13] Nihil est Bart.

c Sequitur glo. Alexand.

Leo: hoc vetat. Vnde dic, 2 & quarto pro tenore præcedentium legum. s. co. l. ea demum. vt vndecũque quæsita conferantur, sed per authen. ex testamento, tantũ à patre data.

3 Ista responsio quo ad quæstionem placet Ba. Pa. Alexan. & Ias.

a Ab eisdem] secus si ab alijs.

Liberos.] CASVS. Si quis fuerit emancipatus auctoritate principis, quæritur, vtrum teneatur conferre quę acquisiuit post emancipationem, ac si coram quolibet iudice fuisset emancipatus? Respõ. quod sic. Viuianus.

b Legis.] qua dicitur de emancipatione absentis. vt j. de emanc. lib. l. iubemus.

c Ex antiquo iure.] per simulatas uenditiones, vel principis rescriptum, vt institu. qui. mo. ius pa. pote. solui. § præterea.

Illã.] CASVS. Si masculus intestatus decedit filio vel filia superstitibus, & ex filia mortua nepotibus relictis, non refert quot vel cuius generis. vel si fœmina decedat intestata, filio vel filia mortuo, vel mortua (non refert in hoc casu) nepotibus vel neptibus relictis, nepotes seu neptes hodie sicut olim cũ deminutione tertiæ partis, quæ matrem suam contingebat, vna cum materteris, auunculis, patruis, & amitis succedent ei. hæc ex prima parte colliguntur. In secunda vero colligitur, quod prædictæ personæ inuicem conferũt donationes propter nup. & dotes à parentibus suis pro se cõstitutas non obstãte cõstitutione diuorũ Arcadij & Honorij, qua videbatur solũmodo a nepotibus cu auunculis solũ conferendum, quia tamẽ circa patruos & materteras & amitas æquitas & ratio reperiatur æqualis, idem ius obseruetur in collatione, subtilitate prædictę constitutionis non obstante. Hodie tamẽ

ab eisdẽ[a] parentibus acquisierint, collaturis. Dat. V. Kalend. Mar. Buseo & Ioanne Conss.

Quocunque modo liberi sui iuris efficiantur, ad collationem vt emancipati vocantur. Sal. & Alex.

XVIII. Imp. Anastasius A. Constantino præfecto prætorio.

Liberos qui per nostrę legis[b] auctoritatem, per oblationem precum & imperiale rescriptum, sui iuris effecti fuerint, ad similitudinem cæterorum qui emancipati ex antiquo iure[c] sunt, collationes facere iubemus compelli secundum ea quæ super cæteris emancipatis statuta sunt. Dat. XII. Kal. Aug. Constantinopoli, Probo & Auieno iuniore Conss.

Nepotes ex filia, qui succedunt auo materno cũ materteris, & auunculis in illa portione in qua succederet mater si viueret, excepta tertia parte, quæ accrescit auunculis & materteris: item nepotes ex filio vel filia, qui succedunt auia vna cũ patruis, auunculis, amitis, & materteris, cũ dicta deminutione tertia partis debẽt adinuicem conferre tam datẽ quam donationem propter nuptias datam ipsis patruis, auunculis, amitis, & materteris, per ipsos conferẽdam nepotibus aui, quam etiam dotem, vel donationem propter nuptias datam patri vel matri dictorum nepotum conferendam per dictos nepotes dictis patruis. Alexan.

XIX. Imp. Iustinianus. A. Menæ præfecto prætorio.

Illam merito dubitationẽ amputare duxim[9][d] quæ super collatione dotis, vel ante nuptias donationis, inter certas personas satis iam ventilata est. Nam si[e] intestatus quis[f] defunctus esset filio vel filiis, aut filia vel filiabus relictis, & ex mortua filia vel filio cuiuscũq; sexus aut numeri nepotibus,[g] vel si qua intestata defuncta esset, filio quidẽ vel filijs, filia uel filiabus similiter relictis, ex mortuo vero filio vel filia itidem nepotibus cuiuscunque sexus aut numeri, de modo quidem successionis minime dubitabatur, sed palã erat quòd huiusmodi[h] nepotes duas partes paternæ[i] vel maternę[k] portionis tãtum haberẽt, tertiã partẽ patruis suis vel auũculis, uel amitis vel materteris, pro iam posita cõstitutione[l] concedentes. de collatione vero dotis, vel ante nuptias donationis, quam defuncta persona[m] pro filio vel filia superstitibus, & pro mortuo vel mortua[n] filio vel filia dedisset, multa dubitatio orta est. superstitibus quidem filiis[o] defunctæ personæ non debere se dotẽ, vel ante nuptias donationem pro se datã à suo patre vel matre, conferre filijs mortui fratris sui, vel mortuæ sororis suæ cõtendentibus, eo quod nulla[p] cõstitutio super huiusmodi[q] collatione posita esset: nepotibus uero mortuæ personę non tũ huic resistentibus, sed etiam asserentibus quòd onus collationis constitutione[r] Arcadii & Honorij diuæ memoriæ sibi impositũ, in personis tantummodo suorum auunculorum, nõ etiam patruorum, vel amitarum, vel materterarum locũ habere posset. Talem igitur subtilem dubitationem amputantes, præcipimus tam filios vel filias defunctæ p

A persona quæ enumerãtur in l. codicis, succedunt æqualiter non cum deminutione tertiæ partis. ideo iunge legi huic authen. quæ tertiæ.

d Duximus.] & eam decidemus. j. §. talem.

e Nam si.] & hæc est dubitatio, nam &c.

f Quis.] masculus.

g Nepotibus.] subaudi, relictis.

h Huiusmodi nepotes.] Si moritur fœmina, non distinguitur, relinquat ex filio nepotes, an ex filia. nam vtrobiq; cum deminutione admittitur. si vero moriatur masculus, & relinquat nepotes ex filio, euidem ius suat, cuius & filius. si ex filia, admittitur cum deminutione tertiæ partis, 5 vt hic, & in instit. de hære. quæ ab intest. §. item vetustas.

Nepotes ex fœmina & ex masculo descendentes an admittantur eodẽ modo.

i Paternæ.] scilicet quãdo fœmina decessit.

5 Sequitur totam istã glos. Alex. & Ias.

k Maternæ.] siue fœmina siue masculus decesserit.

l Constitutione.] vt j. de suis & leg. lib. l. si defunctus.

m Persona.] de cuius hæreditate nunc agitur.

n Mortua.] ex quibus remanserunt nepotes, qui succedunt cum patruis, vel auunculis, vel similibus.

o Filijs.] qui sunt patrui ad nepotes.

p Nulla cõstitutio] immo videtur quod sic, vt s. e. l. si maritus. Sed certe ibi filius eius de cuius hæreditate agitur, & filia viuebant tempore mortis 4 eius, de cuius hæreditate agitur, & postea natus erat nepos ex filio. sed hic fuit natus nepos ex filio, filio dico premortuo, viuo eo de cuius hæreditate agitur. Itẽ obuenitur de illa. s. co. l. liberis. at illa loquitur de collatione facienda in nepotes & neptes, ac patruos & & amitas, auunculos & materteras.

4 Sequitur glos. Bar. & Sa.

q Huiusmodi [illegible] patruorum, vel similium conferre nolentium.

r Constitutione.] quã non [illegible].

Auun-

a Auunculis.] cum decessit masculus, vel fœmina, auus, vel auia.
b Amitis.] hoc etiam quando mortua est fœmina.
c Dotem.] mulieris.
d Donationem.] masculi.
e Patris.] & hoc quando decesserit fœmina, & sunt ex illo nepotes.
f Mortua persona.] tres sunt dotes de quibus omnibus in hac lege tractatur. Quid dices in dote vel donatione propter nuptias, quã dedit auus nepotibus suis vel auia eorum, de cuius hæreditate agitur? Respon. vt tibi innuitur: nepotes, non patruis vel auunculis vel materteris debent conferre, vt ff. de commu. diuid. l. i. §. si sit. Sed cum hodie titulus ille sit sublatus, 1 dico & hoc, scilicet contrarium, vt debeat patruis conferre, & econtra. Si autem pater vel mater eorum dedisset dotem, locum haberet quod dicitur 2 ff. eod. l. si emancipati, vel sic ergo hoc secus erit vt s. ea. l. si, & in l. si tibi, dicit s. de patre nepotis an con erat.
g Conferre.] lex ista pro M. facere videtur, qui dotem filię mortuæ liberis existentibus eius non esse patris retinendam dicebat, si enim tenetur, quare liberis nisi ex hac lege necessitas imponeretur de collatione faciẽda, cum ad auũ, qui post filiam decessit, non reuertatur? Sed respõ. 3 quòd hic erat filia emancipata. vnde non ad patrem, sed ad suos heredes transmisit petitionẽ dotis, ut s. de rei vxo. act. §. accedit. sed hodie M. opinio seruatur. & habes de hac opinione plura notata. s. solu. matrimo. l. dos. Ac.

1 Hoc nihil facit ad propositũ. Paul. Alex. & Ias. & an sit verum quòd ille titulus sit sublatus, vide Garsiam in l. Gallus. ff. de lib. & posthu.
2 Scilicet quod non deberent conferre. Bar. Pau. Salic. Alexã. & Ias.
3 Ista responsio placet Paul. Salic. & Alexan.

sonæ dotem vel ante nuptias donationem a parẽtibus suis sibi datam conferre nepotibus vel neptibus mortuæ personæ: quam eosdẽ nepotes vel neptes patruis suis aut auunculis,[a] amitis[b] etiã & materteris dotem,[c] vel ante nuptias donationem[d] patris[e] sui, vel matris, B quã pro eo vel ea mortua persona[f] dedit. similiter conferre:[g] vt commixtis huiusmodi collationibus cũ bonis mortuæ personæ, duas quidem partes nepotes vel neptes habeant illius portionis quæ patri vel matri eorum, si superesset, deferebatur: tertiam[h] vero eiusdem portionis partem vnà cum sibi competentibus portionibus filij vel filiæ defunctæ personæ, cuius de hęreditate agitur, capiant. Dat. Kal Iun. Constantino po. DN. Iustinia. A. PP. II. Cons.

IN AVTHENTI. de trien. & se. §. neque illo. colla. iij. const. v.

Quæ tertiæ[i] portionis deminutio correctionem nouo iure[k] capit, ad æqualitatis iustitiã redacta in omnibus talibus personis.

h Tertiam.] quæ tertiæ &c. Et sic lege authẽ. quæ tertię.
i Quæ tertiæ.] quæ auferebatur nepotibus, vt s. l. proxi. in prin.
k Nouo iure.] scilicet institutionum, vt institu. de hære. quæ ab intesta. §. si. secundum M. quod non placet, quia ibi adimit quandam portionem, quæ deferebatur agnatis, vt j. de suis & leg. hære. l. fin. Dic ergo nouo iure, scilicet authen.

Illud.] CASVS. Primo dicit quòd omnia quæ ad repellendum querelam inofficiosi cõputantur in quartam partem portionis quæ contingeret aliquem ab intestato si nõ foret exhæredatus, conferuntur. Secundo dicit quòd non tenet regula e conuerso, puta quod ea quæ cõferuntur, computentur: nisi de his quæ conferuntur, specialiter a lege fuerit expressum vt computentur. Tertio dicit quòd simplex donatio non confertur, si non hoc donator expresserit, nisi quis in quosdam filios & filias donationẽ propter nup. & dotẽ, in quosdam vero simplicem donationem contulerit.

Quæ condito testamento in legitimam computantur, debent etiam conferri: quando ab intestato succeditur: non econtra illa quæ ab intestato cõferuntur, debent in legitimam imputari facto testamento: nisi hoc reperiatur expressè cautum. & donatio simplex facta descendenti ab ascendente, non confertur: nisi fuerit expressè dictum, vel nisi frater vel soror petens collationem, habeat dotem vel donationem propter nuptias, quam illi conferre tenentur. Alex.

XX. Idem A. Menæ præfecto prætorio.

Illud sine ratione à quibusdam in dubietatẽ deductum, plana sanctione reuelamus: vt omnia[l] quę in quartã portionẽ ab intestato[m] successionis computantur his qui ad actionẽ de inofficioso testamẽto vocãtur: et si intestatus is decesserit ad cuius hæreditatẽ veniunt: omnimodo cohæredibus suis cõferant. Quod tãn[n] in alijs,[o] quam in his quæ occasione militię vni hęredũ ex defuncti pecuniis acquisitæ lucratur is qui militiam meruit, locum habebit: vt lucrum[p] quod tẽpore mortis defuncti ad eũ[q] peruenire poterat,[r] non solũ testamento condito quartæ partis[s] ab intestato[t] successionis computetur, sed etiam ab intestato[u] conferatur.

D Hæc autem regula,[x] vt

l Omnia.] scilicet data inter viuos. nam in relictis fallit hoc, 1 vt patet cuilibet, vt s. e. l. filiam. 2. imputantur enim in quartã, non tamẽ conferuntur, ut s. de inoffi. testa. authen. nouissima.
m Ab intestato.] id est quartã eius quã esset quis habiturus ab intestato.
n Quod tam.] id est dicta regula.
o In alijs.] puta dote & donatione propter nuptias.
p Lucrũ.] pecunia autem pro illa militia data à patre tempore militiæ acquisita, item pecunia quæ tenetur adhuc ex promissione patris pro dicta militia, nõ debebit conferri, vt ff. eo. l. 1. §. sed an id, quæ est contra. sed hæc solutio videtur esse falsa, 4 quia enim hoc nõ est speciale in silentiarijs, quod lex vult, vt s. de inoff. ficio. testa. l. omnimodo. §. fina. Dic ergo quòd lucrũ æstimatur tẽpore mortis vt conferatur, vt hic: sed lucrum non potest dici, nisi deducta oneris æstimatione quod quis subijt propter militiã, vt ff pro socio. l. Mutius, quæ quidẽ æstimatio oneris nõ cõferẽ, immo præcipua ei adiudicat, vt ibi.
q Ad eum.] scilicet filium militem.

1 Idem Bart. Bal. & Paul.
4 Immo nõ est falsa, sed cõiungenda cũ sequenti. ideo dic quòd æstimatio militiæ sit conferẽda deductis expensis, non ipsa militia, vt in contrario. Alexã. & Ias.

r Poterat.] pone militiam emptam centum. tempore mortis valet l onus militiæ est. 30. quod superest, lucrum est, scilicet. 20. quos scilicet 20. confert, vt hic. sed aliud non ut in contrario.
s Partis.] illius partis quæ debentur ab intestato, vt ff de inoffic. testamen. l. Papinianus. § si quis mortis. hodie vero habet trientem vel semissem suæ partis, secundum numerum liberorum, vt in authent. de trien. & semis. §. 1 colla. 3.
t Ab intestato.] moriente parente.
u Ab intestato.] vel testamento expugnato per contra tabulas, ut s. eo. l. vt liberis.
x Hæc autem regula.] duæ ergo sunt regulæ, vna est quod omnia quæ cõputãtur in quartã, cõferũtur. alia ecõtra. Primã cõprobat Iustinia. secundam improbat, quędam enim data cõferũtur quæ i quartã minime cõputãtur, ut donatio

omnia q̃ portioni quartę computantur, etiam ab intestato conferâtur, minimè è contrario tenebit, vt possit quis dicere etiã illa quæ conferuntur, omnimodo in quartam partem his computari qui ad inofficiosi querelam vocantur. Ea enim tantummodo ex his quæ conferuntur, memoratæ portioni computabuntur, pro qbus specialiter legibus ut hoc fieret, expressũ est. B ¶ Ad hæc [a] cum ante nuptias donatio vel dos à patre data, vel matre, vel aliis parentibus pro filio vel filia, nepote, vel nepte, cæterisq; descẽdentibus conferatur, si unus vel vna liberorum ante nuptias tantummodo donationem vel dotem, non etiam simplicem donationem accepit, uel acceperit, alter vero vel altera neq; dotẽ neq; donationẽ ante nuptias à parente suo suscepit, vel susceperit, sed simplicem tantummodo donationem, ne ex eo iniustum aliquid oriatur, si ea quidem persona quæ ante nuptias donationem vel dotem suscepit, conferre eam cogẽda sit, illa vero quæ simplicem tantummodo donationẽ meruit, ad collationẽ eius minime coarctanda. si q̃d huiusmodi acciderit, iubemus ad similitudinem D eius qui ante nuptias donationem vel dotem conferre cogitur, etiam illã personam quæ nulla dote vel ante nuptias donatione data, solam simplicem donationem à parentibus suis accepit, cõferre eam, nec recusare collationem ex eo quòd simplex donatio non aliter confertur, nisi huiusmodi legem do- A nator tempore donationis suæ indulgẽtiæ imposuerit. [b] Dat. VIII. Idus Aug Constantinopo. Decio. V.C. Conss.

Aduentitia hodie non conferuntur sicut nec castrensia, vel quasi castrensia. Bald & Salicetus. †

XXI. Idem A. Ioanni P. [illegible]

VT nemini decætero super collatione dubietas oriatur, necessariũ duximus constitutioni [c] quam iam [d] fauore liberorum fecimus, hoc addere, vt res quas parentibus acquirendas [e] esse ꝓhibuimus, nec collationi post obitũ eorum inter liberos subiaceant. Vt enim castrense [e] peculium in commune conferre in hæreditate diuidenda, & ex prisci iuris auctoritate minimè cogebantur, ita & alias res q̃ minime parẽtibus acquiruntur, [f] proprias [g] liberis manere cẽsemus. Dat. XV. Kal. No- C uẽ. Lampadio & Oreste VV.CC. Conss. anno. II.

TITVLVS XXI.

DE TESTAMENTO militis.

Institutus à milite specifice in paganicis, nõ habet ius accrescendi in castrensibus nec e conuerso, sive in illis aliquis fuerit institutus, & repudiauerit, siue nullus fuerit institutus, vnde pertinẽt ad venientes ab intestato cũ miles possit decedere pro parte testatus, & pro parte intestatus hoc dicit cum. l. sequen Alexan.

1. Imp. Antoninus. †A. [illegible]

FRater tuus miles si te specialiter ĩ bonis quę in paganico habebat, hæredem fecit, bona quę in castris reliquit, petere non potes, etiam si is, qui eorũ [g] hæres institutus est, adire ea noluerit: sed ab intestato succedentes veniunt, modo [h] si in eius locũ substitutus nõ es, & liquidò ꝓbeẽ [i]

---

[1] Reprobaf. Bart. Paul. Sali. & Alex.

donatio simplex, [1] quæ quãdoq; confertur, cuius exempli probãdi gratia subiicit, ad hoc &c. i. iuxta hoc. Potes & euidentiorẽ ponere instantiã, qm̃ donatio ante nuptias conferebatur tempore huius legis, vt s. eo. l. ut liberis. sed non cõputabatur [2] in quartã. ut s. de inoffi. testa. l. quoniã nouella.

[2] Olim hodie sic. Ale. & Ia. Donatio simplex duob. casibus cõfertur.

[a] Ad hæc.] id est iuxta hoc.

[b] Imposuerit.] Jus s. de inofficio. testa. l. si quãdo. §. & generaliter. & § illud. Sic ergo simplex donatio confertur duobus casibus, scilicet quando hoc dicit donator. Item quando emergit inæqualitas, [3] an autem hodie indistincte conferatur, scilicet donatio simplex, dixi. suprà e. auth. ex testamento. Sed qd si & dotẽ habeat & donationem simplicem altera filia, alia uero dotem tantum? Nõ puto [4] per hanc. l. tunc donationẽ simplicem conferri, nisi donator hoc dixerit. & facit ad l. istam s. cõmunia vtriusque iudi. l. si.

[3] Et sic filius in potestate debet cõferre donationẽ simplicẽ emãcipato. Pa. Ale. & Ia.

[4] Idẽ Bar. Bald. Pau. Ale. & Ia.

VT nemini.] CASVS. Filiusfami. habet bona. s. castrensia & profectitia & aduentitia. in oibus istis bonis cessat collatio, præterq̃ in profectitijs. Viui.

[c] Constitutioni.] vt J. de bo. quæ lib. l. cũ oportet, quæ licet posterior sit i ordine, tamẽ prior fuit q̃ ista i cõpositione.

[d] Acquirẽdas.] quo ad proprietatem.

[e] Castrẽse.] vel quasi. vt ff. e. l. 1. §. nec castrẽse, & supra eo. l. filiæ licet.

[f] Acquiruntur.] quãtum ad proprietatẽ [5] & ad hoc. J. de bo. quæ libe. l. quod icitis, & in authen. de hære. ab intesta. in prin. colla. 9.

[5] Quod ẽ verum tã in filijs in ptãte existentibus, q̃ in emãcipatis. P. Ale. & Ia.

[illegible]

Post successiones prætoras, ponit similes

& dignitates, scilicet ex testamento militum prius.

FRater.] Miles aliquis decessit habens bona duplicis seruitutis, s. paganica & castrẽ. e tia. si ergo te fratrẽ suu in bonis paganicis hæredẽ instituit, siue hæredẽ in castrẽsibus bonis nõ instituit, siue istituit sed ea adire noluit, ad te nõ venient iure accrescẽdi, s. ad succedentẽ ab intestato, nisi institutio substitueris, si probatũ fuerit ab instituto, uel à succedẽtib. ab intestato militẽ nolle castrẽsia ad te puenire. quo casu ni si ꝓhibeẽ, locus erit iuri accrescẽdi. quod ꝓbaẽ eo ipso, q; non probaẽ ipsum noluisse ad te bona deferri, & ita probabis maxime, quia eius uoluntas ꝓ iure seruatur. sed quod à lege in uno conceditur, in reliquo prohibeẽ. sic ergo instituendo eũ in paganis, castrẽsia uidet ademisse. ff. de iud. l. cũ prior.

[g] Eorum.] s. bonorum castrensium.

[h] Modo.] i. tũc est verũ quod diximus, si in eius &c. & accipe si nõ, ꝓ nisi. Ac.

[i] Probetur.] quod est eo ipso quod nõ probatur cõtrarium, secundũ Io. ut ff. eo. l. si duobus. sic J. tit. 1. l. 2. & sic non est contra. J. l. proxi. Vel dic melius vt mihi uidetur, probatur scilicet ex uoluntate militis defuncti, nã si te hæredem fecit in paganicis, uidetur te prohibuisse in castrẽsibus, vt q̃ i vno cõcessit, i alio videatur ꝓhibuisse: nam sic est i l. ut ff. de iu di. l. cum prætor. & hæc uolũtas est lex. ut. J. subiicit. nam uoluntas &c. Alij dicunt contra. s. ꝓ hæc uoluntas sit liquidò probanda. aliud autẽ erit si castrensia

[1] Hęc lex appendix, q̃dam est ad l. cum oportet. J. de bon. quæ libe. Contius.

[2] Bisnio ante hãc legẽ. l. Decio Cons. intelligit. n. l. cum oportet. J. de bon. q̃ lib. Cõtius.

[3] Hoc est pcipuas, et collationi nõ obnoxias. alioq. n. iãã continuerat ut essent propriæ filiorum. d. l. cum oportet. Cõt.

Quã, & caracalla, & Bassianus fratricida cognomina tus. Cõt.

[4] Quasi dicat, nec principali iure, nec iure accrescendi. Cõtius.

Probaẽ, vel manu scri. multũ aũt interest vtro mõ legatur. Cõtius.

strensia bona tibi dederit, de alijs vero nil dixit, vt ǰ. l. proxi. quæ est contra secundum nunc casum.

a Nam voluntas militis.] id est militantis nam secus in veterano, vt ff. e. l. idem & li §. si vero. Et distingue hic q si miles alium in paganicis, & alterum in castrensibus instituit, nō est

A Quòd si extraneum.] in paganicis, & alium in castrensibus, vt ǰ. dixi: secus si tantum in castrēsibus extraneū. Alij cōtra, distinguūt. n. vtrū cōmilitonē vel extraneū instituerit in castrensibus tantū, ut primo casu nō habeat omnia bona, quasi sit institutus solummodo cā militiæ, in secundo sic, vt in secundo casu legis.

Militis plures hęredes si sint instituti, an sit locus iuri accrescendi inter eos.

fratrē tuum castrensia bona ad te pertinere noluisse. Nam volūtas militis a in expeditione occupati, pro iure seruatur. Accepta. V. Id. Septemb. Duobus & Aspris Conss.

Institutio non trahit ad se institutionem in diuersis hæreditatibus æque principalibus hoc dicit. Bal. Vel sic: institutio facta in castrensibus, non trahit ad se paganica: sed institutio simplicit er facta com; rocendit omnia, S.a.ite. h.

II. Idem A. Septimo militi.

Miles si castrensium tantummodo bonorum cōmilitonem b suū instituit hæredem: cętera bona c eius, vt intestati defuncti, mater eius iure possidebit. d

B

e Quòd si extraneum e scripsit hæredem, isquē adijt hæreditatem: bona eius in te transferri nō iure desideras. f PP. XI. Kal. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Institutio hæredum à milite facta potius secundum ius commune quam militare interpretatur h. d. Sal. Vel sic: Institutio hæredum a milite facta per quotas, secundum illas trahitur ad omnia bona. Alexand.

III. Idem A. Vindiciano.

Quanquam militum testamenta iuris vinculis non subijciantur, g cum propter simplicitatem militarem quomodo velint & quomodo possint, ea facere his concedatur: tamen in Valeriani quondam centurionis testamento institutio etiam iure cōmuni accepit auctoritatem. Nā cum pater familias filiam ex duabus vncijs, vxorem ex vncia hæredes scripserit, nec de residuis portionibus quicquam significauerit: in tres partes diuisisse eum apparet h hæreditatem: vt duas habeat quę sextantem accepit: tertiā quæ ex vncia hæres est instituta. PP. Kal. Nouemb. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

C

Priuilegium militis non tollit legem eius fauore inductam, ob imbecillitatem consilij. Bald. & Alex.

IIII. Imp. Alexand. A. Iunio.

Si Rufinus i vir clarissimus tribunus laticlauius k † maior annis lege l definitis faciens testamentum, te manumisit: iustam tibi libertatem competisse, scire debes.

ius accrescendi inter eos, quasi duarum sint hæreditatum hæredes, vt ff. famil. ercisc. l. hæredes. §. 1. & ff. e. l. si certarum. §. Iulianus, & l. si duobus, & de bo. lib. l. si filius, § 1. etiam si institutus ex castrensibus non adiuit, vt h c, nisi in casu, scilicet si altera bona æri alieno non sufficiant, vt d. l. si certum, §. Iulianus, in fi. §. & nisi alius institutos, ab intestato primum locum obtineret: sed tunc non vendicat iure institutionis, sed tā quam ab intestato, vt d. l. si filius. §. 1. si autem vnū ex vna re, alium ex alia, vel vnum ex vncia, aliū ex castrensibus, est ius accrescendi inter eos, vt ǰ. eod. l. quanquam, & ff. e. l. si certarū, 1. respon. Non obstat quod dicitur. ff. e. l. si miles vnum, vbi si miles vnum ex fundo hæredem scripsit, creditur quantū ad residuum patrimonium intestatus decessisse. creditur. n. ita à iure, si probetur militem hoc uoluisse. si aūt miles unū instituat in paganicis, & in castrēsibus neminē, pertinent castrensia ad hæredē ab intestato venientem, vt hic, nisi probetur voluntas militis contraria. idem & econtra, scilicet si vnum instituat in castrensibus, non distinguo cōmilitonem vel aliū, & neminem in paganicis, pertinebunt enim ad hæredē iure intestati ut hic, & ǰ. l. proxi. si autē vnū post tempus instituit, interim habet locum causa intestati, vt ff. e. l. miles ita, circa prin.

Miles.] CASVS. Si in bonis castren. cōmilitonem suum miles instituerit, in paganicis nullū, ad ea vocabitur mater proximioribus deficientibus, tanquam ab intestato. si aūt vnum in castrensibus, aliū in paganicis instituit, mater non vocabitur, ex quo adijt paganica bona.

b Commilitonem.] vel alium quemlibet.

c Bona.] scilicet paganica.

d Possidebit.] etiam si nihil probet, secūdum Ioan. Sed contra, ǰ. l. proxi. in fi. vbi videtur quod mater probet. Sol. aliud cum quis instituitur in paganicis, quia tunc trahuntur castrensia quasi accessoria, vt ibi: aut ecōtra, & tunc non trahuntur, vt hic. at Ioan. contra, & intelligit ibi eo ipso probatum, quòd non probatur contra.

f Desideras.] ut mater.

Quanquā.] CASVS. Si miles filiā suam ex duabus uncijs, & uxorem ex una insti tuit, quid iuris sit de alijs bonis, q̄ritur? s. vtrū perueniant ad succedentem ab intestato, puta ad matrē? Respon. q uidetur his uerbis filiā instituisse ex duab⁹ partibus hæreditatis, & uxorē ex tertia: nec illud habet locum in milite, sed in quolibet altero priuato q iure communi testatur. Primo dicit q miles in expeditione cōstitutus, absq; omni iuris ciuilis subtilitate prout uult, pōt testari. secūdo q̄ritur, si miles filiā suam ex duabus vncijs, uxorem uero ex una hęredē sibi instituit, de residuis aūt nihil disposuerit, quid iuris sit de dodrāte, hoc ē de ix. uncijs? & respō. q etiā de iure cōmuni p̄sumatur absq; omni priuilegio militari hæreditatē suā in tres ptes diuisisse, hoc ē ut filia duas partes habeat, uxor tertiā. hoc ē ut idē uoluisse de residuo quod uoluit instituēdo intelligatur. Viu.

g Non subijciantur.] ex toto: subijciuntur tamē in quibusdā quandoq;, sicut & quilibet paganus, ut ǰ. e. l. pxi & l. captatorias, & ff. e. l. neq; n §. 1 in 2. respō. & §. si seruum, & l. in fraudem. 1. respon. & §. si quis. & §. fi.

D

h Apparet.] etiā iure cōmuni, ut dixi. ff. de hęred. insti. l. si interdū, §. pater, & l. si ita, §. 1 & instit. de hære. instit. §. hęrditas, & arg. ff. ad Treb. l. Marcel. in prin. & §. j. Sed ar. cōtra, ff. e. l. miles unū, ubi intestat⁹ quo ad cętera uidet. Sed dic uidet, si probetur testatorē hoc uoluisse.

Si Rufinus.] CASVS. Si miles. xx. an. seruū suū manumiserit, liber erit. si minor, non erit liber uetante. l. Ælia Sētia, nisi ex causa pbabili ipsum manumiserit, puta si sit alumnus eius uel pædagogus, uel cōsanguineus, ut institu. qui manu. non pos. §. eadem. Viuia.

i Si Rufinus.] ante casus positionem dic quod dicitur insti. qui. ex cau. ma. non li. §. ea. & l. lecta, dic quæ inuenitur per d. §. & per authen, ibi positam.

k Laticlaui⁹.] nomē ē dignitatis. Vel dic q erat claua de metallo, quā pijciebat tribun⁹ īter cōfertissimos hostes, & sic cęteri oēs fortiter pugnabāt, ita q clauam illā recuperabant

l Lege.] Scilicet Aelia Sentia.

† In uet. manu scri pt. latiscla uis, sed puto legend. laticlaui⁹ id est Senator. nā Augustus liberis Senatorum ptinus latu clauum & tribunatum legionum, præfecturatque ala rū dabat Sueto. in August. Contius.

Laticlauius qualiter accepit ur.

a Annis.] scilicet .xx. vt insti. qui manumit. non pos. §. eadem, & j. de fideicom. lib. l. minor, & ff. de fideicom. lib. l. ergo, §. item si minor.

b Nec militibus.] vt & ff. de manumis. testa. l. 3. & ff. e. l. si à milite. §. 1.

c Quia.] vt quia fuit eius pædagog.

d Data.] id est relicta.

e Iustam libertatem.] id est directā secundum P. sed dic secundum Ioan. quod tantum fideicommissariā potest relinquere, ut d. l. si à milite. §. 1. & facit ff. de ma. vindi. l. si rogatus. Accursius.

In testamento] CASVS. Priuilegium factionis testamenti, militi conceditur dum est in militia. Si ergo dum est in militia testamentum fecit, an eo reuerso valeat, quæritur? Dicit ac quod sic: post tempus reuersionis potest instituere in testamēto quemcunque velit, nisi lex hoc ei prohibuerit, vel si miles intra annum missus est honeste, vel in militia constitutus, hæredem iure militari potest & legata relinquere. & debebuntur, nisi lex &c.

f In militia.] & iure militari facto.

g Intra annum.] hoc habes. ff. e. l. testamēta eorum, & l. quod dicitur, & l. quod constitutum, & dic vt ff. ad l. Fal. l. ad veterani, & l. si miles.

h Honeste.] secus si ignominiose remittatur, vt prædictę leges dicunt.

i Eos.] s. milites, vel eos qui ex testamento capiunt, vt habetis exem plum ff. e. l. neq; enim, §. 2. & l. miles ita, §. mulier, & ff. de his quæ pro non scrip. ha. l. 3. & j. de hæret. & Manichæ. l. fina.

al. incausa defunt, non inepte. Contius.

Quòd si minor annis ex lege constitutus fuerit, cum faceret testamētum, lege impediente nullam libertatē adeptus es, quę in hac parte nec militibus remissa est.

Quod si idem testator causam manumittendi te habuit, quæ probabilis viuo manumittente cōsilio futura esset: quia per fideicommissum data libertas à quolibet minore annis, ei cuius causa probari potuit, pstari debet, ex testamento militis eiusmodi seruis iustam libertatem competere, consequens est. Dat. XVI. Kalē. Decemb. Alexandro. A. Cons.

Ex testamento militis quando valet iure militari, quilibet capere pōt, nisi sit specialiter prohibitum Alex.

Idem A. Sozomeno.

EX testamēto militis, siue adhuc in militia siue intra annum missus honeste decessit, hæreditas & legata omnibus quibus relicta sunt, debentur, quia inter cætera q̄ militibus concessa sunt, liberum arbitrium quibus velint relinquendi supremis [iudicijs] suis] concessum est: nisi lex specialiter eos phibuerit. D. XVII. Kalen. Februa. Iuliano. II. & Crispino CC. Conss.

Substitutio reciproca siue breuiloqua facta personis imparibus, continet vulgares substitutiones tantum, quæ poterant fieri cuilibet eorum, sed pupillarem substitutionem quæ non poterat fieri nisi tantum alteri eorū, non continet: nec etiam continet substitutionem militarem: quamuis illa potuisset fieri ex priuilegio militum cuilibet eorum: quia in dubio præsumitur miles velle vti iure communi, & non priuilegio: & hoc nisi aliter de voluntate militis probetur. Alex.

VI. Idem A. Volentino.

IN testamento quidē eius qui non miles fuit, si duobus hæredibus institutis, altero cui potuit vsque ad tempus pubertatis parens facere testamentum, altero cui posteaquam hæres extitit, substituere non potuit, inuicem substitutio eisdem verbis facta est: in eum solum casum eam locum habere sententijs prudentium virorū, & constitutionibus diuorum parentum meorū placet, quo vtrique pari ratione potuit substitui.

Sed cum ex testamento militis controuersiam esse proponas, defuncta paruula eius filia posteaquā hęres extitit patri, cū qua simul æquis partibus hæres institutus eras, substitutione inuicē facta: & mater quidem intestatæ filiæ sibi successionem defendat, tu autem ex substitutione ad te ptinere contēdas: iuris quidem ratio manifesta est, licere militibus pprio priuilegio etiā hæredibus extraneis, posteaquam hęredes extiterunt, mortuis substituere: sed tibi pro

I In testamento] CASVS. Si priuatus. i. non miles decedat duobus hæredibus institutis, fratre scilicet & filio seu filia impubere, & eos adinuicem substituat his verbis, vos inuicem substituo, quid his verbis significetur, quæritur? Respon. quod hoc significauit quod patruus sit hæres in totū. si impubes nō sit hæres, & e conuerso si patruus non sit hæres, impubes succedat in solidū, & locū habet tantū vulgaris, & est ratio, quia patruo non pōt substitui pupillariter & sic vitaē inæqualitas. & e cōuerso erit in milite relicto e. casu, s. quod miles fratrē suū & filiā instituit, & eos adiuicē his verbis substituit, vos inuicē substituo. quod si patruus decessit postquā hæres fuerit. admittitur substitutio filiæ, nō solū si nō fuerit hæres, vt quia antequā admit, decessit & sic adhuc non fuit hęres, uel si filia decessit, similiter miles erit hęs, licet filia hęres nō fuit, quia non adiuit, sed decessit in pupillari ætate, & in substitutionē prędictā incidit ista pupillaris, quod nō erat in priuato, & hoc fauore militari. & hoc ē verū si mater pupillæ nō cōtradixerit patruo, & patruus pbauerit fratrem suum expresse hoc voluisse, quia a extraneis hæredib. postquā hęredes fuerint, substituere pōt indirecto. Viuia.

k Institutis] scilicet æqualiter.

l Cui] s. minori.

m Facere testamentum.] quod ut facere possit, tria sunt necessaria, vt sit de liberis, item vt sit pupillus, itē ut in potestate vt insti. de pu. sub. i pri. & ff. d. vul. & pu. substi. l. 2.

Substitutioni pupillari tria sunt necessaria.

n Non potuit.] quia alterum prædictorum trium defuit.

o Eisdem.] .i. vos inuicem substituo.

p Prudentium.] vt ff. de vulg. & pupil. sub. l. iam hoc iure, §. sed si alterum.

q Cōstitutionibus] vt j. de ipu. & alijs subst. l. 2. & l. quis.

r Substitui.] scilicet in vulgarem.

s Militis.] qui ita substituit filiam pupillā & fratres quos instituerat.

t Extitit.] & sic expirat vulgaris substitutio.

u Institutus eras.] o frater testantis.

x Inuicem.] his verbis, inuicē substituo.

y Substitutione.] s. pupillari, quæ econtra in persona tua locum habere non posset, ut insti. de pup. substi. §. extraneo.

z Hæredibus.] non solum suis & minoribus, sed etiam extraneis & maioribus, & directo, vt hic, & ff. e. l. milites etiam, nisi mater esset in medio, vt in fi. l. dices. nā aliās nisi directo liceret, nullum esset priuilegium militis, vt instit. de pupil. substi. §. fina.

a Tibi.] id est à te fratre.

Sensa-

bandum est an ita frater tuus senserit. [a] PP. XI. Kalend. Maij, Fusco. II. & Dextro Conss.

Verba enuntiatiua principaliter propter aliud & non propter se emissa non inducūt dispositionem in testamento pagani, sed in testamento militis sic, cocurrente fauore libertatis, nisi probetur error. Alexand.

VII. Idem A. Fortunato.

EX his verbis, Fortunato liberto [b] meo do B lego, [c] vendicare tibi libertatem non potes, [d] si pagani testamentum proponatur.

¶At enim cum testatorē militem fuisse proponas: si non errore [e] ductus libertum te crediderit, sed dandæ libertatis animum habuerit: [f] libertatem equidem directam competere tibi, sed & legati vendicationem habere te, prærogatiua militaris priuilegij C præstat. D.XII. Kalen. Ianua. Alexandro A. II. & Marcello Conss.

Miles potest decedere pro parte temporis testatus, & pro parte temporis intestatus Sal.

VIII. Imp. Gordianus A. Æterno militi.

CErti iuris est, militē ad tempus etiam hæredem instituere posse. [g] PP. III. Kalen. Octob. Pio & Pontiano Conss.

Præteritio militis facta de filio quem scit se habere pro exhæredatione habetur fauore militis, & validitate sui testamenti: secus si filium se habere ignorat quia tunc testamentum erit nullum, sicut testamentum pagani. præsumitur autem sciuisse eo ipso quod filium nominans ei legauerit. hoc dicit cum l. seq. Alexand.

IX. Idem A. Valerio.

SIcut certi iuris est, militem qui scit se filium habere, aliosq; scripsit hęredes, tacitè eum exhæredare intelligi: [h] ita si ignorās se filium habere, alios scribat hæredes, nō obesse filio ademptā hęreditatē: sed minimè [i] valēte testamēto, si sit [k] in potestate, eum ad successionē venire, [l] in dubijs non habetur. PP. V. Non. Octobr. Pio, & Pontiano Conss.

Substitutio tacita nō admittitur contra matrē etiam in testamento militis.

¶Senserit.] s. quòd expresse voluit te admitti ex substi- A tutione tacita pupillari. nam etiam in testamento militis tacita substitutio contra matrem non admittitur, vt j. de impub. & alijs substi. l. precibus. expresse autē vult per hæc verba, si Lucius decesserit, Sempronius hæres esto, vt ff. eod. tit. l. miles ita, §. 1. & in prin. & l. in fraudē. §. penul. Idem si tacite, vt vos inuicem substituo, si modò hoc probetur voluisse per aliqua extrinseca, ut in hac. l. quę quodammodo sunt expressa, vt ff. de vul. substi. l. Lucius. Sed in quo erit priuilegium militis, cum voluntatis relinquatur quæstio, cum & priuatus hoc faciat, vt ff. e. l. iam hoc iure, in fi. & ff. ad Trebel. l. Scæuola? Respon. hic aliquæ pręsumptiones erāt contra eum. Alij dicūt quòd probat eo ipso quòd contrariū nō probatur. Sed tu dicas cum hoc non probatur, nullū habet miles priuilegium, sed hoc probato habet, quia est directa substitutio, nisi mater esset in medio. sed si fuisset priuatus testator. hoc probato quòd hoc sensit, esset fideicommissaria tantum, & & est hæc vera. Sed Pi. dixit quòd hæc erat fideicommissaria, & pro eo. j. de impub. & alijs substi. l. precibus, & ff. de vulga. substi. l. centurio. sed certe ibi erat mater in medio, contra quā eius fauore non ualet iure directo, & ita erat in nostro casu. secundum hoc nullum est priuilegium, quando mater est in medio. Item satis habet lex. quòd vsque ad pubertatem valuit iure directo. item quęro, intra quātum tempus valet hæc substitutio fratri facta?

ADDITIO Pro solutione istius quæstionis dicas cū B. hic distinguendo, aut nō cōstat ꝙ miles voluerit substituere post aditam hrēditatem, & finitur adita hæreditate, vt hac. l. aut constat ꝙ substituere voluit post aditā hæreditatē, & tunc aut voluit substituere limitate vsq; ad tempora pubertatis, & in filio pupillo valeret iure pupillari, & in extraneo ualeret iure compēdiosę, sc̄dm tā distinctionem insequentē, vt l. cēturio. ff. de vulga. & pupil. substitu. Si vero voluerit substituere simpliciter, & indeterminate quandocunque decesserit, tunc si mater non est in medio, semper valeret iure directo, vt dicta l. centurio: si vero mater est in medio, tunc aut testator est vsus verbis directis, & valet iure directo, vt dicta l. centurio: si vero est vsus verbis communibus, tunc valet iure fideicommissi post tempora pubertatis fauore matris, vt l. precibus, & j. de impub. & alijs substi. quam distinctionem tene memoria.

EX his.] CASVS Si priuatus volens aliquid relinquere seruo, vocet eum libertum, dicens, liberto meo tali, cum esset seruus, talem rē lego, an propter hoc fit liber, quæritur? Resp: quod non, nec etiam legatum petere potest. In milite distinguitur, aut sciuerit eum seruū, & animo donandi libertatem eum vocauerit libertum, quo casu directe erit liber. nam si ignorauit, non erit liber. Viuianus.

[b] Liberto.] qui seruus erat.

[c] Lego.] s. decem.

[d] Non potes.] nec legatum, ut j. de le. l. seruis, & de neces. ser. hære. institu. l. 2. Et sic nota quòd huiusmodi enunciatio non valet. Sed argu. contra, ff. de pact. l. tale, in prin. Item videtur quòd licet legatum non valet, quòd tamen valeat libertas, vt ff. de manumis. testa. l. diuus, licet ibi fuit substitutus cū libertate. vnde licet defierat cōditio substitutionis, non tamen debet deficere libertas.

[e] Nō errore.] quia credebat eum esse seruum, & ob hoc vocauit eum libertum, quia volebat eum esse liberum, vt j. de iur. & fac. igno. l. cum testamentum.

Libertas valet, licet legatum non valeat.

[f] Habuerit.] quod præsumitur, vt ff. e. l. Lucius, §. 1. & in authen. ut li. decæ. §. si quis autem, col. vj. & in auth. ut lic. ma. & auiæ. §. 1. coll. viij.

CErti iuris.] CASVS Dicit imperator in hac. l. quòd miles instituere potest hæredem vsque ad decennium, vt ex tunc ad alium deferatur hæreditas: secus in priuato, & in eo qui non est miles. Viuia.

[g] Posse] ff. e. l. si in fraudē, §. miles, & l. quærebatur, & l. miles ita, in princ. & §. 1. secus in priuato, vt ff. de hære. instit. l hæreditas.

SIcut.] CASVS Miles sciens se filium habere, si extraneos instituit, eum exhęredare intelligitur. Si aūt credens se non habere, extraneos instituit, & habuerit filium, hæres erit, quasi ipso iure testamentum non D valeat, & hoc si sit in potestate. Sed quid erit si sit emancipatus? Resp. idem propter priuilegium militis. Viui.

[h] Intelligi] ut instit. de exhære. lib. §. sed si in expeditione, & ff. de bo. lib. l. si patronus testamento, in prin. & l. Paulus. 2. § fina.

[i] Minime.] scilicet ipso iure, ut ff. eo. l. militis, §. miles in supremis, & argu ff. de lib. & posthu. l. Titius, in prin. & sic idem iuris est in milite & in priuato quando ignorant: sed quādo sciunt, diuersum, quia miles videtur exhæredasse, sed à priuato factum, non valet ipso iure vt insti. de exhęre. lib. in prin.

[k] Si sit.] scilicet filius. quid autem in emancipato? Respond. ualet, sed rumpitur per contra tabulas, vt j. de lib. præte. l. fin. §. sancimus.

[l] Venire] ab intestato, non autem per querelam, cum ipso iure sit nullum testamentum, nisi in casu quando voluit quemlibet nasciturum esse exhæredatum, vt ff. eodem titu. l. qui iure.

SI cum.] CASVS. Si miles habens vxorem prægnantem, hoc ignorans, filiam quæ erat in vtero præterierit, non exhæredasse eam intelligitur. si sciens se filiam habere, appellando eã filiam in testamento, ei reliquit legatum, nec eam instituit, exhæredasse videtur. Viuia.

a Mentionem.] & sic præteriuit, ut institu. de hære. quæ ab intest. §. eadem.

b Infligit.] vt s. l. proxi.

c Legatum.] præsumitur enim quod scierit se filiam habere, vt institu. de exhære.lib. §. sed fœminini.

d Exhæredauit.] in testamento fictione: secus est in priuato, quia si ei in testamento reliquit legatum, non videtur eam exhæredasse, vnde illud imputatur in quartam, & agitur ad supplementum, si quid deest, vt s. de inoffic. test. l. omnimodo, & l. scimus. Item hodie est cõtra, nisi dicas militis priuilegium nam semper inserenda est causa ingratitudinis secundum Azo. vt in authen. nõ licet, infra de libe. præte.

CAptatorias.] CASVS. Non solum in testamento alicuius priuati inualida est captiosa institutio, sed nec in militis quæ in arbitrium alterius confertur, sic: Instituo hæredem, si Titio placuerit. Viuianus.

e Captatorias.] Captatoria dicitur institutio cuius conditio confertur ad secretum alienæ voluntatis, puta instituo te, si Titius voluerit, vel ille sit hæres quem Titius voluerit. vel sis hæres si me institueris sed in præteritũ hoc valet, vt sis hæres si me instituisti, ut ff. de hære. insti. l. captatorias, & l. illæ autem, & l. illa institutio, in prin. Item secus si dicatur, instituo te si Seius capitoliũ ascendat, quia expressa nocent, non expressa non nocent, vt ff. de condi. & demon. l. nonnunquam. Item libertas valet, licet sit captatoria, vt ff. de fideicommis. l. l. si feicommissaria. 2.

f Manifestum est.] vt ff. de lega. 3. l. captatoriæ.

† Quæ sit captatoria institutio, quamque à vera eius definitione & demõstratione aberret Accursius, vide Ange. Augusti. li. 4 emẽda. c. 15. Contius. Institutio quãdo dicatur captatoria. Hæc nõ est captatoria, ideoq; ea valere videtur. c. cum tibi, ext. de testamẽtis. l. fideicõ.

Posthumus vel iam natus à milite ignorante præteritus, ab intestato ei succedit: eo sciente, habetur pro exhæredato: & scientia eius probatur, si de eo fecit mentionem in testamento. Salic. concor. Bald.

X. Imp. Philippus A. & Philip. C. Iustino militi.

SI cum vel in vtero haberetur filia inscio patre milite, ab eo præterita sit: vel cum in rebus humanis eam non esse falso rumore perlato pater putauit, nullam eius in testamento fecit mẽtionem: [a] silentium huiusmodi, exhæredationis notam nequaquam infligit. [b]

¶ Is autem miles qui testamento filiam suam appellauit, eique legatum [c] dedit: non instituendo eam hæredem, exhæredauit. [d] PP. XII. Kal. Iun. Præsente & Albino Conss.

Captatoria institutio non valet etiam in militis testamento. Baldus & Salic.

XI. Iidem A. & C. Æmyliano militi.

CAptatorias [e] † institutiones etiam in militis testamento nullius esse momenti, manifestum est. [f] PP. VII. Kalen. Iul. Præsente & Albino Cõss.

In testamento militis cessat Falcidia: & hæres facto inuentario, vltra vires hæreditarias non tenetur hoc dicit. Salic. Vel sic: Legata & fideicommissa à milite relicta non defalcantur, si vires patrimonij non excedunt: sed si excedunt, diminuuntur quatenus excedunt. Alexand.

XII. Iidem A. & C. Domitiæ.

IN testamento [g] militis legem Falcidiam & in legatis [h] & fideicõmissis [i] cessare, explorati iuris est.

¶ Sanè [k] si quid vltra vires patrimonij postulať, competẽti defensione tueri te potes. [l] PP. VI. Non. Iul. Præsente & Albino Conss.

Reseruatio testamenti facta militi damnato de crimine capitali, non extenditur nisi ad castrensia: & ab intestato succedit fiscus in paganicis. Alexander.

XIII. Impp. Valerian. & Gallie. AA. Claudiæ.

ET militibus nostris, centurionibus [m] quoque ob flagitiũ militare [n] damnatis, non aliarum quàm castrensium rerum testamentum facere permittitur, [o] & intestatis [p] iure proprio succeditur à fisco [q] Prop. Non. Aug. Valeriano & Gallie. AA. III. & II. Conss.

In testamento militis non requiritur solennitas iuris communis. hoc dicit. Alexã. Et hæres scriptus in eo, præfertur succedẽti ab intestato. Sal.

XIIII. Impp. Diocletia. & Maximianus. AA. hæredibus Maximi.

SI à fratre suo militãte

g In testamento.] s. iure militari facto, secus si iure cõmuni, vt j. e. l. pe. Item secus in veterano, vt & ff. ad le. Fal. l. ad veterani.

h In legatis] vt j. ad legẽ Falci. l. in testamẽto. ff. ad legẽ Fal. l. si post, & l. si miles, & l. fi. & ff. e. l. si certarũ, in. fi.

i Et fideicõmissis.] generalibus & specialibus, vt ff. ad Trebel. l. 1 §. penulti. Sed contra in ea. l. 1. §. in filij, sed ibi dicit habere locum Treb. in testamẽto militis quo ad alia remedia, non quo ad quartam.

k Sane.] postulatur à legatarijs. nã a creditoribus etiã vltra potest peti, vt j. de iure delibe. l. fi. §. 1.

l Potes.] nec. n. vltra quàm ad eũ peruenit, tenetur, vt hic, & ff. e. l. si vero, §. qd ergo, & ad legẽ Fal. l. in ratione. 1. §. qd vulgo, & ff. si cui plus quàm per legẽ Fal. l. 1. §. in quibusdã, & ad Treb. l. 1. §. penult. hoc aũt hodie verũ est si fecerit inuentariũ, aliàs tenetur in solidũ, vt in authen. de hære. & Falcid. §. si vero nõ fecerit, col. 1.

missaria. de fideicõ. libertа. Contius.

ET militibus.] CASVS. Similes cõstitutus in militia aliqd cõmisit, vt quia arma sua alienauit, vel duci belli nõ obtẽperauit, an testamẽtum facere possit, quæritur? Rñ. quod sic s. in castrensibus bonis tantũ. si aũt intestat' decessit, fiscus ei succedit.

m Cẽturionibus.] qui forte præerant centum militibus.

Centuriones qui dicantur.

n Militare.] quia sunt multa, vt patet. ff. de re milit. per totum, & in l 3.

o Permittitur.] sed & in illis si hoc eis permissũ sit a principe vel à iudice, vt ff. de legat. 3. l. si quis in prin. §. 1. & de inini. test. l. si qs filio ex. §. irritũ, & de dona. inter vi. & vxo. l. cum hic status. §. si miles.

p Intestatis.] 1. posito qd nõ fecerint testamentum.

q A fisco.] hoc plane intelligitur in paganicis, & in castrẽsibus dixit Iac. idem. Sed cõtra eũ. ff. de vetera. & mili. suc. l. j. vbi dr, quod succedunt cognati, quod determinatur per l. 2. eiusdem tit. scilicet vsq; ad quintum gradũ, & post admittitur fiscus etiã in castrẽsibus. Et vt plene videas, distingue, an pp cõmune delictũ sit dãnatus, vt tũc nõ liceat ei dãnato testari, vt dicta. l. ff. de vetera. & & mili. suc. l 1. an pp militare, & tũc si de fide rupta, nõ liceat, si aliàs, de castrẽsib' pot si hoc e sibi cõcessũ à iudice quod eũ cõdẽnauit, vt ff. de leg. 3. l. si qs, in prin. §. miles: sed nõ castrẽsi nõ pot, ut hic, & ff. eo. l. ex militari si autem decessit intestatus, dic vt s. dixi in prin. glos.

Miles dãnatus de crimine, an possit testamentum facere.

IN testamento.] CASVS. Si priuatus hæredem instituerit, & legatis & fideicommissis totam hæreditatẽ exhausit, hæres quartam detrahere potest. sed an sit sic in milite, quæritur? Respon. quòd non, quia omnimodo debet eius voluntas seruari pp priuilegium suum, si autem plus petatur quàm sit in eius patrimonio, petenti obstabit exceptio.

SI à fratre.] CASVS. Frater matris tuæ in minus solẽni testamẽto, puta adhibitis tm̃ duobus testib', te hæredem

sedem instituit, nũquid obstante q̃ minus solenne fuit testamentum, frater tuus vel filius eiusdem fratris euincet hæreditatem, quæritur? Respon. q̃ nõ, & hoc propter priuilegium militare.

a Filios.] scilicet fratris nam in filijs militis seruatur qđ dicitur ĩ eo.l. sicut.

Milites.] CASVS. Miles instituere hæredẽ potest in militia constitutus, siue vxorẽ, siue filios, siue quẽ libet alium, nec inquiretur filius an fuerit bene vel nõ, vel fuerit institutus dignitate vel nõ, vel liber an seruus propter priuilegiũ militis, cætera plana sunt. Viui.

b Degentes.] in exercitu.

c Meritum.] id est vtrum meruit esse hęres, an non.

d Libertas.] s. vtrũ sit seruus, an liber.

Militia testamentũ quot testibus probari debet.

e Sub ipso tempore.] ita tamẽ q̃ hoc legitimis probationibus ostendatur. s. duobus testibus, licet non rogatis, vt ff. eo. l. Lucius. cum autem non occupatur tanta necessitate, & est in castris, exigitur conuocatio & rogatio, vt voluntatem audiant duo testes, vt ff. eo. l. diuus, & instit. eo. §. 2. si autem sit in domo sua, exigitur solennitas communis, vt institu. eo. §. j. & ĩ. eo. l. pe.

Scriniarios.] CASVS. Si scriniarius, id est notarius, intitulatus in matricula militum inueniatur, vel magistro militum obtẽperans, an priuilegium habeat militis in testando, quæritur? Respon. q̃ nõ, licet videatur contra, ff. eo. l. vlti. Sol. ibi fuit notarius in loco hostili, vel iurauit se non vitaturum mortem propter rempublicam.

f Scriniarios.] i. notarios siue tabelliones & est vulgare Romanorum.

mater vestra scripta hæres, successionem eius sibi quæsiuit: quãuis testamẽti scriptu a non continet iuris obseruationem: hanc tamen hæreditatem fratrem testatoris vel eius filios [a] ab intestato euincere non potuisse, iure constitit. PP. V. Non. Maij, ipsis. AA. & Conss.

Milites in expeditione degentes, priuilegium habẽt ut testari valeant quomodo volunt, & quomodo possunt & ideo quod in vagina, vel clypeo, vel puluere cum gladio scripserint, habetur pro testamẽto solenni. Alexand.

XV. Imp. Constantinus A. ad populum.

Milites in expeditione degẽtes, [b] si vxores, aut filios, aut amicos, aut commilitones suos, postremo cuiuslibet generis homines amplecti voluerint supremæ voluntatis affectu: quomodo possint, ac velint, testentur: nec vxorum, aut filiorum eorum, cum voluntatem patris reportauerint, meritum [c] aut libertas [d] dignitasve quæratur.

¶ Proinde sicut iuris rationibus licuit, ac semper licebit, si quid in vagina, aut clypeo literis sanguine suo rutilantibus adnotauerint, aut in puluere inscripserint gladio sub ipso tempore [e] quo in p̃lio vitæ sortem derelinquũt, huiusmodi voluntatem stabilẽ esse oportet. Dat. III. Id. Aug. Nicomediæ, Optato & Paulino Conss.

Notarũ & apparitores militum non gaudent priuilegio militari, licet in matricula militum descripti sint. Alexander.

XVI. Imp. Anastasius A. Hierio præfecto prætorio.

Scriniarios [f] vel apparitores qui virorũ magnificorum magistrorum militum iussionibus vel actibus obtemperant: etsi nomina eorum matricu-

A lis militaribus referri videantur, nullatenus [g] tamen in vltimis à se conficiendis voluntatibus iuris militaris habere facultatem decernimus. Dat. Id. Feb. Constantinop. Paulo. V. C. Cons.

Miles non militans, non gaudet priuilegio militum. Bal. Salt. & Alex.

XVII. Imp. Iustinia. A. Menna præfecto prætorio. †

B NE quidam putarent in omni tempore licere militibus testamenta quoquo modo voluerint componere: [h] † sancimus his solis q̃ in expeditionibus occupati sunt, memoratũ indulgeri circa vltimas voluntates cõficiẽdas beneficium. [i] D. IIII. Idus Apri. Decio V. C. Conss.

Pupillus licet sit tribunus, seu capitaneus militum, non potest testari. Alex. concor. Bal & Salic.

XVIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

C Licet antiquis legibus permittebatur pupillis, [k] si tribunatum numerorum merebantur, vltimum elogium conficere posse: attamen indignũ nostris temporibus esse videtur, eum qui stabilem mentem nondũ adeptus est, propter priuilegia [l] militum, sapientium hominum iura pertractare, & in tam tenera ætate ex tali licentia parẽtibus fortè suis vel alijs propinquis nocere, propriã sub-

D stantiam extraneis relinquendo.

¶ Ideoq; hoc fieri [m] nullo modo concedimus. D. Kalend. Nouem. post consulatum Lãpadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

TITVLVS XXII.

QVI TESTAMENTA FAcere possunt, vel non.

Societas vel communio incidens, vel ex conuentione procedens, non impedit ius testandi. h. d. Salic. Vel s. c:

g Nullatenus] immo vr̃ q̃ sic, vt ff. eo. l. fi. & de bono. posse. ex testa. mili. l. 1. quę sunt cõtra. Sol. distingue vtrũ sunt in loco hostili, vt tunc habeant priuilegium militum, vt ibi, an nõ, vt tũc non habeant priuilegiũ, ut hic. Vel dic q̃ ibi loqtur de his q̃ iurauerant se nõ euitaturos mortem reipublicæ causa.

† Iunge. l. vlt. ĩ. de testi. milit. Cõtius.

NE quidã] CASVS. Testari quoquo modo voluerit, militi permittitur dũ est in expeditione, secus si extra, quia habetur loco priuati. Vi.

† Quod ante hãc legem licuisse ait Theophilus. §. Illis, Insti. e. Cõtius.

h Componere.] s. suum testamentũ.

i Beneficium] no. vt & ff. e. l. diuus, & institu. e. § illis, & ĩ. q. nõ ob. lõg. tẽp. præscri. l. sancimus, & ĩ. đ testi. mi. l. fi.

Licet.] CASVS. Pupillo militi tribunatum adepto olim testari licebat, quod innouat Imperator, cum instabilẽ mentem habeat, & extraneos instituẽdo hęredes ꝓpinquis suis nocere possit. nullo mõ itaq; etiã tribunus creat⁹ habebit testãi libertatem. Viui.

k Pupillis.] militibus, sic & ff. de excusa. tuto. l. sed & milites. § iam autẽ.

l Priuilegia.] i. q̃ miles & tribunus.

m Fieri] i. pupillũ creari tribunum, vt ff. đ mune & hono. l. ad rempublicam. Vel dic verius creatum posse testari.

QVI TESTAmenta facere &c.

Qui testantur iure speciali ĩ. dixi: nunc qui communi

ADDITIO. Ista cõtinuatio nõ est perfecta, & adde ad eã ĩ fi. Modo vidẽdũ est đ his personis q̃ possũt testari vel non: ut l si quæramus, ff. đ testa. & ideo iste titu. p̃cedit tit. de testa. Iason.

Cõtinuatio.



Vanquam.] CASVS. Paterfami. omnia bona sua habens communia cũ fratre suo pro indiuiso, filiam suam Titio matrimonio collocatam in testamento suo hæredem instituit, an valeat institutio, quæritur? Videbatur quòd non, quia non uidebatur habere proprium, cum omnia bona sua erant communia, secus tamen est. Et ita est argumétum quòd idem quod commune mihi est cum alio, meũ est. idem est si cum sorore tua communem hæreditatem habuisti, nihilominus valebit testamẽtum tuum. Viuia.

a Vellet.] ut supra pro soc. l. si societatis, & ff. pro soc. l. cũ duobus, aliàs est, l. si fratres, §. idem respondit. 1.

b Successionem.] quasi enim non haberet proprium, videbatur non posse testari, & est eadem cã dubitationis in proxi. responso.

c Habuisse.] ex alia causa quàm societatis.

SI is.] CASVS. Aliquis dũ erat sanæ mentis, te & vxorem tuam hæredes instituit, deinde se præcipitauit. an valeat testamẽtum, quæritur? Distinguitur, aut impatiens doloris hoc fecit, quia fuit valetudine detentus, quo casu valet testamentum, aut metu futuræ pœnæ, quo casu non valebit, sed succedet ei fiscus. Viuianus.

d Rabie.] idem pudore æris alieni, vt ff. de in. fil. l. in fraudem, §. j. Accursius.

e Probationibus.] quod probatur eo ipso, quòd contrarium non probatur, 2 vt ff. de bo. cor. qui mor. sibi consci. l. si. §. si. & sic. j. titu. 1. l. omnium, §. cum hoc ipsum. Vel hic 3 erant præsumptiones in cõtrarium. Et est hic annectenda distinctio si mortem sibi consciuit metu criminis cuius accusatio poterat institui post mortem, vt ff. de accusa. l. ex iudiciorum, quo casu publicanda sunt 4 bona. si autem metu alterius criminis quod esset publicum & capitale, si quidem ante quàm in eo deprehenderetur, vel lis aduersus eum conte staretur, non publicarentur 5 bona: alioquin sic, si con scientia criminis hoc fecerit, vt præalleg. l. Si autem erat crimen extraordinarium, puta furtum vel simile, non publicantur, 6 siue ante, siue post mortem sibi consciuit, 7 vt ff de bo. co. l. si. & ad idẽ j. de bo. eor. l. 1. & ff. de iniu. testa. l. si quis filio exhære. §. pinde, & §. seq. & de dona. inter virũ & vxor. l. cum hic. §. si maritus, & j. si reus vel accu. mor. fue. l. defunctis, & ff. de ædil. edic. l. bouem. §. mortis.

1 Sequitur Sali.
2 Ista est bona. Sali. & sequitur eam Vulgo.
3 Ista magis conclu dit. Sali. & Paul.
4 Sequitur gloss. Bal. Pau. Sali. Ale. & Ias.
5 Gl. sequitur Bald. sed re pba tur p Alexan. post docto.
6 Singula ris gl. sm Bal. in l. 3. j. si pe. appel. mors interue. & sm Alex. & Ias. hic.
7 Et Bene Bal. & Sa.

Habens cum alio bona communia, nõ prohibetur de parte sua testari. Alexander.

I. Imp. Gordianus. A. Petronio militi.



Vanquam omnium bonorũ socer tuus, itẽque frater ei[a] socij fuerint: tamen non eo minus idẽ frater eius cum fati munus impleret, testamento suo potuit sibi hæredẽ instituere quem vellet.[a] Itẽ non idcirco minus is testamenti factionem habet, quòd indiuisam successionem[b] cum sorore sua dicatur habuisse.[c] PP. XII. Kalend. August. Ariano & Pappo Conss.

Licet testator seipsum interficiat, testamentum tamen eius non irritatur, si tempore quo testatus est, erat sanæ mentis: nisi se interfecerit metu futuræ pœnæ alicuius delicti per eum commissi. Alexand.

II. Impp. Diocletianus, & Maximia. AA. & CC. Viatori & Pontiæ.

SI is qui te cum vxore tua hęredem scripsit, quando testamentum ordinauit, sanæ mẽtis fuit, nec postea alicuius sceleris cõscientia obstrictus, sed aut impatiens doloris, aut aliqua furoris rabie[d] constrictus, se præcipitem dedit, eiusque innocentia liquidis probationibus[e] cõmendari potest à te: adscitæ[f] mortis obtentu postremum eius iudicium conuelli[g] nõ debet. Quod si futuræ pœnæ metu, voluntaria morte suppliciũ anteuerterit: ratam[h] voluntatẽ eius[i] conseruari leges vetant. PP. Kale. Decemb. ipsis. AA. & Conss.

Senectus aut corporis infirmitas factionem testamenti non impediunt in homine sanæ mentis: sed patria potestas bene impedit. Alexand concor. Bald. & Salic.

III. Iidem AA. & CC. Licinio.

SEnium quidem ætatis, vel ægritudinem corporis, synceritatem mentis tenentibus, testamenti factionem certum est non auferre.[k]

¶ Filium[l] autem qui in potestate est, testamẽtum facere non posse,[m] indubitati iuris est. Dat. IIII. Non. April. Sirmij, CC. Conss.

Pupillus non potest testari, sed ille qui excessit pupillarem ætatem, potest licet malitia non suppleat, vel licet nondum sit ætatis xxv. annorum hoc dicit secundum gl. & doct. Alexan.

IIII. Iidem. AA. & CC. Radoni.

SI frater patruelis[n] tu[a] ante decimumquartũ ætatis suę annum decessit, cum facere non potuit[o] testamentum:[p] nihil rectè ex eius postremo iudicio[q] postulatur. Nam si

f Adscitæ.] i. quis mortem sibi consci uerit, quia seipsum occiderit

g Conuelli.] id est remoueri.

h Ratam.] scilicet taliter testãntis.

i Eius.] s. criminosi.

SEniu.] CASVS. An senex vel æger possit facere testamentũ, quæritur? Respon. quod sic, sed filiusfamiliàs non. Cætera plana sunt vsque ad l. hac consultissima. Vivi.

k Non auferre.] quia non erat sanus, interebatur, ergo insanus, ergo furiosus, sed nõ ualet, ut s. de transac. l. sanum, & ff. eo. l. 2.

l Filium.] aliàs est lex, & alias §.

m Non posse.] etiã cum voluntate patris, 8 vt institu. e. in princ. & ff. eo. l. q in potestate. sed donare põt causa mortis patre permittente, ut ff. de don. cau. mort. l. tam is, §. filiusfamil. & de don. l. filiusfamilias, §. penulti. sed quæ est ratio? Respon. quia testamenti factio est publ. ci iuris, 9 sed donatio priuati, vt ff. eod. l. 3. Vel dic quòd institutio non debet pẽdere ex alieno arbitrio, vt ff. de hęre. institu. l. illa institutio.

ADDITIO. Istæ duę rationes sunt de mente Bar. Bal. Pau. & Ias. & cum dicit gloss. quòd institutio non debet pendere ex alieno arbitrio, fallit hoc de iure canonico, quia potest pendere ex alieno arbitrio ad pias causas, c. cum esses, ex tra de t. stamen.

8 Sequitur gloss. Salic. & docto.
9 In quo quis non repręsentat personam duorum, sed vnius tantum. Bar. Paul.

n SI frater patruelis.] Quis sit, habes insti. de grad. co. §. 3.

o Non potuit.] nec etiam cum tutore, quia tutor datus vt viuo, non vt ei mortuo consulat.

ADDITIO. Tu dic quòd immo propterea, quia vltima voluntas non debet pendere ex alieno arbitrio. Ias. licet Bald. & Salic. glos. insequantur.

p Testamentum.] sed de facto fecit.

q Iudicio.] sic ergo pupillus non testatur, vt hic, & insti. tu. e. § 2. & s. titu. 1. l. vlti. & j. quando prouo. non. est ne cess. l. 2. & de leg. hæredi. l. sciant.

Ætatem.]

hanc ætatem [a] egressus [b] licet uigoris nondũ emersissent vestigia, [c] suum solenniter ordinauit iudicium: hoc euellere frustra conaris. S. VI. Id. Nouẽb. Pantichi. CC. Conss.

Inhabilitas ad generandum, non inhabilitat ad testandum. Salic.

V. Imp. Constantius A. ad Rufinum pręfec. præt.

EVnuchis liceat facere testamentum, componere postremas exemplo omnium [d] voluntates, cõscribere codicillos salua testamentorum obseruãtia. Dat. V. Kalend. Mart. Sirmij, Constantio. A. V. & Constante Cæs. Conss.

Qui imperatorem sibi fecit hæredem, non prohibetur alium sibi instituere, & imperatorem reuocare. Sal.

VI. Idem A. ad Volusium præfectum vrbi.

SI quis imperatoré forte hæredẽ instituerit, habeat mutandi iudicij facultatem, & quemcunque voluerit, secundum leges in testamento suo hæredẽ scribendi. [e] Dat. XII. Kalẽ. Mart. Mediolani. Arbitione & Lolliano Conss.

Imperator & Augusta in testamenti factione passiua & actiua vtũtur iur communi. ideo mutari & mutare hæredes possunt Salic.

VII. Imppp. Valens, Valentinia. & Grat. AAA. Maximo.

CVm hæredes instituũtur imperator seu Augusta, ius commune cũ cæteris habeant. [f] Quod & in codicillis [g] & fideicõmissarijs epistolis [h] iure scriptis obseruãdum erit. ¶ Et sicuti priscis legibus cautum est, Imperatori quoque & Augustæ testamentum facere liceat, [h] & mutare. D. VII. Id. Aug. Gratiano. A. II. & Probo Conss.

Cæci utreque lumine ex accidenti vel à natura possunt suas vltimas voluntates per nuncupationem cõdere, seruatis tamen solennitatibus in hac lege comprehensis. Alex.

VIII. Imp. Iustinus A. Demosthenei præf. præt.

HAc consultissima lege sancimus, vt carẽtes oculis, seu morbo, vitiove, seu ita nati, per nuncupationem [i] suæ condãt moderamina voluntatis: scilicet præsentibus septẽ testibus, [†] quos alijs quoque testamentis interesse iuris est, tabulario etiam: vt cunctis ibidem collectis, primum ad se conuocatos omnes, vt sine scriptis [k] testentur, edoceãt: [l] deinde exprimant nomina specialiter hæredum, & dignitates singulorum, & indicia, [m] ne sola nominum commemoratio quicquam ambiguitatis pariat: & ex quanta parte, vel ex quot vncijs in successionem admitti debeant: & quid vnumquenque legatarium seu fideicommissarium assequi velint: omnia denique palam [n] edicant quæ vltimarum capit dispositionum series lege concessa.

¶ Quibus omnibus ex ordine peroratis vno eodemque loco & tempore, sed & tabularij manu conscriptis sub obtutu septem (vt dictum est) testium, & eorundem testium manu subscriptis, dehinc consignatis tam ab eisdem testibus quàm à tabulario, plenum obtinebit robur testantis arbitrium.

¶ Quæ in eundem modum erunt obseruande, quamuis non hæredes instituere, sed legata solum vel fideicommissa, & in summa

a Ætatem.] scilicet xiiij. an.
b Egressus.] vel pride ante, vt ff. eo. l. qua ætate.
c Vestigia.] scilicet ætatem. xxv. an. vt ff. de mino. l. 1. vel nondum potens erat coire.
d EVnuchis liceat. Omnium.] erat autem dubitatio [1] ex eo quòd testes sunt necessarij testamẽto, sed eunuchus nõ habet testes, sed aliter hincinde accipitur nomen testis.
e SI quis imperatorem Scribẽdi.] & ita iure priuati vtitur princeps, vt j. titu. 1. l. ex imperfecto, & l. omnium, circa fi. & l. non dubium, & s. de leg. & constit. l. digna, & j. ad l. Fal. l. 4. & j. l. proxi. & ff. de lega. 3. l. ex imperfecto.
f CVm hęredes. Habeãt.] quo ad testamenti solennitatem, [2] vt s. l. proxi. & sic non est contra, ff. de lega. 2. l. quod principi.
g Epistolis.] vt j. de fideicom. l. & in epistola.
h Liceat.] idem in papa secundũ Ioan. ADDITIO. Tu dic uerum quo ad bona patrimonialia sed non quo ad papatum, est glos. singul. in cap. apostoli viij. quæst. 1. secundum Philip Fran. in rub. de testa. lib. 6.
HAc consultissima.] CASVS. Qualiter cæc⁹ naturaliter siue ex morbo, facere debet testamentum, quæritur? Respon. quòd primo vocabit testes septem, & tabularium, coram eis dicet ꝙ vult facere testamentum nuncupatiuum Hæredẽ certum nominabit, ne nominis error ambiguitatem generare possit, ex quot vncijs velit eum esse hæredem, & quid vnumquenque legatarium velit capere. quibus & à tabellione scriptis, & à testibus subscriptis & signatis, plenum robur obtineat testamentum, & hoc in prima. Si autem codicillos velit facere, nec hrdẽ instituere, sed legata alia relinquere, prædicta seruetur solennitas præterquam in numero testiũ, ne sit contra, j. de codicil. l. vlti. §. in omni, & cuicunque velit, siue testamentum fecerit siue codicillos, vno tẽpore cõmittit ad scribendum, & alio tempore poterit facere recitari tam sibi quàm testibus, vt protestetur se taliter testamentum con cessisse vel codicillos, testium subscriptione insecuta, & hoc in secunda. Si tabellio inuentus non fuerit, octauus testis loco suo adhibeatur in testamento, sic facto codicillo poterit cui vult ex testibus ad custodiendum committere: quod habere potest locum nõ tantum in cæco, sed in alio, sed maxime &c. & hoc in tertia parte. Viuia.
i Per nuncupationem.] id est per testamentum nuncupatiuum sine solennitate, non tamen sine scriptura, ut instit. eo. § cæcus. Sed quare dicitur hoc nuncupatiuum, cũ tamen habeat tantam similitudinem cum scripto? Respõ. [3] quia testator non signat, nec subscribit, nec nomen hæredis scribit, quod in eo esset necesse, ut j. ti. 1. l. iubemus. Itẽ testes debẽt omnia scire quæ in hoc continentur. [4] ibi non oportet, vt hac, l. & j. tit. 1. l. hac consultissima.
k Scriptis.] scilicet sine solennitate.
l Edoceant.] s. cæci. quod est hic speciale [5] aliàs secus, ut j. ti. 1. l. in testamentis, quod est verius. Vel hoc corrigitur, [6] & facit, ff. de adop. l. etiam cæcus.
m Et indicia.] hoc ubi propter solum nomen potest oriri ambiguitas. Quid enim si Gallopressum [7] instituat, qui nunquã inuenitur nisi hic?
n Palam.] quid sit palã, dic vt ff. e. l. hęredes, in principio.

1 Trupha est. Bald. ideo dic ꝙ eunuchus est homó imperfectus, quare videbatur ꝙ nõ possit testari. Bal. Salic. licet Bar. contra.

2 Passiue, non actiue. Paul.

† Quod cõtra fuerat à Theodosio & Arcad. cõstitutum C. Theo. lib. 4. tit. 4. l. 2. Cõtius.

† Cõcor. c. licet, extra de testi. Testamẽtũ aliqñ dicit nuncupatiuũ.

3 Sequũtur gl. B. & Ias.

4 Et bene. Salic.

5 Istam sequitur Cynus Raynerius, B. P. Fulgo. Alex. & Ias.

6 Placet Salicet.

7 Qui fuit bedellus. Azo. Cy. Bart. & Ange.

q̃ codicillis [a] habenẽ congrua, duxerint ordinandā. A

¶ At cum [b] humana fragilitas mortis præcipue cogitatione perturbata, minus memoria [c] possit res plures consequi: patebit eis [d] licentia voluntatem suam siue in testamenti, siue in codicilli tenore compositam cui velint, scribendam credere: [e] ut in eodem loco postea conuocatis testibus & tabulario, re B etiam (ut dictum est) patefacta cuius causa conuocati sunt, etiam chartula promatur, quam susceptam testatori recitabit tabularius, simul & testibus: ut vbi tenor eorum cunctis innotuerit, elogium ipse suum profiteatur agnoscere, & ex animi sui quæ lecta sunt, disposuisse sententia, & in fine subscriptio sequatur testium, nec non omnium signacula tam te- C stium, (prout dictum est) quàm tabularij.

¶ Sed quia tabulariroum copia non in oĩbus locis datur quærentibus, iubemus vbi tabularius reperiri non possit, octauum [f] adhiberi testem, vt quod tabulario pro supradicto modo commisimus, id p octauum testem effectum capiat: libera potestate concedenda voluntates suas in prædictum mo- D dum ordinãtibus, chartulam ita subscriptam, ita denique cõsignatam vt antelatæ formæ declarant, cui velint ex testibus custodiendam mandare. Sic fieri nanque confidimus, vt non recipiat † se tantùm in cæcis testandi [g] licentia: sed ne locum quidem vllum relinquat insidijs, tot oculis [h] specta- A ta, [i] tot ĩsinuata sẽsib[k], [h] tot insuper in tuto locata manibus. Dat. Kalend. Iul. Constatinopoli, Iustiniano & Valerio Conss.

Furiosus habens dilucida internalla potest in illis internallis condere testamentum: dummodo ante quam furor superuenerit, cœperit testari, & finierit: sed si antequam compleret superueniat furor, quod ante factum est, pro nihilo habetur: ideo cessante furore non poterit cõplere: sed habebit necesse de nouo incipere. Ale.

IX. Imp. Iustinianus A. Iuliano præfecto prætorio.

FVriosum in suis indu- B cijs † vltimum condere elogium posse, licet ab antiquis dubitabatur, tamen & retro principibus & nobis placuit.

¶ Nunc aũt hoc decidendum est, quod simili modo antiquos animos mouit, si cœpto testamento furor eum inuasit. Sancimus itaque tale testamentum hominis, qui in ipso actu testamẽti aduersa valetudine tẽtus est, pro nihilo esse. [l] Si uero voluerit in dilucidis interuallis aliquod condere testamẽtum, vel vltimam voluntatẽ, & hoc sana mente incẽperit facere, & cõsummauerit nullo tali morbo interueniente: stare testamẽtum siue quancunquẽ vltimam voluntatem censemus: [m] si & alia omnia accesserint, quæ in huiusmodi actibus legitima obseruatio requirit. D. Kal. Septemb. Constan. Lãpadio & Oreste. VV. CC. Cõss.

Surdus & mutus à natura testari non potest. Si vero ex accidenti, potest, dummodo scribere sciat, & manu sua scripserit voluntatem suam. Ille vero qui mutus non est, sed tantum surdus à natura vel ex accidenti, potest indistincte testari, etiam si nesciat scribere, si suam intentionem verbis exprimere potest. Mutus autem qui surdus non est, testari non potest, nisi scribere sciat, & manu sua scripserit. Alex.

X. Idem A. Ioanni P. P.

DIscretis [n] surdo & muto, quia non sem-

[a] Codicillis] sic ergo in codicillis hoc casu exiguntur octo testes, quod est speciale. [1] Vel dic non referri ad omnia p̃dicta, sed ad alia prẽter numerũ testiũ, & sic sufficiũt quinque, vt j. de codicillis, l. fi. §. in omni. [b] At cum] hic versus nil hic addit, nisi hoc q̃ cæcus sub obtutu testium non habet necesse facere scribi, licet id dixerit, s. poterit igitur & alio tẽpore prius scribi, & tunc legi & subscribi.

ADDITIO Dicit hic Ange. q̃ hoc intelligitur quando erat in extremis vitæ cõstitutus, & hãc glos. sequunt doct. [c] Memoria.] vt in authen. de trien. & semisse. § illud quoque, col. 3 [d] Eis.] s. cæcis. [e] Credere.] i. concedere, puta prius. [f] Octauum.] ergo tabularius computatur in numero octo testium qui hic exiguntur, sic & in authen. de fide instru. § oportet, vero col. 6. & ff. e l. Domiti⁹. Idem & in alijs testamentis, vt loco vnius cõputetur, & sic sufficiant sex testes & tabellio. idẽ vbicunq; exiguntur duo vel quinq;. Sed Bandinus contra, [1] quia non probatur per talẽ scripturam, licet per testes probetur, inter quos sit tabellio, & sic erit hoc casu speciale. [g] Testandi.] nam & alij possunt prædicto modo testari, sed nõ habent necesse. [h] Oculis.] licet cæcus non viderit. [i] Spectata.] neutraliter ponuntur hæc noĩa, & sũt pluralis numeri, & regunẽ à verbo relinquat. [k] Sensibus.] hoĩbus habẽtibus sensũ

ADDITIO. Aduertas secundũ Bal. & Sali. hic q̃ cæcus qui testatur inter liberos, nõ habet necesse obseruare solẽnitatẽ huius. l. hoc tenet etiam Ange. Are. in §. cæcus aũt, instit. q̃bus nõ est p̃missum fa. testa.

FVriosum.] CASVS. An furiosus possit facere testamentũ, q̃ritur? Dicitur q̃ sic dũ est intra dilucidũ interuallũ, licet hoc antiquis in dubiũ venisset. Sed q̃d si incẽperit cõdere testamentũ, & eũ furor inuadit, an valebit testamẽtũ, q̃ritur? & rñ. Iustinianus q̃ non valet. & est ratio q̃a circa indiuiduũ sola inchoatio nihil operatur. Si vero in dilucidis interuallis cẽperit, & perfecerit, tenet, si iuris solennitate fuerit subnixum. Viuia.

[l] Pro nihilo eẽ.] nihil. n. videẽ facere, q̃ partẽ indiuidui facit vt hic, & ff. de arb. l. dicere, §. sed si d̃ pluribus, & l. q̃ tñ, circa princ. vno. n. cõtextu testari debet, vt ff. e. l. hæredes. §. fi. [m] Censemus.] vt in instit. e. §. furiosi.

DIscretis.] CASVS. An surd⁹ & mutus possint cõdere testamentũ, distinguitur, aut sunt cõiuncta vitia, aut disiũcta: si coniuncta, quia sit, scilicet surdus & mutus a natura. i. a natiuitate puta, aut ex morbo superueniente, primo casu nec facit testamẽtũ, nec codicillos &c. Secundo casu facere põt, si scribere sciat. Si autem fuerit surdus & non mutus, quod raro cõtingit, aut à natura, aut morbo superueniente, in primo casu fuit dubitatio & altercatio, in secundo non. Si fuerit mutus & non surdus, & scribere sciat testamentum facere potest, siue mutus fuit a natura, siue superueniente morbo, & ista non solum habent locũ in masculis, sed in fœminis. [n] Discretis.] id est separatis.

Concur-

[1] Iam sequitẽ Bu. Bal. Fulgo. Roman. & Alex. & ĩ hoc iste tex. est sing. secũdũ Ang. [2] Glo. sequitur Sa. & Paul. & dicit Ias. Adhibitis quinque testibus d̃bet ad di tabello.

Tabellio an cõputetur ĩ numero testiũ in testamẽto.

[1] Ista est vera, & communiter tenetur. Salic.

† decipiat.

† In meo vet. manuscripto le. dilucidis inducijs. rectẽ. vide. l. Diuus, De off. præf. Bonius.

[*] sequitur.

per huiusmodi vitia sibi A concurrunt: [a] sancimus, si qs utroq; morbo simul laboret, idest, vt neque audire, neque loqui possit, & hoc ex ipsa natura habeat: [b] neque testamentū facere, neque codicillos, neque fideicommissum relinquere, neque mortis cā donationem celebrare cōcedatur, nec libertatem [c] siue vindicta, siue alio modo imponere: eidem legi tàm masculos quàm fœminas obedire imperantes.

¶ Vbi autē & hmōi vitij non naturalis siue masculo, siue fœminę accidit calamitas, sed morbus postea superueniens & vocē abstulit, [d] & aures conclusit, si ponamus huiusmodi personam literas scientē: omnia quæ priori interdiximus, hæc ei sua manu scribenti permittimus. [e]

¶ Sin autem infortunium discretum est, quod ita rarò [f] contingit: & surdis, licet naturaliter hmōi sensus variatus est, tamen omnia facere & ī testamētis, & in codicillis, & in mortis causa donationibus, & in libertatibus, & in omnibus alijs permittimus.

¶ Si enim vox articulata ei à natura [g] concessa est: nihil prohibet eū omnia quæ voluerit, facere: quia scimus quosdam iurisperitos, & hoc subtilius cogitasse, [h] & nullum [i] esse exposuisse, qui penitus [k] non exaudiat, si quis supra cerebrum illius loquatur, secundum quod Iubentio Celso placuit.

¶ In eo autē cui morbus postea superueniens auditum tātummodo abstulit: nec dubitari potest, quin possit omnia sine aliquo obstaculo facere.

¶ Sin vero aures quidem apertæ sint, & vocem recipientes, lingua aūt eius penitus ꝑpedita: licet à veteribus auctorib. sæpius de hoc variatum est: attamen B si hunc peritū [l] literarum esse ꝓponamus, nihil ꝓhibet eum scribentē hęc oīa facere, siue naturaliter, siue per interuentū morbi hmōi infortuniū ei accesserit: nullo discrimine [m] neq; in masculis [n] neq; in fœminis in omni ista constitutione seruando. Dat. XV. Kalē. Martij, Constantinopoli post consulatum Lāpa. & Orestis VV.CC.

Filiusfamilias non potest testari vel codicillari in aduentitijs, sed in castrensibus vel quasi bene potest. h. d. cum l. seq. Alexan.

XI. Idem A. Ioanni P.P.

NEmo ex lege quā nuper ꝓmulgauimus, [o] in rebus quæ parētibus acquiri non possunt, existimet aliquid esse innouandum, aut ꝑmissum esse filijsfamiliàs cuiuscūq; C gradus vel sexus testamēta facere, siue sine patris cōsensu bona possideant secundū nostrę legis distinctionem, siue cū eorum uolūtate. Nullo etenim modo hoc eis permittim⁹: [p] sed antiqua lex [q] per omnia conseruetur, q̄ filijsfamiliàs, nisi in certis [r] casibus testamenta facere nullo modo concedit, & in his personis [s] quę huiusmodi D facultatē [t] habere iam cōcessæ sunt. [u] S. Da. Kalen. Septemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV.CC.

XII. Idem A. Ioanni P.P.

OMnes omnino, quibus quasi castrensia peculia habere ex legib. [x] concessum est, habeant licentiam in ea tantummodo vltimas voluntates condere secundum nostrę

a Concurrunt.] licet uideatur statim velle dicere quando sunt uitia separata: ꝑmittit tamen duos casus quando sunt coniuncta.

b Natura habeat.] idest ab origine, vel à natiuitate. nam qlibet homo de natura habet, ut audiat & loquatur.

c Libertatem.] contra ff. qui & à qui. l. j. sed ibi erat separatum. [1]

d Abstulit.] s. morbus.

e Permittimus.] sed in superiori casu nullo tempore [2] potuit dicere: sed & ꝑ aliū pōt scribere, si hoc à principe impetret: [3] vt ff. eo. l. si mutus. loquitur autē de eo muto & surdo, qui prorsus non audiut, nec loquuntur. alias enim omnia facere possunt, ut institu. eod. §. item surdus & mutus.

f Raro.] not. q̄ raro contingit q̄ si aliquis sit surdus, quin mutus sit: & ecōtra.

g A natura.] idest ab origine.

h Cogitasse.] subaudi & exposuisse.

i Nullum.] s. surdum.

k Qui penitus.] s. cui vox articulata fuit concessa. Sed uidetur surdum nullo modo posse testari, vt ff. vnde cogn. l. octaui, §. fratris. Respon. illud secundū ius vetus, secundum quod non poterat [4] testari, nisi impetraret à principe, vt ff. eo. l. si mutus. Vel loquitur ibi de surdo & muto à natiuitate vel ex accidenti: sed ignorabat literas.

l Si hūc peritum.] non ergo alias, arg. sumpto a contrario sensu, arg. ff. de offi. eius cui manda. est iurisd. l. 1. §. huius rei.

m Discrimine] idest differentia.

n In masculis.] nisi in militibus, [5] vt in institu. de testa. mili. §. quinimo. Item dic hic eos qui non possunt facere testamētum, ut diximus in institu. eo. §. finali.

NEmo.] CASVS In rebus acquisitis per filiumfa. puta in profectitijs vel aduentitijs, quia proprietatem habet filiusfami. pater vsumfruct. testandi non habeat licentiam filiusfa. nisi tantū in his casibus in quib. ei à veteribus legib. permissum est: hoc autem est in castrensibus vel quasi: nec tale testamentū querelæ inofficiosi subiacebit, & hoc dicit cum l. seq.

o Promulgauimus] vt s. dixi de colla. l. fi. vel dic vt j. de bo. quæ lib. l. fin. §. filijs autem familias.

p Permittimus.] s. vt possit facere testamentū [6] in aduentitijs.

q Antiqua lex.] multæ sunt. ll. antiquæ quæ hoc dicūt, vt ff. de dona. causa mor. l. tam is, §. j. & ff. e. l. qui in potestate, in princ. & s. eo. l. senium, in fi. & institu. eo. in princip.

r Certis.] in castrēsi uel quasi, ut j. l. proxi. in fi.

s Personis] instituēdis.

t Facultatem.] capacem. s.

u Concessæ sunt.] q. d. non relinquant non capaci in illis casibus, in quib. pōt facere testamētum.

ADDITIO. An autem filiusfamilias possit testari in his aduētitijs, in quibus patri non quæritur viusfructus (qd' est in casibus, auth. excipitur cum 2. sequen. iuncta gl. vlt. authē. j. de bo. quæ lib.) dubitari potest: sed cōmunis opinio Bart. & aliorum in d. l. q in potestate, ff. eo. est, q̄ non, per textum istum.

x OMnes. Ex legibus.] permittitur. n. ex diuersis legibus, ut s. de episc. & cle. l. sacrosanctę, & l. cum lege, & de aduoc. diuer. iudicio l. fori.

1 Glo. sequit Paul. & Ia. vel dic q̄ ibi impetrauit à principe. Cy. B. & Ale.

3 Nisi ad pias causas. Bald. Alex. licet Ro. & Ia. contra.

2 Placet Al. displicet Paulo & Ias.

4 Siue ambos defectus haberet, siue alterum tantum. Pau.

5 Gl. seqt Salicet. & Alex licet Ias. cōtra.

6 Etiam si in illis patri nō quęratur vsusfructus. An. Paul. Al. & Ias.

Constitu-

a Constitutionis.] vt supra de inoffic. testa. l. fin.
b Præstitit.] in casu contra, vt ī. de episcop. & cler. authen. presbyteros. j. super l. cum lege, sed dic vt ibi.
ADDITIO. Imò dic q hodie testamenta filiorum testantium de castrensibus vel quasi, possunt expugnari per querelā. Paul. Alex. & Ias.

cōstitutionis [a] tenorem, quæ talibus testamentis de inofficiosi querela immunitatem præstitit. [b] Dat. III. Non. Decembr. Constantinop. post consulatum Lāpadij & Orestis. VV.CC.

TITVLVS XXIII. DE TESTAMENTIS, & quemadmodum testamenta ordinentur.

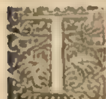
Conditio testiu spectatur secundum tempus quo testamentum signatur, & error communis pro veritate habetur. h. d. Vel sic: Sufficit habilitas vera, vel communiter putatiua testiu testamentary, secundum tempus signationis testamenti. h.d. Salic. Vel sic. Valet testamentum ad quod testis seruus communi opinione reputatus tunc liber fuit adhibitus. Alex.

I. Imp. Hadrianus A. Catonio.

Testes, † serui an liberi fuerint, non in hac causa [c] tractari oportet: cum eo tempore quo testamentum signabatur, [d] omnium [e] consensu liberorum loco habiti sint, nec quisquam eis vsque adhuc [f] status controuersiam mouerit. Sine die & consule. †

DE TESTAMENTIS, & quemadmodum testamenta ordinentur.

Dixit de testante: nunc de testamento.



Testes.] CASVS. Siue testamentum in scriptis fuerit, siue non: septem testes sunt necessarij. vel dic certius q hic loquatur de testamentis in scriptis factis. Si ergo quis fecit testamentum, & habuerit septē testes, & credebantur omnes esse liberi, cum duo essent serui: an hoc cōperto postea valeat minus testamentum, quæritur? Respon. q non, cū eo tempore quo adhibiti fuerunt, eis status quæstio non mouebatur. Viuia.
c In hac causa.] id est in casu primo huius legis.
d Signabatur.] quo tempore considerantur cōditio vera vel putatiua, vt valeat testamētum, vt hic, & ff. eo. l. ad testiū, §. conditio.
e Omnium.] error ergo communis aliquid facit, vt ff de officio prato l. Barbarius, & ī. de Lati. li. tol. l. j. §. sed & qui domini, & ff. ad Macedo. l. 3. & ī. de senten. & interlo. omn. iudi. l. si arbiter.
f Vsque adhuc.] scilicet quando fuit adhibitus. Et nota q licet valeat testamentum, non tamen in iudicio potest hic testis produci, vt ī. de testi. l. quoniam liberi. Et si dicas, quid ergo prodest q ualeat testamentum? Resp. multum: quia potest probari per publicam scripturam. vel forte confitetur aduersarius taliter conditum esse testamentum. Nam & per eos qui mortui sunt, vel insames facti, vel absentes, non potest probari, vt ff. de Carbo. edict. l. 3. § duæ causæ, & tamen valet. sic ergo & in nuncupatiuo potest hæc loqui, q vel per publicam scripturam, vel per confessionem probetur: & sic habet se consuetudo, & facit ad hoc ī. de don. l. in donationibus, & ī. arbit. tut. l. fin. & ī. de edic. diui Hadriani tol. l. fin. Alij dicunt eam loqui tantùm quando fit in scriptis, & sic intelligunt quod est instit. de testa. §. testes. Et nuncupatiuum dicunt non posse probari per scripturā publicam, cum illa tantùm duorum testium vim obtineat, vt ī. de fide instru. l. in exercendis. & sic oportet hodie viuentes esse vij. vt ī. de fideicom. l. fi. & ibi plene de hoc dixi.

Catoniū verum appellat Theoph. Inst. e. §. sed cū aliqs. Illā aūt obseruādū est, hāc singularem esse Hadriani legē in toto hoc Codice, cæteras vero oēs poste riorū esse principū. Contius.
Cōcor. gl. in c. pterea, extra d test. cogen.
Idē DD. Seuer. & Anto. postea rescripserūt ait Iustinia. e. ti. Insti. qd rescriptū non extat. Cōtius.
Glo. sequitur Fulg. Corne. & Ias.
Idē B. B. P. Alc. & Ias.
Et bene Iason.
Diuinat ſm Alex. & Ias.
Immo dic q loq tur tā i te stamento nūcupatiuo, q̄ i scriptis. Ias.
Et male. Ange.

A Publicati.] CASVS. Fecit quis testamentum non in scriptis, vel in scriptis, sed à priuato confectum: hæres de morte testium timens, vel quia fuit corrosum, vel membrana in breui peritura, fecit illud publicari coram iudice, & testes fecit surgere omnia esse vera quæ in eo continebantur, & publica charta cōfecta est: an valeat publicatio, quæritur? Respon. q sic, licet casu amissum fuerit: quod probare debet hæres: quia qui casum allegat, ipsum probare debet. Viuianus.
g Publicati] hæc publicatio sic fieri debet, vt coram iudice ordinario, vt infra eo. l. testamenta omnia, & testamentū aperiatur, & testes iurent, ita est verum sicut scriptum est: & postea in publica charta cōscribetur, secundum Ioan. vel etiam in eadem vbi prius erat scriptum. sed si scriptum non erat, publicabitur hæc voluntas, & proderit, ut licet amodo moriatur aliquis de testibus, probetur per scripturam, quæ prius non erat, vel erat priuata. Alij dicunt q hic fit publicatio etiam viuente testatore: quod non placet.
ADDITIO. Tu dic hoc verum, nisi fieret de consensu testatoris. Cy. Fulgo. & Io.
h Fides.] fides quæ habetur publicato testamento.
i Materia.] scilicet originali.

ra sit deperdita. hoc dicit Alex. concor. Bal. & Salic.

II. Imp. Alex. A. Expedito.

Publicati [g] † semel testamenti fides, [h] quā uis ipsa materia, [i] in qua primum à testatore scriptum relictum fuit, casu qui probatur, [k] intercidit: nihilo minus valet. [l] PP. Kalen. Iun. Fulco. II. & B Dextro Conss.

Licet imperator legibus sit solutus, tamen viuere vult legibus & ideo nō admittitur ex imperfecto testamento. hoc dicit. Salic. Vel sic: Si testamentum est imperfectum, non valet: etiam si princeps in eo sit institutus. Alexander.

III. Idem A. Antigono.

Ex imperfecto testamēto nec imperatorem hæreditatē vendicare posse, sæpe constitutū est. [m] † Licet enī lex imperij [n] † solennibus iuris imperatorem soluerit: nihil tamē tàm propriū imperij est, quàm legibus † viuere. [o] PP. XI. Kalen. Ian. Lupo & Maximo Conss.

Scriptura testamenti publicata fidem facit, etiam si originalis scriptu-

Error in nomine proprio vel appellatiuo, seu designatiuo singularis rei vel personæ, non officit testamento, nisi reddat dispositionem omnino incertam. hoc dicit. Bald. Vel sic: Falsa demonstratio non uitiat, si de corpore constat. Alex.

k Qui probatur.] id est probandus est. Nota ergo q qui casum dicit, eum probat, vt infra eodem l. consulta, & institu qui mo. test. in fir. §. fin. & ī. quemadmodum D testa. ape. l. codicillos, melius facit l. sicut, supra de fide instrumen. & dixi. ff. de eden. l. si quis ex argentarijs, §. fina. & facit ad hanc l. ī. eo. l. consulta.
l Valet.] exemplo ergo creditur, sed dic vt diximus ī. de eden. authen. si quis.
Ex imperfecto.] CASVS. Licet in minus solenni testamento, quia non fuerunt adhibiti nisi duo testes, institutus fuerit princeps, non etiam ob hoc firmū erit: quia licet legibus non subijciatur princeps, tamen legibus viuere ciuile est. Viuia.
m Constitutum est.] vt ī. tit. j. l. si quis, & l. sequen. & ff. de lega. 3. l. ex imperfecto, & ī. eo. l. nolumus, & institu. quib. mo. test. infir. §. fi.
n Lex imperij.] id est lex regia, dando supremam potestatem principi, ut insti. de iure na. §. sed & quod principi, & exemit eum à solennibus iuris, ut licet non obseruet in testamentis & in alijs solennia iuris, tū nemo sit q ea possit infirmare: vt ff. de arb. l. nā magistratus.
o Viuere.] vt ī. de leg. & consti. l. digna.

Publicatio testamēti qualiter fieri debeat.
Cōcor. super uerbo, triungo, in c. cū in iure peritus, de off. deleg.
Etiā corā iudice delegato, g text. in c. fi. de fi. instr. Cy. Alc. Coc. & Ias.
Vt à Pertinace, Insti. quibus mo. testa. infirm. §. vlt. Contius.
Legē imperij vocat quam Vlp. legē regiā, quæ de imperio principis lata ē qd ad tēpora Augusti referendū puto, tametsi nō desunt qui à Romulo latam primū cōtendāt ex Liuio li. 34. Contius.
Cōc. 2. q. 7. c. nos si incompetenter.
Istā gl. sequūtur cōiter do.
Quādo actus fit à principe, secus si à priuato: licet conseratur in pricipē. Pau. & Ias.

Si

SI in nomine.] CASVS. Testator errauit in nomine hæredis dicendo: instituo Mæuium hæredem, cum vocaretur Titius, an ob hoc minus ualeat testamentum & hæredis institutio, quæritur? Respondeo ꝙ non: cum certum sit de quo senserit. Viuianus.

a Si in nomine.] ꝓprio, secus si appellatiuo, prænomine, vt Marcus Tullius, cognomine, affinitatis, agnomine, ab euentu.

b Cognomine.] q̃d hic dicit de errore nominis hæredis, ut ff. de bo. poss. secundum tab. l. si ita, §. sed & cum, idem de errore nominis legatarij, vt inst. de leg. §. si quis in nomine, & expone hæc verba vt ibi. idem in errore rei legatæ, ut j. de leg. l. si Forti dianum. vel promissę, vt ff. de ver. obli. l. si in nomine. vel repetitæ, vt ff. de rei ven. l. si frumentū, §. finali.

illa verba, seu agnomine] in quibusdam etiā meis manuscriptis desunt, in alijs autē adsunt, ut & §. si in noīe, Insti. de legatis. porro ea Anton. Augusti. li. 3. emē. c. 8. ait expungenda tanquā à nouis Grāmaticis addita. q̃d non temere credide rim. Contius.

1 Proprij noīs: sec' si appellatiui. Bald. Paul. Alex. & Ias.

IIII. Imp. Gordianus A. Rufino.

SI in nomine,[a] vel prę nomine seu cognomine,[b] [seu agnomine] testator errauerit, nec tamē de quo senserit, incertum sit: error huiusmodi nihil officit veritati. PP. XII. Kalen. Ian. Gordiano A. & Auiola Conss.

Asseueratio alterius non facit filium eum, qui non est: & quod relinquitur alicui vt filio, non debetur si appareat illum non fuisse filium. Alexander.

V. Impp. Valerianus & Gallie. AA. Lucillo

NEque professio,[c] † neque asseueratio † nuncupantium filios qui non sunt, veritati præiudicat:[d] & quę ut filijs testamento relinquūtur, iuxta ea quæ à principibus statuta sunt, non deberi[e] certi iuris ē. Accepta VI. Nonas Iulij, Valeriano & Gallieno. AA. III. & II. Conss.

NEque ꝓfessio] CASVS. Si Titium filium tuū asseuerasti, nec erat, & eum tanquam filium in testamento instituisti: an valeat testamentum, quæritur? Respondeo ꝙ non, nec hæredis institutio. Viuia.

c Neque professio.] scilicet patris.

d Præiudicat.] vt ꝑ hoc probentur filij, vt instit. de adop. §. fin. & ī. de proba. l. non epistolis, & l. non nudis, & ff. de lib. agn. l. 1. §. Iulianus. sed contra ff. de prob. l. fin. sed præsumptionē faciūt,2 vt ibi diximus.

e Non deberi.] vt infra tit. 1. l. si pater, & ff. de hæredi. institu. l. quotiens, in prin. Sed contra ff. de hæred. instit. l. nemo, §. qui frater non est: sed ibi sciens,3 non fratrem diligens ut fratrem, instituit hæredem, & sic respon. infra. tit. proxim. l. non ideo.

† de professione ī censum, intellige. Cōtius.

† Cōcor. glo. j. in c. per tuas, extra de proba.

2 Glo. sequitur B. B. & P. Alex. & Ias.

3 Et bene secūdum prædi. scriben.

VI. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Terentiæ.

VErba testamēti, quibus mater vestra decedens nihil se cuiquam donasse[f] significauit: res se aliter[g] habeat, fidē veri non perstringunt.[h] PP. III. Non. Nouem. Diocletiano A. & Aristobolo Conss.

VErba] CASVS. Si mater tua donationem inter uiuos fecit: & in testamento se non donasse asseuerauit, an ueritati præiudicetur, scilicet quo magis reuocetur donatio? Respon. quòd non. Viuianus.

f Donasse.] & in ueritate donauerat, scilicet inter uiuos: & tunc nullo modo veritas perstringitur. Vel dic causa mortis: & tunc licet actio sit, vnde veritas nō perstringitur, obstat tamen exceptio: quia se hæredem velle liberare ostendit, ut j. de fal. causa adiec. l. j. secundū lo. Sed econtra si se donasse diceret aliquid certū, vim habet relicti, vt ff. de dona. l. ex hac scriptura.

g Si aliter.] quia donauit.

h Non perstringunt.] testatoribus enim obtēperatur, non etiam creditur, ut ff. ad Sylla. l. si quis in graui, §. j. Sed nonne uoluntates defunctorum sunt seruandæ, vt in authen. de nup. §. disponat, colla. 4.? Respon. sic voluntates dispositiuæ, sed hic dixit enunciando, non disponendo. sic supra de proba. l. rationes, & communia vtriusque iudi. l. scriptura, & in authen. de iureiur. à mo. §. 1. colla. v.

Defunctorū voluntates dispositiuæ sūt seruandę, sed non enunciatiuæ.

Error scribentis, veritati non nocet: ideo si apparet de voluntate testatoris, licet per errorem scribentis scripta non fuerit, habetur pro scripta. Alexan.

VII. Iidem AA. Rufinæ.

ERrore scribentis testamentum, iuris solennitas mutilari[i] nequaquam potest,[k] quando[l] minus scriptum, plus nuncupatum videtur, & ideo recte testamento condito, quanquam desit, hæres esto:[m] cōsequens est, existente hærede legata seu fideicommissa iuxta uolūtatem testatoris oportere dari. PP. XVII Kal. Feb. ipsis. AA. IIII. & III. Conss.

ERrore] CASVS. Si in testamento tuo præsentibus septem testibus dixisti: Titius hæres esto, & talis tabellio scripsit tantum, Titius: an infirmetur testamentum, quæritur? Respon. ꝙ non, sed valebit institutio hæredis: & ex eo testamento legata debentur, & peti possunt.

i Mutilari.] id est non valere.

k Potest.] vt infra eodem l. ambiguitates.

l Quando.] aliàs quamuis.

m Hæres esto.] non ꝙ hoc totum desit, sed deest, hæres, aut deest, esto. sufficit enim scribere Titius hæres, vel Titius esto. Non autem sicut dixit Pla. sufficit scribere solū hæredis nomen,4 puta Titius, licet hoc voluerit dicere per l. istam. Sed contra eum est ff. de hære. instit. l. 1. §. fin. autē. Vel dic ꝙ hic deerat hoc totum, sed apposita erant alia ęquipollentia uerba,5 puta hæreditatis meæ dominus esto, ut ff. de hæredi. insti. l. his verbis, in princ. vel ita cōtinebatur, Titius hæreditatis meæ, & ita deerat hæres esto, & pro hoc facit ff. de lega. 1. l. vnum ex familia. §. fi. & l. cum pater, §. cum imperfecta, & infra eodem, l. testamentum. Nota ergo ex hac, l. plus dici quàm scribi: vel aliter vt ff. de hæred. insti. l. quotiens, §. 1. Sed contra, ff. de iur. codi. l. fi. Sol. ibi fuit omissa testatoris voluntate, hic scribentis errore.

4 Ista solutio ē cōtra istum text. Sali. Paul. Alex. & Ias.

5 Ista sol. est diuinatiua [illegible] tex. est tamen vera in se. Sali. Pau. Alex. & Ias.

6 Ista ēt ē diuinatiua. Barto. Bal. Alex. & Ias.

Propter necessitatem dispositio iuris interdum suspenditur: non autē in totum tollitur. h. d. Salicetus, & Alexander.

VIII. Iidem AA. Marcellino.

CAsus maioris ac noui cōtingētis rōne, aduersus[n] timorē cōtagionis, q̄[o] testes deterret,[p] licet aliquid de iure laxatū est: non tamē prorsus[q]

CAsus.] CASVS. Si testamentum septem testibus præsentibus commode inchoasti, & nondum completo vnum testium inuasit morbus caducus, & eo postea restituto redijt: & coram eo vel alio eius loco supposito testator profiteatur, an non obstante illo internallo valeat minus testamentum, quæritur? Respon. ꝙ nō, licet enim ob talem necessitatem remissum sit eis ut conueniant: non tamen est eis remissum ne redeant, sed redire debent: quia necesse est vt sufficiens numerus testium adhibeatur. Viuia.

7 Sequitur eam Bart. reprobāt tamen per Pau. & Ia.

n Aduersus.] idest propter.

o Quæ.] scilicet contagio.

p Testes deterret.] timorem infert alijs.

q Prorsus.] quin valeat testamentum.

Reliqua.]

a Reliqua.]præcedens:aliàs reliqua, idest facienda.
b Iungi.].i.disiungi.
c Sociari.]idest dissociari.
d Remissum est.]idest concessum est eis dissociari: dū tamen statim vel ipsi ijdem redeant, ut ff.eo.l.qui testamento. §.si.& l.hæredes, §.si.vel si necesse erit, alij supponantur,[1] qui interrogabunt testatorē an habeat rata præcedentia: & sic procedetur in testamento,ut ī.e.l.cum antiquitas,§.sin autem. ADDITIO. Ex hac l. not. secundum Bal. quod sacerdos propter superuenientes excommunicatos officium missæ potest suspendere.

1 Ista gl. est de mēte Pau. Sa lic. Alexā. & Iasonis.

SI non.] CASVS. Hæres Titius institutus dicebat testamentum esse validū, & producebat testes, qui tamen nō fuerūt præsentes quādo factum fuit testamētum, sed tantum recitari audierunt: & ex animi sui iudicio hæc disposita esse dixerunt, recitato tamen prius testamēto: an valeat tale testamētum? Dicitur quod non. Viuia.

e Si non specialis[pri uilegio.] ab imperatore concesso, in quo dicatur, non obstante l.s.de inoff. testa. si quando, in princ.

f In conspectu.] testes coadunati eodē tempore.

g Testatoris]dic de hoc vt ī.e.l.si vnus. Accursius.

h Officio.] scilicet audiendo testatorē, sigillando & signādo.

i Nullo iure.] speciali vel communi, vt hic,& ī. eod. l.si vnus,& ff.eo.l.pen.

2 Notabilis gl. secundum Ludoui.& Corn. quod rescriptū iuri cōtrariū debet habere clausulā derogatoriam.

† Vide in c. audita, cū glo. super verbo, intelleximus, extra de restit. spolia.

SI testamentum] CASVS. Fecisti testamentum, & in eo extraneum filio ex causa exhæredato instituisti, nō obstante principis rescripto valebit testamentum: nec rescinditur à filio. Viuia.

k Rescripti nostri.]etiam si concedamus, ut s. de preci. impe.off.l.rescripta.

NOn idcirco.] CASVS. Testamentum fecisti,& decessisti, subtractum est testamentum, an ob hoc uitiosum sit, quod furtiuum sit factum, quæritur? Respondeo quòd non. ratio dubitationis erat: quia videbatur uitiosum, quia furtiuum: sed tale furtum non facit ipsum non valere: sed tantum falsitas: vel si sit minus solenne. Viuia.

reliqua[a] testamentorum solennitas perempta est. Testes enim huiusmodi morbo oppressos eo tempore iungi[b] atque sociari[c] remissum est:[d] non etiam conueniendi numeri eorum obseruatio sublata est. D. XVI. Ka. Iul. ipsis IIII. & III. AA. Conss.

B

Testes adhibiti ad testamentum, debent esse in præsentia testatoris, & vno & eodem contextu fungi officio testium, nisi ex priuilegio patriæ concesso aliud permitteretur. & non ualeret rescriptum propter quod rescinditur testamentum iure factum: & non vitiatur testamentum, licet per alium fuerit subtractum. hoc dicit cum duabus.ll seq. Alexander.

IX. Iidem AA. Patrociliæ.

SI non speciali priuilegio[e] patriæ tuæ iuris obseruatio relaxata est, & testes non in conspectu[f] testatoris[g] testimoniorum officio[h] functi sunt: nullo iure[i] testamentum valet. PP. X. Kalendas Iul. ipsis. IIII & III. AA. Conss.

C

Testamentum iure perfectum nō rescinditur per rescriptum. Salt.

X. Iidem AA. & CC. Menophelimo.

SI testamentum iure factum sit, & hęres sit capax: auctoritate rescripti nostri[k] rescindi nō oportet.[2] Dat. XV. Kalen. Augusti. AA Conss.

Furtum non uitiat testamentum subtractum. h.d. Vel sic: Vitium furti, vt extrinsecum, non habet uitiare testamentum. Salic.

D

XI. Iidem AA. & CC. Zenoni.

NOn idcirco minus iure factum testamentum suas obtinet vires, quod post mortē testatoris subtractum[l] probatur. S. Da. Prid. Id. Nouembr. AA. Conss.

Defectus solennitatis facit totum testamētum deficere: rasura vero vel interlineatura aut cancellatio non dicitur defectus solennitatis: ideo nō facit testamentum deficere. & si quæratur an deficere faciat partem illā quæ cancellata reperitur, distinguitur an fuerit cancellata a testatore ex proposito: & tunc facit deficere. secus si per inaduertentiam, vel ab alio ex rancore h. d. cum suppletionibus opportunis. Alex.

XII. Iidem. AA. & CC. Matronæ.

SI vnus de septem testibus defuerit, † vel coram testatore omnes eodē loco testes suo vel alieno anulo[m] non signauerint: iure deficit testamentū.[n] ¶ De his autē quæ interleta[o] siue suprascripta dicis, non ad iuris solennitatem, sed ad fidei[p] pertinent quæstionem: vt appareat[q] vtrum testatoris voluntate emendationem meruerint, vel ab altero inconsulte deleta sint, an ab aliquo falso[r] hæc fuerint commissa.[s] S. Dat. Prid. No. Iulij, Philippopo. AA. Conss.

Nemo potest facere quo minus leges in suo testamento locum habeāt. Alexan.

XIII. Iidem. AA. & CC. Euryphidæ.

TEstandi causa de pecunia[t] sua, legibus

A l Subtractū.]vnde videbatur vitiosum, ut insti. de vsucap. §. furtiuæ. sed hoc vitium non nocet[3] quo minus valeat: vt hic, & ff. de bo. poss. secūdū tabu. l. 1. §. sufficit.

3 Glo. sequitur P. & Ia.

SI vnus.] CASVS. Si non iure testaris, quia sex testes adhibuisti, vel septem: si tamen sigillis suis vel alienis non signabant: non valet testamentum. Sin autem iure testaris, sed aliqua litera in testamento cancellata est, & ēt vel suprascriptū vel additum: an illi testamento adhibēda est fides, quæritur? Dicitur quod iudex inspicere debet an aliquid per testatorem fuit emendatum, vel aliquid deletū &c. quid autem iuris sit, non dicit. Tu dic q[uas]i quando testator noluit emendare, non valet quod deletum est: in alijs valet. Vi.

m Anulo.] idest sigillo.

n Testamentum.] vt s. eo. l. si non speciali, & ī. eod. l. hac cōsultissima, in princip. quod de anulo dicit: constat omnes vno posse signare, vt institu. eo. §. possunt similiter & vij. Sed an duobus uel tribus, dubitant aliqui: sed dico quòd possunt.

† Cōcor. c. causam matrimonij, cū gl. super verbo. solummodo, in princi. de off. deleg. & 66. dis. c. porro.

o Interleta.] id est cancellata, aliàs, intersignata.

p Fidei.]vt si verbū illud est deletum, super quo erat uis quęstionis, nō adhibeā ei fidem, ut ff. de fide instru. l. 2. nisi secundum quod hic statim distinguitur: si autē alibi, valeat, vt s. de transac. l. si ex falsis.

q Vt appareat.] [illegible] est, sequitur ad hoc vt pateat quid iuris sit: & hoc quando deletum est verbū de quo est quæstio.

r Falso.]dic nominaliter, vel aduerbialiter.

s Commissa.]an aliquo casu, ut ī. eo. l. pen. In primo casu quando voluit testator emendare, non valet: aliàs valet: vt hic, & ff. de his quæ in testa. dele. l. 1. §. 1. in pri. & de bonorum possessione secundum ta. l. 1. §. si totæ, & ff. eo. l. ad testium, §. si igitur, & ff. si ta. test. nul. ex l. j.

TEstandi.] CASVS. Licet pecunia tua sit in qua testari vis, non ob hoc quocunque modo volueris, testandi habes facultatem: sed secū in formam iuris seruatam, quam mutare nō potes, nec iuri publico derogare.

t De pecunia]videbatur quē posse testari de suo vt vellet, vt ff. ad le. Fal. l. 1. in prin. sed est intelligendū legitime.

Ccc iii.

a Certis.] id est certis obseruationibus & solennitatibus à legibus inductis: non autem derogare eit permissum, vt & s. de testa. l. si quando, in princip. & ff. de leg. j. l. nemo potest, & de administ. tut. l. quidam decedens. sed argu. contra ff. de leg. 2. codicillis §. ñ.

A omnibus suis casibus, præterquam in nominatiuo.
f Momenta.] scilicet obseruari, vt in quibus momentis cœperit & compleat.
g Semineis.] i. semimortui. sic ergo solennitas verborũ tollitur, vt s. de formul. l. 1. & 2. & j. eo. l. in testamẽtis.

ADDITIO. Dicas quia ibi erat solennitas sufficiens ad codicillos, ideo valet iure codicillorum.

b Non codicillum.] Pone. Legatarius petebat legatum: hæres dicit non valere testamẽtum, quia tantum quinque testes fuerunt. replicat legatarius quod fuit codicill': duplicat hæres, quod testator voluit testari, quod patet per institutiones & exhæredationes, quæ fiunt tantum in testamẽto, vt ff. de iure codicil. l. illud, §. tractari, & j. de codicillis. l. si idem, § fin. & insti. de codi. §. pen. vnde non valet vt codicillus, vt ff. de iure codi. l. j. cum hoc ibi dictum non sit, vt j. de codicil. l. si. item no. quod eligẽdo vnum, scilicet testari, videtur renunciare codicillis: qui sunt in contrarium, sic & ff. de leg. con. l. post diem, & j. de repudi. hære. l. fin. §. fin. Sed arg. cõtra ff. de seruit. l. si tam angustis.

ADDITIO. ibi vnum erat sub altero: hic verò vnum erat alteri contrarium. Bald.

Quoniam.] CASUS. Ad hoc quod testamentum valeat, non refert, an verbis idicatiuis vel imperatiuis, in nominatiuo vel accusatiuo fuerit hæredis institutio facta: ita tamẽ vt ex ea testatoris voluntas appareat. Item nec necesse est vt eodem momento inchoetur & cõpleatur, quod olim forte fuit obseruatũ, sed quibuscunque verbis, vel in quacunque charta ordinandi testamentum habeat facultatem.

c Imaginarius.] quia imaginem veritatis habet, non veritatem.
d Directis.] idest, indicatiuis.
e Inflexis.] inflexa dicuntur omnia nomina a in om-

certis[a] facultas ẽ permissa: non autem iurisdictionis mutare formam, vel iuri publico derogare cui quam permissum est.

Qui hæredes facit, videtur velle testari. Vel sic: Res qualitas, agentis intentionem demonstrat. Bal. Vel sic: Qui hæredem instituit, uel filium exhæredat, censetur voluisse testari, & non codicillari: & ideo si talis dispositio non valet vt testamentum, non valebit etiam vt codicilli. Alex.

XIIII. Iidem AA. & CC. Achilleo.

Non codicillum,[b] † sed testamentũ auiã vestram facere voluisse, institutio & exhæredatio facta probant euidenter. Subscr. Idib. Decem. CC. Conss.

Hodie in institutione hæredis non requiritur solennitas verborum: sed sufficiunt qualibet verba voluntatem testatoris exprimentia, siue imperatiui modi, siue indicatiui: aut directa, aut obliqua. Alex.

XV. Imp. Constantin. † A. ad Populum.

Quoniam indignum est ob inanem obseruationẽ irritas fieri tabulas & iudicia mortuorum, placuit ademptis his, quorũ imaginarius[c] vsus est, institutioni hæredis verborum non esse necessariã obseruantiã, verũ imperatiuis & directis[d] verbis fiat, aut inflexis.[e] Nec enim interest † si dicatur, [hæredem facio, vel instituo] vel volo, vel mãdo, vel cupio, vel esto, vel erit: sed quibuslibet confecta sententijs, vel in quolibet loquendi genere formata institutio valeat, si modò per eã liquebit voluntatis intentio. Nec necessaria sunt momenta[f]

B

C

D

verborum, quæ forte seminecis[g] & balbutiens[†] lingua profudit. † Et in postremis ergo iudicijs ordinandis amota erit solẽniũ verborum necessitas: vt qui facultates proprias cupiunt ordinare, in quacunque instrumẽti materia[h] conscribere, & quibuscunque uerbis vti, liberam habeant facultatem. S. Dat. Kal. Febr. Serdicæ, Constãtio A. † & Constante. A. CC. Conss.

Dignitas instituti vel legatarij nõ vitiat institutionem vel legatum: & approbatio hæredis approbantis testamentum non solenne, facit ipsum ad præstationem compelli. Alexan.

XVI. Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theodo. AAA. Eutropio. P.P.

Non dubium nec incertum est, sicut imperatorib. ita qualibet dignitate vel potestate decoratis † viris, tàm hęreditatem, quàm legatum seu fideicommissum relinqui posse.[i]

¶ Illud etiam adijciendũ est, vt qui ex testamento vel ab intestato hæres extiterit, etsi voluntas[k] defuncti circa legata seu fideicõmissa seu libertates legibus non sit subnixa: tamen si sua sponte agnouerit,[l] implendi[m] eam necessitatem habeat. S. Dat. Kalen. Iul. Thessalonicæ, Gratiano. V. & Theodosio. AA. Conss.

Superflua non vitiant: sed omissio necessariorum omnem dispositionem vitiat. Alex.

XVII. Impp. Arcad. & Honor. AA. Æternali proconsuli Asiæ.

h Materia.] membranis vel chartis, vt hic, & institutio eodem, § nihil, & ff de bonorum possessione secundum tabul. lege. 1. respon.

Non dubium.] Sicut principi relinqui potest in testamento, vel hæres institui: ita alijs in dignitate positis, põt: videbatur quod non: quia diuitibus relinquere non oportet: contrarium tamẽ videtur verum: an aũt hæres in minus solẽni testamento instituutus ex quo legata non debent, si sciẽs ea soluerit, repetat, quæritur? Respon. quod non repetet: quia tametsi essent indebita iure ciuili, erant tamen debita iure naturali.

i Posse.] non videbatur testator sanæ mentis, qui talibus vel tam diuitibus relinquebat: sed tamẽ valet, vt hic, & s. ti. 1. l. cum hæredes, & l. si quis.

k Voluntas] codicillis declarata, quãdo intestatus decessit.

l Agnouerit.] i. soluẽdo, sciens voluntatẽ non ualere, vt j. de fideicom. l. 2 & l. si veritas, vel alimenta per triennium, 3 vt in eo. ti. l. 1. vel promittendo 4 sciens similiter non valere, vt hic, & j. ad l. Falcid. l. si alioquin si extra iudicium dicat, approbo quod fecit pater meus non pro mittendo vel soluendo, non præiudicat sibi. vt s. de iur. & fac. igno. l. post diuisionem & l cum testamentum. Sed aliquid si vnum in totum soluit, in alijs sibi præiudicat? Respon. non. 5 arg. s. ne vxor pro ma. l. fin. & s. de excu. tut. l. voluntariæ. nec obstat autentic. sed cum testator j. ad leg. Falcid. quia loquitur ibi cum testamentum valuit, licet nimium esset grauatus hæres.

m Implendi.] quando non soluit.

Institutiones & exhæredationes tãtum fiunt in testamẽtis.

¶ Sic singulariter quo que nume ro dixit Iustin. cũ Gaius pluralis ignumero proferri dicat l. non est sine liberis, de ver. signifi. Cõtius.

1 Sequitur gl. Bar. B. Ang. Pau. Ale. & Ia.

† Cõstantius & Cõstãs AAA. apparet hoc cẽ addendũ ex l. i legatis, j. de legatis, quę est pars huius. Idẽ tamẽ à Cõstãtino magno horũ imperatorũ patre constitutum fuisse tàm in scriptis quàm nuncupatiuis testamẽtis, ait Eusebius li. 11. de vita Cõstantini. Contius.

2 Sequitur gl. B. Pan. Ale. & Ias.

† Olim verò interest: & à plerisque improba-

bat hmõi institutios vt refert Vlpian. in fragm. tit. 21. Contius.

† Al. balbutientis. Contius.

† Singul. text. iũcta gl. sm An gel. Paul. Alexã. & Ias. hic.

† Iterum hic addẽdũ esse apparet cum ex catalogo consulum, tũ ex l. in legatis, j. de legatis, quæ est huius legis particula. Contius.

†

† Vt etiã Procõsuli in prouincia manẽti: qua de re longa est Ciceronis disputatio pro Flacco. Contius.

3 Isti duo intellectus sunt in se veri, sed non congruunt literæ. B. B. P. & Ias.

4 Iste ẽ verus intellectus secũdum prædictos scribẽs.

Legatum vnum soluẽs in minus solenni volũtate relictũ, an in alijs sibi præiudicet.

5 Et benè secundum prædic.

Testamentum.

TEstamentum.] CASVS. an verborum geminatio A infirmet testamentum, quæritur? Respon. quod non: verbi gratia si testator dixerit, Valeat iure testamenti, valeat iure codicillorum, cum superflua &c. Viuia.

a Hoc.] scilicet testamentum.

b Deficiens] i. testator, vt quia dicit, Vel iure testamenti valeat, vel iure codicillorum, ut j. de codicil. l. fi.

c Prætermissa.] quod fit, dum laboro fieri breuis, ut j. de app. l. fi. §. i refutatorijs.

d Contractus] i. aliquos: non autem testamentũ vocat contractum: quia de eo specialiter subijcit, & quia verba cõtraxerunt &c. vt ff. de verb. sig. l. verba.

e Officiunt.] idest nocent.

f Voluntati.] vt diximus, s. eo. l. errore, in fi.

g Cautela.] duas not. regulas. Prima, quod abundans cautela vel superfluitas non vitiat contractum, vt hic, & ff. de neg. gest. l. si pupilli, §. j. & ff. de reg. iur. l. nõ solent, & de verbo. oblig. l. quæ extrinsecus. Secunda, vt idem sit in testamento, vt hic, & ff. de adimen. leg. l. si seruo, in fi. & j. de institu. & substitu. l. reprehendenda, in fin. prima fallit ff. de regul. iur. l. actus, & de fideiuss. Græce. §. si quis Stichum, & l. si fideiussor obligari, §. j. & ff. de seru. l. pro parte, §. fin.

TEstamentum † non ideo infirmari debebit, quod diuersis hoc [a] deficiens [b] nominibus appellauit, cum superflua non noceant.

¶ Nanque necessaria prætermissa [c] imminuunt cõtractus, [d] & testatoris officiunt [e] voluntati, [f] non abundans cautela. [g] Dat. B XII. Kalend. April. Arcadio. IIII. & Honorio. III. AA. Conss.

Insinuatio facta coram non competenti iudice, non tenet Bal. Vel sic: Publicatio testamenti fieri debet coram magistro census in vrbe: & si fieret coram alio iudice, tanquam coram incompetenti facta, nõ valeret. Alexander.

XVIII. Iidem AA. Africano præfect. vrbi.

TEstamenta omnia, [h] † cæteraq; quæ apud officium censuale publicari solent, [i] in eodem loco C reseruentur, [l] nec vsquã permittatur fieri vlla trãslatio. [k] Mos [l] nanque retinẽdus est fidelissimæ vetustatis: quem [m] si quis in hac vrbe voluerit mutare, irritam [n] mortuorũ videri faciet voluntatẽ. Dat. XII. Kalend. Octobr.

ADDITIO. Dic quod in illis legibus est superfluitas vitiosa contra formam & naturam actus, hic vero non. Alexander & Iason.

TEstamenta.] CASVS. Si testamentum debeat publicari, coram quo iudice facienda sit publicatio? D Respon. quod coram magistro cẽsus: nec coram alio. & hoc de antiquiori consuetudine: quæ si immutetur, morientium mutabitur iudicium. Vel sic: Cum quis haberet testamentum in quo fuit scriptus hæres, per quod posset docere de institutione sua, si forte timeat ne deficeret: vel quia corrosum erat, vel vetustum, & velit ilico publicari ad perpetuam rei memoriam: coram quo iudice fieri debet, quæritur? Dicitur quòd coram magistro census.

h Testamenta omnia.] in scriptis ergo & sine scriptis, ut s. l. 2. dixi.

i Solent.] ut donationes & similia, ut j. de dona. l. secundum diui.

k Translatio.] vt apud alium iudicem publicentur, [2] ut hic, & d. l. secundum diui, & j. eo. l. consulta, & s. de episcop. & cleri. l. repetita, sed hodie videtur coram defensore ciuitatis, ut in authen. de defen. ciui. §. nulla, colla. 3. quæ est contra. Solu. hæc lex cum prædictis concor. in ciuitate Romana dicit & Constantinopolitana: illa in prouincijs & extra vrbem, vt j. de dona. l. in hac. Sed contra j. l. proxi. in princip. sed expone vt ibi.

l Mos.] idest consuetudo.

m Quem.] scilicet morem.

† Ex codice Theodosi. li. 4. ti. 4. l. 3. vbi ẽt additur, ratũ esse testamentum quod quinque testes signauerint. Est ẽt hęc lex pars l. cogi. s. de petit. hæredita. qa idẽ dies & cõsul. Contius.

‡ Notabilis glo. quod appellatione contractus nõ uenit testamẽtũ, nec cõtra. Bal. Paul. & Ias.

† Ex codice Theodosiano lib. 4. ti. 4. l. 4. Contius.

‡ Legẽdũ est, referẽtur, ex vete. lib. quibusdã manuscriptis & Codice Theodosiano, & Iustinianis Codicib. impressis, qui in plerisque cæteris & recẽtiorib. emendatiores sunt. Sed & Iustinus in l. Consulta. j. e. huius legis faciens mẽtionẽ, ait eam prohibuisse testamenta apud aliũ aperiri &c. Contius.

[2] Nisi magister census esset absens. Alex.

n Irritam.] non tamen erit irrita, ut j. eo. l. consulta.

Constantinop. Cæsario & Attico Conss.

Testamẽtum factum coram principe, seu principi per oblatas preces insinuatum, valet tanquam solennissimum, etiam sine solennitate testiũ. licet princeps ad supplicationem nihil rescripserit, dum tamen illud testamẽtum sit ultimum: & hæres scriptus in eo potest nedum bonorum possessionem ex eo agnoscere, sed etiam hæreditatem adire, & omnia facere quæ scriptis hæredibus competunt. dũmodo testator habuerit factionem testamenti, et nullus alius defectus interuenerit, quam numeri testium: requiritur tamen quòd per alios testes probetur quod principi fuerit insinuatum testamentum, si de hoc dubitetur. h. d. Ale. post Bal. & Salic.

XIX. Impp. Honorius, & Theo. AA. Ioanni. P. P.

OMnium † testamentorum [o] solennitatẽ superare videtur, quod insertum mera fide precibus [p] inter tot [q] nobiles probatasq; personas, etiã conscientiam principis tenet. †

¶ Sicut ergo securus [r] erit, qui actis cuiuscunque iudicis, aut municipum, aut auribus priuatorum mentis suæ postremum publicauit [s] iudicium: ita nec de eius vnquam successione [t] tractabitur, qui [u] nobis medijs, [x] & toto iure (quod

OMnium.] CASVS. Si testamentum fecisti, & illud principi insinuasti: an ob id solẽne dici possit, testibus non adhibitis, quos adhiberi in testamẽto necesse est, ac si coram quouis iudice præsentibus septem testibus conditum sit? Respon. quod sic. An autem minus valeat, quod super hoc rescriptum principis non habuisti, quæritur? Respon. quod non. An autẽ post audientiam tibi à principe præstitam mutare possis volũtatem, quæritur? Dicitur quod sic: cum iudicium tuum principi insinuatum, ita firmum est, si id cõfirmaueris, & vltimũ sit, quod probabitur eo ipso quod non probatur contrarium. s. quod aliud non fecisti: nec necesse est quod successor tuus iudicem adeat causa petendi bono. possess. quia sola voluntas sufficit illius in adeũda hæreditate. poterit ergo qui testari voluerit, & potuit lege non prohibente, hæredẽ principi declarare: nec timere dẽt hæres, si probare possit voluntatẽ sic principi oblatã fuisse, nisi aliud sibi aduersetur. s. quod non sit capax, vel possit testm̃ per querelam inoffi. irritari, vel quod testm̃ nõ possit facere defunctus &c.

o Omnium testamentorum] Sic cõstrue, idest testamẽtum, quod tenet conscientiam principis, inter tot nobiles probatasq; personas: illud dico insertum mera fide.

p Precibus] s. de quo fit mentio in libello precũ porrectarum principi, vt ipse interueniat, vr̃ superare &c. Ego aliter construo: omnium testamentorum solennitatẽ superare vr̃, subaudi id testamentum, quod tenet ẽt conscientiam principis, subaudi, existentis inter tot &c. insertum precibus: subaudi, factis mera fide, i. bona fide.

q Inter tot.] q. d. multas: quia princeps non potest esse sine multis, sicut nec episcopus, ut in authen. quõ opor. episcopos, § illud.

r Securus.] scilicet hæres.

s Publicauit] i. manifestauit, [3] siue condidit: & sic nõ est contra s. eo. l. proxi. Alij dicunt [4] loqui hic extra urbem: ibi in vrbe, vbi est magister census.

t Successione] actiue, i. de successione hr̃dis, qui succedit.

u Qui.] scilicet hæres.

x Medijs.] idest, imperatore præsente.

† Nouum genus testamenti & veteribus inauditũ per hanc legẽ introducitur, quod Theodosianũ dici põt: cuius fit mẽtio in Nouel. Theodosij. Contius.

‡ Cõcor. gl. fi. in fi. in c. 1. extra de tab. fac.

Ordo literæ.

[3] Ista expositio nõ congruit literæ.

[4] Et male Ale. & Ias.

Teste.

a Teste.] idest testificante. sic instit. de pub. iud. §. item lex Cornelia de sicarijs. ibi, vltore ferro.
b Rescripta.] idest, si nostra voluntas.
c Responderint.] id est, licet non approbauerimus.
d Nostram.] quæ per præsentiam colligitur.
e Comprobetur.] quod eit eo ipso quod non probatur contrarium, vt hic subijcit, nec &c. sic & s. tit. 1. l. si is.
f Bonorum.]. i. nō est necesse vt successor adeat iudicē causa petendę bonorū possessionis: quia sufficit sola voluntas.
g Complere.] quantum ad acquisitionē dominij, plene datur per testamentū, plenius per mortē, plenissime per aditionem.
h Cui.] idest quib. de plurali aūt trāsit ad singulare, sic s. de in ius vocan. l. si.
i Oblatas.] ipsum venisse, & se institutum esse hæredem, secundum Azo.
k Testibus.] ex hoc videtur quod solus imperator non sufficeret: vt hic, & s. de testi. l. iurisiurandi, quod verum est secundum Azo. & H. sed quidam dicunt solū eum sufficere, & quædā verba in hac l. illud uelle uidentur, vt s. eo in prin. ibi, qui nobis &c. & quod hic dicit, non obstat: quia non exigitur iudiciū defuncti testibus probari: sed preces principi porrectas, secūdum defuncti voluntatē. Quid ergo secūdum primos operatur imper.? Respon. quod testamentum habetur pro publicato, ut s. ea. l. ibi, sicut ergo &c. vnde licet amittat originale, nihilo minus tamen pōt adiri hæreditas ex eo: ac si esset publicatum coram magistro census: quod non esset aliàs, ut j. de cadu. tollen. §. & cum triplici. Item quia non habet necesse petere bonorum possessionem, licet sit talis quod etiam iure nouo nō admittatur sine ea: vt habes i casu ff.

1 Ista gl. reprehēditur inquātū innuit, quod hæres scriptus corā principe non possit agnoscere bonorum pos. de iure prætor. Fulgo.

Imperator solus an sufficiat in cōdēdo testamento.

2 Immo est falsū. B.B. Sali. & Ias.

3 Ista cōiter tenē, & est vera. Ale. & Ias.

4 Et bene Bald. & Alex.

† Legēdū. 1 X.

5 Ista gl. est sing. ie

in nostris est scrinijs constitutum) teste [a] succedit.

¶ Nec sanè illud hæredibus nocere permittimus, si rescripta [b] nostra nihil de eadē voluntate responderint. [c] Voluntates etenim hominum audire volumus, nō iubere: ne post sententiam nostram [d] inhibitum uideatur commutationis arbitrium: cùm hoc ipsum quod per supplicationē nostris auribus intimatur, ita demum firmum sit, si vltimum comprobetur, [e] nec contra iudicium suū defunctus post ea venisse detegatur.

¶ Ne quid sanè prætermisisse credamur: huiusmodi institutionis successoribus designatis, omnia quæ scriptis hæredibus competunt, iubemus eos habere, nec super bonorum [f] possessionis petitione vllam controuersiam nasci: cùm pro hęrede agere cuncta sufficiat, & ius omne ipsa cōplere [g] aditio videatur. Omnibus etenim præstandum esse cēsemus, vt libero arbitrio, cui [h] testandi facultas suppetit, successorē suum oblatis precibus possit declarare: & stabile sciat esse quod fecerit.

¶ Nec institutus hæres pertimescat, cum oblatas [i] preces secundum voluntatem defuncti idoneis testibus [k] possit approbare, si ei [l] alia nocere non possunt. [m] Dat. XII. Kalend. Mart. Rauennæ, post consulatum Honorij. VIII. † & Theodosij. V. AA.

Testamentum primum validum non rumpitur per aliud sequens non solenne, licet in ipso sequenti fuerit scriptus hæres princeps, vel alius vir magnæ potentiæ. hoc dicit secundum intellectum glo. & Bar sed secundum alium intellectum, quem approbant omnes alij doctores. h. d. Testamentū in scriptis solenniter conditum, non tollitur per sequens etiam solenne sine scriptis conditum, in quo princeps vel alius potens diceretur institutus. Alexander.

XX. Eorundem AA. edictum ad populum vrbis Constantinopolitanæ, & omnes prouinciales.

NOlumus conuelli † deficiētium scriptas iure ac solenniter uoluntates, [n] dum quoddam morientis supremum, & non scriptum [o] processisse cōfirmatur [p] arbitrium, tanquam patrimonium suum ad nos deficiens maluerit pertinere.

¶ Omnibus † enim priuatis & militantibus interdicimus, ne huiusmodi perhibeant [q] testimonia: & falsi criminis reos teneri præcipimus, si cùm scriptę iure ac solenniter deficientium extiterint voluntates, nō scriptum aliquid sub nostrorum nominum mentione falso adstruere moliantur.

¶ Nemo itaque relictus hæres, vel legibus ad successionē vocatus, nostrū, vel potentium nomē horrescat: nemo ferre testimonia in hunc modum, uel suscipere [r] in gestis huiusmodi uoces audeat nostro vel etiam priuatorum potentium nomine. Da. VII. Id. Mar. Cōstantino. Theo. A. VII. & Palladio Conss.

Testamentum in scriptis fieri debet secundum formam hac lege traditā. hoc dicit vsque ad §. ex imperfecto. Alex concor. Bal. & Sal.

XXI. Impp. Theodo. & Valenti. AA. Florentio. P. P.

HAc cōsultissima † lege

de iniust. rup. testa. l. posthumus, & aliàs vt not. s. vnde cog. l. si. item sufficiunt hic duo testes, vt not. j. eod. l. hac consultissima.
l Ei.] hæredi.
m Non possunt.] nec querela inofficiosi testamenti, nec cōtra tabulas, & potuit testari defunctus, & hēs ē capax.

NOlumus.] CASVS. Si iure testamentum factum sit, & hæredes instituti: & si principi fuerit per alium suggestum quod in minus solenni testō hæres sit institutus: an eo ipso quod princeps in minus solenni institutus est, irritatur prius solenne per cōsequens nō solēne? Rn. quod non: sed suggestori faciēdi testamentum facultas interdicatur, & falsarius iudicetur: nec tñ remeat hæres institutus, nec iudex taliū testimoniū audiat: nec petentium nomina recipiat.
n Volūtates.] per nō solennes, vt subijcit.
o Scriptum.] nō solenne: aliud si eēt solēne, 6 licet nō scriptum, ut s. e. l. ex imperfecto, & insti. q. mo. test. infir. §. fin.
p Confirmatur.] ab aliquibus qui volūt nobis blādiri: & forte nō erat verū, vt locū habeat qđ sequitur de pœna falsi: idē tñ si esset verū, ex quo non est solēne. vel cōfirmatur. i. dicitur.
q Perhibeant.] Id est, dicimus vt non perhibeant.
r Suscipere] aliquis scilicet iudex.

HAc consultissima.] CASVS. Si septē testibus adhibitis subscribentibus & signantibus testamētum fecisti, & id signasti, & ligatum ostendisti: an ob hoc infirmari debeat, quod ignorauerūt testes quæ in eo scripta sunt? Respō quod non, cum tu illud scripsisti, vel alius, & ei subscripsisti. Si autē literas ignorasti, & subscribere nequiuisti, adhibitis septem testibus cum scriptore, firmum maneat

cūdū Ange. in l. filio prętertio, ff. de iniust. tes. & sm Ful. & Ia. hic.

6 Immo idem si esset solēne, dū tñ sit nuncupatiuū. Cy. Bald. Ful. P. & Ale. licet Bart. glo. sequatur.

† Ex Codice Theodosiano li. 4. ti. 4. l. 5. Contius.

† Voluerūt impp. occurrere hmōi calūnijs quales refert Sue. in Domitia. multas sub eo cōfiscatās hęreditates vnodicēte se audisse dominū illius hæreditatis instituētem Cæsarem hæredem. Contius.

† Sūpta ē hęc lex ex Nouell. Do. Theodosij Iunioris, quę typis extant excusæ: vbi & integrior extat: quā vt cū hac lege cōferant iuris operā dantes, moneo continet enim elegātissimam pfationē, quæ totius legis condendę consilium & causam aperit. Cōtius.

maneat testamentum, etsi ea quæ in eo scripta sunt, testes ignorauerunt: nec necesse est quod eodem tempore inchoetur & compleatur testamentum: sed diuerso bene potest. Ad hoc autem vt compleatur, & valeat, testes subscribant & sigillent simul & semel, alioquin non valeat testamentum.

A In. illa corrigit istam, in casu scilicet quando testator scripsit totum sua manu: in alio non.

h Nullo actu.] scilicet alieno, vt ff. eod. l. hæredes, in fi. nisi ex necessitate, vt j. eo. l. cum antiquitas, circa principium.

sancimus licere per scripturam a conficientibus testamētum si nullum scire volunt ea quæ in eo b scripta sunt, consignatam, vel ligatam, vel tantum clausam, inuolutamque c proferre scripturam, vel ipsius testatoris, vel cuiuslibet alterius manu conscriptam, d eamq; rogatis e testibus septem numero ciuibus f Romanis, puberibus, omnibus simul offerre signandam & subscribendam; dum tamē testibus præsentibus testator suum esse testamentum dixerit, quod offertur, eique ipse corā testibus sua manu in reliqua parte testamenti subscripserit: g quo facto, & testibus vno eodemq; die ac tempore subscribentibus & consignantibus, testamētum valere: nec ideo infirmari, quod testes nesciant quę in eo scripta sunt testamento.

B

Quòd si literas testator ignoret, † vel subscribere nequeat: octauo subscriptore pro eo adhibito, eadem seruari decernimus.

In omnibus autem testamentis, quæ præsentibus vel absentibus testibus dictantur, superfluū est uno eodemq; tempore exigere testatorem & testes adhibere, & dictare suum arbitrium, & finire testamētū.

Sed licet alio tempore dictatum scriptumve proferatur testamentum, sufficiet vno tempore eodēque die, nullo actu h extraneo interueniente, testes oēs, videlicet simul, nec diuersis tēporibus subscribere signareque testamentum.

Finem autem testamēti subscriptiones i & signacula testium esse decernimus.

Non subscriptum k autem † à testibus, ac non signatum testamentum, pro infecto haberi conuenit.

Testamentum imperfectum ratione solennitatis, valet inter liberos tantum. Alex.

Ex imperfecto l autem testamento voluntatem tenere defuncti, nisi inter solos liberos m à parētibus

C

vtriusque sexus habeatur, non volumus.

Si vero in huiusmodi voluntate liberis alia sit extranea mixta persona: certum est eam uoluntatē defuncti quantum ad illam duntaxat permixtam personam pro nullo haberi, sed liberis accrescere.

Hodie testamentum in scriptis minus solenne inter liberos conditum, ita demum valet, si forma hic scripta seruatur: & tunc in eo legata & fideicommissa ac libertates quibuscumque relinqui possunt. Salic. & Alex.

D

IN AVTHEN. de testa. imperfectis. §. nos igitur omnia, coll. viij. constit. 3.

[EX IMPERFECTO.] Si testamētum minus solenne condidisti, puta adhibitis duobus testibus, an valeat, refert an inter liberos factum fuerit, an admixta persona extranei. Primo casu valebit simpliciter: in secundo casu in persona extranei nō valebit: in persona liberorum sic, & eis accrescit.

a Per scripturam.] loquitur ergo de testamēto in scriptis, cuius secreta testes scire, non oportet, vt subijcit j. ea l. ibi, nec ideo &c. & ff. e. l. qui testamento, §. fi. sed aliud in nuncupatiuo, vt j. ea l. §. per nuncupationem: quia testes debent scire, quæ in testamēto scribuntur.

b In eo.] scilicet testamento.

c Inuolutam.] s. in linteo, vt ff. eo. l. ad testium. §. fi. Alij dicunt inuolutam, id est valde obscuram, quasi obscuris verbis dictatam.

d Conscriptam.] i. subscriptā: hoc quo ad nomen hæredis corrigitur: quia testator debet illud manu sua scribere, si potest, vt j. eod. l. iubemus, in princ. sed & illa corrigitur per auth. ibi positam, & sic reditur ad istam.

e Rogatis.] vt ff. eo l. hæredes, in fin. & j. de codicil. l. fi. §. fin. & in authē. de testi. §. & licet, in fi. coll. vij. Item not. septem testes: & hoc regulariter, quandoque enim octo, vt quando testator non subscripsit, vt in fi. huius respon. Item in testamento cæci, vt s. tit. 1. l. hac consultissima. Item quandoque duo, vt s. de testamen. mili. l. milites. Item & quando ipse princeps hoc indulsit, vt s. eo. l. si non speciali. Item & quando ipse princeps interfuit, vt s. eo. l. omnium testamentorum. Item quandoque quinque, vt j. eo. l. fina. Item quādo pater testatur inter filios, sufficiunt minus septem, ut j. eo. § ex imperfecto.

f Ciuibus.] id est liberis hominibus. Item puberes, vt subijcit, ut instit. eo. §. testes autem.

g Subscripserit.] j. eo. l. cum antiquitas, in fi. contra. solu.

i Subscriptiones.] j. eo. l. cum antiquitas, §. si tamen in quendam. contra. vbi dicit & i media parte testamenti fieri posse subscriptionē: sed ibi est speciale, vel corrigit. Vel dicit ibi de medio temporis, non de medio testamenti.

k Non subscriptū.] scilicet subscriptione testis: & debet cōtineri nomen testis & testatoris: & quilibet debet subscribere pro se, non vnus pro alio, vt ff. eo. l. pen. nisi in testamēto rustici: vbi vnus pro alio subscribit, vt j. eo. l. fin.

l Ex imperfecto.] scripto vel non.

m Liberos.] inter eos ergo tenet. Sed contra ff. de confir. tut. l. qui à patre, vbi innuit non tenere. Solu. dicunt quidam hanc scripturā esse codicillum, non testamentum: & arbiter familiæ erciscundæ sequitur patris voluntatem in diuidendo, licet ab intestato, vt s. familiæ erciscundæ l. inter omnes. Tu dic illam l. qui à patre, corrigi per l. Constātini, scilicet inter omnes, quæ in parētibus maribus tantū dicit, sed hæc Theodosij dicit etiam in fœminis idem, sic. n. dicit: vtriusq; sexus. Item quod hic dicit quo ad extraneum non valere, est argumentum, ff. de don. inter virum & vxorem. l. cum hic status, §. si socer nurui. Sed cōtra ff. de leg. 2. l. peto, §. mater. Sed dic quod dixit ibi valere pro codicillis. Vel dic quod perfectum erat ibi testamentum: sed dicitur imperfectum quo ad tutoris dationem: non quo ad fideicommissum ex eo dandum. Vel ibi de liberis erat fideicommissarius.

ADDITIO. Aduertas secundum Specul. in titu. de instru. editione. § compendiose, versicu. quid si filius, quod iste. §. non habet locum in filijs instituentibus hæredes parentes suos in minus solenni voluntate. Item aduerte secundum Paulum de Cast. hic, & in l. inter omnes, s. fa mil. erciscun. quod hic textus habet etiam locum in liberis naturalibus: quod tenet idem Specu. vbi supra versi. quid

nisi codicopi reputatentur liberi. P. & Ias.

Et bene. Sal. Pau. & Ias.

Si tamē scirent, nō vitiaretur. Fulg. P. & Ias.

Sequitur glo. Salic.

Id est, scribere, & literas pingere nesciat. Contius. Testamentūm perfectū valet inter liberos.

Intellige à testatore vel à notario, vel à quolibet extraneo pręsente & patiente testatore. Ias.

Glo. totam sequitur B. Sal. P. & Ale. & est magistra, secundum Ias.

Et bene per l. qui testamento. §. seruus, ff. eo.

Testis vnus pro alio scribere possit in testamento.

† Aliàs, non subscriptum nāque à testibus ac signatum testa. &c.

Nihil 8, pro doct.

Et nihil est ergo illa nulla lege corrigitur: ibi enim testatore, qui est extranea persona, vnde primi legiū testatore pgredi non pt l. impuberi, ff. de ad min. tuto. Bart.

QVod sine [a] subscriptione ita procedit, si parens literas edoctus, manu propria, non signis, sed literarum consequentia declaret & tempus, & liberorum nomina, item & vnciarũ numerum, seu signa rerum specialium: in quo & alijs legari, & fideicommitti, & libertas relinqui põt

Testamentum factum inter liberos, non reuocatur per aliud testamẽtum: nisi secundum testamentum sit solenne, & testator in secundo declaret se nolle illud prius testamentum valere. Alexand.

IN AVTHEN. de test. imperfe. §. & si quidem, colla. viij. constit. iij.

HOc inter liberos testamentum ita infirmatur, si parens septem testibus adhibitis declaret se nolle tale testamentũ valere, [b] & aliam disponat voluntatem, vel in testamento perfecto, vel in nõ scripta perfecta volũtate.

Finit text. authen.

Sequitur textus Codicis.

Testamentum nuncupatiuum fieri debet coram septem testibus ad hoc conuocatis, & testatoris uoluntatem audientibus. hoc dicit usque ad §. si quis autem. Alexand.

Per nuncupationẽ quoque, hoc est sine scriptura, [c] testamenta non aliàs valere sancimus, quàm si septem testes (vt suprà di-

B

C

D

ctum est) simul vno eodẽque tempore collecti, testatoris voluntatem, vt testamentum sine scriptura facientis audierint. [d]

Primum testamentum perfectum & solenne, non tollitur per secundum imperfectum, nisi tribus concurrentibus, scilicet quod in primo testamento solenni fuerunt instituti extranei, & quod in secundo non solenni fuerunt instituti uenientes ab intestato & quòd saltem in secundo interfuerunt quinque testes: quibus concurrentibus adhuc secundum testamẽtum non ualet ut testamentum, sed ut uoluntas intestati h. d. usque ad finem. Alexand.

Si quis autem testamento iure perfecto postea ad aliud venerit testamentũ: non aliàs quod antè factum est, infirmari decernimus, [e] quàm si id quod secundò facere testator instituit, iure fuerit consummatũ.

¶ Nisi fortè in priore testamento scriptis his qui ab intestato ad testatoris hæreditatem vel successionem venire non poterant, in secunda volũtate testator eos scribere instituit, qui ab intestato ad eius hęreditatem vocantur. eo.n. casu licet imperfecta videatur scriptura posterior, infirmato priore testamẽto secũdã eius voluntatẽ non quasi testamentũ, sed quasi voluntatem vltimã intestati ualere sancims: [f] in qua voluntate quinque

quid si potest argu. l. naturalibus, s. de con fir. tuto.

QVod sine.] [illegible]. Ista authentica continuatur ad authenticam quæ est, s. famil. ercis cun. auth. si modo, quia ibi dicit lex, inter omnes, quod pater potest relinquere bona sua per modum institutionis etiam in testamento imperfecto inter liberos suos, tamẽ & auth. quæ sequitur illam, l. immediate, dicit illud esse verum, si pater & liberi subscripserint huic voluntati. hæc, l. dicit quod parens etiam potest liberos instituere sine scriptis in testamento imperfecto nuncupatiuo: authẽtica autem ista hoc in parte corrigit, dicens quòd parens si scit literas debet subscribere propria manu nomina liberorum, & tempus, & alia quæ sequuntur in litera.

[a] Quod sine.] scilicet testamentum patris &c. & continuatur hæc auth. [1] cũ ea quæ est supra familiæ erciscundæ, quæ incipit, si modo &c. & vtranque authen. intellexerunt doctores nostri, cum testamentum condidit pater in scriptis. Si vero condidit sine scriptis, cur exigitur subscriptio, cum nulla præcessit scriptura? & ideo seruamus §. ex imperfecto, & l. illam, iter omnes, supra familiæ erciscundæ, ut minus solennis valeat, si ex duobus tamen maribus vel fœminis probetur, vt ff. de mili. testamen. l. Lucius, 1. respon. licet aliàs repellantur fœminæ, vt ff. de testa l. qui testamento, §. mulier. derogatur [2] ergo prædicto, §. ex imperfecto, in eo quod fit in scriptis, licet generaliter loqueretur secundum Azo. [3] M. vero putabat ei in totũ derogatũ vt hodie pater minus solenniter testari nõ possit, nisi faciat quod in hac authen. dicitur: & exigebat numerũ septẽ testium, si non sit ibi hæc obseruatio testium, cum in hac voluntate possit legari extraneis. Prædictum autem testamentum non rumpitur nisi ut dicit sequens authen. hoc inter &c.

[1] Sequitur gloss. Bar. Bal. & Alex.

[2] Placet Pau. Sali. Alex. & Ias.

[3] Et male, secundum Pau. & Alex.

HOc inter.] CASVS. Hęc authentica est contraria superiori, quia tractat de destructione primi testamenti, dicens, quod si testator velit infirmare primum testamentum, vocet septem testes, & coram eis declaret se nolle valere primum testamentum, & tunc faciat aliud testamentum, vel perfectum, vel non inter liberos.

A. [PER NVNCVPATIONEM.] Si sine scriptis vis testari, adhibe testes septem, & coram eis volũtatem tuam declara.

[SI QVIS.] Si primo testamento facto & perfecto, secundum fiat an valeat, quæritur? Respond. quòd non, aliàs valebit, nisi iure fuerit consummatum, nisi in casu, scilicet si in primo testamento scriptus fuerit hæres, qui ab intestato defuncto succedere non poterat, in secundo minus solenni scriptus fuerit hęres qui succedit ab intestato, & sic solẽne primum per minus solenne subsequens tollitur, quinque tamen testes necessarij sunt ad minus, quòd si adhibiti non fuerint, non valebit. Nec solum in Latino potest condi testamentum, sed etiam in Græco. Viuia.

[b] Valere.] non igitur sufficit facere secundum, nisi dicat, non obstante primo, quod nolo valere, & sic est arg. pro rescriptis contra legem indultis, vt nõ valeant nisi dicatur non obstante tali lege, [4] vt ff. de lega. 3. l. si quis in principio, & est propter præcedentem solennitatem. [5] aliàs ex eo quod fit secundũ rumpitur primum, vt infra eo. l. penul. & ambæ istæ sunt in authen. de testamen. imperfe. §. nos omnia igitur, colla. viii.

Sequitur glossa textus. l. C.

[c] Sine scriptura.] vel etiam cum scriptura, sed ad hoc tãtum, [6] vt probaretur sic fuisse factum nuncupatiuum testamentum.

[d] Audierint.] ut insti. eo. §. si. & arg. supra tit. 1 l. hac cõsultissima, non autem dico quòd hæc verba habeat testator necesse dicere, ut infra eodem, l. in testamentis, vel si habebat necesse per l. istam, corrigitur per l. illam.

[e] Decernimus.] scilicet per compositionem secundi, sed & alijs modis potest infirmari, vt per incisionem chartæ, ut infra eodem, l. nostram, quę est contra.

[f] Sancimus.] sic ergo solennis & valida tollitur per nõ solennem, in qua sunt scripti coniuncti. erat idem etiã in ueteri iure, vt ff. de iniusto testa. l. 2. Vel dic illud ibi à compositoribus codicis statutum. Sunt & alij [7] duo casus, vt quando secunda voluntas est militaris, vt dicta, l. 2. Item quando prima erat valida fauore militiæ, vt ff. de mili. testamen l. eius militis. §. fin. Est hodie quartus,

[4] Et bene. Bald. & Cor.

[5] Ista ratio nõ est bona, ideo dic quod illud est introductũ fauore liberorũ, ut hic est text. Sal. Alex. & Ias. Rescriptũ contra legem non valet, nisi dicatur, nõ obstãte tali lege.

[6] Sequitur, glo. Pau. Al. & Ias. Testamẽtũ solẽne in multis casib. tollitur per secundũ non solenne.

[7] Glo. sequitur B. Bal. Sali. & Ias.

testium iuratorum depositiones [a] sufficiunt: quo non facto, [b] valebit [c] primũ testamẽtũ, licet in eo scripti videantẽ extranei.

Potest quis testari Græcè & Latinè. Bald. & Salicetus.

Illud etiam huic legi prospeximus inserẽdum, vt etiam Græcè [d] omnibus liceat testari. † Dat. Idibus Septem. Theodo. A. XVII. & Festo Conss.

In testamento possunt relinqui legata tam dictatoribus testamenti, quam testibus eiusdem testamenti. Alex. concor. Bal. & Sal.

XXII. Imp. Zeno. A. Sebastiano præfecto prætorio.

Dictantibus testamenta, vel aliam quamlibet vltimam volũtatem, legatum, vel fideicommissum, vel quodcũq; aliud, quolibet legitimo titulo testatorẽ posse relinquere, minimè dubitandũ ẽ. [e]

Testibus etiam ad efficiendam volũtatem adhibitis pro suo libito [a] qd' voluerit testator, relinquere non prohibetur. [f] Da. Ka. Maij, Cõstantinop. Basilio Iuniore. V. C. Cons.

Pro insinuatione seu publicatione testamenti vel solus debet magistro census, si hæreditas summam cẽtum aureorum non excedit: & talis insinuatio fieri debet coram magistro census: & facta coram alio iudice ecclesiastico, vel seculari, non valet ipso iure: tanquam facta coram iudice incompetenti: tamen per hoc non præiudicatur vltimæ voluntati, quin de nouo insinuari possit coram competenti iudice Alexand.

XXIII. Imp. Iustinus A. Archelao præfecto prætorio.

Consulta diualia [g] † quibus consideratè prospectum est, ne voluntates vltimæ deficientiũ in hac regia vrbe confectæ apud aliũ aperiri possint, quàm apud virũ clarissimũ pro tempore census magistrum, monumẽtis [h] interueniẽtibus pro iuris ordine: neve in hæreditate cuius summa cẽtum aureorum precium B nõ excedit, mercedis quicquam aut sumptuum, censum administrantes, aut censualis apparitio super intimandis iisdem elogijs audeant assequi, firma nunc quoque dicimus: ac repetita [f] promulgatione, nõ solum iudices quorumlibet tribunalium, verumetiam defensores ecclesiarum, [i] quos turpissimum intimationis genus irrepserat, præmonẽdos cẽsemus, ne rem attin C gant, quę nemini prorsus omnium secundum constitutionum præcepta, q̃ census magistro competit. Absurdum est namq;, si promiscuis actibus rerũ turbẽtur officia, [k] & alij creditum, alius subtrahat: & præcipuè clericis, [l] quibus opprobrium est si peritos se velint [m] disceptationũ esse forensium. Pœ D na etiam temeratoribus præsentis sanctionis feriẽdis quinquaginta librarũ auri. [n] Nec enim concedendũ est † vt suprema vota deficiẽtium, euersionis† quicquam ex incongrua insinuatione contrahãt, dũ res ab incõgruis

vt j. eodem, l. sancimus, circa finem. Alibi autem seruat regulam, vt non tollatur primum per secundum minus solenne, ut hic, & institu. quibus modis testamen. infir. §. ex eo, & ff. de adimen. lega. l. ex parte, & ff. eodem, l. hęredes, §. si quid. Sed certe & aliàs præterquam in prædictis quatuor casibus videtur tolli primum per minus solenne, vt j. de his quib. vt indig. l. hæreditas, quæ est contra: sed ibi non dicitur illa secunda voluntas, cum dicit, nõ mereri, [1] quia in nullum est collata, & ideo fiscus habet. Item adhuc idẽ, vt ff. de his quibus vt indig. l. cum quidã, quæ est contra: sed ibi secundum testamentum erat perfectum, & omni solẽnitate vallatum, & ideo tollit [2] primũ, licet scripti in eo secundo nõ essent capaces. Item adhuc videtur idem, vt ff. de cond. instit. l. penult. §. fina. vbi facto testamento apponit testator conditionem in codicillis, qua non completa dicit hæreditatẽ auferri istituto. Sed dic, [3] quòd inuanũ cogitauit testator. Item idẽ adhuc. ff. de acquiren. hæredi. l. Claudius: sed ibi primum solenne nõ valet, quia prius decessit hæres, [4] quã ex conditet hæreditatem, non autem rumpitur per secundum minus solenne.

[a] Depositiones.] hic nota quòd sufficit si testes iurati dicant tabellioni, ita testatus est, ut fit instrumentũ & testamentum. sic & j. eodem, l. fina. §. pe. Sed cõtra est, quod enim hic & j. dicitur, intellige vt iurent in causa corã iudice. nunquam enim reperitur q̃ tabelliones possent recipere talia sacramenta: [5] appellantur ergo depositiones, scripturę quæ fiunt de his quæ sacramento asseruntur, ut hic, & sic ponitur supra de epis. audien. l. iubemus.

[b] Quo non facto.] id est non adhibitis quinque testibus. Accursius.

[c] Valebit.] nisi in quatuor casibus, quos mõ notaui.

[d] Græcè.] vt ff. eodem, l. qui testamento, §. ti. sic & ff. de verb. obliga. l. 1. §. fin. Sed arg. contra, ff. de bonorum poss. l. sed cum patrono. §. fi. sed ibi notis scripsit, non Græcis literis.

Dictantibus.] CASVS. An dictanti testamentũ, vel testi adhibito, aliquid legari vel relinq. possit? Respõdeo quod sic, (ratio dubitationis fuit quod est infra de his q sibi ascribunt in testamento, l. 2.) sed ibi dictauit & scripsit.

[e] Dubitãdum est.] immo uidetur quòd non, ut infra de his qui sibi ascribunt in testamento, l. 2. quę est contra, Solu. [6] ibi dictauit & scripsit, hic tantum dictauit.

[f] Prohibetur.] vt & ff. eodem. l. qui testamento, in prin. & instit. eodem, §. legatarijs, & ff. de rebus dub. l. si quis ita.

Consulta.] CASVS. Quod in pluribus, ll. dictum est quòd publicatio fit coram magistro census facienda, est vt s. de epi. & cle. l. repetita, & l. placet, & supra eodem, l. testamenta, & infra de donatio. l. in hac, & infra eodem, l. diui. per hanc legem confirmat. prohibet ergo q̃ coram nullo fiat, nisi coram magistro cẽsus, nec fiat coram clericis, quibus opprobrium est &c. Si qui autem huius legis trãsgressores fuerint, pœna quinquaginta aureorum multentur. Vivianus.

[g] Cõsulta diualia.] id est rescripta, quæ sunt sup. de epis. & cleri. l. repetita, & l. placet, & infra de donatio. l. in hac, & l. secundum diui, & supra eodem. l. testamenta.

[h] Monumentis.] i. publicis scripturis.

[i] Defensores ecclesiarum.] s. clerici.

[k] Officia.] vt & supra de assesso. l. nemo, & supra de postu. l. quisquis. §. fi.

[l] Clericis.] ut d. l. supra de episco. & cleri. l. repetita.

[m] Se velint.] scilicet ostendere.

[n] Auri] testamentum aũt non ob hoc vitiatur, & redditur ratio, & hoc subijcit, nec enim &c.

[o] Incongruis.] sic supra eodem, l. si vnus, ibi, vel ab altero &c.

[1] Ita q̃ per hoc nõ rũpitẽ primum. Bar.

† Et tutores relinquere, ut apparet ex. l. vlt. s. de testa. tutela. q̃ huius pars est, habetque eundem diem & Consulem. Contius.

[2] Immo tex. dicit ibi q̃ non tollitẽ. Al. & Ias.

[3] Sequitur Bar. Salì. Al. & Ias.

[4] libitu

[5] Diuinat ẽm prædictos scrib.

Testes deponentes de reuocatione testamenti, an debeãt deponere coram notario, an coram iudice.

† id est. l. Testamẽta. s. e. vt ad eã adnotaui. Contius.

[5] Sequitẽ gloss. Pau. & Alexã.

[6] Sequitur Bal. Ang. Pau. Sali. Al. & Ias.

[f] Hinc sũpta est. l. Repetita. s. de episcopis. Cõtius.

† hic corrigit posteriorẽ clausulam. l. testamenta, s. e. Contius.

† ali...s, comprehensionis.

Ambi-

vsurpantur audacter. Dat. XIII. Kalendas Decemb. Cõstantinopo. Iustino. A. II. & Opilione Conss.

Verborum ambiguitas, vel ordinis peruersio, si a tabellionis errore procedant, non vitiant. Alexand. & Salicetus.

XXIIII. Imp. Iustinian. A. Mennæ præfecto prætorio.

AMbiguitates quæ vel imperitia [a] vel desidia testamenta conscribentium oriuntur, resecandas esse censemus: & siue institutio hæredum post legatorum donationes scripta sit, vel alia prætermissa sit obseruatio, nõ ex mente [b] testatoris, sed vitio tabellionis, vel alterius q̃ testamẽtum scribit, [c] nulli licentiam concedimus per eam occasionem testatoris volũtatem subuertere, vel minuere. Da. Kalendis Ianua. DN. Iustiniano. A. PP. II. Cõs.

Transpositio verborum nõ vitiat contractum, nec vltimam voluntatem. Baldus, Salicetus & Alexand.

XXV. Idem A. Mennæ P. P.

PRæposteri [d] reprehẽsionem, quam [e] nouella cõstitutio [f] diui Leonis in dotalibus instrumentis sustulisse noscitur: in alijs quoque omnibus tam contractibus [g] quàm testamẽtis [h] tollimus: vt tali exceptione cessante, & stipulatio & alij contractus, & testatoris voluntas indubitate valeant, exactione videlicet post conditionem vel diem competente. [i] S. D. VII. Id. Decembr. DN. Iustiniano A. PP. II. Cõs.

Valet testamentum nuncupatiuũ, licet testator non exprimat coram testibus illa formalia verba, scilicet ipsos testes esse vocatos eo quia vult sine scriptis testari. Alexander.

XXVI. Idem A. Mennæ P. P.

IN testamentis sine scriptis faciendis omnem formalem obseruationem penitus amputamus: [k] vt postquam septẽ testes conuenerint, satis sit volũtatẽ testatoris vel testatricis simul omnibus manifestari, significantis ad quos substantiam suam peruenire uelit, vel quibus legata dare, vel fideicommissa, vel libertates disponere, etiã si non ante huiusmodi dispositionem prædixerit testator vel testatrix illa formalia verba, [l] *ideo eosdem testes conuenisse, quòd sine scriptis suam voluntatem vel testamentum componere censuit*. S. Dat. IIII. Id. Decem Constantinop. DN Iustiniano. A. PP. II. Cõs.

Testamentum perfectum solo cursu temporis non tollitur, sed per sequens perfectum testamentum, vel per solam contrariam voluntatem in actis uel coram tribus testibus declaratam cum transcursu decennij ex tempore facti prioris testamenti Alexander & post Baldum & Salicetum.

XXVII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

SAncimus, [†] si quis legitimo modo condidit

AMbiguitates.] CASVS Si testamentum iure fecisti, licet ordo scripturæ in eo, vitio notarij & imperitia non seruatur, vt quia primo scripsit legata, demum hæredis institutionem, cum e conuerso fieri debeat, an ob hoc minus valeat testamentum, quæritur? Respõdeo q̃ non, licet antiquitus hoc obseruaretur, quo non obseruato non valuit testamentum.

[a] Vel imperitia.] vel errore, ut s. eo. l. errore.

[b] Non ex mente.] hodie idem etsi ex mente, vt institu. de lega. §. ante hæredis. vel dic q̃ hoc refertur ad alia, nõ ad capitulum primũ: quandoque tamen seruat ordo, ut prius institutio, quàm substitutio erit, vt ff. de vulga. substit. l. moribus, §. prius. [9] Item non dico quòd hæc lex habeat locum si imperitia tabellionis minor numerus testium interueniat, vel quid de iuris ordine, id est solennitate immutetur, [2] secundum Azo. transpositio ergo erronea non nocet, sed solennitatis omissio sic.

[c] Scribit.] qui tamẽ seruus esse non debet, ut j. de tabel. l. generali, lib. x.

PRæposteri.] CASVS. Si testamẽtum iure fecisti, & rogasti mihi ab hærede tuo decem, & reliquisti his verbis si nauis venerit, tũc intra diem mortis meç proximum, vel pridie q̃ moriar, illi dato decem, an ista præposteratio sermonis, cũ debeat venire nauis, deinde legatum præstet, uitiet testamentum, quæritur? Respon. q̃ non, nec tantum in testamento non nocet p̃posteratio, sed nec etiam in cõtractibus, ut institu. de inuti. stipu. §. item si quis. Item nec in dotibus ut supra de iure do. l. si mulier, & licet aliter relictũ valeat, exactio tamẽ eius non competit nisi post diem vel conditionem existentem. Viuia.

[d] Præposteri.] id est præposterationis vitium, præpostere vitiabat olim contractus & vltimas voluntates.

[e] Quam.] scilicet reprehensionem.

[f] Constitutio] ut supra de iure doti. l. si mulier, [3] nã ibi prius continebatur de dote & postea de testamento ipsa vero prius testari & postea dotem reddi volebat. Itẽ secun. Ioa. si ita dicatur, si dabis mihi nolle dotis decẽ, promittis te nupturam mihi? primo enim nubere, postea dos dari debet, sed hoc exemplum non est huius legis.

[g] Contractibus] vt ecce si Titius fuerit consul vsque ad annum, tunc ex hac die decem dare spondes. tempus .n. dationis præcedit, conditio sequitur, cum econtra fieri debeat, vt institu. de inuti. stipu. §. item si quis.

[h] Testamentis.] vt si dicam, si nauis venerit ex Asia quandocunque, uel intra annum, tunc intra proximum diẽ mortis meç decẽ dato, nam primo venire postea dari debet, vt ff. de condi. & demon. l. qui hæredi. §. fi. & de pec lega. l. quidam. Sic ergo generaliter no. præposterationem non nocere: sed hoc fallit, vt supra de hçre. actio. l. ut debitum, & infra de execu. rei iudi. l. j & de senten. & interlocu. l. prolatam, quç sunt argu contra.

ADDITIO. Dic q̃ ibi erat ordo necessitatis, hic voluntatis, cuius peruersio actũ non uitiat. Bar. in l. 2. §. prius, ff. de vulg.

[i] Competente.] vt argu. s. vt actio. ab hærede l. 1.

IN testamentis.] CASVS. Non scriptis condidisti testamentum, & septẽ testes adhibuisti, coram quibus substantiam tuam ad quos pertinere volebas, significasti, an ideo minus valeat testamentum, quòd ista verba non expresseris, vos testes vocaui quia sine scriptis supremam voluntatem meam declarare volo, quæritur? Respond. quòd non licet antiquitus hoc obseruaretur, & prædicta verba necessario erant exprimenda.

[k] Amputamus] vt s. eod. l. quoniam indignum.

[l] Formalia verba.] quorum sensus hic est, ideo eosdem. vel proprie hæc erant verba. Sed contra supra qui testa. fa. possunt, l. hac consul. issima. Solu. ibi in cæco, hic in vidente.

SAncimus.] CASVS. Si testamentum iure fecisti, & conualuisti, & decennio elapso voluntatem tuam nõ mutasti, firmum manet testamentum. Si autem medio tempore voluntatem tuam mutasti, & aliud testamentum condidisti, si solenne fuit, ipso iure tollitur primum. Si autem dixisti te nolle primum testamentum

[9] Ibi loquitur de errore testatoris, hic de errore notarij. Alex.

[2] Idẽ Cy. Bal. Ang. Pau. Salic. & Alex.

[3] Illa nõ est constitu. Leõis, sed Diocle

tiani. Alex. Nec ad id de qua hic agitur, pertinet. Contius.

Testamẽtum an uitietur per præposterationẽ.

[†] Hac lege abrogat legem Honorianam quæ extat in Cod. Theodos. li 4. ti. 4. l. 6. Contius.

valere, vel alijs quibuscunque verbis apparuerit te velle contrarium, & hoc etiam coram iudice præsentibus ad minus tribus testibus declarauerit, & decennium à tempore voluntatis contrariæ (secundum quosdam) vel cõpositionis testamenti (secundum alios) effluxerit, vtrum maneat testamentum primum ratũ? Dicitur quòd non, immo rumpitur.

a State.] certe pro nihilo, ut hic, & infra de appel l præcipimus, in fi. & supra de testa.tu.l. 2. & in auth. quib. mo. na. effi sui. §. tribus, colla. vij. Sed arg. cõtra, ff. de adimen. lega. l. alumnę. § qui filias ex disparibus.

ADDITIO. Iste. §. est sub. l. Titia, & dic quòd concor. cum hac, l. quia ibi prima diuisio nõ reformatur nisi in his quæ venerunt in secunda. Cy. Ang. Sali. & Alexand.

b Quemadmodũ.] id est qualiter, interrogatiue loquitur.

c Efficitur.] certe nullo modo.

d Ipso iure.] immo videtur ope exceptionis, vt ff. de bonorum possessione secũdum tabu l. pe. §. testamẽto, ibi, nec putauerit quisquam &c Solu. ibi vltimæ tabulę non erant solennes, 1 & in eis dixerat, quos in primis tabulis institui, non meruerit meũ iudicium, vnde non ipso iure est irritum, vt infra de his quib. vt indig. l. hęreditas, sed per exceptionẽ, vt ibi. hic vero vltimum testamentum solenne erat. Alij dicunt hic quòd hoc ipso iure scilicet ope exceptionis, quod nõ placet. 2 Tu dic quod ibi dicit de exceptione, refertur non ad proximum, 3 sed ad primum casum, scilicet quãdo testator post testamentum fuit arrogatus: deinde sui iuris factus declarauit se velle testamentum seruari. quia ergo sua voluntas non potest facere quin arrogatio tenuerit, & ipsum testamentum primum irritum sit, non ipso iure reconualescit, sed exceptione repelluntur venientes ab intestato, qui hæredibus in eo institutis volunt hæreditatẽ auferre, vnde dicitur ambulatoria &c. vt ff. de adimen. lega. l. 3. in fi. & l. 4. Nec obstat quòd ibi dicuntur similia, quia in aliquo, non per omnia similia sunt. vtrobique enim statur primo iudicio, quod quodam modo erat expugnatum. Vel loquitur 4 ibi cum testator incidit secundas tabulas, vt hæredes in eis instituti exceptione repellantur, non autem quòd illæ non tollant ipso iure primas, quãuis postea incidantur, & hanc approbo. Vel ibi non durauit 5 secundum testamentum, cum tabulas inciderit, hic durauit.

e Fuerit.] alias fiat, id est, sit emensum à tempore scilicet quo monstrauit contrariam voluntatem secundum quosdam, vt colligunt hic. Tu dic à tẽpore compositionis testamenti, [vt patet in princ. huius. l. sed primi subaudiũt hic post, nos ante.

f Cõstitutionibus.] id est legibus.

g Antiquandis.] id est tollendis.

A testamentum, & post eius confectionem decennium profluxerit: si quidem nulla innouatio vel contraria voluntas testatoris apparuerit, hoc esse firmum. Quod enim non mutatur, quare stare[a] prohibetur? † Quemadmodũ[b] enim qui testamentum fecit, &

B nihil uoluit contrarium, intestatus efficitur[c]? ¶ Sin autem in medio tẽpore contraria testatoris voluntas ostenditur: † si quidem perfectissima est secundi testamenti confectio, ipso iure[d] prius tollitur testamentum. sin autem testator tantummodo dixerit non voluisse prius stare testamentũ, vel alijs verbis vtendo contra

C riam aperuerit voluntatẽ, & hoc vel per testes idoneos nõ minus tribus, vel inter acta manifestauerit, & decenniũ fuerit[e] emensum: † tunc irritum est testamentum tam ex contraria volũtate, quàm ex cursu temporali. Aliter eteni testamenta mortuorũ per decennij transcursionem euanescere nullo patimur modo, prioribus constitutionibus,[f] † quę super huiusmodi testamentis cua-

D cuandis latæ fuerant, penitus antiquandis[g]. Dat. XV. Kal. April. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV CC. Conss.

Medicum internallum sine actus contrarius ex necessitate natura proueniens testatori: vel testibus non vitiat testamentum. Salic. vel sic: In testamentis & quibuslibet vltimis voluntatibus ordinandis non debet interuenire actus ullus extraneus: nisi ex necessitate testatori uel testibus imminente: & si necessitas breui tempore possit transire, expectandus est ipse testis: alias loco eius est alius surrogãdus. Et testamentum quod testator manu propria scripserit & in aliqua parte testamenti illud se scripsisse significauit, valet: licet aliter se testator non subscripserit. Alexan.

XXVIII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm antiquitas testamẽta fieri voluerit[h] nullo actu interueniente, & huiusmodi verborum compositio non rite interpretata[i] penè[k] in perniciem & testãtium & testamentorum[l] processerit: sancimus in tempore quo testamentum cõditur, vel codicillus[m] nascitur, vel vltima quædam dispositio secundum pristinam obseruationẽ celebratur (nihil enim[n] ex ea penitus immutandum esse cẽsemus) ea quidẽ quæ minimè necessaria sunt, nullo procedere modo. quippe causa subtilissima[o] ꝓposita, ea quæ superflua[p] sunt, minimè debent intercedere. Si quid autẽ necessarium eue

CAm antiquitas] CASVS. Dicebãt olim antiqui, quòd testamenta debebant fieri vno cõtextu, nullo actu extraneo interueniente: hoc tamen limitat imperator, dicẽs quòd si forte testator aliqua necessitate constrictus, puta vel medicinæ capiẽdæ, vel causa forte cacandi, vel alia necessitate vrgẽte vellet secedere modicum incœpto testamento, & postea iterum reuerti, & residuam partem testamenti perficere, hoc facere potest: similiter & testes, dũ tamen testis non diu absit. quòd si forte opus esset ei diu abesse, & non posset reuerti, & testator periclitaretur tunc esset alius surrogandus. Secundo dicit imperator quòd vult corrigere quandam constitutionem, quæ dicebat quòd septem testes debent adhiberi in testamentis, & subscriptio ipsius testatoris: dicit lex quòd si testator totum testamentum scripserit sua manu, non est opus sua subscriptione: similiter de codicillis dicit. textus satis prolixus est, hoc tamen dicit in casu.

h Voluerit.] vt ff. eo. l. hæredes. § ii.

i Interpretata.] passiuè.

k Penè.] id est fere, qui scilicet interim moriebantur.

l Et testamentorum.] quę nihil valebant.

m Codicillus.] Not. in singulari numero ut diximus, s. de sacrosanct. eccles. l. generali. & dic nascitur, id est incipit fieri.

n Nihil enim.] interpositio est.

o Subtilissima.] ablatiui absoluti.

p Superflua.] id est extranea facta, non superflua dicta, alioquin cõtra, s. e. l. testamentũ: vel illa in uerbis, hæc in acti-

† Cõcor. glo. in. c. cum causam, super verbo, personas, circa me. extra de testi.

† Cõcor. c. 1. cũ gl. super verbo, mortis, in med. extra de his quę vi met. cau. Testamẽtu secundũ an ipso iure tollat primũ.

1 Diuinat secũdum Alexand.

† al. elapsum.

1 Theodosij & Honorij quæ extant in Codi. Theodosia. e. titul. l. nequis post diẽ. Contius.

2 Quia violat text. secundum Ale.

3 Hæc est de mente illius literæ, cum clausula si. posita debeat referri ad omnia pcedentia. Salice. & Alex.

4 Ista est vera ſm Bar. & alios.

5 Placet Butr. displicet tamen Ange. & Ale.

in actibus.
a Comitialis.] id eſt caducus.
b Imminet.] puta ſitis.
c Repleto.] ut potu.
d Depoſito. vt one re.
e Fiat.] vt cum iam inceptum eſt teſtamentum.
f Ab eo.] ſurrogato, vel ſurrogatis.
g Sciſcitari.] id eſt interrogari, quaſi dicat, cum breuiter repetita erunt coram ſurrogatis, quæ ante eorum præſentiam facta erant, quęrent ſurrogati à teſtatore & a teſtibus qui ibi ſemper fuerunt, Repetitis corã nobis omnia quę ante nos feceratis, & diſpoſueratis, & pro hoc j. de appel. l. amplio rem, ut 7 q. 1. nihil. Alij dicunt quòd interrogabunt, an ea q̃ facta fuerunt, ſint facta coram recedentibus. nec enim eſt opus quòd ipſi ſciãt quæ illa ſunt, & pro hoc eſt. ſ. eod. l. hac cõſultiſſima, in princip. Expone ergo coram his, id eſt ſurrogatis, ſecundum primam, vel coram recedentibus, ſecundũ aliam expoſitionẽ.

Textum dupliciter exponit.

h Tunc eos.] ſurrogatos vel ſurrogatum.
i Etſi.] .i. quamuis.
k In medio.] ſcilicet tẽpore poſtquã quidam receſſerũt, & antequam alij ſurrogarentur. & ſic nõ eſt contra ſupra, eo. l. hac conſultiſſima, §. j. Item in eo quòd hic diuerſis temporibus ſubſcribitur, ẽ contra, ſupra eodem l. hac conſultiſſima, §. in omnibus, ſed dic quòd hoc ſit hic ex neceſſitate.
l Cum autem conſtitutione.] quæ eſt contra ſ. eod. l. hac conſultiſſima, in fi. 1. reſpon. quæ modo corrigitur, in eo capitulo, aliàs caſu.
m Cauetur.] modo recitat aliqua quæ dicuntur in eadem, l. ſ. hac conſultiſſima, in prin. l.

† Paſſiuè hic accipiendum eſt. Contius.

nerit, & ipſum corpus laborantis reſpiciens contigerit. id eſt vel victus neceſſarij, vel potionis oblatio, vel medicaminis datio, vel impoſitio, quibus relictis ipſa ſanitas teſtatoris periclitetur, vel ſi quis neceſſarius naturæ vſus ad depoſitionem ſuperflui põderis immineat vel teſtatori vel teſtibus, non eſſe ex hac cauſa teſtamentum ſubuertendum, licet morbus comitialis [a] (qđ & factum eſſe comperimus) vni ex teſtibus contigerit: ſed eo quod vrget & imminet, [b] repleto, [c] vel depoſito, [d] iterum ſolita per teſtamenti factionem adimpleri.

¶ Et ſi quidem à teſtatore aliquid fiat [e] teſtibus paulisper ſeparatis, cùm corã his facere aliquid naturale teſtator erubeſcat: iterum introductis teſtibus, conſequentia factionis teſtamenti procedere.

¶ Si tamen in quẽdam vel quoſdam teſtium aliquid tale contingat: ſi quidem ex breui temporis interuallo neceſſitas poteſt trãſire: iterum eorundem teſtium reuerſum expectari & ſolẽnia peragi ſancim[us].

¶ Sin autem longiore ſpacio refectio fortuiti caſus indigeat, & maximè ſi ſalus teſtatoris periclitantis immineat: tunc illo uel illis teſtibus circa quos aliquid tale eueniet, ſeparatis, alios ſurrogari, & ab eo [f] vel ab eis tam teſtatorem quàm alios teſtes ſciſcitari, [g] † ſi ea quæ eorũ præſentiam antecedunt, oĩa corã his proceſſiſſent.

¶ Et ſi hoc fuerit vndique manifeſtum, iubemus tũc eos [h] vel eum vnà cũ alijs teſtibus, ea quæ oportet, facere, etſi [i] in medio [k]

A ſubſcriptiones teſtiũ iam fuerant ſubſecutæ. Sic eteni & naturæ medemur, & mortuorũ elogia in ſuo ſtatu facimus permanere.

Olim teſtator neceſſario habebat ſubſcribere manu propria: & hoc hodie verum eſt, niſi ſcribat teſtamentum manu propria, quia tunc non habet neceſſe ſubſcribere. hoc dicit ſecundum Old. Et ſic nota quòd in ſcriptura priuati teſtatoris non requiritur ſubſcriptio. Bald.

B Cum autem conſtitutione [l] quæ de teſtamẽtis ordinãdis proceſſit, cauetur, [m] quatenus ſeptẽ teſtiũ præſentia in teſtamẽtis requiratur, & ſubſcriptio à teſtatore fiat, vel ab aliquo pro eo, & cõſtitutio ſic edixit, Octauo ſubſcriptore adhibito: & quidam teſtamentum ſuum omne manu propria conſcripſit, & poſt ei[us] literas teſtes adhibiti ſuas ſubſcriptiones ſuppoſuerũt, aliaq; omnia ſolenniter in teſtamẽto peracta ſunt, & teſtamentũ ex hoc dubitabãt an irritũ factũ eſſet: eandẽ conſtitutionẽ corrigẽtes, [n] ſancimus, ſi q̃s ſua manu totũ teſtamentũ vel codicillum conſcripſerit, & hoc ſpecialiter in ſcriptura repoſuerit, ꝙ hęc ſua manu confecit: ſufficiat ei totius teſtamẽti ſcriptura, & non

C alia ſubſcriptio requiratur neq; ab eo neq; pro eo ab alio: ſed ſequãtur huiuſmodi ſcripturam & literæ teſtium, & omnis q̃ expectatur obſeruatio: & ſic teſtamentũ validũ, & codicillus, † ſi quinq; teſtiũ literæ teſtatoris ſcripturæ coadunẽtur, in ſua firmitate remaneãt, & nemo callidus machinator huiuſmodi iniquitatis in poſterũ inueniat. D VI. K Apr Cõſtan. Lãp. & Oreſte. VV. CC. Cõss.

† Sic ſingulari numero poſuit Diocl. l. 14. ſ. eo. ubi ad notaui. Contius.

In teſtamẽto inſcriptis nomen cuiuslibet hæredis inſtituti debet eſſe ſcriptũ manu teſtatoris, aut eius voce nũcupatũ corã teſtibus, & ab iſtis teſtibus in ſubſcriptionibus declaratũ: alioquin illius hæredis inſtitutio nulla eſt, in cuius perſona hæc forma ſeruata non fuit. quod in futuris tantum teſtamentis poſt hanc legem locum habet. & notarius qui contra fecerit falſi pœna punitur. Alexand.

D XXIX. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

IVbemus omnino teſtatorẽ, ſi vires habeat ad ſcribendũ, nomẽ hæredis vel hæredũ in ſua ſubſcriptiõe, vel ĩ quacũq; parte teſtamẽti ponere: vt ſit manifeſtũ ſecundum illius volũtatem hæreditatẽ eſſe transmiſſam.

¶ Sin aũt forſitã ex morbi acerbitate, vel literarũ † iperitia, hoc facere minimè potuerit: [o] teſtibus teſtamẽti ꝓſẽtibus, nomẽ vel nomina hr̃dis vel hęredũ ab eo nũcupari, vt omnimodo ſciãt teſtes, q̃ ſint ſcripti hr̃des: & ita certo hr̃dis nomine ſucceſsio ꝓcedat.

¶ Si n. talis eſt teſtator, qui neque ſcribere,

† Artis literarum manu pĩgẽdarum.

n Corrigentes.] hoc ſcilicet caſu quando teſtator ſcripſit ſua manu, vt argu. ſ. eo. auth. quod ſine.
IVbemus.] CASVS. Iſta lex & ſequentes vſque ad titulum ſequentem, procedunt per textũ prolixum, & ſatis clara ſunt: uide textum quia caſum ſuper eis ſcribere eſſet obtundere auditores.
o Minimè potuerit.] vel noluerit, vt infra dicitur §. oportet enim &c. in fine. §.

a Cōmittitur.] id est cōmitteretur de facili, si permitteremus tales testari.
b Quam.] falsitatē.
c A republica.] vt j. de fideicom. l. fi.
d Tota.] id est omnia, sic, ff. de fideiuss. l. si debitori.
e In eius.] valet ergo in nominatis, & non in alijs. Sed videtur in nullo valere, vt ff. e. l. si is, quæ est contra. Sol. hoc nouum, illud vetus ius. Vel ibi certum erat quòd alios erat instituturus, hic nō: sed certe & hic dico certū: alioquin nulla esset quæstio. Sed tu dic quòd hic erat certū quos alios erat instituturus, quia fortè vni tēst iā eius nomē expresserat, qui dixit alijs. Vel ipsemet dixerat eis: ibi non erat certū quos alios erat instituturus, & ideo hic valet in institutis, & alio rum portio eis accrescit, ibi non valet.
f Eos.] i. testes.
g Ex voce.] immò & nutu, ut ff. de leg. 2. l. cum proponebatur, & ff. de lega. 3. l. nutu, quæ sunt contra. Solu. hic in insti tutione hæredis, ibi in legatis & fideicō missis. Item contra j. eo. l. hac consultissima, in prin. Sol. vt ibi in glo. conscriptam.
h Quemadmodū.] nota regulam, vt quæ seruantur in vno, seruentur & in alio, vt hic, & supra titu. 2. l. hac consultissima, in prin. & in authen. de hæredi. & Fal. §. penult. colla. 1. Sed quid si alius exprimat, & ipse fateatur se agnoscere uerbis? Respon. sufficit, ut supra tit. 1. l. hac consultissima, §. at cum humana. nam & ibi in non cæco loquitur, vt etiam ibi dicitur, sic fieri &c. & pro hoc est authen. signata hic, & non obseruato, &c. & ff. eo. l. hæredes, in prin. & §. quod vero quis: non

† Hic debet legi auth. Et non obseruato. j. e. vt in vet. libris. Cōtius.

neque articulatè loqui potest, mortuo similis est, & falsitas in elogijs committitur. [a]

¶ Quam, [b] vt exul fiat à republica [c] nostra, maximè in testamentorum cōfectione, cupientes, hanc edictalem legem in orbē terrarum ponimus.

¶ Quod si nō fuerit obseruatum, & nomen hæredis vel hæredum non fuerit manu testatoris scriptū, vel voce coram testibus B nuncupatum: hoc testamentum stare minimè patimur, vel in totū, si tota [d] hæredum noīa fuerint ꝑtermissa: vel in eius [e] hæredis institutionem, cuius nomen neque lingua neq; manus testatoris significauit. Sed ne aliqua forsitan obliuio testiū animis incūbat, pluribus interdum nominibus hrēdum expressis, ipsi testes in suis subscriptionibus (cū testator hęc C nō scripserit, sed nuncupauerit) eorū noīa subscribere nō differant ad æternā rei memoriam.

¶ Sin verò ipse testator in qualicunque parte testamenti nomina hæredum (sicut dictum est) scripserit: superuacuum est postea testes in sua subscriptione hæc exprimere: cū forsitan nec eos [f] scire testator suos hæredes voluerit, & semel cā exipsi[*] testa D toris scriptura appareat. †

¶ Oportet .n. omnimodo vel ex literis testatoris, vel ex [g] voce quidē testatoris, literis aūt testium q ad elogiū conficiendū fuerint cōuocati, nomina manifestari hæredū. Quēadmodū [h] .n. in elogio qđ sine scriptura cōficitur, necesse est testatorē voce exprimere nomen vel nomina hæredū: ita & in testa- A mētis per scripturā confeciēdis, cū ipse testator manu sua scribere hæredes vel noluerit, vel minimè potuerit, voce tñ eius eos manifestari oportet.

¶ Quæ in posterum tantummodo obseruari censemus: ut q̄ testamenta post hanc nouellā nostri numinis legē conficiuntur, hæc cum tali obseruatione procedāt. Quid. n. [k] antiquitas peccauit, q̄ p̄sentis legis inscia, pristinā secuta est obseruationem?

¶ Sciturís & tabelliōibus & his qui conficienda testamēta procurāt, ꝙ si aliter facere ausi fuerint, pœnā falsitatis nō euitabunt, quasi dolose [l] in tā necessaria cā versati. Dat. Kal. Mart. Cōstantinopo. post consulat. Lampadij & Orestis. VV. CC.

IN AVTHEN. vt sponsa. larg. §. quia verò. colla. ix. constit. ij.

Hodie testator non tenetur nuncupare nomen hæredis quando testatur in scriptis Salic. & Alexand. Et satis est quod per se, vel per quemcunque alium scribat nomen hæredis. Alexander.

ET non [m] obseruato eo, subuenitur testamentis, siue per se, siue ꝑ alium quis inscribat [n] nomen hæredis.

Si testator testamentum iure factum inciderit, vel signa remouerit consulto, tunc non valebit testamentum: aliàs autem remanebit validum. Alexander.

XXX. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

NOstrā ꝓuisionē, maximè circa vltima elogia defunctorum, nunc etiam extēdi [*] properamus.

¶ Vnde cū inuenerimus quasdā controuersias veterib. iuris interpretatoribus exortas ꝑ testamētū qđ legitimo mō cōditū, septēque testiū signa habēs, postea fortuito casu, vel per ipsius testatoris operā lino [o] toto, vel plurima [l] eius parte incisa, in ambiguitatē incidit: solitū ei ꝓbemus remediū, sancientes, si quidem testator linū vel signacula inciderit, vel abstulerit: [p] vtpote eius volun-

Non va-

tamē dicitur facere testamētum per alium. illud enim prohibitum est, ut ff. de hæredi. institu. l. illa institutio.
i Hæredes.] vnde non valet testamentum sine hæredis institutione, vt ff. de his quæ in testa. de. l. proxime.
k Quid enim antiquitas peccauit.] quasi dicat nihil, vt hic & in auth. vt sac. no. con. §. sancimus, colla. v. in auth. hæc constitutio interpretatur constitutionē &c. §. propterea, in fi. colla. vj. & j. de decu. l. pe. in fi. libr. x. & j. de legi. & cō stitu. l. leges & constitutiones, & in authen. de trien. & se. §. si autem, col. 3. & in authen. de nup. § 2. colla. 4.
l Dolose.] præsumptio est iuris, & de iure, cum constitutiones principum ignorauerint, ut j. de iuris & fac. ignoran. l. cōstitutiones.
m ET non obseruato.] Redit ad legem veterē. j. e. l. hac consultissima, in princ.
n Inscribat.] habet ergo locum quando in scriptis fit testamentum, non ergo corrigitur ius vetus, cum testamentū fit sine scriptis: idem tamen & ibi dici posset, &c.
o NOstram prouisionem. Lino.] in quo sigilla erant appensa.
p Inciderit vel abstulerit.] in ambiguis.

l Huius subscripti onis meminit idē Iustinianus in Nouell. 66. §. pe. Contius.

* Ostēdi.
l Not. idē iudiciū de toto, vel maxima ei[s] parte. facit pro testibus dicētibus ꝙ Titius depilauit totum caput Ioan. qui tamē totū maximā partem depilauit.

a Non valere.] scilicet efficaciter, vt ff. eo. l. ad testium, § si signa turbata. nam si agant hæredes, obstat exceptio, vt ff. de bo. poss. secundum tabu. l. penult. §. testamento, & ff. e. l. hæredes. §. 1. & ff. de his quæ in testa. delen. l. 1. §. sed consulto. Vt enim non constituitur testamentum nuda volũtate, vel facto, ita nec debet tolli, vt eadem sit ratio contrariorũ, vt ff. de reg. iur. l. nihil tam naturale. Item quibus applicabit hæc hæreditas? Videtur fisco, vt ff. de his q̃ in testa. delen. l. proximè, in princi. Sed cõtra uidetur, quod venientibus ab intestato, vt ff. si tab. testa. nul. ext. l. 1. §. penult. quare dicunt quidam primò agnatos admitti, sed eis deficientibus fiscũ, & sic loquuntur dictæ leges. Tu dic q; si ideo incidat, vt intestatus decedat, veniũt agnati, vt ff. de his quæ in testa. del. l. fi. sed si ideo, quia reputat hæredes indignos, tunc fiscus, vt j. de his qui. vt indig. l. hæreditas. Sed qd si non appareat? Respon. fiscus venit fauore legatorum. soluet enim legata, quod non facerent venientes ab intestato, vt dicta l. proximè, §. sed in re dubia, & ff. ad Syllan. l. cum fisco, & si quis aliquem. testa. pro. l. si quis, §. si fidei, & ff. de his quibus ut indig. l. cum quidam, §. vltimo.

ADDITIO. Tu dicas in hoc tertio casu, aut probatur hæredes offendisse testatorem, & tunc glossa est vera. aut hoc nõ probatur, & tunc glossa est falsa, quia præsumitur voluisse decedere intestatus, ita dicit Di. in l. proximè, ff. de his quæ in test. del. vt refert ibi Bal. quẽ de hoc ibi latius vide, & habes ibi similem gloss. in verbo, vendicarentur.

b Contigerit.] vel à testatore, vel ab alio extraneo.

c Ad hæreditatem.] ut supra eodem, l. si vnus, licet non detur bonorum possessio secundum tabu. vt ff. de bonorum poss. secundum tab. l. 1. §. semel, & §. si linum, & §. si rosæ: & hoc si viuo testatore, & nondum prolatis tabulis coram iudice, aliàs datur secundum tabulas, ut ff. si tabulæ testamenti nullæ extabunt. l. 1.

d Maximè.] maxime dico hæredes iuuari hoc casu, quia & superiori lege iuuantur. l. iubemus, licet testator eos non scripsit, & hoc subijcit, & cætera.

tate mutata, testamentum non valere. a sin autem ex alia quacunque causa hoc contigerit, b durante testamento scriptos hæredes ad hęreditatem c vocari: maximè d cum nostra constitutio, quã p tuitione testamentorum promulgauimus, testatorem disposuerit vel sua manu nomen hęredis scribere, vel si imperitia literarũ, vel aduersa valetudine, seu alio modo hoc facere non possit: testes ipsos audito nomine hæredis, sub præsentia ipsius testatoris nomen hæredis suis subscriptiõibus declarare. D. XV. Kalen. Nouemb. Constatinop. post consul. Lampadij & Orestis. VV. CC.

Rusticani in locis in quibus est raritas literatorum testari possunt secũdum eorum consuetudinem: dum tamen septem literati se subscribentes adhibeantur, si haberi possunt: aut nõ literati, si alij haberi non possunt, saltem quinque adhibeantur, qui mutua vice subscribant. Alexan.

XXXI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

ET ab antiqs legibus, & à diuersis retro principibus semper rusticitati e consultum est, & in multis legum subtilitatibus stricta obseruatio eis remissa: quod ex ipsis rerum inuenimus documentis. Cum enim f testamentorum ordinatio sub certa definitione legum instituta sit: homines rustici, & quibus non est literarum peritia, quomodo possunt tantam legum subtilitatẽ custodire in vltimis suis voluntatibus? Ideoque ad dei humanitatem g respicientes, necessarium duximus per hanc legem eorũ simplicitati subuenire. Sancimus itaque in omnibus quidem ciuitatibus, & in castris orbis Romani, vbi B & leges nostræ h manifestę sunt, & literarũ viget scientia: omnia quæ in libris nostrorũ Digestorũ, seu Institutionũ, & imperialibus sanctionibus nostrisque dispositionibus in condendis testamẽtis cauta sunt, obseruari, nullamque ex præsenti lege fieri innouationem. In illis vero locis, in quibus raro inueniuntur homines literati, per præsentem legẽ ru- C sticanis concedimus antiquam eorum consuetudinem i legis uicem obtinere: ita tamen, k vt ubi sciẽtes literas inuenti fuerint, septem testes (quos ad testimonium conuocari necesse est) adhibeantur, & vnusquisque pro sua persona subscribat. Vbi autẽ non inueniuntur literati, septem testes ẽt sine scriptura l testimonium adhibentes, admitti. m

D ¶ Sin autem in illo loco minimè inuenti fuerint septem testes, vsque ad quinque modis omnibus testes adhiberi iubemus: minus autem nullo modo concedimus.

¶ Si verò vnus, aut duo

e ET ab antiqs. Rusticitati.] vt patet per alias leges, ff. ad Sylla. l. 3. §. si quis ignorans, & de iure fisci. l. 2. §. fina. & de vent. inspicien. l. 1. § fi. & de iurisdi. omnium iudic. l. si quis id, §. 2. & de proba. l. cum de indebito. §. 2. & de eden. l. 1. §. fin. & si quis in ius voc. nõ ierit. l. 2. §. 1. & s. de rei uxo. act. §. ita. n. Sed arg. contra s. de in ius voc. l. venia. sed dic quòd naturalis iuris ignorantia nec rusticũ excusat.

f Enim.] pro certe.

g Humanitatem.] sic s. de uete. iure enucl. l. tanta, in princ.

h Leges nostræ.] idem ergo in vrbis & castris Bonon. quia eam legitimã nutricem legum bene quis appellat, vt in proœmio ff. §. hæc autem, & quia vbi est eadẽ ratio, & idem ius debet esse, ut ff. ad le. Aqui. l. illud.

i Cõsuetudinem.] quam nescimus.

k Ita tamen.] ex hoc apparet quòd loquitur in castro, vbi processerat consuetudo in cõfectione testamenti faciẽdi contra legem, cui consuetudini deseruit, sed non per omnia, vt subijcit, si ergo in castro non sit consuetudo r contraria legi, communem legẽ seruabo.

l Scriptura.] testamenti, & sic loquitur hæc lex in testamento in scriptis, & nuncupatiuo, secundum quosdam. Alij vt Azo, dicunt loqui tantum in testamento in scriptis, & exponũt hoc, [illegible] est, sine subscriptione testium, sed alij subscribunt pro eis, vt infra subijcit in §. si vero.

m Admitti.] scilicet in testamento sine scriptis, secundum quosdam, vel in scriptis secundum Azo. quod ius tamen quod in vno est, & in alio est obseruandum, vt

Testamẽtũ nuda volũtate non constituitur, nec tollitur.

Testamẽtũ si incidatur per testatorẽ, quibus applicetur hæreditas.

Bononia est nutrix legum.

r Dic melius, quod ista lex valet i loco in quo nõ viget consuetudo, d qua in tex. quia illa non est causa finalis istius legis, sed solum impulsiua. Ias. Pau.

d.ximus, ī.e.l. iubemus. §. quemadmodum.

a Subſcriptionē.] fit g aliū ſubſcriptio, vt in auth. đ fide Inſtru. §. oportet vero, coll. 6 Sed ar. cōtra ī. de aſſel. l. 2.

b Iurati.] vt ī. co. l. hac conſultiſſima, § penulti.

DE HÆREDIBVS INSTITVEN. &c.

Continuatio.

Supra dictū eſt de his qui inſtituunt, nūc de his qui inſtituūtur. Vel aliter: Audiuimus ſupra de teſtamento, quod eſt quoddā totū, nūc audiamus de eius partibus. Et quia ſupra tractauimus de prima parte, id eſt de inſtituentibus: annectamus de hæredibus inſtituendis: & quæ perſonæ hæredes inſtitui non poſſunt. Azo.

vel plures fuerint literati: liceat eis pro ignorantibus literas, præſentibus tamen, ſubſcriptionem a ſuā interponere: ſic tamen, vt ipſi teſtes cognoſcant teſtatoris voluntatem: & maximè quem vel quos hęredes ſibi relinquere voluerit: & hoc poſt mortē teſtatoris iurati b deponāt. B

¶ Quod igitur quiſque ruſticorum (ſicut prędictum eſt) pro ſuis rebus diſpoſuerit: hoc omnimodo, legum ſubtilitate remiſſa, firmum validumque conſiſtat. Dat. III. Non. Iul. Conſtantinop. DN. Iuſtiniano. A. IIII. & Paulino. V.C. Conss.



Vi deportantur.] CASVS. Si teſtamētum feciſti, & hæredem inſtituiſti deportatum, an valeat inſtitutio, quæritur? Reſpō. q nō, ſed perinde ē ac ſi ſcriptus nō eſſet, nec eſt ſimilis peregrino, q inſtitui pōt, vt inſtitu. eo. §. vlti. vel dic q quodāmodo dicat ſimilitudinē. nō. n. peregrinus. i. ad peregrinitatē deductus, puta deportat9 capere pōt.

a In quibuſdā vet. li. notatur de cē Gręcam cōſtitutionē.

c Tanquā.] quaſi dicat, non eſt ſimilitudo inter eos & peregrinos, qa peregrini capiunt, ut inſtitu. e. §. fin. hi aūt nō. Vel dic q dictio tanquā, notat veritatē, & ſic in mala parte ponit peregrinus, vt ff. e.l. ſed & ſi ſub cōditione. §. ſolemus. & ff. de in ius vocā. l. ſed & ſi hac. §. ſed & ſi per pœnam.

† Al. M. Aelius. alias. T. Aurel9. Legitur in omnib. vet. Titus &c. ſignificatur autem Antonin9 Pius, qui hoc prænomine ſecernitur à ſequentib. Antoninis. Cōſius.

d Nō poſſunt.] quia ea quę ſunt iuris ciuilis, perdunt, ſicut eſt ciuitas, & ſimilia, vt eſt hic, & ff. de mili. teſtamen. l. neq;, § j. & de pœ. l. quidam, qa pro mortuis habentur, vt ff. de cōtra tab. l. 1. §. penul. & arg. de his quæ pro non ſcrip. ha. l. 3. ſed quæ ſunt iuris naturalis, non, vt matrimonium, & libertatem, vt ff. de ſenten. paſ. l. 2. & 3. Sed uidetur eos capere poſſe, ut ff. de reb. dub. l. ſi cognatus, quę eſt contra, vbi capit quis ex teſtamento, qui cognatus eſſe deſinit, quod eſſe non potuit niſi perderet ciuitatem, ſcilicet per maximam vel mediam capitis deminutionē, vt in ſtit. de capi. demi. §. penul. Solu. loquitur ibi de ciuili cognatione, ſcilicet quæ per adoptionem erat quæſita, vt ff. de adop. l. qui in adoptionem, quæ per minimam capitis deminutionē perditur, l. per emancipationem, & ſic non amittitur ciuitas, vt inſti. de capi. de. §. minima. A

TITVLVS XXIIII.

DE HÆREDIBVS INſtituendis, & quæ perſonæ hæredes inſtitui non poſſunt.

Inſtitutio deportati habetur pro nō ſcripta: quia deportatus eſt incapax aditionis hæreditatis. Alexand.

I. Imp. Titus Ælius † Antoninus. A. Antheſtiano.



Vi deportantur, ſi hæredes ſcribantur, tāquā c peregrini capere nō poſſunt, d ſed hæreditas in ea cauſa eſt, in qua eſſet ſi ſcripti hæredes non fuiſſent. e Sine die & conſule.

Apellatione reſidui totum continetur, quando non reperitur pars in cuius defectum poſſit verbum illud verificari. Alexand.

e Non fuiſſent.] hoc verum quantum ad inſtitutionē, ſed fiſcus habet, ut infra de his quibus vt indign. l. hæreditas.

Deportato relictū quis capiet.

ADDITIO. Hanc gloſſam dicentem fiſcum capere tale relictum, reprehendunt hic omnes fere doctores, teſte hic etiam Bart. per l. ſi in metallum, ff. de his quæ pro non ſcriptis habentur.

II. Imp. Antoni. A. Cælido. †

† Al. Cęcilio. Cōt.

PAter tuus, ſi ex reſidua parte hæres inſtitutus eſt, quam alter hęres ſcriptus capere non poterat, iſque f ad nullam partem hęreditatis per conditionem g ſuam admitti potuit: ex aſſe hr̄s extitit. h nam reſidui commemoratio, etiam totum i admittit. † PP. XV. Kalend. Iul. Romæ, Duobus & Aſpris Conss.

† Nō verborū proprietate, ſed iuris interpretatione. l. cę terorum, de verb. ſignifica. Contius.

Subſtitutus vulgariter ſeruo teſtatoris, & alterius quem teſtator tanquā proprium libertum inſtituerat, admittitur vel repellitur ſecundum quod de mente teſtatoris fuiſſe probatur. Alexan.

III. Imp. Alexander A. Vitali militi.

CVm proponas Alexādrum equitem teſtamento primo loco Iulianum vt libertum ſuum hęredem inſtituiſſe, eique C ſubſtituiſſe his verbis, *Quod ſi k ex aliqua cauſa primus hæres hæreditatem meam adire noluerit, vel non potuerit: tunc in locum eius ſecundum hæredem ſubſtituo Vitalem* poſt mortem autem teſtatoris † Iulianū ſeruum communem fuiſſe defuncti militis & Zoili fratris eius apparuerit: an tu l ex ſubſtitutiōe admittaris, volūtatis eſt quęſtio. Nā ſi credēs eum propriū & ſuum libertum, m hæredem D inſtituit, nec per eum ad alium quenquam hæreditatem pertinere voluit n, extitit conditio ſub

† Al. additur, ſi, &c. Cont.

PAter tuus.] CASVS. Si teſtamētum feciſti, & in tertiam bonorum tuorum non capacem, puta natum ex nefando coitu inſtituiſti, Titio ex reſiduo inſtituto, quid appellatione reſidui contineatur, quæritur? Reſpondetur q tota hæreditas, & ita erit Titius in totum hęres, cum non capax ad aliquam partem hęreditatis admitti non poteſt. Vi.

f Iſque.] id eſt alter hæres.

g Cōditionem.] vt quia ex nefario coitu ē natus, vel aliàs non capax, ut no. in inſtit. de leg. §. legari, & in authen. qui. mod. natu. effi. ſui. §. fin. colla. vij.

h Extitit.] ſcilicet pater tuus.

i Totum.] vt & ff. de verborum ſignificatione, l. cęterorū, & ff. eodem, l. quòd ſi Mæuius, & facit, ff. eod. l. item quod Sabinus, §. ſed ſi aſſe, & ſupra de teſta. mil. l. quanquam, in fi. & ff. de fideiuſſ. l. amiſſi, in princi. & de dona. cauſa mortis. l. ei qui.

CVm proponas.] CASVS. Alexander miles & Zoilus habebāt ſeruum communem Iulianum, Alexander credens Iulianum eſſe libertum ſuum, primum eū hæredē inſtituit, & ei Vitalē ſubſtituit, hoc mō, Si Iulianus hr̄s nō erit, Vitalē ſubſtituo, deceſſit Alex. apparuit poſtea Iulianū fuiſſe ſeruū Alex. & Zoili, quid his verbis ſubſtitutionis ſignificet, quęrit? vel qualiter admitti debeat ſubſtitutus, q̄ritur? Rū. aut voluit teſtator per Iulianū alij acquiri hr̄ditatē, cū credebat eū libertu, aut noluit. Primo caſu non admittitur ſubſtitutus, ſecundo caſu ſic. Viuia.

k Quòd ſi.] ecce verba ſubſtituentis.

l An tu.] ſcilicet Vitalis.

m Libertum.] futurum.

n Voluit.] id eſt dicitur voluiſſe.

Hęre-

a Hæreditas est.] imò videtur q nihil valeat totum testamentum, vt ff. de mili. testa. l. neque enim, §. si seruū proprium, quæ est contra. Solu. ibi erat proprius testatoris errantis & credentis eum liberum, hic cōmunis: imò nec ibi nec hic tenet quantum ad seruum. si autem sciuisset, seruum, esset & hæres & liber, ut insti. eo. in princ. si alienus totus, pōt institui sine libertate, vt ff. e. l. si seruus alien', & l. si alienū seruum: si communis, etiam cum libertate si hoc exprimat, & eum postea redimat. ff eo. l. sed & si sub conditione, §. si seruū. hodie serua in seruo communi quod dicitur infra cōmunia de manu l. 1.

b Subscriptæ.] in testamento.

c Adiuit.] idest ad eam significationē quam facit ius, quādo testator scit seruum, hoc est, vel sibi facto liberto, vel præsenti vel futuro domino acquirat, vt inst. de vulg. subst. §. ii. & hic subijcit.

d Retulit.] idest retulisse dicitur.

e Alium.] scilicet dominum.

f Potuit enim.] interpositio est, & dic q vere potest dici illa conditio, si hæres nō erit: quia potest esse, & non esse, etiā domino iubente, & eum eum nexcentē te, & ita domin &c. si autem paruit ipo te, quærit domino. vt subijcit. Vel aliter construe, vt si nec per se alium fecerit hæredem, ita demum substitutus admittatur, substitutioni locus non est. si tamen paruit domino, & adijt: potuit enim, &c. & sic plana. Sed quid in tertio casu, si paruit, sed coactus? Quidam dicūt dominum non fieri hæredem, vt ff. de acqui. hære. l. qui in aliena, §. si. Tu dic q sic, vt ff. si omis. cau. test. l. 1. §. 1. & in dicta l. qui in aliena, adiuit errans, vel fuit ab alio, non a domino coactus. Item nota q loquitur hæc lex cum certum est de voluntate testatoris. si autem est dubium, diuiditur hæreditas inter dominum serui instituti, & substitutum. ut ff eo. l. si pater, & plene distinxi, vt institu. de vulg. subst. §. fin. licet P. & R. intelligant legē istam cum dubitatur an voluit defunctus per Iulianum alium fieri hæredem an non: quod est expressè contra legem istam.

g Locus non est.] nisi in casu, cum duo. fuerant domini huius Iuliani, & alterius iussu adijt, & alterius non, ut ff de vulg. subst. l. si in prin.

stitutionis, tibiq; hæreditas delata est.

¶ Quòd si verba substitutiōis subscriptæ[b] ad ius retulit,[d] vt si nec per semetipsum alium[e] fecisset hæredem (potuit[f] enim, quāuis iubente domino, nolle adire) ita demū substitutus vocaretur: si tamē paruerit domino, & adierit: substitutioni locus nō est.[g] PP. VI. Kalen. Maij, Maximo. II. & Aeliano Conss.

Institutio facta de aliquo tanquā de filio vel de fratre cum non sit, habetur pro non facta, & hæreditas est in causa intestati hoc dicit cum l. nec apud, infra eo. Alex.

IIII. Imp. Gordianus. A. Vigio.

SI pater tuus eum quasi filiū[h] suum hæredem instituit, quem falsa opinione ductus suū esse credebat, non instituturus[i] si alienum nosset, isq; postea subditus[l] esse ostensus est: auferendam[k] ei successionem, diuorum Seueri & Antonini placitis continetur. PP. Prid. Non. Octobr. Pio & Pontiano Conss.

† In vet. manuscri. legit, subditius, rectè. Contius.

Secus et si excoriaretur à domino, pōt nolle adire.

SI pater.] CASVS. Pater tuus Titium hæredem instituit, credens esse filium suum cum non esset, an ei auferenda sit hæreditas, quæritur? Respon. q sic. cui autem sit applicanda, non aperit. Tu dic venientibus ab intestato: qui si non sunt, applicanda est fisco. Viuia.

h Quasi filium.] secus econtra si vere filium, ut extraneum instituit: quia ualet, vt ff. de Carbo. edic. l. j. §. si quis filium. Itē & illa institutio valet. Ille impijssimus filius meus hæres esto, ut ff eo. l. his verbis, §. j. sed & illa exhæredatio: Ille quem scio ex me natum non esse, exhæres esto, non ualet, ut ff. de libe. & posthu. l. si posthumus, §. si quis ita.

i Nō instituturus.] qd præsumitur: secus si suum non crederet, licet filium nominaret, ut ff. de cōdi. & demon. l. falsa demonstratio, in principio.

k Auferendam]. ut s. de testa. l. neque professio, & j. de fideicom. l. eam quā, & de præscrip. lōg. temp. l. si is. Sed ar. contra ff. de iniur. l. cum qui, §. si iniuria, & cū auferatur huic vt indigno, videtur applicari fisco, ut ff. de iure fisci. l. aufertur, quod potest esse verum, secundum P. & H. cum alij ab intestato non sunt: aliter illi admittuntur, ut j. eo. l. nec apud. ADDITIO. Dicas q si quid aufertur ab indigno, qui sua culpa est indignus, tunc hoc applicatur fisco, & ita loquitur regula, quę auferuntur ab indigno &c. vt l. Papinianus, §. meminisse, ff. de inoffi. test. Si uero non sua culpa, sed aliàs īdignus est: nō tūc applicatur fisco, ut l. nec apud, j. eo. ita uult Bart. hic.

Non viciatur institutio, si vxor appellatur affinis. Alex.

V. Idem A. Cassiano.

NOn ideo min' vxor tua iure hæres videtur instituta, q non vxor, sed affinis[l] testamento nominata est. PP. V. Kal. Octobr. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

Institutio facta de parte hæreditatis animo compensandi totum debitum, petitionem debiti excludit. Alex.

VI. Imp. Philippus. A. & Philippus. C. Antonio.

SI compēsandi debiti[m] gratia vxor maritum fecit hæredem, desiderio tuo[n] præter portionem hæreditatis debitum quoque restitui postulantis, non tantum iuris seueritas,† verùm etiam defunctæ volūtas refragatur.[o] PP. XII. Kalen. Mart. Præsente & Albino Conss.

† Legis Papiæ, quæ vetat coniuges inter se ex testamentis capere, sed cōpēsandi debiti gratia sine illius legis fraude inter se capere poterāt. Anto. Cō. Al. Cizonio.

Vxor non est affinis.

Non potest quis adoptari vt frater: & institutus vt frater a testatore errante nihil debet habere. Salí.

VII. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Zioni. †

NOn ideo.] CASVS. Si testamentum fecisti, & vxorem hæredem instituisti, an ob hoc q eam affinem in testamento nominasti, cum non propriè dicatur affinis, sed affinitatis principium, valeat minus institutio, quæritur? Respon. q non. Viuia.

l Affinis.] non enim ipsa est affinis, sed causa affinitatis, ut dices j. communia de suc. l. affinitatis.

SI compensandi.] CASVS. Tenebatur vxor tua tibi in x. hæredem te in testamento suo in dimidiam bonorū suorū instituit, & alium in dimidiam: & te hæredem instituit, vt sibi cōpensares x. in quibus tibi tenebatur, & à cohærede debitū vel partē debiti petis, an sis audiēdus, quæritur? R. n. q nō obstabit tibi sola iuris seueritas, vt serues voluntate defuncti, sed et ipsa defuncti uolūtas. Vi.

m Si compensandi debiti.] quod vxor viro debuit.

n Tuo.] ó vir.

o Refragatur.] id est resistit, & ideo non audiris, vt hic, & s. de neg. gest. l. si ab eo, & de hære. act. l. vt debitum, & j. de bon. aucto. iudi. poss. l. si vxor, & ff. de leg. 2. l. creditorem, & de condi. insti. l. mulier, & ad leg. Falc. l. si debitor. Sed ar. contra in eo. ti. quod de bonis § cum fideicommissum: sed dic ut ibi notatur.

NEc apud.] CASVS. Coram non habente iurisdictionem, aliquem in fratrem adoptasti: eum hæredem instituisti, cum non tenuit adoptio, quia receptum non est ut aliquis in fratrē adoptetur: an valeat institutio

tio, quæritur? Respon. quod non: sed ab instituto auferenda est hæreditas. Viuianus.

a Nec apud peregrinos.] idest iurisdictionem non habẽtes. Vel dic, id est deportatos. Vel dic, id est barbaros, siue hostes populi Romani. Sed certe nec apud aliquem

Adoptio nõ potest fieri de aliquo in fratrem.

in fratrem, licet in filium sic coram iudice competente.

b Frater.] quæ est ratio quod fratrem non possum adoptare, id est, aliquem extraneũ loco fratris? Respondetur: quia adoptio imitatur naturam, vt institu. de adop. §. minorẽ. Sed hoc naturale est, quod frater à fratre nõ nascatur: ergo adoptari non potest aliquis in fratrem.

c Habebit.] vt j. de fideicom. l. eam quã. Sed ar. contra ff. eo. l. nemo, §. quod frater. Item ar. ff. de iure fisci. l. aufertur, in pri. & ff. de ædil. edic. l. cum autem, in fine.

Collegium.] CASVS. An illicito collegio relinqui hæreditas possit, quæritur? Respon. quod non. Viuia.

d Non posse.] nullum autem est subnixum, nisi contra probet, vt ff. de colle. illi l. 3. §. in summa. probantur aũt multa, & ideo dic, eis legari potest, alijs nõ, vt ff. quod cuiusque vniuersi. l. 1. & ẽ. de sacrosan. eccle. l. 1. & de reb. dub. l. cum in natus, & de lega. 1. l. si hæres, §. vicis, & ad Treb. l. omnibus, & supra de Iudæis. l. 1.

† Variant hic libri veteres. quidã habẽt, cũ moreretur, vt tũc sic accipiatis testatorẽ locutũ: Titius cũ morietur, hæres esto, quod non puto valere, quia vltimo vitæ momento non põt adire. Alij libri habent, cum quis moreretur, vt dixerit testator. Titius hæres esto cum Semproni' morietur, qđ' magis probo. Anto. Contius.

Extraneum.] CASVS. testamentum fecisti: extraneum hæredem instituisti his uerbis, in stituo te cum morieris, an valeat institutio, quæritur? Resp. quod sic. Vel sic: an possim mihi hæredem istituere sic, Ille sit mihi hæres cum morietur? Respon. quod sic. Viuia.

Cum quis moreretur]. i. cum hac adiectione, cum moreretur, scilicet hæres extraneus: quæ adiectio habetur pro non adiecta. ut ff. eo. l hæreditas, & ff. de noua. l. si pupillus, §. qui sub conditione, licet in legato distinguatur an dicat, lego tibi cum morieris, quo casu ualet statim, licet differatur: aut lego tibi cum morietur hæres, & tunc est conditionale, vt non transmittatur interim si legatarius viuo hærede decedat, ut ff. de condi. & demõ. l. hæres meus, & ff. quando di. leg. ce. l. si cum hæres, nisi in libertate, quæ sic relicta, pro nulla habetur, ut ff. de

Legatum an valeat si dicatur, lego tibi cum morieris.

Nec apud peregrinos [a] fratrem sibi quisquã per adoptionem facere poterat.

¶ Cum igitur quod patrẽ tuum voluisse facere dicis, irritum sit: portionem hæreditatis quam is aduersus quem supplicas, velut adoptatus frater [b] hæres institutus tenet, restitui tibi præses prouinciæ curæ habebit. [c] PP. III. No. Decembr. Diocletiano. II. & Aristobulo Conss. B

Collegium non approbatum nõ potest institui. Alex.

VIII. Iidem. A A. Hadriano.

Collegiũ si nullo speciali priuilegio subnixum sit hæreditatem capere non posse, [d] dubium non est. PP. X. Kal. Iun. ipsis. IIII. & III. A A. Conss. C

Potest quis hæres institui cum ipsemet institutus morietur. hoc dicit secundum primam lecturam glossæ, secundum quam non debet esse in textu dictio quis. & secundum aliam lecturam hoc intendit: Potest quis institui cum testator moritur. Alex.

IX. Iidem. A A. & CC. Iuliæ.

[1] Extraneum etiam cũ quis moreretur, [e] † hæredẽ scribi sibi placuit. PP. XVI. Kalend. Nouem. Sirmij. A A. Conss.

Qui per se capere non potest, etiã per alium capere non poterit: & ignotus potest hæres institui: & ciuitates possunt capere relicta vniuersalia & particularia, hoc dicit cum duabus legibus sequen. D

X. Iidem A A. & CC. Asclepiadæ.

Neque per se hæredes institutos, quib. hoc concessum non est, neque per seruos proprios hæreditatem posse quærere, iuris dictat ratio. [f] S. XVI. Kal. Septemb. Sirmij, Cæsaribus Conss.

Ignotus potest hæres institui. Salic.

XI. Impp. Theodo. & Valentin. A A. Hierio. P. P.

[2] Extraneum etiam penitus ignotum, [g] hæredem quis instituere potest. D. XI. Kalen. Mart. Cõstantinop. Felice & Tauro Conss.

Ciuitates possunt capere relicta tã vniuersalia, quam particularia, corporalia & incorporalia. Bal. Vel sic: Ciuitates possunt hæredes institui, & eis legari, & fideicommitti. Salic.

XII. Imp. Leo A. Erythrio præfecto prætorio.

Hæreditatis, vel legati, seu fideicommissi, aut donationis titulis domus, aut annonæ ciuiles, [1] aut quælibet ædificia, vel mancipia, ad ius inclytæ vrbis, [h] vel alterius cuiuslibet ciuitatis [i] † peruenire possunt. Dat. V. Kalẽ. Mart. Martiano & Zenone Conss.

Institutus in re certa, habetur loco legatarij, vniuersaliter instituto hæreditatem adeunte. Sal. Vel sic: In stitutus in re certa, vel iussus esse contentus re certa, pro sua institutione habetur loco legatarij quo ad hoc, ut actionibus hæreditarijs uti non possit. Alexan.

XIII. Imp. Iustinian. A. Mennæ præfecto prætorio.

Quotiens certi quidẽ ex certa re scripti

manu. testam. l. libertas, & in vsufructu, ut ff. de usufru. l. Titio. Alij dicunt, vt Azo, hanc institutionem esse conditionalem, & ita suspendendam, vt & in simili casu, ut ff. de condi. insti. l. fin. Alij, cum morietur. i. cum erit in periculo mortis: quod quasi in idem recidit, uel cum morietur. i. testator.

Neque.] CASVS. Si non capacem, puta hæreticum, vel ex nefario coitu susceptum instituisti, an valeat institutio, quæritur? Respon. quod non: nec etiam si seruum suũ hæredẽ instituisti, non acquiretur hæreditas, quia qui per se hæres institui nõ potest, nec per aliũ vt ff. eo. l. minus. Viuianus.

f Ratio.] nam qui per se institui non potest, nec per seruos, ut hic, & ff. eo. l. non minus. nec ob. ff. de ædil. edic. l. cũ autem, §. fin. quia ibi emptor erat capax. Nec ff. de acqui. hæred. l. si seruus eius, quia ibi fuit ante aditionẽ manumissus: vnde sibi adit. Et econtra, quod potest domino relinqui, & seruo, vt ff. de lega. 1. l. si mihi & tibi, §. regula, sed & hoc fallit ff. de leg. 2. l. debitor, §. fi. & de seruis lega. l. & si maxime.

Extraneum.] CASVS. An ignotũ mihi possim hæredẽ instituere, quæritur? Resp. quod sic. Viuia.

g Ignotum.] vt insti. de hære. institu. §. fina.

Haereditatis.] CASVS. An Romanæ ciuitati iure institutionis, vel legati, vel donationis, aliquid relinqui possit, quæritur? Respon. quod sic. & cuilibet alij ciuitati. Viuianus.

h Vrbis] veteris, vel nouæ Romæ.

† Vide Taurellũ de militijs ex casu, & l. iubem', C. de sac. sanc. eccl.

† Olim nec municipia nec municipes poterãt institui. Vlpia. Frag. tit. 22. Contius.

i Ciuitatis.] vt ff. ad Trebel. l. omnibus, & de leg. j. l. si hæres, §. vicis, & l. si quis à filio, §. fin.

Quotiens] CASVS. Duos hæredes ex certa re, puta ex vinea vel domo hæredes instituisti: alios simpliciter non facta mentione rerum certarũ, vel in certis partibus, puta vnum ex tribus vncijs, alium ex quatuor, an illi qui ex rebus certis instituti sunt, conueniri possint a creditoribus hæreditarijs, quæritur? Respon. quod non: quia sunt loco legatariorum, non hæredũ. Alij autem conueniendi sunt, & agere possunt: nec aliqu id

Quid actionum competentium hæreditariarum hæredibus institutis in certis partibus, vel sine partibus ꝑ alios in incertis rebus institutis, deminui debet. Viuia.

a Legatariorum.] Arg. contra ~~s~~. de inoffi. testa. authen. nouissima.

A ses. Dicit imperator hanc sententiam supinam: cũ non sit verisimile aliquem ignorare suum nomen, & hoc si sint interpretanda verba institutionis: quòd si tu Plotij fuisti hæres, & Sẽpronium sic instituisti: & Sempronius erit hæres tuus, & per consequens erit hæres Plotij: per regulã qua dicitur, ꝙ hæres hæredis, testatoris est hæres. Vel si Plotium hæredem instituisti, & si hæres non esset, ei Sempronium substituisti. Vel sic: adiecisti Sempronium in eius loco, vel in totum, vel in partem quasi ex substitutione quadam vocari deberet. Si autẽ nec Plotio hæres extitisti, neque Plotium hęredem instituisti, nec tu Plotius vocabaris, non valet institutio: cum non sit verisimile te nomẽ tuum ignorasse. Viuianus.

sunt hæredes, vel certis rebus pro sua institutione contenti esse iussi sunt, quos legatariorum[a] loco haberi certum est: alij verò ex certa[b] parte, vel sine parte,[c] qui pro veterũ legum tenore ad certam vnciarum institutionẽ referuntur:[d] eos tantummodo omnibus hæreditarijs actionibus vti vel conueniri decernimus, qui ex certa parte vel sine parte scripti fuerint, nec aliquã deminutionem earundem actionum occasione hæredũ ex certa re scriptorũ[e] fieri. Dat. VIII. Id. April. Constantinop. Decio. V. C. Cons.

Institutio qua non potest saluari secundum proprium et directũ significatum verborum, saluatur secundũ improprium & indirectum si fieri potest. alias redditur nulla potius quam sustineatur prætextu erroris testatoris, si est talis error, qui ostendit fatuitatem. Alex.

XIIII. Idem A. Ioanni P. P.

CVm in libris Vlpiani, quos ad Masuriũ Sabinum scripsit, talis species[f] relata sit: hanc apertius expedire nobis visum est.

¶ Quidam[g] testamentum faciens ita instituit, *Sempronius Plotii hæres esto.* Veteres quidem existimabant errorem nominis[h] esse, & sic institutionẽ valere, quasi testator Plotius nominaretur, & Sempronium sibi scripsisset hæredem: sed huiusmodi sententiam crassiorem esse existimamus. neque enim sic homo supinus, imò magis stultus inuenitur, vt suum nomen ignoret. sed si quidem ipse testator Plotio cuidam hæres extitit: manifestum est sibi Sempronium hæredem instituisse, vt per mediam ipsius testatoris personam Plotij hæres efficiatur. Et hoc argumẽtamur ex antiqua regula, quę voluit hæredẽ hæredis, testatoris esse hæredem.[i]

B ¶ Sin aũt nihil tale factũ est, superuacuam & inanẽ huiusmodi institutionem esse: nisi prius hr̃de Plotio sibi instituto, sic adiecerit, *Sempronius Plotii hæres esto.* Tunc etenim existimandũ est eum dixisse, si non Plotius hæres sibi fuerit, tunc Sempronium in totum † partem ve Plotij ex substitutione vocari: ita vt ex cõsequentia[k] verborum Plotius quidem institutus, Sẽpronius autem substitutus

C inueniatur.

¶ Sin autem neque ipse testator Plotio hęres extitit, neque Plotium hæredem antea scripsit, & sic[l] Sempronium Plotio hæredem esse voluit: nullius esse momenti talem institutionẽ, cum non est verisimile in suum nomen quenquã errasse. Dat. III. Kal. August. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

TITVLVS XXV.

D DE INSTITVTIONIbus & substitutionibus, & restitutionibus sub conditione factis.

Cõditio mixta depẽdens ex facto instituti, et alterius tertij, dĩt impleri vel ĩpediri ex facto illius tertij ad hoc vt institutus possit adire: Sal. & Ale.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Alexandro.



CVm auũ maternũ ea conditione filiã tuam hæredẽ instituisse proponas, si Anthylli

ADDITIO. Dicas post Bar. & Bal. in l. ex facto ij. de hære. instituen. & eundem Bar. hic, ꝙ hæres institutus ex re certa, non est hæres vniuersalis, nec est legatarius: sed est vna tertia species per se, quæ vocatur hæres ex re certa, quæ partim capit de natura instituti vniuersaliter, & partim de natura legatarij: quod declara vt latius per dictos Bar. & Bald. vbi supra.

b Ex certa parte.] puta vnum in sex vncijs, & alium in alijs sex vncijs.

c Sine parte.] puta in omnibus alijs instituit duos.

d Referuntur.] duodecim. s. vt instit. de hær. instit. §. hæreditas.

e Scriptorum.] Cũ ipsi non teneantur, vt hic, & ~~s~~. de hær. act. l. creditores. Sed videtur eos esse loco hæredum, qui ex certa re scribuntur, vt ff. eo. l. 1. §. si ex fundo, & l. quotiẽs, §. si duo, & l. ex facto 2. per totam primam columnã, quæ sunt contra. Solu. secundum quosdã hic fuit res certa demõstrata nomine proprio, ibi appellatiuo, vel demonstratiuo, quod non placet, vt ff. si cer. pet. l. certũ. Dic ergo ꝙ ibi non erant alij instituti. vnde ne inueniatur paterfamilias decessisse pro parte testatus, & pro parte intestatus: datur eis totum. hic autẽ sunt & alij instituti, qui sunt hæredes in vniuersò.

Hęredis loco an reputetur, q ex certa re scribit.

CVm in libris.] CASVS. Hæredem instituisti his verbis: Sempronius Plotij hæres esto, an valeat institutio, quærebatur, dicebãt antiqui valere, quasi in tuo nomine erras-

f Species] idest quæstio.

g Quidam.] scilicet Titius.

h Nominis.] scilicet sui.

i Testatoris esse hæredem.] vt ff. de peti. hære. l. 1. 2. & 3. & ~~s~~. de vsufru. l. antiquitas, & ff. de verb. sign. l. hæredis, & l. sciendum, & ff. de acquirenda hære. l. si quis filium, §. fin.

k Ex consequẽtia.] idest quasi cõsequẽtia, quę fit ex nostra interpretatione. Et nota vulgarem substitutionẽ fieri verbis affirmatiuis, sic ff. eodem l. Titius.

l Et sic.] supple, nec ipse testator Plotius vocatur. nã hic est indubitabilis casus.

† Al. in locum partemve.

DE INSTITVtionibus &c.

Dictum est supra de hæredibus instituẽdis: sed quia hæredis institutio fit sub conditione: ideo de institutione conditionali videndũ est. Azo.

Continuatio.

CVm auũ.] CASVS. Testamentũ fecisti: neptẽ tuã. s. filiã filiæ tuæ, sub tali condõne instituisti, si nuberet filio Anthylli, per eã nõ stat quo

quo minus pareat conditioni ,sed per filium Anthylli, qui cum ea contrahere non vult: an ad hæreditatem quam admittenda sit, quæritur? Rñ. q sic: quia habetur conditio pro completa, cum per eam non stat quo minus impleatur. Viuianus. A

a Manifestum est.] nam videtur impleta, cum per eam nõ remaneat, ut hic, & j. de his quę sub modo. l. 1. & ff. de acq. hæred. l. ventre, & quãdo dies leg. ced. l. si post, §. sed si ita. Sed contra j. de cõdi. inser. l. legatum. Sol. hic erat aliàs relicturus, ibi non, secundum quosdam. Vel ibi fuit in mora, hic nõ. Tu distingue s. m Ioan. aut cõditio apposita consistit i facto eius cui relinquitur: aut eius & alterius. si in facto eius tantum cui relinquitur: puta si manumiserit seruũ suum: tunc si conditio deficit per factũ suum, nõ assequitur relictum, vt ff. de cõdi. instit. l. vlt. si aũt conditio deficit per casum quia moritur seruus: consequitur relictum, ut ff. de cõdi. institu. l. quæ sub conditione, §. quotiens, nisi fuerit in mora manumittendi, ut ff de condi. & demon. l. pe. §. 1. si deficit per alium, puta quia alius interfecit seruum: tunc agit lege Aquilia contra interfectorem ad æstimationem eius quod sibi relictum erat, vt ff. ad l. Aquil. l. inde Neratius, §. idem Iulianus. Sed argu. contra ff. de conditio. & demonstratio. l. si Titius. Si autem non sit soluendo interfector, ex æquitate potest dici hunc admitti ad id quod sibi relictum erat, vt ff. de condi. & demon. l. Titio centum, §. fi. & de eo per quem fac. est l. fi. si vero cõsistat in facto eius cui relinquitur, & alterius, si quidem per casum fortuitũ deficiat, amittit relictum, vt ibi. Sed ar. contra ff. de leg. 1. l. si fundũ, 2. §. Iulianus, in fi. aliàs est l. si Titio, sed ibi non fuit cõditio, sed modus. Item arg. contra ff. de annu. lega. l. annua, in princ. sed illud fauore alimentorum. Item ar. cõtra ff. de condi. instit. l. vter ex fratribus, sed ibi non per casum, sed per alterius factum steterit. si non per casum, sed per alterius factum, non amittit, ut hic. Et probatur hæc distinctio. ff. de conditio. & demonstra. l. in testamento. idem est in illa conditione, Si decem Titio dederit: quia constitit ex facto eius & alterius, nisi aliud dicatur fauore libertatis, ut ff. de conditio. & demonstra. l. cum ita datur, & de condi. institu. l. 3. Item quod dicit hæc lex, est verũ, si honestè potest nubere mulier: aliàs non excluditur, ut ff. de condi. & demonstra. l. cum ita legatum sit. Planius dic q hic per alium, in l. contraria per casum fuit impedita.

Hæreditas vel legatũ sub conditione relictum, an debeatur si cõditioni non paretur.

† Al. induxisse, in li. manuscri. Contius.

filio nupsisset: non prius eam hæredem existere, quàm cõditioni paruerit, aut Anthylli filio recusante, matrimonium impeditum fuerit, manifestum est.[a] PP. Kal. Octob. Anulino & Frontone Conss.

Vbi conditio non est turpis, debet hæres institutus parere: alias substitutus admittitur, & institutus à successione repellitur. Sali. & Alex. B

II. Imp. Antoninus. A. Callix.

CONditioni sub qua testaméto matris tuæ[b] hæres instituta es, si non paruisti: locum habet substitutio. Nec enim videri potest sub specie turpium nuptiarum viduitatem[c] tibi indixisse, cum † te filio sororis suę cõsobrino tuo probabili consilio matrimonio iungere voluerit.[d] Nec extraordinario auxilio indiges,[e] cum ex his precibus quas libello complexa es, declaretur C non per eum stetisse quo minus supremæ voluntati matris tuæ testatricis satisfieret. PP. VIII. Id. Mar. Romę, Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Conditio emancipationis verificatur etiam per mortem naturalem patris, vel eius deportationem. Sal. post Bal. Vel sic: Institutio collata in vnũ casum, extenditur ad alium sibi similem. h. d. Vel sic: Non refert quid ex æquipollentibus fiat. Alex.

III. Idem Augustus Maxentio & alijs.

SI mater vos sub conditione emancipationis hæredes instituit, & prius quàm voluntati defunctæ pareretur, sententiã[f] deportationis pater meruit, vel aliter[g] defunctus est: morte eius vel alio modo patria ptãte liberati,[h] ius adeundæ hæreditatis cũ sua[i] causa quæsistis. S. Prid. Kal. Maij. Sabino & Auulino Conss.

neo suo, cum hoc liceat, nec officium Iudicis implorare debuit, cum per eam steterit. Viuia.

b Matris tuæ.] secus in patre, qui non potest sub conditione, nisi sit potestatiua, filium instituere. ut ff. de hære. insti. l. suus, in princ. & l. si pater filium, j. eod.

c Viduitatem.] quã videretur inducere, si nuptiæ essent turpes: vt patet in l. cũ ita legatum, §. si ff. de condi. & d. mõ.

d Voluerit] est cũ iure fori licitum, ut & j. de nup. l. celebrandis, non autem iure poli.

e Indiges] id est nõ habebis, licet indigeas, vt ff. de cõdi & demon. l. Titio centum, §. 1. quod extraordinarium locũ haberet, si staret p illum, non per te, ut s. eo. ti. l. proxi. Ordinarium aũt, quando esset cõditio impleta, ut ff. de cõdi. & demon. l. legata sub conditione: & hoc si honestè ei nubere poterat. aliàs consequitur purè, ut ff. de condi. & demonstra. l. cũ ita legatum, & l. hoc modo. Item arg. cõtra ff. de verb. obli. l. Titia.

CONditioni.] CASVS. Mater filiam hæredem instituit, si consobrino suo nuberet, & si non nuberet, substituit Titium: per ipsam stat quo minus pareatur conditioni, an locum habeat substitutio, quæritur? Respon. q sic, nec est audienda si allegarit hanc conditionem turpem esse, scilicet q nubere debui consangui-

SI mater vos.] CASVS. Mater filium suum sub hac conditione hæredẽ instituit, si pater eum emanciparet, conditione pendente si pater decedat, vel si deportetur, an conditio habetur pro impleta vt locum habeat institutio, quærit: Rñ. q sic, & ad eum hæreditas transit cum onere suo. Viu.

f Sententiam]. l. deportationis, & sic filius factus est sui iuris, ut institu. quib. mo. ius pa. po. sol. §. cum autẽ.

g Vel aliter] superiori enim fuit mors, scilicet ciuilis: hic naturalis, ut ff. de contra tab. l. j. §. fin. & ff. de condi. & demon. l. intercidit.

h Liberati.] qui modi sunt multi, vt instit. quib. mod. ius pa. po. sol. per totum.

i Sua causa] id est cũ suo onere. & sic nota ex hac. l. effectum non modum considerari. nihil enim refert quid de æquipollentibus fiat, ut hic. & ff. de condi. & demon. D l. Iulianus ait. & de lega. 3 l. fideicommissa. §. si cui. & de condi inde. l. seruo, & infra de donat. quæ sub modo, l. si quid, & facit supra de inoff. testamen. l. filius matrẽ. & ff ad Treb. l. mulier 1 in prin. Sed argu. contra supra de his qui ve. ætа. impe l. fi. & de nup. l. sancimus.

Aequipollentium quid fiat, nihil refert.

ADDITIO. Pro solutione istarum duarum legum vide Bart. in l. Gallus, §. & quid si tantum, ff. de libe. & posthu. ver. his præmissis &c.

SI pater] CASVS. Si filium tuum sub conditione potestatiua si decem daret, quod potuit, instituisti, valet institutio: si sub casuali, puta si nauis venerit ex Asia, nõ valet nec institutio, nec testamentum. si tamẽ vltra mare fuerit, & eum instituisti si in prouinciã suam rediret, cum hoc non tam ex voluntate sua pendeat, quàm ex insidijs fortunæ, quia multi casus accidere possunt propter quos redire impediatur, non valebit institutio, sed hæreditatem tuam adeat ab intestato, cũ non valeat testamentum, & illud deduci possit in quæstionem, Licili

cet an valeat testamentum tale. Vivia.

a Ipsius.] scilicet filij.

b Erat.] vt statim ponet exemplum. l. ista de mixta. Et sic nota quod filius sub casuali vel mixta conditione non potest institui, sed sub potestatiua sic, vt hic, & ff. de hæred. instit. l. suus, in prin. & §. puto, & l. iā dubitari, & de condi. instit. l. fin. & de condi. & demō. l. Lucius. & sic exhæredatio pure fieri debet, ut ff. de lib. & posthu. l & si pe perceiit, § pure. sed vtrunque simul fieri potest, s. institutio conditionalis & exhæredatio sub contraria cōditione, vt hic, & ff. de liber. & post hu. l. filius à patre, in princ. Quid autem de nepote & alijs inferioribus? Respon. non idem quod in filio: sed sub qualibet conditione possunt institui vel exhæredari, ut ff. de hæredi. instit. l. sed si in conditione, §. nepotes, secundum quosdā. Tu dic quod si nemo nepotē præcedat tempore testamēti, & sic est suus, idem quod in filio, alias non idē, vt in fine illius. §. nepotes. Bul tamen distinxit: cum filius instituitur sub mixta conditione, virū per eū stet quo minus impleatur conditio, an per casum. primo casu non admittitur, secundo sic, ut argu. j. de necess. ser. l. fi. Quæ distinctio non placet, cum statim sit nullum testamentū in quo sub conditione casuali vel mixta ē filius institutus, hodie vero filius & quilibet suus hæres institutus debet habere debitum bonorū subsidium sine omni condōne & dilatione, vt s. de inof. test. l. quoniam in prioribus. Accur.

Filius sub conditione institui?

Nepos an possit sub conditione institui vel exhæredari.

† Legendū maxime, ut pateat ex verbis legis. Contius.

Filius in potestate non potest hæres institui a patre sub cōditione quæ in eius potestate non sit, ut est casualis vel etiam mixta quæ pendet ex facto instituti, & à casu fortuito, & si aliter fiat, non valet testamentum: & hæreditas ab intestato potest adiri, nisi filius fuerit in defectum illius conditionis exhæredatus. Alex.

IIII. Imp. Alexander A. Aemyliano.

SI pater filium quem in potestate habebat, sub cōditione quæ in ipsius [a] potestate non erat, [b] hæredem scripsit, nec in defectum eius exhęredauit: iure testatus nō videtur.[c] ¶ Cum autem [d] trans mare & longe te[e] agentem sub hac conditione hæredem scriptum esse dicas, si in patriam quæ in prouincia Mauritaniæ erat, regressus fuisses, nec exhęredatum te alleges, si in eum locum non redisses: manifestum est multis casibus non voluntarijs, sed fortuitis euenire potuisse ut eam [f] implere nō posses: & ideo [g] adire hęreditatē non prohiberis. PP. VI. Ka. Apr. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Conditio dirimendi matrimoniū, tanquam turpis reijcitur de institutione, & remanet institutio pura: & si de facto fuerit impleta conditio nō cogitur in implemento persistere: immo licet ab implemento recedat, hæreditatem habet sicut si non impleuisset. Alex.

V. Impp. Valeria. & Gallien. AA. Maximo. †

REprehendenda [h] tu magis es quàm mater tua. illa enim si hæredem te sibi esse vellet: [i] id quod est inutile, [k] matrimoniū te dirimere cū viro non iuberet. tu porro voluntatem eius diuortio comprobasti.[l] Oportuerat autem, etsi cōditio huiusmodi admitteretur, præferre lucro concordiā maritalem. Enimuero cū boni mores hæc [m] obseruari vetent: sine vllo damno coniunctionem retinere potuisti. Redi igitur ad maritum, sciens hęreditatem matris, etiam si redieris, retenturā: quippe quā retineres licet prorsus ab eo nō recessisses. PP. XII. Kalend. Decemb. Valeriano. IIII. & Gallieno. III. AA. Conss.

* *Græca constitutio Iustiniani.*

Disiunctiua posita inter conditiones negatiuas, resoluitur in coniunctiuam fauore liberorum: quod ad extraneos est extensum, Salic. Vel sic: Substitutio uel fideicommissum relictum per testatorem sub conditione si institutus seu grauatus decesserit sine liberis, una cum pluribus alijs conditionibus alternatiuè positis, non habent effectum nisi omnes conditiones existant: & sic alternatiua ponitur pro copulatiua. Alex.

VI. Idem A. ad Senatum.

GEneraliter sancim[9], si quis ita verba sua composuerit vt edicat, Si filius vel filia intestatus vel intestata, vel sine liberis † [aut sine † testō] [n]

A per eum non stetisse: quo minus condōnē impleret: & sic remota condōne de medio valet testm̄. Sed dico tūc ab intestato, cū testm̄. ipso iure nullū sit. Sed cōtra hoc est valde quod dr̄ ff. de secun. tab. l. 2. §. si sub condōne, sed ibi in emancipato dicit. Vel dic quod ex testō adire pōt si vult: qa suo fauore dr̄ nullum, ut ff. de iniusto rup. testa. l. filius, & ff. de iure dotium, l. si res, §. 1. & simile no. s. de contra tab. l. 2. secundum Azo.

REprehendēda.] CASVS. Mater filiam suam hac conditione hæredē instituit, si à viro diuerteret. filia lucrū concordiæ maritali præferens, à viro diuertit, an ualeat institutio quæritur? Rñ. quod sic, & perinde est ac si conditio apposita nō fuisset, vnde redire debet: & conditione non obstante, cum fuerit turpis hr̄ditatē retinere, sed tn̄ implendo conditionem deliquit. Viuia.

h Reprehendēda.] illa qdē est reprehendēda, qa noluit te hr̄dē esse libere, vt debuit: sed tu plus.

i Vellet.] libere, vt debuit.

k Inutile] hoc. s. matrimonium &c.

l Cōprobasti] facto datur uolūtas intelligi, ut hic, & ff. de le. & senatusconsul. l. de quibus in fi.

m Hæc] .i. hmōi turpes cōdōnes, vt hic & s. de inof. tes. l. cū te pietatis, & j. d cō dit. inser. l. 2 & ff. d vsu & habi. l. sed neque, §. sed si tus. & argu. ff. de condit. & de. l. obtinuit, & j. d his q pœnę no. l.

GEneraliter.] CASVS. Testamentum fecisti, & hæredem instituisti, & adiecisti si sine liberis decederet, vel cum viro non contraheret, vel intestata decederet: alij hæreditatem restitueret, vel ei aliū substitueret, an hæc oratio disiuncta vel coniuncta intelligatur, quæritur? Respon. quod coniuncta: quia si nullum fiat horū, locū habet substitutio: nec vnum tantum, si non fiat, locum facit substitutioni vel restitutioni: nec illud habet locū tantum in filio tuo instituto, sed in extraneo. Viu.

n Sine testamento.] hoc videtur superfluū. nam s̄ dixit intestatus vel intestata. vnde quidam hoc dānant. Sed dic quod ideo dixit, ut det intelligere quod non refert an dicat per hæc verba, intestatus: vel per hæc, sine testamēto, & per hoc dicit, aut: sed in alijs dicit vel, & sic tantū fuerunt

† aliàs & sciti[9], vel ēt sine liberis, vel sine nuptijs decess. &c.

† inclusa desunt in vet. libris. Contius.

c Non videtur.] deficiente enim conditione inuenitur suus hæres neque institutus, neque exhæredatus, & sic non ualet, ut instit. de exhære. li. in prin.

d Cum aūt.] nūc in specie dicit, & s. in genere dixerat.

e Te.] filium.

f Vt eam.] scilicet conditionem si in patriam quæ &c. vt ff. de dona. cau. mor. l. senatus, §. mortis. Alij ponunt hanc glossam super uerbo, in patriam.

g Et ideo.] non aperit ex testamento, vel ab intestato. Sed Ir. dixit ex testō benigne interptatus voluntatē defuncti in ambiguo, quasi voluerit eum hrdē esse, si mō

Defuncti voluntas in ambiguō benigne est interpretanda.

fuerunt tres conditiones, vt hic patet: sed aliter superfluum esset.

a Decesserit.] scilicet ei substituo talem, uel restituat hereditatem tali.

b Restitutioni.] ponitur ergo vel, pro &, vt ff. de verb. sign. l. sæpe.

licet tantum, & non legitimos. In his enim addit Iustinianus.

k Filios.] idem enim in omni posteritate, vt ☩. de fideicommis. l. cum acutissimi: in extraneis vero contra, licet in primo casu huius legis idē ius sit in extraneis quod in suis.

c Incertus.] si enim disiunctiue acciperetur, dubium esset ꝑpter quē casum nō existentem admitteretur substitutus, qđ esse non debet, ut ff. quando dies leg. ced. l. hmōi. nunc vero scimus ꝙ propter vnū casum tantum admittitur, id est quando nihil horum interuenit.

d Penè.] hoc dicit propter Falcidiam, & facit ad hoc ☩. de verbo. sign. l. cū quidam, & ff. ad Treb. l. ex facto, & de verbo. obli. l. si ita quis stipulatus. [*Cum autem.*] CASVS. Hæredem filium instituisti, & rogasti vt quando decederet, hæreditatē Titio restitueret: an illa conditio tacitè subintelligi debet, ſi sine liberis decedat, quæritur? Respon. ꝙ sic. & hoc dicit Papi. Dicit iperator ꝙ istud non solum debet in filio legitimo & naturali intelligi, sed in filio naturali, si eum instituisti, & ei substituisti in ea parte, in qua parte pōt, vt libere legatū habeat locum, non autem substitutio. & istud non solum habet locum in hęreditate relicta, sed in legato & fideicōmiss. Viuia.

e Cum autem.] ī. interpretatus est cōditionem non extitisse, quæ extitit, hic econtra tacitam intelligi interpretatur.

f Substituit.] per fideicommissum, sed an idem in matre? quod videtur: vt ar. ☩. proxi respon.

g Liberorū.] si enim dixit de filijs, tunc id quod dixit, seruādum est, dummodo non sit contra ius.

h Intelligentē.] scilicet Papinianum.

i Naturales.] sci-

vel sine nuptijs decesserit: a & ipse uel ipsa liberos sustulerit, siue nuptias contraxerit, siue testamentum fecerit: firmiter res possideri, & non esse locū substitutioni eorum, vel restitutioni. b Si enim nihil ex his fuerit subsecutum: tunc valere conditionem, & res secundum verba testamenti restitui, vt incertus c successionis morientis exitus videatur certo substitutionis vel restitutionis fine cōcludi. Cui enim ferendus est intellectus, si forsitan testamētū quidem non fecerit, posteritatem autem habuerit: propter huiusmodi verborum angustias liberos eius omni penè d fructu paterno defraudari?

e Viam itaq; impiam obstruentes, vt ne quis alius deuiet, huiusmodi facimus sanctionem: & hanc legem in perpetuum valituram inducimus tàm patribus quàm liberis gratā: quo exemplo etiam alijs personis, licet extraneæ sint, de quibus huiusmodi aliquid scriptū fuerit, medemur.

Substitutio facta per fideicommissum generale vel particulare liberis nedum legitimis & naturalibus, sed etiam naturalibus tantum post mortem eorum, intelligitur facta si ipsi liberi sine legitimis descendentibus decesserint. Alex.

Cum aūt e inuenimus excelsi ingenij Papinianū in huiusmodi casu, in quo pater filijs suis substituit, f nulla liberorum g ex his procreandorum adiectione habita, optimo intellectu disposuisse, euanescere substitutionem, si is qui substitutione prægrauatus est, pater efficiatur, & liberos sustulerit: intelligentem h non esse verisimile, patrem, si de nepotibus cogitauerit, talem fecisse substitutionem: humanitatis intuitu hoc & latius & pinguius interpretandum esse credidimus, vt & si qs naturales i filios k hēat, & partem eis reliquerit vel dederit vsque ad modum quē nos statuimus, l & substitutioni eos subiugauerit, nulla liberorū eorum mētione facta: & hic intelligi euanescere substitutionem, liberis eam excludentibus, & intellectu optimo his qui ad substitutionem vocantur, obsistente, & non concedente ad eos eam partē venire, sed ad filios vel filias, nepotes † vel neptes, pronepotes uel proneptes morientis transmittente, & nō aliter substitutione locum accipiente, nisi ipsi liberi sine iusta sobole m decesserint: vt quod inter iustos liberos sancitum est, n hoc & in naturales o filios extendatur. p Quæ omnia & in legatis & fideicommissis specialibus locum habere sancimus. Dat. XI. Kalend. August. Constantinopo. Lampadio & Orelle VV. CC. Cons.

Sufficit conditionem casualem vel potestatiuam non faciliem impleri viuo testatore vt hæreditas, legatum vel fideicommissum postea debeatur. Salic. Vel sic: Sufficit conditionem casualem vel mixtam semel impletam fuisse etiam testatore uiuente: licet implementum non durauerit. Alex.

VII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis hæredē scripserit sub tali conditione,

l Statuimus.] ī. de nat. lib. c. l. humanitatis, & auth. ibi signata, vnde apparet legem istam esse Iustiniani, licet quidā aliter habeant. Vel dic quòd de secunda lege illius tituli fit hic mentio.

m Sobole.] non ergo naturalis soboles excludit substitutū, nisi id voluerit testator, uel in dignitate non erat positus, vel soboles erat libertina testatori forte, vel rogato, vt ff. ad Trebel. l. ex facto, §. si quis rogatus, secundum Azo. Alij dicūt naturalem excludere substitutū, vt d. l. ex facto, in d. §. & l hæredibus, §. fin. & de leg. 2. l. cū pater, §. volo, & l. Lucius, 2. §. fin. quæ sunt contra, & hic subaudies, maximè. vel refert an priceps subintelligat: quia testator dixit in institutione, te instituo: & si decesseris, hæreditatem restituas tali. quo casu lex intelligit si decesseris sine liberis, & tunc obtinet quod dicit hic, an testator expressit, & tunc naturalis excludit substitutum. Vel refert, sit naturalis de naturali: quo casu excluditur substitutus, vel de legitimo: quo casu per naturalē nō excluditur substitutus, ut arg. ī. de na. li. l. fi. & facit ad hoc quod notatur, ff. de leg. 2. l. antepenul. §. fina.

n Sancitum est.] à Papiniano.

o Naturales.] scilicet tantum.

p Extendatur.] scilicet à nobis.

Si quis hæredē.] CASVS: Testamentum fecisti, hæredē instituisti sub tali conditione, si cōsul, &c. vel filiam, si nupsisset. quando dicitur

† Et sic nepotes si supersūt, faciunt euanescere substitutionem & cōtor. glo. post medium. ꝯ n præsentium, extra de ꝓbatio. Substitutus, an excludatur per naturalem sobolem.

citur impleta conditio, quæritur? Respon. quod non refert impleatur testatore viuo, vel tempore mortis, vel post eius mortem, ad hoc vt valeat institutio, & ista sunt vera non solum in hæreditate relicta, sed in legatis & fideicommis. & libertatibus. sed distingue an fuerit conditio casualis, aut potestatiua. Si casualis, ante mortem testatoris impleri potest: si potestatiua, aut est in dãdo, aut in faciendo: si in dãdo, mortuo testatore necesse est eam adimpleri: si in faciendo, & facile est eam adimpleri, vt dare scilicet, solum morte testatoris necesse est adimpleri, & not. quod sufficit aliquid fieri, licet hoc factum non duret. Viuianus.

a Completam.] hic dic quod si cõditio est casualis, etiam ante mortem potest impleri, & etiã ignorãte eo cui proficit eã impleri, si autẽ nõ est casualis, si quidẽ est in dando: tunc mortuo demum testatore impletur, & à sciente: si aũt in facto, si quidem tale est quod facile fieri potest, vt ascendere capitolium: tunc idem sicut in dãdo dixi, si vero non facile, vt si Titius erit consul, vel nupserit illi: tunc etiam viuo testatore, vt dixi in casuali etiã ab ignorante. & probantur hæc hic, & ff. de cõdi. & demon. l. 2. & l. hæc conditio, 1. in princip. & l. si ita, & l. Publius, & l. multum interest, & l. conditionum, & de hæred. institu. l. si quis instituatur. Item nota hic quod sufficit factum, licet non duret factum, vt ff. loca. l. maritus. Sed arg. contra ff. de in rem verso. l. si pro patre, §. versum.

Illi deposuerũt, filia autẽ eius diuerterit: omni &c.

Conditio quãdo debeat impleri.

Si ille consul factus fuerit vel prætor. vel ita filiam suam instituerit hæredem, *Si nupta fuerit*. viuo autem testatore vel ille consul processerit, vel prætor fuerit factus, vel filia eius nupta fuerit, vel adhuc viuo testatore consulatum quidẽ vel præturã ille deposuerit, filia autẽ eius à marito diuerterit: omni veterum dubitatione explosa, sancimus, quandocunque impleta fuerit conditio, siue viuo eo, siue mortis tẽpore, siue post mortẽ: conditionem videri esse completam.[a] Quod & in legatis & fideicommissis & libertatibus obtinendum esse censemus: ne dum nimia vtimur circa huiusmodi sensus subtilitate, iudicia testantium defraudẽtur. Dat. IX. Kalen. Augu. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

Accidentia deficientia non vitiãt testamentum. h. d. secundum Iaco. Butr. Vel sic: Licet testator omiserit exprimere conditiones quas pollicitus fuit dicere, non vitiatur testamentum: sed postea in quacunque parte testamenti adiecta, dispositionem reddunt conditionalem. Salic. Vel sic: Institutio facta sub conditione, vel modo vel demonstratione inferius exprimendis à testatore, non vitiatur: licet postea non exprimãtur. Si vero exprimatur conditio etiã in fine testamenti, reddit institutionem cõditionalem, sicut si a principio fuisset apposita. Alex.

VIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI testamentum ita scriptum inueniatur, *Ille hæres esto secundum conditiones infrascriptas*. si quidem nihil est adiectum, neque aliqua conditio in testamento posita est: superuacuam esse conditionum pollicitationẽ sancimus, & testamentum purã habere institutionem.[b] Et argumento vtimur quod Papinianus respondit.[c] Vicos reipublicæ relictos qui proprios fines habebant, non ideo ex fideicommisso minus deberi, quod testator fines eorum & certaminis[d] formã quã[e] celebrari singulis annis voluit, alia scriptura se declaraturum promisit, ac postea morte præuentus non fecit.[e] ¶ Sin autem conditiones quasdam in quauis parte testamenti posuit: tunc videri ab initio conditionalem esse institutionem, & sic omnia compleri, tanquam si testator ipsas institutiones eisdem conditionibus copulasset[f] quæ infra conscriptæ sunt. Da. VI. Kalen. August. Constãtinopo. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

Tacita pupillaris non admittitur contra matrem dum viuit: sed si mater ante mortem impuberis exyt de medio, admittitur substitutus. hoc dicit secundum communem opinionem glossatorum & doctorum. Alex. concor. Bald. & Salic.

IX. Idem A. Ioanni P. P.

CVm quidam prægnãtem habens coniugem, scripsit hæredem ip-

Hæres esto secundum conditiones infra scriptas: si nõ scribat, an testamentum valeat.

S I testamentum.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & adiecisti, sit ille hæres secundum conditiones, scilicet eodem testamẽto scriptas & scribendas l. si nulla fuerit subscriptio, an valeat testamentum & hæredis institutio, quæritur? Resp. quod sic, & conditio reiecta & vacua est intelligenda, exẽplo eius qui reipub. certos vicos reliquit, & dixit se velle alia scriptura fines declarare, & quotiens vel quomodo debeant in eis exerceri: nec fecit morte præuentus. quæritur an valeat relictum? Respon. quod sic. & quod sequitur, referas ad primum casum. Si autem aliqua conditio apposita fuit in aliqua parte testamenti, ad illam referẽda est institutio, & erit conditionalis. Viuia.

b Puram habere institutionem.] immo videtur non valere, ut ff. de hæred. institu. l. quotiens, §. tantundem. Solu. ibi sententia Marcelli dicitur, & mala, ut in eo. titu. 1. l. 2. Vel dic secundum Ioan. ibi loquitur cum testator destinauerat, & in animo habuerat inserere conditionem, sed præuentus morte non inseruit. hic autẽ nõ: licet esset pollicitus se inserturum. Vel aliter hic dixit, hæres esto secundũ cõditionem &c. ibi, hæres erit secundũ conditionem &c. Vel ibi non est hæres vt uoluit testator, scilicet sub conditione, sed pure ut hic. Vel dic, ibi habuit in animo perficere testamentum, & morte præuentus est, & sic ex imperfecto testamento nihil debetur, vt ff. de testa. l. ex ea scriptura, in prin. hic compleuit &c.

c Papinianus respõdit.] sic ff. de lega. 2. l. cum pater, §. fi.

d Certaminis] aliàs, certã in his, & aliàs, certaminis.

e Non fecit.] id est nõ declarauit fines vel formã certaminis.

f Copulasset.] quæ enim incontinenti fiunt, videntur inesse, ut ff. si cer. pet. l. lecta, & ff. de condi. & demon. l. non ad ea, & de ver. obl. l. si ita stipulatus, §. Chrysogonus, & ar. ff. de hære. insti. l. asse, & de condi. insti. l. institutio.

Verba Papiniani in l. cum pater, 77. §. vlt. de leg. 2. Cõtius.

* quam.

CVm quidam.] CASVS. Quidam testamentũ fecit: vxorem ex vna parte, & eum qui in ventre erat, ex alia hæredem instituit: & adiecit, Si posthumus natus nõ erit, Vitalis sit hæres in ea parte quæ ad posthumum peruentura erat, natus est posthumus viuus, & impubes decessit, an mater ad partem suam vocetur, an substitutus, quæritur? De hoc dubitat Papinianus, dicens voluntatis esse quæstionem. opinabatur autẽ testatorẽ voluisse posthumo nato & impubere mortuo, matrem vocari substituto excluso, & pro ea allegat. Imperator

perator distinguit, aut editus est partus, aut nō: si editus, aut viua matre decessit, aut matre præmortua. Primo casu admittitur mater: nec habet locū substitutio. In secundo casu est locus substitutioni. Si autē editus nō est, vel editus præmortua tamen matre, ex verbis testamēti locū habebit substitutio, & uocabit Vitalis. Viuia.

a Opinabatur.] nō autem pro certo dicebat, vnde in fine corrigitur, in eo scilicet q̄ dubitabat: quoniam dubitādū non erat.

b Ideo] quia expressam pupillarē nō fecit, sed tacitam. Itē quia partem ei reliquit, ut subijcit.

c Suæ]. s. testatoris.

d Dereliqt]. s. testor.

e Multo magis.] id est non minus.

f Luctuosam.] sic instit. ad Tertul. in princ. & j. de his q̄ ante aper. tabu. l. 1. in fine.

g Prior] idest prius quam partus. sic ergo nota q̄ tacita substitutio contra matrem non admittitur: sed hoc dicunt esse verum, cum & ipsa sit instituta, nō aliter: nos idem semper, ut j. tit. 1. l. precibus, nisi in breuiloqua duabus impuberibus facta, sic, & vos inuicem substituo. nā quatuor substitutiones vidētur, vt ff. de vulg. substi tuti. l. Lucius. Sed nunquid tacita vulgaris quæ intellig i i expressa pupillari, ut ff. eo. l. 4. hoc iure, & j. quamuis, excludit matrem? Respondet: sic: quia tractat de successione viri, non hæreditate filij, sed mariti, cum filius non fuerit hæres: ideo ex vulgari tacita quę inerat vel expressa, admittitur substitutus, sed non tenetur &c.

sam quidem suam vxorē ex parte, ventrē vero ex alia parte, & adiecit: si nō posthumus natus fuerit, alium sibi hæredem esse: posthumus autem natus impubes decesit: dubitabatur quid iuris sit, tàm Vlpiano quàm Papiniano viris disertissimis volun- B tatis esse quæstionem scribentibus, cū opinabatur [a] Papinianus eūdem [b] testatorem voluisse posthumo nato & impubere defuncto, matrem magis ad eius venire successionem, quàm substitutum.

¶ Si enim suæ [c] substātiæ partē vxori dereliquit, [d] multo magis [e] & luctuosam [f] hęreditatem ad matrem venire curauit.

¶ Nos itaque in hac specie Papiniani dubitationē C resecātes, substitutionem quidem in huiusmodi casu, vbi posthumus natus adhuc impubes viua matre decesserit, respuēdam esse censemus.

¶ Tūc autem tantummodo substitutionē admittimus, cū posthumus minime edit⁹ fuerit, vel post eius partū mater prior [g] decesserit. Dat. III. Kalē. Augu. Constantinop. post consulatum Lampadij & D Orestis VV. CC.

TITVLVS XXVI. DE IMPVBERVM, ET alijs substitutionibus. [a]

DE IMPVB. ET ALIIS SVBSTITVTIONIB. idest dicere: de pupillari substitutione, & alijs quæ fiunt alijs. sunt enim multæ, ut d cetur infra eod l precibus.

Cum hæredes.] CASVS. Testamentum fecisti: tres hæredes ex partibus disparibus instituisti, puta vnum ex sex uncijs, alium ex duabus, tertium ex quatuor: & eos adinuicem substituisti, hoc modo. Vos inuicem substituo: substitutus in sex partem suam repudiauit: ad illam vocabuntur cohæredes alij iure substit. sed pro quibus partibus qō est, s. an pro æqualibus, an pro hæreditarijs? Rñ. q̄ pro hæreditarijs, s. instituti in quatuor vncijs, vocetur in quatuor, alius ad duas. præsumimus enim testatorē tacite hoc voluisse, ut eædem partes quæ erant expressæ in institutione, intelligentur repetitæ in substitutione. Viuia.

h Ex disparibus partibus.] puta vnum ex sex: alius ex quatuor, alius ex duabus uncijs.

Portiones assignata in institutione, videntur repetita in substitutione reciproca. Bal. Vel sic: Portiones in institutione adiecta, intelliguntur in substitutione breuiloqua tacitè repetita. Sal. Vel sic: Partes adiecta in institutione, repetita censentur in substitutione. Alexan.

I. Imp. N. [redacted] Antoninus A. Secundo.

Cum hęredes ex disparibus partibus [h] instituti, & inuicem substituti sunt, nec in substitutione facta est vllarum [i] partium mētio: verum est nō alias partes testatorem substitutioni tacitè inseruisse quàm q̄ manifestè in institutione expressæ sunt. [k] Da. Claro II. & Seuero Conss.

Substitutio breuiloqua seu reciproca facta personis imparibus, non continet pupillarem in persona impuberis. sed in persona omnium continet vulgarem tantum quæ poterit omnibus fieri. Alexan.

II. Impp. Seuerus [l] & Antoninus A A. Frontiniæ.

Hæreditatem quidē defuncti intestati filij delatam tibi [l] dubitari non oportet. substitutio enim testamento patris facta, ad pubertatis [m] tēpa [n] porrigi non potest: quia ipso & alijs non eiusdem conditionis [o] hæredibus institutis, & inuicem substitutis, propter eorum personam quibus in vnū casum duntaxat [p] substitui potest, etiam in filio

i Vllarum] si enim facta esset mentio partium in substitutione, seruarēt hoc qd̄ dictum esset.

k Expressæ sunt.] vt si nō sit hæres q̄ fuit institut⁹ ex sex: quatuor accrescent habenti quatuor, & duæ habenti duas, vt hic, & instit. e. §. & si ex disparib. & ff. eo. l. qui liberis in fine, & l. sed si plures, & l cohæredi, §. j. Sic ergo prima voluntas trahit ad se ultimam, ut ff. de leg. 1. l. si mihi & tibi, §. si. Item hoc verum, nominib⁹ appellatiuis positis in substitutione: secus si proprijs, ut ff. ad Treb. l. nonnunquā, & l. quotiens. Itē secus si quandam pa- rem quantitatē ius sit eos dare, ut ff. ad Treb. l. quotiens, & de reb. dub. l. si is q̄ ducenta, §. fina.

Hæreditatē.] CASVS. Fecisti testamētū, duos hæredes puberē & impuberem instituisti, & eos inuicē substituisti: impubes hę reditatem adijt, & in pupillari ętate decessit: vult mater ad partem suā admitti ab intestato: vult & substitutus, quis eorū admitti debeat, quęritur? Respon. q̄ mater. videretur tñ cōtra, q̄ si sol⁹ institutus eēt impubes, & aliquis ei substitutus, in duobus casibus admittitur substitutus. s. si institutus hæres nō esset, vel esset, & in pupillari ætate decessisset: sed hoc non habet locū hic: quia cum pubes sibi est substitutus & econuerso, non pōt esse substitutio, nisi in vno casu, s. si hrs non erit: ergo e conuerso si impubes non hæres erit. ergo ex quo adijt, hæres est, nec habet locū substitutio Vi.

l Tibi.] scilicet matri.

m Pubertatis.] idest a tempore pupillaris ætatis [n] vsque ad vltimam ætatem.

n Tempora.] scilicet futura.

o Conditionis.] vel quia puberes, uel quia non erāt in potestate.

p Duntaxat.] idest tantummodo.

Marginal glosses (outer left): [a] aliàs, is. [a] Reiecta inepta substitutionū diuisione & arbore, sic ex legi. Romanis diuido. Substitutionum alias simplex, alia duplex l. j. eo. Alia vulgaris, i. directa, si cut vulgaris actio dr̄ directa l. 46. e. Alia pupillaris, alia quasi pupillaris seu Iustinianea. l humanitatis J. eo. Alia cōis siue gñalis, q̄ diuidit in simplicē & reciprocā siue inuicē factā l. iam hoc iure. l. Lucius, ff. eo. Alia militaris, alia fideicommissaria. sed hęc postrema abusiuè appellat̄ substitutio. Anto. Cōtius. [f] aliàs omnino. [g] Placet P. Ale. & Ia.

(outer right): [h] Istis casus positionē sequitur Ias. & est de mēte omniū scrib. [i] Ista gl. est de mē te omniū scriben. [l] Titus legendū, ut sit D. Pius à quo Iustinianus recitat id constitutum quod hac lege sancitur. §. & si ex dispatib⁹. Institu. de uulga. sub stitutio. Anto. Cōtius. [k] Idem si institutus I quatuor moriatur. Pau. & est de mente aliorum. [l] Idē Bar. Bal. Paul. Ale. & Ia. [l] Id est tercūsilio Septimus scilicet Seuerus & Antonin⁹ Caracalla siue Bassian⁹ eius filius, qui Papinianum interfecit. Citatur autem hæc lex I l. 4. ff. eo. Contius. [o] Ista glo est de mēte Ale. & Ias.

Et

g Ista nõ est de mẽte Bar. Ba. Pau. Salic. Al. & Ias.

a Et ratio.] scilicet æqualitatis. i Sic infra de prox. sa. & I. eodẽ. l. 2. Sed arg. cõtra ff. de cõdi. & demõ. l. falsa. §. ti. vbi pluralis sermo pro singulari accipitur. sed fallit illa regula hoc casu quando cum alio instituitur.

scri. l. in sacri. lib. 12. vbi dicit, æqualitatem litigatoribus volo seruari.

b Constituit.] vt ff. eodẽ l. iam. aliàs, nam hoc iure. §. 2. & ad idẽ supra de testa. mili. l. in testamẽto. 1. & I. eodẽ l. quamuis, in fi.

A

HÆres.] CASVS. Mater testamentum fecit, & hæredem filiam instituit. filia nõ vult succedere ex testamẽto, sed ab intestato per bo. pos. vnde legitimi, an locum habeat substitutio, quæritur? R. n. q. sic. & si substitutus hæres apprehẽdat successionem, tua possessoriam hæreditatis petitionẽ intẽdere non potest. sed quã āt actionem habuit contra matrẽ, eam contra substitutum exercere potest. Viu.

non qui dẽ meus, sed Cõmodi. Cõtius.

idem debere seruari, & ratio[a] suadet, & diuus Marcus pater[b] cõstituit. PP. VI. Kal. Aug. Chilone & Libone Conss.

Verba, si hæres non erit, intelliguntur scilicet ex testamento: et sic substitutio vulgaris causam in effectu excludit. Bal. Vel sic. Repudiante instituto, fit locus vulgariter substituto: & contra eum aduentu & compe unt actiones hæreditariæ. Salice. Vel sic: Hæc verba, si hæres non erit, apposita in substitutione vulgari, intelliguntur scilicet ex testamento: ideo si institutus repudiat ex testamẽto, facit locum substituto, nec potest institutus succedere ab intestato. si quid tamen sibi debebatur a defuncto, illud totũ a substituto petere potest. Ale.

c Voluisti.] per vnde legitimi, vt ff. vnde legi. l. 2. in fi. & l. 3.

d Ipsum.] vt s. de in offi. testa. l. si maritus.

e Vendicare.] huic enim locus non est, nisi prius testamentaria omnis defici at. vt ff. de reg. iur. l. quadiu, & de acquis. hære l. quandiu.

Sal. Achi lla. Con.

III. Imp. Alexand. A. Achillæ.

HÆres instituta matris testamento, si successionem ex testamẽto omisisti, & ab intestato bonorum possessionis ius habere voluisti,[c] substituto locum quin feceris, indubium non venit. Proinde si substitutus hæreditatem amplexus est, actionibus quæ tibi aduersus matrem competebant, ipsum[d] conuenire, non successionem ab intestato potes vendicare.[e] PP. XI. Kalen. Septembr. Maximo II. & Aeliano Conss.

2 Placet Bal. Pau. Ale. & Ia.

QVamuis.] CASVS. Testamentum fecisti, vxorem & filium tuum impuberem hæredes instituisti. Firmianũ eis substituisti. adiit impubes hæreditatem, & in pupillari ætate decessit, an ad partem substitutus vel aliquis veniens ab intestato debeat admitti? Respond. quod licet alias vbi impubes est institutus solus, & est aliquis substitutus vulgariter, locum habet substitutio tacita pupillaris, hic gratia vitandæ inæqualitatis locum non habebit. Viuianus.

f Placuerit.] sapientibus.

g Impuberi.] si solus fuerit institutus.

h Nõ erit.] ille scilicet hæres sit.

i Decessit.] regulariter, vt hic. & ff. eodem l. iam hoc iure. §. 2. Sed fallit in duobus casibus, vt in eadem. l. iam hoc iure. §. 1. in. fi. & l. cum ex filio. §. filio.

k In cum.] scilicet vulgarẽ. 5 infra eodẽ. l. cũ quidam.

Natura copulæ est restringere copula ad vniformem sui expectationem iuris non ad difformem Bald. Vel sic: Verbum coadunans pariter relatũ ad duo, debet operari pariter in vtroque. h. d. secundum Bar. Vel sic. Vulgaris facta filio impuberi comprehendit pupillarem ex interpretata mẽte, & facta simul duobus inæqualibus, in neutro pupillarem cõtinet. h. d. Vel sic: vulgaris expressa facta simul filio impuberi & alteri cui non poterat fieri pupillaris substitutio nõ continet tacitã pupillarem in persona impuberis ob euitandam inæqualitatem Alex.

IIII. Idem A. Firmiano.

3 Placet supradict. scriben.

4 Et bene. Pau. Al. & Ias.

5 Placet Bald. Pau. Ale. & Ia.

QVamuis placuerit[f] substitutionem impuberi[g] qui in potestate testatoris fuerit, à parente factam ita, *Si hæres non erit*,[h] porrigi ad eum casum quo postea quàm hæres extitit, impubes decessit,[i] si modò non contrariam defuncti voluntatẽ extitisse probetur: cum tamen proponas ita substitutionem factam esse, *Si mihi Firmianus filius & Aelia vxor mea, quod abominor, hæredes non erũt, tũ locum eorum l. ubius Firmianus hæres esto*: manifestum est in eum[k] casum factam substitutionẽ, quo vtrique hæredum substitui potuit. PP. IIII. Kal. Iul. Fulco. II. & Dextro Conss.

Per aditionem hæreditatis extinguitur vulgaris substitutio Salic. & Alexander.

B

C

V. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. Hadianæ.

POst aditam[l] hæreditatem directæ[m] substitutiones non impuberibus filiis factę, expirare solent.[n] PP. X. Kal. Iun. ipsis. IIII. & III. AA. Côss.

Inter institutos qui ad inuicẽ sunt substituti, habet locum ius accrescendi. Ale. concor. Bal. & Sal.

Iidem AA. & CC. Quintiano.

D

TEstamẽto iure facto, multis institutis hæredibus, & inuicem substitutis, adeũtibus suam portionem etiam inuitis, cohæredum repudiantium accrescit[o] portio. Sine die & consule.

Per substitutionẽ pupillarem succeditur pupillo ex testamento, & venientes ab intestato repelluntur. Alexander. concor. Bal. Sals.

VII. Iidem AA. & CC. Feliciano.

POst aditam.] CASVS. Si testamentum fecisti, & hæredem instituisti, & vulgariter substituisti hoc modo, si ille hæres non erit, &c. adita hæreditate ab instituto euanescit substitutio non est sic in pupillari substitutione, quia licet impubes adeat & decedat in pupillari ætate, locũ habet substitutio. Viuia.

l Post aditã.] ab instituto.

m Directæ.] i. vulgares, 7 vt hic, & infra de leg. l. si legata. sed etiam in impuberibus idem dici debet, 8 licet remaneat tacita pupillaris, vt s. l. proxima prin. illud tamen verum est quod impuberibus etiam directe potest substitui 9 post aditam hæreditatem, quod in aliis fieri nõ potest: vt supra de inoffi. testa. l. ea tribus.

n Solent.] immo cõtra in authẽ. de hæredi. & Fal. §. si vero instituto, 10 col la. 1. Solu. hæc corrigitur, vel ibi ex vi legis, non substitutionis admittitur. 11 Itẽ quid si minor adit & restitutus est? Respon. 12 substitutio locũ habet, vt ff. de mino. l. & si sine §. sed quod Papinianus, & ff. eod. l. 2 §. ergo. 13

TEstamẽto.] CASVS. Si testamentum fecisti, & plures hæredes instituisti, & ad inuicem substituisti, vnus eorum portionem suã repudiauerat, ad eã vocabuntur substituti. Viuia.

o Accrescit.] vt I. quando non pe. partes. l. 1. & de suc. edi. l. 1. & ff. de suis & legit. hære. l. si ex pluribus, & etiam inuitis, vt hic dicit, si & suã partẽ velint, vt & I. de iure deli. l. qdã, in fi. & de cad. tollen. l. 1. §. his ita, & ff. de acquir. hære. l. 1. & 2. & l. cũ hæreditate. 14 & de leg. 2. nemini. Sed nunquid hoc casu poterit admitti substitutus? Resp. sic, vt ff. de acquir. hær. l. si quis hæres institutus.

6 Displicet Bart. Pau. Ale. & Ias. & hic fit resolutio eiusdẽ naturę & cõditionis, q est pluralis sermo ecõ dem.

† D. Marco. l. iam hoc. ff. e. Conti. i. vulgarem extẽdi ad pupillarẽ.

7 Placet Bar. Bald. Paul. Ale. & Ias.

8 Cõcor. Bald. Pau. Al. & Ias.

9 Sequuntur prædi. scriben.

10 Versi. est sub §. hæc omnia.

11 Idẽ Bal. Pau. Ale. & Ias.

12 Et bene secundum prædic. scribẽ.

13 Vers. est sub §. interdum.

14 Ibi solũ tractatur de iure accrescendi: hic de iure accrescendi vnito cum iure substitutionis. Ba. Bald. Pau. Al. & Ias.

SI testamento.] CASVS. Testamentum fecisti, filiam tuam impuberem instituisti, & ei pupillariter substituisti hoc modo, filiam meam instituo hæredem. & si hæres non erit, vel erit & decesserit in pupillari ætate, Titium ei substituo. si hæres sit, quia hæreditatem adeat, intra autẽ tempora decesserit pupillaria, an vocetur substitutus, an veniẽs ab intestato, quæritur. Rñ. quod substitutus excludit venientem ab intestato. Viuianus.

a Et in sua.] scilicet patris.

b Factum.] scilicet substitutum pupillariter.

c Successionem.] id est venientes ab intestato exclusisti, cum hæres sis ex testamento, 1 vt ff. de acquir. hære. l. 3.

SI testamento [iure] facto, intra pupillarem ætatem & in sua[a] potestate constitutæ filię, si intra pubertatem decesserit, directis verbis pater substituit, hęredem te factum[b] ex testamento post euẽtũ cõditionis, intestati successionẽ[c] exclusisse cõstat. S. Kal. Ian. Sirmii. AA. Cõss.

B

Substitutus vulgariter, per aditionem hæredis instituti excluditur: nec admittitur ex tacita pupillari si mater pupilli erat in medio: ille vero qui fuit expresse pupillariter substitutus, per aditionem hæreditatis non excluditur. sed matre exclusa admittitur ad hæreditatem pupilli in pupillari ætate decedentis, idem si sit compendiose institutus, & pupillus decessit in pupillari ætate: si vero decessit post, non admittetur substitutus ex pupillari ad hæreditatem pupilli, sed ex fideicommisso ad bona tantum testatoris sibi restituenda per matrem, quæ fuit hæres ab intestato filii. Alexand.

VIII. Iidem AA. & CC. Fattonę. [illegible]

PRecibus tuis[d] manifestius exprimere debueras,[e] maritus quondã tuus miles defunctus, quem[f] testamento facto hęredem[g] communem filium vestrum instituisse proponis,[g] & secundum heredẽ[h] scripsisse, vtrum ne in primum[i] casum, an in secundum filio suo, quẽ habuit in potestate mortis tempore, si intra decimum quartum suę ætatis annum,[k] aut postea[l] decesserit, substituerit. Nam non est incerti iuris, quòd si quidem in patris militis positus potestate,[m] primo tantum casu[n] habuit substitutum, & patri hęres extitit:[o] eo defuncto[p] ad te[q] omnimodo[r] eius pertineat successio. Si verò substitutio in secundum casum,[s] vel expressa[t] vel cõpendiosa[u] non vsq; ad certam[x] ętatem facta reperiatur, si quidem[y] intra pubertatem

C decesserit,[z] eos habeat hęredes[a] quos pater ei cõstituit,[b] & adierint[c] hęreditatẽ. Si verò post[d] pubertatem,[e] tũc eius te successionẽ obtinente, veluti ex causa fideicõmissi[f]

PRecibus.] CASVS. Testamẽtum fecisti, hæredẽ filium tuum impuberem instituisti, & ei substituisti Titiũ: filius in pupillari ætate, adita tamen hęreditate à filio, decessit, vnde mater admitti ad hæreditatẽ vult, & substitutus, quis cui præferri debeat, quærit mulier à principe. Dicit imperator, ò mulier manifestius debueras mihi precibus tuis significasse qualiter facta fuisset substitutio, an pupillaris, an vulgaris, an cõpẽdiosa. Si uulgaris, vt quia sic dixit testator: Filium meum hæredem instituo, & si hæres non erit, substituo Titium, quo casu si filius tuus adiuit hęreditatem, euanescit substitutio, & ad eius hæreditatem admitteris. si pupillaris hoc modo, si hæres non erit, vel erit, & in pupillari ætate decesserit, vocabitur substitutus, & tu excluderis. Si compendiosa, sic: filium hæredem instituo, & quandocunque decesserit, siue in pupillari ætate siue post, Titium substituo. quo casu si intra pubertatem decesserit, admittitur substitutus si hæreditatem adire voluerit. alioquin admitteris tu mulier. Si post tempora pubertatis decessit, admitteris ab intestato ad hæreditatem, sed eam substituto ex causa fideicommissi restitues. Vi.

D

d Precibus tuis.] ò mater.

e Debueras.] benigne respondet, vt s. de transactio. l. vt responsum, & repetit quæstionem imperator. aliàs non benigne, vt ff. de testa. l. Domitius. 2

f Quem.] scilicet maritum.

g Proponis.] scilicet tu, ò mater.

g Hæredem.] s. substitutum, nec aperit qualem, 3 vulgarem, vel pupillarem, vel compendiosam, exprime ergo verum &c.

i Primum.] id est uulgarem fecit secundum hæredem.

k Annum.] accipe, decesserit, & est pupillaris.

l Aut postea] s. quandocunque. & hæc est fideicommissaria, uel compendiosa. 4 Et uere distinguendi fuerant singuli casus, cum in unoquoque casu propria & distincta habeatur ratio, ut ecce, nam &c.

m Potestate] maxime scilicet.

n Primo casu.] id est in uulgarẽ, 6 ut si hæres non erit filius, Titius sit hæres.

o Extitit.] sicque expirauit substitutio, 7 ut supra eodẽ. l. post aditam.

p Defuncto.] filio scilicet.

q Ad te.] scilicet matrem.

r Omnimodo.] immo ex tacita pupillari uidetur uulgariter substitut' admitti, ut. ff eodem l. iã hoc iure. §. 1. & s. eodem. l. quamuis, quæ est contra. Sol. specialis hic in matre vt contra eam tacita pupillaris non admittatur. Sed an potest admitti probatio in contrarium, scilicet quod defunctus voluit per tacitam excludere matrem? Respon. sic, 9 ut s. de testa. mili. l. in testamento, ti. in fi. & ff. eodem. l. iã hoc, in fine.

s In secundum casum] Secundum casum appellat pupillarem & compendiosam, 10 quia utraq; locum habet si pupillus sit hæres, & postea desinat. 11 & ideo hunc casum secundũ diuidit in expressam pupillarẽ, quæ sic fit: Si filius meus erit 12 hæres, & in pupillari ætate decesserit, ille sit hæres. Et cõpendiosa fit: Quocunque tempore filius meus decedat, ille sit hęres. & sic directis uerbis. 13 & rogo ut hęreditas ad Titium perueniat. & subaudi, id est non usque &c. quia hoc est exemplum compendiosæ.

t Expressa.] scilicet pupillaris.

u Compendiosa.] idem in pupillo his uerbis, quandocunque decesserit, ipse sit hæres. Et dic, compendiosa, in qua tacita inest pupillaris & fideicommissaria.

x Certam.] maxime. nam idem si usque ad. 25. an. ut l. centurio, ff. eodem. Vel dic ætatem, scilicet 14. annorũ.

y Si quidem.] ad utranque se refert, ad pupillarem & compendiosam.

z Decesserit.] scilicet filius.

a Hæredes.] s. directo, siue pupillaris, siue cõpẽdiosa sit.

b Constituit.] id est substituit.

c Adierint.] aliàs etiam ad matrem uenirent, ut & in superiori casu, quia si substitutus non adierit, institutus transmittit hæreditatem ad suos hæredes.

d Si uero post] scilicet decessit filius. hoc referas 14 ad cõpẽdiosam tñ. nã si tñ uulgariter uel pupillariter substituisset, & fuisset hæres, licet decederet pubes factus iã, ut hic decessit, mater haberet totũ, & nihil redderet.

e Pubertatem.] scilicet si decessit filius.

f Fideicommissi.] secus dicerem si mater non esset in medio, 15 id est si nõ superesset. nã tunc facta cõpẽdiosa à milite, intelligeremus eam substitutione, non esse directam omni tempore tam post pubertatem, quàm ante,

cum

[Margin notes:]

□ deest in veter. Con.

1 Ista gl. est de mẽte Ba. Bal. Pau. Alc. & Ias.

2 Et ibi p Bart.

3 Dic eam esse cõpẽdiosã quo ad terminos. l. nostræ, & ostẽde directam secũdũ Christof. de Castel. Fulg. Ale. & Ia.

4 Ista displicet Al. & Ias.

5 Placet Ale. & Ia.

6 Idẽ Bal. Sal. & Ias. & est de mẽte illorum.

7 Et habuit adire, quia sublata fuit suitas per dationem substitutionis uulgaris. Ia.

8 Placet Bar. Bald. Pa. Sal. Al. & Ia. licet Fulg. contra.

9 Idem prædi. scribentes.

10 Imò tertiũ casum vocat cõpendiosam. Ia. in præsup.

11 Ista solutio quibus placeat B. displicet tamẽ Bald. Sal. P. Aretin. Alc. & Ia.

13 Ista verba nõ sunt de necessitate pupillaris substitutionis. Pa. & Al. hic.

13 Et bñ. Pa. & Al.

14 Sequitur Bar. Paul. Alc. & Ias.

15 Placet Ci. & Bar. licet displiceant Bald. Fulg. Al. & Ias.

[1] Et bene. Bal. Paul. Al. & Ias. [2] Et male. Cin. & cæteri. [3] Placet Cin. Pet. Bart. B. & coincidit cũ prima. displicet tñ Fulgos. & Ias. [4] Dic q ista l. concord. cum alijs legibus cõtrarijs. secundũ scribẽ. [5] Nihil ẽ ſm Bart. & alios. [6] Immo ꝓt cõuenire quinq; ſm mẽtẽ scriben. [7] Immo & verbis cõibus, & obliqs. c. Raynald. de testa. extra Bal. Sal. Alex. & Ias. [8] Placet Bar. Bald. Pau. Alex. & Ias. [9] Immo intra pupillarẽ ætatẽ valebit vt directa: postea vt obliqua. Alex. & Ias. [10] Displicet B. Pa. Ale. & Ia. [11] Immo erit directa intra pubertatẽ. Din. & Bart. in l. centurio. ff. codẽ. & Pau. Alex. & Ias. hic. [12] Nihil est Alexã. & Ia. [13] Idẽ B. Bal. Paul. Ale. & Ia. hic & l. d. l. cẽturio, ff. cod. qui dñt eam singularẽ.

A cum videam militem post pubertatem posse facere directam substitutionem, vt supra de testa. mili. l. in testamento. 1. in fi. & ff. de mili. testa. l. milites etiam in his. Sic & alias fauetur matri, quia tacita pupillaris contra matrem non admittitur etiam iure fideicommissi, licet alios veniẽtes ab intestato repellat dicta substitutio tacita, vt supra tit. 1. l. fi. sed ibi fuit vulgaris expressa, hic cõpẽdiosa, & ideo hic non est bona similitudo. [1] Py. tamen dixit, [2] quod miles puberi directe substituere non potest, sed per fideicõmissum. vbi ergo puberi [3] substituit miles compendiose, scilicet sic, Quandocũque decesserit, ille sit hæres ei, non attenditur sit mater vel non, quia semper valet iure directo. at

bona quæ cum moreretur [a] patris eius fuerint, à te [b] peti possunt. [c] S. V. Id. Aprilis AA. Conss.

Parentibus vtriusque sexus permittitur filiis mente captis saltem in legitima institutis substituere directo, ad similitudinem pupillaris, cũ illi per se non possint testari, sicut nec pupillus: & finitur substitutio cum peruenerint ad sanam mentẽ, non tamen debẽt substituere extraneum si tales mente capti haberent filios, sed alteram de filiis vel si non haberent filios, sed fratres, alterum de ipsis. Alexander.

IX. Imp. Iustinia. A. Menæ P. P.

vbi fit ita compendiosa impuberi à milite, satis habet lex quod vsque ad pubertatem valeat iure directo, postea per fideicommissum propter matrem, vt hac l. dicitur, & hic est casus huius legis. [4] Dicitur ergo compendiosa, quia sub compendio verborum continetur pupillaris, si impubes decedat. si autem postea, verba directa trahuntur ad fideicommissum, [5] & sic duas cõtinet, [6] & fit directis verbis, [7] & pupillo tantum. Et sic pupillaris alia expressa, alia tacita, & continentur in compendiosa, vt hic dicitur. Sed in pagano dic, si paganus ita substituat, si filius meus quandocunque decesserit, Titius sit hæres. substitutus capiet bona iure directo, si decedat in pupillari ætate, & mater omnino repellitur. si autem decedat postea, nihil habebit substitutus. [8] & sic nihil differt paganus à milite, vt ff. eo. l. in pupillari, & l. centurio, & l. verbis, & hic mater admittitur, & quilibet ab intestato, nec ex fideicommisso bona restituit, ut ex prædicta l. centurio, patet per contrarium sensum, quia ita dicit in milite: secus ergo in pagano. Sed si ita substituat, Si filius meus quandocunque decedat, substituo sibi illum: hanc semper reputo [9] fideicommissariã, quia verbum substituo, aptatur ad fideicomissariam, vt s. tit. 1 l. generaliter, §. fi. & est alia quam compendiosa. [10] & quia talis interpretatio omni tempore rem valere suadet, vt ff. de rebus dubijs. l. quotiens. 2. sed superiori casu verba directa hoc interpretari non permittunt, & hic semper mater admittitur, & D restituit, vt ff. de vulgari substitutione. l. cohæredi. §. cum filiæ. Si vero ita substituat, si filius quandocunque decesserit sine liberis, ille sit hæres, vel illũ substituo. hanc semper interpretor fideicommissariam, [11] quia talibus verbis non directa, sed fideicommissaria consueuit de iure & de facto fieri. [12] nam si directa, nõ valet post pubertatem, ergo nec ante. Item vna est, sed non est directa; ergo fideicommissaria pro tempore toto. & quia illud verbum, sine liberis, innuit quòd etiam in pupillari ætate substituit per fideicommissum, quia tunc liberos habere non potest. & verba directa trahuntur ad fideicommissum, vt ff. ad Trebellianum. l. Scæuola. hoc casu sicut superiori admittitur mater, sed restituit detracta quarta, vt dicta l. cohæredi. §. cum filiæ. Si vero sic dicat, si filius meus decesserit in pupillari ætate, vel postea sine liberis, illum substituo, duæ sunt substitutiones, [13] pupillaris expressa, & fideicommissaria, propter distinctionẽ & alternationẽ tẽporũ, ad quæ singula verbũ substituo, adaptatur diuersis modis. Accur.

[a] Moreretur.] scilicet pater miles.

[b] A te.] matre.

[c] Peti possunt.] aliàs peti possunt, & aliàs petere pos

sunt. & idem est sensus, quasi d. substituti petẽt à matre, restituit ergo mater secundũ Ir. [14] retenta quarta per Trebellianum. Tu dic immo non retenta [15] si miles erat, vt infra ad legem Falci. in testamento, & supra de test. mil. l. in testamẽto, 2. & ff. ad Trebel. l. 1. §. si is qui. verb. denique. Aliud si fuisset veteranus vel paganus, vt ff. ad leg. Falcid. l. ad veterani. Nec ob. quod dicitur ff. ad Trebel. l. 1. §. fi. in fi. & l. 2. q quantum ad alia cõmoda locum habet Trebellianum in testamento militis, nõ antẽ quartã ad hoc: ita tamen sepulchrorũ remaneant, [16] vt ff. ad Trebel. l. quia perinde. Item bona filij, q aliunde habuit, [17] vt hic in fi. ibi, bona &c. & d. l. centurio. & de testa. mili. l. miles ita. §. exhæredato. Itẽ in Falcid.[18] a iure nostro recepta, non potuit grauari filius, [18] vt supra de inoffic. testa. l. quoniam in prioribus, quam habet mater. Item notant hic quidam vt Irnerius q tacita substitutio contra matrem admittitur hic fauore militis, qđ nihil est. [19] imò nõ, vt supra in primo casu huius legis. & supra de testa. militi. l. in testamento. 1. & quod hic dicit, loquitur in compendiosa, quæ sub compendio verborum continet expressam pupillarem, licet non specificatam. & fideicõmissariam si decedat pubes. & idẽ in breuiloqua, quæ etiam contra matrem admittitur, vt ff. eodem. l. Lucius. quia ex significatione illorum verborum, vos inuicẽ substituo, quatuor substitutiones breuiter declarantur, scilicet duæ pupillares, & duæ vulgares, & omnes expressæ, sed tacita pupillaris quæ continetur in vulgari, non declaratur ex significatione verborum, sed ex interpretatione legis colligitur, & ideo cõtra matrem non admittitur. [20] Vel ideo sic dicitur breuiloqua, quia non est verisimile quòd testator vxorem suam, hoc est matrem impuberis, voluerit præferre alij filio suo, secus ergo in extraneo vulgariter substituto. vltimo distingue vt inst. tit. de pupil. subst. §. qua ratione diximus.

B Hvmanitatis intuitu parentibus [d] indulgemus, vt si filium, nepotem, [e] vel pronepotem cuiuscunque sexus habeant, nec alia proles descẽdentium eis sit, iste tamẽ filius, vel filia, nepos vel neptis: pronepos, vel pneptis: mente captus, vel mẽte capta ppetuò sit: vel si duo vel plures isti fuerit, nullus vero eorũ sapiat: liceat hisdẽ parẽtib' ltima [f]

C

ADDITIO. Videas etiã pulchram gl. quæ est in verbo, si absque liberis moreretur, in ca. Raynutius, extra de testa. & glossam in verbo, absque deductione, in secunda eius parte vsque ad finem. in capi. si pater, de testa. lib. 6. & ibi Ioan. And. in nouel. sua qui ibi examinat intellectum præsentis legis, de quo latius per Bartolum in l. centurio. ff. eodem.

Hvmanitatis. CASVS. An pater filio vel filiæ, nepoti vel nepti, vel sic deinceps mente captæ substituere quemlibet indifferenter possit, hoc est, si moriatur mente captus, quæritur? Respon. aut mente captus hæredem habet ex se, aut non. Si vnum vel plures habeat, tunc vel omnes uel certos habet necesse substituere. Si non, sed fratrem habet, eum substituet &c. alioquin quemcunque vult ei substituere potest, ita tamen quòd euanescat substitutio statim ex quo resipuerit. & hoc ad modum pupillaris, vt sicut nulli querelę locus est in debito bonorum subsidio, si pupillo in eo substituatur, ita nec in hac exemplari substitutione. Viuianus.

[d] Parentibus.] masculis [21] & fœminis, vt infra eadẽ l. ibi, qui vel quæ &c.

[e] Nepotem.] filio suo mortuo.

[f] Legitima.] ad minus.

ADDITIO. Dic q immo sufficit quòd aliquid, etiã si sit minus. Bart. in l. ex facto. ff. eodem. Sali. Alexand. & Iason hic.

[14] Et male. Ba. Pa. Al. & Ias. [15] Et bene Bar. & alij. [16] Sequit ista vtilitatem Bart. & alij. [17] Ista vtilitas non est bona ſm Salic. [18] Singularis est secundum Angel. [19] Et bene. Bar. & alii. [20] Hucusque sequẽ Bar. Bald. Paul. Alc. & Ias. [21] Gl. placet Bar. B. Pau. Alex. & Ias.

neque articulatè loqui po- A teſt, mortuo ſimilis eſt, & falſitas in elogijs committitur. [a]

¶ Quam, [b] vt exul fiat à republica [c] noſtra, maximè in teſtamentorum cōfectione, cupientes, hanc edictalem legem in orbē terrarum ponimus.

¶ Quod ſi nō fuerit obſeruatum, & nomen hæredis vel hæredum non fuerit manu teſtatoris ſcriptū, vel voce coram teſtibus B nuncupatum: hoc teſtamentum ſtare minimè patimur, vel in totū, ſi tota [d] hæredum noīa fuerint ꝑtermiſſa: vel in eius [e] hæredis inſtitutionem, cuius nomen neque lingua neq; manus teſtatoris ſignificauit. Sed ne aliqua forſitan obliuio teſtiū animis incūbat, pluribus interdum nominibus hrēdum expreſſis, ipſi teſtes in ſuis ſubſcriptionibus (cū teſtator hęc C nō ſcripſerit, ſed nuncupauerit) eorū noīa ſubſcribere nō differant ad æternā rei memoriam.

¶ Sin verò ipſe teſtator in qualicunque parte teſtamenti nomina hæredum (ſicut dictum eſt) ſcripſerit: ſuperuacuum eſt poſtea teſtes in ſua ſubſcriptione hæc exprimere: cū forſitan nec eos [f] ſcire teſtator ſuos hæredes voluerit, & ſemel cā exipſi⁹ teſtatoris ſcriptura appareat. † D

¶ Oportet .n. omnimodo vel ex literis teſtatoris, vel ex [g] voce quidē teſtatoris, literis aūt teſtium q ad elogiū conficiendū fuerint cōuocati, nomina maniſeſtari hæredū. Quēadmodū [h] .n. in elogio qđ ſine ſcriptura cōficitur, neceſſe eſt teſtatorē voce exprimere nomen vel nomina hæredū: ita & in teſtamētis per ſcripturā conficiēdis, cū ipſe teſtator manu ſua ſcribere hæredes [i] vel noluerit, vel minimè potuerit, voce tn̄ eius eos manifeſtari oportet.

¶ Quæ in poſterum tantummodo obſeruari cenſemus: ut q̄ teſtamenta poſt hanc nouellā noſtri numinis legē conficiuntur, hæc cum tali obſeruatione procedāt. Quid.n. [k] antiquitas peccauit, q̄ pſentis legis inſcia, priſtinā ſecuta eſt obſeruationem?

¶ Scituris & tabelliōibus & his qui conficienda teſtamēta procurāt, ꝙ ſi aliter facere auſi fuerint, pœnā falſitatis nō euitabunt, quaſi doloſe [l] in tā neceſſaria cā verſati. Dat. Kal. † Mart. Cōſtantinopo. poſt conſulat. Lampadij & Oreſtis. VV. CC.

IN AVTHEN: vt ſponſa. larg. S. quia verò. colla. ix. conſtit. ij.

Hodie teſtator non tenetur nuncupare nomen hæredis quando teſtatur in ſcriptis Salic. & Alexand. Et ſatis eſt quòd per ſe, vel per quemcunque alium ſcribat nomen hæredis. Alexander.

Et non [m] obſeruato eo, ſubuenitur teſtamentis, ſiue per ſe, ſiue ꝑ alium quis inſcribat [n] nomen hæredis.

Si teſtator teſtamentum iure factum inciderit, vel ſigna remouerit conſulto, tunc non valebit teſtamentum: alias autem remanebit validum. Alexander.

XXX. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Noſtrā ꝓuiſionē, maximè circa vltima elogia defunctorum, nunc etiam extēdi [*] properamus.

¶ Unde cū inuenerimus quaſdā controuerſias veterib. iuris interpretatoribus exortas ꝓꝑ teſtamētū qđ legitimo mō cōditū, ſeptēque teſtiū ſigna habēs, poſtea fortuito caſu, vel per ipſius teſtatoris operā lino [o] toto, vel plurima [†] eius parte inciſa, in ambiguitatē incidit: ſolitū ei ꝓbemus remediū, ſancientes, ſi quidem teſtator linū vel ſignacula inciderit, vel abſtulerit: [p] vtpote eius volun-

Non va-

[a] Cōmittitur.] [illegible] eſt cōmitteretur de facili, ſi permitteremus tales teſtari.
[b] Quam.] falſitatē.
[c] A republica.] vt j. de fideicom. l. fi.
[d] Tota.] id eſt omnia, ſic, ff. de fideiuſ. l. ſi debitori.
[e] In eius.] valet ergo in nominatis, & non in alijs. Sed videtur in nullo valere, vt ff. e. l. ſi is, quæ eſt contra. Sol. hoc nouum, illud vetus ius. Vel ibi certum erat quòd alios erat inſtituturus, hic nō: ſed certe & hic dico certū: alioquin nulla eſſet quæſtio. Sed tu dic quòd hic erat certū quos alios erat inſtituturus, quia forte vni teſtiū eius nomē expreſſerat, qui dixit alijs. Vel ipſemet dixerat eis: ibi non erat certū quos alios erat inſtituturus, & ideo hic valet in inſtitutis, & aliorum portio eis accreſcit, ibi non valet.
[f] Eos.] ſ. teſtes.
[g] Ex voce.] immò & nutu, ut ff. de leg. 2. l. cum proponebatur, & ff. de leg. 3. l. nutu, quæ ſunt contra. Solu. hic in inſtitutione hæredis, ibi in legatis & fideicō miſſis. Item contra ſ. eo. l. hac conſultiſſima, in prin. Sol. vt ibi in glo. conſcriptam.
[h] Quemadmodū.] not. regulam, vt quæ ſeruantur in vno, ſeruentur & in alio, vt hic, & ſupra titu. 1. l. hac conſultiſſima, in prin. & in authen. de hæredi. & Fal. §. penult. colla. 1. Sed quid ſi alius exprimat, & ipſe ꝓfiteatur ſe agnoſcere uerbis? Reſpon. ſufficit, ut ſupra tit. 1. l. hac conſultiſſima, §. at cum humanæ. nam & ibi in non cæco loquitur, vt etiam ibi dicitur, ſic fieri &c. & pro hoc eſt authen. ſignata hic, & non obſeruato, &c. & ff. eo. l. hęredes, in prin. & §. ꝙ vero quis: non tamē dicitur facere teſtamētum per alium. illud enim prohibitum eſt, ut ff. de hæredi. inſtitu. l. illa inſtitutio.
[i] Hæredes.] vnde non valet teſtamentum ſine hæredis inſtitutione, vt ff. de his quæ in teſta. de. l. proxime.
[k] Quid enim antiquitas peccauit.] quaſi dicat nihil, vt hic & in auth. vt fac. no. con. §. ſancimus, colla. v. in auth. hæc conſtitutio interpretatur conſtitutionē &c. §. propterea, in fi. colla. vj. & j. de decu. l. pe. in fi. libr. x. & ſ. de legi. & cōſtitu. l. leges & conſtitutiones, & in authen. de trien. & ſe. §. ſi autem, col. 3. & in authen. de nup. § 2. colla. 4.
[l] Doloſe.] præſumptio eſt iuris, & de iure, cum conſtitutiones principum ignorauerint, ut ſ. de iuris & fac. ignoran. l. cōſtitutiones.
[m] Et non obſeruato.] Redit ad legem veterē. ſ. e. l. hac conſultiſſima, in princ. p.
[n] Inſcribat.] habet ergo locum quando in ſcriptis fit teſtamentum, non ergo corrigitur ius vetus, cum teſtamentū fit ſine ſcriptis: idem tamen & ibi dici poſſet, &c.
[o] Noſtram prouiſionem. Lino.] in quo ſigilla erant appenſa.
[p] Inciderit vel abſtulerit.] in ambiguis.

† Hic debet legi auth. Et non obſeruato. j. e. vt in vet. libris. Eōtius.

† Huius ſubſcriptionis meminit [illegible] Iuſtinianus in Nouell. 66. §. pe. Contius.

* Oſtēdi.

† Not. idē iudiciū de toto, vel maxima ei⁹ parte. facit pro teſtibus dicētibus ꝙ Titius depilauit totum caput Ioan. qui tamē ſolū maximā partem depilauit.

tate mutata, teſtamentum non valere. [a] ſin autem ex alia quacunque cauſa hoc contigerit, [b] durante teſtamento ſcriptos hæredes ad hęreditatem [c] vocari: maximè [d] cum noſtra conſtitutio, quá ꝓ tuitione teſtamentorum promulgauimus, teſtatorem diſpoſuerit vel ſua manu nomen hęredis ſcribere, vel ſi imperitia literarũ, vel aduerſa valetudine, ſeu alio modo hoc facere non poſsit: teſtes ipſos audito nomine hæredis, ſub præſentia ipſius teſtatoris nomen hæredis ſuis ſubſcriptiõibus declarare. D. XV. Kalen. Nouemb. Conſtatinop. poſt conſul. Lampadij & Oreſtis. VV. CC.

Ruſticani in locis in quibus eſt raritas literatorum teſtari poſſunt ſecũdum eorum conſuetudinem. dum tamen ſeptem literati ſe ſubſcribentes adhibeantur, ſi haberi poſſunt: aut nõ literati, ſi alij haberi non poſſunt, ſaltem quinque adhibeantur, qui mutua voce ſubſcribant. Alexan.

XXXI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

ET ab antiqs legibus, & à diuerſis retro principibus ſemper ruſticitati [e] conſultum eſt, & in multis legum ſubtilitatibus ſtricta obſeruatio eis remiſſa: quod ex ipſis rerum inuenimus documentis. Cum enim [f] teſtamentorum ordinatio ſub certa definitione legum inſtituta ſit: homines ruſtici, & quibus non eſt literarum peritia, quomodo poſſunt tantam legum ſubtilitatẽ cuſtodire in vltimis ſuis voluntatibus? Ideoque ad dei humanitatem [g] reſpicientes, neceſſarium duximus per hanc legem eorũ ſimplicitati ſubuenire. Sancimus itaque in omnibus quidem ciuitatibus, & in caſtris orbis Romani, vbi B & leges noſtræ [h] manifeſtę ſunt, & literarũ viget ſcientia: omnia quæ in libris noſtrorũ Digeſtorũ, ſeu Inſtitutionũ, & imperialibus ſanctionibus noſtriſque diſpoſitionibus in condendis teſtamẽtis cauta ſunt, obſeruari, nullam que ex præſenti lege fieri innouationem. In illis vero locis, in quibus raro inueniuntur homines literati, per præſentem legẽ ruC ſticanis concedimus antiquam eorum conſuetudinem [i] legis uicem obtinere: ita tamen, [k] vt ubi ſciẽtes literas inuenti fuerint, ſeptem teſtes (quos ad teſtimonium conuocari neceſſe eſt) adhibeantur, & vnuſquiſque pro ſua perſona ſubſcribat. Vbi autẽ non inueniuntur literati, ſeptem teſtes ẽt ſine ſcriptura [l] teſtimonium adhibentes, admitti. [m]

D ¶ Sin autem in illo loco minimè inuenti fuerint ſeptem teſtes, vſque ad quinque modis omnibus teſtes adhiberi iubemus: minus autem nullo modo concedimus.

¶ Si verò vnus, aut duo

a Non valere.] ſcilicet efficaciter, vt ff. eo. l. ad teſtium, A § ſi ſigna turbata. nam ſi agant hæredes, obſtat exceptio, vt ff. de bo. poſſ. ſecundum tabu. l. penult. §. teſtamento, & ff. e. l. hæredes. §. 1. & ff de his quæ in teſta. delen. l. 1. §. ſed conſulto. Vt enim non conſtituitur teſtamentum nuda volũtate, vel facto, ita nec debet tolli, vt eadem ſit ratio contrariorũ, vt ff. de regu. iur. l. nihil tam naturale. Item quibus applicabit hæc hæreditas? Videtur fiſco, vt ff. de his q̃ in teſta. delen. l. proximè, in princi. Sed cõtra uidetur, quòd venientibus ab inteſtato, vt ff. ſi tab. teſta. nul. ext. l. 1. §. penult. quare dicunt quidam primò agnatos admitti, ſed eis deficientibus fiſcũ, & ſic loquuntur dictæ leges. Tu dic ꝙ ſi ideo incidat, vt inteſtatus decedat, veniũt agnati, vt ff. de his quæ inteſta. del. l. ſi. ſed ſi ideo, quia reputat hæredes indignos, tunc fiſcus, vt j. de his qui. vt indig. l. hæreditas. Sed qd ſi non appareat? Reſpon. fiſcus venit fauore legatorum. ſoluet enim legata, quod non facerent venientes ab inteſtato, vt dicta l. proximè, §. ſed in re dubia, & ff ad Syllan. l. cum fiſco, & ſi quis aliquem. teſta. pro. l. ſi quis, §. ſi fidei, & ff. de his quibus ut indig. l. cum quidam, §. vltimo.

Teſtamẽtũ nuda volũtate non conſtituitur, nec tollitur.

Teſtamẽtũ ſi incidatur per teſtatorẽ, quibus applicetur hæreditas.

ADDITIO. Tu dicas in hoc tertio caſu, aut probatur hæredes offendiſſe teſtatorem, & tunc gloſſa eſt vera. aut hoc nõ probatur, & tunc gloſſa eſt falſa, quia præſumitur voluiſſe decedere inteſtatus, ita dicit Di. in l. proximè, ff. de his quæ in teſt. del. vt refert ibi Bal. quẽ de hoc ibi latius vide, & habes ibi ſimilem gloſſ. in verbo, vendicarentur.

b Contigerit.] vel à teſtatore, vel ab alio extraneo.

c Ad hæreditatem.] ut ſupra eodem, l. ſi vnus, licet non detur bonorum poſſeſſio ſecundum tabu. vt ff. de bonorum poſſ. ſecundum tab. l. 1. §. ſemel, & §. ſi linum, & §. ſi roſæ: & hoc ſi viuo teſtatore, & nondum prolatis tabulis coram iudice, aliàs datur ſecundum tabulas, ut ff. ſi tabulæ teſtamenti nullæ extabunt. l. 1.

d Maximè.] maxime dico hæredes iuuari hoc caſu, qa & ſuperiori lege iuuantur. l. iubemus, licet teſtator eos non ſcripſit, & hoc ſubijcit, & cætera.

e ET ab antiqs. Ruſticitati.] vt patet per alias leges, ff. ad Sylla. l. 3. §. ſi quis ignorans, & de iure fiſci. l. 2. §. fina. & de vent. inſpicien. l. 1. § ſi. & de iuriſdi. omnium iudic. l. ſi quis id, §. 2. & de proba. l. cum de indebito. §. 2. & de eden l. 1. §. fin. & ſi quis in ius voc. nõ ierit. l. 2. §. 1. & ſ. de rei uxo. act. §. ita. n. Sed arg. contra ſ. de in ius voc. l. venia. ſed dic quod naturalis iuris ignorantia nec ruſticũ excuſat.

f Enim.] pro certe.

g Humanitatem.] ſic ſ. de uete. iure enucl. l. tanta, in princ.

h Leges noſtræ.] idem ergo in villis & caſtris Bonon. quia eam legitimã nutricem legum bene quis appellat, vt in procemio ff. §. hæc autem, & quia vbi eſt eadẽ ratio, & idem ius debet eſſe, ut ff. ad le. Aqui. l. illud.

Bononia eſt nutrix legum.

i Cõſuetudinem.] quam neſcimus.

k Ita tamen.] ex hoc appatet quòd loquitur in caſtro, vbi proceſſerat conſuetudo in cõfectione teſtamenti faciẽdi contra legem, cui conſuetudini deſeruit, ſed non per omnia, vt ſubijcit, ſi ergo in caſtro non ſit conſuetudo [1] contraria legi, communem legẽ ſeruabo.

l Scriptura.] teſtamenti, & ſic loquitur hæc lex in teſtamento in ſcriptis, & nuncupatiuo, ſecundum quoſdam. Alij vt Azo, dicunt loqui tantum in teſtamento in ſcriptis, & exponũt hoc, id eſt, ſine ſubſcriptione teſtium, ſed alij ſubſcribunt pro eis, vt infra ſubijcit in §. ſi vero.

[1] Dic melius, quod iſta lex valet I loco in quo nõ viget conſuetudo, ꝗ qua in tex. qa illa non eſt cauſa finalis iſti' legis, ſed ſolum impulſiua. Iaſ. Pau.

m Admitti.] ſcilicet in teſtamento ſine ſcriptis, ſecundum quoſdam, vel in ſcriptis ſecundum Azo. quod ius tamen quod in vno eſt, & in alio eſt obſeruandum, vt

diximus, s. e. l. iubemus. §. quemadmodum.

a Subscriptionē.] sit palā subscriptio, vt in auth. q̄ fide Instru. §. oportet vero, coll. 6 Sed ar. cōtra s̄. de aflel. l. 2.

b Iurati.] vt s̄. eo. l. hac consultissima, § penulti.

DE HÆREDIBVS INSTITVEN. &c.

Continuatio.

Supra dictū est de his qui instituunt, nūc de his qui instituuntur. Vel aliter: Audiuimus supra de testamento, quod est quoddā totū, nūc audiamus de eius partibus. Et quia supra tractauimus de prima parte, id est de instituentibus: annectamus de hæredibus instituendis: & quæ personæ hæredes institui non possunt. Azo.

vel plures fuerint literati: liceat eis pro ignorantibus literas, præsentibus tamen, subscriptionem a suā interponere: sic tamen, vt ipsi testes cognoscant testatoris voluntatem: & maximè quem vel quos hęredes sibi relinquere voluerit: & hoc post mortē testatoris iurati b deponāt. B ¶ Quod igitur quisque rusticorum (sicut prędictum est) pro suis rebus disposuerit: hoc omnimodo, legum subtilitate remissa, firmum validumque consistat. Dat. III. Non. Iul. Constantinop. DN. Iustiniano. A. IIII. & Paulino. V.C. Conss.

TITVLVS XXIIII.

DE HÆREDIBVS INstituendis, & quæ personæ hæredes institui non possunt.

Institutio deportati habetur pro nō scripta: quia deportatus est incapax aditionis hæreditatis Alexand.

I. Imp. Titus Ælius † Antoninus. A. Anthestiano.



Qui deportantur, si hæredes scribantur, tāquā c peregrini capere nō possunt, d sed hæreditas in ea causa est, in qua esset si scripti hæredes non fuissent. e Sine die & consule.

Appellatione residui totum continetur, quando non reperitur pars in cuius defectum posit verbum illud verificari Alexand.

Vt deportantur.] CASVS. Si testamētum fecisti, & hæredem instituisti deportatum, an valeat institutio, quæritur? Respō. q̄ nō, sed perinde ē ac si scriptus nō esset, nec est similis peregrino, q̄ instituī pōt, vt in institu. eo. §. vlti. vel dic q̄ quo dāmodo dicat similitudinē. nō. n. peregrinª. i. ad peregrinitatē deductus, puta deportatª capere pōt.

c Tanquā.] quasi dicat, non est similitudo inter eos & peregrinos, q̄a peregrini capiunt, ut institu. e. §. fin. hi aūt nō. Vel dic q̄ dictio tanquā, notat veritatē, & sic in mala parte ponit peregrinus, vt ff. e. l. sed & si sub cōditione. §. solemus. & ff. de in ius vocā. l. sed & si hac. §. sed & si per pœnam.

d Nō possunt.] quia ea quę sunt iuris ciuilis, perdunt, sicut est ciuitas, & similia, vt est hic, & ff. de mili. testamen. l. neq; § j. & de pœ. l. quidam, q̄a pro mortuis habentur, vt ff. de cōtra tab. l. 1. §. penul. & arg. de his quæ pro non scrip. ha. l. 3. sed quæ sunt iuris naturalis, non, vt matrimonium, & libertatem, vt ff. de senten. pas. l. 2. & 3. Sed uidetur eos capere posse, ut ff. de reb. dub. l. si cognatus, quę est contra, vbi capit quis ex testamento, qui cognatus esse desinit, quod esse non potuit nisi perderet ciuitatem, scilicet per maximam vel mediam capitis deminutionē, vt in sti. de capi. demi. §. penul. Solu. loquitur ibi de ciuili cognatione, scilicet quæ per adoptionem erat quæsita, vt ff. de adop. l. qui in adoptionem, quæ per minimam capitis deminutionē perditur, l. per emancipationem, & sic non A amittitur ciuitas, vt insti. de capi. de. §. minima.

a In quibusdā vet. li. notatur de cē Gręcam cōstitutionē.

† Al. M. Aelius. aliàs. T. Aureliª. Legitur in omnib. vet. Titus &c. significatur autem Antoninª Pius, qui hoc prænomine secernitur à sequentib. Antoninis. Cōstius.

e Non fuissent.] hoc verum quantum ad institutionē, sed secus habet, ut infra de his quibus vt indign. l. hæreditas.

ADDITIO. Hanc glossam dicentem fiscum capere tale relictum, reprehendunt hic omnes fere doctores, teste hic etiam Barto. per l. si in metallum, ff. de his quæ pro non scri pris habentur.

II. Imp. Antoni. A. Cæliuo. †

Pater tuus, si ex residua parte hæres institutus est, quam alter hęres scriptus capere non poterat, isque f ad nullam partem hęreditatis per conditionem g suam admitti potuit: ex asse hr̄s extitit. h nam residui commemoratio, etiam totum i admittit. PP. XV. Kalend. Iul. Romæ, Duobus & Aspris Conss.

Substitutus vulgariter seruo testatoris, & alterius quem testator tanquā proprium libertum instituerat, admittitur vel repellitur secundum quod de mente testatoris fuisse probatur. Alexan.

III. Imp. Alexander A. Vitali militi.

Cvm proponas Alexādrum equitem testamento primo loco Iulianum vt libertum suum hęredem instituisse, eique C substituisse his verbis, *Quòd si* k *ex aliqua causa primus hæres hæreditatem meam adire noluerit, vel non potuerit: tunc in locum eius secundum hæredem substituo Vitalem* post mortem autem testatoris † Iulianū seruum communem fuisse defuncti militis & Zoili fratris eius apparuerit: an tu l ex substitutiōe admittaris, volūtatis est quęstio. Nā si credēs eum propriū & suum libertum, m hæredem instituit, nec per D eum ad alium quenquam hæreditatem pertinere voluit n, extitit conditio substituit, & ei Vitalē substituit, hoc mō, Si Iulianus hr̄s nō erit, Vitalē substituo, decessit Alex. apparuit postea Iulianū fuisse seruū Alex. & Zoili, quid his verbis substitutionis significet, quęritur ? vel qualiter admitti debeat substitutus, q̄ritur? Rn̄. aut voluit testator per Iulianū alij acqu ri hr̄ditatē, cū credebat eū liberū aut no'uit. Primo casu non admittitur substitutus, secundo casu sic. Viuia.

Pater tuus.] CASVS. Si testamētum fecisti, & in tertiam bonorum tuorum non capacem, puta natum ex nefando coitu instituisti, Titio ex residuo instituto, quid appellatione residui contineatur, quæritur? Respondetur q̄ tota hæreditas, & ita erit Titius in totum hęres, cum non capax ad aliquam partem hęreditatis admitti non potest. Vi.

f Isque.] id est alter hæres.

g Cōditionem.] vt quia ex nefario coitu ē natus, vel aliàs non capax, ut no in instit. de leg. §. legari, & in authen. qui. mod. natu. effi. sui. §. fin. colla. vij.

h Extitit.] scilicet pater tuus.

i Totum.] vt & ff. de verborum significatione, l. cæterorū, & ff. eodem, l. quòd si Mæuius, & facit, ff. eod. l. item quod Sabinus, §. sed si asse, & supra de testa. mil. l. quanquam, in fi. & ff. de fideiuss. l. amissi, in princi. & de dona. causa mortis. l. ei qui.

Cvm proponas.] CASVS. Alexander miles & Zoilus habebāt seruum communem Iulianum, Alexander credens Iulianum esse libertum suum, primum eū hæredē in-

k Quod si.] ecce verba substituentis.

l An tu.] scilicet Vitalis.

m Libertum.] futurum.

n Voluit.] id est dicitur voluisse.

Deportato relictū quis capiet.

† Al. Cęcilio. Cōt.

† Nō verborū proprietate, sed iuris interpretatione. l. cę terorum, de verb. significa. Contius.

† Al. additur, si, recte. Cont.

Hęre-

a Hæreditas est.] imò videtur quod nihil valeat totum testamentum, vt ff. de mili. testa. l. neque enim, §. si seruū proprium, quæ est contra. Solu. ibi erat proprius testatoris errantis & credentis eum liberum, hic communis: imò nec ibi nec hic tenet quantum ad seruum. si autem scîuisset, seruum, esset & hæres & liber, ut insti. eo. in princ. si alienus totus, pōt institui sine liberta te, vt ff. e. l. si seruus alien', & l. si alienū seruum: si communis, etiam cum libertate si hoc exprimat, & eum postea redimat. ff eo. l. sed & si sub conditione, §. si seruū. hodie seruus in seruo communi quod dicitur intra cōmunia de manu l. 1.

b Subscriptæ.] In testamento.

c Ad ius.] idest ad eam significationē quam facit ius, quādo testator scit seruum, hoc est, vel sibi facto liberto, vel præsenti vel futuro domino acquirat, vt inst. de vulg. substi. §. si. & hic subijcit.

d Retulit.] idest retulisse dicitur.

e Alium.] scilicet dominum.

f Potuit enim.] interpositio est, & dic quod vere potest dici illa conditio, si hæres nō erit: quia potest esse & non esse, etiā domino iubente, & eum etiam excoria te, & ita demum &c. si autem paruit ipso te, quærit domino, vt subijcit. Vel aliter construe, vt si nec per se alium fecerit hæredem, ita demum substitutus admittatur, substitutioni locus non est. si tamen paruit domino, & adijt potuit enim, &c. & sic plana. Sed quid in tertio casu, si paruit, sed coactus? Quidam dicūt dominum non fieri hæredem, vt ff. de acqui. hære. l. qui in aliena, §. si. Tu dic quod sic, vt ff. si omiss. cau. test. l. 1. §. 1. & in dicta l. qui in aliena, adiuit errans, vel iussit ab alio, non à domino coactus. Item nota quod loquitur hæc lex cum certum est de voluntate testatoris. si autem est dubium, diuiditur hæreditas inter dominum serui instituti, & substitutum. ut ff eo. l. si pater, & plene distinxi, vt institu. de vulg. subst. §. fin. licet P. & R. intelligant legē istam cum dubitatur an voluit defunctus per Iulianum alium fieri hæredem an non: quod est expresè contra legem istam.

g Locus non est.] nisi in casu, cum duo fuerant domini huius Iuliani, & alterius iussu adijt, & alterius non, ut ff de vulg. subst. l. si in prin.

stitutionis, tibiq; hæreditas[a] delata est.

¶ Quòd si verba substitutiōis subscriptæ[b] ad ius[c] retulit,[d] vt si nec per semetipsum aliu m[e] fecisset hæredem (potuit[f] enim, quāuis iubente domino, nolle adire) ita demū substitutus vocaretur: si tamē paruerit domino, & adierit: substitutioni locus nō est.[g] PP. VI. Kalen. Maij, Maximo. II. & Aeliano Conss.

Institutio facta de aliquo tanquā de filio vel de fratre cum non sit, habetur pro non facta. & hæreditas est in causa intestati hoc dicit cum l. nec apud, infra eo. Alex.

IIII. Imp. Gordianus. A. Vlpio.

SI pater tuus eum quasi filiū[h] suum hæredem instituit, quem falsa opinione ductus suū esse credebat, non instituturus[i] si alienum nosset, isq; postea subditus[†] esse ostensus est: auferendam[k] ei successionem, diuorum Seueri & Antonini placitis continetur. PP. Prid. Non. Octobr. Pio & Pontiano Conss.

Non vitiatur institutio, si vxor appellatur affinis. Alex.

V. Idem A. Cassiano.

NOn ideo min' vxor tua iure hæres videtur instituta, quod non vxor, sed affinis[l] testamento nominata est. PP. V. Kal. Octobr. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

Institutio facta de parte hæreditatis animo compensandi totum debitum, petitionem debiti excludit. Alex.

VI. Imp. Philippus. A. & Philippus. C. Antonio.

SI compēsandi debiti[m] gratia vxor maritum fecit hæredem, desiderio tuo[n] præter portionem hæreditatis debitum quoque restitui postulantis, non tantum iuris seueritas,[†] verùm etiam defunctæ volūtas refragatur.[o] PP. XII. Kalen. Mart. Præsente & Albino Conss.

Non potest quis adoptari ut frater: & institutus vt frater a testatore errante nihil debet habere. Salic.

VII. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Zioni.

SI pater.] CASVS. Pater tuus Titium hæredem instituit, credens esse filium suum cum non esset, an ei auferenda sit hæreditas, quæritur? Respon. quod sic. cui autem sit applicanda, non apparet. Tu dic venientibus ab intestato: qui si non sunt, applicanda est fisco. Viuia.

h Quasi filium.] secus econtra si vere filium, ut extraneum instituit: quia ualet, vt ff. de Carbo. edic. l. j. §. si quis filium. sic & illa institutio valet. Ille impijssimus filius meus hæres esto, ut ff eo. l. his verbis, §. j. sed & illa exhæredatio: Ille quem scio ex me natum non esse, exhæres esto, non ualet, ut ff. de libe. & posthu. l. si posthumus, §. si quis ita.

i Nō instituturus.] quod præsumitur: secus si suum non crederet, licet filium nominaret, ut ff. de cō di. & demon. l. falsa demonstratio, in principio.

k Auferendam]. ut s. de testa. l. neque professio, & j. de fideicom. l. eam quā, & de præscrip. lōg. temp. l. si is. Sed at. contra ff. de iniur. l. cum qui, §. si iniuria, & cū auferatur huic vt indigno, videtur applicari fisco, ut ff. de iure fisci. l. aufertur, quod potest esse verum, secundum P. & H. cum alij ab intestato non sunt: aliter illi admittuntur, ut j. eo. l. nec apud.

ADDITIO. Dicas quod si quid aufertur ab indigno, qui sua culpa est indignus, tunc hoc applicatur fisco, & ita loquitur regula, quę auferuntur ab indigno &c. vt l. Papinianus, §. meminisse, ff. de inoffi. test. Si uero non sua culpa, sed aliàs idignus est: nō tūc applicatur fisco, ut l. nec apud, j. eo. ita uult Bart. hic.

NOn ideo.] CASVS. Si testamentum fecisti, & vxorem hæredem instituisti: an ob hoc quod eam affinem in testamento nominasti, cum non propriè dicatur affinis, sed affinitatis principium, valeat minus institutio, quæritur? Respon. quod non. Viuia.

l Affinis.] non enim ipsa est affinis. sed causa affinitatis, ut dices j. communia de suc. l. affinitatis.

SI compensandi.] CASVS. Tenebatur vxor tua tibi in x. hæredem te in testamento suo in dimidiam bonorū suorū instituit, & alium in dimidiam: & te hæredem instituit, vt sibi cōpensares x. in quibus tibi tenebatur, & à cohærede debitū uel partē debiti petis, an sis audiēdus, quæritur? R. quod nō ob. stabit tibi sola iuris seueritas, vt seues voluntate defuncti, sed et ipsa defuncti uolūtas. Vi.

m Si compensandi debiti.] quod vxor viro debuit.

n Tuo.] o vir.

o Refragatur.] id est resistit, & ideo non auditis, vt hic, & s. de neg. gest. l. si ab eo, & de hære. act. l. vt debitum, & j. de bon. aucto. iudi. poss. l. si vxor, & ff. de leg. 2. l. creditorem, & de condi. insti. l. mulier, & ad leg. Falc. l. si debitor. Sed at contra in eo. ti. quod de bonis § cum fideicommissum: sed dic ut ibi notatur.

NEc apud.] CASVS. Coram non habente iurisdictionem, aliquem in fratrem adoptasti: eum hæredem instituisti, cum non tenuit adoptio, quia receptum non est ut aliquis in fratrē adoptetur: an valeat institutio

† In vet. manuscri. legit, subditiuus, rectè. Contius. Seruus et si excoriaretur à domino, pōt nolle adire.

† Legis Papiæ, quæ vetat coniuges inter se ex testamentis capere, sed cōpēsandi debiti gratia fine illius legis fraude inter se capere poterāt. Anto. Cō. † Al. Cizonio.

Vxor non est affinis.

tio, quæritur? Respon. quod non: sed ab instituto auferenda est hæreditas. Vivianus.

a Nec apud peregrinos.] id est iurisdictionem non habẽtes. Vel dic, id est deportatos. Vel dic, id est barbaros, siue hostes populi Romani. Sed certe nec apud aliquem in fratrem, licet in filium sic coram iudice competente.

Adoptio nõ potest fieri de aliquo in fratrem.

b Frater.] quæ est ratio quod fratrem non possum adoptare, id est, aliquem extraneũ loco fratris? Respondetur: quia adoptio imitatur naturam, vt institu. de adop. §. minorẽ. Sed hoc naturale est, quod frater à fratre nõ nascatur: ergo adoptari non potest aliquis in fratrem.

c Habebit.] vt j. de fideicom. l. eam quã. Sed ar. contra ff. co. l. nemo, §. q frater. Item ar. ff. de iure fisci. l. aufertur, in pri. & ff. de ædil. edic. l. cum autem, in fine.

Collegium.] CASVS. An illicito collegio relinqui hæreditas possit, quæritur? Respon. quod non. Viuia.

d Non posse.] nullum autem est subnixum, nisi contra probei, vt ff. de colle. illi l. 3. §. in summa. probantur aũt multa, & ideo dic, eis legari potest, alijs nõ, vt ff. quod cuiusque vniuersi. l. 1. & j. de sacrosan. eccle. l. 1. & de reb. dub. l. cum senatus, & de lega. 1. l. si hæres, §. vicis, & ad Treb. l. omnibus, & supra de Iudæis. l. 1.

† Variant hic libri veteres. quidã habẽt, cũ morietur, vt tũc sic accipiatur testatorẽ locutũ: Titius cũ morietur, hæres esto, quod non puto valere, quia vltimo vitæ momento non põt adire. Alij libri habent, cum quis moreretur, vt dixerit testator. Titius hæres esto cum Sempronio' morietur, qd' magis probo. Anto. Contius.

Extraneum.] CASVS. testamentum fecisti: extraneum hæredem instituisti his verbis, instituo te cum morieris, an valeat institutio, quæritur? Resp. quod sic. Vel sic: an possim mihi hæredem istituere sic, Ille sit mihi hæres cum morietur? Respon. quod sic. Viuia.

Cum quis moreretur] i. cum hac adiectione, cum moreretur, scilicet hæres extraneus: quæ adiectio habetur pro non adiecta, ut ff. eo. l. hæreditas, & ff. de noua. l. si pupillus, §. qui sub conditione, licet in legato distinguatur an dicat, lego tibi cum morieris, quo casu valet statim, licet differatur: aut lego tibi cum morietur hæres, & tunc est conditionale, vt non transmittatur interim si legatarius viuo hærede decedat, ut ff. de condi. & demõ. l. hæres meus, & ff. quando di. leg. ce. l. si cum hæres, nisi in libertate, quæ sic relicta, pro nulla habetur, ut ff. de

Legatum an valeat si dicatur, lego tibi cum morieris.

Nec apud peregrinos [a] fratrem sibi quisquã per adoptionem facere poterat.

¶ Cum igitur quod patrẽ tuum voluisse facere dicis, irritum sit: portionem hæreditatis quam is aduersus quem supplicas, velut adoptatus frater [b] hæres institutus tenet, restitui tibi præses prouinciæ curæ habebit. [c] PP. III. No. Decembr. Diocletiano. II. & Aristobulo Conss.

Collegium non approbatum nõ potest institui. Alex.

VIII. Iidem A A. Hadriano.

Collegiũ si nullo speciali priuilegio subnixum sit, hæreditatem capere non posse, [d] dubium non est. PP. X. Kal. Iun. ipsis. IIII. & III. A A. Conss.

Potest quis hæres institui cum ipsemet institutus morietur. hoc dicit secundum primam lecturam glossæ, secundum quam non debet esse in textu dictio quis. & secundum aliam lecturam hoc intendit: Potest quis institui cum testator morietur. Alex.

IX. Iidem A A. & CC. Iuliæ.

Extraneum etiam cũ quis moreretur, [e] † hæredẽ scribi sibi placuit. PP. XVI. Kalend. Nouem. Sirmij. A A. Conss.

Qui per se capere non potest, etiã per alium capere non poterit. & quod non ius potest hæres institui: & ciuitates possunt capere relicta vniuersalia & particularia, hoc dicit cum duabus legibus sequen.

X. Iidem AA. & CC. Asclepiadæ.

Neque per se hæredes institutos, quib. hoc

manu. testam. l. libertas, & in vsufructu, ut ff. de usufru. l. Titio. Alij dicunt, vt Azo, hanc institutionem esse conditionalem, & ita suspendendam, vt & in simili casu, ut ff. de condi. insti. l. fin. Alij, cum morietur, i. cum erit in periculo mortis: quod quasi in idem recidit, uel cum morietur. l. testator.

concessum non est, neque per seruos proprios hæreditatem posse quærere, iuris dictat ratio. [f] S. XVI. Kal. Septemb. Sirmij, Cæsaribus Conss.

Ignotus potest hæres institui. Sali.

XI. Impp. Theodo. & Valentin. A A. Hierio. P. P.

[z] Extraneum etiam penitus ignotum, [g] hæredem quis instituere potest. D. XI. Kalen. Mart. Cõstantinop. Felice & Tauro Conss.

Ciuitates possunt capere relicta tã vniuersalia, quam particularia, corporalia & incorporalia. Bal. Vel sic: Ciuitates possunt hæredes institui, & eis legari, & fideicommitti. Salic.

XII. Imp. Leo. A. Erythrio præfecto prætorio.

Hæreditatis, vel legati, seu fideicommissi, aut donationis titulis domus, aut annonæ ciuiles, [h] aut quælibet ædificia, vel mancipia, ad ius inclytæ vrbis, [h] vel alterius cuiuslibet ciuitatis [i] peruenire possunt. Dat. V. Kalẽ. Mart. Martiano & Zenone Conss.

Institutus in re certa, habetur loco legatarij, vniuersaliter instituto hæreditatem adeunte. Sal. Vel sic: Institutus in re certa, uel iussus esse contentus re certa, pro sua institutione habetur loco legatarij quo ad hoc, ut actionibus hæreditarijs uti non possit. Alexan.

XIII. Imp. Iustinian. A. Mennæ præfecto prætorio.

Quotiens certi quidẽ ex certa re scripti

Neque.] CASVS. Si non capacem, puta hæreticum, vel ex nefario coitu susceptum instituisti, an valeat institutio, quæritur? Respon. quod non: nec etiam si seruum suũ hæredẽ instituisti, non acquiretur hæreditas, quia qui per se hæres institui nõ potest, nec per aliũ vt ff. eo. l. minus. Viuianus.

f Ratio.] nam qui per se institui non potest, nec per seruos, ut hic, & ff. eo. l. non minus. nec ob. ff. de ædil. edic. l. cũ autem, §. fin. quia ibi emptor erat capax. Nec ff. de acqui. hæred. l. si seruus eius, quia ibi fuit ante aditionẽ manumissus: vnde sibi adit. Et econtra, quod potest domino relinqui, & seruo, vt ff. de lega. 1. l. si mihi & tibi, §. regula, sed & hoc fallit ff. de leg. 2. l. debitor, §. fi. & de serui. lega l. & si maxime.

† Vide Taurellũ de militijs ex casu, & l. iubem', C. de sac. sanc. eccl. † Olim nec municipia nec municipes poterãt institui. Vlpia. Frag. tit. 22. Contius.

Extraneum.] CASVS. An ignotũ mihi possim hæredẽ instituere, quæritur? Resp. quod sic. Viuia.

g Ignotum.] vt insti. de hære. institu. §. fina.

Hæreditatis.] CASVS. An Romanæ ciuitati iure institutionis, vel legati, vel donationis, aliquid relinqui possit, quæritur? Respon. quod sic. & cuilibet alij ciuitati. Viuianus.

h Vrbis] veteris, vel nouæ Romæ.

i Ciuitatis.] vt ff. ad Trebel. l. omnibus, & de leg. j. l. si hæres, §. vicis, & l. si quis à filio, §. fin.

Quotiens] CASVS. Duos hæredes ex certa re, puta ex vinea vel domo hæredes instituisti: alios simpliciter non facta mentione rerum certarũ, vel in certis partibus, puta vnum ex tribus vneijs, alium ex quatuor, an illi qui ex rebus certis instituti sunt, conueniri possint a creditoribus hæreditarijs, quæritur? Respon. quod non: quia sunt loco legatariorum, non hæredũ. Alij autem conueniendi sunt, & agere possunt: nec aliqu id

Quid actionum competentium hæreditariarum hæredibus institutis in certis partibus, vel sine partibus ꝑ alios in incertis rebus institutis, deminui debet. Viuia.

a Legatariorum.] Arg. contra ī. de inoffi. testa. authen. nouissima.

ADDITIO. Dicas post Bar. & Bal. in l. ex facto ij. de hære. instituen. & eundem Bar. hic, ꝙ hæres institutus ex re certa, non est hæres vniuersalis, nec est legatarius: sed est vna tertia species per se, quæ vocatur hæres ex re certa, quæ partim capit de natura instituti vniuersaliter, & partim de natura legatarij: quod declara vt latius per dictos Bar. & Bald. vbi supra.

b Ex certa parte.] puta vnum in sex vncijs, & alium in alijs sex vncijs.

c Sine parte.] puta in omnibus alijs instituit duos.

d Referuntur.] duodecim. s. vt instit. de hær. instit. §. hæreditas.

e Scriptorum.] Cũ ipsi non teneantur, vt hic, & ī. de hær. act. l. creditores. Sed videtur eos esse loco hæredum, qui ex certa re scribuntur, vt ff. eo. l. 1. §. si ex fundo. & l. quotiẽs, §. si duo, & l. ex facto 2. per totam primam columnã, quæ sunt contra. Solu. secundum quosdã hic fuit res certa demõstrata nomine proprio, ibi appellatiuo, vel demonstratiuo, quod non placet, vt ff. si cer. pet. l. certũ. Dic ergo ꝙ ibi non erant alij instituti. vnde ne inueniatur paterfamilias decessisse pro parte testatus, & pro parte intestatus: datur eis totum. hic autẽ sunt & alij instituti, qui sunt hæredes in vniuerso.

Hęredis loco an reputetur, q ex certa re scribit.

C Vm in libris.] CASVS. Hæredem instituisti his verbis: Sempronius Plotij hæres esto, an valeat institutio, quærebatur, dicebãt antiqui valere, quasi in tuo nomine erras-

sunt hæredes, vel certis rebus pro sua institutione contenti esse iussi sunt, quos legatariorum [a] loco haberi certum est: alij verò ex certa [b] parte, vel sine parte, [c] qui pro veterũ legum tenore ad certam vnciarum institutioné referuntur: [d] eos tantummodo omnibus hæreditarijs actionibus vti vel conueniri decernimus, qui ex certa parte vel sine parte scripti fuerint, nec aliquã deminutionem earundem actionum occasione hæredũ ex certa re scriptorũ [e] fieri. Dat. VIII. Id. April. Constantinop. Decio. V. C. Cons.

Institutio quæ non potest saluari secundum proprium & directũ significatum verborum, saluatur secundũ improprium & indirectum si fieri potest: aliàs redditur nulla potius quam sustineatur prætextu erroris testatoris, si est talis error, qui ostendit fatuitatem. Alex.

XIIII. Idem A. Ioanni P. P.

CVm in libris Vlpiani, quos ad Masuriũ Sabinum scripsit, talis species [f] relata sit: hanc apertius expedire nobis visum est.

¶ Quidam [g] testamentum faciens ita instituit, *Sempronius Plotii hæres esto.* Veteres quidem existimabant errorem nominis [h] esse, & sic institutioné valere, quasi testator Plotius nominaretur, & Sempronium sibi scripsisset hæredem: sed huiusmodi sentẽtiam crassiorem esse existimamus. neque enim sic homo supinus, imò magis stultus inuenitur, vt suum nomen ignoret. sed si quidem ipse testator Plotio cuidam hæres extitit: manifestum est sibi Sempronium hæredem instituisse, vt per mediam ipsius testatoris personam Plotij hæres efficiatur. Et hoc argumẽtamur ex antiqua regula, quę voluit hæredẽ hæredis, testatoris esse hæredem. [i]

B ¶ Sin aũt nihil tale factũ est, superuacuam & inanẽ huiusmodi institutionem esse: nisi prius hæ̃de Plotio sibi instituto, sic adiecerit, *Sempronius Plotii hæres esto.* Tunc etenim existimandũ est eum dixisse, si non Plotius hæres sibi fuerit, tunc Sempronium in totum † partem ve Plotij ex substitutione vocari: ita vt ex cõsequentia [k] verborum Plotius quidem institutus, Sẽpronius autem substitutus inueniatur.

C ¶ Sin autem neque ipse testator Plotio hęres extitit, neque Plotium hæredem antea scripsit, & sic [l] Sempronium Plotio hæredem esse voluit: nullius esse momenti talem institutioné, cum non est verisimile in suum nomen quenquã errasse. Dat. III. Kal. August. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

TITVLVS XXV.

D DE INSTITVTIONIbus & substitutionibus, & restitutionibus sub conditione factis.

Cõditio mixta depẽdens ex facto instituti, et alterius tertij, dũ impleri vel ĩpediri ex facto illius tertij ad hoc vt institutus possit adire: Sal. & Ale.

I. Impp. Seuerus & Antoninus. AA. Alexandro.



CVm auũ maternũ ea conditione filiã tuam hæredẽ instituisse proponas, si Anthylli

ses. Dicit imperator hanc sententiam supinam: eũ non sit verisimile aliquem ignorare suum nomen, & hoc si sint interpretanda verba institutionis: quòd si tu Plotij fuisti hæres, & Sẽpronium sic instituisti: & Sempronius erit hæres tuus, & per consequens erit hæres Plotij: per regulã quæ dicitur, ꝙ hæres hæredis, testatoris est hæres. Vel si Plotium hæredem instituisti, & si hæres non esset, ei Sempronium substituisti. Vel sic: adiecisti Sempronium in eius loco, vel in totum, vel in partem quasi ex substitutione quadam vocari deberet. Si autẽ nec Plotio hæres extitisti, neque Plotium hęredem instituisti, nec tu Plotius vocabaris, non valet institutio: cum non sit verisimile te nomẽ tuum ignorasse. Viuianus.

f Species] idest quæstio.

g Quidam.] scilicet Titius.

h Nominis.] scilicet sui.

i Testatoris esse hæredem.] vt ff. de peti. hære. l. 1. 2. & 3. & ī. de vsufru. l. antiquitas, & ff. de verb. sign. l. hæredis, & l. sciendum, & ff. de acquirenda hære. l. si quis filium, §. fin.

k Ex consequẽtia.] idest quasi cõsequẽtia, quę fit ex nostra interpretatione. Et nota vulgarem substitutioné fieri verbis affirmatiuis, sic ff. eodem l. Titius.

l Et sic.] supple, nec ipse testator Plotius vocatur. nã hic est indubitabilis casus.

† Al. in locum partemve.

DE INSTITVtionibus &c.

Dictum est supra de hæredibus instituẽdis: sed quia hæredis institutio fit sub conditione: ideo de institutione conditionali videndũ est. Azo.

Continuatio.

CVm auum.] CASVS. Testamentũ fecisti: neptẽ tuã. s. filiã filiæ tuæ, sub tali condõne instituisti, si nuberet filio Anthylli, per eã nõ stat quo

cet an valeat testamentum tale. Viuia.
a Ipsius.] scilicet filij.
b Erat.] ut statim ponet exemplum l. ista de mixta. Et sic nota quod filius sub casuali vel mixta conditione non potest institui, sed sub potestatiua sic, ut hic, & ff. de hæred. instit. l. suus, in prin. & §. puto, & l. iã dubitari, & de condi. instit. l. fin. & de condi. & demõ. l. Lucius. & sic exhæredari o pure fieri debet, ut ff. de lib. & posthu. l & si pe percerit, § pure. sed vtrunque simul fieri potest, s. institut o conditionalis & exhæredatio sub contraria cõditione, vt hic, & ff. de liber. & post hu. l. filius a pa tre, in princ. Quid autem de nepote & alijs inferioribus? Respon. non idem quod in filio: sed sub qualibet conditione possunt institui vel exhæredari, ut ff. de hæredi. instit. l. sed si in conditione, §. nepotes, secundum quosdã. Tu dic quod si nemo nepotẽ præcedat tempore testamẽti, & sic est suus, idem quod in filio, alias non idẽ, vt in fine illius. §. nepotes. Bul. tamen distinxit: cum filius instituitur sub mixta conditione, vtrũ per eũ stet quo minus impleatur conditio, an per casum. primo casu non admittitur, secundo sic, ut argu. j. de necess. ser. l. fi. Quæ distinctio non placet, cum statim sit nullum testamentũ in quo sub conditione casuali vel mixta est filius institutus, hodie vero filius & quilibet suus hæres institutus debet habere debitum bonorũ subsidium sine omni condõne & dilatione, vt s. de inof. test. l. quoniam in prioribus. Accur.
c Non videtur.] deficiente enim conditione inuenitur suus hæres neque institutus, neque exhæredatus, & sic non valet, ut instit. de exhære. li. in prin.
d Cum aũt] nũc in specie dicit, & s. in genere dixerat.
e Te.] filium.
f Vt eam.] scilicet conditionem si in patriam quæ &c. vt ff. de dona. cau. mor. l. senatus, §. mortis. Alij ponunt hanc glossam super uerbo, in patriam.
g Et ideo.] non aperit ex testamento, vel ab intestato. Sed le. dixit ex testõ benigne interpretatus voluntatẽ defuncti in ambiguo, quasi voluerit eam hrẽdẽ esse, si mõ

Filius an possit sub cõditione institui?

Nepos an possit sub conditione institui vel exhæredari.

† Legendũ maxime, ut patet ex verbis legis. Contius.

Defuncti voluntas in ambiguo benigne est interpretanda.

Filius in potestate non potest hæres institui a patre sub cõditione quæ in eius potestate non sit, ut est casualis vel etiam mixta quæ pendet ex facto instituti, & a casu fortuito, & si aliter fiat, non ualet testamentum: & hæreditas ab intestato potest adiri, nisi filius fuerit in defectum illius conditionis exhæredatus. Alex.

IIII. Imp. Alexander A. Aemyliano.

SI pater filium quem in potestate habebat, sub cõditione quæ in ipsius [a] potestate non erat, [b] hæredem scripsit, nec in defectum eius exhęredauit: iure testatus nõ videtur.[c] ¶ Cum autem [d] trans mare & longe te[e] agentem sub hac conditione hæredem scriptum esse dicas, si in patriam quæ in prouincia Mauritaniæ erat, regressus fuisses, nec exhęredatum te alleges, si in eum locum non redisses: manifestum est multis casibus non voluntarijs, sed fortuitis euenire potuisse ut eam [f] implere nõ posses: & ideo [g] adire hęreditatẽ non prohiberis. PP. VI. Ka. Apr. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Conditio dirimendi matrimoniũ, tanquam turpis rejcitur de institutione, & remanet institutio pura: & si de facto fuerit impleta conditio, nõ cogitur in implemento persistere: immo licet ab implemento recedat, hæreditatem habet sicut si non impleuisset. Alex.

V. Impp. Valeria. & Gallien. AA. Maximo. †

REprehendenda [h] tu magis es quàm mater tua. illa enim si hæredem te sibi esse vellet: [i] id quod est inutile, [k] matrimoniũ te dirimere cũ viro non iuberet. tu porro voluntatem eius diuortio comprobasti.[l] Oportuerat autem, etsi cõditio huiusmodi admitteretur, præferre lucro concordiã maritalem. Enimuero cũ boni mores hæc [m] obseruari vetent: sine vllo damno coniunctionem retinere potuisti. Redi igitur ad maritum, sciens hęreditatem matris, etiam si redieris, retenturã: quippe quã retineres licet prorsus ab eo nõ recessisses. PP. XII. Kalend. Decemb. Valeriano. IIII. & Gallieno. III. AA. Conss.

* *Græca constitutio Iustiniani.*

Disiunctiua posita inter conditiones negatiuas, resoluitur in coniunctiuam fauore liberorum: quod ad extraneos est extensum. Salic. Vel sic: Substitutio uel fideicommissum relictum per testatorem sub conditione si instituus seu grauatus decesserit sine liberis, una cum pluribus alijs conditionibus alternatiue positis, non habent effectum nisi omnes conditiones existant: & sic alternatiua ponitur pro copulatiua. Alex.

VI. Idem A. ad Senatum.

GEneraliter sancimus, si quis ita verba sua composuerit vt edicat, Si filius vel filia intestatus vel intestata, vel sine liberis † [aut sine † testõ] [n] vel cum viro non contraheret, vel intestata decederet: alij hæreditatem restitueret, vel et aliũ substitueret, an hæc oratio disiuncta vel coniuncta intelligatur, quæritur? Respon. quod coniuncta: quia si nullum fiat horũ, locũ habet substitutio: nec vnum tantum, si non fiat, locum facit substitutioni vel restitutioni: nec illud habet locũ tantum in filio suo instituto, sed in extraneo. Viu.
n Sine testamento.] hoc videtur superfluũ. nam s. dixit intestatus vel intestata. vnde quidam hoc dãnant. Sed dic quod ideo dixit, ut det intelligere quod non refert an dicat per hæc verba, intestatus: vel per hæc, sine testamẽto, & per hoc dicit, aut: sed in alijs dicit vel, & sic tantũ suerunt

per eum non stetisse: quo minus condõnẽ impleret: & sic remota condõne de medio valet testm̃. Sed dico tũ ab intestato, cũ testm̃. ipso iure nullũ sit. Sed cõtra hoc est valde quod dr̃ ff. de secun. tab. l. 2. §. si sub condõne, sed ibi in emancipato dicit. Vel dic quod ex testõ adire põt si vult: qa suo fauore dr̃ nullum, ut ff. de iniusto rup. testa. l. filius, & ff. de iure dotium, l. si res, §. 1. & simile no. s. de contra tab. l. 2. secundum Azo.

REprehendẽda.] CASVS. Mater filiam suam hac conditione hæredẽ instituit, si à viro di uerteret. filia lucrũ concordiæ maritali præferens, à viro diuertit, an ualeat institutio quæritur? Rñ. quod sic, & perinde est ac si conditio apposita nõ fuisset, vnde redire debet: & conditione non obstante, cum fuerit turpis hr̃ditatẽ retinere, sed tñ implendo conditionem deliquit. Viuia.
h Reprehendẽda.] illa qdẽ est reprehendẽda, qa noluit te hr̃dẽ esse libere, vt debuit. sed tu plus.
i Vellet.] libere, vt debuit.
k Inutile] hoc. s. matrimonium &c.
l Cõprobasti] facto datur uolũtas intelligi, ut hic, & ff. de le. & senatusconsul. l. de quibus in fi.
m Hæc] .i. hmõi turpes cõdõnes, vt hic & s. de inof. tes. l. cũ te pietatis, & j. q cõdit. inser. l. 2 & ff. q vi u & habi. l. sed neque, §. sed si eius, & argu. ff. de condit. & de. l. obtinuit, & j. de his q pœnę no. l. 1.

GEneraliter.] CASVS. Testamentum fecisti, & hæredem instituisti, & adiecisti: si sine liberis decederet,

† aliàs & iecti, vel et sine liberis, vel sine nuptijs decess. &c.
† incluita desunt in vet. libris. Contius.

fuerunt tres conditiones, vt hic patet: sed aliter superfluum esset.

a Decesserit.] scilicet ei substituo talem, uel restituat hæreditatem tali.

b Restitutioni.] ponitur ergo vel, pro &, vt ff. de verb. sign. l. sæpe.

A licet tantum, & non legitimos. In his enim addit Iustinianus.

k Filios.] idem enim in omni posteritate, vt ℐ. de fideicommis. l. cum acutissimi: in extraneis vero contra, licet in primo casu huius legis idē ius sit in extraneis quod in suis.

c Incertus.] si enim disiunctiue acciperetur, dubium esset ꝓpter quē casum nō existentem admitteretur substitutus, qđ esse non debet, ut ff. quando dies leg. ced. l. hmôi. nunc vero scimus ꝙ propter vnū casum tantum admittitur, id est quando nihil horum interuenit.

d Penè.] hoc dicit propter Falcidiam, & facit ad hoc ℐ. de verbo. sign. l. cū quidam, & ff. ad Treb. l. ex facto, & de verbo. obli. l. si ita quis stipulatus. [Cum autem.] CASVS. Hæredem filium instituisti, & rogasti vt quando decederet, hæreditatē Titio restitueret: an illa conditio tacitè subintelligi debet, si sine liberis decedat, quæritur? Respon. ꝙ sic. & hoc dicit Papi. Dicit iperator ꝙ istud non solum debet in filio legitimo & naturali intelligi, sed in filio naturali, si eum instituisti, & ei substituisti in ea parte, in qua parte pôt, vt libere legatū habeat locum, non autem substitutio. & istud non solum habet locum in hęreditate relicta, sed in legato & fideicōmiss. Viuia.

e Cum autem.] ī. interpretatus est cō ditionem non existere, quæ extitit, hic econtra tacitam intelligi interpretatur.

f Substituit.] per fideicommissum, sed an idem in matre? quod videtur: vt ar. ℐ. proxi respon.

g Liberorū] si enim dixit de filijs, tunc id quod dixit, seruādum est, dummodo non sit contra ius.

h Intelligentē.] scilicet Papinianum.

i Naturales.] scilicet...

vel sine nuptijs decesserit: A & ipse uel ipsa liberos sustulerit, siue nuptias contraxerit, siue testamentum fecerit: firmiter res possideri, & non esse locū substitutioni eorum, vel restitutioni. b Si enim nihil ex his fuerit subsecutum: tunc valere conditionem, & res secundum verba testamenti restitui, vt incertus c successionis morientis exitus videatur certo substitutionis vel restitutionis fine cōcludi. Cui enim ferendus est intellectus, si forsitan testamētū quidem non fecerit, posteritatem autem habuerit: propter huiusmodi verborum angustias liberos eius omni penè d fructu paterno defraudari?

e Viam itaq; impiam obstruentes, vt ne quis alius deuiet, huiusmodi facimus sanctionem: & hanc legem in perpetuum valituram inducimus tàm patribus quàm liberis gratā: quo exemplo etiam alijs personis, licet extraneæ sint, de quibus huiusmodi aliquid scriptū fuerit, medemur.

Substitutio facta per fideicommissum generale vel particulare liberis nedum legitimis & naturalibus, sed etiam naturalibus tantum post mortem eorum, intelligitur facta si ipsi liberi sine legitimis descendentibus decesserint. Alex.

Cum aūt e inuenimus excelsi ingenij Papinianū in huiusmodi casu, in quo pater filijs suis substituit, f nulla liberorum g ex his procreandorum adiectione habita, optimo intellectu disposuisse, euanescere substitutionem, si is qui substitutione prægrauatus B est, pater efficiatur, & liberos sustulerit: intelligentem h non esse verisimile, patrem, si de nepotibus cogitauerit, talem fecisse substitutionem: humanitatis intuitu hoc & latius & pinguius interpretandum esse credidimus, vt & si qs naturales i filios k hēat, & partem eis reliquerit vel dederit vsque ad modum quē nos statuimus, l & substitutioni eos subiugauerit, nulla liberorū eorum mētione facta: & hic intelligi euanescere substitutionem, liberis eam excludentibus, & intellectu optimo his qui ad substitutionem vocantur, obsistente, & non concedente ad eos eam partē venire, sed C ad filios vel filias, nepotes † vel neptes, pronepotes uel proneptes morientis transmittente, & nō aliter substitutione locum accipiente, nisi ipsi liberi sine iusta sobole m decesserint: vt quod inter iustos liberos sancitum est, n hoc & in naturales o filios extendatur. p Quæ omnia & in legatis & fideicommissis specialibus locum habere sancimus. Dat. XI. Kalend. D August. Constantinopo. Lampadio & Orelle VV. CC. Cons.

Sufficit conditionem casualem vel potestatiuam non facilem impleri viuo testatore vt hæreditas, legatum vel fideicommissum postea debeatur. Salic. Vel sic: Sufficit conditionem casualem vel mixtam semel impletam fuisse etiam testatore uiuente: licet impletum non durauerit. Alex.

VII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis hæredē scripserit sub tali conditione,

l Statuimus.] ī. de nat. libe. l. humanitatis, & auth. ibi signata, vnde apparet legem istam esse Iustiniani, licet quidā aliter habeant. Vel dic quod de secunda lege illius tituli fit hic mentio.

m Sobole.] non ergo naturalis soboles excludit substitutū, nisi id voluerit testator, uel in dignitate non erat positus, vel suboles erat libertina testatori forte, vel rogato, vt ff. ad Trebel. l. ex facto, §. si quis rogatus, secundum Azo. Alij dicūt naturalem excludere substitutū, vt d. l. ex facto, in d. §. & l hæredibus, §. fin. & de leg. 2. l. cū pater, §. volo, & l. Lucius, 2. §. fin. quæ sunt contra, & hic subaudies, maxime. vel refert an pricepe subintelligat: quia testator dixit in institutione, te instituo: & si decesseris, hæreditatem restituas tali. quo casu lex intelligit si decesseris sine liberis, & tunc obtinet quod dicit hic, an testator expressit, & tunc naturalis excludit substitutum. Vel refert, sit naturalis de naturali: quo casu excluditur substitutus, vel de legitimo: quo casu per naturalē nō excluditur substitutus, ut arg. ī. de na. li. l. fi. & facit ad hoc quod notatur. ff. de leg. 2. l. antepenul. §. fina.

n Sancitum est.] à Papiniano.

o Naturales.] scilicet tantum.

p Extendatur.] scilicet à nobis.

Si quis hæredē.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredē instituisti sub tali conditione, si cōsul, &c. vel filiam, si nupsisset. quando dicitur

† Et sic nepotes si supersūt, faciunt euanescere substitutionem & cōcor. glo. post medium. c. in presentia, extra de ꝓbatio. Substitutos, an excludatur per naturalem sobolem.

Si ille consul factus fuerit vel prætor. vel ita filiam suam instituerit hæredem, Si nupta fuerit. viuo autem testatore vel ille consul processerit, vel prætor fuerit factus, vel filia eius nupta fuerit, vel adhuc viuo testatore consulatum quidẽ vel præturã ille deposuerit, † filia autẽ eius à marito diuerterit: omni veterum dubitatione explosa, sancimus, quandocunque impleta fuerit conditio, siue viuo eo, siue mortis tẽpore, siue post mortẽ: conditionem videri esse completam.[a] Quod & in legatis & fideicommissis & libertatibus obtinendum esse censemus: ne dum nimia vtimur circa huiusmodi sensus subtilitate, iudicia testantium defraudẽtur. Dat. IX. Kalen. Augu. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC

† Illi deposuerũt, filia autẽ eius diuerterit: omni &c.

Conditio quãdo debeat impleri.

Accidentia deficientia non vitiãt testamentum. h. d. secundum Iaco. Butr. Vel sic: Licet testator omiserit exprimere conditiones quas pollicitus fuit dicere, non vitiatur testamentum: sed postea in quacunque parte testamenti adiecta, dispositionem reddent conditionalem. Salic. Vel sic: Institutio facta sub conditione, vel modo vel demonstratione inferius exprimendis a testatore, non vitiatur: licet postea non exprimãtur. Si verò exprimatur conditio etiã in fine testamenti, reddit institutionem cõditionalem, sicut si à principio fuisset apposita. Alex.

VIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI testamentum ita scriptum inueniatur, *Ille hæres esto secundum conditiones infrascriptas*. si quidem nihil est adiectum, neque aliqua conditio in testamento posita est: superuacuam esse conditionum pollicitationẽ sancimus, & testamentum purã habere institutionem.[b] Et argumento vtimur quod B Papinianus respondit.[c] " † Vicos reipublicæ relictos qui proprios fines habebant, non ideo ex fideicommisso minus deberi, quod testator fines eorum & certaminis[d] formã quã* celebrari singulis annis voluit, alia scriptura se declaraturum promisit, ac postea morte præuentus non fecit.[e]

¶ Sin autem conditiones quasdam in quauis parte C testamenti posuit: tunc videri ab initio conditionalem esse institutionem, & sic omnia compleri, tanquam si testator ipsas institutiones eisdem conditionibus copulasset[f] quæ infra conscriptæ sunt. Da. VI. Kalen. August. Constantinopo. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

† Verba Papiniani in l. cum pater, 77. §. vlt. de leg. 2. Contius.

* quam.

D *Tacita pupillaris non admittitur contra matrem dum viuit: sed si mater ante mortem impuberis exijt de medio, admittitur substitutus. hoc dicit secundum communem opinionem glossatorum & doctorum. Ale. concor. Bald. & Salic.*

IX. Idem A. Ioanni P. P.

CVm quidam prægnantem habens coniugem, scripsit hæredem ip-

A citur impleta conditio, quæritur? Respon. quod non refert impleatur testatore viuo, vel tempore mortis, vel post eius mortem, ad hoc vt valeat institutio, & ista sunt vera non solum in hæreditate relicta, sed in legatis & fideicommis. & libertatibus. sed distingue an fuerit conditio casualis, aut potestatiua. Si casualis, ante mortem testatoris impleri potest: si potestatiua, aut est in dãdo, aut in faciendo: si in dãdo, mortuo testatore necesse est eam adimpleri: si in faciendo, & facile est eam adimpleri, vt dare scilicet, solum morte testatoris necesse est adimpleri, & not. quod sufficit aliquid fieri, licet hoc factum non duret. Viuianus.

[a] Completam.] hic dic quod si cõditio est casualis, etiam ante mortem potest impleri, & etiã ignorãte eo cui proficit eã impleri, si autẽ nõ est casualis, si quidẽ est in dando: tunc mortuo demum testatore impletur, & à sciente: si autẽ in facto, si quidem tale est quod facile fieri potest, vt ascendere capitolium: tunc idem sicut in dãdo dixi, si vero non facile, vt si Titius erit consul, vel nupserit illi: tunc etiam viuo testatore, vt dixi in casuali etiã ab ignorante. & probantur hæc hic, & ff. de cõdi. & demon. l. 2 & l. hæc conditio, 1 in princip. & l. si iam, & l. Publius, & l. multum interest, & l. conditionum, & de hæred. institu. l. si quis instituatur. Item nota hic quod sufficit factum, licet non duret factum, vt ff. loca. l. maritus. Sed arg. contra ff. de in rem verso. l. si pro patre, §. versum.

Hæres esto secundum conditiones infra scriptas: si nõ scribat, an testamentum valeat.

SI testamentum] CASVS. testamentum fecisti, hæredem instituisti, & adiecisti, sit ille hæres secundum conditiones, scilicet eodem testamẽto scriptas & scribendas l. si nulla fuerit subscriptio, an valeat testamentum & hæredis institutio, quæritur? Resp. quod sic, & conditio reiecta & vacua est intelligenda, exẽplo eius qui reipub. certos vicos reliquit, & dixit se velle alia scriptura fines declarare, & quotiens vel quomodo debeant in eis exerceri: nec fecit morte præuentus. quæritur an valeat relictum? Respon. quod sic. & quod sequitur, referas ad primum casum. Si autem aliqua conditio apposita fuit in aliqua parte testamenti, ad illam referẽda est institutio, & erit conditionalis. Viuia.

[b] Puram habere institutionem.] immo videtur non valere, ut ff. de hæred. instit. l. quotiens, §. tantundem. Solu. ibi sententia Marcelli dicitur, & mala, ut in eo. titu. 1. l. 2. Vel dic secundum Ioan. ibi loquitur cum testator destinauerat, & in animo habuerat inserere conditionem, sed præuentus morte non inseruit. hic autẽ nõ: licet esset pollicitus se inserturum. Vel aliter hic dixit, hæres esto secundũ cõditionem &c. ibi, hæres erit secundũ conditionem &c. Vel ibi non est hæres vt voluit testator, scilicet sub conditione, sed pure ut hic. Vel dic, ibi habuit in animo perficere testamentum, & morte præuentus est, & sic ex imperfecto testamento nihil debetur, vt ff. de testa. l. ex ea scriptura, in prin. hic compleuit &c.

[c] Papinianus respõdit.] sic ff. de lega. 2. l. cum pater, §. fi.

[d] Certaminis] aliàs, certã in his, & aliàs, certaminis.

[e] Non fecit.] id est nõ declarauit fines vel formã certaminis.

[f] Copulasset.] quæ enim incontinenti fiunt, videntur inesse, ut ff. si cer. pet. l. lecta, & ff. de condi. & demon. l. non ad ea, & de ver. obl. l. si ita stipulatus, §. Chrysogonus, & ar. ff. de hære. insti. l. asse, & de condi. insti. l. institutio.

CVm quidam.] CASVS. Quidam testamentũ fecit: vxorem ex vna parte, & eum qui in ventre erat, ex alia hæredem instituit: & adiecit, Si posthumus natus nõ erit, Vitalis sit hæres in ea parte quæ ad posthumum peruentura erat, natus est posthumus viuus, & impubes decessit, an mater ad partem suam vocetur, an substitutus, quæritur? De hoc dubitat Papinianus, dicens voluntatis esse quæstionem. opinabatur autẽ testatorẽ voluisse posthumo nato & impubere mortuo, matrem vocari substituto excluso, & pro ea allegat. Imperator

perator diſtinguit, aut editus eſt partus, aut nō: ſi editus, aut viua matre deceſſit, aut matre præmortua. Primo caſu admittitur mater: nec habet locū ſubſtitutio. In ſecundo caſu eſt locus ſubſtitutioni. Si autē editus nō eſt, vel editus præmortua tamen matre, ex verbis teſtamē ti locū habebit ſubſtitutio, & uocabitur Vitalis. Viuia.

a Opinabatur.] nō autem pro certo dicebat, vnde in fine corrigitur, in eo ſcilicet q dubitabat: quoniam dubitādū non erat.

b Ideo] quia expreſſam pupillarē nō fecit, ſed tacitam. Itē quia partem ei reliquit, ut ſubijcit.

c Suæ]. ſ. teſtatoris.

d Dereliq.]. ſ. teſtōr.

e Multo magis.] id eſt non minus.

f Luctuoſam.] ſic inſtit. ad Tertul. in princ. & j. de his q ante aper. tabu. l. 1. in fine.

g Prior] ideſt prius quam partus. ſic ergo nota q tacita ſubſtitutio contra matrem non admittitur: ſed hoc dicunt eſſe verum, cum & ipſa ſit inſtituta, nō aliter: nos idem ſemper, ut j. tit. 1. l. precibus, niſi in breuiloqua duobus impuberibus facta, ſic, & vos inuicem ſubſtituo. nā quatuor ſubſtitutiones videntur, vt ff. de vulg. ſubſti tuti. l. Lucius. Sed nunquid tacita vulgaris quæ intelligitur in expreſſa pupillari, ut ff. eo. l. iā hoc iure, & l. quamuis, excludit matrem? Reſpondet ſic: quia tractat de ſucceſſione viri, non hæreditate filij, ſed mariti, cum filius non fuerit hæres: ideo ex vulgari tacita quę inerat vel expreſſa, admittitur ſubſtitutus, ſed non tenetur &c.

ſam quidem ſuam vxorē ex parte, ventrē vero ex alia parte, & adiecit: ſi nō poſthumus natus fuerit, alium ſibi hæredem eſſe: poſthumus autem natus impubes deceſsit: dubitabatur quid iuris ſit, tàm Vlpiano quàm Papiniano viris diſertiſsimis voluntatis eſſe quæſtionem ſcri B bentibus, cū opinabatur a Papinianus eūdem b * teſtatorem voluiſſe poſthumo nato & impubere defuncto, matrem magis ad eius venire ſucceſsionem, quàm ſubſtitutum.

¶ Si enim ſuæ c ſubſtātiæ partē vxori dereliquit, d multo magis e & luctuoſam f hęreditatem ad matrem venire curauit.

¶ Nos itaque in hac ſpecie Papiniani dubitationē reſecātes, ſubſtitutionem C quidem in huiuſmodi caſu, vbi poſthumus natus adhuc impubes viua matre deceſſerit, reſpuēdam eſſe cenſemus.

¶ Tūc autem tantummodo † ſubſtitutionē admittimus, cū poſthumus minime edit⁹ fuerit, vel poſt eius partū mater prior g deceſſerit. Dat. III. Kalē. Augu. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC. D

TITVLVS XXVI.

DE IMPVBERVM, ET alijs ſubſtitutionibus. *

DE IMPVB. ET ALIIS SVBSTITVTIONIB. *ideſt dicere : de pupillari ſubſtitutione, & alijs quæ ſiunt alijs. ſunt enim multa, ut dicetur infra eod. l. precibus.*

CVm hæredes.] CASVS. Teſtamentum feciſti: tres hæredes ex partibus diſparibus inſtituiſti, puta vnum ex ſex uncijs, alium ex duabus, tertium ex quatuor: & eos adinuicem ſubſtituiſti, hoc modo, Vos inuicem ſubſtituo: ſubſtitutus in ſex partem ſuam repudiauit: ad illam vocabuntur cohæredes alij iure ſubſtit. ſed pro quibus partibus qō eſt, ſ. an pro æqualibus, an pro hæreditarijs? Rū. q pro hæreditarijs, ſ. inſtitutus in qua A tuor vncijs, vocetur in quatuor, alius ad duas. præſumimus enim teſtōrē tacite hoc voluiſſe, ut eædem partes quæ erant expreſſæ in inſtitutione, intelligantur repetitæ in ſubſtitutione. Viuia.

h Ex diſparibus partibus.] puta 2 vnus ex ſex: alius ex quatuor, alius ex duabus uncijs.

i Vllarum] ſi enim facta eſſet mentio partium in ſubſtitutione, ſeruaretur hoc qd' 3 dictum eſſet.

k Expreſſæ ſunt.] vt ſi nō ſit hæres q fuit inſtitut⁹ ex ſex: quatuor accreſcent habenti quatuor, & duæ habenti duas, 4 vt hic, & inſtit. e. §. & ſi ex diſparib. & ff. eo. l. qui liberis in fine, & l. ſed ſi plures, & l. cohæredi, §. j. Sic ergo prima voluntas trahit ad ſe ultimam, ut ff. de leg. 1. l. ſi mihi & tibi, §. ſi. Item hoc verum nominib⁹ appellatiuis poſitis in ſubſtitutione: ſecus ſi proprijs, ut ff. ad Treb. l. nonnunquā, & l. quotiens. Itē ſecus ſi quandam partem quantitatē iuſſit eos dare, ut ff. ad Treb. l. quotiens, & de reb. dub. l. ſi is q ducenta, §. fina.

Portiones aſſignatæ in inſtitutione, uidentur repetitæ in ſubſtitutione reciproca. Bal. Vel ſic: Portiones in inſtitutione adiectæ, intelliguntur in ſubſtitutione breuiloqua tacitè repetita Sal. Vel ſic: Partes adiectæ in inſtitutione, repetitæ cenſentur in ſubſtitutione. Alexan.

I. Imp. M. | ... Antoninus. A. Secundo.



CVm hęredes ex diſparibus partibus h inſtituti, & inuicem ſubſtituti ſunt, nec in ſubſtitutione facta eſt vllarum i partium mētio: verum eſt nō alias partes teſtatorem ſubſtitutioni tacitè inſeruiſſe quàm q manifeſtè in inſtitutione expreſſæ ſunt. k Da. Claro II. & Seuero Conſs.

Subſtitutio breuiloqua ſeu reciproca facta perſonis imparibus, non continet pupillarem in perſona impuberis. ſed in perſona omnium continet vulgarem tantum quæ poterit omnibus fieri. Alexan.

II. Impp. Seuerus | & Antoninus AA. Frontiniæ.

HAereditatem quidē defuncti inteſtati filij delatam tibi l dubitari non oportet. ſubſtitutio enim teſtamento patris facta, ad pubertatis m tpa n porrigi non poteſt: quia ipſo & alijs non eiuſdem conditionis o hæredibus inſtitutis, & inuicem ſubſtitutis, propter eorum perſonam quibus in vnū caſum duntaxat p ſubſtitui poteſt, etiam in filio

HAereditatē.] CASVS. Feciſti teſtamētū, duos hæredes puberē & impuberem inſtituiſti, & eos inuicē ſubſtituiſti: impubes hęreditatem adijt, & in pupillari ętate deceſſit: vult mater ad partem ſuā admitti ab inteſtato: vult & ſubſtitutus, quis eorū admitti debeat, quęritur? Reſpon. q mater. videretur in cōtra, q ſi ſol⁹ inſtitutus eēt impubes, & aliquis ei ſubſtitutus, in duobus caſibus admittitur ſubſtitutus. ſ. ſi inſtitutus hæres nō eſſet, vel eſſet, & in pupillari ætate deceſſiſſet: ſed hoc non habet locū hic: quia cum pubes ſibi eſt ſubſtitutus & ecōuerſo, non pōt eſſe ſubſtitutio, niſi in vno caſu, ſ. ſi hēs non erit: ergo e conuerſo ſi impubes non hæres erit. ergo ex quo adijt, hæres eſt, nec habet locū ſubſtitutio. Vi.

l Tibi.] ſcilicet matri.

m Pubertatis.] ideſt a tempore pupillaris ætatis 6 vſque ad vltimam ætatem.

n Tempora.] ſcilicet futura.

o Conditionis.] vel quia puberes, uel quia non erāt in poteſtate.

p Duntaxat.] ideſt tantummodo.

* aliàs, iō.
* Reiecta inepta ſubſtitutionū diuiſione & arbore, ſic ex legi. Romanis diuido. Subſtitutionum alias ſimplex, alia duplex l. j. eo. Alia vulgaris, i. directa, ſi cut vulgaris actio dr directa l. 46. e. Alia pupillaris, alia quaſi pupillaris ſeu Iuſtinianea. l humanitatis j. eo. Alia cōis ſiue gñalis, q diuidit in ſimplicē & reciprocā ſibi inuicē factā l. iam hoc iure. l. Lucius, ff. eo. Alia militaris, alia fideicommiſſaria. ſed hęc poſtrema abuſiuè appellat ſubſtitutio. Anto. Cōtius.
† aliàs omnino.
3 Placet P. Ale. & Ia.

1 Iſtū caſus poſitionē ſeq tur Iaſ. & eſt de mēte omniū ſcrib.
3 Iſta gl. eſt de mē te omniū ſcriben.
| Titus legendū, ut ſit D. Pius à quo Iuſtinianus recitat id conſtitutum quod hac lege ſancitur, §. & ſi ex diſparib⁹. Inſtitu. de uulga. ſubſtitutio. Anto. Cōtius.
4 Idem ſi inſtitutus l quatuor moriatur. Pau. & eſt de mente aliorum.
5 Idē Bar. Bal. Paul. Ale. & Ia.
| Id eſt pater cū filio Septimus ſcilicet Seuerus & Antonin⁹ Caracalla ſiue Baſſian⁹ eius filius, qui Papinianum interfecit. Citatur autem hæc lex l. 4. ff. eo. Contius.
6 Iſta gloſ eſt de mēte Ale. & Iaſ.

9 Ista nō est de mēte Bar. Ba. Pau. Salic. Al. & Ias.

a Et ratio.] scilicet æqualitatis. 1 sic infra de prox. sa. & j. eodē. l. 2. Sed arg. cōtra ff. de eōdi. & demō. l. falsa. §. si. vbi pluralis sermo pro singulari accipitur. sed fallit 6 illa regula hoc casu quando cum alio instituitur.

b Constituit.] vt ff. eodē l. iam. aliàs, nam hoc iure. §. 2. & ad idē supra de testa. mili. l. in testamēto. 1. & j. eodē l. quamuis, in fi.

6 Dissētit Bart. Pau. Ale. & Ias. & hic fit resolutio eiuidē naturę & cōditionis, q̄ est plurali tas, f. m eos dem.

HAeres.] CASVS. Mater testamentum fecit, & hæredem filiam instituit. filia nō vult succedere ex testamēto, sed ab intesta to per bo. pos. vnde legitimi, an locum habeat substitutio, quæritur? R. q̄ sic. & si substitutus hæres apprehēdat successionem, mā possessoriam hæreditatis petitionē intēdere non potest. si quā āt actionem habuit contra matrē, eam contra substitutum exercere potest. Viu.

† non qui dē meus, sed Cōmo di, Cōtius.

c Voluiti.] sc. vnde legitimi, vt ff. vnde legi. l. 2. in fi. & l. 3.

d Ipsum.] vt s. de in offi. testa. l. si mar tus.

e Vendicare.] huic enim locus non est, nisi prius testamentaria omnis defici at. vt ff. de reg. iur. l. quādiu, & de acquir. hære. l. quandiu.

† al. Achi læ. Con.

2 Placet Bal. Pau. Ale. & Ia.

idem debere seruari, & ratio [a] suadet, & diuus Marcus pater [b] cōstituit. PP. VI. Kal. Aug. Chilone & Libone Conss.

Verba, si hæres non erit, intelliguntur scilicet ex testamento. et ideo substitutio vulgaris causam interest ex cludit. Bal. Vel sic. Repudiante instituto, fit locus vulgariter substituto: & contra eum adeunte competunt actiones hæreditaria. Salic. Vel sic: Hæc verba, si hæres non erit, apposita in substitutione vulgari, intelliguntur scilicet ex testamento: ideo si institutus repudiat ex testamēto, facit locum substituto, nec potest institutus succedere ab intestato. si quid tamen sibi debebatur à defuncto, illud totū à substituto petere potest. Ale.

III. Imp. Alexand. A. Achillæ. †

HAeres instituta matris testamento, si successionem ex testamēto omisisti, & ab intestato bonorum possessionis ius habere voluisti, [c] substituto locum quin feceris, in dubium non venit. Proinde si substitutus hæreditatem amplexus est, actionibus quæ tibi aduersus matrem competebant, ipsum [d] conuenire, non successionem ab intestato potes vendicare. [e] PP. XI. Kalen. Septembr. Maximo II. & Aeliano Conss.

QVamuis.] CASVS. Testā fecisti. vxorem & filium tuum impuberem hęredes instituisti. Firmianū eis substituisti. adijt impubes hæreditatem, & in pupillari ætate decessit, an ad partem substitutus vel aliquis veniens ab intestato debeat admitti? Respond. quod licet alias vbi impubes est institutus & solus, & ei aliquis substitutus vulgariter, locum habet substitutio tacita pupillaris, hic gratia vitandæ inæqualitatis locum non habebit. Vinianus.

f Placeuit.] sapienti bus.

g Impuberi.] si solus fuerit institutus.

Nō erit.] ille scilicet hæres sit.

i Decessit.] regulariter, vt hic, & ff. eodem l. iam hoc iure. §. 2. Sed fallit in duobus casibus, 4 vt in eadem l. iam hoc iure. §. 1. in. fi. & l. cum ex filio. §. filio.

k In eum.] scilicet vulgarē. 5 infra eodē. l. cū quidam.

Natura copulæ est restringere impubes ad vniformem interpretationem, non ad disformem. Bald. Vel sic: Verbum commune pariter relatū ad duo, debet operari pariter in vtroque. h. d. secundum Bar. Vel sic: Vulgaris facta filio impuberi comprehendit pupillarem ex interpretata mēte, & facta simul duobus inæqualibus, in neutro pupillarem cōtinet. h. d. Vel sic: vulgaris expressa facta simul filio impuberi & alteri cui non poterat fieri pupillaris substitutio nō continet tacitā pupillarem in persona impuberis ob euitandam inæqualitatem. Alex.

IIII. Idem A. Firmiano.

QVāuis placuerit [f] † substitutionem impuberi [g] qui in potestate testatoris fuerit, à parente factam ita, *Si hæres non erit*, [h] porrigi ad eum casum quo postea quàm hæres extitit, impubes decessit, [i] si modò non contrariam defuncti voluntatē extitisse probetur: cum tamen proponas ita substitutionem factam esse, *Si mihi Firmianus filius & Aelia vxor mea, quod absit, hæredes non erūt, in locum eorum Aeblius Firmianus hæres esto*: manifestum est in eum [k] casum factam substitutionē, quo vtrique hæredum substitui potuit. PP. IIII. Kal. Iul. Fulco. II. & Dextro Conss.

Per aditionem hæreditatis extinguitur vulgaris substitutio. Salic. & Alexander.

V. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. Hadrianæ.

POst aditam [l] hęreditatem directæ [m] substitutiones non impuberibus filiis factę, expirare solent. [n] PP. X. Kal. Iun. ipsis. IIII. & III. AA. Cōss.

Inter institutos qui ad inuicē sunt substituti, habet locum etiam ius accrescendi. Ale. concor. Bal. & Sal.

Iidem AA. & CC. Quintiano.

TEstamēto iure facto, multis institutis hæredibus, & inuicem substitutis, adeūtibus suam portionem etiam inuitis, cohæredum repudiantium accrescit [o] portio. Sine die & consule.

Per substitutionē pupillarem succeditur pupillo ex testamento, & venientes ab intestato repelluntur. Alexander. concor. Bal. Sal.

VII. Idem AA. & CC. Feliciano.

P Ost aditam.] CASVS. Si testamentum fecisti, & hæredem instituisti, & vulgariter substituisti hoc modo, si ille hæres non erit, &c. adita hæreditate ab instituto euanescit substitutio non est sic in pupillari substitutione, quia licet impubes adeat & decedat in pupillari ætate, locū habet substitutio. Viuia.

l Post aditā.] ab instit.

m Directæ.] i. vulgares, 7 vt hic, & infra de leg. l. si lega ta. sed etiam in impuberibus idem dici debet, 8 licet remaneat tacita pupillaris, vt s. l. proxi. in prin. Illud tamen verum est quod in impuberibus etiam directe potest substitui 9 post aditam hæreditatem, quod in aliis fieri nō potest: vt supra de inoffi. testa. l. ex tribus.

n Solent.] immo cō tra in auth. de hæredi. & Fal. §. si vero institutio, 10 col la. 1. Solu. hæc corrigitur, vel ibi ex vi legis, non substitutionis admittitē. 11 itē quid si minor adit & restitutus est? Respon. 12 substitutio locū habet, vt ff. de mino. l. & si fine. §. sed quod Papinianus. & ff. eod. l. 2. §. ergo. 13

TEstamēto.] CASVS. Si testamentum fecisti, & plures hæredes instituisti, & ad inuicem substituisti, vnus eorum portionem suā repudiauerat, ad eā vocabuntur substituti. Viuia.

o Accrescit.] vt j. quando non pe. partes. l. 1. & de suc. edi. l. 1. & ff. de suis & legit. hære. l. si ex pluribus, & et inuitis, vt hic dicit, si & si ā partē velint, vt & j. de iure deli. l. qdā, in fi. & de cad. tollen. l. 1. §. his ita, & ff. de acquir. hære. l. 1. & 2. & l. cū hæreditate. 14 & de leg. 2. nemini. Sed nunquid hoc casu poterit admitti substitutus? Resp. sic, vt ff. de acquir. hær. l. si quis hæres institutus.

† D. Marco. l. iam hoc. ff. e. Conti. i. ut garem extēdi ad pupillarē.

7 Placet Bar. Bald. Paul. Ale. & Ias.

8 Cōcor. Bald. Pau. Al. & Ias.

9 Sequuntur prædi. scriben.

10 Versi. est sub §. hæc omnia.

11 Idē Bal. Pau. Ale. & Ias.

12 Et bene secundum prædic. scribē.

13 Versi. est sub §. interdu.

14 Ibi solū tractatur de iure accrescendi: hic de iure accrescendi vni to cum iure substitutionis. Ba. Bald. Pau. Al. & Ias.

3 Placet supra dicti. scriben.

4 Et bene. Pau. Al. & Ias.

5 Placet Bald. Pau. Ale. & Ia.

S I testamento.] CASVS. Testamentum fecisti, filiam tuam impuberem instituisti, & ei pupillariter substituisti hoc modo, filiam meam instituo hæredem. & si hæres non erit, vel erit & decesserit in pupillari ætate, Titium ei substituo. si hæres sit, quia hæreditatem adeat, intra autẽ tempora decesserit pupillaria, an vocetur substitutus, an veniẽs ab intestato, quæritur. Rñ. ꝙ substitutus excludit venientem ab intestato. Viuianus.

[] deest in veter. Con.

a Et in sua.] scilicet patris.

b Factum.] scilicet substitutum pupillariter.

c Successionem.] id est venientes ab intestato exclusisti, cum hæres sis ex testamento, 1 vt ff. de acquir. hære. l. 3.

1 Ista gl. est de mẽte Ba. Bal. Pau. Alc. & Ias.

P Recibus.] CASVS. Testamẽtum fecisti, hæredẽ filium tuum impuberem instituisti, & ei substituisti Titiũ: filius in pupillari ætate, adita tamen hæreditate à filio, decessit, vnde mater admitti ad hæreditatẽ vult, & substitutus, quis cui præferri debeat, quærit mulier à principe. Dicit imperator, ò mulier manifestius debueras mihi precibus tuis significasse qualiter facta fuisset substitutio, an pupillaris, an vulgaris, an cõpẽdiosa. Si uulgaris, vt quia sic dixit testator: Filium meum hæredem instituo. & si hæres non erit, substituo Titium, quo casu si filius tuus adiuit hæreditatem, euanescit substitutio, & ad eius hæreditatem admitteris. si pupillaris hoc modo, si hæres non erit, vel erit, & in pupillari ætate decesserit, vocabitur substitutus, & tu excluderis. Si compendiosa, sic: filium hæredem instituo, & quandocunque decesserit, siue in pupillari ætate siue post, Titium substituo. quo casu si intra pubertatem decesserit, admittitur substitutus si hæreditatem adire voluerit. D alioquin admitteris tu mulier. Si post tempora pubertatis decessit, admitteris ab intestato ad hæreditatem, sed eam substituto ex causa fideicommissi restitues. Vi.

S I testamento [iure] facto, intra pupillarem ætatem & in sua a potestate constitutæ filiæ, si intra pubertatem decesserit, directis verbis pater substituit, hæredem te factum b ex testamento post euẽtũ cõditionis, intestati successionẽ c exclusisse cõstat. S. Kal. Ian. Sirmii. AA. Cõss. B

Substitutus vulgariter, per aditionem hæredis instituti excluditur: nec admittitur ex tacita pupillari si mater pupilli erat in medio ille vero qui fuit expresse pupillariter substitutus, per aditionem hæreditatis non excluditur, sed matre exclusa admittitur ad hæreditatem pupilli in pupillari ætate decedentis, idem si sit compẽdiose substitutus, & pupillus decessit in pupillari ætate si vero decessit post, non admittitur substitutus ex pupillari ad hæreditatem pupilli, sed ex fideicommissa ad bona tantum testatoris sibi restituenda per matrem, quæ fuit hæres ab intestato filii. Alexand.

VIII. Iidem AA. & CC. Patronę.

P Recibus tuis d manifestius exprimere debueras, e maritus quondã tuus miles defunctus, quem f testamento facto hęredem communem filium vestrum instituisse proponis, g & secundum hęredẽ h scripsisse, vtrum ne in primum i casum, an in secundum filio suo, quẽ habuit in potestate mortis tempore, si intra decimum quartum suę ætatis annum, k aut postea l decesserit, substituerit. Nam B non est incerti iuris, quòd si quidem in patris militis positus potestate, m primo tantum casu n habuit substitutum, & patri hęres extitit: o eo defuncto p ad te q omnimodo r eius pertineat successio. Si verò substitutio in secundum casum, s vel expressa t vel cõpendiosa u non vsq; ad certam x ętatem facta reperiatur, si quidem y intra pubertatem C decesserit, z eos habeat hęredes a quos pater ei cõstituit, b & adierint c hęreditatẽ. Si verò post d pubertatem, e tũc eius te successionẽ obtinente, veluti ex causa fideicõmissi f

A distincta habeatur ratio, ut ecce, nam &c.

m Potestate] maxime scilicet.

n Primo casu.] id est in uulgarẽ, 5 ut si hæres non erit filius, Titius sit hæres.

o Extitit.] sicque expirauit substitutio, 7 ut supra eodẽ. l. post aditam.

p Defuncto.] filio scilicet.

q Ad te.] scilicet matrem.

r Omnimodo.] immo ex tacita pupillari uidetur uulgariter substitut⁹ admitti, ut. ff eodem l. iã hoc iure. §. 1. & ĩ. eodem. l. quamuis, quæ est contra. Sol. spãles hic in matre vt cõtra eam tacita pupillaris non admittatur. Sed an potest admitti probatio in contrarium, scilicet quòd defunctus voluit per tacitam excludere matrem? Respon. sic, 9 ut ĩ. de testa. mili. l. in testamentis. 1. in fi. & ff. eodem. l. iã hoc, in fine.

s In secundum casum] Secundum casum appellat pupillarem & compẽdiosam, 10 quia utraq; locum habet si pupillus sit hæres, & postea desinat. 11 & ideo hunc casum secundũ diuidit in expressam pupillarẽ, quæ sic fit: Si filius meus erit 12 hæres, & in pupillari ætate decesserit, ille sit hæres. Et cõpendiosa sic: Quocunque tempore filius meus decedat, ille sit hęres. & sic directis uerbis. 13 & rogo ut hęreditas ad Titium perueniat. & subaudi, id est non usque &c. quia hoc est exemplum compendiosæ.

t Expressa.] scilicet pupillaris.

u Compendiosa.] idem in pupillo his uerbis, quandocunque decesserit, ipse sit hæres. Et dic, compendiosa, in qua tacita inest pupillaris & fideicommissaria.

x Certam.] maxime. nam idem si usque ad. 25. an. ut l. centurio, ff. eodem. Vel dic ætatem, scilicet 14. annorũ.

y Si quidem.] ad utranque se refert, ad pupillarem & compendiosam.

z Decesserit.] scilicet filius.

a Hæredes.] si directo, siue pupillaris, siue cõpẽdiosa sit.

b Constituit.] id est substituit.

c Adierint.] aliàs etiam ad matrem uenirent, ut & in superiori casu, quia si substitutus non adierit, institutus transmittit hæreditatem ad suos hæredes.

d Si uero post] scilicet decessit filius. hoc referas 14 ad cõpẽdiosam tm̃. nã si tm̃ uulgariter uel pupillariter substituisset, & fuisset hæres, licet decederet pubes factus iã, ut hic decessit, mater haberet totũ, & nihil redderet.

e Pubertatem.] scilicet si decessit filius.

f Fideicommissi.] secus dicerem si mater non esset in medio, 15 id est si nõ superesset. nã tunc facta cõpẽdiosa a milite, intelligeremus eam substitutionem esse directam omni tempore tam post pubertatem, quàm ante, cum

d Precibus tuis.] ò mater.

e Debueras.] benigne respondet, vt ĩ. de transactio. l. vt responsum, & repetit quæstionem imperator. aliàs non benigne, vt ff de testa. l. Domitius. 3

f Quem.] scilicet maritum.

g Proponis.] scilicet tu, ò mater.

h Hæredem.] s. substitutum, nec aperit qualem, 3 vulgarem, vel pupillarem, vel compendiosam, exprime ergo vtrum &c.

i Primum.] id est uulgarem fecit secundum hæredem.

k Annum.] accipe, decesserit, & est pupillaris.

l Aut postea] s. quandocunque. & hæc est fideicommissaria, uel compendiosa. Et uere distinguendi sunt singuli casus, cum in unoquoque casu propria &

2 Et ibi g. Bart.

3 Dic eam esse cõpẽdiosã quo ad terminos. l. nostræ, & olim directam secũdũ Christof. de Castel. Fulg. Alc. & Ia.

4 Ista displicet Al. & Ias.

Placet Ale. & Ia.

5 Idẽ Bal. Sal. & Ia. & est de mẽte aliorum.

7 Et habuit adire, quia sublata fuit suitas per dationem substitutionis uulgaris. Ia.

8 Placet Bar. Bald. Pa. Sal. Al. & Ia. licet Fulg. contra.

9 Idem prædi. scil beatea.

10 Immo tertiũ casum vocat cõpendiosam. Ia. in præsup.

11 Ista solutio quibus placet B. displicet tamẽ Bald. Sal. P. Aretin. Ale. & Ia.

12 Ista verba nõ sunt de necessitate pupillaris substitutionis. Pa. & Al. hic.

13 Et bñ. Pa. & Al.

14 Sequitur Bar. B. Paul. Ale. & Ias.

15 Placet Ci. & Bar. licet displiceat Bald. Fulg. Ale. & Ias.

bona quæ cum moreretur [a] patris eius fuerint, à te [b] peti possunt. [c] S. V. Id. Aprilis AA. Conss.

Parentibus vtriusque sexus permittitur filiis mente captis saltem in legitima institutis substituere directo, ad similitudinem pupillaris, cùm illi per se non possint testari, sicut nec pupillus: & finitur substitutio cum peruenerint ad sanam mentē, non tamen debēt substituere extraneum si tales mente capti haberent filios, sed alterum de filiis vel si non haberent filios, sed fratres, alterum de ipsis. Alexander.

IX. Imp. Iustinian. A. Menę. P. P.

Humanitatis intuitu parentibus [d] indulgemus, vt si filium, nepotem, [e] vel pronepotem cuiuscunque sexus habeant, nec alia proles descēdentium eis sit, iste tamē filius, vel filia, nepos vel neptis: pronepos, vel pneptis: mente captus, vel mēte capta ppetuò sit: vel si duo vel plures isti fuerint, nullus vero eorū sapiat: liceat hisdē parētib' lrima [f]

cum videam militem post pubertatem posse facere directam substitutionem, vt supra de testa. mili. l. in testamento. 1. in fi. & ff. de mili. testa. l. milites etiam in his. Sic & alias fauetur matri, quia tacita pupillaris contra matrem non admittitur etiam iure fideicommissi, licet alios venietes ab intestato repellat dicta substitutio tacita, vt supra tit. 1. l. fi. sed ibi fuit vulgaris expressa, hic cōpēdiosa, & ideo hic non est bona similitudo. [3] Py. tamen dixit, [4] quòd miles puberi directe substituere non potest, sed per fideicōmissum. vbi ergo puberi [5] substituit miles compendiose, scilicet sic, Quandocūque decesserit, ille sit hæres ei, non attenditur sit mater vel non, quia semper valet iure directo. at vbi fit ita compendiosa impuberi à milite, satis habet lex quod vsque ad pubertatem valeat iure directo, postea per fideicommissum propter matrem, vt hac l. dicitur, & hic est casus huius legis. [6] Dicitur ergo compendiosa, quia sub compendio verborum continetur pupillaris, si impubes decedat. si autem postea, verba directa trahuntur ad fideicommissum, [5] & sic duas cōtinet, [6] & sit directis verbis, [7] & pupillo tantum. Et sic pupillaris alia expressa, alia tacita, & continentur in compendiosa, vt hic dicitur. Sed in pagano dic, si paganus ita substituat, si filius meus quandocunque decesserit, Titius sit hæres. substitutus capiet bona iure directo, si decedat in pupillari ætate, & mater omnino repellitur. si autem decedat postea, nihil habebit substitutus. [8] & sic nihil differt paganus à milite, vt ff. eo. l. in pupillari, & l. centurio, & l. verbis, & hic mater admittitur, & quilibet ab intestato, nec ex fideicommisso bona restituit, ut ex prædicta l. centurio, patet per contrarium sensum, quia ita dicit in milite: secus ergo in pagano. Sed si ita substituat, Si filius meus quandocunque decedat, substituo sibi illum: hanc semper reputo [9] fideicommissariā, quia verbum substituo, aptatur ad fideicomissariam, vt s. tit. 1 l. generaliter, §. fi. & est alia quam compendiosa. [10] & quia talis interpretatio omni tempore rem valere suadet, vt ff. de rebus dubijs. l. quotiens. 2. sed superiori casu verba directa hoc interpretari non permittunt, & hic semper mater admittitur, & restituit, vt ff. de vulgari substitutione. l. cohæredi. §. cum filiæ. Si vero ita substituat, si filius quandocunque decesserit sine liberis, ille sit hæres, vel illū substituo. hanc semper interpretor fideicommissariam, [11] quia talibus verbis non directa, sed fideicommissaria consueuit de iure & de facto fieri. [12] nam si directa, nō valet post pubertatem, ergo nec ante. Item vna est, sed non est directa; ergo fideicommissaria pro tempore toto. & quia illud verbum, sine liberis, innuit quòd etiam in pupillari ætate substituit per fideicommissum, quia tunc liberos habere non potest. & verba directa trahuntur ad fideicommissum, vt ff. ad Trebellianum. l. Scæuola. hoc casu sicut superiori admittitur mater, sed restituit detracta quarta, vt dicta l. cohæredi. §. cum filiæ. Si vero sic dicat, si filius meus decesserit in pupillari ætate, vel postea sine liberis, illum substituo, duæ sunt substitutiones, [13] pupillaris expressa, & fideicommissaria, propter distinctionē & alternationē tēporū, ad quæ singula verbū substituo, adaptatur diuersis modis. Accur.

[a] Moreretur.] scilicet pater miles.

[b] A te.] matre.

[c] Peti possunt.] aliàs peti possunt, & aliàs petere possunt, & idem est sensus, quasi d. substituti petēt à matre, restituit ergo mater secundū Ir. retenta quarta per Trebellianum. Tu dic immo non retenta [14] si miles erat, vt infra ad legem Falci. in testamento, & supra de test. mil. l. in testamēto, 2. & ff. ad Trebel. l. 1. §. si is qui. verb. denique. Aliud si fuisset veteranus vel paganus, vt ff. ad leg. Falcid. l. ad veterani. Nec ob. quod dicitur ff. ad Trebel. l. 1. §. fi. in fi. & l. 2. quia quantum ad alia cō moda locum habet Trebellianum in testamento militis, nō autē quātū ad hoc: ita tamen sepulchrorū remanent, [16] vt ff. ad Trebel. l. quia perinde. Item bona filij, q̄ aliunde habuit, [17] vt hic in fi. ibi, bona &c. & d. l. centurio. & de testa. mili. l. miles ita. §. exhæredato. Itē in Falcidia iure nitu æ cebita, non potuit grauar. filius, [18] vt supra de inoffic. testa. l. quoniam in prioribus, quam habet mater. Item notant hic quidam vt Irnerius q̄ tacita substitutio contra matrem admittitur hic fauore militis, qđ nihil est. [19] imò nō, vt supra in primo casu huius legis. & supra de testa. militi. l. in testamento. 1. & quod hic dicit, loquitur in compendiosa, quæ sub compendio verborum continet expressam pupillarem, licet non specificatam. & fideicōmissariam si decedat pubes. & idē in breuiloqua, quæ etiam contra matrem admittitur, vt ff. eodem. l. Lucius. quia ex significatione illorum verborum, vos inuicē substituo, quatuor substitutiones breuiter declarantur, scilicet duæ pupillares, & duæ vulgares, & omnes expressæ, sed tacita pupillaris quæ continetur in vulgari, non declaratur ex significatione verborum, sed ex interpretatione legis colligitur, & ideo cōtra matrem non admittitur. [20] Vel ideo sic dicitur breuiloqua, quia non est verisimile quòd testator vxorem suam, hoc est matrem impuberis, voluerit præferre alij filio suo, secus ergo in extraneo vulgariter substituto. vltimo distingue vt instit. de pupil. substi. §. qua ratione diximus.

ADDITIO. Videas etiā pulchram gl. quæ est in verbo, si absque liberis moreretur, in ca. Rainutius, extra de testa. & glossam in verbo, absque deductione, in secunda eius parte vsque ad finem. in capi. si pater, de testa. lib. 6. & ibi Ioan. And. in nouel. sua qui ibi examinat intellectum præsentis legis, de quo latius per Bartolum in l. centurio. ff. eodem.

Humanitatis. CASVS. An pater filio vel filiæ, nepoti vel nepti, vel sic deinceps mente captæ substituere quemlibet indifferenter possit, hoc est, si moriatur mente captus, quæritur? Respon. aut mente captus hæredem habet ex se, aut non. Si vnum vel plures habeat, tunc vel omnes uel certos habet necesse substituere. Si non, sed fratrem habet, eum substituet &c. alioquin quemcunque vult ei substituere potest, ita tamen quod euanescat substitutio statim ex quo resipuerit. & hoc ad modum pupillaris, vt sicut nulli querelę locus est in debito bonorum subsidio, si pupillo in eo substituatur, ita nec in hac exemplari substitutione. Viuianus.

[d] Parentibus.] masculis [21] & fœminis, vt infra eadē l. ibi, qui vel quæ &c.

[e] Nepotem.] filio suo mortuo.

[f] Legitima.] ad minus.

ADDITIO. Dic q̄ immo sufficit quòd aliquid, etiā si sit minus. Bart. in l. ex facto. ff. eodem. Sali. Alexand. & Iason. hic.

[1] Et bene. Bal. Paul. Al. & Ias. [2] Et male. Cin. & cæteri. [3] Placet Cin. Pet. Bart. B. & coincidit cū prima. displicet tā Fulgos. & Ias. [4] Dic q̄ ista l. concord. cum alijs legibus cōtrarijs, secundū scribē. [5] Nihil ē sm Bart. & alios. [6] Immo pt cōtinere quinq; sm mētē scriben. [7] Immo & verbis cōibus, & oblię̄s. c. Raynald. de testa. extra Bal. Sal. Alex. & Ias. [8] Placet Bar. Bald. Pau. Alex. & Ias. [9] Immo intra pupillarē ætatē valebit vt directa: postea vt obliqua. Alex. & Ias. [10] Displicet B. Pa. Ale. & Ia. [11] Immo erit directa intra pubertatē. Din. & Bart. in l. centurio. ff. codē. & Pau. Alex. & Ias. hic. [12] Nihil est Alexā. & Ia. [13] Idē B. Bal. Paul. Ale. & Ia. hic & i d. l. cēturio, ff. eod. qui dn̄t eam singularē.

[14] Et male. Ba. Pa. Al. & Ias. [15] Et bene Bar. & alij. [16] Sequit istā vtilitatem Bart. & alij. [17] Ita vtilitas non est bona sm Salic. [18] Singularis est secundum Angel. [19] Et bene. Bar. & alii. [20] Huc vsque sequitē Bar. Bald. Paul. Ale. & Ias. [21] Gl. placet Bar. B. Pau. Alex. & Ias.

a Substituere.] in illa legitima.
b Pupillaris.] vt enim in bonorum debito subsidio substituitur pupillo, sic huic, 1 vt supra de inoffi. testam. l. ex tribus. nec potest conqueri, cum magis sit ei consultum, quàm si grauatus. nam ipsi tunc sibi testari nō possunt, vt institu. eodē. §. 1. In multis tamen hæc à pupillari differt, ut quilibet per hanc legem videre potest.
c Oriatur.] nam curator furiosi diceret inofficiosum nomine furiosi, cum in legitima sit grauatus. sed non potest hoc dicere, vt hic.
d Resipuerint.] facti fuerint sanæ mentis.
e Cesset.] vel si filius ei filio natus est, vt ff. eo. l. ex facto, in prin. 2 ... [illegible]
f Vel.] pro sed.
g Certos.] mirabile videtur quod ponit de vno vel de certis, quia secundum hoc quidam ex filijs furiosi videntur à sua successione contra pietatem repelli. vnde his substitutionem esse nullam dici nō potest, quia huius legis auctoritate firmatur, vt institu. de exhæreda. libe. in prin. Sed respondeo hoc esse verum, cū pater quosdam substituit, & alios exhæredat, hi postea per querelam rescindet testamentum. Si vero ab initio præterierantur, nulla erit substitutio, 3 sicut si ipse furiosus factus sanæ mentis fecisset testamentū, & præterijsset vnum de filijs.

7 Nec est opus impetratione facienda à principe: licet secus esset de iure Digestorū. Ba. Bal. Paul. Al. & Ias.

† In scriptis nostris exēpl. legitur, sed si filii uel alii &c.

2 Placet Bart. Bal. Pau. Alc. & Ia. si tamē ei nō superuiuat pater testator. Ba. & Ias.

3 Placet Bar. in l. ex facto, in 7. col. ff. eo. & ibi Ange. & Alc. & hic Ias. licet displiceat hic Bart. Ci. & Paul.

4 Illa lex non hil facit ad propositum. Ias.

5 Parum facit ad contrariū. Ias.

6 Idē B. P. Salice. & Ias.

7 Ista nō est de mēte scribentium.

8 Displicet communiter scribentibus.

portiōe ei vel eis relicta, quos voluerint, his substituere, [a] vt occasionē huiusmodi substitutionis ad exēplū pupillaris [b] q̄rela nulla ꝯ testm̄ eorū oriat.[c]

¶ Ita tamē, vt si postea resipuerit, vel resipuerint, [d] talis substitutio cesset. [e]

¶ Vel [f] si filia † aut alii descendentes ex huiusmo B di mente capta persona, sapientes sint: non liceat parenti qui vel quæ testatur, alios quàm ex eo descendentes, vnum, vel certos, [g] vel oēs substituere.

¶ Sin vero etiam liberi testatori vel testatrici sint sapientes, ex his vero personis quæ mente captæ sunt, nulli descendat: ad fratres eorum vnum, vel certos, vel omnes eandē fieri substitutionē oportet. C Dat. III. Id. Decemb. Constantinop. DN. Iustinia. A PP. II. Conss.

Substituimus pupillariter duobus impuberibus cum expressione nominis collectiui, scilicet si ambo seu vterque decesserit in pupillari ætate, non admittitur si vnus prima decesserit in pupillari ætate ad eos spectat, nisi etiam alter, & sic vterque in pupillari ætate decedat. Alex. post Bald. & Sal.

X. Idem A. Ioanni P. P.

Cum quidam duobus impuberibus filijs suis hæredibus institutis adiecit, si vterque impu- D bes decesserit, illum [h] sibi hæredem esse: dubitabatur apud antiquos legū auctores, verùmne tunc voluerit substitutum admitti, cum vterque filius eius in prima ætate decesserit: an alterutro decedente, illico substitutum in eius partem succedere. B Et placuit Sabino substitutionem tunc locum habere, cum vterq; [i] decesserit. cogitasse enim patrem primo filio decedente, fratrem suum in eius portionem succedere. [k]

¶ Nos eiusdem Sabini veriorem sententiam existimantes, non aliter substitutionem admittēdam esse censemus, nisi vterque eorum in prima ætate decesserit. Dat. VI. Kal. Aug. Cōstā. post cōsulatū Lampadii & Orestis VV. CC.

Substituimus proprio nomine, cum hæredibus institutis per verba distributiua. Quisquis mihi hæres erit, admittatur pro virili, & pater adiectus una cum filiis ad vnam virilem tantum. Salicet. Vel sic: Si cum pluribus institutis tertius substituatur cum additione nominis distributiui, admittetur quilibet pro virili. Vbi autem testator dixit, Titius cum filiis suis & Sempronius hæredes sunto: Titium vnā cum filiis in semissem, Sēpronium in aliū semissem instituisse videtur. Alexander.

XI. Idem A. Ioanni P. P.

Si qs duobus heredib[9] institutis, [l] filio suo

CASUS. Testamētū fecisti, duos impuberes filios instituisti: & eis Titiū substituisti his verbis, si vterq; intra tempus pubertatis decesserit, sit hæres Titius. decessit alter. quis ad suā partem, an substitutus, an cohæres vocetur, quæritur? Respond. q̄ non habet locū substitutio, nisi vterq; in pupillari ætate decesserit, quo casu vocabit institutus, & non substitutus. Viu.

h Illum.] puta Titium.
i Cum vterque.] vt ar. 4 e. l. quamuis, in fi. & ff. ad Treb. l. Seius. 4 Sed contra ff. de inius. rupt. testa. l. pe. 5 vbi etiam vno decedente vocatur substitutus. Sol. 6 ibi nominatim facta fuit substitutio singulis, hic omnibus simul. Vel hic speciale 7 in filiis, secus in extraneis, vt ibi. Et hoc secundo modo potest solui aliud contra. ff. ad Trebel. hæredes mei. §. cum ita. immo non. Vel ibi quia 8 decessit fideicommissarius conditionalis ante cō A ditionis euētū, vt ff. de eod. tol. §. in nouissimo. hæc solutio nulla est: quia in l. cōtraria non decessit fideicommissarius, id est ille cui debebatur fideicommissum, sed ille qui debebat. Vel hic 9 deficit conditio in persona primi morientis: quia decessit pubes. ibi extitit in persona tertij qui decessit sine liberis. Vel ibi fideicōmissaria, 10 hic in directa substitutione. nec est contra ff. de cond. & de mon. l. falsa. §. fi.

ADDITIO. Hāc quæstionē an requiratur quod conditio substitutionis existat in psona vtriusque, pulchre tractat & distinguit Bar. in d. l. hæredes mei. §. cum ita, in glo. alleg. Et quantum ad casum istius p̄sentis legis sic distinguas breuiter, quia aut superest aliquis de liberis q ex præsumpta voluntate defuncti substitutos excludat, tunc substitutus excluditur. ita loquitur hæc lex. Si vero ille qui superest, nō fit talis, sed forte est in eodem vel pari gradu cum substituto, tunc substitutus admittitur. ita loquitur d. §. cū ita, & hoc in casu, vt dixi, præsentis legis, quæ loquit in pupillari substitutione.

k Succedere.] vt ff. eodem. l. qui duos, & l. si pater impuberes, & l. uel singulis & institu. eod. §. ut singulis, ff ad Treb. cum qui.

9 Sequitur eā Ba. P. Salice. & Ias.

10 Ista vera est in se. Ias. sed duplicet omnibus.

Si quis.] CASUS. Testm̄ fecisti: Titium & Seium vna cum filio tuo impubere hæredes instituisti, & eos & Caiū filio tuo substituisti his verbis. Quisquis mihi hæres erit, & Caius filio meo hæres esto. si decedat impubes intra tēpus pubertatis, qualiter partis suæ inter substitutos fiat distributio, quæritur, vtrum scilicet Titius & Seius in dimidiam, & Caius ad aliam uocetur, an vnusquisque in trientem vocabitur? & dicas quòd unusquisque in trientem vocabitur. Si autem ita dixit: Titius vnà cum filijs suis, & Sempronius hæres esto. an Titius in vnam dimidiam cum filijs suis, & Sempronius in aliam vocetur, an vnusquisque in uirilem, ut quot sint personæ, tot fiant portiones, quæritur? Respō. quod una dimidia dabitur Titio cum filiis suis, qui cum eo una persona censeatur, alia Sempronio. Viuia.

l Institutis.] præter filium impuberem, quem etiam instituit. Et nota quòd duas præmittit quæstiones, postea per ordinem soluit.

Hæres

impuberi eos vnà cū alio tertio substituerit, & verba testamenti ita composuerit: *Quisquis mihi hæres erit, & Titius filio meo hæres esto:* a secūdū quod apud Vlpianum inuēnimus, mortuo impubere filio quærebatur, qūo ad substitutionem vocentur tres substituti, vtrùmne duo priores, qui & patri hæredes fuerāt scripti, in dimidiā vocentur, tertius in reliq̄ dimidiā: an tres substituti, vnusquisq; ex triēte, ad substitutionem vocētur? Alia applicata dubitatione, si quis hæredem ita scripserit, *Titius vna cum filiis suis, & Sempronius hæredes mihi sunto.* & in præsenti enī specie quærebatur secundum Vlpianum voluntas testantis, vtrumne Titiū vnà cum filiis b suis in dimidiam uocet, & Sempronium in aliam dimidiam, an omnes in virilem portionem. Nobis autem in prima quidē specie videtur tres substitutos, unumquenque in triētem c vocari, in secunda autē specie, cùm & natura pater & filius eadem esse persona penè intelligantur, d dimidiam quidem partē Titio cum filiis e suis, alteram autem partem Sempronio assignari. Dat. VI. Kalēdas August. Constanti. post consulat. Lampadij & Orestis VV.CC.

B

C

D

TITVLVS XXVII.

DE NECESSARIIS seruis hæredibus instituendis vel substituendis.

Institutio de seruo non specialiter pignorato facta ab omnino non existente soluendo, facit eum liberū, & hæredem necessarium etiā in præiudicium creditoris. Salicet. Vel sic: Ille qui non est soluendo, potest vnū ex seruis suis instituere, & eum sibi necessarium hæredem & liberum facere. fallit, nisi illum seruum specialiter creditoribus obligasset. Alexan.

A

I. Imp. Pertinax A. Lucretio.

Is qui f soluēdo non est, hæredē necessarium g etiā in fraudem creditorū relinquere potest. sed si pignori h datus fuisti, i & in eadē causa permansisti: k ne ab eo q̄dē debitore qui soluēdo nō fuit, liber & hæres necessarius existere potuisti. PP. XI. Kalen. April. Falcone & Claro Cons.

B

In institutione qui scienter enunciatiue dicit seruum suum esse liberum, videtur ei libertatem relinquere, fauore libertatis, & institutionis, quæ est caput & fundamētum testamenti. secus igitur in legato. Alex.

II. Imp. Aur. A. Aufidio, & aliis.

a Hæres esto.] Not. ex hoc quòd dicit filio meo, quòd pupillaris fuit substitutio, non autem dixit, mihi.

b Cū filiis.] secus si dixisset cum hæredibus, secundū quosdam, vt statim dices.

c In trientem.] vt ff. de leg. 2 l. antepē. §. Lucius Titius testamēto. 2 Sed argu. contra ff. e. l. qui liberis. in fi. & l. si pater. 3. vbi dicit hæredes in vnam dimidiam, & extraneum in aliam dimidiam vocari. Solu. hic corrigit. 3 Vel hoc in paternis bonis, & illud in bonis filij, vt illa lex, si pater. videtur distinguere. Vel melius 4 hic habēt triētes in substitutione: quia & trientes habet in institutione, vt indicat hæc litera. instituit enim filium, & duos alios separatim quemque instituendo: 5 secus si ita instituisset illos duos, & filium, quia tunc haberent dimidiam institutionis iure tantum, & aliam filius, vt ff. de hæredi institu. l. Titius fundi, & l. liber homo. §. Titius, & sic iure institutionis haberent dimidiam tantum. & ita loquitur lex contra. Nec obstat huic solutioni. ff. eodē. l. qui cum plures, vbi dicit extraneum habere virilem substitutionis: quia loquitur 6 quando hæredes separati fuerunt in institutione, sicut & in nostra lege euenit. nam & hic habet virilem. Item cōtra huic respon. ff. de vsufruct. accre. l. si quis Titio, in 2. responso. Sed expone 7 ibi Titio, & hæredibus suis, scilicet Titij legatarij, non suis, scilicet testatoris.

d Esse persona penè intelligantur. Vnde quod vnus dicit, 8 & alter videtur dicere, vt instit. de inuti. stipul. §. ei vero qui, & vbi est vnus, & alter videtur esse, vt infra de agri. & censi. l. cum scimus. §. fi. lib. 11. & idem in hærede, & in testatore, vt in auth. de iureiur. à mo. præs. §. 1. col. 5. Accursi.

e Filiis.] immo Titius tertiam, & filii tertiam debent habere, vt ff. de vsufruct. accre. l. si quis Titio. 2. respon so. quæ est contra. Solu. 9 verbum, eadem, hic positum, tollit contrarium. contingit enim, & facit quòd quasi idem sit cum filiis, vt arg. infra de cadu. tol. §. sin autem ex his, & ff de leg. 1. l. plane. 2. respon. & ideo vna portio omnibus assignatur, vt hic. hoc non valet, 10 quia & si non ponatur verbum, eadem, idem est, vt. ff. de hæredi. institu. l. Titius fundi, & l liber homo. §. Titius, & l. interdum. 2. respon. Tu dic, 11 quod ibi dicit, cum hæredibus, scilicet defuncti, non sui, scilicet, legatarij, sic ergo duo ibi adiecti debent habere viriles, & hæredes defuncti aliam, quam inter se diuident 12 pro hæreditaria portione, vt ff. eodem. l. qui cum plures. Vel ibi dixit de hæredibus, hic filiis, quod non placet 13 per authen. de iureiurā. à mo. circa princip. colla. 5. Vel refert quando vnus misce tur cum aliis, an ponantur aliorum propria nomina quæ denotant singulos, an appellatiua quæ generaliter omnes, non singulariter singulos demonstrent. In primo iunguntur omnes nomina t m in viriles partes eius partis quę eis datur, puta Titius, Mæuius, & Sempronius hæredes, Caius hęres esto. In secundo omnes qui appellatiuo nomine continentur, coniungātur, vt ibi fit de hæredibus. Sed alius cuius nomen propriū positum est, vt est ibi, Titius, habet virilem de iure communi, vt ibi. sed excipitur in parte, ut hic, qui nihil habet nisi in parte filiorū.

DE NECESSARIIS seruis hæredibus instituendis vel substituendis.

Quia quædam specialia in seruo instituto seruantur, ideo de his specialiter dicit.

Is qui.] CASVS An debitor, qui soluendo non est, seruum sibi necessarium hæredem instituere possit, quæritur? Respon. q̄ sic, nisi fuit alicui specialiter creditori pignori obligatus, quo casu si in eadem causa maneat, nec à debitore luatur, nec erit hæres, nec liber.

f Is qui.] scilicet debitor multorum.

g Necessarium.] scilicet vnum tantum, nisi in casu, vbi etiā cū alio, vt ff. de hæred. insti. l. ei qui. Quid autē si plures nominet? si quidem ordine, tunc primus, vt ff. qui & a qui. l. si quis habens, & de hære. institu. l. qui non soluendo: si simul, tunc neuter, vt ff. de hære. insti. l. qui soluendo.

h Pignori.] scilicet specialiter. secus generaliter, vt infra de seruo pign. da. ma. l. ab eo. & ff. de in quib. cau. pig. tacite contra. l. est differentia.

i Fuisti.] tu serue.

k Permansisti.] secus enim si ipse seruus offerat pecuniam, vt. ff. de hære. institu. l. pignori.

1 Idem tū si dixisset. Sal. & Al. per l. prox. præce.
2 Dic q̄ ille §. est de directo cōtra istā legē: & sic nō cōcordat. Ale. & Ias.
3 Ista solutio reprobatur secundum Bart. Pau. Al. & Ias.
4 Ista solutio est de directo cōtra l. contrariā. & tū dic melius q̄ in l. in contra. allegata nō fuit apposita dictio quisquis, distributiua: hic sic fuit apposita. Al. & Ias.
5 Placet Sali. & Alexā. quo ad hoc.
6 Immo solue, vt ibi per gl. in verbo, hæreditarias. placet hæc Ale. & Iaso. in eius secunda solutione.
7 Displicet Bar. B. Pa. Al. & Ias. q̄a ibi nō fuit posita dictio quisquis: hic sic: secūdum eosdem.
8 Hoc verū quoad ea q̄ sunt iuris: secus si facti. Ia.
9 Placet Salіceto.
10 Et bū. Bal. Paul. Al. & Ias.
11 Sequūtur prædicti scribentes hic.
12 Istud sentendit ad solutionē contrarij, sed ad declarationem quæstionis sequē. ſ. ibi, vel refert &c. Bart. Al. & Ias.
13 Et bene. Barto. Paul. Alo. & Ias.
14 al. Leo.
Continuatio.

CVm serui.] CASVS. Si hæredem seruum tuum libertũ appellando instituisti hoc modo, ille libertus meus sit mihi hæres, an sit liber, & institutio ualeat, quæritur: Resp. φ sic. legatũ autẽ nõ ualet, ut si dixisset testator, illis libertis meis relinquo. 10. nõ ualet legatũ, si sint serui, ut s. de testa. l. testamẽto militis, & l. ex his.

a Apellatione.] imo etiã si simpliciter, ut j. eo. l. penul. Sed contra s. de hære. instit. l. cum proponas: sed ibi communis, hic proprius instituentis. Itẽ hic sciens, ibi errans, ut ff. de testa. mili. l. neque. § si seruum.

b Scripti essetis.] à dom no uestro.

c Quod in legato] id est dicere, si lego secundum Ioan. modo his uerbis, lego tali liberto meo. 10. nõ erit φ hoc liber.

d Habet.] ut s. de testa. mili. l. ex his.

Vos, ad. ditur in veterib. manuscriptis & in nõnullis exemp hæc. l cũ serui. præcedit. l. is qui.

CVm serui costituti, sub appellatione a libertorum hæredes scripti essetis: b ea scriptura benigna interpretatione perinde habenda est, ac si liberi & hæredes instituti fuissetis: quod in legato c locum non habet. d Accepta. VII. Kalen. Mart. Prisco, & Apollinari Conss.

Tutor non potest seruum pupilli sui facere sibi necessarium hæredem: si tamen ipsum instituit, remanet seruus: & iussu pupilli potest adire, & sibi hæreditatem acquirere. Alc.

III. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Felici.

SI tutor ancillam tuam contubernio suo coniunxit, ac post hæredem eam instituit: e neque dominium ex huiusmodi facto tibi auferri potuit: f & vt eius aditione g iussu tuo tibi per hanc successio h quæratur, iure cõcessam habes facultatem. S. XVI. Kalẽ. Ianua. Sirmij. AA. Conss.

SI tutor.] CASVS. Tutor si ancillam pupilli contubernio sibi adiunxit, & & hæredẽ instituit, an præiudicetur pupillo, quo magis ei auferatur dominiũ ancillæ? Respon. quòd non, sed si ea adierit hæreditatem, eam acquirit domino iussu suo.

e Instituit.] eam ancillam.

f Potuit.] sic. ff. pro empto. l. qui fundũ. §. si tutor, & ff. de fur. l. interdũ. 2. §. si.

g Aditione.] sc. ancillæ tuæ, iussu pupilli.

h Successio.] tutoris.

Licet seruus pupillo substitutus à gradu militũtorum adeuntium sit consecutus directam libertatem, tamen postea ex substitutione pupillari efficitur pupillo hæres necessarius. Alexand. post Salic.

IIII. Imp. Iustinian. A. Iuliano præf. præt.

CVm quidam suum pupillum i hęredem instituit, & seruo directis verbis libertatẽ reliquit, & in secũdo gradu in quo pupillarem substitutionẽ faciebat, ipsum seruum sine libertate k pupillo suo substituit: quęrebatur inter prudentes, si ex huiusmodi substitutione hęres necessari9 pupillo existeret. Causa enim altercationis ex vetere regula orta est, qua omnibus placuerat hunc seruum necessarium hęredem domino fieri, cui in eodẽ gradu & hæreditas & libertas relinquebatur. In præsenti autem non in vnum tam libertas quàm substitutio congregata est, sed in aliũ & alium l gradum.

¶ Nobis itaq, eandẽ altercationem decidentibus, mirabile visum est, si quis putet ex huiusmodi scrupulositate impediri testatoris voluntatem, maximè domini, & existimet non fieri seruum hæredẽ necessarium, sed ei licentiam præstet & libertatẽ consequi, & hæreditatem respuere, & domini voluntati reclamare. Qui si hoc facere † tentauerit, etiam puniendus est. sit itaque & viuo pupillo liber, quia testator hoc voluit. & mortuo pupillo necessarius hæres, quia & hoc m voluit testator. Dat. XV. Kal. Decemb. Cõstantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

Institutio facta de seruo proprio, tacite eidem tribuit libertatem, sicut tacita tutoris factio de eo: nec reuocatur per simplex legatum de eo postea factum. Salic. Vel sic: Tacita libertas vel expressa praualet legato. Iaco. Butr. Vel sic: Si seruus fuerit hæres institutus in totum vel in partem, vel tutor datus, erit hæres ac tutor: & vtroque casu erit liber. licet de libertate nulla fuerit facta mentio in testamẽto: nec reuocatur libertas per simplex legatum de eo postea factum. hoc dicit prima pars vsque ad ¶ sed cum veteres. Alexand.

V. Idem A. Ioanni P. P.

QVidam n cũ testamẽtum fecisti, & duos hæredes instituisti, vnum ex vna dimidia, scilicet libertũ, seruũ vero ex alia, nulla facta mẽtione libertatis, & cũ postea Titio legasti vel ante, & postea cum hæredẽ instituisti, an valeat institutio, uel legatũ, & an illi Titio acquiratur? olim erat altercatio, cuius erat materia dubitationis, quòd seruus erat sine libertate institutus. ne autem dubitationi remaneat locus, dicit imperator φ seruus hæres institutus nulla facta mẽtione libertatis, præsumitur liber, cũ ex ipsa datione tutelæ testator voluisse eum liberũ esse præsumatur. & hoc in prima. An autem si seruus in testamento fuerit pro parte institutus, in codicillisque fuerit ei libertas relicta, an valeat institutio, & sit liber & hęres? Respondetur φ hæres est & liber. ex quo enim hęres est institutus, nec in testamẽto, nec in codicillis est libertas relicta, præsumitur tamen liber: ergo & hic. secus in legato sine libertate relicto seruo, non eo ipso quòd sibi legatum relictum est, efficitur liber. cum hæredi nulla pateat facultas a seruo legatum. & hoc in secunda. Si autem seruum legasti in priori testamento, & filium tuum impuberẽ instituisti, & ei seruũ sine libertate substituisti, quæ-

Cvm quidam.] CASVS. Testamentum fecisti, pupillum filium tuũ instituisti, seruo tuo directis uerbis libertatem dedisti, in secundo gradu eundẽ filio tuo impuberi nulla facta mentione libertatis substituisti, an filio tuo impuberi ex substitutione sit hęres necessarius cui in eodem gradu nõ est libertas relicta & hæreditas, huic autem ex testamẽto paterno uidetur relicta libertas, ex pupillari hæreditas? Dicit ergo Imperator, φ uiuo filio, sit liber, qa hoc uoluit testator. eo mortuo si ei heres necessari9, qa & hoc uoluit testator.

i Pupillum.] qui & filius erat in potestate.

k Sine libertate.] id est non facta mentione libertatis.

l Alium & alium.] ex paterno enim testamento uidetur quòd sit consecutus libertatem, ex pupillari hæreditatẽ. Nã & in fideicõmissaria hæreditatis restitutione video interesse, an ab eodem gradu relinquatur libertas & fideicõmissaria hæreditas seruo, an à diuersis, vt ff. ad Trebell. l. si tes. §. si seruus. & facit ad legẽ istam. ff. de uulga. & pupil. subst. l. sed & si plures. §. quos.

m Quia & hoc.] scilicet quòd esset necessarius hæres mortuo pupillo.

In vet. est differe. Contins.

† Ex 50. Decisionibus.

tũ conderet, duobus [a] hæredibus scriptis, vnum [b] quidẽ ex parte instituit, [c] seruum autem suum, cuius & nomen addidit, ex reliqua parte sine libertate [d] scripsit hæredem, & postea eundem seruũ alii legauit, vel post institutionem hæredis, [e] seruum per legatum alii assignauit, & tunc hæredẽ eũ sine libertate [f] instituit. Dubitabatur si huiusmodi legatum, vel institutio aliquas vires posset habere, & cui acquiratur legatũ vel institutio. Dubitationis autem materia erat, quòd adhuc seruum suũ constitutum hæredem sine libertate scripserat, & tanta inter veteres exorta est cõtentio, vt vix possibile sit videri eandem decidere. Sed antiquitatem quidem hæc altercantem relinquẽdo, † nobis alius modus huius decisionis inuentus est: quia semper vestigia voluntatis sequimur testatorum.

Cum igitur inuenimus nostro iure hoc esse inductũ, vt siquis seruum suũ tutorem filijs suis reliquerit sine libertate, ex ipsa tutelæ datione præsumatur ẽt libertatem ei fauore pupillorum imposuisse: [g] quare nõ hoc etiam in hæreditate & humanius, & fauore libertatis inducimus, vt si quis seruum suum scripserit hęredem sine libertate, omnino ciuis Romanus efficiatur: quo inducto [h] neq; acquisitio, neq; tã effusus veterũ, atq; inextricabilis tractatus locum habeat? Neque.n. ferendum est supponere [i] quosdam [k] esse ita supinos, [l] vt eundem seruum & hæredem instituãt sine libertate, & iterũ alij per legatum eundem seruum assignent. [m]

Vtiliter datum, ex inutili confirmatione non vitiatur. Iac. But. secundum Bal. Vel sic: Simplex hæredis institutio facta de seruo in testamẽto, non vitiatur: licet postea libertas relinquatur in codicillis, in quibus dari non potest hæreditas, & hoc ideo, quia per simplicem institutionem factã in testamento intelligitur relicta libertas hoc dicit secunda pars usque ad. §. illo Alexander.

Sed cum veteres & aliã proposuerunt ambiguitatem, dicentes, si quis seruum suum in testamento quidem hæredem ex parte sine libertate scripserit, in codicillis autem libertatem ei reliquerit: si possit institutio valere, & ille tam hęres quàm liber fieri, ne videatur per codicillos hæreditas confirmari, in quibus hæreditas dari [n] secundum veteres regulas non potest.

Nos itaq; in tali dispositione, licet in codicillis fuerit scripta, [o] & libertatem & hæreditatem simul seruis per nostram liberalitatem & benignam interpretationem indulgemus, vt gratulentur, cũ non serui remaneant, sed & liberi & hæredes efficiantur: cum tanta [p] in eos nostri numinis beneuolentia effusa [q] est, vt etsi libertas eis neque testamento neq; codicillis data sit: tamen hæreditate seruis relicta, [r] quasi iniũctam esse libertatẽ [s] videri possit.

Aliud debetur ex vrbanitate, quod non debetur obligationis necessitate. Bal. Vel sic: Licet legatum factum seruo proprio sine libertate, non valeat de rigore iuris, nec ulla actio pro illo cõpetat; impius tamen & ingratus est hæres, qui illud soluere negat. hoc dicit usque ad §. qua iuris Ale.

Illo videlicet obseruando, vt si legatũ, vel fideicõmissum eis sine libertate relinquatur, maneant [t] in seruitute: non tamen ita impii hęredes existant, vt libe-

quæritur, an valeat substitutio, & per seruũ hæreditas mortuo pupillo intra pubertatis tempora legatario quęrat, aut in serui persona valeat vt sibi acquirat, an vero valeat, quòd sine libertate facta est? Respõdeo quòd legatum est in suspenso, quia si mortuus fuerit impubes, locum habet substitutio, & erit seruus liber, & hæres, nec legatario acquirit. si impubes ad pubertatẽ peruenerit, euanescit substitutio, & trãsit seruus ĩ dominiũ legatarii. si enim in suspenso esset libertas, si facta fuisset substitutio cũ libertate, ita & cum sine adiectione libertatis facta est, vt adueniente cõditione sit hæres & liber, & seruus substitutus.

[a] Duobus.] id est libero, & seruo, vt subijcit.

[b] Vnum.] scilicet liberum.

[c] Instituit.] quasi dicat, legauit eundẽ, vel antequam institueretur, vel post.

[d] Libertate.] id est sine mẽtione facta libertatis. Nam si cum libertate instituisset, siue antequã legaret, non reuocaretur per legatũ, siue postquam legauit, sicq; reuocauit legatum, vt ff de libe. & posthu. l. si ita. §. regula. nec esset aliqua dubitatio.

[e] Hæredis.] scilicet extranei.

[f] Sine libertate.] dic ut supra.

[g] Imposuisse.] Nota ex ipsa datione tutelæ est liber, vt hic, & ĩ. de fideicõmis. lib. l. & si non adiecta, & ff. de fideicõ. liber. l. generaliter. §. si quis tutorem, & instit. q. testa. da. tu. possunt, in princip. Itẽ non obstat huic l. inst. de hære. instit. §. seruus autẽ à dño, quia ibi alienauit in vita: hic in morte instituit, & postea legauit. sed si primo instituit, postea legauit, nonne vi debit destitisse à prima voluntate, vt ff. de vulg. sub. l. si quis eum quem? Respõ. non est ita, vt ff. de lib. & posthu. l. si ita. §. regula, & de leg. 2. l. si idem. nisi in casu, vt ff. de lega. 1. l. seruum. §. si idem.

[h] Inducto.] id est, ita tali quæstione expedita, scilicet quòd debeat esse liber, & hæres.

[i] Supponere.] id est significare.

[k] Quosdam.] testantes.

[l] Supinos.] certe immo is de quo. s. dictum est, ita fuit supinus. sed dicit hic sine libertate, id est vt nolit eum consequi libertatem, & vt non præsumatur ei dedisse libertatem.

[m] Assignent.] testãtes.

[n] Dari.] directe, sed per obliquũ potest, vt ĩ. de codicil. l. hæreditatem, & ff. ad Trebell. l. Scæuola.

[o] Scripta.] scilicet libertas.

[p] Cum tãta.] argu. à maiori, quasi dicat, cũ instituit eum hæredem, & nihil dixit de libertate, erit hæres, & liber, multo magis quando dixit cum libertate, quãuis non in testamento, sed in codicillis.

[q] Effusa est.] vt s. eo. in prima parte. l.

[r] Relicta.] vt nihil de libertate sit dictum.

[s] Libertatem.] id est nulla mentione de libertate facta.

[t] Maneant in seruitute.] vt ff de adim. leg. l. & si transferã, & ĩ de fideicõmis. l. ex fideicommisso, & ff. famil. erci. l. ex parte. §. seruo, & de manu. test. l. qui potuerit, & ff de lega. 3. l. si legatarius. §. 1. & insti. de leg. §. an seruo.

† alias, relinquẽdũ est: nobis autẽ alius mo. &c.

Seruus ex datióe tutelæ liber fit.

Argũm à maiori est validum.

Legatum seruo proprio factũ sine libertate, an valeat.

ralitatem [x] testatoris, & seruiles labores debita remuneratione defraudare conentur, & nō derelictū, licet adhuc seruis constitutis, donent. [a]

Secundus gradus inducit suspensionem in primo, & videtur ordo conuersus, sed non est propter libertatē. Bald. Vel sic: Hac est vltima pars quæ hoc intendit: si seruus a primo gradu legatus est, & postea pupillariter substituatur, pendet legatum ex euentu pupillaris conditionis, quia si conditio eueniat, erit liber, & hæres pupillo, & legatum deficiet. aliàs autem valebit legatum. h. d. vsque ad finē: Alexander.

¶ Quę iuris nostri definitio [b] etiam ad aliam speciem dubitatam benignè extēdatur. Si q̄s etenim testamento principali seruum suū cuidam legauerit, [c] in pupillari aūt substitutione eūdē seruū filio suo sine libertate substituerit, quærebatur, siue utilis esset talis substitutio, & per seruum legatum substitutio post mortem pupilli legatario acquiratur, siue inutilis esset huiusmodi substitutio, quia sine libertate in seruum propriū facta est? Melius itaque nobis videtur, legatario eum [d] non statim acquiri sancire, sed expectandum esse substitutionis euētū. [e] & si quidem pupillo mortuo locus fuerit substitutioni, & liber & hęres efficiatur. sin autē substitutio minimè locum habuerit forsitan pupillo iam in pubertatem perueniente, tunc ad legatarij dominiū transeat. Quemadmodum enim veteres, si cū libertate substitutio fuisset, hoc inducebant, [f] quatenus [g] in suspenso fiat libertas, & statuliber intelligaē, ita & ex nostra interpretatione, & sine adiectione libertatis i substitutione, & liber, & hæres pupillo existat. Dat. II. Kal Maij Constāti-
A nop. post consulatū Lāpadii & Orestis. VV.CC.

Si seruo purè instituto à domino relinquatur libertas sub conditione quæ non existat. si quidem erit potestatiua, non erit hæres nec liber. Si autē casualis vel mixta, & per eum non stat quo minus existat, erit liber, & non hæres si hæreditas est soluendo, sed si non est soluendo, erit hæres & liber. h. d. ista lex singularis. Alexan.

VI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Decisione [h] nr̄a quā fecimus, sancientes eum qui a domino suo si-
B ne libertate hæres instituitur, videri libertatē accepisse, in propria firmitate durante, si quis seruum suum purè quidem hęredem instituerit, libertatē aūt sub conditione ei donauerit, si quidem conditio talis sit, quę in potestate serui posita est, ille aūt eā neglexerit, minimeque cōpleuerit, & libertate eū, & hæreditate sua culpa [i] defraudari. Sin autē casua-
C lis conditio est, & ex fortunæ insidiis defecerit, tunc humanitatis intuitu libertatem quidem ei omnimodo competere, [k] hæreditatem autem, si quidē soluendo sit, ad alios venire, quos leges vocant si nō aliquis fuisset substitutus. Sin autem soluendo non sit, [l] vt necessarius hæres institutus, simul & libertatem & hæreditatem obtineat. Tunc enim secundū
D definitionem tam veteris quàm nostræ decisionis, & liber & hæres necessarius existat. Dat. II. Kalendas August. Constantinopo. post consulatum Lampadii & Orestis VV. CC.

TITVLVS XXVIII.

DE LIBERIS PRÆTERITIS, vel exhæredatis.

Exhæredatio ab vniuersis gradibus facta expressè vel tacitè, facit valere gradus qui aliàs ratione præteritionis vitiarētur, & in dubio intelligitur facta ex omnibus gradibus, si est facta post omnes gradus, nisi de contraria ratione appareat. Alexā. post Baldum & Salicetum.

Cum

[x] al. vt liberalitate testatoris seruiles labores &c.

[a] Donēt.] quod certe si fecerint. i. non dederint legatum à testatore, opinionē suam aggrauant, huius tamē relicti nulla petitio est. sic supra de relig. l. militis. & sic non est contra j. de leg. l. seruis. Alij dicunt q̄ non valet legatum vt ibi, nisi sit modicum, vt hic. Alij dicunt quòd nullum valet nisi ad alimenta relictum, vt ff. de ali. leg. l. seruos, & tunc officio iudicis petitur: sed certe ibi alieni, non hæredis serui erant, vt ff de lib. cau. l. seruos. In nostro ergo casu nec in alimenta valebit. & q̄d hic dicit, ad exhortationē non coactionem dicit, vt primo dixi. Quid ergo si seruū suo conditione liberū esse iussit, & ei legatū dedit? Si quidē conditionem exituram certū est, tenet legatum. si vero incertum est, legatum est in suspenso. si vero libertas ꝓpter cōditionē est inutiliter data, nec tenet legatū, vt ff. de ma. testa. l. si q̄s ita sit legatus, & l. Stichus. Item cōtra ff. de ma. test. l. diuus Pius, in eo q̄ hic remanet seruus, tamen habet præcise legatū. sed ibi vr̄ repetita conditio libertatis. sic ff d̄ cōd. instit. l. cum seruus.

[b] Definitio] vt ibi eligatur liber ex substitutione, licet aliquid non sit dictum de libertate.

[c] Legauerit.] & filiū suum pupillū hæredem instituerit.

[d] Eum.] s. seruum.

[e] Euētū] hoc ideo, quia incertum est an conditio libertati apposita existet. alioquin si certum esset eam exituram ab initio, inutile esset legatum serui, vt ff. de leg. 1. l. si post mortem §. fin. & de man. test. l. si peculium prælegatum. §. si seruus. in legato tamen relicto ab extraneo ipsi seruo cui à domino relicta est libertas, nulla fit suspensio, vt ff. de lega. j. l. si post mortē. 1. respon. Azo. & facit ff. de fideicommis. libe. l. si seruus, & ff. de vul. sub. l. si quis, in prin. & de lega. 1. l. si fundum. l. §. cum statu.

[f] Inducebant.] & non aliter. nec ob. ff. de ma. testa. l. diuus Pius, quia ibi per priuilegium fuit indultum. Vel verius, alius est ibi casus.

[g] Quatenus.] ꝓ vt.

Decisione.] CASVS. Si seruū tuum pure instituisti, & sub conditione ei libertatem reliquisti, quam implere potuit, & noluit, puta si daret 5. au. fiat hæres & liber, quæritur? Respond. quod non. si autem conditio fuerit casualis, puta si nauis venerit ex Asia, sub qua fuit libertas sibi relicta, hoc retento quòd fuerit hęres institutus, aut hæreditas est soluendo, aut nō. Primo casu erit liber, & veniet hæreditas ad proximum agnatum defuncti, nisi facta fuit substitutio, quo casu vocabitur substitutus. Secundo casu erit liber seruus, & hæres necessarius.

[h] Decisione.] vt supra l. prox. §. cū igit.

[i] Culpa.] vt & aliàs infra de ma. testa. l. fi. § si vero quidā.

[k] Competere.] sed qua volūtate? dic ex institutione.

[l] Soluēdo nō sit.] sic ff. de mino. l. & si sine. §. sed q̄d Papin.

DE LIBERIS præteritis, &c.

Quia in testamentis exhæredātur & præteruntur liberi, ideo dicit de hoc.

Continuatio.
Ex 50. decisionib.

CVm post.] CASVS. Si testamentũ fecisti, & hæredes instituisti, & eos inuicem substituisti, filium exhęredasti, & adiecisti, ab omnibus gradibus institutionis siue substitutionis filium meum exhęredo, an valeat testamentum, quæritur? Respond. quòd sic. Si autem hoc expressisti, alio autem modo, quod semper præsumitur, nec admittitur ꝓbatio in cõtrarium si taceat, vt ff. eodem. l. 3. in fi. appareat aũt te hoc voluisse, valebit testamentum. vnde si tu omnes instituisti, & eos adinuicẽ substituisti, & filium exhęredasti, ab vtroque gradu iudicabitur exhęredatus. quia idẽ sunt institutio & substitutio. & est ratio, quia magis exhęredetur à gradu institutionis, quàm substitutionis, ergo ab vtroque.

† Nota in testis omnino se quendam voluntatẽ testatoris.

I. Imp. Antoninus A. Faniano.

CVm post omnes hęredũ gradus [a] exhæredatio scribitur, si adiiciat testator, ab omnibus se gradibus exhæredare, nõ dubitatur iuri satisfactum esse. Et ideo etiam si id [b] non adiiciatur, appareat tñ eum id eo cõsilio [c] scripsisse, † vt ab omnibus exhęredaret, rectè factum testamentum videtur. B

¶ Proinde [d] cum paterfamilias filiis instituttis [e] & inuicem substituris, [f] filiũ [*] exhæredauerit, [g] intelligendus est exhæredationem ab vtroque [h] gradu fecisse. Nam cum iidem hæredes instituti sunt, [i] nulla [k] ratio reddi potest, quare videatur in posteriore tantum casu exhæredare voluisse. PP. VI. Ka. Iul. Chilone & Libone Cõss. C

Nepos qui post mortem patris incipit tenere primum locũ in suitate, si reperitur præteritus, testamentum rumpit. Alexander.

° Filium.

a Gradus.] primus gradus dicitur institutorum, secundus substitutorum, & sic de singulis, vt instit. de vulg. substi. in princ.

b Si id.] i. si nõ expressit testator velle ab omnibus gradibus exhęredare.

c Consilio.] id est animo, quod præsumitur, nisi dicat se ab vno exhęredare, vt ff. eodem titul. l. 3. § fin. & ī. subiiciet statim.

d Proinde.] quod dixit in genere, dicit in specie.

e Institutis.] hic est primus gradus.

f Substitutis.] hic est secundus

g Exhęredauerit.] & sic post omnes gradus.

h Ab vtroque.] scilicet institutionis & substitutionis.

i Instituti sunt.] scilicet & qui substituti.

k Nulla.] vt ergo ab omnibus exhęredasse, nec probatio in contrarium admittitur, vt ff. de verb. obl. l. à Titio. in fi. 1 Et nota quòd exhæredatio quandoque fit ante omnes gradus, & tunc ab omnibus videtur exheredasse, vt ff. eodem. l. 3. §. ante hæredis, quandoque post, & tunc idem, vt hic. quandoque inter gradus, vt inter institutum & substitutum, & tunc idem, vt ff. eod. l. 3. §. sed etiam inter. Sed ibi subaudiunt quidam nisi testator dicat: quod vel à primo tantum gradu exhæredet, vel à secundo, quia tunc ille gradus à quo exhæredat, valeat] alius non à quo non exhæredat. & sic intelligunt. ff. eod. l. 3. §. fi. & de iniust. test. l. 3. §. fi. Sed nos dicimus secundum Azo. & B. quòd sic dicere non potest, quia sic à persona certa exhæredasset, scilicet instituti vel substituti, quod non valet, vt ff. eodem l. 3. §. nisi forte. Sed tu dic, à persona non potest, à gradu vno toto potest, vt no. ff. eodem. l. 3. §. filius, quandoq; fit inter gradũ, vt inter vnum institutum, & alium, vel inter vnum substitutum, & alium: & tunc ab eo gradu toto valet: vt ff eo. l. 3. § filius, & in alio non valet. Et sic euenit mirabile, quod incipit valere testamẽtum quandoq; ab institutione, quandoq; à substitutione: vt ff. de iniust. test. l. pen. & sic intelligo. ff. eo. l. 3. §. fi. de iniust. test. l. 3. §. 6. A re autẽ certa non valet exhęredatio, licet valeat institutio: vt ff. eo. l. cum quidam, & supra de hære. instit. l. quotiens. D

1 Tu dicas sin cõtrar dicto. hic quod imò ad mittitur ꝓbatio in cõtrariũ: vt argu. ff. de test. mil. l. t. l. in testamento 3.

SI auus.] CASVS. Si auus tuus patrem tuum, & nouercã exæquis portionibus hæredes instituit, nec te nominatim exhęredauit, sed inter cæteros, dicendo cęteros liberos meos exhæredo: an patre tuo mortuo auo tuo viuo, beneficio legis Vell. in locum patris tui succedens, rumpere possis testamentum, quæritur? Respond. quòd sic: & tota eius hęreditas ad te pertinebit, sed nõ beneficio legis Velleiæ, sed huius cõstitutionis, vt inst. de exhæred. libe. §. 1. & §. posthumorũ, in fin. vel sic, ponens eum, nec inter cęteros exhęredatum, sed pręteritum: tunc forte beneficio Legis Velleię ei succurretur. & hoc videtur hęc lex innuere.

II. Imp. Alexander A. Heraclidi.

SI auus tuus, qui patrẽ tuum & nouercam [l] æquis portionibus [m] hæredes instituit, cum te [n] quoq; haberet in potestate, testamẽto nominatim non exhęredauit, mortuo patre tuo viuo auo, [o] sine impedimento [p] legis Velleiæ succedendo in patris tui locũ, rupisti aui testamentum, & ad te hæreditas eius tota pertinuit. PP. VI. Id. April. Fusco. II. & Dextro Conss.

Interpretatio non debet fieri ad literam, sed ad sensum, quia sensus verbis prævalet. Bal. Vel sic: Qui alienus a substantia testatoris esse præcipitur, exhæredari dicitur Vel sic: Vbi mẽs est certa, nõ curatur interpretatio à mẽte aliena Sal. Vel sic: Ad exhæredationẽ inducẽdã sufficiunt quæcunque verba per quæ constat, quòd testator voluit filium a sua hæreditate esse alienum. Alexander.

l Nouercam] id est patris tui vxorem.

m Portionibus] id est quemlibet in dimidiam.

n Cum te.] nepotẽ.

o Viuo auo. quid autem si post mortem aui decessit pater? Respon. 2 nõ rumpitur testamentum. vt ff. de libe. & posthu. l. si quis posthumos. § 1 & supra de inoffi. test. l. si quis filium.

p Sine impedimento.] id est lege Velleia concedente secundum quosdam. Melius 3 ergo dixisset, cum auxilio legis Velleię Nam non tantum non impedit, sed & suas vires sibi ex toto porrigit: vt sui patris locum obtineat, & aui testamentum expugnet, vt ff. de iniust. test. l. posthumorum, & instit. de exhęred lib. §. posthumorum. Sed illud forte ideo dixit: quia certus modus instituendi, vel exhæredandi per legem Velleiã est introductus. Vnde non videbatur debere habere beneficium legis Velleiæ, cum ita non esset institutus, vt ff. de liber. & posth. l. Gallus, in principio. vel aliter, beneficium legis Velleię in his locum habet ex verbis legis Velleię, qui nascuntur mortuo patre, & viuo auo, sed ex interpretatione legis Velleię, habet 4 & ille qui natus est viuo patre & auo, vt dicta l. Gallus, §. nunc de lege Tu dic verius ideo nepotem istum videri repellendum per legem Velleiam, quia exhęredatus erat inter cęteros, 5 Vt innuit hęc litera, quod sufficiebat per antiqua iura, & per legem Velleiam, & sic per eam valet exhęredatio, & impeditur. Sed hodie exhęredandi sunt nominatim omnes, vt hic, & institu. de exhęre. libe. §. posthumorum, in fi. §. ibi, ne ergo, &c. & infra cod. l. fin. in princip. ibi, & inter nepotes, &c. & §. sancimus, & sic hic habetur mentio noui iuris.

2 Idẽ Bar. Bal. Pa. & Angel.

3 Istam sequuntur Ba. Bal. & oẽs vltramontani, licet oẽs sint in te verę. Bar. reprobantur tamẽ p Paul. & Ias. hic: quia tex. debet propriè intelligi: nã lex Velleia preuidet, ne testamenta rumpãtur in l. Gallus. §. ille casus, versic posteriore ff. e.

4 Immo ex verbis secundi capitis legis Velleię, vt per Ias. in prçludiis. §. nũc de lege, hic al leg.

5 Istã sequitur Ang. hic. & quãdo dicatur fieri inter liberos, vide glos. in § 1. instit. de exhær. libe.

III. Imp. Iustinianus. A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis

SI quis.] CASVS. Si pater in testamento dixerit, filium meum volo esse alienum à substantia mea, an exhęredatus intelligatur, an pręteritus verbis his? Rñ. quòd exhæredatus, cum enim sensus testantis appareat,

rea:, verborum interpretatio requirenda non est.
a Filium.] alio instituto hærede.
b Exhæredauit] & alium filium vel extraneum hęredē instituit.
c Intelligitur.] nā prætcritę, 1 est nullam de eo facere mentionem, ut inst.de hære.quæ ab intest.§. eadem. sed his verbis &c. vt ff. de hæred.insti.l.his verbis. Acc.
d Sensus.] id est mens.
e Interpretatio:] id est verus sensus, 2 qui non præteritionem, sed exhæredationem designat.
f Sēsu] vt ff.de adi. lega.l.3.§ conditio. & 35 di ca. sedulo.
Sed argu. contra ff.de vsufruc. lega.l. si alii, in fin. & de re iudi.l. in summa, in princ.

1 Ista glo. reprobat: quia dr̄ p̄teritus, ni si instituatur, vel ex hæredeē. Bar.Ang. & Ias.

2 Ponitra tionē dubitandi. Alex.

3 Et can. Marcion. 8.q.1.

filium a proprium ita exhæredauerit, b *Ille filius meus alienus mihi sit*: talis filius ex huiusmodi verborum cōceptione nō præteritus, sed exhæredatus intelligitur. c Cū enim manifestissimus est sēsus d testatoris, verborū interpretatio e nusq̄ 3 tm̄ valeat, vt melior sensu f existat. Dat.X.K.Mar.Cōstantinopo.post consulatum Lāpadii & Orestis VV.CC.

Hac lex est obscura, & hoc intendit: Subla ta aliquibus vitijs antiquis, hodie idem statuitur in filiis maribus, quod in fœminis, & e contra, tam in successione ex testamento quam ab intestato. & in iure dicendi nullum, vel contra tabulas, ac et in modo exhæredandi. quod obtinet etiam in nepotibus, & in iam natis vel nasci uris. Sed licet: Vel sic: Fœminæ exæquantur masculis, & nepotes filiis, & posthumi iam natis, vt eodem modo sint instituendi omnes, & eodem modo debeant exhæredari, & si præteream̄tur, eadem habent remedia rumpendi. licet de media iuris pruden ia masculi essent melioris conditionis quàm fœmina in pluribus. Primo, quia licet ab intestato essent pares, s. tamen fiebat testamentum, plus erat relinquendum masculo quàm fœminæ pro sua legitima & si exhæredabantur, debebant masculi exhæredari nominatim fœminæ autem po erant exhæredari inter cæteros. Si vero præteribantur instituto ex vanei poterat masculus totum testamentum impugnare & tā de iure ciuili, quàm per bonorum possessionē de iure prætorio. & totam hæreditatem consequi: fœmina vero non impugnabat testamentum, nisi pro dimidia per ius accrescēd, & de illa dimidia cogi poterat etiā ad solutionem legatorum, vsque ad dodrantem illius dimidiæ: sic reman ba' sibi tātū vncia cum dimidia totius hæreditatis, quæ dicitur sescūx: & erat deterioris conditionis, quàm si fuisset exhæredata: quo casu habuisset quartam in toto, nisi ei fuisset relicta quar a pars totius & similiter nascituri erant alterius conditionis, quàm iam nati. in modo exhæredationis sed hodie idē ius seruatur in omnibus. & debent exhæredari nominatim nepotes & posthumi sicut filii iam nati. Alex.

Maximū.] 4 A in ha l. sex vitia recitantur, quæ ex ipsa recipiunt emēdationē, quæ secundum antiq ua iura circa successionem, exhæredationem, & præteritionem liberorum fieri consueuerunt. Primum, cum filij tam masculi quàm fœminæ sine delectu ab intestato succederent, circa dispositionem testamentariam iam inæqualia iura receperunt sed q ue vel quædam, nec hæc lex, nec alia recitat expresse. Secundum, q filij non inatim exhæredabantur, & aliæ inter cęteros. Tertium, quod circa exhæredationem repotum ex filiis iura prętoria & ciuilia varie statuerunt. Quartum, si filius in potestate constitutus fo ret p̄teritus, ipso iure de iure ciuili paternū euertebat testamentum, vel de iure prætorio per bonorum possess. filia vero præterita, per ius accresc endi non in solidum, sed pro dimidia illud rumpebat, supposita tamen legatis præstandis ab instituto hærede relictis, vsque ad dodrantem sui semissis. admittebatur tamen in solidum de iure prætorio ad patris successionem per bonorum posses. hoc tamen benefi io per constitutionem diui Antonini ad ius antiquum iterum redacto, & ex hoc emergebat quintum vitium, puta quod filia præterita, quæ paternam non meruit indignationem, magis grauabatur, quàm exhæredata, quod fieri consueuit ex tul.. si ponas hæredem institutū legatis pluribus oneratam, maxime cum hodie per constitutionem Iustiniani aucta quarta sit, quandoque in trientem, quandoque in semissem. Videns igitur Iustinianus quòd introducētes huiusmodi differētias, potius naturā accusarēt, quàm iura statuerent, sanciuit tam ex testamento quam ab intestato filium & filiam pariter debere vocari. & hoc ad primum. & similibus verbis pariter exhæredari. & hoc ad secundum. & hęc in vtroque casu tam ad neptes quam ad nepotes ex filiis extenduntur. & hoc ad tertium. Itē filię præteritæ vt filii contra tabulas habeant bonorum possessionē, si ipsæ fuerint emācipatæ: vel in sacris positæ ipso iure, vt sui euertāt testamē tū. & hoc ad quartū, & ad quintū. In vltima parte dicit q etiā circa exhæredationem posthumorum filiarū & iam natarū differentia fuit, puta quod l po sthumos exhæredare ... quod in illata non fuit necesse. & hoc totum reuocatur ad statum masculorum suorū hæredum.

IIII. Idem A. Ioanni. P.P.

Maximū vitiū antiq sub edicaris p̄nti lege corrigimus, q̄ putauit alia esse iura obseruāda in successione parentū, si ex testamēto veniāt, in masculis, & alia in fœminis, g cum ab intestato h simile ius vtrique sexui seruauerint. Et aliis i verbis exhæredari filium debere sanxerunt, aliis filiam, & inter nepotes k exhæredandos alia l iura ciuilia, al a prætoria introduxerunt. & si p̄teritus fuerat filius, vel ipso iure testamentū euertebat, vel cōtra tabulas bonorum possessionem in totum accipiebat. Filia aūt præterita m ius accrescendi n ex iure veteri accipiebat, o vt eodem momento & testamentū patris quodāmo do ex parte iure accrescendi p euerteret, & ipsa q quasi scripta legatis r supponeretur: ex prætore s autem habebat cō tra tabulas bonorum possessionem in totum. Constitutio aūt magni Antonini eā in tōtū coarctabat, t semissis poterat grauari legatis, vt l. ibi. cum enim &c.

† al. Iuliano.

g In fœminis.] primum vitium.
h Ab intestato.] ratio quare sit vitium.
i Et aliis.] secundū vitium, quia filij nominatim, filiæ inter cæteros.
k Nepotes.] tertiū vitium.
l Alia.] id est alia v tia.
m Præterita.] quartum vitium. Vel dic quod exemplificat primum.
n Accrescendi.] id est accresc.ebat vne dabat ei semis eius, quod ab intestato erat habitura, & vsque ad dodrā ē eius

o Accipiebat.] non autem poterat dicere nullum, vt in stit.de exhære.libe.in principio.
p Accrescendi.] accrescebat enim, id est accedebat ei, & decrescebat instituto.
q Et ipsa.] scilicet filia præterita.
r Legatis] ab intestato relictis, ad instar filii, qui petit contra tabulas
s Ex prætore] id est ex iure prætorio.
t Habebat.] scilicet filia.
v Coarctabat] scilicet in bonorum possessione petenda, in quantū iure ciuili prius petebat, scilicet semissem

petit

petat per bonorum possessionem, & præstet legata vsq; ad dodrantem eius semissis, vt erat de iure primo ciuili: quam constitutionem Antonini non habemus.

a Accrescendi.] scilicet de iure ciuili.

b Tales differentias.] ratio quare sint vitia omnia præter tertium præcedentia.

A legata. Hæc tamen iniuria alibi reperitur: vt ff. de contra tab. l. non putauit, in fi. [t] nam & emancipatus filius si fuit præteritus, & petat contra tabulas, certis personis præstat legata. exhæredatus vero nullis omnino: [z] vt ff. de lega. præstan. l. 1. & l. Papinianus, § si & l. Titia. ff. de inoffi. test.

in quantum ius accrescendi [a] competebat. Qui.n. tales differentias [b] inducunt, [c] quasi naturæ accusatores existunt, cur nó totos [d] masculos generauit, vt vnde generentur, non fiant. [e] [1] Nam hoc corrigentes, maiorum [f] nostrorum sequimur vestigia, [g] qui eandem obseruationē B colere manifestissimè visi sunt. Scimus etenim antea [h] simili modo & filiū & filiam, & alios omnes inter cæteros [i] exhæredatos scribere esse concessum. [Tū etiam] centumuiri [k] aliam differentiam introduxerunt: [l] & ex hac iniquitate vitiū emersit, quale ex libris Vlpiani, quos ad edictum [m] prætoris fecit, inuētū à Tribuniano viro gloriosissimo nr̄o quęstore cæterisq; viris facundissimis cōposito C ribus iuris enucleati, ad nostras aures relatū est. Nam cū vltimum adiutoriū de inofficiosi querela positū esset, & nemo [n] ex alio ortus [o] pręsidio ad hanc [p] decurrere posset: inuenta fuerat filia præterita minus habens, q̄ filia exhæredata. Cū.n. per cōtra tabulas bonorum possessionē, vel ius accrescendi, semissem [q] substantiæ filia præterita accipiebat, & omnibus legata pręstare compellebatur, scilicet vsq; ad dodrantem suæ portionis: remanebat ei sescuncia [r] tantummodo in sua successione. Quòd si fuisset exhæredata, quarta pars omnimodo totius substantiæ [s] ei relinqui debebat. & quam iniuria dignā pater existimabat, amplius habebat ea quam taciturnitate in institutione [t] p̄terijt. etsi [u] secundum nostræ constitutionis [x] definitionem, quam de supplemento quadrantis disposuimus, repletio fuerat introducta: simili modo exhæredatæ [y] in quartam partē repletio accedebat. & ita [z] vitium permansit, vt nec ex nostra constitutione emendationem aliquam sentiret. [a]

¶ Sancimus itaq; quemadmodum in successionibus parentum quæ ab intestato deferuntur, æqua lance & mares & fœminę vocātur: [b] ita & in scriptura testamentorum eas honorari, [c] & similibus verbis exhæredationes noīatim [d] procedere, [e] & contra tabulas bonorū possessionē talem habere, [f] qualem D filius vel suus [g] vel emancipatus haberet: ut & ipsa [h] si fuerit præterita, ad instar filij emancipati, vel sui, vel testamentum ipso iure euertat, vel per con-

c Inducunt.] scilicet inter masculos & fœminas.

d Totos.] id est omnes. Et nota non licere [1] accusare naturam: vt infra de leg. hære l. lege. 12. tab. & insti. de exhæ re. li. §. nostra.

e Non fiant.] mulieres.

f Maiorum.] scilicet ab antiquissimis temporibus: vt in l. 12. tabularum: ut infra de leg. hære. l. lege.

g Vestigia] quo ad æqualitatem maris, & fœminæ, non quo ad exhęredationem.

h Antea.] id est antiquissimo tempore ante prædicta iura.

i Inter cæteros.] id est, nō nominatim.

k Centumuiri] nota tria esse iura in filia. Primum, quod filia inter cæteros. Secundum, quòd alijs verbis. Item de iure accrescendi. Et dic centumuiri, id est senatores, qui centum numero erant: vt hic, & supra de pet. hære. l. n. & est hoc quantum vitium.

l Introduxerunt.] Introducentes petitionem hæreditatis acta prius querela.

m Ad edictum.] sc. exponendum.

n Et nemo.] repete, cum &c.

o Ortus.] id est filius. Nam nati, filij dicuntur. Vel dic. id est fœtus, quasi dicat, qui habet aliud auxilium, non habet querelam: vt hic, & institu. de inoffic. testam. §. tam autem.

p Ad hanc.] scilicet querelam.

q Semissem.] i. eius partis quam ab intestato haberet.

r Sescuncia.] id est vncia, & dimidia: vt ff. de inofficio. testam. l. Papinianus. § proinde si sine, & hoc facta relatione ad totum quod ab intestato erat habitura, cum primo vnus semis ei auferatur, postea dodrans remanentis semissis.

s Totius substantiæ.] id est totius sibi debitæ portionis ab intestato. præterita vero habebat dimidiam illius portionis: & in dodrante illius dimidiæ grauabatur ad legata.

Sed hodie iure authenticorum idem potest probari. Pone quòd me exhæredauit pater meus, non adiecta causa: & legatum mihi reliquit: testamētum non valet quantum ad institutionē, sed quantum ad legata sic: ergo habeo legatum, & pariter succedam cum fratribus quasi ab intestato: & ita plus habeo q̄ etiam ipsi instituti, vel multo magis q̄ præteriti. [4] Sed quidam dicunt non tenere hoc legatum, cum non est verisimile quod testator voluerit me habere, si testam. non valeret. ADDITIO. istā opinionem tenuit Mar. Sylle. vt refert Bart. in authent. ex causa, infra cod. in pen. col. vers. quarto quid si aliquid erat &c. quā sequitur ibi ipse Bart. hac potissimum ratione, quia indignus est consequi ex testamento, quod impugnauit: vt ff de inoffic. test. l. Papinianus. §. meminisse, cum similibus. & videtur expressus casus secundum eum in l. filiū, §. omnibus, ff. de lega. præstan.

t Institutione.] de alio facta.

u Etsi.] i. quamuis.

x Constitutionis.] quæ est supra de inoffic. testa. l. si quis filium. §. sancimus. Vel verius illa, omnimodo.

y Exhæredatæ.] & non pręteritæ.

z Et ita.] quia præterita præstat ex sua portione legata, sed non exhæredata.

a Sentiret] quia non dedimus supplementū præteritę.

b Vocantur] vt supra eadem. l. in prin.

c Honorari] hoc ad primum, vt. l. non præterea intur.

d Nominatim.] quid sit nominatim, habes. ff. eod. l. 1. & 2 & hoc ad secundum.

e Procedere.] de secundo vitio.

f Talem habere] quartum & quintum vitium.

g Suus.] qui habet vtrūq;: emācipatus tm̄ alterū. simi confusio. ī. de coll. l. illā, & insti. qui test. dari po. pos. (§ 6.

h Ipsa.] scilicet filia.

[1] Quia parcendū est vitio naturali. l. fluminū, ff. de dam. infec.

† Erat, in vet. manuscrip. te &c. Continu.

☐ pro inclus. i vet. leg. Tamet si.

Senatores dñt centumuiri.

[3] Voluit allegare. l. filiū. §. fi. eo. titu. Cin. Alc. & Ias.

Dic secū dum Ful. Alc. & Ia. hic q̄ iste tex. considerauit q̄ quātū ad quartā à lege debitā ipsi filiæ est vitiū quòd exhæredatus in illa sit melioris conditionis, q̄ præteritus.

[4] Hoc sequit Paul.

a Non patiatur.] nam & suis præteritis datur contra tabulas, vt hic & insti. de hæred. quæ ab intesta. §. eadē.
b Et hæc.] hoc ad tertium.
c Progeniti.] nam nepotes ex filia cum deminutione tertiæ partis veniunt, vt ī. de coll. l. illum, quod tamen corrigitur per authen. ibi positā. Ac.
d Sed quia.] hoc erat sextum vitium.
e In posthumis.] hodie posthumi exhæredari non possunt, cum nullam causam ingratitudinis possint committere, vt ī. de inoffi. test. l. si quis in suo. §. legis, & est lex Iustinia. & post illam quæ est cōtra. Item per authē. est idem. Nam debet causam ingratitudinis inserere, quam ergo inseret i posthumo? & hoc dicit authen. non licet &c. quam lege hic, & postea authē. ex causa.
f Posthumā.] id est nondum natam.

Posthumi non possunt exhæredari.

Non licet.] CASVS. Hæc authent. corrigit iura antiqua. in hoc iure antiquo liberi poterant exhæredari sine causa. hodie istud ē correctum, quia nō licet parentibus exhæredare vel præterire liberos, nisi inseratur vna ex 14. causis legibus approbata. sed si vna illarum inseritur, & inuenitur vera, filius vel filia excluditur à querela. si non inuenitur vera, vocatur ad querelā: vnde si nō inseritur causa exhæredationis, non valet exhæredatio, nec præteritio, nec testamentum.

...tra tabulas bonorum possessionē stare hoc non patiatur. [a] Et hæc [b] non solum in filiabus obtinere, sed etiam in nepotibus & neptibus, & deinceps obseruari censemus, si tñ ex masculis ꝓgeniti, [c] sunt. ¶ Sed quia [d] & aliud vitium fuerat sub obtentu differentiæ introductum, B & alia iura exhæredationis in posthumis, [e] alia in iam natis obseruabantur: cum necesse fuerat posthumam [f] inter cæteros exhæredatam etiā legato honorari, filiā autē iam progenitam etiam sine datione legati: & hoc breuissimo incremento verborum ad plenissimā definitionē deduximus, sancientes eadem iura obtinere & in posthumis ex C hæredandis, siue masculini, siue fœminini sexus sint, quæ in filiis & filiabus iam statuimus: vt etiā ipsi vel ipsæ nominatim exhæredētur, id est posthumi vel posthumæ facta mentione. Dat. Kalendis Septemb. Constantinop. post consulat. Lampadii & Orestis VV.CC.

IN AVTHEN. vt cum de ap. cog. §. aliud quoque capitulum. cum sequentibus. §§. col. viij. constit. xij.

In exhæredatione requiritur expressio causæ legitima, quæ ab hærede probari debet, alias exhæredatio nō valet. Salicetus & Alexander.

Non licet parēti [g] aliquem ex liberis exhæredare, vel p̄terire, [h] nisi is probetur [i] ingratus, & ingratitudinis causas nominatim inserat testamento.

¶ Causę vero ingratitudinis noua constitutione expressę sūt quatuordecī. [k]

IN AVTHEN. vt cum de ap. cog. §. aliud, & §. seq. & §. siue igitur, & §. & hæc, i fi. col. viij. cōst. xj.

Propter breuitatem non summatur, sed potest diuidi in tres partes. Primo vnum dictum ponit. Secundo illud limitat & restringit. Tertio dubium remouet. secunda ibi quantum. tertia ibi, cætera. Alex.

Ex causa exhæredationis vel p̄teritionis irritum est [m] testamentū

g Parenti.] mari vel fœminæ, cum de præteritione dicat: vt insti. de exhære. lib. § mater. Accur.
h Præterire.] id est nec instituere, nec exhæredare, vt insti. de hære. quæ ab intest. §. eadem.
i Probetur.] ab hæredibus, vt ī. de inoffi. test. l. liberi, & l. omnimodo. Accur. D
k Quatuordecim.] quibus filii à parētibus exhæredantur: sed septem sunt in quibus exhæredantur superiores ab inferioribus, ut in cor. auth. vnde hæ sumuntur, in §. aliud, cum sequen. § & §. hæc quidem, & tres quibus exhæredatur frater uel soror, etiam turpi persona instituta, vt in authē. de nup. §. ingratitudinis, col. 4.

Ex causa.] CASVS. Istam authen. ita continua bis ad l. C. & ad superiorem authen. Olim nō erat necesse inseri causam exhæredationis, hodie necesse est, & si non inseritur, non ualet testamentum quantum ad institutionem, quantum ad alia sic. Ponatis ergo in hac authen. ita casum: Pater extraneum instituit, filium exhæredauit, nulla causa inserta quæ sit. l. approbata uel mater filium præteriit, & extraneum instituit, nulla causa à l. approbata inserta, vnde non ualet testamentum quantum ad institutionem. nam filius dicet testamentum ipso iure nullum, & succedet ab intestato: ueruntamen legata & fideicommissa præstare tenetur, quia licet ipso iure non valet testamentū quantum ad institutionem, cætera tamen omnia firma remanent.

l Ex causa.] omissa in testamento, & tunc ponitur irritū ipso iure. Vel secundo causa fuit inserta in testamento, sed per hæredem non probata, & tunc irritum, id est irritandum.
m Irritum est.] ipso iure causa inserta, & non probata, & sic non habet hodie locum querela nisi inter fratres turpibus personis scriptis hæredibus. Nam aut non est inserta causa, & sic non ualet, ut supra authen. nō licet. aut inserta & probata, & tunc inexpugnabiliter ualet, ut in authen. de hære. & Fal. §. exhæredatos, col. 1. aut non probata, & tunc ipso iure non ualet, ut hic, & hoc secundum M. Tu dic. [1] secundum Io. quod habet locum quando est inserta, & non probata, & uerbum hoc, irritum, non est in corpore, sed est ibi euacuatio, in §. si quis de prædictis. & in §. siue igitur. Subaudi ergo, per querelam, uel per cōtra tabulas si fuerit præteritus emancipatus, uel suus, sed suus si uult, potest etiam dicere nullum [2] cum est præteritus. Nec obstat, [3] quod alibi dicitur non esse differentiam patriæ potestatis, ut in authen. de hære. ab intest. §. nullam uero, col. 9. Nam uerum est utrunque admitti, sed quemque suo iure. per ius autem ciuile soli sui admittebātur. Et eodem modo respon. ad illam insti. de exhære. li. §. no D stra. Item loquitur [4] dicta authen. cum nullum factū est testamētum, & secundum hoc irritum, id est irritandum. Vel si dicas ipso iure, expone ex causa, scilicet omissā, ut sequitur, sed ab intestato succedunt. Item prædictum verbum esset in corpore auth. tamē præcedunt uerba illa, ex causa illa præteritionis, quasi sola præteritio uel exhæredatio non sit causa q̄ testm̄ sit ipso iure nullū, sed ēt illa, si exhæredatio non sit rite facta, id est si legitima causa non sit inserta, quare fiat exhæredatio. Si ergo continuatur, debet aliquod esse testamentum secundum omnes, sed irritandum est per querelam, uel aliis communibus modis. Vnde dic generaliter quod omnis exhæredatus, uel pro exhæredato habitus, & solus habet querelam, & solā querelā inoff. testamenti. Igitur [5] si est in potestate exhæredatus, habet querelam, & solam querelam inoffi. test. si præteritus, ipso iure nullum dicit. Item bon. possess. contra tabulas petere potest. Si si emancipatus & exhæredatus,

[1] Ista est vera Bar. Bal. Ang. Pau. & cōmuniter omnes.
[2] Et hoc habet plus q̄ emācipatus. Paul. & Ias.
[3] Hic gl. format tacitam oppositionē ad id quod incideret supra dixerat. Pa. Alc. & Ia.
[4] Hęc vera. Pa. Al. & Ia. & pro iungi cū prima. Fulg.
[5] Cōclude hic melius vt p Paul. & Ias.

redatus querelam habet, & illam solam, vt ff. de lib. & posthu. l. vlt. & de bonorum poss. contra tab. l. 1. si præteritus, habet solam contra tabulas. si autem sit præteritus vel exhæredatus ab ascendentibus per matrem, (& semper dic cum ca sa, quia eorū præteritio pro exhæredatione habetus) solam habet querelam. idem intelligo si mater vel aliquis ascendēs per matrem præterierit à filio, vt habeatur pro exhæredata, 1 vt supra de inoffi te sta. l. cum filium. & hoc cum tractatur de successione: ascendentium. Si autē econtra, si quidem erat filius, & in potestate, & fit testatus super rebus non castrē sibus, vel quasi, non valet testamentum, vt j. de bo. quæ lib. l. fi. §. filiis autem. Si autem super castrensi vel quasi, cōstat quòd nulli sub iacet querelæ, 2 vt s. de inoffi testa. l. fi. §. fi. Si autem est emancipatus, & patrem exhæredat, habet querelam. si præterēat, habet contra tabulas pater, vt ff. si a parens fu. ma. l. 1. in prin. & ff. de inoffi. testa. l. pater. Item opponitur s. de test. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. Sed ibi de imperfecto quo ad numerum testiū, & aliarū solennitatum, hic quo ad præteritionem vel exhæredationem, & secundum hoc facit j. proxi. glo. in fi.

1 Sequit̄ ad Pau. & sicut est aucta hodie legitima descēdentium, ita ascēdētiū, & debet relinqui iure institutionis. Ang. & Pau.

¶ al. Britanicio. Cōtrās.

2 Imo hodie. Bar. Bald. Pau. Al. & Ias.

a Cętera] sic ergo petentur legata actione ex testamēto, quasi non rescisso, vt hic, & in cor. auth. §. siue igitur, in fi. §. & tñ filius succedit ab intestato quo ad quid, ergo est testatus quo ad quid, & quo ad quid non, sic s. de testa. l. hac cōsultissima. §. ex imperfect. Vel dic agi cōditione 3 ex lege ad hęc legata. Sed pone quòd testator dixit, si non valet iure testamētū, valeat iure codicillorum, vel alterius cuiuslibet vltimæ voluntatis. An petentur legata vt ab intestato? Respon. hæc auhē. videtur velle solum ex testamento. verum videtur eo casu loqui, quo alio modo non poterant valere legata: sed certe nec hæc alio modo valent, 4 licet hæc verba sint adiecta, si non valet &c. vt ff. de inoffi. test. l. Titia, in fi. & de leg. 3. l. patronus. § fi. Item si hæc verba dixit, si non valet &c. nunquid hæres scriptus poterit tanquam ab intestato relictum petere ex causa fideicommissi a filio existente hęrede ab intestato, vt sibi restituat hæreditatem retenta quarta, quasi trahatur hæredis institutio directa ad fideicōmissariā, vt dicit lex in substitutione, vt ff. ad Trebel. l. Scæuola? Respon. ita videtur. quidam tamen contra, quasi prædicta adiectio nil operetur hic, sed tunc tantum operetur, cum deficit testamētum solennitate iuris, quia ibi non est solennis numerus testium, vel 7. sigilla, vel huiusmodi, secus ubi defec. ratione præteritionis quod est uerum per l. Titia sed ubi non potest dici inofficiosum, secus dictā, vt d. l. Titia, & nota. ff. de testa. l. ex ea scriptura.

3 Prima est uera, & magis communis. Bar. Bald. Pau. Alc. & Ias.

4 Opinio glo. est uera, scilicet quòd legata petātur actione ex testō non utili, uirtute clausulæ, sed eius fundamētū est falsū hodie. Bar. Ang. Pau. Alc. & Ia.

DE POSTHVMIS HÆREDIBVS INSTItuendis, uel exhæredandis, uel præteritis.

Quinque modis fit posthumus, scilicet natus post mortem patris. Itē post testamētū ante mortē, vt ff. de iniust. te. l. 3. §.

quātū ad institutiones cętera nāq; firma pmanēt.

TITVLVS XXIX.

DE POSTHVMIS HÆredibus instituendis, uel exhæredandis, uel præteritis.

Per natiuitatem posthumi præteriti testamentum rumpitur, & legata non debentur. Alexan. post Bal. & Salice.

Imp. Antoninus A. Bēatatio. †



SI post testamentum factū, quo posthumorum suorum nullam mentionem testator fecit, filium filiamve suscepit, intestato [b] vita functus est, cum agnatione posthumi vel posthumę, cuius non meminit, testamentum ruptum fit. [c]

¶ Ex rupto autem testamento nihil deberi, [d] neque peti posse, explorati iuris est. Dat. & PP. IIII. Kalend. Iul. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Abortiuus non rūpit testamentum, sed natus viuus, licet illico decesserit. Alex post Bal. & Sal.

II. Impp. Diocle. & Maximian. A A. & CC. Sotetico.

VXoris abortu [e] testamentum mariti non solui: [f] posthumo verò prętcrito, quamuis natus illico decesserit, [g] non restitui [h] ruptum, iuris eui dentissimi est. S. XII. Kalen. Mart. Sirmij, Cęsaribus Conss.

Posthumus natus viuus, licet illico decedat, rumpit testamentum si ipse ad nullum declinat monstrum vel prodigium. Sal. & Alex.

III. Imp. Iustinianus A. Ioanni pręfecto pretorio.

QVod † certatum est apud veteres, nos decidimus. Cū igitur

i sit arrogatio filio post testamētū. Itē post mortē aui, qa uel pit nepos in sui patris potestate esse, vt posthumus Itē nepos auo moriente filio, vt ff. de lib. & posthu. l. filius a patre §. 1.

ADDITIO. Licet hæc glo. approbetur per Salicetum, Corneum, Alexand & Ia. & per Alexan in rub. ff eo. tamen dominus pceptor meus Iodocus Laurenensis eam reprehendat in repetitione na l. Gallus, ff. eo. hic in tertio modo ibi, item arrogato filio &c. Et aliter ponit exemplum, scilicet si aliquis arrogat aliū quam suum.

SI post.] CASVS. testamentū fecisti, et heredes instituisti, nec de nascituris mentionem fecisti, aliquis natus est, an rumpatur testamentum, quæritur? Respon. quod nec ex eo aliquid debetur ut peti possit. b Intestato.] nunc respondet. c Ruptum fit.] ut insti. de exhære. li. §. 1. d Nihil deberi.] ut ff. de iniust. test. l. g uxorem, & ff. de lega. 2. l. si quis testamēto, & ff. de fideic. lib. l. generaliter. §. ex testamento. secus autem iure authen. hoc casu, ut supra titu. 1. authen. ex causa. Vel dic quòd ibi loquitur in nato præterito, hic in posthumo. Item cōtra. ff. de iniust. test. l. posthumas, & l. filio. Solu. ut dices infra l. proxi.

Posthumus dicit̄ quinq; modis.

Testamēto rupto p agnationē posthumi, an debeantur legata.

¶ Ex 50. decisionibus. corrigit autem sentētiam Pomponij in l. commodissime, de li. & posthumis. Contius.

ADDITIO. Tu distinguas, quia aut testator sciuit se habere uxorē pregnantem, & tunc ualent, & conseruantur legata & fideicommissa, per dictam authen. ex causa. aut ignorauit, & tunc secus, quę distinctio in filius iam natis pręteritis etiam adhiberi potest. pro qua facit. l. sicut certi, & l. si cum uel in utero, supra de testa. militi. & vult Bar. in d. auth. ex causa, & idem in l. filio. ff. de iniust. testa.

VXoris.] CASVS. Testamentum fecisti, & hæredem instituisti. nec de nascituris mētionem fecisti, uxor tua fecit abortum. an testamentum rumpatur, quæritur? Dicitur q̄ non. Si autem uiuus natus est, licet incōtinenti decesserit, rumpitur testamentum.

e Abortu] id est, mortuum fecit.

f Non solui.] cum nec natus uideatur, ut ff. de uerbor. sig. l. qui mortui.

g Decesserit.] uel si tamen uocem, ut differat à l. seq.

h Restitui.] ut ff. de liber. et posthumis. l. quod dicitur, & insti. de exhæredatione liber. §. 1. Sed contra. ff. de iniusto testamento. l. posthumus. Solu. ibi viuo testatore & natus fuit, & decessit, hic post. Vel ibi de æquitate, & hic de rigore. Itē contra. ff. de iniusto testamento. l. filio. Vel ibi nato præterito hic in posthumo. Vel ibi de æquitate, ut ibi dicit, hic de rigore.

ADDITIO. Tu uideas hic pulchram & breuē distinctionē Bart. pro concordia legum in hac glo. pro contrariis allegatarum.

QVod certatum.] CASVS. Cum posthumus natus, uoce tamen nō emissa ab hac luce subtractus est an rumpat testamentum, apud ueteres erat quæstio quam soluit Sabinus dicens, si uiuus natus est, non ob-

obstante eo quòd ante vocē emissam vita functus est, rumpet testamentum. eodem modo & si mutus natus est in quam sententiam declinat imperator statuens quòd quisquis natus talis fuerit, licet in terram ceciderit, vel in manibus obstetricis decesserit, rumpat si totus processerit, ad nullum declinans monstrum vel prodigium.

Filiū alius antecedere non potest.

a Fuisset.] viuo pře.

b Si nō.] is pro quia. cum enim sit filius, alius eum antecedere non potest, vt insti. de hære. qua. & & dif. §. sui. Secus ergo si alius præcederet, vt quia hic esset nepos qui nascitur, vt ff. de mili. test. l. si filiusfamilias. 1. §. sed si filiusfamilias.

† faciebat. vet. Contius.

c Nascēdo.] scilicet viuus, & durasset vitus.

d Elogio.] id est testamento

e Viuus.] & decessit.

f Hoc ipsum.] id est vocē nō emitteret.

g Rumpi.] vt supra l. proxi. & ff. cod. l. quod dicitur.

† in vet. manuscripto, rupi testamentum apparere, quod &c. restč. Contius.

h Monstrum.] hi enim non sunt liberi, ff. de sta. hom. l. non sunt liberi, & de verb. si. l. ostētū. Sed arg. contra eodē tit. de verb. signifi. l. quæret aliqs. sed ibi quo ad hoc vt matri proficiant, nō vt sibi. Vel refert an ex bestia.

† al. † vet. corrūpi. Contius.

Quidam.] CASVS. Testamētum fecisti his verbis, vnusquisque mihi natus intra decem menses post mortem meā, ille sit mihi heres. ille, si viuo te aliquis natus fuerit, an præteritus esse videatur, quo magis rumpatur testamentum, quæritur? Respond. quod

is qui in ventre portabatur, præteritus fuerat, qui si ad lucem fuisset [a] redactus, suus hæres patri existeret, si nō [b] alius eū antecederet, & nascēdo [c] ruptū testamētū faceret, [†] si posthumus in hūc qdē orbē deuolutus est, voce aūt nō emissa ab hac luce subtractus est, dubitabatur si is posthumus ruptum facere testm̄ posset: & veterū aĩ turbati sunt, qd de paterno elogio [d] statuēdū sit. Cūq; Sabiniani exist mabāt, si viuus [e] natus esset, & si vocē nō emisit, rūpi [†] testamentum: apparetq;, quòd & si mutus fuerat, hoc ipsum [f] faciebat, eorū etiam nos laudamus sententiam, & sancimus, si viuus, perfectè natus est, licet illico postquam in terram cecidit, vel in manibus obstetricis decessit, nihilominus testamentū rumpi, [†] [g] hoc tantummodo requirendo, si viuus ad orbē totus ꝓcessit, ad nullū declinās mōstrum [h] vel ꝓdigiū, Dat. XV. Kal. Deceb. Cōstātinop. Lāpadio & Oreste VV. CC. Conss.

In vltimis voluntatibus casus omissus habetur pro expresso si non sit diuersitatis ratio, et tractetur de favore, non de odio. hoc dicit: Salicet. Vel sic: Institutio facta de posthumo nascituro post mortem, trahitur ad posthumum natum in vita, si testator putabat ipsum nasciturum demum post mortē, quia verisimile est quod si putasset eum nasci in vita, eodem modo instituisset. hoc dicit secundum communem intellectum doct. Ale.

IIII. Idem A. Ioanni P. P.

Qvidam [i] [†] cū testamētū faciebat his verbis vsus est: *Si filius vel filia intra [k] decē mensiū [l] spaciū post mortē meā [m] editus fuerint, hæredes sunto.* Vel ita dixit: *Filius vel filia, qui intra decē mēses proximos mortis [n] meæ nascentur, hæredes sunto.* iurgium antiquis interpretatoribus [†] legum exortū est, an [o] videantur [o] non contineri [p] testō, & hoc ruptū facere. ¶ Nobis itaq; eorum sententiam decidentibus, cū frequentissimas leges posuimus testatorum voluntates adiuuantes, ex neutra huiusmodi verborum compositione ruptum fieri testamentum videtur: sed siue viuo testatore, siue post mortem eius intra decem menses à morte testatoris numerandos filius vel filia fuerint progeniti: maneat testatoris voluntas immutilata, ne pœnā patiať ꝑteritionis, q suos filios nō præterijt. D. XII. Kal. Decēb. Cōstātinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

Vtroque sermone, siue viuo te, siue post mortem tuam intra 10. mensis computandos à tempore mortis tuæ aliquis natus fuerit, maneat voluntas tua firma, ne pœnā præteritionis patiaris, qui filios non præterisisti.

[i] Quidam.] duobus modis dic casum. Primo, instituo posthumū qui mihi nascetur post mortē meā intra 10. menses, sed hic natus in vita post testamentum fingitur institutus, licet non sit. Secundo, instituo posthumū qui mihi nascetur vsque ad decem menses completos, qui menses computentur post mortem meā. & secūdū hūc secundum casum ponitur intra, pro citra. in primo nō.

[k] Intra.] id est citra.

[l] Decem mensium.] exnunc currentium.

[m] Post mortem meā.] computandos an cucurrerint.

[n] Mortis.] i. post mortem secundum primum casum.

[o] Videantur.] filii nati in vita.

[p] Non contineri.] & sic præteriti.

[q] Non præterijt.] ergo hæc lex interpretatur quòd sicut testator voluit eū esse hæredē si nasceretur post mortem, sic eadē ratione & si in vita, vt h. c. arg. & ff. de inoffi. testa. l. 3. & ff. eo. tit. l. si ita. 1. respon. & ff. de condic. cau. da. l. si extraneus. nisi appareat testatorē contra sensisse, scilicet quod in vnum casum tantum voluit prouidere, vt ff. eo. l. cōmodissime, quæ est contra. & ff. sol. ma. l. si cum dotem, in prin. quæ est arg. contra. Vel solue, quia hoc nouū, illud autem vetus, quod est in l. commodissime. Vel dic tertio quòd hic subaudiatur, etiam, in verbis testatoris. quasi d. etiam post mortem. quæ non placet, quia sic posset & ibi subaudiri. Dic ergo quarto, & est secunda positio casus, quòd hæc uerba, editi fuerint, quæ sunt in primo dicto, item nascentur, quod est in secundo, non determinentur per illa verba, post mortem, sed per illa intra decem menses cōnumerandos, & currentes ex tūc & computandos, i. inuestigandos post mortem, an currant ante vel post, & nō refert, an cucurrerint ante mortē uel post. nā & illi menses qui præcedunt mortem, sunt proximi morti, sicut & qui sequuntur, & sic ponitur intra, pro citra. Item quod in fine dicit, a morte connumerandos, ex pone, id est inuestigandos an etiam in uita cucurrerunt. Item contra secundum primum casum. ff. de ven. in poss. mit. l. 1. §. sed & si quis ventrem. ubi tantum post mortem, & tantum in tempus quod testator expressit, uidetur cautum. Sed ibi in exhæredatione, hic in institutione, ut ff. e. l. cum quidā. & facit l. Gallus. §. nunc de lege. ff. eodem.

† Iulianus. in vet. redè. Contius.

Ex quinquag. decis. corrigit 3t legē 10. ff. e. Cōtius.

† vt Pōponio. l. 10. ff. eodem. Contius.

† videtur hic desiderari hæc verba, an filij viuo eo nati &c. ut ex seqētib. verbis liquet. Contium.

TITVLVS XXX.

DE IVRE DELIBERANDI, & de adeunda vel acquirenda hæreditate.

DE IVRE DELIBERANDI, & de adeunda vel acquirenda hæreditate.

De hoc dicit l. cum antiquioribus. & l. fi.

[a] Adeundo.] *ab extraneo. sed sui dicuntur se immiscere. vt insti. de hære. qua. & dif. §. an extraneus.*

[b] Acquirendo.] *a quocunque suo, vel extraneo.*

SI à patre.] CASVS. Filiæ emancipatæ delata erat bo. pos. in bonis patris, seruũ hæreditarium manumisit: res quasdam ob funeris impensam distraxit. an videatur se alligasse hæreditati quo magis à creditoribus hæreditariis conueniri possit, quæritur? Respondeo ꝙ non, si bon. poss. nõ agnouit: quia hoc modo non videtur pro hærede gerere filia emãcipata. Vt,

a Obligata.] subaudi, ideo quòd &c. & sic no. quòd propter talia non videtur gerere pro hærede: vt hic, & ff. de reli. l. at si quis. §. interdum. Sed contra. ff. eodẽ, scilicet de acquiren. hæred. l. Iulianus, & aliàs incipit. ff. pupillus. §. si seruum, vbi manumittendo fit hæres. Solut. [1] hic de filia emancipata: ibi de filio in potestate, qui fit hæres, nisi protestetur: vt ff. eodem titul. l. pro hærede. §. 1. & infra de repu. hære. l. 1. Fallit tamen in filiofamilias milite, qui manumittendo seruũ patris non fit hæres, quamuis sit in potestate: vt ff. eo l. Iulianus, §. fi. vel ibi in d. §. fin. est ideo in milite, [2] quia prius se abstinuerat: vnde non videtur pœnitere de abstinentia manumittendo.

ADDITIO. Aduertas quòd cum hodie per iura auth. sit sublata differentia emancipationis, & patriæ potestatis, & quilibet succedat de iure ciuili, per istũ actum extraiudiciarium de quo hæc. l. loquitur, induceretur aditio, vt dicit hic Bart. & tenet hic expresse Cynus.

Emãcipatus manu mittẽs nõ videt gerere ꝓ hęre.

[1] Et bene secũdum omnes.

[2] al. Florẽtiano.

[3] Immo ibi fit manumissio de seruo non hæreditario, hic de hæreditario: ideo sec. Dn. Bart. Paul. Alc. & Ias.

Iure ciuili emancipatus non efficitur hæres ab intestato ex sola manumissione, vel alia gestione. Sal. Vel sic: Ille qui de iure prætorio tantum potest esse hæres, licet faciat extra iudicium actus qui non possunt fieri citra nomen, & ius hæredis: non implicatur oneribus hæreditariis. secus si poterat esse hæres de iure ciuili. h. d. cum l. seq. Alex.

I. Imp. Antoninus A. Titiæ.

SI à pr̃e emancipata, eo defuncto, bonorum possessionẽ nõ agnouisti: frustra vereris, ne hæreditati paternæ sis obligata, [a] quòd seruum eius nullo iure manumisisti, res quoq; & mancipia quædam propter funeris impensas distraxisti. PP. Kal. Iul. Messala & Sabino Conss.

Filius soluens simpliciter debitũ patris defuncti, præsumitur soluere vt hæres. Sal. post Bal.

II. Imp. Alexander A. Florentino.

CVm debitum paternum te exoluisse alleges, pro portione hæreditaria [b] agnouisse te hæreditatem defuncti, non ambigitur. [c] PP. VI. Idus. Febr. Maximo II. & Aeliano Conss.

Filius in potestate, statim mortuo patre efficitur hæres ipso iure: & hæreditatem transmittit ad hæredes, etiam si de immixtione aliter non appareat: & sic excluduntur alij venientes ab intestato à successione patrui: secus si est emancipatus. Alex.

CVm debitum.] CASVS. Si obligatus creditoribus testamentum fecisti, & hæredes instituisti: an eo ipso quòd aliquis debitum paternum soluit pro portione hæreditaria, videatur hæreditatem defuncti agnouisse, quæritur? Respon. quòd sic.

b Hæreditaria.] id est portione quæ tangeret te, si expresse velles adire hæreditatem.

c Ambigitur.] vt supra de inoffi. test. l. parentibus, vt ff. eodem. s. de acq. hæred. l. pro hærede. §. 1. Arg. contra j. de re iudi. l. ad solutionem.

SI fratris.] CASVS. Frater tuus testamentum fecit, filium suum hæredem instituit, qui erat in potestate patris mortis tẽpore, & hoc in parte, vel in toto. in hoc tamen erat differentia olim, quòd si aliquis institutus esset in parte, apertis tabulis adire potuit: si in toto, clausis: hodie tamen pariter. Si ergo filius hæreditatem eius non adiuit, licet intra paucos dies post mortem patris decesserit filius: non propter hoc ad hæreditatem eius admittitur frater, sed ad posteros suos eam transmittit. Si autem sui iuris effectus, ante aditam hæreditatẽ decesserit filius, nec aliquis alius proximior sit, tanquam legitimus hæres fratri tuo succedens, vel per bon. poss. intra ann. si nondum tempus petendi est excessit: bona eius à quocunque possessa petere potes, si aliqs de descendẽtibus superstes nõ fuerit.

d Ex parte.] hoc speciale in filijs: vt ex parte hæredes possint adire clausis tabulis: secus in alijs secundum antiqua iura: [1] vt ff. de iur. & fac. ign. l. j. §. fi. Sed hodie etiam quilibet clausis tabulis potest adire hæreditatem, etiam ex parte hæres: vt infra de cad. tol. l. 1. §. cũ igitur, & §. in nouissimo, in pri. §.

e Fatum.] antequã adiret hæreditatem.

f Successionem.] nam cum sit de suis, transmittit ad posteros etiam non aditam: quod est speciale in filijs: in alijs secus: vt infra de his qui ante ap. ta. l. j. & de cad. tol. § in nouissimo, secundum quosdam. Vel hic adierat: quod est verum. [4]

[1] Placet Bar. Paul. Al. & Ias. Hæreditatẽ clausis tabulis q-libet adire potest.

III. Imp. Gordianus A. Florentino militi.

SI fratris tui filius mortis tẽpore in patris sui fuit potestate, siue ex asse hæres institutus est, etiam clausis tabulis hæres potuit existere: siue ex parte, [d] nihilo minus statim suus ei hæres extitit: nec eapropter ꝙ intra paucos dies mortis patris sui concessit in fatũ, [e] tu ad eiusdem fratris tui potes accedere successionem. [f]

[g] Quòd si cum [h] iuris sui esset, ante [i] aditam hæreditatem decessit, tuq; fratri tuo legitimus hæres extitisti: siue intra tẽpa edicto præfinita, [k] bonorum possessionẽ agnouisti: quę hæreditariarum facultatũ sunt, vel quæ ab alio iniuria detinentur, præsidis diligentia tibi restituẽtur. [l] PP. XV. Kal. Septem. Gordiano A. II. & Pompeiano Conss.

Non refert, an aliquid faciam, an voluntate mea fiat. Bal. Vel sic: Hæreditatem delatam filiofamilias pater potest adire voluntate filij. Alex.

IIII. Imp. Decius A. Athenaidi.

FIliofamilias delata hæreditate, si pater pro hærede voluntate filij gessit: solennitati iuris satisfactum [m] videri, sæpe rescriptum est. PP. X. Kal.

g Quòd si cum.] dic ꝙ in prima parte erat in potestate, & adiuit & tũc trãsmittit ad posteros: & sic non habet patruus. vel non adiuit: & tunc similiter non habet patruus, vt hæres fratris, licet possit adire, vt hæres nepotis, si proximiores non habet, vel alios non instituat. In secunda vero erat emancipatus filius, & non adiuit vnde frater succedit fratri ab inte. &c. non habenti inferiores, vel superiores.

h Ante.] cum ascendentibus, vel descendentibus.

i Aditam hæreditatem.] iure ciuili.

k Præfinita.] iure prætorio.

l Restituentur.] cum non adiuerit.

FIliofamilias.] CASVS. Si filio delata sit hæreditas, pater eo volente potest se pro hærede gerere, quasi dicat, & ei acquiret hæreditatem: & sic solennitati &c. quasi dicat, hæres est.

m Satisfactum.] & sic est hæres filius: vt hic, & j. de bo. quæ lib. l. fi. §. vbi autem in vnũ, & j. de peti. hær. l. si filius,

[4] Immo vtraque lectura dissolicet B. Bald. Pau. Al. & Ias. Et dic, ꝙ est speciale in filio familias: qa vigore suitatis, hæreditas non adita trãsfertur ad quoscũque sũt in eodem.

filius, & ff. eodem l. is qui. §. fi. Accur.

Potuit.] CASVS Si pupillo delata sit hæreditas, pupilli tutor eã adire debet, vt insti. de auct. tu. tutor ãt pupillo ignorante, ei hæreditatem acquirere non põt: quia voluntas pupilli & actus interuenire debet.

Pupillus.] siue sit maior infante, siue non, [1] ut. ff. ad Trebel. l. seruo inuito. §. si pupillo Alij exigunt quod sit maior infante, licet non intelligat, ut ff. eod l. pupillus: sed ego subaudio ibi, maxime, [2] secũdũ Azo. Item quod dicit ibi pro hærede, expone, id est pro uero domino, [3] ut institu. de hæred. qua. & diff. §. fi. Itẽ quod dicit, tutore auctore, non aliàs, ut institu. de aucto. tut. §. neque. & ff. eo. l. si ad pupillum. sic & hæreditas est huic pupillo restituenda [4] cum tutoris auctoritate, ut ff. ad Treb. l. restituta. §. fi. Item in bonorum possessione, nisi prætor fecit &c. vt supra qui ad mit. ad bo p. l. . bonorum qu dem, & ff. de bon. pos. l. 1. & l. seruus. §. impubes. Aliud i possessione rei singularis, quam solus quærit, vt ff. de acquirend. possess. l. quamuis. Curatoris autem auctoritas secundum Azo. in adeundo nõ sufficit pupillo, [5] ut ff. de ap. l. cum in una. §. tutor. quod uerũ est in pupillo. Nam in adulto [6] secus, ut supra de admini. tut. l. cum quidam.

b Auctore.] id est per tutorem.

c Et uolũtas.] licet causam ex testamento, uel ab intestato, uel ut agnatus, uel ut cognatus acquirẽdæ hæreditatis nõ intelligat, [7] ut ff. e. l. pupillus: & hoc si incipias ab actu. nam si à uolũtate, illa sufficit [8] etiam sine actu, ut insti. de hæred. qua. & dif. §. fin. sic supra de inoffic. dona. l. si liqueat, & ff. de acquirend. poss. l. quemadmodum. Alij dicunt quòd est necessarius actus ad probationem uoluntatis, quod non placet, [9] quia bene potest probari uoluntas sine actu.

Necessaria.] id est, si ipse tutor gerat pro hærede.

Nesciente.] qui tamen iã scire poterat. aliàs secus. nã infanti bene potest quæri per tutorem etiam sine eo, ut infra eod. l. si infanti. §. 1. & supra de bo. pos. contra

[1] Attamẽ requiritur quod habeat quia quasi annos et intellectum, vt possit præbere cõsẽsum. aliàs sec^s. Pau. Corneus et Ia.

[2] Immo nõ est subaudiẽdũ. Paul. & Cor.

[3] Sequitur eã Barto. Bal. Sa. & Paul.

[4] Etiam si hæreditas fuerit locuples, siue lucrosa. Bal. Sa. & Ias. licet. Pau. contra.

[5] Sequũtur eam Bart. Bal. Sal. & Pa. & Ias.

† aliàs, per uenire.

[6] Idem pro digo. Sali. & Corne.

[7] Scilicet perfecte. Bart. Pau. & Ias.

[8] Placet Bar. Pau. Ale. & Ia.

[9] Et bene Bart. quia solummodo requiritur ad declarationem volũtatis. Bal. & Pau.

[10] Et bene. Bal. P. Al. & Ias.

Mart. Decio. A. & Grato Conss.

Hæreditatem delatam pupillo debet pupillus adire cum auctoritate tutoris: & alter sine altero adire non potest. Alexander. concord. Bal. & Salicet.

V. Impp. Valerian. & Gallienus AA. Paulo.

Potuit pupillus [a] pro hærede tutore auctore [b] gerẽdo consequi successionem: sed ipsius actus & voluntas [c] fuit necessaria: [d] Nam si quid nesciẽte [e] eo tutor egit, illi hæreditatem non potuit acquirere. PP. XVI. Kalend. Iul. ipsis. IIII. & II. AA. Conss.

Qui de hæreditate sibi relicta testatur, eo ipso ipsam adire videtur. Bal. Vel sic Solo animo aditur hæreditas, quam sufficit in vltima voluntate ostendere. Alex.

VI. Impp. Diocle. & Maximian. AA. Philippæ.

Si auia [f] tua patrem tuum ex duabus vnciis scripsit hæredem, ex sola animi destinatione pater tuus hæres fieri poterat [g]. Igitur si testamento suo [h] easdem vncias ad te pertinere † decreuit, [i] apud rectorem prouinciæ duarum vnciarum ius persequi poteris. PP. XVI. Kal. Aug. Sirmii, ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Hæreditas fratris non adita, non transmittitur h. d. Bal. Sal. & Alexander.

VII. Iidem AA. & CC. Eulobino.

A

Quoniam sororẽ tuã prius defunctam esse proponis, quàm cognosceret an à fratre sibi aliquid hæreditatis fuisset relictum: manifestum atq; euidens est, antequam pro hærede gereret, vel bonorum possessionẽ admitteret, defuncti † successionem eam non potuisse ad hæredes suos [k] transmittere. [l] PP. Kalend. Maii, Thiralli. AA. Conss.

B

Non videtur qui diu tacuit, renunciasse hæreditati paternæ. Bal. Vel sic: Ius adeundi vel immiscendi se hæreditati, non tollitur spacio longi temporis. hoc dicit Alexan. post Bald. & Sali.

VIII. Iidem AA. & CC. Claudio.

C

Licet incontinenti sui hæredes se paternis nõ immiscuerint † bonis: tamen ignorantes delatã sibi esse hæreditatem, longi [m] temporis præscriptione, quo minus hanc rectè vendicent, excludi non possunt. S. XVII. Kalend. Ian. Sirmij. AA. Conss.

Ille cui delata est hæreditas, ad instantiam creditorum interrogari potest, an velit esse hæres, vel non. & si petat terminum ad deliberandum, debet sibi moderate statui per iudicẽ. Alexander. concord. Bald. & Salicetus.

D

IX. Iidem AA. & CC. Hatoni.

tab. l. 2. sed aliàs solus tutor non quærit hæreditatem. vt hic dicit, sed bonorum possessionem quærit: [11] ut ff. de bono. poss. l. si pupillo tutor, & l. tutor, & sic solus tutor sufficit, non autem solus pupillus. Item restitutio hæreditatis soli tutori non est facienda, vt ff. ad Trebell. l. sed nec ipsi, [12] nisi esset infans, vt infra ad Trebel. l. sancimus, in princip.

Si auia tua.] CASVS. Auia tua patrem tuũ ex duabus vnciis hæredem instituit, & ante apprehensionem earũ sciens eas sibi relictas, decessit, & i eis te hærede instituit, vel ad te pertinere decreuit. an eas persequi possis eo non obstante quod eam nõ apprehendit pater tuus, quæritur? Respon. quod sic.

f Si auia.] scilicet paterna.

g Poterat.] ut inst. de hære. qua. & dif. §. fina.

h Suo.] patris tui.

i Decreuit.] sciẽs sibi relictas. aliàs nõ transmittit, vt. j. l. proxi. sed in legato hoc plus est, quia ab ignorante [13] transmittitur, vt ff de legat. 1. l. seruum filii. § si quis tem, & l. si fundum, §. is Titius.

Quoniã] CASVS. Si sorori tuæ in bonis fratris tui vel alicuius agnati delata erat bo. pos. vel hæreditas tel ãta, & ante cognosceret, decessit, an ad posteros successionem eã trãsmittere possit, quæritur? Respon. quod non, cum nec se pro hærede gessit, nec bonorũ possessionẽ petiit.

k Suos.] id est quos habet etiam filios, cũ veniat à fratre.

l Transmittere.] vt supra qui admit. ad bon. pos. possunt. l. emãcipati. Sed hoc fallit [14] in suis hæredibus, ut j. de his qui ante aper. ta. l. 1. & facit j. l. proxi.

Licet.] CASVS. Si filio in sacris patris mortis eius tempore constituto, delata fuerit hæreditas, & ignoret sibi delatam, si se non immiscuit, an præscriptione 10. uel 20. an. excludi possit, quo minus uendicet, quæritur? Respon. quod non.

m Longi.] longissimo autem possent, quia omnis actio eo tempore tollitur, ut infra de præscri. 30. ann. l. sicut, & l. omnes, & facit inf. a. l. proxi.

Si curato-

[11] Et bene. Bal. & prædi.

[12] Placet. Pa. Ale. & Ias.

† aliàs de functum.

[13] Idem Bal. Pau. & Alex.

† al. miscuerunt. vel.

[14] Tu dic quod hic loquitur in hæreditate collaterali, ibi ascẽdentiũ. Sali. Ale. & Ias.

a Si curatoris. Delata.] scilicet alicui. & loquitur adul to, qui vult conuenire hæredem curatoris.
b Licet adire.] intra annum, secundum P. & secundum nos perpetuo, ut arg. supra, l. proxi. & dices intra eod. l. cum antiquioribus.
c Hæredes.] necne, & hoc ad petitionem eius.
d Statuet.] vt ff. eo. l. 1 in fi & 2. & ꝟ. eo. l. fi. §. si vero post quam, & ac ff. ex q. cau. in pos. ea. l. fi diu, & de bo. au. iud. pos. l. 3. & de cu. bo. d. l. 1. & ad Treb. l. sed & si, §. plane, & de inter. act. l. qui interrogatur, & de iureiur. l. iusiurandum & ad pecunias. a. te spon.

Si te.] CASVS. Si filiofa. maior 25. an. delata sit paterna hæreditas, puta quia pater eum hæredé instituit, & ei se immiscuerit, an prætextu quod minus soluendo sit, quia pater inopia laborabat, vel quia frater suus aliquid de portione sua, quæ sua credebatur esse, rumpendo testamentum eripuit, an à creditoribus hæreditarijs se liberare possit quo minus ab eis cóueniatur pro portione sua, quæritur? Respon. quòd non.
e Maior.] si minor esses, restitui posses.
f Inopia.] nam etiã vltra vires hæreditatis creditoribus tenetur hæres, sed nõ legatarijs: vt ff. ad Trebel. l. 1. §. is qui quadringenta.
g Fratris.] quod est nullum.
h Arcere.] id est liberare, & dicitur ab arce, quod est locus tutissimus, per similitudinem, ut ff. ad leg. l. Iul. maie. l. 3. Sic not. quòd licet ab aliquo patiaris iniuriam, non tamen alij per hoc iniuriosus eris, ut ff. famil. ercisc. l. si filia, in prin.

1 Et bene, nisi hodie quãdo nõ confecerit inuentarium, auth. sed cũ testator. ꝟ. ad le. Fal. Bal. P. & Ias.
Arcere qd & vnde dicatus.

A Renitente.] id est contradicente.
k Absumere.] scilicet repudiando. sic supra de repu. bon. pos. l. filio, & ꝟ. de bo. quæ lib. l. fi. §. 1. & ff. de acquir. hære. l. is qui hæres. §. fi.
l Seruos.] vt infra, de his qui à non do. ma. l. 1.

Si curatoris quondam tui testamento iure facto, vel ab intestato legitima delata[a] est successio: hoc casu ei qui non repudiauit hæreditatem, eam licet adire.[b] Rector igitur prouinciæ aditus, si hæreditati nec tuni sunt obligati, eos an hæredes[c] sint, interrogare debebit: ac si tempus ad deliberandum petierint, moderatum statuet.[d] S. XVI. Kalendas Ianua. Sirmij. A A. Conss.

Ex pulsus sine spoliatus non est propterea a suis creditoribus liberatus h. d. quia violentia tertij non excusat, de bitorem, nec inopia. Iac. But. secundum Bald. Vel sic: Inopia defuncti, vel iniuria illata a tertio, non excusat hæredem quin teneatur creditoribus Alexander.

X. Iidem AA. & CC. Sabinæ.

Si te bonis paternis maior[e] quinque & viginti annis immiscuisti: neque inopia[f] patris te excusat, neque vis fratris[g] portionem tuam, vel testamẽtũ eripientis arcere[h] de exactione creditorum qui iure ciuili pro hæreditaria portione te conueniunt, potest. S. XVI Kal. Ianuar. Sirmij, Cæsaribus Conss.

Pater hæreditatem filio delatam sine filij voluntate repudiare non potest, hoc dicit, Alexander. Vel seruos hæreditarios manumittere. Bald. & Salicetus.

XI. Iidem AA. & CC. Philomenæ.

Renitente[i] te pater tuus in cuius fuisti potestate, neque spem delatæ tibi legitimæ quærendæ succesisionis absumere,[k] neque hæreditarios manumittendo seruos,[l] his præstare libertaté potuit. S. VI. Id. Februa. Sirmij. CC. Conss.

B

Agnoscens bonorum possessionem de iure prætorio, consequitur in effectu illud quod consequitur ille qui adit de iure ciuili. h. d. secundum vnum intellectum: Vel sic, secũdum intellectum Bar. Qui agnoscit de iure prætorio, videtur adire de iure ciuili. h. d. secundum Bar. subdens non hoc esse verum, nisi primo fuisset exclusus de iure ciuili. Alexan.

XII. Iidem AA. & CC. Antonio.

Puberẽ agnoscenté[m] bonorum possessioné, postea quàm ei fuit hæreditas delata, pro hærede gerere non ambigitur.[n] S. III. Kal. Decembr. CC. Conss.

C

Omisso prætoris beneficio, potest suus hæres succedere de iure ciuili. B. & Sal. Vel sic: Qui perdidit bonorum possessionem, non propterea a iure adeundi excluditur de iure ciuili. Ale.

XIII. Iidé AA. & CC. Sclepolidi.

Suum hæredem[o] omissa[p] bonorum possessione, paternam successionem obtinere potuisse,[q] certi iuris est. S. III Id. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss.

D

Hæreditas potest quæri, licet bona non possideantur. Bal. Vel sic: Apprehensio bonorum non est de substantia aditionis hæreditatis. Sal. Vel sic: Per aditionem hæreditatis acquirit hæres dominiũ rerũ hæreditariarũ: etiam si possessionem nõ apprehẽdat, & eas vendicare potest aduersus possidentes. Alexan.

XIIII. Iidem AA. & CC. Flauię.

Puberem.] CASVS. Si puberi delata fuerit hæreditas, & de iure prætorio bono. posset vnde agnati, vel vnde liberi, non curo, agnouerit, an pro hærede gerere videatur quæritur? Respon. quòd sic, & intellige quod gerit pro hærede de iure prætorio. Et potes pone re quando non habuit tutorem, & erit tunc quæstio an per se posset petere bonorum possessionem, & sic pro hærede gerere: sed prima positio verior est. Viuia.
m Puberem agnoscentem.] olim per decretum, hodie non.
n Ambigitur.] mirabile est quod hic dicitur, nam secundum hoc quod hic dicitur, quicunque de iure ciuili adire potest, si petat bonorum possessionem, videtur pro hærede gerere, & ita adire de iu. ciuili. 1 Quid ergo facit ei postea data bonorum possessio decretalis? Respon. pro hærede gerit, scilicet de iure prætorio, & sic impropriè ponitur pro hærede. nam licet vno iure repudiare, & altero amplecti, vt ff de iniust. testa. l. filio & de leg. præstan. l. is qui in potestate, & ꝟ. l. proxi. sed non est hodie necesse vt à iudice decernatur, ut ꝟ. qui admit. ad bo. pos. l. penul. & l. fin.

1 Istũ intellectũ sequitur hic Pau.

Suum hæredem.] CASVS. Suus hæres succedere potest de iure prætorio, petendo bonorum possessionem. Pone etiam de iure ciuili si repudiauit bonorum possessionem succe ssio ad eundem iure ciuili defertur, & eam adire potest. Viuia.
o Suum hæredem.] secus in emancipato, 1 vt ꝟ. eod. l. 1. Item hoc intellige, nisi sit institutus, & habeat substitutum, 4 ad quem prius possessio defertur, ut ꝟ. de im pu. & al. sub l. 3.
p Omissa.] id est repudiata.
q Potuisse.] de iure ciuili.

1 Et bene B. & Sali.
4 Reprobatur ſm But. Sal. P. Ale. Cor. & Ias.

ADDITIO. Aduertas quòd de iure canonico admittitur aliquando exceptio spoliationis factæ à tertio, de quo videas in c. frequens, in princ. & §. 1. de resti. spo. lib. 6.

Renitente.] CASVS. Si filiofam. legitima fuerit delata hæreditas, an si eo renitente & contradicente pater eam repudiauerit, sibi præiudicetur? Respon. quòd non. nec etiam si seruum hæreditarium manumiserit, pater ei præiudicabit.

Si sorori.] CASVS. Si frater tuo in bonis sororis suæ delata est bono. possess. unde agnati, licet eam corporaliter non apprehendit hæreditatem, tamen eo ipso quod voluit hæres esse, Contra possidentes pro hærede vel pro possessore experiri vel consistere potest.

a Tenuisse.] non m. hoc, &c. vt s. vnde cog. l. non hoc, & ff. de rei ven. l. si ager, & ad Trebel. l. facta, & de bo. possess. l. 3. §. hæreditas, & §. bonorum.

b Experiri potest.] petitione hæreditatis contra possidentes pro hærede, vel pro possessore: si autem titulo, tunc rei vendicatione, ut supra de pe. hære. l. hæreditatis.

SI sorori suæ frater tuus ciuili vel honorario successit iure, licet res ex eius bonis descendentes non probetur tenuisse: a hæres tamen effectus, contra possidentes experiri potest, b S. XII. Kal. Ian. Nicomediæ, CC. Conss.

B *In quærendo hæreditatis commodo tempus aditionis inspicitur Bal. Vel sic: In quærẽdo commodo hæreditatis patris, tẽpus aditionis filij inspicitur. Salic. Vel sic: Si tempore adita hæreditatis reperiatur quis esse sui iuris, acquirit eam sibi: licet tempore quo fuit delata, esset in patria potestate. Alexander.*

Non est dubiũ] CASVS. Si filiofami. delata sit hæreditas, iussu patris eam adire potest. Si ergo tempore delationis fuit in potestate, & antequam iussu patris adiret, sui iuris effectus sit, an ex suo arbitrio adire, & sibi acquirere possit, quæritur? Resp. quod sic.

c Quærere.] idem in legato, 1 vt ff. de reg. iu. l. quæ legata, & ff. quando di. le. ce. si vsusfructus, §. fi. secus, 2 in stipulatione, ut ff. de ver. oblig. l. si filiusfa. sic & i seruo, vt insti. de hære. insti. §. seruus autem a domino.

XV. Imp. Constantius A. ad Leontium comitem Orientis.

NOn est dubium, si priusquam filius iussu patris adierit hæreditatem, propriæ potestatis effectus sit, arbitrio suo eundem hãc sibi potuisse quærere. c Data. XVII. Kalen. April. Limenio & Catulino Conss.

C *Ad contrahendum, vel quasi, nemo inuitus compellitur. Bald. & Sal.*

XVI. Impp. Arcad. & Hono. AA. Annodio

NEc d emere, d nec donatũ assequi, nec damnosam quisquam hæreditatem e adire compellitur.

Nec emere.] CASVS. Si aliquis vult mihi rem suam vendere, non compello: emere. Item nec si mihi donare uelit, non compellor accipere. An autem si mihi delata sit hæreditas, eam adire compellendus sim, quæritur? Respon. quòd non.

d Nec emere.] regulariter hoc accipe, ut supra de contrahen. emp. l. inuitum. Sed fallit, 3 vt dixi. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. idem Celsus. Secundum, similiter regulare ut ff. de re. iur. l. inuito, & de don. l. hoc iure. §. nõ potest, & hoc directo: sed per medium fallit: 4 vt si quis meo creditori soluat, ut inst. qui. mo. tol. obl. in princi. & ff. de neg. gest. l. soluendo, & de sol. l. solutionem.

e Hæreditatem.] nec bonorum possessionem, vt ff. de bon. pos. l. 3. §. inuito, & s. vnde cog. l. certum est. Sed hoc fallit, 5 in hærede rogato de restituendo, ut ff. ad Trebel. ille à quo. §. tempestiuum, & l. quia poterat, & in seruo necessario hærede instituto, ut instit. de hær. qua. & diff. §. 1. & ff. de uul. sub. l. sed & si plures, §. filiæ, & infra eo. l. cum aliquis, & supra de neces. ser. l. fi.

Cretionum.] CASVS. Olim si alicui esset delata hæreditas, uel bo. pos. non licebat eam adire nisi tertia feria, vel 5. vel. 7. & in patrimonio, quia magis hominis natura in his confortatur, quod hodie per hanc, l. amouetur. Vel sic: Cretiones dicuntur iudiciales dies, in quibus solebat adiri prætor pro hæreditate adeunda. credidit enim se habiturum gratiam pp benignitatẽ planetæ cui deputati erant illi dies, quod per l. istã prohibetur.

f Cretionum.] crisis iudicium, crisis natura, vnde critici dies dicuntur in quibus melius confortatur natura, vt omnes impares, vt 3. 5. 7. in quibus tantũ diebus olim adire licebat. secundum Azo. & H. 6 sed secundum Ir. cretio est certus numerus dierũ intra quẽ testator volebat adiri. Vel pone casum, ut ff. eodem, l. si quis hæres.

litur. Da. VI. Kalen. Ianua. Olybrio & Probino Cõss.

Quolibet die potest hæreditas adiri. Salic. & Alexan.

XVII. Iidem & Theodo. AAA. Anthemio præfecto pretorio.

CRetionum f † scrupulosam solẽnitatem † hac lege penitus amputari decernimus. Da. V. Ka. April. Constantinop. Honorio VII. & Theodosio. AA. Conss.

Hæreditatem infanti delatã ascendens per lineam paternam (siue in eius potestate sit, siue non) solus potest adire tam viuo infante, & illius infantis nomine, quam eo mortuo, & tunc suo proprio nomine tanquam ad ipsum trãsmissam. Si vero talem ascendentem non habet, sed habet tutorem, tunc tutor potest adire tutoris nomine viuente infante: sed eo mortuo hæreditate non adita, non transmittitur hæreditas: & perinde est ac si hæreditas non fuisset delata infanti & idem si tutorem non haberet. delatam vero pupillo maiori, nec solus pater, nec solus tutor adire potest: sed ipse pupillus cum illorum consensu. & si neutrum eorum habet, tunc auctoritate iudicis. Alex.

XVIII. Impp. Theodo. & Valentin. AA. ad Senatum.

SI infanti, id est minori septem annis, g in potestate patris vel aui vel proaui constituto vel constitutæ, hæreditas sit derelicta, h vel ab itestato deferatur, ...

SI infanti.] CASVS. Si alicui sit delata hæreditas, aut est minor. 7. annis, aut maior. si minor, aut est in potestate patris: aut non: si est in potestate, aut nomine suo pater eam adire vult, aut non. si vult, siue fuerit delata à matre, vel à materna linea, scilicet ascendentibus, siue à quibuscunque personis, eam adire potest. si non adiuit, quasi filio acquisitã occupare potest iure paterno, si in prædicta ætate infans decesserit. Si vero non est in potestate, aut habet tutorem, aut non: si habet, siue sit legitimus, id est à lege datus, siue datiuus id est a iudice datus hæredi infanti, si ue superstes fuerit pater, siue iam concessit in fata, eam ei acquirere, vel bonorum possessionẽ ei delatam petere potest, si non habet tutorem. aut habet, & ipse non petierit, tunc venient illi ad hæreditatem, qui venturi essent si nunquam infanti delata fuisset, & ea quæ in princip. legis dicta sunt de infante in potestate constituto, intelligi possunt de iam egresso potestatem. si autem egressus fuerit, & in pupillari ætate decesserit, ea obseruãda sunt in persona sua, quæ antiquis statuta sunt legibus. quæ autem illa sunt, non aperit. Tu dic, ut ita demum transmittat, pupillus hæreditatem ad suos posteros, si ipse sibi vel tutor vel curator quæsiuit. si autem non decessit, adire potest hæreditatem sibi delatam consentiente patre si in potestate eius sit. si non sit, & tutorem habet, tutore auctore, si autem tutorem non habeat, adire debet prætorem, & eius decreto eam sibi quærere.

g Septem annis.] quid si est maior infante? Respon. consentiente eo 7 demum adit pater, & ipse filius patre consentiente, vt infra eadem. l. §. fin. & argu. supra eodem, l. potuit, & ff. de acqui. hære. l. is qui hæres §. fi. & l. is potest repudiare. Sed arg. contra. infra, de bo. quæ lib. l. fi. §. vbi autem puerilis ætas, vbi indistinctè dicit pattem posse adire si filius est in ætate puerili. Sed ibi expone a puerilis, id est infantilis. Accursius.

h Derelicta.] scilicet ex testamento.

Hæredi-

1 Scilicet cõditionalis secus in pato. Pa. & Alex.

2 placet Bar. Pau. Alex. & Ias.

† Hanc materiam tractant Platea in l. 1. de cupres. lib. 10. & Panor. in ca. j de emp. & ven.

† Et bene secũdum prædic. doc.

4 Idem Pau. Ale. & Ias.

5 Placet Bar. Pau. Ale. & Ia.

† Cretionum simpliciũ & vulgariũ veterẽ solennitatẽ reperies hodie in Vlpia. quæ nunquam viderat Alciatus. Cõtius.

† Quæ cretionũ solennitas fuerit, dubitat Ale. dispun. li. 3. c. 7.

6 Ista lectura est vera, & cõmuniter approbata. Al. hic.

† Totus hic casus ut ineptus est remouendus. Contius.

† Tota hæc glos. & inepta & falsa est excepta Irnerij sententia. Cõtius.

7 Glo. sequitur B. Bal. & Sa.

8 Et bene, sm prædic.

lata à matre, vel linea ex qua mater descendit, vel alijs quibuscunque personis: licebit parẽtibus eius, sub quorum potestate est, adire eius nomine hæreditatem,[a] vel bonorũ possessionem[b] petere.[c]

¶ Sed si hoc parens neglexerit, & in memorata ætate infans decesserit: tunc parentem quidem superstitem omnia ex quacunque successione ad eundẽ infantem deuoluta, iure patrio quasi iam infanti quęsita[d] capere. Parente vero non subsistẽte, si quidem post eius obitum tutor infanti[e] sit, vel datus[f] fuerit: posse eum[g] etiam adhuc infante pupillo constituto, eius nomine[h] adire hæreditatẽ, siue viuo parẽte, siue post mortem eius ad eum[i] deuolutam, vel bonorum possessionem petere, & eo modo eidem infanti hæreditatem quærere.[k]

¶ Sin vero vel non sit tutor, vel cum sit, ea facere neglexerit: tunc eodem infante in ea ętate defuncto, omnes hæreditates[l] ad eum deuolutas, & non agnitas ita intelligi, quasi ab initio non essent ad eũ delatæ: & eo modo ad illas personas[m] perueniãt quæ vocabantur, si minime hæreditas infanti fuisset delata.

B ¶ Ea vero quæ de infante in potestate parentum cõstituto statuimus, locum habebunt, & si quacunq;[n] causa sui iuris idem infans inueniatur.[o]

¶ Si autem septem annos ætatis pupillus excesserit, & priore parente mortuo,[p] in pupillari ætate fati munus impleuerit: ea obtinere præcipimus, quæ veteribus continentur[q] legibus: nulla dubietate relicta, quin pupillus post

C impletos septem annos suæ ætatis ipse adire hæreditatem, vel bonorum possessionem petere, consentiente parente, si sub eius potestate sit: vel cum tutoris auctoritate, si sui iuris sit, possit: vel si non habeat tutorẽ, adire prętorẽ, & eius decreto hoc ius[r]

a Hæreditatem.] de iure ciuili.

b Bonorum possessionem.] de iure prętorio.

c Petere.] ex persona impuberis, non sua, vt ff. de bo. pos. l. seruum, §. impubes, & §. fi. quæ est contra.

Infanti quæsita.] ex quo videtur quòd patri non sit necesse adire, sed vt cętera bona filij iure peculij occupet, vt institu. qui. non est per. fa. te. §. j. alij contra. 1 Hodie tamen videtur hæres filio, vt in auth. de hæte. ab intesta. §. si igitur defunctus, col. 9. Sed qualiter ut sibi quæsitam capiet, cum nec infanti cesserit dies hæreditatis 2 quærendæ, quia non potest peti, sicut nec furioso interim dum est in furore, ut ff. de bono. poss. fu. com. l. 1. Item quando dicitur cedere diem, vt ff. de bo. pos. l. seruus, §. impubes, & §. fi? Respon. 3 dicitur cedere diem in præiudicium patris, vt post tempus non admittatur, pupillus autem non excluditur. potest plane pater sicut tutor pupillo quærere bonorũ possessionem, vel hæreditatem, licet secus in furioso, 4 vt s. de cur. fu. l. fi. §. sin autem, in fi. Sed hodie per hanc legem speciale inducitur in filio, vt & si nõ sit quęsita à pat. filio, tamen vt quæsitam pater petere possit, si uelit, si tamen filius in infantia decesserit, nõ aliter. Itẽ videtur hæc regula fallere. 5 ff. de acqui. hære. is potest, quia pater ignorante filio repudiare non potest, vt s. eo. l. tenitente: tamen vt hic dicit, et ignoranti acquirere potest. Item quæritur cum filius impubes existens in patria potestate, eo auctore non obligatur, ut instit. de inuti. stip. §. pupillus, in fi. quare eo auctore hæreditatem acquirere potest, cum per hęreditatis acquisitionem creditoribus obligetur? Respon. 6 quia hic potius est commodum. Item contra j. ad Orfi. l. 2. Solu. ibi iam excessit 7 infantiam, qui decessit.

e Infanti sit.] à lege.

f Datus.] a iudice.

g Eum.] idem & in curatore dico secundum H. vt s. de admi. tu. l. cum quædam. Sed ar. contra ff. de ap. l. cum, in vna, §. tutor. prima in adulto, secunda in pupillo.

h Eius nomine adire hæreditatem.] s. eo. l. potuit.

i Eum.] scilicet pupillum.

k Quęrere.] vt ff. de bono. possel. l. tutor, ad Treb. l. seruo inuito. §. si pupillo, & j. ad Treb. l. sancimus. non ergo per se, ut j. ad Tertul. l. j. & facit supra qui admit. ad bono. poss. l. infantis.

l Hæreditates.] nunquid idem erit in paterna? Videtur enim quod illa sit sibi quæsita ipso iure, 8 vt ff. de acquirẽ. hære. l. necessarijs, ut dicit lex in furioso, ut s. de cu. fu. l. fi. §. sin aũt perpetuo, & ideo eam transmittat etiam ad extraneos hæredes, non solum suos. Nec obstat supra de cur. fu. l. fi. §. talis, quia illud videtur intelligendũ de hęreditate extranei, non paterna. Vel dic 9 quod hic de omni hęreditate dicit, etiam paterna. Nec obstat quod lex dicit de furioso, s. de cura. fur. l. fi. §. sin autẽ perpetuo, vt ibi diximus.

ADDITIO. Bar. hic in vlti. col. versicul. omissis tutis ego cõsului &c. tenet primã opinionẽ huius glos. s. quod hæreditas patris non adita indistinctè trãsmittat per filium in ptãte, quod probat multis medijs soluẽdo contrariũ quod posset hic formari de hoc tex.

m Ad illas personas.] sed cur non deuoluitur hic ad hæredes pupilli, ut s. proxi. §. ad patrem? Respõ. quod hæredes pupilli possunt habere recursum contra tutorẽ, 10 pater uero si hæreditatẽ non habet, contra nullum habet recursum nisi cõtra seipsum: sed contra seipsum venire non potest. itẽ quid si nullum habuit tutorem? Respon. necesse habes idem dicere, vt non transmittat, ut in prin. huius, §. licet cesset ratio prædicta; & sic est speciale 11 in patre, qui occupat vt pater, quod alius non potest. Accur. Et dicas secundum Guil. quod perueniat successio infanti delata, ad eos ad quos perueniret si nunquam infanti fuisset delata huiusmodi successio, ut in litera pręsenti, & sibi imputent hæredes pupilli quare tutorem non petierunt. vt ff. ad Tertul. l. 2. §. si mater, & s. qui pe. tu. l. 2. cõtra

D quem si negligens, vel in culpa fuisset, possent habere recursum, s. arbi. tut. l. quicquid.

n Quacunque.] sed quomodo potest esse quòd iste sit sui iuris, cum quando emancipatur, habeat necesse consentire, & iste non potest, cum sit infans? Respon. auctoritate principis, vt j. de eman. l. iubemus. Accur.

o Inueniatur.] cũ pater superest: alioquin si decesserit, diuersa sunt iura, vt ex prædictis colligitur.

p Mortuo.] vel etiam viuo, vbi quid iuris sit, dicitur j. de bo. quæ lib. l. fi. §. vbi autem.

q Continentur.] vt ita demum transmittat pupillus hæreditatem, si ipse quæsiuit, vel tutor, vel curator & hoc de hæreditate extranei: secus in paterna quam transmittit ad suos vt j. de his qui ante ap. ta. l. 1. in fi.

r Hoc ius.] scilicet hæreditatem, ut supra qui admit. ad bo. poss. possunt. l. bonorum quidem, & ff. de bo. pos. l. pe. Accur. alias sine prætore ipso iure non alligatur hæreditati,

1 Ista tenent Bar. Bal. ange. Sa. Corne. & Ia.

2 Melius fecisset gl. si istud cõtrarium non tãgeret secundum B. & Pau. de Castro.

3 Id est patriæ potestatis, quod quicquid filius habet, patri acquirit. Contius.

4 Et bene. Bart. Bal. Ang. Sal. Al. & Ias.

4 Sequuntur eã prædic. scriben.

5 Immo nõ fallit, cum ibi loquatur in his qui non possunt adire nomine proprio, quod secus in his qui proprio nomine possunt. Bar. Bal. Sal. & Ias.

6 Reprobatur per text. in l. potuit. s. eod Bart. Sali. Pau. Cor. & Ia.

7 Sequuntur eã B. Bal. Sal. & Pau.

8 Istam sequuntur B. Bal. Sal. & Ias.

9 Istam sequũtur Raph. & Ful.

10 Istam sequuntur Bar. Bald. Pau. Salı. Cor. & Ias.

11 Ista est melior ratio. Bart. Sa. & Ias.

ditati, vt ff. de acq. hære. l. ei q. in fi. & l. necessarijs, in fi.

Cum antiquioribus.] CASVS. Ponamus: Titio delata fuit hæreditas, quæritur, vtrum ipse transmittat eam ad posteritatem suam, si decedat? Distinguitur, aut est suus hæres, aut extraneus. Si suus, transmittit, siue sciuerit, siue ignorauerit sibi fuisse delatã, & sine aditione, ita tamen si eam non repudiarit, seu tempus de adeundo sibi datum à iudice (vt in prima parte) vel à iure (vt in secũda) non præterierit. Si quidem extraneus, tunc aut intra tempus deliberandi petijt instrumenta, quæ transmittere potest, aut non: & tunc distingue, aut scit sibi delatam, aut ignorat. si ignorat, quandocunque decedit ignorans, non transmittit. si scit: aut decedit intra annum, vel post: si intra annum, tunc transmittit, & tantum temporis etiam quantũ ei supererat de anno illo ad deliberandũ. si uero post decedat, non transmittit. ipse autẽ si viuat, perpetuo adire poterit, licet Ro. dixerit cõtrarium.

A nus: sed continuus est ex quo incipit currere.

m Minimè.] subaudi etiam, nam idẽ si petita, vt s. dixi.

n Insinuatum.] id est insinuatione cognitum.

o Ab intestato.] siceque sine insinuatione.

p Vel aliter.] id est de iure prætorio.

consequi. D. VI. Id No. Rauen. Theodo. XII. & Valentin. II. AA. Conss.

Ius deliberandi currit solum scienti: & cum patre superextanti regulariter. hodie a quocunque transmittitur in quẽcunque: quod olim erat in filys speciale. Sa. Vel sic: Sciẽs hæreditatem sibi esse delatam, ius deliberãdi & adeũdi transmittit ad quoscunq; hæredes si decedat intra annum a die scientia vt possit adire intra residuũ temporis: quo elapso excludentur hæredes a iure adeundi. h. d. hæc lex singularis Alexand.

XIX. Imp. Iustinian. A. Demostheni præfecto prætorio.

Cum in antiquioribus legibus, & præcipuè in quæstionibus Iulij Pauli iuenirem filiosfamilias paternam hæreditatem deliberantes,[a] posse & in suam posteritatem hanc transmittere:[b] & alijs[c] etiam quibusdam adiectis, quæ in huiusmodi personis præcipua[d] sunt: eam deliberationem & in omnes successores, siue cognatos, siue extraneos duximus esse protelandam. B Ideoque sancimus, si quis vel ex testamento, vel ab intestato vocatus, deliberationem[e] meruerit,[f] vel si hoc quidem nõ fecerit, non tamen successioni renunciauerit, vt ex hac causa deliberare videatur: sed nec aliquid gesserit, quod aditionem, vel pro hærede gestionem inducat:[g] prædictum arbitriũ in successionẽ suam[h] trãsmittat: ita tamen, vt vnius anni spacio[i] eadem transmissio fuerit conclusa.[k] Et si quidem is qui sciens[l] hæreditatem vel ab intestato vel ex testamento sibi esse delatam, deliberatione minimè[m] petita, intra annale tempus decesserit: hoc ius ad suam successionem intra annale tempus extendat. Si enim ipse, postquam testamẽtum fuerit insinuatum,[n] vel ab intestato,[o] vel ex testamento, vel aliter[p] ei cognitum sit hæredem eum vocatum fuisse,[q] annali tempore translapso nihil fecerit, C ex quo vel adeundam vel renunciandam hæreditatem manifestauerit: is cum successione sua ab huiusmodi beneficio[r] excludatur. Sin aũt instante annali tempore decesserit, reliquum tempus pro adeunda hæreditate suis successoribus sine aliqua dubietate relinquat:[s] quo completo nec hæredibus eius alius regressus in hæreditatẽ habẽdã seruabit.[t] Recitata septimo in nouo cõ D

a Deliberantes.] an sit adeunda, vel nõ.

b Hanc transmittere.] scilicet deliberationem, & succedendi ius.

c Et alijs.] scilicet priuilegijs.

d Præcipua sunt.] vt suã abdicationẽ possit reuocare intra triennium, vt j. de repu. hæred. l. fi. vel vt possint hæreditatem nõdum aditam etiam ignorantes sibi delatam ad suos trãsmittere hæredes, vt j. de his qui ante aper. ta. l. 1.

e Deliberationem.] & ius adeundi.

f Meruerit.] a lege, & est annalis. non aũt dices à iudice viuente, vt innuitur, j. ea. l. in versi. deliberatione minime petita &c. Alij dicunt, à principe,[2] vel a iudice, vt innuit statim, vel hoc quidem &c. & s. in hoc tenebis tẽpus quod habes j. e. l. fi. §. & si quidẽ, & § si scdã verior. Acc.

g Inducat.] quia tunc nõ esset dubiũ quin transmitteret.

h Suam.] de extraneis hæredibus loquitur. suis enim alia forma transmissionis est data, vt etiam ignorantes transmittant, vt statim dices.

i Anni spacio.] computando à tempore quo potuit adire prædecessor.

k Conclusa.] i. anno finito, hærede postea moriẽte ius deliberationis ad extraneos hæredes nõ transmittitur.

l Qui sciens.] Nota quòd currit annus ad deliberandũ à tempore scientiæ, & quo ad hoc potest dici vtilis an-

q Fuisse.] veluti cũ pater occupat bona filij iure peculij. Vel quãdo filio arrogato defertur quarta. Vel quando quis succedit ei qui testamentũ non poterat facere, qui propriè nõ dicitur intestatus. propriè. n. dicitur intestatus, qui cũ testamẽtũ facere posset, intestatus decessit, vt ff. de suis & leg. l. 1. in princ.

r Beneficio.] i. à iure trãsmissionis, sed non a iure succedendi, si ipse viuat. Sed P. dixit[6] ab ipsa successione, vt nec ipse viuus vltra annum possit adire, nec ad aliũ transmittere. Et circa hanc materiã dic quod suus perpetuo adit,[7] vt s. e. l. licet, & perpetuo trãsmittit ad suos, vt j. de his qui ante ap. ta. l. 1. & de cadu. tol. §. in nouissimo: hoc ita, nisi repudiauit, vel certũ tẽpus statutũ ad adeundam hæreditatẽ nõ præterijt, vt ff. de acqui. hære. l. quãdiu institutus, & de bo. auct. iu. poss. l. si seruus. hoc tñ videtur immutatum quo ad hoc, ut j. e. l. scimus, §. sin autem hoc aliquis. Extraneus aũt cũ decesserit, si ignorabat sibi delatã, omnino hæres eius excluditur, vt s. e. l. quũ. Si aũt sciuit, si quidẽ cesserat dies hæreditatis qua potuit adiri, aut decessit intra annum, & tunc reliquum tempus transmittit[8] ad hæredem, vt hic, aut post, & tunc nihil habebit hæres, vt hic dicitur. si aũt dies non cessit, vt quia sub conditione erat relicta, vel secundum veteres leges si erat hæres ex parte, cum non erant apertæ tabulæ, nihil ad hæredem, quandocunque decedat, transmittit, vt j. de cadu. tol. §. sin aũt aliquid sub conditione. si vero non decessit, perpetuo potest adire, sicut & suus, si non repudiauerit, vel certũ tẽpus a iudice sibi statutũ nõ fluxit. Sed P. intra annũ tñ dicebat extraneũ admitti. Sed cõtra eũ facit aperte, quod dicit s. de inoffic. testa. l. scimus. §. fi. Itẽ regula facit cõtra eũ, quia ita dicit indefinite: Hæredi qui nõ repudiauit, licet adire, ut s. e. l. si curatoris. Item aditio est de iure ciuili, non ergo terminatur anno, ut instit. de perpe. & temp. act. in princ. & facit s. de non nu. pec. l. si intra.

s Relinquat.] & ita facit ff. de acquiren. hære. l. ventre.

t Seruabitur.] immo præter hoc debet habere quatuor menses,

2 Placet B. Pa. Ale. & Ias.

3 Sequuntur eũ Pa. Ale. & Ia. Sui etiam ignorantes transmittunt hæreditatem.

4 Istud exẽplũ est falsum secundum prædi. scriben.

5 Displicet Pa. Al. & Ias.

5 Istud exẽplũ est tolerabile B. Pa. Ale. & Ias.

6 Et male B. Ale. & Ias.

7 Istũ communiter sequuntur scriben. hic.

8 Et male. Bar.

menses, ut ĩ. si pen. appel. l. si vnus. §. si. quæ est contra. A
Solu. 1 ibi quatuor menses, qui vltra tempus deliberan- 1 Placet Bar. Bald. Pau. Ale. & Ias.
di dantur ad appellationis exercitium, non ad deliberã-
dum, vel hic a iudice indultum est tempus, ibi à prĩcipe.
prima verior est.

Quidam.] ARGVS. Titius in testamento suo instituit sibi hæredem, pone Seium in certa re, seu in quarta parte hæreditatis s. in prima parte testamenti hæredẽ instituit, quæritur, vtrũ quasdam institutiones possit repudiare, & alteras agnoscere? Item quæritur, si Titio filio suo impuberi sibi hæredi in parte instituto, Seiũ sibi hæredem in altera institutionum substituat, an possit commodum institutionis agnoscere, & id quod sibi ex substitutione defertur, si locum habeat substitutio, repudiare, vel e cõuerso? & respõ. vel omnia agnoscet vel oĩa repudiabit.

a Quidam elogi.] id est testamento.

b Tantas.] id est totidem.

c Quantascunq;.] id est, quotcunque.

d Quem.] scilicet extraneum.

e Admittantur.] ut ĩ. de cadu. to. §. his ita, & ĩ. de impu. & alijs sub. l. testamento. & ff. de hær. instit. l. liber homo. §. si ff. de bo. li. l. si libertus prẹterito. sed certe immo uidetur quòd licet paternam acceperit, non tamen cogatur pupillarem accipere, vt ff. de acq. hæ. l. si tu ex parte §. si. & l. q. situm. Solu. 2 quidã dicunt speciale in fratre instituto pro parte, & substituto fratri pupillo, ut in in ea. l. quesitum.

Hæreditatem pupillarem an possit repudiare q paternam acceptauerit.

2 Displicet omnibus, & respicit contrariũ. l. q̃situm.

3 Displicet similiter omnibus.

4 Placet B. & alijs scriben.

...sistorio palatij Iustiniani. Dat. III Kal. Nouemb. Decio V.C. Cons.

Institutus in diuersis partibus, nõ potest vnam partem amplecti, & alteram repudiare. hoc primo. institutus & pupillariter substitutus, nõ potest institutionem amplecti & substitutionem repudiare hoc dicit secundum Oldra. Bal. Vel sic: institutus in diuersis portionibus eiusdem hæreditatis & ab eodem testatore si vna agnoscit, omnes agnoscere videtur. Item qui agnoscit paternam, cogitur agnoscere pupillarem. Alex. B

XX. Idem A. Ioanni. P. P.

Quidam elogio [a] cõdito hæredem scripsit in certas vncias, & post certa uerba testamenti eundem in alias uncias, vel tantas, [b] vel quantascunque, [c] & tertio vel in aliam partem hæreditatis, vel in quendam vnciarum modum ille autem vnam institutionem vel duas admittens, C vnam vel duas, vel quantascunque respuendas esse censuit: quærebatur apud veteres, si hoc ei facere permittatur. Similiq; modo dubitabatur, si impuberem quis filium suum hæredem ex parte instituit, & quẽdam extraneum in aliam partem, quem [d] pupillariter substituit: & postquam testator decessit, pupillus quidem patri eius hæres extitit, extraneus D autem hæreditatem adijt: & postea adhuc in prima ætate pupillus constitutus ab hac luce subtractus est, & pupillaris substitutio locum sibi vendicauit. Cumque substitutus eandem partem admittere noluit, quæsitum est, si potest iam hæres ex principali testamento factus, pupillarem substitutionẽ repudiare? Vtranque igitur dubitationem simul decidendã esse censemus. B Placuit etenim nobis, siue in institutione, siue in pupillari substitutione vt vel omnia admittantur, [e] vel omnia repudientur, & necessitas imponatur hæredi particulari facto, vel aliam aut alias partes hæreditatis admittere, vel etiam substitutionem pupillarem D Prid. Ka. Maij Constantinop. post consu- C latum Lampadij & Orestis. VV. CC.

Alij, 3 quòd hæc corrigit illas. Tu dic: 4 si substitutus primo adiuit paternam, pupillarem admittere cogitur, vt hic. Si autem non adiuit paternam, & vult habere pupillarem, si quidem pupillus abstinuit ab hæreditate paterna, recusando eam, potest substitutus habere pupillarem: hoc ita, si pupillus habeat cohæredem qui adiuerit, aliàs non, 5 cum pupillarem non habeat non adita hæreditate ex principali, ut ff. de vul. & pupil. substitu. l. 2. versi. adeo. Si autem non abstinuit, non potest separare paternam si vult pupillarem, licet pupillus potuit, quod est notabile secundum Io. 6 nisi hic substitutus sit frater impuberis. hic enim etsi pupillus abstinuit, ipse tamẽ abstinere non potuit, vt d. l. quæsitum, & l. Iulianus. 7 & de priui. cre. l. pater, & de vul. sub. sed si plures. §. filio, & l. si filius. Item cum vnus ex hæredibus adijt, alter postea repudiat, qui primo adiuit, etiam totam potest repudiare[8] hæreditatẽ, vbi creditores contenti sunt sua parte, ut ff. de acqui. hære ditate, & hoc in hæreditatibus, secus in legatis. Nam quotiens plures res enumeratæ mihi relinquuntur, vnam repudio, alterã [9] admitto, si volo. si autem non enumerantur, vt puta gregem reliquit, non possem vnam ouem admittere, & alteram repudiare, quia vnum legatum est, licet hæredes mei possint, ut ff. de leg. 1. l. legatarius, & de leg. 2. l. neminem, & l. sed duobus, & l. grege. Vt autem sit tibi certum de hæreditate hominis, [10] distingue ita. Si ex testamentis plurium plures deferantur hæreditates, vnã adiri, alteram repudiari posse certũ est. [11] Si autem ex testamento vnius plures portiones, altera pure, altera sub conditione, vel plures per filium vel per filios, uel per seruum, vel per seruos, vel per me, & filium, nunquam vna admissa altera repudiatur, ut ff. de acquir. hæreditate, l. 2. & l. si solus, & hic Si uero vna iure institutionis, alterã iure substitutionis deferatur, una potest admitti, altera repudiari, licet omissa iure accrescendi obueniat, ut ff. de acqui. here. l. si tu ex parte. Vbi autem ex testamẽto vnius plures deferuntur hæreditates, puta paterna & pupillaris, paterna admissa, nunquam repudiatur pupillaris. si autẽ velit pupillarem adire & repudiare paternam, si pupillus est institutus, distinguitur, abstinuit necne, ut ĩ. dixi. & hoc de eo qui in potestate erat Alij enim sic substitui non potest. Si autem pupillus institutus non erat cui sci licet pupillo substitutus est alius, sed solus substitutus erat institutus, si quidem is institutus & substitutus fuerit necessarius hæres, licet abstinuerit à paterna, habet pupillarem, [12] quia nihilominus est hæres, ut ff. de fideicommiss. liberta. l. cum quasi. §. sed & si quis suus. si autem sit extraneus qui non habeat cohæredem...

Obedientia ad unum effectum non extendit se ad alium Bal. Vel sic: Obediens obeditione coacta non perdit ius contradicendi in actibus in quibus nõ tenetur obedire: h. d. Vel sic. Compulsio iure non facit quem teneri ad obedientiam, nisi quatenus est de iure h. d. Vel sic: Obedientia circa vnum actũ in quo quis tenetur obedire, non præiudicat in alio actu in quo quis non tenetur obedire. Vel sic: Per compulsionem legalem non acquiritur aliqua possessio in subdito, nisi ea qua debet ur de iure. Vel sic. Si ille qui litigat super libertate instituatur hæres tanquam seruus illius cum quo litigat, compellitur per iudicem causæ ne præiudicio litis adire hæreditatẽ iussu illius, & ei acquirere. Si vero tanquam liber, tũc expectatur finis litis: & si pronunciabitur seruus, idem erit: si uero liber, secus: quia poterit adire per se. Alex.

5 Et bene si erat cohæres extraneus. aliàs sec*. Alexand.

6 Displicet B. B. Pau. Ale. & Ias.

7 Aliàs incipit, filius qui se.

8 Sequuntur B. Ba. Ale. & Ia.

9 Placet p̃ di. scribe. quãdo sũt plura legata re & nomine. B.

10 Istud est superfluum, qa hæreditas viuentis nulla est. Ias.

11 Placet B. P. Ale. & Ias.

12 Idem B. B. Ale. & Ias.

cohæredem qui adeat, nec paternum nec pupillare testamentum tenet, ut ff. de acqui. hære. l. quæsitum, & l. filius: proximus tamen præcedens casus non est omnimo expeditus, 1 secundum Azo.

1 Immo est expeditus per l. filius, proxi. alleg. Bar. Al. & Ias.

1 Ex quinquaginta decisionibus. Contius.

Vm aliquis.] CASVS. Titius Stichū instituit sibi hrdē, mota quæstione de statu suo, puta eo proclamante in libertatem, & alio reuocante eum in seruitutem, quæritur, an pendente liberali causa, petente illo qui status quæstionem mouet, debeat compelli hæreditatem adire, vt ipsi aduersario acquiratur? distinguitur, aut instituit sub hac forma, Stichum seruum Titij hæredem instituo, & tunc cōpellitur nullo penitus ei ex hoc præiudicio generando, & Titio acquiret. Aut sic, Stichum hæredē instituo, & nō compellitur, sed causę expectabitur euentus, vt qui in eā vicerit, obtineat succedēdo.

a Dominiū.] Nota quod ita potest vendicari seruus tāquam quidam animus, tamen dicitur præiudicialis in rem.

b Adire.] si accommodet voluntatem in adeundo, potest enim nolle, vt s. de hæredi. institu. l. cū proponas, & sic hæc secundum illam. Vel hic contemplatione domini: ibi ipsius serui contemplatione fuit institutus. Vel præcepto potest resistere, vt ibi, non autem coactioni, ut hic. Vel ibi a domino, hic à iudice.

2 Immo ibi clarū erat quod erat seruus, hic non, ideo recurritur ad iudicem. B. Pau. Alc. & Ias.

XXI. Idem A. Ioanni P.P.

A

Cum aliquis scripsit hæredem eum qui de sua conditione ei qui dominium a eius vēdicabat, in iudicio aduersabatur: is autem qui dominum se esse dicebat, adire eum hæreditatem imperabat, vt acquisitio hæreditatis per eum celebraretur, indignatus est quasi domino ei parere: dubitatio veteribus exorta est, si qua pœna imponatur huiusmodi insolentiæ. Veteres in multas trahuntur sententias: sed nos eorum discordiā sic esse decidendam censemus, vt distinctio subtilis causæ ei imponatur, vt si quidē ita scripta est institutio, *Illum seruum illius hæredem instituo*: quia apertissimum est, intuitu domini institutionem esse conscriptam, necesse sit omnimodo per competentem iudicem eū compelli adire b quidem hæreditatem, & eam acquirere: nulli autem ex postfacto subijci grauamini, si liber pronuncietur: sed omne siue lucrum siue damnum ad eum redundare, qui in seruitutem eum trahebat, & denegari ei & aduersus eum omnes hæreditarias actiones, nullo ei ex hoc c præiudicio generando. Sin autem quasi liber institutus ē, nulla domini vel serui mētione in institutione habita: tunc nullo compelli modo eū adire hæreditatem, nec denegari ei d liberale iudicium: sed & hæreditatem per suū ius decurrere, & liberale iudicium suam expectare sententiam, siue agente eo, siue pulsato: vt si quidem seruus pronuncietur, tūc domino suo hæreditatem acquirat: sin autē liber, e eam adipiscatur si adire maluerit. Dat. II. Kal. Maij, Constantinopo. post consulatū Lampadij & Orestis VV.CC.

B

C

Ex causis in hac lege expressis est in dubium quod certus de viribus hæreditarijs potest adire eam vel repudiare prohibito voluntatis absque alia solennitate, prout sibi magis expedire videbitur. Dubius vero si velit cautè agere vt non teneatur vltra vires hæreditarias, debet conficere inuentariū secundum formā hic traditam. hoc dicit vsque ad §. & si præfata. Alexander.

XXII. Idem A. ad Senatum.

Scimus † iam duas esse promulgatas à nostra

D

TIM Tu dicas quòd ibi loquitur quando institutus est ille quem constabat esse seruum: tunc enim sufficit potestas dominica ad compellendū eum prout potest: hic quando erat dubium an esset seruus, vel liber, quo casu de necessitate recurritur ad potestatem iudicialem, vt eum cogat, ita loquitur hic.

c Ex hoc.] arg. quòd fines plebaruum vel curiarum non probantur per instrumentum inter alios confectum, & est sic ff. de leg. 3. l. prædijs, §. Titio, & ff. de ori. iur. l. 2. §. isque liber, & ff. ad Velleianum, l. Seia mancipia. arg. contra, j. de contra, & cōmit. stip. l. optimam, 3 & facit ff. de fideiuss. l. sed cum. & de rebus du. l. 2. & de condi. & demon. l. filio, in si & de an. lega. l. annua. §. 1. & de acqui. hære. l. aditio, & l. qui in aliena, & de libe. cau. l. si cui, in prin. & de acq. ii. re. do. l. liber homo.

3 Dic quod ibi instrumenta probant confinia inter illas personas inter quas conficitur instrumētū,

Ex hoc.] ergo creditores ex hoc quod adiuit, vel ex hoc quod dixit, talē seruū illius instituo hæredē, & hæc verior.

d Et.] libero facto.

Scimus.] CASVS. In principio dicit quòd duæ cōstitutiones à Iustiniano latæ fuerint olim, quarum altera indultū fuit olim tēpus deliberandi, s. annus, verum expediret magis hæreditatem sibi delatam adire, vel repudiare, vt supra eo. tit. l. antiquioribus. Altera vero quam non habemus, consulebatur adeuntibus seu immiscentibus se graui æri alieno ex inopinato postea emergenti per legē diui Gordiani. Tertio fuit succursum solum militibus vires patrimonij ignorantibus, ne vltra ipsas creditoribus tenerentur hæreditarijs, adiecta quidem tali ratione, arma enim &c. Ex his quidem tribus constitutionibus Iustinianus vnam cōstitutionē composuit, eius beneficium in omnibus non solū militibus, sed etiam ad omnes extendēs: ita tamen si secundum formam infra scriptam inuentariū conficerent. Et hoc est quod colligitur vsque ad §. cum igitur. Subsequenter distinguit Alicui delata est hæreditas, & tunc si neque deliberationem petierit, neque inuentarium confecit, sed se in rebus hæreditarijs immiscuit, extunc neq; hæreditatem repudiare, neq; onus æris alieni neque legatorū factorū absque beneficio, l. Fal. recusare poterit. Si vero non adierit, sed intra tres menses à tempore scientiæ sibi delatæ hæreditatis, hæreditati renunciet, & emolumento & onere erit alienus. Si quidem nec expresse renunciet, nec * super rebus mortis tēpore defuncto existentibus, & incipiatur quod intra tres quoque menses cōsummetur numerandos à tempore scientiæ, & hoc si præsens fuerit hæres, alioquin absenti dabitur annus. In confectione vero inuentarij, & tabellio & testes sunt necessarij in rebus hæreditatis subijcere subscriptionem, continentem quantitatem rerum hæreditariarū. & si forte scribere nesciat, tunc tabellio specialis ad hoc adhibeatur, assumptis etiam testibus subscriptionem inspecturis. & in hoc casu duplici gaudebit remedio, puta Falcidiæ, nec vltra vires patrimonij tenebitur creditoribus, & hoc in secunda parte vsque ad §. si præfatam obseruationem &c. Postea subijcit de effectu inuentarij, scilicet quod prædixi de beneficio legis Falcidiæ, nec dimittendis creditoribus supra id quod superest bona hæreditaria. & si forte prius satisfactum fuit legatarijs, nō in ipsum hæredem, sed in ipsos legatarios hypothecaria, si res fuerint consumptæ, à creditoribus erit dirigenda. Item consulitur prioribus, si fuerint hypothecarij per hypothecariam, si super-

sed quo ad alias nihil præiudicat. Bart. Bal. Salic. Pau. Ale. & Ias.

† Ex. 50. decisionibus, quarū meminit Imperator in præfatione huius Codicis Contius.

si superest res hypothecaria, vel si defecerit, per cōdictionem ex lege, hærede semper immuni conseruādo, & hoc vsque ad §. in computatione. Postea dicit quod si hęres vel in funus testatoris, vel in confectionem inuentarij seu eius insinuationem, seu in alias necessarias causas hæreditatis impenderit, totum potest deducere. Et si forte testator eius debitor fuerit, actio non confundetur, quod est speciale, cæteris autem creditoribus [nullo præferetur], videlicet in priuilegijs personalium actionum. & si forte in inuentarium bona hæreditaria, scilicet quod rei veritas expostulat, nō deduxerit, licet creditoribus & legatarijs quibuscunque legitimis modis voluerint, voluntatem manifestare uel per quæstionem seruorum, vel per delationem sacramenti. Hæredes autem si aliquid surripuerint, vel celauerint, in duplum condemnentur, & hoc hæreditatis aucta substantia: interim dum conficitur inuentarium, neq; a creditoribus, neque à legatarijs mouenda quæstione, neque eisdem in aliquibus per dilationem præiudicio generando. Si vero adierit hæres, neque intra statutum tempus inuentarium cōfecerit, in solidum creditoribus tenebitur, legis Falcidiæ beneficio ei penitus denegando, & hoc vsque ad §. sed quia quidam Postea subijcit quòd si aliquis magis tempus deliberandi quàm inuētarij beneficium elegerit, licet ei: dum tamen nouem menses vel annum non excedat, & hoc vsque ad §. sin autem hoc aliquis. Postea subijcit quod si aliquis deliberationem petierit, & ipsa obtēta inuentarium confecerit, in solidum creditoribus tenetur, Falcidiæ tamen dato beneficio, siue intra tempus deliberandi adierit, siue non renunciauerit, & hoc vsque ad §. si quis autem. Si vero deliberationem petierit, & inuentarium non conscripserit, creditoribus in solidum tenetur, nec gaudet Falcidia, siue adierit, siue non recusauerit, legitimis hæredibus ab intestato successuris, & hoc vsque ad §. notissimum. Vltimo vero dicit constitutio quòd non solum milites, sed ēt priuati si dispositionem constitutionis obseruauerint, ipsius gaudebunt priuilegio: milites etiā si simplicitate hanc solennitatem omiserint, olim legis Gordianæ retinent priuilegium.

† Id est. l. cum antiquioribus s. eo.

† Et ante Gordianum. Hadrianus in persona cuiusdam pagani maioris. 25. annis idem cōcesserat Inst. d hære. qua. & dif. Contius.

clementia constitutiones: vnam [a] † quidem de his qui deliberandum pro hæreditate sibi delata existimauerint: aliam [b] autem de improuisis debitis, & incerto exitu per diuersas species eis * imposito.

A

¶ Sed & veterem constitutionem non ignoramus, quam diuus Gordianus † ad Platonem scripsit, de militibus qui per ignorantiam hæreditatem adierunt: quatenus pro his tantummodo rebus conueniantur, quas i hæreditate defuncti inuenerint: ipsorum autem bona à creditoribus hæreditarijs non inquietentur. Cuius sensus [c] ad vnam præfatarum constitutionum à nobis redactus est. Arma [d] etenim magis quàm iura scire milites sacratissimus legislator existimauit.

B

¶ Ex omnibus itaque istis vnam legem colligere, nobis apparuit esse humanū: & non solum milites adiuuare huiusmodi beneficio, sed etiam ad omnes hoc extendere: non tantum si improuisum emerserit debitum, sed etiam si onerosam quis inueniat [e] esse quam adijt hæreditatem.

C

ita enim nec satis necessarium deliberationis erit auxiliū, nisi omnibus formidolosis, [f] qui & ea timēt quæ nulla digna sunt suspicione.

¶ Cum igitur hæreditas ad quendam siue ex testamento, siue ab intestato, sit delata, siue ex asse, siue ex parte: si quidē recta via adire maluerit hæreditatem, & spe certissima hoc fecerit, vel sese immiscuerit, [g] vt non postea eam repudiet: nullo indiget inuentario, † cum omnibus creditoribus [h] suppositus sit, vtpote hęreditate ei ex sua voluntate infixa.

¶ Similique modo si non titubante animo respuendam vel abstinendam esse crediderit hæreditatem, & apertissime intra trium mensium [i] spaciū ex quo ei cognitum fuerit scriptū se esse vel vocatum hæredem, ei renunciet: nullo nec inuentario faciendo, nec alio circuitu expectando, sit alienus ab huiusmodi hæreditate siue onerosa siue lucrosa sit.

D

¶ Sin autem dubius est, vtrumne admittēda sit necne defuncti hæreditas: non putet sibi esse necessariam deliberationē, sed

a Vnam.] Illam forte quæ est supra, cum antiquioribus.

b Aliam.] hanc non habemus.

c Cuius sensus.] quasi dicat, verba Gordianæ constitutionis non habemus, sed eius sententia est cōprehensa in vna præfatarum constitutionum, scilicet illa quam non habemus, cuius Gordianæ meminit institu. de hæredum quali. & dif. §. sciendum.

d Arma] ut s. locati l. milites, & de iuris & facti ignoran. l. 1. & in auth. quibus modis natur. effi. le. §. si quis, col. 6. sic & in clericis, ne faciāt prohibita, vt supra de episcopis & clericis l. repetita. Sed cōtra, s. de leg. & constitu. l. leges sacratissimæ. Solu. hic non negatur quin debeāt scire leges, sed magis arma. Vel ab illa excipe milites, & etiam quosdam alios, vt ff. de iuris & facti ignorantia, l. regula.

e Inueniat.] scilicet ab initio.

f Formidolosis.] facit intra. ead. l. §. sed quia quidam, & ff. de condi. institu. l. quæ sub conditione, circa prin. & ff. quod metus cau. l. nec timorem. §. proinde.

g Immiscuerit] immiscere est suorum, sed adire extraneorum, vt institu. de hæredum quali. & dif. §. extraneis autem.

h Omnibus creditoribus.] & legatarijs sine Falcidiæ legis beneficio, vt j. ea. l. §. si quis autem temerario, secundum quosdam. Vel verius [1] ibi loquitur cum delusit legem & creditores in dilatione petenda, vt in §. præcedenti dicitur: hic autem secundum leges ueteres in quibus nil de inuentario continebatur, debet habere Falcidiam: sed hodie secus [2] per auth. sed cum testator, quæ est j. ad l. Falc.

i Mensium.] Sed nonne spacium sex mensium statuitur. s. de inoffic. testa. l. scimus, §. fin. quæ est contra? Solu. [3] illud prōpter querelam inofficiosi testamenti quæ sperabatur moueri, hic propter creditores statuitur minus. Sed & pręterea ibi non videbatur esse respuendam, hic aūt credebat respuendam, vel abstinendā, non tamen respuit vel abstinet, sed se repudiaturū dicebat, [4] & ideo tam breue spacium ei datur: aliàs nisi propter creditores, vel nisi exhæredatus esset, perpetuo adire posset, vt dixi supra eodem, l. cum antiquioribus.

† Materia inuentarij ponit Guido papa' [in] decesioni b' q. 351. & Ang. in authenti. de hære. & Fal. §. si vero expressim. coll. 1.

1 Istā glo. sequuntur B. Pau. & Alexand. licet La. cōtra per §. si vero. j. ista eadē, le.

2 Idē B. Bal. Al. & Ias.

3 Istam sol. sequū tur Bar. & Ias.

4 Ista gl. reputatur sing. secū dum B. in l. 1. na. j. tit. 1.

sed adeat hęreditatem, vel sese immisceat: [a] omni tamen modo inuentarium ab ipso conficiatur, vt intra triginta dies post apertas tabulas, vel postquam nota fuerit ei apertura tabularum, vel delatam [b] sibi ab intestato hæreditatem cognouerit, numerandos, exordium capiat [c] inuentarium super his rebus quas defunctus mortis tempore habebat. & hoc inuentarium intra alios sexaginta dies [d] modis omnibus impleat sub pręsentia tabulariorũ, [e] † cæterorumque [f] qui ad huiusmodi confectionem necessarij sunt. subscriptionem tamen supponere hęredem necesse est, † significantem & quãtitatem [g] rerum, & quod nulla malignitate circa eas ab eo facta vel facienda res apud eum remaneant.: vel si ignarus sit literarum, vel scribere præpediatur, speciali [h] tabulario ad hoc solum adhibendo, ut pro eo literas supponat, venerabili signo crucis antea manu hęredis pręposito: testibus videlicet assumendis qui hæredem cognoscant, [i] & iubente eo tabularium pro se subscribere, interfuerint.

¶ Sin autem à locis in quibus res hæreditarię, [k] vel maxima pars earum posita est, hæredes abesse contigerit: tunc eis vnius anni spacium à morte testatoris numerãdum damus ad huiusmodi inuentarij consummationẽ. [l] sufficit enim præfatum tempus etsi longissimis spacijs distant. tamen [m] placuit dare eis facultatem inuentarij conscribẽdi vel per se, vel per instructos procuratores in loca vbi res positæ sunt, mittendos. [n]

Hæres qui solenniter conficit inuentarium, vltra vires hæreditatis non tenetur, & Falcidia vtitur: & satisfacere potest legatarijs & creditoribus qui primi venerint: licet alij posteriores in tempore fuerint. restituantur tamen posterioribus creditoribus iura sua: & opportunis remedijs contra legatarios quibus prius satisfactum est, agere possunt, & contra posteriores creditores: sed contra ipsum hæredem vel eum qui emit ab eo, regressus non datur. hæc dicit Alex. vsque ad §. in computatione.

Et si præfatam obseruationem inuentarij faciendi solidauerint, [o] hæreditatem [p] sine periculo [q] habeãt, & legis Falcidię [r] † aduersus legatarios vtantur beneficio: ut in tantũ hæreditarijs creditoribus teneantur, in quantum res substantiæ ad eos deuolutæ valeant: [s] & eis satisfaciant qui primi ueniant creditores: & si nihil reliquum est, posteriores venientes repellantur: [t] & nihil ex sua substantia penitus hæredes amittant: ne dum lucrum facere sperant, [u] in damnum incidant.

a Sese immisceat.] non enim conuenietur interim, donec fiat inuentarium, vt eadem, l. 1 §. donec.

b Delatam.] supple, & aditam. nam demum post aditam currit hoc tps. ut ĩ. ea. l. §. sin vero postquã. Item & quia dicit hic, post apertas tabulas. nam demum postea olim poterat adiri, vt ĩ. de caduc. tol. §. 1.

ADDITIO. Tu dicas secundum Bar. hic quòd si quidem hæres malitiose protrahit aditionẽ hæreditatis, currat sibi tempus etiam ante aditam hæreditatem si vero in nulla mora, in nulla culpa, in nulla malitia est, tunc currit sibi tempus post aditam hæreditatem, ut dicit hæc glo. licet enim tex. dicat à die notitię, tamen subaudi, & aditæ hęreditatis, tex. est ad hoc not. secundum eum in l. statuliberos, §. si quis hæredi. ff. de statuliberis.

c Capiat.] secus in tutoribus & curatoribus, quia incontinẽti debent incipere, ut ĩ. de admi. tut. l. tutores, 2. & ff. de admini. tut. l. tutor qui repertorium.

d Sexaginta dies.] sic ergo tres menses sunt.

e Tabulariorum.] id est tabularij. sic plurale ponitur pro singulari. ĩ. de his qui in ecclesiis ma. l. 1. & de episc. & cleri. l. orphanotrophos, & ff. vi bo. rapto. l. 2. §. quod ait prætor. Sed argu. contra in authen. de hære. & Falc. §. si vero absunt, col. 1 sed tamẽ illud negari non potest, quin quandoque duo necessarij sunt, vt statim subijcit ibi, subscriptionẽ, &c. Accursius.

f Cæterorumque.] puta trium testium, & legatariorum, & creditorum, ut in authen. de hæred. & Falcid. §. sancimus, & §. si vero absunt, colla. 1.

g Quantitatem rerum.] mobilium & immobilium, ut ĩ. de bon. proscript. l. si quis intra, & s. de administra. tuto. l. tutores, 2. & ĩ. de bo. vac. l. 3. lib. 10. nam sufficit quod dicat: ego recognosco omnia mobilia & immobilia scripta à notario superius, me habere & tenere.

h Speciali tabulario.] his duobus casibus necessarij sunt duo tabularij: alias vnus sufficit, ut modo dixi.

i Cognoscant.] Not. argu. de testibus qui apponuntur in contractibus, quòd debent cognoscere contrahentes ut hic, & in authen. de hæred. & Falc. §. si vero absunt, coll. 1. Sed speciale est in inuentario, ut in authen. de fide instrumen. §. oportet vero, colla. 6. sed ibi speciale quando ab imperitis, & in scriptus. Item & in authen. de testibus. §. 1. col. 7. sed ibi quando per testes probaretur, & dic vt ff. de testibus, l. testium. §. ideoque. si autem per instrumentum, tunc etiã ignoti, ut in authen. de testi. §. & licet, sic ergo tribus casibus debent cognoscere. vbi imperitus contrahit & in scriptis, & ĩ inuentario, & vbi non sit instrumentum.

k Hæreditariæ.] scilicet totæ.

l Cõsummationẽ.] sed hic quod tempus dabimus ad inchoationem? Respon. secundum proportionem, scilicet tertiam partem anni. vt enim suprà vnum mensem de tribus dedit: sic hic 4 de 12. Item quod dicit, à morte testatoris supple, & eum mortuum sciuit, & adiuit, ut ĩ. ead. l. §. sin vero postquam.

m Tamen.] nam licet etiam tam magnum habeat spacium, scilicet annũ, vt per se possit adesse in eo loco ubi sũt res ad faciendum inuentarium, vel se pręsentet, tamẽ &c.

n Mittendos.] scilicet procuratores.

o Solidauerint.] id est in solidum omnia capitula inuentarij obseruauerint.

p Hæreditatem.] nunc respondent, & dic date, id est damus.

q Sine periculo.] creditorum vltra vires.

r Falcidiæ.] hoc intellige in diuersis casibus, ut vbi est soluendo hæreditas, pręstat legata quatenus patitur Falcidia. si non sit soluendo, non valent legata, vnde nec hæres detrahit Falcidiam, ut ff. ad Trebel. l. 1. §. pe.

s Valeant.] secus si non fecerint inuentarium.

t Repellantur.] ab hærede & a creditoribus suum consecutis, quibus licuit vigilare ad suum consequendum, vt ff. quæ in frau. cre. l. pupillus, nisi posteriores potiores sint in pignore, ut ĩ. §. licentia danda.

u Sperant.] hæredes scilicet faciendo inuentarium.

Placet Cy. Bar. B. & Ale. licet contra Sal. & Pau.

Hodie solis tabularijs non confidit, sed iubet omnes legatarios & fideicõmissarios conuocari, vel his absentibus tres testes ciues fide dignos. Nouella. 1. §. Hinc nobis. Contius.

Placet Bart. & Paul.

Plurale pro singulari quandoque ponitur.

Adeo quod omissio subscriptionis vitiat actũ quod sit de forma. l. constitutionibus, ff. ad municipalẽ. l. cum hi, §. cum prætor. ff. de transact.

Testes in cognoscere debent contrahẽtes.

Placet Bar. B. P. Alex. & Ias.

Idẽ B. & Paulus.

Idem in Nouell. 1. Contius.

Præter illud de signo crucis: quod si omittatur, non vitiat inuentariũ. Bal. Alex. & Ia. licet cõtra. Sal.

Et istud beneficiũ iam erat de iure ff. forum secundum Ale. & Ia.

Satis-

¶ Sed & si legatarij interea venerint, eis satisfaciant [a] ex hæreditate defuncti, uel ex ipsis rebus, vel ex earum forsitan venditione.

¶ Sin verò creditores qui post emensum [b] patrimonium necdum completi sunt, superueniant, neque ipsum hæredem inquietare concedantur, neq; eos qui ab eo [c] cõparauerint res, quarũ precia in legata vel fideicommissa vel alios creditores processerunt: Licẽtia creditoribus non deneganda aduersus legatarios venire, vel hypothecis [d] uel indebiti condictione [e] vti, & hæc quæ acceperint, recuperare, cũ satis absurdum sit, creditoribus quidem ius suum persequentibus legitimum auxilium denegari, legatarijs verò qui pro lucro certant, suas partes leges accommodare. [f]

¶ Sin verò hæredes [g] res hæreditarias creditoribus hæreditarijs ꝓ debito dederint in solutum, vel per dationem pecuniarum satis eis fecerint: liceat alijs creditoribus qui ex anterioribus veniunt hypothecis, aduersus eos venire, & a posterioribus creditoribus secundum leges eas abstrahere vel per hypothecariam [h] actionẽ, vel per condictionem [i] ex lege, nisi voluerint debitum eis offerre. Contra ipsum tamen hæredem (secundũ quod sæpius dictũ est [k]) qui quantitatem rerũ hæreditariarum expẽdit, nulla actio extendatur. Sed nec aduersus emptores [l] rerum hęreditariarũ quas ipse hæres pro soluendis debitis vel legatis vendidit, venire alij cõcedatur: cum satis anteriorib. creditoribus à nobis prouisũ est, [m] vel ad posteriores creditores, vel ad legatarios peruenientibus, & suũ ius persequentibus.

Expensa funeris testamenti, & inuentarij, & aliarum causarum necessariarum facta per hæredem qui facit inuentarium: ante omnia deducatur de hæreditate, & quod hæredi debetur a defuncto, cõsequi potest hæres concurrendo cum alijs creditoribus. h. d. usque ad § licentia Alex.

In computatione autẽ patrimonij damus ei licẽtiam excipere & retinere quicquid in funus [n] expẽdit, vel in testamenti insinuationem, [o] vel in inuẽtarij confectionem, vel in alias necessarias causas hæreditatis approbauerit [p] sese persoluisse.

¶ Si verò & ipse aliquas contra defunctũ habebat actiones, non hæ confunduntur, [q] sed similẽ cum

a Satisfaciant.] si putãt eis legata deberi: alioquin tenẽtur alijs, quasi dolo desierint possidere, ut ff. ad l. Falci. l. dolo.
b Post emensum.] id est finitum.
c Ab eo.] scilicet hærede.
d Hypothecis.] id hypothecaria actione.
e Indebiti condictione.] alius ergo soluit, & alius condicit, ut ff de cõdic. indeb. l. nõ é nouũ.
f Accommodare.] prius ergo æs soluitur alienum quàm legata, ut hic, & ff. de reg. iu. l. non debet actori, §. in re obscura, & ff. de colla. bo. l. cum emancipati, §. 1. & de sepa. l. quotiens, & de inof. testa. l. Papinianus, §. quarta, & ĩ. de bo. aucto. iu. pos. l. 3. & ff. quæ in frau. cre. l. qui autem, §. pen. Sed arg. contra ff. de transac. l. cum hi, §. plane de alimẽ. vbi plus fauetur alimentis in testamẽto cõstitutis quàm inter viuos: [1] sed ibi plus fauetur quo ad trãsigendum: hic quo ad excipiendum. Item contra s. de hæred. act. l. fin. vbi dicitur hæredes conueniri à creditoribus, non legatarios. sed ibi [2] quando soluẽda est hæreditas: hic non. Item hic alia actione quando non faciunt inuentarium, tenentur legatarij, q̃ defunctus tenebatur. illa enim soli hæredes conueniũtur, ut ibi.
g Sin vero hæredes.] qualiter creditores aduersus legatarios veniãt, dixit: [3] nunc qualiter primi creditores veniant aduers' posteriores, & ad hoc ff. de cõdi. indeb. l. tutores.
h Hypothecariam.] quando res datę sunt in solutum.
i Per condictionem.] quando venditæ sunt, & æstimatio data. Et intellige quando apud emptorem esse desierunt: aliàs cum posset agi hypothecaria contra emptorem, non daretur condictio ex lege contra creditorem ad id quod est solutum, secundum Ir. vt arg. ff de condict. ex leg. l. 1. Sed hic videtur velle, etiam si extẽt, non teneri [4] emptorem, & est ad hoc ĩ. de quadri. præscrip. l. bene à Zenone. Item est argu. contra. ff. quæ in fraudem credi. l. pupillus, in fi. Solu. [5] hic pro reb' obligatis agit prior. vel ibi non extorsit: hic sic.
k Dictũ est.] s. px. §. & ad idẽ ff. de relig. l. at si qs, §. j.
l Emptores.] apud quos desierunt esse.
m Prouisum est.] s. proxi. §. & hic dicit, ad idem ĩ. qui po. in pign. ha. l. 1.
n In funus.] quæ expensa omne æs alienum præcedit, vt ff. de relig. l. penul. & ad leg. Falc. l. 1. §. penult. & instit. ad legem Falc. §. 1.
o Insinuationem.] in qua expenditur coram magistro cẽsus, vt s. de testa. l. consulta.
p Approbauerit.] testibus, vel suo forsitan sacramento, [6] vt ff. de re milita. l. non omnes, §. à barbaris, & de legi. tuto. l. legitimos, [7] & ar. s. de fide instru. l. fina.
q Confundantur.] quantũ ad effectũ, [8] nisi sint tales quę & morte pereãt: q a non erant transitur æ ad hæredes, ut ff. de hæredi. ven. l. 2. in fi. & ad hoc ĩ. ad leg. Falc. in imponenda. Sed quid si defunctus Titio tenebatur de euictione in duplũ, & hũc Titium re euicta fecit hæredem: nunquid contra creditores hæres computabit duplum? [9] Arg. q non, ut ff. ad legẽ Fal. l. cum emptor. Sed fortè ibi non fecerat inuentarium: vnde hic totum duplum reputabitur, vt hic dicit. Itẽ quid si defunctus vendidit fundũ filij sui? Puto filium facientem inuentariũ catenus tantum pati exceptionem, quatenus habet ex hæreditate vltra debitum bonorum subsidium, [10] vt ff. de fun. do. l. dotale, §. si hærede vxore, & ff. de lega. 2. l. imperator, § fin. & s. de rei vendica. l. cũ à matre, & hic subijcit in fi. § proxi. vbi dicit, nullum damnum &c. Sed si habet debitum bonorum subsidium tantum, in nullo patitur exceptionem, cum sine vllo grauamine illud habere debeat, ut s. de inoffi. testamen. l. quoniam in prioribus. Item quid si est extraneus hæres? Respon. secus, ut dicas eum pati pro quarta parte exceptionem: quia licet tunc habeat quartam iure institutionis tantum, tamen patitur exceptionem pro ea quarta. Quarta. n. debita iure institutionis, bene vr̃ posse dari cum onere, vt ff. ad Treb. l. Lucius, §. maritus, & ad legẽ Falci. l. si debitor. Sed argum. contra ff. de lega. 2. l. cum pater, §. Titio. Sed si ultra quartam quid habeat, pro toto eo quod quasi hæres habeat, patitur exceptionẽ. [11] Vbi vero non fecit inuentarium, idem dico, scilicet vt

† Iste tex. est singu. & nõ reperitur alibi secũdũ Franc. de Aret. in l. 2. in prin. ff. si cer. pet.

Legata soluunt post solutionẽ æris alieni.

1 Ibi in transigendo, hic in exigendo, in quo magis fauet creditoribus. Bart. P. & Ale.

2 Placet B. Pau. & Alex.

3 Et bene B. P. Al. & Ias. & sic cessat tõ Ir. secundũ eosdẽ.

4 Placet B. Pau. & Alex.

5 Est verũ in se, secundum scriben.

6 Ista glo. est sing. & nõ reperitur alibi secundum Raph. Fulgo. ad hoc q hæres ꝑ suum solũ iurm̃ probet expensas necessarias, licet Cy. cõtra. qd̃ ꝑcedit ĩ expensis paruis. Sa. Al. & Ia.

7 Melius allegasset text. in l. fi. ĩ. de iu. do. impe.

8 Istã solu. & seq. sequũtur hic Cyn. Bar. B. Al. & Ias.

9 Hoc verũ si res ẽ euicta ante hæreditatis aditionem, secus si post. Bal. Ang. Sa. & Ale.

10 Idẽ B. Bal. Sal. & Ale.

Quarta iure institutionis debita, an possit dari cum onere.

11 Sequit Pau. & Sa.

vt in solidum repellatur, et si solã quartã habet. Sed si vltra, patitur in re vendita exceptionẽ, pro ea parte, ꝑ qua hæres est, vtputa est hæres pro dimidia parte hæreditatis, etiam si illa dimidia non valeat nisi vnum denariũ, tamen in dimidia patitur exceptionem. Et hæc omnia, quæ dicta sunt in filio, habent locum vbi est soluendo hæreditas. tunc enim sine onere debet quartam iure naturæ habere. si vero non est soluendo hæreditas, non est locus debito bonorum subsidio, ut ff. de inoffic. testamen. l. Papinianus, §. quarta, & ff. de coll. bonorum, l. cum emãcipati. §. illud. Sed argumen. contra, ff. de inofficio. testamen. l. Papinianus, §. si quis impubes. ergo in eo casu si fecit inuentarium, demum totum vendicat: si nõ fecit, nihil petet, ut in authen. de hære. & Falcid. §. si vero non fecit, coll. 1. Sed quid si statutũ erat in ciuitate vt nemo veniret contra instrumentum à se factum, vel hęres ei⁹, & testator obligauit fundum eius quem postea fecit hæredẽ, qui adiens fecit inuentarium: nũquid poterit à creditore vendicare? Videtur quòd sic, vt hic dicitur, & j. eadem. l. §. proxi.

A §. sicubi. Item ad hoc, j. de rebus credi. & iureiuran. l. in bonæ fidei, & ff. de lega. 1. l. ab omnibus. Accursius.

e Surripuerint.] vel celauerint.

f Amouendum.] ad quod facit, ff. de acqui. hær. l. si seruum, §. amouisse, vsque ad §. hæc verba, & §. prætor, & §. hæredi, vsque in fi. legis. Accur.

i Citantur hæc verba in Noue. 1.

alijs creditoribus per omnia habeat fortunam: temporum tamen prærogatiua inter creditores seruanda; a

Creditores & legatarij probare possunt maiorem esse substantiã quam in inuentario sit descripta: ad quod etiam de domo hæredis probatio sumi potest: & si hæredes dolũ fecerint, in duplum refundent. hoc dicit vsque ad §. donec. Alexan.

Licentia danda creditoribus, seu legatarijs, vel fideicommissarijs, si maiorem putauerint esse substantiam à defuncto derelictam quàm hæres in inuentario scripsit, quibus voluerint legitimis modis, quod superfluum est approbare, vel per tormẽta i forsitan b seruorum hæreditariorum secundũ anteriorem nostrã legẽ c quæ de quæstione seruorum loquitur, vel per sacramẽtum illius, d si aliæ probationes defecerint: vt vndique veritate exquisita, neq; lucrũ neq; dãnum aliquod hæres ex huiusmodi sentiat hæreditate: illo videlicet obseruando, vt si ex hęreditate aliquid hæredes surripuerint, e vel celauerint, vel amouẽdum f curauerint postquam fuerint conuicti, in duplũ hoc restituere, vel hæreditatis quantitati cõputare compellantur. g

Intra tempus datum ad confectionem inuentarij non potest hæres à creditoribus vel legatarijs conueniri: & ideo interim tempus agendi creditoribus non currit hoc dicit vsq; ad §. sin vero postquam. Alex.

Donec tamen inuentarium conscribitur: vel si res præsto sint, intra tres menses: vel si absuerint, intra annale spacium secundum anteriorem h distinctionem, nulla erit licentia neque creditoribus, neque legatarijs vel fideicõmissarijs eos vel inquietare, vel ad iudicium vocare, vel res hæreditarias quasi ex hypothecarum auctoritate vẽdicare: sed sit hoc spacium ipso iure pro deliberatione hæredibus concessum, nullo scilicet ex hoc interuallo creditoribus hæreditarijs circa temporalem præscriptionem præiudicio generando. i

Qui inuentarium solenniter non facit creditoribus in solidum tenetur & Falcidiam non detrahit. hoc dicit vsque ad §. & hæc quidem Alexan.

Sin verò postquã adierint, k vel sese l immiscuerint, præsentes uel absentes inuentarium facere distulerint, & datum iam à nobis tempus m ad inuentarij confectionem effluxerit: tunc ex eo ipso quòd inuentarium secundum formam præsentis constitutionis non fecerint, & hæredes esse omnimodo n intelligantur, & debitis hæreditarijs in solidum teneantur: nec legis nostræ beneficio perfruantur, quam contemnendam esse censuerunt. o

Tempus ad deliberandum, quod

a Seruãda.] quo ad hypothecariam, ut j. qui potio. in pigno. habeã. l. si fundum: sed agẽtes personali, non sortiuntur prærogatiuam ex tempore, vt ff. de priuileg. cred. l. priuilegia, & de re iudi. l. iudicati, nisi in casibus, vt ff. de re iudica. l. inter eos, & ff. quod cum eo qui in alie. po. l. 2.

b Forsitan.] facti notat varietatem.

c Legem.] quæ est supra, de iuramen. calum. l. 1. Vel dicut infra, de quæstio l. de tormentis, & l. fina. Accursius.

d Illius.] scilicet hæredis. de sua ergo conscientia satisfacere tenetur. quod est notandum, vt infra, de bo. aucto. iudi. possid. l. fina. in fine, & de iure dot. impe. l. fina. in fi. & ff. de edend. l. prætor. §. sed si inscio, & infra, de pœna, iudi. qui male iudi. authen. nouo iure, & j. de fide instru. l. fi. & de his qui ad eccl. confug. l. fi.

g Compellantur.] Sed nunquid erit inuentarium in quo apparet non omnes res hæreditarias esse scriptas? Item pone quòd idem hæres quaedã res, quas credebat hæreditarias, scribi fecit in inuentario, nunc comperto errore vellet eas abstrahere, vel nollet teneri amplius propter istas res, quasi non videatur locupletior.

h Anteriorẽ.] quã habes supra, ea. l. §. sin autem dubius, & §. sequenti.

i Generando.] sic nec in qualibet legali dilatione, vt ff. de judic. l. 2. in fine, & ff. vt in possessio. lega. l. is cui. §. cessatũ, & de iti. actuque priua. l. 1. §. si quis propter, & ff. de verbo. obliga. l. si pupillus. Et sic not. quòd nõ videt negligere vel moram facere qui petere non potest, vt j. de anna excep. l. 1. in fine, & de verborum obligatio. l. si pupillus.

ADDITIO. Aduertas hic ꝙ licet hæredes non possint cõueniri, donec inuentarium conscribitur, vt hic: ipsi tamẽ hæredes interea poterunt debitores hæreditarios conuenire secundum Barto. & communiter docto. hic, non obstante titu. ff. quod quisque iuris, quia ille titulus habet locũ quando alicui conceditur priuilegium ad sui postulationem, cuiusmodi non est priuilegium istius. §.

k Postquam adierint.] s. extranei.

l Sese.] scilicet sui.

m A nobis tempus.] scilicet tres menses, quãdo sunt res præsentes, vel annus, quando absentes.

n Omnimodo.] certe nõ sunt ex eo hæredes, immo qa adierunt. refertur ergo ad id qđ sequitur, & debitis &c.

o Censuerũt.] scilicet istam legem, & etiam ad solida legata tenebuntur hodie, vt in authen. de hæredi. & Falci. §. si

ci. §. si vero non fecerit, coll. 1. & not. hic quòd qui legem spernit, non debet eius auxilio vti, vt ff. de mino. l. auxilium, in si. & j. de executio. rei iud. c. l. 1. & supra de episcopa. audien. l. 3. & s. de transactio. l. si qs maior, & in authe. de rapto. mulie. §. sancimus, colla. 4. & in authen. vt liceat ma. & auiæ. §. quia vero ita, colla. 8.

Legis auxilio careat, q in illam peccat.

a Quam.] scilicet deliberationem.

b Formidine.] ut dixi s. ea. l. §. 1.

c Accipere.] ut liceat.

d Contemptores.] sic s. de testam. l. testamenta.

e Nouē mensibus.] sed nunquid lex ista derogat superiori, cū antiquioribus, quæ loquitur de anno, hic de nouem mensibus? Resp. vt j. ea. l. §. fi. dices.

f Et non sæpius.] sufficit semel. sic supra si sæpius in integrum restit. l. fin. & j. de pœnis, l. omnes quos, & ff. de lega. 3. l. fideicommissa, §. si quis decem. Sed argu. contra, ff. ut leg. vel fideicōmiss. no. ca. l. 1. § si cui. Item contra. ff eo. l. 4. vbi pluries datur ius deliberandi. Solut. hic corrigit. vel intra annum, vel nouē menses pluries ei dātur, non autem quod excedat.

Ius deliberandi an possit pluries dari.

g Sin autem hoc aliquis fecerit.] id est, petierit tempus ad deliberandum, & ei est datum.

h Necesse enim est] interpositio est.

i Facere.] si velit vti beneficio legis Falcidiæ.

k Præstitutum.] ad deliberandum.

l Recusauerit.] hoc est nouum per legē istam, vt petens tempus ad deliberandū, nisi repudiet, adijsse tacite videatur, ut hic, & in multis locis in hoc §. aliud olim, ut s. eod. l. cum antiquioribus, & ɗ

† Dictio sæpius, verificatur in bino actu. & de hac dictione videbis Alex. in l. sæpe cōstitutum. ff. de re iudi. Deliberādi tempus petens, an tacite videatur adijsse.

hodie non est necessarium volentibus solenniter conficere inuentarium, est tempus anni quando impetratur à principe. sed quando impetratur à iudice, est tempus nouem mensium: nec sæpius conceditur. Alex.

Et hæc quidem de his sancimus, qui deliberationem nullam petendam esse curauerint: quam [a] putamus quidē penitus post hanc legem esse superuacuam, & debere ei derogari. Cum enim liceat eis & adire hæreditatem, & sine damno ab ea discedere ex præsentis legis auctoritate: quis locus deliberationi relinquitur? Sed quia quidā vel vana formidine, [b] vel callida machinatione, pro deliberādo nobis supplicandum necessarium esse existimāt, quatenus eis liceat annale tēpus tergiuersari, & hæreditatem inspicere, & alias contra eā machinationes excogitare, & eandē deliberationē flebilibus assertionibus repetita prece sæpius accipere: [c] ne quis nos putauerit antiquitatis penitus esse contemptores, [d] indulgemus quidem eis petere deliberationem vel à nobis vel à nostris iudicibus: non tamē amplius ab imperiali quidem culmine vno anno, à nostris vero iudicibus nouem mensibus: [e] vt neque ex imperiali largitate aliud tempus eis indulgeatur: sed & si fuerit datum, pro nihilo habeatur. Semel enim, & non sæpius [f] † eam peti concedimus.

Qui petit tempus ad deliberandū licet inuentarium fecerit, & hæreditatem adierit, vel intra dictum tempus non repudiauerit (quod pro aditione habetur) tenetur creditoribus hæreditarijs in solidum: & vtitur Falcidia sicut olim. Si vero inuentarium non confecit, sed solum tempus ad deliberandum petierit, & non repudiauerit (quod pro aditione habetur) tenetur creditoribus in solidum, & Falcidiam perdit: sin autem repudiauerit, tunc A *tenetur res hæreditarias restituere. hoc dicit vsque ad §. notissimum. Alexand.*

Sin autem hoc aliquis fecerit, [g] & inuentarium conscripserit (necesse est enim [h] omnimodo deliberantem inuentarium cum omni subtilitate facere [i]) non liceat ei post tempus præstitutum [k] (si non recusauerit [l] hæreditatem, sed adire maluerit) nostræ legis vti beneficio, [m] sed in solidum secundum anti- B qua iura omnibus creditoribus teneatur. Cum enim gemini tramites inuenti sint, vnus quidem ex antērioribus, qui deliberationem dedit: alter autem rudis & nouus à nostro numine repertus, per quem adeuntes sine damno conseruantur: electionem ei damus, vel nostram constitutionem eligere, & beneficium eius sentire: vel si eam aspernandam existimauerit, & ad deliberatio- C nis auxilium conuolauerit, eius effectum habere: & si non intra datum tempus recusauerit hæreditatem, omnibus in solidum debitis hæreditarijs teneatur: & non secundum modum patrimonij, sed etiā si exiguus sit census hæreditatis, tamen quasi hæredem eum in totum obligari, & sibi imputet, qui pro nouo beneficio vetus elegerit grauamen, & ideo ad D ipsam deliberationis dationem, & diuinum rescriptū super hac promulgatum, hoc adijci volumus, vt sciant omnes, quòd omnimodo post petitam deliberationem [n] si adierint, vel pro hærede gesserint, vel non recusauerint hæreditatem, omnibus in solidum hæreditarijs oneribus teneantur.

¶ Si quis autem temerario proposito deliberationem quidem petierit, inuentarium autem minimè conscripserit, & vel adierit hæreditatem, vel minimè eam repudiauerit; nō solum creditoribus in solidum teneatur, sed

de acquiren. hære. l. quandiu institutus, in fi. vbi dicitur q si non adiuit, repudiasse videtur, quæ sunt contra, sed corriguntur. Nec potest dici quòd hic fecerit inuentarium, ibi (scilicet in contrarijs) non, quia idem est quod hic dicit, & si non fecit inuentarium, ut j. proxi. §. Tertij dicunt habere locum hoc, quando fuit adiectum in concessione iuris deliberandi, vt hic dicit. Sed prima verior est, vt hæc corrigat alias leges.

m Vti beneficio.] quia perinde est ac si sponte ab initio adijsset, vt ff. ad Trebell. l. sed si alio, §. j. & infra ad legem Falc. auth. sed cum testator. Sed cū superius datus sit annus pro rebus absentibus ad inuentarium nonne post nouem menses deliberationis inuentarium facere potest, & consequi beneficium huius l. licet videatur sibi præiudicasse, quia non repudiauit? Respondetur potest illi dari annum ad inuentariū, quando non petijt tēpus ad deliberādū, sed cū petijt, non videt' vltra nouē mēses extēdi, vt s. §. sin autem hoc. Alij dicūt post tēpus deliberationis finitū integrū tēpus dari ad inuentariū, quod non placet.

n Post petitam deliberationem.] id est posteaquā tēpus datū est ad deliberādū, non aūt finitum.

Recusa-

etiam legis Falcidiæ beneficio minimè utatur. Quòd † si post deliberationem recusauerit, [a] inuentario minimè conscripto: tunc res hæreditarias creditoribus, vel his qui ad hæreditatem vocantur, [b] legibus reddere compelletur: quantitate earum sacramento [c] res accipientium manifestanda, cum taxatione tamen à iudice statuenda.

Per hanc constitutionem est derogatum tribus constitutionibus, de quibus est facta mentio in principio huius legis: quarum summa ad hanc redacta est: & miles propter simplicitatem militarem non conseruans solennitatem huius legis, nihilo minus nō tenetur creditoribus hæreditarijs vltra vires hæreditarias. Alex.

Notissimum autem est hac cōstitutione, quæ omnes casus continet, nostris constitutionibus iam pro eisdem capitulis promulgatis esse derogatum, [d] quarum altera etiam Gordianæ constitutionis sensus continebatur. Cum enim ampliore tractatu habito, melior exitus inuentus sit, & tribus constitutionibus in vnum congregatis, vnus appareat & in milites & in alios omnes iuris probabilis articulus: ea propter ex anterioribus [e] inquietari nostro subiectos imperio non patimur: scilicet vt milites † etsi propter simplicitatē præsentis legis subtilitatē non obseruauerint, [f] in tantum tamen teneantur, quantum in hæreditate inuenerint.

¶ Quā, patres cōscripti, in huiusmodi casibus in posterum obtinere sancimus. Dat. V Kal. Decemb. Constanti. post consulatū Lampadij & Orestis. VV. CC.

TITVLVS XXXI.

DE REPVDIANDA [a] vel abstinenda [a] hæreditate.

Suus à paterna hæreditate abstētus, præsumitur per actum contrarium abstentionem renocare, & velle adire, nisi probet contrarium. Salic. Vel sic. Filius qui abstinet ab hæreditate paterna: licet postea hæreditaria bona teneat ex aliqua alia iusta causa: non tamen efficitur hæres. Alexan.

I. Imp. Antonin. A. Mutatio.

SI paterna hæreditate te abstinuisse [g] constiterit, & nō ut hæredem in domo, sed ut inquilinum, vel custodem, vel ex alia iusta ratione habitasse liquidò [h] fuerit probatum: [i] ex persona patris conueniri [k] te procurator [l] meus prohibebit. PP. Id. Iul. Messala & Sabino Conss.

Suus non præsumitur abstentionem reuocare, quando reperitur ex causa noua possidere h. d. Vel sic: Possidens ut emptor, non obligatur vt hæres. h. d. Salic. Vel sic: Qui post abstentionem res paternas bona fide emit, non uidetur abstentionem reuocasse: secus si mala fide emit. Ale.

II. Idem A. Seuero.

[2] SI paterna hæreditate

---

[a] Recusauerit.] scilicet hæreditatem.

[b] Vocantur.] vt hæredes.

[c] Sacramento.] in litē, si non restituat omnes res quas constat eum habuisse: quia in hypothecaria vel petitione hæreditatis iuratur in litem: cum altera arbitraria, altera bonæ fidei, sit vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus. Breuiter ergo collige, quòd hæres aut neutrum fecit, id est, neq; deliberauit, neque inuentarium fecit, sed sponte adijt: & tunc serua quod dicitur s. ea. l. §. cum igitur. Si vero fecit inuentarium, & non deliberauit: vtroque cōmodo gaudet, & Falcidia, & creditorib' vltra vires hæreditarias non tenebitur, vt s. eadem l. §. & si præfatam. Si autē petijt deliberationem, nec fecit inuētarium, neutrum cōmodum habet, vt hic §. si quis autem temerario. Si vero petijt deliberationē & fecit inuentariū, insolidum tenetur creditoribus, sed lege Falcidia vtetur, vt s. proxi. §. sin autem hoc. Sed hodie omni sublato circuitu, si non fiat inuētariū, omnibus creditoribus in solidū tenetur: & legata præstantur, licet transcendāt substantiā defuncti, ut in authen. de hæredib. & Falci. § hinc autem nobis, colla. prima. secus per leges veteres, vt ff. ad Trebell. l. 1. § is qui quadringenta. In quarta tamen iure naturæ puto quod non præiudicat sibi filius quo ad legata, licet non faciat inuentarium.

Iuramentum in litē præstatur in hypothecaria, & in petitione hæreditatis.

† Reputat Raph. Ful. istū tex. sing. ad hoc, quòd hæres petens tēpus deliberādi, intra illud habet penes se res hæreditarias.

[d] Derogatū.] & tribus, s. duab' primis, & Gordianæ tertiæ, vt s. eo. l. 1. in prin.

[e] Anterioribus.] cō stitutionibus.

† Videntur tamē reuocati ad eandē subtilitatē ad quā pagani, p No. 1. Cōtius.

[f] Obseruauerint.] tenet ergo Gordiana constitutio ēt tempore huius legis, licet per auth. videatur correcta, ut in auth. de hæred. & Fal. § fi. col. 1. Sed an derogatū est per legem Iustiniani illi legi, cū antiquioribus, s. eo. in eo quod ibi dicit de anno dādo ad deliberandum, hic autem de nouem mensibus: nam & eius fecit mentionē s. ea. l in prin. Respon. non, cum illa loquatur cū non fuit tempus petitum: ad deliberandum: hæc autem quādo fuit petitum: sed certe immo loquitur ibi quādo fuit petitum: & quando non fuit petitum. Dic ergo quòd ei derogatur in aliquo: non autem tota abrogatur. In eo enim quod in principio ponit de eo qui meruit deliberationem ab homine, vt intra annum transmittat, derogatur, vt minus tempus quandoque detur, ut s. eo. §. sed quia quidam: in alio vero qui non petijt, sed à lege habet, nihil est innouatum: sed attatur primus magis quam secundus: quia primus si nō adeat, hoc ipso quòd non recusat, videtur adire, vt s. §. sin autē hoc, in secundo contra, vt ibi. Item quòd non sit correcta, est arg. j. de cad. tol. § in nouissimo nam ibi cōfirmat ea quæ dicta sunt de deliberantibus.

De liberādi tēpus quātū esse debet.

DE REPVDIANda & abstinenda hæreditate.

Dixit de acquirenda: nunc econtra de repudianda & dic. repudiare est ex rancorū, abstinere suorum, ut insstit. de hær quali. & diffe. §. extraneis.

Continuatio.

[a] ab extraneis.

[a] à suis.

SI paterna.] CASVS. Pater tuus testamentum fecit, hæredē te instituit, mortuo eo in domo paterna stetisti an tibi præiudicasti quo magis hæres videaris, & a creditoribus hæreditarijs conuenias, quæritur? Rñ. quòd non, si probes non eo animo in ea stetisse, vt velles esse hæres: sed stetisti tā quā inquilinus vel conductor.

[g] Abstinuisse.] ergo erat suus.

[h] Liquido.] quod non oportet probari, si primum fuit probatū. l. quòd abstinuerat.

[i] Probatum.] à te. Nam cum sis filius talia faciendo videris velle esse hæres, nisi contrarium probes per protestationem, vel alio modo, vt hic, & ff. eo. l. pro hærede, in prin. & l. Iulianus, aliàs si pupillus, §. si seruum, & s. de natu. libe. l. 3. §. & quod de subeunda: secus in emancipato, ut s. tit. 1. l. 1. Item nota quòd si quid surripiat suus hæres de hæreditate, si non abstinuit, abstinere nō potest: sed si abstinuerit, non ideo obligetur, ut ff. eo. l. si seruū quis, §. prætor: in extraneo secus est, ut ff. eod. l. si quis extraneus, in princip.

[k] Conueniri.] s. à fisco, vt s. vnde le. & cog. l. nō hoc.

[l] Procurator.] qui est iudex inter fiscum & priuatum.

SI paterna.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredē instituisti. hærede abstinente creditores bona distraxerunt.

te abstinuisti, [a] non ideo ꝙ à creditoribus [b] fundos comparasti (si modò id bona [c] fide fecisti) à posterioribus, qui sub eisdē obligationibus pecuniam patri crediderunt iure cōueniris. [d] S. PP. V. Kalen. Iulij, Læto. II. & Cereali Conss.

Inutilis transactio non habet in se pactum. h. d. Bald. Vel sic. Confessio erronea ex causa transactionis putatiua, non præiudicat. h. d. Sal. Vel sic: Inutilis transactio facta super hæreditate, quam quis petendo adiuit, non habet vim repudiationis, cum fieri non possit de hæreditate semel acquisita: nec vim pacti gratuiti: quia non censetur velle donare qui transigit, sed solum a lite recedere: ideo ea non obstante potest transigens litem prosequi. Alex.

III. Impp. Diocletianus, & Maximia. AA. & CC. Theodotiano.

SVus hæres exceptione pacti, [e] qui testamentum iniustum asseuerās, [f] postea [g] nihil se de paterna successione petiturum, nō ex causa donationis, [h] sed transigendi animo in iure professus est: cum respuere quæsitam [i] nequiret [k] hæreditatem, & trāsactio nullo dato vel retē- to seu pmisso minimè pcedat, [l] submoueri non potest. [m] Sine die, Cęs. Conss.

Semel hæres per repudiationē non desinit esse hæres: sed confessus in iudicio pro iudicato habetur. h. d. Bal. Vel sic: Semel hæres repudiando non desinit, & econtra. Et confessio facta ad proprium commodum, nihil operatur, secundum Iac. But. Vel cōfessio in his quæ solo animo & verbo nō possunt induci, nihil operatur. Salic. Vel sic: Inutilis repudiatio non habet vim utilis confessionis in præiudicium repudiantis qui primo adiuerat. h. d. & casum vide per Cyn. & melius per Bald. Alex.

IIII. Iidem AA. & CC. Modestino militi.

SIcut maior vigintiquinque annis antequam adeat, delatam repudiās successionem, post quærere non potest: [n] ita quæsitā renunciādo nihil agit, sed ius quod habuit, retinet: [o] nec ꝙ confessos in iure pro iudicatis haberi placuit, ad vocem repudiantis [p] hæreditatem, sed ad certā quantitatem deberi confitentem pertinet. [q] S. V. Ka. Ian. Sirmij. AA. Cōss.

Pupillus hæreditatem ēt damnosam repudiare non potest. h. d. Bald. Vel sic: Pupillus sine tutore non pōt hæreditatem repudiare. Sals. et Ale.

straxerunt. hæres fundū quoniam ex bonis illis emit, A posteriores creditores volūt eū cōuenire tanquā successorē sui patris: an sint audiendi, quæritur. Resp. ꝙ non.

a Abstinuisti.] dicendo, nolo esse hæres.

b A creditoribus.] scilicet prioribus.

c Bona fide.] secus si mala, ut ff. eo. l. si is qui bonis, & de aucto. tut. l. pupillus, §. pupillus. Itē secus si ola bona, ut d. l. si is qui.

d Cōueniris.] actione hypothecaria, ut ꞇ. si antiqui. cre. l. 1. & arg. ff. de lega. 2 l. fin. §. quatuor. Sed qd si non abstinuerit, sed īmiscuit, & à creditoribus emit? Videtur idē. nā tanquam hæres nō tenetur hypothecaria: quia iui succedēdi non habuit, ut ff. de diuer. & tempo. præscrip. l. an vitiū, §. ex facto. Itē tanquā simplex possessor non, quia emit à primo creditore, ut ꞇ. de distra. pign. o. l. 3. & ꞇ. si antiq. cre. l. 1. & 2. in fin. nam contingit qñq; ꝙ licet aliquis sit hæres: si tamen nō possideat tanquam hæres, nō conuenitur vt hæres, ut ff. ad le. Falci. l. 3. Sed cōtradico: quia tenet hypothecaria: & tuæ rei emptio non ualuit, ut ff. de contrahen. empt. l. suæ rei, & fac. ff. quib. mod. pign. uel hypo. sol. l. sicut, § illud, & ff. de pigno. actio. l. debitor, & dic ut ibi.

Emere rē meā non possum.

SVus.] CASVS. Testamentū fecisti, hæredem instituisti, filiū præterijsti vel exhęredasti: filius testamentū arguit de falso: tandem remisit instituto vt daret ei decem: quod nō admisit, uel tacuit institutus: an sibi præiudicauit is qui remisit, quo minus agere possit exceptione tamen non obstāte, quæritur? Respon. ꝙ non præiudicauit: tum quia hæreditatem semel quæsitam per agnitionem mouendo querelam falsi, respuere non potest: tum quia transactio nulla fuit, quæ nullo dato vel retento facta fuit, cum nulla procedat sine aliquo dato &c. vt ꞇ. de transac. l. transactio.

e Pacti.] i. transactionis.

f Asseuerans.] ideoq; immiscuisse se creditur, ut arg. ff. de bo. poss. l. cum quidam. nam agebat petitione hæreditatis cum exciperet institutus se scriptum, hic filius replicabat, & dicebat ꝙ erat iniustum testamentum.

g Postea.] processu temporis.

h Donationis.] quia cum nesciret an sibi ius agendi cōpeteret, donare non proposuit, sed transigere: puta si dixerit, remitto tibi si mihi x. des. quod non admisisti, vel tacuisti. Vnde mihi non præiudico. Accur.

i Quæsitā.] s. si p agnitionē. secus si ipso iure tm̄, vt qa ē suus fili⁹, & nō agnouit adhuc, nā dimittere pt, vt Inst. de hær. qua. & dif. §. sui aūt, & §. sed his, & ff. e. l. ei q se.

k Nequiret.] tria allegabat pro se institutus, s. donationem, transactionem, & repudiationē: quæ non valent.

l Procedat.] vt ꞇ. de transac. l. transactio.

m Non pōt.] vi transactionis: vt quia non valuit vt trāsactio. Itē nec ui pacti gratuiti: quia noluit, licet potuerit quo ad aduersariū, non quo ad alios, cum agnouerit, vt ꞇ. de pac. l. postquā, & de in inte. restit. mi. l. intra. Vel dic, non submouetur ab alijs, sed ab eo qui fuit conuentus, sic, vt ff. d pac. l. si vn⁹, §. & in summa. Vel verius, hic errando remisit, credens trāsactionē tenere. hoc non placet, ut ff. de condic. inde. l. elegāter, in prin. quæ nō tenebat, tum quia nihil dabatur, tum quia ab hæreditate separari non poterat. Vel dic nō pōt submoueri quin sit hæres, sed à reb⁹ hæreditarijs submouet quas possidet, ut ff. de min. l. & si sine, §. sed quod Papinianus, & facit ff. d suc. ed. l. 1. §. decretalis, & ff. e. l. impuberibus, & ꞇ. l. proxi.

SIcut maior.] CASVS. Maior xxv. an. delatam sibi hæreditatem priusquā adeat, repudiare potest, nec deinceps eā repudiare pōt. Si in iure est cōfessus se hęredem nō esse: an sibi præiudicet confessio quæritur? Rñ. ꝙ non: & quod aliàs dicitur ꝙ confessus pro iudicato habetur, nō habet locum in repudiatione: sed cum quis confitetur in iudicio se certā quantitatem debere.

n Non potest.] vt ꞇ de rep. bo. pos. l. 1. nisi in casu, ut ꞇ. eo. l. fi. & in alio, ut ff. ad Trebel. l. nam quod, §. 1. D

o Retinet.] vt ꞇ. eo. l. proxima.

p Repudiantis hęreditatē.] sed nonne valet repudiatio in iudicio, cū alius de hæreditate aduersatur, ut remoueatur pacti exceptione? Azo. rñdet, sic puto, ar. ꞇ. de pac. l. postquam. Sed tamen non desinit esse hæres in præiudicium aliorum creditorum.

q Pertinet.] vt ff. de con. ef. l. 1. Et not. ꝙ dicit certā, ut ff. de confes. l. certū, in prin. Sed certe neq; ad quantitatem solam, ut d. l. certū. & est rō quare repudiatio nō valet in iure: quia quæ valet extra ius, ualet in iure, & quæ nō valet extra ius, nec in iure valet. Sed cōfessio in iudicio facta, tenet: extra ius facta, non tenet. Itē est alia melior: qa cōfessio fit cōtra se, aliàs nec illa teneret, ut ff. de interro. act. l. de ætate, §. 1. Sed repudiatio p se fit: vñ nō dēt tenere, cū iō fiat, ut creditorib. nō teneat. Itē est cōtra hāc l. ff. de interroga. act. l. si filius, vbi cōfitēdo se hrdē, fit hrs, licet repudiauerit pri⁹. Sol. ibi ñ fit hrs, sed quantum

quantum ad aduersarium pro hærede reputatur, non A quantum ad alios, ut in eo. titu. l. fi.

PVpillorũ.] CASVS. Si defertur hęreditas pupillis, illam hæreditatem sine auctoritate tutorum repudiare non possunt: & si repudiauerint, nihil nocet eis.

a Pupillorum.] repudiatio.] expressa. tacitè enim potest, vt impediendo conditionem, vt ff. de condit. & demon. l. l. cum pupillus. j. re spon. & econtra nõ potest adire, licet lucrosa sit, vt insti. de aucto. tuto. §. neque autem, & facit ĩ de aucto. præstan. l. 2.

b Eis] pupillis.

c Nocet.] nam tutores, vel ipsi facti maiores poterũt petere hanc hæreditatem, nisi essent in repudiatione.

V. Iidem AA. & CC. Claudianæ.

PVpillorum repudiatio a delatæ hæreditatis sine tutore auctore facta, nihil eis b nocet. c S. II. Kalen. Ian. Sirmij. AA. Conss.

Suus abstentionem non reuocat, vbi res sunt alienatæ, nisi beneficio minoris ætatis. vbi autem non sunt alienatæ, reuocare potest vsque ad triennium: quod minori currit post xxix annum. Sal. & Alex.

B

VI. Imp. Iustin. A. Ioanni P.P.

SI quis † suus recusauerit paternam d hæreditatem, deinde maluerit eam adire: cum fuerat indistinctè ei remissum, † donec res paternæ in eodem statu permanent, † hoc facere, & post multũ temporis licebat ei ad eandem hæreditatem redire: † hoc corrigentes, sancimus, si quidem res iã venditę sunt, vt nullus aditus ei ad hæreditatem reseruetur. e quod & antiquitas obseruabat. Sin autem res alienatæ non sunt, si quidem maior annis f cõstitutus est, & tem pora g restitutionis nulla ei supersunt: intra trium annorum spacium tantummodo huiusmodi ei detur licentia. h Sin autem vel minor est, vel in vtili tempore constitutus: i tunc post impletum quadriennium (quod spacium pro vtili anno qui restitutionibus dabatur, præstitutũ est) aliud triennium ei indulgeri, intra quod potest rebus in suo statu manentibus adire hæreditatem, & suam abdicationem k reuocare. Quo tempore trãsacto, nullus aditus penitus ad paternam hæreditatem ei reseruetur: l nisi fortè adhuc eo in minore ætate constituto res venditæ sint. Tunc etenim per in integrum restitutionem non denegatur ei adire hæreditatem, & res recuperare, m & creditoribus paternis satisfacere. Dat. XV. Kalen. Nouembr Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

† al. si qs filius hæres recusauerit. aliàs si qs suus hęres recusa. Contius.

† permissum. vet. rectè. Cõtius.

† remanerent.

† venire.

SI quis.] CASVS. Si testator filium suum famil. hæredẽ instituit, licebat filio hæreditatem repudiare, & postea ad eam redire quandocunque, cum res hæreditariæ alienatæ non essent, quod in parte corrigit Imperator, dicẽs: refert an fuerit maior, uel minor, ut si maior, & hæreditas alienata sit, ad eam redire nõ potest. si minor, restituebatur. & creditoribus hæreditarijs tenebatur. si nõ est alienata, & est maior, vsque ad triẽnium redire potest: quo elapso non auditur. si est minor, post quadriẽnium: intra quod ad hæreditatem quam repudiauit, redire põt. quo elapso non auditur: & ita cũ erit xxix. an. currit sibi illud triennium. Vi.

d Paternam.] quid in materna? Respõ. vsque ad annum admittitur post repudiationem, ut ff. ad Tertul. l. filij. & ĩ. de iur. & fac. igno. l. 2. Itẽ quid in emãcipato? Respon. ut ff. de colla. bono. l. nonnunquam. Accur.

e Reseruetur.] hic continua quod est in fine, nisi forte &c. Item contra ad sequens responsum ĩ. de iuris & fac igno l. 2. & 3. Solu. vt ibi. Vel hic non habebat substitutum vel coniunctum. legitimus enim intra hoc spaciũ obstare non videtur. ut ff. vnde leg. l. 2. & de success. edi. l. 1. § quibus. Item ad hoc. ff. ad Trebel. l. nam quod § j. & supra si ut omiss. hæred. l. 2. Accur.

f Annis.] xxv.

g Tempora.] scilicet xxix.

h Licentia.] ad idem quòd vbi res alienatæ non sunt, quòd admittatur. ff. de iu. delib. l. si quis.

i Constitutus.] tempore repudiationis, & hoc est mirum q post xxv. annos iure ipso subuenitur, non per restitutionem, vt ĩ. de in integrũ restitutio. l. ea quæ.

k Abdicationem.] idest repudiationẽ.

l Reseruetur.] dixit rebus in suo statu durantibus cum admitti, & non aliter, nisi &c. vel continua vt modo dixi.

m Recuperare.] immo videtur q non, vt ff. de mino. l. q si minor. §. Scæuola, in ver. si vero, quæ est contra. Solu. hic corrigit, vel ibi habuit substitutũ, hic non. Vel solue ut ibi.

TITVLVS XXXII.

QVEMADMODVM TEstamenta aperiantur, inspiciantur, & describantur.

Testamentum petitur aperiri per officium iudicis. Alexan.

I. Imp. Alexander. A. Proculæ.

C

VT testamentum quod dicis n factum, proferatur, & publicè recitetur, competẽs iudex iubebit. o PP. II. Kalend. April. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Testamenta debent aperiri secundum consuetudinem loci vbi fit apertio: & absentibus testibus fit coram viris honestis. Alex. concord. Bal. & Salicetus.

D

II. Impp. Valeria. & Gallien. AA. Alexandro.

TEstamenti tabulas ad hoc tibi à patre datas, vt in patriam perfe-

QVEMADMODUM testamenta aperiantur &c.

VT testamẽtũ.] CASVS Testamentũ fecisti, & hæredem instituisti, & testamẽtum clausisti & oblerasti: hæs ignorans ex quota parte sit istitutus, vult vt testamentũ proferatur, & aperiat, & recitetur, an sit audiendus, quærit? Respon. q sic: & hoc iubebit competens iudex. Viuia.

n Dicis.] loquitur legatario. Accursius.

o Iubebit.] per hoc interdictũ, siue edictum siue titulum, quando non negat se habere: alias locũ habet interdictum de tabulis exhibendis, & vt ff. eod. l. 2. §. ult. Et est ratio, quia non aliter veritas &c. vt ff. eo. l. 1. & de transactio. l. de his. & habet locum hæc lex legatarijs petentibus, vel similibus, qui volunt scire an possint petere, & quantum. hæres quidem habet rei vendic. vt ff. eo. l. ipsi.

TEstamenti] CASVS. Paterfam. cum filio suo existens in peregrinatione, testamentum fecit adhibitis septem testibus, quo solenniter completo, illud clausit & consignauit. & præcepit hæredi vt perferret in patriam suam. si vult hæres vt testamentum aperiatur,

tur, & recitetur, adire debet rectorem prouinciæ: qui cõuocatis coram eo honestis viris, testibus, non præsentibus qui signauerunt, faciet aperiri & recitari. quo facto ab eisdem rursus debet obsignari.

rantur, affirmans: potes [a] illuc perferre, vt secundum leges moresq; locorum insinuentur: ita scilicet, ut testibus [b] non præsentibus, adire prius vel pro tribunali [c] vel per libellum [d] † rectorem prouinciæ procures: ac permittente eo, honestos [e] viros [f] adesse facias, quibus præsentibus aperiantur, & ab his rursum obsignentur. [g] PP. XII. Kalen. Ianuarij, Maximo. II. & Glabrione Conss.

Qui petit aperiri testamentum, debet iurare de calumnia, asserendo putare sua interesse. & non omnes partes testamenti debent aperiri, vt in textu declaratur: nec datur copia diei & consulis. & idem est in codicillis quod in testamento. hoc dicit cum l. seq. Alex.

III. Impp. Diocler. & Maximia. AA. & CC. Aristoteli.

EIus [h] † quod ad causam nouissimi patris vestri iudicij pertinet, de calumnia tibi iuranti, præter partem quam aperiri defunctus vetuit, [i] vel ad ignominiã [k] alicuius pertinere dicitur, inspiciẽdi ac describendi, præter diẽ [l] & consulem, † rector prouinciæ facultatem fieri iubebit. Dat. VI. Kal. Maij.

[a] Potes.] & debes.
[b] Vt testibus] scriptis in testamento. Vel dic in ipsa conditione potest resolui sine testibus.
[c] Pro tribunali.] sedentem.
[d] Per libellum.] scilicet per alium quẽ rector delegauit. tũc enim rector sedet per libellum, id est per delegatum. Vel dic quod iste poterit adire per libellum, id est per procuratorem.
[e] Honestos.] sic ff. eo. l. si quis ex senatoribus, & ff depo. l. 1. § si pecunia in sacculo. & §. sed & si res. Item nunquid illi aderunt, qui sigillauerunt? Respõ. vtique, si fieri põt, vt ff. eod. l. cum ab initio, & alij quandoque, ut ff eo. l. sed & si quis, & mittatur ad testes testamenti absentes, ut recognoscant, ut d. l. sed & si quis.
[f] Viros.] qui non sunt de testibus testamenti.
[g] Obsignentur.] quid si testes non adsunt, quia mortui sunt? Respon. non poterit aliquid probari per testamẽtũ. nec enim est publica scripturã. Sed ar. contra, vt ff. e. l. tabularum, in prin. si autem insinuetur, poterit amodo probari secundum legẽ ut ĩ. de testa. l. consulta, & l. testamẽta, & l. publicati, & ad hor. l omniũ.

EIus] CASVS. Si aliquis testamẽtum fecit, & istud clausit, & consignauit, si hæres vult vt illud aperiatur & recitetur, & describatur, an totum debeat aperiri, quæritur? Respon. quòd non, sed excepta illa parte quam testator vetuit aperiri, & in qua scriptus est dies & consul. & illa quæ ad ignominiam alicuius pertinet, & ad hoc præstito sacramento ab hærede, quòd non animo calũniã si petit illud aperiri, & hoc iubebit rector prouinciæ.

[h] Eius.] scripti.
[i] Vetuit.] vsque ad decennium, vel expresse vel tacite, vt ff. eo. l. pupillares. Item nec viuo testatore, ut ff. eo. l. 2 §. si dubitetur.
[k] Ad ignominiam.] vt quia legauit filio quem ex monacha habebat, nec videtur legatum sic relictũ ad ignominiam valere, cum nec institutio, ut ff. de hære. instit. l quotiens. § si quis nomen, & de leg 1. l. turpia.
[l] Diem.] ne detur materia falsum fabricandi, vt ff. e. l. 1. §. diem, & de eden. l. 1. §. editiones. secus in rationibus, ut ff. e. tit. de eden. l. 1. §. rationes. Et no. quod licet sit

† Per libellũ. i. requestã secundum Gu. Bud. in l. nec quicquã, §. vbi decretũ. ff. de offic. procõ. & leg.

† scilicet testamenti.

† In testamentis ergo apponi solebat dies & consul: ut etiã ex vetere formula testamẽti L. Cuspidij apparet: quamuis testamenta vim capiãt ex die mortis. Sed quid si testamentum non habeat nec diem nec cõsulem? non puto

A dominus qui agit hoc interdicto, vel alio pro exhibẽdo testamẽto, exhibetur tñ sine die. nã hic agebat filius qui hæres præsumitur, secus si agat rei vendicatione. Sed P. dixit dño indistincte exhibendum cum die, & hic dicebat filios non esse hæredes, sed legatarios.

CC. Conss.

Eodem modo publicantur & aperiuntur codicilli, quo & testamentum. Bal. & Salı.

IIII. Imppp. Gratia. Valentinia. & Theod. AAA. ad Hesperium, P. P.

COdicillos, seu scripturam [m] quolibet tenore formatã, ea oportebit obseruatione [n] in publicum proferri, qua testamenta panduntur. Da. III. Kalend. August. Mediolani, Ausonio & Olybrio Conss.

TITVLVS XXXIII.

DE EDICTO DIVI HAdriani tollendo: & quemadmodum scriptus hæres in possessionem mittatur.

In adipiscenda possessione, institutus præfertur substituto vulgari. hoc dicit Alexan. concor. Bal. & Sal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Lucillo.



Vm inter institutum & substitutum controuersia moueatur: [o] eum qui primo loco institutus est, induci in possessionem oportet. [p] PP. XII. Kalen. Decemb. Dextro & Prisco Conss.

Vitium testamenti inuisibile, non impedit hæredem mitti in possessionẽ. hoc dicit Alexan. Salic. addit, nisi de vitio doceatur incontinenti.

COdicillos.] CASVS. An eadẽ solennitate debeãt codicilli aperiri qua & testamenta, quæritur? Respõ. quod sic.
[m] Codicillos, seu scripturã.] ptinentẽ ad testamentum, ut ff. eo. l. 2. §. ad causã.
[n] Obseruatione.] vt detur & demonstretur præter eam partem quam testator vetuit, vt ĩ. l. proxim.

DE EDICTO diui Hadriani &c.

Adita [1] hæreditate ex testamento delata, quod fit animo: vt instit. de hæred quali. & diffe. § si. petit scriptus mitti in possessionem: quod olim per edictum, hodie per hunc titulum fit.

CVm.] CASVS Decessit paterfamil. testamentum fecit, hæredem instituit, & sibi substituit: vult institutus mitti in bonorum pos. defuncti, uult & substitutus: quis præferatur, quæritur? Respon. quòd institutus. vel pone substitutus in posses. &c. & contradicat instituto.
[o] Moueatur.] pro se habebat substitutus [2] quia institutus sub cõditione habet bonorum pos. secundũ tabulas, ut ff. de secun. tab. l. 2. §. si sub conditione. at substitutus est sub conditione institutus. Item facit pro
D eo, quia omnis substitutus est institutus, vt ff. ad leg. Fal. l. in ratione, 1. §. pe. Item forte [3] quia dicebat substitutus filium testatoris à primo gradu præteritum, & ideo illum gradum esse ruptum, & à secundo exhæredatum, ut ff. de libe. & posthu. l. & si pepercerit, §. fin. Vel dicebat substitutus se institutum: vel aliud huiusmodi.
[p] Oportet.] idem in bonorum poss. secundum tabulas vt ff. de bo. pos. secundũ tab. l 2 § defertur idem de ipsa [4] proprietate hæreditatis, vt ff. de acqui. hæred. l. 3. & l. quandiu institutus, in prin. & ff qui satisda. cog. l. inter omnes. idem in legato, vt ff. de leg. 2. l. si quis seruum. §. certum. Quandoque tamen vterque admittitur, simul institutus & substitutus, ut insti. de vulg substi. §. fi. & ff. de hæred insti. l. si pater. & l. sequen. Item quod hic dicit, est verum, [5] nisi aliud obijciatur ei instituto, puta aliud testamentum posterius, uel aliquid tale, ut ĩ. eo. l. fin. §. sin autem.

Quanuis.

equidem ex eo infirmari. Sed & ab amico quodã doctissimo mihi ostensum est vetus Modestini iurisconsulti fragmentum quo diserte asseritur nõ ob id infirmari. Cõtius.

[1] Ista cõtinuatio est de mẽte Bar.

[2] Non tenetur secundum Bar. Bald. & Ias.

[3] Nõ placet Bart. ideo dic quod contrariũ loquitur quando vitium præteritionis erat euidens, hic quando non erat euidẽs B. & est de mente Pau.

[4] Sequitur eam Bar.

[5] Idem Sali.

Quamuis.] CASVS. Paterfamil. fecit testamentum, hęredem instituit, petit mitti in bo. poss. obijcit ei aduersarius se esse filium & prætetitum, vel ꝙ testamentum sit falsum, vel inofficiosum, vel ꝙ testator seruus fuerit. an ob hoc impediatur scriptus quo minus in possess. bono. defuncti mittatur, quæritur? Resp. quòd non.

II. Imp. Alexander A. Eutacto.

Quamuis [a] quis [b] se filium defuncti præteritum esse alleget, aut falsum [c] vel inofficiosum [d] testamentum, seu alio uitio [e] subiectū, vel seruus [f] defunctus esse dicatur: tamen scriptus hęres in possessionē mitti solet. [g] PP. VI. Kalend. Nouemb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Edictum diui Hadriani cum sua vicesima & eius ambagibus, est sublatum: & scriptus hæres ex sola inspectione testamenti carentis omni vitio visibili, mittendus est in possessionem rerum quæ tempore mortis per defunctum tenebantur: si non apparet legitimus contradictor. Si autem apparet, mittitur causa cognita, si allegationes illius contradictoris non sunt legitimæ: secus autem si sunt legitimæ, vt quia ostendat se habere potiora iura, vel præscripsisse bona in quorum possessionem hæres mitti se postulat. Alexan.

a Quamuis] Quinque dicit, ad quorū quodlibet refert vltimus uersus, tamen scriptus &c. Sed circa omnes articulos quæro, quid filio in possessione constituto: an debet Institutus mitti, & ille exire? videtur quòd sic, vt hic, & ff. quorum leg. l. 1. §. redigūtur. Econtra ꝙ nō: quia dolo facit &c. ut ff. de doli excep. l. dolo. Dic [1] ergo distinguendum: aut causa quā filius obijcit, exigit altiorem inquisitionem, & tunc scriptus mittitur: aut statim vult probare eam filius, & tunc non, ut ff. ad exhib. l. 3. §. ibidem, & ad Trebel. l. ille à quo, §. si de testamēto, & ff. vt in poss. leg. l. si is à quo, in princ. & de Carb. edic. l. 3. §. causæ. Supple ergo, mitti solet &c. nisi incontinenti probet filius causam aliquam de his. Sic generaliter dictum restringendum est, vt ff. de pe. hær. l. & non tantum, §. ꝙ si pro emptore, & est maximè ratio: quia & si aliud posterius profertur testamentum, ille scriptus qui petit se mitti in possessioné, non possidebit. Idem ergo & hic, cum reus potiora iura velit ostendere statim, ut si dicat se præscripsisse. hoc enim ei permittitur allegare, ut ꝉ. eo. l. fi. in fine.

[1] Istā gl. sequuntur scribentes hic.

b Quis.] contradicens instituto.

c Aut falsum.] præfertur ergo possessoriū crimini falsi. Sed videtur, siue de falso excipiendo dicatur simul cum principali cognosci, siue in modum accusationis: & tūc præponi criminis cognitionem, vt ꝟ. de ordi. iudi. l. pe. & fin. quæ sunt contra, Solu. [2] illud cum petitorio agitur, hic cum possessorio. vel solue vt ibi.

[2] Idem B. Bal. & Ia.

d Inofficiosum.] immo videtur primo de querela cognosci in modum exceptionis, cum filius possideat, vt ff de inoff. test. l. Papinianus, § si filius, quæ est contra. Solu. ibi [3] hæres petitorio agebat, hic possessorio, vel solue vt ibi.

[3] Hæc vera fm B. & alios.

e Vitio.] s. inuisibili. de visibili dices. ꝉ. l. fin. hic ergo vel ruptum uel irritum dicebatur.

f Seruus.] cum tempore mortis pro libero habebatur, vt institu. de testa. § testes, & ff. de Carb. edi. l. 1. §. sed & si quis non tantum. Sed contra ꝟ. de peti. hæredi. l. liber. Solu. [4] ibi petitorio, id est petitione hæreditatis agebatur, hic possessorio. vel ibi viuo testatore mota fuerat quæstio libertatis, hic non. Item ad idem contra ꝉ. de ordi. cogn. l. si res: sed ibi dicebatur seruus qui conueniebatur, hic alius scilicet defunctus.

[4] Hęc vera. Bar. & alij.

g Mitti solet.] adeo vt appellari non possit ne hoc fiat, vt ꝉ. quorum ap. non recip. l quisquis.

Edicto.] CASVS. Olim si paterfa. decesserat, & hæredem scripsit, dabatur hæredi scripto ex edicto diui Hadriani aditus adipiscendi bon. poss. defuncti intra

A annum: quo elapso vlterius non admittebatur, & hoc cum deminutione vicesimæ partis applicandæ fisco: quod immutat imperator per hanc cōstitutionē. statuit ergo, vt si scriptus hæres in solidum vel ex parte competenti iudici testm̄ in quo est scriptus, ostēderit neque cancellatum neque abolitū, neq; in aliqua parte sui vitiatum, & septé testiū sigillis sigillatū, mittatur in poss. oīum bonorū quæ habuit defunctus tpe mortis suæ: non aūt in illis bonis hereditatis quæ aliqs ltīmo modo possidet: & hoc si nullus fuerit contradictor. & hoc in prima parte. Si aliqs extiterit contradictor qui potiora iura habuit: ille mittitur, siue fuerit petitor qui mitti desiderat, siue possessor q detinet, & contradicit aliū non esse mittendū. In tertia parte dicit ꝙ non solū vsq; ad annū possit petere mitti, sicut olim: sed post annū qñcunque: nec illud tpis obijcietur obstaculum, nisi quod cōsueuit obijci pet. hære. vel rei vend. scilicet triēnium, vel x. vel xx. vel xxx. Et debet sic formari libellus: Peto domine iudex me mitti in poss. bonorum defuncti quæ tēpore mortis suæ habuit: qa sum scriptus hæres in testō nō cācellato &c. & hoc per condictionem ex lege ista.

[5] De huius edicti capitibus vide Alciat. dispunc. li. 3. c. 6.

III. Imp. Iustinianus A. Iuliano præfecto præto.

Edicto diui Hadriani, quod sub occasione vicesimæ [h] [5] partis hęreditatis introductum est, cum multis ambagibus, & difficultatibus, [i] & indiscretis narrationibus penitus quiescente, [k] quia & vicesima [l] hæreditatis ex nostra recessit republica: [m] antiquatis nihilo minus & alijs omnibus quæ circa repletionem vel interpretationem eiusdem edicti promulgata sunt: sancimus, vt si quis ex asse uel ex parte [n] īstitutus, competenti [o] iudici testamentum ostenderit non cācellatum, neq; abolitū, neque ex quacunque suæ formæ parte vitiatū, [p] [6]

[6] Cōcor. gl. 1. in c. cū adeo; circa fin. extra de rescri. & glos. in c. nōnulli, eo. tit.

h Vicesimæ.] dabat enim missus in possessionem fisco vicesimam partem hæreditatis. Item dabatur intra annum tantum: quod patet per id quod dicit, angustijs, vt ꝉ. in §. sin autem, versic. nullis.

i Difficultatibus.] quas non habemus.

k Quiescente.] in eo quod male dicebat. Sed quid si aliquis hodie peteret possessionem ex edicto isto? Resp. [7] potest per constitutionem istam.

[7] Hoc est falsum secundū B. Bal. Ang. & Paul.

ADDITIO. Illud dictum glo. reprobatur per Bar. Ideo dic ꝙ condictio ex lege habet locū quando est contradictor, alias non: sed officium iudicis auctoritate huius l. secundum Ia. Bu Bar. Bal. Sali. & Alexand.

l Et vicesima.] portio.

m Republica.] id est desiuit esse in vsu nostro tēpore.

n Ex parte.] scilicet quota: secus ergo si ex re certa: [8] quia tunc loco [9] legatarij habetur, vt ꝟ de hære. insti. l. quotiens, nisi [10] non sit alius, vt ff. de hære. instit. l. ex facto, 2. §. 2. & l. 1. §. si ex fundo, & tunc idem ac si in totum sit hæres. Itē quid dices in fideicōmissario vniuersali? Respon. nō habere eū hmōi legis beneficiū. Itē qd de substituto pupillari vel vulgari? Respō. vt colligitur supra l. 1.

[8] Alio adeunte fm B. & Bal.

[9] Sequitur eam Bart.

[10] Hoc intellige qñ apparet legitim⁹ cōtradictor, cuius persona iubenti indici qui pronunciat: aliàs non. fm Bar. Angel. & Pau.

o Competenti.] Qui habet merum imperium, uel mixtum, non delegatus vel magistratus municipalis, ut ff de iurisdi. om. iudic. l. iubere, & ad municip. l. ea quæ. Item ideo dicit competenti, quia iudex loci ubi sunt res, mittet, non alius, vt ꝟ. vbi de hære. agitur l. 1. sed pronūciat alius de mittendo, & destinat literas suas ad iudicem [11] loci ubi sunt successiones, ut ff. de bo. aucto. iudi. pos. l. cum vnus, §. pe. & de re iudi. l. à diuo, in prin. & ꝟ. de indi. procurandum, §. sin autem reus.

p Vitiatū.] vitia alia visibilia, & illa impediunt mittēdum:

dum, vt hic: alia inuisibilia, & illa non, vt s. l. prox. Sed quid si vitium sit in præfatione tantum visibile, uel inuisibile, non in illis locis in quibus consistat tota vis? certe puto nō nocere, vt extra de fide inst. c. ex literis, & s. de transac. l. si ex falsis, & s. de testa. l. si vnus. Acc.

Glo. sequitur Bart. Ba. Ange. Sa. & Pau.

a Prima figura.] id est prima consistentia, vt ex quo prima vice scriptum fuit, nihil sit detractū, additum vel mutatū, secūdum quosdam, & bene: sed Io. dicit prima figura, i. prima facie, vel prima fronte. sic enim sæpe loquimur, licet prima literarum figura sit in aliquo mutata, iam tamē bene correcta, vt aliæ literæ nō sit dissimilis, sed eiusdem notarii omnino videatur.

sed quod in prima figura sine omni vituperatione appareat, & depositionibus b testium legitimi numeri vallatum sit: mittatur quidem in possessionem earum rerum quæ testatoris mortis tempore fuerunt, c non autem legitimo d modo ab alio detinentur, & eam e testificatione publicarum f personarum accipiat.

¶ Sin autem aliquis contradictor g extiterit, tunc in iudicio competenti causæ in possessionem h missionis & subsecutæ contradictionis ventilentur, & ei possessio acquiratur, q potiora ex legitimis modis iura ostenderit, siue i missus est, siue qui antea detinens contradicendum

b Depositionibus.] sigillorum & subscriptionum cuiuslibet testis, nō dico sacramētū, quia in hoc possessorio iudicio non est necesse eos iurare. Sed aliter ponitur de positio. supra de testa. l. hac consultissima. §. fi. & l. fina. Item per hoc quod dicit depositionibus, videtur quòd loquitur hæc lex tantum in testamento in scriptis, quod concedo. Quid ergo in nuncupatiuo? Respon. habet interdictum quorum bonorum. ff. quo bo. l. 1. sed per officium iudicis ex hac l. forte iuuabitur, si testamentū nuncupatiuum sit in scriptis redactum secundum B. Sed Al. dicit etiam in nūc spatiuo in scriptis redacto recte loqui l. istam, cū tanta fides illi hodie scripturæ habeat, sicut solenni testamento cum sigillis. & idem Al. dicit, ut in non solenni testamento habeat locum hęc lex quādo habetur pro solenni, vt s. de testa. l. hac cōsultissima, §. pe. & l. fin. Sed quid si nuncupatiuum non sit in scriptis redactum? Respon. poterit scriptus hæres mitti in possessionem rei, ita ut solennis numerus testium ante competentē iudicem testationes deponat, & in scriptis redigat, & secūdū talē scripturā poterit scriptus mitti in possessionē. arg. pro his. s. de test. l. hac cōsultissima, in fi. & l. fi.

Et bene. Bar. & Alexander.

Idē Bar. & alii.

Manu publica. B. Sal. & Al.

Sequunt eū Bar. B. & alij. & reputatur valde singularis secundum Ang.

ADDITIO Modum procedendi & adipiscendę possessionis hæreditatis, poterit hic diligens lector intueri in breuiario Ioan. Fabr.

c Fuerunt.] non ergo in aliis rebus quæ apud eum erāt: sed dominus non erat fm quosdam. Sed Al. dicit etiam earum quarum possessionem tantum habuit, quia dominus præsumitur possessor secundum eum, vt supra de proba. l. 2. Tu dic siue possessionē siue detētationē habuerit defunctus, idē qd̄ aliàs, sed alia ratione, qa & sic fit in peti. hæredi. vt ff. de peti. hær. l. & nō tātū, in prin. Sed arg. contra. j. ad leg. Fal. l. in testamento militis.

Idē Bar. Bal. Ioan. Fab. & Ia.

ADDITIO. Tu dic quòd ibi loquitur quo ad detractionem Falcidiæ, hic quo ad missionem in possessionem. Salicetus.

d Legitimo.] s. titulo quem probet instrumento, vel testibus ille qui possidet: aliàs præsumitur pro possessore possidere, vt ff. de pet. hæred. l. pro hærede, & sic auocabitur ab eo possessio per hanc. l. secundum Azo. Sed Al. dicit etiam si titulum habeat, auocari ab eo possessionem, vt argu. supra l. proxi. nisi habeat titulum similem titulo petentis, vt quia aliud secundum testamentum solenne habeat. & hoc patet. j. vbi dicitur, qui potiora ex legitimis modis &c. hoc est si posterius testamentum sine vituperatione appareat. & pro eo. s. l. proxi. sed secūdum hoc videtur nimis iniuria affici titulo possidens, si ei sic auferatur possessio. sed non est: quia ita demum fit in eā rem missio, si tempore mortis detinebatur à defuncto. Quod ergo hic dicit, nō aūt &c. vt quia se hæredē dicit, & secundum profert testamentum solenne. & hoc fm Al. & hæc verior. Vel dic secundum Azo. non aūt &c. vt quia à defuncto vel eo viuēte emit possessor ab aliquo, vel alio titulo habuit, quod & probet, vt in prin. dixi: licet tempore mortis teneretur à defuncto. si aūt quia defuncto successerit, teneat, cum non proferat secūdū testamentum solenne, auocaretur ab eo possessio. Item an fideicommissarius vniuersalis est legitimus contradictor si possidet? Quidā dicunt q nō, quia nullum ius habet, nisi primo fiat ei restitutio, saltē verbo, ut ff. ad Trebel. l. restituta. Sed dic cōtra, non est opus restitutione, cū habeat eam: alioquin verbis nō rebus lex imponeretur, quod esse non debet, vt j. communia de leg. l. 2. & pro hoc. ff. ad Treb. l. pe. & ff. de legato. l. pe. & ff. de excep. rei iudic. l. 1. §. fi. & de excep. doli. l. dolo. Item cui damus actionem, multo magis exceptionem, vt ff. de superfi. l. 1. § quod autem ait. Sed arg. contra. ff. ad. Trebel. l. fillam fratribus. Item quęro, quare lex ista a Iustiniano sit facta: cū sufficiat quorum bonorum interdictū ad huiusmodi possessionē? Respon. secundū Al. hæc lex est generalis in omni successore: at interdictū directū tm in eo qui de iure prætorio succedit. Item interdictum est annale, hæc perpetua. Sed certe & illud potest dici perpetuum, cum rei persecutionem contineat, vt ff. de act. & obliga. l. in honorariis. Item illud non datur nisi aduersus eum qui possidet pro hęrede, vel pro possessore, ut j. quorum bo. l. 2. & l. fi. & ff. quorum bo. l. 1. hęc autē lex datur aduersus omnes possessores etiam titulo, secundum Al. Item differt: quia hac. l. obtinet possessionem, etiam si non doceat se hæredem, vel bonorum possessorem: dum tamen testamentum in quo scriptus est, appareat prima facie non uitiatum. At interdictum directum non datur nisi se successorem iure prætorio probet: nec utile, nisi se probet hæredē iure ciuili, vt j. quorum bo. l. 1. Itē per hāc nō fit possessor, sed ponit in possessione: sed per interdictū efficitur possessor. quæ differentia non placet, immo utraque uia fit possessor. Item a petitione hęreditatis differt hæc constitutio, quia in hac nō ueniunt nisi corporalia, ut arg. ff. quorum bo. l. 2. at in peti. hęre. omnia ueniunt, ut ff. de peti. hære. item uidendum. § fin. & l. sequen. Item per illam omnis causa accipit finē: per hanc missionem nō. Triplici ergo iure munitus est hæres, per missionem in possessionem ex hoc titulo: item per interdictum quorum bonorum, item per petitionē hęreditatis, & nullum est superuacuum, ut dictum est. Ac.

Et bene Bart. B. P. Ang. Sali. & Ias.

Dic q ibi fidei cō. no possidebat: hic secus secūdum. B. B. Pau. & Ia.

Licet sū matim. Bar. & sic requiritur depositio testiū. P.

10 Sequit eū vsq; ad fi. Bart. & Sali.

e Eam.] possessionem.

f Publicarum.] s. executorum, & tabellionis.

g Cōtradictor.] qui et dicit se hęredem, & in solidū. uel cū legitimus sit, dicit testamentū uituperatum, nō autē talis contradictor, ut in l. 2. huius tituli, nisi in continēti possit probare.

h In possessionē.] hoc fecit pro eo, ut causa sit in libello interēda, ut argu. ff. ad. l. Iuliā de adul. l. denūciasse. §. quid ergo, & dixi. s. de eden. l. edita. Ac.

i Missus est.] id est mitti desiderat. Vel dic ppriè, 11 ut supra proxi. & quod dicit, possessio, id est proprietas. Et quod subiicit, contradicendum, dic q post sententiam in hoc possessorio latā contradicebat verbis, & dolebat de ea sententia, non tamen potest resistere re uel de iure, nec etiam appellare, ut j. quorum ap. non reci. l. quisquis. Sed quid si talia testamenta à duobus proferantur, & eodem die & tempore facta uideantur, & unum dicit Titium in solidum institutum: alterum Sempronium in solidū, an admittetur uterq; uel neuter? R. qō est Sabba-

11 Vtraq; est de mente. B. P. & Ias.

Quæstio Sabbatina.

tina, scilicet Pilei, & quod uterque sit admittendus, est arg. ff. dona. inter uirum & ux. l. cum hic status. §. si ambo, & ff. de bo. pos. secundum tab. l. qui ex liberis, in prin. & l. 1. §. sed si in duobus, & de rebus dub. qui duos, & ḹ. de fideicõmis. libez. l. cũ inter, & de leg. 2. l. si qs Titio. §. 1. Sed argu. contra, quod neuter. ff. ad Treb. l. eum, & de rei uendi. l. Põponius. §. si. & ff. de usufru. l. adhuc. §. si uero simul, & de fundo in stru. & inst. leg. quę sium. §. si quis, & de testa. tut. l. duo sunt Titi.

Hæc est cõis & vera conclusio, quod nemo erit hæres ẽm Ias.

dum putauit, nullis angustiis [a] temporum huiusmodi missione coarctãda, sed siue tardius, siue præmaturè [b] aliquis missus est: legis tantũmodo arbitriũ [c] requiratur, & causa, unde vel missio [d] vel contradictio exoritur. Siue enim [e] post annale tempus, siue post maioris æui curricula aliquis fuerit missus, [f] si tamẽ ex legitimè forma to testamẽto missio procedat, nullum ei temporis obstaculum obiiciatur: nisi tantum temporis effluxerit, quod possit vel possessori plenissimè securitatem super dominio [g] præstare, [h] vel ipsi qui missus est, omnem intentionem excludere. [i] Si enim vel ex una parte, [k] vel ex utroq; [l] latere tẽporis prolixitas occurrerit, manifestissimum est non solum missionem, sed etiã ipsam principalem [m] causam esse sopitã. Dat. XII. Kal. April. Constantinop. post Consulat. Lampadij & Orestis. VV. CC.

a Angustiis.] .s. antiqs & solitis. s. anni, qđ nocebat scripto secundũ edictũ.

b Siue pmaturè.] i. intra annum.

c Arbitrium.] i. potestas huius legis.

d Vel missio.] i. missionis postulatio.

e Siue enim.] expo nit quod dixerat.

f Fuerit missus.] id est postulatur mitti.

g Dominio.] s. in vsucapione.

h Præstare.] aliàs quando est hęres testamentarius.

i Excludere.] ergo potest excludi petitor. 10. vel 20. annis.

k Ex una parte.] i. odio tantum, ut est in pręscriptione . 30. annorum. quę tãtum odio non petentium est inuenta, nec exigitur possessoris bona fides, ut ḹ. de anna. except. l. fi. & ḹ. de præscri. 30. ann. l. si quis emptionis. idem in usucapione quę tantum fauore possidentis uidetur inducta.

l Ex utroque.] id est fauore & odio, vt est in pręscriptione 10. vel 20. anno. quę odio non petentis & fauore possidentis est inuenta, & exigit bonam fidem possessoris, ut institu. de vsuca. in princ.

Satis placet Bar. & est eadẽ cũ se. secũdum Bart. Pau. & Ia.

m Principalem.] id est petitionem hęreditatis. sic ergo. 10. annis tollitur petitio hæreditatis. Sed cõtra supra de peti. hære. l. hæreditatis. ubi dicit. 30. annis durare. Solu. ibi de directa, hic de utili. immo ibi loquitur cũ datur contra eum qui possidet pro hærede uel pro possessore. hic autem contra eum qui titulo possidet. unde cum suos terminos excedat, exceditur à non suis terminis. sui termini sunt, ut contra eum qui pro hęrede uel pro possessore possidet, tantum detur, ut ff. de peti. hære. l. pro hærede, secundum B. sed fallit. ff. pro lega. l. 4. & l. fin. ubi contra eum qui non habet titulum, non durat petitio hæreditatis nisi 10. an. sed ibi iustus error loco tituli est. Vel dic secundum Ioan. quòd loquitur hic de rei vendicatione cum dicit, principalem causam &c.

Ista nimis restrigit tex. secũdum B. & Ias.

Reprobat. dicit tamẽ Ias. quod hæc est tutior, & ẽ solũmodo ad primũ cõtrariũ.

TITVLVS XXXIIII.

SI QVIS ALIQVEM TESTARI prohibuerit &c.



Qualiter repellatur hæres per vituperationẽ testamẽti à possessione, dixit: nũc qualiter a totas hæreditate propter aliud vitium, audi.

Iulii.] CASVS. Aliquem compulisti vt te hæredem institueret, & instituit, qui te non instituisset, si liberi arbitrij fuisset. petis hæreditatem à possidente per hæreditatis petitionẽ. obiicit tibi aduersarius quòd testamentum non valuit, quia testatorem compulisti vt te hęredem institueret, an sis repellendus, quæritur? Respon. quòd sic. & quod dicit noluerit, scilicet testator. aliàs est voluerit, scilicet qui cõpulit.

Iuli continuatione sequit Cin. Bart. & Ias.

SI QVIS ALIQVEM testari prohibuerit, uel coegerit.

Compellens aliquem testari, punitur criminaliter. & uenientes ab intestato qui defunctum testari prohibuit, hæreditas aufertur uelut indigno. & institutio facta a testatore qui ad hoc blando sermone inductus est, non censetur vitiosa. hoc dicit totus titulus. Ale.

I. Imp. Alexander A. Seuero.



Iulii [n] disceptationi crimen [o] adiũgitur, si testator non sua sponte testamentum fecit, sed compulsus ab eo qui hæres est institutus, vel à quolibet alio, quos noluerit [p] scripsit [q] hæredes. S. XV. Kalen. Ian. Alexandro. A. [redacted] Cons.

Priuatur successione qui impedit ad quem quo minus testetur. Sali.

II. Imp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Nicagoræ.

Eos [r] qui ne testamentum ordinaretur, [s] impedimento fuisse monstrãtur, velut indignas personas à successionis compẽdio remoueri, [t] celeberrimi iuris est. PP. Kal. Ianu. Diocletiano. II. & Aristobulo Conss.

Institutio facta blando sermone, non est vitiosa. Sali.

n Iulii.] id est petitioni hæreditatis, quę cum sit à senatoribus inducta, vt ff. de peti. hære. l. item veniunt. §. cum prædiximus ergo est ciuilis, vt instit. de per pe. & temp. act. in princ.

o Crimen.] scilicet extraordinarium.

p Noluerit.] aliàs voluerit.

q Scripsit.] an illi sint hęredes, dic vt ḹ. l. proxi. in glos.

Eos.] CASVS. Filius matri testari volenti impedimentum præstitit, quia coram testibus ei interdixit ne testamentum faceret, nec fecit, an admittendus sit ad successionem, quæritur? Respon. quòd non, quasi indignus.

r Eos.] legitimos.

s Ordinaretur.] vel in totum vel in partem.

t Remoueri.] vt ff. de his qui. vt indig. l. cum qui. §. fi. & ff. e. l. 1. in prin. & l. 2. in prin. & supra de inoffi. testa. l. testamẽti, & in auth. vt cũ de appel. cog §. causas, col. 8. item tenetur læso in duplũ, cui legandũ uel relinquendũ erat, vt in auth. vt nulli iudic. §. & hoc peruenit, col. 9. Sed quid si quis te compulerit vt me instituas, an hæreditatem habebo? quæstio Sabbatina esse posset. nam in alienum lucrum conuerti alienũ metũ non oportet, vt ff. quòd met. cau. l. si cum exceptione. §. fedius. puto tamen non nocere hæredi instituto secundum H. ut ff. quod me. cau. l. metum autem præsentem. §. sed licet, & ff. co. l. 1. §. 1. in fin.

ADDITIO. Aduertas quòd glo. super rubri. ff. eod. tenet contrarium, quam tenet ibi Dinus, quia quando dolus alicuius est immediata causa acquisitionis meæ, debet mihi nocere, ut in dolo procuratoris qui nocet dño, ut l. si procurator. ff. de doli excep. & de ui & ui ar. l. 1. §. si quis tamen, & §. filius. item uidetur casus expressus supra co. l. 1. & hoc sequuntur hic Pet. & Cyn. nec ob. l. metũ, in §. sed licet. ff. quod me. cau. quia ibi metus alterius nõ fuit causa pxima acquisitionis, sed labor me⁹, de quo unde

uide latius per Bart. in rub. ff. eodem.

Iudicium.] CASVS. Si uxori tuæ quo magis bona sua mortis suæ tempore tibi relinqueret, blanditus fueris, an quasi indignus repellaris, quæritur? Respond. quod nõ. videtur quod sic, quia forte alij bona sua reliquisset, & ita vt im pedita testari cõtrarium tñ est verum.
a Maritali.] id est blando mariti sermone, vt ff. eo. l. si. Sed arg. contra. ff. de inoffic. testa. l. nõ est, & de dona. inter virum & vxo. l. 1. in fin. & l. 2. & 3. in princ. & C. de statu. & imagi. l. 1 & ff. de hære. insti. instituen. l. captatoriis.

1 nec captatoriũ. Contrar.

III. Idẽ AA. & CC. Eutychidi.

Iudicium vxoris postremũ in se prouocare maritali [a] sermone, non est criminosum. [1] Dat. V. Kal. Ian. CC. Conss.

TITVLVS XXXV.

DE HIS QVIBVS VT indignis hæreditates auferuntur, & ad senatusconsultũ Sylanianum

DE HIS QVIBVS vt indignis &c.

Vnã causam dixit superiori titulo, quare vt indignus hæres repellitur: nunc generaliter.

Hæres qui non vindicauit necẽ defuncti, conuictus de negligentia, tenetur restituere hæreditatem fisco vna cum fructibus integris, sicut malæ fidei possessor. Et etiam tenetur a die litis motæ ad vsuras semisses pecuniarum redactarum ex venditione rerum hæreditariarum. Alexander.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Celeri.

Hæredes quos necẽ testatoris inultã [b] omisisse cõstiterit, fructus integros cogantur reddere. [c] Neq; enim bonæ fidei possessores ante controuersiam illatam videntur fuisse, qui debitum officium [d] pietatis scientes [e] omiserunt.

B ¶ Ex hæreditate autẽ rerum distractarũ, vel à debitoribus acceptæ pecuniæ post motam litem [f] bonorum, vsuras inferãt. quod in fructibus [g] quoq; locũ habere, quos in prædiis hæreditariis inuẽtos, aut exinde perceptos vẽdiderint, proculdubio est. Vsuras autem semisses [h] dependere, satis est. Dat. XV. Kal. April. Chilone & Libone Conss.

Hæredes.] CASVS. Si testator interfectus te hæredẽ instituit, nec interfectorem accusasti, quod facere debuisti, fructus quos ex hæreditate pcepisti, fisco tãquã indignus reddere compelleris. Si autem res hæreditarias distraxisti, earum preciũ cũ vsuris, & pecunias à debitoribus hæreditariis exactas inferre debes. & hoc in secunda. Si autem fructus in prædijs hæreditarijs inuenisti, vel inde percepisti, & eos distraxisti, usuras dependere debes, sed quas, quæritur? Respõd. qȝ semisses, q̃ æquiparantur sorti intra duos annos. puta. 10. in anno.

1 hanc Seuerus epistolam ad Celerẽ vocat Vlpianus. l. itẽ veniũt. §. petitã. ff. de pe. hæ. Contius.

b Inultam.] vlcisci enim debet ab hæredibus accusando homicidã, vt C. de p[r]eci. impera. offe. l. 1. nõ sua auctoritate occidẽdo. & hæc accusatio fit corã alio iudice, non corã procuratore Cæsaris: sed lata sñia q̃ritur de bonis corã procuratore Cæsaris: vt supra vbi causæ fisca. l. 1.

Hæres qualiter vlcisci debet mortẽ defuncti.

c Reddere.] fisco scilicet. nam quod aufertur indigno &c. vt ff. de inof. testa. l. Papinianus. §. meminisse, & ff. de his qui. vt indig. l. Claudius, in fi. & ad Sylla. l. cum fisco. Excipe [2] tamen duos casus. Primus. C. de hære. instit. l. si pater. & l. nec apud. Secundus. j. de leg. l. penul. Sed per quãtum tempus expectantur hæredes ad vlciscendum? Respond. tempus est a iudice statuendum, vt & aliàs, vt in authen de hæred. & Falc. §. illud, col. 1. vel si non sit statutum, & transierit tempus intra quod facere potuit: punitur, vt ff. de verb. oblig. l. si ita stipulatus essem abs te domum. & intra quinquennium accusari possunt extranei hæredes de his, non vltra, sed non extranei etiam perpetuo, vt ff. de ad Sylla. l. in cognitione.

2 Proprie non dicũtur exceptiões, sed regulę de gl. Bart. & P.

Sequunt hanc glos. Bar. B. Pa. Ang. Ale. & Ias.

d Officium.] id est vindictam sui prædecessoris.

ADDITIO. Dic secũdũ Bald. hic quòd ille qui omittit officium, non debet fructus lucrari. Et est aperte cõtra clericos qui non deseruiunt in diuinis, vt tanquam indigni teneantur ad restitutionem omnium fructuum.

e Scientes.] id est, scientia inducit malam fidẽ vt hic, & A j. de agri. & cen. l. quemadmodum, in fi. li. 11. secus ergo si sunt bonæ fidei possessores, quia tunc inquantum locupletiores sunt, tenentur, vt ff. de peti. hære. l. item veniunt. §. cum prædiximus, & quia in facto errauerũt, [b] vt ff. de his qui. vt indig. l. hæredem.

f Post motam litẽ.] immo post quãlibet moram. sic enim fit in peti. hæred. vt ff. de petitio hæ. l. itẽ veniunt. §. petitam, & hic agit fiscus petitione hæred. [4] Sed respõdeo, hic subaudiri, maxime. [5] Vel dic hoc speciale. Vel verius refert, [6] an alienet res necessarias hæreditati, ut tunc ex tempore moræ veniant vsuræ preci accepti, an vtiles, & tunc ex tpe litis contestatę tantum, iste enim est malæ fidei possessor, & in malæ fidei possessore sic distinguitur, vt ff. de pe hære l. item ueniunt. § penult. & l. si possessor. 1. §. qȝ si post.

3 Gl. bene loquitur i genere: no tamẽ quo ad hunc text. Bart. Sal. & Al.

4 Vtili, nõ directa. Fulgos.

5 Ista destruit tex. scd̃m scriben. hic.

6 Ista cõiter tenet, secundum eosdem.

g In fructibus.] i. precio fructuum, & sic in quolibet qui petitione hæreditatis tenetur, vt s. de peti. hære. l. 1. & ad hoc ff. de his qui. vt indig. l. eum qui: & ff. de vsu. l. cum quidam § in tacito.

h Semisses.] i. 10. de 20. solidis in anno, vt s. de vsur. l. eos. & tales dicuntur fiscales, ut ff. de usur. l. cu quidam. §. si debitores, & j. de usur. fisca. l. si. li. 10.

Factum defuncti maioris non retractatur ex persona hæredis minoris. Et si tutor in accusatione falsi testamenti succubuit, pupillis hæreditatem perdere facit, & applicari fisco, & tutor eo casu tenebitur ad satisfactionem damni actione tutelæ, & de calumnia punietur. Alexand.

II. Iidem AA. Vero.

C Polla [i] quidem liberã habuit administrandi patrimonij sui potestatẽ, [k] nec idcirco qȝ pupillus il-

Polla.] CASVS istius. l. ponitur in glos. sed clarius dic sic: Quidam testamentum fecit, puta Titius, & Pollam & fratrem suum impuberem & duos extraneos hæredes instituit. Polla uolẽs repellere extraneos, & succedere ab intestato cu fratre suo, incępit accusare testamẽtu de falso, tãdẽ trãsegit aliquo dato ab extraneis, & de portione sua. decessit Polla: pupillus ei successit: vult tutor dicere falsum nomine pupilli tam pro portione Pollæ de qua erat transactum, quam pro portione pupilli, an pro utraq; possit, quæritur? Respon. pro prima D omnino non potest. pro secunda potest. sed sciat tutor si accusauerit & succubuerit, quia no probauerit, auferetur a pupillo illa portio quam habiturus erat ex testamento propter calumniosam accusationem institutam ab eo, & damnum quod propter hoc pupillo contingit, restituet ei iudicio tutelæ. itẽ de calumnia damnabitur, si cõdemnatus fuerit, ut ff. e. l. tutorem. Vi[v]i.

i Polla.] Polla fuit instituta cum fratre suo impubere, & cum duobus extraneis. Polla quidem dicit testamentum falsum, quia uolebat repellere extraneos: tandem transegit cũ eis de sua portione. defuncta Polla, pupillus frater eius ei succedit, nunc uult tutor pupilli dicere falsum testamentum tam pro parte Pollæ, quam pro parte pupilli. pro prima. s. pro parte Pollæ, non potest, pro secũda sic, sed uideat quid agat, quia si no pbauerit, auferetur hæreditas pupillo, & tenetur tutor ei reddere de bursa sua per actionem tutelæ.

Casum ponit.

k Potestatem.] vt & C. mandati. l. in re mandata.

Illi hæres.] ꝑ quod volebat & Pollæ portionē reuocare, sed nō potest. nō enim ex ꝑsona hæredis cōditio obligationis mutatur, vt hic, & ff. de verb obli. l. 2. circa prin. Et est hic arg. † cōtra Abbatē q volebat in ecclesia q̄ patronus fundator ei cōtulerat, habere tale ius, ac si ipse fundasset, & quale habebat in cæteris suis ecclesiis. Et est simile. ff. de iure fisc. l. fiscus, & ī. de nō nu. pecu. l. si intra, & ff. de iudic. l. hęres absens, in prin. & ff. q. ex ca. I pos. ea. l. apud Iuliā nū. Sed arg. cōtra. j. de præscr. 30. an. l. si cut. §. sed pupillari.

† Displicet q̄a est cōtra tex. formalem in c. 1. de iure patr. in 6. Pau. Sa. & Ias.

[illegible] Solnas. hic loquitur de iure iam firmato in in preteritum: ibi loquitur de præscriptione firmāda in futurum ex negligentia hæredis nō petētis, ideo inspiciē eius conditio.

b Pupilli nomine.] immo videtur quòd tuo possis nomine, non alterius accusare, vt j. qui accu. nō pos. l. 2. quæ est contra Sol. hic ciuiliter: ibi criminaliter. hoc non placet, quia j. dicit de calumnia &c. Dic ergo ; hic nomine pupilli, id est propter pupillū, & ad eius vtilitatē, sed nomine tuo accusas. Accus.

; Sequitur eam Bal.

c Transactum est.] pro portione sua cum cohæredibus scilicet, quæ transactio valet, vt s. de tran sac. l. transigere.

li hæres [a] extitit, ea quæ ab ipsa finita sunt, reuocari in disceptationem oportet. Sed si pupilli nomine falsum dicere vis testamentum, de quo per Pollā trāsactū est, [c] potes experiundum memineris, si in causa nō obtinueris, [d] & portionē quā ex eo testamento pupillus habet, tei saluam facturū [e] (quam adimi pupillo [f] necesse erit secūdum iuris formā) & de calumnia [g] tua præsidem deliberaturū, quam uis pupilli nomine [h] agere videaris, cū retractas [i] ea quæ finita sunt per cohæredem. PP. VII. Kalen. Maij, Antonino. A. III. & Geta. III. Conss.

Si ante habitam quæstionem de seruis super morte defuncti occisi a familia, tabula testamenti aperta & recitata sunt (subaudi, & hæreditas adita sit) illa aufertur hæredibus vt indignis, nisi sint pupilli. hoc dicit Alexander post Bal & Sal.

III. Imp. Alex. A. Antiochiano.

B

SI ea quæstio infertur filijs [k] eius quam consobrinam tuam dicis, quòd tabulæ testamēti patris eorum qui à familia interfectus dicebatur, priusquam quæstio de seruis haberetur, [l] apertæ & recitatæ [m] sunt, propter amplissimi ordinis cōsultum hæreditas à fisco vendicatur: & ideo agi causa apud procuratorem meum debet, quia non eo tempore pupilli fuerunt. [n] PP. II. No. April. Alexan. A. Cons.

Hæreditas in codicillis directo adimi non potest: sed si in eis hæredes reputantur indigni: aufertur eis hæreditas, & applicatur fisco, & libertates in codicillis dari possunt. Alexāder.

IIII. Idem A. Philomuso.

C

HAereditas in testamēto data, per epistolā vel codicillos adimi [o] verbis directis non potuit: quia tamen testatrix voluntatem suam non mereri † vnum ex hæredibus

ratio, [a] quia pro parte Pollę nō potuit dicere falsum, ut in prin. huius l. dicit Sed arg. contra. ff. de bo. lib. l. qui in seruitute, & ff. de qui. ut indig. l. post legatum. §. si pater. & §. si filius, & §. ętati, in fi. & de fideicomm. lib. l. si filius. §. 1. Item nota quòd hic dicit falsum, secus si quis dicat nō iure factum, quia nō perdit, licet succumbat, ut ff. de his qui. ut indig. l. post legatum. §. 1.

Idē Bal.

g Calumnia.] si sit euidens, non aliàs, vt ff. de his quib. vt indign. l. tutorem, & j. qui accus. non possunt. l. 2.

h Pupilli nomine.] id est ad eius commodum, vel incommodum vt s. dixi.

i Retractas.] i. iterū tractas, i. ponis in dubio. nec enim potes retractare pro parte Pollæ, vt supra eadem l. in princ.

I ea.] CASVS. aliqs interfectus à familia sua, vel ab aliquo extraneo, filios consobrinæ tuę quid cūtur tibi propiores cōsobrini tui, hęredes instituit. antequam interfectorē accusarent, vel seruos torquerent, fecerūt tabulas testamēti aperiri, recitari & publicari, & hæreditatē ex eo testamento adierunt, an ab eis ut ab indignis auferenda sit hæreditas, quæritur? Resp. quòd sic, ex senatuscons. Syll. & de hoc cognoscet proc. principis.

k Filijs.] qui sunt tui propiores sobrini, vt inst. de gradi. §. quinto.

l Haberetur.] in domo: non dico in iudicio.

ADDITIO. Tu dicas immo in iudicio, cum debeat esse publica quæstio, vt l. 1 in prin. ff. ad Syll. ita tenet Bar. hic reprobando hanc glossam.

m Et recitatæ.] & adita est hæreditas: alioqui non ei aufertur vt ab indigno, vt ff. ad Syllan. l. fin. & l. si quis in graui, §. non tantum, & l. necessarios, §. non aliàs, & l. propter veneni. Sed alij dicunt aperturam sufficere, quod non placet: ob aperturam tamen solam statuitur in eum pœna centum aureorum, vt, ff. ad Syllania. l. lege Cornelia. § fin.

n Fuerunt.] tunc enim non noceret eis, vt j. eo. l. minoribus. & ī in qui. cau. in integ. rest. l. 1.

HÆreditas.] CASVS. Testamentum fecisti, me hæredem instituisti, postea in codicillis hæreditatem ademisti: an sit à me auferenda hæreditas, quæritur? Respon. ꝙ non. Si autem vel per epistolam, vel in codicillis dixisti te nolle me hæredem esse, quia tibi exstiteram ingratus, an sit auferenda portio mihi relicta, quæritur? Respon. ꝙ sic, & est fisco applicanda. an autem libertates dandæ à me possint peti, quæritur? Respon. ꝙ sic. sed non aperit à quo, tu dic à fisco.

o Adimi.] scilicet directo nec dari, sed per fideicommissum sic, vt j. titu. 1. l. 2. & institut. de codicill. §. codicillis autem. nec ob ff. de condi. instit. l. pen. §. fina. quia ibi in unum cogitauit.

† Istū tex. text. repūtant sing. ꝙ etiā nō expressa causa ingratitudinis, hæres efficit indignus, si testator dicat eū sua hæreditatem non mereri.

d Nō obtinueris] id est succubueris. nam oportet sententiam proferre, vt j. eo. l. alia.

e Saluam facturum.] per actionem tutelæ, vt s. de admi. tu. l. non est.

f Pupillo.] vt indigno, cum eius nomine appareat calumniosam accusationem institutam, vt j. e. l. alia, & j. ad le. Cor. de fal. l. qui falsas. Sed sibi legata tutor non perdit: quia necessitate officij fecit, vt ff. de his qui. vt indig. l. tutorem, in princ. Sed certe immo uidetur quòd eius ętati parcatur, vt non perdat, licet calumniosam accusationem instituit tutor, vt ff. de his qui. vt indig. post legatum. § ætati, quæ est contra? Respon. duas habet vias, vel pati amissum, & agere contra tutorē, vt hic, vel petere restitutionē in integrū, vt sibi nō noceat accusatio, vt ar. s. si tu. vel cura. inter. l. fi. vel aliter loquitur ibi quando tutor non est soluendo. alias obtinet quod hic dicit, ut arg. j. unde ui. l. meminerint, & supra de iudi. l. properandum, in fin. l. Vel tertio: potest esse quòd est soluendo, nec tamen tenetur tutelę, quia suadēte matre & agnatis pupilli accessit ad dictam accusationē, ut ff de his qui. ut indig. l. tutorem, in princ. & hoc casu loquitur. §. ætati. Vel quarto potest esse quòd perditis instrumētis & mortuis testibus obtinere non potuit contra tutorē, unde a principe petat restitui, ut dicto. §. ætati. Item no. quòd caute hic dicit, partem pupilli amitti tantum. An autem & partem Pollæ amittet? Resp. hic innuit eā non amitti, ut arg. ff. de his qui ut indig. l. post legatū. §. q accusauit, & de uul. subst. l. ex facto §. Iulianus. Et est

Tutor si calūniosā accusationem instituat, an pupillo noceat.

; Ista glo. est valde signāda et menti tenenda secūdū Bal. & est singu. secundū Pau. & Ia.

; Sequitur eam Ia. & est de mēte Bart. B. & Pau.

D

Ad alium

a Ad alium.] scilicet quia ille indignus cui fuerat relicta, iam alienauerat. Vel dic quod testator alij nō capaci reliquit. per quod priori videtur adimi, licet secundus non habeat, vt ff. de leg. 1. l. plane. i. in prin. Vel dic φ ad nullum aliū trāstulerit, & φ non iure translata, ga nullo modo translata, sed simpliciter instituto ablata.

b Vendicata est.] quia indignus est φ non habet supremā voluntatem, vt ff. de his qui. vt indign. l. cum qui iam.

c Peti poterunt] à fisco, vt ff. de iure fisci. l. dicit, & ad hoc j. de fideicommiss. l. & in epistola Item ad id quod dicit fisco vendicata est cōtra. ff. de adimend. leg. l. ex parte. vbi remanet ei. Sed hic expressè ademit: ibi tacitè persequendo inimicitias, & aliud testamentū inchoando. Est enim ademptio expressa, vt cū dicitur: nolo sibi legatum deberi, vel cum facit aliud testamentum perfectum, in quo non legat ei. Tacita, cum dicit, nolo testamentum meum valere. 1 Vel dicit inimicitias esse inter se, & eum cui reliquit, vel secundum cœpit facere, & non fecit. nam non ideo mutauit primum his tribus casibus, quia potest esse, φ secundo loco vult esse hunc hæredem: vel res est damnosa, vnde magis vult habere eū, quia inimici sunt, vt sic grauetur. Vel quod ibi dicit nō denegari actionem instituto, verū est contra extraneū. sed aduersus fiscum denegabitur: puta legatum ideo nō habet, quia est hæres, 2 vt ibi dicit: sed prima est tutior. Item contra, vt ff. si tab. test. nul. exta. l. 1. § penult. vbi dicit deferri venientibus ab intestato cum mutauit voluntatem cancellando, vel aliquo alio modo. Sol. distingue, 3 vtrum ille qui extitit indignus, sit in proximiori gradu testatori, & tunc applicatur fisco, vt hic. an in remotiori, & tunc non, vt ibi. vel ibi omnes 4 instituti erant indigni, & circa omnes mutauit volūtatem: vnde nullus eorum institutorum admittitur ex eo testamēto: sic locus est ab intestato. hic circa vnū tantū mutauit: vnde alij remanent hæredes. si ergo portio deficiens deferretur ab intestato, inueniretur idē testatus & intestatus decessisse, quod esse non debet. remanet ergo hæres: sed eius partem accipiat fiscus, vt hic. Item contra j. de test. l. hac consultissima. §. pe. in princ. Sol. vt ibi. 5 Et vt plenè scias cui detur portio alicui ablata, dic cum institutus hæres capere non pōt: aut propter delictū testatoris, aut p p suū, aut ideo quia alias deficit testam. Primo casu non fit fisco statim locus, quia quidā cognati ei præferuntur, vt s. de secun. nup. l. 1. §. præterea, & §. omnium, & de natu. li. l. 1. & de incest. & inut. nup. l. si quis incesti. In secūdo est statim locus fisco, vt ff. de his qui. vt indig. l. Claudius, §. 1. & l. mulierem, & ff. de legat. 3. si deportati, vel in totum, vel in partem, si pars tantum deferebatur delinquenti, vt ff. si quis aliquem testa. prohi. l. 1. 2. respō. & l. 2. §. fratris, & hic. Excipitur tamen in casu, vt ff. de his quæ pro non scrip. hab. l. 3. & s. de secun. nup. l. 1. §. his etiam. In tertio casu si quidem deficiat testamentum propter errorem testatoris, locus est cognatis, vt s. de hære. inst. l. nec apud, & l. si pater. nec ob. ff. de iur. fis. l. auferetur, quia ibi nō extabant cognati. si aūt deficiat quia testator nō obseruauit solennitaté testamēti, succedunt hi qui veniūt ab intestato, vel qui alias in alio testamento solēni erāt instituti, vt instit. de hære. q

Adēptio ē duplex.

1 Immo ē expressa saltē uerbis generalib. Ful. & Alex.

2 Hæc ratio nō est bona. Al. ideo dic φ hic ademit expsse, eum reputādo indignum. Bar. Paul. Sal. Al. & Ias.

3 Hæc nō est bona. B. Paul. Salic. & Ale.

4 Trupha est. B. P. Salic. & Ale.

5 Dic φ ibi testator nō reputauit hæredes institutos indignos: hic vero sic. Bar. Sa. & Ias.

suis declarauit: merito eius portio non iure ad aliū a translata, fisco vendicata est. b Libertates autem in eadem epistola datæ peti poterunt. c PP. II. Kal. Decemb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Qui expensas funeris non facit, vt testator iussit, non propterea remouetur vt indignus. h. d. Bald. Salicet. & Alexand.

B

V. Idem A. Tyranno.

NOn oportet ut indignis hæredibus successiones auferri prætextu quòd in sepultura supremis [iudicijs vel volū-

A ab intest. dese. in prin. & ff. de adi. leg. l. ex parte. idem & si ademit in codicillis, vt hic in prin. dicit. sed hoc fallit in casu ratione cursus temporis, ut supra de test. l. sancimus. Si vero solennia seruauit: sed vnu vel oēs dixit nō mereri voluntaté suam, locus est fisco, ut hic præsumā hæredē suo delicto nō succedere, ut hic in fi. Si autem tabulas incidit, tunc distinguam: aut quia uoluit intestatus decedere, & sic sequit. ff. si tabu. testa. nul. exta. l. una, §. pen. & de his quæ in testa. delen. l. n. & tūc nō præstarentur legata. aut hæredes reputauit indignos, & tunc est locus fisco, ut ff. de his quæ in test. delen. l. proxime. idem & si dubitetur, ut ibi de notatur. In hoc tamen casu & in si persona forte nō tenetur ipso iure testamentum, ut no. s. de test. l. nostrā & hoc eo testator alias poterat facere testam. alias si inter nullos poterat testari propter conditionē suæ ætatis, ut quia pupillus, vel si solus, cognati tm̄ succedunt, nisi impediantur propter delictū suum. tunc. n. fisco seruantur bona, ut ff. de iu s, & legi. l. 1. 2. respon. & §. planè, & de test. l. eius, §. 1. usq; in finem. l. & facit ad hanc l. ff. de his qui. ut indig. l. si inimicitiæ, & ff. de leg. 3. l. cum quis. §. deci, & de doli excep. l. apud, §. præterea, & de adim. leg. l. diui, & de don. l. quidam in iure.

tatibus] defunctorum obtemperatum nō fuisset. d PP. VII. Id Mart. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Crimen inultæ necis non obijcitur minoribus sed maioribus. & appellationem interpositam ab aduersario minor habet prosequi potestatis effectu, sed de necessitate non tenetur: maior vero sic. Sal. & Alex.

VI. Idem A. Venusto & Clementino.

MInoribus vigintiquinque annis hæredibus non obesse crimen inultæ mortis placuit. Cum vos c autem etiam accusationem pertulisse, f & quosdā ex reis punitos p-

C

NOn oportet.] CASVS. Testamentum fecisti, & hæredem me instituisti, & præcepisti ut facerem te pulchrum marmoreum: non obtemperaui. an à me auferenda sit hæreditas, quæritur? Resp. φ non. sed quod hoc facere compellendus sum ex uoluntate legitima.

d Fuisset.] si fuit minus legitima uoluntas, planū est, ut ff. de cond. instit. l. quidam, & de leg. 1. l. seruo alieno, §. fi. & arg. ff. de uerb. sig. l. cum in testamento. idem & si fuit legitima, ut s. de relig. & sump. fu. l. militis, & ff. de relig. l. si quis, §. idem, in fin. § in hoc casu tamen cū est legitima, si sint plures hæredes, vnus alterum familiæ erciscun. dæ iudicio ad faciendum compellet, ut ff. fa. mil. ercisc. l. hus communiter. Sed si unus tantum, cogetur auctoritate pōtificali, ut ff. de pet. hære. l. hæredes, in fi. & ff. de ann. leg. l. Quintus Item cōtra huic. l. j. de fideicomm. l. h. in h. ed ibi præcepit testator, addens ut si non faceret præceptum, amitteret relictum, quod hic non adiecit, secundum lo. Alij φ hæc corrigitur per illam, quod non placet: sed per auth. ibi positam, uidetur hæc corrigi. Vel hic non fuit pecuniarium præceptum.

D

MInoribus.] CASVS. Aliquis interfectus a familia, uel ab extraneo, minorē. 25. ann. hæredem instituit, interfectorem testatoris minor non accusauit. an sibi præiudicauit quo magis ei auferenda sit hæreditas, quæritur? Respon. φ non. Si autem accusauit, & obtinuit, interfector autem appellauit, minor autem causam appellationis exercere noluit, an sit sibi præiudiciū quo magis sibi auferatur hæreditas, quæritur? Respō. φ non. Si autem maior fuisset, causam appellationis ad finem perducere haberet necesse, alioquin auferenda esset ei hæreditas. Viu.

e Vos.] scilicet minores.

f Pertulisse.] non tantum instituisse, sed ad finem duxisse, licet ad hoc non adstringeremini, cum litis minores, ut in princip huius l. & s. eod. l. si ea quæstio. in fi. & s. in quib. cau. in integr. rest. non est ne. l. 1.

a Conuenit.] i. conueniens est, non tamen necesse, nec ex necessitate ad causam appellationis prosequendi estis adstricti.

b Respondere.] & agere. Et no. hic qui appellat, causam appellationis debet adducere, ut hic, & ff. de app. l. scio, in fi. & extra de app. c. ut debitus honor. quod non placet per eandem. l. scio, & dicta decretalis de interlocutoria dicit. Sed quid si eo tempore quo adierunt, minores fuerunt, nunc cum conueniuntur ex appellatione, sunt maiores, uel statim post aditionē facti sunt maiores, nunquid tenebūtur accusare? Rñ. nō, quasi initium sit spectandū, vt ff. de minori. l. 3. §. scio, & ideo non amittunt beneficiū, quod debet eis esse perpetuū vt in auth. cōsti. quę de dig. §. illud quoque, colla. 6.

Appellās ad causam appellationis exprimere debeat.

c Implere deberetis.] huic est contra ff. ad Sylla. l. propter veneni. §. fi. Sol. ibi propter inopiam excusantur. sic. ff. man. l. si procuratorem, §. si ignorantes.

ADDITIO. Tu dicas cum Bartol. hic, quādoq; ille, qui accusauit, obtinuit, & reus q succubuit, appellauit, & tūc tenet appellationē, pseq., nisi sit minor, ut hic quāq. ille qui accusauit, succubuit, & tunc non tenetur appellare, nec appellationem prosequi, & ita loquitur. l. contraria. ratio est, quia sententia praesumitur iusta. arg. eius quod notatur in l. Herennius. §. Caia, ff. de euictionibus.

ponatis, licet his qui mandasse caedem dicitur, pro uocauerit, vereri non debetis, ne quā hrēditatis paternae quaestionem a fisco meo patiamini. Cōuenit [a] enim pietati vestrę respōdere [b] causam appellationis reddēti. Quòd si maioris aetatis fuissetis, etiam ex necessitate prouocationis certamen implere deberetis, [c] vt possetis adire haereditatem. PP. XV. Kal. Iul. Alexandro. A. III. & Dione Conss.

Qui non est in culpa, non debet esse in poena: hoc dicit. Bald. Vel sic: Si occisores non reperiuntur, non puniuntur haeredes si eos non accusat. Alexa.

VII. Idem A. Vit...

SI ideo vltio necis testatoris non est desiderata, [d] quia caedis auctores reperiri non potuerint, obesse haeredibus, ex quo nulla eorum culpa detegitū, non oportet. PP. Idib. Mart. Lupo & Maximo Conss.

Delictum persistētia purgatur per desistentiam, & non dicitur perfectū nisi per perseuerantiam. h. d. Bald. Vel sic: Accusans testamentum de falso, ita demum perdit quod in eo relictū est, si perseuerauit in accusatione vsque ad sententiam definitiuam, & succubuit: secus si ante sententiam destitit. Alexand.

SI ideo.] CASVS. Interfectus aliquis haeredem te instituit. mortem testatoris non vindicasti, quia interfectorem non inuenisti. an tibi quo magis auferatur haereditas, praeiudicasti, quaeritur? Respon. q non. Vinia.

d Est desiderata.] id est cum desiderio ulta. Et no. quòd non imputatur, si facit quod potest, ut supra de inoffic. test. l. contra.

ALia causa.] CASVS. Si testamentum in quo erat tibi legatum relictū, de falso accusasti, & succubuisti, uel obtinuisti, a perceptione illius es excludendus: diuersa tamen est causa illius qui accusationem de falso instituit, & succubuit, & illius qui instituit, nec ad finem perduxit, sed destitit, quia in partē primi succedit fiscus, in partem secundi non succedit, sed integra suae partis si bi reseruatur persecutio.

e Accusatione.] contra haeredes.

f Meruit.] idem etiam si pro se, quia cum sit falsum, non debentur ex eo legata, ut infra de fideicom. l. si veritas,

g Non perdat.] sic distinguitur. ff. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. meminisse, & ff. de bo. liber. l. qui cum maior, §. accusasse, & l. in seruitutem, §. 2. & infra de falsis l. qui falsas, & accipiens relictum non ageret de inoffic. testa. sed de falso uel irrito sic, ut ff. de inoffi. testamē. l. si pars, & de his qb. ut indig. l. post legatū, in prin. Sed ui detur non amittere relictum, licet perdat. ff. de leg. 2. l. Lucius. 2. §. Sempronia, quae est contra. Solu. ibi egit contra eum qui prohibuit se institui, non contra testamētum, hic contra testamentū. Item contra. ff. de his qui. ut indign. l. post legatum. §. 1. sed illam intellige secundum hāc, ut causam peregerit.

VIII. Imp. Gordian. A. Tacit.

ALia causa est eius qui falsi instituta accusatione, [e] ad finem vsque quod insimulabat perduxit, & contrariā sententiā meruit: [f] alia eius, qui inchoatam accusationem nō pertulit, cum in illius quidem partem succedat fiscus: hic autem, qui contrariam iudicis sentētiam nō sustinuit, suae partis non perdat [g] persecutionem. PP. XV. Kalē. Feb. Gordiano A. & Auiola Conss.

Si occisores ignorantur, potest haereditas adiri impune. & cum postea ad notitiam deuenerint, debent per haeredes accusari, si nolunt haereditate priuari. Alexand. post Bal. & Sali.

IX. Impp. Diocletianus & Maximia. AA. & CC. ... Aelianae ...

CVm fratrem tuū veneno [h] peremptum esse asseueres, vt effectus successionis eius tibi non auferatur, mortem eius vlcisci te necesse est. Licet enim haereditatē eorū, qui clandestinis insidiis perimuntur, [i] hi qui iure vocantur, adire nō vetātur: [k] tamen si interitum nō fuerint vlti, successionem

CVm fratrem.] CASVS. Frater tuus peremptus te haeredē instituit. an haereditatem adire possis, quaeritur? Respond. quòd sic. & nisi mortem eius uindicaueris, auferetur tibi haereditas. quod enim dicitur haeredem cur. de iure defertur haereditas, posse eam adire antequam, uindicet mortem defuncti, intelligendum est, quod si non eā postea uindicet, ei auferēda erit successio.

h Veneno.] clam, non per uim, ut. ff. ad Syl. l. 1. §. plane si uenenum. Azo.

i Perimuntur.] non a familia. Azo.

k Non uetantur.] in equi uim licent. Distingue ergo cū testator est occisus, si quidem a familia uindicare debet haeres necem defuncti priusquam adeat haereditatem, ut supra eodem. l. si ea quaestio. Si ab alio, si quidem clam, statim adire potest, & post uindicare. si palam, primo debet uindicare, ut hic, & ff. ad Sylla. l. propter ueneni. & l. 1. §. occisorum. Sed Azo [2] non distinguit clam uel palam. quando ab extraneo, quia statim adit, sed postea accusat. Vel dic primo casu quando a familia, haberi quaestionem de familia antequām adeat, licet accusatio differatur, ut dicta. l. si ea quęstio, supra eodem. & ff. ad Syllanianum. l. 3. §. non tantum, & l. necessarios. § 1. Item no. [3] hic quòd senatusconsultum Syllanianum imponit poenam seruis qui dominum non iuuerunt cum possent. Lex autem Cornelia, quae illud secuta est, dat praemium necem accusantibus, quinque autem liberis, seruis libertatem. [4] ut ff. ad Syllani. l. lex Cornelia, & supra de precib. imperat. offer. l. 1. & infra qui ex cau. serui pro pręm. lib. ac. l. 1. & ff. qui sine ma. ad liber. peruen. l. 1. At senatusconsultum Syllanianum dat actionem emptori qui emit seruum, qui postea uindicauit necem defuncti, & sic peruenit ad libertatem, scilicet ad repetendum precium, ut ff. ad Sylla. l. si qs in grau. §. si ex stipulatu, & l.

1 Illam glo. sequuntur. Bart. Bald. Pau. & Sali.

2 Ista opinio est cōtra tex. in l. minoribus. §. e. secundum. Iuniben.

3 Idem Bal. Sal. & Ias.

4 Glo. sequuntur Pau. Sal. Alc. & ia.

& l. si seruus à testatore, & l. pro domino, & ff. q. ex cau. A seruì pro præ. liber. ac. l. 2.

a Obtinere] id est retinere.

Sororem.] CASVS. Maritus interfectus vxorẽ suã instituit. soror accusauit interfectorem, & obtinuit. vult soror auocare, hæreditatem ab vxore, quia mortem mariti non vindicauit, an possit, quæritur? Respond. quòd si vxor in mortem mariti machinata non fuerit, & se dignã probauerit, non audietur soror aduersus eam, licet viriliter fecerit: quod fratrem suum vindicauerit.

b Non conuenit.] ita tamen si vxor non fuit in mora. ar gu. ff. ad Syll. l. 2. §. si mater non pe- tierit, & §. cõfestim, & ff. de iure fisc. l. cui dio. §. cum autem. Item alia ratione, quia nõ ei sorori, sed fisco applicaretur, vt ff. ad Sylla. l. si sequens, in prin. & ff. de iure fis. l. Lucius, & supra eodem. l. 1. & l. hæreditas.

c Generis.] ó vxor.

d Indignam.] quod semper præsumitur, vt ff. de his quib. vt indig. l. indignum. Sed & si ponas hæredem institutum concubuisse cum vxore testatoris quõdam, videtur idem indignus vt argu. ff. de adimen leg. l. 3. in fine, & le. sequen. & l. ex parte.

Hæres cubans cum uxorẽ testatoris, est indignus hæreditate eius.

e Cum Syllanianum.] CASVS. Senatusconsulto Syllaniano continebatur, quod testatore interfecto, nisi prius de familia habita quæstione, & testatoris morte vindicata, hæreditatem adire non licebat. veruntamen si hæres in prosecutione accusationis priusquam adiretur hæreditas, decederet, ipsam nihilominus transmittebat. libertates, & legata, & fideicommissa in tali testamento relicta valebant, de acquisitis medio tempore ab his quibus fuerat relicta libertas, cui acquirerentur, sibi, an interim hæreditati, & de partu interim edito nasceretur liber necne, nihil dixit, sed per Iustinianum diui Marci cõstitutione applicata, sicut hæredi vel legatariis mora non nocuit, ita nec in acquisitis medio tẽpore, nec editis partubus, quasi post aditã hæreditatẽ hæc acciderint, nullũ generetur dispẽdiũ.

† Factum téporibus Augusti. Conuius.

... obtinere [a] non possunt. PP. * Tyberiano & Dione Conss.

Hæredi scripto à legitimo præuẽto non aufertur hæreditas à fisco, si mora vel culpa non possit ei imputari. Sal. Vel sic: Non imputatur hæredi si nõ vindicat, si ab alio fuit præuentus antequam esset in mora. Alb.

X Iidem. AA. & CC. Syluanæ.

Sororem fratris necem iure licito vindicantẽ euincere ab vxore rectè scripta successionem non conuenit.[b] secundum quæ si fiduciam innocentiæ generis,[c] & neque dolo malo tuo maritum necatum, neque aliàs indignam[d] te successione probari posse confidis, aduersus omnem calumniam maximam habes securitatem. Dat. XII. Kalend. Maij, Sirmii. CC. Conss.

Legalis dilatio nemini debet esse damnosa: & mora hæredis non officit libertatibus eorum quibus est relicta libertas, vel genitorum ex ipsis, nec etiam legatis & fideicõmissis inde pendentibus, vel aliis quibuscunque. Baldus. Vel sic: Dilatio ad vindicandum necem defuncti, non nocet hæredi interim morienti, nec seruis libertate donatis, nec aliis legatariis. Sal & Alb.

X Imp. Iustinianus A. Ioanni. P. P.

Cum Syllanianum[e] senatusconsultum à nobis tam laudandum, quàm corroborãdum est, necnon diui Marci oratio,[f] quæ circa id facta est: inuenimus autem nullam in ea mentionem libertatis factam, & veteres[g] mo- B uit quædam de libertatibus[h] relictis in testamento necati testatoris quæstio: necessarium nobis visum est & hanc dirimere. Hi enim, qui libertate fuerant in hoc testamento donati, si eã accepissent:[i] lucrum quod eis in medio tempore[k] accidit, poterant[l] sibi acquirere. Interea autem procrastinatione propter necis vindictam habita, hoc minimè ad eos peruenit, & postea in libertatem deducti periclitabantur.[m] Sed ne medium tempus fieret eis damnosum, & maxime si ancillæ in medio pepererint, & postea hæreditas adita[n] sit: bellissimum nobis videtur, diui Marci prudentissimi principis C orationem & in libertatibus pducere, ne princeps philosophiæ plenus aliqd videatur imperfectum[o] sanxisse: sed ita in hæreditatibus, & legatis, & fideicõmissis, & maximè in libertatibus, quas semper philosophia amplectitur, extendatur eius oratio,[p] vt & lucrum quod in medio accidit, eis post libertatem acceptam restituatur,[q] & partus liber & in D genuus esse intelligatur: nullaq; machinatione huiusmodi præpeditio damnũ aliquod irrogare cóce-

tur, vt supra eod. l. si ea, dicebat & alia, ut diximus supra eodem. l. cum fratrem.

e Cum Syllanianum.] vnum dixit senatusconsultum & aliud oratio diui Marci quæ confirmatur hic. sed in quinque deficit oratio, scilicet in libertatibus, & in legatis, siue in fideicommissis. Item in quæsitis per seruos medio tempore iussos esse liberos. Item in partu ancillarum, quæ erant iussæ esse liberæ. Quinto, si nominantur serui, & habeant filios liberos, puta ex libera fœmina an succedant patri prædicti liberi, in quibus quinque supplet Iustinianus.

Oratio diui Marci in quinq; deficit.

f Oratio.] quam nõ habemus. Vel dic quod continebatur in ea, vt si interim hæres decedat antequam habeat de familia quæstionem, transmittat hæreditatem nõ aditam ad hæredem suum, vt nullum damnum trahatur occasione dilationis circa hanc quæstionẽ vt ff. ad Sylla. l. 3. §. eleganter, quod non esset si aliàs adire impediretur, quàm per senatusconsultum, ut ea. l. 3. §. fi. hoc beneficium trãsmittendi, & euitandi damni, & in libertatibus & in legatis locum habebit per hanc l.

g Veteres.] repete, cum.

h De libertatibus.] ecce primum.

i Accepissent.] destinatione, secundũ lo immo re ipsa, id est manumissi essẽt secundum Azo. vel dic directo. quo casu post aditam hæreditatem essent liberi. Accur.

k In medio tempore.] i. post mortem & ante aditam hæreditatem.

l Poterãt.] ecce secundum.

m Periclitabantur.] i. periculũ patiebantur in rebus medio tempore quæsitis. Azo.

n Adita.] ab institutis, vel ab his ad quos transmittitur.

o Imperfectum.] non statuit princeps aliquid imperfectum, vt hic, & infra qui manum. non pos. l. fi. & dic philosophiæ, scilicet legalis. ut supra de testa. l. omnium.

p Eius oratio.] hoc tamẽ si fuit adita hæreditas ab instituto, uel ab eo ad quem etiam non adita transit. nam quasi tertio fuissent liberi, hæc omnia consequuntur.

q Restituatur.] ad hoc ff de mino. l. si tamẽ, & de fideicommis. liber. l. cum uero. §. apparet.

vt in solidum repellatur, ét si solã quartã habet. Sed si vltra, patitur in re vendita exceptionẽ, pro ea parte, ꝑ qua hæres est, vtputa est hæres pro dimidia parte hæreditatis, etiam si illa dimidia non valeat nisi vnum denariũ, tamen in dimidia patitur exceptionem. Et hæc omnia, quæ dicta sunt in si lio, habent locum vbi est soluendo hæreditas. tunc enim si ne onere debet quartam iure naturæ habere. si vero non est soluendo hæreditas, non est locus debito bonorum subsidio, ut ff. de inoffic. testamen. l. Papinianus, §. quarta, & ff. de coll. bonorum, l. cum emãcipati. §. illud. Sed argumen. contra, ff. de inofficio. testamen. l. Papinianus, §. si quis impubes. ergo in eo casu si fecit inuentarium, demum totum vendicat: si nõ fecit, nihil petet, ut in authen. de hære. & Falcid. §. si vero non fecit, coll. 1. Sed quid si statutũ erat in ciuitate vt nemo veniret contra instrumentum à se factum, vel hęres ei⁹, & testator obligauit fundum eius quem postea fecit hæredẽ, qui adiens fecit inuentarium: nũquid poterit à creditore vendicare? Videtur quòd sic, vt hic dicitur, & ĩ. eadem. l. §. proxi.

† Citantur hæc verba in Noue. 1.

a Seruãda.] quo ad hypothecariam, ut ĩ. qui potio. in pigno. habeã. l. si fundum: sed agẽtes personali, non sortiuntur pręrogatiuam ex tempore, vt ff. de priuileg. cred. l. priuilegia, & de re iudi. l. iudicati, nisi in casibus, vt ff. de re iudica. l. inter eos, & ff. quod cum eo qui in alie. po. l. 2.

b Forsitan.] facti notat varietatem.

c Legem.] quæ est supra, de iuramen. calum. l. 1. Vel dic ut infra, de quæstio l. de tormentis, & l. fina. Accursius.

d Illius.] scilicet hæredis. de sua ergo conscientia satisfacere tenetur. quod est notandum, vt infra, de bo. aucto. iudi. possid. l. fina. in fine, & de iure dot. impe. l. fina. in fi. & ff. de edend. l. prætor. § sed si inscio, & infra, de pœna, iudi. qui male iudi. authen. nouo iure, & ĩ. de fide instru. l. fi. & de his qui ad eccl. confug. l. fi.

alijs creditoribus per omnia habeat fortunam: temporum tamen prærogatiua inter creditores seruandæ. a

Creditores & legatarij probare possunt maiorem esse substantiã quam in inuentario sit descripta: ad quod etiam de domo hæredis probatio sumi potest: & si hæredes dolũ fecerint, in duplum refundent. hoc dicit vsque ad §. donec. Alexan.

Licentia danda creditoribus, seu legatarijs, vel fideicommissarijs, si maiorem putauerint esse substantiam à defuncto derelictam quàm hæres in inuentario scripsit, quibus voluerint legitimis modis, quod superfluum est approbare, vel per tormẽta forsitan b seruorum hæreditariorum secundũ anteriorem nostrã legẽ c quæ de quæstione seruorum loquitur, vel per sacramẽtum illius, d si aliæ probationes defecerint: vt vndique veritate exquisita, neq; lucrũ neq; dãnum aliquod hæres ex huiusmodi sentiat hæreditate: illo videlicet obseruando, vt si ex hęreditate aliquid hæredes surripuerint, e vel celauerint, vel amouẽdum f curauerint postquam fuerint conuicti, in duplũ hoc restituere, vel hæreditatis quantitati cõputare compellantur. g

Intra tempus datum ad confectionem inuentarij non potest hæres à creditoribus vel legatarijs conueniri: & ideo interim tempus agendi creditoribus non currit. hoc dicit vsq; ad §. sin vero postquam. Alex.

A Donec tamen inuentarium conscribitur: vel si res præsto sint, intra tres menses: vel si absuerint, intra annale spacium secundum anteriorem h distinctionem, nulla erit licentia neque creditoribus, neque legatarijs vel fideicõmissarijs eos vel inquietare, B vel ad iudicium vocare, vel res hæreditarias quasi ex hypothecarum auctoritate vẽdicare: sed sit hoc spacium ipso iure pro deliberatione hæredibus concessum, nullo scilicet ex hoc interuallo creditoribus hæreditarijs circa temporalem præscriptionem præiudicio generando. i

Qui inuentarium solenniter non facit creditoribus in solidum tenetur & Falcidiam non detrahit. hoc dicit vsque ad §. & hæc quidem Alexan.

C Sin verò postquã adierint, k vel sese l immiscuerint, præsentes uel absentes inuentarium facere distulerint, & datum jam à nobis tempus m ad inuentarij confectionem effluxerit: tunc ex eo ipso quòd inuentarium secundum formam præsentis constitutionis non fecerint, & hæredes esse omnimodo n intelli D gantur, & debitis hæreditarijs in solidum teneantur: nec legis nostræ beneficio perfruantur, quam contemnendam esse censuerunt. o

Tempus ad deliberandum, quod

§. sicubi. Item ad hoc, ff. de rebus credi. & iureiuran. l. in bonæ fidei, & ff. de lega. 1. l. ab omnibus. Accursius.

e Surripuerint.] vel celauerint.

f Amouendum.] ad quod facit, ff. de acqui. hær. l. si seruum, §. amouisse, vsque ad §. hæc verba, & §. prætor, & §. hæredi, vsque in fi. legis. Accur.

g Compellantur.] Sed nunquid erit inuentarium in quo apparet non omnes res hæreditarias esse scriptas? Item pone quod idem hæres quasdã res, quas credebat hæreditarias, scribi fecit in inuentario, nunc comperto errore vellet eas abstrahere, vel nollet teneri amplius propter istas res, quasi non videatur locupletior.

h Anteriorẽ.] quã habes supra, ea. l. §. sin autem dubius, & § sequenti.

i Generando.] sic nec in qualibet legali dilatione, vt ff. de iudic. l. 2. in fine, & ff. vt in possessio. lega. l. is cui. §. cessatũ, & de iti. actuque pri ua. l. 1. §. si quis proprer, & ff. de verbo. obliga. l. si pupillus. Et sic not. quòd nõ videt negligere vel moram facere qui petere non potest, vt ĩ. de anna. excep. l. 1. in fine, & de verborum obligatio. l. si pupillus.

ADDITIO. Aduertas hic ꝙ licet hæredes non possint cõueniri, donec inuentarium conscribitur, vt hic: ipsi tamẽ hæredes interea poterunt debitores hæreditarios conuenire secundum Barto. & communiter docto. hic, non obstante titu. ff. quod quisque iuris, quia ille titulus habet locũ quando alicui conceditur priuilegium ad sui postulationem, cuiusmodi non est priuilegium istius. §.

k Postquam adierint.] s. extranei.

l Sese.] scilicet sui.

m A nobis tempus.] scilicet tres menses, quãdo sunt res præsentes, vel annus, quando absentes.

n Omnimodo.] certe nõ sunt ex eo hæredes, immo quia adierunt. refertur ergo ad id qđ sequitur, & debitis &c.

o Censuerũt.] scilicet istam legem, & etiam ad solida legata tenebuntur hodie, vt in authen. de hæredi. & Falci. §. si

Legis auxilio careat, q in illam peccat.

ci. §. si vero non fecerit, coll. 1. & not. hic quòd qui legem spernit, non debet eius auxilio vti, vt ff. de mino. l. auxilium, in fi. & j. de executio. rei iud. c. l. 1. & supra de episcopa. audien. l. 3. & s. de transactio. l. si qs maior, & in authē. de rapto. mulie. §. sancimus, colla 4. & in authen. vt liceat ma. & auie. §. quia vero ita, colla. 6.

a Quam.] scilicet deliberationem.

b Formidine.] ut dixi s. ea. l. §. 1.

c Accipere.] ut liceat.

d Contemptores.] sic s. de testam. l. testamenta.

e Nouē mensibus.] sed nunquid lex ista derogat superiori, cū antiquioribus, quæ loquitur de anno, hic de nouem mensibus? Resp. vt j. ea. l. §. fi. dices.

f Et non sæpius.] sufficit semel. sic supra si sæpius in integrum restit. l. fin. & j. de pœnis, l. omnes quos, & ff. de lega. 3. l. fideicommissa, §. si quis decem. Sed argu. contra, ff. ut leg. vel fideicōmiss. no. ca. l. 1. § si cui. Item contra. ff eo. l. 3. vbi pluries datur ius deliberandi. Solut. hic corrigit. vel intra annum, vel nouē menses pluries ei dātur, non autem quod excedat.

Ius deliberandi an possit pluries dari.

g Sin autem hoc aliquis fecerit.] id est, petierit tempus ad deliberandum, & ei est datum.

h Necesse enim est] interpositio est.

† Dictio sæpius, verificatur in bino actu. & de hac dictio ne videbis Alex. in l. sæpe cōstitutum. ff. de re iudi.

i Facere.] si velit vti beneficio legis Falcidiæ.

k Præstitutum.] ad deliberandum.

l Recusauerit.] hoc est nouum per legē istam, vt petens tempus ad deliberandū, nisi repudiet, adijsse tacite videatur, ut hic, & in multis locis in hoc §. aliud olim, ut s. eod. l. cum antiquioribus, & de

Deliberandi tempus petens, an tacite videatur adijsse.

hodie non est necessarium volentibus solenniter conficere inuentarium, est tempus anni quando impetratur à principe. sed quando impetratur a iudice, est tempus nouem mensium: nec sæpius conceditur. Alex.

Et hæc quidem de his sancimus, qui deliberationem nullam petendam esse curauerint: quam [a] putamus quidē penitus post hanc legem esse superuacuam, & debere ei derogari. Cum enim liceat eis & adire hæreditatem, & sine damno ab ea discedere ex præsentis legis auctoritate: quis locus deliberationi relinquitur? Sed quia quidā vel vana formidine, [b] vel callida machinatione, pro deliberādo nobis supplicandum necessarium esse existimāt, quatenus eis liceat annale tēpus tergiuersari, & hæreditatem inspicere, & alias contra eā machinationes excogitare, & eandē deliberationē flebilibus assertionibus repetita prece sæpius accipere: [c] ne quis nos putauerit antiquitatis penitus esse contemptores, [d] indulgemus quidem eis petere deliberationem vel à nobis vel à nostris iudicibus: non tamē amplius ab imperiali quidem culmine vno anno, à nostris vero iudicibus nouem mensibus: [e] vt neque ex imperiali largitate aliud tempus eis indulgeatur: sed & si fuerit datum, pro nihilo habeatur. Semel enim, & non sæpius [f] † eam peti concedimus.

Qui petit tempus ad deliberandū licet inuentarium fecerit, & hæreditatem adierit, vel intra dictum tempus non repudiauerit (quod pro aditione habetur) tenetur creditoribus hæreditarijs in solidum: & vtitur Falcidia sicut olim. Si vero inuentarium non confecit, sed solum tempus ad deliberandum petierit, & non repudiauerit (quod pro aditione habetur) tenetur creditoribus in solidum, & Falcidiam perdit: sin autem repudiauerit, tunc tenetur res hæreditarias restituere. hoc dicit vsque ad §. notissimum. Alexand.

Sin autem hoc aliquis fecerit, [g] & inuentarium conscripserit (necesse est enim [h] omnimodo deliberantem inuentarium cum omni subtilitate facere [i]) non liceat ei post tempus præstitutum [k] (si non recusauerit [l] hæreditatem, sed adire maluerit) nostræ legis vti beneficio, [m] sed in solidum secundum antiqua iura omnibus creditoribus teneatur. Cum enim gemini tramites inuenti sint, vnus quidem ex antérioribus, qui deliberationem dedit: alter autem rudis & nouus à nostro numine repertus, per quem adeuntes sine damno conseruantur: electionem ei damus, vel nostram constitutionem eligere, & beneficium eius sentire: vel si eam aspernandam existimauerit, & ad deliberationis auxilium conuolauerit, eius effectum habere: & si non intra datum tempus recusauerit hæreditatem, omnibus in solidum debitis hæreditarijs teneatur: & non secundum modum patrimonij, sed etiā si exiguus sit census hæreditatis, tamen quasi hæredem eum in totum obligari, & sibi imputet, qui pro nouo beneficio vetus elegerit grauamen, & ideo ad ipsam deliberationis dationem, & diuinum rescriptū super hac promulgatum, hoc adijci volumus, vt sciant omnes, quòd omnimodo post petitam deliberationem [n] si adierint, vel pro hærede gesserint, vel non recusauerint hæreditatem, omnibus in solidum hæreditarijs oneribus teneantur.

¶ Si quis autem temerario proposito deliberationem quidem petierit, inuentarium autem minimè conscripserit, & vel adierit hæreditatem, vel minimè eam repudiauerit; nō solum creditoribus in solidum teneatur, sed

de acquiren. hære. l. quandiu institutus, in fi. vbi dicitur q si non adiuit, repudiasse videtur, quæ sunt contra, sed corriguntur. Nec potest dici quod hic fecerit inuentarium, ibi (scilicet in contrarijs) non, quia idem est quod hic dicit, & si non fecit inuentarium, ut j. proxi. §. Tertij dicunt habere locum hoc, quando fuit adiectum in concessione iuris deliberandi, vt hic dicit. Sed prima verior est, vt hæc corrigat alias leges.

m Vti beneficio.] quia perinde est ac si sponte ab initio adijsset, vt ff. ad Treb. l. sed si alio, §. j. & infra ad legem Falc. auth. sed cum testator. Sed cū superius datus sit annus pro rebus absentibus ad inuentarium nonne post nouem menses deliberationis inuentarium facere potest, & consequi beneficium huius l. licet videatur sibi præiudicasse, quia non repudiauit? Responderi potest illi dari annum ad inuentariū, quando non petijt tēpus ad deliberādū, sed cū petijt, non uidetur vltra nouē mēses extēdi, vt s. §. sin autem hoc. Alij dicūt post tēpus deliberationis finitū integrū tēpus dari ad inuentariū, quod non placet.

n Post petitam deliberationem.] id est postea quā tēpus datū est ad deliberādū, non aūt finitum.

Recusa-

etiam legis Falcidiæ beneficio minimè utatur. Quòd † si post deliberationem recusauerit,[a] inuentario minimè conscripto: tunc res hæreditarias creditoribus, vel his qui ad hæreditatem vocantur,[b] legibus reddere compelletur: quantitate earum sacramento[c] res accipientium manifestanda, cum taxatione tamen à iudice statuenda.

Per hanc constitutionem est derogatum tribus constitutionibus, de quibus est facta mentio in principio huius legis: quarum summa ad hanc redacta est: & miles propter simplicitatem militarem non conseruans solennitatem huius legis, nihilo minus nõ tenetur creditoribus hæreditarijs vltra vires hæreditarias. Alex.

Notissimum autem est hac cõstitutione, quæ omnes casus continet, nostris constitutionibus iam pro eisdem capitulis promulgatis esse derogatum,[d] quarum altera etiam Gordianæ constitutionis sensus continebatur. Cum enim ampliore tractatu habito, melior exitus inuentus sit, & tribus constitutionibus in vnum congregatis, vnus appareat & in milites & in alios omnes iuris probabilis articulus: ea propter ex anterioribus[e] inquietari nostro subiectos imperio non patimur: scilicet vt milites † etsi propter simplicitatẽ præsentis legis subtilitatẽ non obseruauerint,[f] in tantum tamen teneantur, quantum in hæreditate inuenerint.

¶ Quã, patres cõscripti, in huiusmodi casibus in posterum obtinere sancimus. Dat. V Kal. Decemb. Constanti. post consulatũ Lampadij & Orestis. VV. CC.

TITVLVS XXXI.

DE REPVDIANDA[a] vel abstinenda[a] hæreditate.

Suus à paterna hæreditate abstẽtus, præsumitur per actum contrarium abstentionem reuocare, & velle adire nisi probet contrarium. Salic. Vel sic. Filius qui abstinet ab hæreditate paterna: licet postea hæreditaria bona teneat ex aliqua alia iusta causa: non tamen efficitur hæres. Alexan.

I. Imp. Antonin. A. Mutatio.

SI paterna hæreditate te abstinuisse[g] constiterit, & nõ ut hæredem in domo, sed ut inquilinum, vel custodem, vel ex alia iusta ratione habitasse liquidò[h] fuerit probatum:[i] ex persona patris conueniri[k] te procurator[l] meus prohibebit. PP. Id. Iul. Messala & Sabino Conss.

Suus non præsumitur abstentionem reuocare, quando reperitur ex causa noua possidere. h. d. Vel sic: Possidens ut emptor, non obligatur vt hæres. h. d. Salic. Vel sic: Suus post abstentionem res paternas bona fide emit, non uidetur abstentionem reuocasse: secus si mala fide emit. Ale.

II. Idem A. Seuero.

SI paterna hæreditate

Iuramentum in litẽ præstat in hypothecaria, & in petitione hæreditatis.

† Reputat Raph. Ful. istũ tex. sing. ad hoc, quòd hæres petens tẽpus deliberãdi, intra illud habet penes se res hæreditarias.

† Videntur tamẽ reuocati ad eandẽ subtilitatẽ ad quã pagani, per No. 1. Cotius.

De liberãdi tẽpus quãtũ esse debet.

a Recusauerit.] scilicet hæreditatem.

b Vocantur.] vt hæredes.

c Sacramento.] in litẽ, si non restituat omnes res quas constat eum habuisse: quia in hypothecaria vel petitione hæreditatis iuratur in litem: cum altera arbitraria, altera bonæ fidei; sit vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus. Breuiter ergo collige, quia hæres aut neutrum fecit, id est, neq; deliberauit, neque inuentarium fecit, sed sponte adijt: & tunc serua quod dicitur s. ea. l. §. cum igitur. Si vero fecit inuentarium, & non deliberauit: vtroque cõmodo gaudet, & Falcidia, & creditorib' vltra vires hæreditarias non tenebitur, vt s. eadem l. §. & si præfatam. Si autẽ petijt deliberationem, nec fecit inuẽtarium, neutrum cõmodum habet, vt hic §. si quis autem temerario. Si vero petijt deliberationẽ & fecit inuentariũ, insolidum tenetur creditoribus, sed lege Falcidia vtetur, vt s. proxi. §. sin autem hoc. Sed hodie omni sublato circuitu, si non fiat inuẽtariũ, omnibus creditoribus in solidũ tenetur: & legata præstantur, licet transcendãt substantiã defuncti, ut in authen. de hæredib. & Falci. § hinc autem nobis, colla. prima. secus per leges veteres, vt ff. ad Trebell. l. 1. §. is qui quadringenta. In quarta tamen iure naturæ puto quod non præiudicat sibi filius quo ad legata, licet non faciat inuentarium.

d Derogatũ.] & tribus, s. duab' primis, & Gordianæ tertię, vt s. eo. l. 1. in prin.

e Anterioribus.] cõstitutionibus.

f Obseruauerint.] tenet ergo Gordiana constitutio ẽt tempore huius legis, licet per auth. videatur correcta, ut in auth. de hæred. & Fal. § 6. col. 1. Sed an derogatũ est per legem Iustiniani illi legi, cũ antiquioribus, s. eo. in eo quod ibi dicit de anno dãdo ad deliberandum, hic autem de nouem mensibus: nam & eius fecit mentionẽ s. ea. l in prin. Respon. non, cum illa loquatur cũ non fuit tempus petitum: ad deliberandum: hæc autem quãdo fuit petitum: sed certe immo loquitur ibi quãdo fuit petitum: & quando non fuit petitum. Dic ergo quòd ei derogatur in aliquo: non autem tota abrogatur. In eo enim quod in principio ponit de eo qui meruit deliberationem ab homine, vt intra annum transmittat, derogatur, vt minus tempus quandoque detur, ut s. eo. §. sed quia quidam: in alio vero qui non petijt, sed à lege habet, nihil est innouatum: sed artatur primus magis quàm secundus: quia primus si nõ adeat, hoc ipso quòd non recusat, videtur adire, vt s. §. sin autẽ hoc, in secundo contra, vt ibi. Item quòd non sit correcta, est arg. j. de cad. tol. § in nouissimo nam ibi cõfirmat ea quæ dicta sunt de deliberantibus.

DE REPVDIANda & abstinenda hæreditate.

Continuatio.

a ab extraneis.

a à suis.

Dixit de acquirenda: nunc econtra de repudianda & dic, repudiare est ex extraneis, abstinere suorum, ut instit. de hær. quali. et diffe. §. extraneis.

SI paterna.] CASVS. Pater tuus testamentum fecit, hæredẽ te instituit, mortuo eo in domo paterna stetisti an ubi præiudicasti quo magis hæres videaris, & a creditoribus hæreditarijs conueniaris, quæritur? Rñ. quòd non, si probes non eo animo in ea stetisse, vt velles esse hæres: sed stetisti tã quã inquilinus vel conductor.

g Abstinuisse.] ergo erat suus.

h Liquido.] quod non oportet probari, si primum fuit probatũ. s. quòd abstinuerat.

i Probatum.] à te. Nam cum sis filius talia faciendo videris velle esse hæres, nisi contrarium probes per protestationem, vel alio modo, vt hic, & ff. eo. l. pro hærede, in prin. & l. Iulianus, aliàs si pupillus, §. si seruum, & s. de natu. libe. l. 1. §. & quod de lubeunda: secus in emancipato, ut s. tit. 1. l. 1. Item nota quòd si quid surripiat suus hæres de hæreditate, si non abstinuit, abstinere nõ potest: sed si abstinuerit, non ideo obligetur, ut ff. eo. l. si seruũ quis, §. prætor: in extraneo secus est, ut ff. eod. l. si quis extraneus, in princip.

k Conueniri.] s. à fisco, vt s. vnde le. & cog. l. nõ hoc.

l Procurator.] qui est iudex inter fiscum & priuatum.

SI paterna.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredẽ instituisti. hærede abstinente creditores bona distraxerunt.

straxerunt. hæres fundū quoniam ex bonis illis emit, posteriores creditores voluēt eū cōuenire tanquā successorē sui patris: an sint audiendi, quæritur. Resp. ꝙ non.

a Abstinuisti.] dicendo, nolo esse hæres.

b A creditoribus.] scilicet prioribus.

te abstinuisti, [a] non ideo ꝙ à creditoribus [b] fundos comparasti (si modò id bona [c] fide fecisti) à posterioribus, qui sub eisdē obligationibus pecuniam patri crediderunt iure cō ueniris. [d] S. PP. V. Kalen. Iulij, Læto. II. & Cereali Conss.

Inutilis transactio non habet in se pactum. h. d. Bald. Vel sic. Confessio erronea ex causa transactionis putatiuæ, non præiudicat. h. d. Sal. Vel sic: Inutilis transactio facta super hæreditate, quam quis petendo adiuit, non habet vim repudiationis, cum fieri non possit de hæreditate semel acquisita: nec vim pacti gratuiti: quia non censetur velle donare qui transigit, sed solum a lite recedere: ideo ea non obstante potest transigens litem prosequi. Alex.

III. Impp. Diocletianus, & Maximia. AA. & CC. Theodotiano.

SVus hæres exceptione pacti, [e] qui testamentum iniustum asseuerās, [f] postea [g] nihil se de paterna successione petiturum, nō ex causa donationis, [h] sed transigendi animo in iure professus est: cum respuere quæsitam [i] nequiret [k] hæreditatem, & trāsactio nullo dato vel retē-

c Bona fide.] secus si mala, ut ff. eo. l. si is qui bonis, & de aucto. tut. l. pupillus, §. pupillus. Itē secus si oīa bona, ut d. l. si is qui.

d Cōueniris.] actione hypothecaria, ut j. si antiqui. cre. l. 1. & arg. ff. de lega. 2. l. fin. §. quatuor. Sed qd si non abstinuerit, sed immiscuit, & à creditoribus emit? Videtur idē. nā tanquam hæres nō tenetur hypothecaria: quia iūs succedēdi non habuit, ut ff. de diuer. & tempo. præscrip. l. an vitiū, §. ex facto. Itē tanquā simplex possessor non, quia emit a primo creditore, ut j. de distra. pig. l. 1. & j. si antiq. cre. l. 1. & 2. in fin. nam continget qñq; ꝙ licet aliquis sit hæres: si tamen nō possideat tanquam hæres, nō conuenitur vt hæres, ut ff. ad le. Falci. l. 3. Sed cōtradico: quia tenet hypothecaria: & suæ rei emptio non ualuit, ut ff. de contrahen. empt. l. suæ rei, & fac. ff. quib. mod. pign. uel hypo. sol. l. sicut, § illud, & ff. de pigno. actio. l. debitor, & dic ut ibi.

Emere rē meā non possum.

SVus.] CASVS. Testamentū fecisti, hæredem instituisti, filiū præterijsti vel exhæredasti: filius testamentū arguit de falso: tandem remisit instituto vt daret ei decem: quod nō admisit, uel tacuit institutus: an sibi præiudicauit is qui remisit, quo minus agere possit exceptione tamen non obstāte, quæritur? Respon. ꝙ non præiudicauit: tum quia hæreditatem semel quæsitam per agnitionem mouendo querelam falsi, respuere non potest: tum quia transactio nulla fuit, quæ nullo dato vel retento facta fuit, cum nulla procedat sine aliquo dato &c. vt s. de transac. l. transactio.

e Pacti.] i. transactionis.

f Asseuerans.] ideoq; immiscuisse se creditur, ut arg. ff. de bo. poss. l. cum quidam. nam agebat petitione hæreditatis cum exciperet institutus se scriptum, hic filius replicabat, & dicebat ꝙ erat iniustum testamentum.

g Postea.] processu temporis.

h Donationis.] quia cum nesciret an sibi ius agendi cōpeteret, donare non proposuit, sed transigere: puta si dixerit, remitto tibi si mihi x. des. quod non admisisti, vel tacuisti. Vnde mihi non præiudico. Accur.

i Quæsitā.] s. si p agnitionē, sec⁹ si ipso iure tm̄, vt qa ē suus filı⁹, & nō agnouit adhuc, nā dimittere pt, vt s. eo.

A de hær. qua. & dif. §. sui aūt, & §. sed his, & ff. e. l. ei q se.

k Nequiret.] tria allegabat pro se institutus, s. donationem, transactionem, & repudiationē: quæ non valent.

l Procedat.] vt s. de transac. l. transactio.

m Non pōt.] vi transactionis: vt quia non valuit vt trāsactio. Itē nec ui pacti gratuiti: quia noluit, licet potuerit quo ad aduersariū, non quo ad alios, cum agnouerit, vt s. de pac. l. postquā, & de in inte. restit. mi. l. intra. Vel dic, non submouetur ab alijs, sed ab eo qui fuit conuentus, sic, vt ff. d pac. l. si vn⁹, §. & in summa. Vel verius, hic errando remisit, credens trāsactionē tenere. hoc non placet, ut ff. de condic. inde. l. elegāter, in prin. quæ nō tenebat, tum quia nihil dabatur, tum quia ab hæreditate separari non poterat. Vel dic nō pōt submoueri quin sit hæres, sed à reb⁹ hæreditarijs submouetur quas possidet, ut ff. de min. l. & si sine, §. sed quod Papinianus, & facit ff. d suc. ed. l. 1. §. decretalis, & ff. e. l. impuberibus, & j. l. proxi.

to seu promisso minimè procedat, [l] submoueri non potest. [m] Sine die, Cęs. Conss.

Semel hæres per repudiationē non desinit esse hæres: sed confessus in iudicio, pro iudicato habetur. h. d. Bal. Vel sic: Semel hæres repudiando non desinit, & econtra. Et confessio facta ad proprium commodum, nihil operatur, secundum Iac. But. Vel cōfessio in his quæ solo animo & verbo nō
B *possunt induci, nihil operatur. Salic. Vel sic: Inutilis repudiatio non habet vim utilis confessionis in præiudicium repudiantis qui primo adiuerat. h. d. & casum vide per Cyn, & melius per Bald. Alex.*

IIII. Iidem AA. & CC. Modestino militi.

SIcut maior vigintiquinque annis antequam adeat, delatam repudiās successionem, post quærere non potest: [n] ita quæsitā renunciādo nihil agit, sed ius qd' habuit, retinet: [o] nec ꝙ confessos in iure pro
C iudicatis haberi placuit, ad vocem repudiantis [p] hæreditatem, sed ad certā quantitatem deberi confitentem pertinet. [q] S. V. Ka. Ian. Sirmij. AA. Cōss.

Pupillus hæreditatem et damnosam repudiare non potest. h. d. Bald. Vel sic: Pupillus sine tutore non pōt hæreditatem repudiare. Sal. et Ale.

SIcut maior.] CASVS. Maior xxv. an. delatam sibi hæreditatem priusquā adeat, repudiare potest, nec deinde eā repudiare pōt. Si in iure est cōfessus se hæredem nō esse: an sibi præiudicet confessio quæritur? Rñ. ꝙ non: & quod aliàs dicitur ꝙ confessus pro iudicato habetur, nō habet locum in repudiatione: sed cum quis confitetur in iudicio se certā quantitatem debere.

n Non potest.] vt s. de rep. bo. pos. l. 1. nisi in casu, ut
D j. eo. l. fi. & in alio, ut ff. ad Trebel. l. nam quod, §. 1.

o Retinet.] vt s. eo. l. proxima.

p Repudiantis hæreditatē.] sed nonne valet repudiatio in iudicio, cū alius de hæreditate aduersatur, ut remoueatur pacti exceptione? Azo. tñdet, sic puto, ar. s. de pac. l. postquam. Sed tamen non desinit esse hæres in præiudicium aliorum creditorum.

q Pertinet.] vt ff. de confes. l. 1. Et not. ꝙ dicit certā, ut ff. de confes. l. certū, in prin. Sed certe neq; ad quantitatem solam, ut d. l. certū. & est rō quare repudiatio nō valet in iure: quia quæ valet extra ius, ualet in iure, & quæ nō valet extra ius, nec in iure valet. Sed cōfessio in iudicio facta, tenet: extra ius facta, non tenet. Itē est alia melior: qa cōfessio fit cōtra se, aliàs nec illa teneret, ut ff. de interro. act. l. de ætate, §. 1. Sed repudiatio p se fit: vñ nō dēt tenere, cū iō fiat ut creditorib. nō teneat. Itē est cōtra hāc l. ff. de interroga. act. l. si filius, vbi cōfitēdo se hrdē, fit hrs, licet repudiauerit pri⁹. Sol. ibi ñ fit hrs, sed quantum

quantum ad aduersarium pro hærede reputatur, non A quantum ad alios, ut in eo. titu. l. fi.

PVpillorũ.] CASVS. Si defertur hęreditas pupillis, illam hæreditatem sine auctoritate tutorum repudiare non possunt: & si repudiauerint, nihil nocet eis.

a Pupillorum.] repudiatio.] expressa. tacitè enim potest, vt impediendo conditionem, vt ff. de condit. & demon. l. l. cum pupillus. j. re spon. & econtra nõ potest adire, licet lucrosa sit, vt insti. de aucto. tuto. §. neque autem, & facit s̃ de aucto. præstan. l. 2.

b Eis.] pupillis.

c Nocet.] nam tutores, vel ipsi facti maiores poterũt petere hanc hæreditatem, nisi essent in repudiatione.

V. Iidem AA. & CC. Claudianæ.

PVpillorum repudiatio [a] delatæ hæreditatis sine tutore auctore facta, nihil eis [b] nocet. [c] S. II. Kalen. Ian. Sirmij. AA. Conss.

Suus abstentionem non reuocat, vbi res sunt alienatæ, nisi beneficio minoris ætatis. vbi autem non sunt alienatæ, reuocare potest vsque ad triennium: quod minori currit post xxix annum. Sal. & Alex.

VI. Imp. Iustin. A. Ioanni P.P.

SI quis † suus recusauerit paternam [d] hæreditatem, deinde maluerit eam adire: cum fuerat indistinctè ei remissum, † donec res paternæ in eodem statu permanent, † hoc facere, & post multũ temporis licebat ei ad eandem hæreditatem redire: † hoc corrigentes, sancimus, si quidem res iã venditę sunt, vt nullus aditus ei ad hæreditatem reseruetur. [e] quod & antiquitas obseruabat. Sin autem res alienatæ non sunt, si quidem maior annis [f] cõstitutus est, & tempora [g] restitutionis nulla ei supersunt: intra trium annorum spacium tantummodo huiusmodi ei detur licentia. [h] Sin autem vel minor est, vel in vtili tempore constitutus :: [i] tunc post impletum quadriennium (quod spacium pro vtili anno qui restitutionibus dabatur, præstitutũ est) aliud triennium ei indulgeri, intra quod potest B rebus in suo statu manentibus adire hæreditatem, & suam abdicationem [k] reuocare. Quo tempore trãsacto, nullus aditus penitus ad paternam hæreditatem ei reseruetur: [l] nisi fortè adhuc eo in minore ætate constituto res venditæ sint. Tunc etenim per in integrum restitutionem non denegatur ei adire hæreditatem, & res recuperare, [m] & creditoribus paternis satisfacere. Dat. XV. Kalen. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

† al. si qs filius hæres recusauerit. alias si qs suus hęres recusa. Contius.

† permissum. vet. rectè. Cõtius.

† remanerent.

† venire.

SI quis.] CASVS. Si testator filium suum famil. hæredẽ instituit, licebat filio hæreditatem repudiare, & postea ad eam redire quandocunque, cum res hæreditariæ alienatæ non essent, quod in parte corrigit Imperator, dicẽs: refert an fuerit maior, uel minor, ut si maior, & hæreditas alienata sit, ad eam redire nõ potest. si minor, restituebatur. & creditoribus hæreditarijs tenebatur. si nõ est alienata, & est maior, vsque ad triẽnium redire potest: quo elapso non auditur. si est minor, post quadriẽnium: intra quod ad hæreditatem quam repudiauit, redire põt. quo elapso non auditur: & ita cũ erit xxix. an. currit sibi illud triennium. Vi.

d Paternam.] quid in materna? Respõ. vsque ad annum ad mittitur post repudiationem, ut ff. ad Tertul. l. filij. & s̃. de iur. & fac. igno. l. 2. Itẽ quid in emãcipato? Respon. ut ff. de colla. bono. l. nonnunquam. Accur.

e Reseruetur.] hic continua quod est in fine, nisi forte &c. Item contra ad sequens responsum s̃. de iuris & fac igno l. 2. & 3. Solu. vt ibi. Vel hic non habebat substitutum vel coniunctum. legitimus enim intra hoc spaciũ obstare non videtur. ut ff. vnde leg. l. 2. & de success. edi. l. 1. § quibus. Item ad hoc. ff. ad Trebel. l. nam quod § j. & supra si ut omiss. hæredi. l. 2. Accur.

f Annis.] xxv.

g Tempora.] scilicet xxix.

h Licentia.] ad idem quod vbi res alienatæ non sunt, quod admittatur. ff. de iu. delib. l. si quis.

i Constitutus.] tempore repudiationis, & hoc est mirum q̃ post xxv. annos iure ipso subuenitur, non per restitutionem, vt s̃. de in integrũ restitutio. l. ea quæ.

k Abdicationem.] idest repudiationẽ.

l Reseruetur.] dixit rebus in suo statu durantibus cum admittitur, & non aliter, nisi &c. vel continua vt modo dixi.

m Recuperare.] immo videtur q̃ non, vt ff. de mino. l. q̃ si minor. §. Scæuola, in ver. si vero, quæ est contra. Solu. hic corrigit, vel ibi habuit substitutũ, hic non. Vel solue vt ibi.

TITVLVS XXXII.

QVEMADMODVM TEstamenta aperiantur, inspiciantur, & describantur.

Testamentum petitur aperiri per officium iudicis. Alexan.

I. Imp. Alexander. A. Proculæ.

C VT testamentum quod dicis [n] factum, proferatur, & publicè recitetur, competẽs iudex iubebit. [o] PP. II. Kalend. April. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Testamenta debent aperiri secundum consuetudinem loci vbi fit apertio: & absentibus testibus fit coram viris honestis. Alex. concord. Bal. & Salicetus.

D II. Impp. Valeria. & Gallien. AA. Alexandro.

TEstamenti tabulas ad hoc tibi à patre datas, vt in patriam perfe-

QVEMADMOdum testamenta aperiantur &c.

VT testamẽtũ.] CASVS Testamentũ fecisti, & hæredem instituisti, & testamẽtum clausisti & oblerasti: hẽs ignorans ex quota parte sit ĩstitutus, vult vt testamentũ proferatur, & aperiatur, & recitetur, an sit audiendus, quærit? Respon. q̃ sic: & hoc iubebit competens iudex. Viuia.

n Dicis.] loquitur legatario. Accursius.

o Iubebit.] per hoc interdictũ, siue edictum siue titulum, quando non negat se habere: alias locũ habet interdictum de tabulis exhibendis, & vt ff. eod. l. 2. § ult. Et est ratio, quia non aliter veritas &c. vt ff. eo. l. 1. & de transactio. l. de his. & habet locum hæc lex legatarijs petentibus, vel similibus, qui volunt scire an possint petere, & quantum. hæres quidem habet rei vendic. vt ff. eo. l. ipsi.

TEstament.] CASVS. Paterfam. cum filio suo existens in peregrinatione, testamentum fecit adhibitis septem testibus, quo solenniter completo, illud clausit & consignauit, & præcepit hæredi vt perferret in patriam suam. si vult hæres vt testamentum aperiatur,

tur, & recitetur, adire debet rectorem prouinciæ: qui cõuocatis coram eo honestis viris, testibus, non præsentibus qui signauerunt, faciet aperiri & recitari. quo facto ab eisdem rursus debet obsignari.

a Potes.] & debes.

b Vt testibus] scriptis in testamento. Vel dic in ipsa conditione potest releui sine testibus.

c Pro tribunali.] sedentem.

d Per libellum] scilicet per alium quẽ rector delegauit. tũc enim rector sedet p libellum, id est per delegatum. Vel dic q iste poterit adire per libellum, id est per procuratorem.

e Honestos.] sic ff. eo. l. si quis ex senatoribus, & ff depo. l. 1. § si pecunia in sacculo. & §. sed & si res. Item nunquid illi aderunt, qui sigillauerunt? Respõ. vtique, si fieri põt, vt ff. eod. l. cum ab initio, & alij quandoque, ut ff eo. l. sed & si quis, & mittatur ad testes testamenti ab euntes, ut recognoscant, ut d. l. sed & si quis.

f Viros.] qui non sunt de testibus testamenti.

g Obsignentur.] quid si testes non adsunt, quia mortui sunt? Respon. non poterit aliquid probari per testamẽtũ, nec enim est publica scriptura. Sed ar. contra, vt ff. e. l. tabularum, in prin. si autem insinuetur, poterit amodo probari secundum legẽ ut ĩ. de testa. l. consulta, & l. testamẽta, & l. publicati, & ad hoc, l omniũ.

† Per libellũ. i. requestã secundum Gu. Bud. in l. nec quicquã, §. vbi decretũ. ff. de offic. procõ. & leg.

† scilicet testamenti.

† In testamentis ergo apponi solebat dies & consul: ut etiã ex vetere formula testamẽti L. Culpidij apparet: quamuis testamenta vi capiãt ex die mortis. Sed quid si testamentum non habeat nec diem nec cõsulem? non puto

rantur, affirmans: potes [a] illuc perferre, vt secundum leges moresq; locorum insinuentur: ita scilicet, ut testibus [b] non presentibus, adire prius vel pro tribunali [c] vel per libellum [d] † rectorem prouinciæ procures: ac permittente eo, honestos [e] viros [f] adesse facias, quibus præsentibus aperiantur, & ab his rursum obsignentur. [g] PP. XII. Kalen. Ianuarij, Maximo. II. & Glabrione Conss.

Qui petit aperiri testamentum, debet iurare de calumnia, asserendo putari sua interesse. & non omnes partes testamenti debent aperiri, vt in textu declaratur. nec datur copia diei & consulis. & idem est in codicillis quod in testamento. hoc dicit cum l seq Alex.

III. Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Aristoteli.

Eius [h] † quod ad causam nouissimi patris vestri iudicij pertinet, de calumnia tibi iuranti, præter partem quam aperiri defunctus vetuit, [i] vel ad ignominiã [k] alicuius pertinere dicitur, inspiciẽdi ac describendi: pter diẽ [l] & consulem, † rector prouinciæ facultatem fieri iubebit Dat. VI. Kal. Maij.

Eius] CASVS. Si aliquis testamẽtum fecit, & istud clausit, & consignauit, si hæres vult vt illud aperiat & recitetur, & describatur, an totum debeat aperiri, quæritur? Respon. quòd non, sed excepta illa parte quam testator vetuit aperiri, & in qua scriptus est dies & consul. & illa quæ ad ignominiam alicuius pertinet, & ad hoc præstito iuramento ab hærede, quòd non animo calũniã si petit illud aperiri, & hoc iubebit rector puinciæ.

h Eius.] scripti.

i Vetuit.] vsque ad decennium, vel expresse vel tacite, vt ff. eo. l. pupillares. Item nec viuo testatore, ut ff. eo. l. 2 §. si dubitetur.

k Ad ignominiam.] vt quia legauit filio quem ex monacha habebat, nec videtur legatum sic relictũ ad ignominiam valere, cum nec institutio, ut ff. de hære. instit. l quotiens. § si quis nomen, & de leg. 1. l. turpia.

l Diem.] ne detur materia falsum fabricandi, vt ff. e. l. 1. §. diem, & de eden. l. 1. §. editiones. secus in rationibus, ut ff. e. tit. de eden. l. 1. §. rationes. Et no. q licet sit

dominus q agit hoc interdicto, vel alio p exhibẽdo testamẽto, exhibetur tñ sine die. nã hic agebat filius qui hæres præsumitur, secus si agat rei vendicatione. Sed P. dixit dño indistincte exhibendum cum die, & hic dicebat filios non esse hæredes, sed legatarios.

CC. Conss.

Eodem modo publicantur & aperiuntur codicilli, quo & testamentum. Bal. & Sal.

IIII. Imppp. Gratia. Valentinia. & Theod. AAA. ad Hesperium, P. P.

Codicillos, seu scripturam [m] quolibet tenore formatã, ea oportebit obseruatione [n] in publicum proferri, qua testamenta panduntur. Da. III. Kalend. August. Mediolani, Ausonio & Olybrio Conss.

Codicillos.] CASVS. An eadẽ solennitate debeãt codicilli aperiri qua & testamenta, quæritur? Respõ. q sic.

m Codicillos, seu scripturã.] ptinentẽ ad testamentum, ut ff. eo. l. 2. §. ad causã.

n Obseruatione.] vt detur & demonstretur præter eam partem quam testator vetuit, vt s. l. proxim.

equidem ex eo infirmari. Sed & ab amico quodã doctissimo mihi ostensum est vetus Modestini iuriscõsulti fragmentum quo dicitur asseritur nõ ob id infirmari. Cõtius.

TITVLVS XXXIII.

DE EDICTO DIVI HADRIANI tollendo: & quemadmodum scriptus hæres in possessionem mittatur.

In ad pis cenda possessione, institutus præfertur substituto vulgari. hoc dicit, Alexan. concor Bal. & Sal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Lucillo.



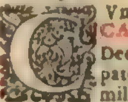
Cvm inter institutum & substitutum controuersia moueatur: [o] eum qui primo loco institutus est, induci in possessionem oportet. [p] PP. XII. Kalen. Decemb. Dextro & Prisco Conss.

Vitium testamenti inuisibile, non impedit hæredem mitti in possessionẽ. hoc dicit Alexan. Salic. addit, nisi de vitio doceatur incontinenti.

DE EDICTO diui Hadriani &c.

Adita [1] hæreditate ex testamento delata, quod sit animo: vt insti. de hæred quali. & diffe. §. fi. petit scriptus mitti in possessionem. quod olim per edictum, hodie per hunc titulum fit.

[1] Ista cõtinuatio est de mẽte Bar.



Cvm.] CASVS Decessit paterfamil. testamentum fecit, hæredem instituit, & sibi substituit: vult institutus mitti in bonorum pos. defuncti, uult & substitutus: quis præferatur, quæritur? Respon. quòd institutus. vel pone substitutus in posses. &c. & contradicat instituto.

o Moueatur.] p se habebat substitutus [2] quia institutus sub cõditione habet bonorum pos. secundũ tabulas, ut ff. de secun. tab. l. 2. §. si sub conditione. at substitutus est sub conditione institutus. Item facit pro eo, quia omnis substitutus est institutus, vt ff. ad leg. Fal. l. in ratione, 1. §. pe. Item forte [3] quia dicebat substitutus filium testatoris à primo gradu præteritum, & ideo illum gradum esse ruptum, & à secundo exhæredatum, ut ff. de libe. & posthu. l. & si pepercerit, §. fin. Vel dicebat substitutus se institutum: vel aliud huiusmodi.

p Oportet.] idem in bonorum poss. secundum tabulas vt ff. de bo. pos. secundũ tab. l 2 § defertur idem de ipsa [4] proprietate hæreditatis, vt ff. de acqui. hæred. l. 3. & l. quandiu institutus, in prin. & ff qui satisda. cog. l. inter omnes. idem in legato, vt ff. de leg. 2. l. si quis seruum. §. certum. Quandoque tamen vterque admittitur, simul institutus & substitutus, ut insti. de vulg. substi. §. fi. & ff. de hæred insti. l. si pater. & l. sequen. Item quod hic dicit, est verum, [5] nisi aliud obijciatur ei instituto, puta aliud testamentum posterius, uel aliquid tale, ut j. eo. l. fin. §. fin autem.

[2] Non tenetur secundum Bar. Bald. & Ias.

[3] Nõ placet Bart. ideo dic q contrariũ loquitur quando vitium præteritionis erat euidens, hic quando non erat euidẽs B. & est de mente Pau.

[4] Sequẽ eam Bar.

[5] Idem Sali.

Quanuis.

QVamuis.] CASVS. Paterfamil. fecit testamentum, hęredem instituit, petit mitti in bo. poss. obijcit ei aduersarius se esse filium & prætertium, vel q testamentum sit falsum, vel inofficiosum, vel q testator seruus fuerit. an ob hoc impediatur scriptus quo minus in possess. bono. defuncti mittatur, quæritur? Resp. quòd non.

II. Imp. Alexander A. Eutacto.

QVamuis [a] quis [b] se filium defuncti præteritum esse allegeţ, aut falsum [c] vel inofficiosum [d] testamentum, seu alio uitio [e] subiectũ, vel seruus [f] defunctus esse dicatur: tamen scriptus hęres in possessionẽ mitti solet. [g] PP. VI. Kalend. Nouemb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Edictum diui Hadriani cum sua vicesima & eius ambagibus, est sublatum: & scriptus hæres ex sola inspectione testamenti carentis omni vitio visibili, mittendus est in possessionem rerum quæ tempore mortis per defunctum tenebantur: si non appare: legitimus contradictor. Si autem appare: , mittitur causa cognita, si allegationes illius contradictoru non sunt legitima: secus autem si sunt legitima, vt quia ostendat se habere potiora iura, vel præscripsisse bona in quorum possessionem hæres mitti se postulat. Alexan.

a Quamuis] Quinque dicit, ad quorũ quodlibet refert vltimus uersus, tamen scriptus &c. Sed circa omnes articulos quæro, quid filio in possessione constituto: an debet institutus mitti, & ille exire? videtur quòd sic, vt hic, & ff. quorum leg. l. 1. §. redigũtur. Econtra q nõ: quia dolo facit &c. ut ff. de doli excep. l. dolo. Dic [1] ergo distinguendum: aut causa quã filius obijcit, exigit altiorem inquisitionem, & tunc scriptus mittitur: aut statim vult probare eam filius, & tunc non, ut ff. ad exhib. l. 3. §. ibidem, & ad Trebel. l. ille a quo, §. si de testamẽto, & ff. vt in poss. leg. l. si is a quo, in princ. & de Carb. edic. l. 3. §. causæ. Supple ergo, mitti solet &c. nisi incontinenti probet filius causam aliquam de his. Sic generaliter dictum restringendum est, vt ff. de pe. hær. l. & non tantum, §. q si pro emptore. & est maximè ratio: quia & si aliud posterius profertur testamentum, ille scriptus qui petit se mitti in possessionẽ, non possidebit. Idem ergo & hic, cum reus potiora iura velit ostendere statim, ut si dicat se præscripsisse. hoc enim ei permittitur allegare ut j. eo. l. fi. in fine.

[1] Istã gl. sequuntur scribentes hic.

b Quis.] contradicens instituto.

c Aut falsum.] præfertur ergo possessoriũ crimini falsi. Sed videtur, siue de falso excipiendo dicatur simul cum principali cognosci, siue in modum accusationis: & tũc præponi criminis cognitionem, vt s. de ordi. iudi. l. pe. & fin. quæ sunt contra, Solu. [2] illud cum petitorio agitur, hic cum possessorio. vel solue vt ibi.

[2] Idem B. Bal. & Ia.

d Inofficiosum.] immo videtur primo de querela cognosci in modum exceptionis cum filius possideat, vt ff. de inoff. test. l. Papinianus, §. si filius, quæ est contra. Solu. ibi [3] hæres petitorio agebat, hic possessorio, vel solue vt ibi.

[3] Hæc vera sm B. & alios.

e Vitio.] s. inuisibili. de visibili dices. j. l. fin. hic ergo vel ruptum uel irritum dicebatur.

f Seruus] cum tempore mortis pro libero habebatur, vt institu. de testa. § testes, & ff. de Carb. edi. l. 1. §. sed & si quis non tantum. Sed contra s. de peti. hæred. l. liber. Solu. [4] ibi petitorio, id est petitione hæreditatis agebatur, hic possessorio. vel ibi viuo testatore mota fuerat quæstio libertatis, hic non. Item ad idem contra j. de ordi. cogn. l. si res: sed ibi dicebatur seruus qui conueniebatur, hic alius scilicet defunctus.

[4] Hęc vera. Bar. & alij.

g Mitti solet.] adeo vt appellari non possit ne hoc fiat, vt j. quorum ap. non recip. l. quisquis.

EDicto.] CASVS. Olim si paterfa. decesserat, & hæredem scripsit, dabatur hæredi scripto ex edicto diui Hadriani aditus adipiscendi bon. poss. defuncti intra annum: quo elapso vlterius non admittebatur, & hoc cum deminutione vicesimæ partis applicandæ fisco: quod immutat imperator per hanc cõstitutionẽ. statuit ergo, vt si scriptus hæres in solidum vel ex parte competenti iudici testm̃ in quo est scriptus, oñderit neque cancellatum neque abolitũ, neq; in aliqua parte sui vitiatum, & sepiẽ testiũ sigillis sigillatu, mittatur in poss. oĩum bonorũ quæ habuit defunctus tpe mortis suæ: non aũt in illis bonis hęreditatis quæ aliqs iuimo modo possidet: & hoc si nullus fuerit contradictor. & hoc in prima parte. Si aliqs extiterit contradictor qui potiora iura habuit: ille mittitur, siue fuerit petitor qui mitti desiderat, siue possessor q detinet, & contradicit aliũ non esse mittendũ. In tertia parte dicit q non solũ vsq; ad annũ possit petere mitti, sicut olim: sed post annũ qñcunque: nec illud tpis obijcietur obstaculum, nisi quod cõsueuit obijci pet. hære. vel rei vend. scilicet triẽnium, vel x. vel xx. vel xxx. Et debet sic formari libellus: Peto domine iudex me mitti in poss. bonorum defuncti quæ tẽpore mortis suæ habuit: qa sum scriptus hæres in testõ nõ cãcellato &c. & hoc per condictionem ex lege ista.

III. Imp. Iustinianus A. Iuliano præfecto præto.

EDicto diui Hadriani, quod sub occasione vicesimæ [h] † partis hęreditatis introductum est, cum multis ambagibus, & difficultatibus, [i] & indiscretis narrationibus penitus quiescente, [k] quia & vicesima [l] hæreditatis ex nostra recessit republica: [m] antiquatis nihilominus & alijs omnibus quæ circa repletionem vel interpretationem eiusdem edicti promulgata sunt: sancimus, vt si quis ex asse uel ex parte [n] institutus, competenti [o] iudici testamentum ostenderit non cãcellatum, neq; abolitũ, neque ex quacunque suæ formæ parte vitiatũ, [p] †

† De huius edicti capitibus vide Alciat. dispunc. li. 3. c. 6.

† Cõcor. gl. 1. in c. cũ adeo, circa fin. extra de rescri. & glos. in c. nõnulli, eo. tit.

h Vicesimæ.] dabat enim missus in possessionem fisco vicesimam partem hæreditatis. Item dabatur intra annum tantum: quod patet per id quod dicit, angustijs, vt j. in §. sin autem, versic. nullis.

i Difficultatibus.] quas non habemus.

k Quiescente.] in eo quod male dicebat. Sed quid si aliquis hodie peteret possessionem ex edicto isto? Resp. [5] potest per constitutionem istam.

[5] Hoc est falsum secundũ B. Bal. Ang. & Paul.

ADDITIO. Illud dictum glo. reprobatur per Bar. ideo dic q condictio ex lege habet locũ quando est contradictor, alias non: sed officium iudicis auctoritate huius l. secundum Ia. Bu. Bar. Bal. Sali. & Alexand.

l Et vicesima.] portio.

m Republica.] id est desiuit esse in vsu nostro tẽpore.

n Ex parte.] scilicet quota: secus ergo si ex re certa: quia tunc loco [6] legatarij habetur, vt s. de hære. insti. l. quotiens, nisi [7] non sit alius, vt ff. de hære. instit. l. ex facto, 2. §. 2. & l. 1. § si ex fundo, & tunc idem ac si in totum sit hæres. Itẽ quid dices in fideicõmissario vniuersali? Respon. nõ habere eũ hmõi legis beneficiũ. Itẽ qd de substituto pupillari vel vulgari? Respõ. vt colligitur supra l. 1.

[6] Alio adeunte sm B. & Bal.

[7] Sequitur eam Bar.

o Competenti.] Qui habet merum imperium, vel mixtum, non delegatus vel magistratus municipalis, ut ff de iurisdi. om. iudic. l. iubere, & ad municip. l. ea quæ. Item ideo dicit competenti, quia iudex loci ubi sunt res, mittet, non alius, vt s. vbi de hære. agitur l. 1. sed pronũciat alius de mittendo, & destinat literas suas ad iudicem [8] loci ubi sunt successiones. ut ff. de bo. aucto. iudi. pos. l. cum vnus, §. pe. & de re iudi. l. à diuo, in priñ. & s. de iudi. properandum, §. sin autem reus.

[8] Hoc intellige qñ apparet legitim' cõtradictor, cuius persona subest illi iudici qui pronunciat: aliàs non, sm Bar. Angel. & Pau.

p Vitiatũ.] vitia alia visibilia, & illa impediunt mittẽdum:

dum, vt hic: alia inuiſibilia, & illa non, vt ſ. l. prox. Sed quid ſi vitium ſit in præfatione tantum viſibile, vel inuiſibile, non in illis locis in quibus conſiſtat tota vis? certe puto nõ nocere, vt extra de fide inſt. c. ex literis, & ſ. de tranſac. l. ſi ex falſis, & ſ. de teſta. l. ſi vnus. Acc.

Glo. ſequitur Barto. Ba. Ange. Sa. & Pau.

ſed quod in prima figura ſine omni vituperatione appareat, & depoſitionibus teſtium legitimi numeri vallatum ſit: mittatur quidem in poſſeſſionem earum rerum quæ teſtatoris mortis tempore fuerunt, non autem legitimo modo ab alio detinentur, & eam teſtificatione publicarum perſo-

a Prima figura.] id eſt prima conſiſtentia, vt ex quo prima vice ſcriptum fuit, nihil ſit detractũ, additum vel mutatũ, ſecũdum quoſdam, & bene: ſed Io. dicit prima figura, i. prima facie, vel prima fronte. ſic enim ſæpe loquimur, licet prima literarum figura ſit in aliquo mutata, ſum tamẽ bene correcta, vt aliæ literæ nõ ſit diſſimilis, ſed eiuſdem notarii omnino videatur.

b Depoſitionibus.] ſigillorum & ſubſcriptionum cuiuſlibet teſtis, nõ dico ſacramẽti, quia in hoc poſſeſſorio iudicio non eſt neceſſe eos iurare. Sed aliter ponitur de poſitio ſupra de teſta. l. hac conſultiſſima. §. ſi. & l. fina. Item per hoc quod dicit depoſitionibus, videtur quòd loquitur hæc lex tantum in teſtamento in ſcriptis, quod concedo. Quid ergo in nuncupatiuo? Reſpon. habet interdictum quorum bonorum. ff. quo bo. l. 1. ſed per officium iudicis ex hac l. forte iuuabitur, ſi teſtamentũ nuncupatiuum ſit in ſcriptis redactum ſecundum B. Sed Al. dicit etiam in nũcupatiuo in ſcriptis redacto 4 recte loqui l. iſtam, cũ tanta fides illi hodie ſcripturæ habeat, ſicut ſolenni teſtamento cum ſigillis. & idem Al. dicit, ut in non ſolenni teſtamento habeat locum hęc lex quãdo habetur pro ſolenni, vt ſ. de teſta. l. hac cõſultiſſima, §. pe. & l. fin. Sed quid ſi nuncupatiuum non ſit in ſcriptis redactum? Reſpon. 5 poterit ſcriptus hæres mitti in poſſeſſionem rei, ita ut ſolennis numerus teſtium ante competentẽ iudicem teſtationes deponat, & in ſcriptis redigat, & ſecũdũ talẽ ſcripturã poterit ſcriptus mitti in poſſeſſionẽ. arg. pro his. ſ. de teſt. l. hac cõſultiſſima, in fi. & l. fi.

3 Et bene. Bar. & Alexander.

3 Idẽ Bar. & alii.

4 Manu publica. B. Sal. & Al.

5 Sequunẽ eũ Bar. B. & alij. & reputatur valde ſingularis ſecundum Ang.

ADDITIO. Modum procedendi & adipiſcendę poſſeſſionis hæreditatis, poterit hic diligens lector intueri in breuiario Ioan. Fabr.

Fuerunt.] non ergo in aliis rebus quæ apud eum erãt: ſed dominus non erat ſm quoſdam. Sed Al. dicit etiam earum quarum poſſeſſionem tantum habuit, quia dominus præſumitur poſſeſſor ſecundum eum, vt ſupra de proba. l. 2. Tu dic 6 ſiue poſſeſſionẽ ſiue detẽtationẽ habuerit defunctus, idẽ qđ alias, ſed alia ratione, qa & ſic ſit in peti. hæredi. vt ff. de peti. hær. l. & nõ tãtũ, in prin. Sed arg. contra. j. ad leg. Fal. l. in teſtamento militis.

6 Idẽ Bar. Bal. Ioan. Fab. & Ia.

ADDITIO. Tu dic quòd ibi loquitur quo ad detractionem Falcidiæ, hic quo ad miſſionem in poſſeſſionem. Salicetus.

d Legitimo.] ſ. titulo quem probet inſtro, vel teſtibus ille qui poſſidet: aliàs præſumitur pro poſſeſſore poſſidere, vt ff. de pet. hæred. l. pro hærede, & ſic auocabitur ab eo poſſeſſio per hanc. l. ſecundum Azo. Sed Al. dicit etiam ſi titulum habeat, auocari ab eo poſſeſſionem, vt argu. ſupra l. proxi. niſi habeat titulum ſimilem titulo petentis, vt quia aliud ſecundum teſtamentum ſolenne habeat. & hoc patet. j. vbi dicitur, qui potiora ex legitimis modis &c. hoc eſt ſi poſterius teſtamentum ſine vituperatione appareat. & pro eo. ſ. l. proxi. ſed ſecũdum hoc videtur nimia iniuria affici titulo poſſidens, ſi ei ſic auferatur poſſeſſio. ſed non eſt: quia ita demum ſit in eã rem miſſio, ſi tempore mortis detinebatur a defuncto. Quod ergo hic dicit, nõ aũt &c. vt quia ſe hæredẽ dicit, & ſecundam profert teſtamentum ſolenne. & hoc ſm Al. & hæc verior. Vel dic ſecundum Azo. non aũt &c. vt quia à defuncto vel eo viuẽte emit poſſeſſor ab aliquo, vel alio titulo habuit, quod & probet, vt in prin. dixi: licet tempore mortis teneretur a defuncto. ſi aũt quia defuncto ſucceſſerit, teneat, cum non proferat ſecũdũ teſtamentum ſolenne, auocaretur ab eo poſſeſſio. Item an fideicommiſſarius vniuerſalis eſt legitimus contradictor ſi poſſidet? Quidã dicunt ꝙ nõ, quia nullum ius habet, niſi primo fiat ei reſtitutio, ſaltẽ verbo, ut ff. ad Trebel. l. reſtituta ſed dic cõtra, 7 non eſt opus reſtitutione, cũ habeat eam: alioquin verbis nõ rebus lex imponeretur, quod eſſe non debet, vt j. communia de leg. l. 2. & pro hoc. ff. ad Treb. l. pe. & ff. ꝓ legato. l. pe. & ff. de excep. rei iudic. l. 1. §. fi. & de excep. doli. l. dolo Item cui damus actionem, multo magis exceptionem, vt ff. de ſuperfi. l. 1. § quod autem ait. Sed arg. contra. ff. ad. Trebel. l. filiam fratribus. 8 Item quæro, quare lex iſta à Iuſtiniano fuit facta: cũ ſufficiat quorum bonorum interdictũ ad huiuſmodi poſſeſſionẽ? Reſpon. ſecundũ Al. hæc lex eſt generalis in omni ſucceſſore: at interdictũ directũ tm in eo qui de iure prætorio ſuccedit. Item interdictum eſt annale, hæc perpetua. Sed certe & illud poteſt dici perpetuum, cum rei perſecutionem contineat, vt ff. de act. & obliga. l. in honorariis. Item illud non datur niſi aduerſus eum qui poſſidet pro hęrede, vel pro poſſeſſore, ut j. quorum bo. l. 2. & l. fi. & ff. quorum bo. l. 1. hęc autẽ lex datur aduerſus omnes poſſeſſores etiam titulo, ſecundum Al. Item differt: quia hac. l. obtinet poſſeſſionem, etiam ſi non doceat ſe hæredem, vel bonorum poſſeſſorem: dum tamen teſtamentum in quo ſcriptus eſt, appareat prima facie non uitiatum. At interdictum directum non datur niſi ſe ſucceſſorem iure prætorio probet: 9 nec utile, niſi ſe probet hæredẽ iure ciuili, vt j. quorum bo. l. 1. Itẽ per hãc nõ ſit poſſeſſor, ſed ponit in poſſeſſione: ſed per interdictũ efficitur poſſeſſor, quæ differentia non placet, 10 immo utraque uia ſit poſſeſſor. Item à petitione hęreditatis differt hæc conſtitutio, quia in hac nõ ueniunt niſi corporalia, ut arg. ff. quorum bo. l. 2 at in peti hęre. omnia ueniunt, ut ff. de peti hære. item uidendum § fin. & l. ſequen. Item per illam omnis cauſa accipit finẽ: per hanc miſſionem nõ. Triplici ergo iure munitus eſt hæres, per miſſionem in poſſeſſionem ex hoc titulo: item per interdictum quorum bonorum, item per petitionẽ hęreditatis, & nullum eſt ſuperuacuum, ut dictum eſt. Ac.

7 Et bene Bart. B. P. Ang. Sali. & Iaſ.

8 Dic ꝙ ibi fidei cõ. nõ poſſidebat: hic ſecus ſecũdum. B. B. Pau. & Ia.

9 Licet ſũmatim. Bar. & ſic requiritur depoſitio teſtiũ. P.

10 Sequitẽ eũ vſq; ad fi Bart. & Sali.

narum accipiat.

¶ Sin autem aliquis contradictor extiterit, tunc in iudicio competenti cauſæ in poſſeſſionem miſſionis & ſubſecutæ contradictionis ventilentur, & ei poſſeſſio acquiratur, q potiora ex legitimis modis iura oſtenderit, ſiue q miſſus eſt, ſiue qui antea detinens contradicen-

e Eam.] poſſeſſionem.

f Publicatum.] ſ. executorum, & tabellionis.

g Cõtradictor.] qui ẽt dicit ſe hęredem, & in ſolidũ. uel cũ legitimus ſit, dicit teſtamentũ uituperatum, nõ autẽ talis contradictor, ut in l. 2. huius tituli, niſi in continẽti poſſit probare.

h In poſſeſſionẽ.] hoc fecit pro eo, ut cauſa ſit in libello inſerẽda, ut argu. ff. ad. l. Iuliã de adul. l. denũciaſſe. §. quid ergo, & dixi. ſ. de eden. l. edita. Ac.

i Miſſus eſt.] id eſt mitti deſiderat. Vel dic ꝓprie, 11 ut ſupra proxi. & quod dicit, poſſeſſio, id eſt proprietas. Et quod ſubiicit, contradicendum, dic ꝙ poſt ſententiam in hoc poſſeſſorio latã contradicebat verbis, & dolebat de ea ſententia, non tamen poteſt reſiſtere re uel de iure, nec etiam appellare, ut j quorum ap. non reci. l. quiſquis. Sed quid ſi talia teſtamenta à duobus proferantur, & eodem die & tempore facta uideantur, & unum dicit Titium in ſolidum inſtitutum: alterum Sempronium in ſolidũ, an admittetẽ uterq; uel neuter? Rũ. qò eſt Sabba-

11 Vtraq; eſt de mente. B. P. & Iaſ.

Quæstio Sabbatina.

Hæc est cõis & vera conclusio, quod nemo erit hæres & m Ias.

tiua, scilicet Pilei, & quod uterque sit admittendus, est arg. ff. dona. inter uirum & ux. l. cum hic status. §. si ambo, & ff. de bo. pos secundum tab. l. qui ex libertis, in prin. & l. 1. §. sed si in duobus, & de rebus dub. qui duos, & ff. de fideicõmis. liber. l. cũ inter, & de leg. 2. l. si qs Titio. §. 1. Sed argu. contra quod neuter. ff. ad Treb. l. eum, & de rei uendi. l. Põponius. §. si. & ff. de usufru. l. adhuc. §. si uero simul, & de fundo in stru. & inst. leg. quæ situm. §. si quis, & de testa. tut. l. duo sunt Titii.

dum putauit, nullis angustiis[a] temporum huiusmo di missione coarctãda, sed siue tardius, siue præmatu rè[b] aliquis missus est: legis tantũmodo arbitriũ[c] requiratur, & causa, unde vel missio[d] vel contradictio exoritur. Siue enim[e] post annale tempus, siue post maioris æui curricula aliquis fuerit missus,[f] si tamẽ ex legitimè forma to testaméto missio procedat, nullum ei temporis obstaculum obiiciatur: nisi tantum temporis effluxerit, quod possit vel possessori plenissimè securitatem super dominio[g] præstare,[h] vel ipsi qui missus est, omnem intentionem excludere.[i] Si enim vel ex una parte,[k] vel ex utroq;[l] latere tẽpo ris prolixitas occurrerit, manifestissimum est non solum missionem, sed etiã ipsam principalem[m] causam esse sopitã. Dat. XII. Kal. April. Constantinop. post Consulat. Lampadij & Orestis. VV. CC.

a Angustiis.] .s. angusiis & solitis. s. anni, quod nocebat scripto secundũ edictũ.

b Siue pmaturè.] i. intra annum.

c Arbitrium.] i. potestas huius legis.

d Vel missio.] i. missionis postulatio.

e Siue enim.] exponit quod dixerat.

f Fuerit missus.] id est postulatur mitti.

g Dominio.] s. in usucapione.

h Præstare.] aliàs quando est hæres testamentarius.

i Excludere.] ergo potest excludi petitor. 10. vel 20. annis.

k Ex una parte.] i. odio tantum, ut est in præscriptione. 30. annorum, quæ tãtum odio non petentium est inuenta, nec exigitur possessoris bona fides, ut C. de anna. except. l. si. & C. de præscri. 30. ann. l. si quis emptionis, idem in usucapione quæ tantum fauore possidentis uidetur inducta.

l Ex utroque.] id est fauore & odio, ut est in præscriptione 10. vel 20. anno. quæ odio non petentis & fauore possidentis est inuenta, & exigit bonam fidem possessoris, ut institu. de vsuca. in princ.

m Principalem.] id est petitionem hæreditatis. sic ergo. 10. annis tollitur petitio hæreditatis. Sed cõtra supra de peti. hære. l. hæreditatis. ubi dicit. 30. annis durare. Solu. ibi de directa, hic de utili. immo ibi loquitur cũ datur contra eum qui possidet pro hærede uel pro possessore. hic autem contra eum qui titulo possidet. unde cum suos terminos excedat, exceditur à non suis terminis. sui termini sunt, ut contra eum qui pro hærede uel pro possessore possidet, tantum detur. ut ff. de peti. hære. l. pro hærede, secundum B. sed fallit. ff. pro lega. l. 4. & l. fin. ubi contra eum qui non habet titulum, non durat petitio hæreditatis nisi 10. an. sed ibi iustus error loco tituli est. Vel dic secundum Ioan. quòd loquitur hic de rei vendicatione cum dicit, principalem causam &c.

Satis placet Bar. & est eadẽ cũ se. secũdum Bart. Pau. & Ia.

Ista nimis restringit tex. secũdum P. & Ias.

Reprobat. dicit tamẽ Ias. quod hæc est tutior, & ẽ solũmodo ad primũ cõtrariũ.

SI QVIS ALIQVEM TESTARI prohibuerit &c.

TITVLVS XXXIIII.



Qualiter repellatur hæres per vituperationẽ testamẽti à possessione, dicit: nũc qualiter a tota hæreditate propter aliud vitium, ands.

Iulii.] CASVS. Aliquem compulisti vt te hæredem institueret, & instituit, qui te non instituisset, si liberi arbitrij fuisset. petis hæreditatem à possidente per hæreditatis petitionẽ. obiicit tibi aduersarius quòd testamentum non valuit, quia testatorem compulisti vt te hæredem institueret, an sis repellendus, quæritur? Respon. quòd sic. & quod dicit noluerit, scilicet testator. aliàs est voluerit, scilicet qui cõ pulit.

SI QVIS ALIQVEM testari prohibuerit, uel coegerit.

Compellens aliquem testari, punitur criminaliter, & veniẽtes ab intestato qui defunctum testari prohibuit, hæreditas aufertur uelut indigno, & institutio facta a testatore qui ad hoc blando sermone inductus est, non censetur vitiosa. hoc dicit totus titulus. Ale.

I. Imp. Alexander A. Seuero.



Iulii[n] disceptationi criminen[o] adiũgitur, si testator non sua sponte testamentum fecit, sed compulsus ab eo qui hæres est institutus, vel à quolibet alio, quos noluerit,[p] scripsit[q] hæredes. S. XV. Kalen. Ian. Alexandro. A. & Cons.

Priuatur successione qui impedit ad quem quo minus testetur. Sals.

II. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Nicagoræ.

EOs qui ne testamentũ ordinaretur,[r] impedimento fuisse monstrã tur, velut indignas personas à successionis compẽ dio remoueri,[s] celeberrimi iuris est. PP. Kal. Ianu. Diocletiano. II. & Aristobulo Conss.

Institutio facta blando sermone, non est vitiosa. Sali.

n Iulii.] id est petitioni hæreditatis, quæ cum sit à senatoribus inducta, vt ff. de peti. hære. l. item veniunt. §. cum prædiximus. ergo est ciuilis, vt instit. de per pe. & temp. act. in princ.

o Crimen.] scilicet extraordinarium.

p Noluerit.] aliàs voluerit.

q Scripsit.] an isti sint hæredes, dic vt C. l. prox. in glos.

EOs.] CASVS. Filius matri testari volenti impedimentum præstitit, quia coram testibus ei interdixit ne testamentum faceret, nec fecit, an admittendus sit ad successionem, quæritur? Respon. quod non, quasi indignus.

r Eos.] legitimos.

s Ordinaretur.] vel in totum vel in partem.

t Remoueri.] vt ff. de his qui. vt indig. l. eum qui. §. si. & ff. e. l. 1. in prin. & l. 2. in prin. & supra de inoffi. testa. l. testamẽti, & in auth. vt cũ de appel. cog. §. causas, col. 8. Item tenetur læso in duplũ, cui legandũ uel relinquendũ erat, vt in auth. vt nulli iudic. §. & hoc peruenit, col. 9. Sed quid si quis te compulerit vt me instituas, an hæreditatem habebo? quæstio Sabbatina esse posset. nam in alienum lucrum conuerti alienũ metũ non oportet, vt ff. quòd met. cau. l. si cum exceptione. §. Fedius. puto tamen non nocere hæredi instituto secundum H. ut ff. quod me. cau. l. metum autem præsentem. §. sed licet, & ff. eo. l. 1. §. 1. in fin.

ADDITIO. Aduertas quòd glo. super rubri. ff. eod. tenet contrarium, quam tenet ibi Dinus, quia quando dolus alicuius est immediata causa acquisitionis meæ, debet mihi nocere, ut in dolo procuratoris qui nocet dño, ut l. si procurator. ff. de doli excep. & de ui & ui ar. l. 1. §. si quis tamen, & §. filius. item uidetur casus expressus supra eo. l. 1. & hoc sequuntur hic Pet. & Cyn. nec ob. l. metũ, in §. sed licet. ff. quod me. cau. quia ibi metus alterius nõ fuit causa prima acquisitionis, sed labor meus, de quo uide

Ista continuatio nẽ sequit Cin. Bart. & Ias.

uide latius per Bart. in rub. ff. eodem.

Iudicium.] CASVS. Si uxori tuæ quo magis bona sua mortis suæ tempore tibi relinqueret, blanditus fueris, an quasi indignus repellaris, quæritur? Respond. quod nó. videtur quod sic, quia forte alii bona sua reliquisset, & ita vr impedita testari cótrarium tñ est verum.

[d] Maritali.] id est blando mariti sermone, vt ff. eo. l. 6. Sed arg. contra. ff. de inoffic. testa. l. nō est, & de dona. inter virum & vxo. l. 1. in fin. & l. 2. & 3. in princ. & s. de statu. & imagi. l. 1 & ff. de hære. in. instituen. l. captatorias.

[†] nec ca ptatoriū. Contius.

III. Iidē AA. & CC. Eutychidi.

Iudicium vxoris postremū in se prouocare maritali [d] sermone, non est criminosum. [I] Dat. V. Kalan. CC. Conss.

TITVLVS XXXV.

DE HIS QVIBVS VT indignis hæreditates auferuntur, & ad senatusconsultū Syllanianum

DE HIS QVIbus vt indignis &c.

Vnā causam dixit superiori titulo, quare vt indignus hæres repellitur, nunc generaliter.

Hæres qui non vindicauit necē defuncti, conuictus de negligentia, tenetur restituere hæreditatem fisco vna cum fructibus integris, sicut malæ fidei possessor. Et etiam tenetur à die litis motæ ad vsuras semisses pecuniarum redactarum ex venditione rerum hæreditariarum. Alexander.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Celeri. †

[†] hanc Senterius epistolam ad Celerē vocat Vlpianus. l. itē veniūt. §. petitā. ff. de pe. hæ. Contius.

Hæredes.] CASVS. Si testator interfectus te hæredē instituit, nec interfectorem accusasti, quod facere debuisti, fructus quos ex hæreditate pcepisti, fisco tanquā indignus reddere compelleris. Si autem res hæreditarias distraxisti, earum preciū cū vsuris, & pecunias à debitoribus hæreditariis exactas inferre debes. & hoc in secunda. Si autem fructus in prædijs hæreditarijs inuenisti, vel inde percepisti, & eos distraxisti, usuras dependere debes, sed quas, quæritur? Respōd. semisses, quæ æquiparant sorti intra duos annos, puta. 10. in anno.

Hæredes quos necé testatoris i ultā [b] omisisse cōstiterit, fructus integros cogantūr reddere. [c] Neq; enim bonæ fidei possessores ante controuersiam illatam videntur fuisse, qui debi-

[b] Inultam.] vlcisci enim debet ab hæredibus accusando homicidā, vt s. de preci. impera. offe. l. 1. nō sua auctoritate occidēdo. & hæc accusatio fit corā alio iudice, non corā procuratore Cæsaris: sed lata sñia q̄retur de bonis corā procuratore Cæsaris: vt supra vbi causæ fisca. l. 1.

Hæres qualiter vlcisci debet mortē defuncti.

[c] Reddere.] fisco scilicet. nam quod aufertur indigno &c. vt ff de inof. testa. l. Papinianus. §. meminisse, & ff. de his qui. vt indig. l. Claudius, in fi. & ad Sylla. l. cum fisco. Excipe [1] tamen duos casus. Primus. s. de hære. instit. l. si pater, & l. nec apud. Secundus. j. de leg. l. penul. Sed per quātum tempus expectantur hæredes ad vlciscendum? Respond. tempus est a iudice statuendum, vt & aliàs, vt in authen de hæred. & Falc. §. illud, col. 1. vel si non sit statutum, & transierit tempus intra quod facere [2] potuit: punitur, vt ff. de verb. oblig. l. si ita stipulatus essem abs te domum. & intra quinquennium accusari possunt extranei hæredes de his, non vltra, sed non extranei etiam perpetuo, vt ff. de ad Sylla. l. in cognitione.

[1] Proprie non dicū tur exceptiōes, sed regulę de plc. Bart. & P.

[2] Sequunt hanc glos. Bar. B. Pa. Ang. Ale. & Ias.

[d] Officium.] id est vindictam sui prædecessoris.

ADDITIO. Dic secūdū Bald hic quòd ille qui omittit officium, non debet fructus lucrari. Et est aperte cōtra clericos qui non deseruiunt in diuinis, vt tanquam indigni teneantur ad restitutionem omnium fructuum.

[e] Scientes.] id est, scientia inducit malam fidē vt hic, & A j. de agri. & cen. l. quemadmodum, in fi. li. 11. secus ergo si sunt bonæ fidei possessores, quia tunc inquantum locupletiores sunt, tenentur, vt ff. de peti. hære. l. item veniunt. §. cum prædiximus, & quia in facto errauerūt, [3] vt ff. de his qui. vt indig. l. hæredem.

[3] Gl. bene loquitur ī genere: nō tamē quo ad hunc text. Bart. Sal. & Al.

tum officium [d] pietatis scientes [e] omiserunt.

¶ Ex hæreditate autē rerum distractarū, vel à debitoribus acceptæ pecuniæ post motam litem [f] bonorum, vsuras inferāt. quod in fructibus [g] quoq; locū habere, quos in prædiis hæreditariis inuētos, B aut exinde perceptos vēdiderint, proculdubio est. Vsuras autem semisses [h] dependere, satis est. Dat. XV. Kal. April. Chilone & Libone Conss.

[f] Post motam litē.] immo post quālibet moram. sic enim fit in peti. hæred. vt ff. de petitio hær. l. itē veniunt. §. petitam, & hic agit titulus pe ti. hæred. [4] Sed respōdeo, hic subauditur, maxime. [5] Vel dic hoc speciale. Vel verius refert, [6] an alienet res necessarias hæreditati, ut tunc ex tempore moræ veniant vsuræ preci. accepti, an vtiles, & tunc ex tpe litis contestatę tantum, ille enim est malæ fidei possessor, & in malæ fidei possessore sic distinguitur, vt ff. de pe hære l. item ueniunt. §. penult. & l. si possessor. 1. §. q si post.

[4] Vtili, nō directa. Fulgos.

[5] Ista destruit text. icd'm scriben. hic.

[6] Ista cōiter tenet, secundum eosdem.

[g] In fructibus.] i. precio fructuum, & sic in quolibet qui petitione hæreditatis tenetur, vt s. de petit. hære. l. 1. & ad hoc ff. de his qui. vt indig. l. cum qui: & ff. de iu. l. cum quidam § in tacito.

[h] Semisses.] i. to de 20. solidis in anno, vt s. de vsur. l. eos. & tales dicuntur fiscales, ut ff. de usur. l. cu quidam. §. si debitores, & j. de usur. fisca. l. n. li. 10.

Factum defuncti matris non retractatur ex persona hæredis minoris. Et si tutor in accusatione falsi testamenti succubuit, pupillū hæreditatem perdere facit, & applicari fisco, & tutor eo casu tenebitur ad satisfactionem damni actione tutelæ, & de calumnia punietur. Alexand.

II. Iidem AA. Vero.

C Polla [i] quidem liberā habuit administrandi patrimonij sui potestatē, [k] nec idcirco q̄ pupillus il-

Polla.] CASVS istius. l. ponitur in glos. sed clarius dic sic: Quidam testamentum fecit, puta Titius, & Pollam & fratrem suum impuberem & duos extraneos hæredes instituit. Polla uolēs repellere extraneos, & succedere ab intestato cū fratre suo, incępit accusare testamētū de falso, tādē trāsegit aliquo dato ab extraneis, & de portione sua. decessit Polla: pupillus ei successit: vult tutor dicere falsum nomine pupilli tam pro portione Pollæ de qua erat transactum, quam pro portione pupilli, an pro utraq; possit, quæritur? Respon. pro prima omnino non potest. pro secunda potest. sed sciat tutor si D accusauerit & succubuerit, quia nō probauerit, aufertur à pupillo illa portio quam habiturus erat ex testamento propter calumniosam accusationem institutam ab eo, & damnum quod propter hoc pupillo contingit, restituet ei iudicio tutelæ. itē de calumnia damnabitur, si cōdemnatus fuerit, ut ff. e. l. tutorem. Viui.

[i] Polla.] Polla fuit instituta cum fratre suo impubere, & cum duobus extraneis. Polla quidem dicit testamentum falsum, quia uolebat repellere extraneos: tandem transegit cū eis de sua portione. defuncta Polla, pupillus frater eius ei succedit, nunc uult tutor pupilli dicere falsum testamentum tam pro parte Pollæ, quàm pro parte pupilli. pro prima. s. pro parte Pollæ, non potest, pro secūda sic, sed uideat quid agat, quia si no pbauerit, aufertur hæreditas pupillo, & tenetur tutor ei reddere de bursa sua per actionem tutelæ.

Casum ponit.

[k] Potestatem.] vt & s. mandati. l. in re mandata.

Illi hæres.] ꝙ quod volebat et Pollæ portionē reuocare, sed nō potest. nō enim ex ꝑsona hæredis cōditio obligationis mutatur, vt hic, & ff. de verb obli. l. 2. circa prin. Et est hic arg. † contra Abbatē q volebat in ecclesia ꝙ patronus fundator ei cōtulerat, habere tale ius, ac si ipse fundasset, & quale habebat in cæteris suis ecclesiis. Et est simile. ff. de iure fisc. l. fiscus, & ṡ. de nō nu. pecu. l. si intra, & ff. de iudic. l. hęres absens, in prin. & ff. q. ex ca. I pos. ea. l. apud Iulianū. Sed arg. cōtra. ī. de præscr. 30. an. l. si cut. §. sed pupillari.

† Displicet q̄a est cōtra tex. formalem in c. 1. de iure patr. in 6. Pau. Sa. & Ial.

ADDITIO. Solnas. hic loquitur de iure iam firmato in in prędteritum: ibi loquitur de præscriptione firmāda in futurum ex negligentia hæredis nō petētis, ideo inspiciē eius conditio.

b Pupilli nomine.] immo videtur quòd tuo possis nomine, non alterius accusare, vt ī. qui accu. nō pos. l. 2. quæ est contra. Sol. hic ciuiliter: ibi criminaliter. hoc non placet, quia ī. dicit de calumnia &c. Dic ergo hic nomine pupilli, id est pro pter pupillū, & ad eius vtilitatē, sed no mine tuo accusās. Accus.

Sequitur eam Bal.

c Transactum est.] pro portione sua cū cohæredibus scilicet, quæ transactio valet, vt ṡ. de transac. l. transigere.

d Nō obtinueris.] id est succubueris. nam oportet sententiam proferre, vt ī. eo. l. alia.

e Saluam facturum.] per actionem tutelæ, vt ṡ. de admi. tu. l. non est.

f Pupillo.] vt indigno, cum eius nomine appareat calumniosam accusationem institutam, vt ī. e. l. alia, & ī. ad le. Cor. de fal. l. qui falsas. Sed sibi legata tutor non perdit: quia necessitate officii fecit, vt ff. de his qui. vt indig. l. tutorem, in princ. Sed certe immò uidetur quòd eius ętati parcatur, vt non perdat, licet calumniosam accusationem instituit tutor, vt ff. de his qui. vt indig. post legatum. § ætati, quæ est contra? Respon. duas habet vias, vel pati amissum, & agere contra tutorē, vt hic, vel petere restitutionē in integrū, vt sibi nō noceat accusatio, vt ar. ṡ. si tu. vel cura. inter. l. fi. vel aliter loquitur ibi quando tutor non est soluendo. alias obtinet quod hic dicit, ut arg. ī. unde ui. l. memineris, & supra de iudi. l. prope tandum, in fin. l. Vel tertio: potest esse quòd est soluendo, nec tamen tenetur tutelę, quia suadēte matre & agnatis pupilli accessit ad dictam accusationē, ut ff. de his qui. ut indig. l. tutorem, in princ. & hoc casu loquitur. § ætati. Vel quarto potest esse quòd perditis instrumētis & mortuis testibus obtinere non potuit contra tutorē, unde a principe petat restitui, ut dicto. §. ætati. Item no. quòd caute hic dicit, partem pupilli amitti tantum. An autem & partem Pollæ amittet? Resp. hic innuit eā non amitti, ut arg. ff. de his qui ut indig. l. post legatū. §. q accusauit, & de uul. subiti. l. ex facto §. Iulianus. Et est ratio, quia pro parte Pollę nō pôtuit dicere falsum, ut in prin. huius. l. dicit. Sed arg. contra. ff. de bo. lib. l. qui in seruitute, & ff. de qui. ut indig. l. post legatum. §. si pater. & §. si filius, & §. ętati, in fi. & de fideicomm. lib. l. si filius. §. 1. Item nota quòd hic dicit falsum, secus si quis dicat nō iure factum, quia nō perdit, licet succumbat, ut ff. de his qui. ut indig. l. post legatum. §. 1.

Tutor si calūniosā accusationem instituat, an pupillo noceat.

Ista glo. est valde signāda et menti tenenda secūdū Bal. & est singu. secundum Pau. & Ia.

Sequitur eam Ia. & est de mēte Bart. B. & Pau.

Idē Bal.

li hæres [a] extitit, ea quæ ab ipsa finita sunt, reuocari in disceptationem oportet. Sed si pupilli nomine [b] falsum dicere vis testamentum, de quo per Pollā trāsactū est, [c] potes experiri: dum memineris, si in causa nō obtinueris, [d] & portionē quā ex eo testamento pupillus habet, te ei saluam facturū [e] (quam adimi pupillo [f] necesse erit secūdum iuris formā) & de calumnia [g] tua præsidem deliberaturū, quam uis pupilli nomine [h] agere videaris, cū retractas [i] ea quæ finita sunt per cohæredem. PP. VII. Kalen. Maij, Antonino. A. III. & Geta. III. Conss.

Si ante habitam quæstionem de seruis super morte defuncti occisi a familia, tabula testamenti aperta & recitata sunt (subaudi, & hæreditas adita sit) illa aufertur hæredibus vt indignis, nisi sint pupilli. hoc dicit Alexander post Bal. & Sal.

III. Imp. Alex. A. Antiochiano.

B

SI ea quæstio infertur filijs [k] eius quam consobrinam tuam dicis, quòd tabulæ testamēti patris eorum qui à familia interfectus dicebatur, priusquam quæstio de seruis haberetur, [l] apertæ & recitatæ [m] sunt, propter amplissimi ordinis cōsultum hæreditas à fisco vendicatur: & ideo agi causa apud procuratorem meum debet, quia non eo tempore pupilli fuerunt. [n] PP. II. No. April. Alexan. A. Cons.

Hæreditas in codicillis directo adimi non potest: sed si in eis hæredes reputantur indigni: aufertur eis hæreditas, & applicatur fisco, & libertates in codicillis dari possunt. Alexāder.

IIII. Idem A. Philomuso.

C

HAereditas in testamēto data, per epistolā vel codicillos adimi [o] verbis directis non potuit: quia tamen testatrix voluntatem suam non mereri [p] vnum ex hæredibus

g Calumnia.] si sit euidens, non aliàs, vt ff. de his quib. vt indign. l. tutorem, & ī. qui accus. non possunt. l. 2.

h Pupilli nomine.] id est ad eius commodum, vel incommodum vt ṡ. dixi.

i Retractas.] i. iterū tractas. i. ponis in dubio. nec enim potes retractare pro parte Pollæ, vt supra eadem l. in princ.

k Si ea.] CASVS. Si aliqs interfectus à familia sua, vel ab aliquo extraneo, filios consobrinæ tuę qui d citur tibi propiores cōsobrini tui, hęredes instituit. an tequam interfectorē accusarent, vel seruos torquerent, fecerūt tabulas testamēti aperiri, recitari & publicari, & hæreditatē ex eo testamento adierunt, an ab eis ut ab indignis auferenda sit hæreditas, quæritur? Resp. quòd sic, ex senatuscons. Syll. & de hoc cognoscet proc. principis.

k Filijs.] qui sunt tui propiores sobrini, vt inst. de gradi. §. quinto.

l Haberetur.] in domo: non dico in iudicio.

ADDITIO. Tu dicas immo in iudicio, cum debeat esse publica quæstio, vt l. 1. in prin. ff. ad Syll. ita tenet Bar. hic reprobando hanc glossam.

m Et recitatæ.] & adita est hæreditas: alioqui non ei aufertur vt ab indigno, vt ff. ad Syllan. l. fin. & l. si quis in graui, §. non tantum, & l. necessarios, §. non aliàs, & l. propter veneni. Sed alij dicunt aperturam sufficere, quod non placet: ob aperturam tamen solam statuitur in eum pœna centum aureorum, vt, ff. ad Syllania. l. lege Cornelia. § fin.

D

n Fuerunt.] tunc enim non noceret eis, vt ī. eo. l. minoribus, & ṡ. in qui. cau. in integ. rest. l. 1.

Istū tex. text. reputant sing. ꝙ etiā nō expressa causa ingratitudinis, hæres efficit indignus, si testator dicat eū sub hæreditatem non mereri.

o HAereditas.] CASVS. Testamentum fecisti, me hæredem instituisti, postea in codicillis hæreditatem ademisti: an sit à me auferenda hæreditas, quæritur? Respon. ꝙ non. Si autem vel per epistolam, vel in codicillis dixisti te nolle me hæredem esse, quia tibi extiteram ingratus, an sit auferenda portio mihi relicta, quæritur? Respon. ꝙ sic, & est fisco applicanda. an autem libertates dandæ a me possint peti, quæritur? Respon. ꝙ sic. sed non aperit à quo, tu dic à fisco.

o Adimi.] scilicet directo nec dari, sed per fideicommissum sic, vt ī. titu. 1. l. 2. & institut. de codicill. §. codicillis autem. nec ob ff. de condi. instit. l. pen. §. fina. quia ibi in uanum cogitauit.

Ad alium

a Ad alium.] scilicet quia ille indignus cui fuerat relicta, iam alienauerat. Vel dic quod testator alij nō capaci reliquit. per quod priori videtur adimi, licet secundus non habeat, vt ff. de leg. 1. l. plane. 1. in prin. Vel dic quod ad nullu aliū trāstulerit, & quod non iure translata, quia nullo modo translata, sed simpliciter instituto ablata.

b Vendicata est.] quia indignus est quod non habet supremā voluntatem, vt ff. de his qui. vt indign. l. cum qui tam.

c Peti poterunt.] à fisco, vt ff. de iure fisci. l. dicit. & ad hoc ī. de fideicommiss. l. & in epistola item ad id quod dicit fisco vendicata est cōtra. ff. de adimend. leg. l. ex parte. vbi remanet ei. Sed hic expressè ademit: ibi tacitè persequendo inimicitias, & aliud testamentū inchoādo. Est enim ademptio expressa, vt cū dicitur: nolo sibi legatum deberi, vel cum facit aliud testamentum perfectum, in quo non legat ei. Tacita, cum dicit, nolo testamentum meum valere. Vel dicit inimicitias esse inter se, & eum cui reliquit, vel secundum cœpit facere, & non fecit. nam non ideo mutauit primum his tribus casibus, quia potest esse, quod secundo loco vult esse hunc hæredem. vel res est damnosa, vnde magis vult habere eū, quia inimici sunt, vt sic grauetur. Vel quod ibi dicit nō denegari actionem instituto, verū est contra extraneū. sed aduersus fiscum denegabitur: pure legatum ideo nō habet, quia est hæres, vt ibi dicit: sed prima est tutior. Item contra, vt ff. si tab. test. nul. exta. l. 1. §. penult. vbi dicit deferri venientibus ab intestato cum mutauit voluntatem cancellando, vel aliquo alio modo. Sol. distingue, vtrum ille qui extitit indignus, sit in proximiori gradu testatori, & tunc applicatur fisco, vt hic. an in remotiori, & tunc non, vt ibi. vel ibi omnes instituti erant indigni, & circa omnes mutauit volūtatem: vnde nullus eorum institutorum admittitur ex eo testamēto: sic locus est ab intestato. hic circa vnū tantū mutauit: vnde alij remanent hæredes. si ergo portio deficiens deferretur ab intestato, inueniretur idē testatus & intestatus decessisse, quod esse non debet. remanet ergo hæres: sed eius partem accipiat fiscus, vt hic. Item contra ī. de test. l. hac consultissima. §. pe. in princ. Sol. vt ibi. Et vt plenè scias cui detur portio alicui ablata, dic cum institutus hæres capere non pōt: aut propter delictū testatoris, aut pp suū, aut ideo quia alias deficit testam. Primo casu non fit fisco statim locus, quia quidā cognati ei præferuntur, vt ī. de secun. nup. l. 1. §. præterea, & §. omnium, & de natu. lib. l. 1. & de incest. & inut. nup. l. si quis incesti. In secūdo est statim locus fisco, vt ff. de his qui. vt indig. l. Claudius, §. 1. & l. mulierem, & ff. de legat. 3. si deportati, vel in totum, vel in partem, si pars tantum deferebatur delinquenti, vt ff. si quis aliquem testa. prohi. l. 1. resp. & l. 2. §. fratris, & hic. Excipitur tamen in casu, ut ff. de his quæ pro non scrip. hab. l. 3. & ī. de secun. nup. l. 1. §. his etiam. In tertio casu si quidem deficiat testamentum propter errorem testatoris, locus est cognatis, vt ī. de hære. inst. l. nec apud, & l. si pater. nec ob. ff. de iur. fisc. l. aufertur, quia ibi nō extabant cognati. si aūt deficiat quia testator nō obseruauit solennitatē testamēti, succedunt hi qui veniūt ab intestato, vel qui alias in alio testamento solēni erāt instituti, vt inst. de hære. q ab intest. defe. in prin. & ff. de adi. leg. l. ex parte. idem & si ademit in codicillis, vt hic in prin. dicti. sed hoc fallit in casu ratione cursus temporis, ut supra de test. l. sancimus. Si vero solennia seruauit: sed vnū vel oēs dixit nō mereri voluntatē suam, fiscus eū fisco, ut sic præsumā hæredē suo delicto nō succedere, ut hic in fi. Si autem tabulas incidit, tunc distinguam: aut quia uoluit intestatus decedere, & sic sequiē. ff. si tabu. testa. nul. exta. l. una, §. pen. & de his quæ in testa. delen. l. fi. & tūc nō præstarentur legata. aut hæredes reputauit indignos, & tunc est locus fisco, ut ff. de his quæ in test. de len. l. proximè. idem & si dubitetur, ut ibi de notatur. In hoc tamen casu & in sua persona forte nō tenetur ipso iure testamentum, ut no. s. de test. l. nouiā & hoc eo testator alias poterat facere testam. alias si inter nullos poterat testari propter conditionē suæ ætatis, ut quia pupillus, uel ut filiusf. cognati tm succedunt, nisi impediantur propter delictū suum. tunc. n. fisco seruantur bona, ut ff. de iu. f. & legi. l. 1. s. respon. & §. planè, & de test. l. eius, §. 1. usq; in finem. l. & facit ad hanc l. ff. de his qui. ut indig. l. si inimicitiæ, & ff. de leg. 3. l. cum quis. §. Seia, & de doli excep. l. apud, §. præterea, & de adim. leg. l. diui, & de don. l. quidam in iure.

Adēptio ē duplex.

1 Immo ē expressa saltē uerbis generalib. Pul. & Alex.

2 Hæc ratio nō est bona. Al. ideo dic quod hic ademit expressè, eum reputādo indignum. Bar. Paul. Sal. Al. & Ias.

3 Hæc nō est bona. B. Paul. Salic. & Ale.

4 Trupha est. B. P. Salic. & Ale.

5 Dic quod ibi testator nō reputauit hæredes institutos indignos: hic vero sic. Bar. Sa. & Ias.

A

suis declarauit: merito eius portio non iure ad aliū a translata, fisco vendicata est. b Libertates autem in eadem epistola datæ peti poterunt. c PP. II. Kal. Decemb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Qui expensas funeris non facit, vt testator iussit, non propterea remouetur vt indignus. h. d. Bald. Salicet. & Alexand.

B

V. Idem A. Tyranno.

Non oportet ut indignis hæredibus successiones auferri prætextu quòd in sepultura supremis [iudiciis vel volūtatibus] defunctorum obtemperatum nō fuisset. d PP. VII. Id Mart. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Crimen multa necis non obijcitur minoribus, sed maioribus, & appellationem interpositam ab aduersario minor habet prosequi pietatis officio, sed de necessitate non tenetur: maior vero sic Sal. & Alex.

VI. Idem A. Venusto & Clementino.

Minoribus vigītiquinque annis hæredibus non obesse crimen inultæ mortis placuit. Cum vos e autem etiam accusationem pertulisse, f & quosdā ex reis punitos p.

C

Non oportet.] CASVS. Testamentum fecisti, & hæredem me instituisti, & præcepisti ut facerem te pulchrum marmoreum: non obtemperaui. an à me auferenda sit hæreditas, quæritur? Resp. quod non, sed quod hoc facere compellendus sum ex uoluntate legitima.

d Fuisset.] si fuit minus legitima uoluntas, planū est, ut ff. de cond. instit. l. quidam, & de leg. 1. l. seruo alieno, §. fi. & arg. ff. de uerb. sig. l. cum in testamento. idem & si fuit legitima, ut ī. de relig. & sump. fu. l. militis. & ff. de relig. l. si quis, §. idem, in fin. § in hoc casu tamen cū est legitima, si sint plures hæredes, vnus alterum familiæ erciscun. dæ iudicio ad faciendum compellet, ut ff. fa mil. ercisc. l. his communiter. Sed si unus tantum, cogetur auctoritate pōtificali, ut ff. de pet. hære. l. hæreditas, in fi. & ff. de ann. leg. l. Quintus. Item cōtra huic. l. ī. de fideicomm. l. fi. in fi. sed ibi præcepit testator, addens ut si non faceret præceptum, amitteret relictum, quod hic non adiecit, secundum lo. Alij quod hæc corrigitur per illam, quod non placet: sed per auth ibi positam, uidetur hæc corrigi. Vel hic non fuit pecuniarium præceptum.

D

Minoribus.] CASVS. Aliquis interfectus à familia, uel ab extraneo, minorē. 25. ann. hæredem instituit, interfectorem testatoris minor non accusauit. an sibi præiudicauit quo magis ei auferenda sit hæreditas, quæritur? Respon. quod non. Si autem accusauit, & obtinuit, interfector autem appellauit, minor autem causam appellationis exercere noluit, an sit sibi præiudiciū quo magis sibi aufera ut hæreditas, quæritur? Respō. quod non. Si autem maior fuisset, causam appellationis ad finem perducere haberet necesse, alioquin auferenda esset ei hæreditas. Viu.

e Vos.] scilicet minores.

f Pertulisse.] non tantum instituisse, sed ad finem duxisse, licet ad hoc non adstringeremini, cum sitis minores, ut in princip huius l. & ī. eod. l. si ea quæstio. in fi. & ī. in quib. cau. in integr. rest. non est ne. l. 1.

a Conuenit.] i. conueniens est, non tamen necesse, nec ex necessitate ad causam appellationis prosequendi estis adstricti.

Appellās an causam appellationis exprimere debeat.

b Respondere.] & agere. Et no. hic qui appellat, causam appellationis debet adducere, ut hic, & ff. de app. l. scio, in fi. & extra de app. c. ut debitus honor. quod non placet per eandem. l. scio, & dicta decretalis de interlocutoria dicit. Sed quid si eo tempore quo adierunt, minores fuerunt, nunc cum conueniuntur ex appellatione, sunt maiores, uel statim post aditionē facti sunt maiores, nunquid tenebūtur accusare? R. nō, quasi initium sit spectandū, vt ff. de minori. l. 3. §. scio, & ideo non amittunt beneficiū, quod debet eis esse perpetuū vt in auth. cōsti. quę de dig. §. illud quoque, colla. 6.

c Implere debere tis.] huic est contra ff. ad Sylla. l. propter veneni. §. fi. Sol. ibi propter inopiam excusantur. sic. ff. man. l. si procuratorem, §. si ignorantes.

[illegible] Tu dicas cum Bartol. hic, quādoq; ille, qui accusauit, obtinuit, & reus q succubuit, appellauit, & tūc teneē appellatione prosequi, nisi sit minor, ut hic quoq. ille qui accusauit, succubuit, & tunc non tenetur appellare, nec appellationem prosequi, & ita loquitur. l. contraria. ratio est, quia sententia præsumitur iusta. arg. eius quod notatur in l. Herennius. §. Caia, ff. de euictionibus.

ponatis, licet is qui mandasse cædem dicitur, prouocauerit, vereri non debetis, ne quā hæreditatis paternæ quæstionem à fisco meo patiamini. Cōuenit [a] enim pietati vestrę respōdere [b] causam appellationis reddēti. Quòd si maioris ætatis fuissetis, etiam ex necessitate prouocationis certamen implere debebetis, [c] vt possetis adire hæreditatem. PP. XV. Kal. Iul. Alexandro. A. III. & Dione Conss.

Qui non est in culpa, non debet esse in pœna: hoc dicit. Bald. Vel sic: Si occisores non reperiuntur, non punitur hæres si eos non accusat. Alexa.

VII. Idem A. Vitalio.

SI ideo vltio necis testatoris non est desiderata, [d] quia cædis auctores reperiri non potuerint, obesse hæredibus, ex quo nulla eorum culpa detegitē, non oportet. PP. Idib. Mart. Lupo & Maximo Conss.

Delictum persistētia purgatur per desistentiam, & non dicitur perfectū nisi per perseuerantiam. h. d. Bald. Vel sic: Accusans testamentum de falso, ita demum perdit quod in eo relictū est, si perseuerauit in accusatione vsque ad sententiam definitiuam, & succubuit: secus si ante sententiam destitit. Alexand.

VIII. Imp. Gordian. A. Tacit.

ALia causa est eius qui falsi instituta accusatione, [e] ad finem vsque quod insimulabat perduxit, & contrariā sententiā meruit: [f] alia eius, qui inchoatam accusationem nō pertulit, cum in illius quidem partem succedat fiscus: hic autem, qui contrariam iudicis sentētiam nō sustinuit, suæ partis non perdat [g] persecutionem. PP. XV. Kalē. Feb. Gordiano A. & Auiola Conss.

Si occisores ignorantur, potest hæreditas adiri impune, & cum postea ad notitiam deuenerint, debent per hæredes accusari, si nolunt hæreditate priuari. Alexand. post Bal. & Sal.

IX. Impp. Diocletianus & Maximia. AA. & CC. Aelianæ.

CVm fratrem tuū veneno [h] peremptum esse asseueres, vt effectus successionis eius tibi non auferatur, mortem eius vlcisci te necesse est. Licet enim hæreditatē eorū, qui clandestinis insidiis perimuntur, [i] hi qui iure vocantur, adire nō vetātur: [k] tamen si interitum nō fuerint vlti, successionem

¶ Si ideo.] CASVS. Interfectus aliquis hæredem te instituit. mortem testatoris non vindicasti, quia interfectorem non inuenisti. an tibi quo magis auferatur hæreditas, præiudicasti, quæritur? Respon. q non. Viula.

d Est desiderata.] id est cum desiderio ulta. Et no. quòd non imputatur, si facit quod potest, ut supra de inoffic. tēst. l. contra.

ALia causa.] CASVS. Si testamentum in quo erat tibi legatum relictū, de falso accusasti, & succubuisti, uel obtinuisti, a perceptione illius es excludendus: diuersa tamen est causa illius qui accusationem de falso instituit, & succubuit, & illius qui instituit, nec ad finem perduxit, sed destitit, quia in parte primi succedit fiscus, in partem secundi non succedit, sed integra suæ partis sibi reseruatur persecutio.

e Accusatione.] contra hæredes.

f Meruit.] idem etiam si pro se, quia cum sit falsum, non debentur ex eo legata, ut infra de fideicom. l. si veritas,

g Non perdat.] sic distinguitur. ff. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. meminisse, & ff. de bo. liber. l. qui cum maior, §. accusasse, & l. in seruitutem, §. 2. & infra de falsis l. qui falsas, & accipiens relictum non ageret de inoffic. testa. sed de falso uel irrito sic, ut ff. de inoffi. testamē. l. si pars, & de his qb. ut indig. l. post legatū, in prin. Sed uidetur non amittere relictum, licet perdat. ff. de leg. 2. l. Lucius. 2. §. Sempronia, quæ est contra. Solu. ibi egit contra eum qui prohibuit se institui, non contra testamētum, hic contra testamentū. Item contra. ff. de his qui. ut indign. l. post legatum. §. 1. sed illam intellige secundum hāc, ut causam peregerit.

CVm fratrem.] CASVS Frater tuus peremptus te hæredē instituit. an hæreditatem adire possis, quæritur? Respond. quòd sic. & nisi mortem eius uindicaueris, auferetur tibi hæreditas. quod enim dicitur hæredem cut. de iure defertur hæreditas, posse eam adire antequam, uindicet mortem defuncti, intelligendum est, quod si non eā postea uindicet, ei auferēda erit successio.

h Veneno.] clam, non per uim, ut. ff. ad Syl. l. 1. §. plane si uenenum. Azo.

i Perimuntur.] non à familia. Azo.

k Non uetantur.] [illegible] Distingue [illegible] testator est occisus, si quidem a familia uindicare debet hæres necem defuncti priusquam adeat hæreditatem, ut supra eodem. l. si ea quæstio. Si ab alio, si quidem clam, statim adire potest, & post uindicare. si palam, primo debet uindicare, ut hic, & ff. ad Sylla. l. propter ueneni. & l. 1. §. occisorum. Sed Azo [2] non distinguit clam uel palam, quando ab extraneo, quia statim adit, sed postea accusat. Vel dic primo casu quando à familia, haberi quęstionem de familia antequam adeat, licet accusatio differatur, ut dicta. l. si ea quęstio, supra eodem. & ff. ad Syllanianum. l. 3. §. non tantum, & l. necessarios. §. 1. Item no. [3] hic quòd senatusconsultum Syllanianum imponit pœnam seruis qui dominum non iuuerunt cum possent. Lex autem Cornelia, quæ illud secuta est, dat præmium necem accusantibus, quinque aureorum liberis, seruis libertatem, [4] ut ff. ad Syllani. l. lex Cornelia, & supra de precib. impera. offe. l. 1. & infra qui. ex cau. serui pro pręm. lib. ac. l. 1. & ff. qui sine ma. ad liber. perue. l. 1. At senatusconsultum Syllanianum dat actionem emptori qui emit seruum, qui postea uindicauit necem defuncti, & sic peruenit ad libertatem, scilicet ad repetendum precium, ut ff. ad Syllania. l. si qs in graui §. si ex stipulatu, & l.

1 Illam gl sequuntur. Bart. Bald. Pau. & Salic.

2 Ista opinio est cō tra tex. in l. minoribus. s. e. secundum. [illegible]

3 Idem Bal. Sal. & Ias.

4 Glos. sequuntur Pau. Sal. Alc. & Ia.

& l. si seruus à testatore, & l. pro domino, & J. g. ex cau. seruì pro præ. liber. ac. l. 2.

a Obtinere] id est retinere.

SOrorem.] CASVS. Maritus interfectus vxorẽ suã instituit. soror accusauit interfectorem, & obtinuit. vult soror auocare, hęreditatem ab vxore, quia mortem mariti non vindicauit, an possit, quęritur? Respond. quòd si vxor in mortem mariti machinata non fuerit, & se dignã probauerit, non audietur soror aduersus eam, licet viriliter fecerit: quod fratrem suum vindicauerit.

b Non conuenit.] ita tamen si vxor non fuit in mora. argu. ff. ad Tertyll. l. 2. §. si mater non petierit, & §. cõfestim, & ff. de iure fis. l. edicto. §. cum autem. Item alia ratione, quia nõ ei soror, sed fisco applicaretur, vt ff. ad Sylla. l. si sequens, in prin. & ff. de iure fis. l. Lucius, & supra eodem. l. 1. & l. hęreditas.

c Geris.] o vxor.

d Indignam.] quod semper præsumitur, vt ff. de his quib. vt indig. l. indignum. Sed & si ponas hęredem institutum concubuisse cum vxore testatoris quõdam, videtur idem indignus vt argu. ff. de adimen. leg. l. 3. in fine, & le. sequen. & l. ex parte.

Hæres cubans cum uxore testatoris, est indignus hæreditate eius.

CVm syllanianum.] CASVS. Senatusconsulto Syllaniano continebatur†, quod testatore interempto, nisi prius de familia habita quæstione, & testatoris morte vindicata, hæreditatem adire non licebat. veruntamen si hæres in prosecutione accusationis priusquam adiretur hæreditas, decederet, ipsam nihilominus transmittebat. libertates, & legata, & fideicommissa in tali testamento relicta valebant, de acquisitis medio tempore ab his quibus fuerat relicta libertas, cui acquirerentur, sibi, an interim hæreditati, & de partu interim edito nasceretur liber necne, nihil dixit, sed per Iustinianum diui Marci cõstitutione applicata, sicut hæredi vel legatariis mora non nocuit, ita nec in acquisitis medio tẽpe, nec editis partub⁹, quasi post aditã hæreditatẽ hæc acciderint, nullũ generet dispẽdiũ.

† Factum téporibus Augusti. Contius.

e Cum Syllanianum.] quod vetat adiri hæreditatẽ occiso domino à familia, nisi prius quæstio familiæ habeatur, vt supra eod. l. si ea, dicebat & alia, ut diximus supra eodem. l. cum fratrem.

e Cum Syllanianum.] vnum dixit senatusconsultum & aliud oratio diui Marci quæ confirmatur hic. sed in quinque deficit oratio, scilicet in libertatibus, & in legatis, siue in fideicommissis. Item in quæsitis per seruos medio tempore iussos esse liberos. Item in partu ancillarum, quæ erant iussæ esse liberæ. Quinto, si nominantur serui, & habeant filios liberos, puta ex libera fœmina an succedant patri prędicti liberi, in quibus quinque supplet Iustinianus.

Oratio diui Marci in quinq; deficit.

f Oratio.] quam nõ habemus. Vel dic quod continetur in ea, vt si interim hæres decedat antequam habeat de familia quæstionem, transmittat hæreditatem nõ aditam ad hæredem suum, vt nullum odium trahatur occasione dilationis circa hanc quæstionẽ vt. ff. ad Sylla. l. 3. §. eleganter, quod non esset si aliàs adire impediretur, quàm per senatusconsultum, ut ea. l. 3. §. fi. hoc beneficium trãsmittendi, & euitandi damni, & in libertatibus & in legatis locum habebit per hanc l.

g Veteres.] repete, cum.

h De libertatibus.] ecce primum.

i Accepissent.] destinatione, secundũ so immo re ipsa, id est manumissi essẽt secundum Azo. vel dic directo. quo casu post aditam hæreditatem essent liberi. Accur.

k In medio tempore.] i. post mortem & ante aditam hæreditatem.

l Poterãt.] ecce 2m.

m Periclitabantur.] i. periculũ patiebantur in rebus medio tempore quæsitis. Azo.

n Adita.] ab institutis, vel ab his ad quos transmittitur.

o Imperfectum.] non statuit princeps aliquid imperfectum, vt hic, & infra qui manum. non pos. l. fi. & dic philosophię, scilicet legalis. ut supra de testa. l. omnium.

p Eius oratio.] hoc tamẽ si fuit adita hæreditas ab instituto, uel ab eo ad quem etiam non adita transit. nam quasi retro fuissent liberi, hæc omnia consequuntur.

q Restituatur.] ad hoc ff de mino. l. si tamẽ, & de fideicommis. liber. l. cum uero. §. apparet.

A obtinere [a] non possunt. PP. * Tyberiano & Dione Conss.

Hæredi scripto à legitimo prauẽto non aufertur hæreditas a fisco, si mora vel culpa non possit ei imputari. Sal. Vel sic: Non imputatur hæredi si nõ vindicat, si ab alio fuit prauentus antequam esset in mora. Ale.

X Iidem. AA. & CC. Syluanæ.

SOrorem fratris necem iure licito vindicantẽ euincere ab vxore rectè scripta successionem non conuenit.[b] secundum quę si fiduciam innocentiæ geris,[c] & neque dolo malo tuo maritum necatum, neque aliàs indignam[d] te successione probari posse confidis, aduersus omnem calumniam maximam habes securitatem. Dat. XII. Kalend. Maij, Sirmii. CC. Conss.

Legalis dilatio nemini debet esse damnosa: & mora hæredis non efficit libertatibus eorum quibus est relicta libertas, vel genitorum ex ipsis, nec etiam legatis & fideicõmissis inde pendentibus, vel aliis quibuscunque. Baldus. Vel sic: Dilatio ad vindicandum necem defuncti, non nocet hæredi interim morienti, nec seruis libertate donatis, nec alii legatario. Sal & Ale.

X Idem Iustinianus A. Ioanni. præfecto prætorio.

CVm Syllanianum[e] senatusconsultum à nobis tam laudandum, quàm corroborãdum est, necnon diui Marci oratio,[f] quę circa id facta est: inuenimus autem nullam in ea mentionem libertatis factam, & veteres[g] mouit quædam de libertatibus[h] relictis in testamento necati testatoris quæstio: necessarium nobis visum est & hanc dirimere. Hi enim, qui libertate fuerant in hoc testamento donati, si eã accepissent:[i] lucrum quod eis in medio tempore[k] accidit, poterant[l] sibi acquirere. B Interea autem procrastinatione propter necis vindictam habita, hoc minimè ad eos peruenit, & postea in libertatem deducti periclitabantur.[m] Sed ne medium tempus fieret eis damnosum, & maxime si ancillæ in medio pepererint, & postea hæreditas adita[n] sit: bellissimum nobis videtur, diui Marci prudentissimi principis C orationem & in libertatibus pducere, ne princeps philosophiæ plenus aliqd videatur imperfectum[o] sanxisse: sed ita in hæreditatibus, & legatis, & fideicõmissis, & maximè in libertatibus, quas semper philosophia amplectitur, extendatur eius oratio,[p] vt & lucrum quod in medio accidit, eis post libertatem acceptam restituatur,[q] & partus liber & ingenuus esse intelligatur: D nullaq; machinatione huiusmodi præpeditio damnũ aliquod irrogare cõce-

a Geni.orũ.] not. quòd seruus habet hæredem. sic ff. de suis & legi.l. 1.§. quæri potest, & infra ad Orf.l. fi. & ff. de lega. 2.l. si quis seruo suo. alias non, vt instit. de seruil. cog. & infra communia de suc.l. seruus, sed hodie secus, vt dicto tit. insti. dixi. sed ibi erant liberi facti.

b Merito.] no. sic ff. de bo.lib.l. qui cũ maior. §. accusasse, & s. de emen. Iusti ni. codi. in prin. & ff. de verb. sig.l. soluendo, & s. qui test. fa. poss. l. furiosum, & ff. de eden.l. 1 §. pe & de ori iur.l. 1. & in decret. 7. q. 1 c. & nihil, & ff. de iniur.l. itẽ apud. §. abduxisse. Sed argu. cõtra ff arb fur. cæ. l. furtim. §. & si non tota.

† Cõcor. c. 1. in fi. cũ gl. fi. s. med. ex. tra de re. nun. & 7. q. 1. nihil.

ADDITIO. Sol uas hic loquitur in statu is ciuilis sapiẽtiæ, ibi vero in deli ctis, in quibus suffi cit si voluntas deducatur ad aliquem actum, licet non perficiatur. Bar.

TAlis.] CASVS. Hic dicitur quod si serui sub tecto vel alias in ag o præsentes fuerint quo dominus interficeretur, nec domi num iuuando, inter fectoribus restiterent, quòd capite punirentur: sed verbum tecti, sine interpretatione dimiserant vel reliquerant antiqui, & verbo præsentiæ sine distinctione senatus consulto Syllaniano cõprehenso. Sed Iustinianus hoc exponẽdo dicit quòd vbicunque, siue in domo, siue in agro clamorẽ super hoc serui audierint, vel insidias per senserint, nec succurrerint, pœna teneantur antiqua.

c Seruos.] non impuberes, qui solent secula cædi ad inquirendum, non ad puniendum, vt ff. ad Syll.l. 1. §. impubes, & l. excipiuntur.

dat, vt & libera eorũ posteritas, si in medio fuerit ab hac luce subtracti, suorum genitorum [a] commodum consequatur. Merito [b] enim nobis sacratissimi Marci per omnia constitutionem replere placuit. nihil etenim actum esse credimus, dum aliquid addendum superest. [f] Dat. II. Kal. Maij, Constantinopol. post consulatum Lãpadij & Orestis. VV.CC.

Sicut puniũtur serui qui erãt sub eodẽ tecto in quo dominus fuit occisus, vel erat præsentes, & ipsi auxiliũ non præstiterunt: ita etiam si erant in quocunque loco vbi vocem clamantis audire potuerunt, & insidias sentire, quasi tunc facti intelligantur esse sub eodem tecto, seu præsentes. Alexan. post Bald. & Salic.

XII. Idem A. Ioanni præf. præto.

TAlis de antiquo iure dubietas nostræ serenitati suggesta est propter senatusconsultum Syllanianum, & seruos [c] qui supplicio [d] afficiuntur, sub eodem tecto commorantes, & non suum auxilium domino per insidias occiso præbentes. Veteres enim certum nõ faciunt, quis intellectus de verbis, *sub eodem tecto*, significatur, siue in eodem cubiculo, siue in triclinio, vel porticu, vel in aula hæc appellatio accipi debeat: adiiciẽtes, si dominus in via vel in agro fuerit interfectus, eos seruos puniri qui præsto erant, & non auxilium ad prohibendum periculum præbuerunt, nulla di-

stinctione super qualitate præsentiæ vtentes. ¶ Nos igitur omnem eis occasionem ad declinanda supplicia super negligentia salutis domini sui amputantes, sancimus omnes seruos, ex quocunque loco, siue in domo, si[e]ue in via, siue in agro, possint clamorem exaudire, vel insidias sentire, & non auxilium tulerint: supplicio senatusconsulti subiacere. Oportet .n. eos vbicũque senserint dominum periclitãtem, [f] ad ꝓhibendas insidias concurrere. Dat. XV. Kalend. Nouemb. Constantinop. post consulatum Lampadii & Orestis. VV.CC. anno secundo.

d Supplicio.] scilicet capitis ff. eo.l. 1. in prin. Azo.

e Siue in agro.] facit s. de incest. nup l. cum ancillis, in fin & ad l. totam concor. in ita ad l. Corne. de sica.l. fi. & ff eo l. 1. §. eodem autẽ, & §. seq. & l. 3. §. 1. & §. subueniatur. & §. seq.

f Periclitantem.] poterit tamen gratificari vni, si placẽ, fint, vt ff. e.l. si quis in grau. §. si cum omnes.

Post maiores voluntates sequitur de minoribus scilicet de codicillis qui & sine scriptis fieri possunt, vt supra de bo libert. l. fi. & de sacros. eccl. l. generali, & infra eo. l. si in fi licet quidã dubitãt quare dicuntur codicilli & quandoque ponuntur pro scriptura quæ a principe fit super conferenda dignitate, vt in authen. vt iudi. sine quoque suffra §. hoc autem, & §. sic igitur colla 9.

Codicilli sine scriptis possunt fieri.

TITVLVS XXXVI.

DE CODICILLIS.

Natiuitate posthumi præteriti rũpitur testamentum, & etiam codicilli ab eo dependentes rumpuntur. & si testator testamentum ruptum confirmat coram quinque testibus, ipsum tunc codicillorum valere facit. Alex. post Bal. & Sali.

I. Imp. Alexander A. Mocimo & aliis.

RVpto quidẽ testamento posthumi agna[g]tione, codicillos quoque ad testamẽtũ pertinẽtes non valere, in dubium nõ venit. [h] Sed cum post ruptum testamẽtum patrem pupillorũ vestrorum [i] literas [k] emisisse ꝓponatis, quibus ꝓcedẽs iudiciũ [l] confirmauit: ꝓtor-

RVpto.] CAS. Paterfamil. fecit testamentum & codicillos, sed in priori testo aliqd legauit, vel ẽt in codicillo: eo rupto adhibitis quinque testibus fecit scripturam, in qua dicit se velle valere r[e]lictum in testamento rupto: an valeat tale legatũ? & si iudex pronũciauerit legatum deberi, quod est ex codicillis, an teneat sententia, quæritur? Rñ. quod sic, scilicet vbi ex nũc vt ex nouis codicillis.

g Agnatione.] ut s. de posthu. hære.l. 1.

h Nõ venit.] vt ff. e. l. si qs cũ. §. ñ. & dicuntur pertinere ad testamentum, siue ante testamentum facti sint, siue post, siue expresse confir mati, siue nõ. nã semper ius eorũ pendet ex testamento, vt d l si quis cũ §. fin. & l. ab intestato, in si Sed ad si nullum fecit testam? Rñd. non rumpuntur codicilli agnatione posthumi: ut ff. eo. l. si quis cum 2. rñ. & l. qui graui, & l. ab intestato, & l pen. in prin Accur.

Codicilli qualiter dicuntur pertinere ad testamẽtũ.

i Vestrorum.] tutoribus loquitur sic. s. eo.l. cum proponatis.

k Literas.] in quibus aderant quinque testes, alias non valerẽt: quia nuda volũtate nõ restituerentur testan ẽtũ & codicilli, vt ff. de bono possess. secũdũ tabu. l. fi. & s e.l. fi. in fi. & præter has literas valet hodie relictum, cũ irritaretur testamentum ex causa præteritionis, vt s. de liber. præteritis authen. ex causa.

ADDITIO Dic de hoc vt per Bar. o. s. de posthu. hæred. instit. l 1.

l Iudiciũ.] scilicet testamẽti, & per cõsequens codicilli, cũ testamẽtũ semper sequãtur, vt ff. eo. l. si quis cũ, in fi. & l. ab intestato, in fin. Sed quomodo potest quinque testibus

testibus confirmari, quod factū erat corā septē, & post A ruptū? Resp. vt debeatur ex vltima voluntate, nō vt ex testō: sicut & cū dicitur, si non valet iure testamēti, valeat iure vltimæ voluntatis, vt ĩ. eo l. si. in fi. sic ergo valebit vt ex nunc, non vt ex tunc, vt ff. ad Trebel. l. si quis priore, & insti. quib. mo. test. infir. §. posteriore, in fi. §. & ff. de leg. j. l. 1. §. sed si filiusfamilias.

[a] Testamento.] testamento ergo uideatur relictum. Vel dic in codicillis relictū, quod videtur in testamento relinqui: cū ex eo pendeant: & petetur vt ex nouis codicillis factis per literas. Acc.

[b] Codicillis.] vltimis, quos vocauit supra epistolam.

Hæreditatem.] CASVS. Si testamentum fecisti, & hęredem instituisti, in codicillis institutos hæreditatem adimere nō potes, & alium instituere, quia in codicillis neque adimi, neque dari potest hæreditas directo, rogare tamē potes in codicillis hæredem institutū de hæreditate restituenda alicui. vnde si in testamento instituisti, & in codicillis rogasti &c. & sibi fuerit psuasum ꝙ tale fideicommissum non valeat relictum in codicillis, falsa est persuasio.

[c] Verbis tamen.] Non directo datur, sed per fideicommissum, vt supra de necessarijs seruis l quidam, §. 1 me ius in §. sed cum veteres, & ff. eod l: § si & l. quod per manus, & ĩ. titu 1. l. hæreditas, & insti. eo § pen. & ff de condi. instit. l. pen §. si. & ad Treb. l. Scæuola, & ĩ. de testa l non codicillū.

[d] Falso.] cur pręces plus ualēt ꝙ institutio? Resp. quia nō totū auferunt preces, q̃ non quantū.

nihil contra ius fecit, si nouissimam eius voluntatē secutus, relictum testamē to [a] reipublicæ fideicommissum, vt ex codicillis [b] relictum, præstandum esse pronunciauit. PP. III. Kalend. Iul. Maximo. III. & Paterno Conss.

In codicillis non potest directo dari vel adimi hæreditas, sed per fideicommissum sic. Bal. & Salic. & Alex.

B

II. Imp. Philippus A. & Philippus C. Asclepiodotæ.

HAereditatem quidē neque dari, neque adimi codicillis posse, manifestum est. Verbis [c] tamen precariis per huiusmodi etiam nouissimi iudicij ordinationem iura non faciunt irritas voluntates. Vnde iefficaciter te codicillis rogatā esse, ut quibusdam rebus contenta, portionem quam testamento fueras consecuta, aliis restitueres, falsò [d] tibi persuasum est. PP. Idib. Octob. Peregrino & Aemyliano Conss.

Per sequentes codicillos non derogantur praecedentibus, nisi quatenus inuicem sunt contrarij. Alex. concor. Bal. & Salic.

III. Impp. Diocletianus & Maximia. AA. Hyacintho & aliis.

CVm proponatis pupillorum vestrorum matrem diuersis temporibus ac dissonis voluntatibus duos codicillos ordinasse, in dubium non uenit, id quod priori codicillo inscripserat, per eum

C

Cum proponatis.] CASVS. Mater quorundā pupillorum fecit codicillos, in qbus Titio decē legauit, fecit iterū alios codicillos, in quibus eadē decē Titio abstulit, & Seio legauit: an Titius illa decē iure codicillorū petere poterit, quęritur? Resp. ꝙ non. nā per contrariā volūtatē, quod ex primis codicillis sperabatur, reuocatū est. Vt.

[e] Contrariā.] alioquin si nō essent cōtrarij, ambo tenerent, vt insti. eo § fi. & ff. e. l. diuus §. codicillos: secus ąt in testamentis, nisi in militę. vt ff. de mili. testa l. quærebatur. Sed quid si duo ꝓferatur codicilli, in quorū vno dicatur illū fundū Titio lego: in alio, illū eūdē fundū ei nō lego, & ignoraretur qui posterius facti sunt q̃ iudiciū valeat? Videtur neutrū valere ratione incertitudinis, vt ar. ff. de te. du. l. si fuerint. ibi, itē si ex plurib⁹ &c. de test. tu. l. duo. sed si e contra inueniatur idē duobus legatū in diuersis codicillis, videtur esse cōcursus, ut ff. de leg. j. l. si pluribus, & infra de cadu. tol. § pe.

in quē postea secreta voluntatis suæ contulerat, si à prioris tenore discrepat & contrariam [e] voluntatem continet, reuocatum esse. [f] PP. VI. Id. Septēb. ipsis. IIII. & III. AA. Côss.

In vltima voluntate non requiritur præsentia grauati, vel onerati: nec etiam præsentia commissorum. Bal. Vel sic. Absentia hæredis legitimi non impedit codicillari. Salic. Vel sic: Per vltimam volūtatem potest grauari absens & ignorans. Alex.

IIII. Idē AA. & CC. Stratonico.

NOn idcirco minus, quòd intestato te absente [g] codicillos mater tua fecit: hi quibus precariis verbis adscripta sunt, relicta capiūt. Sine die & consule.

Quilibet præsumitur esse talis qualis naturaliter esse debet, seu solet: & ideo quilibet sanæ mentis præsumitur nisi contrarium probetur. h. d. secundum Nico. de Mat. Bal. Vel sic: Et qui negat aliquem fuisse sanæ mentis, incumbit onus probandi. Alex.

V. Iidem. AA. & CC. Flauiæ.

NE codicillos [h] quidem furētem posse facere, certissimi iuris est. [i] Si igitur scriptura velut codicillorum patris tui fuit polata, [k] vt aliqd ex hac peti possit: allegationi tuæ [l] mentis eū compotem fuisse negātis, fidē adesse probari [m] cōuenit. Dat. VI Kal. Decēb. Diuelli. CC. Conss.

Codicilli confirmati in testamento valent, siue præcedat testamentū, siue sequatur. Alexander. concord. Bald. & Salic.

Codicilli si uideant esse contrarij, qd iuris.

[f] Reuocatum esse.] nec enim eā legē quis sibi pt̃ Iponere, vt à priore nō liceat recedere, vt ff. de leg. 3. l. si quis in prin. testa.

Non idcirco.] CASVS. Mr̃ tua fecit codicillos, & ī absentia tui vel mei legatū vel fideicōmissū reliquit: an mihi p̃iudicet quo minus legatum petā, quæritur? R̃o quòd non.

[g] Absente.] non n. quærimus cum quo de supremis iudicijs quis loquatur, sed in quē voluntatis intētio dirigatur, ut ff. de leg. 2. l. cum pater, §. donationis, & l. miles, & supra eo. l. 1.

Ne codicillos.] CASVS. Qui compos mentis nō est, nō solum testm̃ facere non pōt, sed nec codicillos Si ergo pater tuus codicillos fecit, & in eis mihi legatum reliquit, & mihi petenti obijcias ꝙ nō erat compos mētis tempore factionis codicillorum: an ut assertioni tuę fides adhibeatur, probare debeas ipsum tunc compotem mentis nō fuisse, quæritur? Resp. quòd sic Et sic not. quod incumbit probatio neganti, non ei qui dicit: cuius cōtrarium est ff de probatio. l. 2. sed habet hoc implicitam affirmatiuam: dicendo enim compotem mentis non fuisse, per consequens dicit eum furiosum esse.

[h] Ne codicillos.] non solum testamentum.

[i] Certissimi iuris est.] vt ff eod. l. 2 § furiosus.

[k] Prolata.] ad hoc vt aliquid &c. & sic hęc determinatio, vt aliquid ex hac &c. respicit præcedentia: sed si diceret litera, peti non possit, tunc respiceret sequentia.

[l] Tuæ.] s. negantis. s. fuisse eum compotem mentis.

[m] Probari.] probat ergo, qui negat. & sic est contra. ff. de proba. l. 2. & supra de proba. l. actor. Sol. hic negatio ꝓ affirmatione ponitur. cum enim negat cōporem mētis affirmat furiosum vix enim est aliqua negatiua, quæ

a quibus-

æquipollentem non habeat affirmatiuam. præterea & si esset negatio, præsumptio tamen onus probandi ab vno in alium transfert. nam hic est præsumptio pro aduersa parte. præsumitur enim sanæ mentis, nisi contra probetur, vt supra qui testa. facere pol. l. 2. Item ex sermonibus eius præsumitur quis furiosus, vt. ff. de condi. insti. l. quidam, & de tuto. & cura. da. ab his. l. is cui. §. fin.

Præsumitur quilibet sanæ mentis.

S Iue.] CASVS. Pater sia. prius fecit testamentum, & præcepit seruari quę codicillis erat relicturus; siue prius fecit codicillos, & postea cōdito testamēto confirmet quæ reliquerat in codicillis, perinde est vt valeant quæ legauit, ac si i testamēto prius facto aliquid mihi reliquit. Aliàs sic ponamus: Aliquis fecit testamētum, & adiecit, quæ in codicillis dixero, seruari volo. uel prius fecit codicillos, & postea testamentum, in quo ita adiecit, quæ in codicillis dixi, seruari volo. vtrum codicilli testamēto cōfirmati intelliguntur? Respon. quòd sic.

VI. Idem AA. & CC. Demostheni.

SIue initio,[a] quæ fuerat codicillis relictur[b] generaliter, siue nouissimè relicta seruari mandauerit, confirmatione munitus,[b] nullam iustā generere solicitudinem potes. Dat. III. Idus Decembr. Nicomediæ. CC. Conss.

Illa quæ habent diuersa nomina, & quæ habēt diuersos contractatus, dicuntur habere diuersos effectus. Alexander concor. Bal & Salic.

VII. Imp. Constantinus A. ad [illegible] P. P.

SI idem codicilli quod testamēta possent, cur diuersum his instrumentis[c] vocabulum[d] mandaretur, quæ vis ac potestas vna[e] sociasset? Igitur specialiter codicillis instituendi[f] ac substituendi potestas iuris auctoritate data non est. Dat.

a Siue initio.] hoc dicit, siue prius fecerit testamentum, & mandauerit seruari quæ codicillis erat relicturus, siue e contra prius fecit codicillos, & postea testamento confirmet quæ dederat codicillis, idē est vt valeat, vt hic, & ff. e. l sed cum ea. sed aliter non valebant prius facti, nisi confirmarentur expressim, vt ff. eo. l. ante tabulas. Sed hodie contra. nam semper confirmati habentur, vt insti. eo. §. non tantum autem. & valent, vt. ff. de condi. & demonstra. l. si ita, sed vt ex tempore codicillorum factorum, vt infra de testa. manu. l. 1. Accursius.

b Munitus.] scilicet tu legatarius.

S I idem.] CASVS. Si testamentum & codicilli idē significent cur diuersa nomina sortiuntur? Respon. quod sicut diuersitas est in nomine, sic in significato, quia in testamento instituere & substituere quis potest, non sic in codicillis, quod intelligo directe: secus si per fideicom.

c Instrumentis.] id est voluntatibus. sic dicit, quia instituunt hæredem quid faciat.

d Vocabulum.] id est diuersus titulus. alioquin non est ratio. nam idē est testamentum. quod est elogium, & tamen sunt diuersa vocabula. sed certe immo est bona, quia vix inuenitur aliquod nomen quod omnino idem significet quod aliud. semper enim plus vel minus, vel aliter significat, vel alio modo.

e Vna.] vel nomen, vel aduerbium.

f Instituendi.] vt directo valeat: sed trahitur ad fideicōmissum, vt ff. ad Trebel. l. Scæuola, & facit supra e. l. 2.

S I quis.] CASVS. Testamentum fecisti, extraneum hæredem instituisti, in fine adiecisti scripturæ, si voluntas nō valeat iure testamēti, valeat iure codicillorū. quæritur, si hæres petierit hæreditatem ex tali scriptura tāquam ex testamento, an postea possit petere ex fideicommis. tanquam ex codicillis? Resp. quod non. Vel sic: Hæres dubitat an valeat voluntas vt testamentum, vel ut codicilli, cum testator prædicta verba non dixerit, & vtrū sibi expediat agere directa, vel vtili. Si primo agat directa, non potest agere vtili cōtra legitimos ad fideicommis. ratione codicillorū. & hoc in prima. Adeo vt si dixerit testator, valeat voluntas mea vt testamentum, vel vt codicilli: dabitur hæredi electio velit petere directe, vel vtiliter, & vna electa ad alterā conuolare non potest. & hoc in secūda. Adeo sunt hæc vera, quòd siue velit petere bono. poss. contra tab. siue secūdū nuncupationem, siue aliā aliquam extraordinariā possessionem, vt insti. de bo. pos. § septimo, debet in initio eligere, an velit eligere eam quæ est directa, uel utilis, & hoc in tertia. Si autem testamentum fecerit non solenne, puta adhibitis sex testibus, & hęres petat hęreditatē vt ex codicillis ab aliquo, non audiatur, nisi testator expresserit quod si testamentum nō valeat iure testamenti, valeat iure codicillorum. Si autem agnatus usq; ad quartū gradum, uel cognatus usque ad tertiū fuerit institutus, & directe agat, & succubuerit, nihilominus dabitur ei utilis. & quare secus sit in extraneo, & in agnato, causam assignat. & hoc in quinta. Vltimo dicit quòd in qualibet uoluntate excepto testamēto adhibentur quinque testes, uel rogati uel fortuito aduenientes, ita quod si fuerit testamentum in scriptis, testes subscribant.

III. Iun. Pacatiano & Hilariano Conss.

Ex eadem scriptura non potest quis petere hæreditatem ex testamento & ex codicillis, sed vna via intentata, tollitur altera, nisi intentator sit de coniunctis personis & testamētum ratione solennitatis imperfectum, nō valeat etiam iure codicillorum, nisi sit dictum. & in omni vltima voluntate sufficiunt quinque testes, excepto testamento, si tamen vltima voluntas conficitur in scriptu, teste debent se subscribere. Salicetus.

VIII. Imp. Theodosius A. Asclepiodoto P. P.

SI[†] quis[g] agere ex testamento quolibet modo, siue scripto, siue sine scriptura confecto, de hæreditate voluerit,[h] ad fideicommissi persecutionē[i] aspirare cupiens,[k] minimè permittatur. Tantum enim abest[l] vt aditum cuiquam pro suo migrandi desiderio conceda

† Ex Codice Theodosiano li. 4. tit. 4. l. 7.

Singu. lex secundum Bart. & eius intellectu uide Ro. consi. 125.

g Si quis.] scilicet extraneus quia aliud in propinquis, ut infra, ea. l. §. si quis uero.

h Voluerit.] id est elegerit agere iure directo, ut infra eo. §. fi. dicens se directo hæredem.

i Persecutionem.] quam petit ab aliquo præcedente in gradu, qui est hæres.

k Cupiens.] s. postea, minime &c. Sed nonne egit actione personali & causa expressa, ergo potest ex alia. causa agere, ut ff. de exce. rei iud. l. & an eadem, in prin. & §. actiones? Rn. hoc facit hic ratio contrariorū, quorum vnum non patiatur aliud, quia sibi contrarius est, quia petēdo sibi hæreditatem, dicit testamentum, petēdo fideicōmissum, dicit codicillū. Item si egi ex inofficio. possum postea de falso testamento agere, & e contra, ut s. de inof. test. l. eū qui, & uno modo petebam testm̄ rescindi, sicq; ualere dicebā: alio mō dicebā nullum. Quare hoc? Respon. ibi ad rescindendum duo contraria iura proponunt, hic vt ualeāt. Sed adhuc quare diuersum? Rn. ibi vtraq; uia est directa, hic altera directa, & non per medium, altera indirecta, & per præcedentem, scilicet mediū. Item intelligitur hoc principiū, quando nō dixit testator ut pro codicillis ualeat. nam & si dixit, licet ibi uideatur una uia & alia agi, tamen adhuc idem est, ut subiicit. tantum enim &c.

l Abest.] scilicet à iure.

† Not. ex hac glo. quod uolens tātū eligere idiguum, propterea nisi sequatur effectus, non priuatur iure eligēdi. Hæreditatem ex testamento & fideicōmissum ex codicillis quis petere non potest.

Valere.

mus : vt etiam illud sanciamus, si testator faciens testamentum, in eodẽ pro codicillis etiã id valere [a] complexus sit: qui hæreditatem petit, ab ipsis intentionis exordijs, vtrum velit eligendi habeat potestatẽ, [b] sciens se vnius electione, alterius sibi aditũ præclusisse: [c] ita vt siue bonorum possessionem secundum tabulas, siue secũdum nuncupationem, cæterasq; similes [d] postulauerit, [e] aut certe † mitti se in possessionem ex more [f] petierit: [g] statim inter ipsa huius iuris auspicia [h] propositum [i] suę intentionis explanet. †

¶ Illud quoque pari ratione seruandum est, vt testator qui decreuit facere testamentum, si id adimplere † nequiuerit, [k] intestato videatur esse defunctus, [l] nec transducere liceat ad fideicommissi interpretationem, velut ex codicillis vltimam voluntatem: nisi id ille complexus sit, ut vim etiam codicillorũ scriptura debeat obtinere, illo electionis videlicet iure perdurãte, [m] vt qui ex testamento agere voluerit, [n] ad fideicommissum migrare non possit. [o]

B ¶ Si quis verò ex parentibus vtriusque sexus, ac liberis vsque ad quartum gradum agnationis [p] vinculis alligatus, vel cognationis nexu constrictus vsque ad tertium, scriptus hæres fuerit, vel nuncupatus, in eo videlicet testamẽto, quod testator vicem quoq; codicillorũ voluit obtinere: licebit ei, si de hæreditate ex testamẽto secundũ mortui volun- C tatẽ agens [q] fuerit superatus, vel certe ipse spõte [r] voluerit, ad fideicommissi subsidiũ conuolare. [s] non enim par eadẽq; ratio videtur, amittere † debita, [t]

† Ex edic. D. Hadriani, additur in Codice Theodosiano. Contius.

† Multa hic abscidit Iustinianus quæ sunt in Codi. Theodosiano. Contius.

† Implere. in uet.

† Admittere legitur in uet. manusc. & Codic. Theodos. recte. hoc .n. posteriore casu pũt de bnam hæreditatẽ.

Hæreditatẽ petens petitione hæreditatis, si succũbat, põt postea illã ab intestato petere.

a Valere.] dixit enim, valeat iure testamenti, & iure co- A dicillorum. Quid aũt si dixit, si non valet iure testamẽti, valeat iure codicillorum? Respon. tunc non habet nisi vnam viam. si enim testamentum tenet, non habet locum codicillus. si non tenet. tunc habet locum codicillus: & adhuc dicã habere locũ legem istam.

b Potestatem.] vtrũ eligat, sed necessitatẽ, vt eligat. ff. de tute. l. qui habet, §. si pupillus, & sup hoc interrogabit a iudice, an velit eligere, vt s. de interrog. ac. l. si defẽsor, §. illud. Itẽ hoc intelligo siue voluntas erat talis, q̃ vtroque modo poterat valere: siue vno modo tm̃. Sed videtur non cõpelli eligere, sed vtrumq; possit proponere: vt ff. quorũ lega. l. 1. §. quod ait prætor voluntate. Sol hic ideo eligit, quia semper q petit hæreditatẽ, & maximè ipse hæres certus de suo iure esse debet, vt ff de acquir. hære. l sed & si de sua. §. cur autem, & l. cum falsum: sed ibi de facto alterius probabiliter errat. Vel solue vt diximus. ff. de tribu. l. quod in hæredem. §. eligere. Vel hic loquitur de pluralitate causarũ: vt ita dixerim, id est, vbi sunt varię causæ agendi, ibi cum pluralitas est actionum.

c Præclusisse.] ratione electionis contrariorum. Sed cõtra s. de peti. hære. l. hæreditas, in princip. Sol. si petij iure directo hæreditatem ex testamento petitione hæreditatis, & succubui: si postea ab intestato similiter directo velim petere, possum, vt ibi, & ff. de inoff testamen. l. mater, & ff de peti. hæredi. l. legitimam. Nec obst. ff. de except. rei iudica. l. ex sextante. in princip. l. quia ibi generaliter proposuit hæreditatis petitionem, non dicens ex testamento, vel ab intestato. vnde in vtraque sibi præiudicat, cum sit in rem, vt ff de except. rei iudica. l. si mater, §. eandẽ. Si vero directo primo petij ex testamento, & postea peto ex fideicommisso propter idem testamentum ex eadem scriptura, & eiusdem testatoris reducendo illud testamentum ad codicillos, non possum, siue testator non expresserit, vt pro codicillis valeret, siue expresserit, vt hic: quia contrarius est sibi, qui ex eadem scriptura petit tam contrarijs modis. sed hoc fallit in quibusdam: ut infra proxim. §. Præterea in illa l. hæreditas, ab alia persona deferebatur secundo hæreditas eadem. Si vero petii ex testamento iure directo, & succubui. & postea peto ex alia scriptura quasi ex codicillis, possũm: quia ex alia vltima voluntate nunc experior, quàm expertus sum. Alii tamen, vt P. in omnibus modis prædictis dicunt me repellendum, si semel succubui. & caue tibi, quia dixit testator, valeat iure testamenti & codicillorum. Idẽ dicam si dixerit, si non valeat iure testamẽti, valeat iure codicillorum, licet improprie ibi sit electio, cum tantũ vna habeat locum.

d Similes.] vt extraordinariam septimam.

e Postulauerit.] id est, postulare proposuerit.

f Ex more.] vt s. de edi. diui Had. tol. l. fi. Sed quomodo possessorium tollit petitorium? Respõ. illud possessorium præambulum est illius petitorii tãtum, quo iure directo agitur: vnde perinde præiudicatur iuri ciuili per possessoriũ, sicut per petitorium directum. An ergo poterit petere mitti in possessionem, qui ex codicillis habet hæreditatem? Respond. non. cũ enim haberetur vt fideicõmissarius, quasi legitimi videantur rogati, ut i. eo. l. conficiũtur, ergo in eo locũ non habet, ut diximus supra de edic. diui Hadr. tol. l. fi. §. 1.

g Petierit.] i. proposuerit petere.

h Auspicia.] i. initia.

i Propositum.] i. eligat vel illam vtilẽ, vel directam: non enim adhuc elegit.

k Nequiuerit.] secũdum solennitatẽ iuris, vel de facto.

l Defunctus.] vt & ff. eo l. 1. & j. de ma. test l. si iure, & ff. de uulg subst. l. cohæredi. §. cum filiæ, vers. quæ ita.

m Perdurante.] quando est complexus vt valeat iure codicillorum.

n Voluerit.] supple, & succubuit.

o Possit.] prædicta in extraneis.

p Agnationis.] intelligunt quidam in agnatis & cognatis parentibus & liberis tantum. nam & superiores & inferiores reperiuntur agnati quidam, ut auus paternus, & ex filio nepotes. Alii cognati, ut auus maternus, & ex filia nepotes. non autem de collateralibus dicit: sed P. etiam de collateralibus dicit, arg. j. proxi. nõ enim &c. D sed licet differant hic agnati à cognatis, hodie non differunt: ut in auth. de hære. ab intest. §. nullam, coll. 9. sed illud cum ab intestato, hic quodammodo ex testamento. Sed quam actionem proponit, qui ex codicillis habet hæreditatem, uel legatum? Respon. officium iudicis: ut instit. de fideicom. hæred. §. 1. uel utilem ex testamento: quasi uim capiant ex testamento, si quod est factum: uel si nullum, exhibent uim testamenti, quasi sint legitimi instituti, ut i. eod. l. ab intestato, & l. conficiuntur, circa princ.

q Agens.] scilicet iure recto.

r Sponte.] forte nondum superatus in directo.

s Conuolare.] alius hæres præcedebat gradu.

t Debita.] est enim talium cognatorum hæreditas, ut debita, ut j. de adop. l. pe. §. oĩa igitur, & j. de impo. lucra descriptio. l. 1. circa prin. li. 10 & s. de cur. fur. l. fi §. 2. & ff. pro soc. l. & quia, improprie tñ, cũ possint grauari in eo quod habẽt ultra debitum bonorũ subsidiũ. Acc.

Lucta

a Lucra non capere.] quę ab extraneis omnino possunt adimi, instituendo alios, vnde debet diuersum statui, vt hic, & ff de succes. edi. l. 1. §. largius, & J. qui pot. in pig. hab. l. assiduis, in fin.

b Voluntate.] siue inter absentes, siue inter praesentes, siue de omnibus bonis, siue de parte, vel de re certa, siue relinquat suis, vel extraneis, siue priuatis vel collegatis.

¶ Sequentia uerba nõ erant in Co. Theodosiano. Testm debet hẽre septem testes rogatos.

c Excepto testamẽto.] in quo septé rogati interuenire debent, vt ff. de testa. l. hæredes § in testamentis pręterquam inter liberos, vt supra famil. erci. l. fin. & de test. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. nã ibi sufficiunt qualiacunque iudicia, etiam per duos testes fortuitos.

d Quinque teste.] vt infra de do. ca. mor. l. fin. & supra de his qui in eccle. ma. l. si & insti de fideicommis. hęred. §. si & etiam fœmina, cũ nõ prohibeã. arg ff. de testi l. 1.

¶ Cõcor. gl. sup uerbo, quędã, in c. licet uniuersis, extra de testi.

e Scriptis.] dic vt in rubrica supra eo

f Subnotationem] id est subscriptionem.

DE LEGATIS.

Vidimus de testamentis & codicillis: nũc de his quę in illis relinquuntur. Ac.

Q Vamuis.] CASVS. Testamentũ fecisti, hæredem instituisti, & inde alimenta mihi legasti quandiu morarer cum Claudio hærede tuo. decessit Claudius an mihi pręstanda sint adhuc alimenta, quęritur? Respon. quod sic. videbatur quòd non, quia non amplius moror cum Claudio. non obstat. interpretatur enim hæc lex talem fuisse voluntatem defuncti, vt etiam post mortem Claudij mihi alimenta præstarentur.

g Quoad.] id est donec.

h Claudio.] proprium nomen.

i Vestiarium.] hoc superabundat, cum appellatione alimentorum hoc contineatur.

k Post mortem.] immo videtur quòd non debeantur, ut ff. de annu. leg l. Seio, in princ. & infra de condit. inser. l. si ea. Sed distingue cuius contemplatione sunt relicta, an legatariorum, an eorum cum quibus morari debeãt. Hic ergo contemplatione legatariorum: quasi commodius possint percipere existentes apud eum. sed in l. contraria, contemplatione eorum cum quibus morari debant, vt. de deficit legatum pro parte, si pro parte moriuntur vel ex toto, si non habitent cum eis & probatur hæc distinctio in eod. titu. le. annua, in princi. & de condi. & demon. l. illis, maxime quia simpliciter alimenta relicta, perpetuo relinqui intelliguntur, vt ff. de ali. leg. le. Caio. §. 2. Item adhuc contra infra de condit. inser. le. legatum. Sol. hoc fauore alimentorum. vel illud fuit sub conditione relictum, hoc purum, quod certam accepit legem fauore legatariorum. aut viuente Claudio non habet, nisi secum moraretur.

l Voluerit.] scilicet defunctus.

& lucra a non capere.

¶ 1 In omni autem vltima voluntate, b excepto c testamento, quinq; testes d vel rogati, vel qui fortuitu venerint, in vno eodemq; tẽpore debent adhiberi, siue in scriptis, siue sine scriptis e voluntas conficiatur: testibus videlicet quando in scriptis voluntas componitur, subnotationem f suam accõmodãtibus. Dat. XV. Kal. Mart. Constantinop. Victore. V. C. Cons.

TITVLVS XXXVII.

DE LEGATIS.

Conditio mixta deficiens per casum non facit deficere relictum alimentorum hoc dicit secũdum vnum intellectum glos. Vel sic: Alimenta relicta legatarijs quousque cum Titio morati fuerint, etiam debentur pro tempore secuto post mortẽ Titij. Al.

I. Imp. Antoninus Pius A. Nouius Sextiliæ.

Q Vamuis verbis his, quoad g cũ Claudio h iusto morati essetis, alimenta vobis & vestiarium i legatum sit, tamẽ hanc fuisse defuncti cogitationem interpretor, vt & post mortem k Iusti Claudii eadem vobis pręstari voluerit, l Sine die & consule.

Venditio hæreditatis hæredem non liberat licet contra emptorem regressum habeat. Bal. & Ale.

II. Impp. Seuerus & Antoninus. AA. Sabiniano.

B Q Vamuis hæres institutus hęreditatem vendiderit, tamen legata & fideicommissa ab eo m peti possunt: n & qđ eo nomine o datum fuerit, vẽditor p ab emptore vel fideiussoribus q eius r petere poterit. s PP. X. Kalend. Septemb. Laterano & Rufino Conss.

Obligatio rei legatæ non extinguit legatum. Sal. Vel sic: Testator non videtur reuocasse legatum, si post testamentum rem legatam alteri obligauit, & hæres eã liberare tenetur. Ale.

C III. Iidem AA. Victorino.

Q Vi post testamẽtũ t factum prædia quę legauit, pignori vel hypothecę dedit, u mutasse voluntatem circa legatariorum personam non videtur. x Et ideo ẽt si in personã y actio ele-

Q Vamuis.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & multa alia legasti. hæres hæreditatem vendidit, an emptorem debeant cõuenire legatarij, quæritur? Respon. quòd venditor conueniendus est: sed quod præstitit, ab emptore venditor consequatur, qui cum suo onere transit hæreditas.

m Ab eo.] s. hærede instituto.

n Peti possunt.] remanet enim hæres, vnde ipse conuenitur, vt iuura de hære. vendi. l. 2. & ff. & quod soluit, ab emptore recuperat, vt dicta. l. 2. ff. de hære. vend l. 2. §. sue, & § si quid publici, in fin.

o Eo nomine.] s. legatorum, vel fideicõmissorum.

p Venditor.] hic est hæres institutus.

q Fideiussoribus.] quos vendi or accepit, vt & ff. de hęre. vẽ l. vẽditor ex hęreditate & hoc si hæreditas est soluẽdo, non alias, vt ff. ad l. Falci. l. 1. in prin.

r Eius.] i. emptoris.

s Poterit.] hęres institutus.

Q Vi post] CASVS. Paterfamil. fecit testamentum & in eo legauit prædia, deinde ea obligauit. an videatur mihi ademisse legatum, quæritur? Respon. quod non. sed habeo actioné personalẽ ex testamẽto contra hæredem, vt ea liberet.

t Post testamentum.] aliud si ante obligatam postea legat, quia si sciebat rẽ obligatã, luitur ab hærede: si ignorabat, a legatario, vt infra de fideicomm. l. prędia, & ff. de lega. 1. l. si res.

D

u Dedit.] secus si alio modo alienasset. nam tunc distingue, aut ex necessitate rei familiaris, & tunc præsumitur non ademptum, & debetur legatum. aut ex voluntate, & tunc nõ debetur, vt ff. de adimen. leg. l. rẽ legatã. quę distinctio in donatione nõ cadit, vt ff. de lega. 3. l. fideicommissa. § si rem aliud si vsusfructus alienetur.

Legatum an uideatur adimere testator alienãdo rem legatam.

x Non uidetur.] vt inst. de leg. §. si rẽ Sed videtur quod sic, ut ff. de do. inter virum & vxo l. cum hic status. §. si maritus, & s. de dona. inter vi. & vxo. l. si maritus: sed ibi solus.

ADDITIO. Dicas quòd aliud in donatione, quę facta est inter coniuges, quę cum sit contra ius commune, facilius irritatur.

y In personam.] s. ex testamẽto. nã cũ rẽ suam testator legat, tria competunt legatario auxilia. s. actio ex testamento, &

Legatari[9] tria habet auxilia. mento, & actio in rem, & hypothecaria, vt ff. de leg. 2. l. cum filius §. variis, & infra communia de lega. l. 1.

Liberari.] idem cum legauit prædium quod debebat tributum in præteritum, vt ff. de leg. 2. l. apud. §. hæres, & de lega. 3. l. qui cōcubinā. §. qui hortos, & l. patronus. §. 1. Idem autem est cum quis rē obligatā vēdidit: nā tenet ex empto, vt infra de euic. l. ex prædiis.

ta est, rectè placuit ab hærede prædia liberari. [a] PP. VI. Kalend. Maii, Gentiano & Basso. Conss.

Legatum factum seruo sine libertate, non valet: nec conualescit si post mortē testatoris efficiatur liber. Alexan concor. Bal. & Sali.

III. Imp. Antoninus A. Sulpitio.

Seruis testamento dominorum, non data libertate, legatum seu fideicommissum relictum non valet: [b] nec conualescere potest, licet post mortem [c] testatoris libertatē aliqua ratione consecuti sint. PP. V. Kalend. Iul. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Legatarius subtrahens rem legatam per hæredem apprehensam, perdit illam, & tunc actionē. Salicetus. Vel sic: Legatarius qui rem legatam occupat propria auctoritate cum vitio, cadit ab omni iure suo Alex.

V. Idem A. Donato.

Non est dubium [d] denegari actionem legatorum ei pro portione competenti in his rebus quas subtraxisse eum de hæreditate apparuerit. PP. V. Idus Septembr. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Substitutio vulgaris facta in legato, expira[t] per agnitionem primi legatarii. Bal. & Alexan.

a Seruis.] [CASVS] Seruo tuo legatū sine libertate reliquisti: an valeat legatum, quæritur? Respond. quòd nō. nec cōualescit licet post mortem tuam manumittatur.

b Non valet.] contra. ff. de necel. ser. l. quidam. §. 1. Solu. vt ibi. nec libertatem habet per hoc, vt & ff. de fideicom. l. ex fideicommisso, nisi sit miles, vt ff. de testa. mil. l. ex his. Itē hoc scilicet quod non valet legatum istis seruis, procedit, nisi seruus alij legetur, vt ff. ad l. Fal. l. Plautius, & de leg. 1. l. seruo legato, in prin. uel nisi manumittatur, vt ff. ad le. Falcid. l. plane.

c Post mortem.] se c[us] si eo viuo, vt arg. ff. de iure fisc. l. non intelligitur. §. diuus, & de leg. præstan. l. interuenit. Et not. quod ab initio non valet, nō confirmatur postea, vt ff. de re. Cato. l. 1. & de re. iu. l. quod ab initio.

Non est dubiū.] [CASVS] Pone in legatario. rem in specie mihi legasti, eā vel totā, vel partem subtraxi: an amittam legatū, quæritur? Resp. quòd sic totum, si totū subtraxi, vel partem, si partem. Vel dic in hærede, qui subtraxit rem legatam, non detrahet de ea quartā, quod non est ita probabile.

d Non est dubium.] potes ponere casum in hærede, vt nō detrahat quartā in re quā subtraxit, vt ff. de his quib. vt indi. l. rescriptū, & ad leg. Fal. l. Paulus respōdit, & in auth. de hær. & Fal. §. hinc nobis, col. 1. & tunc dic actionem. i. retentionem. Idē in legatario, vt legatum amittat, si illud subtrahat, vt & ff. ad. l. Falci. l. 1. §. 1. ibi, eis st &c. sic enim euenit fideicommissario vniuersali, vt ff. ad Trebell. l. Paulus respōdit, si certa. & hæc bona. Sed prout in legatario intelligis, est cōtra ff. quorū lega. l. 1. in princ. Sol. hic subtraxit clam, ibi palam, argumen. ff. de administratio. tutor. l. non existimo, & de ritu nupt. l. fin. Vel ibi ante aditam hæreditatem: hic post, & post apprehensam possessionem alioquin idem esset quod ante aditam hæreditatē, vt ff. de acquirēd possel. l. cū hæredes, in princi. sic. ff. de crimi. expi. hære. l. 2. Vel

A distingue, an putauit sibi licere, an nō, vt insti. vi bo. rap. § quamedia magis placet. Sic videt cōtra infra de cri. expi. hære. l. obtentu. sed ibi alij, nō legatarij occupatunt, vnde non nocet legatariis.

VI. Idem A. Iuliano.

Si legata relicta primus [a] legatarius agnouit, substitutio eorum in persona Pontianæ facta euanuit. PP. VIII. Kalend. Maii, Romæ, Læto. II. & Cereali Conss.

B *Conuincit vt. faciunt sibi partem per concursum. & error in nomine, non vitiat si de corpore constat. Baldus & Alexander.*

VII. Idem A. Fauslo.

Si Fortidianum fundū primò pater tuus fratribus per præceptionem, ac mox tibi [f] legauit: cōcursu dominium eius tibi quoque quęritur.

¶ Error autem nominū [g] in scriptura factus (si modò de mancipiis vel possessionibus legatis nō ambigitur) ius legati dati nō minuit. PP. V. Idus Iul Læ-C to. II. & Cereali Conss.

Qui propter militiam mandatum testatoris exequi prohibetur, non propterea perdit legatum. Baldus. Vel sic: Conditio impossibilis de iure, non vitiat legatum: sed ipsa vitiatur & reijcitur. Alexander.

VIII. Idem A. Demetrio.

Ab administratione tutelæ religio[h] sacramenti Marcellum, [i] quē vobis [k] à patre tutorem datum testamēto ꝓponi-

S Si legata.] [CASVS] Legatum mihi reliquisti. & si aliquo casu illud nō agnoscerē, in eo Titiū substituisti: nūc agnoui. an euanescat substitutio, quæritur? Respō. quod sic.

e Primus.] legaui Titio: & si non haberet, idē legaui Sēpronio, vel Pontianæ. & facit supra de impube. & aliis substitu. l. post aditam.

Si Fortidianum.] [CASVS] Pater sami. testamentum fecit, fratres quatuor hæredes instituit, & eis fundū Fortidianū prælegauit: demum mihi eūdem legauit. cui acquiratur? Respond. quod cōcursu partes fient. habeo enim semissem, & institutiali ū. Si autem in nomine rei legatæ testator errauit, puta dixit sic, lego tibi Stichum, & sensit de Erote, an ob hoc minus valeat legatum, quæritur? Respō. quod non, cū cōstet de re. Casum ponit.

f Mox tibi.] non animo adimendi illis alias cōtra, vt instit. de adempt. leg. §. transferri. & tu semissem, & illi alium semissem habebūt, vt ff de hære. instit. l. Titius, & de lega. 1. l. plane. 1. in princi. nam coniun[c]ti loco vnius habētur. & ad hoc est infra de cadu tol. §. si vero, & §. sinautem, & facit ff. de leg. 1. l. si pluribus.

D g Nominum.] proprioū, vel prænominum, vel agnominū, vt & instit. d. leg. §. si qs in nomine, & ff de test. l. si in nomine, uel finium, vt ff. de leg 3. l. patronus. § 1. sec[us] si errēt in appellatiuis nominib. vt ff de lega. 1 l. 4. Error nominū, uel finiū an vitiet legatum.

Ab administratione [CASVS] Filio tuo impuberi militē in testamēto tuo tutorē dedisti, & ei legatū reliquisti, si tutelam impuberis administraret, imo sim pliciter. sed dubitabatur, an emolumentum sine onere posset agnoscere. Vel dic sub cōditione, quæ militi fuerit impossibilis de iure, & ob hoc repellenda: an legatum petere possit non obstante eo quod non administrauit, quia miles? Respon. quòd sic: cum per sacramentum militiæ prohibeatur esse tutor, vnde à petitione legati non excluditur, etsi administrare uellet, non posset.

h Religio.] iurabat enim miles, ut dixi. ff. ex qui. cau. ma. l. pe.

i Marcellum.] militem.

k Vobis.] pupillis loquitur.

Eripit.]

differt, quia vbi quantitas, dupl cabitur filiæ, si patrem A huius fuisse voluntatis probet, quod non sic facile est in specie legata, vt. ff. de iure do. l. cum pater, & de lega. 3. l. plane. 2. §. 1. Sed quid e contra si primo dedit in dotem, postea legauit? Respon. idem videtur, vt duplicare voluerit, vt argumen. ff. de lega. 2. l. cum quidam vxori, & l. cum pater. §. pater filiæ, & de lega. 2. l. huiusmodi. §. cũ pater, & ad leg. Falci. l. cũ quo. §. fina. Sed argu. contra. ff. de iure do. l. cum pater: sed ibi promiserat tantum: & non dedit. alioqui esset quod dixi, vt vtrumque deberetur. & facit ad. l. ff. de lega. 2. l. Lucius. 2. §. impuberem.

C Vm responso.] CASVS. Materfamilias filiã & alium hæredes instituit, & filiæ ante partem fundum legauit. vult partem hæreditatis repudiare, & legatum petere, an possit, quęritur? Respon. quòd sic, & hoc per Papi. responsionem.

Cum responso.] cuius mentem habes. ff. de lega. 1. l. filio, & idem dicitur l. seq. & l. qui filiabus. §. fin. & de leg. 2. l. miles. § pro parte.

b Renũciasset.] per quod videbatur portioni prædij, quam saltem iure habebat hæreditario, renunciare. Item contra ff. de excep. do. l. si. §. si. vbi filia nõ potest habere p̃ çlegata, si hæreditatem dimittit. Solu. ibi tam hæreditatem quam legatum habet sub cõditione, si debitũ remittat. vnde nec legatũ habet, nisi remittat, vt. ff. de leg. 3. l. sed si non alias.

P Roprias.] CASVS. Si res tua tibi legetur, an valeat legatum, quæritur? Respondeo quòd non.

c Non potuisse.] quod enim tuum est, amplius tuum fieri non potest, vt instit. eodem. §. sed & si rem. Item hoc, cum pure legatur. secus si sub conditione, vt ff. de lega. 1. l. cætera §. 1. Item hoc intellige, nisi testator aliquid iuris in illis rebus habuit, vt quia sibi obligatæ, vt ff. de lega. 1. l. apud Iulianum. §. si Titius, & l. si domus. §. si. & l. si sic, & l. senatus, & l. si tibi homo. §. fi. & de leg. 2 l. Mæuius. §. pe. Quid autem si tempore testamenti est legatarij, & tẽpore mortis testatoris est alienata? Videtur valere, vt. ff. de reg. Cato. l. 1. in fi. Vel dic secũdũ

Legari quã ioqie p̃ōt alicui res sua.

Hæres qui partem hæreditatis in qua fuit institutus repudiauit, totum prælegatum consequitur. Alex.

XII. Imperator Gordianus A. Mutiano.

C Vm responso [a] viri prudentissimi Papiniani, quod precibus insertũ est, p̃ceptionis legatũ, & omissa parte hæreditatis, vendicari posse declaretur, intelligis desiderio tuo iuxta iuris formam esse consultum. Verba verò responsi hæc sunt: Filiæ mater prædium ita legauit: *Præcipuo sumito extra partẽ hæreditatis*. Cùm hæreditati matris filia renunciasset: [b] nihilominus eam rectè legatum vendicare visum est. PP. constitutio. V. Id. Iul. Sabino. II. & Venusto Conss. B

Res propria nemini potest legari. Salicetus.

C

XIII. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Seueræ.

P Roprias tuas res legari vel fideicommitti tibi non potuisse, [c] certum est. PP. XV. Kalẽdas Maii, Maximo. II. & Aquilino Conss.

Non monumentum, sed ius inferendi mortuum, potest legari. Salicetus. Vel sic: Res religiosæ relinqui non possunt, sed ius quod quis habet in eis. Alexander.

XIIII. Iidem AA. Tatiano.

M Onumenta [d] quidẽ legari non posse, manifestum est: ius autẽ mortuum inferendi, legare nemo prohibetur. PP. II. Kalendas Septembr. Maximo. II. & Aquilino Cõss. D

lo. q̃ ibi sub cõditione fuit legata, vt dicta. l. cætera. §. 1.

M Onumenta.] CASVS. Monumentum mihi legasti, an valeat legatum, quæritur? Respon. quod non: secus si ius inferendi mortuum legaueris.

d Monumenta.] id est sepulchra, vt probatur supra de religi. sepulchrum. Sed nunquid si monumentũ, id est sepulchrum, uel legauerit, uel uendiderit, ius inferendi, cõcedere videtur? Et uidetur quòd sic, ut ar. ff de contrahen. em. l. qui tabernas, & de lega. 2. l. Mæuius. § pe. & de leg. 1 l. apud Iulianũ §. si Titius, & l. si tibi homo. §. fi. & l. si domus. §. fi. & de libe. lega. l. 1. & l. non solum. §. 1.

Nemo relinquit quod non habet. Baldus. Vel sic: Non valent legata si æs alienum absorbet totam hæreditatem: sed si aliquid superest, valet vsque ad illud, salua Falcidia. Alex.

XV. Iidem AA. Terentio & aliis.

S I uniuersæ facultates, quas pater vester reliquit, debito fiscali aut priuato absumuntur, nihil [e] ex his quæ testamẽto eius asscripta sunt, valere potest.

¶ Quòd si deducto debito, in relictis bonis superfluum est, libertates [f] impediri iuris ratio non permittit: quin [g] etiam legata nec non fideicommissa, salua lege Falcidia, prçstanda sunt. PP. III. Kalendas Octob. ipsis IIII. & III. AA. Conss.

Si debitor legat creditori rem pigneratam, non tenetur creditor restituere eam heredi, etiam oblato vel soluto pretio. Alexander.

XVI. Iidem AA. & CC. Syllæ.

C Reditor si à debitore suo rem quam pignoris nomine susceperat, legatam sibi contendit, etiam debito ab hęredibus eius oblato, quò minus [i] restituat, defendi potest. S. XVIII. Kalendas Februar. Sirmii. CC. Conss.

Sicut legata fieri possunt, ita & adimi Alexander. concor. Baldus, & Salicetus.

XVII. Iidem AA. & CC. Eutychiano.

D Atum legatum

S I uniuersæ.] CASVS. Debito fiscali uel priuato obligatus, prædium mihi legasti. an ualeat legatum, quæritur? Respon. quòd non, si bona hæreditaria & debita tantum cõcurrant, sed si deducto ære alieno aliqd residui fuerit, illud cedet in legatum, nec impedientur libertates relictæ, salua tamen ratione legis Falcid. alioquin præstari legata pecuniaria non debent.

e Nihil.] ut ff. ad Trebell. l. 1. § is qui, & infra ad legem Falci. l. successores.

f Libertates.] scilicet directæ. nam fideicommissaria ex solo euentu impediretur, ut infra qui ma. non poss. l. 1. secus si debitor contendat pignora sibi legata a creditore, ut ff. de lega. 3. l. si mulier. § hoa.

g Quin.] pro sed. aliàs quando, pro quia. * quando.

h Etiam legata.] hoc ad pecuniaria referas legata. sed libertates non minuuntur p̃ Falcidiã, ut ff. de inoffi. test. l. Papinianus, §. quarta.

C Reditor.] CASVS. Prędium mihi obligasti, illud idem mihi legasti. an debito soluto illud recuperare possit hæres, quæritur? Respondetur quòd non.

i Quo minus.] id est non. hoc enim necesse est fieri, sed licet debitori offerri, ut ff. de leg. 2. l. creditorẽ. Sed quid e contra si creditor debitori legat pignus? Valet remissio pignoris, licet debitor per hoc grauari non possit, ut ff. de lega. 3. l. si mulier. §. fin.

D Atum.] CASVS. Liberto tuo legatum reliquisti. an ei adimere possis, quæritur? Respon. q̃ sic siue

pure

pure dicendo, nolo quòd habeat legatum. siue sub conditione, si nauis venerit ex Asia. idem in ingenuis est. VI. A

Legatum qualiter adimatur.

a Adimi.] & si quidem adimatur in eodem testamento, videtur nec fuisse datum. si quidem in alio & solenni, ipso iure adimitur. si in minus solenni voluntate, ipso iure debetur: sed obstat exceptio, vt ff. de adimen. lega. l. 3. §. fin. Si autem fiat ademptio per inductionem, siquidem fiat ante consummationem testamenti, ipso iure adimitur, alioquin per exceptionem, vt ff. de lega. 1. l. si ita sit adscriptum, & de his quæ in test. delen. l. 1. §. sed si legi, & §. sed consulto, & l. proxi.

EX legato.] CASVS. Actionem quam habes contra debitorem tuum, mihi legasti, an cum eam ab hærede tuo non habeam adhuc cessam, intentare possim, quæritur? Respond. quòd directam non: sed vtilem meo nomine sic.

Actio vtilis & directa differunt.

b Vtilibus.] aliàs vtilius. sed quid differt vtilis à directa? Quidam dicunt quod nihil, vt ff. de neg. gest. l. actio. Alij quòd vtilis est datiua, directa natiua. Tertij quòd ex contractu ex quo fit cessio, nascitur vtilis: quod non placet: quia si cedo tibi actionem furti, ex hoc contractu nascitur actio vtilis furti: quod est falsum, vt ff. de pa. l. si vnus, §. pactus. Vel dic directa ex verbis & ex mente legis, vtilis ex mente tantum, ut in summa de actio. & ff. de nego. gest. l. actio. Et nota hic sex casus in quibus datur vtilis actio solo contractu sine cessione, ut hic, & s. de act. & obl. l. nominibus, & quando fis. vel pri. l. in solutum, & de hæred. vend. l. emptor, & l. postquam, & ff. de pig. l. cum conuenit, & infra de donatio. l. 1. Accursius.

Actio vtilis, datur in sex casibus sine cessione.

adimi a tam pure, quàm sub conditione, non libertis tantum, sed etiam ingenuis placuit. Dat. III. Non. Mart. CC. Conss.

Ille cui legatur nomen debitoris, habet vtilem actionem suo nomine: non autem directam, nisi sit mandata vel cessa. Alex.

XVIII. Iidem AA. & CC. Instino.

EX legato nominis, actionibus ab his qui successerunt non mandatis, directas quidem actiones legatarius habere non potest: vtilibus b autem suo nomine experietur. Dat. VI. Id. Decem. CC. Côss. B

Breuitas temporis quo matrimonium durauit, non impedit ab altera coniugum alteri posse legari. Salicetus & Alexander.

XIX. Iidem AA. & CC. Nicom.

NOn tantum duorum mensium, sed & minoris temporis maritus, vxoris testamento scriptus succedit: nec legata, vel fideicommissa, seu donationes c temporis huius angustia d capi prohibet. Dat. V. Id. Decemb. Nicomediæ. CC. Conss. C

Si quis legat rem in qua vsumfructum habet: illud ius tantum quod habet, legasse videtur, licet morte finitum sit. h. d. secundum glo. Alexander.

XX. Iidem AA. Eutychiano.

VXor patrui tui si testata decesserit: res tuas, e tantum vsumfructum earum habens, legare non potuit. f Dat. VII. Kalendas Ianuar. CC. Conss.

Verborum solennitas non curatur etiam in legatis. Salic. Vel sic: Non refert per quæ verba loquatur testator dummodo eius intentio comprehendatur. Alexander.

XXI. Imppp. Constantinus, Constantius & Constans AAA. ad populum.

IN legatis vel fideicommissis necessaria non sit verborum obseruantia: ita vt nihil g prorsus intersit h, quis talem voluntatem verborum casus i exceperit, aut quis loquendi vsus effuderit. Dat. Kalendis Feb. k Constantio. II. & Constante Conss.

Appellatione hæredis veniunt hæredes in infinitum. Alexand. concor. Baldus & Salicetus.

XXII. Imp. Iustinian. A. Menæ præfecto prætorio.

IN annalibus a legatis vel fideicommissis, quæ testator non solum certæ personæ, sed & eius hæredibus præstari voluit, b eorum exactionem omnibus hæredibus, & eorum hæredum hæredibus seruari, c pro voluntate testatoris præcipimus. D. III. Id. Decem. Constantinopo. DN. Iustiniano. A. PP. II. Conss.

Si vni legatur totum, alteri postea pars eiusdem totius: censetur illa pars de toto adempta. h. d. vsque ad §. sed & aliam. Alexander.

D XXIII. Idem A. Ioanni PP.

CVm quæstio talis de significatione ver-

e Res tuas.] quo ad proprietatem, vel vsumfructum.

f Non potuit.] sed non potuit rem alienam legare? Respon. vtique: sed cum non sit sua, ius quod habet, tantum legare videtur. vt ff. de contrahen. emp. l. qui tabernas, & de lega. 2. l. Mæuius. §. pen. at hic post mortem nullum ius remanebit, quare legatum non tenet. vt ff. de lega. 1. l. si domus. §. fi. sic ergo quod voluit, scilicet vsumfructum, non potuit. & quod potuit, scilicet proprietatem, non dixit. sicque neutrum valet, vt ff. de reb. dub. l. in ambiguo. quod est verum, nisi postea sit nacta proprietatem, vt ff. de lega. 1. l. quod in rerum natura. §. 1.

g pars. l. qm. §. 1. de testamen. Contius.

IN legatis.] CASVS. Si testamentum fecisti, & aliquid mihi legasti, non refert, per præceptionem, vel sinendi modum illud mihi reliqueris: quia valet legatum. vel dic an obliquis casibus seu verbis.

k Serdicæ, vt s. de testamen. l. quoniam. hæc enim illius legis pars est. Contius.

g Nihil.] potest intelligi vt dicat non referre inter quatuor genera legatorum, quæ sunt insti. eo. §. 1. sed hoc non placet, cum Iustinianus de nouo hoc fecit, vel quod non refert directis, aut obliquis verbis vel casibus legetur, vt supra de testa. l. qm, & quod admi. ad bo. pos. l. fi. nisi in appellatiuis erraret, vt ff. de le. 1. l. 4.

i Casus.] potest esse nominatiui & accusatiui.

IN annalibus.] CASVS. Aliquod annuum mihi & hæredi meo reliquisti, an debeatur legatum, scilicet singulis annis: an primis hæredibus tantum, vel hæredum hæredibus, quæritur? Respon. quòd hæredibus hæredum: & eadem dabitur eis petitio & exactio.

l Ex quinquaginta decisiόib. Contius.

a In annalibus.] puta decem annua.

b Voluit.] secus, si hoc non dixit, vt ff. de verbo. oblig. l. Stichum §. 1.

c Seruari.] etiam in infinitum, vt ff. de iu. immu. l. 4. & de verb. signi. l. hæredis. secus in vsufructu legato tibi & hæredibus. nam de primis intelligitur, vt supra de vsufru. l. antiquitas, ne inutilis esset proprietas, ut ff. de cond. & demonstra. l. Titio centum. §. Titio. 2.

CVm quæstio.] CASVS. Testamentum fecisti, fundum Cornelianum mihi legasti, deinde Titio eius medietatem: qualiter facienda esset distributio, apud antiquos

c Donationes.] scilicet causa mortis.

d Angustia.] quia modicum tempus est quòd eam accepit. & est arg. ff. de lega. 1. l. si mihi & tibi. §. 1.

NOn tantum.] CASVS. Vxorem duxisti intra duos menses decessit, & te hæredem instituit, & multa legata reliquit: an ob hoc minus teneant quòd tam paruo tempore cum ea fuisti, quæritur? Respon. quod non.

VXor.] CASVS. Vxor patrui tui in fundo tuo habebat vsumfructum. illum mihi legauit: an valeat legatum quæritur? Respondetur quòd non.

rum animos veterum mouit, si quis cuidam agrum Cornelianum puta, vel alium quempiam in solidũ legauerit, deinde alij partem [a] eius dimidiam: quã tam portionem primus, quantam secundus legatarius consequitur: simili dubitatione & in hęreditate & in fideicommissis habita. cumque computationes multæ introducebantur, & multis ratiocinationibus dignæ, nos huiusmodi computationes quasi superfluas & contrarias voluntati testatoris, omnes esse sopiendas censemus. Cum enim manifestũ est eum qui ab initio duodecim vncias [b] rei cuidam reliquit, alij autem postea sex, [c] recessisse quidem à priore uoluntate, voluisse autem minui eam sex vncijs, cum alij eas obtulit: & præsens casus exitũ apertissimum inueniet. Si quis itaque vel agrum vel hæreditatem reliquerit, primo quidem in totum, secundo autem in partem dimidiam: vtrunque in sex vncias esse vel dominum rei legatæ, vel hæredem. Et si tota re primo relicta, tertiam partem secundo reliquerit: secundum prædictum modum octo quidẽ vncias vel agri vel hæreditatis apud primum remanere, tertiam autem partem, vel quatuor vncias ad secundum migrare. [d] Et sic in omnibus statuendum est, id est in hæreditatibus, vel legatis, vel fideicommissis. vestigia enim voluntatis testatoris non aliter nisi per huiusmodi viam æstimanda sunt.

B *Plures nominationes de eodem vniformiter factæ, non faciunt ipsum ad maiorem portionem vocari. Alc.*

Sed & aliam disceptationem iuris antiqui non absimilem [e] constitutam decidere nobis humanum esse apparuit. Agitabatur. n. si quis agrum Cornelianum, vel forte alium, vel quandam rem cuidam legauerit, & postea iterum vel sæpius ei eandem rem per legatum vel fideicommissum dederit, post talia † autem verba testamenti C Sempronio eundem agrũ vel aliam rem legauerit, vt sæpius quidem fuisset Titij mentio, semel autem Sempronij: quid statuendum est? & quid iuris sit, si coniunctim, [f] aut separatim eis relinquatur, siue in legato hoc consistat, siue in hæreditate? Huiusmodi igitur decidentes antiquam cõtrouersiam, sancimus, cuicunque sit hæreditas, vel ager in memoratis casibus, siue coniun D ctim, siue soli, [g] siue sæpius [h] eidem relictus: [i] æqua lance & hæreditatẽ, & agrum, & aliam quancũque rem diuidi, & ad dimidiam partem vnumquẽ-

† post alia.

tiquos dubitabatur. Dicit imperator quòd ego in medio, A Titius in alteram vocabitur. Idem est si ego in totam hæreditatem, & ex causa legati Titius percipere debuit medietatem, quia ego in sex vncias vocabor, ille in sex. Si autem testator mihi fundum reliquit, vel aliam rem legauit, & postea iterato mihi eundem fundum legauit, vel aliã rem mihi prius legatam, & sic tertio eũdem fundum Titio reliquit, semel facta eius mentione qualiter facienda esset distributio, quęrebatur? Respondetur, siue coniunctim siue separatim esset legatus fundus, ego in dimidia vocabor, & Titius in alia, nisi testator partes specialiter expresserit. quo casu seruabitur eius voluntas.

[a] Partem.] quod potest facere, & etiam totam, si vult, ut s. eod. l. datum.

[b] Duodecĩ vncias.] id est totam rem.

[c] Sex.] id est dimidiam.

Asse toto distributo an sit necesse ad dupondiũ transire.

[d] Migrare.] imò videtur res transire ad dupondium in nostro casu, ut ff. ad Treb. l. Marcellus, in prin. & l. quadringenta, & de hære. insti. l. interdum. §. sed si excessit, & l. si ita scriptum, §. quidam, & de liberis & posthu. l. si ita, in prin. Ad hoc dico, quòd hic corrigit. Vel verius distingue, vtrũ certum sit testatorẽ excedere assem voluisse, an noluisse, an dubitatur. Primo casu loquitur d. l. interdũ. voluit enim ad dupondium transire, & ex eo diuidi hæreditatem suam, quod potuit, vt insti tu. de hære. insti. §. hæreditas. Secundo, scilicet si noluit expresse excedere assem, locum habet quod hic dicitur, vt tantum videatur minuisse primo quantum contulit secundo. si secundo contulit minus asse, ut ff. de leg. 1. l. si pluribus. si vero contulit primo minus asse, & secundo assem, tanto plus habet secundus tacite, quantum apparet amplius ei datum, ut dictis ll. ad Trebell. nam in eis plus secundo dederat, & eadem distributio fiet in vacãte portione, ut instit. de hæred. insti. §. videamus & d. l. Marcellus, ad Trebell. nam in eis plus secũdo dederat. Et est ratio huiusmodi diuersitatis, quia vbi legat mihi xij. tibi. vj. intelligitur tibi legasse. vj. de duodecim, & ita minuisse primum legatum, & non videatur diuisisse rem in, xviij. vncias. at vbi mihi primo legat sex, postea tibi duodecim, non potest dici quòd legauit tibi duodecim de vj. quia est impossibile, vt plus videatur ademisse primo quàm dedisse. Et his duobus vltimis casibus, quando expresse, & quando tacite voluit excedere, ut ibi primo casu, & cætera, & ibi, si vero, & cætera, patet deiunctum voluisse excedere assem quantũ ad numerum vnciarum, quia duodecim & sex non inueniũtur sub asse, sed non quo ad quantitatem, vbi autem noluit excedere assem, & mihi plures quã tibi reliquit vel legauit vncias, tamen plus habeo quandoque vel ex voluntate expressa, vel ex præsumpta, ut d. l. de lib. & posthu. l. si ita. Tertio casu scilicet cum dubitatur, voluit vel non excedere assem, præsumo quòd noluerit excedere per. l. istã, & ar. ff. de hær. insti. l. qui non militabat. §. fin. Azo. Item & vbi constitit noluisse excedere velle assem, si primo assem, secundo assem dedit per legatum, vocatur vterque in medietatem, nisi constet testatorem voluisse primo adimere, & tunc secundus haberet totum, vel nisi vtrunque eorum voluit testator solidum legatum accipere, quia tunc vnus haberet rem, alius precium, vt ff. de lega. 1. l. si pluribus. Item quid si primo assem, secundo semissem, tertio sextantem reliquit: nunquid hic tertius deminuet de asse vel de semisse, an de vtroque? Tu dic quòd de vtroque deminuit proportionabiliter, vt ff. de le. 1. l. si quis testamento, §. 1. quod probab lius est.

[e] Non absimilem.] imò similem.

[f] Coniunctim.] .s. alijs legatis non interpositis. sed cõiunctĩ dixit, vel bis, vel ter, nullo alio legato ĩterposito.

[g] Siue soli.] id est separatim.

[h] Sæpius.] id est quater vel pluries.

[i] Relictus.] siue cuilibet semel.

que vocari: [a] nisi specialiter expresserit & dixerit testator, tãtas quidem partes velle unum, tantas [b] autem alterum habere. In omnibus etenim testatoris voluntatem, quę legitima est, dominari censemus. D. XV. Kal. Decem. Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.

A substituto exhæredati non potest legari, vel fideicommitti, etiam si exhæredato pater aliquid legauerit. Salicetus Vel sic: A substituto impuberis exhæredati, non potest legatũ vel fideicommissum relinqui. etiam si impuberi aliquid relictum sit. Alex.

XXIIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm quidam suum filiumfamilias impuberem exhæredatum fecit, alijs hæredibus scriptis, eidem autem pupillo alium substitutũ reliquit, [c] maximam scilicet ostendens C ad filium suum affectionem [d], cui nihil quidem emolumenti reliquit, sed post exhæredationis iniuriam etiam substitutionẽ ei [e] addidit, & à substituto [f] legatum [g] reliquit: q̃rebatur si huiusmodi legatum vel fideicommissum posset valere? Sed & si legatum eidem exhæredato filio pater reliquerit, & substituerit ei exhæredato facto aliquem extraneum, D iterum certabatur, si saltem per eundem modum fideicommissum posset relinquere? Cum igitur antiquitas quidẽ hoc diuerse tractare maluerit, nobis aũt huiusmodi iurgia superuacua esse videantur: sancimus nullo legato, nullo fideicõmisso huiusmodi substitutum, qui exhęredato pupillo datus est, pręgrauari: nec si ipsam rem quã pupillo legauit, à substituto eius vel legare vel fideicommittere voluit. [h] Dat. II. Kal. Maij. Constan B tinop. post consulatum Lãpadij & Orestis. VV. CC.

Legatarius celans testamentum, priuatur legato, & remanet hæredi scripto. Vel sic: Illud quod aufertur ab indigno propter casum concernẽtem fauorem certæ personæ, debetur, illi & non fisco. Sali. Vel sic: Legatarius qui surripit testamentum, cadit a legato tanquam indignus. Et quando indignitas alicuius respicit fauorem certæ personæ, illud quod sibi aufertur, applicatur illi personæ. Alex.

XXV. Idem A. Ioanni P. P.

SI legatarius, [vel fideicommissarius] celauerit testamentum, & postea C hoc in lucem emerserit: an posset legatum sibi relictum is qui celauerit, ex eo testamento vendicare, dubitabatur. quod omnimodo inhibendum esse cẽsemus, ut non accipiat fructum suæ calliditatis, qui voluit hæredem hæreditate sua defraudare: sed huiusmodi legatum illi quidem auferatur, maneat autem quasi pro non scripto apud hæredem, vt qui alij D nocendum esse existimauit, ipse suam sentiat iacturam: [i] quemadmodum si legatarius, cui propter tutelam gerendam aliquid relictum sit, non subierit tutelam, ei quidem legatũ aufertur, [k] pupillo autẽ

Seruus cõmunis stipulatus omnibus dominis, & Titio specialiter, an illi plus acqrat.

a Vocari.] vt ff. de leg. 1. l. plane. 1. §. 1. & de leg. 2. l. Męuius, §. cum, & de vsufruct. ac. l. si tibi proprietas. verborum enim multiplicatio non necessaria nihil prodest, vt ff. de auro & argen. leg. l. pediculis. § Labeo. Sed contra ff. de stipu. ser. l. 4. vbi seruus stipulatur omnibus dominis, & Titio specialiter. nam plus ei acquirit, quasi bis nominato. Solu. hic corrigit. Alij distinguũt hic, an propriũ nomẽ vnius expressum est, cui semel tãtum est legatum, an appellatiuũ, primo casu habet uirilem portionem, ut ar. ff. de stipu. ser. l. si communis seruus, vl ti. quæ non valet, quia expresse in lege contraria fuit expressum proprium nomen. Alij dicunt illa in contractibus, hæc in vltima volũtate. vel ibi nominatus bis, non habet plus ideo quòd pluries fuerit nominatus, sed quia sic voluit seruus qui stipulabatur, qui vni ex dominis in plus potuit prouidere, vt ff. de stip. ser. l. seruus cõis, 2. §. licet sic & hic haberet plus, si testator vellet, vt hic subijcit, & ff. de leg. 2. l. legata inutiliter, §. fin. & hæc verior. Itẽ cõtra ff. de pec. lega. l. dñs seruũ, §. dominus seruũ, vbi semel dimidiam serui cuidam legauit, secundo aliam dimidiam eidem & alij. sed ibi manifesta est voluntas, quòd voluerit vnum tres partes habere. quia ibi vtrique assignauit suam portionẽ.

b Tantas.] i. tot.

CVm quidam.] CASVS. Filiũ tuũ impuberem exhæredasti, extraneum instituisti, impuberi in bonis maternis Titium substituisti, & à substituto legatum mihi reliquisti, an valeat legatum, quæritur? Item si filio exhæredato legatum reliquisti, similiter est quęstio an valeat legatum: apud antiquos erat de hoc altercatio. Dicit imperator quòd non valet, nec debet substitutus prægrauari, nec in legato etiam relicto pupillo dando a substituto substitutum grauare potuit. Viuia.

c Reliquit.] pupillarem, quod potest in bonis quę olim de habuit, vt ex hæreditatibus propinquorum, vt infra de pupil. sub. §. non solum.

d Affectionem.] per antiphrasim, id est per contrarium.

e Ei.] scilicet pupillo.

f A substituto.] relinquere, scilicet substituto tantum.

g Legatum.] dandum.

h Voluit.] scilicet testator. sed ipse filius exhęredatus potest grauari, si ei sit aliquid relictum, alias nõ, vt ff. de vul. substit. l. cohæredi. §. cum filiæ, ibi, neque fideicommisso, & j. de fideicom. l. quidam, licet ab eo substituto non posset, ut hic, & etiam prisco iure, ut ff. ad l. Falcid. l. qui fundum, §. qui filios, ibi nec huic contrariũ &c. & de milita. testamen. l. miles ita, §. si miles, & de le. 3. l. fin. in princ. & est hic speciale, aliàs enim sicut à legatario possum relinquere, ita & ab hærede eius, ut ff. de lega. 3. l. 5. §. si quis.

SI legatarius] CASVS. Si testrũ fecisti, & hæredem instituisti, & mihi aliquid legasti, & testamẽtum celaui quo magis hæredem hæreditate defraudarẽ: an ex eo testamento legatum mihi petere possim, quæritur? Respon. quòd non, sed remanebit apud hæredem quasi pro non scripto ad exemplum eius cui erat legatum relictum si tutelam alicuius pupilli administraret, quia si nõ administrauit, auferetur ab eo, & pupillo assignabitur.

i Iacturam.] idem in hærede videtur, vt ff. de his quæ in testa. delen. l. 1. §. hęreditas, & j. de fidei com. authẽ. hoc amplius. Sed arg. contra s. eo. l. si in fraudẽ.

k Aufertur.] vt & ff. de iure pa. l. si quis tutor, & ff. de excu. tu. l. legatarius, & l. tutor petitus, & ff. de his qui. vt indi. l. post legatum, §. amittere, & de lega. 1. l. etiam si partis, & j. de condic. ob cau. l. si militem. sed hoc fallit in milite, vt j. eodem. l. ab administratione. Item fallit quando alias legaturus erat, vt ar. ff. de excu. tu. l. sed hæc, & l. Nesennius, & ff. de

Legatum relictũ tutori, quandoq; debetur eidẽ, licet tutelam non gerat.

& ff. de testa.tute.l.qui tutelam. Item fallit quando para tus est subire, sed non idoneus inuenitur, puta quia minor, ut ff. de lega.2.l.cum filius, §. non iure, quæ omnia contraria specialia sunt.

Illud.] CASVS. Fundum Titio legasti in x. annos, vel vsque ad x. annos, an valeat legatum, apud iurisperitos erat quæstio, quia esset téporale, & ut licitandum. Statuit imperator, quòd huiusmodi legatum valeat ad similitudiné contractus temporalis & donationis, ita tamen, vt legatarius caueat heredi de eo restituendo elapso tempore non deteriore facto.

a Temporalibus.] lego tibi fundum illū, vt vsque ad decem annos teneas. Acc.

b Donationes.] vt infra de dona. quæ sub mo.l.1.2.& 3.

c Et contractus.] ut loco tibi vsque ad decem annos, vel védo tibi fundum, vt reddas mihi post decem annos, & ego tibi precium.

d Confirmari.] potest enim legatum têpore finiri, & sic est contra.ff.de act. & obliga. l. obligationum fere. §. placet. So. ibi quantitas annua vsque ad decem annos fuit legata, quæ etiam post tempus debetur, licet exceptione finito tempore repellatur, vt ibi dicit. hic autem species fuit legatario data, vt post têpus redderet. Vel dic hic idem, quod ibi, nam & post decem annos poterit hæres conueniri, vt adhuc patiatur legatarium habere, sed vicit exceptione, ut ibi. Item. not. hic quòd ex voluntate defuncti certo tempore finitur legatū, & sic est contra. ff. de legatis.1.l. nemo potest. Solu. vt vsque ad certum tempus gaudeat quis beneficio defuncti, testator statuere potest, vt hic: sed quod legatarius si cessat legatum petere, repellatur, nisi tempore in lege statuto, non potest facere testator, ut ibi.

Legatum certo tempore finiri potest.

e Remeantibus.] ipso iure ex voluntate defuncti.

f Restituatur.] sic, ff. vsufru. quemadmo. caueat.l.1.

assignatur, cui ille vtilis esse noluit. Dat. Kal. Nouemb. Constantino. post côsulat. Lampadij & Orestis. V V. CC.

Valet relictum factum ad tempus certum, vel incertum. quo finito ad haredem reuertitur, & ei de restituen do finito tempore caueri debet. Alex. & licitum est arguere de côtractibus ad vltimas voluntates. Sali.

XXVI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

B Illud, quod de legatis vel fideicommissis temporalibus, [a] vtpote irritis, à legum conditoribus definitum est, emendare prospeximus: sancientes etiam talem legatorū vel fideicommissorum speciē valere, & firmitatem habere. Cum enim iam constitutum sit, fieri posse temporales donationes, [b] & contractus: [c] consequens est etiam legata vel fideicommissa, quæ ad tempus relicta sunt, ad eandem similitudinem côfirmari: [d] post completum videlicet tempus ad heredem ijsdē legatis vel fideicômissis remeantibus, [e] necessitatem habente legatario vel fideicommissario cautionem in personam hæredis exponere, ut ei post transactum tempus res non culpa eius deterior facta restituatur. [f] Dat. XV. Kalē. Nouem. Constantin. post consulatum Lampadij & Orestis V V. CC. anno secundo.

DE VERBORVM ET RERVM SIGN.

Continuatio.

Quia in testamentis quadam vocabula obscura, & res inueniuntur: ideo dicit de verborum & rerum significatione: sed generaliter dicit. ff. eo. titu.

A 

Prædijs.] CASVS. Fundum mihi legasti, in quo erat vinum & oleum, an ista cedant legato, quæritur? Distinguitur, aut erant in eo reposita, ut eis vtereris, cum ibi venisses, aut ut venderentur. primo casu cedunt legato, secundo non. Idē est si aliquid in eo prædio deposueris ad tempus propter incursum hostium, quod legato non cedet.

g Ex fructibus.] scilicet illorum prædiorum.

h In eodem.] & ex eodem, quod facit dubitationem.

i Fuit.] hoc tamen quandoque non côsideratus, vt argu. côtra. ff. de rebus eo.l.1.§. si defunctus.

k Ea.] ut arma.

l Tutelæ.] i. defensionis, & sic ad tempus, ut ff. de leg.3.l. si fundus, & l. si ita legatum, & argu. ff. de pig. l. debitor.

m Prædium.] in quo prædio erat fortis domus.

n Illic.] id est in illo fundo.

o Legato] cur aliud si domus instructa legatur, vbi inditum est non continetur vinum, ut ff. de fun. instru. l. si ita, §. domo? Ioan. Sed respôdetur, quia ex ipso fundo colligitur vinum, vnde quandoque cū eo legari vr, ut hic dicit: sed non cum domo. Vel dic illam intelligi secundum istam, ut si habeat gratia domus, cedat legato, vt & in eo.tit.l. quæ situm, §. sed si fundus, & §. Neratius.

Domo instructa legata, an contineatur vinū.

TITVLVS XXXVIII.

DE VERBORVM ET rerum significatione.

Legato fundi instructi non continentur venalia, neque casu translata: sed qua ex proposito testatoris ibi sūt parata gratia ipsius testatoris, vel ipsius prædij. hoc dicit cum. l. sequen. Bal. Vel sic: Legato fundi instructi nō cedunt ea qua ibi sunt ad tempus: sed ea tantum qua ibi sunt causa perpetui vsus. Salic.

I. Imp. Antonin. A. Anipatre.



Prædijs instructis legatis, quamuis ex fructibus [g] vinū & oleū in eodem [h] fundo habuit: tamem si id venale fuit, [i] item ea [k] quæ ad tempus propter incursionem latronum tutelæ [l] causa in prædium [m] trāslata sunt, legato non cedere, iuris auctoribus placuit.

C ¶ Vinum vero quod in apothecis fuit, si ideo illic [n] habuit, vt cū in prędium venisset, materfamilias eo vtere tur: legato [o] cedere, ignorare nō debes. PP. VI. Id. Aug. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

In legato fundi instructi veniunt instrumēta tam fundi quàm patrisfamilias. Sali.

II. Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Rufino.

D Fvndo sicut instructus est, legato, siue per fideicommissum relicto: vilicum [p] quidem, hominesque, [q] & omnia quæ vel ipse paterfamilias cum ibi ageret, [r] vel vt fundus esset instructus, [s] non tem

Fvndo.] CASVS. Fundum vt erat instructus, mihi legasti, quæ legato cedāt quæritur? Respondetur quòd non solum serui, quos ibi colendi causa habuisti, sed omnia quibus instructus est fundus, non quæ ad tempus propter hostiū incursum ibi reposuisti, Item alia quæ erant ibi gratia colligendorū ac conseruandorū fructuū, puta corbes, granaria, & similia. Item pecora stercorandi fundi causa.

p Villicum.] seruum.

q Homines.] seruos.

r Ageret.] ut libros, in quibus solatiabatur cum ibi erat.

s Instructus.] vt instrumenta fundi. Et nota quòd refert vtrum dicat testator, lego prædiū instructū, an fundum cū instrumento, siue fundū & instrumētū. primo casu continentur non solum ea quæ sunt ibi gratia fundi colendi,

Fundū instructū. fundū cū instrumēto, fundū & instrumētū legari differunt.

colendi, sed etiam instrumenta quæ habet causa sui patris familias, vt libros, vinum, & frumentum causa sui & familiæ. alijs autem casibus continentur ea tantum quę ibi sunt, vt ager colatur, ut boues, aratrum, ligones, falces messoriæ, putatoriæ, & similia, & probatur hæc differentia hic, & ff. de fun. instruc. l. si cui, & l. qua situm. §. sed si fundus, secundum Azo. Vel aliter idē si dicat fundum instructum, vel fundum cum instrumēto, vel fundum & instrumentum. nam in quolibet casu continetur instrumentum fundi, & instrumentum patrisfamilias, ut hic dicit. sed in hoc casu est differentia, quia ex hac scriptura fundus cū instrumento, alienato fundo, si moriatur testator, nihil erit legatum: sed in alijs duobus casibus remanet legatum instrumenti, †scilicet patrisfamilias. nam fundi instrumentū sequitur alienationem fundi, vt dicta, l. si cui. Tertij dicūt, siue dicat fundum instructum, vel sicut instructus est, vel fundum & instrumentum, etiam patris familias instrumentum continetur non solum fundi, vt dicta l. qua situm, §. sed si fundus, & §§. sequentibus, & hic: an fundum cum instrumento, quo casu solum instrumentū fundi continetur legato, & hoc placet, adiecta etiā illa differentia quæ fit in dicta, l. si cui.

a Tpis cā.] vt fit ī.

b Seruandorum.] arcæ, & similia, ut ff. loca. l. sed addes, §. illud.

c Pascendi.] ff. de serui. rusti. prædi. l. pecoris.

Sancimus.] CASVS. Testamētum fecisti, me hæredem instituisti, Titio fundum sub conditione legasti, & mihi præcepisti, vt ei cautionem pręstarem de legato pręstādo conditione existente: quid nole cautionis intelligatur puta nuda promissio, vel fideiussoria, quęritur? Rñ. nuda promissio. vel dic exemplum. ī. tit. 1. l. vltima, in fine.

d Cautionis] si testator præcepit caueri, idem si lex.

† certissimi.

Fūdo simpliciter vendito, an veniāt instrumēta.

· Id est securitatis.

† In vet. cautionē, vel cautelām, vel ΑΣΦΑΛΕΙΑΝ, minimè &c. rectè. Contius.

† Cócor. glo. super verbo, cautione, in c. qua frōte, extra de appel.

poris [a] causa in eo habuit, relicta esse, iuris auctoritate definitum est. ea etiam quæ tam fructuum colligēdorum, quàm seruandorum, [b] item pecora stercorādi vel pascendi [c] causa ibi constituta, vt de his fructus capiantur, vel vt fundus sit instructus: fideicommisso cedere, certi † B iuris est. Dat. Non. Octo. Sirmij. AA. Conss.

Cautionis verbo simplex cautio significatur. Bal. Vel sic: Verbum cautio simpliciter prolatum a testatore, vel a lege emisi, intelligitur de nuda promissione, nisi aliud sit dictum. hoc dicit no Salic.

III. Imp. Iustinia. A. Iuliano. præfecto prætorio.

Sancimus cautionis [d] nomine vel ἀσφαλείας non esse fideiussoris dationem interpretandam: nisi hoc specialiter vel in Grecis vel in Latinis verbis scriptum fuerit. nisi. n. C vel generaliter de satisdatione, [e] vel fideiussione specialiter sit nominatū, cautione † vel ἀσφαλεία minimè fideiussionē, sed nudam [f] promissionem significari. [1] Dat. Kal. Mart. Constantinop. Lampa. & Oreste VV. CC. Conss.

Disiunctiua apposita inter personas, ponitur pro coniunctiua: secus si inter res idem in contractibus. Bal. Vel sic: Disiunctiua posita inter personas honoratas, vel grauatas, fauore pupillorum tam in vltima voluntate, quā in contractibus, accipitur pro coniunctiua: non si inter res sit apposita. Sa.

IIII. Idem A. Ioanni P. P.

Cum quidam [g] sic vel institutionem, vel legatum, vel fideicōmissum, vel libertatem, vel tutelā scripsisset, *Ille aut ille mihi hæres esto.* vel, *Illi aut illi do lego* vel, *dari volo.* vel. *Illum aut illum liberum*, aut *tutorem esse volo*, vel *iubeo*. dubitabatur vtrùmne inutilis sit huiusmodi institutio, & legatū, & fideicommissum, & libertas, & tutoris datio: an occupantis melior conditio sit: an ambo in huiusmodi lucra [h] vel munera [i] † vocentur: & an secū dum aliquem ordinem [k] admittantur: an vterque omnimodo, cum alij [l] in institutionibus primū qua si institutum admitti, secundum quasi substitutū, alij in fideicommissis posteriorem [m] solum acceptarum fideicommissum existimauerint, quasi recētiore voluntate testatoris vtentem. Et siquis eorū [n] altercationes sigillatim exponere maluerit, nihil prohibet non leue libri volumen extendere, ut sic explicari posset tanta auctorum varietas, cum non solum iuris [o] auctores, sed etiam ipsæ principales cōstitutiones, quas ipsi auctores retulerunt, [p] inter se variasse videntur.

Melius itaque nobis visum est, omni huiusmodi verbositate explosa, coniunctionem *aut* pro &, accipi: vt videatur copulatiuo modo esse prolata, & magis sit παραδιάζευξις, vt & primā psonam inducat, & secūdā nō repellat.

Quemadmodum enim (verbi gratia) in interdicto, *Quod vi aut clàm*: [q] *aut* coniunctio pro &, aper-

A e De satisdatione.] quæ fit cum fideiussor accipitur, vt ff. qui satisda. cog. l. 1.

f Nudam.] a pignore vel fideiussore, nō à stipulatione. Sed cōtra, ff. mandati. l. si mādato Titij. §. fin. Solue, ibi est idonea. Itē cōtra, ff. de coll. bo. l. 1. §. caueri. Solu. cautio est genus, ut ff. de reg. iur. l. plus cautionis. Sed in vltima volūtate pro nuda ponitur, ut hic, & eo. mō respō. ī. de pcur. l. 1. q est contra.

Cum quidam.] CASVS. Cū sit disiunctio, refert an fiat personarum, aut rerū. Si psonarū, veluti si sic dicat testator: Illū aut illū hęredem instituo, illi aut illi do lego: apud antiquos dubitabāt an valeat legatū vel institutio. quidam dicebant in institutione vnum vocari ex institutione, aliū ex substitutione, in legatis posteriorem tm admitti ad legatū. Dicit ergo imperator q si nunc taliter fiat institutio, q debet accipi aut, p &. Idem est cum dicitur, illi aut illi libertatem relinquo: illum aut illum filio meo impuberi tutorem do. & hoc in prima. Si autem fit disiunctio rerum, vt Titio illam aut illam rem do lego, habent locum quæ in veteri iure sancita sunt: scilicet quòd hæredis sit electio, quam illarum dare velit, & sic aut, sumitur propriè, & hoc in secunda. hoc locum habebit in contractibus, & hoc in tertia.

g Cum quidam.] circa q̄tuor tractat hæc lex institutionem, legatum, libertatē, & tutelam.

h Lucra.] quantum ad hæreditatem, vel legatū, vel libertatē.

i Vel munera.] ad tutelam.

k Ordinem.] scilicet vt prior nominatus, prius admittat.

l Alij.] s. iurisconsulti dicebant.

m Posteriorē.] vt ī. de fideicom. l. clari.

n Eorum] antiquorum sapientum.

o iuris] scilicet antiqui.

p Retulerunt.] super hoc.

q Aut clam] aut pro &, & materialiter hic ponitur.

1 Cócor. glo. super verb. sufficiēti, in c. ex transmissa, de test. spo.

† al. munia.

2 Cócor. c. in calicem, in fi. de conse. dis. 2. & gl. 1. circa me. in c. de recipi.

a Apertissimè] ut argu. ff. quod vi aut clam. l. is qui in pu teum. §. hoc interdictũ, & in alijs casibus, ut ff. de verb. signifi. l. sæpe. & facit ff. de test. tute. l. tutor ita.
b Posita est.] ut si primo incœpit clam, & prohibitus post uerauerit.
c Libertas.] id est vterque capiat libertatem.
d Pupillis.] scilicet in tutela accipiendo hanc disiunctiuam aut, seu, vel pro coniunctiua.
e Dubitatur.] id est in quæstione.
f In medio.] id est de medio tempore.
g In personas.] imò quandoque contra, vt ff. de leg. 2. l. cum pater, §. pen. Sol. ibi secundum ordinem scripturæ intelligitur substitutio facta: vt ibi dicit.
h Incorrupta.] vt hæres habeat electionem, ut ff. de iur. do. l. plerumque & inst. de act. §. huic autem, & ff. de contra hen. emp. l. si in emptione, §. pe. & l. si ita, & supra de condic. inde. l. si quis. Sed certe immo in rebus ponitur quandoque aut pro &, vt ff. de aur. & ar. leg. l. Quintus, 1. in fi. sed ibi speciale. Item cōtra. in l. si quis ita legauerit, quæ est in eo. ti. sed & ibi speciale, uel est ibi seu, in qua est aliud, quā illa, aut.
i In contractibus.] scilicet quod dictum est in alternatione rerum legatarum, vt in prædictis ll. continetur. Sed certè & in alternatione personarum est idem, q̄d ī vt aut, pro &, accipiatur, vt si uen dā rem meam tibi, aut illi, cum ambo præsentes sitis, ut hic. Nec obstat, ff. de contrah. empt. l. fundum, quia ibi non vtrique vēdebat, sed vni, quia sibi & alteri volebat emere, q̄d alteri nō potest: hic autem quādo cum vtroque contrahet. Item nec ob. ff. de verb. obl. l. eum qui. §. qui sibi, quia & ibi cum vno tantum cō trahit, & alter ponitur ad solutionem tantum.

Aut pro & quandoque ponitur.

tissime [a] posita est: [b] ita & in omnibus huiusmodi casibus siue institutionũ, siue legatorum, siue fideicommissorum, vel libertatum, seu tutelarum, hoc est intelligendum, vt ambo veniant æqua lance ad hæreditatē: B ambo legata similiter accipiant: fideicommissum in vtrumque diuidatur: libertas [c] vtrumque capiat: tutoris ambo fungantur officio: vt sic nemo defraudetur à commodo testatoris, & maior prouidentia pupillis [d] inferatur: ne dū dubitatur [e] apud quem debeat esse tutela ī medio [f] res pupillorum depereāt. ¶ Sed hæc quidem sancimus, cum in personas [g] C huiusmodi proferat scriptura. Sin autem vna quidem est persona, res autē ita derelictæ sunt, *Illam aut illam rem illi do lego.* vel *per fideicommissum relinquo,* tunc secundum veteres regulas & antiquas definitiones, vetustatis iura maneant incorrupta, [h] nulla innouatione eis ex hac constitutione introducēda Quod etiam in contractibus [i] locum habere censemus. D. pridie Kal. Maij, Constantinop. post consulatum Lāpadij & Orestis VV. CC.

Quando verbum familiæ sonat in personis, intelligitur de propinquis secundum ordinem proximitatis, & de quibusdam affinibus in subsidium vocandis. Sed quando nomen familiæ sonat pro rebus, intelligitur pro substantia bonorum. Bal. Vel sic: Relictum familiæ debetur gradatim personis appellatione familiæ contentis, & in hac lege descriptis. Sin autem fiat de familia, intelligitur de rebus. Salice.

Ioann. A. ...

S Vggestioni Illyricia- næ aduocationis respondentes, decernimus familiæ nomen talem habere vigorem: parentes & liberos, omnesq; propinquos, & substantiam, libertos etiam, & patronos, necnon seruos per hanc appellationem significari. Et si quis per suum elogium [k] fideicommissum familiæ suæ reliquerit, nulla speciali [l] adiectione super quibusdam certis personis facta: non solum propinquos, sed etiam, his deficientibus, [m] generum & nurum. Eos enim nobis humanum esse videtur ad fideicōmissum vocari: ita videlicet, si matrimonium morte filij vel filiæ fuerit dissolutum. Nullo etenim C modo possunt † gener vel nurus filijs viuentibus ad tale fideicommissum vocari: cum hi [n] proculdubio eos [o] antecedāt. & hoc videlicet gradatim fieri, vt post eos [p] liberti veniant. Hoc eodem valente & si quis rem immobilem cuidam legauerit, vel fideicō miserit, eamque alienare prohibuerit, [q] adijciens, vt si hoc fideicōmissarius præterierit, familiæ suæ D res acquiratur. In alijs autem casibus nomen familiæ pro substantia [r] oportet intelligi: quia & serui & aliæ res in patrimonio vniuscuiusque esse putantur. Dat. XV. Kal. Nouem. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC. anno secūdo.

† Possit.

S Vggestioni.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredē A instituisti, familiæ tuæ decem legasti: qui familiæ nomine continentur, quæritur? Respon. quòd non solum superiores, & inferiores, & collaterales, sed liberti & patroni, nurus & gener. Idem est si testator mihi fundum legauerit, & ne alienem prohibuit, quod si facerem, eundem fundum familiæ legauit, an accipiatur familia quomodo supra? Respō. quòd sic, & hoc in secunda. Alias autē sumitur familia pro substantia, vt cum dicitur familiæ erciscundæ, id est, hæreditatis diuidendę, & hoc in tertia & vltima parte. Viuia.
k Per suum elogiũ] primum exēplum.
l Nulla speciali.] nam tunc secus esset. ff. de leg. 2. l. omnia, § fin.
m deficientibus.] scilicet propinquis.
n Hi.] scilicet filij.
o Eos.] scilicet nurum & generum.
p Post eos.] scilicet generum & nurum. Et not. primo vocari liberos. Secundo parentes. Tertio collaterales. Quarto generum & nurum. Quinto libertos, ut hic, & ff. de lega. 2. l. peto. §. fratre, & l. cum pater. § pen. & ad Trebel. l. hæredes. § fin.
q Prohibuerit.] qđ fit quandoque, ut ī. de reb. alie. non alie. l. fi. & j. de iud. cō. l. voluntas, & ī. de condic. ob cau. da. l. ea.
r Pro substantia.] vt in familiæ erciscundæ iudicio, & alias habet significationes, vt ff. de verb. sign. l. pronunciatio. §. familiæ.

TITVLVS. XXXIX.
SI OMISSA SIT CAVSA TESTAMENTI.

Si institutus in fraudem legatario.

SI OMISSA SIT causa testamenti.

A scripto hærede, & hoc in fraudem relictorum seu libertatum. Et nota quod propter tria inducitur hoc edictum. Primo cōtra eum qui omittit ex testamento adire & adit ab intestato in fraudem legatariorum: vt j. e. l. 1. in prin. & ff. eo. l. 2. Secūdo contra eum qui dimittit adire, ut ad substitutum transeat, & in fraudem similiter: vt infra eo. l. 1. Tertio quando ideo ut perueniat ad legitimum. vt ff. eo. l. 1. § fina.

SI in fraudem.] CASVS. Testm̄ fecisti, hæredē instituisti, & ei substituisti, & mihi legatū reliquisti. in fraudē mei omisit hr̄ditatem institutus, à quo petam legatum, quæritur? Distinguitur, aut interuentu pecuniæ eam omisit, aut nō. primo casu agam cōtra institutum: secūdo casu contra substitutum si fraudis particeps fuit. Viui.

a Si in fraudem legatorum] ab instituto relictorum, & institutus fecit hanc fraudem, & substitutus participauit, vt subijcit. Sed nonne substituēdo videtur testator permittere omitti? Respon. q sic, si principaliter ad euitandum damnum proprium faciat, non si propter aliorum malum, ut argu. ff. de aqua plu. arcen. l. 1. §. denique.

b Eum.] scilicet substitutum, & eius hæredem, vt ff. eo. l. de libertatibus, § hærede m. Sed videtur directam dari, etiam si non fuit aliqua fraus commissa, cū legata ab instituto, intelligantur tacitè repetita à substituto, vt ff. de le. 2. l. si alienus seruus, & l. cum pater. § ab instituto, & de leg. 1. l. licet, & ĩ. ad Treb. l. 4. Respon. hic testator noluit esse repetita, quia si non teneretur substitutus, vt d. l. licet, nisi propter huiusmodi fraudem. An autem institutus teneatur, cum & ipse fecerit fraudem? Respon. sic in subsidium. prius enim substitutus, qui possidet, est conueniendus, ut arg. ff. e. l. licet, in fin. & l. si pecuniam, & l. seq. Vel dic non conueniri institutum, nisi acceperit pecuniam pro omittendo, ut d. l. licet, & l. si quis pecuniam, & l. si non solus, §. fin. ibi, si autem sine pecunia, &c. hic autem hoc primo casu non habuit pecuniam.

Legata ab instituto relicta, an videantur repetita à substituto

rum repudiat hereditatem. & vadit ad substitutum vulgarem: ipse substitutus adiens tenetur ad legata ab instituto relicta, si dolus fuit communiter participatus cum ipso: ipse etiam institutus tenetur si pecuniā accepit. h. d. Et diuiditur in duas partes. Secunda ibi, plane. Bald.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Ianuariæ.

SI in fraudem legatorum [a] transmissam hereditatem ad substitutū probatura es, vtilis actio aduersus eum [b] cum quo fraudis consilium participatum [c] est, tibi cōpetit. ¶ Plane si pecunia accepta [d] omisit aditionem, legata & fideicommissa præstare cogitur. [e] Accep. Kal. Octob. Fusco & Dextro Conss.

Si hæreditas quæ adiri poterat, repudietur in fraudem legatorum, habet locum hoc edictum. Bal. Secus si non potuit adiri ex defectu testamento vel hæredis instituti. Sali.

II. Imp. Philippus A. & Philippus C. Victoriæ.

EVm qui cùm testamēto posset obtinere hęreditatem, ab intestato ius successionis voluit amplecti: libertatibus eodem testamento datis obesse non posse, [f] iam pridem placuit. Quòd si cum iam neque adiri ex testamento hæreditas, neque bonorū possessio [g] peti possit, iudicium defuncti non vsurpabitur, [h] sed ad irritum iuris ratione reuocatum est: petitio relictorum nullo [i] iure procedit.

¶ Si vero iure facto testamento, cessante [k] hærede scripto, alter ab intestato adijt hæreditatem: neque libertates, neque legata ex testamento posse præstari, manifestum est. [l] PP. Kalend. Ianu. Philippo A. & Titiano Conss.

Beneficium istius edicti transmittitur ad hæredem cum sua causa. B. Vel sic: Falcidia detrahitur etiam quando legata ex hoc edicto debentur. Salic.

III. Impp. Diocletian. & Maxi. AA. & CC. Apro. & Fir.

SI Proculiana † patri vestro, cuius estis hæredes, testamento quid reliquit, & scripti iure [m] † secūdum eius iudicium, vel omissa causa testamēti successerunt ab intestato, [n] aditus competens iudex, quatenus legis Falcidiæ modus patitur, [o] vobis [p]

† Si Proculiana. sic in omnib. manu. Cōtius.

† Hr̄des. add. in ve. Contius.

c Participatum est.] idem, si nō participasset secundum ĩ. Sed argu. contra, ff. eo. l. fin.

d Accepta.] quam accepit institutus à substituto, vt hæreditatem omitteret.

e Cogitur.] scilicet institutus à se relicta, & substitutus similiter à se substituto relicta, ut ff. eo. l. si non solus §. fi. ibi item si solus, &c. & ĩ. de fideicom. liber. l. 1. in fi. Sed videtur quemlibet in solidum teneri, ut ff. eo. tit. l. si pecuniam, & l. si à substituto, quę sunt contra. Sed dic q ibi quilibet possidebat. s. institutus & substitutus ab intestato, cum ambo essent legitimi: hic substitutus tantum. & ab vtroque idem erat ibi legatum, quasi ambo in solidum grauati essent: secus in duobus hæredibus omittentibus ex testamento, quia habentes ab intestato, similiter vt prius pro partibus tenentur, ut ff. eod. l. si duo, & l. si non solus, in fi. Item adhuc videtur primo possessorem hæreditatis conueniendum, ff. eo. l. si quis pecuniam. sed ibi loquitur quando idem erat relictum ab instituto & substituto: si autem diuersa, quilibet suis legatarijs tenetur, ut dixi.

EVm qui.] CASVS. Hæres institutus potuit adire hæreditatem ex testamēto, & nō vult, sed ab intestato, qa forte proximior est, an obsit libertatibus in testamento relictis, quæritur? Respondetur quod nō, & hoc in prima. Si autē qa testamētum tale fuit ex quo adiri non potuit hæreditas, vel bonorum pos. peti, quia forte erat minus solenne, adijt ab intestato, legatorum persecutioni locus non est, & hoc in secunda. Si autem testamento recte facto hæres scriptus adire non vult, alius autem ab intestato succedit, legata aut etiam libertates ex testamento non debebuntur, & hoc in tertia.

f Non posse.] ut ff. eo. l. de libertatibus, §. 1. & ff. de manu. teste. l. testamento manumissus, & ff. de castren. pecu. l. pater §. pater. Vel dicitur vsurpari, ut ĩ.

g Possessio.] secundum tabulas.

h Nō vsurpabitur.] id est, non deducetur in vsum prauum ut ĩ. de fidecom. liber. l. 1. & de manu. testa. l. 2. & ff. de inoffi. testa. l. Papinianus, §. fi. Vel dic vsurpari, quando potest adiri ex testamento, & omittitur, & accipitur ab intestato. De bonorum autem possessione ideo dicit quia quandoque ipsa petitur, & tamen testamentum non valet de iure ciuili, & dantur legata, ut not. insti. qui. mo. test. in fir. §. non tamen, & ff. de iniust. test. l. posthumus.

i Nullo.] Ordinario vel extraordinario.

k Cessante.] non in fraudem creditorum, sed propter laborem vitandum. Accur.

l Manifestum est.] nisi in casibus, ut ĩ. de fideicom. l. cum: ibi plene dices.

SI Proculiana.] CASVS. Si Proculiana patri tuo reliquit, & ei successisti, an à scriptis hæredibus a Proculia. volentibus succedere ab intestato, omissa causa testamenti, petere possis legatum patri tuo relictum, quæritur? Resp. quod sic: quatenus patitur lex Falcidia.

m Scripti iure.] à Proculiana.

n Ab intestato.] repete, successerunt.

o Patitur.] tenetur ergo Falcidia per prætorem, ac si ex testamento adijssent, ut hic, & ff. eo. l. si duo. §. fina. & l. quia autem, in princ. & ad legem Falci. l. 1. §. ad eos.

p Vobis.] qui estis hæredes legatarij, vt hic, & ad hoc, ff. quan-

ff. quando dies lega. ce. l. fi. & j. de fideicom. l. si in persona.

DE INDICTA VIDVITATE, ET LEGE Iulia Miscella tollenda.

Legatum.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, decem Titio legasti, si vxor mea me mortuo nupturi alij se non collocaret, an legatum peti possit, quæritur? Respon. quòd legatum cōditionale est, & si alij nupsit, deficit conditio, & peti non potest. Viui.

a Legatum alij.] secus si eidem, vt j. l. proxi. & ff. de condit. & demon. l. cū tale. §. si arbitratu, & §. Meuiæ. vel etiā si alij, si modò ad eā redire debeat, vel alia fiat fraus ad nuptias impediendas, vt ff. de condit. & demon. l. auia. §. Titio, & l. hæres. §. fi.

† defeci vel, rectè Contius.

b Si vxor.] scilicet alicuius vel sua.

c Deficit.] existere autem videtur, cum certum est eam nubere non posse, ut ff. de condit. & demon. l. hoc genus.

Ambiguitates.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredē instituisti, vxori tuæ. 10. legasti si alij te mortuo non nuberet. lex Iulia permittebat ad secundas nuptias conuolare præstito iuramento quòd hoc faceret causa liberorū procreandorum, & hoc intra annum à tēpore mortis viri, post annum accipiebat legatum, præstita cautione Mutiana de restituenda re cum fructibus. Dicit imperator quod vult, quòd etiam lex cesset & cautio prædicta, vnde non præstito sacramento nubat, & siue habeat liberos, siue non, legatum percipiat, vsufru. apud eam manente, proprietate filijs prioris matrimonij deferenda, & hoc in prima & secunda, & hoc ne periurium committatur, cum ad hoc natura mulieres produxerit vt liberos habeant, & ea debeat esse earum cupiditas. cesset ergo lex & cautio Mutiana, ne uia periurijs aperiatur, & hoc in tertia & vltima. Viuianus.

† Cōcor. c. clericorum, cum glo. super verbo redeuntes, extra de cohab. clericorū & mulierū.

relicta restitui iubebit. D. XV. Kalen. Ianuar. Sirmij. AA. Conss.

TITVLVS XL.

DE INDICTA VIDVITATE, & lege Iulia Miscella tollenda.

Conditio viduitatis non spernitur. si legatum non asscribitur mulieri, sed alteri. Bald. Vel sic. Conditio viduitatis in persona alterius quam legatary potest apponi, & non remittitur. Salicetus.

I. Imp. Gordian. A. Bono.

Legatū alij [a] sub conditione sic relictum, si uxor [b] nuptui se post mortem mariti nō collocauerit, cōtractis nuptijs cōditione deficit: [c] † ideoque peti nequaquam potest. PP. XIII. Kalen. August. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

Conditio qua viduitatem indicit, vitiatur & non vitiat: & lex Iulia Miscella cum iuramento & cautione Mutiana, q. præstabatur, cessat. Sali.

II. Imp. Iustinianus A. Ioanni p. præfecto prætorio.

Ambiguitates † legis Iuliæ Miscellæ generali lege tollentes, nullum concedimus fieri iuramentum secundum prædictam legem, sed penitus ea vnà cum Mutiana cautione super hac causa quiescente, [d] licere mulieribus etiam maritorum suorum interminatione spreta, q̄ viduitatem eis indicit, & non dato sacramento, procreandæ sobolis gratia tātùm, ad secundas migrare nuptias, pœna huiusmodi cessante, siue habeat liberos, [e] siue non, & ea percipere, quæ maritus dereliquit. [f]

A ¶ Quorum omnium manifestissimum est, dominium minime eas liberis existentibus habere, vsufructu tantummodo apud eas remanente, & ad liberos prioris tori ꝓprietate eorum deferenda, secundum ea quæ de secūdis nuptijs, & lucris quæ ex his mulieribus obueniunt, statuta sunt: [g] ne ex necessitate [h] legis & sacramēto colorato periurium committatur. Cum † enim mulieres ad hoc natura [i] progenuerit, vt partus ederēt, [k] & maxima eis cupiditas in hoc constituta sit: quare scientes prudentesque periurium cōmitti patimur? Tale igitur iuramentum conquiescat, & lex Iulia Miscella cedat cum Mutiana cautione super hoc introducta, à nostra republica separata. Augeri [l] etenim † magis nostram rempublicam, & multis hominibus legitime progenitis frequentari, q̄ impijs periurijs affici volumus, cū satis esse inhumanum videatur, per leges quæ periuria puniunt, [m] viam periurijs aperiri. D. X. K. Mar. Constantin. post consulat. Lampadij & Orestis. VV. CC.

IN AVTHEN. de nupt. §. quæ vero nunc sequitur, colla. iiij. constit.

Hodie conditio viduitatis in vidua non spernitur, & legatum ei forma hac. l. statuta debetur. Sali.

d Quiescēte] lex Iulia permittebat mulieri, licet vir prohibuisset, & aliquid ob hoc relinqueret, ut ad secundas nuptias non ueniret, tamen & ad virum venire post annum, & iurare quo tempore accipit legatum, quia filiorum causa hoc faceret, si contingeret eā in futurum nubere, & hoc si intra annum accepit legatum: post annū vero accipiebat relictū pręstita cautione Mutiana, ut in auth. de nup. §. q̄ vero nūc, col. 4. quæ cautio gñaliter locū habebat quotiens esset aliquid relictum sub conditione non faciendi de restituēda re cum fructibus, si contra fecerit, ut ff. de leg. 2. l. cum filius. §. qui Mutianā, & ff. de condit. & demon. l. Mutianę. Sed an per omnia sublata est cautio Mutiana per istam. l.? Respon non, immo in alijs conditionibus de non faciendo locum habet. & si qui dem talis sit conditio, de qua certū sit q̄ non possit impleri viuente legatario, vt si nō ascenderis capitolium tunc pręstatur cautio Mutiana. si vero possit impleri eo viuēte, ut si non dederis equum tuum Titio. (nā Titio vel equo mortuo te viuente, completa est conditio,) & hoc casu cautio Mutiana remittitur, nisi sit cōditio onerosa, quam expectare durum sit, ut relinquo tibi mulieri, si a liberis nō discesseris, est enim durum ideo remitti cautionem, q̄ a pāt filij p̄mori mri: & ideo non remittit ob hoc cautio prædicta, vt ff. de cōdit. & demō. l. cum tale, in prin. & §. Titius.

† Hic notat B. nō esse dandū materiā deiectādi no. etiā de hoc in c. clericorū, de cohab. clerico. & mulierum.

Cautio mutiana quādo habet locū.

† Cōcor. glo. super verbo, minor, prope fi. in c. ex parte, extra de resti. spol.

e Liberos.] ex primo marito.

f Dereliquit.] sed hodie pcipit, fm auth. quā hic lege, cui relictum quid &c.

g Statuta sunt.] vt s. de secū. nup. l. fœminæ, & l. hac edictali. §. his illud.

h Ne ex necessitate.] continua, si maritus reliquit.

i Natura.] id est deus.

k Ederent.] vt ff. de ædil. edi. l. quæritur §. 1.

l Augeri.] quod fit per matrimonia, vt ff. solu. matri. l. 1. & de bon. dam. l. fi. & ff. de iure do. l. 1

Matrimonia augēt rēpublicā.

m Puniunt.] vt s. supra de arbi. l. ne in arbitris, in prin.

Et no non dari viam malignandi, ut ĩ. vnde vi. l. memi A nerint, & ff. de transactio. l. cum hi. §. si cū lis, & ff. quē-admodum testament. aperi. l. 1. §. diem, & institut. vi bo. rapt. §. quia, & infra de Lati. liber. tol. l. 1. §. ille autem, & ff. de iudi. l. si legationis, in fin. & l. cum qui, §. fin.

CVi relictum a quid fuerit à cōiuge, b vel à qualibet persona ne secūdas ineat nuptias: intra annum c quidem non petat, nisi spes nuptiarum deficiat: d post annum verò capiat, præstita cautione rei cum fructibus e restituendæ, si contra fecerit.

B ¶ Pro re immobili iuratoria cautio fiat cum hypothecis: pro mobili (si persona sit idonea f) eadem sit cautio: alioqui & fideiussor exigitur, si præstari potest.

¶ Cōtractis nuptijs g res data vēdicari potest: quod sic admittitur, ac si ei relictum vel ordinatum non esset.

Lex Iulia Miscella correcta in muliere, est correcta in viro: & conditio in viduitate apposita, si perseuerantiā non requirit, est expectanda. Baldus. Vel sic: Conditio quæ viduitatem indicit, sicut spernitur in fœminis, ita & in masculis: & relictum in casu viduitatis futuræ, debetur statim in euentum ipsius. Salic. C

III. Idem A. Ioanni PP.

LEgem Iuliam Miscellam quemadmodum in fœminis sustulimus, ita & in masculis esse sublatā, pertinere quidem ad sensum nostræ legis, quam super hoc ꝓmulgauimus, h non est incertum. ne tamen quædam ambiguitas siplices animos moueat, etiam expressim i sancimus legem Iuliam Miscellam & senatusconsultum k quod circa eam factum est, nec nō Mucianam cautionem, quæ super talibus nuptijs introducta est, nō solum in fœminis, sed etiā in masculis cessare. D

B ¶ Sed quia apud Vlpianū in libris Sabinianis inuenimus quædam verba, quæ effugiunt legis Miscellæ obseruationem: ne quis & ea sublata esse putauerit, sancimus, cum huiusmodi verbis mulieribus aliquid relinquatur, l *si vidua erit*, vel *quotiens vidua erit*, vel *cum vidua erit*: vel è cōtrario maribus, *si amiserint uxores*: vel *quando ad cœlibatum peruenerint*: nō vetari ea vendicare, vel legitimo m modo sumere, quæ eis derelicta sunt. Neque enim vt permaneāt n vel o fœminæ in viduitate, vel masculi in cœlibatu, videtur esse relictum: vt locum ante † nostram legem habeat lex Iulia Miscella, p quæ iam perempta est: sed cum primum hoc euenerit, illico competat talibus personis eius quod relictum est, persecutio: q quia sub conditio-

†Aliàs vt locū vel ante nostrā legē habuerit lex Iulia &c.

CVi relictum.] CASVS. Hæc auth. corrigit. l. codicis, & dicit quod intra annum non potest mulier assequi relictum, nisi certū esset quod nuptias contrahere non posset, vt quia monacha facta est, sed post annum bene potest assequi relictum, si caueatur de non nubēdo. Sed quam cautionem debet præstare? Certe si legata erat res immobilis, præstabit iuratoriā cautionem, & obligabit bona sua: si est mobilis, præstabit fideiussoriam cautionē. sed si nubat, perdit relictum, & restituit rem cum fructibus.

a Cui relictum.] sumitur ex auth. de nupt. §. q̃ vero, col. 4.

b A coniuge.] id est à viro vxori, vel ecō tra, vel etiam ab extraneo, vt subijcit.

c Intra annum.] à tempore mortis testatoris.

d Deficiat.] vt quia sit monacha facta, vel conuersa, vel sacerdos, si est vir, ut in cor. huius authēt. Et nota quod hęc authent. corrigit, l. codicis secundam huius tit. quæ permittebat capere statim.

e Cum fructibus.] scilicet præteriti temporis: vel si dat pecuniam, & eā mutuatus fuerit alicui, restituet quantum percepit, sed si in rem suā vertit, tunc vsque ad tertiam centesimæ. Vel si fiat res deterior, sustinet medietatem periculi, ut in cor. huius authen.

f Idonea.] id est idoneam habet substantiam, vt in cor.

¶ Legatum virgini relictum ne nubat, an valeat. Virgines sūt feliciores continentibus.

g Contractis nuptijs.] scilicet secundis. Sed an idem in primis, vt si relinquo virgini ne nubat, vel ei quæ nunquam nupsit? Respon. secundum Ioan. legem veterem seruari, vt nubere possit & habere legatum, vt ff. de conditio. & demon. l. cum tale §. Mæuiæ, & l. quotiens, & l. Titiæ, quæ sunt contrariæ hic auth. hic enim tantum de secundis dicit nuptijs. Alij vt Is. dicunt idem in virgine multo magis, cum virginum vita sit felicior, quàm continentium, ut in authent. de lenо. §. 1. colla. 3.

ADDITIO. Tu teneas opinionem Ioan. quam Azo in summa huius tituli in fine putat indubitanter esse veram, & eam tenent communiter doctores.

A LEgem Iuliam.] CASVS. In prima parte dicit imperator, quòd sicut in fœminis lex Iulia & Muciana cautio sublata est, ita & in masculis tollenda est. sed si aliquis vxori suæ legauerit, cum vidua erit, vel quotiens, vel econtra viro quando vxorem amiserit, qualiter intelligenda sint ista verba, quęritur? Respond. quod statim ex quo vidua erit, petit legatum, non quod habeat necesse stare in viduitate: similiter in uiro, cū huiusmodi liberalitas sit pro solatio suæ tristitiæ, & non pro indicenda viduitate, ff. de verb. sign. ista lex sequens debet poni, quia pulchra est & vltima suggestioni, &c. quæ sequitur. Viuianus.

h Promulgauimus] vt s. l. proxi.

i Expressim.] nam aliter videtur esse neglectum, vt ff. de iniu. l. item apud. §. hoc edictum.

k Senatusconsultum.] quod non habemus.

l Relinquatur.] ab extraneo, & non à marito, vel etiam à marito.

m Legitimo.] scilicet actione ex testamento vel hypothecaria.

n Permaneant.] sufficit ergo vel modicum sic stetisse, ut hic, & ff. de an. leg. l. filiæ. quod si vt perpetuo sic staret, non expectaretur conditionis euentus, quia statim vt impossibilis haberetur pro nulla, siue à viro siue ab alio relinquatur, ut supra l. proxi. & ff. de condit. & demon. l. cum ita legatum sit: hodie tamen contra, vt in au. h. s. eod. l. cui relictum.

o Vel] pro saltem.

p Miscella.] hoc ergo casu non habet locum lex Iulia Miscella.

q Persecutio.] & perpetuo apud eum remaneat, etiamsi nubat, nisi vir vxori, vel vxor uiro reliquerit, quia tūc seruantur ea quæ de secundis nuptijs dicuntur, siue intra tempus luctus, siue postea secundas ineat nuptias, ut s. de secun. nu. l. 1. & l. fœminæ. Quid ergo dices de eo qđ quotidie habemus in vsu relinquēdi. s. vxoribus nostris victum & vestitum, quandiu in domo nostra castè vixerint? nonne quodāmodo videtur indici viduitas? & sic videtur esse, ut dicit authentic. s. e. l. cui relictum.

ADDITIO. Tu dicas quod per talia verba non impeditur mulier transire ad secunda vota, & capere relictum, secundum Bart. hic, quia castè & honestè viuere dicitur,

quæ

quæ virum accepit, ut l. mulier, 1. §. cum proponeretur, ff. ad Treb. licet Sal. in l. cum filius, § qui Mutianam. ff. de lega. 2. teneat contrarium. Vnde consilium est, quòd addatur in uerbis testamenti, & quòd ad secunda vota non transierit.

A valeat relictũ: quod non placet. Sed dic, hæredi siue grauato imposita impossibilitas vitiat, quasi non stet per eũ quo minus impleat, sed per imbecillitatem. at legatario siue honorato imposita, non vitiat, sed uitiatur, ut ibi, & ff. de condi. & demon. l. obtinuit, & eodem modo respon. ad l. s. de insti. & substi. l. reprehendenda, quia & ibi honorato fuit imposita. Item contra ff. de lega. 1. l. si mihi, & tibi, §. si quis, vbi impossibile præceptum valet. Sol. ibi nõ erat impossibile intra tẽ duum post mortem manumitti, cũ viuẽte testatore Romã venire poterant serui.

Legatũ annullatur propter conditionẽ impossibilẽ ei appositam.

a Tristitiæ.] quia amisit vxorẽ, uel cũ econtra vxor virũ.

DE HIS QVÆ pœnæ nomine in testamento vel codicillis scribuntur vel relinquuntur.

Diuisio.



Superuacuam] Diuiditur. Primo ius antiquum tollit. Secundo nouum inducit. Tertio à nouo excipit. Secunda ibi, Sed licere. Tertia ibi, Quòd si aliquid. Sal. CASVS. Olim si testator hæredem vel legatarium damnauerat in pœna pecuniaria, si voluntati suæ nõ paruisset, non valebat testamẽtum. Statuit imperator per hanc l. quòd nihilo minus valeat: & præcipere poterit testator hæredi vel legatario dare pecuniã, si noluerit parere suæ voluntati. Si autẽ aliquid probrosum præceperit, uel impossibile, impune ei non parebitur. Vi.

In quibus dixẽ. non habetur vox, legum.

b Libertat. hæ.] contra ff. de leg. 1. l. planè si filium, § si. Solu. hic non dicit ualere ab eo relictum, sed auferri ei libertatem, si non det relictum. arg. ff. si quis omit. cau. test. l. si quis sub conditione.

c Si minus.] idest, si nõ. sed uidetur cõtra ff. de condi. & demo. l. multa, in prin. & ff. eo l. 1. vbi dicit relicta in pœnã non valere. Solu. hic corrigit: uel ibi nil poterit imputari grauato in monumento, quod alterius arbitrio facere debebat: & ideo relictum ab eo in pœnam non ualet, ut ibi dicit.

ne relictum esse uidetur, siue semel, siue in annos singulos hæc liberalitas fuerit conscripta, quasi pro solatio suæ tristitiæ.[a] Da. Kalend. Nouemb Constantinopo. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

TITVLVS XLI.

DE HIS QVÆ POENÆ nomine in testamento vel codicillis scribuntur vel relinquuntur.

Relictum uel in alium translatũ pœnæ nomine, valet: nisi ob turpem causam vel impossibilem conditionẽ relinquatur.

1. Imp. Iustinianus A. Menæ præfecto prætorio.



Vperuacuã obseruationem veterũ legũ, † per quam testatorum voluntates ad effectum duci impediebãtur, amputamus, præcipiẽtes C nullum valere dicẽdo pœnæ nomine quædam esse relicta vel adempta in supremis testantium voluntatibus, eas infirmare: sed licere testanti pro implenda sua voluntate vel pecunias dari præcipere, vel aliam pecuniariam pœnã inferre quibus voluerit tàm in adimendis hæreditatibus vel legatis vel fideicommissis vel libertatibus,[b] quàm in præcipiendo ad alias personas eas transferri ab eo cui relicta ab initio sunt, uel aliquid alijs ab eo dari, si minus[c] dispositionibus suis hæres vel legatarius vel libertate donatus paruerit.

Quòd si aliquid[d] facere vel legibus interdictũ, vel aliàs probrosum, vel etiam impossibile iussus aliquis eorum fuerit, tunc sine ullo damno, etiam ne B glecto testatoris pręcepto, seruabitur.[e] Dat. Kalen. Ian. Constantino. DN. Iustiniano. A. PP. II. Conss.

TITVLVS XLII.

DE FIDEICOMMISSIS.

Præstatio triennalis alimentorũ concurrente fauore vltimæ voluntatis facit legatum deberi etiam in futurum ex voluntate minus solenni, h. d. secundum communem lecturã. Vel sic: Triennalis præstatio alimentorum ex certa scientia fideicommissum certum roborat, validum qualificat, & declarat. & ille casus omnẽ lecturam comprehendit. Sal.

C 1. Imp. Antoninus A.

Si probaueris † Demetriũ petijsse de matre[f] hæredeq; sua, vt tibi alimẽta mẽstrua,[g] & vestiarium annuum[h] præstaret, eamq; secutam voluntatem filij sui per multum temporis, id est, non minus in tali causa triennio, ea præstitisse: vt in futurum quoq; ea præ D stentur, & si qua in præteritum præstita non sunt, vt exoluantur, impetrabis.[i] PP. XVII. Kalen. Septem. Duobus & Aspris Conss.

DE FIDEICOMMISSIS.

Separatim ideo loquitur de fideicommissis: quia secundum antiqua iura in multis differebant[1] à legatis.

Si probaueris.] CASVS. Fecisti testamẽtu minus solẽne, matrẽ tuã hęredem instituisti, ab ea alimentum menstruũ. i. singulis mensibus pstandum mihi reliquisti, & vestimentum annuũ, & ea pstitit mihi per triennium, an sibi pjudicauit quo magis futuri tpis alimenta præstaret, & si in præteritum solutum non sit, quæritur an teneatur? Respon. quòd sic.

1 Et etiã hodie differũt quo ad modũ relinquendi. vide Alex. in l. 1. ff. de lega. 1.

† Ista lex est sing. secundũ B. Ang. Pau. & Iasonẽ.

f De matre.] id est à matre. sic ff. de arbi. l. si de meis.

g Menstrua.] i. singulis mensibus.

h Annuum.] id est singulis annis.

i Impetrabis.] Sed oppono, aut tenuit hæc voluntas, & tũc ẽt triennio non expectato valet uoluntas: aut non tenuit, & tunc si sciens soluit ẽt semel, cõprobauit uoluntatẽ, ut j. l. px. & s. de test. l. ñ dubiũ. si ignorãs, ẽt infinitis uicibus non præiudicat, ut ff. de act. & obli. l. obligationũ fere §. placet, & sic non vr habere locũ lex ista. sol. 2 non agnouit hic, sed est speciale fauore alimẽtorum. Vel (quod idem est) uidetur agnoscere tanto tempore soluendo. Alij dicunt 3 quòd hic fuit solennis voluntas. & quod dicit per multum temporis, suppletur, maxime, quasi dicat non solum agere poterit ex cautione prima, prima verior 4 est. Item ad id quòd per tempora soluendo præiudicat in posterum, est cõtra s. de vsur. l. creditor. Sol. hoc speciale 5 fauore alimẽtorũ, &

2 Ista sol. displicet Bar. B. & Ia. qui agnorans nihil agnoscit. Bal.

3 Ista destruit textũ sm Ia.

4 Imò falsissima. Ang.

5 Placet B. B. & Ia.

d Abund.] dic quòd testator reliquit legatũ nõ capaci, vel pręcepit sepeliri se cũ vestib. vel infligebat pœnã grauato.

e Seruabitur.] scilicet emolumentum his qui impossibile facere iussi sunt, eo quod relictum est nomine pœnę. non ualente eo hic, & insti. de leg. § fi. in fi. & ff. de leg. 1. l. turpia. sed uidetur ualere relictum impossibili vel turpi præcepto habito pro nihilo, ut insti. de hære. insti. §. impossibilis, quæ est contra: Solu. secundũ quosdam. hæc secundum illam, sic ut impossibilitate remota,

& vltimæ voluntatis. Item ad idem est contra ff. ad l. A Fal. l. quod de bonis, §. 2. Sol. ibi duobus annis, 1 hic tribus. Vel ibi contra legem erat voluntas: quia legata excedebant dodrãtem, & sic lex resistebat. 2 hic aũt præter legẽ, & sic non resistebat lex: sed non assistebat: quia minus solennis: vel hoc 3 in alimentis speciale. Itẽ ad idẽ contra s. de pac. l. si certis annis. Sol. ibi cõstabat 4 nudum intercessisse pactũ tantũ: hic autem dubiũ an fuerit voluntas solennis vel non. vnde in dubijs præsumitur fuisse solennis, vel speciale. 5 Item ad id quod dicit, in futurũ, est contrarium ff. de iudi. l. quemadmodũ, & ff. de vsu. l. 1. §. 1. Solu. hic pro futuro agitur, 6 scilicet ex iure præsenti, sed ibi ex iure futuro. Item maius tempus videtur esse necessarium, ut ff. de vsur. l. cum de in rem verso. quæ est contra. Solu, ibi 7 dicebat actor sibi promissum, ad eius promissionis probationem decem annorum præstationẽ inducebat, hic autẽ constabat modo voluntatem minus ẽt solennem intercessisse. Accur.

1 Vera in se, non tñ necessaria Ang. & Ia.

2 Ista displicet B. Ang. Sa. & Iasoni.

3 Istã sequtur B. Pa. Sal. & Ias.

4 Displicet B. B. & Iaso.

5 Placet B. B. Paul. & Ias.

6 Placet Sali. displicet tamen B. B. & Ia. ideo dic secundũ eũ ꝙ ibi ius futurum stat de per se, hic vero est unitum cũ iure de præsenti.

7 Sequitẽ Cy. B. P. Ang. Salic. & Ias. licet displiceat Bald.

Agnoscens minus solennem volũtatem & soluens, non repetit. Bald. Vel sic. Voluntas ultima non solẽnis, non retractatur in agnitis. Sali.

II. Idem A. Eupatrio

E T si inutiliter [a] fidei commissum relictũ sit: tamen si hæredes comperta [b] voluntate defuncti prædia ex causa fideicommissi auo tuo præstiterunt: [c] frustra ab hære- B dib. [d] eius [e] de ea re quæstio [f] tibi mouetur, cum non ex ea sola scriptura, sed ex conscientia relicti fideicõmissi defuncti voluntati satisfactum esse videatur. PP. VI. Kalen. August. Læto II. & Cereali Conss.

Si grauatus honorato succedit, cõfunditur obligatio hoc dicit. Vel sic: Ex conflictu personarum nascitur cõfusio: secus si non est conflictus Bal. Vel sic: Fideicommissum vniuersale transmittitur licet n[illegible] sit facta restitutio: & debitore succedente credi C tori, confunditur a[illegible]. Bald.

III. Idem A. Rufino.

C Vm secundum uolũtatẽ defunctæ Chrysidem [g] puellam ab hære dibus manumissam, eãq; priusquã ei restitueretur hæreditas, intestato vita functã proponas: ad manumissores eius successio pertinet. [h]

¶ Qui si adierint eius hæreditatem, confusis actionibus, [i] fideicommisso sunt liberati. PP. V. Id. Decemb. Læto. II. & Cereali Conss.

Prohibita venditione extra familiam, prohibetur etiam donatio, nisi fiat in familia. Salic. & est nota. quia quotidianum.

IIII. Imp. Alexander A. Victorino.

V Oluntas patris prohibentis liberos fundos extra familiam [k] vendere, vel pignori dare, fratrem sorori donare prohibuisse non videtur. [l] PP. V. Kal. Iul. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Directa pupillaris expirat pubertate, non fideicommissaria. Bald. & Salic.

V. Idem A. Reginæ

S I frater tuus postquã patri hæres extitit, pubes iam factus sine liberis

E Tsi inutiliter.] Primo ponit dictum. Secundo rationem remotiuam obiecti. Secũda ibi, Cũ non ex ea. CASVS. Testamentũ minus solenne fecisti, hæredem instituisti, fundum per fideicommissum mihi reliquisti, hæres tuus restituit, & decessit hæres de relicto: an hæres tuus hæredi meo de precio mouere possit quæstionem, quæritur? Respõ ꝙ non, cum voluntati suæ in fideicõ. præstando satisfactum videatur.

[a] Etsi inutiliter.] propter minus solennem voluntatẽ.

[b] Comperta.] in hoc ergo differt hæc a legẽ superiori: quia ibi 8 credebatur uoluntas solennis: & tunc distin- D guitur. si est ignorantia iuris, non repetit: si facti, repetitur, nisi per triennium præstitit, ut ibi, & j. ad legem Falci. l. error. vel 9 si ibi fuerit sciens, non præiudicaretur in futurum, nisi in alimentis, secundum quosdam.

[c] Præstiterunt.] vel etiam 10 promiserunt, vt j. eo. l. si veritas, & j. ad legem Falci. l. fi. & s. de non num. pe. l. cum fidem: vel qualitercunq; 11 agnouerunt. s. de testa. l. non dubium §. illud. Sed an in alia re quã non soluit, præiudicat sibi? Respon. non: 12 vt s. ne vxor pro ma. l. fi. & s. de excu. tut. l. voluntariæ. Sed argu. contra j. ad leg. Falcid. authen. sed cum testator: sed ibi fuerat solennis voluntas.

[d] Ab hæredibus.] prædictis.

[e] Eius] scilicet defuncti. vel dic hæredibus eius, s. vnius hæredis.

[f] Quæstio.] ut ff. de fideicom. liber. l. cum quasi, §. fin. & l. in testamento.

8 Displicet B. Pa. Sal. & Ias.

9 Istã tenẽt ꝑdic. scribẽtes, & Cornæus.

10 Sequũtur gloss. Bal. Ang. Salic. & Cor.

11 Idem Ang. licet Pau. cõtra.

12 Sequũtur usque ad finem. Sa. & Ias.

C Vm secundum uoluntatem.] CASVS. Testamẽtum fecisti, hæredes instituisti, eos de ancilla tua manumittenda rogasti, & de hæreditate tua ei restituẽda, manumissa ab intestato decessit: ad quem pertineat eius successio? Rñ. ꝙ ad hæredes tuos. vnde si illius adierint hæreditatem cum hæredibus suis, esset restitutio faciẽda, ipsa mortua, liberabuntur per confusionem actionũ vel actionis ex testamẽto, hoc ideo, quia debitor succedit creditori. Viuia.

[g] Chrysidem]. s. ancillam defuncti: quo casu poterit hæredes institutos cogere adire hæreditatem, & sibi hæreditatem restituere. Vel dic 13 ꝙ erat ancilla hæredũ omniũ a quibus erat relicta eidẽ, s. Chrysidi, fideicommissaria hæreditas: & tũc non poterit eos cogere adire, sed si adierint, cogẽtur restituere, ut ff. ad Treb. l. cogi, §. si pater filio, & l. mulier. 1. §. nõ est: secus tamẽ si ab vno libertas, & ab alio 14 fideicommissum sit relictum seruo testatoris, ut ff. ad Treb. l. si res aliena, §. fi. & l. seq.

[h] Pertinet]. s. ad hæredes defunctæ, q & manumissores sunt. Et dic pertinet ex l. Papia, 15 ut insti. de suc. liber. §. postea vero.

[i] Confusis actionibus.] idest confusa actione, s. ex testamento cum debitor successerit creditori, ut & s. de pac. l. debitori, & j. ad l. Fal. in imponenda. nam non possunt sibijpsis debere. Sed pono vnum institutum in dodrante, alium in quadrante: tamen succedunt 16 liberta æqualiter, & sic substitutus in dodrantem tenebitur alij restituere tertiam partem suæ portionis, idest dodrantis. nam in ea nõ est confusa actio, sed tantum pro semisse.

13 Vtraq; bona sm B. B. Ang. Pau. Sa. & Ias.

14 Nisi vtriusq; ꝑ deuenisset ad vnum. Sali.

15 Imo ex l. 12. tabularũ. Ang. Pal. & Sa.

16 Nihil est, imò secũdũ ꝑes institutionis. Cy. & Bal. qd est verum quãdo erat ancilla testatoris: secus si hæredũ æqualiter. Bart. Pau. Sa. & Ias.

V Oluntas.] CASVS Testamentum fecisti, & filios hæredes instituisti, de non distrahendo feudo extra familiam vel dando rogasti, uel aliàs prohibuisti, an alterum alteri dare videaris prohibuisse, quæritur? Respon. quòd non. Viuianus.

[k] Familiam.] accipitur vt s. de verb. sig. l. fin.

[l] Non videtur.] & tunc soror partem suæ portionis, id est dodrantis sibi donatam, cuilibet alienare potest, vt ff. de leg. 3. l. pater, § quindecim: secus 17 vbi quis ex voluntate defuncti admittitur vt reuocet partem alienatam: tunc enim non alienat, sed cauet se proximiori de familia restituturum, ut ff. de leg. 2. l. peto, §. fratre, vel cum eligitur quis ab illo qui est rogatus vni de familia restituere cui volet, ut ff. de leg. 2. l. vnum ex familia, §. sed & si fundum, vers. & ideo si vno electo, &c. facit s. de rebus alie. non alie. l. fi. & j. eo. l. quotiens, j. Sed argu. contra ff. de transact. l. cum hi, §. sed si pluribus: sed ibi speciale fauore alimentorum, ut s. l. 1.

17 Quia fuit prohibitio ꝑsonalis ne aliquis partẽ suã venderet extra familiã. B. B. & Ias.

S I frater tuus.] CASVS. Testamentum fecisti: filium tuum impuberem instituisti hæredem, & ei fratrẽ suum

decessit: ex pupillari substitutione tibi hæreditas eius delata non est.

¶ Sed si verbis fideicommissi aliqua parte testamēti confirmata est: [a] fideicōmissum ab hæredibus [b] petere non prohiberis. [c] PP.XV.Kalen.Febr.Iuliano.II. & Crispino Conss.

Obligata per fideicommissum a testatore sciente relicta, tenetur hæres luere: et si sunt distracta, tenetur precium soluere. Sal.

VI. Idem A. Nilio.

PRædia obligata per legatum vel fideicōmissum relicta, hæres luere debet: maximè [d] cum testator conditionem eorū non ignorauit: aut si scisset, [e] legaturus tibi aliud quod nō minus eēt, fuisset. ¶ Si vero à creditore distracta sunt: preciū hæres exoluere cogitur, nisi contraria defuncti voluntas ab hærede ostēdatur. PP.XVI.Kalen.Mart.Iuliano.II.& Crispino Conss.

Interpretatio ultimæ uoluntatis spectat ad iudicem. Bal.

VII. Idem A. Septimo.

VOlūtatis defuncti quæstio in æstimatione iudicis est. [f] PP.XV.K.M. Fusco.II.& Dextro Côss.

Vt legatū non sit inutile, nō prius cedit dies legati quam libertatis. Bal. Vel sic: Fideicommissum relictū seruo cui libertas est legata, cedit eodem tempore, quo libertas. Sali.

VIII. Idem A. Masculo.

QVi fideicommissariā libertatem meruit, legata seu fideicōmissa à defuncto sibi data B suo iure persequitur. [g] PP.XV Kal.Iun.Fusco.II. & Dextro Conss.

Quem non honoro, grauare non possum. Bald. Vel sic: Non honoratus commodo pecuniario, non potest grauari fideicommisso. Sali.

IX. Imp.Gord.A.Paulinæ.

AB eo qui neque legatum, neque fideicommissum, neque hęreditatē vel mortis causa [h] donationem accepit, nihil per fideicōmissum [i] relinqui potest. PP.XVII Kal.Oct. Pio & Pontiano Conss.

C *Sensus intellectualis perficit orationem quæ in suo constructu perfecta non est, Sali.*

X. Idem A. Firmo.

VErbum,[volo,]licet desit: [k] tamen quia additum perfectum sensum facit, pro adiecto [l]

---

suum pupillariter substituisti, hæreditatem adijt, pubes A decessit, an sit locus substitutioni, quæritur? Respon. quod non: secus si rogauisses de restituenda hæreditate, quandocunque decederet, quo casu hęredibus eius adimetur hæreditas. uel si rogares institutum per fideicom. restituere substituto: quia tunc substitutus hæreditatem illam petere posset. primus intellectus verior est. Viuia.

[a] Confirmata est] scilicet pupillaris substitutio.

[b] Ab hæredibus.] Instituti ab eo, cum iam sit pubes.

[c] Non prohiberis.] vt ī. de ipub.& alijs substi. l. precibus. Et dic verbis fideicommissarijs, s. quandocunque [1] decederet.

[1] Et sic expresse confirmauit: secus si tacite. Bald. licet Paul. Sali. Corneus in hoc non faciāt differentiam.

PRædia.] CASVS. Testamentum fecisti, & hæredem instituisti, prædiū obligatum mihi legasti, uel per fideicōmis. reliquisti, quis illud luere debeat, quæritur? Respō. quod hęres, maxime si illud obligatum nō ignorasti, vel si sciuisses, aliud tantundem mihi reliquisses. Si autē creditor lege vel pacto distraxit, hæres precium eius mihi soluere compelletur, nisi apparuerit testatorem contrarium uoluisse, scilicet quod si esset distractum, hæres æstimationem non refunderet. Viuia.

[d] Maxime] nam & cum ignorat, luit hæres in duobus casib. Primus quando erat tantundē relicturus si sciuisset, ut quia erat coniuncta persona, [2] vt subijcit, ut arg. ī. de lega. l. cum alienam, & ff. de vsu & ha. l. plenum, §. equitij. Secundus, quando non plus valent prædia quàm sit debitum pro quo sunt obligata, [3] vt ff. de leg. 1. l. si res obligata.

[2] Sequitur gl. Bal. Sali. Cor. & Ia.

[e] Si scisset.] quam scientiam legatarius debet probare, ut instit. eo. § non solum, in fin. & ff. de proba. l. verius.

[3] Istud dictum glo. reprobat per Ful. Ange. Pau. & Ias. per tex. in l. etsi æquo, ff. de lega. 1.

VOluntatis.] CASVS. Decem mihi legasti, nec apparuit de qua moneta sensisti, an de imperialibus, an de Bonon. iudex de officio suo debet dicere de qui- D bus nummis sensisti, ut ff. de leg. 3. l. nummis.

[f] Iudicis est.] opponitur, aut certum est ita uoluisse testatorem, & tunc non est in arbitrio iudicis, sed uoluntas seruatur, ut in auth. de nup. §. disponat, col. 4. quia voluntas testatoris pro lege seruatur, vt ff. de condit. & demon. l. in conditionibus, & ī. eo l. prædia, in fin. aut non est certum, & tunc a significatione verborū non receditur, ut ff. de leg. 3. l. non aliter. Respon. [4] quandoque uerba sunt certa, tamen testatoris inquiritur uoluntas, ut si præcepit fieri monumētum ab aliquo. nam æstimabit iudex expensas, ut ff. ad leg. Falc. l. 1. in fin. Item quid si reliquit aliquid vt cum suo filio moraretur? licet uerba certa sunt, tamen oportet mentem testatoris inuestigare. Item si decem tibi legauit, si cum Titio A steteris, ut ī. de lega. l. 1. & ff. de condi. & demon. l. illis libertis. Item potest esse quod verborum significatio est multiplex, [5] & tunc æstimabit iudex ex coniecturis, ut ff. de lega. 1. l. si seruus plurium, §. fin. cum autem ex illis non apparet voluntas, locus est legi, vt ff. de lega. 2. l. nummis. Item potest esse quod non tractatur de uerborum significatione, sed tamen est dubium, & tunc æstimabit iudex, ut ī. eo. l. prædia.

[4] Ista gl. est de mente B. B. Pau. Cor. & Ia.

[5] Vel est vna parte est significatio, & ex alia cōmunis locutio. Bal.

QVi fideicōmissariā.] CASVS. Seruo tuo fideicommis. libertatē reliquisti, & x. ei legasti, an legatum petere possit, quæritur? Respon. quod sic. dubitatio erat, quòd libertas cedit ab adita hæreditate, legatum à die mortis, unde videbatur quòd cum eo tempore non sit cui debeatur nisi quis dicat & male, quia seruo, & sic domino, & sic alicui à seipso acquiritur: in fauorē libertatis admittitur tamen: quia eodem tempore peti debuit & utrumque. Viuianus.

[g] Persequitur.] contra videbatur, quia libertas cedit ab adita hæreditate, ut j. de cad. tollen. §. in nouissimo, legatū à die mortis, sed tamē valet, [6] ut hic, & ff. de lega. 2. l. si quis seruo.

[6] Quia fingitur cedere ex eo tēpore quo libertas est præstita, & nō ante. Pau. & Iason.

AB eo.] CASVS. Testamentū fecisti, hæredem instituisti, à Titio quem nec hæredem instituisti, nec ei legatum nec mortis causa donationem reliquisti, fideicom. Seio præstandum reliquisti, an valeat fideicom. quæritur? Respon. quod non. Viuia.

[h] Mortis causa.] quia donatarius potest grauari, ut ff. de transact. l. cum hi, § idem erit dicendum, & de lega. 2. l. cum pater, §. eorum, & dic accepit, scilicet expresse uel tacite, ut ff. de iure codic. l. conficiuntur, in princ. & j. ad leg. Cor. de fal. l. si docueris.

[i] Per fideicommissum.] vt j. communia de lega. l. 1. in fi. & ff. de leg. 3. l. sed & si sic, in fin. & de leg. 2. l. plane, 2. in fine.

VErbum.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti x. Titio legasti, sic: Titio decem dari, non expresso uerbo, uolo, an ualeat legatum, quæritur? Respon. quòd sic, ex quo enim subauditum, perfectum sensum faciat, pro adiecto habendum est. Viuia.

[k] Desit.] est enim scriptum, [7] Titio decem dari.

[7] Sequitur eam Ial.

[l] Pro adiecto.] est ergo minus scriptum, & plus dictū, vt & in institutionibus, quasi dicat, non solum in legatis fit, ut ff. de lega. 2. l. vnum ex familia, §. si omissa, & l. cum pater, § cum imperfecta, & de hæred. insti. l. 1. in princ. & §. 2.

Quoties.

habendum est. PP. III. Id. Decemb. Gordiano. A. & Auiola Conss.

Cum omnium prohibitorum consensu fit venditio, si non superest persona quæ possit reuocare alienationem, prohibita alienatio conualescit: & adde quod firma est alienatio facta contra testatoris voluntatem. Bal. Vel sic: Si alienationi consentiant qui reuocare possunt, amplius non admittuntur, si reuocare velint. Sal.

XI. Idem A. Porphyriano.

Quotiens ab oĩbus [a] qui alienatione [b] facta ad fideicõmissi petitionem [c] aspirare possunt, venditio celebratur, aut quibusdam vendẽtibus alij consenserint: [d] contractus auctoritas cõuelli [e] nequaquam [f] potest. PP. II. Kalen. Ianuar. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

Rogatus restituere post mortem, potest restituere prius retenta vel omissa quarta. Sal. Vel sic: Rogatus de hæreditate restituenda post eius mortem, pot illam ante mortem restituere. Sal.

XII. Imp. Philippus A. & Philippus C. Rufino.

Post mortem suam [g] rogatam restituere hęreditatẽ, defuncti iudicio & antequam fati munus impleat, posse satisfacere, id est restituere [h] hæreditatem, quarta parte vel retenta uel omissa, si voluerit, explorati iuris est. PP. Idib. Octob. Peregrino & Aemyliano Conss.

Institutus non præstat legata à substituto relicta. Bald. Vel sic: Relicta à substituto, non debentur ab instituto adeunte. Sal.

X.II. Idem A. & C. Sempronio.

Quotiens principali loco hæres institutus, testatori succedit: legata seu fideicõmissa à substituto data posci [i] iure non possunt. [k] PP. VIII. Kalen. Mart. Præsente & Albino Conss.

Habet hæc lex lecturas duas in gl. Prima fuit antiquorum, secundum quam hoc intendit: Ubi institutio est nulla ab initio, vel hæreditas non adita: relicta ab instituto, debentur a venientibus ab intestato si sint expresse repetita, non alias hoc dicit, & hanc lec. ponit glo. prima. sed glo. tertia reprobat istam lect. quia textus iste nihil dicit de repetitione ab intestato: immo probat contrarium. Secunda lectura fuit Azo. dicentis quod hoc nulla facta fuit repetitio ab intestato. Vel sic: Ubi institutio per errorem testantis est nulla, legata et fideicommissa intelliguntur repetita a venientibus ab intestato, secundũ Azo. hæc lectura est communis & vera secundum Sal. Bal. Bar. Pau. de Cast. & ferme omnes alios doctores.

A

Quotiens.] CASVS. Testamentum fecisti: hæredes instituisti: uni hæredi fundum per fideicom. reliquisti: ne extra familiam alienetur, prohibuisti, omnes fundum distraxerunt: qui si alias non distraxerint, distrahente eo cui per fideicommiss. erat relictum, retractare poterunt venditionem, uel quibusdam distrahentibus, alij cõsenserũt: an valeat venditio, quæritur? Respon. quod sic: nec retractari debet.

[a] Ab omnibus.] [1] quorum vni aliquid per fideicõmissum relictum erat, & illius rei prohibuerat alienationem testator extra familiam: Vel dic [2] tres institutos & grauatos ut nullus suam partem turris det uel alienet, vel etiam tribus dicas legatam esse eo modo vt nullus alienet, vel alij vendicent. Et not. quod si talis prohibitio vel præceptum nudum est, non valet: quia non exprimit causam quare hoc faciat, ut ff. de lega. 2. l. filiusfamilias, §. diui. Si autem cõtinet causam expressam, vel etiam tacitam, quia vult illam in familia remanere, tũc si vnus de familia alienet partem suã, inuitantur sequẽtes. Item si quente alienante admittuntur sequentes, non præcedẽs qui alienauit, & sic alienante ultimo, nemo præcedẽtium admittitur, vt ff. de leg. 2. l. cum pater, §. libertis, & l. peto, §. fratre.

[1] Glo. ponit quatuor intellectus: & oẽs cõiter approbant turpes scriben.

[2] Sing. gl. sm Bar. & Corn.

talias, euelli.

[b] Alienatione.] quia remittentibus actionẽ nõ est regressus &c. ff. de adil. edict. l. quæritur, §. si venditor nominatim.

[c] Petitionem.] [3] per rei vendicationẽ contra emptorẽ.

[3] Istã glo. sequit hic Sa. & Cor.

[d] Consenserint.] sicut ff. de pac. l. pactum, & C. de pac. l. cum proponas. j.

[e] Conuelli.] id est annihilari.

[f] Nequaquam.] ut ff. de leg. j. l. nihil, §. 1. & de le. 2. l. codicillis, §. insulam, & ar. ff. qui. mod. pig. vel hypoth. sol. l. Lucius Titius, in princip. & facit C. eo l. voluntatis.

B

Post mortem.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem me instituisti, & de hęreditate Titio restituẽda post mortem meam rogasti, an antequam vitæ munus impleam, restituere possim, quæritur? Respon. quod sic, quarta mihi retenta vel omissa.

[g] Post mortem suam.] scilicet hæredis, [4] & sic est conditionalis, vt interim decedens fideicommissarius non transmittat, ut ff. quando di. le. ce. l. si cum hæres.

[4] Istũ intellectum glo. sequit hic Salic.

[h] Restituere.] vt ff. quæ in frau. cre. l. patrem, & arg. ff. de sol. l. sub conditione, & ff. loca. l. sed addes, §. si quis cum in annum. Sed videtur ante tẽpus nõ debere restitui, ut ff. de leg. 2. l. cum pater, §. hæreditatem, & §. à filia. Solu. [5] non soluit prius, l. necessario, ut ibi, sed sponte sic, vt hic. vel ibi [6] non certæ personæ, sed cui tunc uolet ex liberis. vnde poterit tunc uel alium eligere, hic autem certæ personæ. Item ad idem contra ff. ad Trebel. l. sed & si ante. Sol. si pure scriptus, sub conditione casuali rogatur, nulla est restitutio ante euentum casualis cõditionis: si autem omnino est extinuta, ut hic erat, [7] pro eo habetur ac si eẽt pure rogatus, ut ff. de noua. l. si pupillus, §. qui sub conditione. si autem sub cõditione ẽ institutus, nulla est restitutio ante conditionẽ, ut d. l. sed & si ante, & l. penult. & ff. de leg. 3. l. vxorem, §. Seia. in fideicommisso autẽ speciali post diẽ restituẽdo, distinguitur in cuius fauorẽ sit facta dilatio, vt altero casu possit fieri restitutio, altero non, ut ff. de lega. 2. l. si ita relictum, §. Pegasus, & de an. le. l. cum, & de vsur. l. in fideicommissi, §. cum Pollidius.

[5] Ista sol. respicit primũ cõtrariũ, & est vera, & eã tenẽt Bal. An. Ias. & Corne.

[6] Ista respicit secundum cõtrarium in §. à filia, & est vera, & sequũtur eã Bald. Sali. Ang. Ia. & Corn.

[7] Nihil est ideo dic quod hæres rogatus post mortẽ, potest ante mortẽ in sui præiudiciũ creditores, &c. ut actiones ipso iure translfeant in fideicõmissarium. B. Paul. Sa. & Iason.

C

Quotiens.] CASVS. Hæredẽ me instituisti, & mihi Titium substituisti, & ab eo legata reliquisti, adij hæreditatẽ, euanuit substitutio, an legata substitutionis præstari debeãt, quæritur? Respon. quod non.

[i] Posci.] id est peti.

[k] Non possunt.] vt ff. si quis omis. cau. test. l. si eadẽ. Et at C. de impub. & alijs substi. l. post aditam. Sed contra, [8] ab instituto relicta, tacitẽ intelliguntur à substituto repetita, ut ff. de leg. 1. l. licet, & de lega. 2. l. cum pater, §. ab instituto.

[8] Istã glo. sequuntur hic B. B. Sa. Paulus, Corn. & Ias.

D

Etiam quam.] CASVS. istius l. figuratur in glos. sed dic aliter secundum Vi. sic: Quandam in filiã adoptasti, eam in testamento hæredem instituisti. de hæreditate restituenda Titio & Seio eam rogasti, & si hæres non esset, eum qui esset futurus hæres tibi ab intestato, de ea prædictis fideicommissarijs restituenda rogasti. si tenuit adoptio, & per consequens institutio: & si hæreditatem adijt, ipsa, si superstes est, vel hæres eius si decessit, tenetur ad fideic. præstationem. si non adijt, vel quia noluit, vel quia non potuit, quia non tenuit adoptio: tenentur ad legatum ab intestato successores, & hoc in prima. Sed uidetur in hoc casu cum non adierit, quia nõ potuit, quia adoptio non tenuit, & per consequens institutio, quod præceptũ de hæreditate restituenda nõ tenuit: per istam regulam quæ dicitur, si non aditur hæreditas, quia non tenuit institutio, cætera quæ relinquuntur, inualida sunt, ut est præceptum de hęreditate restituenda, ad quod respondet Imperator, quod tunc locũ habet regula,

regula, cum ex testamento pōt adiri hæreditas, non cū A sic est relicta, vt si in aliquo casu non adeat, peti possit à succes. ab intest. & hoc in secunda. In tertia dicitur in specie, quod in prima dicit in genere, s. q non adijt, quia non tenuit adoptio, ut quia erat aliena liberta: & per consequens nec institutio: succedentes ab intestato tenebūtur. Si autem erat legitima adoptio, & institutio, hæredes eius tenebuntur. & hoc in tertia. Viuia.

2 Eam quam.] aliàs est ea, & aliàs, eam. Et dic casum. 1 Frater tuus filiam nondum duodennē adoptauit: & eandē instituit hæredē, & de fideicōmisso totius hæreditatis Titio & Seio restituendo rogauit tam ipsam q̄ quemcunq; futuru hæredem etiam ab intestato. secus ergo si hoc verbum esset omissum, ēt ab intestato: 2 quia tantum ex testamento hæredes viderentur rogati. ar. ff. de vulg. substi. l. quilibetis, §. hæc verba. si ergo tenuit adoptio, & institutio, & per consequens ipsa & eius hæredes tenentur ad fideicommissum, & hoc, si quesiuit hæreditatem. si autem non quæsiuit, vel quia noluit, vel quia non tenuit adoptio: tenentur legitimi successores defuncti, & secundum hoc habes j. vel ab ipsius hæredibus, vel ab his &c. & sic duo vel alij habēt vnum vel, s. sic, vel ab ipsius hæredibus bona intestati tenētibus. & tūc dices q nō tenuit adoptio nec īstitutio. C & q dicit, quæsita, i. adita, s. de facto. quæri enim non potuit. & ponitur vel, pro saltem. q. d. hoc remediū tibi deficere non potest. Alij habent, eam: & tunc dic, nil ꝓhibet fideicommissum peti eam. i. ab ea quā frater tuus instituit. sic j. ad l. Fal. l. successores. Vel dic q est figura antiptosis. 3 & ponitur pro ea: sicut ibi, vrbē quā statuo &c. Et ibi, sermonem quem audistis &c. Et hoc. s. q ab ipsa petatur, prout habes eā, & proprie accipis vbi adiuit ipsa, & tenuit adoptio & institutio. Et q infra dicit, vel ab ipsius hæredibus &c. si habeas vnum vel, refertur ad alium casum ubi non tenuit institutio. & ad hoc refertur j. in fi. quod rescripsimus &c. Vel si habeas duo vel, alterum membrum refertur ad casum vbi tenuit substitutio, & alterum ubi non tenuit.

XIIII. Imp. Valentinianus, & Gallienus AA. Falconi.

EAm 1 quam a frater tuus instituerat, siue quæsita siue nō q̄ ita hæreditate decesserit: cū tn̄ b simpliciter c antequā duodecimū ætatis annum d impleuisset, verbis precarijs † testamento facto nōnullos ei voluerit substitutos: nihil prohibet fideicōmissum petere † vel ab ipsius hæredibus, uel ab his qui bona intestati tenent. Túc B enim locum habet quod regulariter traditur, e ea quæ in testamento relinquuntur, si ex testamento non adeatur hæreditas, f non valere: cum verbis relicta g directis h adiri potuit hæreditas, non cum illa ipsa sic data est, i vt esset ab intestato successoribus k postulāda. l Quod rescripsimus, m sequētes asseuerationem tuam, n quasi scripta hæres nō fuerit iure adoptata. o alioqn si in familia p relicta q

b Cum tamen.] non quæsita dico, cum tamen &c.

c Simpliciter.] hoc scilicet modo: Ipsa & quicunque hæres mihi fuerit ēt ab intestato, restituat hæreditatem Titio & Seio, ut j. ibi, vt esset etiam ab intestato &c. Alij (vt Azo) 4 dicunt simpliciter, id est filiam rogauit, & D nullum ab intestato venientem: & hoc innuit illud verbum, substitutos. quod non placet. 5

d Duodecimum annum]. i. non habebat xij. annos: pure tamen rogauit. Vel dic 6 si vis eam rogatam restituere, si decedat intra 12 an.

e Traditur.] hoc quod subijcit, ea &c. vt & j. eo. l. ex testamento, & ff. de his quæ in testa. de. l. proximè, & de le. 3. l. 1. §. 1. & de reg. iu. l. si nemo. opponit ergo sibi, & soluit: quia fuit hæc sic relicta vt ab intestato præstaretur: vel quia repetijt, qđ potuit, vt ff. de inof. test. l. Titia, vel quia non potuit adire: quia non fuit legitime adoptata: Fallit ergo hæc regula hic, cum repetijt ab intestato. 7 Item secundo cum dicit, ut etiam iure cuiuslibet vltimæ voluntatis valeat testamentum, ut s̄. de codi. l. 1. & 2. & l. fin. §. 1. & ff. de leg. 2. l. codicillis, §. fin. Tertio, 8 quando in fraudem omittit ex testamento, & accipit ab intestato, ut s̄. si quis omis. cau. te. l. 2. & ff. si quis omis. cau. testam. l. 1. in princip. Quarto quando ex causa præteritionis vel exhæredationis est irritū testamentum, ut supra de libe. præte. authen. ex causa. Quinto, 9 in quibusdam personis petita cōtra tabulas bonorum possessione, ut ff. de le. præst. l. 1. in prin. & l. 3. Sexto ff. de le. 2. cum pater, §. filius, vbi apud oēs hęredes porrexit p̄ces per iuramentū. Septimo, 10 si cancellauit tantū institutiones, ut ff. de his quæ in testa. de. l. ꝓximè, in fi. ibi, causa præterens &c. Octauo. 11 ff. de hære. insti. l. fi. vbi relicta in vltimo testamento valēt, licet ipsum nō valeat, quia fuit factum falso rumore prolato. Nono, 12 fauore libertatis, ut ff. de fideicō. li. l. Antoninus, & propter eandē cām, insti. de eo cui lib. cau. bo. §. 1. Decimo, pp pietatem & affectionē, ut ff. de fideicō. li. l. in testō. Vndecimo, qn̄ hęreditas indigni applicatur fisco, 13 vt ff. ad Sylla. l. cū fisco, & de iu. fisc. l. nō intelligit, §. cū ex cā. & l. df. Est & duodecimus. 14 ff. si quis ali. te. ꝓhi. l. 1. § sed si legatū. Est & decimustertius, qn̄ īstitut9 nō potuit adire pp errorē testātis, 15 ut hic, qa nō fuit lrīme adoptatus, ut hic.

f Hæreditas.] & sponte ipsam adire hæres omitteret, vt hic, & ff. si quis omis. cau. te. l. 2. §. fin. secus si non potuit, vel delicto hæredis, vel quia testator errauit, credēs filiū, qui non erat: quia tunc valent si nō sint repetita: vt hic, & ff. de iur. fi. l. dicitur, & l. aufertur. Item secus vbi sunt repetita ab intestato, ut hic fuit. 16 vbi aūt nō adit propter defectum solennitatis, non valent, ut j. eo. l. si veritas, & ff. de vul. substitu. l. cohæredi, §. cum filiæ.

g Relicta.] siue repetitione ab intestato.

h Directis]. i. in institutum, & ei substitutū, at hic non valuit adoptio, nec institutio: & hunc casum tantū ꝓsequitur quando non tenuit, & ideo à legitimis est petenda: maximè si hoc præcepit testator, ut s̄. in princ. dixi.

i Data est.] scilicet inutiliter propter personam hæredis, vel quia sunt repetita.

k Successoribus]. i. ut legitimi ad eam restituendam teneantur, & sic, postulanda, legitur passiue.

l Postulanda.] qd' est in duobus casibus, s. cum sint repetita ab intestato. Itē quādo non potuit adire propter errorem testantis qui credit legitime adoptatam.

m Rescripsimus]. s. qd' dictū est s̄. qn̄ nō q̄sita hr̄ditate decessit, qa nō potuit, vt petat à veniētib. ab intestato.

n Asseuerationem tuam.] loquitur fratri testatoris.

o Adoptata.] vt quia erat liberta aliena, ut ff. de ado. l. si pater, 1. § fi, vel apud non cōpetentem iudicem, ut s̄. de hæredi insti. l. nec apud, vel à fœmina, 17 ut j. de præscrip. long. temp. l. si is.

ADDITIO. Et sic errauit testator in cōiunctione ꝑsonæ, vtputa quia filiam putauit quæ non erat. Et siue erret in coniunctione naturali, siue ciuili, non ualet institutio. ut l. si pater, & l. nec apud, s̄. de hæred instit. vnde in præsenti l. non potuit adiri hæreditas ex testamēto propter errorem defuncti in coniunctione personæ. Secus si alio casu non fuerit adita hæreditas: quia tunc nō deberentur legata nec fideicommissa a venientibus ab intestato, ut l. si veritas, & l. ex testamento, j. eo. Bar.

p In familia.] id est in agnatitia cognatione facta per adoptionem, quia tenuit adoptio, & institutio.

q Relicta.] loquitur hæc lex secundum sua tempora, s. quando adoptatus transierat in potestatem adoptantis.

Coguntur.]

† Græcissimus ꝓ ea quam, vt quidā volunt, sed pōt sine hac figura intelligi. Cont. † al. precatiuis. † in vet. manuscr. peti.

1 Iste intellectus gl. reprobat: quia cum iste casus ꝑ multas ll. sit decisus, nō est ꝓsumēdū q imperator respōdisset de casu ꝑ tot leges deciso. ſm B. B. P. Ang. Sal. Ias. & Cor.

2 Ista lectura ē verissima in se quæ tāgitur hic: & sup verbo, simpliciter, & super verbo hr̄ditas, & I verbo directis, & in verbo sicdata. & in uerbo postulāda displicet tamē quo ad hunc text. B. B. Ang. Pau. Sal. & Ia.

3 Istæ figuræ corrumpunt regulā ſm Bal. hic.

4 Iste intellectus Azo. ē verus q redit hanc l. singularē, & tangit in glo. hæreditas, & in gl. traditur, & in gl. relicta, & in gl. postulāda, ſm B. B. Pau. Ang. Sali. Ia. & Cor.

5 Reprobatur per scribētes hic.

6 Hæc vera ſm Ange. & Ias.

7 Scilicet expresse. vel tacite: quod fit tripliciter vt hic per Ias.

8 Sequit Angel. & Ias.

9 Sequit Angel. in repe.

10 Insequitur hic Ang.

11 Idem Angel. & Ias.

12 Istū casum sequitur hic Iason. & est singu. secundum eundem.

13 Reprobatur ſm Bar. & Ia.

14 Iste casus etiam reprobat ſm Ang. & Iaso.

15 Iste casus est idē cū primo & secūdo Bar. & Ia.

16 Istā gl. sequitur Bar. Pau. Sal. & Ia.

17 Istos casus sequitur Ang. Pau. Cor. Sal. & Ias.

a Coguntur.]hoc indubitabiliter si ipsa adijt, ut ff. ad Trebel.l.si eius,§.si quis rogatus. Sed si ipsa nō adierat, an hæredes hæredis cogantur adire, & restituere?arg. sic j.ad Treb.l.pen.§.fi. vbi dicit nullo successore, a cōtrario sensu ibi sumpto. Sed contra argu. non,ff. ad Treb.l.ille à quo,§.si de testamento, in fi.§.Sed potest 1 distingui, transmiserit ius deliberādi ad hæredem rogatus, vel non, ut s.de iur.delib.l.cum antiquioribus, vt primo casu intra id tempus cogatur hæres rogati, ut d.l.pen. j. ad Trebel. secundo non, 2 vt ff. ad Treb. l.ille, §. si de testamento. Sed dices,imò &;tūc quando non transmisit, videtur cogi: quia si institutus & rogatus millesies renunciet, tamen pōt cogi,ut ff ad Trebel. l.nam quod,§ 1.Sed respon. illud est, quia suo facto præcludit sibi uiam, at hic hæres nihil fecit. Item quæritur secundum Ios. si institutus, & rogatus de restituenda, sit non capax,an cogatur adire, & restituere. si enim partem capere potest, certum est,vt ff.ad Trebel.l.cogi,§ hi qui solidum. Sed quid si nihil? videtur idem vt possit cogi, per eundem §.hi qui.ait enim, cum nihil &c. Item quia sic est in singularibus relictis, vt accipiat non capax ex toto vel ex parte,& alij restituat cui est rogatus, ut ff. si quis ali. test.prohi.l.1.§.sed si legatum,& de execu tut.l legatarius,& de leg 2.l.cum ei. Tertio videtur expressum, vt ff ad Treb.l.Marcellus,§.fi. Econtra videtur non cogi, sicut qui capax non est: quia sibi asscripsit, ut ff.ad leg. Cor.de fal.l.filius,§.fi.& de his quæ pro non script.l.fi. Item quia sub conditione institutus, impeditus adire, non debet cogi propter conditionem quæ nondum venit,ut ff.ad Trebel.l.sed si alio,§. fin.& l. seq.sic & hic vbi impeditur propter conditionem suæ personæ. Item expressum videtur lex pro non scripta huiusmodi habeat uoluntatem,ut s.de hære.insti.l.1 & ff. de his quę pro non scrip.l.si in metallum. Solu.dico 3 non cogi prædictis rationibus. nec obstat dictus §.hi qui,quia ibi capax ex parte institutus,totum capit,& totū restituit, ne partem accipiendo, inueniatur testator pro parte intestatus decessisse,& pro parte testatus. Item nec quod de legatis singularibus dixi:quia valeant vel non, tamē testamentum valet, sicq; ex valido testamento accipit non capax, ut det capaci. at vbi institutio non tenet, quæ est caput testamenti, non debet quis accipere, ut argu.institu.de legatis,§.ante. Item nec dicta l. Marcellus,§. fina.quia ibi ab initio fuit capax,sed ex delicto sequenti amittit, cum adijt ante quæstionem de familia habitam. Alij distinguunt, aut fideicommissum generale vel speciale nihilominus valet, licet non capax nō adeat,& tunc adire non cogitur,ut ff. si quis ali.test.prohi.l.2.in fin.& ff de his quæ pro non scrip.l.fin.an deficiat,quia non est aliquis de tredecim casibus supra exceptis, & tunc cogitur adire vel accipere vt alij det nec enim lex eum accipere,sed capere prohibet, vt s.de hæred.insti.l.1.non autem capit,quia alij restituit,ut ff.de

hæres facta decesserit: & consequenter ipsius hæredes petitioni fideicōmissi respondere coguntur.[a] PP.XIIII.Kalen. Septem. Valeriano. III. & Gallieno.II.AA.Conss.

Qui uult antecedens, vult consequens quod sequitur ad illud: non solum ex ordine. sed ex sensu disponentis.Bal Vel sic:Pater rogatus de emācipando filium hæredem à rogante institutum,videtur rogatus de restituendo hæreditatem.Salic.

XV. Iidem AA.Philocrati.

QVamuis simpliciter[b] te ac fratrem tuum aliquis instituerit hæredes,eiusq; hæreditatis commodum pater ex tua fratrisq; persona pro portionibus vestris potestatis ratione quæsierit:[c] tamen quia inferioribus verbis testamēti vos

1 Placet Bar. Paul. Sal. Alex. & Ias.

2 Nisi hæres cēt iui sus adire. B.B. Paul. & Ias.

† Ista lex est singu. secundum Bald. & Iaso.

3 Tu dic melius si hæres à principio est capax, sed postea efficitur Indignus,cogetur adire, & restituere, ut l. Marcell⁹, hic alle. Si vero à principio ē incapax, nō cogitur adire, nec restituere, nisi in tribus casib. quos vide p Ias. hic.

verb.sign.l.aliud.]Item videtur hæc filia legitime instituta,licet crediderit testator legitimè adoptatā, quāuis non esset,ut argu.contra s.de hære.instit.l.cū proponas, 4 & ff.de Car.edi.l.1. in fi. sed in alijs casibus loquuntur.Imò & si non sit legitimè instituta, tamen ipsa videtur cogi debere adire, & restituere, ut ff ad Treb. l cogi,§ hi,qui, & l. Marcellus,§.fi.& ff. si quis ali.testa.prohi.l.2.§.1 Respon. nolebat hic fideicōmissarius uti beneficio Trebelliani: bene enim poterat eā cogere adire, & restituere 5 secundum quosdam. Vel hic 6 nulla fuit ab initio institutio,ut s.de hære.institu.l.si pater, sed in dictis ll. erat aliqua, hæc vera, ut s.dixi. Vel verius 7 licet poterat cogi,tamen, & ab intestato venientes possunt cogi, cum hoc testator expresse dixit, quæ est eadem cum prima.

sui iuris facere testator curauit,[d] intelligi pōt restituēdæ hæreditatis cō modo fideicommisso patrem obstrictum esse. PP. VI.Id. Octob.Romæ,Maximo. II. & Glabrione Conss.

Ex fideicommisso universali debētur prælegata etiam postea facta, si verba fideicommissi sint apta cōprehendere illa: nisi aliud appareat de voluntate testatoris.Sali.

XVI. Imppp.Carus,Carinus,& Numeria. AAA.Isidoræ.

CVm virum prudentissimum Papinianum respondisse non ignoremus,etiam legata[e] huiusmodi fideicommisso contineri,id est, vbi hæres rogatus fuerit quicquid ex hæreditate ad eum peruenerit, post mortem restituere: animaduertimus ēt præceptionis[f] cōpendiū

QVamuis.] CASVS. Me & fratrem meū hæredes Titius instituit in patris potestate cōstitutos. In alio capitulo testator rogauit patrem nostrum vt nos emanciparet: licet patri nostro per nos sit acquisita hæreditas, tamen compellendus est, ut nobis per fideicommiss. restituat. Viuianus.

b Simpliciter]id est non expresse, cuius contemplatione vestra vel patris,uos instituat. Vel dic,id est non sub conditione emancipationis, quod facere potuisset, ut s. de inoffi.test.l.filius.

c Quęsierit.]olim in totum,hodie quo ad vsumfructū, vt infra de bon. quæ libe. l. cum oportet, & l. finali. §.primo.

d Curauit.]rogando patrem vt emanciparet. An autē emancipare teneatur ex hoc rogamine, non aperit hic. vnde dicunt quidam non, ut ff.de lega. 1. l filiusfamilias,§ secundum,& ad Treb.l.vbi,in prin. sed si differt pater etiam existente in potestate, restituat officio iudicis,vt ff.ad Treb.l.imperator.Tu dic cogi, 8 ut ff.de condi.& demon.l.si cui legatum, in primo & secundo respon.& ex hoc tacite videtur rogari pater de restituēdo filijs hæreditatem, ut hic subijcit,& d. l. si cui, §.cui rei,& l.mater,nam ob quam aliam causam 9 de emancipatione rogasset,sicut & cui legat iter ad fontem, intelligitur legare & haustum,ut ff.de ser.rust.præ.l.item si,§.fi.& facit ff.de leg.1. l.cum filio.

CVm virum.] CASVS. Testamentum fecisti, filios tuos hæredes instituisti, vni ante partem prædium prælegasti, eos de restituendo quicquid ad eos de hæreditate peruenit, rogasti,an prælegatum prædium generali fideicommisso contineatur,quæritur? Respon. sic: si tamen hæres velit probare hanc fuisse defuncti voluntatem, vt exciperentur à generali fideicommisso prælegata,audiatur. uel contra si fideicom. velit probare testatorem hoc voluisse, ea tamen non expressisse, audiatur. Viuia.

e Legata.]id est prælegata, ut subijcit.

f Præceptionis.]id est ista talia prælegata.

Com-

4 Tu dic hic fuit erratū in cognatione filij ex qua inducitur causa finalis institutionis: iō vitiatur institutio, ibi vero fuit erratū in qualitate instituti: iō non vitiatur institutio. Ang. Sali. & Iaso. & Cor.

5 Reprobatur secundum scribē.hic.

6 Hanc sequitur Ange. Sali.& Ia.

7 Imò falsius idem scriben.

8 Hæc vera, quādo pri aliud erat in testamento relictū quod erat penes eū remansurū, aliàs non. secundum Salic. Ful. Pa.Cor.& Ias.

9 Ista gl. est singu. secundum Ias.in §. omnium, 8. col. insti. de act. & l auth. quas actiones. s. de sacr. sanctis eccle.

testatoris verbis comprehensum esse. [a]

¶ Sanè quoniam in fideicommissis voluntas magis [b] quàm verba plerunque [c] intuenda est: † si quas pro rei veritate præterea probationes habes [d] ad commendandam hanc patris voluntatem, quam fuisse asseueras, apud præsidem prouinciæ experiri non vetaris. PP. Prid. Id. Nouemb. Caro & Carino AA. Conss. B

Dispositio liberationis de futuro, inducit exceptionē de præsenti. Bald. Vel sic: Ex liberatione legata a creditore debitori, ei datur actio & exceptio. Salic.

XVII. Impp. Diocle. & Maxi. AA. Fortunato.

SI creditoris volūtas iure subnixa [c] liberari te debito volentis doceri potest: etiam antequam solēniter [f] tibi liberatio à successore pstetur, exceptionem tibi ex voluntate [g] defuncti † descendentem competere, manifestū est. PP. XII. Kal. Maij, Maximo II. & Aquilino Côss. C

Tutor liberandus non tenetur reddere rationem. Bald. Vel sic: Necessitas reddendæ rationis potest in testamento remitti. Salic.

XVIII. Iidem AA. Apolausto.

CVm necessitatem reddendæ rationis [h] defunctus remittendā tibi [i] esse petierit, manifesti iuris est voluntatem defuncti immutatam [k] esse debere. PP. Id. Mart. ipsis. IIII. & III. AA. Conss. B

Quod pendet ex futuro, ex ultimis sumit effectum. Bald. Vel sic: Vltima derogant primis. Salic.

XIX. Iidem AA. Ampliato.

CLari & aperti iuris est, in fideicōmissis posteriores voluntates esse firmiores. [l] PP. VIII. Id. Septem. ipsis AA. IIII. & III. Conss.

Relictum à tutore, intelligitur relictum a pupillo. Salic.

XX. Iidem AA. Iuliano.

ETiam à pupillorū tutoribus, [m] velut ab ipsis relicta fideicōmissa debentur. PP. III. Non. Decemb. ipsis IIII. & III. AA. Conss. C

Si dies fideicommissi cessit viuente fideicommissario: fideicommissum transit ad eius hæredem, etiam tunc in rerum natura non existentem. Salic.

XXI. Iidem AA. & CC. Tiberio.

a Comprehensum esse.] secus in donationibus inter A viuos [1] etiam inutiliter factis, puta inter virum & vxorem, ut ff. de lega. 2. l. vnum ex familia, §. fin. & l. seq. Item hoc intellige, si antequam rogaretur de restitutione, prælegauit: quod & ipsum recipit distinctionem, ut ff. de leg. 2. l. vnum ex his, §. fi. & l. 1. & ff. ad Trebel. l. Marcellus, § quidā: secus si postea, ut ff. ad le. Falci. l. Titia. Vel dic latius, [2] si quæras, an plegationes sint restituendæ: & pro qua parte imputātur in quartam. Distingue, an prius restituere, & postea præcipere iussus est: an econtra. primo casu semper retinet pceptiones, & est ratio: quia nō videtur rogasse de eo quod nondum dederat, & est de hoc argu. ff. de contrahen. empt. l. in lege. Et si quæras pro qua parte tibi in quartam imputet eas hæres, distingue, an ex uoluntate testatoris quartā retinet hæres, an non. primo casu cōputet in quartam solam duodecimā partem rei prælegatæ, id est quartam eius partis quæ iure hæreditario ei obuenit, quando in tertia est institutus. si vero sine voluntate, computat vncias quatuor rei prælegatæ, hoc est hæreditariā partem, ut ff. ad le. Falc. l. Titia. Si vero primo prælegauit, postea rogauit, distinguo, aut est rogatus simpliciter restituere portionem, nō faciendo mentionem hæreditatis, aut hæreditariam portionem, vel hæreditatem. primo casu restituet omnia: secundo non, [3] ut hic, & ff. ad Trebel. l. Marcellus, §. quidam, & l. in fideicommissariam, §. fi. & de lega. 3. l. si Titius.

[1] Sequit hanc glo. Bald. Pau. Sa. & Ias.

[2] Hæc distinctio corrupta est, & reprobat, ideo de eius veritate vide hic per Pau. Ias. & Cor.] sunt.

† al. deest defuncti.

[3] Nisi extraneus esset rogat. filio testatoris restituere. ra. & Ias.

b Magis.] ut ff. ad Trebel. l. vbi, §. te rogo, & ad le. Fal. l. pœnale, §. fin. Plerumque autem dicit, quia quandoque sola verba spectantur, ut ff. de usufruc. leg. l. si alij, quandoque vtrumque, si scriptum voluntati aptatur, ut ff. de legat. 3. l. liberorum, § quod tamen Cassius, & de legat. 2. l. vnum, § fina. alias si prorsus verba discrepent a voluntate, non ualent. ut ff. de leg. 1. l. 4 §. 1.

c Plerunque.] hoc propter l. quæ est ff. de vsu & vsufru. leg. l. si alij.

d Habes.] dirigit sermonem ad fideicommissarium, & dic quod ad hoc non cogitur, uel dirigit ad hæredem, & tunc cogitur, ut ff. ad Trebel. l. Lucius. §. quibus, & ad hoc supra de lega. l. cum quæstio, in fin.

SI creditoris.] CASVS. Testamentum fecisti solenne, in eo mihi debitori tuo liberationem legasti, licet hæres me solenniter, id est per acceptilationem non liberauit, sed priusquam me liberet, me conueniat, exceptione mihi ex voluntate defuncti competente, me tueri potero. Viuianus.

c Subnixa.] id est iuris solennitate vallata, vbi adsunt quæ adesse oportet, & absunt quæ abesse oportet.

f Solenniter.] per acceptilationem.

g Ex uoluntate.] scilicet defuncti. & ad hoc quod liberatio potest debitori relinqui, concor. insti. tu. de lega. §. si quis debitori, & ff. de doli exce. l. apud, § præterea, & ff. de lib. lega. l. quod mihi, & l. 3. §. nūc de effectu, & l. non solum, j. §. fina.

CVm necessitatem.] CASVS. Pupillus cuius tutelam administraueras, reliquit tibi liberationem necessitatis reddendæ rationis, an ualeat legatum, quæritur? Respon. quod sic.

h Rationis.] tutelæ præteritæ, non futuræ. [4]

i Tibi.] tutori quōdā, vel curatori, vel cuilibet administratori.

[4] Sequit gl. Bal. Sa. & Ias.

k Immutatā.] id est non debet immutari, & hoc nisi dolose gesserit, [5] vel aliqd residet penes eum, vel dolo facit quo minus sit, ut ff. de admi. tut. l. quidam decedens, & ff. de libe. legat. l. Aurelio, §. Caius, & l. si quis rationes.

[5] Sequit hanc glo. Bald.

CLari & aperti.] CASVS. Legatū in testamēto tuo mihi reliquisti, postea voluntatem tuā mutasti: quæ præferenda sit uoluntas, quæritur? Respon. quód posterior seruanda est. Viuianus.

l Firmiores.] expressas, ut & supra de codicil. l. cū proponatis, uel tacitas, ut ff. de adimen. leg. l. 3. in fi. & l. ex parte, nisi per priorem posteriori derogetur, [6] ut ff. de D lega. j. l. si mihi & tibi, §. fin. & de lega. 3. l. si quis in principio testa.

[6] Placet Bald. Sal. & Ia.

ETiam.] CASVS. Filium tuum impuberem hæredem instituisti, sed fideicommis. à tutore reliquisti, an ualeat, quæritur? Respon. quód sic: & perinde debebitur ac si à pupillo præstandum relinqueretur.

m Tutoribus.] si pupillum institui, tàm ab eo quàm à tutore legare possum, & à pupillo legare uideor, ut hic, & supra de rebus cre. l. cum etiam, & ff. de lega. 2. l. peto, §. mater.

SI in personam.] CASVS. Bernardus Fautonum & Temerum instituit, & sic dixit, volo Temere si sine liberis decesseris, quòd partem tuam hæreditatis Fautono restituas. decessit Temerus sine liberis, vxore relicta hærede. decessit Fautonus antequā peteret fideicommis. relicto filio suo hærede, an filius Fautoni fideicommissum ab vxore patrui sui petere possit, quæritur? Respon. quód sic. Si vero sibi patrui sui quæsita fuisset hæreditas, eo casu quo non instituit uxorem hæredem,

hæredem, fideicommiss. petere non potest. sic enim à seipso peteret, quod esset absurdum: sed ab uxore ipsam possidente pro hærede, vel pro possessore, per hæreditatis peti. vendicare potest. vel pone casum aliter ut in gloss. A

SI in personam [a] patris tui cui te successisse proponis, fideicommissi dies vtiliter cessit: [b] licet tempore quo fuerat datum, [c] necdum te natum fuisse probetur: vxorē patrui [d] tui, quem [e] contendis rogatum fuisse patri tuo si sine liberis decesserit, ab auo tuo relicta restituere: B si ei [f] successerit, [g] de fideicommisso cōuenire debes. Nam si patrui etiam hæreditas tibi [h] quæsita est, non de fideicommisso quærēdum, sed hæreditas ab ea vendicanda est. [i] Data VI. Id. Februa. AA. Conss.

Fideicommissum potest relinqui in qualibet ultima voluntate legitimo numero testium comprobata. Sali.

XXII. Iidem AA. & CC. Plautiano.

ET in epistola, [k] vel libello, [l] vel sine scriptura, imò etiam nutu [m] fideicommissum relinqui posse adhibitis testibus, [n] nulla dubitatio est. Dat. Idib. April. Byzantij. AA. Conss.

Ex minus solenni uoluntate non debentur fideicommissa nisi per hæredem scienter fuerint agnita. Sali.

a Si in personam.] CASVS. Auus fecit testamētum, nepotem instituit hæredem: rogauit eum vt quando moreretur, restitueret cuidam fratri: decessit auus: nec ille restituit, & ambo decesserunt: vxorem aūt ille qui possedit fideicommissum, instituit hæredē: alius autem filium suum instituit: filius de restituendo fideicommisso potest conuenire vxorē patrui, sin autem hæreditas patrui ad ipsum deuenit quocunque casu, fideicommissum peti non pōt, sed tota hæreditas ab eo peti potest.

b Vtiliter cessit.] secus [1] si non cessisset in persona eius, quia tunc non transmittetur, ut hic, & ff. de ali. & cib. leg. l. 4. & j. de cadu. tol. §. sinantem aliquid, ff. de leg. 2. l. vnum, §. rogo, in fi. & l. miles, §. 1. & j. quādo di. le. ce. l. 3. & s. si omis. cau. testa. l. fi. Alij dicunt etiam si non cessit, transmittit ad suos, ut hic erat, & j. de his qui ante aper. tab. l. 1. & hoc verum. [2]

[1] Hæc vera, & cōiter tenet. Sali. & P.

[2] Imò est falsum. B. & Iason.

c Datum.] idest relictum.

d Patrui.] s. Titij.

e Quem] scilicet patruum tuum.

f Ei.] scilicet patruo.

g Successerit.] scilicet vxor patrui.

h Tibi.] non solum patri.

i Vendicanda est.] id est ages petitione hæreditatis, si contendit se pro hærede vel pro possessore possidere. de fideicommisso autem non habes quem conuenias, nisi teipsum.

ET in epistola.] CASVS. Inter absentes vel codicillo vel scriptura, adhibitis tamen testibus, an possit fideicom. relinqui, quæritur? Respon. q sic: & relictum ualet.

k Et in epistola.] scilicet missa inter absentes, ut & s. de codicil. l. 1. & ff. de leg. 2. l. miles, in prin.

l Libello.] vt inter pñtes, codicillo puta scripto. Acc.

m Nutu.] not. legata nutu relinqui, vt hic, & ff. de lega. 2. l. cum proponebatur, in fin. & de lega. 3. l. nutu, sed in institutione hæredis est aliud, ut s. de testa. l. iubemus, §. si vero.

Legata nutu relinqui possunt.

n Testibus.] quinque ad minus, ut s. de codicil. l. fin. § fin.

SI veritas.) CASVS. Si nullum testamentum fecisti, vel fecisti, sed minus solenne, & in eo legata reliquisti, an compellendus sit hæres ea præstare, quæritur? Respon. quòd non, nisi causa transactionis promisisset, vel alio modò eius uoluntatem agnouisset.

XXIII. Iidem AA. & CC. Stratonico.

SI veritas [o] vel solennitas [p] iuris deest, nec amplexus parentis voluntatem relicta dedisti, [q] vel trāsactionis cā stipulātibus [r] pmisisti, negotiū que integrū est: ad solutionē vrgeri non potes. [s] D. V. Kal. Febr. AA. Conss. B

Instrumenta emptionalia nō debent remanere penes auctorem, nisi quando de euictione tenetur, vel quādo pars rei remanet penes eum. h. d. secundum veramque lecturam positam in prima & secūda gl. in prin. Vel sic: instrumenta emptionalia rei legata debent remanere penes hæredes, præstita cautione de illu exhibēdo cum fuerit necesse. Sali.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Menustrato.

INstrumenta [t] prædiorum per fideicōmissum relictorum, quæ ad probationem originis eorū pertinent, hæredes præstare C necesse non habent: [u] cautionem tamē præstare debent: q si opus fuerit, legatario seu fideicommissario ipsa (si habeant) proferant. [x] Dat. Kalendis Decemb. Sirmij. AA. Conss.

Testator potest ita legare rem hæredis sicut propriam. Sali.

XXV. Iidem AA. & CC. Iulianæ.

o Si veritas.] quia non condidit defunctus testamentum.

p Solennitas.] quia condidit minus solenne.

q Dedisti.] vel alio modo agnouisti: [3] vt s. de testa. l. non dubium, §. 1.

[3] Displicet Pau. vi de Ange. in l. 2. s. eodem.

r Stipulantibus.] id est stipulari volentibus.

s Non potes.] nisi prius diffitearis relictum, postea vero recurras ad solennitatem iuris, dicēs relictum quidem, sed in minus solēni uoluntate: quo casu cogeris soluere [4] aut iurare, vt j. eo. l. fin. in princ. quæ est cōtra ſm lo. Vel solue ut ibi.

[4] Sequit hanc glo. B. Bal. & Paul.

ADDITIO. An autem hæres in foro animæ teneatur ad legata vel fideicommissa in minus solēni uolūtate relicta, tractat Abb. in c. quia plerique, extra de immu. eccle. in fin. ubi cōcludit q indistincte quando hæredi innotescit, tenetur ipse hæres in foro animæ. Ratio quæ mouetur, hæc est, q solennitates iuris ciuilis fuerunt inuentæ ad falsitates euitandas, & de rigore, si ergo constat in foro animæ q nulla falsitas interuenit, debet cessare dispositio iuris po sitiui, &c.

INstrumenta.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, mihi fundum legasti, an compellendus sit mihi hæres instrumenta ipsius fundi emptionalia præstare, quæritur? Respon. quòd non: tamen mihi D ea præstare debet, si mihi sint necessaria, ut copiam describendi faciat. Vel sic: Fundum mihi legasti: volo conuenire hæredem ut exhibeat mihi instrumenta emptionis ad probandum de latitudine: an teneatur ea præstare, quæritur? Respon. quòd non, sed exhibere tantū ad describendum. Viuia.

t Instrumenta.] emptionalia, & dic relictorū pro parte: secus si in totum, secundum P.

u Non habent.] ideo quia de euictione hæres tenetur, vt ff. de leg. 1. l. si à substituto, §. fi. secundum quosdam. vel ideo, quia authenticum debet esse penes hæredes, ut subijcit, & ff. de act. emp. l. Titius. Sed contra j. de lib. cau. l. sicut datam. Solu. speciale [5] est in instrumento manumissionis: secus in instrumento emptionis etiam serui manumissi: vel illud est omnino manumissi.

[5] Ista sequitur B. & cōiter scrib. hic.

x Proferant.] id est exhibeant vt fiat describendi facul

tos, vt arg. ff. de act. emp. l. creditor, & j. de eden. l. procu A
rator. & facit secundum vnum sensum infra ad l. Fal. l. si
prædiorum.

Hæredum.] CASVS. An res hæredis sicut suas proprias possit testator per fideicommiss. relinquere quæritur? Respon. quod sic.

a Hæredum.] q. d. non solum testatoris sed etiã hæredis res, &c. vt & instit. eodẽ. §. nõ solũ, & est si ignoret esse hæredis, vt ff. de le. 2. l. vnu ex familia. §. penul. secus si extraneï est, vbi distinguitur vt supra de leg. l. cum alienam. parificantur ergo res testatoris rei hæredis, vt & alias. ff. de ma. test. l. si quis ita sit legatus. §. 1.

Haeredum [a] etiã res proprias per fideicõmissum relinqui posse, nõ ambigitur. Dat. II. Kalen. Mart. CC. Conss.

Repudiatio patris non nocet filio cui est legatum. Sal.

XXVI. Iidem AA. & CC. Fortunato.

Ex repudiatione fideicommissi, doli mali [b] exceptio (iusta [c] causa intercedente) tunc opponitur, quando ipse cui fideicommissum relictum est, repudiatione vsus fuerit. Vnde cum hoc non te, sed patrem fecisse asseueres, qui tibi nocere nõ potuit: nihil tibi obesse potest. [d] Dat. II. Id. April. Sirmii. CC. Conss. B

Ex repudiatione.] CASVS. Si mihi fideicom. reliquit, & illud repudiaui, an mihi post repudiationẽ petẽti obstet doli exceptio, dubiũ nõ est: an aut patris mei repudiatio præiudicet quo minus petam, quæritur? Respon. quod non.

b Doli mali.] immo intentionis, siue facti, cũ actio sit nulla repudiato legato, vt ff. ad leg. Aquil. l. nã sicut, in princ. & si cer. peta. l. proinde.

c Iusta.] non dolo vel metu. Vel dic, tunc quando iã peti posset. alias non potest repudiari: [1] vt ff. de acquiren. hære di. l. is potest, & l. qui superstitis. & de lega. 2. l. si ita scriptũ. §. 1.

d Obesse potest.] vt quia eras [2] emancipatus, vel etiam in potestate: sed erat legatum in castrensibus, vel quasi, sed hodie etiam in aduentitiis. Vel dic quod erat legatum [3] sub conditione quæ nondum extiterat. non ergo repudiat pater in præiudicium filii, vt hic, & supra de iure delibe. l. sentiẽte, & de repu. bon. poss. l. 1. & ff. de regu. iur. l. non debet alteri. Accur.

1 Immo differunt, in translatione dominij. Pa. & Ias.

2 Diuinat sm Iaso.

3 Hũc intellectum sequuntur cõiter scribẽ. hic.

Sola pœnitentia reuocat fideicommissum & legatum. Sal.

XXVII. Iidem AA. & CC. Vincentio.

Fideicõmissum eius q reliquerat, pœnitẽtia probata, [e] successores nũquam præstare compellũtur. Dat. V. Kalend. Octob. Viminatii. CC. Conss. C

Fideicommissum.] CASVS. Fideicommissum mihi reliquisti, deinde pœnituisti: an hæres ad præstandũ fideicommiss. compelletur? Respon. quod non. Vi.

e Probata.] per septem vel quinque testes, uel per idẽ testamentum, cum in eodem ademerit quod primo legauerat, uel in codicillis postea, & tunc ipso iure non debetur: ut not. supra de leg. datum. Ideo autem dixi, in eodem testamento: [4] quia si quid post factum testamẽtũ uoluerit mutare, vt habeatur pro non dato quantum ad se, ex integro omnia &c. vt ff. de testa. l. hæredes §. 1. Sed certe & si post factum testamẽtũ pœnituit etiam in voluntate non solenni, dicam nõ deberi ipso iure, sed per exceptionem, vt ff. de adi. lega. l. 3. §. ti. & de exceptione dol. l. apud. §. præterea. est enim ambulatoria &c. vnde posteriori statur, vt supra eodem. l. clari, siue fuerit expressa, siue tacita. Sed quid si voluntatem non mutauit, sed tale quid fecit legatarius, quod si scisset testator, reuocasset, puta vxorem testatoris stuprauit? Respon. non deberi [5] ex tacita contraria voluntate, ut ff. de his q. ut indig. l. indignum, & l. in metallum, & l. seq. A

4 Glo. sequitur B. Pau. & Ia.

5 Ipso iure qñ hoc fuit factũ viuo testatore. nã si eo mortuo, aufertur legatũ tanquã ab indigno. Bart. Pau. & Ias.

Fideicommissum relictum seruo proprio non tenet: quia libertatem ei non tribuit. Sal.

XXVIII. Iidem AA. & CC. Tiberio.

Ex fideicommisso sub conditione sine libertate seruis propriis inutiliter dato, libertas peti nõ potest. [f] Dat. XV. Kalend. Nouembris, Trans mare. CC. Conss.

Ex fideicommisso.] CASVS. Seruo tuo legatum sub conditione sine libertate reliquisti: an ualeat, quæritur? Respon. quod non, nec libertas peti potest. Viuia.

f Non potest.] ut supra de necess. ser. l. quidam. §. illo, & de lega. l. seruis. Sed hoc fallit in milite, ut supra de testa. milit. l. ex his. & in eo seruo cui est relictum legatum, si hæres non esset, cum primo esset institutus vel substitutus, ut ff. de ma. testa. l. diuus.

Inualidum testamentum uim codicillorum non habet: & est ratio, quia non sunt eiusdem generis, forma, vel natura. Bal. Vel sic: Legata in testamento inualido nõ debentur, nisi fuerint repetita ab intestato. Sal.

XXIX. Iidem AA. & CC. Achilleo. B

Ex testamẽto quod iure non valet, nec fideicommissum [g] quidem, si non ab intestato quoque succedentes rogari probentur, [h] peti potest. Da. VIII. Kalendas Decemb. CC. Conss.

Ex testamento.] CASVS. An legata relicta in minus solenni testamento, puta adhibitis. 6. testibus tantum, peti possũt, quæritur? Respon. quod nõ: nisi de his præstandis rogauerit succedentes ab intestato. Vel sic: Si dixerit testator, si non ualeat iure testamẽti uolũtas mea, ualeat iure codicillorũ. primus tamẽ intellectus uerior est. Viu.

g Fideicõmissum.] ut supra eodem. l. eam quam & l. si ueritas, sed fallit in casu, ut infra eodẽ. l. fi.

h Probentur.] ut & ff. de inoffi. test. l. Titia. quod est eo ipso quod pro codicillis valere uoluit: ut j. de ma. testa. l. si nõ iure, & ff. de uulga. substi. l. cohæredi. §. cum filiæ. D

Descendentes testatoris granati post mortem suam restituere hæreditatem, intelliguntur granati si decesserint sine liberis. Sal.

XXX. Imp. Iustinian. A. Demostheni P.P. C

Cvm acutissimi [†] ingenij uir, & merito ante alios excellens Papinianus in suis statuerit responsis, [i] si quis filiũ suũ hæredem instituit, & restitutionis post mortem oneri subegit, non aliter hoc uideri disposuisse, nisi cũ filius eius sine sobole uitã suã [k] reliquerit: nos huius

† Cõcor. cum hac l. glo. 1. in fi. in c. in præsentia, extra de probat. l li. 9. Rñ sorum. l. 102. ff. de condit. & demonstr.

Cvm acutissimi.] CASVS. Testamentum fecisti, filium tuum hæredem instituisti. de hæreditate restituenda post mortem suam Titio, eum rogasti: hoc non adiecto, si sine liberis decederet, an hoc subintelligi debeat, quæritur? Resp. quod sic: Vt tunc demum post mortẽ restitutioni locus sit, si sine liberis decedat. & respon. Papi. quodammodo extendit Imperator non solum ad filium, sed ad filiam & nepotẽ &c ne testator extraneos successor illis de cognatione sua præferre videatur.

i Responsis.] vt ff. de cond. & dem. l. cum auus.

k Vitam suam.] & est ratio, quia qua ratione testator præposuit filium fideicommissario, [6] scilicet ne quandiu viueret, fideicommissarius haberet: eadẽ ratione & nepotem videtur voluisse defunctus præponere. Sed si filium non præponat, puta quia præsenti die rogauit filiũ restituere: contrarium est [7] omnino, secundum Ioan.

6 Istã glo. sequũtur cõiter scribẽ. hic & est singu. secũdum Bar. Bald. in repe.

7 Sequitur eam Bal. Salicet. & Cor.

a Deinceps.] secus in extraneis est. nam illud quod est supra de insti. & subsi. l. generaliter. 1. respon. in fi. non est contra, quia ibi in alio casu, non in isto, dicit idem esse in extraneis.

b Defuncti.] vel nisi intrauerint monasterium, vt j. ad Treb. auth. nisi rogati, & facit. ff. ad Trebel. l. ex facto. § fin. & §. si quis rogatus, 1. & j. de institu. & substi. l. generaliter, §. si. & j. ad Treb. l. iubemus, & authen. nisi rogati.

Q Vidam.] CASVS. Testamentum fecisti, & extraneum instituisti: filium tuũ emancipatum præterijsti, & ab eo legata reliquisti, an valeant, quæritur? Resp. quod non, quoniam enim non honorasti eum, onerare non potuisti.

c Paternis.] s. vinculis patriæ potestatis.

d Præstare.] vt & supra de leg. l. cũ quidam, & est hoc verum, etiam si filius petijt vt habeat patris bona per contra tabulas, vt ff. de leg. 3. l. 2. nec obstat supra de bono. poss. cõtra tabu. l. 1. quæ est contra, quia ibi ab institutis relicta, præstãtur ab eo qui habet contra tabulas, nõ autem relictam à præteritis, 1 vt hic. Vel hic extraneo erat relictũ, ibi coniũctis. prima vera.

ADDITIO. Aduertas hic. nam videtur quòd hoc hodie corrigitur per auth. ex causa, supra de libe. præterit. sed Dinus in l. 2. ff. de legat. 2. dicit illam authent. loqui, quando legata sunt relicta simpliciter. tunc enim conseruantur per d. auth. quia hæres potuit grauari. sed quãdo relictum est legatũ à filio præterito, qui non potuit grauari, tunc est pro non scripto, vt d. l. 2. quod sequitur Bart. ibi & hic.

e Personis.] puta nepotibus, & pronepotibus, & similibus. & idem in ijs qui extranei sunt. nam quos non honoro, non onero, vt supra eodem l. ab eo.

Q Væstionem.] Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit statutum suum. Secundo rationem eius annectit. Tertio obiectum tollit. Quarto simile inducit, vel probat à simili. Secunda ibi, Cum ipse. Tertia ibi, Cum enim. Quarta ibi, Cum & in leges. CASVS. Testamentum fecisti, hæredẽ instituisti, ab eo fundum legasti mihi, peto fundum. negat hæres fundum mihi legatũ. qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. quòd hæres aut iurabit fundum non esse legatum: aut si non iuret, præstabit fundum præstito prius à me iuramento calumniæ quod non animo calumniandi petam. & hoc in prima. Si autem nõ negat, sed dicat testamentum minus solenne, probabo per 7. testes illud fuisse solenne. nec est mirandum si tot testes exigantur, cum ardua sit causa voluntatis defuncti. & hoc in secunda. Tertio dicit ad primam partem legis, scilicet quod si recusauerit subire iuramentum, soluet legatum, nec si vult per testes probare, audietur. qualiter enim crederetur ei suo per aliena fide, cum de sua dubitat, cum & legibus caueatur, vt lucrum hæreditatis amittant hi qui deficientium voluntatibus obedire detrectant? Viu.

A

sensum meritò mirati, plenissimum ei donamus euẽtum: vt si quis hæc disposuerit, non tantum filium hæredem instituens, sed etiam filiam, vel ab initio nepotem vel neptem, pro nepotẽ vel proneptẽ, vel aliam deinceps [a] posteritatem, & eam restitutionis post obitũ grauamini subiugauerit, non aliter hoc sensisse videatur, nisi ij qui restitutione onerati sunt, sine filijs vel filiabus, nepotibus vel neptibus, pro nepotibus vel proneptibus fuerint defuncti: [b] ne videatur testator alienas successiones proprijs anteponere. Recitata septimò in nouo cõsistorio palatii Iustiniani. Dat. III. Kalend. Nouembr. Decio. V. C. Cons.

Legata & fideicommissa relicta à filio præterito non debentur. Sal.

XXXI. Idem A. Ioanni P. P.

Qvidam filium suum à sacris paternis [c] remisit, & postea testamento condito eum præteriit, nullo ei penitus relicto, aliis hæredibus derelictis. ipsum autem, quem neq; hæredẽ, neque exheredatum fecit, fideicommisso prægrauauit. quærebatur si vtile esset huiusmodi fideicommissum. Tota igitur antiqua dubietate super hoc explosa, nobis in hoc casu

B

placuit, vt emãcipatus (vt pote iniuria à patre affectus) non compellatur fideicommissum à sua persona relictum præstare. [d] Quod etiam in aliis personis [e] quas exhæredari necesse est, locum habere censemus. † Dat. Prid. Kalend. Mart. Cõstantinop. post consulatum. Lampadii & Orestis. VV. CC.

C

Hæres negans fideicommissum fore relictum, fideicommissario volente stare eius iuramẽto, cogitur iurare, vel soluere: nec auditur volẽs nũc se tueri ex minus solenni voluntate. h. d. secundum lectu. gloss. Vel sic: Vbi testator est confisus de sola fide hæredis, cogitur hæres soluere legatum: & negans fideicommissum, cogitur iurare, vel soluere. h. d. secundum Mar. Sal

XXXII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Qvæstionem ex facto emergentem resecantes, & voluntati mortuorũ prospicientes, sancimus, si [f] sine scriptura & præsentia testium fideicommisso derelicto fideicommissarius elegerit heredis [g] iuramẽtũ, vel forsitã legatarii, [h] vel fideicõmissarii, [i] quotiens [k] ab eo relictum est fideicommissum, siue vniuersitatis, [l] siue speciale: necesse habere hæredem vel legatarium, seu fideicommissarium, prius iure iurando de calumnia præstito, [m] vel sacramentum subire, [n] & omni inquietudine sese relaxare: vel

D

f Si.] id est quamuis.

g Hæredis.] negantis à principio aliqd esse relictum, secundum Ioan.

h Legatarij] vt rogo legatarium per fideicõmissum vt det fundum Titio.

i Fideicõmissarii.] cui erat legatus, & rogatus restituere Titio, puta per fideicommissum.

k Quotiens.] scilicet elegerit sacramẽtum.

l Vniuersitatis.] sed de singula singulis caute. 2 nã ab hærede tantum vel fideicommissario generali potest relinqui generale fideicommissum: sed legata & fideicommissa specialia à quolibet honorato, vt hic, & instit. de sing. re. per fideicomm. reli. in princip.

m Præstito.] ab eo qui defert sacramentum.

n Subire.] hoc iuramentum referri non potest, 3 vt hic dicit. Sed quid si dicat se ignorare veritatem, quia erat absens tempore quo testator legauit? Respon. tunc debet iurare quod nihil tale a testatore audiuit, vt instit. de fideicommiss. hære. §. fin. No. ergo hic, ex minus solenni voluntate necesse esse vel dari vel iurari, & sic est contra supra eodem l. si veritas, & l. ex testamento. Sol. hęc corrigit illas secundum quosdam. Alij dicunt, 4 quod hic sine solennitate relinquere voluit testator. argum. supra de codi-

1 Hanc sequuntur cõmuniter scriben. hic.

Diuisio.

a Concor. 16. q. 1. c. prædicator, & j. l. super veron, ad omnium, in cap. 1. extra de iur. cal.

† Vide super hac l. And. Alc. parado. li. 1. c. 4.

2 Q. R. [illegible] debet quãdo aliter probationes [illegible] uari non possunt secundũ consuetudinẽ sermonis, secundum Ang.

3 Hãc gl. sequũtur Ang. Pau. & Ia. licet Sa. & [illegible] contra.

4 Hæc lectura vna cum vltima lo. est vera, & approbatur per Ias.

de codicil.l.fi.sed hoc non placet Io.argu.institu. de fideicommiss.hære.§.fin. vbi idem casus ponitur, qui & hic. & dicit de testatore qui solennem condere uoluit voluntatem. Alii distinxerunt ut Bar.an hæres dicat, non est mihi legatum: quo casu cogitur probare legatarius uerum esse, & solenne, ut in contrariis. an dicat, nõ potes petere, qa minus solenne: quo casu loquitur hæc.l. nec hoc placet. quia sic expediret primo hæredi negare, ut ei solennitas probetur: quod esse non debet, ut ff. de trib.l. illud, §. pen. Item secũdum cum in secundo membro ex imperfecta uoluntate esset ciuilis, & naturalis obligatio, si hæres confiteretur, ut aut scilicet soluat, aut iuret non solẽne, & periuret. præterea hoc est pessimum cogitasse hanc l. vel quod soluat cum confitetur: uel iuret non relictum. & sic periuret, ut ff. de in lit.iuran.l.uideamus, §.1.Tu dic quarto modo secundum Io.refert ab initio confiteatur de relicto ille qui est grauatus, sed in minus solenni testamento, & sic loquuntur contraria: aut diffitetur, & cũ ei est delatum, tunc recurritur ad subtilitatem iuris, & tunc compellitur soluere uel iurare, & sic non admittitur pœnitentia, ut hic. & institu.de fideicommiss.hæred.in fine, ut sic ex mendacio puniatur, ut & supra de non nume pec auth. contra qui propriam, & in auth.de tri & se.§.studium, coll.3. licet per delationem sacramenti hoc fiat. & sic sit argu. contra ff. de iureiur.l.cum qui, in princi.

si recusandũ existimauerit sacrm, aut certam partem vel quantitatem manifestare fideicommissario derelictam [a] noluerit, si forsitan maiorem fideicommissarius expectat: [b] omnimodo [c] exactioni fideicommissi subiacere, & eum ad satisfactionem cõpelli: cum ipse sibi iudex & testis [d] inueniatur, cuius religio & fides à fideicommissario electa est, nullis testibus, nullisque aliis aduentitiis probationibus requisitis.

¶ Sed siue quinque sint testes, siue minores, [e] vel nemo: causam per illius sacramentum vel dandum vel recusandum suam habere tã firmitatem, quàm exactionem: siue pater sit qui fideicommissum dederit, siue extraneus: vt ęquitatis ratio cõmuniter in omnes pcedat. Cũ enim [f] res per testium solennitatẽ ostenditur, [g] tũc & numerus [h] testium, & nimia subtilitas requirenda est.

¶ Lex etenim, ne quid falsitatis incurrat per duos forte testes cõpositum [i] testamentum, maiorem numerum testium expostulat: vt per ampliores homines pfectissima veritas reueletur.

B ¶ Cum autem [k] is qui aliquid ex volũtate defuncti lucratur, (& maximè ipse hæres cui summa auctoritas totius causæ commissa est) dicere compellitur veritatem per sacramenti religionem: qualis locus testibus relinquatur vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur propria & indubitata fide relicta? cũ & in leges [l] respeximus quæ iustis [m] dispositionibus testatorum C omnimodo hæredes obedire compellunt: & sic strictius causam exigunt, vt etiam amittere lucrum [n] hæreditatis sanciant eos qui testatoribus suis minimè paruerint.

A cum est nuncupatiuum redactum in scriptis per tabellionem, nõ probat illud instrumentum, sed tantum per legitimum numerum testium probatur huiusmodi testamentum nuncupatiuum: sed cum est in scriptis, probatur & testibus septem, & per scripturam insinuatam. & & pro hoc est supra de testa.l.fi.& l.hac consultissima, §.si quis. Item duo testes non probant, ergo nec instrumentum, quod duorum uicẽ sustinet, ut supra de fide instr.l.in exercendis, nisi in casibus, ubi plus scripturæ creditur, ut supra si mi. se ma. dixe.l.1. Item maior est auctoritas septẽ testium q̃ unius instrumenti, quia tribus ad plus testibus æquiualet tabellionis instrumentũ, ut j. q po.in pign.hab. l.scripturas. Itẽ materia daretur falso fabricãdo, ut ff. quẽad. testa. ape. l.1.§. diem. Alii dicũt, ut Io.& H. per illud instrumentũ posse pbari. & pro eis s. ar. tut.l. fin. & infra de dona.l. in donationibus, & supra de edic. diui Hadr.toll. l.fi.& ff.quemadm. testa. ape.l.fin. Item tot testium auctoritatem uidetur continere instrumẽtũ, quot in eo fuerint, vt patet in testamẽto cæci, ut suprà qui testa face poss.l.hac consultissima, & in inuẽtario, ut j. ad leg. Fal.auth sed cũ testator. nã in inuentario uiginti possunt esse legatarij, quorũ omniũ auctoritatẽ gerit instrumentũ. Itẽ si ea q̃ fiunt in scriptis, probantur per scripturam, vel testes, vt in auth. de fide instr.§.quia ergo.& §.si quis, & §.si tñ quis, & §.sed & si instrumenta, coll.6.& s.de testi.l.testium, nam & ibi æquiparatur probatio scripturæ quinq; testibus: ergo e cõtra quæ fiũt sine scriptis, probãtur per testes, uel instra: quia eadẽ est eorũ auctoritas, vt d.l.in exercẽdis. Et hęc D opinio Io.cõsuetudine approbatur generali, licet prima Azo.ualidiora habeat argumẽta: sed videtur soli coniecturæ standũ, sine hoc numero, vt ff.de leg.2.l.cũ pponebatur: sed ibi est coniectura probatio septẽ testium. Item est hic ar. pro nobis in eo quod not.s.de se.tab.l.2.

nõ eget disputatiõe: quia est sine utilitate, eo quia opinio Io. de consuetudine seruatur, & est uerior de iure, ut & tenuit glo in l.2. & ibi Bar. ff. quẽad. testa. ape. Ias.

Instrumẽtorum, & testium eadẽ est auctoritas.

[a] Derelictam.] uniuersaliter.

[b] Expetat.] id est petat.

[c] Omnimodo.] etiã si pœnitere uelit, & fateri [1] uerũ.

Sequitur hanc glo. Bart. Paul. & Ias.

[d] Testis.] improprie dicitur iudex & testis: propter hoc scilicet, quia eius iuramento committitur, ut hic sublicit, cuius religio &c. & ff. quarum re ac. non datur.l.1. in princ. & sic non est contra supra de testi.l.omnibus, & supra ne quis in sua causa ius.l.1. sic & supra mand. l.in re mandata.

[e] Minores.] id est pauciores.

[f] Cum enim.] dixit quid iuris sit cum quid petitur ex imperfecta uoluntate. si autẽ ex perfecta, aliter est. Azo. Vel supra confidit de sacramento hæredis, hic non.

[g] Ostenditur.] id est ostendere uult legatarius, quod est necesse quando legatarius non confidit de sacramento hæredis, uel quãdo confitetur hæres relictum ab initio, sed dicit minus solẽne. unde legatarius si habet necessario probare, sine dubio per legitimũ numerũ debet probare, secundum Io.& H. Sed tu dic secundum Azo. scilicet cum quis testatur nuncupatiue, & hæres fatetur relictum, sed non solenne, tunc &c. Et sic collige [1] hæc q

Hæc qõ

[h] Tunc & numerus testiũ.] quod est quando legatarius non cõfidit de sacramento hæredis, vel quãdo hæres cõfitetur ab initio relictum, diffitetur tamen in solenni voluntate, unde legatarius habet necesse probare.

[i] Compositum.] s. testamentum.

[k] Cum autem.] nunc redit ad primum casum. Azo.

[l] Et in leges.] bene dico, recusato sacramẽto legatum soluendum. Azo.

[m] Iustis.] non iniustis, vt s. de his quib. vt indign.l. non oportet.

[n] Lucrum.] si tñ testatores hoc dixerunt, non aliter. & sic non est cõtra. s. de inoff.test.l.si quis in suo, in prin. quæ est contra. Vel hic loquitur in extraneo hærede qui

plus punitur non parens: quod patet: quia dicit lucrum, vt s. de codic. l. fi. ibi, in suo. hoc non placet: quia & s. dixit, siue pater sit &c. Vel hic nullo modo voluit pater: ibi voluit, licet tarde. Vel hic sciebat esse relictū, ibi dubitabat. Vel hic relictū erat venerabili loco, ibi priuatæ personæ. Vel hic dicit quod hic amittit lucrum: sed non dicit totum. Vel lex ista refertur ad eas leges quæ nō imponunt certam pœnā. argumen. ff. de verborum obligation. l. doli. Vel loquitur secundum antiquas leges, quasi dicat, sic erat olim: non autē dicit quòd sic sit hodie: immo nō est, ita hodie per l. illā, sed per auth. hodie idē. & ideo sequitur auth. hoc amplius &c. quæ est de hæred. & Falci. §. si quis autem non implens. col. 1.

Vera solutio est, qui ibi loquitur in casu pœnali quādo hæres negat dare filio legitimā à patre sibi relictā. B. Ang. & Ias.

a aliàs de est, non.

IN AVTHEN. de hæredi. & Falc. §. si quis autem non implens, colla. j. constit. j.

Hæres post iussum iudicis intra annum non exequēs iussum testatoris iudicium, priuatur omni lucro hæreditario, personis hic enumeratis applicando. Salicetus.

Hoc amplius [a] qui defuncti iudiciū lege non [b] repræsentatum [c] monitus [c] à iudice intra annum [d] non implet, excluditur eo quod præter debitum naturale [e] percepit ex eodem iudicio. hoc autem cū onere suo, danda super hoc cautione, [f] defertur primo substitutis, [g] mox ordine seruato cohæredibus adeuntibus, vel generali fideicōmissario, vel legatario soli, vel ex pluribus in parte potiori, [h] vel speciali fideicōmissario, vel legatario maioris emolumenti, vel omnibus, [i] vel volentibus, [k] vel libertate in testamēto donatis, [l] put quisq; eorum prior nominatus [l] est: exhæredatis ne hic quidē respectis: [m] postremo defertur extraneo [n] vel fisco.

H Oc amplius.] CASVS. Hæc authen. ampliat l. C. Nam in l. codicis dicebatur: Si hæres nō obtemperat voluntati defuncti, lucrum hæreditatis perdit. Hæc authen. dicit, si hæres non implet iudicium defuncti, si est monitus a iudice, & intra annum nō impleuit, quartam debitam iure naturæ non perdit: sed perdit totum aliud lucrum hæreditatis, & transibit cum suo onere ad aliam personam: dum tamen præstet ista persona cautionem de voluntate defuncti adimplenda. Sed quæ sunt personæ, in quas transeat? Certe primo loco applicatur substituto. Secundo loco cohæredibus coniunctis. Tertio fideicommissario vniuersali, vel fideicommissario singulari maioris rei. sed si nō sunt istæ personæ, & sunt plures legatarij æquales, applicatur omnibus si volunt: & secunda applicatio fit secundum ordinem scripturę, vt qui primo nominatus est, uocatur: si ille non sit, vocantur serui: si illi nolunt, vocantur extranei: si nolunt extranei, vocatur fiscus. filij autem iuste exhæredati non vocantur.

a Hoc amplius.] quasi di. a, dixi qualiter puniat. l. codicis: nunc dico hoc amplius. quod [illegible] iudicium &c.

b Repræsentatum.] aliàs non repræsentatum &c. & aliàs sine non. & primam leges: quia secus si esset repræsentatum per legem, hoc est, quod defunctus voluit fieri, hoc lex implet, vt in libertate dāda quam senatusconsultum repræsentat, vt nec imponatur pœna cessanti, vt ff. de fideicom. li. l. cū vero. §. pe. & §. antepe. & l. si eū. §. quis seruum, & s. si man. ita. sue. ali. l. fin. Alia litera planius legitur. & dic repræsentatum, id est lege vallatum vel munitum, vt aperte dicitur in corpore. §. his igitur à nobis.

c Monitus.] bis vel ter: vt in authen. de eccl. tit. §. si autem qui hoc facere, col. 9.

d Intra annum.] post admonitionem iudicis computandum, vt in corpore. §. si quis autem. sed in nouella dicitur a tēpore quo pronūciatum est legatū esse præstādū.

e Naturale.] naturale ergo debitum propterea quod defuncto non obedit, non amittit, alia amittit, quia hoc quasi donatū, alia vt lucra censentur: nec eorū par ratio est, vt s. de codicill. l. fi. §. fi. & de cur. fur. l. fi. in prin. An idē si legi hęres defuncti nō obedit, nō faciēdo inuentarium, vt ideo amittat hanc Falcidiam debitam iure naturæ? In Falcidia debita iure institutionis certum est amitti, vt j. ad le. Fal. authen. sed cum testator. sed secus puto in hac iure naturæ per authen. istam.

f Cautione.] de complendo ea quæ recte disposuerunt testatores, vt in corpore. §. si quis autem nō implēs. col. 1.

g Substitutis.] non ergo expirat substitutio vulgaris ab adita hæreditate. & sic est contra. s. de impu. & alijs sub. l. post aditam. Sol. hæc corrigit secundum quosdam. Tu dic quòd hoc admittitur non ex vi substitutionis, sed ex beneficio legis. nam & legatarij & extranei admittuntur, quos constat nō fuisse substitutos. Porto si hæreditas non fuisset adita, non haberet extraneus, nisi admitteretur causa libertatum cō seruandarum. vnde si nullæ libertates essent relictæ, nullo modo admitteret: vt institu. de eo cui lib. causa bo. addic. §. 1.

h Potiori.] sic. j. de don. l. sancimus §. sin autem in huiusmodi casibus.

i Omnibus.] cum omnes velint.

k Volentibus.] cum quidam volunt, quidam non.

l Nominatus.] semper inhærente onere prædictæ cautionis, vt in corpore. §. si vero nullus eorum. & no. hic de ordine seruando, vt ff. de fideicommis. lib. l. generaliter. §. si quis alienum, & de hæred. instit. qui soluēdo. 2. Sed cōtra. ff. de solu. l. in his. §. fi. & l. seq. & insti. de lega. §. ante.

ADDITIO. Dic quòd ibi voluntas erat certa, hic vero dubia. Bart.

m Respectis.] nam nullo modo admittuntur, si iuste exhęredati sunt, vt in corpore. §. exhęredatos. Sed quare non vocatur exhæredatus inter nominatos ex testamēto, cum ipse nominatus est? Respond. ad malum fuit, non lucrum aliquod vel bonum nominatus. Item nunquid admittitur inter eos qui veniunt ab intestato, cum ipse de illis sit, & quidem primus, vt ff. de suis & legi. hæred. l. filius? Respon. nō nisi per querelam, vt s. de inoff. test. l. si hæredum, & l. filiam. & est ratio: quia videtur adhuc testamentum valere; cum lex faciat eos hæredes loco repulsi, ut in corpore. §. in omnibus. & hæres hæredis, &c. vt s. de hæred. instit. l. fin. Et quod dicitur agnatum proximum filium esse ad succedēdum, verum est non facto testamento, vel facto, sed non adita hæreditate, vt ff. de contra tab. l. filium. §. sed eum exhæredatio. Item nunquid inter extraneos admittetur, vel ante vel post fiscum? Respon. quidam, non: propter prædictas rationes. sed potest dici contra, vt quasi quilibet admittatur: vt ff. de adop. l. si pater. 1. § qui deos.

n Extraneo.] & primo ipse quam fiscus, vt innuitur in corpore, & arg. j. de cad. tol. §. fin. Item extraneum intelligo quemlibet, cui nihil in testamento est relictum, siue de venientibus ab intestato sit, siue prorsus extraneus.

TITVLVS XLIII.

COMMVNIA DE LEgatis, & fideicommissis, & de in rem missione tollenda.

Pro re testatoris legata, & ad gratuitū peruenta competunt tres actiones, scilicet actio personalis ex testamento: rei vendicatio: & hypothecaria, varietate legandi sublata. Salice.

COMMVNIA [illegible] & fideicom [illegible]

Postquā separatim supra dixit legatorum & fideicōmissorum [illegible], coniungit, vt insti. de leg. §. sed no [illegible]

b Vtraque placet Ba. Pau. & Ia.

c Hoc verum in relictis ad pias causas quando hæres non fuit negligens per annū: aliàs sufficeret vnica monitio. Bar. Sal. & Ias.

d Sequūt hanc glo. Bar. Bald. Ang. Pau. & Ias.

g Reprobatur. Fan scriben. [illegible] idē Bar.

i Ista est not. gl. secundum Ange. hic.

m Reprobatur. [illegible] Bar. Bald. Sal. & Ias.

o Cōtinuatione hic [illegible] secū. Bart. [illegible]

[a] Cum hi.] Diuidit in vj. par. Primo exordiũ, recitando ius antiquũ. Scđo inferendo ponit statutũ suũ. Tertio probat illud per rationes. Quarto ampliat. Quinto tollit obiectũ. Sexto limitat qđ de actiõe hypothecaria dixerat. Scđa ibi, rectius igi: Tertia ibi, cũ enim hoc. Quarta ibi & hæc disposuimus. Quinta ibi, cũ. n. non aliter. Sexta ibi, in qibus autem. Salt. vt quia testator dixit, Titius vendicet talem fundum.

[d] Sinendi modo] id est legati relicti per sinendi modũ: dicendo, hæres meus sinat talem habere rem talẽ.

[e] Aliorumque generum.] puta per præceptionem, vel damnationem, vt institu. de lega. § 2.

Olim erãt certi modi relinquendi legata vel fideicommiss. scilicet per vendicationẽ, per sinendi modum, damnationem, præceptionẽ: vt insti. de leg. in princ. & quolibet istorum modorum dabatur legatario specialis via ad consequẽdũ quod erat sib. legatum. Primo casu habebat actionem in rem. Secundo exceptionẽ. alijs duobus habebat tantum actionẽ personalem ex testamento. Itẽ nec dabatur rei vendicat. nisi prius esset missus legatarius per iudicẽ in posses. rei sibi legatæ. quam diuersitatem tollit imperator, statuens vt qualitercũque aliquid legetur, dentur legatario actiones: scilicet actio in rem, & in personam, hypothecaria in aliis rebus defũcti. & quod tacita hypotheca, dati debet, probat tribus rationibus. Vna est, vt sicut testator expresse poterat aliam pro re legata obligare dicendo sic, lego tibi prædium Sempronianũ: & pro eo sit tibi obligatum prædiũ Seianũ: ita tacite à lege præsumitur obligatũ, si hoc testator nõ expresserit. Itẽ alia ratione: quia legibus nouis tacita potest cõtrahi hypotheca. Itẽ vt seruetur testatoris voluntas & hoc in prima. Hæc vera sunt non solum si ab hærede legatum fuerit relictum dãdum, sed etiam si à legatario, vt si testator legauit mihi centum, & rogauit vt quinquaginta restituerem Titio: habebit actionem in rem, & personalem ex testamento, & hypothecariam in meis quinquaginta, pro suis. & hoc in secunda. Pro mensura autẽ eius quod legatum est, in hæredem aut legatarium datur hypothecaria: nec in rebus ꝓprijs hæredis, vel legatarij, sed in his quæ à testatore relicta sunt, constat hypothe. & hoc in tertia & vltima parte. Viuianus.

I. Imp. Iustinianus A. Demostheni præf. præt.

Cum hi [a] qui legatis vel fideicommissis honorati sunt, personalem actionem plerunque [b] habere noscantur: quis vel vendicationis, [c] vel sinendi modo, [d] aliorumque generum [e] legatorum subtilitatem prono animo admittat, quam posteritas [f] optimis rationibus vsa nec facilè [g] suscepit, nec inextricabiles circuitus laudauit? [h] quis in rem missionis [i] scrupulo sis vtatur ambagibus? ¶ Rectius igitur esse censemus in rem quidẽ missionem penitus aboleri: omnibus verò [k] tam legatarijs quàm fideicommissarijs vnam naturam imponere; [l] & non solum personalem [m] actionem præstare, sed & in rem: quatenus eis liceat easdẽ res, siue per quodcunque genus legati, siue per fideicõmissum fuerint derelictæ, vendicare in rem actione instituenda: & insuper vt legem Seruianam, id est hypothecariam super his [n] quæ fuerint derelicta, in res mortui præstare. Cùm enim [o] iam hoc iure nostro increbuit, licere testatori hypothecam rerum suarum in testamẽto quibus voluerit dare, & iterum nouellæ constitutiones in multis [p] casibus & tacitas hypothecas introduxerunt: non ab re est etiam nos in presenti casu hypothecariã dona-

[f] Posteritas.] id est noua hominum cõsuetudo.

[g] Facilè.] non patienter suscepit: quia non erat ei facile tale genus loquendi. sic ff. de proba. l. si quis hominem liberum.

[h] Laudauit] sic ff. de condic. indeb. l. dominus, & ff. vsufruct. quemadmodum caue. l. si vsusfructus mihi legatus. 2. respon.

[i] Missionis.] olim non poterat agi rei vendicatione, nisi mitteretur in possessionem legatarius.

[k] Omnibus vero] id est omnibus legatis & fideicõmissis. ponit [a] enim genera singulorũ, & nõ singula generum. & sic non est contra institu. de oblig quæ ex quasi contra. §. fin. Item quòd assimilat legata & fideicommissa, dic, scilicet specialia. nam generalia differunt, cum hic statim mortuo testatore transeat dominium, vt ff. de fur. l. à Titio. Vel saltẽ adita hæreditate, vt ff. de leg. 1. l. si tibi homo. §. cũ seruus. in illis scilicet generalibus demũ facta restitutione transit dominium, vt ff. ad Treb l. facta, in prin. & l. si eius, §. si quis. Item ex primis nõ detrahitur Falcidia, ex alijs sic, vt dicemus statim. sed & generale potest relinqui in forma speciali, & seruabitur quod in speciali, vt ff. ad Trebel. l. mulier. 1. § fin.

[l] Imponere] quãtum ad actiones competentes pro eis.

[m] Personalem.] siue testatoris erat res legata, siue aliena: sed in rem datur cum erat testatoris, vt insti. tu. eo. §. nostra autem.

[n] Super his.] id est pro securitate eorum quæ relicta sunt. Sed in casu, scilicet cum liberatio est relicta, non est necessaria hypotheca, vel alia cautio, cum habeat exceptionem, vt ff. vt in pos. legat. l. 1. §. si debitori, sed & actionem ex testamento habet, vt liberetur, vt ff. de libe. leg. l. 1. §. nunc, & l. quod mihi.

[o] Cum enim] tres rationes ponit quare hypothecaria est danda.

[p] In multis] vt in dote, vt ĩ. de rei vxo actio. l. vnica, § 1. & in tutelis, vt ĩ. de administra. tuto. l. pro officio. & in alijs casibus quos habes ĩ in quibus causis pignus tacit. contra. per totum. Et not. hic quòd pro re testatoris datur rei vendicatio personalis, vt ff. de lega. 2. l. cũ filius. § varijs, & de lega. 1. l. huiusmodi §. fin. & pro eadem re nõ datur hypothecaria contra aliquem, sed pro alijs rebus defuncti: vt hic. In casibus tamen forte vtraque datur, vt ĩ. de iure do. l. in rebus, & ĩ. ad Trebel. authen. contra cum rogatus. hoc tamen ita, si alij non sunt legitimè legatæ aliæ res defuncti: similiter ne quod vni datur, alteri denegetur. aliæ autem res quondam testatoris possunt esse penes legatariũ, vt si alteri testator legauit plura prædia & ab eo reliquit centum.

[a] Cum hi.] quid differt prima à secunda lege? Respon. in prima innuit quatuor genera legatorum, in secũda legata & fideicommissa.

[b] Plerunque] quandoque enim non habent: puta quia deficit testamentum solennitate iuris, vel quia non est capax, vel quia legatarius possidet rem sibi legatam. Et nota [1] (quod potest colligi ex his quæ hic dicũtur, & in insti. de lega. § 2.) cum olim legabatur per vendicationem, habebat legatarius actionem in rem: cum per sinendi modum, habebat exceptionem, si possidebat: cum vero per damnationem, vel præceptionem, habebat tantum personales quæ dicunt ex testamento, licet forsan non sit testamentum, sed relictum nutu solo, vt ff. de lega. 3. l. nutu.

[c] Vendicationis.] id est legati relicti per vendicationẽ,

[d] sinendi modi.

Legata olim fiebant tripliciter.

Sequũtur eam Bart. Bal. Salicet. & Iason.

[2] Sequuntur communiter doct.

[1] Sequũtur eam Bart. Bal. P. & Ias.

Glo. sequuntur doct. & plenius Bar. Bal. de sacro san. eccle.

Glo. sequuntur Bar. Bald. Aug. P. Sa. & I... quia traiecti esse lent legatæ. nõ esse hypothecæ: quãdo supersunt aliæ res defuncti. al. aff. cus. Per A

A

actionem quę etiam nullo verbo præcedente posſit ab ipſa lege induci.

Si enim teſtator ideo legata uel fideicommiſſa dereliquit, vt omnimodo perſonę ab eo honoratę ea percipiant: apparet ex eius voluntate etiam pręfatas actiones contra res teſtatoris eſſe inſtituendas vt omnibus modis voluntati eius ſatisfiat: & pręcipuè cum talia ſint legata vel fideicommiſſa, quę piis actibus ſūt deputata. Et hæc diſpoſuimus nō tantum ſi ab hęrede fuerit legatum derelictum, vel fideicommiſſum: ſed & ſi à legatario vel fideicōmiſſario, vel alia perſona quam grauare fideicōmiſſo poſſumus, fideicomiſſum cuidā relinquatur. Cùm enim non aliter valeat, niſi aliquid lucri afferat ei à quo derelictū eſt: nihil eſt graue, etiam aduerſus eum, non tantum perſonalem, ſed etiā in rem & hypothecariam extendere actionem in rebus quas à teſtatore conſecutus eſt.

B

C

In omnibus autem huiuſmodi caſibus in tantū & hypothecaria vnumquemq; conueniri volumus, in quantum perſonalis actio aduerſus eum cōpetit, & hypothecam eſſe non ipſius hęredis, vel alterius perſonæ quę grauata eſt fideicommiſſo, rerum, ſed tantummodo earum quę à teſtatore ad eum peruenerint. Dat. XV. Kal. Octobris, Chalcedone, Decio. V. C. Cons.

Exequata ſunt legata & fideicommiſſa, verborum varietate reiecta. Salicetus.

II.

Omne verbum ſignificans teſtatoris legitimum ſenſum legare vel fideicommittere volentis, vtile atque validum eſt, ſiue directis verbis, quale eſt, *iubeo*, fortè, ſiue precariis vtatur teſtator, quale eſt, *rogo, volo, mando, fideicommitto*: ſiue iuſiurandum inter poſuerit: cum & hoc nobis audientibus ventilatū eſt, teſtatore quidem dicente ἐν ὅρκῳ, partibus autem huiuſmodi verbū huc atque illuc lacerantibus.

Sit igitur (ſecundum quod diximus) ex omni parte verborum nō ineſſicax uoluntas, ſecundū verba legantis: vel fideicommittentis, & oīa quę naturaliter inſunt legatis & fideicōmiſſis inhęrere intelligantur, & cōtrà quicquid fideicōmittitur, hoc intelligatur eſſe legatū & ſi quid tale eſt quod non habet naturam legatorū, hoc ei ex fideicōmiſſis ac

D

Præcedente.] id eſt ſi nihil dixiſſet teſtator. Azo.

a Aliquid lucri] pecuniarii, vt & ſupra de fideicō. l. ab eo. & ff. de leg. 1. l. plane. 2. §. fin. & l. ſeq. Et ex hoc colligit B. legatarium ſingularem detrahere Falcidiam. & pro eo. ff. ad leg. Falc. l. pœnales. §. fi. Sed certe hic affert lucrum, ſed illud reddit. ſic & ff. ſol. ma. l. ſi cū dotē, §. ſi pater filia. Vel dic, nō aliter valeat ſcilicet hypothecaria, niſi &c. nam nō datur contra legatarium, niſi aliquid lucri à teſtatore habuerit pręter rē legatā, ut & i fi. huius l. Itē q̄d dicit d. l. pœnales, ideo detrahit, q̄a & hæres detraxerat ei, & ſic ex pſona hæredis, nō ſua detrahit, ſcilicet id quod hæres detraxerat. Io. uero dicit nō uti, & pro eo eſt. ff. ad l. Falcid. l. Falcidia ſi interueniat §. nunquā, & ad Trebel. l. ſi patroni. §. q fideicōmiſ. & l. mulier. j. §. fin. & l. nam quod, §. fi. & l. 1. §. ſi is q quadringenta, & l. Lucius, §. hæres, & l. facta. §. ſi cum ſuſpecta, & de ann. leg. l. liberto. §. à liberto, & de vulga. ſubſti. l. cohæredi. §. cum filiæ, & de lega. 2. l. imperator. Generalis autem fideicommiſſarius rogatus ſecundo reſtituere, nō retinet, niſi in caſibus, ut dices j. ad Trebell. l. pē. §. fi.

c In omnibus.] nota legatarium agere hypothecaria cōtra hæredes legantis pro rata, nō in ſolidum, quod eſt ſpeciale, ut not. infra de debi. ciui. l. ſi. lib. 11. regulariter cōtra j. ſi unus ex pluri. hære. l. 2.

d Vnumquemque.] q. d. ſunt legata. 10 pro. 10. erunt omnia bona obligata, ut his 10. ſolutis, omnia bona liberentur.

e Ipſius hæredis.] niſi poſt ſex menſes, ut j. ut in poſſeſſionem lega. l. certa. Azo.

ADDITIO. Tu dicas ſecundū Bar. hic quòd ibi hinc ad mille annos bona hæredis nō erūt obligata obligatione tacita pro legatis, q̄ inducitur per hāc legē. ſed bene fatetur ipſe Bart. quòd poſt ſex menſes poteſt in rebus hæredis fieri miſſio & ſic obligatæ erunt pignore p̄torio, ut ibi.

f Earum.] ſ. omnium vſque ad eā quantitatē, qua cōpetit perſonalis, vt j. proxi.

Diuiſio. Omne verbum.] Primo, dictum. Secūdo, illatio. Tertio, ratio. Secunda ibi, ſit igitur. Tertia ibi, & nemo moriens. Salicetus. CASVS. Teſtamentum feciſti, in quo hæredem inſtituiſti, Titio decem legaſti: quibus uerbis ea legaſti, an ſit differentia, quæritur? Reſpon. quod non: ſiue uerbis precatiuis, ſiue per verbum mando, ſiue præcipio. Item natura legatorum & fideicommiſſorum coęquetur, nec ſit inter ea differentia, ſicut olim erat, ſed vt non contrarium in legatis & fideicommiſ. reperiatur, reducātur legata ad fideicommiſſa, & triplex actio detur legatario ad conſequendam rem ſibi legatam, vel per fideicom. relictam, actio uidelicet ex teſtamento, hypothecaria, & in rem. Si autem teſtator legati fecerit mentionem, non fideicom. tunc idem intelligatur legatum & fideicom. quia rebus, nō uerbis legem imponimus. Viuia.

Directis uerbis.] tunc dicuntur directa, quando verba ſunt præceptiua: nō directa, quando deprecatiua, vt hic. Vel directa, quando dirigit ſermonem ad hæredem. Non directa, quando ad honoratum, vt ff. de lega. 2. l. miles, in fi. 1. reſpon. & l. cum pater. §. donationis. Vel directa, cum directam libertatem relinquit ſeruo: non directa, quando per fideicommiſſum, vt inſtitu. de ſingu. re. per fideicom. re. §. libertas.

Iuramentum.] puta lego tibi 10. ſi iuraueris non aſcendere Capitoliū. quod iuramentum hodie ſublatū eſt vt ff. de condit. inſtit. l. quæ ſub conditione. niſi in duobus caſibus, ut ff. de manumiſ. teſtamen. l. ſi quis libertate m., & de condit. & demonſtra. l. municipibus. & dic vt ibi not. Vel pone quòd rogauit hæredem ut iuret ſe daturum, ut. ff. de lega. 2. l. cum pater. §. filius. etiam tertio, ut cum teſtator dixit, ſcilicet ut legatum ſoluatur, iurauerit, ſiue non.

Dicente.] voluntatem ſuam cum iuramento.

x Legatis.] ut quia ab inuitis exiguntur. ſed fideicommiſſum olim pendebat ex fide hæredū, vt cogi non poſſent niſi per pudorem, vt inſti. de fideicomm. hęred. in prin.

l Legatorum.] vt quia ab inteſtato relinqui non poterant, vt inſtitu. de fideicom. hæred. §. præterea. Item nec poſt mortem hæredis vel legatarij, ſed fideicommiſſarij

Ideo ille ad quē peruenit ius patronatus, nō poteſt grauari. Bal.

Ex pſona ſua, ſed ex pſona hęredis ſibi detrahētis. B Bal. Ang. & Ia.

Verba directa & indirecta q̄ dicantur.

alias ἐξορκίζοντος.

Vide in hūc locū, And. Alcia. li. diſpunct. 4. cap. 12.

farij sic, vt instit. de leg. §. post mortem. Item non poterat legari à legatario, sed fideicommitti sic, vt instit. de sing. re. per fide. in prin. Erat & alia differentia quā habes infra de cadu. toll. §. vbi autem.

a Actiones.] sic ergo si à legatario legauerit aliam rē, puta illius propriā, non eam quam ei legauit, competit illi alij legatario in rem la propria legatarij primi rei vendicatio. & hoc satis videtur expressum supra l. 1. § & hęc. Sed quid si rogauit hæredem vel legatarium manumittere seruū: puta reliquit seruo suo fideicōmissariā libertatem: nunquid poterit ut liber vendicare libertatē statim antequam manumittatur? Respō. nō uidetur, 2 sed secus in directa, ut ff. de fideicommiss. liber. l. generaliter. §. fin. & l. cum uero §. fi. & de manumiss. test. l. testamento liber. Item dic idem in quolibet fideicōmisso, quod in fideicommissaria libertate, cum à legatario relinquitur. nā prius fit legatarij primi: & tunc non transit statim in secundum, sed in primum immediate transit, ut ff. de furt. l. à Titio, & de lega. 2. l. imperator & est ratio: quia etsi non huius rei, aliarum tamen fit dominus. sed legatarius primus, nisi huius rei fiat, non fit alterius: & ideo non statim recta uia in fideicommissarium transit, 3 & ad hoc supra eod. l. 1. §. & hæc disposuimus. poterit ergo dici correctum quod est ff. de fideicommiss. lib. l. cum uero. §. apparet, ubi traditur matri, & non fit statim liber. Item quod hic dicit, ad genera, non ad singula refertur. nam ex legato quantitatis non oritur in rem actio. Item ex legato liberationis nō oritur hypothecaria, ut ff. ut in possessio. legato l. 1. §. si debitori.

1 Nihil est. Bart. Bald. Pau. Sal. & Ia.

2 Idem dic. scriben.

3 Idem Pau.

cōmodet, & sit omnibus perfectus euentus, & ex omnibus nascātur in rem actiones,[a] ex omnibus hypothecariæ, ex oībus personales.[b] Vbi autem aliquid cōtrarium in legatis & fideicommissis eueniet,[c] hoc fideicommisso[d] quasi humaniori aggregetur, & secundum eius dirimatur naturam.

¶ Et nemo moriēs putet legitimam voluntatem reprobari, sed nostro semper vtetur adiutorio, & quemadmodum viuentibus prouidimus, ita & morientibus prospiciatur.[e] & si specialiter legari tantum faciat testator mētionem, hoc & legatum & fideicommissum intelligatur: & si fidei hæredis vel legatarij aliquid committatur, hoc & legatum[f] esse videatur. Nos enim nō verbis, sed ipsis rebus[g] leges imponimus. Dat. X. Kalē. Martij Cōstantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV CC.

b Personales.] puta ex testamēto. & hoc si relicta sunt in testamento. nam si ab intestato, tunc persecutione, id est officio iudicis, ut ff. de act. & obli. l. actio in rem, secundum quosdam. nam nil ualent codicilli, nisi testamentum fit cum eis, ex quo adeatur hæreditas, ut. ff. de iure codicil. l. si quis cum testamentum nullum. §. fin. sed certe & tunc dabo actionem ex testamento, 4 quia codicilli sunt testamentum in larga significatione, scilicet testatio mentis, ut instit. de testa in prin. & ff. de codicil. l. conficiuntur, & l. ab intestato, vbi dicitur quòd non facto testamento, codicilli tenent uim testamenti aliàs si est factum, ius sequūtur eius. ut ff. de iure codicil. l. si quis cum, in prin. & l. ab intestato. Vel dicā dari cōditionē ex lege: quia pimperatores iura codicillorū prius inuenta sunt, ut insti. de codicillis, in prin.

c Eueniet.] vt in exemplis quæ habuimus supra ea. l. in glo. quæ incipit, ut quia ab intestato.

d Hoc fideicommisso.] hoc ius contrarium est statutū in fideicommissis.

e Prospiciatur.] scilicet ut eorum uoluntas seruetur, ut atque in authenti. de hære. & fal. § hæc enim uerba, & §. fina. colla. 1.

f Et legatum.] sed nonne in ueteri iure erāt exæquata, de leg. 1. l. 1. Respōd. sic, sententia seu effectu. sed ho-

4 Directā quādo sūt cōfirmati per testamentum. aliàs datur vtilis. Pau. & gl. sequit Ba. Bal. Ang. & Ia.

5 Et malè: quia in best materia arguēdi. Ba.

6 Imò dic

A die etiam natura sublata est in rem missionis, vt supra l. proxi. Vel respicit ad nouum ius.

g Sed ipsis rebus.] id est sensum non verba spectamus, sic infra de ded. lib. tol. l. 1. & ff. de adim. leg. l. 3. §. conditio, & infra quæ res pig. oblig. pos. l. si & supra de libe. præte. l. 3.

B *Vbi plures quibus optio est relicta, discordant in eligendo. sorte dirimitur h. dicit vsque ad § sed & si quis. Baldus.*

III. Idem A. Ioanni P. P.

SI duobus vel tribus hominibus, vel pluribus forte optio[h] serui vel alterius rei fuerit relicta, vel si vni qdē legatario optio serui vel alterius rei relicta est, ipse autē moriēs plures sibi reliquerit hæredes: dubitabatur inter veteres, si inter legatarios

Si duobus.] Primo ponit dubitationem antiquorū. Secundo eius statutum & decisionem. Tertio decisionem circa æstimationem declarat. secūda ibi, sancimus, tertia ibi, seruis. hoc dicit. Bal.

Si testamentum fecisti, hæredem instituisti, & Seium & Titium & Caium optione legasti, & in electione discordēt: vel optionem legasti uni, & antequam eligeret, uita functus sit tribus hęredibus relictis, ad quos optionē transmittit, & discordēt: quid iuris sit, quæritur? Respon. quòd sors fiet inter eos: & quē sors prætulerit, ille eliget: & aliis æstimationem partium ipsos contingētium præstabit. & facienda est æstimatio secundum quod in litera dicit, usque ad §. sed & si quis. ubi dicit quòd si alicui optionem legasti, non ut legatarius eliget, sed alius. si ipse elegit, stabit legatarius electioni: si non, vel quia noluit, uel quia non potuit, uel decessit, eliget legatarius, sed non meliorem, sed mediocrem. & hoc in secunda. Si autem sub certo die, puta ex die Paschæ, vel pure aliquid mihi legasti: an hæres rem legatam alienare vel obligare possit, quæritur? Respon. quòd non: cum non sit sua, sed mei legatarii. nec seruum legatum manumittere debet. & hoc in tertia. Si autem sub conditione, si nauis ex Asia uenerit, uel sub incerto die, puta quando erit Antichristus, aliquid mihi legasti. An autem pendente conditione, siue generalis, siue specialis est, per substitutionem siue per restitutionem relictum possit hæres alienare, vel alij obligare, quæritur? Respond. quòd non: ne nomine euictionis teneatur, si alienauerit, & postea conditio extiterit, fuisset nulla retro venditio, scilicet a tempore celebrati contractus, ita ut nec contra legatarium vel fideicommis. nulla currat præscriptio vel visu, siue fuerit legatum relictum pure, & sub certo die: siue sub conditione, & die incerto: & mihi legatario à quocunque possidente, rem mihi legatā vendicandi dabitur facultas, à possidente nulla exceptione opponenda. & hoc in quarta. Si autem emptor mala fide emit, sciens eam non esse heredis uendentis: tantum dabitur sibi regressus pro precio contra venditorem: nec aget ad duplam nomine euictionis, etsi de euictione stipulationem interposuerit: creditori autem dabitur pignoratitia contra hæredem obligantem. & hæc sic statuta sunt, ut uoluntas defuncti obseruaretur. Si autem emptor bona fide emit, integra iura sibi reseruentur: scilicet quòd agat ad precium re euicta, & ad interesse, vt ex stipulatu ad duplam nomine euictionis. & hoc in quinta & vltima parte. Vinia.

h Optio.] id est electio. & sic accipitur. ff. de optio. legata.

6 ibi natura fideicōmissorū tribuitur legatis, hic vero natura legatorū tribuit fideicōmissis. P. licet Bar. dicat aliter.

† Cōcor. c. si extra de offic. deleg. cū gloss. 1. & ca. cōmissa. §. porro, cu glo. super verbo, faciendum, de elect. l. 6.

C

D

Fortunam.] Sic & ff. fam. erc. l. si ç cautiones, & ff. de iudi. l. sed cum ambo, & instit. e. § optionis. & facit ff. fa mil. ercis. te. hæredes. §. si incerto. Sed quid si vni est maior pars reli cta quam aliis? Respon. forte illius electioni stari, vt arg infra de dona. l. sancimus. §. fin autem in huiusmodi casibus, & ff. de pac. l. maiorem, & supra tit. 1. authē. hoc amplius. Itē est arg. cōtra huic. ff. de leg. 1. l. huiusmodi, §. h. & instit. de satisd. tu. §. fin autem. vbi dicit prætorem facere debere eos consentire, vel ipsum disponere. Item aliud argu. contra. ff. quibus modis vsusfru. amitt. l. 2. §. fi. vbi videt pe eire relictum pro pter dissensum: sed aliis casibus loquūt. ADD. Tu dicas secundum Imo. & Salic. hic, & Ange. Are. in d § sin autem, instit. de satisda. tut. Aut dubium oritur super facto, & tunc sorte nō dirimitur, sed probari debet: aliàs actor succumbet, ut l. actor, supra de proba. Aut oritur dubium super iure, & tunc si lex hoc dubium declarat, illi declarationi stabimus, vt ff. de pactis. l. maiorem, cum similibus. Aut lex non declarat, & tūc si isti discordant in præiudicium tertii, ad sortem non recurritur, vt d. §. sin autem, sed iudex ipsos compellet ad concordiam, & aliquando præcise: puta definiendo & sententiando inter eos quis sit potior, ut d. §. sin autem, aliquādo non præcise, sed causatiue si volunt audiri, & sic per denegationem actionis, vt dicta l. huius modi, §. fin. & ibi Barto. ff. de lega. 1. Aut discordant in præiudicium sui tantum, & tunc ad sortē recurritur, si hoc petunt, vt hic. si vero hoc non petunt, tunc se impediunt.

ita loquitur d. l. 2. §. fin. ff. qui. mo. vsusfru. amit. Videas latius per Angel. Aret. in d. §. sin autem, instit. de satisda. tuto.

Sequit eū Bar. B. Ang. P. & Ias.

Sorte an & qñ sit discordia litigantiū dirimēda.

vel hæredes legatarii fuerit certatum, & alter alterum seruum, vel alteram rem eligere velit, quid sit statuendum.

¶ Sancimus itaque in omnibus huiusmodi casibus rei iudicem fortunā esse, & sortem inter altercantes adhibendam, vt quem sors prætulerit, is quidē habeat potestatem eligendi, cæteris autem æstimationem præstet contingentium eis partium, id est, seruis quidem & ancillis maioribus decē annis, si sine arte sint, viginti solidis æstimandis: minoribus vero decem annis, nō amplius quàm in decem solidos cōputandis. sin aūt artifices sint, vsque ad triginta solidos æstimatione eorum procedente, siue masculi, siue fœminę sint, exceptis notariis, & medicis vtriusque sexus: cum notarios quinquaginta solidis ęstimari velimus, medicos autem & obstetrices sexaginta. Eunuchis minoribus quidem decem annis, vsque ad triginta solidos valentibus: maioribus vero vsque ad quinquaginta sin autem artifices sint, vsque ad septuaginta.

Quando optio rei legata committitur tertio: illo non eligente intra annum, vel morte præuento, electio trāsfertur in legatarium, qui non poterit eligere meliorē, sed mediocrē. hoc dicit vsque ad §. sed quia nostra maiestas. Sal.

Sed & si quis optionem serui vel alterius rei reliquerit nō ipsi legatario, sed quem Titius forte elegerit, Titius autem vel noluerit eligere, uel non potuerit, vel morte fuerit præuentus, & in hac specie dubitabatur apud ve-

B teres, quid statuendum sit: utrumne legatum expiret, an aliquod ei inducatur adiutoriū, vt uiri boni arbitratu pcedat electio. ¶ Censemus itaque si intra annale tempus ille qui eligere iussus est, hoc facere supsederit, uel minime potuerit, uel quandocunque decesserit: ipsi legatario uideri esse delatam electionem: ita tamen, ut nō optimū ex seruis, uel aliis rebus quicquā eligat, sed mediæ ęstimationis: ne dum legatarium satis esse fouēdū existimamus, hæredis commoda defraudentur.

Rei restitutioni subiecta pure vel sub certa die alienatio, pignoratio, & manumissio, non tenet ipso iure. hoc dicit vsque ad § sin autem sub conditione. Sal.

C Sed qa nostra maiestas multos casus legatariis & fideicommissariis prospexit, actionesq; tam personales, quàm in rem & hypothecarias dedimus, & i rē missionis tenebrosissimus error abolitus est, & ad hāc legē puenimus. ¶ Nemo itaque hęres ea quę per legatum vel pure vel sub certo die relicta sunt, uel quę restitui aliis disposita sunt, uel substitutioni supposita, secundū

D veterem dispositionem putet esse in posterum alienāda, vel pignoris, vel hypothecæ titulo assignāda, vel mancipia manumittenda, sed sciat hoc quod alienum est, non ei licere, vtpote sui patrimonij existens, alieno iuri applicare: quia satis absurdum est, & irrationabile, rē quā in suis bonis pure nō possidet, eam ad alios posse transferre, vel hy-

b Viginti solidis.] similis æstimatio infra de commu. ser. manu. l. 1. sed dissimilis infra de condi. insert. l. fi. & infra de dona. l. si quis argentum. §. fin autē donator. & quod dicit. 20. iudic non vltra. nam citra fit quandoque. Sed de qua moneta? Respō. tali quod. lxxij. solidi librā auri faciant, vt infra de suscep. & arca l. quotiens, lib 11.

c Notariis.] i scriptoribus. nam seruus non potest esse notarius, vt infra de tabul. l. generali li 10.

d Legatario.] secus statuitur in venditione vbi nihil est, vt supra de contrahent. em. l. fi.

e Ex seruis.] sic ff. de leg. 1. l. leg. gñaliter, & l. si hæres. si autem ipsi legatario datur optio, ab ipso principio optimum eligit, secundum lo. Alij contra, ut ff. de opti legat. l. 2. facit. ff. quando dies leg. ced. l. nec semel §. pe.

f Abolitus est.] vt supra eodem l. 1.

g Veterē.] quæ permittebat alienari, vt ff. ad Trebel. l. Titius, & de pet. hæredi. l. sed & si. §. quod autem quis ex hære ditate. tractat enim hic tam de generali, quàm speciali fidei commisso, vt infra proximo. §. sin autem.

Alienum est.] sic infra vnde vi. l. fin. Item intellige alienum, re, quando purū erat: sed qñ sub cōditione, tunc spe.

Transferre.] immo videtur quòd teneat alienatio. nam heres rogatus si alienet, dicit lex quód imputet in quartā suam quod alienauit, & sic confirmat alienatio, & non venit in restitutionē, vt ff. ad Trebel. l. Marcellus. §. ea quæ, & l. si hæres

aliàs, de tam. Seruus nō p̄ esse notarius.

Cōcor. gl. in c. literas, sup uerb. i cle ricum, de fi. presby.

Idē Sal. & vide in fo in eui dentialib. ad istū §.

hæres institutus. §. si hæres, quæ sunt contra. Solu. hæc corrigit illas. Vel dic, non tenet in eo quod supra quartam est, vt hic: sed in eo quod intra quartam est sic, vt ibi. Vel dic tenet in quartam, & non restituit, ut ibi dicit: scilicet si voluerit fideicommissarius, non aliàs: vt hic, secundum Azonem. Vel dic ad legem illam si hęres institutus. §. si hæres, in alienatis non esse necessariam restitutionem: quia illa desierunt esse hæredis. vnde non prodesset restitutio: sed in aliis q̃ habet adhuc, sic debet fieri.

3 Et bene. Bar. B. Ange. Sal. hic, & in l. filiū quē habentē. §. fam. erc. ibi vide.

b Manumittere] immo videtur quòd possit manumittere, vt ff. ad Trebell. l. quidam. §. si quis filium, quæ est contra. Solu. illa in libertate, & est speciale. sed certe & de libertate hic dicit. Dic ergo quòd hic pure debebat hæreditas: ibi sub conditione erat restituenda: qua pendente hęres manumisit seruum hęreditarium: quod fauore libertatis (ut ibi dicitur) est accipiēdum: sed hoc nō videtur valere, quia etiam sub conditione rogatus non potest interim manumittere, vt ff. de manu. l. seruum, & ff. qui & à qui. l. generaliter. §. fin. Sed illæ prohibent inter viuos. in prædicta autē ad Trebel. l. quidam, manumisit hæres in suo testamento: sed hæc prohibitio fallit in casibus duobus, quos habebis in authē. res quę &c. infra eodem.

Seruus sub cōditione legatus, nō pōt interim ab hęrede manumitti.

2 Seqtur glos. Bart. Ang. & P.

pothecæ pignorisve nomine obligare, vel manumittere, & alienam spem decipere.

Res quæ subiacent restitutioni sub conditione vel sub die incerta possunt interim alienari, vel obligari: sed adueniente casu restitutionis fingitur retro nullum quod est factum. h. d. vsque ad. §. emptor. Salic.

Sin autem sub conditione vel sub incerta die fuerit relictum legatum vel fideicommissum vniuersitatis, vel speciale, vel substitutione, vel restitutione, melius quidē faciet, si & in his casibus caueat ab omni venditione, vel hypotheca, ne se grauioribus oneribus euictionis nomine supponat. B

¶ Sin autem auaritiæ cupidine propter spem conditionis minimè implendæ, ad venditionem vel hypothecam prosiluerit: sciat quòd conditione impleta ab initio causa in irritum deuocetur, & sic intelligēda est, quasi nec scripta, nec penitus fuerit celebrata: vt nec vsucapio, nec lōgi tēporis praescriptio cōtra legatariū vel fideicōmissariū procedat. C

¶ Quod similiter obtinere censemus in huiusmodi legatis, siue pure, siue sub die certo, siue sub conditione, siue sub incerta die relicta sint. Sed in his omnibus casibus legatario quidē vel fideicōmissario omnis licētia pateat rē vendicare, & sibi assignare, nullo obstaculo ei à detētatoribus opponēdo.

IN AVTHENT. de restitu. & ea quæ pa. §. quā ob rem præsentē, coll. iiij. constitu. [illegible]

Res quæ subiacent restitutioni, hodie in casibus hic subiectis possunt irreuocabiliter alienari. Salic.

Res quæ subiacent restitutioni, prohibentur alienari quidem, vel obligari. Sed si liberis portio legitima non sufficit ad dotis siue dōationis pp nuptias obligationem:

Ventura sunt considerāda.

k Spem.] Nota debere considerari quod potest euenire; vt ff. de aqua plu. arcen. l. in diem. § ti.

Res singularis sub cōditione legatæ alienatio medio tēpore facta, in tenetur.

c Incerta] hæc enim duo paria sunt quo ad hoc. dies incerta, & conditio, vt infra de cadu. tol. §. 1. & §. fin autem aliquis

d Celebrata] immo videtur quòd medio tempore tenuerit alienatio rei singularis sub conditione legatæ, vt ff quemadmodum ser. amit. si is cui. §. fi. & ff de leg. ior plerunque, in fin. & de fideicomm. lib. l. generaliter § quotiens, & de seruit leg. l. si fundum § 1. & de lega. 1. l. suo legato. §. 1 & de lega. 2. l. fi. §. fi. q̃ sunt cōtra. arg. Solu. dic q̄ vere tenuit vt s. proxi. dixit ibi, melius quidem faciet &c. sed nūc fingitur nō tenuisse, vt ita rē & fructus præteriti temporis restituat, vt in authen. de nup. §. quę vero. ibi, vnde sancimus. & ibi, quod in omni &c. colla. 4. sic institu. quibus mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus. vel dic hoc nouum ius: sed per authenticam hic positam hoc est expeditum, vt non teneat alienatio. Item & hæres de restituendo sub conditione rogatus videtur quòd possit alienare: quod hic prohibet, nam non transeunt actiones, nisi restituat hæreditatem, vt ff ad Trebel. l. facta, in princ. & l. si eius §. si quis, nisi in tribus casibus: vt infra ad Trebel. l. pe. immo & ea restituta non videtur quòd fideicommissarius habeat rei vendicationem, nisi in his rebus quæ non sunt alienatæ: quare potest dici vt teneat interim, vt supra innuit, melius quidem &c. sed per authenticam hic positam non. vel dic hoc nouū ius. Vel tertio dic quòd hoc est ius vetus, vt habeat fideicommissarius demum restituta hęreditate rei vendicationem: nam hodie habet etiam prius, si est pure rogatus. vel prius habet vtilē: sed ea ei restituta etiam directam habet. Vel quarto, quod est melius, pro rebus alienatis conditione existēte habet rei vendicationem, cū hęres desinit esse dominus, & sic nō potest restituere. pro nondū alienatis, nō habet, nisi tales restitutione.

3 Idē Bar. Ang. Pau. Sal. & Ias.

4 Immo illi fruct⁹ non restituunt: qa si hæres: non alienasset, eos lucratus fuisset ex iudicio de functi. B. Pau. Ang. & Ias.

5 Nihil ē. Bar. Ang.

Idē Bar. Ang. Pau. Sal. & Ias.

ADDITIO. Aduertas quòd hæc lex dicēs nō valere alienationem rei restitutioni subiectæ, limitatur secundum Cy. in authent. res quæ, infra eodem, nisi hæres probabiliter ignorauerit eam sub iectam restitutioni. tunc enim si vendidit eam hæres, rata est venditio, & debet legatarius aut fideicommissarius percipere precium ab hærede, ita loquitur. l. fin. in fi. ff. de lega. 2. qui casus est singularis, & multum notandus, vt dicit hic Bar.

Cōcor. gl. 1. ante fi. in uers. & hoc, in c. in præsentia, extra de proba.

e Lōgi temporis.] vt habes generaliter infra de præscrip. 30. an. l. cum notissimi. §. illud.

f Similiter.] id est æqualiter.

g Vendicare] sed qualiter daretur rei vēdicatio generali fideicommissario ante restitutam, vt ff. ad Trebellia. l. facta, in principio? Respon. vtilem habet, non directā. Vel dic ut modo dixi.

Res quæ.] CASVS. Hæc authen. duo dicit. Primo ponit regulam. Secundo instantiam regulæ. Regula est: Res quæ subiacent restitutioni, prohibētur alienari. Instantia regulæ: Ecce si pater tuus instituit te fratrem hæredem cum sorore tua, & rogauit vos vt restituatis: si quarta non sufficiat ad donationem propter nuptias, vel ad dotem constituendam, licebit tibi filio alienare vel obligare res quæ subiacent restitutioni, in eam cautam vsque ad modum legitimum: & ita apparet quòd id quod communiter prodest, præfertur commodo priuato. D

h Legitima.] i. debitum bonorum subsidium.

i Obligationem.] secundum merita personarum & facultates, vt hic, & in corpore huius authēticæ. & ff. de iure dotium. l. fine generalis. Et intellige hoc in dote & donatione constituenda à grauata persona, Item & in exigenda: vt si amplam dotem filiusfamilias ab vxore habuerat: & post sic fuit à patre rogatus. nam etiā vltra Falcidiam accipiet ad dotem suæ vxoris exoluendam, cū interim matrimoniū soluatur, vel est dos in causa restitutionis. Item quid si tempore mortis patris filia quæ

Sequitur glo. Bar.

Siue pro se, siue pro tali persona quā dotare tenebat. Bart. Bal. Paul. Sal. & Ias.

quæ dederat dotem, à viro recuperauerat: an veniat in A restitutionem fideicommissi? Respondetur, non secundum H. Item nunquid poterunt fieri sumptus ex hoc quod est restituendum si aliunde non habet? Respond. non in hoc casu: sed alio cum rogatur restituere quod superfuerit: nam tunc de quadrante seruādo potest pro expensis diminuere, vt infra ad Trebell. authen. contra cum rogatus. sed hic tres partes debet integras reseruare fideicommissario.

Idē Bar. Bal. Ang. Sa. & Ias.

Immo & pro alimentis potest fieri alienatio, sicut pro dote. Bar. Bal. Ang. Pau. & Ia. licet Sali. glo. sequatur.

permittitur res predictas in eam causam alienare vel obligare pro modo honestati psonarū cōgruo.

Ea enim quæ communiter omnibus prosunt, his quę specialiter quibusdam vtilia sunt, præponimus[a]

Finis authenticæ.

Sequitur tex. legis Cod. B

Scienter emens rem restitutioni subiectam: i. la cuiuslibet habet actionem ad precium tantum, non ad duplū etiam si fuerit promissum. hoc dicit vsque ad finem. Sal.

a Præponimus.] vt & infra de cadu. tol. §. fi. & ff. pro socio. l. actione. §. Labeo, & in authent. de non alie. §. quia vero verisimile, in fi. § col. 2.

Finit glo. authen.

Sequitur glossa textus legis Codicis.

[Emptor.] CASVS Si hæres rogatus restituere sub conditione, alienat, & postmodū, quia conditio extitit, à legatario res auocatur ab emptore: nunquid emptor habebit regressum contra venditorem? Respond. cum distinctione, quia aut emptor est malæ fidei, quia sciebat rem subiacere restitutiōi & etiam si duplam stipulatus erat euictionis nomine, nō habet regressum ad duplum, vel ad interesse ratione meliorationis contra venditorem, sed ad precium tantum. Si autem esset bonæ fidei, tunc ad duplum, uel ad interess. habebit regressum. Sed si hęres obligat rem prohibitam alienari: hoc casu creditor habet pignoratitiam actionem contra suum debitorem. Viu.

Emptor autem sciens rei grauamen, aduersus venditorem actionem habeat tantum ad restitutionem precij, neque duplę stipulatione,[b] neque melioratione[c] locum habente: cum sufficiat ei saltem pro precio, quod sciēs dedit pro aliena re, sibi satisfieri. C

Creditori[d] nihilo minus pignoratitia contraria actione aduersus debitorem competente, vt ex omni parte omniq́ue studio id quod semper properamus, ad effectum perducatur, & ultima elogia defunctorū legitimū finē sortiātur: bonæ fidei pcul dubio emptoribus integra iura,[e] & nullo modo ex hac constitutione deminu- D ta, contra venditores habentibus. Dat. Ka. Septēb. Constantinopo. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC.

b Duplæ stipulatione.] etiam si fuerit stipulatus, sed precium tantum habet, vt subijcit. & sic est contra infra de euic. l. si fundū, & s. cōmunia vtri. iudi. l. si fratres, & supra de iure dot. l. si à matre, & j. de præscrip. 30. an. l. 1. & ff. de excep do. l. apud Celsum. §. itē Labeo. Prædicta quidem iura contradicunt in duobus. Primo, quòd non proficit hic stipulari de dupla. Secūdo, quia hic et non stipulans agit ad simplum: sed dic hoc nouum ius, & speciale in hoc casu. Vel dic, hoc est vnū pro emptore, quod agit ad precium, licet sciens fuerit. vnde & aliud cōtra eum sit, vt non proficiat stipulatio duplæ. & e contra hoc est contra eum, quòd non prodest stipulatio duplę, sic & aliud sit pro eo ut agat ad precium, ut arg. ff. de iureiurā. l. cum qui. Vel tertio, & verius, hic emptor sciebat rem vendentis, licet sub conditione legatam, sed in legibus contrariis sciebat alienam.

Istā sequūt Bar. Bal. Ang. & Sali.

Et male. Bar.

c Melioratione.] propter malam suam fidē: secus si bonam habuisset. vt arg. ff. loca. l. penulti. 1. responso.

d Creditori.] cui dicta res legata fuit obligata. nam ea actione tenetur debitor, qui rem alienam, vel alii obligatam, vel alio modo obnoxiā alij obligat suo creditori, ut ff. de pig. act. l. 1.

e Integra iura.] ex stipulatu ad duplum, & ex empto ad interesse.

Idem si malā, quādo fuissēt impēsę necessariæ, si ne quibus res esset perempta, aut deteriorata. Pau.

TITVLVS LXIIII.

DE FALSA CAVSA ADiecta legato vel fideicommisso.

Verba ennunciatiua principaliter in vltima voluntate propter se emissa, dispositionem inducunt nisi probentur emissa per errorem. hoc dicit cum. l. si dotem, infra eodem. Vel breuius: Causa coherens legato falsa probata vitiat legatum, non aliter. Sal.



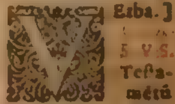
Erba[a] testamenti q̄ inseruisti, aut solutam pecuniam debitam testatori declarant, aut voluntatem eius liberare volentis debitorem manifestè ostendunt. Et ideo aut peti quod solutum est, non potest, aut ex causa fideicommissi,[b] vt debitor liberetur, agendum est: nisi liquidò probari possit eum[c] non liberari debitorem voluisse, sed errore[d] lapsum solutam sibi pecuniam existimasse. PP. VII. Kalendas. Martii. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Falsa demōstratio non perimit legatum, vbi certa quātitas est expressa de se, vel per relationē ad aliud: secus si omnino sit incerta. hoc dicit cum. l. seq. & cum. l. fi. quia penultima est summata cū præcedēti. Sal.

DE FALSA CAVSA adiecta legato vel fideicōmisso.

Adijcitur in legato quandoque causa, scilicet p quia, & hæc non vitiat legatum, nisi conditionaliter fuerit expressa. vt instit. de lega. §. longe. Quādoq; demōstratio, vt seruum Stichū, quē ab alio emi, tibi lego. & tunc valet legatū, licet non ab alio fuerit emptus, vt instit. de lega. §. huic pxima. & de his duab' dicit hic textus. Quādoq; modus: q fit p vt, & de hoc dicit ǰ. ti. proxi. Quādoque cōditio, q ponitur per si, & de hoc infra ti. 2. de condit. insert. Et de his modis habes ff. de cōdit. & demōst. l. demonstratio.

Legato veria adiciūtur.



[V]Erba.] CASVS. Testamētū fecisti, hæredē instituisti. reliquisti inter cętera, & dixisti, decem quæ debebat mihi titius. peti veto quia soluit. si reuera non soluit, an peti possint, quæritur? Respon. aut soluit, & peti non possunt: aut non, & aget Titius ex fideicommiss. vt liberetur, scilicet nisi heres probauerit testatorē liberare noluisse Titium: secus si per errorē putasset eum soluisse. Viuia.

a Verba.] q̄ forte erāt talia, Decē quę mihi Titius debebat, quia soluit, ab eo exigi veto. vel similia, vt j. l. 4.

b Fideicommissi.] quod magis præsumitur, vt infra de dona. l. si donatio, & de lega. 2. l. Lucius. 2. §. quisquis. 2.

c Agendū est.] multo magis excipi potest, vt s. ti. 2. l. si creditoris.

d Eum.] scilicet testatorem.

e Errore. &c.] sed videtur quòd huiusmodi confessio non statim præiudicet, sed saltem. 30. dies expectentur vt supra de non nume. pecu. l. in contractibus. §. super, quæ est contra. Solu. illud in contractibus. hic in vltimis voluntatibus, eorum fauore, vt arg. ff. de regu. iur. l. in testamentis. Item & alia ratione, quia qui confitetur inter viuos solutum esse, sępe facit spem futuræ numera-

a Nihil est: qa ista sunt verba dispositiua: ideo lex nullā habet dubium. sed erant verba enūciatiua tātū. Bar. Ang. Pau. & Sa.

Istam tenet Bart. Bal. & Sa.

numerationis: qui vero in vltima voluntate, nequaquam expectat futuram numerationem, sed ob praecedens meritum facit, vt ff. pro socio. l. nec adiecit. item vide ut quòd nec hæres debeat probare errorē, vt hic, sed legatarius defuncti voluntatē debeat probare, vt ff. de lega 2 l. Titia cu testamēto. §. Caius Seius, quæ est contra. Sed ibi agitur de hrde obligando, hic de debitore liberando: quod facilius fit, vt argu. ff. de actio. & obl g l. Atrianus. vel dic, quod res illæ non erāt penes vxorem: licet essent in prtorio eius, immo erant apud ipsum Caium forte in scriniis eius. Itē adhuc videntur hæc verba non inducere liberationem, vt supra de testamen. mili. l. ex his, quæ est contra. Solu. ibi non fuerunt uerba dādæ libertatis, sed si fuisset in testamēto confessus eum libertū, bene starem huic confessioni, & sic ille consequeretur libertatem, arg. huius. l.

3 Singu. gl. secundum Ale. in l. si diuortio. ff. de uerbo. obli. & secūdū Bal. in usibus feu.

Nihil est. Pau.

3 Istā sequit Bar. Bal. Ang. & Pau.

4 Nihil est. Ang. ideo dic quod ibi uerba enunciatiua fuerunt emissa pp aliud, hic uero principaliter propter se. Barto. & Pau.

II. Idem Alexander A. Paulinæ.

Etiam si veritas debiti non subest, falsa tamen demonstratio non perimit legatum: & ex testamento eius quoque nomine competit actio. PP. VII. Id. Nouembr. Alexādro A. Cons.

Licet iam summ. uerim cum præcedenti, tamen ad textum dic: Si maritus legat dotem vxori certa quātitate non expressa, oportet uxorem probare numerationem: quod non habet necesse, si certa quantitas sit expressa: quia illa debetur. Sal. post Bal.

III. Idem A. Veriæ.

Si non designata certa quantitate dotem tibi legauit maritus, sed quodcunque ad eum dotis nomine peruenisset, peruēturumve esset,[b] & id ex testamento petis: necessaria probatio est numeratæ[c] pecuniæ.

C

¶ Quod si quātitatem expresserit, debetur.[d] & si in dotem datum non est: quasi aliud legatum, non eo iure, quo dos, fungitur. PP. Non. Maij, Maximo II. & Aeliano CC. Conss.

Hanc legem summaui cum prima lege. Salicetus Vel sic. Mortua filia in matrimonio, dos debet reddi patri, vel eius hæredibus, & ipse potest legare liberationem. Bal.

IIII.

B

Si dotem (vt proponis,) defuncta in matrimonio vxore tua patri eius reddidisti, vel etiam ea nō reddita, testamenti uerbis (vt asseueras) munitus es, quibus se recepisse dotem vniuersam quōdam socer tuus significauit: ne hoc nomine conueniaris, solicitè agere non debes: cum aut soluta dote, nulla supersit actio:[e] aut non reddita, aduersus petentem iuxta defuncti voluntatem parata sit exceptio.[f] PP. XV. Kalen. Iun. Sabino II. & Venusto. CC. Conss.

Si legatur dos, facta relatione ad instrumentum dotis, nihil aliud requiritur, nisi quod instrumentum loquitur: sed si sit relatio ad dotem, inquiritur veritas. Baldus.

A ualebit legatum propter repræsentationem, quia cum aliàs dos solueretur annua bima trima die, nunc statim debebitur, ut ff. de do. prælega. l. 1. §. uerum est, & institut. de lega. § sed & uxori. Item ualet, quia amodo non retinebitur dos ob res donatas uxori à uiro, quod fieret alias, ut. ff. de do. prælega l. 1 § est & illud. non autem ualet ut expensæ in dote factæ minus retineantur, cum uir legat: quia idem uidetur legare quod dotis iudicio posset recuperare. licet secus esset ubi extraneus legat: quia etiā expensas uidetur legare, ut ff. de le. 2. l. Meuio. §. 1. ne. Itē non ualet ut Falcidia detrahatur de hoc legato, ut ff. ad leg. Falcid. l. si usufructus. § dos.

7 Hodie intra annum, quādo consistit in rebus mobilibus. Bar. & Pau.

Sed bene de cōmodo repræsentationis. Ba. Pau. & Sa.

d Debetur.] ut ff. de verbo. obli. l si diuortio, in fin. & institu de lega. §. sed si quam. Sed videtur non valere, quando dos nulla fuit: vt. ff. de do. p̄eg l. 1. §. sed & si dotē. ibi, nā & si quis &c. quæ est contra. vbi dicit: Si lego pro dote vxori centum, quæ in arca habeo, non valere legatum, si nulla corpora ibi erant. Solu. distinguitur an quantitas exprimatur, vt corpus: vt. ff. de leg. 1. l. plane. 1. §. sed hoc ita erit. & tunc non debetur quantitas, vt ibi, sicut nec corpus ignotum, vt. ff. de legat. 2. l. Lucius 2. § quisquis. 2. an vt quantitas certa in genere: & tunc falsa demonstratio non nocet, sicut nec nocet in corpore certo, vt hic, & ff. de liber. lega. l. legaui, & de lega. 1. si seruus legatus. §. qui quinque, & l. sed si certos, & l. si sic. Item adhuc videtur non valere etiā quantitate adiecta, vt. ff. de lega. præstan. l. viri lis. §. si quid vxori: & l. is qui in potestate. §. ei, quæ sunt contra, quibus legibus dicitur non deberi legatum dotis: sed ibi petita erat contra tabulas. vnde licet vera legata debentur quibusdam coniunctis personis, vt in eodem titu. l. 1. huiusmodi legata tamen quæ falsa demonstratione relinquuntur, non valent, ut ibi: Alij dicunt ibi non fuisse quantitatem adiectam: hic sic. sed prima placet.

5 Sequit hanc glo. Bar. Bald. Ang. Pau. & Sali. uel dic secundo quod ibi fuit legatum, quod non erat in rerū natura, ideo non ualet legatum.

10 Idem Bar. Bald. & Sali.

E[tiam si veritas] Ti.] Casus. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & ita dixisti: Decem quæ tibi debeo, tibi do, lego. nō subfuit debitū, quia nihil debebas: an valeat legatum, quæritur? Respon. quod sic: & actio. ex testamento peti possunt.

a Debiti.] dixit testator: Lego tibi decem quæ tibi debeo, & sic in prima persona, & certum. secus si incertum, ut lego tibi quod debeo, quia non ualet, si eum nihil debeam, ut. ff. de leg 1. l si sic. § 1. Itē secus si dixit in secunda persona vel tertia, ut lego tibi quod mihi debes. uel lego tibi quod Sempronius debet. uel etiam lego Titio quod ipse Titius debet, nam his casibus non ualet, etiam si certam quantitatem ponam: si nihil est in debito. Et est ratio in his quia si uerū esset debitū, teneretur hæres meus ad liberationem: quando lego tibi quod mihi debes, uel ad cessionem: ad quam & nūc si tenetur, nihil potest cedere, uel liberare, ut. d l. si sic, & de leg. 1. l. non quocunque modo, & l si creditori, & insti. de leg. §. potest autem, & §. huic, & §. longe, & ff. de lib. leg. l. legaui. & dic plene ve ibi.

D

5 Idem Bar. Bald. Angel. & Salic.

6 Immò hoc non est propter secundam uel tertiā personā: sed quia tunc falsa demōnstratio facit deficere substantiā rei legatæ, secūdū Barto. Angel. & Pau.

Si non.] Casus. Testamentum fecisti, & sic dixisti: quicquid nomine dotis ad me peruenit, uxori meæ do lego. si nihil peruenit, an uxor petere possit, quæritur? Dicitur quod non: nisi probet dotē numeratā fuisse. secus si dixerit, decem quæ in dotem sunt, do lego. & tunc si nihil datum sit in dotem, petet decem non quasi legatum. Viuianus.

b Esset.] quia dos non erat data, sed promissa: quo casu liberationem legasse uidetur, ut. ff. de dote præleg. l. 1. §. sed & si dotem.

c Numeratæ.] l. si ut mulier dotem uiro dederit. & sic

Doté potest maritus vxori legare.

Si dotem.] Casus. Vxor tua constante matrimonio decessit: pater illius in testamento suo dixit se recepisse uniuersam dotem filiæ suæ, hoc modo: Dotem filiæ meæ recepi à marito suo, & ab eo peti ueto: quia mihi soluit. an ab eo peti possit, quæritur? Respond. aut reddidit re uera, & ipso iure liberatus est maritus. aut non: & aduersus petentem ex uoluntate defuncti tuetur se per exceptionem. Viuianus.

e Actio.] ut instit. quib. mo. tol. obli. in princip.

f Exceptio.] nisi contraria defuncti uoluntas probetur, ut supra eodem. l. 1. quæ huic similis est, immo idem dicit.

Refert.

Refert.] CASVS. Dicitur in hac.l.quòd differentia est vtrum testator sic dicat: Volo vt uxori meę dos sua restituatur: an sic: quæ instrumento dotali continetur. primo casu non petitur nisi quod probatur nomine dotis sui se datum. secundo casu peti potest quod instrumento esse cōtentum protestabatur: non obstante demonstratione falsa, vt quia in eo confessus est se recepisse decem nomine dotis, quę non recepit, vt insti.de lega.§. si quis.Viui.

a Largiter.] aduerbium est qualitatis.

b Dotem.] scilicet simpliciter, nō adijciendo quātitatem.

c Probanti.] mulieri.

d Possit.] vt & supra eodem l. si non designata, & instit.de lega.§.sed si quam, & ff.de leg. 1.l. si sic.

V. Impp. Diocletian. & Maxim.

Refert largiter [a] an dotem [b] tibi reddi maritus, an quæ instrumēto dotali conscripta sunt, legati seu precarijs verbis statuit: quippe cum superiore quidem casu datum probanti [c] repeti tantum, posteriore vero (nihil nocente falsa demonstratione) quod significatum est instrumēto, postulari possit. [d] Script. XIIII. Kalen. Decembr. CC.Conss.

TITVLVS XLV,

DE HIS QVÆ SVB modo legata uel fideicommissa relinquuntur.

Modus & conditio æquiparantur in fine, sed non in principio deducēdi rem in esse: hoc dicit textus cum glossa. Baldus. Vel sic: Modus & conditio in effectu æquiparantur: & si non stat per implere debentem, ei nō imputatur. Salicetus.

In legatis.] Testamentū fecisti, hæredem instituisti, ab eo Seiæ vt Titio nubat 10 reliquisti: hoc legatū sub modo relictum, simile est legato relicto sub conditione: vnde sicuti si conditio esset inserta, ita & quādo modus, si per Seiam nō stet quo minus nubat, sed per Titium: habebit legatum, ac si nupsisset.

I. Imp. Antonin. A. Saturninæ.

In legatis quidem & fideicōmissis etiā modus [e] adscriptus pro conditione [f] obseruatur. Sed si per te non stat quo minus volūtati testatoris pareas, sed per eum cui nubere iussa es: quo minus id quod tibi relictum est, obtineas, non oberit. [g] PP. V. Kal. Ian. Gentiano & Basso Conss.

Olim ex modo nō oriebatur actio, quia non adijcitur propter se: hodie oritur actio: si tamen ille cui debet implere modum, debet aliquam conditionem implere, oportet quod primo impleat. Bal. Vel sic. Pro relicto sub modo aliquid alteri dandi, vel faciendi, ei competit actio & exceptio, in cuius persona aliquid debet dari vel fieri. Salicetus.

II. Imp. Gordianus A. Ammonio præfecto prætorio.

Ex his verbis, *Titio decem millia, vel insulam* [h] *relinquo ita vt quinque millia ex his, vel eandem insulam Mævio restituat*: licet antea [i] neq; legati neque fideicommissi petitio nascebatur, tamen in libertate [k] à diuo Seuero hoc admissum est. Sed & in pecuniariis causis voluntatis tuendæ gratia non immerito recipiēdū est, vt etiam ex huiusmodi verbis, siue ad conditionem, [l] siue ad modum respiciant, siue ad

e Modus.] qui fit per vt: vt lego tibi decem, vt nubas illi. conditio per si: causa per quia, vt hic, & ff.de condi. & demonst.l.demonstratio.§.si.

f Pro cōditione.] quæ ponitur per si, & per cū, ut ff. de verborum oblig.l.quodcunq;.§. non solum, & ff.de condic.indeb.l.qui promisit. Et dic simile est inspecto exitu, vt enim qui non paret conditioni: sic & omnino qui non paret modo, non habet relictum: sed inspecto principio differunt. nam in conditione non datur actio nisi extet cōditio. in modo, contra. nā datur actio, sed cauebit de adimplendo, vt ff de annuis leg.l.liberto. §.Lucius, & de condi.& demonst.l.qui hæredi.§.si.& l. quibus diebus §.si.& l.eas, & de fideicom.lib.l. cum in testamento, & de lega.3.l.si tibi legatum. Dic ergo, obseruetur quo ad quid.

Vt plurimum: sed non semper. Bart.

Idē Bar. Bal. Ang. Sal. & Pa.

Et bene. Barto. Bal.

g Non oberit.] vt & ff.de regul.iur. l.in iure ciuili, & quando dies leg. ce.l. si post.§. item si qua, & supra de institu.& substitu.l.5.

Ex his verbis.] Paterfamilias testamentum fecit, hæredem Pantonem instituit. Brunello decē millia, vel insulā legauit, vt 5. Castello restitueret. olim legata vel fideicom.talia non valebant. Secundo, legatario non dabatur petitio nisi in legato libertatis: puta si dicat testator, ut seruum tuū manumittas, lego tibi decem. & hoc in prima. Hodie autem etiā in causa pecuniaria, siue fuerit legatum relictum sub modo tantum, vt lego tibi 12. vt Titio des 5. & hoc siue legatum consistit in dando, vt in supradictis exemplis: siue in faciendo, vt lego tibi 10. si ascendas, vel vt ascendas capitolium: dabitur secundum legatario actio, videlicet vt pro legato conditionali tunc demum actio competat cum extiterit cōditio. & hoc in secūda. Si autem testator sic dicat: lego tibi decem ab hęrede meo, ut 5. quæ tibi debeo, non petas. aduersus te petentem vsque ad cōcurrentem quantitatem legati & debiti, obstabit tibi exceptio, & hoc in tertia.

h Vel insulam.] distinctio est legis, non testatoris.

i Antea.] id est ante hanc legem. sed uidetur etiam secundum leges veteres idem fuisse, ut ff.de lega.2.l. imperator, in prin. & de leg.1. ciuitatibus.§ fin. & l. fideicommissum, & de lega.3. si legatarius. Respon. tres casus sunt, vel modi quibus legat quis à legatario. in vno habet quidem actionem secundus, scilicet cum a legatario primo lego alij secundo legatario, ut in l. illa, si legatarius, & ut in l illa, imperator. & de legat.3.l.fideicommissa.§.cum esset quis. Sed quid si primus legatarius non agnouit? Respond. utilem actionem habet secundus suo nomine secundum P. secundum alios nullam, ut ff.de leg.2.l. imperator, in princ. Secundus est, quando leg. Titio fundum, si dederit Seio decem: quo casu Seius secundus petere non potest, vt ff. si quis omiss.caus.test.l. si quis sub conditione dandorum. Tertius casus est, cum relinquo sub modo, ut lego tibi centum, vt decem illi des. & hoc casu ante Gordianum actio non dabatur secundo, nisi in libertate, sed hodie sic per l.istā, & hic intellectus est huius legis, ut patet usq; ad §. fin uero. Alij dicunt dici de actione competenti primo legatario usque ad §. fin uero. Et secundum eos erat ratio quare non nascebatur actio ante hanc legem: quia modus habetur pro conditione, ut s.l.1. at in conditione non potest peti nisi impleta conditione: conditio autem impleri non potest, ut decem ex centum det, nisi primus legatarius habeat legatum: sicq; propter perplexitatem non ualere dicebant, ut ff de condit.insti.l.si Titius.

Imò nō habet cōtra primum, sed remanet legatū penes hæredē cū suo onere. Pa. & Bald.

Nec olī nec hodie secūdum Pau.

Sequitur eū Bartol. Bald Pau. & Sal.

k In libertate.] puta lego tibi decem, ut seruum tuum manumittas, uel ut emas Stichum & manumittas: uel lego Titio Stichum ut eum manumittat.

l Ad conditionem.] puta lego tibi decem, si ascenderis capitoliū, uel nauis ex Asia uenerit, & sic est ista simplex conditio. & quod subijcit de modo, 1. lego tibi decem,

cem, vt des illi quinque, vel capitolium ascendas. & sic est simplex modus, & hoc secundum quosdam. Vel dic ad conditionem, subaudi scilicet & ad modum: ut le go tibi decem si ascenderis capitoliū. vt des illi quinq;. sequens articulus de modo non mutatus.

1 Ista ē de mēte Ba. & Ange.

a Dandum.] diuidit prędicta secūdū B.

b Nascatur.] potest intelligi lex ista vsque huc, ut loquatur de actione danda legatario primo cui aliquid relictum est sub modo: uel de eo in cuius persona modus est adimplēdus. & dicim° dari actionem ad relictū. quidam tamen dicerunt dari actionē nomine euictionis, quādo secūdo legatario esset euictum quod est ei datum vel relictum.

2 Idē Sa.

c Hæredem suum.] scilicet testantis, & dic exemplum: lego tibi cētum, vt nō petas equum, quem debeo tibi. uel ut non petas. &c. à Titio tuo debitore.

3 Displicet Salice.

4 Istā sequitur Sa.

d Ad quantitatē.] nō vltra, vt & supra de fideic. l. ab eo, & de iure dotiū l. cum pattem.

dandum a vel faciendum aliquid: fideicōmissi actio omnifariam nascatur, b videlicet in conditionibus post exitum earum.

¶ Sin vero legato aut fideicommisso relicto, testator legatarium seu fidei commissarium prohibuerit, vel hæredem suum, c vel alium quendam debitum exigere: habet debitor aduersus legatariū seu fideicommissarium agentem, vsque ad quātitatē d relicti, siue fideicommissi, siue legati exceptionē. PP. VI. Idus Augusti, Sabino. II. & Venusto Côss.

TITVLVS XLVI.

DE CONDITIONIBVS insertis tam legatis quam fidei commissis & libertatibus.

Non decedit sine liberis, qui nepotem ex filia reliquit hæredem. Vel sic: Non decedit sine hærede, qui nepotē ex filia reliquit hæredem. Bald. Vel sic. Conditio, si quis decesserit sine liberis. desicit ex mente solum uno ut pote ex filia existente. Salicetus.

DE CONDITIONIS° insertis, &c.

Dixit de causa, & demonstratione, & modo adiecto legato nunc de conditionibus.

Imppp. Seuerus & Antoninus. AA. Claudix.

CVm testatorem fideicōmissum Tralliano ab eo quē pro parte hæredem instituerat, e ita reliquisse propo

Cvm testatorem.] Casus. Bernardus hæredē Raineriū instituit, & rogauit vt si sine liberis decederet, Fautoni & Brunello hæreditatem restitueret. decessit Rainerius neque filio neq; filia superstite, nepote tñ ex filia relicto. nunc deficit cōditio, nisi probetur testatorē aliud voluisse. Videbat q̃ sicq; vnicus erat, & dixit, sine liberis. & hoc non obstat: Itē quia non erat ex filio: sed hoc non obstat, quia nomine liberorum & nepos & neptis continētur etiā ex filia, vt hic. & vt ff. de uer. significat. l. liberorum.

† aliās, Trallia-nus.

e Instituerat.] maxime, ut ff. de leg. 1. l. si filiusfamilias. §. cum quis.

f Defecisse.] quæ uidebatur extitisse: quia unus tantum fuerat: sed hoc, non facit eam existere, ut hic, & ff. de uerb. sig. l. non est sine liberis, & infra quando dies leg. ced. l. cum uxori. Item & ideo. quia sui patris & non aui maternis sequitur familiam: sed certe nec prodest, ut nō deficiat, ut hic, & ff. de uer. sig. l. cognoscere. §. liberorū. Itē nota hic appellatione liberorum etiam nepotes contineri, ut & ff. de uerbo. sig. l. liberorum, & infra ad Treb. l. iubemus. §. 1. & supra de instit. & substi. l. generaliter. §. si.

5 Sequitur hanc gl. Bar. P. & Salicet. Liberorū appellatio ne continentur nepotes.

CVm patrēfamilias.] Ad huiusmodi legis euidentiā nota q̄ cū quid relinquitur sub conditione, vel in diē: debet hæres legatario satisdare q̄ aduenie̅te die præstabit legatum, vt ff. vt lega. seu fideicom. no. ca. l. 1. nisi testator illā conditionem remiserit, vt infra vt in pos sess. leg. l. scire. Et dic casum huiusmodi legis sic: Testator reliquit fundū Sēpronio post annū dādū, filia hære

6 Sequitur P. & Salicetus.

nas, si sine liberis institutus diem obiisset: isque ne potem quem ex filia susceperat, hæredem instituerit: conditionē adscriptā fideicommisso defecisse f manifestum est: nisi alia defuncti voluntas euidenter probetur. PP. Nō. Dec. Laterano & Rufino Côss.

Argumentum a contrario sensu non sumitur ubi resultat prauus intellectus contra legem. Bladus. Vel sic: Casus omissus relinquitur in dispositione iuris communi: nec absurdus intellectus, vel qui sit contrarius mori, vel contra formam edicti, debet sumi. h. d. & not. Salicetus.

II. Iidem AA. Galliano.

CVm patrēfamilias g fideicōmissi nomine, h quod in diem certam reliquit, ita cauere pręcepisse proponas, si à marito non diuertisset: iurisdictionis originem i perinde seruari ęquum est, ac si nihil super ea re scriptum fuisset. k

¶ Nec exemplum l legati, vel hæreditatis, in quibus conditio diuortij nōnunquam remitti solet, huic rei cōparandū est: m cū absurdū sit ideo perpetui edicti n negligi formam, † quia patris sui voluntati o non obtem-

de instituta: & præcepit vt caueret Sēpronio sub hac conditione, si a viro nō diuertisset: ipsa vero diuertit: petit ergo Sēpronius sibi caueri, & ē cōtra illa defendit. nā cum testator pręcepit vt illa caueret, si non diuertisset: ergo a contrario sensu voluit eam esse immunē si diuertisset: sed & ea parata diuertere, conditio remittitur vt turpis: & sic videtur q̄ non teneatur cauere. Ad hoc respōdetur: quia hęc conditio si diuertisset, turpis est, ergo pro non adiecta debet haberi: ergo hic nulla tacita intelligitur: cauet ergo, & non diuertit.

h Nomine.] duo fuerunt hic fideicommissa, fundi scilicet & cautionis: vt & ff. de vsufr. ea re. q. vlu consu. l. tribus, sed secundum pro primo interponitur.

i Iurisdictionis ori ginem.] id est pręceptū scilicet testatoris, quod fuit vt caueret. vel id est perpetui edicti, quo iubet prætor cauere, vt ff. vt le. no. l. 1. in prin.

k Fuisset.] id est ac si non fuisset apposita conditio. vel, id est ac si nil dixisset de cauendo. nā etiā

† Cōcor. c. si diligē ti, cū glo. 1. in prin. extra de foro cōpe.

eo non dicto debet caueri.

l Nec exēplū.] argumētabatur enim hic hæres institu ta sic, video q̄ si alicui legeē, vel instituat hæres hac cōditione, si diuertit à marito, spreta tali cōditione admittit ad legatū, vel hæreditatē, vt s. de insti. & substi. l. reprehendēda. & hic videtur mihi relicta immunitas tacita. id est vt nō caueam si diuertā, tacite. spreta ergo ta li conditione debeo consequi immunitatem.

m Comparādum est.] quasi conuersione admissa. nam in dictis argumentis fuit expressa conditio, hic non.

n Edicti.] quod est de cauendo, etiam si non dicatur à testatore, vt ff. vt le. no. ca. l. 1. q d. licet ex voluntate defuncti cogi non possit ad cauendum propter impossibilitatem, secundum allegationem filiæ: tamen forma edicti negligi nō debet, cui parere oportet, etiam si testator nil dixit: & pro hac j de his qui sibi adscri. l. 1. Est & alia ratio quare sit cauendum, puta quia potuit acci pi si, pro quamuis. Item & tertio: quia subauditus intellectus est prauus. vnde pro non adiecto habetur vt dixi.

7 Not. gl. secundum Ba ad hoc quòd ar. à contrario sensu cēt, intellect° subauditus. Intellectus sub auditus si est prauus, nō est obseruandus.

o Voluntati.] scilicet tacita & praua, q̄ est vt diuerteret. Et not.

not. hic prauum subauditū intellectū non seruandum, quo quis ad male faciendū inuitatur, ut ff. si quis omis. causa testa. l. qui autem, in prin. & ff. de uerb. obli. l. Titia. §. idem respondit. 1. & ff. de leg. 1. l. seruo alieno. §. penult. & l. à filia. §. 1. & ff. de pecu. l. eo tempore. 1. respon. Item no. quòd qui apponit cōditionem, uult eā existere, [1] ut ponit ar. ff. de. ma. testa. l. si qs locuples, in fi. & de condic. cau. da. l. dedi, in fi.

[1] Istam sequitur Baldus.

S I ea.] CASVS. Mihi. 10. legasti, ut cum concubina tua matreque eius starem. non steti: an petam legatum? Respō. q non.

a Voluit.] scilicet Titio.

b Eius.] testatoris, uel legatarij, uel focariç.

c Non admittitur.] secus autem si non stetisset per eum, ut hic, & ff. de condit. & demonst. l. si quis ità legauerit, & de leg. 2. l. Titia. 1. §. si eam, & de an. leg. l. Mæuia, & l. Seio, in princ. & de ali. leg. l. libertis, & l. Stichus. Sed contra est. s. de leg. l. 1. Sol. ut ibi.

L Egatum.] CASVS. Testator filiæ sororis suæ decem legauit, si filio suo nuberet. nō nupsit: quia filius decessit. an legatum petere possit, quæritur? Respon. quod non: & est ratio: quia aliàs non esset relicturus. secus e contra.

d Si filio.] ex hoc patet quòd aliàs nō erat relicturus.

e Mortuo.] post mortem patrui: secus si ante. ar. ff. de lega. 1. l. turpia. §. 1. secundū B. Dicebat [2] .n. q hæc conditio si nupserit, est possibilis, si filius moritur post mortē patris: & ideo ea deficiēte deficit legatū. sed si moritur viuēte patre, est impossibilis: & sic pro non adiecta debet haberi. Sed hoc dicere nō placet, quia non refert quādo moritur: [3] nam vtraque erat possibilis: ut supra de institu & substi. l. si qs hęrede. Nec obstat. d. l. turpia, quia ibi est impossibilis [4] eo mortuo, cuius arbitrio debet nubere viuo testatore: & similiter eo mortuo, postea esset impossibilis: quia uiduitatem inducit, ut ff. de condit. & demonst. l. cum tale. §. si arbitrio, quæ uiduitas hic non inducitur.

[2] Et male. Pau. & Salice.

[3] Dūmodo post testamētū: secus si esset mortuus tempore testamēti. Pau.

[4] Idē Pa. & Salicet.

f Ratione.] ut & ff. de condit. & demon. l. in testamento ita erat, & de an. leg. l. Seio. sed contra eo. tit. l. annua, & de condit. insti. l. quæ sub conditione. § mortuo, & supra de insti. & subst. l. 1. & ibi plene solui omnia. Item contra supra de leg. 1. sol. ut ibi.

S I Vxorem.] CASVS. Vxori tuæ in paterna potestate constitutæ. 10. legaui si nuberet. cui acquiratur legatum, quæritur? Respon. quod patri suo, nullo interueniente impedimento quod impedire possit diem legati cedentem. Si autem pater ante nup. eam emancipauerit, mater filijs & marito superstitibus decedens, fideicōmissum uel legatum transmittit ad hæredes.

g Nuptiarum.] scilicet contractarum.

h Potestate.] sic ergo tempore matrimonij uxor est in patris potestate, ut hic, & instit. ad Tertul. §. 1. in fin. & supra de colla. l. illiç licet. nisi quo ad debitū carnis, & quo ad operandum, ut ff. de ope. lib. l. sicut.

Vxor etiā matrimonij tempore est in potestate patris.

i Actionem.] modo respondet.

k Competentem.] quia tunc cedit dies legati, cum iam est emācipata, ut & ff. de pigno. l. si legati, & ff quando dies legati ce. l. si post diem. §. fina. secus in contractibus, ubi initium inspicitur, [5] ut ff de uerbo. oblig. l. si filius, & de di. p. ser. l. fi. de reg. iur. l. quæ legata. & est ratio [6] quia in legatis nullus inuenitur actus filii in potestate manentis: sed in contractibus sic.

[5] Sequūtur hanc glo. Bar. Bal. Ang. Pau. & Sa.

[6] Sequitur eā Sal. displicet tamē An. hic & Ba. in l. si filius. ff de ver. oblig.

S I plures] CASVS. Decem Titio, Seio, Caio legasti, si domum tibi facerēt: an omnes simul facere debeant, an sufficiat, quòd vnus? Respō. quòd vnusquisque habet necesse implere conditionem, & pro portione sibi competēte vnusquisque legatum percipiet. sed si vnus impleuerit alijs negligentibus, pro portione se contingente, totū consequetur. vnde qui paruerit, ad legatum vocabitur: qui non, sibi imputet. Vlpianus.

l Si plures.] quidā habent hanc. l. pro ultima huius titu.

l Si plures.] lego fundum Titio & Seio, si fecerint domum hæredi meo: & ita est indiuidua: vel si ascenderint capitolium, quæ est diuidua. [7]

[7] Est singula in psona cuiuslibet. Quia ascensus vnius nō est ascensus alterius Bart. Pa. & Sa.

m Debeant.] quia sic dicunt verba testamenti. vnde vno adimplente ex toto, etiam ipse non videbatur partem suam legati habere: sed certè imò habet: quia illa pluralis oratio resoluitur in multas singularitates, vt ff. de condi. & demonstra. l. falsā §. finali.

n Conditionem.] s. solidā. & hoc quando est indiuidua: quia est in facto: secus si diuidua sufficit [8] .n. ut pro parte adimpleatur, vt ff. de condi. & demon. l. si quis legata. §. fi. & l. pen. in prin. & §. de illo, & de manu. test. l. si ita fuerit, & ar. ff. de ver. ob. l. in executionibus, & de sta. lib. l. si peculio. §. pē. Et nota q si tibi est relict. fundo si de

[8] Idē Ba. P. Ang. & Salicetus.

peratur. PP. Antiochiæ. XI. Kal. Augusti, Antonino. A. II. & Geta. II. Cōss.

Defectus conditionis per factum implere debentis, eum impedit habere legatum. Sal.

III. Imp. Antoninus A. Aurelio militi.

S I ea conditione Aulazanus legata testamēto præstari voluit, [a] si cum focaria sua matreq; eius [b] moraretur, & per eum stetit quominus voluntati testatoris pareret: cum sua sponte scripturæ testamēti nō obtemperauerit, ad petitionem non admittitur. [c] PP. VI. Id. Iul. Læto. II. & Cereali Conss.

Si conditio deficit per casum fortuitum contingētem in persona eius, in cuius persona debet impleri, deficit legatum. Salice.

IIII. Imp. Alexand. A. L. ...

L Egatum siue fideicōmissum à patruo tuo relictum tibi sub cōditione, si filio [d] eius nupsisses: cum mortuo [e] filio priusquam matrimonium cum eo contraheres, conditio defecerit: nulla ratione [f] deberi tibi existimas. PP. Kal. Decem. Alexandro. A. II. & Marcello Conss.

Fideicommissum relictum mulieri cum nupserit, acquiritur patri in cuius est potestate tempore nuptiarū: sed si tunc erat sui iuris, acquiritur mulieri, & hæredibus eius. Baldus. Vel sic: Vt legata quærantur patri vel filio, considera tempus quo eorum cedit dies vel conditio. Salicetus.

V. Impp. Diocle. & Maximia. A A. & CC. Faustino.

S I uxorem tuam tempore nuptiarum [g] in patria potestate [h] fuisse mōstretur: fideicommissi cōmodum ei relictum cum nupserit (nullo alio diem eius cedere prohibente) patri quæsitū nō ambigitur. ¶ Quod si à patre ante nuptias emancipata fuerit, ac postea decesserit, superstite patre & marito, ac liberis: actionē [i] fideicōmissi sibi competētē [k] ad hęredes suos transmisit. S. VI. Kal. Februa. Sirmij. Cæsaribus Conss.

Impletio conditionis non prodest nisi implenti. Baldus. Vel sic: Quando vna conditio reiterabilis additur pluribus, non sufficit vnam implere, vt prosit omnibus: sed bene sufficit vt sibi prosit. Salicetus.

VI. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

S I plures [l] psonę vnā cōditionē implere fuerint iussæ, apud Vlpianū dubitabatur, vtrùmne omnes simul eādē facere debeāt, [m] an singuli quasi soli implere eā cōpellant. ¶ Videtur autē nobis vnūquemque necessitatē habere cōditionem [n] imple

si decem dederit: nec partem fundi consequi potest, nisi totaliter decem det. secus si duobus est relictus si decẽ dent, vt ff de condit. & demonst. l. cui fundus, & dicta l. si quis legata, in fine. & facit infra si plu. vna sen. per totum.

A uũ. & tunc non est liber, vt hic, & ī de neces. seru l. si.

e Conditionem.] quid autem si uoluit implere conditionem, sed pecuniã non habuit? R. n. non est liber, ut ff. de condi. & demon. l. cum ita datur libertas. §. 1. secundum quosdam.

re, & pro portione sibi contingẽte accipere quicquid ex hoc commodi est: vt hi quidem qui compleuerint iussa, ad lucrum vocentur: qui autẽ neglexerint, sibi imputẽt, si ab huiusmodi commodo repellantur.[a] Dat. III. Kal. Augu. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. VV.CC.

Iussus liber esse si certum quid haredi dederit: illo pereunte casu fortuito statim liber efficitur. & pro re perempta ad aestimationem tenetur oblatione facta, & non recepta, a praestanda in futurum liberatur. & si per eum staret quo minus conditionem impleret, libertatem non consequitur. Sal.

VII. Idem A. Ioanni P. P.

CVm quidam testamẽto condito libertatẽ seruo suo dereliquit sub conditione, si suo hæredi certum numerum solidorum præstaret, vel aliam quandam speciem, vel vicarium seruum: ille autẽ seruus non in eodem loco constitutus vbi etiam hæres fuerat, herili[b] testamento cognito properabat ad hæredem cum ipso quod iussus erat dare hæredi: sed in medio latronũ vel hostium incursione, vel alio fortuito casu peremptum est quod portabat querebatur inter antiquos si præpediretur libertas, quia hoc dare seruus nõ poteit ꝓpter memoratũ fortuitũ casum.[c]

¶ Itaque veterum dubietate quiescente, nobis placuit, vt & libertas oĩmodo competat, & commodum quod hæredi vel extraneo relinquitur, nõ abstrahatur.

B ¶ Ex quacunq; igitur causa impediatur, siue per heredem,[d] siue per eũ cui dare aliquid iussus est, siue per fortuitos casus: in libertatem quidem ipse omnimodo perueniat, nisi ipse seruus noluerit adimplere conditionẽ,[e] ob noxius tamen constituatur post libertatem hæredi, vel ei cui dare aliquid iussus est (nisi & ipse[f] oblatas pecunias non susceperit. quod enim semel repudiatum ab eo est,[g] redintegrari minimè concedimus)[h] quatenus[i] hoc quod dare iussus est, omni

C modo implere compellatur: vel in ipso mancipio præstando si extat: vel in ęstimatione eius non amplius quàm in quindecim solidos[k] computanda: vel ĩ alia re, si & ipsa appareat: vel si non existat, vera[l] eius æstimatione præstanda. Dat. prid. Kalendas Maij, Constatinopo. post cõsulat. Lampadii & Orestis VV.CC. anno secũdo.

D

TITVLVS XLVII.

DE VSVRIS ET FRVctibus legatorum, seu fideicommissorum.

Vsura legatorum debentur à tempore litis contestata, si antea hares non fuit in mora: & etiam fructus, & mercedes seruorum. Sal. post Bal.

a Repellantur.] & sic alteri cum sua cõditione accrescit, vt ff. de condi. & demonstr. l. si quis legata. §. finali.

CVm quidam.] Primo thema & quæstio. Secundo eius decisio. secunda ibi, it. que. Sal. CASVS. Seruo tuo libertatẽ reliquisti, si hæredi daret 10. vel seruũ, vel equum, & dũ vt hæredi alibi agẽti illa faceret, secundum quod ei iniunctum fuit, ad ipsum steterat ipsius, incursu latronum re ablata facultas parẽdi est adempta: an ꝑ hoc ꝑderet libertas, apud antiquos erat quæstio. Decidit hãc imperator, dicens ꝙ seruo libertas competit. & commodũ hæredi ve. a.ij non abstrahit. vnde quocunque casu impediatur, siue per hæredem qui accipere noluit secundum quosdam, qd nõ est verũ, siue per fortuitum casum, quia dare non potuit, vel ꝑ quẽcunque aliũ cui dare iussus est, liber fiet: nisi per seipsum steterit, quia conditioni parere noluerit. obligatus tamen hæredi permansit, vbi hæres oblatum recipere recusauerit. vnde si extet mancipium, soluere debet vel mãcipiũ, eius ęstimationem, si nõ extet. & itẽ in alia re.

b Herili.] i. dominico, vt ff. ad l. Aquil. l. itẽ Mela. §. legis.

c Casum.] nota de fortuito casu.

d Per hæredem.] tres casus not. Primus, quia aut stat ꝑ hæredem, & tunc est liber: dummodo postea præstet, secundum quosdam. Ioan. contra. arg. ff. de condit. & demonst. l. pater Seuerinam. Sol. vt ibi notatur per Io. Secundus, quando per fortuitum casum, & tunc idem secundum nos, vt hic, & ff de mano. test. l. libertate, & de reg. iur. l. ĩ iure ciuili. & est mirũ quare fortuitus casus eũ nõ liberat: sed est id forte, quia libertas est res inæstimabilis, ut inst. quib. ex cau. ma. nõ licet. §. cũ ergo. Tertius est, si steterit ꝑ ipsũ ser

f Et ipse.] hæres, vel alius cui iussus est dare.

g Ab eo est.] postea tamen. i. post manumissionem fuit datũ & admissum, vt non obsit. ff. de sta. lib. l. si peculium, in prin. secũdum quosdam: quod nihil est: nam ibi non hæredi, sed alij erat dandum, & pecunia erat penes hęredem, vnde nil facit ad regem itam.

h Minimè concedimus.] aliud est in cõtractibus, vbi licet offerat, non liberatur, vt ff. de solut. l. qui decem, in prin. & l. si debitor, & de excep. do. le. si opera, secundum Ioan. sed certe imo idem secundum alios. nã & ibi re amissa post moram creditoris, non tenetur debitor amplius soluere, vt in dictis legibus dicitur. In hoc tamen est aliud, quia hic de casu fortuito tenetur, licet non præcesserit mora vel culpa, vel pactum, & licet hæres non fuit in mora recipiendi solutio nem: at in contractibus aliud obseruat, ut ff. de verb. obli. l. si ex legati cã. Item aliàs ante impletam conditionem nullius consequitur relictum, vt ff. de condi. & demon. l. qui hæredi. §. fi. & supra tit. 1. l. 2. hic sic. Item aliàs ex suo facto non tenetur liber factus: vt supra an seruus ex suo facto. l. promisisse.

i Quatenus.] redit ad prædicta. dixi cum tenetr, quatenus &c.

k Solidos.] aliàs æstimatur aliter, vt dixi supra communia de lega. l. fin. in principio.

l Vera.] id est iusta: vt in l. ii. qui. ex cau ma. non li. §. semel, & ff. de lega. 1. l. si fideiussor. §. finali.

DE VSVRIS ET FRVCTIBVS LEGAtorum, seu fideicommissorum

De rebus legatis principaliter dixit: nunc de accessionibus earum.

Legatorum.

Debitor si offerat, & creditor nolit accipere: si res oblata pereat, an liberet creditor.

a Hæc gl. vsq; ad fi. sequuntur scriben.

a Et bene. fac.

Libertas est res inæstimabilis.

Continuatio.

Legatorum.] CASVS. Fundum vel pecuniã mihi legasti. an legati vel fideicommis. si ab hærede petã, venient fructus & vsuræ, quæritur? Dicitur quòd sic.

a Côtestata.] vbi mora alia nõ præcessit, [illegible] exin de cõputantur, licet ergo omnes ferè leges huius tituli faciant mentionem de lite contestata: dicas tamen idem accipi à tẽpore moræ, vt ff. de leg. 2. l. si quis seruo, & l. Titia Seia. §. vsuras, & de condi. & demon. l. si cui legatum, in fin. & ff. vt leg. no. ca. l. 1. §. bellissimè. & qđ dixi in vsuris, idem est in fructibus, & fœtibus, vt hic, & ff. de vsu. l. equis, quia bonę fidei iudiciis cõparantur, vt supra in quib. ca. in integ. restit. non est ne l. in minorum. & idem in omni dam no, vt ff. de lega. 3. l. patronus. 2. respõ. & hoc nisi habeat iustam causam litigandi, hæres, vt j. eo. l. 2.

b Fructus] nisi fuerit bonæ fidei possessor, credens rem non esse legatam: quia tũc nõ tenetur de fructibus, vt ff. de acquir. re. do. l. quæ titum.

Aduersus.] [illegible] Testamẽtum fecisti, hæredẽ instituisti: plura legata reliquisti. petũt legatarij legata, vult hæres vt sibi satisdent de restituendo, si quid amplius soluat quam per leg. Falcid. retinere potest. an satisdare debeant, quęritur? Dicitur qđ sic, & solida legata percipiẽt. & hoc in prima. Si aũt satisdare nõ possunt, quia forte fideiussores dare non possunt, præfigit iudex qui ad hoc datus fuerit, tempus certum vtrique parti ad computandũ de bonis hęreditariis: intra qđ si non venerit hæres, & videbitur ei iudici locum Falc. l. nõ esse: fructus & vsuras restituet hæres post litem contestatam. Vi.

c Potestis] ô legatarii f.

d Arbitro dato.] i. iudice delegato.

e Præfinier.] ad faciendam computationem, & remittitur satisdatio, ut ff. si cui pluſquã p l. Fal. l. cui nõ facile.

f Post litem.] & ante, si ante fuerit in mora, ut dixi supra l. proxi.

[illegible] legatarii.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Maximo.



Legatorũ seu fideicommissorum vsuras ex eo tẽpore quo lis cõtestata [a] est, exigi posse manifestum est: sed & fructus [b] rerum, & mercedes seruorũ, qui ex testamento debentur, similiter præstari solent. proposita prid. Kalen. Aug. Aemyliano & Frontone Cons.

Hæres excusatur ab vsuris propter dubium legis Falcidiæ, nisi legatarius paratus sit satisdare de restituendo quanto plus receperit, vel nisi iudex præfinierit certum diẽ intra quẽ non præstiterit: vel si Falcidia reperiatur locum non habere. Sal.

II. Imp. Antoninus A. liberis Cassiani.

Aduersus eos qui sub obtẽtu legis Falcidiæ legata morãtur, notissimũ est iuris auxilium.

¶ Si igitur proposita stipulatione, cauere cum satisdatione potestis [c] vos restituturos quanto amplius quàm per eam legem licet, acceperitis: iudex qui de fideicommissis ius dicit, solida vobis legata prestari iubebit. Quòd si satisdationem implere non potueritis, arbitro dato [d] certum diem vobis præfiniet, intra quem altera parte cessante partibus suis fungetur Et si constiterit legi Falcidię locum non esse, & vsuras & fructus post litem [f] cõtestatã percipietis. [g] PP. XVI. Kalendas Iun. Duobus & Aspris Conss.

Morosus etiam tenetur de casu fortuito. Sal.

III. Imp. Alexander A. Patetno.

SI homines certi per fideicommissum tibi relicti fuerint, post moram periculo [h] debitoris fidei commissi sunt. Proposita XII. Kalen. Aprilis, Iuliano. II. & Crispino Conss.

Non ex die mortis testatoris, sed à die litis contestatæ fructus rei legatæ debentur. Sal.

IIII. Imp. Gordianus A. Dionysio.

IN legatis & fideicommissis fructus post litis contestationem, [i] non ex die mortis consequuntur, siue in rem, siue in personã agatur. PP. Non. Septem. Gordiano. A. & Auiola. Conss.

SI homines.] CASVS. Stichum & Pamphilum legasti: post moram factam ab hærede decesserunt, cuius erit periculum, quæritur? Dicitur quòd hęredis.

h Periculo.] etiam fortuiti casus secundum nos, vt ff. de lega. 1. l. apud Iulianum. §. 1. & l. cum res §. fina.

IN legatis.] CASVS. Si fundũ mihi legasti, & eum petii: à quo tempore debeãtur fructus, quæritur? Respon. qđ à tempore li. cõtesta. & non à die mortis testatoris: siue agatur in rem. i. hypothecaria: siue in perso[n]ã, puta actione ex testamento.

i Contestationem.] vel moræ, vt dixi. s. l. 1. & vsque post sententiã: vt ff. de. vsu. l. in fideicommissi, [illegible] cũ res erat aliena. si aũt testatoris, ab adita hęreditate transit dominium in legatariũ: vt ff. de fur. l. à Titio. ergo ex tũc ptinent fructus ad legatariũ, vt ff. de vsu. l. Herẽnius, in fi. nisi excusetur, hæres per bonam fidem, vt dixi supra, l. 1.

ADDITIO. Vel dicas & melius, ad fructus perceptos tenetur hæres a tempore aditæ hæreditatis, vt d. l. Herẽnius, de percipiendis vero, à tempore moræ, ita loquitur hic.

TITVLVS XLVIII.

AD SENATVSCONSVLtum Trebellianum, & de incertis personis.

Hæres qui soluit creditoribus, post hæreditatem restitutam a fideicommissario repetit pro rata. Bal. Vel sic: Hæres de restituendo grauatus, quod creditoribus soluit, pro dodrante a fideicommissario repetit Sal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Probo.

SI ex senatusconsulto [k] quartam [l] partem hæreditatis retinuisti, & dodrantem

Qualiter legata & fideicommissa augeantur, dixit supra tit. 1. nunc qualiter minuantur per Trebellianum. quod nõ placet: quia nõ singularia relicta, sed vniuersalia per Trebellianum minuuntur, vt insti. de fideicom. hær. §. sed quia hæredes. Dic ergo, dixit s. de singularib. relictis: nũc de generalibus Et nota qđ sub hoc tit. nõ tractatur de incertis personis: sed in Græco forte dixit.

AD SENATVSconsultum Tre[bellianum].

Hęc verba, & de incertis personis, non habentur in quibusdam exẽ. Continuatio.

SI ex senatusconsulto.] CASVS. Testator aliquis te hæredem instituit, & rogauit de tota hæreditate restituenda Titio. restituisti eadẽ, retẽta tibi quarta tã pro portione tua, quàm fideicõmis. creditoribus hæreditariis soluisti: an a fideicõmis. repetere possis, quæritur? Dicitur n, qđ sic.

k Si ex senatusconsulto.] s. Trebelliano: sed inuẽtu hoc fuit de retentione quartæ partis per Pegasianũ: vt insti. e. § sed quia hæredes, & §. sed quia stipulationes.

l Quartam.] secus si unam certam rem, vt in sti. de fidei commis. hære. §. si quis una.

a Restituisti.] quod solo uerbo facere potuisti, ut ff. e. l. A & §. item si municipes.

Hæreditas solo verbo restitui potest.

b Potes.] actione negotiorum gestorum, & hoc siue sciens siue ignorans fuisti: quia eius negotium fecisti ipso gestu, ut ff. de neg. gest. l. soluendo, & l. si. & ad hoc s. si cer. pe. l. 1. & de negot. gest. l. siue pro fratre.

Sequitur authen. Nisi rogasti. alias, Cōtra cum rogatus, sed tu leges, j. eod. l. iubemus.

fideicommissario restitui sti: a quod creditoribus hæreditarijs pro nouem vncijs præstiteris, à fideicōmissario petere potes. b PP. XV. Kal. April. Laterano & Rufino Conss.

Fideicommissarius cui portio hæreditatis restituitur, pro rata tenetur ad onera & legata Salic.

II. Imp. Philippus A. & Philippus C. Iuliano.

Ad eum cui ex Trebelliano senatusconsulto pars c hæreditatis restituitur, successionis onera seu legatorum præstationem pro competenti portione spectare, indubitati iuris est. PP. XVIII. Kalen. Nouemb. Peregrino & Aemyliano Conss.

Quælibet ciuitas dicitur habere rē publicam, cui potest legari vel fideicōmitti Bal. Vel sic: Etiam di hæreditate reipublicæ restituenda potest detrahi quarta Salic.

III. Imppp. Carus, Carin. & Numerian. A A A. Zotico & alijs.

Si per fideicommissum hæreditas reipublicæ d relicta est: † ex Trebelliano senatusconsulto (quod ab intestato e quoque locum habet) quartæ partis & fructus eius vobis resti

A Deum.] CASVS. Titium hæredem instituisti: eū de parte hæreditatis Seio restituenda rogasti: an Titius creditoribus hæreditarijs ad debita & legata pro portione sua teneatur, quæritur? Respon. quod sic, & quæ pars? dicit de media intelligendum. quotiens enim specialiter partis mentio non fit, de dimidia intelligitur, ut ff. de verb. sig. l. nomen filiorum, §. portionis. Si autem intelligas quod dodrans sit restituendus, tunc illud quod dicit, pro competenti portione, refertur ad onera creditorum, non legatorum: quia ad ea soluenda fideicō. in solidum tenetur, vt ff. e. l. 1. §. vlti.

c Pars.] scilicet dimidia: argu. ff. de verbo. signi. l. nomen filiorum. § 1. & sic est plana hæc lex. si autem dicas pars sci licet dodrans, tunc illud quod dicit, pro competenti portione, refertur tantum ad onera, scilicet creditorum, non ad legata: quia illa in solidum soluit fideicommissarius, ut habes hoc. ff. eo. l. 1. §. pe. & § fin. & l. cū hæreditas, & l. deducta, §. qui post, & infra eo. l. fin. & institut. e. § si qs vna. Alij quòd etiā hoc onus diuiditur, vbi retinet. secus vbi non retinet, ut infra eo. l. fin. ut ibi no. In casu tamen cogitur etiam ad legata hæres, ſm Azo. s. quando portio fideicōmissi non sufficit ad ea soluenda. Itē si æs alienū absorbeat hæditatem, nō detrahitur quarta, & in solidū cōuenitur fideicō missarius, & tñ tenet fideicommissum, ut ff. e. l. 1. § pe.

† Iste intellectus ē bonus. B. Ang. & ē amicus literæ. Sali. † alias, restituta ē.

Si per fideicommissum.] CASVS. Hæres institutus, de tota hæreditate restituēda alicui ciuitati rogatus, restituit non retenta quarta ex Trebellia. senatuscons. quod locum habet etiam si legitimi rogarentur: an quartam & eius fructus repetere possit, quæritur? Dicitur quòd sic, & dic per condictionem indeb. quia forte per errorem facti soluit, credens aliqua de hæreditate excepta ea remansisse, quæ possent sufficere ad quartā. vel dic si non soluit, adhuc sibi de retentione consulet.

Respublica pōt hæres institui.

d Reipublicæ.] scilicet cuiuslibet ciuitatis de Romano imperio, ut ff. eo. l. omnibus, & econtra institui respublica potest, & cogi restituere, ut ff. eo. l. recusare, §. si fisco,

e Ab intestato.] puta si legitimi rogentur, ut ff. eo. l. recusare, § meminisse.

f Restitutio.] solutum ergo erat per ignorantiam facti, vnde datur condictio indebiti, ut infra titu. 1. l. error. Vel dic f restitutio, id est retentio, si solutum non erat.

† Vtraq; est bona ſm Salic.

tutio f competit. Sine die & consule.

Hæc lex habet duas lecturas, & hoc intendit secundum vtramque: Iussus de adeūdo in persona hæredis recusantis adire transfert onus restitutionis in substitutum vulgarem & cohæredē eius sine quarta retentione.

IIII. Impp. Dio. let. & Maximia. AA. & CC. Quintianæ.

B Non iustam g te gere re solicitudinem per fideicōmissum relictæ portionis hæreditatis perspicimus, verentem ne fructū amittas relicti fideicommissi, quoniam auia testatoris ex parte hęres scripta, & tibi rogata restituere, calliditate ac fraude repudiauit, vt ad alium nepotem, eundemque cohæredem h deuoluatur portio, à quo tibi nominatim non fuerat fideicommissum relictum, & coacta suspectam hæreditatem adi C re, i priusquam pro hærede gereret, rebus sit humanis exempta: cum diuo Antonino parenti nostro deberi etiam a substitutis fideicommissum contemplatione iudicij testatoris, quasi tacite † ab his repetitum, k iamdudum placue

g Non iustam.] Diuiditur in tres partes: quia primo ponit thema & motiuum dubitandi. Secundo soluit dubium circa fideicōmissarii. Tertio soluit aliud dubium circa retētionē quartæ. secūda ibi, cū diuo. Tertia ibi, neque enim, hoc dicit. Bal.

Diuisio.

CASVS. Titius instituit fratrē & auiam hæredes, & rogauit auiam restituere partem suam cuidā extraneo, puta Caio, & ut omnis amoueatur obiectio, dic quod hæredes inuicem substituit vulgariter: auia prædicta suam partem repudiauit, ut ad cohæredem eundemq; substitutū perueniret, & fraudaret fideicō missarius, tandem fuit ei præceptum, ut adiret & restitueret, quod antequam faceret, decessit. Dicit hic cohæredē debere restituere portionem auiæ fideicommissario etiam sine retētione quartæ, eo quod auia fuit coacta, nam sponte adeuntibus datur beneficium quartæ.

Quarta dat ipso adeūtib9.

h Cohæredem.] scilicet au æ.

† Singul. tex. ſm Sal. in l. eā quā s. de fideicō. & ſm B. & Pau. hic.

i Coacta adire.] id est iussa adire. si enim in veritate adisset, substitutioni locus non fuisset, ut s. de impub. & ali. substit. l. post aditam. Sed cur fideicommissarius cogebat auiam adire, quæ repudiauerat, cum posset à cohæ D rede petere (ut hic dicit) siue sit substitutus (vt hic erat) siue non, ut ff. de lega. 2. l. si Titio & Męuio, §. Iulianus? Respon. quia forte intererat sua habere ab instituto magis, quàm à substituto, quia non erat ita institutus oneratus, arg. ff. eo. l. recusare, § Titius. Item opponitur, instituta non videtur frauduléter repudiasse, cum fecerit ex volūtate defuncti, qui ei dedit substitutū, ut ff. si qs omissa cau. test. l. quia autem, circa princ. Respon. hic non erat alias repudiatura, nisi ut noceret fideicommissario, sicut & fuit, supra si quis omissa causa testamen. l. prima.

Hæditatē habere ab instituto, quandoq; vtilius est q̃ à substituto.

k Repetitum.] vt dicta l. de lega. 2. l. si Titio. §. Iulianus, & l. cum pater, §. ab instituto, & de leg. 1. l. licet. Sed ar. contra. ff. de leg. 2. l. Celsus. §. pe. vbi ab alio non datur fideicōmissum, quàm a rogato, etiam si fuerit hæres. Sol. secundum R. dic ibi hæres non fuit vel non extitit in rerum natura tēpore testamēti. si ergo fuit, pstabit vt hic, si nō fuit, nō. dic ut ibi dicit. vel secūdū Azo. ista corrigitur per

tur per illam, si Titio & Mæuio.§.Iulianus,in eo. ti. Itē contra,huic,ff.de lega.3.l.1.§.fi. vbi relicta à legitimis non videntur repetita à sequentibus legitimis. Solu. ibi non habuit ex voluntate defuncti sequens legitimus,cū tempore mortis alius erat proximior. nam tantum proximior videtur hæres ex voluntate defuncti.ut ff.de iu.codicil.l.conficiuntur §.sed & ideo: hic autem habuit ex volūtate defuncti cohæres,idemque substitutus.

rit. Neque enim quartæ retentionem, quam illa quæ repudiauit, [a] hæreditatē adire coacta vt suspectam, retinere non potuit,timere debes. S. VI. Idus Iul. Philippop. AA.Conss.

A succedentibus ab intestato fideicommissum potest relinqui, & ab eisdem quarta retineri,& quarta intelligitur id quod superest ære alieno deducto.Salic.

V. Idem AA. & CC. Verissimo.

ET sine scriptura per fideicōmissum [b] hæreditas rectè relinquitur. Igitur si vxor tua te & priuignum suum in discrimine mortis constituta designauit velle successionem obtinere vsque ad dodrantem: eius voluntatem ratā seruari conuenit: cum ab intestato ei succedentes, de restituēdo fideicommisso cōuentos, [c] vltra quartam, ære alieno deducto, quantum [d] penes eos sententia senatusconsulti relinqui præcepit, tantū obtinere posse [e] p̄stiterit. [f] S.V.Kal Maij Sirmij.Cæs. Conss.

Liberi primi gradus de restituendo grauati,etiam post tempus fratris

a Repudiauit.] hic obstat substituto cohæredi, ne detrahat quartam,vt & ff.eo.l.cogi.§ Metianus. Alij dicunt obstare ei,quia habet ex sua persona integram, hoc non placet, vt ff.ad l.Falc.l.quòd si alterutri.Tertij dicunt quòd & hic substitutus fuit coact⁹: sed hoc est diuinare: prima placet. Sed nonne licuit ei auiæ pœnitere de eo q̄ repudiauerat,& adire, & quartam retinere? Respon.licuit forte ante coactionem,non postea, vt ff.e.l. nam quod,§. qui compulsus. Vel dic non potest vnquam postquam repudiauit, ut ī.de repu.hære.l.sicut.

ET sine.] CASVS. Mulier maritum & priuignum habens,codicillos fecit hoc modo: quicunque mihi hæres erit,hæreditatem marito meo & priuigno restituat: an valeat hæc volūtas,quæritur? Dicitur q̄ sic,& venientes ab intestato cōuenti cōtra fideicommiss. vtili actione ex testamento dodrantem restituēt,retenta sibi quarta computanda ære alieno deducto.

b Per fideicommissum.] dandum vobis ab illis qui sibi ab intestato succedunt:qui rectè possunt grauari,ut & ī. eo.l.3.& ī.de condic.l.2.& ī.quādo dies le.l.si fideicō.

c Conuentos.] scilicet vtili actione ex testamēto,ut no. ī.communia de leg.l.2.sed adire cogentur officio iudicis,ut ff.eo.l.ille à quo.§.tempestiuum: conuentos dico in eo quod est ultra quartam. quartam dico computandam ære alieno deducto.

d Quantum.] aliàs quantum penes &c. & aliàs quam, & dic pro quantum,vel propriè.

e Posse.] scilicet illam quartam.

f Præstiterit.] id est præualuerit inter sapientes,vel constiterit vel obtinuerit.

IVbemus.] CASVS. Si testator vel testatrix filium vel filios,filiam vel filias hæredes instituerit pro æqualibus vel disparibus partibus,& inuicem grauauerit, ut si aliquis sine liberis decesserit:altis portionem suam restituat,an retenta quarta restitutio facienda sit, quæritur? Dicitur q̄ sic.nec in fructibus vel talibus, quæ seruando

seruari non possunt,sed in prædijs hæreditatis quarta retinebit,& hoc in prima. An aūt simili mō possit retineri quarta,si rogatus fuerit filius de hæreditate restituēda filio suo,nepoti,auo vel auiæ. Idem intellige in filiabus,& hoc in secunda. An aūt in p̄dictis casibus fideicō.ab hæredibus scriptis satisdari debeat noīe fideicō. quæritur? Dicitur quòd nō, nisi in duobus casibus. Primus est, si testator dixit vt satisdet. Secundus est, cum pater vel mater ad secūdas nuptias crediderit migrandū, & hoc in tertia. An autē si grauatus de restituendo, vno filio superstite tm̄,vel nepote ex filio uel filia,decessit, sibi immineat restituendi necessitas? Dicit̄ q̄ non,quia deficit cōditio.nō.n. sine liberis decedere videt,q prolem sustulerit,ut ī.de fideicō.l cum acutissimi. vnde fideicom. non datur petitio, & hoc in quarta. An aūt qđ dictū est de quarta nō in fructibus, sed rebus hæreditarijs retinenda.& de satisdatione præstanda in alijs hæredibus q̄ in prædictis, puta in liberis primi gradus, locū habeat,quærit̄? Respon.q̄ non, & hoc in quarta & vltima parte.

bus vel proprijs filijs, vel multo magis extraneis priuilegiantur, ut fructus nō imputentur in quartam, etiā si testator dixerit:& vt non teneantur satisdare de fideicommisso restituendo,nisi in duobus casibus:& vnicus filius vel nepos excludit substitutum sub conditione,si decesserit sine liberis h.d. Vel breuius: Liberi primi gradus non tenentur sibi fructus computare in quarta,nec tenentur satisdare de fideicommisso,nisi in certis casibus.Salic.

VI. Imp.Zeno. A.Dioscorio præfecto prætorio.

IVbemus quotiens pater vel mater,filio seu filia, filijs vel filiabus, ex æquis vel inæquis partibus hęredibus institutis,inuicem [g] seu simpliciter [h] quosdā ex his, aut quendam rogauerit, qui prior sine liberis decesserit, portionem hæreditatis suæ superstiti seu superstitibus restituere: vt omnibus modis retenta quarta pro auctoritate Trebelliani senatusconsulti, non per imputationem redituū † (licet hoc testator rogauerit vel iusserit) sed de ipsis rebus hæreditarijs [i] dodrans restituatur.

¶ Idemq; in retinenda le-

g Inuicē.] hæc verba inuicem & simpliciter, determinātur ab interiori verbo,rogauerit. Et dic inuicem, id est vicissim grauauit vnum de restituendo alij.

† Corrigit ergo.l. 8.§. vnde, ff. de inoffici. testa. Contius.

h Simpliciter.] id est specialiter.

i Hæreditarijs.] scilicet quarta retenta,subaudi.sic & ī. de inoff.testa.l.scimus §.repletionem.Sed contra, ff.de inoff.test.l. Papinianus.§. si conditioni, vbi computantur fructus. Sol.hic corrigit secundum quosdam. Alij q̄ hæc in quarta Trebellianica, illa in quarta naturæ, & hoc propter querelam quæ est odiosa. Tertij dicunt q̄ hoc in liberis primi gradus est speciale,ut in fi.huius legis: secus aūt in alijs,ut ibi nā & alias differunt, ut ff.de hære.insti.l.suus,in prin.& l.sed & si sub cōditione.§.1, Alij dicūt q̄ ibi voluit testator,hic nō,q̄ nō valet,qa hic dicit,licet hoc testator &c. nisi dicas q̄ ibi voluit tacite, hic expresse,inter quas voluntates est differentia, ut ff. ad leg.Falci.l.Titia,& de condi.& demon.l. nonnūquā. Tu dic q̄ ibi certū tēpus statuit,puta decenniū, intra qđ certū erat q̄ quartā & eius fructus habere poterat,hic incertū. Et nota diligenter de hmōi fructibus, cū percipiunt a rogato aut iudicio testatoris,puta rogauit vt restituat post tēpus hæreditatē, aut negligētia nō petentis, aut mora nō soluentis. Primo casu cōputat in quartā,& nil restituit etiā si superest aliqd vltra quartā. In secundo nō cōputat,nec aliqd restituit.In tertio cōputat,& superfluos

Fructus percepti a rogato restituere, an sint in quarta computandi.

perfluos restituit, ut ff. eo. l. mulier 1. §. si hæres, & l. in fi A deicommissariam, in prin. & ff. ad leg. Falcid. l. Paulus respondit. §. 1. & 2. & hoc in alijs hæredibus quàm in suis qui sunt primi gradus. nam possunt esse sui nepotes, cum nemo eos præcederet: tamen non habet locum hæc. l. tui enim tantum ex rebus ipsis quartā detrahūt, qđ in eis est speciale, ut hic dicit.

ADDITIO. Quod hic de fructibus nō imputandis in quartam dicitur, limitat notabiliter glo. in verbo, contestatæ, in fi. c. Raynutius, extra de testa. in fructibus ante litem contesta tā perceptis: secus vero in perceptis post litem contestatam, ut est casus in d. c. Rainu. in uer. in eo vero qđ quartā &c.

a Falcidiæ portione.] nō dicit de alia Falcidia quàm, ī. secundum lo. sed mutat casum, cum, ī. locutus sit quando suis fratribus rogatus est restituere, hic autē quando proprio suo filio, testatoris nepoti. licet quidam dixerunt de nepote rogati. Sed in eo quod dicit retinet Falcidiā cum pater rogatus restituit filio, est cōtra, ff. de lega. 1. l. cū filio §. ipsi quoque. Solu. ibi filius fuerat institutus, & cū patri esset acquisiturus, fuit rogatus pater ut filio instituto restituat, quo casu restituit ut pater, non ut hæres. hic autem pater fuit institutus & rogatus ut hæres.

† Idē hoc repetit & cōfirmat Iustinia.

b Pater vel mater.] institutus vel instituta, & rogatus vel rogata ut suo proprio filio restituat.

gis Falcidiæ portione [a] obtinere iubemus, & si pater vel mater [b] filio seu filia institutis (sicut supra dictum est) hæredibus rogauerit eos easve nepotibus vel neptibus, pronepotibus vel proneptibus suis, ac deinceps restituere hæreditatem.

Filius vel filia non tenetur satisdare nepoti de restituendo fideicommisso paterno vel materno: nisi ille filius vel filia transeant ad secūda vota, vel nisi testator iusserit satisdari. Bal.

In supradictis † autem casibus fideicommissorum seruandorum satisdationē cessare iubemus, si non specialiter eandem satisdationem testator exigi disposuerit, & cum pater vel mater secundis existimant nuptijs non abstinendum. In his enim duobus casibus, id est cum testator specialiter satisdari voluerit, vel cum secundis se pater vel mater mr̄imonijs iunxerit: necesse est ut eadem satisdatio pro legum ordine præbeatur. [c]

Unicus filius excludit substitutum sicut multitudo liberorum, licet testator fecerit mētionem de liberis in plurali. Bald.

Sin autem is qui fideicōmissaria restitutione grauatus est, uno filio superstite, vel nepote ex filio seu filia nato, vel pronepote vel posthumo relicto decesserit: non videtur extitisse conditio: [d] & ideo deficit fideicommissi petitio.

Priuilegium concessum filijs, non extēditur ad nepotes: quia hac lex prohibet. Bald.

B Illud etiā admonemus, ea quæ de Falcidiæ portione nō per reditus, sed per ipsas res hæreditarias retinenda, & de satisdatione fideicommissorum (sicut supra dictum est) concedenda [c] diximus: non ulterius quam in his personis [f] & casibus quorum superius mentio facta est, oportere produci. PP. Kalend. Septēbr. Constantinop. Probino & Eusebio Conss.

C IN AVTHEN. de sanctiss. episcop. §. sed & hoc præsenti, coll. ix. constitu. fina.

Si rogatus de restituendo si nuptias non contraxerit, vel liberos non habuerit, ingrediatur monasterium, deficit fideicommissum, nisi alteri venerabili loco debeat restitui. Salic.

Nisi rogati [g] restituere datum dotis causa vel propter nuptias donationis, vel relictum sub cōditione nuptiarum vel

c Concedenda.] id est remittenda.

f Personis.] id est in liberis primi gradus. Sed uidetur quòd etiam nepos qui est ultra filios, non computet fructus in quartam, ut ff. ad leg. Falci. l. quod de bonis. §. quod autem, quæ est contra: sed ibi non computat in quartam, quia eos compensat cum debito. si autem aliquos supra id haberet, bene computaret, ut in ea. l. quod de bonis §. fructus.

NIsi rogati.] CASVS. Hæc authen. continuatur ad leg. C. Lex Codicis dicit quòd si instituo filium meū in dimidia, & rogo eum qđ si prædecedat sine liberis, restituat fratri suo, ipse detrahit quadrantem de rebus principalibus. Sed fallit in casu huius auth. qui est talis: Habebam duos filios, institui eos æqualiter hæredes & rogaui eos adinuicem: ut si alter eorum decederet sine liberis, restitueret alteri portionem suam: alter eorum intrauit monasterium, vel ecclesiam aliquam venerabilem, nunquid portio sua erit restituenda fratri superstiti, si moriatur canonicus? Certe nō, quia sicut si decessisset cum liberis, euanescit conditio, ita si intrauit monasterium, uel aliquā ecclesiam venerabilem, quia monasterium vel ecclesia habetur loco filij. & hic casus est secundum dominum Io. Sed secundum Azo. qui pinguius & latius hanc aut. extraxit ex corpore authenticorum quàm do. Io. sic ponitur casus. In l. Codicis dicitur, Si filius instituitur, & rogatur restituere fratri si decesserit sine liberis, existente cōditione detrahit quadrantem. Et dicitur decedere sine liberis si decedat sine aliquo descendente. Sed per istam auth additur l. Codicis, quia si ingreditur locum uenerabilem, vel monasterium, fideicōmissum expirat, quia monasterium habetur loco filij. Vel dic casum aliter ut in glos.

c Præbeatur.] quem ordinem habes ex titu. ff. ut le. no. ca. & altero casu cauet propter speciale præceptum, altero propter odium secundo nubentium, ut in authen de nupt. §. placet, colla. 4. Sed qualiter cauebitur à patre filio ut ff. ad Trebel. l. imperator, & instit. de inuti. stipu. §. item inutilis? Respon. hoc speciale his duobus casibus, ut hic innuit.

Pater aliquādo cauet filio.

d Conditio.] quia non est sine liberis qui huiusmodi habet prolem, ut ī. de fideicom. l. cum acutissimi, & ff. de postlic. l. fi. & ī. de instit. & substit. l. generaliter. §. fi. & de condi. inser. l. j. Et not. quòd hic. §. sin autem, refertur ad primum casum, id est quando frater rogatus erat restituere si decedat sine liberis. nam debet restituere si decedat sine filio vel nepote. si tamen intraret monasterium, videtur habere filium, & hoc addit authent. quam hic lege: Nisi rogati &c. vel aliam, Si quis sub conditione &c. quæ sunt in corpore de san. epi. §. sed & hoc præsenti, colla. 9.

g Nisi rogati.] Hanc auth. lege, & aliam verbosam, si quis sub conditione, quæ & de nouellis trahitur, cod. §. si quis sub conditione, omitte. Et dic casum: Dedi mulieri fundum, ut in dotem haberet, vel viro, ut haberet in donationem propter nuptias, uel in testamento reliqui in easdē causas, & rogaui ut si nuptias non contraherent, vel liberos non haberent qđ restituerent Titio. his casibus si monasteriū intrent, fideicōmissi petitio deficit, & hoc nisi alij venerabili loco relictū erat: & ita pure dat

Monasteriū & ecclesia habentur loco filij.

 vel re-

vel relinquit prædictis personis. & e contra idem. si sub conditione, ut relinquo fundum si nuptias contraxerit, vel liberos habuerit: alioquin habeat alius.

a Locum venerabilem.] secus si capellã, cum seculo nõ renuncient, sed propria habeant. sed tamen in corpore vnde sumitur, videtur dicere etiam in seculari idem esse. Item quid si ingrediatur mala fide, vt fraudet fideicommissarium? Videtur teneri monasterium reuocatoria, ut ff. q in fraud. cre. l. omnes §. Lucius. Item quid si non ingrediatur, sed instituat tantum locum venerabilem? Videtur non deficere cõditio, nec haberi ecclesia pro filio. Primo quia leges de ingredientibus, non de instituentibus loquuntur, ut in authen. de monachis, § illud, colla. 1. & in authent. hæc cõstitutio inouat cõstitutionem, col. vij. Secundo, quia vere liberos non habet. nec obstat quod ecclesiã instituit, quia authen. hæc, & in corpore, §. sed & hoc præsenti, & in nouellis, §. si qs sub conditione, dicunt de ingrediente & ex pendente ibi prædicta bona ad pia opera. & ipse dũ vixit, in clericatu mansit, quod hic non fuit, præterea testator de liberis tantum sensisse videtur, ut argu. ff. ad Trebell. l. ex facto. §. si. & sensus & mens testatoris magis quàm verba sunt attendenda, ut i. de libe. præte. l. 3. & ff de adi. leg. l. 3. §. conditio. Item & verba ad hoc faciunt: quia dixit, sine liberis, & à verbis non est recedendum, ut ff. de le. 3. l. non aliter. Item posito quod sit loco filij ecclesia, est utilis erit filia, non naturalis: at ciuilis filius non excludit huiusmodi fideicommissum, ut ff de condi. & demõ. l. fideicommissum, & de leg. 2. l. si quis ita, §. is cui, & argu. i. de his qui ve æta. impe l. fin. Item si haberetur pro filio etiam alij æque venerabili loco auferret: quod non est verum, vt in corpore continetur huius authen.

† Idẽ in c. in pñsentia, añ fi. cũ glo. fi. extra de proba.

liberorum, monasterium vel alium locũ venerabilem [a] ingrediantur: siue restitutio aut substitutio fiat sub prædictis cõditionibus, siue in redemptionem captiuorum, seu in egentium alimenta.

IN AVTH. [illegible]

Rogatus de restituendo quod ei superit ex hæreditate, tenetur saltem quartam partem reseruare, & si eam deminuit (præterquam in casibus hic permissis) de bonis eius suppletur: & in subsidium contra acceptatorem agitur. Sali.

Contra, [b] cum rogatus fuerit quis vt sine liberis decedens, quod tunc ex hæreditate superest, restituat, vel alijs huiusmodi fideicommissi uerbis [c] grauatus quartam † institutionis fideicommissario restituere cogitur.

† Cõcor. gl. 1. prope. fi. in versi. si ve ro rogat⁹, in c. in pñsentia, extra de pb.

¶ Super hoc igitur & cautionem, nisi à defuncto remissa sit, exponet. [d]

¶ Quòd si contingat [e] eã deminui, aut ex ipsius substantia suppletur: aut ea deficiente, in rem [f] actione & hypothecaria fideicommissario vti permittitur aduersus rerũ acceptores.

¶ Ex causa tamen dotis, [g] seu propter nuptias donationis, seu captiuorum redemptionis, vel si non habeat vnde faciat [h] expensas, huius quartæ permittitur deminutio.

Soli tutori potest hæreditas restitui, si pupillus nesciat fari. idem in curatore furiosi: & idem econtra si ipsi sunt de restituendo grauati. hoc dicit vsque ad §. cum autem Salic.

VII. [illegible] Iustiniano prætorio.

Sancimus, licentiam esse etiam soli tutori [i] recte fieri fideicommissi nomine vniuersitatis restitutionem, quod pupillo relictum est, & sine onere fideiussionis: [k] vbi tamen pupillus fari non possit, vel abesse noscitur: [l] ne dũ nimia [m] subtilitate vtimur circa res pupillares,

infra, ut in post. leg. l. cum Archimedorum. Et sic est argu. contra, ff. de vulga. substitu. l. 2. interdum, & de coll. bono. l. 1. §. si impuberi. sed ad primam respondeo: quia hic de cautione, non de hæreditate est solicitus, & eo modo respondebo ad secundam. Accur.

e Contingat.] id est tangat.

f In rem.] pro rebus hæreditarijs quę continentur in fideicommisso, & hypothecariam habet pro eisdem: quod est mirabile, ut & i. de iu. dot. l. in rebus. Vel dicit hypothecariam dari pro alijs rebus hæreditatis quæ nõ continentur fideicõmisso, ut & supra cõmunia de lega. l. 1. res enim quæ continentur fideicommisso, non possunt dici obligatæ fideicõmissario, cum ipsius sint, ut ff. de pign. act. l. si rem alienam.

g Dotis.] constituendæ vel exigendæ à grauati persona, & vtrunq; probatur in corpore, ut dixi supra commu. de leg. in authen. res quæ. Et no. quòd in quatuor casibus permittit hic deminutionẽ quadrantis.

h Faciat.] quia dodrans non sufficit: secus puto si dodrantem totum dilapidauit, & nunc propter impensas vult deminuere quartam, ut in auth. de restit. & ea quæ pa. § hæc igitur omnia, coll. 4. Item quid si nihil consumpsit, sed tota superest? Respond. hæres eius dodrantem retinebit, vt ipse poterat, vt arg. i. tit. 1. l. quanquam.

† Cõcor. c. dilecti. cũ glo. 1. extra de iudi.

Sequitur alia authen. contra cum rogatus, quæ est de restitutionibus, §. nobis, colla. viij. quæ super principium huius legis legitur.

b Contra.] id est ecõtra. nam in l. Codicis, iubemus, in prin. dictum est dodrantem restituendum, & quartam retinendam: hic vero cum rogatur restituere quod superierit ex hæreditate post mortem, ut & ff. de lega. 2. l. imperator, in fin. & l. si. & ita dodrantem retinet, & quartam restituit.

c Huiusmodi verbis.] quæ sunt apta ad hoc, vt instit. de sing. re. per fideicom. re. §. fina.

d Exponet.] corrigitur ergo l. iubemus. in eo quod dixerat generaliter non caueri. Vel verius, ibi dicit non caueri, cum frater fratri, vel pater filio vel nepoti restituere rogatur: sed si alij est restitutio facienda, cauetur ut hic. Item no. hic quem esse de bonis viuentis sollicitum, ut

i Sancimus.] CASVS. Hæredem tuum de hæreditate tua pupillo restituenda rogasti. an tutori restituere possit, quæritur? Respond. quod sic, si pupillus abest, vel si præsens est, & fari non possit, & causam subiungit in litera. Idẽ est si rogasti furioso restituere: quia curatori eius restituere potest. e conuerso si pupillus vel furiosus rogatus sit restituere, dicitur quod curator restituere potest, & hoc in prima. Si autem rogatus restituere ante vel post litem contestatam contumaciter se absentauerit, vel antequam restituat, decesserit, vel fideicom. secundus rogatus sit restituere, in illis tribus casibus ipso iure transeunt actiones ad fideicommis. & hoc in secunda.

i Tutori.] tanquam simplici procuratori, ut & ff. eo. l. quamuis, & l. seq. non autem tanquam facto procuratore in rem suam, ut ff. de iure do. l. si mulier. §. ex asse.

k Fideiussionis.] s. de rato. item etiam sine iudice, & sic est specialis casus, sicut sunt alij quidã, ut i. de administra. tuto. l. sancimus, 2. in fi. & l. constitutionem, sed infanti cũ auctoritate tutoris, vt ff. e. l. seruo. §. si pupillo,

l Noscitur.] secus, si esset præsens, & maior infante, quia tunc fieret ei cum auctoritate tutoris restitutio, ut ff. e. l. restituta, §. si. & l. se. & i. de iu. de. l. potuit, & l. si infanti.

m Nimia.] sic, xlix. distinc. ca. huic etenim & c.

Casus

ipsa subtilitas ad perniciē eorum reuertatur.

¶ Idemque iuris esse oportet, & si furioso fideicommissaria debeatur hæreditas: vt restitutio curatori eius soli, nomine scilicet furiosi celebretur. Quis enim sensus, quæ vox certa furioso esse intelligitur, cū in vtroque casu[a] restituentes plenissimam consequantur ex nostra lege securitatem? Hoc eodē obseruando & si ipsi pupilli[b] vel furiosi restitutione grauati sunt.

Si hæres de restituendo grauatus, per contumaciam sit absens: vel si primus fideicommissarius in restituendo secūdo sit morosus, vel quis eorū antequam restituat, sine hærede decedat: ipso iure transferuntur vtiles actiones. h. d. vsque ad finem. Salic.

Cum autem[c] aliquis hęreditatem restituere iussus est, & dolo malo vel post litem cōtestatam vel antea sese contumaciter celauerit: vel si suppositus fideicommissariæ restitutioni, antequam restitueret hæreditatem, ab hac luce subtractus est, nullo hærede[d] vel successore ei existente: vel fideicommissarius cui restituta est ex trebelliano senatusconsulto hæreditas, alij per fideicō missum restituere iussus fuerit res hæreditarias, quemadmodum actionū translatio celebretur in tribus istis casibus, apud ueteres dubitabatur. & Domitius Vlpianus constituēdum[e] esse super his putauit.

¶ Sancimus itaque, vt siue per contumaciam[f] abfue-
B rit is cui restitutio imposita est, siue morte præuentus nullo relicto successore fuerit, siue à primo fideicommissario in secundum translatio celebrari iussa est: ipso iure[g] vtiles actiones transferantur. D. X. Kalen. Nouēb. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

Rogatus de restituendo fideicommissum vniuersale & speciale, totum debet restituere absque speciali detractione: & fideicommissarius specialis contra vniuersalem cui restitutio est facta potest agere. Salic.

C VIII. Idem A. Ioanni. P. P.

QVidam testamento condito, iussit hæredem omnem hæreditatem quā ei dereliqt, alij restituere: speciale[h] etiam fideicommissum alteri adscripsit. & quærebatur, specialis fideicommissarius id quod ei derelictū ē, à quo cōseq debeat, vtrū ne ab hrde, ut post restitutionē eius[i] alias res vni-
D uersitatis fideicōmissarius accipiat: an vnà cū alijs[k]

a Casu.] de pupillo, & de furioso.

b Pupilli.] infantes, vt possint ipsi tutores restituere, vt hic, & ff. eod. l. restituta. §. fina. & l. seq. sed hoc cum alij est restituenda, non tutori, quia se auctore sibi non potest restitui, ut ff. eo. l. 1. §. quæ situ fuit. Sed cur aliud debitum a pupillo pōt sibi soluere se auctore, vt ff. de adminis. tuto. l. quotiens §. sicut? Respon. quia hæc restitutio continet translationem actionum, ut ff. eo. l. restituta. §. si.

c Cum autem.] in tribus casibus loquitur istum §.

d Hærede.] sed quomodo potest esse sine hærede, cum supersint saltem legitimi? Respon. nullus eorum vult, nec etiā fiscus. Vel dic eum esse sine hærede, qui non habet hæredē statim cū moritur. ADDITIO. Aduertas secundū Bar. hic quòd de hoc debet tamen aliqua discussio fieri, ut fiat saltem aliqua proclamatio, si est aliquis qui uelit esse hæres talis, arg. ī de remiss. pign. l. si eo tempore. tunc enim nemine comparente transeunt actiones ipso iure, auctoritate huius legis.

e Constituēdum.] scilicet de nouo, quia si non sit constitutum aliquo iure.

f Per cōtumaciā.] vel ante litem contestatam, vel post, vt ī. posuit, & ita videtur quòd ante litem contestatam possit ferri sententia definitiua, vt illo vocato & non veniente pronunciet restituēdam hæreditatem, & sic ipso iure competunt vtiles actiones, vt in libertate dicitur. ff. de fideicom. lib. l. cum vero. §. subuentum. Vel dic non ferri sententiam,[1] ut ī. de temp. appel. l. si §. illud: sed iudex rediget in actis per tabellionem, qualiter & pro quo, & ad cuius petitionem ille est vocatus, & nō venit, & per hoc satis erit fideicommissario vt habeat vtiles actiones, si probauerit postea fideicommissariam hæreditatem sibi restituendam.

g Ipso iure.] est & quartus casus, scilicet vbi rogatus alienauit. Nam in alienatis non puto necessariam restitutionem: quia rogatus nihil iuris habet in rebus illis, quod concedere possit, & hoc videtur dicere, l. ī. commu. de leg. l. fin. §. pen. & supra, eodem, authen. contra cum rogatus. Item si à primo fideicommissario non exigitur cessio, quia non habet directas, ut hic dicitur, ergo cū rogatus in alienatis nullam habeat actionem, multo
A magis non exigitur cessio: cum ibi primus fideicommissarius habeat vtiles. Item est & quintus, ut ff. eod. l. 1. §. sed & quotiens. Item & sextus secundum quosdam, ut ff. eodem, l. ita tamen. §. si pater filium. Sed ibi videtur quòd fiat restitutio. Item ad id quod dicit ipso iure transire actionem de vno fideicommissario in alium, ut hic, & ff. eo. l. si hęres institutus, in princ. est contra, ff. eodem l. j. §. de illo. Solu. hic corrigitur. Vel dic transfert vt ibi, cum non fuit contumax. Sed nec prima nec secunda placet. Dic ergo, ibi erat rogatus sub conditione vel in diem, vnde ante diem restituit sponte. Nec ob. ff. eodem l. sed si ante, vbi dicit quòd non transeunt ante diem, quia ibi fauore fideicommissarij fuerat dies appositus, vt & dixi ī. de fideicom. l. post mortē, hic autem rogatus erat pure. & ideo lex sublato circuitu transfert vtiles, quia & facta trāslatio expressim non transfert nisi vtiles, sed primus rogatus potest cedere directas, & ideo expectatus eius cessio. Item not. primum fideicōmissarium si restituat secundo (vt hic fit) non retinere quartam ex Trebel. nisi ante primus rogatus voluerit retinere, ut ff. eodem. l. 1. §. inde Neratius. Vel nisi suspectam dixerit primus hæres, & sic coactus totam restituit nihilo detracto, ut ff. eod. l. Marcellus. §. 1. & l. facta, §. si cum suspecta. Item & in alio casu, vt ff. eodem. l. ex asse, in fine: imo est exceptio ab illo casu vbi suspectam adijt.

Actio trāsit ipso iure de vno fideicommissario in alium.

[1] Glo. tā prima in c. qm̄ frequēter, ponit hūc casum ꝑ excepto à regula illius c. qm̄, scilicet ꝙ añ lit. cōtest. nō sint reci. testes, vel ferēda sententia definitiua.

QVidam.] CASVS. Hæredem tuum de tota hæreditate tua Titio restituenda rogasti, & Seio Stichū per fideicommis. reliquisti, a quo Seius Stichum consequi debeat an ab hærede, an à generali fideicom. ita scilicet vt post restitutionem Stichi alias res vniuersitatis hæres Titio restituat, an generali fideicommis. aggregari debeat, ut Titius Seio Stichum tradat? Respondeo. quòd tota hæreditas Titio restituenda est, & ea restituta, restituet Titius Seio Stichum, nec refert constiterit specialis fideicommis. an non.

h Speciale.] puta prædium.

i Eius.] scilicet prædij.

k Cum alijs.] hoc verū, nisi in eo casu quando hæres de

ductis legatis iussus est restituere hæreditatem, in quo casu hæredi datur electio, ut ff. eo. l. cogi. §. inde quęritur. Vel nisi testator iniunxerit onus legatorum nominatim hæredi, ut ff. eo. l. Marcellus, in princip. aliàs non, ut hic, & ff. eod. l. 1. §. is qui, & §. fin. Sed quidam dicunt esse speciale quod hic dicit, propter hoc: quia de tota vel omni hęreditate rogauit testator, & hæres nihil retinuit. Alij dicunt diuidi onera, vt s. eo. l. 2.

a Et hoc.] scilicet prædium.

rebus oporteat & hoc [a] generali fideicõmissario aggregari, vt ipse speciali fideicommissario hoc tradat, siue in rebus, siue in pecunijs fideicommissum relictum sit?

¶ Sancimus itaque totam quidem substantiam secũdum senatusconsulti Trebelliani auctoritatem restitui generali fideicommissario: illum autem speciali fideicommissario id quod ei derelictum est, dependere. D. XV. K. Nou. Cõstatinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

A [illegible]

Continuatio.

Qualiter minuantur vniuersalia relicta, dictum est. nunc subijciamus d[e] deminutione singularium relictorum q[uæ] fit per legem Falcidiam. Azo.

*S*Cire.] CASVS. Si hæredem instituisti, & multa ab eo legasti, & hæres sciens sibi competere Falcidiam, solida soluit legata, an quod plus debito soluit repetere possit, quæritur? Dicitur quod non, cum errasset in iure scilicet credens hoc ei licere etiam post solutionem. Vel dic, hæredem tuum de aliqua re reddenda alicui rogasti, vel parte eius: hęres cũ poterat retinere q[ua]rtam illius rei p[er] Falcid. solidam soluit, vt plene faceret q[uo]d iusserat sibi testator, an possit repetere quartam ex l. quod plus debito soluit, quæritur? Respon. quod non.

TITVLVS XLIX.

AD LEGEM FALCIDIAM.

Non offendit ius commune ille qui beneficio non vult vti. Bal. Vel sic: Soluens scienter quod per Falcidiam retinere poterat, non dicitur plus debito soluere. Salic.

I. Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Prisco.



SCire debes, [b] omissa Falcidia quo pleniorem fidẽ restituendæ portionis exhiberes, non uideri [c] plus debito solutum esse. PP. III. Id. Maij, Laterano & Rufino Cõss.

Falcidia minuit omnia legata pro rata. Salic.

II. Iidem AA. Sanctiano.

FAlcidiæ rationem aduersus omnes [d] pro modo legatorum & fideicommissorum locum habere, certi & explorati iuris est. PP Kalen. Iul. Laterano & Rufino Conss.

Ablata hæredi tanquam ab indigno, legata non minuunt, neque augent. h. d. Bal. Vel sic: Hæres accommodans fidem tacitè de restituendo non capaci, priuatur omni commodo hæreditario fisco applicando, qui tenetur ad legata scilicet, & Falcidiam detrahit hic, sicut hæres facere potuisset. Salicetus.

III. Imp. Alexander A. Hermagoræ.

ETiam si tacitum [e] fideicommissum hæredem administrasse [f] apparuerit: legata tamen seu fideicommissa [g] quæ testamento relicta sunt, præstãda esse, ambigi non opor-

b Scire debes.] scilicet tu hæres rogatus.

c Non uideri.] sed certe im[mo], quia Falcidia ipso iure deminuit legatum, ut ff. eodem, l. in quantitate, in fi. & l. Plautius, & l. lineam, & quorum lega. l. 1. §. si quis ex mortis. Sed dic non videri quo ad hoc vt habeat locum condictio indebiti, cum sciens fecerit, vt ff. de regu. iur. l. cuius per errorem: secus si errore facti soluisset, ut i. e. l. error. sed quæ erat hæc dubitatio? Respon. quia forte erat minor vigintiquinque annis ille qui soluit, per quod volebat repetere, ut supra si aduer. sol. l. 2. sed ibi in iure errauit, hic sciens fuit. Vel erat vir maior institutus rogatus date vxori legatum, & ipse postquam præstitit, defalcare volebat, quasi donatio fuisset inualida: sed tamẽ non potest, ut ff. de dona. inter virum & vxo. l. si sponsus, §. si quis rogatus, & §. precedenti.

Legatum ipso iure minuit Falcidia.

FAlcidiæ.] CASVS. Hæres quartam detrahere potest ab his quæ relicta sunt beneficio l. Fal. an detrahere tantum ab uno quantum ab alio debet, quæritur? Respon. quòd non, sed pro modo, & quantitate relictorum de singulis est detrahendum, sed non vna res pro singulis est retinenda, ut ff. e. l. Plautius. Viuia.

d Omnes.] scilicet legatarios & fideicommissarios quæ sunt tamen. P. sed non soluit, an in vna re possit hæres habere Falcidiam, vel retinere? Quidam quòd sic, vt s. famil. ercis. l. filium quem: sed illa in quarta Trebellianica. Item pro eis, ff. de lega. 1. l. non amplius. §. fina. sed illa loquitur in parte bonorum legata. Item pro eis, ff. e. l. si ex pluribus: sed illud est propter exceptionem quam habet hæres in re non soluta. Item p[ro] eis, ff. eo. l. linea. sed ibi vendicat, ut Falcidiam detrahat, nõ ut totam teneat. Tu ergo dic quod non potest retinere quartam in vna re, sed in omnibus legatis, vt hic, & ff. eod. l. Plautius. & l. in quãtitate, §. fina. & arg. i. eodem, l. penul. & & ff. quorum lega. l. 1. §. si quis. quandoque tamen Falcidia quæ debet detrahi ex vna re, detrahitur ex alia, ut ff. eo. l. plane, & l. seq. §. si solus, & l. ex asse. Item si res diuidi non potest, partis offertur æstimatio, vt ff. eo. l. lege Falcid. interueniente, & l. si is, §. si.

Falcidia in vna re retineri nõ potest.

ETiam.] CASVS. Hæredẽ tuum rogasti de restituenda hæreditate tua per fideicommiss. cuidam non capaci, puta filio tuo spurio, & multa alia specialia legata reliquisti in testamento tuo, an debeantur, quæritur? Dicitur quòd sic, quatenus patitur lex Falcidia, quasi dicat, deducta quarta, licet videtur quòd quartã retinere non possit fiscus quia est hæres, & hæres eã detrahere non posset, à quo hæreditas euicta est, quasi ab indignò: ergo nec fiscus qui in locum eius successit. sed hoc verum non est. Vel sic, in testõ suo reliquit quis legata, & inter cætera dixit de hæreditate restituẽda ab eo filio quem habeo de tali monacha, & rogauit in aure, vel alias non coram testibus, vt illi filio daret fideicommiss. & dic sic, an fiscus debeat vel possit detrahere quartam de tali fideicommis. an totum legatarijs erogare sine iniuria Falc. contentus quarta hæredi ablata? & dicitur q[uod] sic. Vel sic, & male: an de tali fideicom. possit hæres detrahere Falci. & an etiã de alijs? Respon. quòd de alijs potest, de hoc non. hæc positio non valet, sed prima positio verior est, & magis consonat literæ. Viui.

e Etiam si tacitum.] fuit tacite non in aperto rogatus, vt cuidam non capaci restitueret hæreditatem, ut ff. de iure fisc. l. non intelligitur, & in authen. quib. mo. natu. effic. sui. §. discretis, colla. 6.

f Administrasse.]. i. soluisse cui iussus erat, vel administrasse, id est consensisse defuncto vt faceret prædicta.

g Fideicommissa.] scilicet alia relicta capacibus. & dic, præstantur a fisco, ut hic, & ff. ad Sylla. l. cum fisco, & ff. de fideicomiss. l. imperator. §. fina. & hoc si fiscus agnoscat bona: alias ipse hæres præstat, ut ff. de leg. 1. l. si seruus plurium, §. penult.

Cum

tet: ad eum videlicet modum quē lex Falicidia patitur: cum quartam [a] quæ aufertur [b] hæredi, qui contra legem fidem suam obtulit, legatarijs [c] proficere non placuit. PP. Idib. Octob. Alexādro. A. Cōs.

De legatis principi dandis detrahitur Falcidia. Salic. post. Bald.

IIII. Idem A. Philetiano.

ET in legatis principi datis legem Falcidiā locum habere, merito diuo Hadriano placuit. [d] PP. V. Kalend. Ianuar. Alexandro. A. Conss.

De donatione causa mortis, detrahitur Falcidia. Bald. & Salic.

V. Idem A. Damatatæ.

SI mortis causa immodicas donationes in sororem tuam matrem contulisse probare potes: legis Falcidiæ ratione secundum constitutionem diui Seueri [e] aui mei uti meritò potes. [f] PP. XV. Kal. Nouem. Maximo. II. & Aeliano. Conss.

Primo detrahitur æs alienum etiā de rigore aditionis confusum: de superfluo legata præstātur deducta Falcidia de quolibet legato pro rata. hoc dicit. Bald. Vel sic: In computatione Falcidiæ æs alienum deducitur etiam hæredi debitum: & de relicto ad fabricam operis publici detrahitur Falcidia pro rata. & præstitum vltra modum non præiudicat. Salic.

VI. Idem A. Secundinæ.

IN imponenda ratione legis Falcidiæ, omne æs alienum deducitur, [g] etiā quod ipsi hæredi [h] mortis tempore debitum fuerit, quamuis aditione hæreditatis confusæ sint actiones. [i]

¶ Omnia [k] autem legata quamuis in operibus publicis conficiendis statuisque ponendis data sint, ad contributionem dodrantis [l] pro rata [m] suæ cuiusque quantitatis reuocantur.

¶ Nec siquid ultra solidū hæres præstiterit aut perfecerit, legitimæ computationi præiudicatur. [n] S. V. Kalen. Ianuar. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Iure isto cessat Falcidia in testamēto militis: hæres tamen potest deducere bona sua per defunctum possessa. Salicetus.

VII. Idem A. Primo & Pomponio.

IN testamento quidem militis [o] ius legis Falcidiæ cessat. Sed si ea quæ ad vos pertinent, defunctus tenuit: bonorum eius vi-

---

a Cum quartam.] bene dico salua Falcidia, cum &c. Et caue quòd hæc lex non dicit de tribus partibus confiscādis. pro constanti enim est, ut ff. de iure fis. l. cum tacitum, sed legatarijs dantur, vnde non videntur peruenire ad fiscum, ut hic. sic ergo ex totali hæreditate habet fiscus quartam, & ea omnia petit fiscus petitione hǣditatis, tanquam à prędonibus, ut ff. de peti. hæredi. l. prædonis.

b Aufertur.] ut indigno, & applicatur fisco, ut hic, & ff. ad leg. Falcid. l. beneficio §. 1. & ad Treb. l. Marcellus, §. fi. & de his quib. vt indi. l. hæres, & de vsur. l. cum quidam, §. in tacito. Ab hac confiscatione quartæ excusatur filius & seruus qui habent necesse parere, ut ff ad leg. Falc. l. si tacitū. Item hæres qui se defert, ut habeat tertiā illius quartæ. Sed extraneus deferens habet dimidiam, ut j. de his qui se de. l. 1. li. 10. fideicommissarius non capax habet dimidiā dodrantis si se deferat, ut ff. de iu. fis. l. cū tacitū.

c Legatarijs.] dicebant enim, sicut nō remansit hęredi, sic nec fisco remanere debet. sed secus est.

ET in legatis.] CASVS. Si hæredem instituisti, & principi tot legasti quòd nihil remansit penes hęredem, an non obstante q̄ principi legata relicta sunt, hæres quartam detrahere possit, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuia.

d Placuit.] idem si deo cœlesti iure veteri, vt ff. eo. l. 1. §. ad municipum. & econtra princeps institutus retinet si vult, licet donare cōsueuerit, adeò, vt sic facere debeat secundum quosdam, vt ff. ad Trebel. l. si legatus. §. fin.

SI mortis.] CASVS. Materfamil. filium & filiam habens, in filiam donationem fecit causa mortis, & filium hæredem instituit, ita q̄ remansit ei minus quarta. si probare potest hæres talem donationem in filiam exercuisse, an beneficio legis Falcid. vti possit, quæritur? Dicitur quòd sic.

e Diui Seueri.] Primo fuit l. Falcid. inducta ad legata, sed constitutione diui Seueri ad donationes porrigitur, vt hic, & j. de dona. causa mor. l. 2. & j. eo. l. penul. & ff. quorum leg. l. 1. §. si quis ex mortis, cum ad instar legatorum sint inductæ, ut j. de don. causa mor. l. fi. Item in illis quæ confirmantur morte, locum habet Falcidia, ut j. eod. l. in donationibus. Item in mortis causa capione, vt j. eodem, l. penult. & ff. eodem, l. cum pater §. 1. & l. alienus, & l. si hęres cui. Sed quidam contra, argu. ff. eod. l. 1. §. item si ita, & l. acceptis. Et dic quòd mortis causa capio est quæ ex testatoris liberalitate non proficiscitur, nec peti potest ut debitum, vt ff. de don. cau. mor. l. qui precio, & l. si mulier, & l. mortis causa capio, ut & ff. eodem. l. 1. §. fin.

Lex Falc. ad quæ sit inducta.

Mortis cā capio, qd est.

f Vti potes.] tu hæres institutus à matre.

IN imponenda.] CASVS. Creditorem hæredem instituisti, & multa legata reliquisti, licet aditione hæreditatis cōfusa sit actio, detrahi debet ęs alienum vel hęredi vel alij debitum. Falcidia autem habet locum in legatis. nec refert fuerit aliquid legatum in opus publicum, vel in statuas faciendas, quia semper a quolibet legato pro rata detrahet hæres quartam. nec si plus vni legatario soluerit quàm debuerit, scilicet quarta non retenta, quia et gratiam voluerit facere, nec ꝓpter hoc sibi præiudicauit quantum ad alios legatarios, quo minus in non solutis retinere possit quartam? similiter in solutione repetere possit, si per errorem soluisset, ut j. eo. l. error.

g Deducitur.] Nam non videtur esse in bonis æs alienum, vt ff. de verb. sign. l. subsignatum, §. 1. & instit. eod §. cum autem ratio, & ff. eo. l. 1. §. fin.

h Hæredi.] nisi cōpensari præcepit, vt ff. eo. l. si debitor, & de leg. 2. l. cum pater, §. Titio, quod est speciale. regulariter enim iure isto non poterat ꝓhiberi hæres vti Falcidia, ut ff. eo. l. pater filiā, & l. quod de bonis, §. 1. & §. cum fidei commissum.

i Actiones.] vt & s. de fideicommis. l. cum secundum. sed hodie si fiat inuentarium, non confunduntur, ut s. de iure delib. l. scimus, §. in computatione.

k Omnia.] quæ tamen valent, vt & ff. eod. l. non est, §. fi. & l. seq. & l. in ratione. 2. §. penult. in fi.

l Dodrantis.] dandi legatarijs.

m Pro rata.] argu. pro eo quod not. j. eo. l. 2.

n Præiudicatur.] scilicet in alijs non solutis, ut & ff. e. l. quod de bonis, § non idcirco, nec in solutis, si in facto errando soluit, vt j. eo. l. error.

IN testamento.] CASVS. Si miles militans iure militari testamentū fecit, & hæredem instituit, & multa legata reliquit, an hæres de legatis quartam detrahere possit, quæritur? Dicitur quòd non. Idē est si res alienas possedit: quia in his cessat lex Falcid. & his quorum sunt sine deminutione aliqua restitui debent. Sequuntur duæ authen. sed primo legenda est illa, Sed cum testator, deinde alia, Sed in eadem.

o Militis.] scilicet militantis, secus si est veteranus, vt ff. eod. l.

deri minimè possunt: & ideo recte rationem eorum, vt æris alieni, [a] haberi desiderabitis. PP. Kal. Maijs. Alexandro. II. & Marcello Conss.

IN AVTHEN. de hær. & Falcid. §. hinc nobis, & §. seq. col. j. conti. j.

Hæres Falcidiam non detrahit cū testator prohibuit: & si eius voluntati non obtemperet, hæreditas alijs defertur: testatore non prohibente, Falcidiam detrahit si inuentarium legitime conficiat: alias ad integra tenetur legata, etiam vires hæreditatis excedentia: nulla huiusmodi lite annū trāscēdente: & hæres scienter quadā ex legatis integra soluens, de alijs Falcidiam non detrahit: nec ei solutorū repetitio competit. Salic.

B

SEd cum testator hoc expressim [b] vetuit, nō ignarus [c] quis modus sit sui patrimonij, cessat [d] Falcidia: & si hæres in hoc defuncto non pareat, defertur hæreditas personis enumeratis sub titulo de legatis [e] & fideicōmissis. ¶ Item si hæres quædam legata, substantię suę mensuram subtiliter [f] agno-

C

Trebellianum senatusconsultū habet quinq; remedia.

cod. i. si post, & l. ad ueterani. Idem in Trebellianica, ut ff. ad Trebellia. l. 1. §. penult. ibi, denique &c. Sed certe immo contra videtur in Trebel. vt ff. ad Trebellia. l. 1. §. hoc autem. vel dic quinque esse remedia Trebelliani. Primum, vt quis cogatur adire. Secundum vt cogatur restituere. Tertiū, vt postquam restituerit, nō conueniatur a creditoribus, qđ est suo fauore īductū. Quartum, ut non conueniat debitores, quod est fauore fideicommissarij. Et hæc quatuor locum habent in testamento militis, ut dicto. §. hoc autem. Est & quintum, vt de retentione quartæ, quod nō habet locum in militis testamento, ut hic, & s. de testa. mili. l. in testamento. 2. & dicta. l. 1. ff. ad Trebell. §. penul.

Falcidia cessat in multis casibus.

a Æris alieni.] vt & s. l. proxi. Sunt & alij casus vbi cessat Falcidia, vt ecce in legato instrumēto, vt j. e. l. si prędiorū. Item in dote, quia suam rem habere uidetur mulier, ut ff. e. l. cum dotem, & l. si vsusfructus, §. dos, nisi in cōmodo forte repræsentationis, vt ff. e. l. j. §. si quis creditori, & de dote prælega. l. 1. §. idem Iulianus. Item in libertatibus, ut ff. de inoffi. testamē. l. Papinianus, §. sed an & libertates. Itē in relicto bonorū subsidio, ut s. de inof. testamen. l. scimus. Item cessat delicto hęredis, ut s. e. l. etiā si tacitum, & ff. eo. l. beneficio, in princi. & §. 1. & l. hæreditatum, § fin. & hoc veteri iure, & etiam nouo cessat in tribus casibus, & ideo lege authen. Sed cum testator, vbi sunt tres, quæ est in cor. de hære. & Falc. §. hinc nobis, & sequen. §. col. 1. Item in quarto & quinto, vt in alijs duabus authen. hic positis.

ADDITIO. Hos casus cum multis alijs vide per glos. in §. fina. instit. eo. tit. Vnde versus: Falcidiam cessare facit

Versus.

pars debita natis, Dos, miles, vetitum, libertas, sponte solutum, Aes veritæ vendi, pietas, & chartula, crimen. Ac hæres si non facit inuentaria, subsit.

D

SEd cum testator.] CASVS. Hæc auth. addit ad l. Codicis, & sic continuatur: Lex Codicis loquitur in testamento militis militantis, in quo cessat Falcidia. Authen. ista loquitur in testamento veterani, & ponit casus in quibus cessat Falcidia, vnde si testator vetuit Falcidiā detrahi expressim, sciens vires patrimonij sui, cessat Falcid. & si hæres admonitus à iudice implere voluntatem defuncti, intra annum non adimpleuit, aufertur ei hæreditas, & applicatur supradictis personis, vt s. de fideicom. in authen. hoc amplius. Item non detrahitur Falcid. si tu hæres soluisti, nec potes repetere. Item cessat Falcid. si hæres non facit inuentarium. Sed si facit inuētarium solenniter vocatis legatarijs, vel si aliqui erāt absentes, pro eis adhibuit tres personas, nam hoc casu pōt

scens, præstat in solidum: neq; ex his repetitio, nec ex alijs permittitur retentio: nisi inopinatum quid emergat. [g]

¶ His cessātibus locus est Falcidiæ, si fiat inuentariū secundum modum tempusque statutum [h] in aditione.

¶ Hac quoque adhibita obseruatione, [i] vt in præsentia omnium ipsius ciuitatis in qua fiat, legatariorum, [k] aut pro eis agentium, si personæ ratio sit habenda, perficiatur: vel si quis absit ex ipsis, aut interesse noluerit, succedat præsentia trium testium [l] itidem † ipsius ciuitatis locupletum & bonæ opinionis, absque præiudicio tamen veritatis inquirendæ per seruorum quæstionē, & hæredis testiumque iusiurandum.

¶ Quo non obseruato, solida legata præstet, etsi fines hæreditarios excedant. [m] Nulla autem quæ

A detrahere Falcidiam, quia testabitur in inuentario, quo casu iurat de calumnia, & serui subijcientur q̄stionibus, & istæ tres quæstiones debent agitari intra annum.

b Hoc expressim.] scilicet ne detrahatur Falcidia.

c Non ignarus.] qđ semper p̄sumitur, vt s. de rescindē. venditio. l. quisquis. Sed argu. contra institu. q manu. nō possunt. §. in fraudem.

d Cessat.] olim nō sic cessabat, ut ff. e. l. quod de bonis, §. 1. & §. fin. & l. si debitor. Item quartam debitam iure naturę non pōt testator auferre, ut s. de inoffi. testa. l. scimus, & l. quoniam in prioribus. Itē nec Trebellianicam, ut j. e. l. si ut allegas, & institu. de fideicommiss. hæred. §. sed quia.

ADDITIO. Tu dicas q imò prohibere potest testator detrahi Trebellianicā, vt tenēt communiter docto. hic.

e De legatis.] subaudi & fideicom. ut s. de fideic. auth. hoc amplius.

† videlicet.

f Subtiliter.] ut s. de testa. l. non dubium. §. fin. & de fideicō miss. l. 2. & s. e. l. 1. secus aūt si prętendat facti errorē, vt j. e. l. error. Itē secus quando oīa non sūt legitime relicta, vt s. ne vxor p mari. l. fi. in eo tñ quod agnitū est, p̄iudicat, vt s. đ fideic. l. j. & 2.

g Emergat.] quod substātiam minuat, ut in corpo. dicitur, §. nō autem. Sed olim cōtra erat hoc casu, quando quædam soluebat, quia non præiudicabat in alijs, ut ff. e. l. quod de bonis, §. non idcirco, & l. si ex pluribus, quæ sunt contra. Vel dic quòd in illa, si ex pluribus, nullum fuit integre solutum. hic. n. loquitur quando integre quædam soluuntur, & animo omnia soluendi, vnde non potest bonæ voluntatis pœnitere, ut in cor. d. §. non autem.

Inuentarij tēpus.

h Statutum.] scilicet vt intra xxx. dies incipiat, & intra alios. lx. finiatur à tempore quo sciuit se hæredem, s. de iure deliberan. l. fin. § sin autem dubius.

i Obseruatione.] scilicet noua per hanc authen. quæ nō erat in illa, l. scimus, s. de iure delibe.

k Legatariorum.] idem forte in creditoribus, qui certāt de damno vitando, & ideo eis magis subueniendum, ut s. de iure deliber. l. fi. §. & si præfatam, & in authen. vt spon. largi. § ad hæc, coll. 9.

l Testium.] hi iurant se nullius malignitatis conscios, quamuis videatur negatiua, ut in cor. § si vero absunt.

m Excedant.] Nota per hanc authen. præstari legata vltra mensurā substantiæ: sed olim secus, ut ff. e. l. in ratione. 1. §. qđ vulgo, in fi. §. etiā in testamēto militis, ut ff. ad Trebel. l. 1. §. penul. In creditoribus tñ olim erat idē, vt s. de iure deliberan. l. fi. §. cum igitur: quartā tñ debitā iure naturæ retinet, cū tm̄ contra legē faciat. Nam & vbi contra legē & contra voluntatē facit, tamen retinet, vt s. de

vt s. de fideicommiss. l. authen. hoc amplius.

a Annum.] hoc est speciale contra l. properandum s. de iudic. quæ statuit triennium, & contra auth. quæ est j. quomodo & quando iudex, auth. qui semel, vbi statuitur annus, & menses tres: vel anni duo, & menses sex. Alij dicut hic intra annum fieri inuentarium, & legata solui, & sic hic loquitur, non quod instantia iudicij anno finiatur. prima placet: quia vnus annus datur instantiæ, & incipit ex contestatione litis, vt s. cor. §. illud. alius annus ad soluenda legata, qui computatur ab admonitione iudicis: & post annum amittit hæres commodum hæreditatis: & de hoc dicit in cor. §. necessitatem, & §. initium.

SEd & in ea re.] CASVS. In ista authen. ponitur casus in quo cessat Falcidia, & est talis: Testator instituit Titium hæredem: & tibi & fratribus tuis legauit aliquas res ut perpetuo non alienarentur, sed semper apud successores vestros deberent remanere. Certe in istis rebus sic legatis cessat Falcidia. Viuia.

b Alienetur.] Falcidiam enim dimittendo, legatarius rei partem alienare videt.

SImiliter.] CASVS. In hac authen. ponitur alius casus in quo cessat Falcidia, & dicit quod non solum cessat Falcid. in supradictis casibus, imò cessat in relictis ad pias causas.

c Causas.] vt s. de episc. & cle. l. si quis ad §. licentiam, & dic piam causam, ut ad ecclesiam fabricandam vel reficiendam, vel pontem, vel aliquid tale secus si simpliciter ecclesiæ relinquatur, vt ff. e. l. 1. §. ad municipum, quæ est contra. vel hæc corrigit illam. Et nota quod etiam hmôi causæ non minuunt quartam iure naturæ debitam, ut s. de inoff. testa. l. quoniam in prioribus. Sed nunquid Falcidia detrahenda ex his quæ ad pias causas relinquuntur, onerat alios legatarios? quod videtur, ut ff. eo. l. plane, §. 1. & l. ex asse Sed contra dico, arrgu. ff. eo. l. si à seruo, & l. non est dubium, & l. seq. Item satis est cæteros legatarios suo onere onerari.

Falcidia quæ non detrahitur de legato pio, non aggrauat alia legata.

IRritum.] CASVS. Testamentum fecisti, duos filios tuos tibi hæredes instituisti, & rogasti, vt si vnus eorum sine liberis decederet, alteri portionem suam restitueret: decessit alter sine liberis, & fratrem suum hæredem instituit, & legata reliquit. videbatur quod istud testamentum non valeret, cum rogatus erat de restituendo, valet tamen, & deducit de portione fratris fideicommiss. sibi relictum tanquam æs alienum, s. dodrantem hæreditatis restituendæ postea soluet legata de tribus vncijs, & si non remaneat sibi quarta in illis tribus vncijs, detrahet Falc. de legatis.

d Debitum.] quod est dodrans hæreditatis restituendæ, quæ remanet sit detracto dodrante.

e Oportet.] vt s. e. l. in imponenda.

f In residuo.] id est in quarta quam retinuit ex senatusconsulto Trebelliano. Vel iure naturæ habebis quartam, & ita quartam quartæ, & facit s. de pactis, l. pactum quod dotali, & ff. de lega. 2. l. cum pater. §. cum Titio, & ff. e. l. si fundum, §. 2. & l. quod de bonis, §. cum fideicommissum, & j. eod. l. quanquam.

stionum talium vel litium excedat annum. a Anno enim culpa hæredis transacto cadet à relictis.

IN AVTHEN. vt spon. larg. §. si quando, colla. ix. constit. 2

De re prohibita per legatarium vel fideicommissarium alienari, non detrahitur Falcidia vel Trebellianica: & iste casus est valde notabilis & quotidianus: tamen aduocati & doctores communiter non aduertunt ad hunc casum. Bald.

SEd & in ea re cessat Falcidia, quæ ita relicta est, ne alienetur, b sed permaneat apud successores eius cui relicta est.

IN AVTHEN. de eccle. titu. §. si autem hæres, colla. ix. constitut. vj.

De relictis ad pias causas non detrahitur Falcidia. Salic.

SImiliter Falcidia cessat in his quæ ad pias causas c relicta sunt.

Grauamen de restituendo testatori in morte iniunctum, non facit irritum eius testamentum: sed fideicommissum detrahitur tanquam æs alienum: & de residuo soluuntur legata detracta Falcidia. Salic.

VIII. Idem A. Aurelio.

IRritum quidem propterea testamentum fratris tui esse non potest, quòd ex causa fideicommissi obligatus fuit, vt si sine liberis prior decederet, paternam tibi hæreditatem redderet. Sed licet te hæredem scripserit: in imponenda tamen legatorum ratione, quibus te oneratum esse suggeris, fideicommissum debitum d æris alieni loco deduci oportet: e insuper que in residuo f legis Falcidiæ beneficium vendicabis. PP. Idibus Septemb. Maximo II. & Paterno Conss.

Error facti non impedit quartam Falcidiæ repeti: sed certa scientia, vel iuris ignorantia sic. Salic.

IX. Imp. Gordianus A. Mestriano.

ERror facti, g quartæ ex causa fideicommissi non retentæ repetitionem non impedit. h Is autem qui sciens se posse retinere, vniuersum restituit: condictionem non habet: i quinetiam si ius ignorauerit, k cessat repetitio. PP. XV Kalen. Nou. Pio & Pontiano Conss.

Hæres grauatus de restituendo, transmittit ad suos successores id quod poterat retinere ratione legis Falcidiæ. Salic.

X. Idem A. Diogenio.

QVanquam pater tuus fratrem tuum rogauerit, vt si sine liberis diem suum fungeretur, portionem hæreditatis tibi restitueret: tamen in testato eo diem suum functo, id quod beneficio legis Falcidiæ l retinere potuit, ad suc-

ERror.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, multa legata hæres solida soluit per errorem, puta ignorans vires substantiæ, soluit legata, nec retenta sibi quarta. an repetere possit, quæritur. Distinguit, aut errat in facto credens plus esse in hæreditate, quod sufficit ad quartam: aut in iure, putans se quartam detrahere non posse. Primo casu repetit, secundo non. Idem in sciente. Viuia.

g Error facti.] ut qui credebat se plus habere, quàm haberet in hæreditate, ut in fi. qui ma. non pos. §. præualuisse.

h Non impedit.] vt & ff. de iuris & facti ignoran. l. regula. §. fi. & s. de iuris & fac. igno. l. cum quis, & s. de condictio. indeb. l. fideicommissum.

i Non habet.] ut supra, de condictio. indeb. l. indebitum. & s. eo. l. 1. & ff. de inoff. testa. l. eum qui. §. 1.

k Ignorauerit.] vt quia nesciebat se posse vti Falcidia, & hoc nisi sit minor, ut s. si aduer. solu. l. indebito.

QVanquam.] CASVS. Testator duos filios hæredes instituit, & filiæ dotem, vel certam partem, qua debuit esse contenta, reliquit, & rogauit, si alter sine liberis decederet, restitueret superstiti partem suam, decessit vnus sine liberis ab intestato, an soror æqualiter cum fratre ad successionem fratris admitti debeat, quæritur? Dicitur quod frater dodrantem habebit: & in quarta quæ remanet, tam ipse quàm soror succedet ab intestato. Viuianus.

l Legis Falcidiæ] l. Trebellianicæ, trientem ipso iure naturæ ut filius ante omnia videtur debere habere, in quo non tenuit fideicommissum, ut in authen. de restitu. & ca

Nunquam putauerim Falcidiam pro Trebellianica positam: sed sic intelligo, cum ex Pegasiano id permitteret, quod displicebat iuris auctoribus maluerunt extendere Falcidiam ad fideicommissa quam vti Pegasiano. Cuius.

Quartæ duæ an possint à filio detrahi, si de restituẽdo grauetur.

& ea quæ §. quam ob rem, colla 6. & sic duæ quartæ de A trahuntur. Item pro hoc est quod dicitur, si alicui legatum est vltra quam capere possit, detrahitur in primis Falcidia, ac si totum capere : post detrahitur quod per l. capere non potest, vt illa præter Falcidiam habeat hæres, vt ff. eod. l. quotiens. Quidam alij dicunt vnam detractionem sufficere, pro quibus est ff. de inoff. test. l. Papinianus, §. si quis impubes. & pro eis est qđ dicitur vnam Falcidiam in bonis patris & filij seruari, ut ff. eo. l. in ratione, 1. §. quod uulgo. Item facit pro eis in authẽ. de hæredi. & Falci. §. si quis igitur non implens, colla. 1. ibi, quantum lex &c. & extra de testibus ca. Rainutius, & c. Raynaldus, & facit s. eo. l. irritum. Item pro hoc, quia in naturali computat quicqđ habet iure institutionis per authen. sed quartam Trebellianicam habet ita ꝙ non timet perdere, ergo computet. Itẽ cum pure rogatur restituere, vel ẽt post certum tempus, vna cedit dies vtrique. sic ergo qlibet auellet de corpore alterius. Distingue ergo, an vno tpe incipiat ambæ, an diuersis. A[...] Videas latius per glos. in verbo, legitimam ipsam in d. c. Rainutius, extra de testam. & ibi pulchrè per Abbatem : circa quem etiam vide ibi apostillam.

cessorem intestati pertinere : ideoque non immerito sororẽ tuam, quę simul tecum ab intestato ei successit, emolumenti quod retinere potuit, portionẽ sibi vendicare, manifestũ est. PP. V. Id. Nouembr. Gordiano A. II. & Pompeiano Conss.

Testator non potest Trebellianicā prohibere hoc dicit. Bald. Vel sic. Rogatus de restituendo partem hæreditatis certis rebus retentis : si minus quarta valent, residuum petere potest. Sali. B

XI. Idem [...]

SI (vt allegas) pater tuus eam portionẽ ex qua te fecit hæredem, fratribus tuis restituere iussit, certisq; speciebus pro Falcidia [a] præcepit esse contentam : auxilium legis Falcidię quod imploras, apud suum iudicem non prohiberis flagitare. [b] PP. VII. Kalen. Nouem. Ariano & Pappo Conss. C

In donationibus morte confirmatis, habet locum Falcidia. hoc dicit. Sali. post Bald.

XII. [...] Diocle. & Maximia. AA. Iustino.

IN donationibus inter virum & vxorẽ factis [c] legem Falcidiam habere

SI ut allegas.] CASVS. Pater tuus te & fratres tuos hæredes instituit, & rogauit ut portionem tuam fratribus restitueres non detracta Falcidia: pro Falcidia certas tibi res reliquit. si illæ res non sufficiant ad quartā, an eam possis supplere de eo quod iuxta præceptum D testatoris restituere debes, quæritur? Respon. ꝙ potes. Viuia.

a Pro Falcidia.] scilicet Trebellianica.

Quartam iure naturæ debitā non pōt testator īpedire.

b Flagitare.] si minus est in speciebus, quàm in quarta. Et sic nota testatorem non impedire hanc quartam iure naturæ debitam, vt & ff. eod. l. Titia, & institu. de fideicommiss. hære. §. sed quia: secus in quarta institutionis ex lege detrahenda, ut s. eod. authen. sed cum testator, & facit s. eo. l. si quis.

IN donationibus.] CASVS. Maritus donationem fecit in vxorem, nec in morte reuocauit : vnde morte confirmata est donatio. an hæres defuncti de donatione possit detrahere Falcidiam, quæritur? Dicitur ꝙ sic: cum hæc donatio inter viuos nulla sit: quia morte confirmata similitudinem habeat fideicommissi. Viuia.

c Factis.] scilicet causa mortis, vel morte confirmatis, vt s. de dona. inter virum & vxo. l. ex verbis, & l. donationes, 1. nam si inter viuos, & statim valent, vt quandoque fieri potest, ut ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si spōsus, § concessa, non posset detrahi Falcidia, vt ff. eo. l. si vsusfructus, §. dos.

d Quando.] idest quia.

locum, quando [d] fideicōmissi partibus funguntur, nonnullis iuris placitis cōprehensum est. PP. XVI. Kalen. Iul. ipsis. AA. IIII. & III. Conss.

Agnoscens sibi relictum ut manumittat seruum proprium, cogitur illum manumittere : & in legato Falcidiam patitur, licet minus iusto precio consequatur. non si rogetur extraneum manumittere : quia tunc precium quo cogitur illum redimere, debet consequi sine aliqua detractione : & ideo de eo tantum quod superest, Falcidia detrahi potest. Sali.

XIII. [...] AA. & CC. Zetho.

SI ea [c] cuius filium tuũ seruum significas, ex iudicio defuncti quem dicis fideicommissariā libertatem ei reliquisse, aliqđ consecuta est: ad restituendam fideicommissariam libertatem non immerito obnoxia constituta debet vrgeri. [f] Nam fideicommissum ei relictum vsque ad eum modum potest petere, quem deducto precio seruorum, [g] quos fuerat rogata manumittere, relictorum substantia patitur. S V. Kal. Maij Heraclię. AA. Conss.

Pro rata qua creditor succedit de-

SI ea.] CASVS. Ex ancilla cuiusdam dominæ filiũ sustulisti, decem dominæ reliquisti, ut seruum suum filium tuũ manumitteret. xx. similiter eidem reliquisti, ut & alios duos seruos redimeret, & manumitteret: agnouit legatũ : an compellenda sit seruum suum, s. filiũ tuum, manumittere: & an hæres de legato detrahere possit Falc. de vniuersis xxx. quæritur? Dicitur ꝙ manumittere dẽt, & de illis xxx. deducitur totũ precium seruorum redimendorum, & residuum habebit domina pro seruo manumisso : & de hoc residuo detrahet hęres Falcid. intra x. dies si residuum bonorum defuncti nō sufficiat ad quartā. Vel dic casum aliter vt in glo. Viuia.

Casum ponit.

e Si ea.] Titius filiũ habens qui erat seruus cuiusdam dominę, facit imperatori quæstionem sic: Domina filij mei agnouit fideicommissum de decem ideo relictum, ut filiũ meũ manumitteret: item & aliud fideicōmissum de viginti erat ei relictum, ut redimeret quosdam seruos alienos, & manumitteret: quod ipsa similiter agnouit. an cogenda est ad manumittendum? Respondet Imperator, dominam esse cogendam manumittere seruum suum proprium, quia agnouit fideicommissum. Secundo quæritur, an in eo fideicommisso sibi relicto ut seruum suum manumitteret, interueniat Falcidia? Et dicit primo deduci de bonis precium seruorum alienorum : sicq; in eo quod est necessarium ad serui redemptionem, non interueniet Falcidia, cum domina emere non possit, nisi totum fideicommissum habeat. illo autem deducto petet fideicommissum vsque ad eum modum quem patitur substantia bonorum: & sic deducitur Falcidia. Et talis est differẽtia inter proprios & alienos seruos, ut ff. de fideicommiss. lib. l. generaliter, §. si quis alienum, & § sicut, & ff. eo. l. sed si non seruus, in prin. & ad Trebell. l. ita tamen, §. fi. & facit ad hoc ff. eo. l. si tibi seruus, cum tribus. ll. seq. & de leg. 1. l. si fundum per fideicōmiss. §. Iulianus, & de fideicōmiss. lib. l. si debitor, x. & de inoff. test. l. Papinianus, §. quoniā autem quarta.

f Vrgeri.] .l. si minus consecuta sit precio serui, tamen cogitur manumittere: nam &c.

g Seruorum.] alienorum, vt dixi.

Licet.]

Licet.] CASVS. Filium tuum impuberem emancipasti, & tutelam eius tanquam tutor legitimus administrasti: & in centum ex mala administratione ei tenebaris. postea testamentum fecisti, & alios duos & ipsum hęredem instituisti: an pro tata portione qua qui hbet succedit, possit iste à cohæredibus debitum petere, quę ritur? Dicitur q̄ sic. & si eum de dando fundo alicui rogasti, de fundo poterit Falcidiam detrahere. Viuia.

a Non prohiberis.] vt & ī. de nego gest. l. si ab eo, & de hære. act. l. si adulta, & ſ. de bon. auct. iudi. possi. l. si vxor, & ſ. de pac. l. debitori, & de fideicommiss. l. cum secundum.

b Relictum.] alicui.

c Eatenus.] idest quatenus.

d Residui.] scilicet detracto ęre alieno, vt ī. eo. l. imponenda.

Si prædiorum.] CASVS. Vxor tua dedit tibi prę dia in dotem, & pactū fecit tibi de lucrāda dote, postea testamē tum fecit, & Titium & Seium hæredes instituit, & rogauit vt tibi instrumentū prædiorum datorū in dotem emptionū le restituerent: an de illis instrumentis sit detrahenda Falcidia, quæritur? Dicit q̄ non, cum detrahenti non proficeret, & alij officeret. Viuia.

e Prędiorum dotis] idest prædiorū quæ erant dos.

f Iure.] qa pactus eras tu vir cum vxore de dote lucrāda, si ipsa pmoriatur.

g Instrumenta.] id est chartulæ.

h Possit] quid enim de chartulis quartā detrahere, pdesset? certe nil, sed officeret: neque enim mahrijs &c. vt ff. de rei vendic. l. in fundo. Alij aūt hic appellant instrumenta ligones & aratra, & similia quæ erant data in dotem, ut ff de fundo instru. l. 2. & dices instrumentū dotis prędiorū, i. instrumenta quæ sunt dos siue dotes prædiorum.

Successores.] CASVS. Testamentum fecisti, & plus quam habebas in bonis, Titio debebas, sed postea testamentum fecisti, & legata reliquisti: an peti possint,

functo, extinguitur actio, & pro residuo contra hæredes competit actio: sed vt sciatur an legatum integrum debeatur, debitum antea detrahitur, & de residuo legatum præstatur. Salic.

XIIII. Iidem AA. & CC. Faustinæ.

Licet adieris patris hæreditatē, & confusione pro parte qua eidem successeris, extinguatur actio quam tibi asseris cō petere, eo q̄ ex administratione tutelæ multa eū debuisse contendis: pro residuis tamen partibus cohæredes conuenire non prohiberis: [a] & fundum à te relictum [b] eatenus [c] quoad deducta quarta, residui [d] substantia patitur, præstare necesse habes. Dat. VI. Kal. Octob. Viminatij. AA. Conss.

Nec de dote prædiorum, nec de instrumentis Falcidia detrahitur. h. d. Bald. Vel sic: Falcidia nō detrahitur de chartulis. Salic.

XV. Iidem AA. & CC.

Si pdiorū dotis [e] apud te iure [f] remanētis instrumenta [g] verbis precarijs, vel testamento, vel codicillis vxor tibi dari mandauit, eius iudicium successores implere compellentur: cum instrumē tis prędiorum domino relictis, Falcidiæ nulla possit [h] interuenire quæstio. Supposita. XVI. Kal. Febr. Sirmij. CC. Conss.

Si æs alienum absorbet totam defuncti substantiam, legata non debētur: & frustra de Falcidia quæritur. Salic.

XVI. Iidem AA. & CC. Diomedi.

Successores legata vel

A quæritur? Dicitur q̄ non. & si de hæreditate tua Seio restituenda rogasti hæredem, Seius eā petere non pōt. Vi.

i Successores].i. à successoribus.

k Iussio.] vt ī. de legatis. l. vniuersæ, & ff. eo. l. in ratione, 1. §. quod vulgo. ibi, nec ad rem &c. & ff. si cui plus quam per legē Falcidiam, l. 1. §. in quibusdam.

l Trebelliani.] vt ff. ad Trebell. l. 1. §. si is qui. Et not. hic quædam verba esse quæ regunt duos diuersos accusatiuos: scilicet posco, flagito, peto: vt hic, & ī. de fideicommiss. l. eam quam.

fideicommissa, si æs alienum hæreditarium defuncti substantiæ fines occupauerit, legis Falcidiæ iussio [k] peti, item Trebelliani [l] senatusconsulti pręcep tum exigi non concedit. S. XVI. Kal. Febr. Sirmij. AA. Conss.

B *De prælegatis deducitur Falcidia. hoc dicit. Bal. Vel sic: A cohærede detrahitur Falcidia Salic.*

XVII. Iidem AA. & CC. Caio.

A Cohęredibus † relicta legata, [m] quatenus modus legis Falcidiæ præstitutus patitur, [n] posse peti, certissimi iuris ē. Suppos. V. Kal. Nouemb. Anchiali. CC. Conss.

Sicut testator iure isto non potest prohibere Falcidiam directo, ita nec per indirectum, & de mortis causa capione detrahitur Falcidia, sicut de mortis causa donatione. Salic.

C XVIII. Imp. Iustinia. A. Ioanni præfecto prætorio.

Si quis quadringentorum forte solidorū habens substantiā, iusserit [o] hæredem non aliter adire hæreditatē, nisi prius trecentos octoginta solidos cuidam persoluat, vel aliā quātitatem quæ deminuere Falcidiæ rationem potest: sancimus hæredem, si adierit, [p] legis Falcidiæ beneficio sustentatum, re-

D plere quidem quod ad Falcidiam deest: & prius eo dato [q] vel retento, [r] siue vna datio est quæ celebrari disposita fuerit, siue in multas diuiditur psonas, prefatæ legis immutilatū habere beneficium. [s] Si

Cohæredibus.] CASVS. Pater tuus te & fratres tuos hæredes instituit, & eos rogauit de dando tibi legato, an petere possis, quæritur? Dicitur q̄ sic. & si eis nō possit remanere quarta, detrahent eā beneficio leg. Falcid. Viuia.

† aliàs incipit, cohæredib.

m Legata.] alijs cohæredibus præstanda.

n Patitur.] nisi tantum accipiat à cohærede, quantū desiderat deducere, ut ff. eo. l. Nesennius.

Si quis.] CASVS. Testator habens cccc. in bonis, te hæredē instituit: & in fraudem legis Falcidiæ præcepit, ut nō aliter hæreditatem adires, nisi ccc. & octoginta vni, uel pluribus, non curo, restitueres: ita q̄ nō remāsit tibi integra Falcidia. an tātum de hæreditate possis retinere, quantū tibi sufficiat ad Falcidiam, vel repetere si soluisti, quæritur? Dicit q̄ sic. sicut enim detrahere potes de mortis causa donationibus, ita & de mortis causa capione detrahere potes. Viuia.

o Iusserit.] in fraudem legis Falcidiæ.

p Adierit.] post dationem: & dic aut adire voluerit.

q Dato.] cum non excedit dodrantem.

r Vel retento.] s. quantum est vltra dodrantem: sed dodrante dato.

s Beneficium.] sic ergo detrahitur Falcidia ex mortis causa capione, vt dixi ī. eo. l. si mortis. Sed an data hære dis causa implendæ conditionis à legatario, computet hę res

Mortis cā capio per Falcidiā diminuitur.

res in quartam? Quidam quòd non, vt ff. eo. l. si fundus. Ioan. cōtra, vt computet in totum quo ad eum qui dat: quo ad alios vero computet eatenus, quatenus ex hoc legato erat detracturus, vt & ff. eo. l. in quartam, & l. quod autem, & l. id autem, & l. Nesennius, ibi dum dicit, plane.

enim cū mortis causa donatio ꝑcedat, & hæc modum legis Falcidiæ excedat, hæres post aditionem repetit eam pecuniā quæ vltra modū legis Falcidiæ corporaliter quidem data est, lege [a] autem in patrimonio testatoris permansit: quare non in præsenti
B casu & viuentibus & morientibus prouidemus, & eorum vltima elogia conseruantes, & commodum hæreditarium non minuētes? Dat. Kalen. Nouemb. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. VV.CC.

Ita agnoscit legatum qui solidum promittit, sicut qui integraliter soluit. hoc dicit. Bald. Vel sic: Si hæres promisit soluere integra legata, tenetur adimplere sine Falcidia detractione Sali.

XIX. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

C Vm certum sit [b] hæredem qui plenam fidem testatori exhibet, in solidum legata dependentem, non posse postea rationem legis Falcidiæ prætendentē, repetitione vti, quia videtur voluntatē testatoris sequi: iubemus hoc simili modo firmum haberi. & si cautionem super integra legatorum solutione fecerit: quod ve-
D teribus legibus in ambiguitatem deductum est.

¶ In vtroque etenim casu, id est siue soluerit, [c] siue super hoc cautionē fecerit: æquitatis ratio [d] similia suadere videtur. D. XV. Kal. Nou. Constantinop. post consulatum Lāpadij & Orestis. VV.CC. anno secundo.

a Lege autem.] scilicet Falcidia, ut ff. quorum legato. l. 1. §. si quis ex, & arg. in authen. de hære. & Falcid. §. non autem, colla. 1. & s̄. de inoffi. dona. l. 1. & s̄. eo. l. si mortis, & ff. de don. cau. mor. l. 2.

C Vm certum.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti. Titio legata reliquisti. hæres in solidū legata soluit, vel soluere promisit, sciēs se quartam beneficio legis Falcidiæ detrahere posse: an si quod plus quam per legem Falcidiā retinere potuit, soluit: an repetere possit, quæritur? Dicitur ꝙ non. & quod promisit, soluere cōpelletur: licet quartam excedat, quasi sciēs voluntatem sui impleuit. Et diligenter not. ꝙ iste qui promisit, tenetur soluere, & de soluendo præstare cautionē. Viuianus.

b Cum certum sit] per plures leges ut s̄. eo l. 1. & de fideicommiss. l. 2. & ff. de condictio. indeb. l. fideicommissum, & s̄. de testa. l. non dubium, & ff. de dona. inter virum & vxo. l. si sponsus spōsæ, §. si quis rogatus.

c Soluerit.] hæc. n. sunt paria, ut hic, & ff. de dona. l. si patronus, & de calum. l. 3. §. hoc edicto. sed quandoque nō, vt ff. de re milita. l. non omnes, §. si. quæ est arg. contra, & ff. de ædil. edic. l. ꝙ si nolit, §. in factum, ibi, illud plane &c. & probatur ex duabus alijs ll. iunctis, ut arg. ff de condic. indeb. l. nam hoc. & de consti. pecu. l. 3. in fin.

d Aequitatis ratio.] Not. vbi eadem ratio, ibi idem ius statuendum, vt & s̄. de consti. pecu. l. fin. & ff. ad legem Aquil. l. illud.

DE CADVCIS TOLLENDIS.

Ista continuatio placet B. Sa & An. ꝯ idē Pau.

Dixit qualiter legata pro parte minuuntur s. lege Falcidia: sed quia quandoque in totum deficiebant, vel efficiebātur caduca, & non nulla quandoque, ideo de his tollendis dicit. Et notandum ꝙ tres tantummodo prosequitur, licet multis modis efficiantur nulla, vt infra eadem l. §. & cum triplici.

TITVLVS. L.

DE CADVCIS tollendis.

In prima parte ponitur proœmiū, & statuta legis Papiæ, & quædam senatusconsulta, corrigens & statuens vt ante apertas tabulas cedat dies adeundæ hæreditatis & legatorum: ne obtentu caducitatis, propter non apertas tabulas, interim hærede, vel legatario defuncto, hæreditas vel legatum deferatur in fiscum. hoc dicit vsque ad §. & cum triplici. Bald.

I. Imp. Iustinian. A. Senatui vrbis Constantinopolitanæ.

E T nomen [e] & materiam caducorū ex bellis ortam & auctam [†] ciuilibus, [f] quæ in se populus Roman᷑ mouebat, necessarium duximus Patres conscripti, [g] in pacificis nostri imperij temporibus ab orbe Romano recludere: vt quod belli calamitas introduxit, hoc pacis lenitas sopiret.

¶ Et quemadmodum [h] in multis capitulis lex Papia ab anterioribus princi-
D pibus emendata [i] fuit, & per desuetudinē abolita: ita & à nobis circa caducorum obseruationem in-

A E T nomen.] CASVS istius l. vsque ad §. & cum tri. talis est: vnde legata caducorū nomen & principium habuerunt? hæc lex dicit, ex bellis ciuilibus quæ habebat populus Romanus: sed cum omnia iam pacificata erant, cōtingebat ꝙ aliquis extra ciuitatē Romanam alicui in ciuitate aliquid legauerat: & forte si ille interfectus fuisset, erat illud legatū caducū, & applicabatur fisco. sed cum iā oīa pacificata sunt, dicit Imperator ꝙ non finit legata caduca remanere, & l. Papiā corrigere vult: licet in multis capitulis à retro principib. fuisset correcta. quam obseruationem caducorum tollit: quæ non solum iurisperitis, sed etiam ipsis testatoribus erat odiosa. Statuit enim vt hæreditas adiri non possit, nisi ab apertura tabularum. Itē vt legata fierent caduca, si legatarius decederet ante aperturam tabularum. vnde statuebat vt res vel legata fierent caduca, id est inutilia, & fisco applicentur si contingeret legatarium vel hæredē ante aperturas tabularū decedere. non enim poterat hæres adire hæreditatē ante aperturas tabularum, nisi essent filij vel nepotes. hodie dicit Imperator ꝙ omnes indistinctè adire possunt à morte testatoris, siue fuerint pure, siue in diē certū relicta, cedent à morte testatoris: & si decesserit legatarius, transmittit petitionem legatorū ad hæredes suos. Viuia.

† Tacitus lib. 3. ait legem Papiam Poppæam à seniore Augusto latā augendo ærario, & vt popul᷑ velut parens omnium vacantia teneret. Cōtius.

e Et nomen.] legem Papiam vult corrigere quinque rationibus. hæc prima.

f Ciuilibus.] sæpe enim is cui relinquebatur, ante aperturam tabularum præmoriebatur in bello: & sic deficiebat relictum, & fisco quærebatur. Vnde Lucanus de his bellis: bella per Aemathios plus quàm ciuilia campos.

Lucanus.

g Patres conscripti] quia scripta erant eorum nomina in diademate capitis sui. Vel ratione ætatis, vel curæ quam habebant ad imperium, vt patres.

h Quemadmodum.] secunda ratio

i Emendata fuit.] vt s̄ de nupt. l. si libertam, & l. fin. & instit. de succes. lib. §. 1. & § fin.

Inuidio-

Versus Lex Papia duo continebat.

a Inuidiosum.] omnes enim inuidebant ei, propterea quia iniquitas sua vigebat. Vnde illud:

Inuidiosus ego, non inuidus esse laboro.

Et erat eius vigor vt legata fierent caduca, si decederet legatarius ante aperturam tabularum. Item nec hæres adire poterat ante apertas tabulas.

b In diem certam.] vt & ff. de vsufruct. le. l. Sempronius: secus si sub conditione, vel die incerta, ut j. ea. l. §. in nouissimo, & §. sin autem aliquid, & ff. quando di. le. ce. l. si post diem, & l. si dies. Secus & in quibusdam puris legatis quę habes j. ea. l. §. in nouissimo. si tamen incerta dies sit apposita in persona legatarij: puta cum moriens, lego tibi x. perinde habetur ac si in diem certum sit relictum, ut ff. quando di. le. ce. l. si cum hæres, & ff. de condi. & dem. l. hæres meus. i. respon. Ité & conditio quandoque nō habetur pro conditione, ut si sub eadē relinquatur legatū, sub qua facta est institutio hæredis, ut ff. quando di. le. ce. l. si dies, §. fin.

4 Idē B. & Salic.
5 Sequuntur Bart. & Sal.
6 Quia certum est q ille dies purificab. vita legatarij. B. & Bal.

uidiosum [a] suum amittat vigorem, qui & ipsis prudentissimis [b] viris displicuit, multas inueniētibus vias, per quas caducū non fieret. [c] Sed & ipsis testamētorum cōditoribus sic grauissima caducorū obseruatio visa est, vt & substitutiones introducerēt, ne fiant caduca: & si facta sint, ad certas personas recurrere disponerent, [d] vias recludentes, quas lex Papia posuit in caducis: quod & nos fieri concedimus. [e]

¶ Et cum lex [f] Papia ius antiquum, [g] quod ante eam in omnibus simpliciter versabatur, suis machinationibus & angūstijs circuncludens, solis parentibus [h] & liberis testatoris vsque ad tertium gradū, si scripti fuerant hæredes, suum imponere iugū erubuit, [i] ius antiquum intactum eis [k] cōseruans: nos omnibus nostris subiectis sine differentia personarū hoc concedimus. [l]

Hic secunda, in qua statutum nouum incipit poneri, & hoc principiū dicit in summa; Lege Papia & senatusconsultis circa eas & materiam caducorum versantibus correctis, statuitur, vt hæreditas defuncti possit adiri clausis tabulis: & ut legata pura vel in diem certam relicta cedant quoad transmissionem a morte testatoris, & fisco non debeantur. Sali.

Cum igitur materiam & exordium caducorū lex Papia ab aditionibus [m] quæ circa defunctorū hæreditates procedebāt, sumpsit, [n] & ideo [o] nō à morte testatoris, [p] sed ab apertura tabularum [q] dies cedere legatorum senatusconsulta [r] quæ circa legē Papiam introducta sunt, censuerunt, [s] vt quod [t] in medio deficiat, hoc caducum fiat: [u] primum hoc corrigentes, & antiquū [x] statum renouantes, sancimus omnes habere licentiā à morte testatoris adire hæreditatem: [y] similique [z] mō legatorū [a] vel fideicommissorū pure vel in diem [b] certam relictorum diem à morte testatoris cedere. [c]

Hic imperator prosequitur materiam deficientium voluntatum, & assignat primo differentiam nominum, dicens q ultima voluntates q a deficiunt ex parte honorati; quandoque sunt pro non scriptis, videlicet quando relinquuntur iam mortuo quandoque sunt quasi caduca, vt quando legatarius decessit post testamentum ante confirmationem per mortem testatoris. Quædam sunt caduca, vt quæ post mortem testatoris deficiunt vel repudiantur. Hoc dicit vsque ad §. in primo. Bal.

b Prudentissimis.] idest non tantum alijs, sed et ipsis qui eam consequebātur, displicuit.
c Ne fieret.] idest vt non fieret.
d Disponerent.] ipsi testatores.
e Concedimus.] s. fieri substitutiones.
f Et cum lex.] quia ta ratio.
g Antiquum.] s. bonum.
h Parentibus.] Nota q nedum in parentibus & filijs sit licitum adire ante aperturā tabularu: immo etiam extraneis conceditur.
i Erubuit.] iubebat lex Papia, ut si decederet hæres ante aperturam tabularu, fieret legatum caducū, & non posset adire quis, nisi esset de parentibus & liberis vsq; ad tertiū gradū.
k Eis.] s. liberis.
l Concedimus.] s. ius antiquum vt possit adire ante apertas tabulas.
m Ab aditionibus.] vt non fierent ante apertas tabulas.
n Sumpsit.] vt nō possit adire ante apertas tabulas.
o Et ideo.] idest ex hoc primo vitio nascitur hoc secundū.
p Testatoris.] hoc est secundum dictū legis Papiæ.
q Tabularum.] ut non possit adiri ante apertas tabulas, nisi in duobus casib. Primus, quando est de liberis, vt s. proxi. Secundus quando in totum erat hæres, ut ff. de iur. & fac. igno. l. 4. §. fin & s. de iur. delib. l. 3. sed hodie semper etiam prius, ut subijcit.
r Senatusconsulta.] scilicet Aemylianum & Largianū, de quo fit mentio j. de Lati. li. tol. §. cum igitur, & instit. de suc. lib. §. fin.
s Censuerunt.] & male.
t Vt quod.] scilicet legatum.
u Caducum fiat.] & fisco applicetur, ut ff. de peti. hæredi. l. item veniunt, §. cum antequam.
x Et antiquum.] nam & olim erat qd mō statuemus.
y Hæreditatem.] & hoc verum 2 est, nisi aliud impediat, vt s. de his quibus ut indign. l. si ea quæstio. hic enim vult dicere, i. nisi impediat eu apertura tabularū.
z Similiq;.] hic corrigitur secundum dictum.
a Legatorum.] scilicet fideicommissorum.

1 Sequitur eam Sali.
2 Idē Sal. vel dic, secundum Bal. q non valebat aditio, sed ei auferē tanquā ab indigno.
3 Sequitur hanc glo. B.B. & Sa.

c Cedere.] duobus modis dicitur cedere. Primo quo ad hoc vt extunc decedens legatarius trāsmittat ad hæredes; & ita hic, & ff. quando di. le. ce. per totū. Alibi vt dicatur deberi, ut ff. de verbo. sign. l. cedere, & sic non accipitur hic. nam non est statim legatarij, inspecta veritate, 7 nec ei debetur, cum nulla præcessit obligatio, ut ff. de dolo. l. & eleganter, §. item si seruum, & ff. de leg. 1. l. si tibi, §. cū seruus. sed fingitur quæsitum & debitum cū postea venerit dies, ut ff. de fur. l. à Titio, & argu. ff. si cer. pet. l. proinde, sed in cōtractibus 8 inter viuos vbi præcessisset contractus vel obligatio, diceitur deberi, licet nō possit peti, ut ff. de verbo. oblig. l. eum qui Kalendis. Item, licet dicat, simili modo in legato vt in hæreditate, caue: quia hæreditas non relinquitur ex die, vel ad diem: sed sub conditione sic, ut ff. de hære. institu. l. hæreditas, & instit. de hæredib. instituen. §. hæres. Item nec transmittit hæres hæreditatem non aditam, vt infra eo § in nouissimo, & hic secus est in legato. Sed est similitudo: quia sicut ante apertas tabulas potest adiri hæreditas: ita & cedit dies legatorum quo ad transmissionem.

7 Ex quo non inuenitur tūc persona quę possit esse obligata. B. B. Sa. & est singularis gl. in suo dicto sm Bal.
8 In hoc nō est differētia inter cōtractus & legata. Sal.

Et cum triplici.] CASVS. Imperator dicit q tripliciter fiebant legata caduca. Primus modus erat quando testator reliquit legatum illi qui nunquam fuit in rerum natura: vel fuit, sed ab humanis rebus exiuit ante tempus testamenti: & tunc erat caducum, & appellabatur pro non scripto. Secundus modus erat quando reliquit legatum alicui, ille postea decessit viuo testatore, & illud dicebatur esse in causa caduci. Tertius modus

dus erat quando reliquit alicui legatum: & ille repudiauit, vel decessit ante aperturam tabularum, & dicebatur hoc legatum caducum. In primo genere legati quod dicebatur pro nō scripto, remanebat apud hæredes à quibus erat relictum, nisi legatarius haberet substitutum in legato, vel cōiunctum, vel suppositū sine onere. hoc est quod non dabunt vel facient illud qđ testator voluit vel dari vel fieri à legatario, & in hoc genere legati nihil immutatur hodie. In secundo genere qđ dicebatur in causa caduci, legatum similiter remanebat apud illos à quibus erat relictum, sicut in primo casu: nisi legatari⁹ haberet cōiunctum vel substitutū: & remanebat apud istos cum onere suo, quemadmodum erat remansurum apud legatariū, siue istud onus consisteret in dando, siue in faciendo: quia non est ferēdus qui lucrū sentire vult, si onus ei annexū recusat sustinere. & qđ dicit, in modo, dic exemplū: Lego tibi fundum, vt decē des Titio vel sub conditione, vt lego tibi si nauis venerit ex Asia. & quod dicit, uel alia qua. unque, dic exemplū, vt legaui tibi decem, & postea alio testamento præcepi aliquid dare vel facere. Et nota q in hoc genere legati aliquid mutatur, olim enim remanebat illud legatum apud eos à quibus erat relictum sine onere: hodie cum onere, vt hic dicit. Viuianus.

Et cum triplici [a] modo ea quæ in vltimis elogijs relinquuntur, cōtingebat deficere: consentaneū est & tempora eorum & nomina manifestè exponere: vt qđ vel tollitur vel reformatur, non sit incognitum. [b]

¶ Ea etenim vel his relinquebantur qui in rerū natura tunc temporis cum condebant vltima elogia, non fuerant, [c] forte hoc ignorātibus testatoribus: & ea *pro non scripta* esse leges existimabant. Vel viuo testatore is qui [d] aliqd ex testamento habuit, [e] post testamentum ab hac luce subtrahebatur: vel ipsum relictum expirabat, forte quadam conditione sub qua relictum fuerat, deficiente: [f] quod veteres appellabant *in causa caduci*. Vel mortuo iam testatore hoc quod relictum erat, deficiebat: [g] quod aperta voce *caducum* nuncupabatur.

Hic exequitur Imperator membra per ordinem. & dicit q pro non scripto primo defertur substituto, secundo coniuncto, tertio remanet apud grauatum: & onus non comitatur ipsum, quia nunquam habuit radicē fundamenti. Hic dicit vsque ad §. pro secundo. Bald. Vel sic: Legatum pro non scripto remanere debet apud hæredem, nisi legatarius in eo habuerit substitutum vel coniunctum. quia tunc ei debetur: & regulariter sine onere, quod et erat antiquitus. Sal.

In primo itaque ordine, vbi *pro non scripta* efficiebantur [h] ea quæ personis iam ante testamentū mortuis testator donasset: [i] statutum fuerat vt ea omnia bona manerent apud eos, [k] à quibus fuerant derelicta: nisi vacuatis [l] vel substitutus suppositus, vel coniunctus fuerat aggregatus. tunc enim non deficiebant, sed ad illos [m] perueniebant, nullo grauamine [n] (nisi perraro [o]) in hoc *pro non scripto* superueniēte: quod & no-

[a] Triplici.] s. inter cæteros modos. nam & multi alij sunt modi, sed de tribus tantum tractat iste titulus.

[b] Incognitum.] sic & institu. de testa. in prin.

[c] Non fuerant.] in veritate, vel de iuris fictione, [1] vt quia erat ab hostibus captus, & ibi decessit legatarius, ut ff. de lega. 1. l. si seruo meo Stichus, §. 1.

[1] Sequitur eam Sali.

[d] Is qui.] legatarius.

[e] Habuit.] scilicet spe.

[f] Deficiente.] viuo testatore.

[g] Deficiebat.] uel quia desinebat legata res in rebus esse humanis, vel quia legatarius repudiabat, vel deficiebat conditio, vel moriebatur legatarius.

[h] Efficiebantur.] scilicet legata.

[i] Donasset.] idest legasset. nam legatum donatio est, ut institu. de lega. §. 1. & ff de leg. 2. l. legatum. 1.

[1] Idē B. B. & Pau.

[k] Apud eos.] immo videtur q non, ut ff de conditio. & demonstra. l. si quis cum quem. vbi legatus seruus apud legatarium remanet, licet non manumittatur ex uolūtate testatoris: sed ibi [2] valebat legatum serui, licet libertas non valeat. hic autem nec legatum valet. Item contra ad idem. ff. de legatis. 2. l. codicillis, in princ. vbi remanet penes legatarium [3], licet sit nullum in persona ancillæ, cui legatarius debebit restituere. Sed ibi [3] est nullum propter vtilitatem fideicommissi, iusta consideratione habita hæredis, & eius cui relinquitur fideicōmissum, scilicet ancillæ. nam legabatur ancillæ testatoris à legatario dandum: hic autem est nullum alia rōne.

[2] Dic melius q etiā in illis codicillis legatū fuit validū: iō onus fideicommissi deficiētis debebat penes eū remanere, B. B. & Pau.

[l] Vacuatis.] i. defectis, vel quia mortui sunt.

[m] Ad illos.] i. substitutum vel coniunctum. sed certe, immo quandoque etiā ad non coniunctū potius uadit quam ad eum redeat a quo est relictū, ut si Titio & posthumo lego decem: nā Titius habet totum, etiam si vtrique non coniunctim legaui, ut ff de leg. 1. l. si duobus, §. si. quæ est cōtra. Sol. hic corrigit. quod nō placet: quia hic dicit se nihil corrigere de āntiquo iure. Alij [4] vt lz. q ibi taliē verbis erāt cōniuncti: quia dixit, Titio & posthumo. Sed nec hoc placet: quia non semper syllaba &, facit coniunctionem, ut ff. de hære. instit. l. si ita quis hæredes. Tu ergo dic, [5] ibi posthum⁹ licet non erat in rerum natura, futurus tamen sperabatur. hic nō erat, nec sperabatur: quia decesserat. Item nota q in tribus casibus licet portio collegatarij mei videatur esse pro non scripta: nō tamen mihi accrescit. Primus, si legas mihi & Sticho seruo tuo sine libertate, ut ff de lega. 1. l. plane, 1. §. si coniunctim. Secūdus, si legas mihi & Titio seruum meū Stichum: nam suam tantum partem habet collegatarius, sed ego nil, ut ff. de leg. 1. l. hmōi, §. si Titio. Tertius, si legas mihi, & non capaci, ut ff. de leg. 2. l. si Titio, §. & ei, s. de hære. insti. l. 1. & ff. de his quæ pro non scrip. ha. l. 3. & s. de his qui. vt indig. l. hæreditas, quæ omnia videntur huic l. cōtraria, sed specialia sunt.

[4] Placet Pau.

[5] Et male. Pau. licet Barto. transeat cum glos.

Legatarij portio licet uideat esse p nō scripta, nō tamē accrescit collegatario in certis casib.

[n] Nullo grauamine.] immo semper cum onere iniuncto legato, ut j. eo. § his ita. Sed ibi [6] dicit in hæredibus tantum. secus in legatarijs, ut ff. de iure codicil. l. quidam referunt, in si Vel expone ibi, quocunque modo, id est q sit caducum, vel in causam caduci, non pro non scripto. Item contra ad idem ff de leg. 1. l. ciuitatibus, §. Lucius. Sol. hic corrigit, vel ibi improprie dicitur, [7] pro non scripto: i. qđ pro eodem habetur, ac si ille nō fuisset scriptus: puta quia repudiauit hæreditatem, sed hodie videtur corrigi quod hic dicitur, ut s. de fideicōmis. auth. hoc amplius. ibi dicit cum onere semper redire. Vel verius [8] ibi in pœnam non obedientis sibi aufertur. secus autem alibi, vt hic.

[6] Idem Sali. & Paul.

[7] Ista placet Sal.

[o] Perraro.] nam quandoq; superuenit [9] grauamen, vt si seruus sit legatus, & manumittat. nā tūc cū onere remanet, ut ff de fideicō. liber. l. cū vero, §. si pro non scripto. Item qñ aliquis sibi ascripsit iussu testatoris, & cū onere. nā cū nō ualeat, remanet, sed cum onere, ut ff. de his quæ pro non scrip. l. fin. licet ibi alia ratione dr̄ pro nō scripto. Idē dicunt de legato dato alicui ut faciat impensam funeris, quod tñ non inuenitur lege expressum.

[8] Dic melius q ibi non loquitur in pro non scriptis. Paul.

[9] Idē Bal. & Sali.

Vetus]

a Vetus ius.] quod erat vt ad fiscum peruenirent, ut ff. de peti. hære. l. item veniunt, §. cum autem.

b Apud eos.] immo non, vt ff. de adi. leg. l. filio, §. matri. quæ est contra, sed hic corrigit. Vel ibi electa fuit mater vt ministra non vt legataria, sicut & aliàs ff. de le. 2. l. si quis Titio, in princip. & de ali. leg. l. pecuniæ.

c Possunt.] possunt autem hoc oẽs qui honorãtur commodo pecuniario, ut in stitu. de singu. reb. per fi. re. in princ. & etiã debitor defuncti, vt ff. de leg. 1. l. si pecunia, & de ali. leg. l. debitor defuncti. Accur.

d Substitutus.] immo quandoque substitutus non admittitur, ut ff. de cap. l. ꝙ si filius, vbi filius qui domi remansit patre capto, prædecessit. nam ei pupillariter substitut⁹ nõ admittitur: sed illud: in pupillari substituto: hic loquitur in vulgari & cõmuni.

e Sentire.] vt ff. de vsufruct. leg. l. si ab eo, & ff. de lega. 2. l. si Titio & Mæuio, §. Iulianus. Sed secũdum hoc, quomodo hic blanditur Iustinianus. nũ dicit corrigentes, quasi hoc ipse inueniat de nouo? Sed dic ꝙ inuentum erat per iuriscõsultum, nõ per aliũ principem. Vel non erat generaliter sic constitutum. Sed videtur contra, s. quod non cũ onere redeat ad substitutum, nisi sit expressum, vt ff. de hæredi. institu. l. sub conditione, vbi conditio apposita instituto, non intelligitur repetita in persona substituti: sed ibi erat conditio casualis, quæ non dicitur onus. Itẽ contra ff. de lega. 2. l. Celsus, §. pen. & §. sequen. Sol. ille refert ius antiquum quod refertur in eo. tit. l. si Titio & Mæuio, §. Iulianus. Et eodem modo potest responderi ad id quod dicitur. ff. de leg. 3. l. 1. §. fin. vbi relicta à legitimis proximioribus, non intelliguntur repetita à sequentibus. sunt ergo illa correcta. Vel in illa l. de lega. 3. non venit ad substitutum: nec dicitur substitutus sequens agnatus, sed dicitur legitimus. Vel potest dari generalis solutio, vt semper intelligantur repetita, nisi pateat aliam fuisse defuncti volũtatem: vt hic, & ff. de leg. 1. l. licet imperator, in fi. Sed quare aliud in primo ordine, ꝙ non redeunt cum onere, hic fic? Respon. quia ibi nec aliquo tempore tenuit legatum: ideoque nec onus: hic autem cœpit. arg. ff. de hæredib. instit. l. circa. inde est ꝙ hic habet ex persona legatarij, ibi non, & ad hoc arg. ff. de inst. testa. l. nam & si sub conditione, §. rumpendo, & ff. de verb. oblig. l. in illa stipulatione. Item quid si alicui fuit relictum, & onus iniunctũ: onus autem adimplere non possit, vtrum iure possit petere legatum? Ad quod respon. secundum H. si onus tenuit a principio, potest petere, ut ff. de leg. 3. l. pater, §. Tusculanus: si vero non tenuit, non potest petere, ut ff. de legatis. 2. l. codicillis, in princip. Sed argumen. contra videtur ff. de conditio. & demonstratio. l. si quis eam.

1 Sequitur eam Bar. & Pau.

2 Idẽ B. & Pau.

Legatum cum onere impossibili legatario relictũ, an peti possit.

stra maiestas quasi antiquæ beneuolentiæ consentaneum, & naturali ratione subnixum, intactum atque illibatum præcepit custodiri in omne æuum valiturum.

Olim quasi caduca deuoluebantur ad fiscum: hodie deuoluuntur ad substitutum coniunctum vel grauatum cum onere suo. hoc dicit vsque ad §. in nouissimo. Bald. Vel sic: Legatum quod efficitur quasi caducum, primo debetur substituto, secundo coniuncto, & his non volentibus vel non extantibus, remanet apud eum a quo est relictum, & a quocunque earum debetur onus eidem adiectum. Sals.

B Pro secundo verò ordine, in quo ea vertunt quæ *in causa caduci* fieri contingebant, vetus ius [a] corrigentes, sancimus ea quæ ita euenerint, simili quidẽ modo manere apud eos [b] à quibus sunt derelicta, hæredes forte, vel legatarios, vel alios qui fideicõmisso grauari possunt: [c] nisi & in hunc casum vel substitutus [d] vel coniunctus eos antecedat.

C ¶ Sed & omnes personas quibus lucrum per hunc ordinem defertur, eas etiã grauamen quod ab initio fuerat complexum, omnimodo sentire: [e] siue in dando sit constitutum, siue in quibusdam faciendis, [f] vel in modo, [g] vel conditionis implẽdæ gratia, vel alia quacũq; via [h] excogitatum. Neq; enim ferendus est [*] is qui lucrũ quidẽ amplectitur, onus autem ei annexum contemnit. [i]

Hæreditas potest adiri, et clausis tabulis, & quo ad adeundum cedit dies a morte testatoris: sed quo ad transmittendum iura vetera seruantur, vt legata & fideicommissa transmittantur: sed in hæredibus seruantur, vt non cedat dies quo ad transmittendum, nisi ab adita hæreditate. fallit in liberorum personis. item fallit quotiens ius deliberandi transmittitur. h. d. vsque ad §. libertatibus.

ADDITIO. Dicas ꝙ in illa l. si quis eum, testator voluit ad legatarium aliquod commodum pertinere, puta interusurium medij temporis. vnde nimirum licet nullum sit onus, non tamen annullatur legatum, de hac quæstione vide pulchram distinctionem Bar. in d. l. codicillis. ff. de lega. 2.

f Faciendis.] hic subdiuidit, uel in modo &c.

g In modo.] subdiuidit. & quod dicit, in faciendo, intellige si potuit per aliũ expediri, vt j. §. ne autem.

h Via.] vt legauit et c. postea alio testamento vel codicillo aliqd dare vel facere præcepit.

i Contemnit.] ut & s. de fur. l. fin. §. sed cum in secunda. Arg. contra ff. de nego. gest. l. si negocia.

* Cõcor. c. accedẽtes, in gl. 1. in fi. extra de præscrip.

D In nouissimo.] CASVS. Generale legati quod dicebatur caducum, s. quando legatarij repudiabãt, vel ante apertas tabulas decedebant: statuit imperator vt hæres, siue ex parte, siue in solidum institutus, adire possit hæreditatem à die mortis testatoris, & ante apertas tabulas dies legatorũ vel fidei cõ. cedat à morte defuncti: & petitionem transmittat ad hæredes: hæreditatẽ autem non aditam non transmittat ad hæredem extraneum, sed tantum ad filios, vel nepotes, de quibus lex Theodosiana facit mentionem, ut si auus decesserit nepotes habens ex filio, & filius ante mortem patris eiusdem aui decesserit, eam transmittet ad hæredem illius constitutione promulgata super deliberatione hæredis, velit hæres adire, ut s. de iure deliberan. l. cum antiquioribus. vt tunc scilicet tantum temporis transmittat ad hæredes ad deliberandum, vel adeundum quantum ei de anno superfuit. & licet dictum sit generaliter quòd dies legatorum cedat à morte testatoris, non tamen hoc intelligendum de legato libertatis: quia nõ cedet, nisi demum adita hæreditate. Item nec legata relicta ei qui manumittitur, nisi adita hæreditate. Item nec legata seruis legatis. vsusfru. vero, nec ab hæredibus, nec ad hæredes transmittitur. & hæc sunt vera in his quæ pure, vel in diem certum sunt relicta. Si autem legatum sit relictum sub conditione, siue fuerit mixta, siue potestatiua, siue casualis, peti non poterit, nisi demũ existente conditione. ea autem pendente si moriatur legatarius, vel defecerit conditio, remanebit apud eos à quibus erat relictum: & ad hæredes transmittet, nisi habeat substitutum, vel coniunctum: cum tàm in institutionibus quàm in legatis & fideicommissis, & in mortis causa donatis possit fieri substitutio. apud hæredes autem remanebit pro portionibus hæreditarijs, à quibus fuisset præstandum cum onere suo, nisi testator legatum reliquerit ab vno hærede: quia tunc penes grauatũ de præstando legato remanebit apud eos pro virilibus portionibus: apud legatarios, vel fideicommissarios, vel mortis causa dona. honoratos, vel alias personas, quæ fideicommisso

fideicōmisso grauari pñt, remanebit ꝑ virili portiōe. Vi. A

a In nouissimo.] id est vltimo.

b Prædiximus.] s̄. co. l. cum igitur.

c Cedere.] hoc expone vt s̄. co. §. cum igitur, in fi.

d Patimur.] vt & s̄. de iur. deli. l. quoniam, nisi in casu, scilicet quādo retardauit hæres aditionem ex necessitate, vt quæstionem de familia occisi haberet, vt ff. ad Sylla. l. si quis in graui, §. eleganter, & l. qui posthumos.

1 Vide plures alios casus per gl. & Bar. in l. vētre, ff. de acq. hære.

e Theodosiana.] quam habes j. titu. 1. l. 1. quæ dicit trāsmitti non aditam ad liberos.

f His.] s. exceptis.

g Super his.] hæredibus.

h Constituta sunt] vt vsque ad annum transmittat sciens, vt s̄. de iure delibe. l. cū antiquioribus.

i Libertatibus.] s. competentibus, ut j. de manu test. l. 3. ne si dicerēt a morte testatoris eis competere, hæreditate postea non adita reuocarentur. quod esset absurdum, & fit hæc exceptio ab eo quod dixerat, & diē, &c.

2 aliàs q̄ super his personis quæ delibe. &c.

k Hæredis.] redit ad eum versum qui est s̄. & dies legatorum, &c.

l Alijs legatis.] seruis erant legata relicta: & postea testator legauerat seruos alijs hominibus cū rebus eis legatis. nō ergo cedunt legata relicta seruis manumissis, vel legatis, nisi ab adita hæreditate, vt hic, & ff quādo di. lega. ce l. hære dis, §. fi. & l cum legato & ff ad le. Fal. l. 1. §. ad eos. Et in primo casu est ratio, ne prius legatū cedat, quàm libertas vt in illa l hæredis. In secundo illa ratio est, quia cū in seruo legato nullū ius habeat legatarius ante aditam hæreditatem: merito ei per eum ab eodem testatore relictum legatum, nullo modo quæritur, ut ff. quando di. leg. ce. l cum ita, §. 1. licet (quod est mirabile) legatarius ab ipso tempore mortis videatur fictione iuris fuisse dominus, ut ff. de noxa. ac. l. si seruus legatus. sed inspecta veritate, non est. ut ff. de lega. 1. l. si tibi homo. § cum seruus. Alij intelligūt hunc secundum casum in seruo mihi legato, & me rogato per fideicommiss. manumittere, quod non placet: quia expressim dicit lex, idē in legato relicto seruo sine.

6 Sequtur Bar. Sa. & Pau.

7 aliàs, quem sua natura.

8 Et bene Pau.

In nouissimo [a] autem articulo, vbi ꝓpriè *caduca* fiebant, secundum quod prædiximus, [b] ēt clausis tabulis, tam existere hæredes quàm posse adire, siue ex parte sint, siue ex asse instituti, censemus, & dies legatorum & fideicommissorum (secundum quod prædiximus) à morte defuncti cedere. [c] Hæreditatem etenim, nisi fuerit adita, transmitti, nec veteres concedebant, nec nos patimur: [d] exceptis videlicet liberorum personis, de quibus Theodosiana [e] lex super huiusmodi casibus introducta loquitur: his [f] nihilominus quæ super his [g] qui [2] deliberantes ab hac luce migrant, à nobis constituta [h] sunt, in suo robore mansuris. C

B

Legatum libertatis cedit ab adita hæreditate: item legatum quod dependet ex libertate. hoc dicit vsque ad §. sin autem aliquid. Bald. Vel sic: legata vel fideicommissa pura, vel in diem certam relicta, cedunt a morte testatoris: excepto legato libertatis, vsusfructus, & quibusdā alijs quæ cedunt a tempore aditæ hæreditatis. Salt.

Libertatibus [i] proculdubio & post præsentem sanctionē propter sui naturam quæ aditionem hæredis [k] expectant, ab adita hæreditate vnà cū alijs quæ seruis in testamento manumissis, vel alijs legatis [l] relicta sunt, competentibus. Excepto etiam vsufructu, qui [7] sui natura

libertate, vt ff. de optio. leg. l. si optio.

m Non patitur.] vt & s̄. de vsufru. l. ambiguitatem, & ff quando dies lega. ce. l. 2. & 3. Item excipe [4] vsum & habitationem, ut ff quando di. lega. ce. l. 2. forte [5] idem est in omni seruitute, etiam reali, ut argu. ff. de ser. leg. l. fin. & ff. communia præ. l. fin. & ff. quēadmo. ser. amit. l. si partem, §. 1. Sed ar. contra ff. de serui. lega. l. si fundum, in fi. dic vt ibi nota.

4 Sequitur Bart. & Pau.

5 Nihil est. Paul.

ad hæredes legatarij transmitti non patitur: [m] quia neque à morte testatoris, neque ab adita hæreditate, quantum ad transmissionem, dies eius cedit.

¶ Sed hæc omnia in his obseruari sancimus secundum præfatam dispositionem, quæ purè, vel in diē certum relicta fuerint. B

AUDITIO. Dicas q̄ in seruitutib. realib. dies cedit a morte testatoris, sicut in alijs rebus legatis: quia cessat illa ratio quæ est in vsufructu: cum istę seruitutes sint transmissibiles ad hæredes, ut ff. de seruitu. rusti. prædio. l. pecoris. ita vult hic Cynus, & sequitur Bar. & communiter doctores.

Dies legatorum, & fideicommissorum cedit a morte, si legatum & fideicommissum est purum: sed si conditionale, vel in diem incertum, non cedit, nisi adueniente conditione, vel die incerto: & si interim decedit legatarius, vel fideicommissarius, nō trāsmittitur. sed vadit ad substitutum, vel coniunctum: vel remanet hæredi testatoris. idem in donatione causa mortis: in qua etiam substitui potest. hoc dicit vsque ad §. sed vt manifestetur. Bald.

n Vel mixta.] de quibus habes exempla. ff. de hæredi. instit. l. suus quoque, §. puto generaliter.

o Ex fortuna.] redde singula singulis.

p Conditio impleatur.] ante ergo non cedit, ut transmittatur, ut hic, & ff. de mino. l. in causæ. 2. § Pomponius, & s̄. de fideicommiss. l. si in personā. & hoc verum, nisi talis sit conditio quę omnino est extitura in continenti adita hæreditate, vt des decē, si hæres eris, ut ff. de lega. 1. l. 3. Vel quę tacite in sit, vt à primo legatario, lego alij. tacitè intelligitur, si suum legatum agnouit, ut ff. de condi. & de. l cōditiones. Idem si est omnino extitura, vt lego tibi decem, si morieris, vel cū morieris, vt ff quando di. leg. ce. l. si cū hæres, & ff de condi. & demonstra. l. hæres meus.

5 onerat ę

6 Idem B. Salic. & Pau.

Sin autem aliquid sub cōditione relinquatur, vel casuali, vel potestatiua, vel mixta, [n] quarum euētus ex fortuna, [o] vel ex honoratæ [5] personæ uolútate, vel ex vtroque pendeat, vel sub incerto die: expectari oportet conditionis euentū, sub qua fuerit derelictum, vel diem: vt tunc cedat, cum vel cōditio ipleatur, [p] vel dies incertus extiterit. C

¶ Quòd si in medio is q ex testamento lucrum sortitus est, decedat, vel eo superstite [q] conditio defecerit, hoc quod ideo nō præualuit, manere disponim⁹ simili mō [r] apud eos à q. bus relictū est: nisi & hic D

q Superstite] q̄d aūt si ciuiliter moritur? Rñ. refert an fiat seruus, vt tunc deficiat. an non, vt tunc non deficiat, ut ff. de cond. & demon. l. intercidit. Item etiam si decedat naturaliter, videtur transmittere pendente conditione, ut ff. de acqui. hære. l. qui patri, vbi institutus, idemq; pupillo cohæredi substitut⁹, si decedat post aditionē suā, sed ante mortē pupilli: trāsmittit. sed illud, q̄ñ pupillus adiuit, nō aliàs, & ꝑ aliam partem acceptam, cui adiungitur pupillaris.

r Similj modo.] id est cum suo onere, ut s̄. eo. §. pro secundo, & j. eo. §. ne autem, in fi. §.

Hæres

a Hæres.] ad quem redit.
b Donationibus.] not. secundū H. quod substitutio uidetur debere fieri per stipulationem, ut ff. de dona. causa. mor. l. et qui, & ī. de do. ca. mor. l. 2. Sed arg. contra. ī. in e. ti. l. 1. & facit ī. de leg. l. si legata, & ff. de le. 2. l. si Titio.
c Cum & ab ipsis.] bona ratio, ut ff. ad Trebel. l. quotiens. hæc vera, nisi testator propriis nominibus expressis grauauit, vel onerauit: quia tunc viriles, ut ff. ad Trebellianum. l. nonunquam, & de legat. 1. l. seruus vni. §. 1. & l. si hæredes.
d Pro uirili.] i. pro æquali, ut ff. de lega. 1. l. virilis. Sed si mihi tres partes, tibi quartam huiusmodi rei legauit testator, & nos hâc rē Mæuio restituere totam iussit: Mæuius repudiat: nunquid pro uirili parte remanet apud nos? Respon. quod hic dicitur, forte locum habet in onere extrinseco iniuncto legatariis etiam sub appellatiuo nomine: quia quod pro uirilibus præstamus, & pro virilibus apud nos remanet. secus si res legata contineat fideicommissum. nam tunc pront legata est, ita & apud nos remanet. hæredes vero damnati sub appellatiuo nomine, soluunt pro hæreditariis, & pro hereditariis manet apud eos.

a Ista pars hodie est verior: quia etiam donatio causa mortis potest hodie fieri per pactū nudū, vt est glos. singularis in l. cū pater, §. Mæuio, ff. de lega. 2. secundū Bal.
a Idē Ba. Sa. & Pau.

vel substitutus relictū accipiat, vel coniunctus, siue hæres,[a] siue legatarius hoc sibi acquirat: cum certi iuris sit, & in institutionib[a], & legatis, & fideicōmissis, & mortis causa donationibus[b] posse substitui.

Omne quod decisum est ab aliquo, si ad sua initia reuertitur, taliter reuertitur qualiter emanauit ab illo h. dicit vsque ad §. ne autem. Bald.

Sed vt manifestetur pro qua parte manere oportet hoc quod fuerit defectū, apud eos, à quibus fit derelictū: sancimus, si quidē ad heredes lucrū perueniat pro parte hæreditaria fieri eius distributionē: cum & ab ipsis[c] simili modo si ualuisset, præstaretur, nisi nominatim ab vno vel à certis heredib[9] fuerit derelictū. tūc enim quēadmodum soli, vel soli præstabunt, ita & lucrum sentient.

B

¶ Sin aūt legatarii vel fideicōmissarii sint, vel mortis causa donatione honorati, vel alia fortè psona quæ fideicōmisso prægrauari potest, & hoc euanescat: manere hoc apud enumeratas psonas sācimus pro virili[d] omnimodo portione, id est pro numero psonarū.

C

Iste §. est valde notabilis & hoc dicit. Onus quod uel per alium impleri potest, migrat de instituto in substitutum, id est ambulat de legatario, cui onus est legatū caducū vel quasi, in substitutum uel coniunctum eius, vel grauatum: apud quem remanet emolumentum. secus in grauamine quod ab alio impleri non potest nam illud non migrat de subiecto in subiectum. h. dicit usque ad §. his ita definitis.

Ne autem hoc quod nō inelegāter summi ingenii

Ne autem.] CASVS. Quod autem dictum est in secundo ordine, scilicet quod legatum transit cū suo onere: hoc uerū est, si illud onus cōsistit in dando. si in faciendo, distinguitur: aut factū per alium potest expediri, vel nō. Primo casu pone exemplū, vt testator præcepit domum fieri, ut tunc quicunque legatum percipit, sentiat & onus. secundo casu pone exēplum, quod testator præcepit vt legatarius vxorē duceret. istud factum non tenetur hæres facere, sed in dando omnes pro modo lucri onus sustinebunt: ita videlicet, quia in his generibus legatorum pro ea portione qua quis sentit lucrum, sentiat & onus, ut ī. ea. l. §. sed ut manifestetur, scilicet ut

A

si remanere debeat apud hæredes: remaneat pro portionibus hæreditariis. si apud legatarium, aut fideicommissarium, pro æqualibus portionibus, ut in isto §. sin autē. Et hæc uera sunt quando transeunt huiusmodi legata cum suo onere: vt si fuerint in causa caduci, vel caduca. legatū āt pro nō scripto, cū suo onere nō transit gñaliter, sed in quibusdā casibus specialibus quæ in noua iuris cōpilatione enumerati sunt in pandectis, in C. in auth. ne antiq. iuris fiat inuolutio. Vlpianus.

vir Vlpianus in hac parte cū omni subtilitate disposuit, prætereatur: sanctione nostra hoc apertius inducimus.

¶ Cùm enī iā statuimus[e] hoc cum suis oneribus ad eum[f] qui lucratur, peruenire: sancimus, siquidem conditio, vel aliud grauamen in dando sit constitutum: hoc omnimodo lucrātes pro modo lucri agnoscere. Sin autem in faciendo aliquid impositum est: si quidem hoc[g] per alium impleri possit, simili modo & a lucrāte[h] agnosci: puta si honorata[i] persona iubeatur insulā vel monumentum, vel aliud tale suis sumptibus facere, vel hæredi, vel legatario, vel alij forte cui testator voluerit, vel rem ab hærede testatoris emere, vel locationem uel fideiussionem subire, & si quid huiusmodi facti simile sit. nihil n. refert, siue per eū de quo testator locutus est, siue per alium eiusdē lucri successorem adimpleatur.[l]

¶ Sin verò talis est uerborum conceptio, & facti natura, vt quod relictum est, ab alio impleri non possit: tunc etsi lucrum ad aliquē peruenerit, non tamen & grauamen sequi: quia hoc neq; ipsa natura concedit, neq; testator voluit. Quid enim si testator iusserit eum in certum locum abire,[k] vel liberalibus studiis imbui, vel domum suis manibus[†] extruere,

D

e Statuimus.] vt ī. eo. §. pro secundo, & §. fin. autē aliquod, in eo quod dicit, similiter modo &c.
f Ad eum.] substitutum, uel coniunctū, vel ad eū a quo erat derelictum.
g Hoc.] scilicet onus.
h Lucrante.] immo uidetur contra. nam filia succedens ab intestato præter spem patris, non soluit legata à filio relicta: licet de lucro habeat, ut ff. de iur. codic. l. qui graui, & l. seq & l. quidam referunt, quæ sunt contra. Solu. hęc regula obtinet in his qui lucrum capiunt ex voluntate defuncti. Sed ibi contra uel præter defuncti uoluntatem filia succedit. Item contra infra eo. §. fin autē ad deficien tes, & ff. de condit. & demō. l. si separatim. Sol. secundum quosdam differunt, quia hic loquitur de his qui sunt cōiūcti re & verbis, vel verbis tantū: ibi de his qui sunt coniuncti re tantum. vel ibi de his qui sunt coniuncti re & verbis: hic de his qui tantum re, vel tantum verbis. Vel tertio, ibi de his qui sūt cōiūcti re & verbis, vel re tātum: hic de his qui verbis tantum. Vel quarto ibi loquitur cum onus erat iniunctum in persona deficientis tantum: hic in persona omnium legatariorū secundum H. prima placet.
i Adimpleatur.] ut ut ī. de contrahen. stip. l. veteris, & ff. de condit. institu. l. fin.
k Eum abire.] scilicet & tantum eum.

Filia patri ab intestato succedēs non soluit legata à filio relicta, vel onerata.

† Cōcor. c. fin. cum glo. super verbo, personaliter, post princi. de offi. dele.

vel pingere, vel vxorem ducere? quæ omnia testatoris voluntas in ipsius solius persona intelligitur conclusisse, [a] cui & suam munificentiam relinquebat. Hoc uidelicet in omnibus [b] obtinente, ut pro simili parte & lucrum sentiant, & grauamen, ubi hoc possit procedere, [c] subeant Et hoc locum habente omni quidem modo in his quæ *in causa caduci.* vel *caduca*(secundum quod suprà dictum est) fiebant: in *pro non scriptis* autem, non omnibus, sed quibusdã: [d] quia eorum quędam, etsi talia sint, [e] tamen cum suo onere veniebant: quę & nos in noui iuris [f] cõpositione specialiter enumerari iussimus, nequis veteris iuris [g] C prolixitatem quasi rebus necessariam, vel pro eorũ reuoluat scientia.

Iste §. tractat aliam materiam iuris accrescendi, & non decrescendi: & ideo hæc materia est subtiliter pertractanda dicit ergo imperator quod non solum coniunctiuo modo quædam relinquuntur, sed etiam disiunctiuo, id est seorsum verbis, seu orationibus separatis. Item dicit quod in pari coniunctione, vel pari disiunctione pariter habet locum ius accrescendi cum suo onere. Item dicit quod si aliqui sunt coniuncti re & verbis, & aliqui verbis disiuncti: si deficit aliquis ex coniunctis, accrescit collegæ: si ex disiunctis, accrescit omnibus. Item dicit quod ratio differentia quare magis accrescit coniuncto, est vnitas sermonis quæ significat coniunctos esse quasi vnum corpus: disiuncti autem non sunt vnum corpus: & separatorum separata est ratio. Et hæc vera sunt inter cohæredes quibus inuitis accrescit. hoc dicit vsque ad §. Vbi autem legatariis. Bald.

His ita definitis, cùm in superiore parte nostræ sanctionis in pluribus locis *coniuncti* fecimus B mentionem: necessarium esse duximus omnem inspectionem huius articuli latius & cum subtiliori tractatu dirimere, ut sit omnibus & hoc apertissimè constitutum. Nõ enim tantum coniunctiuo modo quædã relinquuntur, sed etiam disiunctiuo.

In his itaque, si quidem cohæredes sunt omnes cõiunctim, [h] vel omnes disiunctim, [i] vel instituti, vel substituti hoc quod fuerit quoquo modo [k] euacuatum, si in parte hæreditatis vel partibus consistat, aliis cohæredibus cũ suo grauamine pro hæreditaria parte, etiam si iã defuncti sunt, [l] acquiratur. Et hoc nolentibus [m] ipso iure accrescat, si suas portiones iã agnouerint: cum sit absurdum, [n] eiusdem hæreditatis partem D quidem agnoscere, partẽ verò respuere, secundum

a Conclusisse] vt ff. de statulibe. l. si statuliber o. §. si A quis non dare, & de uerb. oblig. l. centesimis § 1.

b In omnibus.] i. in omni genere legatorum, id est siue sint caduca, siue quasi caduca.

c Procedere.] non autem potest procedere in pro non scripto. Item nec in aliis, si est factum quod per alium fieri noluit testator nisi per primum.

d Quibusdam.] scilicet casibus specialibus locum habent prædicta, ut redeant cum onere.

e Talia sint.] scilicet pro non scriptis.

f Noui iuris compositione] Nouum ius hic appellat totũ corpus iuris. ideo dico, specialiter iussimus enumerari, ne quis, &c. & sunt positi isti casus, qui sunt duo tantum. ff. de fideicom. lib. l. cum vero. §. si pro non scripto, & ff. de his quæ pro non scrip. l. fi. & dixi s. eo §. in primo itaq;.

g Veteris iuris.] id est in uoluminibus desperatis.

His ita.] CASVS. Fecit imperator mẽtionem s. de coniunctis. qui hi sint uideamus, & gratia coniunctorum de disiunctis. dic ergo quòd hæredes aut sunt coniuncti, aut disiuncti, aut legatarii. Primo casu, aut omnes sunt hæredes coniuncti tantum, aut omnes disiuncti tantum, aut quidam coniuncti, aut quidam disiuncti. Primis duobus casibus, si aliqua pars deficit, transmittetur ad cohæredes, & cum suo onere. & si aliquis cohæredum decesserit, ad hæredẽ eius trãsmittetur. aliis enim casibus, quando quidam sunt coniuncti, quidam disiuncti: si aliqua pars de cõiunctis deficit, ad coniunctum perueniet tantum. si aliqua pars de his deficiat: illa perueniat non solum ad disiunctos, sed ad coniunctos, cum onere suo: & pro portionibus hæreditariis remaneat: quia pars de coniunctis deficiens, ad coniunctos tantum perueniat. e conuerso de disiunctis assignatur: quia coniuncti in unum redacti sunt ex sermone testatoris continuato. disiuncti autem inter se separati sunt, & a coniunctis. ideo, &c. De coniunctis dic exemplum: ut si sic dicat testator, Brunellum, & Fautonem, & Rainerium, & Castell. hæredes instituo in tali hæreditate: illi dicuntur coniuncti re, quia in eadem hæreditate, & uerbis, puta per copulatiuam coniunctionem. De disiunctis dic exemplum. Fautonem, Brunellum, Castell. hæredes instituo. hi dicuntur coniuncti re: quia in eadem hæreditate. verbis autem disiuncti, & sic accipitur coniunctum & disiunctum in tota ista constitutione. Viu.

h Coniunctim.] scilicet re & verbis: & sic intellige in tota hac lege.

i Vel disiunctim.] verbis tãtum. & sic accipitur per totam hanc constitutionem.

k Quoquo modo.] id est caducum, uel i causa caduci, aliud si sit pro non scripto: quia tunc nõ trãsit cum onere, ut s. eo. § in primo. Vel aliud est in legatis: vt ibi, quàm in hæreditate, vt hic: quia & cũ onere redeat ꝓ non scripto. & sic est cõtra ff. de lega. 2. l. Celsus. §. pen. & fina. & de lega. 3. l. 1. §. fina Solu. hęc corrigit, vel solue vt diximus. s. eo. §. ꝓ secundo. Item & fallit hoc in casibus illis tribus, in quibus quis facit partem lucri, licet non admittatur ad partem, ut diximus s. eo. § in primo, in glossa scilicet substitutũ, vel coniunctum.

l Defuncti sunt.] scilicet antequam accrescat portio uacuata: suam portionem tamen adierãt ante. secus in cohærede substituto, qui substitutionem non trãsmittit, licet adierit iure institutionis: ut hic, & ff. de condi. & demonstr. l. scriptura. §. cum eadem, & ff de legi. hære. l. si ex pluribus, & instit. ad Orficia. §. fi. & ff de uulga. substitu. l. sed si plures, in princ. & est ratio in substitutione quia omnis substitutio est institutio, ut ff. ad legem Falcid. l. in ratione 1. § pen. vnde sicut institutio non transmittitur hæreditate non adita, vt s. eod. §. in nouissimo, sic nec substitutio, ut ff. de acquiren. rerum domi. l. substitutio.

Substitutione nõ trãsmittit cohæres substitut⁹, licet iure institutionis adierit.

m Nolentibus] qui iam suas partes adiuerant. secus in legatariis, quibus non accrescit inuitis, ut j. eod. §. ubi autem. & est ratio ut ibi dicam.

n Absurdum] vt ff. de acquirenda hęred. l. 1. & 2. l. qui ex duabus. §. fi. in fi. & ff si pars hæred. peta. l. 2. Sed tamen hæc absurditas quandoque toleratur, & hoc si testator fuit miles, ut ff de mili. testam l. si duobus. Item cum creditores consentiunt hæredi suam partem tantum uolenti, ut ff. de acquiren. hæred. l. cum hæreditate. in fine.

Decisionibus.

quod in diuinis nostri numinis decisionibus [a] statutum est.

¶ Sin verò quidam ex hęredibus institutis vel substitutis permixti sunt, & alij coniunctim, alij disiunctim nūcupati: tunc si quidem ex coniunctis aliquis deficiat, hoc omnimodo ad solos coniunctos [b] B cum suo ueniat onere, [c] id est pro parte hæreditatis quæ ad eos peruenit.

¶ Sin autem ex his qui disiunctim scripti sunt, aliquid euanescat: hoc nō ad solos disiunctos, [d] sed ad omnes tā cōiūctos [e] quàm etiam disiunctos similiter cum suo onere pro portione hæreditatis perueniat.

¶ Hoc ita tam variè, quia coniūcti quidem propter vnitatem sermonis quasi C in unum corpus redacti sunt, & partem coniunctorū sibi hæredum quasi suam præoccupant: disiuncti verò ab ipso testatoris sermone apertissimè sunt discreti: vt [i] suum quidem habeant: alienum autem non soli appetant, sed cum omnibus cohæredibus suis accipiāt. & hæc in hęredibus tantummodo statuenda sunt.

Inter legatarios & fideicommissarios est locus iuri accrescendi: tamen non accrescit inuitis. volentibus autem accrescit pro uirilibus portionibus cum suo onere. sed si sunt verbis disiuncti, nō dicitur propriè accrescere sed non decrescere. & ideo non sentit onus quod non est ad suam personam appositum, nec suo legato annexum. h.d. usque ad §. quæ autem antiquus. Bald. D

Vbi autem legatarii vel fideicommissarij duo forte uel plures sunt, quibus aliquid relictum sit: si quidem hoc cōiunctim relinquatur: & omnes veniant ad legatum, & pro sua portione quisque hoc habeat.

¶ Si verò pars quædam ex his deficiat, [f] sancimus eā omnibus, si habere maluerint, pro uirili portione cum omni suo onere accrescere: [g] vel si omnes noluerint, [h] tunc apud eos remanere, à qbus derelictum est. Cum verò quidam voluerint, quidam noluerint: volētibus [i] solummodo id totum accedere.

¶ Sin autem disiunctim [k] fuerit relictum: si quidem omnes hoc accipere & potuerint & maluerint, suā quisque partē pro uirili [l] portione accipiat: & non sibi blandiantur, ut vnus quidem rem, alij aūt singuli solidam eius rei ęstimationem accipere [m] desiderent: cum huiusmodi legatariorū auaritiā antiqtas uaria mente susceperit, in vno tātūmodo genere legati eā accipiēs, [n] i aliis respuendam esse existimans.

¶ Nos autem omnimodo repellimus, vnā omnibus naturam legatis & fideicōmissis imponētes, [o] & antiquā dissonātiā in vnam trahentes concordiam.

¶ Hoc autē ita fieri sancimus, nisi testator apertissimè & expresim dispo-suerit, vt vni quidē res solida, aliis autē ęstimatio rei singulis in solidum [p] præstetur. [q]

¶ Sin vero nō omnes legatarij, quibus separatim [r]

[a] Decisionibus.] ut s. de iure delibe. l. quidam elogio, & A de impu. & ali. substitu. l. testamento.

[b] Ad solos coniunctos.] ut & ff. de hære. institu. l. hæredes. Sed videtur ad omnes, vt j. eo tit. l. item quod Sabinus. §. 1. ubi scilicet vno ex vndecim vnciis instituto, & aliis duobus sine partibus, & ita in uncia quæ remanebat, si vn' eorū q sine parte erat institutus, defecit: omnibus remanentibus accrescit. Sed dic q ibi etiam illi duo non erant coniuncti vel re, vel verbis: alioquin secus: ut d. l. hæredes, & h. c.

[c] Onere] hic contra. j. eo. §. sin autem ad deficientis. Sol. ut ibi.

[d] Disiunctos] aliàs coniunctos.

[e] Tam coniūctos.] vt & ff. de hære. institu. l. liber homo. §. cum quis. Et distingue de his coniunctis & disiunctis, vt diximus. ff. de vsufru. accresc. l. 1. in fi.

Vbi autem.] CASVS Dicit in hoc §. quòd si plures legatarii sint coniuncti, & vna ps legati deficiat, pueniat ad cæteros legatarios p uirili portione, & cū suo onere. Si aūt null' voluerit, remanebit penes eum à quo relicta est. Si autem quidam voluerit, partes non volentium volentibus accrescunt. Si autem legatum disiunctim fuerit relictū: ad omnes, si uoluerīt, perueniet pro uirili portione: nec unus rē petere poterit, alter æstimationem: nisi testator expresse dixerit, vt ad alterum res, ad alterum ęstimatio pueniat. Si āt vnus ex legatariis qbus separatim vel disiunctim relictū est, accipiat: & concursu legatum prioris deminuetur: si nullus veniat, qui primo accepit, habebit in solidum: nec dicetur aliquid sibi accrescere, cum totum habere videatur ex voluntate defuncti. Onus autē quod fuit in persona sua appositū, hoc subibit. Si autem in personam alterius legatarii fuit onus à testatore appositum, qui repudiauit legatū ipsum non consequetur. Quæ autem de his quibus vt indignis auferuntur, sancita sunt: obseruentur. Vi.

† Nōnulli codi. habēt, & suū quidē habent, alienum autē nō soli appetūt, sed cum omnibus suis cohæ. accipiunt. & hæc in hæreditatib' tantūmodo &c.

[f] Deficiat.] s. morte.

[g] Accrescere.] ut & institu. de lega. §. si eadem res duobus. Sed in eo quod dicit cum suo onere, est cōtra s. eod. §. in primo. Sed illud in pro non scrip to: hoc in caduco, & eo quod est in causa caduci. Vel hic onus fuit iniunctum cuilibet legatariorum: ibi soli deficienti. Item etiam fallit hoc quod dicit accrescere, in illis casibus in quibus quis facit partem, licet non admittatur ad partem, ut diximus. s. eod. §. in primo. Item cōtra in eo quod dicit cum suo onere, j. eod. §. sin autem ad deficientis. sed ibi solues.

Partē quis quàdoque facit q nō admittit ad partē.

[h] Noluerint.] per repudiationem.

[i] Volentibus.] sed cur secus est in hęredibus, ut s. eadem l. §. his ita? Rñ. quia legatarii tantum gratia, & lucri causa, non oneris legata relinquuntur: hæreditas vero & gratia oneris & emolumenti relinquitur hæredibus. Azo. vt arg. ff. māda. l. si hæreditatem. Item in eo quòd hic distinguit cōiunctos à disiūctis, vt statim subicit: videtur contra. ff. de vsufru. accre. l. 1. in fin. Sed ibi in expositione literæ patet solutio.

[k] Sin autem disiunctim.] verbis tantū, re tamen sunt coniuncti.

[l] Pro uirili.] nisi fuerint aliqui coniuncti nominatim: quo casu loco vnius numerantur, ut ff. de lega. 1. l. plane. 2. resp.

Coniuncti nominatim loco vnius sunt.

[m] Accipere.] ab hærede.

[n] Accipiēs.] forte legato vēdicationis.

[o] Imponētes.] vt & supra communia de lega. l. 2.

[p] In solidum.] ut ff. de leg. 1. l. si ex pluribus. §. si. & facit s. de legat. l. cum quæstio.

[q] Præstetur] ab hæredibus.

[r] Separatim.] verbis tantum.

res relicta sit, [a] in eius acquisitionē concurrāt, sed vnus fortè eam accipiat; hæc solida eius sit: quia sermo testatoris omnibus prima facie solidū assignare videtur, alijs superuenientibus partes à priore [b] abstrahentibus, vt ex aliorū quidem concursu prioris legatum minuatur. [c]

¶ Sin verò nemo alius veniat uel venire potuerit, túc nō vacuat pars q̄ deficit, nec alij accrescit, [d] vt eius q primus accepit, legatū augere videatur, sed apud ipsum qui habet, solida remaneat, nullius concursu deminuta.

B

¶ Et ideo si onus fuerit in persona eius apud quem remanet legatum, asscriptum: hoc omnimodo impleat, vt voluntati testatoris pareatur.

¶ Sin autem ad deficiētis personam † hoc onus fuerit collatum, hoc non sentiat [e] is qui non alienum, sed suum [f] [tantum] legatum imminutū habet.

C

¶ Sed & varietatis non in occulto sit ratio: cùm ideo videatur testator disiunctim hoc reliquisse, vt vnusquisque suum onus, non alienum agnoscat. nā si contrarium volebat, nulli erit difficultas coniunctim [g] ea disponere.

Iura de his quibus vt indignis, per hanc legem reseruātur intacta h.d. vsque ad §. cum autem. Sal.

Quæ autem antiquis legibus dicta sunt de his q̄ vt indignis [h] auferuntur, & nos simili modo intacta seruamus, siue in nostrum fiscum, siue in alias personas perueniant.

Hæredi, as non adita debetur substituto: & eius defectu, venientibus ab intestato. & vltimo fisco. h.d. vsque ad §. hæc autem omnia Sal.

Cùm autem in superiore [i] parte legis non aditā

A

hæreditatem minimè, nisi quibusdā personis, ad hęredes defuncti transmitti disposuimus: necesse est, si quis solidam hæreditatem non adierit: hanc, si quidem habeat substitutum, ad eū, si voluerit, [k] & potuerit, peruenire.

¶ Quod si hoc non sit, vel ab intestato successores [l] eam suscipiant: vel si nulli sint, vel accipere nolint, vel aliquo modo non capiant, tunc ad nostrum ærarium [m] deuoluatur.

Omnia in hac lege statuta habent locum in qualibet vltima voluntate post hanc legem facta h.d. vsque ad finem. Salic.

Hæc autem omnia locū habere censemus tam in testamentis, siue in scriptis, siue sine scriptis habitis, quàm in codicillis, & omni vltimo elogio, vel si quid ab intestato fuerit derelictum, [n] necnon in mortis causa donationibus.

¶ Tantum etenim nobis superest clementię, quòd scientes etiam fiscum nostrum vltimum ad caducorum vendicationem vocari: tamen nec illi pepercimus, [o] nec Augustū [p] priuilegium exercemus: sed quod communiter omnibus prodest, hoc rei † [q] priuatę nostrę utilitati p̄ferendū esse [r] censemus, [s] nostrū esse propriū subiectorum commodū imperialiter existimantes.

D

¶ Locum autem huic legi constituimus in his defunctorum elogijs, quæ posthac composita fuerint. anteriores etenim casus suo Marte discurrere concedimus. Hæc omnia ad vos, Patres conscripti, duximus esse sancienda: [scilicet] vt nemini maneat incognitus nostræ beneuolētiæ labor: sed edictis ex solēni

---

[a] Sit.] id est remaneat.

[b] A priore.] i. ab eo qui primo agnouit legatum. & ad hoc. ff de vsufru. accresc. l.1.§.2.

[c] Minuatur.] & hoc cū omnes voluerūt.

[d] Accrescit.] primo agnoscenti: quia totum habet ex uoluntate defuncti.

[e] Nō sentiat.] huic contra. s̄ eod.§. pro secundo, & §. ne autem. Sol hic in pro non scripto, ibi in caduco, & quasi caduco. hoc non placet. Alij q̄ ibi redit cum onere ad illos à q̄bus fuit relictū. hic ad collegatarium redit. nec hoc valet. Vel hic fuit onus impositum tantum deficienti, ut dixi in §. ne autē. nec hoc ualet. Item contra supra eodē.§. sin uero quidā. Solu ibi in cohæredib⁹. Vel hic, ut dixi, fuit onus tantum deficiēti impositum, ibi omnibus. Item contra supra eodē.§. vbi autē. Solue, si omnes coniuncti sunt re & verbis, & onus omnibus est impositum: tunc obtinet quod ibi dicit. si autem deficienti tantum, tunc aut sunt tantum re cōiuncti, qui appellantur in l. ista disiuncti: & tunc non subeunt alij onus. si vero erant coniuncti re & verbis, vel verbis tantum, subire tenētur, vt hic, & dicto §. vbi autem & hæc est vera solutio ad omnia contraria prædicta.

† alias, à deficiētis persona hoc onus &c. aliàs, ad deficiētis personam hoc onus fuerit relatū.

[f] Sed suum.] sic ff. de donatio inter virum & vxorem l. si spōsus.§. si quis rogatus.

[g] Coniunctim.] re & verbis, vel i. in vtriusque persona assignare onus & facit supra de inoffic. testamē l. si mater, & ff. de hære. instit. l quidam cum.

[h] Indignis.] vt s̄ de his quibus vt indig. per totum, & de legat. 1. gen.

[i] Cum autē.] Dictum est in princ. huius l. q̄ hæres hæreditatem nō aditam non transmittit nisi ad quasdā certas personas. hoc verum est, si nō habeat substitutum. si autem substitutū habeat, peruenit ad substitutum: si non, ad succedentes a iure. si hi non sint, vel sint & noluerint, vocabitur fiscus. Hæc quæ dicta sunt, locum habent in omni vltimo elogio, siue scripto, siue non scripto. & licet omnibus deficientibus fiscus vocetur, sicut dictū est: tñ cū onere suo vocabitur, & vltimo. vt præferatur vtilitas communis, &c. vt in litera. Hæc autem quæstio ad futura elogia, nō ad præterita extendatur, sed suo Marte discurrent. Vltimo constitutionem istā ad senatum trāsmittit imperator, vt labor suus apud quemquā nō sit incognitus, sed omnibus pateat & clarescat. Va.

[i] In superiore parte.] vt. s̄. ead. l. §. in nouissimo.

[k] Voluerit.] scilicet substitutus.

[l] Successores.] scilicet testatoris.

[m] Ærarium.] prius tamē ad vxorem de iure prætoris, vt ff. vnde vir & vxor. l.3

[n] Derelictum.] scilicet in codicillis factis ab eo qui nō fecit testamentum.

[o] Pepercimus.] quia cū suo onere ad eū redeat, vt ff de condi. & demōstra. l. in facto.

[p] Nec Augustum.] id est imperiale.

† aliàs, pepercimus.

† In quibusdā co. deest hęc uox, rei. Cōcor. ad hūc §. glos. in c. bonę memoriæ, in p̄ uerbo, cōmunē, extra de postu. p̄la.

[q] Rei.] genitiui casus.

[r] Cēsemus.] not. vt & ff. p̄ soc. l. actione.§. Labeo, & in authen. de nō alienā.§. q uero ucrisimile, in fin.§. col 2.

[s] Existimātes.] sic & in auth' de hære. & Falci. in prin. col. 1. ibi, incurrunt, &c. & in authent. vt iudi.

Iudi. fine quoque fu ffra. §. cogitatio, colla. 9.

DE HIS QVI ANTE APERTAS TABVlas hæreditatem transmittunt.

Et per consequens antequam adeant. Et continua sic: Qualiter legata vel hæreditates fiant caduca. supra in genere dictum est. Nunc autem specialiter ponit de quibusdam personis, in quibus relicta non fiunt caduca: scilicet in personis liberorum. A Zo.

tate à nostris magistratibus propositis, omnibus innotescat. D Ka. Iun. Constantinopo. DN. Iustiniano. A. PP. IIII. & Paulino. V. C. Conss. †

† Institutiones in iris præcedenti anno fuerant editæ, tertio C. Iustiniani cōsulatu, vt ex comparatione dierū & cōsulum apparet. vnde non mirū si totius huius legis nulla I institutionib. fit mētio. Cont.

TITVLVS LI.

DE HIS QVI ANTE apertas tabulas hæreditatem transmittunt.

Hæreditas ascendentium, etiam nō adita, transmittitur ad posteros per liberos institutos morientes, etiā clausis tabulis: quod obtinet in legatis & fideicommissis Sal.

Ethic.] CAS. Secundū vetera iura generale erat, vt si hæres, vel legatarius, cui aliqd in testamento erat relictum, ante apertas tabulas decederet, hæreditatem vel legatum ad posteros suos non transmittebat. sed dicit imperator quòd in quibusdam personis aliter est statuendum. Statuit ergo vt si testator vel testatrix decedens, filios vel filias habens, ex eis nepotes, vel neptes, & eos solos, vel cum extraneis scripserit hæredes, vel adinuicem substituit, & ante apertas tabulas decesserunt: hæreditatem ad filios transmittant: nulla eis exceptione opponēda. & hoc in prima. Idē est in singulari re eis relicta, vt & si ante apertas tabulas decesserint, eā ad posteros suos trāsmittāt. Iniquū enim esset, vt propter casum filijs humanitus cōtingētē, nepotes successione auita, vel legato defraudarentur. & hoc in secunda. Viuia.

I. Impp. Theodosius & Valentinian. AA. Hormisdæ P. P.

Et hanc iubemus sanctionem [a] in posterū [valiturā,] filios, [b] seu filias, nepotes, aut neptes: pronepotes, aut pneptes à pr̄e, vel matre: auo, vel auia: proauo, vel proauia scriptos hæredes, licet non sint inuicem substituti, [c] seu cum extraneis, seu soli sint instituti, & ante apertas tabulas defuncti [d] (siue se nouerint scriptos hęredes, siue ignorauerint) in liberos [e] suos, cuiuscunque sint sexus vel gradus, derelictā sibi hæreditariam portionem posse transmittere: [f] memoratasq; personas (si tamen hæreditatem non recusant) nulla huiusmodi [g] prescriptione sibi obstante, eam tanquam debitam vendicare.

¶ Quod scilicet etiam super legatis seu fideicōmissis à pr̄e vel à matre, auo, vel auia: proauo, vel proauia derelictis, [h] locū hēt.

E ¶ Siquidem perindignum est, fortuitas ob causas, vel casus humanos, nepotes, aut neptes: pronepotes, aut proneptes, auita vel proauita successione fraudari, aliosq; aduersus auitum vel proauitum desiderium vel institutum inspirato legati commodo, vel hæreditatis gaudere. Habeant vero solatium tristitiæ suæ, quibus est merito consulendū. Dat. IIII. Non. C Aprilis, post consulatum Protogenis & Asterij.

a Sanctionem.] loquitur Theodosius.

b Filios.] qui erant in potestate, aliud in emācipatis, secundum quosdam, vt supra de iu. delibe l. 1. & l. cū antiquioribus. Vel forte idē in omnibus liberis & parentibus, vt ī. tit. 1. §. 1. & §. in nouissimo. & hic dicit etiam de nepote ex filia, quā constat non esse in potestate aui materni, vt institut. de pat. pote. §. fina.

c Substituti.] filij cum nepotibus.

d Defuncti.] & ante aditam hæreditatem.

Hęreditas non adita vt trāsmittatur, duo sunt necessaria.

e In liberos.] no. ergo duo esse necessaria vt fiat transmissio, & habeat locum hic titu. quod scilicet transmittens sit de liberis: & ille in quem transmittitur, sit de liberis. Itē vide q̄ etiā ad superiores fit transmissio, vt ī. de suis & legi. l. apud hostes. Sed quid si hi liberi scripti hæredes nō suos liberos, sed extraneos instituerint libe ris exhæredatis? Rñ. nec extranei, nec exhęredati liberi admittuntur ex hoc testamēto, vt in corp. auth. de hęre. & Fal. §. exhæredatos, colla. 1. Itē qd si nō ex testamento A obuenit his liberis, sed ab intestato? hic dicit de relictis ex testamento: sed tunc potest dici idem.

f Transmittere.] nota quod ipso iure posteritas sua fit hæres: sed potest dimittere, vel retinere, si vult de iure prætorio: licet non sic de iure ciuili, vt institut. de hære dū quali. & differē. §. sed his, & ff. de lib. & posthu. l. in suis.

g Nulla huiusmodi.] scilicet quod non cesserit dies legati. & hoc ad sequens. Vel non fuerint apertæ tabulæ. Vel quòd non fuerit hæreditas adita: quòd olim obstabat, ut supra tit. 1. §. 1.

h Derelictis.] hodie idē & si ab extraneo relinquat legatum, vt ī. titu. 1. l. 1. §. cū igit, & §. in nouissimo. Itē nota q̄ argu huius legis dixerunt quidā, q̄ si aliqua taliū personarum scribatur hæres sub conditione, & decedat antequā cōditio existat: transmittat ad suam posteritatem. Et idē dixerunt in quæstione qua quæritur, si duo filij instituantur hęredes, & rogentur adinuicem restituere, si alter decesserit sine liberis, & unus decedat relictis filijs, antequā conditio alterius decedentis sine liberis existat: transmittit ad filios: & sic postea existente conditione, quia alter decedit sine liberis, petere possunt fideicommissum. quod non placet, arg. ff. de leg. 2 l. cum pater. §. hæreditatem, & l. vnum, § rogo, & supra de fideicommiss. l. si in persona. nam hic non dicit quòd fuerint instituti sub conditione, imò pure: sed non cedebat dies nisi ab apertura tabularum in alijs: sed in istis erat priuilegio vt cederet ante. Erat & quidam casus olim, quem habes ff. ad Syllanianum l. 3. §. fin. & alius de contra tabul. l. sed & si decesserit.

Filius sub cōditione institutus, si decedat ante cōditionē, an hæreditatē trāsmittat ad suā posteritatem.

ADDITIO. Aduertas quòd ista lex locum habet siue isti descendentes fuerint nati in vita illius de cuius hæreditate agitur, siue postea, vt dicit Cynus hic post Din. in l. Gallus, in magna distinct. ff. de lib. & posthu.

TITVLVS LII.

QVANDO DIES LEGAti vel fideicommissi cedit.

Legata annua ab initio cuiuslibet anni sunt soluenda. Bntr. Bal. & Sal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Agrippæ.

Si competēti iudici annua legata vel fideicōmissa tibi relicta p

QVANDO DIES LEGATI &c.

Incidenter dixerat de hoc supra de cad. toll. nunc ex professo Præterea de duplici cessione hic dicit, s. quando peti possit: vt infra eod. l. 1. & ex quo tpe transmittitur.

Si competenti.] CASVS Testam fecisti, an nuū legatum mihi reliquisti: an in principio, an in fine illud petere possim, quæritur? Resp. q̄ in principio anni.

a Ab initio.] ut & ff. quando di. leg. ce. l. nec semel. 2. respon. Sed uidetur contra. ff. de uerbo. oblig. l. qui hoc anno. Sed aliud est in stipulationibus. argu tamen contra. ff. de condit. & demon. l. si in annos. Vel aliud est si stipuletur quis hoc anno aliquid dari. & aliud si in annũ, uel singulis annis.

Versus.

Vnde uersus: Annua si debes, tunc inspicias caput anni. Anno si debes, in fine teneberis anni. Sed contra. ff. si certum pet. l. lecta. ubi dicit menstruos. Accursius.

A[...] Dicas quòd in dicta. l. lecta, dies fuit adiecta causa differendæ solutionis, hic uero causa multiplicandæ obligationis. Videas de isto plene per Bar. in d. l. qui hoc anno. ff. de uerbo. obliga.

AGrũ.] CASVS. Fundum mihi, Titio & Seio legasti, ut ad superstitem perueniret. decessi. an ad hæredem meum legatum transmittere possim, quæritur? Dicitur quod non: nec pro tali fideicõmis. hæredi meo Titius & Seius superstites ob hoc fideicommissum capientes, nec eorum hęredes adstringuntur.

† al. superuixisset.

† In nonnullis codi. additur totũ hoc, vt hæredibus eorũ restituat, sicut ipse fuit restitutus ab illis.

b Fuerit.] scilicet qui superuixit: & sic ad eum totum peruenit legatũ: ut & ff. de dona. cau. mor. l. 1. & ff. de lega. 2. l. cũ pater §. libertis. & l. peto. §. fratre.

c Adstringitur.] et & si redeat ad aliũ legatarium.

baueris, ab initio [a] cuiusque anni exigendi ea habebis facultatem. Supp. III. Kal. Iun. Saturnino & Gallo Conss.

Quòd liberè capitur, restitutioni non subiacet. Bald. Vel sic: Duas habet lect. secundum primam h. d. Si in legato pluribus relicto apponatur conditio, ut in superuiuentem veniat: deficit conditio si legatarius filios reliquerit. secundum aliam lectu. hoc dicit: Si in legato pluribus relicto apponatur grauamen ut redeat ad superuiuentem: superuiuens ad quẽ rediit, ad hæredem suum insolidum transmittit: nec ad hæredes collegatariorum reuertitur. hoc dicit, & secundum hanc lect. expone: Quicunque is fuerit, scilicet qui superuixerit. & hæc bona in extraneis legatariis. Salicetus.

B

II. Idem AA. Prisco.

AGrum pluribus relictum nominatim animaduertimus, & cautum esse, vt ad eum qui superfuisset, † pertineret. Quicunque igitur is fuerit, [b] ad hæredem suum dominium transmittit, nec tali fideicommisso adstringitur. [c] PP. XV. Kal. August. Chilone & Libone Conss.

C

Legatum relictum si ad certam ætatem peruenerit, impletis diebus transmittitur ad hæredem. Bal. Vel sic: Si dies legati cessit, legatarius ad eius hæredem legatum transmittit, licet ipsum nondum consecutus fuerit. Salicetus.

III. [...]

SI Pontionilla ad eam ætatem peruenit, [d] cui

S I Pontionilla.] CASVS. Cuidã mulieri de prouincia nomine Pontionilla, aliquis reliquit legatum, seu fideicommissum, cum ad legitimam ætatem peruenerit. nunc quæritur si Pontionilla impleta conditione legati, decessit antequam consequeretur legatum, uel fideicommissum: utrũ petitionem legati uel fideicommissi transmittat ad suos hæredes? Et respon. quòd sic. Vel sic: Pontianç fundum legasti cum ad duodecimum annum peruenerit: sed antequã fundum consequeretur, decessit: an nihilo minus petitionem fundi transmittat ad hęredes, quæritur? Dicitur quòd sic.

d Peruenit.] non enim quæritur an fuerit in uim conditionis uel diei tempus appositũ, ex quo ad eam ætatẽ peruenit, ut hic. Sed si non peruenisset ad ætatem, quęreretur ut altero casu transmitteretur, altero non, scilicet quando est in uim conditionis, ut infra eodem. leg. ex his.

A

CVm vxori.] CASVS. Testator filios ex uxore non habens uxori suæ usumfructum fundi Titiani reliquit, & eidem cum liberos haberet, eiusdem fundi proprietatem legauit: postea filium habuit, sed statim decessit filius: an nihilominus cedat dies proprietatis legati, quæritur? Respon. quòd sic. ratio dubitationis fuit: quia testato dixit cum liberos haberet. ista liberos non habuit, sed unum filium tantum. Item quia decessit statim, [1] sed hęc non obstant, ut dicit.

1 Hæc erat potissima dubitandi ratio.

a Cum liberos.] ex hoc oriebatur quæstio: & intelligitur etiam si unum habet sufficere: ut hic, & supra de condi. inser. l. 1. & de nascituris intelligitur, non natis ut ff. de condi. & demon. l. solemus. nec interest, uiuo uel mortuo testatore nati sunt, ut ff. de condi. & demon. l. si uir, & l. seq. dum modo ex eodem uiro, ut. ff. illo titu. l. cum uir.

b Decedat.] Secus si de tempore mortis intellectum esset à testatore: ut ff. ad Trebel. l. ex facto. §. si quis autem, secundum Ioan. Item no. ar. contra perseuerantiam. Sed arg. contra. ff. de adop. l. in omni, & ff. de rerum uer. l. si pro parte. § Versum.

legatum vel fideicommissum relictum erat: petitionem ad hæredes transmisit, licet ante decesserit, quàm consequeretur legatum vel fideicommissum. PP. V. Kal. Augu. Chilone & Libone Conss.

B

Sufficit quòd conditio in momento temporis sit impleta. Bald. Vel sic: Licet mulier amiserit filium propter quem consecuta fuit legatum, non propterea legatum perdit, vel restituit. Salic.

IIII. [...]

CVm vxori vsusfructus fundi legatur, & eius proprietas, cùm liberos [a] habuerit: nato filio, statim proprietatis legati dies cedit: nec quicquam obest si is decedat. [b] PP. Kalend. Augu. Antonino. A. III. & Geta item. III. Conss.

C

Quando tempus certæ ætatis adiicitur post præcedentem dispositionem puram, non facit conditionem, sed differtur in tempus impletum: & ideo interim non impedit transmissionem. hoc dicit not. secundum. Bald.

V. Imp. Alexander A. Maximo.

EX his verbis, *Do lego Æliæ Seuerinæ filiæ meæ, & Secundæ* [g] *decem: quæ legata accipere debebit, cum ad legitimam ætatem peruenerit*: non conditio [h] fideicommisso vel legato inserta, sed petitio in tempus legitimæ ætatis dilata videtur. [i]

D

EX his.] CASVS. Testator Æliæ & Seuerinę filiabus suis. 10. legauit cum ad ætatem legitimã peruenirent: decessit Ælia ante ætatem legitimam an petitionem ad hæredem transmittat, quæritur? dicitur quòd sic: quia legatum conditionale non erat, sed purum, & in diem certum: sed eius petitio in certum tempus dilata est, ut eo tempore solutio fiat, quo futura erat fieri legitimæ ętatis, si non prius decessisset: nec sufficit quòd annus fuerit inchoatus, sed completus esse debet.

g Et Secundæ.] propria nomina sunt.

h Conditio.] quia tunc non cederet petitio legati ante, 25. ann.

i Videtur.] ff. de usufruc. l. ambiguitates, & ff. e. l. Flenio §. 1. Sed certè imò contra: & ideo interim ad hæredem non transmittatur: ut & ff. de ma. test. l. si ita scriptum fuerit, & de fideic. lib. l. si fideicommissaria §. pen. & de lega. 1. l. si cui legetur, in prin. & ff. de condi. & demon. l. quibus diebus. §. 2. Sol. hic purè reliquit testator: sed diem solutionis apposuit, secundũ Io. sic & alias ff. de lega. 1. l. si mihi. §. 1. Sed in legibus cõtrariis hoc agebatur,

vt esset in diem legatum, non solum petitio: arg. ff. eod. A l. si cum præfinitione. Vel dic ex coniunctione personarum præsumitur quòd testator filiæ suæ gratia distulit solutionem: sicut in d. l. si cum præfinitione, & de ali. leg. l. libertis. 2. §. ab hæredibus, apparet fauore alimentorum idem constitui. Vel melius, distingue an voluerit testator facere conditionem, & tunc habet locum lex. ff. de legat. 1. l. si cui, cum suis concord. si autẽ noluit, aut distulit gratia hæredis, & tunc expectatur tẽpus legis qđ dixit, licet prius moriatur, vt hic, quia filiæ fauore videtur fecisse. aut gratia legatarii distulit, ut quia pupillus nesciebat gubernare, & tunc statim, ut ff. de condit. & demonstra. l. quibus diebus, §. 2. cum suis concor.

a Legati.] quod est à morte testatoris, vt s. ti. 2. §. in nouissimo.

b Cedente.] quod est mortuo testatore, ut s. titul. 2. §. in nouissimo.

c Non .n. cœptũ.] Respõdet tacitæ obiectioni, bene dico implesset: nõ enim cœptum &c.

d Impletũ.] arg. cõtra ff. ad Trebell. l. q filium. §. Sabinus. Solu. speciale ibi, vt ibidem dicitur.

e Placuit.] nam hæres Seuerinę non potuit petere ante vicesimumquintũ annum completum.

SI fideicõmissũ.] CASVS. Si sorori meæ decem legasti in codicillis, & die legati cedente, ignorans sibi ea relicta, decessit: an ei sit acqsita actio ad legati petitionem, & per cõsequens ad hęredem eam transmiserit, quæritur? Dicitur quòd sic, salua quarta succedentibus ab intestato.

¶ Et ideo si Aelia Seuerina filia testatoris cui legatum relictum est, die legati [a] cedente, [b] vita functa est: ad hæredẽ suum actionem transmisit, scilicet ut eo tempore solutio fiat, quo Seuerina si rebus humanis subtracta non fuisset, uicesimumquintum annum ætatis implesset. Non cœptum [c] enim annum, sed impletũ, [d] si de emolumento relicti fideicommissi tractetur, expectandum esse iuris prudẽtibus placuit. [e] PP. XIII. Kal. Ianuar. Alexandro A. II. & Marcello Conss.

Fideicommissum etiam ab intestato relictum, post diem eius cedentem transmittitur ad hæredem etiam per ignorantiam salua quarta Trebellianica. Salic.

VI. [illegible] Diocle & Maximi. A A [illegible]

SI fideicommissum ab intestato fuerit sorori tuę relictum codicillis, & postea quàm dies fideicommissi cessit, rebus humanis (licet ignorans [f] fideicõmissum) excesserit: actionẽ huiusmodi acqri potuisse, dissimulare non poteris: salua .s. ab intestato succedenti quarta portione. Suppos. Kal. Maiis, Trall s A A Conss.

TITVLVS LIII.

VT IN POSSESSIONEM legatorum vel fideicommissorum [illegible] caui[illegible], & quãdo satisdari debeat.

Ex summaria cognitione uenitur ad satisdationem legatorum. Bal. Vel sic: Pro legato in diẽ relicto debet hæres satisdare & an legatũ debeatur, sufficit iudici summatim constare. Salicetus.

VT IN POSSESSIONEM LEGA. &c.

Quoniam pro legatis satisdandum est, videndum quando satisdatio debeat interponi, & pro quibus legatis, & quibus debeat satisdari, & qui debeãt satisdare, & qualiter sit satisdandum, & quid veniat in satisdatione. Azo.

I. [illegible] Antonin. Pius Saluio

QVoniã nihil actor amplius postulat, q̃ ut fideicommissi [g] nomine satisdetur: non debet is qui iuri dicũdo præest, subtiliter [h] cognoscere, debeatur necne fideicommissum, sed tantum decernere ut satisdetur. [i] Sine die consule.

Satisdatio de fideicommissis & legatis præstandis potest per testatorem remitti. Sal.

II. Diuus Marcus Stratonicæ.

IPsis rerum experimentis cognouimus ad publicam utilitatem pertinere, ut satisdationes quę uoluntatis defunctorum tuendę gratia in legatis & fideicommissis introductę sunt, eorundem uoluntate remitti [k] possint. Quocunque enim iudicio uoluntatis, cautio legati uel fideicommissi remitti potest. Sine & die & consule.

Prius inductus in possessionem ex pignore prætorio, potior est quam emptor vel creditor posterior. sic. Bald. Vel sic. Habens pignus prætorium, præfertur posterioribus diuersum titulum prætendentibus. Sal.

III. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Sym[illegible].

SI postquam seruandi legati seu fideicommissi gratia in possessionẽ inductus [l] es, pignoris obli-

QVoniã.] CASVS. Fundũ vel in diẽ vel sub conditione legasti. petij vt hæres mihi satisdaret de eo dando die adueniente, vel existẽte conditione. dicit hęres legatũ mihi non deberi: an iudex debeat cognoscere an debeatur, necne? Dicitur quod sic summatim, & quòd decernere debet vt mihi satisdetur.

g Fideicommissi.] generalis vel specialis.

h Subtiliter.] sed summatim: & hoc nisi paratus sit hæres incõtinenti probare non deberi, vt ff. eo. l. si is à quo, in princip. & ff. vt leg. nomine ca. l. hæc stipulatio. §. 1.

i Vt satisdetur.] semel, non amplius, nisi aliquid inopinatum emergat, vt ff. eo. l. si is à quo. §. fi. & l. fin. §. 1. Et non habet locum hæc satisdatio in liberatione legata, vt ff. eo. l. 1. §. si debitori.

IPsis.] CASVS. An satisdatio de legato reddendo relicto in diẽ, vel sub conditione, à testatore in fauorem volũtatis vltimę remitti possit, quæritur? Dicitur quod sic.

k Remitti.] vt & supra de cond. inser. l. 2. & infra eo. l. pen. & ff. de pac. l. pactũ. Sed an hypothecã tollere possit tacitã? quod videtur, sicut inducitur, vt supra communia de lega. l. 1. §. cum enim. sed argument. contra ff. de legat. 1. l. nemo potest.

SI postquam.] CASVS. Si legata mihi in diem vel sub conditione relicta, & hærede de eo restituendo die adueniente, vel conditione existente, cauere nolente mittus fuero in poss. rerum hæreditariarum & custodiæ causa, & eas obligauerit hæres, vel vendiderit: quis potior erit in pignore, quæritur? dicitur quòd ego potior ero.

f Ignorans.] sic videtur ꝙ si alicui relinquitur fundus etiam eo ignorante, acquiritur ei dominium, vt ff. quẽadmo. ser. amit. l. si partem. § 1. & de lega. 2. l. cum pater. § . surdo, & de leg. 1. l. si fundum 1. §. si Titius. Sed Alb. dicit contra, vt ff. de condi. instit. l. si quis ita. Item not. succedentes ab intestato quartam detrahere posse, vt ff. ad leg. Fal. l. filiusfamilias, & s. si quis omis. cau. testa. l. fi. & s. ad Trebel. l. si per fideicommissum, & s. famil. ercisc. l. filii, & l. si cogitatione.

Quartam detrahere possunt hi qui ab intesta. succedunt.

l Inductus.] tali modo constituitur pignus prætoriũ, vt ff. de pign. ac. l. non est mirum, & infra qui po. in pigno. ha. l. cum

Pignus prætoriũ qualiter constituitur.

a Filius.] vt euitet tormenta, vt ∫. de pœnis. l. decurionū A filij.
b Natalibus.] aliàs non fuisset ad honores admissus, vt ∫. ad le. Iul. Viscel. l. 1. Acc.
c Defendi potest.] tempore conceptionis circa statū patris inspecto, vt ff. de senato. l. emancipatum. §. si quis.

habetur: nec vt decurionis filius [a] (quamuis pater eius naturalis manumissus, & natalibus [b] suis restitutus hunc adeptus fuit honorē) defendi potest. [c] Supposita. VI. Idus Februa. CC. Conss.

Libertus filium habet in potestate: ideo ad eius successionem admittitur vt legitimus hoc dicit secundum Salicetus. B

F Ilium.] C A S V S. An libertus filiū in potestate habere possit, quęritur? dicitur quòd sic: nec eius præteritus status, scilicet seruitus, illum impediret ad exemplum ingenuorum, cum ei contrahere matrimonium legitimū, interdictum non sit.
d Nō prohibetur.] vt ∫. de tes. tes. ma. l. si decretum, & de pa. po. l. libertos.
e Nuptijs.] post manumissionem contractis. Sed quid si ante, & postea filius est procreatus? Respon. idem. arg. s. de nup. & si contra, & ff. de ri. nup. l. si qs in senatorio. Argu. contra. ff. mand. l. si procuratorem. sed secus in casu. l. proxi.

VII. Idem AA. & CC.

F Ilium habere suum libertus in potestate nō prohibetur, [d] cum ob præteritum statum ex legitimis nuptijs [e] ingenuorum exemplo filios habere liberto non sit interdictū. S. XVI. Kal. Mar. CC. Conss.

Existentia sui hæredis operatur transmissionem de filia ad matrem. h. d. communiter secundum doct. vel sic: Si filia se immiscuit bonis patris apud hostes defuncti, hæres extitit, licet certitudinalis eius mortem eius tunc nesciuit. Salicetus. C

A Pud hostes. Vobis.] matri loquitur.
Non postulatur.] scilicet vere, vt in. ∫. titu. de hæred. quæ ab intest. §. posthumi. Sed scire debet quando fuit captus quia tunc ptæsumitur mortuus.
Successionē.] vt ff. de iure fisc. l. Lucius. transmittitur ergo hæreditas etiā ad superiores, licet non adita, sicut ad inferiores, ut supra de his q ante aper. ta. l. 1. & est ar. ff. de inoffi. testa l. nā & si parentibus. & de hac materia dicitur. ff. de acqui. hæred. l. ventre.

Hęreditas nōdū adita, ad superiores an transmittatur.

VIII. Idem AA. & CC.

A Pud hostes patre defuncto, filia communis vobis, quo casu mortis scientia non postulatur, hæres extitit sua, & ad te transmisit successionem. S. XII. Kalend. Decembr. Nicomediæ, Cæsaribus Conss.

Auo vel auia ab intestato morientis succedunt nepotes ex filia, cū auunculis & materteris, cum deminutione tertiæ partis eius portionis, in qua parens succederet si uiueret: & eis præteritis, vel exhæredatis, contra testamētum competit idem ius, quod parenti eorum competeret si viueret. Salicetus.

IX. Impp. Valentinianus, Theod. & Arcad. AAA. Constantino præfecto prætorio.

S I defunctus, [a] † cuiuscūque sexus aut numeri reliquerit filios, & ex filia [b] diem functa, cuiuscūque sexus aut numeri nepotes: eius partis quam defuncta superstes patri inter fratres suos fuisset habitura, duas partes consequantur nepotes ex eadem filia: tertia pars fratribus sororibusve eius quę defuncta est, idest filijs filiabusque eius, de cuius bonis agitur, auunculis scilicet siue materteris eorum, quorum commodo legem sancimus, accrescat. [c] † Hæc eadē q de aui materni bonis constituimus, & de auiæ maternæ siue etiam paternæ simili æquitate [m] sancimus: nisi forte auia elogia [n] inurenda impijs nepotibus iusta semotis ratione dixerit, & hoc fuerit legibus approbatum. Non solum autē si intestatus auus, auia ve decesserit, hæc nepotibus, quę sancimus iura seruamus: sed & si auus uel auia, qui b⁹ hmōi nepotes erūt, testati obierint, & præterierint [o] nepotes, aut exhæredauerint. Eadē [p] & de iniusto auorū testamento. Et si quæ filiæ poterant vel de re [q] vel de lite [r]

S I defunctus.] C A S V S. Quod in l. ista dicitur, habebat locum iure antiquo. pone quòd auus maternus decessit relictis pluribus filijs, & ex vna filia præmortua reliquit plures nepotes, vel pronepotes: illi nepotes succedūt auo cū patruis & auūculis suis cum deminutione tertiæ partis, quę debet dari auunculis istorum nepotū. & hoc in prima. In secūda dicit, quod statuimus in bonis aui materni, idem habeat locum & in bonis auiæ maternæ vel paternæ, scilicet vt nepotes succedāt cum deminutione tertiæ partis. Tertio dicit quòd hoc verū est, nisi auia iussit comburi instrumēta in qbus nepotes erant instituti: & postea fecit instrumētum in quo extraneos instituit, & nepotes exhæredauit. Quarto dicit, rediens ad primum siue auus vel auia mortuus fuerit, testatus vel testata, & nepotes præterierit, vel exhæredauerit: quia nepotes succedunt cum deminutione tertiæ partis. Quinto dicit, quòd si pater exhæredasset filiam sine causa, quę habebat querelam inoffic. testamē. & petitio. hæreditatis: & ea filia eandem actionem transmittit ad filios suos, qui sunt testatoris nepotes. & hoc dicit.
a Si defunctus.] aliqs masculus. & hic puncta.
b Ex filia.] secus si ex filio.
c Accrescat.] vt infra tit. de hær. q ab intest. §. itē vetustas, & ∫. de collat. l. illā. Sed hodie contra, vt in auth. ibi posita.
m Aequitate.] siue nepotes ex filio, siue ex filia reliquat: sed in masculo deberēt distingui. ex filio vel an ex filia relinquatur, vt d. l. illā.

† Ex Codice Theodos. lib. 5. ti. 4. Contius.

† Hic omissa est clausula, qua concurrenti. agnatis dabatur quarta pars, seu quædam quasi Falcidia, vt apparet ex integra lege i Codice Theodosiano posita. Id autē omisit, qa eā correxit. l. vlt. ∫. e. & i instit. li. 3. tit. 1. §. vlti. ait se non cōcessisse vt in hoc suo codice poneretur. Contius. al. de nepotibus.

Aduertas q Bartol. in d. l. 1 supra de his qui ante aperta. reprehendit ibi gloss. id ipsum etiam tenentem: quia dicit esse contra casum l. 2. in §. si quis ex liberis ff. ad Tertul. Nec obstat secundum eum hæc lex: quia loquitur de suis, qui transmittunt ad omnes, vt est casus secundum eundem Bart. ibi in l. ventre. ff. de acqui. hæred. & in l. 3. ∫. de iu. deliber. De quo vide latius per eundem in d. l. ventre, in 3. col versic. quartus casus &c. & tangit idem Bartol. in l. 2. infra ad senatuscons. Orficianum.

n Elogia.] id est testamentum in quo instituerat nepotes, fecit deleri vel comburi vere, & eos ex vera & iusta causa præteriuit vel exhæredauit in secundo testamento, vnde non possunt agere querela, vt in authen. de hæred. & Falcid. §. exhæredato, scolia. 1.
o Præterierint.] sine causa.
p Eadē.] scilicet iura seruamus, scilicet quæ sequuntur.
q De re.] id est hæreditatis petitione proponenda.
r Vel de lite.] id est de querela inofficiosi testamenti, si ipsi

si ipsi essent exhæredati.

a Legis.] scilicet huius.

b Modum] quæ de supplendam quarta dicitur vt supra de inoffic. testa. l. omnimodo, & l. si quis filium, quod est tassum, cum illæ sint post istam. De scripta ergo dicit, vel de alijs tractatibus de inofficiosis.

c Quæ.] scilicet actiones.

d Si auiarum.] Mater famil. decessit nepote ex filio relicto: an ad hoc vt succedere ei possit, quærit debeat, fuerit pater eius emancipatus, vel non, quæritur? Dicitur quod non: quia hoc quæ tendit est de successione eius qui filium in sua potestate potest in potestate. fœmina autem habere non potest.

Vbi auiarum.] tractatur enim an filius filij emancipati succedat auiæ paternæ, vel maternæ.

e Deminutio.] minima, vt emancipatio.

f Tractatur.] sed mulier non potest potestatem habere familiæ, vt instit. de adopt. §. fœmina.

Si matre.] Si aliquis matre & filios habens, illis superstitibus decessit: in successione illius mater an filius præferri debeat, quæritur? Respon. quod filius.

g Succedant.] exclusa matre: quia prima causa est in successione filiorum, vt instit. de hær. quæ ab inte. in prin.

h Pronepotibus.] id est nepotibus defuncti, qui sunt pronepotes ad eam cui præferuntur.

Votiens.] CASVS. Dicit quod descendentibus ex linea materna non datur bonorum possessio vnde liberi, in bonis maternis: nec etiã agnati & collaterales possunt quartam partem hæreditatis mortuæ personæ sibi vendicare: nec etiam tertiam iure nouo: licet per l. supra eod. l. si defunctus, possent. sed soli descendentes admittentur ad successionem mortuo parente: quia prima causa successionis est descendentium. & hoc in prima. In secunda dicit quod locum habet in futuris negotijs, & non præteritis. & hoc dicit.

i Nepotibus.] ex filio vel filia, cum de hæreditate fœminæ agitur, uel ex filia cum de hæreditate matris: nam istis non competit vnde liberi: quia vnde lib. datur illis quibus cõtra tabulas dari potest, ut ff. si tabulæ testamenti nullæ extabunt. l. unica. §. rectè autẽ, & §. Labeo. & illis competere non potest contra tabulas, vt ff. de contra tabu. l. illud. §. ad testamenta.

k Agnatis] in tertio uel quarto gradu, uel deinceps, ut institu. de hære. quæ ab intesta. §. quali. Accur.

l Quartã.] sed nec tertiam habent hodie per authent. vt dixi in l. si defunctus.

m Successione.] Authen. ista dicit idem cum. l. C. scilicet quod in successione ab intestato potior est causa descendentium, quàm collateralium. addit autem ista authenti. aliud: nã dicit quod si decedat paterfami. siue filiusfami. potior est causa descendentium: & si plures sunt eiusdẽ gradus, ut sunt filij primi gradus, uocãtur æqualiter. si diuersi gradus sunt, ut sunt nepotes: uocantur in stirpes: & uocantur sublata differentia emancipationis, & patriæ potestatis, & sexus: & sublata differẽtia agnationis, & cognationis, sola naturali causa inspecta.

n Primi quidẽ gradus.] ut sunt filij.

o Aequaliter.] id est pro uirili.

p In stirpes.] hæc etiam olim erat, ut supra eo. l. nepotes, secus in collateralibus, ut in cor. authẽ. §. si autem defuncto. Vel dic ut not. in authen. cessante, infra de legi. hære.

q Sola naturali causa inspecta.] hic uidetur corrigi quod de adoptiuis dicitur, quod cũ naturalibus succedãt, ut insti. de adop. §. sed hodie. quod non placet: nã uerbũ, sola, hic positũ, differẽtiã patriæ potestatis, sexus, & cognationis tantũ tollit. sic s. de iur. om. iudi. l. 2. post

---

competere actiones, nepotibus deferimus secũdum iustum nostræ legis[a] modum: quæ de parentum inofficiosis testamentis competunt filijs. Dat. V. Kalend. Mart. Mediolani. Timasio & Promoto Conss.

Emancipatio non concernit lineã maternam Bal. Vel sic: Emancipatio non excludit a successione eius qui emancipatum non habuit in potestate, sed emancipantis tantum. Salice.

X. Imp. Theodo. & Valent. AA. Maximo PP.

Ex Codic. Theo. li. 5. tit. 1. l. 6.

Si auiarum[d] successio morte interueniente discutitur, capitis demi nutio[e] paterna quærenda non est. Tunc enim in huiusmodi hæreditatibus filiorũ status aut persona spectatur, quotiens de eius bonis qui potestatem familiæ potuit habere, tractatur[f] Dat. XV. Kalend. Octobr. Rauennæ. Theodosio. XIII. & Valentiniano. III. AA. Conss.

Patri & matri filius & filia ipso iure succedunt. h. d. secundum Bald. vel sic: In successione ab intestato primo admittuntur descendentes quam ascendentes. Salic.

XI. Imppp. Theodos. & Valentin. AA. ad Senatum urbis Romæ.

In. Con.

Si matre superstite filius vel filia, qui quæve moritur, filios dereliquerit: omnimodo patri suo matrive suæ ipso iure succedant,[g] quod sine dubio & de pronepotibus[h] obseruandum esse censemus. Dat. Idibus Noueb. Teodosio. XV. & Valentiniano. III. AA. Conss.

Descendentes (etiam quibus non competit bonorum possessio vnde liberi) potiores sunt de iure ciuili, quam collaterales agnati. Salicetus.

XII. Imp. Iustinianus A. Mennæ præfecto prætorio.

Quotiẽs aliquis vel aliqua intestatus vel intestata, mortuus uel mortua fuerit nepotibus[i] vel pronepotibus cuiuscũque sexus, vel deinceps alijs descendentibus derelictis, quibus vnde liberi bonorum possessio minimè competit, & insuper ex latere quibuscunque agnatis:[k] minimè possint iidẽ agnati quartam[l] partem hæreditatis mortuæ personæ sibi vendicare, sed descendentes soli ad mortui successionem vocentur.

Quod tantum in futuris, non etiam præteritis negotijs seruari decernimus. Dat. Kal. Iul. Constãtinop. DN. Iustiniano. A. PP. II. Cons.

C

IN AVTHENT. de hære. ab intesta. §. 1. coll. 9. Constit. 1.

Hodie ad successionem defuncti primo vocantur liberi sublata differentia sexus, & patria potestatis. Salicetus.

D

In successione mortui patrisfamilias, siue filii familias, liberi eius, si sũt, omnibus alijs prelati, succedunt.

Primi quidem gradus[n] æqualiter[o] succedunt, nepotes & vlteriores in stirpes,[p] non distinguendo sexum, vel iura potestatis, sed sola naturali causa inspecta.[q]

Corrigit. l. si defunct. C. Theod. e. quatenus ad illam clausulã attinet quod agnatis quadrãtẽ dabat. quatenus aũt attinet ad tertiã quæ nepotibus ex filia adimitur &c. nõdũ hic corrigit, sed demum in Nouella. 18. Contius.

Cognati & agnati hodie succedūt usq; ad decimum gradum.

puto tamē per hæc verba sublatum esse edictum de con iungendis cum emanc. lib. Item usque ad quem gradum admittitur cognatus? nunquid ut olim, ut instit. de suc. cog. §. fina? Respon. non. quia sic differret agnatus à cognato. sed permittitur in omnibus successionem usque ad gradum decimū. I. em nunquid dominus cognato servi sui succedet? Respon. non: quia nec hoc per prætorem fiebat, qui tantum naturalem causam intuebatur, ut ff. unde cog. l. 2. & instit. de servili cog. i principio Et nota quod hæc verba, sola naturali, &c. non sunt de corpore au. hect. sed ss. potuit.

AD SENATVSconsultum Tertullianum.

Continuatio.

Dictū est de his qui succedunt ascendentibus: nūc de his qui succedunt descendentibus.

Licet.] CASVS. An filius in fils matris ab intestato mortuę hęreditatem per se ad se possit, quæritur? dici ur quod nō: sed per tutorem. Si autē infans decessit: an mater eius succedere possit per se, quæritur? dicitur quod potest.

a Licet.] per suam conditionem, & quę & annū desiderat.

b Per se.] sed per tutorem potest etiam infans, ut supra de iur. delibe. l. si infanti, & l. potuit.

c Concesserint.] id est decesserint.

d Posse.] sed quid de patribus? Respon. pater vel habebat filium in potestate: & sic iure veteri non habet hæredem ab intestato. vel emancipauerat, & succedebat ei, si contracta fiducia, id est seruato iure successionis emancipasset quod hodie præsumitur: ut institut. de legi. agna. succes. §. fina & infra. l. proxi.

In successione.] CASVS. Decessit quis patrem & matrem habens, nullo collateralium vel descendentium relicto. in successione eius, mater an pater pferri debeat, quæritur? Respon. quod matri pater præfertur.

e In successione filii.] emancipati.

f Manumissor.] i. emancipator: ut ff. quādo de pecu. ac. an. est. l. 1. § 1.

g Seruatum.] quia emancipauit contracta fiducia.

h Præfertur.] ut & instit. eo. §. præferuntur sed secus in auo & auia: ut ff. eo. l. 2. §. obiicitur. nisi in casu, s. quando est & pater & auus: ut ff eo. l. æquissimum. §. fi.

Matres.] CASVS. Si filio suo impuberi mater tutorē non petiit, & postea pubes factus decessit: an a successione illius mater excludatur, quæritur? Dicitur quod non.

TITVLVS LV.

AD SENATVSCONSVLtum Tertullianum.

Mater succedit filio infanti ab intestato morienti, & econtra. Sal.

I. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Vulianæ.

Licet [a] liberi matribus ab itestato ita demū p se [b] hæredes existant, si fari possint: tamen matres liberis etiam si infantes naturę concesserint, [c] posse [d] succedere, nulla dubitatio est. PP. X. Kalen. April. Tiberiano & Dione Conss.

Pater præfertur matri in successione filij si d. iudic autē concurrunt: ut in auis defuncto. infra eodem. Sal.

II. Iidem AA. & CC. Rhesæ.

In successione filii [e] vel filię communis sine liberis & fratribus & sororibus morietis, pater manumissor, [f] quia ei sit vetus ius seruatum, [g] matri prę fertur. [h] S. VI. Id. Decē. CC. Conss.

Exceptio tutoris non petiti non excludit matrē a successione filij postea facti adulti. Sal.

III. Imp. Constantius A. Catulino proconsuli Africæ.

Matres, quę pubeṙes [i] amiserunt filios, licet impuberibus eis tutores non petierint, prę scriptione [k] tamen nō petiti tutoris ad excludendā eorum [l] successionem minimè debere pręscribi, [m] certum est. D. VI. Kalen. Augu. Cōstantio A. VII. & Constante Conss.

Mulier nubens intra tempora luctus, efficitur infamis, nec valet remissio infamiæ, & cæterarum pœnarum facta a principe ubi liberos ex priore viro habuit, nisi omnium suarum facultatum tempore secundarum nuptiarum existentium medietatem sine aliqua conditione eis dederit, & corū altero decedente, ad superstitem debet peruenire. & omnibus ab intestato morientibus ad matrem debet redire. Salicetus.

IIII. Imppp. Gra. Valen. & Theo. AAA. Eutropio. præfecto prætorio.

Si qua mulier nequaquā religionem priori viro, ex quo filios seu filias non habet, nuptiarum festinatione [n] prępstiterit, ex iure quidem notissimo infamis sit, [o] nisi huiusmodi maculam imperiale beneficium ei remittat. Sin autem ei filij erunt seu filię, & ipetrauerit indulgētiā, isamię abolitionē permittimus, [p] & cęterarum pœnarū [q] antiquationē, si facultatū [r] omniū q̄ fuerunt tempore nuptiarum, medietatē [s] filio vel filię, filiis seu filiabus donaue.

Mater quādoq; filii successionē nō pdit, licet illi tutorē nō quæsierit.

i Matres quæ puberes.] scilicet existentes ipsę matres, quod non placet. dic ergo ad filios referri. Secus ergo si impuberes decesserunt: ut hic, & j l. omnē, & instit. e. §. fi. & j. de leg. hære. l. sciant. Excusatur ergo mater si factus est pubes: ut hic. Item si interesse filii videatur non petere tutorem. Item si alius præuenit eam petere volentem. Item si filius haberet alium tutorem, puta legitimum. Item si mater esset minor. Aliæ quoq; causę enumerantur. ff. eo. l. 2. §. cōsestim, & §. si mater nō petierit, & supra si aduer. deli. l. 2. & ff. qui pe. tu. l. 2. in princi.

ADDITIO. Aduertas dum gloss. ista dicit quod mater excusatur si pupillus habet alium tutorem, puta legitimum, quod hoc procedit secundum tempora huius l. & l. 2. ff qui pe. tut. secundum quę tempora mater non poterat esse tutrix: & nō succedebat tutela legitima: sed cum mater hodie si vult, prę feratur omnibus tutoribus legitimis & datiuis, ut in authēt. matri & auiæ §. quando mulier tutelæ offi. &c. nō potest dici quod mater excuse.ur propter legitimum. non enim est legitimus, nisi ipsa prius declaret se nolle, ut dicit Bart. hic. tex. est secundū eum, qui hoc dicit ff l. 2. §. si mater. ff. e.

k Præscriptione.] i. exceptione.

l Eorū.] pubertū.

m Præscribi.] i. excipi.

† hæc lex iisdē verbis iā posita est i tit. de secūdis nuptiis. Contius.

Si qua.] CASVS. Si mulier filios nō habens, intra annum a tempore mortis mariti nupserit, infamis est, nisi beneficio principis remissa sibi fuerit infamia. Si vero filios habuit, similiter infamis efficitur, nisi a principe infamia remittatur, cum aliis pœnis quæ sunt supra de secun. nup. l. 1. & hoc demum si medietatem omniū bonorum filiis mater cum plena proprietate reliquit, id est donauerit. & si unus ex filiis decesserit alius portio sua accrescet. Si autem omnes decesserint, tunc illa medietas reuertetur ad matrem: & illam habebit præcipuam. & hoc in secunda.

n Festinatione.] quod ante completum annum nupsit post mortem viri.

o Infamis sit.] ut & supra ex quibus cau. in fa. irr. l. decet. & ff. de his qui notan. infa. l. 1. Accur.

p Permittimus.] hoc aliqua conditione.

q Pœnarum.] quæ numerātur supra de sec. nup. l. 1. in §.

r Facultatum.] ipsius mulieris.

s Medietatē.] totius substātię, ut in auth. de nuptiis. §. 1. in

in fi.§ & melius in §.igitur,col 4.
Obeuntibus.] scilicet sine filijs. Item bene dicit, intestato: quia in testamento cui voluerit, potest relinquere: cum donare & vendere possit, vt in authen.de nup. §.hinc nobis, colla.4.
b Præsumat.] & ante alios capiat.

rit, quos habebat ex viro priore susceptos, purè scilicet & omni donationis solennitate completa, nec retento quidem vsufructu.

Quem quidē semissem si duobus filijs seu filiabus pluribusve donauerit, & forte fatali vnus vel vna, seu alius vel alia ex iisdem intestatus vel intestata obierit: semp ad superstites fratres vel sorores volumus pertinere.

Sin autem vniuersi vel vniuersæ intestati diem obierint, durę fortunę ad matrem solatia ex integro reuertantur: ita scilicet, vt hunc semissem, quem filiis, vel filiabus donauerat, intestato diem obeuntibus, [a] rursus ipsa separatim ab vltimi filii vel filię hæreditate præsumat. [b] PP.XV.Kalen.Ian. Gratiano.V. & Theodosio AA. Conss.

Mater qua succedit filio, si alteri non nubat, hæreditatem retinet pleno iure: si vero nupserit, in bonis a marito prouenientibus solum habet vsumfructum, in aliis ius plenū Sal.

V. Impp. Theod. & Valent. AA. Senatui Vrbis Rom. †

MAter [c] quę defuncto filio filiæve sine liberis ex testamento, vel ab intestato succedit: si matrimonium secundū post mortē filii, vel filię nō cōtraxerit: omnia [c] filii seu filiæ morte delata vel derelicta, pleno iure acquirat. Sin verò alterius mariti coniugium [d] elegerit extrinsecus quidem quæsita filio filięve, simili firmitate possideat. rerū verò paternarum defuncti solo vsufructu humanitatis contemplatione potiatur, [e] proprietatem & sororibus & fratribus transmissura defuncti. Data. VII. Id Nouemb. Rauennæ, Theodosio. XII. & Valentiniano. II. AA Conss.

Mater tutrix filij priuatur eius hereditate, si transiuit ad secunda vota antequam tutorem alium fecerit ei ordinari. Sal.

VI. Iidem AA. Florentio P.P.

OMnem [f] matri, siue ab intestato, siue iure substitutionis, [f] si filius impubes moritur, denegandā volumus successionem, si ea [g] legitima [h] liberorum tutela suscepta, ad secundas contra sacramentum [i] pręstitum aspirauerit nuptias, antequam ei tutorem alium fecerit ordinari, eiq; , quod debetur ex ratione tutelę gestę, [k] persoluerit. [l] Dat. VII. Id. Iul. Constantinopoli, Theodosio A. XVI. & Festo Conss.

Fratres defuncti non excludunt eius matrem, sed cum ea succedunt pro virili: sorores vero in stirpes. & si simul concurrant cum matre fratres & sorores: tunc omnes admittuntur pro virili, patruo exclu so: & hoc vbi pater defuncti non concurrit. Si verò concurrat: aliter seruatur si defunctus erat sui iuris: aliter si in potestate. hodie seruantur authentica hic posita Sal.

VII. Imp. Iustinianus A. Mēnæ præfecto prętorio.

SI quis, vel siqua, matre

N[a] Ater.] C A S V S. An mater bona filij decedentis, si fecit testamentum, vel ab intestato nullo descēdente relicto, pleno iure habere possit, quæritur? Respon. quod si ad secundū matrimoniū nō cōuolauerit, pleno iure habebit ea, vndecunque quæsita. si vero ad secundum matrimonium migrauerit, ex paternis bonis acquisitis vsumfruct. tantum, sed alia bona quæ acquisiuit filius extra bona patris, pleno iure habebit: in paternis bonis, quando habebit vsumfructum, proprietatem ad fratres & sorores defuncti transmissura.
c Omnia.] scilicet bona.
d Coniugiū.] mortuo iam filio. Et nota quod refert nubat mater ante mortem filij, vel post. si ante, succedit in totum: licet filijs seruare debeat, ut supra de sec. nupt. l. fœminæ. §. fina. si vero postea, tūc extrinsecus q̄sita filio solida hēt: paterna vero quo ad vsufructum, vt hic, & in authen de nō elt. se.nub.§.& non solum, col.1. quia minus delinquit postea nubens. Sed postea hoc corrigitur: quia indistincte, nubat ante vel post, succedit in proprietatem in paternis etiam, vt in authen. de non elt. §.cum igitur. Sed & d.§.cum igitur, corrigitur per authen. de nup.§. hinc nobis, collat. 4. vbi reditur ad distinctionem huius legis. Item & illam de nup. dicunt quidam corrigi in authentic. de hær. ab intest.§.consequens, coll.9. quia nulla fit mentio secundarum nuptiarum. sed hoc non placet. Sed intellige eam secundum distinctionem prædictæ authē. de nup. & pro hoc est infra eo.ti.l.fi.in fi.
e Potiatur.] sed si hæc mater legatis erat grauata, an minuatur, quia sua portio minuitur? Respond. non. ff.de legat. 1.l. vlt. circa fin. quia suo delicto est ei minuta. secus si alio modo esset minuta, vt ff.de condi.& demon.l. Plautius.

OMnem.] C A S V S. Si mater quę primo suscepit tutelam filij sui, demum matrimonium contraxit, nec tutorē filio suo petijt. an à successione filii repellatur, quæritur? Respond. quod sic.
f Substitutionis.] quia pater substituit eam filio.
g Si ea.] l. mater.
h Legitima.] id est secūdum legem: nō tamen ex l. 12. tab. vt no.s. quādo mu. tu.offi fung. potest auth. matri.
i Sacramentum.] iurabat enī non transire ad secundas nuptias: licet hodie nō iurat, ut s. quando mu.tu. offi. fun.po. authent. sacramentum.
k Gestæ.] & malè.
l Persoluerit.] vt & ff. de legi. hæ. l. fi. & in q̄ui.cau.pig. ta. contrahi.l. si mater, hæc ergo lex loquitur cum non est testamento data: secus autem si testamento patris data esset, tali similitudine: quia sicut cum mater ab intestato succedit filio si ineat secūdas nuptias, punitur etiā in successione, vt paternorum habeat vsumfructum tātum. Itē cum ex testamento ei succedit, in nullo punitur, licet contrahat secunda vota, vt in authen. de nupt.§. hinc nobis, col.4. sic & si ex lege vocetur ad tutelam, si ineat secunda vota, statim desinit esse tutrix: & si ex testamento nācisca tur tutelam, non desinit esse tutrix: licet postea transeat ad secunda vota. & hoc secundum quosdam. Sed Ioan. & Al. contra. nam in testamento secundū hæc iura dari non potest tutrix, vt ff. de testa. tute. l. mater, nisi in casu, vt ff. de tut.l. fin. & de hoc diximus supra quando mu.tu.of. fun. potest. authen. matri.

SIquis.] C A S V S. Si aliquis vel aliqua intestata decedens, matrem & fratres reliquerit, siue fratres fuerint ex eodem patre, siue ex eadem matre: vnà cum fratribus defuncti succedit mater. Si autem filius sorores habeat, mater in virilē portionem succedit nec necesse

Mater qd habet in bonis filiis, si nubat ante mortē ei' vel post.

† Ex Codi. Theodo. lib. 5. tit. 1. l. 8.
† habens ius liberorum. addebatur in Cod. The. sed Iustinia. hanc differentiā sustulit. Contius.

† hac lex abrogata est nominatim per Nou. 2 §. nequaq̄. Contius.

† Ex Nouell. Theodosij de tutoribus, ti. 4. quæ extat integra.

Mater tutrix filij, si trāsijt ad secūda vota, an desinat esse tutrix.

bone

sione sororū defuncti in ampliorē partem admittitur mř. Et licet antiquitus patruus defuncti ad aliquam particulam admitteretur, non tamen hodie admittet: nec matris portio in aliquo deminuetur. & hoc in prima. Si vero defunctus habeat patrē & matrē, fratres & sorores: pater & mater habebunt vsumfruc. in bonis defuncti pro. 8. vnciis: fratres & sorores habebunt proprietatem, & tertiam partem vsusfruct. Si vero defunctus erat in sacris patris constitutus, tunc pater habebit vsumfruct. omnium bonorum, & mater succedet in proprietatem cū fratribus & sororibus defuncti in virilem portionē. Sequitur auth. quæ corrigit illud verbum, ita tamē &c. quæ incipit. Et cum, scilicet ꝙ mater tantum in virilem portionem admittatur, cū defunctus tantum sorores reliquit, sicut cum sorores & fratres relinqueret.

a Vel fratre.] vel pro &.

b Tenore] vt insti. eod. §. soror.

c Cōstitutionibus.] quas constitutiones vel leges non habemus.

d Videtur.] inspecto Tertulliano, vt insti. eo. § pater.

e Pro besse.] imò videtur in totum patri acquiri, vt J. ti. 2. l. de emācipatis, quę est contra. Solut. vt ibi.

ADDITIO Aduertas quòd omnia quæ in hac l. dicuntur, sunt hodie correcta præter hoc vnū, scilicet ꝙ per mortem filii non extinguit vsusfructus cōpetens patri: quod hodie non est correctum, vt dicit Bartol. hic.

Sequitur authentic. Et cum solis, quę est in authent. de

* subessent.

solidis, v-

superstite & fratre, [a] vel A legitimo, vel sola cognationis iura hñte, intestat[9] uel intestata decesserit: nō excludi à filij successione matrem, sed vna cum fratre mortui vel mortuæ, si superstes vel filius vel priuignus ipsius sit, ad eam peruenire, ad similitudinem sororum mortui vel mortuæ: ita tamen, vt si quidem solæ sorores agnatæ vel cognatæ, & mater defuncti vel defunctæ superfint, [c] pro veterum legum tenore [b] dimidiam quidē mater, alterā verò dimidiam partem omnes sorores habeant.

¶ Sin verò matre superstite & fratre, vel fratribus solis, vel etiam cum sororibus intestatus quis vel intestata moriatur: in capita distribuatur eius hæreditas: nec liceat matri occasione sororū mortui vel mortuæ ampliorē partem sibi vendicare, quàm rata portio capitum exigit: patruo scilicet mortui vel mortuæ, & eius filio vel nepote, nullum ius ad eius hæreditatem (matre eius hærede existente) habentibus: nec ex veteribus legibus, vel ex constitutionibus [c] partem matris minui.

¶ Sin autem defuncta persona non solum matrem & fratres & sorores superstites habeat, sed etiam patrem: si quidēm sui iuris decessit, quia patris persona interueniens, matris iura superare videtur: [d] omnibus pio animo prouidentes, sancimus fratres quidē & sorores mortuæ personæ ad successionem ꝓprietatis solos pro virili portione vocari: patri autem & matri vsumfructū totius successionis [e] pro

besse [c] competere, æqua lance inter patrem & matrem diuidendum, reliqua parte vsusfructus apud fratres & sorores remanente.

¶ Sin vero defuncta persona in sacris pris constituta decesserit, pater quidē vsumfructū, quem & viuente filio habebat, teneat donec uiuat incorruptum: mater aūt quia hūc vsumfructū habere viuente patre non potest, totū apud patrē constitutum: vnà cū fratribus defunctæ personæ ad proprietatem vocetur, scilicet cum sororib[9] sola in dimidiam, cum fratribus vel promiscui generis secūdum supradictam distributionem in virilem portionē: Omnibus videlicet q̄ de mulieribus ad secundas nuptias migrantibus sancita sunt, in suo statu durantibus. Dat. Kalend. Iun. Constantinopo. DN. Iustiniano. A. PP. II. Cons.

IN AVTHEN. de nup. §. & quoniam mater, colla. iiij. constitu. j.

Cum fratribus & sororibus defuncti filij succedit mater in virili. Sal.

ET cū solis fratribus, & cum solis sororibus, & cum permixtis, vocantur matres in virilē [f] portionem.

IN AVTHENT. cum de appellat. cog. §. sancimus itaque, & §. si verò contigerit, colla. viij. constitu. xj.

In testamento filij non debet pater hodie exhæredari, nisi ex causa iusta in iure expressa, alias rumpitur testamentum quo ad institutionem tantum. Salic.

IN testamēto quoq; nō licet liberis parentes excludere, nisi iusta causa exhæredationis inseratur, quæ septenario numero noua constitutione distribuitur. alioquin rescinditur testamentum circa institutiones. nam in cæteris [g] perseuerat.

IN AVTHENT. de hære. ab intest. venien. §. consequens, & §. sequenti, coll. ix. constit. j.

Filio hodie sine liberis defuncto succedunt parentes, fratres, & sorores forma hic scripta. Sal.

nup. §. & quoniam, colla. iiii. & corrigit. ll. istas in aliquo.

ET cum solis. f In virilem.] hoc fallit in casib[9], vt supra eodem, l. si qua. § quem quidē. & supra l. proxi. & in authent. de nupt. §. quoniam in firmas, & §. hinc nobis, colla. 4.

IN testamento.] CASVS Filiusfamil. extraneū instituit hæredem: patrem vero exhæredauit. quæritur, an possit? Respond. quòd non: nisi ex causa iusta &c. alias rumpitur testamentum quo ad institutionem tantum.

g Cæteris.] scilicet legatis & fideicommissis, vt & supra de liber. præte. authenti. ex causa. Et nota hic quod si filiusfamilias testetur, quòd non facit nisi de castrensi, vel quasi: detrahit pater Falcidiā: sic & aliàs est in quasi castrensi, vt supra de epis. & clericis. authen. presbyteros. 1. quæ est contra. l. veteres. vt supra de inoffi. testa. l. finali, & ff. si a parē te quis ma. fue. l. 1. §. est & alius.

vsusfructus totius successionis semissem competere.

Filiusfamilias i quo potest testari.

Defuncto.

Defuncto.] CASVS. Sempronius decessit habens A patrem & matrem: succedit ei pater & mater. si autem pater viuat, & non mater, sed auus maternus, pater excludit auū maternum: quia prior in gradu, potior est in successione: & si ponam, habeat auum & auiā maternam, & tantum auum paternum, vel e conuerso: & illi qui sunt ex parte patris, habebunt dimidiā: licet vnus sit tantū ex parte vna, & plures ex alia, & e conuerso. Si vero defunctus habeat patrem & matrem, fratres & sorores vocantur cum ascendentibus in virilē portionē. & ista sunt vera q ā do filiu. deced. t in testatus. Si faciat testamentum, nec habeat filios: non debet prętetire vel exhæredare parentes, nisi sint ingrati: alio quin non valebit testamentum quantū ad institutionem: quantum ad alia poterit valere. Viuia.

a Liberis.] nam tūc seruares authen. quā habes supra titu. 1. in successione.

b Soli.] sine fratribus & sororibus vtrinque coniūctis.

c Gradus.] pr̄ ergo excludit auū mater nū cū mater defuncti non superstit: & mater auum paternum, cum pater non superstit: licet aliud sit in filio meo, & nepote ex alio filio pmortuo, vt supra titu. 1 l. vt intestato, & authenti. in successione.

d Dispar.] ergo si est auus maternus, & auia materna, & solus auus paternus: tātum habet hic solus, quantū illi duo.

Defuncto sine liberis [a] filio parentes si soli [b] sunt, succedunt, salua gradus [c] sui prærogatiua. si pari gradu sunt, pariter succedunt: paternis quidem dimidia, maternis verò alia dimidia delata, licet sit dispar [d] eorum numerus.

¶ Sed si cum parentibus B fratres & sorores vtrinq; defuncto coniuncti supersint, vocantur [e] cum ascēdēntibus gradu proximis, [f] ita vt viriles portiones fiāt, exclusa prorsus omni differentia sexus & patriæ potestatis, vbi nulla [g] secūdarum nuptiarum fit mentio.

TITVLVS LVI.

AD SENATVSCONsultum Orficianum.

Ad successionem matris primò vocatur filius, quàm defunctæ mater, vel frater Sal.

I. Imp. Alexander A. Eusebio.

SI intestatæ mulieri consanguinei [h] existant, & mater & filia: ad solam filiam ex senatusconsulto Orficiano [i] hæreditas pertinet. PP. XV. Kalen. Februa. Fusco. II. & Dextro Conss.

Non numerus liberorum, sed hæ- C D

e Vocantur.] non autem eorum filij per hanc authen. vt in cor. eo. §. si autem cum fratribus. Sed per aliam authen. quæ corrigit hanc, vt in authen. vt fratrum filij. § 1. coll. ix.

f Proximis.] id est cum patre & matre tantum, secundū quosdam: non auo, imò ipsi soli remoto auo, ut innuit authen in cor. §. si igitur. 1. ibi, si autem pater &c. Item cum admittantur cum patre, & pater repellit auum, supra proxi. & infra de legi. hæred. l. in successione: ergo ipsi fratres repellunt auum, vt ff. de diuer. & tempo. præscri. l. de accessionibus. Vel dic secundum Io. proximus est quem nemo præcedit, & sic etiam auus & proauus, si nullus eos præcedat, vt ff. de verbo. signi. l. proximus, & ff. vnde cog. l. 1 § si proximus, & de suis & legi. l. 2 § hæreditas. Prædicta autem regula, si vinco, &c. quæ est in d. l. de accessionibus, fallit in multis casibus, qui his. l. notantur. ff. co. l. 2. § obiicitur, & l. æquissimum, §. 1. Secundus est. ff. qui potio. in pigno. ha. leg. Claudius. Tertius in cor. eo. §. si autem cum fratribus, coll. 9. & ad idem. ff. qui pot. in pigno. ha. l. si pignus, & l. interdum, & supra de natu. libe. authen. licet, & ff. de priuileg. credi. l. quod quis.

Proximus quis dicat.

Regula si vinco vincētē te &c. fallit in aliquibus casib.

reditatis aditio designat portiones Bal. Vel sic: Pro numero succedentium diuiditur hæreditas matris, nō pro numero superstantium tempore mortis: & hæres non suus hæreditatem non aditam non transmittit ad superiorem. Salicetus.

II. Iidem Diocletianus & Maximinus A. A. & CC. Metrodoræ.

NOn pro numero superstitū mortis matris tempore, sed succedētium, materna scinditur hæreditas.

¶ Quapropter si mater vestra te & vno fratre emancipatis, duobus autem alijs in patria positis potestate superstitib' diē functa est, & hi qui in potestate patris fuerant, priusquam maternam hæreditatē sibi quærerent, rebus humanis exēpti sunt: inter duos tantum viriles non ambigitur factas portiones. [k] S. VII. Kalend. April. Sirmij. AA. Conss.

Ius ciuile nō excluditur tempore, licet prætorium excludatur Bal. Vel sic: Matri intestatæ succedit filia citra agnitionem bonorum possessionis. Salicetus.

III. Iidem AA. & CC. Iulianæ.

MAtri intestatò defunctæ secundū Orficianū senatusconsultū, citra bonorum [l] possessionem filia pro hærede gerendo, succedere non prohibetur. S. XII. Kal. Nouembr. AA. Conss.

g Vbi nulla.] ista sunt verba It. & est sensus, quòd cū nil dicatur de secundo nubentibus, omnia de his dicta corrigū tur hic. Vel dic secū dum Io. quòd remanent in suo statu, quæ dicuntur in authē. de nup. § hinc nos, coll. 4. quæ est supra de secun. nup. authen. ex testamēto quod verius est. atq; l. fin. huius titu. in fin.

AD SENATVSconsultum Orficianum

Matri succedes ò nate per Orficianum: Inuidiam portans cōtra Tertullianum. Versus.

Si intestatę.] CASVS. Mulier filiam habens & matrem, decessit ab intestato: quæ ei præferenda sit in ipsius successione, quæritur? Dicitur quòd filia.

h Consanguinei.] scilicet fratres.

i Orficiano.] & idē est secundum alia ciuilia iura, vt supra ti tu. 2. l. intestato, & l. si matre.

NOn pro numero.] CASVS. Mulier quatuor habēs filios, duos emācipatos: existentes in potestate decesse runt: ipsa mater decessit ab intestato, qualiter inter eos superstites faciēda sit diuisio hæreditatis ipsius quæritur? Respond. quòd in viriles.

k Portiones.] sed quare non transmiserunt alij ad hæredes suos portiones suas, licet adhuc nō esset adita hæreditas, vt i. de his qui ante aper. tab. l. 1. quæ est contra? Solu. hic non erat posteritas. Vel hæc illam corrigit. Sed certe imò illa istā. Vel ibi loqtur de hæreditate aduenīēte ex testō, hic ab intestato. Sed certe scdm hoc isti etsi non transmittent hæreditatem, deberent transmittere ius deliberandi & adeundi, vt i. de iure delib. l. cū anti quioribus. Vel hic isti repudiauerunt hæreditatem ante quam decederent. aliàs etiam ad superiores transmitterent, vt i. titu. 2. l. apud hostes & hoc placet.

Tene hic primam.

MAtri.] CASVS. Mulier decedens ab intestato, filiam reliquit, quæ succedet, nec habet necesse petere bo. possess. Viuianus.

l Citra bonorū possessionē.] vnde cognati, competit ei, vt ff. vnde

vel pingere, vel vxorem ducere? quæ omnia testatoris voluntas in ipsius solius persona intelligitur conclusisse, a cui & suam munificentiam relinquebat. Hoc uidelicet in omnibus b obtinente, ut pro simili parte & lucrum sentiant, & grauamen, ubi hoc possit procedere, c B subeant Et hoc locum habente omni quidem modo in his quæ *in causa caduci*. vel *caduca* (secundum quod suprà dictum est) fiebant: in *pro non scriptis* autem, non omnibus, sed quibusdā: d quia eorum quędam, etsi talia sint, e tamen cum suo onere veniebant: quę & nos in noui iuris f cōpositione specialiter enumerari iussimus, nequis veteris iuris g C prolixitatem quasi rebus necessariam, vel pro eorū reuoluat scientia.

Iste §. tractat aliam materiam iuris accrescendi, & non decrescendi: & ideo hac materia est subtiliter pertractanda dicit ergo imperator quod non solum coniunctiuo modo quædam relinquuntur, sed etiam disiunctiuo, id est seorsum verbis, seu orationibus separatis. Item dicit quod in pari coniunctione, vel pari disiunctione pariter habet locum ius accrescendi cum suo onere. Item dicit quòd si aliqui sunt coniuncti re & verbis, & aliqui verbis disiuncti: si deficit aliquis ex coniunctis, accrescit collega: si ex disiunctis, accrescit omnibus. Item dicit quòd ratio differentia quare magis accrescit coniuncto, est vnitas sermonis qua significat coniunctos esse quasi vnum corpus: disiuncti autem non sunt vnum corpus: & separatorum separata est ratio. Et hæc vera sunt inter cohæredes quibus inuitis accrescit. hoc dicit usque ad §. Vbi autem legatarii. Bald.

His ita definitis, cùm in superiore parte nostræ sanctionis in plurimis B locis *coniuncti* fecimus mentionem: necessarium esse duximus omnem inspectionem huius articuli latius & cum subtiliori tractatu dirimere, ut sit omnibus & hoc apertissimè constitutum. Nō enim tantum coniunctiuo modo quædā relinquuntur, sed etiam disiunctiuo.

In his itaque, si quidem cohæredes sunt omnes cō iunctim, h vel omnes disiunctim, i vel instituti, C vel substituti: hoc quod fuerit quoquo modo k euacuatum, si in parte hæreditatis vel partibus consistat, aliis cohæredibus cū suo grauamine pro hæreditaria parte, etiam si iā defuncti sunt, l acquiratur. & hoc nolentibus m ipso iure accrescat, si suas portiones iā agnouerint: cum sit absurdum, n eiusdem hæreditatis partem D quidem agnoscere, partē verò respuere, secundum

a Conclusisse] vt ff. de statulibe. l. si statuliber o. §. si A quis non dare, & de uerb. oblig. l. centesimis §. 1.

b In omnibus.] i. in omni genere legatorum, id est siue sint caduca, siue quasi caduca.

c Procedere.] non autem potest procedere in pro non scripto. Item nec in aliis, si est factum quod per alium fieri noluit testator nisi per primum.

d Quibusdam.] scilicet casibus specialibus locum habent prædicta, ut redeant cum onere.

e Talia sint.] scilicet pro non scriptis.

f Noui iuris compositione] Nouum ius hic appellat totū corpus iuris. ideo dico, specialiter iussimus enumerari, ne quis, &c. & sunt positi isti casus, qui sunt duo tantum. ff. de fideicom. lib. l. cum vero. §. si pro non scripto, & ff. de his quæ pro non scrip. l. fi. & dixi s. eo §. in primo itaq;.

g Veteris iuris.] id est in uoluminibus desperatis.

h His ita.] CASVS. Fecit imperator mētionem s. de coniunctis. qui hi sint uideamus, & gratia coniunctorum de disiunctis. dic ergo quòd hæredes aut sunt coniuncti, aut disiuncti, aut legatarii. Primo casu, aut omnes sunt hæredes coniuncti tantum, aut omnes disiuncti tantum, aut quidam coniuncti, aut quidam disiuncti. Primis duobus casibus, si aliqua pars deficit, transmittetur ad cohæredes, & cum suo onere. & si aliquis cohæredum decesserit, ad hæredē eius trāsmittetur. aliis enim casibus, quando quidam sunt coniuncti, quidam disiuncti: si aliqua pars de cōiunctis deficit, ad coniunctum perueniet tantum. si aliqua pars de his deficiat: illa perueniat non solum ad disiunctos, sed ad coniunctos, cum onere suo: & pro portionibus hæreditariis remaneat: quia pars de coniunctis deficiens, ad coniunctos tantum perueniat. e conuerso de disiunctis assignat: quia coniuncti in unum redacti sunt ex sermone testatoris continuato. disiuncti autem inter se separati sunt, & à coniunctis. ideo, &c. De coniunctis dic exemplum: ut si sic dicat testator, Brunellum, & Fautonem, & Rainerium, & Castell. hæredes instituo in tali hæreditate: illi dicuntur coniuncti re, quia in eadem hæreditate. & uerbis, puta per copulatiuam coniunctionem. De disiunctis dic exemplum. A Fautonem, Brunellum, Castell. hæredes instituo. hi dicuntur coniuncti re: quia in eadem hæreditate. verbis autem disiuncti, & sic accipitur coniunctum & disiunctum in tota ista constitutione. Viu.

h Coniunctim.] scilicet re & verbis: & sic intellige in tota hac lege.

i Vel disiunctim.] verbis tātum. & sic accipitur per totam hanc constitutionem.

k Quoquo modo.] id est caducum, uel in causa caduci, aliud si sit pro non scripto: quia tunc nō trāsit cum onere, ut s. eo. § in primo. Vel aliud est in legatis: vt ibi, quàm in hæreditate, vt hic: quia & cū onere redeat pro non scripto. & sic est cōtra ff. de lega. 2. l. Celsus. §. pen. & fina. & de lega. 3. l. 1. §. fina Solu. hęc corrigit, vel solue vt diximus. s. eo. §. pro secundo. Item & fallit hoc in casibus illis tribus, in quibus quis facit partem lucri, licet non admittatur ad partem, ut diximus s. eo. §. in primo, in glossa scilicet substituto, vel coniunctum.

l Defuncti sunt.] scilicet antequam accrescat portio euacuata: suam portionem tamen adierāt ante. secus in cohærede substituto, qui substitutionem non trāsmittit, licet adierit iure institutionis: ut hic, & ff. de condi. & demonstr. l. scriptura. §. cum eadem, & ff de legi. hære. l. si ex pluribus, & institut. ad Orficia. §. fi. & ff de uulga. substitu. l. sed si plures, in princ. & est ratio in substitutione quia omnis substitutio est institutio, ut ff. ad legem Falcid. l. in ratione 2. §. pen. vnde sicut institutio non transmittitur hæreditate non adita, vt s. eod. §. in nouissimo, sic nec substitutio, ut ff. de acquiren. rerum domi. l. substitutio.

Substitutionē nō trāsmittit cohæres substitutus, licet sunt institutionis adeo... tis.

m Nolentibus] qui iam suas partes adiuerant. secus in legatariis, quibus non accrescit inuitis, ut j. eod. §. ubi autem. & est ratio ut ibi dicam.

n Absurdum] vt ff. de acquirenda hęred. l. 1. & 2. l. qui ex duabus. §. fi. in fi. & ff si pars hæred. peta. l 2 Sed tamen hæc absurditas quandoque toleratur. & hoc si testator fuit miles, ut ff. de mili. testam. l. si duobus. Item cum creditores consentiunt hæredi suam partem tantum uolenti, ut ff. de acquiren. hæred. l. cum hæreditate. in fine.

Decisionibus.

[a] Decisionibus.] ut ĩ. de iure delibe. l. quidam elogio, & de impu. & ali. substitu. l. testamento.

[b] Ad solos coniunctos.] ut & ff. de hære. institu. l. hæredes. Sed videtur ad omnes, vt ĩ. eo tit. l. item quod Sabinus. §. 1. ubi scilicet vno ex vndecim vncius instituto, & aliis duobus sine partibus, & ita in uncia quæ remanebat, si un' eorũ q̃ sine parte erat institutus, defecit: omnibus remanentibus accrescit. Sed dic q̃ ibi etiam illi duo non erant coniuncti vel re, vel verbis: alioquin secus: ut d. l. hæredes, & hic.

[c] Onere.] hic contra. ĩ. eo. §. sin autem ad deficientis. Sol. ut ibi.

[d] Disiunctos.] aliàs coniunctos.

[e] Tam coniũctos.] vt & ff. de hære. instit. l. liber homo. §. cum quis. Et distingue de his coniunctis & disiunctis, vt diximus. ff. de vsufru. accres. l. 1. in fi.

Vbi autem.] CASVS. Dicit in hoc §. quòd si plures legatarii sint coniuncti, & vna p̃s legati deficiat, p̃ueniat ad cæteros legatarios p̃ uirili portione, & cũ suo onere. Si aũt null' voluerit, remanebit penes eum à quo relicta est. Si autem quidam voluerit, partes non volentium volentibus accrescunt. Si autem legatum disiunctim fuerit relictũ: ad omnes, si uoluerit, perueniet pro uirili portione: nec unus rẽ petere poterit, alter æstimationem: nisi testator expresse dixerit, vt ad alterum res, ad alterum ęstimatio p̃ueniat. Si ãt vnus ex legatariis q̃bus separatim vel disiunctim relictũ est, accipiat: & concursu legatum prioris deminuetur: si nullus veniat, qui primo accepit, habebit in solidum: nec dicetur aliquid sibi accrescere, cum totum habere videatur ex voluntate defuncti. Onus autẽ quod fuit in persona sua appositũ, hoc subibit. Si autem in personam alterius legatarii fuit onus à testatore appositum, qui repudiauit legatũ ipsum non consequetur. Quæ autem de his quibus vt indignis auferuntur, sancita sunt: obseruentur. Vi.

† Nõnulli codi. [illegible] habẽt, & suũ quidẽ habeant, alienum autẽ nõ soli appetũt, sed cum omnibus suis cohæ. accipiunt. & hæc in hæreditatib' tantũmodo &c.

quod in diuinis nostri numinis decisionibus [a] statutum est.

¶ Sin verò quidam ex hęredibus institutis vel substitutis permixti sunt, & alij coniunctim, alij disiunctim nũcupati: tunc si quidem ex coniunctis aliquis deficiat, hoc omnimodo ad solos coniunctos [b] B cum suo ueniat onere, [c] id est pro parte hæreditatis quæ ad eos peruenit.

¶ Sin autem ex his qui disiunctim scripti sunt, aliquid euanescat: hoc nõ ad solos disiunctos, [d] sed ad omnes tã cõiũctos [e] quàm etiam disiunctos similiter cum suo onere pro portione hæreditatis perueniat.

¶ Hoc ita tam variè, quia coniũcti quidem propter vnitatem sermonis quasi C in unum corpus redacti sunt, & partem coniunctorũ sibi hæredum quasi suam præoccupant: disiuncti verò ab ipso testatoris sermone apertissimè sunt discreti: vt † suum quidem habeant: alienum autem non soli appetant, sed cum omnibus cohæredibus suis accipiãt. & hæc in hęredibus tantummodo statuenda sunt.

Inter legatarios & fideicommissarios est locus iuris accrescendi: tamen non accrescit inuitis. volentibus autem accrescit pro uirilibus portionibus cum suo onere. sed si sunt verbis disiuncti, nõ dicitur propriè accrescere sed non decrescere. & ideo non sentit onus quod non est ad suam personam appositum, nec suo legato annexum. h. d. usque ad §. quæ autem antiquis. Bald.

Vbi autem legatarii vel fideicommissarij duo fortè uel plures sunt, quibus aliquid relictum sit: si quidem hoc cõiunctim relinquatur: & omnes veniant ad legatum, & pro sua portione quisque hoc habeat.

¶ Si verò pars quædam ex his deficiat, [f] sancimus eã omnibus, si habere maluerint, pro uirili portione B cum omni suo onere accrescere: [g] vel si omnes noluerint, [h] tunc apud eos remanere, à q̃bus derelictum est. Cum verò quidam voluerint, quidam noluerint: volẽtibus [i] solummodo id totum accedere.

¶ Sin autem disiunctim [k] fuerit relictum: si quidem omnes hoc accipere & potuerint & maluerint, suã quisque partẽ pro uirili [l] portione accipiat: & non C sibi blandiantur, ut vnus quidem rem, alij aũt singuli solidam eius rei ęstimationem accipere [m] desiderent: cum huiusmodi legatariorũ auaritiã antiquitas uaria mente susceperit, in vno tãtũmodo genere legati eã accipiẽs, [n] i aliis respuendam esse existimans.

¶ Nos autem omnimodo repellimus, vnã omnibus naturam legatis & fideicõmissis imponẽtes, [o] & antiquã dissonãtiã in vnam D trahentes concordiam.

¶ Hoc autẽ ita fieri sancimus, nisi testator apertissimè & expressim disposuerit, vt vni quidẽ res solida, aliis autẽ ęstimatio rei singulis in solidum [p] præstetur. [q]

¶ Sin vero nõ omnes legatarij, quibus separatim [r]

[f] Deficiat.] s. morte.

[g] Accrescere.] ut & institu. de lega. §. si eadem res duobus. Sed in eo quod dicit cum suo onere, est cõtra ĩ. eod. §. in primo. Sed illud in pro non scripto: hoc in caduco, & eo quod est in causa caduci. Vel hic onus fuit iniunctum cuilibet legatariorum: ibi soli deficienti. Item etiam fallit hoc quod dicit accrescere, in illis casibus in quibus quis facit partem, licet non admittatur ad partem, ut diximus. ĩ. eod. §. in primo. Item cõtra in eo quod dicit cum suo onere, ĩ. eod. §. sin autem ad deficientis. sed ibi solues.

Partẽ quis quãdoque facit q̃ nõ admittit ad partẽ.

[h] Noluerint.] per repudiationem.

[i] Volentibus.] sed cur secus est in hęredibus, ut ĩ. eadem l. §. his ita? R̃n. quia legatarii tantum gratia, & lucri causa, non oneris legata relinquuntur: hæreditas vero & gratia oneris & emolumenti relinquitur hæredibus. Azo. vt arg. ff. mãda. l. si hæreditatem. Item in eo quòd hic distinguit cõiunctos à disiũctis, vt statim subiicit: videtur contra. ff. de vsufru. accre. l. 1. in fin. Sed ibi in expositione literæ patet solutio.

[k] Sin autem disiunctim.] verbis tantũ, re tamen sunt coniuncti.

[l] Pro uirili.] nisi fuerint aliqui coniuncti nominatim: quo casu loco vnius numerantur, ut ff. de lega. 1. l. plane. 2. respon.

Coniuncti nominatim loco vnius sunt.

[m] Accipere.] ab hærede.

[n] Accipiẽs.] forte in legato vẽdicationis.

[o] Imponẽtes.] vt & supra communia de lega. l. 2.

[p] In solidum.] ut ff. de leg. 1. l. si ex pluribus. §. fi. & facit ĩ. de legat. l. cum quæstio.

[q] Præstetur.] ab hæredibus.

[r] Separatim.] verbis tantum.

a Sit.] id est remaneat.
b A priore.] i. ab eo qui primo agnouit legatum. & ad hoc. ff de vsufru. accre l. 1. §. 2.
c Minuatur.] & hoc cū omnes voluerūt.
d Accrescit.] primo agnoscenti: quia totum habet ex uoluntate defuncti.
e Nō sentiat.] huic contra. s. eod. §. pro secundo, & §. ne autem. Sol hic in pro non scripto, ibi in caduco, & quasi caduco. hoc non placet. Alij q̄ ibi redit cum onere ad illos à quibus fuit relictū. hic ad collegatarium redit. nec hoc valet. Vel hic fuit onus impositum tantum deficienti, ut dixi in §. ne autē. nec hoc ualet. Item contra supra eodē. §. sin uero quidā. Solu ibi in coheredib'. Vel hic, ut dixi, fuit onus tantum deficiēti impositum, ibi omnibus. Item contra supra eodē. §. vbi autē. Solue, si omnes coniuncti sunt re & verbis, & onus omnibus est impositum: tunc obtinet quod ibi dicit. si autem deficienti tantum, tunc aut sunt tantum re cōiuncti, qui appellantur in l. ista disiuncti: & tunc non subeunt alij onus. si vero erant coniuncti re & verbis, vel verbis tantum, subire tenētur, vt hic, & dicto §. vbi autem. & hæc est vera solutio ad omnia contraria prædicta.
f Sed suum] sic ff. de donatio inter virum & vxorem l. si spōsus. §. si quis rogatus.
g Coniunctim.] re & verbis, vel i. in vtriusque personæ assignare onus & facit supra de inoffic. testamē. l. si mater, & ff. de hære. instit. l. quidam cum.
h Indignis] vt s. de his quibus vt indig. per totum, & de legat. l. pen.

† alias, à deficiētis persona hoc onus &c. aliàs, ad deficiētis personam hoc onus fuerit relatū.

rēs relicta sit, [a] in eius acquisitionē concurrāt, sed vnus fortè eam accipiat; hæc solida eius sit: quia sermo testatoris omnibus prima facie solidū assignare videtur, alijs superuenientibus partes à priore [b] abstrahentibus, vt ex aliorū quidem concursu prioris legatum minuatur. [c]

¶ Sin verò nemo alius veniat uel venire potuerit, túc nō vacuat pars q̄ deficit, nec alij accrescit, [d] vt eius q̄ primus accepit, legatū augere videatur, sed apud ipsum qui habet, solida remaneat, nullius concursu deminuta.

¶ Et ideo si onus fuerit in persona eius apud quem remanet legatum, asscriptum: hoc omnimodo impleat, vt voluntati testatoris pareatur.

¶ Sin autem ad deficiētis personam † hoc onus fuerit collatum, hoc non sentiat [e] is qui non alienum, sed suum [f] [tantum] legatum imminutū habet.

¶ Sed & varietatis non in occulto sit ratio: cùm ideo videatur testator disiunctim hoc reliquisse, vt vnusquisque suum onus, non alienum agnoscat. nā si contrarium volebat, nulli erit difficultas coniunctim [g] ea disponere.

Iura de his quibus vt indignis, per hanc legem reseruātur intacta. h.d. vsque ad §. cum autem. Sal.

Quæ autem antiquis legibus dicta sunt de his q̄ vt indignis [h] auferuntur, & nos simili modo intacta seruamus, siue in nostrum fiscum, siue in alias personas perueniant.

Hæreditas non adita debetur substituto: & eius defectu, venientibus ab intestato. & vltimo fisco. h.d. vsque ad §. hæc autem omnia. Sal.

Cùm autem in superiore [i] parte legis non aditā hæreditatem minimè, nisi quibusdā personis, ad hæredes defuncti transmitti disposuimus: necesse est, si quis solidam hæreditatem non adierit: hanc, si quidem habeat substitutum, ad eū, si voluerit, [k] & potuerit, peruenire.

¶ Quod si hoc non fit, vel ab intestato successores [l] eam suscipiant: vel si nulli sint, vel accipere nolint, vel aliquo modo non capiant, tunc ad nostrum ærarium [m] deuoluatur.

Omnia in hac lege statuta habent locum in qualibet vltima voluntate post hanc legem facta h.d. vsque ad finem. Salic.

Hæc autem omnia locū habere censemus tam in testamentis, siue in scriptis, siue sine scriptis habitis, quàm in codicillis, & omni vltimo elogio, vel si quid ab intestato fuerit derelictum, [n] necnon in mortis causa donationibus.

¶ Tantum etenim nobis superest clementię, quòd scientes etiam fiscum nostrum vltimum ad caducorum vendicationem vocari: tamen nec illi pepercimus, [o] nec Augustū [p] priuilegium exercemus: sed quod communiter omnibus prodest, hoc rei † [q] priuatę nostrę utilitati pręferendū esse censemus, [r] nostrū esse propriū subiectorum commodū imperialiter existimantes.

¶ Locum autem huic legi constituimus in his defunctorum elogijs, quæ posthac composita fuerint. anteriores etenim casûs suo Marte discurrere concedimus. Hæc omnia ad vos, Patres conscripti, duximus esse sancienda: [scilicet] vt nemini maneat incognitus nostræ beneuolētiæ labor: sed edictis ex solēni

Cum autē.] Dictum est in princ. huius l. q̄ hæres hæreditatem nō aditam non transmittit nisi ad quasdā certas personas. hoc verum est, si nō habeat substitutum. si autem substitutū habeat, peruenit ad substitutum: si non, ad succedentes ab intestato. si hi non sint, vel sint & noluerint, vocabitur fiscus. Hæc quæ dicta sunt, locum habent in omni vltimo elogio, siue scripto, siue non scripto, & licet omnibus deficientibus fiscus vocetur, sicut dictū est: tñ cū onere suo vocabitur, & vltimo, vt præferatur vtilitas communis, &c. vt in litera. Hæc autem quæstio ad futura elogia, nō ad præterita extendatur, sed suo Marte discurrent. Vltimo constitutionem istā ad senatum trāsmittit imperator, vt labor suus apud quenquā nō sit incognitus, sed omnibus pateat & clarescat. Va.
i In superiore parte.] vt. s. ead. l. §. in nouissimo.
k Voluerit.] scilicet substitutus.
l Successores.] scilicet testatoris.
m Ærarium.] primo tamē ad vxorem de iure prætoris, vt s. vnde vir & vxor. l. 1.
n Derelictum.] scilicet in codicillis factis ab eo qui nō fecit testamentum.
o Pepercimus.] quia cū suo onere ad eū redeāt, vt ff de condi. & demōstra. l. in facto.
p Nec Augustum.] id est imperiale.
q Rei.] genitiui casus.
r Cēsemus.] not. vt & ff. pro soc. l. actione. §. Labeo, & in authen. de nō alienā. §. quia uero uerisimile, in fin. & col. 2.
s Existimātes.] sic & in auth' de hære. & Falci. in prin. col. 1. ibi, incurrunt, &c. & in authen. vt iudi.

† aliàs, pepercimus.

† In quibusdā co. deest hęc uox, rei. Cōcor. ad hūc §. glos. in c. bonę memoriæ, in p̄ uerbo, cō munē, extra de postu. p̄la.

hodi. fine quoque su ffra. §. cogitatio, colla. 2.

DE HIS QVI ANTE APERTAS TABVlas hæreditatem transmittunt.

Et per consequens antequam adeant. Et continua sic : Qualiter legata vel hæreditates fiant caduca. supra in genere dictum est. Nunc autem specialiter ponit de quibusdam personis, in quibus relicta non fiunt caduca : scilicet in personis liberorum Azo.

tate à nostris magistratibus propositis, omnibus innotescat. D Ka. Iun. Constantinopo. DN. Iustiniano. A. PP. IIII. & Paulino. V.C. Conss. †

TITVLVS LI.

DE HIS QVI ANTE apertas tabulas hæreditatem transmittunt.

Hæreditas ascendentium, etiam nō adita, transmittitur ad posteros per liberos institutos morientes, etiā clausis tabulis : quod obtinet in legatis & fideicommissis Sal.

1. Impp. Theodosius & Valentinian. AA. Hormisdæ P.P.

PEr hanc iubemus sanctionem [a] in posterũ [valiturã,] filios, [b] seu filias, nepotes, aut neptes: pronepotes, aut pneptes à pre, vel matre: auo, vel auia : proauo, vel proauia scriptos hæredes, licet non sint inuicem substituti, [c] seu cum extraneis, seu soli sint instituti, & ante apertas tabulas defuncti [d] (siue se nouerint scriptos hęredes, siue ignorauerint) in liberos [e] suos, cuiuscunque sint sexus vel gradus, derelictã sibi hæreditariam portionem posse transmittere: [f] memoratasq; personas (si

† Institutiones iuris pcedenti anno fuerãt editæ, tertio. C. Iustiniani cõsulatu, vt ex comparatione dierũ & cõsulum apparet. vnde non mirũ si totius huius legis nulla sit institutionib. fit mẽtio. Cont.

Per hanc.] CAS. Secundũ vetera iura generale erat, vt si hæres, vel legatarius, cui aliqd in testamento erat relictum, ante apertas tabulas decederet, hæreditatem vel legatum ad posteros suos non transmittebat. sed dicit imperator quòd in quibusdam personis aliter est statuendum. Statuit ergo vt si testator vel testatrix decedens, filios vel filias habens, ex eis nepotes, vel neptes, & eos solos, vel cum extraneis scripserit hæredes, vel adinuicem substituit, & ante apertas tabulas decesserunt: hęreditatem ad filios transmittant: nulla eis exceptione opponẽda. & hoc in prima. Idẽ est in singulari re eis relicta, vt & si ante apertas tabulas decesserint, eã ad posteros suos trãsmittãt. Iniquũ enim esset, vt pppter casum filijs humanũ cõtingẽtẽ, nepotes successione auita, vel legato defraudarentur. & hoc in secunda. Viuia.

a Sanctionem] loquitur Theodosius.

b Filios.] qui erant in potestate, aliud in emãcipatis, secundum quosdam, vt supra de iu. delibe l. 3. & l. cũ antiquioribus. Vel forte idẽ in omnibus liberis & parentibus, vt ĩ. tit. 1. §. 1. & §. in nouissimo. & hic dicit etiam de nepote ex filia, quẽ constat non esse in potestate aui materni, vt institut. de pat. pote. §. fina.

c Substituti.] filij cum nepotibus.

d Defuncti.] & ante aditam hæreditatem.

e In liberos.] no. ergo duo esse necessaria vt fiat transmissio, & habeat locum hic titu. quod scilicet transmittens sit de liberis: & ille in quem transmittitur, sit de liberis. Itẽ vide q etiã ad superiores fit transmissio, vt ĩ. de suis & legi. l. apud hostes. Sed quid si hi liberi scripti hæredes nõ suos liberos, sed extraneos instituerint liberi ex hæredatis? Rñ. nec extranei, nec exhęredati liberi admittuntur ex hoc testamẽto, vt in corp. auth. de hęre. & Fal. §. exhæredatos, colla. 1. Itẽ qd si nõ ex testamento

Hęreditas non adita vt trãsmittatur, duo sunt necessaria.

A obuenit his liberis, sed ab intestato? hic dicit de relictis ex testamento: sed tunc potest dici idem.

f Transmittere.] nota quòd ipso iure posteritas sua sit hæres: sed potest dimittere, vel retinere, si vult de iure prætorio: licet non sic de iure ciuili, vt institut. de hære dũ quali. & differẽ. §. sed his, & ff. de lib. & posthu. l. in suis.

tamen hæreditatem non recusant) nulla huiusmodi [g] pręscriptione sibi obstante, eam tanquam debitam vendicare.

¶ Quod scilicet etiam super legatis seu fideicõmissis à pre vel à matre, auo, vel auia : proauo, vel proauia derelictis, [h] locũ hẽt.

B ¶ Siquidem perindignum est, fortuitas ob causas, vel casus humanos, nepotes, aut neptes: pronepotes, aut proneptes, auita vel proauita successione fraudari, aliosq; aduersus auitum vel proauitum desiderium vel institutum inspe rato legati commodo, vel hæreditatis gaudere. Habeant vero solatium tristitiæ suæ, quibus est merito consulendũ. Dat. III. Non.

C Aprilis, post consulatum Protogenis & Asterij.

g Nulla huiusmodi.] scilicet quòd non cesserit dies legati. & hoc ad sequens. Vel non fuerint apertæ tabulæ. Vel quòd non fuerit hæreditas adita: quòd olim obstabat, ut supra tit. 1. §. 1.

h Derelictis.] hodie idẽ & si ab extraneo relinquat legatum, vt ĩ. titu. 1. l. 1. §. cũ igit, & §. in nouissimo. Itẽ nota q argu huius legis dixerunt quidã, q si aliqua taliũ personarum scribatur hæres sub conditione, & decedat antequã cõditio existat: transmittit ad suam posteritatem. Et idẽ dixerunt in quæstione qua quæritur, si duo filij instituantur hęredes, & rogentur adinuicem restituere, si alter decesserit sine liberis, & unus decedat relictis filijs, antequã conditio alterius decedentis sine liberis existat: transmittit ad filios: & sic postea existente conditione, quia alter decedit sine liberis, petere possunt fideicommissum. quod non placet, arg. ff. de leg. 2 l. cum pater. §. hæreditatem, & l. vnum, § rogo, & supra de fideicommiss. l. si in persona. nam hic non dicit quod fuerint instituti sub conditione, imo pure: sed non cedebat dies nisi ab apertura tabularum in alijs: sed in istis erat priuilegio vt cederet ante. Erat & quidam casus olim, quem habes ff. ad Syllanianum l. 3. §. fin. & alius de contra tabul. l. sed & si decesserit.

Filius sub cõditione institutus, si decedat ante cõditionẽ, an hæreditatẽ trãsmittat ad suã posteritatem.

TITVLVS LII.

QVANDO DIES LEGAti vel fideicommissi cedit.

Legata annua ab initio cuiuslibet anni sunt soluenda Bart. Bal. & Sal.

1. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Agrippæ.

SI competẽti iudici annua legata vel fideicõmissa tibi relicta p

D

ADDITIO. Aduertas quòd ista lex locum habet siue isti descendentes fuerint nati in vita illius de cuius hæreditate agitur, siue postea, vt dicit Cynus hic post Din. in l. Gallus, in magna distinct. ff. de lib. & posthu.

QVANDO DIES LEGATI &c.

Incidenter dixerat de hoc supra de ead. coll. nunc ex proposito Praterea de duplici cessione hic dicit. s. quando peti possit vt infra ead. l. 1 & ex quo tpe transmittitur.

SI competenti] CASVS. Testam fecisti, annuũ legatum mihi reliquisti : an in principio, an in fine illud petere possim, quæritur? Resp. q in principio anni.

a Ab initio.] Iut & ff. quando di. leg. ce. l. nec semel. z. r. spon. Sed uidetur contra. ff. de uerbo. oblig. l. qui hoc anno. Sed aliud est in stipulationibus. argu. tamen contra. ff. de condit. & demon. l. si in annos. Vel aliud est si stipuletur quis hoc anno aliquid dari. & aliud si in annũ, uel singulis annis.

Versus. Vnde uersus: Annua si debes, tunc inspicias caput anni. Anno si debes, in fine teneberis anni. Sed contra. ff. si certum pet. l. lecta. ubi dicit menstruos. Accursius.

ADDITIO. Dicas quòd in dicta. l. lecta, dies fuit adiecta causa differendæ solutionis, hic uero causa multiplicandæ obligationis. Videas de isto plene per Bar. in d. l. qui hoc anno. ff. de uerbo. obliga.

baueris, ab initio [a] cuiusque anni exigendi ea habebis facultatem. Supp. III. Kal. Iun. Saturnino & Gallo Conss.

Quòd liberè capitur, restitutioni non subiacet. Bald. Vel sic: Duas habet lect. secundùm primam h. d. Si in legato pluribus relicto apponatur conditio, vt in superuiuentem veniat: deficit conditio si legatarius filios reliquerit. secundum aliam lectn. hoc dicit: Si in legato pluribus relicto apponatur grauamen vt redeat ad superuiuentem: superuiuens ad quē redijt, ad hæredem suum insolidum transmittit: nec ad hæredes collegatariorum reuertitur. hoc dicit, & secundum hanc lect. expone: Quicunque is fuerit, scilicet qui superuixerit, & hæc bona in extraneis legatariis. Salicetus.

II. Idem AA. Prisco.

AGrum pluribus relictum nominatim animaduertimus, & cautum esse, vt ad eum qui superfuisset, † pertineret. Quicunque igitur is fuerit, [b] ad hæredem suum dominium transmittit, nec tali fideicommisso adstringitur. [c] PP. XV. Kal. Augusti. Chilone & Libone Conss.

† al. superuixisset.

AGrũ.] CASVS. Fundum mihi, Titio & Seio legasti, ut ad superstitem peruenirer, de cessi. an ad hæredem meum legatum transmittere possim, quæritur? Dicitur quòd non: nec pro tali fideicõmis. hæredi meo Titius & Seius superstites ob hoc fideicommissum capientes, nec eorum hæredes adstringuntur.

† In nonnullis codi. additur totũ hoc, vt hæredibus eorũ restituat, sicut ipse fuit restitutus ab illis.

b Fuerit.] scilicet qui superuixit: & sic ad eum totum peruenit legatũ: ut & j. de dona. cau. mor. l. 1. & ff. de lega. 2. l. cũ pater §. libertis. & l. peto. §. fratre.

c Adstringitur.] & & si redeat ad aliũ legatarium.

Legatum relictum si ad certam ætatem peruenerit, impletis diebus transmittitur ad hæredem. Bal. Vel sic: Si dies legati cessit, legatarius ad eius hæredem legatum transmittit, licet ipsum nondum consecutus fuerit. Salicetus.

III. Iidem AA. Æliæ.

SI Pontionilla ad eam ætatem peruenit, [d] cui

SI Pontionilla.] CASVS. Cuidã mulieri de prouincia nomine Pontionilla, aliquis reliquit legatum, seu fideicommissum, cum ad legitimam ætatem peruenerit. nunc quæritur si Pontionilla impleta conditione legati, decessit ante quam consequeretur legatum, uel fideicommissum: utrũ petitionem legati uel fideicommissi transmittat ad suos hæredes? Et respon. quòd sic. Vel sic: Pontianæ fundum legasti cum ad duodecimum annum peruenerit: sed antequã fundum consequeretur, decessit: an nihilo minus petitionem fundi transmittat ad hæredes, quæritur? Dicitur quòd sic.

d Peruenit.] non enim quæritur an fuerit in uim conditionis uel diei tempus appositũ, ex quo ad eam ætatẽ peruenit, ut hic. Sed si non peruenisset ad ætatem, quære retur ut altero casu transmitteretur, altero non, scilicet quando est in uim conditionis, ut infra eodem. leg. as his.

A CVm vxori.] CASVS. Testator filios ex uxore non habens uxori suæ usumfructum fundi Titiani reliquit, & eidem cum liberos haberet, eiusdem fundi proprietatem legauit: postea filium habuit, sed statim decessit filius: an nihilominus cedat dies proprietatis legati, quæritur? Respon. quòd sic. ratio dubitationis fuit: quia testato dixit cum liberos haberet. ista liberos non habuit, sed unum filium tantum. item quia decessit statim, [a] sed hęc non obstant, ut dicit.

a Hæc erat potissima dubitandi ratio.

legatum vel fideicommissum relictum erat: petitionem ad hæredes transmisit, licet ante decesserit, quàm consequeretur legatum vel fideicommissum. PP. V. Kal. Augu. Chilone & Libone Conss.

B *Sufficit quòd conditio in momento temporis sit impleta. Bald. Vel sic: Licet mulier amiserit filium propter quem consecuta fuit legatum, non propterea legatum perdit, vel restituit. Salic.*

IIII. Iidem AA. Antoniæ.

CVm vxori vsusfructus fundi legatur, & eius proprietas, cùm liberos [e] habuerit: nato filio, statim proprietatis legati dies cedit: nec quicquam obest si is decedat. [f] PP. Kalend. Augu. Antonino. A. III. & Geta item. III. Conss.

C

Quando tempus certæ ætatis adijcitur post præcedentem dispositionem puram, non facit conditionem, sed differtur in tempus impletum: & ideo interim non impedit transmissionem. hoc dicit not. secundum. Bald.

V. [illegible]

EX his verbis, *Do lego Æliæ Seuerinæ filiæ meæ, & Secundæ* [g] *decem: quæ legata accipere debebit, cum ad legitimam ætatem peruenerit*: non conditio [h] fideicommisso vel legato inserta, sed petitio in tempus legitimæ ætatis dilata videtur. [i]

D

e Cum liberos.] ex hoc oriebatur quæstio: & intelligitur etiam si unum habet sufficere: ut hic, & supra de condi. insert. l. 1. & de nascituris intelligitur, non natis ut ff. de condi. & demon. l. solemus. nec interest, ut uo uel mortuo testatore nati sunt, ut ff. de condi. & demon. l. si uir, & l. seq. dum modo ex eodem uiro, ut. ff. illo titu. l. cum uir. Accur.

f Decedat.] Secus si de tempore mortis intellectum esset à testatore: ut ff. ad Trebel. l. ex facto. §. si quis autem, secundum Ioan. Item no. ar. contra perseuerantiam. Sed arg. contra. ff. de adop. l. in omni, & ff. de iure rem ver. l. si pro parte. § Versum.

X his.] CASVS. Testator Aeliæ & Seuerinę filiabus suis. 10. legauit cum ad ætatem legitimã peruenirent. de cessit Aelia ante ætatem legitimam an petitionem ad hæredem transmittat, quæritur? dicitur quòd sic: quia legatum conditionale non erat, sed purum, & in diem certum: sed eius petitio in certum tempus dilata est, ut eo tempore solutio fieret, quo futura erat fieri legitimæ ætatis, si non prius decessisset: nec sufficit quòd annus fuerit inchoatus, sed completus esse debet.

g Et Secundæ.] propriã nomina sunt:

h Conditio.] quia tunc non cederet petitio legati ante 25. ann.

i Videtur.] ff. de usufruc. l. ambiguitates, & ff. e. l. Firmio §. 1. Sed certè imò contra: & ideo interim ad hæredem non transmittatur: ut & ff. de ma. test. l. si ita scriptum fuerit. & de fideic. lib. l. si fideicommissaria §. pen. & de lega. 1. l. si cui legetur, in prin. & ff. de condi. & demon. l. quibus diebus. §. 2. Sol. hic purè reliquit testator: sed diem solutionis apposuit, secundũ Io. sic & alias ff. de lega. 1. l. si mihi. §. 1. Sed in legibus cõtrariis hoc agebatur, ut

vt esset in diem legatum, non solum petitio: arg. ff. eod. l. si cum præfinitione. Vel dic ex coniunctione personarum præsumitur quòd testator filiæ suæ gratia distulit solutionem: sicut in d. l. si cum præfinitione, & de ali. leg. l. libertis. 2 §. ab hæredibus, apparet fauore alimentorum idem constitui. Vel melius, distingue an voluerit testator facere conditionem, & tunc habet locum lex. ff. de legat. 1. l. si cui, cum suis concord. si autē noluit, aut distulit gratia hæredis, & tunc expectatur tēpus legis qd' dixit, licet prius moriatur, vt hic, quia filiæ fauore videtur fecisse. aut gratia legatarii distulit, ut quia pupillus nesciebat gubernare, & tunc statim, ut ff. de condit. & demonstra. l. quibus diebus. §. 2. cum suis concor.

a Legati.] quod est à morte testatoris, vt s. ti. 2. §. in nouissimo.

b Cedente.] quod est mortuo testatore, ut s. titul. 2. §. in nouissimo.

c Non. n. cœptū.] Respōdet tacitæ obiectioni, bene dico implesset: nō enim cœptum &c.

d Impletū.] arg. cōtra ff. ad Trebell. l. si filium. §. Sabinus. Solu. speciale ibi, vt ibidem dicitur.

e Placuit.] nam hæres Seuerinę non potuit petere ante vicesimumquintū annum completum.

SI fideicōmissū.] CASVS. Si sorori meæ decem legassē in codicillis, & die legati cedente, ignorans sibi ea relicta, decessit: an ei sit acqsita actio ad legati petitionem, & per cōsequens ad hæredem eam transmiserit, quæritur? Dicitur quòd sic, salua quarta succedentibus ab intestato.

f Ignorans.] sic videtur q̄ si alicui relinquitur fundus etiam eo ignorante, acquiritur ei dominium, vt ff. quēadmo. ser. amit. l. si partem. §. 1. & de lega. 2. l. cum pater. §. surdo, & de leg. 1. l. si fundum. §. si Titius. Sed Alb. dicit contra, vt ff. de condi. institu. l. si quis ita. Item not. succedentes ab intestato quartam detrahere posse, vt ff. ad leg. Fal. l. filiusfamilias, & s. si quis omis. cau. testa. l. fi. & s. ad Trebel. l. si per fideicommissum, & s. famil. ercisc. l. filiū, & l. si cognatione.

Quartam det rahere possūt hi qui ab intesta. succedunt.

¶ Et ideo si Aelia Seuerina filia testatoris cui legatum relictum est, die legati [a] cedente, [b] vita functa est: ad hæredē suum actionem transmisit, scilicet ut eo tempore solutio fiat, quo Seuerina si rebus humanis subtracta non fuisset, uicesimumquintum annum ætatis implesset. Non cœptum [c] enim annum, sed impletū, [d] si de emolumento relicti fideicommissi tractetur, expectandum esse iuris prudētibus placuit. [e] PP. XIII. Kal. Ianuar. Alexandro A. II. & Marcello Conss.

Fideicommissum etiam ab intestato relictum, post diem eius cedentem transmittitur ad hæredem etiam per ignorantiam salua quarta Trebellianica. Salic.

VI. Impp. Diocle. & Maximi. AA. & CC. ...

SI fideicommissum ab intestato fuerit sorori tuę relictum codicillis, & postea quàm dies fideicommissi cessit, rebus humanis (licet ignorans [f] fideicōmissum) excesserit: actionē huiusmodi acqri potuisse, dissimulare non poteris: salua .s. ab intestato succedenti quarta portione. Suppos. Kal. Maiis, Trall s AA Conss.

TITVLVS LIII.

VT IN POSSESSIONEM legatorum vel fideicommissorum seruandorum causa mitta tur, & quādo satisdari debeat.

Ex summaria cognitione uenitur ad satisfdationem legatorum. Bal. Vel

VT IN POSSESSIONEM LEGA. &c.

Quoniam pro legatis satisdandum est, videndum quando satisdatio debeat interponi, & pro quibus legatis, & quibus debeat satisdari, & qui debeāt satisdare, & qualiter sit satisdandum, & quid veniat in satisdatione. Azo.

sic: Pro legato in diē relicto debet hæres satisdare, & an legatū debeatur, sufficit iudici summatim constare. Salicetus.

I. ... Antonin. Pius Salu...

QVoniā nihil actor amplius postulat, q̄ ut fideicommissi [g] nomine satisdetur: non debet is qui iuri dicūdo præest, subtiliter [h] cognoscere, debeatur necne fideicommissum, sed tantum decernere ut satisdetur. [i] Sine die consule.

Satisdatio de fideicommissis & legatis præstandis potest per testatorem remitti. Salic.

II. Diuus Marcus Stratonicæ.

IPsis rerum experimentis cognouimus ad publicam utilitatem pertinere, ut satisdationes quę uoluntatis defunctorum tuendę gratia in legatis & fideicommissis introductę sunt, eorundem uoluntate remitti [k] possint. Quocunque enim iudicio uoluntatis, cautio legati uel fideicommissi remitti potest sine & die & consule.

Prius inductus in possessionem ex pignore prætorio, potior est quam emptor vel creditor posterior. sic. Bald. Vel sic Habens pignus prætorium, præfertur posterioribus diuersum titulum prætendentibus. Sali.

III. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Symphoro.

SI postquam seruandi legati seu fideicommissi gratia in possessionē inductus [l] es, pignoris obli...

QVoniā.] CAS. Fundū vel in diē vel sub conditione legasti. petij vt hæres mihi satisdaret de eo dando die adueniente, vel existēte conditione. dicit hęres legatū mihi non deberi: an iudex debeat cognoscere an debeatur, necne? Dicitur quod sic summatim, & quòd decernere debet vt mihi satisdetur.

g Fideicommissi.] generalis vel specialis.

h Subtiliter.] sed summatim: & hoc nisi paratus sit hæres incōtinenti probare non deberi, vt ff. eo. l. si is à quo, in princip. & ff. vt leg. nomine ca. l. hæc stipulatio. §. 1.

i Vt satisdetur.] semel, non amplius, nisi aliquid inopinatum emergat, vt ff. eo. l. si is à quo. §. fi. & l. fin. §. 1. Et non habet locum hæc satisdatio in liberatione legata, vt ff. eo. l. 1. §. si debitori.

IPsis.] CASVS. An satisdatio de legato reddendo relicto in diē, vel sub conditione, à testatore in fauorem voluntatis vltimę remitti possit, quæritur? Dicitur quòd sic.

k Remitti.] vt & supra de cond. inser. l. 2. & infra eo. l. pen. & ff. de pac. l. pactū. Sed an hypothecā tollere possit tacitā? quod videtur, sicut inducitur, vt supra communia de lega. l. 1. §. cum enim. sed argument. contra ff. de legat. 1. l. nemo potest.

SI postquam.] CASVS. Si legata mihi in diem vel sub conditione relicta, & hærede de eo restituendo die adueniente, vel conditione existente, cauere nolente missus fuero in poss. rerum hæreditariarum & custodiæ causa, & eas obligauerit hæres, vel vendiderit: quis potior erit in pignore, quæritur? dicitur quòd ego potior ero.

l Inductus.] tali modo constituitur pignus prætoriū, vt ff. de pign. ac. l. non est mirum, & infra qui po. in pigno. ha. l. cum

Pignus prętoriū qualiter constituitur.

ha.l.cum rem. Sed cum hodie per Iustinianum omnia bona hæreditaria tacitè sint obligata lega:atio, vt supra communia de leg.l.1. etiam sine inductione in possessionem, esset verum quod ;subiicit.

[a] Præcedere.] quia sunt diuersorum titulorum: vt infra qui po.in pign.ha.l. 2. secus si ex eadem causa postea fiat pignoris obligatio, vt ff.eo.l.is cui,§.si plures,& §. qui prior.

Cvm Artemidoram.] CASVS. Mulierem quandam heredem instituisti, & eam quando decederet, de hereditate Titio restituenda rogasti: an Titius antequam ei restituatur hæreditas, debitores hæreditarios conuenire possit? Rñ. q̃ nõ: sed conueniri poterit hæredes, vt satisdent de hæreditate restituẽda nisi a te remissa fuerit satisdatio. Idem & si rogata fuisset restituere, vt Papi. dicit in litera.

[b] Moreretur] scilicet Artemidora.

[c] Nõ prohibuerit] quod potest, vt ĩ ad Trebel.auth. contra cum rogatus, & supra eod.l. 2. Et not. etiam pro hæreditate satisdari, vt hic, & ff. vt le.no. cau hæc stipulatio. Sed hoc fallit quando fratribus suis vel filiis rogatus est restituere, vt supra ad Treb.l.iubemus. Item videtur contra ff.de vulgar. substitut.l 2.§.1. sed hic non est solicitus de hæreditate, sed de satisdatione.

Satisdatio etiã datur, pro hæreditate.

† al. conueniri potest.

Qvi legati.] CASVS. Missus in poss.rerũ hæreditariarum, hærede non cauente causa legatorum seruandorũ: an ex ea missione consequatur illarum rerum dominium quæritur? Dicitur quod non, sed ius pignoris ;tãtum: & vt post acceptum pignus, satisfiat adueniente die, vel conditione existente, prouidebit competens iudex.

[d] Ius pignoris.] nõ tamen heredem expellet, sed tædio forsitan cedet, vt ff.eodem.l.is cui,in princip.

gatio, aut venditio ab hærede interuenerit: præcedere [a] causam tuam, quã iure prætorio veluti pignus habuisti, manifestum est. PP.XI.Kalend.Decem. Dextro & Prisco Conss.

Cautio nomine fideicommissi debet præstari per hæredem rogatum, non per debitores hæreditarios conditione fideicommissi pendente.h.d.no. Bald. Vel sic: Ante hæreditatis restitutionem fideicommissarius non agit contra hæreditarium debitorem: potest tamẽ petere ab hærede, vt ei satisdet de fideicommisso restituen.do. Sal.

IIII. Imp. Antoninus A. Protagoræ.

CVm Artemidorã patri pupillorum tuorum hæredẽ extitisse proponas: quamuis vt fideicommissam hæreditatem his, cum moreretur, [b] restitueret, petita sit: nullã tamen aduersus debitores hæreditarios habent pupilli tui actionem. Planè vt satis fideicommissorũ nomine Artemidora det, (si modo testator id fieri non prohibuerit [c]) apud suum iudicem conueni. † PP.III. Kal. Iul. Læto. II. & Cereali Conss.

Missus in possessionem non nanciscitur proprietatem: sed debet adire iudicem, qui ad soluendum compellat hæredem. Sal.

V. Imp. Alex. A. Paulino.

QVi legati siue fideicõmissi causa in possessionem mittuntur, non proprietatẽ nãciscunt, sed ius pignoris. [d] ¶ Vt autẽ & post acceptũ pignus satisfiat defuncti voluntati, competens iudex te adeũte prouidebit. PP. III. Id. Aug. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Propter primam contumaciã hæredis fit missio in bonis hæreditarijs etiã dolo alienatis, vel dimissis possideri, & post sex menses in bonis hæredis h. d. no. Bal. Vel sic: Si non satisdatur de legato vel fideicõmisso, in rebus hæreditarijs fit missio, & si non satisfit cum petitur, in rebus proprijs hæredis moresi mittitur. Bald.

VI. Idem A. Donato.

A CErta est forma iurisdictionis, qua fideicõmissi seruandi causa in pos B sessionem rerum quæ in causa hęreditaria sunt, aut dolo malo esse desierunt, is cui legati vel fideicommissi nomine satis non datur, mittitur, [e] vel in proprias res hæredis, si fideicommisso satis non fit † post sex menses [f] quàm peti † cœperit, secundum diui Antonini patris mei constitutionem. [g] PP. VI. Id. Ianua. Fusco. II. & Dextro Conss.

C *Cautio legatorum potest per testatorem remitti, sed nõ cautio fructuaria. Bald. Vel sic: Satisdatio de legato soluendo, potest à testatore remitti, non de vtendo fruendo arbitrio boni viri. Sal.*

VII. Idem A. Proculiano.

SCire debetis, fideicommissi quidem & legati satisdationem remitti posse, diuum Marcum & diuũ Commodũ constituisse. [h] Vt autem boni viri arbitratu, is cui vsusfructus relictus est, vtatur fruatur: D minimè satisdationem remitti testamento posse. [i] PP. X. Kalend. Martij, Fusco. II. & Dextro Conss.

Pro legato republica tenentur administratores satisdationem petere: quod si non faciant, tenentur ad interesse. Sal.

VIII. Impp. Diocletianus & Maximia. A.A. & CC. Zenodoro.

COntra eos, siue successores eorum, qui

CErta] CASVS. Si fundum in diem vel sub conditione mihi legasti, & hæres de eo mihi restituendo die adueniente, uel conditione existente, satisdare noluerit qualiter contra ipsum procedetur, quæritur? Resp. quòd mittendus sum in possess. rerum hæreditariarum, & nisi post sex menses connumeratos à tempore quo cœpi petere mihi satisdari, de fideicom. mihi satisfaciat: mittat in poss. rerum hæredis.

[e] Mittitur.] scilicet statim, dũmodo interpellet hæredem: vel per eum non stet maneat quominus interpellet: vt ff.e. l.j.§. non exigitur.

[f] Sex menses.] continuos, vt ff.eo.l.is cui,§.imperator, & §. sex mensium, & facit. ff qui satisda. cog.l. de die.§. pen.

[g] Constitutionem.] cuius verba sunt. ff. eod.l.is cui.§.imperator.

† al. non fecit.

† al. petere.

SCire.] CASVS. An satisdatio de legato seu fideicom, die adueniente vel conditione existente præstando, hæredi à testatore remitti possit, quæritur? Respond. sic. Sed si testator vsumfruct. fundi mihi reliquerit: an satisdationem de vtendo fruendo arbitrio boni viri, mihi remittere possit, quæritur? Resp. quod non. & hoc in secunda.

[h] Constituisse.] vt ĩ.eo.l.2.& idem dicitur.ff. de condit.& demonstr.l. suia, & l.cum tale.§.quid ergo,& ff de pact.l.pactum, & hoc verũ, etiam si hæres bona dissipet, vt ff.vt lega.nomi.cauea.l.fin.in princip.

[i] Posse.] ff. e.l. si pecuniæ, & supra de vsufru.l.1. & est ratio: quia prima satisdatio gratia defuncti imponitur, vnde ei renunciare potest, vt & ĩ.e.l.2.& supra de pact.l. ff. in secunda non, sed hæredis, vt argu. ff. ad leg. Falcid.l. quod de bonis.§.cũ item inuitaretur ad delinquendum.

COntra.] CASVS. Si administratur reip. non idonei legati

ne legati relicti reip. in diem, vel ſub conditione de eo A praſtando, aduenieme die vel conditione, ab hærede non ſatis acceperit: ſi poſtea factus fuerit hæres nõ ſoluendo: an conueniri poſſit ipſe vel hæres ſuus, quæritur? Reſpon. quòd ſic: ſed qua actione, non aperit: ſed dic actione in factũ, in quantum intereſſit reip. ipſum ab hęrede ſatis accepiſſe.

a Non eſſe.] ideo quia non fuit ſatis acceptum.

b Actione.] ſcilicet in factum, vt infra de admi. rerum ad ci. perti. l. 2. lib. 11. & ff. de magi. cõue. l. fin. & facit ſupra de magi. conue. l. 1. 2. & 3.

DE SVIS ET legitimis liberis, & ex filia, &c.

† De legitimis liberis. Cõtinuatio.

Vſque huc dixit de ſucceſſionibus teſtamẽtarijs: nunc de his quæ ab inteſtato deferuntur. & primo de linea inferiori & ſuperiori, vſque ad titu. de legi. hære.

S I fratri.] CAS. Mulieri erat delata bon. poſſ. in bonis fratris inteſtati: eam intra centũ dies nõ agnouit: an tempore prædicto excluditur? Dicitur quòd non: cum ſit fratris hæres legitima, vt quia eodem patre nata eſt, quia ſuper hoc datur ei annus. Vel dic: Mulier quædam habebat fratrem cui erat agnata: deceſſit frater nullo alio relicto qui ſit proximior: mulier non excludit ab acquiſitione hæreditatis illius cẽtum dierũ ſpacio.

c Legitima.] vt quia ex eodem patre nata eſſet: ſed ſi ex eadem matre tantũ, cognata eſſet, vt in ſtit. de legi. agna. ſuc. § ſunt autem. & ſic repellit vterina cẽtũ diebus elapſis. vt ſupra q. admit. ad bon. poſſ. l. 1. & ff. unde cog. l. 1. in princ. Sed hodie etiã vterina admittitur, vt infra de le. hæred. l. fin. §. ſed nec fratrem: cum diſtinctione tamen, per authen. vt præponatur vtrinque coniunctus, vt infra communia de ſucceſ. authen. itaque.

d Nõ excluderis.] cum de iure ciuili, ſcilicet l. 12. tabularũ admittaris, vt inſtitu. de perpe. & tẽp. & act. in princip. & hæc lex melius ſtaret ſub illo tit. j. de leg. hæredi.

rẽpublicam adminiſtrantes per officii neceſſitatẽ ciuitati ſub conditione relicti fideicommiſſi ſatis accipere debuerunt: quanti reipublicæ intererit ſatis acceptum non eſſe,[a] dirigendã certũ eſt actionem.[b] Suppoſ. VII. Kalẽ. Mart. CC. Conss.

TITVLVS LIIII.

DE SVIS ET LEGITIMIS liberis, † & ex filia nepotibus ab inteſtato venientibus.

Legitima ſucceſſio nõ excluditur, licet intra centum dies bonorum poſſeſſio non petatur. Bald. Vel ſic: Hæres legitimus à ſuccedendo non excluditur centum diebus. Sal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Criſpinæ.



SI fratri tuo legitima[c] hæres eſſe potes[e], centum dierũ præfinitione non excluderis[d] ab acquirenda hæreditate. PP. III. Non. Nouemb. Antonino. A. II. & Geta. II. Conss.

Nepotes ex diuerſis filijs ſuccedũt auo in ſtirpes. Baldus.

II. Impp. Diocletian. & Maximi. AA. Auiæ.

NEpotes ex diuerſis filijs varii numeri[e] auo[f] ſuccedentes ab inteſtato, non pro virilibus portionibus, ſed ex ſtirpibus ſuccedunt.[f] S. III. Kalen. Mart. Hadrianopoli, ipſis. AA. IIII. & III. Conss. D

Filius filij pmortui ſuccedit æqualiter auo cum ſuperſtite eius filio. Bal.

III. Idẽ AA. & CC. Frontoni.

VT inteſtato defuncti filius ac nepos ex alio qui mortis eius tempore in rebus humanis non inuenitur, manentes in ſacris, pariter ſuccedãt: euidenter lege duodecim tabularũ cauetur.[g] quod & honorarij iuris obſeruatio ſequitur.[h] S. XV. Kal. Iul. AA. Conss.

B *Filius poſthumus præfertur ſorori defuncti. Bald. Vel ſic: In ſucceſſione ab inteſtato potior eſt cauſa deſcendẽtium, quam collateralium, hoc dicit. Vel ſic: Filius præfertur ſorori defuncti. Sal.*

IIII. Iidem AA. & CC. Marcellæ.

IN teſtato (quidem) defuncto[i] poſthumum ſuum hæredem, quàm ſororem,[k] licet conſanguineam, haberi potiorem ordo ſucceſſionum lege duodecim tabularum factus,[l] nimis[m] euidenter demõſtrat. S. VI. Idus Decembr. AA. Conss. C

Adoptiuus admittitur ad ſucceſſionem cum filiis legitimis & naturalibus, tã natis ante adoptionem, quam poſt. Baldus.

V. Iidem AA. & CC. Appiano.

SI te parens, in cuius ſui ſti poteſtate, ſolenniter in adoptionem dedit: cum filijs naturalibus[n] adoptiui patris ante vel poſt quæſitis defuncto inteſtato ſuccedere potes. Dat. VI. Kalend. Mart. Cæſaribus Conss.

Natus ex libera & ſeruo, non ſuccedit vt ſpurius: licet patri dignitas ſuperueniat. Salicetus.

VI. Idẽ AA. & CC. Poſidonio.

EX libera cõceptus & ſeruo, velut ſpurius

A NEpotes.] CASVS. Deceſſit paterfam. inteſtatus, relictis ex vno filio mortuo duobus nepotibus, ex alio quatuor. an in ſtirpes, an pro æqualibus portionibus ad ſucceſſionem admitti debeant, quæritur? Reſpond. quòd in ſtirpes diuidenda eſt hæreditas, ſcilicet quòd duo habeant vnam medietatem, alij quatuor aliam dimidiam.

e Numeri.] ex vno duo: ex alio tres, vel quatuor. Accur.

f Succedunt.] vt inſti. eo. §. cum filius, & in auth. de hære. ab inteſt. §. 1. col. 9.

VT Inteſtato.] CASVS. Deceſſit paterfami. relicto filio, & nepote ex altero filio mortuo: an filius & nepos æqualiter ſuccedere debeant, quæritur? Reſpõ. quòd ſic: de hoc l. 12. tab. cauetur. Idem eſt in ſucceſſione de iure prætorio dando, vnde liberi bon. poſ.

g Cauetur.] vt inſti. eo. § cum filius.

h Sequitur.] dando vnde liberi bonorũ poſſeſſionem.

IN teſtato.] CASVS. Paterfami. ſororem habens, ab inteſtato deceſſit, vxore prægnante relicta: an poſthumus, an ſoror conſanguinea, id eſt eodẽ modo ex patre nata, ad hæreditatẽ eius admitti debeat, quæritur? dicitur quòd poſthumus

i Defuncto.] ſcilicet patrefam.

k Sororẽ.] defũcti.

l Factus.] ut inſtit. de hæred. quæ ab inteſta. in prin.

m Nimis.] i. valde.

SI te.] CASVS. Titius filium in poteſtate ſua habẽs, eum Seio dedit in adoptionẽ: an Seio mortuo filius Titij cum filijs Seij naturalibus & legitimis vel poſt adoptionẽ vel ante acquiſitis, ſuccedere poſſit, quæritur? Dicitur quòd ſic.

n Naturalibus.] ſubaudi, & legitimis: & hoc ſi tempore mortis naturalis patris non es ab adoptiuo patre emancipatus, vt inſti. de hæred. quæ ab inteſta. §. at hi.

EX libera.] CASVS. Seruus cum libera conſuetudinem habens, filium ex ea ſuſtulit: poſtea manumiſſus & natalibus reſtitutus, decurio factus eſt: an hic hæredius ſit vel pro filio decurionis, quæritur? dicit quòd nõ.

Filius]

a Filius.] vt euitet tormenta, vt ff. de poenis. l. decurionū. A
filij.
b Natalibus.] aliàs non fuisset ad honores admissus, vt ff. ad le. Iul. Viscel. l. 1. Acc.
c Defendi potest.] tempore conceptionis circa statū patris inspecto, vt ff. de senato. l. emancipatum. §. si quis.

habetur: nec vt decurionis filius a (quamuis pater eius naturalis manumissus, & natalibus b suis restitutus hunc adeptus fuit honorē) defendi potest. c Supposita. VI. Idus Februa. CC. Conss.

Libertus filium habet in potestate: ideo ad eius successionem admittitur vt legitimus hoc dicit secundum Salicetus. B

VII. Idem AA. & CC. Aemyliana.

Filium habere suum libertus in potestate nō prohibetur, d cum ob præteritum statum ex legitimis nuptijs e ingenuorum exemplo filios habere liberto non sit interdictū. S. XVI. Kal. Mar. CC. Conss.

Existentia sui hæredis operatur transmissionem de filia ad matrem. h. d. communiter secundum doct. vel sic: Si filia se immiscuit bonis patris apud hostes defuncti, hæres extitit, licet certitudinaliter mortem eius tunc nesciuit Salicetus. C

VIII. Idem AA. & CC.

Apud hostes patre defuncto, filia communis vobis, quo casu mortis scientia non postulatur, hæres extitit sua, & ad te transmisit successionem. S. XII. Kalend. Decembr. Nicomediæ, Cæsaribus Conss.

Auo vel auia ab intestato morientis succedunt nepotes ex filia, cū auunculis & materteris, cum deminutione tertiæ partis eius portionis, in qua parens succederet si uiueret: & eis præteritis, vel exhæredatis, contra testamētum competit idem ius, quod parenti eorum competeret si viueret Salicetus.

IX. Impp. Valentinianus, Theodos. & Arcad. AAA. Constantino præfecto prætorio.

SI defunctus, i † cuiuscūque sexus aut numeri reliquerit filios, & ex filia k diem functa, cuiuscūque sexus aut numeri nepotes: eius partis quam defuncta superstes patri inter fratres suos fuisset habitura, duas partes consequantur nepotes ex eadem filia: tertia pars fratribus sororibusve eius quę defuncta est, idest filijs filiabusque eius, de cuius bonis agitur, auunculis scilicet siue materteris eorum, quorum commodo legem sancimus, accrescat. l † Hæc eadē q de aui materni bonis constituimus, & de auiæ maternæ siue etiam paternæ simili æquitate m sancimus: nisi forte auia elogia n inurenda impijs nepotibus iusta semotis ratione dixerit, & hoc fuerit legibus approbatum. D

Non solum autē si intestatus auus, auia ve decesserit, hæc nepotibus quę sancimus iura seruamus: sed & si auus uel auia, qui huiusmodi nepotes erūt, testati obierint, & præterierint o nepotes, aut exhæredauerint. Eadē p & de iniusto auorū testamento. Et si quæ filiæ poterant vel de re q vel de lite r

Filium.] CASVS. An libertus filiū in potestate habere possit, quęritur? dicitur quòd sic: nec eius præteritus status, scilicet seruitus, illum impedit, ad exemplum ingenuorum, cum ei contrahere matrimonium legitimū, interdictum non sit.
d Nō prohibetur.] vt ff. de ser. reip. ma. l. si decretum, & de pa. po. l. libertes.
e Nuptijs.] post manumissionem contractis. Sed quid si ante, & postea filius est procreatus? Respon. idem. arg. §. de nup. & si contra, ff. de ri. nup. l. si qs in senatorio. Argu. contra. ff mand. l. si procuratorem. Sed secus in casu. l. proxi.
Apud hostes. Vobis.] matri loquitur.
f Non postulatur.] scilicet vere, vt insti. de hæred. quæ ab intest. § posthumi. Sed scire debet quando sint captiuus: quia tunc præsumitur mortuus.
g Successionē.] vt ff. de iure fisc. l. Lucius. transmittitur ergo hæreditas etiā ad superiores, licet non adita, sicut ad inferiores, ut supra de his q ante aper. ta. l. 1. & est ar. ff. de inoffi. testa l. nā & si parentibus. & de hac materia dicitur. ff. de acqui. hęred. l. ventre.

Hereditas nōdū adita, ad superiores an transmittatur.

Aduertas q Bartol. in d. l. 1. supra de his qui ante aperta. reprehendit ibi gloss. id ipsum etiam tenentem: quia dicit esse contra casum l. 2. in § si quis ex liberis. ff. ad Tertul. Nec obstat secundum eum hæc lex: quia loquitur de suis, qui transmittunt ad omnes, vt est casus secundum eundem Bart. ibi in l. ventre. ff. de acqui. hæred. & in l. 3. §. de iu. delibe. De quo vide latius per eundem in d. l. ventre, in 3. col. versic. quartus casus &c. & tangit idem Bartol. in l. 2. infra ad senatusconsul. Orficianum.

Si defunctus.] CASVS. Quod in l. ista dicitur, habebat locum iure antiquo. pone quòd auus maternus decessit relictis pluribus filijs, & ex vna filia præmortua reliquit plures nepotes, vel pronepotes: illi nepotes succedūt auo cū patruis & auūculis suis cum deminutione tertiæ partis, quę debet dari auunculis istorum nepotū. & hoc in prima. In secūda dicit, quod statuimus in bonis aui materni, idem habeat locum & in bonis auiæ maternæ vel paternæ, scilicet vt nepotes succedāt cum deminutione tertiæ partis. Tertio dicit quòd hoc verū est, nisi auia iussit comburi instrumēta in qbus nepotes erant instituti: & postea fecit instrumētum in quo extraneos instituit, & nepotes exhæredauit. Quarto dicit, rediens ad primum siue auus vel auia mortuus fuerit, testatus vel testata, & nepotes præterierit, vel exhæredauerit: quia nepotes succedunt cum deminutione tertiæ partis. Quinto dicit, quòd si pater exhæredasset filiam sine causa, quæ habebat querelam inoffic. testamē. & petitio. hæreditatis: & ea filia tandem actionem transmittit ad filios suos, qui sunt testatoris nepotes. & hoc dicit.
i Si defunctus.] alliqs masculus, & hic puncta.
k Ex filia.] secus si ex filio.
l Accrescat.] vt institu. de hær. q ab intest. §. ne vetustas, & §. de collat. l. illā. Sed hodie contra, vt in auth. ibi posita.
m Aequitate.] siue nepotes ex filio, siue ex filia relinquat: sed in masculo decedēte distinguit: ex filio vel an ex filia relinquatur, vt d. l. illā.

† Ex Codice Theodos. lib. 5. t. 4. Contius.

† Hic omissa est clausula, qua concurrentib. agnatis dabatur quarta pars, seu quædam quasi Falcidia, vt apparet ex integra lege i Codice Theodotiano posita. Id autē omisit, qa id correxit. l. vlt. ff. e. & i initio. li. 3. tit. L. §. vlti. ait se non cōcessisse vt in hoc suo codice poneretur. Contius. al. de nepotibus.

n Elogia.] id est testamentum in quo instituerat nepotes, fecit deleri vel comburi vere. & eos ex vera & iusta causa præteriuit vel exhæredauit in secundo testamento, vnde non possunt agere querela, vt in authen. de hæred. & Falcid. §. exhæredato, scolla. 1.
o Præterierint.] sine causa.
p Eadē.] scilicet iura seruamus, scilicet quæ sequuntur.
q De re.] id est hæreditatis petitione proponenda.
r Vel de lite.] id est de querela inofficiosi testamenti, si ipsi

si ipsi essent exhæredati.

Legis.] scilicet huius.

Modum] quæ de supplendam quarta dicit: vt supra de inoffic.testa.l.omnimodo,& l.si quis filium, quod est falsum,cum illæ sint post istam.De seipsa ergo dicit, vel de alijs tractatibus de inofficiosis.

Quæ.] scilicet actiones.

Bi auiarum.] Mater famil. decessit nepote ex filio relicto: an ad hoc vt succedere ei possit, quæri debeat, fuerit pater eius emancipatus, vel non, quæritur? Dicitur quod non: quia hoc quærendū est de successione eius qui filium in sue potestate. fœmina autem habere non potest.

Vbi auiarum.] tractatur enim an filius filij emancipati succedat auiæ paternæ, vel maternæ.

Deminutio] s. minima, vt emancipatio.

Tractatur.] sed mulier non potest potestatem habere familiæ, vt instit.de adopt.§.fœmina.

S] matre.] Si aliquis matrē & filios habens, illis superstitibus decessit: in successione illius mater an filius præferri debeat, quęritur? Respon. quod filius.

Succedant.] exclusa matre: quia prima causa est in successione filiorum, vt in insti.de hær. quæ ab inte. in prin.

Pronepotibus.] id est nepotibus defuncti, qui sunt pronepotes ad eam cui præferuntur.

Q Votiens.] Auth. Dicit quod descedentibus ex linea materna non datur bonorum possessio vnde liberi, in bonis maternis: nec etiā agnati & collaterales possunt quartam partem hæreditatis mortuæ personæ sibi vendicare: nec etiam tertiam iure nouo: licet per l. supra eod. l. si defunctus, possent. sed soli descendētes admittentur ad successionem mortuo patente: quia prima causa successionis est descendentium. & hoc in prima. In secunda dicit quod locum habet in futuris negotijs, & non præteritis. & hoc dicit.

Nepotibus.] ex filio vel filia, cum de hæreditate fœminæ agitur, uel ex filia cum de hęreditate matris: nam illis non competit vnde liberi: quia vnde lib. datur illis qbus cōtra tabulas dari potest, ut ff. si tabulæ testamenti nullæ extabunt. l. unica. §. rectè autē, & §. Labeo. & istis competere non potest contra tabulas, vt ff. de contra tabu. l. illud. §. ad testamenta.

Agnatis] in tertio uel quarto gradu, uel deinceps, ut institu. de hære. quę ab intesta. §. finali. Accur.

Quartā.] sed nec tertiam habent hodie per authent. vt dixi in l. si defunctus.

N successione.] Auth. istą dicit idem cum. l. C. scilicet quod in successione ab intestato potior est causa descendentium, quam collateralium. addit autem ista authenti. aliquid. nā dicit quòd si decedat paterfami. siue filiusfami. potior est causa descendentium: & si plures sunt eiusdē gradus, ut sunt filij primi gradus, uocātur ęqualiter. si diuersi gradus sunt, ut sunt nepotes: uocantur in stirpes: & uocantur sublata differentia emancipationis, & patriæ potestatis, & sexus: & sublata differētia agnationis, & cognationis, sola naturali causa inspecta.

Primi quidē gradus.] ut sunt filij.

Aequaliter.] id est pro uirili.

In stirpes.] hæc etiam olim erat, ut supra eo. l. nepotes, secus in collateralibus, ut in cor. authē. § fin autem defuncto. Vel dic ut not. in authen. cessante, infra de legi. hære.

Sola naturali causa inspecta.] hic uidet corrigi quod de adoptiuis dicitur, quod cū naturalibus succedāt, ut insti. de adop. §. sed hodie. quod non placet: nā uerbū sola, hic positū, differētiā patriæ potestatis, sexus, & cognationis tantū tollit. sic s. de ius. om. iudi. l. 2. puto

---

competere actiones, nepotibus deferimus secūdum iustum nostræ legis[d] modum: quæ de parentum inofficiosis testamentis competunt filijs. Dat. V. Kalend. Mart. Mediolani. Timasio & Promoto Conss.

Emancipatio non concernit lineā maternam. Bal. Vel sic: Emancipatio non excludit a successione eius qui emancipatum non habuit in potestate: sed emancipantis tantum. Salic.

X. Impp. Theodos. & Valentin. AA.

[e] Ex Codic. Theo. li. 5. tit. 1. l. 6.

V Bi auiarum[d][†] successio morte interueniente discutitur, capitis dem inutio paterna quærenda non est. Tunc enim in huiusmodi hæreditatibus filiorū status aut persona spectatur, quotiens de eius bonis qui potestatem familiæ potuit habere, tractatur[f]. Dat. XV. Kalend. Octobr. Rauennæ. Theodosio. XIII. & Valentiniano. III. AA. Conss.

Patri & matri filius & filia ipso iure succedunt. h. d. secundum Bald. vel sic: In successione ab intestato primo admittuntur descendentes quam ascendentes. Salic.

XI. Impp. Theodos. & Valentin. AA. ad Senatum urbis Romæ.

[a] Ix. Con.

S I matre superstite filius vel filia, qui quæve moritur, filios dereliquerit: omnimodo patri suo matrive suæ ipso iure succedant,[g] quod sine dubio & de pronepotibus[h] obseruandum esse censemus. Dat. Idibus Noueb. Teodosio. XV. & Valentiniano. III. AA. Conss.

Descendentes (etiam quibus non competit bonorum possessio vnde liberi) potiores sunt de iure ciuili, quam collaterales agnati. Salicetus.

XII. Imp. Iustinianus A. Menæ præfecto prætorio.

B Q Votiēs[i] aliquis vel aliqua intestatus vel intestata, mortuus uel mortua fuerit nepotibus[j] vel pronepotibus cuiuscūque sexus, vel deinceps alijs descendentibus derelictis, quibus *Vnde liberi* bonorum possessio minimè competit, & insuper ex latere quibuscunque agnatis:[k] minimè possint iidē agnati quartam[l] partem hæreditatis mortuæ personæ sibi vendicare, sed descendentes soli ad mortui successionem vocentur.

C ¶ Quod tantum in futuris, non etiam præteritis negotijs seruari decernimus. Dat. Kal. Iul. Constātinop. DN. Iustiniano. A. PP. II. Cons.

IN AVTHENT. de hære ab intestato. §. 1. col. ix. [illegible]

Hodie ad successionem defuncti primo vocantur liberi sublata differentia sexus, & patriæ potestatis. Salicetus.

D I N successione mortui patrisfamilias, siue filii familias, liberi eius, si sūt, omnibus alijs prelati, succedunt.

¶ Primi quidem gradus[m] æqualiter[n] succedunt, nepotes & vlteriores in stirpes,[o] non distinguendo sexum, vel iura potestatis, sed sola naturali causa inspecta.[p]

[†] Corrigit. l. si defunct. C. Theod. e. quatenus ad illam clausulā attinet quod agnatis quadrātē dabat. quatenus aūt attinet ad tertiā quę nepotibus ex filia adimitur &c. nōdū hic corrigit, sed demum in Nouella. 18. Contius.

puto tamẽ per hæc verba sublatum esse edictum de con iungendis cum emanc. lib. Item vsque ad quem gradum admittitur cognatus? nunquid ut olim, ut instit. de suc. cog. §. fina? Respon. non. quia sic differret agnatus à cognato. sed permittam in omnibus successionem vsque ad gradum decimũ.

Cognati & agnati hodie succedũt vsq; ad decimum gradum.

l. cum nunquid dominus cognato serui sui succedet? Respon. non: quia nec hoc per prætorem fiebat, qui tantum naturalem causam intuebatur, ut ff. unde cog. l. 2. & instit. de seruili cog. § principio. Et nota quòd hæc verba, sola naturali, &c. non sunt de corpore auth. sed sic potius.

TITVLVS LV.

AD SENATVSCONSVLTVM Tertullianum.

Mater succedit filio infanti ab intestato morienti, & contra. Sal.

I. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Vrsianæ.

Licet [a] liberi matribus ab itestato ita demũ p se [b] hæredes existant, si fari possint: tamen matres liberis etiam si infantes naturę concesserint, [c] posse [d] succedere, nulla dubitatio est PP. X. Kalen. April. Tiberiano & Dione Conss.

Pater præfertur matri in successione filij h. d. hodie autẽ concurrunt: ut in auth. defuncto. infra eodem. Sal.

II. Iidem AA. & CC. Rhesæ.

IN successione filii [e] vel filię communis sine liberis & fratribus & sororibus moriẽtis, pater manumissor, [f] quia ei sit vetus ius seruatum, [g] matri pręfertur. [h] S. VI. Id. Decẽ. CC. Conss.

Exceptio tutoris non petiti non excludit matrẽ à successione filii postea facti adulti. Sal.

III. Imp. Constantius A. Catulino proconsuli Africæ.

MAtres, quę puberes [i] amiserunt filios, licet impuberibus eis tutores non petierint, pręscriptione [k] tamen nõ petiti tutoris ad excludendã eorum [l] successionem minimè debere pręscribi, [m] certum est. D. VI. Kalen. Augu. Cõstantio A. VII. & Constante Conss.

Mulier nubens intra tempora luctus, efficitur infamis, nec valet remissio infamiæ, & cæterarum pœnarum facta a principe vbi liberos ex priore viro habuit, nisi omnium suarum facultatum tempore secundarum nuptiarum exstantium medietatem sine aliqua conditione eis dederit, & eorũ altero decedente, ad superstitem debet peruenire: & omnibus ab intestato morientibus ad matrem debet redire. Salicetus.

IIII. Imppp. Gra. Valen. & The. AAA. Eutropio. præfecto prætorio.

SI qua mulier nequaquã religionem priori viro, ex quo filios seu filias non habet, nuptiarum festinatione [n] pręstiterit, ex iure quidem notissimo infamis sit, [o] nisi huiusmodi maculam imperiale beneficium ei remittat. si autem ei filij erunt seu filię, & ĩpetrauerit indulgẽtia, ĩfamię abolitionẽ permittimus, [p] & cęterarum pœnarũ [q] antiquationẽ, si facultatũ [r] omniũ q̃ fuerunt tempore nuptiarum, medietatẽ [s] filio vel filię, filiis seu filiabus donauc.

Continuatio.

Dictũ est de his qui succedunt ascendentibus: nũc de his qui succedunt descendentibus.

Licet.] CAS. An filius in filiis matris ab itestato utrorũq; hæreditatem per se ad se possit, quæritur? dicitur q̃ nõ: sed per tutorem. Si autẽ infans decessit: an mater eius succedere possit per se, quæritur? dicitur q̃ potest.

[a] Licet.] per suam conditionem, & quę & annũ desiderat.

[b] Per se.] sed per tutorem potest etiam infans, ut supra de iur. delibe. l. si infanti, & l. potuit.

[c] Concesserint.] id est decesserint.

[d] Posse.] sed quid de patribus? Respon. pater vel habebat filium in potestate: & sic iure veteri non habet hæredem ab intestato. vel emancipauerat, & succedebat ei, si contracta fiducia, id est seruato iure successionis emancipasset: quod hodie præsumitur: ut institut. de legi. agna. succes. §. fina. & infra. l. proxi.

IN successione.] CASVS. Decessit quis patrem & matrem habens, nullo collateralium vel descendentium relicto. in successione eius, mater an pater pferri debeat, quæritur? Respon. quod matri pater præfertur.

[e] In successione filii.] emancipati.

[f] Manumissor.] i. emancipator: ut ff. quãdo de pecu. ac. an. est. l. 1. § 1.

[g] Seruatum.] quia emancipauit contracta fiducia.

[h] Præfertur.] ut & instit. eo. §. præferuntur. sed secus in auo & auia: ut ff. eo. l. 2. §. obiicitur. nisi in casu, s. quando est & pater & auus: ut ff eo. l. æquissimum. §. fi.

MAtres.] CASVS. Si filio suo impuberi mater tutorẽ non petiit, & postea pubes factus decessit: an a successione illius mater excludatur, quæritur? Dicitur quod non.

[i] Matres quæ puberes.] scilicet existentes ipsæ matres, quod non placet. dic ergo ad filios referri. Secus ergo si impuberes decesserunt: ut hic, & j. l. omnẽ, & instit. e. §. fi. & j. de leg. hære. l. sciant. Excusatur ergo mater si factus est pubes: ut hic. Item si interesse filii videatur non petere tutorem. Item si alius præuenit eam petere volentem. Item si filius haberet alium tutorem, puta legitimum. Item si mater esset minor. Aliæ quoq; causę enumerant. ff. eo. l. 2. §. cõfestim, & §. si mater nõ petierit, & supra si aduer. deli. l. 2. & ff. qui pe. tu. l. 2. in princi.

Mater quãdoq; filii successionẽ nõ pdit, licet illi tutorẽ nõ quæsierit.

ADDITIO. Aduertas dum gloss. ista dicit quòd mater excusatur si pupillus habet alium tutorem, puta legitimum, quod hoc procedit secundum tempora huius l. & l. 2. ff qui pe. tut. secundum q̃ q̃ tempora mater non poterat esse tutrix: & nõ succedebat tutela legitima: sed cum mater hodie si vult, pręferatur omnibus tutoribus legitimis & datiuis, ut in authẽt. matri & auiæ. §. quando mulier tutelæ offi. &c. nõ poteris dici quod mater excusetur propter legitimum. non enim est legitimus, nisi ipsa prius declaret se nolle, vt dicit Bart. hic. tex. est secundũ eum, qui hoc dicit ĩ l. 2. §. si mater. ff. e.

† hæc lex iisdẽ verbis iã posita est i tit. de secũdis nuptiis. Contius.

[k] Præscriptione.] i. exceptione.

[l] Eorum.] puberũ.

[m] Pręscribi.] i. excipi.

SI qua.] CASVS. Si mulier filios nõ habens, intra annum à tempore mortis mariti nupserit, infamis est, nisi beneficio principis remissa sibi fuerit infamia. Si uero filios habuit, similiter infamis efficitur, nisi a principe infamia remittatur, cum aliis pœnis quæ sunt supra de secun. nup. l. 1. & hoc demum si medietatem omniũ bonorum filiis mater cum plena proprietate reliquit, id est donauerit. & si unus ex filiis decesserit aliis portio sua accrescit. Si autem omnes decesserint, tunc illa medietas reuertetur ad matrem: & illam habebit pręcipuam. & hoc in secunda.

[n] Festinatione.] quòd ante completum annum nupsit post mortem uiri.

[o] Infamis sit.] ut & supra ex quibus cau. infa. irr. l. decreto. & ff. de his qui notan. infa. l. 1. Accur.

[p] Permittimus.] hoc aliqua conditione.

[q] Pœnarum.] quæ numerãtur supra de sec. nup. l. 1. in fi.

[r] Facultatum.] ipsius mulieris.

[s] Medietatẽ.] totius substãtię, ut in auth. de nuptiis. §. 1. in

in fi. §. & melius in §. igitur, col 4.

Obeuntibus.] scilicet sine filijs. Item bene dicit, intestato: quia in testamento cui voluerit, potest relinquere: cum donare & vendere possit, vt in authen. de nup. §. hinc nobis, colla. 4.

b Præsumat.] & ante alios capiat.

M Ater.] a CASVS. An mater bona filij decedentis, si fecit testamentum, vel ab intestato nullo descédente relicto, pleno iure habere possit, quæritur? Respon. quod si ad secundū matrimonium nō conuolauerit, pleno iure habebit ea, vnde cunque quæsita. si vero ad secundum matrimonium migrauerit, ex paternis bonis acquisitis vsumfruct. tantum, sed alia bona quæ acquisiuit filius extra bona patris, pleno iure habebit: in paternis bonis, quando habebit vsumfructum, proprietatem ad fratres & sorores defuncti transmissura.

c Omnia.] scilicet bona.

d Coniugiū.] mortuo iam filio. Et nota quòd refert nubat mater ante mortem filij, vel post. si ante, succedit in totum: licet filijs seruare debeat, ut supra de sec. nupt. l. fœminæ §. fina. si vero postea, tūc extrinsecus quæsita filio solida hēt: paterna vero quo ad vsufructum, vt hic, & in authen de nō elt. se. nub. §. & non solum, col. 1. quia minus delinquit postea nubens. Sed postea hoc corrigitur: quia indistincte, nubat ante vel post, succedit in proprietatem in paternis etiam, vt in authen. de non eli. §. cum igitur. Sed & d. §. cum igitur, corrigitur per authen. de nup. §. hinc nobis, collat. 4. vbi reditur ad distinctionem huius legis. Item & illam de nup. dicunt quidam corrigi in authentic. de hær. ab intest. §. consequens. coll. 9. quia nulla fit mentio secundarum nuptiarum. sed hoc non placet. Sed intellige eam secundum distinctionem prædictæ authē. de nup. & pro hoc est infra eo. ti. l. fi. in fi.

e Potiatur.] sed si hæc mater legatis erat grauata, an minuatur, quia sua portio minuitur? Respond. non. ff. de legat. 1. l. vlt. circa fin. quia suo delicto est ei minuta. secus si alio modo esset minuta, vt ff. de condi. & demon. l. Plautius.

Mater qd habet in bonis filiis, si nubat ante mortē eius vel post.

† Ex Codi. Theodo. lib. 5. ti. t. t. l. 8.

† habens ius liberorum. addebatur in Cod. The. sed Iustinia. hanc differentiā sustulit. Contius.

rit, quos habebat ex viro priore susceptos, purè scilicet & omni donationis solennitate completa, nec retēto quidem vsufructu.

A Quem quidē semissem si duobus filijs seu filiabus pluribusve donauerit, & sorte fatali vnus vel vna, seu alius vel alia ex iisdem intestatus vel intestata obierit: semp ad superstites fratres vel sorores volumus pertinere.

B Sin autem vniuersi vel vniuersæ intestati diem obierint, duræ fortunæ ad matrem solatia ex integro reuertantur: ita scilicet, vt hunc semissem, quem filiis, vel filiabus donauerat, intestato diem obeuntibus, a rursus ipsa separatim ab vltimi filii vel filiæ hæreditate præsumat. b PP. XV. Kalen. Ian. Gratiano. V. & Theodosio AA. Conss.

C

Mater quæ succedit filio, si alteri non nubat, hæreditatem retinet pleno iure: si vero nupserit: in bonis a marito prouenientibus solum habet vsumfructum. in alijs ius plenū. Sal.

V. Impp. Theod. & Valent. AA. Senatui vrbis Rom. †

M Ater † quæ defuncto filio filiæve sine liberis ex testamento, vel ab intestato succedit: si matrimonium secundū post mortē filii, vel filiæ nō contraxerit: omnia c filii seu filiæ morte delata vel derelicta, pleno iure acquirat. Sin verò alterius mariti coniugium d elegerit:

D

extrinsecus quidem quæsita filio filiæve, simili firmitate possideat. rerū verò paternarum defuncti solo vsufructu humanitatis contemplatione potiatur, e proprietatem & sororibus & fratribus transmissura defuncti. Data. VII. Id Nouemb. Rauennæ, Theodosio. XII. & Valentiniano. II. AA Conss.

Mater tutrix filij priuatur eius hereditate, si transijt ad secunda vota antequam tutorem alium fecerit ei ordinari. Sal.

VI. Iidem AA. Florentio P. P.

O Mnem † matri, siue ab intestato, siue iure substitutionis, f si filius impubes moritur, denegandā volumus successionem, si ea g legitima h liberorum tutela suscepta, ad secundas contra sacramentum i præstitum aspirauerit nuptias, antequam ei tutorem alium fecerit ordinari, eiq; , quod debetur ex ratione tutelæ gestæ, k persoluerit. l Dat. VII. Id. Iul. Constantinopoli, Theodosio A. XVI. & Festo Conss.

Fratres defuncti non excludunt eius matrem, sed cum ea succedunt pro virili: sorores vero in stirpes. & si simul concurrant cum matre fratres & sorores: tunc omnes admittuntur pro virili. patruo excluso: & hoc vbi pater defuncti non concurrit. Si verò concurrat: aliter seruatur si defunctus erat sui iuris: aliter si in potestate. hodie seruantur authenticæ hic posita Sal.

VII. Imp. Iustinianus A. Mennæ præfecto prætorio.

S I quis, vel siqua, matre

O Mnem.] CASVS. Si mater quæ primo suscepit tutelam filij sui, demum matrimonium contraxit, nec tutorē filio suo petijt. an à successione filii repellatur, quæritur? Respond. quòd sic.

f Substitutionis.] quia pater substituit eam filio.

g Si ea.] s. mater.

h Legitima.] id est secundum legem: nō tamen ex l. 12. tab. vt no. s. quādo mu. tu. offi. fung. potest auth. matri.

i Sacramentum.] Iurabat em non transire ad secundas nuptias: licet hodie nō iurat, vt s. quando mu. tu. offi. fun. po. authent. sacramentum.

k Gestæ.] & malè.

l Persoluerit.] vt & s. de legi. hæ. l. sciāt, & in q. u. cau. pig. tac. contrahi. l. si mater, hæc ergo lex intelligitur cum non est testamento data: secus autem si testamento patris data esset, tali similitudine: quia sicut cum mater ab intestato succedit filio si iniat secūdas nuptias, punitur etiā in successione, vt paternorum habeat vsumfructum tātum. Itē cum ex testamento ei succedit, in nullo punitur, licet contrahat secunda vota, vt in authen. de nupt. §. hinc nobis, col. 4. sic & si ex lege vocetur ad tutelam, si ineat secunda vota, statim desinit esse tutrix: & si ex testamento nāciscatur tutelam, non desinit esse tutrix: licet postea transeat ad secunda vota. & hoc secundum quosdam. Sed Ioan. & Al. contra. nam in testamento secundū hæc iura dari non potest tutrix, vt ff. de testa. tute. l. mater. nisi in casu, vt ff. de tut. l. fin. & de hoc diximus supra quando mu. tu. of. fun. potest. authen. matri.

† hac lex abrogata est nominatim per Nou. 2 §. nequaq̄. Contius.

† Ex Nouell. Theodosij de tutoribus, ti. 4. quæ extat integra.

Mater tutrix filij, si trāsijt ad secūda vota, an desinat esse tutrix.

S I quis.] CASVS. Si aliquis vel aliqua intestata decedens, matrem & fratres reliquerit, siue fratres fuerint ex eodem patre, siue ex eadem matre: vnà cum fratribus defuncti succedit mater. Si autem filius sorores habeat, mater in virilē portionem succedet, nec ... bona

superstite & fratre, [a] vel A legitimo, vel sola cognationis iura hñte, intestat⁹ uel intestata decesserit: nō excludi à filij successione matrem, sed vna cum fratre mortui vel mortuæ, si superstites vel filius vel priuignus ipsius sit, ad eam peruenire, ad similitudinem sororum mortui vel mortuæ: ita tamen, vt si quidem solæ sorores agnatæ vel cognatæ, & mater defuncti vel defunctæ superfint, [c] pro veterum le B gum tenore [b] dimidiam quidē mater, alterā verò dimidiam partem omnes sorores habeant.

¶ Sin verò matre superstite & fratre, vel fratribus solis, vel etiam cum sororibus intestatus quis vel intestata moriatur: in capita distribuatur eius hæreditas: nec liceat matri occasione sororū mortui vel mortuæ ampliorē partem sibi vendicare, quàm rata portio capitum exigit: patruo scilicet mortui vel mortuæ, & eius filio vel nepote, nullum ius ad eius hæreditatem (matre eius hærede existente) habentibus: nec ex veteribus legibus, vel ex constitutionibus [c] partem matris minui.

¶ Sin autem defuncta persona non solum matrem & fratres & sorores superstites habeat, sed etiam pa D trem: si quidem sui iuris decessit, quia patris persona interueniens, matris iura superare videtur: [d] omnibus pio animo prouidentes, sancimus fratres quidē & sorores mortuæ personæ ad successionem ꝓprietatis solos pro virili portione vocari: patri autem & matri vsumfructū totius successionis † pro besse [e] competere, æqua lance inter patrem & matrem diuidendum, reliqua parte vsusfructus apud fratres & sorores remanente.

¶ Sin vero defuncta persona in sacris pr̃is constituta decesserit, pater quidē vsumfructū, quem & viuēte filio habebat, teneat donec uiuat incorruptum: mater aũt quia hũc vsumfructū habere viuente patre non potest, totū apud patrē constitutum: vnà cū fratribus defunctæ personæ ad proprietatem vocetur, scilicet cum sororib⁹ sola in dimidiam, cum fratribus vel promiscui generis secūdum supradictam distributionem in virilem portionē: Omnibus videlicet q̃ de mulieribus ad secundas nuptias migrantibus sancita sunt, in suo statu durantibus. Dat. Kalend. Iun. Constantinopo. C DN. Iustiniano. A. PP. II. Cons.

IN AVTHEN. de nup. §. & quoniam mater, colla. iiij. constitu. j.

Cum fratribus & sororibus defuncti filij succedit mater in virili. Sal.

ET cū solis fratribus, & cum solis sororibus, & cum permixtis, vocantur matres in virilē [f] portionem.

IN AVTHENT. cum de appellat. cog. §. sancimus itaque, & §. si verò contigerit, colla. viij. constitu. xj.

D *In testamento filij non debet pater hodie exhæredari, nisi ex causa iusta in iure expressa, alias rumpitur testamentum quo ad institutionem tantum. Salic.*

IN testamēto quoq; nō licet liberis parentes excludere, nisi iusta causa exhæredationis inseratur, quæ septenario numero noua constitutione distribuitur. alioquin rescinditur testamentum circa institutiones. nam in cæteris [g] perseuerat.

IN AVTHENT. de hære. ab intest. venien. §. consequens, & §. sequenti, coll. ix. constit. j.

Filio hodie sine liberis defuncto succedunt parentes, fratres, & sorores forma hic scripta. Sal.

Defuncto.

---

sione sororū defuncti in ampliorē partem admittitur mr̃. Et licet antiquitus patruus defuncti ad aliquam particulam admitteretur, non tamen hodie admittet: nec matris portio in aliquo deminuetur. & hoc in prima. Si vero defunctus habeat patrē & matrē, fratres & sorores: pater & mater habebunt vsumfruc. in bonis defuncti pro. 8. vnciis: fratres & sorores habebunt proprietatem, & tertiam partem vsusfruct. Si vero defunctus erat in sacris patris constitutus, tunc pater habebit vsumfruct. omnium bonorum, & mater succedet in proprietatem cū fratribus & sororibus defuncti in virilem portionē. Sequitur auth. quæ corrigit illud verbum, ita tamē &c. quæ incipit. Et cum, scilicet ꝙ mater tantum in virilem portionem admittatur, cú defunctus tantum sorores reliquit, sicut cum sorores & fratres relinqueret.

[a] Vel fratre.] vel pro &.

[b] Tenore.] vt insti. eod. §. totus.

[c] Cōstitutionibus.] quas constitutiones vel leges non habemus.

[d] Videtur.] inspecto Tertulliano, vt insti. eo. § pater.

[e] Pro besse.] imò videtur in totum patri acquiri, vt ꝟ. ti. 2. l. de emācipatis, quę est contra. Solut. vt ibi.

ADDITIO Aduertas quòd omnia quæ in hac l. dicuntur, sunt hodie correcta præter hoc vnū, scilicet ꝙ per mortem filii non extingui vsusfructus cōpetens patri: quod hodie non est correctum, vt dicit Bartol. hic.

Sequitur authentic. Et cum solis, quę est in authent. de nup. §. & quoniam, colla. iiii. & corrigit. ll. istas in aliquo.

ET cum solis. [f] In virilem.] hoc fallit in casib⁹, vt supra eodem, l. si qua. § quem quidē. & supra l. proxi. & in authent. de nupt. § quoniam infirmas, & §. hinc nobis, colla. 4.

IN testamento.] CASVS. Filiusfamil. extraneū instituit hæredem: patrem vero exhæredauit, quæritur, an possit? Respond. quòd non: nisi ex causa iusta &c. alias rumpitur testamentum quo ad institutionem tantum.

[g] Cæteris.] scilicet legatis & fideicommissis, vt & supra de liber. præte. authenti. ex causa. Et nota hic quòd si filiusfamilias testetur, quòd non facit nisi de castrensi, vel quasi: detrahit pater Falcidiā: sic & aliàs est in quasi castrensi, vt supra de epis. & cleric. authen. presbyteros. 1. quæ est contra. l. veteres. vt supra de inoffi. testa. l. finali, & ff. si à parēte quis ma. fuc. l. 1. §. est & alius.

[a] subessent.

sfructus totius successionis semissem competere.

F. liusfamilias a quo potest testari.

aliàs, v-

Defuncto.] CASVS. Sempronius decessit habens patrem & matrem: succedit ei pater & mater. si autem pater viuat, & non mater, sed auus maternus, pater excludit auū maternum: quia prior in gradu, potior est in successione: & si ponam, habeat auum & auiā maternam, & tantum auum paternum, vel e conuerso: & illi qui sunt ex parte patris, habebunt dimidiū: licet vnus sit tantū ex parte vna, & plures ex alia, & e conuerso. Si vero defunctus habeat patrem & matrem, fratres & sorores vocantur cum ascendentibus in virilē portionē. & ista sunt vera quādo filius deced. intestatus. Si faciat testamentum, nec habeat filios: non debet preterire vel exhæredare parentes, nisi sint ingrati: alioquin non valebit testamentum quantū ad institutionem: quantum ad alia poterit valere. Viu.

a Liberis.] iam hic seruatur authen. quā habes supra titu. 1. in successione.

b Soli.] sine fratribus & sororibus vtrinque coniūctis.

c Gradus.] pr̄ ergo excludit auū matrē nū cū mater defuncti non superstit: & mater auum paternum, cum pater non superstit: licet aliud sit in filio meo, & nepote ex alio filio p̄mortuo, vt supra titu. 1. l. vt intestato, & authen. ti. in successione.

d Dispar.] ergo si est auus maternus, & auia materna, & solus auus paternus: tātum habet hic solus, quantū illi duo.

Defuncto sine liberis [a] filio parentes si soli [b] sunt, succedunt, salua gradus [c] sui prærogatiua. si pari gradu sunt, pariter succedunt: paternis quidem dimidia, maternis verò alia dimidia delata, licet sit dispar [d] eorum numerus.

¶ Sed si cum parentibus fratres & sorores vtrinq; defuncto coniuncti super sint, vocantur [e] cum ascēdētibus gradu proximis, [f] ita vt viriles portiones fiāt, exclusa prorsus omni differentia sexus & patriæ potestatis, vbi nulla [g] secūdarum nuptiarum fit mentio.

TITVLVS LVI.

AD SENATVSCONSultum Orficianum.

Ad successionem matris primò vocatur filius, quàm defunctæ mater, vel frater Sal.

I. Imp. Alexander A. Euādelo.

Si intestatæ mulieri consanguinei [h] existant, & mater & filia: ad solam filiam ex senatusconsulto Orficiano [i] hæreditas pertinet. PP. XV. Kalen. Februa. Fusco. II. & Dextro Conss.

Non numerus liberorum, sed hæreditatis aditio designat portiones Bal. Vel sic: Pro numero succedentium diuiditur hæreditas matris, nō pro numero superstantium tempore mortis: & hæres non suus hæreditatem non aditam non transmittit ad superiorem. Salicetus.

II. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. & CC. Metrodoræ.

Non pro numero superstitū mortis matris tempore, sed succedētium, materna scinditur hæreditas.

¶ Quapropter si mater vestra te & vno fratre emancipatis, duobus autem alijs in patria positis potestate superstitib' diē functa est, & hi qui in potestate patris fuerant, priusquam maternam hæreditatē sibi quærerent, rebus humanis exēpti sunt: inter duos tantum viriles non ambigitur factas portiones. [k] S. VII. Kalend. April. Sirmij. AA. Conss.

Ius ciuile nō excluditur tempore, licet prætorium excludatur Bal. Vel sic: Matri intestatæ succedit filia citra agnitionem bonorum possessionis. Salicetus.

III. Idem AA. & CC. Iulianæ.

Matri intestatò defunctæ secundū Orficianū senatusconsultū, citra bonorum [l] possessionem filia pro hærede gerendo, succedere non prohibetur. S. XII. Kal. Nouembr. AA. Conss.

e Vocantur.] non autem eorum filij per hanc authen. vt in cor. eo. §. si autem cum fratribus. Sed per aliam authen. quæ corrigit hanc, vt in authen. vt fratrum filij. § 1 coll. ix.

f Proximis.] id est cum patre & matre tantum, secundū quosdam: non auo, imò ipsi soli remoto auo, ut innuit authen. in cor. §. si igitur. & ibi, si autem pater &c. Item cum admittantur cum patre, & pater repellit auum, supra proxi. & infra de legi. hæred. l. in successione: ergo ipsi fratres repellunt auum, vt ff. de diuer. & tempo. præscri. l. de accessionibus. Vel dic secundum Io. proximus est quem nemo præcedit, & sic etiam auus & proauus, si nullus eos præcedat, vt ff. de verbo. signi. l. proximus, & ff. vnde cog. l. 1 § si proximus, & de suis & legi. l. 2 § hæreditas. Prædicta autem regula, si vinco, &c. quæ est in d. l. de accessionibus, fallit in multis casibus, qui his. l. notantur. ff. co. l. 2. § obijcitur, & l. æquissimum, §. 1. Secundus est. ff. qui potio. in pigno. ha. leg. Claudius. Tertius in cor. eo. §. si autem cum fratribus, coll. 9. & ad idem. ff. qui pot. in pigno. ha. l. si pignus, & l. interdum, & supra de natu. libe. authen. licet, & ff. de priuileg. credi. l. quod quis.

Proximus quis dicat.

Regula si si vinco vincētē te &c. fallit in aliquibus casib.

g Vbi nulla.] ista sunt verba Ir. & est sensus, quòd cū nil dicatur de secundo nubentibus, omnia de his dicta corrigūtur hic. Vel dic secūdum Io. quòd remanent in suo statu, quæ dicuntur in authē. de nup. § hinc nos, coll. 4. quæ est supra de secun. nup. authen. ex testamēto quod verius est. atq; l. fin. huius titu. in fin.

AD SENATVSconsultum Orficianum.

Matri succedes ò nate per Orficianum: Inuidiam portans cōtra Tertullianum. Versus.

Si intestatæ.] CASVS. Mulier filiam habens & matrem, decessit ab intestato: quæ ei præferenda sit in ipsius successione, quæritur? Dicitur quòd filia.

h Consanguinei.] scilicet fratres.

i Orficiano.] & idē est secundum alia ciuilia iura, vt supra titu. 2. l. intestato, & l. si matre.

Non pro numero.] CASVS. Mulier quatuor habēs filios, duos emācipatos: existentes in potestate decesse runt: ipsa mater decessit ab intestato. qualiter inter eos superstites faciēda sit diuisio hæreditatis ipsius quæritur? Respond. quòd in viriles.

k Portiones.] sed quare non transmiserunt alij ad hæredes suos portiones suas, licet adhuc nō esset adita hæreditas, vt s. de his qui ante aper. tab. l. 1. quæ est contra? Solu. hic non erat posteritas. Vel hæc illam corrigit. Sed certe imò illa istā. Vel ibi loqtur de hæreditate aduenīete ex testō, hic ab intestato. Sed certe scdm hoc isti etsi non transmitterent hæreditatem, deberent transmittere ius deliberandi & adeundi, vt s. de iure deli. l. cū antiquioribus. Vel hic isti repudiauerunt hæreditatem antequam decederent. aliàs etiam ad superiores transmitterent, vt s. titu. 2. l. apud hostes & hoc placet. Tene hīc primam.

Matri.] CASVS. Mulier decedens ab intestato, filiam reliquit, quæ succedet, nec habet necesse petere bo. posses Viuianus.

l Citra bonorū possessionē.] vnde cognati, competit ei, vt ff. vnde

vt ff. vnde cog. l. 1. §. si qua, & vnde legitimi, vt ibidem. nam cum sit vt agnata facta per Orficianum, vt legitima admittetur, vt hic, & ff. vnde legi. l. 2. §. fin. & l. 4. quod non est in alia cognata, vt citra bonorum possessionem admittatur, vt ff. vnde cog. l. 1. in prin.

Q Votiens.] CASVS. Filius emancipatus, filios, patrem & matrem habens, si ab intestato decedat, filius ipsius patri & matri præfertur. Viuianus.

a Concedatur.] vt & s. eo. l. 1. in prin. & s. ti. 2. l. si matre, & l. intestato.

S I qua.] CASVS. Mulier illustris filios legitimos habens, & spurios, si ab intestato decedat, an spurij cum legitimis succedere possint, quæritur? Dicitur quod non. Si vero mulier aliqua tanquam concubina aliquos liberos sustulit, & decesserit: an cum legitimis succedere possint, quæritur? Respond. quòd succedent. Lex quidem plana est.

b Incertus.] meretrix ergo.

c Colendam.] arg. in authēt. quomodo opor. episc. in prin. coll. j. & j. de dedi. lib. toll. l. 1.

d Concubina.] etiā illustris.

e Cum legitimis.] ab intestato. Sed an contra testamentum agere possunt, si non sunt instituti naturales? Forte non, secundum quosdam. Sed videtur quod sic: vt argumen. ff. de inoffi. testa. l. si suspecta. §. 1. Et not. filium spurium succedere matri, sicut legitimum, vt institu. eo. §. nouissime, & de succes. cogna. §. vulgo, nisi sit illustris mater. vbi distingues, sint legitimi, vel non, vt hac l. dicitur. Quid de incestuoso? Quidam dicunt idem. & authen. ex complexu. s. de incest. nupti. loquitur de hæreditate paterna, non materna. Sed ve-

Naturales nō īsti tuti à matre, an possint cōtra testamentū agere.

Descendentes præferuntur ascendentibus. Bal.

IIII. Imppp. Gratianus, Valentinian. & Theodos. AAA. ad Hilarianum. P.P.

Q Votiens de emancipati filij filiæve successione tractatur, filijs ex his genitis defera B tur intacta pro solido successio, neque vlla defuncti defunctæve patri matrive concedatur [a] intestatæ successionis hæreditas. Dat. XV. Kal. Mart. Mediolani, Merobaude II. & Saturnino Conss.

Mulieri illustri spurius legitimis extantibus non succedit: secus si ex legitimo concubitu sit natus, & ex illustri. Bald.

V. Imp. Iustinianus A. Demostheni P.P.

S I qua illustris mulier filium ex iustis nuptijs procreauerit, & alterum spurium habuerit, cui pater incertus [b] sit: quemadmodū res maternæ ad eos perueniant, siue tantummodo ad liberos iustos, siue etiam ad spurios, dubitabatur.

¶ Sancimus itaq; , vt neq; ex testamento, neque ab intestato, neq; ex liberalitate inter viuos habita, iustis liberis existentibus, aliquid penitus ab illustri D bus matribus ad spurios perueniat: cùm in mulieribus ingenuis & illustribus (quibus castitatis obseruatio præcipuum debitū est) nominari spurios, satis iniuriosum, satisque acerbum, & nostris temporibus indignum esse iudicemus.

¶ Et hanc legem ipsi pudicitiæ, quam semper colendam [c] censemus, merito dedicamus.

¶ Sin autem concubina [d] liberæ conditionis cōstituta, filium vel filiam ex licita consuetudine ab homine libero habita procreauerit eos etiam cum legitimis [e] liberis ad materna venire bona, quæ iure legitimo in suo patrimonio posidet, nulla dubitatio † est. Dat. XV. Kal. Octob. Chalcedone, Decio. V.C. Cons.

Nati ex ancilla manumittenda, facta iam mora libertati, nascuntur ingenui, & successibiles actiuè & passiuè. Bald. Vel sic: Post moram in præstanda libertate commissam partus nascitur legitimus, & succedit matri, & econtra. Sal.

VI. Idem A. Iuliano P.P.

Q Vidam ancillæ suæ per fideicommissum libertatem reliquit. eo autem à quo li- C bertas relicta est, moram in libertate præstanda faciente, peperit [f] ancilla. & esse [g] [eum quidem ingenuum [h] puerum, vel puellam, qui post moram nati sunt, omnes veteris iuris auctores consentiunt. dubitabatur autē inter eos si matri morienti posset succedere.

¶ Huiusmodi itaque dubi D tationem eorum decidentes, vlterius eam procedere non patimur: sed sancimus eandem matris progeniem hæredem ab intestato ei posse [i] existere, saluo iure legitimo ex auctoritate senatusconsulti Orficiani proli seruando, & tam matre ex senatusconsulto Tertulliano, quàm prole ex Orficiano senatusconsulto inuicē ad suas hæreditates venientibus. [k] Dat. Kalend. Octob. Constantinopol. Lampadio & Oreste. VV.CC. Conss.

A rius dic, non succedere omnem illum qui de tali coitu est natus, qui potest accusari, vt adulteri, incesti, nefarii, vt in authent. quibus mod. natu. effic. sui. §. fin. coll. 7. si autem non ex tali, succedit, vt dictum est, matri non patri, cum habeat incertum. nam si habeat certū, puta naturalem, nō succedet nisi in duabus vncijs ab intestato non extantibus legitimis: aliàs in nihilum, vt in authent. quibus mod. natu. effic. sui. §. discretis, ibi si quis igitur habens filios legitimos, coll. 7.

f Q Vidam. Peperit.] adita hęreditate.

† inuidia.

g Esse.] nunc respondet.

h Ingenuum.] sic ergo nota post moram nasci ingenuū ex ancilla, vt hic, & supra de his qui. vt indi. l. cum Syllanianū, circa fin. ibi, partus liber &c. & infra de fideicōmis. lib. l. cum libertatē, & ff. de fideicōmissi. lib. l. si quis rogatus, & ff. de statu homi. l. Herennius.

Ingenuus post morā nascit ex ancilla.

i Ei posse.] huius legis auctoritate. Item senatusconsulto Orficiano. & hoc subijcit, saluo iure &c.

k Venientibus.] sed nunquid aliis suis consanguineis poterunt succedere? Respond. non, vt insti. de serui. cog. §. 1. item quæro quid in conceptis post mortem auiæ maternæ? Videtur quòd nepos non possit succedere ei, nec enim fuit proximus cognatus auiæ, vel quo, in cuius vita nōdum fuerit animal, vt ff. vnde cognati. l. 1. §. si quis. Placentinus tamen eum admisit, natu ali causa inspecta per auth. de hæred. ab intest. §. 1. collatio. 9. & pro eod. ff. de grad. & affin. l. si filium, §. si filio. Sed contra eū Pla. est, quòd prætor in bonor. possess. vnde cog. inspiciebat naturalem causam, vt ff. vnde cog. l. 1. in princip. & § 2. & tamen repellebat eum, vt dictum est.

D E

DE LEGITIMIS HEREDIBVS.

Dixit de his qui sunt in linea inferiori & superiori: nunc incipit de transuersali.

Cōtinuatio.

IN successione.] CASVS dicit: Sunt plures fratres & sorores, siue coniuncti ex vtraque parte, siue ex altera tantum. si unus de fratribus decedat, omnes, scilicet sorores & frēs pariter succedūt isto iure veteri, sed iure auth. prius coniuncti vtroque parente, postea admittentur cōiuncti vno parente tantum, & hoc in prima. Secundo dicit: Pater vnam ex filiabus maritauit, puta Bertam. decessit frater Bertæ sine filijs: ista Berta volebat succedere fratri: nepotes alterius fratris mortui, vel ipse frater dicit quòd cōferat dotem datam marito; quærit̄ vtrū teneatur? Respon. quòd non.

a Cōsanguinitatis] id est agnationis. Inter se fratres & sorores agnati sunt, & hoc cum succedunt iure ciuili, vel per vnde agnati: quia sunt ex eodem patre. idē tamen & si ex iure prætorio per bonorum possessionē vnde cognati, quando ex eadem matre tantum, ut subijcit. Et ꝙ dicit, pari iure, scilicet in successione mortui fratris. Et ꝙ subijcit, licet non ex eadem &c. hodie cōtra, ut ͅj. communia de suc. authen. itaque.

b Amitas vestras.] loquitur filijs alterius fratris mortui, quærentibus nomine patris, non suo, cum amitæ eis præferantur hoc iure, vt ͅj. l. consanguinitatis, hodie non, ut in auth. cessante, ͅj. eo. Accur.

TITVLVS LVII.

DE LEGITIMIS HÆREDIBVS.

Titulo consanguinitatis vel cognationis ita succedit soror, etiam dotata, sicut frater. Bal.

I. Imp. Alexander A. Cassio & Hermionæ.

IN successione quæ titulo consanguinitatis,[a] vel in bonorū possessione, quæ proximitatis nomine competit, tam fratres quàm sorores pari iure esse, licet non ex eadem matre suscepti sunt, ius certum est. Nec huic derogatur, ꝙ amitas vestras [b] ab auo vestro dotatas [c] fuisse proponitis. PP. No. Maijs, Maximo. II. & Aeliano Conss.

Postquam filius repudiauit hæreditatem paternam, potest extraneam sibi viuente patre delatam adire, & separationem bonorum petere. Sal.

II. Imp. Gordianus A. Tatianæ & alijs.

SI eius quę vos hęredes instituit, patri hæreditatem [d] non quæsistis, posteaque mortuo patre, ac repudiata eius hęreditate, defunctę successionē agnouistis: ea quæ bonorū sunt defunctæ, ab his separari, quæ patris vestri fuerunt, præses prouinciæ nō ignorabit. [e] PP. VI. Id. April. Gordiano. A. & Auiola Conss.

Soror fratris filio antefertur ciuili ac prætorio iure ex gradus prioritate. Baldus.

III. Imp. Decius A. Asclepiodotæ.

c Dotatas.] quia ideo videntur habere tanto minus de hæreditate, quòd debeant conferre, ut ī. de col. auth. qđ locum. sed illud obtinet cum agitur de hęreditate patris, non fratris, vel sororis, ut hic erat.

SI eius.] CASVS. Pone, Berta me fecit hæredem sibi: quandiu fui in potestate patris mei, hæreditatem eius non adiui, postea mortuo patre meo, hęreditatē patris mei repudiaui, & hæreditatē Bertæ agnoui. dicit, si volo bona Bertæ separari à bonis patris, ꝙ p̄ses prouinciæ interponet partes suas, ut separatio fiat. & h. d.

d Hęreditatem.] quia nondum adistis.

e Non ignorabit.] vt & ī. si vt ab hære. se absti. l. 2. & ī. vnde liberi. l. fi.

CONsanguinitatis.] CASVS. Primo ponit regulā, ꝙ certū est ꝙ fœminæ iure agnationis admittunt ad successionē intestatorum fratrū. Secūdo ponit casum sic: Berta habuit duos fratres, decessit vnus relictis filijs, & decessit alter sine hærede, q̄ritur quis debeat præferri in successione istius fratris qui decessit sine hærede, vtrū Berta soror, an filij alterius fratris, qui sunt nepotes Bertæ? Respond. ꝙ Berta, cum sit in secūdo gradu: at fratris defuncti nepotes sunt in tertio, & soror præfert nepotibus. sed cōtra per authē. cessante &c.

CONsanguinitatis [f] iure & fœminas ad intestatorum successionem admitti [g], posse, explorati iuris est. Proinde cùm fratris tui intestato mortui ad te [h] cōsanguinitatis iure hęreditas pertineat: nulla rōne alterius fratris tui filij ad eandem successionem aspirare desiderant. nam & cessante iure agnationis in persona omniū,[i] prætorij iuris beneficio ad te potius, quæ secundum gradum obtines, hæreditas pertinet, quàm ad fratris tui filios, qui in tertio gradu cōstituti sunt.[k] PP. II. Non. Decemb. Decio. A. & Grato Conss.

IN AVTHEN. de hære. ab intesta. ve. §. reliquū, col. ix. consti. j. & vt sta. fi. §. j. colla. ix. consti. vij.

Vbi non subsistunt descēdentes, vel ascendentes, fratres & sorores vtrinque coniuncti, & eorum qui ex his præmortui sunt, filij, reliquis agnatis & cognatis omnibus præferūtur: qui fratrum filij vocantur in stirpes. hoc dicit vsque ad. §. & cum proximis. Ibi autem dicit quòd vocantur cum ascēdentibus in gradu proximis. vsque ibi & quidem. Ibi autem dicit quod filius fratris vtrinque coniunctus præfertur fratribus & sororibus coniunctis ex vno latere tantum. vnde nō seruatur gradus: sed qualitas conditionis fortioris & duplicis: quia duæ rationes vincunt vnam. Baldus.

CEssante successione lineç descedentis, & eius quæ sola [l] sit ascendētis, vocātur primo fratres, fratrisque prçmortui filij in stirpes.[m]

¶ Dico autem de fratre,

f Cōsanguinitatis.] id est agnationis.

g Admitti posse.] de iure ciuili.

h Ad te.] sororem, quæ es agnata, nihilominus & cognata.

i Omnium.] qa erāt hi nati ex eadē matre tantum.

k Constituti sunt.] hodie cōtra, & ideo lege hic authent. cessante, quæ est de hære. ab intesta §. reliquum, & in authen. ut sta fi. §. 1. col 9.

l CEssāte. Quæ sola.] hic versus, & eius quæ &c. nō est in corpore in §. si igit̄ defunctus neqs. & planius legitur sine eo. Vel dic, cessante: qa nō habebat filios, & cessante repete. i. repudiāte lineæ ascendentiū, q̄ sit sola. i. sine liberis defuncti. verbū ergo semel positū, & iterū subaudituū, diuersos sensus habet, vt hic, & ff. de peti. hæredit. l. nec vllā, §. omnibus.

m In stirpes.] hoc, cū succedūt cū patruis. si aūt nō sint patrui, sed soli filij duorū fratrū, in capita succedunt, s̄m Azo. vt in corp. e. authen. §. si aūt defucto, ex eadem tñ authent. in § si vero neque fratres, videntur etiam tūc uocari in stirpes: qa ita dicit, neque filios fratrum &c. vnde videtur ꝙ illi vocarentur in stirpes, si superessent &c.

Filij duorum fratrum, an succedant in stirpes, vel capita.

ADDITIO. Istam secundam opinionem tenet Bar. & communiter docto. hic, & idem Barto. in corpore huius authen. & latius in l. post consanguineos, §. hæreditas, ff.

ditas, ff. de suis & legit. & latissime in consilio suo 171. incipiente, super hæreditate dominæ Nolæ. Et intellige eam secundum eundem Bart. in d. §. hæreditas, quando tractatur de successione alicuius ex patruis vel auunculis. si vero tractatur de successione aliorum, tunc succedunt in capita, ut d. §. si neque fratres, in authen. de hære. ab intesta. ve. coll. 9.

a Quę personæ.] j. §. fratres vtrinque coniuncti. Vel dic, id est filij fratrum.

b Proximis gradu.] hoc scilicet quod fratrum filij succedant cum ascendentibus, non est ex hoc corpo. de hære. ab intesta. §. si autem cum fratribus, sed ex illo, vt sta. §. §. 1.

c Post fratres. Vno latere.] vt si vnus est consanguineus, alter vterinus, ambo admittuntur in bonis a defuncto acquisitis, & hoc dicit.

d Filij eorum] si tamen relinquat aliquis fratres quosdam consanguineos tantum, & quosdam vterinos tantum, in rebus maternis præferuntur vterini, in rebus paternis præferuntur consanguinei, vt j. eo. l. de emancipatis. Si uero relinquat quosdam ex eodem patre & matre, & alios ex patre tantum, & alios ex matre tantum, etiam in rebus paternis præferuntur fratres eiusdem matrimonij, id est vtrinque coniuncti, & idem in matre. Pone, si quosdam ex patre & matre, & alios ex matre tantum relinquit, & quæratur de bonis maternis, ut j. communia de suc. l. fi. & authen. itaque.

Fratres consanguinei tantum, & vterini tantum qualiter succedunt.

e Similibus.] scilicet auunculis, & materteris, & amitis, nisi enim pares essent fratribus defuncti, non præferrentur patruis, cum sint in eodem gradu cum eis, ut in ea. authen. §. illud.

f Post fratres. Filios.] & filiorum filios, secundum P. quod nihil est, secundum Ioan.

eiusq; fratris filijs, qui ex vtroque parente cõtingũt eum de cuius hæreditate nunc agitur. quæ personæ [a] veniũt & sine defunctę nunc personæ parentibus, & cũ proximis [b] gradu ascendentibus.

¶ Et quidem prædicti fratris filius, & si tertio gradu sit, præfertur fratribus defuncti qui ex vno tantũ parente cognati sunt. In hac successione omnis differentia sexus & emancipationis cessat.

IN AVTHEN. de hæredi. ab intest. §. his autem non, & §. illud, coll. ix. constitu. j.

Deficientibus ascendentibus & descendentibus & fratribus vtrinque coniunctis et eorum filijs, veniunt fratres ex vno parente coniuncti, & eorum filij: qui filij excludunt patruos & auunculos defuncti Salic.

1 Post fratres autem ex vtroque parente & eorum filios admittuntur ex vno latere. [c] fratres sororesve: cum quibus & filij eorum, [d] si qui ex eis iam decesserint.

¶ Hi autem fratrum filij cũ pares sint defuncti fratribus, præferuntur proculdubio eiusdem defuncti patruis, & alijs similibus: [e] & in his successionibus omnino cessat sexus & agnationis ratio.

IN AVTHEN. de hære. ab intesta. venien. §. si vero neque, coll. ix. constitutio. j.

Vltra fratres & filios fratrum vocantur gradatim proximiores in capita, & non in stirpes Sali.

2 Post fratres, fratrum quę filios [f] vocantur quicunque gradu sunt proximiores: vt pares in gradu pariter admittãtur, sublata differentia masculorum & fœminarum. Sola namque cognatio spectatur [g] in talibus. Fiet autem diuisio in capita, & non in stirpes.

Nihil & inualidum, æquiparãtur. Bal. Vel sic: Citra bonorum possessionẽ de iure ciuili potest adiri hæreditas cõ sobrini, h d. Vel sic: Hæreditas agnatonis iure delata, potest adiri de iure ciuili sine agnitione bono. possessionis, Salic.

IIII. Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Cæcilio.

Si aut nullum testamentũ nepos [h] patrui tui ordinauit, aut intra quatuordecim annos constitutus fecit, & agnationis iure successio eius tibi delata est: etiam citra bonorũ possessionis subsidium legitimo iure subnixus es. PP. Id. Iul. ipsis AA. IIII. & III. Conss.

De iure isto agnati præferuntur cognatis hoc dicit. hodie secus: ut supra eo. authen post fratres. i. Sali.

V. Iidem AA. & CC. Copillæ.

Ab intestati successionẽ agnationis quàm proximitatis [i] iure venientes, haberi potiores, certũ est. Suppos. XVI. Kal. Iul. Sirmij AA. Conss.

Filijs se abstinẽtibus, vel repudiantibus, frater defuncti admittitur Sa.

VI. Iidem AA. & CC. Claudianæ.

Defunctis, suis extantibus hæredibus, & abstinentibus vel repudiantibus hæreditatem: frater iure consanguinitatis succedere potest. Sup. Kal. Ia. CC. Conss.

Frater patris præfertur fratri matris hodie corrigitur. Bald. Vel sic: Iure isto potiores sũt agnati, quã cognati: & ideo patruus præfertur matertera. Salicetus.

VII. Iidem AA. & CC. Amiano.

Patruo [k] ac materteræ tertio constitutis gradu non pariter intestati [l] successio defertur, sed patris frater agnatio-

g Spectatur.] quære hic quod diximus, j. de suis & legi. ti. hæredi. authen. in successione. Accur.

Si aut.] CASVS. Sobrinus est filius filij patrui mei. Pone ergo sic casum: Propior sobrinus meus decessit nullo facto testamento, vel facto antequam haberet quatuordecĩ annos, & sic non valuit, dicit quòd bona eius iure agnationis ad me pertinẽt, etiã nulla bonorum possessionè petita.

h Nepos.] qui erat tibi propior sobrinus, ut institu. de gra. cog. § quinto, & idem si patruelis esset, ut j. qui testamen. face. pos. l. si frater.

Ab intestati.] CASVS. Pone, Berta ex primo marito habuit vnum filium, postea secundum accepit, & ex eo scdo filios duos habuit, pone me & Titium, dicit quod si Titius decedat, quod ego potior sum in successione Titij, quã frater eius ex matre tantum coniunctus, qui est natus ex primo marito.

i Proximitatis.] id est cognationis, ut j. l. patruo. sed hodie contra per authen. post fratres, s. modo lectam.

Defunctis.] CASVS. Pone, Frater meus decessit relictis pluribus hæredibus. s. de liberis, hrdes repudiauerunt hrditatẽ. dicit quod hæreditas fratris mei ptinet ad me iure agnationis, quia sum frater ex eod. patre.

Patruo.] CAS. Patruus est frater patris, matertera est soror matris. Pone ergo sic casũ: Decessi ab intestato relicto patruo, & matertera. dicit quod patruus præfertur materteræ in successiõe mea, & hoc de iure veteri: sed secus est per authen. defuncto. j. ad Tert.

k Patruo.] & hæc corrigitur per auth. post fratres. 1.

l Intestati.] scilicet filij fratris.

Si hic

nis iure forori matris ante ponitur S. XVII. Ka. Mart. Sirmij, CC. Conss.

Agnati vocantur ad successionem defuncti apud hostes, beneficio legis Corneliæ. Salic.

VIII. Iidem AA. & CC. Syllano.

SI his de quorum succesſione agitur, apud hoſtes defunctis, ſecundum legis Corneliç beneficiū [a] iure agnationis adita hęreditate, vel petita bonorum poſſeſsione ſucceſſiſti; eorum ſubſtantiam vendicare non prohiberis. S. Non. Iul. Sirmij. AA. Conss.

Soror præfertur auo & auiæ maternis, hodie corrigitur. Bald.

IX. Iidem AA. & CC. Demagotæ.

IN ſucceſſione inteſtatę ſororem quàm auiā [b] vel auum maternum, haberi potiorem, non ambigitur. S. VI. Kal. Iul. Nicomediæ. CC. Conss.

Si succedere volentes pupillo, ei intra annum a morte testatoris numerandum, tutorem non petierint, priuantur eius successione, si moriatur in pupillari ætate. Salic.

X. Impp. Theodo. & Valent. AA. ad Florentium. P. P.

SCiant qui ad ſucceſſionem vocantur pupilli mortui, ſi defuncto eius patre, tutorem ei ſecundū legem non petierint intra annum, omnem eis, ſiue ab inteſtato, ſiue iure ſubſtitutionis, ſucceſſionem eius (ſi impubes morit [c]) denegandam [d] aſſe. D. V. Id. Iul. Conſtātinop. Theodoſio. A. XVII. & Feſto Conss.

Rescriptum principis reseruans emancipato iura agnationis, siue ius succedendi, intelligitur reseruare tam actiuè quàm passiuè h. d. & no. Sal.

XI. Imp. Anastasius A. Constantino præfecto prætorio.

SI ab eo qui ex ſacro reſcripto ſecundum noſtram cōſtitutionem [e] fieri poſtulauerit emancipationem liberorum, petitum [f] ſit, quatenus ei qui emancipandus emancipandus eſt, minimè legitima iura per emancipationem extinguantur: eadem iura tam emancipato vel emancipatæ contra pſonas alias hoc mō ſibi coniunctas, q̄ alijs itidem contra eum vel eam in hæreditatibus, vel in ſucceſſionibus, & tutelis, necnon cæteris ſeruentur intacta: [g] collationibus tamen ab his ſecundum ea quæ ſuper emancipatis ſtatuta ſunt, quotiēs talis caſus emerſerit, vtpote peracta emancipatione faciendis. D. XV. Kal. Aug. pbo & Auieno Iun. Cōss.

Partus natus ex muliere etiā quinquagenaria est legitimus, & ideo ad successionem admittitur. Sal.

XII. Imp. Iust. A. Ioanni. præfecto prætorio.

SI maior quinquagenaria partum ediderit, ſi debet huiuſmodi ſoboles ſuo patri ſuccedere, † & hæreditatem eius nanciſci, à Cęſariana aduocatione interrogati ſumus.

¶ Et ſancimus, licet mirabilis huiuſmodi partus inueniatur, & raro contingat: nihil tamen eorum q̄ probabiliter à natura noſcuntur eſſe producta, reſpui: ſed omne ius quod ex quacunque lege liberis præſtitum † eſt, hoc merū atque immutilatum huiuſmodi filijs vel filiabus ſeruari in omnibus ſucceſſionibus, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato: & ſummatim, non abſimiles alijs fiāt quos ſimiles natura efficit: maximè cum & anteriore noſtra lege [h] huiuſmodi nuptias permiſimus, īpares eas videri minime concedentes. Dat. IX. K. Nouēb. Conſtātinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis. VV. CC. anno ſecundo.

Si filius emancipatus per sacrum rescriptum decesserit superstitibus patre & fratribus, pater eius hæreditatis habet vsūfructum, fratres vero proprietatem, exceptis bonis maternis, in quibus vterini præseruantur alijs fratribus. Salicetus.

XIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio

---

a SI his beneficium] quo fingitur mortuus ante horam captiuitatis, & sic in libertate, ut ff. de testa. l. leg. Cornelia.

b IN successione. Quām auiā.] quia auia cognata, soror agnata est, vt l. patruo, supra eodē: lex tamen alia videtur aperte præferre fratrem etiam uterinum, ut j. de bo. quę lib. l. quęcunque, sed respon. ut ibi dixit Io. Item hęc hodie corrigitur per auth. defuncto, quæ est s. ad Tertul.

SCiant.] CASVS. Dicit q̄ omnes illi qui succederēt pupillo ab intestato, si decederet, si non petant tutorem dari mortuo patre pupilli, si moriatur postea pupillus, quòd ei nō succedunt. Idē est si ei pupillo substituti fuissent.

c Moritur.] secus, si factus pubes moritur, ut s. ad Tertul. l. matres, Et est ratio: quia eo tēpore quo deliquit, vel in id illum i quo deliquit, debet puniri, non in alio. arg. j. de pœ. l. sancimus. sed & hoc fallit in casib' quos dixi supra ad Tertu. l. omnem. Sed contra, huic. l. ff. qui pe. tu. l. final. §. si uero maritus. sed forte illud in singulari fideicommisso, quod non amittit, vel corrigitur per istam.

ADDITIO. Tu dicas, quia hic loquitur in substitutione directa, per quam pupillo succeditur: qua merito priuatur qui tutorem ei non petit. at. l. fina. in §. si uero maritus, loquitur in substitutione fideicommissaria, p quam succeditur defuncto: qua non priuatur, ut ibi.

d Denegandam.] sed excluso eo admittitur sequens, fisco excluso, ut ff. ad Tertu. l. 2. §. si.

SI ab eo.] CAS. Olim per emancipationem legitima iura extinguebantur, nisi fieret emancipatio contracta fiducia. hodie succedit pater, siue fiat contracta fiducia, siue non, ut instit. de legi. agn. suc. §. vlt. pone ergo q̄ pater emancipa. impetrato rescripto à principe, vt legitima iura per emancipationem non extinguerentur, dicit tali impetratione facta, q̄ pater poterit filio succedere, & e cōuerso filius etiam agnatis suis iure etiam agnationis, & econuerso, & hoc dicit.

e Cōstitutionem.] quā habes j. de emā ci. libe. l. iubemus.

f Petitum.] a principe.

g Intacta.] hodie intacta remanent, etiam si non sit specialiter petitum, ut institu. de legi. agn. suc. §. fi. & s. de leg. tu. l. 4. & j. eo. l. vlt. & s. de cura. fur. l. ne lucrum.

SI maior.] CASVS. Hunc casū pone in scholari qui contraxit cum quinquagenaria, postquā recessit pro sapientia. & ex ea habuit filium: q̄rebatur vtrū eēt legitimus filius, & possit patri succedere? Respon. quòd sic, licet sit mirabilis partus, à natura tamē est concessus, licet raro eueniat: nihilominus tamen est à lege concessum tale matrimonium.

h Nostra lege.] ut supra de nupt. l. sancimus, 2. Et est arg. contra, ff. de legi. & senatuscon sul. l. nā ad ea.

† aliàs, suo patri sua constitui, & hæredi. &c.

† aliàs p̄stitum.

De emancipatis.] CASVS. Quatuor erant filij emancipati, & vnus decessit. dicit quod pater habebit vsumfructum in bonis emancipati mortui, & alij tres habebunt propriet. sine diuersi. excipiūtur res maternæ: quia illæ res venient tantum fratribus & sororibus eiusdem matris, si sunt: si autem non sunt, alij fratres in alijs rebus admittuntur.

Emancipatio hodie videtur semper cōtracta fiducia fieri.

De emancipatis filijs, qui ex sacro rescripto patrib[a] impertito hoc à suis genitoribus meruerunt, dubitatum est. Cum enim Anastasiana lex iura fratribus legitima noscitur seruare:[a] si quis ex his sine testamento & liberis decesserit, vtrumne ad fratrē vel sororem eius successio deuoluatur, an ad superstitem patrem, dubitabatur. huiusmodi dubitationem compendioso responso duximus esse finiēdam. Ideoque sancimus ad similitudinem maternarum rerū aliarumq;,[b] de quibus iā à nobis lex posita est, etiam huiusmodi hæreditatem iure quidē dominij ad fratres vel sorores in totum[c] peruenire, vsumfructum aūt eius patri totū, siue priorē torū seruauerit siue ad secundas migrauerit nuptias, acquiri: siue per sacrū oraculum emācipatio procedat, siue alio legitimo modo à sacris paternis fuerint absoluti.

¶ Cum enim & pater vtitur vsufructu, & votum[d] eius est ad alios filios suas res peruenire: ea propter[e] cùm ex lege Anastasiana in aliū articulū fratribus[f] prospectum est, nunc à nobis in hac specie plenius eis subuenitur: ut pater habeat vsumfructum, fratres aūt vel sorores dominium rerū relictarū: exceptis[g] maternis rebus, in quibus, si ex eadē matre fratres[h] vel sorores sint, eos solos vocari oportet.

¶ Sin aūt non supersint,[k] tunc ad similitudinem aliarum rerum in totam fraternitatem dominiū earū cedere, ut sit apertissimus in oībus tractatus, & non per differentiam personarum vel rerum[l] vacillare noscatur. D. Kal. Nouem. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. Anno secundo.

a Seruare.] scilicet inter se quo ad tutelam, ut s. de legi. tut. l. 4.

b Aliarumque.] puta ex maritali lucro, de quibus iam à nobis lex &c quam habes j. communia de suc. l. fi.

c In totum.] imò videtur in medio besse, ut s. ad Tertu. l. fi. §. si autē defuncta. Solu. hic contracta fiducia emancipauit, ibi non. hoc non valet: quia hodie semper contracta fiducia videtur emancipare, ut diximus s. eo. l. si ab eo. Alij dicunt quod hic per principem emācipauit, ibi corā alio iudice. hoc non valet, quia hic dicit, siue alio legitimo modo. Tertij, quod ibi superat mater, hic nō. nec hoc valet: quia magis deberet esse contrarium. Dic ergo illam corrigi per istam. nam & hæc est Iustiniani. Accursius.

d Votum.] Not. uotum patris, ut ff vnde libe. l. scripto, in fin. & de bo. dam. l. cum ratio.

e Ea propter] id est ob hanc causam.

f Fratribus.] circa tutelam, ut dixi in princip. per l. s. de legit. tu. l. 4.

g Exceptis.] de hoc plene dices, j. communia de succes. in authen. itaque. Item nota quod hæc lex corrigitur per authen. defuncto sine liberis s. ad Tertul.

g Exceptis.] dixi vocari omnes fratres, excipe in bonis quæ habebat emancipatus à matre, in quibus præferuntur vterini.

h Fratres.] scilicet tales vterini.

Solos.] quasi dicat, non consanguineos tantum.

k Supersint.] scilicet tales vterini.

l Rerum.] non maternarum.

Fœmina iure agnationis pariter ut masculi admittuntur, sublata quodam iure contrarium disponente post legem xij. tabularum. Et filij sororis consanguineæ, uel vterinæ, cum de hæreditate patrui uel auunculi tractatur, & tunc nec frater nec soror defuncti supersunt, iura agnationis consequūtur: & successio inter filios fratrum diuiditur in capita. hoc dicit. & primo commendat legem xij. tabularum usque ibi, Sed posteritas. ibi arguit & uituperat mediam iuris prudentiam usque ibi, Huiusmodi. ibi tertio ponit statutum nouum, reducendo nos ad ius antiquum: & rationes annectit usque ibi. In his igitur. ibi quarto unum gradum agnationis addit cognationi, procedendo in dispositione sui noui statuti: usque ibi, Cæteris. ibi confirmat alias successiones in statuto nouo non comprehensas: usque ibi, Si qui. Vbi ultimo dicit hanc l. locum habere in futuris casibus usque ad fin. Salicetus.

XIIII. Idem A. Ioanni præfecto [illegible]

Lege duodecim tabularum[m] bene humano generi prospectū est, quę vnam consonātiam tàm in maribus quàm in fœminis, & legitimis, in eorū successionibus, necnon & in liberis[n] obseruandam esse existimauit, nullo discrimine in successionibus habito, cum natura vtrunque corpus ediderit, vt ma-

Lege duodecim tabularum.] CASVS. Et cum olim deferebatur successio agnatorum vniformiter tā masculis quàm fœminis agnatis, nulla circa successionem inter masculos & fœminas differentia introducta. utputa si fratris tui vel patrui filia decederet, vel amita tua scilicet decederet, & ad te ipsarum hæreditas, & tua ad ipsas, si tu decederes, ex lege duodecim tabularum pertinebat. media vero iuris prudentia hanc æqualitatem ad inæqualitatis vitium deduxit, hoc est, ut masculi tam masculis quàm fœminis agnatis, salua tamen gradus prærogatiua succedant, fœminæ vero sorores tantum ad agnatorum seu agnatarū successionem admitterentur. Imperator vero Iustinianus hoc corrigit, primæuum statum legis xij. tab. approbans, & adijcit, vt ad legitimam successionem agnatorum, tam consanguineæ quam vterinæ sororis filia vocetur. ita etiam vt sororis vterina quàm consanguinea non superstit, ut tunc non in stirpes, sed in capita hæreditas diuidatur. & hæc duo vltima hodie corrigūtur per authent. de hæred. quæ ab intesta. &c. §. reliquum est, & authent. vt fratrum filij, §. 1. In fine vero dicit, ut in cæteris successionibus antiquum ius obseruetur intactum.

m Lege duodecim tabularum.] Olim agnata vel agnatus per legē duodecim tabularum vocabatur. secundo tempore non nisi filia vel soror agnata: quod duabus rationibus remouet, vna: quia si admitteretur filius fratris, ergo & ipsa filia fratris: & si patruus, ergo & amita. Secunda, cum agnati succedunt ei, ergo & ipsa eis. Vltimo filios sororis consanguineæ & vterinæ, licet cognati sint, inter agnatos ponit.

n In liberis.] agnatorum.

Et alte-

neat ſuis vicibus immortale, & alterũ [a] alterius auxilio egeat, & vno ſemoto & alterum corrumpatur. Sed poſteritas [b] dũ nimia vtiẽ ſubtilitate, non piam induxit differẽtiam, ſicut Iulius Paulus in ipſo principio libri ſingularis quem ad ſenatuſcõſultum Tertullianum fecit, apertiſsimè docuit.

¶ Cui enim ſerẽdum eſt, ab inteſtato ſucceſsionibus [c] ſuas quidem filias ad ſimilitudinem maſculæ ſobolis in parentis vocari ſucceſsionem, & iterum germanas [d] iure conſanguinitatis eandem ſibi vẽdicare prærogatiuam, [e] deinceps autẽ legitimas [f] fœminarum perſonas, ſi iura conſanguinitatis [g] nõ poſſident, à ſucceſsione legitima repelli, cum maribus eadẽ ſucceſſio pateat?

¶ Quare enim patris ſoror non ad ſucceſſionem filij fratris ſui vnà cum maſculis vocaẽ, ſed aliud ius in amitis, aliud in patruis obſeruatur? Vel qua rõne fratris filius ad ſucceſſionem patrui vocatur, germana autem eius ab eadẽ ſucceſſione recluditur?

¶ Huiuſmodi [h] itaque legis antiquæ reuerentiam & nos anteponi nouitati legis cenſemus: & ſancimus omnes legitimas perſonas (id eſt per virilem ſexum deſcendẽtes) ſiue maſculini, ſiue fœminini generis ſint, ſimili modo ad iura legitimæ ſucceſſionis ab inteſtato † vocari ſecundum gradus ſui prærogatiuam: non ideo excludendas, quia conſanguinitatis iura ſcd'm germanæ obſeruationem non habeant.

¶ Cum enim vnius ſanguinis iura remaneant per virilem ſexum incorrupta, A quare naturã offendimus, & legitio iuri derogamus? cũ & aliã maximã iniuriã res in ſe contineat, pleriſq; quaſi vulnus inteſtinũ incognitum. Cum enim & ad ipſarum mulierum ſucceſſionẽ maſculi iure agnationis vocantur: quis patiatur earum quidem hæreditatem ad eos legitimo iure deferri, ipſas verò nec inuicem ſibi, nec maſculis eodem iure poſſe ſuccede- B re, ſed propter hoc ſolum puniri, ꝙ fœminæ natæ ſunt, & paterno vitio (ſi hoc vitium eſt [i]) prolem innocentem grauari?

¶ In his igitur caſibus legem duodecim tabularum ſequentes, & nouũ ius nouiſſimo iure corrigentes, etiam vnũ gradum pietatis intuitu transferri à iure cognationis in legitimã volumus ſucceſſionẽ: vt non ſolũ fratris filius & filia (ſecundum quod iam definiuimus) ad ſucceſſionem patrui ſui vocentur, ſed etiam germanæ cõſanguineæ, vel ſororis vterinę [k] C filius & filia ſoli, & non deinceps perſonæ vnà cum his ad iura auunculi ſui perueniãt: & mortuo eo [l] qui patruus quidem eſt fratris ſui filijs, auunculus autem ſororis ſuæ ſoboli, ſimili modo ex vtroq; latere ſuccedãt, tanquã ſi oẽs legitimo iure veniant: ſcilicet vbi frater & ſoror ſuperſtites non ſunt:

¶ His etenim perſonis præcedentibus, & hęreditatem admittentibus, cæteri gradus remaneant penitus ſemoti.

¶ Illo proculdubio obſeruando, vt ſucceſſiõ nõ in ſtirpes, ſed ĩ capita [m] diuidaẽ, & is gradus in ordinem legitimum transferaẽ: cæteris omnibus ſucceſſionibus ſecundum ius vſque ad præſens tempus obſeruatum in ſuo D ſtatu manentibus.

¶ Si qui autem caſus iam euenerunt: ſecundum quod priſtina iura volebant, eorum fiat diſtributio. Dat. V. Kal. Decemb. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis. VV. CC.

Primo exordiendo ponit effectum conſtitutionis præcedentis vſque ibi, Cum igitur. ibi ſecundo ſtatuit filium emancipatum pariter ſuccedere cum ſuis tam patri, quàm fratribus & ſororibus: vſque ibi, Sed nec fratrem. ibi tertio ſtatuit fratres vterinos admitti ad ſucceſſionem fratris: & cum fratribus defunctis admittuntur filij fratrum emancipatorum, & etiam filij fratris vterini, vel ſororis vterinæ, vſque ibi, Quas autem. ibi quarto diſponit quòd qui vocantur ad ſucceſſionem, vocantur ad tutelam. Salic.

XV. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

MEminimus antea diuinam nos promul-

[a] Et alterum.] ſcilicet corpus.

[b] Poſteritas.] id eſt media iuris prudentia, & habes hæc omnia inſti. de leg. agna. ſuc. §. cæterum, vſque ad §. ſi plures.

[c] Succeſſionibus.] ſubaudi, exiſtentibus, alias ex teſtamento.

[d] Germanas.] id eſt ſorores ex eodem tãtum patre natas. nã hæ propriè dicuntur germanæ.

[e] Prærogatiuam.] in ſucceſſione patris defuncti.

[f] Legitimas.] id eſt agnatas.

[g] Cõſanguinitatis.] id eſt ſororitatis, vt ſic dicam.

[h] Huiuſmodi legis] ſcilicet duodecim tabularum.

[i] Vitium eſt.] id eſt ſi ab aliquo vitium dicatur. ſic ĩ de inoff. teſta. l. ſi mater. Itẽ nota non eſſe pœnã, vbi delictum nõ eſt, vt j. de pœnis, l. ſancimus.

[k] Vterinæ.] quam conſtat vt agnatã vocari, ut j. l. proxi. §. ſed nec.

[l] Eo.] hoc poteſt referri ad patruum, & ſic ad inferiora, vel ad nepotem & ſic ad ſuperiora

[m] Sed in capita.] hodie in ſtirpes, vt s. e. authen. poſt fratres. j. & dixi inſtit. de leg. agna. ſuc. §. hoc etiam.

MEminimus.] CASVS. In principio huius. l. vſque ad §. cum igitur, repetit quod dictũ erat. s. l. proxi. in §. huius. & §. in his igitur, videlicet de mutua ſucceſsiõe agnatorum inter ſe, & vno gradu cognationis. deinde adijcit ꝙ ſicut filij emãcipati olim vocabantur tã quã ſui ad patris ſucceſſionem, ita hodie fratres & ſorores tam ſui quàm emancipati, & tam conſanguinei quàm vterini mutuo ſibi ſuccedũt adiecto etiam vnico gradu cognationis ad hoc, hoc eſt vt filij fratrum tam ſuorum, quàm emancipatorum, & tam cõſanguineorũ, quam vterinorum, patruis & auunculis, amitis & materteris, & vice verſa ſuccedũt: qđ tunc erit, quãdo eos in anteriori gradu nemo præcedit: & iſti quidem non in ſtirpes, ſed in capita ſuccedent. In alijs autẽ ſucceſſionibus cognationis, ius antiquum obſeruetur, & ſicut ad emolumentum vocantur ſucceſſionũ, ita oneri tutelarũ mutuo, videlicet maſculi ſubijciãtur, & hæc quidem conſtitutio locum habet in futurũ, non autem in præteritum. Viui.

† al. inteſtatorum.

gasse constitutionē, [a] per quā ad vestigia legis duodecim tabularum totam progeniem ex legitima sobole descendentē, siue masculinam, siue fœmininam, legitimo iure hęreditatē adipisci sanximus: vt queadmodū ipsis à legitimis personis succeditur, ita & ipsæ legitimarum personarū amplectātur successionē.

In qua constitutione vnum gradum ex cognatis in ius legitimum reduximus, id est germanæ consanguineę filios & filias, & sororis vterinæ filios ac filias.

Quam constitutionem in suo robore permanere cēsemus, cum & in nostris institutionibus [b] tenor ei[9] à nobis relatus est.

Sed subtiliore tractatu habito, necessarium duximus, & si quid ex prætoria iurisdictione frugi inuentum est, & hoc cum perfectissima definitione disposito, nostras leges ampliari.

Cum igitur prætorem filium emancipatum, licet subtili iure capite fuerat deminutus, attamen in patris successionem sine vlla deminutione vocare manifestum [c] est: non eodem autem iure etiam ad fratrum suorum successiones ab eo vocabatur, sed nec filij eius iure legitimo suis patruis succedebant: necessariū duximus hoc [d] primum corrigere, & legem Anastasianā iusto incremēto [e] perfectam ostendere: vt emācipati filius & filia, non solum in paternis bonis ad suorum similitudinem succedant, sed etiam in fratrū vel sororum suarum successione (siue omnes sui, siue omnes emancipati sint, siue mixti) æquo iure inuicē sibi succedāt,

A & non ſm legē Anastasianam parte aliqua deminuta. Et hæc quidem de filijs emancipatis sancire bellissimum nobis visum est.

Sed nec fratrem vel sororē vterinos concedimus in cognationis loco relinqui. Cum eñ tam proximo gradu sunt, meritò eos sine vlla differentia, tanquam si cōsanguinei fuerant, cū legitimis fratribus & sororibus vocandos esse sancimus: vt secundo gradu cōstituti, & legitima successiōe digni repti, alijs oībus qui sunt vlterioris gradus,

B licet legitimi sint, pcellant. Et hęc qdē de secundi gradus [f] succeesione satis abundeq; à nobis cum summa vtilitate disposita sunt.

Cum aūt tertio gradui ex transuersa linea fuerit locus, vbi patruis & filijs fratrū [g] & sororū locū antiqtas dedicauit: vnā cū illis tā emācipati fratris, q emancipatę sororis filiū tantūmodo [h] & filiam, siue emācipatos, siue suos patrib[9] suis cōstitutos, & neminē aliū vlterius: necnon fratris vterini & sororis germanæ, [*] vel vterinæ filiū & filiā tantummodo ex ltima [i] linea inuicē vocari cēsem[9] sicut iā sanximus [k], vt oēs q vel ab antiquo iure, vel a nostra liberalitate in ltimorū quidē positi sunt prærogatiua, & eodem tertio

C gradu sunt, simili iure vocentur.

Successionis videlicet iure & in hac parte seruādo: vt si q ex secūdo gradu vocati renūciauerint hęrditati, & noluerint eā adire, nullusq; alius sit ī secūdo gradu, q succedere pt & vult: tūc hi, quos pseti lege enūerauimus ex tertio gradu, ī locū recusantiū succedāt. [l]

Illo etiā obseruādo, vt successio nō in stirpes, sed in capita [m] diuidatur: cæteris oībus successionibus [n] ſm ius vsq; ad psens tēpus obseruatū pcedētibus, & nullo ex cognatis s. memoratos gradus ad iuris agnatitij formam redigendo, sed suum ordinem suamq; proximitatem retinente [o] incorruptam.

D Quas aūt personas ex iure cognationis in ltimas successiones trāsueximus, eas etiā tutelę grauamini vicissim supponimus, si & masculi sint, & pfectæ ætatis, ſm nostræ cōstitutionis [p] tenorē: vt nō solū lucrum sentiant, sed etiam grauamini subiugentur.

Si q aūt casus iā euenerūt, & p iudicialem sñiam, vel amicabilē transactionē sopiti sūt, nullā sentiāt ex hac lege retractationem. D. Idibus Octob. Constantinop. DN. Iustiniano. A. PP. IIII. & Paulino. V. C. Conss.

TITVLVS LVIII.

COMMVNIA DE SVCCESSIONIBVS.

Ad successionem fratris emancipati pariter vocatur frater.

Scite.]

a Constitutionē.] ut s. l. proxi. & breuiter commemorat eam hic.

b Institutionibus] vt institu. de legi. agna. suc. §. cæterū, vsque ad §. si plures

c Manifestum est.] ut instit. de hære. q ab intest. §. emancipati.

d Hoc.] vt frater fratri succedat.

e Iusto incremento] dixerat enim illa tantum de iure tutelarum, ut s. de legi. tu. l. 4. vt saluum sit eis, quod non placet, quod de illa faciat mentionem hic sed de quadam Grę ca, quā dicebatur eū succedere cum illis qui remanserant in potestate cum quadam deminutione, sed eorum filios nullo modo, ut institu. de suc. agna. §. primo: hic autem non corrigit de filia filij emancipati. sed hoc dicitur infra proximo. §.

f Secundi gradus.] nam fratres & sorores in secundo gradu sunt, ut insti. de gra. §. secundo gra.

g Ex filijs fratrū.] hi. n. in tertio gradu sunt, vt insti. de gra. §. tertio gradu.

h Tantummodo.] non vltra, ut j. §. cæteris. Accur.

i Ex legitima.] id est inter agnatos.

k Sanximus.] ut s. l. proxi. circa fin.

l Succedant.] quasi per quoddam successorium edictum.

m In capita.] hodie in stirpes, ut s. authen. post fratres, s. secundum Ioan. sed alias contra, vt & habes instit. de leg. ag. succes. §. hoc etiam.

n Successionibus.] scilicet aliorum cognatorum, qui sunt vltra tertium gradū.

o Retinente.] ut succedant post agnatos cognati. Accur.

p Nostræ constitutionis.] quam habemus, s. de legi. tu. l. fi. sed ibi cōtra in e. ti. l. 1. sed certè imò non est cōtra, sed & illa corrigitur per eū hent. ibi positam.

Visis testamentarijs & legitimis successionibus quadam omnium communia dicit. sic instit. de leg. §. a.

Continuatio.

* consanguineæ.

Scire.] CASVS. Duo erant fratres emancipati, sorore in sacris patris constituta, decessit vnus ex emancipatis, soror cum emancipato superstite defuncto succedet, nec frater praefertur.

a Eam.] s. sororem.
b Pariter.] quo ad vtrunque enim defunct esse agnatus, scilicet tam ad alterum emancipatū, quam ad eam quae in potestate remansit: sed hodie contra, ut s. de legi. tu. l. 4.
c Solenniter.] hodie tamen non exigitur solennitas in bonorum possessione petenda, ut s. qui admi. ad bo. pos. l. fi. & penult.

Si pater] CASVS. Nati ex duobus fratribus, dicuntur patrueles. nati ex patruelibus, dicuntur propiores sobrini. Nati ex propioribus sobrinis, dicuntur sobrini. Pone ergo casum, quod pater meus successit propiori sobrino meo, & haeredi. adiuit, tutor illius possidebat haeredi. decessit pater, & ei successi, debeo conuenire tutorem.
d Sobrino tuo.] id est filio patruelis tui, vt s. vnde legi. l. 2. & instit. de gra. §. quinto gradu.
e Non interuenien te.] scilicet iure ciuili, quae agnatione, vt quia fuit filius sororis patruelis eius. Item no. quod in princip. dicit, sobrino tuo, quia hoc pronomen tuo, potest venire ad determinationem praecedentium, item sequentium, & sic potest dici quod vel tuus, vel tui patris erat propior sobrinus.
f Haereditas.] & per consequens illius propioris sobrini.
g Eius.] propioris sobrini.

Vitrico.] CASVS. Priuignus meus decessit ab intestato: ego volo petere successionē, an possim, quaeritur? & respon. quod non.
h Vitrico] hic puncta, & facit infra eo. l. affinitatis.
i Seruus. Non potest.] fallit in casibus, vt s. ad Sylla. l. pe. & s. de suis & le. l. apud, & s. ti. 1. l. si his, & s. ad Orfic. l. fi. & ff. de suis & leg. l. 1. circa princi. & §. quo ti, & ff. ad Tertul. l. 1. in princip. & §. interdum, nec econtra seruus potest esse haeres, vel dominus per eum cognatis serui, iure naturali inspecto, ut institu. de seru. cogna. & infra eo. l. ancillae.

emancipatus cum sorore in potestate existente. Salicetus.

I. [Impp. Diocl. & Maximian. A A. & CC. Valenti.]

SCire debuisti fratre emancipato potiorem eam a § in familia mansit, in alterius emancipati bonis nō haberi: sed eos pariter, b si solenniter c petierint bonorum possessionem, succedere. S. XV. Kal. Iun. Sirmij CC. Conss. B

Tutor propioris consobrini potest conueniri ab agnato eius haerede, ut reddat rationē administrationis tutelae. Bald. Vel sic: Sicut haereditas per bonorum possessionem quaesita transmittitur, ita adita de iure ciuili. Vel sic: Quo ad transmissionem no refert an haereditas sit quaesita de iure ciuili, vel praetorio. Salic.

II. Iidem AA. & CC. Apollinari.

SI pater tuus propius sobrino tuo d agnato cōstituto, & intestato defuncto, ciuili iure adita haereditate, vel hoc ab initio non interueniente, e seu capitis deminutione perempto, solenniter bonorū possessione admissa, successit, ac tibi patris tui quaesita haereditas f est: adire praesidem prouinciae debes, ac tutorem eius g de tutela conuenire. Dat. XIIII. Kalenda. Iun. Veronae. AA. Conss.

Vitrico non defertur priuigni successio. Salic.

III. Iidem AA. & CC. Pappinae.

VItrico h priuigni successionē intestato ciuili vel honorario iure nō deberi, certissimum est. S. XV. Kalend. Mart. Sirmij. CC. Conss.

Seruus in multis casibus successorem habet.

A Mitae.] CASVS. Habebam amitam, ei successerunt filij sui, vnde ei succedere non possum. Si uero ab intestato decesserint, an succedere possim, distinguitur: aut habent fratres ex parte patris sui priuignos amitae meae, tunc ego non succedā, sed ipsi, licet maritus amitae habuit illos ex alia vxore, & sint ita priuigni amitae meae. sed si amita mea habuit priuignos non ex praesenti marito, id est a patre eorū amitinorum qui decesserunt, sed ex alio, tunc tales priuigni non succedunt, sed ego.
l Amitae.] i. tuae.
m Etiam.] non solū amitam prius.
n Dicis.] quia maritus amitae habuit ex alia praecedenti vxore.
o Consanguinei.] puta nati ex eodem patre, ex alia tamen matre.
p Ambigitur.] ut & s. ti. 1. l. 1. Accur.
q Nam si.] cōstrue, nam si priuigni matris eorum, scilicet amitinorū nunquā sunt, id est non attinent amitinis tuis, alio etiam patre natis, i. alio viro, quem ante vel post habuit nō ex eo, ex quo priuigni nati sunt, non solū ex alia matre. Accursius.
r Patre.] praecedente, s. amitae meae, nō ex praesenti, vnde sunt priuigni.
s Admisisse te.] quod hodie fit quocunque modo agnoscat, ut supra qui admit. ad bo. pos. l. fi. & pe.
t Vendica.] per vnde cog. quanquam mater eorum sit agnata, ut insti. de le. ag. tu. §. 1.

A Vunculo.] CASVS. Habebam auunculum, & habuit fratrem, & ex eo consobrinum. decessi ab intestato auunculus succedet.
u Auunculo priori.] id est prius.
x In tertio gradu.] ut institu. de grad. §. tertio gradu.
a Sequentem.] s. quartum, ut institu. de grad. §. quarto.

Seruo nemo succedit. h. d. Idem in monacho: vt in authen. ingressi, supra de episc. & cle. & omnia iura loquentia in seruo, habent locum in monacho, secundum Inno. in ca. cum olim. extra de priuilegijs. Bal.

IIII. Iidem AA. & CC.

SEruus successores habere non potest. i Dat. Non. April. Caesaribus Conss.

Priuignus non succedit nouercae per se, sed per mediam personam natorū ex ea, qui sunt fratres sui ex latere patris. Bald. Vel sic: Ad successionē amitae primo vocantur filij quàm nepotes. & in successione amitinorum patiores sunt eorum fratres consanguinei tantum vel vterini quàm eorum amitini: & fratribus non existentibus amitini vocantur. Sal.

V. Iidem AA. & CC. Iustino.

AMitę l cui successisse filios suos proponis, haereditatem tuo nomine non rectè petis.

C ¶ Sed quoniā hos etiam m intestatos diē functos asseueras: si quidem hi quos priuignos eiusdem amitae dicis, n eorum consanguinei o fuerint fratres tam agnationis quàm cognationis iure secundo gradu cōstitutos, tibi praeferri nō ambigitur. p Nā si q amitinis tuis alio etiā patre r natis, nunquam eorū matris priuigni sunt: admisisse s te bonorum possessionem probans, eorum vendica t successionē. S. XII. Kal. Mar. CC. Conss. D

Auunculus praefertur filijs matertera. Salic.

VI. Iidem AA. & CC. Sebastiano.

AVunculo u priori, qui est in tertio gradu, x quàm consobrino, qui sequentem a occupat, deferri successionem intestati, certi

Affinitatis.] CASVS. Frater vxoris tuæ est tibi affinis: si moriatur, non succedes.

a Permittitur.] ut & supra eo. l. vitrico. sed hoc fallit inter virum & vxorem, qui succedunt inter se cum alij deficiũt, ut s. vnde vir & vxor. l. j. Item in alio casu, qui est ibidem in authenti. præterea. hic in tertio succedit maritus vxori cum filijs eius emancipatis à patre, & cum nepotibus ex filia, vt viriles habeat partes vsusfructus, ut j. tit. 1. l. pen. quia vir & vxor videntur esse affines, ut supra cõ. vti. iud. l. possessionem, & ff de condictio. cau. da. l. q si lectuus Sed verius est q non sunt affines, cum affinita non fit nisi aliqua persona mediante, sed cũ affinitatis, ut ff. de gradi. l. non facile, §. affines, & sic nullo modo fallit.

Vir & vxor non sunt affines.

Ntequã.] CASVS. Si scriptus hæres non repudiat hæreditatem, succedentes ab intestato non admittuntur.

b Repudiet.] volẽs.

c Quærendæ.] hæditatis.

d Amittat] inuitus.

e Succedit.] quãdiu ergo &c. vt hic, & supra de sec tab. l. 1. & vnde li. l. 2. & ff. de acqui. hæredi. l. quã diu potest, & de reg. iur. l. quandiu. sed hoc fallit in casu, ut instituo te hæredẽ si legitimus meus non voluerit, vt ff. de hæred. institu. l. si quis ita hæres instituatur. Itẽ in alio vt ff unde libe. l. pe. quæ est contra. Sed ibi fuit filius institutus sub conditione emancipationis, si emãciparetur intra certum tempus, & iã erat elapsum cũ adiuit ab intestato: sic ex testõ succedere non poterat &c.

† Al. cõiunctionẽ.

Ncillæ.] CASVS. Ancilla mea habuit contubernium cum Seio libero. si Seius decedat, nõ propter hoc ei succedam.

f Vindicare nõ potest.] ut j. de lib. causa, l. si liber homo.

Vtritorib.] CASVS. Ille qui nutriuit me, ab intestato succedere mihi non poterit.

g Hæreditas.] siue dicas nutritorem alumnum quem pueri Bon. patrem appellant, siue eum qui collegit expositum, ut j. de infantib. exp. l. fi. & s. de epis. & cle. l. nemini. Sed iure hospitandi vel hospitationis ex consuetudine quidam vendicant sibi successionẽ: quod hodie corrigitur per authen. nouam Frederici, quã hic lege: Omnes peregrini.

Hospitationis iure quis non potest sibi successionem vindicare.

iuris est. Supposita Kalen. Octob. CC. Conss.

Affines qui habentur ratione vxoris, viro non succedunt Salic.

VII. Iidem AA. & CC. Nicolao.

Affinitatis iure nulla successio permittit.[a] S Idi. Octobr. CC. Conss.

Quandiu succedi potest ex testamento, cessat successio ab intestato. Sa.

VIII. Iidem AA. & CC. Iustx.

B

Ntequam scriptus hęres cuiuscunque portionis capax repudiet[b] hęreditatem, vel alia ratione quærendæ[c] facultatẽ amittat:[d] ei qui testamentum reliquit, intestato nemo succedit.[e]

¶ Igitur perspicis q testamentariæ successionis spe durante, intestato bona defuncti non rectè vendicentur. S VI. Idus Mart. Retiariæ. CC. Conss.

C

Per contubernium cum non constat matrimonium, successio non defertur Bald. Vel sic. Dominus ancillæ nõ succedit ei cum quo contubernium fecit. Salic.

IX. Iidem AA. & CC. Senatro.

Ncillæ dominus, liberi hominis cum quo contubernium hęc habuit per hanc coniunctionem † successionem vendicare non potest[f] S. XV. Kal. Ianuarij. Nicomediæ. CC. Conss.

D

Iure nutricationis successio non acquiritur Bal. Vel sic: Alito non succedit alens. Salic.

X. Iidem AA. & CC. Danubio.

Vtritorib. hoc nomine nec ciuili, nec honorario iure defertur hæreditas.[g] S. VI. Kalen. Ian. CC. Conss.

IN AVTH. de statu. & consue. §. omnes peregrini, coll. x. consti. si.

Si aduenæ et peregrini decedãt testati, eorum voluntas seruari debet. & si intestati, veniunt proximiores sibi: & bona quæ secum habent, episcopo loci debent tradi, successoribus defuncti seruaturo, vel in pias causas erogaturo: hospitantibus eos ab eorum bonis sub pœna tripli semotis Salic.

Mnes peregrini[h] & aduenę libere[i] hospitẽtur vbi voluerint.

¶ Et hospitati si testari voluerint, de rebus suis liberam[k] ordinandi habeant facultatem, quorum ordinatio inconcussa seruetur.

¶ Si verò intestati decesserint, ad hospitẽ nihil perueniet, sed bona ipsorum p manus episcopi loci, si fieri potest, hæredibus tradantur, vel in pias causas erogentur.

¶ Hospes vero si aliquid ex taliũ bonis contra hanc constitutionem nostram habuerit, episcopo triplũ restituat, quibus visum ei fuerit, assignandum, non obstante statuto aliquo, aut consuetudine,[l] seu priuilegio, quæ hactenus contrarium inducebant.

¶ Si qui autem cõtra hãc nostram constitutionẽ venire præsumpserint, eis de rebus suis testandi interdicimus facultatem, vt in eo puniantur,[m] in quo deliquerunt: aliàs prout culpæ qualitas exegerit, puniẽdi.

Iure isto ad successionẽ fratris etiã in potestate morientis tam in lucris nuptialibus quam in bonis maternis primo veniunt eius liberi, secundo eius fratres, tertio pater: vsusfructus tamẽ debetur ei, in cuius fuit potestate. Salicetus.

XI. Imp. Iustinianus A. Demostheni. P. P.

Ancimus, quemadmodum de his rebus, quæ liberis in sacris constitutis

h Mnes peregrini.] In bonã partem accipe, ut in instit. de hære. institt. §. fin. non in deportatis, vel relegatis, sicut accipiuntur s. de hæred. institu. l. j. qui non hospitãtur vbi volunt, sed tenere debent insulam sibi assignatam, aliàs puniũtur, ut eis augeatur pœna, ut ff. de pœn. l. relegati.

Peregrini in bonam & in malam partẽ accipiuntur.

i Libere.] apud eos qui volunt recipere. nam nemo cogitur recipere, ut ff. nau. cau. l. 1. §. 1.

k Liberam.] dummodo secundum ius testentur commune ut s. de inofficios. test. l. siquãdo, in prin ci. nec obstat quòd nihil videatur facere hæc concessio, cũ & hoc ante habebãt vt ff. de leg. j. l. siquãdo, quia immo ex cõsuetudine non habebant, ut hic subijcitur.

l Consuetudine.] mali. n. mores &c. vt in authentic. vt nullius. §. 1. coll. 9. Item nota cõtra statuta, terrarum. sic & s. de sacrosan. eccle. sup. l. priuilegia, auth. cassa & irrita.

m In eo puniãtur.] Nota quem puniri in eo i quo deliquit, sic in authenti. de non alienan. §. si quis autem per donationem, coll. 2.

Ancimus.] CASVS. Filius meus in potestate constitutus contraxit matrimoniũ, & aliqd lucratus est ab vxore sua, cũ qua forte fecit pactũ de lucrãda dote: decessit filius, an ad me qđ lucratus est, trãsmittat, quæritur? Dicit q si filios habet, ad filios transmittat: si nõ, admittãtur fratres qui ex vtroque parente

ex occasione maritali [a] acquisitæ sunt, certus destinatus [b] est ordo, vt si quis ex his ab hac luce fuerit subtract⁹, pars eius quam lucratus fuerat, ad liberos eius vel nepotes concedatur: quibus non extantibus, ad fratres suos ex eodem [c] matrimonio progenitos, vel si etiam non superfint, ad fratres ex alijs nuptijs procreatos: cumq; nemo eorum fuerit relictus, tunc ad patrem perueniat: ita & de his quæ materna [d] linea per quancunque occasionem vel inter viuos, vel per vltimas dispositiones, vel ab intestato descẽdũt, similis ordo seruetur: primo in filij vel filiæ successioné posteritate eius vocanda: eaque non inuẽta, C fraterno consortio eiusdẽ vel alieni matrimonij secundum prædictum ordinem arcessito: tunc ad vltimum locum pater à legibus conclametur, & sui filij non gratam hæreditatem relictam, sed triste lucrum sibi lugeat acquisitum. In omnibus videlicet casibus in superstite sobole liberorũm, & fratribus adhuc viuentibus qui ad hæreditaté defuncti patrem antecedunt, vsufructu rerum [e] quarũ dominium ad eos [f] peruenit, apud parentes remansuro. [g] Dat. XV. Kalend. Octob. Chalcedone, Decio. V.C.Cons.

B IN AVTHEN. de consan. & vte. fra. S. j. colla. vj. constitu. xij.

Fratres ex vtroque parente coniũcti, in successione fratru intestati præferuntur alijs ex altero tantum parente coniunctis in oĩbus bonis Sal.

Itaque [h] mortuo patre familiàs, si filius [i] decedat intestatus [k] sine liberis, relictis fratribus & sororibus, alijs cõsãguineis, alijs vterinis, & quibusdã ex vtroque parente [l] coniunctis: in eos solos transmittit hæreditatem, qui ex vtroque latere connexi sunt.

TITVLVS LIX.

DE BONIS MATERNIS, & materni generis.

In rebus maternis delatis filio in potestate constituto, pater habet hodie solum vsumfructum: & pro ipsis rebus persequendis etiam in iudicio pater habet legitimam personam, ac si earum perfectũ haberet dominiũ: non tamẽ potest illas alienare in præiudicium filiorum, sed sui, sic & eius fideiussoris. Salic. Vel sic: Diuiditur. Prima ponit quod ius habet pater & filius in bonis maternis. Secunda cui competat eorum administratio. Tertio interdicit eorũ alienationẽ. Secũda ibi, Parẽtes. Tertia ibi, Ita vt. Sa.

...rente nati sunt. his non existentibus, admittuntur fratres qui non sunt ex vtroque parente coniuncti: sunt tamen consanguinei. si hi non fuerint, tunc demum admittantur ex linea materna: ita videlicet q vsusfructus in omnibus prædictis casibus penes me remaneat: succedentibus reseruata proprietate.

a Maritali.] vt si maritus fuerit dotem vis ex pacto, vel donationé propter nuptias mulier similiter ex pacto. Et idẽ si quodlibet legatũ vel donationem inter se faciunt, quæ valent, vt j. de bo. quæ lib. l. quæcunque, in princ. & arg. ff. de castren. pec. l. castrẽse, & l. si forte.

b Destinatus est.] per Leonem, vt d. l. j. de bo. quę lib. l. quæcunque.

c Ex eodem.] id est vtrinque cõiũctos.

d Ex materna.] iõ de his dicit, quia tẽpore istarum legum non acquirebantur filijs in potestate cõstitutis ex causa aduentitia nisi res maternæ. Hodie ergo cum aduentitia nõ acquirantur patri, vt j. de bon. quę lib. l. cum oportet, idem in eis seruaretur qđ in istis seruatur, ut in authen. de cõsan. & ute. fratribus, §. & his conueniens, coll. 6.

e Vsufructu verò.] & hæc est ratio: quia defunctus erat ĩ potestate, ut hic, & s. ad Tertul. l. fi. in fi. alioquin pater viuẽte filio non haberet vsumfructum: sed eo mortuo haberet pro besse, vna cum matre, ut s. ad Tertul. l. fin. §. si autem defuncta, sed p aliã legem, s. de leg. hæc l. de emancipatis, quæ corrigit illam ad Tertullianum, habet totum vsumfructũ. Sed hodie illa lex est protius correcta: cum pater admittatur ad successionem etiam extantibus fratribus, ut s. ad Tertull. authen. defuncto, & s. tit. 1. authen. cessante. Item & quia fit hic mentio de fratribus vtrinque, & ex vno latere tantum sibi cõiunctis, qualiter inter se succedãt.

Pater succedit filio fratribus etiam extantibus.

f Ad eos.] filios vel fratres.

g Remansuro.] iure potestatis.

Itaque.] CASVS. Lex antiqua dicit quid iuris sit quando viuit pater. Hæc authentica dicit quid obtineat mortuo patre: quia tunc ille qui decedit, transmittit quod lucratus est, ad filios: si non sunt filij, transmittit ad illos fratres qui coniuncti sunt ex vtroq; parẽte.

h Itaque.] lex enim codicis loquitur pře viuente tãtũ.

i Filius.] post mortem patris.

k Intestatus.] vnus de liberis.

A l Vtroque parente.] dic mortuo aliquo qui fratres hẽt, aut enim sunt utrinque coniuncti, & succedunt ei: aut ex vno latere tantum, puta vterini tantum, vel consanguinei tantum, & tunc idem, ut s. ti. 1. authen. cessante, & auth. post fratres autem ex vtroque parente. Aut cõsanguinei tantũ, itẽ & vterini tantũ: & tunc pariter admittuntur: quia agnatio non differt à cognatione, ut d. auth. cessante, & hoc in bonis à se quæsitis. In bonis autem quæsitis à patre, præferũtur consanguinei tã tum: in quæsitis à matre, præferuntur vterini, ut s. tit. 1. l. de emancipatis, in fin. Item & in cor. huius authen. in fi. dicit seruanda vetera iura. sed P. dixit illam l. de emancipatis, in fin. corrigi: nam dicit hic indistinctè vtrinque cõiunctos præferri illis qui ex altera parte tantum cõiuncti sunt: & sic in paternis & maternis: ergo & ibi, vbi sũt vterini tantum, & consanguinei tantũ, nõ debet fieri horũ bonorum distinctio. Item d. auth. cessante. &, post fratres, dicit vterinos & consanguineos simul admittendos, cum nõ differat agnatio a cognatione: nec distinguit paterna bona à maternis, vel ab his quæ aliunde quæsiuit. sed hoc non placet. nã & ibi aliqua habetur differentia inter vtrinque coniunctos, & eos qui ex vno latere tãtũ. Aut sunt vtrinq; cõiuncti cũ consanguineis tm̃, vel cũ uterinis tm̃, uel cũ utrisq; D id est quia sunt consanguinei tantum, & vterini tantum cum utrinque coniunctis: & tunc utrinq; coniuncti præferuntur in bonis vndecunque quæsitis, ut hic: quia duplicia iura habentes, præferuntur unum habentibus tantum, ut & in cor. §. hæc omnia, & s. de edic. diui Hadria. tol. l. fin. §. 1. Accur.

DE BONIS MATERNIS. &c.

Dixit supra de iure quod habemus in bonis mortuorum: nunc vult dicere de iure quod habemus in bonis viuentium in hoc & seq. tit. Vel dic: quia quædam specialia seruantur in successione delata filijs a linea materna, ideo de ea successione specialiter dicit: nam non quæritur patri, sicut alia successiones ei delata secundum hæc tempora ante Iustinianum. Vel hactenus de successionibus patrumfamilias dictum est tam ciuilibus quam prætorijs: item tam testatis quam intestatis: nunc de successione filiorũfamilias. Porro succedi eis nõ põt nisi habeant aliqd suũ, in quo succedatur eis: p̃dicendũ ergo fuerat

quibus

quibus modis res eorum fiant: & prius quidem quomodo quaratur eis aliquid à matre, vel à linea materna &c.

Es quæ.] SVMMA. Ex materna successione filijs ex testamēto vel ab intestato quæsitarum rerum vsusfru. patri acquiritur: proprietate apud filios remanente. debet autem pater actiones, si quæ matri cōpetebant, nomine filiorum intentare: sumptus ex fructibus facere: actiones etiam suscipere, & si res illas distrahere voluerit, vel donare: emptor vel donatarius neq; sciēs neque ignorans eas accipiat, nisi pater doceat eas suas proprias esse, & emptor fideiussorem de euictione accipere debet: quia nulla opponēdo exceptione filijs eas vēdicare poterunt.

a Ex Co. Theo. lib. 8. titu. 9. l. 1. Cōtius. Cōcor. c. cōstitutus, cū gl. sup verb. successores, extra de restit. in integrum.

a Res quę.] ius antiquum omnia acquisita per filiumfamilias præter castrēse, vel quasi, dabat patribus: sed hac l. statuit Constantinus nouum ius in omnibus quæ veniunt à matre. sequens lex extenditur ad omnia quę ex materno genere veniunt. at per Iustinianum ad omnia aduentitia, vt j. tit. 1. l. cū oportet.

b Facultatem.] habeant.

c Procuratorem.] ordinatum à iudice cōstitutum, vel à filio cum voluntate patris, ut arg. s. de procu. l. neque. Vel dic ordinatum ad negocia, siue repetitiones extra iudicium, vt ff. man. l. si procuratorem. § j.

I. Imp. Constantinus A. Consulibus, prætoribus, tribunis pleb. Senatui S.

Res quæ [a] ex matris successione † siue ex testamento, siue ab intestato fuerint ad filios deuolutæ, ita sint in parentum potestate, vt vtendi fruendi duntaxat habeant in diem vitæ facultatem: [b] dominio videlicet earum ad liberos pertinente.

¶ Parentes autem, penes quos maternarum rerum vtendi fruendiq; tantum potestas est, omnem debent tuendæ rei diligentiam adhibere: & quod iure filijs debetur, in examine per se, vel per procuratorem [c] poscere: & sumptus ex fructibus impigre facere, & litem inferentibus resistere: atque ita omnia [d] agere tanquam solidum perfectumq; dominium eis acquisitum fuisset, & personam gerant legitimam: [e] ita, vt si quando rē alienare voluerint, emptor, vel is cui res donatur, obseruet ne vnquā [f] partem earum rerū quas alienari prohibitum est, sciens accipiat, vel ignorans. [g] docere [h] enim pater debet proprij iuris eā rem esse quam donat, aut distrahit: & emptori, si velit, fideiussorem licebit accipere: [i] quia nullam poterit præscriptionem opponere filijs quandocunque rem suam vendicantibus. [k] Dat. XV. Kalen. Augu. Aquileiæ, Sabino & Rufino Conss. Recitata apud Vectium Rufinum. P. V. in Senatu, Non. Septemb. Constantino. A. & Licinio Conss.

A B C D

e quæ.

IN AVTHEN. de nupt. Si vero expectet, vel in terminatur, coll. iiij. const. super his.

Ista authentica dicit expressè quòd possessor dicitur dominus completa præscriptione: quæ tamen non currit filio in potestate posito. Bald.

Nisi tricennale tēpus transeat, quo possessor dominus [l] fit: & detentatio accipiētes dominos faciat vel constituat: tempore incipiēte filijs currere, ex quo suæ potestatis esse apparuerint: [m] nisi tamen aliquem impuberem [n] ætas adiuuet.

Prouenta filio ex genere materno quocunque titulo, patri acquiruntur solum quo ad vsumfructū, eius morte finiendum: & ideo per patrem non possunt alienari: nec eo mortuo tenetur filius illa conferre. Sali.

calumnia iurat.

Vel ignorans.] qui ergo vendere non potest, actiones tamen exercere potest, vt hic. Sed argu. contra. ff. de iu. delib. l. ait prætor, §. est enim absurdum.

ADDITIO. Soluas q regula quæ est in dicto §. est enim absurdum, loquitur in eo qui agit noīe suo: in eo vero q noīe alieno agit, non procedit: vt hic.

g Docere.] docet nomine, & sic si vult, debet inuenire emptorem.

h Accipere.] etiam venditore inuito; quasi immineat euictio in limine cōtractus, vt & j. de euic. l. si post. sic & alias dat venditor fideiussorem inuitus, vt in authen. de fideiuss. §. quod autem, in fin. §. colla. 1. Item nō. tenere contractum in præiudiciū patris, & fideiussoris, licet non in præiudicium filij: vt & s. de prædijs mino. l. & si is, & sic non ob. s. de leg. & const. l. non dubium.

i Præscriptionem.] nisi xxx. ann. quam dicunt currere etiā eo in potestate posito. quod non placet, vt j. de an. excep. l. 1. §. fi. & hoc in fin. Adiunge authen. nisi &c. quæ est de nupt. §. si vero expectet, colla. iiij. & determinat quod hic dicit.

k Vendicantibus.] quære vt s. de rei vendi. l. cum à mē.

l Fit. Dominus.] Nota per opinionem M. quem tenet dominum directe per præscriptionē. xxx. vel xl. an. sic & ff. de dam. infect. l. si finita, §. Iulianus, & l. damni, in prin. & ff. de vsuc. l. cū, qui, circa prin. & insti. de vsufru. in prin. sed Io. dicit acquiri vtile dñium, B. effectū dñij, & satis in idem recidit. Et ad prædictas leges respondet, vt ipsi subaudiatur, quasi. dicunt ergo vsucapione acquiri directū dominium, vt s. de pac. l. traditionibus. Sed post præscriptionem. xxx. vel xl. annorū, si bona fide possedit, habet exceptionem & Publicianam actionem, imo vtilem in rē, & ita acquirit vtile dñiū, vel effectū dominij, & pro hoc ff. de pig. l. 1. §. cū prædium, & j. de præscrip. long. tem. l. fi. & ff. de iureiu. l. si duo, §. Iulianus. Si vero mala fide, acquirit solā exceptionē. In præscriptione vero x. vel xx. anno. habet vtrūque, vt j. de præscr. xxx an. l. si quis emptionis.

m Apparuerint.] non autem prius, cum agere non possint, vt hic, & j. ti. 1. l. q̄cunq;, §. fi. & de an. exce. l. fi. l fi.

n Impuberem.] Nam contra impuberem non currit præscriptio talis, ut j. de præscrip. xxx. ann. l. sicut in rē,

Præscriptione an quęratur dominiū directum.

Theodo. lib. 8. ti. 9. l. 3.

ADDITIO. Tu dicas communiter secundum doct. hic quod immo pater potest constituere procuratorem ante litem contestatam, sicut dicimus in episcopo, vt not. in l. 1. in princ. ff. de procu. habet enim plus iuris pater quàm tutor, quia habet usumfructum, ut dicit hic Bart.

d Atque ita omnia.] subaudi, prædicta. alias falsum esset: quia vendere non potest, vt hic subijcit: quod posset, si esset dominus.

e Legitimam.] ergo de calumnia iurabit, cum habeat legitimam administrationem, vt s. de iureiur. l. 2. §. 1. & ibi plene dixi. Item an erat concipiendus libellus de filio? quod videtur, ut ff. de admi. tu. l. 1. §. sufficit, & s. de episc. & cle. authen. causa quæ. an de patre? quod videtur, vt s. de episco. & cler. l omnes qui, § hoc nihilominus obseruādo, & authen. sed hodie. sed quocunque modo fiat, non est vis: quia pater semper respondet, & de

Patre agēte, vel consensu nomine filij, in cuius persona concipietur libellus.

sed

Præscriptio an currat cōtra minorem.

sed contra alium minorem currit, sed restituitur, ut diximus s. in qui. caus. in integ. resti. non est necessa. l. fi. & d. l. sicut in rem. Item nota q hæc authen. loquitur in lucris nuptialibus tantum, sed hoc trahimus secundum Ioan. & omnes ad omne aduentitium lucrum.

A restat, proprietate remanente apud filios. Tertio casu, rerum filijs in potestate existentibus quæsitarum, vsusfructus apud patrem insolidum remanet, cum emancipatis in partem vocabitur. & hoc in prima. Idem est in nepotibus vel pronepotibus constitutis in potestate, vel emancipatis. & hoc in secunda. vt fiat scilicet similis distributio in his quæ in filijs.

II. Impp. Arcadius & Honorius AA. Florentio præfecto prætorio.

† Ex Co. Theo. lib. 8. titu. ix. l. 4.

Quicquid [a] auus auia, proauus proauia ex materna linea venientes, nepoti, nepti, pronepoti pronepti, [a] testamento, fideicommisso, legato, donatione, vel alio quolibet titulo largitionis, vel etiam intestati successione contulerint: pater filio filiæve integra illibataq; custodiat, vt vēdere, donare, relinquere, alteri obligare, sicut nec materna bona, nō possit, vsufructu duntaxat ad eū pertinente: ita, vt quemadmodū ipse [b] super his rebus licentiam [c] totius potestatis amittit: [d] defuncto eo, [e] filio filiæve præcipua computentur, nec ab illis qui ex parte [f] sunt cohæredes, vendicentur. [g] Dat. Idib. Octob. Olybrio & Probino Conss.

Si omnes filij quibus aliquid peruenit ex successione materna, sunt in potestate: pater totius habet vsumfructum. si autem omnes sint emancipati, in vsufructu admittitur pro virili. si vero sunt mixti, vsumfructum portionis eorum qui sunt in potestate, retinet in totum. emancipatorum vero pro virili. & hæc habent locū in nepotibus & pronepotibus. Sa.

III. Impp. Theodosius & Valentinianus AA. ad Senatum vrbis Romæ.

† Cod. Theodosia. lib. 8. ti. 9. l. 5.

Si viua [a] matre emancipati sunt filij, & postea D decessit mater: quoniam omni commodo destituitur [b] pater, neque retinet vsumfructum, viriles ei inter filios (siue vnus, siue plures sint) vsusfructus tribuimus portiones. ¶ Sin verò mulier moriēs alios ex filijs emancipatos à patre, alios in patria potestate dimiserit: in hoc casu dispari vtetur maritus defunctæ beneficio. quo casu vtriq; [i] præscripsimus: [k] id est circa eorum quidem portionē qui adhuc in sacris retinētur, vsumfructum ex legū au- B ctoritate retinebit pater: & præmium delatæ emancipationis cum volet, accipiet. [l] In eorum verò parte quos exisse de potestate viua matre constiterit, vsumfructum virilis inter eos portionis secundum præscripta [m] percipiet. ¶ In nepotibus [n] etiā vel neptibus hoc obseruandū esse censemus, vt maritus qui vxore mortua nō extātibus filijs, cum solis nepotibus vel neptibus ex C hac lege [o] ad emolumentum vocandus est: [p] si vnus, vel vna, pluresve nepotes ex filio vno, vel pluribus qui in potestate defecerunt, procreati sunt: hoc iure vtatur quod de filijs constitutum est. [q] ¶ Nam licet hoc nouum præsens lex constituat [r] in nepotes: non tamen ab re est, vt in hoc casu deteriores [s] esse nepotibus filij non sinantur. ¶ Habeat [t] igitur auus veniens cū nepotibus in potestate durantibus, vsumfructum bonorum omniū quæ ex defunctæ auiæ successione delata sunt. ¶ Cum verò his quoque libertatem emācipatione largitur: similiter & ab ipsis (sicut de filijs constitutum est) [præmium [u]

Quicquid.) Superior l. loquitur de bonis maternis filijs acquisitis: hæc lex loquitur de bonis aui, vel auiæ, proaui proauiæ. Dic ergo casu sic: auus tuus, vel auia, maternus vel materna aliquid in te contulit titulo donationis, vel legati, vel fideicommissi, ex testamento, vel ex donatione: pater illud neque donare, neque relinquere potest: sicut nec materna bona, vsufructu illius rei collatæ penes patrem remanente: & quemadmodum eo defuncto amisit vsumfructum, qa ad filiū reuertetur: sic filius eā rem sibi præcipuā computet: nec à cohæredibus suis vendicetur.

a Pronepoti.] quasi scilicet iure institutionis.

b Ipse.] s. pater.

c Licentiam.] vtendi fruendi.

d Amittit.] s. pater.

e Defuncto eo.] i. s. patre. Accur. & sic est plana. sed P. dixit mortuo eo, scilicet filio, asserens morte filij finiri vsumfructū patris: quod est falsum, vt s. ad Tertul. l. fin. & in auth. de hære. ab intesta. circa prin. coll. ix. & s. ti. i. l. fi. in fi.

f Ex parte.] aliàs ex parte, & aliàs, ex patre.

g Vendicentur.] vt & s. de coll. l. fin. & j. ti. i. l. quæcunque, & l. cum oportet.

a Si viua.] Casus. Si mater decedēs filios reliquerit: aut omnes sunt à patre emancipati, aut oēs in sacris patris constituti, aut quidam emancipati, aut quidam non. Primo casu proprietas rerum maternarum penes filios restabit, & in virilem vsusfr. partem pater vocabitur. In secundo casu, vsusfruct. omnium rerum penes patrē

b Destituitur.] secū dum ius antiquum.

i Vtrique.] scilicet casui.

k Præscripsimus.] i. est diximus quid iuris sit.

l Accipiet.] scilicet dimittēdo eos in sacris.

m Præscripta.] dicta hac l. Sed nunquid idem in cæteris aduentitijs hodie? Respon. non: quia hæc lex ideo hoc admittit, qa decessit vxor huius viri, quæ vnū corpus erat cum eo, & eius fruebatur bonis ea viuēte. Et sic nos. casum quo succedit vir vxori in aliquo, ut no. s. com. de. succes. l. affinitatis.

Vir succedit vxori in aliquo.

n In nepotibus.] quicquid sequitur, vno verbo dixisse potuit, s. idem est in nepotibus & pronepotibus, & cæteris in potestate constitutis, vel emancipatis.

o Ex hac lege.] scilicet si sui nepotes, isti emācipati, vt & s. filijs dixi. aliàs totum habet pr̃ vsumfructum, ut s. ad Tertul. l. fi. §. fi. & s. proxi. §.

p Vocandus est.] in bonis vxoris quę est auia nepotū. Et dic vel in totum, veluti si sunt in potestate, vel in virilē, si emācipati.

q Cōstitutum est.] sed distinguitur sint in potestate, vel nō.

r Constituat.] i. cōtra eos, id est in necem eorum.

s Deteriores.] ut filiorū quidem iura p partes minuantur: nepotū vero immutilata iurā seruent.

t Habeat.] nunc separat quod s. coniunxit.

u Præmium.] quod est hodie dimidium vsusfructus, vt j. ti. i. l. cū oportet, §. cum aūt, & insti. p quas pso. no. acquiri. §. hoc quoq.

Accipiat.

a Accipiat.] quod est hodie dimidia vsusfructus.
b Manumittit.] post mortem auiæ, & semper dic, id est emancipat, vt ff. quando ac. de pec. est an. l. 1. §. 1.

periori titu. quod filij quicquid acquirunt ex linea materna, acquirunt patri quantum ad usumfructum. Lex ista hoc addit, quod quicquid lucratur filius in potestate constitut' ab vxore sua, vel filia à marito, totum acquiritur patri quantū ad vsumfructum.

† In Cod. Theod. pro inclu. lege batur, triētē: sed id detraxit Iustinianus ga illū trientem sustulit per l. cum oportet, j. de bon. quæ lib. Con-

c Quòd si nepotes.] dixit de nepotibus filij qui remāsit in potestate. nunc ponit de nepotibus filij emancipati, vel filiæ. subiungitur postea de mixtis, idest quando aliqui sunt in potestate aui, aliqui non.
d Emācipato.] post eius emancipationem. & sic nō sunt in potestate aui, vt instit. quib. mod. ius pa. po. solu. §. fin.
e Ab ipso.] scilicet suo.
f Nepotes.] ex altero filio.

O Mnem.] CASVS Si mater filijs relictis decesserit, bonorum eius vsusfruct. penes patrem remanebit, proprietate apud filios existente, siue pater ad secundas nuptias conuolauerit, siue non.

† al. alij in aui potestate, alij sui iuris sint: circa &c.

g Firmitatem.] vt bona eius eo conuolante ad secūdas nuptias, filijs nomine rerum maternarum sint obligata, & reseruentur hæc commoda filijs primi matrimonij, ut s. de secun. nupt. l. si qs prioris, §. i illo. Vel dic quod facit mentionem de tribus superioribus legibus.
h Vocem.] vt j. tit. 1. l. cum oportet, §. non autem.

DE BONIS quæ liberis &c.

Continuatio.

Superiori titulo memoratum quid dictū est de bonis filijsfamilias obuenientibus. Nunc autem generaliter ponit de omnibus bonis eis ex quacunque causa obuenientibus: & administratione patri in talibus competenti. Alio. Generalior est hic tit. quam superior: cū superior de delatis à linea materna, hic generaliter vndecunque veniant.

C Vm venerādæ CAS. Dictū est su-

manumissionis] † accipiat: vel si ex plurib. alteros manumittit, b alteros retinet: ex parte manumissorum legitimū prę mium, ex parte verò in potestate manentium retineat vsumfructum.

¶ Quòd si nepotes c sint neptesve, aut ex emancipato d filio aut ex filia procreati, aut ab ipso e auia viuente sacris dimissi: idē auus virilis cum ipsis portionis hēat vsumfructum.

¶ Si verò ex nepotib. neptibusve tempore quo in auiæ successionem vocantur, alij in aui sunt potestate, † id est mariti defunctæ, alij sui iuris sunt: circa personas quidem eorū qui in potestate consistūt, & in vsufructu consequēdo, & in emancipationis præmio conquirendo, ratio supradicta seruetur. In his vero qui sui iuris sunt, facultas capiēdi vsusfructus virilis inter eos portionis habeatur.

¶ Eadem autem & de pronepotibus vtriusq; sexus sancimus: manente definitione quæ de singulis sancita est, & si filij sint pariter ac nepotes. f Dat. VI. Id. Nou Theodo. XIII. & Valēti. III. AA. & Conss.

Pater per transitum ad secunda vota, non perdit vsumfructum sibi quæsitum in rebus filiorum Sal.

IIII. Imp. Leo A. Callistrato P.P. per Illyricum.

O Mnem ambiguitatis confusionem amputantes, hac liquida & compendiosa lege sancimus, circa vsumfructum maternarum rerum nullam esse differentiam, siue in priore matrimonio pater ex quo filios habuit, permanere voluerit, siue nouercam filijs superinduxerit: legibus quæ de maternis bonis latæ sunt, suam habentibus firmitatē. g Patres igitur vsumfructum maternarum rerum, etiā si ad secūdas migrauerint nuptias, sine dubio habere debebunt, nec vllam filijs, vel quibuslibet ex persona eorum contra patres improbam vocem h accusationemq; posse competere. Da. Kal. Septem. Anthemio. A. II. Cons.

TITVLVS. LX.

DE BONIS QVAE LIberis in potestate patris constitutis, ex matrimonio vel aliàs acquiruntur, & eorum administratione

Lucra nuptialia non quæruntur patri per filium, nisi quo ad vsumfructum, sicut nec bona materna. Salic.

I. Imp. Theodosius, & Valent. AA. ad Senatum vrbis Romæ post alia.

C Vm † venerādæ i leges vetuerit patribus iure potētis acquiri quicqu id eorum filijs, k auus auia, proauus proauia, à linea materna veniētes quocunque titulo l contulissent, hoc quoque conuenit obseruari, vt † quicquid vel vxor marito non emancipato, vel maritus vxori in potestate positæ, quocunque titulo vel iure contulerit, m siue transmiserit: hoc patri nullatenus n acquiratur: atque ideo in eius tantùm, cui delatum est, iure durabit. Dat. III. Id. Nouembr. Rauennæ, Theodosio. XII. & Valētiniano. II. AA. Côss.

Quamuis lucrum ex coniugio filio in potestate quæsitum, patri non acquiratur, nisi quo ad vsumfructū, tamen dos vel donatio propter nuptias ipsi lucranti ab ipso patre data vel constituta, ad patrem redit. Sal.

II. Idem AA. Hier.io c. &.

C Onstitutionis nouę ca

i Cum venerādæ.] quæ sunt s. ti. 1. l. 1. & 2. ecce ergo quomodo lex ista ampliat ius illud.
k Filijs.] supple, maternis.
l Quocunque titulo.] restringe vt inter viuos vel causa mortis, non ex causa dotis vel donationis ante nuptias, ut j. l. proxim. certe & imo & ex causa dotis, vt j. l. 3. in prin. & j. l. proxi. non à coniuge, sed a patre prouenerat dos & donatio, & ad eum redierat. vnde plene ad eum redit.
m Contulerit.] inter viuos, vel in vltima voluntate.
n Nullatenus.] nisi quo ad vsumfructū, vt j. l. proxi. in fin.
ADDITIO. Per hanc l. dicit Bartol. hic, quòd portio illa quam lucratur filiusf. ex dote, vel filiaf. ex donatione propter nuptias, ex forma statuti ciuitatis illud est aduentitiū, & per consequēs nō venit fratribus conferendum, ut s. titu. 1. l. 2. & de colla. l. fin. ita etiam tenet idem Bart. in l. si cū dotem §. transgrediamur, in fin. ff. solu. matrim. videas eundem latius in l. dotem, ff. de castrē. pecu. vbi hoc pulchre limitat.

† ex C. Theodosiano lib. 8. ti. vlt.

† hāc legē citant Leo & Anthemius l. 5. j. eo. Contius.

C Onstitutionis] CASVS. Hæc lex, superioris legis est expositio: quia quicquid filius lucratur ab vxore sua, vel vxor à marito, totū patri acquiritur quantum ad usumfru. sed hoc modò intelligendū est, non de dote & donatione pp nuptias: quia si gener meus moriatur, dos quā dedi pro filia mea pleno iure ad me reuertitur, & sic vxor filij mei, quę est

nurus

nurus mea, decedat, donatio propter nuptias pleno iure A ad me reuertitur. Accur.

a Sancimus.] id est confirmamus. Alij subaudiunt, circa capitulum: & facit mentionem de prima l. huius tit.

b A marito.] vxor.

c Collata.] inter[illegible]

d Retardetur. [illegible] s. de don. ante nup. l. si constante, circa princip. & in auth. vt liber. decet. §. si quis autem, ibi, nam si ea &c. colla. 6. Et sunt hic ar. ut & dos ad patrem redeat etiã liberis existentibus, vt ff. de iure dot. l. iure, in princ.

e Præmium.] s. semissem pro tertia parte bonorum, ut oportet.

e Præmium.] dimidiam vsusfructus. olim tertiam dominij, vt j. eo. l. cum oportet, §. cum aũt.

Quod scitis] Ista lex est aliquãtulũ difficilis & vtilis, & habet duas partes principales. Secunda ibi, Sin aũt. Bal. CASVS. Quod dicitur in l. superiori, habet locũ filijs non extantib. Alioqn si filius tuus vel filia habeant ex se liberos, prius trãsmittunt ad filios q̃ ad patrẽ vel ad auũ, & prius ad patrem quàm ad auum.

f Quod scitis.] id est statutis s. eod. l. 1 & 2 ibi, cæterarũ rerum quæ ex substantia.

g Donationem.] quam à suo marito lucrata est.

h Dotem acquiri.] intellige cum pacti erant de lucrando, quocunq; modo matrimonium solueretur.

i His] ad quos talia lucra venerint.

k Ad liberos.] præferuntur enim filij in succedendo, ut s. communia de suc. l. fina.

l Peculij.] quod est alibi, scilicet cum filios non habet, ut ff. de castren. si pecu. lio. l. 2.

m Acquirẽdæ sunt] scilicet quantum ad proprietatem vsusfructus nanque perseuerat.

n Sin autem.] prosequitur in filia lucrante tantum, cũ supra dixerat de filio.

ADDITIO. Hic §. secundum vnã lecturam, quam videtur ponere glos. in verbo, tam patre, hoc dicit ẽm Bart. hic, nepote decedente in bonis quæsitis à matre vel linea materna, auus maternus præfertur paterno. Per hunc tex. dicit idem Bart. in auth. itaque. s. cõmu. de succes. q̃ quando veniũt ad successionem parentes, parẽtes ex parte matris præferuntur in bonis quæsitis ex materna linea: & parentes ex parte patris præferuntur in bonis quæsitis ex latere patris, pro quo reputat hunc text. singularem. Item adde q̃ idem Bartol. in l. post dotem, in fi. ff. solut. matrimo. dicit hic esse casum singularem, qui nõ est alibi: q̃ quando pater dedit dotẽ filię, & eã stipulatus est pro filia, q̃ mortua filia sine liberis patre & matre & fratribus superstitibus, pater solus succedet in dotem. quod sequitur Ro. consi. xl.

o Tam patre.] lucrãtis, nõ suo nepotis. Accur.

p Auo paterno.] lucrantis, qui est proauus morientis.

q Ex matre.] lucrata ex pacto: licet p̃mortua: nam sic fuerat pactum.

r Linea.] lucrãte.

s Ad patrem.] qui p̃ximior est in gradu, ut in authen. de hæred. ab intesta. §. 2. coll. 9.

t Eius.] lucrantis, qui est auus morientis.

u Reseruando.] nõ ergo perit vsusfruct⁹ patri vel auo p̃mortuo proprietario: licet hoc dixerit P. vt & dixim⁹ s. ti. 1. l. 2.

Quæcunque.] CASVS. Pater habet vsumfruc. ĩ his q̃ filius lucrat⁹ ẽ vel filia: sed ptãtẽ alienandi nõ hẽt: p̃prietas pertinet ad illos qui nascunt ex filijs vel filiab. etsi non ex illa vxore susceptos à qua aliquo titulo hec bona ad maritũ peruenerũt: & sic indistincte ad mittuntur. sed si filij non extant, pertinet ad fratres: si si fr̃es non extãt, pertinet p̃prietas ad patrẽ vel ad auũ.

x Ex dote.] hoc ex pacto.

[illegible]pitulum clariore interpretatione sancimus, a vt q̃ per filios, nepotes, pronepotes, itemque filias, neptes, proneptes, quamuis in potestate sint, minimè acquiri patri decreuimus, à marito b vel vxore quocunque titulo collata, c siue vltima transmissa uolũtate: nullus ad id quoque pertinere existimet, quod ab ipso parente datũ, vel dotis vel ante nuptias donationis causa pro vna ex memoratis personis præstitum fuerat, vt minimè ad eum, si casus tulerit, reuertatur.

¶ Prospiciendum ẽ enim, ne hac iniecta formidine, parentũ circa liberos munificẽtia retardetur: d sed vt his potestatis iure ad parentes reuersis, cæterarum rerum * quæ ex substantia speciali cõiugis ad superstitem deuenerant, quãuis idem in sacris sit, fructu tamen solo atque vsu parentibus deputato, dominium ei qui à coniuge, vel quæ à marito meruit, reseruetur: parente propter emãcipationis beneficium, si voluerit, sicut in maternis rebus, vel quę per eandẽ lineam veniũt, prẹmium e habituro. Da. X. Kal. Mar. Felice & Tauro Conss.

Filijfamilias in lucris nuptialibus liberos suos habent hæredes. hoc primo. Si dicti liberi postea moriuntur, auus eorum paternus in dictis lucris retinet vsumfructum. maternus vero auus eorum in proprietate à se datorum succedit. Bald.

III. Iidem AA. Florentio P.P.

Quod † scitis f prioribus continetur, nec à filia quæ in potestate est, donationem g ante nuptias patri, nec à filio dotem acquiri, h eo addito confirmamus, vt defunctis his i adhuc in potestate patris, si liberis extantibus moriantur, ad liberos k eorum eędem res iure hæreditatis, non ad B patres iure peculij l transmittãtur, nec per nepotes auo videlicet acqrẽdæ. m

¶ Sin autem n idẽ nepos superstitibus tàm patre o quàm auo paterno p diẽ suum sine liberis obierit: eorum dominium, quę ad ipsum ex matre, q vel ab eius linea r peruenerint, non ad auum, sed ad patrem s eius t perueniat, vsufructu videlicet in huiusmodi casibus auo (dum C supererit) reseruando. u Dat. VII. Idus Septembr. Constantinop. Theodosio A. XVII. & Festo Conss.

Lucra nuptialia, vel alia qualibet filijs obuenta quærũtur quo ad vsumfructum parentibus qui habent in potestate lucrantes, & si dicti lucrãtes postea moriuntur, nihilominus perseuerat, sed proprietas primo defertur liberis lucrantis, secundo fratribus consanguineis & vterinis, tertio vterinis tantum, quarto ad parentes proxime defunctorum, quinto iure peculij reuertitur ad parentes, qui lucrantem in potestate habuerunt: alienatione videlicet rerum interdicta habentibus vsumfructum. Bal.

D IIII. Impp. Leo, & Anthemius AA. Erythrio. P.P.

Quæcunque res ad filium vel filiam, nepotes, siue pronepotes vtriusque sexus in potestate constitutos, ex priore, uel secundo, aut tertio, seu numerosiore † coniugio peruenerint, ex dote, x vel qua-

* aliàs, cæterorum quæ, aliàs, cætera q̃.

† Ex nouella Theodosij de paternis & maternis bonis. tit. 6. Cõtius.

† ergo licet quartò nubere, quod tñ Constãtinus Harmenopulus ait esse vetitum. Contius.

Dona-

cunque donatione, [a] seu A hæreditate, [b] vel legato vel fideicommisso: earum rerum vsque in diem vitę suæ pater, vel auus, vel proauus vsumfructum habeant: easdem res quocunque modo alienandi, vel pignoris seu hypothecæ iure obligandi facultate eis penitus interdicta: [c] dominio videlicet earum apud filios [d] & nepotes [e] siue pronepotes vtriusq; sexus permanente, etiam B si ex eodem matrimonio [f] procreati non sint, [g] ex quo eædem res parentes eorum, qui queve in potestate sunt, fuerint deuolutæ: eo videlicet obseruando, vt morientium fratrũ sororumve portiones, qui quæue ex eodẽ matrimonio [h] progeniti vel progenitæ sunt, primo quidem ad liberos eorum (vt dictum est) si tamẽ fuerint, deinde his nõ extantibus, C ad superstites tantummodo fratres [i] vel sorores eorum perueniant, aut ad superstitem, si ex ijsdem [k] fratribus aut sororibus vnus vnave remanserit. Omnibus autẽ qui ex eodem coniugio fuerint procreati, defunctis: tunc demum ad eos qui ex alio [l] sunt matrimonio editi, easdem res pro virili parte peruenire statuimus: nulla autem ex memoratis personis existente, pa- D rẽtes eorũ eas pcipere. [m] ¶ Parentibus verò, quorũ sub potestate sunt, vsumfructum duntaxat habituris, memoratas res iure ptãtis alienandi vel obligandi licentiam denegamus: non prohibendis ijsdem liberis, qñcũq; sui iuris fuerint, nulla tpaliprę scriptione obsistente, easdem res oĩbus modis vendicare: nisi fortè postquã a ptãte parẽtũ eos cõtigerit liberari, tñ tpis effluxerit, vt ex continua & inconcussa tenentis possessione eorũ intentio excludat. [n] Da. V. Kal. Mar. Martiano & Zenone Conss.

Sicut quæsita à marito vxor non acquirit patri nisi quo ad vsumfructum, sic nec quæsita a sponso. Sal.

V. Iidem AA. Nepotiano magistro militum Dalmatię.

NON sine [o] ratione de negotio quod inter matremfamilias, cuius vestra suggestio meminit, & germanum eius vertitur, magnitudo tua diuersis legibus ex vtraq; parte ꝓlatis, nostrã credidit cõsulẽdã esse clementiã: cũ mulier diuersis iuris lectionibus idẽ intelligi maritũ & sponsum niteretur ꝓbare, germanus aũt mariti nomen [p] illi soli qui nuptias contraxisset, ex recitatione constitutionis [q] diuorum retro principũ Theodosij & Valẽtiniani † (qua cauetur, quicquid maritus vel vxor ĩ ptãte cõstituti, inuicem sibi reliquerint, non pŕi acquiri, [r] sed ad eorũ iꝰ ptinere) ĩponere. ¶ Quamuis ergo significatione nominis, maritꝰ vel vxor post cœptum matrimoniũ intelligat, ex quo videlicet ĩducta est dubietas: attamẽ qa cõsequens est ambiguas atq; legũ diuersis interpretationibus titubantes causas benigne atque naturalis iuris moderamine temperare: non piget nos in præsenti quoque negotio, de quo sublimitas tua suggessit, æquitati cõuenientẽ Iuliani † tantæ existimationis viri atque disertissimi iurisperiti opinionẽ sequi: qui quidem de dotali prædio tractatu proposito, idem ius tàm de vxore, q̃ de sponsa obseruari arbitratus [s] est, licet lex Iulia de vxore tantum loquatur. Qua ratione tàm sponsalitiam donationem, quàm

Cum

[a] Donatione.] hoc ex contractu.
[b] Hæreditate.] hoc ex vltimo iudicio.
[c] Interdicta.] nisi pro vtilitate filij, vt j. eo l. fin. & ad hoc s. de secun nup l. si quis prioris, § fin.
[d] Apud filios.] s. lucrantes.
[e] Et nepotes.] succedẽtes patrib. suis, qui lucrati fuerĩt occasione maritali.
[f] Ex eodem matrimonio] ex quo lucrum ad filios peruenit.
[g] Non sint.] isti nepotes vel pronepotes. ad filios enim lucrantes referri nõ potest. multo magis ergo pertinent, si procreati essent ex eodem. & in eo casu quando sunt vnius matrimonij vel nõ, si vnus eorum decederet, primo suis liberis: Secundo fratribus vtrinque coniũctis, & sic eiusdem matrimonij: Tertiò fratrib. alterius matrimonij: Vltimò defũcti hæreditas auo: vt subijcit. & sic frater auo defuncti pręfertur per hæc iura, vt s. communia de success. l. fin. & de legiti. hæredibus. l. de emancipatis, quod hodie corrigitur per authen. defuncto, s. ad Tertull. & authenti. cessante. s. de legit. hær. Itẽ videtur ꝙ etiam iure authen. hic parens posset lucrari quantum lucrari posset ex pacto non existẽtium liberorum, vt s de secun. nupt. authen. sed & si quis. Sed certe ibi loquit cum parens qui lucratus est dotẽ vel donationẽ propter nuptias, transit ad secunda vota: tunc enim filius eius adipiscetur illud lucrũ. qui filius si moriat sine sobole, redit ad patrem lucrũ illud pro pacto non existentium liberorũ. at lex ista loquitur cum filius ipse vel filia lucratus est aliquid ex matrimonio suo: sibi quo ad proprietatem, patri quo ad vsumfructũ.
[h] Ex eodem matrimonio.] ex quo lucrum peruenit ad filios.
[i] Fratres.] s. pdictis vtrinque coniũctos.
[k] Ex ijsdem.] ex eodem matrimonio natis.
[l] Ex alio.] sed numquid ad eos primo, qui sunt ex eadem matre, si lucra ista uenerint à mr̃e, vel ab ascendentib. per matrem? Imò videtur hic parificare vterinos & consanguineos, non distincto vnde bona veniunt, & sic est pro P. ad id quod not. s. communia de suc. in authen. itaque.
[m] Percipere.] iure peculij olim, hodie iure hæreditatis, vt in auth. de hære. ab intest. §. 2. col. ix.
[n] Excludatur.] vt & j. de an. excep. l. 1. §. fin. & s. de bo. ma. authen. nisi.
[o] NOn sine.] Mulier à spõso lucrata erat donationem vel hæreditatẽ patre viuo: postea frater cum ea patri succedens, petit hoc cõicari, quasi in solidum patri quæsitũ: mulier dicit se sic habere præcipuum, vt haberet si à viro habuisset. habuerat enim à sponso.
[p] Nomen illi soli.] scilicet niteretur imponere, quod est j.
[q] Constitutionis.] quã habes s. eo. l. 1.
[r] Acquiri.] subaudi, quo ad proprietatem, sed non quo ad vsumfructum.
[s] Arbitratus] vt ff. de fun dot l. 4. & ad hoc j. ad leg. Iul. de adul. l. propter.

Casum ponit.

† L. 1. T. e.

† non extat, sed Caij. simil is in l. 4. ff. de fundo dotali. Contius.

CVm oportet.] CASVS. istius l. vsque ad finē talis est. Supra dictum est de his quæ acquiruntur filijs ex linea materna, vel ex matrimonio. Hic vult dicere de hisquæ acquiruntur filijs ex suis fortunis: puta quia mercator erat. pater habebis in eis vsumfructum, apud filiū ꝓprietate manēte. nec poteris ꝓprietatē in alios filios tuos si quos habeas vel extraneos transferre. in peculio castrēsi, vel quasi, nihil hēbis. Excipitur quādo quis aliquid reliqt filio tuo hac conditione, ne tibi vsusfructus acquireretur. Et quādo pr̄ mortuo uno ex filijs in portionē defūcti succedit vna cū fratribus defuncti ex parentibus cōiunctis, non habeat pater vsumfructum in portione fratrū. & hoc est quod dicit, attamen filius tuus à te rationē administrationis tuæ exigere non debet, nec habet bona tua propter hoc obligata, quia male gubernes res filij tui, uel male vtaris. Poteris enim vti fitui pro voluntate tua, & de vsuris poteris res cōparare, & in aliū quēcunque transferre. Sed si vsumfructum in rebus prædictis pater petere noluerit, alij hæredes petere non poterunt, quia tu petere non decreuisti: quia bene potuisti ei remittere ius petendi ad alios filios tuos.

[CVM AVTEM.] Pater quando filiū dimittebat à patria potestate, retinebat tertiam partem omnium bonorū et quo ad proprietatē: hodie ita nō est, sed habebit medietatem vsusfru. & hāc habebit siue dicat, siue taceat, qn̄ filium emancipat, nisi pr̄ expresse renunciet. Et est no. ꝙ filius habet oīa bona patris obligata ad hoc, vt si pater aliquid de suo alienet, possit plenam habere securitatem.

hereditatem, quā memoratus sponsus suam sponsam lucrari voluit, non acquiri patri, sed ad eam peruenire, benignius esse perspicimus. Dat. Kal. Iunij Leone. A. V. Cons.

Hodie bona vndecunque quæsita (dummodo non ex patris substantia) filiusfamilias non quærit patri, nisi quo ad vsumfructum: exceptis castrēsibus vel quasi, quæ pleno iure remanent filijs. & exceptis alijs tribus casibus in authen. hic positis. h. d. vsque ad §. non autem hypothecam. Sa. ic.

VI. Imp. Iustinianus A. Demostheni præfecto prætorio.

CVm oportet [a] similem prouidentiā tam patribus quàm liberis deferri, inuenimus aūt in veteris [b] iuris obseruatione multas esse res quæ extrinsecus ad filiosfamilias veniunt, & minimè patribus acquirunt: queādmodū [c] in maternis bonis, vel quę ex maritali lucro ad eos perueniunt, ita & in his quæ ex alijs causis filijsfamilias acquiruntur, certā itroducimus definitionē. Si quis itaque filiusfamilias vel patris sui vel aui vel proaui in potestate cōstitutus, aliquid sibi acquisierit, non ex eius substantia, [d] cuius in ptāte sit, sed ab alijs quibuscunque causis, quæ ex liberalitate fortunæ, vel laborib. suis ad eū perueniant: eas suis parentibus non in plenum, sicut antea fuerat sancitū, sed vsque ad vsumfructū solum acquirat: & eorum vsusfructus quidem apud patrē vel auū vel proauū, quorū in sacris [e] sit cōstitut', permaneat: dominiū aūt filijsfamilias īhæreat, ad exemplū tàm maternarum, q̄ ex nuptialibus causis filijsfamilias acquisitarū rerū. Sic etenim & parēti nihil derogabit̄ vsum fructum rerū possidenti: & filij non lugebunt, quæ ex suis laborib. sibi possessa sunt, ad alios transferēda aspicientes, vel ad extraneos, vel ad fr̄es suos, quod etiam grauius [f] multis esse vr̄: exceptis castrensibus peculijs, [g] quorum nec vsumfructū p̄rem vel auum vel proauum habere veteres leges cōcedūt. in his enim nihil innouamus, sed uetera iura intacta seruamus: eodem obseruando etiam in his peculijs quæ quasi castrēsia peculia ad instar castrensis peculij accesserunt. [h]

IN AVTHEN. vt lic. ma. & auiæ, in prin. colla. viij. consti. fina.

[a] Cum oportet.] quod dicit Constantinus in rebus maternis, & Arcadius in omnibus ex linea materna venientibus, vt s̄. tit. 1 l. 1. & 2. Item quod dicit Theodosius & Leo in dote & donatione nuptiali, & in cæteris donationibus, legatis quoque: & fideicommis. inter coniuges relictis, vt s̄ eo. l. 2 & 3. & l. quæcunque, idem dicit hic Iustinianus in omnibus cæteris aduentitijs, & dic oportet, id est decet. & sic accipitur. ff. de iustit. & iur. l. 1. in princ.

Oportet pro decet aliquādo accipitur.

[b] In veteris] nō vetustissimi. quia vetustissimo omnia quærebant, vt instit. per quas perso. no. acquiri, in princ. sed de iure quod erat ante se, Iustinianus dicit.

[c] Quemadmodum.] exemplificatiue.

[d] Ex eius substantia.] ex substantia patris esse videtur, si aliquid contemplatione patris datum est filio, ut arg. ff. de acquiren. hære. l. aditio, & de vulga. substit. l. sed si plures, §. in arrogato. Item si pater dedit ei fundum, vt inde se aleret, & inde postea quæsiuit fructus, dicuntur ex re patris, ut ff. ad Trebell. l. balista, & de vsur. l. in fideicommissi, §. nonnunquam. Sed quid si pecuniam dedit pater filio, ipse aūt filius inde vsuras acquisiuit? Videtur idē: nā dicitur instit. per quas perso. no. acq. §. 1. ex re patris, vel eius rei occasione, & pro hoc est dicta lex, sed si plures, §. in arrogato, licet sit arg. contra ff. de verbo. signi. l. vsura pecuniæ, & argu ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si. Item ꝙ sic large accipiatur ex re patris, habes. ff. de iu. dot. l. 5. vsque ad § si pater. Item quid si dubitetur vnde acquisierit? Res. Ioan. hoc præsumi, ex qualitate personarū. Quid enim si filius nihil scit operari, & negligēs sit, & pater diues sit? Præsumam ex re patris tūc esse. Et ecōtra si studiosus filius, & pauper sit pater: præsumā ex aduentitia causa quæsitum, argu. s̄. arbi. tut. l. si defunctus, sed in vxore præsumitur semper ex bonis viri habere, vt s̄. de dona. inter vir. & vxo. l. etiam, & ff. de dona. inter vi. & vx. l. Quītus. Vel dic refert quis petit, an frater vt cōiceit: an ipse qui quæsiuit, petit vt precium habeat: & sic qui agit, probet, vt ff. de proba. l. ei qui.

Filio data patris contēplatione, videnē ex patris substātia processisse.

Bona quę hēt filiusfami. vnde præsumantur quæsita.

[e] Sacris.] scilicet vinculis.

[f] Grauius.] No. vt hic, & j̄. eo. l. §. sin autem res, in fi. & ff. de lega. 2. l. cum pater, §. euictis.

[g] Exceptis castrensibus peculijs.] Hic not ꝙ quoddam peculium est profectitium, scilicet quod acquirit filiusfamilias de rebus paternis: de quo modo dixi ꝙ patri ex toto quæritur. Est & castrense, quod in castris quæritur, vt ff. de castren. pecu. l. si castrense, & l. si forte. Est & quasi castrense, quod in ciuitate quæritur ex publica causa, vt salaria ex publico, vt s̄. de inoffi. testa. l. fina. & de his subijcit hic. Est & aduentitium, de quo modo dixi.

[h] Accesserunt.] castrensia ergo & quasi non quæruntur patribus etiam quo ad vsumfruct. Sunt & alij casus in quibus similiter pater non habet vsumfruct. & sic lege hic authen. excipitur &c. quæ est in authen. vt lic. ma.

ma.& auiæ, in prin.colla.viij.

a Excipitur. Perueniat] scilicet vsusfructus, ut in cor. & datur curator huiusmodi rei, cum pater non habens vsumfructum non sit legitimus administrator, ut in eodem cor. est, & ad hoc vt huiusmodi lex possit apponi in authenti. de alie. & emhpy. §. sanctissimas, col. 9. & j. proxi. authen. itē hæreditas, in fi. quā hic lege post istam. Et est illa sumpta de hær. ab intest. §. si uero cum, col. ix.

b Item hæreditas] quia non habet pater. s. vsumfructū in parte filij, & hoc si filius coniunctus erat defuncto ex vtroque parente, ut in corpore continetur. Vel dic, hæreditas &c. s. defertur filio pleno iure.

c Admittitur.] acquiretur ita filio, ut non habeat vsumfructum.

d Forsan.] hic versus male hic ponitur, dic ergo quod debet esse in fine superioris authen. nam ex illo cor. scilicet ut li ce. ma. & auiæ, circa prin. ibi, hoc itaque non solum &c. ac si dicatur, sicut mater vel auia dare potest hac lege, vt vsusfructus non acquiratur patri, sic & extraneus. Sed forte Ir. qui sic posuit, intellexit quod si extraneus instituit me & filium meū, quod in sua portione non habeam vsumfructum, sicut si successissem cum eo alteri filio, & sicut cū filius meus emancipatus instituitur à matre vel ab aliquo ascendente per matrem, ut s. de bonis ma. l. 3. Excipitur ēt alius casus qui est ī auth. idem est, quā hic lege, quæ est in cor. vt nul. iudi. §. quia vero, colla. ix. decus.

Contra uoluntatem testatoris vel contrahentis patri non acquiritur vsusfructus. Bald.

Excipitur quod eis datur vel relinquitur ab aliquo parentum, conditione hac adiecta, ne ad patrem perueniat [a] vsusfructus.

IN AVTHEN de hæredi. ab intesta. ve. § si vero cum, coll. ix. consti j.

B

Quando pater habet consortium proprietatis, non habet vsumfructum in filij portione. Bald.

Item hereditas [b] fratris sororisve, ad quam vnà cū patre admittitur, [c] & forsan [d] si aliunde quæratur lege prædicta.

IN AVTHEN. vt nulli iud. §. quia vero, colla. ix. consti. ix.

Hic habes casus in quibus patri non quæritur vsusfructus. Bal.

C

Idem est in his quæ ex lege [e] deferuntur liberis, parentibus præsumentibus soluere matrimoniū sine causis lege definitis.

Finit Authentica.

Sequitur tex. l. Codicis.

Sub hac tamen definitione hunc legis articulū inducimus, vt in successione quidem earundem rerum quæ extrinsecus filijs familiàs acquiruntur, iura eadem obseruentur, quæ in maternis & nuptialib. rebus statuta sunt. [f]

e Idem est. Ex lege.] scilicet ista, vt in cor. & etiam antiqua, ut & s. de diuor. l. consensu, §. pen. mittuntur enim dissoluentes matrimonium in monasterium cum tertia parte rerum: & duæ filijs seruantur, in quibus pater vsumfructum non habet. An autem in cæteris rebus aduentitijs taliū filiorum pater retineat vsumfructum? Puto quod sic. nam non mittitur in monasteriū vt fiat monachus, sed quasi poenitentiam acturus. Item si pater fructuarius monachatur, an extinguitur vsusfructus quem habet? Videtur quod sic, cum pro mortuo habeatur, ut s. de episco. & cler. l. deo nobis, §. 1. Sed certe non quo ad comedendum est mortuus, & ideo non finitur. Sic ergo nota casus in quibus non quæritur patri

Vsusfructus an perdatur per monasterij ingressum.

A vsusfructus, scilicet in castrensi, item in quasi castrensi, vt in l. cum oportet, §. exceptis. Item in tribus casibus quos habes in tribus authen. & sic sunt quinque. Et est sextus, si pater remittat, ut in hac l. §. sin autem. Item septimus quando adit aliquam hæreditatem patre nolente, vt j. eod. l. fi. §. sin autem patre. Est & octauus quādo filio legatur seruus, ut eū manumittat, ut j. eod. l. fin. §. fin. Item nonus, scilicet si vsusfructus legatur filio. Nam seruitus seruitutis esse nō potest, ut ff. de vsufruct. lega. l. 1. Itē decimus si donauit Imperator filiofamilias, ut j. eo. l. cum multa. Vel forte hoc casu pater habeat cōmoditatem fructuum.

Vsusfructus aduētitiorū filij in multis casibus patri non quæritur.

f Statuta sunt.] s. eod. l. quæcunque, & sic corrigitur hæc sicut illa per authen. defuncto, & per authen. cessante.

Pro rebus filij quas pater administrat ratione sui vsusfructus, filius hypothecam non habet in rebus paternis, nec rationem administrationis a patre potest exigere, nec patrē impedire de acquisitis ex prædictis rebus quomodo voluerit disponere, & si pater remiserit vsumfructum filio, cæteri filij ab eo non possunt petere, etiam patre mortuo. h. d. vsque ad §. cum autem. Sal.

Non autem hypothecam [g] filijfamilias aduersus res patris viuentis adhuc seu iam mortui sperare audeant, nec ratiocinia ei super administratione inferre: sed tantummodo alienatione vel hypotheca suo nomine patribus denegata, rerum habeat parens plenissimam potestatem vti fruiq; his reb. quæ per filiosfamiliàs secundū prædictum modum acquiruntur,

C & gubernatio rerum earum sit penitus impunita: & nullo modo audeat filiusfamiliàs vel filia, vel deinceps persona, vetare eum in cuius potestate sunt, easdem res tenere, aut quomodo voluerit gubernare: vel si hoc fecerint, patria potestas [h] in eos exercenda est: sed habeat pater vel aliæ personæ quæ superius enumeratæ sunt, plenissimam potestatem vti frui, guberna-

D reque res prędicto modo acquisitas.

g Non autem hypothecam.] Not. duo dicit. primum administrationis rationem non reddendam, sic & s. de epi. & cleri. l. orphanotrophos, & j. eo. l. fi. §. hoc proculdubio. Sed ar. cōtra j. eo. l. fi. §. sin autem æs alienum. Aliud, quod bona patris filio non sint obligata pro mala administratione: cui secundo dicto est contra j. ea. l. §. fin. Sol. hęc corrigitur. Vel hic loquitur de expressa, ibi de tacita. vel ibi in rebus materni generis, & in rebus nuptialibus: hic in alijs. Vel verius non habet filius hypothecam, quia male sit vsus pater, vel male gubernet, ut hic dicit, sed ut rem alienatam à patre, vel eius consequatur precium, ut ibi, & j. eo. l. fin. § non habente licentiam.

Patris bona nō sūt filio obligata pro mala administratione.

h Patria potestas.] vt eum. s. corrigat verberando, ut j. de pa. potesta. l. 3. & ff. de fur. l. serui & filij. Erubescit enim lex filios fieri castigatores parentum, ut hic, & in auth. de nup. §. si vero expectet, colla. 4. ibi, & circa talium &c. & s. tit. 1. l. 6. in fi. Sed arg. contra ff. de cōdic. cau. da. l. 3. §. 2. Item fallit in casu quod hic dicit. vbi pater plenissimam potestatem non habet, vt j. de sen. pas. l. fi.

Filij parētes castigare non debent.

ADDITIO. Tu dicas cū Bar. hic, vbicūq; pater dissipat bona filij: si quidē filio ad ipsa bona pōt dari regressus, quia vendit res immobiles, quæ non consumuntur: tunc filius non potest reprehendere patrem: ita loquitur hic. si vero dissipat res mobiles, quæ non possunt apparere, & pater soluendo non esset, & esset homo ma-

la

¶ Et si q̃d ex vsu earũ pater, auus, vel proauus collegerit, habeat licẽtiã, quẽ admodũ cupit, hoc disponere, & in alios hr̃des trãsmittere: vel si ex earũ rerũ fructibus res mobiles vel immobiles,[a] vel se mouẽtes cõparauerit: eas ẽt quõ voluerit habeat, & trãsmittat, & in alios trãsferat, siue extraneos, siue liberos suos, seu q̃libet personam. ¶ Sin aũt res sibi memorato[b] mõ acquisitas parens noluerit retinere, sed apud filiũ aut filiã, vel deinceps personas reliquerit: nullã post obitum eius licentiã habeãt hæredes alij patris vel aui vel proaui eundem vsumfructũ, vel quod ex hoc ad filiosfamiliàs p̃uenit (vtpote patri debitũ) sibi vendicare: sed quasi diuturna donatione in filiũ celebranda, q̃ vsumfructũ detinuit, quẽ patrem [eius] habere oportuerat, ita causa intelligatur, vt eundẽ vsumfructum post obitũ patris ipse lucretur[c] parẽte ius exactionis quasi sibi debitæ à filio, q̃ vsumfructum cõsensu eius possidebat, suę posteritati vel successioni minime transmittente: quatenus in omni pace inter se successio eius pmaneat, nec altercationis cuiusdã (maxime inter frẽs) oriatur occasio.

Pater habet solum hodie dimidiũ vsusfructus in præmium emancipationis, etiam si nihil in emancipatione dictum fuerit. h. d. vsque ad §. sed cum tacitas. Sal.

Cũ autem Cõstantiniana[d] lege cautũ erat, si filijfamiliàs ab his qui eos in potestate hñt, nexu paterno per emancipationẽ liberentur, debere patrem tertiã partẽ bonorum quę acquiri nõ solent,[e] quasi remunerationis gratia à filio accipere vel retinere,

A & ex hac causa iterũ pars non minima substantiæ liberorum adimebatur: sancimus huiusmodi casu interueniente, & emancipatione liberis imposita, nõ tertiam partẽ dominij rerum minime acquisitarũ, sed dimidiam vsusfructus apud maiores[f] qui emancipationem donãt, residere: exceptis & in hoc casu castrẽsibus & quasi castrẽsibus tantummodo pecu-

B lijs, quibus nihil ex hac cã deminuitur. Sic enim nec liberis cuiuscũq; sexus aliquid dominij auferetur, & patribus amplioris[g] patrimonij vsusfructus assignabitur. Hoc obtinente & si in emancipatione sibi parentes hoc minime seruauerint. sed nisi[h] specialiter, vel in emancipatione huic pręmio renunciauerint, vel donatione facta sese & ab huiusmodi bene-

C ficio alienauerint, & in liberos hoc trãstulerint: manere apud eos etiã tacentes ius & beneficium vsusfructus retinendi, vt post obitum eorũ vsusfructus in omnibus memoratis causis ad eos[i] perueniat, quorũ dominiũ est. secundum quod iam diximus:[k] in successionibus eorum omnibus seruandis quæ de maternis & nuptialibus bonis consultissimis legibus[l] definita sunt.

Tacita hypotheca in rebus patris filio concessa, competit à tempore inchoatæ administrationis non a tempore male gestionis. hoc dicit vsque ad fi. Sal.

Sed cũ tacitas hypothecas tam veteres leges in quibusdam certis casibus introduxerunt,[m] q̃ nos[n] in maternis cæterisq; dona-

D tionibus[*] quas seruare necesse est, & dubitabatur[o] ex quo tempore hypothecas competere oportet, vtrumne ab initio, an ex eo tempore ex quo male aliquid gestum est: cõpendiosa narratione interpretamur initiũ[p] gerendæ vel deferendæ[q] administrationis vel obseruationis[r] esse spectandum, & non tps ex quo male aliquid gestũ fuerit. Recitata in nouo cõsistorio palatij. DN. Iustiniani. Dat. III. Kal. Nouemb. Decio. V. C. Cons.

[*] rebus.

Donata à principe vel ab Augusta, non quæruntur patri etiam quo ad vsumfructum, sicut nec castrensia. Salicet. post Bald.

Idem A. Iuliano præfecto P.

CVm multa priuilegia imperialibus do-

---

læ vltæ: tunc potest ei administratio interdici, ut d. l. fi. ȷ. de sentent. passis. facit. l. imperator. ff. ad Trebel. Acc.

[a] Mobiles, uel immobiles.] sed an extinguatur vsusfructus patris rei mutatione, si pater ædificat domũ in solo filij? Rñ. nõ, cum adhuc duret aduentitium: & sic ususfructus durat. secus in alio vsufructuario, vt ff. de vsufr. l. quotiẽs §. fi.

[b] Memorato.] quo ad usumfructum.

[c] Lucretur.] non explicat an teneat remissio uel diuturna donatio viuente patre, sed morte eius dicit eam confirmari.

[d] Cum autem Constantiniana.] quam non habemus.

[e] Non solent.] Sed quæ sunt, quæ non quæruntur patri tẽpore Constantini? Respon. à matre delata, ut supra tit. 1. l. 1. & idẽ quod hic, habes institu. per quas perso. no. acq. §. hoc quoque.

[f] Maiores.] id est parentes.

[g] Amplioris.] quia dimidiũ vsusfructus habebit in omnibus aduentitiis, non solum in maternis.

[h] Sed nisi &c.] ut & ȷ. de emancip. lib. l. fi. sed in eo qui manumittit seruum, cõtrariũ seruatur: quia videtur donare peculium nisi expressẽ retineat, vt infra de peculio eius qui libe. me. l. 1.

Seruũ manumittẽs, peculium donare videtur.

[i] Ad eos.] scilicet filios emancipatos.

[k] Diximus.] ȷ. de bo. ma. l. j. 2. & 3.

[l] Legibus.] supra e. l. 3. & 4. Acc.

[m] Introduxerunt.] vt per totũ titu. C. & ff. in quibus cau. pig. ta. contra.

[n] Quàm nos.] vt & ȷ. qui po. in pig. ha. l. fi. & supra de sec. nu. l. si quis prioris. §. fi. habes ergo pro constanti, res patris filio obligari. & sic est cõtra s. ead. l. §. nõ autem. Sol. ut ibi.

[o] Dubitabat.] in nostro casu: quo eodẽ modo constat contractam hypothecã.

[p] Initium.] sic ergo pignorum obligatio pręcedit personalem, sicut fideiussor, vt institu. de fideiu. §. 1. & ad hoc. ff. qui po. in pign. l. 1.

[q] Deferendę.] id est tempore quo filius quæsiuit. nam tunc potest gerere vel nõ gerere.

[r] Obseruationis.] pro eodẽ: ideo quia per gestionem bona seruantur.

CVm multa.] CASVS. Princeps vel Augusta in filiumfa. titulo donationis, vel legati, vel fideico. aliquid transtulit: an in eo patri acquiratur vsusfructus proprietate apud filium remanẽte, quæritur? Dicitur quod non: sed ad similitudinem castrẽsium plenam proprietatem consequitur filius. vt enĩ &c.

a Præstita sunt.] et ſ. de donat. inter uirum & vxo. l. pe. & j. de dona. l. sancimus. §. 1. & sic de similibus ad similia procedit.

b Alias.] s. fortunas Accur.

Cum non solum.] CASVS. In princi. ponit hæreā gam, scilicet quod in superioribus. ll. dictum est recitando, scilicet quòd pater habet vsumfru. in rebus maternis filiofamil. quæsitis, nec solum in his, sed & in aliis rebus. Vnde circa materiam istam plures oriebantur altercationes. Dic ergo sic: Filio tuo erat delata hæreditas, aut est plenæ ætatis, puta. 25. ann. aut ultra. 7. ann. tamen citra. 25. aut est. 7. annorū. Primo casu dicit: te iubente uult adire hæreditatē, aut non. si nō, tu vero uolueris, poteris, & ad te spectabit commodum & incommodum, & ages aduersus debitores hęreditarios, & actionē suscipies: nec filio tuo aliqđ generatur pręiudiciū. Si tu nolueris, ille vero uoluerit: eam adire poterit, & pleno iure acquiret sibi, & omne damnum & emolumentum ipsum sequetur. Si tamen agere uelit vel conueniatur, requirendus est tuus consensus. & hoc in prima. Si uero maior. 7. an. minor. 25. & uult adire hæreditatem sibi delatam, potest: & si illā hęreditatem gubernare noluerit pater, qui nec aditioni cōsensit dabit curator illi hæreditati: & siue repudiauerit, filius verò accepit: siue e conuerso, & filius se deceptū dicat in vtroque casu, poterit filius restitui. Si uero filius noluerit, & tu uolueris eam adire, pleno iure eam consequi poteris: sicut supra, in secūda parte. l. dictum est. & hęc sunt vera ī filio famil. pagano. Si vero fuerit miles, & hæreditatem sibi delatam recusauerit, poteris eam, licet ex castrensibus actionibus quæsitam, pleno iure consequi, hoc est quantum ad proprietatem & quantum ad vsumfructum, quasi ab initio fuisses hæres institutus: & ad te commodum & incommodum pertinebit filio nullo imminente pręiudicio. & hęc sunt uera quando filius tuus non uult, aut e conuerso. & hoc in tertia.

nationibus iam præstita sunt, [a] dignum incrementum & his cōferre nostra dignata est clementia. Si quis igitur à serenissimo principe vel à piissima Augusta siue masculus siue fęmina donationes sit consecutus vel consecuta, siue mobiliū, siue immobiliū, siue se mouētium rerum, filiusfamiliàs tamen constitutus vel constituta, habeat huiusmodi res omni acquisitione absolutas, & nemini eas acquirat, neque earum vsumfructum pater vel auus vel proauus sibi vendicet: sed ad similitudinem castrensis peculii omnem facultatem in eas filij vel filiæfamilias habeant. Vt enim imperialis fortuna oēs supereminet alias, [b] ita oportet & principales liberalitates culmen habere præcipuum. Dat. proposita. XII. Kalen. April. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

† aliàs. Si qui igitur a serenissi. princ. vel a piiss. Aug. siue masc. siue fœ. donationes sit consecu. &c.

Filio in potestate maiore annis vigintiquinque hæreditatem recusante adire vel quærere, id quod quæsitum quæreretur patri quo ad vsumfructū, pater solus potest sibi quærere: & ei & in eū dabuntur actiones, nō in filium: similiter & e contra cogitur tamen pater filio in iudicio agenti consentire. hoc dicit vsque ad. §. Sin autem in secunda. Salic.

VIII. Idem A. Ioanni P. P.

Cum non solum in maternis rebus quæ filiisfamilias deferūtur, sed etiā de aliis omnibus quæ acquisitionē effugiunt (& maximè post nouellam nostri numinis legem, [c] quæ omnia quæ extrinsecus ad filiosfamiliàs perueniunt, & non ex paterna substantia sunt, non esse acquirenda patribus statuit, nisi tantummodo ad vsumfructum) variæ altercationes exortæ sint, & varius euētus variusq; cōtinetur tractatus, [a] & semper in iudiciis versantur: necesse est [d] vtiliter & apertissime omnia dirimere.

B

¶ Sancimus itaque in omnibus rebus quæ effugiunt quidem dominii acquisitionem, sed vsusfructus tātūmodo patri offertur vel aliis parentibus à filiosfamiliàs cuiuscunque gradus uel sexus, siue pater adire [e] filiūfamiliàs integræ ætatis compellit, & ille reclamandū existimat, siue filiusfamiliàs adire cupit, & pater in contrarium inclinat: liberam habere licētiam & patrem ipsum sibi adire hæreditatem recusante filio, [f] & omne siue damnum siue lucrum in suam habere fortunam, nullo ex hoc præiudicio filio generando. Siue e contrario patre recusante filius adire hæreditatem voluerit: nullam acquisitionem, nec usumfructum patri offerri, sed ipsum filiū sibi imputare si quid ex hoc contigerit, nulla actione neque contra patrem danda, [g] vbi aduersus eius voluntatem filius hæreditatem, vel legatum, vel fideicommissum, vel aliud quicquam ex quocunque titulo siue donationis siue contractus [h] alterius sibi acquirere maluerit: neque

C

D

c Legē.] quā habes s. eo. l. cum oportet.

d Necesse est.] subaudi, ideo &c.

e Adire.] hæreditatem puta. Vel dic, adire generaliter, id est lucrum inire vel acquirere.

f Recusante filio.] in hoc corrigitur ius vetus. nam non aliter poterat olim talis hæreditas quæri, nisi præcedente iussu patris filius adeat: ut ff. de acquir. hæred. l. si quis mihi bona. §. iussum, & ff. ad Trebellia. l. seruo inuito, in princip. Item an habeat hoc locum, si filius habeat substitutum? arg. quòd sic. j. eod. in fi. Nam pater & filius eadem persona reputantur: ut s. de impub. & aliis substitu. l. fi. Itē an idem, si uocetur ab intestato filius? Videtur quod non: vt j. eadem. l. in fin. Sed ad huc puto idem propter prædictam rationem: quia eadem persona cum filio videtur. Item an idē in seruo, ut eo non uolente adire (quod potest etiam domino uolente) ut scilicet admittatur dominus? R. n. non puto: vt s. de hære. institu. l. cum proponas. Item an idem in querela, si filius delatam sibi querelam recusat, an deferatur patri? Respond. non: ut ff. de inofficio. testa. l. Papinianus, in princ.

g Danda.] creditori hæreditario vel similiter.

h Contractus.] non ergo est hæc lex specialis in hæreditate tantum vel in his quæ in ultima volun tate tantum relinquuntur, sed etiā in contractibus inter uiuos, ut & infra eo. §. fin. & sic est contra ff. de pecu. l. si quis seruum. §. etiam, vbi dicit patrem vel dominum teneri inuitum. Sed nō tenetur in solidum, ut hic dicit, sed peculio tenus, ut ibi.

a contractus.

Pater & filius eadē persona reputantur.

Sancti

a Simili modo.] & hoc est nouum ius. nam olim tantũ. A 4. vel. 5. immo. 6. actiones competebant filiofamilias: ut ff. de ac. & ob. l. filiusfamilias, & l. in factum. Sed hodie omnes ex aduentitia causa: ut hic, & habes. ff. de iudi. l. si longius. §. 1. Accur.

b Imponenda.] captis pignoribus, ut instit. de satisd. tut. & cur. §. quibus cõstitutionibus: vel indicendo multã, vel aliis remediis prætoriis, ut ff. de ven. insp. l. 1. §. quid ergo. Argu. tamen cõtra infra de acqui. si. per atto §. fi. Quid ergo si pater interpellatus non consentit, & iudex procedit in causa: an valet iudicium? Videtur valere, quasi sufficiat patrem propter hoc interpellari ut arg. ff. ut in poss. leg. l. 1. §. non exigitur. E contra quod non: quia cum effectu debet consentire. argu. ff. quod quisque iur. l. 1. in fi. quod videt tutius. Sed si pater cõpulsus consentit, uidetur iudicium non valere, ut ff. de iudi. l. 2. circa prin. & ff. de aucto. tu. l. 1. §. fi. Sol. illud quando quis cõpellitur agere vel defendere: [1] hic sit agẽti cõsentire. Itẽ si procuratorio nomine agat filius, quod potest: ut ff. de proc. l. filiusfamilias. §. ipse quoque filius: an egeat patris consensu? non videtur, cum non agatur circa peculium, sicut hic loquitur. E contra quòd sic, scilicet quod egeat: quia qui non admittitur pro se nec pro alio sine consensu patris. nam nemo admittitur pro alio, quin & pro se admittatur. Sed aliqui pro se admittũtur, qui pro alio nõ, ut ff. de postu. l. 1. § 2. & est ratio secundum P. quia videtur filius non esse integer homo ad agendum. sed medius: unde nec præscriptio ei currit: ut infra de anna. exce. l. 1. in fi. Sed per patris cõsensum redintegratur: quod in seruo non potest esse, cũ ipse nec medius homo sit: & ideo non agit etiam domino consentiente: ut infra de iudi. l. seruus. [2] Quid in tutore? Dic quòd potest sine consensu patris: ut ff. de in ius vocan. l. quæsitum. Item quid in præcepto facto ei confitenti in iudicio? Videtur quòd nec hoc valeat, nisi & pater consentiat, cum sententia sit, & ex eo actio in factũ detur: & sententiæ dicitur præceptum, & tempora quadrimestria dantur: vt ff. de iudi. l. si debitori. E contra quod teneat etiam sine patre, & nec sit sententia, cum nullæ sint partes iudicis in cõfitẽtes &c. vt ff. ad l. Aquil. l. proinde. 2. §. fi. Sol. potest distingui an detur in cõfessum extra iudiciũ, & sic non dicitur sententia, an post contestationem litis & probationes & cõfessiones inductas, & tũc sit sentẽtia, ut d. l. si debitori, & alia dicta. l. proinde. Itẽ an coram arbitro filio agente debeat consentire pater? Videtur quòd sic: ut ff de arbi. l. 1. Sed puto contra: ut ff de pecu. l. 3. § sed si filius. Item an lite contestata debet compelli, si forte tunc quoquo modo fuit omissum? vel an valeat si postea consentiat? Respon. non compellitur, nec sponte consentiens proficit: quia

Patris cõsensus in quibus casibus sit filiofa. agenti necessarius.

[1] Idẽ Bar. & Sal. per text. in c. & qui generaliter, de procu. lib. 6.

[2] Dicas quod quando filius agit noĩe procuratorio non requirit patris consensus secundum cõiter docto. & quo est hodie casus in c. qui generaliter. §. 1. de proc. lib. 6.

aduersus filium simili modo [a] actione extendenda, vbi recusante eo pater sua auctoritate hæc sibi vendicet, huiusmodi aditionis tramite ex præsenti lege patri competente: sed habeat pater omnem licentiam & actiones mouere, & ab aliis pulsari, ubi ad eum totum commodum aduenit: Et filius simili modo in agẽdo & pulsando solus habeat & detrimentum & commodum: necessitatem per officium iudicis patri imponẽda [b] tantummodo filio consentire vel agenti, vel fugienti, ne iudicium sine patris voluntate videatur consistere. Et hoc quidem, si plenæ ætatis [c] filius est, qui paternam voluntatem sequi non patitur.

B

C

Filio minore annis vigintiquinque recusante adire, adit pater. & econtra: et utroque casu filius potest restitui: & patre nollente bona filij administrare, debet curator ei dari. hoc dicit usque ad § similique modo. Sali.

Sin autem in secunda ætate [d] adhuc filius est, & hæreditate ei delata pater consentire adeunti hæreditatẽ noluerit, vel patre volẽte ipse reclamauerit: si quidem recusauerit filius, licentiam damus patri simili modo hæreditatem adire, & eã pleno iure habere: his omnibus quæ superius diximus, locum habentibus.

Sin autem patre recusante, filius adire maluerit: damus quidem licentiam ei hoc facere. [e] Nolẽte autẽ patre res filii gubernare propter causæ necessitatem, habeat facultatem filius adire competentem iudicem, & ab eo petere curatorem hæreditati [f] dari, per quem gubernatio rerum ad eum delata.

iam stetit in iudicio sine uoluntate. Nec obstat. supra de procura. l. licet, quia ibi habet ratum cuius nomine agitur: hic filius suo nomine, non patris agebat. Item opponitur de eo quod est supra de collat. authen. quod locum. ubi admittitur etiam sine consensu in quibusdam casibus. sed ibi speciale fauore dotis. Item opponitur. ff. de mino. l. denique. §. sed utrum. ibi, & quidẽ in potestate manens etiam inuito patre &c. Sed dic illud in actione in factum, quæ datur pro executione: hic autem de causa principali, quia consenserat in prima. Item si agat filius in causa castrensis peculij vel quasi, an exigitur patris consensus? Videtur quod non, ut arg. ff. ad Macedo. l. 2. E contra quòd sic, per legẽ istã. quod puto uerũ. Itẽ an in publica accusatione quã filius facit? Resp. idẽ ratione prædicta. & sic corrigitur. ff. de adult. inter liberat. §. pen. & l. filium 1 vel aliud in accusatione arg. ff. ad Trebel. l. nam quod, in prin. [3] Item an cõtra ipsum patrem agendo consentiet pater, quod potest quandoque? Respõdeo, non puto: quia omne beneficium legis est prorogandum: ut in authen. constitutio quæ de dign. §. illud, colla. vi. quidam tamen ut Otto & Va. dixerunt quòd nũquam exigitur consensus patris, nisi quando patri nõ quæritur vsusfructus, quia non uult: tunc enim debet cõsentire in signum repudiationis vsusfructus. Si autem vsusfructus patri non quæratur, quia nec potest, agit filius sine consensu: ut d. l. de minoribus. l. denique. & per dictam authenticam supra de coll. & per aliam l. ff. de noxa. l. noxali, & l. seq. & insti. de noxa. § fi. Sed ibi pater consensit secundum nos. vel corrigitur in hoc, ut debeat hodie consentire.

[3] Contrariũ tenent cõiter docto. hic, & in l. post. §. 1. ff. de his quib. vt indig.

ADDITIO. Hanc distinctionem Ottonis dicit Bart. hic esse verissimam. consulit tamen propter euitandas opiniones patris consensum semper adhiberi, quando haberi potest.

D

c Aetatis.] 25 an. ut infra. de his qui ve. æta. l. fi.

d Sin autem in secunda ætate.] id est ante. 25. an. sed post. 7. nam de infantili ætate dicet. infra eod. §. vbi autem puerilis ætas.

e Hoc facere.] etiam sine auctoritate alicuius. nam curatorẽ non habet, quia nec posset habere, cum sit in patris potestate, ut statim dicet: nec pater auctorizat, quia nec eam uolebat.

f Hæreditati.] Nota: nam filio cum sit in patris potestate, tutor vel curator dari non potest. ut infra. de cura. furi. l. fi. 1. respon. & institu. de tute. in prin. Sed datur hæreditati. sic & aliàs datur bonis: vt ff de cur. bo. dan. l. 1. & 2. & ff. quibus ex caus. ma. l. ab hostibus, in prin. & infra. de cap. l. 3. Sed quid si est singularis res, puta legata à Titio filiofamilias, & pater non vult eam intendere? Resp.

Filio in patris potestate cõstituto, non datur tutor nec curator.

& tunc datur curator illi rei singulari, vt ar. in authen ut liceat ma. & aui c. §. 1. in prin. col. 8. A

a Casu.] quando repudiauit filius, & pater accepit: vel e contra quando accepit filius patre repudiante.

b Denegando.] sed videtur non dari, vt. s. qui & aduersus quos. l. fi. Sol. speciale est hic. Vel dic, restituitur, non aduersus parentem, sed aduersus res ipsas, id est aduersus ipsam repudiationē quam fecit. Vel dic, restituitur si pater adhuc non adiuerat: aliàs non, ut ibi.

c Ab initio fuisset.] quid ad rem, cum in his pater nihil haberet? quasi diceret, in aduentitia erat habiturus vsumfructum. vnde non mirum si vocatur pater filio repudiante: sed hic nihil erat habiturus? Respō. Imò posset olim occupare iure peculij filio intestato mortuo, vt ff. de castren. pecul. l. 2. sed hodie secus, vt supra eo. l. 3.

Vbi aūt.] CAS. In hoc. §. vsque ad §. vbi autem pueriliis, talis est: Si vterque vestrum hæreditatem sibi delatā voluerit: tu habebis vsumfru. & ages nomine filij, & actionem suscipies & de fructibus quos percipies, sūptus facies: & si hæreditas debitis obnoxia fuerit, primo vendes mobilia. & si hæc nō sufficiunt, vēdes immobilia, & creditorib' satisfacies: & si hoc nō facias, de ꝓpria bursa cogeris soluere usuras. si ille qui filium tuū hæredem instituit, legata ab eo præstanda reliquit, de fructu vel reditu hæreditatis solues legata: & si non sufficient, vēdētur primo res (non tamen inutiles) mobiles, deinde immobiles steriles, & satisfacies legatarijs: mancipijs autem hæreditarijs victum subministrabis: nec in aliquo deteriorabis proprietatem. à ratiocinijs eris immunis, & à cautionibus, quas extranei fructuarij pręstare cō sueuerūt. Itē filios & filias ales non obtētu hæreditatis,

alias, ex castrensibus actionibus prouenit.

tarū procedat: in utroque casu a in integrum restitutionis auxilio minime ei denegando. b

Si filius miles recuset adire hæreditatem castrensem, pater ad adeundum admittitur tāquam hæres institutus. h. d. vsque ad § vbi aūt. Sal.

Similique modo & in milite filiofamilias, qui recusauerit aditionem hæreditatis, quæ ei ex castrensibus occasionibus veniat: B patri danda licentia adire hæreditatem, vt ad ipsum perueniat pleno iure, tam per vsumfructum, quàm per dominium eādē hęreditatem possessurū, quasi ipse pater ab initio fuisset c hæres institutus: eo videlicet subiacēte omnibus oneribus hæreditarijs, & omnia commoda habituro, & ad filium nullo periculo redundante.

C ¶ Et hæc quidem in his casibus obseruanda sunt, quibus discordia inter patrem & filium vertitur.

Vbi voluntas patris & filij concurrit in adeundo, pater habet tantum vsumfructum, & actiones intentat consensu filij: & sumptus facit de suo proprio hoc dicit vsque ad §. Sin autem æs alienum. Salicetus.

Vbi autem d in vnum voluntas eorum concurrit, & pater vsumfructū, & filius habeat proprietatem: & in agentibus & fugientibus pater quidem D suscipiat actiones, & moueat, e cuiuscunque ętatis filius inueniatur. adhibeatur autem etiam filiorum consensus, nisi adhuc in prima ætate sunt constituti, vel longe absunt: sumptibus videlicet à patre ꝓpter rerum incrementa f faciendis. cum enim nuda

sed natura hoc suggerente. & e conuerso filius, si ad inopiam vergas, subministrabit tibi necessaria. extra autem causas prædictas. s. ob æs alienum, & propter legatarios non distrahes: sed in his sic. & si emptor inuentus nō fuerit, pignori obligabis: nec venditionem retractabit filius: ita vt res mobiles distrahantur, vel immobiles quæ hęreditati sunt onerosæ, vt earum preciū in causas hæreditatis ꝓcedat. Vltimo dicit ꝙ filius nullatenus in his in quibus habes vsumfru. ipse proprietatem, testari poterit te viuente, vel vendere, vel obligare.

proprietas apud filium inueniatur, ex qua substantia possibile est eum sumptus litis dependere? g

Si æs alienum est in hæreditate aduentitia: ut soluatur, permittitur patri bona vendere q si sit in mora, cogitur de suo vsuras soluere legata vero & fideicōmissa annalia ex reditibus, si sint sufficientes, debent solui: aliàs bona minoris & reditus, licet sint B preciosiora debent vendi: & mancipia hæreditaria per ipsum patrem debent ali: & a reditione rationum & cautione fructuaria pater releuatur. h. d. vsque ad §. Ipsum autem. Sal.

Sin autem æs alienum ex defuncti persona descēdit: cum etiam apud veteres hæc esse substantia intelligatur, quæ post detractum æs alienum superse derit: h hēat pater licētiā ex rebus hęditariis (primū quidē mobilibus: sin aūt non sufficiūt, ex immobili C bus) sufficientē partē noīe filij venūdare, vt ilico reddatur æs alienum, & non vsurarū onere prægrauet.

¶ Quòd si pater hoc facere supersederit, ipse vsuras vel ex reditibus vel ex substantia sua omnimodo dare compelletur.

¶ Sin autem legata k vel fideicommissa siue annalia, siue semel relicta imminent huiusmodi personis: si q̄dem tales reditus sūt, qui sufficiūt ad annalia le D gata: pater ex huiusmodi reditibus hoc dependere compelletur.

¶ Sin autē nō habeat substantia sufficiētem reditū ad legatorum vel fideicōmissorū præstationem, vel minimè reditus vel alias accessiones cōtineat, sint tū res mobiles vel immobiles, steriles quidē, nō tū

d Vbi autem.] hæc est secunda pars.

e Moueat.] hoc fallit in casu, s. quando vult filiafamilias agere pro dote quam dedit pater vel ali', ut supra de coll. authent. quod locum. Sed cum hic dicit patrem actionem mouere, an satisdabit iudicatum solui, vel de rato? Videtur ꝙ non, cum agit vt legitimus administrator, vt ī. de admini. tut. l. fin. §. defensionē. secus si vt extraneū eū defendat, ut ff qui satisd. cog. l. si fili'. vbi de hoc dixi.

f Propter rerum incrementa.] i. quia fructus percipit, etiā is sumptus faciat. sic ff. de vsufruct. l. hactenus.

g Depēdere.] quasi dicat, nulla.

h Supersederit.] vt ff. de iure dot. l. mulier, in princ & ff. de verb. sig l. sub signatum. §. bona, & l. hæreditatis appellatio, & ff. de colla. bon. l. cum emancipati. in princ Sed argu. contra. ff. ad Treb. l. cogi, in princ.

Compelletur.] hic ergo exigit filius ratiocinia à patre: q̄d est cōtra supra l. cū oportet. §. non aūt hypothecam, & ī. proxi. §. sed lex hoc facit, non filius.

Sin autē legata.] Notabilis est iste versi. secundum Bal. & ad hoc allega. ꝙ vniuersalis vsufructuarius tenetur soluere de reditibus.

i Contineat.] scilicet substantia.

Pr agēs in aduētitiis, an satisdare debeat iudicatū solui, vel de rato.

Filij.

e Filii nomine.] no. causam alienand. sic & ff. de uen. in pos. l. 1. §. deminutio, & ff. de pe. hære. l. duas.
b Alere debeat.] secundum dignitatem mancipiorũ, ut & ff. de usufru. l. sed & si quid §. mancipiorum.
c Deteriorem facere.] sic de quolibet fructuario, ut ff. de usufru. l. si cuius, § fructuarius.
d Reuerentia.] secus ergo in matre, ut. i. de secun. nu. l. hac edictali. §. his illud. Et sic nota casum ubi fructuarius non satisdat. sunt & alij, ut ff. usufr. quẽ ad caueat. l. si usus fructus. §. planè. Itẽ de ratiociniis non reddendis not. ut i. eo. ti. l. cũ oportet. §. non autẽ, & i. de secun. nupt. l. si quis prioris. §. si.
e Omnibus.] quia non tenetur illis modis omnibus, ut & alias. & subaudi. fere: quia debet morte finiri.
f Constitutionis] quam habes i. eo. l. cum oportet. §. non autem.
g Imperauerunt.] s. utrique, ut subiicit, & i. de pa. po. l. filia, & ff. de lib. agn. l. si quis a liberis, & supra de alen. lib. l. 1. & 3. & 4.
h Ex utraq;.] disiunctiue, id est ex hac vel ex illa, non coniunctiuè: quin si ambo essent inopes, unus aliũ alere non teneretur, ut supra de alen. lib. l. 2. Similis est lectura. ff. de pact. l rescriptum §. si pacto, & ff. de liber. & posthum. l. si ita. 1. respons. & ff. de contrahen. emp. l sed Celsus. §. 1. circa finẽ §. & ita hæc dictio vtraque, ponitur disiunctiuè, ut ff. commu. diui. l. pe.
i Tantummodo.] non aliàs, ut supra de bo. ma. l. 1. & 2.
k Filii.] ut §. superiori ibi, filii nomine, &c.
l Supponere.] i. obligare pignori.
m Laqueos.] quia non valet venditio. Accursius.

Vsufructuarius quoq; releuatur à satisdatione.

Alterutra.

A testa. circa prin. & supra qui test. fa. poss. l. nemo. Sed de his aduentitijs testari non possunt: quia testamenti factio publici iuris est, non priuati, & ideo etiam consensu patris de his testari non possunt: [1] ut ff. de testa. l. 3. donare enim possunt causa mortis si hoc expressim eis concedatur a patre, [2] ut ff. de don. cau. mor. l tam is. §. filiusfamilias.
p Voluntatem.] Sed nunquid cum volũtate patris, vel etiã si iuramento confirmetur? secundum H. videtur quod nec tunc, ut ff. de usufruc. l. sed & si q. id. §. si Sed responde. sic, cum actionem exerceat patre consentiente, ut supra eadem. l. §. 1 & hęc sunt patria actionẽ intendere, & rẽ alienare, ut ff. de su. del. b l. ait prętor. §. 1.
q Dominium.] quia hoc erat filij: ideo de eo uidebatur. Sed quid si pignus remittat uel precarium, cum ibi non habeat dominium, cessent hæc? sed adhuc puto idem, argu. supra de rebus alie. nõ ali. l. si. & hic proxime innuit. nam per hoc prędiudicaret fructuario, sicut in seruitute debita fundo, quã nõ remittit proprietarius tantum, ut ff. de usufru. l. sed & si quid. §. sed nec seruitutem. Sed arg. contra ff. qui mod. pig. uel hypo. sol. l. 1. & de his quæ in fraud. cred. l. si pignus.
ADDITIO Dicas quòd hic alienatio est prohibita propter aliud: quo casu et si pignoris remissio est prohibita. in legibus uero pro cõtrarijs allegatis per seipsum erat alienatio prohibita, ut patet in d. l. si pignus. ff. q in fraudem credit.
r Alienare.] nec. n. in emphyteusin dare: cũ generale uerbum sit alienare: ut i. de fun. dot. l. 1. & i auth. de non alie. §. alienationis, coll. 2.
t Melius.] s. quàm non coarctare.

[1] Nisi ad pias cãs, secundum Bart. in l. q. postea. ff. de test.
[2] Idẽ Sal. de hoc uide tex. hic all.

Alienare, generale uerbũ est.

inutiles, veluti domus in prouincijs preciosæ, vel vbicunque posita ædificia vel suburbana, ex quibus huiusmodi legata possint explicari: licentia dabitur patri sufficientem partem eorũ similiter filij nomine [a] vẽdere, & satisfacere legatis: hoc proculdubio obseruãdo, vt & mãcipia ipse vsufructuari9 alere debeat, [b] & omnia circa vsumfructum facere, quæ nullo modo proprietatem possint deteriorẽ facere: [c] paterna reuerentia [d] eũ excusante & à ratiociniis, & à cautionib9, & ab alijs omnibus [e] quæ ab vsufructuarijs extraneis à legibus exiguntur, secundum nostræ constitutionis [f] tenorem, quam super huiusmodi casibus tulimus.

Pater tenetur alere filios, & e contra: nec potest pater, licet habeat vsumfructum, bona filij alienare, nisi in solutione æris alieni, vel si sunt onerosa hæreditati: nec e contra filius bona in quibus pater habet vsumfructum, pô alienare præter eius consensum h. d. vsq; ad § Vbi ât puerilis. Ba.

Ipsum autem filiũ vel filiam, filios vel filias, & deinceps, alere patri necesse est, non propter hæreditates, sed propter ipsam naturam, & leges, quæ & à parentibus alendos esse liberos imperauerunt, [g] & ab ipsis liberis parentes, si inopia ex vtraque [h] parte vertitur.

¶ Sed pater quidẽ in prædictis tantummodo [i] causis habeat licentiam rite res filiorumfamiliàs vendere filij [k] noĩe: vel si emptorẽ nõ inuenerit, rite pignori supponere: [l] nullo modo licentia cõcedenda filiis easdẽ venditiones vel hypothecas retractare.

¶ Non autem licentia parentibus danda extra memoratas causas, res quarum dominiũ apud eorũ
B posteritatem est, alienare, vel pignori vel hypothecæ titulo dare: sed si hoc fecerint, scituris quòd necesse est eos in legum laqueos [m] incidere, quibus huiusmodi vẽditiones vel hypothecæ sunt interdictæ: exceptis videlicet rebus mobilibus vel immobilibus illis, quæ onerosæ hæreditati sunt, vel quocunq; modo dãnosæ, quas sine periculo vendere patri cum paterna pietate li-
C cet: vt pretium earum [n] vel in res vel in causas hæreditarias procedat, vel filio seruetur.

¶ Filijs autem familiàs in his duntaxat [o] casibus, in quibus vsusfructus apud parentes constitutus est, donec parẽtes viuunt, nec de ijsdẽ rebus testari permittimus, neque citra voluntatẽ [p] eorum quorum in potestate sunt, vlla licẽtia eis concedenda domi-
D nium [q] rei ad eos pertinẽtis alienare, [r] vel hypothecæ titulo dare, vel pignori assignare. Meli9 [t]. n. est coarctare iuueniles calores, ne cupidini dediti [u] tristẽ exitũ sentiant, [x] quod eos [x] post dispersum expectat patrimonium. Cũ. n. (sicut

n Pretium earum.] & hic videtur pater subiici ratiociniis, sicut & habuisti supra ea. l. §. vbi autem in vnum.
o Duntaxat.] nam in his in quibus nec usufructus nec aliquid patri acquiritur, puta in castrensibus uel quasi, bene possunt testari, ut instit. quibus non est permis. fa.
t Dediti.] scilicet filii.
u Sentiant.] scilicet patres.
x Qui eos.] s. patres. melius est enim in tempore, &c. ut i. in quib. cau. in integ. rest. non est necess. l. fin. & i. quando lice. unicuique sine iudi. liberam. Acc.

a Dictum est]supra.§. proxi.

b Desiderant.]interrogatiue.quasi diceret,nō est ratio.

Vbi.] CASVS. Quæ dicta sunt, vera sunt in filiosfamilias maiore.7.annis,minore. 20. Si uero esset minor 7. sine consensu suo hæreditatem ei delatam adire poteris nomine suo: & cum adoleuerit, uel sui iuris factus fuerit, per beneficium restitutionis in integrum repudiare poterit:& nominibus, licet eā nō nomine tuo, sed filij adieris, illigaberis. Filius uero si semel restitutus fuerit vt abstineat, nō poterit petere restitutionē in integrū vt eā recipiat, ne leges sint ludibrio, etiā si adhuc fuerit itra tēpora restitutionis.& hoc usque ad uersicu. si uero. Si vero eā repudiasti filio īfante, poterit eam filius adire, siue sui iuris factus, siue in paterna potestate cōstitutus. ita vt si sui iuris factus fuit, tutores eā adeāt: nec in aliquo hæc repudiatio tua ei præiudicabit.& si restitutus fuerit ad adeundum, ad restitutionem in integrū nō admittetē ad eādē, ꝑꝑ causam supradictam.& quę dicta sunt in hæreditate, locū habent in legatis.& hoc vsq; ad versic.in seruis. Si uero ille qui filiū tuū instituit heredē suū. c. legauerit, vel alius extraneus sub ea cōditione vt manumittat, tu manumissionē impedire nō poteris petendo vsum fru. in seruo, cum eodem momento non possit vsusfru. cōstitui & finiri. & hoc vsque ad finem.

c Puerilis.]id est infantilis. quod probatur per id quod sequitur, quia hæc ætas est illa quæ præstat patri licentiam etiā sine, &c. ut hic subiicit, & supra de iure delib.l. si infanti, in prin. Item patet ex eo quod est infra eadem. l. ibi, sin uero pr, &c. Itē & ꝑ hoc quia supra hucusque dixit de eo qui est in ætate secunda. i. ab illo.§. sin autem in secunda ætate.

Leges nō debēt esse ludibrio. concor. c. bonę memoriæ, cū gl. super uerbo, illuserint, extra de post. ꝑ 3. & 51. dist. c. nullus.

dictū est a) parentes alere eos secundum leges & naturam compellantur: quare ad venditionem rerum suarum prosilire desiderant? b

Pater hæreditatem infanti delatam potest solus infantis nomine adire uel repudiare: aduersus tamen repudiationem vel aditionē filius adultus vel sui iuris effectus potest restitutionem implorare: qua concessa, amplius non auditur etiam beneficio ætatis: pater tamē q̄ adiuit vbi filius repudiauit, solus oneribus remanet implicatus. h. d. vsq; ad §. ī seruis. Sa.

Vbi autē puerilis c ętas patri licentiam præstat etiam sine cōsensu filij hæreditatem noīe eius adire: si hoc fecerit pater, damus quidem filio in integrum restitutionē d postquam patria fuerit potestate liberatus, vel adoleuerit: e patrē autē omnibus oneribꝰ hęreditariis, licet nomine filij adiit, modis omnibꝰ illigamus Quare eni talē hęreditatē adiit, qualē nec ipse, nec nūc filius idoneam sibi esse existimat?

¶ Non autē filio f damus licētiam, si in integrum restitutionē petat, respuendam credens esse hæreditatem, adhuc minoribus curriculis instantibus, iterum per aliam restitutionem adire præfatam hæreditatem: ne ludibrio † leges ei fiant, sepius eādem & amplecti & respuere hæreditatem cupienti. g Si enim quod pater fecit, filius ratum non habuit, & propter hoc restitutus est: quomodo ferendus videatur iterum iudicium amplectens, quod post patris voluntatem contraria affectione aspernandum esse existimauit? h

¶ Sin uero pater quidē hęreditatem repudiauerit infante filio constituto, ipse autem filius postea vel adhuc in sacris constitutus, vel patria potestate liberatus, adeūdā esse crediderit eādem hæreditatem, licentiam damus ei, vel si sui iuris efficiatur, tutoribus eius vel curatoribus hæreditatem adire, nullo pręiudicio i ex recusatione paterna ei generando. simili modo & in hac parte nulla ei vel tutoribus vel curatoribus eius licētia cōcedēda cōtra priorē suā voluntatem in integrū restitutionem petere. Quæ & in legatis & in fideicōmissis tā specialibus quàm ꝑ vniuersitatē relictis, & in aliis causis quas supra enumerauimus, k similibusq; eis obseruanda sunt.

¶ In seruis autē qui filiis vel filiabus familias donātur, siue constante matrimonio, l siue ab extraneis sub ea conditione, ut statim eos in libertatem ꝑducant: nullum impedimentū paterna faciat auctoritas. qualis enim vsusfructus potest ei acquiri, qui momentarius esse ostenditur? m Si enim in ipso momēto n necesse habeat eum & possidere, & libertate donare, in talem hominem qualis vsusfructus patri potest acquiri?

TITVLVS LXI.

DE HÆREDITATIBVS decurionum, nauiculariorum, cohortalium militum, & fabricensium.

Hec lex cum sequentibus dicit q̄ collegium succedit collegiato decedenti ab intestato sine alio herede, excluso fisco Bal. Itē ecclesia succedit clerico excluso fisco ut ī. de epis. & cle. l. si quis presbyter. Vel sic: Regulariter in successionibus ab intestato post uxorem uocatur fiscus fallit in quibusdā collegiatis in his legibus nominatis h. d. totus ille tit. Salic.

B

C

D

d Restitutionem.]ad eam repudiandam.

e Adoleuerit.]ergo pubes factus potest habere & nō habere ratum. sic & ff. de noua. l. si pupillus, in prin.

f Non autem filio.]speciale est hoc casu propter paternam reuerētiam, & ne leges sint ludibrio. nam aliàs potest minor sępius ad adeundum vel abstinendū restitui: ut ff. de mino. l. ait prætor.§. restitutus. Itē no. hic sufficere semel. ut ī. de iure delibe. l. fi.§. antepe. & ī. de episc. au. l. 3. Item nota hic de ludibrio legum: ut ff. de iudi. l. si prætor, & ff. de adop. l. adoptare.§. cum.

Leges nō debent esse ludibrio.

g Cupienti.] scilicet ei.

h Existimauit.] q. d. non est ferendus: vt ff. de neg. gest. l. Pomponius 1.

i Præiudicio.] generando. sic. ī. qui admit. ad bo. pos. l. 1. & de repu. bo. pos. l. 2. & de iure del. ber. l. renitente.

k Enumerauimus.] vt ī. ea. l. §. siue e cōtrario patre, &c. circa princip. legis.

l Mřimonio.]à uiro vxori filiæfamilias, vel e conuerso: nam tali casu valet donatio, vt ff. de dō. inter vi. & uxo. l. quod autem.§. si. & ī. de do. inter vi. & vxo. l. maritus. Itē ad hoc ī. de dolo. l. cū proponas.

m Ostendit.] si vsusfructus dicatur.

n Momento.]Momētū appellat quoddam tempus quod magis intellectu percipi potest, &c. ut ff. de sol. l. ratum. in instāti enim hoc esse non potest. & facit, ff. de nouatio. l. si Stichum. §. si quis ita, & nota quòd hic est unus de casibus quibus non quęritur patri vsusfructus, ut no. ī. eo. authen. idē est in his.

Momētū quid est.

† al. Martiano. PP.

Fiscus regulariter post uxorem succedit decedentibus ab intestato. fallit i certis casibus.

a [Si qu.] Regulariter i successione ab intestato post uxorem admittitur fiscus, in quacunque ci uitate quis decedat, vt ĩ. de bo. vacã. l. 1. lib. 10. sed fallit i casibus hui' tituli, ubi in qualibet lege habes unũ. Item est & alius, vt ĩ. si lib. imperia socius sine hęrede decesserit. l. j li. 10. Et dicũt nauicularij q habent societatem in nauibus fabricãdis & reparãdis. Vel dic q nauicularij dicuntur qui nauibus bladum ducũt: qui priuilegia habẽt multa, ut ff. de iure immu. l. semper. §. negotiatores.

Nauicularij q sint.

† Ex Codic. Theo. li. 5. tit. 4. l. 1.

* militũ', in manuscri.

b [Vniuersis.] Corpora quędam millium ponit. quæ sibi succedunt fisco excluso, nõ uxore.

c [Si quis.] facit ad hanc legem & ad alias huius titu. ĩ. de epis. & cleri l. si quis presbiter.

Fabricenses qui dicantur.

d [Si quis fabricensis.] Fabricenses erant deputati armis faciendis, reparandis & vendẽdis: ut in auth. de armis, coll. 6.

e Creditores.] aliãs curatores.

DE VINDICTA libertate, & apud concilium manumissione.

Continuatio libri septimi ad sextum.

Dixit superiori libro de relictis pecuniariis, nunc de libertatibus, & primo de directis, praemittens de his quae inter uiuos dantur.

f Et apud.] *& pro id est.*

[Eorũ.] CAS. An minor uiginti annis seruum suum manumittere possit, quæritur? Dicitur quòd sic apud concilium, id est apud præsidẽtes in concilio: & semel libertate data & probata de statu eius amplius nõn quæretur.

† aliãs, ad dici. vet. manuscri.

I. Imp. Constantius A. Maximiano † præfecto annonę.

Si quis[a] nauicularius sine testamẽto & liberis, vel successoribus defunctus sit: hæreditatẽ eius nõ ad fiscũ, sed ad corpus nauiculariorũ, ex quo fatali sorte subtractus est, deferri pcipimus. PP. XV. Kal. Lastronæ, Constantio. A. VII. & Constante. Cl. Cæs. Conss. †

II. Idẽ A. ad ... magistro ... militum. *

Vniuersis [b] tã legionibus, quàm vexillationibus comitatẽsibus seu cuneis insinuare debebis, ut cognoscant, cum eorum aliquis fuerit rebus humanis exemptus, atque intestatus, si sine legitimo hærede decesserit, ad uexillationem in qua militauit, res eiusdem necessario peruenire. D. VII. Id. Maij, Hierapoli, Rufino & Eusebio Conss.

III. Idem A. Rufino præfecto prætorio.

Si quis [c] cohortali conditione grauatus, sine testamento vel quolibet successore vltimum diem obierit: successionem eius non ad fiscum, sed ad cęteros cohortales eiusdẽ puinciæ ptinere iubemus. Dat. V. Kalendas Ianuar. Limenio & Catulino Conss.

IIII. Impp. Theod. & Valent. AA. Florentio. P. P.

Intestatorum curialium bona, si sine hærede moriantur, ordinibus patriæ eorum adispici † præcipimus. Dat. V. Idus Martij. Florentio, & Dionysio Conss.

V. Iidem AA. & CC. Aureliano comiti rerum priuatarum.

Si quis fabricẽsis [d] sine liberis vel legitimo hęrede decesserit non condi A to testamento, eius bona, cuiuscunque summæ sint ad eos ptinere sancimus, qui uelut creditores [e] † decedentium attinentur † qui fisco pro intercepto respondere cogũtur. Hoc enim facto contingit, vt & reipublicę ratio salua permaneat, & fabricenses collegarum suorum solatiis perfruantur, qui damnis ac detrimentis retinẽ- B rur † obnoxij.

Codicis D N. nostri Iustiniani perpetuò Augusti repetitę prælectionis liber sextus explicit.

CODICIS
D. IVSTINIANI
Sacratissimi Principis ex repetita prælectione
LIBER SEPTIMVS.

C

TITVLVS I.
DE VINDICTA [LIBERtate,] & apud [f] concilium manumissione.

Manumissus apud concilium, sui iuris efficitur: nec ei obycitur causa defectus. hoc dicit Bald. Vel sic: Decretum ex falsa causa interpositum, fauore libertatis non rescinditur. Sa.

I. Imperator Antoninus A. Tertio.

Eorum qui apud conciliũ [g] † manumittũtur, post causam D à iudicibus probatam, & manumissionem securam, non solet status in dubium reuocari, si dicantur falsa [h] demonstratione liberati.

Rei perfecta nihil potest superaddi. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Libertas semel præstita, non reiteratur, nec augetur. Salicetus.

II. Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. S ... o.

Nihil ciuitati Romanæ † semel præstitæ vel addere vel detrahere secundã manumissionem potuisse, certissimum [i] est. Dat. prid. Kalen. Maij. AA. CC.

Simplex administratio non confert manumissionem h. d. Baldus: Vel sic: Nec per procuratorem, nec per maritum manumittitur. Salicetus.

g Cõcilium.] id est præsidentes in concilio. & differt à iudicio, cum hoc inter consentientes. iudicium non, sed in inuitum, vt ff. de verb. oblig. l. inter stipulã tem. §. 1.

h Falsa.] id est non iusta: quia bene ei cantauerat: vt insti. qui manumit. non pos. §. semel, & ff. e. l. iusta. sic & ff. de leg. 1. l. si fideiussor, §. 1. & in inte. resti. l. 2. Alii dicunt speciale fauore libertatis, ut ex falsa causa data nõ retractetur. secus in aliis: ut ĩ. si ex falsis instru. & totũ. qđ nõ placet, cũ falsa causa nõ sit causa: vt ff. de verbo. signi. l. Paulus.

[Nihil.] CASVS. Si minor viginti annis seruum suũ causa approbata apud prætorem manumisit, postea manumissione facta, nihil operabitur manumissio secunda.

i Certissimũ.] aliãs manifestissimũ, ut institu. de inge §. si. & sic in sacro baptismatis: ut ĩ. ne sanctum baptis. reite. & in decre. 68. dis. c. sicut, & c. pst y ...ri. § quod ergo.

[Nec mulierem.] CAS. An mulier per maritũ vel procuratorem apud cõcilium possit manumittere, quęritur? Respon. quòd non.

† creatores. vet. manuscri. recte Cõtius.

† aliãs, ad mittuntur.

† tenẽtur. vet.

Libertas ex falsa causa data an retractetur.

† Conciliũ est cõsessus pro[con]sulis Romæ cũ viginti viris, qui peregrinis recuperatores dicebãtur: Pro cõsulis ãt vel pđidis, in prouincia cũ quinque Senatoribus, totidemque equitibus Romanis tpe cõuentus, hoc ẽ hyberno anni tpe litibus dirimendis cõstituto cõuocat'. Sic ex Theoph. & Vlpia. ĩ frag. definiendum. Contius.

etiam si.

† At Latini liberti repetita manumissione fiebãt ciues Romani. Vlp. Frag. Contius.

a Per procuratorem.] scilicet simplicem. nam si sit factus in rem suam, bene potest: & sic intelliguntur iura contraria supra de dolo. l. cum proponas, & ff. solu. ma. l. si vero negotium, & ff. de do. inter vi. & vxo. l. qđ aűt, aliàs, cum autem. §. fi. & idem in dotalibus quos manumittit vir uiuente vxore, ut ff. solut. mat. l. si constante. §. si uiri. nam viri sunt, ut instim. quibus ali. li. vel nō. in prin.

* Alciat.

b Vindicta.] nec per alium modum, licet quidam alio modo concedant. sunt autem multi modi, ut institut. de liber. §. multis.

c Manumittere.] quia manumissio nō est in administratione patrimonij, ut ff. de manu. l. seruus filio si. sed per filium fieri potest, ut ī. communia de ma. l. 1. in fin. & ff e. l. surdi.

† verbum præsules, abest ab omnibus scrip. lib. recte. Contius.

Apud cōcilium.] CASVS. Seruū suum sibi obsequiosū potest quis apud principem, uel prætorem, vel præsidē manumittere, & tenebit libertas.

d Apud concilium nostrum.] i. apud prīcipem.

e Ius est.] scilicet concessum speciali vel generali concessione, ut in defensore ciuitatis habes, ut in authenti. de defen. ciui. §. nulla, col la. 3. & etiam apud extraordinarium iudicem, ut ff. e. l. etiā §. fin.

III. Iidē AA. & CC. Attonicæ.*

NEc mulierem per maritum, nec alium per procuratorē [a] vindicta [b] manumittere [c] posse, non est ambigui iuris.

Apud præsides & magistratus manumissio fieri potest. Salic.

IIII. Imp. Constantius A. Maximo P.P.

APud conciliū nostrū [d] vel apud cōsules, prętores [prętsules,] † præsides, magistratusve earum ciuitatum quibus huiusmodi ius est, [e] adipisci potest patronorum iudicio sedula seruitus libertatem.

TITVLVS II.

DE TESTAMENTARIA manumissione.

Confirmatio codicillorum futurorum facta tempore inhabili, non impedit libertatem postea in eis præstari tempore congruo. Sal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Primo.

SI codicillos [f] maior viginti annis fecisset, cōfirmationis tēp' [g] libertati non nocere certum est. nec enim potestas iuris, sed iudicij [h] cōsideratur.

Non adita hæreditate, libertates relictæ non debentur: idem si memoria

DE TESTAmentaria manumissione.

Continuatio.

Exposito tractatu vindictæ libertatis quæ iudicis munitur auctoritate: sequitur de ea videre quæ habet præcipuum fauorem, id est quæ relinquitur in ultima voluntate. Et quia directa libertas dignior est ea quæ per fideicommissum præstatur prima de directa uideamus, & sic de testamentaria manumissione. Alc.

SI codicillos.] CASVS. Minor. 20. an per legem Æliam Sentiam manumittere non potest. si ergo minor. 18 an. fecit testamētum, & futuros codicillos confirmauit, quod potuit, ut supra de codicillis l. siue, & post. 20. anno fecit codicillos quibus libertatem suam reliquit: an ualeant, quæritur? Respond quòd sic, nec trahetur tempus factionis codicillorum ad tempus testamenti.

Minor. 20 annis manumittere nequit.

f Si codicillos.] Minor. xx. ann. non potest manumittere propter legem Æliam Sentiam, vt infra titu. 2. l. minor, & insti. qui. ex cau. ma. non licet §. eadem, fecit autem hic testamentum agens 18. ann. & confirmauit codicillos futuros. quod facere debuit: ut supra de codi. l. siue, & post 20. an. fecit codicillos, in quibus libertatem

A reliquit: & valet quidem inspecto iudicio, id est uoluntate habita in codicillis, nō potestate iuris, quod trahit codicillos ad testamentū, ut ff. de iure codicill. l. ab intestato, in fi. & de hære. insti. l. asse.

g Tempus.] s. in quo fuit testamentum factum.

h Iudicij.] id est voluntatis habitæ in codicillis.

defuncti damnetur. Sal.

II. Iidem AA. Phileto.

EX testamēto defuncti libertates prętstari nō possunt hæreditate non adita, [i] vel si rei memoria propter crimen quod morte non intercidit, [k] damnata est.

B *Restitutio ad aditionem hæreditatis non obest libertati iam competenti. Salic.*

III. Iidem AA. Euphrosyno.*

Libertas testamento [defuncti] data, adita hæreditate [l] contingit: & licet hęres scriptus per in integrum restitutionem abstinuerit hæreditate, tamen nihil ea res libertati obest. [m] S. XVII. Kalend. Maij Apro, & Maximo Conss.

C *Sicut liber factus de antegesto nō tenetur reddere rationem, sic nec eius hæres: & is cui libertas sub conditione reddendarum rationum est relicta non consequitur libertatem, nisi rationes reddiderit, & reliqua restituerit. Salic.*

IIII. Iidem AA. Archelao.

CVm testamento directam [n] libertatem pater tuus sit cōsecutus: quāuis ei hęres extiteris, frustra tamen rationes quas tempore seruitutis gessit, vt reddas, compelleris, [o]

EX Testamēto.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, libertatem Sticho reliquisti: hæres hæreditatem non adiit: an libertas in testamento relicta competat, quæritur? Dicit q non. similiter nō valet legatum libertatis relictæ in testamēto eius cuius memoria post mortem damnata est.

Crimina aliqua nō extinguūt morte.

* Euphrosyne.

i Non adita.] nisi in casibus quos not. supra de fideicommiss. l. eam quam.

k Non intercidit.] quod euenit in crimine læsæ maiestatis, ut ff. ad legem Iuliam maiesta. l. fin. item repetundarum: ut ff. de accu. l. ex iudiciorum. Item apostatarum & Manichæorum: ut supra de hæret. & Ma. l. 3. in fi. & l. apostatarum. retro enim fingitur non habuisse factionem testamenti, ut infra ad legem Iuliam maie. l. penul. & ii. & insti. de hære. quæ ab intest. §. per contrarium.

Libertas.] CAS. Libertas in testamento relicta cōpetit hæreditate adita. si minor post aditā hæreditatem restituatur in integrum, nunquid libertati nocet, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

l Adita hæreditate.] etiā ab vno hæredum, & hoc si pure est relicta, ut ff. eodem. l. testamento. §. testamento.

D

m Obest.] ut & ff. eod. l. sciendum, & de mino. & si sine. §. antepe. & de fideicommiss. lib. l. cum quali. §. sed & si suus.

CVm in testamento.] CASVS. In testamento tuo Sticho castaldioni tuo purè libertatem dedisti: an hęres suus possit compelli reddere rationes, quæritur? Dicitur q non. & hoc in prima. Si uero sub conditione reddendæ rationis sit sibi relicta libertas, siue directa siue fideicommiss. vt non perueniret ad libertatem antequā omnia reddidisset quæ apud eum sunt de rationibus dominicis redditis, vel dolo malo amouisset: non erit liber nisi rationibus redditis, & reliquis illatis. & hoc in secunda. Si uero nil penes eum remansit, perinde libertatē consequitur, ac si pure relicta fuisset. & hoc in tertia.

n Directam.] & pure.

o Compelleris.] nam eius quod in seruitute fecit, non cogitur reddere rationem tempore libertatis, ut & ī. an seruus

seruus ex suo fa. l. fi. & ff. de nego. gestis. l. cum actū. Sed A cōtra est supra de pet. hęre. l. fi. in fi. sed ibi speciale: quia & aliud pro eo inducitur ibi.

a Cum non ea conditione.] subaudi, maxime. nam etsi ea conditio apposita esset, nec esset adimpleta, & sic remāsisset seruus: idē esset secundū Azo. nam non habet tūc hęredem, cum esset seruus, vt supra communia de succes. l. seruus. Accursius.

b Quasi puram.] vt ff. de condi. & demon. l. Iulius Paulus. Sed licet debitor in pecunia non inuenitur, nonne saltem de facto debet domino ostendere rationē? Duo enim videtur iniungi illi qui rationem reddere debet, quòd instruat dominum, & computet cum eo. Item quòd reddat reliqua, vt. ff. de conditio. & demonst. l. cū seruus, & l. quāuis, & de statulib. l. si statulibera. Respōdeo tenetur adhuc dominum instruere secundum quosdam antequam sit liber. quod nō placet. Sed dic q̄ si qua sunt reliqua, tunc vere duo insunt in ea conditione. si vero reliqua non sunt, nulla conditio est: & ideo libertas pura. simile est in interdicto vnde vi. nā ibi non veniunt mobilia per se, veniunt tamen cum immobilibus, vt ff. de vi & vi armata. l. 1. §. si fundus. sic & nomina veniunt in iudicio familiæ erciscundæ cum rebus corporalibus, non per se, vt supra familiæ erciscundæ. l. ea quæ. sic & si seruus corrumpatur corpore tātū, nō habet locū actio serui corrupti: qui si corrumpatur in animo, & damni corporis venit æstimatio in actione serui corrupti, ut ff. de seruo corrupto l. in hoc. Item aliud exemplum. ff. de libe. lega. l. petitor. Itē cum emptor conuenitur & vincit, nec sumptus repetit: cum autem vincitur, & sumptus repetit, vt not. infra de euic. l. 1. in fi. Accursius.

* aliàs, Quintiano.

Mobilia, an ueniāt in interdicto unde ui.

cum non ea conditione [a] acceperit libertatem.

¶ Is autē cui libertas seu fideicommissaria, seu directa, si rationes reddidisset, relicta est: ante reliqua illata; & ea quæ malo consilio amota sunt, ad libertatem nō potest peruenire.

¶ Sin autem non debitor ex rationibus fuerit repertus: post aditam hæreditatem quasi puram [b] libertatē consequitur. Proposita. VII. Kalend. Decembris, Læto. II. & Cereali Consulibus.

B

Qualitas hæredis non facit conualescere testamentum. Baldus.

V. Imperator Alexan. A. Quintiliano.*

IN fraudem creditorū testamento datæ libertates, quamuis debitori hęres qui soluendo est, extiterit: per legem Aeliam Sentiam non valent. [c]

Si hæreditas repudiatur quia non est soluendo: potest seruus libertate donatus petere bona sibi addici causa suæ libertatis conseruandæ satisdatione de soluendo, creditoribus præstādo. Salicetus.

VI. Imperator Gordianus A. Pisistrato.

SI hæreditas eius à quo testamento dicis te esse manumissum, ob ęs alienum spernitur ab hęredibus: conseruandæ libertatis gratia non iniusta ratione creditoribus hæreditarijs satis [d] offerens, [e] iudicium testatoris obserua

IN fraudem.] CASVS. Si in fraudem creditorum tuorū serui tui libertatē consecuti sunt: licet hæres quem instituisti, soluendo sit, nō tñ valet libertas. Viu.

c Non valēt.] vt. ff. eodem l. si quis locuples. & exigitur fraus & effectus in directis: in fideicommissaria solus euētus, vt infra q manumit. nō possunt l. 1. & fi.

SI hæreditas.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, Sticho libertatem reliquisti: hæres propter onus æris alieni hæreditatem repudiauit: an gratia libertatis consequendæ possit seruus petere vt addicantur sibi bona? Dicitur q̄ sic, & satisdare creditoribus hæredita. debet de solido debito soluendo, cum id etiā, &c. scilicet vt seruaretur libertas, si extraneus aliquis satisdare vellet.

d Satis.] id est satisdationem.

e Offerens.] de solido soluendo creditoribus, ut insti. de eo cui lib. cau. bo. addicuntur. § 1.

ri [*] tibi postulabis: maximè cum id etiam à diuo Marco consultissimo principe sit constitutū. [f] quod in extranei quoque persona obseruari oporteat.

* seruari.

f l. 2. 3. & 4. de fidei commiss. liberta. Contius.

Contra volun atē defuncti non debet libertas ab hæredibus pstari. Sal.

VII. Id. in A. Iustæ*

COntra voluntatem [f] matris tuæ libertatē in eum conferre quem illa liberum [g] fieri prohibuit, non debes: ne videaris [h] iura pietatis violare.

* Vestæ.

Si libertas relinquitur in tempus nuptiarum alicuius, intelligitur relicta si ille vere nuptias contraxerit: non cum ad tēpus habile ad nuptias contrahendas peruenerit. Sal.

VIII. Imperator Philippus A. & Philippus Cæs. Tremellio.*

CVm testator libertatem tempore nuptiarum filij sui vel filiæ seruo dari iussit: non tēpus præstandæ libertatis præstituit, [i] sed potius cōditioni locum fecit, vt non insecutis nuptijs libertas iure posci non possit. [k]

C

* Mello.

Alieno seruo potest libertas relinqui directè, etiam si sit hæredis. Salicetus.

IX. Imppp. Carus, Carin. & Numerianus AAA. Mauro.

SEruo tuo defunctus, licet te hæredē scripsisse proponitur, directam tamen libertatem non potuit dare: iure enim directo libertatem seruis alienis nemo potest dare. [l]

D

CONtra.] CASVS. Mater pcepit in testamento filio suo, ne seruus ad libertatem perueniret: an hęres possit eum manumittere, quæritur? Dicitur quod non.

f Contra voluntatem.] scilicet vltimā.

g Liberū.] siue suū seruū, siue hæredis. secus in extraneo seruo, vt. ff. eo. l. si quis ita. §. quod constitutum. differt & in alio seruus hæredis ab extraneo, vt ff. de leg. 2. l. unū ex familia. § si rē tuā, & facit infra qui nō pos. ad liber. per l. 2. & infra de usucap. pro emp. l. 2. & ff. de manumis. l. si seruus. §. fi.

h Ne uidearis.] ff. de iust. & iu. l. ueluti. nam patriæ & parētibus est obediendum, ut ibi.

CVm testator.] CASVS. Aliquis in testamento suo libertatem reliquit tempore nup. filij sui, uel filiæ. antequam nuberet, decessit: an competat libertas, quæritur? Dicitur quòd non, quia uerba testamenti magis respiciunt conditionem, quàm tempus. Viuianus.

i Præstituit.] id est statuit.

k Nō possit.] id est non dedit libertatem ad diem, sed sub cōditione, ut arg. supra de nup. l. sancimus. 1. Sed cōtra quando di. le. ce. ex his, & ff. eodē. l. si ita scriptum fuerit, Titius, & l. qui duos. §. fi. & supra de usufruc. l. ambiguitatē, & ī. de fideicō. lib. l. fideicōmissaria. Sed hic tempus incertum adiectum fuit: ibi certum. sic & ff. de le. 1. l. si sic. §. 1.

SEruo.] CASVS. Aliquis instituit me hæredem: seruo meo directē reliqt libertatē: an teneat libertatis datio, quæritē? Respo. q̄ non.

l Nemo potest dare.] ut infra de his qui à nō dñis. l. 2. & insti. de sing. re. per fideicomm. re. §. libertas. sed an

trahatur

Libertas directa data seruo hæredis, an trahatur ad fideicōmissariam.

trahitur ad fideicommissariam? Respond. non, vt ff. de lega. 1. l. si seruus legatus, §. si seruus. Sed arg. contra. ff. de fideicom. lib. l. generaliter, in fi. & §. si quis seruo pignorato, & ff. ad Trebel. l. cogi §. sed & si seruo. Sed dicas quod illud quod dicit ille. §. si quis seruo pignorato, ex benignitate dictum interpretatur. Item videtur cōtra. ff. eod. l. si fructuarium. sed certe immo concordantia est.

a Directis. Pilei.] nisi in casu, vt infra de Lati. lib. tollen. §. sed qui domini.

b Si nulla iuris impediat constitutio.] prohibentur enim quandoque manumitti: vt infra eod. l. 2. & l. contra, & l. in fraudem.

c Orcini.] id est directo manumissi, ab orthos quod est rectum. inde orthodoxus, id est rectè glorians. vel Orcinus qui manumittitur ab eo qui tendit ad orcū, id est mortem siue infernum.

S I iure.] CASVS. Reliquit aliquis seruo suo libertatem in testamento suo; si testamentū non valeat, an teneat libertatis legatū, quæritur? Dicitur quod non, nisi dixisset testator quòd nisi testamentu valeret iure testamēti, valeret iure codicillorum.

d Proponas.] nam tunc valet, vt supra de codicill. l. fin. sed certè immo & si hoc non dicitur, vt ff. de fideic. lib. l in testamento. sed speciale est ibi in qbusdam personis. vel repetiuit ibi testator ab intestato.

* sols, legen. vt in scriptis. Contius.

† hæc. n. erat solennitas manumissionis. Persius Satyr. 5. Hęc mera libertas, hanc nobis pilea donāt. Contius.

* Largino Orthodoxus vnde dicatur.

Inuestitura prima non inducit dispositionem vbi cætera desunt quæ debent adesse. Bal. Vel sic Et per impositionem pilei, & per aditionem hæreditatis seruus consequitur libertatem directè & vocatur libertus Orcinus Sali.

X. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. & CC. Germano.

D Irectis verbis iure data libertate, non solùm [a] impositione pilei, † sed & adita hæreditate, (si nulla iuris impediat cōstitutio [b]) liberti constituuntur Orcini. [c]

Testamentum inualidum ad causam intestati nō trahitur, nisi sit clausula intestati adiuncta, subaudi, vel æquipollens, vt iuramentum. Bal. Vel sic: Si testamentum non valet, libertates in eo relicta nō debentur, nisi in eo esset clausula codicillaris. Sali.

XI. Iidē AA. & CC. Laurtię.

S I iure non subsistit testamentum, in hoc nec libertates (cum non fuisse adiectū vt pro codicillis scriptum valeret, proponas [d]) rectè datas constabit.

Collusio hæredis non præiudicat libertati, siue hoc faciat post aditam hæreditatem siue ante: dummodo faciat in fraudem. Salic.

XII. Iidem AA. & CC. Rhyso.

S I hęredes iure facto testamēto solēniter [e] adierint hæreditatem: ex testamēto tibi libertas quęsita, postea colludentibus tam scriptis hæredibus, quàm ab intestato vēdicantibus successionem, adimi non potuit. [f] Quòd si sponte repudiauerint sibi delatā [g] successionem, omnia quę in testamento fuerant scripta, defecisse conuenit.

¶ Si vero, vt uos defraudarent hęredes libertate, collusisse eos præses animaduerterit: secundū hęc quę diuus Pius Antoninus cōstituit, libertatibus consuli prouidebit [h].

Statuliber non potest alienari in præiudicium libertatis consequendæ conditione eueniente. Sal.

XIII. Iidē AA. & CC. Martiali.

S Tatuliberis datā libertatem adimi ab hærede non posse, certum est: nec alienatio, nec vsucapio statulibero, [i] quominus existente conditione libertatē consequatur, nocere potest. [k]

Tam Græcis quàm Latinis verbis libertas relinqui potest. Sal.

XIIII. Impp. Theod. & Valenti. Florentio PP.

D Irectas libertates Græcis verbis liceat in testamentis relinquere, vt ita libertates directæ datæ videantur, ac si legitimis [l] verbis eas testator dari iussisset. †

Primo recitat in effectu constitutionem diui Marci. Secundo circa illam dubitationes exortas decidit Secunda ibi, Varia dubitationes. Sal.

S I hæredes.] CASVS. Testamētum fecisti. hæredi competit libertas. si postea colludat hæres, vt seruus libertate fraudetur, an adimenda sit libertas, quæritur? Dicitur quòd non, & hoc in prima. Si vero sponte repudiauit: omnia quæ in testamento erant derelicta & libertates euanescunt. & hoc in secunda. Si vero scriptum & succedentes ab intestato adinuicem collusisse perspexerit præses, prouidebit per edictum si quis omiss. causa testamenti, &c. vt supra si quis omiss. cau. l. 2. in prin. & hoc in tertia.

e Solenniter.] hodie nuda voluntate. vt insti. de hær. qual. & differentia. §. fi.

f Non potuit.] vt & supra eod. l. libertas.

g Delatam.] timore creditorū, vt & supra si quis omiss. caus. test. l. 2. in fi. & hoc antequam sit adita, vt supra de repud. hære. l. 4.

h Prouidebit.] per edictum si quis omissa causa testamenti, vt supra si quis omis caus. test. l. 2. in princ.

S Tatuliberis.] CASVS. Statuliber est quem testator statuit fore liberum in alicuius conditionis euentum. Dic ergo, testamentum fecit testator, hæredem instituit: Sticho libertatem reliquit sub conditione, si nauis ex Asia veniret. si hæres pendente conditione cum alienauit, & vsucaptus fuerit, puta alienatus à domino: an propter hoc impediatur si conditio extiterit, quæritur? Dicitur quod non.

i Statulibero.] idest cui libertas relicta est in diem, vel sub conditione.

k Nocere potest.] vt & ff. de fideicom miss. liber. l. generaliter, in fi. & de statulib. l. statuliberū, in medio & in fine legis. quod est hodie generale, vt supra communia de leg. l. fi. §. pen. & authent. res quæ.

D Irectas.] CASVS. Non refert an Latinè, an Græcè testator seruo suo directam reliquit libertatem.

l Si legitimis.] id est Latinis. sic insti. de ver. obl. §. 1. & infra de senten. & interlo. &c. l. iudices.

C Vm cōstitutio.] CASVS. Recitat Imperator quandam constitutionē diui Marci, qua cauebatur, vt si quis condito testamento vel codicillis & libertates seruis suis reliquisset, & hæres qui fuit ex testamento, vel ab intestato, repudiasset hæreditatem propter æs alienum: poterit extraneus vel aliquis seruorum hæreditatē adire præstita satisdatione de satisfaciēdo creditoribus hæreditariis & libertatibus secundum voluntatem testantis. Dicit Imperator quòd ex ista constitutione multæ oriebantur ambiguitates. Prima est, testator aliquis creditoribus obnoxius decessit hærede instituto: & seruis libertatem reliquit. sed hærede hæreditatem repudiante res hæreditatis distractæ sunt: an post venditionem seruus vel alius adire possit hęreditatem, & bona ab emptoribus in solidum auocare, & creditoribus satisfacere, quæritur? Resp. Imperator quidam quod non. Author huius legis dicit quòd sic, intra tamen annale tēpus à tpe vēditionis celebratæ præstita satisdatione de satisfaciendo creditoribus in solidum, & imponendo libertatē omnibus. & hoc in prima. Si vero petitor promittit se omnes libertates impositurum, & creditoribus non in solidum satisfacturū: si creditores consentiunt, auditur, si vult omnes seruos manumittere. & hoc in secunda. Si vero quidam ex seruis velint libertatē adipisci, quidā non:

† Ex Nouel. Theo. de testamentis li. 1. ps legis hac cōtulit: summa. ē. de testamentis. Contius.

† Data pridie Id. Feb. Constantinopoli, Theodos. Aug. xvij. & Festo. V. C. Cons.

non, volentes admittantur: nolentes in seruitute remaneant, & quem pa.&c. & hoc in tertia. Si uero petitor hæreditatis pollicitus fuerit se quosdam ex seruis manumissurum, & non omnes: si res hæreditariæ postea sufficiunt vt omnibus creditoribus satisfaciat præter seruos, bene faciet si omnes manumittat. Si vero non sufficiant, melius est vt saltem pauci ad libertatē perueniāt. & hoc in quarta. Si vero nō unus tātū ueniat petitor, sed plures: si simul ueniant omnes, audiuntur, si unus primò, alius postea: primus admittatur, & hoc præstita satisdatione de satisfaciendo creditoribus, & hoc intra annale tēpus, & hoc in quinta. Si vero vnus promisit quosdam manumittere, alter promittat omnes, uel plures, & omnibus creditoribus satisfacere: ille præfertur. priuilegiū uero istud nō solum habet seruus libertate donatus, sed & non donatus, & hoc in sexta. Et non solum si ante quàm prior res hæreditarias apprehendat, uel libertatem accipiat, ueniat seruus plus offerēs, admittetur: sed si iā ab eo res apprehensę sint, & quidam ex seruis libertate donati, & prior liberabitur, quamuis res ab eo auferantur: & prædicta omnia fiant intra annale tempus à tempore illo quo prior petitor iudicem adiuit. & hoc in septima parte.

XV. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

Cum constitutio † a Marci declaret, si q̄s cōdito testamēto, vel sine testamento b moriēs, vt locus fiat ab intestato successioni, libertates c reliquerit, nemo autem adire velit defuncti hereditatem, eo quòd suspecta esse videatur, B & fuerint libertates forsitan & sine scriptis fideicommissariæ relictæ; licere vel cuilibet extraneo, vel vni ex seruis q̄ & ipse libertate donat⁹ est, & p̄ sua † periclitatur conditione, adire hrēditatē sub hac condōne & satisdatione, q̄ & creditoribus oībus satisfaciat, & libertates īponat his q̄bus voluit testator: d variæ dubitationes e ex hac cōstitutione emerserunt. C nam si res hæreditariæ hærede minime inuento venierint, f an & post venditionem earundem rerum possibile sit vel seruum vel quemlibet alium adire, & recuperare quidē ab emptoribus res, satisfacere autē libertatibus & creditoribus, quærebatur. & licet diuus Seuerus semel rebus venditis hoc non admisit, nobis tamen Vlpiani sententia admodum g placuit, D maxime propter libertates, ne depereant, & post venditionem rerum annale remedium dare diui Marci constitutione, intra quod & creditoribus omnibus satisfiat, & emptores nihil noui patiantur, h qui annalem sępe sentiebāt rescissionē, † & licere seruo q̄ libertate donatus est, vel alij cuidam extraneo, vel ante venditionem rerum, vel post vēditionem, intra annale tamen tempus adire hæreditatem, & res recuperare, prius satisdatione danda, vt tam libertatibus, q̄ creditoribus satisfiat.

¶ Sin autem libertatibus quidem omnibus satisfacere q̄s i polliceatur, creditoribus autem non in solidum, sed in partem soluere creditum, illi autē k huiusmodi pactionē admiserint: sancimus & in huiusmodi casu consultissimi principis locum habere constitutionem, & eum modis omnibus admittendum [esse] censemus: maximè cum l ex voluntate creditorū hæc interponitur. nolentibus etenim creditoribus, admitti talem pactionē nullo modo concedimus.

¶ Sin vero † quidam ex seruis libertatem amplexi fuerint, alij autem censuerint esse respuendam: & in hunc casum extendenda est diui Marci oratio: & p̄culdubio † & in hac specie audiendus est petitor hæreditatis: & maneat liberum arbitrium seruorū, sue ad libertatem venire volūt, siue in seruitute remanere. m Licet n p̄. Romanā ciuitatē recusare nemini seruorū o licitū sit: tñ

a Cū constitutio.] cuius uerba habes in stit. de eo cui li. cau. bo. addic. §. 1. & optimè huius l. intentio exprimitur supra e. l. si hæreditas.

b Sine testamento.] puta in codicillis tamen, ut ff. de fideicommis. lib. l. 2. & 3. & 4. in princip.

c Libertates.] uel etiā unā libertatem. arg. ff. de nego gest. l. ait prætor. §. negotia.

d Voluit testator.] assume, cum hæc declaret constitutio prædicta.

e Variæ dubitationes &c.] q̄a quatuor ex hoc usque ad §. sed si quidem.

f Venierint.] à creditoribus.

g Admodum.] id est valde.

h Nihil noui patiantur.] patiuntur quidem rescissionē, sed non de nouo: quia & olim simililer, vel per priuilegia, vel vt dicitur s. ex qui. cau. ma. l. si. Vel forte restitutione eius hæredis, q̄ abstinuerat, vel repudiauerat. Item bene dicit, sæpe: quia non semper: & ita aliquid noui patiuntur, licet non in totum.

i Quis.] petens bona addici sibi.

k Illi autem.] scilicet creditores.

l Maximè cum.] pleonasmos, id est adiectio superuacui verbi. nam statim subijcit, volentibus &c. sic abundat maxime, vt & alias supra de rescin. ven. l. 1. & ff. si quis omis. cau. testa. l. 2. in fin.

m In seruitute remanere.] sec⁹ si nullus de seruis velit libertatē. nā tunc distinguo, an ille q̄ petit bona sibi addici, sit de seruis, an nō. primo casu admittitur, secundo nō, vt insti. de eo cui liber. cau. bo. addi. §. hęc constitutio.

n Licet.] id est quāuis.

o Nemini seruorū.] scilicet alias. Et sic not. regulā, q̄ serui inuiti libertatē consequūtur, vt hic, & ff. de hære. insti l. si uero lex. §. 1. & insti. de hære. insti. §. si vero, & institu. de hæ. e. quali. & diffe rē. §. 1. Sed fallit hoc in casu quem ponit hæc lex. nā cū ei⁹ fauore sit inductū ut sic bona petātur: pōt ei fauori renūciari, vt s. de pactis l. si q̄s in cōscribēdo. Item fallit in alio casu quem habes ff. de fideicommiss. lib. l. sed si alienare. quæ est contra huic regulæ, vbi legatum erat domino serui, vt seruum hæredi venderet, qui hæres manumitteret. sed certe potest ibi resistere domino vt non accipiat legatum: sed eo accepto nō potest resistere quin manumittatur. vel ibi non recusauit libertatem: sed nolebat vendi hęredi, qui non erat soluendo à quo relicta est fideicommissa libertas. Item secus est in emancipatione, quæ non datur inuito.

vum

† Id est rescriptum ad Pompilium Rufum relatū in institutio. titu. de eo cui liberta. cā bona add. vbi & huius suæ cōstitutiōis meminit Iustinian. Contius.

† In manuscri. est propria. Contius.

† al. refusionem.

Pleonasmos, qualis figura est.

Serui inuiti libertatem cōsequūtur, nisi in certis casibus.

† vete. Si vero. Contius.

† aliàs, & proculdubio. Etenī si hac specie &c.

ut in authenti. qui. mo. na. effi. sui. § generaliter, coll. 7.

a Spontaneam.] sic & i. de necel. se. l. fi.

b Res hæreditariæ.] præter seruos.

c Antiquis.] subandi super.

d Inuenimus.] i. induximus.

e Hoc facere.] s. satisdationem.

f Annale.] computandum ex quo primus petitor adiuit iudicem: ut infra in d. l.

g Totos.] i. omnes.

h Ab eo.] scilicet seruo.

DE LEGE FVSIA Caninia tollenda.

Continuatio. *Quia lex Fusia Caninia directas impediebat libertates, de quibus dictum est. & fideicommissarias, de quibus dicemus: de lege Fusia inter utrasque libertates loquamur. Ac.*



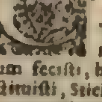
Eruorum.] CAS. Lege Fusia cauebat ut inter uiuos quis posset omnes seruos libertate donare: in ultima uoluntate non nisi duos vel tres: quod corrigit imperator, statuens ut indistincte tam inter uiuos quàm in ultima uoluntate possit quis omnes seruos manumittere, lege Fusia Caninia quiescente.

i Exemplum.] quod ergo ualet in contractibus & in ultima volũtate, & e cõtrario: ut hic, & institu. eo. & ff. de pac. l. pactum.

† In quibusdã co. legiẽ, sancimus, ut si non unus ueniat hæreditatis petitor, sed plures, si quidẽ uno momento uterq; uel ampliores oĩbus detur &c.

DE FIDEICOMmissariis libertatibus.

Continuatio. *Expediuimus supra de libertatibus directis, nunc dicamus de fideicõmissariis. Ac.*



Vm proponas.] CAS. Testamentum fecisti, hęredẽ instituisti, Sticho fideicommiss. libertatẽ reliquisti. hæres hæreditatem nõ adiit, & peruenit ab intest. ad legitimum: an competat libertas, quæritur? Dicitur quod nõ, nisi succedens ab intestato rogatus fuisset de manumittendo. & hoc in prima. Si vero hæres accepta pecunia hæreditatem omisit, ut sic Stichus ad libertatem non perueniret: competet libertas: quia institutus cogetur manumittere.

in hoc casu, ne pp quorundã indeuotionem alij maneat in seruitute: volẽtibus quidem omnibus seruis libere in libertatem peruenire, nolentibus autem quibusdam, vel recusantibus, spontaneam [a] seruitutem imminere oportet. & quẽ patronum habere noluerint, dominũ suum & forsitan acerbum sentiant.

¶ Sin verò non omnes libertates adimplere pollicitus fuerit, sed certum numerum seruorum ex his qui ad libertatem venire [iure] sunt iussi: melius est, si quidẽ res hęreditarię [b] sufficiũt ad implendos creditores, etiam omnibus seruis dare libertatẽ, etsi hoc pollicitus non est.

¶ Sin autem deest [aliquid] in exoluendis creditoribus, humanius est, ut pauci saltem perueniãt ad libertatem. Sed hoc quidẽ antiquis [c] dubitationibus remedium inuenimus: [d] bellissimam autem repletionẽ præfatæ constitutioni donantes, sancimus, ut si † non vnus veniat hæreditatis petitor, sed plures quidẽ vno momento, uterque, vel ampliores: omnibus detur licentia communiter hęreditatẽ adire, prius satisdatione ab omnibus danda, vt creditoribus & libertatibus satisfaciant.

¶ Sin autem per interualla temporum hoc fiat: qui primus venit, habeat prærogatiuã, si eã satisdationẽ præstare potest. Illo autẽ cessante hoc facere, [e] alii gradatim secundum tempora petitionis succedant, & hoc intra annale [f] tempus obseruetur.

Sin autem vno pollicente quosdam liberos facere, non autem totos, [g] alius emerserit satisdationẽ præstare idoneam præstare, quòd omnibus creditoribus & omnibus libertatibus satisfaciat: æquissimũ est eum admitti, vt omnes libertates indistinctè celebrentur. quod priuilegiũ damus non solum seruo qui libertate donatus est, sed etiam ei cui nulla libertas relicta est, ut aliquid venustum eueniat: vt per eum cui relicta libertas nõ est, aliis libertas imponatur.

¶ Sed si quidem antequam prior hæreditarias res & libertatem accipiat, hoc eueniat: secundo petitori, vel tertio, vel deinceps ampliores libertates pollicentibus fieri locum censemus.

¶ Sin aũt iã rebus seruo qui primus petiit hæreditatẽ, datis, & libertatib9 ab eo [h] quibusdã seruis impositis, quidam seruus alius hæreditarius, vel liber * extraneus hoc facere maluerit: licebit quidẽ hoc ei impetrare, & sub maioribus pollicitationibus & satisdationibus hæreditatem accipere.

¶ Sed prior in libertate petitor maneat, licet res ab eo distrahantur: his omnibus intra annum (secundum quod dictum est) celebrandis, ex quo prior petitor iudicem adierit.

* vel quilibet.

TITVLVS III.

DE LEGE FVSIA * CANINIA TOLLENDA. †

Statutũ in contractibus, sicut magis fauorabile quàm statutum in vltimis uoluntatibus debet porrigi ad ultimã uolũtatem. Baldus. Vel sic: Dic quòd aliquo tempore usquit lex Fusia Caninia, quæ prohibuit libertates in testamento relictas ualere: quæ hic tollitur. Salic.

1 Imp. Iustinianus A. Mennæ præfecto prætorio.

Eruorum libertates in testamento relictas, tam directas, quàm fideicommissarias ad exemplum [i] inter uiuos libertatem indistinctè valere censemus, lege Fusia Caninia decætero cessante, nec impediente testãtium pro suis seruis clemẽtes dispositiones effectui mancipari. Dat. Kal. Iun. A A. Conss.

* Fusia scribitur plerisque manuscr. & in manuscript. quoq; institutio. Fusia. vt Pan. Fl. in inscript. l. 37. de condit. & de. & l. 215. de verb. sig. Nã & Fusius Galenus & Metius Fusetius scribẽdũ ex vet. marmoribus & Plutarcho docet Sigonius Liuium. Contius.

TITVLVS IIII.

DE FIDEICOMMISSARIIS libertatibus.

Hæreditate non adita, libertas in testamento relicta non debetur, nisi fuerit ab intestato repetita, uel hæres corruptus pecunia omiserit. Sali.

1 Impp. Seuerus & Antoninus A A. Primo.

Vm proponas hæreditatem eius [testatoris] aditam non esse, à quo tibi fideicommissariam libertatem relictam dicis, & ab intestato alium

† alias, sublata.

Legitimo.

quàm qui scriptus est, hæreditatem possedisse: si nô à legitimo a quoque hærede fideicommissaria libertas repetita est, nullo iure b præstari eam ab eo qui rogatus non est, desideras. Planè si pecunia c accepta hæredem institutum omisisse hæreditatē docueris, libertatē tibi præstare cogetur. d PP. XIII. Kal. Mart. Laterano & Rufino Conss.

Ex falsa causa dominium transfertur, & libertas data non reuocatur Bald. Vel sic: Si legatarius putans legatū valuisse manumittat seruum sibi traditum, tenet libertas: licet legatum postea pronuncietur falsum: sed viginti aurei à manumisso sunt præstandi. Sal.

II. Imp. Antoninus A. Valerio.

QVamuis codicilli quibus auunculo defunctæ legatus esse videris, falsi pronunciati sunt: tamen si ante motā criminis quæstionem iustam libertatem es à legatario consecutus, posterior euentus nō infirmat e ita datam libertatem. Planè secundum diui Hadriani constitutionem datur hæredi viginti aureorum f repetitio.

Nam ex ancilla sub conditione libera, ante conditionis euentum est seruus. Sal.

III. Imperator Alexander A. Lucio.

CVm libertatē mulieribus sub conditione datam proponas: quid dubium est eos qui ex his ante impletam eam edūtur, seruos nasci, & pertinere ad hæredes iure dominij? His enim demum succursum est, qui post moram præstandæ libertatis progeniti sunt, vt liberi & ingenui g nati videantur.

Si ancilla ab hærede manumittenda, eius voluntate moretur vt libera, liberum parit: alias secus Sal.

IIII. Idem A. H[illegible]

SI voluntate domini h in libertate est morata, i cui fideicōmissaria libertas relicta fuit: secūdum senatusconsultum & cōstitutiones ad id pertinētes ciuis Romana facta ingenuos peperit. Sed si nūq̃ ab ea libertas petita est: sibimet imputare debet, cur interea progeniti ex ea serui k sunt. l

Iure isto minor viginti annis non poterat in testamēto relinquere libertatem Sal.

V. Idem A. Dionysio.

MInor annis m lege definitis, nec per fideicōmissum n libertatē supremis suis elogijs relinquere potest, nisi his quo-

a Legitimo.] i. agnato, vt insti. de legi. ag tu. in prin.

b Nullo iure.] imma contra, vt ff. eo. l. in testamento. Sol. ibi in personis illis speciale.

c Pecunia] vel alijs duobus modis: puta gratia agnati, vel odio serui.

d Cogetur.] vt & supra si quis omis. cau. testa. l. 1. dum tamē prius conueniatur possessor, vt ff. si qs omis. causa testa. l. licet, secundum quosdam.

QVamuis.] CASVS. mulier in codicillis auunculo suo seruū legauit, quē postea manumisit: apparuerunt codicilli falsi postea, & falsi pronūciati sunt: numquid reuocabitur libertas? Respondeo quòd non: sed manumissus hæredi soluet. 20. aureos.

e Non infirmat.] valet ergo libertas, vt hic, & ff. de manu. testa. l. cum ex falsis. & ff. de iure patro. l. pe. §. fi. Sed cōtra supra de peti hæredita. l. fin. §. pe. vbi ex falso testamēto non competit libertas. Solu. hic fuit præstita, & bona fide: ibi non. Vel ibi à lege dabatur libertas, hic ab homine: quæ in idem recidit. Vel illa corrigit istā. Sed cum hæres dederit hūc seruum quasi legatarij credens factum eius, non videtur transtulisse dominium, vt ff. de condic. causa da. l. 3. § subtiliter. quod si est, quomodo seruo alieno dedit libertatem? Respond. dic. quòd hæredis fuerat seruus vel alienus, & hæres rogatus de redimendo & præstando, vnde tanquam seruū hęredis, non tanq̃ legatarij dedit: & hoc erat verum: & sic trāstulit dominium. & secundum hoc etiam soluitur dictum contrarium.

Libertas an competit ex testamento, falso.

f Viginti aureorum.] quos soluet manumissus hæredi, vt ff. de inoffi. testamen. l. Papinianus. §. fina. & l. seq.

CVm libertatem.] CASVS. Testator ancillæ libertatem reliquit sub conditione, si nauis ex Asia venerit. pendente conditione parit: an pariat liberum, an seruum, quæritur? Dicitur quòd seruum. Si vero conditio extitit, & erat hæres in mora dandi libertatem, & illa peperit: ingenuum erit quod edidit.

Ancilla sub conditione libera, si ante cōditionē parias, an sint filij eius serui vel liberi.

g Et ingenui.] ut & ī. ad Orficia. l. quidam. Et vt tollas contraria, sic distingue: aut non est adita hæreditas ab hærede, aut est adita. Primo casu si fiat dolo malo hæredis mora, serui nascūtur, sed tradūtur matri ad manumittēdum, vt ff. eod. l. si quis rogatus, in fin. & idem si hæres deliberat de adeunda hæreditate. nam etiam tunc traduntur matri ad manumittendum, vt. ff. eo. l. sed si non data. 1. responso secus si ideo retardabat adire, quia se institutum ignorabat: quia tunc nascitur seruus, & ipse hæres manumittit, vt ff. eo. l. sed si non data. 2. responde. Secundo casu, quando scilicet est adita hæreditas, aut retardatur manumissio studio hæredis, & nascitur partus ingenuus, vt hic, & ff. eo. l. cū vero. § apparet, & l. si quis rogatus, in princi. aut non studio hæredis, & tūc nascitur seruus, & matri traditur ad manumittēdum, vt ff. eo. l. si prægnans. & si mater non accipit, vel acceptum non manumittit, cōpellit, vel hæres manumittit, vt. ff. eo. l. si mater. & hoc nisi fiat mora ex voluntate defuncti. nā tunc interim natus seruus remanet hæredis, vt supra prox. respon.

SI voluntate.] CASVS. Testator hæredem instituit: cum de manumittēda ancilla quadā rogauit o hæres dixit ancillę vt staret tāquā libera. sed tamen eam non manumisit, sed postea peperit. partus, seruus an ingenuus esse dicetur? Resp. q illis verbis hæredis testatoris libera effecta est, & partus erit liber. & hoc in prima. Si vero fuit in mora petendi libertatē, & interim peperit: sibi imputes, quia seruus nascetur. & hoc in secunda. Vi.

o debita.

p eo

Obserua in omni mora esse necessariā interpellationē. l. mora. ff. de vsuris. Cō tum.

q cum

h Si voluntate domini.] id est hæredis.

i Est morata.] id est stetit vt libera ex voluntate domini, quia manumisit, vel dixit, vade sta ut libera, vt ff. de acquirend. possess. l. qui absenti, in princip.

k Serui sunt.] sed matri traduntur ad manumittendū, vt ff. eo l. sed si prægnans, & l. cum vero. § apparet.

l Sūt.] cōtra. ī. de iure emphy. l. 2. & 3. & ī. de cōtrahē. stipul. l. magnam. vbi sufficit diem venire: multo magis in libertate.

MInor annis.] CASVS. Quidā minor. 20. an. seruo suo p fideicom. libertatem relinquere volebat: an possit, quæritur? & respon. q non: nisi causam corā iudice pbet, scilicet iustam propter quam velit seruum esse liberum.

m Minor annis.] aliàs 20. aliàs lege definitis.

n Nec per fideicommissum] nedum directe, vt hic, & ff. de manu. test. nec militi, & ī. de testa. mili. l. si Rufinus; & hoc in suis: secus in alienis, vt ff. de manu. vin. l. si quis rogatus, in princi. hodie tamen hæc lex corrigitur, ut in authen. vt spon. larg. §. 1. coll. 9.

Causam.

a Causam.] quæ causæ enumerantur insti. qui. ex cau. ma. non licet, § eadem.

A deducta posset emere seruum, deducit eam hæres: aliàs non, vt ff. eo. l. si legatario.

DEberi. CASVS Testamentum fecisti, hęredem instituisti, eum de ancilla aliena manumittenda rogasti. redimere debet hæres si potest, & manumittere. si non potest, quia dominus vendere nõ vult, nec cõpelli potest ad vẽdendũ, cum nihil ex testamento percepit: an intercidat legatum libertatis? Dicitur quòd non: quia procedente tempore si obtulerit se facultas redimendi, redimere poterit, & manumittere. & ita not. quod differtur, non aufertur.

b Alienę] & hostiũ seruo, & etiam libero homini quandoque, vt ff. eo. l. generaliter. §. hostiũ seruo, & §. si homini.

c Eius] scilicet testatoris.

d Perceperit.] nam tunc cogetur ad vendendũ, vt ff. ad leg. Fal. l sed & si non seruus, nisi haberet auxilium minoris ætatis, vt ff de mino. l. si minor annis seruum. Et not. deberi relictum, licet voluntati nõ pareatur: quia per eum non remanet, vt ff. de leg. 3. l. pater. §. Tusculanus, & de lega. 3. l. si fundũ per fideicommissum. §. Iulianus.

rum causam [a] probare potest.

Potest per fideicommissum seruo alieno libertas relinqui: & licet dominus nolit vendere legatum, non abrumpitur sed differtur in crastinum, donec forte mutauerit propositum voluntatis. Bald. Vel sic: Licet dominus ancillæ nolit eam vendere, nõ deficit legatum libertatis ab hærede quandocunque postea præstandæ. Salic.

VI. Idem A. Maximo.

DEberi etiã alienæ [b] B ancillæ fideicommissariam libertatẽ placuit, nec deficit hoc debitum si interim domina (si modò nihil ex iudicio eius [c] qui quæve reliquit libertatem, perceperit [d]) noluit vendere: quia possit tempore procedẽte, [e] vbicunque occasio redimendæ ancillæ fuerit, præstari libertas.

Manumissus ex fideicommisso, libertus efficitur manumittentis. Sal.

VII. Idem A. Nicomedi.

HI quibus per fideicõmissum libertas supremis iudicijs relinquitur, eorum liberti efficiuntur, à quibus manu-

HI qbus.] CASVS. Testamentum fecisti, hærede instituisti, de danda libertate Sticho eum rogasti. manumisit. cuius erit libertus, quæritur? Respond. quòd hæredis.

mittuntur. [f] PP. Kalend. April. Fusco & Dextro Conss.

Libertas peti potest etiam si coheret in cuius placito vel voluntate est apposita, hæreditati non adeat: dummodo ille non contradicat. Sal.

VIII. Idem A. Eutycheti.

CVm proponas [g] fidei commissariam libertatem ita tibi datã, si vxori testatoris placuisset: licet [ea] non adeunte hæreditatem, pertinere cœperit ad filium solida hæreditas: non refragante [h] tamen vxore testatoris, potes petere libertatem.

Seruus tutor datus videtur in testamento per fideicommissum liber esse iussus, si testator eius conditionẽ non ignorauit. Sal.

IX. Impp. Valerian. & Gallien. AA. Daphnidi.

ET si non ascripta libertate testator seruum suũ tutorẽ filijs suis C dederit: receptum est tamen & libertatis & pupillorum fauore, vt per fideicommissum manumisisse eum videatur. [i]

¶ Et si non suũ ꝓpriũ, sed

f Manumittũtur.] vt insti. de sing. re. per fideicommis. re. § pen. & hoc quo ad hoc, vt eos non vocet in ius. Item quo ad contra tabulas: sed non vt in seruitutem ex ingratitudine reuocet. Item nec operas poterit imponere, nisi sit filius patroni qui manumittit, vt. ff. de bo. li. l. qui ex causa, & supra de cõtra tabulas. l. patroni, & ff. de lib. & eo. lib. l. 1. Et distingue hic cuius fiat liberti, vt & diximus. s. in l. proxi. par. l. ff. de actione empt. l. Titius, & de fideicommis. lib. l. generaliter. §. fin.

CVm proponas.] CASVS. Testamentum fecisti, vxorẽ tuã in vna dimidia, filium ex alia hæredes instituisti. Sticho fideicõs. libertatem reliquisti, si vxori tuę placuisset. vxore parẽ eius repudiante, & in solidum ad filiũ perueniẽte: an seruo debeatur libertas? Respond. quòd si vxor non contra dicit,

a Daphn.

e Tempore procedente.] quod differtur, non aufertur, vt. instit. de sing. re. per fideicomm. re. §. libertas. Item not. quod dicit, etiam alienæ, vt ff. eod. l. alieno. Et distingue: quia aut rogat hęres manumittere seruũ, aut legatarius primo casu, aut seruũ testatoris, aut hæredis, aut legatarij, vel alterius extranei: si testatoris, cogit eum manumittere ꝗ si latitat, fit orcin' libertus ꝑ senatuscõsultũ Rubrianũ, ut. ff. eo. l. cũ vero. §. subuētũ: si hæredis, & tunc tenetur manumittere. si vero latitat, eripitur seruus ex fideicõmisso in libertatem, & amittit hæres ius patronatus ex Vinciano senatusconsulto, vt. ff eo. l. si eum. §. si quis seruum, & l nõ tantũ. §. sed & artificultano. si legatarij: aut is agnouit legatũ, & cogitur præstare hæredi ad manumittendũ. aut non agnouit, & tũc non cogitur, vt ex hac. l habetur. si extranei, cogitur manumittere, si potest iusto precio emere, vt ff. e. l. alieno. §. si is cuius. si vero legatarius est rogatus manumittere seruũ, aut talis est seruus, qui non potest ad libertatem peruenire: quo casu etiam legatum est inutile. aut potest: & tunc subdiuiditur, quia si legatarius agnouit legatũ, cogitur manumittere etiã lõge maioris precij seruũ, nisi beneficio ætatis restituatur ad omittẽdũ legatũ. si nõ agnouit, nõ cogit manumittere: & hoc si seruus sit ipsius legatarij. ꝗ si est extranei: si potest emere pro tanto ꝗtũ est legatũ, cogitur manumittere: aliàs nõ, vt ff. eo. l. generaliter §. si quis alienum, & ff. de minori. l. minor. 25. ann. seruum. sed in detrahenda Falcidia est sciendum, ꝗ si ex

Libertas si seruo alieno relinquatur, qd iuris?

libertatem petere potest.

g Cum proponas.] vxor fuit scripta hæres cum filio.

h Non refragante.] idem si contradiceret. nec enim potest, vt. ff. eo. l. Lucius, quæ est contra. sed hic subaudi, maxime: & hoc nisi iustam causam habeat refragãdi, vt ff. de manu test. l. seruos, & de lega. 2. l. cum quidam, & l. cum pater. §. rogo.

ET si non.] CASVS. Testamẽtum fecisti, filio tuo impuberi seruum tuum nulla facta mentione liber- D tatis tutorem dedisti: an per hoc fiat liber? Respond. ꝗ sic: & libertatis fauore & pupilli, videtur per cohęredem pupilli, vel si exhęredauit pupillum, per hęredem patris libertatem recepisse. & hoc in prima. Idem est si seruũ alienum filio tutorem dedisti sciens eius conditionem, nisi te contrariũ voluisse appareat. & hoc in secunda.

i Videatur.] ascripta, id est non præstita libertate, vt & supra de neces ser. l. quidam. §. 1. sed certe immo videtur directa, vt instit. qui testam. da tut. pos. § 1. quæ est contra. Sol. ibi in testamento, hic in codicillis. Vel hæc corrigitur per illam. Vel hic liberum credidit. Vel hic putauit alienum. Vel hic dil gebat hæredem in tantum, vt sit verisimile quòd velit eius esse libertum, & magis quàm orcinum.

ADDITIO Prima solutio cõiter solet approbari, vt dicit Christoph. Porcus in d. §. 1. instit. qui testa. da. tu. pos. ratio est, quia quid facilius directò disponitur in testamento, quàm in alia voluntate vltima vt

l. hæredi-

† Hæc eô eiitutio di minatoria est, cæterũ autẽ triuo lx, si sic accipias, g fideicommissum. i. tacite manumisisse videri, nõ & directis verbis, sed tamẽ per huiusmodi manumissionẽ directã libertatẽ acceptisse. q. tunq; . n. à testatore intelligitur manumissus, directam libertatẽ habeat ne cesse est. res hoc modo cõponet, q si hoc nimiæ subtilitatis esse putes, dicã Iustinianũ maluisse seq. Pauli sententiam, qui directã cõpetere in hoc casu respõdit, in l. 32. Quæro. §. i. de testa. tutela. qđ ab interpret. minor non aiaduersũ. Cũ .n. ab adita hęreditate libertatem scribit cõpetere, satis demõstrat libertatem directã datã: arg. l. 3. §. de testa. ma. sic & l. quidã, §. de necessarijs seruis hęred. Iusti. intelligitur Iustinianus directã li-

l. hereditatem, & l. non idcirco, supra de codicillis. †

a Sciens.] secus si ignorans, vt. ff. eod. l. generaliter. §. si quis tutorem.

b Datam.] vt ff. de testa. tut. l. si hæreditas. §. fi. & supra de testam. tute. l. si pupillorum.

F Ideicõmissaria.] CASVS. Reliquit Sticho Titius fideicommissariam libertatem, cum filius perueniret ad 25. annum. decessit: nunquid intercidit libertas? Dicitur q non: sed eo tempore perueniet ad libertatem, quo si uiueret, peruenisset filius ad prædictam ætatem.

c Tempore quippe &c.] ut ff. de manumis. testam. si ita scriptũ, & supra de vsufru. l. ambiguitatem, & ff. de lega. 1. si cui legetur. Sed cõtra supra de manumis. testam. l. cum testator, & de nup. l. sancimus, si quis. Solu. ut dixi supra quã do dies leg. ced. l. ex his. Item uidetur q statim præstanda sit, vt. ff. eod. l. fi. quę est contra. Solu. ibi non intelligitur repetita cõditio à substituto, quæ vitiaret: & ideo purum est extunc.

S I seruus.] CASVS. Seruo tuo in testamento fideicommissariam libertatem reliquisti: qualiter ad libertatem perueniet, quæritur? Resp. quod per beneficium manumissionis unde si hęres tuus libertatem imponere contradicit, compellet eum præses: & si latitet, per senatusconsultũ ad libertatem perueniet, decreto uel sententia prætoris interposita.

d Manumissione.] uel eo quod pro manumissione habeatur, supra eo. l. si voluntate.

e Accepisti.] scilicet spe, non re.

f Interposito.] id est denũciatione, vel lata sententia.

g Prospiciat.] ut ff. de iudi. l. qui se dicit, & hoc per senatusconsulta quatuor: scilicet Rubrianum, & Transfillanum, & Damasianum, & Artificulianum. quæ quando locum habeant, habes. ff. de fideicommiss lib. l. cum vero. §. subuentum, & l. cum quasi. §. si plures, & l. non tantum. § senatus, & §. Artificuliano, est & Vincianũ, quod in seruo defuncti locum non habet, sed hęredis,

alienũ seruum, cõditionẽ eius sciens, [a] tutorem asscripserit: æquè fideicommissariam libertatem datam[b] (nisi aliud euidenter defunctũ sensisse appareat) prudẽtibus placuit.

Libertas non perit, licet moriatur ille in cuius persona tempus certum præstandæ libertatis erat appositum: sed cũ tempus aduenerit, debetur. Sa.

X. Iidem AA. Mercuriali.

F Ideicommissaria quidem libertas ita tibi relicta, cũ testatoris filius ad annũ vicesimũquintũ peruenerit, non intercidit, licet hæredem intra prestitutam ætatem decessisse proponas. tempore quippe [c] quo si viueret, præfinitam ętatem impleturus foret, spem libertatis non intercidere, vetus placitum est.

Fideicommissaria libertas est præstanda: non autem competit ipso iure. & si latitat qui præstare debet, seruo subuenitur a iure.

XI. Impp. Diocle. & Maximia. AA [& CC.] Flauiano.

S I seruus fuisti, ac tibi per fideicommissum libertas relicta fuit: perueni des sine manumissione[d] te ad libertatem perueni re non potuisse. quapropter si verbis precariis cõstitutus seruus libertatem accepisti: [e] adire præsidẽ prouinciæ te oportet, vt causa cognita, si tibi deberi libertatem perspexerit, ad manumittendum eum qui debet, vrgeat: vel si latitet, contra latitãtem

A vt in eo. titu. l. non tantum. §. sed si non hæreditarium, & in §. si quis.

E X verbo.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & dixisti, hæres meus, commendo tibi hunc seruum: nunquid per hæc verba videtur ei libertas fideicommissaria relicta? Respõdetur quòd non.

h Commendo.] id est laudo, vt hic, & supra fami. ercifcun dæ. l quoties, in fine, & quod cum eo. l. fin. & ff. mãda. si vero non re. §. cùm quidam, & de lega. 3. l. fideicommissa, §. si ita quis. Aliàs dicitur commendo, id est depono, vt ff. de verbo. signific. l. cõmendare, & ff. deposit. l. Lucius. 1.

i Codicillis.] vt cer to vel apposito.

k Non videri.] vt ff. eo. l. Thais ancilla. §. Lucius.

S I te donatam.] CASVS. Sponsæ tuæ ancillam dedisti: legato postea vxori tuæ relicto, hæredem tuũ in testamento de ea manumittenda rogasti. percepit legatũ: an cõpellendus sit hæres eã redimere, & manumittere: & hæc sit compellenda vendere, & manumissioni consentire, quæritur? Respond. quod sic.

l Ei.] scilicet vxori.

m Voluit.] testator.

n Eos.] successores.

o Eam.] vxorem.

p Non ambigitur.] qui enim aliqd percipit, cogitur manumittere, vel uẽdere ut manumissio fiat, ut ff. eod. l. generaliter. §. si quis alienũ, & facit. ff. eod. l. alieno. §. fi.

C Vm inter.] CASVS. Seruo meo nato iã certũ est quod relinqui potest p fideicõ. libertas: an aũt nascituro, inter ueteres erat q̃stio: quã decidit im

interposito [f] decreto tibi prospiciat. [g]

Verbum, commendo, non inducit dispositionem, sed quandam congratulationem Baldus Vel sic: Per verbum, commendo, non grauatur hæres de manumittendo. Sal.

XII. Iidem AA. & CC. Hyrenio.

E X verbo, [h] commendo, [i] testamẽto uel codicillis [i] non videri [k] fideicommissariam libertatem relictam [esse,] auctoritate iuris declaratur.

B

Agnoscens legatum tenetur parere iudicio defuncti. Bal Vel sic: Aliena ancilla potest fideicommissaria libertas relinqui, & tenetur hæres eã redimere, vel eam vendere, si sibi relictum agnouit. Sal.

XIII. Iidem AA. & CC. Pythagoridæ.

S I te donatam ante matrimonium vxori suæ, postea ei [l] legato relicto, testamẽto manumitti, seu codicillis, seu verbis precarijs à successoribus voluit: [m] tam eos [n] ad redẽptionem & manumissionem, quàm eam [o] quæ in capiendis relictis defuncti consensit iudicio, teneri, tibiq; fideicommissariam deberi libertatem, non ambigitur. [p]

C

In ventre existenti directò & per fideicommissum potest libertas relinqui: & si plures nascantur, sunt liberi. Salicet.

XIIII. Imp. Iustin. A. Iuliæ. P.P.

C Vm † inter veteres dubitabatur, si fideicõmissariam libertatem possibile esset relinqui seruo q adhuc in vẽtre portaretur, [q] & homo fieri sperareť: nos vetus iurgiũ decidẽtes, libertatis fauore [r]

D

bertatem seruo sine libertate instituto cõpetere velle. Nã qui ita soluit, hic minus dicit, Iustinian' ãt plus. nã aiaduertere debuit se cum Accursio dicere, hæc corrigitur per illam. Contius.

† Ex 50. decisionibus. Contius.

perator, dicẽs q nõ solũ directa, sed fideicõ. libertas ei relinqui potest, nõ solũ masculo, sed fœminæ: nec obstat si tempore quo editus fuerit partus, mater fuerit ancilla. & hoc in prima. Si vero testator sic dixit: q nasceť ex tali ancilla, fiat liber. si plures ediderit, an oẽs erũt liberi, q̃rit? & res. q sic. in ambiguis. n. &c. & hoc in secũda.

q Portaretur.] de infante nato nõ est dubium, ut ff. de manu. l. iuris ratio.

r Fauore.] alia legata post hæmo alieno nõ relinquebãtur, et

censemus & fideicommissariam nec non directam libertatem suam firmitatẽ habere siue in masculo, siue in fœmina, † qui quæve adhuc in ventre vehitur: ut cum libertate solẽ respiciat,[a] etsi[b] mater sua adhuc in seruitute constans eũ vel eam ediderit. ¶ Sin autem plures creati vel creatæ sint: siue vnius fecit mentionem, siue pluraliter nuncupauit: nihilominus omnes[c] ad libertatem à primis veniãt cunabulis, cũ in ambiguis sensibus melius sit (& maxime[d] in libertate, fauore eius) humaniorem amplecti sententiam. Dat. Ka. Octo. Lampadio & Oreste. VV.CC.Conss.

Factum iudicis supplet factum hominis ad damnum, & non ad commodũ contumacis. Bal. Vel sic: Post moram in manumittendo seruus per iudicem ad libertatem est deducendus. Sal.

XV. Idem A. Iuliano P.P.

ANcillam siue seruum, cum fideicommissaria libertas ei relicta sit, sãcimus, si mora libertatis à debitore[e] facta fuerit, sententia præsidis eripi * in libertatem, & nullo facto aut voluntate ab hærede expectanda: [f] sed talem habere eos libertatẽ, quasi ab ipso testatore directis verbis fuerint libertatem consecuti: cum satis impium atque absurdum sit, hæredes testatoris differre voluntatẽ, maxime cũ ad libertatem respiciat.

Si libertas fideicommissaria est relicta vni ex liberis ancillæ, quem hæres elegerit: illo moriente nulla facta electione, omnes ad libertatem perducuntur. Sal.

XVI. Idem A. Iuliano P.P.

SI quis in testamẽto suo rogauerit suum hæredem ex liberis ancillæ suæ quam nominauerit,[g] vnũ quem elegerit, ad libertatem perducere: & cum ancilla vnum, vel plures enixa est, hæres neque dum superest,[h] in libertatem aliquem adduxerit, vel cũ deliberat quis ad libertatẽ pducendus est, ab hac luce fuerit subtractus[i] dubitabatur ab antiquis, verũ ne omnes, an quidam, an nemo ex his ad libertatẽ perueniat. sed veteris quidem iuris altercatio multa sane super huiusmodi casibus resonuit. Nos autem hæredis coercentes malignitatem, si non voluntatem testatoris adimpleuerit, & mox cum potuerit, non elegerit vnũ ex liberis ancillæ, & eum libertate donauerit: sancimus compelli[k] non solũ eum, sed ẽt hæredes vel successores eius, omnes ancillæ liberos in libertatem perducere. * neq; enim hoc contrariũ est sentẽtię testatoris. Cum enim omnimodo quendam ex his liberum esse dispos uerit, & non ad certum corpus, sed ad oẽs respexerit: si nõ pareatur eius uoluntati, sine dubio ex sentẽtia[l] testatoris omnes ad libertatem perueniunt.

¶ Similemque esse definitionem censemus & si nõ ab herede, sed à legatario vel fideicommissario testator rogauerit libertatem imponi. sic etenim iusto timore hęredes & legatarii vel fideicõmissarii perterriti & voluntatem testatoris adimplere procurẽt, & sibi non ex omnium libertate quandam afferri patiantur iacturam.

¶ Quod si reclamauerint, sibi tale dispendium imputent, nõ ex nostra lege, sed ex sua lugentes instantia.[m] Dat. XV. Kalend. Decemb. Constantinop. Lampadio & Oreste Conss.

---

tur, ut instit. de bonorum possessione, in prin.

a Solem respiciat.] sic ergo nascitur ingenuus. nam ingenuus is est &c ut in insti. de inge. in prin. Sed uidetur hoc falsum cũ fideicõmissaria libertas relinquitur: nam hęredis libertus erit: ut j. e. l. hi quibus. quę est cõtra. Sed dic quòd hic fuit relicta fideicõmissaria libertas posthumo, ibi nato. Vel refertur tãtũ ad casũ vbi directa data fuit. nam vtrumque posuit supra. Fit ergo differentia inter fideicõmissariã libertatem & directam, licet quo ad alia non sit differẽtia, ut j. communia de leg. l. pen. Item opponitur, hic cõceptus habet pro nato: sed natus manumissus, esset libert⁹: ergo & hic. Sed dic illud verum cum de commodis eius quæritur: ut ff de statu ho. l. qui in utero. 1.

b Etsi.] i. quamuis.

c Omnes.] ut argu. ff. de leg. 1. l. g filiabus. §. si quis, & de testa. tute. l. si quis. §. 1. & de reb. du. l. si ita fuerit, in fin. Sed argu. contra. ff. de manu. testa. l. cũ ex pluribus, & ff. de libe. & posthu. l. 2.

d Et maxime] ut & j. de communi ser. ma. l. fi. & argu. ff. de reg. iur. l. ĩ obscura, & l. in ambiguo, & j. qui bo. ced pos. l. fi. & de pac. l. maiorem, & de reb. du. l. quoties. 2.

ANcillam.] CASVS. Ancillæ tuæ in testamento fideicommiss. libertatem reliquisti. hæres erat in mora manumittendi eã. an manumissione hæredis nõ interueniẽte, vel volũtate eius possit peruenire ad libertatẽ, quæritur? Respondetur quòd sic ex sententia præsidis, & pinde erit libera, ac si directa ei data esset libertas.

e A debitore.] i. ab eo qui eam debet.

f Expectanda.] ad hoc ut manumittat. erit enim liber & sine hæredis manumissione: interpellari tamen debet hęres, ut ff. eod. l. cum vero. §. subuentum.

SI quis.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & eum rogasti de manumittendo vnũ ex filiis Arethusę, quem eligere⁹. eo dum vixit, nullũ ad libertatem perducente, vel eo deliberante quẽ manumitteret, vita functus est: an omnes, an quidam, an nullus ad libertatem peruenire possit, apud antiquos erat quæstio. Ad quod respondet imperator, dicens q̃ nõ solum hæres, si potuit & noluit propter contumaciã suã, si superstes est, sed hæres eius compelletur omnes manumittere: nec voluntati testatoris derogabitur per hoc quòd voluisset omnes manumitti: quia seruum certum non respexit, sed ad omnes unde ob hęredis malitiam omnes ad libertatem perducentur. & hoc in prima. In secũda, quòd hæc eadẽ vera sunt in legatario rogato de manumittẽdo vnum ex his quẽ eligeret. & si aliqui passi se dispẽdiũ cõquesti fuerint, sibi & nõ huic l. quæ prædictã pœnam imponit, imputent.

g Quã nominauerit.] Arethusam puta.

h Superest.] id est dum uiuit.

i Subtractus.] scilicet hæres.

k Compelli.] aufertur ergo sibi electio propter cõtumaciãs ut ff. de solu. l. 1. & j. de solu. l. 1. & ff. de serui. l. sicut. & facit. s. eod. l. cum inter.

l Ex sententia.] q ad omnes porrecta est quodammodo.

m Instantia.] id est contumacia.

† Al. quæ adhuc in vẽtre portarẽ materno, ut cum &c. Contius.

Libertas directa & fideicommissaria qñq; differũt, quandoq; nõ.

* eripi.

* Molta sibi super hu. casib. resonauit. Sic in manusc. Cõtius.

* pducere.

Cum

Cum quidam.] CASVS. Titius fecit testamentum, & hæredem instituit, & mihi Seium legauit, & rogauit per fideicommissum, vt eum manumitterem, hæres noluit eum mihi dare, sed in iudicio eum petij, & obtinui, & iudex cum non in seruum, sed in eius æstimationem mihi condemnauit: an intercidat libertas? vel ab hærede danda, an a me legatario? & si ab hærede, an æstimationem quam recepi, possim totam, vel partem, vel nihil retinere? Inter antiquos erat quæstio, & ad hanc nō videtur respondere, sed sic dicit q miratur q iudex tulit talem sententiam condemnando in serui æstimationem, & nō in seruum. vnde si talis quæstio de cætero emerserit, nullus iudex sit ita stultus q sic definiat, sed legatarijs seruus restituatur. q si petitus nō det, tūc intra duos menses à tempore litis contestatæ super petitione serui eripiatur in libertatem, & hæres legatario condemnetur in expensis quas fecit in litem, scilicet in quadruplum, & pone, legatario integrum ius patronatus reseruatur.

a Seruum.] in seruum enim debet facere condemnationem cum est manumittendus, secus si non est manumittendus quandoq;, ut ff. de leg. i. l. si domus, in §. qui confitetur, & § sequen.

b Vitium.] scilicet iudicis.

c Putamus.] ex tempore huius legis.

d Condēnationē.] quid enim si profetatur? huic. n. quæstioni non respondet. Sed respō. idem esse qđ esset cum alicui relinquitur pecunia vt alienum seruum emat, vt scilicet eū emat, & manumittat, ut ff. eo. l. generaliter. §. si quis tutorem alienū. Vel dic q hæres conuenitur à seruo vt manumittat: qa legatū resedit penes eum cū onere suo, ut ī. de cadu. tollen. §. pro secūdo, nec legatarius tenetur restituere pecuniā quia hæres sua contumacia sensit hoc damnū, argu. ī. l. xxi. in fi. & ff. de tab. exhi. l. locum. § condemnatio. Vel dic tertio q sic, & tunc idē videt qđ est hic. Cvt in libertatem eripiatur elapsis duobus mensibus a tempore litis contestatæ. Quid ergo si interim hæres seruum vēdat? Respō. erit in potestate serui cuius libertus esse velit, emptoris, vel rogantis, ut ff. e. l. generaliter. § fina. & de actio. empt. l. Titius nec restituitur precium, ut modo dixi.

e Quadruplum.] qđ est speciale: alias in simplū, ut ī. de iudicijs, l. properandū §. fin aūt alterutra.

Fatuus est ille iudex qui cum res petitur, in æstimationem cōdemnat, si res præstari potest & debet. Vel sic: Sententia debet esse conformis libello: alias est iniusta. & ad hoc semper allegatur. Bald. Vel sic: Vbi seruus legatur manumittendus, & hæres patitur secum litem contestari, transacto spacio duorum mensium liber efficitur, iure patronatus legatario seruato. Sa.

XVII. Idem A. Iuliano præf. præt.

Cum quidam seruum suum ita legauerit, vt legatarius libertatem ei imponat, & hæres ad huiusmodi legatum improbe versatus seruū dare legatario dedignatus est, vt etiam lite pulsetur, & iudex non in ipsum seruum, sed in æstimationem litis condemnationem proferat: veteris iuris interpretes dubitabant, ne quod obstaculū libertati ex hac causa procedat. Et si placuerit eandem deberi libertatem, à quo danda sit, vtrumne ab hærede, an à legatario. Et si hæres imponat libertatem, an legatarius quod ex pecuniaria condemnatione accepit, firmiter detineat, siue in totum, siue ex parte, siue etiam nihil. a Talem itaque altercationem resecantes, miramur quare iudex, qui præpositus est in prædicta causa, nō omnimodo condemnationem in seruum, a sed in æstimationem eius fecerit: cum ipsius vitium b etiam huiusmodi præbuit altercationi occasionem. c Vnde si talis qstio emerserit, nullum quidem iudicem ita esse stultum putamus, d vt huiusmodi proferat condemnationem. d sed si legatarius immineat quatenus ei seruus restituatur, & post litem contestatam duorum mensiū spacium effluxerit: censemus ilico ad libertatē eripi seruum: & illum quidē liberum esse: hæredem autem pro sua indeuotione in omnes expēsas quas legatarius in lite fecit, in quadruplum e ei condemnari, iure patronatus integro legatario seruando.

TITVLVS V.

DE DEDITITIA LIBERTATE tollenda.

Dedititij libertini erant qui per manumissionem minorem libertatē consequebantur: quia liberi efficiebantur, sed toto tempore vita sua seruire tenebantur. Hanc conditionem libertinorum tollit lex ista, & vult quod eo modo sint liberti qui simpliciter manumissi, & ab eis non differant. Salicetus.

I. Idem A. Iuliano Præfecto prætorio.

Dedititia f cōditio nullo modo in posterū nostrā rempublicā molestare concedatur, sed sit penitus deleta: qa nec in vsu esse reperimus, sed vanum nomen huiusmodi libertatis circūducitur. Nos enim qui veritatē g colimus, ea tantummodo volumus in nostris esse legibus, h quæ re ipsa obtinent. †

TITVLVS VI.

DE LATINA LIBERTATE tollenda & per certos modos in ciuitatem Romanam transfusa.

Primo exorditur, secundo statuit, secunda ibi, Sancimus.

DE DEDITITIA

Quia manumissionibus (de quibus explicuimus) serui fiunt liberti: & libertorum olī triplex fuerat conditio: Dedititia, Latina, ciuitasq; Romana: ponit primo de dedititia cōditione, & subiecit postea de Latina, quæ ambæ sublatæ sunt. ponit de eis tollēdis, nō seruādis. hodie n. sola ciuitas Romana habet locū. vendicat. Azo. Dedititij erāt q sine cōditione se reddebāt Romanis, & quandiu viuebāt serui erant. post mortē vero in libertatem eripiebātur: vt infra de bo. libertinorū. & de suc. lib. § fin. Quare ergo n. dicebantur serui? Respon. quia successorē habebant, & omnino libertatem sperabant. Vel verius, liberi erant, sed seruire tenebatur: sicut alias infra commu. de manu. l. i. § fin autem proprietarius.

f Dedititia.] Olim erat qđdam genus hominum qui liberti dedititij dicebantur, q viuebant serui, sed moriebantur vt liberi. Hodie dicit imperator q huiusmodi hominum conditio à Romana republi. penitus tollatur, ita q nec nomen remaneat.

g Vanū.] nil enim significat dedititia libertas, sicut nec chimæra.

g Veritatem. sic ī. communia de leg. l. 2. in fi. & ī. ad Orfi. l. si qua.

h Legibus.] nō opus ē verbis, quorū null' sequtur effect'.

Dedititij quales erant. Quidā cōtendūt legendum hic & in sequenti titulo, libertinitate. Pessimā vocat dedititiorū cōditionem Iustinia. Insti. de libertis. vt q nunquam ad libertatem Romanā possent peruenire. huius aūt conditionis erāt q cum ad libertatē perducebantur, cōpertebant ferro publicè, pertinaces qui aut ferro vel igne inusti, indelebili ferri aut ignis no. qā lex Aelia Sentia induxerat, cum idem ferè Augusto tribuat Suetoni'. Contius.

Data Lāpad. & Orest. Côss.

DE LATINA LIBERTATE TOLLENDA & per certos modos in ciuitatem Rom. transfusa.

Et hac Latina libertas tollitur. Et dicuntur Latini qui tota tem-

toto tempore vitæ suæ erant liberi, sed in morte eripiebantur in seruitutem, & sic non habebant hæredem: vt instit. de suc. lib. § fin. Et no. quòd in hac l. sunt. xij. casus, vel xiij. in quibus olim fiebant Latini: hodie vero per l. istam fiunt ciues Romani, & vere liberi. in omnibus autem, exceptis tribus, seruatur ius patronatus illæsum. Accur.

I. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.



Cum dedititij liberti iã sublati sint,[a] ea ꝓpter[b] imperfecta Latinorum libertas incertis vestigijs titubat,[c] & quasi per satyram[d] † inducta adhuc remanet: & non in vtilis quidem pars eius deminuitur. quod autem ex ipsa rationabile est, hoc in ius perfectum deducitur. Cum enim Latini liberti ad similitudinẽ antiquę[e] Latinitatis quæ in colonis[f] † missa est, videntur esse introducti, ex qua nihil aliud reipublicæ nisi bellum accessit ciuile: satis absurdum est ipsa origine[g] rei sublata, eius imaginem[h] derelinqui. ¶ Cum igitur[i] multis modis & penè innumerabilibus Latinorum introducta est cõditio, & leges diuersæ, & senatusconsulta[k] introducta sunt, & ex his difficultates maximę emergebant, tam ex lege Iunia, quàm ex Largiano † senatusconsulto, necnõ ex edicto diui Traiani, quorum quidem plenæ fuerant nostræ leges, non autem in rebus eorũ fuerat experimentum: studiosissimum nobis visum est hæc quidem omnia & Latinam libertatem resecare: certos autem modos eligere, ex quibus antea quidem Latina competebat libertas, in præsenti autẽ Romana defertur conditio: ut his præsenti lege enumeratis, & ciuibus Romanis nascentibus, cæteri omnes modi per quos Latinorum nomen inducebatur, penitus cõquiescãt, & non Latinos pariant, sed pro nullis habeantur. Quis enim patiatur talem esse libertatem, ex qua ipso tempore mortis in eandem personam simul & libertas & seruitus concurrant:[l] & qui quasi liber moratus est, eripiatur nõ solum in mortem, sed etiã in seruitutem?

Per scripturã seu epistolã à quinq; testib. subscriptã, & ab ipso patrono scriptã, vel subscriptã, consequi põt seruus etiam absens libertatem a domino quasi ex vltima voluntate. hoc dicit vsque ad §. sed & si quis. Salic.

Sancimus[m] itaque, si quis per epistolam[n] ser-

† Satyra. al. Satura est genus lancis in qua varia ciborũ genera reponuntur. Isid. lib. 5. etymol. Significat igitur sensim permultas appendices, varios huius libertatis modos eẽ factos. Contius.

† aliàs in colonias.

† De his vide Vlp. tit.

Satyra qualiter accipiatur.

Colonia dicitur terra ad colẽdum destinata.

Tamen bene ex casum ratione. gl. I c. nouit, de iudi.

Cum dedititij.] CAS. In principio huius dicit imperator quòd ex quo deditia sublata est libertas, quare etiam non Latina libertas tollitur? Nunquid Latini liberti dicebantur illi qui dum viuebant erant liberi, in morte tamen eripiebantur in seruitutem, nec habebant hæredem? Et nota ꝙ in hac l. 13. sunt casus in quibus olim aliqui fiebant Latini, hodie ciues efficiũtur Romani. Primus incipit ibi, Sancimus &c. Dicit ergo quod licet antiqua Latinitas sublata est, quia eius remanet imago. Dicit ergo: Olim Romani subiugantes sibi aliquam prouinciã, transmittebant homines illius prouinciæ in aliam prouinciam, & dicebantur Latini, id est Romani, & nõ erant simpliciter liberti, nec erant liberi. vnde sicut illa transmissio iam sublata est, quia aliquando bellũ cũ indigenis habebãt, sic non fiunt hodie huiusmodi Latini. sed cum varijs modis introducta erat Latinorum conditio, & difficultates exortæ tam ex l. quam ex senatusconsul. dicit imperator quòd vult resecare & Latinam libertatem tollere, & certos modos eligere in quibus olim competebat Latina libertas non perfecta. quis enim eodem tempore dicet concurrere libertatem & seruitutem? & hoc in prima.

a Sublati sint.] vt s. l. proxima.

b Eapropter.] id est propter hoc.

c Titubat.] id est dubitat, vel dubitabilis est propter incertas vias eius.

d Per satyram.] id est per varietatẽ nimiam, siue diuersitatem introductam, ut in decre. distinct. 2. ca. satyra. multæ enim leges & variæ de ea tractabant, sicut & j. dicitur. Vel dic per simile dici satyram: quia vt satyrici ludentes imponunt laruam, id est barbam, vt etiam iuuenis videatur senex qui non est, sic & hi dicebantur liberi, non tamen erant, cum moriebantur serui.

e Ad similitudinem antiquæ.] Olim enim Romani subiugantes aliquam prouinciam, homines eius ad aliã dirigebant prouinciam, & vocabantur Latini, id est Romani, non tamen erant. sic & hi liberti vocabantur liberi, non tamen erant. vnde & sicut illa missio est sublata, eo quod quandoque vel contra indigenas, vel contra rempublicam insultabant, & non fit hodie hæc trãsmissio, sic nec sunt huiusmodi Latini. Accur.

f In colonis.] id est in uillis, vel in terris. proprie enim dicitur colonia terra ad colendum destinata, ut ff. ad muni. l. eius qui. §. 1. sed hic ꝓ tota vna prouincia ponitur.

g Origine.] id est transmissione.

h Imaginẽ.] id est Latinitatem ad eius similitudinem inductã. & sume hic arg. ꝙ ex ll. correctis non debeant sumi argumenta in causis, arg. ĩ. de Iusti. Co. confir. l. vnica. Item arg. cessante causa cessat etiã effectus, cessãte principali cessat & accessorium, ut ff. de re. iu. l. cũ principalis.

i Cum igitur.] quia quod est vtile, recipimus, & quod est inutile, despicimus, ergo videamus quid sit vtile, & quid inutile.

k Senatuscõsulta.] de quibus habes Instit. de lib. §. libertinorum.

l Concurrant.] ut instit. de suc. lib. §. fin.

Sancimus.] CASVS. Titius vult seruo suo absenti per epistolã dare libertatem: an possit, quæritur? Respon. ꝙ sic adhibitis quinq; testibus eidem epistolæ subscribentibus, & siue per se scribẽtem, siue per tabellionem data fuisset in codicillis, erit liber, non Latinus Romanus, patrono viuente et libertate plena competente. hoc dicit vsque ad §. sed & si quis. in quo figura casum hoc modo: Si quis inter præsentes seruo suo voluerit libertatem donare, potest, adhibitis quinque testibus, & sic extra iudicium, & siue corã iudice inter acta & tabulario hoc fuerit protestatus, siue testes in iudicio, iudice tamen non authorante, sed testes audiente. protestati fuerint ꝙ talis seruum talem manumisit eis præsentibus, & scriptura inde facta fuerit, & subscriptio tam manumittentis quàm testium secuta, talis erit liber, non Latinus vt olim, sed ciuis Romanus.

m Sancimus.] hic incipiunt. 12. vel. 13 casus.

n Per epistolam.] scilicet vltimæ voluntatis secundum Yr. Tu dic inter viuos habitæ, ut in fin. §. & inter absentes: consequitur tamen libertatem quasi ex vltima voluntate, vt subijcit: quod potest prodesse patrono ad hoc vt nõ videatur concedere peculium, ut j. de pecu. eius q̃ me. liber. l. 1. Sed quid si non cũ hac solennitate, vt testiũ & literarum

literarum publicarum, item subscriptionis patroni, & testium, vel ipsius patroni, sed duo tantum testes interfuerunt? Respondetur, consequitur libertatem, sed non quasi ex vltima voluntate.

Seruum suum.] absentem scilicet.

A miserit, fiet iste talis seruus ciuis Romanus, non Latinus, vt olim, nullo modo adhuc superstiti dño iure patronatus reseruato, vel ipse in bonis eius relicta succedendi ipso moriente. Vitia.

Periclitantem.] idem si non sit infirmus, secundum quosdam, ut in authē. de nupt. §. si vero ab initio, & §. & multo potius, colla. 4 quod nō placet, & d. authent. in languente dicit, sicut hæc, & alia ĵ. de infant. l. 2. & facit š. de bo li. l. vlti. §. his videlicet. Dic ergo si sanus est seruus, est nullius, donec vel se occupet, vel ab alio occupetur, ut ff. pro derelic. l. fina. & de stipula. ser. l. quod seru⁹. nec obstat qđ dicitur ff. de pu. iudi. l. sciendum, quia vere non ideo q̄ est absolutus, est liber, sed quia abiectus, potest esse liber.

Ita tamen.] hoc subiunxit: quia qui in codicillis manumittitur, non nisi mortuo testatore libertatem consequitur, hic autē statim consequitur, ut dicit & hic est primus modus antiquæ Latinitatis in plenam libertatē deductus.

Seruo.] præsenti, nam superiori casu dixit quando absenti, quod placet: quia de epistola dixit.

Similiter.] i. sicut in superiori casu.

Testificatus.] i. præsente iudice, & tabellione data libertate, & quinq; testibus interuenientibus, & subscriptione manumittentis & testium.

Testium voces.] id est quia quinque testes in iudicio testificantur quòd talis ita seruum suum manumisit præsentibus eis, & scriptura inde facta, & subscriptio tam patroni quàm testiū est secuta, præsumitur enim sic fuisse, ut ff. de don. l. ex hac. In superiori ergo, §. & in isto quatuor casus collige quibus debetur libertas ut ex codicillis, vnus in primo, tres i isto. Primus quando inter absentes. Item inter præsentes extra iudicium. Item in iudicio, & coram iudice, & alijs tanquam inter acta. Itē coram iudice, sed non in forma iudicij. Alij dicunt esse tres tantum, & sic sequitur quintus vel quartus modus. ĵ. proxi. §.

Habeant.] scilicet testium voces.

Sed scimus.] CASUS. Si aliquis seruum suum ægrotantem dereliquerit, & extra domum eiecerit publice, nec alij eum commendauerit, vel ad hospitale

uum suum in libertatē perducere maluerit, licere ei hoc facere quinque testibus adhibitis, qui post eius literas, siue in subscriptione positas, siue per totum textum effusas, suas literas supponentes, fidé perpetuam possint chartulæ præbere: & si hoc fecerit, siue per se scribendo, siue per tabularium: libertas seruo cōpetat qua si ex imitatione codicilli delata: ita tamen, vt ipso patrono viuente & libertatem & ciuitatem Romanam habeat. B

Etiam inter amicos seruo præsenti potest libertas in præsentia quinque testium dari tam in iudicio apud acta quàm extra: dūmodo fiat Scriptura hoc dicit vsque ad §. sed scimus. Salicetus.

Sed & si quis inter amicos libertatē dare seruo suo maluerit: licebit ei similiter quinq; testibus adhibitis suam explanare voluntatem, & quòd liberum eum esse voluerit, dicere: & hoc siue inter acta fuerit testificatus, siue testium voces attestationem sunt amplexæ, & literas tam publicarum personarum quàm testium habeant. simili modo serui ad ciuitatem Romanā perducantur, quasi ex codicillis similiter libertatem adipiscentes. C

Seruus languidus à domino de domo eiectus, & nemini in curam datus, consequitur hodie libertatem, nullo iure patronatus domino reseruato. hoc dicit vsque ad §. similiq; modo. Salicetus

Sed scimus hoc etiam esse in antiqua Latinitate ex edicto diui Claudij introductum, quòd si quis seruum suum ægritudine periclitantem à sua domo publicè eiecerit, neq; ipse eum procurans, neq; alij eum commendans, cū erat ei libera facultas, si non ipse ad eius curam sufficeret, in xenonem eū mittere, vel quo poterat modo eum adiuuare: huiusmodi seruus in libertate Latina antea morabatur: & quem ille morientē antea dereliquit, eius bona iterum cum morere tur, accipiebat.

Talis itaque seruus libertate necessaria domino etiam nolente re ipsa donatus, fiat ilico ciuis Romanus, nec aditus in iura patronatus quōdam domino reseruetur. Quē enim à sua domo suaque familia publicè repulit, neque ipse eum procurās, neque alij commendans, neque eum in venerabilē xenonem mittens, neque consueta ei prębens salaria: maneat ab eo eiusque substantia penitus segregatus, tam in omni tempore vitæ liberti, quàm cum moriatur, necnon postquam iam in fata sua concesserit.

Ancilla vendita sub pacto ne prostituatur, prostituta libera efficitur. & idem si vendēs sibi reseruauit manus iniectionem. & ipse postea eam prostituit: nec aliquod ius patronatus ei seruatur. hoc dicit vsque ad §. sed & qui domini. Salicetus. D

Similique modo si quis ancillam suam sub hac cōditione alienauerit, ne prostituatur, nouus autē dominus impia mercatione eam prostituendam esse tentauerit: vel si pristinus dominus iniectionem manus in tali alienatione sibi reseruauerit, & cum ad eum fuerit re

Publice.] ut notū sit publice.

Vitę liberti.] quātū ad ius patronat⁹.

Cum moriatur.] quātū ad occupādū bona iure peculij.

Similiq; modo.] CASUS. Si aliquis ancillam suam hac cōditione vendiderit, ne p̄stituatur, & si prostituta fuerit, in libertatē eripiat, vel si prostituta fuerit, liceret ei manus iniicere, & emptor eā prostituerit, vel venditor in eā manus inijciens similiter prostituerit, fiet libera, nullo casu p̄stituēti ī ea iure patronatus seruato.

Tentauerit.] erit quidē libera, ut subijcit, ut ff. qui sine ma ad liber. per. l. si quis obligatum, in fin. & š. si man. ita ve. ne prosti l. j. §. j.

Iniectionem.] in hac p̄stitutione specialiter hoc seruatur, vt si man⁹ iniectio fuerit apposita sine cōmemoratione libertatis, teneat; alioquin potior erit libertatis conditio, q̄ man⁹ iniectio, vtroque apposito, vno à primo venditore, alio à secundo, ut ff. de ser. expor. l. Titius seruum. §. pen. & §. fin.

Seruus domino abiectus cui⁹ sit.

morienдо derel.

iam fuerit fato suo concessus.

& §.fin. & notant hic quidam duos casus de xiij. alij vnum dicunt. Accur.

Sed & qui.] CASVS Si serui alicuius voluntate ipsius uel hæredis eius pileati antecesserint domini defuncti cadauer, statim fiant ciues Roma. ne populus credés eos liberos esse deciperetur si secus fieret, patronatus iure patronis seruato.

Sed & qui.] scilicet serui.

Pileati serui q dicantur.

Pileati] id est pileos ferentes in capite, vt liberti. nec.n. serui deferebãt, ut per hoc fieret honor mortuo.

Vẽtilare.] thure secũdum Ir. Vel dic funibus: quia funibus portabãtur, qui trahi poterant huc & illuc.

d Hæredis.] accommodata post aditã hæreditatem, ut s. de manu. test. l. directis, nisi postea adeat quãdo obstabat ei factum suum, ut ff. de pign. act. l. rẽ alienam, & J. de ser. pig. da. ma. l. si creditoribus, & ff. quorũ leg. l. 1. §. quod ait prætor. sed non adita non erant liberi, ut s. de cadu. tol. §. in nouissimo, & de man. test. l. libertas.

e Ilico.] id est adita hæreditate, ut dixi.

f Ne quis.] testator vel heres, & dic ne quis, id est non aliquis.

g Humanum.] id est valde liberalem.

Romani.] Nota q tacere in aliorum deceptione, est nocere, ut s. ad Velle. l. si fine.

Illo proculdubio.] CASVS Dicitur in hoc §. q si aliquis in testamento vel inter viuos seruum manumisit, & adiecit q velit eum fore Latinum, talis adiectio abijcitur, & fiat ciuis Romanus.

Ciuis Romanus] Nota nõ vitiari vtile per inutile, ut ff. de arbi. l. Pedius. Sed argu. contra, ff. de regul. iur. l. actus.

Sed & si.] CASVS Si aliquis in testamento suo hærede extraneo instituto, libertatẽ seruo reliquerit directam sub conditione, si nauis ex Asia venerit, & pendente ea heres eum manumiserit, Latinus nõ fiat vt olim, sed ciuis Romanus: & si conditio defecerit, fiat libertus manumittentis. Si vero extiterit, liberorũ & agnatorum in eo reseruetur ius patronatus, & dicatur libertus Orcinus. Viuia.

uersa, [ipse] ancillam prostituerit: ilico in libertatẽ Romanam eripiatur: & q eam prostituerit, ab omni iure patronatus repellatur. Qui enim ita demum degener & impius cõstitutus est, ut talem exerceat mercationem: quomodo dignus est vel ancillã vel libertam eam habere?

B

Serui pileati cadauer domini antecedentes, vel in lecto cadaueris stantes, liberi efficiuntur. hoc dicit vsque ad §. illo proculdubio Salicetus.

Sed & qui domini funus pileati antecedunt, vel in ipso lectulo stantes cadauer ventilare videntur: si hoc ex volũtate fiat vel testatoris, vel hrdis, d fiát ilico ciues Romani. Et ne quis vana liberalitate iactare se concedatur, ut populus quidem eũ quasi humanum respiciat, multos pileatos in funus procedentes aspiciẽs, omnibus autem deceptis maneãt illi in pristina seruitute publico testimonio defraudati: fiant itaque & hi ciues Romani, iure tamen patronatus patronis integro reseruato.

C

Non attenditur voluntas manumittẽtis in ea parte qua dicit se velle illũ Latinũ liberũ esse. h. d. vsque ad §. sed & si sub conditione Salic.

Illo proculdubio obseruando, vt siquis siue in testamento, siue vindicta quendam manumiserit, licet hoc dixerit vel scripserit, quòd voluerit eum esse Latinum: superuacua adiectio Latinitatis aboleatur, & ita fiat ciuis Romanus: ne modi qui ab antiqua obseruatione in ciuitatem Romanam homines perducebát, per pri

D

uatorum voluntates deminui videantur.

Si hæres manumittit seruum, pendente cõditione libertatis sibi relicta tenet libertas. sed cuius sit libertus, demonstrabit conditionis euentus. hoc dicit vsque ad § illud Salic.

Sed & si sub conditione quidem libertatem k seruo suo reliquerit, & adhuc pendente conditione extraneus hæres libertatẽ ei imposuerit: non vt antea Latinus, sed ciuis fiat Romanus. Et si quidem conditio defecerit, ipsius hrdis qui libertatẽ imposuerit, l maneat libertus. Sin autem fuerit adimpleta conditio, ne eripiatur liberis forsitan & cognatis m ius patronatus, Orcinus libertus videat, & ad eũ iura patronatus perueniant, cui leges cõcedunt.

Si precium recipit dominus vt seruus in libertate moretur, vel cum manumittat: hodie libertus Latinus non erit, sed simplex libertus hoc dicit vsque ad §. sed & si quis. Salic.

Illud etiam satis acerbũ nobis visum est, quod putabat antiquitas, si in liberali iudicio superatus fuerat seruus à domino, deinde serui precium ab aliquo ei solutum est, n in Latinitate eum remorari. quemadmodum enim rationabile est, & precio eũ perfrui, & mortis liberti tempore denuo eũ in seruitutem deducere, cum non sint ambo casus sibi consentanei? Et in præsenti igitur casu libertas Romana ei accedat, iure patronatus minime o ei subnixo: quia ipse quodammodo sibi libertus inuenitur.

Si dominus iungat ancillã libero,

k Libertatem.] directam sm Ioan. vt in fi. huius. §. pater.

l Imposuerit.] huic est contra. ff. ad Trebell. l. si cui pure. 2. responso, vbi dicit contra defuncti voluntatẽ interim nõ præstandam libertatẽ. Sed expone ibi, id est contra defuncti voluntatem esset, si cogeretur hæres, spõte autem potest, ut hic.

m Cognatis.] quibus & agnati continentur. succedunt enim vsq; ad 5 gradum, ut institu. de succes. lib. §. multis. nec est contra, s. de in ius vocã. l. venia, quia ibi dicit trãsire ad extraneos hæredes quædam iura patronatus q sunt in nõ faciẽdo, vt de nõ vocando in ius, vel nó testificando: hic dicit de succedendo non transire.

Illud etiã]

Si seruus à domino ex possessiõe libertatis in seruitutem petatur, siue seruus in libertatẽ ex possessione seruitutis proclamauerit, & succubuerit, & aliqs pro seruo x. dederit, vt remaneat liber, olim erat Latinus, hodie fit ciuis Romanus, nullo iure patronatu dño seruato. Viuia.

n Solutum est.] spõte accipiẽti: at si accepisset à seruo, nõ cogeretur stare pacto, ut s. de trãsact. l. interpositas.

o Minime.] vt & s. de ope. lib. l. q nũmis. Sed cõtra. s. de bo. lib. l. j. 2. respõso, vbi dicit eũ habere contra tabulas. Sed ibi à seruo accepit pecuniã, hic ab extraneo, vnde sec9 ẽ: vt ff. de bo. li. l. ẽt, §. si qs nũmos, & de suis & legit. l. intestato. §. 1. Item nota hoc verbum consuetum, Non bene conueniunt, nec in vna sede morantur

libera efficitur. hoc dicit usque ad §. similique modo. Salic.

Sed & si quis homini libero suam ancillam in matrimonium collocauerit, & dotem pro ea conscripserit (quod solitum est in liberis personis solú procedere) ancilla non Latina, sed ciuis efficiatur Romana. Si enim hoc quod frequêtissime in ciues Romanas, & maxime in nobiles personas fieri solet, id est dotalis instrumenti cõscriptio,[a] in hac persona adhibita est: necessarium est cõsentaneū effectū huius scripturæ obseruari.

IN AUTH. de nupt. §. si vero ab initio, & §. ascriptitio, colla. iiij. constitu. j.

Si quis recipit ancillam in matrimonium ut liberam, vel econtra mulier recipit seruum vt liberum domino sciente, & patiente: liber efficitur, & tenet matrimonium: quod nō procedit in adscriptitio. Secundum canones distinguitur, an sciatur inter coniuges, & tunc tenet matrimonium: an nesciatur, & tunc non tenet. 29. q. 2. c. si quis liber. Salicetus.

AD hoc qui suam ancillam credenti[b] tradidit in matrimonium tanquam liberam, siue conscerit dotalia instrumenta, siue non, aut sciens eam duci, tacuit[c] ex studio: dominium eius amittit, eaq; ad ingenuitatem rapitur. Idem dicitur de seruo.

¶ Si vero nec domini voluntas, nec taciturnitas studiosa interueniat, & quis credidit liberæ se iūgi personæ, illa uero famula existere declaretur: ipso iure matrimonium non tenet.[d]

¶ Asscriptitio autem alieno nubere liberam non licet ignorante vel sciēte, nec consentiēte domino: immo datur licentia domino per se uel per præfidem abstrahere asscriptitium suū, & plagis medio cribus eum castigare.

Finis authenticæ.

Affirmans apud acta seruum suū esse eius filium, facit eum liberum, & non Latinum: licet eum non faciat filium. h. d. usque ad §. ille aūt. Sa.

B Similique modo si dominus inter acta quendā seruum filium suum nominauerit, voci eius quantum ad liberam conditionem credendū est. si enim ipse tali affectione fuerit accensus, vt etiam filium suum seruum nominare[e] non indignetur, & hoc nō secreto, neque inter solos amicos, sed etiam actis interuenientibus, & quasi in iudicij figura[f] nominauerit: quomodo potest eū seruum iterum saltem moriente habere? sed perducatur & ipse in ciuitatē Romanam, vera libertate, & non falso sermone domini sui sustentatus.

C *Si dominus instrumenta seruitutis tradat seruo, vel corrūpat in præsentia quinque testium: seruus liber efficitur, iure patronatus domino illæso seruato h. dicit usque ad §. his tantummodo. Salic.*

Ille autem nouissimus antiquæ Latinitatis modus in ciuitatem Romanam translatus eligendus est, si quis instrumenta ex quibus seruus ostendebatur, vel dederit seruo, vel corruperit. Sed ne furandi occasio seruis forsitan detur,[g] & sua malignitate in libertatē perueniāt, talis modus certa & indubitata probatione manifestetur, vt testibus præsentibus non minus quinq;[h] dominus instrumenta vel det famulo suo, vel deleat, aut alio modo corrū D pat. Et ex eo igitur modo ciuitatem Romanam ei competere censemus, saluo iure patronatus tam in hac specie, quàm in cęteris: nisi vbi specialiter hoc patronis denegauimus.[i]

Ouidius ¦ i fine secundi Metamor. mosantur Maiestas, & amor, sceptri grauitate relicta &c.

Sed & si quis.] CASUS. Si quis ancillam suam alicui libero credenti eam liberam collocauerit in matrimonio, & dotalia conscribat instrumēta, olim fiebant Latini hodie ciues Ro. Vi. uianus.

† Dos. n. constitui nō pōt ni si liberis personis, & cōcor. c. illud, cū gl. sup verb. donationē, extra de p̄sumptio.

a Conscriptio.] Argum. q ipso facto aliquid declaratur, vt s. de testa. l. non codicillum, & ff. de repu. l. fin. & j. de pa. po. l. 1.

b AD hoc. Credenti.] id est ei qui credebat domino tradenti, & volenti eam liberā, ut in cor. cōtinetur. Accursius.

c Tacuit.] sic ergo tacere in alicuius deceptionem nocet, vt & s. ad Velle. l. si fine. §. 1. & s. in hac. l. §. sed & qui domini.

d Matrimoniū nō tenet.] Sed secūdum canones distinguitur, an sciatur inter coniuges, & sic tenet matrimonium, vel non, & tunc nō tenet, vt 29. q. 2. c. si quis liber.

Similique.] CASUS. Si quis coram iudice seruum suum filium vocabat: quātum ad causam liberalem, licet nō quo ad ius filiationis, olim erat Latinus, hodie ciuis. Roma. Vi.

e Nominare.] & sic sola nominatio facit eum liberum, secundum Azo. qd' non credo, nisi adoptauit eum, vel adoptare incępit, vel forte nisi ea voluntate vocauit, vt uellet eum liberum effici.

f Iudicij figura.] not. figura iudicij. Et sic nota, licet qd ago, non valet vt ago, valet tamen vt valere potest, id est, licet per hoc non efficiatur filius, fit tū liber, ut institu. de adopt. §. fi. Sed ar. cōtra, ff. de consti. pe-cu. l. 1. §. 2.

Ille aūt.] CASUS. Si aliquis seruo suo instrumēta emptionalia quę in emptione serui cōfecta erāt tradiderit, vel corrumperit adhibitis. 5. testibus, (talia enim instrumenta seruo dari non possunt nisi testibus quinque adhibitis, ne seruo furandi detur occasio) tunc nō fiat Latinus, ut olim, sed ciuis Roma. Viuia.

Delinquēdi occasio nemini dāda est.

g Forsitan detur.] No nō dari occasionē delinquedi, ut s. de indicta vid. l. 2 & ff. nau. cau. l. 3 §. maxima, & in procemio. ff §. illud.

* dedignetur.

Libertatis cōditio est deterior q̄ alteri' rei.

h Non minus quinque.] est ergo deterior libertatis conditio q̄ alterius rei, cū alias duo sufficerēt testes, ut ff. proba. l. si chirographum & est ratio, cū sint familiares, & quia res est eis maxima, facile subtraherent, ut ar. s. de fideicom. l. fi. Alij dicunt alibi præsumi debitorem liberatum, eo ipso q est apud eum instrumentum, ut dicta l. si chirographū & de pact. l. Labeo. quod non placet, nisi probetur redditū ut ff de solu. l. pecuniæ, & l. sequen. est tamen magna præsūptio p debitore.

i Denegauimus.] s. e. §. sed scimus, & §. similique modo, & §. illud.

His tantūmodo.] CASUS. His 13. modis electis cæteri abolcanē, nec Latini dicanē, sed serui maneant, & lex Iunia Norbana, & senatusc cōsul. cōgeleat, nec d cætero locū hēat, licet antiq' libertorū triplex fuisset cōdō. qdā n. plenā semiplenā. qdā plenioē, qdā semiplenāæ cipie bāt libertatē, & ciues fiebant Ro. Cōstitutio aūt ista ad futuros libertos pertineat: & si aliqua bona libertorū ante l. istam occupata sunt, eis non [præiu-]

præiudicetur. Viuianus.

a Conquieſcant.] Non tamẽ tollit modos manumittendi, vt ſupra de his, qui in eccleſ. manumit. l. ſi. & in titu. de liber. §. multis.

Senatuſcõſultũ Largianum.

b Senatuſcõſulto.] quo cautum eſt, vt liberi manumiſſoris non nominatim exheredati, extraneis hæredibus eorum in bonis Latinorum p̃ponerentur, ut inſtitu. de ſuc. liber. §. fi.

Edictum diui Traiani.

c Traiani.] quod edictum faciebat viuũ ciuem Romanum: Latinum autẽ morientem, ſi inuito & ignorante patrono ad ciuitatem ire beneficio principis volebat, ut inſtitu. de ſucceſ. lib. §. fina.

d Ad eam partem.] Not. ſcripturam pro parte tenere, pro parte non, vt in authẽ. vt cũ de appel. cog. §. ſin autem, colla. 8. & dixi ſ. de tranſac. l. ſi ex falſis.

DE COMMVNI ſeruo manumiſſo.

Dixit de proprijs ſeruis, nunc de communibus.



IN communes ſeruos] Primo altercationes antiquorum recitat. Secundo illas decidit, & noua dubia remouet. Secũda ibi, His itaque.

Diuiſio.

CASVS. Olim ſi aliquis habebat ſeruũ communem cũ aliquo, & alter ſeruo volebat libertatem imponere, inter veteres erat quæſtio, an non volenti manumittere pars volẽtis accreſcat, necne, & hoc maximè in milite dubitabatur. propter hoc duplex circa materiã iſtam fuerat conſtitutio. Prima, ſi miles ſeruum cum priuato haberet communem, & ei libertatem voluit imponere, hæres ſuus compellebatur partẽ ſocij emere: altera autem generaliter cõ-

Hic caſſat omnes alias leges de Latina libertate loquentes: & ſubiungit quòd hæc lex habeat locum in libertis futuris, non autem præſentibus, vel iam mortuis h. d. vſque ad finem. Salicetus.

His tantummodo caſibus ex omni iure Latinitatis antiquę electis, cæteri omnes modi qui in libris prudentium, vel conſtitutionibus enumerati ſunt, penitus conquieſcant: a nec Latini ab eis p̃cedãt, ſed maneant (vt dictum eſt) ſerui in ſua conditione, nec tali remedio abuti concedantur. & ne in poſterum aliquod ius Latinę libertatis noſtris legibus incurrat, lex Iunia taceat. Largiano ſenatuſcõſulto b ceſſante, ſileat edictum diui Traiani, c quod ex ea ſequebatur. & ſi qua alia lex, vel ſenatuſcõſultum, vel etiam conſtitutio loquitur de Latinis, ea ineſſicax quantum ad eam partem d remaneat: & triplex antea via libertatis, quæ multiplices introducebat ambages, vno directo tramite diſcat ambulare.

¶ Quòd ſi aliqua lex vel cõſtitutio libertatis faciat mentionem, non autem Latinitatis: ea pro ciuitate Romana loqui intelligatur.

¶ Sed ſi q̃dã liberti iã mortui ſunt, & bona eorũ quaſi Latinorum his quorum intererat, aggregata ſunt, vel adhuc viuũt, nihil ex hac lege inouetur, ſed maneant apud eos iure antiquo firmiter detenta & vendicanda.

¶ In futuris autem libertis præſens conſtitutio locum ſibi vendicet, Da. Ka. Nouem. Conſtatinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis. IIII. Conſs.

TITVLVS VII.

DE COMMVNI SERVO manumiſſo.

Olim ſi ſocius legabat libertatem A communi ſeruo, ſi erat miles, eius hæres compellebatur illum emere, & libertatem dare. quod non erat in priuato, & ex aduerſo ſocius compellebatur vendere, ne libertas deficeret: & ſi nõ cõueniebãt de p̃cio, iudex illud arbitrabatur. Hodie vero ſiue ſit miles, ſiue priuatus, qui vel inter viuos, vel in vltima voluntate ſeruum communẽ vellet manumittere, compellitur ſocius, ſiue ſit vnus ſiue plures, illũ ei vel eius hæredi uendere: nec pro precio ad iudicem recurritur: quia lex illa taxat in uerſicu. ne autem quantitas. & ſi precium oblatum non recipiat, ſufficit in æde ſacra deponi, ut hic in uerſicu. ſin autem ſocius. & peculium ſerui inter ſocios pro rata dominij debet diuidi. & ſi ſeruus ratiocinijs erat B ſuppoſitus, tenetur prius reddere rationes intra tempus a iudice prætaxandum hoc dicit uſque ad uerſicu ſin autem uno ex ſocijs. Salic.

1. Imp. Iuſtinianus A. Iuliano præfecto prętorio.

IN † communes ſeruos, eorumq́ue libertates, & quãdo cuidã domino pars libertatẽ imponentis accreſcit, necne, & maximè inter milites, qui huiuſmodi imponũt li C bertates: ambiguitas multa exorta eſt apud veteres iuris authores: & inuenta eſt conſtitutio apud Martianum in cõſtitutionibus diui Seueri, per quam idem imperator diſpoſuit neceſſitatem imponi hęredibus militis comparare partem ſocij, & ſeruum libertate donare.

¶ Sed & alia conſtitutio e diuorum Seueri & Antonini principũ reperta eſt, D ex qua generaliter neceſſitas imponebatur ſocio partem ſuam ſocio vendere, quatenus libertas ſeruo imponatur: licet nihil f lucri ex ſubſtantia ſocij morientis alij ſocio accedat, pretio videlicet arbitrio p̃toris conſtituendo, ſecundum ea quæ & Vlpianus libro ſexto fideicommiſſorum, & Paulus libro tertio fideicõmiſſorũ refert: vbi & hoc relatum eſt, qđ &

pellebat ſocium ſuũ partem ſuã vendere, licet ex ſubſtãtia ſocij nihil lucri ad eũ perueniſſet, p̃cio arbitrio p̃toris conſtituto. & hęc ſunt quę à pluribus iuriſcon. relata ſunt imper. Iuſtinia. ſanxit nullo habito delectu priuati & militis, ut ſi quis cũ vno vel cũ pluribus ſeruum communem habeat, & inter viuos, & in vltima voluntate ei velit libertatem imponere, hoc ei licet, & alius vel alij ſocij partem ſuam compellentur vendere, qualemcunque habeant, ſiue tertiam, ſiue dimidiam, ſiue quartam, ipſi, vel hęredibus eius, ſi hoc moriens dixit, ſcilicet ꝙ vult eum eſſe liberum, & emi à ſocijs, ita videlicet vt qui aliorum partem cõparauit, ſi adhuc ſuperſtes eſt, compellatur libertatem imponere, & hæres eius ſi iam ceſſit in fata. Si vero ſocius vel ſocij precium recipere noluerint, cõſignetur, & in æde ſacra deponatur, ſeruus plenam conſequatur libertatẽ, & ſibi imputẽt ſocij, q lucrari precium diſtulerint, ita ut peculiũ inter eos ſocios diuidatur pro ea parte pro qua quiſque in eo habet dominium. & licet libertatẽ ſeruo imponenti, ſeruo concedere peculium, ei iure patronatus pro ſuo ordine reſeruato. h. d. vſque ad §. ſin autẽ ſeruus. Viuia.

† Ex. 50. deciſionibus conſeriũ. §. vlti. Inſti. de dona.

e Sed & alia conſtitutio.] prima conſtitutio compellit hæredem emere: hæc ſecunda ſocium vendere, & vtrũque ſpeciale, ſed hæc ſecunda generaliter quemlibet ſocium, ſed prima tantum militis hæredem.

f Licet nihil.] immo contra, argu ſupra de fideicommiſ. lib. l. deberi. ſed ibi totus erat alienus.

Notaret.]

Sextus Aelius * iuris antiqui conditor definiuit, socium per prætorem compelli suam partē vendere, quatenus liber seruus efficiatur: quod & Marcellus apud Iulianum in eius Digestis notat: hocque Marcellum, cum Iulianum notaret, [a] retulisse, palā est.

¶ His itaque [b] apud veteres iuris auctores inuētis, decidentes tales altercationes, generaliter sancimus, vt nulla inducatur differētia militis seu priuati in seruis communibus: [c] sed in omnibus communibus famulis, [d] siue inter viuos siue in vltima dispositione libertatem quis legitimam imponere communi seruo voluerit, hoc faciat: necessitatem [e] habēte socio vendere partem suam, quātam in seruo possidet, siue dimidiam, siue tertiam, siue quantamcunque.

¶ Et si plures sint socij, vno [f] ex his libertatem imponere cupiente, alios omnes necessitatem habere partes suas quas in seruo possident, vendere ipsi qui libertatem seruo imponere desiderat, vel hæredi eius: licet & ipse communis seruus hæres institutus sit, & hoc moriturus [g] dixerit: ita tamen, vt omnimodo ipse, qui partes alias comparauerit, vel hæredes eius libertatem imponant.

¶ Sin autem socius vel socij recusauerint precium accipere: licentiam ei damus offerre hoc per publicas personas, & sigillo impresso in ædem sacram [h] deponere, & sic habere facultatem seruum libertate donare, & eum habere plenissimam libertatem, & ciuitate Romana perfrui, & nullum timere ex socijs. si bimet enim imputent, [i] si cùm liceret eis lucrari precium, hoc accipere distulerunt.

¶ Sed ne circa peculium serui aliqua fiat dubitatio: peculium eius in omnes socios peruenire iubemus ex partibus, pro quibus quisque [k] dominium serui possidet.

¶ Licentia concedenda ei qui libertatem moriēs imponit, etiam eius peculiū, quod ei attingit, liberto concedere. [l]

¶ Iura autem patronatus proculdubio pro suo ordine ad eum venire, qui libertatem donauit.

¶ Sin autem seruus ratiocinijs suppositus est: ne ratiocinia pereant, vel libertas impediatur, præsidem prouinciæ, vel competentem iudicē tempus statuere oportet, intra quod debeat (ratiocinijs antea factis. & debitis quæ ex his apparuerint, redditis) ita ad libertatem venire.

¶ Ne autem quantitas [m] seruilis precij sit incerta, sed manifesta, sancimus serui preciū, siue ancillæ, si nulla arte sunt imbuti, viginti solidis † taxari: his videlicet qui vsque ad decimum annum suæ venerint ætatis, in decem tantummodo solidis * ponendis.

¶ Sin autem aliqua arte prediti sunt, exceptis notarijs & medicis, vsque ad triginta solidos precium eorū redigi, siue in masculis, siue in fœminis.

¶ Sin autem notarius sit, vel medicus, siue masculus, siue fœmina: notarius [n] quidem vsque ad quinquaginta, medicus autem vsq; ad sexaginta taxetur.

¶ Sin verò eunuchi sint serui communes, maiores decem annis: si quidē sine arte sint, in quinquaginta solidos computentur: si autem artifices, vsque ad septuaginta.

¶ Minores etenim decem annis eunuchos non amplius triginta solidis æstimari vo-

* Cæcilius.

† aliàs, in viginti solidos.

* solidos.

a Notaret.] id est reprehenderet.

b His itaque.] scilicet relictis ambiguitatibus.

c Seruis communibus.] scilicet manumittendis.

d Famulis.] id est seruis.

e Necessitatem.] No. quem cogi vendere, ut & not. supra de iure deliber. l. nec emere. Sed an prius det libertas, quam preciū soluatur? Respond. immo prius soluetur precium, vt hic innuit, & ff. de actio. em. l. Iulianus, § offerri.

f Vno ex his.] non ergo statur iudicio maioris partis, ut ff. de ser. rusti. prædio. l. per fundum.

g Et hoc moriturus.] s. quod vult esse eum liberū, & emi à socijs. si enim hoc non dixit, videtur instituendo seruum communem voluisse hæreditatem suis socijs per eandem personam acquiri, ut & in legato dicitur, ut ff. pro socio, l. verum §. seruo communi, & ff. ad leg. Falci. l. Plautius.

h In ædem sacrā.] vel ibi vbi competens iudex disposuerit, ut s. de vsuris, l. acceptam.

i Imputent.] quid si aliquis eorū erat minor vigintiquinque an. Idem dicā, ar. ff. de fideicōmiss. lib. l. cum quasi. § si plures, argu. contra supra de admini. tu. l. lex quæ tutores, hoc secundum H. & hæc eadem in assertitio pluriū intellige, ut arg. infra de agrico. & censi. l. ne diutius, lib. xj.

k Pro quibus quisque] quandoque pro virilibus, ut ff. de stipula. seruo. l. 1. §. si seruus: quandoque in totum apud alterum, vt si solus concesserit, ut ff. de pecu. l. quis ergo.

l Cōcedere.] quod semper ei conceditur cum inter viuos manumittitur, ut infra de peculio eius qui libertatem meruit. l. vnica. Accur.

Sin autē seruus.] CASVS. Si seruus suppositus est ratiocinijs, ne rationes pereant, vel libertates impediantur, præses tempus statuet, intra quod rationes & reliqua si quæ emerserint, reddantur, & sic ad libertatem perueniet, consequēter in uersic. ne autem, dicitur qualiter facienda est æstimatio serui. & per se patet. Si vero vnus dixit in solidum se velle libertatem imponere, & precium dare, & alius postea veniat idē offerēs, prior potior erit habendus. Si vero vnus pro parte uelit libertatem imponere, & alius sequens similiter, nullo hinc inde seluso precio, omnes libertatē imponere compellantur, & peculium pro parte dimidia inter eos distribuatur, iure patronatus æqualiter omnibus reseruato. Iure autem accrescendi, quod ab antiquis erat inductum, penitus euacuato. nec in posterum frequentari cōcedatur. Viuia.

m Ne autem quantitas.] ad hoc supra communia de lega. l. si circa prin.

n Notarius.] id est scriptor.

a Volumus.] quæ æstimatio est supra communia de lega. l. si duobus.
b Relinquere.] scilicet in solidum, & in hoc differt ab vltimo casu huius legis.
c Sub obtentu libertatis.] non mouetur ideo ad hoc, quod alius idem vult facere, nã & si alius nollet, iste ad hoc veniret, & sic contemplatione libertatis tantum, non astutia facit hoc. Vel dic, cum uterq; vult in solidum & totum manumittere, & alteri precium offerre, tum potior est is qui primo venit. Sed si is qui secundo venit, velit suam solam partem serui manumittere, tunc vterque compelletur suam partem manumittere, & ad hanc l. facit instit. de dona. § si.
CVm apud.] CASVS. Olim inter veteres cõuenit, ut seruus communis apud vnumquẽque dominorũ partim eẽt alienus, partim proprius. & si vnus dominorum partem quam habebat in seruo, legauerit ipsi seruo, dicendo sic, do lego te tibi, inter eos quæstio erat, quem sensum haberẽt verba ista. distinguit ergo Imperator, quod testator aut putauit posse illum fieri liberum pro parte, aut contemplatione socij, ut sua pars socio acquireretur, quòd nolebat eum ad hæreditatem peruenire: dicit quod sic sunt verba testamenti interpretanda, ut pro parte fiat liber necessitate imponenda socio de vendẽda parte sua hereditatis diuidendæ per leg. proxim. & si precium recipere noluerit, consignetur, & periculo suo deponatur cum in ambiguis benignior sentẽtia sit præferenda.

lumus, a & eorum partẽ competentem socij accipient, & libertatem eis per competentes iudices imponere compellentur.

Vbi vnus ex socijs primo petijt seruum manumittere, postea alius idẽ postulat: potior est primus: sed vbi omnes concurrunt a principio, vel ex post facto, omnes compelluntur sine precio: & tunc omnibus seruatur ius patronatus illa sum. hoc dicit usq; ad §. ius autem accrescendi Sal.

Sin autem vno ex socijs libertatem siue imponere, siue relinquere b seruo cupiente, & precium dante, alter, vel alteri ex his ipsi se velle dixerint libertatẽ imponere, & precium dare: melior quidem causa erit eius qui primus ad hanc rationem pietatis peruenit. Si tamen sub obtẽtu libertatis c & ipsi ad hoc prosiluerint: tunc iudicem cõpetentem omnes compellere sine precio ei libertatem imponere: peculio quidem in omnes secundum partem dominij distribuendo.

¶ Iura autem patronatus secũdum sui naturam omnibus qui libertatem imposuerint, æqualiter habentibus.

Vbi vnus ex dominis communi seruo libertatem legabat, partem suam amittebat, & socio accrescebat: quod hodie est correctum per hanc legem. & libertas competit eo modo quo supra, ut institu. de dona. § si. Sal.

Ius autem accrescendi, quod antiqua iura in communibus seruis manumittendis introducebant, nullius esse momenti, nec in posterum frequentari penitus concedimus. Dat. K. April. Lampadio & Oreste. IIII. Conss.

Qui legat seruo cõmuni seipsum, videtur ei legare libertatem. Item quando verba possunt dupliciter intelligi, debent interpretari in humaniorem partem. Bal. Vel sic Si alter ex dominis partem quam habet in seruo, ipsi legauit dicitur ex benigna interpretatione libertatem relinquere: & sic habẽt locum quæ dicta sunt in præcedenti. Sal.

II. Idem A. Iuliano P. P.

CVm apud omnes iurisperitos hoc placitum est, vt seruus communis apud vnumquemque dominum partim sit proprius, partim alienum, vt ex hac causa possit & ipse legato d honorari, & ipse legari: huiusmodi incidit quæstio: Duo vel plures domini cõmunem seruum habebant, sed vnus ex his ipsi seruo suam partem quam in eo habebat, legauit. Et semel accepta dubitationis occasione, hoc vetustas in magnum extulit certamen. Nos igitur sensum huius legati crebra indagatione aggredientes, duplicem eum esse opinamur. Aut enim putauit testator liberum fieri posse ex parte seruũ, e qui huiusmodi legatum ei reliquit: aut si hoc minimè cogitauit, affectu socij fecit, vt ei acquiratur: hæredes autem suos eundem seruum possidere minimè voluit: vt sit manifestum à suo patrimonio penitus esse eum alienatum.

¶ In tali itaque comparatione nos qui fautores libertatis sumus, sic ambiguam testatoris interpretamur voluntatem, tanquam si voluerit eũ libertate in sua parte donare. f Et cum iam de communibus seruis manumittendis statuimus, quid in huiusmodi casibus fieri oporteat, ex illius sanctionis tenore & huiusmodi species sit definita.

¶ Fiat itaque g liber ex parte quidem testatoris, secundum eius voluntatem: ex altera autẽ parte, ex nostra definitione, precio, a secundum prædictæ constitutionis tenorem, [vel socio] vel socijs ab hærede præstãdo, vel si accipere noluerint, tam eam offerendo, quàm consignando, & periculo eorum deponendo: cum satis abũdeque imperiale est, humaniorem h sententiam pro durioribus sequi.

d Et ipse legato.] Nam seruo communi põt legari, & acquiritur socio tunc legatum, ut hic, & ff. pro socio l. uerũ, §. seruo communi. sed proprio non, vt ff. de lega. l. seruis.
e Ex parte seruũ.] hic fatuus erat error quia nó põt pro parte esse liber, & pro parte seruus, ut ff. de liber. cau. l. duob. & de exceptione rei iudicatæ, l. iudicare, & de leg. 2. l. cum filius.
f In sua parte donare.] potest ergo sibi legari ipsemet, & sic est contra, ff. de hæredi. institu. l. sed & si sub conditione. §. fina. Solu. ibi erat hæres institutus seruus, vnde nec dicitur à seipso sibi legari: hic autem hæredes sunt filij, a quibus inuenitur sibi legatus.
g Fiat itaque.] Futurum itaque tempus significat, id est fiat, præstito scilicet precio, vel oblato, ut dixi. s. l. 1. §. necessitatem, & hic subijcit: & sic non erit pro parte liber, sed totus simul.
h Humaniorem.] vt & supra de fideicommiss. liber. l. cũ inter veteres, in fi.

Legari sibi an possit quis à seipso.

a precij.

DE SERVO PIGNORI DATO manumisso.

Cõtinuatio.

Superiori titulo uidebatur communis impedire manumissionem, hic pignoratio: & ideo de hoc post illum ponit.



Icet.] CASVS. Certum est quòd maritus seruum dotalẽ, si solued do est, manumittere põt: sed si mulieri sit specialiter obligatus, an eum manumittere possit, quæritũ? Dicitur quòd non, ea inuita. Viuia.

a Dotale.] quod datum est inæstimatum, ut & s̄. de rei vxor. acti. §. & cum lex.

b Manumittere.] ut & s̄. de iure do. l. & si dotis, & ff. de manumissio. l. seruũ dotalem. ex quibus collige ꝙ vir dominus est rei dotalis, quod uerum est. sed arg. contra s̄. de iure dot. l. in rebus, ubi de hoc dices. nam aliàs non posset manumittere, nisi esset dominus, ut j. tit. 2. l. si non proprietatem, nec ei pignorari res sua, ut ff. de pigno. acti. l. si rem alienam, quod hic permittitur.

c Si te.] seruum dotalem.

d Datum.] specialiter & expresse, ut j. eo. l. 3.

e Assequi.] nisi forte seruus pecuniam soluat, ut ff. de hær. institu. l. pignori.

Libertas.] CAS. Si cum fisco cõtraxisti, omnia bona tua tacite sunt obligata propter priuilegium suum. Si ergo seruum tuum ei specialiter ñ obligatum manumisisti, an reuocetur libertas, quæritur? Dicitur ꝙ nõ, nisi fraudis cõsilium habueris.

f Obligatus.] nam contrahentis cum fisco bona omnia tacite obligantur, ut infra in quibus casibus pignus tacite contra. l. 2.

g Effectum.] & cum effectu, & non curritdecennium, ut ff. qui & à quibus l. si cum fideicommissa, §. Aristo.

AB eo.] CASVS. Si generaliter omnia bona tua mihi obligasti: an seruum tuum possis manumittere, quæritur? Respon. quòd sic. & hoc in prima. secus si seruus fuisset obligatus. & hoc in secunda.

TITVLVS VIII.

DE SERVO PIGNORI dato manumisso.

Maritus est dominus rei dotalis. ad hoc allegatur. Bald. Vel sic: Maritus dotis dominus, seruum dotalem manumittit. sed non inuita vxore cui specialiter pignori dedit. Salt.

I. Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Proculo.



Icet dotale[a] mancipium vir qui soluendo est, possit manumittere:[b] tamẽ si te[c] pignori quoque datum[d] mulieri apparuerit: inuita ea non posse libertatẽ assequi,[e] non ambigitur.

Quod specialiter declaratur, validius operatur quam quod in genere prædicatur. Bal. Vel sic: Tacita bonorum obligatio, etiam fisci, non impedit libertatem serui, nisi fraus, & euentus interuenerit. Salic.

II. Iidem AA. Abaticanto

Libertas à debitore fisci seruo data qui pignori non est ex conuentione speciali, sed tantum priuilegio fisci obligat[f], non aliter infirmatur, ꝗ̃ si hoc fraudis consilio effectum[g] detegatur.

Etiam expressa generalis obligatio bonorum non impedit seruum manumitti: sed specialis eiusdem serui. Salt. & Bald.

III. Iidem AA. Antonio.

AB eo qui bona sua pignori obligauit quæ habet, quæq; habiturus esset, posse seruis libertatẽ dari, certum est.[h]

¶ Non idem iuris est in his seruis qui pignoris iure[i] specialiter traditi uel obligati sunt.

Consentiente creditore, debitor iure manumittit seruum quem specialiter pignori dedit. Salt. & Bald.

IIII. Imp. Alexander A. Sabiniano.

SI (vt proponis) consentiente creditore,[k] cui pignoris iure cũ alijs mancipijs obligatus fuisti, à debitore manumissus es: potuisti ad libertatem peruenire. PP. VI. Id. Maij. Alexan A. Cons.[l]

Ad rescindendum aliquod factũ, non potest quis suam, vel quasi suã turpitudinem allegare. Bal. Vel sic: Satisfactio creditorum confirmat libertates manumissorum, nec fraus propria à debitore allegata, ei patrocinatur. Salic.

V. Idem A. Extritatiano.*

SI creditoribus satisfactum fuerit, ancillæ quę pignori obligatę à debitore manumissæ erant, liberæ fiunt. nam ipse manumissor, si fraudem se fecisse creditoribus, ut reuocet libertates, audeat dicere: audiri non debet,[l] nec hæredes eius.

Serui empti à tutore de pecunia pupilli, intelliguntur ei specialiter obligati: & ideo non possunt à tutore manumitti. Salt. & Bald.

VI. Idem A. Auctioni.*

SI tutor tuus de pecunia tua seruos emptos manumisit, quoniam huiusmodi serui, sicut cæteræ res pupillaribus pecunijs emptæ, iure pignoris ex constitutione diuorum parentum meorum obligati sunt,[m] fauore pupillorum liberi facti non sunt.

Res dotalis est in dominio & admi

h Certum est.] ut ff. qui sine ma. ad lib. perue. l. si quis obligatum, & hoc nisi in fraudem creditorum, ut supra l. proxi.

i Iure.] ut ff. de manumiss. l. seruus, & qui & à quib. l. seruum, & s̄. de necess. ser. l. 1. & hoc nisi ipse seruus se luat & soluat, ut dixi. s̄. eo. l. 1. similis est differẽtia ut hic, & ff. in quibus cau. pign. taci. contrahi. l. est differentia, & j. de pign. l. 2. & ff. de fur. l. si is qui rẽ.

SI ut proponis.] CASVS. Si debitor seruum quem pignori obligauit, cõsentiente creditore manumiserit: an teneat manumissio, quæritur? Dicitur ꝙ sic. Viuia.

k Creditore.] etiã minore xx. ann. ut ff. de manu. uind. l. si pater, §. fin. & ff. qui & à quib. ma. l. qui in fraudem, §. fin.

SI creditoribus.] CASVS Si in fraudem creditorũ seruum tuum manumisisti, & postea eis satisfecisti, si postea vis reuocare libertatem, quia dicis te in fraudem creditorũ manumisisse, an sis audiẽdus, quęritur? Dicitur quòd non. quia propriam turpitudinẽ allegas. nec si tu in fata concessisti, audiendi erunt hæredes tui.

l Non debet.] Nota non audiri quem allegantem turpitudinem suam. Itẽ nõ licet uenire contra suum uel prædecessoris sui factũ, licet illud non tenuerit de iure, & est sic s̄. de transac. l. transactione, 2. & j. de reuo don. l. cum confitearis, & ff. qui & à qui. l. pignori, & j. de reuo. his quæ in fraud. credi. l. filios, & ff. de euic. l. vendi cantem, & de lega. 2 l. qui solidum, §. etiam respublica, & j. de libe. causa. l. si ab eo, & ff. de lega. 1 l. si seruus plurium, §. 1. & non põt venire contra factum suum, vt s̄. de rei vendi. l. cum à matre, & ff. de adop. l. post mortem, & de ser. rusti. prædi. l. per fundũ.

* Extricatiano.

* Auctori.

I tutor.] CASVS. Si tutor emit seruum de pecunia pupilli, postea vult eum manumittere: an possit, quæritur? Dicitur ꝙ non, fauore pupilli: quia huiusmodi res pecunia pupilli comparatæ, sunt pupillo obligatæ.

Obligati sunt.] non ergo sunt sui, licet sua, i. pupilli pecunia empti: sed & si velit eos etiam suos habere, ratificando

tificando emptionem, bene potest: & tunc habebit vtilē in rem pupillus, vt s. arbi tu. l. curator, & ff. quando ex facto tuto. l. 2. Item not. hic magis priuilegiatum pupillum muliere & fisco, vt hic, & s. eo. l. 1. & l. ab eo. A

Pupillus est magis priuilegiatus quam mulier & fiscus.

Siue cum nupsisses] CASVS. Mulier aliqua dedit mihi seruum in dotem, vel ex pecunia dotis seruum emit: an possim eum manumittere, quæritur? Dicitur q sic. vnde seruo manumisso, mulier sup ista mouebat quæstionem status.

a Comparauit.] vt & s. de iure do. l. ex pecunia.

b Manumitti.] vt & s. eo. l. 1.

nistratione mariti. Item res empta ex pecunia dotali, quia dotalis proprie est mariti, efficitur ipsius mariti iure dominij. Bal. Vel sic: Serui dotales, siue empti de pecunia dotali, possunt a marito iure manumitti. Sa.

VII. Imp. Gordianus A. Iuliana. *

* Idē A. Iulianæ.

Siue cùm nupsisses, mācipia in dotem dedisti, siue post datam dotem de pecunia dotis maritus tuus quædam comparauit: a B iustis * rationibus dominia eorum ad eum peruenerunt: ideoque frustra quęstionē super statu manumissorum conaris inferre: qui eius facti qui comparauit, vel in dotem accepit, ab eo iure potuerunt manumitti. b

* iuris.

DE SERVIS reipublicæ manumittendis.

Cōtinuatio.

De seruis singulorū dictum est: nunc autē tractat de seruis uniuersitatis cuiusque, id est reipublicæ Romanorum, vel cuiuslibet ciuitatis. Ale.

Si ita.] C. S. Consiliarij ciuitatis Bonon. consentiēte potestate manumiserunt seruum reipublicæ: seruus ille vicarium suum pro se dederat, qui aufugit: an ideo magis reuocabit iste in seruitutem, quæritur? Respon. q non. Viuia.

c Manumissus es.] sic ergo potest dari libertas], vt & ff. de offi. præto. l. Barbarius, & de manu. q seruis ad uniuer. perti. impo. l. 1. & 2. idē in seruis ecclesiarū, per simile. arg. j. de præd. decur. lib. 10. l. fin. & j. de decur. l. 2. eo. li.

TITVLVS IX.

DE SERVIS REIPVBLICÆ MANUMITTENDIS.

Seruus ciuitatis potest manumitti ab ordine decreto præsidis interueniente: nec fuga uicarij est iusta causa ipsum reuocādi in seruitutē. Sali. C

I. Imp. Gordianus A. Epigono.

Si ita, vt lege municipali, constitutionibusq; principum comprehenditur, cùm seruus publicus esses, ab ordine (consentiente etiam præside prouinciæ) manumissus es: c non ex eo q is quem dederas vicarium, D in fugam se conuertit, iugo seruitutis quod manumissione euasisti, iterato cogeris succedere.

Manumissus solenniter à ciuitate, potest matrimonium contrahere: & nati ex eo sunt liberi, & in potestate patris. Sali.

Si decretum.] CASVS. Si à concilio Bonon. ciuitatis auctoritate potestatis interueniente, seruus ciuitatis manumissus vxorem duxerit, & ex ea filiam suscepit: an sit libera, & in potestate patris, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

d Comprobauit.] vt & s. l. proxim.

e Potestate.] ex liberto etiam ingenuus est, vt s. de suis & legiti. liberis. l. filium.

Titulis.] CASVS. Quo casu seruus priuati manumissus reuocatur in seruitutem, eodem modo & seruus vniuersitatis. Si consules ciuitatis Bono consentiente potestate, dato eius vicario, vt statutum est tam in Italia quàm in prouincia, seruum reipublicæ manumiserint, & manumissus officiū tabellionis administrauit, ut prius fecit: an p hoc videatur libertas reuocari? dicitur q non: nec filijs nocet quo minus possint fieri decuriones.

II. Idem A. Hadrianæ.

Si decretum ordinis auctoritas rectoris prouinciæ comprobauit d quo is libertatem acceperat, cui postea fueras (vt proponis) matrimonio copulata: natam ex huiusmodi matrimonio, & ciuem Romanā esse, & in patris potestate, e non est opinionis incertæ.

Sine causa iusta libertus est municipum non reuocatur in seruitutem, & non est iusta causa tabellionatus officium, licet tabellio seruus publicus appelletur. Et natus ex matrimonio contracto cum liberto, nascitur ingenuus, & ideo ad decurionatum aspirare non prohibetur. Sali.

III. Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Philadelpho.

Titulis f non præcedētibus * quibus g dominia seruorum quęri solent, municipum libertus seruus non efficitur.

* Titulo non præcedente.

¶ Si itaque secundum legem Vectibulici h (cuius i legis potestatē senatusconsulto Iubentio Celso iterum, k & Neratio Marcello consulibus facto, ad prouincias l porrectam constitit) manumissus ciuitatem Romanam consecutus es: post verò libertus tabulariam m administrando, libertatem quam fueras consecutus, nō amisisti: nec actus tuus filio ex liberis n † ingenuo suscepto, quo minus decurio esse posit, obfuit.

* In manu scrip. Vectij libici. Con tum.

† aliàs, ex liberto ingenuo suscepto.

f Titulis]. s. venditione, vel dotis donatione, vel simili, vel reuocatione ex ingratitudine, ut ff. de libe. cau. l. si vsusfructus.

g Quibus.] i. quo, vt s. de in ius voc. l. fi. & facit j. de ingen. manu. l. sciētis.

h Vectibulici] aliàs, Vectibilici. aliàs, Vectilibici. hic Vectibulicus tulit legem de huiusmodi seruis manumittendis.

i Cuius.] s. legis Vectibulici.

k Iterum.] cōsule.

l Ad prouincias.] vt non solum in Italicis seruis, sed etiā in prouincialibus locum habeat.

m Tabulariam.] qđ officium oībus seruis interdicitur, ut j. de tabu. l. generaliter, li. 10. ideo aūt videbatur obesse sibi, quia fuerat seruus publicus, ut ff. de adop. l. nō aliter, & sic ex eo natus, deberet cēseri spurius, vtpote sine pře, de iure ciuili, ut ff. de reg. iu. l. seruitutē: sed aliud est: quia dicitur seruus, non q sit seruus: quia tabellio seruus esse non pōt j. d tabu. l. generali. li. x. sed quia seruit reipublicæ. Itē & aliud videbatur ei obesse: quia gesserat actum publicum, scilicet tabularium, & actum reipub. nemo libertus gerere compellitur, ut j. ne quis liber inuitus. l. 1. & 2. lib. xj. & j. de libe. cau. l. liberos.

n Ex liberis.] ideo dicit ex liberis, ut dicunt: quia si seruus esset, licet mater esset libera, & pr seruus fisci, filius sequeretur conditionem patris, & pro eis j. ne de stat. defunc. l. si pater. idemque dicunt in filio Gynæciarij. Sed Ioan. contra. non enim patris conditionem in seruitute sequitur, ut s. de rei vendic. l. partum, sed in curiali conditione & in honoribus, ut j. de decu. l. exemplo, & l. eos, & l. nullus, lib. 10. Dic ergo ideo dici ex liberis: quia si patrem habuisset seruum, esset spurius: & ideo non vocaretur ad decurionatum, vel ad aliam dignitatem, donec esset legitimus competitor, ut ff. de decurio. l. ult.

Filius in quo sequit paternam conditionem.

cunonibus.l.generaliter,§.spurios,& ī. de suis & legi.li bc.l.ex libera,

DE HIS QVI A NON DOMINIS manumissi sunt.

Cvm q[uis] [seruos] CAS. Si seruū tuū quasi proprium manumisi, an ad æstimationem teneatur tibi teneat,quæritur? Dicitur q[uod] sic,vel ad id q[uo]d tua interfuit eū non manumitti.

a Cornelio.

a Manumittit.] sciēs:aliàs,cum nullum preciū habeat, non teneretur.

b Quanti]subaudi, uel quanti, si nō est in litera &c. vel in fine supple, vel ipsū seruum. & secundū hoc preciū & interesse est idem. Sed qua actione hæc æstimatio petitur?Respō. præscriptis verbis,vel in factū, vel vtili negociorum gestorum, habendo ratum licet no suo nomine gestum, & licet res extet. qđ est speciale fauore libertatis, s. q[uod] possit habere ratum negociū non suo noīe gestū, & re nondū perempta, vel vsucapta: aliàs secus, ut ī. de rei vendica.l.mater, & de re. alien. non alienan. l. j. Itē hac l. manumitto alienum: sed duabus sequentibus manumitto debitum alteri.

Felicissima] CASVS. Mandaui cuidā mulieri ut seruum mihi emeret, & suo noīe emit, & antequam eum mihi traderet,manumisit:si petam eu n mihi reddi libertate reuocata,an sim audiēdus,quæritur ? Dicitur q[uod] non. Viuia.

TITVLVS X.
DE HIS QVI A NON dominis manumissi sunt.

Scienter manumittens seruum alienum ut proprium, tenetur domino hoc eligenti ad precium. Sal.

I. Imp. Antoninus A. Cornelio. a



Cvm qui seruos alienos ac si suos manumittit: a vt p̄cium eorum dominis, si hoc elegerint, dependat, [vel] quāti b sua interest, sæpe rescriptum est, teneri. PP.Kal. Mart. Anto. A. & Balbi.Conss.

Si procurator emit sibi seruos:antequam tradat domino,potest manumittere illos. Sal.

II. Imp. Alexander A. Mercuriali.

Felicissima,quam mandante te seruū emisse dicis, c si dominium serui quem manumisit,nondum ad te transtulerat: d frustra petis vt denegata libertate eius quem manumissum dicis, possessio tibi tradatur.

Non venditione hæreditatis, sed traditione rerum transfertur dominium. Sal. & Bald.

III. Idem A.Pompeio.

Qvi tibi hæreditatem vendidit,antequam res hæreditarias traderet, dominus earum perseuerauit: & ideo manumittendo libertatē seruo hæreditario præstitit, e PP.VI.Kal.Aug. Agricola & Clemente Conss.

c Dicis.] suo noīe: qa si tuo noīe emisset, in tuo dñio esset,& ideo ei libertatem dare non potuisset.

d Transtulerat]puta quia non ipsa hoc gessit,nec uenditor. Et dic plenius,aut uterque gessit, aut nullus, aut alter. si alter,vel vterque, statim acquiritur dño,& sic loquitur ff.de acqui.re.domi.l.si procurator,& de dona. l quod mihi,& de acqui.possef.l. 1. §.hæc quæ de seruis, & §.sequen.si neuter,non statim.nisi ea res tradatur domino,ut ff de acqui.rer.do.l.res ex mādato, & hoc f[ecit] n B R.& Ioann.nec placet distinctio M.dicentis aliud in procuratore speciali, aliud in generali. nam confundit eum ff.de admini.tuto.l.si duo.sed est pro eo.ff.de mino.l.illud,§.si talis,& de procuratoribus. l. Pomponius.

Dominiū non statim quæritur domino per procuratorem.

Qvi tibi.] CASVS. Si hæreditatem mihi vendidisti,& antequam traderes,seruum hæreditariū manumisisti,an teneat manumissio, quæritur ? Dicitur q[uod] sic:quia ante traditionem eras dominus adhuc. Viuia.

e Præstitit.]vt & ff.de manumis. l. eum qui:sed actione ex empto tenet, vt ī.de hæredi. vendita.l.qui tibi, & de actio.emp. l.si ancillam.

Habens precarium usum, non adipiscitur dominium: & ideo rem alienare,uel statum mutare non potest. hoc dicit notabiliter. Bal. Vel sic:Tenens seruum precario, non manumittit. Sal.

IIII. Impp.Valeria. & Gallienus AA.Zoilo.

Si non proprietatem f donaueras,sed ministeriū ancillę dederas: libertatem mancipio dando,ea quæ precarium vsum habebat, dominio tuo nihil præiudicauit. Nemo enim alienum seruum quamuis vt proprium manumittat,ad libertatem perducere potest.

Donator post traditionem desinit esse dominus & administrator. Bal Vel sic: Donatori post traditionem interdicitur manumissio. Sal.

V. Impp. Dioclet & Maxim. AA. & CC.Marcellinæ.

Si tradita g sunt ex donatione mancipia, ius manumittendi donatrix non habuit.

Pater non potest supplere defectū filij qui in ætate restituitur h.d. notabiliter Bald. Vel sic: Filius qui per se non potest manumittere,nec patri potest consentire Sal.

VI. Idem AA. & CC.Milio, a & aliis.

Si pater seruum vestrū, licet uobis minorib. h viginti annis i consentientibus manumisit,ei libertatem prestare nō potuit. k

Decretum obreptitium non valet: & si princeps fallitur, impetrans punitur: sed si actus gestus temporis diuturnitate firmetur,tam ciuilis quam criminalis pœna funditus euanescit. Bald. Vel sic, Libertas præstita seruo alieno cū iudicis vel principis decreto,

S I non.] CASVS. Si ancillam meā ad tempus concessi tibi, non animo in te proprietatē transferendi, & eam manumiseris:an teneat manumissio, quæritur? Dicitur q[uod] non: nec mihi præiudicasti. nemo enim &c. Viuia.

f Si non proprietatem.] Not.ut ī. de usufruc.l.vsufructu, & supra de manumis testa.l.seruo, & ff. pro donato.l.fin. Sed contra. ff.qui & à quib. l. competit, vbi valet manumissio facta ab eo qui postea apparuit seruus.Sed dic ibi apparuit,scilicet ex super ueniēte causa: liber tamen erat tempore manumissionis.

S I tradita.] CAS. Si mulier aliqua seruum tibi dederit: an eum manumittere possit, vel si de facto manumittit, teneat manumissio, quæritur? Dicitur q[uod] non. Viuia.

a Mido.

g Si tradita.] secus si non tradita, ut ī. eo.l.qui tibi.

S I pater.] CASVS. Si pater tuus te minore viginti annis consentiente seruum tuū manumisit, tibi non præiudicauit: vnde non tenuit manumissio. Viuia.

h Minoribus] secus si esset maior. sic econtra pater per filium, ut infra communia de manu.l. 1.§.fin.sunt enim vna persona,ut in stitu.de inuti. stipul.§.si uero qui:aliàs non potest quis per alium manumittere,ut ī. de manumiss. vindicta.l.nec mulierem.

i Viginti annis]vt infra titu.1. l. si minor viginti an. lex Aelia Sentia contradicit, ut institut. qui manumit. non pos. hodie autem correctum est per authen. ut in authentica,vt sponsa.largi. colla.ix. circa princip. quia dicitur q[uod] minor. xx. ann. potest facere testamentum, ergo & manumittere.

k Non potuit.] Hoc cū seruus erat minoris. si alterius, licet sibi obligatus, potest consentire manumissioni. ff. de manumis. vindic.l.si pater,§. si.

SI à non dominis.] CASVS. Si aliquis seruum alie- A num manumiserit, aut in præsentia iudicis simplicis habentis tamen ius dandi libertatem, aut principis. primo casu reuocabitur libertas, & sine pœna. secundo casu restituto domino suo, duo mancipia eiusdem artis dabit domino, & tria fisco. & hoc in prima & secunda parte. Si vero viginti annis tacuit, ita quod nemo status moueat quæstionem, & ille prædicta præscriptione se tueri possit: à prædicta pœna erit immunis qui manumisit, & sibi imputet dominus quod tanto tempore tacuerit. & hoc in tertia.

non præiudicat domino vero, & qui principem fefellit, punitur pœna hic statuta, & cessant ista, si seruus ille sibi libertatem præscripserit. Salic.

VII. Imp. Constantin. A. ad [illegible] præto.

† Ex Co. Theodosia. li. 4. ti. 9. l. 1.

SI à nō dominis †libertas detur mācipio alieno, si quidem ab his iudicibus impetrabitur, quibus dandi ius est: sine vlla trepidatione pœnæ [a] facilis dissolutio est. B

¶ Si verò iubētibus [b] nobis quicquam lege actum esse doceatur, & non dominus vt alienum mancipiū manumitteretur, petisse probetur: tunc eodē qui in conspectu nostro libertatem monstrabitur à non domino consecutus, ei protinus ad cuius proprietatem pertinet, restituto: is qui mancipiū alienum fallēdo principis cōscientiam manumisit, mā- C cipia duo cogatur domino eius dare, eiusdem sexus, ætatis, atque artis, cuius constiterit esse manumissum, & alia tria [c] fisco eadem ratione similia.

¶ Quæ mulcta non semper imponitur, sed potius conquiescit, si fortè manumissus inferētem sibi quæstionem status, obiecta legitima præscriptione, [d] potuerit excludere: cum sibi amissi mancipij dāna D debeat imputare is qui in perniciem suam gesta taciturnitate firmauit. PP. Idib. Iul. Constantino. A. V. & Licinio Cæs. Conss.

a Pœnæ.] nominaliter ponitur. nullā enim patitur pœnā qui manumisit, nam auctoritas iudicis excusat, ut ff. de his quæ notan. infa. l. furti. §. 2. Item libertas valet, vt hic innuit. vel verius non ualet, ut s. eo. l. si non proprietatem. Alij ponunt aduerbialiter, & tūc dicit penè, quia cum opponitur præscriptio. xx. an. non est facilis dissolutio libertatis, & secundū primum modum potest legi. j. & s.

b Iubentibus] id est consentientibus & auctorizantibus.

Actio quādoque datur in quintuplum.

c Et alia tria.] sic ergo in quintuplum, & sic est contra institu. de act. §. oēs, sed diuersis præstatur hæc pœna, fisco, & domino serui.

d Præscriptione.] scilicet xx. an. vt j. de long. tempo præscrip. quæ pro liber. l. 2. Et no. quod qui præiudicat sibi per negligentiam in vno, in alio similiter sibi præiudicat. sic. ff. vt bo. pos. l. tertia, & de admi. tut. l. si pupillus, & s. ad leg. Falc. authen. sed cū testator. §. itē si hæres. quædam arg cōtra. ff. de alienati. iu. mu. causa fa. l. itē si res, in princ. Sed ibi alienatio tenuit à principio: hic nō tenuit manumissio. Item nota simile econtra: quia si duo habeo auxilia, & in vno sum diligens, & sic in eo mihi non præiudico, immo mihi prouidi, quod in alio videor mihi prouidere, ut s. de inoffic. testa. l. contra maiores, & ff. de condict. cau. da. l. si ex causa eius.

Negligentia nocēs alicui in vno, nocet ei in alio.

QVI MANVMITTERE NON POSSVNT: & ne in fraudem creditorum manumittatur.

CErtum.] CASVS. Si in testamento tuo Sticho directam libertatem reliquisti in creditorum fraudem, non aliàs reuocabitur: nisi consilium & euētus, scilicet quod re ipsa sint fraudati, sequatur. & hoc in prima. Si uero te ab aliquo hærede institutio, à te fideicōmiss. relinquatur præstādū Titio: an Titius inter creditores cōputetur, si tu minus idoneus seruos manumittas, quæritur? Dicitur quod sic. & hoc in secunda. Viuis.

TITVLVS XI.

QVI MANVMITTERE non possunt: & ne in fraudem creditorum manumittatur.

Fraudis nomine continetur consilium & euentus. Bald. Vel sic: Vt libertates directa reuocentur tanquā in fraudem creditorum data, duo requiruntur, scilicet fraudis consiliū, & euentus: & creditor intelligitur et cui ex vltima voluntate ad libertatē præstandam debetur. Salic.

I. Imp. Alexander A. Antiocho. B

CErtū ius est, non aliàs directas libertates per legem Aeliā Sentiam quæ sunt in fraudem [c] creditorum manumissorum datę, reuocari, nisi & consilium fraudis, hoc est animus manumittentis, & euentus damni suum recipere volentium sequatur. [f] Inter creditores autem etiā eos nume- C randos esse quibus fideicōmissum [g] debetur, olim placuit. PP. II. Id Nouēb. Max. V. & Aeliano Cōss.

Seruus etiam per interpositā personam seruum peculiarem non manumittit. Salic.

II. Idem A. Nataliano.

SEruos [h] meos nec per interpositam [i] personam ad libertatem perducere homines peculij sui posse, mandatis principū comprehenditur.

Quod fit in spectaculo & populi tumultu, pro infecto debet haberi. Bald. Vel sic: Ad exclamationem populi facta manumissio non tenet. Salic. D

III. Idem A. Iuliana.

DIuo Marco auctore amplissimus ordo cē-

c In fraudem.] vt institu. qui ma. non poss. §. in fraudem.

f Sequatur] Sunt ergo duo necessaria in directis, scilicet consilium & euētus, ut hic. Sed in fideicommissarijs sufficit solus euentus, ut hic, & j. eo. l. fin. & ff. de fideicōmissarijs li. l. ergo, §. si in fraudem. sic in datis inter uiuos, duo exigūtur ff. quæ in frau. credi. l. si quis cum haberet, & isti. qui ma. non poss. §. præualuisse.

Libertates in fraudē creditorum concessæ, ut sint reuocandæ.

g Fideicōmissum] Non quod manumittere liquerit, sed alius ab eo, ut apparet g l. illam, j. de bo. auctō. iu. poss. l. I. & ff. ad legem Falcid. l. in ratione, s. §. quod vulgo. Item hoc cum est purū: secus si conditionale, ut ff. qui & à qui. l. qui in fraudem, & ff. de act. & oblig. l. is cui.

SEruos.] CASVS. An seruus ordinarius principis uicarium suum manumittere possit, quæritur? Dicitur quòd non.

h Seruos.] argu. contra ff. qui & à quib. l. competit.

ADDITIO Gl. soluit ibi duob. modis, dic vt in ea.

i Nec per interpositam.] Non solum per se, sed nec per interpositam personam.

DIuo Marco.] CASVS. Dum potestas pulsat ad harengam, & populo congregato, coram populo quis velit seruum suum scilicet actorem manumittere, vel alterius officij seruum, libertas data nō tenet, & hoc senatores censuerunt diuo Marco auctore. videtur enim iste talis coactus manumisisse: quod esse non debet, ut ff. qui & à quib. l. si paratus.

Spectaculo.

a Spectaculo.] id est sub aspectu populi, vel ad exclamationem populi: quia videtur coactus manumittere, vt ff. qui & à quib. l. si priuatus, & argu. ff. de pœnis, l. de curionum.
b Alienum.] id est alium ab actore.

Si minor annis viginti.] CASVS. Si minor xx. an. seruum suum ad manumittendum tradidit, non tenebit manumissio.
c Si minor annis viginti.] cócor. s. ti. i. l. si pater.
d Homines.] s. vicarios.
e Constituitur.] ut ff. de mino. l. verũ, §. quod si minor, & de verbo. obliga. l. si minor, & de seruis expor. l. 4. Sed cótra ff. de manumis. vindic. l. illud, §. j. Solu. ibi fuit seruus datus minori hac lege vt manumittat: hic à minore datus alij. Itẽ contra. ff. de manumiss. l. quarta, §. nec interest. Solu. Ibi non fuit lex à minore apposita ut manumitteretur, sed ab ipso seruo qui hoc pepigit cum emptore ut manumittat eum.
f Sed hodie.] CASVS. Ista authen. extenditur tantum ad seruos qui in testamento manumittuntur, & est clara. Viuia.
g Relinquere.] hoc aptatur ad illam solam libertatem quæ in testamẽto datur, vt in corpore huius authenticæ dicitur, & verbum, relinquere, innuit, ut ff. de tabul. exhi. l. 1. §. fina. ergo nec olim, nec hodie manumittit minor viginti annis inter viuos, nisi causa cognita: quia nec lex Iustiniani permittit minori xvij. annis, nisi in testamento, ut insti. qui manumit. non poss. §. fi. & §. eadem lege.

fuit, ne quis in spectaculo a quod edatur, actorẽ suum alienumve b seruũ manumitteret: & si factũ esset, pro infecto haberetur.

Minor annis viginti non potest tradere seruum ad manumittendũ. Salic. Hodie hoc est correctum quãdo manumittit in ultima voluntate, nam sufficit ætas legitima ad testandum, vt in authẽtica hic posita. Bal.

B

IIII. Idem A. Et

Si minor annis viginti c ad libertatem præstandã homines d tradidisti, senatusconsulto, quod gestum est, irritum constituitur. e

IN AVTHEN. vt sponsalia larg. §. & hoc quoque colla. ix. consti. ...

Sed hodie ex quo testari possunt, & libertates possunt relinquere, g antiqua lege cessante.

Non dicitur fraudatus ille qui pretium recepit. Bald. Vel sic: In fraudẽ fisci non potest libertas præstari: nec dicitur fraudari, ubi precium sui solutum redemptori manumittentis.

C

V. Idem A. Felici.

Si in fraudem eorũ quę fisco debebantur, probari potest libertas data: non valet. g

¶ Sed si pecuniam is quẽ patrem h tuum appellas, emptori i dedit, & ab eo redemptus, ad libertatem perductus est: nihil uidetur bonis defuisse k eius

D

Si in fraudem.] CASVS. Libertas in fraudem eorũ quæ fisco debentur, data, non valet. Si vero debitori fiscali aliquis pecuniam pro seruo subministrauit, & sic manumissus est, non reuocabitur libertas, cum nihil de bonis debitoris per hoc fuit deminutum.
g Non valet.] vt ff. de iure fisci l. in fraudem, §. à debitore, nisi præscriptione decem annorum defendatur, ut ff. qui & a qui. l. si cum fideicommissa. §. Aristo.
h Patrem.] vt cum esset seruus, & pater tuus erat, s. naturalis.
i Emptori] s. supposito à se qui emerat à fisci debitore.
k Defuisse.] cum precium succedit loco rei, ut ff. de peti. hære. l. si rem.

Nec fideicommissariam.] CASVS. Libertatem seruo testatoris per fideicommissum relictam dandam à pupillo, an tutor pupilli præstare possit, quæritur? Dicitur quod non. Idem erit si rogata erat pupilla seruum suum manumittere certo tempore ætatis suæ, nec fecit, sed ante tempus illum tutor manumisit: quia manebit in seruitute, nec erit liber. alij modi casuum ponendi sunt, sicut dicitur in glo.
l Præstare.] nisi infans sit. tunc enim sufficit solus tutor, si cut in hæreditate, ut ff. de iure deliberan. l. potuit, & l. si infanti, & hoc in seruis testatoris. si autem essent pupillæ, non opus forsan esset inquisitione, & sufficeret auctoritas tutoris, ut ff. quando decreto opus non est l. fina. & l. 1. vel dic secundo quòd nõ potest tutor manumittere ante certã ætatem quam statuerat testator. nã postea posset solus tutor. ar. ff. de manu. l. 4. §. nihil autem, & de mino. l. verum, §. itẽ quæri. Vel tertio dic, quod hic est casus qui est ff. de manu. l. seruus furiosi. Sed arg. contra ff. de fideico. lib. l. ex causa.

Si debitor.] CASVS. Si ex administratiõe tutelæ vel curæ, adulto vel pupillo factus sis debitor in x. & te non existente soluendo, fideicommiss. libertatem, non fraudis consilio Sticho reliqueris, cum in fideicommiss. libertate solus euẽtus damni sufficiat, licet fraudis consilium non intercessit, non valet legatum.

qui fisci debitor dicitur.

Solus tutor non præstat libertatẽ à pupillo debitam. Salic.

VI. Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Olympio

Nec fideicommissariã libertatem à pupilla sua seruis debitam tutorem posse præstare, l certi iuris est. vnde si hos quos tu rogata fueras manumittere tempore certo ætatis tuæ, ad libertatem non perduxisti, sed tutor manumisit, remanserunt in seruitute.

In fideicommissarijs libertatibus fraus consideratur ex euentu tantũ. Sali. Et collige hic quod fauorabilius est directum quam obliquum: quod tene menti secundum Bald.

VII. Idem AA. & CC.

Si debitor ex administratione curæ dominus tuus non soluendo cõstitutus, fideicommissariã tibi reliquit libertatem: cum in fideicommissarijs libertatibus euentum inspici tantum m obtinuerit: nihil eius voluntas tibi prodesse potest.

TITVLVS XII.

QVI NON POSSVNT ad libertatem peruenire.

Serui damnati ad perpetua uincula, non possunt ad libertatem perduci: nec damnati ad tempus, durante tempore pœna: sed finito sic: & libertas medio tempore eu relicta, tunc eis prodest. Salic.

I. Impp. Seuerus, & Antonin. † AA. Porgozio.

† al. simpliciter, Antoninus, alias nullus As scribitur.

m Inspici tantum.] vt ff. de regul. iur. l. fraudis. Sed cur est secus in directis, ut supra eo. l. 1.? Respond. directæ æquiparantur illis quæ dantur inter viuos: at illæ exigunt hæc duo, vt insti. qui ma. non poss. §. in fraudem. vel directæ competunt statim adita hæreditate, nullo hæredis beneficio: fideicommissarias ipse præstat: at nihil ultra uires hæreditatis præstare tenetur, ut supra ad leg. Falcid. l. successores, & ad Trebell. l. 1. §. penult.

Libertas directa fauorabilior est quàm fideicommissaria.

QVI NON POSSVNT AD LIBERtatem peruenire.

Dixit supra quando manumissio impeditur ex persona manumittentis, nunc quando ex persona manumissi.

Cum



Vm diuus.] CASVS. Si seruus ob delictũ cõdemnatus fuerit, vt in perpetuis sit vinculis: an si ei libertas fuerit relicta vel hæreditas, possit illam capere, quæritur? Dicitur ꝙ non vel dic ꝙ debeat esse in vinculis vsque ad annũ, si medio tempore fuerit ei relicta &c. Si vero tempus pœnæ iã effluxerat, & postea aliquid ei relictum est: sine ulla quæstione pœnæ præteritæ, quæ ei relicta sunt, consequetur. & hoc in secunda. Viuianus.

a Hi qui.] subaudi à simili, hi qui &c. & sic mutat casum.

b Neque libertatẽ] vt & ff. de manumiss. l. seruus hac lege, & qui & à quibus. l. ille, §. fin.

c Possunt.] nisi causa victus legetur, ut ff. de his quæ pro nõ scrip. haben. l. si in metallum, & de ali. lega. l. seruos.

d Simplicem] nam prius duplicite: erãt serui, cum essent in vinculis. Dic ergo simplicem ad differentiam geminæ seruitutis.

e Illo.] quo erant capaces, & sic contra, ff. de leg. 2. l. cũ filius, §. seruus. Solu. hic eo tempore quo iã sunt capaces. vel secundum Pla. illa secundum i[illegible]. pro prima. ff. cõia præ. l. fin. in fine.

f Consequantur.] vt ff. de pœnis. l. fratres.

I Squidem] CASVS. Si testator in testamẽto suo vetuerit seruum suum manumitti: an ad libertatem peruenire possit, quæritur? Distinguitur: aut noluit eum manumitti, quia voluit eũ in ministerio hæredis persistere: aut in modũ pœnæ, quasi malè meritum vetuit manumitti. primo casu, mortuo hærede ad libertatẽ põt peruenire: secundo casu non: nec si hæres in emptorem aliquã alienauit. Viuia.

g Non potest.] vt & s. de testa. manu. l. contra voluntatem, & ff. de manumissio. l. seruus hac lege, & j. de vsuca. pro empto. l. 1. & s. de re. ali. nõ alie. l. fi.

h Irrogauerit.] Quid si est dubium? Respon. fortè non præsumam pœnam esse fauore libertatis.

i Libertas potest.] impossibile est.

k Quando.] idest quia.

† Verbũ Claudius prauo errore à librarijs insertum credũ est, cũ nec sit ī vllo manusc. nec Claudius centũ annis senior fuerit horũ imperatorum pater. Cõtius.



Vm diuus † [Claudius] pater meus cõstituerit, à præsidib. prouinciarũ, vel qui coercendorum maleficiorum potestatem habent, in perpetua vincula damnatos ad libertatem perduci nõ posse: hi qui [a] intra tempora pœnæ liberi & hæredes esse iussi sunt, aut legatũ fideicommissumve acceperunt: neque libertatem [b] adipisci, neque quicquam eorum quę his data sunt, capere possunt. [c]

B

¶ Quòd si pœnæ tempus compleuerint, iam omni vinculo exoluti, & quasi ad pristinã vel simplicẽ [d] seruitutis conditionem redacti, ° & libertatẽ & si q̃ testamẽtis dominorũ illo [e] tempore defunctorũ acceperunt, sine vlla quæstione pœnę præteritæ cõsequantur. [f]

° retracti.

C

Prohibitus in pœnam à testatore manumitti, non potest etiam per emptorem ad libertatem perduci, prohibitus vero propter aliquod ministerium familiare, officij necessitate cessante non prohibetur venire & manumitti Sals.

II. Impp. Valeria. & Gallienus AA. Theodoro.

IS quidem qui [in] testamẽto vetitus est manumitti, ad libertatem non potest [g] peruenire: sed in proposito interest vtrumne eos quos cum filio educatos esse testator expressit, propter familiare ministerium, & vsum filiorũ necessarium, & venire, & manumitti vetuerit, an quasi male meritis pœnã irrogauerit, [h] Nam priore casu, morte eius cui cõsulebatur, obsequij necessitate finita, libertas põt [i] peruenire. posteriore [autem casu] id quod pœnæ causa in seruos statutum est, necesse est vires suas obtinere: quando [k] † diuis parentibus meis † placuerit huiusmodi testamẽtorum leges perpetuã seruitutem malè meritis seruis irrogare, vt nec per suppositum emptorem ad libertatẽ perduci possint. [l]

D

† al. quasi. † al. nostris.

TITVLVS XIII.

QVIBVS EX CAVSIS serui pro præmio libertatem accipiunt.

Seruus qui vindicauit necem domini pro præmio consequitur libertatem sententia contra occisores lata, & non ante Salic.

I. Impp. Diocle. & Maximianus AA. Firmino. [a]

° Firmo.

QVoniam religiosa [m] solicitudo ad augendã [n] prouocandãq; [o] fidei obseruationem iuris præmio affici debet: si ad vlciscendam necem domini, incorruptis probationibus, ac strenuo nisu constiteris: libertatem, quam his qui dominorum cædẽ vindicant, iampridem senatusconsultis, & statutis principum præstari sancitum est, etiam tu pro tam ingẽtibus meritis non ex ipso [p] facto, sed aditione & sentẽtia præsidis reportabis. PP. VII Id. Decem. [e] & Max. Conss.

Seruus alienus qui defert falsatorem monetæ, libertatem cõsequitur, & domino fiscus dat precium serui. Bald. Vel sic: Deferens falsatorẽ monetæ, in præmium consequitur libertatem. Sals.

II. Imp. Constantinus A. ad Ianuarium.

l Possint.] nisi in casu, puta si vindicauit mortem testatoris, ut ff. ad Sylla. l. si quis in graui, §. verum item & quãdo propter pactionem, ut ff. de manumiss. l. seruus hac lege. Accursius

QVIBVS EX causis serui pro præmio libertatem accipiunt.

Dixit quando propter delictum non manumittuntur: nunc econtra quando propter merita libertatẽ consequuntur.

Continuatio.

QVoniã] CAS. Si seruus mortẽ domini in publicum detulit, & strenuus in accusando extiterit, aduersarium cõuincendo: an ob hoc liber effici mereatur, quæritur? Dicitur ꝙ sic: non ipso facto, id est ipso iure, sed ex præsidis sententia, vel non eo ipso ꝙ prosilijt ad accusationem, sed conuicto aduersario. Viu.

m Quoniã religiosa.] quia ad superiora etiam habent respectum.

n Ad augendam.] in his seruis qui habent eam.

o Prouocandãq;.] in his vel in eis qui non habent eã. sic & s. de bonis quæ lib. l. 2.

p Non ex ipso.] id est non ipso iure. Vel dic. non eo ipso ꝙ prosilijt ad accusationem, sed demũ cõuicto aduersario, ut hic, & s. de preci. impera. offe. l. 1. & ff. ad Sylla. l. 3 §. verum, & de iure pa. l. pen. Et not. ꝙ est orcinus, vt ff. qui sine ma. ad lib. perue. l. qui ob necem. sed alia ff. de bo. lib. l. si necem, dicit ꝙ nullius. Sed dic scilicet nullius uiuentis, & non puto hic reddi precium à fisco: cum domini negocium

cium gesserit, aliud in casu ỹ.l.proxima.

SErui.] CASVS. Si seruus cudentem adulterinā monetam in publicum detulerit, ad libertatē perueniet, soluto à fisco precio serui domino. Viuia.

a Percipiant.] Sed an idem vbicunque serui pro præmio accipiunt libertatē à lege? Videtur q non, ut ff ad legem Falc. l. xiii: sed illa magis innuit contrarium. Accur.

SI quis.] CASVS. Si aliquis virginē rapuit, & ita potuit accusari crimine capitali, & amici virginis cū raptore, vel sub dissimulatione pertransierint: si seruus tales in publicū detulerit, ad libertatem perueniet. Viu.

b Raptus.] genitiui casus.

c Transmissum] ex eo q dicit transmissum, præsumit los. quod liceat transigi, quasi dicat, finitur quantum ad transigentem, ut ff. ad leg. Iul. de vi pu. l. qui coitu, § qui vacātē. Est tamen ar. cōtra. ỹ. de rap. virg. § fin. Itē contra s. de transact. l. transigere. Solu. ut ibi.

Transigere an liceat super raptu.

ADDITIO. Tu dicas cum Bar. in d. l. transigere, s. de transact. in 2. col. versic. his expeditis venio, &c. q super raptu pacisci aut trāsigi licet: q d. l. transigere, solum adulterium excipit, de quo dicas latius ut ibi p eum.

d Donetur.] precio à fisco soluendo, ut s. l. prox. ali, habēt aliter leges transpositas.

SI desertorem.] CASVS. Si seruus desertorem militiæ in publicum detulerit: an pro præmio mereatur libertatem, quæritur? Respon. q od sic.

e Prodiderit.] idest manifestauerit.

f Donetur.] Et hic, dicit Ira. dandum precium à fisco, nam & hic consuluit fisco.

SErui qui monetarios, adulterinam monetam clādestinis sceleribus exercentes, in publicum detulerit: ciuitate Romana donentur, ut eorum domini preciū à fisco percipiāt. [a] Dat. KV. Kal. Decem. Romæ Crispo.

Collige ex hac lege q de raptu virginum potest transigi: tamen maiestatum nō remanet impunitum. Bal. Vel sic: Raptus virginum crimen detegens consequitur libertatem. Salic.

B

III. Idem A. ad Populum.

SI quis seruus raptus [b] virginis facinus dissimulatione preteritū aut pactione transmissum, [c] detulerit in publicum, libertate donetur. [d] Dat. prid. Kal. April.

Desertor militiæ potest à quolibet accusari: & ex hoc seruus consequitur libertatem. Bald.

IIII. Imp. Gratianus, Valent. & Theo. AAA. ad Syagrium præ. præt.

C

SI desertorē militiæ seruus prodiderit, [e] libertate donetur. [f] Id. Iul. Romæ.

TITVLVS XIIII.

DE INGENVIS manumissis.

Ingenuus testamento manumissus non efficitur libertinus: & tamen tenetur manumittenti restituere ge quid de eius domo, vel eius contēplatione meruit. Bald. Vel sic: Si manumissus dicat se ingenuum, et obtineat in competenti iudicio: tenetur relinquere tam habita a manumissore, quàm eius occasione. Salic.

D

I. Imp. Alex. A. Phileto.

SI ingenuum te ex testō

DE INGENVIS MANVMISSIS.

Continuatio.

De seruorum manumissione dictum est: sed quia ingenui homines de facto quandoque manumittūtur, ponit quid iuris sit de ingenuis manumissis Azo.

SI ingenuum.] CASVS. Si liberum hominem quem credebas seruum tuū esse, in testamento tuo manumisisti, & ille in ingenuitatem proclamauerit, an bona quæ occasione manumissionis acquisierit i do

A

mo manumissoris, apud hæredē relinquere debeat, quæ ritur? Dicitur q sic. Idem est si ei tanquam liberto aliquid fuerit legatum. Viuia.

g Iudices.] scilicet præsides prouinciarum, ut s. de peda. iudi. l. 2.

manumissū esse dicas: † apud suos iudices [g] causā agere debes, [h] si tamē iustum contradictorem habes, id est eum qui se patronum tuum esse dicit: memor [i] senatum cēsuisse, vt qui post manumissionē [k] originem [l] repetierint: [m] ea quæ de domo manumissoris habent, ibi relinquant. In qua causa etiam legata, ut liberto data esse, iuris prudentibus placuit.

Obsequia seruitutis non faciunt ingenuum seruum. Salic.

II. Imp. Gordianus A. Semperiæ.

INgenuam natam, neq; nutrimentorum sumptus, [n] neque seruitutis obsequium [o] faciunt ancillam, [p] neque manumissio [q] libertinā. PP. V. Id. Maij Sabino. II. & Venusto Conss.

Natus ex ingenua, lite pendente est ingenuus Vel sic: Votum litigiosi non efficit libertati. Bald. Vel sic: Si manumissa est postea ex antiqua causa pronunciata ingenua: liberi ante nati probantur ingenui Sal.

III. Imp. Philippus A. Felicissimo.

SI auiam tuam vti ancillam manumissam, postea ingenuam esse solenniter [r] constiterit, statūque eius iustæ sententiæ tuetur auctoritas: filios eius, quamuis ante sententiam [iam] susceptos, ingenuam libertatem non im-

h Agere debes.] actione in rem præiudiciali, vt instit. de act. § præiudiciales.

i Memor] s. tu.

k Manumissionē.] scilicet de facto.

l Originem.] id est ingenuitatem.

m Ea quę de domo] & etiam post manumissionem quæsita ex re manumissoris non aliàs, ut ff. de lib. cau. l. de bonis, § fi. & facit ad hanc l. s. de do. ante nup. l. ea, & s. de testa. l. neque professio, & institu. de leg. § longe, & ff. si liber. ing. esse dica. l. 3. & ỹ. ad le. Iul. de adul. l. eū, in fi. & ff. de li. cau. l. si debitori, & ff de condic. inde. l. seruo manumisso.

† Quædā exem. habēt, Si ingenuū te, & ex testamento manumis. esse dicas: apud suos iudi. caus. age. dbes. Si tamen iust. contradic. ha. id est eū qui se pat. tuū esse dicit, memineris sena tum, &c. * receperint.

INgenuam.] CASVS. Si ingenua, vt ancilla nutriatur, vel obsequium quod cōsueuit ancilla præstare, prędicit: an ob hoc q vel vt ancilla nutriatur, vel obsequium quod consueuit ancilla præstare, præstitit, ancilla dicenda sit, quæritur? Dicitur q non: nec si de facto manumittatur, libertinæ conditionis efficietur.

n Sumptus.] vt infra de infan. expo. l. 1.

o Obsequium.] ut ỹ. de libe. cau. l. liberos, & s. de ser. reipub. l. finali.

p Ancillam.] etiam si per mille annos stetit vt ancilla, si tam ē parata sit probare contrarium, ut infra de long. temp. præscript. q æ pro lib. l. finali, alioquin præsumam eam ancillam, si per xxx. annos sic fuit.

q Manumissio.] scilicet de facto, ut institu. de inge. §. finali.

SI auiam.] CASVS. Si ingenuam, ut ancillam posse disti, & manumisisti, an ea in ingenuitatem prouocante, & obtinente, filij post manumissionem, & ante sententiam procreati, ingenui dici debeant, quæritur? Dicitur q sic: & nepos mulieris hanc consultationem faciens, si peritiores consuluisset, q tales essent ingenui, facilè cognouisset. Viuia.

r Solenniter.] per sententiam.

Cognosceres.]

Sententia ingenuitatis præiudicat inter oés.

a Cognosceres.] Nam sententia ingenuitatis præiudicat inter omnes, ut ff. de libe. causa. l. diui. §. 1. & ff. de sta. homi. l. ingenuum. Sed contra huic l. j. de lib. cau. l. fin. Solu. ibi non erat causa liberalis, sed de dominio inter duos. vel hic erat libertatis causa, ibi ingenuitatis. Item argu. contra j. res inter alios ac. imo hic quia ex ingenua nascitur, nó ex sententia matris, & sic non ob. j. de libe. cau. l. fin.

meritò flagitare, si cum peritioribus tractatum habuisses, facilè cognosceres. a

In hostilitate inter duas ciuitates consistente captus, nó efficitur seruus. hoc dicit secundum litturam scđam.

IIII. Impp. Diocl. & Maximianus AA. & CC.

CVm cognatum tuum ingenuum natú ex Palmyrenæ b factiónis c dominatione redemptú, velut captiuum distractú esse dicas: præses prouinciæ ingenuitati suæ reddi eum efficiet.

Diffamanti alienum statum terminus assignatur ad proponendum, & probandum de iure suo: quo non probante, imponitur ei silentium ne ulterius infamet, vel inquietet. qui si nó paret sententiæ, mulcta afficitur. Bald. Vel sic: Contra diffamantē aliquem de seruitute, potest iudex ad instantiam diffamati tēpus illi præfigere, intra quod debeat agere: alias ultra tempus non audietur. Salic.

V. Iidem AA. & CC. Celero.

DIffamari statum ingenuorum seu errore, seu malignitate quorundam, periniquum e est: præsertim cum affirmes diu præsidem vnum atq; alterum f interpellatum à te, vocitasse diuersam partem, vt cōtradictioné faceret, si defensionibus g suis confideret. vnde constat meritò rectorem prouinciæ commotum allegationibus tuis sentētiam h dedisse, ne decætero inquietudinem i sustineres. Si igitur adhuc diuersa pars

Factum.

CVm cognatū.] CASVS. Si ciuitate habente bellum cū ciuitate alia, ingenuus aliquis captus fuerit & distractus, an seruus dicendus sit, quæritur? Dicitur q non: quia tales non dicuntur hostes, ut ff. de capti. l. hostes. Vel dic: quia Palmyrena ciuitas bellum faciebat cū populo Romano, & captus erat liber homo & distractus, cū quodam iure postliminij dicatur reuersus, eum præses prouinciæ reddet ingenuitati: nec seruus esse dicetur. Viuia.

Ingenuum.] à natiuitate.

Palmyrena.

b Palmyrenæ.] ciuitas est Palmyrena, quæ est in prouincia Phœniciæ prope Barbaricas gentes, ut ff. de censi. l. 1. & faciebant bellum cū populo Romano, & hunc ceperunt, eum denique vēdiderūt: & sic iure quodam postliminij dicitur reuersus, ut ff. de ca. l. 2. & l. fi. Vel verius faciebat bellum cū alia ciuitate, & sic iure nō fuit factus seruus, cum non dicantur hostes, ut ff. de capti. l hostes.

confiscatur.

c Factionis.] idest discordiæ. in mala enim parte ponitur.

DIffamari.] CASVS. Primo posuit regulam, deinde exemplū ad regulā quæ talis est: Status ingenuorum errore vel malignitate alicuius diffamari non debet. Exemplum tale est: Titius persæpius imposuit Seio q erat seruus: præsidem & eius successorem sæpius interpellauit, vt Titiū citaret, & probaret Seiū seruum esse, vel desisteret. Seij allegationib. auditis, pnūciauit ne Seius à Titio sup statu suo decætero, inquietaret. si igit adhuc perseuerat in iniuria, dēt Titiū tēperare. Viu.

e Periniquum.] id est valde iniquum.

f Alterum.] successorem.

g Defensionibus.] idest iuribus.

h Sententiam.] definitiuam, lite primo coram se contestata, ut argu. ff. de libera. cau. l. diui, §. 1. secundum Al. Vel dic q præses statuerat certum tempus, intra quod inciperet agere: quod potest, denegando sibi postea iurisdictionem, ut j. de remis. pig. l. si eo, & s. de viu. pu. l. si & ff. de cur. bo. dan. l. 1. §. quæritur, & ff. quibus ex cau. maio. l. sed & si per prætorem, §. sed & si dum decreto, & ff. de optione leg. l. mācipiorū, & l. si optio, § fin. & j. ad legem Iuliam de adulte. l. ob commissa, & ff. de bo. auct. iudi. possi. l. 1. & 2. & de Carbonia. edic. l. 1. §. duæ, & etiam pœnalē pōt indicere mulctam, ut ff. si qs ius dicen. non obtemp. l. 1. in princip. Item cōtra s. ut nemo inuitus, sed hic speciale. Et sunt hæc omnia argumenta pro scholari qui vult recedere, & Bononienses differunt cū conuenire in recessū.

Iudex pōt terminū pfigere ad agendum.

perseuerat in eadem obstinatione: aditus præses prouinciæ ab iniuria temperari præcipiet. Dat. pridie Non.

Famulatus liberi hominis etiam per tempus longum, non facit eū seruum. Sal.

VI. Iidem AA. & CC. Diony.

SCientis conditionem liberum non posse fieri seruum, euidentissimi iuris est.

a Cum igitur k pponas patrem pupillorum quorum precibus fecisti mentionem, velut liberum te penes se habuisse in ministerium, licet in actu longi temporis: non præcedente vero titulo quo dominia quæri l solent, mutare tuam conditionem minimè potuit. S. VII. Kalend. Maij. AA. Conss.

Non renunciatio causæ, sed natalium ueritas probat quem ingenuū. Salic.

VII. Iidem AA. & CC. Matronæ.

SI te & filios tuos ingenuos esse constat, natalium veritas vos tuetur. nam qui seruitutis moueerat quæstionem, apud acta causæ renunciando, ad ingenuitatis probationem nec nocere quicquam, nec prodesse potest. m

Serui uel libertini, ex pacto non efficiuntur ingenui. Salic.

VIII. Iidem AA. & CC. Callimorpho.

INgenui nascuntur, n libertini manumissione

i Inquietudinem.] nā amittit causam cum deest cognitioni contumaciter, ut ff. de re iudicata. l. contumacia, & j. de asser. tol. l. 1. in fine.

SCientis conditionem.] CASVS. Si sciens vt seruum liberum possedisti, non propter hoc libero quo fiat seruus præiudicasti, licet ministerium quod serui consueuerunt facere, tibi præstitit longo tpe. nullo enim vero titulo intercedente, puta emptionis, uel donationis, non intelligitur sua conditio mutata. Vi.

Patronæ.

k Cum igitur.] hic habes q absque lite contestata fuit hic lata definitiua sentētia. Sed dic q statutus fuit terminus, maxime in casu qui sequitur. aliàs contra quandoque, ut ff de libera. cau. l. liberis, §. si quis sciens: sed certe ibi non fit seruus sciētis.

l Quæri solent.] vt ff. de libera. causa. l. si vsusfructus, in prin. & §. 1. & facit s. de seruis reipub. ma. l. fi. Accur.

SI te.] CASVS. Si alicui status quæstionem mouisti, & renunciasti coram actis, an alij præiudicet volenti ei status mouere quæstionem, quæritur? Dicitur q nō sufficit ad probationem ingenuitatis q aliquando motæ liti renunciasti. Viuianus.

m Nec prodesse pōt.] vt arg. ff. de lib. cau. l diui fres.

n INgenui nascunt.] vt & insti. de ingenuis in prin.

Consti-

a Constituuntur]ut in sti. de lib. in princip. Item & per sententiam, ut ff de statu ho. l. ingenuum.

b Nec seruis.] vt seruus vel libertus fit ingenuus, vt ff. de collusi. detegen. l. 1. & de libe. causa. l. parentes. & l. post certi. ius autē patronatus bene remittit, ut supra de eo. lib. & de iure patronatus. l. fi. Item beneficio principis libert' fit ingenuus, ut ff. de nam. resti. l. quarto.

c Nec his.] scilicet patronis, vel dominis.

d Transactioni]dedit enim aliquid seruus vel libertus domino, vel patrono, ut fieret ingenuus: hoc quidem non nocet non consentientibus.

e Consenserunt.] idē si consensissent vt fierent ingenui, ut prædixi.

Ibertina matre.] L Casus. An natus ex libertina fit ingenuus, quæritur? Dicitur q sic. vnde si talis ab hostibus captus fuerit, vel ex libertina natus, sibi nō præiudicatur quo minus sit ingenuus. Viu.

f Iuris est.] ut insti tu. de ingenuis, in pri. & supra de oper. liber. l. ante pe.

A D recognoscendos.] In. ll plerunque hoc nomen Stichus ponitur pro nomine serui. si aliquis ingenuo hoc nomen imposuit ad celandā ingenuitatem, nunquid ob hoc mutatur eius conditio? Dicitur quòd non. Vivianus.

g Ad recognoscendos.]ut insti. de leg. §. si quis in nomine.

I vestram.] S Si ingenuū tanquā seruum possides nullo præcedē te titulo, vel ei' operas in 10. uel 20. an. liberi conduxisti: nō ob hoc ingenuitati eius præiudicatur, & ut sibi conuentionis fides adimpleatur, agere poterit.

h Si vestram.] id est vestri: possidebantur enim vt serui.

i Titulus.] ex quo liberi constituuntur serui: ut ff. de libe. ca. l. si vsusfructus, & sa

pra eodem. l. sciens, & eo. tit. l. libertina.

k Prohibemini.]scilicet ad mercedem, id est vt soluatur vobis merces.

A D mutandum.] Casus. Ingenua vendita & exportata tanquam ancilla, nunquid libertatem & ingenuitatem amittat? Dicitur quòd non: sed nati post, manebunt liberi. Viuianus.

l Promouet.] ut & infra ad legem Fab. de Pla. l. abducti, & facit supra eodem l. libertina.

I Ngenuum.] Casus. Si de possessione libertinitatis in ingenuitatē prouocasti, nec probasti an libert' sis, quæritur? Dicitur q sic.

m Libertinitatem.] Quam habebat, quia videbatur amiserit, quia cum asseruit se ingenuum, videtur negasse tacitè se nō esse libertum: fortè nec patietur pœnam licet secus sit, cum dicit se suis nummis emptū, ut ff. de manumis. l. si quis dicat. Item nota hic ar. quòd qui primo asserebat rem aliquam de suo allodio esse: postea potest asserere se in feudum habere. sic & supra si seruus expor. ve l. moueor, & ff. de excep. rei iudica. l. si mater. §. si quis autem. sed arg. contra infra qui po. in pig. ha. authenti. itē possessor, & ff. de iure au. an. l. 2. & supra de furtis. l. 1.

S Tatui ingenuæ] Casus. Si ingenuam tanquam ancillā nomine spōsaliorum sponsæ tuæ dedisti: non ob hoc ut ancilla fiat, ei præiudicare potuisti. Vi.

n Data proponitur.] ea inuita, vel ignorante, ut ff. de libera. causa. l. ministerium, & supra. e. l. si uestrā. aliàs facit sibi præiudicium, ut argu. ff. de lib. causa. l. si v usfructus, l prin cipio. & §. 1.

Continuatio. Communia de manumissionibus.

Exposuimus in superioribus singularia de manumissionibus nūc audiamus communia Azo.

---

tantùm constituuntur.[a] pactum autē nec seruis,[b] nec libertinis ingenuitatē assignat: nec his[c] qui transactioni[d] non consenserūt,[e] quicquam præiudicare potest.

Ex libertina matre natus est ingenuus. nec ei reuerso obest quòd in captiuitate hostium fuit. Sal.

IX. Iidem AA. & CC.

Libertina matre procreatam, ingenuam nasci natalibus, euidentis ac manifesti iuris est.[f] Cū igitur te matre libertina editam, deinde ab hostibus captam, postliminio reuersam proponas, & nunc tibi seruitutis moueri quæstionem: consequēs est adiri[o] præsidem prouinciæ, qui de causa liberali cognoscet, iure laturus sententiam, sciens C neq; hmōi matris cōditionē, neq; captiuitatem, reuersis de statu pristino qcquam posse detrahere.

Nomina sunt inuenta ad recognoscendum, nō ad faciendum quem seruum, vel ingenuum. Sal.

X. Iidem AA. & CC.

Ad recognoscendos[g] singulos nomina comparata publico consensu, ob celandos natales ingenuis, si mutentur, minime nocet:† natosque (licet in D ministerio seruitutis) liberæ conditionis, non seruos possessio, sed status ingenuos edi perficit.

Locatio operarum nec facit nec probat quem seruum. Sal.

XI. Iidem AA. & CC.[*]

Si vestram[h] possessionem nullus præcessit titulus,[i] sed ingenui constituti operas mercede placita locastis: nec statui vestro quicquam derogatum est, nec ad cōuentionis implendam fidem solēniter agere prohibemini.[k] S. Non. Mart. CC. Conss.

Plagio abducta ingenuitatem non perdit Sal.

XII. Idem AA. & CC.

Ad mutandum liberæ statū, cōmissum plagii nihil promouet:[l] sed abductam natales quibus nata est, post hunc etiam casum obtinere cōuenit. S III.

Absolutoria lata quia non probatum, non propterea præsumitur quod reus asserebat esse verum. Item sue cumbens in causa ingenuitatis, non præiudicat sibi in causa libertinitatis, quin illam postea mouere possit. Salic.

XIII. Iidem AA. & CC. Menandro.[*]

Ingenuum [quis] se contendendo, nec probando, non amittit libertinitatem.[m] S. VII. Id. Decembris.

Etiam per titulum fauorabilem status non amittitur. Bald. Vel sic. Ignoranter desponsata ut ancilla, sua ingenuitati non præiudicat. h. d. secus si scienter. Sal.

XIIII. Iidem AA. & CC.

Statui ingenuæ ex eo solo quòd velut ancilla sponsaliorum nomine data proponitur,[n] præiudicari nulla ratione potest. S. VII. Kalen. Ian.

TITVLVS XV.

COMMVNIA DE MANVMISSIONIBVS.

Si proprietarius & vsufructuarius simul libertatem seruo imponant, plene iure liber efficitur. at ubi solus proprietarius hoc fecerit, ipsius libertus erit, & quasi seruus apud vsufructuarium permanebit: & interim aliunde qūsita q ex opera sua & re fructuarij, hi quærit: & ea ad legitimum suum successorem transmittit. Vbi verò solus fructuarius manumittit: si contemplatione tunc seruus quandiu vsusfructus durasset, proprietario

Margin notes: o ingenuis. o adire. † al. nocens. * Maximo Edanio. * Menandro. Allodii sui esse rē primo asserens, an possit postea dicere se in feudum habere.

SAncimus.] CAS. Primo refert antiquitatem quandam. s quod olim si aliqs in seruo habebat vsumfructũ, alius proprietatem: & proprietarius volebat eum libertate donare: nec fiebat liber, nec dominium eius habebat aliqs: & quod acquirebat, nulli acquirebat. hodie autem aliter. nã aut proprietarius & vsufructuarius simul manumittunt: aut proprietarius tantũ: aut usufructua. non ꝓprietarius. primo casu pleno iure erit liber, & sibi acquiret. in secundo casu inter libertos proprietarij computabitur: & si aliquid medio tempore inter manumissionẽ & ꝑseuerantẽ vsumfruct. acquisierit, sibi acquirit, & ad posteros suos illud trãsmittit, iure patronatus saluo, nisi fuerit remissum: tũc enim seruiat donec viuat, vel cum morte vel capitis deminutione finiatur: & finito vsufruc. plene liber fit: adeo vt quomodo velit degere possit. Si verò viuente vsufructua. decesserit, hæreditatẽ suam ad hæredem suum, si testat' moriatur, vel ad succedentem ab intestato transmittat. In tertio casu distingue: aut noluit eum libertatem consequi, quia volebat cedere vsumfructum, & maneat seruus proprie. si vero eum voluit liberum esse: viuente vsufructua. ministerium proprietario non debet, sed iudices tueri eum teneantur. & quod medio tempore acquisiuit, finito vsufructu ad dominum reuertatur. & hoc in prima. An autem pater vel mater per filium uel filiam in potestate, uel emancipatos, cuiuscunque gradus, possit manumittere seruum suum, uel in ecclesia, uel corã iudice, uel inter uiuos, & in vltima uoluntate uel directè uel per fideicõmissum manumittere uoluerit? Dicitur quòd sic. An sit habenda distinctio ætatis illius, sit maior, uel minor, q manumittẽdus est, quæritur? Dicitur quòd non. Vi.

seruire non tenetur: sed postea sic. & interim extra operas quæsita, domino quærit hoc dicit usque ad §. illud quoque. Salt.

l. Imp. Iustinianus A. Iuliano. præfecto prætorio

SAncimus si ꝓprietari' seruo cuius vsusfruct' ad aliũ pertinebat, libertatẽ imposuerit: non ſm antiq̃ obseruationem & libertate carere, * & eum sine domino esse intelligi: sed nec inueniri personã cui res ad se venientes acquirat. Sed si tam proprietarius quàm vsufructuarius libertatem ei consentientes imposuerint, pleno iure liberum eum effici: & si quid postea sibi acquisierit, hoc in bonis suis habere.

¶ Sin autẽ proprietarius solus libertatem imposuerit, vsufructuario minimè consentiente: fit quidem ille qui libertatẽ à proprietario accepit, inter libertos proprietarii connumeratus: a & si quid in medio b possidet, hoc sibi acquirat, sibiq́ue habeat, & suæ posteritati c relinquat, saluo patronatus iure per omnia custodiẽdo, nisi & hoc ei legibus fuerit remissum. Ipse tamen libertus quasi seruus apud usufructuarium permaneat, d donec vsufructuarius uiuit, vel vsusfructus legitimo † modo peremptus e est. Etenim si finem vsusfructus quocũque modo accipiat, tunc facultas ei tribuatur quo maluerit degere modo.

¶ Si verò adhuc superstite vsufructuario ab hac luce fuerit libertus exemptus, hæreditas eius legitimũ tramitem f sequatur.

¶ Sin autem vsufructuarius tantummodo libertatem imposuerit: si quidẽ

A hoc modo, vt cedat vsum fructum proprietario: plenissimum ius habeat in seruo proprietarius, vt oĩa ei seruus acquirat secũdũ ea quæ generaliter in seruos & dominos constituta sunt.

¶ Sin verò gratias agendo g vsufructuarius eũ ab vsufructu liberauerit, & libertate donauerit: tũc maneat quidẽ seruus ꝓprietario suo annexus: sed non necessitas ei imponatur,

B donec viuit vsufructuarius, vel vsusfructus constare potest, obseruare h proprietarium, & quædã ministeria ei adimplere, sed iudices nostri eum in quiete tueantur.

¶ Post vsufructuarij autem mortem, vel vsusfructus quocunque modo interemptionem: tunc seruiat quidem domino, & omnia quæ in medio ad eum peruenerint, i hæc suo domino acquirat.

C Et sit ex nostra constitutione hæc separatio inter seruos & liberos: & non secundum ius antiquum idem seruus remaneat, & nullum respiciat k dominum.

Potest pater & mater per filium & filiam apud iudicẽ vel aliter seruũ manumittere Baldus Vel sic: Parentes possũt manumittere ꝑ filios cuiuscunque sexus, etiam si non sint in potestate Sal.

Illud quoque huic legi adijcimus, vt explosa an-

D tiqua † personarum differentia, liceat parentibus tam masculis quàm fœminis, filijs filiabusve suis in sacris constitutis, siue emancipatis, cuiuscunque gradus mãdatum imponere, quatenus seruos in libertatem perducãt, l siue apud iudicẽ, siue in sacris ecclesiis, siue secundum alium quẽ mandator voluerit, legitimum modum. cum enim m & in succes-

a Connumeratus.] scilicet statim, ut hic. Sed contra. ff. de hæredi. instituen. l. quotiens, in fin. ubi differtur donec usufructus finiatur. Solu hæc illã corrigit.

b In medio.] id est post manumissionẽ durante usufructu.

c Posteritati.] nisi sit acquisitum ex re fructuarij, uel ex opera sua, ut insti. ꝑ quas pers. no. acqui. § de his.

d Permaneat.] nisi fortè sit constitutus, quãdiu seruus in seruitute esset.

e Peremptus.] morte, ual capitis deminutione.

f Tramitem.] institutũ, uel ab intestato ei succedentem.

g Gratias agendo.] ipsi seruo.

h Obseruare.] id est parere.

i Ad eum peruenerint.] non ex re fructuarij, uel ex opera sua.

k Et nullum respiciat.] hoc tamen admittitur quandoq;, scilicet in duobus casibus, ut. ff. de lib. cau. l. si usufructuarius. & de stipu. seruorum. l. quod seruus stipulatus.

l Perducant.] ut & ff. de manumis. l. nepos, & de manu uin d. l. si pater. & est hic speciale. sic ecõtra filius per patrẽ, ut supra de his qui à nõ do. manu. l. pe. sed regulariter contra, ut §. de manu. uin l. nec mulierẽ.

m Cũ enim.] meritò hoc casu liberorũ differẽtia est sublata, cum enim. Sco.

Penè.]

* al. & de libertate cadere.

† al. alio legitimo modo.

† quam refert Paulus libr. 1. Sententiar. tit. 13 his verbis. Filiusfamilias iussu patris manumittere pt, matris non pót. Contius.

sionibus & in alijs penè[a] omnibus nulla est inter liberos discretio: oportet hoc obseruari & in præsenti casu,[*] maximè pro libertate, quam & fouere & tueri Romanis legibus & præcipuè nostro numini peculiare est.[b]

Potest manumitti tam in ecclesia, quàm apud iudicem, vel in testamēto etiā infans & ignorans, vt sit ciuis Romanus. Bal. Vel sic: Seruus cuiuscunque ætatis manumitti potest à domino. Salicetus.

II. Idem A. Iuliano præfecto. P.

SI quis seruo suo libertatem imponat, siue in ecclesia, siue in æde sacra, siue ad qualecunque tribunal, vel apud eũ [iudicē] qui libertatem imponere[c] legibus habet licentiam, siue in testamentuo, vel alio vltimo elogio, directam vel fideicommissariam: nullo coerceatur[*] modo eorũ qui ad libertatem veniunt, ætatem requirere.[d] neque enim eũ tantummodo ciuitatem Romanam adipisci volumus, qui maior triginta annis existit,† sed quemadmodum in ecclesiasticis libertatibus non est huius ætatis differentia, ita in omnibus libertatibus quæ à dominis imponuntur, siue extremis dispositionibus, siue per iudices, vel alio legitimo modo: hoc obseruari sancimus, vt sint omnes ciues Romani constituti. ampliandā[e] enim magis ciuitatem nostram, quàm minuendam esse cēsemus.

Si existens sine vxore ancillā propriam in concubinam habeat: & de eius vel sobolis libertate vel seruitute nihil disposuerit: ad libertatem post eius mortem perducuntur. Salicet.

III. Idem A. Ioanni præfecto P.

SI quis sine vxore constitutus, ancillam suā sub nomine habeat cōcubinæ, & in eadem vsque ad mortem suam consuetudine permanserit, & forsitan liberos ex ea sustulerit: sancimus omnimodo non concedi hæredibus defuncti eandem, vel liberos eius, si etiam liberos habuerit, in seruitutem deducere: sed post mortem domini sub certo modo[f] eripiatur in libertatē vna cum sobole sua, si etiam eam forsitan habuerit. Ipsi etenim domino, dum superest, damus licētiā[g] quomodo voluerit vti tā ancilla sua, quàm etiam ex ea progenita sobole, & in suo vltimo elogio quicquid voluerit contra eos disponere, id est quasi seruos eos alijs legare, siue in seruitutē hæredum nominatim relinquere.

¶ Sin autem taciturnitate[h] eos præterierit, tunc post mortem eius ad libertatē eripiātur, vt sit mors domini, libertatis eorum exordium.

¶ Hominibus etenim vxores habentibus, concubinas vel libertas vel ancillas habere, nec antiqua iura,[i] nec nostra cōcedũt. Dat. Kalendis Nouembr. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. IIII.

TITVLVS XVI.
DE LIBERALI CAVSA.

Pater potest venire contra factũ suum illicitum & inhonestum, in fauorem filiorum, qui non potuerunt per patrem affici iniuria. Baldus: Vel sic: Pater venit contra factum suũ, quod est ipso iure nullũ, vel nomine filij cui præiudicare non potuit. Sal.

I. Imperator Antoninus A. Saturnino.

REm quidem illicitā[k] & inhonestā[l] admisisse te cōfiteris, qa proponis filios[m] ingenuos à te venundatos Sed quia factum tuum filijs [tuis] obesse non debet, adi[n] cōpetentē iudicē (si

a Penè] ideo dixit penè: quia emancipatus non acquirit patri. Item per prætorem tantum succedit. Item vocat patrem in ius, cum venia tamen, vt supra de in ius vo. l. fi. Item emancipati cōferunt suis: sed non sui emancipatis, ut supra de co. l. si emācipati, plene diximus.

b Peculiare est.] id est pulcherrimum est.

c SI quis seruo. Imponere.] id est manumittēdi auctoritatem dare.

d Requirere.] etiā si est infans, ut infra de lib. §. fina. & ff. de manumiss. l. iuris ratio.

e Ampliandam.] vt supra de indi. uidu. l. 2. & de bo. lib. l. fi.

SI quis sine uxore.] CASVS. Si aliquis ad ancillam suam consuetudinē habuit, & usque ad mortem ita perseuerauit. nec ipsam nec liberos eius hæredes in seruitutem deducant, sed in libertatē eripiātur. & hoc in prima. Licentia uero domino superstiti cōcedenda uti ancilla & sobole quomodo sibi placuerit: & in ultima uoluntate de eis disponere, eos aliis ut seruos legādo, uel ut in seruitute hæredũ remaneāt, relinquēdo. & hoc in secunda. Si uero nihil de eis expressit: tunc post mortē eius ad libertatem perducātur. & hęc uera sunt in omnibus nō habentibus uxorem. In aliis uero secus erit: qa habēti uxorem, & cōcubinam etiam antiqua iura non permittunt. & hoc in tertia. Viuianus.

f Certo modo.] quē certum modum habes in fi. l.

g Licentiam] ut infra tit. 1 l. de ancilla.

h Taciturnitate.] sic ¶ de secu. nupt. authen. nunc autem.

i Antiqua iura.] ut supra de concub. l. 1.

DE LIBERALI causa.

Dixit supra de libertate danda: nunc de ea tuenda per liberalia iudicia. Vel sic: Qualiter contingat libertas, supra dictum est: nunc autem quomodo libertas præstita petatur vel defendatur, ponit: & ita tractat de liberali causa. Azo.

REm quidem.] CAS. Si filios suos tā quam seruos distraxisti, an eos vendicare in libertatem possis, quæritur? Dicitur quòd licet rem illicitam commiseris, tamen eos vendicare potes. vel nomine eorum in libertatem proclamare. Viuianus.

k Illicitam.] quātũ ad ius, nā vendi nō potest, nisi in casu, vt supra de pat. qui fi. dist. l. 1. & 2.

l Inhonestam.] quātum ad bonos mores.

m Filios] tuos.

n Adi] tu pater, & etiam filijs inuitis, vt ff. eodē. l. 2. & 3. & ad hoc supra de transact. l. transactione matris. Et sic not. quòd suam turpitudinem allegat. Item venit contra factum suum. & sic est cōtra. ff. de ado. l. post mortem. Solu. hic fauore libertatis, uel non venit nomine suo: quod est verum. sic supra de admi. tut. l. cū quidam. vel ideo, quia contra legem factũ est, vnde pro infecto habetur, vt infra de agrico. & cen. l. quēadmodum, lib. 11. Vel hic fuerunt sciētes. vnde ipso iure non valuit contractus super libero homine, vt instit. de cō trahen. empt. §. fi. Vnde non obstat. ff. de euic. l. vendicātē. sed quid si non fuit emptor sciens, & sic tenuit contractus, vt infra de euic. l. si tibi

emancipati à suis adhuc in aliquibus differunt.

* causa.

* coarcetur.

† eum antea hac esset legitima ætas Romanæ ciuitatis adipiscendæ, & seruus ante hāc ætatē manumissus nō fiebat ciuis Roman', sed tm̄ Latin', ut docet Theoph. Instit. de libe. & Vlp Frag. Contius.

Continuatio.

Turpitudinem suā allegare non licet.

b? non uideatur sufficienter responsum ad illam ueni- A post, & supra de inge. ma. l. diffamari. Et nota quòd hic cantem: ied dico primas responsiones sufficere.

Iuris.] scilicet per assertores, qui tamen sublati sunt: ut infra de assert. tol. l. 1. in prin.

I hi.] Si seruos meos quo ad opinionem possedisti, & eos uendicando obtinui, si postea in libertatē proclamauerint: an eis obstet res inter me & te iudicata, quæritur? Respon. quòd non.

Dicis.] & sunt in possessione seruitutis.

Dicantur] scilicet à seipsis, vel ex possessione seruitutis, vel ab amico eorum.

More solito.] scilicet per assertores: qui tamen sublati sunt, vt infra de assert. toll. l. 1. in prin.

Iudicata.] quia obtinuisti contra aliū. nam ibi de proprietate inter duos litigatur: hic inter seruum & dominum de libertate: & sic non nocet, vt infra res inter ali. &c. & ff. eodem l. si cui. §. 2. Accursius.

I liber.] Si ancillæ meæ liber homo se copulauerit habendo eam vt concubinā & ei vt abstineret, denunciasti, nec abstinuit forte: an ob hoc mutet sua cōditio, vt seruus efficiatur quæritur? Dicitur quòd non. Vi.

Non fit.] vt infra de se. con Clau. l. 1. nec dominus ancillæ tali ho uini libero succedit, vt supra communia de suc. l. ancillæ. sed per Lōgobardam de seruo qui liberam mulierē accepit l. vlti. aliter obseruatur. nam si cooperiat in coitu cum aliquo panno, efficitur seruus ea tamen viuente.

domino

Lex Longobarda.

vis) vt causa agatur secundum ordinem iuris PP. V. Id. Februa.

Sententia inter duos super proprietate seruorum lata, nō præiudicat seruis in libertatem proclamātibus. Sa.

II.

SI hi quos seruos tuos esse dicis, liberi esse à diuersa parte dicantur, de statu eorum more solito queri oportet. nec. n. res iudicata, qua de proprietate eorū pronunciatum est, opponi causæ liberali potest. Da. Nō. Feb. Romæ, Messala & Sabino Consulibus.

Ex contubernio ancilla aliena liber homo non transit in alterius dominium Sal.

III.

SI liber homo alienę ancillæ contubernium sequatur: licet ei fuerit denunciatum vt se abstineret, seruus domini mulieris non fit. PP. No. Febr. Fusco & Dextro Conss.

Si sententia pro libertate data trāsit in rem iudicatam, amplius de ea non quæritur: secus si ab ea fuerit appellatum. Salice.

IIII. A. Iocundo.

SI is quem in seruiturē petebas, liber (quamuis absente te) causa cognita pronunciatus est: secunda in seruitutem petitio eius dari tibi non debet.

Sed si postea quàm cognouisti, de sententia iudicis appellasti: an iure lata sit, i auditorio quæri.

Venditio fisci non præiudicat causa liberali, item probationis onus incumbit non possidenti: quo non probante, possessio res manet inconcussa. Bald. Vel sic: Quatuor dicit. Primò, quod fiscus non priuilegiatur, vt non liber ab eo vendita in libertatem non proclamet. Secundo, quòd exceptio maioris ætatis contra eam est inanis. Tertio, quòd ex seruitute proclamāti in libertatem, incumbit onus probādi: & hoc operatur possessio eius quā habet conuentus. Quartò, quòd exceptio precij participati probata, nocet libero vendito Sal. B

V.

NOn ideo minus in libertatem proclamare potest ea quam ancillā tuā esse dicis, quod eam vendente fisco comparasti.

Sed nec hodie ad præscriptionem operatur, quod venditionis tempore maior viginti annis fuerit: cū ætatis allegatio non aliàs possit præscriptionē aduersus ciuem Romanum accōmodare, q̄ si participandi precii gratia consensum seruituti dedisse probetur. C

Probationis sanè onus, cum ex seruitute in libertatem asseritur, ad se recipit: quę si affirmationē suam nō impleat, incōcussum possessionis ius obtinebis.

Si spontanea confessio non valet, multo minus facta coactè vel in tormentis Baldus. Vel sic. Etiam spontanea confessio in scripturam redacta, liberum non facit seruum. Sals.

VI. Imperatores ... Gallienus A A. & Valerian. Cæs. Verssimo. D

NEc si volēs scripsisses seruū te esse, non

Bremodi. ciu an possit cotrahi in causa liberali.

iure veteri contrahebatur ante Iustinianū etenim dicitur in causa liberali absente actore. vt. d. l. diffamari, & l. si te, & infra eo. l. iusta, quod aliàs non erat, vt. ff. de iudi. l. & post. §. 1.

Non debet] interdum datur, vt. ff. eo. l. diui fratres. §. si ex seruitute.

Cognouisti.] à tēpore ergo scientiæ currit tempus appellationis, vt infra quomodo & quando iudex. l. ab eod. sicut in redhibitoria. arg. ff. de ædil. edic. l. cum sex.

Appellationis tēpus currit à tēpore scientiæ.

Auditorio.] scilicet iudicis appellationis.

On. ideo.] A Si fiscus ancillam tibi vendiderit: an ideo minus quod à fisco eam cōparasti, possit in libertatem proclamare, quæritur? Dicitur quòd nō: & hoc in prima. An autem ei obsit quo minus proclamet in libert. quòd cum vendebatur, excedebat numerum 20. annorū? Respon. quòd non: quia tunc habet locum quòd ei obesse possit, cum gratia participandi precij præbuit assensum. & hoc in secunda. Cui vero incūbat probatio, an ei prouocanti de possessione seruitutis in libertatē, an tibi, quæritur? Respon. quòd ei incumbit onus probandi, quia ea non probāte, ius possidēdi eā vt ancillam obtinebis inconcussum. & hoc in tertia.

præscriptionem.

Comparasti.] nec enim rem alienam vendidit vt suam, cū nullius erat: aliàs. n. uideris so minus, vt argu. institut. de vsu ca. §. fin. & infra. de quadri. præscrip. l. bene.

SI is quem.] Si de possessione libertatis aliquem in seruum petiisti, & absente te per contumaciam legitime citato, pronunciatus fuerit liber: prætextu sententiæ latæ in absentia, an possis eū petere in seruitutem, quæritur? Dicitur quòd non est secunda petitio tua admittenda. & hoc in prima. si tamen postquam sciuisti latam fuisse sententiam, intra decem dies appellasti: an iure lata fuerit sentētia, inquiret iudex appel. & hoc in secunda. Viuia.

Causa cognita.] puta post edicta, vt. ff. de iudi. l. &

Precij.] i. & alia sunt necessaria quæ diximus ff. de statu. ho. l. & in seruorum.

Recipit.] item oportet eam prius reddere rationem, vt. ff. eodem l. imperator.

Obtinebis.] ut supra de eden. l. qui accusare.

NEc si.] Scripsisti te seruum meum esse: an tibi præiudicasti quo magis sias seruus, quæritur? Respon. quod non multo minus fieret tibi p̄iudicium, si te per uim compulissem vt scriberes te seruum meum esse.

Seruū.] etiam q̄ scribatte liberū, vt s. de inge. manu. l. scientis, & ff. eod. l. liberis. §. si quis. Sed certe idem si igno-

ignorans: quia huiusmodi confessiones nō præiudicant quasi contra naturam, ut & j. eo l. interrogatam, & l. li beros. t. ... 2. & ff. de in ... act. l. si is cuius. §. fin. sed quā tum ad ascriptitiam cautam huiusmodi cōfessio posset nocere, si alia adessent quæ adesse oportet, vt. j. de agri. & censi. l. cum scimus, lib. 11.

S I ab eo.] CASVS. Si in testamento tuo seruum tuum manumisisti: an hæres tuus possit eum in seruitutem reuocare, quæritur? Dictum quod non: licet de iure manumissio nō processerat. ex quo enim hęredi tatem adijt, factum tuum debuit cōprobare.

a Firmare debuit.] ut s. de reb. alie. nō al. e. l. venditrice, & & ff. de euict. l. Seia, & de pigno. act. l. rē alienā. s. de rei vendica. l. cum a matre. Sed contra. ff. qui & à quib. l. si seruo. So lu. hic dominus ex titit hęres manumissori: ibi e cōtra manum sibi domino. quæ nō placet: quia magis debet esse cō tra. Vel dic quod valet iure exceptionis: vt hic, non ipso iure, vt ibi. Vel hic fuit manumissus ab eo qui non potuit manumittere, non q od non esset dominus, sed quia minor erat. 20 annis, sine iusta causa, vel quia in fraude credi torum. argu. s. de ser. pig. da. ma. l. si creditoribus. ibi ga non erat dominus. Item arg contra ff. de castren pec. l. pē. in fine.

ADDITIO. Pro solutione contrario rum in hac glo. formatorum, vide pulchram distinctionē Bar. in l. cum vir. ff. de vsucap. ante finem.

b Aureli, alias, Antoni.

c Venetiis.

liberum: præiudicium iuri tuo aliquod cōparasses: quanto nunc magis cum eam scripturam dare com pulsum te esse testaris?

Contra libertatē præstitam à defuncto hæres non potest venire, etiam si seruus fuerit hæredis: quia adeundo hæreditatem, confirmat libertatem. Salicetus.

VII. Imperator Aurelianus A. Secundo.

S I ab eo cuius seruus fuisti, manumissus es: frustra libertatis cōtrouersiā sustines, maximè ab hære de eius, qui [te] manumisit. cum etsi iure liberta tas non processerit, respectu tamen aditæ hęreditatis voluntatem defuncti suo consensu firmare debuit. [a]

Ex pacto facto cū seruo proprio de se vel filio manumittendo, & dato nūmo, dominus non astringitur, licet a iure hortetur. Sal.

VIII. Imperatores Diocletianus & Maxim. A A. & CC. Verine.

C Vm affirmes placuisse quondam domino tuo, vt pro te & pro filia tua dato nummo [b] certę quantitatis vos manumitteret, & te tantummodo liberauit: aditus rector prouinciæ hortabitur [c] eū, salua reuerentia quam patrono liberti solent exhibere, placito suo stare. Dat. prid. Maximo. II. & Aquilino Conss.

B

Assertum in libello habet vim confessionis, & tis atur contra proferentem, & si in diuersis libellis contraria dicit, statur ei quod nocet. Bald. Vel sic Confessioni supplicantis statur in sui præiudicium, non fauorem. Salicet.

IX. Iidem A A. & CC. Proculo.

C Vm precum tuarum [f] conceptio, licet cum contra quem supplicas, ex ancilla tua natū esse expresserit, tamen nomini [g] cognomen quo liberi duntaxat nuncupantur, adiderit, & non seruum esse, sed seruili macula aspersum comprehenderit: contra eum qui seruus non est, supplicasse te intelligis. [h]

Non valet pactum libertatem infringens: & sic nemo est dominus sui ipsius Bal. Vel sic: Actus administratoris non faciunt ingenuum seruum. Sal.

X. Iidem A A. & CC. Stratonico.

C

L Iberos priuatis pactis, [i] vel actu quocūque administrationis [l] non posse mutata cōditione seruos fieri, certi iuris est.

Illicita aspiratio ad honores publicos, non facit seruum libertum. Sal.

XI. Iidem A A. & CC. Faustino.

N On mutant serui statum, si ad ciuiles honores illicite atque improbe aspirauerint. [k] vnde si status moueat qstio, intelligere vobis licet, nihil prodesse posse quòd pater

D

A fact. l. interpositas, & infra eo. l. post certū.

a Eum.] scilicet dominum quondam.

C Vm precum.] CASVS. Si in libello precū quē principi cōtra seruū tuū porrexisti, in prin. seruum natum ex ancilla asseuerasti, in fine autē ex ascriptitia posteriori asseuerationi fauore libertatis stab tur corā iudice de egato, propter vltimā affectionem in scripto con tentā: nec rediēs ad prīncipem aliud obtinebit, vt potius dicendus sit ascriptitius, q̄ seruus. Vel sic: Dixi imperatori, vellem vt cognosceres inter me & quendam quem dico ex ancilla mea natum. etiam ille dicit Albertus Casbonien. dixit imperator intellexi ex verbis precum tuarum, q dixisti e x ancilla tua natum, & dixisti vocari Albertum: quo nomine non consueuerunt vocari serui, sed libe ri: & posset esse ex ancilla natus, non tamē seruus: ideo vi dēt q tu non sis audiendus.

e Cū precū.] nota p legē istā, q si quis porrigit libellū, & aliqd dicit contra se in libello, stabit dicto suo cōtra se. 1 ar gu. ff. familiæ ercis cundæ l. q familiæ.

f Tua: ū.] scilicet factum. al. a. v. ce. & nota quē videri confi eri qd in libello ponit.

g Tamen nomini] hic pone casum in principio positū: & dic q p ius in libello prīcu dixerat natū ex ancilla. postea in eode libello ex ascriptitia: posterior confessio valet fauore libertatis.

f Ista lex est in arg. q testibus sibi ipsis contrariis nō est credendum, ut in glo. sup verbo, co tradicant. in c. licet. extra de probat.

h Intelligitur.

i Sup hac l. vide Alc. Paradox. lib. 5. c. 5. & Anto. August. li. 3. emend. cap. 8. & Viglium I nsti. Cōtitus.

l Libellum porrigens si quid dicat contra se, statur dicto suo.

l Etiam parte absente secū dum Bal. sic intelligentē hāc glo. in l. 1. pe. col. j. de confes.

L Iberos.] CASVS. Licet liber homo tibi seruiat, vel pactus sit q sit seruus: non ob hoc sibi piudicat quò magis fuerit seruus. Viu.

i Pactis.] vt & s. eodem l. nec si volēs, & ff. de pac. l. si vnus. §. & in summa. Accursius.

l Administrationis.] vt & s. de ser. reipub. l. si.

N On mutāt.] CASVS. Si seruus tuus te ignorāte ad honores ciuiles aspirauerit, nō ob hoc pbauit se eē ingenuū: nec p hoc q pater eius aliquādo ad ciuiles aspirauerit honores: sed corā cōpetēti iudice de statu eius quæretur, scilicet an sit liber, vel seruus. Viui.

k Aspirauerint.] domino ignorante: alioquin contra, vt. j. qui mi. non pot. l. super seruis, & l. fina. lib. 11. & ad hoc. ff. de offi. præto. l. Barbarius, & infra eo. l. iubemus, & supra de proba. l. neq; vnde suus honor non prodest: multo magis nec patris.

C Vm affirmes.] CASVS. Si cum seruo tuo de dan da tibi & filijs libertate accepta certa pecuniæ quā titate cōuenisti: & nō manumisisti sicut conuenisti, nō es cōpellendus stare conuētioni: sed hortabitur te pses facere ut conuenisti, iure patronatus tibi manēte saluo.

b Nummo.] id est nummis. sic multus piscis est Bononiæ, id est multi pisces, vt. ff. de verb. sig. l. in vsu.

c Hortabitur.] vt & s. de condic. ob cau. l. si liber. Sed an necessitatem imponat? Quidā q sic, vt. ff. si liber. in ge. esse di. l. 2. Sed certe ibi non fuit seruus reddito prætio. Item pro eis. ff. de acquiren. hæredi. l. si seruum. §. si qs: sed ibi domino futuro dedit, nō præsenti. Vel ibi succurritur ei, vt non sit necessarius hæres. Tu dic q domi nus nō compellitur, licet sit hortandus: vt supra de tā-

Numerus singularis pro plura li ponit.

Solennibus]l. dato libello.

I ex liberta.] CASVS. Si liberum ut seruum tuum distraxisti, ei nō præiudicasti quo minus in libertatem proclamare possit, ne fiat seruus, & hoc in prima. Si vero ex ancilla tua natū distraxisti licet emptori preciū seru' soluerit, nō ob hoc erit liber. Vi.

Liberta.] quidam libri habent, ex libera. alii, ex liberta, alii, si liberum.

Consecutus es.] nisi in casibus, ut in Inst. de noxa. in prin. & supra de pa. qui fi. dist. l. 2.

P Rincipaliter.] CASVS. Stichus dicebatur esse seruus meus: decessit relictis filiis, & peculio. venit Titi' ex aduerso, dicens peculiū ad eum pertinere, & quòd filij Stichi serui sui erant: quid iuris sit, quæritur? Dicitur quòd non debet principaliter inquiri de Sticho. & ita de carne & ossib' eius. sed debeo probare coram præside quòd dominiū Stichi spectabat ad me quo probato, peculium eius & filii mihi assignabūtur. Vel sic: Si habuit seruum, & ille habuit peculium, & decessit: nō potest quæstio principaliter de dominio istius assignari: sed si de peculio eius fuerit cōtrouersia, poterit quæstio illa agitari. prior sententia verior est. Viuia.

d De statu] ut petātur caro & ossa.

e Debent.] vt j. ne de ita def. inc. l. quāuis, & l. si. & j. si pē. appellatio mors inter. l. quamuis.

L Ite ordinata.] CASVS. Si aliquem de possessione libertatis in seruitutem petieris: lite contesta. in liberali causa, ea pēdente interim pro libero habebit quo ad causā liberalē exercēdā. Vi.

f Lite ordinata.]i. contestata.

g Libertatis.]i. lite contestata in liberali iudicio, aliàs aliter dicitur, ut s. qui da. tuto pos. l. 1. & ibi notatur.

h Constituitur.] s. pro libero.

i Habetur.] quo ad hanc litem exercendā: & ex euentu apparebit, fuerit utilis, an inutilis, vt ff eod. l. ordinata, & ff. ex quibus causis maio. l. 1. § is autem, & ff. de vsuc. l. si is qui. §. si seruus. sic ergo pro libero habetur, ut agat contra dominum. Item ut per procuratorem causam liberalem exerceat, si ex libertatis possessione in seruitutem petatur: secus si e contra. Item vt actiones contra cæteros debitores intentet. & contra se intentatas excipiat: non vt finiat, ut infra de assertione tollenda. l. 1. in princip. & ff. de procura. l. seruum. §. 1. & de libera. causa l. ordinata. Item ut ei detur tutor, ut ut supra qui dare tuto. vel curato. pos. l. 1. sed quo ad quædam non habetur pro libero, scilicet vt interim ad militiam eligi possit, vt ff. de re milit. l. qui status. nec quātum ad hoc quin acquirat cæterarū rerum possessionem domino, ut ff. de acquiren. poss. l. 3. §. si seruus. & de libe. causa. l. si cui. § licet. Accur.

a Secūdo.

b aliàs libera. aliàs, Si liberti tenax.

c Antistia.

x Quintianæ.

† Cōcor. glo. super verbo, fides, in ca. sup lris, de rescri.

‡ Seruus pendente lite de statu, quo ad multa pro libero habetur.

vester ciuiles honores gessit. Solēnibus a itaque ordinatis, apud præsidē prouinciæ de statu vestro cognoscetur.

Venditio non facit ingenuum seruum: nec precium à seruo emptori suo traditum, facit eum liberum. Sa.

XII. Iidem AA. & CC.

S I [ex] liberta b te natum aliquis comparauerit: statum retines, quē antea habuisti.

c Si vero ex ancilla editū naturalis pater idemque dominus distraxit, ac pòst emptori precium soluisti, non idcirco libertatem cō secutus es. PP. XVIII. Kalend. Maij.

Status quæstio defuncto iam principaliter non monetur, sed potest secundario de ipsa disputari propter res & statum filiorum. Bald. Vel sic: De statu defuncti non potest principaliter quæri: sed in consequentiam, si res eius vindicetur: de statu vero filiorum sic. Sal.

XIII. Iidem AA. & CC.

P Rincipaliter de statu d defuncti agi non potest. Si vero ex peculio quondam eius quem tu bona reliquisse commemoras, res vendicentur, vel eius filiis moueatur status quæstio: hæc omnia solenniter præsidali notione decidi debent. e Dat. V. Kal. Maii.

Pendente lite de statu seruus habetur pro libero. Bal. Vel sic: Qui in seruitutem reuocatur, in causa illa pro libero habetur. Sal.

XIIII. Iidem AA. & CC. Quintianæ.

L Ite ordinata, f in possessione libertatis g is de cuius libertate quæritur, constituitur, h & interi pro libero habetur. i Dat. IIII. Kal. Maii Heraclea. AA. Conss.

Ingenuitas probatur non tantum per scripturam factā de natiuitate, sed etiam per testes, & alias legitimas probationes. Sal.

XV. Iidem AA. & CC. Palladio.

N Ec omissa professio k probationem generis excludit, nec falsa simulatio l veritatem minuit. Cum itaque ad examinationē veri, omnis iure prodita debeat admitti probatio: aditus præses prouinciæ, solēnibus ordinatis, prout iuris ratio patitur, causam liberalē inter vos decidi m prouidebit.

Quæ de mea voluntate non procedunt actum, nec in meo præiudicium à lege procedunt passim. Baldus. Vel sic: Si instrumentum dotale de libera sit scriptum vt de ancilla, non præiudicat ei ignoranti, cuiuscunque sit ætatis: nec scienti, si sit minor annis viginti. Sal.

XVI. Iidem AA. & CC. Diogeniæ.

S I ministerium tuum quasi libera exhibuisti, ac te nesciente n quasi ancilla in dotem data, cōscriptum instrumentum est: nihil hæc libertati tuæ nocere potuerunt: maximè cum te minorē ætate fuisse commemores, & placuerit minores uiginti annis nulla ratione mutare statū posse, ac pro liberis seruos fieri: ne antè o liber

N Ec omissa professio.] CASVS. Si de possessione seruitutis in libertatē prouocasti, non ob hoc tibi præiudicabitur, quod instrumēta natiuitatis tuę non habueris, quominus lis suo Marte decurrat, & prout iuris ratio dictat, decidatur, aliis idoneis probationibus adhibitis. Viuianus.

k Nec omissa professio.]id est scriptura illa quę fieri solebat in natiuitate cuiuscunque ingenui. Accursius.

l Simulatio.] id est professio, ut quia debebat scribere, ingenuus: scripsit, seruus. Accursi.

m Prouidebit.] ut supra de fide instru. l. statum, & de nup. l. si uicinis, & de rei uen. l. indicia.

S I ministerium.] CASVS. Ministerium mulieris liberæ conduxisti, & ea nesciente eā in dotem pro filia dedisti ita ei quòd ancilla sit data, præsu dicetur, quæritur? Dicitur quòd non, maxime cum erat minor uiginti annis, talis mutationem status patitur, nisi se vendiderit, & precium participauerit: cum etiam ante talem ætatem quis libertatem conferre non possit.

n Nesciente.] si enim te sciente hoc factum esset, tibi præiudicaret: ut arg. supra de Lati. liber. tol. authen. ad hoc, & ff. de libe. cau. l. si vsumfructum, nisi minor esses, vt hic subiicit, & s. qui manumitt. non pos. l. si minor.

o Ne ante.] s. vigintiannos.

* habebit

Quam.

a Quam.] simplex est relatio.
b Alii.] aliàs aliis, & tunc dic quod non potest minor viginti annis manumittere, nisi causa cognita. nã nec ef fici potest seruus suo consensu. Item si habes alii, est datiui casus & idem est sensus, & sic est simplex relatio.

MUltis.] CAS. Si te in seruitutem petiero de libertatis possessione, & exceperis non esse tibi status quæstionem mouendam, eo quod fratres tui sunt ingenui: an sit admittenda talis exceptio, quæritur? Dicitur quod non est idonea ingenuitatis probatio, quia pluribus modis cõtingere potest, vt tu seruus sis, fratres tui ingenui, & e conuerso, unde alia probatio est necessaria. Viulanus.

c Casibus.] nouis, puta participando precium.
d Non idoneam.] ut supra de probationibus. l. matrem. Et nota quod ex matre sit probatio, ut s. de ingenuis manumissis. l. 3. sed libertas aui materni sola nõ sufficit, sed cum aliis indiciis: at patris, vel aui paterni nec sola, nec cum aliis operatur aliquid, ut infra eod. l aui.

Regino.

Libertatis ex matre fit probatio.

AD probationẽ.] CAS. Si me de possessione libertatis in seruitutem petieris, & eo pretextu velim te repellere, quòd mihi fundum tuum ad colendum locasti, non sum audiẽdus, quasi hæc ingenuitatis probatio sufficiens non sit. sicut nec etiã esset sufficiẽs ratio ad seruitutis probationem, quod operas meas tibi locauerim.

e Non sufficit.] ut s. locati & cõducti. l. ad probationẽ, & s. e. l. sicut, & arg. s. de iur. & facti igno. l. non idcirco.
f Nec tamẽ] aduersarii ambo idem argumentum diuersis modis allegabant, s. alius dicebat quod facta fuit locatio tanquã ingenuo, vt seruus. alius tãquam seruo, vt domino...

tatem inconsultè amittãt, quã a alii b pp ætatis ratione sine consilio præstare non possunt. PP. VI. Id. Maii, Hadriano A. Cons.

Naturalis status mutationem recipit in delictis & criminibus: nec sequitur, ego sum ingenuus, ergo & fratres mei quia quod separabile est, probatione non infertur h. d. no. Bald. Vel sic: Ingenuitas vnius ex fratribus nõ arguit ingenuitatẽ alterius: quia hæc stant simul, ut vnus sit liber, & alter seruus. Sal.

XVII. Iidẽ AA. & CC. Rufino.

MVltis rationibus natalibus ingenuis fratribus natis, post delictis vel casibus c interuenientibus, singulorũ causæ status separantur. Nil itaque prohibet eundem & tibi non mouere quæstionem [status,] & eos quos fratres tuos asseueras, in seruitutem vendicare, siue retinere. Igitur ad demonstrãdam fratrũ tuorum libertatem, aliæ sunt probationes necessariæ. nam quòd tibi nõ moueã q̃stio libertatis, eorũ non idoneã d cõstat habere ,pbationem.

Licet seruus conducat rem à domino, per hoc non probatur libertas: nec per locationem operarum probantur seruitutes. Bald. Vel sic: Conductio nõ probat conducentem esse ingenuum contra locantem, vel eius hæredem: nec e contra. Sal.

XVIII. Iidem AA. & CC. Felici.

AD probationem ingenuitatis ab eo, contra cuius successores postulas facta tibi locatio non sufficit: e nec tamen f hoc solum ad seruitutis vinculũ argumetum est idoneum. S. Id. Iuliis, Philippo A. Cons.

Causa dicitur principaliter pertinere ad illum cuius magis interest: secundario autem dicitur pertinere ad illum ad quem pertinet per quandã consequentiam. Bal. Vel sic: Si manumissus ab vno, prouocetur in seruitu-

PRincipaliter.] CAS. Si Stichũ quẽ à Sempronio in seruitutem petitur, manumisisti: Ipse Stichus seipsum defendere debet: & ei teneris præstare patrocinium, qa cũ dico me eũ manumisisse: probare debeo quod seruus meus fuisset aliquãdo, non is quẽ manumisi. Si vero g collusionẽ dicatur quòd Stichus sit seruus Sempronii, debeo defendere Stichum, & inuitum, vt non amittã ius patronatus. Vel sic: Habebã seruum, eũ manumisi, Sempronius dicit seruum suum esse: an à me, an à Titio sit causa ista agitanda, quæritur? Dic vt in litera.

g Causam eius.] sub audi magis, propter quàm quod sequitur.
h Causa] vt ff. de bo liber. l. si libertus meus.
i Poteris.] ut ff. e. l. 3. in fi. & de app. l. si prolusorio, in prin. & de re iudi. l. sæpe. §. scientibus.

SIcut.] CAS. Sicut vera libertas reuocari nõ potest, sic dominus domũ vel agrum locando seruo, vel aliquid cũ eo contrahendo, ad libertatem eum perducere non uidetur.
k Non manumittẽdi causa.] vt si pet lu dum, vel causa ostẽdendi qualiter fiat manumissio, vt ff. de act. & oblig. l. obligationũ substãtia, in fine. vel ut s. eo. l. ad probationem. Et nota quòd hic est similitudo per contrarium, ut & ibi, Laxatis similiter mala. quasi dicat, sicut pręstitam non reuocat dominus, sic nõ pręstitam non uendicat seruus.

Similitudo fit quãdoque per cõtrariũ.

IAm.] CASVS. Si aliquis de possessione libertatis in seruitutem petatur: pendente libera li causa remanebit liber. si autẽ seruus mala fide fuit in libertatis possessione, quia aufugit à domino, remanebit seruus, & de eo fiet, qd̃ fieret si ille I seruitutis possessione fuisset, & hoc in secunda Si uero dubiũ sit, in possessione libertatis, an seruitutis sit: per tormen-

tem ab alio: manumissor contra eum ei datur propria defensio: aliàs si prouocanti consentit, eum inuitum manumissor defendit. Sal.

XIX. Iidem AA. & CC. Paulo.

PRincipaliter a causã eius g de quo supplicas, esse, quàm tuã perspicimus. nam cum te eum ad libertatem perduxisse profitearis, illius interest magis, solenniter suum tueri statum: & consequenter tua etiam agetur causa. h nam si ab eo contra quẽ fundis preces, seruus dicatur, eique libertas ex manumissione tua uendicetur: probatio seruitutis originis, & beneficium manumissionis libertatem illi assignans, tuum etiam ius patronatus tuetur.

¶ Si vero consentiat seruituti, tunc iure concesso adito præside ,puinciæ, eũ inuitum etiam defendere poteris. i

Actus præstandæ libertatis incosultè, libertatem non tribuit. Sal.

XX. Iidem AA. & CC. Æternali.

SIcut semel præstitam libertatẽ reuocari non licet. sic per ea quæ nõ manumittendi causa k domini cũ seruis [propriis] agũt nihil sibi detrahunt. S. VI. Ka. Septemb. AA. Conss.

Qui dolose possidet libertatem, in possessione libertatis esse non videtur. Item ex libelli conceptione apparet utrum quis prouocet ex possessione seruitutis in libertatem, an prouocetur ex possessione libertatis in seruitutem: nam semper reus præsumitur esse in possessione, nisi tenor libelli dicat contrarium. Bald. Vel sic: Vbi est quæstio de possessione vel libertate inter eum qui dicit se dominum & eum qui dicit se liberum: ad tormenta eius qui dicitur seruus, est recurrendum. Sal.

XXI. Iidem AA. & CC.

IAm quæ in possessio-

a Principaliorem.

tormenta veritas eruetur & declarabitur. & hoc in tertia.

a Non sine dolo.] si autem bona fide, siue iusta, siue iniusta ratione credat: cōmodo possessoris fungitur, ut ff. eo. l. igitur. §. potest.

ne libertatis non sine dolo [a] malo reperitur, in seruitute constitutæ simile habere præiudicium, edicto perpetuo cauetur. sed si cōtrouersia [b] erit, utrum ex seruitute [c] in libertatem petatur, an ex libertate in seruitutem: sui conceptione [d] manifestè probatur: nec quicquam iuris ancillæ dolus propriis dominis aufert. S. No. Octo. Sirmii. AA. Conss.

Nemo sibi potest patrem assignare, sed natura assignat. unde qui se vocat ex alio parente natum, non officit veritati. Baldus. Vel sic: Erronea vel simulata confessio non præiudicat libertati. Sal.

XXII. Iidem AA. & CC. Pardalæ. *

PArentes, natales, non cōfessio assignat. Quapròpter si ex ancilla nata, post ad libertatem manumissa peruenisti: [e] te seruam professa velut ex ancilla altera natam, huiusmodi simulatione vel errore quæsitam manumissione libertatem amittere minime potuisti: cum serui nascantur ratione certa, non cōfessione [e] cōstituantur. Dat. V. Kal. Decemb. AA. Conss.

Ex seruitio vni ex heredibus præstito à seruo libertate donato, non fit præiudicium libertati. Sal.

XXIII. Iidem AA. & CC. Musciæ.

SI [f] tibi testamento directa libertas à domino relicta est, & ex eo successerunt scriptę filiæ: non idcirco quòd secundum [f] eius voluntatem, vel contra de filiabus vni præstas obsequium, cæteræ filiæ tuam rescindere possunt libertatem.

Confessio apud acta non in modum iudicij facta non efficit: secus si fieret solenniter in figura iudicij hoc dicit tex. cum glo. Baldus. Vel sic: Confessio apud acta præiudicat, donec contrarium probetur. Salic.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Sebastiano.

INterrogatam † & professam apud acta [g] se esse ancillam, huiusmodi factum [h] defensionem libertatis non excludit. [i]

De essentia manumissionis non est scriptura. & ideo illa omissa vel deperdita non nocet. Salicet.

XXV. Iidem AA. & CC. Licentiano.

SIcut instrumenta prætermissa manumissionis rectè factæ nullum afferūt ꝑtitę libertati ꝑiudiciū; ita si seruū ad libertatē ꝑduxisti, instrorū amissio nihil ei nocere pōt. [k] S. V. Id. Februa. CC. Cōss.

Instrumenta manumissionis cogitur patronus pstare manumisso. Sa.

XXVI. Iidem AA. & CC. Modesto.

SIcut datam libertatem manumissis adimere patronus non potest, [l] ita

b Controuersia.] i. dubium.

c Ex seruitute.] id est an in possessione libertatis, vel seruitutis.

d Conceptione.] & aliàs cōfessione, tormētis adhibitis. Sed contra. ff. de quęstio. l. de minore. §. fin. ubi dicit non adhiberi tormenta. Solu. hic possessionis, ibi proprietatis erat q̃stio inter seruum & dominum. Alii dicunt, id est cōceptione precum, vt supra eo. l. cum precum. Tertii, id est initio possessionis inspecto. sed prima verior. Item & cum quæstio est, sit meus, uel tuus seruus, & ita de dominio est quæstio, potest haberi quæstio per tormenta, ut infra de quæstio. l. quotiens, & l. hoc quod placet, & ad legem istam concordat supra vbi causa sta. l. 1. & l. si ex possessione, & s̄. de rei ven. l. cum super. & supra de probat. l. vis eius, & infra de præscript. longi tempo. l. 1. & ff. eo. l. liberis. §. fin. & j. de qó. l. super statu, & ff. de proba. l. cum probatio, & l. si filius.

PArentes.] CASVS. Si nata ex libera confiteatur se de ancilla natam, nunquid sibi præiudicat vt habeatur pro filia ancillę, quæritur? Dicitur quòd non: quia per natiuitatem parentes constituuntur, non per confessionem. & hoc in prima. Si uero nata ex Arethusa, postea manumissa cōfiteatur se natā ex ancilla, & ancillam esse, siue simulando se, siue errando id professa est: sibi non præiudicat, quo magis amittat libertatem: quia ex natiuitate non ex confessione, &c. & hoc in secunda. Viuia.

e Non confessione.] facta extra iudicium, & ad hoc supra de ingenuis manumis. l. ingenuam, & infra eod. l. aui, & supra eo. l. nec si uolens, & supra de proba. l. non nudis, & ff. de proba. l. quidam quasi.

SI tibi.] CASVS. Testamentum fecisti, filias tuas instituisti, directam libertatem Sticho reliquisti, si Stichus liber factus magis seruiat vni quam alii, & si alia ad iracundiam prouocata velit eum in seruitutem reuocare, an possit quæritur? Dicitur quod non. Viu.

f Quòd secundum.] ut quia tibi præcepit ut vni seruires, & quod subiicit: vel contra, id est præter, ut quia nihil dixit, sed illi seruiebat sponte. Item habent quidam hāc l. s̄. post l. si ex libera, alii post legem, parentes.

INterrogatā.] CASVS. Si in pręsentia iudicis interrogauero aliquem, an seruus meus sit, & confiteatur se seruū meū esse, an per talem confessionem sibi ꝑiudicetur, quo minus in libertatē proclamet, quæritur? Dicitur quòd non. & intellige de confessione facta coram iudice extra iudicium, cum aliàs sibi obesset sua confessio. vel melius, nondū mota causa liberali. Viu.

g Apud acta.] nō in iudicio liberalis causæ, sed aliàs erat coram iudice: alioquin præiudicaret, vt j. e. l. iubemus, quæ est contra.

h Huiusmodi factum.] id est talis cōfessio. Acc.

i Non excludit.] supra eo. l. nec si uolens, & l. parentes, & l. liberos, & ff. eo. l. conuentio, nisi hæc fiat ad precium participandum, ut diximus supra eod. l. nō ideo. Item in ascriptitiis contra, si modo alia adsint quæ adesse oportet, ut infra de agri. & censi. l. cum scimus, lib. 11. sed & hic dicunt quidam non præiudicare, si modo probet contra. nam si persistat in confessione, sibi præiudicatur ff. de quæstio. l. 1. §. diuus, & §. si quis ultro. Sed alius poterit pro eo cōtradicere, vt ff. eo. l. 2. 3. & 4. Accu.

SIcut instrumēta.] CASVS. Sicut quis seruum suum ad libertatem sine instrumento manumissio. perducere potest: sic & si instrumentum factum sit, & amissum: non propter hoc amittit manumissionem. Sicut libertatem seruo tuo à te præstitam reuocare non potes, sic nec instrumētum manumissionis, quò magis libertatem amittat, denegare debes: sed ad præstandum instrumentum officio iudicantis, uel condictione ex. l. ista cōpellendus es. Vel sic: Ita non debes præstare impedimentum libertati, retinēdo vel denegando ei instrumentum manumissionis. Vi.

k Nocere potest.] ut & s̄. de fide instrumen. l. cum instrumenti, & l. 1. & de iure do. l. cum circa.

l SIcut datam.] Nō potest? vt & s̄. e. l. sicut semel. & si ex ingratitudine. Sed qualis est hæc similitudo? Respon. bona. Nam sicut non potest adimere libertatē, sic non debet facere, vt eam perdat, quod faceret nisi instru-

Quæstio per tormēta potest haberi, si est q̃stio de dominio serui.

* Pardaliq. aliàs Pardalex.

e Te velut ex altera natā ancillam, seruā professa, quæsitam manumissione libertatem huiusmodi simulatione, vel errore amit. &c.

f Hæc est in uno superiorē ꝓcedit in Codice manu scripto.

† Cōcor. est hac l. gl. 1. post mediū, in c. ult. de confess. vbi allega. hūc text.

*ritium.

instrumentum daret. & dabit exemplum, non originale secundum quosdam, ne sit contra. s. de fideicom. l. instrumenta. Vel dic vt ibi diximus.

Instrumẽta manumissionis debet manumissis dari à patronis.

a Manumissionis] manumissus adimere non debet, ita patronus.

b Cogitur.] officio iudicis, vel conditione ex hac lege.

Arianus.] CASVS. Si Leonides Ariano statum moueat quæstionẽ petendo eum de possessione libertatis in seruitutem, & succũbat, eo quod non probat: an copia probationis ei offerentis, postea non obstãte excep. rei iud. possit iterato eum in seruitutem petere: quæritur? Dicitur quod non. Si vero cũ vno ex cohæredibus collusit, dando ei pecuniam vt confiteatur alterius seruum fuisse, & cõfessus est: an alii cohæredi confessio sua præiudicet, quæritur? Dicitur quod non.

c Arianus.] qui seruus dicitur.

d Leonide.] qui dominum se dicebat.

e A victo.] scilicet Leonide.

f Cohæres etiam tibi.] loquitur vni de cohæredibus Ariani, qui quærebat an cõfessio cohæredis sibi præiudicaret, qui dixerat non fuisse defuncti Ariani aliquam hæreditatem, sed peculium quia seruus fuerat.

g Ipsius.] scilicet Leonidis, & ad hoc ff. de re iud. l. sæpe, & de app. l. à sententia.

Aristeno.

Aui paterni.] CASVS. Si quis de possessione seruitutis in libertatem proclamat, an ad probationem libertatis prosit quòd auus eius paternus creatus erat magistratus, quæritur? Respon. quòd nõ: quia ad iudicandum de alicuius statu an liber sit an seruus: non patris, sed matris inspicitur conditio. Item nec dignitas aui materni sufficeret ad probationem libertatis: nec quòd auia materna fuisset libera: quoniam ex pluribus causis contingeret status hominũ mutari: puta quis potuit esse qui vendidit se ad precium participandum. Viu.

manumissionis a instrumentũ præstare cogitur. b

Sententia pro libertate lata, obstat volo, qui vincentem in seruitutem repetit. Et cohæredis confessio super statu defuncti, non præiudicat cohæredi contrarium asserenti. Salicet.

XXVII. Iidem AA. & CC. Aristeno.

Arianus c [si] mota sibi quæstione à Leonide, d liber fuit pronunciatus: in seruitutem à victo e iterum non rectè petitus est.

f Cohæres etiam tibi ab Ariano datus, colludens cum eo, siue hæredibus ipsius, g qui statum ei mouerat quæstionem, nihil tibi obfuit: nec ea quæ in confessione inter eos venerunt, statum veritatis, vel nomen substantiæ defuncti mutare potuerunt.

In causa liberali conditio matris non patris debet spectari: nec dignitas coadiuuat. Sal.

XXVIII. Iidem AA. & CC. Eurymedonti. h

Aui paterni magistratu functi dignitas, ad libertatis probationem nihil nepoti prodest. i siquidem in liberali causa matris k non patris l inspicitur conditio. Sed nec materni aui sola l sufficit: cũ licet auia quoque m libera probari possit, multis

B

C

D

h Prodest.] vt & s. de proba. l. neque natales.

i Matris.] vt & s. de rei vindi. l. partum, & j. ne de sta. de. l. 1.

k Non patris.] nedum aui paterni.

l Sola.] dignitas.

m Auia quoque.] si materna præsumitur tamen interim quòd sit liber, vt not. s. eo. l. multis.

De ancilla.] CASVS. Si ancillam alienam redemeris, & eã in contubernio tibi copulaueris: an per hoc sit libera, quæritur? Dicitur quod non nisi eam manumiseris. Viu.

n Non manumittitur.] à redemptore.

o Non ambigitur.] sed post mortem eius libera erit hodie, vt. s. tit. 1. l. fi.

tamen ex causis status mutari consueuit.

Qui redemit ancillam vt eam teneat in concubinatu, non propterea eam manumittit. Bald. Vel sic. Ex sola emptione quam pater facit de filia, non efficitur ipsa libera. Sal.

XXIX. Iidem AA. & CC. Troilo.

De ancilla matre natam, & ab eo redẽptam n in cuius fuit contubernio, si non manumittitur, o in seruitute permanere non ambigitur. o

Licet libertus non præstet patrono operas obsequiales: non tamen propterea in seruitutem redigitur hoc dicit nota. Bald.

XXX. Iidem AA. & CC. Eutychiæ. p

Solo obsequii p nõ præstiti velamento, data libertas rescindi non potest.

De calumnia mouentis improbè quæstionem seruitutis, potest criminaliter & ciuiliter agi pendente causa liberali: sed lite cõtestata differtur, donec pro libertate pronunciet: vt qua pronunciatione facta etiam de rebus direptis restitutio potest peti. Sal.

XXXI. Iidem AA. & CC.

Si tibi seruitutis improbè q moueatur quæstio: solennibus ordinatis, r de calũnia s vel iniuria) prout vindictæ viam elegeris) habita contestatione, t posteaquã seruus nõ esse fueris pronũciatus, aduersus eã u sententiã x

tunc improbe, erit nomen.

r Ordinatis.] i. ordinata liberali causa.

s De calumnia.] i. iniuriarum ciuiliter vel criminaliter vt hic, & ff. e. l. cui necessitas. & ff de tutor. l. qui de libertate, & j. de tutor. l. si quidem. Nam & in ciuili causa cõmissa calumnia, punitur criminaliter, ut ff. ad Turpil. l. & in priuatis. Alii dicunt quòd loquitur de quadã actione quæ olim pro calumnia dabatur, quæ hodie est sublata, vt instit. de pœ. te. li. §. 1. & ff. de inter. ac. l. 1. in fin.

t Contestatione.] statim ante peractam causam liberalem: aliàs absoluere videtur de calumnia, vt j. de calo. l. 1. sed differtur hæc causa tota post sentẽtiam latã in causa liberali. sed si de alio vellet agere, statim posset fieri contestatio & prosecutio, licet sententia differatur, ut ff. eo. l. ordinata.

u Eam.] s. iniuriam.

x Sententiam.] supr. iniuria vel calumnia. Item not quòd quidam

Solo obsequii.] CASVS. Si libertus patrono suo non assurrexerit, vel salutauerit eum: an data libertas ob hoc reuocari possit, quæritur? Dicitur quod non. Viui.

p Solo obsequii.] nõ necessarii. alias secus: si forte captus esset patronus, vel fame laboraret, ut ff. de lib. agn. l. alimẽta. §. fi. & de iure patro. l. Ingratus. Nã cũ nõ fac quod debet, uidetur facere quod non debet, ut ff. de re mili. l. nõ omnes. §. qui captus. Sed quidam dicunt hic eum castigari: ut ff. de iure pat. l. 1. quod non placet. Et sume hic argumentũ pro vasallo qui non præstat obsequium. & plene dixi de his supra de liber. & eo. lib. l. 2.

Si tibi.] CASVS. Si tibi moueatur status quæstio, ordinata liberali causa per litem contesta. protestari potes quod aduersus mouẽtem vel iniuriarũ vel de calũnia ages. & ita causa liberali finita, te pnũciato libero, ages iniuriarũ: & petes restitui ea quæ tibi ablata sunt.

q Improbè.] quia gratis: & sic improbe aduerbiũ. vel quia seruus est improba, cum sit contra ius naturale, &

nata.

n redempta. Libertus an possit in seruitutem redigi ratione obsequii patrono non præstiti.

Eutychiæ.

Calũnia in ciuili causa cõmissa, punitur criminaliter.

Iudex absoluens reũ, & nõ condemnans accusatorẽ de calumnia, videtur eũ absoluere à culpa.

quidam dixerunt hic, in iudiciis istis non debere de calumnia iurari. nam id præstatur cum vterq; est liber: & hoc si constet ꝙ sit liber, non aliàs. Item contra videtur huic l. ĵ. de calumn. l. qui calumniatores. Acc.

a Tunc demũ.] hoc ita si ex possessione seruitutis proclamet in libertatẽ. si autem e contra, etiam ante causam finitam facienda est direptorum restitutio, vt infra de ord. cog. l. fin. vel hic fuit mota quæstio de rebus, ibi non.

Svbscriptio.] CASVS. Si seruum tuum manumisisti, subscriptio filij apposita manumissioni, non prodest: nec omissa detrahit.

Licet.] CASVS. Si accepta pecunia seruum tuũ manumisisti, an in seruitutẽ reuocare possis, quæritur? Dicitur ꝙ non. Viu.

b Non potuit.] vt instit. quib. ex caus. ma. non li. §. semel, & ĩ. de ma. vin. l. 1.

Libera.] CAS. Si seruus ad liberam cõsuetudinem habeat, an ipsa fiat ancilla, quæritur? Dicitur ꝙ non. Viu.

c Libera.] scilicet mulier.

d Ratione.] id est eo ꝙ fuit concubina mei serui.

e Ancilla] ad hoc supra eod. l. si liber, & infra de senatusc. Clau. l. 1.

Non idcirco.] CASVS. Si seruus velut tutor res alicuius pupilli administrauit, an ideo minus à pupillo ei possit status moueri q̃stio, quæritur? Dicitur ꝙ nõ: sed bene petet eum in seruum. Viuian.

f Potest.] sed e contra qui vt tutor administrauit, pupillo seruitutis quæstionem facere non potest, ut ff. eodem l. cui necessitas. §. tutoris.

postulare potes: tunc demum a etiam de his quæ direpta probaueris, restitutionem (cum pro libertate fuerit pronunciatũ) petiturus. S. V. Id. Octo. CC. Conss.

Libertati nil addere vel detrahere potest subscriptio filiorum manumittentis. Bal. Vel sic: Tenet manumissio domini absque subscriptione filij. Salicet.

XXXII. Iidem AA. & CC. Athenaidi.

B Svbscriptio filij domini manumittentis, nec addere secuta, nec omissa detrahere libertati quicquã potest.

Etiam per pecuniam põt fieri manumissio. Bald. Itẽ emancipatio ff. de verb. obl. l. vtrum, item feudũ. Bald.

XXXIII. Iidem AA. & CC. Melitianæ.[a]

Licet accepta pecunia dominus te manumisit: tamen tributa libertas rescindi non potuit.[b] C S. IIII. Id. Nouemb. CC. Conss.

Concubina per hoc nõ consequitur libertatem. Bal. Vel sic: Concubina tu quam habuit cum seruo libera, eam non facit seruam. Sal.

XXXIIII. Iidem AA. & CC. Erethuriæ.

Libera,[c] cõcubinatus ratione[d] non constituitur ancilla.[e] Dat. Id. Nouemb. CC. Conss.

Licet seruus tutoris officio fungatur de facto in persona domini sui: non tamen efficitur libertinus. Vel sic: Pupillus tutorem quondã suum potest dicere seruum: sed non e contra h. d. tex. cum glo. Sal.

D

[a] Melitinæ. [b] ...iuus. [c] Hermionæ.

A mater ad interesse. ff. de re iudic. l. si quis ab alio. §. fine.

Si filium.] CASVS. Tuum filium liberum genero tuo scienti vẽdideras: an tu eũ de crimine plagii vel ille te accusare possit, quæritur? Respon. quòd non: nec gener prætendere potest ignorantiam, quem conditionem filii tam coniunctæ personæ, nõ sit verisimile ignorare. Viuianus.

XXXV. Iidem AA. & CC. Attilio.[a]

Non idcirco minus, ꝙ pupilli res velut tutor administrasse dicit, ex eius persona seruitutis pati quæstione potest.[f]

Pactum inter ancillã & dominã non necessitat, nec pactum libera, vt filij sui teneantur seruire. Sal.

XXXVI. Iidem AA. & CC. Theodoro.[a]

Post certi temporis ministerium ancillæ, liberam eã esse cũ ea paciscendo, cõuentionis obtemperãdi legi domina nullam habet necessitatẽ.[g] vtque hoc verum est, ita e cõtrario si filios suos, cõstituta cum his libera, in ministerium tibi[h] tradere promisisse probetur, parere placitis non compellitur.

In & cognatos præsumitur scientia. & participes eiusdem criminis inuicem se non accusant. h. l. notabiliter. Bal. Vel sic: Scienter emens vel vendens liberũ, committit plagium. Salicet.

XXXVII. Iidem AA. & CC. Olympio.

Si filium tuum liberũ[i] genero vendidisti,[k] qui tam proxima necessitudine[l] coniunctus, eius conditionis ignorantiam simulare non potest,[m] vtrisque[n] sociis criminis accusator deest.[o]

Limenarcha officium non facit seruum liberum. Sal.

XXXVIII. Iidem AA. & CC. Philadelphio.

i Liberum.] secus enim si eũ seruũ haberet, ut s. ti. 1. l. si.

k Vendidisti.] ex quo crimine prodita est accusatio legis Fabiæ, ut ff. ad legem Fabiam de pla. l. 1. & l. 4. & infra ad legem Fabiã l. liberũ.

l Necessitudine.] id est affinitate: sed aliàs ponitur pro cognatione. ff. de iusti. & iure l. si.

m Non potest.] ut & supra de integ. resti. mi. l. de tutela. & ff. vnde cog. l. octaui. & argu. supra de episcop. audi. l. si legibus.

n Vtrisque.] scilicet facinora perpetrantibus.

o Deest.] quantum inter se. sic supra de hæret. & Manichæ. l. quoniam, & ff. solut. matrimon. l. uiro, & supra de inofficio. testamen. l. in arenam, & ff. de dolo. l. si duo, & ff. ne quid in loco publi. l. 2. Sed arg. contra supra eod. l. 1. Et caue tibi qualiter repellat eum. si enim dicat, socius meus est in eodem crimine, confitetur de crimine, & sic pro condemnato debet haberi, ut infra de pœnis. l. qui sententiã. Dic ergo, non cõmisi crimen, sed & si commisissem, iste accusare non posset quia ipse commisit, cum socius meus esset. Vel dic ꝙ non habetur pro condemnato: nã illud obtinet qñ aliquis extitit accusator, ut ff. de mune. & hono. l. rescripto, §. si quis. Itẽ si socius fuit criminis qui nunc est iudex, & coram eo accusor: an poterit recusari? Videtur ꝙ sic: quia sæpe dicitur, qui aliquem accusat, eum condemnare uidetur, ut ff. de his qui no. infa. l. furti. §. mandat, & ff. de administr. tut. l. 2. Item propter delictum iudicis, cum ego non deliqui, ipsum recuso, ut supra si q̃ cunq; præ. po. l. 1 §. illo, ergo & ubi deliqui cum eo, idem est, quia ipse meum mihi delictum obiicere non potest, ut in prædictis concordantiis allegatis in prin. glo. Item socius in socium nõ dicit testimonium, ut supra de testi. l. quoniam, ergo nec iudiciũ, cum utrunque publicum sit officium.

[a] Theodoræ.

Necessitudo proaffinitate quandoq; ponitur.

Sociũ criminis me accusantẽ quib. verbis repellam.

Ista exceptio est peremptoria. glo. in c. 1 de except. vide omnino. Hyppo. in l. 1. §. Antoninus. ff. de quæst.

Post certi.] CASVS. Si cũ seruo tuo pepigisti de danda ei libertate post decennium: an stare conuentioni compelli possis, quæritur? Resp. quòd nõ. similiter si pactus sis, ut filii tui liberi alicuius serui fiant, vel quod ministerium uenderes, non compelleris stare conuentioni.

g Necessitatem.] vt & supra de transactio. l. interpositas, & dixi supra eo. l. cum affirmes.

h Tibi] idest vt starẽt vt serui, tradidit mater filios, quod non potest, ut hic, & supra de transactio. l. transactione matris. Si vero non ut essent serui, sed ut seruirẽt, de iure si quidem perpetuo, nec hoc ualet. ut ff. de cõditio. & demonst. l. Titio centum. §. Titio. 2. si ad tempus, tenetur

Non

Non idcirco] CASVS. Si limenarcha creatus fueris nemine contradicente: an ideo minus tibi possit moueri quæstio, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

a Non idcirco]hoc est principium versus.

Limenarcha qui dicatur.

b Limenarcha.]est autē limenarcha qui militibus præest qui permanent in limine causa custodiæ, ne hostes irruant, ut hic, & ff. de seruis fugi. l. limenarchæ. Item dicitur irenarcha, ut. ff. de custo. re. l. diuus, §. Accursius.

c Creato.]nam seruus creari potest. & facit supra eodem. l. non mutant, & supra de epis. & cleri. authent. si seruus.

d Nomine.] quod seruus non possit creari. Accursius.

e Liberos.] Si liber homo se seruum profiteatur, & alius cū Stichum nominauerit: an ob hoc fiat seruus, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

Velut.] & ad hoc supra eodem l. interrogatam, & l. liberos.

f Vxta.] CASVS. In liberali causa, siue de ingenuitate quis petatur in libertinitatem, siue de libertinitate in ingenuitatē proclamauerit: absente altera parte, hoc est siue actore, siue reo causa decidi potest, lite prius tamen contestata. Viuianus.

g Quoque.] hic innuit quod etiam in alijs causis secundū hæc iura uetera contrahebatur eremodicium: quòd est uerum reo absente, sed non actore, ut supra de iudi. l. properandū. §. sin autem reus, & ff de iudi. l. & post. §. fi.

Non idcirco[a] minus, quòd te limenarcha creato[c] nemo contradixit reipublicæ nomine,[d] moueri tibi status quæstio potest.

XXXIX. ...m. AA. & CC.

Liberos velut[f] seruos se profitētes, statū eorū mutare non posse cōstat. S. VII Kalen. Ian. Sirmij. CC. Conss.

In causa libertinitatis & ingenuitatis etiam altera parte absente potest procedi, & definitiuè pronunciari. Sali.

XL. Idem ... sacrarum literarum AA. & CC. ad Veturiū.

Vxta edicti nostri continentiam, in liberalibus quoque[f] negotijs, siue de libertinitate, siue de ingenuitate quæstio moueatur: absente nihilo minus vna parte[g] causam discuti, & pro iustitiæ ratione sentētiam proferri, nihil prohibet.

Dominus potest eum qui fuit decurio, & cui scripsit vt decurioni, vendicare vt seruum: & de iure suo potest docere per testes, & illius natiuitatē vel originē, ac etiam per eius cōfessionem factam coram competēti iudice. Sali.

XLI. Impp. Constan. & Licinius AA. ad Eutychium[s] præsidem Cappadociæ.

Ivbemus omnes epistolas actricis, quas ad Aelium tanquam principalem[h] fecerat, inanes[i] ac vacuas esse, atque in irritum deuocari, ac de ingenuitate eiusdem Aelij requiri: nec mulieri id obesse, quòd ad eum tanquam decurionem ac principalem scripserit, vel id, quòd idem se finxerit decurionem, vel principalē: maxime[k] cū non solū testiū professione & cognationis eius iugū seruile cognoscitur, verum ēt voce propria eiusdē Aelij apud aliud iudicium[l] patuerat, quòd conditionis seruilis videretur.

Filij nati pendente lite super statu matris, sequuntur conditionem quæ de matre iudicabitur: nati vero ante litem motam præiudicium non patiuntur ex sententia contra matrē lata. h. d. Vel breuius: Sententia matris præiudicat filijs pendente lite natis, non ante. Sali.

XLII. Imp. Constantin. A. ad Maximum P. P.

Placuit eos qui nascuntur,[m] matrū conditionibus vti, quarū mox[n] visceribus exponuntur. Ante vero litē nati, suo nomine omnes in quæstionē vocētur: quoniā hos solos qui in lite nati erūt, omnē fortunā matrū cōplecti oportet, aut iustis tradi dn̄is,[o]

s Eutychio. aliàs Eutychiæ.

o Titianō.

Liberalis causa quæ dicitur.

h Vna parte.] et actoris, vt supra e. l. si is, & ff. eo. l. diui. Itē not. hic quæ dicitur causa liberalis, vt. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. Iulianus, & ff. e. l. igitur. §. si opera, vnde per similitudinē causa ascriptitiæ vel similis cōditionis pōt dici liberalis: vt. infra de agrico. & censi. l. ne diutius, libr. 11. & argu. ēt pro hoc quod dicitur cognitionem de liberali causa fructuario dari, vt. ff. eo. l. cognitio, ergo & his dabitur, & contra eos: cum etiam habeant ius in re. sed & causa status dici potest, vt. infra de ordi. cog. l. si status, in princi. & hoc si agatur pro libertate iam competēte: secus si de competitura, puta si ex fideicommissaria.

Ivbemus.] CASVS. Si mulier aliquas literas seruo suo miserit, & eum decurionem nominauerit, vel ipse finxerit se decurionē: an mulieri præiudicetur quo minus ab ea status moueatur quæstio, petēdo eum ex possessione libertatis in seruitutem, quæritur? Respond. quòd non: sed huiusmodi epistolæ cassæ sunt & vanæ, maxime cum ex testium professione & seruili eius cognatione seruus ostendatur, & cum in alio iudicio confessus fuerit se seruum esse.

h Principalem.] id est decurionem, vt infra statim dicet.

i Inanes] ad plenam probationem, vt supra de proba. l. non epistolis: sed qualemqualem, vt ff. de proba. l. fi. & ff. de iureiura. l. si duo.

Concor. cap. illud, cum gl. super verbo, nomināt, extra de præsump.

k Maxime.] tria sequentia sunt contra eum.

l Aliud iudicium.] in cuius locum hic iudex successit, sed certe non vr̄ q̄ hic fecerit sibi præiudicium, vt supra eod. l. interrogatā. Item quia non fatetur qui errat, vt ff. de confes. l. non fatetur. sed dic quòd non facit præiudicium, si velit probare contrarium. Vel hic loquitur in iudicio liberalis causæ, ibi cum non mouebatur ei aliqua cōtrouersia: & idē dic si in asscriptitio, si in forma iudicij confiteatur se asscriptitium, nec obstat. infra de agrico. & censi. l. cum scimus, lib. 11. vbi dicit solam confessionem nō præiudicare: quia ibi non fuit facta coram iudice, sed tabellione, vel fuit facta corā iudice, sed nō in figura iudicii. Itē nō ne præiudicat sibi patiendo eum esse in dignitate, ut infra qui mili. nō pos. l. super seruis, li. 12? Respō. quod non: quia hic nō possidebat eum. Vel dic q̄ contradixit intra 30. dies, ut infra qui mili non pos. l. si lib. 12.

Placuit.] CASVS. Si mulieri status moueat aliquis quæstionem, & lite pendente pepererit: pro ea lata sententia, sibi & filio proderit: lata contra eam, sibi & filio nocebit: natis uero ante litem, suo nomine mouenda est quæstio status: & ita noua interpellatione opus est. Viuianus.

m Nascuntur.] lite contestata in causa liberali.

n Mox.] id est lite pendente, ut siue pro matre, siue contra eam sit pronunciatum, idē & de filijs intelligatur. nec distinguitur an fuerint ante concepti, uel non, per l. ff. de sta. ho. l. qui in utero, ut dixit Azo quia posset hic esse eius incōmodū, si haberet pro nato, si mater libera pronūciaret, vt supra de ingenuis man. l. si auiā tuā. Solue ut ibi.

o Iustis tradi dominis.] si pronuncietur contra matrē. & ad hoc. ff. de usur. l. partū, & supra de rei uen. l. partū, & infra de agri. & censi. l. cum satis. §. cum Anastasia. li. 11. Sed uidetur sentētiā matris nō prodesse filijs etiā lite pēdēte cōceptis & natis, ut. ff. de excep. rei iudic. l. si qs eo. §. si ancillam

si ancillam, quæ est contra. Solu. hæc est causa liberalis, A ibi dominij inter duos. & quòd illa non sit liberalis, pa ter ĩ. de ord. cogni. l. 4.

aus fuerit qui statum mouent quæstionem, suo iure priuabitur, & hoc in quarta. Viu.

a Examinationem.] remouendo assertorem.

b Terminum.] quod facit remouendo numerum litiũ, ut in §§. illis.

DE ASSERTIONE TOLLENDA.

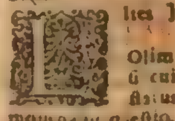
In liberali causa solebat in qua fiebat quæstio status, fieri assertorẽ qui ei assereret libertatẽ: quod tollit hac l. Et continua sic ad tit. præcedentẽ: De liberali causa dictũ est: & quia ipsa olim per quosdam qui assertores dicebantur, eo quod asserebant eum liberum, qui dicebatur seruus, exercebatur. ideo ponit de assertione. Et quia uanum & friuolum quoddam erat iudicium per assertionẽ, illam tractat de ea nõ ponenda, sed tollenda. Azo.

Continuatio.

Assertor libertatis quis dicatur.

† Vt plenius intelligas quid esset assertio, lege quatuor leges in Codice Theodos. sub ti. de liberali cau. li. 4 quas hic abrogat Iustinia. Contius.

Gallic nus.



Lites] Olim cum cui status moueretur quæstio, puta si petebatur de possess. libertatis in seruitutem, uel e conuerso: ille qui proclamabat de poss. seruitutis in libertatem, faciebat assertorem, qui ipsum esse liberum assereret. Item & aliud erat uitiũ, quòd semel causa liberali examinata & finita, poterat iterũ agi: quæ duo uitia tollit imperator, dicens quod siue quis in seruitutem petatur, siue de possessio. seruitutis in libertatẽ proclamet ipse respondeat: ita tamen, ut si ex possessione libertatis petitur, constituat procuratorem. Si uero proclamet, hoc ei non concedatur. causa autem liberalis semel finita, amplius non moueatur, nisi beneficio appellationis fuerit suspensa. Peculium uero illius qui in libertatẽ proclamat, & aliæ eius res quæ ab eo qui se dominũ dicit, uendicant: pro arbitrio iudicis apud sequestrũ deponantur. & hoc in secũda. Si uero quis ex libertate in seruitutẽ petatur: fideiussorẽ det iudicio sisti, si potest: si non potest, iuret quod stabit iuri: quo præstito, si non ueniat citatus, & per annum abfuerit, remaneat seruus: & ei qui litem sibi intulit, assignetur. & hoc in tertia. Si uero is qui aliquem in seruum petit, lite contesta. coram uno iudice ad alium trahere præsumpserit: nisi seruus occasionem præstiterit: quamuis domi-

aut libertate cum lucis auctoribus frui. Dat. prid. Id. Iulij.

TITVLVS XVII. DE ASSERTIONE tollenda.

Leges de assertoribus adhibendis in causa liberali, cassantur: & statuitur, ut qui de possessione libertatis in seruitutem prouocatur, per procuratorem possit respondere. qui autem de possessione seruitutis prouocat B in libertatem, causam per se tantũ oportet agere: & a sententijs super his latis debet prouocari & cognosci ut in alijs negotijs: alias sententia remanet in sua firmitate. h. d. prima pars usque ad §. si sentis. Salic.

L. Imp. Iustin. A. Menna P. P.

Lites super seruili cõditione mouendas, ad clementiorẽ tam examinationem a quàm terminum b trãsferimus: iubentes, si quis vel adhuc seruiens liberum se esse dixerit, vel in libertate cõmorans, ad seruitutem vocatus fuerit: assertoris difficultatẽ in vtroq; casu cessare, ipsumq; per se [&] ad intentionẽ eius qui dñm sese asserit, rñdere: & si ex possessione libertatis ad seruitutem ducitur, etiam procuratorem c dare minime prohiberi. quod his qui ex seruitute ad libertatem prosiluerint, penitus d interdicimus: illis legibus e quæ dudum & secunda & tertia vice f assertorias lites examinari præcipiebant, g in posterum conquiescentibus: cũ sit iustum primã definitionem in suis manere viri-

bus, cum prouocatio nulla oblata fuerit: qua porrecta, h ad similitudinem aliorum negotiorum iudex ad quem res ex prouocatione deducitur, eã examinabit: cuius i & ipsius iudicium ad secundam exquisitionẽ minime deducetur k occasione legum quæ super assertoriis litibus positæ sunt.

Res prouocantis se de possessione seruitutis in libertatem, debent in tuto collocari pro dispositione iudicis. Res vero prouocati de libertate in seruitutem, non collocantur penes alium, si paratus est fideiussorem de eis præstare. & vbi non potest fideiussorem dare, suæ iuratoriæ cautioni debet cõmitti. h. d. notabiliter. Salic.

Super peculio etiam eorum, vel alijs rebus aut causis veterẽ defensionis obseruationem tollimus: C præcipientes illorum tantum peculia, qui ex possessione seruitutis sup libera cõditione litigant, aliásque res quæ vendicantur, in tuto pro dispositione iudicis collocari. l

¶ Omnes vero qui pro libertate periclitantur, m si quidem possunt fideiussorem n dare, eum exigi. ¶ Sin vero reuera datio o eius impossibilis eis sit, hocque iudici manifeste ostendatur: iuratoriæ p D cautioni committi.

Si assertus seruum legitime citatus, per annum contumax fuerit, domino aduersarij subiugabitur: & si ille qui seruum suum aliquem dicit, eum conuenias coram uno iudice, & postea eum conueniat apud alium: priuandus est dominio suo, nisi seruus causam præstiterit. Salic.

c Procuratorem.] quod minus est quàm facere assertorem. Nam & assertor per omnia repræsentabat personam illius cui mouebatur quæstio status, & iurabat forte de calumnia: quod in procuratore non sic est.

d Penitus.] ut ff. de iudic. l. non idcirco. §. fina. & hoc quantum ad liberalem causam: sed in alijs causis potest habere procuratorem: ut ff. de procurat. l. si seruu. § 1. & l. non solum. §. si status. Vel dic ut ibi.

e Illis legibus.] quas non habemus.

f Vice.] et à fine appellatione. Accur.

g Præcipiebant.] quãuis esset sententia lata super causa liberali, quæ fiebat per assertorem: adhuc tamen poterat cognosci super lite illa etiam sine remedio appellationis.

h Qua porrecta.] prouocatione.

i Cuius.] s. appellationis: uel cuius. s. iudicis appellationis.

k Deducetur.] non ergo appellatur hic nisi semel, sicut & alias. & supra de epi. aud. ent. authent. si quis autem. Vel dic non appellari secundum solennitatem assertionis. & hoc est quod dicit, occasione legum.

Appellõ quandoq; tantũ, semel cõceditur.

l Collocari.] si cauere supsederit, uel non potuerit iste qui prouocauit, ut infra tit. 1. l. fin. & sic intelligitur secundum illam. Item nisi constet aliqua esse domini, quæ statim ei reddenda sunt, ut eo. l. fin. in princip. Item est contra supra de prohib. sequest. l. 1. Sol. hoc speciale † sicut & in aliis casibus quos ibi notauimus.

m Periclitantur.] i. petuntur ex libertate in seruitutẽ.

n Fideiussorem.] scilicet iudicio sisti.

o Eius.] scilicet fideiussoris.

p Iuratoriæ.] quod non posset fideiussorem darẽ. & quod stabit iuri, ut hic, & supra de episc. & cler. auth. generaliter. & de restitutione rerum, si uult eas nõ sequestrarij nisi

* aliàs, satisdatio.

† Hũc casum ponit etiam gl. 1. in ca. 2. extra de sequestra. poss.

Scientes quòd si post huiusmodi expositionem absuerint, & edictis citati, in absentia nihilominus per vnum annum durauerint, omnimodo seruituti obnoxij erunt, & eius dominio qui litem eis intulit, sine vlla dubitatione assignabuntur.

Scire vero eos, volumus, qui aliquem ad seruitutem vocant, q si post primam accusationem in quocunq; iudicio vel ex diuali iussione factam, & [post] admonitionem ei oblatam, qui seruus esse dicitur, in alio iudicio eũ accusauerint: præterquam si eius occasionem ipse q seruus esse dicitur, præstiterit, etsi domini sint, suo iure priuabũtur.

Dat. 3. Idus Decembr. Dom.

Si is qui de seruitute proclamat in libertatem, moriatur lite pẽdente finitur causa & praet possessor qui se dominum defendit, experiri cõtra eũ qui sibi uendidit, ut uel doceat seruum uendidisse, uel eo non docente, quasi defuncta persona libera fuerit pronunciata, euictionem seruat. Salicetus.

II. Idem A. Ioanni praefecto

Expeditam antea quæstionem, in præsenti autem ex nostra lege quam de assertione tollenda posuimus, in quandã difficultatem incidere periclitantẽ compendioso remedio fulciendam esse censemus. Cũ etenim per assertores super libertate iudicium agitabatur, si in medio, assertore litem agente, assertus ab hac luce fuerat subtractus, necessitas imponebatur nihilominus assertori litẽ implere, vt emptor si victus erat, & pro libertate fuerat pronunciatum habeat regressum aduersus venditorem, vt ei qua si liberæ personæ vẽditor reddat id quod emptionali instrumento continebatur, vel natura contractus exigebat.

In præsenti autem, quia assertorum vana nomina reiecta sunt: si psona pro cuius conditione lis agitur, mortua fuerit: quẽadmodum iudicium potest adimpleri, vna tantũ persona in iudiciũ veniẽte? Sancimus itaque in psenti casu licentiam esse emptori aduersus suum auctorem venire, quatenus vel ostendat venditor seruum se vendidisse, vel si non potuerit, quasi libera persona vendita, euictionis periculum ad eum reuertatur.

TITVLVS XVIII.

QVIBVS AD LIBER[TATEM PROCLAMARE NON LICET.]

Si passus se uendi precium non participauit, et in libertatem proclamare licet. nõ sic si participauit, quia tunc ei non licet: siue tunc erat ingenuus, siue libertas ei pure debeatur. h. d. Vel breuius. Si uenditus non est precium participatus, in libertatem se proclamat: alias secus Salic.

I. [Idem A. ...]

Dispar causa est eius qui dissimulata conditione sua distrahi se passus est, & eius qui precium participatus est. nam superiori

Glossa:

mini u. casu, vt. ff. de ordine cogni. l. si.

a Obnoxij erunt.] ita nota nouum modum adimendæ libertatis. & sic est contra. ff. de libe. cau. l. diui. Solu. hęc corrigit illam. Vel ibi non fuit absens per annum. Item no. absente parte finiri causam, vt. ff. ii. i. l. iuxta.

b Accusationem.] id est actionem.

c Accusauerint.] i. conuenerint super eodem persistendo scilicet in causa, ut ff. rem ra habe. l. am plius nõ peti, & de bo. lib. l. qui cu maior. & accusasse, & l. in seruituté, & no. nouum genus quærendæ libertatis. sic ff. de iur. iudi. om. iudic. l. in criminalis.

d Præstiterit.] quod est si non venit ad primum iudicem, nec ei obtemperabat.

e Expeditã] Per l. superiorem. duo vitia quæ olim consueuerant esse in vsu, sub lata sunt: sed uidetur si assertor locũ non haberet hodie, quod contingeret quædam absurditas. s. quod si quis liberũ hominé bona fide ut seruũ comparasset, & ille de possessione seruitutis in libertaté proclamasset, & pendente iudicio decederet: nõ haberet contra uenditorem regressum pro emptore: quod olim non erat: quia assertor causam liberalem ad finem perduxit: & si pronunciaretur pro libertate, habebat emptor contra uenditorem regressum. hodie uero ostenderet uenditor se seruum non hominẽ liberũ uendidisse: quod si ostendere non posset, quasi libera persona uẽdita, habeat emptor contra uenditorem regressum nomine euictionis.

f Expeditam quæstionem.] accipe ex nostra. l. s. s. l. proxi. uel lege recte. nã ante legem nostrã superiorem erat expeditum.

g In pręsenti.] s. tẽpore.

h Incidere.] i. ut incidat coacta, uel adde, uisum est. Vel subaudi, inuenidus. s. qstionẽ, seu legẽ solutẽ qstionẽ.

i In medio.] s. litis.

k Assertus.] i. ille de cuius statu agitur.

l Emptor.] s. hominis de cuius statu quæritur.

m Venire.] immo uidetur quòd non: quia nemo est euictus, sed fatu humanæ sortis, ut ff. de euictio. l. si seruus, & ff. de euict. l. si tibi, quæ sunt contra. Sed ibi ante litem contestatã decessit, ut ff. iudi. sol. l. si seruus. Item quomodo agitur de euictione, & non est euictus p sententiam, ut. ff. de rei uendica. l. vtiq;. quæ est cõtra? Solu. ibi de dominio agebatur: hic erat causa liberalis. vnde hic mortuo seruo non remanent tres personæ, quæ sunt necessariæ in iudicio: ibi remanent.

n Seruum] suum, uel alienum. nam & si alienus esset, quia tamen emptor habet uacuam possessionẽ, nec ei quasi de alieno seruo uendito mota est cõtrouersia, immo quasi de libero uendito, non ageret de euictione. Azo. & facit supra ti. i. l. principaliter. i.

o Ad eum.] scilicet uenditorem.

QVIBVS AD [LIBERTATEM PROCLAMARE NON LICET.] Continuatio.

Explicuimus de proclamantibus in libertatem: sed quoniam quidam prohibentur in eã proclamare: videamus qui sint illi. Postea de causis de rebus eorum qui non prohibẽtur proclamare. Azo.

a Dispar.] [C. A. S.] Si liberũ hominẽ vt seruum vendidisti, & cum apud emptorem esset, in libertatẽ de pos. seruitutis proclamare voluit: an potuit? Distingue: aut participatus est preciũ: aut nõ. si nõ: proclamare potuit. si sic: nõ. idem est in eo cui p fideicom. relicta est libertas danda ab hærede Vitia.

b Passus est.] non participando precium, & non interuenientibus his quæ debent interuenire.

Non

† Cõcor. gl. in c. si. sup verbo, super vno, extra de rescrip.

* Sancimus.

quidem non denegatur [a] libertatis defensio: posteriori aũt, & si ciuis Romanus sit, [b] & participatus est precium, [c] libertas denegatur. Eandemque [d] & in eo distinctionem adhibendam, cui fideicommissaria libertas debetur, meritissimi iuris auctores responderunt PP. Kalen. Maii, Gordiano A. & Auiola Conss.

Familia latronum efficitur capientis, si hoc dictat decretum principis, vel fisci statutũ h. d. Vel sic: Serui effecti propter delictum insigne, non possunt in libertatem proclamare. Sa.

II. Impp. Dioclet. & Maximia. A A. & CC. Melanx.

DE latronum familia descendentibus, ex largitione principali vel auctoritate fiscali seruis factis, [e] retro principes libertatem denegari decreuerunt.

Si prouocans se in libertatem, fatetur de rebus apud eum consistentibus aliquas esse eius qui se dominum dicit, statim ei debent restitui. Si uero neget, in tuto debẽt collocari apud sequestrum: & si pro libertate postea fuerit pronunciatum, peculium quod ei vt seruo fuerat concessum, debet domino restitui: & de eo & eius iuribus bona ratio redditur alia vero, ex testamento vel donatione quæsita, libero pronunciato debent assignari: à sequestro tamen prædicto liberatur cautionem idoneam præstando Sal.

III. Imp. Constantinus A. ad Maximum P. P. †

SI quis in libertatem [f] poclamauerit, id quod apud se esse eius qui se dominum dicit, profitebitur, quoniam non de eo dubitatur, reddi ac referri * iudex protinus pronũciabit.

Quod vero petitur si fuerit negatione dubiũ, [g] per cautionem [h] conseruabitur, ac petitio differetur, vt si fuerit approbata libertas (quoniam & ipsis [i] qui his [k] rem commiserunt, medendum est) gestarum rerum ab eodem ratio, [l] atque omne quod debetur, reposcatur: ut seruitute depulsa, [m] qui pro domino quondam fuerat, habeat quod ut seruo dñii iure largitus est, & q̃ ex earũ rerũ q̃stu ac fructibus congregata sunt, & q̃ de furtiuis [n] compendiis obscurè capta ac parata sunt: cum liberum [o] esse non oporteat, quod apud seruum dominus peculii nomine collocauerat. Ea vero quę testamento [p] vel donatione quæsita sunt, aut quæ ex earum rerum emolumentis empta cõfectaque sunt, eidem ingenuo deputentur. quæ tamen vniuersa exacto [q] * libertatis iudicio, quaten' à supradictis [r] rebus discernuntur, in sequestro [s] † esse oportet,

Emptor qui emit bona fide liberũ patiẽtem se vẽdi, duas habet actiones.

a Non denegatur.] consulitur tamen bonæ fidei emptori per duas actiones in factum. Vna contra venditum, qui dolosè passus est, ut teneatur ad precium, & etiam ad accessiones eius, & ad damna quæ intulit emptori dolo vel culpa in suis vel alienis rebus, quæ erant suo periculo: & in duplum hæc omnia restituit. Aliter consulitur ei contra eum qui sciens vendidit vt teneatur in duplum precii, & accessionum, non aliorum damnorum: nec vnus liberatur per alium: & est hęc actio annalis, ut ff. de lib. causa l. rectissime. vsque ad. l. si vsumfructum.

b Romanus sit] iure gẽtium inspecto, vel naturali. de iure enim ciuili seruus est, ut instit. de iure perso. §. penul. Vel dic ante vẽditionẽ.

c Precium] & alia interuenerunt quæ sunt necessaria, ut diximus. s. de lib. cau. l. non ideo. & ad hoc. ff. de lib. cau. l. cum pacto, & ff. eo. l. 1. & hoc nisi precium sui reddat spõte suscipienti, vel secundum alios suffi cit si offerat, ut ff. si liber. ingenu. esse dicatur. l. 2.

* Gordianus.
* Melliana.

d Eandemque.] id est, quod dictum est de eo qui iam liber est, intelligitur & de eo qui nondum quidem est liber, sed omnimodo liberandus. Item hoc si pure erat liberandus. si autem sub conditione, indistinctè adueniẽte cõditione proclamat in libertatẽ, ut ff. eo l. Licinius.

DE latronum.] CASVS. Quidam erant qui dicebantur de genere latronum, propter quorum perfidiam concessit imperator vel procurator fisci, ut si quis aliquem de familia latronũ caperet, dominus eius fieret, an sic captus in seruitutẽ redactus possit in libertatem proclamare, quæritur? Dicitur q̃ non nec forte manumitti. Azo.

† Ex Codice Theodosiano. li. 4. tit. 8. l. 2. Contius.
† In Cod. Theod. & meo manuscripto est. PV.

e Seruis factis.] puta propter insignẽ quorundam latronum perfidiam cõcessit imperator vel procurator fisci, ut quicunque aliquem de familia latronum caperet, dominus esset capti.

SI quis.] CASVS. Si de possessione seruitutis quis in libertatem proclamauerit, & res eius qui dicitur dominus, tenuerit: aut confitetur res esse domini, aut diffitetẽ. Primo casu domino reddãt stati. secũdo casu penes eum remaneãt, præstita ab eo satisdatione de his restituendis cũ fructibus & accessionibus, si apparuerit eas domini esse: & de his restituendis quæ subtraxit: his quæ ad eũ titulo legati vel donationis peruenerunt, penes eũ pronunciatum ingenuum remanentibus. hoc in prima & secunda. ita scilicet, vt finita liberali causa, res de quibus erat controuersia, quas proclamans ad libertatẽ, negabat ad dominum pertinere, & apud sequestrũ deponatur, & ei qui melius ius habuerit, reddantur & hoc in tertia. Via.

f Si quis in libertatem.] cum sit in quasi seruitutis possessione.

* susceri.

g Dubium.] quia negãtur res domini. Et no. per negationem rem fieri dubiam. s. sic. j. de acquir. poss. l. nemo, & s. de fi. instru. l. plures. & ff. de trãsac. l. 1. & ff de colla. bo. l. 1. §. sed cũ possint, & insti. de interdi. §. cõmodũ. Et arg. ff. de pe. her. l. si debitor.

Dubia fit res per negationẽ.

ADDITIO Limita primo hoc quod glo. dicit. per negationẽ rem fieri dubiam nisi præsumptio esset contra negãtem. ita dicit Bal. in l. tale pactum. §. qui prouocauit, in fi. ff. de de pact. per l. si vero §. qui pro rei. ff. qui satisda. cog. Secundo limita, nisi facta negatione appareat euidens probatio in contrarium, ut no. in glo. i l. post rem. ff. de transac. & Inn. i ca. fi. extra de cuba. cle. & muli. vbi omnino vide.

i Cõcor. gl. 1. in c. veniẽs, de renuncia.

h Per cautionem.] quam præstat ille q prouocat in libertatem, cum fideiussore, vt j. ti. 1. l. finali.

* dilato.

i Quoniam & ipsis.] s. dominis.

k Qui his.] scilicet seruis. & est hic uersus interpositio vsque ibi, gestarum.

† Hunc casum sequestrandi ponit etiam gl. 1. in c. 2. extra de seque. poss.

l Ratio.] in qua venit culpa lata, non leuis, ut ff. de acquir. rerum do l. homo liber. §. 1.

m Depulsa.] s. seruitutis possessione.

n De furtiuis.] i. de his quę domino furatus est: quod Trebellianum uulgo dicimus.

o Liberum.] i. liberatum à petitione domini.

p Testamento.] alicui amicus sui, non cõtẽplatione possidentis: aliàs secus, ut ff. de uulga. substitu l. sed si plures. §. in atrogato, & de usufru. sed & si quid. Quid autem si ex opera? Resp. quærit bonæ fidei possessori: nisi post litem contestatam, ut ff. de rei uend l. præterea.

q Exacto] id est finito, & libero pronunciato.

r A supradictis rebus.] i. ab his quas ipse seruus domini esse profitetur.

s In sequestro.] ante iudiciũ vero finitũ non, si caueat, vt

vt supra tit. t. l. 1. §. super, & supra ead. l. §. 1. & est ratio quare sic in sequestro & etiam illa de quibus erat cautū: quia non sic modo contidit de eo.
a Ab vtroque.] id est domino & seruo.
b In medio.] puta apud sequestrum.
c Contendat.] finita causa liberali, & eo libero pronunciato, vt dixi ibi, exacto, &c. & ad hoc. ff. de libe cau. l. imperator, & j. tit. t. l. fi. & supra de inge. manu. l. 1. in fi.

A net quod sequitur, vt pronuncietur in principali causa de hæreditate, non de incidenti nisi per consequentiam. Alii dicunt semper agi secundario vel incidenter de libertate, & pricipaliter de hēre̅ditate & q̄d dicit, prius, &c. vt cognoscatur, non vt iudicetur. & quod subiicit, sed si: dicunt, id est quantur: secus si incidenter, & de hæreditate principaliter. Sal.

medio suæ col.

vt his ab vtroque [a] deductis atq; in medio [b] collocatis, ad eorū ꝓprietatē vterq; cōtēdat. [c] Dat. XV. Kal. Mar. Thessalonicæ, Seuero & Rufino Conss.

DE ORDINE cognitionum.

Continuatio.

Quia cum quæstionesstatus cōcurrit quādoq; alia quæstio: ideo de ordine earum dicit. Vel sic: De liberali causa qualiter agatur, supra plene dictū est: sed quia liberalem quæstionem cum aliis sæpe contingit moueri, & quæritur de qua prius sit cognoscendum vel pronunciandum, ideo ponit de ordine cognitionum, scilicet liberalium tantum. Azo.

TITVLVS XIX.

DE ORDINE COGNITIONUM.

Pendente lite super statu, non potest dictus seruus de crimine suum accusare aduersarium. Sal.

I. Imp. Alexand. A. Vitalio

Cum & ipse cōfessus es, status te cō trouersiam pati: [d] qua ratione [e] postulas, priusquā de conditione [f] cōstaret tua, accusandi tibi tribui potestatē contra eum qui te seruum esse contendit? [g] Cum igitur (sicut allegas) statu tui generis fretus es, iuxta ius ordinarium [h] præsidem pete, qui cognita prius liberali causa, ex euentu iudicij, [i] quid de crimine statuere debeat, non dubitabit. PP. Id. 4 Maximo. xj. & Aeliano Conss.

Principalis præualet consequenter & incidenti in pronunciando. h. d. Vel sic magis ad literam: De libertate prius quàm de hæreditate cognoscitur, si de ea principaliter quæratur: secus si incidenter, & de hæreditate principaliter. Sal.

II. Idem A. Gallo.

Si de hæreditate [k] & libertate [l] controuersia est, prius agi causa libertatis debet. sed si de hæreditate agetur, [m] ordinanda prius quidem est causa libertatis. sed sufficit ei q libertate vtitur, ad victoriam, de hæreditate s̄m eū esse pronunciatum. [n]

B

Quando pœna delicti dependet à statu, quæstio status est prius determinanda. Bal.

III. Idem A. Valerio. *

Si crimen [o] aliquod inferatur ei quam ingenuam [p] esse dicis: [q] antè liberalis causa suo ordine agi debet, cognitionē suā præside præbente: qm̄ necesse est antè sciri, si delictum probatum fuerit, vtrum vt in liberam & ingenuā, an vt in ancillā cōstitui [r] oporteat iudiciū.

C

Quæstio status mota impedit accusationem inchoari & iam inchoatam terminari, donec de statu sit cognitum. h. d. Sal. Vel sic: Si sit quæstio de statu accusati, prius de statu debet cognosci quam super crimine pronunciari: quia aliter punuuntur serui, aliter liberi. Sal.

IIII. Imp. Gordianus A. Menedemo.

Si status [s] controuersiā pateris, lite prius libe-

uis. & q̄d dicit, causa libertatis: dic opposita in modum exceptionis.
l Libertate] in modum replicationis.
m Agetur.] scilicet principaliter.
n Pronunciatum.] vt scilicet si postea suscitetur causa liberalis, habeat locum exceptio rei iudicatæ: eo quod agens venit cōtra id quod in sententia iudicis continetur, ut ff. de excep. rei iudica. l. si quis cum totum, & l. cum quæritur. Sed videtur non sufficere, ut ff. de lib. agno. l. si quis à liberis §. si vel parens, & §. solent, & ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. pen. quæ sunt contra. in quibus dicitur quòd lata sententia in alimentis, non præiudicat in filiatione: nisi & de ea pronuncietur. Sol. possunt deberi alimenta etsi nō est filius: vt si pater cōtē p̄sit Sen. con Plautianum, vt ff. de lib. agn. l. 1. §. idem Iulianus. sed non pōt esse hæres, quin sit liber, vt institu. qui ma. non possunt. §. ideq; iuris. Vel melius distingue: an de incidenti plene cognoscatur, vt tunc præiudicet. nam si pronuncietur de principali pro actore, etiam de incidenti pro eo sententiatum videtur: vt infra de fal. l. vbi. sed vbi summatim: tunc non præiudicet, ut in contrariis, vt arg ff. de re iudi. l. à diuo. §. si super rebus, & quæ hic desunt, dixi supra de ordi. iudi. l. 1.

Valeriano.

Sententia super alimentis lata, an præiudicet in filiatione.

+ Concor. 8. q̄st. 11. § item si quis stat*.

Casum ponit.

Cum & ipse cō. d Pati.] dicep dicebā te seruum & prouoco ad seruitutem: tu volebas me cōuenire, id est accusare: & sic vtraque quæstio est principalis: & sic nō fieiet, ad ea q̄ notaui m' j. de ord. iudi. l. j.
e Qua ratione] no. quod quæstio status ciuilis est.
f Cōditione] cōtra ff. de ord. cog. l. qm̄
g Contēdit.] quasi dicat, nulla ē ratio: vt & j ad legem Iuliam de adult. l. quoniam Alexandrum.
h Ordinarium.] quo dicitur quæ quæstiones debeant alias præcedere
i Iudicii.] vt j. eo. l. si status. & hæc vera, nisi sit tale crimen ex quo me vis accusare, quo etiam serui accusant, vt ff. de iudi. l. vix.

Si de hæreditate.] CASVS. Decessit quis. Stichus hęreditatem eius petit, & libertatem? quæ causa cui præferatur, quæritur? Respon. quòd liberalis: & ea finita, agetur petitione hæreditatis. & hoc in prima. Si verò petat hæreditatem, & in modum exceptionis obiiciatur quòd sit seruus: cognoscetur prius super liberali causa, sed super p incipali pronunciabitur: quia si pronuncietur hæres, per consequens pronunciabitur liber.

k Si de hæreditate.] de vtroq; principaliter agebatur. Nā petebat quidam hæreditatem, & libertatem, quia se liberū dicebat prius agitur & finitur causa liberalis: nisi ex testamento pendeat libertas. nam tunc præcedit quæstio testamenti, ut ff. de peti. hæt. l. si quis libertatem. Si verò de libertate ageretur in modum exceptionis, obti

D

o Si crimen.] Titius accusat Arethusam de homicidio. Seius dicit eam ancillam: pręcedit quæstio Seii. Vel Titius accusat eam, & etiam seruā dicit: sed Seius defendit eam vt ingenuam: & hic prius præcedit causa, liberalis: quia si erat serua, ex eodem etiam crimine grauius punietur quàm si esset libera, ut ff. de pœn. l. capitalium. §. fi. & de incen. rui nauf. l. Pedius, & ff. si ex noxa. causa aga. l. si seruum.
p Ingenuam.] à duobus conueniebatur: ab vno super criminibus, ab alio super causa status.
q Dicis.] contra aliquem qui dicit eam ancillam suam.
r Constitui] id est pronunciari.

Si status] CASVS Titius petebat à me fundū: petii eum de possessione libertatis in seruitutē: prius agetur liberalis causa, vt si pronunciatur liber, agere possit

rat vendi. pro fundo. si non, non possit. & hoc in A prima. Si uero me accuset, & in modum except. dicã nõ seruum proprium, sed alienũ, cessat liberalis causa: quia de libertate non contenditur, sed ut deducatur accusatio in iudicium: & si apparet iudici quòd talis sit causa quę per seruum agi possit, lis suo Marte currat, & ad finem perducatur. & hoc in secunda.

a Agere.] super aliqua lite.

b Elidat.] id est repellat.

c Cessat.] nõ enim de libertate vel ingenuitate cõtendit, ut dixi s. de libe. cau sa. l. iuxta.

d Causæ.] s. criminalis quæ fit de exceptuatis: uel dic libertatis incidentis.

e Induci.] scilicet in iudicium, & incipiet terminari. Nã quędã sunt causæ quas etiam serui agere possunt, ut ff. de iudi. l. vix. aliàs aliter ponitur iuduci, ut ff. de iudi. l. & post. §. 1. Vel hic etiam potest ita poni, ut ibi, & ff de his quæ in testa: ũ. delen. l. 1. circa prin.

Serui quãdoq; possunt agere.

rali terminata, si pro te fuerit pronunciatum, agere [a] etiam aduersus eum qui se dominum tuum esse contendit, non prohiberis. quod si ideo te ab accusatione elidat, [b] quasi seruum nõ proprium, sed alienum: liberale quidem iudicium cessat: [c] causæ [d] autẽ examinatio apud eum qui iu- B dicat, ostendet, vtrumne accusatio induci [e] debeat propter statum personæ, an euanescat. Dat. X. Kale. Decẽbr. Gord. A. & Auiola Conss.

Patiens quæstionẽ status, non põt interim petere debi ũ a debi ore: quia incertum est utrum, etere sibi pertineat, an aduersario Bal. Vel sic: Quæstio vel exceptio status impedit eũ de cuius statu quæritur, actiones mouere vel exercere prius quam de statu fuerit cognitum Sal.

V. Impp. Diocle. & Maxim...

C Vm status quæstionẽ [f] tibi moueri, & te debita [g] velle petere [h] commemores: ordinarium est, prius solennibus interpositis (si hoc iuris admiserit ratio [i]) causam liberalẽ apud præsidẽ prouinciæ decidi: vt si liber fueris, vel seruus non esse [k] pronunciatus: tunc tibi iure debita restitui iubeat: cũ hoc incerto, vtrumne tibi libero constituto, [l] an D domino tuo (si seruum te sententia declarauerit) debeatur, ad solutionem debitorem tuum vrgeri non oporteat. S. prid. Kal. Maii. Beraci, AA Conss.

De rebus raptis ab his quos seruos tuos contendis, non prius quæritur quam causa seruitutis & libertatis decisa fuerit. Sa.

C Vm status.] ... Stichus habens debitorem, debitum suum volebat petere, Titius dicebat seruum esse: prius agetur causa liberalis, & terminabitur, & eo pronunciato seruo, non petat, sed dominus. & ita differetur debiti petitio in tempus sententiæ latæ in liberali causa.

Alphęo.

f Tibi moueri.] à Titio.

g Debita.] quia quędam sunt crimina in quibus seruus bene habet personam standi in iudicio.

h Petere.] ab his quibus mutuam dedisti pecuniam.

i Admiserit ratio.] nõ admittit hoc ratio iuris, veluti si persona sit talis, de cuius statu quæri non possit, puta impubes, nec eius interest modo, idest ante pubertatẽ agi, ut ff. de Car. ed. l. 3. §. causę & ff de libe. causa. l. diui, in princip. Vel quia non sit cõpetens iudex, ut possit pronunciare de libertate: puta quia est pedaneus, ut supra de peda. iu. l. 2.

Impuberi nõ potest moueri quæstio stat⁹.

k Non esse.] quod quandoque fit, ut ff. de proba. l. circa.

l Libero constituto.] i. pronunciato.

S I res.] ... Quidam quem dicebas seruum tuum, ille contrario in libertatem proclamauit: res tuas rapuit, vel amouit. prius terminanda est causa liberalis ut si pronũciatus fuerit liber, accusare eum possis: si seruus, euanescat accusatio vi bo. rap. & eum verberibus subiicias.

VI. ...

S I res tuas raptas vel amotas [m] esse dicis ab his quos seruos tuos esse contendis, hique in libertatẽ proclamauerint: causa liberalis prius aduersus eos, & tunc [n] damni B dati, rerumque amotarum lis apud præsidem prouinciæ contestanda est: vt si quidem liberi vel serui non esse pronũcientur, [o] tunc demum damni dati, & amotarum rerum procedere possit adhibita probatione condemnatio. Si vero secus, [p] quæstio rerum amotarũ euanescat. Dat. III. Idus Ianu. Sirmii. AA Conss.

Si possessorium rei recuperandæ & petitorium super libertate simul intententur ab eodem, petitorium prius deciditur, & ex eius euentu ad possessorium reuertitur. Sin autem possessorium ab uno, & petitorium super seruitute ab aduersario intentetur: possessoriũ prius terminatur, & postea ad petitorium transitur. Sals.

C

VII. ... Constantinus A. ad ...

S I quando negotium status fuerit exortum: si quidem ab eius parte qui dicitur seruus, aliquid dicatur dominus abripuisse: [q] pri⁹ considerari placet, vtrum D de possessione seruitutis in libertatem reclamandum putet, an verò ex possessione libertatis in seruitutem vocetur. At si eũ de obsequiis [r] seruilibus libertatem constiterit flagitare: ante decidi status conuenit causam, atque

m Amotas.] large ponitur hic hoc verbum.

n Et tunc.] s. lite cõtestata in causa lib. ut ff. de lib. cau. l. ordinata.

o Pronuncientur.] s. in causa liberali.

p Secus.] id est seruus si pnuncient serui. nam dominus tunc corriges eos, vt supra an seruus ex facto suo. l. si. & ff. de sus. l. serui & filii.

S I quando.] ... Bona Stichi quem seruũ tuũ dicebas, rapuisti. vult agere aduersus te vi bo. raptorum. tu dicis eum seruum tuum esse, & e contrario ille se asserit liberum: quid iuris sit? Respon. quòd agetur causa liberalis, & tunc quæretur de bonis cum distinctione hac, aut Stichus proclamat de possess. seruitutis in libertatem, aut e cõtrario petitus est de possessione libertatis in seruitutem. primo casu non restituentur sibi bona. secundò casu restituentur, præstita ab eo fideiussione de restituendis si pronũcietur seruus. si fideiuss. dare non possit, deponentur apud sequestrum, & hoc in prima & secunda. Pendente vero iudicio interim aletur de his bonis in ea quantitate quam declarabit iudex, & hoc in tertia. Si vero status quæstione nulla ei mota, egerit Stichus vi bonorum rap. contra aliquem extraneum, & extraneus succubuerit, & ne satisfiat executioni rei iudi. ei controuersiam moueris: sine satisdatione restituet res, causa liberali suo Marte currente. & hoc in quarta.

q Abripuisse.] quia dominus rapuit seruo.

r Obsequiis.] id est si ex possessione seruitutis proclamet

met in libertatem.
a Direptorum.] etiam post litem contestatam in petitorio, non solum ante ut hic innuit statim, & § cu aût.
b Exegerit.] id est si liber pronunciatus fuerit.
c Vocatur.] ex possessione libertatis.
d In eum.] id est vsque in eum diem.
e Non poterit.] si aliúde non poterit habere alimenta.
f Litis sumptus.] Nota argu. pro subdito, vt si agat contra prælatum, debet interim habere expensas ab ecclesia, vt s. de Carbo.edic. l.2.& ff.de iure delib.l filius, & de libe.agno. l. si neget, & de inoffi. testamen.l. si instituta, §.penult.& extra de accusa. ca. ex parte, ff. de petit. hæredi.l. hæres furiosi. & qđ nota. s. de alimen. pupil præstand. l.1. & ff de iniur. l. lex Cornelia, in fi. & facit ad hanc, l. supra titu. 1.l. fina. & supra tit. 2.l. 1.§. super, & de libe. cau. l.si tibi seruitutis.

Expensas habeat ab ecclesia subditus agens contra prælatum.

ita præberi direptorum [a] negotiorum (si res exegerit [b]) audiẽtiam. Quòd si ei qui ad seruitutem vocatur, [c] quicquam direptũ esse memoretur: vniuersa quæ constiterit ablata, ita demum reddi conuenit ei qui seruus esse cõtenditur, si modò saluam rem futuram per idoneos fideiussores promiserit. Nam si tales dare non potuerit, tunc ea conuenit, de quibus in iudicio tractabitur, sequestrari in eum [d] diem in quo controuersia sopiatur: ita vt ex iisdem (si aliqua alia facultas esse non poterit [e]) tantum litis sumptus [f] & alimoniæ homini subministretur, quantum moderato iudicis arbitrio fuerit æstimatum.

g Cum autem necdum lite de statu mota, res ab aliquo direptæ sint, & sentẽtia de restituenda possessione rerum lata, ille ne huic sententiæ satisfieret, de statu controuersiã mouit: necessitatem habebit & sine satisdatione easdẽ res reddere, & tunc causã liberalem secundum iuris ordinem exercere.

TITVLVS XX.

DE COLLVSIONE DEtegenda.

DE COLLVSIO[NE]...

Cõtinuatio.

Quia dominus seruum, vel patronus libertum ingenuum fingit, & hoc facit colludendo in iudicio liberali, gratia forte alicuius honoris quærendi, promittit præmiũ detegenti huiusmodi collusionem, ut habeat in suum libertum vel seruum, illum cum quo est collusum: & dominus vel patronus ius suum amittat.

ADDITIO. *Aduertas quod hæc detectio facienda est intra quinquennium continuum post sententiam, ut ff. eo.l.2 in princi. quod intellige, si viuat qui ingenuus pronunciatus est: nam eo mortuo non licet amodo quærere de statu eius, etiam lite cœpta in vita eius, ut ff. ne de sta. defuncto.l. 1.§.sed interdum.*

Mendacium in substantiali causa vel principali motiuo priuilegij, vel rescripti reddit priuilegium nullum. Bald. Vel sic: Seruus colludendo cum domino, nõ efficitur ingenuus, nec ex rescripto ex falsa causa impetrato. Salic.

Cum seruum.] CASVS. Mulier consuetudinem habens cum seruo suo, dicebat eum liberi filio consentiente. interim suggessit principi, quod captus erat ab hostibus, & redemptus ab ea, & constitutione cuiusdam principis cauetur, quod captus & redemptus non amittit ingenuitatem: an fama pro Sathe faciente, & filij consensu interueniente, & principis rescripto fiat liber, quæritur? Dicitur quod non.
g Falsæ captiuitatis.] hęc asseuerauit principi quod captus fuisset ab hostibus, & redemptus, cum nec etiam de vrbe exisset, nec etiã de camera dominæ, & ideo imperator rescripsit eum ingenuum esse: quod rescriptum non tenet: quia falsa suggestione fuit impetratum, secundũ Ioan.
h Dedisse.] dare.n. potuisset nõdũ accusata, ut inst. de hę redi. insti. §. est aũt.
i Emissum.] diuus enim Pius rescripsit, captum ab hostibus, & redemptum, ingenuitatem non amittere, & facit s. de mulie. quæ seruis pro.l.1.
k Consensus.] quia & in fili credẽs matri quandoque credidisti eum ingenuũ, qui erroneus consensus nõ nocet, vt ff. de iurisdi. om. iudi. l. si per errorem, & s. de ius. & fac. igno. l. cum testamentum, & de testam. mili. l. ex his.

Cõsensus erroneus nõ nocet.

l Libertinæ.] CASVS. Habebam libertum, prouocauit in ingenuitatẽ, dedit mihi decẽ, vt paterer superari, & cum probare potui quod libertus meus erat, non probaui, sed succubui: quid iuris sit, quæritur? Dicitur quod amittam ius quod habebam in ipso, & detegenti collusionem istam, ius patronatus acquiritur, quia hoc cauetur senatusconsul. ne pacicendo quis possit statum suum mutare, & ad hoc est s. de inge. manumis.
m Pactis.] vt s. de inge. manu. l. ingenui.
n Pœna.] amissio iuris liberti.
o Præmio.] quia acquirit sibi ius patronatus, vt ff. eo. l. si libertinus.

† alias, Noniano. alias Iuniano.

I. Impp. Diocletianus & Maxi[mianus] ... CC.] Theodoro

Cum seruum matris tuæ & stupro violasse dominam suam, & turpis cõiunctionis maculam, excogitandæ ingenuitatis collusione, ac falsæ captiuitatis [g] velamento, apud competentem iudicẽ obtegere voluisse proponas, nec libertatẽ ei matrẽ tuam dedisse, [h] sed in solã ingenuitatẽ eũ nudæ volũtatis mẽdacio perducere nisam asseueres: seruum esse palam est: quando etiam diui Pij rescriptũ super captiuitate emissum, [i] quam non intercessisse significas, ingenuum fecisse non videatur, nec asseueratio consensus [k] tui ingenuitatis ius tribuere potuerit.

Per pactum libertinus non efficitur ingenuus: et detegens collusionem efficitur eius patronus. Salic.

II. Idem ... & CC. Milesio.

Libertinæ [l] conditionis constitutis, priuatis pactis [m] immutare statum suum non licere, Numiano † senatusconsulto, contra collusorem pœna [n] statuta, præmioque [o] detegenti promisso, manifestè declaratur. Dat. V. Kal. Decemb. CC. Conss.

TITVLVS XXI.

NE DE STATV DEFVNCTORVM post quinquennium quæratur.

NE DE STATV defunctorum post ...

Hucusque dixit de statu, sed quia statũ tã viui quam defuncti tuetur præscriptio: ideo de hac incipit. & nota quòd de ipsius statu defuncti principaliter etiam ante quinquennium agi non potest, ut supra de libe. causa. l. principaliter. Sed propter posteros & peculium quæritur etiam de statu defunctorum intra quinquennium.

a Quæratur.] ad malum: sed ad bonum, ut scilicet fit liber perpetuò quæritur, vt ff. eo. l. et. § fin. & l. pen.

Hoc SC. cautũ erat l. vlt. s. e. Continuatio.

Defuncti status etiã ante quinquenniũ quæri nõ debet. Casum pone.

a Ditus.] Stichus degens vt liber, manumisit cõseruam suã Domitiam, elapso quinquennio post mortem Stichi, decessit, & hæc manumissa instituit sibi hæredem, contra quem agit nunc ad peculium dominus Stichi & Domitiæ: hæres excipit eam fuisse liberam, sed dominus replicat ꝙ Stichus etiam erat seruus, qui manumisit eam, vnde libertatem ei dare non potuit, sed hæres duplicat ꝙ quinque anni elapsi sũt post mortẽ Stichi. vnde etiam de manumissa ab eo quæri non potest. Nam de statu etiam modo mortui, vel etiã viui, quæri non potest, sed tractari etiã oportet d statu mortui, ante quintum annum, ut hic & j. l. proxi. & ff. eo. l. 1. 2. 3. & 4.

b Patronum.] Stichum.

c Manumissoris.] ideo ꝙ dicatur seruus. nam non debet hoc quæri.

S I is.] CASVS. Ancilla stans vt libera, in libertate decessit, & filiũ hæredem suũ instituit: lapsum est quinquẽnium à tẽpore mortis suæ: decessit filius hærede Titio instituto, mouet quæstionẽ dominus de bonis filij, quia dicebat eum fuisse natũ ex ancilla sua. excipit hęres pręscriptionem quinquẽnij opponendo, quæ currit à tempore mortis matris: quid iuris sit, quæritur? Dicitur quòd locum habeat præscriptio, nec de statu filij quęrendũ est, & per consequẽs nec de bonis, & hęc vera sunt, si mulier sine interpellatione in libertate stetit, & decessit.

a tractaretur. al. retractetur.

d Si is.] Stichus.

e Motæ.] de bonis.

f De statu.] scilicet Stichi.

Præscriptio quæ tuetur auctorem, eius successorem tuetur. Bald. Vel sic: Si de statu manumissoris defuncti non potest quæri, nec etiam de statu ab eo manumissi. Salic.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Niconi.

Ditus [a] Cõpetens iudex causam præscriptiõis examinabit: & si Domitiæ patronum [b] qui [vt] ciuis Romanus vsque in diem mortis vixit, annos quinque antequam lis bonorum mulieris inchoaretur, vita decessisse constiterit: libertæ status ex psona manumissoris [c] non retractabitur.

B

Si de statu matris defunctæ non potest quæri post lapsum quinquennium, nec etiam filij. Salic.

II. Iidem AA. & CC. Maximo.

S I is [d] qui te hæredẽ fecit, propter matris conditionem seruus dicit, & mater ante quinque annos litis motæ [e] vita decessit, præscriptioni locus erit: cùm quæri de statu [f] non possit, nisi de conditione matris tractetur. hoc ita, si quandiu vixit, sine interpellatione vt ciuis Romana egit. [g] P. Dat. S. Antonino. A. II. & Geta Cæsare. II. Conss.

Quæstio status mota in vita alicuius, durat post eius mortẽ: vt sciatur quem habeat successorem. Salic.

III. Imp. Alexander Augustus Olympiadi.

Q Vãuis defunctus sit maritus quondam tuus, [h] cui status

Præscriptioni ingenuitatis tria dant causam.

g Egit.] tria sunt quæ dant causam præscriptioni, scilicet ut defunctus sit, & quinquẽnium præterierit à morte manumissoris, & ꝙ ingenuus vixit tempore mortis vt s. l. proxi.

Q Vamuis.] CASVS. Si seruus tuus degens ut liber decessit hærede instituto, nec à tpe mortis eius lapsum est quinquenniũ: an de bonis eius & statu

A mouere possis quæstionem, quæritur? Respon. quòd sic. intra enim quinquennium durat prædicta quęstio, & quòd debeatur peculium, cognoscet de status quæstione iudicaturus.

h Tuus.] ie hærede relicta.

quęstio inferebatur: [i] cã tamen etiam post obitum eius propter emolumentum successionis durat, [k] eamque apud eum qui de hæreditate vel singulis rebus iudicaturus est, decidi oportet.

Qui vt ciuis Romanus vixit post quinquennium, eius successio non potest in dubium reuocari: secus si non sit quinquennium lapsum. Bal. Vel sic: Si intra quinquennium a morte defuncti numerandum de statu eius sit quæsitum: & de peculio eius & de manumissis ab eo potest quæri. Salic.

IIII. Idem August. Martiano.

S I is [l] quem seruum tuum fuisse, & à fratre tuo manumissum, atq; hæredem scriptum esse ꝓponis, [post manumissionẽ] vt ciuis Romanus [m] vixit, nec intra quinquennium post mortem eius [n] status quęstionem mouere cœpisti: intelligis, neq; hæredibus ab eo scriptis, neq; his quos liberos esse voluit, controuersiã te cõtra formam senatusconsulti facere posse. Quòd si prius quàm id temporis spacium excederet, agere cœpisti: [o] & peculiũ eius more iudiciorum persequi, & cum manumissis ordinata lite, secundum formam edicti experiri non prohiberis. PP. V. Iun. Modesto & Probo Conss.

D

De emancipatione ingenui defuncti etiam post quinquennium potest quæri. Salic.

V. Imp. Gordianus A. Seneto.

Q Vod est constitutũ, post quinquẽnium

i Inferebatur.] se viuente vt liberto.

k Durat.] scilicet intra quinquennium. ad hoc j. si penden. appel. l. quamuis, & s. de libe. caus. l. principaliter. 2.

S I is.] CASVS. Duo fratres habebant seruum communem, vnus eum manumisit, & hæredem instituit: sm vetera iura accreuit fratri. stetit in libertate, & decessit hærede instituto, seruis qbusdã libertatibus relictis, lapsum est quinquenniũ à tempore mortis eius, vult frater mouere quæstionem de bonis eius, & statu hæredi scripto, & seruis libertate donatis. an possit, quęritur? Respon. ꝙ non potest, & hoc in prima. Si verò intra quinquẽniũ agere cœperit, peculiũ persequi poterit, & cum manumisis ab eo experiri, & hoc in secũda. Vel sic: Certum est ꝙ elapso quinquennio non est quærendum de statu defuncti, & hoc intelligitur cum quæritur de seruitute, vel an fuerit manumissus, nõ de emancipatione fuerit vel non fuerit rite facta, id est coram competenti iudice.

l Si is.] Stichus.

m Ciuis Roman'.] dictus Stichus.

n Eius.] s. Stichi.

o Cœpisti.] litem rite contestando: secus si non rite, vt j. e. l. pen. sed hac istãtia finita quoquo modo, non poterit agi vltra quinque annos, occasione interruptionis, ut ff. e. l. 2. §. fina.

Q Vod est.] CASVS. Filius in sacris patris constitutus, iterit vt homo sui iuris, decessit, hæredem instituit. & a tempore mortis suæ lapsum est quinquennium, vult pater vendicare bona filij ab hærede scripto: hæres excipit de lapsu quinquennij à tempore mortis: an prętextu quinquẽnij iã lapsi, pater excludatur, quæritur? Dicitur ꝙ nõ: quod enim est constitutum

totum de hoc quinquennio, non habet locum in eman cipatione, sed in seruitute. vnde quæritur an fuerit iuste emancipatus, vel non.
a Non posse.] ut ff. e. l. j. 1. respon. & ī. e l. prox.
b Pertinet.] vt ff. de Carb. edicto. l. decessit, sed contra ff. de adopt. l. post mortem: sed ibi à patre fuerat emancipatus, licet minus solenniter, hic ab alio: vel ibi steterat sic diu. & sic ibi erãt duo. s. factum suum, & temporis cursus, scilicet decennij, vt argu. j. de fun. pat. l. fin. Item not. hic non procedi de similibus ad similia. sed argumentum cõtra. ff. de legi. & senatuscon. l. non possunt.

de statu defunctorũ quæstionem incipere non posse, [a] ad speciem emancipationis, iure nec ne perfecta sit, minimè ptinet. [b]

An defunctus vixerit vt ingenuus, inspicitur tempus mortis eius: & sufficit probari quòd communi opinio sic se habuerit. Salic.

VI. Impp. Valerianus & Gallienus A A. Pol.

SI mater tua quasi ingenua communi opinione vixit, & quinquenniũ à die mortis eius excesit: potes rempublicam & pupillos, [c] si tibi status quęstionem mouere tentauerint, nota pręscriptione repellere.

¶ An autem pro ingenua in die [e] mortis egerit, in iudicio requiretur. Quòd si varietas [d] interueniat, posteriora tempora spectari conuenit. PP. VI. Idus Iun. Seculare & Donato Coss.

Etiam contra fiscum currit hæc præscriptio quinquennalis: & contestatio facta apud iudicem incompetentem, non interrumpit præscriptionem. hoc dicit Sal. notabiliter.

VII. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. [& CC.] Theodoro.

SI pater tuus velut ingenuus vixit, nec status controuersiam, quasi fisci seruus esset, apud pręsidem prouinciæ, qui super huiusmodi quæstionibus [e] iudicare solet, sed apud procuratorẽ rei priuatæ non competentem iudicem passus est, postq; eius mortem quinquennium effluxerit: status [f] tuus ex præscriptione, q̃ ex senatusconsulto emanat, protectus est.

Res quæ nullo titulo possidentur, non præscribuntur. Item status eius qui decessit in fuga & latitatione, nõ conualescit temporis cursu. Bald. Vel sic. Hæc præscriptio quinquennij nõ habet locum in repetitione peculij ꝑ sius serui qui decessit in fuga constitutus. Salic.

VIII. Iidem A A. Theodoræ.

REpetitio peculij rerum serui tui, si nullo iusto titulo intercedente corpora possideantur ab aliquo, nulla [g] temporis præscriptione mutilabitur. nec enim senatusconsultum quod super nõ retractandis defunctorũ statibus sancitum est, interuenit, si defunctus in fugam conuersus atque latitans [h] decessit. D. X. Kal. Decemb. Mediol. Diocl. & Maximia. A A. Conss.

TITVLVS XXII.

DE LONGI TEMPORIS præscriptione, quæ pro libertate, & non aduersus libertatem opponitur.

Moratus in libertate mala fide, non tuetur longi temporis præscriptione. Salic.

I. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Mittano.

MAla fide morato in libertate diu, [i] ꝓdesse non põt longi tẽporis præscriptio. [k] Vnde

S I mater.] CASVS. Mulier vtli bera stans, habens decem filios, hęredes instituit, & lapsum est quinquennium à morte eius. an pupillus vel fiscus petens bona pręscriptione quinquennij possit repelli, q̃ritur? Resp. ꝙ pot, & hoc in prima. Si verò aliquando stetit vt libera, aliquando vt ancilla: illud tẽpus quo decessit, inspiciendum est: qđ per duos testes probabitur, & sufficit: & si tunc stetit vt libera, lapso quinquẽnio de statu eius non quæretur, alioquin sic. & hoc in secunda.

Sia stit ut ingenua i diẽ mort.

c Pupillos.] currit ergo ꝑscriptio quinque annorum contra pupillos. & sic est cõtra, ī. in qui. cau. in integ. restitu. non est necessaria, l. fin. Solu. hæc corrigitur. Vel hic incępit contra prædecessorem pupilli, & finitur contra pupillum: sed restituetur, quod non placet, ut ff. e. l. non esse. Sed tu dic ꝙ hoc est speciale. Nã olim currebat, & non restituebatur: at l. contraria dicit de his quæ currebant, & etiam restituebantur.

Præscriptio quandoque currit contra pupillos.

d Quòd si varietas.] quia aliquando vt ancilla, & aliquando vt libera vixit. tempus enim vltimum inspicitur, 1 ut arg. ff. de acqui. possess. l. si quis autem, & de lege Aquilia. l. item Mela. §. sed & si.

1 Cõcor. e s. cũ gl. super verbo vltim. extra de cl pos. & propriè.

S I pater.] CASVS. Patri tuo coram non competenti iudice, puta priuato, à fisco de statu eius mouebatur quæstio: stetit vt liber, & decessit, & lapsum est quinquẽnium, an filio suo status moueri q̃stio possit, quæritur? Respon. ꝙ non, sed status eius præscriptione protectus est, vnde ad honores vt ingenuus, vel vt ingenuorum filius prouehi potest.

e Quæstionibus.] scilicet super ingenuitate, ut ī. de pe da. iudi. l. 2 & ī. vbi cau. sta. l. iamdudum.

f Status.] quantum ad honores percipiendos, qui non dantur nisi filijs ingenuorum, & sic nota. supra de seruis rei publicę, l. ritu. Item nota hic ꝙ contestatio non iure facta, pro non facta habetur, ut ff. de re iudi. l. 4 §. condemnatũ, & j. si ex fal. instru. per totũ: & talis contestatio etiam ad interruptionem non prodest; sicut nec ab alio facta, vt tt. de diuersis præscript. l. intra quatuor.

Contestatio non iure facta, non prodest, nec fit interruptio, & cõcor. c. vt debitus, cum gl. 2. in fi. extra de appel.

R Epetitio.] CASVS. Seruus tu[9] aufugit, & stetit in libertate dolo malo, & decessit: lapsũ est quinquennium, bona sua à quodam detinentur: an non obstãte præscriptione temporis ea petere possis, quæritur? Dicitur ꝙ sic.

g Nulla.] longa, ut s. de rei ven. l. nullo, sed longissima sic, vt j. de præscrip. triginta annorum, l. si cut. Vel nulla omnino secundum has leges.

h Atque latitans.] mala fide. & sic iste titulus tantùm bonæ fidei possessorẽ tuetur.

DE LONGI TEM. poris præscr. &c.

De præscriptione quæ tuetur statum defuncti, dixit: nunc de ea quæ statum viui. Vivianus

MAla.] CAS. Si seruus tu[9] decem ann. vel viginti absens stetit ut liber, an statum sub longi tẽporis ꝑscriptione tueri possit, quęritur? Distinguitur, aut mala fide stetit in possess. libertatis, qa fugit a te: aut bona. primo casu non erit tutus pręscriptione, secũdo sic: & hoc dicit hęc. l. & sequen. Et ꝙ dicit in secunda, l. iusto initio, dic, id est iusta causa dãte initiũ, puta cũ liber homo alicui seruiret, de facto eũ manumisit, & in libertate moratus est. s praescript. vel dic ꝙ in ea opinione erat ꝙ crederet se liberum.

i Diu.] id est viginti annis vt j. l. proxima.

k Præscriptio.] s. viginti anno. vel minus, vt ī. de lat. fu gi. l. 1 Sed qđ de pscriptione 30 anno? R ñ. locũ habet, vt j. de præscrip. 30. ann. l. sicut. sed quid in ascriptitijs? videtur

detur quod nullo tempore, ut j. de agr. & cēsi. l. cum satis, lib. 11 & est ratio, ne terræ deserantur. Sed dic. xl. an. ut j. de præscrip. xxx an. l. omnes, & de an. excep. l. 1. & de agri. & cen. l. cum scimus, § illud, lib. 11.

a Non esse.] ut j. ubi causa sta. l. 1. & de libe. cau. l. ea §. Et sic nota præsumi quem esse malæ fidei, eo quod aliquando fuit, sic j. tit. 1. l. fi. & j. de seruitu. l. altius.

b Præstat. Iusto initio.] id est iusta causa dāte initium, veluti si cum alicui bona fide seruiret, de facto ab eo manumittatur, & in libertate moretur, secundum P. vel saltem in ea opinione sit, ut putet se liberum.

c Possessio.] id est quasi possessio. nemo enim se possidere potest.

d Bona fide.] etiā sine titulo, ut aiunt doctores: sic sup. de seruitu. l. 1. sic & in præscriptione. 5. an. de qua loquitur superior titulus.

e Per viginti] inter absentes vel præsentes. & est ratio quare maius tēpus exigatur: quia aliud pro eo inducitur, quia scilicet sine titulo. Item quia magna res est libertas. Item alias superfluus esset hic titu. si sola præscriptio decē vel viginti annorū spectaretur. Sed alij dicunt quòd decem anni sufficiunt inter præsentes, ne deterior conditio sit libertatis, quam aliarum rerum. Item nota quod sicut hic libertas, sic & aliàs existentia sui iuris præscribitur, ut j. de pa. pote. l. 1.

Carterio.

† vice Præfectorum, legitur in meo manu scrip. & rectè. quid n. significat vicaria p̄fectura? Contius.

Libertas quanto tempore præscribatur.

cum cōfitearis fuga te ab eo cuius meministi, recessisse: intelligis ex hoc solo sine dolo malo in possessione te libertatis nō eē. a

Si bona fide per annos viginti sine interpellatione seruus sit moratus in libertate, liber efficitur, Salic.

II. Iidem AA. & CC. Carterio. †

Præstat firmam defensionem libertatis ex iusto initio b longo tempore obtenta possessio. c fauor. n. libertati debitus, & salubris iampridem ratio suasit, ut his qui bona fide d in possessione libertatis per viginti e annorum spacium sine interpellatione morati essent, præscriptio aduersus inquietudinem status eorū prodesse debeat, ut & liberi & ciues Romani fiant. Dat. Kal. Iul. Antiochiæ, Cōstantino. IIII. & Max. II. CC. Conss.

Contra libertatem hominis non p̄scribitur etiā sexaginta annis. Sa.

[illegible] Diocletianus & [illegible] AA. [illegible] vicariam p̄fe[illegible]

Sola temporis longinquitate, etiam si sexaginta annorum f curricula excesserit, libertatis iura minimè mutilari oportere, congruit æquitati. Dat. III. Kal. Maij, Volusiano & Anniano Conss.

Sola] CASVS. Si liberum hominem ut seruum sexaginta annis detinuisti: an ex tali temporis diuturnitate vel præscriptione impediatur quo minus proclamet in libertatem, vel fiat vel sit liber, quæritur? Dicitur quòd non.

f Sexaginta annorum.] vel centum, ut j. ubi cau. sta. l. fin. & ff. de lib. homi. exhiben. l. fina. §. 1. Sed contra j. de agric. & censi. l. cum satis §. cum autem. lib. 11. sed ibi in ascriptitijs dicit, qui liberi sunt ut ibidē continet.

DE [illegible]

Continuatio.

Dixit de persona patiente quæstionem status: nunc de eius peculio ponit.

Longe.] CASVS. Si seruum tuum manumisisti, an videris per hoc peculium suum ei concessisse? ad quod distinguitur: aut inter viuos manumisisti, aut in ultima voluntate: primo casu tacitè est concessum, si expressè ademptū nō fuerit: secundo casu, nisi fuisset cōcessum, ad hǣdes transit, quæ sit diuersitatis ratio, dic ut in glo.

g A superstitibus.] id est inter viuos.

h Relinquitur.] i. in ultima voluntate: nā sic accipitur verbū, relinquitur, ut ff. de tabu. exhiben. l. 1. §. fin.

i Adimatur.] ut ff. de pecu. l. si Sticho, & institutio. de leg. §. peculium autem, & argumē. ff. de donatio. inter virum & vxo. l. donationes, §. pater: sed tamen fallit in casibus ubi libertas data inter viuos perinde habetur ac si in codicillis esset data, ut j. de Latina liber. tollen. §. sancimus, & §. sed & si quis.

k Iuris sit.] ut & j. de communi seruo manumis. l. 1. §. sed ne circa. Sed quæ est ratio diuersitatis? Respond. quia testator disponit in quē velit bona transire, & sic peculium cū sit de bonis, & sic à libertate exceptum. Sed inter viuos sibi nil excipit, nec alteri, & sic præsumitur seruo concedere eadem voluntate durante. Vel aliter secundum P. quia in ultima volūtate nō potest sic cogitare: unde lex pro eo cogitat, ut argum. sup. qui testamen. face. pos. l. hac consultissima. §. at cum, & in authenti. de triē. & semis. §. illud quoque bene coll. 3. ibi, aut p̄ tumultu morteis &c. & hoc placet. Alij tertiam, ut Ioan. reddunt ratio nem: quia primo casu habebit operas manumittens: sed moriens non est habiturus, argu. ff. mand. l. si verò nō re. §. inde Papinianus.

TITVLVS XXIII.

DE PECVLIO EIVS qui libertatem meruit.

Peculium si non sit ademptum, sequitur manumissum inter viuos, non in ultima voluntate, Salic.

I. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. Rufino.

Longe diuersam causam eorū q à superstitibus g manumittūtur, item illorum quibus testamento libertas relinquitur, h esse, dissimulare non debueras: cum superiore quidem casu concessum tacitè peculium, si non adimatur: i posterio re vero, nisi specialiter fuerit datum, penes successores remanere, iuris sit k euidentissimi.

TITVLVS XXIIII.

DE SENATVSCONSVLto Claudiano tollendo.

Olim mulier libera seruili amore capta, vel bacchata, si ei denūciatū esset a domino serui, ne seruo suo commisceretur, & iudex super eo eam ad monuisset: quia tamē non desistebat a complexu, suam substantiam perdebat & libertatem amittebat: fiebat enim conserua, quod quia indignum erat, sublatum est. quia nec bona perdit, nec amoris feruore libera esse desinet. Bald.

I. Imp. Iustinia. A. Hermogeni magistro officiorum.

Cum in nostris t̄pibus, in qbus multos labores p̄ libertate sub

DE SENATVSCONSVLTO CLAVdiano tollendo.

Continuatio.

Quia hoc senatusconsultum Claudianum loquebatur contra libertatem: ideo de eo tollendo dicit.

Cum in nostris.] CASVS. Duplex tempus considerabatur circa hominum statum. Primo omnes erant liberi, & nascebantur. Secundo propter ferocitatem hostium inducta est seruitus: quia capti ab hostibus fiebāt serui hostium. Interea superuenit senatusconsultum Claudianum, quo cauebatur, ut si seruus consuetudinem haberet cum libera, & mulieri denunciatum esset à domino serui, ne accederet, & spreta denunciatione, nihilo minus accessit: efficiebatur ancilla il-

cilla illius cuius erat seruus, quod senatusconsul. tollit imperator de medio, & hoc in prima. Idem est in mulieribus libertinæ conditionis, q propter talem consuetudinem cum seruis habitam, in seruitutem non detrudatur, & hoc in secunda. Seruus vero vel ascriptitius maxime à nuptijs liberarum mulierum se abstineant: quod si non fecerint, domini liberam castigandi eos habeant facultatem, & a mulierib. abstrahēdi eos. qđ si cōtempserint domini, damnū patiantur, scilicet q si filij ascriptitij non erunt eius ascriptitij vel serui, quod esset, si ascriptitia vel ancilla eos suscepisset, & hoc in tertia & in vltima parte. Viuianus.

a Ferocitate.] quia per captiuitatem fit seruitus, ut institu. de iure personarū. §. a.

b Naturalem.] id est ius naturale, cū omnes sint liberi de iure naturali, ut habes hoc, ff. de sta tu homi. l. libertas.

c Sententias.] vt & ff. de liberali causa, l. si liber homo. nā si post denunciationem factam liberæ mulieri, ne ad seruū meum accedat, & per iudicem: si amodo accedebat, efficiebatur ancilla mea, vt hic, & institu. de successionibus sublatis quæ fiebāt per bonorum venditionem, & ex senatusconsulto Claudiano. §. fina. Accursius Florentinus.

d Capta.] nil enim est amoris furore vehementius, ut hic, & in authent. quibus modis natu. effic. legiti. §. illud, colla. 6. & illud: Habet sua tela Cupido. & illud: Spicula figit amor. Itē, Amor trahit superos.

Amore vehementi nihil est.

e In suū damnū.] ut filij eius non sint ascriptitij eius vel serui, cum sint nati ex libero ventre: quod esset, si ex ascriptitia vel ancilla haberet, ut hic, & j. de agri. & cē. l. fina. in fi. libro. 11. & arg. in authent. de nupt. §. ascriptitio, coll. 4. Sed an debeant permanere in rure vt eorum patres? Videtur q non, ut j. de agrico. & censi. l. cū satis, §. 1. sed lra. contra, & pro eo hæc lex, & in authen. constitutio quæ ex ascriptitio & libera mu. Item contra, huic l. j. de murile. l. 3. vbi post huiusmodi denunciationem nascuntur ascriptitij. Solu. ibi speciale.

Sicut in libertis triplex erat olim status, vt institu. de liber. §. libertinorum sic in seruis, vt in quibusdam plenum, in quibusdam semiplenum, in quibusdam nudum, id est sine aliqua vtilitate haberent dominium: quod tollit hac lex .. & omnes sunt plene domini: vt hic in fi. & institu. de iure perso. § fina.

Serui olim erant triplices.

A ... iectorum sustinuimus satis esse impium credimus quasdam mulieres libertate sua fraudari, & quod ab hostium ferocitate [a] contra naturalem [b] libertatē inductum est, hoc ad libidinem nequissimorū hominum inferri: Claudianum senatusconsultum & omnem eius obseruationē B circa denunciationes & iudicum sententias [c] conquiescere in posterum volumus: ne ea q libera cōstituta est, vel semel decepta, vel infelici cupidine capta, [d] vel alio quocunque modo contra nataliū suorum ingenuitatem deducatur in seruitutem, & sit pessimum dedecus cognationis suæ fulgori: vt quæ forsitan decoratos dignitatibus habeat cognatos, C hæc in alienum cadat dominium, & dominum pertimescat forsitan cognatis suis inferiorē. Qđ & in libertis obseruari oportet. semel etenim libertate potitam, per tale dedecus in seruitutem dedu ci, religio temporum meorum nullo patitur modo. Sed ne serui vel ascriptitij putent sibi impunitum esse tale conamen (quod maximè in ascriptitio as D serendum est, ne liberarū mulierum nuptijs ab his excogitatis, paulatim huiusmodi hominum conditio decrescat) sancimus, si quid tale fuerit vel a seruo vel ab ascriptitio perpetratum, habere liberā potestatē dominū eius, siue per se, siue per præsidē prouinciæ talem seruum vel ascriptitium castigatione cōpetēti corrigere, & abstrahere à muliere tali. Qđ si neglexerit, sciat in suum [e] damnum huiusmodi desidiā reuersurā.

TITVLVS XXV.

DE NVDO IVRE QVIRITIUM † tollendo

Nudum nomen quod quis in seruis habebat, per hanc legem tollitur, & plenum dominium in seruis conceditur. Salic.

1. Imp. Iustinianus A. Iuliano præfecto prætorio.

Antiquæ subtilitatis ludibriū per hanc decisionē expellētes, nullā esse differentiam patimur inter dominos, apud quos vel nudum [e] [ex iure Quiritium [f]] nomen, vel tantùm † in bonis reperitur: quia nec huiusmodi volumus eē distinctionē, nec [ex iure Quiritiū nomē, [g]

ADDITIO. Hic titulus necessariò superioribus subiunctus est, & sequentibus titulis præfixus. non enim pertinet ad solas libertates. Olim in vniuersum omnes res quę erāt in nostro dominio, vel erant in ciuili, siue legitimo dominio, qđ ex iure Quiritium dicebatur, & de illo dominio cōcipiebatur ordinariæ in rem actionis formula, uel in naturali, quod in bonis, siue, ut ait Theophilus, bonitarum dicebatur: quod & naturale dominium dicitur. Multum autem intererat quo domini genere quis esset dominus, cuiusque rei. Nam qui seruum tantum in bonis habebat, id est naturali dominio, non poterat eum facere ciuē Romanum. Is vero q in Quiritario dominio habebat, poterat. Item is cui res aliqua per venditionem erat tradita tātùm, nō etiā in iure cessa, aut mācipata, aut annum possessa, naturalis tantùm erat dominus, dominio iuris Quiritium apud venditorem interim remanente, anno vero vsucapta res, si mobilis, vel biēnio, si immobilis, vel in iure cessa, vel mancipata, tam in bonis q ex iure Quiritiū domini esse intelligebatur. Hæc ex Vlpia. Frag. collegi. Iungendus est aūt cum hoc & Tit. de vsuca. transfor. & sublata diffe. rerum mancipi & nec mancipi. Contius.

† Fundū qui Sabinus dicit, &c. cū ex iure Quiritiū meum esse aio, &c. vt apud Ciceronem pro Muræna.

e al. nudū dominiū ex iure Quiritiū, uel.

modo. In manuscri. Contius.

Antiquæ.] CASVS. Sicut dudum triplex erat libertinorū status, ut instit. de libertinis, sic in seruis, q quidam dominorum plenum habebant dominium, quidā semiplenum, quidam medium, & hoc erat introductum de iure Quiritium Romæ. quod tollit hæc lex, statuens q oēs dñi plenum habeant dñium, non solum seruorum, sed etiam aliarum rerum ad se pertinentium.

f Quiritium.] id est Romanorum. nam Romani sic dicuntur, ut institut. de iure natu. §. sed ius.

g Nomen.] scilicet volumus esse, & sic nec effectus, ut j. de [illegible] l. à nullo.

DE NVDO IVRE QVIRITIVM tollendo.

DE VSVCAPIONE PRO EMPTORE, vel pro tranſactione.

Cōtinuatio.

Suprà dixit de iure agendi, nunc defendendi Vel aliter. Dixit de præſcriptione libertatis ſpecialiter, nunc aliarum rerū. Et de tranſactione ſubijcit per ſimilitudinem: quia ſicut in vēditione vtrique adeſt & abeſt: ſic & in trāſactione, ſcilicet emptori precium abeſt: & tranſigenti actio quā remittit propter rem datam promiſſamve: vtrique autem adeſt res. Accur.

quod nihil ab ænigmate diſcrepat, nec vnquam videtur, nec in rebus apparet, ſed vacuum eſt & ſuperfluum verbum, per quod animi iuuenum qui ad primam legum veniūt audientiam, perterriti, ex primis eorum cunabulis inutiles legis antiquæ diſpoſitiones accipiunt: ſed B ſit pleniſsimus & legitimus quiſque dominus, ſiue ſerui, ſiue aliarum rerum ad ſe pertinentium.

TITVLVS XXVI.

DE VSVCAPIONE PRO emptore, vel [pro] tranſactione.

Qui emit rem ab eo qui non habet ius vendendi, dominium non acquirit, nec etiam vſucapit, ſed illicite emit. Baldus. Vel ſic. Traditio rei aliena licet ex vēditione furtū inducit, vſucapionem impedit, & dominij vēdicationem non tollit. Vel ſic: Res affecta vitio furti, non poteſt vſucapi. Salicetus.

C

I. Imp. Antoninus A, [illegible]

MAncipia tua ſi ab eis diſtracta ſunt qui ius vendendi non habuerunt,[a] vendicare ea potes. Nec enim vſucapi ab emptoribus potuerunt, cū illicita[b] venditione furtum contractū ſit.[c] Prid. Id. Auguſt. Anto. A. IIII. & Balbino Conss.

D

Prohibitio alienationis per defunctum facta cum rationabili cauſa impedit rei ſic prohibitæ vſucapionem. Salicetus.

II. Imp. Alexander A. [illegible]

SI contra defuncti volūtatem ſeruos quos propter perfectæ artis peritiā hæredibus ſuis defunctus ſeruari[d] teſtamento præcepit, tutores vendiderunt: vſucapi non potuerunt.[e] Dat. V. Non. Mart. Iuliano. II. & Criſpino Conss.

Partus ancillæ furtiuæ apud bonæ fidei emptorem conceptus & editus, eſt vſucapibilis. Salic. & Bald.

III. Idem A. Nouelliæ.

SI matrē eius[f] cuius[g] nomine te quæſtionē pati dicis, bona fide emptam poſsidere cœpiſti: etiā ſi ipſa in cauſam furtiuam inciderit, tamen poſtea conceptum apud te partum vſucapere potuiſti.[h]

Tria tuentur poſſeſſorem, ſcilicet dominium, conſenſus, & vſucapio. Baldus. Vel ſic: Conſenſus domini, vel vſucapio ementis bona fide, præiudicat ei. Salic.

IIII. Idem A. Achilleo.

VEnditioni ancillæ ſi conſenſum dediſſe diuerſam partem probaueris: retractando contractum quem ipſa ratum habuit, non audietur.[i] ſed & hac probatione ceſſante, ſi bona fide[k] emptam ancillam à venditore bona fide diſtrahente, longi temporis ſpacio vſuceperis, intentio proprietatem vendicantis tenere non poteſt.

Mala fidei poſſeſſor partem quam poſſidet, non præſcribit, bonæ fidei autem poſſeſſor præſcribit, niſi res eſſet vi poſſeſſa. Item præſcriptio nondum completa non tuetur poſſeſſorem contra dominum vendicantem. Bal. Vel ſic: Malafidei poſſeſſorem ad rem & fructus proſtigit, & vſucapionem impedit ſicut vitium rei antequam veniat ad poteſtatem domini. Salic.

V. Imp. Gordianus A. Marino.

MAncipia.] Si mancipium meum non habens ius diſtrahendi, Titio vendidiſti, illud vendicare potero, nec emptori, cū ſit furtiuum, parabitur cauſa vſucapiendi. Viuianus.

Vendēdi ius habēt aliqui nō domini.

[a] Non habuerūt.] ſunt enim quidam qui habent ius vendendi licet nō ſunt domini, vt inſti. qui. aliena. licet, § 1.

[b] Illicita.] immo videtur licita, cum rem alienam vendere lex permittat, ut ff. de contrahen. empt. l. rem alienam: ſed dic q̄ illa l. prout in re immobili loquitur, nō obſtat. in mobili autē non loquitur niſi ſecundum diſtinctionem ibi poſitam per. l. eiuſdem titu. ff. de contrahen. emp. l. ſi in emptione. §. itē ſi emptor.

[c] Contractum ſit.] à ſcientibus, ut inſti. tit. de vſucap. §. furtiuæ, & j. e. l. ſciens, & j. titu i. l. 2. & j. quod cum eo. l. ſi liberam, in fin. & de furt. l. alienum, & l. ſi ſeruum. ſed & ſi non fecerint furtū, quia non contrectauerunt, idem eſt, propter ſcientiam rei alienæ.

Marcel.

SI contra.] CASVS. Si tutor ſeruum quem teſtator prohibuit alienari, ſed pupillo hæredi ſeruari præcepit, puta quia artifex erat, diſtraxit: an vſucapi poſſit, quæritur? Reſpon. q̄ non.

[d] Seruari.] idem ſi vendi prohibuiſſet, cum verbo venditionis omnis alienatio contineatur, ut ff. de ſta. lib. l. ſtatuliberi à cæteris, §. ſi. in fin. Et nota propter peritiā, ſecus ſi ſine cauſa, ut ff. de lega. 1. filiusfamilias. §. diui, & j. de fideicōmiſ. l. volūtatis, vbi ſimilis cauſa inſeritur.

[e] Non potuerunt.] primo quia contra defuncti voluntatem, & ſic contra legem facta eſt venditio, vt & j. de manumiſ. teſta. l. contra voluntatem, & j. qui non poſ. ad liber. perue. l. 2. & in authē. de nupt. §. diſponat, coll. 4. Item quia pupilli, quorum res non poſſunt vſucapi, ut ff. de acquiren. rerum domi. l. bonæ fidei, & ſic facit, ff. de verbo. ſignific. l. alienationis, & de fundo do. l. ſi fundum.

Pupillorū res nō poſſunt vſucapi.

SI matrem.] CASVS. Si ancillā meam mihi ſubtractā bona fide emiſti, & apud te peperit: an partum poſſis petere, quæritur? Dicitur q̄ ſic, licet ipſa ancilla in cauſam furtiuam inciderit.

[f] Si matrem eius.] Stichi puta.

[g] Cuius.] Stichi.

[h] Potuiſti.] ſi non ante editum partū cœpiſti habere malā fidem, tūc enim debet dominum, ſi poteſt, certiorare, ut habes, ff. pro ſuo. l. ſi ancillam & ſi quidem vſucepiſti, vin dicas ſi non, habet interim Publicianā, vt ff. de Public. l. ſi ego. §. partus, & diſtingue circa hoc ut d. x. ſ. de fur. l. ancillæ.

VEnditioni.] CASVS. Si aliquo rē tuā diſtrahente ratum habuiſti, & hoc probatū fuerit: an venditionem retractare poſſis, quæritur? Reſpō. q̄ non, & hoc in prima. Si vero te habuiſſe ratum probari nō poſſit, ſed emptor bona fidē emit, venditor bona fide diſtraxit, ſi emptor eam vſucepit, vendicare non poteris, & hoc in ſecunda.

[i] Non audietur.] vt j. de euict. l. exceptione.

[k] Bona fide.] quæ eſt ſi errer in facto, non ſic ſi in iure, ſecundum quoſdam. Tu dic etiam ſi in iure, ut argu. ff. de peti. hæredi. l. ſed & ſi lege. §. ſcire. & exigitur hæc bona fides tempore cōtractus, & tempore traditionis in venditione: ſed in cæteris contractibus ſufficit tempore traditionis, ut ff. pro ſolu. l. 3. & ff. eod l. 2. in princ. & rationem diuerſitatis dic ut ibi in titu. pro ſolut. l. 3. notaui.

Bona fides quo tēpore in contractibus exigatur.

Si par-

SI partē possessionis [a] malę fidei possessor vēdiderit: id quidem quod ab ipso tenetur, omnino cū fructibus recipi potest: portio autem quæ distracta est, ita demum rectè petitur à possidēte, si sciēs alienam comparauit, vel bona fide [b] emptor nondum impleuit vsucapionem. [c] B

¶ Violenter [d] enim possessione amissa, priusquā in domini potestatem perueniat, vsucapio emptori (etsi bona fide mercatus est) non competit. [e]

Vitium furti non purgatum, impedit rem vsucapi etiam ab emptore bona fidei. hoc dicit cum l. sequen. Salicetus.

VI. Imp. Philippus A. cum Cæsare filio collocutus dixit. C

CVm sit probatum rē pignori fuisse obligatam, [f] & postea à debitore [g] distractam: palam est non potuisse eam quasi furtiuam vsucapi. [h] Sine die & Consule.

Vitium furtiuitatis officit possidēti non ratione malæ fidei, sed ratione vitij quod non est purgatum. Bal.

VII. Iidem A. & C. Compedi. [*]

SCiens seruum alienū contra domini volun- D tatem [*] venundans, furtū cōmittit. [i] quod rei vitiū priusquam ad dominum eius reuertatur possessio, non permittit vsucapionem fieri, licet bona fide possideatur. [k] Dat. V. Id. Februa. CC. Conss.

Titulus transactionis ex quo secuta est traditio, est idoneus ad præscribendū: secus si nō cōtinet traditionē, sed liberationem a cōtrouersia mota: quia per hoc non datur titulus in ipsa re. iste est textus singularis in l. si pro fundo supra de transact. Bal.

VIII. Iidem A. & C. Seuero.

EX causa transactionis habentes [l] iustā causam possessionis, vsucapere possunt.

Emens à pupillo sine tutore, non vsucapit rem: tamen non restituit, nisi ei restituatur pecunia in qua locupletior factus est. Salic.

IX. Iidem A. & C. Caio.

EVm qui à pupillo sine tutoris auctoritate distrahente comparauit, nullum temporis longi spacium defendit. [m] Sed si locupletior [n] emptoris pecunia factus, post pubertatem occasionem iuris ad iniquum [o] trahat [†] compendium: doli mali submouetur exceptione. [p] CC. Conss.

SI partem.] CASVS. Si fundum alienum mala fide A possedisti, vt differat ab vltimo casu, & partem distraxisti, & partem te inuito, retentam cum fructibus restitues distractam, si emptor mala fide emit, vel bona, & non vsucapta est, dominus vendicabit, & hoc in prima. Si vero vi possedisti, nec bonæ fidei emptori paratur vsucapio. & hoc in secunda.

a Possessionis.] nō vi possessæ, ut differat a sequenti casu.

b Bona fide.] sed hodie dic contra, vt in authen. malæ fidei. j. de præscript. long. tempo.

c Vsucapionem.] vt s. de rei vend. l. aduersus.

d Violenter.] vi expulsiua, non compulsiua, vt s. quod metus cau. l. si vi q̄ est contra. Item dic amissa a possessore, & accepta ab inuasore alias posset vsucapi, ut ff. de vsucap. l. non solum, §. si dominus.

e Non competit.] vt argu. s. de fur. l. si abducta, & ff. de vsucap. l. si rem surreptam. & potest hic legi authent. malæ fidei, &c. secundum H. sed nos secundū Azo. legimus, j. de præscript. long. tempo. l. 1.

CVm sit.] CASVS. Si alienā rē mihi obligasti, & mihi surripuisti, & vendidisti: an emptor possit eam vsucapere, quæritur? Dicitur q̄ non. Viuia.

f Obligatam.] & traditam, & dic de facto obligatam vel de iure: quia dominus consensit, ut ff. de pigno. ac. l. aliena.

g A debitore.] qui obligauit, & sic contrectauit.

h Vsucapi.] nisi redeat in potestatem creditoris, arg. ff. pro solu. l. si. si autem suam rem quis obligat, & surripit, fit furtum, & datur actio furti creditori: sed non impeditur vsucapi, vt ff. de fur. l. cum æs, §. 1. & ff. de vsucap. l. sequitur, §. si rem, quæ sunt contra. sed si extraneus surripit creditori rem à domino obligatam, non vsucapitur, nisi in domini redeat potestatem, ut ff. de vsucap. l. sequitur. § quod autem.

SCiens.] CASVS. Si seruum meum cōtra voluntatē meam uendidisti, furtum commisisti. & hoc in prima. nec à bonæ fidei possessore vsucapietur antequam in potestatem meam reuersus fuerit. & hoc in secunda.

i Committit.] vt insti. de vsu. § furtiuæ.

k Possideatur.] ab eo qui emit, vt s. de fur. l. alienum, & l. seruum, & s. eod. l. 1.

EX causa.] CASVS. Petebas à me centum, transegi, & dedi tibi rem alienam, & nomine transactionis an eam vsucapere possis titulo transactionis, quæritur? Dicitur quòd sic.

l Habentes.] ex traditione, non retentione, cum & si res esset actoris, nō transferretur in reum dominium, ut s. de transact. l. si pro fundo, & l. siue apud, & l. si super possessione, sm P. & H. & M. & Azo. sed tu dic contra: quia illa duo nō semper sunt paria. ut vbi dominij trāslatio fit a domino, ibi demum indicat vsucapio facta traditione à nō domino, vt ff. e. l. 2. §. si a pupillo.

ADDITIO. Aduertas q̄ prima opinio verior est, & eā tenēt cōmuniter doctores. vt dicit Bart. in l. j. ff. e. tit. fatetur tñ idē Bart. ibi, q̄ si ille qui accepit pecuniā, diceret, cōcedo tibi oē ius quod mihi cōpetit in tali re, de qua lis erat: q̄ habet nūc titulū pro emptore, etiā ex trāsactione pro tali re retenta, sicut quādo ego emo quicquid iuris habes, de quo p eūdem in l. emptor, ff e. tit. sed si nō diceret, concedo. sed remitto vel quieto omne ius, &c. tunc secus esset, ut d. l. si pro fundo. C. de transa.

EVm qui.] CASVS. Si à pupillo sine tutoris auctoritate, sciens eū pupillū, rem emisti: an eā vsucapere possit, quęritur? Respō. q̄ nō, & hoc in prima. Si uero vendicaret rem, nec preciū quo factus locupletior est, offerret: an obstet sibi doli exceptio, quæritur? Respond. quòd sic, & hoc in secunda.

m Defendit.] ut s. de aucto. præ. l. eum qui. sed certe immo videt̄ q̄ sic, ut ff. e. l. 2. §. si à pupillo, quæ est contra. Solu. hic sciens pupillum, ibi non. hæc non placet. vel hic res erat pupilli, ibi aliena, quā bona fide possidebat.

n Locupletior.] quod tribus modis euenit. Vel q̄ habet pecuniam. Vel q̄ aliud emptum ex ea. Vel q̄ talem rem emit quàm de suo emisset necessario, sed modo perijt, vt ff. de mi. l. verum, §. item sciendum, & ff. de solu. l. in pupillo, & institu. qui. ali. licet, §. nunc autem admonendi.

o Ad iniquum.] vendicando rem nō restituta pecunia.

p Exceptione.] no. excipiendum cōtra eum qui de præda est solicitus, ut hic, & ff. de admini. tuto. l. si minoris, & ff. de excep. do. l. apud. §. si quis pupillo, & institu. qui. ali.

* Pecudio alias, Peculio.

Pignus subtractū an possit vsucapi.

* In p̄iudicium domini: secus tñ in p̄iudiciū creditoris.

* citra domini mādatum.

† Cōcor. c. sedes apostolica, in pri. gl. super verbo, multitudinem, extra de rescri.

Locupletior ex alieno quis efficitur tribus modis.

qui ali. licet, §. nunc autem admonendi, & ī. de cura. furio. l. 2. in fi. & ff. de re. c. l. si fundus. §. j.

DE VSVCAPIONE PRO DONATO.

S[iue.] CAS. Rem mihi dedisti, siue dominus fuisti, siue non, & eam bona fide suscepi: à me nō auocabitur.

a Non potest.] priori casu iure traditionis, posteriori iure vsucapionis, ut ff. de dona. l. Aristo. §. idem Aristo.

D[onantem.] CASVS. Si ancillam alienam Titio donasti, domino ancillæ non præiudicasti: & si sciens cōtra voluntatem dñi contrectasti, contraxisti furtum, nec vsucapi poterit. Vi.

b Contrahere.] scientem rem alienam.

c Procedere.] scilicet vitio furti impediente, ut ī. de vsucapio. pro empto. l. 1.

I Rritam.] CASVS. Donatio perfecta retractari non debet, si vero credidisti me dedisse rem meam quam nō dedi, error falsæ causæ non facit te dominum. Idem est si credas rem nō meā: quia non vsucapies.

a Capitoni.

d Licet] temere vel sine causa, ut hic, & ī. de condic. ob causam, l. si repetendi, & institu. de dona. §. aliæ: sed ex causa licet, scilicet ingratitudinis, ut ī. de reuocan. do. l. fina.

Donatio inter uiros facta constante matrimonio, an possit vsucapi.

e Error] quia credebat rem sibi esse donatā à domino, cum non esset.

f Nō defenditur.] nec. n. sufficit credere donatum, nisi & donatum sit, ut hic, & ff. e. l. 1. & de vsuca. l. Celsus, & insti. de vsuc. §. error, nisi sit iustus error, q habet pro titulo, ut ff. pro emptore, l. quod vulgo, & pro suo. l. fi. Quid si pater filio in potestate posito donauit, & filius credit donationem ualere? Respon. non vsucapit filius etiam patre mortuo: quia donatio non valuit, nisi hæredes ratum habeant, ut ff. e. l. 1. §. 1. & l. si pater: sed quasi pro legato vsucapit, forte si nō habent ratū hæredes, ex tacita donatione confirmata, ut ī. de dona. inter uirum & vxorem. l. donationes. 1. Item quid si vir vxori vel econuerso donauit inter viuos (q̄ non valet) an potest vsucapi? Respon. si suam rem, nō habet locū vsucapio, ut ff. e. l. 2. §. si inter: si alienam, habet locū, ut in eo. tit. l. si vir, nisi ante completā vsucapionem fiat diuortium, ut ff. e. l. 1. §. item si vir. Item videtur quòd hic titulus non habet locum: quia donari non potest nisi quod fiat eius cui donatur, ut ff. de dona. inter virum & vxorem, l. in ædibus. §. fin. quæ est contra: sed illud quo ad propositum donantis, ut ff. de publicia. l. quæcunque. §. 1.

a Rhodiano.

Donatio patris facta filio i potestate posito nō validat p vsucapionem.

TITVLVS XXVII.

DE VSVCAPIONE pro donato.

Traditione & vsucapione pro donato dominium quæritur: idē in alijs titulum habentibus: ut ī. de pac. l. traditionibus. Bald. Vel sic: Ex donationis titulo dominium transfertur, vel vsucapiendi causa bona fide recipientis paratur. Salic.

I. Imp. Alexander A. Macedonio.



Siue fuerit dominus q tibi loca de quibus supplicasti, donauit, siue à non domino bona fide donata suscepisti, eaque vsucepisti: auferri tibi quod iure quæsitum est, non potest. a P. V. Id. Mart.

Res affecta vitio furti, non usucapitur titulo pro donato. Salic.

II. Impp. Diocletianus, & Maximianus AA. Capitonio.

Donantem ancillam alienam nihil domino deminuere, non est ambigui iuris: furtum etiam contrahere b citra voluntatem domini contrectantem, ut eius rei nec vsucapio possit procedere. c S. V. Id. Apri. AA. Conss.

Sicut perfecta donatio non irritatur, ita inualida ad usucapionem non patrocinatur. licet possessor iuris errore putet esse ualidam, uel putet donationē intercessisse, quæ nō intercessit. Bal. Vel sic: donatione putatiua siue erronea nō procedit usucapio. Sal.

III. Idem AA. & CC.

Irritam facere donationem perfectam nemini licet. d Vtique hoc verū est, si error e falsæ causæ ratione bonæ fidei non defenditur. f quod & in dominio pro vsucapione q̄rendo seruatur.

TITVLVS XXVIII.

DE VSVCAPIONE pro dote.

Res mobilis in dotem data, si uitium usucapionem non impedit, usucapitur. Bald. Vel sic: Maritus recipiens bona fide, usucapit titulo pro dote rem dotalem uitio non affectam. Salicetus.

I. Imp. Alexander A. Taurino.



Res mobiles in dotem datæ, quamuis alienæ, si sine vitio a tamen fuerint à bonæ fidei accipiente pro dote acceptæ, † vsucapiuntur.

TITVLVS XXIX.

DE VSVCAPIONE pro hærede.

Sicut suus hæres non usucapit titulo pro hærede. ita nec hæres hæredis etiam extraneus ex persona defuncti. Bal. Vel sic: Si hæres hæredis uelit uti accessione auctorum, non potest usucapere pro hærede, quod defunctus eius non potuit. Salic.

I. Imp. Antoninus A.



Cum h pro hærede vsucapio † locū non habeat: intelligis, neque matrem tuam i cui hæres extitisti, neque te vsu mancipia k ex ea cā l capere posse.

DE VSVCAPIONE pro dote.

R Es mobiles.] CAS. Si mulier rē alienam marito in dotem dedit bona fide: an maritus eam dotē vsucapere possit, quæritur? Respō. quod sic.

a Si sine vitio.] quæ non fuerunt furtiuæ, sed distingue hic, quia cum res aliena datur in dotē, an ante matrimonium, an eo contracto. Primo casu, si quidem æstimata, non vsucapitur pro emptore, vel pro suo: si inæstimata, tunc pro suo vsucapitur. Secundo casu, si quidem inęstimata, pro dote: si æstimata, pro emptore, ut habes hæc, ff. eo. l. 2. & 3.

† al. fuerint bona fide acceptæ, pro dote vsucapiūtur.

DE VSVCAPIONE pro hærede.

Hoc titulo accipitur pro uero hærede. aliter accipitur, ut ff de petit. hære. l. pro hærede. & pro hoc ff. eod. l. penult.

C Vm hærede.] CAS. Auus Titij maternus possidebat aliena mancipia, decessit, & ei successit mater Titij, quę fuerat in potestate patris mortis suæ tempore. quæritur an ipsa, vel Titius qui matri successit, possint vsucapere illa mancipia pro hærede? Respon. quòd non: quia in suo hærede, hoc est in filio vel filia existēte in potestate patris mortis tempore, non habet locum titulus pro hærede.

† ī. quib. ex caus. iō gi temp. præscri. l. pen.

h Cum.] id est quando, ut quia est de suis hæredibus, ut ī. eo. l. 2. Vel quia putatur mortuus qui uiuit, ut ī. e. l. opinione, & ff. e. l. 1. Item si quis erret in tit. ut q credebat hæredem, cum non sit, ut ī. e. l. fi.

i Tuam.] quæ fuit hæres auo.

k Mancipia.] aliena quæ tenebat auus tuus ut sua bona fide, & sine titulo.

l Ex ea causa.] quia successisses auo tuo per consequentiā: sed quia successisses matri cui es extraneus, ut institu. de hære. qua. & differ. §. cæteri, potes ex tua persona sumere initium: non sic si esses de suis, ut ff. e. l. 2. § fin.

Nihil.]

NIhil.] CASVS. An sui, scilicet qui fuerunt in pote A statate defuncti, possint vsucapere pro hærede, quæritur? dicitur quòd non.

a Suis hæredibus.] quia non habent titulum, cum viuo patre domini sunt, vt ff. eo. l. ij. §. fi. & de libe. & posthu. l. in suis, & instit. de hære. quali. & diffe. §. sui, sed a patre inchoatam etiam pro hærede filius perficere potest: sed an pro suo vsucapiant? Videtur quòd sic, vt ff. pro suo. l. pen. §. si pater: sed respondeo, non: quia ibi fuerunt emancipati. Vel fuit ibi à defuncto inchoata. Item hoc dicunt quidam esse verum, si est solus: si autem cum alijs, potest: vt arg. ff. de acquir. hæred. l. cum hæreditate, quod non placet. sed si defunctus habuit malam fidem in re quam possidebat, vel scientiam rei alienæ: an hæres vsucapiat pro hærede sicut extraneus? Quidam dicũt sic, si ex sua persona vult sumere initiũ, vt infra, de præscri. long. tempor. l. j. & ff. de acqui. possess. l. Pomponius. § j. Itẽ alia ratione: quia titulum habet hæres, & non est res vitiosa: & habet bonam fidem: ergo vsucapit. sed lo. dicit contra. Primo, quia successor est vitiorum, & culpæ defuncti, vt j. de fruc. & li. exp. l. ij. & ff. de diu. & tem. præsc. l. cum hæres, & sic nõ valet argumentũ eorum: quia licèt sit bonæ fidei verè, præsumptiuè tñ est malæ fidei. Item secundo, quia pro vna persona hr̃ hæres, & defunctus, ut in auth. de iureiur. à mor. præsti. in prin. col. v. Item tertio pro hoc expresse j. eo. l. fi. & j. tit. j. l. fi. Item quarto pro hoc argumentũ à contrario sensu: quod est. ff. de Publici. l. si ego. §. partus. Quinto pro hoc. ff. de vsuca. l. vbi. § j. vbi dicit vitium rei purgatum nõ impedit usucapionem: ergo vitiũ personale etiam purgatum, impedit. Habet ergo locum hæc vsucapio quando habuit defunctus bonam fidem in re aliena: sed deficiebat titulus, quem habet hæres.

Heres su^9 & necessarius non præscribet titulo pro hęrede, nec titulo pro suo.

al. deest vox, magis.

Hæres est successor vitiorũ, & culpæ defuncti.

Suus & necessarius heres nõ præscribit titulo pro herede, etiam si habeat cohæredem extraneum. h. d. glo. Bal. Vel sic: Vsucapio pro herede, non procedit in filijs in potestate. Sal.

II. Impp. Dioclet. & Maxi. AA. & CC. Maurinæ.

NIhil pro herede posse vsucapi, suis hæredibus a existentibus, magis obtinuit.

Error non facit ius præsertim in B *lucro captando. Bald. Vel sic: Viuens non habet hæredem: ideo vsucapio non procedit. Salic.*

III. Idem AA. & CC. Diodoro.

OPinione falsa mortis pro hærede possessio rerum absentis procedere non potest. b

Vsucapio requirit titulum præcedentem: & quædam veniunt in petitione hæreditatis, quæ non veniũt in vsucapione. Bal. Vel sic: Putatiuus hæres non vsucapit pro herede nec sine titulo procedit præscriptio. Sal.

IIII. Iidem AA. & CC. Serapioni.

VSucapio c non præcedente d vero titulo procedere non potest e nec prodesse, neq; tenẽti, neq; hæredi f eius potest: nec obtentu velut ex hæreditate g esset, quod alienum fuit, domini intentio vllo temporis longi spacio absumitur. h Dat. VII. Kalen. Ia. CC. Conss.

OPinione.] CASVS. Seius aberat degens ultra mare: credebam, quòd esset mortuus, & quod instituisset me hæredem: uel forte accepi bona sua, quia eram proximus agnatus, inter quæ erat res aliena: an ea pro hærede, uel res suas uiuentis usucapere possim titulo pro hærede, quæritur? Dicitur, quòd non. D

b Non potest.] ut ff. eo. l. j.

VSucapio.] CASVS. Ad hoc quod procedat usucapio, necesse est, ut interueniat titulus, & bona fides. si ergo aliquis possidebat rem furtiuam, & ei successi: sicut non potuit usucapere, sic nec ego. Viuia.

c Vsucapio.] credebam me extraneum hæredem cuiusdam, cum non eram.

d Non præcedente.] credit se hæredem, sed non est.

e Non potest.] ut & s. de rei uend. l. nullo, & j. de præscr. lon. temp. l. diutina, & ff. de usuca. l. Celsus, & hoc nisi sit error iustus, ut ff. pro leg. l. pro legato, & pro suo. l. fi.

f Neque hæredi.] si sit suus, vel si est extraneus, sed vult vti accessione defuncti. secus si ex persona sua uelit initium sumere: vt dixi s. eod. l. nihil.

g Ex hæreditate.] quam credebã habere, & nõ habebã.

h Absumitur.] id est non tollitur.

TITVLVS XXX.

COMMVNIA DE VSVCAPIONIBVS.

Colonus corporaliter tenet: sed nõ possidet sibi, sed domino: & ideo non præscribit. Bald.

I. Imperator Alexander A. Sauino.

QVi ex conducto possidet quãuis corporaliter teneat, non tñ sibi, sed domino i rei creditur possidere. neque n. colono vel conductori prædiorum longæ possessionis præscriptio acquiritur. PP. VII. Kal. Apri. Ale. A. V. & Marcello Conss. G

Mancipium fiscale non vsucapitur. Bald. Vel sic: Res fisci nequeunt vsucapi. Salic.

COMMVNIA de vsucapionib.

Pertractatis usucapionibus specialibus, supponit de communibus. Azo.

Continuatio.

QVi ex conducto.] CASVS. Si locaui prædium colono, an possit vsucapere, quęritur? Respon. quòd non: quia non possidet. Viuianus.

i Domino.] si ergo dominus per se, ciuilem habet: per colonum, naturalẽ, vt hic, & j. de præscri. xxx. an. l. malè. ergo colonus nullam omnino habet possessionem, vt ff. de vsur. l. non solũ. §. j. & l. fi. Item probatur per hoc, quia si dominus à colono in possessionẽ non admittitur, tunc quęritur interdictũ domino. ergo pri^9 omnino possidebat. nã aliàs interdictũ non daretur, vt ff. de vi, & vi ar. l. cum fundum, & l. j. §. interdictum autem hoc, & l. 3. § eum. Sed arg contra. ff. communi diuid. l communi diuidundo. ij. §. neque. Secundo quæro, an colonus possit interuertere possessionem, & sibi possidere: & sic dominus amittat naturalem possessionem? Respond. non. & in hoc casu prodita est lex infra de præscript. triginta annorum. l. secunda. Tertio quæro, si animo deserendæ possessionis exierit de fundo colonus: an dominus amittat? Quidam, vt Hugo. & alij, quòd sic: vt ff. de acquiren. possessio. l si colonus, sumpto ibi argumento à contrario sensu. nam dominus amittit etiam ignorans, vt ff. de acquirenda possessione. l. peregrè. §. quibus. Sed argumen. contra: vt ff. de acquirenda possessione. l. si de eo. §. j. & l. si id quod. §. primo. nam illæ leges dicunt, quòd etiam mortuo colono retinet dominus possessionem, & tamen constat, quòd tunc colonus animum retinendæ possessionis non habet. Item pro hoc est infra titul. secundo l. cum nemo. Sed primi dicunt, non mutat quantum ad hoc, vt vsucapere possit. Quarto quæro, quid si colonus alij tradat, vel perdat: an desinat dominus possidere? Respond. non desinit dominus possidere, secundum quosdam, vt infra titul. secundo, l. final. Sed olim contra, vt ff. de acquirend. possessio. l. peregrè. §. quibus. Nos dicimus contra, quod amittat, vt ff. de acquiren. possessio. l. iij. § quòd si seruus, licet sit argumẽtum contra infra eodem titu. l. quamuis. j. §. j. Sed recuperat dominus per condictionem ex lege. & ideo dicit d. l. ex libris. infra de acquirenda possessione, nullum domino posse fieri præiudicium. Quinto quæro, quid si seruus meus sibi dicat possidere? Respond. non desino, cum & ipsum possideam: vt argum. ff. de acquir. possess.

Possessio nulla est apud colonum.

Possessio, an perdat si colonus animo ipsam deserendi fundum egreditur.

possess. l. si de eo, in principio.

Iampridem.] CASVS. Si comparaui mancipium fisci: an possim id vsucapere, quæritur? Respon. quod non. & si probo quod id non fuerit mancipium fisci, nec natum ex ancilla eius, potero vsucapere. Viuia.

a Cogitaueris.] quod cogitare debes. b Fiscali.] vel alia ratione fisci facta. Sed aliud in vacantibus: quia vsucapiuntur omni titulo iure communi, vt instit. eo. §. res fisci. Sed sine titulo tunc xx. annis computandis ab eo tempore quo cœperunt bona esse vacantia. si autem velit computare ex eo tempore quo fisco fuit nunciatum, tunc sufficit quadriennium, ut j. de quadrien. præscrip. l. 1. & ff de iure fisci, l. j. §. diuus, & §. præscriptio. & de diuer. & tempo. præscrip. l. intra. Quod dixi in fiscalibus, vt non vsucapiantur: idem in rebus ciuitatum, ut argu. ff. ex qui. cau. ma. l legatis, & l sed & si per prætorem, §. fin. sed xl. annis præscribentur, ut j. de præscrip xxx an. l. omnes, nisi sint in publico vsu, ut ff. de via publica, l. viam.

Bona vacantia an vsucapiantur.

Ciuitatum res non vsucapiuntur.

* repete hic quæ adnotaui, s. ad ti de nudo iure Quiritium tollendo. Contius.

Si mala fide] CASVS. Antiochus mala fide possidebat alienum mancipium: successi ei, & bona fide posse di: an possim vsucapere, quæritur? Respon. quod non: quia fuit vitiosum à principio. Viuia.

c Possidet] successor propter vitium, nisi ex sua persona velit incipere, secundum quosdam. quod non placet, ut diximus s. titu. j. l. nihil.

DE VSVCAPIO[NE] [illegible]

Quantum ad tempus.

† al. sustulit, ut communes.

d Mancipi.] id est Italicarum & prouincialium, ut hodie, æqualiter vsucapiantur. olim enim immobilia in Italia tantum biennio vsucapiebantur mobilia vero anno vbique: ut instit. de vsucap. in princip. & supra de ser. fugi. l penult. & de vsufruc. l. corruptionem & infra de anna. excep l. 1. in principio.

II. Idem A. Onesimæ.

Iampridem quidem mancipium de quo supplicas, comparasse te dicis. sed si cogitaueris [a] rem fisci mei vsucapi non posse, respondere te actionibus fisci mei intelligis: nec aliàs posse rei proprietatem obtinere, quàm si non ex ancilla fiscali [b] natum fuisse constiterit.

Mala fides auctoris nocet successori singulari volenti uti actione singulari Bald. Vel sic: Vitium defuncti nocet eius universali successori etiam bonam fidem habenti. Salic.

III. Imperat. [illegible] A. & Cæs.

Si mala fide seruum tuum sciens Antiochus tenuit: intentionem tuam contra successorem eius, licet bona fide possidet, [c] propter initij vitium vsucapio non abstumpsit.

B

TITVLVS XXXI.

DE V[SVCAPIONE] [TRANS]formanda, & de sublata differentia rerum mancipi, [d] & nec mancipi.

C

Semotis aliorum temporum articulis: res mobiles vsucapiuntur triennio: res immobiles longo tempore bona fide [et] mala fides interrumpit præscriptionem, & sublata est differentia rerum prouincialium, & Italicarum. Bald. Vel sic. Hodie res prouinciales & Italicæ quantum ad vsucapionem sunt exæquatæ, & immobiles præscribuntur vbique spacio longi temporis: mobiles vero spacio triennij continui, interuenientibus a principio bona fide & titulo. nec mala fides superueniens etiam in hæredis persona impedit vsucapionem rectè initiatam per def. Salic.

I. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

Cum nostri animi vigilantia [e] [ex iure Quiritium [f]] nomen & substantiam sustulerit, [g] & [1] communes exceptiones in omni loco ualeant: decem vel viginti vel triginta [b] annorum, vel si quæ sunt aliæ maioris æui, continentes prolixitatem: * satis inutile † est vsucapionem [i] in Italicis quidem soli rebus admittere, in prouincialibus autem recludere.

¶ Sed & si quis [k] res alienas, Italicas tamen, bona fide possidebat per biennium, miseri [l] rerum domini excludebantur: & nullus eis ad eas reseruabatur regressus, quæ & nescientibus dominis procedebant. quo nihil inhumanius erat, si homo absens & nesciens tam angusto tempore suis cadebat possessionibus.

¶ Ideo per præsentem legem & in Italicis soli rebus quæ immobiles sunt, vel esse intelliguntur, [m] sicut annalem [n] exceptionem, ita & vsucapionem [o] transformandam esse censemus: vt tantum modo & his decem vel viginti vel triginta annorum, & aliarum exceptionum tempora currant, huiusmodi angustijs penitus semotis.

¶ Cum autem antiqui & in rebus mobilibus, vel se mouentibus, quæ fuerant alienatæ, vel quocunque modo (bona fide tamen) detentæ, vsucapionem extendebant non tantum in Italico solo nexu, sed in omni orbe terrarum, [p] & hanc annali tempore concludebant: & eam duximus esse corrigendam: ut si quis alienam rem mobilem seu se mouentem in qua-

D

A

e Cum nostri.] CASVS. Sicut remouit imperator nudum ius Quiritium, ita vult auferre duo vitia: quorum vnum est in tempore, aliud in loco. Olim namque res mobiles in omni loco vsucapiebantur anno, res immobiles biennio in Italia, sed res prouinciales immobiles non poterat vsucapi. hanc diuersitatem tollit Imperator, dicens quod res mobiles in omni loco triennio vsucapiantur, res immobiles decennio inter præsentes, & viginti inter absentes, & hoc non solum in Italia, sed in prouincia. & in omni vsuca. exigitur bona fides à principio: nec superueniens scientia nocebit quo minus vsucapiat sciens rem alienam, & h. d. Viuia.

e Vigilantia] i. animus vigilans.

f Quiritium.] id est Romanorum.

g Sustulerit.] id est abstulerit, & remouerit, vt s. de nudo iur. Quiritium tollen. l. 1. Vel, id est accepit nomen & substantiam, id est esse suum a populo Romano, ut instit. de iu natu. §. sed & quod principi. Accur.

h Vel triginta.] in pignore præscribendo. xx. in quæstionibus fisci. & quod subijcit, & si quæ sunt similes, vt hypothecaria contra debitorem, vel eius hæredem, quæ in xl. ann. extenditur, ut j. de præscrip. xxx. vel xl. ann. l. cum notissimi, in princ.

i Vsucapionem.] immobilium.

k Sed & si quis.] non solum enim est emendandum quantum ad locum, sed et quantum ad tempus.

l Miseri.] Nota contra Italicos.

m Intelligun[tur.]] vt mancipia rustica, & seruitutes rerum, vel personarum.

* cum sit.

† inciuile.

n Annalem] quæ tollitur, j. de anna. excep. l. 1 in prin.

o Vsucapionem.] scilicet immobilium.

p Terrarum.] ex differentia enim locorum, &c. vt supra de

de temp. in integr. resti. l. superuacuam.

a Per continuum.] No. vt ff. de vsuca. l. nunquam, §. 1. & ff. pro emptor. l. 2. §. si seruus.

b Ab initio.] Not. quod sufficit bona fides ab initio, ut hic, & ff. de vsucap. l. sequitur, §. de illo, in fi. §. & ff. de acqui. rerum do. l. bonæ fidei. §. in contrariũ, & ff. pro emp. l. 2. §. si seruus, & ff. de do na. inter vi. & vxo. l. si extraneus, in fi. Sed arg. contra, ff. de peti. hære. l. sed & si lege, §. de eod. & ff. depositi, l. 3. in fine, & s. de incest. nupt. l. cũ ancillis, §. fin. sed iure canonum debet esse continua bona fides, vt extra de præscrip. c. quoniam.

c Sciẽtia] siue eiusdem qui primo habuit bonam fidem, siue hæredis, vt hic, & institu. de vsuca. §. diutina, & ff. pro emp. l. 2. §. si defunctus, & ff. de usuca. l. hæres eius, in fi. 1. re. pon. secus in singulari successore, qui si scit, non vsucapit, licet ille qui dedit sibi, bonam fidem habuit, vt ff. pro empt. l. 2. § si eã rem. sed si mobilis est, nonne ex quo scit, furtum fit, & sic res vitiosa, & non procedit vsucapio? Resp. sm Azo non fieri furtum: quia non facit dolo, cũ titulũ habeat, sicut & ille cui res mobilis locata est. primum enim tempus inspicitur, quo bonam fidem habuit, ut ff. de seruo corrup. l. 1. §. 1. Item potest esse quod non contrectet, licet possideat. vel concedo etiam furtum fieri & rem furtiuam, non tamen interpellatur incepta vsucapio, sed incipienda sic, argu. ff. de fun. dotal. l. si fundum quem.

Successoris mala fides an impediat vsucapionem.

cunque terra siue in Italica, siue prouinciali bona fide per continuum a triẽnium detinuerit: is firmo iure eam possideat, quasi per vsucapionem eam acquisitam, [hoc] tantum obseruando, vt in his omnibus casibus ab initio b eam bona fide capiat, secũdum quod exigit longi tẽporis præscriptio: & vt cõtinuetur ei possessio etiã anterioris iusti possessoris, & connumeretur in decennium, vel viginti annorum spacium, vel tricennium quod & in rebus mobilibus obseruandum esse censemus ut in omnibus iusto titulo possessionis antecessoris iusta detentio quam in re habuit, non interrumpatur ex posteriore forsitan alienæ rei scientia, c licet ex titulo lucratiuo ea cœpta ẽ. Ita etenim ampliatur d

d Ampliatur.] cum in omni re & loco valeat.

e Quæ.] scilicet materia.

f Ei.] scilicet vsucapioni.

g Mancipi & nec mancipi.] i. Italicæ, & prouinciales, & ideo dicũtur prouinciales nec mãcipi, quia nec mancipãtur. i. supponuntur eorũ dominio. nec enim erant domini propter tributa quæ præstabant, ut s. de episco. & cleri. l. de his, & ideo ibi locum vsucapio non habebat: aliàs autem dicuntur mancipes conductores salis, ut s. de vectigal. l. si quis. hodie autem quantum ad acquisitionem dominij per vsucapionem, item quantum ad acquirendum per traditionem exæquatæ sunt vt hic, & institu. de rerum diui. §. per traditionem, non autem quantum ad tributa.

Pro latiori huius dictionis interpretatione videbis Bu. in l. 2. ff. de ori. iu. Mancipes qui dicantur.

DE ACQVIRENDA ET RETI- nenda possessione.

Quia in vsucapionibus, de quibus dixit, et præscriptionibus, de quibus dicet, est possessio necessaria: ut ff de vsucap. l. sine. ideo consequenter de ea dicit. Et no. quòd hic dicit de retinenda, sed in ff dicit de amittenda. Sed dic quòd idem est. nam contrariorum eadem est disciplina, ut ff. de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. sacram.

Cõtinuatio.

h Per liberam.] CASVS. Si procurator meus nomine meo aliquam rem emeris, acquirit mihi ignorãti etiam possessionem: & si tradens non fuit dominus, antequam sciam quod ab eo gestum est, vsucapere non potero, sed interueniẽte scientia incipiã vsucapere. Viu.

h Per liberam] etiam extraneam, ut hic, & s. per quas perso. nob. acquir. l. 1. & instit. per quas perso. no. acquir. §. ex his, & ff. eo. l. j. §. per procuratorẽ, & hoc siue habeat mãdatum, siue non, dũmodo nomine domini quærat, vel salte in tradens hoc gestiat, ut ff. de dona. l. qui mihi donatum volebat: alias si neuter, nõ quærit, ut ff. e. l. communis, §. 1. & l. 1. §. per procuratorem, & diximus s. de his qui a non do. ma. l. 2. & ff. e. l. 1. §. per procuratorẽ. & quod in libera persona dicit, & de seruo alieno quem nullo mõ possidet, vel possidet, sed mala fide, intelligas. idem si bona fide extra rem & operã. quærit. n. vt per extraneũ, si mõ eius nomine quærit, ut ff. de acquiren. poss. l. si me in vacuam, §. fi. & sic non ob. ff. de acquiren. pos. l. 1. §. sed & per eum, quia ibi non nomine possidentis quam fuit mala fide possessus.

Possessio quæritur per aliũ nobis etiã ignorantibus.

i confer. §. per traditionẽ. insti. de rer. diuis. Consuet.

quidem longi temporis materia, quæ e ei f subdita est: minuitur autem vsucapionum compẽdio sa dominis iactura & eius iura nocentia: cum etiã res diuidi mancipi g & nec mancipi sanè antiquũ est: & meritò antiquari oportet, vt sit rebus & locis omnibus similis ordo, inutilibus ambiguitatibus & differentijs sublatis.

TITVLVS XXXII.

DE ACQVIRENDA ET retinenda possessione.

Per liberam personam ignoranti possessio acquiritur: sed solum scienti vsucapiendi conditio. Bald.

1. Impp. Seuerus & Antoninus AA & CC. Attico.

Per liberã h personam i ignorãti quoque acquiri possessionem k & postquam sciẽtia interuenerit, l vsucapionis conditionem inchoari posse, tam ratione

i Personam] ut ff. de neg. gest. l. si ego.

k Possessionem] scilicet ciuilem & naturalem, secundum Hu. & etiam dominium, ut j. e. l. per procuratorẽ.

l Interuenerit.] non ante, ut ff. e. l. possessio quoque. §. fina. Sed cur vsucapio non sic ignoranti, sicut possessio acquiritur? Respon. quod in vsucapione inter cætera, bona fides exigitur, vt s. tit. 1. §. hoc tantummodo: ignorans autem, nec bonam, nec malam fidem põt habere: at in possessione non refert iuste quis vel iniustè possideat, vt ff. eo. l. 3. § econtrario. Sed in casu etiam ignorans vsucapit. s. per seruum in re peculiari, ut ff. pro soluto, l. 2. Itẽ quandoque licet habeat scientiam rei alienæ, tñ vsucapit, vt ff de nox. l. & generaliter. Et nota quod hæc possessio quæ per procuratorem acquiritur, habet multum iuris. & modicum facti. nam quæritur ignoranti, sed non vsucapio ignoranti, vt hic. & est alia, quæ habet plurimum facti quàm iuris, vt ea quæ per nos acquiritur. nã oportet quod corporalis sit ibi apprehensio, quæ est facti, licet & animus sit necessarius, quod facile est, ut ff. ex q. cau. maio. l. denique, & ff. e. l. 4. in princ. & l. quod meo, in princip. hæc eadem habet multum iuris in retinendo cum solo animo retineatur, ut j. eod. l. licet. Est & tertia quæ dicitur habere plurimum iuris, ut quæ acquiritur à filio vel seruo ex causa peculiari, ut ff. e. l. possessio quoque, in princip. nam possessio talis quæritur ignoranti, vt ff eodem, l. si me in vacuam, §. seruus. Et vsucapio ignoranti, ut ff pro solu. l. 2. Item & postliminium ibi locum habet, ut ff. de vsucap. l. iusto. §. fina. Sed in casibus etiam quæ per me quæritur, habet plurimum iuris. Primus, ff. e. l. 1. §. penul. & l. quod meo, § si venditorem,

Vsucapio non quæritur ignoranti.

Possessio est triplex.

torem, & l. quarundam. Secundus. ff. de contrah. emp. l. clauib. Tertius. ff. de rei uend. l. quædam, & ff. eo. l. quod meo, in prin. Quartus ǰ. de don l. quisquis. Quintus. ǰ. de dona. l. j. quibus casibus sine corpore acquiritur possessio. Vel dic q in his casib. interuenit actus corporalis, vel quasi. Accur.

A

vtilitatis,[a] q̃ iuris prudentia[b] receptum est. PP. VI. Kal. Decembr. Fusco & Dextro Conss.

Qui domino sciente, & patiente post contractum possedit, intelligitur per eundem in possessionem inductus. Vel sic: Quo ad acquisitionem dominij, paria sunt habere causam traditam & aditam, vel sciente, & patiente domino possidere. Bald. Vel sic: Patientia obligati tradere, pro traditione habetur: licet instrumento, q tradita fuerit, non contineatur. Sal.

B

II. Imperator Alexander A. Mauro.[*]

MInus[c] instructus ē, qui te solicitum reddidit quasi in vacuam possessionem eius quod per procuratorē emisti,[d] non sis inductus: cum ipse proponas te diu[e] in possessione [eius] fuisse, omniaq́; vt dominum[f] gessisse. Licet enim instrumēto non sit comprehēsum, q tibi tradita[g] sit possessio: ipsa tamen rei veritate[h] id consecutus es, si

C

[a] Vtilitatis.] vt qd non potest per se, faciat per alium, vt ff. de procuratoribus. l. j. §. vsus, & l. seruum. §. publicè. Itē vt negotia absentiū non deserantur, vt insti. de obliga. quæ ex quasi cōtrac. § j.

[b] Prudentia.] altas, pridem: & alias, prudentia. & dic iuris prudētia: quia quod quis per alium &c. ff. de admini. tuto. l. ita autē. §. gessisse.

al. Grato.

MInus.] CASVS. Procurator meus nomine meo emit mihi prædium, ante factam traditionē propria auctoritate ingressus sum possessionē prædij venditore sciēte. vult venditor auocare prædium eo prætextu, quòd non intercessit traditio: an possit, quæritur? Dicit stultus iudex, quòd possessionem non acquisiui, & quòd per hoc auocari potest. Dicit imperator, q ille iudex qui taliter sensit, non erat instructus: quia sufficit ad acquirendam possessionem, si diu stetit in prædio illo: & non præiudicat, quia in instrumento emptionali non erat cōprehēsum, q intercesserat traditio. Viu.

[c] Minus.] similis reprehensio. ff. de test. l. Domitius, & ǰ. de fideiuss. l blanditus.

[d] Emisti.] non tamen ei fuit traditum: quia tunc possessionem, & dominium per eum quęsisses, ut s̄. l. prox. & insti. per quas perso. no. acquir. §. ex his. Sed ad quid dicit, de uacua? Respon. quia sine ea non quæritur dominium, secundum quosdam, ut hic. Nos contra. nam licet sine inductione in possessionem non possit quæri dominium: sine possessione s. uera uel uacua tamen potest, ut ff. de fun. do. l. si fundum, & de acqui. re. dom. l. homo liber. § quicquid, & de pecu l. eo tempore, in fi. & quod dicit hic, de uacua demonstratiue dicit: quia sic fuit de facto, ut & diximus s. ī. de proba. l. cum res.

D

[e] Diu.] i. decem, uel uiginti, ut argu. ff. qui & à quib. l. si cum fideicommissaria. §. Aristo, & ī. de peti. hær. l. si filius. Alij dicunt q motu iudicis, ut ff. de iure delib. l. j. in fi. Tu dic etiam si momento stetit, idem esse. Sed hic sic fuerat de facto, quia id quod dico diu, non ius, sed factū designat: ut ff. de Publicia. l. cum sponsus.

[f] Vt dominum.] quod præsumitur, nisi contrariū probetur, ut arg. ff. pro socio. l. merito, & ǰ. de pigno. l. fina. Sed nonne semper quis præsumitur inuitus, & uetare, ut ff. de furtis. l. qui uas. §. uetare? Sed hic debita erat possessio: & ideo non præsumitur inuitus uenditor.

[g] Tradita sit.] uel per hæc uerba, tradidit uel per hæc, confiteor me tuo nomine possidere, cum constat me possidere, ut ff. eo. l. quod meo, in prin.

[h] Rei ueritate.] sic ff. de leg. & senatusc. l. de quib. in fi.

[i] Si sciente.] & uolente, vel saltem non contradicēte. secus si ignorante, vt ǰ. eo. l. nec ex vera. Vel contradicēte, vt ff. eo. l si ex stipulatione. & no. hic patientiam cōparari consensui, vt ff de contrah. emp. l. nō idcirco, & s. ad Vell. l. si fine. §. fi. & ff. si ser. vē. l. si a te, & ff. ad munici. l. quoties, & ff. de dona. inter vi. & vxo. l. si seruus communis, & in authē. de nup. §. si vero ipse. col. 4.

sciente[i] venditore in possessione fuisti.

Possessio infanti quæritur per seipsum auctoritate tutoris, vel per procuratorem, vel per seruum h. d. secundum communem intellectum. Bald. Vel sic: Sicut per tutorem quæritur possessio infantis, ita per traditionem ei factam. Salic.

III. Imp. Decius A. Rufino.[*]

Rufo.

DOnatarum rerum à quacunque[k] persona infanti[l] vacua possessio tradita, corpore q̄rit.[m] ¶ Quamuis enim sint auctorū sententiæ dissentiētes: tamen cōsultius vr̄ interim (licet animi plenus non fuisset affectus) possessionem per traditionē esse quæsitam: alioquin[n] (sicuti consultissimi viri Papiniani[†] responso continetur) nec quidem per tutorē possessio īfanti poterit acquiri. PP. V. Kalen. April. Decio A. V. & Grato Conss.

In acquisitione possessionis requiri-

DOnatarum.] CASVS. An quā res donata erat infanti, & tradita, corporaliter apprehensa. an ei acquisita sit possessio? Rñ. q sic, licet animum acquirendi non habuit: quia si diceretur, q possessio sibi non acquireretur, quia non habet animi affectum plenū: sequeretur hoc, quòd non acquireretur etiam per tutorem, cum tunc non magis habeat affectum. Viuia.

[k] A quacunque.] siue coniuncta, siue non.

[l] Infanti.] Infans propriè dicitur minor. vij. ann. vt supra, de iur. delibe. l. si infanti.

† l. j. § adipiscimur. ff. e. Contius. Infans.

[m] Quæritur.] tutore authore.

[n] Alioqn.] i. si nō quæritur infanti, qa non habet affectū: nec tutor ei quæret eadē rōne. vtroq; ergo modo ei quæritur fauore benignitatis magis, q̃ stricti iuris ratione. sr. sunt ergo hic duo, quorum altero remoto, & alterum remouetur. Sed vr̄ non quæri per infantem, ut ff. eo. l. j. § adipiscimur, in fi. & l quāuis. j. §. infans. Sol. hæc corrigit illas, uel nomen infantis ponitur hic impropriè pro eo pupillo qui habet intellectum aliquem. nam quo ad hoc potest habere iudicium animi: quo ad aliud non, ut inst. qui. non est per. fa. testa. §. prętерea. Vel hic est speciale in donatione, sicut & aliud speciale secundum nos: ut instit. de dona. §. aliæ. Vel dic s̄m Ioan. quòd hic fuit tradita cum auctoritate tutoris. & quod dicit, alioquin, id est si diceres non acquiri cū auctoritate tutoris per infantem: eadem ratione nec per ipsum tutorém. & erat ratio dubitationis, quia altercabantur quidam dicentes, sicut hæreditatem acquirit tutor solus infanti, adeundo nomine infantis, non infans tutore auctore, ut s̄. de iure delib l. si infanti. §. j. & sicut hæreditas restituiť tutori, non infanti tutore auctore: & sicut tutor restituit alijs, nō īfans tutore auctore, ut s̄. ad Treb. l. pen. in princ. & ff. ad Trebel. l restituta. §. fina. & l. sequen. & sicut infans non agit in iudicio, uel conuenitur tutore auctore, sed solus tutor eius nomine, ut ff. de admin. tuto. l. j. § j ita uidebatur hic quòd tutori soli nomine infantis possessio tradita acquiratur: infanti non, si infanti tradatur tutore auctore. Sed tamen aliud est. Vel secundum Azo. hic fuit tradita seruo infantis, ut ff. eod l. quamuis. j. in fi. Item contra. huic l. infra, de dona l si quis in emancipatum. Solu. ibi de re immobili: hic de re mobili, ut argumen. ff. eodem. l. si rem mobilem. Vel ibi contractus celebratur in scriptis, hic non. Vel ut dixi, hic seruo infantis, ut & ibi. Vel secundum

Possessio an possit quæri infanti.

dum calum lo.non est contra.

ADDITIO. Tu distinguas sic, quædam sunt res in quibus infans habet plenam animi affectionem, vt in aliquo iocali:& tunc indistinctè acquirit possessioné, vt hic:quædam sunt in quibus infans nullam habet affectionem, vt in fundo, vel similibus: tunc sine tutoris auctoritate non potest, vt in contrarijs. ita voluit Din. vt refert. Bar. hic, & in l.quāuis.j.§.infans ff.eod.

Nepotianæ.

tur animus, & corpus: in retentione sufficit solus animus nec videtur possessionem deserere, qui agriculturam metu deserit. Bald. Vel sic: Possessio retinetur animo: ideo non perditur solo temporis cursu. Salic.

IIII. ... Diocl. & Maxim. AA. Nepotiano.

Licet possessio nudo animo acqri nō possit,[a] tamen solo animo retineri potest.

B Si ergo prædiorum desertam[b] possessionem nō derelinquendi affectione trāsacto tpe nō coluisti,[c] sed metus[d] necessitate culturam eorū distulisti: præiudicium tibi ex transmissi temporis iniuria[e] generari non potest. PP. Kalen. August. Ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Licet.] CASVS. Licet in acquirēda possessione necessarius sit actus corporeus, & animus: retinetur tamē possessio solo animo vnde si habebā prædium, & non poteram ad illud accedere, & colere, propter circunstantes inimicos: an ꝓpter hoc amittā possessioné quæritur? Resp. ꝙ non, quia solo aīo retineo. Viu.

a Non possit.] id est sine corporis actu, vt ff eo.l.iij.in prin.& l.quemadmodum. sic & dicitùr nudum pactum sine traditione, vt supra, de pac.l.traditionibus. hoc tamen fallit in casibus, in quibus possessio sine actu quæritur, vt diximus.ff.eo.l.j.sed certè & in illis casibus aliquid interuenit pro actu. sic ergo quæsita possessio animo & corpore, dicitur naturalis, ut ff.eo.l j.in princ. de iure gentium, vt instit.de re.di.§.per traditionem, & §.venditæ. nō eo quo omnia animalia reguntur: quia irrationabilia non possident, sicut nec furiosi, vel dormiētes: vt ff.eod.l.j.§.furiosus, & §.penul.ibi, idemque esse si nummos &c. hæc eadem naturalis potest dici ciuilis, approbatione, vt ff.de verb.sign.l.lege, & de orig iur.l.2.§.postea cum Appius, ibi, isque liber &c.& sic est vna possessio, non duæ penes eundem, secundum Azo. Alij, vt Al.& Io.& Hu. dicunt quòd duæ sunt. ciuilis, quæ prouenit ex animo: naturalis, quæ ex actu. vnde quod subijcit, retineri potest, dicit Azo, scilicet naturalis, quā solam habebam. hæc eadem naturalis retenta animo, potest dici etiam ciuilis, quia retinetur auctoritate iuris ciuilis, sicut actio ciuilis dicitur prætoria auctoritate extensionis, vt ff de nov.l electio.§.si is quem. nec mirum si animo retinetur naturalis, cum plurimum à iure mutuetur possessio, vt ff.eo.l.possessio. Item patet in fructuario, qui habet naturalem tantum: quam tamen retinet animo. nam datur ei interdictum vnde vi, si nō admittatur, vt ff.de vi & vi ar.l.3.§ vnde vi, quod non daretur, nisi nunc possideret cum reuertitur, vt ff de vi & vi ar l.j §.interdictum autem hoc, & hæc potest dici ciuilis: vt dixi secundum Azo. si autem alius ingreditur hanc naturalem retentam, ingressus naturalem acquirit licet clandestinam, si sciuit, uel scire debuit se prohibendum, vt ff.eod.l.clam.§.qui ad nundinas, & quod vi aut clam l.3.§.fin.& l.seq. nam habet interdictum vti possidetis, vt ff.vti poss.l.j.in fi.& l.ij. & sic videtur quòd qui exuerat, desinat: cum duo non possint possidere in solidum eodem iure, vt ff.de preca.l.duo. Vel dic quòd absens retinet naturalem ciuiliter, præsens naturaliter: & sic diuerso iure: nec enim perdit, vt d.§.qui ad nundinas, & sic rediens habet interdictum vti possidetis, vt ff vti posside.l.j.in fin.& l.secunda. Sed Al. & Ioan.& Hug.dicunt retineri ciuilem tantum, & sic erat sola ciuilis, nam naturalis non potest retineri animo nisi possessio sit coram oculis, vt ff.eodem l.quod meo §.si venditorem, vel nisi sit fructuarius: vt probatur dictis. ll.ff. de vi & vi arm.l. tertia. §.vnde vi,

Possessio naturalis quę dicat.

Possessio est duplex

A & l.j.§.interdictum autem hoc, & nisi in feudatario, & emphyteuticario: quia ratione sui iuris possident, & naturaliter tantum, cum dominus ciuilem habeat, vt ff. eod.l.naturaliter, & l.possessio.

b Desertam.] quo ad prædiorum culturam.

c Coluisti.] scilicet in propria persona.

d Metus.] scilicet ne in persona læderetis. secus autem si repelli de possessiōe uel non admitti suspicaris: quia tūc statim amittis, vt ff.e.l.si id quod.§.si.quę est contra.& edicta & interdicta competētia huic, dic vt ff. quod met. cau.l.metum autem præsentem.§.denique.

e Tēporis iniuria.] quod fuit minus.x.ann.aliàs amitteres possessionem, vt insti. de vsuca.§.quod autem ad eas, & ff. de vsucap.l.furtum. § j. secundum quosdam, quod non placet: quia tempus non est modus amittendę possessionis, etiam centum annorum: sed inducit obliuionem, & per obliuionem amittitur possessio. & sic dictæ leges intelliguntur. & sic dicitur, scientia inflat, id est superbia, quæ prouenit ex scientia. Sed contra infra de omni agro deser.l.qui agros, lib.xj. Sed illud speciale in tributarijs prædijs, vt non diu cessetur in solutione vectigalis.

Possessio non tollit tempore. Sciētia inflat.

Nullus potest sibi causam possessionis mutare nulla causa extrinsecus accedēte. Bal. Vel sic: A colono facta venditio nō præiudicat domino Sal.

V. Iidem AA. & CC. Mennoni.

Cvm nemo causam sibi possessionis[f] mutare possit, proponasq; colonum[g] nulla extrinsecus[h] accedente causa, ex colendi occasione ad iniquę venditionis vitiū esse

Cvm nemo.] CASVS. Si colono locaui prędium ad colendum, & illud uendidit, volens sibi causam possessionis mutare, quòd possideret pro suo, & nō meo nomine: an mihi præiudicauit, quęritur? Resp. ꝙ nō: sed potero id vendicare. nec sibi potuit mutare causam possessionis, id est non potuit incipere possidere, cum prius non possideret: & hoc verum est, siue sibi possidere vellet, siue alij tradere aliquo titulo interueniente, licet sine effectu. Viuianus.

C f Causam possessionis.] dupliciter dicitur: vel vt mutetur possessio, siue titulus possessionis ei qui possidebat, siue retinebat, vel incipiebat usucapere, qui non vsucapiebat: quod ad ciuilem, & ad naturalem refertur, vt ff. eo.l.qui bona.§.j.& l.3.§.illud, & pro hærede.l.ij.§ j.& ff.locati.l.ad probationem. & dic quòd hic mutauit ſm Ir. ex hoc ꝙ alij s.emptori dare voluit, & tradidit colonus. sibi autem ideo ponitur: quia ei succedens emptor, quasi idem cum eo esse videtur. Vel dic quòd sibi possidere voluit pro suo, posteaquam vēdidit, & tradidit. Vel dic venditionis id est emptionis factæ ab eo quem sciebat non dominum. sic ponitur. ff.de act emp.l. ueteres.

D g Colonum.] colonus in villa: sed inquilinus in ciuitate, vt ff. eo.l.te pignoris.

h Extrinsecus.] hic no. sex modis mutari causam possessionis, scilicet ex iusta in iniustam. Item econtra ex iniusta in iustā: item ex nulla in aliquam: & econtra ex aliqua in nullam. Item ex aliqua iusta, in aliam iustam. Itē & sextū, ex nulla in aliā nullā. Primum.s.ex iusta in iniustā, est prohibitum, vt ff.e.l.clam. Scd͞m similiter, vt ff.de vsucap.l.non solum.§ j. Tertium similiter, vt hic, & ff.pro hære.l.ij.§ quod vulgo. Quartum permittitur, vt ff.eo l.si quis vi.§.differentia. Quintum est prohibitum, vt ff.eo.l.qui bona.§.quod scriptum. Sextum prohibitum, vt de conducto ad precarium, vt hic in prin.& ar.ff.eo.l.si quis autem, & hoc nulla extrinsecus causa superueniente. alias enim omnes permissi sunt, quia nō ipse sibi mutare, sed sibi dicitur mutari, vt ff.eo.l.iij.§.illud, & l.qui bona, §.j.& l.si quis autem, & ff.si pars hæ.pe.l.pe.& l.si.& ff.pro emp.l.ij.§.fin. Accur.

Possessionis causa sex modis mutatur.

Dominij.]

q Dominij.] dominium non amittis, sed possessionem sic, vt ff. eo. l. 3. §. quòd si seruus, & l. peregre. §. quibus. Sed per condictionem ex lege recuperas: ut j. eo. l. fina. Sed nunquid emptor iste qui emit à colono, poterit vsucapere? Quidã dixerunt, ut ltn. quòd non. arg. ff. de vsucap. l. cum solus. colonus enim non potuit dare possessionem quam non habebat: licet eam dominus amisisset tradditione facta, vt dixi. Sed Ioan. contra. nam & colonus cũ emit ab eo quẽ putat dominum, causam ab eo possidendi non habet, & tamen vsucapit, vt ff. de vsucap. l. non solum. §. quod vulgo, & l. si is qui. § si qs bona fide, & pro empto. l. qui fundum. § qui bona fide. Secundo quia si specialiter prohibetur præscriptio ei qui emit à colono rei dominicæ, vel templorũ, vt j. ne rei do. vel temp. l. ij. ergo in alijs nõ prohibetur, vt arg. ff. ad munic. l. j. Tertio, quia si qs emit ab eo quẽ pubere mputat, vsucapit, vt ff. pro emp. l. ij. §. si à pupillo, & tamen possessionẽ pupillus ei non dedit, quia non potuit, vt ff. eod. l. possessionem. vel in illo. §. si à pupillo, aliunde habebat. Quarto, in eo qui emit à furioso. qui & ipse alienare non potest: & tamen qui ab eo emit in conspectu inumbratæ quietis, vsucapit, vt ff. pro empt. l. ij. §. si a furioso. Hic ergo, vel non erat completa vsucapio, vel volebat emptor vti accessione temporis sui auctoris, id est coloni. quod non potest: & sic domino non fit præiudicium in dominio, vt hic, & j. si alie. res pig. da. sit. l. si. hæc eadem quæstio fit secundum Io. in procuratore per quẽ mihi ignoranti est quæsita possessio, & antequam mihi traderet, alij tradidit.

Colonus interuertẽdo possessionem si vendat, an possit emptor vsucapere.

A potest vsucapi res vi possessa: vt instit. de vsucap. §. furtiuæ, nisi. xxx. ann. vt j. de præscrip. xxx. ann. l. sicut, & secundum hunc datur rei vendicatio, vel condictio ex hac l. ante talem præscriptionem.

c Vineas.] scilicet vacuas. vel per vim, vt de agro dixi.

prolapsum: præses prouinciæ inquisita fidei veri, dominij [a] tui ius conuelli non sinet.

Per ingressum vacuæ possessionis contrahitur vitium personale, nõ vitium reale: & ideo non impeditur vsucapio eius ad quem peruenit possessio titulo, & bona fide. Bal. Vel sic: ingressus sine causa agrum alienum, tenetur restituere illum non præscriptum, cum omni sua causa. Salic.

VI. Iidem AA. & CC. Valerio. B

SI nulla iusta ex causa ingressum agrum [b] tuum siue vineas, [c] eum cuius meministi, præses repererit, nec vlla præscriptione [d] tua interpellatur petitio: restituere tibi possessionem [e] cũ omni causa non dubitabit. [f] S. Id. April AA. Conss.

Ius vsucapiendi non tribuit improba possessio. Bal. Vel sic: Sine titulo non procedit præscriptio, nec iusta possessio. Salic.

VII. Iidem AA. & CC. Asynctito.

IMproba possessio [g] firmum titulum possiden-

ti præstare [h] nullum pôt. vnde ingredientẽ in vacuã [i] possessionem alieni fundi non cõsentiente domino, vel actore qui eius rei concedendæ potestatẽ habuit, causam iustã possessionis adipisci non potuisse certũ est. [k] PP. V. Id. Decemb. AA. Conss.

Possessio, & dominium quæri potest per procuratorem. Salic.

VIII. Iidem AA. & CC. Cyrillo.

PEr procuratorem vtilitatis causa possessionẽ, et si ꝓprietas ab hac separari non possit, [l] dominium ẽt quæri placuit. [m] PP. XVIII. Kalend. Martij Sirmij. CC. Conss.

Vbi deficit titulus, non procedit vsucapio. Bal. Vel sic: Ingrediens possessionem rei emptæ sine venditorum voluntate, non possidet iuste: & ideo tenetur restituere & simulatum vel fictum non plus potest quàm verum. Salicetus. C

IX. Iidem AA. & CC. Sergio.

NEc ex vera venditione possessionẽ quã

d Præscriptione.] x. vel xx. an. secundum primum casum, vel xxx. secundum alium.

e Possessionem.] sed quis restituere? dic. vt in gl. magna.

f Dubitabit.] per vtile interdictũ vnde vi primo casu. secundum alium, cum dictione ex hac. l. vel rei vendicatione in vtroque: quia dicit, petitio. argu. ff. de act. & ob. l. actio in personam. vel directum interdictum, vnde vi.

IMproba.] CASVS. Si prædium meum nullo præcedente iusto titulo Titius ingressus fuerit me non consentiente, vel procuratore qui potestatem habuit vendendi, vel consentiẽdi eũ ingredi in possessionem: an per talẽ ingressum videatur Titius acquisisse possessionem, quæritur? Respõ. ꝙ nõ habet iustam cãm possessionis: & sic nec præscribendi. Viuia.

SI nulla.] CASVS. Si absente me possessionẽ meã ingressus fueris, & me remeante suspicor posse repelli, & ita amisi possessionem, non dominium: an eã per interdictum vtile vnde vi repetere possim, quæritur? Respon. ꝙ sic: nisi. x. vel xx. ann. excep. obstet. Vel sic: De iecisti me de possessione prædij mei per vim: an id vendicare possim, quæritur? Respon. ꝙ sic, nisi. xxx. an. mihi obstet exceptio: & tanta præscriptio exigitur in hoc casu: quia res erat vitio affecta, quia vi possessa. Viuia.

b Agrum.] scilicet vacuum domino absente, qui suspicatus fuit se posse repelli, & sic amisit possessionem, vt ff. eo. l. si id quod. §. fi. hæc enim res poterat vsucapi iure veteri ab eo qui bona fide emerat à prædicto ingrediẽte, vt instit. de vsuca. §. quod autem ad eas. repetit ergo hic dominus ab emptore, nisi sit præscripta. Hodie non potest vsucapi, vt j. de præscri. long. temp. auth. malæ fidei possessore, & secundum hoc datur vtile interdictum vnde vi: vel rei vendicatio contra emptorem: quod tutius est. nec est opus, vt dicit P. quòd veniat ad fundum advidendũ an admittatur: quia potest esse. ꝙ occideretur. Vel secundo dic, quòd per vim fuit ingressus, & tunc nõ

g Improba possessio.] non præcedente aliquo iusto titulo: idem si præcedat, vt j. statim.

h Præstare.] dic vt possessor ꝑscribat. nã non ꝑscribit.

i In vacuam.] quę a nemine, vel solo animo retinetur. addunt quidam, ẽt si alius sit in ea causa legatorum seruandorũ: quod non placet, vt ff. de ac. emp. l. ij. §. vacua.

k Certum est.] ẽt si contractus intercessit: quia emerat inuasor. Ir. vt ff. e. l. si ex stipulatione, & j. e. l. nec vera.

PEr procuratorem.] CASVS. Mandaui procuratori meo, vt emeret mihi prædiũ: emit, & sibi traditum est: an mihi sit acquisita possessio, quæritur? Respon. ꝙ sic, licèt proprietas ab eo separari non possit: & si tradẽs fuit dominus, acquiritur mihi dominium. Viuia. D

l Non possit.] quia venditor habens proprietatem, & possessionem alicuius rei, tradidit eã procuratori, volẽs tradere proprietatem, & possessionẽ: & sic non pôt separari proprietas à possessione, quin ei vtrunq; acquiratur & sic soluit contra. ff. de acq. poss. l. naturaliter. §. nihil.

m Placuit.] scilicet per possessionem, non per procuratorem, vt dicunt, & pro eis. s. per quas perso. no. acq. l. j. & instit. per quas perso. no. acqui. §. ex his, quod nõ placet: immo ẽt per procuratorem quæritur dominium, vt hic manifestè dicit. nã & per traditionẽ dr quæri dominium: & tamen intelligitur mediante consensu, vt insti. de re. diui. §. per traditionem. Item & instrm facit domum, nihilo minus & faber. Item prędicta. l. s. per quas perso. no. acqui. l. j. est contra eos. nam dicit excepta cã, & nõ excepta possessione: causa autem possessionis est dominium. acquiritur ergo dominium, & possessio per procuratorem domino etiam ignoranti, vt s. e. l. j.

Proprietas & possessio aliquã separari possunt. Faber, & instrm faciunt domum.

NEc ex vera.] CASVS. Vendidi prædium meum Titio:

Titio: auctoritate sua ingressus est possessionem: an ea sibi acquiratur, quaeritur? Respon. quòd non. Idem est in creditore cui obligaui prædiũ, & propria auctoritate vult illud possidere tanquam ex causa emptionis: quia possidere non pót. vel loquitur in creditore volẽte propria auctoritate ingredi possessionem bonorum sibi non obligatorum debitoris. Viuia.

a Improbè.] id est improbum esset si retineret eam: cum contra voluntatem venditoris intrauerit, vt hic, & ff. eo. l. si ex stipulatione, & l. si fundi. similis loquẽdi modus est. ff. de proba. l. si quis liberum, & j. de fideiuss. l. si fideiussor, & de contrah stip. l. optimam. Alia litera dicit probè, sed improbe retines, si retines. Sed huic dicto est contra. ff. de furt. l. cum qui. §. j. vbi emptor surripiens rem emptã, post precium solutũ non tenetur furti venditori. sed hęc non sunt contraria, cum non teneri furti, & iniuste inuasisse, vt hic, sed potius diuersa.

non fuerat emptor adeptus, improbè [a] retinere pót: ac multò min⁹ is qui asseueratione falsa velut emptor, cum sine obligatione pignoris pecuniam mutuo dedisset, fundũ irrumpens alienũ, retinẽdi iustam cãm [b] habet. PP. III. Non. April. Sirmij.

Vsucapio legitima inchoata procedit, nisi interrupta fuerit. Salice. Vel sic. Duæ sunt qualitates in possidendo. vna quæ consistit in animo, & alia in corpore. & vtraque sortitur plenum effectum si sine interruptione procedunt, secundum Ia. But. Sed tu tene q̄ sunt possessiones duæ prout tenuit Ioan in litera ista dum dicit duplicem esse possessionem, seu spẽm. & ideo summa hanc l. aliter: & sic: Sic concurrat possessio naturalis, & ciuilis ad vsucapionem: non tamen sufficit si est solum possessio ciuiliter interpellata. Bald.

X. Imp. Constantinus A. ad Maximum.

NEmo ambigit [c] possessionis [d] duplicẽ esse rationem: aliam q̃ iu-

b Causam.] vt s. solu. matr. l. dotis, & de pign. act. l. pignoris, & j. unde vi. l. si quis in tantam, & s. de pact. l. si pacto quo pœnam, in fin.

NEmo.] CASVS. In acquirenda possessione duo sunt necessaria: corporalis apprehensio, & animi affectio: ea sic quæsita, potest possessor triennio vsucapere, vel præscribere, decennio inter præsentes, vel vicẽnio inter absentes: nisi aduersarius interpellat possessorem, mouendo ei litem, & eam contestando: quia licèt eam corporaliter teneat, non videtur possidere, cum iã dubitat, & vacillat de iure suo. Viuianus.

Casum ponit.

c Nemo ambigit.] Pone casum in possessione acquirenda hoc modo: Nemo ambigit, id est nemo debet dubitare, quin duo necessaria sint in ea quærenda, scilicet animus, & hoc dicit, iure. & corpus: vt ff. eod. l. j. in princ. & l. quemadmodum: sic tamen quæsita animo, & corpore, vna est, vt dixi supra eo. l. licet, secundum Azo. Secũdo dic secundum Ioan. & H. in retinenda: nam duplici ratione retinetur, id est corpore supple, & animo. & dic quòd retinemus corpore, cum in ea sumus. Item & iure, cum in ea non sumus. nam ius fingit nos possidere, cum animum deserendæ possessionis non habemus. secundum hoc duæ sunt possessiones, & facit hoc optime pro Aldr. qui dixit, dum sum in fundo, vel in cõspectu, habeo naturalem: si absens, ciuilem.

d Possessionis.] acquirendę, secundum Azo. vel retinendę, secundum Ioan.

e Vtranque] vel acquisitam animo, & corpore, secundum primum casum. vel id est, illam quæ corpore, & animo. Item quæ animo solo retinetur, ita esse legitimam, id est legitimum habere effectum. s. vsucapiendi cum nullus mouit litem: aliàs præscriptio interrumpitur, vt j. tit. j. l. nec bona, & vsucapio quãtum ad effectum, vt ff. de rei ven. l. si post acceptũ. & caue tibi: q̃a hęc ciuilis

Præscriptionis interruptio ciuilis à naturali interruptione differt.

A interruptio prodest interrumpenti tantum: vnde posset vsucapere contra dominum, licet alius moueat litem, vt ff. de diuer. præscrip. l. intra, & ff. ne de sta. defun. l. ij. §. præscriptio: secus in naturali interruptione, quæ omnibus proficit: vt ff. de vsucap. l. naturaliter.

re consistit, aliam quæ corpore: vtranq; [e] autẽ ita demum esse legitimam, cum omniũ aduersariorũ silentio [f] & taciturnitate firmatur: interpellatione vero & controuersia progressa, [g] non posse eũ intelligi possessorem, [h] qui licet possessionem corpore teneat, tamen ex interposita contestatione, & cã in iudicium deducta, sup iure possessionis vacillet ac dubitet. [i] PP. XI. Kalẽ. Feb. Tribon. Volusiano & Anniano Conss.

B

Vbi possessio efficitur vitiosa, omnem possessorem comitatur vitium. Vel lege sic: Vitium reale in personã auctoris contractum, descendit in omnem successorem. Bal.

XI. * Impp. Arcad. & Honori. AA. Petronio vicario Hispaniarum.

VItia [i] possessionum à maioribus [k] cõtracta perdurãt, & successorẽ

C

f Silentio.] i. cum neminem inuenio qui aduersetur mihi in ea.

g Progressa.] etiam per executorem tantum hodie, vt j. de præscr. xxx. annor. l. sicut, & ad hoc. j. qui. non ob. longi tempo. præscrip. l. si possessio.

h Possessorẽ.] quo ad vsucapionem, vel præscriptionem. Sic ergo nota, q̃ possessor post motam controuersiam videtur nõ possessor: vt hic. Item in quibusdam habetur malæ fidei, vt scilicet de fructibus teneatur perceptis, & percipiẽdis, quando habet scientiam rei alienæ, vt s. de rei vend. l certum. Item quo ad quædam bonæ fidei, vt quo ad fatalitatem: nisi habuit scientiam rei alienæ, ut ff. de pet. hæred. l. illud, & de rei vend. l. vtiq;. §. non enim. Item & implet vsucapionẽ triẽnij, licet de effectu non prosit, vt ff. de rei vend. l. si post acceptam, & fructus facit suos, si remanet bonæ fidei, vt ff. de vsucap. l. qui scit. §. fin. & l. si hominem, in fi.

Possessor post litem motam vsf nõ possessor.

* Ex Cod. Theodosiano lib. 4. ti. 20. l. 5. Hæc lex est pars postrema. l. a j. si p vim uel &c.

i Dubitet.] præsumptione iuris: licet ipse dicat, se non dubitare. in istis casibus afficiuntur res vitio, vt hic, & s. de fide instr. l. si plures, & qui. ad lib. procla. l. j. in prin. Item quæro hic, an ciuilis possessio sine naturali, vel econtra, quæratur? Respon. sic, si tradens alteram eat si tantum habet, vt ff. eo. l. naturaliter.

VItia.] CASVS. Si pater tuus aliquam rem surripuit, vel de prędio aliquem expulit, & ei successisti: vitium patris tibi nocet: quia nec vsucapere, nec præscribere poteris. Viuian.

k A maioribus.] id est auctoribus. Et dic vitia, alia realia vere, vt res furtiua, & vi possessa violentia ablatiua: vt instit. de vsuca. § furtiuæ, non compulsiua: vt s. quod met. cau. l. si vi, & ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. §. pe. Item res data præsidi contra legem Iuliam repetũdarum, vt ff. ad leg. Iul. repe. l. pe. Alia quasi realia: vt ff. de acq re. do. l. bonæ fidei, & de vsucap. l. ubi. §. fi. & insti de vsucap. §. Sed aliquando. Alia personalia. vt dolus dans causam negocio, vel incidens ex proposito. Item mala fides, quando credit venditorem non habere ius vendendi, vt j. tit. j. l. si fraude. Item scientia rei alienæ, vt commodatarij, depositarij, & creditoris. Quid autem de precaria, vel clandestina? R. dixit vitia rei. & pro eo videtur. ff. eo. l. Pomponius §. cum quis, quod non placet. nam precaria est iusta: quia cum domini voluntate, vt ff. cõi diui. l. cõi diuidundo. ij. §. inter prædones. Item subtiliter inspiciens perpendere potest, quòd licèt clandestina dicatur possessio, non tamen dicitur clandestina res, vt ff. de acquiren. possess. l. clam. de litigiosa constat, quòd non est vitiosa vitio rei, vt infra, titu. j l. j.

D

Vitia possessionum sunt triplicia.

His

Vitia an sequātur successores.

His peroratis dic, quòd vitia realia durant in persona vniuersalis successoris, vt hic, & singularis, vt instit. de vsucap. §. furtiuæ, & hoc quo ad usucapionem, non quo ad fructus, vt ff. de acquir. re. do. l. bona fides. § pen. sed in vitijs personalibus distinguitur singularis successor ab vniuersali. nam si est singularis, nō impeditur præscribere iure veteri, incipiendo à se, vt ff. de de diuer. & tempor. præscri. l. an vitium, in prin. hodie secus, vt j. titul. j. authen. malæ fidei. Porro quantum ad agendum, impeditur singularis successor, etiam completa pscriptione: quia de dolo defuncti excipitur, si sit causa lucratiua, ut in donato, & in legato, & quasi lucratiua, vt in seruo noxæ dedito, vt ff. de excepti. do l. apud. §. si quis autem, & §. de auctoris, & de except. l. si rem legatam: aliàs si non est lucratiua, non excipitur, nisi vtatur accessione sui auctoris, vel nisi sit res reuersura ad dolosum. puta si mulier dolo induxerit aliquem ad promittendam dotem viro, & maritus petat, repellitur eo, quòd res ad dolosam mulierē reuerteretur, vt ff. de excep. do. l. apud. §. Iulianus, & l. purè. §. pe. & ad idē l. apud, §. si quis autem, in §. Si autem vniuersalis, si quidem extraneus: nocet ei mala fides defuncti, nisi velit ex se incipere, secundum Azo. vt infra tit. j. l. j. nos diximus indistinctè nocere, vt supra communia de vsucap. l. fin. de diuers. & tempo. præscript. l. cum hæres, & supra, de usucapio. pro hærede. l. nihil. In suo constat, cum sit eadem persona, vt ff. de liber. & posth. l. in suis.

ADDITIO. De hac materia vide pulchrè per Di. in c. possessor, de reg. iur. lib. xj.

EX libris.] CASVS. Coloni mei, vel serui mei possidebant prædium meum, & nomine meo: si prædium reliquerint negligentia: vel dolo prodiderint, vt alius ingrederetur possessionem, an mihi præiudicetur quo magis possessionem amittam, quæritur? Respond. quòd non, & hoc in prima. Si vero procuratori dederit, vt acquirat mihi possessionē rei donatæ: ipse vero acquirere noluerit, & sic alius intrauit possessionem illius rei: quæritur an amittam possessionem? Respond. quòd sic. mihi enim debeo imputare, quòd talem elegi procuratorem. & quod dicit regula iuris, quòd per seruum nō possit fieri domini conditio deterior, locum habet in iam quæsitis, non quærendis, vel adipiscendis. in prædicto uero casu secundo salua erit mihi actio mandati cōtra procuratorem. Viu.a.

a Colonus.] in uilla, siue nummis colat, siue partiarius.

† 15. ‹ Mediolani.

auctoris sui culpa comitatur. Dat. V. Kalen. Ian. Cæsario & Attico Conss.

Dolus procuratoris, coloni, vel inquilini, aut alterius possessionem relinquentis dolo, aut desidia, domino cuius nomine possidebat, nō præiudicat. Bal. Vel sic: Si possidens alteri possessionem deserat, vel alij tradat, domino in possessione præiudiciū nō generat: & nihilo minus omnē iacturam ex hoc contingentē ei resarcire tenetur. in quærenda autem possessione potest vnusquisq; negligenter se habens præiudicare ei cui quærere debuit, licet ad illius interesse teneri possit. Salic.

XII. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

EX libris Sabinianis q̃stionē in diuinas nostri numinis aures relatā tollentes, definimus vt siue seruus, siue pcurator, vel colonus, a vel inquilinus, vel quispiam alius, p quem licentia est nobis possidere, corporaliter nactam possessionem b cuiuscunq; c rei dereliquerit, vel alij prodiderit, desidia d forte vel dolo, vt locus aperiatur alij eandem possessionem detinere: e nihil penitus domino pjudicij generetur, f ne ex aliena malignitate alienum damnum emergat, sed & ipse si liberę cōditionis est, competentibus g actionib. subiuget: omni iactura ab eo restituenda domino rei, vel ei circa quē negligenter vel dolose versatus est.

B Sin autem necdum sub manibus procuratoris, vel coloni, vel inquilini, vel serui possessio facta est, sed ipse eam accipere desidia, vel dolo supersedit, tunc & ipse qui eū trāsmisit, ex mala sua electione pjudiciū h circa eam possessionem patiatur, ex memoratarū personarū vel machinatione, vel negligentia accedens. Hoc etenim i tantū sancimus, vt dñs nullo modo aliquod discrimen k sustineat ab C his quos transmiserit: non vt etiam lucrum l sibi per eos aliquod acquirat: cū & antiqua regula m [iuris,] quæ definiuit deteriorem conditionē p seruum dño nullo modo fieri, tunc locum habeat, cū dominus de dāno pericli-

A inquilinus in ciuitate, vt ff. eo. l. re pignoris. Sed quandoque dicitur colonus terræ adscriptitius, vt j. de agr. & cē. l. ij. lib. xj. & idem dicitur inquilinus, sed impropriè, vt ff. de leg. j. l. si quis inquilinos, in princ.

b Nactam possessionem.] domino, non sibi, vt ff. cōi diuidun. l. cōi diuidundo ij. §. neque.

c Cuiuscunq; rei.] mobilis, vel immobilis. & sic videtur habere locum quod hic dicit, in creditore, & commodatario, & depositario, tutore, & curatore. nam & supra dixit, vel qspiā alius, &c.

d Desidia.] desidia dereliquit, dolo prodidit.

e Detinere.] id est accipere.

f Generetur.] immo videtur generari, quia amittit, vt ff. eo. l. 3. § quòd si seruus, & l. peregre. §. quibus, & l. si de eo. §. j. Solut. hæc corrigit illas, secundum M. vel secundum Io. nullum præiudicium fit in dominio, sed in possessione sic: vt ibi. Vel tertio secundum Bal. non fit præiudiciū, præsumptione iuris: quia condictionem habet ad possessionē dominus, quam iure veteri nō habebat: nec aliam nisi ad proprietatē: vnde rem videtur habere hic, vt ff. eo. l. non videtur, & de in integ. resti. l. nemo, & de reg. iur. l. qui actionem. Vel dic sm Io. quatuor esse casus: cum dereliquit, cum prodit, item cum tradit, & cum deijcitur. Primis duobus loquitur hæc lex, quibus nec per hāc legem, nec iure veteri amittebatur possessio ciuilis, vt ff. de dolo. l. cum quis, & est ratio: quia cum colonus, uel similis animo non possidendi à domino discedit: dominus naturalem possessionem, quam per colonum possidebat, amittit, secundum H. & Io. remanet ergo ciuilis possessio domino, quā nequit amittere, nisi repellatur, vel suspicetur se posse repelli, vt ff. eo. l. si id quod. § fi. In alijs duobus, id est cum deijcitur colonus, vel tradit: dominus omnino possidere desijt, sed recuperabit per hanc legem. Accur.

Cōdictionē habēs ad rem, tē uidetur habere.

Possessio ciuilis qualiter amittitur.

D

g Competentibus] s. mandati. si per procuratorem.

h Præiudicium.] vt ei non fit quæsita. nec aliquod possessorium habeat dñs. Et sic no. malam electionem esse in culpa: ar. ff. locati. l. cum in plures. § seruum, & de insti. l. sed & si quis. §. fi. & ff. de neg. gest. l. nam & seruus.

i Hoc etenim.] hoc ad primum casum refertur.

k Discrimen.] id est damnum in quæsitis, quando dereliquit vel prodidit, ut & infra si aliena res pig. da. sit. l. nexum. Accursius.

l Lucrum.] quod est quando non apprēhenderunt, vt arg. ff. ad Vell. l. bona. §. j. & de pac. l. si autem.

m Regula.] ut supra de pactis. l. seruus.

Detinen-

a Detinendam.] id est adipiscendam.

b Omni actione.] puta mãdati contra procuratorẽ: tutelæ contra tutorem: negotiorum gestorum contra curatorem: commodati contra commodatarium: & depositi contra depositarium.

DE PRÆSCRIptione longi tẽporis &c.

Continuatio.

Ex possessione cum titulo proueniens præscriptio: ideo de ea dicit. Vel sic. De vsucapione in genere (maxime rerum mobilium) supra dictum est. Sequitur ut videamus de præscriptionibus rerũ immobilium maxime & incorporalium. Sed quia in eis uedum longissima, sed etiam longa præscriptio sibi vendicat locum: de ea videamus. Alc.

* in Codice manuscripto, i. decẽ, legebatus.

Vm post.] CAS. Possidebas prædium quoddam: Titius dicebat illud ad se pertinere, & tecum est litem contestatus, sed non curauit prosequi litem: tu prædium vendidisti Seio. an possit præscribere spacio longi temporis, quæritur? Dicitur quod sic. Si vero vtatur accessione tua vendẽtis, præscribere non potest, cum aduersus te lis est contestata. Vi.

c Cũ post morã.] quam fit lite cõtestata, vt supra fini. reg. l. 3. omissa autẽ fuit intẽtio, vel contentio partium: non autẽ fuit remissa res, tunc enim secus esset: vt supra de pac. l. postquam. & sic non est res litigiosa. Vel dic, etiã ea pendente, sed omiserat ad tempus. nec minus poterat vsucapere: quia vitium litigiosi non afficit rem, vt diximus supra titu. 1. l. vitia. Vel dic actum fuisse hypothecaria. Et sic non fuit res litigiosa, ut in auth de litig. §. ad hæc autem, coll. 8. & sic multis modis ponitur casus.

Litigiosi vitium rẽ non afficit.

tetur, non cum sibi lucrum ꝑ seruũ acquiri desiderat. ¶ Salua videlicet in hoc casu domino rei, vel ei qui ad eam detinendam a præfatas transmiserit personas, aduersus eas omni actione b (si qua ex legibus ei competit) seruata.

TITVLVS XXXIII.

DE PRÆSCRIPTIONE longi temporis x. decẽ vel viginti annorum.

Ciuilis interruptio præscriptionis non operatur nisi contra eum contra quem interruptio facta est. & in hypothecaria non contrahitur vt ium litigiosi. & ideo non interrumpitur vsucapio: nec inchoari impeditur de nouo. Bald. Vel sic. Iure illo mala fides auctoris non impedit præscriptionem longi temporis in persona emptoris a se præscriptionem inchoantis. Salicet.

I. Impp. Seuerus & Antoni. AA. Iuliano P. P.



Vm post mortam c & omissam quæstionem res ad noua dominia d bona fide transierint, & exinde noui viginti anni e intercesserint sine interpellatione: f non est inquietanda quæ nunc possidet persona: g quæ sicut accessione h prioris domini non utitur, qui est inquietatus: ita nec impedienda est, quòd ei i mota controuersia fit.

d Ad noua dominia.] sed cum fiant domini traditione, qualiter vsucapiunt: vt. ff. de vsuca. l. sequitur. §. sana? Respon. noua dominia, id est nouos possessores. sic. ff. de verb. sign. l. interdum. sic e contra ff. dde rei uen. l. si in rem. Vel dic, noua dominia quo ad opinionem accipientium. Vel dic etiam dominũ præscribere actioni quandoque, ut supra quod metus cau. l. 3. & in eo qui emit pignus, ut infra si aduers. credi. l. 1. Acc.

e Viginti anni.] si inter absentes, & inter præsentes. x. vt ĩ eo. l. fi. sed nõne actio perpetua. xl. ann. durat, vt infra de præscrip. xxx. uel xl. an. l. fi? Sed illud est cõtra eum in quem facta est contestatio. non contra alium.

A f Interpellatione.] ut infra. l. proxi. & l. nec bona.

g Persona.] si & titulum habet, ut ff. de vsuca. l. Celsus, alias contra, vt ĩ eo. l. nec petentem. Acc.

h Accessione.] quæ accessio fit inter diuersos possessores coniunctos, vt ff. de acqui. pos. l. Pomponius. §. cum quis, vsque in finem legis.

¶ Quòd si prior possessor inquietatus est, etsi k postea per longum tempus sine aliqua interpellatione in possessione remansit, tamen non potest vti longi temporis l præscriptione. quod etiam in republica m seruari oportet.

B IN AVTHEN. vt spon. lar. §. rursus, coll. ix. constitu. ij.

Hodie mala fides auctoris in præscriptione longi temporis nocet singulari successori, si dominus rei fuit ignorans. Salicet.

Malæ fidei † possessore alienante, cessat longi temporis præscriptio, si uerus dñs ignoret suum ius, & alienationẽ factam. spectatur ergo triginta annorum defensio.

¶ Si vero is qui putabat easdem res sibi competere, hoc cognoscens, intra decem annos inter præsentes, & viginti inter absentes litem non fuerit contestatus: possessor præscriptione munitus, firmiter eas habebit.

C IN AVTHEN. vt spon. lar. §. de præscriptione, coll. ix. const. ij.

Illa pars decennij in qua dominus est absens, duplicatur: vt præscriptio longi temporis cucurrisse intelligatur. Salic.

i Ei.] s. priori possessori. non nocet ergo mala fides venditoris emptori iuste illo, si ante incipit, vt hic. sed hodie cõtra, vt i auth. hic po sita. malæ fidei &c. quæ est vt spo. larg. §. rursus, coll. 9. sed & olim non poterat alienari, vt & infra de litig. l. lite, ergo nec vsucapi. Sed respondetur. non valet semper illa argumentatio: ut ff. de fundo do. a. l. si fundum. præterea hic non erat res litigiosa, ut dixi modo in positione casus.

Vẽditoris mala fides an noceat emptori.

k Etsi.] id est quamuis.

l Potest vti longi tẽporis.] sed longissimi, id est xl. ann. sic & infra de præscrip. xxx an. l. fi.

† Facit ad hæc auth. glos. 2. in med in c. ulti. extra de præscri:

m In republica.] s. quę fuit domina, uel quæ fuit inquietata: uel etiã emit ab inquietato. Sed si fuerat fisci, vel publica, quomodo potuit vsucapi: ut institu. de usucapionibus. §. res fisci? Respon. si est talis res, quæ sit in usu publico. non potest usucapi ullo tẽpore, vt theatrum, stadium, & similia: ut ff. de leg. 1. l. apud Iulianum. § fi. & ff. de vsuca. l. vsucapionem. Sed si nõ sunt in usu publico, tunc possunt: vt seruus & agri, vt arg. ff. de cõ

Fisci res, uel publicæ, an vsucapiãtur.

D trahen. empt. l. sed Celsus, s. xl. ann. vt ĩ. de præscr. xxx. ann. l. omnes: & sic prima non placet.

Malæ fidei.] CASVS. Lex. C. dicit quòd si dedi rem alicui uel uendidi, quod ille qui accepit, præscribit auhentic. distinguit: quia si possideo rem alienam mala fide, & eam do alij: an vetus dominus scit, an ignoret: si scit, currit præscriptio aduersus eum: si ignorat rem suam alienari, non potest præscribi nisi xxx. an. Viuianus.

n Ignoret.] sed nunquid sufficit eum scire quandocunque ante impletam præscriptionem? forte non. Sed si velit possessor computare a tempore scientiæ, tempus computabit. x. vel. xx. ann. si vero vult computare sibi tempus præcedens ante scientiam, computabit præscriptionem xxx. ann.

ADDITIO. Aduertas quòd licet in casu huius authen. non procedat præscriptio nisi secundum modum

in ea traditum: bonę fidei tamen emptor contra quem A cunque extraneum possessorem, præterquam contra dominum, Publiciana rem vendicare potest. ita pulchrè dicit gl. in uerbo, dominii. circa mediũ sui versi. in c. abbate sane de re iudi. lib. 6. Item videas. 12. limitationes huius authenti. quas ponit Ang. Aret. in §. furtiuæ. instit. de vsucap. & in §. sed istæ. instit. de actio. in antepe. col. versi. addas tamen ꝙ dicta authenti. &c.

Cõcor. cũ hac authen. c. cũ nobis, extra de præscript. vbi tempora schismatis deducunt de præscriptione.

Vod si quis.] CASVS. Sic continuatur præsens authẽti. ad l. C. Si rem alienam vel alii obligatam possideo bona fide, & iusto titulo, pręscribo decennio inter præsentes, vicennio inter absentes. Sed quid si ego emptor, & dominus fuimus octo annis præsentes, duobus annis absentes? Respon. hoc casu illi duo anni debẽt duplicari, ut si octo annis fuimus præsentes, & duobus annis absẽtes, elapsis duobus annis primis adhuc requiruntur duo anni quibus fuimus absentes, & ita requiruntur. 12. anni, nõ autẽ. 20. Vinianus.

a Absens.] ut duplicetur tempus absentię, ut si pręsens fuit quinquennio, & postea absens quinquennio, detur quinquennium tertium, & hoc cum absens fuit ex uoluntate: alioquin vel ipso iure nõ curreret, vel restitueretur. Vel intellige absentiã, quia alibi habet domicilium: ut infra. e. l. fi. alii ut B. de absentia personę: & sic male poneret hic, vbi de absentia domicilii tractat.

Vòd si quis[a] quibusdam annis præsens sit, quibusdam absens:[a] adiiciuntur ei super decennium tot anni, quot annis ex decennio fuit absens.

Præscriptio fortitur effectum re possessa bona fide cum titulo per longum tempus non interruptum. Baldus. Interrumpitur autem per litis contestationem. Salic.

II. [illegible] anus & Maxi- [illegible]

Ongi temporis præscriptio his qui bona fide acceptam possessionem, & continuatã, nec interruptã ĩqetudine litis[b] tenuerunt, solet patrocinari. PP. V. Kalendas. Decembr. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Dominus uendicat à quocunque rem nisi sit præscripta, aut aliud canonicum sibi obsistat. Baldus Vel sic: Mater quæ dedit in dotem vineas filij, non præiudicat ei: sed legitima præscriptio sic. Salic.

III. [illegible] A. & CC. [illegible]

SI vineæ quas mater tua vitrico tuo in dotẽ dedit, tuæ proprietatis sunt, nec vlla præscriptio ex trãsacti temporis prolixitate adoleuit: præses prouincię restitui[c] tibi eas efficiet.

Sine titulo non procedit vsucapio longi temporis Bal. & Salic.

IIII. Idem AA. & CC. Hermogeni.

DIutina possessio tantũ iure successionis[d] sine iusto titulo obtenta prodesse ad præscriptionem hac sola ratione non potest[e] * IIII. Id. April. AA. Conss.

Error domini præstans patrocinium alteri in re propria, vel etiam affectus non tribuit possessori titulũ. Baldus.

V. Iidem AA. & CC. [illegible]

NEc petentem[f] dominium[g] ab eo cui petentis solus error causam possessionis sine vero titulo præstitit, silẽtii longi tẽporis præscriptione repelli, iuris euidentissimi est.

Si dolus dat causam contractus bonæ fidei impeditur titulus, & per cõsequens vsucapio. Vel sic: Dolus dans causam contractui bonæ fidei, inualidat titulum ad præscriptionem temporis longi Salic.

VI. Pars ex epistola eorundem A A. [illegible] Timotheum

SI fraude & dolo[h] (licet iter maiores viginti

B

C

L Ongi.] [illegible] Ad hoc ut aliquis præscribere possit aliquam rem decem vel viginti an. oportet quòd bona fide incœperit possidere, & continuè per totum tempus, & quòd non sit interrupta præscriptio per litem contesta. vel sic: Si possedi rem tuam bona fide, & continue per spacium longi temporis, ero securus. Vi.

b Litis.] vel etiam facti, vt vi expulsus non sit possessor. Et nota quòd in casibus interrupta etiam possessione completur vsucapio. Primus, ut ff. de usucap. l. serum mixtura. §. fi. Secundus. ff. de usucap. l. cœptam. Tertius eo. titu. l. iusto. §. eum. Item nota quòd interruptio alia naturalis: alia ciuilis. naturalis omnibus prodest, ut à capite incipiat ad decem vel ad uiginti anno. vt ff. de vsucap. l. naturaliter. ciuilis tantum interrumpenti, ut ff. de diuer. præscrip. l. intra, in princ. & in xl. ann. extẽditur, ut ỹ. de præscript. xl. ann. l. fi.

Vsucapio cõpletur quandoq; interrupta possessione.

Interruptio est duplex.

SI vineæ.] [illegible] Si mater tua dedit vitrico tuo uineas tuas in dotem, poteris eas repetere per præsidem prouinciæ, si longi temporis præscriptio te nõ submoueat. Viuia.

c Restitui.] agente te rei vendicatione.

DIutina.] CASVS. Si velit quis præscribere rem aliquam, necesse habet prætendere titulum suæ possessionis: nec sufficit dicere quòd successit illi qui eam possedit. Vel sic: Pater tuus decessit te hærede instituto: inter res hæreditarias inuenisti res alienas, an eas possis longo tempore præscribere, quæritur? Respon. quod non. Viuianus.

d Successionis.] putatiuæ, non veræ.

e Non potest.] quia credis defunctum eum qui uiuit, vel te successisse, cum alius successit, ut & supra pro hærede. l. opinione, & l. fin. & ff. de vsuca. l. Celsus, nisi causam habeas iusti erroris, ut ff. pro legato. l. pro legato. Vel pone casum, vt ff. pro suo. l. si ancillam §. pen.

NEc petentem.] CASVS. Titius possidebat prædium meum. Seius mouebat illi litem de prędio illo, & fui aduocatus Titii in lite illa: an Titius possit præscribere spacio longi temporis? Dicitur quòd non. nec mihi pĩudicaui quo minus prædium vendicare possim, quòd ei præstiti patrocinium. Viu.

f Nec petentem.] scilicet aduocaui pro te aliqua iusta causa sentẽtia lata pro te, comperi rem illam esse meam. dicitur ꝙ non nocet.

g Dominium.] non solum possessionem, vel non solum agentem hypothecaria ex persona petentis. Et dic quòd præstiti causam possessionis, quia præstiti patrocinium alii, cuius eam esse credidi. quod quidem mihi non nocet, ut ff. de rei uend. l. inter officium, & supra de rei uen. l. re tua. Vel dic quòd solui indebitam tibi possessionem credens ego esse debitam, ut ff. de condic. inde. le. indebiti. §. 1. sed tu sciebas indebitam, aliàs darem tibi titulum pro suo, vt ff. pro suo. l. hominem.

1 Cõcor. glos. 1. in fi. in c. ex literis, extra de trãsactio.

D

SI fraude.] [illegible] Titius induxit me dolo ut uenderem ei rem meam, quam aliàs non eram venditurus: an eã præscribere possit, quæritur? Dicitur ꝙ nõ. Viu.

h Si fraude & dolo.] & pro id est, & dic quòd dolus dedit causam contractui, sicut & fuit supra de rescin. ven. l. si dolo. & si credidi non tenere contractum, non præscribo, cum in iure errantes non præscribant, ut ff. de vsucap. l. nunquam in usucap. in princ. siue sciam non tenere, similiter non usucapio, ut supra pro emp. l. si par tẽ. & est ratio, quia deficit titulus, ut ff. de dolo. l. & eleganter, in prin. Quid autem si fuit dolus incidens? tenet contractus per dictam. l. & eleganter, in prin. & vsucapit contra alium, cum non habuit malam fidem in hoc quod alienam crederet. sed actione ex eo contractu tenetur: ut ad supplementum, ut ff. de act. emp. l. Iulianus, §. si venditor. & perpetuo tenetur, ut supra de consti-

quinque annis) facta venditio est, hanc confirmare non potuit consequens tempus: cum longi temporis præscriptio in malæ fidei contractibus locum non habeat.

Non nocet amissio instrumentorum, si de iure possessoris aliter potest probari. Baldus. Vel sic: instrumentorum amissio vel subtractio non præiudicat præscripto, ne munito. Sals.

VII. Iidem AA. & CC.

[illegible]

Longi tẽporis possessione munitis, instrumentorum amissio nihil iuris aufert.[a] nec diuturnitate possessionis partā[b] securitatem, maleficium alterius[c] turbare potest. Dat. Prid. Kalendas Ianu. AA. Conss.

Titulus iniustus propter errorem iuris usucapiendi conditionem non parit. Baldus. Vel sic: Adoptio inualida vel error iuris non est sufficiens ad præscriptionem longi temporis. Salicetus.

VIII. Iidem AA. & CC.

Si is contra quem supplicas, matris tuæ quōdā mancipia quasi filius[d] ex causa tantum adoptionis defendit: affectio destinatæ[e] ac illicitę adoptionis ad horum dominium ei quęrendum sola non sufficit. quapropter mancipia petere non prohiberis, nullam timens tẽporis pręscriptionem, si hoc tantum initio[f] pręcedente, is contra quem supplicas, horum possessionem adeptus est.

Exceptio præscriptionis non pōt opponi in initio sed probāda venit fundata intentione alterius. Baldus.

IX. Iidem AA. & CC.

[illegible]

Emptor[g] bona fide cōtra pręsentem decennii pręscriptione (in cuius[h] initio[i] contestationem[k] haberi sufficit) postea quàm suam impleuerit intentionem petitor, adhibita probatione[l] iustę possessionis defensus, absolui rectè postulat.

Vsucapio longi temporis, litis contestatione interrumpitur. Baldus.

X. [illegible]

Nec bona fide possessionem adeptis longi temporis pręscriptio post moram litis contestatę completa proficit: cum post motam controuersiā in pręteritum[m] ęstimetur.[n]

Possessio continua longi temporis decem vel uiginti annorum, interueniente etiam titulo lucratiuo & bona fide, sufficit ad usucapionem inchoandam, & etiam complendam, & ei tempus auctoris ei additur. Bal.

XI. [illegible] pręscriptionem [illegible]

Super longi temporis pręscriptione, quę ex decem vel uiginti annis introducitur,[o] perspicuo iure sācimus, ut siue ex donatione, siue ex alia lucratiua causa bona fide quis per decem vel uiginti annos rem detinuisse probetur,[p] adiecto scilicet tempore etiam prioris possessoris, memorata longi temporis exceptio sine dubio ei competat,[q] nec occa-

---

stiui. pe. l. 2.

Longi temporis] [illegible] Si emi aliquam rem, & longo tempore possedi: si amisi instrumẽtum quo continebatur quod emi: an noceat mihi quæritur? Dicitur quod non. Et si aliquis mihi illud surripuit, non ideo minus potui me tueri per præscriptionem. Viuianus.

a Aufert.] ut & supra de fide instrum. l. 1.

b Partam.] quia aduersarius ei surripuerat instrumentum.

c Alterius.] subtrahentis instrumenta. nam non debet alteri p alterū, &c. ut ff. de reg. iur. l. non debet alteri.

Si is.] [illegible] Mater tua adoptauit quēdā in filiū quod non potuit, nisi beneficio principis in solatium liberorum amissorum in acie principis, & tunc non coram iudice, sed sacerdote, & ita non tenuit adoptio. decessit mater: filius adoptiuus possidet mancipia ex successione matris, an possit ea vsucapere, quęritur? Dicitur quod non: nec tibi vendicāti obstabit lōgi tẽporis præscriptio. Viu.

d Quasi filius.] scilicet adoptiuus mulieris, quod esse non potest: ut institu. de adop. §. fœminæ, & supra de fideicōmis. l. eam quam.

e Destinatæ.] quantum enim ad destinationem est adoptio: non quantum ad ius.

f Initio.] erroneo, ut ff. de vsucapio. l. nunquam in usucapionibus, in prin.

Emptor.] CAS. Seius emit quādam rem, quam Titius dicebat ad se p[er]tinere: Titius conuenit Seium rei vendicatione: Seius opponit præscriptionē longi temporis: an hanc exceptionem opponere debeat, quæritur? Respond. quòd sic, & ante litem contesta. & eam probabit post litem contest. cum de intentione sua docuerit Seius. Viuia.

g Emptor.] idemque possessor qui conueniebatur, & exceptionem præscriptionis opponebat.

h In cuius.] s. præscriptionis.

i Initio.] i. in principio. & est interpositio. & dic quòd ea uoluntate, non necessitate: nam cum sit peremptoria, opponi potest vsque ad sententiam: ut infra sen. rescin. non pos. l. peremptorias.

k Contestationē.] id est protestationem, eam opponendo, postea probando.

l Probatione.] ut infra de except. l. Equidem, & hoc si testificata non dicit: ut in authenti. de testi. §. quia vero, col. 7.

Nec bona fide.] CASVS. Titius possedit rē alienā per vnum annū: dominus fecit litem contesta. & in prosecutione litis lapsi sunt duo anni: an isti duo anni sibi proficiant ad vsuca. perficiendam, quæritur? Dicitur q[uod] nō: Viuianus.

m In præteritum.] vt si tantum tẽpus cucurrit ante litem contestatam, q[uo]d ad præscriptionem sufficit, bene sit: alias non completur, ut hic, & supra de rei vendica. l. morę. Sed secus in vsucapione, nisi quo ad effectū, ut ff. de rei uendic. l. si post acceptum.

n Æstimetur.] præscriptio.

Super longi.] CAS. Titius possedit rem alienam, x. ann. inter pręsentes, 20 inter absentes. potest eam præscribere. nec est distinguendum, an ex lucratiua causa, puta ex donatione vel titulo legati: an ex non lucratiua, puta ex venditione: potest vti accessione tẽporis prioris possessoris. Viuianus.

o Introducitur.] ut supra de usuca. trāsfor. l. 1.

p Probetur.] quod est eo ipso quod nō probatur contrariū. infra de euic. l. pen. cum quilibet præsumatur ignorare rem esse alienam, ut ff. de proba. l. verius. sic & infra qui mili. non pos. l. super lenis, lib. 12. Accursius.

ADDITIO. Et aduertas s[ecundu]m doctores hic, q[uod] possessio cōtinuata probatur ex præsumptionibus: nam si quis possedit iā sunt. x. anni, & possidet hodie: præsumitur medio tempore possedisse: quia possessio solo animo retinetur. de quo tamen videas latius per Bar. in l. Celsus. ff. de vsuca. ppe finē, in versi. quādo dicit cōtinuata possessio.

q Cōpetat.] ut & ī. si quis ignorās rē. l. fi. & ff. pro emp. l. 2. §. pe. & ff. de contrahen. emp. l. dolia. §. fi. Acc.

Præscribētis bona fides quomodo probetur.

sione lucratiuæ [a] causæ repellatur. Dat. Kal. Iun. Domino Iustin. PP. A. Cons.

Ista lex est Iustiniani, & est vna de quinquaginta nouis constitutionibus: & decidit tres quæstiones antiquorum. & est pulchra: & breuiter hoc intendit: Tunc dicitur perfici (alias perfecta) præscriptio longi temporis inter præsentes, quando præscribens & is contra quem præscribitur, sunt eiusdem prouinciæ. nec requiritur præsentia rerum, aut scientia eius contra quem præscribitur. h. d. tota lex. Vel sic. Præsentes dicuntur, qui sunt de eadem prouincia: & debet inspici vbi eadē partes domiciliū habent, non vbi res est sita, ad præscriptionem complendam, nec curatur an res sit corporalis, vel incorporalis, vt seruitus nec requiritur scientia eius contra quem præscribitur. h. d. tota lex. Baldus. Vel sic: Præscriptio longi temporis inter præsentes completur decennio, inter absentes vicennio: & præsentes dicuntur quando vterque habet domicilium in eadē prouincia, licet non in eadē ciuitate: nec curatur vbi res sint sitæ: nec an sint corporales vel incorporales. vt vsusfructus & cætera seruitutes. Sa.

XII. Idem A. Ioanni præfecto P.

CVm in longi temporis præscriptione tres emergebant veteribus ambiguitates: prima propter res, vbi positæ sunt, [b] secūda propter personas, siue vtriusque, siue alterutrius [c] præsentiam exigimus: & tertia, si in eadē prouincia, [d] vel in eadem ciuitate debēt esse personæ tam petentis, quàm possidentis, & res pro quibus certatur: omnes [eas] præsentis legis amplectimur definitione, vt nihil citra eam relinquatur.

¶Sancimus [e] itaque debere in huiusmodi specie vtriusque personę, tam petentis, quàm possidentis spectari domicilium, vt tā is qui dominij vel hypothecæ quęstionē inducit, quàm is qui res possidet, domiciliū habeat in vno loco, id est, in vna prouincia. [f] hoc etenim magis nobis eligendum videtur, vt nō in ciuitate cōcludatur domicilium, sed magis prouincia. & si vterque domiciliū in eadē habeat prouincia, causam inter præsentes esse videri, & decennij magis præscriptione [g] agentē excludi. [h]

¶De rebus [i] autem de quibus dubitatio est, nulla erit differentia, siue in eadē ꝓuincia sint, siue in vicina, vel trās mare positę, vel lōgo spacio separatæ.

¶ Sin autem [k] non in eadem ꝓuincia vterque domiciliū habeat, sed alter in alia, alius in altera: tūc vt inter absētes [l] causam disceptari, & locum esse viginti annorū exceptioni. Nihil [m] enim ꝓhibet, siue in eadem ꝓuincia res constitutæ sint, siue in alia super his controuersiam in iudicio prouinciali moueri, & multo magis in hac florētissima ciuitate. Quid enim prodest in ipsa prouincia esse possessionem, an in alia, cum ius vendicationis incorporale est, [n] & vbicunque res positæ [o] sint, & dominium [p] earum & vinculū ad dominum vel creditorem [q] possit reuerti? Ideo enī nostri maiores subtilissimo animo, & diuino [r] quodā motu ad actiōes &

[a] Lucratiuę.] ut ff. de acquir. pos. l. locus.

CVm in longi.] CASVS Olim erat dubium qualiter deberet intelligi quod dicitur, quòd præscriptio currit inter pręsentes decennio: inter absentes uicennio erat enim quæstio an esset necesse quòd actor & reus essent in eadem prouincia, an nō: & res esset in eodem loco ubi petitur. dicit ergo quòd præsentes debent intelligi, qui habent domicilium in eadē prouincia. de re quæ præscribitur, non distinguit sit in præsentia uel non. si vero non habeant domicilium in eadē prouincia, tunc intellige absentes. & dixi quòd nō est curandum vbi res sit quę præscribitur: quia ille cuius res est, habet actionem pro ea prosequenda, quæ incorporalis est: nec loco continetur: & in eadem sunt obseruanda, si res incorporalis petatur: puta seruitus realis, vel prædialis, vel urbana, uel personalis ut vsusfructus Viui.

[b] Vbi positæ sunt.] vltra mare, uel citra: & hanc soluit, non esse de hoc curandum.

[c] Alterutrius.] & hic dicit quòd utriusque.

[d] In eadem prouincia.] & hanc soluit, quòd in eadem prouincia sufficiat esse personas, non autē de re est curandum vbi sit.

[e] Sancimus] soluit secundam.

[f] Id est in una prouincia.] hic soluit tertiā. Et nota unū locum appellari unā prouinciam: sed hodie non uidetur habere locum: sed in eadem ciuitate esse debent, cum singulæ ciuitates habeant sua regimina, ut olī singulæ prouinciæ. ADDITIO Dicas secundum Bart. hic quòd in prouincijs quæ adhuc reguntur hodie per præsidem, habet locum hæc lex. ubi uero ciuitates habent sua regimina, habet locum quod dicit hæc glo. pro quo facit quod no. idē Bar. in l. infamē, in fi. ff. de pub. iudi.

[g] Præscriptione.] legas statim illum uers. sin autē, &c.

[h] Excludi.] hic adiunge infra. §. sin autem &c.

[i] De rebus.] soluit primam & finem tertiæ, quod est idem.

[k] Sin autem.] redit ad tertiam. Acc.

[l] Inter absentes.] No. domicilium dicitur quis habere vbi maiorem partem fortunarum suarum habet, unde cum recedit, peregrinari videtur, vt j. de incol. l. ciues, lib. 10. Sed quid si nullo loco habeat domicilium? Respon. quo ad omnes pro pręsente habetur secundum Io. Itē quid si in pluribus? Respō. & tunc quo ad omnes pro præsente habetur. nā & in nullo loco, & in pluribus locis potest aliquis habere domicilium, ut ff. ad municip. l. assumptio. §. pe. & l. eius §. pe. Item no. qualiter quis dicitur præsens uel absens ratione prouinciæ aliàs est absens, qui extra iudicium est, ut ff. de dā. infec. l. 4. §. abesse, & ff. de fideicō. lib. l. non tātum. § abesse, & in authenti. de testi. §. pen. coll. 7. aliàs qui exaudiri non potest, ut ff. de uer. obli. l. 1. in prin. quarto, qui est extra hortos, ut ff. de uer. sig. l. absentē, & de procura. l. præsēns. Item not. quòd quidam legunt hic authenti. quam legimus supra eodem l. 1. quòd si quis quibusdam.

[m] Nihil.] redit ad primam.

[n] Incorporale est.] ut & in instit. de re. corp. & incorp. §. j.

[o] Positæ.] nam iura personalia sine corporalia non sequuntur fundum, ut & ff. ad Trebel. l. 1. §. si hæres.

[p] Et dominium.] id est possessio ratione dominij: nam dominium habet.

[q] Vel creditorem.] præscribit ergo 10. uel. 20. annis cōtra creditorē ab extraneo q habet titulū, ut hic. & j. si aduer. cre. l. diuortium.

[r] Diuino.] Nota diuinitus leges factas, ut ff. de legib. & sena. l. lex est, &c. & in authenti. de fide instru. §. præterea, circa princi. 111. col. 6. sed & decretum dicit quòd leges per ora principum sunt diuinitus promulgatæ, ut in pra. de uerb. sig. caucle. l. 1. §. sed neque.

Domicilium vbi dicitur quis habere.

Pręsens vel absens qualiter dicitur quis esse.

Leges diuinitus factæ sunt.

Vel

a Vel ignorantia.] non curatur de ea quæ est in domino contra quem præscribitur, ut hic, & infra de præscri. xxx. an. l. sicut in fi. sed in præscribente sic exigitur ignorantia, ut sic bonam fidem habeat, ut supra proxi. dixi, & supra eod. l. emptor. A nia de vsucap. l. 1.

b Non soli sint.] id est non corporales, sed incorporales, &c. vt vsus & vsusfructus, & seruitutes rusticæ, ut subiicit: quæ omnes amittuntur. 10. vel xx. annis, ut hic, & supra de seru. l. sicut, & ff. de vsuca. l. sequitur. §. si. nó autem acquiruntur vt aliæ res, ut ff. de serui. l. seruitutes. 1. in prin. nisi habeãt ppetuã causam, vel quasi, ut supra de ser. ui. l. 2. aliàs tanto tẽpore cuius non extat memoria, ut ff. de aqua quo. & æsti. l. hoc iure. §. ductus aq̃, & de aqua pluu. arcé. l. 1. § 1. Itẽ no. quòd tota hac lege tractatur de absentia domicilii, pro quã restitutio in integrũ non datur: sed infra titu. 2. quibus non obiicitur longi temporis præscriptio, tractatur de absentia personæ, & infra de an. excep. l. ut perfectius. & supra de resti. mi. per totum.

Seruitutes quãto tempore amittuntur.

a ex possessione.

earum iura peruenerunt, vt incorporales constitutę possint vbicunque ius suum & effectum corporalem extendere.

Sit igitur ſm hãc definitioné causa perfectissimè cõposita, & nemo posthac dubitet, neq; inter pñtes, neq; inter absentes, quid statuẽdum sit: vt bono initio possessionem[a] tenentis, & vtriusque partis domicilio requisito, sit expedita quæstio pro rebus vbicunque positis: nulla scientia vel ignorantia[a] expectanda, ne altera dubitationis inextricabilis oriatur occasio. Eodem obseruando & si res non soli sint,[b] sed incorporales, quæ in iure cõsistũt, veluti vsusfructus, & cæteræ seruitutes.

TITVLVS XXXIIII.

IN QVIBVS CAVSIS cessat longi tẽporis præscriptio.

IN QVIBVS causis cessat lon. gi temporis præscriptio.

Continuatio.

Supra dixit in quibus casibus locum habet longi temporis præscriptio: nũc in quibus cesset, & primo propter causam & ipso iure, vt hoc titulo: deinde propter personam, & propter in integrum restitutionem, ut infra tit. proxi.

Colonus subtrahendo instrumenta conductionis, non per hoc mutat causam possidendi, & ideo non præscribet. Bald. Vel sic. Colonus non præscribit, nec sibi mutare causam proficit etiam si instrumenta emptionalia per se vel per alium subtraxit: Salicetus Vel sic: Conductor non præscribit contra locatorem, licet instrumenta emptionalia eidẽ subtraxerit, & suo nomine cõstituerit possidere: quia non propterea immutat causam possidendi: nec efficitur possessor, sed est detentator sicut prius Pau. de Ca.

I. [illegible] AA. & CC. Marcellino.

... ris.] CAS. S Locasti colono prædium tuum: nouercæ tua instrumenta per quæ poteras probare dominium prædii ad te ptinere, subtraxit, & colono tradidit: uult se tueri p̃scrip. decẽ an. an possit, quæritur? Dicitur quod non.

SI is cui colendum fundũ dedisti, post instrumenta quibus dominium ad te pertinere probari posset, per nouercam tuam subtraxit: hoc solo[c]

c Hoc solo.] quia causam possessionis mutauit, immo ob hoc repellitur ab usu, ut ff. de vsucap. l. non solum. §. quod vulgo. & quia colonus non possidet, ut s. cõmu-

IN seruorum.] CASVS. An seruus alienus si decem annis bona fide possideatur, præscribi possit, quæritur? Dicitur quòd non: quia in seruo, cum sit res mobilis, non habet locum præscriptio, sed vsucapio.

præscriptione longi temporis defendi non potest.

Res mobilis vsucapitur triennio, nec expectatur cursus longi tẽporis. Bald. Vel sic: De re mobili vsucapta præscriptionis quæstio est superflua. Vel sic. In rebus mobilibus cessat præscriptio lõgi temporis, cum sufficiat vsucapio triennij Paulus de Castro.

II. [illegible]

B IN seruorum[d] proprietatis negocio cum vsucapio locum habeat,[e] ad quæstionem longi temporis p̃scriptionis superfluo peruenitur.[f]

Actioni mixta non præscribitur lõgo tempore. h. d. cum. l. seq. Bald. Vel sic Actio familiæ erciscundæ, vel communi diuidundo, nõ tollitur tẽpore. h. d. secundum Salicet. Vel sic: In iudicijs diuisorijs cessat præscriptio longi temporis. Paulus de Castro.

III. Iidem AA. & CC. Apollinari.

C VNus indiuiduum[g] commune pro solido possidens, interuallo longi temporis,[h] quo minus socius portionem vendicare, vel eũ cõmuni diuidundo iudicio prouocare possit, non defenditur: cũ neq;[i] familiæ erciscundę iudiciũ, neq; cõmuni diuidundo actio excludatur lõgi temporis præscriptione. III. Kalendas Aprilis Sirmii. CC. Conss.

Petitioni hæreditatis non præscribitur longo tempore, saluo nisi possessor cum titulo & bona fide dominiũ vsuceperit. Baldus. Vel sic. Hæreditatis petitio nõ tollitur tempore longo, sed possidentes titulo longo tempore præscribunt: Salicetus Vel sic: Petitio hæreditatis quæ est actio mixta & datur contra illum qui possidet sine titulo, non tollitur præscriptione longi temporis: sed rei vendicatio quæ est actio mere realis, & datur contra possidẽtem titulo, bene potest tolli præscriptione longi temporis, h. d. secundum Paulum de Castro.

D

d In seruorum.] cõ, causaliter & temporaliter legi potest.

e Locum habeat.] nisi sit res vitiosa, ut supra de ser. fugi. l. 1.

f Peruenitur.] nisi rei immobilis pars censeatur, ut ff. de diuer. & tẽp. præscrip. l. lõgę. sed fallit hæc lex in rebus obligatis, quę decem vel viginti annis præscribuntur contra creditores, ut infra ti. 2. l. 1. sed ibi dicitur magis præscribi contra actionem.

V Nus.] CASVS. Habebã tecum rem communem: eam decem annis solus possedisti. an pręscriptione longi temporis te tueri possis quo minus prouocẽ ad communi diuidũdo iudicium, quæritur? Respon. quòd non. non enim huic actioni pręscribitur longo tempore.

g Vnus indiuiduũ.] i. rem quæ remanserat indiuidua.

h Temporis.] scilicet longi, scilicet decem annorum inter præsentes, viginti inter absentes, ut supr. tit. 1. l. super.

i Cum neq;.] facit bona ratio: quia actiones istæ mixtæ sunt in rẽ, & in personam: ut insti. de act. §. quędam. unde xxx. annis durant, sicut & aliæ mixtæ, vt supra de peti. hære. l. hæreditatis. & ĩ. l. proxi. sed & aliã potuit reddere rationem: quia sciens alienum, & sine titulo possidet, ut supra fami. ercis. l. seruum, & ĩ. tit. 1. l. diutina. Sed quid si ille qui mecũ rem communem habet, in solidum eam vendit: an emptor vsucapiet? Videtur q nõ: quia & contra eum competunt mihi istæ actiones mixtæ, ut ff. de act. emp. l. Iulianus. §. idem Celsus, & ff. communi diui. l. communi diuidundo. 2. § si. E contra q sic, ut supra de communi. re. ali. l. 1. quod puto verũ, si tō

Actiones mixtæ q̃to tẽpore durent.

tu ... esse vendentis. & sic agatur communi diui dundo, post completam præscriptionem excipietur de dominio, & sic in communi diuidundo non vincet, nisi se dominum probet, cum negetur: quod cum probare non poterit, absoluetur possessor à iudicio communi diuidundo, vt ff. fami. erciscun. l. 1. in fi.

^a Halibechæ.
^a al. Libico.

H Æreditatem.] ... Si rem meam decẽ an. bona fide possedisti, certum est quo minus agam rei vendi. ad rem, obstabit mihi longi tẽporis præscriptio. & si hæreditatẽ ad me pertinentem, pro hærede, vel pro possessore quis 10. ann. possedit, an tutus sit longi temporis præscriptione, quo minus agam petitio. hæreditatis aduersus eum, quæritur? Resp. quòd nõ.
^a Non potest.] vt j. de iur. delib. l. licet. & est ratio, tũ quia titulus deficit, tum quia mixta, vt supra de peti. hæredi. l. hæreditatis.
^b Alio titulo.] qui multi sunt, & enumerantur. ff. post titulum de vsucap. vsque ad tit. de re iudi.

Petitio hæreditatis in quinq; casibus datur cõtra titulo possidentem.

^c Non possit.] per petitionem hæreditatis, nisi quando vẽditor nõ compareat, vel modico distracta est, vel à sciente emptore, vel empta est à fisco, vt ff. de peti. hære. l. nec ullam, aliàs l. etiã. §. quod si quis hæreditatẽ, & §. si quis sciens, & §. item si quis à fisco. item & quando titulus habetur pro non titulo, vt in eodem tit. l. nec ullam. §. omnibus, quibus casibus cũ excedat hæc actio suos terminos, exceditur à nõ suis terminis, ut lõgo tempore tollitur, ut supra de edic. diui Hadr. tol. l. fi. §. fi. In casu tamen puto præscribi decennio, quando se licet iusto errore se credit hæredem, cum non sit, & sic possidet & usucapit, ut arg. ff. pro legato. l. pro legato. Sed quare hæc actio non datur contra titulo possidentem? Respon. quia qui titulo possidet, non resistit mihi petenti hæreditatem. nam potest esse verum eum emisse, & dominum rei esse, & tamen me hæredem. et si possideat pro hærede, vel pro possessore, resistit, cum se afferens hæredem, per consequens me neget. nam duo hæredes insolidum esse non possunt, sicut nec alias duo domini, ut ff. de cast. pecu. l. hæreditatem, §. pater.

IIII. Iidem AA. & CC. Libroe.[a]

A

Hæreditatem quidẽ petentibus longi tẽporis præscriptio nocere non potest.[a] verum his qui nec pro hærede, nec pro possessore, sed pro emptore vel donato seu alio titulo[b] res quæ ex hæreditate sunt, vel fuerunt, possident, cum ab his successio vendicari non possit,[c] nihil hæc iuris definitio nocet. III. Id. Septemb.

B

Qui non possidet ex animo vt quæratur ei dominium, non vsucapit longo tempore Baldus. Vel sic: Sine titulo nõ procedit longi temporis præscriptio: & pro expensis nullis datur retentio. Salicetus. Vel sic: Res mobilis sine titulo etiam longo tempore non præscribitur. Paulus de Castro.

V. Iidem AA. & CC. Hosimo.

SI puerum[e] non pro derelicto[f] habitum, sed ab hostibus vulneratum, sumptibus tuis (sicut asseueras) liberum existimans[g] curasti: longi temporis præscriptione quo minus dominus eius offerens erogata rectè vendicet, defendi non potes.

C

TITVLVS XXXV.

QVIBVS NON OBIICItur longi temporis præscriptio.

Si præscriptio consummatur in absentia personali iusta: impetrari potest in integrum restitutio ex clausula generali. hoc dicit cum l. seq. Bald. Vel sic: Militi in expeditione existẽti, in effectu non currit præscriptio, quia datur restitutio. Sali. Vel sic: Contra absentem causa reipublicæ, & sic necessaria & probabili, currit præscriptio longi temporis titulo, & bona fide,

D

d Nocet, quò minus longo tempore præscribatur.

SI puerum.] CASVS. Si seruum meum ab hostibus captum, quem credebas liberum, redemisti, & tuis sumptibus curasti, & longi temporis præscrip. habuisti, an mihi uẽdicãti obstabit longi tẽpis præscriptio, quæritur? Respon. quòd non: sed restituo tibi quod in eũ erogasti, cum recuperare potero, cum eum pro derelicto non habui.
^e Si puerum.] id est seruum. Accursius.
^f Pro derelicto.] aliàs autem esset occupantis: vt ff. de stipul. seru. l. quod seruus. uel esset liber hodie, ut supra de Lati. lib. tol. §. sed scimus, & in auth. de nuptijs. §. & hoc multo, colla. 4. Accursius.
^g Existimãs.] idem puto si crediderit seruum, vt arg. ff. de capti. l. in bello. §. si quis seruum, & pro impensis habeo negotiorum gestorum actionẽ ad sumptus, ut ff. de nego. gest. l. sed & an ultro. §. j.

^a Veterano. In vet. Venulegio.

sed non cum effectu: quia non obstat exceptio, & potest peti restitutio. h. d. l. 1 & 2. & tit. l. 6. quæ incipit ab hostibus. Si verò sit absentia voluntaria, bene præscribitur cum effectu. Paulus de Castro.

I. Imp. Alexãder A. Venulcio.[a]

TEmpus expeditionis aduersus petitiones si quę cõpetisse iuste probari possunt, præscriptionem non parit.[h] VI. Non. Iul. Iuliano & Crispo Conss.

Frustra precibus impetratur, quod per restitutionem in integrum conceditur. & hoc non reperitur alibi de iure communi. Item habenti de iure communi, non dicitur fieri gratia. Bal. Vel sic: Quando absentia est necessaria, non obstat præscriptio: & precibus non est impetrandum quod à iure communi est concessum. Sale.

II. Impp. Dioclet. & Maximianus AA. & CC. Aurelio [Archiatro.]

CVm per absentiam tuam eos de quibus quereris, in res iuris tui irruisse[i] asseueres, teque ob medendi curã à comitatu nostro discedere non posse palam sit: præfectus prętorio noster accersitis his quos causa contingit, inter vos cognoscet. Non necessario autem petis ex lõgi temporis[k] diuturnitate[l] præscriptionẽ tibi non opponi, quandò iustæ absentiæ ratio, & necessitatis publicæ obsequium, ab huiusmodi præiudicio te defendat.[m] PP.

QVIBVS NON obijcitur longi tẽporis præscriptio.

Propter causam cessat præscriptio in superiori titulo, nunc dicit quando propter personam cessat.

TEmp.] CAS. Si Tem expeditione degentis possessionem præscripsisti, an ei reuerso, non obstante præscriptione, detur petitio, quæritur? Respõ. quòd sic.
^h Non parit.] cum effectu, quia restituitur, ut j. de resti. mili. l. quod tempore & l. 1.

CVm per absentiã.] CASVS. Si prædiũ alicuius medici existentis in comitatu principis, dum erat absens, præscripsisti: an non obstante longi tempo. præscri. illud recuperare possit, quæritur? Respon. quòd sic: nec est necesse, vt ex speciali beneficio principis petatur ne sibi opponatur longi temporis præscriptio cum iusta absentia eum excuset.
^i Irruisse.] emendo à non dominis.
^k Temporis.] scilicet ex speciali beneficio, vel rescripto: nam superfluum est, &c. ut j. de thesauris, lib. 10.
^l Diuturnitate.] No. superfluum est precibus implorare, quod de iure competit.
^m Defendat.] petita a te restitutione in integrum, vt ff.

ut ff. ex quib. caus. ma. l. inter eos. §. fin. secus in voluntaria absentia, vt infra de præscript. xxx. an. l. sicut, ibi, non sexus.

NOn est.] CASVS. An rem minoris longi temp. præscrip. præscribere possit quis, quæritur? Respon. quòd non: quia in minori ætate nó admittitur, sed in maiore.

a In minore.] ad hoc ī. de tempo. in integrum rest. l. vlt.

b Non imputari.] scilicet cū effectu, quia restituitur, sed hodie ipso iure seruatur illæsus: vt supra in quib. cau. in in. r. rest. non est ne. l. fi. secūdum quosdam. sed secundum lo. dic ipso iure etiam vetera iure non currere præscriptionē pupillo. x. vel xx. annorum: ut ff. de acquir. re. do. l. bonæ fidei. nec adulto. nam per orationē diui Seueri prohibetur rerū eius alienatio: ut ff. de re. eo. qui sub tut. l. 1. & supra de præ. minor. l. 1. ergo & præscriptio: ut ff. de ue. bo. sign. l. alienationis. in vsucapione ergo tantum rerum mobilium adultorum, ut ipso iure non curtat: addit. in firmianus ad præscriptio rem in l. prædicta, sancimus, supra in quibus cautis restitr. &c. secundum opin. lo.

X V. Kal. Mar. Nic. Max. V. & Aquil. Conss.

Minori vigintiquinque annis non præscribitur. h. d. Sed demū post minorem ætatem incipit. h. d secundum veram lecturam. Vel sic: Præscriptio longi temporis non currit minori. h. d. secundum Sal.

III. Iidem AA. & CC. Numidio rectori Italiæ.

NOn est incognitum, id temporis quod in minore [a] ætate transmissum est, longi tẽporis præscriptioni nó imputari. [b] ea enim tunc currere incipit, quádo ad maiorẽ ætatem dominus rei peruenerit. PP. IIII. Id Sept. Ipsis. IIII. & IIII. AA. Conss.

B

Contra absentem reipublicæ causa, vel casu fortuito, præscribitur longo tempore, si possessio apud præscribentẽ semper & diu inconcussa fuit absque controuersia. Bal. Vel sic: Absenti reipublicæ causa, vel fortuito, non obstat præscriptio. h. d. secūdum Salicetum.

IIII. Iidem AA. & CC. Crispino †

† Crispino. vet.

SI possessio in cõcussa [c] sine controuersia perseuerauit, firmitatem suā teneat obiecta præscriptio, quā cõtra absentes vel reipublicæ causa, vel maxime fortuito casu, [d] nequaquā valere decernimus. PP. VI. Kal. Mart. Ambaliano & Asclepiodoto Conss.

SI possessio.] CASVS. Sitem meam longo tempore iusto titulo bona fide possedisti, tutus eris perpetuo: quia reipublicæ causa absenti, vel alio casu fortuito, non obstat.

c Inconcussa.] neque de facto, neque de iure.

d Fortuito casu.] & generaliter si de necessitate, non voluntate absunt: ut ff. quibus ex caus. maior. l. sed & si per prætorem. §. fina. & de minoribus. l. Papinianus.

Actioni personali non præscribitur longo tempore. Bal. Vel sic: Personales actiones regulariter non tolluntur longi temporis præscriptione. h. d. secundum. Sal.

D

V. Iidem AA. & CC. Ianuario.

NEque mutui, neq; cõmodati, aut depositi, seu legati, vel fideicõmissi, vel tutelæ, seu alij cuilibet personali actioni [e] lõgi temporis præscriptionem obijci posse, certi iuris est. S. Kalend. Februa. AA Conss.

NEque.] CAS. Mutuaui tibi decem, iterū per decem ann. nec petij: an præscriptione longi temporis tueri te possis, quæritur? Respondeo quod non: quia personali actioni longi tẽporis præscriptio non obstat.

e Actioni.] simplici, vt supra de condi. pecu. l. 2. & ff. de nego. gest. l. aduersus, & a. bi. tu. l. tutores, vel mixtæ, vt supra tit. 1. l. hæreditatẽ nisi in casu, vt diximus. ff. tit. 1. l. vnus. hæc ergo præscriptio longi temporis in realibus tantum locum habet. Sed certe & personales quædam tolluntur longo tempore, immo breuiori: vt ecce interdicta plura, quę anno tolluntur, vt ff. de interdic. l. 1. in fi. & maxime illud de glande legenda, quod triduo durat, vt ff. de glan. legen. l. 1. Item & actio quod metus causa, quadoque x. annis tantum durat, ut supra de his q̃ vi, &c. l. si vi. Item redhibitoria. vj. mensibus: quanto minori: anno, vt ff de ędil edi. l. sciendum. §. fi.

Actiones q̃dā personales tollūtur breui tẽpore.

Aduersus præscriptionem contra captum ab hostibus, reuersus potest restitui: & restitutus intentat directam quam primo habebat: quandoque intentat vtilem, quæ appellatur rescissoria. h. d. cum multa glo. Bald. Vel sic: Reuersus de captiuitate rem non præscriptam vendicat actione directa, præscriptam vero vtili rescissoria restitutione prælibita. Sal.

VI. Iidem AA. & CC. Dulcio †

† alias, Dolco.

AB hostibus captus, ac postliminio reuersus, actione in rem directa, vel qualibet alia [f] dominium vendicando, temporis aduersarij possessionẽ frustra times: cum aduersus eos qui restitutionis auxilio quacunque ratione iuuantur, huiusmodi factū [g] non opituletur. [h]

AB hostibus.] CASVS. Dicit imperator in hac l. quod si capti ab hostibus rem vsucapere incepisti, & eo reuerso vsucapionẽ compleuisti, dabitur vtilis. Vlp.

f Vel qualibet alia.] directa datur cum non est vsucapio cõpleta. Vel dic qualibet alia, scilicet vtili, siue rescissoria cū est completa, vt infra de capti. l. ab hostibus, & supra de rei vendi. l. nullo. Vel dic qualibet alia, scilicet vtili, siue sit cõpleta vsucapio, siue non. nam forte ante captiuitatem habebat tantum vtilẽ quia emphyteuta erat, vel superficiarius, ut ff. de rei ven. l. prætor.

g Vel qualibet alia.] id est rescissoria: cū iam cõpleta est præscriptio.

g Factum.] id est præscriptio rei.

h Opituletur.] possessori rei. Acc.

C

Præscriptio longi temporis contra præsentem finitur annis decem, contra absentem, annis viginti: de quo debet deduci omne tempus, quod debet restitui beneficio restitutionis. h. d. secundum Bal. Vel sic: Præscriptio longi temporis est decem annorum inter præsentes. & viginti inter absentes: tempus tamen iusta absentia mediante restitutione subducitur. hoc secundum Sal.

VII. Iidem AA. & CC. Cassandro.

PRæscriptione bona fide possidentes aduersus pręsentes annorum decem, absentes autẽ viginti muniuntur. quòd [i] si ex alicuius persona de petitorum parte, restitutionis prætendatur auxiliū: deducto eo, quo si qd fuerit gestum, succurri solet, residuum tempus computari, rationis est. [k]

PRæscriptione.] CASVS. Si rem meā bona fide inter præsentes x. annis possedisti, vel xx. inter absentes, tutus eris. sed si aliquibus illorum decem annorum aberā causa reipublicę, illi subducentur nec computabuntur.

Militibus in expeditione degẽtibus

i Quòd.] quòd pro sed. & dictio tempus, omittitur: & postea ponitur cum illa dictione, residuum.

k Rationis est.] vt & supra de restit. mili. l. quod tempore, & ff. ex quib. cau. ma. l. sed & si. §. quoties.

Sancimus.] CASVS Si res militis, dum est in expeditione, vsucapiatur, vel præscribatur: illa tempora quibus erat in expeditione, subducentur de medio: quod beneficium existenti in domo non in expeditione ubi denegabitur: sed cum est in expeditione, ubi dabitur beneficium: quod alias si alijs locis staret, nō concederetur.

[a] Opitulari] vt infra de adulter. l. si quondam.

[b] Adiuuātibus.] ut supra de testa. mili. l. si.

aduersus præscriptionem contra eos inchoatam succurritur, nō militibus delicatis in domo sua manentibus. Bald. Vel sic: Tempus absentiæ voluntariæ, vel præsentia militibus non suffragatur. h. d. secundum Salice.

VIII. Imp. Iustin. A. Menæ P. P.

Sancimus his solis militibus qui expeditionibus occupati sunt, ea tantummodo tepora quæ in eadem expeditione percurrunt, in exceptionibus declinandis opitulari, [a] il lis temporibus per quæ citra expeditionum necessitatem in alijs locis vel in suis ædibus degunt, minime eos ad vendicandum hoc priuilegium adiuuantibus. [b] Dat. Kale. April. Const. Decio Cos.

Continuatio.

Supra dixit de præscriptionibus quæ competunt contra venditatores quæ inter domos ny dantur dominis nunc de his quæ contra hypothecariam dantur

Diuturnum.] CASVS Mutuasti mihi. 10. obligaui tibi pignora, ea distraxi, vel quis extraneus ea possedit. 10. annis: an agentem te hypothe. pro pignore cōtra possessorē, possit titulo pscrip. long. temp. te repellere, quæritur? Respon. quod sic. Si vero ego, aut hæres meus ea possideret: non obstaret tibi lōgi tēporis pręscript. nihilominus primo casu aduersus me p debito durabit personalis actio.

TITVLVS XXXVI.

SI ADVERSVS CREDITOREM præscriptio opponatur

Tertius possessor contra hypothecariā aduersus creditorem præscribit longo tempore, actio vero psonalis cōtra debitorē salua pmanet Bal. Vel sic. Contra hypothecam præscribitur longo tempore a quolibet possidente, excepto ā creditore cum eius harede. h. d. cū l seq. secundum Bart Vel sic: Extraneus pignorum possessor titulo & bona fide præscribit hypothecariæ actioni spacio temporis lōgi. personali contra debitorem salua manēte debitor vero nec eius hæres præscribit tēpore longo. h. d. secundum Sal.

Valetiq.

[c] Diuturnum.] Id est decem annorum inter præsentes. 20. in ter absentes, vt infra l. proxi. sic accipitur insti. de vsuca. §. diutina.

[d] Inefficacē.] quo ad effectum, vt ff. de diuers. pręsc. l. creditor, sed prima facie ēst efficax, vt instit. de excep. §. 1.

[e] Successerunt.] vniuersali titulo, vt hic: non singulari, vt supra titu. 2. l super. & infra. l. proxi & supra de act. & oblig. l. est in arbitrio.

I. Imp. Gordian. A. Venerie.

Diuturnum [c] silētium lōgi tēporis pręscriptione corroboratū, creditoribus pignus persequentibus inefficacem [d] actionē constituit: præterquam si debitores, vel qui in eorum iura successerunt, [e] obligatæ rei possessioni incumbant. [f]

Actioni hypothecariæ quā 10 tempore præscribitur ab emptore.

[f] Incumbant.] & præterquā si secundus creditor possideat, vt infra præscript. 30. ann. l. cum notissimi. §. 1. Sed videtur non præscribi hypothecariæ. 10. annis, etiā ab emptore, vt ff. de dam. infect. l. cū postulassem, in fi. quæ est contra. Solu. ibi creditor fuerat absens ex iusta causa: hic præsens. Vel forte sine iusta causa absens. Vel ibi interrupit creditor præscriptionem. Vel ibi

A prius cœperat possidere possessor, qui postea emit, quam res obligaretur. Vel ibi quærit, sed non soluit. Item quare non tollitur hypothecaria per vsucapionem triennij, vt infra de pig. l. vsucapio, cum tollatur præscriptione, vt hic? Resp. vsucapio est inducta vt dniū q̄ratur. bene autem quis potest habere dominium: & alius habebit hypothecariā, vt ff. de pig. l. 1. §. cū prędiū pignori, & ff. de vsufru. l. locum. §. proprietatis, & ff. de vsucap. l. iusto. §. non mutat. At pręscriptio parit exceptionem tantum, & contra omnem hominem: non autem quærit dominium. Item loquitur hæc lex de re immobili, cum de. 10. annis dicat. Quid ergo si rē immobilem inter præsentes. 10. annis possedit bona fide, & iusto titulo: nunquid tuebitur se aduersus creditorē hypothecariā intendentem? Respon. secundum Ir. non, sed secundum Io. sic, cum possit se tueri cōtra dominum, multo magis contra creditorem. non enim nocere debet ei, quia breuiori tempore factus est dominus, vt ff. de captiu. l. in bello § si seruum.

Vbi autem creditori à possessore longi tēporis præscriptio obijcitur, persona lis actio aduersus debitorem salua ei competit.

Actio personalis cōtra solum obligatum dirigitur & eius hæredes: hypothecaria contra possessorem, qui longo tempore aduersus creditorem præscribit Bal. Vel sic: Personalis actio non competit contra extraneum pignoris possessorem, sed hypothecaria B *sic, cui præscribitur tempore longo.*

II. Imp. Diocl. & Maxi. AA. & CC. Marcellæ.

Si debitori hæres non extitisti, sed iusta viginti annorum possessione collata in te donatio corroborata est: neque personali actione (qa debitori non successisti) cōueniri te iuris ratio permittit: neque data pignori prædia post interuallum longi tēporis tibi auferenda sunt: C quādo etiam præsentibus creditoribus decē annorū præscriptionem opponi posse, tam rescriptis nostris, quàm priorum principū statutis probatū sit. [g]

Si debitori.] CASVS. Obligata sibi pignora dedi Titio, & longo tempore possedit: an possis agere aduersus Titiū hypothecaria pro pignoribus, quæritur? Respon. quod non: nec poteris conuenire Titium pro debito, sed me tantum.

[g] Probatum sit.] vt & ff. de diuer. præscript. l. an vitiū, in fi. & l. creditor, & l. proxi.

TITVLVS XXXVII.

DE QVADRIENNII præscriptione.

Contra fiscum præscribitur quadriennio continuo, & habens causam à principe nulla est inquietudine lacessendus. Baldus. Vel sic: In quibus rebus fisco denūciaturi, habeat locum præscriptio quatuor annorum h. d. secundum Bald Vel sic: Possessor bonorum vacantium post denunciationem factam fisco, tuetur quadrennio, & idem si a principe facta fuerit concessio h. d. secundum Sal. D

I. Imp. Cōstātin. A. ad Orphitū.

Notum est, à fisco quęstionē post qua

DE QVADRIENNII præscriptione.

Dixit de præscriptione quæ tuetur emptorem: nunc de ea quæ venditorem, scilicet fiscum qui rem alienam vendit vt suam: & de ea quæ datur aduersus eum.

Notum est.] CASVS Decessit Titius sine hærede, vnde bona sua erant vacantia, & fisco denunciata: ea possedi per quadriennium: an fiscus a me ea auocare possit, quæritur? Respon. q non, obstante præscriptione

scriptione quadriennij. & hoc in prima. Idem est, si princeps aliquam rem de uacantibus mihi dederit, & prædicto tempore possedi: quia non auocabitur à fisco, nec ab alio. & hoc in secunda.

a Continuũ.] computandum à tempore denunciationis fisco factæ, & quo vere cœperant esse bona vacantia. si aũt ante denunciationẽ velit computari tempus, tunc. 20. anni sunt necessarij, ut ff. de iur. fisc. l. 1. §. diuus, & de diuer. & tẽp. præscri. l. intra quatuor. §. 1. & ff. si omis. caus. te. l. qa aũt. §. quod ergo tempus. & hoc ubi non habet titulum. aliquin mobilia tri ennio, immobilia de cennio vsucapiuntur: cum fiscus vbique præsens sit. Vel dic 20. inter absentes, ut insti de usuc. §. res, & ff. de usuca. l. quamuis.

b Vacantibus.] à tẽpore denũciationis, ut ff. de diuer. & tẽpo. præscrip. l. intra quatuor, in prin.

c Inchoãdam.] sed certe nec ante ichoatam perficere uidetur, ut ff. de diuer. p̃ script. l. intra, in prin. Sed dic, ibi alius inchoauerat, q̃d alij nõ prodest: quia est ciuilis interruptio, q̃ alijs non prodest.

d Largitate.] facta ex bonis uacãtibus, non petente aliquo, ut infra de peti. bo. l. 1. in n lib. 10.

e Lacessendos.] nec statim quidem, si legem vltimam infra eo[?]dem inspicies, secundum Ir. sed secũdum hanc post quadriennium.

f Nec his] potest hoc referri ad dictum proximum. & quod dicit, quoquo modo, puta cum dedit imperator alicui per aliquod priuilegium.

g Titulo] cũ donauit uel uendidit. & sic titulus ad præscriptionem quadriennij non prodest: & sic repetit, ut addat: licet trienniũ sic, ut dixi. Vel dic tertium esse casum legis. q. d. nec ab alio inquietabitur, ut supra proxi. nec a fisco, ut hic. & adde hic differentiam quam dixi supra si aduer. fis. l. fin.

drienniũ [continuũ [a]] super bonis vacantibus [b] inchoandam [c] non esse. Additum est & eos qui nostra largitate [d] nituntur, nulla inquietudine lacessendos, [e] nec his [f] à fisco nostro controuersiã commouendam, qui quoquo modo aut titulo [g] easdem res possederint.

Prætendẽs causam onerosam vel lucratiuam a fisco, modo quocunque qui excogitari possit, perpetuo est tutus: sed domino contra fiscum datur regressus vsque ad quadriennium. h. d. usque ad. §. ad hæc. Bald. Vel sic: Qui emit à fisco aliquam rem tanquam fisci, non potest pro ea re conueniri: sed conueniendus est fiscus intra quadriennium, non postea. Bar. Vel sic: Qui rẽ alienã emit a fisco illam vendente vt propriam, vel qui eam consecutus est a principe vt fiscalem, non potest a dominis, nec ab alijs eis in re prætendentibus inquietari, sed contra fiscum possunt intra quadrienniũ agere ad pretiũ: & confessio procuratoris fisci inter scripturas de recepto repertas, statum præiudicat eisd. secundum Sal.

II. [illegible] no A. Aenez comiti. [illegible] priuatarum.

OMnes [h] qui quascũque res [i] mobiles, vel immobiles, seu se mouentes, vel in actionibus, aut quocunque iure constitutas, à sacratissimo ærario comparauerint: [k] eos quinetiam, quibuscunque res mobiles seu immobiles, seu se mouentes, aut in actionibus, vel quocunque iure constitutæ, munificentiæ principalis nomine datæ fuerint: omnibus pariter priuilegijs q̃ ex diuinis sanctionibus in clytę recordationis Leonis & nostræ pietatis super certis patrimonijs antea emptores consecuti sunt, [l] perpotiri sancimus: & ita cũ[?]tos [m] huiusmodi beneficijs seu priuilegijs perfrui, tanquam si super singulis substantijs seu patrimonijs etiã nũc vel postea data fuisset huiusmodi dispositio: nec posse contra emptores p̃dictarum rerũ factos iã, vel futuros, vel cõtra eos quibus super huiusmodi rebus largitas nostra delata est vel fuerit, aliquas C actiones in rem dominij vel hypothecæ gratia, vel in personã ciuiles, [n] seu prætorias, [o] vel ex legibus seu sacratissimis constitutionibus [p] descendẽtes, vel quaslibet alias [q] (licet nominatim p̃senti sanctione nõ sint comprehensę,) moueri, [r] data vo lẽtibus licentia intra quadriennium contra sacratissimum ærarium, si quas sibi competere actiones existimant, exercere: [s] ita tamen, vt post elap D sum quadriennium nec

OMnes.] CASVS. Olim si fiscus rem aliquam uendidit, emptor patiebatur multoties controuersiam. unde imperator Leo dederat priuilegium quibusdã nobilibus, ut securi essent: imperator Zeno extendit priuilegium per istam l. ad omnes emptores, ut quicõque a fisco rem emerit, statim sit securus. Idem est si imperator aliquas res donauerit: ita tamen quòd dominus uel aduersus fiscum intra quadriennium habeat regressum: postea non. & hoc in prima. Si uero emam rem aliquam a procuratore fisci, & ipse in instrumento confessus est sibi solutum, non poterit postea opponere exceptionem non solutæ pecuniæ. & hoc in secunda.

h Omnes] scilicet uolumus. & accipe uerbum, perpotiri, quod est infra ea. l.

i Quascunque res.] scilicet fiscales, sed sequẽs lex etiam ad priuatas principis extendit. Accur.

k Cõparauerint.] id est a fisco acquisierint quolibet titulo, ut infra. l. proxi. in pri. sic. ff. de statu li. l. statuliberi. §. fi.

l Consecuti sunt.] in hunc forte modum, si quid ex his rebus quæ successione Titij ad fiscũ peruenerunt, à fisco acceperis: & si non fuerunt Titij, & sic nec fisci factæ sunt: securus tamen sis. Et sic no. quòd personalia priuilegia extendit, & facit ius commune ea esse.

m Cũctos.] q. d. ita uolumus esse tutos priuilegio generali, ac si singulis donatarijs uel emptoribus singula specialia priuilegia super singulis rebus & patrimonijs indulta essent, ut infra de præscrip. 30. an. l. omnes, in princip.

n Ciuiles.] ex lege duodecim tabularum.

o Prętorias.] edicto uel interdicto prætoris inductas.

p Constitutionibus.] principum, ut. conditionibus ex hac lege.

q Alias.] ut in factum uel officium iudicis.

r Moueri.] ut infra l. proxi. & insti. de usu. §. fi. & supra de cõmuni. rerum ali. e. l. 2. immo uidetur quòd sic ut ff de peti. hær. l. nec ullam, aliàs l. etiam. §. item si quis, quæ est contra. Solu. hæc in rebus singulis, illa in uniuersitate. uel hic corrigit, uel hic ignorans alienam accepit. Item aliàs contra, ut supra de rei uen. l. 1. Solu. ut ibi. Item alia contra supra de lib. cau. l. non ideo. Sol. illa corrigitur per hanc, uel speciale ibi in libertate. Ac.

s Exercere.] ut utilem rei uendicationem uel hypothecariã quam intenderent, directam contra possidentem: nisi priuilegio esset fretus, ut j. l. proxi. secundum Ir. Alij dant condictionem ex hac lege. Alij dant negotiorum gestorum: quia ratam habent uenditionem, ut supra de rei uend. l. mater sed prima uerior.

Scriptum

a Scrinium.] id est statio. Vel dic. i. qui scrinio præsunt. Vel dic id est notarii.
b Interuenientibus.] apud procuratorem fisci.
c Securitatem.] id est apocham.
d In arbitrio.] ut supra de actio. & obli. l. sicut & est hoc speciale, sicut & alia. Sed regulariter contra, ut supra de non nu. pec. l. in contractibus. § 1. & 2.

1 Circa hanc l. tu videbis Pe. in c. q ecclesiarum 12. co. de consti. & Hippo. in l. 1. §. cum quidam, in 1. co. ff. de quæst.

Bene] 1 CAS. Si aliquis emebat à fisco, statim securus erat, ut in l. superiori: non ita erat, quando aliquis emebat ab imperatore aliquod prædium de proprio patrimonio suo: sed idem de cætero debet obseruari de eo qui emit à principe, quia statim securus erit, & si procurator imperatoris vel Augustæ vederet, non habet necesse promittere de euic. sed sufficit si tradit instrumentum, & imperator ponat ibi signum suum. Item si ante l. istam imperator dederit aliquam rem alicui loco religioso, de cætero erit securus.
e Prospectum est.] ut s. l. proxi.
f Contrarium.] non credita fuerat fisci, nunc apparet aliena, sicque ea euincitur.
g Gnauiter.] i. sapienter. inde ignauus, id est insipiens.
h Omnia principis.] etiam quo ad proprietatem, ut dixit M. principi apud Roncaliam, timore vel amore, & pro eo ff. de offic præ. o. l. Barbarius, in fi. Sed Bulga. contra, etiam ibi dem, & hic expone, ad protectionem vel iurisdictionem. sic & littora Romani imperii dicuntur populi Romani, ut ff. ne quid in lo. publi. l. littora publica. Vel verius omnia sua sunt, l. fiscalia, & patrimonialia, ut subiicit, argu. ff. ne qd in

Gnauiter quid sit.
Principis sunt om, qualiter intelligatur.

2 Placet cöiter scribentib. Vide Bar. in extrauag. ad reprimendū, in glo. totius
Incluta deiunt in vet. Contrus.

sacratissimū fiscū licere sibimet quibuslibet actionibus pulsare cognoscant.

Si officiali fisci vendens confiteatur sibi precium esse numeratum, per primo est securus emptor: nec potest sibi obyci exceptio non numeratæ pecuniæ Bal.

Ad hæc, fiscalium rerū emptoribus cum ratione iustitiæ consulentes iubemus, quoties competens scrinium[a] gestis interuenientibus,[b] distractarum rerum precia sese deposuerit suscepisse: minime post huiusmodi solutę pecunię depositionē emptores quasi non numeratis pecunijs molestari, vel necessitatem ijsdem emptoribus imponi (licet nō sollennem consecuti fuerint securitatem[c]) soluta suisse precia probare. Sed cū sit in arbitrio[d] precia suscipientis, minime deponere, sese, quod non acceperit, suscepisse: ita conuenit nec emptores plenissimam ex huiusmodi depositione super precij solutione securitatem consecutos, vllum (sicut dictum est) vlterius probationis grauamen penitus formidare.

Quod supra proxime statutū est in his qui emūt a fisco, habet etiam locum in his qui emunt vel alio titulo receperūt ab Augusto, vel a principe vel eorum procuratoribus. h. d. secundum Bar Vel sic: Statuta in rebus venditis vel donatis vt fiscalibus, qua in l præcedenti continentur, vendicant sibi locum vt in rebus alienis venditis, vel donatis ut proprijs ab imperatore, vel eius coniuge. Et fiscus vel procurator Cæsaris non tenetur de euictione promittere. Sali.

III. Imp. Iustinianus A. Floro comiti rerum priuatarum, & curatori dominicæ domus, & Petro uiro illustri curatori diuinæ domus serenissimæ Augustæ, & Macedonio uiro illustri curatori & ipsi dominicæ domus [serenissimæ Augustę.] *

Bene à Zenone diuæ memorię fiscalibus alienationibus prospectū est, ne hoīes qui ex fo-

A ærario donationis vel emptionis vel cuiuslibet alienationis titulo quicquam accipiunt, si quid circa cōtractū contrarium[f] emerserit vel euictionis vel alterius inquietudinis gratia, ad dominium vel hypothecam respiciens, aliquod sustineant detrimentum: sed aduersus emptores quidem, vel donationem accipientes, vel per alios titulos alienationis
B quicquam detinentes, minime quæcunque actiones moueantur, sed tantū modo contra ærarium vsque ad quadriennium tantum: quo translapso neq; aduersus fiscum aliqua remaneat actio.

¶ Sed scimus hoc quidem in fiscalibus alienationibus gnauiter[g] obseruari: sed non similí modo rem fuisse obseruatam circa eas res, quæ à sacratissimis imperatoribus, non à fiscalibus rebus, sed ex priuata eorum substantia procedunt. quod satis irrationabile est. Quæ enim differentia introducitur, cū
C omnia principis[h] esse intelligātur, siue ex sua substātia, siue ex fiscali fuerit aliqd alienatum? Eodemque modo & si a serenissima Augusta aliquid alienetur, quare non eadem vtatur prærogatiua: sed curatores[i] nostri, per quos solemus substantiam nostram gubernare, necesse habeant in venditionibus rerum & euictionem, & alia quę sunt priuatæ vtilitatis pacta, emptionalibus instrumentis adijcere, vel quasdam tales obligationes in alienationū instrumentis agnoscere, vel in pmutationibus vel in trāsactionibus, si & hoc fuerit celebratū? hoc enim est eorum qui nec maiestatem imperialem agnoscunt, nec quātum[k] inter priuatā fortu
D nā & regale culmen mediū est, & q nr̄os curatores[l] per quos res diuinarū domuū agūtur, aliqb^9 iniurijs vel dānis afficere conāt.

¶Quę omnia resecantes, per hanc generalem & in perpetuum valituram legem sancimus omnes alienationes de aula procedētes, siue à nostra clementia, siue à serenissima Augusta coniuge nostra, siue ab his q postea digni fuerit nomine imperiali, siue iam alienatū qddā est, siue postea fuerit: sine omni inquietudine permanere, siue res eis p nosmetipsos, siue p pcuratores (ex epistalmate[m] tamen nostro) fuerint assignatæ.

loco pub. l. 1. §. 1. vn de codex meus non est principis, sed mihi pro eo datur rei uendicatio directa, non principi. Ac.
ADDITIO. Adde hic glo. 1. in proœmio digestorum.
i Sed curatores.] ad huc lege interrogatiue vsque illuc, hoc enim, &c.
k Nec quantum.] repete, non agnoscunt, &c.
l Qui nostros.] sub audi. eorum, qui procu. &c.
m Ep. stalmate.] i. dato. quod impera tor mittere solet: vel scriptura quam ipse princeps scribit, seu commissio.

Epistalma quid notat.

* Theodora.

A ¶ Et nemo audeat eos qui res accipiunt per quemcũque titulum alienationis siue mobiles, siue immobiles, seu se mouentes, vel iura incorporalia vel panes ciuiles,[a] iudiciis afficere, vel sperare aliquam contra eos esse sibi viam apertam, sed omnis aditus præcludatur, omnis motus & spes hui⁹ petulãtię.

B ¶ Sed aduersus domos nostras habeãt intra quadriẽnium tantum secundum imitationem fisci, quas existimant posse sibi competere, actiones in rẽ,[b] vel hypothecariam: vt ex nostra iussione[c] causa moueat, & cõpetentẽ mereat effectũ. Quòd si quadrienniũ fuerit emẽsum: nec aduers⁹ domũ nostrã habeat quis quãcũque actionem.

¶ Quia igitur[d] multa scimus tam nosmetipsos, q̃ serenissimam Augustam coniugem nostram variis personis iam donasse, & vendidisse, & per alios titulos assignasse, & maxime sacrosanctis ecclesiis, & xenonibus & ptochotrophiis, & episcopis, & monachis, & aliis innumerabilibus personis, & eandem liberalitatem ex nostra substantia siue serenissimæ coniugis nostræ esse confectam: sancimus etiam eos firmo iure habere quod consecuti sunt: ita vt contra illos quidem nulla moueatur actio: intra quadriennium autem ex præsenti die numerandum pateat omnibus aditus contra nostras diuinas domos suas actiones super eisdẽ rebus mouere: scituris q̃ pfato quadriennio finito, neq; aduersus domos nostras aliquis eis reseruet regressus. Cũ enim[e] multa priuilegia augusta fortuna meruit, & in donationibus sine insinuatione gestorũ omnem firmitatẽ[f] habentibus, & super rebus quas pro tempore serenissimus princeps diuinæ Augustæ constante matrimonio donauerit,[g] vel ipse à serenissima Augusta p donationis titulum cõsequatur, ut maneat ilico donatio plena, nullo alio cõfirmationis tempore† expectando: ita & hoc videatur imperiale esse priuilegium. Qui enim suis consiliis suisq; laboribus pro toto orbe terrarum die noctuque laborant, quare nõ habeant dignam sua prærogatiua fortunam?*

¶ Quæ ergo pro Augusto honore, & cautela res accipientium nostra statuit æternitas, hæc tam sublimitas tua[h] quàm cæteri omnes iudices nostri obseruare festinent, ex eo tempore valitura, quo nutu diuino imperiales suscepimus infulas.[i]

† tenore

* dignam sua prerogatiuã fortunã.

C

TITVLVS XXXVIII.

NE REI DOMINICÆ VEL TEMPLORUM vendicatio, temporis præscriptione † submoueatur.

† aliàs exceptione.

Serui, liberti, & coloni principis de eiusdem possessionibus recedentes ac eorum soboles, nullo tempore præscribuntur: sed si ad aliquam militiam aspirant, debent exui. hoc dicit, secundum Baldum. Vel sic: Serui, liberti, vel coloni principis, & eorum soboles indebite ad aliquam dignitatem obrepentes, ad statum pristinum debent reuocari omni præscriptione semota. h. d. secundum Sal.

Impp. Valens & Valentinia. AA. ad Probum præfectum P. Galliæ.*

* Galliarum. Consiius.

I.

SAepenumero præceptum est ut serui atq; liberti, coloniq;[k] præterea rei nostræ, necnon etiam eorum soboles,[l] ac nepotes, quicunque de nostris
D possessionibus recessissent, ac se ad diuersa militiæ genera cõtulissent: cingulo in qd obrepserant fraudulẽter, exuti, si ad aliquas fortasse trãscenderint dignitates, omni tẽporis definitione submota,[m] nostro patrimonio reddantur.

Res emphyteuticaria Cæsaris reipublicæ, vel templorũ, nullo titulo oneroso vel lucratiuo alienari possunt ut præscribantur: immo à cõparantibus auocantur sine restitutione pretij. Ba. Vel sic: Si qs de colonis vel de emphyteuticis principis vel tẽplorũ terrã vẽdiderit, cessat longi tẽporis præscriptio, vt terra restituta emptor sciens nõ habeat facultatẽ pretiũ repetẽdi. Sal.

Imppp. Valentinia. & Theodo. & Arcad. AAA. Dextro Comiti rerum priuatarum.

Vniuersis.

---

a Panes ciuiles.] id est prębendas vel reditus.

b In rem.] hic dicit Ir. & Pe. dari non domino actionem in rẽ. Sed tu dic vtilem vel cõdictionem ex lege: vt s. l. proxi. dixi⁹.

c Iussione.] id est p missu: sicut libertus vocat patronum in ius, ut supra de in ius voc. l. venia, & dabit princeps iudicem, & subiiceret se, vt ff. de offi. eius cui mand. est iu. l. & si prætor. vel de his quæ venditæ sunt ut fiscales, erit sub pcuratore Cęsaris vna cum præside: de his quæ ut suæ, erit sub procuratore fisci. arg. s. si aduer. fis. l. 2.

d Quia igitur.] futuris post legem istam alienationibus prospexit: hic prospicit pteritis, & ante legẽ istam factis alienationibus, suæque promissionis causam præmittit.

e Cum enim.] non valet hoc argumentum: quia alia sunt cõcessa, ergo & hoc concedatur: sed sic dicit, sancimus.

f Firmitatem.] ut j. de dona. l. sancim⁹.

g Donauerit.] ut supra de dona. inter vi. rũ & uxo. l. penult. & ad hoc supra de bo. quæ lib. l. penul.

h Tua.] loquitur pręfecto prætorio.

i Infulas.] ar. quòd non ualet priuilegium principis ante coronationem. Itẽ nota cum coronandum. Acc.

ADDITIO. Videas glo. in verbo, vestigiis, & glo. in uerbo, reges, in cle. Romani in §. porro, de re iudicata.

NE REI DOMINICĘ vel tẽplorũ vẽdicatio, temporis præscrip. &c.

SÆpenumero.] CAS. Si serui vel coloni reip. recesserũt de prædiis, & facti sunt milites, & longi tẽporis spacio in militia steterint: qd iuris sit, quæritur? Respon. quod debẽt spoliari cingulo militiæ, & reuerti cum filiis, & nepotibus ad prædia fisci.

k Coloniq;.] ascriptitii.

l Soboles.] sic. j. de agri. & censi. l. cum satis, in prin. & §. si. lib. xi.

m Submota.] id est inducta adhuc, sed hodie est inducta pscriptio. xl. annorũ, argu. j. titu. i. l. omnes quæ est contra. Vel est speciale in principe, cum hęc videam in ciuitate, ut supra de sacrosan. eccle. l. vt inter diuinum. & sic non currit præscriptio, vt in huiusmodi titulo, ut j. ti. i. l. præscriptionem, & j. de fun. limi. l. fina. li. xi. & de fugi. col. l. si. eo. lib.

VNiuersas.] CASVS. Coloni principis vendiderunt prædia ipsius: an possint præscribi, quæritur? Respon. quod non: sed imperatori dabitur facultas ea vendicandi, nec cogitur refundere precium emptoribus.

a Dominici.] i. principis.

b Longi temporis.] quid de longissimi? Respon. in templis, item & in ciuitate centum annorum statutum est: sed postea & ultimo ad xl. annos est recursum in templis, ut supra de sacrosan. eccl. l. fi. & in auth. quas actiones.

c Liceat.] a fisco uendicante, siue emptor sciuit rei conditionem, siue non, ut s. de rei ven. l. si mancipium. si vero dicas à uendente, tunc exiges quòd emptor tunc fuit sciens: & hoc dicit, iniqs, & sic amittit talis emptor precium, ut h. c, & infra tit. 1. l. 1. & infra de euic. l. si fundum. non tamen lucratus venditor sciens, sed habet fiscus: ignorans autem à venditore repetit, ut ff. de act. empt. in l. emptorē. §. fi. & ff. de iure fis. Lucius, in fi.

Emptor quādo que precium amittit, nec illud vēditor lucratur.

* Ex Cod. Theod. li. 10. titu. 1. l. 15. Contius.

1 Paulum Co. Theo. & in manuscri.

SI qua.] CASVS. Si aliquis occupauit prædia imperatoris, debet ea restituere: nec prodest si impetret priuilegium per fraudem, ut liceat ei possidere.

d Si qua vnquam.] id est si quandocunque. aliàs incipit, si qua loca, id est si quæcunque.

e Occupauerit.] veterem censum minuendo sua professione.

f In sua iura.] id est ad primum emphyteutam, & ad solutum censum.

g Præiudicio.] id est ut noui non præiudicent veteribus. Acc.

h Incubatio.] possessionis.

i Nouella.] quæ continet dominii translationem.

k Poterit.] Nec in censu minuendo, ut & s. ti. 1. l. cōperit, & s. de fun. & sal. rei domi. l. fi. lib. 11.

VNiuersas terras quæ à colonis siue emphyteuticariis dominici[a] iuris, reipublicæ, vel iuris sacrorum templorum, in qualibet prouincia venditæ vel vllo alio pacto alienatæ sunt, ab his qui perperam atque contra leges eas detinent, nulla longi temporis[b] præscriptione officiente iubemus restitui ita, vt nec precium quidem iniquis comparatoribus reposcere liceat.[c] Dat. V. Non. Iul. Constanti. Valentin. A. iiij. & Eutropio Conss.

A

B

Diminutio census soliti, non obstante rescripto. & temporis cursu, ad pristinum statum debet reduci. h. d. & habet duplicem lec. Salic. Vel sic: Diminutio census soliti ad modū consuetum reducitur, rescripto obtento illicito non obstante. h. d. secundum Iaco. But.

III. * Impp. Arcad. & Hon. AA. ad ... [illegible] comitem domini rei.

C

SI qua unquam[d] loca ad sacrum dominium pertinentia cuiuslibet temeritas occupauerit:[e] secundum veteris census fidē in sua iura[f] retrahant. ¶ Rescripta igitur obreptionibus impetrata, cum præscriptione longi temporis, & noui census præiudicio[g] submouebit auctoritas tua: atque ita omnia suo corpori, quæ sunt auulsa, restituet. neque enim incubatio[h] diuturna, aut nouella[i] professio, proprietatis nostræ priuilegiū abolere poterit.[k] Dat. V. Kal. April Arca. V. & Honor. III. A A. Conss.

D

TITVLVS XXXIX.

DE PRÆSCRIPTIONE xxx. vel xl. annorum.

Si fiscus vendit rem alienam vt alienam minus solenniter, potest petitio rescissio per dominum, si non obstet sibi præscriptio vel exceptio. h. d. secundum Bald. Vel sic: Res vendita propter tributa non soluta non obseruatis omnibus solennitatibus vendicatur, nisi triginta annorū præscriptio interuenerit. h. d. secundum Barto. Vel sic: fundus ob tributa non soluta venditus, si in venditione non fuerint seruata vel non interuenerint a iure requisita, vendicatur, nisi triginta annis sit præscriptus nec precium sciens ti redditur emptori. Sal.

I. Impp. Diocles. & Maximian. A A. Attalo.

CVm asseueres te absente[l] eos qui oculos prædiis tuis iposuerant,[m] operā dedisse, vt annonariæ collationis[n] prætextu, vili precio[o] ab officio præsidali prædia tua distraherentur: si legitimi temporis spacium[p] ex venditionis die fluxit: qui prouinciam regit, inter vos cognoscet, & quod publico[q] iuri præscriptū[r] est, statuet.[s]

Sin autem nondum ex die publicæ venditionis legitimum tempus transmissum sit, iudex examinatis allegationibus tuis, quod rei qualitas dictauerit, sequetur:[t] non ignarus si in iustā esse emptioné præsp...

CVm asseueres.] CASVS. Possidebas prædium tributarium pro quo singulis ann. soluebas tributum fisco. cum esses absens per aliquot annos, vicinus tuus nunciauit procuratori fisci, quod in solutione tributorum longo tempore cessaueris. & ipse prædiū illud distraxit vili precio. an se uersus possit restitui ad preciū, quæritur? Resp. quod si emptor. xxx. anno. possedit, amodo nō audieris petens prædiū. Si uero tēpus nō effluxerit, poteris vendicare: nec emptori preciū quod dedit, refundes, si probaueris quod dolo & fraude accessit ad prædij emptionem.

l Te absente.] idem est si te præsente, sed ad maiorem exaggerationem dicit.

m Imposuerant.] inuidentes, quia fertilis erat ibi seges. sic & s. mand. l. per diuersas, in princip. vnde Ouidius lib. de arte, Fertilior seges est alienis semper in agris. Vicinumque pecus grandius vber habet.

Ouidius.

n Collationis.] quæ collatio soluta erat, & sic nō debebatur, vt habeat locum quod in fine dicit.

o Vili precio.] non ergo interuenerunt quæ debuerant interuenire. cum quinque sint necessaria in tali venditione: scilicet quòd debitū sit, & cessatum sit: & quod bona fide res vendatur, & quod iusto precio (quæ hic non fuerunt) item quod res subhastetur, & quod præsidis auctoritas interueniat, ut supra si propter pub. pen. l. 2. & 3.

Venditio prædiorū pp tributa non soluta vt valeat, quia que requiruntur.

p Spacium.] quod est legitimum tempus, cum perpetuæ erant actiones tempore huius legis, ut in stit. de perpe. & temp. act. in princip. Resp. forte erat centum annorum vel xl. ut argu. infra. l. proxi. Sed hodie constat esse. xxx. annorum: ut infra eo. l. 3.

Actiones olim erāt perpetuæ.

q Publico.] id est præscriptionem contra ius publicū, id est actionum perpetuitatem inuentam sua sententia firmabit absoluendo possessorem. Accur.

r Præscriptum.] i. præiudicatum.

s Statuet.] puta absoluendo possessorem.

t Sequetur.] faciendo s. rem restitui. Sed qualiter hoc? immo statim fuit securus emptor, ut supra de quadrien. præscrip. l. 2. 3. & fi. ubi vendit fiscus ut suā, hic ut alienā: & ideo

Fisco vendēte rem alienam, an statim sit emptor securus.

DE PRÆSCRIPTIONE XXX. vel xl. annorum.

Continuatio.

De præscriptione longi temporis dictum est, sequitur videre de longissima, scilicet quando locum habeat præscriptio. xxx. annorum, & quando locum habeat præscriptio xl. annorum, & quis sit effectus earum. Azo.

Ideo oportet vt præscribat, cum non interueniant ea quæ debeant interuenire.

[a] Restitui.] nec à uendicãte nec à vẽditore: & sic amittet: vt j. de liti. l. vlti. §. fi. & j. de euic. l. si sciens. Sed vt q à vendicante, vt j. si ven. pig. agn. l. 1. quæ est contra. Solu. hic dolus dedit causam contractui: ibi incidit. Vel hic emptor sciuit venditorem non habere ius vendẽdi: ibi tantum in precio fraus habita est. Vel verius ibi precium cõuersum fuerat in vtilitatem domini: vt & ff. de rei vendic. l. emptor, & j. de præd. mino. l. vlti. hic non: quia soluta fuerat annona. Itẽ similiter videtur q à vẽditore rehabeat precium, vt j. cõmunia de leg. l. fin. §. fi. quę est cõtra. Sol. ibi distraxit dominus: hic non dominus. vel ibi fuit stipulatus: hic non. Item contra. j. quod met. cau. l. 3. Solue, vt ibi.

[a] Hæc solutio videtur uera in se: & eã sequitur Sa. Iudic. p[er] ut hic sentit Maynus.

[i] Hęc l. ponit casum in quo nõ currit pręscriptio. Alios casus ponit gl. in c. cũ nõ liceat, extra de præscript.

xerit, precium quod pro vitioso contractu datum est, secundum principalium statutorum tenorem malæ fidei emptoribus restitui [a] non oportere.

Qui non possidet, nullo tempore præscribit. h. d. secũdum Bal. Vel sic: Qui pro alio possidet, nullo tempore præscribit. Bar. Vel sic. Primo ratione suæ intentioni contrariam remouet, assignando causam vsque ibi, nemo igitur. Secundo annectit suam intentionem, tacitam decidendo quæstionẽ, vsque ibi ne cogãtur. Tertio subiungit rationem suæ decisionis vsque ad finem. & h. d. possidens, alij non præscribit. j. ibi Sal.

1. Impp. Valẽs & Valenti. AA. ad Volusianum [P.P.]

Male agitur [b] † cum dominis prædiorũ, si tanta precario possidentibus [c] prorogatiua defert, vt eos [d] post quadraginta annorum spacia qualibet ratione decursa inquietare non liceat: [e] cũ lex [f] Constantiniana [g] iubeat ab his possessoribus initiũ non requiri, [h] qui sibi [i] potius quàm alteri possederunt.

¶ Eos autem possessores non conuenit appellari, qui ita tenẽt, vt ob hoc ipsum solitam debeãt [k] præstare mercedem.

¶ Nemo igitur qui ad possessionem conductor † accedit, diu alienas res tenẽdo, ius sibi proprietatis vsurpet: ne cogantur domini aut amittere quæ locauerunt, aut conductores vtiles sibi fortassis excludere: aut annis omnibus [l] super dominio suo publicè protestari. Dat. VIII. Kalend. August. Valent. & Valentinian. AA. Conss.

† aliàs, ut cõductor.

Actio personalis non durat nisi annis triginta, nisi fuerit interrupta pupillari ætate, vel executoris missione, hoc dicit vsque ad l. omnes, secundum Bald. Vel sic: Omnes actiones quæ minori tempore non tolluntur, triginta annis tolluntur: quæ præscriptio tempore pupillaris ætatis cessat & dormit. Barto. Vel sic: Omnes actiones quæ minori tempore non sunt limitatæ, triginta annorũ præscriptione tolluntur: quæ non currit pupillis: & interrumpitur per missionem executoris. Salicetus.

Male.] CAS. Locasti prędium tuum pro certa mercede: tenuit possessor illud. xxx. vel xl. an. & ita se dominũ dicit, quasi præscripserit: an possit præscribere, quæritur? Dicitur quòd non: quia malè esset domino prædii quòd compelleretur prædium suum amittere: & aliquando expellere bonos & vtiles colonos: & non idoneos sibi subrogare: vel quòd compelleretur dominus quolibet anno vocare testes, & coram eis protestari se dominum esse, non obstat lex Constantini quæ dicit quòd si aliquis possedit prædium xxx anno. quòd sit securus. nec requiritur initium possessionis ab eo: quia illa intelligenda est in eo qui sibi & non alii possidet: sed colonus iste non sibi, sed domino possedit: vnde præscribere non potuit.

Precaria possessio large quãdoque capitur.

[a] Aduertas q do. teste Bar. hic dicũt cõtra istã glo. Nã licet precario possidens utroque iure possideat: tamẽ semper dominum recognoscit, vt non præscribat, sicut dicimus in emphyteuta & colono: preca talis recognitio interrũpet præscriptionẽ iã cœptã: ut j. eo. l. cũ notissimi. §. fin. multo magis ĩchoari eã impedit ab initio.

[b] Malè agitur.] id est malè ageretur si hoc esset.

[c] Possidentibus.] large hic ponit precario possidentem, vt emphyteutam comprehendat, vt j. eo. l. cum notissimi. §. fin. quem contractum quidem precarium appellant. Item colonum, vt in fine huius. l. Item commodatarium, & depositarium: nam oẽs isti precibus porrectis possident. In vero autem precario similiter loquitur si dominus concessit solam detentationem, sine so[la] naturalem possessionem: quod potest, ut ff. de acq. poss. l. Pomponius. §. si is, & ff. de preca. l. & habet § cum, & l. certe. §. 1. Sin autem ciuilem & naturalem concederet, præscriberetur domino spacio xxx. an. vt j. eo. l. proxi. est autem ratio prædictorum quare nõ præscribitur dominis, quia ipsi habeant possessionẽ, & possidenti non currit præscriptio. Sed bene dico q actionem personalẽ. id est ex locato, vel cõmodati, vel depositi, post xxx. annos non potest intentare ad rem recuperandam, vel pro præterito tẽpore ad aliquid, sed vti possidẽ[s] interdictũ, vel rei vendicationẽ intentat ad possessionẽ recuperandã: quia in possessione non potest ei imputari præscriptio. xxx. annor. vtpote cũ ipse semper possideat, & hoc si dicas nasci eas ex tempore contractus. si autẽ ab eo tempore tantum quo committitur dolus vel culpa, ab eo tempore tãtum incipiet præscribi personali actione.

[d] Vt eos.] scilicet colonos precario detinentes.

[e] Non liceat.] scilicet dominis.

[f] Cum lex.] respondet tacitæ obiectioni.

[g] Constantiniana.] quam nõ habemus: quam quidam tam praue interpretabantur, vt ex ea deferrẽt colonis temporis prærogatiuam.

[h] Non requiri.] quidam libri habent, non requiri, & tunc dic initium, id est titulum, uel bonã fidem. sic & j. quod cum eo. l. si liberã, & j. de agr. & censi. l. cum scimus §. fi. lib. 11. nam sufficit sola longæui temporis possessio. Alii habent sine non: & tunc dic requiri, id est quando inceperunt possidere: hic enim bene requiritur: ut arg. j. de pignorat. act. l. nec creditores, & supra cõmodati. l. 2.

[i] Sibi] id est ita sibi quòd non alii. at colonus nõ sibi, sed alii possidet. sic est. ff. de uiucap. l. pignori. 1. respon. & supra de vsufruct. l. neque. igitur non habet in eis locum lex Constantiniana.

[k] Debeant.] etiam si non præstiterint. Et sic no. colonum non præscribere. xxx. annis, licet nihil soluat, vt hic. & ff. de vsucap. l. cum quidam. §. diuus, secundũ nos. sed M. dicit contra arg. ff. de acquiren. posses. l. quamuis. 1. §. 1. & ff. de usur. l. cum quidam. §. diuus. item pro eo. j. de agr. & cens. l. litibus, lib. 11. & j. de fi. inst. l. plures.

Vsurpet.] Colonus ergo sibi uolens possidere, nec possidet, nec præscribit: sed si dominum uenientem non admittit, vel possessionem alii tradat, uel expellitur: & tunc dominus non possidet, vt dixi. j. communia de vsucap. l. qui ex conducto. Acc.

Colonus nihil soluens, an præscribere possit.

[l] Omnibus.] id est singulis.

Sicut in rem.] CASVS Omnis actio, siue specialis in rem, vt rei vendic. etiam malæ fidei pos. præscribentes: siue de uniuersitate, sicut hære. peti. siue personalis, vt certi condictio, spacio. xxx. ann. tollitur, & hypothec. similiter quæ competit creditori pro pignore sibi obligato, quando extraneus possidet. si vero debitor possidet, non tollitur nisi xl. ann. ut j. eod. l. cum notissimi. & hoc in prima. Si uero Titius præscribebat rem meã, an per libelli oblationem porrectam præsidi interrumpatur præscriptio, quæritur? Respond. quòd non: sed per executorem. & hoc in secunda. Et hæc. l. est generaliter intelligenda in qualibet persona tam maioris, q[uam] militis, q[uam] minoris: excepto pupillo cui non currit præscriptio in pupillari ætate: incipit tamen currere post[quam] incipit

A incipit esse pubes, quæ incipit currere contra defunctũ. & hoc in tertia. Et intelligenda est hæc l. de illis actionibus quæ antiquo tempore habebant longam vitam, & non de his quæ certo tempore limitabantur, sicut redhibitoria, quæ durat per annum. & hoc in quarta. Elapsis vero 30. ann. an possit recuperari actio, si ille cui competebat, dicat se hãc legẽ ignorasse, quæritur? Dicitur quod non: quia talis errat in iure, & ideo non est audiendus. & hoc in quinta. In superiori. l. dictum est qualiter omnis actio tollitur 30. annis: sed nõ fecit mẽtionem de qualibet actione in specie: dicit hic quia seruatur in omni actione quod dictum est ibi, tanquam si expressisset omnem actionem: quia nullum ius nec publicũ, nec priuatum durat vltra 30. vel 40. ann. & qui prædicto tempore possedit, securus est, dummodo sine controuersia possideret: qa si aliquis possedit rem meã, & conueni eũ, interrupta est p̃scriptio p litẽ contestatã litẽ si aliqs stetit p illo tp̃. in libertate, securus est.

Ex. Co. Theod. li. 4. tit. 12. l. 1. Cõuus.

additur in Cod. Theo. Nã petitio finiũ regundorũ l eo s. quo nũc est iure, durabit. Cõtius.

Sicut in rem] iam ergo erat præscriptio hæc 30 ann. s̃m Iz. Alij cõtra. sed hac l. primo inducitur, ut j̃. ea. l. §. hæ autem actiones. & insti. tu. de perpe. ac. in princ.

Speciales.] speciales in rem sunt 10. directa in rem Publiciana: item vtilis in rem quæ datur superficiario, vt ff. de superfi. l. 1. §. quod autem ait. item Seruiana, & quasi Seruiana, confessoria, negatoria, vtilis in rem quæ datur metum passo, in rem præiudicialis, & illa vtilis q̃ datur emphyteutæ. De vniuersitate sunt quatuor in rem, & in personam, vt petitio hæreditatis, famil. ercisc. bonorum possessoria, hæreditatis petitio, vel fideicommissaria hæreditatis petitio, vt patet. ff. de rei vend. l. in prin. Sed communi diuidundo licet sit mixta, tamen nõ est vniuersalis, ut ff. commu. diui. l. 4. Sunt autem quædam merè personales de vniuersitate, ut actio ex testamento quæ datur fideicommissario. Item actio ex empto, quæ datur contra uenditorem hæreditatis. Personales autem aliæ infinitæ sunt.

Actiones reales sũt decem.

Actiones in rẽ vniuersales sunt quatuor.

Personales.] vt condictio certi ex numeratione.

Vltra.] nam j̃. multæ subsistunt, ut j̃. ea. l. §. hæ aũt.

Res.] scilicet corporales.

Vel ius.] vt seruitus, quæ incorporalis res est, vt insti. de rebus corp. in fin. sed quomodo iuri incorporali, uel actioni personali præscribitur, cũ ab aduersario nil possideatur? Respon. quasi possidetur, vt. ff. de petit. hære. l. regulariter. Accursius.

Qualicunque actione.] vt ad exhibendum.

Persecutione.] extraordinaria, veluti de fideicommisso quod fit iudicis officio: secus in exceptione, vt. ff. de doli exce. l. purè. §. fin.

A suo debitore.] vel eius hærede, uel creditore alio qui possedit viuente communi debitore, vt j̃. eo. l. cum notissimi, in prin. & §. 1.

Possidente.] mala fide, alioquin tolletur longo tempore, vt s̃. si aduersus creditorem, l. 1. Sed an est malæ fidei, quia scit obligatũ? Videtur quod non, ut ff. de acqui. poss. l. si quis fundum, in fi. Sed dico quod dominiũ

IIII. Impp. Honor. & Theodos. AA. Asclepiodoto præfecto P.

Sicut in rem speciales, ita de vniuersitate, ac personales actiones vltra triginta annorũ spacium minimè protendantur: sed si qua res, vel ius aliquod postuletur, vel persona qualicunq; actione, vel persecutione pulsetur: nihilominus erit agenti triginta annorum præscriptio metuenda. Eodem etiã iure in eius persona valente, q pignus vel hypothecam nõ à suo debitore, sed ab alio per longum tempus possidente nititur vendicare. Quæ ergo antea nõ motæ sunt actiones, triginta annorum iugi silentio, ex quo iure cõpetere cœperunt, viuendi vlterius non habeant facultatẽ: nec sufficiat precibus oblatis speciale quoddam (licet per annotationẽ) promeruisse responsum, vel etiam in iudicijs allegasse: B nisi allegato sacro rescripto, aut in iudicio postulatione deposita, fuerit subsecuta per executorem conuentio: nõ sexus fragilitate, non absentia, non militia cõtra hanc legem defendenda, sed pupillari ætate duntaxat (q̃uis sub tutoris defensione cõsistat) huic eximenda sanctioni. Nã cum

præscribit, vt ibi, sed non hypothecariæ actioni. Vel hic loquitur de eo malæ fidei qui sciebat rem alienam non debitoris esse. prima uerior. Accursius.

Iugi.] id est continuo.

Facultatem.] scilicet quo ad effectũ. l. per exceptionem. nam tempus ipso iure non tollit actionẽ, ut. ff. de act. & obliga. l. obligationũ fere. §. placet.

Nec sufficiat.] [illegible] licet illis ad interrũpedam præscriptionem.

al. mouendi.

Precibus.] & sic contra. s̃. quando li. prin. da. l. 1. sed ibi est speciale in quibusdam actionibus prætorijs, & annalibus, & pœnalibus, ut in eo. tit. l. 2.

Per annotationem.] ad differentiam consultationis.

Allegasse.] illud responsum.

Deposita.] etiã sine rescripto, & corã ordinario.

Per executorẽ.] p executorem. ergo fit interruptio in 30. annis, ut hic, & j̃. e. l. cum notissimi, in prin. aliter nõ, ut ff. pro empt. l. alienũ. Sed an sit necessarius libellus, ut corã ordinario? Iz. quòd sic, ut. s̃. de lit contesta. authen. offeratur, in fin. Nos contra, ut hic, & j̃. eo. l. cum notissimi, C in princ. sed certe uidetur q nec etiam per executorem, ut ff. de eo per quem fac. est. l. fi. in princ. & ff. quibus ex cau. ma. l. ait prætor, in fin. & l. sequen. quę sunt contra. Solu. secundum uetera iura non fiebat per executorem interruptio: hodie sic. ita hæc. l. corrigit illas. nec obstat huic solutioni. ff. de actio. & obligat. l. constitutionibus. ubi uidetur etiam ueteri iure fieri interruptio, quia ibi loquitur in prætorijs & annalibus, & precibus princi pi porrectis. Vel uerius, ibi non dicit perpetuari: sed ad hæredes transire. Vel solue secũdo dicta contraria: quia ibi non fuit facta citatio, sed tantum recepta satisdatio iudicio sisti. quod placet. Vel dic secundum Io. quod hic dicit in actione in rẽ tãtũ loqui, & in ea illa uetera iura corrigi: in alijs uero non. Quarti dñt præscriptionẽ interrumpi per executorem, sed non perpetuari actionẽ in. 30. an. ut ibi dicit, unde & si annalis erat actio, anno tolletur, si post executoris conuentionem actor desistet anno agere.

In Cod. Theodos. quandiu.

Cõcor. glo. vnica in medio, extra de libell. ob. in c. 1.

D Tu dicas secundem Ia. de Are. & dominum Ia. But. quod quædã præscriptio est odiosa, quæ currit solũ ex negligentia non petentis, nullo attento fauore præscribentis. Nã p̃scribit siue sit bonę fidei, siue malæ fidei, vt hæc p̃scriptio. 30. ann. & ista interrũpitur per solã executoris missionẽ, vt hic, & l. cũ notissimi, in princ. j̃. eo. Quædam est præscriptio mere fauorabilis, vt præscriptio triennij quæ currit fauore possidentis pro titulum & bonam fidem, & ista non interrumpitur per citationem, nec per litis contestationem, nisi in effectu, vt l. si post acceptum. ff. de rei vendi. Quædam est præscriptio mixta, quæ currit iã fauore possidẽtis q̃ odio negligentis, vt præscriptio. x. vel xx. ann. & in ista eligitur quædã media via, vt non interrũpatur per solã executoris missionem, sed per litis contesta. Ita loquuntur Imeos & Bar. hic iura allegata in contrarium hic per gloss. & l. more. & s̃. de rei vend. & l 2. in § fi. ff. pro empt.

Militia.] restituuntur tamẽ absentes, & milites, vt ff. ex quibus

ex quibus cau.ma.l.1.

a Seruanda sunt.] quia currit tunc contra eos hæc præscriptio, etiã si non cœperat contra defunctum, vt s. si ma.fa.l fi. in fi. Si ergo cœperat cõtra defunctũ, interim dormit, & postea excitat se, & coniungitur tempus sequens præcedẽti, & sic est mirabilis naturæ hæc interruptio: quasi dicatur interim ruptio: aliàs interruptio ex toto rumpit, vt non recõiungatur postea tẽpus, vt s. de præscri. longi tempo. l. 1. & l. nec bona. An autem restituatur adultus contra præscriptionem. 30. anni? Quidam dicunt q non, vt arg. s. in qb. cau. in integr. resti. nõ est ne. l. fin. Nos quòd sic, vt ff. de mino. l. ait prætor. in prin. Sed ad quid, cũ non posuit compleri in adulta ætate? Respon. immo potest, puta cucurrerat prædecessori suo per 29 annos, & postea completur in minori ætate istius. Nec obst. s. si aduersus ven. pign. l. 2. quia prædecessor contraxerat cum illo. & eodem modo respon. ad illam. l. ff de mino. l. Æmilius. Item no. hic præscriptionem. 30. annorum contra pupillum nõ currere, vt ff. de acquir. re. do. l. bonæ fi dei. Item nec contra filium familias, vt. s. tit. 1. l. 1. in fin. Et ratio est, quia cum effectu nõ habet actionẽ patre viuẽte, in cuius est potestate. Itẽ nec ecclesiæ, vt s. de sacrosan. eccle. l. fin. & in auth. quas actiones. Itẽ nec creditori agẽti hypothecaria cõtra debitorem, vel suũ hæredẽ vniuersalem, vel aliũ creditorem, vt j. eo. l. cum notissimi, in prin. & §. 1. & idem potest dici vbicunque habet locum præscriptio quadraginta annorum, vel maior. Item nec mulieri pro dote matrimonio durante, vel antequam maritus ad inopiã vergat. vt s. de iure do. l. in rebus. § omnis. Item in conditionali debito, pendente conditione, vt j. eo. l. cum notissimi. §. illud. In prædictis enim casibus actor agere non põt: & ideo ei non currit. sed quandoq; videtur q etiam si agere non possit, tamen currat ei præscriptio, vt ff. de ser. vrb. prædio. l. & Attilicinus, Sol. illud speciale in rusticis seruitutibus, vt non sit opus quòd agere potuerit, vt ff. quemad. ser. amit. l. si partem. §. si per fundum: secus est in vrbanis. vt ff. de ser. vrba. præ. l. hoc autem. uel ibi potest petere per officium iudicis, vt possit redaptare foramen.

b Perpetuæ.] id est sine præfinitione temporis, uel cum vita hominis, ut institu. de perpe. & tẽpo. act. in princ.

c Temporibus.] scilicet minoribus.

d Limitabantur.] puta redhibitoria, & quãto minoris, ut. ff de redhibito. l. sciendum. §. fi. & præscriptio longi temporis. 10. vel. 20 annorum, ut. s. de præscrip. longi tempo. per totum, & aliæ similes.

Præscriptio 30. annor. cõtra multos nõ currit.

† hæc p̃scriptio fuit incognita superiorib' Imperatoribus. Cõtius.

ad eos annos peruenerint, qui ad solicitudinem pertinent curatoris, necessariò eis similiter vt alijs annorum triginta interualla seruanda [a] sunt. ¶ Hæ autem actiones annis triginta continuis extinguantur, q̃ perpetuæ [b] videbantur, non illæ quæ antiquis temporibus [c] li B mitabantur. [d]

¶ post hanc verò temporis definitionem nulli mouendi vlterius facultatem patere censemus, etiã si se legis ignorantia [e] excusare tentauerit. Dat. VIII. Kal. Decem. Constãtinop. Victore Coss.

Omnes actiones quæ triginta annorum spacio vel minori non tolluntur, quadraginta annorũ spacio tolluntur h. d. secundum Bald. Vel sic: Tantum valet genus quo ad omnia, quantũ enumeratio specierum. & vt cesset omnis aduocatorũ cauillatio, si qua actio effugiat præscriptionem triginta annorum, non effugiet quadraginta, nisi in cohortali conditione, & tributarum exactione, hoc dicit cum duabus ll. seq. lac. But. Vel sic: Omnes actiones, etiam si ius publicũ concernant quæ triginta annis vel paucioribus nõ tolluntur, quadraginta annis excluduntur. Sali.

IIII. Imp. Anastasius A. Matroniano P. P.

Omnes [f] nocendi quibuslibet modis artes omnibus [g] amputãtes, cunctas quidẽ tẽporales exceptiones quæ ex vetere iure, vel ex principalibus decretis descendunt, tanquam si per hanc legem specialiter ac nominatim fuissent enumeratæ, [h] cũ suo robore durare, & suũ cunctis quibus competũt, B vel in posterũ competere valuerint, pro suo videlicet tenore p̃sidiũ in p̃petuũ deferre decernimus.

¶ Quicquid autem præteritarum præscriptionum vel verbis vel sensibus minus continetur, implentes, per hanc in perpetuũ valituram legẽ sancimus, vt si quis contractus, vel si qua sit actio quæ cũ non esset expressim supradictis temporalibus præscri C ptionibus concepta, quorundã tamen vel à fortuita [i] vel excogitata interpretatione sæpe dictarum exceptionum laqueos euadere posse videatur: huic saluberrimæ nostræ sanctioni succũbat, & quadraginta annorum curriculis proculdubio sopiatur, nullumque ius priuatum [k] vel publicum [l] in quacũque causa vel quacũq; p̃so

e Ignorantia.] nocet ergo iuris ignorãtia in damnis. & sic est contra. ff. de iuris & facti ignoran. l. error, in fine. Solu. hoc speciale in odiũ negligentis, vt j. titu. 1. l. fi. in fin. sic. s. de præscri. long. temp l. fi. in fi. & sic fit in l. illa, si quis in tantam. j. unde vi. Vltimo quærendum est de actione communi diuidundo, & familiæ erciscundæ. & de pignoratitia, & pro socio, & de negatoria quæ triginta annis tolluntur. Et dices hoc plene. j. de anna. exceptio. l. 1. §. 1. Illud constat, res furtiuas & vitiosas hoc tempore præscribi, vt. j. de annali exceptione. l. 1 § 1. Item de iure offerendi dices. j. eo. l. cum notissimi. §. eodem iure.

f Omnes.] In prima parte hæc lex confirmat præcedentẽ, & alias quæ certam metam p̃scriptionibus imponunt. Accursius.

g Omnibus.] possessoribus & præscribentibus. Accur.

h Enumeratæ.] tantum ualet generaliter dici: quantum si singula enumerẽtur, vt hic, & s. de quadrien. præscrip. l. 2. ibi, tanquam &c. & ff de admini. tu. l. si duo. Sed argu. contra. ff. de mino. l. illud. §. si talis. Item & fallit hoc in ca D sibus fortuitis renunciatis, vt ff. si quis cau. l. sed & si. §. quæsitum. & alias, vt ff. de pigno. l. obligatione, & l. quæ nondum sunt. §. quod dicitur.

i Fortuita.] quia fortuito quandoque quis bene dicit.

k Priuatum.] agendi, non excipiendi, vt ff. de except. do. l. pure. §. fin. nec ius eundi ad ecclesiam. Sic ergo videtur q si debitor post triginta annos offerat debitum, non cogetur creditor accipere, ut cogatur dare pignus: argu. j. eo. l. cum notissimi. § sed cum, in fin. §. vbi plene dices de hoc. si tamen accepit debitum, cogitur restituere pignus actione pignoratitia. Alij dicunt quòd postea etiam offerre potest.

l Vel publicum.] huic est contra. ff. de diuer. præscrip. l. in omnibus. ubi. 20. an. dicit: sed nec hic dicit quòd usque ad xl. ann. duret: sed quòd non ultra. xl. ann. Item contra. s. de sacrosan. eccl. l. ut inter diuinum. ubi plene hoc solui. Item excipe ab hac lege illas res quæ enumerantur. ff. de usucap. l. usucapionem, & s. de præscr. long.

Generaliter dici tã tũ valet, quãtum si singula enumerẽtur.

Iuri offerendi an possit præscribi.

long. tempo. quæ pro lib. l. fina. Item excipe à lege ista. j duas proximas leges.

a Re ipsa] i. per executorem: vel re ipsa, id est pro re ip sa principali.

b Sit liber.] ab huiusmodi impetitione actoris, quia absoluetur. Sed an seruus sit liber tanto tempore? Respon. imo minori, nisi malæ fidei sit, tunc illo, ut j de præscri. longi tempo. quæ pro lib. l. 1. & 2. Itē quid in ascriptitio? Videtur nullo tem pore: ut j. de agrico. & censi. l. cum satis in princip. lib. 11. Sed dic quadraginta annis præscribere eos libertatem, ut hic, nisi per aliquem alium seruiant, ut infra de agrico. & censi. l. cum scimus. §. final. non minori tempore, ut d. l. cum satis, nisi fuerit ascriptus seruitio curiarum: tunc 1 triginta annis, ut infra. de fund. rei priua. l. eum, lib. 11. Item similiter secus in seruo principis, ut supra titu. 1 l. 1. & 2. item contra. hanc l. infra de fundis limi. l. fina. lib. 11. Sol. speciale in illis agris. Item fallit, infra duabus legibus sequentibus.

Ascriptitius. 40. an. fit liber.

1 Quia talis nō præscribit, sed ab alius p̄ scribitur. Sal. hic.

Thomasium. vel. Contium.

quod prædictorū quadraginta annorum extinctum est iugi silētio, moueatur: sed quicunque super quo liber iure quod per memoratum tempus inconcussum, & sine vlla re ipsa a illata iudiciaria cōuentione possedit, superq; sua cōditione, qua per idem tempus absq; vlla iudiciali sententia simili munitione potius est, sit liber, b & p̄sentis saluberrimæ legis plenissima munitione securus. Dat. IIII. Kalendas. Constan * Olyb. Cons.

Curialis libertatem nullo tempore præscribit, sed sua patria debet reddi. & sic lex præcedens limitatur per hanc in casu isto. hoc dicit secundum Baldum Vel sic: Præscriptio xl annorum non prodest curialibus qui nituntur ad curiam retrahantur. Salic.

V. Idem A. ad Thomasium † præfectum præt. per Illyricum.

PRæscriptionem quadraginta annorum ab his qui ad curialem conditionem vocantur, c oppo ni non patimur, sed genitalem statum semper eos agnoscere compelli sancimus. Sacra etenim nostræ pietatis lex d de aliis loquitur conditionibus, nec anterioribus constitutionibus, per eandem nouellam legem derogatur, quæ e manifestissimè curiales & liberos eorum, explosis temporalibus præscriptionibus, patriis f suis reddi præcipiunt.

Præstatio tributi quæ fit in recognitionem vniuersalis domini tempore non tollitur h d secundum Bar. Vel sic: Contra publicas functiones non currit præscriptio. Iaco Butrig. Vel sic: Prædium tributarium potest præscribi quo ad dominium, sed non quo ad canonem debitum ex eo persoluendum Salic.

PRæscriptione.] CASVS. Si curia ad strictus. xl. annis extra curiam steterit an se tueri possit præscriptione, quæritur? Dicitur quod non, sed debet curiæ reddi. superiores enim leges de adstrictis curiæ non loquuntur.

c Vocantur.] id est reuocantur.

d Lex.] s. l. prima.

e Quæ] scilicet cōstitutiones.

f Patriis suis] patriæ suæ cum suarum erant seruientes curiales, quod h. commendo triginta annis, ut infra de fund. rei priua. l. eum, lib. 11. & idem in metallariis, ut j. de metal. l. fina lib. 11.

Curiales erant serui.

COmperit.] CASVS. Si possideo prædia tributoria, & omni anno debebam soluere decem nomine tributi, & per xxx vel xl. ann. non solui an sim securus, quæritur? Respon. quòd non quantum ad tributa, sed prædia tanto tempore præscribere possum.

VI. Idem A. Leoni † præfecto P.

COmperit nostra serenitas quosdam sacratissimam nostræ pietatis constitutionem g quæ de annorum quadraginta loquitur præscriptione, ad p̄ iudicium etiam publicarum functionum solutionis trahere conari, & si quidē per tāti vel amplioris tēporis spatiū minimè, vel minus quàm oportuerat tributorum nomine solutum est, non posse requiri, seu profligari h contendere: cum huiusmodi conamen i manifestissimè sensui proposito que nostræ legis obuiare noscatur: ideoque iubemus eos qui rem aliquam per continuum annorum quadraginta curriculum sine quadam legitima interpellatione possederint, de possessione quidem rei k seu dominio nequaquam remoueri: l functiones autem, seu ciuilem canonem, vel aliā quampiam publicam collationē eis impositam dependere compelli, nec huic parti cuiuscunque temporis præscriptionem l oppositam admitti.

Præscriptio triginta annorum cessat in hypothecaria debitore possidente, vel eius herede, vel ubi secundus creditor velit præscribere contra primum, ipso debitore viuente. hoc dicit. Baldus Vel sic: Hac reputatur bona lex Actione hypothecaria ab extraneo possessore triginta annis præscribitur: nisi fuerit interrup a debitore, vel eius herede quadraginta annis, a secundo vero creditore viuo debitore similiter xl ann. ideo eo mortuo, si eius admensulo vta ut altas xxx. an idem in iure efferendi hoc dicit usque ad §. illud Bartol.

g Constitutionem.] s. superiorem, omnes.

h Profligari.] i. solui.

i Conamen.] ut ff. de publica. l. licitatio. §. earum. Si autem impetrauit ut possideret dēpto canone, quadraginta an nō soluendo p̄scribit, ut infra de fun. patrimo. l. fina. lib. 11. Item contra hu ic. l. ff. de diuer. & tē po præscri. l. in omnibus, in princ. vbi xx. an. præscribitur usco sed ibi in rebus fisco delatis quæ s ē dum fisci erant, hic autem erant, ut ff de lega. 1. l. apud Iulianum. §. fina. sed an idem in emphyteuta quod hic? Respō. sic, ut j. eo. l. cum notissimi, in fi. Ac.

k Rei.] tributariæ ab eo possessæ.

l Remoueri.] s. quadraginta annorum præscriptione.

CVm notissimi.] Diuidit pertractat in duas partes. Primo exorditur rationem annectendo. Secundo statuit distinguendo, seu aliqua dubia remouendo, ie. ūda ibi, quamobrem. Salic.

In ver. Leontio. Contium.

Diuisio.

CASVS. Hypotheca tollitur triginta an. spacio, si extraneus nō debitor, vel eius hæres possidet pignus: quia tunc tollitur quadraginta an. & currit hæc præscriptio, si nō sit interrupta: pupillo non currit. actio personalis ut certa condictio ex mutuo tollitur triginta an. & hoc in primo. Secundo debitor primo pignus obligauerit vni, postea alii, & secundus possidet, an possit repellere primum spacio triginta annorum, distinguit. aut viuit communis debitor: aut non. si sic, non potest repellere triginta an spacio, sed quadraginta an. si non, potest repelli per spacium triginta an post mortē debitoris. Si vero vult coniungere tempora quibus possedit secundus creditor, tunc exiguntur quadraginta ann. curricula. & hoc quod dictum est quando secundus creditor possidet, habet etiam

Hoc casu cessat p̄scriptio. Et vide bonā glo. in c. cum nō liceat, extra de p̄ scrip. quæ ponit casus in quibus cessat præscrip.

etiam locum quando primus creditor possedit, quia primus creditor possidens poterit repellere secundum spacio quadraginta ann. nisi debitum ei soluatur, & hoc in secunda. In tertia dicit quod præscriptio triginta annor. incipit currere ab eo tempore quo peti potest debitũ: qa si sub cõditione debeat pecunia, nõ currit p̃scriptio, nisi existente conditione. vnde redhibitio dotis incipit currere a tempore soluti matrimonij: qa ab eo tempore poterit agere pro dote vnde si stat 30. an. q̃ non agat, repellit ab hypotheca quã habet aduersus res mariti tacite sibi obligatas. In quarta dicit, illud quod dictũ est, scilicet q̃ debitor p̃: pręscribere pignus, intellige, quã post nõ peruenit ad creditorẽ, vnde si peruenerat interrũpitur præscriptio: multo magis si per executorem, vel litem contest. interrumpatur. In quinta dicit q̃ interrũpitur præscriptio, quando debitor incepit præscribere pignus, & postea secundo, puta lapsis 20 annis fecit cautionem creditori recognoscẽs debitum. & hoc in sexta parte. Si uero aliquis ex causa legati annui, vel mẽstrui, vel simili, teneatur mihi in decem, quãdo incipiat præscriptio, quæritur? Respon. ab eo tempore, quo cessit in solutione re: debitæ quã aliquibus annis vel mensibus soluit, & peti poterat. & hoc in septima. Item si aliquis accepit rem in emphyteusim, non potest eam vllo tempore pręscribere: quia non sibi, sed alij possidet.

VII. Imp. Iustinus A. Archelao præfecto prætorio.

CVm notissimi iuris [a] sit, actionem hypothecariam in extraneos q̃ dẽ suppositę rei detẽtatores annorum triginta finiri spacijs, [b] si non interruptũ erit silẽtium, vt lege [c] cautũ est, id est etiam per solam [d] conuentionẽ, aut si ætas impubes excipienda [e] monstretur, in ipsos verò debitores, aut hęredes eorũ primos vel vlteriores nullis expirare lustrorũ cursibus: [f] nostrę prouisionis esse perspeximus hoc quoq; emẽdare, ne possessores eiusmodi p̃pè immortali timore teneantur.

Hypothecaria quæ contra extraneum possessorẽ tollitur annis triginta contra debitorem, vel eius hæredem possidentem tollitur per quadraginta annos tantum, nisi præscriptio fuerit interrupta per mi sionem executoris: aut interuenerit ætas pupillaris, actionibus personalibus in suo statu manentibus. Sal.

Quamobrem iubemus hypothecarũ persecutionem, quæ rerum mouetur gratia, uel apud debitores consistentium, uel apud debitorum hæredes; non vltra quadraginta annos ex quo competere [g] cœpit, prorogari, [h] nisi conuentio, aut ætas (sicut dictum est) intercesserit, vt diuersitas vtriusque rerũ

Hypothecaria actio hẽt quatuor tempora.

[a] Cum notissimi iuris.] per l. 7. eo. l. sicut, circa princi.

[b] Spacijs.] quatuor habet tẽpora hypothecaria x. ann. vel viginti, quando extraneus possidet cum titulo bona fide inter pręsentes vel absentes, ut supra si aduer. credi. l. 1. & 2. & triginta, quando mala fide, vel sine titulo, vt hic: at cum debitor, vel hæres eius, vel alter creditor: tũc quadraginta, vt hic statim dicet, & j. proximo. §. Ac.

[c] Lege.] scilicet illa, sicut. s̃. eo. Accursius.

[d] Solam conuentionem] hoc nomen, solam, non excludit executorẽ, sed litis contestationẽ: sicut cum dicitur solus cõsensus facit matrimoniũ: quia & uerba sunt necessaria, sed exclud. t concubitum. Item solus dolus in deposito venit: quia & lata culpa. sed leuẽ culpã excludit. Et hoc diligenter: quia cum interrumpitur præscri-

Matrimoniũ fit per solum cõsensum.

ptio per executoris conuentionem, extenditur usque ad triginta annos à tempore conuentionis. nam per solam litis contestationem extenditur ad quadraginta annos, ut j. l. fina. & j. titu. 2. l. 1. §. 1. in fin. §. secundum Ioan. Sed alij dicunt, ut H. etiã fieri hoc in. 40. ann. quod nõ placet. Et dic per solã, id est citando eum, quia conuocatione facta ad iudicem præteritum tẽpus pro non præterito habetur. Per minorẽ ætatem: quia, uerbi gratia si filius successit mihi, non currit ei, & tamen præscriptio non tollitur. Acc.

Interruptio præscriptionis quę fit p executoris missionẽ, differt ab ea quæ fit per litis cotestationem.

persecutionis quę in debitorem, aut hæredes eius, quæque mouetur in extraneos, in solo sit annorum numero: [i] verùm in alijs omnibus ambæ similes sint in actione scilicet personali [k] his custodiendis, quæ prisca constitutionũ sanxit iustitia. [l]

Creditor secundus præscribit hypothecaria actione contra primum, si debitor cuius personam secundus repræsentat, tanto tempore vixit: aliàs præscribit triginta annis, non computato tempore sui auctoris. Quod si computare velit, quadraginta anni sunt necessarij hoc dicit usque §. sedẽ iure. Alciatus.

Sed cùm illud etiam in forẽsibus [m] cõtrouersijs ventilabatur, an creditor anteriora iura prætendens potest posteriorem creditorem hypothecam tenentem etiam vltra triginta annos inquietare, vt pote imaginem debitoris obtinentem, eique possidentem: necessarium duximus & hoc dirimere. ¶ Et sancimus, donec cõmunis debitor viuit, non posse creditori anteriori triginta annorum exceptionem opponi, sed locũ esse quadraginta annorũ præscriptioni: quia dum ille viuit, merito anterior creditor confidit, vt pote apud debitorem eius possessione per posteriorem creditorem constituta: [n]

[e] Excipienda.] quo casu iterim dormit, ut d. xi. s̃. e. l. sicut circa fi.

[f] Cursibus.] repete, cum notissimi iuris sit nostræ &c.

[g] Competere.] quãdoq; n. non statim competit: cum forte sub conditione fuit hypotheca contracta, uel ex die certo, & sic adueniente die uel conditione, incipit currere, vt j. ea. l. §. illud.

[h] Prorogari.] sed cum personalis tollatur 30. annis, quomodo durat plus accessoria? Respon. nõ tollitur. 30. ann. ipso iure, ut ff. de actio. & oblig. l. obligationũ fere. §. placet, & sic loquitur j. de lunione pigno. l. 2. sed arg. cõtra. ff. de reg. iur. l. cum principalis. & ff. de usur. l. eos, & ff. de admini. tu. l. si pupillus, in fi.

[i] Numero.] Itẽ & in alio, quia aliter lis æstimatur aduersus extraneũ: & aliter aduersus debitorẽ, vel hæredẽ, vt ff. de pigno. l. si inter. §. fi.

[k] Personali scilicet certi condictione ex mutuo.

[l] Iustitia.] ut s̃. eod. l. sicut.

[m] In forensibus.] id est in causis quæ in foro aguntur.

[n] Constituta.] an ergo possidet debitor pign⁹ quod creditori tradidit? Respon. distingue prętorium pignus à cõuentionali. primum non possidet creditor, licet sit in possessione secundum omnes, ut ff. vt in possess. lega. l. is cui, in princ. & §. si plures, & §. missus, & ff. de acquiren. possess. l. 3. in fine, & ff. de bo. aucto. iudi. pos. l. cum lega. Si autem est conuentionale: tunc est opinio. nam & tunc dicunt quidam, ut P. quòd possidet debitor, argu. huius literæ. vnde nec vsucapit creditor, ut ff. de usucapi. l. pignori. sed nec uti possidetis agit, ut ff. uti possi. l. si duo. §. creditores. Itẽ nec euitat satisdationẽ iudicio sisti, ut ff. q satisda. cogã. l. sciendum. §. creditor. sed nos

Debitor an possideat pignus, qđ creditori tradidit.

dicimus quòd ciuiliter & naturaliter possidet creditor, A vt ff. de acquir. rerum dom. l. per seruum. in princ. Item debitor per talem seruum non acquirit possessioné, quá quæreret si possideret, vt ff. de acquirend. poss. l. 1. §. per seruú corporaliter. sicut fit in fructuario q quærit possessionem fructuario, vt ff. de acq. pos. l. possessio quoque. Item pro hoc ff. de acquir. poss. l. qui pignoris, in fi. & l. sequen. Nec obstat qđ hic dicit. nam ideo dicit, quia debitor quandocunque vult, potest offerre debitum, & ita rem habere, & sic erit apud eum. Item nec obstat q vsucapit debitor: quia quandoq; procedit vsucapio sine possessione, vt ff. de usucapio. l. rerú, & l. nunquá in vsucapionib. §. vacuú. Item nec illa vti possidetis. l. si duo, §. creditores, quia in prætorio pignore dicit. Præterea si esset apud debitorem possessio, & creditoris seruus surriperet: ergo dominum possessione priuaret, id est debitorem, quod nó facit, vt ff. de acqui. poss. l. ré quæ, & de vsuca. l. nó solú. §. fi.

Vsucapio quãdoque pcedit sine possessione.

a Decesserit.] nullo hærede relicto. nam si haberet hæredé, idé in hærede quod in defuncto statueretur. Vel aliud in hærede, quia hæres nó retinet per eú possessioné, nisi primo apprehenderit, vt ff. de acq. pos. l. cú hr̃des, in prin. & l. qui vniuersas, § quod per colonum.

b Ex eo.] s. tépore.

c Offerre debitum par.] aliter n. non pót confirmare sibi pignus, ut j. qui po. in pign. habean. l. 1. Sed quid e contra si prior creditor offerat secundo? P. dicit, nó memini me legisse prioré creditoré ius offerédi habere, sed certe ego legi qualécúq; possessoré posse offerre, śm lo. vt ff. qui. mo. pig. vel hypothe. solui. l. Paulus. §. q pignoris. Et nota aliud in seruo bona fide redépto ab host ib . nã tunc tollit ius offerendi triénio, vt ff. de capti. & postli. reuer. l. in bello. §. si quis seruum. Acc.

d Opponere conatur.] quid ergo si debitor triginta an. stetit q neq; soluit. neq; obtulit, nunquid præscribetur iuri offerendi? Aiunt quidá q non, sicut nec ius eundi ad ecclesiam, vel per viá publicá, vel ad sanctú Iacobú, vt ff. de via publica. l. viá publicá. & quod dr̃ ī eo. l. oés, de iure agendi dicit, non excipiendi, vel offerendi. sed

Ius offeréndi an per pscriptioné possit tolli.

Ex quo autem in fata sua debitor decesserit, [a] ex eo [b] quasi suo nomine possidentem posteriorem creditorem meritò posse triginta annorú opponere præscriptioné: & śm hanc distinctioné cóputationé téporú adhibendam, vt ex psona quidé sua posterior creditor triginta annos, p quos ipse post mortem debitoris possedit, opponat. B Sin autem coniungere voluerit suæ possessioni quá post mortem debitoris habuit, etiam tempus quo viuéte debitore vel ipse creditor vel communis debitor detinuit: túc quadraginta annorum exceptionis iura tractari, & quantum deest ad quadraginta annorú possessionem, per quam & ipse debitor creditoré repellere poterat, C hoc se possedisse ostendat.

In præscriptione iuris offerendi opponenda per possessorem primum creditorem secundo creditori, seruatur tempus dictum in §. præcedenti. hoc dicit vsque ad § illud. Sal.

Eodem iure pro temporum computatione obseruando & si posterior creditor anteriori creditori offerre debitum paratus [c] est, & is creditor lógæuá possessionis prescriptioné ei opponere conatur. [d] D

In obligationibus conditionalibus, vel in diem, incipit currere præscriptio in diei vel conditionis euentum tam in personalibus quam in hypothecarijs actionibus. h. d. vsque ad §. immo & illud. Sal.

Bal. dicit ius ét offerendi tolli, arg. horú duorú responsorum, & maxime huius. Ité alia ratione: quia cum pót facere ut posit, s. agere pignoratitia soluendo: iá ergo posse uidetur, ut ff de reg. iu. l qui pót. Ité pro hac sententia est. ff. de dam. inf. l. si finita. §. postea autem. Ac.

ADDITIO. Dú quæritur, an iuri offerendi posit præscribi, dicas secundú communiter doctores, q est quoddam ius offerendi, quod competit per modú iuris, ut puta secundus creditor habet ius offerendi, & confirmádi sibi pignus, ut l. 1. j. qui po. in pigno. hab. hoc tollitur spacio triginta uel quadraginta annorú, ut hic. Quoddam est ius offerendi, quod cópetit per modum facultatis. uerbi gratia: debitor potest quandocunque uult offerre debitum, & pignus reluere. ista facultas nunquá potest præscribi, sicut nec facultas eundi per viá publicam, quia licet per mille annos nó iueris, semper poteris ire, ut ff de uia pub. l. uiá publicam.

Illud autem plus quàm manifestum est, quòd in omnibus cótractibus [e] in quibus sub aliqua códitione vel sub die certa vel incerta stipulationes & promissiones vel pacta ponúntur, post conditionis exitum vel post institutę diei B certæ vel incertæ lapsum, prescriptiones trigita vel quadraginta annorú, quę personalibus vel hypothecarijs actionibus opponútur, initium accipiunt.

¶ Vnde euenit, vt in matrimonijs, in quibus redhibitio [f] dotis, vel ante nuptias donationis in dié incertá mortis vel repudij [g] differri solet, post cóiugij dissolutionem [h] earundem curricula præscriptionú personalibus itidé C actionibus vel hypothecarijs opponendarum initium accipiant.

Per possessionem rei obligatæ, & per secundam cautionem, & debiti agnitionem fit interruptio præscriptionis. Baldus. Vel sic: Non solum per executoris missionem, vel per litis contestationé interrumpitur præscriptio: sed etiam per rei obligatæ apprehensionem, vel ipsius debiti nouam cautionem. hoc d. vsque ad §. in his etiam. Sal.

Immo [i] & illud procul dubio est, quòd si quis eo D rum quibus aliquid debetur, res sibi suppositas [k] sine violentia [l] tenuerit: per hanc detétionem

e Cótractibus.] idé in ultima uoluntate, ut ī. cóia de leg. l. fi. §. fin aút auaritię.

f Redhibitio.] id est redditio.

g Repudij.] uel marito uergente ad inopiá, ut supra de iur. dot. l. vbi: vel deportato uiro, uel muliere mutante affectioné, ut supra de repu. l. j. his enim quatuor casibus repetitio est.

h Dissolutionem.] vt & supra de iu. do. l. in rebus. § fina. & hoc intellige statim si fuerint immobilia: alioquin annua bima trima die olí, hodie post annum, arg. supra de rei uxo. actio. §. exactio, & ideo extunc currit præscriptio, ut hic dicit, & infra titu. 1. l. 1. §. fina. & ff. quando actio de peculio est annalis l. 1. §. annus.

Procedit opi. Azo. quãdo creditor rem nó obligatá debiti contéplatione accepit: quia tunc debitor agnoscit: aliàs secus, ut in prima opinione gl. Bal. Ang.

i Immo & illud.] refrenatur inchoatio præscriptionis, ut supra: similiter refrenatur inchoata, vt hic.

k Suppositas.] id est obligatas. Sed quid si non erant suppositæ? Aliud videtur. cum enim detur restitutio actionis amissæ, uidetur esse præscriptio non interrupta, vt ff. quibus ex causis maiores. l. ait prætor. § fina. & l. sequen. secundum Ioá & H. Contrarium tamen ex eadem l. probari posset, secundum Azo.

l Sine uiolentia.] quare dicit, sine uiolentia? nonne idem

Pscriptio interrūpi tur in personali, & hypothecaria simul interdum.

idem & si cum violentia, vt ff.de vsucapio.l.naturaliter quæ est contra? Respon. hic dicit sine violentia, id est, cum voluntate debitoris pignus accepit: quia debitor dedit: & tunc interrumpitur præscriptio in personali & in hypothecaria. in personali, quia debitum agnouit: in hypothecaria, qa creditor adeptus est possessionem. secus autem si cum violētia: quia tunc tm in hypothecaria interrupitur præscriptio: nō i personali: sed e cōtra si debitū agnoscat debitor, tunc etiam in hypotheca ria fit interruptio, vt infra proxi.§. & est ratio: quia cum in principali sibi præiudicauit: & in accessorio per consequentiam. Alij dicunt ideo dici sine violentia, quia tūc fit interruptio tātum aduersus eum. sed si cum violentia: tunc ad uersus omnes. Tertij subaudiunt hic, maxime dicunt ergo idem si cū violentia. & dic violentiā licitā cōmissam ex pacto, vt infra de pignorib.l.3.alias ius crediti amitteret, vt ff. quod met. causa. l. extat. Quarti dicunt, sine violentia adhibita in auferendo, secūdum Ot. at adhibita in retinendo interrupti, vt d.l.naturaliter. Prima placet.

† Cōcor. cū hoc §. glo.in c.illud super uerbo, interruptio. in si extra de præscr.

A interruptio fit præteriti temporis, si minus effluxit triginta [a] vel quadraginta annis: & multo magis [b] quàm si esset interruptio per conuentionē [c] introducta: cum litis contestationem imitetur [d] ea detentio.

B ¶ Sed & si quis debitorū ad agnoscendum suum debitum secūdam cautionē in creditorem exposuerit, [e] tempora memoratarum præscriptionum interrupta [f] esse † videbuntur, quantum ad priorem cautionem pertinet, quę scilicet innouata [g] permāsit tam in personalibus q̄ in hypothecarijs actionibus. Namque improbum est, debitorem hunc contradicere, qui ne sub accusatione creditoris more debitoris fiat, secundam in eum super eodem debito † cautionem exposuit.

† aliās, super priore debito.

In obligationibus annis & mēsibus non initium obligationis, sed cessationis inspicitur: & tenens vt emphyteuta, aut conductor, seu quolibet alio titulo, nō præscribit. hoc dicit secundū Baldum Vel sic: Hæc est quinta pars, in qua tractat de tempore inchoandæ præscriptionis, & hoc intendit: In annuis debitis præscribitur ex tempore cessante solutionis, non integræ obligationis Et res emphyteutica vel conducta, non præscribitur nisi possessio domino fit reuersa h. d. vsque ad finem Sal.

C In his etiam promissionibus, vel legatis, vel alijs obligationibus, quæ dationē p singulos [h] annos, vel menses, aut aliquod singulare tempus continent, tēpora memoratarū pscriptionum non ab exordio talis obligationis, sed ab initio cuiuscunque anni, [i] vel mēsis, vel alterius sin

a Triginta vel quadraginta.] scilicet ante detentationem. & not. hic loqui de personali & hypothecaria.

b Multo magis.] immo multo minus, cum hæc in 30. annos sed conuentio. in 40. annos. perpetuet, secundum quosdam, vt infra eo.l.fin.Sed secundum Io. hic respicit ad factum: quia de facto tenet: quod non facit qui litem contestatur, vel mittit executorem. Vel dic quod hæc interruptio prodest omnibus, vt ff.de vsucapionib. l. naturaliter, sed illa quæ fit per litis contestationem, vel per conuentionem, prodest tantum contestanti, & executorem mittenti, vt ff.ne de statu defunctorū.l.2. §. fina. & ff de diuer.& temporalib.præscriptio.l.intra, in princip.

c Per conuentionem.] executoris.

d Imitetur.] immo & plus operatur hæc detentio, vt modo dixi in ti. glo. Accur.

e Exposuerit.] hoc enim quandoque fit: vt supra ad Velleia.l.si mulier.2.& supra de plus pe.l.1.

f Interrupta.] non dicit perpetuari actionem primam per agnitionem: sed interruptionem præscriptionis fieri. si ergo præscribatur redhibitoriæ: licet debitū agnoscas, non perpetuatur redhibitoria vsque ad 30. ann. sed post agnitionem sex mensibus præscribam. Sed certe immo nec interrumpi videtur per huiusmodi secūdam cautionem: quia nec per acceptionem fideiussoris, vt ff. de solu.l.cum quis. §. si quis pro reo. quæ est contra. Sol. 1 ibi fuit acceptus pro eo qđ deberi apparuerit: nō autem confitebatur debitum: hic sic. vel ibi speciale in illo anno vtili: ut hodie in quadriennio, vt & in contestatione non perpetuetur, vt supra de tempo. in integ. resti.l.superuacuam.

g Innouata.] id est, non nouata, seu non extincta. Et not. hic quòd interruptio, alia ciuilis, alia naturalis. Naturalis est, quoties ipsa possessio amittitur: quod multis modis fit, vt ff.de acquir.poss.l.qui vniuersas.&c hoc omnibus petere volentibus prodest, vt ff. de vsuca.l. naturaliter. Alia ciuilis, & hæc multiplex. Primo per contestationem: & hæc in 40. ann. vt infra eo. l. fina. Item per quasi contestationem, vt supra vbi in rem actio.l. 2. Item per executorem, vt s̄.eo.l.sicut. Item per debiti agnitionem, vel solutionem partis, vel fœnoris, vt hic. Itē per solam libelli oblationem, in casibus, vt s̄. quando libellus princip. da.l. 1. & 2. & in illis quos habes. s̄. titulo primo, vt perfectius. Item per rei obligatæ apprehensionem, vt s̄.proximo.§.& hæc ciuilis prodest tantum interrūpenti, non alij, vt ff. de diuersis & tempo. præscrip. l. intra, in princip. & ff. ne de statu defunc.l. 2.§. fin. & hoc in præscriptione: sed vsucapio per huiusmodi ciuiles interruptiones non interrumpitur de iure: sed quo ad effectū sic, vt ff de rei vendic.l. si post Est etiam quædam alia mirabilis interruptio, si seruus fructuarius qui ab alio possidetur, qui præscribit vsufructui meo intra tempus, aliquid meo nomine faciat, vel si aqua mihi debita, per se fluat. vt ff.de vsufru.l. arboribus.§.idem tractat. & quemadmodum ser. amit. l.q fundū. Item & alia, scilicet ætas, vt s̄. eo. l. sicut, circa fi. ADDITIO. Addas pulchram glo. in uerbo, interruptio, in cap.illud, extra de præscrip. & aliam similem glo. in verbo, interruptam. in cap.placuit ut quicunque 16.q.3.

h Per singulos annos.] verbi gratia: Promisisti mihi decem singulis annis: & præstitisti per quatuor annos: postea cessasti. non curret mihi præscriptio ab exordio obligationis, sed ab eo tēpore quo cessatum est, currit præscriptio omniū sequētiū annorū, secūdum B. Si queras, quæ ergo erat dubitatio? Respon. magna. nam quia semel agnouerat debitum, videbatur quod si etiam cessaret soluere, tamen creditori præiudicari non posset. Sed quare non duplicatur tempus in huiusmodi annua præscriptione, vt ff. quemad. seru. amit. l. si sic. hic. n. innuit quod hic nō duplicetur. cōmemorata. n. præscriptiones prædictas, nec aliquid dicit de duplicatione. Sed respōdeo illud habere locum in decennali & uincennali præscriptione. Item quid si debeo decem, & quinque solui per 30. an. alia nō nunquid præscribo? Videtur q̄ sic, ut ff. de aqua. quoti. & æsti. l. 1. §. Trebatius. Sed contra puto, ut s̄. de non nu. pecu. l. cum fidem.

Casum ponit.

i Cuiuscunque anni.] Mar. sic exponit, ut ex quolibet anno fit una præscriptio unde hodie est præscriptū tricesimo anno, & alijs præcedentibus, sed non sequentibus. & sic est cōtra. s̄. de usur. l. eos, in princip. sed soluit M. 2 illud odio usurarū, uel illud in accessorijs. sed neutra placet. nā etiā forte soluta, & sic extincta principali actione, nihilominus peti potest usura debita per stipulationē,

† Reprobatis solu. dic secundum Bal. Angel. & alios hic, quod ibi datio fide iussoris non interrumpit cōpletā pscriptionem: hic non erat cōpleta: ideo interrūpit.

2 Et bene secūdū cōmuniter scriben.

tionem, vt ff. de eo quod certo loco. l. centum. Et bene apto simile ad prædictum: quia qui præscribit, similis est soluenti, vt ff. de ad. tu. l. si pupillus, in fin. Bul. vero & R. dicunt indistinctè in legatis & stipulationibus currere omnium annorũ eiũ sequentium præscriptionẽ à tempore quo est cessatũ, & pro eis. ī eo. l. proxi. in fi & ī. ti. 1. l. 1. §. 1. in fi. §. & ī. de fi de instr. l. plures, circa prin. Et hic exponit, ab initio cuiusq; anni s. ex quo cessatũ est. & sic sm B. præscribitur annuæ præstationi. secundũ M. non. Tu dic tertio secundũ Io. aliud in stipulationibus, & aliud in legatis seruatur. in stipulationibus enim seruo sententiam B. & R. quia licet pluriũ annorum, tamẽ vna est stipulatio, sicq; vna præscriptio, vt ff. de verb. oblig. l. si Stichũ, §. stipulatio. at legata annua tot sunt, quot anni, ut d. l. si Stichum, & de don. cau. mor. l. senatus. § vlti. & de annuis lega. l. cũ in annos, & sic quot anni, tot actiones, & tot præscriptiones, & sic in legatis seruo sententiã M. inde est etiam q huiusmodi annuũ legatũ non amittitur non vtẽdo: vt ff. qui. mo. vsusfr. amittatur. l. si vsusfructus alternis, & arg. ff. de ope. no. nuncia. l. de pupillo. §. fin. & l. seq. In vna ergo stipulatione actio semel extincta, amodo frontem erigere non audet. Sed huic opinioni Io. videtur obstare hæc lex, quæ æquiparat legata stipulationibus. Sed dic æquiparari, vt ex quo cessatur, currat præscriptio, licet in stipulatione omnium annorum, in legatis tantum illius anni.

Adicenti. Annui debiti obligatio an sit unica, & possit per unicã præscriptionem tolli.

singularis temporis computari manifestũ est: nulla [a] scilicet danda licẽtia vel ei qui iure emphyteutico rem aliquam per quadraginta, vel quoscunque alios annos detinuerit, dicendi ex translacto tempore dominium sibi in ijsdẽ rebus quæsitum esse: cum in eodẽ statu semper manere datas iure emphyteutico res oporteat: vel conductori [b] seu procuratori rerum alienarũ dicendi ex quocũque temporum curriculo non debere se domino volenti post completa cõductionis tempora possessionem recipere, eandem reddere. Datum Kal. Decemb.

B

Per præscriptionem longi temporis quæritur ius vendicandi: idem per præscriptionem longissimi temporis bona fide factam: sed mala fidei possessor solã exceptionem acquirit. Item violentus inuasor non potest referre quæstionem dominij. h. dicit vsque ad §. sed & si quis. Bal. Vel sic: Præscriptione longi temporis quæritur præscriptori ius rem vendicandi à quocunque possessore. Sal.

C

VIII. Imp. Iustinia. A. Mennæ præfecto prætorio.

SI quis emptionis, vel donationis, vel alterius cuiuscunque contractus [c] titulo rem [d] aliquam bona fide per decem [e] vel viginti annos possederit, & longi temporis exceptionem [f] contra dominos eius, vel creditores [g] hypothecam eius prætendẽtes sibi acquisierit, posteaq; fortuito casu possessionẽ eius rei perdiderit: posse eũ etiam actionẽ [h] ad vendicandam rem eandẽ habere sancimus. hoc enim & veteres leges [i] (si quis eas rectè inspexerit) sanciebant.

Hæc est secunda pars principalis huius l. in qua loquitur de præscribẽte spatio longissimi temporis bonæ fidei & malæ possessore hoc d. secundũ Bal. Vel sic: Præscriptione longissimi temporis quæritur præscriptori, si malam fidem habuit ab initio, sola retinendi exceptio. Si vero ab initio bonam fidem habuit, quæretur ei ius vendicandi à quocunque præterquã ab eo contra quem præscripsit: siue dominus fuerit siue creditor qui hypothecariã habuerit. In eo casu quo malam fidem habuit, si cadat à possessione, tunc potest prior dominus, vel creditor ab iniusto possessore illã vẽdicare, nisi & ipse propria se tueatur præscriptione h. d. vsque ad versic. Sed hæc. Sal.

Quòd si quis [k] † eam rẽ

† Tenor huius §. ponit sub breuibus uerbis i c. 2. in uersi. uerum ex parte abbatis, cum glos. super uerbo, retentionis, extra de ord. cog.

D

[a] Nulla.] nota hic sequentia responsa.

[b] Conductori.] repete. & nulla danda licentia conductori, &c. & dic hæc vera nisi interuerterint huiusmodi personæ domini possessionem, s. non admittendo dominum reuertentem, uel tradendo alii, vel etiam si fuerit expulsor, ut plenè dixi supra eod. l. malè, & ff. de acquir. poss. l. clam. §. qui ad nundinas.

SI quis.] CASVS. Si aliquis iusto titulo & bona fide possedit rem aliquam per x ann. inter præsentes. xx. inter absentes: securus est si cadat à possessione illius rei quã præscripserat: & habet actionẽ contra dñm, & quẽlibet, & cõtra creditores quibus fuerat res primo obligata. Sed pone q sine titulo possedi aliq rem. xxx. an. & à possessione cecidi: quid iuris sit, qritur? Distinguitur: aut ab initio bona fide possedi: aut mala. si bona, habeo act. cõtra quẽlibet possidentẽ, pterq contra dñm. si mala, tunc act. non habeo ad versus possidentẽ: sed uerus dñs pōt agere contra possessorẽ, nisi secundus possessor spacio xxx. an. possederit. quod aũt dictũ est, q quãdo possideo mala fide, non datur mihi actio aduersus possidentẽ: tunc habet locũ, quãdo secundus possessor, nõ abstulit mihi rem, nec surripuit: alioquin possum rem ab eo auocare. Si uero rẽ aliquo modo pscripsi, & vocatus ad iudiciũ ratione illi° rei præscriptæ, nõ ueni, & aduersarius meus fuit missus in possessionẽ eius rei quã pscripserã: possũ intra annũ recuperare possessionẽ, si tamen eisdem iudicio sisti. In illis ãt contractibus, in quibus usuræ debẽtur, ex illo tpe currit pscriptio ex quo cessatũ fuerit in solutione usurarum.

[c] Contractus.] s. pmutationis. Et not. q innuit donationẽ esse contractum, & sic continetur sub il la. l. 2. & auth. sacramenta puberũ, &c. ī. si aduersus uendi.

[d] Rem.] scilicet immobilem.

[e] Per decem.] inter præsentes, vel xx. inter absentes.

[f] Exceptionẽ.] No. pro B. contra M. q præscriptione non quæritur dominiũ: vt & ī. de iur. dot. l. in rebus, in fi. cũ exceptio sit actionis exclusio, ut ff. de except. l. 2. sed M. dicit exceptionem intentionis dari. & hoc no. ī. de bo. ma. l. 2. & auth. nisi triccenalis.

[g] Creditores.] ut ī. si aduersus credi. l. j.

[h] Actionem.] non solum exceptionẽ. & hoc facit pro M. qui dicit ei dari in rem actionem: sed tu dic utilem: & hanc intentat indubitanter contra alios. Sed an & contra dominum? Io. & B. q sic, ut sic utilis præferatur directæ: vt ff. de procur. l. in causæ, in fin. & de Publici. l. eum qui, §. 1. Item & quia lex dicit mutari dominium in præscriptione, ut ff. de usucapio. l. eum qui. §. 1. Item pa et ex eo quia & ante impletam præscriptionem habebat Publicianam: aliquid ergo plus nunc debet habere. Alii dicunt contra, & dicunt quòd nunc habeat hoc plus, quia ciuilem contra alios, contra quos tantum Publicianam habuit vsque nunc, vt ff. de leg. 1. l. si creditori. §. id quod. Item quòd dat actionem contra alium: intellige, nisi & ipse nouus possessor præscripsit: sed si post præscriptionem secundi ipse secundus à possessione ceciderit, quis uendicat, prior præscriptor, uel secundus, uel dominus? Respon. secundus præscriptor: cum prior amiserit suum utile dominium, & dominus similiter effectum sui directi. res enim uidetur esse in curriculo, siue in circulo.

[i] Veteres leges.] quæ præscriptionem longi temporis, non longissimi nouerant, ut ff. de usucap. l. usucapio, & l. eum qui § 1.

[k] Quòd si quis.] dixit de præscriptione longi tpis, nũc longissi-

de longissimi: & ideo habes hic §.
[a] Suppositam.] id est obligatam.
[b] Auxilium.] scilicet vendicationis.
[c] Tenuerit.] scilicet sine titulo, aliàs haberet locum præscriptio. x. uel xx. an. ut s. proxi. Accur.
[d] Uti.] ergo & hic quære, ut s. si nouus possessor præscripsit. & cecidit à possessione, cui præscriptori detur in rem: & solue, ut s. Item quæro, an præscribenti longissimo tempore bona fide, datur cōtra dominum rei uendicatio? P. ita. Ioan. contra, ut hac l. apertè dicit. j. ita tamen &c. & sic nō est per omnia simile: nam alias nō adderetur litteræ superiori hic uersus, ita tamen &c. nisi sic referretur ad bonæ fidei, & malæ fidei possessorem. nam si ad malæ fidei possessorem tantum referatur, nullo modo aduersatur: quia ille contra nullum uendicat, nisi re sibi ablata per uim, & ni si per iudicem, ut s. subiicit.
[e] Indignus eo.] scilicet præsidio.
[f] Ita tamen.] ad utrunq; casum refero, scilicet quando bona fide, & quando mala. Sed P. refert tantum ad malæ fidei: sicq; præscribenti bona fide 30. annis dat actionem etiam contra dominum: nisi eo modo diximus quod non placet.
[g] Acquirat.] hoc referunt quidam etiā ad præscribentē tantum longo tēpore. quod non placet, ut diximus circa prin. huius l.

Præscribens bona fide lōgissimo tēpore, an cōtra dominū habeat reivēdicationē.

desierit possidere, cuius domin[a] vel is qui supposi tam [a] eam habebat, exceptione triginta vel quadraginta annorum expulsus est: prædictum auxilium [b] non indiscretè, sed cum moderata diuisione ei præstari censemus, ut si quidem bona fide ab initio eam rem tenuerit, [c] B simili possit uti [d] præsidio: sin vero mala fide eā adeptus est, indignus [e] eo videatur: ita tamen, [f] ut nouus possessor, si quidé ipse rei dominus ab initio fuit, vel suppositam eam habebat, & memoratæ exceptionis necessitate expulsus est: cōmodum detentionis sibi acquirat. [g]

¶ Sin verò nullum ius in eadem re quocunq; tempore habuit, [h] tunc licentia sit priori domino, vel creditori qui nomine hypothecæ rem obligatā habuit, & hæredibus eorum ab iniusto detentatore eā vendicare: non obstante [i] ei quod prior possessor triginta vel quadraginta annorum exceptione eum [l] remouerat: nisi ipse iniustus possessor triginta vel quadraginta annorum ex eo tempore computandorū,

[a] obsistē te.

A ea. l. §. cum quis. Sed quæro, si vendidi rem quā xxx. an. bona fide præscripseram, an emptor habeat utilem sicut ego habebam, si à possessione cadat? Resp. sic, quasi omne ius meum videar vendere. & sic hic, ut ff. de contrahen. empt. l. qui tabernas. sic & Publiciana transit ad hæredē, ut ff. de Publicia. l. cum qui. §. hæc actio.

ex quo prior possessor qui euicit, ea possessione cecidit, exceptione munitus [k] est.

Hic textus est singularis, & non est alibi in iure. Agenti petitorio nomine non obstat exceptio dominij, quando agens agit contra spoliantē. Bald. Vel sic: Hic excipit ex eo quod dixit in versic. si vero mala fide. & h. d. Possessor violentus non potest referre quæstionem dominij. Vel sic: Præscriptor malæ fidei potest rem vēdicare ab eius violento possessore. h. d. vsque ad § sed & si quis Sal.

Sed hæc [l] super illis de tentatoribus censemus, q. sine violentia eādem rem nacti sunt. Nam si quis violenter eam abstulerit, [m] omnimodo licebit priori possessori sine vlla distinctione [n] eam vendicare.

In reali ille contra quem est facta missio ex primo decreto, eam recuperat intra annum: post annum non auditur, nisi de proprietate. Bart. Vel sic: Etiam qui mala fide præscripsit, si causas intra annum, recuperat possessionem ab eo qui intentanti actionē in rem ex eius contumacia missus est in possessionem ante litem contestatam. hoc dicit vsque ad §. exceptionem. Sal.

C Sed & si quis [o] non per vim, sed per sententiam iudicis eam obtinuerit, ea tantū occasione quòd absens prior possessor [p] ad litem vocatus minimè respondere: licebit ei & ad similitudinem cæterorum qui rei dominium habēt,

[l] Sed hæc.] scilicet præscribentem longissimo tempore mala fide non posse uti simili præsidio, idest vendicare, sunt uera, nisi in duobus casibus. primus quā do inuasor &c.
[m] Eam abstulerit.] qui xxx. ann. præscripsit.
[n] Distinctione.] id est siue bona fide, siue mala præscripsit, siue cum titulo, siue sine titulo. vel sine distinctione. i. non refert, sit dominus, vel non, qui abstulit. Sed quomodo uendicat hic præscriptor malæ fidei, cum non sit dominus? Respon. vendicat quantum ad certam personam, sicut & aliàs. ff. de Public. l. cum qui. §. si petenti. sic & supra de non nu. pec. l. 1. Vel dic quod amisit dominium inuasor si erat dominus, suo delicto, ut j. vnde vi. l. si quis in tantam. & ex eo quod dicit, non referre sit dominus, vel non, qui abstulit: collige arg. secundum H. quòd si depoliui rem alienam, uel commodaui, & agam rei vendicatione, quòd non potest mihi referri quæstio dominij. & pro eo est supra de nō nu. pe. cu. l. 1. & de pign. act. l. nec credi

Præscriptor malæ fidei quando q; vendicat.

Tententia.

Deponēs vel cōmodanti an possit referri quæstio dominij.

[h] Tempore habuit.] nouus possessor. & loquitur in eodem casu cum mala fide præscripsit prior possessor et longissimo tempore, & sic non agit vel contra dominū vel contra alium. Sed alij dicunt eum etiam admitti cōtra alium. In bona fide præscribente constat quod agit contra alium, ut supra ead. l. §. quod si quis.
[i] Eum.] s. dominum, vel creditorem.
[k] Munitus] supple, & possessionem adeptus. nam hoc est necesse ad præscribendum. & quod dicit ex tunc cō putari præscriptionem, ex quo cecidit à possessione, dic verum nisi nouus possessor causam ab eo præscribente habeat. tunc enim eadem defensione utetur: ut infra de euict. l. emptori, & tempora coniunget ad faciendam præscriptionem. xxx annorum. nec obstat. ff. de acquir. poss. l. Pomponius. §. fi. quia lex illa loquitur in præscriptionibus longi temporis tantum. nondum enim hæc præscriptio fuerat inducta. xxx. ann. Et pro nobis est in

D tores, & ff. de distractio pign. l. rescriptū. §. 1. & supra lo. l. si quis conductionis, quod non placet, quia datur rei vendicatio tanquam contra quemlibet, ut ff. ad exhi. l. de eodem §. fi. & ff. si quadrup. paupe. fecisse dicatur. l. j. §. fi. & arg. supra loc. l. ad probationem, & hoc est speciale in odium inuasoris.
[o] Sed & si quis.] nouus possessor.
[p] Possessor.] bonæ fidei, uel malæ fidei. Item per hoc quod dicit, prior, facit pro M. & Ioan. & Azo. qui dicunt missum in possessionem in actione in rem, statim possidere ciuiliter & naturaliter, ut & j. quomodo & quādo iudex. l. consentaneum, & ff. de damn. infec. l. à quo. Secus si ex personali: quia tunc non possidet, ut ff. de acq pos. l. 3. §. fin. & quibus ex causis in poss. ea. l. cum ex causa. sed tunc cum secundum fuerit decretum uel præceptū iudicis impositum. Sed Bul. contradicit in actione reali. nam demū post annū possidere dicit, ut hic subij-

Possidet ne missus in possessionē ex primo decreto iudicis?

cere videtur, & loco secundi decreti sit annus. in personali dici idem quod Ioan. & M. Itē quid in hypothecaria, an habeat naturā personalis, & quod uidetur.

a Intra annum.] huic est contra. s. de iudi. l. properandum. §. sin autem reus, & s. vbi in rē actio. l. 2. So. ut ī qualibet earum dixi.

b Exceptionem.] talis est casus. Debes mihi aliqd annuū, soluisti, postea stetisti. xxx. annis continuis φ non soluisti sine īterpellatione. præscripsisti. — Casus.

c Capere.] pro omnibus solutionibus, non pro una tantum, ut diximus. s. eo. l. cum notissimi. §. fina. Item quæro, quando debent solui vsuræ, an ī principio anni, an ī fine? annuis enim vel anno debitis scimus quando debet fieri solutio, ut diximus. s. quādo di. leg. ce. l. 1. Et eadē quæstio fieri potest in mercede, vel pensione. & de hoc habes. ff. de vsuris. l. defuncta. Respon. in fine anni, ut ī. de. vsu. l. eos. §. interdicta. — Vsuræ quando sunt soluēdæ. — Sub. creditores. Contius.

S Aepe.] CASVS. Olim si quis contestaretur litem aduersus aduersarium suum, & impeditus aliquo casu litem prosequi non poterat, lapso. xxx. an. spacio cadebat ab actione sua. hodie autem per litis cōtestationem perpetuatur actio vsque ad xl. an.

d Humanæ.] ut & s. de vsufru. l. antepen. & pen. & sic istis casibus cessantibus dicebat Alde. non perpetuari actionem, litis contestatione vsque ad 40. ann. Alii omnes do. contrarium dixerunt.

e Extendimus.] idē ī reali. sed fallit hæc lex in actione de dolo, ut supra de do. l. fin. Item & in rescis-

intra annum a se offerenti, cautionemque suscipiē de litis danti, eandem rem recipere, superque ea cognitionalia subire certamina.

Præscriptio in vsuris incipit currere à tempore quo inceperunt deberi, & non sunt soluta. h. d. vsque ad finem. Salicet.

Exceptionem b etiam triginta vel quadraginta annorum in illis contractibus in quibus vsuræ promissę sunt, ex illo tempore initium capere c sancim⁹, ex quo debitor vsuras minimè persoluit. Dat. III. Id. Decemb. Constantinop. DN. Iust.

Actio etiam temporalis perpetua efficitur, & in annos quadraginta perpetuatur. hoc dicit. intellige per litis contestationem: nec alio modo, nec per interruptionem ciuilem, nec naturalem. Baldus. Vel sic: Per litis contestationem interrumpitur præscriptio: & per quadraginta annos à tempore cessationis à lite inchoandos perpetuatur actio. quæ perpetuata etiam ad hæredē extraneū est transitoria. Sal.

IX. Idem A. Demostheni [illegible]

S Aepe quidam suos obnoxios in iudicium vocātes, & iudiciariis certaminibus ventilatis, non ad certum finem lites perducebant: sed taciturnitate in medio tempore adhibita, propter potentiam fortè fugientium, vel suā ībecillitatē, vel alios quoscunq; casus (cū sortes humanę d multæ sint) q nec dici, nec numerari possūt, deinde iure suo lapsi esse videbantur eo quòd post cognitionem nouissimam triginta annorum spacium effluxerit, & huiusmodi exceptione opposita suas fortunas ad alios translatas videntes, merito quidē sine remedio añ lugebāt. ¶ Quod nos corrigentes, eandem exceptionem quę ex triginta annis oritur, in huiusmodi casu opponi minimè patimur. Sed licet

A personalis actio ab initio fuerit instituta, eam tamē in quadragesimum annū extendimus: e cum non similis sit qui penitus ab initio tacuit, ei qui & postulationem deposuit, & in iudicium venit, & subiit certamina, f litem autem implere per quosdam casus prępeditus est. ¶ Sed licet ipse actor defecerit, tamen suę posteritati g huius causæ cursum eū relinquere posse definim⁹, B vt eius hæredibus vel successoribus liceat eam adimplere, nullo modo triginta annorum exceptione sublata. h Quod tempus (id est quadraginta annorum spacium) ex eo numerari decernim⁹, ex quo nouissima processit cognitio, i postquam vtraque pars cessauit.

C

TITVLVS XL.

DE ANNALI EXCEPTIONE Italici contractus tollēda, & de diuersis temporibus, & exceptionibus, & præscriptionibus, & interruptionibus earum.

Per hanc legem tollitur annalis exceptio quæ contra actiones natas ex Italico contractu erat introducta. & non valenti agere propter impedimētum iuris, non currit præscriptio. & actionum personalium regulariter vita est triginta annorū. h. d. tota ista. l. q̃ est bona, & est noua constitutio secundum Ba. Vel sic: Exceptione sublata omnes personales actiones triginta annorū spacio tolluntur: nisi super his lis fuerit cōtestata: hypothecariæ vero quadraginta annis. Et illi q nō potest agere, nō currit præscriptio. Bar. Primo exorditur. Secūdo statuit. Tertio amplia, Quarto dubiū remouet secūda ibi, Cū itaq; tertia ibi, Ad hæc quarta ibi, Ne autem. Prima duæ partes hoc volunt: Remota annali exceptione ex contractu Italico currunt & locū habent cætera præscriptiones legitimæ Sal. D

I. Imp. Iustinianus. A. Iuliano [illegible]

S Vp annali exceptione quę ex Italicis cōtractibus oritur, tātę moles altercationum in omnibus iudiciis exortæ sunt,

soria sm quosdā sed nos dicimus rescissoriam petitam & datam posse perpetuari per contestationem, non autem petitionem, vel iudicium restitutionis in integrum, ut s. de temp. in integ. rest. l. superuacuā. Item fallit & alibi, ut ff. ne de sta. defun. l. 1. §. sed interdum. & de collu. dete. l. 2.

f Certamina.] per contestationem.

g Posteritati.] & idē si est extraneus hæres.

h Sublata.] illa causa.

i Cognitio.] secus autem si per executorem, quia tunc in xxx an. tantū extēditur ex generali regula, qua dicitur omne ius illo tēpore tolli, vt s. eo. l. sicut, fallit ergo hoc casu, & alio quem habes. s. eo. l. cum notissimi, in princip. & in alio ut in ea. l. §. immo, in fi. §. & aliis quos habes. s. eod. l. omnes. — opposita.

DE ANNALI exceptione Italici contractus [illegible]

Supra de vsuc. trāsfor. tractauit & de vsuc. Italicarum rerum modo de vsucap. actionū personalium quæ oriuntur ex contractibus qui in Italia fiebant. — Continuatio.

S Vp annali.] Casus. Olim si aliqs possidebat rem aliquam in Italia per annum, vel contraxis: habebat exceptio. & hic annus extendebatur aliquando vsq; ad 5. aliquā do vsque ad decennium: quia in eo anno non computabātur nisi dies in quibus aliquis poterat agere. & hoc corrigit imperator, dicēs quòd hic annalis exceptio cesset, & habet locum. xx. vel xxx. nisi ī hypotheca. quæ extenditur vsque ad xl. an. Omnes

res aliæ actiones personales mixtæ, ut actio famil. ercisc. A cund. &c. tollantur vsque ad xxx. an. & ita demum currat præscriptio, si non prærumpatur per litis contestatio. & hoc in secunda. Sed an filiis in aduentitiis currat præscriptio, hic quæritur? Dicitur quòd non cum patri non acquirantur: quia cum sunt in potestate, etiã agere vel lent, non possent. & hoc in tertia. Viuianus

[a] Debeant.] quæ ignoramus.

[b] Ad decennium.] qa utilis erat annus.

[c] Decênio Jut ſ. de præ long. temp.

[d] Triginta.] vt ſ. de præscrip xxx. ann. licet.

[e] Minoribus spaciis.] scilicet triennio vel quadriennio vel similibus, ut ſ. de vsucap. transfor. L. 1. & de quadrien. præscript. l. 1. & per totum titulum.

[f] Prohibet.] non solum nous cõstituit, sed etiam constituta renouat.

[g] Legitim' modus] qui multi sunt, ut ſ. tit. 1. l. cũ notissimi. §. sed & si quis.

[h] Hypothecaria.] cõtra debitorem cõpetente.

[i] Quadraginta annorum.] sunt & alii casus vbi præscriptio. xl. an. locum habet vt ſ. tit. 1. l. fina. & l. cõperit, & J. de fun. patrimo l. fi. lib. xi. & ſ. de sacrosan. ec. autent. quas actiones. Sunt & aliæ q̃ nullo tempore tolluntur, ut præiudicialis quæ libero datur homini bona fide possesso, vt ſ. de præscri. long. temp. quæ pro lib. l. fina. Item populus Romanus viam non utẽdo amittere non potest, ut ff. de via pub. l. uiam publicam. Sed quid si cum esset bonæ fidei possessor, & præscribendo rem amisit possessionem per inundationem, vt ff. de bo. auct or. iudi. poss. l. cum vnus. § fin. an inũditione cessante succurratur mihi per in integrum restitutionem? quod videtur, ut ff. de iti. actuque pri. l. 1. § si quis propter inundationem. Sed argu contra est ff. ex quib. cau. ma. l. sciendum.

Actiones aliquæ nõ tolluntur tempore.

ADDITIO. Istud est uerum, ut dicit Barto. hic. Ratio est, quia non debet quis restitui ad lucrum faciendum cum aliena iactura, ut d. l. sciendum. in gloss. alle. & ff. de furtis. l. si is qui. 1.

[k] Communi diuidundo.] in his prædictis duobus diuisoris duo dixit M. primum. quòd nascantur ex uoluntate, scilicet tunc quando volui diuidere, & pro hoc est ff. fami. ercisun. l. 1 Secundum q̃ ei tantum qui non possidet, currit præscriptio: nã & nõ possidẽti dãtur hæc iudicia: at si possideret, nulla curit præscriptio: cum non currat aliqua contra possidentem. pro hoc est supra ti t. 1. l. male agitur. Sed in utroque male dixit. primo quia non ex voluntate, sed ex quasi contractu nascuntur, ut insti tu. de ob. quæ ex quasi contractu §. itẽ si inter, & §. idẽ iuris, licet dicat eas competere volentibus à communione discedere, ut d. l. fami. ercisc. l. 1. sed & si illud esset verum quòd ex uoluntate nascerentur, potest velle: ergo uelle uidetur, ut ff. de regu. iur. l. qui potest. Item & possidenti currit. nã nõ currit, ut dominio præscribatur, sed diuisioni, ut non possit impetrare diuisionem: nam & aliàs est res communis, nec tamen intendi potest diuisionum iudicium, ut ff. de alien. iudic. l. final. & de rebus eorum l. si pupillorum.

Familiæ ercisciundæ, & cõmuni diuidundo, vn de nascãtur & quibus competãt.

quãtas & enumerari difficile, & explanari impossibile est.

¶ Primum etenim natura eius obseruationis rũ omni scrupulositate & difficultate composita est, cũ multa cõcurrere debeãt [d] vt ea nascatur.

¶ Deinde illud spacium annale alii quidem ita effu B sè interpretabantur, vt posſit vsque ad decennium [b] extendi.

¶ Alii iudicantes vsq; ad quinquennium stãdũ esse putauerunt.

¶ Et in nostris temporibus sæpius super huiusmo di calculo à iudicibus variatum est: vnde nec facilè suũ effectũ in litigiis ostẽdere huiusmodi exceptio valuit.

¶ Cum itaque nobis aliæ C tẽporales exceptiones vel præscriptiones sufficiant, huiusmodi difficultatibus illigari nostro subiectos imperio minimè patimur.

¶ Ideoque memorata annali exceptione penitus quiescente, aliæ omnes legitimæ exceptiones & p̃scriptiones in iudiciis suũ vigorem ostendant: siue quę sup decẽnio, [c] vel viginti vel trigita [d] vel quadraginta annis introductę D sunt, siue quæ minoribus spaciis [e] concluduntur.

Annalis exceptio super Italico cõtractu tollitur & aliæ præscriptiones legitimæ confirmantur hoc dicit Vel sic Actiones personales & mixtæ tolluntur triginta annorum tẽpore. nisi præscriptio sit interrupta: hypothecaria quadraginta annis durante cõtra debitorem, vel eius hæredem, & interruptio per litis contestationem in xl ann. perpetuat actionem h. d. vsque ad §. ne autem Salic.

Ad hęc cum nihil prohibet [f] etiam ea quæ aliquam dubitationem acceperunt, clarioribus & cõpendiosis sanctionibus renouari: iubemus omnes personales actiones quas verbosa quorundam interpretatio extendere extra metas triginta annorum conabatur, triginta annorum spaciis concludi: nisi legitimus modus, [g] qui & veteribus & nostris legibus enumeratus est, interruptionem temporis introduxerit, sola hypothecaria [h] actione quadraginta annorum [i] vtente curriculis. Nemo itaque audeat, neque actionis familiæ erciscundæ, neque communi diuidundo, [k] neque finium regundorum, [l] neque pro socio, [m] neque furti, neque vi bonorum raptorum, ne

[l] Finium regundorum.] sunt enim hęc tria mixta, ut instit. de act. §. quædam. Accursius.

[m] Pro socio.] sed quando hæc incipit competere? Respõ. dic eam non competere societate durãte, ut supra pro socio. l. tãdiu. & ait vt ibi. An autem impetretur si non renunciet, vt sic faciat cõpetere ipso iure, quod videtur per ff. de reg. iur. qui potest. et sic amittit ius renũciandi? Respõ. non: quia si renunciasset alteri intempestiuè, teneretur, vnde non uidetur posse, quod commode non potest, ut ff. de verb. sign. l. Nepos Proculo. Itẽ & si potuit renũciare, & nõ fecit, hoc profuit socio. non obiicit ergo alii culpam is qui lucrum inde fecit, iuxta illud: Vt culpent alii &c. vt ff. de iur do l cum in fundo. § 1. Itẽ tertia ratione: quia renunciare est ex libero arbitrio: quod nõ est sic in iure offerendi: quod ex pacti necessitate fit & recipitur. Itẽ q̃ro de actione personali ex testamento, puta competente pro seruitute legata, si non vtatur. xxx. an. ipsam enim seruitutem, vel confessoriam tolli constat. x. an. vel, xx. ut ff. quibus mod. vsusfruc. amit. l. 1. Sed & actionem personalem dicam tolli. xxx. an. ut hic, vel ipso iure, vel (quod verius est) ope exceptionis: cum tempus nõ sit modus tollendæ obligationis &c. vt ff. de ac. & ob. l. obligationum fere. §. placet, & plene diximus. ſ. de vsufru. l. corruptionem. Et contra de negatoria dubitatur, & constat quòd quandoque ipso iure tollitur, & acquiritur seruitus, ut in aqua, & aliis quæ habent perpetuam

Actio p socio quã do incipit cõpetere.

Actio pro ſ malis ex testamento quanto tempore tollitur.

tuam cauſam. Sed quid de his quę nõ habent perpetuã A cauſam, uel quaſi? Poteſt dici quod licet non acquirantur, tamen elapſis. 30. ann. obſtat exceptio: ſicut & dominium rei tanto tempore non acquiritur, tamen exceptio uendicãti obijcitur ab eo: & ſic nõ poteſt cõtradicere, ut ff. de ſerui. ruſ. prę. l. per fundũ. Vel aliter, dicũt quidã plures eſſe itiones, & plures actiones negatorias. & ideo non currit niſi in illis itionibus (aliàs actionibus) q̃ fieri debuerunt iam ſunt. 30. anni. Sicut & in ſtipulationibus, & in legatis annuis, ut ſ. tit. 1. l. cũ notiſſimi. §. penul. Sed licet ſint plures actiones, tñ vna agi põt, ut & de pluribus hæreditatibus datur vnũ iudiciũ fami. erciſ. ut ff. fami. erciſc. l. hæredes. §. ſi inter me. & argum. ff. pro ſocio. l. cũ duobus, § ſi plures. Itẽ q̃ro de pignoratitia actione, qñ naſcat̃, & ex quo tpe currit pſcriptio? Et dicunt quidam naſci demum ſoluta pecunia, uel aliter ſatiſfacto, ut ff. de pignor. act. l. ſi rẽ. 1. §. omnis. Hæ ſunt. n. cõdões eius, vt ff. de pig. l. grege. §. penul. & hoc ſecũdum Bul. Alij ut P. quòd etiam prius naſcitur, ſed non intentatur, ut in actionibus quibuſdam dicitur, & ff. de tut. & ra. diſ. l. ſi tutor. §. fin. & l. ſeq. Ex quo ergo tpe currit ei pſcriptio? Rñ ex quo cõpetit cũ effectu, nõ prius, ut j. ea. l. § fi. & hoc de iure. de effectu etiã prius tollitur. nam cũ tollit ius offerẽdi ut notauimus ſ. titu. 1. l. cum notiſſimi. §. 1. & fi. §. ergo & pignoratitia. Sed ſublata pignoratitia, an poſſit debitor agere rei vẽdicatione? Reſpõ. utiq; nã cũ debitor vſucapit poſſidẽte creditore, vt ff. de uſuc. l. ſerui, acqrit dominiũ: nõ amittit dominiũ, ſi habet vnde intẽtet rei vẽdicationẽ vel p ueteri, vel p nouo q̃ſito dominio. nec dicat quis verò legẽ ſtatui, quia tollitur pignoratitia, & remanet rei vẽdicatio: quia grauius erit debitori probare dominium quàm eſſet traditionem pignoris.

Actio pignoratitia quãdo naſcitur, & ex quo tẽpore currit præſcriptio.

que alterius cuiuſcunque perſonalis actionis vitam longiorẽ eſſe triginta annis interpretari: ſed ex quo ab initio competit, & ſemel nata eſt, [a] & non iteratis ſabulis ſępe recreata, quemadmodum in furti actione dicebat̃, [b] poſt memoratum tempus finiri: [c] exceptis omnibus actionibus, licet perſonales ſint, quę in iudiciũ deductæ ſunt, & cognitionalia acceperunt certamina, & poſtea ſilentio traditæ ſunt: in quibus non triginta, ſed quadraginta annos eſſe expectandos, ex quo nouiſſimùm litigatores tacuerunt, lex noſtra antea promulgauit. [d]

B

Hodie filiofamilias nõ valenti agere nõ currit præſcriptio. Vel ſic: In rebus quæ quæruntur filijsfamilias, eis non currit præſcriptio. h. d. vſque ad finem. Salic.

Ne autem imperfecta ſanctio [e] videatur, cum in maternis quidem rebus ſi lijsfamiliàs tempora exceptionum currere diſpoſitum erat, ex quo ſacris paternis abſoluti ſunt, in alijs autem quę minimè [f] acquiri poſſunt, hoc non fuerat ſpecialiter conſtitum: apertiſſima definitione ſancimus, filijsfamiliàs in omnibus his caſibus in quibus habent res minimè patribus ſuis acq̃ſitas, nullam temporalẽ [g] exceptionem opponi, niſi ex quo actionem mouere

C

D

potuerint, id eſt poſtquã manu paterna, vel eius in cuius poteſtate erãt conſtituti, fuerit liberati. Quis enim [h] incuſare eos poterit ſi hoc non fecerint: quod etſi maluerint, minimè adimplere lege obuiante valebant? Datum. XV. Kalend. April. Conſtãtinop. Lampad. & Oreſte. CC. Conss.

Si poſſeſſor præſcribens conueniri non poteſt propter abſentiam, potentiam, infantiam, vel furorem. poteſt fieri interruptio præſcriptionis per denunciationem factam præſidi, vel epiſcopo vel defenſori loci, & ultimo ad domicilium poſſeſſoris in forma hic tradita. Baldus. Vel ſic: Si poſſeſſor præſcribẽs, eſt abſens, vel furioſus, vel infans, tutore vel curatore carens, ſiue in potentia eminens: poteſt ei fieri interruptio pſcriptionis porrigendo libellũ coram præſide, & ſucceſſiuè coram epiſcopo vel defenſore: & ultimo per publicam & ſolennem proteſtationem factam ad eius domum. Salicetus.

II. Idem A. Iuliano P. P.

VT perfectius [i] omnibus conſulamus, [*] & nemini abſentia [k] vel potẽtia, [l] vel infantia penitus aduerſarij ſui [*] noceat, ſed ſit aliqua inter deſides & vigilantes differẽtia: ſancimus ſi quando abfuerit is qui res alienas, vel creditori obnoxias detinet, & deſiderat dominus rei vel creditor ſuã intentionem proponere, vt non ei licentia ſit abſente ſuo aduerſario qui rem detinet, vel infantia [m] vel furore laborante, & nemi nẽ tutorẽ vel curatorem

[d] Promulgauit.] ut ſ. ti. 1. l. fi.

[e] Sanctio.] id eſt Ius de præſcriptionibus conſtitutum.

[f] Minime.] vt alia aduentitia. de maternis enim erat diſpoſitum, vt hic, & ſ. de bo. ma. l. 1. in fin.

[g] Temporalem.] pperuã etiam hic temporalẽ appellat: quia tempore finitur. & hoc in acquiſitis. in acquirendis autem, ſibi & patri nocet filius, vt. ſ. qui admit. ad bo. poſ. l. 1. & de acqui. poſſ. l. fin.

[h] Quis enim.] quaſi dicat, nemo, vt hic, & ff. de doli except. l. pure. § fin. & ff. de ne. geſt. l. ſi pupilli. §. fi. & ſ. de bo. quæ lib. l. fi. & de iure do. l. in rebus, in fi. & ſ. tit. 1. l. cũ notiſſimi. §. illud, & ff. de ſerui. ruſti. p̃. l. & Attilicinus, & ſ. de bo. ma. l. 1. & in authen. niſi, & ff. de vſur. l. cũ quidã. §. ſi pupillo, & ad Sylla. l. 3. §. elegantet. Ac.

† Cõcor. gl. 1. in c. edoceri, poſt prin. extra de reſcrip.

VT perfectius.] CASVS. Si aduerſarius abſens fuerit, vel furioſus, vel infans, vel merũ habeat imperiũ, ita vt eum conuenire non poſſim: auctoritate mea rẽ de qua lis eſt, nõ poſſum auferre: ſed debeo porrigere libellum præſidi, & interrũpere præſcriptionẽ. ſi præſes nõ eſt, porrigam epiſcopo. ſi epiſcopus pñs non eſt, mittã libellum ad ædes aduerſarij: & proteſtabor coram teſtibus, me velle eum cõuenire ſi poſſem: & ſic ſua interrumpetur præſcriptio.

[*] conſulamus nemini.

[*] aduerſarijs ſuis.

[a] Nata eſt.] hyſteron proteron, id eſt conuerſus ordo, vt ff. de rerum diui. l. riparum, & inſtitut. eo. titu. § riparũ.

Hyſteron proteron eſt ordo cõuerſus.

[b] Dicebatur.] quia dicebant eã renouari ex aſſidua contrectatione: & ſic præſcriptionẽ per nouã contrectationem interrumpi: ſed malè, quia non ideo plus ſit furtum, vt ff. de fur. l. ei qui.

[c] Finiri.] vt ſ. tit. 1. l. ſicut, & l. omnes, & l. cum notiſſimi, & de conſtit. pec. l. 2. & j. vnde ui. l. fin. in fine.

[i] Vt perfectius.] q̃ olim eſſet conſultum.

[k] Abſentia.] ut ff. ex quib. cau. ma. l. 1. & l. item ait.

[l] Potentia.] Potens eſt, qui habet merũ imperium, unde non conuenitur, vt ff. de in ius uocan. l. 2. & ad hoc. ff. de alie. iudi. mu. cau. fac. l. fin. in princ. ſecus ſi minor magiſtratus, ut ff de iniur. l. nec magiſtratibus. In caſu etiam maiores, ut j. ad leg. Iul. repe. l. iubemus.

Imperiũ merũ habens, dicitur eſſe potens.

[m] Vel infantia.] ſubaudi, uel furore. hic enim conueniri non poteſt, ut ff. de in ius uocã. l. quique, & l. neque. & ad hoc.

habente, vel in magna potestate constituto, sua auctoritate eas res vsurpare: sed licentia ei det adire [a] præsidē [b] prouinciæ, vel [c] libellum ei porrigere, & hoc in querimoniam deducere intra constituta tēpora, & interruptionem temporis facere, & sufficere hoc ad plenissimam interruptionem.

¶ Sin autē nullo potuerit modo præsidem adire, saltem ad locorū episcopum eat, vel defensorem ciuitatis, & suā manifestare voluntatem in scriptis de properet.

¶ Sin autē absuerit vel pˉses vel episcopus, vel defensor ciuitatis: liceat ei pponere publicè vbi domicilium [d] hēt possessor, seu cū tabulariorū [e] subscriptione, vel si ciuitas tabularios non habeat, cum trium testium subscriptione: & hæc sufficere ad omnem temporalem interruptionem, siue triennij, [f] siue longi temporis, siue triginta vel quadraginta annorum sit Omnibus a. lijs quæ de longi temporis præscriptione, vel triginta vel quadraginta annorum [g] currriculis constituta sunt, siue ab antiquis legum conditoribus, siue à nostra maiestate, in suo robore duraturis. †

B *Citatio facta sup vna summa, causa non expressa, vel super obligatione causa non expressa, nec vna summa: sufficit ad interruptionem omnium quæ possunt sub tali generalitate cōprehēdi. Et interruptio facta in personali, perpetuatur in hypothecaria, & e contra h.d. secundum Bald. Vel sic: Generalis petitio re, quantitate, vel causa, citatiōe secuta sufficit ad interrumpendū præscriptionē, in omnibus quæ sub illa petitione possunt includi. h.d. & est hæc lex singularis, ideo notanda secundum Sal.*

III. Idem A. Ioanni P.P.

SI ex multis [h] causis q dā obnoxiū habēs, & C maximè ex similibus quātitatibus, in vnius quidē causæ summa libellū conuentionis cōposuerit, causam tamē nō expresserit: apud veteres agitabatur, an videatur omnes causas in iudiciū deduxisse, an vetustissimā earum, aut [omnino] nihil fecisse, cū eius

ad hoc.ff.d.de mino.l.ait prætor.§.1.

a Adire.] hodie prius est adeundus defensor ciuitatis: quo deficiente, tunc præses, deinde imperator, vt in authen.de defen.ciui.§.& iudicare, & de man. prin. §. & non permittes, colla. 3.

b Præsidem.] scilicet per se.

c Vel.] pro &. Vel dic vel, pro id est. Vel dic.s.per procuratorem.

d Domiciliū.] No. sufficere denunciari ad domum, etiam si non perueniat in notitiā eius cui nūciatur, ut ff.de dam. inf.l.4.§. prætor, & §.toties. & ff. quod vi aut clam.l.aut q. §.1. Sed argu. contra.ff. quæ sen. sine appel.l.1.§.item cū ex. Sed dic vt ibi.

e Tabulariorum.] id est tabularij. sic. ff.de iure delib.l.si. §.2.

f Triennij.] No. ergo vsucapionē interrumpi litis contestatione. & sic est contra.ff.pro empt.l.2. §.si.& ff.de rei vēd. l. si post acceptum. Sol. secundum M. hic corrigi, vt idem sit in vsucapione quod in præscriptione, scilicet quòd interrūpatur, vt ī. de rei vend.l.moræ. Tu dic secundum Io. quòd hæc lex loquitur specialiter in quatuor casibus: scilicet quādo aduersarius est furiosus, vel infās, vel absens, vel in pˀāte positus. aliàs serua quod in illis cōtrarijs legibus cōtinetur. quod enim specialiter dicitur, nō trahitur ad consequentiā, vt ff.de leg & senatuscons.l.quod contra. Item quæro, an restitutio in integrum amodo denegetur quæ datur contra absentes ex illo tit.ff. ex qui.caus. ma.l.1.& l.ait prætor.§.si.& l.sed & si per prætorem.§. au? Resp. non.cum enim hæc lex inducat hoc pro priuilegio, non debet in eius læsionem retorqueri, vt & ff.de leg.& con.l.quod fauore.

g Vel quadraginta annorum] immo videtur quòd solæ prætoriæ & annales taliter interrumpantur, vt ī. quando lib.princip.da.l.1.& 2.Sed hic speciale, vt interrumpantur. Et concordat huic.l.ī.de epi.audi.l. si præsens, & l. fin.& ī.de non nu.pec.l.in cōtractibus.§.fina. Acc.

SI ex multis.] CASVS. Tenebatur mihi quis ad.10. ex causa locationis, & ad alia.10.ex causa venditionis: & ad alia.10.ex causa mutui. si 10. petiero non expressa causa: an interrumpatur præscriptio in omnibus.10.quæritur? Respon.quòd sic, in si.l.& hoc in prima. Itē si tenearis mihi ad 10. ex causa mutui, & pignora obligasti: & peto.10.certi condic.ex mutuo: an hypoth. præscriptio interrūpatur, quæritur? Dicitur ꝙ sic.& hoc in secunda. Si vero tenearis mihi ex pluribus causis, & in libello meo certam quantitatem nō expressi, nec causam, sed dixi sic, conuenio te, quia mihi es obligatus: quæritur, an sint perpetuatæ omnes actiones quibus mihi tenebaris? Dicitur quòd sic.& hoc in tertia.Vi.

h Si ex multis.] Tres ponit quęstiones hęc lex. Prima cum mihi deberentur similes quantitates ex pluribus causis, & vnam quātitatem sine causæ mentione expressi: quæritur: an omnes actiones pro simili quātitate ppetuasse videar, an nullā: an vetustissimā? Secūda, si fiat de psonali actione libellus tantū, vel de hypotheca tātū: an sup vtraque videat fieri interruptio? Tertia, an si nec causa, nec quātitas sit expressa, sed tātū dicatur obnoxius: an omnes sint perpetuatæ? Et omnibˀ respōdet quòd. sic. Sed qd si vnam causam & quātitatē expressi: an perpetuat cęteras? Respō. nō: licet qdam dixerūt ꝙ sic, p legē istā, ibi, uel vniˀ qdē &c. & ff. de iudi.l. solemus. qd Io. non placet. nā nec qui contestat in actione ad exhibēdū, videtur contestari in rei vēdicatione: cū & post litis cōtestationē in actione ad exhibendum compleatur vsucapio, & claudit viā vēdicationi, vt ff. ad exhibē.l. Iulianus. §.quantū, & l. solemus. intellige ut ibi. & istā cōstitutionē similiter, vt ibi dices. Item quid si ex vna causa debeantur mihi tria, & ex alia.10.& ex alia.20.& petam.10 an videar omnia petere? Respond. non, sed sola.10. licet videatur debere esse in electione actoris, in quam causam eligat, ut ff.de iudi.l.si quis intentione. Item quid si generaliter dicā eum mihi obnoxium, sed postea per sacramentum calumniæ confiteat me de vna summa sensisset? Respō. non D perpetuantur omnes, sed illa sola, ut ī.de execu.rei iudi. l.si ex testamento. Item quid si tenearis mihi hæreditatis petitione ppter res sitas hic, & etiam Mutinæ: & te conueniam hic: an etiam illic videar interrumpere? Respond.non: quia nec actor hic de illis agere potuit: nec reus valuit respondere. Quidam tamen contradixerunt tali ratione: quia & corā non ordinario interrumpitur præscriptio, vt ī.eod.l.vt perfectius. Sed nos dicimus in illis casibus esse speciale. Itē quęro, qūo huiusmodi libellus fuerit receptus, cum non fuerint in eo ca q̄ sunt necessaria scilicet tria, ut supra de edendo.l.edita? Respon. sponte recepit reus de iustitia sua confisus, & propter timorem testium decedētium. vel alias moras. ADDITIO. Aduertas secundum Bart. hic pro intellectu istius.l. ꝙ ad hoc vt interrumpatur præscriptio per citationem, necesse est ꝙ de hoc saltem constet reo utrū agatur actione personali, vel in rē, vel vtrū agat de quan

Vsucapio an interrumpatur p litis cōtestationem.

† Cōcor. c.1 cum glo. super ver publicè, extra de postu. prælat.

Ex hac glos. not. quod defectus exceptionis pponendæ efficit validū quod aliàs esset inualidū. text. est bonus in l.1.de excu.tuto.

† Data Constantinopoli Kalen.Octob. post consulatū Lampadij & Orest. VV. CC. Cons. Cōtius ex.l. vlt. ī. de epi. aud.

Litē contestans in actione ad exhibēdum, non videtur cōtestari in rei vendicatione.

Præscriptio interrumpitur etiā corā nō ordinario.

Libellus incertus nō debet admitti.

quantitate, uel an de specie. Vnde si quis fecit citari quempiam generaliter ut ueniret ei responsurus de iure, hoc non sufficeret ad interrumpendam præscriptionem.

[a] Multis casibus] id est non solum in præcedenti: & ideo subjicit alium qui incipit, si enim &c.

incertus esse apparebat:

¶ Sed & in iudicijs in multis casibus [a] tales altercationes ventilatas inuenimus, & maximè, propter longi temporis interruptionem. Si enim personalis fortè fuerat mota actio, hypothecariæ autẽ actionis nulla mentio præcedebat: quidam putabant personalem quidem esse temporis interruptione perpetuatam, hypothecariã autem euanescere taciturnitate sopitam.

¶ Et si quis generaliter dixerat obnoxium sibi aliquem constitutum, aliæ dubitationes emergebãt, si omnes ei competentes actiones huiusmodi narratione contineri credantur, [b] an vero quasi silentio circa eas habito, tẽpore expirare, nullo ex incerta libelli cõfectione adminiculo ei acquisito.

¶ Sãcimus itaque nullam in iudicijs in posterum locum habere talem confusionẽ: sed qui obnoxium suum in iudicium clamauerit, & libellum conuentionis ei transmiserit, licet generaliter nullius causæ mentionem habentem, [c] vel vnius [d] quidẽ specialiter, tantummodo autẽ psonales actiones, vel hypothecarias continẽtẽ, [e] nihilominus videri ius suũ omne eũ in iudiciũ deduxisse, & esse interrupta temporum curricula: cum cõtra desides [f] homines, [†] & sui iuris cõtemptores, odiosæ exceptiones oppositæ sunt.

TITVLVS XLI.

DE ALLVVIONIBVS, & paludibus, & pascuis ad alium statum translatis.

[b] Credantur.] Ecce tertia quæstio.

[c] Mentionem habentem.] vt fuit in ultimo casu, & hoc propter incertitudinẽ, quia incertũ est quæ magis videatur perpetuata. argu. ff. de iur. fisc. l. ita si dei, & ff. de ap. l. scio. §. quid ergo, & l. appellanti. & de ope. no. nun. l. de pupillo. §. si plurium, & de auro & argẽ. leg. l. Plautius, & ff. de diuor. l. fin. Arg. cõtra. ff. ad legẽ Iuliam de adul. l. denunciasse. §. 1.

[d] Vel vnius.] scilicet causæ, id est quãtitatis debitæ ex una causa: non tamẽ expressit causam, ut fuit in primo casu. & sic nota quòd soluit primam quæstionem. Alij hoc intelligunt, quod expressit summam & causam, & sic dicunt quòd si petij decẽ ex causa mutui, videar in omnibus alijs interruptionẽ facere ex quibus mihi teneris. Dic ergo vnius causæ, id est quantitatis debitæ ex una causa, non tamen causam expressit. Accur.

[e] Continentem.] nunc soluit secũdã, secundum Azo. & hoc propter incertitudinem: quia incertum est &c.

[f] Desides.] Not. ut ĩ. de rei uendi. l. mora, & de inofficioso testamen. l. contra maiores, & ĩ. de rei vxo. act. l. 1. in fine.

DE ALLVVIONIBVS, & paludibus, &c.

Dixit de acquisitione temporali: nunc de naturali. Vel dixit de acquisitionibus iuris ciuilis, nunc iurisgentium vel naturalis.



[Q]uamuis.] C A. Cursum fluminis per

[†] Concor. e. auditis, cũ glo. super uerbo, imponentes, uersic. sed nunquid de pscrip.

A opus manu factum à suo alueo auertere non possum. & hoc in prima. Si uero flumen resoluto alueo nouum sibi fecerit, ager quem circuit, ad priorem dominum pertinebit. & hoc in secunda. In tertia dicit, quòd si auferatur de fundo unius aliquid, & postea alii applicetur, illius erit cuius est fundus cui coaluit.

Naturalem cursum fluminis mutare non licet: nisi muniendo ripam quis prædio suo consulat sine magno incommodo vicinorum: & patientia incrementa illorum sunt quibus proximi erant. latentia autem iure alluuionis accrescunt illis qui sunt domini fundi cui se applicant. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Flumen alio auertere est prohibitum: ripam autem præmunire est permissum & mutato alueo nõ perditur dominiũ fundi circuiti per ipsum: nisi paulatim accresceret alteri. Salic.

I. Imp. Gordianus A. Marco.



[Q]Vamuis fluminis naturalem cursum opere manu facto aliò non liceat auertere, tamen ripam suam aduersus rapidi amnis [g] impetum munire prohibitũ non est. [h]

¶ Et cum fluuius priore alueo derelicto, [i] aliũ [k] sibi facit: ager quem circumit, prioris domini manet. [l] Quòd si paulatim [†] ita auferat, vt alteri parti applicet; id alluuionis iure ei quæritur, cuius fundo accrescit. [m]

Cui accrescit emolumentum per alluuionem, accrescit & onus. Bald. Vel sic: Propter decrementum per alluuionem prouenientis debent tributa minui pro rata decrescentis: & e contra propter crementum debent augeri. Salic.

II. Imppp. Arcadius, Honorius & Theodos. AAA. Cæsario præfecto prætorio.

[H]I quos innudatio Nili fluminis reddidit ditiores, pro terris quas possident, tributorum præstationem agnoscant.

¶ Et qui suum deplorant patrimonium deminutũ, [*] alieno saltem functionis onere liberentur, [n] & nostræ serenitatis largitate defensi, [o] locorũ etiã

cuius est fundus cui coaluit.

[g] Amnis.] id est fluminis.

[h] Non est.] sine magno incommodo acolarum, vt ff. ne quid in flumine publico. l. j. §. sunt qui putant, & ff. de ripa munienda. l. 1. §. is ãt.

[i] Derelicto.] in totum, uel in partem.

[k] Alium.] scilicet alueum.

[l] Manet] ut ff. de acquirendo rerum dominio l. adeo. §. insula. ibi, quòd si ex uno latere &c. & instit. de rerum diuisione. §. insula.

[m] Accrescit.] vt ff. de acq. re. do. l. adeo. §. præterea, & instit. de rer. diu. §. præterea. Sed hoc fallit in agris limitatis, ut ff. de acquiren. rerum do. l. in agris.

[H]I quos] C A. in Ægypto aliquando Nilus inundat: ex cuius inundatione aliquid accrescit possidenti prædia tributaria, & alii detrahitur: an census vnius augeri, alius deminui debeat, quæritur? Dicitur quod sic.

[n] Liberentur:] nã cui accrescit emolumentum, accrescit & onus & e contra, vt hic, & ĩ. sine cẽ. vel re. l. si & ĩ. no. vecti. institui non poss. l. 1. in fin. & ff. de ser. rusti. præ. l. imperatores. Sed argũ. contra supra de iure emphy. l. 1. Item cõtra. ĩ. 1. præ. in prin. Sol. vt ibi.

[o] Defensi.] illi quibus alluuionis iure accreuit. & sic vsque in fin. vel uerius illi quibus est imminutũ. Item quod dicit, largitate, ideo dicit, quia damus ei immunitatem. Item quod subiicit, respondeant, &c. pro tanto quantum sibi remansit vt ĩ. de an. no. & tri. l. 2. lib. 10. & ff.

[†] De hac specie alluuionis facit mentionem c. ex transmissa, cũ glos. super verbo, minutatim, extra de præscr.

[*] imminutum.

& ff. de cen. l. forma. §. 1. & 2.

a Deuotioni] id est deuote soluant.

E A quæ.] CASVS. Si in Aegypto per Nilum, si ue in aliis prouinciis per flumen aliquid alicui accreuerit: illud nec à fisco vendatur, nec petatur: nec illi cui accreuit, separatim propter hoc census nouus imponatur: uetus tamen augebitur cum aliquid accreuit. & hoc in prima. qui uero pro palude uel pascuis modicum præstant censum: si per eorum diligentiam ad culturam redigantur, & ad frugum fertilitatem translata sunt: illa non petantur à fisco, nec vendantur, nec census augeatur & hoc in secunda. In tertia parte imponit pœnā temeratoribus huius. l. scilicet vt puniatur in l. libris auri, & officialis præfecti prætorio, eadē pœna punitur, si alicui suggesserit quòd possit venire contra statuta huius. l. vel si preces petitoris introduxerit ut liber fit ab huius. l. obseruatione. Viuianus.

b Ab ærario vēdi.] ut propria: vendit tamen ob cessationem tributorum. Azo. Vel nō vendit separatim augmentum, sed totaliter, vt subijcit.

c Peti.] à quolibet pro fisco.

d Separatim censeri.] id est censui ascribi.

e Ex gl.] huic est cōtrarium supra. l. proxi. cum ibi dicat eū grauati in plus cui accreuit. Sol. ibi separatim accreuit, ita quòd discerni potest vnum ab alio. hic non, sed per alluuionem: quia alluuio discerni non potest. Vel hic non censetur, scilicet separatim: sed totalis precij facta computatione. Sed quæritur, quid prodest non fieri separatim? Resp. si fieret separatim, & non offerret chartam professionis: omne ius amitteret, vt supra fine cen. uel re. l. fi. hic autem non amittet, ut s. de vecti. & commiss. l. 3. Acc.

f Vitia.] impropriè, id est priuilegia & potestates quæ sunt ut uni auferant, & alii donent, ut ff. de acqu. rerum domin. l. ergo. § alluuio. Refertur ergo hæc ratio ad id quod dicit, neq; ab ærario uendi, neque à quolibet peti. Alii ut P. dicunt quòd respicit legem superiorem, scilicet quod illi quorum patrimonium est minutum, releuari à tributis debent: non quasi per eorum uitium sit minuta possessio. arg. ff. de cen. l. uitia, & ita non uideatur minui. sed prima verior.

g Noxiam.] & hæc ratio aptatur ad proximum dictū, A scilicet quòd illi quorum patrimonium est auctum, non debent separatim censeri propter eam vtilitatem quā modo dixi.

h Ascripta] modico censu. Accursius.

i Censeri.] quid si non separatim? Rñdetur, idem uſ.

† Hęc lex extat integra apud Aggenū Vrbicū de limiti. agrorū, citaturq; ab eo ex Codice Theodos. integro.

† Cōcor. c. cum M. Ferrariens. ext. gl. sup. uerb. industria, extra de constitu.

possessione contenti pro agitandi census examine respōdeant deuotioni. [a]

Latentia incrementa ad fiscum non pertinent: nec separatim de his censetur, aut pro his census exigitur: nec est augendus census, licet possessio efficiatur fertilior sumptu & solicitudine possessoris, pœna contradicētibus imminente. Bald. Vel sic: Incrementum alluuionis non debet per se censeri, sed vnum corpus cum eo cui accreuit, iudicari: & impinguatio terra, vel melioramētum cultura nō facit tributa accrescere. Sal.

III. Impp. Theodo. & Valentinianus AA. Cyro præfec. prætor.

E A † quæ per alluuionem, siue in Aegypto per Nilum, siue in alijs prouincijs per diuersa flumina possessoribus acquirūtur, neque ab ærario [b] vendi, neque à quolibet peti, [c] nec separatim censeri [d] vel functiones exigi, [e] hac perpetuò valitura lege sancimus: ne vel alluuionum ignorare vitia, [f] vel rem noxiam [g] possessoribus videamur inducere.

¶ Similiter † nec ea quidem quæ paludibus antea vel pascuis videbantur ascripta, [h] si sumptibus possessorum nunc ad frugum fertilitatem translata sunt, vel vendi, vel peti vel quasi fertilia separatim censeri, [i] vel functio

B

nes exigi concedimus: ne doleant [k] diligentes operam suam agri dedisse culturæ, nec diligentiam suā sibi damnosam iudicantes intelligant. [l]

¶ Cuius legis temeratores quinquaginta librarū auri condemnatione coerceri decernimus: inter quos habendum est officium [m] quoq; tuæ sedis excelsæ, si aliqd huiusmodi casus suggesserit disponēdum, vel si preces introduxerit petitoris. Dat. XI. Kal. Octob.

C

TITVLVS XLII.

DE SENTENTIIS præfectorum prætorio. †

Non appellatur à sententia præfecti prætorio, sed supplicatur principi: & si sententia lata sit pro republica, durat biennio hac potentia supplicandi. Bald. Vel sic: A sententia præfectorū prætorio non appellatur, sed intra biennium principi supplicatur. Sal.

I. Impp. † Diocletian. & Maxi. AA. Thalassio P. P. Illyrici

L Itigātibus in amplissimo prætorianæ præfecturæ iudicio, [n] si contra ius [o] se læsos affirment, non prouocandi, [p] sed supplicandi licentiam ministramus: licet pro curia, vel qualibet publica vtilitate, seu alia causa di-

D

k Ne doleant.] nā cum labor in dāno est, mortalis crescit egestas, ut hic, & j. de omni agro deser. l. fin. lib. 11. & in authent. de iudi. §. ne autem, coll. 6.

l Intelligant.] immo fructuosam, vt s. depositi. l. fina. & ff. ad leg. Falcid. l. 3. & ff. de ap. l. scio. §. quid ergo, & ff. de rei vendi. l. certum, & ff. loca. l. cum colonus. Sed arg. contra s. de iudi. l. properādum. §. fin autem ex gestis.

m Officium.] id est officiales tui.

DE SENTENTIIS præfectorū prætorio.

Qualiter per præscriptionē res quærantur dixit, nunc qualiter per sententias, an dī. Et primo de ea quæ datur ab excellentiore post principem.

L Litigantibus.] CASVS. Si præfectus prætorio inter aliquos iudicauerit, & altera pars se læsam asfirmet: an à sententia possit appellare, quæritur? Respon. quòd non: sed principi poterit supplicare: nec refert fuerit sentētia lata in causa publica, an in priuata. & hoc in prima. Intra autē quæ tempora supplicare liceat, quæritur? Respon. quòd intra biennium numerādum ab eo tēpore quo princeps successit præfecto prætorio iudici per inuocationem supplicantis, & sic postq̄ præfecto iudici incæpit posse succedi: hoc est à tempore latæ sententiæ à præfecto. Vel dic, post successionem, id est post sententiam latam à præfecto qui alii iudici successit. & hoc in secunda.

n Iudicio.] id est coram præfecto prætorio.

o Si contra ius.] scilicet litigatoris, non legis, uel cōstitutionis: quia tunc ipso iure non ualeret sententia, ut ff. quæ sent. sine app. l. 1. in princ. Acc.

p Prouocandi.] ut s. de preci. impe. off. l. si quis, & ff. de offi. præfect. præto. l. 1. §. his cunabulis. & sic speciale est in eo, sicut & in episcopo, ut supra de episc. aud. l. episcopale. Item secundo est speciale, quia dat in integrum restitutionem contra suam sententiam ipsemet, & non alius, ut ff. de mino. l. in causæ 2. in fi. & l. præfecti. Itē facit s. de offi. præfecti prætorio Orientis. l. normam.

† Cōcor. § c. cū clerici. sup uerbo pensiones, circa fin. extra de pæc.

† Constantinop. Valent. A. V. & Anath. V. C. Cos. Contius.

† ad horū exemplū ueteres reges Francorū suos maiores & ue pfectos palatii habuerunt prætorium. appellat hic tabernaculum principis, ut ex Alconio scire licet. Contius.

† In olb° exēplaribus manu scri. est in scri. Theodos. & Valent. &c. extat. & hęc lex inter Nouell. Theo. impressas cū breuiario Alarici. Cōtius.

† Tollit hic ueterē legē q̄ aduersus sententiā pro curia latā appellare prohibebat. Cont. Ista glo. clarius loquendo uult q̄ sententia cōtra expressum iuris errorē nō ualet: si tamen expressim talē errorē nō cōtineret, ualeret. lo. Fa. hic per l. præses p uinciæ. ff. de iudi.

[a] Nec enim publicè.] immo nocet. expedit enim reipublicæ, &c. ut institu. de his qui sunt sui vel ali. iur. §. fi. & facit. j. de eman. l. nec auus, & s. de cadu. tol. §. fin.

[b] Nostro numini.] aliàs nomini, id est nobis. sed hodie fieri potest ipsi præfecto, vel eius cõsiliarius intra decem dies, & præstita fideiussione mandat sẽtentiam executioni, ut supra de præ. imper. offe. authẽ. quæ supplicatio. sed si nõ supplicetur prædicto modo, nihilominus fit principi intra biẽnium. Accu.

[c] Post successionẽ iudicis.] id est postquam præfecto prætorio iudici suc. effit princeps p inuocationẽ supplicantis, dicentis, recurram ad principem, quod facere potuit quandocunque post sententiam, & sic pas sive intellige. Et hoc casu executioni mandatur sine fideiussione. Vel dic postquam iudici præfecto cœpit posse succedi: hoc est a tenore latæ sententiæ à præfecto. Vel dic tertio quòd præfectus hic de appellatione cognoscebat. quod patet: quia dixerat, cõtra cognitionales &c.

[1] In Nouel. Theo. legitur cognitionẽ. quod non probo. Cõtius.

[i] Data. III. Id. Aug. Constantino. Theo. A. 17. & Festo. V. C. Conss. Cõtius.

tẽtiæ. nec enim publicè [a] prodest singulis legum adminicula denegari, ita videlicet, ut intra biennium tantum nostro numini [b] contra cognitionales sedis prætorianæ præfecturæ sententias post successionem [1] iudicis [c] numerandum, supplicandi eis tribuatur facultas. †

TITVLVS XLIII.

QVOMODO ET QVANDO iudex sententiam proferre debeat præsentibus partibus, vel una parte absente.

Quicquid iudicis potestati committitur, necessitati non subijcitur. Vel aliter. Verbum, solere, in his quæ habent rationem difformem, non inducit necessitatem. Baldus. Vel sic: Verba rescripti enunciatiua soliti, non necessitant. Salic. Vel sic: Verba potestatiua non inducunt necessitatem. Iaco. But. Vel sic: Iudex potest ferre sententiam contra absentem seruatis seruãdis, non tamen semper compellitur. hoc dicit secundum Pau. de Cast.

Poterit ergo intra bienniũ à sententia primi iudicis supplicari a præfecto, non vltra. quod non placet: quia forte nec intra biennium iudicabit præfectus, cum multa impediant cognitionem causæ appellationis & supplicationis: ut ultra biennium extendantur, nec interim tempus curratur in authent. ut ipo. lar. §. hoc quoque sancimus, col. 9. Vel quarto, id est post sententiam latam à præfecto qui alij iudici successit. cum enim fiat post sententiam præfecti: ergo & postquam præfectus successit. De successione autem ideo dicit, quia post, sed non statim post, immo quandoq; multo post, & nunquam ante fit hæc supplicatio. Item contra. j. ne liceat in una eadẽque causa. l. 1 ubi non potest supplicari. Solu. ibi præfectus cognoscebat de secunda appellatione, post quam non est licitum supplicare vel appellare, s. tertio. Item si usque ad biennium supplicatur, usquequo durabit? Resp. forte intra idem bienniũ debet perfici: vel non est tempus statutum, ut j. de tem. ap. auth. sed hic. Vel dic intra tempus quod appellationẽ exercentibus datur, scilicet anni vel biennii, ut j. de temp. ap. auth. ei qui apellat, & j. de temp. ap. l. fi. §. illud in fi.

Supplicatio admittitur vbi appellatio sequitur.

Appellatio intra quod tempus debet exerceri.

QVOMODO [1] ET QVANDO [2] IVDEX sententiam proferre debeat præsentibus partibus, vel una parte absente.

[1] Causa cognita & discussa. P.

[2] Quia lite contestata & parte citata peréptoriè, & in loco deputato. P.

De sententijs omnium iudicum dicturus, præmittit quomodo & quando detur.

ADDITIO. Nota ex glo. quòd iudices ordinarij & delegati & assessores eorum debent semper habere præ oculis hæc duo aduerbia, scilicet quomodo & quando. sic extra de accu. ca. qualiter & quando, secundum Bald. hoc.

Non semper.] Casus. Habebam controuersiã cũ Titio: incepit abesse, ut iudex ferret sententiam: an sit cõpellendus, quæritur? Respõ quòd non, licet rescripto cuiusdã principis contineatur, quod contra absentes sententia ferri debeat.

[a] Pronuncies.] quandoq; enim compelleris, ut cum præsens iustam fouet litem, absens iniquam, ut s. de iudi. l. properandum. §. sin autem ex gestis, & §. sin autẽ reus, & ad hoc ff. de iudic. l. de qua re. Vel secundo dic, non cõpelleris semper, quia prope finem triennii fit commi natio: ante non: sed potest reo absente, non e contra actore absente: quia tunc tantum prope finẽ triennij, [1] secundũ lo. vt s. de iudi. l. properandum. §. in huiusmodi, & § 1. diximus, & ad hoc ff. de iud. l. non quicquid. Item hic i ciuilibus: sed in criminalibus non proceditur contra absentem de[illegible] sine ullo modo: nisi sit pœna relegationis vel minor imponenda, [4] vt ff. an per alium causæ ap. & de pœnis. l. ab sen. etn, in princip. & §. 1 & habes. ff. de procur. l. seruum. §. publicè.

I. Imp. † M. Ælius Antoninus A. Publicio.



Non semper compelleris ut aduersus absentẽ pronũcies, [a] pp subscriptionẽ [b] [c] patris mei, qua significauit etiã cõtra absentes sententiam [d] darii [e] solere. Id enim eò pertinet, ut etiam absentem dãnare possis, [h] † nõ ut omnimodo necesse habeas.

Vbi est præsentia personarum, ibi non requiritur peremptorium. Baldus. Vel sic: Valet sententia licet peremptorium non præcedat, si tamen præcedat alia monitio tantundem importas. Bar. Vel sic: Monitio iudicis habet vim peremptoriæ citationis. Pa. de Ca. Vel sic: Præter formã peremptorij citatus legitime potest definitiuo dãnari. Sa.

II. Imp. Gordianus A. Senecio.

Cessante [i] quoque causa peréptorij edicti, [k]

[1] Tit. l. D. Pius. Contius.

[3] C si ista glo. transeunt B. B. Angel. & Pa. hic. Gl. in c. consuluit. super verbo, gratis, de offic. deleg. inducit hic. l. in argu. quod iudex potest parte contumaci in j iudicium alterius.

[c] Subscriptionem.] sed certe non creditur subscriptioni, ut s. de leg. & con. l. 2. Respon. [3] illud verum cum non continetur in lege, hic autem continetur, ut ff. quod met. cau. l. metum autem præsentem. § sed quod prætor, in fin. ibi, ex qua interlocutione, alias communione.

[d] Sententiam.] ad idem ff. d: iudi. l. non quicquid.

[e] Solere.] non ergo imponitur necessitas ex his verbis & similibus, ut s. de offi. præf. l. sæpe, & l. seq. Accur.

[h] Possis.] de iure quandoque.

Cessante.] Casus. Iudices maiores, puta ordinarii, possunt aliquem vocare in ius per edictum propositum in albo prætoris. minores, ut delegati vel pedanei non possunt, sed per se, uel per nuncium. Si ergo in causa quam habes cũ Titio, iudex minor Titium vocauerit nec uenire voluit: an ferre sententiam possit, cum nõ fit propositum edictũ peremptorium quæritur? Resp. q sic. alijs modis potest poni casus: sed dictum in glo.

[i] Cessante.] quia antiquitus mittebatur specialis nũcius peremptoriũ. pone casum in pedaneis, qui citare non possunt.

[k] Edicti.] i. non dato. & dic propter personam iudicis q non potest citare per edicta in albo posita, ubi talia edicta ponuntur, sed requirere, vt si est pedaneus iudex vel delegatus, ut s. de iud. l. sancimus, in fin. & in authen. de exhi. & intro. re. § si vero etiam quidam, col. 5. & de l iig. §. omnem vero, colla. 3. sed per nuncium potest, ut argu. ff. de arbi. l. sed interpellatur. §. 1. Vel dic secundo, cessante &c. quia non peremptorium fuit datũ, sed tres denunciationes, quæ tantundem valent, ut j. eo. l. tres, & ff. de re iudi. l. contumacia. §. contumax. Vel dicas, cessante &c. id est cessante forma huius edicti. Erat enim eiũs forma, ut primo unũ, & postea aliud, & postea tertium: quarto hoc peremptorium: nam hic erat vnum p omnibus, [6] ut hic, & ff. de iudi. l. ad peremptoriũ, cũ sequentibus legibus. Vel dic cessante, quia ipse met iudex ei præcipit ut adesset sententię, quo casu esset vere cõtumax, ut ff. quibus ex cau. in possel. ea. l. Fulcinius. §. fina.

[4] Et bene secundum præd. scripe. hic.

[5] Idem Barto. & Pau. Citatio p edicta, nõ per quem libet iudicum fieri potest.

[6] Hac vera secundũ Ange.

[7] Ista lectura est verior & nobilior præ cæteris, & reddit hãc l. singula. scilicet q simplex iudicis iussus habet vim peremptorij, & continuum iussum uera contumacia. Bar. P. & Angel.

Admo-

l Admoniti ab ipso iudice delegato, uel semel pro omnibus, ut dictum est. Vel dic ter, uel dic à iudice præsente secundum quod uariasti casum. Accur.

A B eo.] CASVS. Inter actorem & reum lite contestata reus incepit abesse: index eum condemnauit post sex menses reuersus est. si intra decē dies à tempore quo sciuit se cōdēnatum, non appellauerit, habebit necesse parere iudicatis. quòd si appellatum fuerit: sententia lata non tenet. Viuianus.

aduersus eos qui admoniti[a] iudicio adesse noluerunt, sententiam à iudice posse proferri † certum est. IIII. Kalen. April. A. & Pontiano Conss.

Standum est sententiæ à qua non est appellatum: licet sit lata contra absentem in defensum & ignorantē, solenniter tamen citatum. Bald. Vel sic. Non potest infirmari sententia quæ congruo iure non utitur. Bart. Vel sic. Absens solenniter condemnatus, tenetur acquiescere sententiæ si reuersus sciens non appellauit intra tempus legitimum. Salicetus. Vel sic: Non potest impugnare sententiam qui congruo tempore non appellauit quia uidetur eã acquieuisse. Pa. de Cas.

† al. ferri.

b Ab eo iudicato] intellige quòd lite cōtestata cōtra me & iurato de calumnia, fui absens: & iudex requisiuit me, & nō fui inuentus, & sic pronunciauit contra me definitiue. 1 Sic est cōtra. ff. quæ senten. sine ap. l. 1. §. item cū ex edicto. Sed ibi 2 nō interuenit peremptorium, hic sic, uel quod ualuit tantundem.

1 Et bene. Cyn. Bart. Bal. Angel. & P. hic.
2 Idē Bar. Angel. & Odof.

III. Idem A. Antidio.

A Beo iudicato[b] recedi non potest, quod vobis absentibus & ignorātibus atque indefensis[c] dicitis esse prolatum, si vbi primum cognouistis, non ilico[d] de statutis querelam[e] detulistis. Ita enim firmitatem sententia quæ ita prolata est, non habebit, si ei non sit accōmodatus assensus.[f] PP. IIII. Id. Iun. Gord. A. & Auiola Conss.

Sententia nulla, iudicis delegati iurisdictionem extinguit & causa poterit alteri delegari. Bartolus. Vel sic:

c Indefensis.] colligunt quidā: ergo 10 gratia absente pro babili causa, ut studiorum. & non fuit defensus: quia non reliquit procuratorē cum potuit, uel reliquit, & non defendit. Si autem reliquisset, & defensus legitime esset, non restitueretur, ut ff. quando appel. sit. l. 1. §. si. Vnde dicunt 3 hunc restitui ad appellandum uti aliogn si necessaria causa abesset, restitueretur in totū. Itē si nō potuisset relinquere procuratorem, ipso iure non curret tempus, cū sit utile, ut ff. de diuer. & temp. præ. l. 1. & sic non esset necessaria restitutio. Vel melius 4 hic nihil dicit de restitutione. unde dic quòd non potuit relinquere procuratorem hic absens causa studiorū, vel reliquit, & est mortuus, sicq; cōmuni iure appellat, cū tempus sit vtile, vt dixi. Vel dic 5 quòd absens ex voluntaria causa fuit, & non curo potuerit vel non relinquere procuratorem.

d Ilico.] intra tempus appellationi præfinitum, scilicet biduum vel triduum, vel hodie decem dierum, vt in authenti. de appel. in prin. coll. 4. & distingue vt supra de procur. l. quia absente.

e Querelam.] petendo restitutionem ad appellandum, secundum quosdam. Vel dic, appellando. Accursius.

f Assensus.] scilicet tacēdo, vt ff loc. l. itē quæritur. §. si.

S I vt.] CASVS. Inter actorem & reum lite contestata, reus incepit abesse: actor instabat ut iudex ferret sententiam: tulit aduersus reum, & die feriato: an teneat sententia? Dic quòd non: sed retractabitur: & ea notioni alterius iudicis terminanda committetur.

g S I vt proponis.] scilicet tu reus.

h Feriato.] dominico, vel simili: 6 quod prohibitum est fieri, vt s. de ferijs l. omnes, & ū. de fer. js l. si feriatis.

3 Et male. Salicet.
4 Idē cū glo. Bartoli. Ang. & & Salicet.
5 Et melius secundum prædi. scribē. Appellatio intra quod tempus debet interponi.
6 Et sic oēs dies feriati in honorem dei, sunt æquales diei dominico, secū dum Bal.

i Contumaciter deesses.] quod non erat verum. pone enim quòd sim sit iudici quasi dixissem me nunquam vēturum ad iudicium, vt ff. de iudi. l. si prætor. §. Marcellus. Duabus ergo rationibus hæc sententia non valuit ipso iure, & quia die feriato lata, & quia absente me non cōtumaciter: 7 vt ff. de re iudi. l. de vnoquoque.

Nulliter consummatum, consumit mandatum. Baldus. Vel sic: Sententia quæ nulla est quo ad litigatores, est aliqua quo ad hoc ut faciat cessare officium delegati. Iac. But. Vel sic. Sententia lata die feriato, vel contra nullo modo contumacem, est ipso iure nulla officium tamen delegati finitur. Salicetus.

IIII. Imperator Philippus A. Domitiano.†

1 S I (vt proponis[g]) pars diuersa die feriato[h] absente vel ignorante te à iudice dato ferri † sententiam pro partibus suis, quasi cōtumaciter[i] deesses, impetrauit: non immerito præses denuo[k] negocium alterius iudicis notioni terminandum commisit.[l] PP. V. Id. Octo. Peregrino & Aeliano Conss.

Mutatio loci excusat quem à contumacia, ex qua redditur sententia nulla. Bartolus. Vel sic: Satis est mihi nō esse contumacem quo ad locum sententia ut reddatur sententia nulla. Iaco. But. Vel sic: Sententia lata alibi quàm in loco ad quem pars citata fuit, non valet. Salic. Vel sic. Sententia lata in alio loco quàm debuerit ferri, est ipso iure nulla: Paulus de Castro.

V. Idem A. & Philippus Cæs. Longino.

2 S I (ut proponis[m] †) præses prouinciæ cū certum locū causæ cogno-

k Denuo.] an ex eisdem actis cognoscetur, dic vt ff. de app. l. si expressim, & notanti ibi quòd sic.

ADDITIO. Dicas, quòd quando causa nullitatis sententiæ respicit solum ipsam sententiam, vt quia die feriata fuit sentētia lata, tūc iudicabitur ex eisdem actis, vt hac gl. & gl. fi. in d. l. si expressim. ff. de appella. si vero defectus ex quo sententia est nulla, respicit vniformiter acta sicut sententiam, vt puta litigatū est cū minore non habente curatorem: certe tunc omnia acta debēt redintegrari. ita potest intelligi. l. cū quærebatur, iuncta sua glo. ff. de re iudi. Item quandoque est talis defectus, qui respicit sententiam, & partem actorum verbigratia: Decessit reus post litem contestatam, & processum est contra mortuū ad sentētiā. certe sententia est nulla, & omnia acta à die qua mortuus est, vt l. pe. & si. ff. quæ sent. si. app. & ideo acta quæ sunt nulla, debent rescribi, seu recenseri. d. l. cum quærebatur. Bartolus.

l Commisit.] immo videtur quòd idē qui primo: quia sic dicitur infra de accu. l. 3. & infra de sen. & interlo. l. 1. in fi. & j. e. l. si præses, quæ est contra. Sed illud 8 in ordinario, hic fuit delegatus, ut patet, quia dicit alterius &c. & ibi a iudice dato. Secundo oppono, quia pro eodem est ac si sententiam non tulisset, cum nulla sit. Sed respond. secundum H. hoc uerum quo ad iudicem, non quo ad eum contra quē dedit. Vel verius 9 e contra nulla est quo ad litigantes: sed iudex bene uel male functus est officio suo, ut ff de re iudi. l. iudex. & ad idem. ff. de arbi. l. dicere. §. si. in fi. Sed contra extra de accusa. qualiter & quando.

ADDITIO. Pro solutione istius cōtrarij vide ibi gl. 1. & omnino Abba. pulchre & late distinguentem.

S I vt.] CASVS. In causa quam habebam cum Titio, iudex nobis assignauit diē & locū in quo cōparere debebamus. suggessi quòd aliū locum assignaret, assignauit. vel supplicaui ex parte Titij, vt alium locum Titio ignorante deputaret. Titius non uenit, sed in loco prius assignato uel in alio (non curo) expectauit: iudex sentētiauit: an sit standum huic sententiæ, quæritur? Dī quòd non.

m Si ut proponis.] scilicet tu reus.

7 Et bene secūdū Salicetum.
† Domitio. uel. Contius.
† In non nullis codici. deest hoc verbū, ferri.
† Cōcor. c. si. cum gl. 1. super uerbo, indeterminate, de re scriptis.
8 Istam sequuntur communiter docto.
9 Et bene. Salice.

a Per obreptionē.] obtulit enim forte iudici aduerſarius preces ex parte tua, cum hoc ignoraſſes, ut alibi locum ſtatueret, quàm prius ſtatuerat. Vel tibi ex iudicis par te, qua ti alibi ſtatuerit, quo tu poſtea iuiſti, 2 & eſt ad hoc. ff. de arbi. l. arbiter Kalendis, in fi. Accur.

1 Hæc vera ſecundum Bar. P. & Ange.

2 Iſtud dictū gl. nō placet: quia mēdaciū dictū à parte parti, non facit proceſſū nullum: licet pariat exceptionem, ſm Bart. P. & Sali.

S I præſes.] CASUS. In cauſa quam habebat Titius cum minore. xxv. an. curatorem habente, cui curatori datus erat actor, qui adiutor appellatur: ſuccubuit minor, & actor appellauit. appellationem non eſt proſecutus, quia deceſſit tam ipſe quàm curator. iudex ab eo tempore quo minor curatorem non habebat vel actorē, ſententiam primam cōfirmauit. an huic ſē tentiæ neceſſe habeat minor parere, quæritur? Dicitur quòd non: ſed idem iudex notionem ſuam exhibebit. Viuianus.

ſcendæ dediſſet, alibi per obreptionē a aditus, ſententiam aduerſus te abſentem protulit: quod ita geſtum eſt, ad effectum iuris ſpectare minime oportet.

Sententia cancellationis actorum, vel appellationis deſerta, non poteſt ferri contra minorem indefenſum. Bal. Vel ſic: Sententia nulla non impedit ordinarium iterum ſuper eodem cognoſcere. Bart. Vel ſic: Sententia vel alius actus contra minores indefenſos factus, eſt ipſo iure nullus, & idem iudex de nouo cognoſcere poteſt. Sali.

VI. Impp. Valerian. & Gallien. AA. Domitio.

S I præſes quaſi deſertam ab adultis tuis cauſam appellationis, quæ ab adiutore b ſuo c acta fuerat, circunduxit d eo tempore quo adulti curatores non habebant: repetitus e notionem ſuā exhibebit. Neque enim debet adultis nocere, quicquid eo tēpore ſtatutum eſt, quo defenſione iuſta, & curatoris auxilio fuerant f deſtituti.

Vbi ceſſat vera & ficta contumacia, ibi contra abſentem nō poteſt ferri ſententia. Baldus. Vel ſic: Sententia lata contra abſentem non ſolenniter citatum eſt nulla. Bar. Vel ſic: Statuta contra abſentes non contumaces vere vel ficte, non valent ipſo iure. h. d. Vel ceſſante contumacia vera vel ficta contra abſentem non poteſt ferri ſententia. Sali.

b Adiutore.] adiutor ſiue actor tutori vel curatori adiungitur, ut inſti. de cura. §. 1. & ff. de tute. l. ſolet. Qui actor ſi appellauit, & præſidi eſt delata, & non eſt proſecutus actor, quia non potuit: ut infra de appel. l. ſi actor. nec curatores habebant: quia nondum dati, uel mortui, vel remoti, vel excuſati, & ſic indefenſi eſſent: & idem ſi haberent, & nō adeſſent, & ſic indefenſi, 3 non valet ipſo iure ſententia confirmationis: ſecus ſi eſſent 4 defenſi, quia valeret, ſed reſtitueretur, ut ff. de re iudi. l. acta. §. fi. & ſ. ſi aduerſus rem iudi. l. cum & minores. & idem videtur in eccleſia viduata paſtore. 5 Accur.

a fuerint.

3 Iſta gl. ſecundum Bald. hic nō eſt alibi, quia ſententia appellationis deſertæ eſt ſententia cōfirmatoria prioris ſententiæ.

4 Et bene. Sali.

5 Et recte: quod tene menti, ſecundum Bal.

6 Nō legitimè citatis: nam ſi eſſent legitimè citati, teneretur ſententia, ſecundum Bar. & Sa.

c Suo.] ſ. adiutore.

d Circunduxit.] i. cancellauit, quo ipſo priorem ſententiam confirmauit.

e Repetitus.] idem ergo cognoſcit, & ſic eſt contra ſupra eod. l. ſi ut propoſuis. Solu. ut ibi.

ADDITIO. Tu dic quòd ibi loquitur in delegato ordinario, ſecundum Bartolum.

E A quæ.] CASUS. An ſententia lata altero litigantium abſente, & non per contumaciam, tenet, quæritur? Dicitur quòd non. nec ſua abſentia pro præſentia eſt habenda. ſecus ſi eſſet contumax: quo caſu perinde eſſet ac ſi præſens eſſet, & teneret ſententia. Viui.

f Aduerſus.] idē & ſi pro eis, 6 vt ff. de re iudi. l. furioſo.

g Per contumaciam.] ſcilicet veram: quia inuentus non uenit. vel fictam: quia ad domum eſt citatus: nam tunc valeret ſententia, ut ſ. l. ab eo. aliàs non, ut hic, & ff. de re iudi. l. de vnoquoque, & ff. quæ ſententiæ ſine ap. l. 1. §. item cum ex, & abſentes dico nequaquam conuentos denunciationibus ſiue citationibus, quæ quidem ex more proponi conſueuerunt, ut ff. de iud. l. ad perēptoriū, cū ſequentibus. Quandoq; tamen idem 7 etſi ſunt citati, ſed laborabant morbo. non enim proceditur tanquam contra contumacem, ut arg. ff. de re iud. l. quæſitum. Accurſi.

7 Intellige hāc gl. ſi iudex ſciebat citatū ægrotare. aliàs ſecus, ſed habet locum reſtitutio. B. Ange. & Sali.

VII. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Matico.

E A quæ g ſtatuuntur aduerſus abſentes non per contumaciam, h ſcilicet denūciationibus nequaquam ex more conuētos, iudicatæ rei firmitatem non obtinere, certum eſt. PP. III. Kalendas April. Ipſis V. & IIII. AA. Cōſs.

Reus conuentus reali abſens poſt litem conteſtatam, debet in contumacia ſolēniter conſtitui: & tunc contra eum poterit alterum de tribus remedijs exercere: vel perſonæ captio, vel poſſeſſionis translatio, & ſententiæ definitiuæ prolatio. hoc dicit ſecundum Iac. But. & Bar. & Pan. de Ca. & eſt ſingularis. l. & famoſa. Vel ſic: Reus poſt litem conteſtatam ſe abſentās debet citari tribus edictis, vel uno peremptorio pro omnibus, & ſi citatus non ueniat, poteſt inuitus duci: vel ſi non liquet de cauſa, poſſeſſio poteſt in petitorē transferri. aliàs ſi liquet de cauſa, debet definitiue de cauſa pronunciari. h. d.

C Onſentaneum.] Iſta lex diuiditur in duas partes. Nā primo ponit modum conſtituendi reum in contumacia. Secundo contra contumacem adhibet remedia. ſecunda ibi, à quo. h. d. Salicetus. CASUS. Lite conteſtata inter actorem & reum, reus incępit abeſſe, qualiter iudex procedere debeat, quæritur? Reſpon. quòd citabit eum tribus edictis, vel uno pro omnibus peremptorio: in quo continebitur quòd procedet in cauſa, & ſententiam feret, niſi reus ſe præſentauerit. quo non veniente, auditis allegationibus præſētis, mittitur actor in poſſeſſionem rei petitæ, ſi fuerit actio realis, & reus de poſſeſſore fiet petitor. Si vero fuerit perſonalis actio, puta condictio certi ex mutuo, mittitur actor in poſſeſſionem bonorum rei ſecundum menſuram debiti declarari. Viui.

8 Cōcor. c. quoniā frequēter. §. porro, cum gl. ſuper verbo, nō poſſit, extra ut lite non cōteſt.

VIII. Iidem AA. Claudiæ.

C Onſentaneum h iuri fuit, temporibus ad præſentiam partis aduerſæ præſcriptis, i pręſidem prouincię, impleta iuris ſolennitate, k & aduerſario tuo ternis literis, l vel vno pro omnibus m peremptorio edicto, ut pſētiā ſui faceret, cōmonefacto, n ſi in eadem contumacia o

h Conſentaneum.] id eſt conueniens, cum cauſæ merita, &c. ut infra ſi per vim, vel alio modo. l. ſi. ſic ſupra ſi contra ius vel uti. pub. l. & ſi legibus. Accur.

i Præſcriptis.] id eſt definitis, ſcilicet decem dierum, ut ff. de iu. l. per interuallum, & ſupra de iudi. l. properandum. §. 1. Sed hodie xxx ut in auth. hic poſita. ſicque loquitur hæc lex poſt litem conteſtatam 8 cum minetur definitiuam ſententiam, quæ ferri non poteſt ante litem cōteſtatam, niſi in caſu, ut infra de temp. ap. l. ſi. §. illud. ſed ante litem conteſtatam dicerem fieri eodem modo 9 citationem. Alij dicunt 10 hic loqui ante litē cōteſtatā. & ita dicunt interlocutoriam ſententiam, quæ datur in ſi. huius. l. tam in actione in rem, quàm in perſonali.

k Solēnitate.] ſ. quæ ſequitur, & ſic expone & pro id eſt.

l Literis.] poterat enim præſes literas mittere per prouinciam, quæ magna erat: poterat etiam edictum proponere, cum eſſet ordinarius. aliàs non, 11 vt in authen. de litig. § omnem, colla. viij. & ſ. de iudi. l. ſancimus.

m Pro omnibus.] quod fieri poteſt, ut ff. de iud. l. nōnunquā.

n Cōmonefacto.] i. cōmonito. 12 Et not. quòd hic eſt ambaſiata, ut ſ. qui accu. non poſ. l. 3.

o Contumacia.] præſumpta per tres denūciationes, vt ſ. eodem.

8 Hæc eſt cōmunis lectura & vera ſecundum B. B. P. & Sali.

9 Iſta reprobatur, quia hoc non reperitur lege cautum: Iac. But. Bar. & Salic.

10 Hæc etiam reprobatur: ideo tene primam, ſecundum Bart. Bal. Ange. & Salice.

11 Et bene Bart.

12 Sequūtur hanc gl. Bal. & Salic. hic.

perseuerauerit, [a] præsentis allegationes audire. qđ vel successor eius facere curabit. A quo [b] ter citatus, si contumaciter præsentiam sui facere neglexerit: non abs re erit, vel ad cogendum eum [c] vt sese repræsentet, vel possessionem bonorum cui incũbit, [d] ad te transferre, [e] & aduersariũ petitorẽ cõstituere: vel auditis defensionibus [f] tuis, id quod iuris ratio exegerit, iudicare. PP. III. Kal. Octob.

IN AVTHEN. de litigiosis. §. omnem, col. viij. constitu. vij.

Actore absente & reo præsente proceditur in causa post legitimas citationes etiam lite non contestata, & liquidato negotio, deuenitur ad definitiuam: & contumaci reuerso, in expẽsis grauatur & iterata contumacia pœnã exigit grauiorem. Bal. Vel sic: Actor in actione proposita & reo cognita exigitur persistere: & non persistens debet citari tribus edictis, quolibet habente interuallum triginta dierum: qui interim non ueniens habet anni spacium, intra quod ueniens nõ auditur nisi refusis expensis: quibus præstitis si iterato se absentet cadit a iure suo & citari per edicta conceditur principis delegato. Sa.

B Qui semel [f] actionem proponit, [g] siue conuẽtione iudiciaria, [h] siue precibus principi oblatis, iudicique insinuatis, & per eum aduersario cognitis: [i] necesse habet vsque ad finẽ [k] litẽ exercere. ¶ Qui si causam persequi differat, reo postulante, tribus edictis [l] citetur per interualla [m] triginta dierũ,

... eodem. l. tres. expressa est aũt quando expresse dicit, no A lo venire, ut ff. q ex cau. in poss. ca. l. Fulcinius. §. finali.

[a] Perseuerauerit.] Not. malum est peccare, diabolicum perseuerare.

[b] A quo.] scilicet præside. vbi tamen à successore semel citari debet, licet ipse miserit peremptoriu, tamen compellitur, ut ff. de iud. l. edictum. sed ipsemet post suum peremptorium potest, sed nõ compellitur, [1] ut ff. de iudi. l. & post, in prin.

[c] Ad cogẽdum eũ.] Not. fieri citationes re & verbo. & hoc per ordinarium tantum, ut in authen. de exhi. § si vero ẽt quidam, coll. 5. Alibi verbo tantum. prima locũ habet semper, nisi in matresfamilias, ut supra de offi. diuer. iudi. l. 1. Vel nisi ratione loci ubi est conuentus, ut si est in domo, ut ff. de in ius uoc. l. plerique.

[d] Incumbit.] animo, ut ff. de acquir. pos. l. clam. §. quid ad nundinas. Vel corpore per familiam, ut ff qui ex cau. ma. l. itẽ ait prætor. §. 1. hanc autem possessionem secundum le. reuersus nõ recuperat [2] ẽt si satisdationem paratus fuerit præstare, C ut supra ubi in rem ac. l. 2.

[e] Transferre.] cum agitur in rem. Vel auditis &c. scilicet cum agitur in personam, secundum quosdam. Vel dic transferre, cum non est liquidum de causa. Vel auditis &c scilicet cum est liquidum, & sic datur definitiua secundum P. & B. Et quod dicit, defensionibus, id est rationibus [3] & intentionibus, cum actor sit iste præsens: sic & ponitur supra de iuris & fac. igno. l. 1. Tertii dicunt ꝙ hic mutat casum, cum dicit, vel auditis &c. scilicet vt loquatur in actore absente. & sic bene adaptatur auth. qui semel, quæ loquitur in actore absente. Circa hoc autem distingue cum reus abest aut post litẽ cõtestatã, vel quasi cõtestatã, aut nec vere nec quasi. Primo casu, aut liquet de causa, aut non. si liquet potest ferre definitiuam: nec restituetur postea veniens, ut s. de iudi. l. properandũ. §. cum autem, in fi. secundum quod distinguitur s. de procur. l. quia absente. Si vero non liquet, aut agitur in rẽ, aut in personam. si in rẽ, mittitur actor in possessionem rei petitæ, & statim possidet, [4] & ve- D niens reus intra annum, auditur de possessione. post annum [5] auditur de proprietate, de possessione non, ut hic, & s. vbi in rem ac. l. 2. Si autem agatur in personã, mittebatur olĩ in possessionẽ omniũ rerũ debitoris. Hodie ꝓ mensura debiti: nec efficitur possessor. Sed uenienti reo quandocunque restituitur possessio, nisi auctoritate iudicis res fuerit distracta ab actore: [6] quia iudex debet ad hoc moderatum tẽpus statuere, scilicet quo res distrahatur, vel iustus possessor efficiatur. Si vero lis sit quasi contestata, sed non liquet iudici de causa: tunc habet locum quod dicitur s. ubi in rem act. l. 2. Si uero nec sit contestata, nec quasi: tunc discusso summatim negotio, mittitur actor i possessionẽ restituẽdã reo veniẽti, pstita satisdatione: ut s. de pręscrip. 30 an. l. si qs emptionis. §. pen.

[f] Defensionibus.] i. intentionibus.

Qui semel.] CASVS. Lex. C. loquitur quando reus absentat se post lit. contest. auth. dicit quid iuris sit A quando actor ante litem contesta. se absentat dic ergo, Titius uolebat me conuenire coram iudice: porrexit mihi libellum, uel supplicauit principi: iudex fecit me citari: actor incipit abesse: quid iuris sit, quæritur? Dicitur quòd iudex citabit eum tribus edictis per interualla xxx. dierum, & ideo citabit eum ter: quia actor forte non exaudiuit vocem præconis: & potest citare tam delegatus, q̃ ordinarius. si ergo actor nõ veniat intra tres menses, dabitur ei spacium vnius anni: & si nõ venerit, iudex pronũciabit. Vel pone casum secundum Bal. Dictũ erat in l. C. de contumacia rei. ista auth. tractat de contumacia actoris. & loquitur tam post litem cõtestatã, q̃ ante. Et hoc dicit: Actor in actione ꝓposita habet necesse ꝑsistere usq; ad finẽ litis, & si incipit abesse, reo postulante debet citari trib' edictis, vox .n. p̃conia paucis innotescit. q̃ citatio ꝑ edicta permittitur etiam delegatis principis, quo actore non comparente, datur ei annus à iure post dicta tria spacia, & si in contumacia perseuerat, potest reus probare de iure suo, & perquisita veritate, feretur definitiua etiã lite non contestata. sed si intra annũ comparet, non auditur nisi reficiat expensas: quibus refectis, si se iterum incipit absentare, fiunt aliæ tres citationes, & alius annus datur à lege: intra quæ spacia non veniens actor, cadit à causa eo ipso. licet non sit de meritis causæ liquidatum. & specialissimum est hic quod lite non contestata fertur definitiua. Baldus.

[g] Actionẽ proponit.] eo modo qui sequitur. Duo enim sequentia paria sunt, ut in corpore huius authen. probatur, qui modi faciunt rem litigiosam, ut in authen. in corpore. §. 1. Et dic actionem siue personalem, siue realem, siue mixtam.

[h] Iudiciaria.] coram ordinario.

[i] Cognitis.] & sic lite contestata, vel quasi cõtestata: alioquin non posset ferri sententia definitiua. sed H. & M. contra [7] ut iam dices.

[k] Vsque ad finem.] ergo ante litem contestatam non licet actori mutare libellum quin habeat necesse in uete- D ri querela persistere, & ita derogatur legi veteri, supra de edendo. l. edita. cumulare tamen potest bene. Item contra supra ut nemo inuitus. l. 1. sed illud [8] ante huius porrectionem libelli, non post, ut hic & in corpore probatur. Fallit & aliàs illa regula, ut ibi diximus.

[l] Tribus edictis.] [9] uocetur ut ueniat ad causam, ut l. consentaneum. quæ fiebant in quadam dealbatione in prætorio. Item fiebant per uoces præconũ. Item per nũcium: quod hodie magis est in consuetudine, ut hæc habes in corpore. Sed tunc quomodo toties scribebatur? Respon. vel abradebatur primo scriptum, vel scribebatur diuersis locis. fiebant etiam alia generalia. banna in eodem albo, ut ff. de iurisdi. om. iu. l. si quis id. aliàs dicitur album, ut ff. de albo scri. scilicet vbi erant scripta nomina officialium.

[m] Interualla triginta dierum.] inter edictum & edictũ. Sed an iudex potest minuere? Videtur quòd sic: ut ff de iudi. l. nonnunquam. Sed contradico, ut in corpore: ubi

[1] Et bene ex vrbanitate ad omnẽ malitiam superãdã. Sali.

[a] Dictio vel: abest ab omnibus li. manuscript. recte quidem. & si ita legamus, corruet illa triplex interpretũ diuisio, qua aiunt glossæ captionem, possessionis translationem, & sententiæ prolationẽ hic permitti in contumaces. quorsum enim, cũ de causa ciuili agitur, persona capiatur & prehendatur? tametsi non diffiteor simile quid ꝑ No. hic citam. sed oblique cogitur se repræsentare [i] cuius possessionem aduersarius mittitur. Ant. Cõ.

[2] Et bene quia diceretur de petitore possessor. Ang.

[3] Sequitur eam Bar. quia unũ quandoque ponitur pro alio. B. & Salice.

[4] Hoc intellige nisi aliud remediũ ue lit intelligere, puta faciendo reũ capi, & ad iudicium duci. Sal.

[5] Et pretio donec sit præscriptum. Sal.

[6] Et bene. Barto. Bal. & Sa.

† Cõcor. cum hac auth. glo. 3. c. 2. extra de libell. obla.

[7] Et bene secundum omnes.

[8] Hæc est vera secũdum Bar. & Salic.

[9] Scilicet supplicando. Sali.

a Hæc gl. reputatur singu. se- cundu Ange. hic.
a Et be- ne. Ang.

1 vbi dicit, non minus &c. licet de cõsuetudine minuat. A Itē nunquid interuallū. x. dierū quod datur reo per l. cō sentaneum, & per l. properandum, supra de iudi. & ff. de iudic. l. per interualla, augetur per hanc authent? Al. dicit non, 2 ut argum. infra de ap. l. præcipimus, in fi. Ioa. contra, ut ff. de reg. iur nō debet actori, item istos d. es dico continuos.

a Paucis innotescit.] quia audientibus tātum, & quibus hi dixerint: sed edictum fit per multos dies positum omnibus liquet. potest tamen fieri & per præconem, ut in corpore.

b Delegatis.] id est delegatis a principe. Sed videtur quod delegati per edicta citare non possunt, sed per nuncium, uel per se, ut supra de iudic. l. sancimus, in fin. & in authen. de exhib. §. si vero etiam quidam, quæ sunt contra. Solu. hæc corrigit illas. Vel hic 3 in delegato a principe tantum: quia alia specialia habet: ut supra de iudi. l. a iudice. aliud in aliis delegatis. Vel hęc loquitur vsq; huc post litem contestatam: illæ ante, argum. ff. de edic. l. ædiles. §. item sciendum.

c Locum habet] Sci licet talis citatio, secundum Bul. sed M. & Azo, id est senten tiæ definitiuæ pro-

3 Hæc ve ra secun- dum Sali.

quia vox pconia paucis a innotescit.

¶ Quæ citatio & per principem delegatis b permittitur: quod locū habet c & si lis cœpta non sit. d

¶ Quòd si uocatus litem detrectet: ei aliud e anni spacium indulgetur, intra quod si cessat, iudex audi tis allegationibus f præsentis, & perquisita veritate, pronunciet.

¶ Sed nec intra annum veniens auditur, nisi prius reo litis expensas quas sustinuerit, inferat. g

¶ His quoque præstitis, si interrupto duntaxat anno denuo litem deserit, post trium edictorū h & anni vnius spacii obseruationem ab omni cadat actione.

Tres denunciationes obtinent vim peremptorii hoc dicit secundū Bar. Bald. & Salic. Vel sic: Tres denunciationes habent vim perēptorii, etiā si non dicantur peremptoriæ, & sufficiunt ut valeat sententia hoc dicit secundum Paulum de Castro.

IX. Iidem AA. Leontio.

c Aliud.] Sic loquitur quasi annum dederit, cum tantū tres menses dederat. sed dic 5 quod non implicat: ut ff. de procur. l. non solum. § quæritur. sed certe nec annus ei detur dari, sed x. dies, ut supra de dila. in authent. quod dicitur sed aliud 6 in odium illius qui impetrauit re- se ipsum ad extraordinarium iudicem. Item hic i definitiue, secundum Io.

f Audit s allegationibus.] hoc additur ei quod dicitur supra de iudi. l. propter andum. §. & si quidē. nam ibi hoc solum dicitur ut reus præsens liberetur ab ob seruat one iudicii, & actor absens codem netur ei in expēsis, eodem autē in reo absente dicebat M. ut auditis allegationibu actoris sententia tur: sed non est absurdū si plus per mittatur reo quàm actori, ut dictum est secundum Io.

g Inferat.] & cautionem iudicio sisti faciat, 11 vt j. de bo. autho. iu. pos. authen. ei qui iurat.

h Post trium edicto rum.] non prædictorum, 12 sed de nouo faciendorum secun dum Ioann. Sic si bene computes, habebis biennium & sex menses. Alii dicunt quòd de præteritis edictis, & de p̄teriti anni obseruatione loquitur, & sic haberet annum &

7 Sequitur eam Bar. Angel. & Sal.
8 Hæc nō est bona, quia licite fuit hic im petratum ad iudicē ordinarium, secū dum Bar. & Salice.
9 Ista est vera. Bar. & Sali.

10 Intelligo gl. quādo re' nō uult ut ab soluat definitiue, secundum Ange. hic.

11 Istam glo. sequitur Bar. & Sali.

12 Ista opi nio tāquā benignior approba tur p Bar. q̄ tem sequitur hic Bar. Odof. Sali.

Tres denunciationes ad peremptorii edi- B cti i vicem aduersus côtumaces côualescere, salubri ter statutū est. k PP. XI. Kalē. Nouem. Ipsis. IIII. & III. AA. Consſ.

Sententia lata contra absentem probabili & necessaria causa legitime citatum valet: sed restituitur. Salicet & Bal. Vel sic: Sententia lata contra absentem ex causa probabi li & necessaria, nō debet ei nocere. Ba.

X. Iidem AA. Blesio.

Cum non uoluntatis tuæ arbitrio, l sed necessitate profectus sis: quicquid côtra te absentem m statutum fuerit, quando absentiæ causa necessaria fuit, officere tibi iuris ratio non permittit, n PP. III. Id Maii Tiberano & Dione Consſ.

Non potest venire contra sententiam, qui de procuratore legitimo tēpore non conqueritur. Bart. Vel sic: Solenniter condemnatus intra tempora legitima non appellans, amplius non auditur. Salicetus.

C

XI. Iidem AA. & CC. Valerio.

Cum præsentibus partibus litem inchoatā [illegible]

4 Vtraque opinio est bona secū dum Pau.

5 Et be- ne, secun- dum Bar. P. & Sali.

6 Et bene, secūdum Paulū de Cast. hic.

latio. 4 sic. n. dicit in corpore, & veritate subtilius &c. & hoc si reus subeat onus probationis, & liquidum faciat, ut ff. de probatio. l. circa. alias nisi probet, absoluitur tantum ab obseruatione iudicii, ut supra de iud. l. properandum. §. si autem ex gestis. Sed si reus est absēns ante litem contestatam, an possit definitiue damnari, si actor subeat onus probationis? Respon. non, 5 secundum Io. licet M. contra. sed fiet missio in possessionem, ut supra de præscript. xxx. anno. l. si quis emptionis. § pen. Nam quicquid actori permittitur, & reo, ut dictum est in xxx. diebus, sed non e contra, ut ff de fer. l. fina. & supra de tēpo. in integ. resti. l. petendæ. Nec obstatin authē ti. vt omnes obed. iudi. prouin. §. si vero neq; ipse, coll. 5. ubi reo absente, & ante litem contestatam datur definitiua: quia ibi erat quasi contestata, ut supra vbi in rem act. l. 2. Vel ibi non fertur sententia in absentem, sed de eius rebus satisfit. Et idem dico si est præsens, ut non possit præcise compelli respondere; sed fit missio, ut j. de bo. aucto. iud pos. l. pe. potest etiam pro motu iudicis pu niri, ut ff. si quis ius dicent. non ob. l. 1. in fin. nisi in casu vbi cogitur qs respondere petite, ut ff. de procu. l. sed & hæ. §. præter. sed lite côtestata absens potest côdemnari 6 si est si liquidū, ut s. l. cōsentaneū. aliter ab obseruatione iudicii absoluitur tantum, ut in l. properandum. Et quod dicitur supra de edendo. l. qui accusare, vbi absoluitur definitiue, et si nō est liquidu, loquit vtraq; parte p̄sente.

d Nō sit.] qđ fit p contestationē, ut in corpore. §. si vero mitium, & ff. de iurisdi. om. iudi. l. & quia, in fine.

tres menses. Azo. quod tamen spacium si videatur extē di, ultra triēniū nō protēdit. 13 ut s. de iud. l. pperandū.

T Res.] CASVS. Lite contest. inter actorem & reum, reus cœpit abesse, ter citatus est: non venit. habendus est pro contumace, & perinde est ac si esset missum perē ptorium. Viuia.

i Edicti.] dici. sed verum fit post tres, 13 ut l. ad peremptorium. ff. de iud.

k Statutum est.] ut ff de re iudi. l. contumacia. §. contumax, & de pub. iudi. l. inter accusatorē. Dabitur ergo definitiua etiam sine peremptorio cum istæ tres denunciationes tantundem valeant, & hoc quando est dubium si sit contumax vel non. Quid autem si aperte dicat, non veniam? Respon. non oportet 14 plus citari, quia in incertis non cuā certis locus est coniecturis, ut ff. de verb. oblig. l. Continuus. §. cū ita, & in authen. de testi. & ex q̄ patet. §. fin colla. 4. & ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. fi. Sed argum. contra s. de iudi. l. iudices, & in authenti. iubemus. Sol. ibi non dixit se nolle venire.

D

C Vm.] CASVS. Lite contest. reus cœpit abesse reip. causa, & ita ex necessitate: contra eum pronunciatū est. an teneat sententia, quæritur? Dicitur q non.

l Arbitrio.] ut ff. quib. ex caus. ma. l. & qui data.

m Absentem.] iusta & probabili causa.

n Ratio non permittit.] restitutione impertita, ut dl. summus s. de procura. l. quia absente.

C Vm præsentibus.] CAS. Lite contestata reus incepit abesse: iudex tulit sententiā. si ista. x. dies post quā sciuit

13 Hoc de vrbanitate non de necessitate. Sal.

14 Et bene, Bart. Cy. & Ba.

sciuit contra se pronunciatum, non appellauit: an iudicatis parere teneatur? Et respondetur φ sic. A de acqui. poss. l. quod meo. §. si venditorem.
ADDITIO. Vide text. iuncta glo. in fin. de re iud. lib. vj.

a Proponas.] tu reus.

b Absentem.] per contumaciam veram: nam si non per contumaciam veram, restitueretur ad appellandũ, vt ĩ. e. l. ab eo, & ĩ. quorum appella. nõ reci. l. 1 ſm quoſdã. Tu dic ſm Azonem & H. φ fuerat absẽs ex causa probabili, & non necessaria, & indefensus, & sic potuit appellare. cũ tamen non appellauit tẽpore opportuno, non adiuuatur, ut ĩ. eod. l. ab eo, & ĩ. de libe. cau. l. si is quem. Accur.

g Mora.] id est appellatione, in qua exercenda sit mora anni vel biennij, ut ĩ. de temp. appel. authen. ei qui.

¹ Et bene. Cy. & A.

proponas,ᵃ si postea quã cõtra te (licet absentẽᵇ) pronunciatum est, intra præfinitum diem non appellasti: latam sententiam rescindi postulanti, multę sacræ constitutiones refragantur.

TITVLVS XLIIII.

DE SENTENTIIS EX PEriculo ᶜ recitandis.

Sententia scripta, non uerbo promulgata, ipso iure non tenet: & omissa prouocationis mora ex integro iudicatur. h. d. secundum Bal. Vel sic: sententia debet scribi, & in scriptis recitari, & per iudicem proferri, nisi sit de maioribus, qui poterit proferre per alium. si aliter fiat, sententia est ipso iure nulla. h. d. totum tit. secundũ Bar. Vel sic: Tam arbiter compromissarius, quàm iudex ordinarius vel delegatus verbo debet proferre sententiam: alias non valet. h. d. secundum omnes lecturas: proprius tamen in iudice delegato loquitur. Sal. Vel sic: Nõ sufficit sententiam latam esse in scriptis, si non fuit recitata. h. d. secundum Pau. de Cast.

I. Impp. Valerian. & Gallien. AA. Quinto.

ARbitriᵈ nulla sententia est, quã scriptã ediditᵉ litigatoribᵒ, si non ipse recitauit.ᶠ Si igitur nihil fallis: omissa prouocationis mora,ᵍ ex integro iudicari impetrabis à rectore prouinciç.ʰ

Sententia primo scripta, & postea rescripta, nõ potest corrigi uel mutari: & quidam propter eminentiam dignitatis possunt per alios definitiuas sententias recitare. Bald. Vel sic: Sententia prius debet deliberari, & deliberata in scripturã redigi, & redacta debet reuideri et corrigi. et correcta debet in scriptis recitari. & per iudicem proferri. fallit in quibusdã, qui propter dignitatis eminentiam possunt per alios suam recitare sententiam: & postquam est lata, non põt corrigi vel emendari, secundum Bal.

II. Imppp. Valens, Valen. & Grat. AAA. ad Probum præfectum præto.

B

HAc lege perpetuo credimus ordinandũ, vt iudices quos cognoscendiⁱ & pnunciãdiᵏ necessitas tenet, non subitas,ˡ sed deliberationeᵐ habita post negotium sen C tentias ponderatas sibi antè forment, & emẽdatasⁿ statim in libellum secuta fidelitateᵒ conferant, scriptasque ex libelloᵖ partibus legant.

¶ Sed nec sit eis post hac copia corrigendi,ᑫ vel

DE SENTENTIIS ex periculo &c.

Qualiter ad sententiam ventatur, dixit: nunc qualiter ipsa ex periculo recitetur, dicit. Vel sic: dictum est s supra de sententijs qualiter debeant ferri. Sed quia sententiæ fiunt & medicina cum periculo dantur, & recipiuntur: ideo ponit de senten. ex peri. reci. Arg.

ADDITIO.

c Periculo.] Pace Rebuffi dictum sit, nihil est audacius aut magis temerarium, quam vulgatam lectionẽ mutare, præsertim si ea rectior sit. In omnibus autem libris scriptis quos legere potui, inueni scriptum, periculo: Existima tamẽ legendum breuiculo, vt sit breuiculum paruum breue: quo verbo recentiores auctores ut Sex. Ruffus & alij usi sunt: Nos Gallicè dicimus delton, aut breuet. Isidorus quoque libro 1. etymolo. meminit breuiculi. In breuiculis, inquit, militum nomina scribebantur. Contius.

† Libello legit Per. Rebuff. I repeti. l. quod iussit. 2. nu. num. 108. ff. de re iudi. per. l. 2. ĩ. e. quamuis D. Budæ. in anno. ad. l. fi. ff. de senato. leg. ex scripto & Alc. li. 1. dispunctio. c. 21. ex breuiculo.

2 Hæc cõtinuatio placet Cy. & Salic.

ARbitri.] CASV Si iudex sententiam scripserit, nec recitauerit, sed ad recitandum litigatoribus dederit clausam vel apertã, & fugerit: an teneat sententia huius, quæritur? Dicitur φ non: sed citra appellationis beneficium ex integro iudicabit præses.

d Arbitri.] vel pro ordinario iudice pone, 1 vt ĩ. de postul. l. quisquis, vel pro iudice delegato, ut ff. qui satisda. co. l. arbitro. vel compromissario: nam & ipse arbitrari debet iudicium, ut ĩ. de iudi. l. rem non nouam. Sed ſm hunc tertium frustra dicit de appellatione: cum & si ipse recitaret, non appellaretur, vt ĩ. de arbi. l. 1.

e Edidit.] clausam vel apertam, vel proijciendo eis & fugiendo.

f Recitauit.] 6 & sedendo, ut ĩ. de postu. l. quisquis, in fi. & in auth. vt ab illustri. & qui super eos sunt. §. 1. col. 5. & ff. quis ordo in bonorũ possessione ser. l. 2. §. dies, & arg. ĩ. de dil. l. à procedente. Sed quidam dicunt φ sedere debet in cognoscendo, non iudicando, cum prius plene cognouit: quod non placet. Sed quid si in curru vel equo sedeat, cum forte aliquam timeat partium, & velit fugere statim? Respon. valet, ut fuit apud Genuam. arg. ff.

3 Omnes lecturę possunt esse veræ: sed secunda cũ melius cõgruit textui, ſm A.

4 De materia huius glo. vi de Ange. in §. curare, instit. de actio. gl. & doc. in c. fi. de re. iudi.

quia sententia ipso iure non ualet.

h A rectore prouinciæ.] ut & ipse iudicet, vel alij iudici cõmittat: nõ ei cui primo delegauerat, ut ĩ. tit. 1. l. si vt proponis. 1.

HAc lege.] CASVS. Iudex in causa de qua cognouit, non præcipitanter sed cum deliberatione debet pronunciare, & sententiam in scriptis redigere, & per se partibus recitare: excepto præfecto prætorio, & alijs illustribus, qui per officialem suum recitare possunt. An autẽ sententiam quam tulit, possit iudex corrigere vel mutare? Dicitur quòd non.

i Cognoscendi.] ut ĩ. de aduo. diuer. iudicum. l. sancimus. 2.

k Pronunciandi.] ut ff. de iud. l. de qua re.

l Non subitas.] Jargum. contra, ff. de dam. infec. l. 1. Sol. ibi speciale. ADDITIO. Tu dic quod nec ibi sententia datur subito: sed acceleratur cognitio causæ.

m Deliberatione.] etiam cum sapientibus, ut ĩ. de leg. & cõstit. l. humanum, & de repu. l. dubium non est.

n Emendatas.] quo ad sententiam, & quoad Grãmaticam.

o Fidelitate.] id est fideliter.

p Ex libello.] propter duo dicit ex libello,⁵ & quia is libello scribit eas in libello siue libro communi, & exinde recitantur. Itẽ quia in principio sententiæ semper scribitur libellus, & allegationes etiam repetuntur, vt fecit D Salomon, cum dixit. Hæc dicit φ filius suus uiuit: tuus autem mortuus est &c.

q Corrigendi.] quia semel functus est officio suo, ut ff. de re iudi. l. iudex, & l. cum quærebatur, & ff. de arbi. l. quia arbiter, & l. dicere, & ĩ. senten. rescin. non pos. l. 1. & infra de pœnis. l. pœnam. Sed nec interpretari potest, nisi sit præses prouinciæ, vel procurator Cæsaris, ut ff. de ap. l. ab executore, in princi. prædicta autem fallunt in Grammatica, quæ etiam postea potest emendari, ut ff. de re iud. l. actorum. Item in mulcta, quæ remittitur propter inopiam ab eodem iudice, ut ĩ. de modo mulctarum. l. fi. in fi. & ff. de offic. præf. l. illicitas. §. fi. Item fallit tertio in his quæ pertinent ad consequentiã statutorum, quæ possunt suppleri: non dico minui. eadem scilicet die, ut ff. de re iudi. l. Paulus. item quarto si erat absens damnatus, sed uenit iudice sedente pro tribunali, ut ff. de in integ. resti. l. diuus. Item fallit ſm quosdam in principe, & in præfecto prætorio, & senatu, ut ĩ.

Sententia põt ferri sup equũ, vel in curru.

5 Istud ẽ consiliũ, & nõ necessitas, secundum Angel. 3. Reg. 3.

3 Isti glo. sequit B. & Sali.

proxi. respõ. Sed certe illa exceptio est in alio, s. in hoc q possunt per alios ipsi suas sententias recitare: licet secus sit in alijs, ut s. proxi. & j. l. proxi. 1. respon.

a Exceptis.] hæc exceptio non fit a proxime dicto, sed superiori.

b Illustribus.] dignitate, non administratione.

c Recitare] alij ergo non licet, ut j. l. proxi. in princ.

STatutis.] CASVS In scriptis debet iudex ferre sñiam, & hoc in prima. alioquin nec valet, nec necesse erit appellare, & hoc in secunda. Viuia.

d Proferant.] per se,₂ non per alium, nisi esset interlocutoria, vt hic, & s. l. proxim. in princip. & ff. de arbi. l. diem, in princip. & l. non distinguemus. §. q si hoc modo. Et ex hoc dicunt quidam, quòd laici₃ non possunt esse potestates: quod falsum dico,₄ tum quia possunt delegare causas ciuiles: tum quia criminales possunt definire dicendo, condemno, vel absoluo, & pro hoc in authẽtica de iudicibus, & vt nullate. §. 1 collatione. 6. & s. de iudicijs. l. penultima. tum qa forte₅ est de maioribus, propter quod recitabit per alium, vt supra l. proxi. sic hodie seruatur.

1 Cassiodorus in for. q̃ dabat. PP. scribit prefectum p̃torio potuisse verbo sententiam dicere. Cõtius

2 Non requirentes cãç cognitionẽ: qa si regreret nõ posset ferri per alios. Bar.

3 Id est illiterati, ex mente B. Ang. & aliorum.

4 Et bene B. An. & Sali.

5 Immo sine forte. B. & An.

e Mereatur.] & per hoc etiam effectu carebit, ut arg. s. de ferijs, l. à nullo. q autem dicit in scriptis dandam, fallit in tribus casibus, & ideo sequitur authen. nisi breues &c.

f Requiratur.] vt j. quando prouo. nõ est necesse, per totũ tit. Accur.

g NIsi breues.] alias est in textu, breuiores Quæ sunt breues? Respon. ſm Azo. vsque ad l. aureos olim, ut s. de desen ciuita. l. 1. hodie ad trecentos aureos, ut in authen. de desen. ciui. §. & iudicare, colla. 3. Vel ſm H₆ est in arbitrio iudicis. Vel vsq; ad x. libras auri, ut in aũthé de appella colla. 4 §. illud. Vel vsq; ad duos aureos, ut ff. de dolo, l oleum. §. fi. cũ. l. seq. Vel vsque ad quinque, ut ff. de bo. dam. l. 6. Vel vsq; ad decem, vt ff. si cui plus q̃ per. l. Fal. l. 3. § quamuis.

6 Idẽ B. B. Cy. P. An. & Sa.

h Vilium.] s. personarum uel rerum, vel causarum vt hic, & j. de priuile. scho. lib. xij. l. quoties, §. sed si talis, & extra de testa. c. coram, & hæc est pars in auth. de man.

mutandi: exceptis a tam uiris eminentissimis præfectis prætorio, q̃ alijs illustrem administrationem gerentibus, cæterisque illustribus b iudicibus, quibus licentia conceditur etiam per officium suum, 1 & eos qui ministerium suum eis accõmodant, sententias definitiuas recitare. c Dat. XII. Kal. Feb. Grat. A. II. & Probo Conss.

B

Non sufficit sententiam scribi, nisi legatur; & verbis proferatur: nec sufficit verbis proferri, nisi ante scribatur. Bal. Vel sic: Sententia definitiua debet in scriptis ferri: alias non valet nisi in casibus positis in auth. nisi breues. Sali.

IIII. Idem AAA. ad Probum præfectum prætorio.

STatutis generalibus iussimus, vt vniuersi iudices quibus reddendi iuris in prouincijs permisimus facultatem, cognitis causis, vltimas definitiones de scripti recitatione proferant.d

C

¶ Huic adijcimus sanctioni, ut sententia quæ dicta fuerit, cum scripta non esset, nec nomẽ quidem sententiæ habere mereatur, e nec ad rescissionem perperam decretorum, appellationis solennitas requiratur. f Dat. iij. Non. Decemb. Tribus, Gratio. A. iiij. & Equitio Conss.

IN AVTHEN. de man. prin. §. sit tibi, colla. iij. consti. iiij. & col. vj. cõsti. xj. vt clerici apud. § j.

In breuibus causis non requiritur scriptura. h. d. & dicuntur causæ breues solum illa quæ consueuerunt uentilari solum inter homines parua cõditionis. Bal. Vel sic: In causis breuibus scriptura nõ requiritur. h. d Sa.

NIsi breues g sine lites, & maximè vilium h personarũ, vel causarum (tunc enim sine scriptis & sine aliqua expensa cognoscere præsidem oportet) & nisi i episcopus cognoscat inter suos subditos.

A prin. §. si tibi, col. 3.

i Et nisi episcopus.] Hęc pars est in authen. vt clerici apud prop. epis. coll. 7. Est tertius casus, cum præses cõuenitur finito officio suo, vt reddat rationem administrationis, in auth. vt iudi. sine quoquo suffra. §. necessitatem, colla. 2.

TITVLVS XLV.

DE SENTENTIIS ET interlocutionibus omnium iudicum.

Sententia omisso procuratore lata contra dominum qui in iudicio non fuit, ipso iure non valet. Bal. Vel sic: sententiam quæ non condemnatur procurator, sed dominus qui iudicio nõ interfuit, est ipso iure nulla. Bar. Vel sic: Sententia dominum qui nunquam fuit in iudicio, cõdemnans, & procuratorem, qui litem fuit agitans omittens, est ipso iure nulla. Salic. Vel sic: Sententia lata contra dominum absentem, qui nũquam fuit in iudicio, omisso procuratore, qui totam causam agitauit, est ipso iure nulla: ideo iterato est pronunciandum. h. d. secundum Pau. de Cast.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Quintiliano.

NOn videtur 1 nobis rationem habere sententia decessoris tui: qui cum cognouisset inter petitorem & procuratorem, non pcuratorem, k sed ipsam dominã litis condemnauit, cuius psona in iudicio nõ fuit. l

D

DE SENTENTIIS, & interlocutionib. &c.

Dixit qualiter nulla sit sententia ratione vitij in ipsa sententia commissi. Nunc qualiter propter alia vitia, 8 quæ patent infra eo. per totũ. Vel sic: Qualiter sententia sit nulla ratione vitij in ipsa recitatiõne commissi, dictum est. Nunc generaliter uidendum, qualiter & quot modis sententia possit dici nulla. Azo.

7 Scilicet definitiuis, ſm Odof.

8 Vt quia nõ est seruatus solitus ordo iudiciorũ: ſm Odof.

NOn videtur.] CAS. Mulier in cã q̃ Titius habebat aduersus eam, ordinauit procuratorem, iudex tulit sententiã non in personã procuratoris, sed mulieris, cum ipsa nõ fuit in iudicio: an teneat sententia, quęritur? Dicitur quod non.

k Procuratorem.] rei conuenti.

l Non fuit] vnquã ſm omnes. si autẽ fuisset à principio, & lis fuisset contestata, esset ipsa condẽnanda, & non procurator qui adest, tẽpore latæ. s. sententiæ ſm Azo. vt hic, & pro eo. ff. de his q notan. infam. l. furti. §. 2. & ita inspiciebat tantũ cum quo esset lis contestatio. Sed Bu. & Io. 9 dicunt q siue ab initio procurator litẽ exercuit, siue lite cõtestata faciat ad eũ transitum: ipse procurator est condemnandus, & pro eis. ff. de neg gest. libero. §. fi. & de procur. l. licet. §. si plures. 10 & s. de procura. l. nihil. Hoc tamen fallit in casu, ut j. de iniurijs, l. fi. nec obstat isti dicta. l. furti, quia ibi subauditur, maxime. Item nec ista, quia vel sic fuerat de facto hic, q domina nunquam in iudicio fuit & sic subauditur, maxime. Vel hic dic subaudiri aliquando, vt hoc ipso q aliquando, id est in quacunque parte iudicij defuerit domina, ordinatus ab ea debuerit condemnari, & sic est p B. & Ioan. Vel dic tertio in iudicio, i. sentẽtia. sed ſm consuetudinem vterque 11 condemnatur, vt omnium seruetur opinio. defensor vero sine mandato solus condemna-

† Cõcor. c. querelã, extra de elect. & c. pe. in glo. extra de procur.

9 Ista cõmuniter approbat ſm B. & dicit An. q est ipsa veritas.

10 Nihil facit ſm Salic.

11 Hæc gl. sequuntur Barto. & Ang.

demnatur,ut dicta.l.liberto.

ADDITIO. In tutore aût breuiter cõcludit Bar. hic, q si verba sententiæ referuntur in pupillum,licet iudicium agitetur per ipsum tutorem, q valet:pro quo allegat.l. eum.§.si actori.ff.de cõsti.pec.melior est tex. fm Bal. hic,in l. si ideo,§.j. ff.de custo.

a Potes.] tu successor,ut j. de accusat. l.si accusatoribus,& j.tit.1.l. si ipses. Ac.

SI arbiter.] CASVS. Iudex delegatus, qui liber credebatur, de eã quadam cognouit,& pronũciauit: postea apparuit quòd erat seruus:an retractanda sit sententia, quæritur? Dicitur q non.

b Si arbiter.] i. iudex delegatus.

c In libertate.] i. possessione libertatis, siue tanquam liber.

d Depulsus.] id est inuentus seruus, & à domino vendicatus,ut ff. de offic. prato.l. Barbarius,& s. de test. l. 1. Vel dic, de nouo factus est seruus ex ingratitudine: vel vẽditus ad precium participandum,ut ff. qui & à quibus, l. competit.

e PRæses. Absolutionẽ.] vel equipollens, 1 vt ff. de arbi.l.quid tamẽ, §.1.& ff. de re iudi. l insumma, in princi.sed in causa appellationis sufficit dicere bene appellatum vel male, vt videatur prima sententia confirmari vel infirmari,vt j. de app.l. eos.in fine primi responsi. sed certe ibi videtur condemnare vel absoluere illũ quem prior iudex damnauerat, vel absoluerat.

1 Istã gl. vsque ad finem sequuntur B.B.Ang. & Sali.

f Non haberi.] ut ff. de re iudi. l. 1. & ff.familiæ ercisciundæ.l.in hoc iudicio. Accur.

Potes [a] igitur vt re integra, de causa cognoscere.

Existens in possessione libertatis potest esse iudex delegatus:nec vitiatur iudicium, licet postea status seruilis detegatur.h.d.secũdum Bal. Vel sic: Communis error excusat.Vel sic:Casus superueniens in personam iudicis,sententiam non extinguit. Bart. Hac lex habet duas lecturas: & prima est magis dubitabilis,& notabilior quàm secunda, secundum quam summatim hoc dicit: Detectio seruitutis in iudice delegato,nõvitiat latã sententiam ab eo tempore quo communiter liber reputabatur. Salic.

II. Imp. Anton. A. Sextilio.

SI arbiter [b] datus à magistratibus, cum sentẽtiam dixit, in libertate [c] morabatur: quamuis postea in seruitutem depulsus [d] sit, sententia tamen ab eo dicta habet rei iudicatæ auctoritatem.

Sentẽtia quæ non continet cõdemnationem rei vel absolutionem,nõ habetur pro definitiua.Bal. Vel sic:Sententia non continens cõdemnationẽ vel absolutionẽ rei, vel æquipollens, est ipso iure nulla.Bar.& Sali.

III. Imp. Alexand. A. Vectio.

PRæses prouinciæ non ignorat definitiuã sententiam quæ cõdemnationem vel absolutionem [e] non continet, pro iusta non haberi. [f] PP.K.Octo.

Vbi omittitur ordo substãtialis & necessarius,vel præposteratur, nõ valet sententia ipso iure. Bal.Vel sic:Sẽtentia lata contra ordinem iudiciorum,est nulla. Bar. & Pau.de Cast. Vel sic:Peruersio ordinis iudiciarij ipso iure vitiat sententiam.

IIII. Idem A. Seuero.

PRolatã à præside sententiã contra solitũ [g]

PRolatam.] CASVS. In causa de qua cognoscere debebat iudex,primo pronunciauit,& postea lite contestata fecit partes iurare de cã.an valeat sententia,q̃ritur? Dicit q non,quasi contra formã iudiciorũ prolata.

g Solitum iudiciorum ordinem.]ut si non dedit in scriptis,uel si stando,vel si in turpi loco, vel si nõ cognouit de causa,fm Ioan.Vel dic q non condemnauit procuratorem quando debuit,sed dominum,ut s. e.l.1.secundum Azo.quæ exempla non placent: quia tunc non ordo est peruersus,sed solennitas est omissa. 2 Dic ergo q ordo iudiciorum est,ut offeratur libellus,lis contestetur, iuretur de calumnia,depositiones testium conscribantur & publicentur,sentẽtia scribatur,& à iudice proferatur:

2 Et bene. B.B. & A. Iudiciorũ ordo quis est.

A qui ordo si peruertitur,non ualet sententia, ut si primo pronunciet,deinde sententiam scribat: vel primo iuretur de calumnia:deinde fiat litis contestatio,& sic non obstat.j. de appel.l.1.cum ibi sit peruersus ordo causæ vnius ad aliam. hic aût eiusdẽ causæ ordo peruertitur, uel etiã omittitur. Accur.

iudiciorum ordinem,auctoritatẽ rei iudicatæ non obtinere, certum est. PP. XV.Kalen. Ian.Alex.A.& Dione Conss.

Valet sententia lata sub modo,nisi per appellationẽ rescindatur. Bar. & Bal.Vel sic:Hac lex habet duas lecturas: vnam quòd loquatur in duabus instantijs:aliam quod in vna. Secundum primam lecturam summatur sic: Fideiussores per fiscum exacti possunt petere coram eorũ iudice vt fiscus cõpellatur pignora principalis debitoris eis pro sua indẽnitate tradere.h d.& hac lectura est vera.Sal. Vel sic: Si sententia lata est sub modo,valet, & seruandus est modus,si non est appellatum. h.d. secundum Pau.de Cast.

B

V. Imp. Philippus A & Philipp. Cæs.Montano.

CVm eorũ [h] qui principaliter fisco tenebantur, bona [i] ea lege fideiussoribus procurator [k] tradi iusserit, vt ipsi indemnitatem fisco præstarent, [l] nec à sentẽtia eius intercesserit prouocatio: [m] consequens est datæ formæ [o] obtemperari.

C

Sententia lata in loco secreto,non in publico,non valet.Pe.& Cy secundum Bal.Vel sic: Sententia quæ non est lata in loco maiorum, nec præsentibus officialibus, est ipso iure nulla. Bar.Vel sic: Locus incognitus reddit sententiam nullam.h d. Iac.But.Vel sic:Sententia lata ab ordinario alibi q in loco maiorum,non valet.Sal.

VI. Impp. Carus Carinus & Numerianus AAA. Zodo.

CVm sententiam præsidis irritam esse dicis, q non publicè, [o] sed in secreto [p] loco, officio [q] eius non præsente, senten

D

CVm eorũ.] CASVS. Fiscus habebat quosdã principaliter sibi obligatos,& quosdam fideiussorio vel mandatorio nomine:fiscus conuenit fideiussores, qui petierunt sibi cedi actionem aduersus principalem, & pignora sibi tradi, si fiscus desiderat sibi satisfieri ab eis. procurator Cæsa. qui cognouit inter fiscum & priuatũ, pronunciauit act.cedendam,& pignora tradenda. an valeat sententia,quæritur? Dicitur q sic, si à sententia non fuit appellatum.

h Cum eorum.] scilicet debitorum.

i Bona.]tacite obligata, ut j. in qbus cau.pig.ta.contra.l. 1.& 2.

k Procurator.] scilicet Cęsaris, qui cognoscit inter fiscum & priuatum, ut s. si aduersus fiscum.l.2.

l Pręstarent.]quod facere potuit,ut j.ti. 1.l. 2. & debuit, ut ff.de iure fisci. l. in fraudem,§. qui pro alio,& j. de fideius. l.2.erat autem dubitatio, quia videbatur sentẽtia lata sub conditione à procuratore Cæsaris,scilicet si indemnitas fisco pręstetur:sed nõ fuit cõditio, immo modus,vel causa finalis.sed si esset conditio,lata teneret,ut ff.quando appel. sit. l.1.§.biduum,& secundum hoc duo dicit, vel iudicauit. 3 scilicet fideiussores soluere, & bona rei eis dari à procuratore fisci, eis præstantibus indemnitatem fisco.

3 Omnes lecturæ sunt verę, & cõgruunt literæ fm B. B. & Ang.

m Prouocatio.]per fideiussores.

n Formę.]scilicet sententiæ.

CVm sententiam.] CASVS. An sententia lata in coquina, uel in lupanari, valeat,queritur? Dicitur quòd non.

o Publicè.]id est, in loco publico.

p In secreto.] id est, vbi non consueuerunt sententias dari saluo honore maiorum: 4 vt ff.de iusti. & iur. l. pen. vel turpi, siue non idoneo, ut ff. de arbi. l. cum dies.§ penul.

4 Et bene. B. B. Cy. P. Ange. & Salic.

q Officio.]id est, officialibus non præsentibus.sed hic subaudi,

subaudi, maxime. nam si in publico idoneoque loco dixit, valere dico: licet non fuerit præsens officium: licet quidam exigant vtrumque, & ad hoc quod de officio dicit, est. xv. q. vij. episcopus nullius. vnde iudices appellationum huius terræ possunt dare ad domū suam in aliquo loco publico, vel honesto. Accursius.

tiam suam dixit: nullum tibi ex his quæ ab eo decreta sunt, prçiudicium generandum esse constat. PP. V. Kalē. Decemb. Caro & Carino Conss.

Præses concordiam suadendo non videtur velle actionem tollere, nec potest. Bal. Vel sic: Verba iudicis prolata causa cognitione non præcedente, non habent vim sententiæ. Bart. Vel sic: Iudex suadendo concordiam non fert sententiam, nec actionem tollit. Salic. Vel sic. Verba iudicis suadentis vel pronunciantis partes debere inuicem concordare, non habet uim sententiæ definitiuæ: quia non definiunt causam, sed dimittunt eam in secreto. Pau. de Cast.

VII. Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Isidoræ.

EX stipulatione parta actione, [a] pacisci ꝓximis personis suadendo præses prouinciæ, verborum obligationem, quam certo iure [b] tolli tantùm licet, extinguere non potest: nec vox omnis iudicis, iudicati cōtinet auctoritatem: cū potestatē sententiæ certis finibus [c] cōcludi, sæpe constitutū sit. Quapropter si nihil causa cognita secūdum iuris rationem pronunciatum est: vox pacisci suadentis prçsidis actionem perimere (si quam habuisti) minime potuit. [d]

Regressus mihi competens contra auctorem meum re euicta, non reddit sententiam nullam. hoc primo. sed agitur actione ex empto si fuit empta: sed si in solutum data sit, agitur veteri actione. Bal. Vel sic: Sententia per quam res euincitur, non rescinditur nisi appellationē: sed ei qui perdit, contra suum auctorem succurritur. Bar. Vel sic. Regressus quem habet sententiatus de euictione, agit diuersimode, quia vtili ex empto si pro pecunia res fuit tradita, vel primitiua si per species fuit in solutū data. Salic. Vel sic: Sententia per quam res euincitur, non rescinditur nisi per appellationem, licet auctor non fuit ad eam citatus: tamen contra eum succurritur ad interesse, si sibi fuit lis denunciata. h. d. secundum P. de Cast.

EX stipulatione] CASVS. Frater tuus. x. tibi promisit per stipula. cū non solueret, vocasti eum ad ius, & volebas eum conuenire. Iudex suasit tibi vt fratrem tuum nō conuenires, sed cum eo trāsigeres: vel iniurias tibi intulit nisi transigeres. An talia verba iudicis tibi præiudicēt quo minus act. tibi competentem possis intentare, quæritur? Dicitur ꝙ non sunt curanda talia verba iudicis, nec omnis vox iudicis est sententia, sed talis quæ in se contineat condemnationem, vel absolutionem. Viui.

[a] Actione.] scilicet consanguineo contra consanguineū. Accursius.

[b] Certo iure] s. acceptilatione, vel solutione, vel similibus modis, ut insti. qui. mo. tol. ob. in prin. Accursius.

[c] Finibus] condēnatione, vel absolutione: vt s. eod. l. 3. & j. eod. l. post sententiam. — Idē Sal. & Io. Fa.

[d] Potuit.] ut obstet exceptio rei iudicatæ quasi ex iudicis sententia, ut j. comminationes, epistolas. l. interlocutio præsidis.

Libera.] CASVS. Ancillam mihi vendidisti, & tradidisti: vel quia eras debitor meus in x. ex causa mutui, eā in solutionem mihi dedisti: prouocauit in libertatem, & ꝓnunciata est libera. qualiter mihi succurratur, quæritur? Respondeo ꝙ sententia per appellationem non suspensa non rescindetur: sed in primo casu si tibi denunciaui cum in libertatem proclamauit, agam ex empto ad interesse: in secundo casu agam ad debitum act. pristina. Vi.

[e] Libera.] scilicet pronunciata, quod est, j. & sunt ablatiui absoluti.

[f] Denunciatione.] quæ est necessaria vt de eius euictione agi possit, ut ff. de euic. l. emptor.

[g] Empti.] id est ex empto, nomine euictionis: quia satis euincitur quæ in libertatem eripitur, ut infra de euic. l. si status.

[h] Reddendum.] quod erat in specie.

[i] Non prohiberis.] scilicet actione antiqua quæ adhuc superest: quia nihil videtur solutū esse: sed certe immo videtur emptio in solutum datio, & sic vtili ex empto nomine euictionis agi, ut ff. de pig. ac. l. elegāter, circa principium, & j. de euic. l. si prædium. quæ sunt contra. Sol. hic [2] eo pacto recipit, ut ita demum recederet à priore obligatione, si res in solutū data libere fieret eius: ibi non, [3] argu. ff. de sol. l. si quis aliam. Vel verius [4] distingue an species pro specie in solutū detur, ut hic. an etiā res pro pecunia, ut in contrarijs.

VIII. Iidem AA. & CC. Licinio.

LIbera [e] quidem Theodora, quam ex emptionis causa, vel in solutum creditori traditam ꝓponis, pronunciata: citra prouocationis auxiliū sentencia rescindi nō potest. Verum si mota quæstione, præmissa denunciatione [f] † ei qui auctor huiusmodi mulieris fuit, iudicatum processit: quanti tua interest, empti, [g] si emisti: vel ob debitum reddēdum, [h] si in solutum data est, repetere non prohiberis. [i]

Sententia definitiua non potest retractari: secus interlocutoria. Bar. Vel sic: Definitiua sententia contraria super eodem, ab eodem vel à successore lata, ipso iure non tenet. hoc primo. Quod semel decisum est in possessorio, non præiudicat proprietati: hoc secundo. Interlocutoria potest per cōtrariam interlocutoriam reuocari, corrigi, & mutari. Bal. Vel sic: Sententia definitiua super negotio semel deciso, non valet nec lata in possessorio, præiudicat in petitorio: & interlocutoria non definit: ideo in contrario imperio reauditur. Salı.

IX. Iidem AA. & CC. Domino. *

POst sententiam [k] quæ

POst.] CASVS. In causa quam habebam cū Titio, iudex mihi condemnauit Titium in c. uult postea mutare sententiā: quæritur an possit vel ipse, vel successor? Resp. ꝙ non. Sed videtur ꝙ possit, quia cum pro me pronunciat in causa possessionis, postea in causa proprietatis pro aduersario, auocabit à me possessionem, & sic per posteriorem sententiā videtur mutare primā: sed non est verum: qa diuersæ sunt causæ proprietatis & possessionis: neque quicquā commune habet proprietas cū possessione. Item non obstat ꝙ iudex potest mutare sententiam iterlocutoriā, quia per talem sententiam causa non definitur. Vel pone casum aliter, ut in gloss.

[k] Post sentētiam.] tria dicuntur hac. l. Primum, ꝙ si iudex tulit sententiam, & transiuit in rem iudicatā, ita ꝙ appellari nō potest, statuta vel iudicata postea super eadem quæstione ab eodem, vel ab eius successore, non valent, ut j. sententiam rescin. non posse. l. 5. & quando prouo. non est ne. l. 1. Secundo obijcitur, immo videntur valere secundo statuta etiam ab eodem, ut si primo de possessione, & postea de proprietate inter eosdem iudicauit. cui respondet hoc modo: [5] bene dixi de eadem, & quæ iam decisa est: sed in hoc casu non est de eadem, nec decisa est quæstio proprietatis, licet sit decisa causa possessionis, ut infra si à non compe. iudi. l. si de proprietate. Tertio adhuc opponit primo dicto de sentētijs interlo-

[2] Licet ista solutio diuinet, tñ ē vera, & not. ſm Bar.

[3] Hæc solutio est vera simpliciter, licet cōtineat diuinationē ſm Bart. & Cy.

[4] Ista est verissima ſm oēs docto.

† Iste textus reputatur singu. ſm Bart.

* Domitio.

[5] Sequitur eam Sali.

interlocutoriis quæ mutantur, & sic vltimo statuta valent, ut ff. de re iudi. l. quod iussit, & ff. de arbi. l. dicere. Cui respondet, [1] ꝙ illæ non decidunt causam vllam, quia mutari possunt: sed primum dictum dicit de causis decisis per sententiam definitiuam. plerunque aũt ideo dicit, quia quandoq; definiunt, ut in causa momentariæ possessionis secundum quosdam, [2] quæ nõ mutatur per appellationem, ut ĩ. si de momenta. pos. fuerit appel. l. 1.

[1] Idẽ Sal.

[2] Et male quia illa est diuinatiua secundũ B. B. & Ang.

† Iste textus reputatur valde singularis per Bal. hic.

finibus certis [a] concluditur, ab eo qui pronũciauerat, vel eius successore, de quæstione [b] quæ iam decisa est, statuta [c] rei iudicatæ non obtinent auctoritatem. [d] † nã nec de possessione pronunciata, [e] proprietati [f] vllum præiudicium afferunt: nec causam vllam interlocutiones [g] plerumque [h] perimunt.

Qui non potest statuere, non potest relegare Sal.

X. Iidem AA. & CC. Menodoro.

NVlli qui statuẽdi nõ habet [i] facultatẽ, [k] interdicere patria cuiquã permittitur. [l] III. Non. [*]

Iussus de iurando non definit causam. Bal. Vel sic: Sententia quæ non condemnat vel absoluit, vel æquipollens, vim definitiuæ non habet. Sali. Vel sic: Delatio iuramenti non habet vim definitiuæ. Vel sic: Delatio vel iussus iurisiurãdi vim definitiuæ non habet, nisi ... definitiõe, ratio: quia non continet condemnationem vel absolutionem, licet contineat quoddam præambulum. Bal.

XI. Iidem AA. & CC. Luciano. [*]

CVm iudex in definitiua sententia iusiurandum solummodo præstari præcipiat non tamen addat [m] quid ex recusatione vel præstatione sacramenti fieri oportet: huiusmodi sententiam nullam vim obtinere, palã est. [n]

[a] Finibus certis.] absolutione, vel cõdemnatione, ut ĩ. e. l. ex stipulatione. Vel dic, certis: quia iam appellari non potest.

[b] De quæstione.] i. de possessione.

[c] Statuta.] neutraliter, & dicas statuta, scilicet per sententiam secundam. est autem statuta, nominatiui pluralis, & incipe hic constructum.

[d] Auctoritatem.] nam de alia nõ ita. nam &c.

[e] Pronunciata.] primo.

[f] Proprietati.] i. sententiæ secundò latæ de proprietate.

[g] Interlocutiones.] [3] vel de inducijs dãdis: vel de testibus producẽdis: vel propter infamiã repellendis. Item vt ad aliam prouinciã pro testibus recipiendis mittatur.

[3] Ista est notab. gl. ſm Salic. hic, q̃ ponit exempla sententiæ ĩterlocutoriæ.

[*] Titiano.

[h] Plerunque.] hoc dicit propter iudiciũ momẽtaneæ possessionis, vt ĩ. arg. vnde vi l. momẽtariæ, & ĩ. qui leg. per. stan. in iudi ha. l. momẽtariæ, ut modo dixi. Vel aliter, quia illam sententiam dico definitiuam pone exemplũ in interlocutoria, quando q̃ritur, possit esse testis vel non, vel sit in possessione libertatis, vel nõ. ADDITIO. Bart. hic intelligit hunc textum in interlocutoria per quam tota causa deciditur: quia illa non põt reuocari, sicut nec ipsa definitiua. exemplum in sententia iudicis, per quam absoluit aliquem ab obseruatione iudicij, vel pronunciat non esse procedendum, uel se nõ esse iudicem, istam non põt reuocare: q͂a perimit causam principalẽ, sed si perimeret quãdã causã incidentẽ seu emergentem, optime posset reuocari: quia adhuc durat iudicis officiũ in illa causa, ut l. dicere, ff. de arbi. & de præto. sti. l. 1.

NVlli.] CASVS. Si magistratus vel quis alius interdixerit tibi ne amplius stares in patria tua: an valeat talis sententia, quæritur? Dicitur ꝙ non, cum non habeat potestatem statuendi hoc. Viuia.

[i] Non habet.] ordinariam, cum de imperio sit, ut ff. de offi. præsi. l. illicitas. § qui vniuersas. vnde delegari non potest, ut ff. de offic. eius cui man. est iurisd. l. 1.

[k] Facultatem.] sicut pedanei iudices.

[l] Permittitur.] quandoq; .n. huiusmodi pœnæ imponũtur, vt ff. de interdi. & rele. l. relegatorum. §. constitutũ.

CVm iudex.] CASVS. Iudex in causa quã habebat cũ Titio, pronũciauit alterum nostrũ debere iurare: nec sic dixit, absoluo te si iuraueris, vel condemno te si Titi' iurauerit: an valeat sententia, q̃ritur? Dicit ꝙ nõ.

[m] Addat.] s. prius.

[n] Palam est.] hoc ſm leges veteres, in quibus primo debebat ferri sentẽtia, & postea præstari iusiurandum, hic aũt iusserat primo præstari sacramentum, & sic postea iudicaret, & ideo secundũ ius antiquũ non valet, vt ſ. de rebus cre. l. si quis iusiurandũ, in fi. sed hodie valet, & est interlocutoria, vt ſ. de re cre. l. generaliter, in fi. j. resp. & sic hæc corrigitur per l. generaliter. Vel dic ꝙ statim [*] & post ferri põt, ut hic: nõ multo post, ut ibi. Item innuit ꝙ si detulisset iudex sic, defero tibi iuramẽtũ, & si iuraueris, dabo pro te sententiam: vel absoluo te, vel absoluã [5] ꝙ valet, & sic est cõtra, ff. qñ ap. sit. l. 1. §. biduum. sed dic ſm Io. ꝙ nõ debet ferri sub cõditione, ut ibi dicit. s. extranea. s. si nauis ex Asia venerit, vel simili: põt tamẽ ferri sub ea q̃ ex his pendet quę in iudicio sunt.

Sententia potest proferri Græcè & Latinè, dicit gl. Græcè inter Græcos, Latinè inter Latinos. Bal. Vel sic: Ex Græco inter Græcos, & ex Latino inter Latinos potest ferri sententia. h. d. secundum Sali.

XII. Impp. Arcad. & Hono. AA. Iuliano procons. Afri.

IVdices tam [†] Latina [o] quàm Græca lingua sententias proferre possunt.

Non exemplis, sed legibus est iudicandũ. h. d. secundum B. B. & Sali.

XIII. Imp. Iustinianus A. Demostheni P. P.

NEmo iudex [†] vel arbiter existimet neq; consultationes, [p] quas nõ rite iudicatas esse putaueris, sequendum, [q] & multo magis [r] sentẽtias [s] eminentissimorum præfectorum, vel aliorum procerũ (non enim si quid non bene dirimatur, hoc & in aliorum iudicum vitium extendi oportet, cum non exemplis, sed legibus [t] iudicandum sit) neque si cognitionales [u] sint amplissimæ præfecturæ, vel alicuius maximi magistratus [x] prolatæ sententiæ: sed

[†] Contraria uidet. l. decreta. ff. de re iudicata. q̃ semper in decretis Latinam linguam requirit. sed hic agi de iudicib. datis, illic autẽ de prętoribus aut alijs magistratib. crediderim. non .n. dicã ut stulti quidã, hic plus dicit: illic minꝰ. Cõtius.

[o] IVdices. Latina] inter Latinos, Græca inter Græcos vt intelligantur, ut ff. de instito. ac. l. sed & si pupillus. §. proscribere. Accur.

[*] Concor. cũ hac. l. c. 1. extra de consti. in gl. sup verbo, suo sensu.

[4] Idẽ B. & Pau.

NEmo.] CASVS. An iudex secundum ꝙ alius iudicauit in consimili casu, sentẽtiam proferre debeat sequendo talem sententiã, quæritur? Respon. ꝙ nõ, etiã si esset lata à præfecto prætorio, vel ab alio magistratu: sed secundum quod videtur sequẽdo leges & iustitiam, iudicare debet.

[p] Consultationes.] id est responsa ad consultationes data etiam à principe: quæ sunt extra corpus iuris, ut hic, & ĩ. de leg. & consti. l. 2.

[q] Sequendum.] neque aliàs, subaudi.

[r] Multo magis.] s. quàm si à principe darentur. Accur.

[s] Sententias.] id est responsiones ad consulationes datas à præfectis.

[t] Sed legibus.] no. ut in fi. huius l. & ĩ. de accu. l. singuli, & ff. de offi. præ fi. l. sed licet, & ĩ. si contra ius vel vtil. pub. l. fi. in fi. Sed arg. contra. ff. de postul. l. 1. §. casum. ibi, nunquid ergo & magistratus.

[u] Cognitionales.] id est definitiuæ sententiæ, cognitionaliter causa examinata, ut addat prædictis.

[x] Magistratus.] nisi sint principis, ut ĩ. de le. & consti. l. fi. in prin. q̃ est contra, nisi sint tot sentẽtię, vt cõsuetudinem

[5] Falsum est: q͂a verbũ condẽno, debet esse p̃sentis temporis, & non futuri: q͂a futurũ nõ disponit, vt l. Titia cum testamento, ff. de le. 2. B. B. & Sali.

dinem inducant, & tunc magis dicor sequi consuetudinem quam sententiam, ſm lo. vt ff. de le. & sena. consu. l. si de interpretatione, & l. nam imperator. Accur.

Cum Papinianus.] CASVS. Si scholaris Bonon. conueniat ciuem Bononien. corā potestate, & velit scholarē recōuenire: an possit allegare priuilegiū, ne sub magistro reconueniatur, quæritur? Respon. ꝙ non, sed sub eo iudice sub quo conuenit, sub eo debet reconueniri.

omnes iudices nostros veritatē & legū & iustitię sequi vestigia sancimus. D. III. Kal. Nouembris.

Secundum iura codicis fit iudex competens per reconuentionem, qui non erat: & cessat exceptio incompetentia iudicis. Bal. Et finis istius l. est canonizatus. 3. q. 8. cuius in agendo. Vel sic: In causa reconuentionis non habet locum exceptio iudicis incompetentis. Bar. Vel sic: Actor potest nedum de eodem negotio, sed etiam de diuerso reconueniri coram eodem iudice, non obstante quòd aliàs non esset eius competens iudex. Salic. Vel sic: Si reus conuenit actorem, non potest actor opponere exceptionem iudicis incompetentis: quia postquam elegit iudicem pro se contra reum, debet et recipere contra se & pro reo in vim etiam reconuentionis. Pan. de Cast.

XIIII. Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

Cum Papinianus † summi ingenij vir in quæstionibus [a] suis rite disposuerit non solum iudicem de absolutione [b] rei iudicare, sed & ipsū actorē, si econtrario obnoxius fuerit inuentus, condēnare: [c] huiusmodi sententiā non solum roborandam, [d] sed etiam augendā [e] esse sancimus: ut liceat iudici vel cōtra actorē ferre sententiam: & aliquid eum daturum vel facturū pronunciare, [f] nulla ei opponēda exceptione, ꝙ non competens iudex agentis esse cognoscatur. [g] Cuius enim in agendo obseruat arbitrium, eum habere & contra se iudicem in eodem negotio [h] nō dedignetur. † Dat. XV. Kalendas Decēbr. Lamp. & Oreste. VV. CC. Conss.

[a] In quæstionibus] id est in libro quæstionum, quem non habemus.

[b] Absolutione] vel condemnatione.

[c] Condemnare.] licet nō erat iudex actoris, & hoc si recōueniat reus actorē, non aliter, [3] vt ff. de ædil. edic. l. ædiles, j. §. itē sciendū.

[d] Roborandū.] dādo ei auctoritatem.

[e] Augendam.] sed in quo augetur? Respon. quia Papinianus permittebat reconuentionē ex eadē cā tm̄, vt tutelæ, vel negotiorum gestorum. Sed Iustinianus hic etiam ex alia ꝑmittit. Itē & in hoc cum dicit, nulla &c. Itē in eo ꝙ rationē reddit, cuius.n. &c. Argum. insti. de his qui ma non pos. §. j.

[f] Pronunciare.] primitus satisfacto, & respondendo ei qui primus appellauit, vt s. depositi. l. penult. §. 1.

[g] Cognoscatur.] sit enim illud ex quo actor agit corā eo, etiam iure veteri, ut hic, & ff. de iudi. l. 2. §. sed & si agant, & l. qui nō cogitur &, ff. de iurisdi. om. iudi. l. si idem, & ff. de procu. l. sed & hæ. §. non solum, & ff. eum qui ap. in prouin. defen. l. 1. & 2. & argu. s. de rei vend. l. ordinarij, & s. de iudi. l. nulli. Sed videtur hæc lex non habere locum, cum ipso iure fiat compensatio, quando hinc inde debetur, vt insti. de act. §. in bonæ fidei. Sed dic [2] quod non erat hic liquidum. Item quia forte species ab altera parte petebatur, vbi compensatio locum non habet, ut s. de cōpensa. l. fi. & ff. de pig. act. l. si conuenerit. 2. in princip.

[h] In eodem negotio.] maximè. nam idem & si de alio reconueniat reus actorem, ut dixi. Vel dic [3] verius idē negotium dici: quia idem actor, reus & iudex, licet sit alia res, & sic insti. de ac. §. si minus. Alij dicunt [4] quòd hęc lex etiā ꝑ Iustinianū nō permittit recōuentionē nisi in eo. negotio. Sed auth. & cōsequēter, ꝑmittit in alio, & sic nō adijcit dicto Papiniani, ſm eos: nisi in eo quod dicit, nulla &c. & in eo ꝙ reddit rationem, cuius enim &c. Item no. ꝙ hæc lex dabat potestatem reo reconueniēdi actorē sub eo. iudice: sed si corā alio volebat, poterat. auth. vero imponit necessitatē, ut donec ipsa cā ꝑdet, nunquam sub alio possit, & ideo lege authen. & consequenter &c. quæ est de excu. & de his qui conue. & reconue. §. fi. col. 7.

[1] Et bene. Bar.

† Cōcor. enim hac l. ca. cuius in agēdo. 3. q. 8.

[2] Idem B. Salice. & Odof.

[3] Ambæ sunt veræ ſm Sal. & Angel.

[4] Et ma. B. B. & S.

Et cōsequēter.] CASVS. Hæc auth. dicit idem quod lex. C. sed addit. Pone ergo sic: Titius conuenit me apud iudicem: volo eum recōuenire coram alio iudice: an possim eum recusare? Respō. ꝙ possum & debeo alium petere iudicem nobis dari. Si vero in principio causę nihil dixit Titius, tūc debeo expectare ꝙ sententia detē, & causa terminata potero reconuenire Titium corā alio iudice.

IN AVTHEN. de executoribus. §. fi. colla. vij. consti. vij.

Is qui reconuenire vult, non potest nisi coram eodem iudice, & statim, non postea. Si igitur vult coram alio agere: expectet terminū litis primæ, nisi iudex sit recusatus vt suspectus: & tunc fiet reconuentio coram subrogato. Bald. Vel sic: Coram eodem iudice ordinario vel delegato debet necessario fieri reconuentio, & ante litem contestatam, vel statim postea: & iudicis recusatio permittitur, propter quam ordinarius associatur, vel alius delegatur. Salic.

Et consequenter [i] † ego ab aliquo conuētus, si vicissim ipsum pulsare velim: statim quidem hoc nō licet nisi apud eū dē [k] iudicem. qui si displiceat, [l] intra vigiti dies [m] recusari potest, [n] aliusq; mereri, apud quem rursus vtrumque negotium [o] vētilet. Alioqui [p] lite contra me mota prius vētilata &

[i] Et consequēter.] id est conuenienter. additur in hac auth. ego conuentus &c.

[k] Eundem iudicē.] sed quid si præiudiciali velim eum reconuenire, de qua non potest aliàs cognoscere, quia pedaneus sit, vt supra de peda. iudi. l. 2. in fi. Respon. cognoscet & hic, ratione conuentionis. vt supra de iudic. l. quoties. Idem videtur si de criminali velim reconuenire eadem ratione. Itē quid si reconuentus nūc vult iterum reconuenire primum conuentū de alio quam primo, vel quàm rescriptum diceret? Videtur ꝙ non possit, cū aliud sit conuenire, & aliud reconuenire: sicut aliud deferre iuramentum, & aliud referre, cū deferēs primo iuret de calūnia, ut ff. de iureiur. l. iusiurandum, & ad §. qui iusiurandum.

[l] Displiceat.] sed cui? Al. dicit etiam reconuento, vt qui non potest per se, per alium possit, vt ar. ff. quæ res pig. ob. pol. l. Aristo, & supra de temp. in integ. resti. l. petendæ, & ff. de acqui. hære. l. cum hæreditate. Tu dic, [5] conuento, & non reconuento, cum ipse elegerit, ut supra in l. cum Papinianus, & supra de lit. contesta. auth. offeratur, & supra de iudi. l. apertissimi. Sed Al. dicebat hanc. l. cum Papinianus, loqui in eodem negotio.

[m] Intra. xx. dies.] aliàs xxx. hoc per authenti. offeratur.

[n] Recusari potest.] loquitur ergo in delegato. Sed quid de ordinario? Resp. [6] idem, ꝙ habeat locum hęc auth. nam in corpore dicit tale quid factum apud gloriosissimū iudicē, licet non recusetur ordinarius, sed alius ei associetur, ut in auth. vt dif. iudi. §. si vero contigerit, colla. 9. Sed M. inducebat hoc ꝑ se, vt ordinarius recusetur.

[o] Negotium.] sed quomodo hęc cā tractabitur? Resp. in proponendo, & allegando, & iudicando ea. vel alia sententia seruabit ordinem. ut qui primo appellauit, pręcedat in talibus, ut ff. de iudi. l. qui prior. Accur.

[p] Alioqui.] id est si nolim eū reconuenire ab initio, vel parum

† Est arg. in c. significasti, in fi. cū gl. fi. extra de elec.

† Cōcor. gl. in c. 1. extra de mu. peti.

Reconuētus an possit adhuc reconuenire.

[5] Et bene. B. B. & S.

[6] Sequuntur eā B. Angel. & Salic.

1 Idem Bal. & Sa.

patum post. 1 nam quæ incontinenti fiunt, inesse videntur, ut s. de pac. l. petens, & l. lecta. ff. si certum pet. & sic non quandocunque ante sententiam poterit reconueniri, ut hic, & in corpore, in fi. vbi dicit mox. argum. s. de compen. l. fi. Sed quidam dicunt 2 quādocunq; ante sententiā posse fieri reconuētionem, & exponunt hic alioqui, id est si nolim corā eodem, sed coram alio, vel alioq, id est si displicuerit. Sed prima probatur eiū iure canonum, vt extra de mu. pe. ca. ex literis. Tertij distinguūt inter delegatū & ordinarium, vt coram delegato incontinenti, sed coram ordinario quandocunque. Sed quando dicitur fieri incontinenti? Respon. ante apertos testes, ut dicimus in denuntiatione euictionis. ff. de euic. l. si rem quā mihi. §. fi. vel statim post litem contestatam quodam spacio interueniente ad arbitrium iudicis, 3 q arbitretur ante confessiones factas, vel productiones testiū: vt ff. de sol. l. tatum. Accursius.

2 Et bene ſm Bar. declarando tñ ut hic p gl.

3 Idē Bal. & Salic.

terminata, tunc demum & ego admittar.

Coniunctio copulatiua non debet poni inter ea circa quæ non potest vniformiter disponere Bald. Vel sic: Quando duo vocabula veniunt ad determinationem eiusdem verbi, debent intelligi vt vniformiter operētur. Bar. Hac lex in se est valde obscura, & habet varios intellectus & h. d. secundum vnam lecturam: Quādo vna determinatio decernit plura determinabilia, debet ea pariter determinare, etiam si subest ratio in cōtrarium. Secundum aliam lecturam dicit totum contrarium, quòd quando subest ratio in contrarium, nō determinat pariter, sed secundum quod congruit determinabilibus: quia textus est aliquantulum obscursus. h. d. secundum Paulum de Castro.

XV. Idem ... Iuliano præfecto ...

CVm solitū est in sententijs[a] iudicum sic interlocutionē proferri, vt non liceat partibus ante definitiuam sentētiam ad appellationis vel recusationis venire auxilium: quidam putabant nō licere ante litem contestatam nec iudicē recusare, quēadmodū nec ab eo appellare. [b] Cum. n. simul vtrum que vocabulum ponitur

CVm solitum.] CASVS. Potestas Bono delegauit te iudicem ad aliquam causam, & ita dixit, nullus recuset talem iudicem ante sententiam, vel ab eius sententia appellet. an possit talis iudex recusari quæritur? Respon. q̄ sic ante lit. contest. & appellabitur postquam tulerit sententiam.

a In sententijs.] scilicet interlocutorijs, vel delegatiuis, vt quia iudices ordinarij delegant causam cognoscendā appellatione remota, & recusatione ante sententiam.

b Appellare.] ante vel post litem contestatam ante definitiuam sententiam. ut j. quorum app. non reci. l. ante, & de app. l. eos qui. §. super his, & s. de episc. au. l. 2.

c Vetitum est.] immo permissum est recusare, scilicet delegatum, sicut hic erat, ut s. de iudi. l. apertissimi, & de iurisf. om. iudi. l. nemo.

d Sine certa distinctione, &c.] debet enim verbum appellationis post sententiam 4 accommodari, & ante non: quia & sine tali prohibitione non potest appellari ante. recusatio uero bene potest fieri ante, & per delegantē remoueri. Sed & si simul ponantur, tenet positio secundum Io. 5 scilicet vt recusationē prohibuerit ante sententiam quandocunque, & sic ante litem cōtestatā, vt hic: secundum alios in nullo tēpore tenet: & hic ſm Io. subaudi, vetitum est, scilicet aliàs: sed iure canonico etiam appellari potest ante sententiam: ideo vtroque remoto potest causa committi, & remota appellatione tantum etiam recusatio remoueri videtur, 6 ut extra de ap. c. super eo vero. Sed ar. contra infra ne liceat in vna eademque causa ter. pro. l. j. in fi. vbi innuitur quòd non tollitur recusatio, licet remota appellatione sit causa commissa: sed ibi per legem tollitur appellatio. Sed

4 Immo intelligit: vt iudices remoueāt appellationē ante sententiā, ſm B. & Salic.

5 Sequuntur B. B. & Ange.

6 Nihil ē ſm Bar. Bal. & Sa.

A qui iudices sunt isti qui sic committunt, cum nulli permittatur nisi principi, ut ff. à qui. ap. non licet l. 1. in fi. quæ est contra? Respon. hoc verum est post sententiam, vt ibi: sed hic ante, ut dixi.

7 Vera est & menti tenenda ſm B. & B. hic.

DE SENTENTIA QVÆ SINE. &c.

tam appellationis, quàm recusationis, prouocatio autem ante litem cōtestatam nō potest porrigi: putabant q̄ nec recusare quidem iudicem cuiquam cōcedatur ante litem contestatam: quod minime vetitum est. [c]

B ¶ Caueant itaque iudices huiusmodi sermonem simul & sine certa distinctione [d] proferre.

TITVLVS XLVI.

DE SENTENTIA QVÆ sine certa quantitate profertur.

Valet sententia de futuro si dependat à iure quod est de præsenti. h. d. secundum vltimam lecturam hic posi tam in glo. quæ est vera secundum Bar. & eam approbat & confirmat Paulus de Castro. Vel sic: Hac lex habet quinque lecturas in gloss. & quinta communiter approbatur, vt dubitabiliter, & lucra cōuenientior: et secūdum illam hoc dicit: Sententia lata super futuro dependente à præsente, valet. Salicetus.

C 1. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Aelianæ.

CVm iudicē[e] quoad pecunia[f] cōdemnationis soluta fuisset,

Specialiter dicit qualiter sententia non valet rōne incertitudinis.

CVm I. CASVS. Petij à te centū: sue cubuisti: appellasti: iudex appellationis confirmauit primā sententiam, & præcepit vt præstares vsuras donec solueres. c. an valeat sententia cū certa quātitas vsurarū in sententia non sit comprehensa, quæritur? Respō. q̄ tenet. alijs modis ponit vt i gl.

e Cum iudicē.] petebam à te centum, & condemnatus mihi fuisti: conuenit inter nos de præstandis mihi certis vsuris singulis mēsibus, quibus illa centum retineres donec mihi solueres: stipulatusque sum à te. stetisti per decem menses nec soluisti. egi apud alium iudicē contra te sup vsuris: hic cōdēnauit te sup vsuris præteriti temporis præstādis, & hoc secundum iuris formam: nam de futuris non potuit: quia tractus futuri temporis non spectat ad iudicem, vt ff. de vsu. l. 1 §. 1. Vel dic quod debitor damnatus, frustratoriè appellauit: quo casu currunt vsuræ medij temporis, ut ff. de vsuris. l. tutor, in prin. & de re iudi. l. fi. & de ap. l. negotiorum. Et non obstat. j. de vsur. rei iudi. l. 3. quia illud obtinet: quia non currunt vsuræ per quatuor menses postquam sententia transiuit in rem iudicatam. Vel dic tertio, creditorē victum appellasse: quo casu currunt similiter, cum nihil noui sit faciendum, ut ff. nihil no. l. 1. & pendente pri-

D mo iudicio currebant, ut s. de iudi. l. 2. & secundum hos duos casus dic iudicem, scilicet appellationis. Vel quarto secundum aliquos, scilicet Bul. & Hu. & Vu. q̄ petebā a te 10. pro sorte, & 5. pro vsuris actione in factum ex quadam sententia in qua damnatus fueras mihi in tantum. negabas iudicatum. iudex iudicauit iudicatum, & quantum sortis & vsurarum nomine deberetur, sua sententia declarauit. Sed contra, ff. de re iu. l. post rem, vbi dicit nil quæri post sententiam. Sed dic q̄ ibi nemo cōtradicebat sententiæ. dic quoad pecuniā, &c. i. pro quo tēpore debuisset condemnatio solui. Vel quinto dicas iudicē principalis causæ iudicasse de vsuris futuri temporis, donec solueretur sors, & ſm hunc casum est contra. ff. de vsuris. l. 1. §. 1. sed ibi dices quod ibi iudicis officio debebantur: hic per stipulationem. Vel hic in sententia præcepit: ibi alter in quadam interlocutoria. Item similiter contra huic positioni. ff. de iud. l. non quēadmodum. Sed respō. illud tenere cum vnum debitum est de

* prol ... e.t.

Legem legit quintum pl. c. ...

* Aeliano.

Tene hīc lecturam.

futuro: hic autem cum plura menstrua, vel annua, vnde bene fieri potest de talibus condēnatio, ne cogar omni mense repetere, vel super iure meo protestari, argu. s. de præscrip. xxx. ann. l. 2. in fi. & arg. ff. ad l. Aqui. l. in lege. 1.

a De pendendis.] i. de soluendis.

deest de, in manuscrip.

QVanquā.] CASVS. Debebas fisco. x. fideiussi pro te: conuenit me procurator fisci, dicens me promisisse seruare fiscū indemnem. procurator Cæsaris, qui cognoscit inter fiscum & priuatum, condēnauit me vt præstarem indemnitatem fisco: an sententia teneat, quæritur? Dicitur quòd sic, licet in ea non sit certa quātitas comprehensa.

b Iussit.] quod solū petebatur, ut pronūcietur indemnitatē præstandam, cū reus negaret se hoc promisisse: nec petebat actor iudicio pēdēte certificari quātū esset damnum, sed solum pronunciari an ei esset promissa indemnitas, ut s. tit. 1. l. cum eorum. Sic ergo distingue, aut petitur certum, & tunc debet dari certa sententia, vt tamē sufficiat aliqua parte actorū cōtineri, ut j. l. proxi. aut incertum, sed agitur hic vt iudex certificet: puta peto interesse, & iudicio pendēte probo quātum sit, & tunc idē, inquantum tamen est possibile, ut institu. de act. §. curare. quādoque enim nō est possibile, ut in causa noxali, vel in alternatiuis, vel quando in genere debetur, ut institu. de offic. iudi. in princip. Item in iudicijs uniuersalibus pronunciatur incertum, vt hæreditas scilicet restituatur, ut ff. de re iudi. l. ait prætor. §. 1. & si pars hæredi. pet. l. 1. in fi. Item in alio casu, ut ff. de rei vendic. l. quæ de tota. §. fi. Item in alio casu, ut institu. de act. § si quis agens. Sed quæro quomodo fuit curator iudex in causa sua, vt s. ne quis in cā sua &c? Respon. dic, sententia curatoris reipublicæ, id est pro nomine scilicet reipublicæ data. & quod dicit in fi. iussit, scilicet procurator Cæsaris qui competens iudex est, ut s. si aduer. fisc. l. 2. Vel dic quòd aliud est procurator reipublicæ, & aliud curator. curator enim est, quales sūt in hac ciuitate procuratores communis, qui pronunciāt inter priuatos & rempublicam huius ciuitatis, & de tali republica dicit hæc lex, argum. ff. de publ. l. sed & hi. §. præterea. Vel dic sol. huius quæstionis. l. 1. lib. 11. de admi. re. publica.

Sententia an debeat semper esse certa.

Procurator & curator reipublicæ differunt.

De † pendendis a vsuris legem dixisse profitearis: non contra iuris formam sententiam datā, palā est.

Sententia lata super libello non continente certam quantitatem, non opponente reo contra libellum, valida est de iure, dummodo contineat aliquod factum quod in executione sententia possit postea declarari. h. d. notabiliter secundum Bal. Vel sic: Vbi petitur incertum, valet sententia incerta. Bar. Vel sic: Si petitio & prosecutio est incerta, potest incerta ferri sententia. h. d. Vel sententia qua pronunciatur indemnitatem esse præstandam, valet. Sali.

II. Imp. Alex. A. Marcellino.

QVanquam pecuniæ quantitas sententia curatoris reipublicæ non continetur: sententia tamē eius rata est, quoniam indemnitatem reipublicæ præstari iussit. b

Sententia & mens iudicātis talis esse præsumitur, qualis & quanta ex allegatis & probatis cōcipitur. h. d. notabiliter secūdum Bal. Vel sic: Sētentia quæ non continet certū per se, vel per relationē ad aliud, est ipso iure nulla. Bart. Vel sic: sententia non certa de se nec per relationē ad acta non valet. Salic. Vel sic: Quando petita est certa quantitas, non valet sententia, nisi contineat certam quantitatem per se, vel per relationem ad acta. Paulus de Castro.

III. Imp. Gordianus A. Æmilio.

a HAec sententia; Omnem debiti quātitatem cum vsuris competē

HÆc sententia.] CASVS. Petebam à te. c. iudex condemnauit te hoc modo, pronuncio vt soluas quicquid debueris cum vsuris, non descendendo ad certā quantitatē: nunquid valet sententia? Dicitur quòd nō.

c Solue.] quid ergo si certa quantitas in actis continetur, & sic pronūciauit vt hic facit? Respon. nō valet, vt ff. de arbi. l. quod tamen. §. Pomponius. licet hæc lex videatur velle contra: sed eam sic dicas intelligi, quòd quantitatem certam, vel speciē, vel quod tantundē valeat, comprehendat, ut quia dicat, cōdēno in omne quod petitum est, ut ff. de re iudi. l. ait prætor. §. 1. & l. in summa. Accur.

d Actorum.] acta appellantur attestationes, vel cōfessiones factæ in iudicio. Accursius.

e Comprehensa.] uel si non est possibile, uel si hoc non petitur, ut diximus s. l. proxi.

tibus solue: c † iudicati actionem præstare † non potest: cum apud iudices ita demum sine certa quātitate facta condemnatio, auctoritate rei iudicatæ censeatur, si parte aliqua actorum d certa sit quantitas comprehensa. e

† aliàs parere.

Licet causa dotis sit priuilegiata, intelligitur si constat de dote: aliàs debet reus absolui. h. d. notabiliter secundum Bal. Vel sic: Sententia nulla ratione incertitudinis non impedit aliam ferri sententiam. Bar. Vel sic: Vbi sentētia incerta est ipso iure nulla, non prohibetur iudex aliam certā proferre, etiam contrariam primæ. h. d. notabiliter. Sali.

IIII. Idem Augustus Saturninæ.

a HAec sñia, † Quæ bona fide accepisti, solue: f cum incertū esset quid accepisset, quantumque ab eo peteretur, præsertim cùm ipse qui extra ordinem g iudicabat, interlocutus sit dotē datam, quæ repeteretur, non liquidam esse: iudicati auctoritate non nititur. Cùm igitur h is qui postea iudicabat, i contra te certam sententiam protulerit, neque à statutis prouocaueris: ipsa k tuo facto confirmasti l iudicatum.

HÆc sentētia.] CASVS. Mulier soluto matrimonio propter consanguinitatem, uel quia habebat alium uirum, uel uir aliam uxorē, repetebat dotem à uiro: iudex pronunciauit sic: condemno te maritum ut restituas quod accepisti nomine dotis. an ualeat sententia, quæritur? Dicitur quòd non. unde si alius iudex cognouit, & maritū ad certam quantitatem condēnauit, ualet sñia retractata prima: nisi fuerit ab ea appellatum.

f Solue.] Quædam mulier repetebat dotem à marito suo, cum esset incertum quantum ille accepisset: quod etiam ipse iudex interloquendo dixit, non quidem ualuit sententia sic prolata, solue quod accepisti. nil enim certum continet.

Casum ponit.

ADDITIO. Aduertas quòd Bar. hic intelligit hanc l. quando sententia fuit omnino incerta. Nam pronunciauit iudex, quod bona fide accepisti, solue. si enim pronunciasset hoc modo: condemno te ad restitutionem dotis, & constat eam te habuisse, licet non declaretur quantitas, uel qualis esset dos: ualeret sententia, sicut in petitione hæreditatis.

g Extra ordinem.] id est extra antiquam solennitatē, ut institut. de interdict. §. fin.

h Cum igitur.] bene infert, prima nulla: ergo ista ualida. nam si prima esset ualida, ergo secunda nulla, ut s. titu. 1. l. post sententiam.

i Iudicabat.] ex appellatione. uel dic à capite: nam cū prima nulla fuit, non fuit necesse appellari.

k Ipsa.] scilicet tu.

l Confirmasti.] uideris enim consentire, cum statuto tempore non appellasti, ut s. de postulan. l. 2.

Interesse

1 Relicta hac negociosa & cōmentitia diuisione, recurrat lector sedulus ad libellū Caroli [redacted], quo explicationem eius quod interest, prim⁹ supra veterum diligentiā cū sūma laude perfectus est. Contius.

- 1 Interesse.
  - 2 Inaestimabile.
    - 3 Non petibile.
      - 5 Publicū.
        - 7 In ciuilibus consistens.
          - 9 Vlsionis.
          - 10 Applicationis.
        - 8 In criminalibus.
      - 6 Priuatū.
    - 4 Petibile.
  - 11 Aestimabile.
    - 12 Petibile.
      - 13 Propriè.
        - 14 Legale.
          - 16 Commune.
            - 25 Intra rē.
              - 26 Actionis amissae.
              - 27 Circa damna & expensas.
              - 28 Interesse iuris interitus.
              - 29 Mutationis personae.
              - 30 Mutationis fori.
              - 31 Ex delicto, vel quasi
              - 32 Ex contractu, vel quasi.
            - 33 Extra rē.
              - 34 Honoris.
              - 35 Cōmodi.
                - In lucro
                - In damno.
          - 17 Singulare.
          - 18 Affectionis.
            - 19 Affectionis cum vtilitate.
            - Solius affectionis.
          - 20 Conuentum.
            - 21 Certum.
            - 22 Incertum.
              - 23 Totale.
              - 24 Particulare.
        - 15 Iudiciale.
      - Largè.
    - 36 Non petibile.
      - 37 Quo mediante nihil petimus.
        - 38 Ex causa probabili, sed non honesta.
        - 39 Ex causa honesta, sed non probabili.
      - 40 Quo mediante petimus ex causa honesta & probabili.
        - 41 Maeroris.
        - 42 Pudoris.
        - 43 Valoris.

SCHEMATISMI SVPER interesse breuis P. Rebuffi declaratio.

AD formandum typum, videndum est A primo, quo iure sit interesse inuētum. Secūdo, quid sit. Tertiò, quotuplex. Ad primum respondeo, esse de iure diuino, vt Exod. xxij c. si laeserit quispiam agrum alterius, vel vineam: & dimiserit iumentū, vt depascatur aliena: quicquid optimū habuerit in agro suo, vel vinea, p dāni aestimatione restituet, & capit. si laeserit, de iniur. & damno dat. & ibidem damnum reddet: sed interesse est damnum: vt hoc tex. damnum reddatur, & c. ij. de fideiusso. ergo est de iure diuino: sed dicitur esse à gentibus postea receptum, & à iure canonico approbatum, dict. capitu. ij. de fideiussor. gloss. in capit. conquestus, cum similibus, B de vsur. sed quo ad formam, est iuris ciuilis, vt hic: & sic princeps non potest id remittere. l. venia. C. de in ius vocand. falli. in tribus casibus positis in repetitione huius. l. quam nouissimè conscripsi anno. 1530. vbi latius deducitur in praefat. quaestio. j. & quot modis accipiatur: ibi. quaestio. 3. & quid veniat appellatione interesse, ibidem.

Secundo quaero, quid sit? & glo. in verbo, prout, dicit esse damnum emergens, & lucrum cessans ex eo, quòd aliquid fieri cessat, & cōiter approbatur per doctores. Vel ego sic definio, est aestimatio dāni emergentis, aut lucri cessantis: ratione cessationis, aut facti aliter quàm fieri debuit, legitimè proueniens. Vel consideratur interesse dupliciter. Primò, ratione eius cui debetur: & tunc definirem: Est aestimatio damni emergentis, vel lucri cessantis, culpa debitoris creditori contingens. Secundò consideratur ratione eius à quo petitur: & est aestimatio damni dati, seu lucri cessantis, culpa debitoris prouenientis, per debitorem creditori sarcienda. Latius declaratur in repetitione in gloss. prout. vbi pono aliàs definitiones, & declarationes, vltra docto. licet videre ibi. His contentus erit scholaris pro declaratione terminorum. videat prouectus repetitionem.

Tertiò, quaero, quotuplex sit interesse? Respond. in genere vnum esse, quod pono pro stipite: & sic intelligitur opinio Petri & aliorum tenentium interesse vnum esse. & hoc per Bartolum sic definitur: Interesse, est iusta alicuius vtilitas. infra declarabitur: & hoc diuiditur in multas species, siue accidentia, vt quidam dicunt: & plenè declaro in mea ad hanc. l. repetitione, in glo. prima.

2 Interesse, Bartol. insequens, quoddam est inaestimabile, aliud aestimabile. Inaestimabile, est iusta alicuius vtilitas inaestimabilis, glossa. in l. prima. ff. soluto matrimo. l. libertas. ff. de regul. iuris, teneo tamen in dicta mea repetitione, non esse dabile interesse inaestimabile, quia

a Nec enim publicè.] immo nocet. expedit enim reipublicæ, &c. ut institu. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. fi. & facit. ȷ. de eman. l. nec auus, & s. de cadu. tol. §. fin.

b Nostro numini.] aliàs nomini, id est nobis. sed hodie fieri potest ipsi præfecto, vel eius cõsiliariis intra decem dies, & præstita fideiussione mandat sẽtentiam executioni, ut supra de prec. imper. offe. authẽ. quæ supplicatio. sed si nõ supplicetur prædicto modo, nihilominus fit principi intra biẽnium. Accu.

c Post successionẽ iudicis.] id est postquam præfecto prætorio iudici successit princeps p inuocationẽ supplicantis, dicentis, recurram ad principem, quod facere potuit quandocunque post sententiam, & ut pas sue intellige. Et hoc casu executioni mandatur sine fideiussione. Vel dic postquam iudici præfecto cœpit possessuc cedi: hoc est a tenore latæ sententiæ à p̃fecto. Vel dic tertio quod præfectus hic de appellatione cognoscebat. quod patet: quia dixerat, contra cognitionales &c. Poterit ergo intra bienniũ à sententia primi iudicis supplicari à præfecto, non vltra. quod non placet: quia forte nec intra biennium iudicabit præfectus, cum multa impediant cognitionem causæ appellationis & supplicationis: ut ultra biennium extendantur, nec interim tempus currat: ut in authent. ut ipo. lat. §. hoc quoque sancimus, col. 9. Vel quarto, id est post sententiam latam à præfecto qui alii iudici successit. cum enim fiat post sententiam præfecti: ergo & postquam præfectus successit. De successione autem ideo dicit, quia post, sed non statim post, immo quandoq; multo post, & nunquam ante fit hæc supplicatio. Item contra. ȷ. ne liceat in una eadẽque causa. l. 1. ubi non potest supplicari. Solu. ibi præfectus cognoscebat de secunda appellatione, post quam non est licitum supplicare vel appellare, s. tertio. Item si usque ad biennium supplicatur, usquequo durabit? Resp. forte intra idem bienniũ debet perfici: vel non est tempus statutum, ut ȷ de tem. ap. auth. sed lis. Vel dic intra tempus quod appellationẽ exercentibus datur, scilicet anni vel bienini, ut ȷ. de temp. ap. auth. ei qui apellat, & ȷ. de temp. ap. l. fi. §. illud in fi.

[1] In Nouel. Theo. legitur cognitionẽ. quod non probo. Cõtius.

[†] Data. III. Id. Aug. Constantino. Theo. A. 17. & Festo. V. C. Conss. Cõtius.

tẽriæ. nec enim publicè[a] prodest singulis legum adminicula denegari, ita videlicet, ut intra biennium tantum nostro numini[1][b] contra cognitionales sedis prætorianæ præfecturæ sententias post successionem[2] iudicis[1][c] numerandum, supplicandi eis tribuatur facultas.[†]

TITVLVS XLIII.

QVOMODO ET QVANDO iudex sententiam proferre debeat præsentibus partibus, vel una parte absente.

Quicquid iudicis potestati committitur, necessitati non subycitur. Vel aliter. Verbum, solere, in his quæ habent rationem difformem, non inducit necessitatem. Baldus. Vel sic: Verba rescripti enunciatiua solitis, non necessitant. Salic. Vel sic. Verba potestatiua non inducunt necessitatem. Iaco. But. Vel sic: Iudex potest ferre sententiam contra absentem seruatis formã dis, non tamen semper compellitur. hoc dicit secundum Pau. de Cast.

Supplicatio admittitur vbi appellatio reiicitur.

Appellatio intra quod tempus debet exerceri.

QVOMODO, ET QVANDO IVDEX sententiam proferre debeat præsentibus partibus, vel una parte absente.

De sententijs omnium iudicum dicturus, præmittit quomodo & quando detur.

ADDITIO. Nota ex glo. quod iudices ordinarij & delegati & assessores eorum debent semper habere præ oculis hæc duo aduerbia, scilicet quomodo & quando. sic extra de accu. ca. qualiter & quando, secundum Bald. hic.

[1] Causa cognita & discussa. P.

[2] Quia lite contestata & parte citata perẽptoriẽ, & in loco deputato. P.

NOn semper.] CASVS. Habebam controuersiã cũ Titio: incepit abesse, alteri ut iudex ferret sententiam: an sit cõpellendus, quæritur? Respõ quòd non, licet rescripto cuiusdã prĩcipis contineatur, quod contra absentes sententia ferri debeat.

d Pronuncies.] quandoq; enim compelleris, ut cum præsens iustam fouet litem, absens iniquam, ut s. de iudi. l. properandum. §. sin autem ex gestis, & §. fin autẽ reus, & ad hoc ff. de iudic. l. de qua re. Vel secundo dic, non cõpelleris semper,[3] quia prope finem triennii fit commінatio: ante non: sed potest reo absente, non è contra actore absente: quia tunc tantum prope hnẽ triennij, [4] secundũ lo. vt s. de iudi. l. properandum. §. in huiusmodi, & § 1. diximus, & ad hoc ff. de iud. l. non quicquid. Item hic l similibus: sed in criminalibus non proceditur contra absentem defini tiue ullo modo: nisi sit pœna relegationis vel minor imponenda, [5] vt ff. an per alium causæ ap. & de pœnis. l. ab sen. ein, in princip. & §. 1 & habes. ff. de procur. l. seruum. §. publicè.

e Subscriptionem.] sed certe non creditur subscriptioni, ut s. de leg & con. l. 1. Respon. [5] illud verum cum non continetur in lege, hic autem continetur, ut ff. quod met. cau. l. metum autem præsen. em. § sed quod prætor, in fin. ibi, ex qua interlocutione, alias constitutione.

f Sententiam.] ad idem ff. d: iudi. l. non quicquid.

g Solere.] non ergo imponitur necessitas ex his verbis & similibus, ut s. de offi. præf. l. sæpe, & l. seq. Accur.

h Possis.] de iure quandoque.

I. Imp. M. Aelius Antoninus A. Publicio.

NOn semper compelleris ut aduersus absentẽ pronũcies,[d] pp subscriptionẽ[1][e] patris mei, qua significauit etiã cõtra absentes sententiam[f] dari[g] solere. Id enim eò pertinet, ut etiam absentem dãnare possis,[h] [†] nõ ut omnimodo necesse habeas.

Vbi est præsentia personarum, ibi non requiritur peremptorium. Baldus. Vel sic: Valet sententia licet perẽptorium non præcedat, si tamen præcedat alia monitio tantundem importans. Bar. Vel sic: Monitio iudicis habet vim peremptoriæ citationis. Pa. de Ca. Vel sic: Præter formã peremptorij citatus legitime potest definitiue dãnari. Sa.

II. Imp. Gordianus A. Sempro.

CEssante[1] quoque causa perẽptorij edicti,[k]

CEssante.] CASVS. Iudices maiores, puta ordinarii, possunt aliquem vocare in ius per edictum propositum in albo prætoris. minores, ut delegati vel pedanei non possunt, sed per se, uel per nuncium. Si ergo in causa quam habes cũ Titio, iudex minor Titium vocauerit nec uenire voluit: an ferre sententiam possit, cum nõ sit propositum edictũ peremptorium, quæritur? Resp. quòd sic, aliis modis potest poni casus: sed dic ut in glo.

i Cessante.] quia antiquitus mittebatur specialis nũcius peremptoriũ. pone casum in pedaneis, qui citare non possunt.

k Edicti.] i. non dato. & dic propter personam iudicis q non potest citare per edicta in albo posita, ubi talia edicta ponuntur, sed requirere, ut si est pedaneus iudex vel delegatus, ut s. de iud. l. sancimus, in fin. & in authen. de exhi. & intro. re. § si vero etiam quidam, col. 5. & de lrig. § omnem vero, colla. 3. sed per nuncium potest, ut argu. ff. de arbi. l. sed interpellatur. §. 1. Vel dic secundo, cessante &c. quia non peremptorium fuit datũ, sed tres denunciationes, quæ tantundem valent, ut ȷ. eo. l. tres, & ff. de re iudi. l. contumacia. §. contumax. Vel dicas, cessante &c. id est cessante forma huius edicti. Est enim eius forma, ut primo unũ, & postea aliud, & postea tertium: quarto hoc peremptorium: nam hic erat vnum p omnibus, [6] ut hic, & ff. de iudi. l. ad peremptoriũ. cũ sequentibus legibus. Vel dic cessante, quia ipsemet iudex ei p̃cepit ut adesset sententiæ, quo casu esset vere cõtumax, ut ff. quibus ex cau. in posses. ea. l. Fulcinius. §. fina.

Admo-

[a] hl. Tit. i. D. Pius. Contius.

[1] Cũ ista glo. transeunt B. B. Angel. & Pa. hic. [†] Gl. in c. consuluit. super verbo, gratis, de offic. deleg. inducit hãc. l. in argu. quod iudex potest parcere contumaci in ȷ iudicium alterius.

[4] Et bene secundum prædi. lectiõe. hic.

[5] Idem Barto. & Pau.

Citatio p edicta, nõ per quem libet iudicem fieri potest.

[6] Hæc vera secundũ Ange.

[7] Ista lectura est verior & nobilior præ cæteris, & reddit hãc. l. singula. scilicet q simplex iudicis iussus habet vim peremptorij, & constatum iussum in ueta contumacia. Bar. P. & Angel.

a Admoniti ab ipso iudice delegato, uel semel pro omnibus, ut dictum est. Vel dic ter, uel dic à iudice præsente secundum quod uariasti casum. Accur.

B eo.] CASVS. Inter actorem & reum lite contestata reus incœpit abesse: iudex eum condemnauit post sex menses reuersus est. si intra decē dies à tempore quo sciuit se cōdēnatum, non appellauerit, habebit necesse parere iudicatis. quod si appellatum fuerit: sententia lata non tenet. Viuianus.

aduersus eos qui admoniti[a] iudicio adesse noluerunt, sententiam à iudice posse proferri † certum est. IIII. Kalen. April. A. & Pontiano Conss.

Standum est sententiæ à qua non est appellatum: licet sit lata contra absentem in defensum & ignorantē, solenniter tamen citatum. Bald. Vel sic: Non potest infirmari sententia quæ congrue iure non utitur. Bart. Vel sic. Absens solenniter condemnatus, tenetur acquiescere sententiæ si reuersus sciens non appellauit intra tempus legitimum Salicetus. Vel sic: Non potest impugnare sententiam quis congruo tempore non appellauit quia uidetur ea acquieuisse. Pa. de Cas.

III. Idem A. Antistio.

Ab eo iudicato[b] recedi non potest, quod uobis absentibus & ignorātibus atque indefensis[c] dicitis esse prolatum, si ubi primum cognouistis, non ilico[d] de statutis querelam[e] detulistis. Ita enim firmitatem sententia quæ ita prolata est, non habebit, si ei non sit accōmodatus assensus.[f] PP. IIII. Id. Iun. Gord. A. & Auiola Conss.

Sententia nulla, iudicis delegati iurisdictionem extinguit & causa poterit alteri delegari. Bartolus. Vel sic:

Nulliter consummatum, consumit mandatum, Baldus. Vel sic: Sententia quæ nulla est quo ad litigatorem, est aliqua quo ad hoc ut faciat cessare officium delegati. Iac. But. Vel sic. Sententia lata die feriato, uel contra nullo modo contumacem, est ipso iure nulla officium tamen delegati finitur. Salicetus.

IIII. Imperator Philippus A. Domitiano.†

1 SI (ut proponis[g]) pars diuersa die feriato[h] absente uel ignorante te à iudice dato ferri † sententiam pro partibus suis, quasi cōtumaciter[i] deesses, impetrauit: non immerito præses denuo[k] negocium alterius iudicis notioni terminandum commisit.[l] PP. V. Id. Octo. Peregrino & Aeliano Conss.

Mutatio loci excusat quem à contumacia, ex qua redditur sentētia nulla. Bartolus. Vel sic: Satis est mihi nō esse contumacem quo ad locum sentētiæ, ut reddatur sententia nulla. Iaco. But. Vel sic: Sententia lata alibi quam in loco ad quem pars citata fuit, non ualet. Salic. Vel sic. Sententia lata in alio loco quàm deberet ferri, est ipso iure nulla: Paulus de Castro.

V. Idem A. & Philippus Cæs. Longino.

2 SI (ut proponis[m] †) præses prouinciæ cū certum locū causæ cognoscendæ...

b Ab eo iudicato] intellige quòd lite cōtestata cōtra me & iurato de calumnia, fui absens: & iudex requisiuit me, & nō fui inuentus, & sic pronunciauit contra me definitiue. 1 Sic est cōtra. ff. quæ senten. sine ap. l. 1. §. item cū ex edicto. Sed ibi 2 nō interuenit peremptorium, hic sic, uel quod ualuit tantundem.

c Indefensis.] colligunt quidā: ergo loquitur in absente pro babili causa, ut studiorum. & non fuit defensus: quia non reliquit procuratorē cum potuit, uel reliquit, & non defendit. Si autem reliquisset, & defensus legitime esset, non restitueretur, ut ff. quando appel. sit. l. 1. §. fi. Vnde dicunt 3 hunc restitui ad appellandum mirabiliter, si necessaria causa abesset, restitueretur in totū. Itē si nō potuisset relinquere procuratorem, ipso iure non curret tempus, cū sit utile, ut ff. de diuer. & temp. præ l. 1. & sic non esset necessaria restitutio. Vel melius 4 hic nihil dicit de restitutione. unde dic quòd non potuit relinquere procuratorem hic absens causa studiorū, uel reliquit, & est mortuus, sicq; communi iure appellat, cū tempus sit utile, ut dixi. Vel dic 5 quòd absens ex uoluntaria causa fuit, & non curo potuerit uel non relinquere procuratorem.

d Ilico.] intra tempus appellationi præfinitum, scilicet biduum uel triduum, uel hodie decem dierum, ut in authenti. de appel. in prin. coll. 4. & distingue ut supra de procur. l. quia absente.

e Querelam.] petendo restitutionem ad appellandum, secundum quosdam. Vel dic, appellando. Accursius.

f Assensus.] scilicet tacēdo, ut ff loc. l. itē quæritur. §. fi.

SI ut.] CASVS. Inter actorem & reum lite contestata, reus incœpit abesse: actor instabat ut iudex ferret sententiam: tulit aduersus reum, & die feriato: an teneat sententia? Dic quòd non: sed retractabitur: & ea notioni alterius iudicis terminanda committetur.

g SI ut proponis.] scilicet tu reus.

h Feriato.] dominico, uel simili: 6 quod prohibitum est fieri, ut ī. de ferijs. l. omnes, & ff. de fer. js. l. si feriatis.

i Contumaciter deesses.] quod non erat uerum. pone enim quòd sua sit iudici quasi dixissem me nunquam uenturum ad iudicium, ut ff. de iudi. l. si prætor. §. Marcellus. Duabus ergo rationibus hæc sententia non ualuit ipso iure, & quia die feriato lata, & quia absente me non cōtumaciter: 7 ut ff. de re iudi. l. de unoquoque.

k Denuo.] an ex eisdem actis cognoscetur, dic ut ff. de app. l. si expressim, & no tantibi quod sic.

ADDITIO. Dicas, quòd quando causa nullitatis sententiæ respicit solum ipsam sententiam, ut quia die feriata fuit sentētia lata, tūc iudicabitur ex eisdem actis, ut hac gl. & gl. fi. in d. l. si expressim. ff. de appella. si uero defectus ex quo sententia est nulla, respicit uniformiter acta sicut sententiam, ut puta litigatū est cū minore non habente curatorem: certe tunc omnia acta debēt redintegrari. ita potest intelligi. l. cū quærebatur, iuncta sua glo. ff. de re iudi. Item quandoque est talis defectus, qui respicit sententiam, & partem actorum uerbigratia: Decessit reus post litem contestatam, & processum est contra mortuū ad sentētiā. certe sententia est nulla, & omnia acta à die qua mortuus est, ut l. pe. & fi. ff. quæ sent. si. app. & ideo acta quæ sunt nulla, debent rescribi, seu recenseri. d. l. cum quærebatur. Bartolus.

l Commisit.] immo uidetur quòd idē qui primo: quia sic dicitur infra de accu. l. 3. & infra defen. & interlo. l. 2. in fi & ī. e. l. si præses, quæ est contra. Sed illud 8 in ordinario, hic fuit delegatus, ut patet, quia dicit alterius &c. & ibi à iudice dato. Secundo oppono, quia pro eodem est ac si sententiam non tulisset, cum nulla sit. Sed respond. secundum H. hoc uerum quo ad iudicem, non quo ad eum contra quē dedit. Vel uerius 9 e contra nulla est quo ad litigantes: sed iudex bene uel male functus est officio suo, ut ff de re iudi. l. iudex. & ad idem. ff. de arbi. l. dicere. §. fi. in fi. Sed contra extra de accusa. qualiter & quando.

ADDITIO. Pro solutione istius cōtrarij uide ibi gl. 1. & omnino Abb. pulchre & late distinguentem.

SI ut.] CASVS. In causa quam habebam cum Titio, iudex nobis assignauit diē & locū in quo cōparere debebamus. suggessi quod aliū locum assignaret, assignauit. uel supplicaui ex parte Titij, ut alium locum Titio ignorante deputaret. Titius non uenit, sed in loco prius assignato uel in alio (non curo) expectauit: iudex sententiauit: an sit standum huic sententiæ, quæritur? Dic quod non.

m Si ut proponis.] scilicet tu reus.

Pos

Margin notes:

† al. ferri.

1 Et bene. Cyn. Bart. Bal. Angel. & P. hic.

2 Idē Bal. Angel. & Odof.

3 Et male. Salicet.

4 Idē est glo. Barto. Bal. Ang. & & Salicet.

5 Et melius secundum prædi. scribē. Appellatio intra quod tempus debet interponi.

6 Et sic oēs dies feriati in honorem dei, sunt æquales diei dominico, secū dum Bal.

7 Et bene secūdū Salicetum.

† Domitio. uel. Contius.

† In non nullis codici. deest hoc uerbū, ferri.

† Cōcor. c. si. cum gl. 1. super uerbo, indeterminate, de re scriptis.

8 Istam sequuntur communiter docto.

9 Et bene. Salice.

a Per obreptionẽ.] obtulit enim forte iudici aduersarius preces ex parte tua, cum hoc ignorasses, ut alibi locum statueret quàm prius statuerat. Vel tibi ex iudicis par te, quasi alibi statuerit, quo tu postea iuisti, 2 & est ad hoc. ff. de arbi. l. arbiter Kalendis, in fi. Accur.

1 Hæc vera secundum Bar. P. & Ange.

2 Istud dictũ gl. nõ placet: qa mẽdaciũ dictũ à parte parti, non facit processũ nullum: licet pariat exceptionem, sm Bart. P. & Sali.

S I præses.] CAS. In causa quam habebat Titius cum minore xxv. an. curatorem habente, cui curatori datus erat actor, qui adiutor appellatur: succubuit minor, & actor appellauit. appellationem non est prosecutus, quia decessit tam ipse quàm curator. iudex ab eo tempore quo minor curatorem non habebat vel actorẽ, sententiam primam cõfirmauit. an huic sẽtentiæ necesse habeat minor parere, quæritur? Dicitur quòd non: sed idem iudex notionem suam exhibebit. Viuianus.

b Adiutore.] adiutor siue actor tutori vel curatori adiungitur, ut insti. de cura. §. 1. & ff. de tute. l. solet. Qui actor si appellauit, & præsidi est delata, & non est prosecutus actor, quia non potuit: ut infra de appel. l. si actor. nec curatores habebant: quia nondum dati, uel mortui, vel remoti, vel excusati, & sic indefensi essent: & idem si haberent, & nõ adessent, & sic indefensi, 3 non valet ipso iure sententia confirmationis: secus si essent 4 defensi, quia valeret, sed restituerẽtur, ut ff. de re iudi. l. acta. §. fi. & ĩ. si aduersus rem iudi. l. cum & minores. & idem videtur in ecclesia viduata pastore. 5 Accur.

c Suo.] s. adiutore.

d Circunduxit.] i. cancellauit, quo ipso priorem sententiam confirmauit.

e Repertus.] idem ergo cognoscit, & sic est contra supra eod. l. si ut proponis. Solu. ut ibi.

AD DITIO. Tu dic quòd ibi loquitur in delegato ordinario, secundum Bartolum.

E A quæ.] CASVS. An sententia lata altero litigantium absente, & non per contumaciam, tenet, quæritur? Dicitur quòd non. nec sua absentia pro præsentia est habenda. secus si esset contumax: quo casu perinde esset ac si præsens esset, & teneret sententia. Viui.

f Aduersus] idẽ & si pro eis, 6 ut ff. de re iudi. l. furioso.

g Per contumaciam.] sc. licet veram: quia inuentus non uenit. vel fictam: quia ad domum est citatus: nam tunc valeret sententia, ut ĩ. l. ab eo. aliàs non, ut hic, & ff. de re iudi. l. de vnoquoque, & ff. quæ sententiæ sine ap. l.

3 Ista gl. secundum Bald. hic nõ est alibi, quòd sententia appellationis desertæ est sententia cõfirmatoria prioris sententiæ.

4 Et bene. Sali.

5 Et tecto re: quod nõ ne menti, secundum Bal.

6 Nõ legitimè citatis: nam si essent legitimè cita-

scendæ dedisset, alibi per obreptionẽ a aditus, sententiam aduersus te absentem protulit: quod ita gestum est, ad effectum iuris spectare minime oportet.

Sententia cancellationis actorum, vel appellationis deserta, non potest ferri contra minorem indefensum. Bal. Vel sic: Sententia nulla non impedit ordinarium iterum super eodem cognoscere. Bart. Vel sic: Sententia vel alius actus contra minores indefensos factus, est ipso iure nullus, & idem iudex de nouo cognoscere potest. Sali.

VI. Impp. Valerian. & Gallien. AA. Domitio.

S I præses quasi desertam ab adultis tuis causam appellationis, quæ ab adiutore b suo c acta fuerat, circunduxit d eo tempore quo adulti curatores non habebant: repertus e notionem suã exhibebit. Neque enim debet adultis nocere, quicquid eo tẽpore statutum est, quo defensione iusta, & curatoris auxilio fuerant * destituti.

Vbi cessat vera & ficta contumacia, ibi contra absentem nõ potest ferri sententia. Baldus. Vel sic: Sententia lata contra absentem non solenniter citatum est nulla. Bar. Vel sic: Statuta contra absentes non contumaces vere vel ficte, non valent ipso iure. h. d. Vel cessante contumacia vera vel ficta contra absentem non potest ferri sententia. Sali.

* fuerint.

A t. §. item cum ex, & absentes dico nequaquam conuentos denunciationibus siue citationibus, quæ quidem ex more proponi consueuerunt, ut ff. de iud. l. ad perẽptoriũ, cũ sequentibus. Quandoq; tamen idem 7 et si sunt citati, sed laborabant morbo. non enim proceditur tanquam contra contumacem, ut arg. ff. de re iud. l. quæsitum. Accursi.

VII. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Marino.

E A quę f statuuntur aduersus absentes non per contumaciam, g scilicet denũciationibus nequaquam ex more conuẽtos, iudicatæ rei firmitatem non obtinere, certum B est. PP. III. Kalendas April. Ipsis V. & IIII. AA. Cõss.

Reus conuentus reali absens post litem contestatam, debet in contumacia solẽniter constitui: & tunc contra eum poterit alterum de tribus remedijs exercere: vel persona captio, vel possessionis translatio, & sententia definitiua prolatio. hoc dicit secundum Iac. But. & Bar. & Pau. de Ca. & est singularis. l. & famosa. Vel sic: Reus post litem contestatam se absentãs debet citari tribus edictis, vel uno peremptorio pro omnibus, & si citatus non uenit, potest mitti actor: vel si non liquet de causa, possessio potest in petitorẽ transferri. alias si liquet de causa, debet definitiue de causa pronunciari. h. d.

C VIII. Iidem AA. Claudiæ.

C Onsentaneum h iuri fuit, temporibus ad præsentiam partis aduersæ præscriptis, i prę̃sidem prouincię, impleta iuris solennitate, k & aduersario tuo ternis literis, l vel uno pro omnibus m peremptorio edicto, ut pseñtiã sui faceret, cõmonefacto, n si D in eadem contumacia o

tti, teneret sententia, secundum Bar. & Sa.

7 Intelligẽ hãc gl. si iudex sciebat citatũ ægrotare. aliàs secus, sed habet locum restitutio. B. Ange. & Sali.

Cõcor. c. quoniã frequẽter. §. porro, cum gl. sũ per verbo, nõ possit, extra ut lite non cõtest.

C Onsentaneum.] Ista lex diuiditur in duas partes. Nã primo ponit modum constituendi reum in contumacia. Secundo contra contumacem adhibet remedia. secunda ibi, à quo. h. d. Salicetus.

CASVS. Lite contestata inter actorem & reum, reus incępit abesse, qualiter iudex procedere debeat, quæritur? Respon. quòd citabit eum tribus edictis, vel uno pro omnibus peremptorio: in quo continebitur quòd procedet in causa, & sententiam feret, nisi reus se præsentauerit. quo non veniente, auditis allegationibus præsẽtis, mittitur actor in possessionem rei petitæ, si fuerit actio realis, & reus de possessore fiet petitor. Si vero fuerit personalis actio, puta condictio certi ex mutuo, mittitur actor in possessionem bonorum rei secundum mensuram debiti declarati. Viui.

h Consentaneum.] id est conueniens, cum causæ merita, &c. ut infra si per vim, vel alio modo. l. fi. sic supra si contra ius vel uti. pub. l. & si legibus. Accur.

i Præscriptis.] id est definitis, scilicet decem dierum, ut ff. de iu. l. per interuallum, & supra de iudi. l. properandum. §. 1. Sed hodie xxx. ut in auth. hic posita. sicque loquitur hæc lex post litem contestatam 8 cum mittetur definitiuam sententiam, quæ ferri non potest ante litem cõtestatam, nisi in casu, ut infra de temp. ap. l. fi. §. illud. sed ante litem contestatam dicerem fieri eodem modo 9 citationem. Alii dicunt 10 hic loqui ante litẽ cõtestatã. & ita dicunt interlocutoriam sententiam, quæ datur in fi. huius. l. tam in actione in rem, quàm in personali.

k Solẽnitate.] s. quæ sequitur, & sic expone & pro id est.

l Literis.] poterat enim præses literas mittere per prouinciam, quæ magna erat: poterat etiam edictum proponere, cum esset ordinarius. aliàs non, 11 ut in authen. de litig. § omnem, colla. viij. & ĩ. de iudi. l. sancimus.

m Pro omnibus.] quod fieri potest, ut ff. de iud. l. nõ quis.

n Cõmonefacto.] i. cõmonito. 12 Et not. quòd hic est ambasiata, ut ĩ qui accu. non pos. l. 3.

o Contumacia.] præsumpta per tres denũciationes, ut ĩ. eodem.

8 Hæc est cõmunis lectura & vera secundum B. B. P. & Sali.

9 Ista re. probatur, quia hoc non reperitur lege cautum: Iac. But. Bar. & Salic.

10 Hæc etiam reprobatur: ideo tene primam, secundum Bart. Bal. Ange. & Salic.

11 Et bene Bart.

12 Sequuntur hanc gl. Bal. & Salic. hic.

eodem.l.tres. expressa est aũt quando expresse dicit, nolo venire, ut ff. q ex cau. in poss. ea.l. Fulcinius. §. finali.

[2] Perseuerauerit.] Not. malum est peccare, diabolicum perseuerare.

[b] A quo.] scilicet præside. vbi tamen à successore semel citari debet, licet ipse miserit peremptoriũ, tamen compellitur, ut ff. de iud. l. edictum. sed ipsemet post suum peremptorium potest, sed nõ compellitur, [1] ut ff. de iudi. l. & post, in prin.

[c] Ad cogẽdum eũ.] Not. fieri citationes re & verbo. & hoc per ordinarium tantum, ut in authen. de exhi. § si vero ẽt quidam, coll. 5. Alibi verbo tantum. prima locũ habet semper, nisi in matrefamilias, ut supra de offi. diuer. iudi. l. 1. Vel nisi ratione loci ubi est conuentus, ut si est in domo, ut ff. de in ius uoc. l. plerique.

[d] Incumbit.] animo, ut ff. de acquir. pos. l. clam. §. qui ad nundinas. Vel corpore per familiam, ut ff qui ex cau. ma. l. itẽ ait prætor. §. 1. hanc autem possessionem secundum Ir. reuersus nõ recuperat [2] et si satisdationem paratus fuerit præstare, ut supra ubi in rem ac. l. 2.

A persecuerauerit, [a] præsentis allegationes audire. quod vel successor eius facere curabit. A quo [b] ter citatus, si contumaciter præsentiam sui facere neglexerit: non abs re erit, vel ad cogendum eum [c] ut sese repræsentet, vel [2] possessionem bonorum cui incũbit, [d] ad te transferre, [e] & aduersariũ petitorẽ cõstituere: vel auditis defensionibus [f] tuis, id quod iuris ratio exegerit, iudicare. PP. III. Kal. Octob.

B

IN AVTHEN. de litigiosis. §. omnem, col. viij. contitu. vij.

Actore absente & reo præsente procedetur in causa post legitimas citationes etiam lite non contestata, & liquidato negotio, deuenitur ad definitiuam: & contumaci reuerso, in expẽsis grauatur & iterata contumacia pœnã exigit grauiorem. Bal. Vel sic: Actor in actione proposita & reo cognita exigitur persistere: & non persistens debet citari tribus edictis, quolibet habente interuallum triginta dierum: qui interim non ueniens habet anni spacium, intra quod ueniens nõ auditur nisi refusis expensis: quibus præstitis si iterato se absentet cadit à iure suo & citari per edicta conceditur principis delegato. Sa.

C

[e] Transferre.] cum agitur in rem. Vel auditis &c. scilicet cum agitur in personam, secundum quosdam. Vel dic transferre, cum non est liquidum de causa. Vel auditis &c. scilicet cum est liquidum, & sic datur definitiua secundum P. & B. Et quod dicit, defensionibus, id est rationibus [3] & intentionibus, cum actor sit iste præsens: sic & ponitur supra de iuris & fac. igno. l. 1. Tertii dicunt quod hic mutat casum, cum dicit, vel auditis &c. scilicet ut loquatur in actore absente. & sic bene adaptatur auth. qui semel, quæ loquitur in actore absente. Circa hoc autem distingue cum reus abest aut post litẽ cõtestatã, vel quasi cõtestatã, aut nec vere nec quasi. Primo casu, aut liquet de causa, aut non. si liquet potest ferre definitiuam: nec restituetur postea ueniens, ut ĩ. de iudi. l. properandũ. §. cum autem, in fi. secundum quod distinguitur s̃. de procur. l. quia absente. Si vero non liquet, aut agitur in rẽ, aut in personam. si in rẽ, mittitur actor in possessionem rei petitæ, & statim possidet, [4] & veniens reus intra annum, auditur de possessione. post annum [5] auditur de proprietate, de possessione non, ut hic, & s̃ vbi in rem ac. l. 2. Si autem agatur in personã, mittebatur olĩ in possessionẽ omniũ rerũ debitoris. Hodie pro mensura debiti: nec efficitur possessor. Sed uenienti reo quandocunque restituitur possessio, nisi auctoritate iudicis res fuerit distracta ab actore: [6] quia iudex debet ad hoc moderatum tẽpus statuere, scilicet quo res distrahatur, vel iustus possessor efficiatur. Si vero lis sit quasi contestata, sed non liquet iudici de causa: tunc habet locum quod dicitur s̃. ubi in rem act. l. 2. Si uero nec sit contestata, nec quasi: tunc discusso summatim negotio, mittitur actor ĩ possessionẽ restituẽdã reo veniẽti, præstita satisdatione: ut s̃. de præscrip. 30 an. l. si qs emptionis. §. pen.

[f] Defensionibus.] i. intentionibus.

Q Vi semel.] CASVS. Lex. C. loquitur quando reus absentat se post lit. contest. auth. dicit quid iuris sit quando actor ante litem contesta. se absentat dic ergo, Titius uolebat me conuenire coram iudice: porrexit mihi libellum, uel supplicauit principi: iudex fecit me citari: actor incipit abesse: quid iuris sit, quæritur? Dicitur quòd iudex citabit eum tribus edictis per interualla xxx. dierum, & ideo citabit eum ter: quia actor forte non exaudiuit vocem præconis: & potest citare tam delegatus, quam ordinarius. si ergo actor nõ veniat intra tres menses, dabitur ei spacium vnius anni: & si nõ venerit, iudex pronũciabit. Vel pone casum secundum Bal. Dictũ erat in l. C. de contumacia rei. ista auth. tractat de contumacia actoris. & loquitur tam post litem cõtestatã, quam ante. Et hoc dicit: Actor in actione proposita habet necesse persistere usque ad finẽ litis, & si incipit abesse, reo postulante debet citari trib⁹ edictis, vox .n. præconis paucis innotescit. quia citatio per edicta permittitur etiam delegatis principis, quo actore non comparente, datur ei annus à iure post dicta tria spacia, & si in contumacia perseuerat, potest reus probare de iure suo, & perquisita veritate, feretur definitiua etiã lite non contestata. sed si intra annũ compareret, non auditur nisi reficiat expensas: quibus refectis, si se iterum incipit absentare, fiunt aliæ tres citationes, & alius annus datur a lege: intra quæ spacia non veniens actor, cadit à causa eo ipso. licet non sit de meritis causæ liquidatum. & specialissimum est hic quod lite non contestata fertur definitiua. Baldus.

Q Vi semel [†] actionem proponit, [g] siue conuẽtione iudiciaria, [h] siue precibus principi oblatis, iudicique insinuatis, & per eum aduersario cognitis: [i] necesse habet vsque ad finẽ [k] litẽ exercere. ¶ Qui si causam persequi differat, reo postulante, tribus edictis [l] citetur per interualla [m] triginta dierũ,

[g] Actionẽ proponit.] eo modo qui sequitur. Duo enim sequentia paria sunt, ut in corpore huius authen. probatur. qui modi faciunt rem litigiosam, ut in authen. in corpore. §. 1. Et dic actionem siue personalem, siue realem, siue mixtam.

[h] Iudiciaria.] coram ordinario.

[i] Cognitis.] & sic lite contestata, vel quasi cõtestata: alioquin non posset ferri sententia definitiua. sed H. & M. contra [7] ut iam dices.

D

[k] Vsque ad finem.] ergo ante litem contestatam non licet actori mutare libellum quin habeat necesse in ueteri querela persistere, & ita derogatur legi veteri, supra de edendo. l. edita. cumulare tamen potest bene. Item contra supra ut nemo inuitus. l. 1. sed illud [8] ante huius porrectionem libelli, non post, ut hic & in corpore probatur. Fallit & aliàs illa: regula, ut ibi diximus.

[l] Tribus edictis.] [9] uocetur ut ueniat ad causam, ut l. consentaneum. quæ fiebant in quadam dealbatione in prætorio. Item fiebant per uoces præconũ. Item per nũcium: quod hodie magis est in consuetudine, ut hæc habes in corpore. Sed tunc quomodo toties scribebatur? Respon. vel abradebatur primo scriptum, vel scribebatur diuersis locis. fiebant etiam alia generalia. banna in eodem albo, ut ff. de iurisdi. om. iu. l. si quis id. aliàs dicitur album, ut ff. de albo scri. scilicet vbi erant scripta nomina officialium.

[m] Interualla triginta dierum.] inter edictum & edictũ. Sed an iudex potest minuere? Videtur quòd sic: ut ff de iudi. l. nonnunquam. Sed contradico, ut in corpore ubi

[1] Et bene ex vrbanitate ad omnẽ malitiam superãdã. Sali.

[2] Dictio vel: abest ab omnibus li. manuscript. recte quidem. & si ita legamus, corruet illa triplex interpretũ diuisio, qua aiunt prionæ captionem, possessionis translationem, & sententiæ prolationẽ hic permitti in contumaces. quorsum enim, cũ de causa ciuili agitur, persona capiatur & prehendatur? tametsi non diffiteor simile quid per No. hic citatum. sed oblique cogitur se repræsentare [1] cuius possessionem aduersarius mittitur. Ant. Cõ.

[3] Et bene quia diceretur de petitore possessor. Ang.

[3] Sequitur eam Bar. quia unũ quandoque ponitur pro alio. B. & Salice.

[4] Hoc intellige nisi aliud tẽ modũ ue

sit intelligere, puta faciendo reũ capi, & ad iudicium duci. Sal.

[5] Et perpetuo donec sit præscriptum. Sal.

[6] Et bene. Barto. Bal. & Sa.

[†] Cõcor. cum hac auth. gio. 3. c. 2. extra de libell. obla.

[7] Et bene secundum omnes.

[8] Hæc est vera secũdum Bar. & Salic.

[9] Scilicet supplicando. Sali.

[3] Haec gl. reputatur singu. secundum Ange. hic.

[4] Et bene. Ang.

vbi dicit, non minus &c. licet de cõsuetudine minuat. Item nunquid interuallũ. x. dierũ quod datur reo per l. cõsentaneum, & per l. properandum, supra de iudi. & ff. de iudic. l. per interualla, augetur per hanc authenti? Al. dicit non, [3] ut argum. infra de ap. l. praecipimus, in fi. Io. contra, ut ff. de reg. iur nõ debet actori. Item istos dies dico continuos.

[a] Paucis innotescit.] quia audientibus tãtum, & quibus hi dixerunt: sed edictum sic per multos dies positum omnibus liquet. potest tamen fieri & per praeconem, ut in corpore.

[b] Delegatis.] id est delegatis a principe. Sed videtur quod delegati per edicta citare non possunt, sed per nũcium, uel per se, ut supra de iudic. l. sancimus, in fin. & in authen. de exhib. §. si vero etiam quidam, quae sunt contra. Solu. haec corrigit illas. Vel hic [5] in delegato a principe tantum: quia ista specialia habet: ut supra de iudi. l. à iudice. aliud in aliis delegatis. Vel hęc loquitur etiã hic post litem contestatam: illae ante, argum. ff. de edic. l. aediles. §. item sciendum.

[5] Haec vera secundum Sali.

[c] Locum habet.] scilicet talis citatio, secundum Bul. sed M. & Azo, id est sententiae definitiuae prolatio. [4] sic n. dicit in corpore, & veritate subtilius &c. & hoc si reus subeat onus probationis, & liquidum faciat, ut ff. de probatio. l. circa. alias nisi probes, absoluitur tantum ab obseruatione iudicij, ut supra de iud. l. properandum. §. si autem ex gestis. Sed si reus est absens ante litem contestatam, an possit definitiue damnari, si actor subeat onus probationis? Respon. non, [5] secundum Io. licet M. contra. sed fiet missio in possessionem, ut supra de praescript. xxx. anno. l. si quis emptionis. § pen. Nam quicquid actori permittitur, & reo, ut dictum est in xxx. diebus, sed non e contra, ut ff de fer. l. fina. & supra de tẽpo. in integ. resti. l. petẽdae. Nec obstat in authẽ. ut omnes obed. iudi prouin. §. si vero neque ipse, coll. 5. ubi reo absente, & ante litem contestatam datur definitiua: quia ibi erat quasi contestata, ut supra vbi in rem act. l. 2. Vel ibi non fertur sententia in absentem, sed de eius rebus satisfit. Et idem dico si est praesens, ut non possit praecise compelli respondere; sed fit missio, ut ĩ. de bo. aucto. iud pos. l. pe. potest etiam pro motu iudicis puniri, ut ff. si quis ius dicent. non ob. l. 1. in fin. nisi in casu vbi cogitur quis respondere pcise, ut ff. de procu. l. sed & hae. §. praeter, sed lite cõtestata absens potest cõdemnari [6] si est si liquidũ, ut s. l. cõsentaneũ. alitet ab obseruatione iudicii absoluitur tantum, ut in l. properandum. Et quod dicitur supra de edendo. l. qui accusare, vbi absoluitur definitiue, et si nõ est liquidũ, loquitur vtraque parte pñte.

[4] Vtraque opinio est bona secũdum Pau.

[5] Et bene, secundum Bar. P. & Sali.

[6] Et bene, secũdum Paulũ de Cast. hic.

[d] Nõ sit.] quod fit p contestationẽ, ut in corpore. §. si vero autem, & ff. de iurisdi. om. iudi. l. & quia, in fine.

quia vox pconia paucis [a] innotescit.

¶ Quae citatio & per principem delegatis [b] permittitur: quod locũ habet [c] & si lis cœpta non sit. [d]

¶ Quòd si uocatus litem detrectet: ei aliud [e] anni spacium indulgetur, intra quod si cessat, iudex auditis allegationibus [f] praesentis, & perquisita veritate, pronunciet.

¶ Sed nec intra annum veniens auditur, nisi prius reo litis expensas quas sustinuerit, inferat. [g]

¶ His quoque praestitis, si interrupto duntaxat anno denuo litem deserit, post trium edictorũ [h] & anni vnius spacii obseruationem ab omni cadat actione.

Tres denunciationes obtinent vim peremptorii. hoc dicit secundũ Bar. Bald. & Salic. Vel sic: Tres denunciationes habent vim perẽptorij, etiã si non dicantur peremptoriae, & sufficiunt ut valeat sententia. hoc dicit secundum Paulum de Castro.

IX. Idem AA. Leontio.

Tres denunciationes ad peremptorij edicti [i] vicem aduersus cõtumaces cõualescere, salubriter statutũ est. [k] PP. XI. Kalẽ. Nouem. Ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Sententia lata contra absentem probabili & necessaria causa legitime citatum valet: sed restituitur. Salicet & Bal. Vel sic: Sententia lata contra absentem ex causa probabili & necessaria, nõ debet ei nocere. Ba.

X. Idem AA. Blesio.

Cum non uoluntatis tuae arbitrio, [l] sed necessitate profectus sis: quicquid cõtra te absentem [m] statutum fuerit, quando absentiae causa necessaria fuit, officere tibi iuris ratio non permittit. [n] PP. III. Id. Maii Tiberano & Dione Conss.

Non potest venire contra sententiam, qui de procuratore legitimo tẽpore non conqueritur. Bart. Vel sic: Solenniter condemnatus intra tempora legitima non appellans, amplius non auditur. Salicetus.

XI. Idem AA. & CC. Valerio.

Cum praesentibus partibus litem inchoatã

[e] Aliud.] sic loquitur quasi annum dederit, cum tantũ tres menses dederat. sed dic [7] quòd non implicat: ut ff. de procur. l. non solum. § quaeritur. sed certe nec annus uidetur dari, sed x. dies, ut supra de dila. in authentu. quod dicit: sed aliud [8] in odium illius qui impetrauit rescriptum ad extraordinarium iudicem. Item hic [9] definitiue, secundum Io.

[f] Auditis allegationibus.] hoc additur ei quod dicitur supra de iudi. l. properandum. §. & si quidẽ. nam ibi hoc solum dicitur, ut reus praesens liberetur ab obseruatione iudicii, & actor absens condemnetur ei in expẽsis, [10] eidem autẽ in reo absente dicebat M. ut auditis allegationibus actoris sen[tentia] cu[ra]tetur: sed non esset absurdũ si plus permittatur reo quam actori, ut dictum est secundum Io.

[g] Inferat.] & cautionem iudicio sisti faciat, [11] ut ĩ. de bo. autho. iu. pos. au then. ei qui iurat.

[h] Post trium edictorum.] non praedictorum, [12] sed de nouo faciendorum secundum Ioann. Sic si bene computes, habebis biennium & sex menses. Alii dicunt quòd de praeteritis edictis, & de praeteriti anni obseruatione loquitur: & sic haberet annum & tres menses. Azo. quod tamen spacium si videatur extẽdi, ultra triennium nõ protẽdit. r, ut s. de iud. l. pperandũ.

[7] Sequitur eam Bar. Angel. & Sal.

[8] Haec nõ est bona, quia licite fuit hic impetratum ad iudicẽ ordinarium, secũdum Bar. & Salice.

[9] Ista est vera. Bar. & Sali.

[10] Intellige gl. quãdo re[us] nõ vult ut absoluatur definitiue, secundum Ange. hic.

[11] Item glo. sequitur Bar. & Sali.

[12] Ista opinio tanquam benignior approbatur p Bar. quem sequitur hic Bar. Odof. Sali.

Tres.] Casus. Lite contest. inter actorem & reum, reus cepit abesse, ter citatus est: non venit. habendus est pro contumace, & perinde est ac si esset missum peremptorium. Viuia.

[i] Edicti.] sicut sed verum sit post tres, [13] ut l. ad peremptorium. ff. de iud.

[k] Statutum est.] ut ff de re iudi. l. contumacia. §. contumax, & de pub. iudi. l. inter accusatorẽ. Dubitat ergo de definitiua etiam sine peremptorio cum istae tres denunciationes tantundem valeant, & hoc quando est dubium si sit contumax vel non. Quid autem si aperte dicat, non veniam? Respon. non oportet [14] plus citari, quia in incertis non eiũ certis locus est coniecturis, ut ff. de verb. obliga. l. Continuus. §. cũ ita, & in authen. de resti. & ea q̃ parit. §. fin colla. 4. & ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. si. Sed argum. contra ĩ. de iudi. l. iudices, & in authenti. iubemus. Sol. ibi non dixit se nolle venire.

[13] Hoc de vrbanitate non de necessitate. Sal.

[14] Et bene, Barto. Cy. & Sal.

Cum.] Casus. Lite contest. reus cœpit abesse reip. causa, & ita ex necessitate: contra eum pronunciatũ est. an teneat sententia, quaeritur? Dicitur q non.

[l] Arbitrio.] ut ff. quib. ex cau. ma. l. & qui data.

[m] Absentem.] iusta & probabili causa.

[n] Ratio non permittit.] restitutione impertita, ut dicitur ĩ. de procura. l. quia absente.

Cum praesentibus.] Casus. Lite contestata reus incepit abesse: iudex tulit sententiã. si lata. x. dies post quã

sciuit

sciuit contra se pronunciatum, non appellauit: an iudicato parere teneatur? Et respondetur quod sic.

a Proponas.] tu reus.

b Absentem.] per contumaciam veram: nam si non per contumaciam veram, restitueretur ad appellandũ, vt s. e. l. ab eo, & j. quorum appella. nõ reci. l. 1 secundum quosdã. Tu dic secundum Azonem & H. quod fuerat absẽs ex causa probabili, & non necessaria, & indefensus, & sic potuit appellare. cũ tamen non appellauit tẽpore opportuno, non adiuuatur, ut s. eod. l. ab eo, & s. de libe. cau. l. si is quem. Accur.

1 Et bene. Cy. & A.

proponas,[a] si postea quã cõtra te (licet absentẽ[b]) pronunciatum est, intra præfinitum diem non appellasti: latam sententiam rescindi postulanti, multæ sacræ constitutiones refragantur.

TITVLVS XLIIII.

DE SENTENTIIS EX PEriculo[c] recitandis.

Sententia scripta, non verbo promulgata ipso iure non tenet: & omissa prouocationis mora ex integro iudicatur. h. d. secundum Bal. Vel sic: sententia debet scribi, & in scriptis recitari, & per iudicem proferri, nisi sit de maioribus, qui poterit proferre per alium, si aliter fiat, sententia est ipso iure nulla. h. d. totus tit. secundum Bar. Vel sic: Tam arbiter compromissarius, quam iudex ordinarius vel delegatus verbo debet proferre sententiam: alias non valet. h. d. secundum omnes lecturas. proprius tamen ei in iudice delegato loquitur. Sal. Vel sic: Nõ sufficit sententiam latam esse in scriptis, si non fuit recitata. h. d. secundum Pau. de Cast.

DE SENTENTIIS ex periculo &c.

Qualiter ad sententiam veniatur, dixit: nunc qualiter ipsa ex periculo recitetur, dicit. Vel sic: dictum est[3] supra de sententijs qualiter debeant ferri. Sed quia sententia sicut & medicina cum periculo dantur, & recipiuntur: ideo ponit de senten. ex peri. reci. Azo.

2 Libello legit Pet. Rebuff. [repeti. l. quod iussit. 2. nonum. 108. ff. de re iudi. per. l. 2. j. e. quamuis D. Budæ. in anno. ad. l. fi. ff. de senato. leg. ex scripto & Alc. li. 3. dispunctio. c. 21. ex breuiculo.

3 Hæc cõtinuatio placet Cy. & Salic.

ADDITIO.

c Periculo.] *Pace Rebuffi dictum sit, nihil est audacius aut magis temerarium, quam vulgatam lectionẽ mutare, præsertim si ea recttor sit. In omnibus autem libris scriptis quos legere potui, inueni scriptum, periculo: Existimo tamẽ legendum breuiculo, vt sit breuiculum paruum breue: quo verbo recentiores auctores ut Sex. Ruffus & alij vsi sunt. Nos Gallicè dicimus diston, aut breuet. Isidorus quoque libro 1. etymolo. meminit breuiculi. In breuiculis, inquit, multorum nomina scribebantur. Contius.*

I. Impp. Valerian. & Gallien. AA Quinto.



Rbitri[d] nulla sententia est, quã scriptã edidit[e] litigatorib[9], si non ipse recitauit.[f] Si

Rbitri.] CASVS Si iudex sententiam scripserit, nec recitauerit, sed ad recitandum litigatoribus dederit clausam vel apertã, & fugerit: an teneat sententia huius, quæritur? Dicitur quod non: sed cum sua appellationis beneficium ex integro iudicabit præses.

d Arbitri.] vel pro ordinario iudice pone, vt s. de postul. l. quisquis, vel pro iudice delegato, ut ff. qui satisda. co. l. arbitro. vel compromissario: nam & ipse recitari debet iudicium, ut s. de iudi. l. rem non nouam. Sed secundum hunc tertium frustra dicit de appellatione: cum & si ipse recitaret, non appellaretur, vt s. de arbi. l. 1.

e Edidit.] clausam vel apertam, vel proijciendo eis & fugiendo.

f Recitauit.] & sedendo, ut s. de postu. l. quisquis, in fi. & in auth. vt ab illustri. & qui super eos sunt. §. 1. col. 5. & ff. quis ordo in bonorũ possessione ser. l. 2. §. dies, & arg. s. de dil. l. à procedente. Sed quidam dicunt quod sedere debet in cognoscendo, non iudicando, cum prius plene cognouit: quod non placet. Sed quid si in curru vel equo sedeat, cum forte aliquam timeat partium, & velit fugere statim? Respon. valet, ut fuit apud Genuam. arg. ff. de acqui. pos. l. quod meo. §. si venditorem.

5 Omnes lecturæ possunt esse veræ: secunda tñ melius cõgruit textui, secundum A.

4 De materia huius glo. vide Ange. in §. curare, instit. de actio. gl. & doc. in c. fi. de re iudi.

ADDITIO. Vide text. iuncta glo. in fin. de re iud. lib. vj.

g Mora.] id est appellatione, in qua exercenda sit mora anni vel biennij, ut j. de temp. appel. authen. ei qui.

igitur nihil fallis: omissa prouocationis mora,[g] ex integro iudicari impetrabis à rectore prouinciæ.[h]

Sententia primo scripta, & postea rescripta, nõ potest corrigi vel mutari: & quidam propter eminentiam dignitatis possunt per alios definitiuas sententias recitare. Bald. Vel sic: Sententia prius debet deliberari, & deliberata in scripturã redigi, & redacta debet reuideri et corrigi: et correcta debet in scriptis recitari, & per iudicem proferri. fallit in quibusdã, qui propter dignitatis eminentiam possunt per alios suam recitare sententiam: & postquam est lata, non põt corrigi vel emendari, secundum Bal.

B II. Impp. Valens, Valen. & Grat. AAA. ad Probum præfectum præto.

Ac lege perpetuo credimus ordinandũ, vt iudices quos cognoscendi[i] & pronunciãdi[k] necessitas tenet, non subitas,[l] sed deliberatione[m] habita post negotium sententias ponderatas sibi antè forment, & emẽdatas[n] statim in libellum secuta fidelitate[o] conferant, scriptasque ex libello[p] partibus legant.

C

¶ Sed nec sit eis post hac copia corrigendi,[q] vel

quia sententia ipso iure non ualet.

h A rectore prouinciæ.] ut & ipse iudicet, vel alij iudici cõmittat: nõ ei cui primo delegauerat, ut s. tit. 1. l. si vt proponis. 1.

Sententia põt ferri sup equũ, vel in curru.

Ac lege.] CASVS. Iudex in causa de qua cognouit, non præcipitanter sed cum deliberatione debet pronunciare, & sententiam in scriptis redigere, & per se partibus recitare: excepto præfecto prætorio, & alijs illustribus, qui per officialem suum recitare possunt. An autẽ sententiam quam tulit, possit iudex corrigere vel mutare? Dicitur quòd non.

i Cognoscendi.] vt s. de aduo. diuer. iudi cum. l. sancimus. 2.

k Pronunciandi.] vt ff. de iud. l. de qua re.

l Non subitas.] Iac. contra, ff. de dam. infec. l. 1. Sol. ibi speciale.

ADDITIO. Tu dic quod nec ibi sententia datur subito: sed acceleratur cognitio causæ.

m Deliberatione.] etiam cum sapientibus, ut s. de leg. & cõstit. l. humanum, & de repu. l. dubium non est.

n Emendatas.] quo ad sententiam, & quoad Grãmaticam.

o Fidelitate.] id est fideliter.

p Ex libello.] propter duo dicit ex libello,[5] & quia tabellio scribit eas in libello siue libro communi, & exinde recitantur. Itẽ quia in principio sentẽtiæ semper scribatur libellus, & allegationes etiam repetuntur, vt fecit

D Salomon, cum dixit. Hæc dicit quod filius suus uiuit: tuus autem mortuus est &c.

q Corrigendi.] quia semel functus est officio suo, ut ff. de re iudi. l. iudex, & l. cum quærebatur, & ff. de arbi. l. quia arbiter, & l. dicere, & j. senten. rescin. non pos. l. 1. & infra de pœnis. l. pœnam. Sed nec interpretari potest, nisi sit præses prouinciæ, vel procurator Cæsaris, ut ff. de ap. l. ab executore, in princi. prædicta autem fallunt in Grammatica, quæ etiam postea potest emendari, ut ff. de re iud. l. actorum. Item in mulcta, quæ remittitur propter inopiam ab eodem iudice, ut s. de modo mulctarum. l. fi. in fi. & ff. de offic. præsi. l. illicitas. §. fi. Item fallit tertio in his quæ pertinent ad consequentiã statutorum, quæ possunt supplere: non dico minui, eadem scilicet die, ut ff. de re iudi. l. Paulus. item quarto si erat absens damnatus, sed uenit iudice sedente pro tribunali, ut ff. de in integ. resti. l. diuus. Item fallit secundum quosdam in principe, & in præfecto prætorio, & senatu, ut j.

5 Istud ẽ consilib, & nõ necessitas, secundum Angel. 3. Reg. 3.

demnatur,ut dicta.l.liberto.

ADDITIO. In tutore aũt breuiter cõcludit Bar. hic, ꝙ si verba sententiæ referuntur in pupillum,licet iudiciu agitetur per ipsum tutorem , ꝙ valet:pro quo allegat.l. cum.§.si actori.ff.de cõsti.pec.melior est tex. ſm Bal. hic,in l.si ideo,§.j. ff.de euictio.

A qui ordo si peruertitur,non ualet sententia, ut si primo pronunciet,deinde sententiam scribat: vel primo iuretur de calumnia:deinde fiat litis contestatio,& sic non obstat.j de appel.l.1.cum ibi sit peruersus ordo causæ vnius ad aliam. hic aũt eiusdẽ causæ ordo peruertitur, uel etiã omittitur. Accur.

Potes [a] igitur vt re integra, de causa cognoscere.

Existens in possessione libertatis potest esse iudex delegatus:nec vitiatur iudicium , licet postea status seruilis detegatur.h.d.secũdum Bal.Vel sic: Communis error excusat.Vel sic:Casus superueniens in personam iudicis,sententiam non extinguit. Bart. Hac lex habet duas lecturas : & prima est magis dubitabilis,& notabilior quàm secunda, secundum quam summatim hoc dicit:Detectio seruitutis in iudice delegato,nõ vitiat latã sententiam ab eo tempore quo cõmuniter liber reputabatur.Salic.

II. Imp.Anton.A.Sextilio.

SI arbiter [b] datus à magistratibus, cum sentẽtiam dixit , in libertate [c] morabatur : quamuis postea in seruitutem depulsus [d] sit, sententia tamen ab eo dicta habet rei iudicatæ auctoritatem.

Sentẽtia quæ non continet cõdemnationem rei vel absolutionem,nõ habetur pro definitiua.Bal. Vel sic:Sententia non continens cõdemnationẽ vel absolutionẽ rei , vel æquipollens, est ipso iure nulla.Bar.& Sali.

III. Imp.Alexand.A.Vectio.

PRæses prouinciæ non ignorat definitiuã sententiam quæ cõdemnationem vel absolutionem [e] non continet , pro iusta non haberi. [f] PP.K.Octo.

Vbi omittitur ordo substãtialis & necessarius,vel præposteratur, nõ valet sententia ipso iure.Bal.Vel sic:Sẽtentia lata contra ordinem iudiciorum,est nulla Bar. & Pau.de Cast. Vel sic:Peruersio ordinis iudiciarij ipso iure vitiat sententiam.

IIII. Idem A.Seuero.

PRolatã à præside sententiã contra solitũ [g] B judiciorum ordinem,auctoritatẽ rei iudicatæ non obtinere, certum est. PP. XV.Kalen. Ian.Alex.A.& Dione Conss.

Valet sententia lata sub modo,nisi per appellationẽ rescindatur. Bar. & Bal.Vel sic:Hac lex habet duas lecturas: vnam quòd loquatur in duabus instantijs:aliam quod in vna.secundum primam lecturam summatur sic:Fideiussores per fiscum exacti possunt petere coram eorũ iudice vt fiscus cõpellatur pignora principalis debitoris eis pro sua indẽnitate tradere.h.d.& hæc lectura est vera.Sal. Vel sic:Si sententia lata est sub modo,valet, & seruandus est modus, si non est appellatum.h.d. secundum Pau.de Cast.

V. Imp.Philippus A.& Philipp. Cæs.Montano.

CVm eorũ [h] qui principaliter fisco tenebantur , bona [i] ea lege fideiussoribus ꝓcurator [k] tradi iusserit , vt ipsi indemnitatem fisco præsta- C rent, [l] nec à sentẽtia eius intercesserit ꝓuocatio: [m] consequens est datæ formæ [n] obtemperari.

Sententia lata in loco secreto,non in publico,non valet.Pe.& Cy secundum Bal.Vel sic : Sententia quæ non est lata in loco maiorum, nec præsentibus officialibus , est ipso iure nulla. Bar.Vel sic: Locus incognitus reddit sententiam nullam.h.d. Iac.But.Vel sic:Sententia lata ab ordinario alibi q̃ in loco maiorum,non valet.Sal.

VI. Impp.Gaius & Gallus & Numerianus AA. A. Zoilo.

CVm sententiam præ- D sidis irritam esse dicis, ꝙ non publicè, [o] sed in secreto [p] loco, officio [q] eius non præsente, sententiam dixit, vel iudicauit.

a Potes.] tu successor,ut j. de accusat. l.si accusatoribus,& s.tit.1.l.si pses. Ac.

SI arbiter.] CASVS. Iudex delegatus , qui liber credebatur , de cã quadam cognouit,& ꝓnũciauit: postea apparuit quòd erat seruus:an retractanda sit sententia,quæritur? Dicitur ꝙ non.

b Si arbiter.] i. iudex delegatus.

c In libertate.] i. possessione libertatis, siue tanquam liber.

d Depulsus.] id est inuentus seruus , & à domino vendicatus,ut ff.de offic. p̃to.l.Barbarius,& s. de test.l. 1. Vel dic, de nouo factus est seruus ex ingratitudine: vel vẽditus ad precium participandum,ut ff. qui & à quibus, l. competit.

e PRæses. Absolutionẽ.] vel æquipollens, 1 vt ff. de arbi.l.quid tamẽ, §.1.& ff. de re iudi. l insumma, in princi.sed in causa appellationis sufficit dicere bene appellatum vel male , vt videatur prima sententia confirmari vel infirmari,vt j. de app.l. eos.in fine primi responsi. sed certe ibi videtur condemnare vel absoluere illũ quem prior iudex damnauerat , vel absoluerat.

1 Ista gl. vsque ad finem sequuntur B.B.Ang. & Sali.

f Non haberi.] ut ff. de re iudi. l. 1. & ff.familiæ erciscundæ.l.in hoc iudicio.Accur.

PRolatam.] CASVS. In causa de qua cognoscere debebat iudex,primo pronunciauit,& postea lite contestata fecit partes iurare de cã.an valeat sententia,quæritur?Dicit̃ ꝙ non.quasi contra formã iudiciorũ prolata.

g Solitum iudiciorum ordinem.]ut si non dedit in scriptis,uel si stando,vel si in turpi loco, vel si nõ cognouit de causa,ſm Ioan.Vel dic ꝙ non condemnauit procuratorem quando debuit,sed dominum,ut s . e.l. 1.secundum Azo.quæ exempla non placent: quia tunc non ordo est peruersus,sed solennitas est omissa. 2 Dic ergo ꝙ ordo iudiciorum est,ut offeratur libellus,lis contestetur, iuretur de calumnia,depositiones testium conscribantur & publicentur,sentẽtia scribatur,& à iudice proferatur:

2 Et bene. B.B. & A. Iudiciorũ ordo quis est.

CVm eorũ.] CASVS. Fiscus habebat quosdã principaliter sibi obligatos,& quosdam fideiussorio vel mandatorio nomine: fiscus conuenit fideiussores , qui petierunt sibi cedi actionem aduersus principalem, & pignora sibi tradi, si fiscus desideraret sibi satisfieri ab eis. ꝓcurator Cæsa. qui cognouit inter fiscum & priuatũ , pronunciauit act.cedendam,& pignora tradenda. an valeat sententia,quæritur? Dicitur ꝙ sic , si à sententia non fuit appellatum.

h Cum eorum.] scilicet debitorum.

i Bona.] tacite obligata, ut j. in q̃bus cau.pig.ta.contra.l. 1.& 2.

k Procurator.] scilicet Cęsaris , qui cognoscit inter fiscum & priuatum, ut s.si aduersus fiscum.l.2.

l Pręstarent.]quod facere potuit,ut j.ti. 1.l. 2. & debuit, ut ff.de iure fisci. l. in fraudem, §. qui pro alio,& j. de fideius. l.2.erat autem dubitatio , quia videbatur sentẽtia lata sub conditione à procuratore Cæsaris,scilicet si indemnitas fisco pręstetur:sed nõ fuit cõditio , immo modus,vel causa finalis.sed si esset conditio,lata teneret,ut ff.quando appel.sit. l.1 §.biduum,& secundum hoc duo dicit, 3 scilicet fideiussores soluere, & bona rei eis dari à procuratore fisci , eis præstantibus indemnitatem fisco.

3 Omnes lecturæ sunt verę, & cõgruunt literæ ſm B. B. & Ang.

m Prouocatio.]per fideiussores.

n Formę.] scilicet sententiæ.

CVm sententiam.] CASVS. An sententia lata in coquina, uel in lupanari , valeat,quæritur ? Dicitur quòd non.

o Publicè.]id est, in loco publico.

p In secreto.] id est , vbi non consueuerunt sententiæ dari,saluo honore maiorum : 4 vt ff.de iusti. & iur. l. pen. vel turpi, siue non idoneo , ut ff. de arbi. l. cum dies.§ penul.

4 Et bene. B. B. Cy. P. Ange. & Salic.

q Officio.]id est, officialibus non præsentibus.sed hic

 subaudi,

subaudi, maxime. nam si in publico idoneoque loco di xit, valere dico: licet non fuerit præsens officium: licet quidam exigant vtrumque, & ad hoc quod de officio dicit, est. xv. q. vij. episcopus nullus. vnde iudices appellationum huius terræ possunt dare ad domū suam in aliquo loco publico, vel honesto. Accursius.

EX stipulatione] CASVS. Frater tuus. x. tibi promisit per stipula. cū non solueret, vocasti eum ad ius, & volebas eum conuenire. Iudex suasit tibi vt fratrem tuum nō conuenires, sed cum eo trāsigeres: vel iniurias tibi intulit nisi transigeres. An talia verba iudicis tibi præiudicēt quo minus act. tibi competentem possis intentare, quæritur? Dicitur ꝙ non sunt curanda talia verba iudicis, nec omnis vox iudicis est sententia, sed talis quæ in se contineat condemnationem, vel absolutionem. Viui.

a Actione.] scilicet consanguineo contra consanguineū. Accursius.

b Certo iure] s. acceptilatione, vel solutione, vel similibus modis, ut insti. qui. mo. tol. ob. in prin. Accursius.

c Finibus] condēnatione, vel absolutione: vt ī eod. l. 3. & ī. eod. l. post sententiam.

Idē Sal. & Io. Fa.

d Potuit.] ut obstet exceptio rei iudicatæ quasi ex iudicis sententia, ut ī. com minationes, epistolas. l. interlocutio præsidis.

LIbera.] CASVS. Ancillam mihi vendidisti, & tradidisti: vel quia eras debitor meus in x. ex causa mutui, eā in solutionem mihi dedisti: prouocauit in libertatem, & ꝓnunciata est libera. qualiter mihi succurratur, quæritur? Respondeo ꝙ sententia per appellationem non suspensa non rescindetur: sed in primo casu si tibi denunciaui cum in libertatem proclamauit, agam ex empto ad interesse: in secundo casu agam ad debitum act. pristina. Vi.

e Libera.] scilicet pronunciata, quod est, ī. & sunt ablatiui absoluti.

f Denunciatione.] quæ est necessaria vt de eius euictione agi possit, ut ff. de euic. l. emptor.

g Empti.] id est ex empto, nomine euictionis: quia satis euincitur quæ in libertatem eripitur, ut infra de euic. l.

tiam suam dixit: nullum tibi ex his quæ ab eo decreta sunt, prǽiudicium generandum esse constat. PP. V. Kalē. Decemb. Caro & Carino Conss.

Præses concordiam suadendo non videtur velle actionem tollere, nec potest. Bal. Vel sic: Verba iudicis prolata, causa cognitione non præcedente, non habent vim sententiæ. Bart. Vel sic: Iudex suadendo concordiam non fert sententiam, nec actionem tollit. Salic. Vel sic. Verba iudicis suadentis vel pronunciantis partes debere inuicem concordare, non habet vim sententiæ definitiuæ: quia non definiunt causam, sed dimittunt eam in secreto. Pau. de Cast.

VII. Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Isidoræ.

EX stipulatione parta actione, [a] pacisci ꝓximis personis suadendo præses prouinciæ, verborum obligationem, quam certo iure [b] tolli tantūm licet, extinguere non potest: nec vox omnis iudicis, iudicati cōtinet auctoritatem: cū potestatē sententiæ certis finibus [c] cōcludi, sæpe constitutū sit. Quapropter si nihil causa cognita secūdum iuris rationem pronunciatum est: vox pacisci suadentis prǽsidis actionem perimere (si quam habuisti) minime potuit. [d]

Regressus mihi competens contra auctorem meum re euicta, non reddit sententiam nullam. hoc primo. sed agitur actione ex empto si fuit empta: sed si in solutum data sit, agitur veteri actione. Bal. Vel sic: Sententia per quam res euincitur, non rescinditur nisi appellationē: sed ei qui perdit, contra suum auctorem succurritur. Bar. Vel sic. Regressus quem habet sententiatus de euictione, agit diuersimode, quia vtili ex empto si pro pecunia res fuit tradita, vel primæua si per species fuit in solutū data. Salic. Vel sic: Sententia per quam res euincitur, non rescinditur nisi per appellationem, licet auctor non fuit ad eam citatus: tamen contra eum succurritur ad interesse, si sibi fuit lis denunciata. h. d. secundum P. de Cast.

VIII. Iidem AA. & CC. Licinio.

LIbera [e] quidem Theodora, quam ex emptionis causa, vel in solutum creditori traditam ꝓponis, pronunciata: citra prouocationis auxiliū sententia rescindi nō potest. Verum si mota quæstione, præmissa denunciatione [f] ei qui auctor huius modi mulieris fuit, iudicatum processit: quanti tua interest, empti, [g] si emisti: vel ob debitum reddēdum, [h] si in solutum data est, repetere non prohiberis. [i]

Sententia definitiua non potest retractari: secus interlocutoria. Bar. Vel sic. Definitiua sententia contraria super eodem, ab eodem vel à successore lata, ipso iure non tenet. hoc primo. Quod semel decisum est in possessorio, non præiudicat proprietati: hoc secundo. Interlocutoria potest per cōtrariam interlocutoriam reuocari, corrigi, & mutari. Bal. Vel sic: Sententia definitiua super negotio semel deciso, non valet nec lata in possessorio, præiudicat in petitorio. & interlocutoria non definit: ideo in contrario imperio reauditur. Sali.

IX. Iidem AA. & CC. Domino. [a]

POst sententiam [k] quæ

si status.

h Reddendum.] quod erat in specie.

i Non prohiberis.] scilicet actione antiqua quæ adhuc superest: quia nihil videtur solutū esse: sed certe immo videtur emptio in solutum datio, & sic vtili ex empto nomine euictionis agi, ut ff. de pig. ac. l. elegāter, circa principium, & ī. de euic. l. si prædium. quæ sunt contra. Sol. hic [2] eo pacto recipit, ut ita demum recederet à priore obligatione, si res in solutū data libere fieret eius: ibi non, [3] argu. ff. de sol. l. si ge aliam. Vel verius [4] distingue an species pro specie in solutū detur, ut hic. an etiā res pro pecunia, ut in contrarijs.

2 Licet ista solutio diuinet, tñ ē vera, & not. ſm Bar.

3 Hæc so. est vera I le, licet cō tineat diuinationē ſm Bart. & Cy.

4 Ista est verissima ſm oēs docto.

POst.] CASVS. In causa quam habebam cū Titio, iudex mihi condemnauit Titium in c. vult postea mutare sententiā: quæritur an possit vel ipse, vel successor? Resp. ꝙ non. Sed videtur ꝙ possit, quia cum pro me pronunciat in causa possessionis, postea in causa proprietatis pro aduersario, auocabit à me possessionem, & sic per posteriorem sententiā videtur mutare primā: sed non est verum: qa diuersæ sunt causæ proprietatis & possessionis: neque quicquā commune habet proprietas cū possessione. Item non obstat ꝙ iudex potest mutare sentētiam iterlocutoriā, quia per talem sententiam causa non definitur. Vel pone casum aliter, ut in gloss.

† Iste tex tus reputa tur singu. ſm Bart.

k Post sentētiam.] tria dicuntur hac. l. Primum, ꝙ si iudex tulit sententiam, & transiuit in rem iudicatā, ita ꝙ appellari nō potest, statuta vel iudicata postea super eadem quæstione ab eodem, vel ab eius successore, non valent, ut ī. sententiam rescin. non posse. l. 1. & quando prouo. non est ne. l. 1. Secundo obijcitur, immo videntur valere secundo statuta etiam ab eodem, ut si primo de possessione, & postea de proprietate inter eosdem iudicauit. cui respondet hoc modo: [5] bene dixi de eadem, & quæ iam decisa est: sed in hoc casu non est de eadem, nec decisa est quæstio proprietatis, licet sit decisa causa possessionis, ut infra si à non compe. iudi. l. si de proprietate. Tertio adhuc opponit primo dicto de sentētijs interlo-

a Domitio.

5. Sequitur eam Sali.

interlocutoriis quæ mutantur, & sic vltimo statuta valent, ut ff. de re iudi. l. quod iussit, & ff. de arbi. l. dicere. Cui respondet, [1] quod illæ non decidunt causam vllam, quia mutari possunt: sed primum dictum dicit de causis decisis per sententiam definitiuam. plerunque aūt ideo dicit, quia quandoq; definiunt, ut in causa momentariæ possessionis secundum quosdam, [2] quæ nō mutatur per appellationem, ut j. si de momenta. pos. fuerit appel. l. 1.

1 Idē Sal.

2 Et male: quia illa est diuinatiua secundū B. B. & Ang. † Iste textus reputatur valde singularis per Bal. hic.

a Finibus certis.] absolutione, vel cōdemnatione, ut s. e. l. ex stipulatione. Vel dic, certis: quia iam appellari non potest.

b De quęstione.] i. de possessione.

c Statuta.] neutraliter, & dicas statuta, scilicet per sententiam secundam. est autem statuta, nominatiui pluralis, & incipe hic construćtum.

d Auctoritatem.] nam de alia nō ita. nam &c.

e Pronunciata.] primo.

f Proprietati.] i. sententiæ secundò latæ de proprietate.

g Interlocutiones.] vel de inducijs dādis: vel de testibus producēdis: vel propter infamiā repellendis. Item vt ad aliam prouinciā pro testibus recipiendis mittatur.

h Plerunque.] hoc dicit propter iudiciū momētaneę possessionis, vt j. arg. vnde vi l. momētariç, & s. qui leg. per. stan. in iudi ha. l. momētariæ, ut modo dixi. Vel aliter, quia illam sententiam dico definitiuam pone exemplū in interlocutoria, quando q̄ritur, possit esse testis vel non, vel sit in possessione libertatis, vel nō.

3 Ista est notab. gl. sm Salic. hic, q̄ ponit exempla sentētiæ īterlocutoriç.

4 Titiano.

finibus certis [a] concluditur, ab eo qui pronūciauerat, vel eius successore, de quæstione [b] quæ iam decisa est, statuta [c] rei iudicatæ non obtinent auctoritatem. [d] † nā nec de possessione pronunciata, [e] proprietati [f] vllum præiudicium afferunt: nec causam vllam interlocutiones [g] plerumque [h] perimunt.

Qui non potest statuere, non potest relegare. Sal.

X. Iidem AA. & CC. Menodoto.

NVlli qui statuēdi nō habet [i] facultatē, [k] interdicere patria cuiquā permittitur. [l] III. Non.

Iussus de iurando non definit causam. Bal. Vel sic: Sententia quæ non condemnat vel absoluit, vel æquipollens, vim definitiuæ non habet. Sali. Vel sic: Delatio iuramenti non habet vim definitiuæ. Vel sic: Delatio vel iussus iurisiur. ādi vim definitiuæ non habet, nisi vlterius procedat definiēdo, ratio: quia non continet condemnationem vel absolutionem, licet contineat quoddam præambulum. Bal.

XI. Iidem AA. & CC. Luciano. [4]

CVm iudex in definitiua sententia iusiurandum solummodo prędstari pręcipiat non tamen addat [m] quid ex recusatione vel præstatione sacramenti fieri oportet: huiusmodi sententiam nullam vim obtinere, palā est. [n]

Sententia potest proferri Græcè & Latinè, dicit gl. Græcè inter Græcos, Latinè inter Latinos. Bal. Vel sic: Ex Græco inter Græcos, & ex Latino inter Latinos potest ferri sententia. h. d. secundum Sali.

XII. Impp. Arcad. & Hono. AA. Iuliano procons. Asiæ.

IVdices tam † Latina [o] quàm Gręca lingua sententias proferre possunt.

Non exemplis, sed legibus est iudicandū. h. d. secundum B. B. & Sali.

XIII. Imp. Iustinianus A. Demostheni P. P.

NEmo iudex † vel arbiter existimet neq; consultationes, [p] quas nō rite iudicatas esse putaueris, sequendum, [q] & multo magis [r] sentētias [s] eminentissimorum præfectorum, vel aliorum procerū (non enim si quid non bene dirimatur, hoc & in aliorum iudicum vitium extendi oportet, cum non exemplis, sed legibus [t] iudicandum sit) neque si cognitionales [u] sint amplissimæ præfecturæ, vel alicuius maximi magistratus [x] prolatæ sententiæ: sed

ADDITIO. Bart. hic intelligit hunc textum in interlocutoria per quam tota causa deciditur: quia illa non pōt reuocari, sicut nec ipsa definitiua. exemplum in sententia iudicis, per quam absoluit aliquem ab obseruatione iudicij, vel pronunciat non esse procedendum, uel se nō esse iudicem, istam non pōt reuocare: qa perimit causam principalē, sed si perimeret quādā causā incidentē seu emergentem, optime posset reuocari: quia adhuc durat iudicis officiū in illa causa, ut. l. dicere, ff. de arbi. & de præto. sti. l. 1.

NVlli.] CASVS. Si magistratus vel quis alius interdixerit tibi ne amplius stares in patria tua: an valeat talis sententia, quæritur? Dicitur quod non, cum non habeat potestatem statuendi hoc. Vinia.

i Non habet.] ordinariam, cum de imperio sit, ut ff. de offi. pręsi. l. illicitas. § qui vniuersas. vnde delegati non potest, ut ff. de offic. eius cui man. est iurisd. l. 1.

k Facultatem.] sicut pedanei iudices.

l Permittitur.] quandoq; n. huiusmodi pœnæ imponūtur, vt ff. de interdi. & rele. l. relegatorum. §. constitutū.

CVm iudex.] CASVS. Iudex in causa quā habebā cū Titio, pronūciauit alterum nostrū debere iurare: nec sic dixit, absoluo te si iuraueris, vel condemno te si Titi' iurauerit; an valeat sententia, q̄ritur? Dicit quod nō.

m Addat.] s. prius.

n Palam est.] hoc sm leges veteres, in quibus primo debebat ferri sentētia, & postea præstari iusiurandum, hic aūt iusserat primo præstari sacramentum, & sic postea iudicaret, & ideo secundū ius antiquū non valet, vt s. de rebus cre. l. si quis iusiurandū, in fi. sed hodie valet, & est interlocutoria, vt s. de re cre. l. generaliter, in fi. j. resp. & sic hæc corrigitur per. l. generaliter. Vel dic quod statim & post ferri pōt, ut hic: nō multo post, ut ibi. Item innuit quod si detulisset iudex sic, defero tibi iuramētū, & si iuraueris, dabo pre sententiam: vel absoluo te, vel absoluā quod valet, & sic est cōtra, ff. qui sa. sit. l. 1. §. biduum. sed dic sm lo. quod nō debet ferri sub cōditione, ut ibi dicit. s. extranea. s. si nauis ex Asia venerit, vel simili: pōt tamē ferri sub ea q̄ ex his pendet quę in iudicio sunt.

o IVdices. Latina.] inter Latinos, Gręca inter Græcos vt intelligantur, ut ff. de institu. ac. l. sed & si pupillus. §. proscribere. Accur.

† Contraria uidet. l. decreta. ff. de re iu dicata. q̄ semper in decretis Latinam linguam requirit. sed hic agi de iudicib. datis, illic autē de prętoribus aut alijs magistratib. crediderim. non .n. dicā ut stulti quidā, hic plus dicit: illic min'. Cōtius.

Concor. cū hac. l. c. 1. extra de consti. in gl. sup verbo, suo sensu.

4 Idē B. & Pau.

5 Falsum est: qa verbū condēno, debet esse p̄sentis temporis, & non futuri: qa futurū nō disponit, vt l. Titia cum testamento, ff. de le. 2. B. B. & Sali.

NEmo.] CASVS. An iudex secundum quod alius iudicauit in consimili casu, sentētiam proferre debeat sequendo talem sententiā, quæritur? Respon. quod nō, etiā si esset lata à præfecto prætorio, vel ab alio magistratu: sed secundum quod videtur sequēdo leges & iustitiam, iudicare debet.

p Consultationes.] id est responsa ad consultationes data etiam à principe: quæ sunt extra corpus iuris, ut hic, & s. de leg. & consti. l. 2.

q Sequendum.] neque aliàs, subaudi.

r Multo magis.] s. quàm si à principe darentur. Accur.

s Sententias.] id est responsiones ad consultationes datas à præfectis.

t Sed legibus.] no. ut in fi. huius l. & j. de accu. l. singuli, & ff. de offi. præ si. l. sed licet, & s. si contra ius vel vti. pub. l. fi. in fi. Sed arg. contra. ff. de postul. l. 1. §. casum. ibi, nunquid ergo & magistratus.

u Cognitionales.] id est definitiuæ sententiæ, cognitionaliter causa examinata, ut addat prædictis.

x Magistratus.] nisi sint principis, ut s. de le. & consti. l. fi. in prin. q̄ est contra, nisi sint tot sentētię, vt cōsuetudinem

dinem inducant, & tunc magis dicor sequi consuetudinem quam sententiam, ſm Io. vt ff. de le. & sena. consu. l. si de interpretatione, & l. nam imperator. Accur.

Cum Papinianus.] CASVS. Si scholaris Bonon. conueniat ciuem Bononien. corã potestate, & velit scholarẽ recõuenire: an possit allegare priuilegiũ, ne sub magistro reconueniatur, quęrit? Respon. ꝙ non, sed sub eo iudice sub quo conuenit, sub eo. debet reconueniri.

omnes iudices nostros veritatẽ & legũ & iustitię sequi vestigia sancimus. D. III. Kal. Nouembris.

Secundum iura codicis fit iudex competens per reconuentionem, qui non erat: & cessat exceptio incompetentia iudicis. Bal. Et finis istius l. est canonizatus. 3 q. 8. cuius in agendo. Vel sic: In causa reconuentionis non habet locum exceptio iudicis incompetentis. Bar. Vel sic: Actor potest nedum de eodem negotio, sed etiam diuerso reconueniri coram eodem iudice, non obstante quòd alias non esset eius competens iudex. Salic. Vel sic: Si reus conuenit actorem, non potest actor opponere exceptionem iudicis incompetentis: quia postquam elegit iudicem pro se contra reum, debet ẽt recipere contra se & pro reo in vim etiam reconuentionis. Pau. de Cast.

XIIII. Idem A. Demostheni pręfecto pretorio.

Cum Papinianus † summi ingenij vir in quęstionibus [a] suis rite disposuerit non solum iudicem de absolutione [b] rei iudicare, sed & ipsũ actorẽ, si econtrario obnoxius fuerit inuentus, condẽnare: [c] huiusmodi sententiã non solum roborandam, [d] sed etiam augendã [e] esse sancimus: ut liceat iudici vel cõtra actorẽ ferre sententiam: & aliquid eum daturum vel facturũ pronunciare, [f] nulla ei opponẽda exceptione, ꝙ non competens iudex agentis esse cognoscatur. [g] Cuius enim in agendo obseruat arbitrium, eum habere & contra se iudicem in eodem negotio [h] nõ dedignetur. † Dat. XV. Kalendas Decẽbr. Lamp. & Oreste. VV. CC. Conss.

a In quæstionibus] id est in libro quæstionum, quem non habemus.

b Absolutione] vel condemnatione.

c Condemnare.] licet nõ erat iudex actoris, & hoc si recõueniat reus actorẽ, non aliter, [1] vt ff. de ædil. edic. l. ædiles, j. §. itẽ sciendũ.

1 Et bene. Bar.

d Roborandũ.] dãdo ei auctoritatem.

e Augendam.] sed in quo augetur? Respon. quia Papinianus permittebat reconuentionẽ ex ea. cã tm̃. vt tutelæ, vel negotiorum gestorum. Sed Iustinian⁹ hic etiam ex alia ꝑmittit. Itẽ & in hoc cum dicit, nulla &c. Itẽ in eo ꝙ rationẽ reddit, cuius. n. &c. Argum. insti. de his qui ma. non pos. §. j.

† Cõcor. cum hac l. ca. cuius in agẽdo. 3. q. 8.

f Pronunciare.] primitus satisfacto, & respondendo ei qui primus appellauit, vt s. depositi. l. penult. §. 1.

g Cognoscatur.] fit enim illud ex quo actor agit corã eo, etiam iure veteri, ut hic, & ff. de iudi. l. 2. §. sed & si agant, & l. qui nõ cogitur &, ff. de iurisdi. om. iudi. l. si idem, & ff. de procu. l. sed & hæ. §. non solum, & ff. cum qui ap. in prouin. defen. l. 1. & 2. & argu. s. de rei vend. l. ordinarij, & s. de iudi. l. nulli. Sed videtur hæc lex non habere locum, cum ipso iure fiat compensatio, quando hinc inde debetur, vt insti. de act. §. in bonæ fidei. Sed dic [2] quod non erat hic liquidum. Item quia forte species ab altera parte petebatur, vbi compensatio locum non habet, ut s. de cõpensa. l. fi. & ff. de pig. act. l. si conuenerit. 2. in princip.

2 Idem B. Salice. & Odof.

h In eodem negotio.] maximè. nam idem & si de alio reconueniat reus actorem, ut dixi. Vel dic [3] verius idẽ negotium dici: quia idem actor, reus & iudex, licet sit alia res, & sic insti. de ac. §. si minus. Alij dicunt [4] quòd hęc lex etiã ꝑ Iustinianũ nõ permittit recõuentionẽ nisi in eo. negotio. Sed auth. & cõsequẽter, ꝑmittit in alio, & sic nõ adijcit dicto Papiniani, ſm eos: nisi si in eo quod dicit, nulla &c. & in eo ꝙ reddit rationem, cuius enim &c. Item no. ꝙ hæc lex dabat potestatem reo reconueniẽdi actorẽ sub eo. iudice: sed si corã alio volebat, poterat. auth. vero imponit necessitatẽ, ut donec ipsa cã ↄ̃dei, nunquam sub alio possit, & ideo lege authen. & consequenter &c. quæ est de execu. & de his qui conue. & reconue. §. fi. col. 7.

3 Ambæ sunt veræ ſm Sal. & Angel.

4 Et ma. B. B. & S.

Et cõsequẽter.] CASVS. Hæc auth. dicit idem qđ lex. C. sed addit. Pone ergo sic: Titius conuenit me apud iudicem: volo eum recõuenire coram alio iudice: an possim eum recusare? Respõ. ꝙ possum & debeo alium petere iudicem nobis dari. Si vero in principio causę nihil dixit Titius, tũc debeo expectare ꝙ sententia detur, & causa terminata potero reconuenire Titium corã alio iudice.

† Est arg. in c. significasti, in fi. cũ gl. fi. extra de elec.

IN AVTHEN. de executoribus. §. fi. colla. vij. consti. vij.

Is qui reconuenire vult, non potest nisi coram eodem iudice, & statim, non postea. Si igitur vult coram alio agere: expectet terminũ litis primæ, nisi iudex fit recusatus vt suspectus: & tunc fiet reconuentio coram subrogato. Bald. Vel sic: Coram eodem iudice ordinario vel delegato debet necessario fieri reconuentio, & ante litem contestatam, vel statim postea: & iudicis recusatio permittitur, propter quam ordinarius associatur, vel alius delegatur. Salic.

Et consequenter [i] † ego ab aliquo conuẽtus, si vicissim ipsum pulsare velim: statim quidem hoc nõ licet nisi apud eũdẽ [k] iudicem. qui si displiceat, [l] intra vigĩti dies [m] recusari potest, [n] aliusq; mereri, apud quem rursus vtrumque negotium [o] vẽtilet. Alioqui [p] lite contra me mota prius vẽtilata &

i Et consequẽter.] id est conuenienter. additur in hac auth. ego conuentus &c.

k Eundem iudicẽ.] sed quid si præiudiciali velim eum reconuenire, de qua non potest alias cognoscere, quia pedaneus sit, vt supra de peda. iudi. l. 2. in fi? Respon. cognoscet & hic, ratione conuentionis. vt supra de iudic. l. quoties. Idem videtur si de criminali velim reconuenire eadem ratione. Itẽ quid si reconuentus nũc vult iterum reconuenire primum conuentũ de alio quam primo, vel quam rescriptum diceret? Videtur ꝙ non possit, cũ aliud sit conuenire, & aliud reconuenire: sicut aliud deferre iuramentum, & aliud referre, cũ deferẽs primo iuret de calũnia, ut ff. de ieiur. l. iusiurandum, & ad §. qui iusiurandum.

† Cõcor. gl. in c. 1. extra de mu. peti.

Reconuẽtus an possit adhuc reconuenire.

l Displiceat.] sed cui? Al. dicit etiam reconuento, vt qđ non potest per se, per alium possit, vt ar. ff. quæ res pig. ob. pos. l. Aristo, & supra de temp. in integ. resti. l. petendæ, & ff. de acqui. hære. l. cum hæreditate. Tu dic, [5] conuento, & non reconuento, cum ipse elegerit, ut supra in l. cum Papinianus, & supra de lit. contesta. auth. offeratur, & supra de iudi. l. apertissimi. Sed Al. dicebat hanc. l. cum Papinianus, loqui in eodem negotio.

5 Et bene. B. B. & S.

m Intra. xx. dies.] aliàs xxx. hoc per authenti. offeratur.

n Recusari potest.] loquitur ergo in delegato. Sed quid de ordinario? Resp. [6] idem, ꝙ habeat locum hęc auth. nam in corpore dicit tale quid factum apud gloriosissimũ iudicẽ, licet non recusetur ordinarius, sed alius ei associetur, ut in auth. vt dif. iudi. §. si vero contigerit, colla. 9. Sed M. inducebat hoc ꝓ se, vt ordinarius recusetur.

6 Sequuntur eã B. Angel. & Salic.

o Negotium.] sed quomodo hęc cã tractabitur? Resp. In proponendo, & allegando, & iudicando ea. vel alia sententia seruabit ordinem. ut qui primo appellauit, pręcedat in talibus, ut ff. de iudi. l. qui prior. Accur.

p Alioqui.] id est si nolim eũ reconuenire ab initio, vel

parum

1 Idem Bal. & Sa.

patum post. 1 nam quæ incontinenti fiunt, inesse videntur, ut s. de pac. l. petens, & l. lecta. ff. si certum pet. & sic non quandocunque ante sententiam poterit reconueni re, ut hic, & in corpore, in fi. vbi dicit mox. argum. s. de compen. l. fi. Sed quidam dicunt 2 quãdocunq; ante sententiã posse fieri reconuẽtionem, & exponunt hic alioqui, id est si nolim corã eodem, sed coram alio, vel alioq. id est si displicuerit. Sed prima probatur etiã iure canonum, vt extra de mu. pe. ca. ex literis. Tertij distinguũt inter delegatũ & ordinarium, vt coram delegato incontinenti, sed coram ordinario quandocunque. Sed quando dicitur fieri incontinenti? Respon. ante apertos testes, ut dicimus in denuntiatione euictionis. ff. de euic. l. si rem quã mihi. §. fi. vel statim post litem contestatam quodam spacio interueniente ad arbitrium iudicis, 3 q arbitretur ante confessiones factas, vel productiones testiũ: vt ff. de sol. l. ratum. Accursius.

2 Et bene ſm Bar. declarando tñ ut hic p gñ.

3 Idẽ Bal. & Salic.

terminata, tunc demum & ego admittar.

Continuatiua copulatiua non debet poni inter ea circa quæ non potest vniformiter disponere Bald. Vel sic: Quando duo vocabula veniunt ad determinationem eiusdem verbi. debent intelligi vt vniformiter operẽtur. Bar. Hac lex in se est valde obscura, & habet varios intellectus & h. d. secundum vnam lecturam: Quãdo vna determinatio decernit plura determinabilia, debet ea pariter determinare, etiam si subest ratio in cõtrarium Secundum aliam lecturam dicit totum contrarium, quòd quando subest ratio in contrarium, nõ determinat pariter sed secundum quod congruit determinabilibus: quia textus est aliquantulum obscursius. h. d. secundum Paulum de Castro.

XV. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm solitũ est in sententijs [a] iudicum sic interlocutionẽ proferri, vt non liceat partibus ante definitiuam sentẽtiam ad appellationis vel recusationis venire auxilium: quidam putabant nõ licere ante litem contestatam nec iudicẽ recusare, quẽadmodũ nec ab eo appellare. [b] Cum. n. simul verumque vocabulum ponitur tam appellationis, quàm recusationis, prouocatio autem ante litem cõtestatam nõ potest porrigi: putabant q nec recusare quidem iudicem cuiquam cõcedatur ante litem contestatam: quod minime vetitum est. [c]

Caueant itaque iudices huiusmodi sermonem simul & sine certa distinctione [d] proferre.

CVm solitum.] CASVS. Potestas Bono. delegauit te iudicem ad aliquam causam, & ita dixit, nullus recuset talem iudicem ante sententiam, vel ab eius sententia appellet. an possit talis iudex recusari quæritur? Respon. q sic ante lit. contest. & appellabitur postquam tulerit sententiam.

[a] In sententijs.] scilicet interlocutorijs, vel delegatiuis, vt quia iudices ordinarij delegant causam cognoscendã appellatione remota, & recusatione ante sententiam.

[b] Appellare.] ante vel post litem contestatam ante definitiuam sententiam, ut j. quorum app. non reci. l. ante, & de app. l. eos qui. §. super his, & s. de episc. au. l. 2.

[c] Vetitum est.] immo permissum est recusare, scilicet delegatum, sicut hic erat, ut s. de iudi. l. apertissimi, & de iuris. om. iudi. l. nemo.

[d] Sine certa distinctione, &c.] debet enim verbum appellationis post sententiam 4 accommodari, & ante non: quia & sine tali prohibitione non potest appellari ante. recusatio uero bene potest fieri ante, & per delegantẽ remoueri. Sed & si simul ponantur, tenet positio secundum Io. 5 scilicet vt recusationẽ prohibuerit ante sententiam quandocunque, & sic ante litem cõtestatã, vt hic: secundum alios in nullo tẽpore tenet: & hic ſm Io. subaudi, vetitum est, scilicet aliàs: sed iure canonico etiam appellari potest ante sententiam: ideo vtroque remoto potest causa committi, & remota appellatione tantum etiam recusatio remoueri videtur, 6 ut extra de ap. c. super eo vero. Sed ar. contra infra ne liceat in vna eademque causa ter. pro. l. j. in fi. vbi innuitur quòd non tollitur recusatio, licet remota appellatione sit causa commissa: sed ibi per legem tollitur appellatio. Sed qui iudices sunt isti qui sic committunt, cum nulli permittatur nisi principi, ut ff. à qui. ap. non licet. l. 1. in fi. quæ est contra? Respon. 7 hoc verum est post sententiam, vt ibi: sed hic ante, ut dixi.

4 Immo intelligit: vt iudices remoueãt appellationẽ ante sententiã, ſm B. & Salic.

5 Sequuntur B. B. & Ange.

6 Nihil ẽ ſm Bar. Bal. & Sa.

7 Vera est & menti tenenda ſm B. & B. hic.

DE SENTENTIA QVÆ SINE. &c.

TITVLVS XLVI.

DE SENTENTIA QVÆ sine certa quantitate profertur. [e]

Valet sententia de futuro si dependat à iure quod est de præsenti. h. d. secundum vltimam lecturam hic posi tam in glo. quæ est vera secundum Bar. & eam approbat & confirmat Paulus de Castro. Vel sic. Hac lex habet quinque lecturas in gloss. & quinta communiter approbatur, vt dubitabiliter. & litera cõueniẽtior: et secundum illam hoc dicit: Sententia lata super futuro dependente à præsente, valet. Salicetus.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Aeliano. [f]

CVm iudicẽ [f] quoad pecunia condemnationis soluta fuisset,

Specialiter dicit qualiter sententia non valet rõne incertitudinis.

CVm I CAS. Perij à te centũ sub sue cubuisti: appellasti: iudex appellationis confirmauit primã sententiam, & præcepit vt præstares vsuras donec solueres. c. an valeat sententia cũ certa quãtitas vsurarũ in sententia non sit comprehensa, quæritur? Respõ. q tenet. alijs modis ponit vt i gl.

[e] prol. ut. est.

[f] Cum iudicẽ.] petebam à te centum, & condemnatus mihi fuisti: conuenit inter nos de præstandis mihi certis vsuris singulis mẽsib[e], quibus illa centum retineres donec mihi solueres: stipulatusque sum à te. stetisti per decem menses nec soluisti. egi apud alium iudicẽ contra te sup vsuris: hic cõdẽnauit te sup vsuris præteriti temporis præstãdis, & hoc secundum iuris formam: nam de futuris non potuit: quia tractus futuri temporis non spectat ad iudicem, vt ff. de vsu. l. 1 § 1. Vel dic quòd debitor damnatus, frustratoriè appellauit: quo casu currunt vsuræ medij temporis, ut ff. de vsuris. l. tutor, in prin. & de re iudi. l. fi. & de ap. l. negotiorum. Et non obstat. j. de vsur. rei iudi. l. 3. quia illud obtinet: quia non currunt vsuræ per quatuor menses postquam sentẽtia transiuit in rem iudicatam. Vel dic tertio, creditorẽ victum appellasse: quo casu currunt similiter, cum nihil noui sit faciendum, ut ff. nihil no. l. 1. & pendente primo iudicio currebant, ut s. de iudi. l. 1. & secundum hos duos casus dic iudicem, scilicet appellationis. Vel quarto secundum aliquos, scilicet Bul. & Hu. & Vu. q petebã a te 10. pro sorte, & 5. pro vsuris actione in factum ex quadam sententia in qua damnatus fueras mihi in tantum. negabas iudicatum. iudex iudicauit iudicatum, & quantum sortis & vsurarum nomine deberetur, sua sententia declarauit. Sed contra, ff. de re iu. l. post rem, vbi dicit nil quæri post sententiam. Sed dic q ibi nemo cõtradicebat sentẽtiæ. dic quoad pecuniã, &c. i. pro quo tẽpore debuisset condemnatio solui. Vel quinto dicas iudicẽ principalis causæ iudicasse de vsuris futuri temporis, donec solueretur sors, & ſm hunc casum est contra. ff. de vsuris. l. 1. §. 1. sed ibi dices quod ibi iudicis officio debebantur: hic per stipulationem. Vel hic in sententia præcepit: ibi aliter in quadam interlocutoria. Item similiter contra huic positioni. ff. de iud. l. non quẽadmodum. Sed respõ. illud tenere cum vnum debitum est de

Legem legit quintu pliciter.

Aelia no.

Tertie lectur. m.

futuro: hic autem cum plura menstrua, vel annua, vnde bene fieri potest de talibus condẽnatio, ne cogar omni mense repetere, vel super iure meo protestari, argu. s̄. de præscrip. xxx. ann. l. 2. in fi. & arg. ff. ad l. Aqui. l. in lege. 1. A

a De pendendis.] i. de soluendis.

deest de, in manuscrip.

Q Vanquā.] CASVS. Debebas fisco. & fideiussi pro te: conuenit me procurator fisci, dicens me promisisse seruare fiscũ indemnem. procurator Cæsaris, qui cognoscit inter fiscum & priuatum, condẽnauit me vt præstarem indemnitatem fisco: an sententia teneat, quæritur? Dicitur quod sic, licet in ea non sit certa quãtitas comprehensa.

b Iussit.] quod solũ petebatur, ut pronũcietur indemnitatẽ præstandam, cũ reus negaret se hoc promisisse: nec petebat actor iudicio pẽdẽte certificari quãtũ esset damnum, sed solum pronunciari an ei esset promissa indemnitas, ut s̄. tit. 1. l. cum eorum. Sic ergo distingue, aut petitur certum, & tunc debet dari certa sentẽtia, vt tamẽ sufficiat aliqua parte actorũ cõtineri, ut j. l. proxi. aut incertum, sed agitur hic vt iudex certificet: puta peto interesse, & iudicio pendẽte probo quãtum sit, & tunc idẽ, inquantum tamen est possibile, ut institu. de act. §. curare. quãdoque enim

Sententia an debeat semper esse certa.

de† pendendis a vsuris legem dixisse profitearis: non contra iuris formam sententiam datã, palã est.

Sententia lata super libello non continente certam quantitatem, non opponente reo contra libellum, valida est de iure, dummodo contineat aliquod factum quod in executione sententiæ possit postea declarari. h. d. notabiliter secundum Bal. Vel sic: Vbi petitur incertum, valet sententia incerta. Bar. Vel sic: Si petitio & prosecutio est incerta potest incerta ferri sententia. h. d. Vel sententia qua pronunciatur indemnitatem esse præstandam, valet. Sali. B

II. Imp. Alexan. A. Marcellino.

QVanquam pecuniæ quantitas sententia curatoris reipublicę non continetur: sententia tamẽ eius rata est, quoniam indemnitatem reipublicæ pręstari iussit. b

Sententia & mens iudicãtis talis esse præsumitur, qualis & quanta ex allegatis & probatis cõcipitur. h. d. notabiliter secũdum. Bal. Vel sic: Sẽtentia qua non continet certũ per se, vel per relationẽ ad aliud, est ipso iure nulla. Bart. Vel sic: sententia non certa de se nec per relationẽ ad acta non valet. Salic. Vel sic: Quando petita est certa quantitas, non valet sententia, nisi contineat certam quantitatem per se, vel per relationem ad acta. Paulus de Castro. C

III. Imp. Gordianus A. Æmilio.

HAec sentẽtia; Omnem debiti quãtitatem cum vsuris competẽ

nõ est possibile, ut in causa noxali, vel in alternatiuis, vel quando in genere debetur, ut institu. de offic. iudi. in princip. Item in iudicijs uniuersalibus pronunciatur incertum, vt hæreditas scilicet restituatur, ut ff. de re iudi. l. ait prætor. §. 2. & si pars hæredi. pet. l. 1. in fi. Item in alio casu, ut ff. de rei vendic. l. quæ de tota §. fi. Item in alio casu, ut institu. de act. §. si qs agens. Sed quæro quomodo fuit curator iudex in causa sua, vt s̄. ne quis in cã sua & c.? Respon. dic, sententia curatoris reipublicę, id est pro nomine scilicet reipublicę data, & quod dicit in fi. iussit, scilicet procurator Cæsaris qui competens iudex est, ut s̄. si aduer. fisc. l. 2. Vel dic quod aliud est procurator reipublicæ, & aliud curator. curator enim est, quales sũt in hac ciuitate procuratores communis, qui pronunciãt inter priuatos & rempublicam huius ciuitatis, & de tali republica dicit hæc lex, argum. ff. de publ. l. sed & hi. §. præterea. Vel dic sol. huius quæstionis. l. 1. lib. 11. de admi. re. publica. D

Procurator & curator reipublicę differunt.

HÆc sententia.] CASVS. Petebam à te. c. iudex condemnauit te hoc modo, pronuncio vt soluas

A quicquid debueris cum vsuris, non descendendo ad certã quantitatẽ: nunqd valet sententia? Dicitur quòd nõ.

c Solue.] quid ergo si certa quantitas in actis continetur, & sic pronũciauit vt hic facit? Respon. nõ valet, vt ff. de arbi. l. qd tamen. §. Pomponius. licet hęc lex videatur velle contra: sed eam sic dicas intelligi, quod quantitatem certam, vel speciẽ, vel quod tantundẽ valeat, comprehendat, ut quia dicat, cõdẽno in omne qd' petitum est, ut ff. de re iudi. l. ait prætor. §. 1. & l. in summa. Accur.

† aliàs parere.

d Actorum.] acta appellantur attestationes, vel cõfessiones factę in iudicio. Accursius.

e Comprehensa.] uel si non est possibile, uel si hoc non petitur, ut diximus s. l. proxi.

HÆc sentẽtia.] CASVS. Mulier soluto matrimonio propter consanguinitatem, uel quia habebat alium uirum, uel uir aliam uxorẽ, repetebat dotem à uiro: iudex pronunciauit sic: condemno te maritum ut restituas quod accepisti nomine dotis. an ualeat sententia, quęritur? Dicitur quod non, unde si alius iudex cognouit, & maritũ ad certam quantitatem condẽnauit, ualet sñia retractata prima: nisi fuerit ab ea appellatum.

f Solue.] Quædam mulier repetebat dotem à marito suo, cum esset incertum quantum ille accepisset: quod etiam ipse iudex interloquendo dixit, non quidem ualuit sentẽtia sic prolata, solue quod accepisti. nil enim certum continet.

Casum ponit.

tibus solue: c; iudicati actionem præstare† non potest: cum apud iudices ita demum sine certa quãtitate facta condemnatio, auctoritate rei iudicatæ censeatur, si parte aliqua actorum d certa sit quantitas comprehensa. e

Licet causa dotis sit priuilegiata, intelligitur si constat de dote: aliàs debet reus absolui. h. d. notabiliter secundum Bal. Vel sic: Sententia nulla ratione incertitudinis non impedit aliam ferri sententiam. Bar. Vel sic: Vbi sentẽtia incerta est ipso iure nulla, non prohibetur iudex aliam certã proferre, etiam contrariam primæ. h. d. notabiliter. Sali. B

IIII. Idem Augustus Saturninæ.

HAec sñia f; Quæ bona fide accepisti, solue: f; cum incertũ esset quid accepisset, quantumque ab eo peteretur, præsertim cùm ipse qui extra ordinem g iudicabat, interlocutus sit dotẽ datam, quæ repeteretur, non liquidam esse: iudicati auctoritate non nititur. Cùm igitur h is qui postea iudicabat, i contra te certam sententiam protulerit, neque à statutis prouocaueris: ipsa k tuo facto confirmasti l iudicatum. C

D ADDITIO. Aduertas quod Bar. hic intelligit hanc. l. quando sententia fuit omnino incerta. Nam pronunciauit iudex, quod bona fide accepisti, solue. si enim pronunciasset hoc modo: condemno te ad restitutionem dotis, & constat eam te habuisse, licet non declaretur quantitas, uel qualis esset dos: ualeret sententia, sicut in petitione hæreditatis.

g Extra ordinem.] id est extra antiquam solennitatẽ, ut institut. de interdict. §. fin.

h Cum igitur.] bene infert, prima nulla: ergo ista ualida. nam si prima esset ualida, ergo secunda nulla, ut s̄. titu. 1. l. post sententiam.

i Iudicabat.] ex appellatione. uel dicà capite: nam cũ prima nulla fuit, non fuit necesse appellari.

k Ipsa.] scilicet tu.

l Confirmasti.] uideris enim consentire, cum statuto tempore non appellasti, ut s̄. de postulan. l. 1.

Interesse

- 1 *Interesse.*
  - 2 *Inaestimabile.*
    - 3 *Non petibile.*
      - 5 *Publicū.*
        - 7 *In ciuilibus consistens.*
          - 9 *Vltionis.*
          - 10 *Applicationis.*
        - 8 *In criminalibus.*
      - 6 *Priuatū.*
    - 4 *Petibile.*
  - 11 *Aestimabile.*
    - 12 *Petibile.*
      - 13 *Propriè.*
        - 14 *Legale.*
          - 16 *Commune.*
            - 25 *Intra rē.*
              - 26 *Actionis amissae.*
              - 27 *Circa damna & expensas.*
              - 28 *Interesse iuris interitus.*
              - 29 *Mutationis personae.*
              - 30 *Mutationis fori.*
              - 31 *Ex delicto, vel quasi.*
              - 32 *Ex contractu, vel quasi.*
            - 33 *Extra rē.*
              - 34 *Honoris.*
              - 35 *Cōmodi.*
                - *In lucro*
                - *In damno.*
          - 17 *Singulare.*
          - 18 *Affectionis.*
            - 19 *Affectionis cum vtilitate.*
            - *Solius affectionis.*
          - 20 *Conuentionale.*
            - 21 *Certum.*
              - 23 *Totale.*
              - 24 *Particulare.*
            - 22 *Incertum.*
        - 15 *Iudiciale.*
      - *Largè.*
    - 36 *Non petibile.*
      - 37 *Quo mediante nihil petimus.*
        - 38 *Ex causa probabili, sed non honesta.*
        - 39 *Ex causa honesta, sed non probabili.*
      - 40 *Quo mediante petimus ex causa honesta & probabili.*
        - 41 *Maeroris.*
        - 42 *Pudoris.*
        - 43 *Valoris.*

a Relicta hac negociosa & cōmentitia diuisione, recurrat lector sedulus ad libellū Caroli [redacted], quo explicationem eius quod interest, prim° supra veterum diligentiā cū sūma laude perfecitus est. Contius.

SCHEMATISMI SVPER interesse, breuis P. Rebuffi declaratio.



AD formandum typum, videndum est primo, quo iure sit interesse inuētum. Secūdò, quid sit. Tertiò, quotuplex. Ad primum respondeo, esse de iure diuino, vt Exod. xxij c. si laeserit quispiam agrum alterius, vel vineam: & dimiserit iumentū, vt depascatur aliena: quicquid optimū habuerit in agro suo, vel vinea, p dāni aestimatione restituet, & capit. si laeserit, de iniur. & damno dat. & ibidem damnum reddet: sed interesse est damnum: vt hoc tex. damnum reddatur, & c. ij. de fideiusso. ergo est de iure diuino: sed dicitur esse à gentibus postea receptum, & a iure canonico approbatum, dict. capitu. ij. de fideiussor. gloss. in capit. conquestus, cum similibus, de vsur. sed quo ad formam, est iuris ciuilis, vt hic: & sic princeps non potest id remittere. l. venia. C. de in ius vocand. fallit in tribus casibus positis in repetitione huius. l. quam nouissimè conscripsi anno. 1530. vbi latius deducitur in praefat. quaestio. j. & quot modis accipiatur: ibi. quaestio. 3. & quid veniat appellatione interesse, ibidem.

Secundo quaero, quid sit? & glo. in verbo, prout, dicit esse damnum emergens, & lucrum cessans ex eo, quòd aliquid fieri cessat, & cōiter approbatur per doctores. Vel ego sic definio, est aestimatio dāni emergentis, aut lucri

A cessantis: ratione cessationis, aut facti aliter quàm fieri debuit, legitimè proueniens. Vel consideratur interesse dupliciter. Primo, ratione eius cui debetur: & tunc definirem: Est aestimatio damni emergentis, vel lucri cessantis, culpa debitoris creditori contingens. Secundò consideratur ratione eius à quo petitur: & est aestimatio damni dati, seu lucri cessantis, culpa debitoris prouenientis, per debitorem creditori sarcienda. Latius declaratur in repetitione in gloss. prout. vbi pono aliàs definitiones, & declarationes, vltra docto. licet videre ibi. His contentus erit scholaris pro declaratione terminorum. videat prouectus repetitionem.

B Tertiò, quaero, quotuplex sit interesse? Respond. In genere vnum esse, quod pono pro stipite: & sic intelligitur opinio Petri & aliorum tenentium interesse vnum esse. & hoc per Bartolum sic definitur: Interesse, est iusta alicuius vtilitas. infra declarabitur: & hoc diuiditur in multas species, siue accidentia, vt quidam dicunt: & plenè declaro in mea ad hanc. l. repetitione, in glo. prima.

2 Interesse, Bartol. insequens, quoddam est inaestimabile, aliud aestimabile. Inaestimabile, est iusta alicuius vtilitas inaestimabilis, glossa. in l. prima. ff. soluto matrimo. l. libertas. ff. de regul. iuris, teneo tamen in dicta mea repetitione, non esse dabile interesse inaestimabile: quia

quin saltem infinitè æstimari possit. & hoc in glo.j.vide ibi, si lubet.

3 Inæstimabile diuiditur: quia aliud est non petibile, aliud petibile. non petibile est iusta alicuius vtilitas inæstimabilis, non petibilis, vt si voluntatem explere non possim. Barba.consi.74.col.v.in 3.volum. & infra declarabitur plenius.

4 Petibile est, quod peti potest, vt si filius meus per te detineatur, interest mea inæstimabiliter: ob id petam filium mihi exhiberi.l.j. & per totum. ff.de lib.hom.exhiben. & idem in viro cuius vxor ab aliquo retinetur, interest mariti, quod non potest æstimari, si os inferius fuerit maculatum id temporis. ideo petetur vxor exhiberi.rubr. ff de liber.exhiben.l.j.in fine, & l.ij.

5 Interesse aliud est publicum, aliud priuatum. Publicum, est reparatio publici status læsi propter aliquod iniuste factum, vel non factum: datum, vel non datum: quæ commodè æstimari non potest.d.igneus in repetitione.l.quatenus, colum.vj.ff.de regul.iur. Ego vero sic definio: est læsio status publici propter cessationem, vel factum iniustum contingens, quæ æstimari commodè non potest. Primò pono, læsio, quia respublica læditur, ut infra dicetur.& l.si quis ingenuam.§. fin.ff.de captiuis. Alia declarantur in repetitione extensè, vbi licet videre.

6 Priuatum, est omne quod non est publicum. ideo vno cognito, alterum intelligetur. argumen.l.j.ff.de his qui sunt sui, uel alien.iur. doctor.in rubri. de acquir. possessione.

7 In ciuilibus quoddam publicum interesse consistit, vtpote quia publicè interest cloacas purgari.l.de pupillo.§ si quis riuos.ff.de noui operis nuncia.& si publica via sit destructa, publicè interest refici.l.ædiles.ff.de via publica. multa alia licet videre exempla in repetit. in præfa & in glo.j.

8 Item in criminalibus, vt interest publicè crimina nō remanere impunita.l.ita vulneratus.ff.ad leg.Aquil. & publicè interest prouinciam malis purgari hominibus l.congruit.ff.de offi.præsi.

9 Vltionis est, vt si seruus cognouerit dominam suam: & postea dominus eum vendiderit ea lege, ne Parisijs habitet: & ne manumittatur: propter vltionem interest domini.l.penult.C. si mancipium ita fuerit alienatum ne manumittatur.l.seruus ea lege.ff.de ser exportan. & hoc inæstimabile, est ratione affectionis quam dominus habet, & ratione timoris, ne iterum domina cognoscatur per illum seruum.

10 Applicationis, est quando damnum passo applicatur, vt hoc tex no. Bal.in l.pen.C.de condict. ob cau.dato. & hoc est æstimabile.

11 Æstimabile, quod æstimari potest. Et hoc diuiditur: quoddam enim est æstimabile petibile, aliud non petibile. Æstimabile petibile est, quod æstimari petique potest, vt in casibus in quibus petitur, vt habetur hic, & in l.j.ff.de act.emp.

12 Petibile, quoddam dicitur generaliter, & largè, siue impropriè, quod sic per Bartolum hic definitur: Est iusta alicuius vtilitas æstimabilis petibilis non habita propter alicuius factum iniustum, uel cessationem iniustã. Vt si peto rem mihi debitam, dicor meum interesse largè petere: id est, quod mihi vtile est: & sic stipulationes inuentæ fuere, vt quisque stipuletur quod sua interest.l. stipulatio ista.§.alteri.ff.de verb.oblig. & an precium, & interesse sint idem: dicitur in repetitione plenè, in gl. prout.& de hoc interesse parum hic.

13 Aliud dicitur propriè de quo hic amplè loquimur: quod sic per Bartolum definitur: Est æstimatio alicuius vtilitatis non habitæ propter factum iniustum, vel cessationem iniustam. Primò ponitur æstimatio, ad differentiam inæstimabilis: & ad differentiam præcedentis, quod rem ipsam respicit, seu factum debitum. Postea dicitur in definitione, non habitæ, vt lucrum, & damnũ comprehendat. Nam dum minuitur patrimonium, quis non habet vtilitatem, ob id dicitur pati damnum.l.si sterilis.§.cum per venditorem.ff.de actio.empti. Dico

A propter factum iniustum: quia si esset iustum, non ageretur ad id quod interest.l.fluminum.§.fin.ff. de dam. infec.dico latius in mea repe. in gl.j. Et hoc diuiditur: quoddam est legale, aliud iudiciale.

14 Legale est, quod à lege introductum seu approbatũ est.not.in l.legitima.ff.de pact. & hoc modo interesse omne potest dici legale, quia à lege approbatum, vt suprà in præfatio.dixi. Vel dicitur legale, quod a lege taxatur: vt in casibus certis ad duplum.vt hac l.versi.sancimus. Et an de iure nouo taxatum sit, vide quæ dixi in repetitione in 4.not. collegæ domini Alciati opinionẽ reprobans: & hoc legale producit quatuor species, vt patet, & infra declarabo.

15 Iudiciale est, quod per iudicem per suam subtilitatem æstimatur, ac taxatur: vt in casibus incertis, vt patet hac.l.in versicu.in alijs. Dico lusius in repeti. quam super hac lege conscripsi: hic tantum trado terminos, vt iuuenes his intellectis paruo negocio materiam amplecti possint.

16 Commune interesse, secundum glo. est commune rei precium. Bartolus non admittit, sed sic finit. Interesse commune, est interesse communiter æstimatum.l. si seruum.ff. ad legem Aquiliam. at non placet: quia idem per idem definit, quod non admittitur. argum.l. final.ff.de offic procur.Cæsa. Ego vero sic definio: Interesse commune, est æstimatio damni emergentis, aut lucri cessantis, ab omnibus rei notitiam habentibus facienda, propter factum iniustum, vel cessationem iniustam: vt, debebas tradere mercatori equum tempore nundinarum: cessas, oportet quòd ipse emat cariori precio: teneris ad id quod interest, quod communiter homines æstimarent ad valorem equi quem emit. Alia exempla vide in repetit. in glo.j. & hoc in totum potest exigi, etiam vltra duplum.l.ratio.§. si per venditorem, & l. Iulia.ff. de actio. empti. Fallit in casibus traditis in repetit.in gloss.dupli. vbi inuenies regulam cum limitationibus. Vel commune dicitur, quod omnes canonicos ecclesiæ tangit: ut si omnium præbendæ minuantur, eorum communiter interest: si præbenda

C vnius, specialiter.cap.cum omnes, & cap.cùm accessissent, de constitu. Inno.in cap.cum ecclesiasticæ, in fine penult.col de exceptio.

17 Singulare interesse est, secundum glo. si tua intersit propter affectum. uerumenimuero quia aliud est interesse affectionis solius, aliud est interesse singulare, vt late declaro in repetit. ideo Bartol. sic finit: Est singulariter æstimatum, quod non admitto, vt dico in repet. Igitur ego sic definio: Interesse singulare, est æstimatio vtilitatis singularis propter factum iniustum, vel cessationem iniustam proueniens: vt commodaui codicem meum, quem habeo, & apostillis, & remissionibus, & scriptis refertum: si non reddas, non solum ad precium commune teneris, uidelicet ad tres libras Turonen. sed etiam ad meam singularem vtilitatem. Alia exempla tradit Specul. in titul. de interesse §. viso, & ego ipse in gloss. j.

Quæret aliquis, usque ad quam summam possit peti?

D & textus hic dicit, vsque ad duplum in casibus habentibus certam quantitatem, aut naturam: vt hic. Fallit in casibus positis in repetit.in gloss dupli. in incertis damnum re vera datum reddi debet, vt hic, versic in alijs. Qui sunt illi casus certi, & incerti? Bart. hic dicit eos, qui habent certam quantitatem, uel naturam, respectu sui uel adiuncti: ut si promittis mihi decem; respectu sui est certum.l.certum.ff. si certum pet. uel ratione adiuncti: vt vendis mihi domũ pro centũ: respectu illius adiecti precij, dicitur contractus certus, secundum Bartolum. Fateor tamen quòd indigeret declaratione regia in hoc regno, uel parlamentorum, ut dico in repetit. Ego, salua correctione melius sentientium, intelligo casus habere certam quantitatem, siue sit in numero, siue pondere & mensura, de quibus in §. 1. institut. quibus modis re contrahitur obligatio Siue sit quantitas continua, ut fundus decem arpentorum, siue discreta, ut decem, quia certum est. Naturam uerò intelligo certam, in re-

in rebus animatis, quibus à Deo indita est certa natura, per quam animal dignoscitur, & nobis est certa sua natura: vt bos, mulus, & cætera hoc genus animalia. Nam Deus indidit boui certam naturam, per quam à iumento differt, & certa est nobis sua natura, videlicet quod est bos, non equus, vel aliud animal, vt etiam licet videre per Aristotelem in libro de natura animalium. Ideo si promitto decem, casus certus est quantitate: si hominē, equum, bouemve debeas: & non tradas tempore præstituto, casus certus est natura. Si promittas facere domū, casus est incertus: cum facta sint incerta. l. ubi. §. qui id quod. ff. de verbor. oblig. Fusius deduco in repet. in glo. quantitatem. A

18 Interesse affectionis est, quod ex speciali affectu procedit: vt si seruum meum filium naturalem quis occiderit: ego ex affectione æstimo multo. Hæc affectio nō auget condemnationem: sed quanti omnibus valet, inspicitur. l. si seruum. ff. ad legem Aquil. l. fi. de operis seruo.

19 Notandum est, quòd duplex est affectio: vna, quę est iuncta cum vtilitate: & hæc est æstimabilis commodo pecuniario: & ista bene consideratur, & auget condēnationem. l. videamus, §. j. ff. de in lit. iuran. vt in libro cui multa scripsi: si aliquis eum retineat, nolens restituere: ex illa affectione iuncta cum vtilitate, iurabitur in litem & duplum consequi potero per hanc legem: vt dixi in glo. j. An in iuramento in litem procedat hæc lex? quod sic, licet collega contra, cuius fundamentis ibidem respōdi. Alia est affectio sola, quæ pecunia non æstimatur: & hæc non auget condemnationem. l. libertus qui soluendo. ff. de bonis liberto. l. cùm seruus, mandat. Bald. in additio. ad Specul. in titul. de fructi. & interesse. col. penul. l. j. § sed si rem. ff. si quid in fraudem patrono. alia vide in dicta gloss. prima, tam in contractibus bonæ fidei, quàm stricti iuris.

20 Conuentum, est precium conuentum, secundum glo. hic: quæ reprehenditur per doctores: vt plenè dico in repetit. in gloss. j. ego igitur sic definio: Interesse conuentum, est pecunia conuentione partium promissa in defectum primæ conuentionis non completæ. Vnde si vendas mihi domum centū aureis, & si non tradas, promittis decem: si tradas, non potest agi ad decem promissa: quia conuentio est completa: secus si non tradideris. l. j. sumendo arg. à contrario. ff. de act. emp. & hoc interesse debetur totum, etiam vltra duplum. § alteri. Instit. de inutil. stipul. Bart. & communiter doctores hic. quod fallit in octo casibus, quos pono in repetitio. in gloss. dupli. vbi figo regulam cum ampliationibus, & limitationibus. Item quando interesse conuentum, seu pœna adijcitur speciei, debetur. l. Lucius. ff. de actio. empt. Idem si facto. l. ij. §. item si facto. ff. de verborum obliga. secus si adijciatur dationi quantitatis: quia tunc in fraudem vsurarum præsumitur apposita. l. rogasti. §. si tibi. ff. si cert. per c. dilecti, de arbi. quod ampliatur in nouem casibus: & limitatur in septem, traditis in repet. in gl. j. & an pœna conuentionalis possit excedere quadruplum, vide in gl. proferuntur. vbi trado regulam quod sic, cum limitationibus: ibi licet videre.

21 Diuiditur hoc conuentum in certum, & incertum. Certum est, quando apparet, quid, quale, quantumve sit: vt quando promissum est. Si non tradideris rem venditam, promittis decem ll. fin. ff. de prætor. stipula. l. certum, si cert. pet.

22 Incertum est, quod per se nō est liquidum, quid, quale, quantumve sit. l. vbi. ff. de verbo. oblig. l. 3. §. fin. de eo quod certo loco. & quomodo possit certum fieri? respondeo, officio iudicis taxantis in casibus incertis. Iacobi. in l. final. ff. si quis in ius vocatus non ierit. & in alijs casibus quos pono in repetitione in gloss. subtilitatem. vbi fusius trado practicam probandi interesse, vltra doctores hactenus. vide si lubet.

23 Certum producit totale, & particulare. Totale interesse est, quod in totum debetur: vt si rem venditam non tradideris, ad totum id quod interest teneris. l. j. ff. de actio. empt. & ibi Sali. & l. ij. §. fina. qui satisd. cogan. vel totale debetur in casibus incertis: nam iudex in eis sine deminutione per suam subtilitatem reddi iubebit, vt hic in versic. in alijs.

24 Particulare interesse debetur, si quis tradiderit rem, & non cauerit de euictione, & emptor alteri velit vendere, sed non potest tanti, quanti si fuisset cautum: emptor aget non ad totum: sed ad particulare interesse, quod patitur. l. ex empto. §. fi. ff. de actio. empti. & ibi Barto. & alij. l. si fundus, loca.

25 Intra rem, seu circa rem, vel intrinsecum interesse, oritur ex communi: extra rem, seu extrinsecum, ex singulari regulariter, & sic signaui. Et intrinsecū est illud, quod ex ipsa re prouenit, vt fructus, partus, & similia. Nouiter ego sic definio: Interesse circa rem, est æstimatio vtilitatis non habitæ culpa alterius, circa rem consistentis. Sic ferè definit textus in l. si sterilis. §. cùm per venditorem. ff. de actio. empt. & in hoc comprehenditur valor aureorum, vel augmentum, siue deminutio. l. cum quid, & l. vinum. ff. si certum peta. & hoc totum debetur etiam vltra duplum: vt si mutuaueris mihi vinum reddendum in festo paschatis: quod non reddis: valuit in B mense Iulio vel Augusto decem libras: teneris quāti plurimi valuit a tempore moræ. dicta l. vinum, & d. §. cum per venditorem, vide in gloss. dupli. vbi formo regulam cum limitationibus, insequens doctrinam Bar. & communem: respondensq; fundamentis volentium singularem prosequi opinionem, & præcipue collegæ. d. Alciati. & illud producit generationem. Nam quoddam est.

26 Actionis amissæ, quod competit quando actio est amissa. nam tunc agam contra illum, si suo facto amissa sit, ad id quod interest actionem non esse amissam. l. si cum. § qui iniuriarum. ff. si quis cautio.

27 Aliud est circa damna & expensas: vt si damna, vel expensas tua causa passus sim: contra te ad id agam. l. sancimus. C. de iud. Cle. prima de sequestr. Alber. in l. & si post tres, col. ij. ff. si quis cautio.

28 Interesse iuris interitus, vt si dum iniuriarum contra te agerem, quidam me detinuit, & impediuit ne actionem illam prosequerer: & sic anno fuit amissa. l. si C non consultij. ff. de iniur. agam ad id quod interest ratione iuris interitus. l. j. & ibi Bald. colum. j. ff. si ex noxali causa agatur.

29 Mutationis personæ est, vt si alienasti in potentiorem rem quam a te petere volebā: potero contra te experiri actione in factum, quanti mea interest ob personæ mutationem. l. j. ff. de alienat. iudic. mutan. causa. plenius dico in repet. in gloss. j.

30 Mutationis fori interesse petitur, quando alienatur in clericum, vel scholarem res quam petere volebam: & sic mutatur forus; agam ad id quod interest ratione mutationis fori. l. si fideiussor. ff. qui satisd. cogan. & an cessiones scholaribus, vel clericis factæ valeant, dico in repetitione in glo. j. tam per regis ordinationes, quàm per iura. & plenissimè in scholasticorum priuileg. 177.

31 Ex delicto aliud interesse prouenit, si furto instrumenta mea, per quæ debitum poteram probare, subtraxeris: propter quod debitum probare non possum: teneris ad interesse ex tuo delicto proueniens. l. Iulia. ff. de D actio. empti. cap. si quis. xj. quæstio. iij. & in delictis interesse etiam non excedit duplum, vt hoc text. in versicul. in omnibus, & dixi ibi in gloss. licet collega teneat contra, cui respondeo in gloss. casibus, communem sustinendo.

32 Ex quasi delicto interesse, dicitur damnum ex quasi delicto alterius culpa proueniens, vt si officialis, seu alius sine causa me excommunicauerit: ideo durante excommunicatione non potui agere, iure prohibente, capitul. intelleximus, de iudic. quamobrem perdidi actionem: agam contra excommunicantem ad id quod interest, ex suo proueniens quasi delicto. l. ex maleficijs. ff. de actioni. & obligatio. Cardin. in capitul. sacro, colum. ix. versicul quæro an alio modo, de senten. excommunicatio.

33 Ex contractu, dicitur damnum emergens, seu lucrū cessans, ratione contractus proueniens. patet in l. j. ff. de actio. empti. dico plenius in repe.

36 Ex quasi contractu: vt si quidam sit electus prælatus, tenebitur soluere expensas in prosecutione electionis factas: ex quodam quasi contractu, cap. vt præteritę, de electio. Specul. in titu. de fructi. & interesse. §. fi. versic. in summa, & versic. ex prædictis. & susius dico in repetitio. hic tantum declaro terminos obscuros, propter iuuenes.

33 Extrinsecum, siue extra rem, est, quod rei occasione prouenit, secundum Barto. hic. Vel est æstimatio damni emergentis, seu lucri cessantis, extra rem prouenientis: vt quia non tradidisti fœnum tempore præstituto, quam obrem equi mei fame perempti sunt: extra rem est: & sic non debetur regulariter l. si sterilis. §. cum per venditorem. ff. de act. emp. Fallit in casibus traditis in repe. in gl. dupli & hoc gignit.

34 Honoris interesse, quod competit quando de honore agitur: qui est lucro pecuniario præferendus. l. Iulia. ff. si quis omis. causa testa. & potest agi non solum iniuriarum pro honore, Bald. in l. obseruare §. antequam, ff. de officio procons. sed & officium iudicis implorari. Ioan. Fabr. in §. aliam, instit. de bono. possess. cum distinctione tamen quam feci in repet. vbi licet plenius videre in gloss. j. & intellectum nouum ad l. iniuriarum. §. si quis de honoribus. ff. de iniur.

35 Interesse commodi est, quando de commodo agitur, vt hic. & hoc quandoque intra rē est: aliquando extra, vt potes cogitare.

Commodi interesse, aut consistit in lucro, aut in damno. In lucro, quando debitor non soluit mercatori in nundinis Lugduni: ob id mercator cessauit lucrari. aget ad id interesse, quod in lucro cōsistit. Et regulariter hoc lucrum cessans petitur. Fallit in multis casibus traditis in repeti. ad hanc l. glo. vlti. & Petrus de Ferra. in formā libell. in actioni. real. in gl. & in florenis. in damno consistit, quando aliquis passus est damnum. not. in l. cum venditorem. C. de actio. empt.

36 Æstimabile non petibile, est iusta alicuius vtilitas æstimabilis, non petibilis: habita, vel non habita: sine alicuius facto iniusto, vel cessatione iniusta. Bart. hic. Primò dicitur iusta, quia iniusta non attenditur. l. itaque. ff. de fur. Item dicitur æstimabilis, ad differentiam inæstimabilis: non petibilis, ad differentiam petibilis, postea dicitur habita, vt omnes casus comprehendat, in quibus quis habet quod sua habere interest, & tamen non agit: vt si rem meam possideam, interest mea habere: tamen illud interesse non possum petere, licet possit æstimari valor rei. l. nemo rem suam. ff. de verb. obliga. l. sur. rei, de contrahen. empti. Non habita, vt si sartor, vel alius artifex veniat ad habitandum in proxima officina similis artificis, illius interest: quia non tantum lucrabitur: tamen illud interesse non petet. l. l. libertus negociatoris ff. de oper. liberto. vel sic potest breuius definiri: Est vtilitas, quæ æstimari, sed peti non potest. Plenius dico in repet. in glo. j.

37 Hoc non petibile diuiditur, quia quoddam est, quo mediante nil petimus: aliud, quo mediante petimus. Primum est, quia mea interest non habere domum delectabilem, vel pulchram hospitam, omnibus propitiam, propter magnum numerum eam visitantium, & amicorū concursum. Id tamen interesse non peto, licet posset æstimari. glo. in l. prima. ff. de seruitu vrba. prædio. Alia exempla licet videre per text. in l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad legem Aquil. vide alia in dicta gloss. prima.

38 Et istud aliquando est ex causa probabili, sed non honesta, vt in iure, à quo subtrahitur res furtiua, nam licet sua intersit, quia ad restitutionem tenetur, tamen non agit: quia caussa est inhonesta, & iniusta: quia ex improbitate sua actionem consequi non debet. l. itaque. ff. de furt. l. eum qui. §. is autem, illo titul. l. limita, vt in repet.

39 Ex causa honesta, sed non probabili est: vt si emi librum, & antequam sit mihi traditus, fur eum accipit: licet mea intersit, & ex caussa honesta: tamen furti nō agam, quia caussa non est probabilis: id est à iure approbata, vt ante traditionem dominium habeam. l. traditionibus. C. de pact. glo. in l. manifestissimi, de fur. per d. l. eum qui, in princ.

40 Quo mediante petimus, est, vt si quis agat actione populari, quia sua interest: illud tamen non petit, sed eo mediante ad pœnam, seu vindictam agit, glo. in rubric. ff. de popu. actionib. per totum. l. si vero. §. hæc autem. ff. de his qui deiec. Ias. in l. eum qui. §. in popularibus, de iureiurand. Idem si appello, quia mea interest: id tamen non peto, sed eo mediante sententiam rescindi, & male iudicatum pronunciari. l. eos. C. de appella. l. in ratione, in j §. Imperator. ff. ad legem Falcid. & istud est ex causa honesta, & probabili: vt si res mea sit à me furata, mea interest, & causa est tum honesta, tum probabilis. Ideo furti agam l. j. & l. si is cui. ff. de furt. cuius intellectum in repe. trado nouum: vide ibi.

41 Item est interesse mœroris: quia non tradidisti fœnum tempore præstituto, equi mei mortui sunt: magnum habui mœrorem. Illud tamen non peto, sed quantum tunc valuit. Baldus in l. cùm venditorem. C. de actio. empti.

42 Pudoris interesse est, si rusticus, vel alius vendiderit mihi vinum optimum Montispessulani, vel perdices tradendas tempore conuiuij, & non tradidit: magno affectus sum pudore, cùm parum valeat conuiuium sine bono vino: tamen non petam illum pudorem, sed quantum valuit vinum id temporis, videlicet conuiuij. doctor in l. si sterilis. §. cum per venditorem, ff. de actio empt.

43 Valoris est: vt si non tradas rem venditam, teneris ad id quod interest, id est quantum valet: & quandoque in plus. l. j. ff. de actio. empt. Alia multa tetigi in repetit. quæ hic non transcribo: sed volens plenè hanc materiam attingere, perlegat eam, bonique consulat, ac Deo oret, qui in trinitate perfecta viuit, & regnat in secula. Amen.

Spes mea CHRISTVS.

DE SENTENTIIS QVÆ PRO EO quod interest proferuntur.

Quia incerta sæpe fertur sententia circa interesse, cum non sit iudici certum in quantum possit, vel debeat extendi interesse, vtpote cum etiam hodie multi dubitent, ideo competenter post titulum præcedentem de hoc dicit.

TITVLVS XLVII.

DE SENTENTIIS quæ pro eo quod interest, proferuntur.



Vm pro eo. l.

CAS.

Illa lex est de difficilioribus totius Codicis, & hoc dicit: Prolixitates antiquæ circa interesse, cessant per hanc legem: & in casibus certis venit totum quod interest, & habetur ratio lucri & damni. h. d. secundum Bartol. Vel sic: Interesse singulare

Si Titius Teneatur mihi ex aliquo contractu, aut ille consistit in dando, aut in tradendo, puta ex venditione ad tradendam rem, vel ex locatione: aut faciendo. Primo casu si non fecit quod cōuenit, id est si non dedit, vel tradidit, tenebitur mihi ad interesse. verbi gratia puta interesse seu precium cōuentum fuit. xx. rei cōe precium fuit xxx. interesse meum singulare non excedet duplum communis interesse: & ita non excedes. xl. Secundo casu, cum consistit in faciēdo, puta quia debebat mihi facere domū, iste contractus dicitur incertus, vbi factum qd est in obligatione, incertū est, vt ff. de verb. ob. l. vt non. §. id quod. An hoc casu si Titius non fecit quod cōuenit, possum petere totum singulare interesse, etiam si excedat duplum commu-

communis, interesse? Respon. quòd totum damnũ quod in re habuissem, resarciet: & lucrum quod percipere potuissem si domus facta fuisset: dum tamen probem. nec enim simplici dicto meo credetur. & si dicerem, si domus facta fuisset, rex Franciæ hospitatus fuisset in ea, vel comitatum, vel dimidiam regni sui mihi dedisset, non sum audiendus sed debet iudex moderari interesse, non æstimando in infinitũ: quia idem dicitur in pœna, vbi pœna conuentionalis præstetur, sicut partibus contrahentib. placuit: puta promisisti pœnam mihi.c. si non traderes Digestum. Si vero pœna legalis petatur, puta conuenio te actione furti: in hoc casu cõueniã te ad pœnam quadrupli, secundum quod lege statuitur. Et no. quòd triplex dicitur, interesse, conuentionale, commune, & singulare. de singulari loquitur hæc lex, conueniat, & præstatur conuen. similiter & singulare, sicut hac l. comprehẽsum est. & est interesse singulare rei ad precium, vel est damnum emergens, & lucrum cessans eo, quòd non fit quod fieri conuenit. vel sic dic casum: Cum agitur ad interesse singulare, refert an agatur ex certo contractu, an incerto. Primo casu non debet id interesse excedere duplum interesse communis. In secundo casu debet præstari quantum id sit, ita vt non extendatur in infinitum. sicut enim pœna conuentionalis certo fine concluditur, similiter & legalis, nec vltra eas aliquid peti potest: sic & interesse singulare certo termino debet concludi. & hæc sunt obseruanda tam in lucro, quam in damno: quia in lucro quod petitur, versatur interesse.

æstimandum tam in lucro, quàm in damno, in casibus certis non excedit duplum precii conuenti, uel communis. In casibus autem incertis non excedit quantitatem ex legitimis probationibus per iudicem declarandam, cum pœnæ legales, & arbitrariæ sunt limitatæ, ne vitientur infinitate. hoc dicit.

1. Imp. Iustinianus. A Ioanni præfecto prætorio.

Cum pro eo [a] quod interest, [b] dubitationes antiquæ in infinitum productæ sint: [c] melius [d] nobis visum est huiusmodi prolixitatem, prout possibile [e] est, in angustum coarctare. [f]

¶Sancimus itaque in omnibus casibus, [g] qui certã habent quantitatem, [h] vel naturam, [i] veluti in venditionibus, [k] & locationibus, [l] & omnibus contractibus, [m] hoc quod interest, [n] dupli [o]

a Cum pro eo.] ad euidentiam not. quòd triplex est precium rerum, siue interesse, quod idem est dicere: 1 scilicet conuentionale, de quo conuenit inter contrahẽtes, vt si tibi vendidi pro x. Stichum. Item precium commune, vt si forte idem Stichus cõmuni æstimatione valeat. xv. Item singulare: vt si tua interest propter affectionem. xx. quia quandoque fuerat tuus. & habes hoc. ff. de actio. empt. l. j. in princip. Dicit ergo hic, quod singulare interesse non excedit duplum interesse communis: & sic in prædicto casu vsque ad xxx. potest ascendere, non vltra: minus vero sic. & hoc est verum in omnibus casibus qui certam quantitatem, vel naturam habent. Si autem incerti sunt, tunc totum singulare petitur: etiam si duplum communis excedat, dummodo plene probetur: non autem simplici dicto petentis creditur quãtum sit. Et competenter prædicta statuuntur, cum & pœnæ legales, & conuentionales certis metis finiantur. prædicta autem considerantur non solum in damno, verum etiam in lucro.

1 Falsum est sm B. hic. põt tñ saluari capiendo interesse largè pro eo qđ ad nostrã vtilitatem pertinet. Bart. & Rebuf. hic in sua repetit. ad hanc l. gl. pen.

b Quod interest.] id est, super interesse.

c Productæ sint.] sed quæ? Respon. an circa rem, vel etiã extra rem, vel in damno tantum, vel etiã in lucro, quas tamen non habemus.

d Melius.] id est bonum.

e Possibile est.] quia plene definiri non potest, vt ff. de reg. iur. l. omnis definitio. nec meta ei dari, vt ff. de reg. iur. l. quatenus. Dicere tamen potes: 2 interesse est singulare rei precium, secundum quosdam. Vel dic, interesse 3 est damnum emergens, & lucrum cessans ex eo, quòd aliquid fieri cessatur.

2 Displicet Bar. B. Sa. & Rebuf.

3 Ista etiã nõ placet Bar. & vide de hoc per eundẽ in 3. colũ. hic.

f Coarctare.] vt antiqua prolixitas cesset, vt infra ea. l. in fi. quem fi. hic iunge.

g In omnibus casibus.] sed nonne melius dixisset in omnibus contractibus, vt postea dicit in emptione, & locatione? Respond. non: 4 quia & in maleficijs, & quasi, locum habet. Sed nec in obligationibus bene dixisset: quia etiam officio iudicis præstatur, vt in arbitrarijs actionibus.

4 Idẽ Bar. B. & Sali.

h Quantitatem.] vt si debes mihi ex venditione. x. cados olei.

ADDITIO.

Tu dic etiam idẽ in alijs rebus certis secundum Bald. & est de mente Bartol. & Sali.

i Vel naturam.] vt si certam speciem: vt Stichum mihi debes ex venditione. Est ergo sensus, id est quoties quod debetur, certum est quantitate, vel specie, vt ff. si cert. petat. l. certum. 5 Vel dic quãtitatem comprehendere vtrunque, vt ff. de leg. 3. quisquis, & ff. de verb. obl. l. cum stipulamur. Et naturam certam, vt si debes hominem, vel equum in genere.

5 Hoc nõ placet Ba. hic.

k Venditionibus.] vt ff. de actio. empt. l. j.

l Locationibus.] vt ff. loc. l. si fundus, in fine.

m Contractibus.] similibus. alioqui contra est quod sequitur, in alijs autem &c. Sed qui sunt hi? Respon. illi, in quibus dicit lex singulare interesse venire, & certitudinem continent secundum quosdam. Sed certe immo, & si lex non dicat venire singulare interesse: si modo incertitudinem continent illi casus, vt hæc l. dicit aperte: vt sunt omnes bonæ fidei, & quidam etiam stricti iuris: vt in arbitrarijs, in quibus iuratur in litem: vt ff. de in lit. iuran. l. in actionibus. nam in his singulare interesse venit: 6 vt ff. de in lit. iurand. l. j in fin. & l. ij. ff. mand. l. cum seruus. Item in maleficijs quibusdam, & interdictis, vt ff. de vi & vi arm. l. hoc interdicto. j. & ff. vti pos. l. si duo, in fin. & aliàs vbicunque. l. diceret certam rem debere tradi ex contractu, vel delicto. secus si diceret dari: quia tunc aliquod interesse non petitur: sed res omnino debet fieri stipulantis, vt ff. de verborum obligat. l. vbi autem non apparet. §. final. nisi in contractibus innominatis, vbi debet res dari, vt ff. de rer. permutat. l. j. §. fin. & tamen interesse venit, vt supra de rer. permut. l. rebus.

6 Placet Bar. B. & Rebu. etsi Alc. cõtra.

n Quod interest.] scilicet singulariter.

o Dupli.] scilicet interesse, seu precij conuenti, secundum P. sed secundum B. id est, communis. Tu dic, 7 nec vnum, nec aliud: quod plus est, excedit vltra duplum: cũ quandoque commune sit plusquam conuentum, quandoque contra: quandoque etiam conuentum nullũ &c. quia ex pacto, vel contractu non venit. Et not. triplex interesse, vt supra dixi, scilicet conuentum, commune, & singulare. Primum semper venit, cum dicit prætor: pacta conuenta seruabo. Item secundum semper venit in maleficijs, 8 vt consideretur etiam extra rem, vt ff. ad l. Aquil. l. si seruum, & l. inde Neratius, & l. sequen. & ff. de fur. l. inficiando. § j. & de condi. fur. l. 3. & in cõtractibus, & quasi, vt ff. ad l. Fal. l. precia. In quo communi venit damnum, non lucrum, vt ff. de damn. infect. l. Proculus, & de actio. empti. l. si sterilis. §. cum per venditorem, & de peric. & commodo rei venditæ. l. fina. nisi in casibus, quos iam notabis. Vel dic hodie semper venire lucrum in communi interesse, cum & in singulari veniat, vt infra. §. & hoc. Singulare autem interesse venit in his casibus qui dicuntur hac. l. Item in eo, quòd dicit singulare non excedere commune, vel conuentum vltra duplum: est contra. ff. de actio. empt. l. ratio (aliàs datio) §. si per venditorem. Respond. B. ibi agit quanti plurimi fuit, dummodo infra duplum. Item eidem est contra. ff. de actio. empti. l. Iulianus. §. si verò sciens, & §.

7 Idẽ Bar. B. & Sal.

8 Nisi in casu. l. Titius. ff. eo. sm Bar.

quantitatem minimè excedere. In alijs autem casibus, a qui incerti esse videntur, iudices qui causas dirimendas suscipiũt, b per suam subtilitatem, c †requirere, vt hoc quod re vera inducitur damnum, d hoc reddatur, & non ex quibusdam e machinationibus, & immodicis peruersionibus in circuitus inextricabiles redigatur: nedum in infinitum computatio reducitur, pro sua impossibilitate f cadat: cũ sciamus g esse naturæ h congruum, eas tantummodo pœnas exigi, quæ vel cum competenti moderamine proferuntur, i vel à legibus k certo fine cõclusæ statuuntur.

¶ Et hoc l non solum in damno, sed etiam in lucro nostra amplectitur constitutio: quia & ex eo m veteres n id quod interest,

& §.item qui furem. Cui respondebant B.& M. quòd illa dicit de interesse extra rem: hic circa rem. quod non placet, cum magis interesse quod est circa rem, deberet excedere duplum, quàm illud quod est extra rem. Tu dic, ꝙ nullo modo sunt contra, quia duæ dictæ.ll. dicunt de cõi interesse, quod quantumcunq; est, totum petitur: hic de singulari: & dictum cõmune si petatur, quia res nõ traditur, nõ consideratur extra rem, vt ff. de act. emp.l. si sterilis.§. cũ per venditorem. Si aũt quia male traditur, vel quia ipse venditor postea eã euincat, vel alius, vel quia postea in ea deliqt, totum petitur, & extra rem, vt d.l. ff. de act. emp.l. Iul. & l. tenetur.§. sed si vas, & ff. loc.l. sed addes.§. j: & l. si fundus.§. fi. & §. j. & s. de rei vend.l. quoties, & ff. de euict.l. venditor. Nec obstat in eo.tit.l. cum fundus vti optimus, quia secundum P. loquitur cum emptoris minus intererat, quam esset duplum precij conuenti. Vel verius aliud cũ agitur de euictione actione ex stipulatu: quia tunc habetur respectus ad precium conuentum, vt id debeat duplari: an actione ex empto, vt tunc consideretur quod interest tempore euictionis. Item nec obstat. ff. de act. empti.l. Titius, in fin. & l. sequen. quia lex sequens corrigit illas. Alij distinguunt, 1 an singulare interesse promittatur ex certa scientia: & tunc quantumcunque sit, petitur: vt in contrarijs.§. si per venditorem, & § si vero. an non: & tunc non vltra duplum: vt hic. argumen. si quis caut.l. sed & si quis.§. final. quod nihil ad rem: cum hic agamus quando sine speciali pacto debetur. Alij dicunt, quòd non excedit duplum, nisi post contractum res cœperit esse pluris, vt dicta l. ratio (aliàs datio.) § fin.

a In alijs autem casibus, qui incerti.] vt si ibi continetur factum, vel non factum, qui incerti sunt, vt ff. de verbo. ob.l. vbi autem non.§. id quod, & de reg. iu.l. qui non facit, in quibus agitur ad factum, vel interesse, vt ff. de re iud.l. si quis ab.§. fin. & ff. de verbo. obliga.l. quoties quis alium. & est actoris electio, agat præcisè ad factum, vel ad interesse, vt ff. de ope. no. nunc.l. stipulatio.§. j. & §. siue autem. in fi.§. & ff. de procur.l. sed & hæ, in fin. Sed fallit in casu procuratoris rei, vt in eo.tit.l. non cogẽdũ. & hoc vbi factum est in obligatione. si autem tradi, nõ est electio actoris, sed rei, cum rem præstando liberetur ab interesse singulari, vel cõi. Hoc tamen casu, cum tradi est in obligatione, dicunt quidam, si agitur principaliter ad interesse, totum veniat etiam vltra duplum. Si autem ad rem, tunc non vltra duplum. quod non placet. Item vbi est dandũ in obligatione: tunc precise ad dationem agitur, nisi in contractibus innominatis, vt s. diximus.

b Suscipiunt.] per delegationem, vel ordinarie.

c Subtilitatem.] & bene. nam aliud consideratur in seruo, & aliud in libero.

c Subtilitatem.] per probationes testium, vel instrumẽtorum: & hoc in contractibus, & etiam in delictis, vt ff. de in lit iur.l. ij. & ff. de eden.l. argentarius, & de re iur.l. quatenus, & inst. de off. iud.§. fi. & ff. ad l. Aqui.l. proinde.j. & l. si seruum. Sed hoc fallit quãque ratione delicti aduersarij mei, vt j. vnde vi.l. si quando, & ff. qđ vi aut clam.l. semper § in hoc interdicto. Item ratione contumaciæ aduersarij mei.f. in casibus illis vbi iuratur in litem. Sed qualiter etiã de facto probabitur singulare interesse per testes? Respon. deponent duo testes, ꝙ tantũ cuiuslibet regulariter interesset, si quis haberet rem notam. non autem dicit, ꝙ tantum sua interesset. Item nec est commune interesse, sed singulare omnium, qui haberent sic rem notam: non simpliciter omnium: quia tunc esset commune interesse.

d Damnum.] & ita sine omni deminutione hoc præstatur etiam si duplum communis dicatur excedere: sed statim. j. contra. Sed dic, ꝙ allegabat vana pro interesse habendo f. si habuisset equum, vicisset hostes. & si habuisset librum, fuisset factus sapiens, & rexisset, & multa lucratus fuisset, &c. quæ attẽdenda non sunt. Sed quare in incertis petitur totum, in certis non? Respon. 2 quia in certis facilius potest apparere cõmune interesse, & sic facilius quod est eius duplum: at in istis non sic facile. Vel ideo, 3 quia facilius est alicui facere quod conuenit, quàm dare: cum difficulter quis de patrimonio det, vt ff. de probatio.l. cum de indebito, & ideo mitius punitur in certis, scilicet vt vltra duplum non excedat.

e Non ex quibusdam.] hoc referunt quidam ad primũ casum: tu referas ad secundum, 4 & dic quòd vana dicebat, ut modo diximus.

f Impossibilitate.] quæ enim immensa sunt, cadunt, vt in auth. vt deter. sit nu. cle.§ j. colla. j. & sic nota de infinitate vitanda, vt s. de sacros. eccle.l. fi. Vel dic, cadat: quia cum transiret ad infinitum, esset incertum: & sic snía dari non posset, quæ debet certa dari, vt s. tit. j.l. 3.

g Cum sciamus.] potest hoc referri ad primum casum, sancimus &c. hoc modo, merito non permittimus vltra duplum: quia eas pœnas. i. interesse &c. Vel sic: merito non vltra duplum permittimus: quia alię pœnæ legales & conuentionales mitigantur. potest etiam ad secundũ casum referri hoc modo: merito mitigo, vt non vana inducantur. nam & pœnæ legales, & conuentionales mitigantur.

h Naturæ.] id est naturali rationi.

i Proferuntur.] Ex conuentione promittentium. Sed vsq; ad quam summam poterunt peti pęnæ conuentionales, vel legales? Respon. quidam, vsq; ad duplum: arg. huius.l. & ff. de ac. emp.l. Iulia.§ idem Iulia. Alij vsq; ad quadruplum: 5 argu. s. de spon.l. mulier, in fin. & ff. de eui.l. si dictũ, & insti. de act.§. omnes. Tertij distinguũt, an scienter promissa sit pœna vltra duplum, an ignorãter, vt ff. si quis cau.l. sed & si quis.§. fin. Quarta est sententia nostra, vt distinguamus legalem pœnam (vt furti, quæ quadruplum non excedit) à conuentionali: quæ si apponatur per hæc verba quadruplum, & quintuplũ, & tunc idem, vt insti. de actio.§. omnes. Aliàs si certa summa, valet in infinitum, vt instit. de inutil. stipul.§. alteri, & ff. de verb. obl.l. stipulatio ista.§. alteri, in quibus dicitur inspici; quæ sit quantitas. Nam hæc dictio, quæ, non quantitatis, vel qualitatis, sed substantiæ est designatiua: & sic est competens moderamen quantum placet contrahentibus.

k A legibus.] vt furti, & similes: quarum legalium nulla excedit quadruplum, vt modo dixi.

l Et hoc.] constitutio hæc scilicet.

m Ex eo.] scilicet lucro.

n Veteres.] scilicet in specialibus casibus, vt ff. de eo quod cer. lo.l. ij.§. fin. & ff. loca.l. si in lege.§. colonus, & ff. rem ra. hab.l. si commissa, & ff. ne quid in loc. publ.l. secunda.§. merito, & supra arbit. tut.l. quicquid. sed regulariter contra erat, quia lucrum non veniebat, vt ff. de damn.

† Cõcor. gl. in c. dilecti filij. super verbo, moderatis, circa fin. de so. compe.

1 Omissis sol. gl. solue ꝫm Sa. ꝙ ibi plus intererat ꝑ factũ emptoris, qui rẽ meliorẽ fecerat sumptu suo: iõ voluit lex ꝙ cõe interesse duplum nõ egrediat, ne alieno facto nimis venditor grauarẽt. vide tñ Rebuf. in 4. nota. huius. l. vbi optimè explicat.

Interesse singulare qualiter probatur.

2 Placet Bart. Sali. & est de mente B.

3 Displicet B.B. & Sal.

4 Et bñ: quia cum in j. casu sit de iure taxatũ, nõ põt dici machinatio. P. Rebu.

Pœnę legales, vel cõuentionales vsq; ad quam summam poterunt peti.

5 Immo vltra quadruplũ potest peti ꝑ d.§. alteri, qđ fallit ĩ quinq; casib. hic traditis ꝑ Rebuf. vbi sũ ꝑ hoc citat. 12. opiniones.

damn. in sec. l. Proculus, & ff. de pericu. & commodo rei venditæ l. penulti. & ff. de actio. empti. l. si sterilis. §. cum per venditorem. Sed etiam hæc lex vult, quòd hodie sit generale, vt in interesse veniat etiam lucrum. Accursius.

A

d Ciuilibus.] id est ciuilis iudex recognoscere debuit.

SI de.] CASVS. Si iudex datus, vt cognosceret de proprietate, pronunciauit super possessione: non valet sententia.

† Nisi in decé casibus hic p Rebuf. plene descriptis. Continuatio.

SI A NON competente iudice iudicatum esse dicatur

Non solum prædictis modis est sententia nulla, sed & si a non competente &c. Et continua sic secundum Ale. Quibus modis inefficax vel nulla dicatur sententia a competente iudice lata, supra dictum est: sequitur vt videamus de ea quæ nulla est ideo quia à non competente iudice est prolata.

† Cōcor. cū legibus huius tit. c. j. cū gl. 2. extra de sent. & re iudi.

IVdex.] CASVS. Delegatus iudex in causa qua petebatur fundus Sempronianus, si pronūciauit de Seiano: an valeat, quæritur? Dr quòd non. Viuia.

a Datus.] verbi gratia datus ad decem, & pronunciet super viginti.

b Nihil egit.] nisi post litem contestatam aliquid in ea re contingat, vt ff. de ædil. edic. l. ædiles. j. §. item sciendum, vel nisi incidens fuerit quæstio, vt supra de ord. iudi. l. j. & supra vbi & apud quē. l. fin. in fin. Vel nisi ex consequentia, vt de expensis, vel fructibus: vt supra, de re iudicat. l. Paulus, nam ea videntur delegata, sine quibus commissum exequi non non potest, vt ff. de procurato. l. ad rem, & l. ad legatū. Vel nisi cohuentus reconueniat conuenientem, vt supra de sent. & interlocu. l. cum Papinianus, & auth. & consequenter. Vel nisi vtriusque partis consensu prorogetur iurisdictio de re ad rē, vt ff. de iudicijs. l. de qua re. § j. Vel de quātitate ad quantitatem, vt j. de appel. l. fin. §. fina. In prædictis autem videtur cognitio ad delegatum pertinere, nam de delegato loquitur hęc lex. Accur.

† Cōcor. cū hac l. c. ad nostrā, de cō sue. & c. at si clerici, de iud.

statuerūt. Et sit omnibus, secundum quod dictū est, finis antiquæ prolixitatis huius constitutionis recitatio. Dat. Kal. Sept. Constant. post Consulat. Lampad. & Orest. VV. CC.

TITVLVS XLVIII.

SI A NON COMPETENTE † iudice iudicatum esse dicatur.

B

Sententia à non suo iudice lata, est ipso iure nulla. Bar. Vel sic: Delegatus ad certam rem, de alia non pronunciat, qua ille non accedat, & pronunciando nil agit. Salic.

I. Imp. Alexander A. Sabiniano.

IVdex ad certam rem datus, a si de alijs pronūciauit, quàm quod ad eam rē pertinet, nihil egit. b IIII. No.* Maxi. II. & Aeliano Conss.

C

Sententia delegati ab incompetente delegante, non valet: etiam si delegatus sit magister militum. Sal. Vel sic: Magister militum non potest pronunciare contra non militem, si non habet commissionem ab eo sub cuius iurisdictione ille est. hoc dicit secundum Pau. de Cast.

II. Imp. Gordianus A. Liciniæ.

SI militaris c iudex super ea causa de qua ciuilibus d actionibus disceptandum fuit, non datus à quo dari poterat, cognouit: etiam remota appellatione, id quod ab eo statutum est, firmitatem iudicati non habet.

Delegatus ad causam proprietatis, non potest cognoscere de causa possessionis super qua non fuit delegatus. Bal. Vel sic: Delegatio in petitorio nō extenditur ad possessorium. Et pone casum in fine glossa tertia, Salic. Vel sic: Sententia lata super possessione, nō facit præiudicium in causa proprietatis: ideo ea non obstante potest ferri contraria sententia in causa proprietatis. Pau. de Cast.

III. Impp. Diocle. & Maxi. AA. & CC. Philetæ.

SI de ꝓprietate datus e iudex aduersus te nihil super hac statuit: rector f prouinciæ aditus hanc cām cognoscere, sua que decidere sententia curabit: cū & si quid de possessione pronunciatū probetur, hoc causæ proprietatis minimè noceat. g

Et in publicis, & priuatis causis sententia a non suo iudice lata non valet. Salic.

IIII. † Imppp. Gratian. Valent. & Theod. AAA. ad Potitum Vicarium post alia.

ET in priuatorum h † causis huiusmodi forma seruetur, ne quenquā litigatorum sententia non à suo iudice dicta constringat. i Dat. X. Kalen. Octo. Romæ, Auxonio & Olybrio Conss.

e Si de proprietate datus.] à præside.

f Rector.] delegatus.

g Noceat.] vt s. de sen. l. post sententiā. Sed an lata in possessione valeat sententia? Respond. sic secundum P. & Io. sic supra, de iudi. l. nulli. Alij contra. Tu dic, si ita erat incidens, ꝙ de proprietate non poterat ꝓnunciare, nisi de possessione decernetur: dicam eam tenere, vt in vti possidetis interdicto, vt instit. de interdi. §. commodum. alioquin non: puta si cum agebatur de recuperanda, vel adipiscenda possessione, ipse fuit delegatus super quæstione proprietatis tantum: vt hic fuit.

h ET in priuatorum.] non solum in fiscalibus.

i Constringat.] vt ff. de iur. omn. iud. l. fi. & de iud. l. ij. & s. qui da. tut. pos. l. neque, & s. de iur. om. iu. l. j. & j. de excep. l. fin. Ergo si quis excommunicetur, & postea appellet cum ipsa provocatione desinat esse suus iudex ille qui iudicauit: extinguitur iudicatum, & ille nō est excommunicatus, vt ff. ad Turpi. l. j. in fi. Nec obstat quod dicunt quidam decretistæ, quod sententia excommunicationis trahit secum executionem, quasi non possit iam appellari: quia & sententia vltimi supplicij trahit secum executionem, & statim serui fiunt, & ciuitatem perdunt vt ff. de pœnis. l. quod ad statum, & l. in seruorum. §. qui ex causa, & l. qui vltimo, vbi de hoc: & tamen potest appellari, vt ff. de pœnis. l. ij. §. fin.

Execicatio, an suspendat p appellationē sequentem.

† Ex C. Theod. li. 4. tit. 14. l. j. Cōtinu.

† Cōcor. c. ad nostrā, extra de rescr. & c. at si clerici. de iudi.

D

SI militaris.] CASVS. Magister militum cognouit de causa de qua debuit cognoscere iudex ciuilis: puta iudicauit inter priuatos: & delegatus fuit ab eo qui non potuit eum delegare: nunquid valet sententia? Dicitur, quòd non: nec necesse est ab ea appellare.

c SI militaris.] magister militum cognouit de causa de qua debebat cognoscere iudex ciuilis: & fuit delegatus ab eo, à quo non potuit. non valet sententia: & non est necesse appellari ad hoc. supra, de peda. iud. l. j. sed inter milites potest, vt supra de iud. l. certi. Accur.

ADDITIO. Aduertas, quòd ista glossa loquens de excommunicato, dicit contra casum capitu. pastoralis. § primo, extra de appellatio. Nec obstat secundum Bartolum hic quod glossa dicit de sententia vltimi supplicij, quæ trahit secum executionem, sicut sententia excommunicationis: quia natura earum est diuersa. nam sententia excommunicationis non est perpetua: sed dicitur conditionalis, seu medicinalis, donec quis purget contumaciam suam, vel emendet offensam, vt in capit. cum medicinalis. de senten. excommun. libr. vj. Sed sententia vltimi supplicij est perpetua, & mortalis, ideo facilius permittitur appellatio. Videas latius de isto per

per Abba.in d.c.pastoralis.§ j.

DE POENA IVDICIS QVI malè iudicauit, vel eius qui iudicem,&c.

Est etiam nulla sententia si iudex corrumpitur. unde dicit quæ sit pœna corrupti iudicis, uel corrumpentis.

TITVLVS XLIX.

DE POENA IVDICIS qui malè iudicauit, vel eius, qui iudicem, vel aduersarium corrumpere curauit.

Qui diffidentia iustæ sententiæ in pecuniæ corruptelam prorumpit, litem perdit: siue priuata sit lis, siue publica, siue fiscalis. Bal. Vel sic: Qui diffidentia iuris sui in corruptelam prorumpit, litem perdit. Salic. Vel sic: Actor qui per pecuniam corrumpit iudicem, vel procuratorem seu aduocatum rei, perdit actionem, & sic causam: unde reus debet absolui, etiam si actionem, vel ius habeat. Pau. de Cast.

1. Imp. Antoninus A. ad Gaudium. †



Onstitit in quacũq; causa, siue priuata, siue publica,[a] siue fiscali, vt cuicũq; data fuerit pecunia, vel iudici, vel aduersario:[b] amittat[c] actioné is qui diffidentia[d] iustæ sententię in pecunię corruptelam spem negotij reposuerit. Dat. XIIII. Kalen. Ian. Duobus Aspris Conss.

IN AVTH. Vt litigantes in exordio litis iurent. §. si quis autem ex litigatoribus, colla. ix. const. v.

Si corrumpens iudicem aliquo dato, vel promisso, seipsum defert & probat, veniam meretur, & iudex in causa ciuili triplici pœna punitur: in criminali omnibus bonis confiscatis, in exilium datur. Et vbi deferens non probat: si delatus iurauerit se non recepisse, liberatur: & deferens, in æstimatione litis punitur: & nihilo minus per sententiam poterit de corruptela doceri. Et si delatus per iuramentum se purgare recusauerit, punitur ac si contra eum probatũ fuerit. Sal.



Onstituit.] CASVS. Qui iudicem, vel aduersarium. i. procuratoré, vel aduocatum aduersarij per pecuniã corrumpit, cadat ab actione: quia talis videtur de suo iure diffidere.

a Publica.] alicuius ciuitatis, vt s. de sacrosan. ecc. l. fin. Vel dic. i. criminali. Accur. Floren.

b Aduersario.] id est procuratori, vel aduocato aduersarij, secundum antiquos. nam principali aduersario licet dare, vt s. de transa. l. fratris, nisi in casu, quando per calumniam ageret actor, vt ff. de cõdic. indeb. l. in summa. Item in criminali distinguitur, vt s. de transact. l. transigere, si accusatus det accusatori, siue econtra, quod raro accidit, tunc condemnaretur reus, si in confessione persistat, vt ff. de quæst. l. j § dituus, & §. si quis vltro. Posset etiam intelligi lex ista cum in pecuniaria causa do pecuniam aduersario principali, vt non desistat à lite, sed vt patiatur contra se ferri sententiam.

† Vt legẽ. Cassium, ex l. j. ff. de calũniato rib. Contius.

c Amittat.] s. actor. Sed quid in reo? Dicunt quidam nõ habere locum legem istam. Tu dic idem in reo, cum eadem sit ratio æquitatis, vt. s. amittat ius defendendi: & sic causam amittat. Dic secũdum B. ipso iure, quando est iudici data, vt j quando prouoc. non est necess. l. venales, sed per authenticam meretur veniam, vt in authent. nouo iure, infra eod. Si autem procuratori, tunc valet nihilo minus sententia: sed reus cuius procurator est corruptus, habet doli exceptionem, vt ff. de doli exceptio. l. si procurator, & de iur. fisci. l. eius. Actor verò agit antiqua actione. & si excipiatur ex sententia, replicabitur de dolo, vt ff. de dolo. l. cum à te, & sic verbum amittat, semel positum, diuersimodè accipitur. Datur etiam contra corrumpentem actio de dolo ad impensas, nisi reus paratus sit subire iudicium sub hac exceptione, si est collusum, vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. penult. Posset etiam dici quòd quando precium interuenit super ipso iure, non teneat. aliud si preces, vt argum. ff. ad Trebel. l. seruo inuito. §. cum prætor.

Nouo iure, qui dicit se dedisse alicui, vel promisisse, & personam declarauerit, & hoc probauerit: veniam meretur.[e]

¶ Sed qui accepit,[f] vel promissionem suscepit: si causa pecuniaria sit, dati triplum, promissi duplum à comite priuatarum rerũ exigatur, dignitate seu cingulo amisso.

¶ Si verò criminalis causa fuerit: confiscatis[g] omnibus bonis, in exilium mittatur.

¶ Sed si datum vel promissum probare litigator nequiuerit: persona quæ dicitur suscepisse, iuret quod neque per se neq; per aliam personam accepit, aut promissionem habuit: & sic libera sit.

¶ Sed litigator qui ostẽdere non potuit,[h] in causa pecuniaria æstimationem litis à comite rerum priuatarum exigatur, lite sustinente proprium euẽtum: in criminali bonis omnibus cõfiscatis: causis apud competentem iudicem legitimè terminandis.

¶ Sed si persona à litigatore manifestata prædictum iusiurandum refutauerit,[i] memoratis subiaceat pœnis.

¶ Sed si quis litigantium iurauerit se non dedisse, vel promisisse: si intra decem menses post sen-

Punitur etiam aliter hodie corrumpens, vt in authent. nouo iure, hic posita, quæ hic lege.

d Diffidentia.] sic & supra, de postu. l. prouidendum.

Nouo iure.] CASVS. Hæc authen. statuit alias pœnas in iudicem qui accepit pecuniam: quia si sponte confessus fuero me dedisse pecuniam, non punior: sed iudex in triplũ eius quod accepit. si aliquid ergo promissum fuerit, in duplũ reddet: & priuabitur potestate iudicandi, si causa erit pecuniaria. Si criminalis, omnia bona iudicis confiscantur, & relegabitur. Si vero probatum non fuerit se accepisse, & iurauerit: liberatur. Si non iurat, punitur ac si accepisset, & ego punior: quia soluo tantum comiti priuatarum rerum, quantum erat in lite. Si uero causa est criminalis, bona mea confiscabuntur. si iurauit me non dedisse, sed postea ostendat me dedisse, vel promisisse, non solũ ego, sed & iudex punit, sicut supra dictũ est.

e Meretur.] No. parcitur sponte confitenti. sic infra de his qui se de l. j. lib. x. & ff. de iure fisc. l. edicto, & ff. de alie. iud. mun. causa fact. l. j. §. finali.

f Accepit.] re ipsa.

g Confiscatis.] contra in auth vt nulli iudi. §. fin. col. ix. Solu. hoc speciale, vt in crimine læse maiestatis: idem dicitur & in incestu, vt supra de incest. nupt. authen. incestas.

h Non potuit.] Nota quem calumniatí hoc ipso, quòd non probat contrarium. arg. supra de aduo. diuer. iud. l. j. Sed arg. contra ff. ad Turpil. l. j. §. j Sed ibi erat persona, quæ ex sola suspicione poterat accusare, vt maritus, vt infra ad leg. Iul. de adul. l. quamuis. ij.

h Non potuit.] etiam si est iuratum.

i Refutauerit.] sic s. de fide instr. l. finali.

Dedisse.]

a Dedisse.] ergo hic permittit argui periurium, contra A regulam supra de re.cred.l.1.sed hoc, quia delatum fuit à iudice, & speciale est hic, vt & aliàs. ut ff.de iuream.l.ad monendi, & hæc auth.est in authe.ut liti. iu.§.si quis au tem, colla.ix.

tentiam memoratam ostẽdatur dedisse, a vel promisisse, memoratis pœnis dantes & accipientes sub iacebunt.

Iudex corruptus famam perdit. & damna resarcit. h d. secundum Bal. & Sali Vel sic: Iudex qui corruptus prece vel precio dedit sententiam, efficitur infamis. & tenetur parti quã læsit, in æstimationem litis.h.d. secundum Pau de Cast.

II. Imp. Constantinus A. ad Felicem.

DE eo qui precio b de prauatus aut gratia, c perperam iudicauerit, ei vindicta quem læserit, nõ solum æstimationis d dispendii, sed etiam litis discriminis e præbeatur. Dat. VIII. Ka. Nouem. Cõstantino A. V. & Licinio. CC. Conss.

TITVLVS L.

SENTENTIAM RE-scindi non posse.

Nemo potest suam, vel antecessoris sui sententiam reuocare: & si reuocat, non est appellare necesse. Bal. Vel sic: Sententia per quam rescinditur propria, vel prædecessoris, est ipso iure nulla. Bar Vel sic: Reuocatio propria, vel sui prædecessoru sentẽtia, est ipso iure nulla: nec appellatio est necessaria Sal.c Vel sic: Sententia definitiua valida non potest proprio motu iudicis reuocari Pau de Cast. Sed remedius prod. tis a iure sic, qua ponuntur in glossa.

I. Imp. Gordianus A. Secundo.

NEque suam, neque decessoris sui sententiam quẽquam f posse retractare, in dubiũ nõ venit: nec necesse esse ab hmõi decreto g interponere prouocationem, explorati iuris est. PP. Kalend. Mart.

b DE eo qui precio.] Superior lex de corrumpente, hæc de iudice corrupto dicit.

c Aut gratia.] primo non valet ipso iure, ut ǰ. quando prouoc. non est necel.l. venales. secundo valet, sed rescinditur, ut ff. ad Trebel.l.ter no inuito.§. cum prætor. Acc.

d Æstimationis.] id est non solum debet ei condemnari in æstimationem sumptuum, vel dispẽdii quod ipse fecit in litem, sed & in æstimationem litis. Vel dic q patitur dispendium æstimationis, id est quia efficitur infamis, sequens nõ mutatur.

e Discriminis.] id est periculi, & hoc per actionem in factum, ut instit. de oblig. quæ ex quasi male. nas. in prin. tenetur etiam lege Iulia repetundarum, ut ff. ad l. Iul. repe. l. 3. & 4. q extraordinariè punit, ut in e. ti. l. lex Iulia. §. hodie. Item crimine concussionis, vt ff de cõcus.l.fin. Item & crimine falsi, quod pœnam deportationis, vel ultimi supplicii continet, ut ff. ad legem Corne. de falsis l.1.§.& qui iudicem. Item & edicto de calumnia, ut ff. de calum. l. 1. & 3. §. illud. An autem ille qui dedit, repetere potest, habes. ff. de condic. ob tur. ca. l. 2. in fi. & hoc cum dolo. si autem sine dolo, hoc est per imprudentiam: tunc tenetur actione in factum, in quantũ bono iudici uidetur, ut ff. de var. cog. l. si iudex, siue paterfamilias, siue filiusfamilias erat iudex, ut ff. de iudi.l. si filiusfamilias &c.

Iudex qui corruptus sententiã dicit, qua actione tenetur.

SENTENTIAM RESCINDI non posse.

Non seruatis his quæ sunt necessaria in sententia, non valet, ut supra: eis seruatis, valet, adeo ut retractari non possit, nisi subtus modis



Eque.] CASVS. An iudex sententiam suam retractare possit, quæritur? Dicitur quòd non, nec eius successor. quod si secundo feratur, sententia non tenebit: nec ab ea necesse est appellare.

Exceptio peremptoria si non admittitur, sententia non rescinditur, nisi restitutionis vel appellationis remedio. Bart. Vel sic: Exceptio peremptoria potest opponi ante sententiam, non postea, nisi ope restitutionis in integrum ratione ætatis Salic. Vel sic: Exceptio peremptoria potest opponi, & probari usque ad sententiam definitiuam, postea non, nisi lata sit contra minorem, vel alium qui mereatur restitutionem in integrum: quia tunc competit restitutio contra sententiam, qua obtenta poterit opponi, h d. secundum Pau de Cas.

II. Impp. Diocletianus & Maximian. AA. & CC. Alexandro.†

PEremptorias exceptiones omissas in initio, h antequam sententia feratur, i opponi posse, perpetuum edictum k manifestè declarat. Quòd si aliter actum fuerit, in integrum restitutio permittitur. l Nam iudicatum contra maiores annis vigintiquinque non oppositæ præscriptionis velamento, citra remedium appellationis rescindi nõ potest. VII. Kalend. Ian. Nic. CC. Conss.

Rescripta post sententiam impetrata ad rescissionem sententiæ non valent. Bal Vel sic: Non debet admitti rescriptum per quod retractatur iam decisum Salicet. vel sic: Virtute

f Quemquam.] ordinarium etiam, neque delegatum: sed hoc fallit per in integrum restitutionem. ff. de mi. l. in causæ. 2. §. si Item per supplicationem, ut s̄. de prec. imper. offe. l. si quis aduersus, & in authen. quæ supplicatio. Item quãdo prima ipso iure est nulla, ut s̄. quomodo & quãdo iudex. l. si præses. Item per appellationem, ut ff. ad Tur. l. 1. §. fin. Item propter falsa instrumenta, ut infra si ex falsis instrumentis. l. 1. Item propter falsos testes secundum nos, etiam si non sint corrupti pecunia, sed precibus: P. contra. Item propter corruptos pecunia, ut ff de re iudi. diuus Hadrianus. Item & in aliis casibus, in quibus licet opponere peremptorias post sentẽtiam, ut no. ǰ. l. proxi. Itẽ propter præuaricationem aduocati, ut s̄. de aduo. diuer. iudi. l. 1. Item hoc in definitiuis. Interlocutoria potest indistinctè mutari & rescindi, 1 ut ff. de arbi. l. diem. §. fin. & ff. de re iud. l. quod iussit, & ibi notaui, & facit supra de sen ten. l. post sententiam.

g Decreto.] scilicet reuocationis.

PEremptorias.] CASVS. Tenebar tibi in decem. fecisti mihi pactũ de non petendo. conuenisti me, nec exceptio. pacti opposui, & succubui: an post sententiam possum eam opponere? Dicitur quòd non, nisi fuerim minor: quo casu restituar. si fuissem maior, vel absens, appello: aliter enim sub prætextu exceptio. non oppositæ non retractatur sententia.

h In initio.] i. ante litem contestatam.

i Feratur.] quando peremptoriæ, & quando dilatoriæ opponãtur, dixi. s̄. de proba. l. exceptionem, ut sciat tamen hic, quòd postquam sunt dicta testificata, id est publicata dicta testium, opponi non potest, nisi debeat per confessionem, vel instrumenta probari. Alij dicunt nullo modo, & pro eis. ff. de iudi. l. sed & si susceperit, in princip. & ǰ. ad leg. Iul. de adul. l. quamuis indubitati.

k Edictum.] quod non habemus.

l Permittitur.] minoribus, non maioribus, & hoc subilicit. nam &c. sed in casibus opponitur peremptoria etiam post sententiam, quos not. supra de iur. & fac. igno. l. 1.

Sententia in quibus casibus rescindi possit.

In omnibus manuscriptis legitur, reuocare, rectius sanè quàm retractare. Cõti.

† Alexandro.

1 Dic illã regulã uitiari multis casib', vt p Alex. de Imo. I l. qđ iussit, hic allega.

Cõcor. ca. cũ Ioãnes, cum glo super ver. exceptio, extra de fide instru.

Impetrata.] CASVS. Sententia lata inter actorem & reum, si alter impetrare uoluerit ut sententia rescindatur: an sit audiendus, quæritur? Dicitur quòd non: quia nec rescriptum, puta priuilegium concedetur: nec concessum habebit effectum.

a Impetrata rescripta.] vt sententia retractet, nisi diceret, non obstante sententia, vt & ar. ī. de testa. authent. hoc inter liberos. & facit. ī. de transac. l. causas, & ī. de error. aduo. l. sententijs. rescripti principis nō retractatur sententia legitimè lata. Pau. de Cast.

† Cōcor. glos. super verbo, litesas, in versic. itē nō ualet, extra de rescript.

III. [Impp.] Constantin. A. ad [...]

Impetrata † rescripta nō[a] placet admitti, si decisę semel causę fuerint iudiciali sententia, quam prouocatio nulla suspendit: sed eos qui talia rescripta meruerunt, etiam limine iudiciorum expelli. Dat. VI. Kalend. Ian. Constan. A.

TITVLVS LI.
DE FRVCTIBVS ET litium expensis.

Fructus dicuntur deductis sumptibus. Vel sic: Verba iudicis debent ad intellectum legum referri. Vel sic: Quod iudex loquitur, ciuiliter loquitur. Bald. Vel sic: Condemnatus ad fructus, deducit sumptus Sal. Vel sic: Fructus intelliguntur deductis impensis factis gratia ipsorum quærendorū & conseruandorum. Pau. de Cast.

I. Impp. Diocletian. & Maximianus AA. & CC. Alexandro.

Hoc fructuū[b] nomine continetur, qđ iustis[c] sumptibus deductis superest. III. Non. April. CC. Conss.

Post litem contestatam possessor tenetur de fructibus perceptis, & percipiēdis: & idem in hærede eius. Bar. Vel sic: Factus malæ fidei possessor per litem contestatam, tenetur de perceptis, & de percipiendis: & vitiū eius transit in hæredem. vel sic: Possessor conuentus reali tenetur post litem cōtestatam de perceptis & percipiendis: quod obtinet etiam in eius hærede. h.d. secundum Sal.

DE FRVCTIbus & litium expensis.

Quia in sententia sit virtuda est mentio fructuum & sumptuum, ideo de his dicit.

Hoc fructuū.] CASVS. Rē meā mala fide possedisti, & fructus percepisti, & sumptus in ea fecisti: si conueniam te rei vendic. pro parte. quid nomine fructuum contineatur lite contesta. quæritur? Respon. quòd id quod superest deductis expensis. Vi.

† In omnibus lib. manuscr. litis, scrip. est, ut in Cod. The. Contius.

b Hoc fructuum.] respōdet tacitæ obiectioni, quasi dicat malæ fidei possessor tenet de fructibus: sed intellige deductis expensis: quia nullus casus &c. vt hic, & ff fami. erci. l. fundus qui, & so. ma. l. fructus.

† Alexandræ, vet.

c Quod iustis.] qui fiunt quærendorum &c. ut. ff. de pe. hær. l. si à patre. §. si. & arg. ī. de pe. hære. l. in restituenda. Et distingue hic: vt. ī. de rei vend. l. certum, melius in l. ex diuerso. ff. de rei vē.

† Concor. glo. super verb. fructus, in c. grauis, extra de resti. spolia.

Litigator.] CASVS. Egi cōtra te rei vēd & est sententia lata: non uis rem restituere: ad quid mihi teneatis, quæritur? Respon. quòd non solum ad rem, & ad fructus extantes, sed ad eos quos percipere potui ex tempore quo res fuit deducta in iudicium per litem contesta. quæ dicta sunt vera etiam in hærede mala fide possidente.

Litigator victus qui rem non restituit, qualiter conuenit, & ad quid tenetur.

† Litigator.] qui iam victus post conuentionem iudicialem rei incumbit alienæ, non solum tenetur ad restitutionem rei, pro qua sunt quatuor auxilia, ut. ī. de re. ven l. à possidētibus, & ad fructus perceptos extantes, aut etiam non extantes: sed etiam ad eos quos actor percipere potuisset ex tempore quo res fuit deducta in iudicium per contestationem, vt hic. Vnde quæritur, si lis triennio mortua fuerit, & postea adhuc actor anno vel biennio iacuerit, an illius anni vel biennij debeant fructus restitui? Et poterit dici probabiliter illos fructus lite iam mortua perceptos nequaquam restituendos.

e Conuentionem.] id est libellum iudicialem: non dicit quòd ex tunc teneatur ad fructus, sed ex lite contestata, ut. ī. subijcit, & ex eo &c.

II. † Impp. Valens & Valentin. AA. Olybrio P. P. †

Litigator[d] victus qui post conuentionem[e] rei incumbit alienæ, non in sola rei redhibitione[f] teneatur, nec tantum fructuum[g] præstationē eorū quos ipse percepit, agnoscat: sed † etiam eos quos percipere potuisset, [h] nō quos eum redegisse constat, [i] exoluat ex eo tempore ex quo res in iudiciū deducta, sciētiā malæ fidei possessionis[*] accepit.[k]

¶ Hæredis quoq; succedētis[l] in vitiū, par hñda fortuna est. Da. III. Ka. Mar. †

Post definitiuam sententiam non est de expensis tractandum, nisi iudex hoc in sententia reseruauit. Bart. Vel sic: Lata sententia, expirat officium: & ideo fructus vel sumptus venire nō possunt, nisi in sententia sit expressum: nec potest a principe contrariū impetrari Bald. Vel sic: Post sententiā definitiuam de sumptibus litis non debet tractari, nisi iudex sibi sententiā reseruauerit. h.d. Vel sic. Finita causa per sententiam definitiuam vel per transactionem, si non est facta mentio de expensis, non possunt peti: quia uenimus officio iudicis mercenario, quod non durat lite finita, ne possunt in iudicium principaliter deduci. sed si esset facta mentio, quia fuisset facta condemnatio, vel fuisset reseruatio uis agēdi victori, bene possunt peti expensa, licet non fuerint taxatæ in sententia quia taxabitur in executione. h.d. text. cum gl. secundū Pa. de Cast.

III. † Impp. Honorius & Theod. AA. Asclepiodoto P. P.

Terminato

f Redhibitione.] id est redditione rei.

g Fructuum.] extātium.

h Potuisset.] actor, vt ff. de re. vend. l. si nauis. §. fin.

i Constat.] s. stātū.

k Accepit.] No. q post litem contestatam efficitur aliquis malę fidei possessor quo ad hoc, vt teneatur de fructibus perceptis, & percipiendis, ut hic, & supra de rei vendicatione. l. certum, excepto tamen tempore quadrimestri quo non veniunt percipiēdi, nisi ante litem incępta fuerit in mora, ut ff. de vsur. l. in fideicommissi. bonę fidei tamen quo ad implendā vsucapionem permanet, vt ff. pro emp. l. 2. §. fin. Itē quo ad hoc, ut non teneatur de fatalitate, aliàs facilitate, vt ff. de peti. hæred. l. illud, & ff. de rei vend. l. item si uerberatū. §. fi. & l. seq Item quo ad hoc, ut faciat fructus suos, & ut acquirat ex operis serui, vt ff. de usur. l. qui scit. §. fi. nullo uero modo uidetur possidere quo ad effectum usucapionis, vt ff. de rei vend. l. si post acceptū. Item quantum ad præscriptionem longi tēporis complendā, ut ī. de rei vend. l. morę.

ADDITIO. Aduertas quòd hoc quod ista gl. dicit de tempore quadrimestri, nō habet locū in casu præsentis. l. quæ loquitur in reali actione. tūc enim habet tempus iudicis officio, ut institu. de offic. iudic. §. 1. & not. ī. tit. 2. l. fi. Et ideo intelligas glo. ibi, excepto tamen tempore, id est eo tempore quod ei datur officio iudicis post sententiam. ita declarat Bart hic.

l Succedentis.] interpretatiue: licet bonam fidem habeat eo ipso quo defunctus habuit malam, vt hic, & ff. de diuer. & temp. præscrip. l. cum hæres, & ī. communia de usucapio. l. fin. Et no. ff. de Publ. in rē actio. l. si ego. § partus. Sed quidam dicunt, succedit, cum ipse similiter malam fidem habet. & facit. ī. de acquirenda poss. l. uitia, & l. nemo. & ī. de peti. hære. l. 1. & de condic. ex leg. l. mala, & de rei uend. l. si fundum.

Terminato.] Primū dictum ponit. secundo excipit. tertio dictum probat. secunda ibi, Nisi iudex. tertia ibi,

* Ex Co. Theo. lib. 4. titu. 16. l. 1.

† In Cod. T. P. V.

† In Cod. Theod. ad debat, duplos fructus restitui debere, quod detractū est hic, sicut & quæ dupli fructus qui causa appellōis soluebantur, ut indicat P. li. 5. sen ten. dupli cabantur, n. fructus causa appellōnis. Contius.

* possessor.

† Maij Treueris Valent. N. P. & Victo re Conss. Contius.

† Ex Codic. Theo. 4. titu. 16. l. 2.

Diuisio.

ibi, Post absolutum. Sal. CASVS Petij à te. 10. & obtinui: quia iudex te cōdemnauit, nihil exprimendo de expensis in sentētia: an eas petere possim, quęritur? Respon. quod nō, ēt per principem: iudex tamen hic incontinenti quando sententiam dixit, scilicet toto eo die potuit te mihi in expensis cōdemnasse.

a Transactoq;.] scilicet per definitiuā sententiam.

b Præstetur.] ut ff. de re iudi. l. iudex, & l. cum quærebatur, & s. depositi. l. 4. & j. quando prouo. nō est necess. l. fi. officio tamen petuntur, vt ibi secundum quosdam. Vel hic est terminatum, quia non est appellatum: uel si est, cōfirmatu est.

c Cōminus.] id est toto eo die, vt ff. de re iudi. l. Paulus.

d Pronūciatione.] quando scilicet scit quot sunt reddēdæ, & sic taxat.

e Cōpetere.] quod est vbi non taxat quantitatem, forte quia ignorat, & ideo dicit: Ego pronuncio quod omnes sumptus quos iste iurauerit se fecisse, tu restituas, uel similia, puta dicit: Ego pronūcio te posse repetere sumptus quos fecisti. si enim ita dixerit in sētētia, etiā post plures dies poterit taxare, & condemnare in expēsis, argu. ff. de solu. l. Modestinus, vt valeat hęc sentētia, licet incerta: quia iudex aliter certificare non potest, & corā executore fiet certum.

f Consurgere.] ut s. de re. cre. l. si quis iusiurandum, & ff. de re iud. l. si se. §. ait prtor, & j. ti. 1. l. 2. Sed contra ff. de cōpē. l. quod in diem. §. si rationem. sed hic non conceditur actio proueniens ex materia primæ litis: ibi autem conceditur actio, quæ definitiuæ causæ non attinet. Ac.

transactoque [a] negocio, posthac nulli actio, neque ex rescripto sup sumptuū petitione [*] præstetur: [b] nisi iudex † qui de principali negocio sententiam pmulgauit, cōminus [*] [c] partibus constitutis iuridica pronunciatione [d] significauerit victori causæ restitui debere expensas, aut super his querelā iure cōpetere. [e] Post absolutū enī dimissumq; iudicium, nefas est litem alteram consurgere [f] ex litis primæ materia. †

Contra actorem non prosequentē, vel defendentem litem, vel perdentem, profertur sententia calumniæ, damnorum, & expensarum. Barto. Vel sic: calumnia actoris in criminali, punitur pœna simili: in ciuili vero in expensis litis, & alijs dispendijs condemnatur. Sala.

IIII. Imppp. Valentin. [Theod. & Arcadij] AAA. edictum ad populum.

NOn ignoret is [g] cui* ex interpellatione aliquis [h] secundum datam formam [i] in longinqua protractus fuerit exa mina, quòd si culpa [k] sua *fuerit dilata cognitio, [l] vel minimè actioni [m] suæ affuerit, vel delata [n] [non] † probauerit: pro calumnia [o] quidem pœnā [p] luat † legibus constitutā: pro pecuniaria vero causa, post sumptus, † considerata quantitate postulatorum, [q] vel medij itineris interuallo, condemnationem pro æstimatione judicis sustinebit. [r] †

NOn ignoret.] CASVS. Habebam litem contra Titium in ciuitate Bonon. impetrauit rescriptum quod ipse rñderet mihi Cremonę: quia ibi petii iudicem. Titius multa expendit in itinere, in aduocatis, nec ego causam meam prosequor. si causa est criminalis, subibo pœnam talionis: si pecuniaria, condemnabor in expensis. Viuianus.

g Non ignoret is.] scilicet actor.

h Aliquis.] scilicet reus.

i Formam.] id est rescriptum à principe datum: quod hodie fieri non debet &c. vt s. de dila. auth. quod fieri.

k Si culpa.] quod est eo ipso quòd non procedit, cum dilationem habere non debet, vt s. de dilatio. l. si quando.

l Cognitio.] fuit ergo lis cōtestata, sed nō pcedit vltra.

m Actioni.] aliàs actioni & aliàs accusationi: & aliàs, executioni.

n Delata.] repete, minime.

o Pro calumnia.] præsumpta eo ipso quòd nō probat: licet quidā contra, vt diximus. s. de aduo. diuer. iudi. l. 1.

p Pœnam.] si talis causa sit quæ calumniæ vindictam exposcat, veluti criminalis, vbi est pœna similitudo supplicij, vt j. de accu. l. fin. vel si contra clericum, vt s. de episcop. & cleric. l. omnes qui, in fi. & hæc venit ad bursam fiscalem.

q Quantitate postulatorū.] id est eorū quæ petūtur. Et sic no. quod secundum quantitatem petitam fiunt sumptus, vt instit. de actio. §. tripli. Vel dic, postulatorum, id est aduocatorum.

r Sustinebit.] in prędictis scilicet, vt hic, & s. de iudi. l. properandum. §. & si quidem, & ff. de iudi. l. cū quem. sed hodie vbi uiderit iudex neutrū debere subdi oneri expensarum, hoc ipsum sua sentētia declaret, vt in authen. de iud. §. cū oportet, colla. 6.

Habet duas lecturas & secundum primam hoc intendit: Priuilegium cōcessum super litis expensis in totū vel in parte non agnoscendis, extenditur ad aduersarium propter æqualitatem seruandam in iudicijs. secundum secūdam lecturam hoc dicit: Victus victori condemnatur in expensis quas fecit, non in his quæ ex priuilegio remittuntur. Bar. Vel sic: In iudicijs debet esse æqualitas: & ideo rescriptum ad vnum litigatorum, porrigitur ad alium. hoc dicit secundum Iacobum Butrig.

V. Imp. Anastasius A. Stephano magistro militum.

CVm quidam [a] per le-

CVm quidam.] primo statuit. secūdo rationem reddit tertio statutum latius declarat. secūda ibi, Quoniā non est. tertia ibi, Ita scilicet. CASVS Impetraui priuilegiū, vt nihil, vel minus darem sportularum vel sumptuum nomine, scilicet iudici, vel executori. tantūdem dabit aduersarius meus, & non plus. Vel sic: Ne aliquid obstet, contra te impetraui priuilegiū, vt nihil vel minus nomine sportularū uel sumptus darē, si obtineā, & velim petere ab aduersario omnia quæ expendissem, ac si priuilegium non impetrassem: non possem. sed id solū quod expendi. Viui.

a Cum quidam.] priuilegium merui, ut uel nihil, uel minus darem nomine sportularum iudici, uel executori. aduersarius quidem meus dabit tātundem, & non plus: & hoc propter æqualitatem seruandam in iudicijs: ar. ff. de arbi. l. si de meis, in fin. 1. respon. & l. si cum dies. §. pen. & l. Pedius. §. in seruum, & j. de prox. sacro. scri. l. in sacris. 3. in fin. & ar. s. de rescin. uen. l. rptas. Sed secūdum hoc labor iudicis non remuneratur: sicq; occurrit iniquitas. Sed respon. e contra est maior ęquitas, ut in iudicijs seruetur æqualitas. In secunda opponitur de eo quod est insti. de iure naturali. §. sed & quod principi. ubi dicit non egredi personam. & idem ff. quod quisque iur. l. 3. ubi dicit aliud quando sine postulatione indulgetur: quia tunc personā nō egreditur. & hic dicit: siue per speciales largitates &c. Sol. hic fuit postulatum, nihilo minus tamen fuit largitas specialis. Vel dic, non egreditur personam, nisi eius contrariā, uel non egreditur personā contra illum qui habet priuilegium, sed contra iudicem uel executorem sic. Vel [1] ut tollas omnia prędicta, dic aliter casum: Merui priuilegiū, ut uel nihil, uel minus præstarem nomine sportularum, uel expensarum: si postea uincam, & uelim ab aduersario omnia repetere quę expendissem, ac si priuilegium non habuissem, non possum: sed id solum quod expendi, ut s. de iudi. l. properandum. §. siue autem.

* vete. repetitione.

† In C. T. pro verbo iudex erat cognitor.

* imo .i. pręsentib. Contius.

† Dat. III. Kal. Apri. Constantinop. Asclepiodoto & Maximiano Coss. sic restituo ex C. Th. Contius.

† Legēdū Valētiniani & Martiani. AA. est .n. lex Nou. Martiani lib. Nouell. Mart. ti. 1. l. 1. qui liber est typis excusus. sic ēt legitur in veter. lib. manuscriptis. Con.

† fuerit protractus. vete. Cōt.

* al. sui in manuscri. & Nouel.

† In vete. deest nō, & rectius subaudit. Cont.

† In vet. soluat.

† Hæc l. videt correcta per Nouel. Iustin. 112. quæ uult noīe sumptuum & dānorum decimam partē quātitatis in libello cōprehensæ solui actori. Cont.

† Data V. Id. Nouē. Constantinopoli. Valētiniano A. VII & Auieno Coss. Cōt.

Priuilegiū super sportulis non soluendis cōcessum, quali est.

1 Dic ex mēte Bar. procedere text. in priuilegio respiciēte litis ordinationē: qd' extēditur ad aduersariū, vt seruetē æqualitas. secus in priuilegijs respicientibus decisionem litis, vt in cōtrarijs.

a Constitutiones.] vt clerici, vt supra de epis. & cleric. l. omnes qui. §. executoribus, & l. cum clericis. §. fin. & authent. sed hodie.

b Largitates.] petitum tamen fuit.

c Sportulis.] huiusmodi aũt sportulæ iudicibus dabãtur ab vtraq; parte: vt in auth. de iudic. §. ne aũt, col. 6. nã (vt dixi) æqualitas seruãda est hinc inde. sportulæ autem quæ executoribus dabantur, à reo præstabantur, vt instit. de act. §. tripli. Azo.

d Pro conuentionibus.] i. citationibus.

e Agnoscẽdis.] qđ hẽmus in solo epo, vt dicta authen. sed hodie.

f Concedi.] hoc secundum primũ casum commodè stare nõ potest: sed dic quærere, s. p iudicẽ.

g Per liberalitates.] i. propriã voluntatẽ principis postulatione tamẽ præcedẽte, ne obstẽt in aliquo prædicta contraria.

h Insertum.] quod ita sit, vt dicit hęc lex, siue nõ: vt subiicit. & adhoc vt in auth. de hær. & Fal. §. 1. coll. j.

ges sacrasque constitutiones; alii per speciales largitates sibi præstita priuilegia prætendunt tam super sportulis c pro conuentionibus d vsque ad certam quantitatem præbendis, quàm super expensis litium vel minuendis, vel penitus non agnoscẽdis: e per hanc legem decernimus, ut quicunq; huiusmodi priuilegio munitus est, vel postea talem prærogatiuam quolibet modo meruerit, sciat & si quos ipse, vtpote obnoxios sibi pro quacunq; criminali vel ciuili causa cõstitutos in accusationẽ deduxerit, hos nihilominus hisdem priuilegijs potituros: quoniam non est ferendum, eos qui præfatas prærogatiuas (ut iam antè latum est) prætendũt, aliqd plus ab aduersariis suis quærere concedi, f q̃ ipsi ab aliis pulsati facere patiantur: ita scilicet, vt hæc quidem forma modis oĩbus obseruetur sup priuilegiis per liberalitates g vel generaliter quibusdã officiis, aut scholis seu dignitatibus, vel specialiter certis personis præstitis, vel postea præbendis: siue hoc ipsũ expræssim principalibus dispositionibus, vel affatibus insertum h siue prætermissum sit, vel fuerit.

DE RE IVDICATA.

Scilicet quando dicatur res iudicata, & de eius auctoritate.

i Rebus.] Cõmodaui tibi equum: surreptus est: egi commodati aduersus te, & obtinui: postea equũ recuperaui. si agã actione in factum ex re iudicata, repellendus sũ per doli mali excep. aliàs rei iudicatę stãdum esset.

k Standum.] i. parẽdum, vt ff. de arbi. l. Celsus. §. fi. & i. vt lit. pend. l. fin. & de erro. aduoc. l. sententiis. Aliter ponitur standũ ff. de bo. lib. l. si patronus. 2. §. si quis cũ. & hoc nisi sit appellatũ: l vt ff. ad Turpil. l. 1. §. fi.

k Sed si probare.] rem quam tibi commodaui, amisisti p furtum. egi commodati, & fulsiti condemmatus. si nõdum soluisti, & ad manus meas res quam videbat amisisse, redierit: doli exceptionem habes, si te iudicati conueniam, ut hic, & ff. de solu. l. qui decẽ. Si autem soluisses, ageres contraria cõmodati, ut vel æstimationẽ reddam, vel rẽ, ut ff. cõmo. l. in cõmodato. §. fina. vel condictione sine cau l. 2.

ADDITIO. Tu dic q ibi recepit aliud pro alio, hic idẽ pro eodem, Bal. & Salic.

i secundũ formã editi, Quod quisq; iuris. Cont.

l Idẽ Bar. & Sali. nã tũc nõ dr res iudicata, qñ est appellatũ.

TITVLVS LII.

DE RE IVDICATA.

Aequitas noui casus nouum inducit remedium. h. d. secundũ Bald. vel sic: Contra sententiã põt apponi exceptio. Quod petis intus habes. Bar. vel sic. exceptio superueniens post sententiam, potest opponi post sententiam in executionẽ. hoc d. secundum But. vel sic: Rebus iudicatis paretur, nisi petatur quod iam habetur. Sal.

I. Imp. Anton. A. Stelijoni.

Rebus quidẽ iudicatis stãdum i est. Sed si probare k poteris eum cui condemnatus es; id quod furto amisisse uidebatur, recepisse: ad uersus iudicati agentem, doli exceptione opposita tueri te poteris. XII. Kal. Mart. Ant. A. IV. & Balbino Conss.

Error calculi sententiam non vitiat. h. d. secundum Bald. & Sal. vel sic: Propter calculum malè summatum nõ debet sententia rescindi, qua transiuit in rem iudicatam. h. d. secundum Pan. de Cast.

II. Imp. A. Pacatiano.

Res iudicatæ m si sub prætextu cõputationis instaurentur, nullus erit litiũ finis. n PP. Prid. Non. * Romę, Lęto & Cereale Coss.

Etiam si sententia continet pœnam, standum est ei, nisi appelletur. Bart. vel sic: Potest quis ad rem & pœnam eodẽ libello conueniri, & valet sententia. h. d. Bal. vel sic: Sententia condẽnatoria rei & pœnæ est parendum, si non est appellatum. Sal.

III. Idem A. & mento & aliis.

Si pecuniam quam mala ratione o intercepit se vos apparuerit, iussi p sistis, inferre cum pœna, & comperto præcepto p̃sidis nõ prouocaueritis q vniuersam quãtitatem debetis inferre. r

Propter instrumenta de nouo reperta, non retractatur sententia iam lata. Bal. Sal. & Pan. de Cast.

IIII. Idem A. ...

Sub specie nouorum instrumentorũ postea quòd non.

m Res iudicatę.] Pone, petebã decem ex causa mutui, decẽ ex causa legati, & decẽ ex alia. iudex tulit sentẽtiã de vigintiquinque, & omisit quinque: non debet retractari. hoc verum est, nisi singulas partes expressit in sententia.

n Litiũ finis.] quod esset iniquũ, vt hic, & i. de transactio. l. fratris. & accipe hic nisi fuerit error expressus in sententia, vt ff. quæ senten. sine app. l. 1. §. 1. & i. dixi de errore calculi. l. 1. An autem & tunc valeat in ea quantitate vsque ad quã non est erratũ, quæritur? quod videtur, vt argum. j. de don. l. sancimus, in princ.

o Si pecuniam.] Pecuniã meã surripuisti: eã petij. in ea, & in pœna mihi condemnatus es. si à sententia non appellasti, habes necesse stare iudicatis.

Mala ratione.] puta vi.

p Iussi sitis.] per definitiuam sententiam.

q Prouocaueritis.] ilico, vt & supra quomodo & quando iudi. l. ab eo, & ad hoc supra eod. l. 1. in princ.

r Inferre.] tam pœnæ, quàm rei furtiuæ. Accursius.

s Vb specie.] Debeo. x. tibi, fecisti mihi pactum de non petendo, & inde factum fuit instrumẽtum. si post rem iudicatam ipsum proferam: an rescindatur sententia, quæritur? Dicitur

al. Stelario.

Condictione furtiua. l. Certum.

Dic q ibi fuit error expressus: hic vero nõ. Bartol. & Sal.

s Sub specie nouorum.] id est allegatorum nouiter, vel inuento-

inventorum vbicunque, vel apud eundem, vel alium. A

a Repertorũ.] arg. supra de transacta. l. sub prætextu. 1.

b Restaurari] contra speciale est in causa fisci. ff. de re iudi. l. imperatores.

c Graue est.] & ideo non cõceduntur, vt hic, & ĩ. de trã sact. l. sub prætextu.

Idem B. Bal. & Sa.

1. Hoc tamen fallit in causa publica, quę reuocatur usque ad trienniũ, & etiã postea si puaricatio arguatur, vt ff. e. l. imperatores, & infra de sen. aduersus fiscum. l. 1. lib. 10. Idẽ potest dici in ecclesia, ut in authenti. de non ali. aut permu. rebus ecclesiasticis. §. finim°, coll. 2. & in pupillari causa, ut infra de iure reipu. l. rem publicã. lib. 11. sed videtur etiam priuata causa retractari, ut ff. de iureiur. l. admonendi. quæ est cõtra. Sol. ibi sub conditione fuit iudicatum, si iurauerit antequã impletã conditionem retractaret, ut ibi: hic autem pure. Vel dic utibi. Accursius.

Iste re. reparatur. sing. secũdum Lud. de Ro. in consilijs suis. cõs. 9.

Ista sol. nõ est vera. Bar. n. diminat se cundũ Sa.

repertorũ, a res iudicatas restaurari, b exẽplo graue est. c Dat. VIII. Id Mart.

Qui petit dilationẽ ad soluendũ, sententia consentire videtur: & ideo appellare non potest. & si appellauit, videtur renunciare Bal. Vel sic: Qui petit dilationem ad soluendum, dicitur sententiam approbare, & appellationi renunciare h. d. secũdum Bartolum & Salice.

V. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Valentino.

AD solutionem dilationem petentem, ‡ acquieuisse d sententiæ manifestè probatur: sicut eũ, qui quolibet modo sententiæ acquieuerit. e Nec enĩ instaurari finita, rerũ iudicatarũ patitur auctoritas.

Gesta publica perpetuam fidem habent in eadem instantia & in alia. Bal. vel sic: Acta publica faciunt fidem etiam mortuo iudice secundum Bart. vel sic: Mortuo iudice non pereunt acta publicam firmitatem habẽtia. Sal. vel sic: Acta iudicij semel publicata faciunt perpetuam fidẽ etiã mortuo vel remoto iudice qui de causa cognouit & publicauit, secundum Paulum de Castro.

AD solutionem.] CASVS Iudex condẽnauit aliquem in certa summa, nec appellauit: sed ad satisfaciendũ iudici dilationẽ petijt: an lis suscitari possit, quæritur? Dicitur quòd non, qa videtur sententię acquieuisse.

P. P.

d Acquieuisse.] etiã si appellauerit, vel appellare potuerit.

e Acquieuerit] expressim vel tacitum. ntate decem dierũ. & sic no. ex hac. l. mirabilem præsumptionem sic & ff. de pac. l. tale. §. qui pro uocauit, & ad Macedo. l. sed iulianus. §. fin. & infra de iure do. imp. l. 2. & supra quod met. cau. l. 2.

Sic depositiones testium redactæ in publicum instrum. habẽt perpetuã firmitatẽ: ut in c. significauit, cum gl. 2. extra de testib.

VI. Impp. Honor. & Theod. AA. Iuliano proconsuli Aphricæ.

GEsta f quę sunt trãslata in publica monumenta, ‡ habere volumus perpetuam firmitatẽ. g neq; .n. morte cognitoris perire debet publica fides. h Dat. III. Kalen. Septemb. Const. 3 Conss.

TITVLVS LIII.

DE EXECVTIONE REI iudicatæ.

Exceptio nullitatis potest opponi in executione. Bartolus. vel sic: Executio ante sententiam non est facienda. h. d. vel sic: Iuris ordine prætermisso non valet executio Sal Vel sic: Ab executione non est inchoandum: sed primo debet de causa cognosci, & per definitiuam sententiam terminari. Paulus de Castro.

GEsta.] CASVS Coram iudice dato ad causam, factæ sunt confessiones: attestationes receptæ, in publicam scripturam sunt redactæ. illo iudice mortuo an possint illa gesta valere, quæritur? Dicitur quòd sic.

Gesta quæ dicuntur.

f Gesta.] id est acta apud delegatum, vel id est cõfessiones partium, & dicta testium, translata &c. scilicet cũ sunt in actis redacta à tabellione coram iudice, ut faciũt quotidie. Vel gesta, i. acta illa in scriptis translata: facta scilicet publicatione coram eo apud quem fit publicandi facultas. arg. supra de testamentis. l. publicati. Et fit ita. si vna partium altera præsente vel non, cum tabellione, qui attestationes scripsit, iudicem ordinarium adeat, qui tabellionem interrogabit, si ita est ut scrip-

fit: & cum responderit, ita: iubebit eum gesta in scriptis, testibus appositis, redigere, sicque habebit perpetuã firmitatem. aliter non cogitur quis credere gestis, secundum Ioan. immo etiam sine testibus ad hoc vocatis: cum semper ibi plures adsint, ut infra de donatio. l. in donationibus. Vel tertio dic facta publicatione in eadem instantia corã eo. iudice, vel successore, vt in prin. glo.

g Firmitatem.] cuĩ si illa instantia pereat. an autem inter alios? dic vt dixit. ĩ. de edend. l. 1. apud.

h Fides.] id est acta publicata nõ pereũt morte iudicis: immo & non publicata in eadem instantia, cũ successor ex eis debeat pronũciare, vt ff de iud. l. mortuo, & ĩ. de iud. l. properandum. §. illo.

*perpetuã.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Iustino

B



NImis propere · iudex pignora Marcellę capi ac distrahi iussit ante rem iudicatam. i Prius est ergo, vt seruato ordine, k actionem aduersus eam dirigas, & causa cognita sententiam accipias. PP. III Kal. Feb. Albino & Aemyliano Conss.

DE EXECVtione rei iudicatæ.

Quia parũ esset sententiam ferri, nisi & lata mãdaretur executioni: ideo de hoc ponit.

Continuatio.

NImis.] CASVS Debebas mihi, iudex lite non contesta. vel attestationibus nõ auditis, nullo ordine iudiciorũ seruato, pcepit vt pignora tua caperent & distraherẽtur; an recte fecit, quæritur? Dicitur q nõ: sed primo intẽdẽda erat actio, & lis super ea contestanda.

i Rẽ iudicatam.] ideoque reuocanda sunt, vt ff. de re iudi. l. si cum nulla. Ac.

k Ordine.] iudiciorũ scilicet, vt actionẽ dirigas, & sententia detur, vt hic, & infra. e. l. si. & ĩ. de sentẽ. l. prolatam, & de pact. l. si pacto quo pœnam, in fi.

Sententiam habet paratam executionem, nisi sit nouata. Bar. vel sic: Exceptiones & iura post sententiam superuenientia, possunt postea opponi h. d. secundũ Ba. vel sic: Stipulatio nouans sententiam, illam tollit, & eius executionem impedit: & ex stipulatione, quæ nouauit, lex agere permittit. Salicetus. vel sic. Sententia tunc habet executionem paratam, quando non fuit per stipulationem nouata alias non petitur executio sententiæ quæ sublata est per nouationẽ: sed agitur ex stipulatione nouantis ordinaria via. Paulus de Castro.

C

II. Iidem AA. Agrippæ.

SI causam iudicati non nouasti, l rem iudicatam præses prouincię etiã pignoribus captis ac distractis ad emolumẽtũ m pduci iubebit. n Quòd si nouata causa est, ex stipulatu tibi actio competit: & iudice accepto ‡ secundũ

In trib. manuscri. scribitur, Imp. Antonin. Maximo. Cõtius.

D

‡ à præsi. de prouinciæ. Cõt.

SI causam.] CASVS. Petij à te. 10. & obtinui: nec appellasti, vel in causa appellationis succubuisti, nec soluisti iudicatum. an executioni mãdari debeat, quæritur? Dicitur quòd sic, per captionẽ & distractionem pignorum: nisi id quod debebatur ex causa iudicati, in aliam obligationem esset transfusum per nouationem. Viuianus.

l Nouasti.] licet stipulatus es, & pignora acceperis: nõ tamẽ nouandi animo, vt. ff. de re iudi. l. si se. §. si ex conuentione.

m Ad emolumentum.] id est ad effectum.

n Iubebit.] ut ĩ. de trans. l. si ex causa, & ar. ff. de preca. l. & habet. §. cum quis, & ĩ. de iure delib. l. scimus. §. si uero postquam.

a Experire.] ut ff. de minor. l. minor. 25. an. cui.

Ordo.] CASUS. Petij à te decē, & obtinui. pignora capta sunt, & subhastata: sed fraude tua, uel potentia, non est inuentus emptor. dabuntur mihi pignora in solutum, ut pro solido debito his contentus sim, licet minus ualeant.

iuris formam experire. a

Creditor in subsidium admittitur ad accipiendum in solutum pignora capta pro sententia exequenda. Sal. Vel sic: Non admittitur creditor ad emptionem pignorum quæ distrahuntur causa executionis rei iudicatæ, nisi in subsidium, cum alius non reperitur, vel minus offert. h. d. secundum. Ia. But. Vel sic: Si emptor pignorum non reperitur, creditori in solutum adiudicantur h. d. Vel sic: Si pignora capta in causam iudicati non reperiunt emptorem, facta subhastationibus dantur creditori in solutum. Paulus de Castro.

III. Idem AA. Antiochæ.

ORdo rei b gestæ, & mora solutionis quæ intercessit, constantius c desiderat remedium. Si itaque præsidem prouinciæ, qui rem iudicatam exequi debet, adieris, & allegaueris res soli quæ pignori datæ sunt, diu subhastatas d ex cōpacto e siue ambitione diuersæ partis emptorem nō inuenire [potuisse,] † in possessionē earū f te mittet, g vt vel hoc remedio res tādiu protracta ad effectum perducatur. Dat. XI. Kal. Iul. Messala & Sabino Conss.

Publica stipendia non vēduntur, nec in solutum adiudicantur, nisi in subsidium h. d. cum glo. Bal. & Sal.

IIII. Idem AA. Marcello militi. †

STipēdia h retineri propterea, quòd condemnatus es, non patietur præses prouinciæ, i cum k rē iudicatā possit alijs rationibus exequi. l PP. III. Non. *

Nomē debitoris potest capi pignori in causam iudicati, secundum Bal.

b Ordo rei.] egi ad te & vici, & pignora capta sunt, & subhastata, sed non inuenitur emptor propter fraudem victi interuenientem. dabuntur ergo mihi in solutum, ut tamen habeam necesse pro toto debito esse contentus, licet minus ualeant, ut hic, & ff. de re iudi. l. à diuo. §. si pignora: secus in conuentionali, ut infra de iure do. impe. l. fi. §. sed si quidem. Potest tamen & aliter intelligi dictus. §. si pignora.

c Constantius.] quā sit per pignorum retentionem, uel uenditionem.

d Subhastatas.] id est præconizatas sic & supra si aduer. fiscum. l. edicto.

e Ex compacto.] id est ex contractu maliciose habito.

f Earum.] rerum: vt habes de hoc titulū specialem, si in causa iudicati pignora capta sunt.

g Mittet.] ut sint loco secundi decreti.

Stipendia.] CASUS. Miles mihi debet decem. ea petij, & condemnatus est, nec soluit iudicatum. an stipendia sua pignori sint capienda, quæritur? Dicitur quod non, si alias habeat res in quibus possit fieri iudicati executio.

h Stipendia.] scilicet militum. idē in præbendis clericorū uidetur.

i Prouinciæ.] similiter nec priuata pactione possunt obligari talia stipendia, ut infra quæ res pign. ob. possunt. l. ipem.

k Cum.] id est quando.

l Exequi.] si ergo aliter non potest, & hæc capientur, ut hic, & ff. de re iudi. l. commodis, quæ ponitur ut contraria.

Etiam.] CASUS. Hoc ordine sententia mandanda est executioni, ut primo capiantur mobilia: his non inuentis, perueniatur ad immobilia: deinde ad nomina, ut ff. de re iudi. l. à diuo. Si ergo decem à te petuntur, & cōdēnatus fueris, nec sit in quod iudicati possit fieri executio, debitore excepto: in debitorē suum faciēda est executio.

m Nomen debitoris.] confessi demum, ut ff. de re iu. l. à diuo. §. sic quoque iudices. ut tamen primo ad mobilia, secūdo ad immobilia postea ad nomina accedatur, ut ff. de re iudi. l. à diuo. §. in uēditione, & C. de prætorio pi. l. 1. & facit supra quādo fis. uel priua. debi. sui de. con. pos. l. 1. 2. & 3.

dum. vel sic: Ad nomen debitoris peruenitur in subsidium ex causa iudicati, h. d. cum gloss. Sal.

V. Imp. Gordian. A. Amando.

ETiam nomen debitoris m in causa iudicati capi posse, ignotum non est. PP. III. Idus Octobr. Attico & Prætexto Côss.

Pronunciatio executoris non infirmat sententiam. h. d. secundum Bartolum. Vel sic: Merus executor de viribus causæ non cognoscit, nec pronunciat, nec pronunciatum valet. h. d. & habet plures lecturas. S. licet Vel sic: Merus executor non potest assumere partes iudicis, & de iustitia sententiæ cognoscere vel pronunciare. h. secundum Paulum de Castro.

VI. Imperator Philippus A. & C. Titiano.

SI (ut proponis) rerū iudicatarū executor n datus partes sibi iudicis vendicauit, † & contra ea quæ pridem pro partibus tuis fuerunt statuta, aliquid pronūciandum putauit: sententia ab eo dicta vim rei iudicatæ obtinere nequaquam o potest. †

Interitus & naturalis accessio rei venientis mora iudicij hoc dicit secundum Baldum. Vel sic: Mortua specie debita, fit executio in æstimatione Bar. Vel sic: Condemnatus si morā cōmittat, tenetur de interitu & accessionibus Sal. Vel sic: Condēnatus qui in soluendo morā cōmisit, tenetur de interitu rei, & etiam de accessionibus, id est fructibus & redditibus rei in qua est facta condemnatio h. d. secundum Pau. de Ca.

VII. Impp. Diocle. & Maximianus AA. Theodoto.

SI longis apertisque frustrationibus partis aduersæ, restitutio p remorata est, etiam seruis rebus humanis exemptis: à fru-

SI ut proponis.] CASUS. Sententia lata inter actorē & reum, & reo condemnato, misit iudex executorē, qui exequeretur sententiam: an executor cognoscēdo possit minuere quantitatem in sentētia comprehensam, quæritur? Dicitur quod non: nec ualet eius sententia.

n Executor.] loquitur de executore, i. nuncio, qui cognoscere non potest, nisi in causis utilibus, ex necessitate sibi facta commissione, ut ff. de iudi. l. fi. Vel dic quod loquitur in delegato ad exequēdum: & tunc excipe nisi sit præses, uel procurator Cæsaris, qui possunt interpretari suam sententiam iā latam in melius, ut ff. de appel. l. ab executore, & supra si cō tra ius uel utili. publi. l. & si nō cognitio. quæ est contra. Vel solue ut ibi.

o Nequaquam potest.] tum quia contra primam, ut infra quando prouo. non est necess. l. 2. tū quia ad hoc datus nō erat: ab ea tamē appellatur, secundum Hug. ut infra quorum app. nō re. l. ab executione. vnde uidetur tenere: alioquin quod nullum esset, quomodo rumpi posset, ut ff. de iniusto rup. testam. l. nam & si. & argument. ff. rem rat. habe. l. 3. §. fin. & ff. de adi. lega. l. seruus, quod non placet. & in dicta. l. ab executione, excedebat modum in exequendo: hic autem super principali cognoscendo.

SI longis.] CASUS. Petebam à te seruum, & obtinui: te existente in mora restituendi decessit seruus: an ad æstimationem eius mihi tenearis, quæritur? Dicitur quòd sic.

p Restitutio.] quam iudex post sententiam iussit fieri, scilicet seruos & animalia. Accur.

† al. idem A.

† deest hoc uerbū in manuscrip. textu. Contius.

† in Gallia hodie hic ordo sublatus est. Contius.

† Simile in c. 2. cū glo. super uerbo reditib', extra de fideiusso.

† Idem. A. & Antoninus dicitur rescripsisse. l. à diuo Pio. §. sic quoq;, ff. de re iudi. Contius.

† quod petrato cōcedi solet. l. ult. ff. de iudi. Contius.

† Cōcor. gl. in ca. sa per quæstionum, super verbo, quam executorem citra princ. de off. dele. & c. decætero, de senten. & re iudi. Iudices aliqui possunt sententiam suā interpretari.

Restituenda.

a Restituenda.] sic ergo duplicem effectum trahit secũ hæc mora, l. de interitu, & accessione, vt hic, &. ff. de leg. 1. l. cum res. §. si. & ff. de peti. hære. illud, &. ff. de rei vend. l. Iulianus. 1.

EXecutorem.] CASVS. Quis dicatur executor, quæritur? Resp. ille qui lite discussa & sententia lata, ad finẽ perducit id quod iudicatum est.

b Adducere.] ita hoc titulo accipitur. aliàs dicitur nũcius, qui citat: vt insti. de act. §. tripli, & s. eo. l. si vt proponis. Idem vocatur apparitor, ut supra de iu. l. apertissimi. Idemq; dicitur causam ꝑparãs, vt in auth. de iud. §. audiẽt, coll. 6. Idẽq; officialis, vt in auth. de defen. ciui. §. ex prouinciali, colla. 3. Idemq; dicitur catholicianus, ut infra de bon. proscript. l. penul.

† Agrippæ. in omnib. meis exẽplarib. Contius.

† Cõcor. gl. in ca. lu per q̃stionum, in verb. q̃ executorẽ, in prin. de off. deleg.

EOs.] CASVS. Si debitor me' confiteatur uel neget se mihi teneri: & cõuictus, cõdẽnetur: si intra quatuor menses non soluat quod iudicatum est, pignora capientur, & distrahentur.

c Cõdemnati.] hoc determinat vtrũque præcedẽtium secundum nos, scilicet cõfessi, & negantes cõuicti. nam etiam in confessum dicimus dari sententiã: vt ff. de custo. re. l. si confessus. Alii referunt tantũ ad negantes. nam in confessum dicunt non dari sententiam: vt dices infra de confess. l. 1. & facit supra de act. & obligat. l. negantes, & de prohi. sequest. pecu. l. 1.

Sententia an detur I cõfessum.

d Statutũ spaciũ.] quod est quatuor mensium regulariter: vt infra tit. 1. l. 3. quandoque tamen arctat iudex prædictum spacium, quandoque prorogat pro causæ qualitate, vel quantitate, vel personarũ obsequio, vel contumacia. sed perraro intra statutum tempus sententiam exequitur: veluti si alimenta constituuntur, vel minori. xxv. annis subueniatur, ut ff. de re iudica. l. 2. & si aliàs fieret abbreuiatio: quia non iusta causa abbreuiaret iudex, supplet lex vsque ad quadrimestre tempus, ut ff. de re iudica. l. 4. §. si quis. Sed & de soluendo plerunq; pręcipit vt soluat: vt ex tempore præcepti currant usurę cẽtesimę. captio ergo fit post quatuor menses. Sed venditio quando fiet? Respond. & hæc fit tunc statim, sicut & olim post duos menses, ut ff. de re iudic. l. debitoribus, §. fin. quod satis dici potest, cum pignus venditur ex definitiua sententia. nam si venditur ex interlocutoria, forte expectatur per annum, ut s. de pręscript. xxx. ann. l. si quis emptionis. §. fin. vel per biennium. [1] ut in conuentionali pignore, vt infra de iure dot. impe. l. fin. Vel forte definitum est tempus in Græca constitutione, ut innuitur infra de bon. aucto. iudi. pos. l. fin. Vel forte iudex definiet, argum. ff. de iure delibe. l. 1. §. fin. & hoc in simplici actione personali. nam in reali statim fit executio, si statim restituere possit res. alioquin datur tempus ad restitutionem: & satisdatur tamen de præstanda æstimatione, si res non restituatur, vt instit. de offi. iudi. §. & si in rem actum sit. Nec obstat. ff. de vsu. l. in fideicommissi, quia ibi agebatur actione ex testamẽto, & sic personali, non rei vendicatione. Item nec quod est. ff. qd' metus caus. l. si cum ex. §. quòd si homo. quia ibi agebatur actione quod met. ca. quæ personalis est, vt insti. de act. §. prętereà quasdam.

Sententia Itra quod tempus pr executioni mandari, & an p iudicẽ possit tẽpus abbreuiari, vel prorogari.

[1] Nota: cõuentionale pignus post bienniũ ex tpe morę debitoris pcre ditorẽ vendi posse refert Alex. in d. l. debitorib. §. fi.

stratore æstimatio eorum restituenda [a] est. Animalia quoque cũ fœtibus tibi intercessu pręsidis reprę sentabuntur.

Executor est, qui rem dispositam mandat effectui. Bal. Vel sic: Merus executor est, qui nullo discusso solum habet exequi: vt sunt apparitores, & nuncij cõmunes h. d. secundum Sal. Vel sic: Executor est ille, qui sententiam rite latam ad effectum perducit. Paul. de Cast.

VIII. Idem AA. & CC. Nicomacho †

EXecutorem † eum solum esse manifestum est, qui post sententiam inter partes audita omni & discussa lite prolatam, rei iudicatæ vigorem ad effectum videtur adducere. [b] Sine die & Consule.

Conuicto debitore & condemnato, pignora capiuntur & distrahuntur, debito tamen tempore. Bald. Vel sic: Post lapsum temporis quod datur iudicatis, debent capi pignora & distrahi, Bar. vel sic: Contra debitorem conuictum & condemnatum fit executio, captis & distractis pignoribus intra tempora à iure statuta Sa. vel sic: Tunc est petenda executio, quando reus confessus est: vel si negauit cum est conuictus & condẽnatus: & quãdo transactũ est tempus à iure præfixum ad soluendum iudicatum, h. d. secundum Paul. de Cast.

IX. Iidem AA. & CC. Glyconi.

EOs quos debitores tuos esse pꝛẽdis, apud rectorẽ cõueni prouinciæ: q. siue debitũ cõfessi, siue negãtes & ꝯuicti fuerint cõdẽnati, [c] nec intra statutũ spacium [d] solutioni satisfecerint: cum latę sententiæ, pignoribus etiam captis ac distractis, secundum ea quę sępe cõstituta sunt, meruerint executionem, iuris formam tibi custodiet. S. Non. Nouem. CC. Conss.

TITVLVS LIIII.

DE VSVRIS REI iudicatæ.

Mora solutionis post sententiam & quadrimestre tẽpus parit effectũ vsura centesima. Bald. vel sic: Non obtemperans sententiæ post tempus quadrimestre tenetur ad vsuras centesimas Sal. vel sic: Pignora capta per executorem sententiæ, vendi debent non solum pro sorte, sed etiam pro vsuris centesimis quæ cucurrerũt lapso tempore dato iudica. is. h. d. secundum Pau. de Cast.

I. Imp. Antoninus A. procuratoribus hæreditarium †

IS qui bona [e] secundũ dictã [f] sententiam prosequitur, † eas quoq; rationes habiturus est, vt qui post legitimum tempus placitis non obtẽ perauerit, vsuram [g] cẽtesimã [h] temporis quod postea fluxerit, [i] soluat.

Non appellanti, à die sentẽtię currit tempus quadrimestre: appellanti verò, a die confirmationis sententiæ: & postea currunt vsuræ centesimæ, omni alia vsura cessante. Sal.

II. Imp. Iustinianus A. Menæ præfecto præt. †

EOs qui cõdẽnati soluere ...

DE VSVRIS rei iudicatæ.

Quia primo venit terminus soluendi in sententia, quam soluatur: ideo de pœna imponenda morosi dicit.

IS qui.] CAS. Petij à te decem, & obtinui: si intra quatuor menses non soluas quod iudicatum est, elapso tempore quadrimestri teneberis mihi ad vsuras centesimas, & hoc præcipiet sententiæ executor.

e Bona.] scilicet debitoris condemnati.

f Secundum dictam.] id est per prolatam à iudice, in personali tantum actione locum habet. Accursius.

g Vsuram.] supra de vsur. l. vltima.

h Centesimam.] quæ in quibusdam aliis casibus præstanda est: vt diximus s. de vsu. l. eos. §. super. Acc.

i Fluxerit.] non interim, vt s. de vsur. l. in bonæ fidei. Accursius.

† in meo manuscripto est, pcuratorib. hæreditariũ fisci. re ẽte Cont.

† persequitur.

† eadẽ inscriptio q̃ in l. eos. s. de vsuris. Contius.

EOs.] CASVS. Reo condemnato, nec intra quatuor menses soluente condemnationem à tempore latæ sententiæ, si non fuerit appellatum: vel si fuerit, à tẽpore confirmationis sententiæ primæ connumerando: extunc centesimas præstabit vsuras, illis legibus cessantibus, quæ duas centesimas soluere præcipiebant: & illis quæ dimidiam, locum non habentibus.

a Porrecta.] repete, ultra quatuor menses connumerandos ex die confirmationis Azo. posset etiam legi ut non fiat repetitio, secundum H. Et not. quod per hanc. l. corrigitur. ff. de re iudic. l. debitoribus. Itẽ hoc habet locũ, si non frustratoriè appelletur: ut ff. de usu. l. tutor.

ADDITIO. Aduertas quòd Bar. hic & in l. fi. supra tit. proxi. reprehendit hanc glo. in eo quod dicit. l. debitoribus, in fi. ff. de re iudi. corrigi per hanc. l. unde dicit quoddam esse tempus, quod datur condemnatis ad soluendum, & de isto loquitur hæc. l. quoddam vero est datum ad uendendum pignora capta post primam dilationem, & de illo loquitur. d. l. debitoribus.

b Connumerandos.] ff. eodem. l. in fideicommissi. Contra not. sed aliud est lucra nõ capere, & dãna sentire. s. titu. de codicil. l. ulti.

c Legibus.] quas nõ habemus. Ac.

d Sãctione.] nec hãc habemus.

S Ancimus.] Primo dictum ponit. secundo illud probat per quatuor rationes: tertio tollit rationẽ quæ in contrarium faciebat. secũda ibi, Cum enim: tertia ibi, Et ideo. CASVS. Reo condemnato, nec condemnationem intra quatuor menses soluente, ad usuras centesimas (sicut superioribus legibus dictum est) tenebit. Sed an ad centesimas usuras, vel sortis deducatur, quæritur? Respon. quod sortis tantũ & hoc probat tribus rationibus, sicut patet in litera, & hoc in prima. Istud autem quadrimestre tempus non solum dabitur reo cõdemnato, sed eius fideiussori, & non duorum mensium spacium detur reo, sicut olim: quia in persona fideiussorum erat denegatum: quia licebat victori incontinenti exigere à fideiussoribus, & ipsi conuenire poterant reum statim, non expectato tempore quadrimestri: quod erat iniquum, quòd sic in nullo erat succursum reo: sed fraus legi quæ tantum post quadrimestre tempus concessit, fiebat. & hoc in secunda.

e A nobis.] ut s. l. proxima.

f In condemnationem deductæ.] de hoc bene poterit dubitari: quia usuræ quæ deductæ erant in condemnationem, non sunt usuræ, sed sicut sors petebantur, ut ff. pro socio. l. socium.

g Cum. n.] prima ratio. quatuor rationes ponit de hoc.

h Constituimus.] ut s. de usu. l. ut nullo modo. Sed contra ff. de usu. l. cum quidam. §. in tacito. Sed ibi dicitur emolumentũ usuræ, i. emolumentum quod est usura, ut s. de usur. l. ulti.

i Si enim.] secunda ratio.

k Sine emẽdatione.] hic innuitur quòd olim in casu isto daretur usura centesima, etiam prioris usuræ.

l Cum.] i. quia.

m Minores centesimæ.] id est minores cẽtesima usura. vel quàm sit centesima usura. immo recte lege.

n Grauiores supponi.] q. d. cum minores usuræ descendãt ex contractibus, & fiant maiores post quadrimestre tempus: absurdum esset si reus tantas usuras daret, & de sorte scilicet, & de usura.

o Si enim.] tertia ratio, scilicet ipsa necessitas.

p In capitulis.] s. in traiectitia pecunia, ut habes hanc constitutionẽ. s. de usuris. l. eos. §. super usuratum vero quantitate.

q Iniquitatem.] si præstaretur usura usuræ.

r Necessitas.] qua necessitate impediti sæpe ad tempus soluere non poterant.

s Sortis tantummodo.] non ergo pœnæ deductæ in condemnationem: ut in l. a de usuris fiscalibus. l. 1. lib. x. & s. de mag. con. l. fin.

t Si enim nouatur.] quarta ratio. Sic ergo propter nouationem primæ actionis, quæ fit per sententiã, non currunt usuræ, secundũ quosdam, & pro eis. ff. de noua. l. aliam. Nos contra. dicimus enim non fieri nouationẽ primæ actionis per sententiam: immo remanere, ut ff. de pigno. l. grege. §. etiam, & de fideiul. l. Græce. §. 1. & §. ao ergo, & ff. de iud. l. argentarium. §. nomine. Item dicitur sacramento res nouari, & tamen durat actio prima, ut ff. de iureiur. l. qui iurasse. §. fi. & l. eum qui. 1. respon. Nouari ergo dicit ideo, quia cessant currere minores post sententiam, & quia maiores usuræ præstantur post quatuor menses. Item quia lex ex humanitate dat ei prædictam dilationem in sorte, ut ff. de compen. l. si cum milii. §. 1. Item quia quædam noua forma veteri datur actioni. perpetuatur enim in xl. annis, & fit trãsitoria. Item quia iniquum esset, ut ei proficeret sententia, contra quem lata est, ut ff. de except. re. iu. l. euidenter. vere tamen adhuc durat actio prima.

ADDITIO. Tu dicas secundum Di. in l. aliam. ff. de noua. quem in hoc sequitur Barto. hic, quod nouatio assumitur

A tionem pecuniarum quas dependere iussi sunt, ultra quatuor mẽses[l] à die cõdemnationis, vel si prouocatio fuerit porrecta,[a] à die cõfirmationis sententiæ connumerandos[b] distulerint: centesimas usuras exigi præcipimus: nec priscis legibus,[c] quæ duas centesimas eis inferebant, nec nostra sanctione,[d] quæ dimidiam centesimæ statuit, locũ in eorum personam habẽtibus. Dat. VII. Id. April. Constantinop. Decio Cos.

Centesima usura currit pro sorte, non pro usura primi contractus. etiã si fuerit in condemnatione deducta. Bald. vel sic: Quadrimestri tempore elapso currunt usuræ legitima sortis tantum, & non usurarum. Et dilatio quæ datur reo, prodest fideiussori. Bal. vel sic: Usura centesima debetur ex sorte tantum & non ex priore usura, licet in condemnatione cum sorte sit deducta. h. d. usque ad §. & cum antiquitas.

III. Idem A. Ioanni P. P.

SAncimus, si quis condemnatus fuerit post datas à nobis[e] quadrimestres inducias, centesimas quidem usuras secundum naturam iudicati cũ compelli soluere, sed tantummodo sortis, & non usurarum quæ ex pristino contractu in condemnationem deductæ[f] sunt.

Cùm enim[g] iam constituimus[h] usurarum usuras penitus esse delendas: nullum casum relinquimus ex quo huiusmodi machinatio possit induci. Si enim[i] sine emendatione[k] relinquatur: aliquid absurdum atque inelegãs necesse est euenire: cum[l]

B [usuræ] utiliter ex cõtractibus descendentes, plerũque minores centesimæ[m] ex nostra lege factæ sunt, & necesse est minoribus usuris grauiores supponi.[n] Si eni[o] ex iudicati actione cẽtesimæ omnimodo currũt usuræ, ex cõtractibus autem hoc rarò contingit: in capitulis[p] lege nostra tantummodo exceptis, huiusmodi iniquitatem[q] ipsa

C rerum necessitas[r] introducebat.

¶ Et ideo pio remedio causam corrigentes, sancimus sortis tantummodo[s] usuras usque ad centesimã currẽtes, ex iudicati actiones profligari, non autem usurarum quantascunque usuras. Si enim nouatur[t] iudicati actione prior contractus, necesse est usurarũ quidem quæ anterioris cõtractus sunt, cursum post

D

† Gl. a. in c. præterea, de æta. & qual. allegat hãc l. quod quatuor mẽses dñr breue tempus. & c. consulenti, de off. deleg. † cũ essẽt interpellati, hoc .n. disertis verbis exigit lex Grani Augusti l Codice Theodosiano. Contius.

† Gratiani &c. quas hodie habemus, quæ nunquam ad manus Accursii inciderũt. sũt autem in Co. Theo. lib. 4. tit. 17. l. 1. Antonius. Contius. Diuisio.

† hæ induciæ nũquam in Francorũ regno visitatæ fuerũt, quod etiam prudenter à Carolo Molinæo adnotatũ legisse aliquãdo memini. An. Contius.

† deest in manuscri.

† centesima.

† al. esset.

† Anton. Cõt' notat: in actionibus stricti iuris non dantur quatuor mẽses, sed statim faciendũ est restitutum: ut idẽ Iustinianus manifeste tradit Instit. de off. iudicis.

...mitur tribus modis. Vno modo ut sit primæ actionis in secundam transfusio. de ista loquitur ff. de noua. l. 1. Secundo modo accipitur nouatio, hoc est nouæ qualitatis additio, & ista fit per litis contestationem, ut d. l. aliam. Fit enim actio prima perpetua, & transitoria in hæredes, si non erit nouata. Tertio modo accipitur nouatio, hoc est, nouę formæ adiectio, & ista fit per sententiam: Nam adijcitur noua actio per sententiam. Item impedit primas vsuras per centesimas: non tamen quod prima actio tollatur: ita loquitur hic.

A

[a] Inhiberi.] secus in fructibus perceptis intra illos quatuor menses. in percipiendis autem distinguitur ut ff. de usur. l. in fideicommissi, quæ est contra.

[b] Sortis.] q. d. quia extinguitur minor, suscitatur maior, at usura vsuræ extinguitur: nec ergo suscitatur.

[c] Consummata.] id est in unam summã coaceruata.

[d] Acerbitatē.] hæc acerbitas quandoque toleratur, vbicunq; scilicet personalis est exceptio, quæ reo competit, ut ff. de excep. l. exceptiones. 2. & ff. pro socio. l. verum 2. Respon. & ff. de re iudica. l. & si fideiussor, & ff. de pactis. l. nisi hoc actũ est, & ff. quarum rerum actio non da. l. 1. §. exceptiones.

[e] Fideiussores.] qui etiam possent appellare à sententia in principalem reum lata; vt ff. de app. l à sententia.

[f] Solutionem, ut ff. de procu. l. antepe.

[g] Sensum.] id est nullam utilitatem ex sensu nostræ legis superioris habebat. Accu.

[h] Persoluere.] vel dic fideiussorem damnatum vnà cum reo. Vel loquitur cum habeo ego fideiussor promptam & paratam pecuniam, reus non: vt ff. de re iudi. l. debitoribus. alias non videtur posse locum habere quod hic dicitur. Vel melius condemnato reo sit executio in fideiussoribus. argu. ī. ubi de crimi. agi opor. authenti. qua in prouincia. ibi, nã & de rebus &c.

† hoc .n. solo casu licebat vsurarũ vsuras exigere, qñ sortẽ vsuræ ęquauerãt l. 1. C. Th. de vsuris rei iudicatæ. Cont.

† Lex 12. tabularũ, duodecim dies iustos dabat. Gell. li. 20. c. 1. media añt iurisprudẽtia duos menses. l. debitorib. ff. de re iudicata. Ant. Cõt.

Snīa pōt mãdari executioni cõtra fideiussores reo cõdemnato.

sententiã inhiberi:[a] alias autem vsuras ex iudicati actione tantummodo sortis[b] procedere: & nõ ideo, quòd forsitan consummata[c] est quantitas sortis & vsurarum,† totius summę vsuras postea colligi, sed sortis tantummodo.

Tempus quadrimestre quod datur reis principalibus, datur & eorum fideiussoribus. h. d. vsque ad finem Salicetus, vel sic: Quadrimestre tempus non solum datur condemnatis: sed & fideiussoris de iudicato soluendo, contra quem potest fieri executio: alias se quereretur quod nec condẽnato daretur si posset fieri executio contra fideiussorem ante lapsum quadrimestris temporis nam & ipse posset quod soluit recuperare a condemnato, & sic sibi nihil proficeret legalis dilatio. Paul. de Cast.

B

Et cùm antiquitas† pessimo exemplo reis quidẽ condemnatis laxamentũ duorum mensium præstabat, fideiussores autem eorum eodem vti beneficio non concedebat, vt liceret victoribus, (relictis propter legem condemnatis personis) à fideiussoribus eorum vel mandatoribus statim pecunias vel res in condemnatione positas exigere: huiusmodi acerbitatem[d] resecantes, sancimus quadrimestres inducias, quas dedimus idẽ natis, etiam ad fideiussores[e] eorũ & mandatores extendi, ne legi fiat derogatum. Cùm enim interuentor soluere cõpellebatur, & ipse reum coercebat ad inuitam solutionem,[f] nullum condemnatus habebat sensũ[g] nostrę humanitatis: quia per medium fideiussorem statim pecunias persoluere[h] compellebatur.

C

D

[i] Compellebatur.] & per mediam personam inquietabatur, ut ff. de l. be. lega. l. si quis decedens. aliàs est. l. 1. §. nunc de effectu. ibi, alioquin &c. & l. si quis reum, in princi. quod esse non debet, ut ff. de nego. gest. l. si ex duobus, & ff. si quis cautionibus. l. si is qui.

TITVLVS LV.
SI PLVRES VNA SENTENTIA condemnati sunt.†

Pluralis locutio diuidit condemnatos in partes viriles. Bald. Vel sic: Plures simpliciter condemnati, intelliguntur in partes æquales, nisi aliud sit expressum. h. d. totus iste titulus secundũ Bart. Vel sic: Sententia condemnatoria simpliciter & absolutè lata cõtra plures, eius effectum diuidit in viriles. h. d. cum l. seq. quod nota. Salicetus. Vel sic: Si plures condemnantur ad unam summam simpliciter debitam ex una causa, quilibet censetur condemnatus pro parte virili, vel æquali: ideo si unus soluit partẽ suã, non tenetur soluere partem alterius licet alter non sit soluendo, & licet quilibet tenetur in solidum, unica tamen solutione liberantur. h. d. ista lex cum sequenti, & est notabilis secundum Paulum de Castro.

I. Imp. Alexand. A. Victori.

SI non singuli insolidũ, sed generaliter tu & collega tuus vna & certa quãtitate cõdemnati estis, nec additum est, ut quod ab altero seruari non posset, id alter suppleret: effectus sẽtentiæ pro uirilibus[k] portionib[us] discretus est. Ideoque parens[l] pro tua portione sententię, ob cessationẽ alterius ex causa iudicati conueniri nõ potes.

Summata est cum præcedenti. Vel sic: Sententia contra plures tutores lata, in viriles intelligitur diuisa Salicetus.

II. Imp. Gordianus A. Aniano†

QVoties à tutoribus singulis procurato-

SI PLVRES vna sententia condemnati sunt.

Qualiter fiat sententia contra vnum damnatum dixit, nunc qualiter fiat si sint plures.

SI non.] Primo ponit dictũ. Secũdo eius effectũ, vel infert ad quæsitũ. Secunda ibi. Ideoque

CASVS. Duo tenebãtur mihi in decem, & in solidum conueni eos, & condẽnati sũt simpliciter qui primo tenebatur in solidum, ex tunc tenetur viriliter, ut quia iudex sic dixit, condẽno vos in decem: nec dixit, ut qđ ab altero seruari nõ possit, alter suppleret. Viui.

[k] Virilibus.] siue viriliter, siue in solidũ siue æqualibus, siue inæqualibus, partibus tenebãt, ut hic, & ī. l. proxi. & ff. manda. l. si mandato Titii. §. Paulus respondit, & ff. de appel. l. si quis separatim. §. quoties, & ff de re iud. l. Paulus respondit 2. & arg ff. de lega. 1. l. si pluribus, in princi. & de duobus reis. l. reor. §. cum in tabulis. Et sic videtur quod cũ ille qui solidum uel in parte maiori tenebatur, nunc in virili teneatur, quod sententia condemnatoria proficiat damnato & sic est contra ff de except rei iudica. l. euidenter. Solu. hic in residuo videtur absolutus: & sic absolutoria ei sententia proficit, non condemnatoria. Vel dic quod actio iudicati pro partibus datur, sed prima actio adhuc in solidum durat, ut prius: nec obiicitur exceptio rei iudicatæ, ut not. supra tit. 1. l. fina. in versic. si enim nouatur &c.

[l] Parens.] i. obediens.

CASVS. Quoties.] Tres administrauerunt tutelam alicuius pupilli, & ex mala administratione facti

Continuatio.

Diuisio.

† vt singuli pro virilibus teneantur. Hæc ẽ .n. totius tituli summa. Contius.

† al. Maniano.

facti sunt debitores pupilli in cce. & in solidum. finita tutela pupilli, adeunte pupillo iudicium tutelæ, & illis per procuratorem se defendentibus, condemnatus fuit procurator. licet ante sententiam tenerentur in solidū, post sententiam tenebuntur pro parte. & quod ab vno seruari non poterit, ab alio consequi nō debet. Viuia.

a In omniū.] s. procuratorum, qui præsentes sunt, vt supra de sent. l. 1.

b Diuisum.] inter tutores, ī quo fit executio, non in procuratores, nisi se obtulissent, vt ff de proc. l. Plautius, & ff. de re iudi. l. 4. in princi.

† Iunge l. Sæpe. ff. de re iudicata. Con tius.

c Ab vno.] scilicet dictorū condemnatorum.

d Iuris est.] non nocet alteri, si alter nō est soluendo, vt hic, sed prodest alteri, si alter appellet, quamuis ipse non appellet, vt ī. si vnus ex pluribus appell. l. 1.

QVIBVS RES iudicata, &c.

Dixit quibus nocet: nunc quibus nō nocet licet videatur nocere.

S I neq;.] CAS. Habebam rē cōmunem cū fratre meo: ꝑ illa te egit Titius aduersus fratrē meū me absente, & obtinuit: an præiudicet mihi sententia, cum ei non mandaui ꝗ me defenderet? Dicitur quòd non. & sic ponitur agere quasi impropriè, scilicet pro defendere. Vel dic quòd frater meus egit & succubuit, non præiudicat mihi sententia. Viuianus.

* Athenio.

† De hac materia uide in c. pe. cum gl. 2. extra de senten. & re iudi.

e Defensionem.] id est actionem.

f Præscriptio.] id est exceptio.

g Non oberit.] immo videtur debere obesse: quia talis est persona quæ admittebatur sine mandato, vt ff. de proc. l. sed & hæ. Sed non sequitur ꝗ ideo obsit, vt supra de rebus credi. l. nec filius, & ff. iud. sol. l. 3. §. 1. Agit ergo sine mandato quo ad commodum: & faci. ad l. istam, infra de except. l. pro portione & infra res inter alios ac l. 2. & ff. de iureiuran. l. si duo, in princip. & l. si itaque. Accurs.

†Facit gl. 1. in c. cū pridē. extra de trā sac.

R Es inter alios.] CASVS Primo ponit regulam: deinde exemplum ad regulam, quæ talis est: Res inter alios acta, alijs non nocet, nec prodest. Si ergo neptis tua habeat cohæredem, & cohæres conuentus & condemnatus est, nepte tua absente: ei non præiudicat sententia.

Res inter alios acta, alijs quandoq; præiudicat.

h Irrogare.] hæc regula fallit vbicunq; fit ius ex sententia, vt in causa inoff. test. vt ff. de inof. test. l. Papinianus, §. fi. & ff. de sta. hom. l. ingenuum. Item fallit in quatuor casibus qui sunt. ff. de re iudica. l. sæpe. §. fi. Item in populari actione, vt ff. de iureiuran. l. cum qui. §. in popularibus. Item in publicis accusationibus: subaudi, reo absoluto, vt ff. de accu. l. si cui. §. hisdem, hoc ita, nisi collusio detegatur, vt ff. de præua. l. 3. & de appell. l. si prolusorio, & de liber. ho. exhi. l. qd & lex. § penul. & d. l. de iureiur. cum qui. §. in popularibus. Item in quibusdam fallit vt profit, non vt noceat, vt ff. ad l. Iul. de adulter. l. denunciasse. §. si absolutus, & ff. si seruitus vend. l. loci corpus, §. si fundus, & ff. de inofficio. testamē. l. posthumus. §. si quis ex his, & ī. de natu. lib. authent. si quis liberos.

ribus datis, sequitur in omnium a persona condemnatio: periculum sententiæ videtur esse diuisum: b ideoque quod ab uno c seruari non poterit, à cæteris exigi non posse, explorati iuris est. d

TITVLVS LVI.

QVIBVS RES IVDICATA NON NOCET. †

Sententia lata contra coniunctā personam, non præiudicat coniunctæ personæ: nisi habeat mandatum vel ratificet. Bal. Vel sic: Licet sententia sit lata contra coniunctam personā, non propterea præiudicat non mandanti, neque ratum habenti. Sal.

I. Imp. Alex. A. Marcellino.



SI neque mandasti fratri tuo defensionē e rei tuæ, neque quod gestum est, ratum habuisti: præscriptio f rei iudicatæ tibi non oberit. g Et ideo nō prohiberis causam tuam agere sine præiudicio rerum iudicatarum. PP. Non. Maii Alexā. AA. Conss.

Sententia super iure tertij lata non patrocinatur neque nocet alteri. Bal. & Salic.

II. Imp. Gordian. A. Athenio.*

RES inter alios iudicatæ, neque emolumentum afferre his qui iudicio non interfuerunt, neque præiudicium solēt irrogare: h ideoque nepti tuæ præiudicare non potest i quod aduersus cohæredes eius iudicatū est, k si nihil aduersus ipsam statutum est.

Sententia in criminali cum vno lata, non præiudicat alij. Bal. & Sal.

III. Impp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Honorato.

IVris manifestissimi est, & in accusationibus, l his qui congressi in iudicio non sunt, officere m non posse, si n quid forte præiudicii videatur o oblatum.

Non exemplis, sed legibus est iudicandum. Sal. Vel sic: Sententia lata cum vno, nō præiudicat alteri nec eidem in simili negocio, & sic non exemplis vel similitudinibus iudicādum est, sed legibus. h. d. secundum Iacob. Butr.

IIII. Iidem AA. & CC. Soteriano.

NEc in simili negocio res īter alios actas, p absenti præiudicare, sæpe constitutum est.

TITVLVS LVII.

COMMINATIONES, epistolas, programmata, subscriptiones, auctoritatem rei iudicatæ non habere.

Verba comminatoria obligationē non inducunt. h. d. secundum Bald. Vel sic: Comminatio pœnalis facta

i Præiudicare non potest.] ad plenum, sed qualequale præiudiciū fit, vt ff. de iureiurand. l. si duo, in princ. & ff. de appel. l. à sententia, & ī. l. proxim. & facit. ī. de fide instr. l. si veteris, & ī. de transact. l. 1. & de inoffic. testa. l. cum duobus.

k Iudicatum est.] scilicet contra te pro parte tua.

IVris.] CASVS. Non solum in ciuili causa res inter alios &c. sed & in causa criminali. Si ergo aliquis in publico iudicio aliquē accusauerit, & cum eo colluserit: præiudicabitur alijs accusare volentibus, si non doceant de præuaricatione. Viuianus.

l Accusationibus.] non tantum in ciuilibus quæstionibus, sed etiam in accusationibus.

m Officere.] si secūdus accusator sit probaturus de præuaricatione primi, vt ff. de præuar. l. præuaricationis, & dixi. ī. l. proxi. Accurs.

n Si.] id est quamuis.

o Videatur.] vt si duo rei fiant adulterij, & aduersus matrem pronunciatum sit: vt ff. de adul. l. denunciasse. §. fina.

NEc simili.] CASVS Nedum in eadem causa, sed nec in simili, res inter alios acta alijs præiudicare non debet. Viuianus.

p Actas.] vel per sententiam, ut per totum hunc titulum, & supra de senten. l. nemo, vel quocunque modo, vt ī. res inter alios acta. l. 1.

COMMINATIONES, EPISTOLAS, programmata, subscriptiones, &c.

Qualiter alijs sententia non noceat, dixit: nunc quādo nō nocet etiam ei contra quem est prolata, quia est comminatio, vt infra eo. l. 1. & interlocutio vel epistola, vt infra eo. l. 2. vel programa, de quo habes infra eo l. programa, vel subscriptio, vt infra

ut infra eod. l. ea, & l. iudex, & hoc ideo, qui causa cognita & præsentibus partibus congruo loco & tempore, magno consilio & in scriptis est ferenda, & non paucis literis, ut supra de senten. l. cum sententiam, & de senten. ex periculo re. l. 2. & quomodo & quando iud. l. ea qua, & ĵ. eo. l. fina.

à iudice, non habet vim stipulationis interpositæ a parte, nec rei iudicatæ. Salicetus. Vel sic: Illa quæ requirunt causæ cognitionem, quia afferunt præiudicium, sunt expedienda per sententiam definitiuam, & causa cognita. si fuerint expedita sine causæ cognitione, non faciunt præiudicium, etiam ei contra quem expedita sunt: quia dicit non sententia, sed comminatio, vel epistola, vel subscriptio, vel programmata quæ non transeunt in rem iudicatam, etiam si non fuerit appellatum. h. d. totus titulus secundum Pau. de Cast.

I. Imp. Antoninus A. Rogatiano.



Ec vim stipulationis [a] obtinere potest comminatio iudicis, qui certas vsuras præstituros eos dixit, qui intra certum diem debitum nō exoluissent. [b] Prid. Id. Ian. Anto. A. IIII. & Balbino Conss.

Per epistolam non potest ferri sententia, etiam in fauorem reipub. Sal.

II. Imp. Alexand. A. Maximo. †

Rei iudicatæ effectum non habet, quòd per epistolam [c] rector prouinciæ soluere vos pecuniam reipublicæ iussit. IIII. Id. Mart. Maxi. II. & Aeliano Conss.

Sententia definitiua non reuocatur iudicis subscriptione. Bal. & Sal.

III. Idem A. Zenico.

EA quæ † causa cognita [d] statuuntur, subscriptionibus [e] reuocari non posse, sæpe rescriptū est. PP. VI. Id. Septemb. Albino & Maximo Conss.

Verbū iudicis indistincte prolatū, necessitatem nō importat, etiam scriptum in actis. Bald. vel sic: Verba comminatoria non habent auctoritatem rei iudicatæ. Salice.

N[ec vi.] CAS. Debes mihi decem. iudex dixit tibi sic: nisi intra mensem debitū solueris, præstabis vsuras centesimas. an ob hanc comminationem ad usuras centesimas tenearis, quæritur? Dicitur quòd non: quia comminatio vim stipulationis non obtinet, nedum sententiæ.

a Stipulationis.] nedum sententiæ, ut & ff. de usur. l. 1. §. nec. Sed fallit hoc in illis casibus ubi potest summatim cognosci, quos not. supra de iudi. l. iudices.

b Exoluissent.] in vsuris tamen comminatio operatur, ut debeantur pupillis usuræ a tutoribus, ut ff. de admini. tut. l. tutor qui repertorium. §. si deponi. Item & alibi, ut ff. de offic. præ. urb. l. 1. §. cum patronus, & ff. de iudic. l. in peremptorio.

† al. Maximiano Contum.

R[ei iudicatæ.]

c Per epistolā.] nam ipse legere etiā præsentibus partibus debet, ut s̄. de sentē. ex periculo reci. l. 1. Accur.

E[A quæ causa cognita.] CAS. Iudex tulit sentē tiā ut debuit, sed postea subscripsit, per quod uoluit reuocare sententiam an propter hoc reuocetur, quæritur? Dicitur quòd non.

† Cócor. cum hac. l. e. audita, cum gl. super verbo, intelleximus, circa fin. extra de testi. spo.

d Ea quæ causa cognita.] per definitiuam sententiam.

e Subscriptionibus.] in eadem sententia, vel alibi: quæ subscriptiones sint contrariæ sententiæ definitiuæ: secus in interlocutoria: ut hic, & ff. de re iudi. l. quod iussit, & de arbi. l. diem. §. 1. sed Grammaticam & verba mutare tenore sententiæ perseuerante, bene potest, ut ff. de re iudic. l. actor. Sed an interpretari verbum dubium sententiæ potest idem iudex? Respon. quòd sic, secundum H. ut ff. de app. l. ab executore, in princip.

I[Nterlocutio.] CASVS. Præcepit iudex alicui soluere pecuniam, & si non intra certum tempus solueret, quòd daret duplum: an tale præceptum habeat vim rei iudicatæ, quæritur? Dicitur quod non.

IIII. Imp. Gordianus A. Asclepiodoto.

INterlocutio præsidis apud acta signata, ut nisi solutioni debiti is qui cōuenitur, obsequium præstitisset, duplum seu quadruplum inferat: uoluntas [f] potius [g] comminantis quàm sententia iudicantis est: cū placitū huiusmodi, ne rei iudicatę auctoritatem obtineat, iuris ratio declaret.

Iudex debet audire & examinare, non fulminare. Bald. vel sic: Fulminatio iudicis statim libellum exequentis non habet auctoritatem rei iudicatæ. Sal.

V. Idem A. Iucundo.

IVdex qui disceptationi locum dederat, [h] partiū allegationes audire & examinare debuit. [i] nam subscriptionem ad libellum datam, [k] talem quæ diuersam partē in possessionem fundi mitteret, vicem rei iudicatę non obtinere, nō ambigitur. [l]

Literæ præsidis in præsidali palatio positæ, vel in prouinciam missæ, terrorem continentes, vel ipsius meram auctoritatem respicientes, non habēt uim rei iudicatæ. h. d. secundum utrāque expositionem glossæ. Sal.

VI. Impp. Philippus A. & Philip. C. Cassiano.

PRogramma [m] si quod à præside prouinciæ propositum est, uim rei iudicatæ nequaquā obtinere pōt: nec cōminationē vim rei iudicatæ obtinere manifestum est.

Per sententiam altera partium cōfligitur, & alteri victoria datur: ideo cum paucis literis, & sine magna deliberatione ad illam non proceditur. Salicetus.

VII. Imp. Constantin. A. ad Bassum præfectum P.

f Voluntas.] condēnatur aliquis in pecunia, sed summam, uel cuius monetæ sit, non interpretatus est.

g Potius.] sic & s̄. de senten. l. ex stipulatione, & s̄. eod. l. 1. Accur.

I[Vdex.] CASVS. Si iudex delegatus ad causam, eam examinare, nec audire uoluerit, sed diē partibus quo iure se præsentent, assignauit, & libellum alteri parti misit, & ei subscripsit, significans quòd aduersarius in possess. rei petitæ mitteretur: an huiusmodi scriptura vim rei iudicatæ habet, quęritur? Dicitur quod non. Viu.

h Locum dederat.] i. secesserat. aliàs. i. cessauerat. Acc. sic enim dicimus in uulgari. vel verius. i. statuerat.

i Debuit.] ut ĵ. si per vim vel alio modo. l. fin.

k Datā.] ante diem forte quo debebant conuenire.

l Non ambigitur.] ut ff. de re. iur. l. omnia quæ. Sed uidetur cōtra. ff. de acqui. poss. l. iustè. Sed illud intellige si rite data est, etsi nō iuste: quia bene fuit seruatus ordo iudiciorum.

P[Rogrāma.] CASVS: Pone quòd iudex proposuit scripturam qua cōtinebatur, qd' qui ita faceret ita puniretur: nūquid vim rei iud. obtinet? Dicit quòd nō, & hoc in prima. Idem est si alicui minatus fuerit nisi solueret: quia talis est comminatio. Viuianus.

m Programma.] cū idem in diuersis ita ditur libellus, tunc dictum est programma, quasi procedens gramma, id est litera quæ per diuersa dirigitur loca præcepto iudicis, secundum Azo. Sic enim plerunque in cor. authen. ponitur. Vel dic secundum Io. ut differat ab epistola, cum de ea hic in l. 2. dicatur quòd programma sit scriptura publice proposita in albo. Ac.

Programma quid est.

Quod

Quod magno.] CASVS. Iudex delegatus ad causam, sæpius debet interrogare an ita sit sicut dicit actor: & an velint partes plura dicere, & allegationes examinare. Cæterum si hoc non obseruauerit, sed literas miserit in quibus condemnet vel absoluat, partibus nō præsentibus: tale rescriptū nō obtinet vim rei iudicatæ.

a Quod magno cō flictu.] id est præhabita partium examinatione. nam causæ &c. vt j. si per vim vel alio modo l. fi.

b Sententia.] scilicet definitiua.

c Temere.] id est non causa cognita: nec partibus præsentibus, vt diximus in rubri.

SI EX FALSIS instrumentis &c.

Deficit sententia propter omissam solennitatem, vt s. sed & propter adiunctam falsitatem, vt hic.

Si tabulas.] CAS. Mota controuersia inter me & Titium de hæreditate Seiana, in qua dixit se hæredem institutū: & ad probationē intentionis suę produxit testamētum: iudex eum absoluit. uolo postea arguere testa. de falso an possim, quæritur? Dicitur quod sic, nec obstabit exceptio rei iudicatæ. Vi.

d Sentētiā.] quā pronunciauit hęredem ex eo testamento esse præferendum.

e Vis.] ciuiliter vel criminaliter, vt j. de falsis. l. damus.

f Præscriptione.] cōtra s. de fide instrumentorum l. vlti. non est cōtra: quia de falso hic non fuit quæsitum, sed ibi fuit.

g Rei iudicatæ.] vt ff. de excep. l. qu. agnitis, & s. de trāsactio. l. si ex falsis.

h Quæsitum est.] secus si fuisset in primo iudicio quæsitum, licet non pronunciatū: i ut s. de fide instr. l. fin. quæ est contra. arg. ff. de except. rei iudi. duobus. Item instit. qui. ex cau. ma. nō li. §. semel, contra. Solu. ibi dicit falsa, id est non iusta. & est simile ad principiū glo. quòd sufficit in iudicio hæreditatis quæri de libertate, licet non pronuncietur, vt j. de ordi. iudi. l. 1. Ac.

Et qui non prouocauerunt.] CASVS. Petebas à me decē, & ad probationē intētionis tuę produxisti falsum instrumentū. iudex illud secutus, me cōdemnauit: ū postea uelim arguere instrumentum de falso: an possim, quæritur? Dicitur quòd sic: & probata falsitate ex integro causa ventilabitur. Vi.

i Et qui non prouocauerunt.] Sed si prouocauerint, an videantur confirmare? non puto: sed solo eo casu cōfir-

Margin: k Ostensū mihi ē vetus quædā lex Constantini q̄ iudicē ad plenū recenſere iubet quicquid negocij fuerit illatū. Cōtius.

l Ex Co. Et. ut.

*Bissang. al. Vipsaniæ. Cōt.

i Cōcord. est hæc gl. super verbo, post sētentiā, in c. licet, circa prin. extra de proba.

Quod magno conflictu a sententia b decerni solet, id paucis literis c temere descriptis definiri fas nō est. Dat. XV Kal. April. Constant. A. VI & Maxi. Cōss.

TITVLVS LVIII.

SI EX FALSIS INSTRVmentis vel testimonijs iudicatum sit.

Sētentia lata ex falsis testibus vel instrumentis, reuocatur falso probato, & quod index tulit sententiam ex eo, nisi de crimine falsi ante fuerit cognitum. Bald. vel sic: Sententia prætextu falsorum instrumētorum lata, rescinditur tribus cōcurrentibus seu conuenientibus: si falso sunt producta, & de falso non sit cognitum, & propter illa falsa sit iudicatū. quod prodest ad tria, scilicet ad sententiā rescindendam, ad executionem impediendam, & ad solutum repetendum. h. d. totus ille titu. secundum Bar. vel sic: Sententia lata ex falsis instrumentis vel testimonijs, reuocatur falso probato, & quòd iudex motus fuerit ex illis, etiam præter appellationem: nisi de falso primo fuisset cognitum. hoc dicunt prima tres leges huius tit. Vel si uis summare quālibet per se. h. d. Sententia lata ex falsis testibus vel instrumentis, reuocatur falso probato, & quod iudex motus fuerit ex illis: nisi prius de falso cognitum fuerit. Sal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus A. ad Bassianum. *

Si tabulas testamēti quas secutus proconsul vir clarissim9 sē tentiam d dixit, falsas dicere vis: e præbebit notionem suam non obstante præscriptione f rei iudicatæ: g quia nondum de falso quęsitum est. h

Appellatione non interposita subuenitur victo ex falsis instrumentis per restitutionem in integrum. Baldus, & Salic.

B II. Imp. Alexand. A. Optato.

Et qui non prouocauerunt, i si instrumentis falsis se victos esse probare possunt: cum de crimine docuerint, k ex integro de causa audiuntur. l PP. XVI. Kal. Octob. Iulian. II. & Crispino. Cōss.

Sententia lata prætextu falsarum attestationum rescinditur, dum probabitur iudex usus fuisse illis. Baldus. Vel sic: Sententia lata ex falsis testimonijs a iudice secutis, rescinditur. Sal.

C III. Idem A. Clementi.

Falsam quidem testationem m qua diuersa pars in iudicio aduersus te vsa est, ut proponis, solito more arguere nō prohiberis: sed causa iudicati in irritum nō deuocatur, nisi probare poteris, eum q̄ iudicauerat, secūdū eius instrumenti fidē n quod falsum esse cōstiterit, ad-

A merat quo falsus procurator egit. nam dominus appellādo, ratum habere videtur. ut ff. de iudi. l. licet, & ff. rem ra. ha. l. cum minor. §. fi.

k Docuerint.] scilicet probata falsitate.

l Audiuntur.] ut & ff. de iud. l. si prætor. §. Marcellus, & s. de fide instru. l. si veteris. Sed qualiter sententia rescinditur probato falso? Rñ. per in integrum restitutionem: vt ff. de re iudi. l. diuus, nisi in casu vbi ipso iure non valet fauore minoris, ut supra si ex fal. alle. l. 1. & 2.

ADDITIO. Hoc quod glos. ista dicit de restitutione, verū est quando sententia propter falsa instrumenta est lata contra præsentem: sed si esset lata contra absentem, esset ipso iure nulla, ut l. si prætor. §. Marcellus. ff. de iudi. & ibi not. Et istam materiam plene examinat Bar. in d. l. diu9. ff. de re iudi.

Falsam.] CASVS. Petisti decem à me: produxisti testes: iudex dicta eorum secutus, sententiam tulit, & me cōdemnauit: an postea arguere possim dicta testium de falso, quæritur? Respon. quòd sic. sed si non probem eos falsum dixisse, & iudicem dictum eorum secutum me condēnasse: non recedam à iudicato. Vi.

m Testationem.] id est attestationem, scilicet scripturam in qua dicta testium cōtinebantur, quæ falsa erant, uel quia falsum dixerunt: uel q̄a corruptus tabellio aliter scripsit quàm dixerint.

D Et nota q̄ dicit P. q̄ nō retractatur sententia per falsas attestationes: nisi pecuniæ corruptela interuenerit. ar. ff. de re iudica. l. diuus. Tu dic idem in testibus, quod in instrumentis, ut siue interueniat pecunia, siue non, retractetur sententia, si falso est prolata. Est enim eadem uis instrumentorum & testium, ut supra de fi. instr. l. in exercendis, & testes instrumenta dicuntur, ut ff. de fide instrumen. l. 2. Item hæc rubrica est generalis in testimonijs & instrumentis, & in prædicta l. diuus, subaudi maxime.

n Fidem.] scilicet testis, uel testium: nam & ipsi instrumenta dicuntur, ut dixi. Vel dic quod mutat casum. Et nota oportere probari duo, & falsum, & quod iudex ex eo iudicauit. inde est quòd si plura erant instrumenta, uel plures testes, vel instrumenta & testes. licet quædam ex his sint falsa: si tamen alia uera sufficiant, ut ex his possit dari sententia, non retractabitur, ut hic, & patet per omnes. l. huius titul. Item hic figurare potes cō

Margin: Sententia falso prolata semp̄ retractari potest.

ens. & quasi ad omnes leges huius tituli, quod est supra de fide instr.l.si.in fi.sed ibi soluitur sup.l.1. huius tituli.

IVdicati.] CASVS. Petis à me.10. falsi instrumēti prætextu: succubui. si postea velim arguere instrumentū de falso: an possim, quæritur? Respon. q̃ sic: nec mandabitur sententia executioni, si nō dum solui quod iudicatum est. & si probē, quod solui, repetam. Viuia.

ᵃ Repetitio.] impetrata in integrum restitutione: nisi in casu, vt dixi supra eodem l.2. & ad hoc infra de fal.l.fatis.

uersus te pronunciasse. PP. VII. Kalendas Septemb.

Pendente causa restitutionis in integrum, in qua crimen falsi allegatur: cum sit præiudicialis sententia, non potest executioni mandari. Baldus. Vel sic: Pendente lite super rescissione sententiæ tanquam ex falsis instrumentis lata, eius suspēditur executio: & sententia rescissa, soluti datur repetitio Sali.

Continuatio.

DE CONFESSIS.

Dixit de verè condemnatis: sequitur de quasi condemnatis, id est confessis: & differt hic titulus ab illo de interrog.act. quia hic post litem contestatam, ille ante litem contestatā locum habet. Accursius.

IIII. Imp. Gordianus A. Herennio.

IVdicati executio solet suspēdi,† & soluti dari repetitio,ᵃ si falsis instrumentis circunuētam esse religionem iudicantis, crimine postea falsi illato, manifestis probationibus fuerit ostensum. PP. V. Id. Septembr.

† Sic dicit papa in. c. veniens, extra de testi. q̃ si dicatur sententia lata contra iustitiam, & probare quis velit: suspenditur executio sententiæ, sicut fit ī casu huius l.



Onfessos.] CASVS. Petij à te decem, tu interrogatus an deberes, confessus es: an de cætero sit litigandum? Dicitur quòd non.

ᵇ Confessus in iure.] lite contestata, & in loco vbi redditur ius, & apud præsidem.

ᶜ Pro iudicatis.] sub. quantum ad hoc, ut amplius contra ipsos non quæratur.

ᵈ Placet.] ut & supra de repu. hære. l. sicut, & de fide instru.l. si aduersarius, & ff. eodem l.1.

Cōfessus habeť pro conuicto, an sit verum in distinctè.

ᵉ Soluere.] scilicet accepta, puta mutuo. Et quia hæc regula confessos &c. multas habet oppositiones: ideo dicit Ioan. sic eam formandam: Confessus in iure contra se certum quid, quod ius & natura non respuit, uel factū, cuius nomine cū alio possit esse actio in causa pecuniaria, pro iudicato habetur. In iure ideo dicit: quia extra ius non ualet, ut ff. de interrog. ac. l.1. in fi. & l. fi. & supra de iur. & fac. igno. l. cum falsa, nisi fiat ad liberandū: vt in authenti. de testi. § & licet, col.7. & ff. de pac. l. tale, in prin. uel nisi fiat ad obligandum cum causa: quo casu distinguitur causa mutui & dotis ab alijs, ut dixi supra de non nu. pe. l. generaliter. Sed Io. antiquus dicit valere etiam extra ius, & etiam sine causa ad obligandum: & sic intelligebat supra de iur. & fac. igno. l. cum falsa. sed aliter ibi exponimus. Item pro se inducebat quandā falsam authenti. quam hic habebat, quæ sic dicit: si debitor fuerit confessus de debito, uel de alijs rebus corā vicinis & amicis, ac si corā iudice confessus fuisset pro eo habetur. & dicebat extrahi de cor. de testibus. §. & licet, col.7. Sed ut dixi, ad liberandum ibi dicit, non ad obligandum. Item pro eo. ff de his qui not. infa. l. quoniā. sed ibi in iure transegit. Et intellige in iure, vbicunq; sit iudex: ut ff. de interrog. act. l. uoluit. §. quod ait prætor. Vel aliter, ut ibi notaui. Item contra se dicit: quia pro se non habetur ei fides, ut ff. de interrog. ac l. de ætate. §.1. & supra de proba. l. exemplo, & in auth. de iureiu. à mo. §.1. col.5. Certum ideo dixit: quia si incertum, cogendus est certificare, ut ff. eodem. l. certum, vt si confiteatur hæres Stichum uel Pamphilum relictum, cogitur certificare quem. Item quod ius & natura non re-

Confessio quando dicatur facta in iure.

A spuit: quia & si confiteris filium eum, qui maior est q̃ tu, uel hominem liberum tuum seruum, uel fœminam habere liberos in potestate, non ualet, ut ff. de interrog. actio. l. confessionibus, & l. si is. Item quod subijcit, uel factum cuius &c. quia si confiteatur: à se seruum occisum, q nec vulneratus est, nō tenetur, ut ff ad l. Aq l. inde Nerati⁹. §. n. & l. seq. & ff. e.l. qui Stichu. Item in causa pecuniaria: quia in criminali non statur statim cōfessioni, imò volēs petire potest defendi: nec habendæ sunt confessiones reorum pro exploratis facinorib⁹, ut ff. de ap. l. non tā tum, & de quæstio. l.1. §. diuus. condēnatur ergo reus si g seuerat in confessione, ut in eodem ti. de quęstionib⁹. l.1. §. si quis vltro. Item habetur pro iudicato, ut etiam non debeat dānari amodo secundum quosdā, sed statim tempora quatuor mensium currunt confitenti, ut ff. eod. l. certū. §. fi. & ad l. Aquil. l. inde. 1. §. fin. Tu dic

TITVLVS LIX.

DE CONFESSIS.

Confessus pro iudicato habetur: & hinc est quod à propria confessione recedere nemo potest. Bal. Vel sic: Confessus in iure habetur pro condemnato: & contra eum potest fieri executio h. d. secundū Bar. Vel sic: Confessus pro condemnato habetur: ideo à propria cōfessione sicut nec à sententia non receditur. Sali.

B

I. Imperat. Antoninus A. Iuliano.



Onfessosᵇ in iure pro iudicatisᶜ haberi placet.ᵈ † quare sine causa desideras recedi à confessione tua, cū & soluereᵉ cogeris. Accepta. III. Kal. Octo. Gentiano & Basso Conss.

† Concor c. cum super. extra de confes. Item vide bonā glo. de hac materia ī c. fi. extra eo. tit.

contra, ut ff. de iudi. l. de qua re, & ff. e. l. Iulianus. Et qd̄

C citur, nullæ sunt partes, scilicet in cognoscendo: sed in pronunciando sic, & d. l. certum. §. fi. 1 ante litem cō testatam loquitur. De criminali autem constat quòd damnatur post confessionem, ut ff. de custo. re. l. si confessus, & infra de pœnis. l. si. cum reis. Et si quæras: quid prodest damnari confitentem post confessionem, cum ex confessione datur in factum? Respond. posito hoc nihil obstat & aliam dari ex sententia, sicut ex iuramēto datur, & tamen sequitur sententia, ut supra de iureiuran. l. actori delato. & hoc si lis fuerit contestata: aliàs sufficit in confessum dari quoddam præceptum in certū diem, ut ff. de iud. l. si debitori. Item est necesse quòd sit maior. 25. annorum, quia confessio impuberis non valet: adulti licet valeat, restituitur, ut. ff. e. l. certum. §. fin. tutoris tamen, uel curatoris, vel procuratoris confessio non valet, ut d. l. certum. §. sed an & ipsos. quod quidam intelligunt si probetur à domino contrarium. & sic est consuetudo. uel non ualet, si petet minor restitui. uel

D non valet, si fuerit absens: secus si minor fuerit præsens. Item est necesse quod sponte confiteatur, aliàs non valet, vt dixi per. l. ff. de quæstio. l. 1. §. diuus, & §. si quis ultro. Item est necesse quod fuerit sciens, quia errans in facto, non fatetur, vt ff. eodē. l. non fatetur. cuius probationem potest inducere vsque ad sententiam, ut supra de iur. & fac. igno. l. error. Item quòd præsente aduersario, vt ff. eo. l. certum. §. si quis, & de interroga. ac. l fin. Item quòd non sit res fauorabilis, quæ per confessionem remouetur, ut matrimonium. idem dicit potest de libertate, si quis se seruum confiteatur, ut supra de li. causa. l. interrogatam, & l. parentes, & l. liberos. 1 & 2. Sed si in figura iudicij confiteretur, bene valeret, ut in eodem titul. l. pen. Item quòd non fiat in fraudem forte creditorum, vt ff. quæ in fraudem, cre. l. 2. Vnde versus: Maior, sponte, sciens, contra se, vbi sit & hostis. Nec natura rei, fauor, aut ius fraus ve repugnet. Illud nota, quòd cōfessio valet sine interrogatione, ut ff. de interro. act. l. si sine. Itē quo iure cōpellā aduersariū meum

1 Vult gl. textē intellecta cōfessum ante lit. contesta. non debere condēnari: sed sufficit vt ei fiat præceptum secus in cōfesso post. lit. conte. & hoc in causa ciuili: in criminali dicēdum vt in glos.

meum ad huiusmodi responsiones? Respon. per officium iudicis, per hunc titu. & per authenti. de his qui ingre. ad ap. §. fi. col. 5. Item quæritur, quare ille qui quærit, semper prædicit quid ipse credit? Respon. ne uideatur calumniosè petere, per eandem auth.

A c Potuit.] ut supra fam. er. l. cohæredibus, & de re. cre. l. nec filius, & ff. de iud. l. si petitor, & de re iud. l. de uno quoque.

d SI cum fratre.] Quæsitam. ex l. 12. tabularum.

e Non potuit.] ut ī. de excep. l. 2.

TITVLVS LX.

RES INTER ALIOS actas vel iudicatas aliis non nocere.

RES INTER alios actas vel iudicatas aliis nō nocere.

Continuatio.

Hic titulus loquitur de iudicatis, et actis intra iudicium: sed ī. quibus res iudicata nō nocet, loquitur de iudicatis tantum. quæ ibi dicuntur, & hic potes repetere.

Agnitio seu solutio debiti facta per unum ex hæredibus, non præiudicat cohæredibus, negantibus. Salic. Vel sic: Gesta per unum alteri non nocent, etiam si sint gesta extra iudicium secundum Paul. de Cast.

I. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Epictati.[a]

INter alios † res gestas, aliis non posse præiudiciū facere, sæpe constitutum est. [a] unde licet quosdam de hæredibus eius, quem debitorem tuum fuisse significas, soluisse commemores: tamē cæteri non aliàs ad solutionem vrgentur, nisi debitū probatū fuerit. V. Kal. April. Byzant. AA. Cōss.

[a] al. Pagato, & al. Epigato.

† De hac materia vide in cap. pe. cū glo. [b] extra de sent. & re iudi.

INter.] CAS. Res inter alios &c. Si ergo cohæres meus conuentus à creditore hæreditario succubuerit, vel soluere cœperit: an præiudicet mihi, quæritur? Respon. quòd non. Viuianus.

a Cōstitutum est.] vt supra locat. l. circa, & infra de excep. l. 2. & ff. de iudi. l. si petitor, & ff. de exce. l. Modestinus, & ff. de iureiur. l. quia, & ff. qui po. in pigno. l. Claudius. Sed fallit, ut diximus supra quibus res iudicata non nocet. l. 2. Item fallit etiam in actis extra ius: nam quandoque nocent, ut supra de quadri. præscrip. l. bene à Zenone, & de commu. rerum ali. l. 2. Item quandoque prosunt acta inter alios aliis, vt supra de diuer. rescri. l. si libellum, & supra de tempo. in integ. resti. l. petendę, ff. quemadmodum seruitus amit. l. si communem. 1. respon. & ff. de iureiuran. l. si duo, in prin. & §. si quis iurauerit, & §. Marcellus, & ī. ad exhi. l. si res.

B *Transactio cum uno facta, alteri non præiudicat, & qui rem quam donauit, postea cū alio diuidit, in præiudicium donatarij nihil agit.*

II. Iidem AA. & CC. Epictati.[*]

[*] Seuero. recte. Contius.

INter alios factam transactionem absenti non posse facere præiudicium, notissimi iuris est.

¶Qua propter adito præside prouinciæ, auiam tuā mancipium tibi donasse proba: ac si hoc iure ad te pertinere perspexerit, restitui tibi prouidebit. Neque enim si te absente diuisionem eius fecerunt, [b] aliquid iuri tuo derogari potuit. [c] S. Id. April.

Frater non præiudicat fratri paciscendo, vel agendo sine mandato. Salicetus.

III. Iidem AA. & CC. Fortunatæ.

SI cum fratre tuo matri successisti: frater pro portione tua cum debitoribus hæreditariis paciscē do, vel agendo non ex tua voluntate, pro hæreditaria parte tibi q̃sitam [d] obligationem extinguere non potuit. [e] V. Id. Octo. Retriæ. AA. Conss.

INter.] CASVS Auia mea dedit mihi mancipiū, de quo passa cōtrouersiam cum Titio, transegit cum eo Titius: an ea præiudicare mihi poterit, quæritur? Dicitur quòd nō. Idem est si habeam tecum rem communem, & eam me absente diuiseris: quia non præiudicabit mihi diuisio. si tamen successi matri meæ cum fratre meo: frater meus cum debitoribus hæreditariis fecit pactum de non petendo me irrequisito: an obligatio pro parte mea sit extincta, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

b Fecerunt.] quasi esset comune cum alio, cum totum fuerat auiæ, & fuit facta animo transigendi, cum aduersarius totum sibi assereret.

TITVLVS LXI.

DE RELATIONIBVS.[*]

DE RELATIONIBUS.

Continuatio.

Quia iudex quando dubitat, refert consilij causa: ideo de hoc dicit.

Habens referre, pronunciare non potest. Item si primo pronunciauit, relatio sua appellationem non impedit. Item debet referre factum instructum, non instruendum. Item copia relationis partibus edi debet. Et si displiceat alicui, contradicat incontinenti. Bald. Vel sic: qui dixit se velle referre, non debet iudicare. & si primo pronunciat, relatio sua appellare non impedit. Item negocium debet referre plene instructum, & copia relationis debet edi partibus, ut si alicui displiceat, statim apud acta contradicat. Salic.

[*] Elegantissima relationum exēpla vide apud Symmachum. P. V. lib. 1. epistolar. Contius.

C I. † Imp. Constantin. A. Profuturo P. Annonæ.

† Ex Codice Theodosiano lib. 11. tit. 29. l. 2.

SI quis iudicū duxerit esse referēdum, nihil inter partes p̄nūciet: [f] sed magis super quo D hæsitandū [g] putauerit, nostrā cōsulat [h] scientiā: aut si tulerit sententiam, [i] mi

SI quis iudicum.] Casus. Iudex qui cognouit de aliqua cā, dubitabat qualiter deberet de iure ferre sentētiā, an possit referre quęstionem ad principem, ut eam determinet, quæritur? Respon. quòd potest antequam ferat sentētiam: quia si iam tulit, appellari poterit nec potest litigatorem terrere dicendo quòd causam retulit ad principem. iudex autem cum refert, debet prius causam examinare, & exemplum cōsultationis siue relationis debet dare partibus. & si litigantes viderint q̄ illa relatio non sit bene facta, quia iudex non potuit plene omnia in epistola quam mittit ad principem, poterunt appellare.

f Pronunciet.] hoc fallit in casu, ubi primo fertur sententia: sic deinde principi scribitur, vt æstimet an sententia sit sequenda, puta si præses prouincię deportauerit aliquem in insulam, ut ff. de inter. & rele. l. inter pœnas, & de iniusto rupt. testam. l. siquis filio. §. quid tamen, & de lega. iij. l. 1. §. hi quibus.

g Hæsitandum.] id est dubitandum.

h Consulat.] immo videtur vetari relatio, ut ī. de peda. iudi. l. placet. 2. sed ibi in delegato dicit. Item ibi referebat ad iudicandum. Aut ergo fit relatio propter factum, & fieri non debet, ut ff. de iud. l. eum quem §. iudicibus. aut de iure, & fieri potest: ut hic, & in authenti. de iud. §. fi. col. 6. aut ut odium euitet, quod non permittitur, ut in authen. ut iudi. non expe. sactas iussi. §. 1. col 9. quam quidam habent hic, nouo iure &c. Sed propter defectum iurisdictionis refert quandoque ad iudicandum: ut infra de sal. l. vbi, & ff. de offi. proconsul. l. solent, & l. si quid.

Relatio an permittatur.

i Sentētiā.] post relationem ante habitum respectum.

Tes-

a Terreat litigantes.] quia facta relatione dedit sententiam, & terrebat litigantem ne appellaret, sed expectaret rescriptum. Vel dic quòd post sententiam referre volebat, & secundum primam habeas, præmissa: secundum aliam, promissa.

b Agitabitur.] fingitur enim recepta, cum non stat per appellantem quo minus conferat, ut infra de his qui g metum iudicis non appel. per totum, & ad hoc infra tit. 1. l. nouum, & l. ex illo, & l. iubemus, & §. de offi. vica. l. fin.

c Mittatur.] proferen tentiando à se, nisi esset commissa sola audientia.

d Instructione.] id est clarificatione in factum.

e Consultationis.] i. relationis.

f Exemplum.] id est transcriptum, exemplificat enim quæ scripta sunt de partium confessionibus, siue de dictis testium.

g Si cui.] sub. litigantium.

h Refutatorias preces.] id est appellationem. Appellatur ergo à consultatione semiplena antequàm mittatur, non postea: sed à sententia quam refert iudex, sic, ut ff. quando ap. sit l. j. j. respõ. & l. fin. Alii dicunt quòd non appellatur: sed dicitur qualiter non bene stat relatio, quod si non dixerit, consentire videtur, per d. ll. quãdo appellandum sit. non autem appellat, ut ff. de ap. l. 1. §. quæ situm. Sed ibi intelligitur ex necessitate secundum Azo. potest tamen si uult: ut hic dicitur.

S Vper.] CASVS. Prouinciales cõmiserunt delictum iudex cognouit de delicto, sed dubitat ferre sententiam: potest referre ad principem: debet tamen dare partibus exemplum relationis, ut eam approbent, vel reprobent.

i Nunquam.] In casu remittit ad principem, ut in authenti. ut iudi. sine quoquo suffra. §. interdicimus, in fine titu. colla. 2.

k Ediderint.] s. partibus.

nimè postea, ne à se prouocetur, relatione præmissa terreat litigantes[a] sciẽs quòd si hoc fecerit, nihilo minus iure appellationis res agitabitur.[b]

¶ Sed nec ad nos mittatur[c] aliquid quod plena instructione[d] indigeat.

¶ Quoties autem ad nostram scientiam iudex se polliceatur relaturum, cõsultationis[e] exemplum[f] litigatoribus ilico edi apud acta iubeat: vt si cui[g] fortè relatio minus plena vel contraria videatur, is refutatorias preces[h] similiter apud acta sine aliqua frustratoria dilatione offerat. Dat. IIII. Kalen. Feb. Sirmij. Constant. A. V. & Licinio Conss.

IN AVTHEN. vt iudices non expect. sacras iussio. §. j. colla. ix. constitutio. iiii.

NOuo iure causa perfectè examinata, sententia terminetur: quæ executioni legitimæ demandatur, nisi ab ea fuerit appellatum.

Relatio dicitur plena, quando plena ueritas in ea continetur, & in causa est conclusum lapsu omnium terminorum, uel partium consensu. Bal dus Vel sic: In causa criminali relatio est permissa. Salt.

II. Impp. Valentin. & Valens AA. ad Viuentium præfectum prætorio.

SVper delictis prouincialium nunquam[i] rectores prouinciarum ad scientiam principum putent esse referendum, nisi ediderint[k] prius cõsultationis exemplum: quippe tunc demum relationibus plena ueritas[l] est, cum vel allegationibus repellũtur[l] vel probantur[m] assensu. Dat. III. Kalend. Ian. Treu. Valentiniano & Valente AA. Conss.

Pendente relatione, iudicis officiũ conquiescit. Bald. Vel sic: In relatione & consultatione fienda principi, debent acta publica mitti. Sal.

III. Idem AA. & Gratianus A. ad Apodemium.

SI quando ratio aut[n] necessitas est in negociis nostra iudicia[o] requirendi, expectandique responsa: omnes omnino causas, relationis series cõprehendat: ut recitata consultatione, quæ ita[p] est dirigenda, propemodum[q] actorum recensione[r] nõ sit opus: actis etiam necessario sociandis. Dat. VI. Id. Maij, Treu. Valentin. NB. P. & Victore Conss.

TITVLVS LXII.

DE APPELLATIONIBVS, & consultationibus.

Quando peruertitur ordo vnius causæ ad aliam, sententia tenet, licet possit per appellationẽ rescindi. Bar. vel sic: Prius debet terminari quæstio possessionis, quam criminalis. Bald vel sic: Ista lex legitur variis modis secundum primam lecturam. h. d. Prius de possessione, si quis possessor fuerit debet cognosci, & super turbatione pronũciari secundũ secundã lecturam. hoc dicit. Si iudex pronunciat prius super crimine violentiæ, quam super possessorio prius inite tato, nisi pronunciatur secũdum. Sa.

I. Sententia diui Seueri. A. data in persona Marci Prisci, idibus Ia. Pompeiano & Auito Coss.

PRius[a] de possessione pronunciare, & ita cri

a Repelluntur.] s. partes: quia fuit statuta dies ad allegãdum, & nihil dixerunt. Vel dixerunt quòd noluerunt. Vel dic repelluntur, i. relationes.

m Probãtur.] relationes: quia nisi eis ambæ partes cõsenserunt, quod bene fuit, & hoc quando iudex dubitat. Si uero fingat, punitur si referat, ut supra de off. præfec. præt. Orientis, l. an tepenul.

S I quando.] CASVS. Quando iudex uult referre ad principem, debet pri' examinare causam, & omnia causæ acta debet bene comprehendere, & in scripturam redigere, & eã principi mittere: ita quòd nõ sit necessarium ut acta recitentur, item scripturæ in quibus cõtinẽtur quæ acta sunt in causa. Vin.

n Aut.] pro i.

o Iudicia.] id est cõsilia.

p Quæ ita.] s. plene, ut dixi infra tit. 1. l. ne causas.

q Propemodum.] id est fere. q. d. non est necesse vt per se scribatur exemplũ actorũ, & per se cõsultatio: sed totũ simul contineatur. & quod subiicit, actis &c. scilicet originalibus, & facit ad hoc supra de preci. imper. offe. l. fina. quod vltimum dicit H. ex volũtate fieri. quod non placet.

r Recensione.] s. separata.

DE APPELLAtionibus. &c.

Quia sententiæ latæ fiunt appellationes & consultationes: ideo de his subiungit post sententias.

PRius.] CAS. Conueniebas me uti possi. ne ego inquietarem te ego uolo te conuenire interdicto vnde vi, quia dico te expulisse me de possessione. iudex cum debuit primo te audiuisse, & cognouisse de interdicto vti possideris, cognouit prius de uiolentia: & ideo appellatum fuit: an rite sit appellatio interposita, quæritur? Dicitur quòd sic: Sed dic casum, ut no. in glo. & melius quatuor modis. Viuianus.

¶ Prius.] Pone casum quòd duo se possidere contendant nec

Margin notes (left):

† hæc posterior præsumpta est ex l. 5. C. Thc. eo. ti.

† Cõcor. glos. super uerb. Vtriq; in ca. cum olim. 2. de offi. dele.

○ olim intra decem dies. l. 1. C. Th. eo.

† Facit. c. bonæ memoriæ. 2. cũ gl. super verbo, illuderent, in me. extra de postul. præl.

† Magnus hic est Accursij error. cũ n. nõ liceat appellare à consultatione: quomodo refutatorias preces appellat appellõnẽ? Sunt autẽ refutatoriæ preces, quæ & supplementa vñr apud Symmachũ appellari, scripta quædam quib. iudicis iniuria in iudicãdo vel cõsultando exponatũ. An. Con.

† Ex Co. Th. li. 11. tit. 29. l. 3. Contius.

Margin notes (right):

○ C. Th. maturitas Contius.

† C. T. refelluntur.

† Ex Co. T. li. 11. ti. 29. l. 4.

† al. oẽm omnino causam. Contius.

† .i. Nobili puero. sic. n. fili' Imperatorũ solebat vocari. hodie Hispani vocant infantem &c. Cont.

† in C. T. additur, & pœnis carũ. Cont. Continuatio.

† Seuerus A. dixit, hoc addẽdũ est ex manuscri. Ant. Cõt.

. Cõcor. est hac l. gl. sup uerbo, recupetanda. cit. si. in c. pastoralis, extra de cã poss. & proprie. Casum pone.

men violentiæ [a] excutere præses prouinciæ debuit. quod cum non fecerit, iustè ab eo] [b] prouocatum est.

Duas habet lecturas Prima est quod loquitur in delegato principis, & sic in sententia lata ex delegatione. Secunda in lata ex consultatione. secundū primā. h. d. A delegato principis appellatur, nō obstante quod illius auctoritate fungatur. Vel sic secundum secundam lecturam: A sententia lata secundum responsionem principis factam relationi, seu consultationi iudicantis potest appellari. Sal.

II. Imp. Alex. A. [illegible]

NOuum, [c] quod postulas, non est, quod etsi rescripti mei auctoritas intercesserit, prouocandi tamen facultas tibi non denegetur.

In praeiudicium appellationis interponenda, vel etiā interposita, etiā si sit reiecta, nihil debet innouari. B. & Sal Vel sic: Appellatione interposita, iudicis officium conquiescit Bar. Vel sic: Appellatione reiecta, vel etiā pendente, nihil debet innouari pro sententiæ executionis. hoc dicit. Vel sic: Post appellationem interpositam nihil est innouandum à iudice a quo, vel per partem quod sit contra appellationem: etiam si appellatio nō fuerit à iudice a quo recepta: sed omnia debent remanere in eodem statu, in quo erant tempore sententiæ secundum Pau. de Cast.

III. Imp. Gordian. A. Victori.

APpellatione interposita, licet à iudice [d] repudiata sit, in præiudicium deliberationis [e] nihil [f] fieri debere, & in eo statu omnia esse, quo tempore pronunciationis fuerunt, sæpissimè constitutum est. [g] PP. IIII.

Nominatus ad dignitatē per quā se putat aggrauari, potest appellare: idem in quolibet publico officio auctoritate, & vtilitate: vnde si quis extrahitur de sacculo vel de pyxide ad officium scribæ, vel syndici, vel sibi displicet officium, debet intra decem dies appellare: alias cogitur officiū gerere. Bal. vel sic: Nominatus ad dignitatem, vel officium vtroque modo publicum, si putat se grauatum, potest ab ipsa nominatione appellare. Salicetus.

A nec constabat quis possideret. primo de possessione, quis possideat: postea de inquietatione, siue violentia commissa, etiam inquirendo, & quis & ad quem venerit possidentem, cognoscitur. Sed huic. l. est contra, ĭ. ad. . Iul. de vi pub. l. si quis. sed ibi constabat quis possideret, hic nō. Vel pone casum secundo: cū tractaretur causa possessionis, vnus alteri intulit vim: nihilominus de possessione debuit expedire: quod si non fecit, appellatur. Tu dic tertio secundum Io. cum tractaretur causa possessionis proposito interdicto vnde vi, vel cōdictione ex lege, si quis in tantam. i. cum tractaretur causa ciuilis, proposuit & criminalem accusationem legis Iuliæ de vi, & iudex super accusatione pronunciauit, male fecit, ut ff. vi bo. rap. l. 2. §. 1. & ff. de publi. iudi. l. 4. & ideo appellat. Huic positioni videtur contra. ff. de iud. l. si de vi, & ff. ad l. Iuliam, de ui. l. qui cœtu. §. 1. sed in vtraque earum pone vis pro possessione violēta, & possessionē pro proprietate. & sic concordant. Itē contra. ĭ. de sent. & interl. omnium iud. l. prolatā: sed aliud est ferri sententiā contra ordinē in eadē causa, quo casu ipso iure nō valet: vt ibi. aliud qn̄ in diuersis attenditur ordo, vt hic. Itē similiter s̄m hunc casum nō est cōtra. ĭ. qn̄ ciuilis actio cri. præ. l. 1. Quarti ponūt casum: cū quidā accusaret alium lege Iulia de vi, dicēs se expulsum: aduersarius dicit hūc nō possedisse, & volebat de possessione agere: & iudex pronūciauit prius de ui, postea de possessione agi. Sed nonne ipso iure est nulla, cū sit contra legē? Resp. imò est aliqua: quia iudex putauit causam legibus iuuari, vt ff. de re iudic. l. cū plaris sed hoc nō placet: quia non super vi, vel possessione fuit pronunciatum, sed super modo agēdi, vel ordine prima & tertia placent.

† pro inclus. legit in vet. manuscrip. iure. Cont.

Sententia lata cōtra ordinē iudiciorum, an valeat.

ADDITIO Contius. Finge actū fuisse interdicto de vi & vi arma. ab eo quicōquerebatur se vi à possessione sua deiectū: atq; iudicē statim vi pbata ab actore sententiā in reū dixisse nō exacta prius ab actore suæ possessionis probatione. hoc ergo casu Imperator respōdit de possessione prius cognoscendū fuisse, hac. s. ratione, quod non possidentem possumus vi repellere impune. l. 1. §. eum qui, & §. vim vi. ff. de vi & vi arma. vt latius docui in commentariis.

[a] Violētiæ.] s. in possessione admissæ instituta accusatione legis Iuliæ publicæ, vel priuatæ, cuius pœna est insti de publi. iud. §. item lex Iulia de vi.

[b] Prouocatum est.] vt à sententia contra æquitatem data, quæ hodie contra ius est, iure iam super eo constituto per l. istam secundum quosdam.

NOuum.] Pone casum quòd appellatur à sententia iudicis delegati à principe, ut & infra. eos, & de rescripto delegationis hic dicit. non autem dicitur in rescripto quòd non possit appellari: quod solus princeps potest dicere: quia tunc non appellatur, ut ff. a qui. app. non licet. l. 1. §. fin. vel pone secundo quòd iudex ostensis literis consultationis partibus sicut debet, ut supra titul. 1. l. 1. consuluit principem, & habuit responsionem: appellabit non à literis consultationis, quas iam approbauerat: nec à rescripto, quia contra principem non appellatur: sed contra sententiam iudicis. Vel si ante relationem declarat sententiam, quod quandoque fit, vt ff. quādo appell. sit. l. 1. in princ. appellabit ab ipsa iniquitate iudicis, quasi mendacijs onerauerit eum apud principem: & habes hunc casum. ff. eodem l. 1. §. quæsitum. & ad hoc. ff. quando app. sit. l. 1. in princip. & l. fina. quæ vltima uidetur contraria primæ. Sed ut dixi, vltima dicit à literis non appellari post habitā iam responsionem, quasi approbauerit, sed & antea potuit, vt in prima, & supra titul. 1. l. 1. Alii dicunt quod ultima non soluit, sed quærit: & in prima datur solutio.

Casum ponit.

[c] Intercesserit.] vt si auctoritatem præbui.

APpellatione.] CASVS. An appellatione interposita manere debent omnia in suo statu, quæritur? Dicitur quòd sic, ac si admissa sit appellatio.

[d] A iudice.] à quo appellatum est: qui causam in scriptis debet dare litigatori quare non recepit appellationem, vt ff. de app. reci. l. sciendum.

[e] Deliberationis.] scilicet cognitionis faciendæ à iudice appellationis. Vel dic, id est appellationis factæ cum deliberatione: quia in hoc deliberatur intra decem dies, ut in authent. de appel. §. 1. collat. 4. Vel dic, id est cognitionis habendæ super hoc, an sit recipienda, vel non. nam & etiam interim dum deliberatur de hoc, nihil noui fit, vt ff. nihil no. app. pen. l. 1. in princip. Vel quarto [h] iudex qui tulit sententiam, dicit victo, statim prosequatis appellationis causam, vel exequar sententiam. hoc dicere non debet, ut infra eodem. l. si quis libellos.

[h] Vera est in se: sed prima est verior.

[f] Nihil.] veluti executionem, uel quid simile.

[g] Constitutum est.] vt ff. nihil no. ap. pe. per totum, & de ap. reci. l. sciendum, & ad Tur. l. 1. §. fin. & supra in integ. rest. pe. ne quid no. fi. l. 1. & in authen. vt nulli iu. §. & insuper iubemus, colla. 9. Sed fallit in fructibus, qui quandoq; deponuntur appellatione pendente, ut ff. eo. l. imperatores. § fina. & infra, quorum app. non re. l. ab executione. Item quia testes inducit post aperturā, quos in prima causa producere non poterat, ut ĭ. titu. 1. l. per hanc. Item quia non toties appellare amodo poterit, quoties poterat primo, vel nullo modo: vt infra eodem ne liceat in una eademque causa. l. 1. Itē quia nunc non poterit noua petere per dictam. l. per hanc, quod in prima poterat, secundum quosdam, ut insti. de act. §. si minus. sed hoc est falsum, & illa in alio iudicio dicit: sed ante litem contestatam tm̄ possunt addere, non post, ut ff. de

Fructus qn̄ que deponuntur appellatione pendente.

ff.de iudi.l.non potest. Item aliud in supplicatione,ut s. de pre. impera. off. auth.quæ supplicatio.

SI ad scribatum.] CASVS. Aliquis electus est vt sit scriba:non appellauit: necesse habet stare electioni de se factæ. Viuianus.

a Scribatum.]dignitas est ad quam fuit vocatus.

b Nominatus.]scilicet decreto iudicis & legitimè:aliàs nõ est opus appellare, vt j.eo.l. nominationes.

c Non possunt.] ut j.eod.l. hi qui. sed aliud in eo munere quod publicum est auctoritate,sed utilitate priuatum,ut in tutela:quia datus nõ appellat à datione, sed à sententia qua pronunciatur suam excusationem nõ recipi,ut insti. de excu. tu.§. qui autem excusare,& ff. quando ap. sit. l. 1. §. si quis tutor.

Tutela est munus publicum auctoritate, sed priuatum vtilitate.

PRæses.] CASVS. Qui appellat, debet afferre appellationem in scriptis, & petere apostolos intra.30.dies, alioquin non stabitur eius appellationi. Si vero non stetit per eum qui appellabat,quo minus appellationis causã prosequatur:sed per iudicem, vel fortuitum casum, vt quia qui ferebat apostolos,decessit, nũquid ei succurritur? certe sic.

† olim quinque dierum à die appellationis interpositæ vt docet P.li.5.sen. ti.35. quæ re lapsi sunt hic oẽs interpretes. hodie vero si ne dilatione reddũtur l.seq. Contius.

† hic appellatur gerulus in C.T.e. ti.l. 19. & 31. & hoc uerbo vtitur Sidonius apollinaris sæpe. Cõtius

IIII. Imp.Philippus A.& Philip. Cæs. Probo.

SI ad scribatum a nominatus b non prouocasti, conuelli statuta non possunt. c

Casus fortuitus excusat à pœna illum qui mandatum iniunctum non potest adimplere propter casum. Bal. Vel sic:si appellatio non fuit producta in termino absque culpa appellantis,appellanti succurritur.h.d. no.secundum Bar. Vel sic: Qui apostolos non præsentauit in tempore iniuncto propter casum fortuitum, excusatur à pœna desertionis.Salic.

V. Impp.Diocletianus & Maximian.AA.& CC.Valenti & aliis.

PRæses prouinciæ ad quem appellasti, si nõ vitio negligentiæ vestræ tempus quod ad reddendos apostolos d præscriptum est e exemptũ esse animaduerterit, sed ex fatalis casus necessitate diẽ functo eo f qui eos perferebat, id accidisse cognouerit: i iuxta perpetui iuris formam desiderio vestro medebitur. g

Ad eum qui grauauit, non debet remitti appellatio terminanda: sed iudex appellationis debet pronunciare appellationem iustam vel iniustã. Bald. Vel sic: Iudex ad quem appellatur, debet de causa cognoscere & iudicare: non autem eam ad primum iudicem remittere. Bar Vel sic: Iudex ad quem, non debet remittere appellationem terminandam iudici a quo, sed sua sententia debet pronunciare prouocationem iustam vel iniustã fore. h.d. vsque ad §. si quid. Salic.

d Apostolos.]id est literas dimissorias: quæ sic dicunt: Notum sit vobis R. appellasse à sententia mea,& ideo dimitto eum à iudicio meo, & ad vestrum dirigo. ff.de libel.dimis.l.1.

e Præscriptum est.]xxx.dierum,secundum H.ut j.eod. l.iudicibus.alij sex mensium.ar.j.eo.l. si appellationẽ. Vel dic q xxx.dies statuuntur,ut litiganti dentur apostoli:sed ad repræsentandum iudici qui cognoscat de appellatione ipse à quo appellatur, statuat suo arbitrio,ut hic, & ff.de iure deli.l.1.§.fin.

i Cognouerit.]qui ergo allegat casum, probare debet, vt ff.de eden.l.si quis.§.finali.

g Medebitur.]sic:nec mater perdit hæreditatem filij, si procurator quem miserat ad tutorem petendum,decesserit antequam peteret, ut supra qui pe. tu. l. cum à matribus.

EOs.] CASVS. Iudex in causa quam habebam cũ Titio,absoluit Titium.appellaui ad præsidẽ.an præses debeat remittere causam ad eum à quo appellatum est, quæritur? Dicitur q non. Et si aliquis nostrum corã primo iudice non plene probauit, poterit postea supplere in causa appellationis, & testes producere, & eis impensas subministrare. Si vero alius fuit condemnatus A de crimine capitali,& appellat, debet dare fideiussorẽ, si potest, si non potest: mittetur in vincula, & iudex à quo appellatum est, debet dare exemplum sententiæ suæ. Nota,qui appellant,debent sibi cauere: quia si calumniose appellent, punientur in l.libris auri,& appellati post intra duos dies computando à tempore quo recitata fuit sententia. Et postquã appellatũ est,iudex debet dare apostolos id est literas dimissorias isti appellanti, & debet eum mittere ad iudicem appellationis, & appellans non habet necesse dare cautionem de exercenda appellatione. Hodie habent decem dies appellare volentes, ut in authent. quæ sequitur. Viuia.

VI. Iidem AA.& CC. Iuuent.

EOs qui de appellationibus cognoscent ac iudicabũt, h ita iudicium suum præbere conuenit, B vt intelligant q cum appellatio post decisam i sẽtentia k litem interposita fuerit, non ex occasione aliqua remittere negotiũ ad iudicem suum l fas sit, sed omnem causam propria sententia determinare conueniat: m cum salubritas legis n cõstitutæ ad id spectare videatur, vt post sententiam ab eo qui de appellatiõe cognoscit, recursus fieri non possit ad iudicem à quo o fuerit C prouocatum. p

¶ Quapropter remittendi litigatores ad prouincias q remotam occasionẽ atque exclusam penitus intelligant: cũ super omni causa interpositam prouocationem vel iniustã r tantùm liceat pronunciare, vel iustam.

Hic declarat qualis sit iudicis officium.

h Iudicabunt.]iudices appellationum.

i Decisam.] Nam ante non appellatur, vt infra quorum ap. non re. l. ante sententiæ. Sed quid si dominus papa cum ante sententiam à quadam interlocutoria fuisset appellatũ à suo delegato, eidem cõmisit? Respon. potest:tum quia ex certa sua scientia, tum quia hæc lex dicit de appellatione,quę fit a definitiua sententia.

; Gl. sm An. procedit ex potestate ab soluta principis, non ex ordinaria.qa iuri est contrariũ aliquẽ esse iudicẽ in causa sua.

k Sententia.] alias punitur in l.libris auri,ut s.de epis. audi. l.a.

l Suum.] scilicet primum.

m Conueniat.] vel delegare alij. Nec obstat supra de iudi. authent. ad hæc, quia ibi particulariter volebat committere.

; Ratio istius est sm B.hic qa in cã appellationis pars cõqueritur de iniquitate sentẽtiæ,ut l.1. in prin.ff. e. in cã vero testitutionis in integrũ de sua facilitate cõqueritur.

Snia iudicis appellatiõisquã formã debet habere.

n Salubritas legis.]scilicet huius.

D o Ad iudicem a quo.] not. q sententia remitti non debet ad iudicem à quo.

p Prouocatum.] aliud est de restitutione in integrum, vt ff.de mino.l. in causæ.2 §.fin. & l.præfecti. quæ sunt contra. Item hic quando tenuit sententia prima:aliàs redit ad eundem iudicem,ut supra quomodo & quando iudex.l. si præses, & infra de accu. l.4. quæ sunt contra. Item quid si cœperit esse primus iudex loco eius qui de appellatione debet cognoscere? Respondeõ. & tunc non ipse cognoscat: sed alij deleget, sicut & ille qui ante fuerat aduocatus eius causæ, ut ff.de iur. om. iudi. l. prætor,& s.de assel.l.fina.

q Ad prouincias.]scilicet ad eundem iudicem primum, qui iudicauerat.

r Vel iniustam.] Nota formam sententiæ iudicis appellationis. Sed an habet necesse addere, & ideo absoluo, vel condemno? Quidam dicunt q sic, ut ff.de bo.pos.secundum tab.l. qui ex liberis. §. testamento,& ff.de

ff.de pact.l.tale.§.qui prouocauit, & s.de sen.& interlocu.om.iu.l.præses. Nos contra per l.illam,& ff.de admi.tuto.l.chirographis.§.1.& pro hoc ff.de procu.l. Pomponius §. sed & his:consultius tamen fecerit, si omnia ponat:licet necesse nõ habeat. Item quid si tempora appellationis cucurrerunt:nunquid iudex appellationis pronunciare debet? respon. non:sed perinde est ac si non fuisset appellatum, vt ff.si cer.peta.l.ꝓinde.§.j.& infra e.l.quoniam,& l.si cõtra, & in authent. de his qui in. ad ap. in prin. col.5.& ff. de his qui no. infa. l.furti.§.1. Item quid si actor non probauerat in prima, sed nũc probat: quomodo pronunciabit malè iudicatum? Respon. bene, habito respectu ad litigantem qui amisit, qui vincere debuisset si probasset: sed quo ad iudicem non fuit male iudicatum. Item quando pronunciatur secundum primã sententiam, ex qua dabitur actio in factũ? Respon. ex prima, cum secundo non iudicetur, secundum quosdam. Sed alij, ut H. distinguũt an tacite vel expressè prima sententia confirmetur, ut primo casu agatur ex prima, secundo ex secũda, vt ff.de secun.tabu.l.qui ex liberis.§.testamento, & ff.de iniusto rup.testa.l.posthumus. Et no. de hoc.ff.de his qui no.infa furti.§.1.

a Negotio.] apud priorem iudicem.

b Fuerit omissum.] tam super nouis articulis, quàm super antiquis, secundum Ioan. & Azo.

c Persequatur.] etiã inducendo testes super eodem, vel connexo capitulo, & ex cep. noua potest opponi, quæ ad primũ petitum pertineat, ut j.prox.§.& j.eo.l.in offerendis, in fi.& j.tit.1.l.per hanc,& sic non sunt per omnia in eo statu quo ad hoc. Nec puto hoc correctum per auth. de testi.§.quoniam, colla.7.cum alia sit causa appellationis à prima, ut s.de procura.l.ita demũ. Alij dicunt mutatum, sicque non posse introduci nouas allegationes in causa appellationis, quæ per testes probentur.

ADDITIO. Istud est hodie decisum de iure canonico in Cle.fi.extra de testi.vbi videas.

d Votum.] construe, cum videatur nobis gerentibus votum,&c.res necessaria non excludenda.

e Iustitiam.] sic supra de iudi.l.placuit. sed forte secus in causa appellationis, quæ apud imperatorem ventilatur. nam ibi videtur quod noua allegatio non proponatur, ut s.de dilationibus, l.cum à nobis, secundum Azonem.

f Necessaria.] hoc est quod videtur nobis gerentibus votum.

g Res.] id est probatio.

h Personas.] scilicet testium.

i Occultam.] hoc facere potest, ut s.proxi.§.

k Sumptus.] ut s.de testibus l.quoniam, & argu.ff.ad Trebellia.l.sed sciendum, & ff.commodati.l.si ut certo.§.sumptus.

l Appellauerint.] quod põt fieri, ut ff.eod.l.non tantum.

m Conueniet.] sic quoque ẽt in criminali tãtum post sententiam appellat, ut j.quo.ap.non re.l.ante sententiæ, & s.de sententijs l.fina.

n Inopia.] quia eũ dare non potest.

o Reis.] Nota detinere reum, maxime iam damnatum, si fideiussorẽ dare nõ potest, vt ff.de cust.re.l.2.& j.e.l.minime, in fi.

p Opiniones.] id est sententias.

q Et exempla.] & pro id est, nam exẽpla tantũ debet dare iudex, non authenticum, ut j.e.l.a proconsulibus,& l.quoniam. Accur.

r Refutatorias.] id est literas dimissorias, vt j.eod.l.quoniam. vel id est libellos appellatorios, ut j.cod.l.à proconsulibus.

s Scrinia.] id est scriniarios, siue tabelliones eorũ iudicum ad quos est appellatum.

t Sententia.] & secundum ius, quia contra ius litigatoris quandoque fertur sententia.

u Pœnam.] l.librarum argenti, ut j.quorum ap.nõ re.l.ab executione. Item amittit litem, ut j.eo.l.à proconsulibus. Vel aliter illam expone. Alij dicunt q preter pœnam prædictam extra ordinem punitur per hanc legem.

...cium in probationibus recipiendis, & in sumptibus testibus faciendis. & hoc dicit: Non allegatum vel non probatum in causa principali, potest allegari & probari in causa appellationis. & si testes producantur, eis impendia sunt per producentem facienda. Salic.

Si quid autem in agendo negotio [a] minus se allegasse litigator crediderit, quod in iudicio acto fuerit omissum: [b] apud eũ qui de appellatione cognoscit, persequatur: [c] cũ votum [d] gerẽtibus nobis aliud nihil in iudicijs, q̃ iustitiam [e] locum habere debere, necessaria [f] res [g] fortè transmissa non excludenda videatur.

¶ Si quis autem post interpositam appellationẽ necessarias sibi putauerit esse personas, [h] per quas apud iudicem qui super appellatione cognoscet, veritatẽ possit ostendere, quã existimauit occultã, [i] hocq; fieri iudex perspexerit: sumptus [k] ijsdem ad faciẽdi itineris expeditionem præbere debebit, cum id ipsa iustitia persuadeat ab eo hoc re cognosci, q euocandas † personas sua interesse crediderit.

In causis capitalibus qui idoneos fideiussores non dat, pendente appellatione detinetur in carcere. Bar. Vel sic: Hæc est tertia pars in qua ponitur quale sit iudicis officium quando appellatur in criminali, & h.d. Iudex à quo, si in causa criminali appellatur, debet transmittere reum ad iudicem ad quem, sub fida custodia cum actorum & sententiæ copia, ac etiam cum libellis dimissorijs. h.d. Salic. post Io. Bu.

Super his verò qui in capitalibus causis cõstituti appellauerint, [l] quos tamen & ipsos, vel qui pro his prouocabunt, non nisi audita omni causa atque discussa, post sententiam dictam appellare conueniet: [m] id obseruandum esse sancimus, ut inopia [n] idonei fideiussoris retentis in custodia reis, [o] opiniones [p] suas iudices, & exempla [q] ab appellatoribus edita, ac refutatorias [r] eorum, ad scrinia [s] quorũ interest, transmittant: quibus gestarum rerum fides manifesta relatione pãdatur, vt meritis eorũ cõsideratis, pro fortuna singulorum sñia [t] proferatur.

Hæc est quarta pars in qua ponitur quale sit iudicis officium circa temere appellantem. & hoc intendit: Appellator temerarius est puniẽdus. h.d. usque ad §. sin autem. Salic. & Bal. Vel sic: Qui frustratoriè appellauit extra ordinem punitur. hoc dicit secundum Bar. & Pau. de Castro.

Ne temere † autem ac passim prouocandi omnibus facultas præbeatur, arbitramur cum q malã litẽ fuerit persecutus, mediocriter pœnã [u] à competenti iudice sustinere.

Hæc est quinta pars in qua declaratur intra quantum tempus debet appellari, & h.d. Iure isto in cã propria debet appellare intra biduum, in aliena intra triduum, & in scriptis, si non illico appellauerit. Bal. & Sal. & Pau. de Ca.

Sin autem in iudicio ꝓpriam quis fuerit causam persecutus, atque superatus voluerit prouocare:

† Dicas q non est ꝓnũciandũ d̃finitiuè, s. absoluo vel cõdẽno, & sic intelligas gl. ista: sed debet pronunciare appellationẽ fuisse desertã: & sic absoluere ab obseruatiõe iudicij. text. est fm B. hic in l. si præses. s. quomodo & quãdo iudex.

† al. omissa Contius.

† al. euocandas.

† Vide in glos. super verb. expẽsas, post med. in c. finẽ, extra de do. & contu.

† in Senatu Parisiẽ si non mediocris, sed nimia pœna temere appellantibus infligitur sexaginta librarum: eaq; tã in magnis q̃ minimis litibus. qua de re quosdã Senatores audiui cõquerẽtes. Contius.

Appellantis temere pœna.

Libel-

Appellatio quomodo debeat fieri. Libellus appellatorius quid debeat cõtinere.

a Libellos.] sic ergo in scriptis est dandus libellus appellationis, nisi adhuc iudice sedente pro tribunali, & ad alia non diuertente appellet: quia tunc sufficeret viua voce dicere, appello, ut ff. eo. l. 2. & j. eo. l. litigatoribus, & debet in prædicto libello esse quis appellet, & contra quem, & à cuius sententia, vt ff. eo. l. j. in fi. sed & si omittatur contra quem, nihilo minus tenet, vt ff. eod. l. 3. in principio.

b Appellatorios.] si non poterit propter publicã vtilitatem.

c Conditione.] id est vt pœnam sustineat, si calumniosè appellauit. Et dic q propria est causa, q ad eius commodum & damnum pertinet, ut ff. quando ap. sit. l. 1. §. in propria, vnde & procurator in rem suam intra biduum appellat, ut ff. e. l. qui sume ctum. §. is vero. hodie vero indistinctè intra. x. dies appellatur, ut in authen. hic posita, hodie &c. quam hic lege. Accursius.

d Hodie.] Sumitur in authenti. de ap. & intra quę tempora ap. debet. § 1. col. 4. & habes 2. q. 7. c. anteriorum.

e Decem dierum.] aliquando plus, ut j. tit. 1. l. 1.

f A sententiæ.] & scientiæ, ut olim in biduo, ut ff. quando ap. sit l. 1. §. dies, vnde absens damnatus non per contumaciam veram à tempore scientiæ intra. x. dies appellat, ut supra quomodo & quando iu. l. ab eo, & de lib. causa. l. 4. & hoc si non fuisset defensus: alias si eius procurator non appellauit, difficile est vt ipse audiatur, ut ff. quando ap. sit. l. 1 §. fi. auditur enim si procurator non est sol uendo, ut j. de iud. l. properãdum. §. fi. Vel si necessaria & probabili causa fuerit absens, ut no. supra de proc. l. quia absente. Et not. quòd bis est in authen. de ap. est enim alia col. 8. vnde sumitur quod habes infra. tit. 1. authen. si tamen.

Appellandi decendium currit à tempore sentẽtiæ & sciẽtiæ.

† antea intra quinque dies dandi erant. Pa. lib. 5. sentẽ. tit. 35. Cõtius.

† quę sic concipiebatur. Ni iuste appellaueris tũ dare spondes: q cautio intra diẽ quĩtũ ab apostolis impetratis erat reddẽda. Pa. lib. 5. sen. titu. 35. Contius.

eodem die vel altero libellos a appellatorios b offerre debebit. Is vero qui negotium tuetur alienum, supradicta conditione c etiã tertio die prouocabit.

IN AVTHEN. de appel. & intra quæ tempo ra. §. coll. iiij const. ij.

Hæc authen. venit correctiuè ad id quod dicitur in §. si autem in iudicio, de appellatione interponenda intra biduum vel triduum. nam tempus illud corrigitur, & vniformiter cuilibet decem dies dantur a tempore allegati grauaminis. Salic.

Hodie d autem cuilibet tribuitur spaciũ decem dierum e à sententiæ f reuocatione numerandum.

Finis authent.

Sequitur text. l. C.

Hæc est sexta pars in qua ponitur quale sit iudicis officium circa apostolos, & hoc apostoli post interpositam appellationem sunt dandi, etiam nõ petente. h. d. vsque ad fi. Bal. & Salic. Vel sic: Iudex debet dare apostolos etiam non petenti: & cautio de rato de exercenda appellatione, non interponitur. Bart.

C Apostolos g autẽ post interpositam prouocationem, etiam nõ petente appellatore, sine aliqua dilatione iudicẽ dare oportet, h cautione i videlicet de exercenda prouocatione in posterũ minimè prœbenda.

Finit gloss. auth.

Sequitur glossa legis Codicis.

g Apostolos.] id est literas dimissorias. quę qualiter fiãt, dixi supra. l. proxi.

h Oportet.] aliàs puniatur index, ut j. eod. l. iudicibus. cum instantia tamen peti debent, ut ff. de libel. dimis. l. 1.

i Minimè.] hoc in ciuili, secus in criminali, ut j. ea. l. §. super his, vel ibi cauet de non recedendo. Item hoc hodie videtur corrigi per authen. supra de episc. & cler. authen generaliter. Vel illud in principali, hoc in causa appellationis. & facit ad l. istam. ff. de offic. proconsu. l.

A nec quicquam. § aduocatos.

k His qui ad ciuilia munera.] publica auctoritate & vtilitate, vt sequentia exempla declarant.

l Vel.] pro id est.

m Honores.] cum habent aliud officium.

n Euocantur.] decreto iudicis solenniter interposito. alias cum non teneat nominatio, non est opus appellare, ut infra eodem. l. nominationes, & ff. e. dẽ l. si constat. et. ã. de tesla. tute. l. 1.

o Vacationem.] id est priuilegium vacationis.

p Acceperint.] scilicet prius. vel propter numerum liberorum, vel annorũ, vel aliàs princeps indulsit vacationẽ, vel lex: vnde videbatur non tenere nominatio, sicq; non esset opus appellare: sed tamen contra est, ut hic, & ff. de vacatione mu. l. 1. 2. & 3. et ipon. & j. codem. l. ciues, & de decu. l. 2. lib. 10.

q Non vtãtur.] possunt ergo vti. sed talis in defensore ciuitatis electo, qui non appellat, ut in auth. de defen. ciui. §. interim, col. 3. Item hoc i eo munere qd est publicum auctoritate, & vtilitate: secus in tutela, & cura, quod est auctoritate tantum publicum, à quo non appellatur, ut dixi s. eo. l. si ad scribatũ.

r Appellaueris.] intra duos menses, ut infra tit. 1. l. 1.

s Ostende.] ex hoc

Valet sententia lata contra priuilegiatum: & si appellat, tenetur de priuilegio suo docere. Bald. Vel sic: Si priuilegiatus ad munera publica decreto præsidis sit electus, debet ipse appellare, & de priuilegio suo docere: & non appellans electionem confirmat. Salic.

B VII. Iidem AA. & CC. Neroni.

His qui ad ciuilia munera, k vel l ad decurionatũ vel honores m euocantur: n licet vacationem o à principibus acceperint, p si appellatiõis † auxilio non q vtantur, ícõ sensu suo nominationem confirmãt. Cum igitur ad munus vocatus appellaueris, r apud præsidem prouinciæ iustè te appellasse ostende. s

Si constat appellationem non prosecutam elapsis temporibus prosequẽdi, sententia mandatur executioni: nisi interim sit transactum. Bal. Vel sic: Si appellatio debito modo non sit prosecuta: pendente appellatione sententia executioni mandatur. Bart. Vel sic: Vbi appellatio per lapsum fatalium est deserta, sententia datur executioni, nisi interim sit transactum. Salic.

VIII. Iidem AA. & CC. [illegible]

Si contra maiorem t vigintiquinque annis sẽ

† In Co. Th. l. 12. querelam, nõ aũt appellationẽ hoc casu cõpetere dicitur. Cõtius.

videtur quòd ei qui appellat, incumbat onus probationis licet prius incubuerit alteri parti: vt hic, & ff. si pen. app. mors inter. l. 1. §. si uero fisci, & ff. de mino. l. prætectt. Item qui appellat, dicit iniquam esse sententiam: ius ergo negat, ergo probare debet, vt ff. de proba. l. ab ea parte. sed Io. & nos contra. Dicimus enim quòd ille probat nunc, qui & prius, vt supra eodem. l. appellatione. item pro nobis in authenti. de his qui ingredi. ad ap pel. §. illud quoque determinare, colla 5. vbi ostenditur iuste appellatum eo ipso quòd non probatur contra scilicet iniuste appellatum. sic & infra qui mili. non pos. l. super seruis, lib. 12. sic. ff. de iu. dot. l. dotem. 1. Quod ergo hic dicitur, ostende. Dic q ostenditur eo ipso q contrarium non monstratur.

Appellatio si interponit, cui incumbit onus probandi.

D Si contra.] Casus. A maiore xxv. an. petij. x. condemnatus fuit: appellauit, non est prosecutus appellationem intra annum hodie, olim biennium: nec pendente appellatione cum eo transegi. iudex à quo est appellatum, sententiam suam exequi potest. Viuia.

t Si contra maiorem.] aliàs ipso iure non valet, vel per restitutionem posset infringi, vt & supra si aduersus rẽ iudi. l.

judi.l.cum & minores.

[a] Præfinito.]quod est annus vel biennium,ut infra tit. 3.authenti.ei qui.

[b] Repræsentatas.]apud iudicem appellationis.

[c] Finitum.] ergo si esset transactione finitum,non mādaret executioni.& sic est contra. ff. de pac.l.tale.§ qui prouocauit. Sed ibi habetur pro non transacto ex forma pacti in transactione appositi. Itē not. q valet transactio, ut & ff. de transact. l. & post rem. & ff.de condict.indeb.l.eleganter.§. si quis.

[d] Iudicatas.] id est primam sententiam.

[e] Curabit.] vt inf. eo.l. quoniam nonnulli, in fin. Accursius.

tentia prolata prouocationis secutæ tempore præfinito[a] causas non esse repræsentatas,[b] nec appellatione pendente transactione finitum[c] negotiū rector prouinciæ animaduerterit: res iudicatas[d] exequi curabit.[e]

Dominus causa potest appellationem interpositam a suo procuratore tractare & exercere,tam præsente procuratore,quam absente procuratore. h.d.nota.secundum Bal. Vel sic: Appellationem a procuratore interpositam dominus prosequi potest. Bar. & Salicetus.

B

IX. Iidem AA. & CC. Habetad.* chartel nobis

DOminus litis causā appellationis quam procurator suus litigādo interposuit,[f] etiā absente procuratore exequi potest.[g]

Expletis finibus mandati, cessat mandatum. Bal. Vel sic: Appellationem interpositā ab actore curatoris, curator exequi potest. Bar. Vel sic: Actor ordinatus ad causam, desinit esse actor p appellationē. & ideo causam appellationis prosequi non potest. h.d. Ia. Bu. Vel sic. Actor specialis ad certam causam, potest appellare à sententia contra eum lata: prosequi verò potest curator, vel adultus maior. Salic.

C

X. Idem AA. & CC. Tiriano.

SI actor à curatore[h] ordinatus deteriorem calculum[i] reportauerit: tā ipse, quàm curator ad prouocationis auxiliū possunt[k] peruenire: curator vero solus prouocationis litem exercebit.[l]

D

¶ Sin autem interim adolescens veniam ætatis impetrauerit, vel ad legitimam ætatem peruenerit: potest suo nomine appellationem exercere.

DOminus litis.] CASVS. Cōstitui procuratorem ad agendum:egit & succubuit, & appellauit.an causam appellationis per me absente procuratore exercere potero,quæritur? Dicitur quòd sic.

* legendum ex vet.lib. Nouiodunensis ecclesię: Habe Eraclida Karissime nobis: nam Habe hic idē significat q̄ Aue. Contius.

[f] Interposuit.] qd̄ facere potuit, & debuit, ut supra de procu.l.inuitus,& infra quorum appel. non re.l.nulli. etiam per alium,ut ff. codem. l. ab executore. §. fin.

[g] Potest.] ut ff. de proc.l.Paulus, & ff. an per alium cau. appel.l.si.

SI actor.] CASVS. Curator adulti ordinauit procuratorem ad agendum causam adulti: egit,succubuit. tam curator quam procurator appellare potest: sed solus curator eam prosequi debet, & hoc i prima. Si vero pendente appellatione adultus maior factus fuerit, vel veniam ętatis impetrauerit,suo nomine prosequi potest appellationem. Viuianus.

[h] A curatore.]id est à præside, postulante curatore, ut institu.de curat.§.si. sic & ff.de his qui not.infa.l.furti.§.mandati, & codē modo expone supra de procura.l.neque. Et dic ordinatum ad vnam causam agendam.

[i] Calculum.]id est contrariam sententiam.aliàs aliter accipitur,ut dixi supra de errore calculi.

A

[k] Possunt.]id est debent,vt procurator.

[l] Exercebit.]ex necessitate.actor vero ex voluntate,vt supra de procura.l.inuitus sed non vt actor, sed vt quilibet alterius nomine agens: quia finitum est eius officium.

Manifesta excusatio non prodest ei qui non appellat Et est ratio,quia videtur tacitè renunciare. Item post sententiam nō potest quis probare de veteri iure suo, quod per sententiam est sopitum. Bal. Vel sic: Quæ manifesta sunt, probatione non indigent. Bar. Vel sic: Manifesta excusatio nō prodest non appellāti a munere publico. Salic.

XI. Iidem AA. & CC. Antonino. †

B

CIues,[m] & incolę manifestas etiam excusationes habentes, si sub iusta nominatione[n] non appellauerint,ad earum[o] probationem non admittuntur.

Condemnatus in ciuili, non debet in carcere detineri: secus in criminali si fideiussores non habeat. Bar. Vel sic: Appellatori nulla debet iniuria fieri, nec sub fida custodia detineri. nisi cā sit criminalis, & idoneum non præbeat fideiussorem Salic.

XII. † Imp. Constantinus A. ad Catulinum, post alia.

C

MInimè[p] fas est, vt in ciuili negotio libellis appellatorijs oblatis, aut carceris cruciatus, aut cuiuslibet iniuriæ genus, seu tormenta, vel etiam cōtumelias perferat[q] appellator: absque his[r] criminalibus causis, in quibus etiamsi prouocare possit,eum tamen statum debet obtinere,ut post prouocationem in custodia (si fideiussoris idonei copiam non habeat) perseueret:[s] Dat. III. Non. Nouemb. Treu. Acc. XV. Kal. Maij, Hadrumeti, Volusiano & Anniano Conss.

D

Consultata causa vel referri promissa, id est pronunciata referenda. vel appellatione pendente non valent scripta in alterius partis fauorem

[m] CIues.] Ibi nati, dicuntur ciues: sed incolæ, q ibi domicilium conduxerunt. Vel ciues, perpetui: incolæ ad tempus, vt ff. de verbo.sign. l. pupillus. §. incola, & infra de incol.l. ciues,lib.x. & ff.admuni.l. libertus,§.patris, & l.incola.

Ciues & Icolę quomodo differant.

[n] Si sub iusta nominatione.]aliàs non esset opus appellare, vt intra eo.l. nominationes. Sed videtur nō esse opus appellare, ut infra quādo prouo.nō est ne. l. veteranis. Sol. vt ibi. Item contra infra de accu. l. ea quidem. Solu. hic non erat notorium istū haberē excusationē, sed manifestum. Et inter hæc differentia est. prima enim probatione non indigent: sed manifesta sic, licet prima facie sic uideretur.

† le. Anzelio. Contius.

[o] Earum.] excusationum, & ad hoc ē. vt lit. pen.l.fi.

† Ex C. T. li. 11. ti. 30. l. 2. Contius.

MInime.] CASVS. Petij à te x. condemnatus fui. appellaui. libellos dunissorios tibi obtuli. an pendente appellatione in carcerē detrudi, vel iniuriam sufferre debeam, quæritur? Dicitur quòd non. secus si esset causa criminalis, in qua post appellationem interpositam, nisi reus fideiussorē daret, in vinculis perseuerare debet. Viuianus.

† hæc interpositio nē addidit Tribonianus. Contius.

[p] Minimè.] aut ciuilis, aut criminalis est.

[q] Præferat.] id est sustineat.

[r] Absque his.] scilicet tormentis & cruciatibus. Et nota q tacite transit de ciuili ad criminalem.

[s] Perseueret.]ut & supra codē.l.eos.§.super his.personarum tamen qualitas,& delictorum quantitas in custodiendo inspicitur. vt ff. de custo. & exhi. reorum. l. 1. 2. & 3. quæ videntur contrariæ, sed non sunt, vt dixi.

Ex illo.]

EX illo.] CASVS. Si iudex velit referre causam ad A principem, vt eam decidat, non debet audire aliquẽ allegantem priuilegia antequam a iudice respondeatur. Item si appellatum est à minore iudice ad maiorem, pendente appellatione non est admittendum aliquod priuilegium, sed omnia acta causæ debent mitti ad iudicẽ appellationis. Viui.

emanata. Vel dic quòd suspensa iurisdictione, interim innouata non tenent. Bal. Vel sic: Lite pendente per appellationem vel consultationem, non debet aliquid innouari, etiam ex rescripto principis. Bar. Vel sic: Pendente lite principali vel appellationis, nõ licet alicui partium supplicare: & supplicatiõ non debet admitti. Salicetus.

XIII. † Idem A. Petronio Probiano suo salutem dicit.

EX illo [a] tempore ex † B quo in ciuilibus causis, quæ inter priuatos mouentur, consultaturum [b] vel relaturum [c] te esse promiseris, [d] vel appellationis à te [e] interpositæ solennia [f] completa fuerit: nihil posthac tibi [g] quodlibet speciale [h] ac requisitum, [i] vel quibuscunque modis fauoris gratiam proferens, [k] audiendũ est: [l] sed obseruandum, ut iuxta C priora statuta, [m] solẽnitatis more expleto, [n] gesta ad comitatum † [o] omnia dirigantur. &c. Dat. Idib. Aug. Arelato. PP. Idib. Octo. Teueste, Sabino & Rufino Conss.

Si appellatio fiat, ilico fieri potest viua voce sine libello. Bal. & Sa. Vel sic: Statim lata sententia potest viua voce appellari. Bar.

XIIII. † Idem A. ad Bassum præfectum V.

LItigatoribus copia ẽ etiam non scriptis libellis ilico [p] appellare vo D ce, cum res poposcerit iudicata, [q] tam in ciuilibus q̃ in criminalibus [r] causis. Dat. VIII. Id. Iun. Sirmij, Gallicano & Basso Conss.

a Ex illo.] nec etiã ante, pendente scilicet causa, ut s. vt lit. pend. l. 2. sed de hoc magis dubitabatur.

b Cõsultaturum.] cum consulit principem qualiter debeat iudicare, ut in auth. de iudi. §. penult. colla. vj.

† Ex C. Th. e. ti. l. 5. Cõtius. decst ex, tã in manusc. q̃ C. T. Cõtius.

c Vel relaturum.] vt cum ex toto causam remittit ad iudicandum, quod hodie non fit, ut in authentic. vt iu. non ex. sa. iussi. §. primo, col. 9 nisi quando non potest iudicare, quia solam habet cognitionem, vt dixi supra de relati. l. 1.

d Promiseris.] id est dixeris ante sententiam.

e A te.] id est à tua sententia.

f Solennia.] quia apostoli dati sunt.

† Intra 30. dies. Contius.

g Tibi.] id est à te.

h Speciale.] rescriptum siue priuilegium liberalitate indultum, quo continetur etiam absente aduersario posse iudicari, vel non expectata respõsione ad consultationem, & vna pars proferebat huiusmodi rescriptum, siue priuilegium liberalitate indultum.

† Ex C.T. e. ti. l. 7. Cõtius.

i Requisitum.] id est per postulationem datum.

k Præferens.] aliàs proferens: proferẽs scilicet rescriptum, præferens gratiam sui.

l Audiẽdum est.] quia vt dixi, supplicare causa pendente non licet, vt d. l. 1. s. vt lit. penden. Accur.

m Statuta.] scilicet quæ erant ante hoc rescriptum, ut in authenti. vt in me. li. §. 1. col. 8.

n Expleto.] quia & appellatio est facta, & apostoli dati sunt.

o Ad comitatum.] scilicet nostrum.

LItigatoribus.] CASVS. Non solum in ciuili causa, sed criminali poterit sine scriptis appellare qui duxerit appellandum, iudice adhuc sedente pro tribunali.

A [p] Ilico.] antequam ad alia diuertat facienda, ut hic, & ff. eodem. l. 1. §. fin. & l. à sententia §. fin. aliàs oportet quòd in scriptis appellet, ut supra eodem. l. eos. in fin. Sed argu. contra, ff. de in integ. resti. l. diuus. Alij dicunt vt H. quòd etiam hoc dum sedet pro tribunali, fieri potest.

Appellatio qñque pôt interponi viua voce.

ADDITIO. Istud communiter tenetur teste Bar. hic, & hoc tenet etiam gl. in l. 2 ff. eo.

q Iudicata.] .i. cũ sentẽtia prolata est inter. Res ergo dicitur iudicata, etiam si possit appellari, licet quidam contradicant, arg. legis quæ est contra eos. ff. de condic. indeb. l. eleganter. §. si quis.

r In criminalibus.] ut infra eodem. l. ad dictos, & supra de epis. au. l. addictos, & supra eo. l. eos. §. super his.

Vbi imperator ex plena relatione cognoscit, nulla est dãda amplius dilatio appellandi. Bal. Vel sic: Quæ retractationi non subiacent, diligenter sunt agenda. Et iudex qui consultori omnia acta non miserit, infamatur. Bart. Vel sic. Vbi imperator delegat causam appellationis reseruata sibi sententia, non est locus appellationi ab eius sententia: ideo omnia acta cita coram delegato, debent sibi mitti plene instructa: cum per eum nulla detur postea dilatio: & iudex non plene referens notatur infamia. Sal. Vel sic: Iudex q̃ causam remittit ad principem terminandam, debet omnia acta mittere: quia a sententia principis non potest appellari: ideo cautius agendum: & iudex qui non omnia misit, infamatur. Pau. de C.

XV. † Idem A. ad Seuerum Vicarium.

NE causas quę in nostram venerint scientiam, [s] rursus trãsferri ad iudicia [t] necesse sit: instructiones necessarias plene C actis inseri præcipimus. nam cogimur à proferenda sñia temperare: [u] quoniam verendũ est, ne lis incognito negocio [x] dirimatur, adẽpta copia conquerendi. [y] Quare perennibus inuretur iudex notis, [z] si cuncta quæ litigatores instructionis probationisq; causa recitauerit, indita actis vel subiecta nõ potuerint inueniri. [a] Dat. X. Kal. Iul. Aquil. Cõstantino. V. & Licinio. C. Conss. D

A delegato principis potest appellari ad principem, licet repræsentet imaginem principis, a quo appellari non pôt. Bar. Bal. Salic. & Pau. de Castro.

XVI. † Idem A. ad Maximum post alia.

NE causas.] CASVS. Si appelletur à sententia iudicis ad principem, iudex acta rediget in scriptis, & ea destinabit ad principẽ. Nam si aliter faceret, grauiter esset puniendus: quia notabitur infamia. Vianus.

† Ex C.T. e. tit. l. 2. Contius.

s Scientiam.] appellatione facta ad principem, quæ fieri nõ debet prętermissis his qui ante debuerunt appellari secundum ordinem, vt in authenti. de manda. princip. §. sit tibi, coll. 3. const. 4. & ff. eo. l. imperatores.

t Iudicia.] i. vnde veniunt appellationes.

u Temperare.] id est ponderatam sententiam dare, vt & supra de senten. ex peric. reci. l. pe.

x Negotio.] cũ imperator dilationem dare non debeat, ut supra de dila. l. cum à nobis.

y Conquerendi.] nam non appellatur à sententiis principis, ut hic, & ff. à quibus appel. non licet. l. 1.

† Ex C. Th. eo. ti. l. 11.

z Notis.] quia erit infamis.

a Inueniri.] ad hoc facit supra. titu. 1. l. 1. 2. & 3. & hac. l. notabis, quia cautius agenda sunt, quæ non retractantur. Et facit quod alias dicimus, quòd quandoque permittitur seruũ alienari, qui non permittitur manumitti, ut nota. supra de condic. ob. cau. l. ea lege, & de rebus alie. non alie. l. fina.

Appellari nõ licet à sententia principis.

Os etiam.] CASVS. Non solum delegatus ab A. alio, sed à principe appellationem eius qui duxerit appellandum, recipere tenetur. Viuia.

a Eos etiam.] i. delegatos à principe, ut s. eo. l. nouum. dicitur enim accipere imaginem, quia & vice delegantis fungitur delegatus, ut ff. de offi. eius cui man. est iurisd. l. 1. in fin.

b Accipere.] recipiendo appellationē, & mittendo ad iudicem appellationis? Et dic accipere, nisi remota appellatione imperator delegauerit, quod alius facere nequit, ut ff. à qui. app. non licet. l. 1. §. fi. Accur.

I apud vtrunq;.] CASVS. Duo sunt prætores in ciuitate Ro. vrbanus, & peregrinus. si ab eorum sententia appelletur, præfectus vrbis appellabit, & de cā appellationis cognoscet. Viui.

c Si apud vtrumq;] id est alterum, s. vrbanum, vel peregrinum: diuisim enim accipitur, ut ff. de cō trahen. empt. l. sed Celsus. §. si fundus, in fin.

Voniam non nulli.] CASVS. Si fiscus conueniat debitores suos, & condemnari faciat, & illi appellauerint, nec apostolos petierint intra tempora intra quæ peti debeant, ut sic non tradatur executioni sententia, præsumūtur nolle appellationem prosequi, & debitum ab eis exigetur. Viuia.

d Iussi fuerint.] per definitiuam sententiam.

e Opinionis.] id est sententiæ.

f Refutatorias.] i. scripturas in quibus continentur renunciationes allegationum, vel appellatio facta. Nam & ipsæ refutatoriæ preces dicuntur libellus appellationis, ut dixi s. de rela. l. 1. Vel appellat hic dimissorias literas. Vel tertio. i. libellus siue scriptura facta, qua cōtinetur aliquid male siue non recte positum in exemplo sententiæ, & ideo illud recusat, & petit emendari, sicut & alio modo intelleximus s. de rela. l. 1.

g Petere.] redde singula singulis, petere sententiam, offerre petitionem emendationis.

h Dies.] quos habes j. eo. l. iudicibus.

i Defuerit.] sed videtur non posse appellari, vt j. quorum ap. non re. l. abstinendum, & l. fi. Sol. distinguitur sit manifeste conuictus, aut non, ut primo casu non possit appellari: secundo sic.

Dat. Pri. Id. Ianua. Sirmio. Crispo. II. & Constantino II. Cos. Cont.

Ex C. Th. e. ti. l. 13. Contius.

Appellatione remota, soli principi licet delegare.

Dat. III. No. Aug. Heracleę. Constantino A. VII. & Cōstantio Cæs. III. Conss. Contius.

† Ex C. T. e. tit. l. 14. Contius.

Refutatoriæ literæ quid continent.

Os etiam a qui imaginē principalis disceptationis accipiunt, appellationū adminicula necesse est accipere. b †

A Prætoribus ad præfectum appellatur. Bar. Bal. & Sali.

XVII. † Idem A. ad Iulianum [illegible]

SI apud vtrumque prætorē c dum quæstio vētilatur, ab aliqua parte auxilium prouocationis fuerit obiectum: præfecturæ vrbis iudicium sacrum appellator obseruet. †

Contra debitores fisci iubendo proceditur: & si appellent, appellatione deserta confestim fit executio contra eos. Bal. Vel sic. Si appellatio est deserta propter apostolos non petitos, vel non præsentatos, vel per prosecutionē omissam, sententia executioni mandatur. Bar. Vel sic. Omittens petere apostolos a iudice à quo, vel offerre iudici, ad quem, intra tempus legitimum: dicitur appellationem deserere & sn̄ia mandatur executioni. Sal.

XVIII. Idem A. Victori. Rationali Vrbis Romæ.

QVoniam nonnulli fisci debitores cū iussi fuerint d debitam summā exoluere, interposito prouocationis auxilio vim executionis eludunt, nec iam opinionis e exemplum, nec refutatorias f preces curant petere g vel offerre: placuit, vt si intra dies h solennitatibus præstitutos ad facienda hæc appellatoris cura defuerit, i deserta ab eo prouocatio existimetur, moxque debitum exigatur. k Dat. Prid. Kalend. Aug. Constantio & Maximo Conss.

A maioribus & minoribus iudicibus appellatur, præterquam a præfecto pretorio: & si iudex à quo recipit appellationem, iudex ad quem, nihilominus est adeundus: & coram eo prosecutio est facienda: & si in appellatione succumbit, notatur infamia. si autem vincit, punitur iudex qui appellationi non detulit. hoc dicit notabiliter secundum Sali.

XIX. Idem A. ad vniuersos prouinciales.

A Proconsulibus, & comitibus, & his qui vice pfectorū l cognoscūt, siue ex appellatione, siue ex delegatione, siue ex ordine iudicauerint, prouocari pmittimus: m ita vt appellanti iudex præbeat opinionis n exemplum, & acta cum refutatorijs o partium suisque literis ad nos dirigat. p ¶ A præfectis autem prætorio prouocare non sinimus. q ¶ Quòd si victus oblatā, nec receptam à iudice appellationem affirmet, præfectos r adeat, vt apud eos de integro litiget, tanquā appellatione suscepta. Superatus enim si iniuste appellare videbitur, lite perdita s notatus t abscedet.

k Exigatur.] ut s. eo. l. si contra, & j. ti. 1. l. si §. illud.

A Proconsulibus.] CASVS. A quolibet iudice, siue delegato, siue ordinario, siue in cā appellationis cognoscente, potest appellari, & iudex à quo appellatur, dabit appellanti apostolos, & acta causæ ad eum ad quem appellatur, transmittet cum literis suis: sed à præfecto prætorio nō appellatur, & hoc in prima. Si vero iudex apostolos non admiserit, neque appellationē: adeat appellans præfectum, & ex integro ille cognoscet tanquam appellatione suscepta. Si vero qui appellauit, videatur iniuste appellasse: causam perdat, & notetur infamia. Si vero iste iudex eum qui appellat, non admisit: ad principem remittatur puniendus, & hoc in secunda. Et non solum in maiori, sed etiam in minori causa potest appellare: nec reputare debet iniuriam sibi fieri iudex, si à sē tentia sua appellet.

l Præfectorum.] id est vicarijs præfectorum.

m Permittimus.] sic ergo à sententia cuiuslibet appellatur, vt hic, & j. l. proxi. excepto principe, & senatu, ut ff. a quibus appellare nō licet. l. 1. & præfecto prætorio, ut j. l. proxi. & arbitro compromissario, ut s. de arbit. l. 1. & excepto eo cui remota appellatione facta est cōmissio à principe. Item & quando partes ante dixerunt se non appellaturas, vt d. ti. a quibus appel. non licet. l. 1. §. 1. & fin. Accur.

n Opinionis.] i. sententię, & hoc etiam non petente appellatore, ut s. eo. l. eos. §. apostolos.

o Refutatorijs.] apostolis vel libellis appellatorijs. Vel secundum Azo. id est scriptura in qua continetur q vterque renunciet allegationibus.

p Ad nos dirigat.] i. ad eos qui ad hoc deputati sunt, vt j. eo. l. præcipimus. §. huic. quæ est contra.

q Non sinimus.] ut s. de sen. præfec. prætor. l. 1. & ff. de offi. præfec. præto. l. 1. §. 1.

r Præfectos adeat.] intra tēpus quod habes. j. e. l. si appellationem: hi præfecti prætores superiores sunt.

s Perdita.] in hoc non est pœna.

t Notatus.] hæc pœna specialiter imponitur ei cuius appellatio non fuit recepta, aliàs alia imponitur pœna, vt j. quorum appel. non re. l. ab executione, in fi. & s. e. Leos: §. ne temere, quæ sunt contra.

† Ex C. Theo. e. ti. l. 16.

Appellari à multorū sententijs non licet.

† Additur in C. Th. qui soli vice sacra cognoscere vere dicēdi sunt. Contius.

Vicerij.]

a Vicerit.] cum iuste appellauerit.
b Digno supplicio.] quod sit dignum, habes.]. l. quoniam iudices. Alij dicunt criminaliter, & non ciuiliter.
c ET in maioribus. Negotijs.] puta in criminalibus & ciuilibus, ut s. de poena iudi. l. 3. in fi. & s. e. l. litigatoribus. Sed fallit in momentanea possessione, ut]. si de momen. poss. fue. ap. l. 1. Azo.
d Existimare.] ut ff. e. l. illud, & de iniur. l. iniuriarū actio neque. §. is qui iure. Sed contra]. quando prouoc. non est ne l. fi. sed ibi super uacuò appellat. vel solu. vt ibi. Item ar. contra, huic. s. de sum. trinit. l. 3. ibi, namq; iniuriam facit &c. Item econtra appellans nō debet iniuriam dicere iudici, ut ff. de iniu. l. iudici.
Q Voniam.] CASVS. Iudex etsi ordinarius, si appellationē nō admiserit, in triginta pōdo auri multabitur, & eadē multa afficiendus erit eius officialis, si ei appellationem non admittenti, non restitat.
e Executionem.] hæc quidem nō est recipienda, ut]. quorum ap non re. l. ab executione.
f Soluturo.] i. officium suum soluet a lib 30. & sant ablatiui absoluti.
g Ei.] iudici.
h Restiterit.] s. officialis, etiam si ius ignorauerit: quia iudicis & officij imperitia partibus obesse non debet. sic & ff. ad le. Aquil. l. qua actione. §. fin. & l. seq. & de offic. præsi. l. illicitas. §. ueluti. Sed arg. contra, ff. de iurisdict. om. iudi. l. si quis id. §. doli. Item not. iudicem quemlibet recipere debere appellationem. ut in auth. de iudi. §. nostros, col. 6. Item not. subditi debent resistere prælatis, si qd iniuste agant, & instruere eos quid agere debeāt, vt s. de ad uoc. diuer. iudi. l. per hanc, &]. de magi- (sa. seri. l. 1. in fin. lib. 12. & infra de decur. l. omnes iudices, li. 10. &]. de iure fisci l. prohibitum, eo. lib. & ff. de polli. l. toties, & supra vt omnes tam ciui. quàm milit. l. 1. §. officium. Arg. contra in auth. de sanctis. episcopis. §. 2. col. 9. & totum illud generale auctoritas maioris excusat, ut ff. de aqua plu. arcen. l. quanquam.

* Dicit Faber in criminali puniendum corporaliter arbitrio iudicis, in ciuili pecuniariter.

† Ex C. Theo. co. l. 20.
* al. Imp. Constantius A. Philippo.

† Ex C. T. eo. ti. l. 25.

† Idē cauetur in Nouell. 233. §. appellationes. Contius.

a Dic iuris ignorantiam excusare a dolo, vt ibi, nona cul pa. vt hic. Bar. Ang. Sal. & cōmuniter omnes.

at si vicerit,[a] cōtra eum iudicem qui appellationē nō receperit, ad nos referri necesse est, ut digno[b] supplicio puniatur. D. Ka. Aug. PP. Ka. Sept. Constātinopo. Basso & Ablauio Conss.

Etiam in paruis grauaminibus appellatur: nec propterea iudici infertur iniuria. Salic.

XX. Idem A. Albino.

ET in maioribus & in minoribus negotijs[c] appellādi facultas est. Nec enim iudicem oportet iniuriam sibi fieri existimare,[d] eo quòd litigator ad prouocationis auxilium conuolauit. Dat. VIII. Id. April. Marcellino & Probino Conss. * Dat. K. Aug. PP. Kalend. Septemb. Constantinop. Basso & Balbino Conss.

Iudex appellationem non recipiēs, punitur in triginta libris auri, & in totidem eiusdem officialis, nisi pertinaciter ei contradicendo restiterit: & causas resistentiæ apud acta debet inserere. Salic.

XXI. Impp. Constantius & Constans AA. ad Lollianum P. P.

2 QVoniam iudices ordinarij prouocationes existimant respuendas: placet, † vt si quis appellationē suscipere recusauerit, quæ non contra executionē,[e] sed aduersus sententiam intentionem, iurgiumq; terminantem fuerit interposita: triginta auri pondo cogatur largitionibus nostris inferre: triginta alia officio eius itidem soluturo,[f] nisi ei[g] pertinaciter restiterit,[h] atq; actis contradixerit, & qd iure sit constitutum, ostenderit. Dat. VIII. Kal. Aug. Messadensi. PP. Capuæ Arbitione & Lolliano Côss.

Siue fiscus petat bona tanquam vacantia, siue tanquam ab indignis, licitum est a sententia appellare h. d. secundum Bal. Vel sic: Quoties quis de fiscus petit bona, licet appellare à sententia pro eo lata. Salic.

XXII. Iidem AA. ad Volusianum P. P. post alia.

LAta[i] sententia quæ pertinet ad bona vacantia, & ad ea quæ vt indignis legibus cogentibus auferuntur, si quis putauerit prouocandū, vox eius debebit admitti.[k] Dat. III. Kal. Augu. Arbitione & Lolliano Conss.

In prouincijs hic nominatis appellatur ad præfectum vrbis Salic. & secundum Bal. nihil valet hac lex.

XXIII. Iidem AA. ad Senatum.

CVm appellatio[l] interposita fuerit per Bithyniam, Paphlagoniā, Lydiam, Hellespontum, insulas etiam, ac Phrygiā salutarem, Europam, ac Rhodopem,[†] & Hemum montē: præfecturæ huius vrbis iudicium sacrū appellator obseruet.

Iudices debent appellationes recipere, & apostolos intra triginta dies a die lata sententia numerandos appellantibus dare: alias vna cum corū officio multabuntur. Sal.

XXIIII. Impp. Valentinianus & Valens AA. ad Artemium Correctorem Lucaniæ & Brutiorum.

IVdicibus non solum appellationis suscipiendæ necessitas videtur[m] imposita, verumetiam triginta dierum spacia † ex die sentētię definita sunt, intra quę gesta[n] vna cū relatione[o] litigatoribus conuenit præstari: iudice & officio eius, si statuta fuerint aliqua[p] parte mutilata, multæ[q] subiacentibus. Dat. Prid. Non.

LAta.] CASVS. Si denuncietur fisco bona aliqua vacare, & possessor cōueniatur coram procuratore Cæsaris, & appellet: an sit admittenda eius appellatio, quæritur? Dicitur quod sic. Idem est in causa bonorū, quæ auferuntur ab aliquibus vt ab indignis: quia appellari poterit.
i Lata.] aliàs datas & alias lata, & datur inter fiscum & priuatum à procuratore Cæsaris vnà cū præside, vt s. si aduer. fiscum. l. 2.
k Admitti.] ad hoc, s. e. l. quoniam non nulli.
l CVm appellatio.] localis est. Accur.
IVdicibus.] CASVS. Iudex appellationem ab se interpositam admittere debet, & apostolos intra xxx. dies dare appellāti, & acta causa ad iudicē appellationis mittere. quod si nō fecerit, & acta in aliquo deminuta per iudicem vel per eius officium fuerint: grauiter punietur. Viuia.
m Videtur.] per legem superiorē, quoniam iudices.
n Gesta.] scilicet coram se, & apostolos, ut subijcit hic, &]. eo. l. præcipimus. §. in his, & s. eod. l. eos. §. fin.
o Cū relatione.] i. cum apostolis.
p In aliqua parte.] id est in aliquo.
q Multæ.] scilicet dictæ s. eo. l. quoniā iudices. Itē ad hoc,]. tit. 1. l. fi. Sed certe immo videtur statim non expectatis. xxx. diebus, ut s. auth. vt nulli iud. §. illas, colla. 9 sed ibi patet solutio. Accursius.

† Ex C. T. eo. ti. l. 29. vide Symmachu lib. 1. epist. Contius.

† al. Rhodopam. Vno verbo legitur in omnibus manu scr. quos vidi, Acmi nō tū vt apud plurimos auctores: tametsi & recte, Acmus mōs diuisis vocibus dicatur. Contius.

† Ex C. Theo. e. ti. l. 32. Contius.
† Idē in Nouell. 126. §. vlt.

a ET in multis.] ut §. quando prono. non est necess. certa. secus in pœnis, ut ff. de ver. sig. l. antepe. Item & pro pter inopiam remittitur multa, ut s. de mo do mul. l. fi. in fi. & ff. de off. præsi. l. illicitas. §. si.

CVm post.] CASVS. Si a procuratore Cæsaris ap pelletur, ad præ fectum prætorio ap pellabitur. Si vero mediocris sit causa, vel litigantes mul tum sint remoti, præ fectus poterit cau sam appellationis præsidi prouinciæ delegare. Viui.

† Ex C. T. e. tit. l. 38. Contius.

b Post sententiam.] id est à sententia.

c Vel rationalis.] pro eodem est, & po nitur pro procurato re Cæsaris, ut s. de modo mulc. l. 2.

d Tuam.] præfecto prætorio loquitur.

e Quem ipse.] i. alicui quem appro bes consilio præsi dis eius prouinciæ. Et no. ratione me diocritatis huius ne gotij & loci com mitti. sic & ff. de iu di. l. fi. & s. ubi de ra tiocinijs. l. 2 & §. de re mili. l. fi. §. erit au tem, li. 12. & s. de fi de instrumen. l. iu dices.

† Ex C. T. eo. ti. l. 45. & li. 11. ti. 36 l. 29. huius legis pars est l. 7. §. quorū appell. nō re cip. Contius.

NOminatiões.] CASVS. An nominatos ad decu rionatum non inter ueniente cōcilio pu blico, à nominatio ne habeat necesse appellare, quæritur? Dicitur quod non: quia non tenuit nomina tio. Viuia.

Exemplū iudicij a pud Basilū rationalē acti habes apud Sym mach. li. 1. epist. 41. Contius.

f Nominationes.] scilicet electorū de curionum, vel in a lia dignitate.

g Libellis.] quia in scriptis legebat ele ctio, vel edicto scri bebatur, ut habes, ff. de albo scri. l. 1.

h Publicū.] ad quod sufficit maior pars, ut ff. ad munic. l. quod maior, & ff. de reg. iur. l. aliud. §. refert. Fallit in defensore ciuitatis, ubi omnes requiruntur, ut in auth. de defen. ciui. §. interim. coll. 3.

† Cod. T. eo. ti. l. 53.

i Non valēt.] ut s. & ff. eod. l. si constet, & s. qui da. tu. pos. l. neque à præsi de.

k Necesse est.] aliàs si valeret, opus est appellatione, ut s. eod. l. hi qui ad ciuilia.

l Deest.] est ergo solēnitas necessaria. sic & s. de sucto. præ. l. fin. in §. Sed arg. contra, s. de formulis. l. 1.

Feb. Mediola. Diuo Iouia no & Varroniano Coss.

Ab iniusta iudicis multa potest appellari. Bal. & Sals.

XXV. † Impp. Gratianus, Valen tinianus & Theod. AAA. ad Syagrium P. P. post alia.

ET in multis a à iudi cibus inferendis ap pellationes iubemus ad mitti. Dat. XIIII. Kal. Iul. Gratiano V. & Theodo sio I. AA. Conss.

Ratione mediocritatis negotij, & propter distantiam loci fit commis sio ad partes. Bald. Vel sic: Breuitas causæ, & itineris longinquitas, facit ut iudex appellationis causam in pa triam litigantium delegare cogatur. h. d. secundū Bar. Vel sic: A sententia procuratoris Cæsaris appellatur ad præfectum prætorio: qui si negotium sit mediocre, vel nimia sit distantia loci, debet ad partes mittere. Sals. & Pau. de Cast.

XXVI. † Iidem AAA. ad Pela gium Com. R. P. post alia.

CVm post sententiā b discussoris vel ratio nalis c fuerit prouocatū, ad synceritatē tuam d ne gotium transferatur: ut si mediocritas negotij, aut lōginquitas regionis ad iu dicium tuum litigatores venire non patiantur, iudi cio rectoris prouinciæ, quem ipse e probaueris, negotium deleges. Dat. XV. Kalen. Mart. Mediol. Arcad. A. I. & Bautone Conss.

Ab electione inualida non est ne cesse appellare. Bar. Vel sic: Ea quæ debent fieri in concilio publico, aliter facta non valent. Sals.

XXVII. † Impp. Arcadius & Honorius AA. Ennoio pro consuli Aphricæ post alia.

NOminationes f libel lis g vel edictis fa

A SI quis libellos.] CASVS. Si aliquis appellat, & po stea eum pœniteat qui appellationem interposuit: an possit reuocare appellationem, & libellos appellatorios recuperare, quæritur? Dicitur quod sic. Viuia.

m Ingesserit.] id est dederit ei iudici à quo appellauit.

ctæ citra concilium publi cum, h non valent: i de quibus nec appellare ne cesse est, k si solennitas deest. l Dat. XVII. Kalen. Iun. Med. Olybrio & Pro bino Conss.

B *Donec durat tempus appellandi, potest appellans variare: quia decē dies dantur ad deliberandum. Item & in totum recedere ab appellatione, & suos libellos recuperare. h. d. secun dum Bal. Vel sic: Appellationem in terpositam licet reuocare & ab ea in totum recedere, vel etiam ad alium iudicem appellare. hoc dicit secundū utramque lecturam Sals.*

XXVIII. † Iidem AA. Nebridio proconsuli Asiæ.

SI quis libellos appella torios ingesserit, m sciat se habere licentiam arbitrium cōmutandi, n † & suos libellos recupe randi, ne iustæ o pœnitu dinis humanitas ampute C tur. Dat. XI. K. Aug. Const. Arcad. IIII. & Honorio. III. AA. Conss.

Damnati ad supplicium non sunt vi eximendi, sed si per errorem vel gratiam cognitoris oppressa putetur esse iustitia, potest per quemlibet ap pellari, si tempora suffragantur: & iu dex appellationis mandabit executio ni sententiam confirmatam. h. d. se cūdum Bal. Vel sic: Damnati ad sup plicium ducti non sunt per aliquem vi eximendi: potest tamen quilibet pro eis appellare, si tēpora suffragan tur. nec ad principē appellatur omis so medio & iudex appellationis, etiā in criminalibus, suam sententiam D exequitur. Sals.

XXIX. † Iidem AA. Cæsario * præfecto prætorio.

ADdictos p supplicio, & pro criminum im manitate damnatos, nulli per vim atque usurpatio nem vendicare q liceat ac

n Commutandi.] quia pœnitet se ap pellasse, & tunc pe rinde habetur, ac si non appellasset, ut §. tit. 1. l. fin. §. illud. Vel dic quod mutat arbitrium: quia ap pellauit ad vnum, nunc vult ad alium: quod pōt, si ad ma iorem vel ad æqua lem appellauit, non si ad minorem, ut ff. eodem. l. 1. §. pe nul.

† Cod. T. e. ti. l. 56.

† Intra quod tempus li ceat renū ciare appel lationi, du bia ē apud interpre tes q̄stio, mirumque est Acc. eā hic non at tigisse. Iu re canoni co permit titur renū ciare appel lationi do nec supe riori fit ob lata. c. quā uis, de ele. li. 6. mori bus vero Francorū donec fit decisa ap pellatio, li cet renun ciare: inter dum tn̄ re scripti re gij admini culo. vide Imbert. li. 2. Olim ve rò īttra tri duū à libel lis appella torijs inge stis hoc tā tū pmitte batur: ut l huius legis exēplo qd est in Co. Th. cogno scere licet. In Pande ctis nulla huius quæ stionis mē tio fit. An ton. Con tius.

ADDITIO. Aduer tas quod iste appel lans potest pœnite re in quātum ista ap pellatio facit pro se. ita loquitur hic: sed in quantum ista ap pellatio facit pro ad uersario, ista pœni tentia non admitti tur, ut l. fi. §. quando prouo. non est neces se. facit autem pro aduersa parte duo bus modis: quod pro sequere ut per Bar. hic.

o Iustæ.] iusta pœni tentia admittitur: si cut est s. de aposta. l. hi qui, sed iniusta non, ut ea. l. hi qui. & ff. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus, in prin. & de fur. l. qui ea mente.

ADdictos.] CASVS. Condē natos ad suppliciū, si non appellat, sed adducatur, & mona chus vel religiosus velit eripere de ma nibus officialium, præ tēdens quod habet priuilegium ut pos sit tales à pœna ser uare, an sit audien dus, quæritur? Dici tur quod non. Vel po ne in servo condem nato ad supplicium quem dominus vult liberare, non est ad mittendus: sed talis condemnatus appel lare poterit non so lum ad principem, sed ad alios magi stratus: ita videlicet ut si crimen exigit, puniat condem natum. Viuia.

† Ex Co. The. e. til. 57. & lib. 9. ti. 40 l. 16. extat ad verbū s. de episc. audi. l. ad dictos. Cō tius.

* In C. T. est Euty chiana. p. p. Con.

p Addictos.] id est iudicatos ut debetur.

q Vendicare.] ut quia se dominum damnati dicat. nam sententia lata debiti esse dominus, si capitalem subijt pœ nam, ut

nam, vt ℑ. de poen. l. seruo, & ff. de poen. l. aut damna. §. A fi. appellabit tamen dominus, vt ff. eo. l. serui.

a Quibus.] damnatis & etiam alijs, vt ff. de app. l. non tantum, nisi sint manifeste conuicti, vt ℑ. quorum appel. non reci. l. ij.

b Diligentius.] sic ℑ de proba. l. si & ℑ. de episcop. audien. l. addictos, vbi est hæc lex de verbo ad verbum.

c Augustalis] id est comes.

d Cognitores.] de causa principali.

e Non tam.] id est nō ita ad principem sicut &c. nam non debent prætermitti medij, vt ff. eo. l. imperatores.

Si quis.] CASVS. Ille aduersus quē lata est sententia, appellare poterit: & si iudex minatus fuerit, quod sententiam mandabit executioni, si appellationem interposuit, non debet timere iudicis contumeliam: tamē etiam à tali iniuria iudicis appellari potest: à præfecto prętorio non appellabitur: & si appellatur, appellans amittet causam. ab alio quidem iudice appellatur, siue in criminali, siue in ciuili causa. Viuianus.

f Iudicis.] cuius sententiam postulabat rescindi per appellationem. Acc.

g Iudiciorum] id est iudicum.

h Iniuria.] id est cōtumelia dicti, vel facti, vt si iudex percussit litigantem post sententiam vel ante: poterit quidem appellare à tali iniuria, secundum P. & pro eo. ff. de mino. l. ait prætor. §. quid tamen. Et sic no. hic a facto appellari. Sed certè remedio talis appellationis nō tollitur maxillata. arg. ff. de cap. & postli. reuer. l. in bello. §. facta. nisi dicas secundum eum, quod occasione talis iniuriæ à tota causa possit appellari. Sicut ergo qui prouocat, non debet conuiciari ei à quo appellat: ita econtra appellanti iudex iniuriam inferre non debet, vt supra, eo. l. & in maioribus, & ff. eod. l. illud. sed Ioan. intelligit hic iniuriam, id est iniuriosam executionem: cum intra tempus quadrimestre præcipit sententiam executioni mandari: vel comminatus, quòd mandabit si appellet. sicut enim si aliter exceditur modus exequendi, appellatur: vt infra quorum appella. non rec. l. ab executione, ita & si citius exequatur, quàm fieri debet. est enim plus non solum quantitate, sed & tempore, vt instit. de actio. §. plus.

teneere: quibus[a] in causa criminali humanitatis cōsideratione, (si tempora suffragantur) interponende prouocationis copiam non negamus, vt ibi diligentius[b] examinetur, vbi contra hominis salutem † per errorem, vel gratiā cognitoris oppressa putatur esse iustitia: ea conditione, vt si proconsul vel comes Orientis, vel præfectus Augustalis,[c] vel vicarij fuerint cognitores:[d] non tam[e] ad clementiam nostram, quàm ad amplissimas potestates sciant esse referendum. Eorum enim de his plenum volumus esse iudicium, qui (si ita res est, & crimē exegerit) rectius possint punire damnatos. Da. VI. Kal. Augu. Mnizo, Honorio. A. IIII. & Eutychiano Coss.

Ab iniusta sententia potest appellari. Item propter iniuriam facti potest appellari, & in totum iurisdictio iudicis recusari. h. d. secundum lecturam Placen. quæ est magis notabilis secundum Bart. & Paul. de Cast. Vel sic: In qualibet causa etiam criminali à sententia cuiuslibet iudicis (præterquam præfecti) potest appellari, etiam ab eorum iniuriosa executione h. d. secundum lect. lo. & gl. Salic.

XXX. † Iidem AA. Theodoro. P.P.

SI quis prouocatione interposita suspecti iudicis[f] velit prolatam euitare sententiam, in hac voce liberam habeat potestatem, nec timeat contumeliam iudiciorum:[g] cum & ab ipsa iniuria[h] possit facilè prouocare, & maximè cum à solo tātum præfecto prætorio non sine dispendio causæ prouocare permissum fit.[i]

¶ Sciant igitur cuncti sibi ab iniurijs, & suspectis iudicibus, & in capitali supplicio,[k] ac fortunarum dispendio[l] prouocatione esse concessam. Dat. VII. Id. Iun. Med. Theodoro. V.C. Cons.

Si appellatio non recipitur, vel apostoli non dantur ad interponendam querimoniam, de hoc secundum diuersitatem iudicum diuersa tempora statuuntur. h. d. secundum Bar. Vel sic: Tempus querimoniæ exponendæ de iudice qui appellationem noluit recipere, vel qui apostolorum copiam denegauit est quandoque annus, quandoque sex menses, quandoque quatuor secundum diuersitatem iudicum ad quos est appellatum. Salic.

XXXI. Impp. Theod. & Honor. AA. ad Asclepiodorum præfect. præto. post alia.

SI appellatio ie[?] oblatam, in qua vel tuæ[n] amplitudinis, vel vrbicariæ[†] præfecturæ sacrum auditorium postulatur, iudex non susceperit, vel suscepta appellatione apostolorum copiam denegauerit: ad deponendam super hac iniquitate querimoniam, necnon etiā conueniendum aduersarium[o] ex sententia[p] prolata, iuxta antiquum ius anni metas habeat litigator: vel si huiusmodi appellatio suscepta non fuerit, in qua inferiorum[q] iudicum sacra desideratur auditio: ad hæc eadem facienda sex menses habeat litigator.

i Permissum fit.] hoc permitti potius est prohiberi. simile loquendi genus est. ff. de publica. l. cotem, in principio, & & supra ne lan. bap. l. j. Et quod dicit, dispendio, id est amissione causæ. Azo. vel dispendio: quia expensas amitut, secundum H.

k Supplicio.] in criminali causa.

l Dispendio.] in causa ciuili.

SI appellationē.] CASVS. Si appellationem ad præfectum prætorio interpositā iudex non admisit, vel admiserit, sed apostolos appellanti denegauerit, intra annum poterit appellans conuenire iudicem, vt det ei exēplum sententiæ, & de eo quæ testimoniam deponere. si vero ad inferiorē præfecto interposita fuerit, quod datum est, licebit appellanti intra sex menses facere prædicta. Si vero iudex delegatus nec appellationem interpositam admittere, nec apostolos concedere voluit: dabitur appellanti copia conueniendi iudicem intra quatuor menses. Viuianus.

m Si appellationē.] hic non definiuntur tempora appellationis exercendæ, sed intra quæ conueniatur, qui non dedit apostolos, & appellationem non recepit, & de hoc. ff. de appel. re. l. v. § fi.

n Tuæ.] loquitur præfecto prætorio.

o Aduersarium.] id est iudicem.

p Ex sententia prolata.] id est propter sententiam prolatam, vt eius exemplum det appellanti, & sic aduersarium vocat iudicem qui conuenitur, vt det fi eo pœnam illam quæ est, supra eo. l. quoniam iudices.

q Inferiorū.] quāmuis præfectus prætorio, vel vrbis sis: superior tamen est iudicante, vt in authen. de appell. §. fin. colla. 4.

Arbiter.]

† Hęc verba aut similia ponit glo. 2. ante fi. in c. veniēs, extra. e. ti.

Appellatio pōt interponi ratione contumeliæ per iudicē patti factę.

L Ex Co. The. e. tit. l. 58.

y Hęc vera i se, sed per tot magis notabilis, Bart. & omnes.

Appellatur ab executore ante tempus exequēte.

† al. vrbanæ.

¶ Si vero arbiter [a] appellationem suscipere, aut relationem [b] dare contempserit: quatuor mensium tempora obseruentur: vt his quæ statuimus actitatis, pareat appellator [c] têporibus, quæ de appellationibus definita noscuntur. Dat. III. Kalend. Apri. Constantinop. Asclepiodoto, & Mariniano Conss. A

Si appelletur ad principem a sententia spectabilium, cognoscit præfectus & quæstor: & si a sententia clarissimorum, præfectus tantum. Et à delegato appellatur ad delegantem. B *Et si princeps delegauerit non illustri, & a tali delegato appelletur, cognoscit præfectus & quæstor. si vero ab illustris sententia appelletur, per consultationem principis terminabitur, in quo sententiæ tempus inspicitur. et idem si illustris non illustri adiungatur. h. d. secundum Bar. Vel sic: Princeps pluribus intentus, appellationes ad eum deuolutas per legem istam cõmittit quandoque vni, & quandoque pluribus, vt in hac lege disponitur: & quandoque in consistorio cognoscitur. Salic.*

XXXII. Impp. Theodo. & Valent. A A. [illegible] præfecto prætorio. [i]

PRæcipimus [i] ex appellationibus spectabilium [d] iudicum quæ per consultationes [e] nostri numinis disceptationem implorant, [f] non nostram vlterius audientiam expectari: [g] ne nostris occupationibus, quibus pro vtilitate mundi à singulorum nonnunquam negocijs auocamur, aliena [h] defraudari commoda videantur. [i] C

¶ Sed si [k] à proconsulibus, [l] vel Augustali, [m] vel comite [n] Orientis, vel vicarijs [o] fuerit appellatum: virum illustrem præfectum prætorio, qui in nostro est comitatu, virum etiam illustrem quæstorem [o] nostri palatij, sacris iudicijs [p] præsidentes disceptationem iubemus arripere, [q] eo ordine, ea obseruatione, iisdémque temporibus, quibus cæteræ quoque lites fatali die post appellationem in sacris auditorijs terminantur: & hoc, [r] licet quidã prædictorum spectabiliũ iudicum [f] iure concesso, [t] vt sacri iudices, appellationes [u] acceperint. [x]

¶ Quòd si à duce fuerit appellatum, si idem & præses sit: [y] præfectura necessario tantum iure ordinario in sacro auditorio iudicabit.

¶ In his autem omnibus iudicijs, quæ consultationum introduximus loco, vel apostolos, vel ea quæ apud eum gesta sunt, contra cuius sententiam dicitur appellatum, suscipere ab appellatoribus, & cognitiones inducere apud viros illustres prędictos iudices, & ea quę geruntur, excipere, scribere, scriptaque litigatoribus edere nostros epistolares præcipimus: officijs videlicet eorum [z] cum quibus [a] vir illustris quæstor iudicat, exequentib. iudicata.

¶ Hæc, si appellatio fuerit oblata iudici, qui non ex delegatione [b] cognoscit. eorum enim sententijs appellatione suspẽsis, qui ex delegatione cognoscunt: necesse est eos æstimare, iustè necne fuerit appellatum, qui causas delegauerint iudicandas. [c]

D ¶ Huic saluberrimæ legi illud etiam consultissime credidimus inserendum, vt si priuato non illustri [d] vni pluribusve (vt assolet) nostra serenitas adita delegauerit causam, & ei [e] eorumve definitio fuerit appellatione suspensa: vir quidem magnificus præfectus prætorio, qui in nostro est comitatu, cum viro illustri quæstore temporali iudicet die. [e] †

a Arbiter.] id est iudex delegatus.
b Relationem.] id est apostolos quibus refert causam, & dimittit appellantem ad eum ad quem est appellatum, scilicet delegantem.
c Appellator.] Accipiendo gesta cum relatione, vt supra eo. l. iudicibus.
d PRæcipimus. spectabiliũ.] id est quæ fiunt à sententijs prolatis à spectabilibus iudicibus. Et nota quatuor ordines magistratuũ: scilicet princeps, qui est primus, illustres, spectabiles, clarissimi: à quibus si appelletur, dicit hæc lex ad quos appelletur. & primo si appelletur à spectabili.
e Quæ per consultationes.] scilicet appellationes, id est homines appellantes, & proponentes nobis. Azo.
f Implorant.] petunt enim, vt nos cognoscamus de appellatione.
g Expectari.] sed aliorum iudicũ quos statim dices, & hoc ne nostris, &c.
h Aliena] appellantium, quia male possemus intendere.
i Videantur.] sic in authen. de hæred. & Falcid. in princ. collat. j.
k Proconsulibus.] omnes proconsules sunt spectabiles, vt in authent. de non alien. §. fin. colla. ij. & de admin. offic. §. fi. colla. iij.
l Augustali.] id est præfecto Ægypti q dicitur Augustalis: quia ibi primo Augustus eum præfecit, & est spectabilis, vt infra de prim. cæs. l. j.
m Comite.] & iste similiter est spectabilis, vt supra de offic. comi. Orien. l. j. Accursius.
n Vicarijs.] scilicet eorum.
o Quæstorem.] hic est illustris, vt in authen. co. §. illos, collat. 4. Azo Et not. q duo sunt qui de hac appellatione cognoscunt.
p Iudicijs.] quæ agũtur in curia principis.
q Arripere.] hoc si quantitas excedit decem libras auri: aliter vnus solus sufficit, & non excedat. ax. quia tunc in cõi auditorio tractaretur, vt j. eod. l. in offerendis.
r Et hoc.] scilicet verum est, quasi dicat, siue de cã principali cognouerit spectabilis, siue cum ad eum esset ordinariè appellatum.
f Iudicum.] & nunc ab eius sententia appellatum.
t Concesso.] ordinariè.
u Appellationes.] ad se factas. Azo.
x Acceperint.] vt ordinarij.
y Et præses sit.] & sic clarissimus, vt supra, vt omnes iudic. tam ciui. quàm mili. l. j potest etiam esse quandoque spectabilis, vel illustris: & tunc est in eo specialiter, vt si appelletur ab eo cognoscente, vt ordinario, vel delegato, q fiat cognitio appellationis à magistro officiorum & quæstore sacri palatij, vt j. e. l. si qñ, q est contra. & sic nõ imitatur ordinẽ aliorum spectabilium.
z Eorum.] i. eius.
a Cum quibus.] [illegible] est cum quo.
b Ex delegatione.] scilicet alterius, non principis, vt infra. §. proxi. Accur.
c Iudicandas] à delegato appellatur ad delegantem, vt & ff. quib. & à quo l. j sed quid si iudex desijt esse delegans? Resp. appellatur ad illũ q est eius loco. ar. ff. de iud. l. proponebatur.
d Illustri] non clarissimo, alioquin cõtra in auth. de appel. §. fin. coll. 8. vel dic, vt ibi.
e Temporali.] videlicet die, id est in die quo secundum cursum

Magistratus sunt quadruplices.

[i] Ex nouella Theodos. quæ nõ extat. Contius.

[i] Hęc l. iubet vt gradatim appelletur, & est simile in c. dilecti filij, cũ gl. 2. extra de ap.

[e] Iustini. in Nouel. 126. cõqueritur accidisse, vt post hanc l. eam præfecti præt. & Quęstores his vestib. calceis & verbis vterentur, ac si prẽsens fuisset Imperialis maiestas. q̃d sub pœna perduellionis in posterum vetat. Contius.

Appellatur à delegato ad delegantem.

† aliàs, temporali videlicet die cognoscat

sum temporis erat, vel veteris, vel alterius. Azo. & subandi, cognoscent, vel iudicabunt. Et sic no. quòd duo sunt, sicut & quando appellatur à spectabili. Sed contra supra eo. l. à proconsulibus. Solu. vt ibi. Item contra. s. de episc. aud. a. authen. si quis litigantium, in fi. Sol. vt ibi.

A

Nostri vero libellẽses, [a] quæ apud arbitros [b] gesta sunt, suscipiant, cognitiones inducãt, [c] & ea quæ geruntur, excipiant, [d] scribant, scriptaque litigatoribus edãt: qui [e] etiam apud arbitros [f] (licet illustres sint) ex delegatione nostra cognoscentes excipiunt, si in sacratissimo nostri numinis comitatu causæ dicantur.

B

San è si illustrium ac magnificorum iudicum sententiæ fuerint appellatione suspensæ, eorum videlicet, quorum sententias licet appellatione suspẽdi: [g] per consultationem nostram volumus audientiã expectari, licet antea [h] priuato homini (id est non illustri) lite à nobis delegata, is postea tempore definitionis illustri decoratus dignitate reperiatur.

C

Eodem [i] obseruando & si alter ei [k] coniunctus [l] sit arbiter, [m] qui non illustrem meruit dignitatem. Quicquid autem hac lege specialiter non videtur expressum, id veterum legum constitutionumque regulis omnes relictum intelligant. [n]

De appellatione interposita à præsidis sententia super statu apparitoris magistri militum lata, cognoscit præfectus vna cum magistro militum, et si magister ipsi præsidi delegasset. Sal. Vel sic: Quando appellatur a sententia lata super statu curialium, statuitur hic quis debeat esse iudex appellationis, hoc dicit secundum Paul. de Castr.

D

[a] Nostri vero libellenses.] duo scilicet, vt in auth. de iud. §. de vnoquoque, colla. vj.
[b] Arbitros.] id est delegatos principis.
[c] Inducant.] coram prædictis duobus.
[d] Excipiant] id est in scriptis redigant.
[e] Qui.] scilicet libellenses. & mutat casum, scilicet quando delegat illustri, vbi princeps de appellatione cognoscit, vt subijcit. Accur.
[f] Apud arbitros.] scilicet acta.
[g] Suspendi.] nam quorundam non licet, vt præfecti prætorio: vt s. eo. l. à proconsulibus.
[h] Licet antea.] arg. contra. ff. de minorib. l. 3. § scio, & de condit. & dem. l. falsa. § sed & si cui. sed simile. ff. de arbitr. l. nam magistratus.
[i] Eodem.] mutat ad huc casum.
[k] Ei.] illustri.
[l] Coniunctus.] sic ff. quemadmod. seru. amit. l. si communẽ, in princ.
[m] Arbiter.] priuat[us].
[n] Intelligant.] & ita quod non mutatur, stat: sic in authen. de admi. offi. §. final. collat. 3. & supra, de testam. l. sancimus, & ff. de auro, & arg. leg. l. j. Sed arg. contra. ff. de adi. lega. l. translatio, & l. alteri, & l. alũnæ, aliàs l. Titia. §. qui filias. Et breuiter præ dicta collige secundum Ioan. si à spectabili iudice qui tulit sententiam, vel super causa principali vel appellationis ad eum factæ ad imperatorem appelletur, non imperator, quia alijs est intentus, sed alij duo, scilicet præfectus prætorio, & quæstor sacri palatij, de causa appellationis iudicabunt. Si verò à sententia iudicis clarissimi ad imperatorem prouocetur, vnus solus. s. præfectus vrbis, vice principis iudicabit: & hoc si ab eo est prouocatum, qui vt ordinarius iudicauit: alioquin si vt delegatus, appellatio ad eum qui delegauit referetur. Porro vbi imperator delegauit non illustri, & ab eo prouocatur: tunc præfectus prætorio cum quæstore iudicabunt, sicut & cum a spectabili appellatur. Vbi autem illustri delegatur, vel non illustri, qui tamen postea antequam iudicaret, illustri decoratus est dignitate: de causa appellationis ab eo factæ solus princeps cognoscit. Idem est si princeps illustri, & non illustri delegauit. In omnibus autem casibus prædictis cognoscentium iudicum epistolares, & libellenses apostolos, & gesta apud iudices priores ab appellantibus suscipient, & cognoscenda apud dictos viros illustres inducent: & quæ geruntur, excipient, & scripta litigatoribus edent, & sententiam executioni tradent temporibus fatalium, & dierum in causa appellationis seruatis. Quicquid enim hac lege specialiter non est expressum, legis veteris regulis intelligendum est relictũ, secundum Ir. & hoc iure. C. de iure authen. à clarissimo ad spectabilẽ: a spectabili ad quæstorem, & præfectum. Si vero à delegato principis illustri, vel spectabili, appellatur ad antiquos Romæ iudices. Si à priuato delegato principis, ad spectabiles, vt in auth. de appel. §. penul. & fin. coll. 4. Sed quid si per errorem alius pro alio appelletur? Respon. si maior, vel par, valet. aliàs non, vt ff. eo. l. j. §. si quis.

Appellatio si à iudice spectabili interponat ad imperatorẽ, quis de ea cognoscat.

XXXIII. Iidem AA. Cyro præfecto prætorio.

E O casu [o] quo apparitor magisteriæ potestatis de curia, vel officio cohortali, de statu in prouincia patitur controuersiam, vel vt tributa vel functiones debens in prouincia detinetur: si sententia rectoris prouinciæ fuerit appellatione suspensa, cũ tua sublimitate viro quoque magnifico magistro militum cognoscente, causæ iubemus merita ponderari: licet magister militũ rectori prouinciæ causam delegauerit perorandam.

Quando princeps super aliqua causa consulitur, ab eius consiliariis partibus præsentibus, vel absentibus causa examinatur: & ab eorum consultationibus nõ appellatur. Bart. & Pa. de Cast. Vel sic: A rescripto principis non appellatur: bene autem appellatur à sententia inde secuta. Iac. But. Vel sic: Si princeps super aliqua causa consulitur, à consiliarijs hic nominatis partibus præsentibus, vel absentibus causa vna cum relatione examinatur: & secundum eorum consilium princeps rescribit, & à tali rescripto non appellatur. Salic.

XXXIIII. Imperator Iustinianus A. Demostheni præfecto prætorio.

IVbemus, si qua suggestio maioris, vel minoris iudicis ad nostram referatur clementiam de negocio quod iudicandum ei tradidimus, vel de quo pro sua iurisdictione iudicauerit, [p] petentis à nostro numine finem eidem imponi negocio, quod ab eo disceptatũ est: siue additum sit eidem suggestio-

[o] E O casu.] Hæc lex non legitur in scholis.

IVbemus.] Contingit aliquando, quòd iudex delegatus, vel ordinarius dubitat ferre sententiam, & cõsulit principem: & tunc siue exprimat quid ei placeat, siue nihil dixit, sed simpliciter consuluit super quæstione, non debet prius determinari quæstio à iudice: sed duo patricij, vel consulares cum quæstore debent decidere quæstionem. Item si duo iudices discordes sint in ferenda sententia, & ideo consulant principem: prædicti patricij cũ quæstore decident quæstionem illam. Viuia.

[p] Iudicauerit.] id est cognouerit pro iudicando, nam ante sententiam fit relatio, vt s. de rela. l. j. nisi in casu, vt ibi di-

ibi dixi. quo etiam casu potest hic loqui.

a Placeat.] iudicare.

b Ad ectum fit.] qualiter sibi placeat, est tamen manifestanda relatio: aliàs non valet, vt supra, de rela. l. j. §. j.

c Quæstori.] sicque sunt tres qui examinant: & secundum eorum consilium respondet imperator, & contra hanc responsionem non appellatur, vt subijcit: sed contra sententiam sic, vt diximus, supra eodem. l. notum.

d Diuersas sententias suas.] in animo conceptas, non autem prolatas: quia tunc si sunt delegati, delegans vnam approbaret, vt ff. de re iudic. l. duo iudices: si ordinarij, valet pro reo, vt in eo. tit. l. inter pares.

IN offerendis.] CASVS. In superiori. l. iubemus, dictum est, quòd duo patricij cognoscunt de causa, & ferunt sententiam indefinitè: immo refert se ad hoc quod dicitur in l. præcipimus, in prin. & §. huic saluberrimæ. Hæc lex distinguit, quòd si est quæstio propter decem libras, vel minorem summam, vnus tantum patricius, vel quæstor iudicabit: sed vsque ad viginti, duo patricij cognoscent: & si isti duo dissentiant, quæstor eis adiungetur. Si vero sit quæstio, quæ excedat viginti. lib. in palatio principis ventilabitur: epistolares, id est, tabelliones, omnia quæ aguntur, redigere in scripturam debent. & quando iudex consulit imperatorem, & imperator committit causam prædictis patricijs, victus & victor intra biennium debent istis patricijs consultationem offerre. & quando isti

ni, quid referenti placeat [a] (dum id partibus per sententiæ suæ recitationem manifestum non fecit) siue nihil huiusmodi adiectum sit, [b] sed simpliciter nostri numinis responsum expectat: non prius causam [*] discerni, quàm per sacram pragmaticam nostri numinis iussionem duo magnifici viri vel patricij, vel consulares, vel præfectorij, quos pro tempore nos elegerimus, iubeantur adiungi viro illustri pro tempore quæstori [c] nostri palatij, & vnà cum eo in scriptis relationem discernere (siue præsentibus partibus hoc perspexerint, siue absentibus) & responsum relationi dandum sua sententia manifestare: vt tamen dispositio huiusmodi excellentissimorum iudicum omnimodo rata sit, nulli danda licentia contra prouocationem eorum proferre sententiam, vel aliam quancunque dubitationem introducere.

¶ Quam obseruationem non solum si vnus iudex suggestione, vel relatione vsus fuerit, tenere censemus: sed etiam si duobus, vel amplioribus datis iudicibus, in vnam sententiam minime omnes conuenerint, sed diuersas [d] suas sententias vnusquisque nostræ mansuetudini retulerit, vel omnes nos consuluerint quid discernendum sit.

In causis quæ sunt vsque ad decem libras auri solum vnus iudex cognoscit. In causis quæ sunt vsque ad viginti libras, principium non mutatur. In causis quæ sunt vltra viginti libras, totum auditorium principis expectatur. Et ad appellationem introducendam est biennium constitutum, & noua probationes recipiuntur. h. d. secundum Bart. Vel sic: In appellatione ad sacrum palatium deuoluta, si sit æstimationis viginti librarum auri, & à decem supra, cognoscit præfectus prætorio, & quæstor sacri palatij. Sin autem sit decem librarum, & infra, cognoscit alter eorum tantum. si vero sit maioris æstimationis viginti librarum, cognoscit principis consistorium causa intra biennium intimanda: & ab eorum sententia non appellatur. Sal.

XXXV. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

IN offerendis prouocationibus, [e] ex quibus consultationum more negocium in sacrum nostrum palatium introduci solebat, hoc addendum esse censemus: vt si quidem non excedat litis æstimatio decem librarum auri quantitatem, ex ipsa scilicet sententia iudicis decernenendam: [f] non duobus (sicut antea) magnificis iudicibus, sed vni tantummodo disceptatio negocij deputetur.

¶ Sin vero memoratam excedens quantitatem, viginti libris auri terminetur: [g] duobus tradatur disceptatio magnificis iudicibus, [h] viris scilicet deuotis epistolaribus cognitionalia certamina excipientibus: [i] ita tamen, vt si dissentiant, [k] virum illustrem pro tempore quæstorem adhibeant, vt eo dubietatem dirimente finiatur negocium.

His videlicet litibus, quarum æstimatio viginti librarum auri quantitatem excedit, in commune auditorium florentissimorum sacri nostri palatij procerum introducendis: vt tamen secundum iam statuta † liceat quidem non solum victo, sed etiam victori consultationem ad vnum vel duos [l] iudices mittendam, intra biennij [m] tempus † ei vel eis intimare. Post excessum enim memorati temporis huiusmodi licentiam amputamus.

iudices cognoscunt de tali consultatione, noui testes possunt induci, & nouæ probationes.

e Prouocationib.] quæ fiunt à spectabilibus, vt l. præcipimus, in prin. & priuato delegato, non illustri, vt supra, in ead. l. § huic.

f Decernendam.] videbimus enim an maior quantitas contineatur, in sententia in qua appellatur, necne. Quid autem si de hoc dubitetur, quia talis est species de qua potest dubitari, vt si est tutelæ, vel curæ: sub quo iudice cognoscetur? Potest dici quòd ambo in dubio cognoscent. ar. ff. de iurisd. omn. iudi. l. si idem. §. j. & fin. & ar. ff. de lib. agno. l. iij. §. quia Plautianum.

g Terminetur.] scilicet litis æstimatio.

h Iudicibus.] scilicet præfecto & quæstori: vt supra eod. l. præcipimus.

i Excipientibus.] scilicet in scriptis.

k Dissentient.] istis duobus modis additur quæstor, vt subijcit. sic. ff. de arbitr. l. item si vnus. §. principaliter. Sed quomodo additur quæstor, cum erat vnus de duobus? Dic quòd plures erant quæstores, vt patet. ff. de offic. quæsto. l. j. patet ergo, quòd per hanc legem vnus non vltra decem libras auri, duo non vltra viginti iudicant: Sed contra j. eo. l. fina. in fi. vbi dicit, si ex postfacto apparet excedere, de toto cognoscit. Sed illa corrigit istam. Item not. quòd ambo simul debeant cognoscere. Sed aliud in pluribus tutoribus, vbi etiam vnus agit, vt ff. de admin. tut. l. decreto. §. fi.

l Duos.] secundum prædictam distinctionem.

m Biennij.] hic non ponitur tempus appellationis exercendæ:

† L. j. j. de sen. PP. in qua biennium datur ad supplicandum principi. Contius.

† hodie anni. L. vl. §. in his. j. eod. Contius.

[*] cau.

¶ Quæ vero fuerint ab eo vel eis decreta, nulla prouocatione suspendãtur.

¶ Nouas etiam assertiones[a] à partibus apud eundem, vel eosdem iudices addi, ad exemplum cõsultationis ad sacrum nostrũ palatium introducendæ permittimus. Dat. VIII. Id. April Constantinopo. Decio Cos.

Si appellatur à duce, siue sit illustris, siue spectabilis, solum magister officiorum cognoscit. & in hoc corrigitur l. præcipimus. hoc dicit secundum Bar. Vel sic: De appellatione interposita à duce spectabili, vel illustri cognoscit magister officiorum, & quæstor sacri palatij. Salic.

XXXVI. Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

SIquando† duciano[b] iudicio appellatio fuerit oblata: siue ab ipsa qualitate iudicis, siue ex diuina delegatione viro spectabili duci destinata, siue inter spectabiles idem dux connumeretur, siue illustri dignitate decoretur, siue etiam maiore (cum etiam magisteriæ potestatis homines, nec non consulares sæpe, vtilitate publica poscente, ad huiusmodi curam perueniant) nullo discrimine habito, non dignitatem, sed ducatus magistratum spectari: & appellationem ex quocunque duce peruenientem, non vt antea erat dispositum, sed apud virum sublimissimum magistrũ officiorum: necnon virum excellentissimum nostri palatij quæstorem, communi audientia proposita, in sacro auditorio more consultationum, viris deuotis epistolaribus excipientibus ventilari sancimus: nulla veteris legis in hac causa obseruatione custodienda, sed apud eosdem tantummodo excellentissimos iudices causa trutinanda.

Appellatur à tanto, & discutitur de toto: quia appellatio est communis etiam parti, quæ non appellauit. h. d. secundum Bal. & non est alibi. Vel sic: Appellatus potest appellationem exercere sicut appellans, & petere sententiam in melius reformari in sui fauorem. h. d. vsque ad §. in refutatorijs. Bar. & Salic.

XXXVII. Idem A. Iuliano.* P. P.

AMpliorem prouidentiam subiectis conferentes, quàm forsitan ipsi vigilantes[c] inueniũt, antiquam obseruationem emendamus: cum in appellationum auditorijs is solus post sentẽtiam iudicis emendationem meruerat, qui ad prouocationis consolasset auxilium: altera parte, quæ hoc non fecisset, sententiam sequi (qualiscunque fuisset) compellenda.

¶ Sãcimus itaque si appellator semel in iudicium venerit, & causas appellationis suæ proposuerit: habere licentiam & aduersarium eius, si quid iudicatis[d] opponere maluerit, si præsto fuerit, hoc facere, & iudiciale mereri præsidium.

¶ Sin autem absens fuerit: nihilo minus iudicem per suum vigorẽ eius parteis adimplere.[e] †

Gaudent breuitate moderni. h. d. secundum Bar. Vel sic: Libelli appellatorij non debent esse verbosi: nec superflua, sed necessaria tantum continere, quibus omissis puniuntur offendentes arbitrio iudicis. h. d. secundum primam expositionem quæ est magis amica litera. Salic.

dæ: sed id intra quod appellatio cognoscenda intimari debet iudicib. vt de ea cognoscant. sed authentica videtur statuere duos menses ad appellationem inchoãdam quæ fit à pedaneis iudicibus à principe delegatis, vt in auth. de iudicib. §. audient, colla. vj. ioan. in alijs videtur statui medium tempus appellationis, vt j. tit. j. l. nemo.

a Assertiones.] vt j. tit. j. l. fin. §. in his, & l. per hanc, & s. e. l. eos. §. si quis, & j. eo. l. ampliorem.

SI quando.] CAS. In l. præcipimus, circa principium dicebatur, quod si appelletur à duce, præfectus de sententia iudicabit. hæc l. corrigit, & dicit. siue sit illustris dux, siue sit dux magister militum, semper à duce appellabitur ad magistrum officiorum, & ad quæstorem.

b Duciano.] hic dicit, quòd si à duce spectabili, vel illustri appelletur, quæstor palatij, & magister officiorum cognoscent. Et est contra s. eo. l. præcipimus, §. quod si à duce. Solu. vt ibi, & non legitur in scholis.

ADDITIO. Hãc l. notat Barto. hic ad quæstionem, quòd si rex habens ducatũ, vel comitatum, iudicat vt dux, vel comes: appellatur ad superiorem sibi in ducatu, vel comitatu, non inspecta regia dignitate. hoc ipsum dicit idem Bar. per hanc eandem l. in l. j. §. si quis in appellatione, in viij. q. ff. eod. Item facit ad aliam quæstionem: Si aliquis episcopus, vel clericus alius habeat iurisdictionem à principe, & iudicat vigore illius iurisdictionis, quòd ab eo appellatur ad principem, non ad Papam: vt hic est casus secũdum eundem Bart. hic, & in d. §. si quis in appellatione, de quo vide latius per canonistas in c. Romana. §. dẽt, eo ti li. vj.

AMpliorem.] A ... Olim si aliquis appellabat, appellator ante habebat commodum de appellatione, non aduersarius. verbi gratia: conueni Titium in xl. iudex condemnauit eum in xxx. si Titius appellabat, iudex appellationis, vt ei videbatur, ferebat sententiam pro appellatore, non pro me. dicit imperator, quòd ego debeo reportare commodum de appellatione: quia si Titius dicat se iniuste condemnatum in xxx. ego possum dicere, quòd debet condemnari in xl. & iudex appellationis poterit ferre sententiam pro me, si vĩ ei, siue fuerit præsens, siue absens. [SED ENIM] Quando appellatur à minori ad maiorem, debet mittere iudici appellationis omnia acta: & si sit quæstio de x. libris auri, & post processum causæ appareat, quòd illa quæstio contineat. xv. & ita videbatur, quòd vnius iudex non posset cognoscere, vt s. eod. l. in offerendis. Dicitur tamen, quòd iudex appel. etiam de xv. poterit cognoscere, & ferre sententiam. Viuia.

c Ipsi vigilantes.] id est ipsi viderent si in hoc cogitarẽt tantum quãtum nos pro eis cogitamus.

d Iudicatis.] verum est super eo capitulo in quo est appellatum, vel connexo, non in alio, vt ff. de mino. l. etiam. §. ex causa, & ff. de arb. l. quid tamen, & s. de transa. l. si ex falsis, & ad hoc. s. eod. l. in offerendis, in fi.

e Adimplere.] supplendo de iure, & inducendo legem pro absente, vel respondendo legi contra eum inductæ, quod est verum generaliter, vt s. vt quæ desunt aduo. par. l. vnica. Item & de facto, vt quærendo an promissio per merũ facta fuerit, vel dolũ. Vel absolutio fuerit facta, vel pactum factum, quod hic est speciale, vt j. tit. j. l. ij. in fi. & plenè diximus, vt s. vt quæ desunt aduoc. l. vnica. Accur.

ADDITIO. Tu dic cum Barto. hic, non esse speciale in hoc

† Corrigitur I No. 23. c. 3. Cõtium.

* Iust.

† Cõcor. gl. in c. bonæ memoriæ, super verbo, curauimus, in me. extra de postu. præla.

hoc casu: immo regula est secundum eum, quòd vbicunque contra absentem potest peruenir ad definitiuã sententiam, iudex pro eo potest supplere de facto, vt hic, & §. quomodo & quando iudex, authen. qui semel, ibi, perquisita veritate &c.

a In refutatoriis.] in quibus refutatur audientia iudicis, qui tulit sententiam, vel in literis dimissorijs. Vel tertio appellat preces refutatorias illas de quibus dixi supra, de relat. l. j. in fin.

b Ea.] supple & caueant ea &c.

c Perorata.] id est allegata. & alibi scripta de testibus, & confessionibus, quæ iudex appellationis habet sibi tradita.

d Iterum.] & ita bis idem repetebat: non autem dicit, quòd acta primæ causæ nõ videat iudex.

e Resuscitare.] id est in scriptis redigere, & recitare: argu. ad hoc. s. de precib. impe. offe l. fin. & s. de rela. l. fi. Acc.

f Aliquid noui continent.] vtputa confessiones nouiter factas. & testificationes, breuiter narrandum est secundum Azo.

g Addere.] not. fieri posse confessiones de nouo.

h Quòd sufficiant.] ideo non deerit: q. i. quia sufficiant.

i Promulgatam.] s. e. l. in offerendis.

k Excedere.) puta in vniuersali iudicio petitione hæreditatis, & familiæ erciscundæ.

l Imponere.] ex eadem parte. Vel forte etiam ex alia causa. nam, & alteri licet petere emẽdationẽ, vt in prin. huius leg.

m Rationis.] aliàs rationis, scilicet inductæ ex lege illa, in offerendis. & aliàs, narrationis, scilicet dictæ legis. Et no. q ex hac lege & instit. de act. §. si minus, colligunt quidam, vt s. quod si primo petij quinque, in eodẽ iudicio possim addere & petere alia quinque. quod nõ placet. & hic dicit in petitione hæreditatis, vel simili iudicio, vt dixi in vniuersali.

adscriptionib.

In refutatorijs[a] autem libellis qui solent maxime in sacro auditorio prudentissimorum nostrorũ procerum recitari, caueant tam litigatores, quàm libellorum dictatores verbosis uti assertionibus,[b] & ea[c] quæ iam perorata sunt, iterum[d] resuscitare:[e] sed hæc sola eis inscribere, quæ compendiosa narratione causas prouocationis possunt explanare, vel aliquid[f] noui cõtinent, vel addere[g] quod derelictum est, sciturі q si hoc fuerit prætermissum, non deerit aduersus libellorum conditores amplissimi iudicij competẽs indignatio. q sufficiant[h] gestorum volumina introducta, & virorum spectabilium magistrorum scriniorum breues omnia aptissime ostendere.

Sufficit quòd iurisdictio in principio sit fundata ratione dubij, licet in calculo ferenda sententiæ appareat aliquid quod a principio esset obstaturum iurisdictioni. hoc dicit secũdum Bal. Vel sic: Si tempore sententia summa reperiatur maior quam prima facie videbatur: non impeditur iudex super toto pronunciare. hoc dicit notabilis §. iste. quem bene not secundum Bar. Vel sic: Crescente lite, crescit iurisdictio. Vel sic: Ratione dubij cognoscitur, & pronunciatur vltra iurisdictionem ordinariam iudicantis. Salic.

Sed enim scimus legem nostram esse promulgatam,[i] per quam more cõsultationum in causis quidem quæ vsque ad decem libras auri extenduntur, vnum iudicem sancimus supponi, viginti aũt, duos sublimissimos iudices. Sed cum prima quidem facie videbatur non tantã summam excedere,[k] in definitiua autem sententia apparebat iudici, vel iudicibus etiam maiorẽ quantitatẽ debere imponere:[l] nõ erat eis possibile formã qua erant conclusi, excedere.

¶ Sed nos definimus, & omnem eis damus facultatem, si hoc ita fuerit subsecutũ licere eis & ampliorem summã præfata quantitate in qua dati sunt iudices, excedere: & non admodum suę rationis,[m] sed ad veritatis indaginẽ ferre sententiam, ne tanti iudices quasi vinculis præpediti non possint legum veritati, & iudiciali vigori per omnia satisfacere.

TITVLVS LXIII.

DE TEMPORIBVS & reparationibus appellationum, seu consultationum.

Qui appellat à nominatione, habet decem dies ad appellandum. duos menses ad prosequendum. secundum vnam lect. Bal. Vel sic: Tempus exercendæ appellationis interposita a nominatione ad munera, est duorum mensium a tempore scientiæ. Bart.

1. Imp. Constantin. A. ad Crispinum.



I quis per absentiã[n] nominatus, vel ad duumuiratus, aliorumq; honorum insulas, vel munus aliquod[o] euocatus, ad prouocationis auxilium cucurrerit: ex eo die interponendæ[p] appellationis duorum mẽsium spacia ei computanda[q] sunt, ex quo contra se celebratam nominationem didicisse monstrauerit.[r] Nã præsenti, qui factã nominationem cognouerit, & appellare voluerit: statim debent duorum mensium spacia computari.

DE TEMPORIBVS ET REPARATIONIBVS appellationum, seu consultationum.

Quando & qualiter fiat appellatio dixit: nunc intra quæ tempora exerceatur.

S I quis.] CASVS. Nominatus ad munus aliquod, si se vult excusare, debet appellare. Intra vero quod tempus debeat prosequi appellationem, quæritur? Respon quod si absens est, intra duos menses computandos a tempore scientiæ: si præsens est, statim incipiunt currere sibi duo menses. Viuia.

n Si quis per absentiam.] omitte modo, per absentiam.

o Munus aliquod.] præter tutelam, vel curam, vt dixi. s. tit. j. l. si ad scribatum, & facit ad hoc. l. hi qui. Accur.

p Interponendæ.] vel pprie, & erit speciale. vel verius, [illegible] est interpositæ intra decem dies, vt s. tit. j. auth. hodie, & extenditur causa appellationis in duos mẽses, & in hoc est speciale: quia aliàs alia tempora statuuntur, vt j. l. proxi. & in authẽ. ei qui. prima est contra l. ff. quando ap. sit. l. j. §. quod in sententijs. Accur.

q Cõputanda sunt.] ad exercendam. & hic accipe, per absentiam.

r Monstrauerit.] q est eo ipso quòd contrarium non probatur, id est contra se monstrabitur, vt & ff. de prob. l. verius, & sic habebit p singulis xx. miliaribus vnũ diem. ff. de ver. sig. l. in itinere, & sic plus habet, quàm ille qui præsens est. & ad hoc. s. quomodo, & quando iudex, ab eo & est speciale in hoc: vt cito per officiales reipublicæ cõsulatur. & ex hac lege potest poni casus in regula iuris, vt ff. de regu. iuris. l. vbi lex.

l Cũ necessitas publica, vel ęgritudo iudicis in cã fuit, vt laberẽtur tpa, ex rescripto petit reparatio: & ea aduersario denunciãda est. Co. Theodo. eo. tit. l. 3. Aut. Contin.

Tempora.]

TEmpora fatalium.] CASVS. Olim statuta erant tempora in exercenda causa appellationis & illa dicebantur fatalia: quia fatum, id est mortem, vel terminum imponebant causæ: quia si aliquis appellabat a sententia clarissimi, vel spectabilis, vj. menses dabantur: & hæc tempora dicebantur primi fatalis diei elapsis his temporib. videbatur terminata causa, vel mortua de rigore iuris: sed de æquitate dabatur secundus fatalis dies, cuius secundi diei tempora erant. xxx. & vnus dies, & tertius, & quartus, & quilibet totidem dierum: & si appellator nõ prosequebatur causam appellationis intra illa tempora, adhuc poterat petere reparationem, vel restitutionem causæ a principe intra tres mẽses, qui computabantur à tempore quo quartus fatalis dies elabebatur. Si vero appellatum est à delegato à principe, tempora primi fatalis diei erunt sex mẽsium. & postquã est elapsus prior dies fatalis, dãtur tres fatales: & tempora cuiuslibet fatalis sunt xxx. & vnus elapsis his temporibus non potest peti restitutio a principe sedientẽtia mandatur executioni. Si autẽ sit appellatum à delegato præfecti prætorio, vel alterius, primus fatalis dies erit duorum mensium, & alij tres dies fatales. & computabuntur in his diebus fatalibus dies feriati. his temporibus elapsis, si appellator nõ prosequitur causam appellationis, prima sententia remanet firma. Viuia.

Tempora fatalia introducenda appellationis in veram ipsius prosecutionem secundum qualitatem iudicum a quibus appellatur, diuersa statuuntur. Hal Vel sic: Si appellatur ab ordinario, ad appellationis prosecutionem inchoandam primum fatale est sex mensium: & dantur alia tria vnius mensis pro quolibet. Et a principe potest in ea tres menses reparatio postulari: nec partis citatio requiritur. si appellatur a delegato eadem sunt fatalia reparatione accepta. Sed si appellatur a delegato illustris, vel spectabilis, primum fatale est duorum mensium: cætera non mutantur. & si vltima dies cadit in feriatam, præcedens inspicitur: & fatalibus elapsis pro non appellante habetur. h. d. secundũ Bar. Vel sic: Lex ista tractat de tempore intra quod debet inchoari processus appellationis. Pau. de Cast.

II. Impp. Theod. & Valentinia. A A. Cyro præfecto prætorio.

TEmpora † fatalium [a] dierum pro seculi nostri beatitudine credimus emendanda, vbique dilationum materias amputantes. [b]

Et primi quidem fatalis diei tempora [c] post appellationem, siue à viro clarissimo rectore prouinciæ, siue à spectabili iudice fuerit appellatum, sex mensium esse iubemus.

Quòd si primo fatali die lapsus est appellator, tricesimum primum diem alterum volumus esse fatalẽ.

Quòd si eo quoque appellator exciderit: tertium similiter, totidem diebus intermissis, fatalem obseruari decernimus.

Quòd si tertius quoque lapsus fuerit temporalis: quartum etiam fatalem post tricesimumprimum diem similiter obseruari decernimus. Quòd si ita contigerit, vt quatuor fatalibus diebus qui appellauit, exciderit: tunc intra trium aliorum mensiũ spacium à nostro numine reparationem [d] peti præcipimus, qua petita nec aduersarium decernimus admoneri, [e] nec temporalem [f] diem ad petitionem reparationis numerari, sed trium mensium spacio ex quarto fatali numerando causam induci præcipimus: licet ante vnum diẽ reparatio fuerit impetrata: licet allegata in iudicio virorum illustrium præfectorum non fuerit. [g] Nec hoc [h] parti nocebit aduersæ: cum non dubius, sed notus omnibus dies fatalis [i] appareat. Et hoc si aduersus viri clarissimi rectoris prouinciæ, vel spectabilium iudicum sententias fuerit appellatum.

Quod si ab arbitro [k] in prouincia ex delegatione sacra disceptante appellatio subsequatur: post priorem fatalem lapsum tres alij tantum fatales dies similiter (vt supra dictum est) seruabuntur, nulla reparatione à nostro numine postulanda: ita, vt nonagintatribus [l] diebus elapsis, iudicata congruę executioni [m] mandentur.

Sin autem ex sententia prætorianæ præfecturæ,

A B C D

† Ex Nouel. Theodo. q̃ non extat. Cõtius.

† Quia in tertiu dabat. 4. mẽsiũ reparatio. l. vlti. C. Theo. e. tit. itẽ dabitur secũda reparatio ad impetrãdum rescriptũ.

Fatale eidem quod dĩ ciale.

Fatalia & rum p quẽ possunt reparari.

[a] Tempora fatalium.] fatales dies dicuntur, quia fatum, id est finis causę imponitur, vt supra, de aduo. di. iudic. l. aduocati, & supra, de iudi. l. properandum. §. huius, & infra eodem. l. nemo. Accursius.

[b] Amputantes.] quæ denegari debent, nisi vrgentissima causa, vel ratio postulet, vt s. de dilat. l. j. Sed cur dicitur hic fatalium, cum & alij dentur? Respond. ideo quia mero iure causa in fatum concessit, & finem accepit: licet de æquitate aliæ adhuc dentur dilationes.

[c] Tempora.] id est dies fatalis.

[d] Reparationem.] quia cum causa accepit fatum, petitur a principe, vt reparetur: quod fieri potest intra tres menses: tribus mensibus computandis à fine quarti fatalis, vt subijcit: nec in hac petitione reparationis, vel post eam petitam necesse est vocari aduersariũ pro hoc, ut subijcit. Sed hodie iure codicis non videtur habere locũ reparatio, vt infra l. proxi. nisi dicatur illam correctam per vltimam legem huius tituli: vltima corrigitur per authẽ. de iud. §. appellationes, colla. vj.

[e] Decernimus ad moneri.] ad hoc, vt sciat qualiter reparatio petita sit, nec ẽt in eius petitione.

[f] Temporalem.] f. reparationis indultum: quasi dicat, nõ computatur statim ex quo datur, sed demum finito quarto, cum forte intra tempora quarti petita sit reparatio. & hoc subijcit, & supra qui admitt. ad bon. poss. l. fin. Alij dicunt, quod hic dicit, quod non est aliud tempus dandũ post istam reparationem: & quod infra subijcit, non mutatur.

[g] Non fuerit.] ante finitum quartum, & post quintum incœptum.

[h] Nec hoc.] quòd sic petitur ea absente: quia non debet certiorari, qui scit, vel scire debet: vt hic subijcit, & ff. de act. emp. l. j. in fine.

[i] Fatalis.] finis quarti, & principiũ quinti. Item non nocebit similiter: quia cũ voluerit in facto principali petere, qui reparationem petijt, debebit aduersariũ vocare.

[k] Quòd si ab arbitro.] id est delegato principis.

[l] Nonagintatrib.] præter primum scilicet fatalem, qui est sex mensium, vt supra l. proxi. & infra l. fina. §. j.

[m] Executioni.] sed nonne dabitur spacium duorũ mensium, vel quatuor post omnes fatales, sicut post confirmationem, quod videtur, vt supra de vsur. rei iud. l. ij? Sed respondeo, non: quia iudex appellationis non iudicauerat, quia non venerat pars ad iudicium. Perinde est ergo ac si non fuisset appellatum. vnde ex prima sententia fit executio, vt in fine huius legis, secundum Azo.

Appella-

a Appellauerit.]id est,appellationem repulerit, secundum H.

b Præcedentes eos dies,vt temporales.] Construe sic: temporales,id est feriati dies obseruentur a litigantibus, vt ꝫ. sicut præcedentes eos dies feriatos.q d. feriati, & non feriati computentur,vt ī.de fer.& de dilat.l. siue pars. §.feriæ. Alij dicunt quòd præcedentibus diebus debet expediri negocium, cum superueniunt fatales. Accur.

c Si solus litigat.] quia non est præsens aduersarius contra quem est appellatum, qui opponeret fatalia cucurrisse. Et not. hic quòd iudex supplet de facto quod notum est ei non vt iudici, & sic supra tit.j.l.fin. §.sin autem absens, & ff.de procurato.l. filius familias.§.milites, & dixi supra, vt quæ desunt aduo. par.l.j. Vel dic quodammodo ei esse notum vt iudici.

Iudex de facto pōt supplere.

Sequitur authent. ei qui appellat, quæ corrigit legem istā. & est de his qui ingredi.ad app.§.j.colla.v. Accur.

Not. f̄m Mansu. in tit.de ador namentis. authenticā hāc. intelligendā nedum in appellādo, sed etiā in appellatione prosequenda.

Facit ad hāc.§.gl. in c. bonę memoriæ, super verbo,curauim⁹,in me. extra, de postu pla.

Ei qui appellat.] CASVS In legibus erat plures fatales dies constituti, sicut dictum est superius. Authen. statuit vnum tantum fatalem diem, intra quem appellator debet prosequi appellationem,siue solus ipse sit in iudicio, siue præsente altera parte: & si iusta causa interuenerit, alius annus datur ei, ad exemplum. Si appellator nolit prosequi appellationem, victor debet afferre suas allegationes, vt prima sententia confirmetur, vel rescindatur, & absens præsenti debet condemnari in expensis.

d Secundum se.]id est cum ipse solus est in causa sine aduersario: & communiter, quando cum aduersario:nā & vterque esse potest,vt ꝫ. e l.fi.§.illud.Vel dic secundum se, quādo solus:communiter,quando duo sunt, qui communē habent causam contra tertium.

e Iusta causa.]quare non possit exequi litem.

f Indulgeatur.]à lege ꝑ& sic non est opus restitutione in integrum.

vel magistri officiorum, vel ab alio illustri dignitate decorato arbiter in hac sacratissima ciuitate fuerit delegatus, & appellatio contra definitionem, vel sententiam eius subsecuta fuerit: primus quidem fatalis dies duorum mensium, alij vero tres ad similitudinem supradictorum fatalium numerentur.

¶Qui vero delegatū vel à spectabili iudice,seu præside prouinciæ arbitrum appellauerit: a primum quidem fatalem diem duorum mensium, tres vero alios ad similitudinem prædictorum fatalium dierum habeat.

¶Illud etiam circa obseruationem fatalium dierū custodiri decernimus,vt si forte temporales inferiatos dies quoquo modo inciderint: præcedentes b eos dies, vt temporales à litigantibus obseruentur.

¶Quòd si quis secus ac iura præcipiunt, lapsus dies fuerit temporalis, & hoc primo loco vel à præsente aduersario, vel etiam à iudice, si solus litigat c appellator, fuerit oppositum, probatumque: pro eo habebitur appellator, ac si sententiam quoquo modo non coactus suscepenit.

IN AVTHENT. DE his qui ingrediun. ad app. §.j.colla.v.consti.xj.

Hæc authen. dicit quòd tempus exercenda, & finiendæ appellationis est annus, & ex causa scilicet impedimēti est biennium: intra quod tempus vtraque, & altera pars potest causam prosequi: quo tempore transacto iudice appellationis nihil pronunciante, sententia prima transit in rem iudicatam: Si ergo appellans vult absente aduersario pronunciari, ne sententia prima confirmetur, debet vltimo mense comparere,& facere aduersarium citari. Iudex vero sententiam infirmabit, vel confirmabit prout acta dictabunt, absente semper propter absentiam condemnando in expensis. Bald.

Ei qui †appellat, impertitur annus, intra quē secundum se d cōmuniterve cum aduersario litem exequatur: aut si iusta causa e intercesserit, alius annus īdulgeatur: f quo g transacto, lite non completa, h rata manet sententia. i

¶Appellatore cessante, cum vnus mensis k superest ex biennio: licet victori ingredi, vt reus quæratur: quo siue inuento, siue non, suas afferat l allegationes: & vel confirmetur, vel rescindatur sententia, in omni casu m absente in expensis condemnando secundum tempora fatalium dierum.

¶Neutro n vero occurrēte,post secundum fatalē o permanet sententia rata.

IN AVTHENT. DE appell.§.j.colla. viij. constitut.ij.

Ista auth. dicit quòd pendente cōpromisso tempus instantiæ appellationis non labitur quoucunque annis durauerit compromissum. Bald. Vel sic. Non currit tempus ei qui semper litigat etiam coram arbitro. Bartol. Vel sic: Si de causa appellationis compromittatur, tempora interim non currunt. Sal.

Si tamen in medio causæ apud iudicem appellationis vel motæ, vel nō motę aliqui eligantur arbitri, & propterea biennium transeat, intra quod oporteat appellationem finiri, & per quamlibet occasionem ad iudicem ap-

g Quo.] s. secundo anno: & sic sūt duo fatalia. Sed olim plura lices breuiora, vt hoc ti.l.2.& fi.

h Completa.] i.nō concluso, & renunciato.

i Manet sententia.] ac si non fuisset appellatum,vt ꝫ.e.l.fi. §.fi.in fin.& in hac lege,tempora, in fi. & s.tit.j.l. si contra maiorem. Et hoc casu actio in factū datur ex sententia prius lata: licet quando secundo sententiaretur,aliud esset secundum quosdā, vt not. ff. de his qui notan. infam. furti.§.j. Sed quid si iusta causa etiam secundo anno fuerit īpeditus? Respon. datur restitutio ex clausula generali. ff. ex quibus cau. ma.l.j.in fin.& in corpore vnde sumitur.§.j. ibi, quid enim agere oportebat &c.& ita primus & secūdus ann⁹ daē à lege: tertius & alij per restitutionē, & sic vltra biennium extenditur, sicut ēt in alijs casibus quos habes statim I auth. si tamē &c. & in auth.sed & lis,& in authē. si appellatione.

† Cōcor. cum hac auth. c.cū sit Romana, extra de app.

k Vnus mensis.] & etiam ante, si vult, vt ꝫ.eo.l.fin.§.nulli licentia. Sed certe ista loquitur in introducenda, nō in exercenda.

l Afferat.] Actor.

m In omni casu.] si ue rescindatur, siue confirmetur,& gratias agat deo, quòd in principali causa secutus est (quāquā absens) iustitia: vt in corpo.§.j. in fin.

n Neutro.] i.nec actore, neque reo veniente.

o Secundum fatalem.] i. post biennium.& idem si tantū datus est annus.

Si tamen.] CASVS Hæc auth. dicit: Si contingat, q̄ forte in

te in medio tēpore fatallum, id eſt duorum annorum qui dati ſunt ad appellationē exercendam, ipſi litigatores eligant arbitros: non currit tempus: quia litiganti non currit tempus. Viuia.

a Ex curſu temporis.] nec ei currit tempus, qui ſemper litigat: vt.ſ.de inoſ ſi. teſtamen.l. cōtra maiores.

A quod dicit. ſi ſteterit per iudicem. Siue ergo ſteterit per principem, non currit tempus, ut ſ. authen. ſed & lis: ſiue per alium iudicem, idem eſt, ut hic. quod intellige quantum ad effectum: nam datur reſtitutio, vt ff. ex quib. cau.ma.l. ſi per prætorem.§. ait prætor In cauſa principali nō datur reſtitutio poſt trien nium, vt.ſ de iudi.l. properādum. §. ſin autem vtraque. Sed quid ſi ſteterit per alium? Reſpond. nihilominus currit tēpus, ſed agitur contra eū de dolo, vt ff. de dolo. l. arbitrio. §.dolo. ſed ſi ille nō eſſet ſoluendo, reſtitueretur ad litem: vt ff.de eo per quē fac. eſt.l.ſi. Accur.

† Cōcor. gloſ. ſuper verbo pro latā, in c. veniens, de renun cia. & in element. quandiu, de appell.

SEd & lis] CASVS. Superiores authen. locum habent quando lis ventilabatur coram aliquo iudice: hæc quā appellatio ventilatur coram principe. dicit enim quòd lis quæ mouetur corā principe, poteſt moueri omni tempore, donec imperator p̄cipiat quod illa cauſa determinetur. Vinianus.

b Intacta.] hoc etiā olim erat, vt infra eo.l ſin. § ſi tamen. & intelligunt quidā ut lo. hanc authen. quando ille qui appellauit, notum fecerat principi: alias nō eſſet ſine damno moræ. Alij dicunt contra quòd qui metuit ſententiam, debet notificare, ut cōfirmetur vel delegetur, non appellans. & pro eis eſt in authen. de his qui ingre ad appel.§.illud quoque, colla.5.

Sequitur alia authen. ſi appellatione. aliàs incipit, ſtē ſi appellatione. quæ eſt in cor. ut ſpon. lar.§. hoc quoque, coll.9.

SI appellatione.] CASVS. Si appellator vel altera pars, aut ambo ſimul veniant ad iudicem appellationis, etiam vltima die fatalium, & iudex nolit eum vel eos audire: nullum fit præiudiciū partibus in hoc: quia poſtea eniā poterit examinari cauſa appellationis: cum ſtet per iudicē quo minus appellatio exerceatur. Vi.

pellationis cauſa reuertatur: non lędatur † ex curſu t̄pis, a ſed exerceatur, & terminum legitimū ſuſcipiat, etſi decies millies plus quàm biennij tempus trāſierit, niſi bienniū ceſſerit, poſtquam arbitrium fuerit deſertum.

IN AVTHEN. de appella. & intra quæ tēpo. §.ad hæc ſancimus, colla. iiij. conſtitu.ij.

Si ſtat per principem, non currunt tempora appellationis donec princeps conſtituat quis cognoſcat. Bal. Vel ſic: In conſiſtorio principis currit tempus intimandæ, ſed non introducendæ appellationis, donec cōſtituat quis cognoſcere debeat. Salt.

SEd & lis quæ ſperatur in conſiſtorium principis inferri, abſque damno moræ maneat intacta, b donec ipſe faciat eam introduci, & à proceribus ſecundum morem dirimi.

IN AVTHEN. vt ſponſa. larg.§. hoc quoq;, colla.ix. conſti.ij.

Si ſtat per iudicem appellationis, non currunt fatalia. Bald.

SI appellatione ſecuta, nouiſſimo induciarū die c aut pars vtraq;, aut ſolus q appellatione vſus eſt, occurrerit, & ſuam p̄ſentiam manifeſtauerit iudici futuro appellationis examināti negotium, vel eius conſiliarijs, aut his q lites intromittūt, & iudex in definitis diebus eū ſuſcipere differat: nullum d præiudiciū partibus, aut vni earum ex hoc penitus volumus fieri, ſed poſt hoc examinari appellationes huiuſmodi, & legitima ſententia terminari.

Ad appellationem exercendā poſt tempora ſtatuta ſupra eo. l. 2 non conceduntur alia Et tempus appellationis introducendæ, eſt dimidietas

B *temporis exercendæ Salt. Vel ſic: l. ex iſta venit ad ſuppletionem præcedentis, & dicit quod tranſactis temporibus de quibus ibi, deſeritur appellatio: & non eſt licitum a principe impetrare reſtaurationem, niſi in primo caſu legis præcedentis. Paul. de Caſt.*

III. Imp. Iuſtinianus A. Appioni præf.pr.

NEmo arbitretur in poſterum licentiam futurā cōſultationibus e vltra ſtatuti f t̄pis viuēdi ſpacia, neq; per oblationē precum, neque per ſacrū

C reſcriptum ſuper reparatione temporum indulgēdū, neque ſub prætextu g quodam altero, ſed omnibus incumbendum eſſe vigilanti diligentia, h quò prouocationes eorum intra ſtatutum tēpus introducantur.

¶ Ita ut etiam geſta in iudicio contra quod prouocatum eſt, non prope finem temporis tradantur

D ſcrinio ſacrarum epiſtolarum, ne præpediatur per aſtutias fatalis rei terminus: ſed aut ſtatim i poſtquam appellatum ſit, aut non minus q̄ ante dimidiam k partē temporis p̄-

NEmo.] CASVS. Hęc lex corrigit primam in hoc quod prima dicebat quod elapſis primis fatalibus diebus poterat peti reparatio ſiue reſtitutio cauſæ: hic dicit q̄ reparatio nullo modo petatur: ſed appellator ſtatim cum appellat, vel intra medietatem temporis quod datur ad appellationem proſequendam vel exercendā, debet appellationē exercere.

e Cōſultationibus.] id eſt appellationibus. & ſic ponitur contentum pro continente, ſecūdū Ot.

f Statuit.] vt.ſ.l. proxi.

g Sub prætexto.] ne dum per reſcriptum.

h Vigilanti diligentia.] ablatiuus. Et ſic nota quòd per hanc legem corrigitur ſuperior in eo quod de reparatiōe dicit. ſed hæc per ultimam in primo reſpon. & vltima per authent. ſi qui.

i Stati.] vt ſ.l.pr.

k Dimidiā partē.] ſ. vltimi fatalis. & hoc eſt conſilium ſecūdū quoſdā. nā in ultimo die poteſt venire: & facit ad hoc ff.de euict. ſi rem quam.§.quolibet, & j.eo.l. fin. §. & cum antea.

c Nouiſſimo induciarū die.] id eſt in ultima dilatione.

d Nullum præiudicium] immo uidetur rata ſententia, ut ſ.e.authen.ei qui. Sed hic ſtetit per iudicem, ut ff.ex quib cau.ma l.ſed & ſi per prætorem.§.ait prætor, & de dam.inſe.ſi finita.§.eleganter. Sed certe authen.illa, ei qui &c. loquitur quando ſtetit per iudicem, ut in cor de his qui ingre. ad appel.circa princ. colla. 5. Sed certe nec ibi prohibet vltra biennium prorogari in eo

ADDITIO. Aduertas quòd hæc glo. diceret verum, ſi iſta.l. intelligeretur de tempore cōſtituto ad initiādū proceſſum ſuper appellatione: ſed veritas eſt, ut dicit hic Bar. quod loquitur de tempore conſtituto ad appellationem intimandam, ſeu producendam: & ideo debet produci ante medium illius termini cōſtituti, ut ſ. titu.1.l.in offerendis, & j.eo.l.ſi.§.in his. & ita ſecūdū

cum tenebat Iaco. Butr. & etiam Iac. de Are.

Diuisio.

Per hanc.] continet tres partes. Primo dicit quòd nõ allegatum in causa principali, potest allegari dũmodo non sit omnino nouum, & in primo iudicio non deductum: sed sit ab illo quod erat deductum, dependens. & hoc usq; ibi, sed & si. Secundo ꝙ non probatũ potest probari, usque ibi, Quo exercitatis. Tertio redditur ratio ad vtrumq;. Paul. de Ca.

c In causa appellationis utraq; pars inducere põt nouas probationes, vel exceptiones: dũ tamen hæ probationes non pertineant ad nouum. c. sed ad primam causam in qua erat appellatũ. Viuianus.

a Cõsultationibus.] id est appellationibus. & sic ponitur quod continetur, pro eo quod continet.

b Assertionibus.] scilicet ex parte actoris: puta replicationibus.

c Exceptionibus.] s. ex parte rei, & ad hoc. s. titul. I. l. ampliorem, in princ. & in fi. & l. in offerendis, in fi.

† Materia huius l. tractatur, in c. fraternitatis, extra de testibus.

d Ad nouum capitulum] i. nouiter acquisitũ, & pro hoc ff. de iudi. l. non põt, sed ante appellationem potest, secundum Iac. quod non placet. Alij dicunt nouum capitulum, id est res nouiter petita, vt si primo petebam bouem, nũc pero equum uel asinum. Item primo excipiebam super uno, nunc super alio, & ita super diuersis. sed super eadem re potest etiam nouam exceptionem opponere, ut si primo exceptionem rei iudicatæ, nunc iurisiurandũ, vel alia opponatur: & idem in intentione sic ex parte actoris, ut si primo dixeram quòd res pertinebat ad me iure dominij ex traditione facta à Seio: nunc possum dicere, facta est à Mæuio, uel per præscriptionem, uel ex legato. Vel si reus opposuit exceptionem pacti facti de non petendo, & probauit: possum opponere pactum factum de petendo, & hæc opinio uera. Tertii dicunt nouum capitulum, quando nouam intentionem uel exceptionem propono, etiam super eadẽ re petenda, vel excipienda. vt si in prima causa egi quasi per uim mihi aliquid ablatum, nunc dico quòd per furtum, non possum: ut argum. ff. de iureiurand. l. duobus. §. exceptio. Vel si primo egi de incisione arborum lege Aquilia: secundo quod ui, aut clam. ex eodem facto. Vel opposui exceptionem ex aliquo facto puta pacti: nunc oppono doli de eodem facto. hoc non placet, cum ex primo pendeat: sed secunda placet. Dic ergo quòd si in causa principali exceptionem non opposui, vel oppositam non probaui: postmodum in causa appellationis non oppositam opponam, & oppositam probabo. Cæterùm si de alia re vellem disputare quàm

Exceptiones nouas an liceat opponere in causa appellationis.

beantur scrinio, ne (quod per angustias contingit tẽporum) tardus appellationis fautor suo dispendio refutetur.

In causa appellationis licet vtriq; parti non propositum proponere, & non probatum probare, si actionem antiquam respiciat: alias secus. Bar. Vel sic: Ex parte actoris vel rei non proposita vel non probata in causa principali, ex primis dependentia nõ separata possunt in causa appellationis proponi & probari. Sali. Ista lex est famosa & quotidiana, & h. dicit. In causa appellationis potest vtraque pars non allegatum in causa principali allegare, & non probatũ probare h. d. & Cyn. dicit quòd ista lex stat hic sicut lilium inter spinas: quia huius tituli leges nihil valent hodie, excepta ista, & excepta authent.

IIII. Idem A. Tatiano magistro

Per hanc † diuinam sanctionem decernimus, vt licẽtia quidem pateat in exercendis consultationibus, a tam appellatori, quàm aduersæ parti, nouis etiã assertionibus b vtendi, vel exceptionibus, c quæ non ad nouum capitulum d pertinent, sed ex illis oriuntur, & illis coniunctæ sunt quæ

A prima quæ est in iudicium deducta, non audiar. Vel dic ut diximus de coniunctis. ff. de mino. l. etiam. §. ex causa, sed Alexander papa statuit super nouo licere, sed non super ueteri. c. ut in c. fraternitatis, extra de testam. Sed capitulum forte pro assertione intellexit, vt statim dices.

apud anteriorem iudicem noscuntur propositæ:

e Sed & si qua dicta quidem allegatio monstrabitur, vel instrumentum aliquod prolatum, probationes tamẽ illo quidem defuerint tempore, verum apud sacros cognitores si B ne procrastinatione præberi poterunt: id quoque eos admittere, quò exercitatis iam negociis pleniore subueniatur veritatis lumine.

Ad euidentiam dic quòd in l. 2. supra eo. pro varietate iudicum varia tempora statuuntur ad appellationẽ inchoandã. sed hodie per hanc legẽ statuuntur varia tempora pro varietate locorum ex quibus appellatur ad principis auditorium. h. d. vsque ad §. in his. Vel sic: Tempus appellationis intimandæ quod per l. 2. supra eo. erat varium ex diuersitate iudicum, hic variatur ex diuersitate locorum. & pro quinque fatalibus diebus qui per dictam l. 2. introducebantur: per istam vnus fatalis terminus decem dierum statuitur, propter labilem hominis memoriam h. d. secundum Sals.

V. Idem A. Triboniano † quæstori sacri palatij.

Cvm anterioribus legibus ex omni pro

e Sed & si qua.] supra quando non oppositam exceptionem, uel assertionem opposuit: nũc quando oppositam prius in causa principali, deinde in causa appellationis probat. sed utrique dicto opponitur. Nõne omnia debent esse in eodem statu, ut supra de appella. l. appellatione? Respond. fallit in hoc, ut supra de appella. l. eos. §. si quid. Item cum aperti fuerint testes in prima, quomodo producentur alij: ut in authen. de testibus. §. quoniam uero, collat. 8. quæ est contra? Sed hoc corrigitur secũdum Alber. quia est eadem ratio suspicionis. Alij dicunt ꝙ hic in prima probauerat tantum per instrumenta, aliàs secus, ut ibi. Tertii 1 dicunt quòd post aperturam tam in principali causa ꝙ̃ appellationis possunt produci super nouis capitulis, dũ tamen oriantur ex veteribus, & illis cõiuncta sint: & etiam primi testes, dummodo iterum iurẽt: sed super ueteribus non potest amplius etiam in causa appellationis probationes per testes inducere. Tu dic quòd in prima non potest post aperturam, nisi in nouo capitulo, vt extra de testibus c. fraternitatis, & de fide instrument. c. cum Ioan. nisi in casu, ut in matrimonio, ubi etiam producuntur post aperturam testium: ut extra de testibus. c. ex tenore. Sed in causa appellationis D potest tam vetera probare quàm noua cõiuncta, vt hic dicit. Nec obstat dictum authe. quia causa appellationis est alia quam prima, vt diximus supra de procurat. l. ita demum, & facit. ff. de app. l. scio. § quid ergo.

ADDITIO. Tu dicas quòd de iure canonico sicut in prima causa non possunt publicatis attestationibus ijdem vel alii testes super eisdem capitulis vel directo contrariis produci: ita nec in causa appellationis, vt d. c. fraternitatis, extra de testibus, cum non minus in appellationibus quàm in causa principali subornatio sit timenda, vt in Cle. 2. de testibus, sed super nouis capitulis respicientibus actionem primam, produci possunt iidem vel alii testes in causa appellationis, vt dicto c. fraternitatis, & hic.

Cvm anterioribus.] Diuiditur in tres partes. In prima loquitur de tempore appellationis inchoandæ, vsq; ad §. in his autẽ. & ibi loquitur de tẽpore appellationis introducendæ, vsq; ad §. si tamen. ibi de tẽpore appellationis

Testibus publicatis alii non sunt producendi.

1 Hæc vera secundum doct. hic & in c. fraternitatis, extra de testib.

† huius inscriptiõis meminit idẽ Impe. in Nouel. 20. Conn

Testes an possint ꝓduci in cã appellõis.

uincia ad hunc nostrum sacratissimum comitatum similis cursus ad appellationes exercendas impertitus est, [a] necessarium nobis visum est huiusmodi spaciis iustum imponere libramentũ. Sancimus itaque si quidẽ ab Aegyptiaco, vel Lbyco limite, vel Orientali tractu vsque ad vtrasque Cilicias numerando, vel [Armeniis gentibus,] † & omni Illyrico causa fuerit more appellationum transmissa: primum semestre spacium in antiqua definitione permanere, & nihil penitus neq; deminui,neq; accrescere.

¶Sin autem ex aliis nostri imperij partibus,siue Asianę, siue Ponticę,siue Thraciæ diœceseos lis prouocatione suspensa in hanc regiam vrbem perueniat: pro semestri spacio * triũ tãtummodo mensium spacium eis indulgeri, [b] aliis trium mensium spaciis, id est nonaginta & tribus diebus,simili modo sequẽtibus:siue semestre impertiatur tempus, siue tres priores menses,secundum locorum definitionẽ, quã designauimus. Sed & alijs tribus mensibus qui ex reparatione † ab aula concedi solent, in suo robore [c] duraturis, & prioribus accedentibus. ut partim annale numeretur,partim nouem mensium spacium consequatur.

¶Et cum antea [d] in fine cuiuscũque temporis vnus fatalis dies ex antiquis legibus constitutus esset, & sæpe eueniebat [e] (cùm multæ sint occasiones mortales appellationum [f]) vel ægritudine, vel spacij prolixitate, vel per alias causas (quas nec dici, nec enumerari facile sit: †) eũdem diem fatalem non obseruari, & lites expirare, & huiusmodi luctuosis infelicitatibus patrimonia hominum titubare: propter hoc fortunæ releuantes insidias, sancimus non in unum diem fatalem standum esse in posterum, sed siue ante quartum diem [g] fatalis luminis,& ipsum fatalem, siue post quinque dies [h] ex quo ortus fatalis effluxerit,appellator venerit, & litẽ instituendam curauerit, & eam in competens iudicium deduxerit, legi videri satisfactum: nec ingemiscat mortuæ causę dispendio, sed nostro gaudeat beneficio: cum nobis cognitum sit,etiam ex errore calculi dierum quem officium [i] habuit, sæpe esse causas periclitatas: qđ in posterum non fieri ex remedio legis præsentis sperandum est. Eodem beneficio & in omnibus fatalibus alijs qui vel à pedaneis iudicibus vel ab aliis dãtur,quos leges suis sanctionibus enumerauerunt, custodiendo, vel obseruando, vt decem fatales [k] dies pro uno vbique instituantur.

Vbi olim biennium dabatur ad introducendũ appellationem in consistorio principis,per hanc.l. datur annus tam appellatori quàm appellato,si voluerint causam introducere. Salicetus.

In his autem casibus, in quibus biennium constitutum est, [l] quatenus more consultationum in regia vrbe sub communi audientia florentissimorum sacri nostri palatii procerum ventilentur: biennii metas, vnius anni termino coarctamus, ut intra eum & gesta colligere, & ea uiris deuotis epistolaribus tradere, & refutatorios libellos [m] (si voluerint) offerre, & litem in sacrum nostrum consistorium introducere cogantur. Nulli licẽtia deneganda victri-

appellationis exercendæ, vsq; in fine. & cum ista vltima parte iunguntur omnes authent. hac. Bu. & Bald.

Lex secunda statuit tempora fatalia indistincte: hæc distinguit: q2 primus dies fatalis est sex mensiũ, si fiat appellatio de Orientalibus partibus: si non ex Orientalibus partibus, primus fatalis dies est. 3.mensium. alii tres fatales dies dantur sicut in superiori lege.& potest peti reparatio. unde videt corrigi lex illa, nemo.& si aliqs impeditus necessitate,nõ potuit venire ante fatalem diẽ, sufficit si veniat pòst per lex dies. Item ĩ. in l. offerendis. statutum fuit biẽniũ intra qđ fieri debeat relatio ad iudicẽ appel. hac l. datur annus, & si appellator no'uerit ꝓsequi causã, poterat lis quæ mouebatur in consistorio principis perpetuo exerceri. Itẽ si una pars est absẽs,nõ poterit, obiicere aliquid,nisi ostendat se prosequi voluisse causam: sed fietit per iudicem. si tamen partes faciant inter se pactum quòd nullus earum appellet: tale pactum valebit. Viuia.

[a] Impertitus est.] s. sex mensium prius, postea separatim aliorum sex, ut ĩ. e.l. 2. in princ.

[b] Spacium eis indulgeri.] alias trium mensium spacium.

[c] In suo robore.] sic ergo reparatio habet locum per hanc legẽ, & sic corrigit quod est. ĩ. eo.l. nemo, & hoc per authen. ei qui.

[d] Et cũ antea.] no. hic quòd cum quinque essent olim fatalia cõputata reparatione,in fine cuiuslibet accipiebat unus dies qui appellabatur fatalis, & sic erãt quinque dies fatales,in quibus debebat exerceri causa appellationis. Ac.

[e] Eueniebat.] scilicet eundem diẽ &c. quod est ĩ. & quod hic subiicit, est interpositio.

[f] Appellationum.] impediendarum.

[g] Ante quartũ diẽ.] i.intra quatuor dies ante fatalem, & in ipso fatali, vel post fatalẽ intra quinq; dies veniens appellator auditur.

[h] Post quinq; dies.] i. post fatalem per quinque &c. ut in euangelio,& mansit ibi duos dies.

[i] Officium.] i.officiales.

[k] Vt decem fatales.] id est quinque præcedẽtes. & alii quinque sequentes fatalem, ut supra dixit. Sed contra huic. §. ĩ.eo.l.nemo,vbi dicit,ut gesta aut statĩ post appellationem, aut ante dimidiam partem temporis ꝑbeantur. Solu. hic corrigit, sed hodie serua authen. ei qui appellat. l fine.ĩ.eo.

[l] Constitutum est.] vt supra titu. 1. l. in offerendis, & sic hodie, & hic corrigit,ut ibi dixi. Alii hic dicunt de tempore appellationis exercendæ, & sic datur annus:ut hic nisi sit iusta causa quare datur alius annus, ut ĩ. §. illud,& ĩ.eo. authe. ei qui.Item secundũ primum intellectũ est contra.ĩ.eo.l.nemo sed hoc ex specialibus causis. Ac.

[m] Libellos.] id est preces, vel forte id est apostolos,vel refutatorias preces de quibus dicit ĩ. de rela.l. 1. sed contra authen.ei qui. Solu. ut ibi soluitur.

† Pro inclus. legẽdum est Armeniis vel gentibus &c. gentes autem & ad Armenias pertinebant: verum quia adhuc sub satrapis agebant, separatim à duabus Armeniis nominabãtur. hodie autem inter. 4. Armenias referũtur in Nouell. De quatuor Arme. Cõtius.

* spacio tantũ modo duorũ mensium spacium.

† post iteratum vero lapsum non datur secũda reparatio. l. 1. Co Th. de secundo lapsu. l. 2. Cod. Th. de reparatio. Contius. Fatalia erant olim quinque.

† Ratio est dicit,

Rat. quia isti casus fiũt ad voluntatem dęmonũ. uide gl.in Clement. 1. de bapti.& eius effectu.

ei parti, si voluerit, secundum quod iam constitutum est, [a] etiam præmature causam inducere, neque annali spacio expectato. [b]

A niri non facilè concedat: huiusmodi iniquitatem amputantes, cùm aduersarius potest etiam minimè præsente appellatore litē exercere, quia hoc speciale priuilegium [h] eius est qui appellationi examinādæ præsidet, posse & ex vna parte [i] causam dirimere: iubemus eūdem appellatorem, nisi obseruauerit iudicium, & causam vsque ad finem peregerit, sed & si per eum steterit quo minus omnia litis certamina impleantur: appellatione defraudari, & sententiam contra eum latā in suo robore durare, & ad effectum perduci, tanquam si ab initio minimè fuerit prouocatum: [k] nisi ipse appellator euidentissimis probationibus possit ostendere se quidem summa ope nisum voluisse litem exercere, per iudicē [l] autem stetisse, uel aliā inexorabilem [m] causam sub secutam, propter quam hoc facere minimè valuit. Tunc etenim aliud ei annale [n] tempus indulgemus: quo effluente, lite minimè finem accipiente, cadere eum de appellatorio iuuamine disponimus: cùm ei sit apertissima facultas & nostram adire maiestatem, & tarditatem iudicis † in querelam deducere, & nostro beneficio perpotiri.

Si in consistorio principis causa appellationis est inchoata, tempora quibus ius non redditur, ipso iure nō currunt. Sals.

Si tamen in sacro nostro cōsistorio lis exordiū cęperit, etiam si non fuerit in eodem die completa, tamen perpetuari eā

B concedimus: cùm iniquū sit propter occupationes florentissimi ordinis quas circa nostræ pietatis ministeria habere noscitur, causas hominum deperire. [b]

In appellatione exercenda alibi q̄ in consistorio principis, datur annus: quo elapso firma manet prima sententia: nisi iusta causa fuerit appellator impeditus: quo casu datur secundus annus: in quo omnem suam diligentiam debet facere appellator præstando iudici, ut prosequatur. Et in causa appellationis est speciale ut possit absque litis contestatione ferri sententia. Item statuta in causa appellationis, habent locū in causa supplicationis interposita à præfecto prætorio. Hoc dicit vsque ad §. fin antē. Sals. Vel sic: Hic dicitur quod exordiū imponitur causæ appellationis vna tantum parte præsente, dummodo interueniat citatio. h. dicit secundum Bald.

C Illud etiā † merito addendum huic legi censemus, ut si quis [c] fatali die apud appellationis iudicē introductus, siue ex parte vna, siue cognitionaliter, causæ appellationis imponat exordiū, [d] deinde relicta ea discedat, & in desidia reliquum tempus permaneat, & annale [e] tempus post inchoatam [f] litē præterierit: victore neque sententiam ad effectum perducere valente, propter litem iam inchoatam, neque iam terminum accipere inueniente, [g] cum appellatoris absentiā eam fi-

D

Statuta in causa appellationis, habent locum in causa supplicationis interposita a præfecto prætorio.

Cui consentaneum est, ut & in sententijs omnium amplissimorum præfectorum prætorio ex diuino oraculo retractandis, [o] eadem obseruatio quæ suprà dicta est, post ingressum vnius vel vtriusque partis, tam propter absentiam personarum quam propter statuta tempora teneat.

Iuri appellandi potest per pactum renunciari, ac etiam conueniri ne vllum fatale seruetur, hoc dicit notabiliter secundum Salicetum.

[a] Constitutum est] ut s̄. eo. l. nemo.

[b] Deperire.] vt s̄. eodem authent. sed & lis.

[c] Si quis.] scilicet appellator.

[d] Exordium.] dicūt quidam, appellator. vel dic, iudex. Et nota. hic imponi exordium vna tantum parte præsente, & rem inchoari, ut hic subijcit. quod fit per citationem alterius partis: quod facit ad hoc quod dicimus. ff. de iurisdic. om. iu. l. & quia. Sed hoc speciale in causa appellationis, ut hic subijcit: & sic in alijs non est ita, sed demum lite contestata datur initium causæ: ut in authen. de litig. §. si vero initium, coll. 8.

[e] Annale.] quod est computatis quatuor fatalibus tempore reparationis, ut supra eod. l. 2. in princ.

[f] Inchoatam.] sic nota quòd tempus appellationis exercēdæ, non ex die sententiæ latæ, vel appellationis factę, sed inchoatæ currat: & sic multo tempore posset durare. & sic est contra arg. s̄. eo. l. 2. Vel dic quod incipit currere a tempore appellationis factæ: & quod hic dicit, p̄terierit, id est præteriisse noscatur, an cucurrerit a tempore appellationis. sic. s̄. de hæredi. instit. l. fin. Vel dic q̄ appellator debet prosequi causam a tempore appellationis vsque ad annum: & si non fecerit, rata manet sententia prima, nisi ex iusta causa detur alius ann⁹. Sed si intra annum vel biennium sibi datum ad iudicem appellationis eat appellator, & litem inchoauerit, & postea deseruerit, tūc ab eo tempore incipit currere quo litem inchoauit, & finitur anno: nisi ex causa detur alius annus. & secundum hoc eiū vsque ad quadriennīū potest durare.

ADDITIO. Tu dicas quòd hodie tēpus prosequendæ appellationis currit à tēpe appellōnis interpositæ, ut in auth. ei qui. & ibi hoc notat Bart. s̄. eo. & in Clemē. sicut. ubi de hoc plene per gl. magnā, de appellationibus.

[g] Inueniente] scilicet litem inchoatam.

[h] Priuilegium.] nō est ergo ita in alijs, ut diximus supra de his qui ad ecclesiam confu. l. fina.

[i] Ex vna parte.] & sic lite non contestata.

[k] Prouocatum.] ut ff. de his q̄ not. infa. l. furti. 2. responso, & supra tit. 1. l. si cōtra maiores, & l. quoniam nonnulli, & in authent. de appel la colla. 8. in princi. & de his qui ingred. ad appella. §. si vero neuter, colla. 5. & s̄. eod l. 2. in fin. sed secus in excusatione tutorum: quia etsi illam non prosequor, tamen non ex quo datus, sed ex quo sui iussus gerere, teneor, ut ff. de excu. tut. l. si is qui.

[l] Per iudicem.] ut supra eod. authent. si appellatione.

[m] Inexorabilem.] id est inexcusabilē. hoc est, in qua non poterat excusari.

[n] Annale.] ut s̄. eo. authen. ei qui. Accursius.

[o] Retractādis.] nō aliter, ut s̄. de ten. præfec. præto. l. 1.

† annalis ratio expectatur.

Appellatiōis exercendæ tēpus, à quo tempore currit.

† huic. §. derogat Nou. 126. ex qua tñ nullū fragmentum hic à compilatorib. additum est. Cont.

† Cōcor. glo. in. ca. veniēs, in verbo sufficiens, de renun. & 2. q. 6. appellatores & ca. per tuas, de appel.

† Nam arguēdus ē. & cōcor. c. prudentiam, cum glos. super verbo, arguendus, de offi. de leg.

Scriptum.]

a Scriptura.]vel sine scriptura,ut s̄.de pactis.l.pactum quod bona.

b Nemini.]idem & si vnus tantum hic conuenit, ut ff.à qui.appel.non licet.l.1.§.si quis.

c Mitigari.]not.sic & ff.de ser.l.1. & s̄.de pac.l.si quis in conscribendo, & supra de donat.ante nup.l.si constante, in princip. sed argu. contra. ff. quorum legato.l.2.§.quod ait prætor voluntate,& ff. iudi.solui.l. cum apud, & ff de postu.l. quos prohibet.

Sin autem partes inter se scriptura[a] interueniente,paciscendum esse crediderint nemini[b] parti licere ad prouocationis auxilium peruenire,vel vllum fatale obseruare: eorum pactionem firmam esse censemus.Legum etenim austeritatem in hoc casu volumus pactis litigantium mitigari.[c] B

TITVLVS LXIIII.

QVANDO PROVOCARE non est necesse.

Superiori titulo quã de appellatione rescinditur sententia, dixit: nunc quando ipso iure est nulla.

Contra sententiam quæ trãsiuit in rem iudicatam,pronunciari non potest: ideo a pronunciato appellari opus non est.Sal Vel sic: Sententia definitiua lata contra aliam sententiam validam, & quæ transiuit in rem iudicatam, est ipso iure nulla: nec est necesse ab ea appellare & exceptio nullitatis impedit executionem sententiæ,si offeratur parata probatio nullitatis.Pau de Cast.

Latam.] CASVS. Egi rei vendi. & succubui:an teneat sententia si ostendatur alia in contrarium lata, à qua non fuit appellatum, quæritur? Dicitur quod non: nec ab ea necesse est appellare.

Sententia secunda si concordat cũ prima, quæ istarũ valet.

d Lata sit.]ut quia hic judicauit rem meam esse,prior non esse. sed quid si concordauit secunda sñia cũ prima? Videtur valere secũda, cũ nõ sit prohibitum. Arg. ff. ex qui. cau. maio. l. nec nõ.§. quod eis. Nam leges dicentes non posse reuocari primam per aliam nisi p appellationẽ, loquuntur quãdo secunda est cõtra primam,ut s̄.de sent.l.post sententiam, & s̄.senten.rescin.non pot.l.1. & ff.de re iudi. l.præses, & s̄.de execu.rei iud.l.si ut proponis. sed in casu fallit quo reuocatur prima à qua appellatum non est, per secundam: quia dubitabatur an primo fuisset iudicatum & in secunda iudicatur non esse iudicatum, ut ff. quæ sen.sine appel l.1.in princ.sed quæ est ratio quòd non ualet? Respon.dicunt quidam quòd prima transiuerat in rem iudicatam,& faciebat iam ius, ut ff.de condic. inde. l. eleganter.§.si post rem, & sic secunda non valet,quasi contra ius constitutionis lata, ut ff. quæ sententen. sine appel. l. 1. §.1,quod non placet, quia in secunda non est expressus error,ut ibi dicitur, & infra l. proxi. Dic ergo ut sit litium finis. argu ff. pro suo.l.si.

Sententia secunda lata contra primam quare non valet.

e Non obtinebit.]sic etiam transactio non ualet, ut s̄.de transac.l.si causa. sed aliud si iudicatur post iuramentum,ut ff.de iureiur.l.nam & postea.§. si damnetur. Sed quid si appellatũ est a sentẽtia quę ipso iure nõ ualet? Respond. iudex pronunciabit appellationem iniustam, & inferet causam, quia nihil ualuit sententia, & ita denuo retractabitur,cum nec per appellationem confirmetur, ut ff. de app.l. si expressim, nisi in casu,ut ff.rem ra. ha.l.3.§ si.sed si causam non adiiciat,

Appellatio si emittatur à sententia ipso iure nulla,qualiter sententiabit iudex ad quem?

I. Imp.Alexander A. Apollinari,& aliis.

Latam sentẽtiam dicitis, quam ideo vires non habere contenditis,quòd contra res prius judicatas, à quibus prouocatum nõ est,lata sit.[d] Cuius rei probationem si C promptam habetis,etiam citra prouocationis adminiculum, quod ita pronunciatum est, sententię auctoritatem non obtinebit.[e] PP.VIII.Kal.April. Alex.A. Cos.

Sententia lata contra ius constitutionis, est ipso iure nulla: secus si contra ius litigatoris.h. d. secundum Bart Vel sic: Sententia contra legis tenorem lata, errore expresso in ea, non valet ipso iure.Lata verò per errorem facti seu contra ius partis, valet:sed appellari potest h.d. secundũ Salicetus. Vel sic:Sententia quæ continet expressum iuris errorem, est ipso iure nulla,& sic non est necessaria appellatio: secus si non exprimitur error, licet sit lata contra ius: quia tunc valet, sed est iniqua: ideo nisi prouocetur,transit in rem iudicatã. Pau de Cast.

II. Idem A. Capitaneli.[f]

Si cum inter te[f] & auiam[g] defuncti[h] quæstio de successione esset, iudex datus à præside pronunciauit potuisse defunctũ etiam minorem quatuordecim annis testamẽ facere, ac p hoc auiam potiorem esse:sententiã eius contra tã manifesti iuris[i] formã datam, nullas habere vires palam est:[k] & ideo in hac specie nec pro

sed simpliciter pronunciet appellationem non tenere, confirmari videtur sententia:maxime si appellator dicat in appellatione,dico sententiam ipso iure nullam, vel si qua est,appello.causa enim appellationis, principalis est quæstio,sed incidenter quæritur, an ipso iure sententia sit nulla. Item pone quòd egi ad x.contra Titium, & succubui,& postea procurator meus agit cõtra ipsum procuratorem Titii ad eadem.x.quę sententia valet, prima, vel secunda? Respõ. prima valet.

Si cum.] CASVS. Inter auiã & fratrem defuncti de testamento quo erat auia instituta, erat quæstio: quia dicebat esse institutam in testamento minoris. 14.an.& dicebat hoc fieri posse. vnde pronunciauit minorẽ 14.ann. posse facere testamẽtum, an valeat sententia, quæritur? Dicitur quod non: quia erat lata contra. l. nec ab ea erat necesse appellare.si vero de ætate esset quæstio, & iudex pronunciauerit maiorem. 14. an.esse,& ita posse testari,nec à sentẽtia fuit appellatum: uel fuit, sed appellator destitit: valet sententia.

f al.Capionis. al. Capriuio. Contius.

f Si cũ inter te.] fratrem defuncti.

g Et auiam.]institutam.

h Defuncti.] minoris.

i Iuris.]quo dicitur minorem. 14. ann. non posse testari, ut ff.de testa.l.qua ætate & s̄.qui testament.fac.pos.l.si frater.Acc.

k Palam est.]non valet ergo sententia lata contra ius constitutionis.addunt quidem hoc esse verum si putabat se facere contra legem, vel constitutionem. secus D si putabat causam legibus iuuari, ut ff.de re iudi.l. cum prolatis,& l.præses.Sed dic quod si expresse contra formam iuris iudicat,ut si pronunciet minorem. 14. ann. testari posse, ipso iure non tenet sententia. vbi autem non expresse dicit contra formam iuris, ut si pronunciet hunc hominem testari posse qui erat minor: tunc siue putet causam legibus iuuari, siue non, tenet sententia. Et quod dicit in illa.l.cum prolatis, gratia exempli dicit & euidentiæ.nam & idem si non putaret causam legibus iuuari.Item in illa l præses,non expressit errorem in sententia.in casu tamen licet non fuerit error expressus in sententia,tamen sententia est ipso iure nulla,ut s̄.si ex fal.alleg.l.1. & idem contingit interdũ in decreto quod ipso iure nullum est,ut ff.de tuto & cura. da.ab his. l. Seiæ. Refert ergo an contra ius legis vel constitutionis sit lata: an vero contra ius litigatoris, quia tunc valet,ut hic, & ff.quę sent.sine appel.l.1.& s̄. l.proxi.

Sententia contra leges lata an & quã quando valeat.

uocationis auxiliũ necessarium fuit. Quod si cum de ætate quæreretur, implesse defunctum quartũ decimum annum, & per hoc iure factum testamentum pronunciauit, nec prouocasti, aut post appellationis impletam causam destitisti: rem iudicatam retractare non debes.

Causa præiudicialis impedit electionem ad munera. Bar. vel sic: Suspenso genere, suspẽditur qualibet eius species, & indiuiduum. Vel sic. Suspenso principali, suspenditur secundarium hoc dicit secũdum Bal. Vel sic. Appellãs a munere decurionatus, licet interim duumuir electus non appellat, sibi non præiudicat h. d. secundum Salicetũ. Vel sic: Causa præiudicialis quousq; pendet, impedit exercere alias particulares: ideo si exercentur, non valent: nec est necessaria appellatio. P. de Cast.

III. Imp. Gordianus A. Ingenuo.

SI (ut proponis [a]) suspensa apud amplissimos iudices cognitione prouocationis, quam te ob id interposuisse dicis, ꝙ decurio nominatus esses ad duumuiratum vocatus es: manifestum est præiudicium [b] futuræ notioni memoratorum iudicum fieri non potuisse.

Non ualet sententia plurium delegatorum, nisi omnes sententient. Barto. Vel sic: Cum plures sunt delegati in una causa, sententia lata ab vno, vel ab aliquibus ex eis non interuenientibus alijs, est ipso iure nulla: ideo necessaria non est appellatio Pa. de Castro.

IIII. Impp. Valerian. & Gallienus AA. & Valerianus † C. Iuliano.

CVm magistrat9 datos iudices, & vnum ex his pronunciasse proponas: non uidetur appellãdi necessitas fuisse, cùm sententia iure nõ teneat. [c]

Impositio multæ ultra quàm iudex possit ex sua iurisdictione, est ipso iure nulla. Bart. Vel sic: Vbi iudex excedit termines & fines iurisdictionis, sententia est ipso iure nulla: & ideo non est opus appellare: Iacob. Butriga. Vel sic: Excessus in tanto, uitiat in toto. Vel sic: Iudex qui iurisdictionem superioris assumit, reddat

A *actum suum totaliter nullum. hoc dicit secundum Baldum. Et est nota l. Vel sic: Citra appellationem annullatur: impositio multæ vltra iurisdictionem h. dicit secundum Sal. Vel sic: Vbi iudex excedit metam suæ iurisdictionis, non valet sententia ipso iure. Pau. de Castro.*

V. Imppp. Carus, Carin. & Numeria. AAA. Domitiano.

CErta ratione & fine [d] multare præsides possunt. Quòd si aliter & contra legis statutum modũ prouinciæ præses multam vobis irrogauerit: dubium non est, id quod contra ius gestum videtur, firmitatem non tenere, [e] & sine appellatione posse rescindi.

B

Non valet sententia lata per iudicem delegatum extra tempus commissionis, & quod dicit, cum non eo die: idem dicas, si non eadem hora: quia tempus cum omni actu concurrit, & in naturam illius actus conuertitur, ut patet in præscriptionibus: & ad non tempus, sequitur non ens. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Sententia delegati lata vltra tempora suæ delegationis, non valet, & appellatione submota ut frustratoria, delegans ex integro cognoscit. h. d. secundum Sal. Vel sic: Sententia delegati lata extra tempus, vel ultra tempus appositum in sua delegatione, non valet, tanquam lata a non habente iurisdictionem, & appellatio non est necessaria h. d. secundum unum intellectum secundum alium dicit quod sententia lata non in termino peremptorio ad quem fuit citatus, non valet Pau. de Cast.

C

VI. Iidem AAA. Germano.

CVm non eo die quo præses prouinciæ p̃ceperit, iudex ab eodem datus pronunciauerit, sed ductis [f] diebus altenore [g] tempore sententiam dedisse proponatur: D ne ambages frustra interpositæ prouocationis vlterius negocium protrahant, præses prouinciæ superstitiosa appellatione summota, ex integro inter vos cognoscet. [h]

Sententia lata precio sunt ipso iure nulla: secus si essent lata gratia. Bartol. Vel sic: Sententia lata a corrupto per pecuniam, est ipso iure nulla, nec appellatio est necessaria. Paul. de Castro.

VII. Impp. Diocletian. & Maximianus AA. [illegible] †

VEnales [i] sententias quæ in mercedem à

Insig-

---

[a] I (vt proponis.) Ad electione decurionatus appellatũ: si ea pendente electus eras duumuir, nõ tenet electio. cum enim duumuir eligit ex decurionibus, no ante potest eligi duumuir, quam te decurionem esse constiterit, ut ff. de decurio. l. honores. §. his qui.

Duumuir ex decurionib. eligitur.

[b] Præiudicium.] sic e contra ff. de vaca. mune. l. 2. §. qui ad munera, & de iure immu. l. semper. §. hoc circa.

Cum magistratus.] Delegati sũt duo vel tres ad causã: vnus tantum pronunciauit: non valet sententia, nec ab ea necesse est appellare.

[c] Non teneat.] ut in authen. ut iudi. non ex. sa. ius. §. si autem duo, coll. ix. & ff. de re iud. l. duo ex tribus, in princ. & distinguitur l plurib9 delegatis: quia pluriũ sententia tenet, ut ff. de arbit. l. item si vnus § fi. & l. fi. dummodo omnes iudicent: vel si pares sunt, in pẽdẽti est donec delegans approbauerit, ut ff. de re iud. l. duo iudices. si vero sunt ordinarij & impares, valet sentẽtia pluriũ ut ff. de re iud. l. Pomponius, & l. duo ex tribus. Si autem æquales sunt, tunc valet quæ pro libertate fertur: in aliis autem illa quæ pro reo, vt ff. de re iud. l. inter pares, & ff. de inoff. testamen. l. si pars.

Sententiæ diuersæ si ferantur à pluribus, quid iuris.

† nobilis, add. i vet. Conuus.

ADDITIO. Vi deas omnino c. fin. extra de re iudi.

Certa.] CASVS. Magistratus habent iurisdictionem indicendi multam, quidam maiorem, quidam minorem. si ergo præses indicendo multam modum statutum excedit, nec ualet sententia, nec ab ea necesse est appellare.

r Quòd vbicunque lex dat certũ modũ procedẽdi, illius omissio reddit actũ nullũ.

[d] Possunt.] ut s. de modo multæ. l. fin.

[e] Non tenere.] ipso iure: sed secus in pœna, ut si in quadruplum condemnauerit ex furto non manifesto, valet sententia, ut ff. de his q not. infa. l. quid ergo §. pœna. sed in multa si modum nõ excessit, valet sententia, sed appellatur, ut s. de appel. l. & in multis. Sunt & aliæ differentiæ inter pœnam & multam, ut ff. de verb. sign. l. aliud est fraus. §. inter, & l. si qua pœna.

Pœna & multa differunt.

Cum non.] CASVS. Delegata est alicui causa, ut pronũciet intra certum diem: si ulteriori die pronunciat, nõ tenet sententia.

[f] Sed ductis.] id est prolongatis.

[g] Altenore.] id est longiore.

[h] Cognoscet.] ut s. quomodo & quando iu. l. si vt proponis. 1. & hoc nisi forte partium cõsensu prorogata esset dies, ut ff. de iudi. l. 2. §. sed & iudex.

Venales.] CASVS. Litigabã cum Titio: Titius dedit pecuniam iudici, ut me iniquè condẽnaret. Dicitur quòd nõ valet sententia, nec opus est appellare. Viu.

[i] Venales.] quæ p̃tio obtentæ sunt: secus si per gratiam, ut ff. ad Trebel. l. seruo in uno. §. cum prætor. nam ibi tenet, sed datur restitutio, ut ff. de re iud. l. diuus, nisi in casu vbi non valet, ambitione vel gratia lata, ut s. si ex fal. allega. l. fi. nam inimicitiarum etiã causa retractatur sẽtẽtia, ut ff. de arbi. l. non distinguemus. §. cum quidam.

Sententia lata p̃ gratiã ualet.

† al. Nicanori.

corruptis iudicibus proferuntur, etiam citra interpositę prouocationis auxilium, iam pridem à diuis principibus infirmas [a] esse decretum est.

Minor ætate vocatus ad decurionatum, est sine appellatione tutus mero iure, maximè si pater non consentit Bal. Vel sic: Defectus ætatis reddit nominationē ad munera publica ipso iure nullam. & etiam priuilegiū immunitatis: ideo appellatio non est necessaria. hoc d cum l sequen. Pau. de Castro.

VIII. Iidem AA. Constantino.

SI pater tuus cùm decurio creareris, non consensit, & decimum quintum annum ætatis agis: aditus pręses prouinciæ, si inhabilem [b] te ad eundem decurionatus honorem esse perspexerit: quando [c] huiusmodi ætati, [d] etiam prætermissa appellatione, subueniatur, iniquam nominationem remouebit. [e]

Veteranus habens immunitatem vacationis, non tenetur si contra immunitatem vocatur ad munus h.d. & est speciale in militibus. B. Vel sic: Si veteranus habens immunitatem, vocetur ad munera personalia. nō tenetur appellare: quia vocatio vel electio est nulla. h. d secundum Sal.

IX. Iidem AA. & CC. Rufinę.

VEteranis qui in legione vel vexillatione militantes, post vicesima stipendia honestam [f] vel causariā [g] missionem consecuti sunt, onerum & munerum personalium [h] vacationem concessimus. ¶ Huiusmodi autē indulgētię nostrę tenore remunerantes fidam deuotionē militum nostrorum, etiā prouocandi [i] necessitatē remisimus.

Appellationibus supernacuis non vtimur: vt nō iniuria, sed honor iudicibus inferatur: ideo vbi victus appellauit super sorte, non appellat victor ab absolutoria expēsarū: siue victus prosequatur appellationem siue non. quia iudici appellationis est data licentia apellantem in sumptibus non condemnatum condemnandi Sa Vel sic: Ista lex est singularis & h.d. Supernacuis appellationibus nō vtimur, propter honorem iudicum, secundum Iac. But. Vel sic: Vbi victus appellauit super sorte, non appellat victor super expensis, siue victus prosequatur causam, siue non. quia hoc totum supplet iudex officio suo But. Vel sic. Si victus appellat & prosequitur, victor non potest appellare propter condemnationem expensarum omissam, idem si non prosequitur. h. d. ista lex not. secundum Barto. & Pau de Cast.

X. Imp. Iustinianus A. Mennæ præfecto prætorio.

OMnem [k] honorem saluum iudicibus reseruantes, † si quando vna pars quasi læsa per definitiuam eorum sententiam, prouocatione vsa fuerit, interdicimus alteri parti, quæ vicit, pro hoc tantum modo quòd nihil capere pro sumptibus litis, vel detrimentis, vel minus q̄ oportuerat, iussa est, ꝓuocationem offerre: cum & ipsa decisionem litis rectè factam esse fateatur: [l] iudicibus scilicet siue florentissimis proceribus sacri nostri palatij, siue his quibus pro minore [m] litium æstimatione consultationes [n] delegantur, (si perspexerint adiuuandum esse victorē sumptuum perceptione) etiā sine prouocatione eius [o]

a Infirmas.] secus in sententia arbitrarii, quādo potest agi ad pœnam: sed tamen obstat doli exceptio, ut ff. de arbi. l. ita demum, & s̄. de arbi. l. 3. Ipso ergo iure non valet sententia iudicis vt hic. Iudex etiam accusari potest lege Iulia repetundarum, vt j. ad leg. Iuliam repe. l. in bemus. & litem facit suam, vt ff. de iu di. l. si filiusfamilias. & qui corrupit, causam amittat, vt T. de pœn. iudic. l. 1. & 2 Ac.

SI pater.] C A S V S. Aliquis filiusfam. & minor. 25. ann. creatus est decurio. vtrum opus fuerit appellatione in hac creatione, si nolebat esse decurio? Respon. quòd no. lex sequens plana est.

b Inhabilem.] ut quia nō habuit alias honorem, & nunc uocatur ad maiorē. Vel quia inuenitur continuare honorē: quod fieri non pōt: ut ff. de mu. & hon. l. honor. §. gerendo eum. nam & hęc est inhabilitas: quia est minor, ut ff de mu. & ho. l. ad rempublicam. & j. qui æta. l. 2 li. 10 & ff. de decu. l. non tantum, nisi filij suppleant, ut ff. de mino. l. 2 2. responso. ergo subauditur hic, maxime. Vel dic, si, id est quia, & sic nil subaudias.

c Quando.] pro quia.

d Aetati.] scilicet in 25 anno, vt s̄. dixit.

e Remouebit.] nec pater pro eo tenebitur, ut s̄. ne pater ꝓ filio. l si filius.

f VEteranis. Honestā.] ut qui 20. annis militauerat, ut s̄. de excusa. uete. l. 1. Vel si intra certum tempus fuit assumptus, & illud finitum est

g Vel causariam] quæ ꝓpter valetudinem soluit a laboribus militiæ, ut ff. de his qui not. infa l. 2. § ignominiæ. sed qui ignominiose remittitur, est infamis: & ideo priuilegia non habet, ut ibidem dicitur.

Munus personale quid est.

h Personalium.] Personale munus est quod cum animi prouisione, & corporalis laboris intentione sine aliquo detrimento perpetratur: ut tutela, & cura, & similia, ut ff. de mun. & ho. l. munerum. §. 1. A patrimonialibus autem nec milites nec ueterani excusantur, ut supra de uectigal. l. 3. & ff. de priuile. ueterano. l. 2. in fin & l. pen §. 1.

i Prouocandi.] si fuerūt nominati ad munera, est eis l. remissa, quod non est in alijs qui uacationem habent, ut s̄. de appel. l. ciues, & l. ei qui: excusare tamen se debent, vt s̄. de excu. veterano. l. 2. aliter agnoscere videntur, & subire tenētur, ut ff. de priuile. veterano. l. fin. in fi. habent & alia priuilegia veterani, ut T. de pœnis. l. honor, & ff. de priuile. ueter. per totum, & de his qui non imple. stipē. l. fi. lib. 10.

OMnem.] CASVS. Petebam fundum à Titio. condemnauit eū iudex tantum in fundo. & non in fructibus & litis expensis. Dicitur quòd non datur mihi facultas appellandi nomine fructuum & expensarum cum confitear rectè latam sententiam. & hoc in prima. Ideo dicit ꝙ si Titius qui cōdemnatus fuit, appellauit. & si iudex appellationis perspexit me uictorē iuuādum in expensis & fructib⁹, ꝙ me iuuabit. Tertio dicit quòd si victus Titius appellauit, & causam appellationis non fuerit prosecutus, dicit quòd ego victor per eandē appellationem victi Titij potero consequi fructus, & litis expensas in primo iudicio non deductas, & hoc dicit.

Simile T e. ut debitus hono. in glo. sup verbo, si dicat, post princi. extra de ap.

k Omnem.] sic extra de appella. c. vt debitus honor.

l Confiteatur.] in sorte. sed iudex tenetur qui nihil de sumptibus dixit, vt s̄. de iudi. l. properandū, §. sin autem alterutra.

Iudex qui condēnationē expensarum omisit, tenetur parti.

m Pro minore.] qui & appellantur pedanei iudices quo ad sumptus: quia humiliora disceptant negocia, ut s̄. de peda. iud. l. fi. Acc.

n Consultationes.] id est appellationes.

o Eius.] & alterius partis quo ad sumptus. Azo. Sed contra. s̄. de fructi. & liti. expen. l. terminato. Solu. ut ibi,

hoc statuentibus, & iustā eorundem sumptuū quantitatem definientibus. [a] ❡ Sed nec [b] occasione cōsultationis introducēdæ [c] victori prouocare concedimus: cum & priscis legibus liceat ei & sine prouocationis auxilio eandem consultationem differente [d] suo aduersario introducere: & nos ei nihilominus hoc permittimus, iniuriā [e] ex superuacuā ꝓuocatione iudicibus fieri prohibentes. Dat. VIII. Id. April.

TITVLVS LXV.

QVORVM APPELLAtiones non recipiuntur.

Contumax in non veniendo, non auditur appellans h. d. secundum Sa. Vel sic: Verus contumax non appellat. Bart. & Pau. de Cast.

I. Imp. Antonin. A. Sabino.

Eius qui per cōtumaciā [f] absens, cùm ad agendā causam uocatus esset, condemnatus est: negocio prius summatim [g] perscrutato, appellatio recipi nō potest. [h] PP. Non. Iul. Anto. A. IIII. & Balbino Conss.

ibi, quia ibi non fuit appellatum.

a Definiētibus.] s. ampliorem in sumptibus. ĩ. de appel. l. ampliorem.

b Sed nec.] duo dicit hæc. l. Primo appellat reus uictus, & prosequitur in sorte: certe nō appellat actor pro sumptibus, licet iudex suppleat sententiam primam. Secundo appellat reus victus: sed nō prosequitur. nam actor prosequitur, vt ĩ. tit. 1. auth. ei qui. ibi, appellatore &c. sed H. dicit victum non appellasse, & si intelligas in sorte: qualiter de sumptibus actoris habetur ratio. ĩ. de fructi. & lit. expen. l. terminato, si vero dicas in sumptibus rei, stultum videtur quòd appellet: cum de eis non sit damnatus reus: nisi dicas quòd sit damnatus in minus.

c Introducendæ.] id est quòd victus non appellat quo ad sumptus, sed quo ad principale, & sic cōsultationem non introducit. Vel si appellat, non prosequitur.

d Differente.] & fa. ĩ. de tempo. appell. auth. ei qui. Acc.

d Differente.] appellare, vel prosequi super sumptibus: sed super sorte appellabat & prosequebatur. Vel verius dic, scilicet prosequi appellationē interpositā sup sententia sortis, & facit. ĩ. de tēp. appel. authen. ei qui.

e Iniuriam.] non tamen vt agatur actione iniuriarum, ut ĩ. de ap. l. & in maioribus, quæ est contra. Vel sit iniuria quando superuacua, ut hic.

QVORVM APPELLATIONES non recipiuntur.

Cessat appellatio quandoque, ideo quia necessarium non est, vt supra titu. 1. quandoque ideo quia non meretur appellator audiri, de quibus hic dicit.

Eius.] CASVS. Petii à te decem: lite contestata per contumaciā cœpisti abesse: iudex te condemnauit: nunquid reuersus audieris appellans, quæritur? Dicitur ꝙ nō.

f Eius qui per cōtumaciam.] scilicet verā, vt quia inuentus nō venit, ut hic, & ĩ. de iud. l. properādum. §. cum autem, & in authen. de iud. §. appellationibus, col. 6. & ff. de re iudi. l. contumacia, & ff. de appel. l. ex consensu. §. eum qui. Non fictam, quia tunc appellat, ut ff. de iudi. l. post § fi. Item fuit contumax in non veniendo: secus si in non exhibēdo, vel in nō restituendo: quia tūc appellat, ut ff. de appel. l. creditor. §. iussus, quæ est contra. Quid autem si quis est contumax in non iurando de calumnia? Videtur ꝙ possit appellare: argu. dicta. l. creditor.

Cōtumax an possit appellare.

g Summatim.] sed quomodo potuit iudicari, cum non sit liquidum, ut ĩ. de iudic. l. properandum. §. 1? Resp. quo ad absentem fuit semiplene cognitum, ut hic sed quo ad præsentem debuit plene cognosci, ut ibi. vel dic quod hic erat causa de qua semiplene debuit tractari, ut in actione ad exhibēdum, & similibus, ut ff. ad exhiben. l. 3. §. ibidem. Vel tertio dic quod hæc dictio, summatim, refertur ad id quod subiicitur. quod nō placet. sed debet plene cognosci si sit recipienda appellatio, vel non. Accursius.

Ad hoc ut quis non possit appellare, requiritur quòd sit conuictus, & sponte confessus. & si quod eorum defecerit, appellatio admittetur. Bar. Vel sic: Propter immanitatem criminis conuictus & confessus non appellat. hoc dicit secundum Baldum, & Sal. Vel sic: Conuictus & sponte confessus nō appellat: secus si sit cōuictus tantū, non autē cōfessus: vel confessus, non tamē sponte, sed formidine tormētorū. h. d. istà bona lex. Pa. de Ca.

II. Impp. Constantius & Constans ad Hieroclem Conss. [Sexta Coeles.]

Obseruare curabis, ne quis homicidarum, veneficorum, [i] maleficorum, [k] adulterorum, item que eorum qui manifestā violentiam [l] commiserunt, argumentis conuictus, testibus superatus, voce etiam propria [m] vitium scelusque confessus, audiatur appellans. Sicut enim hoc obseruari disposuimus: ita [n] æquum est testibus productis, instrumentisque prolatis, aliisque argumentis præstitis, si sententia contra eū lata sit, & ipse qui condēdemnatus est, [o] aut minimè voce sua confessus sit, aut formidine tormentorum [p] territus, contra se aliqd dixerit: [q] prouo-

Ex Co. Th. lib. 11. tit. 36. l. 7.

h Non potest.] nisi veniat iudice sedente pro tribunali, vt ff. de in integr. resti. l. diuus. Item sic. ff. de leg 2. l. peto. §. libertis.

Obseruare.] CASVS. An conuictus & confessus de crimine per testes &c. audiatur appellans, quæritur? Dicitur quod non. Si vero probato crimine condēnatus fuerit non confessus: an sit audiendus appellans, quæritur? Dicitur ꝙ sic, & hoc in secunda.

i Veneficorum.] i. qui veneno occidūt aliquos.

k Maleficorum.] i. magicorum & incātatorum.

l Violentiam.] ut infra ad l. Iul. de ui pub. l. quoniam. Accursius.

m Propria.] i. spontanea, & nō territus tormētis: ut in hac. l. Et nota duo necessaria ut non apellet, scilicet quòd conuictus & confessus, & alterum non sufficit, nisi in casibus vbi sufficit conuictum propter immanitatem criminis, ut infra. de fal. mone. l. 1. & ĩ. de rapto virgi. l. 1. §. finautē post, & ff. de ap. l. constitutiones, & ff. de inius. rup. testa. l. si quis filio exhęredato. §. hi autem. Item not. ꝙ in quinq; criminibus loquitur hæc. l. sed idem videtur in cæteris, & idem in pecuniarijs causis. Sed videtur etiam in his delictis conuictum & confessum appellare, & aliū pro eo, ut ff. de app. l. non tantum. quæ est contra, & ĩ. de epis. audien. l. addictos, quæ est contra, & ĩ. de ap. l. addictos. Solu. hic ante sententiam fuit confessus: ibi post, secundum Ioan. vel ibi non fuit conuictus, sed tantum confessus.

No. tex. & vide Hippo. in l. in criminib. in pr. 2. col. ff. de quæst.

Appellare nō potest qui est cōuictus & confessus.

n Ita.] s. e contra.

o Condēnatus est.] legitime, occasione suscepti officii.

p Aliquid dixerit.] confessio ergo in tormentis, veluti timore tormentorum facta, non nocet, ut hic, & ff. de quæstio. l. 1 §. diuus Seuerus, nisi perseuerauerit; scilicet extra tormenta confessus, ut in eadem l. §. si quis vltro. Vel nō nocet confessio, scilicet sola, nisi probationibus aliquibus adiuuetur, ut hic. prima scrutatur.

Confessio facta in tormētis, an noceat.

Denegari.

a Denegari.] si vero ob aliquod delictum pœna imponatur, appellare nõ licet, ut ff. de uerbo. signifi. l. si quis, & dic vt ibi.

N Vlli.] CASVS. Si iudex officialem sibi deputatum cõdemnauit, quia male se habuisset circa officium suum: an audiatur appellãs, quæritur? Respon. quòd non: secus est si super patrimonio officialis litigat, & con demnatus fuerit: quia appellare potest. Vi. uianus.

b Nulli.] s. accusato criminaliter, eo forte quòd se male habuisset circa officiũ suũ. nam si de adulterio, vel simili, tũc stabo. l. superiori ꝓxime.

ADDITIO. Ità limita hanc. l. quando officialis, puta nũcius vel notarius &c. cõdemnatur ab illo iudice cuius erat officialis. Nõ enim est verisimile quòd iudex ferat contra eum sententiam, nisi clare reperisset delictum. ita intelligit hanc. l. glo. in c. si qs appellat, in. §. nulli quoque. 2. q. 6. vbi hæc. l. cum duabus præcedentibus & itẽ duabus seq. sunt canonizatæ.

c Procuratorem.] procurator ergo appellat, & prosequitur dominus si vult, ut hic, & s. de appel. l. dominus litis. Item facit. j. de pœ. l. ne diu. & fac. s. de epi. sco. audi. l. 1.

A Bstinendum.] CASVS. Tenebaris fisco in decem ex contractu, vel nomine tributorum: an conuentus & cõdemnatus possis appellare, quæritur? Dicitur quòd non.

d Calculi.] id est rationis.

e Postulatur.] ut quia administrauit quis publica negocia: & sic est ff. de appella. rec. l. fin. Sed contra. s. de appell. l. quoniam nonnulli. Solu. vt ibi.

f Priuati.] scilicet patrimonij imperatoris, vt. j. eod. l. si. & s. de episc. audien. l. 1. secus in bonis vacantibus lata sententia, ut supra de appella. l. data. Alij intelligũt hoc etiam de priuato debito: quod defendi potest, ut statim dices.

g Conuicti.] ut quia condemnatus dicit, vtiq; debeo id in quo sum condemnatus: sed appello: & sic negocium differam.

A B executione.] CASVS. Petij à Titio. 10. fuit mi-

‡ Ex Co. The. ibid. l. 17.

¶ Ex Co. The. ibid. l. 19.

candi licentiam ei non denegari.[a] Dat. V. Id. Decem. Leontio & Sallustio Conss.

Qui male gessit officium, cõuictus & condemnatus non appellat. Bald. Vel sic: Officialis condemnatus a proprio iudice de male gestu in officio, nõ appellat. Salic. Vel sic: Officialis alicuius iudicis si condemnatur ab illo iudice de delicto commisso in officio, non potest appellare: quia præsumitur non iniuste condemnasse: secus si lata sit super alio quod concernit patrimonium. Pau. de Cast.

III. Impp. Valentinia. & Valens AA. ad Modestum P. P. †

N Vlli[b] officialium à sententia ꝓprij iudicis prouocatio tribuatur, nisi in eo tantum negocio quod ratione ciuili super patrimonio fortè apud proprium iudicem inchoauerit: scilicet vt in eo tantùm negocio à sententia eius cui paret, iudicis, quisquis velit officialis appellet: quod per procuratorem[c] etiã persequi iure tribuitur. Dat. IIII. Id. Iun. Cyzici, Valentiniano, & Valẽte. AA. Conss.

In causa fiscali, vel in causa principis condemnatus, non appellat. Bal. & Sali. & Pau. de Cast.

IIII. Imppp. Valẽtinianus, Valẽs & Gratianus AAA. ad Olybrium. P. v. †

A Bstinendum prorsus ab appellatione sancimus, quoties fiscalis calculi[d] satisfactio postulatur,[e] aut tributariæ functionis solenne munus exposcitur, aut publici, vel etiam priuati[f] (dummodo euidentis atque conuicti[g]) redhibitio debiti flagitatur, vt necessario in contumacem vigor iudiciarius excitetur. PP. Romæ. XV. Kalen. Septẽ. Valentiniano, & Valente. II. AA. Conss.

Ab executione sententiæ definitiuæ non appellatur, nisi executor excedat modũ executionis, quo casu appellatur: & si quæstio erat de re mobili, aufertur reo, non tamen traditur actori, sed deponitur reddenda ei q ob tinebit. Si vero erat immobilis, sequestrantur fructus similiter tradendi victori: & si appellatum fuerit indebite vel calumniose, punitur appellans pœna hic contenta. Pau. de Castro.

V. Imppp. Valens, Gratia. & Valẽtin. AAA. ad Thalassium proconsulem Africæ. †

A B executione[h] *appellari non posse, satis & iure[i] & constitutionibus[k] cautum est, nisi fortè[l] executor sentẽtię modum iudicationis excedat.[m] A quo si fuerit appellatum, executione suspensa decernendum putamus, ut si res mobilis est, ad quã restituendam executoris opera fuerit indulta: appellatione suscepta, possessori res eadẽ detrahatur,[n] & seqstro idoneo collocetur, reddẽda ei parti ꝓ qua facer cognitor[o]

hi condemnatus: executor modum excessit exequendo: quia fecit me mitti in possessionem maioris quantitatis quam erat deducta in sententia: an à tali executione possit appellari, quæritur? Dicitur quòd sic: licet alias ab ea appellare non possis: ita vt si res de qua est controuersia, sit mobilis, possessori detrahatur, & apud Titium collocetur, tradenda cui iudex appel. eã adiudicauerit. Si vero est res immobilis, puta fundus: fructus percepti & percipiendi apud sequestrum deponãtur, possessione fundi remanente penes eum qui appellauit. Si vero appellator inueniatur frustratorie appellasse, in quĩquaginta libris argẽti multatur. Vi.

h Ab executione.] id est ab ipsa executione facti. executio enim est &c. ut s. de execu. rei iudi. l. executorem. sed si pronunciat exequendam, vel non exequendam, potest appellari, ut s. de app. l. & in maioribus.

i Et iure.] ut ff. de app. l. ab executore, in pr. & ff. de ver. si. l. si qua pœna. ubi dicit, de pęna prouocatio &c. 1. de execu tione pœnæ, secundũ unũ intellectum.

k Et constitutionibus.] ut supra. de ap. l. qm iudices.

l Fortè.] hoc abundat, ut ff. de arb. l. si duo, vnde illud. Sub dubio sæpe respondent forte periti.

m Excedat.] ut si satis erat in possessionem rei modicæ mitti, præcipit fieri in magnam. Idem si pro maiori quantitate quàm in sententia continetur. Idem dicas si excedat modum ante tempus exequendo, scilicet ante quadrimestre tempus: ut supra de app. l. si quis prouocatione, in fine. vbi de hoc dixi. Item idem est si executor prætermissa cognitione exceptionis (quę datur alicui in quibusdam casibus etiam post sententiam, & post quadrimestre tẽpus, ut supra de iu. & fac. ign. l. 1 & not. s. senten. rescin. non pos. l. peremptorias) uelit sententiam executioni mandare. Item appellatur ab eo qui male interpretatur sententiam, ut ff. de app. l. ab executore, in prin. Item à pronunciatione executionis faciendæ, vel non, ut in prin. huius. l. dixi.

n Detrahatur.] id est auferatur.

o Cognitor.] appellationis.

‡ Ex Co. The. ibid. l. 23.

a Citatur hæc l. in l. 2. s. de epi sc. au. uid. Symmachũ lib. 2. episto. 15. Contius.

Executor multis modis põt excedere: & tũc ab eo licet appellare.

Iudicante-

a Iudicauerit.] futuri temporis est.
b Prouocationis capti.] ita quod supersint: aliter non possent sequestrari.
c In deposito collocentur.] scilicet apud sequestrum. & sic est contra, supra de prohibi sequestra. pe. l. 1. Sol. hoc speciale. Item contra. infra de appel. l. appellationem. Solu. ibi appellatum erat a sententia principalis negocij, hic ab executione iniusta. Item nonne est ergo idem quandocunque quis appellet? Resp. non: nisi depopuletur fructus appellator, ut ff. de appel l. imperatores. §. fin.

Appellõe pendente non debet res sequestrari.

† In Cod. Theo. pro inclus. legitur, con cessa erit. Contius.

iudicauerit.[a] ¶ Quòd si de possessione, vel de fundis executio [cessauerit.] † & eam suspenderit prouocatio: fructus omnes qui tempore interpositæ prouocationis capti,[b] vel postea nati erũt, in deposito collocentur,[c] iure fundi penes eum qui appellauerit, constituto. ¶ Sciant autem prouocatores, se vel ab executione appellantes,[d] vel ab articulo,[e] si eos perperam,[f] intentionẽ cognitoris suspendisse claruerit, quinquaginta librarum argenti animaduersione multandos.[g] Dat. III. Kalen. Feb. Treu. Valente. VI. & Valentin. II. AA. Coss.

Ne testamentum aperiatur, vel ne scriptus heres in possessionem mittatur, non appellatur. & punitur tã appellans quam appellationi deferẽs. hoc d secundum Bart. Bald. Salic. & Pau. de Cast.

VI. Imppp. Grat. Valentin. & Theodosi. AAA. ad Hyparium. P.V. †

QVisquis ne voluntas defuncti[a] testamento scripta referetur, vel

d Appellantes] iniuste, vt in princip. huius. l.
e Articulo.] id est definitiua sententia: nam ab interlocutoria nõ potest appellari: vt infra eo. l. ante. vel uocat articulum certũ capitulũ à quo potest appellari quandoque ante sententiã, vt ff. de appell. re. l. 1. Vel post sententiã forte, ut in casibus, in quibus etiã post sententiam licet exceptionem opponere: sed si pronunciet eam iudex non posse opponi, puto quod potest appellari, vt infra si sæpius in integ. resti. postu. l. 1. Et si in causa appellationis succumbat, punitur, ut hic. Videtur tamen non posse appellari, quia sententia non adstringit eum ad dandum uel faciendum, immo ex prima ad hoc tenetur, si pronunciatur hoc solum eum excipere non posse. sed certe iudex appellationis idem facit, & tamen ab eo appellatur, vt infra de appel. l. eos, circa princip. Potest etiam dici capitulo, scilicet uno causæ: cum multa capitula in ea contineantur: & tunc in cæteris manet firma, ut ff. de minor. l. etiam. §. ex causa. Item quid si in pluribus criminibus damnatus, appellet in vno? Respond. si in maiori, differtur pœna in minori, non ita e contra: vt ff. nihil no appell. pen. l. 1. §. fin.
f Perperam.] id est per calumniam, & sine causa.
g Multandos.] adhibita distinctione, an quis calũniose appellauerit. Si enim per calumniam: si quidem criminaliter conuenitur, pœnam mediocrem sustinebit, & erit infamis, ut supra de appel. l. eos. § ne temere. & litẽ amittet officio iudicis, ut in eod. titu. l. à proconsulibus. uel in illa l. à proconsulibus, est speciale. Si autem ciuiliter conuenitur, huius l. pœnam patietur, ut hic, & supra de episcop. aud. l. 2. in fi. Si vero bona fide appellat, nullo modo punitur, secundum Io. & Azo. nec in criminali, nec in ciuili.

† Ex Co. The. ibid. l. 26.
a In Co. Th. diem functi.

Dãnatus in pluribus criminib. si in uno appellat, quid iuris?

1 Cõcor. 2. q. 6. cap. sunt quorum, uers. de possessione.

Appellantes malè, puniũtur.

QVisquis.] CASVS. Testamẽtum fecisti: heredem instituisti: hæres adito iudice uolebat quod illud aperiretur. Seius ex aduerso dicebat quòd illud non erat aperiendum, iudex pronunciauit illud esse aperiendum. Seius appellauit: an admittenda sit appellatio, quæritur? Dicitur quòd nõ: sed appellans, & iudex qui appellationem admisit, in uiginti libris argenti punientur.
h Mittantur.] idem in quolibet possessorio: vt infra si de moment. poss. l. 1. Accurs.

ne hi quos scriptos patuerit hæredes, [in possessionem mittantur,][h] ausus fuerit prouocare, interpositamq; appellationem is[i] cuius de ea re notio erit, recipiendam esse crediderit,[k] viginti librarũ argenti † multa & litigatorem, qui tam importunè appellauerit, & iudicem, qui tam ignauam cõniuentiam adhibuerit, inuoluat.[l] Dat. Non. Apri. Treu. Ausonio. X. & Olybrio Conss.

Ante definitiuam non appellatur Baldus & Salicet vel sic: Ab interlocutoria non appellatur. hoc dicit secundum Bartolum & Paulum de Castr.

VII. Iidem AAA. & Arcad. ad Pelagium comitem rerum priuatarum.

ANte[+] sententiæ[m] tẽpus, & ordinẽ[n] euẽtus, nec à discussore,[o] nec à rõnali appellare liceat. Dat. XV. Kalend. Martij, Med. Arcad. A. I. & Bautone Conss.

Publicus debitor manifestè conuictus non appellat. h. d. Bart. & Paulus de Castro.

i Is.] scilicet superior iudex.
k Crediderit.] isti duo & alij sunt. ff. de app. re. l. fi.
l Inuoluat.] s. superior iudex.
m ANte sententiæ.] definitiuæ.
n Et ordinem.] & pro. i. Et dic, i. ordinarium euentũ: uel .i. sententiam ordine iuris prolatam.
o Discussore.] genera iudicum sunt. & idẽ in quolibet alio. Et sic not. ab interlocutoria non appellari. sed demum lata definitiua sententia, vt hic, & supra de sen. l. fin. & ff. de li. be. caus. l. liberis, in fi. & supra de iudi. l. apertissimi, & supra de appell l. eos. §. super. sed fallit in casu, cum iudex in criminali, seu ciuili negotio quæstionẽ interlocutus est habẽdam contra leges, ut ff. de app. re. l. 2. quod intellige de quæstione quæ fit per tormenta, non de quæstione principali, quã iudex interlocutoria sententia definiat: licet quidã hoc intellexerunt. Item in alio quando fideiussores approbantur à delegato, ut ff. qui satisda. cog. l. arbitro. ff. à qui app. non licet. l. fin. licet quidam illas intelligant quod citra appellationem corrigat delegans sententiam talem delegati. Itẽ fallit in alio quem habes supra de appell l. si quis prouocatione. Vel illam expone ut ibi. sed uidetur semper ab interlocutoria appellari, ut ff. de mino. l. intra utile, quæ est contra. Solu. ibi speciale. Vel ibi trahit secum executionem, & causam fere totam determinat. Item iure canonum uidetur semper posse appellari. 2. q. 6. c. non ita. Alij uerò dicunt etiam secũdum leges semper posse ab interlocutoria appellari, & quod dicta l. de app. re. dicitur, gratia exempli est dictum. Idem ergo ubicunq; per prædictas ll. & per l. ff. de præuari. l. præuaricationis, ubi dicit super incidenti sententiandum, & per consequens appellandum: & speciale dicunt de his iudicibus in quibus hic dicitur. uel dicunt sententiæ, scilicet definitiuæ, uel interlocutoriæ.
ADDITIO. Tu dicas cum quæritur, an ab interlocutoria possit appellari, distinguendum inter ius canonicũ, & ciuile. Nam de iure canonico ab omni † grauamine licet appellare quandocunque c. super eo 2. extra de appell quo casu debet appellans causam rationabilem exprimere coram iudice a quo appellat. c. ut debitus, illo titul. De iure uero ciuili sic distinguas: quia aut interlocuto-

† pro inclus. in C. Theo. legitur, edicti Hadriani bene ficiũ consequitur. quod eodem recidit. Cõt.

† sic in manuscr. quibusdã. id in C. Th. est aut, et in aliis manuscriptis. Cont.

Appellatio nõ põt interponi ab interlocutoria, nisi in certis casibus.

† pars l. 26. infra de appellõ. Contius. Ex C. Th. ibi. l. 29.

† Hodie l. Sacrosanct. Cõcil. Tridẽ. Sess. 24 c. 20. huiusmodi appellandi molles habenæ repressæ sũt atq; redactæ ad terminos & formã iuris ciuilis. Pet. Vẽdramenus.

terlocutoria profertur post definitiuam sententiam, & potest appellari, ut no. supra eodem. l. ab executione, Aut profertur ante: & tunc aut nulla alia definitiua speratur, & potest appellari, ut l. ait prætor. §. permittitur. ff. de mino. Aut speratur alia definitiua: & tunc aut grauamen illatum ab interlocutoria non potest reparari per appellationem à definitiua, & potest appellari: ut. l. 2. ff. de appel recipien. & qui satisd. cog. l. arbitrio. Aut potest reparari, & tunc aut est talis interlocutoria, quæ perimit totum negotium, & poterit appellari, ut l. in tra vtile. ff. de mino. aut totum negotium non perimit, & non poterit appellari, vt hic, & l. 2. supra de episc. audi.

† Ex Co. Theo. ibi. l. 32.

ET publicarum.] CASVS. Si teneris fisco in decē, & sis cōdemnatus: non audieris appellans.

a Reiecta.] ut & supra codē. l. abstinendum. sed contra supra de appel. l. quoniam non nulli. sed ibi solui.

VIII. † Impp. Arcad. & Honor. AA. Apollodoro comiti rerum priuatarum.

ET publicarum necessitatum, & priuati ærarij deposcit vtilitas, ne cōmoda quæ domui nostræ debentur, callidis debitorum artibus differantur. Quamobrem appellatione eorum reiecta, [a] qui apertè manifesteq; conuicti sunt: hoc obseruari pcepti huius auctoritate censemus, ut ei quem constiterit esse publicum debitorem, appellationis beneficium denegetur. Dat. III. Id. Aug. Med. Arcadio. IIII. & Honorio. IIII. AA. Conss.

TITVLVS LXVI.

SI PENDENTE APPELlatione mors interuenerit.

Heredes appellatoris mortui appellatione pendente, in ciuili causa coguntur appellationis causas reddere, vel stare sententiæ. Baldus & Sal. Vel sic: Instantia causæ appellationis transit ad hæredem. Bartol. & Paulus.

Continuatio.

SI PENDENte appella. &c.

Dixit supra quando ab initio non fuit admittenda appellatio: nunc quando ex postfacto extinguitur.

E[tiam.] CAS. Petij à te decē. cōdemnatus es: appellatione pendente concessisti in fata, an hæres tuus causam appellationis debeat prosequi, quæritur? Dicitur quòd sic: alioquin stabit iudicatus.

1. Imperator Alexander A. Iuliano.

ETiā post mortem eius q appellauit, necesse est hæredibus eius vel reddere [b] causā prouocationis, vel statutis [c] acquiescere. PP. III. Non. Decem. Alex. Cons.

b Reddere] id est prosequi.

c Vel statutis.] hoc in ciuilibus causis: in criminalibus vero dices infra. l. 3. Item facit hæc lex pro eis qui dicunt appellantem in causa appellationis probare, vt supra de appel. l. hi qui.

EIus] CASVS. Volebam te accusare de crimine capitali: inceperas abesse: Iudex te citauit: bona tua describi fecit: intra annum te præsentasti, & litem prosecutus fuisti, appellatione pendente decessisti: an bona tua ad hæredes tuos transmisisti, quæritur? Dicitur quòd sic.

d Eius qui requirēdus.] absens de capitali crimine non damnatur, sed bona eius describuntur, ut copiam sui præstet, ut intra annum adueniens recuperet res suas: post annum vero veniens purget innocentiam suam quandocunque, sed bona non recuperat, ut ff. de requir. reis. l. 1. in princ. & l. fina. & infra de requiren. reis. l. 1.

e Annotatus.] annotatus ergo est, qui reus absens est delatus, bonis eius obsignatis: & his quæ mora peritura sunt, etiam intra annū distractis, precioq; deponendo: sed post annum in fiscum cogūtur. Annotatio uero fit publicè, id est edicto literis ad annotatum missis, quæ dicitur requisitio, ut ff. de requiren. reis. l. 1. §. præsides, & l. 2. & 4. & 5. &c.

Annotat[us] quis dicatur.

Requisitus & annotatus si appellauerit, eo mortuo pendente appellatione, bona eius transeunt ad hæredes, non ad fiscum h. d. secundum Baldum & Salicetum. Vel sic: Ab annotatione bonorum potest appellari, & appellatione pendente morte rei pœna extinguitur, & bona ad hæredem transeunt. hoc dicit secundum lect. magis notabilem, secundum Bart & Paul. de Castr.

B

II. Idem A. Marcellinæ.

EIus qui requirendus [d] annotatus [e] appellauit, [f] & ante actam causam mortuus est, bona ad successorem pertinere, parentibus meis placuit. PP. III. Non. Decembr. Alex. Cons.

Extincta per mortem pœna capitalis appellatione pendente, non extinguitur bonorum confiscatio expressa, sed tacita sic. Bald. & Sal. Vel sic: Expressa ademptio bonorum, morte appellantis non perimitur: secus in tacita Bart.

C

III. Idem A. Vlpio.

SI is [g] qui ademptis [h] bonis in exilium datus est, appellauerit, ac pēdente pvocatione defunctus est: quamuis crimen in persona eius euanuerit, tamē causam bonorū agi oportet. Nam multū interest, vtrum capitalis pœna irrogata bona reo quoque adimat [i] (quo casu morte eius extincto crimine, nulla questio superesse potest [k]) an verò non ex dānatione [l] capitis, sed speciali sententia bona auferantur.

D

f Appellauit.] à sententia annotationis, secundum quosdā: sed tamen idem si non appellasset, & decessisset intra annum, vel se liti obtulisset & decessisset intra annum, vt ff. de requir. reis. l. 1. in fi. uel dic appellatum esse à sententia lata super crimine, id est super principali causa: qa redijt ille intra annū: & causam agere cœpit. sed an hæredes reddere tenentur causas appellationis? Py. dicit q nō. Pla. dicit quòd sic, pter bona. sed si dicatur appellatum à sententia annotationis, non video quare hæres teneatur eo mortuo intra annum: sed post annum tacitè fuerant confiscanda. vnde & tunc idem, ut hæres nō prosequatur: vt infra. l. prox. licet annotatio expresse fiat. si autem à sententia principali nulla facta annotatione fuit appellatum: tunc serua quòd habes infra. l. proxi. & facit supra de iur. & fac. ignoran. l. error, & infra de iure fisci. l. eorum, lib. decimo, & de accus. l. absentem.

† Glos. in c. quod à te, sup uerbo, redite, extra de cleri. coniuga. inducit hanc l. q si tpe ingressus alicuius I ecclesiam bona ingressi expresè donentur ecclesiæ, nō reuocātur ipso īgresso recedēte: secus si tacitè dicendo, offero me huic monasterio.

SI is.] CASVS. Reus criminis in exilium damnatus cum bonis ademptis appellauit, & appellatione pendente decessit: an appellationis causa propter bona agitari possit, quæritur? Distinguitur: aut tacite sunt adempta, quia est deportatus: aut expresse, vt relegatus. primo casu non superest quæstio, secundo sic. Vi.

g Si is.] pone casum per. l. infra si re. vel accus. mort. l. final.

h Ademptis.] scilicet specialiter.

i Adimat.] tacitè, vt cum est deportatus.

k Superesse potest.] nam si in expresso non valet, nec in tacito, vt ff. de seruitu. rustico. prædio. l. item. §. qui habet.

l Ex damnatione.] scilicet tacitè: sed expresè ex speciali sententia: & hoc est quod sequitur.

Auferan-

a Auferantur.] ut in relegato ad tempus, ut infra de pœnis. l. deportatorũ, & facit ad l. istam ff. de interdi. & rele. l. relegatorum. §. ad tempus, & ff. de iure fisc. l. Lucius, & ff. de bo. dam. l. fin. §. inter, & ff. ad legem Falcidiam. l. in ratione. 1. §. cũ quidam, & ff. ad Sylla. l. Caius.

SI pater tuus.] CASVS. Ad decurionatũ vocatus fuisti, & appellasti: & appellatione pendẽte decessisti. an tuus hæres teneatur prosequi? Dicitur quòd non. Viuianus.

b Finita est.] & ita hæredes non tenentur prosequi, nisi pro præterito tempore quod fluxit ante mortem nominati. tenebitur enim hæres noĩati si cessauit gerere, vel appellauit per malitiã, vt ĩ. de excu. tut. & temp. earum l. quanquam, & ff. de excu. tut. l. qui testamento, & ff. si tu. vel cu. vel magi. l. 1. & l. fi. & facit ad l. istam supra ne filius pro patre. l. ne contra, & l. patris.

e Iudicatum.

QVamuis.] CASVS. Petii à te ancillã cũ peculio, condemnatus mihi fuisti, appellatione pẽdente decessisti: non est extincta appellatio ꝓpter peculium ancillæ.] Præfinita enim sunt tẽpora fatalia intra q̃ debet exerceri causa appellationis. si te adhuc superstite aliquid de tempore effluxerit, residuum dabitur hæredi tuo ad prosequendam appellationẽ, & præterea tempus quatuor mensium. & si hæres perierit tempus ad deliberãdum de hæreditate eius qui appellauit, & iam decessit: eo lapso incipiet currere tempus quatuor mensium ad ꝓsequendam appellationem, ne igno

Sequentia sunt casus legis proximæ, Si vnus. Per. Vendr.

a Ex. Co. Th. lib. 11. ti. 35. l. 1.
al. PP. Contius.

ciali præsidis sententia bona auferantur.[a] tunc etenim subducto reo, sola capitis causa perimitur, bonorum remanente quæstione. PP. Id. Mar. Modesto & Probo Conss.

Causa honoris, vel officij, morte soluitur h. dicit secundum Bald. Vel sic: Causa appellationis super muneribus personalibus morte finitur h. d. secundum Bart. Vel sic: Causa appellationis interposita a muneris nominatione, morte appellantis expirat. Pau. de Castro.

IIII. Imp. Gordianus A. Alexandro.

SI pater tu[s] ad decurionatum euocatus appellationem interposuit, eaque pendente concessit in fatum: honoris eius quæstio morte finita est.[b]

Licet moriatur ancilla petita cũ peculio: durat tamen causa appellationis propter peculium. Paulus de Castro.

V. Idem A. Felici.

QVamuis ancilla de cuius dominio disceptabatur, & à rectore prouinciæ contra te ius dictatum fuerat, in fatum concesserit: tamen cum appellationem super ea re interpositam fuisse, & in numero[c] cognitionum pendere proponas, ea prouocatio suo ordine[d] propter peculium ancillæ audiri debet.

Singularis est lex ista: & habet duas partes: & h. d. Vltra id tempus quod datur appellanti, hæres eius habet quatuor menses h. d. prima particula: & secunda h. d. Dicti quatuor menses elapso tempore quod hæredibus datur ad deliberandum, non currunt. h. d. secundũ aliquos. Vel aliter: Hæres vltra tempus datum ad deliberandum per l. cum antiquioribus habet quatuor menses. Barto. Vel sic: Vltra tempus concessum appellanti, ad prosequendum, hæres eius habet quatuor menses qui incipiunt ei currere post tempus ad deliberandũ concessum. h. d. secundum Sal. Vel sic: Vltra tempus quod datur ad prosequendũ appellationem, dantur hæredi appellantis quatuor menses. Pau. de Cast.

VI.[a] Imp. Cõstantin. A. ad Bassum præfectum vrbi. post alia.

A SI vnus ex litigatoribus adhuc pendente appellatione defunctus sit: non residuum tantum tẽporis hæredes eius habeant, sed etiam alios quatuor menses.

¶ Sin autem ad deliberationẽ hæreditatis[e] certũ tempus indulgetur, post lapsum eius temporis quatuor mensium numerabitur[f] spacium: ne ignorãtes negotium, vel etiam

B super adeunda hereditate dubitantes, priusquam aliquod cõmodum sentiãt, damnis affici compellantur. PP. XIII. Kalen. Iun. Sirmij, Crispo. II. & Constantino II. CC. Conss.

TITVLVS LXVII.

DE HIS QVI PER metum iudicis non appellauerunt.

Vbi princeps, ibi securitas. & illa formido vana est, quæ formidoloso non patrocinatur. Bal. Vel sic: In curia principis cessat præsumptio iusti timoris h. d. Bart. & Paulus de Castro Sali.

C I. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Dorotheani.[a]

SI contra te iure pronũciatum est, nec appellationis auxilium imploratum est, intelligis acquiescere te statutis oportere. In sacro enim comitatu nostro timere nihil potuisti.[g] XV. Kalen. Iun.

D *Vana formido non prodest. h. d. primo. Sed iustus metus facit ut protestatio facta intra tempus appellandi, habeat vim appellationis. hec dicit secundum Bald. Vel sic: Qui propter timorem vanum omittit appellare, videtur sententiæ acquiescere. si vero timor sit iustus, tũc potest omittere, tamen debet protestari intra tempus appellandi quòd per eum non stat: & quòd libenter appellasset, nisi timeret, & allegare causam timoris. quo casu talis protestatio habetur pro legitima appellatione. Pau. de Cast.*

II.[a] Imp. Iulianus A. Germaniano.

HIs qui tempore competẽti nõ appellãt,

tantes negotium[f], damnis afficiantur.

c Et in numero.] de multis quæstionibus appellationum cognoscebat. & facit ad l. istam supra de libe. cau. l. principaliter. 1. & de asser. tol. l. fi. & ne de sta. defun. l. quamuis.

d Ordine.] susceperat iudex alias cognitiones, quarum aliqua cognitionem istam præcedere debebat: inde est quod dicit, suo ordine.

e SI vnus. Hæreditatis.] scilicet eius qui appellauit.

f Numerabitur.] cõtra supra de iure delib. l. cum antiquioribus. Solu. hic habet tempus quatuor mensium ad appellationem exercendam vltra id quod ibi datur ad deliberandum.

f de hac materia vide in c. vl. extra de app. cum glossa sua.

DE HIS QVI per metum iudicis non appellauerunt.

Supra dixit quando appellatio facta nõ examinatur: hic è contra quando non facta habetur pro facta, & examinatur.

a Diophani.

SI contra.] CASVS. Aliquis in comitatu principis cõuentus & cõdemnatus, non appellauit: necesse habet stare iudicatis: nec si dixit se metu iudicis nõ appellasse, audietur.

g Potuisti.] vel debuisti. & facit. ff. quod metus causa. l. 1. in principio, & infra. l. proxi.

HIs qui.] CASVS. Si condẽnatus non appellat, necesse habet parere iudicatis: nec excusabitur si dicit se metu iudicis nõ appellasse. si uero ei ita facta fuerit vis quo minus appellet, protestari debet corã aliquibus intra decẽ dies, quòd nõ potest appellare: & tũc sufficit talis protestatio ad appellandum.

a Ex Co. Th. lib. 11. tit. 30. l. 30. Contius.
a ad Germanianũ. PP. sic in manuscri. & Co. Th. Contius.

Sed.

c Seu præfectos.]id est contra eorum sententias, & sic exponε sequentes, contra quorum sententias appellari potest, ut supra de appell. l. à proconsulibus, & l. quoniam iudices.

b Repellantur.]quia non fuit iustus metus, ut supra l. proxi.

A restituatur aduersus sententiam, non propter hoc restituetur maior. Vel dic casum aliter vt in gloss.

f Si iudici.] CASVS. Tres erant tutores indiuisam administrationem habentes, conueniebantur omnes, aut quia male gessissent, aut quia nemo eorum gessisset officium. duo condemnati prouocauerunt. pronunciata est iusta prouocatio eorum. hoc etiam tertio prodest, qui non prouocauit, cũ vna erat omnium condemnatio: secus autem si diuisas administrationes haberent. ad hoc supra de diuer. re. l. 1.

redintegrandæ audientiæ facultas denegetur.

¶ Omnes igitur qui cõtra pfectos vrbi, † magistros officiorum, vel magistros militum, seu proconsules, seu comites, seu pfectos Orientis, a [seu vicarios Augustales,] vel alium iudicem sub specie formidinis prouocationem non arbitrantur interponendam: à reuocanda lite † repellantur. b *

¶ Qui verò vim sustinuerunt, c cõtestatione d publice proposita, intra dies videlicet legitimos e quibus appellari licet, causas appellationis euidenti affirmatione distinguant: ut hoc facto tanquam interposita appellatione ijsdẽ æquitatis adminicula tribuantur. Emissa. XV. Kal. Iul. Mamertino & Neuitta Coss.

TITVLVS LXVIII.

SI VNVS EX PLVRIBVS APPELLAVERIT.

Vbi est defensio communis, & eadem ratio vincendi, appellatio vnius omnibus prodest: sed restitutio minoris non suffragatur maiori h. d. secundum Bal. Vel sic. Causæ communitas, & defensionis paritas facit, ut sententia in causa appellationis data pro vno, alijs prosit. Bar. Vel sic: Si à sententia lata contra plures vnus appellauerit, alter non appellat: victoria per eum obtenta prodest alijs etiam non appellantibus, quando causa erat communis, & vna & eadem erat omnium defensio: sed restitutio in integrum impetrata per vnum, alijs non prodest: quia datur fauore minoris ætatis h. d. totus tit. secundum Pau. de Castr.

I. Imp. Alex. A. Licinio.



SI iudici f † probatũ fuerit, vnã eandemq; condemnationem eorum quoq;, quorum appellatio iusta pronunciata est, fuisse, nec diuersitate g factorum separationẽ accipere: emolumentum victoriæ secũdum ea quæ sæpe constituta sunt, ad te quoq;, qui nec prouocasti, pertinere non ignorabit. P P. XIII. Kalend. Septemb. I I.*

Sũmata est supra in l. præcedenti.

II. Idem A. Sereno.

SI in vna eademq; causa vnus appellauerit, h eiusque iusta appellatio pronunciata est: ei quoque prodest, qui non appellauerit.

¶ Quòd si ætatis auxilio vnus cõtra sententiam restitutionẽ impetrauerit: maiori, qui suo iure non appellauerit, hoc rescri-
C ptum non prodest. i

TITVLVS LXIX.

SI DE MOMENTANEA † possessione fuerit appellatum.

Sententia lata in possessorio etiã appellatione interposita, statim sortitur effectum: ita tamen possessio reformatur, ut quæstio proprietatis integra seruetur. h. d. secundum Baldum. Vel sic: A sententia lata super possessorio non potest appellari: quia non affert perpetuum præiudicium: quia non præiudicat causæ proprietatis: & grauamen quod affert, potest reparari per iudicium proprietatis: ideo mittitur executioni, salua causa proprietatis. h. d. secundum communem intellectum. Alij dicunt quod bene potest appellari: tamen appellatio non suspendit executionem sententiæ: sed præcedens est communior. Paulus de Castr.

D

I. Imppp. Valen. Theodo. & Arc. AAA. ad Eusignium. P. P.



Vm de pos-

c Sustinuerunt.] s. probabilem quo minus appellent.

d Contestatione.] debet enim intra decẽ dies publicè protestari q non potest appellare, vel timet, & sufficit ad naturam apppellationis. sic. ff. de no. ope. nun. l. de pupillo. §. si quis ipsi prætori. & facit ff. de reg. iu. l. in omnibus causis pro facto, & ff. de ap. l. cum quidã, & ff. de app. re. l. si cuius, & l. sciendum. ADDITIO. Addas quòd iste metus probatur probando quòd consueuit appellantes a gestis p eum incarcerare, & eis violentias & iniurias inferre, & sic ex qualitate personæ hoc præsumitur, ut l. si à bonæ fidei, ff de rei ven. & l. argentum. ff. commoda. Vel quia minatus erat sic facere, ut l. metum, cũ sua glo. supra de his quę ui &c. Ita dicit Bar. in d. l. de pupillo. §. si quis ipsi prætori. ff. de noui ope. nuncia. ver. quinto quęro. &c.

e Legitimos.] scillicet a sententijs numerandos: vt supra de appella. authent. hodie.

SI VNVS EX plurib. appellaue.

Dixit supra quando etiam appellanti non prodest appellatio: nũc quando etiam alij nõ appellãti per appellante prodest appellatio.



SI iudici.] CASVS. Tres erant tutores diuisam habentes administrationẽ. duo condemnati prouocauerunt: & pronunciata est prouocatio iusta: an tertio qui non appellauit, prosit illa prouocatio, quæritur? Dicitur q sic. Idem dicitur in princip. l. sequẽtis hoc addito, q si duo maior & minor habentes causam cõem, condemnati fuerint, & minor

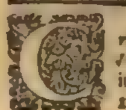
g Nec diuersitate.] puta omnes conueniebantur, quia male gessissent: vel omnes cõueniebantur, quia nemo gesserat. si autem ideo quòd vnus malè, alter nullo modo gessisset: nõ proficeret appellatio vnius alteri, vt ff. de appel. l. si quis separatim. §. fin. & facit. ∫. eo. l. 1. in prin. Sed contra videtur. ff. in eodem titu. l. scio, in ver. certe. Sol. vt ibi, & facit. ff. de crimi. expi. hære. l. res hæreditarias.

h SI in vna. Appellauerit.] ut & supra l. proxi. & ff. de adult. l. denunciasse. § fin. Sed contra ff. de app. l. scio: sed ibi patet solutio.

i Non prodest.] nisi sit causa indiuidua: vt seruitus. secus si diuidua, vt ff. quemad. serui. amit. l. si cõmunem. in princ. ff. de negoc. gest. l. qui alienam. §. si. est autem quælibet seruitus indiuidua, pręter vsumfructum, vt ff. ad l. Falci. l. 1 §. si vsusfructus, & facit supra si in communi eademque causa. l. 2.

SI DE MOmentanea possessione fuerit appellatum.

Dixit supra quando propter iudicis auctoritatem non admittitur appellatio: nunc quando propter ipsius rei de qua lis est, vtilitatem.



Vm de possessione.] CASVS. Duplex est iudiciũ: petitoriũ & possessoriũ. in petitorio victus appellat, in possessorio nõ. vnde sintentem

† antea nõ licebat appellare à præfecto vrbi, qui g ola ferè pfectis prætorio, dignitate par erat, qđ & ex notitia vtriusq; Imperii non obscure intelligitur. probãtur ea q̃ ante dixi, ex C. Th. li. 11. ti. 30. l. 23. Contius.

a al. præfectos. inclusa 3t desũt Cod. The. Contius.

† vete. & C. Theod. appellanĩ. Contius.

a add. in Co. Theo. Nobis. n. regnãtib' non audebit iudex vllus denegare refugium app. Contius.

† De materia huius tit. habetur in c. pen. extra de app.

† vet. momentaria, in C. autẽ Theo. legitur: Si de momento fuerit appellatum. lib. 11. tit. 37. Cont. Sententia lata pro uno in cã appellõis an prosit aliis.

si intentem contra te interdictum uti possidetis, quod A est possessionis retinendæ: vel interdictum unde vi, quod est recuperandæ: vel quorum legatorum, quod est adipiscendæ, & succumbas, non audieris apellans: salua tamen tibi quæstione super proprietate. non enim præiudicabitur quæstioni de proprietate. Viuia.

sessione, [b]& [a]eius momento [c]causa dicitur: etsi appellatio interposita fuerit, [d]tamen lata sententia sortitur [e]effectum. [d] Ita tamen possessionis reformationem [c]fieri oportet, ut integra omnis proprietatis causa seruetur. Dat. XIIII. Kalen. Decēb. Med. Honor. N.P. & Euodio Conss. B

TITVLVS LXX.

NE LICEAT [†] IN VNA eademque causa tertio [a]prouocare, vel post duas sententias iudicum, quas definitio præfectorum roborauerit, eas retractare.

[b]Et.] & ponitur pro id est.

[a]Momento.] id est possessione momētanea: tale est & illud Virgilii: Pateris libabat & auro. id est pateris aureis. Et dicitur momētanea possessio, quia apta est durare p momētum, & sic aptitudine, ut hic, & institu. de lege Aq'ia. §. his autem verbis. Vel ideo, quia in ea tractatur de possessorio momento: ut quoto tempore anni possederit olim: hodie de tempore litis contestationis, ut in interdicto vti possidetis: ut institu. de interdictis. §. retinendæ. Vel tertio, ut dixi supra qui legiti. perso. l. fi. Item hæc lex secundum omnes loquitur in possessorio retinendæ. Sed an idē in possessorio recuperandæ vel adipiscendæ? Quidam dicunt quòd non. Tu dic, idem in adipiscendæ, ut supra quorum apell. non recipi. l. quisquis. Item recuperandæ. sed hoc hodie est correctum secundum quosdam per l. illam infra vnde vi. l. si quis in tantam. Item huic. l. videtur contra supra de appel. l. 1. Solu ibi non ratione iniquitatis sententiæ appellatur, sed ratione ordinis omissi. Vel pone casum ut ibi nota. Sed si agatur possessorio vt per condictionem ex dicta lege, si quis in tantam, puto posse appellari: quia per eam non est momentanea, & non solum in possessione, sed etiam in proprietate datur ibi sententia. sed alibi vbi est momentanea eius vtilitas, semper dicas non posse appellari per generalia verba huius legis. Item oppo. ex eo quod est supra de appella. l. & in maioribus Sol. hoc speciale. Sed quare? Respon. quia est interlocutoria secundum quosdam: à qua non appellatur, ut supra quorum appel. non recipi. l. penul. Alii dicunt propter vilitatem, sicut & in sententia arbitri: ut supra de arbi. l. 1 Sed tu dic esse definitiuam, & non uilem: sed ideo nō appellari quia plenius poterunt singula tractari in quæstione proprietatis: quia eadem causa plenius examinabitur in causa proprietatis, licet alia via.

[c]Fuerit.] s. de facto.

[d]Effectum.] sic est contra ī. de appel. l. appellatione. sed ibi tenet appellatio, hic non.

[e]Reformationem] id est restitutionem, uel traditionem ubi de recuperanda vel adipiscenda agitur, uel confirmationem, vbi de retinenda agitur. Et nota hic diligenter quòd qua ratione nō potest appellari, vel quibus: eadem vel eisdem non potest minor contra talem sententiam petere restitutionem in integrum, secundum quosdam: quasi paribus passibus ambulent. vt ff. de mino. l. præses prouinciæ. Item quia non uidetur damnum pati, cum saluum sit sibi omne ius in quæstione proprietatis, vel quasi modicum vel minimum damnum patiatur, & sic denegari debet restitutio, ut ff. de in integ. resti. l. scio. Item tertio, quia in tali causa habet legitimam personam standi in iudicio, & admittitur ut maior, ut supra qui leg. per. l. fi. Alioquin non videtur legitimus defensor si debet posse restitui, & sic decipetetur per legem aduersarius. & sic dicitur ff. de procu. l. minor. 1. respon. Item quarto, quia facilius debet alicui adimi priuilegium siue beneficium in integrum restitutionis, quam ius commune, quod est scilicet ius appellandi, ut nota. supra ad Velleia. l. antiquæ, in princ. & supra si min. se ma. dixe. l. si alterius circumueniendi causa, in fi. ff. de mi. testi. l. eius militis. §. 1. Sed his spretis dic secundum H. eum posse petere restitutionem: quia nec paribus passibus ambulant restitutio & appellatio. argum. ff. de mino. l præfecti. ī. de sen. præfec. præto. l. vnica. Item & damnum videtur pad magnum si amittat possessionē: quæ si obscura fuerint vtriusq; iura in proprietatis quæstione, pronūciabitur pro possessore, ut inst de interdi. §. cōmodum. Nec ob. quòd admittitur in hac causa vt maior. nā idē est ubi litigat in quæstione proprietatis auctore tutore, & tamen contra sententiam restituitur, ut supra si ad uer. rem iud. l. fi. & cum contrahit, ut supra si tu. vel cura. inter. l. etiam, & l. fi. Item adultus non habens curatorem, admittitur ad contrahendum vt maior, & tamē potest restitui, quia obligatur ciuiliter & naturaliter ut maior, ut ī. de in integ resti. mi. l. si curatorem. Item C quicquid gestum fuerit cum minore, si apparet eum læsum, restituitur, ut ff. de mino. l. ait prætor, in prin. ergo & hic eadem ratione. Item simpliciter lex dicit supra si aduer. rem iudi. l. fi. posse minorem petere restitutionem contra sententiam si apparet eum læsum. nec hic casus excipitur: ergo & contra illam sententiam poterit restitui, si apparet eum læsum, quia forte non plene probauit ut debuit, vel quia contra ius litigatoris lata est, licet probauerit.

[†] Citat hanc constitutionē Symmachus I epistola qua dicit permitti, vt si casus tulerit, etiam de iure cognoscat iudex. Contius.

[a] sortiaf. ve. & Co. Theod. Contius.

[†] De materia huius ti. vide in c. directę nobis, cū glos. 2. extra de appel. [†]tex.

Sententia lata super possessorio est definitiua.

Appellō vbi est interdicta, an etiam restitutio in integrū ibi denegetur?

Qui succubuit in duplici appellatione, non potest tertio appellare, super eisdem articulis, & etiam supplicare. Et recusatio iudicis non numeratur in numero appellationum. hoc dicit Bar. Bald. Salic. & Paul. de Castr.

I. Imperator Iustinianus A. Menæ præfecto prætorio.

SI quis in quacunque lite iterum [†] [a]prouocauerit, non liceat ei tertio in eadem lite super iisdem capitulis prouocatione [b]vti, vel sententias excellētissimo-

[†] Quod

NE LICEAT IN VNA EADEMQVE causa tertio prouocare &c.

A sententia appellatur regulariter semel, & secundo, sed tertio non: vt hic. Et quod dicit, eademq; causa, impropriè dicit: ut patet ff. de inoffi. testa l. circa, & nota supra de procur. l. ita demum, sed propter identitatem litigatorum & rei de qua quæritur, dicitur eadem esse: & quod subijcit, vel post duas sententias &c expones in textu.

D SI quis.] CASVS. petiit à te decem & obtinuis appellasti, & postea succubuisti, & appellasti secundo: condemnatus fuisti: an & tertio appellare possis, quęritur? Dicit quod nō. & si tertio præfectus prætorio cognoscat, & duas primas sententias confirmauerit, aduersus sententiam supplicare non poteris. Litigator autem ante litem contestatam potest iudicem tertium delegatum recusare, & recurrere ad delegantem. Viuianus.

[a]Iterum.] i. quando primo & secundo appellauerit: vel .i. bis. alias aliter accipitur, ut ff. de eden. l. veluti. §. hæc vox.

[b]Prouocatione.] ut in auth. de iud. §. de appellationibus, col. 6. interdum tamen semel tantum, ut supra de episco. audien. authen. si quis litigantium, & supra de assess. tol. l. 1. & supra de app. l. in offerendis, & l. iubemus, & in authen. de app. §. illud. coll. 4. Quandoque nec semel propter dignitatem iudicis, ut à præfecto prætorio, ut statim dicen.

Retractare.

a Retractare.] hoc intellige quando bis erat iam iudicatum, & tunc tertio, scilicet ex appellatione cognoscit præfectus prætorio: qui si confirmat primas duas, nec appellari nec supplicari potest: cum nec ab alio taliter iudicante posset appellari, ut supra proxi. respon. Et quòd sic sit intelligenda, probat rubrica. si autem infirmasset primas, uel cognouisset ex causa principali, vel ex prima appellatione, posset ab eius sententia supplicari, ut supra de preci. impe. off. l. si quis, & ff. de officio præte. præt. l. 1. & supra de ten. præfect. prætor. l. 1. & supra de episcop. audi. l. episcopale. Alij intelligunt hoc responsum, quando etiam ex prima causa iudicat. & sic dicunt hic posse supplicari.

† data.ve. Contius. No. glo. singulariter ꝙ lex dubia est intelligenda secundum rubricã, sub qua ponitur & ad hoc allegat la. gl. istã instit. de act. col. 72.

† Ex lege Iulia, add. in C. Th. Contius.

rum præfectorũ prætorio retractare: licẽtia danda litigatoribus, arbitro dato, b ipsius audientiam, qui eum dedit, ante litẽ contestatam inuocare c & huiusmodi petitione minime prouocationis vĩ obtinente. d

b Arbitro dato.] id est iudice delegato.

c Inuocare.] & ita iudicem delegatum recusare ante litem contestatam, ut hic, & supra de iudi. l. apertissimi, & supra de sent. l. fina. Sed quæro, quis hunc iudicem impetrauit? nam si appellator, non potest eum recusare, ut supra de lit. contestata authen. offeratur. si aduersarius, qui scilicet vicit: aut ante diem appellationi præfixum: & tunc non posuit, ut extra de appel. sæpe. aut postea: & tunc manet rata sententia prior: quare stultus esset victor, si tũc iudicem impetraret. Sed respon. quod victor impetrauit, & ante diẽ appellationi præfixum à lege: quod potuit, ut supra de tempo. appel. l. fina. §. in his, & authen. ei qui appellat. nec ob. dicta decr. qa ibi loqtur de die pfixo ab homine.

† Concor. cũ hac l. c. 3. cũ gl. super verbo, ad pinguiorẽ. extra. de sol.

d Obtinente.] à tertio: ergo non potest appellari post sententiã: sed ante litem contestatã potest recusari. & ad hoc ĩ. de senten. l. fi. & ff. a qui. ap. non licet. l. 1. in fine.

ADDITIO Aduertas quod iura dicentia non licere tertio appellare, procedunt quando quis uult tertio prouocare super eodem articulo: secus in articulis diuersis. vnde si quis millies grauatur in causa super diuersis articulis, millies posset appellare, & duas appellationes successiuè facere super quolibet articulo, maximè de iure canonico, secũdum quod ab omni † grauamine quandocũque appellatur, vt in c. super eo. 2. extra de appel. Item quod dicitur, in eodem articulo non licere tertio appellare, in eadem persona intellige: quia ex quo bis appellauit, & semper succubuit, est præsumptio contra eum: ideo non auditur tertio appellans: sed alteri parti bene licet alias duas appellationes facere. & sic erunt quatuor appellationes. ita dicit Abbas in cap. directæ, in fine extra de appella.

† Id coarctatũ est à concil. Tridẽ. 24. Seff. c. 20. ad grauamen irreparabile per appellationẽ à definitiua. vbi videas à quibus hodie iure can. liceat appellare. Pet. Vendramen°.

TITVLVS LXXI.

QVI BONIS CEDERE possunt. †

Cessio bonorum non liberat debitorem sed facit ne possit detrudi in carcerem. h. d. secundũ Bart. Vel sic: Qui cessit bonis, non liberatur à creditoribus ipso iure, n si quod eis debetur in solidum fuerint cõsecuti, sed liberatur ope exceptionis: ideo non potest in carcerem detrudi. Pau. de Castro.

I. Imp. Alexander A. Irenzo.

QVi bonis cesserint, nisi solidũ creditor receperit, nõ sunt liberati. c In eo f enim tãtummodo hoc beneficiũ eis prodest, ne iudicati g detrahantur in carcerẽ. h X. De. Maxi. II. & Aeliano. Coss.

Verbum temere dictum non praiudicat. Vel sic: Debitum soluenti non praiudicat cessio bonorum. Bald. Vel sic: Qui potest soluere creditoribus, potest bonorum cessionem reuocare. Bar. Vel sic: Qui cessit bonis, põt pœnitere, & ea recuperare re integra, quando non erant vendita, si offert se soluturum quod debetur creditoribus. Pau. de Cast.

II. Impp. Philippus A. & Philip. Cæs. Abascanto.

SI quantitatem, i quã licet reipublicæ condẽnatus, k debebas, inferre paratus es: frustra vereris, ne verbum bonorũ cessionis l temere m à te prolatum, priuare te, necdum distractis n facultatibus, iuris rationibus possit.

QVI BONIS CEDERE POSSVNT.

Qualiter condemnato subuenitur per appellationem, supra dixit: nunc qualiter per bonorum cessionem.

QVi bonis.] CASVS Si debitor meus cõuẽtus & cõdemnatus bonis cedat: an ipso facto liberetur, quæritur? Dicitur quòd non: sed si aliqua acquisierit, soluere tenebitur, donec solidum debitum soluerit. Sed prodest ei cessio bonorum ad hoc, ut reus condemnatus nõ trahatur ad carcerem, non ut liberetur. Viuianus.

e Liberati.] ipso iure, sed ope exceptionis, ut instit. de act. §. pe. Et dic quòd ille rectè cedit bonis à creditore conuentus, qui confessus debitum hoc facit: sed qui negat, uel nec asserit, nec negat, sed dicit se cedere bonis à creditore conuentus, ut sic postea bona cũ voluerit, possit recuperare: nihil agit. Et secundum hoc potest legi. ff. eo. l. pe. cum non, secundum Py. literam, & sine non. An autem ille qui cedit bonis, teneatur bona indicare? Respon. utique iudicis officio. arg. supra de iure delibe. l. fin. §. licentia data.

Cedere bonis qs vere dicatur.

f In eo enim tantũ modo.] item & in eo quòd postmodũ non poterunt conueniri, nisi in quantum facere possunt: & sic habita ratione ne egeant. Præterea conueniri non debent, nisi tantum sit illud quod quæsiuerunt, quòd merito videantur conueniri, ut infra tit. 1. l. ex contractu, & infra. eo. l. pen. & ff. eo. l. 4. & l. qui bonis & l. si debitoris, & insti. de act. §. pen. Item & in eo quòd post 40. dies non dubitur dilacerandus creditoribus, ut dicebat Aulus Gellius contineri in l. 12. tabu. contra cuius duritiem Sextus Cæcilius quendam philosophum defendit. pro quo infra. l. penul.

Cessio bonorum ad multa prodest.

Aul. Gell.

g Ne iudicati.] id est condemnati. & sic videtur innui quòd tantum ante sententiam sit facienda cessio, ut ff. eo. l. penult. Sed dici potest, quòd post sententiam fieri potest cessio, ut hic dicit Azo in summa. & hoc uidetur contra. l. ff. eo. l. penul.

h In carcerem.] si ergo non cedit bonis, uidetur in carcerem pro debito poni: & sic videtur contra supra de ac. & oblig. l. ob æs, in fine. Sed hoc fit auctoritate iudicis, uel non fit hic seruus, sed nec seruit: sed loco carceris hodie ponitur in banno: & facit infra de pigno. l. 1.

SI quantitatem.] CASVS. Tenebaris reipubl. in c. confessus es debitum, sed cum soluere non posses, cessisti bonis. si antequam bona distrahantur, paratus sis soluere, an possis reuocare cessionem, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

i Si quantitatem.] quidam cum esset reipublicæ condẽnatus in c dixit se bonis cessurum: non ei præiudicat linguæ lubricum, dummodo paratus sit soluere, & facultates eius nondum distractæ sint.

Casum ponit.

k Condemnatus.] ex administratione bonorum.

l Cessionis.] quia inuito corde contraxit. Acc.

m Temere.] No. uerbum temere dictum non præiudicare, ut ff. de regu. iur. l. quod calore, & ff. de diuor. l. 3. & ff. de publi. l. licitatio, in princ. & ad legem Iuliam maie. l. famosi.

n Distractis.] vt infra de distrac. pign. l. si priusquam. Item no. licere pœnitere, vt ff. eo. l. quem pœnitet, & l. in bonis. 1. & supra de ap. l. si quis libellos.

PP. XIII. Ka. Febr. Philippo A. & Retiano Coss.

Propter debitum contractum in ciuili officio, admittitur cessio, quæ in bonis filii cedentis non præiudicat. h. d. secundum Bartol. Vel sic. Filius emancipatus, per patrem damnari non debet. hoc dicit. Iac. But. Vel sic: Debitor publicus pōt cedere bonis. Et si pater cedit bonis, non debent inquietari filii Sal. Vel sic. Si pater cessit bonis, nō nocet filiis, vt possint eius bona capi, vel molestari. Pau. de Cast.

III. Imperatores Valerianus, & Gallienus AA. Iuliano.

SI pater tuus bonis cessit propter onera ciuilia,[a] ipsi[*] facultates oportet inquiri: non patrimonium quod tibi emancipato quæsitum dicis, inquietari.[b] Quod vt fiat, implorare æquitatem præsidis debes.

Facta cessione bonorum, non possunt creditores bona propria auctoritate tenere iure dominii: secus si data fuerint in solutum. Barto. Vel sic: Si debitor cessit bonis, non debent creditores interim distribuere bona eius: sed debent ea vendere iudicis auctoritate & precium pro rata inter eos diuidere, & si contrafaciunt, possunt bona ab eis auocari, non obstante præscriptione longi temporis: secus si fuissent eis data in solutum. Paul. de Castr.

IIII. Impp. Dioclet. & Maximi. AA. & CC. Chiloni.

LEgis Iuliæ de bonis cedendis beneficium constitutionibus diuorū nostrorum parentum ad prouincias[c] porrectum esse, ut cessio bonorum admittatur, notum est: non tamen creditoribus sua auctoritate diuidere hæc bona, & iure dominij detinere,[d] sed venditionis remedio, quatenus substantia patitur, indemnitati suæ consulere permissum est. Cum itaque contra iuris rationē res iure dominii teneas eius qui bonis cessit, te creditorem dicens: lōgi temporis præscriptione petitorem sum moueri non posse manifestum est.

B ¶ Quòd si non bonis eum cessisse, sed res suas in solutū tibi dedisse monstretur, præses prouinciæ poterit de proprietate tibi accommodare notionem.

Vt quis euitet onera, vel munus publicum, non potest cedere bonis, sed debet pro quantitate bonorum onera publica subire. Pau. de Cast.

V. Iidem AA. & CC. Myroni.

PRopter honorem municipalem, vel munus, bonis cedentiū[e] inuidiosam admitti cessionem minime conuenit: sed his obnoxios[f] pro modo substātiæ fungi.

C *Cessio bonorū potest fieri solo verbo, & sine aliqua solennitate. Paul. de Castro.*

VI. † Imp. Theodosius A. apud acta dixit.

IN omni cessione bonorum ex qualibet causa facienda, scrupulositate[g] priorum legum explosa,[h] professio[i] sola quærenda est.

Idem dixit, In omni cessione sufficit voluntatis[k] sola professio.[†]

D *Filiusfamilias siue habeat castrense peculium, siue non: potest cedere bonis. Bar. Vel sic: Filiifamilias vtriusque sexus possunt cedere bonis, siue habeant patrimonium propriū, siue non, & idem in illis qui sunt sui iuris Pau. de Cast.*

VII. Imp. Iustinianus A. Iuliano præfecto P.

CVm & filiifamilias possint habere substantias, quæ patribus acquiri vetitæ sunt, necnon peculium vel castrense, vel quod patre volente[l] possident: quare cessio bonorum eis deneganda sit?

Si pater.] CASVS. Filium habens quidam emancipauit. ad munera ciuilia uocatus, bonis cessit: an bona quæsita à filio inquietari debeant, quæritur? Dicitur quod non. Viui.

a Ciuilia.] quia male administrauit rempublicam.

b Inquietari.] ut s. ne fil. pro pat. l. ne contra.

LEgi.] CASVS. An prouinciales bonis cedere possint, quæritur? Dicitur quod sic, & hoc in prima. An autem creditor iure dominii bona cessa detinere possit, quæritur? Dicitur quòd non, sed distrahere debet: nec contra petitorem præscriptione se tueri poterit. & hoc in secunda. Si vero debitor res suas creditori in solutum dederit, dominium earū acquisiuit, & hoc in tertia.

c Ad prouincias.] vt non solum Italici, sed etiam prouinciales bonis cedere possint.

d Detinere.] ut infra tit. 1. l. pro debito, & l. in possessionem.

PRopter.] CAS. Vocatur aliquis ad munus publicū. & propter hoc bonis cessit: an teneat cessio, quæritur? Dicitur quod non: quia ex tali cessione blasmum vel inuidiam assequetur fiscus. Vel sic: Titius in fraudem bonis cessit, vt inhabilis fieret: an teneat talis cessio, quæritur? Dicitur quòd non: quia cedenti blasmum & inuidia esset. Viuianus.

e Cedentium.] vt sic vocetur quis inhabilis ad munus publicum, & cum non possit subire, ideo bonis cedere fisco cogatur: ex hac enim cessione inuidiam & blasmū consequitur fiscus: & sic non est contra supra eo. l. si pater. quia ibi idoneus administrauerat male: hic non idoneus administrare non potest. Posset etiam intelligi hæc lex, quòd aliquis in fraudem munerum cedebat bonis, ut inhabilis fieret, hæc quidem cessio non admittitur, & blasmum esset cedenti, & pro hac positione est supra de rescind. vendi. l. hi qui, & supra de episcop. & cleri. l. si quis curialis, & infra de excu. mu. l. illud, lib. 10. & ff. de mune. & hono. l. æstimationem, in prin.

Fiscus ex bonorum cessione quandoq; consequit blasmum.

f Obnoxios.] i. habiles & idoneos secundum vtramque expositionem.

IN omni.] CASVS. An sine verborum solennitate quæ olim exigebatur, possit fieri bonorum cessio, quæritur? Dicitur quòd sic: quia sola uoluntas cedentis sufficit. Vi.

g Scrupulositate.] quæ erat in solennitate verborum.

h Explosa.] i. amota.

i Professio.] i. quòd solū dicat, cedo bonis.

k Voluntatis.] sine scriptura, & ad hoc. ff. e. l. pe. & fi. & qđ dixi. s. e. l. 1.

CVm & filiisf.] CASVS. An filiusfamilias bonis cedere possit, quæritur, Dicitur quòd sic in castrensibus vel quasi, & si post ea aliqua acquirat, ad exemplum patrisfamilias creditori satisfacere debet. Viuian.

l Patre volente.] ut castrense, quod domi filio donatur, ut habes. s. fami. erci. l. si filius. Castrense vero, de quo subiicit appellat quod in castris quæritur, & sic non peculii, sed rerum peculiarium fit differentia. Vel dicit de profectitio, vel aduentitio. cū. n. admittat cessio, cū nihil habet, vt subiicit, multo magis cū habet peculium profectitium, vel aduentitium. Non tamen intelligas quòd profectitium possit dari creditoribus. sed & video profectitium quandoque separari à bonis patris, cum eius bona pro debito à fisco occupantur & ita pater tale peculium ad filiū spectare, ut ff. de mi no. l.

† Ex Co. Theo. l. 4. tit. 13. l. 2.

† Dat. Kalen. Maij. Honor. N. P. & Euodio Coss. Cottius.

Peculium profectitium non cedit fisco vendicātibona patris.

no l. denique. §. sed vtrum, in fine.

[a] Etsi nihil.] corporale. habet tamen incorporalia. vel secundum P. etsi nihil corporale vel incorporale habeat. Sed videt nugatio, vt cedat bonis qui nulla bona habet: sed propter quærenda dicit. sic & Petrus omne dimisit, qui nihil præter nauiculam habebat. & actione de peculio tenetur. etsi nihil sit in peculio, ut ff. de pecu. l. quæsitum.

Petrus pp Christum omnia dimisit.

[b] Iniuriarum.] icilicet carceris.

[c] Pinguius.] ut insti. de act. §. penultimo, & ff. eodem, l. is qui, & l. bonis, 2. & l. si debitoris, & j. titulo. 1. l. ex contractu.

C Vm solito.] [C] Tenebaris mihi & Titio & Seio in decem. vis cedere bonis: ego & Titius volumus expectare in quinquennium, noluit Seius. qui sint audiendi, quæritur? Respon. distinguendo: aut in maiori quantitate es obligatus Seio, aut Caio, aut in æquali. primo casu audiendus est: secundo casu non. Si vero tres consentiant in dilatione danda, quartus dissentiat: maior numerus præferatur. Si vero ex omni parte æqualitas sit tam creditorum, quàm debitorum: illi admittantur, qui inducias & cætera, nulla habita differentia inter creditores habentes hypothecam, & non habentes, in rebus partiendis inter creditores, æqualitate iudicis officio seruata, nulla temporis præscriptione creditoribus inducias quinquennales concedentibus opponenda. Viuianus.

[d] Maiestate.] vel ab aliquo iudice.

[e] Det.] à debitore.

[f] Existimatione.] quia nō efficitur in-

A cum etsi nihil[a] in suo cēsu, hi qui in potestate parentum sunt, habeant: tamen ne patiantur iniuriā, debet bonorum cessio admitti. Si enim & paterfamilias admittendus est ꝑpter iniuriarum timorem ad cessionis flebile veniens adiutorium: quare filijsfamilias vtriusque sexus hoc ius denegam[b]? cum apertissimi iuris est, & inter patresfamilias, & īter alieno iuri subiectos, B si quid postea eis pinguius[c] accesserit, hoc iterū vsq; ad modum debiti posse à creditoribus legitimo modo auelli. Da. X. Kalen. Mar. Constantinop. post consul. Lampad. & Orest. VV.CC.

An detur dilatio vel admittatur cessio, statur maiori parti creditorū inspecto cumulo debiti vel numero personarū quòd si vtriusque est paritas, sententia benignior admittitur. Bar. Vel sic: Si debitor vult cedere bonis, nisi sibi detur dilatio ad soluendum, est in electione creditorum dare dilationem: & tunc non poterit cedere, vel pati quod cedat. & si sunt discordes, præfertur maior pars, quæ cōsideratur primo respectu cumuli debiti. vel si par sit cumulus, respectu numeri personarum: & si ambo sunt paria, benignior sententia eligatur, vt habeat dilationem quinquennalem: & non cedat. qua dilatione pendente non currit contra eos præscriptio: nec vnus de creditoribus præfertur alteri ratione priuilegij vel hypotheca quam habeat. Pau. de Cast.

VIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

C Vm solito more à nostra maiestate[d] petitur, ut ad miserabile cessionis bonorum homines D veniant auxilium, & electio detur[e] creditoribus, vel quinquennale spaciū eis indulgere, vel bonorū accipere cessionem, salua eorum videlicet existimatione,[f] & omni corporali cruciatu semoto: quotidie dubitabatur, si quidā ex creditoribus voluerint quinquennales dare inducias,[g] alij autem iam nunc cessionem accipere velint, qui audiendi sint. In tali itaque dubitatione nemini putamus esse ambiguum qd' sentimus, & quòd humaniorem sentētiam pro duriore eligimus, & sancimus, vt vel ex cumulo debiti, vel ex numero creditorum causa iudicetur. Et si quidem vnus creditor alijs omnibus grauior in summa debiti inueniatur, ut omnibus in vnum coadunatis, & debitis eorum computatis, ipse alios antecellat: ipsius sententia obtineat, siue indulgere tēpus, siue cessionem accipere desiderat.

C ¶ Si vero plures quidem sint creditores, ex diuersis autem quantitatibus: etiā nunc amplior debiti cumulus minori summę prę feratur, siue par, siue discrepans numerus est creditorum: cum non ex frequentissimo ordine fœneratorum, sed ex quantitate debiti causa trutinetur.

¶ Pari autem quantitate debiti inuenta, dispari vero creditorum numero: tunc amplior pars creditorum obtineat: ita vt quod pluribus placeat, hoc statuatur.

D ¶ Sin vero vndique æqualitas emergat tam debiti quàm numeri creditorū: tunc eos anteponi, qui ad humaniorem declinant sententiam, non cessionem exigētes, sed inducias: nulla quidē differentia inter hypothecarios & alios creditores quantum ad hanc electionē[h] obseruanda. In rebus aūt officio iudicis partiendis, suam vim singulis creditoribus habentibus,[i] quam eis legum præstabit regula: nullo præiudicio creditorum cuiquam ex quinquennij dilatione circa temporalem pręscriptionem generando.[k]

famis. & ad hoc j. ex quibus cau. inf. l. debitores.

[g] Inducias.] & sic est in creditorū electione. nec est contra. ff. sol. matrimo. l. si cōstante. §. quoties, in fin. §. quia speciale ibi.

[h] Electionem.] sed quantum ad alia refert. argu. ff. de pac. l. rescriptum, & j. titu. t. l. pro debito.

[i] Habentibus.] vt priuilegiati prius debitum consequantur, ut ff. e. l. 1. & ff. de reli. & sump. fune. l. pe. Item ut hypothecarij chirographarijs præferātur, vt j. tit. 1 l. pro debito, & vt prior tēpore sit potior, ut j. qui pot. in pig. l. si fund.

[k] Generando.] ut ff. de indi. l. 2. § in omnibus, & j. de iure delib. l. fi. §. donec, & in authen. vt cum de appel. cog. § meminimus, col. 8. & de san. epi. §. si vero episcopus, colla. 9. An autem minus dari potest? Respon. potest volente debitore, alias non. Itē & si quinquennio hoc transacto velit debitor cedere bonis: an audiatur? Resp. nō, sed erit incarcerandus. Itē si ab initio nec velit debitor cedere bonis, nec stare iuri, similiter debet incarcerari, & sic usq; ad quadraginta dies stare, ut saltem misericordię causa aliquis soluat pro eo. post modum creditoribus dilacerandus datur, ut & dixi. j. e. l. 1.

Debitor q accepit quinquennale, post non auditur bonis cedere volens.

DE BONIS AVCTORITATE IVDICIS possidendis seu venundandis &c.

Facta cessione bonorum à debitore, vel etiam debitore vocato & non veniente ad iudicium, postulant creditores se mitti in possessionem bonorum eius, & postmodum ut vendantur &c. ideo de his dicit. Et quia creditores hæreditarij quandoque postulant separari bona defuncti a bonis hæredis: ideo & de hac subijcit: ut infra.l.2.

Continuatio.

TITVLVS LXXII.

DE BONIS AVCTORITATE iudicis possidendis, seu venundandis, & de separationibus bonorum.

Defuncti hæredes legatarijs præferuntur. Bald. Vel sic: Qui debent habere legata a defuncto hæredes præferuntur legatarijs ab eodem. Bart. Vel sic: Legatarij defuncti præferuntur legatarijs hæredis. Sal. Vel sic: Qui debet habere legata a defuncto hærede, præferuntur illis quibus ipse hæres legauit: quia illa legata censentur tanquam æs alienum quantum ad bona eius a quo relicta sunt, non quantum ad eum qui reliquit. Pau. de Cast.

I. Imp. Antoni. A. Atticæ.

IN bonis [a] mortui potiorem esse causam legatariorum, qui eum (ut pote hæredē [b]) conuenire [c] potuerunt: quàm eorum quibus ipse heres legauit, manifestum est: cū prius legatum quasi æs alienum [d] exigatur: [e] legatum autem à mortuo [f] relictum post debiti detractionem inducatur. [g]

Creditores defuncti habent beneficium separationis contra creditores hæredis, ut facta separatione bonorū præferatur in bonis defuncti creditoribus hæredis. Bar. nisi spreta legis prouidentia fidem hæredis secuti sint. Bal. Vel sic: Creditores defuncti impetrant separationem a bonis si fidem hæredis non sunt secuti. Pau. de Ca.

II. Imp. Gordianus A. Antoni.

EST iurisdictionis tenor promptissimus, indemnitatisque remedium edicto [h] prætoris creditoribus hæreditarijs [i] demonstratum, vt quoties separationem bonorum postulant, causa cognita [k] impetrent. Reportabis igitur conuenientem desiderij tui fructum, si te non hæredum fidem secutū, [l] sed ex necessitate [m] ad iudicium eos prouocare demonstraueris.

B

Qui cedit bonis, ex ante gesto non potest conueniri, nisi de eo quod postea superlucratus est, deducto ne egeat. Bar. Vel sic: Qui cessit bonis, ex præcedenti contractu non potest conueniri, quia habet exceptionem, nisi venerit ad pinguiorē fortunā, quia tunc potest conueniri in quantum facere potest, deducto ne egeat. h. d. in effectu. Pau. de Cast.

III. Idem A. Claudianæ.

C EX contractu qui cessionem rerum antecessit, debitorem contra iuris rationem conuenies, cum eum æquitas auxilio exceptionis muniat. [n] Ac tunc demum iterato possis desiderare conuentionem, cum tantum postea quæsiuit, quod præsidem ad eius rei licentiam debeat promouere. [o]

D *Non est cogendus vnus ex pluribus creditoribus debitoris bona suscipere, & cæteris creditoribus respondere. Bal. Bar. & Sal.*

IIII. Impp. Diocle. & Maximi. AA. & CC. Clementæ.

IN ciuile est quod postulas, ut vnus ex chirographarijs [p] creditoribus debitoris bona compellatur suscipere, satis cæteris eius creditoribus facturus.

Si bona vacantia non deferuntur, creditores in possessionem mittuntur. Bal. Vel sic: Si mortuus non habet hæredem, creditores in possessionem mittuntur. Bar. Vel sic: Si debitor moritur sine hærede, & bona non agnoscantur a fisco: creditores in possessionem eorum mittantur. Salic.

IN bonis.] CASVS. Decessit Titius, Seio hærede instituto, & legauit mihi decem: decessit Seius Sempronio hærede instituto, & legauit Caio decem, quis nostrū potior sit, an ego primus legatarius an Caius? Respon. quòd ego, cum prius legatum debeatur quasi æs alienum. Viuia.

a In bonis.] possidendis & vēdendis.

b Hæredem.] instituit te Titius, & multa legata dedit. non solutis scilicet legatis decessisti: instituisti tibi hæredem, & similiter legata reliquisti. quæritur, qui potiores sīt, primi, vel secundi? & dicitur quòd primi.

c Conuenire.] ab initio.

d Aes alienum.] respectu secundi testamenti.

e Exigatur.] vt & ff. ad legem Falci. l. in ratione. 1. §. quod vulgo, & C. ad legē. Falcid. l. irritum.

f A mortuo.] hērde.

g Inducatur.] ut & ff. de separa. l. quoties, & C. qui manu. non pos. l. j. & C. de lega. l. si vniuersę, & de iure delibera. l. fi. §. sed si legatarij. etiam si ex testamēto militis debeantur legata, ut ff. ad Trebel. l. j. §. pe. nisi in casu quando non fecerit inuētariu n: quia tunc in solidum omnibus satisfacit, ut in auth. de hęr. & Fal. §. si vero ab sint, colla. 1.

EST iurisdictionis.] CASVS. Si contraxi cum Titio, & factus sit debitor meus in x. & decessit Seio hærede instituto, possum conuenire Seium. sed si ex persona sua habeat aliquos creditores: an possim petere ut fiat separatio bonorum hęredis, & bonorū defuncti, quæritur? Dicitur quòd sic. si uero animo nouādi stipulatus fui ab hęrede quod Titius debuit, non possum petere necē separationem. Viuia.

h Edicto.] quod induxit titulum de separationibus.

i Hæreditarijs.] creditoribus ergo defuncti datur postulandi separationem facultas, cū timeant hæredem non soluēdo: sed econtra scilicet creditoribus hæredis, non datur, ut hic, & arg. ff. de sep. l. 1. in princ. & §. 1. & C. de hęre actio. l. si adulta, nisi in casu vt eo. l. j §. sed si quis suspectam.

Separatio bonorum quibus cōcedi pot.

k Cognita.] multa vertuntur in causæ cognitione. primū, quòd ab hærede nō nouauerint. Item quòd bona mixta nō sint. Item quòd fidem eius secuti non sunt. Itē quòd vsuras non acceperunt. Item quòd quinquenniū decursum non est. Item quòd creditores castrēsis peculij non sunt, vt ff. de separa. l. 1 §. si filius. & §. illud, & §. sequen. Item quòd hæres bona nō vēdiderit, ut ff. e. l. ab hērde.

Separatio bonorum vt peti possit multa requiruntur.

l Secutū.] fideiussorē, vel pign' ab eo recipiendo, vel stipulādo animo nouandi.

m Ex necessitate.] quia forte dies actionis proximo exitura erat, & ita lis tempore peritura No. ergo quòd non debet ei nocere ista nouatio cum sit necessaria. ad quod est. ff. de separa. l. fi. & ff. de nouati. l. aliam. Et dic ex necessitate, s. perueniendi ad suum, vt ff. de separa. l. fi.

EX contractu.] CASVS. Debitor à creditore vno conuentus, existens non soluēdo: si cedat bonis, an ab alijs creditoribus cōueniri possit, quæritur? Dicitur quòd non, nisi postea aliquid ceperit. Viuia.

n Muniat.] ipso autem iure tenetur, vt C. tit. 1. l. 1.

o Promouere.] Sed tunc in quantum facere pōt, ut habes. C. ti. 1. l. cum & in hij, & ff. de cessio. bono. l. 4. & de cura. bo. dan. l. 2.

INciuile est.] CASVS. Si plures fuerint chirographarij creditores, nullus eorum compellatur accipere bona debitoris, & sibi & alijs satisfacere. Viuia.

p Chirographarijs.] multo minus hypothecarij &c. sic. ff. de

ff. de cura.bon.dan.l.2.§.quæritur.

S I bona.] CASVS. Debitor meus decessit. bona sua erant vacantia, nec à fisco agnita: an possim petere mitti in possessionem bonorum eius, quæritur? Respon. quòd sic. Viuianus.

a Vacare.] morte debitoris.

b Agnoscantur.] quia tunc tenetur fiscus vt hæres, ut habes. j. ad leg. Iul. iam de vi l. 2 & ff. de iure fisci. l. dicitur. Ac.

P Ro debito.] CASVS. Si petā vt addicantur mihi bona debitoris ratione dominij: an sim audiēdus, quæritur? Dicitur quòd non. Si vero sim chirographarius creditor, alios aūt habet creditores, quibus res suæ obligatæ sunt: illi sunt potiores, & hoc in secūda. Si vero nulli obligatę sūt & debitor communis decedat sine hærede, vel cum hærede, & ille cessit: bona nō iure dominij creditoribus addicantur, sed vendantur, & pro portione debiti cuilibet creditori satisfiat. Viuia.

c Bona.] ut sua sint statim.

d Postulant.] vt j. de iure do.impe.l.j. & ff. de pac. l. si pacto quo, & ff. tit. 1. l. legis. Alio ergo remedio opus est. s. vē ditiōne, & hic subijcit, unde &c. hoc pro illo, vt hypothecā habentes in ea præferantur, vt subijcit. in quo est argumē. contra supra titu. 1. l. si. Solu. ut ibi.

e Creditores] scilicet hypothecarij.

f possessione.] omnium secundum iura ista: sed hoc hodie corrigitur per auth. & qui iurat. & per hoc apparet eius continuatio ad l.

S I vxor.] CASVS. Patruus vxoris meæ decessit: vxorem meam pro tertia parte hæredem instituit. tenebatur eidem vxori in triginta. an pro viginti cohęredes suos conuenire possit, quæritur? Dicitur quòd sic: nisi testator prohibuisset eam exigere à cohæredib. Si vero cohæredes sint non soluendo habentes proprios creditores, poterit mulier petere vt fiat separatio bonorum defuncti & cohæredum. Viuia.

g Prohibita est.] quia tunc non posset petere, ut ff. de hæredi.institu.l. si compensandi.

h Pro besse.] Bessis dicitur duæ partes cuiuslibet rei.

V. Iidem AA. & CC. Acindyno.

S I bona debitoris tui vacare [a] constet, & hęc à fisco non agnoscantur: [b] in possessionem eorū mitti te à competenti iudice rectè postulabis. XVII. Kal. Ian. ✠ Conss.

Creditores hypothecarij chirographarijs præferuntur: porro chirographarij simul concurrunt, vt pro rata debiti omnibus satisfiat. Bal. Vel sic: Si debitor cessit bonis, creditores non debent ipsius bona inter se diuidere tanquam domini ipsorum: sed debent ea uendere, & precium inter se distribuere: & creditores hypothecarij præferuntur chirographarijs. Paul. de Castro.

VI. Iidem AA. & CC. Agathomaro.

P Ro debito creditores addici sibi bona [c] sui debitoris non iure postulant. [d]

¶ Vnde si quidem debitoris tui cæteri creditores [e] pignori res acceperunt: potiores eos, quàm te chirographarium creditorē haberi non ambigitur.

¶ Quòd si specialiter vel generaliter nemini probētur obligatæ, ac sine successore communis debitor vel eius hæres decessit: non dominij rerum venditione, sed possessione [f] bonorum, itemque venditione, æquali portione pro rata debiti quantitate omnibus creditoribus consuli potest.

Vbi creditor succedit debitori pro parte, pro ea parte debitum confunditur, & non vltra: nisi esset relictum animo compensandi. Bal. Vel sic: Pro rata qua creditor succedit debitori, cō-

A [i] Non confunditur.] ut & ff. de hæred. act. l. si adulta, & de neg.gest. l. si ab eo, & de pact. l. si debitori, & ff. ad leg. Falci. l. licet.

k Postulata.] ut ff. de hære. act. l. si adulta.

I N possessionem.] CASVS. In possessionē creditor missus bonorū debitoris, an per talem missionem nāciscatur dominium, quæritur? Dicitur quòd non. Viuia.

l Minime possūt] vt ff. tit. 1. l. legis, & supra eodem. l. pro debito. Accur.

C Vm proponas.] Diuidit in duas partes: quia in prima debitor citatus comparet, vsque ibi: nō si. In secunda non comparet, vsque in finem. CASVS. Aliquis cum mandato, uel sine mandato gessit negotia mea: & ex mala administratiōe factus est debitor meus in c. volebam eum cōuenire, latitabat: quid iuris sit, quæritur? Respond. quòd si latitat, nec defendatur, cum probabo mihi debere, & mittar in pos. bonorum suorum. Eo autem in eadem contumacia perseuerante, vē dantur bona, & satisfiet mihi. Viuianus.

m Ex administratione.] facta a te tibi, vel à te sibi. Et dic cum mandato, vel sine.

n Rationem.] dato etiam libello in scriptis hodie, ut ff. de lit. conte st. authen. offeratur.

ADDITIO Aduertas quòd istud potest practicari duobus modis secundū Bartolum hic. Vno modo quòd detur libellus super actione principali, & reus citetur vt veniat responsurus. & eo existente contumace datur possessio ex secundo decreto. Secundo modo practicatur, quòd reus citatur quòd veniat responsurus de iure tali, & eo existente contumace, tunc detur libellus in quo narretur, quòd cum reus sæpius fuerit citatus, & extitit cōtumax: petatur interponi decretum, quam practicam, ut dicit hic Bartolus, ponit Specu. contulit tamen seruare fori consuetudinem.

o Conuenire.] actione mandati directa, vel contraria, uel negotiorum gestorum directa vel contraria, prout casum diuersificas.

Divisio.

fundi tur actio pro re si duo vero potest conuenire cohæredes, nisi fuerit institutus iure compensandi: & si cohæredes non sint soluendo, potest petere separationem bonorum. Paul. de Castro.

VII. Iidem AA. & CC. Domno.

S I vxor tua pro triente patruo suo hæres extitit, nec ab eo quicquā exigere prohibita [g] est, debitum à cohæredibus pro besse [h] petere non prohibetur: cum vltra eam portionē qua successit, actio non confundatur. [i]

B ¶ Sin autem cohæredes soluendo non sint, separatione postulata, [k] nullum ei damnum fieri patiatur.

Missus in possessionem ex primo decreto, non acquirit dominium. Pau. de Cast. Etiam ex causa dotis.

VIII. Iidem AA. & CC. Ælidæ.

C I N possessionem rei seruādæ causa vxor defuncti, vel alij creditores missi dominium ex ea causa tenentes adipisci minimè possunt. [l]

Si citatus debitor comparet, ordinarie proceditur contra eum ad sententiam ferendam & exequendam, si non comparet, proceditur ad missionem & venditionem. h. d. secundum Baldum.

IX. Iidem AA. & CC. Terentio.

D C Vm proponas eum contra quem supplicas, ex administratione [m] negotiorum tibi obligatū: hunc secundum iuris rationem [n] adito rectore prouinciæ potes conuenire. [o]

Nam si ad circunscriptionem, [a] qui iuris latitat, nec defenditur, [b] & eum tuû esse debitorem constat: [c] ad exemplum edicti, [d] bonorum, [e] eius possessioné poteris impetrare. Tempore, [f] autem transacto, etiam venditionem eorû à competenti [g] iudice postulare non prohiberis. D. XIIII. Kalendas Septembr. Diocle. * & Maximiano. * AA. Conss.

a Ad circunscriptionem.] vt actio tua pereat, vel saltê te retardet, & sic fit ex animo. aliàs fieret missio, non venditio, vt ff. ex qui. cau maio. l. item ait prætor. § j. & ff. qui. ex cau. in poss. ea. l. Fulcinius. §. 1. Et nota ꝙ sufficit aduersus vnum latitare, vt ille solus vendat, vt d. l. Fulcinius. §. quòd si aduersus. & etiã præsens quandoque latitat, vt in eadem. l. §. illud.

b Defenditur.] defendi dicitur, &c. vt ff. qui. ex cau. in poss. eatur. l. e. hoc autem. §. rectè defendi.

c Constat.] summatim habita cognitione. loquitur enim hæc lex ante litem contestatam, & uidetur satis innuere venditionem posse fieri etiam ante litê contestatam. argu. contra supra de his qui ad eccles. confu. l. præsenti. §. sed si hoc, & ff. de priuile. credi. l. paterfami. & l. si creditores, & ff. de bonis aucto. iudi. possiden. l. si minor, & ex quibus cau. in possessio. eatur. l. apud.

d Edicti.] quod est. ff. ex quibus caus. in possess. eatur. l. Fulcinius. § j. quod olim cum solennitate, hodie sine ea proponitur, ut institu. de interdict. §. j. & §. fin. & hoc hic dicit ad exemplum edicti. s. solennis.

IN AVTHEN. de exhiben. & introducen. reis. §. si vero semel, coll. v. constitutio. vj.

Hodie contra contumacem fiet missio in possessionem solum pro mensura debiti declarati: quam nõ recuperat reuersus: nec auditur nisi satisdet, & expensas refundat. Sali. Vel sic: Per istam authen. adduntur tria, quæ non erant de iure veteri, vel saltem non omnia. Primum est, quod debitor qui prius comparuerat, & cũ iuramêto promiserat de iudicio sisti, & tamen postea citatus non sistat, possit realiter capi, & ad iudicem duci, vt respondeat libello, & se defendat. Secundum est, quod si hoc fieri non potest: quia aliàs non comparuit nec promisit, vel eius ꝑsona non reperitur: missio ex primo decreto nõ fiet in oĩa bona, licet olim fieret sed fiet pro mensura debiti declarati: vt si petantur centum, fiet missio in bonis valentibus centum tantum, & non vltra secundum quosdam: vel dic vltra etiam pro expensis & damnis secundum gl. Tertium, quòd debitor postea comparens ante venditionem, vel dationem in solutum, si reficit expensas, & satisdat de iudicio sisti, recuperat tenutam. hoc dicit in effectu ista authen. secundum Pau. de Castro.

ET qui iurat [h] se venturum ad iudicem, si se subtraxerit, iudex ipse si administrator sit, [i] vel is qui iudicem dedit, [k] iubeat eum exhiberi. [l]

¶ Si vero omnino absit, examinet [m] iudex vbi sit, inducijs datis: intra quas si non occurrat, secũdum vnam partê examinato [n] negotio, mittet [o] actorem in possessionem rerũ eius iuxta mensuram [p] declarati [q] debiti.

¶ Quòd si redeat antequã prosequatur, [r] causã, relar

ET qui iurat.] CASVS. Lex. C. dicit ꝙ si debitor latitet, nec defendatur: petere possum me mitti in possessionem bonorum eius: sed non determinat modum declarati debiti. Authê. declarat aliter, dicens quòd si subtrahat se debitor: si sit iudex ordinari⁹, citabit eum capiendo personam suam, & verbo mittendo nuncium. si non veniat, sentẽtiabit examinato negotio, & datis sibi inducijs ad repræsentandum se: si non veniat, mittat in bonorum possessionem ipsius pro mẽsura declarati debiti & si veniat postea, non audietur nisi restituat mihi omnes impensas, & omne damnum resarciat, dato fideiussore iudicio sisti. Viuianus.

Appellanti sufficit dicere appello ad iudicê cõpetêtem.

h Et qui iurat.] idem est & si solummodo ad iudicium vocatus est.

e Bonorum.] omnium olim, vt ff. quib. ex cau. in pos. eatur. l. 1. hodie contra, vt in authent. quam hic leges. Item hoc, quando non est hypotheca, vt supra eodem l. pro debito. Sed nunquid missus possidet? Respõ. non, vt ff. quibus ex cau. in possess. eatur. l. cum ex legati. Item nota differentiam esse inter possessionem bonorum vt hic: & bonorum possessionem, vt ff. de bonorum poss. l. 2. §. bonorum.

Bonorum possessio, & possessio bonorum, differunt.

f Tempore autem transacto.] forte duorum mensium. argu. ff. de re iudi. l. debitoribus. Vel dic, hodie quatuor, vt supra de vsur. rei iudi. l. fi. Vel vnius anni, vt argu. supra de præscrip. 30. an. l. si quis emptionis. §. pe. Vel biennii. vt infra de iure dom. impe. l. 2. Vel quod statutum est in Græco, vt probatur infra. l. fina. vbi dicit', definitum à nobis tempus. Quæ opiniones non placent, immo totum iudicis arbitrio committo. argum. ff. de iure delibe. l. 1. §. fi. & possunt habere locum prædicta, vbi pignus [illegible] ditur ex interlocutoria sententia. Si autem ex definitiua, venditur elapsò tempore quatuor mensium, secundum Azo. olim duorum. argu. s. de vsur. rei iudi. l. 2.

Decretũ primũ & 2. in quanto têpore distare debeant.

g Competenti.] argu. ad id ꝙ interdum appellatur ad iudicem competentem. Sed quis est competens iudex? Respon. qui habet merum imperium. nam delegatus mittere non potest in possessionem, & sic nec vendere iubere, ut ff. de iurisd. omnium iu. l. iubere cauere, & ita magistratus municipalis non mittit in possessionem, ut ff. ad municip. l. ea quæ, nisi in casibus, ut ff. de offi. eius cui man. est iurisdi. l. 1. §. 1. & ff. de dam. infec. l. 1. Prædicta locum habent cum agitur in personam. sit autem in rem, & latitat: idem quod in personali, ut fiat missio in omnia bona, & venditio. Si autem tantum abest, & desiit dolo possidere, idem est: aliàs in possessione rei petitæ tantum, & idem in mixta, vt in eadem l. Fulcinius. § item videamus, & §. Celsus, & §. fi.

Accursius.

i Administrator sit.] id est ordinarius.

k Dedit.] quando iudex erat delegatus. & sic delegatus non citat, ut hic, & ff. de iurisdi. om. iudi. l. iubere. & sic est contra s. quomodo & quando iudex, authenti. qui semel. Solu. speciale est ibi in delegato principis.

Delegatus an possit citare.

l Exhiberi.] re & verbo, quod non facit delegatus, ut dixi, & habes in authenti. de exhib. & introd. reis. §. si vero semel, colla. v.

m Examinet.] summatim.

n Examinato.] summatim, ut & ff. vt in pos. leg. l. si is à quo. nã demum vtraque parte præsente plene examinatur, ut infra si per vim vel alio modo. l. fin. Est ergo quod hic dicit, contra regulam quæ est supra de iudi. l. iudices.

o Mittet.] ordinarius, non delegatus, sed delegans, ut d. l. iubere.

p Mensuram.] olim in omnia bona, ut ff. quib. ex cau. in poss. eatur. l. 1. Et quòd dicit, pro mensura, dicunt vt si est debitum decem, in rem valentem decem fiat missio. Sed tu dic secundum Ioan. quòd etiam plus debeat valere. nec enim hic dicit quòd in tanto, sed pro mensura: quod est cautè notandum, & sic se habet consuetudo. inspicitur etiam an exigat expensas vel non res pignorata, vt equus, vel argentum, vt primo casu longe plus debeant valere.

q Declarati.] id est petiti. Vel id est præsumpti, vel probati summatim.

r Prosequatur.] id est antequam admittatur ad causæ prosecu-

secutionem, & hoc cum agitur personaliter. Si autem in rem, dic vt modo not. in l. cum proponas. Si autem omnia bona petet quis, vel vt debita, vel hypothecariam, in omnibus puto mittendū: nā & tantum est debitum.
a Damnum.] quod ex vitio absentiæ illius passus est, ut supra de iudi. l. sancimus.

A p portione debiti satisfiet. & sic deponatur, ne in expēsis damnificetur. prædicta autem venditio fiat præsente non solum tabellione, sed sacrista ecclesiæ, penes quem quod superent de precio, deponatur, præstito iuramento a creditore, quod non per gratiam emptoris ad rerum venit venditionem: nec quod dolo minus iusto precio accepit. Viuia.

† Cōcor. c. quoniā frequenter, in §. in alijs vero, cum glo. super verbo, expēlarum, extra vt lit. non cōtest.

b Fideiussorem.] iudicio sisti. Sed vsque ad quod tempus admittetur ad recuperandum possessionem? Respon. secundum P. vsque ad 30. an. vt arg. s. de præscrip. 30. an. l. sicut. Alij dicunt vsque ad annum, ut supra de præscrip. 30. an. l. si quis emptionis §. fi. et in authenti. de litig. §. omnem autem, colla. viij. Sed his respon. Placen. & Py. quòd prima loquatur in actione in rem, secunda in actore absente, quo casu possumus expectare triginta annos, & est ad l. s. de procu. l. cum, & ff. de in ius voc. l. satis.

ADDITIO. Videas pulchram glos. in c. quoniā frequenter, in fi. extra ut lite nō contestata, &c.

CVm apud.] CASVS. Si Titius habeat plures creditores, & timore creditorum se absentet, & quidā ex creditoribus petant se mitti in bon. poss. an absentes vel pręsentes, si non sunt ita soliciti, consequātur commoditatem aliquam ob id quòd alij missi sunt in bonorum pos. quæritur? Dicitur quòd sic, si pręsentes (hoc est, qui sunt in eadem prouincia) intra duorum annorū spacium se repræsentent: absentes autem, intra quadriennium, restitutis pro modo debiti impensis quas missi in possessionem fecerunt, iuramento eorum declarandis. Si vero intra præfinitum tēpus non venerint eo lapso auctoritate iudicis poterunt vēdere bona, & illud qđ superetit, deponet in ęde sacra tabellione & vēditore p̄ñtib', & de eo cęteris creditorib' pensatū nomine præstabit, cui plus debetur quàm alijs.

* seuiores.

ciat actori omne dānū: [a] † præstabitque fideiussorem [b] de lite prosequenda, & res suas suscipiet.

Misso uno ex creditoribus in possessionem ex primo decreto cæteri venientes debito modo, & congruo tempore, videntur in possessionem missi. & si procedatur ad venditionem bonorum auctoritate iudicis fiendā per ipsum missum. & plus ex precio percipiatur quam misso debeatur. illud debet in ædem sacram deponi: & ne qua fraus in venditione committatur. debet seruari solennitas huius legis Bal. Vel sic: Si vnus ex creditoribus in possessionem mittatur ex primo decreto. eius missio prodest omnibus alijs creditoribus præsentibus & intra biennium venientibus, & debitum ostendentibus, & expensas pro rata reficientibus. Item absentibus si veniant intra quadriennium, & idē faciant. hoc dicit usque ad §. fin autem. Pau. de Castro.

X. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm apud veteres q̄stionē ortam inuenimus super pecunijs debitis, C pro quibus hypothecę non sunt constitutæ, propter res ad debitorem pertinentes, dum is [c] seueriores [*] creditores formidans sese celauerit, & illi [d] de rebus ad eum pertinentibus competētia ingrediantur iudicia, [e] postulentque in possessionē rerum sese transmitti: [f] si etiam alij creditores quibus obnoxius esse videtur, possint quandā habere cōmunionē in rerū possessione: huiusmodi dubitationem amputātes, censemus per præsentem diuinam generalem constitutionem, vt si nō oēs huiusmodi debita prætendētes, sed ex his certi ab iudiciali sententia in possessionem rerum mittantur: non solum hi, sed etiā alij omnes talia debita prętendentes, eadem commoditate potiantur, [g] vt possint cum prioribus rerum detentatoribus communioné habere in rebus, de quibus (sicut superius declaratur) prolata fuerit sententia. [h] Quid enim iustius est, quàm omnes q B ad res debitoris mitti debent, esse participes huiusmodi commoditatis? [i]

¶ Vt autem non in perpetuum aliorum negligentia [k] illi qui pro suis debitis alacriores [l] creditoribus alijs ostenduntur fuisse, prægrauentur: rectius nobis esse videtur, tunc communionem habere in possessione rerum alios creditores, qui non hoc peregisse noscuntur, cum præsentes quidem in vna eademq; degentes prouincia, in qua & possessores rerū commorantur, intra duorū annorum spacia, absentes aūt intra quadriennīū [m] creditoribus possessionem antelato modo detinētibus suum debitum certū faciant, & expensas secundū quantitatē debitorū persoluāt [n] eis q sententias cōsecuti sunt, per sacramentū eorum manifestādas, [o] D q eas adipiscēdę gratia possessionis rerum sustinuerunt: qa & secundum debita [p] satis eis fieri explorati iuris est.

¶ Post completum autē memoratū tēpus nullam eis esse licentiam eos qui possessionē adepti sunt, molestare, vel aliquibus damnis afficere: actiones autem quas ex legibus

c Dum is.] scilicet debitor.
d Illi.] scilicet creditores.
e Iudicia.] id est iudices.
f Transmitti.] & missi sunt.
g Potiantur] ut ff. de bo. aucto. iudi. possiden. l. cū vnus.
h Sententia.] interlocutoria.
i Commoditatis.] Sed nonne quando missi sunt primi, fuit contractum prætorium pignus: ergo qui prior &c? Respon. Dicunt quidā hoc, quando missio facta est in omnibus bonis generaliter. aliud si specialiter. Vel dic in prætorio pignore non seruari regulam, sed in conuentionali sic, vt ff. vt in possess. le. l. is cui. §. qui prior, & de damno infec. l. si finita. §. si plures. Item hoc quando sunt eiusdem tituli. alias contra, vt infra qui po. in pigno. habe. l. 2. & ff. qui potio. in pig habe. l. si & iure. quæ sunt contra.

Pignus prætoriū quādo dicitur contrahi.

k Negligentia.] ablatiui casus.
l Alacriores.] id est solertiores.
m Quadriennīū.] Not. hic venditionem non fieri intra quadriennium.
n Persoluant.] ut arg. ff depositi. l. quod priuilegium. §. fi.
o Manifestandas.] sic s. de iudi. l. properandum, §. si quidem. Et not. quòd aliud est in expensis in causa damni infecti, quia postea dominium recuperat, ut ff. de dam. infec. l. finita. §. cum autem, in fin §.
p Secundū debita] i. pro rata eorū quæ debentur: qa plus ex

ſibi cõpetere putauerint, A contra ſuos exercere debitores.

Iſte. §. proſequitur eandem materiam. Dicit enim quòd ſi miſſus ex primo decreto ueniat ad uenditionẽ, debet primo ex precio ſibi ſatisfieri: & reſiduum (ſi quod eſt) debet deponi in æde ſacra, ut creditoribus uenientibus & debitum oſtendentibus poſtea ſatisfiat: & de prædictis omnibus debet fieri publicum inſtrumentum cum ſolennitate hic ſtatuta in § fi. h. d. tota iſta lex. & § quæ eſt ſatis verboſa. tamen vtilis, quia iſti creditores qui habentur pro immiſſis, non tenentur facere nouum proceſſum, immo virtute primi facta fide de debito, debet ſatisfieri eis: requiri- B *tur tamen plena probatio per teſtes vel inſtrumenta ſecundum Bar. & Pau. de Caſtro.*

Sin autem hi qui detinent poſſeſsiones, vel ex ſententia iudicis res vendiderunt, vel alio [a] quocũque legitimo modo omne ius quod [b] in his rebus habere noſcuntur, in alias perſonas poſt definitum † à nobis tempus [c] tranſtulerint, & certas pecunias acceperint: quicquid ſuperfluum inuentum fuerit amplius quàm eis de- C betur, hoc modis omnibus neceſſe eſt eos præſentibus tabularijs ſignare, [d] & in cimeliarchio [e] ſanctæ eccleſiæ illius ciuitatis in qua huiuſmodi contractus celebratur, deponere: atteſtatiõe videlicet prius per memoratos tabularios cõſcribenda: præſente etiã eo q̃ res eas vẽdiderit, vel in alias perſonas tranſtulerit, [f] vt per eam [g] manifeſtetur tam D quantitas pecuniarũ quæ pro venditione rerum, vel trãſlatione præſtitæ ſunt, quàm earũ quæ ſuperfluæ poſt diſſolutum debitum inueniãtur: vt ſi qs poſtea creditor apparuerit, & debiti cautionem oſtẽderit, poſsit ex his ſatis ſibi facere: prius ſcilicet rectore prouinciæ ſine aliquo dãno cauſæ faciente examinationem, & non concedente nec viros reuerendiſsimos œconomos, vel cimeliarchas ſanctæ eccleſię in qua pecunię deponuntur, aliqđ detrimentũ vel diſpendiũ ſuſtinere: per ſuã aũt interlocutionẽ creditorem pręcipiente ſecundum modum debiti ex depoſitis pecunijs ſuum accipere debitum.

¶ Vt autem non liceat creditoribus in venditione vel translatione rerum, dolum vel aliquam machinationem vel circunſcriptionẽ facere: iubemus atteſtationẽ ſuper hoc celebrandam apud defenſorẽ locorum, geſtis interuenientibus, inſinuari, ſiue tantum ex precio quantum debetur, ſiue plus, ſiue minus colligitur: & pręſentibus [h] non tantum (ſicut dictum eſt) tabularijs, ſed etiam viro reuerendiſsimo cimeliarcha.

¶ Apud quem (ſi ita contigerit) ſuperfluæ pecuniæ ſignatę deponendæ ſunt: iuſiurandum ſacroſanctis euangelijs propoſitis vẽditore vel tranſlatore rerum præſtante, q̃ neque per gratiam emptoris, vel eius ad quem res iure ceſsionis trãsferũtur, nec aliquo dolo interueniente minorem iuſto precio rerũ quantitatẽ acceperit, ſed eã quam reuera cũ omni ſtudio potuerit inuenire. Dat. XV. Kal. Nou. Conſtantinop. poſt conſulat. Lampad. & Oreſt. VV. CC. anno ſecundo.

TITVLVS LXXIII.

DE PRIVILEGIO FISCI.

Propter debita mariti, res quas vxor probat eſſe parapher-nales, non capiuntur pignori: ſed ſeparata reſtituuntur mulieri. h. d. ſecũdum Bal. Vel ſic: Mulier in rebus proprijs eſt potior fiſco creditore, etiam ex cauſa primipili hoc dicit ſecundum Bar. Vel ſic: Res paraphernales vxoris non obligantur fiſco ex mariti primipilari officio. Salic.

L. Imp. Antoninus A. Europiæ.



Ona mariti tui ſi ob reliqua adminiſtrationis primipilarię à fiſco occupata ſunt: [i] res quas tuas [k] eſſe liquidò probaueris, ab alijs ſeparatæ tibi reſtituantur. [l]

Ratione paris priuilegij priuilegiati rediguntur ad ius commune Bal. Vel ſic: mulier & fiſcus in tacita hypotheca paribus paſsibus ambulant. ad hoc allegatur: & ideo qui prior eſt tempore, potior eſt iure. Bar. & Pau. de Caſt.

Quamuis.]

Cimeliarchium.

† Alc. lib. diſpun. 1. c. 19. dicit hęc verba, à nobis, in veteribus exemplaribus non eſſe, ſed omitti debere.

Continuatio.

a Vel alio.] puta locando.

b Omne ius quod] id eſt retinendi & vendendi. Ir.

c A nobis tẽpus.] forſitan in Gręco: vel forte de eo tempore dicit quod ſtatuit pignori vendendo, ut infra de iure do. impet. l. fin. Vel de eo quod eſt ſupra de præſcrip. xxx. an. l. ſi quis emptionis. De rebus vero per iudicem poſſeſſis, & per iudicem diſtrahendis, tempus expreſſum determinatum nunquam inuenitur. ſed etiam hoc idem tempus ſeruandum videtur ſecundum Ir.

d Signare.] id eſt ſigillare.

e In cimeliarchio.] id eſt in loco vbi ponitur theſaurus.

f Tranſtulerit.] locando.

g Per eam.] ſ. perſonam venditoris.

h Præſentibus.] repete, iubemus ſcilicet vẽditorem: quod eſt infra.

DE PRIVILEGIO fiſci.

Quia inter cæteros creditores fiſcus priuilegijs gaudet, ideo de hu dicit. Accur.

Bona.] Casus. Maritus ex mala adminiſtratione primipilari tenebatur fiſco in c. fiſcus occupauit res ſuas, inter quas erãt res vxoris: an mulier petere poſſit vt ſeparentur res ſuæ à rebus mariti, quæritur? Dicitur quòd ſic. Viuia.

i Occupata ſunt.] quæ tacite ſunt fiſco obligata, ut hic, & ĩ. in qui. cau pig. ta. cõtra l. 1. & 2.

k Tuas.] ſecus in his quas dederas in dotem, ut ĩ. in quib. cau. pig. ta. contra. l. ſatis. Alij dicunt de dote hic dici, & dicunt quòd prius occupauit fiſcus bona, quàm dos viro dare tur.

l Reſtituantur.] vt & ĩ. ne vxor pro mari. l. 2. & ĩ. ad legem Iul. de vi. l. 1. & ſ. de dona. inter virum & vxo. l. res. Et no. q̃ vbi fit executio in bonis alicuius, & alius vult dicere aliquid ſuum: quòd probãdi onus dicẽti imminet, vt hic, & dicta l. ĩ. ne vxor pro mari. l. 2.

ADDITIO. Iſtud eſt verum quando iſtę res poſſidebantur ab eo in cuius bona facta eſt miſſio. ſecus ſi poſſiderentur ab eo qui dicit illa ſua, ut no. in d. l. 2. C. ne vxor. pro ma. & l. à diuo. §. ſi ſuper rebus, & ibi de hoc per Barto. ff. de re iudi.

QVamuis.] CASVS. Cõtraxit aliquis cũ fisco & cum muliere, accipiendo ab ea dotem, quis præferri debeat, quæritur? Distinguitur: aut contraxit primo cum muliere, & præfertur mulier. aut cum fisco, & præfertur fiscus. Viuianus. A

a Ius fisci.] quod est vt bona secum contrahentis tacite sint ei obligata, ut ꝟ. in quib. cau. pig. ta. contra. l. 1. & 2.

b Præuenit.] immo videtur mulier præferri: vt infra qui po. in pig. ha. l. fin. Sed dic quòd hæc in fisco, illa in priuato. Vel dic hâc corrigi. Item adhuc cõtra. ff. de priuile. cre. l. priuilegia. Solu. hic de realibus priuilegijs dicit ex tẽpore attẽdẽdis: ibi negat de personalibus.

c Cessat.] sic ergo pari passu ambulant mulier & fiscus, vt hic, & supra de iure do. l. dotis tuæ. idem esset de priuato, qui tamen contraxisset pignus expresse, vt ff. qui po. in pign. l. si pignus, & l. fin. & ꝟ. qui po. in pi. l. si fundum. secus si nõ contraxisset pign⁹, vt ꝟ. l. proxi. & facit ꝟ. si propter pu. pen. l. 1. Accur.

SI cum pecuniã.] CASVS. Maritus tenetur fisco in c. vxor ea soluit, nec fecit sibi cedi ius personale vel reale à fisco: postea idẽ maritus contraxit cum fisco conducẽdo ab eo vectigal, & factus est debitor eius in c. quis sit præferẽdus, quæritur? Dicitur ꝙ fiscus. salua ergo indemnitate fisco, poterit mulier conuenire maritum pro pecunia quam pro eo soluit fisco. Viuianus.

d Solueres.] s. fisco.

e Ab eo.] s. marito.

f Personalem actionem.] mandati, vel negotiorum gestorum: non autem hypothecariam quam fiscus habebat, ut hic, & infra de his qui in prio. cred. lo. suc. l. 1. & 2. lib. 11. hoc autem acto præferreris, ut infra eodem. l. fi.

II. Idem A. Valerianæ.

QVamuis ex causa dotis vir quõdam tuus tibi sit condemnatus: tamen si priusquã res eius tibi obligarentur, cũ fisco contraxit: ius fisci [a] causam tuam præuenit. [b] Quòd si post bonorum eius obligationem rationibus meis cœpit esse obligatus: in eius bona cessat [c] priuilegiũ fisci. PP. XIIII. K. Nouemb. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Vxor soluens fisco pro marito, non succedit i hypotheca fisci nisi cessa sit ei. & ideo si maritus denuo conduxit vectigalia fisci, potior est causa fisci quam mulieris Bal. & Sali. Vel sic: Fiscus præfertur omnibus creditoribus, hypothecam non habentibus. Bart. Vel sic: Si ille qui soluit fisco ꝑ debitore fiscali, nõ facit sibi cedi ius, fisco non succedit in iure fiscali, nec in eius priuilegium. & ideo si postea fiscus cum eodem debitore cõtrahat: ille qui soluit sibi, non præfertur ratione prioris iuris. Pan. de Cast. C

III. Idem A. Iulianæ.

SI cum pecuniam pro marito solueres, [d] neque ius fisci in te transferri impetrasti, neq; pignoris causa domum vel aliud quid ab eo [e] accepisti: habes personalem [f] actionẽ: nec potest præferri fisci rationibus à quo dicis ei vectigal [g] denuo locatum esse: cum eo pacto vniuersa quæ habet, habuitve eo tempore quo ad conductionem accesit, pignoris iure fisco teneantur. D

¶ Salua igitur indemnitate fisci, debitorẽ tuum ꝑ pecunia quam pro eo fisco soluisti, more solito cõuenire non prohiberis. [h] PP. III. Kal. Ianua. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Priuilegium fisci non extenditur ad bona debitorum vendita antequã contraherent cum fisco. Bal. & Sali.

g Vectigal.] à vehendo dictum: quia octaua ex rebus quæ vehuntur, accipitur, ut supra de vectiga. l. allegatis, & l. ex præstatione.

h Non prohiberis.] mandati, uel negociorũ gestorũ.

SI debitor.] CASVS. Vendidisti mihi fundum, postea cõtraxisti cum fisco: an inuento te non soluendo, possit fiscus auocare fundum, quæritur? Dicitur ꝙ non.

Vel sic: Obligatio & priuilegium fisci non extenditur ad bona debitoris ante vendita: quod intellige nisi esset ante vendita in fraudẽ. ut l. 1. infra de iure fisci. lib. x. Bar. Vel sic: In generali obligatione bonorum non ueniunt bona quæ prius exiuerant patrimonium debitoris Pan. de Cast.

IIII. Idem A. Quinto.

SI debitor cuius fuisse fundum ipse cõfiteris, prius eum distraxit, [i] quã fisco aliquid debuit inquietandum te non esse procurator meus cognoscet. nã etsi postea [k] debitor extiterit: non ideo tamen ea quæ de dominio eius excesserunt, pignoris iure fisco potuerunt obligari. PP. I. II. Kal. Iul. Læto. II. & Cereali Conss.

Fiscus potest reuocare pecuniam alij creditori solutã sine vsuris Bar. Vel sic: Fiscus auocãs pecuniã solutã posteriori creditori, per eius debitorẽ, vsuras petere non potest: quia hoc facit ex priuilegio fiscali. Pan. de Cast. & Salic.

V. Imper. Alexander A. Mennæ.

PEcunia quam creditor à debitore suo [l] recepit, si postea ex iusta cã [m] fisco restituenda erit, sine vsuris debetur: quia non fœnus contractum, sed suum recuperatũ extraordinario iure [n] aufertur. [o] PP. XV. Kal. Iun. Fusco & Dextro Conss.

Fiscus alienata reuocat per suum debitorem causa dotis constituendæ. Bar. Vel sic: Fiscus præfertur filiæ à patre dotatæ & est ratio, quia officiũ patris est dotare filiam ære alieno soluto. Bal. Vel sic: Fiscus potest auocare bona quæ debitor suus filiæ dedit in dotem. Sali. & Pan. de Cast.

i Distraxit.] tibi.

k Si postea.] distraxit ignorans.

PEcunia.] CASVS. Teneris mihi in x. fisco in c. soluisti mihi. x. postea non existente soluẽdo, an fiscus possit à me auocare pecuniam, quæritur? Dicitur quòd sic. Vi.

l Debitore suo.] g & fisci debitor erat.

m Ex iusta causa.] qa vt cætera bona, ita & hæc pecunia obligata erat fisco. Et dic ꝙ prius contraxerat cum fisco, postea cum priuato, & est idem in alio priuilegiato, quod reuocet, ut ff. quod cum eo. l. sed an hic, & de pec. leg. l. ex facto. §. si. Accur.

n Extraordinario iure.] ꝑ hypothecariam si extat, aliàs cõdictione ex lege: quæ est extraordinaria, ut hic, & s. de condic. ex lege. l. 1. Si autem ordinario iure teneretur, remisses deberet vsuras, vt ff. de usuris. l. cũ quidam. §. fiscus.

o Aufertur.] salua ei actione cõtra suũ debitorem, ut ff. de iure fisci. l. deferre. §. si & l. seq.

CVm patrem.] CASVS. Debitor fisci copulauit cuidam filiam suam in matrimonio, & dedit prędium in dotem. an fiscus iure pignoris illud auocare possit, quæritur? Dicit ꝙ sic. Vi.

p Tibi.] s. marito.

q Alleges.] iam fisco obligatam.

VI. Imp. Gordianus A. Sempronianæ.

CVm patrem tuum fisci debitorẽ fuisse demonstres, eumq; nubenti tibi [p] possessionẽ dedisse alleges: [q] procuratorem ius fisci exequentem, eam iure pignoris reuoca

a Intelligis.] ut ī. ti. 2. l. si successione.

S I inte.] CASVS. Mulier pro marito soluit fisco, et sibi fecit ius cedi quod habebat fiscus. an anteferatur alijs creditoribus mariti, sicut et fiscus præferebat, in cuius locum successit mulier, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

b Reliqua.] quia partem iam soluerat.

Ordo literæ.

c Debitoris.] scilicet persolueres, subaudi si non habes: vel si ne hoc verbo sic lege si cum satisfaciebas reliqua debitoris, id est propter reliqua pro quo, id est propter quam rem competens iudex asscripsit tibi ius fisci, et in te transtulit, ab his etc. Et est ad legē istam infra de iure reipub. l. 2. li. xj.

DE PRIVILEGIO dotis.

Continuatio.

Non enim fiscus solum, sed etiam mulier pro dote priuilegium habet, ideo de hoc dicit. Et not. quod dicit hic titu. de priuilegio, quòd habet inter personales actiones. sed de eo quod habet circa hypothecam, dicitur infra qui pot. in pigno. l. si. vbi de hoc satis dicemus sed et hæc lex de eo similiter posset intelligi in casu quem ponit.

S Cire.] CAS. Mulier tacite habet obligata omnia bona viri pro dote sua: et habet priuilegiū quòd præfertur creditoribus alijs mariti in actionibus personalibus: an illud priuilegium transmittat ad heredes, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

d Scire debes priuilegium.] quo præfertur alijs in in actione personali: vt infra qui po. in pigno. l. fi. § ad hæc.

e Ad hæredem.] scilicet extraneum: vt ff. de reg. iur. l. priuilegia. Sed ad filios sic: l. cet nō iure hæreditario, sed filiationis: vt supra qui potio. in pig. l. assiduis. §. excepris, et argu. ff. solu. matri. l. etiam, in princi. Et not. hic, Priuilegia alia realia, et illa ex tempore æstimantur, ut ī. titu. 1. l. quamuis. Alia personalia, et illa ex causa: vt ff. de priuileg. credit. l. priuilegia. Et multę sunt personæ quæ habent in personalibus actionibus priuilegia: ut patet, ff. de priuileg. cred. per totum. Vbi ergo concurrit priuilegiatus cum non priuilegiato, priuilegiatus præfertur, ut ff. quod cum eo. l. 3. et. de pecu. l. ex facto. §. fin. Si autem ambo sunt priuilegiati, si quidem eiusdē tituli, æqualiter admittuntur, ut duo deponētes. et idem si diuersi tituli sunt, ut deponēs, et qui agit tutelæ. quod

Priuilegiatus si concurrat cū nō priuilegiato, vel etiam priuilegiato, quis præfertur.

re potuisse intelligis. a PP. Non. Iun. Sabino et Venusto Conss.

Iudex potest soluenti fisco iudicis mandato cedere iura fisci. Bal. et Salic. Vel sic. Priuilegiū fisci potest transferri per cessionem. Bar. Vel sic: Si soluens fisco pro debitore fiscali. facit sibi cedi iura fiscalia, præfertur alijs creditoribus quibus etiam fiscus præferebatur. Pau. de Cast.

VII. Impp. Valerian. et Gallie. AA. et Valerian. Cæs. Diodoro.

SI in te ius fisci, cum reliqua b solueres debitoris c pro quo satisfaciebas, tibi competens iudex asscripsit, et transtulit, ab his creditoribus quibus fiscus potior habetur: res quas eo nomine tenes, nō possunt inquietari. PP. XV. Kalend. Iun. Aemyliano et Basso Conss.

TITVLVS LXXIIII.

DE PRIVILEGIO dotis.

Priuilegium quod datur ratione personæ, ad hæredes nō transit. Bar. Et ad hoc allegatur. Vel sic: Priuilegium dotis non transit ad hæredem extraneum mulieris. Sal. Bal. autem dicit super hac lege, quòd dos est datum vel promissum pro oneribus matrimonij, quod in dubio præsumitur inter virum et vxorem: vt not. ff. de iure dot. l. quod autem, et l. mulier bona. Et. xxiiij vel xxv. priuilegia dotis ponit Specu. in tit. de do. inter vi. et vxo. §. forma. ii. circa finem. B.

A exemplum non placet, scilicet cum in tutela sit tacita hypotheca. Sed dic deponens et pupillus, qui agit negotiorum gestorum contra amicum suum negotia sua gerentem, ut ff. de priuileg. credi. l. si negotium, et alia multa exempla inuenies in illo titulo. Caue tamen, quia inter personalia priuilegia sunt quædam quæ alijs præferuntur, ut ecce fiscus, ut ff. de priuileg. cred. l. quod quis. Idem dico de muliere. nā si præfertur in hypothecaria anteriori tacite, ut ī. qui po. in pigno. ha. l. fin. ergo et in personali præfertur alij priuilegiato. Idem dico de eo qui in rem reficiendam credidit, vt ff. qui potio. in pigno. hab. l. interdū. Idem forte et in funeraria, ut ff. de relig. l. penul. Si autem est contentio inter istos adeo priuilegiatos, puto quòd concurrant: nisi caueatur lege aliquē alij præferendum, ut dicitur. ff. eod. l. quod quis. Inter non priuilegiatos melior ē conditio occupātis: nisi alij iam sint missi in possessionē, vel nisi omnes instabant, et gratificauerint vni: ut ff. de bonis aucto. iud. pos. l. si non expedierit, §. 1. et cas. in tran. ere. l. qui autem. §. sciendum, et l. pupillus.

I. Impp. Seuerus et Antoninus AA. Firmo.



SCire debes priuilegiū d dotis quo mulieres vtunt in actione d dote, ad hæredē e nō transire. PP. Kal. Maijs, Pōpeiano et Auito Conss.

B

TITVLVS LXXV.

DE REVOCANDIS his quæ in fraudem creditorum alienata sunt.

Alienatis bonis à debitore in fraudem creditorum, superest postea creditori actio personalis contra debitorem, et reuocatoria contra eum in quem facta est alienatio. Bal. Vel sic: Ad eum in quem res in fraudē sunt alienata, peruenitur demum bonis principalis excussis. Bar. Vel sic: Non potest agi reuocatoria contra emptores, vel illos quibus facta est alienatio nisi primo excussis bonis principalis debitoris, et reperto quod non sit soluendo. Pau de Cast.

C

I. Imp. Antoninus Augustus Cassiæ.



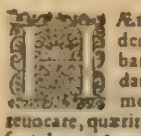
HAeres q post aditam hęreditatem ad eū f cui res cessit, g corpora hæreditaria transtulit: h creditoribus i permansit obligatus.

D ¶ Si igitur in fraudē tuam id fecerit: bonis eius k ex

DE REVOCANdis his quę in fraudem creditorū alienata sunt.

Continuatio.

Non solum per missionem in bona consulitur creditoribus, vt supra dixit: verum etiam per reuocationem eorum quæ in fraudem sunt alienata.



HÆres.] CASVS. Debitor meus in decē decessit hærede instituto Titio, qui habebat creditorem: dedit ei in solutum quasdam res hæreditarias: an si in fraudem meam eas in solutum dedit, possum eas reuocare, quæritur? Dicitur quòd sic. Viu.

f Ad eum.] creditorem suum proprium.

g Cessit.] dando ei in solutum.

h Transtulit.] de facto.

i Creditoribus.] scilicet hæreditarijs, ut ī. de hære. ven. l. 2. sic ergo debitor cuiusdam successit meo debitori, et hæc bona hæreditaria in solutum dedit suo primo creditori.

k Eius.] scilicet hæredis, et hoc ex voluntate. nam et contra bona tenentem posset primo agi: sed et quandoque ex necessitate, cum creditores dicuntur fraudari re ipsa.

re ipsa, secundum Azo. Sed hodie semper ex necessitate, ut infra, de pign. authen hoc si debitor, licet illa de hypothecaria dicat, hęc uero de reuocatoria. Accur.

a A ctionibus.] scilicet Pauliana, Caluisiana, & in factũ, de quibus dic, vt diximus, supra si in frau. patro. l. 2.

cusis, vsitatis actionibus[a] (si tibi[b] negotium gestũ fuerit) ea quæ in fraudem[c] alienata probabuntur, reuocabis, PP. II. Idus. Oct. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Pater non potest dotare filiam in præiudicium creditorum: non tamen actio personalis sequitur fundum, sed reuocatoria sic Bal. Vel sic: Bona in dotem data, quæ creditoribus non erant obligata, nõ reuocantur nisi probentur in fraudem data. Bar. & Pa. de Castr.

II. Imp. Alexan. A. Symphorianæ.

SI successione patris abstenta fuisti:[d] ob ea, quæ in dotem data sunt,[e] conuenire te creditores nequeunt,[f] quibus pignorata in dotẽ data non docentur:[g] nisi bonis defuncti non sufficientibus,[h] in fraudem creditorum dotem constitutam probabitur.[i] PP. X. Kal. Iulij, Probo & Maximo Conss.

Filius qui nihil possidet de bonis paternis, nec titulo donationis, nec alio, non potest à creditoribus paternis cõueniri. Bald. Vel sic: Filius qui abstinuit ab hæreditate paterna non potest conueniri pro debito patris, nisi possideat aliqua paterna bona, quæ sibi fuerunt alienata in fraudem creditoru. Pau. de Cast.

III. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Acindyno.

SI paterna hæreditate abstinuisti, nec quicquam in fraudem creditorum ex bonis eius in te donationis iure transscriptũ est: à priuatis[k] creditoribus præses prouinciæ conueniri te non patietur. PP. X. Kalen. Iul. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Non licet filio allegare turpitudinem patris cuius est hæres. Bald. Vel sic: Hæres non auditur allegans turpitudinem defuncti: sicut nec allegans turpitudinem suam, Pau. de Cast. Vel sic: Hæres nõ reuocat alienata in fraudem a defuncto. Sal.

IIII. Iidem AA. & CC. Euagatho.

B FIlios debitoris ei succedentes, veluti in creditorum fraudem alienatorum[l] facultatem reuocandi non habere, notissimi iuris est. Subscripta. X. Kal. Maij. AA. Conss.

In titulo oneroso requiritur fraus dantis & accipientis: sed in lucratiuo solius dantis sufficit consilium cum fraudis euentu. Bal. Vel sic: Cum agitur actione reuocatoria contra habentem titulum onerosum, necesse est probare, quod participauerit fraudi, id est quod sciuerit creditorem fraudari: alias non obtinet actor. sed contra C *habentem causam lucratiuam hoc nõ requiritur, sed sufficit, quòd creditores sint fraudati. Pau. de Cast.*

V. Iidem Augusti, & CC. Crescentio.

IGnoti iuris non est, aduersus eum qui sententia condemnatus, intra statutum[m] tempus satis nõ fecit, nec defenditur, bonis[n] possessis itemq; distractis,[o] per actionem in factum cõtra emptorem, qui sciens fraudem comparauit, & eum qui ex lucratiuo titulo possidet, scien- D tiæ mentione[p] detracta,[q] creditoribus suis esse consultum. S. X. Kal. Nouemb. AA. Conss.

Fraudator re, non consilio, tenetur in quantum facere posset, vel dolo

b Si tibi.] id est ad tuam læsionem. sic supra, de testib. l. nimis.

c In fraudem.] interueniente fraude vel vtriusque, vel vnius, secundum distinctionem infra, eod. l. penultim. Vel nullius, si omnia donasset, vt ff. quæ in fraud. cre. l. Lucius. §. omnes.

SI successione.] CASVS. Paterfamilias creditores habens, filiæ suæ cẽtum dedit in dotem, & decessit filia hærede instituta, quæ ab hęreditate paterna se abstinuit: an ratione dotis à creditoribus paternis conueniri debeat, quæritur? Dicitur, quòd non, nisi probentur fuisse obligata pignori: vel nisi in fraudem creditorum filiæ fuisset dos constituta a defuncto, & hoc doceatur. Vivianus.

d Abstenta fuisti.] id est te abstinuisti.

e Data sunt.] à patre.

f Nequeunt.] vt & supra de dona. ante nup. l. de rebus, & infra l. proxi. & supra arbi. tut. l. cum qui, & ff. quib. mo. pign. vel hypo. solu. l. Lucius.

g Non docentur.] ut & supra. ti. ij. l. cũ patrem. sed hoc fallit in causa primipili, vt j. de primipi. l. fin. lib. vij.

Dos filiæ data, an possit per creditores reuocari.

h Non sufficientibus.] in tribus ergo casibus poterit hæc filia conueniri, scilicet cum successit patri. Item cum non successit, sed res dotales fuerunt specialiter obligatæ. Vel cum in fraudem creditorum dos constituta fuit secus si in fraudem patroni, vt ff. si quid in fraudem patro. l. j. §. sed si rem.

i Probabitur.] vt & ff. eo. l. ait prætor. §. si cum mulier, & l. fin. §. j.

SI paterna.] CASVS. Paterfamilias creditores habens, decessit filio hærede instituto, qui ab hæreditate se abstinuit: an à creditoribus hęreditarijs conueniri possit, quæritur? Dicitur, quòd non, nisi in fraudem creditorum aliquid in filium fuisset translatum.

A

k A priuatis.] nam à fisco secus in casu, vt diximus supra. l. prox. Accur.

FIlios.] CASVS. An filius patri succedens possit reuocare alienata in fraudem creditorum? Dicitur quòd non: quasi allegans turpitudinem eius, cui successit, quod esse non debet.

l Alienatorum.] à defuncto. Et sic nota non audiri aliquẽ allegantem turpitudinem eius cui successit, vt hic, & supra, de ser. pign. dama. l. si creditorib. nec suam propriam, vt supra de transac. l. transactione finita, & infra de reuo. do. l. cum profitearis, & supra de rebus alie. non alie. l. venditrici.

Turpitudinẽ sui auctoris allegans non auditur.

IGnoti.] CASVS. Debitor meus cõuentus, & condemnatus, nisi intra quatuor mẽses mihi soluerit, capientur bona sua. & si mihi satisfieri non possit, & aliqua inueniantur alienata, sed titulo non lucratiuo: aduersus emptorem, qui sciuit fraudem, reuocatoria agam. si vero lucratiuo, puta quia in alium aliqd donationis titulo trãstulit: si sciuit fraudem, reuocatoria agam. Si vero ignorauit donatarius fraudem admissam, non reuocabitur quod sic donatum est.

m Statutum tẽpus.] olim duorum mensium, vt ff. de re iud. l. debitoribus, hodie quatuor, vt s. de vsu. rei iud. l. 2.

n Bonis possessis.] paucis, quæ non alienauerat. & dic possessis à creditorib.

o Distractis.] scilicet non ab eis, sed à debitore: vt statim innuit.

p Mentione.] id est non distinguendo sciuerit, vel ignorauerit, quia vtroque casu tenetur.

q Detracta.] q. d. in titulo non lucratiuo exigitur scientia in eo cui alienatur: in titulo vero lucratiuo non, vt hic, & ff. eo. l. qui autem. § hoc edictum, & §. simili modo. cum ergo dos non sit titulus lucratiuus, vt ff. de act. & obli. l. ex promissione, exigitur scientia accipientis, vt supra eo. l. ij. & eodem modo distinguitur in re alienata in fraudem patroni, vt ff. si quid in frau. pa. l. j. §. dolum, & §. si quis in fraudem.

Dos non est titulus lucratiu*.

Si actu.]

SI actu.] CASVS. Tenetur mihi Titius in x. & ego Sē A pronio in alijs decē. in fraudem Sempronij liberaui Titium per accep. poterit Sempronius intra annum conueniri, & in quantum facere potest. liberatus enim per accep. tenetur in quantum facere potest. vel sic: Liberaui debitorem meum in fraudem creditorum: postea cessi bonis: debeo conueniri in quantum facere possum.

fecit quo minus facere potest, intra annum vtilem. Si autem in principio fuisset in consilio fraudandi, tunc de eo quod ad eum peruenit, tenetur perpetuo: sed occasione doli tenetur intra annum vtilem h. d. secundum gl & Bald. Vel sic: Si debitor fraudis consilio liberat debitorem suum fraudem ignorantem, liberatus, vt fraudator re ipsa cōuenitur intra annū, quatenus facere potest, vel dolo malo fecit quo minus possit Sal. Vel sic: Cōtra debitorem liberatum in fraudem creditorum, datur reuocatoria, illius natura, & vita cuius erat actio qua primo tenebatur. Bart. & Pan. de Ca.

a Si actu solenni.] scilicet stipulatione & acceptilatione. & loquitur hæc lex de debitore, qui & creditor erat. B

b Præcedentem.] præcedentem dixit quantum ad eam qua postea idē fraudator liberatus, teneri cœpit creditoribus. i. creditoribus sui creditoris.

c Fraudatorem.] pessimè videtur cantare hæc lex: ideo dic quòd hæc lex eum vocet fraudatorem, qui liberatus est ex causa donationis: cum non ipse, sed debitor agerer in fraudem creditorum. Sicut enim quis re ipsa dicitur fraudatus: ita & ille ad quem res peruenit, potest dici C fraudator re ipsa, licet bona fide acceperit. Et ideo dicit condemnandum intra annum, & in quantum facere A potest. Si autem malam fidem haberet, tunc in solidum, secundum Ir. vt ff. eod. l. j. j. respon. Vel dic apertius, loquitur cum tu liberasti eum per acceptilationem, qui ex causa donationis tibi tenebatur. Tenetur quidem liberatus Pauliana in quantum facere potest: quia tibi in tantum damnaretur ff. de re iud l. inter eos. §. j. Vel dic tertio, quòd vocet fraudatorem eum, qui in fraudem creditorū liberauit, q & ipse tenetur hoc edicto actione in factum, vt ff. eo. l. j. §. j. in fin j. respon. & l. fin. in fin. & poterit in quantū facere potest, teneri, quando postea cessisset bonis, vt ff. de ces bo. l. 3 & instit. de actio. §. fin.

VI. Iidem AA. & CC. Menandræ.

SI actu solenni [a] præcedentem [b] obligationem peremisti: perspicis aduersus fraudatorem [c] intra annum [d] in quantum facere potest, vel dolo malo fecit quo minus possit, [e] edicto perpetuo tantùm actionem permitti. [f]

d Annum.] à tempore alienationis, vel liberationis, vt ff. eod. l. ait prætor. §. annus: sed postea in id quod peruenit, vt in eadem. l. §. actio.

e Possit.] hoc casu in solidum tenetur, cum pro eo habeatur, ac si posset in solidum facere, vt ff. de re. iu. l. parem.

f Permitti.] scilicet creditori tuo.

SEPTIMI LIBRI FINIS.



Definitiones & declarationes typi interdictorum.

Ad typi interdictorum habendam notitiam, ne paralogisentur iuuenes, ignoratis terminis iuxta doctrinā philosophi primo Elencho: qui virtutis vocabulorum sunt ignari, de facili paralogizantur. & daturum iuri operam prius nosse oportet vnde nomen iuris descendat. l. j. ff. de iustitia & iure. Idcirco quorundam terminorum, qui in iure vtroque maxime frequentantur, necessarium fore duxi descriptiones, & significationes breuius exponere, propter iuuenes maxime vtriusque iuris alumnos. Sed ne illotis manibus protinus materiam aggrediar. l. D secunda, de orig. iur. & glo. in rub. ff. de test. Interdictorum definitionem præmittam, antequam eorum diuisionem assignem, vt faciendum censuit gloss. in d. l. j. ff. de iustitia & iure. Sunt igitur interdicta formæ atque cōceptiones verborum, quibus prætor aut iubebat aliquid fieri, aut prohibebat, institu. eod in principio. & ibi per gloss. & docto. In hac igitur materia per quæstiones procedendo luculenter diuisiones ac differentias (vt lector inter legendum videbit) quàm optimè explicare curabo.



Rimo quæritur, quæ differentia olim erat inter actionem, & interdictum. gl. instit. eod in princ. & in rub. ff. eo ponunt duas differentias, sed illæ differentiæ sunt reprobatæ per Iacob. Ioan. Fab. & Areti. in dicto princ. & Nico. de Neapo. institut. de actio. in prin. possumus tamen dicere secundum prædictos doct. quòd olim non erat differentia regulariter inter actiones, & interdicta: sed modus loquendi alius fuerat in interdictis, & alius in actionibus secundum Ioan. Fab. tamen in allegato princ. insti. eodem, olim ista erat differentia: quia prætores quando proposuerunt interdicta, nullam actionem dederunt, sed voluerunt quòd interdicta obtinerēt locum actionum, dum tamen solenniter, & certo ordine intentarētur: sed hodie legumlatores introduxerunt, vt per actiones sine illa solennitate agatur. §. fin. instit. eod. hodie tamen glo. in dicta rubr. ff. eo. & in princ. de actio. & in princ. eod. tit. tenet quòd nulla est differentia inter actionem in factum, & interdictum: sed illæ gl. reprobantur per Din. & Bar. in rubr. ff. eo. per Io. Fab. in dicto princ. institu. eo. per rubr. ff. eod. ibi de interdic. seu extraordinarijs actionibus, cum ibi ponatur dictio seu, quæ est ampliatiua l. si quis ita. ff. de aur. & arg. leg. facit lex. j. §. restituendæ. ff. vti possidē. Alexan. in consi. 93. ij. parte. Feli. in c. inter cæteras, de rescri. & dicit Bald. in d. rub. ff. eod. quòd differentia est inter actionem, & interdictum sicut inter matrem & filiam, cum ex interdicto oriatur actio §. fin. & ibi gloss. melior de iure pro actione in factum, institut. eod. secundum Iac. in repetitio. l. quo minus. ff. de flumini. & Aret. in rubr. institu. eod.

A

B

Secundo quæritur, quæ differentia sit inter edictum, & interdictum. glo. in l. ait prętor. §. j ff de noui oper. nuncia. ponit tres opiniones. de qua differentia tangit Bartol. in l j. ff. de no ope. nuncia. narrando opinionem Roffre. quæ iudicio Ioan. de Imo. in d. l. j. reincidit cum tertia opinione posita in glo. prædicta: potest tamen sic dici, quod istud nomen edictum, sumitur tribus modis: vno modo latissimè pro qualibet lege in generali, siue sit ciuilis, siue prætoria, vt tetigit glo. alleg. in j. sol facit quòd habetur per tex. iuncta glo. in c. vt circa, de elect. & elec. pot. in vj. ibi, edicto perpetuo, id est generali, in cle. ibi, perpetuo prohibemus edicto, id est, generali, de reb. eccle. non alie. in l. 3. C. de legibus in l. in eum qui. C de fur. & ser. corrup. Secundo modo potest sumi late, vt cōprehendat omnem legem prætoriam, & non ciuilem. & ita loquitur imperator in § constat, insti de iure natu. gen. & ciui. & hoc modo comprehendit etiam interdictum, vt probatur in l. j. iuncta. l. prætor. § j. ij. & fin. ff. ne vis fiat ei. Tertio modo sumitur stricte pro. l. prætoria differente ab interdicto: & tunc edictum est species distincta ab interdicto. facit quod habetur in simili de adoptione in l. j & ij. ff. de adop. qualiter autem cognoscatur hæc species edicti ab interdicto, nota quòd interdictum dicitur altero de duobus modis. Vno modo. quia interdicit seu prohibet, & hoc modo dicitur propriè interdictū. §. j. versi. sunt tamen. Secundo modo dicit interdictum quasi inter duos redditos: vt cum prætor statuendo loquitur inter duos, vt no in l j. cum similibus. ff. de vi & vi arma. in d. §. j. & glo. in rubr. ff. vbicunque igitur apparet, quòd prætor loquitur interdicendo, siue hoc appareat ex verbis nigri, vt in d. l. prætor. §. deinde, ff. de no. ope. nuncia. & in l. j. cum similibus. ff. ne quid in loco publ. fi. siue appareat ex verbis tituli, qui titulus censetur etiam de text text. iuncta gloss. in procœ. vj in versic. titulis, tunc censetur interdictum de quo per Ias. & Apostil. in rub. de actio. insti. Et ideo statutum prætoris de quo. ff. ne vis fiat ei, iudicatur interdictum, quia & si per verba nigri expresse non prohibeat, tamen prohibet per verba rubr. ex hoc infert Ioan. de Imol. in l. j. de noui oper. nuncia. ff. quod si ille titulus esset extra librum interdictorum, nihilo minus illud statutum deberet appellari interdictum. licet in d. l. j. Bart. teneat contrarium. Si autem non expresse prohibet per verba rubri, vel nigri: tunc si prætor statuendo loquatur duobus, adhuc erit interdictum per supradicta: aliàs appellādum erit edictum, & ex eo oritur actio in factum, vt not. in l. ait, aliàs incipit, de facto. §. j. ff. nau. cau. sta. hodie autem etiam loco interdictorum datur actio in factum. §. fin. instit. eod.

C

D

Tertio quæritur in quo differunt excommunicatio, suspensio & interdictum? dic quòd differunt: quia excōmunicatio fertur in personam, non in locum. c. Romana. § in vniuersitatem, de sent. excommuni. in vj. xj. q. j. certum. c. ex parte, de verb. signifi. in c. nemo, & c. nullus, ea causa. & q. Alberi. in dictio. in verbo, interdictum, & ratio potest esse, quia concernit animam, vt not. in c. is cui, de senten. excom. in vj. c. quærenti, de verb. sig. & est glo. in c. fin. de constit. in vj. & Panor. in c. P. & G. de offi. deleg. sed interdictum potest ferri nedum in personam, sed etiam in locum. c. non est, de sponsa. & matri. c. fin. de sen. excom. in vj. & in d. c. ex parte. Item quòd excommunicatio non potest suspendi per inferiorem à Papa quin tollatur ex toto, Anto. & Pa. c. ad hæc, de appel. & est ratio: quia communicare non debemus excommunicato ante absolutionem factam in forma eccle. c. cum desideres, de sent. excomm. c. ad audientiam, de rescrip. Interdictum tamen potest suspendi ad tempus per episcopum, quando est latum ab eo. Ioan. And. in d. c. ad hæc, & est ratio de l. iudicium soluitur. ff. de iudi. vbi potest in totum tollere: ergo à fortiori suspendere: quod est minus, argum. authen. multo magis, de sacrosan. eccle. C. & ibi la. Cyn. & Rain. & Bald. in c. cum in cunctis, de elect. & electi pote. Conueniunt tamen interdictum, & excommunicatio in multis. Primo, quia sicut appellatio non suspendit excommunicationem iam latam c. pastoralis, de appellat. ita nec interdictum suspenditur per appellationem sequentem, intelligendo de interdicto à spiritualibus: quia secus in interdicto ratione temporalium. argum. in l. non tantum ff. de appell. Secundo, quia vtraque censura requirit monitionem. c. reprehensibilis, & ibi Panor. de appel. c. sacro, de sent. excomm. c. statuimus, & ibi glo no. eo. tit. in vj. & c. illicita. 24. q 3 Tertio, quia constitutus in aliqua illarum sententiarum incurrit cantando irregularitatem, vt in d. c. is cui. Quarto, quia absolutio in vtraque sententia fit recepto iuramento de parendo mandatis ecclesiæ. c. venerabili, de sent. excom. Quinto, quia vtraque sententia potest relaxari ad cautelam, vt not. in dict. c. venerabili. Sexto, quia vtraque ligat quamuis iniusta. c. sententia. c. episcopus. xj. q. iij. suspenditur quandoque persona à beneficio, quandoque ab officio, aliquando ab vtroque. ij. q. iiij. presbyter. cap. inter solicitudines, de purgatio. cano.

Quarto visa definitione ipsius interdicti, quæro, quotuplex sit interdictum in genere? Respondetur, quòd est duplex, scilicet seculare, & ecclesiasticum. de seculari habetur per totum titu de interdic. ff. C. & institu. & in cap. pastoralis, de causa poss. & proprie. vbi glo. magistra, & in cap. cum ad sedem, de restitu. spol. de ecclesiastico interdicto in c. non est, de sponsal. & matri. & in tit. de interdic. indiffe. non po. in prag. sanc. & in concor.

Quinto quæritur, quotuplex est seculare interdictum? Respondetur, quod est duplex, scilicet priuatum & publicum, ad quorum notitiam præsuppono, quòd persona est duplex, priuata, & publica. Persona priuata respectu alicuius loci dicitur, quæ non est illius domina, rectrix, vel officialis ad hoc l. prēses. ij. ff. de offi. præsi. vbi dicitur, quòd ille est priuatus qui est sine dignitate, & ille qui est sine iurisdictione. l. priuatorum. C. de iurisdic. omn. iud. c. significasti, de fo. compet. l. fin. de offic. eius cui manda. est iurisd. aliqua tamen interdum dicitur priuata, quæ non est illustris persona. l. præcipimus. C. de appel. & econtra qui est in dignitate, vel officio constitutus, præsertim si habeat iurisdictionem, dicitur publica persona. c. quanquam, de vsu. in vj. gl. in prag. eo. titu. de nouem publicis interdictis, & xxix. priuatis, vide Specu in tit. de acto. & pet. §. v. in prin. in 3 col. libri secundi, particulæ primæ. & Alb. in dictio. suo in versic. adde quot

quot sunt & qualia, in verb. interdictum.

Sexto quæritur, quid sit interdictum publicum? Respon. quòd publicum dicitur quando loci publici, vel religiosi causa competit. de quo in tit. ne quid in loco pub. fiat, vt ff. vsque ad tit. de vi & vi arm. & ff. de interdic. in princ. locus autem quis dicatur religiosus, iura ciuilia & canonica discordant: nam de iure ciuili locus efficitur religiosus, quando in eo loco mortuus infertur. §. religiosum, institu. de rerum diui. & l. cum in diuersis. ff. de religio & vtrum sit necessaria totius corporis, aut partis maioris, vel cuius, vide glo. Are. Ioan. Fab. Io de Pla. & alios in d. §. religiosum, & per talem illationem desinit esse in commercio nostro. ff. de relig. per totum. de iure autem canonico, quod præualet in hoc casu omnes ll. dicentes quòd per illationem cadaueris locus efficitur religiosus, sunt correctæ: quia locus non potest effici religiosus de iure canonico sine auctoritate pontificis, vt in c. ad hæc, de religio. do. not. glo. in c. in ecclesiastico. xiij. q. ij. Innocen. in cap. abolendæ, de sepul. & Matthæ. Mate. not. suis notab. lxxvj. incipiente, nota quòd omnes.

Septimo quæritur, quid sit priuatum? Respond. per cõtrariam definitionem a publici definitione, quòd est quando non competit ratione loci publici, vel religiosi: & est duplex, vniuersale, & singulare. Vniuersale non est nisi vnicum solum, puta quorum bonorum. gloss. in rubr. quorum bon. ff. & in l. ij. ff. de interdic. in verbo, quorum bonor. quod datur pro bonorum vniuersitate, vt l. j. ff. quorum bon. quod interdictum, quorum bonorum, item adipiscendæ, vel condictio ex l. fin. de edic. diui Had. tollen. non datur hæredi, qui semel possedit res hæreditarias ad quas agit, versicu. adipiscendæ, sub § sequens, institut. de interdic. no. glo in c j de confessis, in vj. quam singularem, & solennissimam reputat Ias. in §. actionum, institu de act. quod debet intelligi quando possedit postquam adiuit hæreditatem: secus si possederat ante. & desierat possidere tempore quo adiuit hæreditatem. tunc enim ipse non possidens vt hæres, sed vt alius, hoc sibi non debet nocere, argum l. in delictis. §. si extraneus. ff. de noxa Matth Mate. no. lxix. de illo interdicto quorum bono. & directum cui detur, contra quos, quando competat, & qualiter in eo positiones, & libelli formantur, Specu. in titu. de testam §, secundo. per istud interdictum vniuersale quorum bonor. interdum res petitur singularis, eodem titul. & §. in versicul. sed nunquid.

Octauo quæritur, quid sit interdictum singulare, id est speciale l. singularia. ff. si cert. petat. & l. peregrè. §. quæ situm. ff. de acquirend. posses. Et respondetur, quòd est illud, quod competit pro singularibus rebus. & hæc sunt regulariter omnia interdicta excepto dicto interdicto quorum bonorum. istud voluit gloss. in l j. ff. de interdic. in verb. quorum bono. vbi de multis speciebus interdictorum in d. l. j. & omnia talia interdicta singularia remanent hodie illæsa: ita quòd etiam hodie no sunt sublata. doctrina est Ang. in l. si quis missus. §. cum prætor. ff. ne vis fiat ei. sentit glo. & ibi notat Aret. in princ. institut. eod.

Nono quæro, vtrum priuatum & publicum subdiuidantur? respondetur quod sic: nam vtrunque est triplex: exhibitorium, & prohibitorium, & restitutorium. Exhibitorium est quo agitur ad aliquid exhibendum, vt in libero homine exhibendo. l. j. & fin. ff. de libe. ho. exhib. §. summa, versic. exhibitoria, instit. eod. & vtrum tali interdicto petatur vxor exhiberi, an per interdictum de vxore exhibenda, vide gloss. expressam in c. non est, de sponsa & matri. Exhibere, verbum in iure vario modo accipitur. Aliquando idem est, quod extra secretum habere: & tunc propriè capitur. Alber. in dictio. suo in verbo, exhibere. Aliquando idem est, quòd facere in publico potestatem, vt ei qui agit experiundi sit copia. l. ij ff. ad exhib. l. 3. § ait prætor. ff. de libe. ho. exhib. & l. locum. §. quid sit. ff de tab. exhiben. & facit tex in l merces. §. Iulianus, & i si quis. ff. ad exhib. nonnunquam exhibere idem est quod reducere. l. creditor. §. si inter maritum. l.

A ff. manda. Item exhibere, id est postulare exhiberi. in authen. de exhiben. re. col. v. Item exhibentur literæ, vel probationes. c. ij. de foro compet. lib. vj. quando & quibus, & a quibus debeant exhiberi instrumenta, & qualiter, Spec. in titu. de instrumen. §. v. & vj. & Bart. in l. j. §. si tabulis. ff de tabu. exhiben. Est etiam exhibere idem quod probare. glo. in l. j. C de edict. diui Hadria tollen. & Azo in summa, eo. titu. §. item repellitur emptor si seruum ad annus sit. finaliter exhibere est procurare. c. cũ amplius, de testib. cap. cum nunc, in fin. xxviij. q. iiij. in cap j. xxj. q. j. & istud dicitur mixtum, partim restitutorium, & partim exhibitorium, no. in allega l. ij. ff. de interdic. xxj. q.

Decimo quæritur, quid sit prohibitorium interdictũ? Respond quod est illud quo prætor vetat aliquid fieri. §. summa, institu. eod. quod & not. in l. j. ff. eod. exemplum etiam poni potest in interdicto retinendæ possessionis. l. j. ff. vti posside. & l. j ff vtrobi. Quid autem significet verbum, prohibere, vide text. in c. paratus, in fi. B xxiij. q. i improprie est manere, c. iam nunc xxviij. q. j. propriè tamen prohibere est futurorum. l. fin. C. de pac. pignorum, & vide, l. prætor. §. item ab eo. ff. quod vi aut clam. Item prohibere, & remouere idem sunt. l. 4. §. si prætor, & ibi Bartol. ff. de suspec. tuto. prohibitio perpetua seruanda est c. inde. de eo qui du. in ma. quam pol. per adul. & cum quid generaliter prohibetur, omnia intelliguntur prohibita, quæ non reperiuntur expresse cõcessa, no expresse in Clem. exiui de paradiso. §. cũ deus, de verbor. signifi. & vno prohibito prohibita sunt, quæ sequuntur ex illo, regula, cum quid, & ibi per Din. Ioan. Cal in vj. & c. translato, & c nam concupiscentiam, de constitu. Quot modis dicatur aliquid fieri contra prohibitionem iuris, latè per Di in regu. qui contra, de reg. iur. in vj. Bar. in l. non dubium. C. de legi.

Vndecimo quæro, quid sit restitutorium? Est quo prætor aliquid restitui iubet: veluti cum bonorum possessori possessionem eorum, quæ quis pro hærede, aut pro possessore possidet. §. summa, versi. restitutoria, instit. eod. C & ibi vide gloss. in verbo, bonorum, vbi dicitur quòd impropriè dicitur restitutorium, & assignatur ibi ratio circa fin. & eo modo impropriè ponitur in l. diuortio. §. si fundus. ff. solu. matrim. & vide l. ij. C. de repu hæred. l. 3. de iure deliberand. l 4. C. deposi. l. captum. ff. de captu. & postlim. reuer. restituere quid importat, vide l. restituere, & l. plus est in resti. ff. de verbo. sign. & iij q. j. §. notam. l. cum prætor, & l. fin. ff. de reg. iur. & l. in condemnatione § j. ff. quod met. caus. l. illud. §. final & l. sed & partus. ff. de rei vendic. l. qui restituere, & l. præterea. ff. si cert. peta. & restitutio est in pristinum statum repositio, & quod abstulit læsio, restitutio reddit. l. fina. C. de senten. pas. l. quòd si minore §. restitutio. ff. de minor. c. nos xv. q. vj. & c. iurato, de electio qua diligentia, & pulchrè per sanctum Tho. secunda secundæ, de resti. per totum, per Di. in re. peccatum, de reg. iur. in vj. & Panor. in c. querelam, de elect. not. in c quamuis, de rescript. in vj. obligatus ad restitutionem, non superstitibus illis quibus restitutio debet fieri, liberatur restituendo pauperi- D bus, adeo quòd restitutio non spectat ad episcopum, nec distributio male ablatorum. tex elegans, qui facit in argum. optimum in c. sicut dignum, de homici. & ibi Pan. & Feli & Pa. in cap. cum sit, de Iudæ. & in dicto cap. sicut & est glo. fin. quòd si quis luat in corpore, quia non habet in ære, si postmodum veniat ad pinguiorem fortunam, non tenetur soluere, secundum Feli. ibi, & sequitur in c. ad liberandum, de Iudæ. & Sarra. habet tamen similem in reg. peccatum, & ibi Per. de Anchar. de regu. iur. & est tex sing. pro istis glo. in l. sed si vnius. §. prætor ait, ver. si ante. ff de iniur. secundum Lud. Ro. singu. xxiiij. & Fel. d. c. ad liberandum.

Duodecimo quæro, seculare siue publicum, siue priuatum quotuplex est? Respond. quòd quadruplex, scilicet annale, perpetuum, simplex, duplex. Annale, quando est pœnale, & non est rei persecutiuum. l. j. ff. de vi & vi ar. & quia vltra non in totum, cum annus sit duplex, scilicet continuus & vtilis, de quo anno, quòd annus sit duplex,

plex, dic vt per Ia. post alios, & post glo in §. rursus. in- A stit. de act. per Bar. in rub. ff. de diuer. & temp. præscrip. adde tex. in l. ita volneratus. §. æstimatio. ff. ad l. Aquil. ubi etiam Bar. & glo. in verbo, bissexto l. 3. §. minorem. ff. de mino. & ibi Bald. & gloss. in Clem. prima. §. excellentissimus, versic. tertiam, de reli. & vene. ad quæstionem tamen respondetur, quòd de anno vtili intelligendum est, qui constat ex. ccclxv. diebus, & vj. horis, vt d. §. æstimatio, & quòd intelligitur de anno vtili, est glo. in d. l. ff. de vi & vi ar. regulariter tamen, & in dubio currit omne tempus de momento in momentum, & sic omne est continuum glo. singu. in dicta rubr. de diuer. & tempo. præscrip. ff. secundum Phil. Fran. in cap. eos qui, de tempo. ordi. in vj. & in c. vnico, de vita & hone. cler. eod. lib. & secundum Bartol. de probatio. & est not. secundum Panorm. in cap. quoniam frequenter, vt lite nõ contestata.

Tertiodecimo quæro, quid sit perpetuum? Est quando agitur de rei persecutione, & de eo quod peruenit ad violentum possessorem. l. in honorarijs. ff. de actio. & l. vi B pulsos. C. vnde vi, cap. quia V. de iudi. & ibi per cano. de hoc verbo, perpetuum, quot modis capiatur, vide glo. in l. j. ff. pro socio. simplex interdictum dicitur regulariter omne interdictum. l. ij. ff. eod. l. Duplex autem appellatur quando quilibet est actor, & quilibet reus, vt est solum interdictum retinendæ. l. j. §. fin. ff. eo. & §. retinendæ, instit. eo. est adhuc vnum aliud distinctum a prædictis quod appellatur fraudatorium interdictum competens ad reuocandum alienata in fraudem creditorum, de quo non reperi nisi in duobus locis. in l. si postulante. ff. ad Treb. & l. pupilli. ff. de solu. & quomodo habeat locum interdictum fraudatorium, dic vt per Bart. in alleg. l. pupilli. Et hæc quantum ad interdicta iuris ciuilis in genere: de quibus & quæ habeant considerare volentes agere aliquo interdicto vtili, vel directo. licet interdictorum solennitas sit sublata, & loco cuiuslibet interdicti actio in factum sit subrogata, effectus tamen interdictorum ponit Spec. eo. titu § ij. ver. rursus, & Alberic. eo. tit. in dictio. Sequitur nunc dicendum, de interdictis C ecclesiasticis.

Quartodecimo quæro, quotuplex sit interdictum ecclesiasticum? Respond. quòd est duplex, scilicet reale & personale. Reale enim est quando res interdicitur, locus, vel prouincia, aut aliqua alia res cap. cum in partibus, de verb. sign. c. sanè, versic. benè, & per Inn. in c. tanta, de exces. præla. Personale dicitur quando persona aliqua interdicitur. de isto interdicto quomodo sit duplex, est glo. eo. tit. in prag. san. & de personali per totum tit. de sent. excom. in anti. vj. & Cle. & prag. san. Et tale interdictum in personam, quandoque fit in personam certam, & nominatam, vt interdicatur talis à diuinis, vel ab ingressu ecclesiæ. c. si sententia, de sent. excomm. in vj. interdum autem interdicitur persona in genere, sicut si interdicatur clerus, aut populus, collegium, vel vniuersitas. attamen singulares eorum personæ sunt interdictæ. c. sequ. de sent. excomm. eo. lib. & est glo. in tit. de excom. non vi. in prag.

Quintodecimo quæro, personale quotuplex est? Re- D spon. quòd duplex, scilicet particulare & vniuersale. Particulare dic quando singulariter, & nominatim certa & nominata persona interdicitur à diuinis, vel ab ingressu ecclesiæ prohibetur c. is qui, de sent. excom. in vj. & est not. quòd pro delicto vnius publicæ personæ puniuntur subditi inculpabiles pœna interdicti loci. c. non est, de sponsa. & matri. legitur & no. in c. j. de po. præla. c. sanè c. P. & G. de offi. dele. c. j. de vsu. in vj. c. si sententia, de senten. excomm. eo. lib. extraua. Io. xxij. si fratrum. sed pœna excommunicationis nunquam punitur vnus pro alio. c. si habes. xxiiij. q. iij. c. Romana. §. fi. de sent. excom. in vj. quia non est dei, qui iudicat omnem terrã, condemnare iustum cum impio, Gene. xviij. & de hoc quando vnus pro alio puniatur, no. j. q. iij. in summa, & xxiiij. q. iij. in summa. Henricus in c. quibusdam, de pœ. & persona ex contemptu existens in tali interdicto, seu excommunicatione per annum, est hæretica. c. fin. iuncta glo. de pœ. Idem tenet Feli. in c. firmissimè, de hære. Nam qui non recipit corpus Christi semel in anno, ipse hæreticus est. tex. expressus in auth. de priui. do. hæremu. non præstan. col. 8. & talis etiam est infamis ex tũc ipso iure. tex. est expressus in l. fi. de statu. & consuet. in usi. feu. & vasalli si quos habeat, non tenentur eum iuuare durante excõmunicatione, vel interdicto: nec propter hoc sunt periuri si iurauerint eos defendere. text. sing. in prin. hic finitur lex: deinde incipiunt consuetudines, in vsi. feu. secundum Feli. in c. inter alia, in fin. de sen. exc. conuenientia, vide in ru. de hære. in c. excommunicamus, c. ti. & est tex. in c. cum contumacia, e. ti. in vj.

Decimosexto quæro, quid sit vniuersale interdictum? Respon. quòd est illud quo in genere interdicitur clerus, populus, collegium, vel vniuersitas. & tunc etiam singulares eorum personæ censentur interdictæ. c. si sententia. de sen. excom. in vj. & si vniuersitas interdici possit, vt supra dixi, non tamen excommunicari. c. Romana, §. vniuersitatem, de sent. excõ. in vj. quia vniuersitas est nomen iuris, non personarum, & non habet animam. Innoc. in c. grauem, de sent. excom. Bal. in mar. ver. vniuersitas. Spe. in tit. de sen. excõ. ver. item nota. multi tamen voluerunt dicere, quòd si excommunicetur, quòd teneat excommunicatio. no. Ioan. And. & doct. in d. c. Romana. sentit Flo. in l. vsufructuarium. ff. de vsufru. vbi dicit tunc timendum esse. potest vniuersitas puniri pœna pecuniaria, non corporali. no. Inn. & Pa. vbi supra. in l. bella. C. de his quib. vt ind. sed solum puniantur corporaliter qui deliquerunt, iuxta notata in c. sane, vbi doct. de temp. ordi. Oldra. consi. 174. & sequitur glo. eod. tit. in prag.

Decimoseptimo quæro, quid sit reale? Respon. vt supra. vel dic quòd est illud quod fertur in locum: refert gl. eo. titu. in prag. & si locus ille sit ecclesia quæ interdicatur, nec in ipsa, nec in eius capella potest celebrari, nec in eius cœmeterio sepeliri, si sit eidem ecclesiæ cœmeterium connexum alias secus, vt in c. si ciuitas, de sent. excom. lib. vj, Quid si aliquis celebret scienter in ecclesia interdicta vel loco? dic quòd nisi sit priuilegiatus, uel in casibus à iure concessis, fit irregularis: & à solo Papa potest absolui: nec potest eligere nec eligi. cap. is qui, de sent. excommu. in vj. & qualiter agatur contra illum qui celebrauit interdictus, vide Spec. in titu. de cler. excommu. mini. de multis prohibitis & permissis tempore interdicti, vide Alber. in dictio. in verbo, interdictam cui tex. & ibi cano. de sponsa. & matri. c. non est.

Decimooctauo quotuplex est tale interdictum reale? Et respond. quòd est duplex, scilicet procedens à claue, non procedens à claue glo. eo. titu. in prag. san. illa vero quæ non procedunt à claue, adhuc sunt duplicia, quia interdum datur interdictum propter horrorem, seu loci infectionem, interdum propter honorem. Propter horrorẽ seu loci infectionem: vt si sepultus sit excommunicatus in cœmeterio, vel ecclesia, cap. consuluisti, de consec. eccle. vel alta. Idem si polluatur sanguine, vel semine, de de senten. excommunic. in vj. Aduertant igitur qui vadunt ad ecclesiam vt videant mulieres. nam illi tales licet demereantur, & noceat ipsis per glos. sing. in c. odi. xxiiij. q. j. secundum Bar. in tracta. de præstan. Cardi. q. j. gl. est similis in tit. quomo. di. offi. sit ecle. in prag. tamen si eas cognoscant, & fiat emissio seminis in eadem ecclesia, polluta erit ipsa ecclesia, vt in istis supradictis iuribus: & celebrans in istis locis interdictis non est irregularis, vt ibi, nec habet locum. c. alma, de sen. excom. in vj. facit quod notatur in c. tuarum, vbi Panor. de priuile. propterea autem non incurritur irregularitas: quia tale interdictum non prouenit à claue seu censura, sed est quædam suspensio organorum, argument. eorum quæ not. in c. irrefragabili, de offi. ord. & in c. si canonici, eo. tit. in vj.

Decimonono quæritur, quid sit interdictum honoris seu propter honorem? Dic quòd est quando episcopus aliquis celebrauit in aliquo altari, de tota illa die non debet alius celebrare. capit. fin. de consecr. distin. ij. hoc tamen casu celebrans non incurret irregularitatem

cum

eum non inueniatur iure expressum, vt in d. c. is qui, sæpius alleg. vbi quis ex aliquo actu nunquam incurrit irregularitatem, nisi inueniatur iure cautum, cum irregularitas sit de iure positiuo secundum Inn. in c. nisi cum pridem, de renunc. Spec. tit. ij. § iuxta, versic. sumetur, & ver. generaliter, quis autem possit super irregularitate dispensare, vide Spec eo. tit. per totum.

Vicesimo venio ad aliud membrum interdictorum procedentium à claue. Et dicitur procedēs à claue, quod profertur in locis propter culpam hominum. glo. eo. tit. in prag. non est intelligendum de locis tantum. nam interdictum locorum debet exponi id est habitantium in locis. cū enim interdicitur ciuitas, castrum, aut alius locus, non est interdicere muros, lapides, vel ligna, quæ sunt res inanimatæ, & quæ non deliquerunt, nec sunt capacia sacramentorum: sed inhibetur propter delictū habitantium dominorum, vel rectorum ipsorum locorum, ne diuina ibidem celebrentur. c. si ciuitas, de sentē. excomm. in vj. & interdicto loco poterit populus audire diuina extra illa loca in ecclesijs non interdictis. no. Innoc. in c. vt priuilegia, de priuil. & cap. tanta, de exces. prælat. secus vbi populus, vel ciuitas interdiceretur, quia

A hoc casu nullus de populo extra loca interdicta admitteretur ad diuina. in allegat. cap. si ciuitas, & vtrum locus sit interdictus confugienti ad ecclesiam cum armis, respon. vt per Ioan. Fab. Ioan. de Pla. & Arc. in §. fin. instit. de his qui sunt sui, vel alie. iur.

Vicesimoprimo quæro, quotuplex est tale interdictum procedens à claue? Dic quòd est triplex, scilicet hominis, iuris, & mixtum iuris, & hominis, de interdicto hominis habetur in cap. nouit, de offi. leg. de interdicto iuris habetur in cap. fœlicis, de pœn. in vj. cap. vbi fundamenta, de elect. eo libr. de interdict. mixto, vt si ciuitas est interdicta ab homine, suburbia interdicta esse intelliguntur. capit. si ciuitas, de sentent. excommunic. in vj. & in his habet locum. c. alma mater, supra allega. & qui tale interdictum violat, est irregularis, & alias grauiter puniendus, cap. tanta, superius alleg. & dicto c. is qui.

De clauibus ecclesiæ, quæ & quot sint, vide Panor. in c. j. de sum. trin. & fid. cath. in §. vna vero. Et hæc de interdictorum tam ecclesiasticorū, quàm secularium materia dicta sufficiant. Vide Anto. Corsc. in verb. clauis, in repertorio suo. B

DE INTERDICTIS.

Quia possessiones de quibus est dictum, per interdicta defenduntur: ideo de his ponit. & erant interdicta, forma & conceptiones verborum a prætore introducta, quæ verba hodie [1] non sunt in usu: sed eum & auctoritatem retinemus, ut insti. eo. in prin. & infra, eo. l. incerti, in fin. & dicuntur quasi inter duos [a] reddita, ut insti. eod. §. ij. vel sic: In superioribus libris expliciemus qualiter de iure ciuili agatur: nunc doceamus quemadmodum de iure prætorio contendatur. Az.

[1] Hic gl. sequuntur D. B. & Sa.

[a] Nō intelligas inter duos pro numero personarum, sed intellige inter duos. s. inter agentē & reum. Bal.

CODICIS D. IVSTINIANI

Sacratissimi Principis ex repetita prælectione.

LIBER OCTAVVS.

TITVLVS I.

DE INTERDICTIS.

Statutū prætoris per rationis identitatem interpretationem recipit extensiuam. Bald. Vel sic: Interdicta ne rami arborum noceant, per identitatem rationis extenduntur ne earum radices officiant. Bar. Vel sic: Nobilissima est hæc lex & hoc dicit. Ex mente extendimus interdicta. But. Vel sic: Ex mente tantum, deficientibus verbis, competit vtile interdictum: concurrentibus vero directum. Salice.



Vm proponas.] Leges positæ in verbis edicti in ff. de arboribus cædendis, de arboribus impendentibus in alienas ædes, & in alienum agrum, loquuntur, non de arborib. extendentibus suas radices sub domo alterius: vnde per verba illius edicti tibi datur directum interdictum hoc modo: Dominus domus in quam impendet arbor aliena, debet denunciare domino arboris, vt illam incidat à stipite: si in agrum, per xv. pedes: Si non vult datur domino ædium directum interdictum ne fiat ei vis quo minus incidat, & lignum habeat. vbi autem verba non sunt, vt in hac. l. non datur directum. sed vtile ad exemplum. & quòd vbi verba sunt, detur directum, vbi mens tantum, vtile: probatur. ff. de iurisdict. omn. iud. in l. quod perpetuæ. ff. si quadru. paupe. fe. di. l. fi. in fi. Et pone casum in hac l. vt in gl. proxi.

Casum ponit. 2 In vicina.] in Agathangeli area arbores erant positæ, quarum radices excreuerant sub fundamento domus tuæ: dissolutisque ideo fundamentis, domus tua minabatur ruinam: nullum auxilium tibi competere videbatur: quia nec interdictum de arboribus cædendis, de quo plus videretur. nam illud interdictum duo capita habet. vnum, si arbor ædibus alienis impendeat, & tunc succidi arborem à stipite præcipitur. aliud cum agro impendet: & tunc xv. pedibus à terra coercetur. sed neutrum istorum prima facie habet locum. sed tamen de æquitate ad instar illorum interdictorum deficientibus directis verbis, dabitur vtile [5] interdictum, vel actio in factum. & hoc dicit hæc lex.

I. Imp. Alexander A. Eutratio.



C Vm proponas radicib. arborum in vicina [a] Agathangeli area positis crescentibus, fundamentis domus tuæ periculum afferri: præses, ad exemplum interdictorum quæ in albo [b] proposita habet [c] prætor, [4] Si arbor in alienas ædes impendebit: [item,] Si in alienum agrum impendebit: [5] quibus ostenditur, [d] nec per arboris [e] quidem occasionē vicino nocere oportere: rem ad suam æquitatem rediget. [f] PP. VI. Ka. D

[b] In albo.] id est in libro prætoris, vel id est in aliqua materia alba alia, vt charta, vel ebore, vel marmore, vt & ff. de iurisdict. om. iud. l. si quis id. Accur.

[c] Proposita habet.] duo sunt interdicta hæc, de quibus facit mentionem, quorum principia hic supponit, sicut si aliquis allegans legum capita proferret, & sunt hæc ambo. ff. de arbor. cæden. l. j. in prin. §. deinde ait prætor.

[d] Quibus ostenditur.] id est, ex mente quorum colligitur: [4] Et sic not. magis mentem siue causam legis inspiciendam quàm verba, vt & supra de lib. præte. l. 3. Item quòd de similibus ad similia procedatur: [5] vt & ff. de leg. & senatuscon. l. non possunt, quod quamuis circa arbores cædendas notemus, habet tamen generalem inspectionem, vt vndecunque sit redditum interdictum, ad similia procedere possimus, [6] secundum M. vt & ff. arb. fur. cæ. l. si plures. §. j & ff. ad exhiben. l. thesaurus. Item & no. vbi est similis æquitas, & simile ius statui debere, vt ff. ad leg. Aquiliam. l. illud. Accursius.

[e] Nec per arboris.] non solum per aliquam personam, vel alienam pecudem.

[f] Rediget.] sed qua actione proposita? Respon. vtili [7] interdicto de arboribus cædendis, cum directum in duobus casibus locum habeat: vel actione in factum, quod in idem recidit, vt institu. de interdi. §. fin. vel subsidiaria, [8] vt supra, de sacrosan. eccle. l. sancimus, vel officio iudicis

[3] Immo directum, ex quo habet locum mens edicti de arb. cædē. Ale. in l. curatoris. ff. de neg. gest.

[4] Ista expositio placet Sal.

[5] Nisi in casu similis reperiatur legis decisio cōtraria. B. & Sal. in l. nō dubiū. C. de legi.

[6] Idē Bal. & Sal.

[7] Immo directa, vt colligitur ex no. per Bart. B. & Sal. in l. curatoris. ff. de neg. gest. & tenet ibi expresse Ale. cōtra hanc gl. Salic.

[8] Nihil est.

1 Hæc reprobatur, quia præexistens materia ẽ sufficiens ad actionẽ producendã. Sa.

iudicis. 1 Sed oppone, aut hic Agathangelus plantauit arborem secundum formam legis quæ est ff. finium regun. l. fin. & tunc nullam pœnam meretur, vt infra, ad l. Iul. de adul. l. Gracchus, & ff de aqua plu. arcen. l. vicinus: aut contra: & tunc constat protius euellendam. Sed respon. non esse attendendu qualiter plantauerit. quia etsi secundum formam l. plantauerit, tamẽ puto habere locum l. istam.

April Iuliano. II. & Crispino Conss.

Præses prouinciæ inter sibi non subditos ius non reddit. Bal. Vel sic: Etiã per interdictum iudex non cognoscit in non subditum. Salic.

II. Impp. Valerianus & Gallie. AA. Messiæ. †

2 al. Messæ.

PRæses prouinciæ in eum a qui eiusdẽ prouinciæ nõ est, nec ex interdicto b potest cognoscere. B

PP. VII. Kal Maij, Seculari & Donato Conss.

Si petitorium, & possessorium simul intententur, debet causa possessionis prius terminari, vt petitorij quæstio ordinetur. Bar. Vel sic. Primo ponit quoddam dictum de ordine seruando inter petitorium, & possessorium. Secundo ponit rationem dicti Tertio remouet quoddam dubium.

PRæses.] CAS. Si competit mihi interdictum aduersus aliquem, coram eo cuius iurisdictioni est subiectus, debeo id proponere.

a In eum.] s. inuitũ.

b Ex interdicto.] in quo facilius videtur, nedum ex alia causa, vt ff. de iuris. om. iud l. si nisi in casu, vt ff. de fideic. liber. l. non tantum. §. sed & Artificul ano. & sic innuitur esse leniorem interdictorum cognitionem, quàm aliarum causarum. Item quod hic dicit, est verum, nisi occasione reconuentionis aliud contingat, vt quia de possessione ibi reconueniatur: 3 vt supra, de sen. & interlo. om. iu. authen. & consequenter. vel nisi de consensu partium, ff. de iudi. l. j. & ij. in prin. Vel nisi possessio sit ibi. Vel licet alibi sit, vis tamen fuit facta ibidem, vt supra, vbi de pos. agi. l. j. Accursius.

3 Quia agẽdo tacite & tacite vt actor cõsentire in iudicẽ rei secundũ. Sal.

INcerti.] CASVS. Si cui super rei proprietate retinẽda, & possessio competat quæstio, prius terminanda est quæstio possessionis, deinde causa proprietatis, vt victus in possessorio, pro se afferat probationes in petitorio. & hoc in prima. In secunda respond. tacitæ obiectioni, cum dixit agendum competenti actione, id est competenti interdicto: sed cum hodie non habeant locum interdicta, quid fiet? Respon. agendum est ad exemplum interdictorum.

c Incerti.] agit vnus contra alium possessorio, & petitorio, aut de retinenda, vt si agam vti possidetis, & rei vendica non possum propter ordinem: & quia mihi contrarius. Item contra commodatarium, vel similem vtroq; iudicio ago: certè non sum contrarius mihi, & tamen non possum ratione ordinis. In recuperanda, vel adipiscenda planum est. Item si duo agerent vicissim, alter possessorio, alter petitorio: & tunc aut de retinenda, vt ago rei vendic. contra commodatarium: & ipse vti poss. asserens se non commodatarium: & non possum propter ordinem. vel ago vti poss & ipse communi diui. nõ possum similiter propter ordinem. In recuperanda est exemplum, vt ago vnde vi, tu communi diui. Item in adipiscenda, in quibus casibus similiter est planum secundum diuersas opiniones, vt no. s.

3 Nisi respectu diuersitatis possessionum, vel pro aliqua re incorporali ageretur. Sal.

4 Singularis glo quæ ẽt si agat cõtra diuidũdo, seruabitur ordo huius l. vt primo cognoscatur super possessorio deducto per eũ. Bald.

c Incerti.] immo certi, vt & s. de rei vend. l. ordinarij, & s. de ap. l. j. & ff. de acq. poss. l. exitus.

ADDITIO. Aduerte hic, quòd ista glo. & sequens in ver. orta, non sunt Accursij, sed Io. & Azo. qui in nullo interdicto cumulationem admiserunt: ideo istæ gl. contrariantur opinioni Acc. positæ in gl. super verbo, quæstionem. secundum Sal. in v. col. & Bal. in ix.

d Orta.] siue ab eodem hæc duo iudicia, scilicet petitorium, & possessorium proponantur, siue ab vno vnũ, & ab alio aliud econtra proponatur: vt ego ago in rem contra detentatorem, tu vti possi. 4 Vel ego communi diui, tu vti possid. quod scilicet communi diuid. est peti- A torium, vt ff de euict. l. si mancipium. §. si communi, & ff de excep. l. fundi. Si vero vnus contra alium vti poss. & rei ven. contra commodatarium. item in vnde vi, & adipiscenda plana est. & hoc dicit Io. & hic dic, vt in præsenti glo. ex potui. Sed quid si agam petitorio tantum? Respon iudex non habet se intromittere an de possessiõe agere velim: vt no. s. vt quæ desunt aduoca. par. l j. & ff. de vi & vi ar. l. cum fundũ. § fin. Consuluit tamen lex, quòd prius de possessione agã, vt ff. de rei vendicat. l. is qui destinauit.

Secunda ibi, vt ex hoc. Tertia ibi, Interdicta autem. Et est ratio: quia per hunc ordinem apparet quis onere probationis fungatur in petitorio. Et subdit quod interdicta hodie non proponuntur in vulgari formula, sed iura interdictorum aguntur extra ordinem per actionem in factum. h. d. secundum Bal. Vel sic: Possessorium præfertur petitorio cum de vtroque simul est quæstio. Et succũbens in eo, debet probare in petitorio, & agitur interdictorum exemplo. Sal.

III. Impp. Dioclet. & Maxim. AA. & CC. Pompeiano præfecto prætorio.

INcerti c iuris nõ est, orta d proprietatis e & possessionis lite, prius possessionis decidi oportere quæstionem f competentibus actionibus, g vt ex

e Proprietatis.] si de proprietate 5 & possessione quæratur, prius cognoscẽdum erit de possessione, & postea de proprietate: vt & ordine isto seruato cum super possessione sententiatum fuerit pro altero, alter nihilo minus admittatur ad quæstionem dominij, si rem vendicare velit. Sed in hoc erit grauior eius conditio, quòd ab ipso, non ab alio probationes dominij exigentur. Diceret aliquis: cum de possessione sæpius quæratur per interdicta, nunquid in eis seruabitur antiqua solẽnitas quod si contingat, vix & cum magno periculo perueniatur ad dominij quæstionem, cum possessorium oporteat C ante adire? Et respon. cessare solẽnitatem ad exemplum extraordi. &c.

5 Ista gl. est de mẽte B. Ang. & Sal.

f Quæstionem.] Ioan. Azo & H. intelligunt 6 quocunque modo de possessione agatur: siue interdicto retinendæ, siue recuperandæ, siue adipiscendæ, ut hic, & d. l. ordinarij, cum alijs concor. quibus obstat. ff. de vi & vi arm. l. cum fundus. §. finali. vbi dicit, pendẽte iudicio petitorio posse agi interdicto vnde vi. sed ipsi respondent, 7 quòd ibi renunciauit petitorio. quod non videtur valere, 8 cum dicat, pendente: quia si renunciauit, ergo non pendet. Vel dicunt 9 quòd pendente petitorio primo inchoato, potest intentari possessorium. sed econtra primo moto possessorio, non potest inchoari petitorium possessorio pendente, & hoc etiam modo respondent ad secundam obiectionem de decret extra de causa poss. & proprieta. c. pastoralis. Tertio obstat eis. ff. de acquir. pos. l. naturaliter. §. nihil. vbi dicit non denegari interdictum vti possid. ei qui cœperat rem vendicare. Sed respondent, 10 cœperat agere vendicando ne- D sciens se possidere, postea plenius instructus comperiẽs se possidere per filium vel per seruum, potest experiri interdicto. Vel dic 11 quòd fuerat victus in vendicatione: cœpit ergo agere in rem, & egit, & victus est: vnde sola possessionis quæstio postea agitur. Tu dicere 12 potes distinguendo inter interdicta retinendæ possessionis, & vti possidetis, & vtrobi, & similia: in quibus habent locum prædicta, s. hęc. l. & suę concordãtię, & interdicta recuperandæ & adipiscendæ possessionis: in quibus posset simul vtrumq; intẽtari, & responde argumentis prędictorum, & allega pro parte tua, ut not. ff. de iudi. l. si de vi.

5 Et male Bar. B. Ange. & Sali.

6 Et male quia ista responsio est contra istũ text. in contrarium alle. Sal.

7 Idẽ Bar. B. & Sal.

8 Et male Bar. B. quia inter duos casus hic positos ñ põt assignari rõ diuersitatis secundum Sal.

10 Ista diuinat ad text. secundum cõter do.

11 Ista ẽt est diuinatiua ad §. nihil, in gl. alle. igitur reprobatur per B. & Sal. hic & ibi per B. Ale. & Iac.

g Competentibus actionibus] scilicet loco interdictorum competentibus, ut institu. de interdi. §. fi. id est competentibus interdictis, ut si quidem de acquirẽda possessione sit quæstio, deciditur interdicto. Quorum bonorum, vel quorum legatorũ, si vero recuperãdæ, tunc vnde vi. si retinendæ, tunc vti possi. vel vtrobi, vel de aqua quoti. &

12 Hæc regulariter est vera secundum Bart. B. & Sali. hic.

quoti.& æsti.vel de itine.actuque priua.vel de via. Item competentibus [t] actionibus, scilicet ciuilibus, scilicet condictione indebiti, vt ff.de condic indeb.l.indebiti.§.j.& triticaria condictione, vt ff. de condict. tritic l.ij.& hoc secundum Ioan. & Azo. sed secundum nos tantum ad retinendam adeptam. Sed quomodo, cum possidenti nulla detur actio, vt ff. vti possi.l.j.§.interdictum autem, & instit.de interdi.§.j? Respon. [a] verũ est alia quàm illa, quæ loco eius interdicti competat, scilicet in factum, vel triticaria vel similis. & sic de alijs possessorijs retinendæ possessionis dicas.

Quælibet expositio placet Sal.

a Idẽ Bal.

hoc, ordine [a] facto, de dominij disceptatione probationes ab eo qui de possessione victus est, exigantur. [b]

¶ Interdicta [c] autem licet in extraordinarijs iudicijs [d] proprie locum non habent, [e] tamen ad exemplum eorum res agitur. [f] Subscripta Kal.Ianua. Sirmij, ipsis AA.Conss. B

Ille qui proponit interdictum in limine iudicij, tenetur actionem exprimere. Bald. Vel sic: Ab initio debet actor suas actiones proponere, h.d. secundum Bar. Vel sic: In quolibet possessorio sine solennitate verborum actio, vel exceptio exprimitur, secundum Salic.

IIII. Impp. Arcadius & Honorius AA. Æmiliano præ[torio] præfecto.

SI quis quodlibet interdictum eflagitet, ruptis veteribus ambagibus, [g] inter ipsa cognitionum auspicia [h] actionem [i] [1] exprimere, ac suas allegationes iubeatur proponere. C

a Hoc ordine.] Sed quid si egit petitorio, & amisit: an possessorio agere posset postea? Respond. [1] vt ff. de acquir. poss. l. naturaliter. §. nihil.

b Exigantur.] vt & ff. vti poss. l. j §. huius autem. & dic exigantur. i. petantur. non enim sunt cogendi, licèt aliàs verbum exigendi, necessitatem importat, vt ff. de lega. 3.l. fideicommissa.§. si rem.

c Interdicta autem.] dixerat agi competentibus actionibus, id est, competentibus interdictis. Sed quomodo, cum non habeant hodie locum? Respon. interdicta &c.

1 Tu dic hoc verũ indistincte, si actor succubuit eo, quia non probauit. secus si re[us] fuerit absolutus: q[uia] probauit se dñm, vt plenè per Franc. de Aret. Ale. & Ia. in d. §. nihil cõmune, per Pa. in c. pastoralis, de cau. pos. & proprie.

d Iudicijs.] qualia sunt hodie omnia, vt institu.de interdic.§.fin.

e Non habent.] scilicet cum solennitate cum qua olim proponebantur: sine solennitate tamen antiquorum verborum etiam hodie proponuntur, sicut quælibet actio. Alij dicunt ea hodie non proponi solenniter, vel non solenniter, sed actione in factum tantum loco eorum, vt institu.eod in fin. & infra l.proxim. Vltimo hic not. regularia interdictorum. Primo quòd possessorium priusquam petitorium intentatur, vt hac.l. Secundo quòd sub eodem iudice, vt supra, de iud.l. nulli, aliàs.l.ij. Item tertio quod omnia sunt personalia, licet sint scripta in rẽ, vt ff.eo.l.j.§.interdicta omnia. Item ex omni interdicto oritur vtilis actio in factum, vt hic, & infra l.proxi. & insti.eo.in fin. Item in omni interdicto veniunt fructus post litem contest. vt ff.eo.l.3. Item in nullo veniũt ante litem contestatam, nisi in interdicto vnde vi, in quo veniunt à die expulsionis, vt ff.de vi & vi ar.l.j.in princ.& §.ex die. Item omne interdictum potest vtiliter proponi, directis verbis deficientibus, vt s. eodem.l.j. Item nullum interdictum infamat, vt ff. de vi & vi ar.l. neque vnde vi. Item in nullo iudex se interponit, nisi in homine suæ prouinciæ, vt s. eod l.proxi. Item quodlibet potest etiam hodie proponi, sed sine solennitate: & nullum cum solennitate, vt hic, & j. l. proxi. D

al. rationem.

f Res agitur.] id est datur actio in factum.

g Si quis.] CASVS. Olim si quis volebat proponere interdictum, necesse habuit obseruare solennitatem: vt in hac l. dicitur. contrarium verò est hodie, si quis actionem habeat, illam sine omni solennitate proponere potest. A

g Ambagibus.] i. solennitate verborum sublata.

h Auspicia.] id est initia. nam veteres per inspectionem & garritum auium singula negocia inchoabant. vnde secundum Io. dicitur auspicium. i. augurium, cum est incertum quid eueniat: & sic hic quis obtinere debeat. & facit.s.l.proxi.& s.de formulis.l.j.& ij.

i Actionem.] i. interdictum. Vel dic actionem quæ datur loco cuiuslibet interdicti, vt est in factũ, vt institut. de interdic. in fin.

Dat. XIII. Kalend. [Arcadio] A. VI. & Probo Conss.

TITVLVS II.

QVORVM BO[NORVM].

Præteritus cui decreta fuit contra tabulas: licet tunc probauerit se filium, tamẽ cum agit interdicto Quorum bonorum, contra scriptum, qui possidet pro hærede, debet de iusta filiatione docere. hoc dicit secundum Baldum. Vel sic: Qui habet bonorum possessionem, non possidet. ideo pro adipiscenda possessione debet istud interdictum proponere, & de suo iure docere. Bartol. Vel sic: Qui agit bonorum possessione, non habet per hoc possessionem bonorum: & ideo est necessarium interdictum. Bar. Vel sic: Emancipatus a patre præteritus, licet contra tabulas intentauerit, & obtinuerit, non propterea bonorum possessor efficitur. Et si intentet hoc interdictum, habet probare se filium, & ad hæreditatem, & bonorum possessionẽ admissum. Salic.

QVORVM BO[NORVM].

Interdictum Quorum bonorum vtile cõpetit [a] hæredi de iure ciuili, id est ei qui succedit de iure ciuili, dictum bonorum possessori, si nihil sit vsucaptum, vt ff eo.l.1. quod dupliciter intelligi potest, scilicet quod ille qui possidebat pro hærede, vsucepit iusto errore interueniente loco tituli, vt arg. ff pro leg. l.4. & l. fin. vel ille qui ab eo emit. & sic post vsucapionem cessat hoc interdictum, & etiam petitio hæreditatis, & sic tollitur triennio, si est res mobilis: si vero immobilis, tunc decem vel viginti ann. vt supra de edic. diui Hadr. tollen l. fina. in fin. & ff. de petit. hæred. l. & non tantum. §. quòd si pro emptore. sed vbi non habet titulum, vel quòd pro eodem sit possessor, tunc xxx ann. durat petitio hæred. ut supra de petit hæred. l. hæreditatis. Et no. secundum Ir. quòd interdictum Quorum bonorum, habet commune cum petitione hæredi. quia vtrumque de vniuersitate. Item vtrũque contra eum qui pro hærede, vel pro possessore possidet, ut ff. eo.l.1. & non redditur amplius, quam semel, ut peti. hære. sed hoc non placet per l. ff. de peti. hæredi. l. licet minimam. E contra differunt: [1] quia hoc ad possessionem, illa ad proprietatem. Item datur directo bonorum possessori: vtiliter verò hæredibus. at petit. hæreditatis datur directo hæredibus: vtiliter vero bonor. poss. secundum Ir. ut infra dic. Item no. quòd hoc interdictum & sequens sumunt nomina à principijs edictorũ in quibus ita cõtinebatur, quorum bonorum illi ex edicto meo possessio data est &c. ut ff eo.l.1. in prin. Acc.

a Sequitur hãc cõtinuationẽ Bar. B. & Sal.

Interdictũ Quorũ bonor. & petitio hæreditatis, conueniunt, & differunt. Idẽ Bal. B. & Sal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. [illegible]

HAereditatẽ [k] eius quẽ patrẽ tuũ fuisse dicis, petiturus, [l] iu-

k Hæreditatem.] Dic casum, [6] quod filius Titij emancipatus ab eo præteritus petijt à prætore contra tabulas, & habuit facta fide prætori, quod filius erat Titij: videbatur ergo hoc sufficere, vt bona habeat, nec sit opus agere interdicto. sed secus est quia hæc appellatio, bonorũ possessio, notat ius, sicut quælibet bon. possess. Est ergo bonorum possessor, non aũt possessor bonorum, [7] vel possidens bona, donec probauerit iudici se filiũ testatoris esse: & ad bon. possessionẽ se admissum à prætore. dic ergo hæreditatẽ. i. possessionẽ hæreditariarũ rerum: nam ad incorporalia non datur, vt ff.eo.l.ij. Accur.

l Petiturus.] per interdictum, [8] Quorum bonorum, vt j. subijcit: in quo summatim cognoscitur, an sit hæres, vel bon. possessor. sed secundum B. dic, petiturus petitionẽ

6 Istũ casus positione sequuntur B. Bal. & Sal.

7 Nisi hæc consequentiam realium, quibus cohæreant. l. sicuti §. Aristo. ff. si ser. vẽ. Sa.

8 Idẽ Sal.

titione hæreditatis directa, si est hæres de iure ciuili: vel vtili, si de iure prætorio: qđ est verū, sed non per hāc. l.

[a] Iudicibus.] Nota iudici fidem faciendam, non aduersario, sic, ff. de proba. l. quinquaginta.

[b] De fide.] probādo te filiū defuncti: quod vtiq; allegas vt j. in fin. huius. l.

dicibus [a] qui super ea re cogituri erunt, de fide [b] intentionis allega. Quamuis enim bonorum possessionem [c] vt præteritus agnouisti, tamen interdicto {Quorum bonorū} non aliter possessor constitui [d] poteris, q̄ si te defuncti filium esse, [e] & ad hæreditatem [f] vel bonorum possessionem admissum probaueris. [g] PP. VIII. Kal. Ian. Laterano & Rufino Conss.

Succedens ab intestato sorori patrueli per bonorum possessionem vnde agnati, bona hæreditatis auocat ab iniustis possessoribus per interdictum Quorum bonorum. Bal. Vel sic: interdictum hoc competit etiam bonorum possessori ab intestato: & datur contra eum qui possidet pro hærede vel pro possessore, vel dolo desiit possidere. Salicetus.

II. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Marco.

SI ex edicto [h] sororis [i] patruelis intestatę, sine liberis defūctæ, rectè [k] petita bonorum possessione quęsisti successionem, ac negociū integrū [l] est: quæ cum moreretur, eius fuerunt, secūdum interdicti {Quorū bonorum} tenorem, ab his qui pro hærede vel pro possessore possident, [m] dolove malo fecerint, quo magis desierint possidere, tibi rector prouinciæ restitui ef-ficiet. PP. VI. Kalen. April. CC. Coss.

Vir qui tenet bona vxoris, tenetur ea restituere consanguineis vxoris. Bal. Vel sic: Exceptio dominij quæ requirit altiorem indaginem, non obstat agenti interdicto adipiscendæ possessionis, sed ei debet per iudicem reseruari. Bar. Vel sic: Consanguinei defunctæ in successione præferuntur eius viro, & exceptio dominij requirens altiorem indaginem, in hoc interdicto contra negantem non debet admitti. Salic.

III. Impp. Arcad. & Honorius AA. Petronio vicario Hispan.

COnstat [*] virum à bonis intestatæ vxoris superstitibus consanguineis esse extraneum: cùm prudentium omnia respōsa, & lex ipsa naturæ successores eos [n] faciant.

¶ Ergo iubemus, vt omnibus frustrationibus amputatis, per interdictū {Quorum bonorum,} {in petitorem} [o] corpora [p] transferantur: secunda [*] actione ꝓprietatis non exclusa. [q] Dat. VI. Kal. August. Mediolani, Olybrio & Probino Conss.

TITVLVS III.

QVORVM LEGATORVM.

Legatarius propria auctoritate ante aditā hæreditatem occupans rem legatam, tenetur eam restituere hæredi, ut Falcidiam detrahat. Bal. Vel sic. Hæres contra legatarium possidentem, habet hoc interdictum, ut sibi possessionem restituat, ut possit Falcidiam retinere. Bart.

[c] Bonorum possessionem.] contra tabulas q̄ præteritis datur, vel vnde liberi, vt dicunt quidā: qđ non placet. [*] sic ergo erat emācipatus: aliàs ipso iure nō valeret testamentū, vt instit. de exhære. libe. in princ.

[d] Constitui.] vt habeas rerum corporalium detentationē, quamuis bonorum possessionem acceperis a prætore, vt & s. de inoffi. testa. l. 2.

[e] Filium esse.] nonne hoc probare est impossibile, ut ff. de condit. & demon. l. Lucius? Respon. nō est impossibile, licet non est potestatiua talis conditio, vt lego tibi decem, si probaueris te filium Titij esse. Vel dic nō est impossibile, sed difficile, vel non est possibile, ut vere ꝓbetur, sed ut presumtiue sic. Qualiter ꝓbetur, habes, ff. de Carbo. edic. l. j. & ff. de his q sunt sui vel alie. iur. l. filiū, & ff de in ius voc. l. quia, § pater. sed cū hoc ꝓbauit cū petijt bo. pos. quare probat cū agit interdicto, & sic bis? Resp. dicunt [*] quidam q probat nūc, se probasse tūc, vt ar. s. de his q ve. ætā. impe. l. omnes. Tu dic q plene & nunc ꝓbat, si in dubium reuocetur. nā qđ primo probauit, nō fuit in figura iudicij lite cū alio cōtestata, & non tam plene cā cognita, ut arg. ff. de bo. pos. l. seruus, & de le. præst. l. filiū. §. si quis. Item etsi ꝓbauit tunc, nō tñ probauit cōtra istū: ideoq; & nunc probet, vt ff. de iureiur. l. idē est. Item primo nō fuit pronunciatū eum esse filium. nam sic fieret ius ex sñia, vt ff. de li. ag. l. 1. §. fi. sed tanquam filius fuit admissus. siue ergo prius probauerat, siue nō probauerat: debet probare nunc. qđ si nō fecit, perinde habet ac si nō ꝓbasset prius: ar. ff. de bo. li. l. si filius, §. cū filius. Itē & q per se adiuit hr̄ditatē, si postea conueniat possessorem, debet se probare hæredem.

[f] Hæreditatem.] per hoc patet quod datur etiā ei q de iure ciuili admittitur, sed vtiliter, nō directo, ut ff. e. l. 1.

[g] Probaueris.] hoc si non esset in possessione filiationis: aliàs si esset, non haberet necesse hoc probare, vt s. de proba. l. non nudis, & ff. de quæst. l. 1. §. ad quæstionem & ff. de proba. l. quidam. Item dic qualiter quis ad bonorum possessionem admittitur olim & hodie, vt habes, s. qui admit. ad bono. pos. l. pen. & l. fi.

SI ex edicto.] CASVS. Filia patrui mei decessit ab intestato: vt proximus agnatus petij bonorum possessionem in bonis defuncti: si sint res ab aliquo possessę pro hęrede, vel pro possessore, qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. quòd intentabo interdictum, Quorum bonorū, si adhuc possidenti, vel dolo desierint possidere.

[h] Si ex edicto.] quo vocantur agnati.

[i] Patruelis.] natæ ex patruo, ut insti. de gra. cogn. §. quarto.

[k] Rectè.] cū nemo te pręcederet.

[l] Integrum.] id est non finitum pacto, vel sententia.

[m] Possidēt.] etiam rem [*] singularem, ut insti. de interdi. §. adipiscendæ, & ff. de peti. hære. l. regulariter, & l. licet. Sed argu. contra, ff. e. l. j. §. fi. Sed dic vt ibi Accur.

ADDITIO. Dic q est vniuersale aptitudine, & ibi quandoque est actu singulare, secundū Sal.

COnstat.] CASVS. Decessit mulier ab intestato relictis consanguineis, vult maritus succedere ei per bonorum posses. vnde vir & uxor. an possit, quæritur? Resp. q non, sed consanguinei succedunt, & petunt, vt bona in se transferantur per interdictum quorū bo. salua quæstione proprietatis.

[n] Eos.] scilicet consanguineos repulso viro, ut s. vnde vir & vxor, l. 1.

[o] In petitorem.] agnatum vel cognatum.

[p] Corpora.] nam ad incorporalia non datur, vt ff. e. l. j.

[q] Non exclusa.] quia vxor aliquas res viri possidebat tanquam suas quæ in consanguineum transferuntur, salua repetitione viro, nisi ipse vir incontinenti [*] de dominio probare vellet, cum conuenitur interdicto, secundū quosdam. Alij indistincte [*] eum non audiunt in petitorio quo minus in petitorem trāsferatur possessio prius, vt diximus, s. locati. l. si quis conductionis, & s. de edi. diui Hadria. tolle. l. 2.

QVORVM LEGATORVM.

Quia hoc interdictum eis competit personis quibus & supe-

Idē Sal.

Ista glo. sequuntur Bart. B. & Salic.

aliàs, Si ex interdicto toto. pat. intestato sine &c. & vtiole cōtraque veterū libro sū fidem. Contius.

Et male Sali.

Hæc solu. cū sequē. approbatur per B. & Sali.

Vel fuit, sed nō in iudicio cōtradictorio. B. & Sali.

Idē B. B. & Sali.

Ex C. T. li. 4. tit. 19. l. 1.

Sequitur Sali.

In C. T. secunda. ra. Contius.

Idē B. B. & Sali. Cōcor. gl. 1. l. 2. s. de edi. diui Hadria. tol.

1 Istā cōtinuatione sequūtur Bart. Bal. & Sa.

superius: 1 ideo eo præmisso hic supponitur quod datur aduersus legatarios & eorum successores sua auctoritate legata occupantes.



Aeredi.] CASVS. Si pater meus fuit hæres institutus à Seio, & hæreditas exinanita sit legatis: an possit detrahere Falcidiam de legatis, quæritur? Et respon. quòd pōt. sed si legatarii sua auctoritate occupauerint legata, pater meus, vel ego possum agere interdicto, Quorum legatorum ad repetenda legata, præstita à me satisdatione. de restituendo eo quod superit de legatis detracta Falcidia. Vel dic casum aliter ut in gloss.

a Hæredi.] dic casum. 2 Titius instituit patrem tuum hæredem, & hæreditatem exinaniuit legatis & fideicommissis: legatarij res sibi legatas sua auctoritate possident: petis consilium, & do: quia potes agere interdicto Quorum legatorum, & possessionem rerū adipisci. est enim hoc interdictum adipiscendæ possessionis, ut ff. eo. l. 1. in prin. & sic quartam poteris retinere.

2 Idē Bal. & Sal.

I. Imp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Latinæ.



Aeredi[a] scripto[b] satis idoneè lege Falcidia, si exhausta[c] legatis successio probetur, per quartæ retentionem prospectum est.[d] vnde si legatarius vel fideicommissarius non consentiente[e] patre tuo quem asseueras testatori successisse, & bonorum possessionem accepisse, relicta sibi legata vel fideicommissa detinuit:[f] secundum sententiam[g] interdicti quod aduersus legatarios scriptis hęredibus propositum est, oblata satisdatione,[h] quā præstari oportet, in possessionem te cōstitui,[i] vt ita retentione[k] competenti vtaris, experiri potes. Dat. XVI. Kalend. Ian. AA. Coss.

b Scripto.] sed & hæredi hæredis, ut ff. e. l. 1. §. hoc interdictum, sed & ab intestato 3 succedenti, ut ī. quando dies lega. cedit. l. fi. & ī. si quis omis. cau. testa. l. fi. & ff. ad le. Falcid. l. 1. §. ad eos.

3 Sequitur Bar. & Sali.

c Si exhausta.] vltra dodrantem, ut ff. ad leg. Falci. l. 1. in prin.

d Prospectum est.] ut d. l. ad leg. Fal. & insti. ad leg. Fal. in prin.

e Consentiente.] si enim consensisset post aditam à se hæreditatem, non haberet interdictum. secus si ante: 4 ut ff. eo. l. 1. §. quod ait prætor uoluntate.

4 Et est ratio quia primo casu est præstitus ab hærede: secundo nō, secundum Sali.

f Detinuit.] non à te, sed sua auctoritate.

g Sententiam.] Sola enim sententia locū habet hodie solennitate omissa.

h Satisdatione.] de dādis legatis, si deberi patuerint, ut hic, & ff. eo. l. pen.

i Constitui.] te oportet, repete. Azo. Et nota 5 quòd hic loquitur quasi nec desierit hæres esse dominus: quod verum est ex toto, sed cōmunis res cœpit esse eius & legatarii, ut ff. ad le. Falcidiam. l. Plautius, si hoc est, ergo videtur cessare hoc interdictum, sicut in mortis causa donatione, ut ff. eo. l. 1. §. si quis ex mortis, sed ibi est & alia ratio: quia donatio traditur à defuncto, unde magis à defuncto, q̄ ab hærede uidetur legatarius occupare. Accu.

5 Istæ duę gl. vsq; ad ſ. ſ omnibus approbātur per Bart. B. & Sal.

k Vt retentione.] ergo si de Falcidia non cōqueritur hæres, non habet hoc interdictum, secundum P. quod verum puto. sed nonne suum ius amisit legatarius occupando, ut ī. de lega. l. non dubium, quæ est contra? Sol. hic ante aditam hæreditatem occupauit: ibi post. & sic etiam non obstat. ī. titu. 1. l. si quis in tantam, nec illa cōquerebatur, nec edictum diui Marci. Vel solue ut ibi. Item adhuc contra. ff. de except. doli l. dolo. sed illam in petitoriis, hæc in possessoriis. vel solue ut diximus. ī. lo. A l. si quis conductionis.

ADDITIO. Vel dic quòd hic non habet locum regula illa, propter dubium quod erat, in quantum haberet locum Falcidia, & sic in quantum obstaret exceptio dominij. P. Cy. & Sali.

TITVLVS IIII.

VNDE VI.

Licitum est se contra uim tueri cū moderamine inculpatæ tutelæ. Bald. Vel sic: Pro rerum defensione uim ui repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ. Bart. & Salicetus. Vel sic, secundum Bal. in sua repetitione huius l. uiolentus possessor potest se tueri auctoritate propria contra iniustitiam inuasoris, seruando modū inculpatæ tutelæ. Bal.

V[...] E VI.

Superiora duo interdicta 6 sunt adipiscēdæ possessionis. hoc autem est recuperandæ, ut instit. eo. §. adipiscendæ, & §. recuperandæ, & sumitur istud nomen a principio interdicti, ut ff. eo. l. 1. in prin.

6 Istā continuatione sequuntur Bar. B. & Sa.

I. Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Theodoro.



Ectè[l] possidenti ad defendendā[m] possessionē quam sine vitio[n] tenebat, inculpatæ tutelæ moderatione[o] illatā vim propulsare licet. PP. XV. Kalend. Decem. ipsis IIII. & III. AA. Conss.



Ectè.] CAS. Si aliquis vult expellere me de fundo meo, quē rectè possidebam: an possim ei resistere, quæritur? Respon. quòd sic, cum moderamine.

l Rectè.] Sed nōne idē & si non rectè? Respon. quòd sic, 7 ut ff. eo. l. 1. §. qui vi à me. subaudi hic ergo, maxime. Vel ideo dicit rectè: quia possidenti rectè, licet semper: non rectè, nō semper, ut si inuasit, & incontinenti expellatur, 8 nec ei licet resistere, 9 ut ff. eo. l. 3. §. cum igitur. Vel pone principium. l. cum fine q. d. rectè. licet alii dicunt rectè, id est non ui, non clam, non precario. quod nō placet. Alii rectè, quantum ad illum qui vult expellere possidentem: etiam si ab alio vitiose possideat. nec hoc placet.

7 Idē Ba. Bal. & Sa. & Ange.

8 Ab eo à quo iniuste possidet. secus si ab alio: quia tunc esset licita defensio. Bart. B. Ang. & Salic.

9 Ex quo illo casu est licita expulsio. Bal. & Sa.

m Ad defendendam.] ad vindictam non licet, ut ff. ad leg. Aquil. l. scientiam, §. qui cum aliter. Item defendere dicitur etiam si recuperet incontinenti, ut d. l. 3. ff. eod. §. cum igitur, & l. qui possessionem.

n Sine vitio.] hoc expone illis modis ut dixi modo de rectè.

o Moderatione.] moderamen circa tria attenditur. 10 Primum, ut si armis inferatur violentia, & armis repellatur. 11 si sine armis, simili modo repellatur, vt ff. eo. l. 3. §. cum igitur. Sunt autem arma, ut ff eodem l. 3. in prin. Secundum, ut incontinenti flagrante adhuc maleficio violenter inuasor repellatur, ut ff. eodem. l. 3. §. cum igitur. Tertium, ut ad defensionem, non ad ultionem, vel vindictam, ut hic, & d. l ad leg. Aquil. l. scientiam. §. qui cum aliter. quod semper præsumitur, scilicet fieri defensionem si incontinenti fiat, secundum Ia. Senc. ut ff. ad l. Aquil. l. si ex plagis. §. tabernarius. Sed Io. contra ex eodem. §. & ex qualitate facti 12 & personarum præsumitur ad vindictam, vel ad ultionem. 13 Quid enim si humilis & abiecta persona me de possessione expellat, & eum vi expellam? certe ad ultionē, non ad defensionem, videor fecisse, secundum Io. Sed quid si pro violento paratus est aliquis satisdare de possessione restituenda incontinenti, & omnimoda satisfactione? certe ad ultionem fieri videtur. 14 Item circa illud quod dixi de moderamine, primo quæritur: Quid si pugnus vnius plusquam alterius ensis percutit? Respon. defendat se ense 15 propter inæqualitatem viriū, cum uim vi repellere, licere oīa iura proclament, vt ff. eo. l. 1.

10 Hæc gl. est notabil. secūdum Bar. Bal. Ang. & Sali. & magistralis secundū Ia. in l. ut vim, ff. de iust. & iur.

11 Non [...] mē requiritur quòd fiat sub eodē genere armorū. Sali.

12 Idem Bar. Ba. & Sali.

13 Nihil est. Ange.

14 Idē Sa. Ilicet. Ang. contra.

15 Glo. sequitur Ba. An. & Sa.

l. 1. §. vim vi, & ff. de iusti. & iur. l. ut uim, & supra quando li. vnicuique li. in se uindi. l. 1. Item nunquid est necesse ut prius percuti expectes? Quidam dicunt quod sic, ut ff. ad legem Aquil. l. si ex plagis. §. tabernarius, & ff. si quadrup. paupe. fecil. dic. l. 1. §. cum arietes. Tu dic quod sufficit terror armorum, vel iactatio percussionis, ut ff. eodem. l. 3. §. qui armati, & ff. ad leg. Aquil. l. sed & si quemcunque, & j. ad l. Corne. de sica. l. is qui. nec ob. §. tabernarius, quia quod ibi dicit, culpam enim &c. non notat causam, quasi hoc sit necesse, sed factū: quia sic euenit. nam & non verberatus posset uim repellere. Sed cum dolus dolo cōpensetur, & culpa culpa, ut ff. de eo per quē factum est. l. fina. §. penult. & ff. soluto matrimo. l. uiro, quaero, si hodie te expuli, tu me post annum: quare non compensetur dolus? Respon. quando incontinenti infertur violentia, quasi unum factū reputatur: quod non sic si ex interuallo, ut & infra ad l. Iul. de vi pu. l. si quis ad se. nam & si tibi hodie faciam furtum, tu mihi cras, non compēsatur.

ADDITIO. Pro istius glossæ & materiæ declaratione vide pulchre per abbatē in c. olim. 1. extra de resti. spo. in versi nunc quaero. tex. hic dicit &c. & per eundē post glossas in c. significasti. 2. de homicidio.

1 Si apparebant signa, & non poterat aliter euadere, secundum Bar. & Ba.

2 Idem Bar. B. Sa. & est valde sing. secūdū An.

Vim inferens, de eo quod non peruenit ad eum, tenetur vsque ad annum vtilem: sed hæres eius non tenetur nisi quantum ad hæredem peruenit. Ba. Vel sic: Hoc interdictum est annale, & non datur contra hæredes nisi quatenus ad eos peruenit. Barto.

II. Iidem AA. & CC. Alexandro.

Vi pulsos [a] restituendos esse interdicti exemplo, [b] si necdum vtilis annus [c] excessit, certissimi iuris est, & hęredes teneri in tantum, quantum ad eos peruenit. [d] S. [e] AA. Conss.

Improbo possessori non debet dari authoritas retinendi. Baldus. Vel sic: Per rescriptum principis violenta possessio non confirmatur. Bartolus & Salicetus.

III. Iidem AA. & CC. Vlpiæ, & Proculinæ.

Auctoritatem vobis rescripti nostri tenendæ possessionis, [e] quam vos per violentiam adeptam profitemini, accommodari nimis improbè postulatis. [f] S. VIII. Id. April. CC. Conss.

Contra violentum possessorem competit criminale iudicium legis Iuliæ, & ciuile remedium interdicti: in quo ciuili remedio venit restitutio possessionis cum omni causa accessionis & fructuum. Bal. Vel sic: Expellens aliū de possessione, potest accusari criminaliter, & conueniri ciuiliter hoc interdicto, & tenetur de fructibus perceptis & percipiendis, secundum Bartol.

IIII. Iidem AA. & CC. Hygino.

Si de possessione [g] vi deiectus es: eum & lege [h] Iulia vis priuatæ reū postulare, & ad instar interdicti, *unde vi*, conuenire, potes, quo reum causam omnem præstare oportet: in qua fructus etiam quos vetus possessor percipere potuit, [i] non tantum quos prædo percepit, venire non ambigitur. S. VI. Id. April. Sirmij. CC. Conss.

Inuadens possessionem non vacantem, tenetur pœna legitima: sed inuadens possessionem vacantem, non tenetur nisi ad restitutionem possessionis, id est criminaliter non punitur. Bal. Vel sic: Inuadens dolo, tenetur ad pœnam: inuadens uero per errorem, tenetur solum ad relaxationem. Sal.

V. Imperator Constantinus A. ad Tertullianum.

Inuasor [k] locorum pœ-

Vi pulsos] CASVS. Expulisti me de fundi mei possessione: occasione violentiæ plura amisi, quæ ad te non peruenerunt: an per interdictū, & vsque ad quod tempus veniant? Et respō. quod vsque ad annum, & sine solennitate: tamen proposito interdicto, agere possum aduersus te interdicto vnde ui, ut restituatur mihi possessio, & hęres tuus in quantum peruenit ad eū, tenebitur.

a Vi pulsos.] i. expulsos.

b Exemplo.] hoc propter solennitatem dicit, [3] ut ī. de actio. empt. l. expulsos.

c Annus.] ut ff. eodē. l. 1. §. annus, & hoc de illis [4] q̄ in violentia non peruenerunt, sed de his quæ peruenerunt, perpetuo tenetur, ut ff. eo. l. 1. in princ. & ff. com. diuid. l. cōi diuidundo. § Iulianus scribit. Item hoc est uerum in agēdo, secus in excipiendo, ut infra de exce. l. licet, & est ratio, ut ff. de excep. do. l. pure. §. S.

d Ad eos peruenit.] ut hic, & ff. e. l. 1. in fi. & l. 2. & 3. in princ. sed post litem contestatam contra defunctum, in solidum tenentur hæredes, ut supra ex delic. defun. l. vnica.

Auctoritatem.] CAS. Expulisti me de possessione fundi mei, impetrasti rescriptum ut liceret tibi fundum retinere: an valeat rescriptum, quæritur? Dicitur quòd nec concedi debuit, nec concessum tenet.

e Possessionis] quam forte etiam vestram dicitis, ut bona sit dubitatio. [5]

f Postulatis.] non enim in alicuius iniuriam sunt priuilegia concedenda, ut hic, & ff. ne quid in loco pub. l. 1. §. merito, & j. de emāci. l. nec auus, & concessa non ualent, ut supra de preci. imp. offe. l. quoties, & l. nec damnosa.

Si de possessione.] CASVS. Si de possessione fundi mei me deiecisti sine armis, potero te conuenire ciuiliter interdicto vnde ui, & l. Iulia de ui priuata, & siue ciuiliter, siue criminaliter te conuenio, tenebe ris de fructibus tā perceptis, quàm percipiēdis, & alias pœnas sustinebis.

g Si de possessione.] De possessione deiectus, agit interdicto ciuiliter, sed & criminaliter lege Iulia de ui priuata, si sine armis, ut hic. si vero cum armis, tunc lege Iulia de ui publica, ut institu. de publi iudicijs. §. Item lex Iulia de vi. & quamquam dicatur priuata uis, quæ fit sine armis, tamen publicum crimē est, ut ff. de pub. iud. l. 2.

h Quo.] s. Iterdicto. ut ff. eod. l. 1. §. non

i Potuit.] à tempore deiectionis, solum autem, & §. ex die, & ff. de usur. l. uideamus. 2. §. item si ui, & §. interdicto. Sed quid si res intereat eo modo penes inuasorem, quo erat interitura penes illum? Respon. tenetur inuasor, ut ff. eodem. l. penult. & l. si vi à me, & l. 1. §. rectissime, & supra quod metus causa. l. 1. Sed contra. ff. quod met. causa. l. si cum exceptione. §. quòd si homo. Solu. ibi satis est cum teneri in triplo. Itē adhuc uidetur quòd de tali interitu non teneatur: quia ad id tenetur quod haberet possessor, si non fuisset deiectus, ut ff. eodem l. 1. §. quia autem: sed intellige ad minus sic. tenetur prædo de fructibus, quos percepisset actor, sed actor nō percepisset inhoneste: ergo iste non tenetur de inhonestis. quod est falsum, ut no. ff. de rei vendi. l. fructus, & de peti. hæredi. l. ancillarum. §. sed & pensiones.

Inuasor.] CASVS. Si aliquis inuasit prædiū, tenetur ad possessionem restituendam, & ad fructus & ad omnia deperdita (& si non ad inuasorem peruenerunt) intra annum interdicto unde vi. Si vero errauit, quia dominū se esse credebat, & sic intrauit prædiū, vel ignorauit prædium illud ad me pertinere, aliā pœnā non patietur inuasor, nisi q̄ possessionem restituet.

k Inuasor.] hęc lex nec veteri iure, nec nouo videtur habere locum. Veteri non, propter principium: quia nulla pœna

3 Idem Bal. & Sa.

4 Sequuntur Ba. B. Sa. & An.

5 Immo absq; hoc poterat ista l. habere dubitationē: nā ex quo in interdicto vnde vi, agitur de possessione sola momentanea, & sic de modico: videbatur satis q̄ potuisset tolli per rescriptū. Bar. & Sa.

6 In vet. legis. Contius.

7 potes, cogereq; eum causam omnem præstare, in qua &c.

8 al. ī meo manuscri. scribitur: Gra. Valē. & Th. ad Vitellianum. Contius.

9 Istā gl. in omnibus communiter sequuntur docti.

na teneatur legitima: a si tamen vi loca eadem inuasisse constiterit. nam si per errorē b aut incuriā c domini loca ab alijs possessa sunt, sine pœna possessio restitui d debet. Dat. VI. Kal. Maij, Gallicano & Symmacho Conss.

Si auctoritate rescripti iniusti, uel iniusta sententia, quis possessionem ingreditur, suo iure priuatur. & delictum administratoris non nocet minori, sed ipse punitur: & spoliatus iniuste, auctoritate iudicis ante omnia est restituendus. Bar. Vel sic: Qui sub prætextu rescripti, uel impetrata licentia, iuris ordine non obseruato concessa, possessionem inuadit, suo iure priuatur. delictū tamē tutoris uel curatoris, pupillo nō nocet: sed tutor uel curator est criminaliter puniendus. Per istam l. apparet, φ si imperator concessit alicui castra: non tamen licet sua auctoritate occupare: sed iuris ordine seruato. Item patet quod si iudex dat alicui licentiam de aliquo expellendo de possessione, ista licentia non ualet nisi iuris ordine seruato: & abutentes illa licentia, cadunt a iure suo. Ordo autem iudiciorum seruādus est: in quo iudicio debet citari possessor, si inuenitur. alias citatur procurator, qui ei denunciat. Bal. Vel sic: Nec auctoritate rescripti principis, nec alicuius interlocutoria iudicis, debet quis ingredi possessionem alterius iuris ordine prætermisso, sed eo seruato, & possessore legitimè citato: alias cadit a iure suo. & si tutor, uel curator contra fecerit, non præiudicat pupillo: sed deportatur bonis confiscatis. Salic.

VI. ¶ Imppp. Gratianus, Valentinia. & Theodosius AAA. Pontio. P.V.

Meminerint e cūcti, siue vulgato f rescripto g mansuetudinis nostræ, siue sententia h cuiuslibet iudicis vtantur, in causis cōueniendos dominos i locorum esse: aut si forte defuerint, k eorum actores ad insinuandas l sententias, m procuratoresque esse quærendos: n ne inde iniuriarum nascatur occasio, vnde iura nascuntur. o

¶ Quòd si præcepta p nostra q implere neglexerint, r omni negotio de quo iurgare cœperant, priuabuntur. s

¶ Sin autē habito plerūque colludio, t curatores vel tutores minorū his rē debitā ea occasiōe puadāt vt pupillis vel adultis iurgā

---

la pœna erat interdicti: sed & si esset, esset prætoria, nō A legitima. Nouo non, propter finem: quia etiam cum pœna tenetur hodie, ut infra eodem, l. fin. Ad hoc dicas, 1 quòd veteri iure intelligitur, & dic etiam quòd in interdicto erat pœna, scilicet de fructibus percipiendis, & omni eo quod ad violentum non peruenisset. pœna dico ex parte soluentis, sicut & alias, ff. de eo. per quem fac. erit. l. 1. §. si plures. Item & legitima dicitur, cum ius prætorium sit viua vox iuris ciuilis, ut ff. de iusti. & iur. l. nam & ipsum. quod autem dicit in fi. eū sine pœna teneri ad possessionem, scilicet petitorio per rei vendicationem. nam nullum possessorium locum habebat tali casu iure veteri. 2 sed hodie contra, ut j. eod. l. fi. Item nouo potest intelligi, 3 vt prima pars loquatur secundum, l. si quis in tantam. secunda secundum, l. cum quærebatur, j. eo. ut intelligas illam, cum quærebatur, φ non agatur nisi ad possessionem, nō verò ad pœnam aliquā. Vel prima loquatur in pœna legitima si criminaliter agitur, secunda (vt diximus modo) loquatur secundum, l. cum quærebatur. Vel prima pars loquatur secundum l. j. proxi. memineris. & his tribus modis loquitur nouo iure, & secundum omnes non obstat d. l. j. eo. l. fi. Alij soluunt, 4 φ hic sine dolo credens esse suam, ibi dolose inuasit. Vel hic petitorio, ibi possessorio agitur. Vel dic quod hæc. l. nil noui constituit, 5 sed solum vult dicere quis sit inuasor, & ideo quod dicit, restitui debet, scilicet petitorio iudicio. & quod dicit in principio, inuasor &c. qui scilicet alicuius possessionem quoquo modo fuerit adeptus: & largissime dicitur pœna legitima, cum multis legibus violentia puniatur.

1 Ista est prima lectura, quę non congruit literæ ſm B. & Salic.

2 Ista gl. est sing. secundū An. hic.

3 Ista est secūda lectura, q̄ displicet Sa.

4 Iste est sanus intellectus istius. l. ſm B. B. An. & Sa.

5 Displicet Ang. & Sal.

a Legitima.] ut illa constitutione, si quis in tantam.

b Per errorem.] forte suam existimans.

c Aut incuriam.] quia esse dominus non curat, uel ignorat suam, ut ff. de usuca. l. furtum.

d Restitui.] l. cum quærebatur, contra: sed hic putauit suam esse, ibi contra: uel hic corrigit. D

e Meminerint.] CASVS est talis, 6 secundū Azo. Si aliquis vult alium conuenire, non debet impetrare rescriptum uel à principe, uel ab alio iudice, ut mittatur in possessionem rei alienæ, & liceat ei possidere, uel ut ea occasione inuadat, sicut sæpe impetrant quidam à potestate Bono. circa exitum regiminis eius. Ideo autem non debet tale rescriptum implorare, ne à principe uel ab alio iudice nascatur occasio iniuriandi, à quo iura emanant: sed debent in causis conuenire locorum possessores: aut si illi desint, debent quæri actores & procuratores eorum ad insinuandas dominis sententias citatorias. aliter enim si faciant, toto negotio priuabuntur. φ si tutor uel curator colludendo cum eo qui rem pupilli uel adulti possidet, eam uiolenter abstulerit, ut sic minor ius suum in re amittat, non nocebit hoc minori, sed res restituetur ei cui est ablata, cā minori integra reseruata, tutore relegato bonisq; suis spoliato.

6 Videtur displicere B. Ang. & Sali.

f Vulgato.] id est apud iudicem intimato, uel id est uulgo, & palam dato. & continebatur in hoc rescripto, 7 illos debere uenire ad iudicium isti responsuros: uel forte, 8 illos debere statim restituere possessionē cum iste dixisset illos uim fecisse, quod uerum non fuerat. uel cōtinebatur ibi possessionem esse restituendam. 9 Vel dixit imperator, iustam causam habes, & uerum erat ita datum esse rescriptum uel sententiam, nō tamen iste sua auctoritate debet inuadere possessionē sine auctoritate iudicis, ut infra tit. 1. l. si ne inde &c. nam nihil definiebat rescriptum illud, uel sententia. Sed quid si iudex uel imperator dixit uade, & occupa possessionem tua auctoritate? Videtur quòd possit facere, 10 secundum H. ut arg. ff. de acquiren. possess. l. iuste, cum & conuentio contrahentium hoc possit, ut j. de pigno. l. 3.

7 Ex C. T. l. 4. tit. 20. l. 2. Cōtius.

7 Displicet B. A. & Sali.

8 Istā sequtur B. B. An. & Sa.

9 Ista est vera in se, sed nō necessaria. B. & Sal.

10 Ordine iuris seruato, alias secus. B. & Salic.

g Rescripto.] quidam impetrauerunt rescriptum super restitutione rei suæ, & propria auctoritate rem suam inuadere uolebant: hic statuitur pœna contra eos.

h Sententia.] talia continente, ut modo dixi in rescripto, quæ est interlocutoria, non definitiua.

i Dominos.] opinione, quia putant & dicunt se dominos. Sed P. 11 dixit præsumi dominum eum qui possidet, ut ar. s. de proba. l. 2.

11 Vtraq; bona, ſm B. & Sal.

k Defuerint.] scilicet domini.

l Insinuandas.] scilicet dominis.

m Sententias.] citatorias scilicet dominis.

n Quærendos.] id est inquirendos.

o Nascuntur.] sic & s. de iudi. uidui. l. 2. & s. de his qui ue. æta. impe. l. 1. nascuntur autem a principe, ut s. de testa. l. omnium. Item ad hoc 16. q. 6 c. 2.

p Præcepta.] s. de testa. l. omnium, ubi dicit quòd omnia iura habeat in scrinio. Accur.

q Nostra.] posita in hac lege.

r Neglexerint.] possessionem occupando.

s Priuabūtur.] sed quid differt hæc ab illa, si quis in tantam? Respon. hic uidebatur non puniri propter rescriptum. Vel hæc 12 non punit nisi in simplum, & quandoque in nihilum, si nullum ius habebat qui rescriptū impetrauerit.

12 Vtraq; bona ſm Salic.

t Colludio.] quid ergo si bona fide? Respon. Idem secundum P.

Non

a Non atterat.] Nota ex alterius culpa non debere alium damnum pati. sic & s. de admini. tut. l. non est, & de non nume pecu. authen. contra qui propriam, & ff. quod quisque iur. l. 3. §. si tamen tutor, & s. de spon. l. fi. in prin. & j. de fal. mone. l. 1. in fin. & s. de ser. fugi. l. quicunque. 16 q. 6. c. si episcopum, & supra de acq. pos. l. fi.

b Reddatur.] saluo iure pupilli in vendicando.

c Tutores.] quod hic in tutoribus dicit, idem in prælato colludente cum possessore ecclesiasticæ rei. nã res per prælatum ablata, restituitur possessori, saluo iure ecclesiæ in vendicando: immo etiam ipse idem prælatus poterit vẽdicare nomine ecclesiæ, ut diximus supra de sacrosan. eccle. l. iubemus. 2. §. sane si hæc. Sed opponitur ex. l. supra. de his quibus ut indi. l. Pollá. sed ibi ratione pupilli accusabat, hic autem dolo malo occupabat, ut arg. ff. de his quib. ut indig. l. tutorem.

3 Et sic nõ obstabit exceptio domi nij. Bar. & Ang.

3 Gl. sequi tur P. Bal. & Sal.

† aliàs D. Prid. Idus Octobris, Syagrio & Eucherio Coss. Cõ-tum.

di copia & fructus adimatur: his eatenus subuenimus, vt eosdem non atterat a damno culpa temeritatis alienæ: sed illico quidem possessio ei à quo est ablata, reddatur: b curatores autem, vel tutores c æterna deportatione punitos, bonorum quoque publicatio persequatur. Dat. II. Non. April. Antonino & Syagrio Conss. †

Inuadens possessionem violenter, eam restituere tenetur. & si dominus erat, priuatur dominio: si nõ erat dominus, tenetur possessionem restituere: & condemnatur in æstimationem rei. Baldus. Vel sic: Violenter, inuadens possessionem rei sue apud alium constituta, illam tenetur restituere, & dominio eius priuabitur: & vbi res sit aliena, illam restituet: & in eius æstimationem condemnandus venit. Salic.

VII. Imppp. Valentinia. Theodosius, & Arcadius AAA ad Messianũ com. rerum priuatarum.

SI quis in tantã d † furoris peruenerit audaciam, e ut possessionem rerum f apud g fiscũ, vel

† Ex Co. Theo. lib. 4. titu. 20. l. 3.

† Cõcor. cum hac l. 16. q. 6. placuit.

S I quis] CASVS. Si rem quam possidebam, aliqs propria auctoritate inuaserit: qualiter puniri debeat, quæritur? Distinguitur, aut res erat inuasoris, aut non: si erat, amittet dominium rei, & mihi eam restituet. si non sit dominus: restituet eiusdem æstimationem. Idem est si fiscus rem aliquam possideat, & aliquis eam inuadat.

4 Hæc diuisionem gloss. sequitur Bald.

d Si quis in tantam.] hanc. l. diuide in quinq; partes, ut bene aptentur quæstiones, quæ fiunt. prima dicit de personis inuadentibus vsque illuc, ut possessionem &c. Secunda de rebus inuasis vsque illuc, ante euentum &c. Tertia loquitur de tempore inuasionis vsque illuc, possessionem &c. Quarta de pœna quando erat dominus inuasor. Quinta, quando non erat dominus: dic ergo, si quis &c.

e Audaciam.] id est temeritatem, qualem habent furiosi. & in mala parte ponitur audacia. aliàs in bona: vt ff. de libe. & posthu. l. Gallus. §. videndum, non autem vere furiosus erat: quia tunc non teneretur hac constitutione. sic institu. de inoffi. testa. in princi.

f Rerum] mobilium, vel immobilium, corporalium vel incorporalium, vt insti. vi bo. rap. §. pen.

g Apud.] id est penes: vt ff. de verbo. signifi. l. penes, & l. id apud. sed si apud neminem sit possessio, adhuc habet locum hæc lex: non per verba sua, sed per prorogationem eius, quæ est infra eodem. l. fina. secũdum vnũ intellectum illius. l. Accur.

h Ante aduentum.] id est sine permissione iudicis quãdocunque, vel ante litem contestatam, vel post, vel etiam post definitiuam sententiam.

i Amittat.] per sententiam, non ipso iure.

k Earundem rerum.] etiã ratione proprietatis: & sic in

4 Quia sit super delicto. Bar.

5 Scilicet pro audacia iuridica & fructuosa.

6 Gl. sequitur Barto. Ba. & Sal.

7 Gl. sequitur Bart. B. & Sal.

plus ponitur, quàm deliquerit. & sic est contra. ff. vti possid. l. pen. §. fin. & ff. quod met. causa. l. si mulier. §. qui possessionem: sed hic magis deliquit. Super quinque autẽ partibus huius. l. fac quæstiones per ordinem. Primo de personis. Quæro ergo de fœmina & hermaphrodito? Respon. teneri, licet dicat, si quis, vt ff. de verbo. signi. l. 1. Secũdo de milite, & de rustico: & dic teneri, cũ inuadere sit contra ius naturale, ut supra de in ius vocan. l. venia. Tertio de pupillo & adulto. & quidem si est proximus infantiæ, non tenetur, quia &c. vt infra de fal. mone. l. 1. in fi. & insti. de obl. quæ ex deli. nas. §. in summa. postea sic, ut ff. de fur. l. impuberem. ergo & adultus, habeat uel non habeat curatorem, nec restituitur, ut ff. de minor. l. si ex causa. §. nunc uidendum. Quarto, an pater filio, patronus liberto teneatur? quod videtur, cũ nõ infamet, ut ff. de ac. & obli. l. cessat. sed certe nec interdictũ aliquod infamat, ut ff. eo. l. neque, & tamen non datur, sed agitur in factum. Sic ergo dicas hic & in factum agi, ut ff. eodem. l. 1. §. interdictum hoc quia. sed secus est

9 Idẽ Bar. B. & Sal.

apud homines quoslibet constitutarum ante aduẽtum h iudicialis arbitrij uiolẽter inuaserit: dñs quidẽ constitutus possessionem quam abstulit, restituat possessori, & dominium eiusdẽ rei amittat. i

¶ Si verò alienarũ rerum possessionem inuasit: non solum eam possidentibus reddat, verum etiam æstimationem earundem rerum k restituere compellatur. Da. XVII. Kalendas Iun. Treueris, Timasio & Promoto Conss.

Violentia commissa contra possessorem, non semper punitur accusatus. l. Iulia de vi publica, vel priuata: sed quandoque ciuiliter agitur per interdictum, in quo proceditur summarie, & sine inscriptione: & spoliatus ante oĩa est restituendus: Bar. Vel sic: Pro momentanea possessione recuperanda proponens interdictum, se inscribere non tenetur. Vel sic: In nullo interdicto quod proponitur, inscriptio requiritur. Bal. Vel sic: Quando pro violentia illata agitur ciuiliter per interdictum, inscriptio non est necessaria. Salic.

e contra, quia filius patri, & libertus patrono tenetur: ut ff. de fur. l. si quis uxori. §. sed si filius, & eo. tit. l. serui & filij. & insti. de obli. quæ ex delic. §. hi. Quinto, an dominus ex facto serui, vel pater ex facto filij teneatur? Respon. 10 dominus tenetur noxaliter, ut ff. eo. l. 1. §. quod ergo adijcitur, & de min. l. quòd si minor. §. si seruus, uel filius. pater de peculio post condemnationem filij, non prius, ut insti. de noxa. §. fi. ff. de pecu. l. licet. §. fi. nisi in id quod ad utrumq; eorum peruenisset, ut ff. de ac. & obli. l. si à furioso, & ff. e. l. 1. §. quod ergo adijcitur. Sexto, de furioso & mente capto. & dic non teneri. ff. de sica l. infans, & de parrici. l. pe. & de admi. tut. l. fi. Tu idem dic in prodigo, 11 cum nec ipse possit de suo alienare, ut ff. de uerb. obli. l. is cui bonis. Septimo, de abbate, prælato, & monacho, & tutore, & similibus: & dic non teneri 12 ecclesiam, uel pupillum, ut s. prælati. nisi cõmunicato cõsilio faciat, ut s. de sac. eccle. l. iubem' nullũ. Octauo, quid si credẽs me possidere, cum alius possideat, sic inuasi? Vel quid si uacantem credidi, cum non esset? Respõ. non teneor: 13 cum neminem sua possessione priuare uolui, ut ff. de sica. l. diuus, nec ob. instit. ui bo. rap. §. sed nedum, quia aliud est credere sibi licere auferre, aliud se credere possidere. Præterea & hoc accipe qñ iustam causam habeo credendi me possidere, uel quia per filium vel seruum credo mihi possessionem quæsitam: Nono, an habeat locum tunc tantum quando credidit sibi licere, quod P. dicit quasi in subsidium, & non quando dolo: sed tunc uel interdictum unde ui, uel actio ui bo. rapt. habeat locum, ut insti.

9 Sequuntur conte. doct.

10 Placet Bart. Bal. & Sali.

11 Immo prodigus efficacíter teneẽ ad pœnã huius l. Cin. Bar. Butr. Bal. & Sa.

12 Idẽ B. B. & Sal.

13 Sequũtur Bart, Sa. & An.

1 Idē Bal. & Sali. vt inst. vi bo. rap. §. 1. sed Al. & Io. [1] dicunt contra. nā
non debet melioris esse conditionis dolosus, vel stultus,
quàm non dolosus, vt ff. de noxa. l. nō solum, & ff. quod
vi aut clam. l. seruus. Præterea secundum P. si agerem
contra dolosum, exciperet quòd dolo fecisset: & sic al-
legatio suæ turpitudinis sibi proficeret, quod esse non
debet, vt hic, & supra de transa. l. transactione finita.
2 Sequitur Bal. & Sa. Decimo si possidentem non admisi, dic teneri me: [2]
vt ff. de acquiren. poss. l. clam. §. fi. Idem si inuaserim, &
suspicatus fuerit possessor se posse repelli, vt ff. eodē. l. 1.
§. fine autem, & de acquir. poss. l. sed & si nolit. Vndeci-
mo, quid de magistratu? Dic non teneri, nisi vltra offi-
cium fecerit, vt ff. quod met. cau. l. 3. §. 1 & de iniur. l. in-
iuriarum. §. 1. & l. nec magistratibus. Dic ergo, si quis, sci
licet priuatus. Super rebus fiunt octo quæstiones. Quæ-
ro igitur primo, an in immobilibus habeat locum? Dic
3 Idē Bar. Ba. & Sal. quòd sic: [3] licet pro mobilibus maxime sit inuenta, vt
insti. vi bon. rapt. §. pen. Secundo, an in iuribus prædio-
rum urbanorum rusticorum, & præbenda alicuius cle-
rici? Videtur quòd non, ut ff. de acquir. rer. do. l. seruus,
§ incorporales, & ff. de vsuc. l. sequitur. §. si viam. & hoc
4 Sequun tur prædi. scri. dicit Io. quod potest dici esse verū mero iure, sed vtilis [4]
habeat locum, arg ff. de ser. l. quoties. 2. & si ser. vēd. l. 2.
in fin. Sed in personalibus seruitutibus contra est. vt si
fructuarius expellatur à domino, vel extraneo, vel expel
latur quilibet qui habeat personalem seruitutem, vt ff.
eod. l. 3. §. vnde vi, & §. 1. & Itē si non vsusfructus, & ff.
de do. l. Attilius, in fin. Idem in superficiario, feudatario,
emphyteuta, cum habeant vtile dominium, vt ff. de su-
perfi. l. 1. in princ. & si ag. vec. l. 1. & 3. & de rei ven. l. su
perficiario. e contrario si hi tres inuadant, puto suffice
5 Idē p̄di. scri. re suo iure priuari: [5] secus puto in alijs, sed tanquā pro
aliena re puniantur, vt in fin. huius. l. nisi in eo iure tan
tum habuerint animum expellendi. Tertio, si inuado
rem quam commodaui, vel locaui, vel deposui? Respon.
non teneor, cum neminem possessione priuare volue-
rim, vt ff. commod. l. rei, nisi constituerint sibi posside-
re, & sic interuerterint possessionem: quo casu ipsi mi-
hi tenentur. & si postea ego inuadam, & ego teneor il-
lis secundum Io. sed si extraneus eos expellat, qui solam
6 Idem te nent Bar. & Sal. habent detentationem, videtur teneri [6] cum mihi, ut
ff. eodem l. 1. §. quod seruus. nec ob. ff. eo. l. colonus, & l.
cum fundum, ubi colono datur, quia tam interuerterat.
sed si ante interuersionem deijciatur, datur mihi condi-
ctio, ut ff. de ui & ui arma. l. 1. §. quod seruus. Quarto,
quid si furi exportanti rem meam abstulero? Respon.
7 Sequun tur Barto. Bal. & Sa. non teneor, [7] vt supra quando li. sine iu. l. liberam, nisi
jam [8] ad locum destinatum peruenerit, secundum Io.
8 Istud est uerius secundum Oldr. An. & Sal. ut ff. de fur. l. siue igitur. Quinto, quid si equum tuum
solivagum in pascuis acceperit, putans esse suum? si qui
dem sciebat non esse suum, tenetur furti: aliter si suum
credidit, habet forte locum condictio sine causa uel uti
lis condictio ex hac l. immo rei uendicatio. Sexto, quid
si unus habeat possessionem, alter detentationē, tertius
proprietatem, an inuasor tenetur omnibus, uel cui? Vi-
detur quod omnibus, ut ff. ad exhib. l. Celsus. §. Iulianus:
9 Et bene. Bart. quod non puto, [9] cum tantum possidenti datur, ut hic
dicit. Septimo, quid si erat inuasori debita, uel sibi obli
gata? Dixit P. quòd non habet locum hæc lex, sed edi-
10 Et bn̄. Bar. & Sa. ctum diui Marci. Tu dic cōtra, [10] & perdam per hanc
constitutionem ius quod habeo in re, vel pignus: vt si
amodo agam, exceptione repellar. si ergo agam ex edi-
cto diui Marci condictione sine causa, non agam hac. l.
& e contra, vt ff. de act. & obli. l. quoties. §. 1. & hoc nisi
in eo quod excedit, vt eo. §. 1. & ff. vi bo. rapt. l. 1. Idem
dico si inuasi vt habeam pro pignore, uel in solutum, ut
scilicet habeat locum hæc lex, nisi ex pacto vel iudicis
auctoritate id faciam, vt infra de pign. l. 3. & nisi aufuge-
11 Et idē si eēt in p̄paratione fugæ. Bar. ret [11] debitor, ut ff. quæ in fraud. cre. l. ait prætor. §. si
debitorem. nec obstat ff. de furt. l. qui vas. §. 1. quia ibi
ponitur abstulit, id est accepit, ut iudici ostenderet, non
vt sibi haberet. Octauo, quid si debitor creditorem su-
per pignore occupando inuadat? Respon. secūdum Py.
non habet locum. Vel dic cōtra, cum possideat creditor:
ut ff. de acquir. rer. do. l. per seruum, & ff. de vsuca. l. serui

A nomine. Super tēpore quæro quo tēpore facta inuasio-
ne locū habeat hæc. l.? Resp. quidam quod ante litem cont.
Item post, ante sententiam: nisi in casu vno, in quo loqui
tur. ī. si. regun. l. si constiterit. post sententiam non. sed
habet locū illa. l. meminerint. & pro eis est quod hic di
cit, ante euentum &c. Tu dic hanc esse generalem, & an
te litem contest. & post sententiā, & illa, si constiterit,
tantū post litem, & ante sententiā. nec obstat quod hic
dicit, ante euentum: quia subauditur, maxime. Vel dic, i.
ante præceptum vel iussionem iudicis, & hæc bona. Vel
.i. ante executionem, quæ fit per iudicem, & sic non pu
nitur, vt ff. de acqu. pos. l. iuste, & ff. ad l. Aquil. l. quemad
modum. §. magistratus. quod enim legitime &c. ut ī. ad
l. Iul. de adul. l. Gracchus. aut [12] ergo nullū est decretū 12 Ista di stinctio glo. placet Bal. & Sa. & est not. secundum eundem.
interpositum: & tunc habet locum hæc. l. aut perperā,
& tunc illa, meminerint. aut recte, & tunc nulla, vt in
l. iuste. Secundo, quid si clam inuasi? Resp. adhuc habet
locum hęc. l. ut ff. de acqu. pos. l. rem quæ nobis, & ff. eo.
l. uim facit quod locum habet si habuit animū ut etiam
B uim inferret, si me inuenisset, vt ff. de fur. l. si quis ex do
mo. Super quarto quęro: Nunquid ipso iure dominiū
amittit, & ipso iure quęratur spoliato? Videtur quod sic, ut
in crimine læsæ maiest. vt. ī. ad l. Iul. maie. l. fi. & in com
missione vectigalium, ut ff. de pub. l. commissa, & in mu
liere, quę suo raptori nubit, quæ amittit ipso iure domi-
nium rerum quas lucrata est ab eo, ut in authē. de rapt.
mulie. quę rap. nu. col. 9. & ad idem est. ī. locati l. fi. & in
auth. de litig. §. fi. col. 8 & ī. de ac. & obli. auth. imo. nos
dicimus contra: [13] quia hæc litera dicit amittat, non 13 Et bene Bar. B. Ang. & S.
amittit, vel amisit: & sic per sententiā alias amittitur: ut
ī. de hæret. l. quicunque. § quòd si fecerint. de aposta. l. 1.
& ff. ad Sill. l. necessarios. §. non alias, & de iur. fis. l. eius
q, & in auth. vt lit. iur. §. illo, coll. 9. & ff. de rescin. vend.
l. fundus. Super vltimo quæro, an possessio tantum, uel
C proprietas etiam æstimetur? quod solui in litera, hoc est
in capite istius gl. Secundo, si fructuarius est expulsus,
uel proprietarius: an competit vtrique altero expulso?
Rn̄. [14] si eo animo unum deijcio, quia credo eum so- 14 Placet Sal. sed displicet B. B. & Ang.
lum habere ius in re, utique teneor: quia uno deiecto,
alter deijci videtur. Si uero eius solum usumfructum
uelim auferre, vel solam proprietatem: ei soli teneor; ut
id quod abstuli & tantundem reddam, ut ff. de furt. l. in-
ter omnes. §. si seruus, & ff. eo. l. si de fundo, licet de fun-
do quidam aliter dixerint. s uno expulso, nō uideri aliū
deiici. contra quos est lex. ff. eod. l. si de fundo. Tertio,
quid si rem communem totam inuado socio meo pos-
sidente? Rn̄. [15] pro parte socii teneor, ut arg. ff. de fur. 15 Placet Bart. B. & Salic.
l. si socius. etiam pro mea teneor, diuersimode tamen.
Quarto, si alius possidet usumfructum meum non pro-
prietarius, & eum deijciam: & sic amitto ius meum: cui
applicabitur, proprietario, uel expulso? Rn̄d. proprieta-
rio, sed æstimatio fructuario, ut ff. eo. l. si de fundo. Item
si Iudæus possideat mancipium Christianum meū, & il
D lud inuadam, an applicabitur Iudæo? Resp. non: [16] ut 16 Oēs gl. sol. usque ad fin. sequūtur cō muniter doc. hic.
nemo Iudæus &c. l. 1. Quinto, quæ actio detur? Respō.
condictio ex hac. l. quæ, dabitur simul pro possessione
& proprietate: quod est mirabile. Sexto, an dabitur hæ-
redibus? Resp. sic. Item an contra hæredes? Respond.
non, cum sit pœnalis: nisi inquantum peruenit ad eos,
vt instit. de perpe. & temp act. §. non autem, & ff. eod. l.
1. §. hoc interdictum, & §. fin. Septimo, an restituendo
rem inuasor ante litem contestatam, uel ante sententiā
liberetur à pœna? Respond. non, ut ff. de furt. l. qui ea
mente, etiam si sponte expulsus acceperit, cum non suc
cedit hæc pœna loco rei, ut ff. de arbit. l. si quis rem.
Octauo, quid si egi tantum ad rem, an supersit actio ad
pœnam? Respond. sic, cum actione, non officio debea-
tur, ut ff. de condict. furt. l. si pro fure. §. furti. Nono, an Seruū quē possideo se liberū cōtendentem, si accipio: ius meum nō perdo.
possit appellari? Respon. sic, quod dic, ut ī. si de mo-
men. poss. l. 1. Decimo, quid si seruum quem possideo, cū
se liberum contendat, mea auctoritate acceperim? Re-
spon. non amitto ius meum: quia neminem possessio-
ne priuaui, etiam si esset in possessione libertatis: quia se
ipsum non possidet, licet in possessione libertatis esse
dicatur. & hoc secundum Io. & nos qui dicimus inua-
sorem

sorem non cadere à dominio ipso iure. cum enim deret condictio ex l. ista, si alicui daretur, à domino daretur. seruo enim dari non potest. at domino contra seipsum dari non potest: namque obligari non potest, ut ff. de fi deiuss. l. si cum dominum. Forte secundum alios aliter dici potest, qui dicunt inuasorem ipso iure amittere dominium. solum ergo punitur dominus ex tali violentia, quia dolo videtur eum possidere, & sic sucumbit ei onus probãdi, ut supra de proba. l. vis eius. Vltimo quæro, quid differt hæc constitutio ab aliis? primo ab illa supra de Paganis. l. Christianis? Respon. illa specialiter in Iudæis & Paganis loqtur. Quid ab illa supra finium regun. l. si constite rit? Respon. quia illa post litem contestatam, & tantum in illo iudicio. Quid ab illa, non abs re, infra, eod. & supra locat. l. conductores? Respon. quia hæc incontinenti facit cadere in pœnam: illa expectat definitiuam sententiam. sed & illa non distinguit, fuerit dominus, uel non: quod hæc facit. Quid ab illa, cum quærebatur? Respon. ibi dices statim. Item quid ab interdicto, vnde vi? Respon. illud annale, & in simplum, & dolum exigit: hæc perpetua & pœnalis, & non exigit dolum. Quid ab edicto diui Marci? Respon. illud speciale in re, in qua actor habet ius. Item quid ab illa supra de suffragiis? Respon. illa specialis est. Accur.

† Ex Co. The. 2. l. 8. est autem hæc lex pars. l. 16. §. de accusatio, & l. 1. §. de abi geis. Contius.

† qd momenti reformationem vict Symmacus lib. 1. ep 27. Cõtius.

† legen. VIII. Id. Ian. Contius.

VIII. Impp. Arcad. & Honor. AA. Pasiphilo.

Momentariæ [a] possessionis interdictum, [b] [c] quod non semp ad vim publicã pertinet, vel priuatam: mox [c] audiri, interdum etiam sine inscriptione, meretur. Dat. VI. Id. Iun. † Mediolani, Olybrio & Probino Coss.

Difficultas probationum, & odium delinquẽtis, facit ut admittatur probatio per iuramentum alterius. Vel sic: Contra violentum constito de violẽtia dãna, & interesse probantur per alterius iuramẽtum, iudicis taxatione præmissa. Bal. Vel sic: Si damnum illatum tempore inuasionis nõ potest liquido probari, iudex inspecta persona, & negotij qualitate debet illud taxare, & postea iuramentum alteri deferre, & eius iuramẽto vsque ad quantitatem taxatam stabitur. Salicetus.

IX. Imp. Zeno. A. Sebastiano p. p.

Si quando vis in iudicio fuerit patefacta, [d] deinde super rebus abreptis, [e] vel inuasis, vel damno dato tẽpore impetus, [f] quęstio pponatur: si non poterit q vim sustinuit, q̃ p didit singula cõprobare: [g] taxatione à iudice facta p personarum atque negocij qualitate, [h] sacramento [i] æstimationem rerum quas pdidit, manifestet: [i] nec liceat ei vltra taxatio

M Omentariæ.] CASVS. Deiectus per vim de possessione aliqua momẽtanea audietur intentãdo, pponens & siue in scriptis, siue non. Viu.

[a] Momentariæ.] potest dici, quod tacitè soluit tres quæstiones. Prima est vtrum interdictũ vnde vi, sit momẽtariæ possessionis, sicut & illa interdicta, quæ pro possessione competunt: quia si sit momentariæ possessionis, non licebit in eo appellare, si autem non sit, licebit appellare? Respon quod est momentariæ possessionis. Secunda est, utrum interdictum vnde vi qd est momentariæ possessionis, ex ui nascatur, & vtrum ex publica tantum, vel ex priuata tantum competat? Et dicitur quod non semper ex hac, vel ex illa nascitur: sed interdum ex hac, interdum ex illa. Tertia utrum necesse habeat inscribere, qui hoc interdicto vtitur? & dicitur quod non. potest & addi quarta quæstio, utrum. s. iudicium possessionis primo expediatur quam iudicium proprietatis? & ista innuitur per dictionem illam, mox. Ad primam quæstionem facit supra. si de momentaria possess. & c. l. 1. Sed quæro, quam vtilitatem hodie habet hoc interdictum, vnde ui, cum per constitutionem, si quis in tantã, violentia puniatur? Respon. [z] quia utilius est ipsum proponere quo ad quid, quam constitutionem. quippe cum a sententia lata super interdicto non appelletur, sed à sententia super constitutione lata liceat appellare, [3] cum non sit possessorium, sed petitorium constitutionũ iudicium. etsi enim per illud restituatur possessio, non tamen propter hoc possessorium dicendum erit: quia sic rei vendicatio possessorium diceretur. Item constitutio nõ prosequitur nisi duplum. secus autem esse potest in interdicto, cum omnes accessiones, & lucra & dãna in id veniant, ut ff. e. l. 1. §. rectissimè, & §. non solũ. Quarta quæstio est, utrũ si iudiciũ petitoriũ, & possesso rium moueatur, audiri debeat primo qui possessorium quàm qui petitorium intentat? Respon. [4] primo eũ audiẽdum per illa verba, mox audiri &c. ad quod §. de rei ven. l. ordinarii.

[5] Et bene. Bart. Bald. & Sali.

[2] Sequitur eam Sal. [3] Idẽ Ba. B. & Sali.

[b] Interdictum.] scilicet vnde vi, quod est momentariũ sua origine: [5] nam qui vincebat interdicto, poterat statim succumbere in petitorio: quod hodie nõ est si agatur p. l. si quis in tantam, quod sit momentaria, n: si quando filius vel mercenarius inuaserint, ipsi quidem tenentur. sed pater vel dominus ad vendicãdum admittuntur, ut ff. eod. l. 1. §. si filius. hoc quidem interdictum, unde ui, non semper pertinet ad uim publicam. quia quandoque ad priuatam, ut quando sine armis. Item nõ semper ad priuatã, quia quandoque ad publicam, ut quando cum armis.

[c] Mox.] id est ante causam proprietatis. Vel mox id est sine solennitate. Vel, [6] id est sine dilatione aliqua debeat audiri ille qui proponit, ut infra ad leg. Iul. de vi. l. si quis, & etiam sine inscriptione, quando scilicet agitur ciuiliter. secus si criminaliter, scilicet. l. Iulia de vi, ut ff. de accusa. l. libellorum. & hic dicit interdum etiam sine inscriptione, id est sine libello scripto, ut ff. de eden. l. 1. §. edere. nisi in casu, scilicet in conuentione illustrium personarum, ut infra de digni. l. quoties, lib. xij. hodie indistinctè datur per authenti. offeratur, supra de libel. obla. & erat forte dubitatio legis, quia poterat agi criminaliter, & sic non posset agi ciuiliter. Sed contra est, ut hic, & infra quando ciui. ac. l. j. Vel dic a capite, interdictum scilicet quodlibet, vel unde vi, uel quorum bonorum, vel uti possidetis, vel quodcunque aliud. sic generaliter dicitur interdictum momentariæ possessionis, ut supra qui legi. per l. ii. quod non pertinet semper ad vim publicam, vel priuatam. nam unde vi pertinet: aliàs non debet dico audiri. [7] & cætera verba expone ut supra. Sed quam utilitatem habet hodie hoc interdictum, cum sufficiat constitutio, si quis in tantum? Respon. quia in ea appellatur: hic non. Item citius expeditur in interdicto, quam in constitutione, fortè nec uult actor pœnam.

SI quãdo.] CASVS. Expulisti me de possessione prædii mei in quo erant multæ res: & propono interdictum unde ui, & probem te uim mihi intulisse: si probare non possum singulas res esse abreptas, qualiter mihi succurratur, quęritur? Respon quod iudex deferet iuramẽtum mihi, ut iurem de æstimatione illarum rerum, quas amisi. ipse determinabit quantitatem, ultra quam non debeam iurare, & sacramento interposito, in id quod iurauero, iudex te mihi condemnabit. Viu.

[d] Patefacta.] i. liquido probata.

[e] Abreptis.] i. exportatis & per uim detentis.

[f] Tempore impetus.] s. dato.

[g] Comprobare.] difficile. n. est probare singula utẽsilia.

[h] Qualitate.] i. inspecto diligẽter an hæc psona ex pulsa di ues fuerit vel non, & an eo loco sit verisimile quod tot res tenuerit.

[i] Manifestet.] ratione ergo difficultatis, & in odium violenti statmus [8] iuramento, ut supra de iud. l. propesandum. §. 1. & l. sancimus, & ff. de fur. l. in actione §. de utili

[4] Sequitur prædi. scrib.

[5] Istam glo. vsque ad finem sequuntur præd. scri.

[6] Cõcor. est hæc. l. fin. extra de his q̃ vi metusve causa &c. Quelibet expositio glo. placet Ba. B. & Sa.

[7] Istã gl. reputat valde singularẽ Sa. hic.

[8] Sequuntur hãc gl. Ba. Bal. & Sali.

[9] Idem & dic. scribẽ.

de veste, & ff. depositi l. 1. §. si quis argentum, & ff. eod. l. 1. §. non solum, & extra de test. cogen. c. peruenit. 2. regulariter autem contra nisi semiplena fuerit probatio, ut s. de re. cre. l. in bonæ fidei.

Condemnare.] nec postea taxat, sicut hodie in sacramento expẽsarum: ut in auth. de iud. §. oportet, colla. 6.

nem iudice à factã iurare: & quod huiusmodi iureiurando dato fuerit declaratum, iudicem condemnare[a] oportet. Dat. Idib. Decembr. Constantinop. post consulat. Armatij. V.C.

Alieno nomine tenens ad restitutionem conuenitur usque ad sententiam: sine causa non restituens, damnatur ad restitutionem, & insuper ad rei æstimationem hoc dicit, & est singularis lex contra colonos & inquilinos precario tenentes, & quoslibet alieno nomine possidentes. Bal. Vel sic: Colonus vel inquilinus seu precario tenens ab alio, si usque ad sententiam in restitutione moratur sine causa, condemnandus est ultra rei restitutionem in ipsius rei æstimationem. Sal.

B

X. Idem A. Sebastiano P.P.

Non ab re[b] est, quemadmodum possessionis alienæ inuasores, tam vetus[c] quàm præsens[d] sacra constitutio cẽsuit esse puniendos: ita nec conductoribus,[e] & possessionis alienæ detẽtoribus impunè procedere,[f] † si locatoribus[g] fortè vel possessionem rerum suarum quã apud alios precario modo esse concesserant, recuperare secundum leges volentibus, cum nulla sibimet cognita legibus allegatio[h] competeret, duxerint resistendum, & non protinus, id est non expectato iudiciorũ ordine,[i] alienam possessionem recte eam recuperantibus[k] cedere[l] patiantur. Eos nanque iubemus pro tanta suæ iniquitatis impudentia, si cognitionis iudiciariæ euentu fuerint condemnati: rei cuius possessionem sponte restituere usque ad definitiuam sententiam minime passi sunt, æstimationem victrici parti una cũ ipsa re præbere compelli.[m] Dat. V. Kalendas April. Constantiop. Theoderico & Venantio Conss.

C

Occupans possessionem vacantem, tenetur eam restituere domino, quemadmodum tenetur inuasor, vel fur. h. d. no. & est una de quinquaginta decisionibus Iustiniani. Bal. Vel sic: Occupans possessionem rei alienæ vacantem, tenetur condictione ex hac lege illam restituere, quæ finitur annis triginta. Bar. & Sa.

XI. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

Cum quærebatur inter Illyricianam aduocationẽ,[n] quid fieri[o] oporteret propter eos qui vacuam[p] possessionem absentiũ sine iudiciali sentẽ-

On ab re.] Casus. Sicut superiores constitutiones, meminerint, & si quis. puniunt inuasores, & sic hæc puniit colonos qui tempore conductionis finito detinent fundos domino inuito. dicit igitur quod si colonus non restituat fundum domino conductione finita, si agat dominus contra colonũ, & conuincatur colonus, restituet prędij pos. & eius ęstimationem.

b Non ab re.] i. non est sine causa, si nõ impunè procedatur, sed cum pœna.

c Tam vetus.] s. eo. l. inuasor, & l. illa, meminerint.

d Præsens.] s. si quis in tantam.

e Conductoribus.] subaudi, nec &c.

f Procedere.] id est non est sine causa, si non impunè procedatur, sed cum pœna.

† cedere.

g Si locatoribus.] s. duxerint resistendum &c. quod est j.

h Allegatio.] sed quę allegatio potest ei competere ut resistat? Dicunt quidam quod probet conductor rem esse suam. quod non placet, ut supra, locati. l. si quis conductionis. Dic[1] ergo quòd tempus conductionis nõ erat finitum, & merces erat integre soluta, vel fecit expensas utiles vel necessarias in re, ut ff. locati. l. penult. in princ.

i Ordine.] i. definitiua sententia[2] secundum Io. vel secundum alios, id est lite contestata. quod non placet, ut subiicit, & s. locati. l. conductores. sed secundum Io. qualiter petetur hoc duplum, cum ante sententiam non debeatur: secundum eum? Respon.[3] hoc facit iudex ex officio suo: ar. ff. de ædil. edic. l. ædil. s. 1. §. item sciendum. Vel dic condictione[4] ex hac. l. proposita sub hac conditione, si fuerit contumax usque ad sententiam.

k Recuperantibus.] per actionem locati, vel per interdictum de precario, ut modo dixi secundum leges &c.

l Cedere.] id est ipsi non cedant. uel cum conductores per seruos & filios teneant, nõ patiantur eos cedere. sed hæc sunt vera quando locator possidebat: quia dicit litera, possessionem alienam. Sed quid si conductor rem suã conduxit: unde non tenuit locatio, & possidet conductor, ut ff. de usuca. l. ei a quo? Respond. idem[5] per. d. l. supra locat. d. l. si quis conductionis, & secundum hoc dicitur, hic alienam, s. locatoris opinione, vel præsumptione: vel tunc quando locauit.

m Compelli.] quid ergo differt hæc ab illa, si quis in tantam? Respon.[7] hæc minus agit in eo quod usque ad sententiã expectat: itẽ & in alio durius: quia hæc non distinguit sit dominus vel nõ, inuasor vel resistens: illa sic. Item hæc specialis in colonis & inquilinis, & precario possidẽtibus, illa generalis, & facit ad hanc l. ff. eo. l. colonus, & l. cũ fundum, & ff. de acqui. pos. l. si quis rẽ. Item ad hoc ut possit usque ad sententiam pœnitere, facit s. de plus peti. l. 1.

ADDITIO. Addas quod condictio ex ista. l. datur etiã contra conductoris hæredes, tex. est in l. conductores. s. loca. quod intelligas verum, si hæredes sciuerint rem conductam. si enim ignorauerint, nõ tenentur condictione ex hac lege, quia iustã habẽt causam ignorantiæ, ut l. qui in alterius. ff. de regulis iu. quod satis probatur in hac. l. ibi, cum nulla sibimet &c.

Cum quærebatur.] Casus. Constitutiones superiores, inuasores prædiorum quę ab aliis possidẽtur, puniunt, de illis qui inuadũt prædia quæ à nullis possidentur, sed a possessore vacua sunt, nulla facta mentione: sup quo articulo loquitur hæc præsens constitutio. dic ergo sic: Non curabam vel negligebam quædam prædia ad me pertinentia: unde nec animo nec corpore ea possidebam. vacuam possessionem prædiorum occupasti: qualiter sis puniendus, quæritur? Respon. quod veteres. ll. non dabant interdictum unde ui, vel quod vi aut clam: sed rei ven. & certe punieris in hoc quod possessionem, & eius æstimationẽ restitues, & non excusaberis prætendens quia a nemine possidebantur prædia: quia quilibet scire tenetur quod ea quæ sua non sunt, aliena sunt, ad exemplum furti, quia si rem meam me inuito contrectaueris, teneberis furti, licet dicas te ignorasse rẽ meã fuisse: sicut ad restitutionem possessionis teneberis per constitu. l. si quis in tantam, nisi spacio. xxx. anno. exstiteris munitus.

D

n Aduocationem.] id est inter aduocatos de Illyrico.

o Quid fieri.] id est quod ius constitui.

p Vacuam.] quæritur quæ dicitur vacans siue vacua? Hugo de porta Rauennata, tunc cum alio ingresso possessionem quam animo retinebam, me absente suspicatus sum me posse repelli, ut ff. de acq. pos. l. sed & si nolit. tũc

cum

1 Placet Bart. B. & Sal.

2 Sequuntur præd. scriben.

3 Idẽ Ba. licet Bar. contra.

4 Placet B. B. & Sa.

5 Ista gl. est singula. secundũ Sa. ad hoc quod libellus conditionalis admittitur, ubi cõmissio pœnæ dependet à processu causæ.

6 Hoc verũ, si agatur actione ex contractu locationis: secus si cõdictione ex ista lege secun. Barto.

7 Idem Bar. Ba. & Sali.

Possessio quãdo dicitur uacans aut uacua.

enim interdictum locum non habet, quia veniens non fuit prohibitus, uel expulsus, & sine corpore uis fieri non potest: ut ff. eo. l. 1. §. idem Labeo ait eum, & arg. ff. quod met. caus. l. metum autem præsentem. §. denique, & pro eo est quod hic dicitur, violētia &c. & cū ad locum ire timet, iā pro derelicto habet, vnde vacans ab eo dici potest. Io hanc positionem casus re probat: hac enim possessio non potest dici uacua ante suspicionem suā, nec postea: quia iam alij est quæsita, licet iniustè. Item habet locū interdictū vnde ui, ut ff. eo. l. 1 §. deijcitur enim, & §. siue autem, & l. 3. §. si qs autem. nam & qui occasionem &c. ut ff. ad le. Aquil. l. qui occidit. §. pe nam ꝓpter eum amissa est possessio. P. vero cū Hug. consentiens, vt competeret interdictum, necessarium esse dicebat vt ad fundū iret: & si tūc nō admitteretur, cōpeteret interdictū. sed certe tunc nasci non poterat: quia tunc cum non admittitur, non possidet: & sic cessat interdictū, ut ff. e. l. 1. §. interdictum autem hoc, sed ipse respondebat tunc demum uideri amittere, & præteritam amissionem ad præsens tempus trahi. Sed quo iure? Tu dic[a] vacantem siue vacuam dici, quæ à nemine possideretur, neq; animo, neque corpore: quod euenit propter longum tempus, ut dicunt, uel propter obliuionem quę ex longo tempore euenit, ut nos dicimus, ut ff. de usuc. l. furtum. Vel propter absentiam uel negligentiam domini, ut instit. de usucap. §. quod autem ad eas. Vel propter inundationem eo priuato, ut ff. de acqui. pos. l. Pomponius. Vel quia alius eum deiecit: nec tamen ille intrauit: nec iste postea est reuersus, ut ff. de vsucap. l. non solum §. si dominus. nec placet[2] distinctio aliorum q dicebant aliam esse uacuam, a iam vacantem. vacua quę animo tenetur, non corpore, ut dominus H. hanc l. intelligebat. vacans, quæ neque animo, neque corpore tenetur. nulla enim lege confirmatur talis distinctio, sed infirmatur, ut C. de omni agro deser. l. quia agros, lib. 11. & quę hic dicitur vacua, in tit. de usuca. §. quod autē, dicitur vacans. unde idem est.

[3] Sequuntur Ba. B. An. & Sa.

[4] nec domino nisi tantūmodo &c.

[a] Idē B. B. Ang. & Sali.

[2] Idē præ dict. scrib.

tia detinuerunt, quia veteres leges nec[a] vnde vi[a] interdictum, nec[b] quod vi[b] aut clam, vel aliā quandā actionem ad recipiendam talem possessionem definiebant, violentia in ablatam possessionē minime[c] præcedente, nisi domino[4] tantummodo in rem actionem exercere permittentes: nos non cōcedentes aliquem alienas res vel possessiones ꝑ suā auctoritatē vsurpare, sancimus talem possessorem, vt prædonem[d] intelligi, & generali iurisdictione[e] ea teneri[f] quæ pro restituenda possessione contra huiusmodi personas veteribus declarata sunt legibus. Ridiculū etenim est dicere vel audire, quòd per ignorantiam[g] alienā rem aliquis quasi propriā occupauerit.

¶ Omnes autem scire debent, quod suum non est[h], hoc ad alios modis omnibus ꝑtinere: cū talis dispositio in furti actione iā dudum veteribus legibus definita est, dicentibus, si quis alienam rem aduersus domini voluntatem[i] attigerit, furti actione teneatur[k]: his videlicet quæ super recipienda possessione à nobis disposita sunt[l] locum habentibus, si non ex die ex quo possessio detenta est, triginta annorum[m] excesserint curricula. Dat. XIII. Kal. Nouemb. Constantinopo. post Consulat. Lampadii & Orestis VV. CC. anno secundo.

TITVLVS V.

SI PER VIM, VEL ALIO modo[n] absentis perturbata sit possessio.

[a] Nec vnde ui.] hoc non: quia exigit violentiam personæ factam, ut hic subijcit, & ff. eo. l. 1. §. 2. & §. interdictum autem hoc.

[b] Quod vi aut clam.] quia nihil fecit vi aut clam, sed in uasit. nec, si quis in tantam: quia & illa exigit vim factam personæ, ut C. e. l. si quis in tantam. nec vi bo rap. eadem ratione: & quia[4] non est res mobilis. Sed immo videtur cum iste clam possidet, debere competere interdictum ratione partis vltimæ, scilicet clam: cum non solum clam faciat qui id existimat, sed & qui existimare debet se prohibitum iri si dominus sciret, ut. ff. quod vi aut clam l. prohibere. §. si. contra hoc dicit allegando.

[c] Minimè.] cum nemo possidebat.

[4] Ista rō nō est bona, quia di spō isti[9] l. ꝓcedit ēt in rebus mobilib[9]. B. & Sali.

[d] Vt prædonem.] et hoc videtur quòd res sit vitiosa: sed hoc est ad pœnam inuasoris, non rei vitium, ut ff. de vsuca. l. sequitur. §. si tu vi me, & instit. de vsucap. §. quod autem ad eas.

Vitiosam efficiatur res si vacans occupetur.

[e] Et generali iurisdictione.] id est pœna statuta. C. e. l. si quis. vel illa statuta. C. eo. l inuasor. secundum B. vel statuta[5] hac l. secdm P. ut de fructibus teneatur, de qbus nō tenebatur per. l. illā, inuasor, & sic non corrigit illam, sed addit ad illam, quæ statuebatur per interdictum vnde vi.

[5] Idē Bar. Ang. & S.

[f] Ea teneri.] id est obseruari.

[g] Per ignorantiā.] ignorantia ergo nō excusat. quod intellige non ꝙ crederet esse suam, quia tunc non teneretur[6] sed sciebat non esse suā, & ignorabat cuius esset: & sic erit bona similitudo de furto, ut subijcit. Item per hoc quod dicit, alienam, patet quòd non loquitur de re hæreditaria vacante: quia illa nullius est, ut ff. de re di. l. 1. §. 1. Item quid si erat sua, sed vacans ab alio? Respon. non habet locum, nisi sit aliena ut hic secundum P. sed dici[7] potest habere locum, nisi incontinenti probet dominus suam, vt ff. vt in poss. leg. l. si is à quo.

[6] Si crederet ductus iustis rōnibus. aliàs secus secū dum Bar.

[7] Et bene. Bar. & Sa. Sequitur eum Sali.

[h] Quòd suum non est.] & non[8] est res sacra, vel religiosa, vel quæ in nullius bonis sit: subaudi ergo & quòd alicuius sit. ff. de de dam. insec. l. si finita. §. cum vero, & ff. de manu. l. 4. in princip. Item quid si ab eo qui vacantem intrauit, cœperit vacare possessio: nunquid restituetur ei à quo primo cœpit vacare, an ei à quo secundo cœpit vacare? Ioan. secundo, ut ff. e. l. cum à te, & l. 1. §. q à me vi. Item si uacantem occupaui, & postea deijciar, an tenear? Vel si desij sine dolo possidere? Primo casu uidetur me teneri, cum habeam interdictum. ut. d. §. qui a me vi. Item nunquid exigitur hic dolus? Respon. sic:[9] ut hic, omnes enim &c. & quod subijcit de furto, licet te cus sit in illa. l. si quis in tantam.

[9] Idē Bar. & Sal.

[i] Voluntatem.] quoniam ignorat dominum.

[k] Teneatur.] si sciebat alienam, licet ignoret cuius: secus si crediderat suam, ut ff. de furt. l. vulgaris. §. is qui. 20. & §. idem Iulianus.

[l] Disposita sunt.] scilicet hac nostra lege.

[m] Triginta annorum.] quo spacio tollitur omne ius, ut C. de præscrip. 30. ann. sicut etiam si inuasor possidet. si autem alii vendat, habet locum præscrip. 10. vel 20. an. olim, hodie. 30. ut C. de præscrip. longi temp. 10. uel 20. annorum. l. 1. & authen. mala fide.

Ius omne per 30. annos tollitur.

SI PER VIM,[10] VEL ALIO MODO absentis perturbata sit possessio.

[10] Ad materiā huius tit. facit c. vnicū cū glo. extra de peregrin.

Dictum est supra de turbata possessione præsentis, nunc dicamus de turbata possessione absentis. Azo.

[n] *Alio modo.] veluti si ab imperatore vel ab aliquo iudice sit impetrata: nam & hic quodammodo turbatur: quo casu loquitur lex 2. huius tituli. Et not. quod in hunc quoque casum*

Sequitur eam Sal.

casum, locus erat interdicto vti possidetis, quod est infra titu. prox. sed quia noui aliquid super hoc constitutio præsens disponit, ideo hunc titulum huic casui proprium ponit.



Iudices] CASVS. Habebã possessionẽ, & in ea colonos uel seruos. cœpi abesse, & me absẽte expulisti illos qui erant nomine meo in possessione: an expulsi agere possint ad recuperandam possessionẽ, & iudex eos audire debeat, quæritur? Respon. quod sic. nec obstat exceptio quòd non habeant manda. de experiundo, vel quòd seruus non habeat legitimam personã stãdi in iudicio, nullo tempore domino excludendo quin reuersus agere possit, si colonus uel serui agere per negligẽtiam supersederint. & licet isti possessorium intenderunt iudicium, quæstio super proprietate domino reseruabitur.

Dicit Butr. Mirabilia ponit hæc lex. Quòd ad recuperandam possessionem absentis admittuntur carente mandato, supple cauentes de rato: & serui qui alias in iudicio esse non possunt sed licet admittantur ad causam possessionis, nõ tamen admittũtur ad causam proprietatis h. d. & non est alibi. Bal. Vel sic: Pro recuperanda possessione qua quis in absentia est spoliatus, quilibet sibi coniunctus, vel etiam amicus aut eius seruus admittitur etiam post annum: nulla declinatoria exceptione obstante. Et dominus reuersus auditur perpetuo: & prædicti admittuntur in possessorio, & non in petitorio. Salic.

I. Imp. Constantinus A. Sexto.



Iudices, absentium qcuiuslibet rei possessione priuati sunt, a suscipiant in iure personas, b & auctoritatis suæ formidabile c ministerium obijciant: atque ita tueantur absentes, ut id solum diligenter inquirant, an eius qui quolibet modo d peregrinatur, possessio ablata sit, quam propinquus, vel parens, vel proximus vel amicus, vel colonus, vel libertus seu seruus quolibet titulo retinebat: e nec eos qui deiecti sunt absentium nomine possidentes, quia minime ipsis decisio † causæ g mandata sit, ab experiunda re secludant: nec si serui h sint, eorum reijciant in iure personas, quia huiusmodi conditionis hominibus causas perorare i fas non sit. k

B

C

Sed post elapsa quoque spacia l recuperandæ possessionis legibus præstituta, litigium eis m inferentibus largiri conuenit, ut eos n momentariæ perinde possessioni sine vlla cunctatione restituant, o ac si reuersus dominus litigasset.

Cui tamẽ domino quolibet tẽpore reuerso, actionem possessionis recuperãdæ indulgemus: quia fieri potest, vt restitutio ꝓpter seruos infideles, vel negligentes propinquos, vel parentes, vel proximos, vel amicos, vel colonos, vel libertos interea differatur. p Absentibus enim officere nõ debet tẽpus emensum, q quod recuperãdæ possessioni legibus præstitutũ est: sed reformato statu r qui s per iniuriam sublatus est, omnia quæ supererunt t ad disceptationem litigij, u immutilata permaneant: iudicio x seruato iustis legitimisque absentibus y personis: z cum valde sufficiat possessionem tenentibus absentium nomine cõtra præsentium violentiã subueniri. z Dat X. Kalendas Nouem. Constantin. † Constantio. VII. A. & Cõstante Cæs. III. Conss.

D

Nec auctoritate rescripti, nec aucti fius.

a Priuati sunt.] per vim. Azo. loquitur ergo hæc constitutio in casu quo absens per colonum suum vel huiusmodi personas possidebat.

b Personas.] id est personas nomine absentium agentes. Azo.

c Formidabile.] quãtum ad violentum. Azo.

d Quolibet modo.] non ergo distinguitur absentia sit necessaria, vel probabilis, uel non.

e Retinebat.] hoc est planum: cum hic qui agit, fuit expulsus. Sed an alius seruus non expulsus nomine absentis agere possit? Videtur quòd non, vt hic. Et contra quod sic, vt in principio legis, quæ generaliter dicit. & sic tota videtur generaliter loqui. arg. ff. de iuris & facti igno. l. pen. §. & licet. creditori quoque datur actio, si à possessione cadat, ut ✝. de prato. pig. l. ultima.

f Quia] ratio remotiua. hac enim ratione videbantur secludi: quod non est verum.

g Decisio causæ.] speciale est, vt aliquis alieno iure sine mandato agat sic & in aliis coniunctis personis, ut ff. de procu. l. sed & hæ, & l. Pomponius, in fi. sed regulariter contra. ut. ff. de negoc. gest. l. si pupilli. §. fina. & l. si autem is, & ff. de regulis iur. l. nemo alieno. Actio.

Dictio.

Idẽ Bar. & Sal.

Sequitur Bart. B. & Sal.

h Serui.] Nota, ergo speciale, seruum agere: a sic. ff. de iudi. vix, & supra vbi causæ fis. l. pe. regulariter contra, ut supra de iudi. l. seruus, & his casibus puto seruum iurare de calumnia de defendendo vero non satisdat. ꝓpter id quod infra dicit, seruato iudicio &c. sed de rato sic, secundum Hug. eadem omnia in pupillo dicas, ut supra qui le. per. ba. l. fin.

i Perorare.] aliàs curare.

k Fas non sit.] regulariter, nisi in casibus.

l Elapsa quoque spacia.] scilicet anni vtilis, qui in interdicto unde vi ad recuperandam possessionem ei rei quæ nõ peruenit ad violentum, statutus est, ut supra titu. 1. l. 2. loã. & hoc ideo, quia ad violentum hic peruenit, ut ff. eodem. l. 1. in princip. Alij dicũt spacia, scilicet triginta annorum, non tamẽ vltra quadraginta annos per. l. Anastasij: vt supra de præscrip. 30. an. l. omnes.

m Eis.] seruis.

n Vt eos.] scilicet colonos, vel seruos.

o Restituant.] conditione ex hac lege, vel per interdictum vnde vi. sic nota deiectũ uel spoliatum sine mora restitui. ut & infra ad legem Iuliam de vi pu. l. si q. is.

p Differatur.] sed quid si egerint, & amiserint? R. spon. nõ nocet dominis: sed nõ defensores dati de rato tenentur.

q Tempus emensum.] alias emensũ, scilicet anni: utilis enim est, ut ff eodẽ. l. 1. §. annus, & sic non nocet ei qui est absens, vt ff. de diuer. & temp. præscrip. l. 1. Azo.

r Reformato statu.] reuertitur ad primum casum. Acc.

s Qui.] scilicet status.

t Quæ supererunt.] scilicet quæstio proprietatis. Item & de fructibus, & similibus accessionibus.

u Litigij.] de proprietate. Accur.

x Iudicio.] s. de petitis proprietate, & alijs accessorijs.

y Personis.] dominis scilicet, & eis quorũ nomine possidebant. hodie si ageretur per. l. si quis in tantam, non seruaretur hæc lex, cum ibi de dominio non quæratur, vt supra titu. 1. l. si quis.

z Subueniri.] q. d. satis est si possessionis recuperãdæ damus.

a Concord. gl. in c. cũ ex literis, sup uerb. distantia, extra de rest. spo.

Idẽ Bar. & Sal.

Nihil est quia istal. non introducit remediũ de nouo, sed solũ legitimas perso nas hic enumeratas ad agendum noĩe absentis. Bart.

Idẽ Bar. & Bal.

† Mediolani.

Idẽ Bar. & Sal.

mus potestatem.

Casum ponit tripliciter.

NEc imperiale.] CASVS. Aliquis impetrauit priuilegium vt liceat ei possidere prædium meum, vel iudex interloquendo me absente pronunciauit aduersarium meum in possessionem prædij mei fore mittendum: an debeam possidere per hoc? Dicitur quod non, nec mutatur possessionis status: quia mihi me absente nõ potuit plene liquere de causa, quia per allegationes partiũ non partis scitur an causa sit certa, vel nõ. Viuianus.

† Ex Co. The. li. 4. ti. 20. l. 5.

a Nec imperiale.] ad petitionem meã respondit imperator, vel alius iudex quod bonã causam habebam in quæstione possessionis: non ideo tamen mea auctoritate inuadi, sed vocato aduersario coram iudice inquiretur veritas, vt supra titulo. i. l. meminerint. Vel sic: Impetraui rescriptũ ad aliquem iudicẽ, vt me tueretur in possessione. non igitur mea auctoritate intrabo: sed vocato aduersario, de veritate precum inquiri oportet, vt supra si contra ius vel util. pu. l. & si non cognitio. Vel sic: Iudex dixit interloquendo parti præsenti: Nisi aduersarius tuus venerit cras vsque ad tertiam, mittam te in possessionem rei de qua mota est controuersia. non debeo intrare, vel iudex me mittere, vel iubere vt intrem: sed adhuc expectatur. nam negotiorum merita &c. & hoc quando non per contumaciã. alias bene sum mittendus, ut in authenti. de exhi. & intro. §. si vero etiam quidam, col. 5. Sed nunquid licebit iudici pro absente respondere, & supplere? Respon. non, ut diximus supra de temp. ap. l. 2. in fin.

† reliqua pars huius legis extat. s. de acq. pos. l. iuris. Cõt.

† Cõcor. c. cũ contingat, cũ glos. extra de rescrip. & c. cũ ex literis, de in integr. resti.

1 Qualibet casus positio ẽ vera, & cõgruit literæ secundum Bar. B. & Sal.

b Ex quacunque parte.] vel reus, vel actor.

c Panduntur.] non ergo ante litem contestatam fertur sententia. nam si hic esset lis contestata, vna etiam parte absente contraheretur eremodicium, ut supra de iudi. l. properandum. §. & si quidem, & §. cum autem, secũdum vltimam positionem. Et no. quòd hæc lex facit ad secundam partem rubricæ. & facit supra de preci. imper. of. l. 2. Sed arg. contra ff. de acquiren. possess. l. iusté. [2] Azo. Et dic panduntur per litẽ contestatam iuramentum de calumnia, testibus receptis.

2 Dic q ibi iudex fecit legitime, & parte citata cognitoq; de negocio: hic uero non satisfecit.

Auctoritate interlocutoria iudicis potest non citatus de possessione repelli. Bal. Vel sic: Possessor non conuentus nec citatus nõ debet in sua possessione turbari etiam ex rescripto principis, vel interlocutione iudicis. Sal.

II. Impp. Arcad. & Hono. A A. Petronio vicario Hispaniarum.

NEc imperiale [a] responsum quod supplicatio litigatoris obtinuit, nec interlocutio cognitoris ex quacunque parte [b] innouare possessionis statum, eo qui rem tenet absente, permittit: quia negotiorum merita partium assertione panduntur. [c] *† Dat. XV. Kalend. Ianuar. Mediolani, Cæsario & Attico Conss.

TITVLVS VI. VTI POSSIDETIS.

Interdicto vti possidetis ille est in possessione tuẽdus qui possidet non vi, non clam, non precario ab aduersario. hoc primo. Item intentato petitorio, si nõ satisfdatur, possessio in agentem transfertur. hoc ultimo. Bal. Vel sic: compossessores prohibentur inuicem se turbare in possessione sua, nisi alter possideat ab altero vi, clam vel precario. Et si non satisfdat in petitorio, patitur translationẽ possessionis. hoc dicit secundum primam lecturã. Vel sic secundum aliam: Per interdictum vti possidetis, prohibetur quis turbari in possessione sua, nisi à turbante possideat vi, clam, vel precario: reseruata quæstione proprietatis in alio iudicio cum remedio satisfdationis, vel transferenda possessionis. Salicetus.

I. Imperatores Diocletianus & Maximianus. A A. & CC. Cyrillo. †

VTi possidetis [d] fundũ [e] de quo agitur, cum ab altero [f] nec vi, [g]

† al. Quintillio.

VTI POSSIDETIS.

De interdicto adipiscendæ & recuperandæ possessionis dixit: nunc de retinendæ. [3]

3 Sequuntur hanc continuationẽ Bar. B. & Sal.

VTI.] Primo tractat de possessorio, s. de interdicto vti possidetis. Secũdo subiungit de petitorio. secunda ibi, Ac satisfdationis. CASVS. Habebam in quodam fundo proprietatem, tu vero vsumfruct. ego ciuiliter, tu naturaliter possidebas. si non permittas me facere in fundo ea quæ ad proprietatis causam pertinent, vel e cõuerso inquieto te in naturali possessione, quo minus liceat tibi uti frui: & tu aduersus me, vel e contrario ego aduersus te interdictum vti possidetis, intentauero: qualiter iudex pronunciare debeat, quæritur? Respondetur quòd sic: Vti possidetis, ita possideatis, scilicet ego ciuiliter, & tu naturaliter, iubebit: & vt ego te in naturali non inquietem, nec tu me in ciuili. Si vero tu uictus es in possessorio, & velim conuenire te super proprietate fundi rei vendicatione, satisfdabis iudicatum solui, quia nisi satisfdederis, transferetur à te in me possessio.

d Vti possidetis.] pone casum [4] inter proprietariũ & fructuarium, ut ff. eo. l. fi. 2. rñs. Vel dic qđ duo erant possidentes, nõ dico l solidũ, q inquietabãtur à nõ possidente. Vel dic q̃ erat vnus, sed grã honoris [5] ei loquitur in plurali, & cõstrue sic literam: Cum ab altero. s. aduersario, nec ui nec clã, nec precario possideatis fundum de quo agitur: rector prouinciæ vim fieri prohibebit uti possidetis, subaudi interdicto: & sic materialiter designantur uerba interdicti. Vel secũdo, sic: Rector prouinciæ prohibebit vim fieri, subaudi, vobis possessoribus, uti id est sicut possidetis fundum &c. cum ab altero &c. Vel tertio, rector [6] prouinciæ prohibebit vim fieri &c. subaudi, quo minus possideatis fundum de quo agitur, uti, id est sicut &c. cum ab altero &c. Vel dic, rector prouinciæ prohibebit vim &c. videlicet non patiendo venire ad arma &c. ut ff. de vsufruct. l. si cuius. §. denique, alias l. æquissimum in princip. Et not. quòd hoc interdictum ad immobilia, sed vtrobi ad mobilia pertinet, & in aliis similia sunt, vt ff. vtrobi. l. 1. nec enim poterat in mobilibus dici, possidetis, cum non possideantur, ut ff. de acq. pos. l. 1. in prin. Sed vtrobi dicitur ab verum & ubi, ut utrum ponatur pro apud, vel pro penes: vbi, pro quem. & sic componitur ex duobus corruptis. q. d. penes quẽ est res mobilis, ibi sit.

4 Sequitur Bar. Bald. & Sali.

5 Displicet Bar. Bald. Ang. & S.

6 Licet sit in se uera, non tamẽ congruit literę secũdum Bar. Bal. & Sa.

e Fundum.] imò in ædibus tantum: vt ff. e. l. 1. in prin. sed gratia exempli [7] de ædibus dicit: vt in ead. l. 1. §. interdictum autem. Item cum cloaca sit res immobilis, quare non habet locum hoc interdictum, vt in e. l. §. 1? Respon. [8] quia speciale est de ea interdictum. Item & quia solo inhæret: [9] vnde si agitur de solo, p cõsequẽs de cloaca. [10] Itẽ nũquid pro incorporalibus agitur? Respon. vtile locum habet, ut ff. de serui. l. quoties. 2. & ff. eo. l. fin. & si ser. ven. l. sicut. §. Aristo, in fin. licet non proprie possideantur, ut ff. de acquir. rerum do. l. seruus. §. incorporales.

f Ab altero.] scilicet aduersario, non alio, ut ff. eo. l. 1. in fin. & l. 2. & hoc litis contestatæ tempore inspicitur, ut insti. eo. § hodie.

g Nec vi.] de vi põne exẽplũ, vt quia arare, [11] colere, ædificare prohibentur, ut ff. de vi & vi ar. l. 1. §. vi possidere, & l. vim facit, & ff. eo. l. si duo. §. hoc interdictũ, & §. cum inquilinus, & §. item uideamus, in fi. & qđ ui aut clã. l. 1. §. hoc interdictum. & sic intellige illius. l. principiũ, si duo. Sed qualiter cõtra sic impediẽtem datur hoc interdictũ, cũ nõ possidere se cõtẽdat? Respon. imò, qua enim ratione. mihi facit vim quo minus possideã pacificè & liberè, eadẽ ipse possidere uidetur, quod mihi facit abesse.

7 Sequunẽ glos. Bart. Bal. & Sa.

8 Idem p̃dicti scriben.

9 Ista ratio displicet Bar. & Sal.

10 Ista cõsequentia nonualet: quia solũ, & cloaca sunt res separatæ & diuersę: ĩõ intentãdo interdictũ respectu unius, nõ uĩ intẽtare respectu alterius, secundũ Sa.

11 Istud exemplũ placet Sal.

abesse. Vel dic non est necesse vt se cõtendat possidere. sed sufficit ꝙ me possidentē inquietet, ut mihi ꝯ eū det interdictū, & hic tenetur 1 et iniuriarū, ut ff. de iniur. l. iniuriarū. 1. §. fi. & de ac. emp. l. qui pendētē. §. fi. sed qd si me turbet cā seruitutis quā sibi asserit? R͞n. 2 hēt locum utile & negatoria, ut ff. e. l. si duo §. si uicinus. Vel aliter pone exēplū de ui, ꝙ q usumfructū se habere asserit, sua auctoritate deiiciendo possidētē intrat possessionem ꝓtestādo se nolle auferre ciuilē dño: sed ut suā naturalē habeat. ra tione n. ciuilis, quæ sibi turbat, habet dñs interdictū uti possidetis. ratione naturalis habet unde ui, ut ff. de ui & ui ar. l. 3. § unde ui. quidā etiā ꝓ naturali dāt uti possidetis. quod nō placet. 3 Vel tertio, si aliquis ingressus est me ꝯ possessionē palā, & ego nō suspicor me posse repelli, si postea me reuertentē nō admittit, medio tpe videt ui a me possidere: 4 & sic eū superatsē in hoc interdicto: sed ex quo nō admittor, tunc amisi: & interdictum unde vi, locū habet, ut ff. de acq. pos. l. clā, in fi. Sed quare tā extranea exēpla ꝑquiris, cū me possidēte posis tu uenire, & ui mecū possidere, & tūc possum hoc interdicto experiri? Resp. nō est uerū 5 ut duo posint in solidū nec naturaliter, nec ciuiliter possidere, secūdū Io. 6 ut ff de preca. l. duo, licet Roge. cōcesserit in ciuili, nō in naturali, ut ar. ff. de acq. poss. l. 3. § ex contrario. M concessit in utraq; ar. ff. e. l. si duo. In prędicto ergo exēplo hic ultimo posito, circa idē non possident duo, ut ff. de acq. poss. l quod meo. §. fi. nec obstat. d. l. si duo, quia eam expone, ut supra dixi. unde dicimus quòd si quis ingrediatur meam possessionem me absente, non acquirit ciuilem: quia nec ego eam perdo.

8 Nec clā.] clā a me 7 possidet, qui me absente clā intrat possessionē meam, ut ff. de acq. pos. l. clā, & quod ui, aut clam. l. 3. §. fi. hic enim introitus clādestinus habet naturalē possessionē, non ciuilē. Sed quidā dicūt ꝙ etiā ciuilē, dicentes duos 8 ciuiliter possidere, & habētē ciuilē tm̄ tenetur interdicto uti possidetis, ut hic. Sed opponitur. Pone ꝙ ego dominus uocaui eum in ius, certe eo existēte in iure, nō habet ciuilem, quia eam habeo ego: sed nec naturalē, quia non est in fundo, & quo iure quæsita fuit. s. per introitum, eodē iure est amissa. l. ꝑ exitū: ut ff. de reg. iu. l. nihil tam. Resp. 9 quidam in fundo debere interdictum intentari, ut arg ff. de arb. l. si cū dies, §. pen. quod non placet. Dic ergo ꝙ sicut ui uideris me inquietare, licet non possideas, sed solum me prohibeas, sic & clā inquietas, licet non possideas, ut s. dixi. Vel dic quòd licet sit in iudicio mecum: tamen naturalem possessionem habet: nam & fructuarius suam possessionem naturalē etiam animo retinet, & non refert iustè uel iniustè quo ad possessionem quis habeat possessionem, ut ff. de acq pos l. 3. §. ex contrario. sed si retinet naturalem, ut dixi: ergo si dominus intrat, tunc nō acquirit naturalem? Resp. 10 esto quod dicis: nunquid ergo ratione naturalis amissæ dabitur interdictum unde ui? Resp. non: quia ciuilem retinet possessionem, quæ ei auferri ignoranti non potest, ut ff. de acq. poss. l. peregrē § quibus, & l. quamuis. 2. Sed melior est ratio: 11 quia tempore quo accepit clam, non fuit natum interdictum, cum non sit aliquid vi acceptum. nunc propter hoc quod non admittitur in possessione naturali, non nascitur: quia olim fuit amissa, ut ff. de vi & ui ar. l. 1. § cum qui. Sed argu. contra. ff. de acquir poss. l. clam. in fine.

b Nec precario.] precario tenetur à me. si precibus eius concessi retinendo in me ciuilem & naturalem possessionem: quod possum, ut ff de preca l. certe. §. is qui. Vel etiam ciuilem tantum, ut in eo. ti. l. & habet. § cum qui. nam & hic agam si meam ciuilem turbat: si autem concessi vtranque quod & possum, ut ff. de acq. pos. l. Pōponius. §. si is, tūc non agam, cū hoc interdictū tueatur

Idē Bar. Bal. Salic. & Ange.

Sequuntur prædi. scriben.

3 Et bene. Sali. & An.

4 Nihil est, qa ex quo nondum fueram suspicatus, non amisi possessionē: ideo aduersarius nō possidet à me vi secundum Barto.

5 Et bene. Bar. & Sal.

6 Potest tamen saluari opinio Mart. ut hic per Sal.

7 Gl. sequt B. B. Sa. & An.

8 Contrariū tenēt hic B. Bal. & Sal.

9 Displicet Bar. & qui tenēt istā opin. sunt simplices sc̄dm Bal. & Sal.

10 Et bene Bar. & Sal.

11 Idem Bar. Bald. & Sali.

nec clam, a nec precario b possidetis, rector prouinciæ vim fieri prohibebit: c ac satisdationis, d vel transferendæ e possessionis edicti perpetui forma seruata, f de proprietate cognoscet. Subscripta. III. Idus Octobr. Nicomediæ. CC. Conss.

A possessorem, ut ff. eo. l. 1. §. hoc interdictum. Sed si possessorem tuetur: ergo si me deiecisti, & te postea inquietem: ages hoc interdicto contra me. e contra videtur ꝙ nō, cu vi à me possideas. R͞n. si tu contra me agas, succumbes: & si ego contra te, similiter succumbam: cum ego no possideā, ut d. l. §. hoc interdictū, & insti. e. §. hodie tñ. Sed pone ꝙ ꝓposui libellum conquerens de te, ꝓponēdo hoc interdictum de fundo Seiano, tu de me non es conquestus, nec libellum dedisti, nec interdictum proposuisti: nunc cognouit iudex ꝙ tu potior me es in possessione, absoluet te. Sed an & me tibi condemnabit, ut de cætero te nō inquietem? Videtur quod sic, arg. instit. eo. §. 3. & ar. ff. de proc. l. Pōponius. §. sed & si, in fi. §. & ar. ff. de prob. l. circa, & ar. ff. de lib. cau. l. diui. §. 1. Sed arg. contra, 12 ff. de iureiuran. l. sed & si possessori, in principio.

B c Prohibebit.] sed qualiter formabit sententiā iudex in hoc interdicto? Dicunt quidam 13 uti possidetis, sic possideatis, quia licet non sit certa in actis, tamen est certa. arg. supra de senten. quę sine certa quantitate. l. hæc sententia. Alij dicunt etiam si acta sint incerta, non esse curandum: quasi sic sit interpretandum, ut quilibet pro dimidia possideat quod nihil 14 est, cum certa esse debeat, ut institu. de ac. §. curare. Dic 15 quòd aut est ei liquidum, aut non. primo casu dicet: quia cognoui hunc in naturali potiorem, illum in ciuili: idcirco condemno hūc ut illum non inquietet in ciuili, & illum ut hunc non inquietet in naturali. Vel si de plena possessione est quæstio, dicat quia inueni istum esse potiorem, ideo &c. cui sententiæ si contumaciter non pareatur, condemnabitur contumax in æstimatione possessionis, ut ff. e. l. pe. §. fin. Item si forte de vsu nemoris sit quæstio, dicat quia inueni eum potiorem in tali vsu, idcirco alium condemno ut illum non inquietet. & sic econtra si iste in alio vsu vel in eodem inueniatur. Secundo casu quando non est liquidum, abstineat à iudicando, prohibendo eos venire ad arma &c. ut ff. de vsufr. l. si cuius. §. denique, aliàs. l. æquissimum, in princ. & qui petitorium uult proponere, faciat, & sic potest intelligi. ff. eo. l. duo, in fi. primi respon. licet & quidam dicant sorte sententiam esse ferendam, argu. supra communia de leg. l. fi. in prin. sed certe iudicio sortis statur, cum non est certum de iure, scilicet quæ pars potior sit in iure: sed factum est certum, at hic non ius, sed factum est incertum. hac ergo sententia lata satisdatur, ut subiicit.

C d Satisdationis.] scilicet de utendo 16 fruendo si est fructuarius, qui obtinet in naturali, aliàs aufertur ei possessio, ut ff. vsufructua. quemadmodum ca. l. 1. in prin. §. 1. Vel dic verius 17 iudicatum solui, quæ præstabatur olim etiā ab eo qui in rem cōueniebatur, quod hodie non est, ut insti. de satisda. in prin. & §. sed hodie. De iudicio sisti constat, quòd nec olim nec hodie, 18 cum possideat immobilia, ut ff. qui satisd. cog. l. sciendum sed translata possessione eo victore non cauente, an ille victus satisdabit, qui nunc possidet? & forte sic, ut argu. ff. ut le. nom. ca. l. postquam. §. imperator. Alij cōtra. ff. de dā. in fe. l. qui bona. §. si quis. Accur.

D e Transferendæ.] si non satisdetur.

f Forma seruata.] quæ est vt primo possessoriū quàm petitorium intentetur, ut ff e. l. 1. §. huiusaute in interdicti, & supra de rei uen. l. ordinarij. Vel dic 19 seruata in satisdando, & transferendo possessionem. Extra quæro, si in aliqua re Titius habeat vsumfructum, Seius vsum an Seius possideat? quod non uidetur, cum naturalem habeat fructuarius. E contra videtur quod sic, cum ei detur hoc interdictum, & unde ui, ut ff e. l fin. & de ui & ui arma. l. 3. §. item si non, & sic duo, sed non in solidum, vel 20 non eodem iure. Item cum feudatarius naturaliter tātū possideat, si alii det in feudū, & ille alij: qs dicitur possidere? Respond. 21 dominus ciuiliter, ultimus

12 Nō est cōtra: qa istud iudiciū est duplex: ibi simplex: secundum B. & Ang.

13 Et malè. Bart. & Salic.

14 Gl. sequtur Bar. & Sal.

15 Sequitur eā quo ad primū mēbrum Bar & Sa.

16 Iste primus intellectus gl. non congruit text. secundum Ang. & ēt displicet Sali.

17 Hūc intellectū sequitur Sa. tamē Bar. tenet ꝙ tex. loquitur de cautione de nō inquietando.

18 Cōtrariū tenent Bar & Sa. & per tex. in l de die §. qdā. ff. qui satisd. cogan.

19 Ista expositio gl. bona est, sed prima melior, secūdū An.

20 In isto versi. glos. sensit uerìtatē secundum Bar. Ang. & Sa.

21 Idē tenet Bar & Sal.

1 Sequitur gl. Bart. & Ang.

timus naturaliter, medij nullo modo. Item illud no. 1 generale, quòd naturalem possessionem teneo, quandiu sum in conspectu: aliàs non, nisi per filium, vel seruum, uel colonum: sed ciuilem sic, ut ff. de acquir. pos. l. 3 §. saltus, nisi quis idem dicat naturalem & ciuilem esse: quia tunc naturalis etiā animo retinetur. Item quid si ego proprietatē, tu usumfructum in re habemus, tertius inuadit, ut vsumfructum tantùm habeat? Respon. possidet naturaliter, ex quo tu deponis animum possidendi naturaliter, non prius: & agit inuasor contra me hoc interdicto, & vincit, quāuis vi possideat: quia nō à me, 2 ff. eodem. l. 1. in fine. & l. 2.

2 Sed ab usufructuario, & sic ab alio q̄ aduersario: quod in isto interdicto non attenditur secū dū Ange.

DE TABVLIS exhibendis.

Id est testamentis, & omni scriptura quæ ad testamentum pertinet, ut ff. e. l. 1. §. hoc interdictum. Et continua sic: expediuimus de interdictis quibusdā prohibitoriis, & quibusdam restitutoriis: nunc prosequamur tertium mēbrum diuisionis, id est de exhibitoriis. Et quia exhibitoria quædam dantur de rebus pecuniarijs, ut pro tabulis exhibendis: quædam pro personis exhibendis, audiamus primo de tabulis exhibendis Acc.

TITVLVS VII.

DE TABVLIS EXHIBENDIS.

Pupillari substituto, si pupillus in pupillari ætate decessit, datur interdictum de tabulis testamenti exhibendis. Baldus. Vel sic: post mortem pupilli tabulæ pupillares postulantur exhiberi hoc interdicto. Bartolus.

I. Impp. Valerian. & Gallien. AA. Germano.



SI in potestate patris fuerunt impuberes filij, & vos eis estis substituti, a atq; ita ad vos intra pubertatem illis decedentibus b cœpit hæreditas pertinere: de exhibendis testamenti tabulis interdicto vti potestis. PP. VII. Kalen. Maij, Seculari & Donato Côss.

TITVLVS VIII.

DE LIBERIS EXHIBENDIS, seu deducēdis, & de libero homine exhibendo.

Filio cui nō infertur quæstio status, competit hæreditatis petitio contra possidentem bona materna. & si aliquis dicit eum esse in sua potestate, A *tuo testatore. eo autem viuo habet locum ad exhib. vt ff. eo. l. 3. §. si ipse. & eo mortuo, hæredi etiam datur ad exhib. ut ff. quemadm. test. aperi. l. 3. & ff. ad exhi. l. 3. §. si quis extra, & §. interdictum. Accursi.*

competit interdictum de liberis exhibendis. Baldus. Vel sic: Si inter patrem & filium est contentio de potestate propter res: hec interdicto expeditur. Bartolus & Sali.



SI in potestate.] CASVS. Paterfamil. decessit filijs suis impuberibus institutis, Titio eis substituto. decesserunt impuberes in pupillari ætate: substitutus uult uendicare hæreditatē iure substitutionis, & petit à tutore pupilli testamentum aperiri & exhiberi, ad probandum se fuisse substitutum: quo iure hoc possit petere, quæritur? Respon. proponendo interdictum de tabulis exhibendis.

a Substituti.] subaudi, maximè. nam & legatariis datur hoc interdictum, ut ff. eo l. 3. §. solent. Accursius.

ADDITIO. Tu dicas, aut quis vult petere quòd exhibeantur totæ tabulæ, & totum testamentum, & hoc non potest facere, nisi hæres. ita loquitur hic. sed si vult petere sibi exhibere illam particulam quæ pro se facit, tunc potest quilibet legatarius, ut ff. de edendo. l. si quis ex argentarijs §. 1.

Interdictū de tabulis exhibēdis, edictū quēad modū testamenta aperiātur, & actio ad exhibē dum differunt.

b Decedentibus.] si autem nō decessissent, non posset agi hoc interdicto, vt ar. ff. de vulg. sub. l. 2. §. plane: secus pro legato, ut ff. eo. l. 3. §. pe. Et no. differentiam inter hoc interdictum, & edictum quemadmodum testamenta aperiantur, & actionem ad exhibendum: quia hoc habet locum quando quis negat se exhibere posse, vel etiam fatetur se posse exhibere: sed dicit se exhibere non debere. Edictum autem contra illum qui fatetur se habere, sed non vult demonstrare. Item hoc omnibus quibus est aliquid in ea scriptura relictum, illud omnibus quicunque desiderant tabulas testamenti inspicere vel describere, ut ff. eo. l. 1. §. 1. & ff. quemadmodum testa. aperi. l. 1. in prin. & l. seq. in prin. & §. vl. & hoc mor-

I. Imp. Antoninus A. Iustino.



SI (ut proponis) cū tuę c potestatis esses, super rebus maternis obtinuisti: d potes eos qui tibi condemnati sunt, conuenire. e

¶ Quòd si extiterit, qui te filium, & in sua ptāte esse cōtēdit: f interdicto g ī eā rē ppositō, de fide intētionis eius quæretur. PP. VI. Id. Apri. Duob9 & Aspris Conss.

Contra tenentem filium alterius competit interdictum de liberis exhibendis & deducendis. Baldus. Vel sic: Si liberi nostri per alium detinentur: interdicto agitur ut exhibeantur, & exhibiti deducantur. Sal.

C I. Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Cyrillæ. 1

ADi præsidem prouinciæ, ac postula filios

Duas partes habet hæc rubrica. Prima, de liberis exhibendis, quod est inductum sui iuris tuendi causa. Secunda, de libero homine exhibendo, & hoc officij causa, ut ff. de interdi. l. 2. §. iuris sui: Item prima alias est de exhibendis: & sic exhibitorium tantum: alias de deducendis, ut ducere liceat, ut ff. eo. l. 1. in princ. & l. 3. in prin. & § 1 Et nota quòd de ultima nulla lex est in hoc titu. sed habet locum quando quis dolo malo liberū hominem retinet in uitum, ut ff. de libe. ho. exhiben. l. 1.



SI vt propōis.] CASVS. mater tua decessit: delata est tibi hæreditas eius: aduersus possessores hæreditatis egisti, & obtinuisti: eos act. in factū ex re iudica. conuenire poteris. & si aliquis dicat te esse in eius potestate vt filius, debet probare te esse in eius possessione proposito interdicto de liberis exhibendis.

1 aliàs est Cyrillo: sed non male est Cyrillæ: cum fœmina hoc iure vtatur. l. 3. §. sed si mulier. ff. de libero ho. exhi. Contius.

c Tuæ.] scilicet propriæ.

d Obtinuisti.] Orficiano. Acc.

e Conuenire.] actione in factum, ut j. de re. cred. l. actori. Acc.

f Contendit.] forte propter vsumfructum quem in aduentitijs habet.

g Interdicto.] de liberis exhibendis & deducendis: & D hoc propter hæreditatem quam ille dicit per te sibi quæsitam, ut ff eodem. l. pe. Aliàs si solum de patria potestate esset quæstio, notio prætoris locum habet, ut ff eo. l. 3. §. hoc autem interdictum. Dic ergo secundum Ioannem cum agitur pro filio: aut filius detinetur ab aliquo, aut ipse controuersiam sibi facit. si detinetur ab aliquo: si quidem inuitus, locum habet hoc interdictum, ut ff. e. l. 1. in prin. sed & rei ven. ut puto, competit adiecta causa de iure Quiritiū, ut ff. de rei vend. l. 1. §. per hanc. si autem volens: si is qui detinet, dicit se patrem: ad interdictum recurrit: sed non habet locum notio prætoris, siue officium iudicis, ut ff. e. l. fin. & l. 3. §. hoc autem interdictum. & hoc casu puto habere locum in rem actionem. Sed quidam hanc solum dicunt competere, non officiū iudicis. Si autem a nemine detinetur, sed ipse sibi faciat controuersiam: si quidem occasione hæreditatis agitur, habet locum hoc interdictum, ut hic, & ff. eod. l. penult. alioquin notio prætoris, ut infra eodem. l. 3. § hoc autē, & præiudicialis in rem, ut ff. de rei vend. l. 1. §. 2. vbi de hac materia diximus. Acc.

Filius quo remedio peti potest.

Di præsidē.] Si filius tuus ab aliquo possideatur,

deatur, vt ibi exhibeatur, adire debes competentem iudicem.

a Exhiberi.] id est extra secretum haberi, ut ff. de libe. ho. exhiben. l. 3. §. ait prætor. per aliud capitulum agitur vt ducere liceat, ut ff. eo. l. 3. §. 1. Accur.

A ff. de interdi. l. 1. §. fi. quod non placet: quia & contra alium locatorem datur, ut ibi dicit. Item principium illius, l. non potest loqui nisi de extraneo, scilicet emptore. Nec obstat quod sit personale: quia in rem scripta sunt, ut in ea. l. de interdictis. prima ergo solutio vera est. Sed quæ est differentia inter hoc interdictum & Seruianam actionem? Respon. in Seruiana oportet locatorem probare colonum fuisse dominum tempore locationis, ut ff. de pig. l. 1. §. cum prædium, in fi. sed in interdicto sufficit si probes ipsum posse disse, & sic etiam pro aliena re dat actio. Item hoc possessorium, illud petitorium. Accur.

1 Tu videbis hic Spe. tit. de spon. §. 4. versic. si autem, & Bar. in l. j. ff. e. q. Bar. hic vult in tex. loqui non in vxore, sed spōsa. idē in cōcubina. Bal. in l. 1. ∫. de rap. virgi. † In manuscri. legitur, Euodio. f. marito. Continua.

SI ad instar. 1] CAS. Accepi filiā Philippi in vxorem, quam pœnes se detinet, nec eā vult exhibere: qualiter mihi succuratur, quæritur? Respon. quod vult interdicto de libero homine exhibendo.

b Filia.] vxore tua.

c Notionem.] pro posito interdicto de vxore exhibenda, quod non habemus: sed ad instar eius quod habemus, ut ff. eo. l. 1. in fi. & l. 2. & ∫. de nup. l. si inuita. Accursius.

tuos exhiberi.[a] Subscripta. V. Id. April. Byzantij. AA. Conss.

Interdictum de vxore exhibenda competit contra patrem puellæ qui habet eam in sua potestate. Bal. Vel sic: Ad instar interdicti de liberis exhibendis potest agi de vxore exhibenda Bar. & idem dicas de deducenda. Sals.

III. Iidem AA. & CC. Euodię. †

SI ad instar interdicti de exhibēda filia[b] Philippi eum conueniendum putaueris: rector prouinciæ aditus suam vobis accōmodabit notionem[c]. S. XII. Kalen. Decemb. Nicomedię. AA. Conss.

B

DE PRECARIO, & Saluiano interdicto.

Continuatio.

De exhibitorijs interdictis dictum est: nunc videamus de hoc restitutorio interdicto, quod naturalem in se habet æquitatem, vt ff. eod. l. 1. §. 1. Azo. Primum potest dici vel retinenda vel recuperanda possessionis, & sic simile est interdicto vnde vi, cum quandoque trāseat possessio in rogantem precarium, vt ff de acquiren. pos. l. Pomponius. §. si is. quandoque non, vt ff. de precar. l. certe. §. 1. quandoque naturalis sola transit, ut ff eodem titu. l. & habet. § cum. Saluianum vero est adipiscendæ possessionis, ut insti. eodem. §. interdictum quoque.

TITVLVS IX.

DE PRECARIO, ET SALuiano interdicto.

Saluianum interdictum competit pro rebus tacite obligatis contra ipsum colonum & inquilinū: sed actio Seruiana competit contra quemlibet possessorem rei obligatæ. Baldus. Vel sic: Pro pignore vendito contra emptorem non competit interdictum Saluianum directū: sed ad hypothecariam actionem est recurrēdum. Bar.

I. Imp. Gordianus A. Aristoni.

SI te non remittente[a] pignus, debitor tu[b] [c] ea quæ tibi obnoxia sunt, venundedit: integrū tibi ius est ea persequi, non interdicto Saluiano (id enim tantúmodo[d] aduersus conductorē debitorēve[e] cōpetit[f]) sed Seruiana actiōe, vel quæ ad exemplum[g] eius instituitur, vtilis aduersus emptorem exercēda est. PP. VI. Id. Septemb. Pio & Pōtiano Conss.

† Vtile tamen interdictum aduersus emptorē dat Iulianus. l. pe. Cōe.

Hæres precario rogantis possessionem non restituēs, tenetur interdicto de precario. Bal. Bart. & Sals.

II. Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Fabricio.

HAbitantis[i] precario heredes ad restituē dum habitaculum teneri, contra eos interdicto proposito, manifeste declaratur. S. Kalendis Decem. Sirmij AA. Conss.

Interdictum Saluianū & actio Seruiana differunt.

h Vel quæ ad exemplum.] id est quasi Seruiana. Vel dic Seruiana solennis, vel quæ ad exemplum eius, id est nō solennis, quæ sola hodie frequentatur, vt ∫. de formul. l. 1. & 2. Accursius.

HAbitātis.] CASVS. Concessi tibi domus meæ habitationem precario: an eam ab hærede tuo repetere possum, quæritur? Dicitur quod sic.

i Habitantis.] contra, ff. de diuer. & tē po. præscrip. l. cum hæres, vbi dicit hæredem rogantis nō teneri. Sol. hic sciēs: ibi ignorans. Vel hic peruenit ad hæredem, vel dolo malo fecit quo minus perueniret, ibi non, vt ff. eo. l. quæsitum, in fi. Item differt a commodato: quia illud ad certū vsum, & ante reuocari nō potest, ut ff. commo. l. in commodato. §. sicut: hoc quandocunque, ut ff. eodem l. 1. & l. cum precario.

Precariū à commodato differt.

TITVLVS X.

DE ÆDIFICIIS priuatis.

Constructio balneorum, & ædificiorum superimpositis est permissa: dummodo vsitatum modum nō excedas.

C

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Tauro.

ET balneum (vt desideras) extruere, & ædificium ei superponere potes: obseruata tamen forma qua cæteris super balneum ædificare permittitur: id est, ut cōcameratis superīstruas, & ipsum concameres, nec modū vsitatū[k] altitudinis

SI te.] CASVS. Debitor meus prædia mihi obligata si distrahat, conueniam emptorem ac. quasi Seruiana, nec habet locum in hoc casu interdictum Saluianum, quod competit domino super rebus coloni tacite obligatis.

D

a Si te non remittente.] alias agere non posses, ut ff q. mo. pig. vel hypo. sol. l. si debitor, §. 1. & ∫. de remis. pig. l. res, & de pig. l. debitorem.

c Debitor tuus.] idemque conductor.

f Debitoremve.] pro eodem ponit, & subaudi, directū.

g Competit.] immo videtur contra emptorem, vt ff. e. l. 1. in prin. & §. 1. Solu. directum denegatur, ut hic. vtile cōceditur, ut ibi, & hæc est bona solutio. Alij dicunt, ibi in dicto. §. 1. extraneum, id est colonum ad differentiam alterius locatoris. nam de duobus locatoribus ibi dicit cum enim sit personale interdictum, non potest contra alium quàm contra contrahentem dari, vt

ADDITIO. Alias differentias inter precarium & commodatum videas per gl. in c. 1. extra commodati, iuncta glo. in verbo, simile, in l. 1. ff. de precario.

DE ÆDIFICIIS PRIVATIS.

Quia interdictorum quædam ad publicam pertinent utilitatem: ideo supponit de ædificijs priuatis, qui tractatus ad publicam pertinet utilitatem uel ornatum. Vel supra de possessione tuenda: nunc de ædificijs tuendis. Vel sic: Diximus de interdictis: & quia per ea priuata ædificia constructa defenduntur & tuentur, & construenda fieri sperantur. & impetrantur: ideo de priuatis ædificijs supponit. Azo.

k ET balneum &c. Vsitatum.] forte statutus erat modus ad ædificandum, sicut fit Florentiæ in turribus, & ad hoc, supra, de sectu. l. 1. & l. si quid, & l. præses.

Nego-

excedas. PP. fine die. & cõ A sule.

Ædificia non possunt demoliri gratia negotiandi, nec sic ut publicus deformetur aspectus: licet tamen quædam de una domo tollere, & ad aliam transferre. Sal.

II. Imp. Alexander A. Diogeni.

NEgotiandi causa ædificia [a] demoliri, & marmora detrahere, edicto diui Vespasiani & senatusc õsulto [b] vetitũ est. ¶ Cæterum de alia domo in aliam transferre quędã licere, exceptum est: [c] B sed nec dominis ita transferre licet, ut integris ædificijs depositis, publicus deformetũ aspectus. [d] PP. XI. Kalendas Ianuar. Alexandro A. Cons.

An si domus dicatur ruinosa, tota lis domus debeat destrui, vel ea destructa facies debeat restitui: residet in iudicum arbitrio, qui debet inspicere consuetudinem loci. Sal.

III. Idem A. Ebocato.

AN in totũ ex ruina [e] domus licuerit non eãdem faciem in ciuitate C restituere, sed in ortum cõuertere, & an hoc consensu tunc magistratuum nõ prohibentium, [f] item vicinorum factum sit: præses, probatis his quæ in oppido frequenter in eodem genere controuersiarũ seruata sunt, [g] † causa cognita statuet. PP. VII. Kalen. April. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Si socius nomine communi domũ refecerit, ad sumptus pro rata agere potest, vel per quatuor menses expectare intra quos si sumptus sibi pro rata non fuerint redditi, dominium totius sibi vendicare poteris. h. d. & no. ta. secundum Salicet.

IIII. Imperator Philippus A. & Philipp. Cæs. Victori.

SI (ut ꝓponis) socius ædificij ad refectionẽ eius sumptus conferre detrectat: non necessario [h] extra ordinem [i] tibi subueniri desideras.

¶ Etenim si solus ædifica-A ueris, nec intra quatuor mensium tempora cum cẽtesimis vsuris nummus [k] pro portione socij erogatus restitutus fuerit: uel quò minus id fieret, per socium [l] stetisse constiterit: ius dominij pro solido vẽdicare, vel obtinere iuxta placitum [m] antiquitatis poteris. PP. IIII. Kalend. April. Philippo A. & Titiano Conss.

Qui reædificat scienter ædificium commune nomine proprio, sumptus nõ repetit, & ædificatũ solo cedet. Sa.

V. Impp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Octauio.

SI is contra quem preces fundis, sciens prudensque soli partem ad te pertinere, non quasi socius vel collega communis operis [n] solicitudine, solidam balneorum extructionem ea mente, vt sumptus ꝓ portione tua nõ reciperet, aggressus est, sed vt totius loci dominium vsurparet, & collapsũ balneum refrabricare enisus est: cum ædificia quæ alieno loco imponuntur, solo cedant, [o] nec impensæ [p] his qui improbè id fecerint, restitui debeãt: antiquato diui Hadriani edicto, præses prouinciæ memor iuris publici in dirimenda disceptatione legum placita [q] custodiet. PP. VI. Non. Octob. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

De ciuitate ad villam non licet transferre ædificiorum ornamenta. de ciuitate vero vna ad aliam potest, si de labenti aufertur ædificio: de vna villa ad aliam licet, etiãsi per ciuitatem transitum faciat. Sal.

D VI. Imper. Constantinus A. Elpidio agenti vicem præfecti prætori.

SI quis post hanc legem ciuitate spoliata, ornatum, hoc est marmora, vel columnas, ad rura transtulerit: priuetur [r] ea possessione quam ita ornauerit.

¶ Si quis autem ex alia in aliam ciuitatem labentium parietum marmora vel columnas de proprijs domibus in proprias transferre voluerit: quoniam vtrobiq; hæc esse publicum decus est: licenter hoc faciat. [s] data similiter facultate etiam de possessione ornatum huiusmodi ad possessionem aliam transferendi, quamuis per muros, vel etiã

Solummo-

[a] NEgotiandi. Ædificia.] scilicet sua vel aliena, ut ff. de contrahen. emp. l. senatus.
[b] Senatusc õsulto.] Auiola & Pansa cõsulibus facto, ut ff. de leg. 1. l. cætera, & facit infra. eo. l. nemini, & institu. de re. diui. §. & ex diuerso, & ff. communia præ. l. si precario.
[c] Exceptum est.] à generali prohibitione, ut hic, & infra. eod. l. si quis post hãc. Item excipitur si ad opus publicũ, ut ff. de dam. infec. l. fin.
[d] Aspectus.] ut ff. ne qd in loco pub. l. fi. & l. 2. §. si quis à nemine, & de dam. infec. l. ꝓtor. §. hoc interdictum. Acc.
[e] AN in totum ex ruina.] id est ex ruinosa materia.
[f] Nõ prohibentiũ.] nota eo ipso aliquẽ consentire, quod scit, & non contradicit. sic & ff. locati. l. item quæritur. §. qui impleto. Acc.
[g] Seruata sunt.] nota de auctoritate cõsuetudinis. sic supra locati. l. circa, & de seruit. l. 1. & l. præses, & ff. de legi. & senatusconsul. l. nam ut ait Pedius, in princip. & l. nõ possunt, & ff. de aqua plu. arcen. l. si prius, & infra quæ sit lon. con. l. 1. Sed arg. contra in. l. 2. & supra de usur. l. eos. §. pe.
[h] SI ꝓponis. Non necessario.] id est non ex necessitate.
[i] Extra ordinem.] id est iure speciali. nam superfluum est &c. ut infra de thesau. l. 1. lib. 10.
[k] Nummus.] id est nummi. sic ff. de li. causa. l. cum affirmes, & ff de uerbo. signi. l. in usu.
[l] Per socium.] i. ꝑ te, q socius eius es.
[m] Placitũ.] in oratione diui Marci, ut ff. ꝓ socio. l. cũ duobus. §. idẽ respõ. socius, ad hoc infra. e. l. singularẽ, & hoc cum fecit nomine communi. secus si suo, ut infra. eo. l. ꝓxi. Sed uidetur non licere reficere, ut ff. de serui. urba. prædio. l. parietem, quæ est contra. Solu. ibi iure seruitutis facere uolebat. Vel ibi ad alium usum, quàm ad quem res erat inuenta in communi: hic vero ad quem fuit inuenta in communi, ut ff. communi diui. l. si ædes.
[n] SI is. Communis operis.] similis distinctio (communi uel non communi nomine faciat) est. ff. communi diui. l. si quis putans. §. siue autẽ.
[o] Cedant.] ut instit. de re di. §. & ex diuerso. & ff. communia præ. l. si precario.
[p] Impensæ.] voluptarias expẽsas amittit: utiles autem abradit tantum sine læsione prioris status rei: necessarias uero sibi conseruabit, ut supra de rei uin. l. domum. Acc.
[q] Placita] scilicet ꝓdicta, ut instit. de re. di. §. & ex diuerso.
[r] SI qs. Priuetur.] facit supra. eo. l. negotiandi. in fine.
[s] Faciat.] ut d. l. supra. eo. l. negotiãdi.

† facto anno quinto Imperii Hadriani. l. 41. de lega. 1. Cõt.

† Ab his qui cõsuetudinẽ facere possunt: nam mulieres, & infantes nõ faciunt, ut notat Socin. consilio. 7. in 1. par. fol. 6. in prin. 4 col.

per mediam ciuitatem ea A trásferri necesse sit: ita ut ea solummodo [a] quæ illata fuerint ciuitatibus, exportentur. Dat. VI. Kal. Iú. Viminatij, Crispo. II. & Constantio. II. Conss.

VII. Impp. Valens & Valentinianus AA. ad Vitalianum [b] vicarium Africæ.

NEmini [c] columnas vel statuas cuiuscunque materiæ ex alia eadem que prouincia uel auferre liceat, vel mouere. Dat. VI. Kalendas Nouembr. B Iuliano A. IIII. & Salustio Conss.

Curiales vrbium tenentur in eis domos proprias habere, & ideo vel antiquas readificare, vel nouas construere tenentur: non curiales vero solum ad antiquarum readificationem arctantur. Salic.

VIII. Imppp. Valens, Gratia. & Valen. AAA. Modesto præfecto prætorio.

SIngularum vrbium curiales etiam inuiti uel reparare intra ciuitates quas olim habuerunt, domos, vel de nouo ædificare cogantur: illic semper muniis [c] inseruituri, & auctu C ri propriarum frequentiã ciuitatũ. Possessores verò qui non erunt curiales, in vrbibus in quibus domos posside nt, easdem domos dirutas [d] neglectasque reparent: iudiciaria ad conseruandum hoc præceptũ auctoritate retinendi. Dat. XIII. Kalendas Nouemb. Gratiano A. IIII. & Merobaude Conss.

Inter ædes sacras vel publicas, & ædificium priuatum, debet esse spacium quindecim pedum. Salic. D

IX. [f] Imppp. Arcad. Honor. & Theodos. AAA. Aemyliano præfecto vrbi.

SI cui loci proprietas ædificandi iuxta publicas ædes [e] animũ dederit: is quindecim pedum spacio interiecto inter publica ac priuata ædificia, ita sibi nouerit fabricandum, ut tali interuallo & publicæ ędes à periculo uindicentur, & priuatus ædificator velut perperam fabricato loco, destructionis [f] quandoque futuræ non timeat detrimentum. Dat. X. Kalendas Nouembr. Arcadio. A. VI. & Probo Conss.

Quilibet potest locum proprium circundare muris. Sal.

X. Impp. Honorius & Theodosius AA. Monaxio præfecto P.

PEr prouincias Mesopotamiam, Osdroenã, Euphratensem, Siriam secundam, Phęniciam, Libanensem, Ciliciam secũdã, vtranque Armeniam, vtrãque Cappadociam, Pontum Polemoniacum, atq; Hellespontum, vbi magis hoc desideratur, cæterasque [g] prouincias cunctis volẽtibus permittatur murali ambitu fundos proprios [h] seu loca sui dominii [i] constituta vallare. [k] Dat. III. Non. Maii Constantinop. Theodo. A. IX. & Cõstantio III. Conss.

Inter menianum & menianum debet esse spacium x pedum, quando ambo sunt priuatorum: sed ubi alterum sit publicum, cui appropinquatur priuatum, debet esse spaciũ quindecim pedum. Salic.

XI. Iidem AA. Gen. præfecto prætorio.

MEniana [l] quę Grę co vocabulo [τηχίοσας] appellãt, siue olim cõstructa, siue in posterũ in prouinciis construenda nisi spacium inter se per decem pedes liberi aeris habuerint, modis omnibus detruncentur.

¶ In his vero locis in quibus ædificia priuatorum horreis publicis videntur obiecta ob structione menianorum, quindecim pedũ interualla seruentur. Quem intercapedinis modum ædificaturis quoq; proponimus: ita ut si quis intra definitum spacium, id est, decem pedum [n] mensuram, ædificare, vel intra quindecim pedum menianum possidere tẽtauerit: sciat nõ solũ frabricata demoliẽda, sed etiam ipsam domum fisco nostro asscribendam. Dat. III. Kalend. Octob. Asclepiodoto & Mariniano Conss.

Constitutio

[a] Solummodo.] at. pro mercibus aliud de delatis, ut possint exportari: licet alię, quę similes sunt, nõ possint propter bannum vel edictum curiæ.

[b] Emini.] facit ĩ e. l. 2.

[c] Ingularum. Sẽper muniis.] aliàs supermuniis.

[d] Dirutas.] non autem nouas ædificare coguntur. dic ergo ꝙ si socii sunt, & unus velit reędificare, alij compellantur, ut supra eodem l. si ut proponis. si vero nõ sunt socij, idem, si tamen sint curiales. aliàs nõ cõstructio, sed restitutio ꝓcipitur, ut hac l. & ff. de dam. insc. l. ad curatoris, & ff. de offi. præsid. l. præses. §. & destructio inhibetur, ut supra eodem. l. 2. & infra de iur. reipub. l. fin. li. 11.

[e] SI cui. Publicas ędes.] idem circa horrea publica, ut infra eod. l. meniana, & facit. ff. finiũ regun. l. fi.

[f] Destructionis] ut infra. eo. l. meniana.

[g] PEr prouincias. Cæterasq;.] te pete, per.

[h] Proprios.] aliud in publicis locis, ut ff. de ope. pu. l. opus, & l. de operibus, & ff. de rerum di. l. ante pe. sed quia muri ciuitatum sunt uniuersitatis, non publici: ut instit. de re. diui. § nullius, ab vniuersitatibus possunt fieri, non à singulari homine, ut potest intelligi dicta. l. de rerum diui. & est ꝓ hoc hęc. l. & ĩ. de lõ. consue. l. fi. Acc.

[i] Sui dominii.] ut ff. de ser. vrb. præd. l. imperatores. hoc autẽ fallit si ad ęmulationem alterius ciuitatis fiat, vel materiam seditionis præbeat, ut ff. de ope. pu. l. opus.

[k] Vallare.] subaudiunt quidam, principis auctoritate, argu. ff. de ope. pub. l. & sic no. ibi.

[l] MEniana.] id est solaria, ut ff. ne quid in loco publi. l. 2. §. cum quidam, & hoc satis innuit inst. Et nota ꝙ prima pars loquitur cum priuatum ædificium fit iuxta priuatum: & secunda quando priuatum iuxta publicum. tertia loquitur de utroque. Item hęc lex loquitur quando iuxta ædificia fi opus: sed illa ff. finium regundorum. l. fin. quando iuxta agrum vel sepem, & ideo aliud spacium ibi quàm hic ponitur. Accursius.

[m] Detruncentur.] facit. ff. de serui. vrb. præd. l. imperatores, & ĩ. eo. l. si cui. si tamẽ sciente te, & nõ contradicente feci: non compelles me forte destruere, ut ff. de mortuo insc. l. si propius, & ff. de dam. infe. l. qui bona. §. si quis iuxta. & sic loquitur hic quando me ignorante vel inuito fecisti.

[n] Quindecim pedũ.] ut supra eodẽ. l. si cui.

[o] Id est decempedum.] hoc quando iuxta priuatũ: quindecim, quando iuxta publicum, & facit infra de aquæduc. l. 1. li. 11. hęc tamẽ lex nõ seruatur.

Viuianum.

Sociorum si unus velit reædificare, an alij cõmpellantur.

Ciuitatũ muri non sunt publici.

Ex Co. Theo. lib. 15. ti. 1. l. 46.

[l] pro inclus. legitur in meis manuscriptis οχηας sed mendose. leg dũ enim ἐξώσας. sic. n. Harmenopulus vocat Menianã li. 2. προchiri c. 4. Contius.

Constitutio Græca Zenonis A. ad Adamantium præfectum vrbi.

Lex Zenonis de seruitutibus loquens, est generalis: licet sit missa ad præfectum vrbis. Salicetus.

a Simplicem inscriptionē adscripsi, quę .§. adhuc remāserat in codicibus nr̄is manuscriptis. Cōt.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΖΗΝΩΝ

Ἀδαμαντίῳ ἐπάρχῳ πόλεως.

Καὶ δικαίας εἰρήνης ἀπολαύοντες, καὶ τῶν ἔξωθεν πολέμων ἀπαλλαττεσθαι τοὺς ὑπηκόους βουλόμενοι, νουθετεῖν ἑκάστοτε προθυμούμεθα, διὸ καὶ τὸν παρόντα φέρομεν νόμον, ἱκανῶς ἀποδεικνῦντα ὡς καὶ ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια δικαίως ἐδίδαξεν, καὶ ἡμεῖς προνοητικῶς τὰ B τὴν δυσχέρειαν λύοντα διορίζομεν, καὶ μικρὸν ἀποστάντες τῶν πρεπωδεστέρων τῇ πολιτείᾳ ῥημάτων, τοῖς τῷ πλήθει γνωριμωτέροις χρησόμεθα, ὅπως ἂν ἕκαστος αὐτῶν ἐντυγχάνων τῷ νόμῳ, μὴ δέοιτο ἑτέρου βοηθοῦ. ἔγνωμεν τοίνυν ἐκ τῶν ἐνεχθέντων παρὰ τοῦ σοῦ μεγέθους, ὡς ὁ θεῖος νόμος τοῦ τῆς ἀθανάτου μνήμης πατρὸς ἡμετέρου Λέοντος, ὃν ἔθετο περὶ τῶν ἐν τῇδε τῇ ἐνδόξῳ πόλει κτίζειν βουλομένων, ἀμφίβολος. καὶ ἡμεῖς προστάττομεν, τοὺς τὰς ἰδίας οἰκίας ἀνανεοῦντας, τὸ ἀρχαῖον σχῆμα μηδαμῶς παρεξιέναι, ὥστε μὴ τοὺς οἰκοδομοῦντας ἀφαιρεῖσθαι φῶτα ἢ ἄποψιν τῶν γειτόνων, παρὰ τὸ πάλαι καθεστηκός. οὐ μὴν προσθήσω ὅτι δήποτε δέοι κρατεῖν οἷον ὁ τῇ οἰκοδομίᾳ χρώμενος C δίκαιον ἔχοι, ἰδίᾳ προσῆκον αὐτῷ ἐκ συμφώνου ἢ ἐπερωτήσεως, ἐπιτρέπον ἀμείβειν, εἰ βουληθείη, τὸ παλαιὸν σχῆμα. τότε γὰρ θεσπίζομεν, εἰ σύμφωνον ἢ ἐπερώτησις βοηθοῖ τῷ κτίζοντι, ἐξεῖναι αὐτῷ, κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ συμφώνου ἢ τῆς ἐπερωτήσεως οἰκοδομεῖν, εἰ καὶ τοὺς γείτονας, οἷς ἐναντιοῦται τὸ σύμφωνον, ἐντεῦθεν βλάπτειν δοκοίη. τῆς δὲ μου τῆς διατάξεως εἰπούσης καὶ ιβ ποδῶν χρῆναι καταλιμπάνειν μέσον τῆς τε ἰδίας καὶ τῆς τοῦ γείτονος οἰκίας τὸν οἰκοδομεῖν μέλλοντα, καὶ τὸ πλέον ἢ ἔλαττον προσθείσης, ὃ μεγίστην ἀσφάλειαν εἰκότως ποιεῖ, (τὸ γὰρ ἐνδοιάζον οὐκ ἐπιτήδειον εἰς ἀμφιβολίας ἀναίρεσιν) περιφανῶς κελεύομεν δυοκαίδεκα πόδας εἶναι μέσους ἑκατέρας οἰκίας, ἀρχομένους μὲν ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου τοῖς θεμελίοις οἰκοδομήματος, παραφυλαττομένους δὲ μέχρι πέρατος τοῦ ὕψους. καὶ τῷ τοῦτο τοῦ λοιποῦ παραφυλάττοντι ἐξεῖναι τὴν οἰκίαν ἐγείρειν ἐφ' ὅσον θελήσειεν ὕψος, καὶ θυρίδας κατασκευάζειν τὰς καλουμένας παρακυπτικὰς, καὶ φωταγωγοὺς, κατὰ τὴν θείαν νομοθεσίαν. εἴτε νέαν οἰκίαν βούλοιτο κτίζειν, εἴτε παλαιὰν ἀνανεοῦν, εἴτε διαφθαρεῖσαν ἐκ πυρὸς οἰκοδομεῖν, μηδαμῶς ἐκ τούτου τοῦ διαστήματος συγχωρεῖσθαι τοῦ γείτονος ἄποψιν θαλάσσης ἀφαιρεῖν καὶ ὀυ βεβιασμένην ἐξ οἱουδήποτε πλαγίου τῆς οἰκίας, ἣν ὁ γείτων ἑστὼς ἔνδον ἐν τοῖς ἰδίοις ἢ καὶ καθήμενος ἔχει, μηδὲ

A παρατρέπων ἑαυτὸν ἐν τῷ παρακύπτειν εἰς τὸ πλάγιον, καὶ βιαζόμενος ὥσπερ ἰδεῖν θάλασσαν. τὸ γὰρ τῶν κήπων τε καὶ τῶν δένδρων οὔτε παρείληπται τῇ προτέρᾳ νομοθεσίᾳ, οὔτε τῇ παρούσῃ προστεθήσεται. οὔτε γὰρ προσήκει. Μηδενὶ δὲ ἐξέστω κτίζοντι οἰκίαν ἐν μέσῳ ὄντος στενωποῦ, ἢ πλατείας, ὑπὲρ τοὺς δεκαδύο πόδας διὰ τοῦτο παραιρεῖσθαι μέρος τῆς πλατείας ἢ τοῦ στενωποῦ, καὶ τῷ οἰκείῳ προστιθέναι οἰκοδομήματι. οὐ γὰρ τὰ τῷ δημοσίῳ προσήκοντα βλάπτειν βουλόμενοι, καὶ τοῖς κτίζουσιν ἐπιτρέπειν, δεκαδύο ποδῶν εἶναι διάστημα ἐν μέσῳ τῶν οἰκιῶν διωρισάμεθα, ἀλλ' ὥστε μὴ στενότερα εἶναι τὰ μεταξὺ τῶν οἰκιῶν διαστήματα, καὶ πλέον, εἴπερ πλέον ὄντος, ἔχειν ὡς ἔχει, καὶ τοῦ- B το μειοῦσθαι μὴ συγχωροῦντες, ἵνα τῇ πόλει τὰ οἰκεῖα περισώζηται δίκαια. εἰ δὲ τὸ παλαιὸν οἰκοδόμημα κατὰ τὸ ἀρχαῖον σχῆμα τοιοῦτον ἦν, ὥστε ἔλαττον εἶναι τῶν ιβ ποδῶν μεταξὺ ἑκατέρας οἰκίας διάστημα, μὴ ἐξέστω παρὰ τὸ παλαιὸν σχῆμα ἢ ὑψοῦν τὸ οἰκοδόμημα, ἢ θυρίδας ποιεῖν, εἰ μὴ ι πόδες εἶεν ἐν μέσῳ. Τηνικαῦτα γὰρ παρακυπτικὰς μὲν ὁ κτίζων οὐ δυνήσεται ποιεῖν, οὐκ οὔσας πάλαι, ὡς εἴρηται. φωταγωγοὺς δὲ ποιήσει ἀπὸ ἓξ ποδῶν τοῦ πάτου εἰς ὕψος, μηδαμῶς τὸ καλούμενον ψευδόπατον ποιεῖν ἐν τῷ αὐτοῦ οἰκήματι τολμῶντος, φωταγωγοῦ θυρίδος κατασκευασθείσης, κατὰ τὸ εἰρημένον τῶν ἓξ ποδῶν τὸ ὕψος, καὶ σοφίζεσθαι τὸν νόμον. εἰ γὰρ τοῦτο ἐξείη, πάλιν αἱ φωταγωγοὶ διὰ τοῦ ψευδοπάτου παρακυπτικὴν πληρώσουσι χρείαν, καὶ C τὸν γείτονα βλάψουσιν. ὅπερ γίνεσθαι κωλύομεν, οὐδαμοῦ τὴν ἐκ τῶν συμφώνων ἤτοι ἐπερωτημάτων ἁρμόζουσαν τοῖς κτίζουσι βοήθειαν (εἴπερ ὅλως ὑπάρχει τοιαύτη τις) ἀναιροῦντες. Ἔτι δὲ τοῦ προτέρου νόμου κελεύοντος ρ πόδας ἐξεῖναι τὰς οἰκίας εἰς ὕψος αἴρειν τὰς ὑπὸ τοῦ πυρὸς πρώην διαφθαρείσας, εἰ καὶ παρὰ θαλάσσης ἄποψιν ἕτερος βλάπτοιτο, καὶ ταύτην ἀναιροῦντες τὴν ἀμφιβολίαν, θεσπίζομεν, τοῦτο αὐτὸ κρατεῖν ἐπὶ τῶν ἐμπρησθεισῶν οἰκιῶν, εἴτε τῶν ἀνανεουμένων καὶ ἐπὶ τῶν οὐκ οὐσῶν μὲν πρότερον, κτιζομένων δὲ νῦν. Μετὰ ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν πυρὸς μὲν βλάβην μὴ δεξαμένων, διὰ παλαιότητα δὲ ἢ καὶ τιναοῦν ἄλλην αἰτίαν σαθρῶν γενομένων, καὶ ἐπὶ πάσης οἰκίας οἰκοδομουμένης ρ ποδῶν εἴη διάστημα ἐν μέσῳ τῶν ἀμφιβαλλομένων τόπων, κωλύματος χωρίς. γίνεσθαί τε οἰκοδομήματα, εἰ καὶ τῆς ἄλλοις διαφερούσης οἰκίας τὴν ἐπὶ θάλασσαν ἄποψιν λυμαίνεται. Τὰς δὲ ἀπὸ μόνων μαγειρίων, ἢ τῶν καλουμένων ἀποπάτων, ἢ ἀφεδρώνων, ἢ κλίμακος, ἢ διαβάσεων, πρὸς πάροδον μόνην χρησίμων, ἢ καὶ τούτων ἃ καλοῦσιν οἱ πολλοὶ βαστέρνια, ἄποψιν εἰς θάλασσαν βλάπτειν ἐξέστω, κἂν ἐντὸς ρ ποδῶν βούλοιτό τις οἰκοδομεῖν, εἰ καὶ δυοκαίδεκα πόδες ἐν μέσῳ τυγχάνοιεν. ταῦτα δὲ παραφυλαχθῆναι θεσπίζομεν, ὅτε μὴ ὑπάρχει τινὶ σύμφωνον, ἐπιτρέπον οἰκοδομεῖν. τοὺς δὲ κτίζοντας ἀπὸ συμφώνου τοὺς γείτονας ἐμ-

μένειν τοῖς συγχωρηθεῖσι. Τηνικαῦτα γὰρ καὶ μὴ A παραφυλαχθέντος διαστήματος, κατὰ τὸ σύμφω-νον ἐπιτρέπομεν ἐγείρεσθαι τὰς οἰκοδομὰς, εἰ καὶ βλάπτοιεν παρὰ θαλάσσης ἄποψιν τοὺς συμφω-νήσαντας, ἢ τοὺς τὰς ἐκείνων οἰκίας διαδεξα-μένους ἐπειδὴ τὰ ἤδη τισὶν ὑπάρχοντα ἐκ συμ-φώνων δίκαια οὐ προσήκει διὰ τῶν γενικῶν ἀναι-ρεῖσθαι νόμων. Ἔτι δὲ θεσπίζομεν, τὰ καλούμε-να σολάρια, μετὰ τὸν παρόντα νόμον, μὴ ἐκ μόνων ξύλων τε καὶ σανίδων γίνεσθαι, ἀλλὰ τῷ τῶν λεγομένων ῥωμανισίων οἰκοδομεῖσθαι σχήμα-τι. δέκα δὲ ποδῶν εἶναι διάστημα μεταξὺ δύο σολαρίων ἀντικρουόντων ἀλλήλοις. εἰ δὲ τοῦτο μὴ δυνατὸν εἴη διὰ στενοχωρίαν τοῦ τόπου, ἐκ παραλλαγῆς γίνεσθαι τὰ σολάρια. εἰ δὲ αὐτὸς ὁ στενωπὸς μὴ περαιτέρω δέκα ποδῶν εἴη, μηδ' B ἐπιχειρεῖν ἐκ μηδετέρου μέρους σολάρια ἤτοι ἐξώ-στας κατασκευάζειν. καὶ τὰ γινόμενα δὲ, ὃν τρό-πον εἴρηται, κελεύομεν ἀφεστάναι τοῦ ἐδάφους εἰς ὕψος ποδῶν δεκαπέντε διάστημα, καὶ μηδα-μῶς κατὰ κάθετον αὐτῶν κίονας λιθίνους ἢ ξυ-λίνους ἐπὶ τῷ ἐδάφει ἵστασθαι, ἢ τοίχους κατα-σκευάζεσθαι. ὥστε μήτε τὸν ἀέρα τὸν ὑπὸ τοῖς ἐν τῷ ὕψει γινομένοις, ὡς εἴρηται, σολαρίοις ἀποστρέφεσθαι, μήτε ἐντεῦθεν στενότερον γίνεσθαι τὸν στενωπὸν, καὶ τὴν δημοσίαν πάροδον. Κω-λύομεν δὲ καὶ κλίμακας ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀρχο-μένας τοῦ στενωποῦ γίνεσθαι, ἀναγούσας ἐπὶ τὰ σολάρια. ὥστε ἐκ τῆς ἀσφαλεστέρας κατασκευῆς, καὶ ἐκ τοῦ μὴ σφόδρα πλησιάζειν ἀλλήλοις τὰ σολάρια, κουφοτέρους καὶ σπανιωτέρους συμβαίνειν ποτὲ, καὶ εὐκολώτερον δὲ παύεσθαι, ἐκ τοῦ πυ- C ρὸς κινδύνους τῇ πόλει, καὶ τοῖς ἔχουσι τὰς οἰκίας. Εἰ δὲ παρὰ τὸν ἡμέτερον νόμον γένη-ται σολάριον, ἢ κλίμαξ, οὐ τὸ γεγονὸς ἐκκοπή-σεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς οἰκίας κύριος δέ-κα χρυσίου λιτρῶν ζημίαν ὑπομενεῖ. καὶ ὁ δια-τυπώσας ἀρχιτέκτων, ἢ ἐργολάβος, ἑτέρας δέκα χρυσίου λίτρας καταθήσει. καὶ ὁ ἐργασά-μενος τεχνίτης, οὐχ οἷός τε ὢν διὰ πενίαν ζη-μιοῦσθαι, τὸ σῶμα αἰκισθεὶς, τῆς πόλεως ἐξε-λαθήσεται. Πρὸς τούτοις παρακελευόμεθα μη-δενὶ ἐξεῖναι πολλοὺς ἐφεξῆς κίονας ἐν ταῖς δη-μοσίαις στοαῖς, ἀπὸ τοῦ καλουμένου μιλίου ἄχρι τοῦ καλουμένου καπετωλίου, ἢ φράττειν οἰκή-μασιν ἐκ σανίδων μόνων, ἢ καὶ ἄλλοις ἐν μέ-σῳ τῶν κιόνων κατασκευαζομένοις. ἀλλὰ μὲν D τὰ τοιαῦτα οἰκήματα μὴ ὑπερβαίνειν πλάτος μὲν ποδῶν ἓξ σὺν τοῖς τοίχοις, ἐπὶ τὴν πλα-τεῖαν, ὕψους δὲ ποδῶν ζ. ἐκ παντὸς δὲ τρό-που διὰ τεσσάρων κιόνων τὰς παρόδους ἐλευ-θέρας καταλείπεσθαι, τὰς ἀπὸ τῶν στοῶν ἐπὶ τὰς πλατείας. καλλωπίζεσθαι δὲ τὰ τοιαῦτα οἰκή-ματα, ἤτοι ἐργαστήρια, μαρμάροις ἔξωθεν, ὥστε κάλλος μὲν διδόναι τῇ πόλει, ψυχαγωγίαν δὲ τοῖς βαδίζουσι. Τὰ δὲ ἐν τοῖς ἄλλοις μέρεσι τῆς πόλεως, ἐν τοῖς μέσοις τῶν κιόνων τόποις κατασκευαζόμενα ἐργαστήρια, καθάπερ ἂν δο-κιμάσειε τῇ πόλει συμφέρειν ἡ σὴ μεγαλο-πρέπεια, καὶ τοῦ μέτρου ἕνεκα καὶ τοῦ τρό-

που κατασκευάζεσθαι θεσπίζομεν. τῆς ἰσότητος δηλαδὴ πάσης φυλαττομένης, ὥστε μὴ τοῦτο ἐπί τινων ἐπιτραπὲν, ἐφ' ἑτέρων κωλύεσθαι. Κἀκεῖνο δὲ νομοθετοῦμεν, ὥστε μὴ τὰς τῶν συκοφαντῶν κακοτεχνίας τοῖς ἐπιεικέσι λυ-μαίνεσθαι. πολλοὶ γὰρ φθόνῳ δίκας, οὐκ ἀδική-ματός τινος τοῖς οἰκοδομεῖν βουλομένοις ὑφαί-νοντες, ἀναβολῶν αὐτοῖς αἴτιοι γίνονται. ὥστε τὸν οἰκοδομεῖν ἀρξάμενον, εἶτα κωλυθέντα, καὶ τὸ ἔργον ἀτελὲς καταλιπεῖν ἠναγκασμέ-νον, καὶ πρὸς τὸ δικαστήριον ἀφελκόμενον, τὸ χρῆμα, ἐξ οὗ τὴν οἰκίαν ἐγείρειν ἤλπισεν, ἀναλίσκειν περὶ τὴν δίκην. καὶ τὸ πάντων ἀτοπώτατον, μετὰ τὸ ψήφου νικώσης ἐπιτυ-χεῖν, ἔτι καθάπερ ἀλύτοις τισὶ συμπεπλέ-χθαι δεσμοῖς τοῦ κωλύσαντος τὸ ἔργον προ-σχήματι μὲν ἐφέσεως τὰς κυρίας ἀναμένον-τος, τῷ δὲ ἐμποδὼν γίνεσθαι τῇ οἰκοδομίᾳ ἐπὶ ταῖς τοῦ γείτονος συμφοραῖς εὐφραινομένου. Προ-στάττομεν τοίνυν ἐπὶ τῶν τοιούτων ὑποθέσεων, εἰ ἔφεσις ἐπιδοθείη κατὰ τῶν τυπωθέντων πα-ρὰ τοῦ διαγνώμονος, ἅμα τῷ δοθῆναι παρὰ τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀναφορὰν, ἤτοι τύπον ἔγγρα-φον, καὶ μὴ παραφυλαχθείσης κυρίας, ἐξεῖναι τῷ νενικηκότι καὶ τῷ ἡττηθέντι ἅμα ἢ κατὰ μό-νας εἰς τὸ δικαστήριον τῆς σῆς εἰσιέναι μεγαλο-πρεπείας, καὶ τοῦ ἀντιδίκου κληθέντος, κατὰ τὸ σύνηθες, εἰ ἄπεισι, τὸν ὅρον τοῦ διαιτητοῦ φανερὸν ποιεῖν. ἵνα πάσης ἀναβολῆς ἐκκοπεί-σης, νόμιμον ἐπιτεθείη πέρας τῇ ὑποθέσει. καὶ μὴ χειμῶνος, εἰ τύχοι, παρόντος, ἢ πλησιά-ζοντος, ἕως περιμένουσι τοὺς μακροὺς τῶν ἐμ-προθέσμων χρόνους, τὸν οἰκοδομεῖν βουληθέντα, καὶ μὴ δικαίως κωλυθέντα, ζημίας ἀφορήτους ὑπομένειν. παραπλήσιον δὲ, εἰ καὶ τις ὑποθέ-σει τοιαύτῃ ἐφεῖναι βουληθείη, μεμφόμενος τοῖς παρὰ τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας ἐψηφισμένοις, παραχρῆμα τὴν καλουμένην consultatiora γί-νεσθαι, καὶ δίδοσθαι, καὶ αὐτῷ καὶ τῷ νενικηκότι σκοπεῖσθαι κατὰ τὸ εἰωθὸς τὴν ψῆφον, ἐν τῷ θείῳ ἡμῶν παλατίῳ, μηδεμιᾶς ἀναβολῆς γινο-μένης. Γινωσκέτωσαν δὲ πάντες, ὅσοι κωλύειν ἐπιχειροῦσι τοὺς οἰκοδομοῦντας, ὡς ἡττηθέντες καὶ τὰς ζημίας αὐτοῖς πάσας τὰς συμβάσας καταθήσουσι, καὶ τῶν ὑλῶν τιμὴν, ἃς εἰκὸς δια-φθαρῆναι, ἢ χείρους γίνεσθαι ἐν τῷ τῆς δίκης χρόνῳ. καὶ τῶν οὐ δικαίως ἐπιχειρησάντων οἰκο-δομεῖν, εἰ ἡττηθεῖεν, καὶ τὰς ζημίας τῷ κεκω-λυκότι τὸ οἰκοδόμημα, καὶ δίκην εἰπεῖν περὶ τού-του ἠναγκασμένῳ, κατατιθέντων. πᾶσαν μέν-τοι τοιαύτην δίκην ἐξ ἀποφάσεως μόνου τοῦ δι-καστηρίου τοῦ σοῦ μεγέθους κρίνεσθαι κελεύομεν, καὶ μήτε ἄλλον τινὰ τῶν ἐνδόξων ἀρχόντων ἀκροάσασθαι τοιαύτης ὑποθέσεως, μήτε τινὰς τῶν ἀγωνιζομένων τοιαύτην ὑπόθεσιν, στρα-τείας ἢ φόρου χρῆσθαι παραγραφῇ. ἕνεκα τοῦ μὴ δικάζεσθαι, ἢ μὴ καταθεῖναι τὰς ζημίας, ὅσας δώσουσι τὰ ψῆφοι τοῦ ἐνδοξοτάτου ἐπάρ-χου τῆς πόλεως, ἢ τοῦ παρ' αὐτοῦ δοθέντος διαιτητοῦ, προσαχθείη, ἀλλὰ τὴν ἀπαίτησιν ὑπο-

ὑπομένειν τὸν ἡττηθέντα διὰ τῆς τάξεως τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας, μηδενὸς ἐπὶ τούτῳ χωρουμένου φόρου παραγραφῇ. Προνοείτω δὲ ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια, τὸ μὴ τινὰς τῶν ἐργολάβων ἢ τεχνιτῶν, ἀρξαμένους ἔργου, τοῦτο καταλιμπάνειν ἀτελές. ἀλλ' αὐτὸν μὲν τὸν ἀρξάμενον λαμβάνοντα τὸν μισθὸν, ἀναγκαζέτω πληροῦν τὸ ἔργον, ἢ διδόναι τὴν ἐντεῦθεν συμβαίνουσαν ζημίαν τῷ οἰκοδομοῦντι, καὶ πᾶσαν τὴν ἐκ τοῦ μὴ τὸ ἔργον πληροῦσθαι γινομένην βλάβην. εἰ δὲ πένης τὶς εἴη τυχὼν ὁ τοῦτο ἁμαρτὼν, πληγάς τε λαμβανέτω, καὶ ἐκβαλλέσθω τῆς πόλεως. μὴ κωλυέσθω δὲ ἕτερος τῆς αὐτῆς τέχνης τὸ παρ' ἑτέρου ἀρχθὲν ἐκπληροῦν. ὅπερ ἔγνωμεν τολμᾶσθαι κατὰ τῶν οἰκοδομούντων οἰκίας παρὰ τῶν ἐργολάβων τεχνιτῶν, οὔτε αὐτῶν τὸ τέλειον ἐπιτιθέντων οἷς ἤρξαντο ἐργάζεσθαι, οὐδὲ ἑτέροις τὰ αὐτὰ ἔργα ἀναπληροῦν συγχωρούντων, ἀλλὰ ἐνεγκεῖν ἀφόρητον ζημίαν ἐντεῦθεν τοῖς τὰς οἰκίας κατασκευάζουσι μηχανωμένων. ὁ δὲ παραιτούμενος τὸ παρ' ἑτέρου ἀρχθὲν ἐκπληρῶσαι δι' αὐτὸ τοῦτο ὅ,τι ἕτερος ἤρξατο, καὶ αὐτὸς παραπλησίαν τῷ καταλιπόντι τὸ ἔργον ὑπεχέτω δίκην.

ANTONIVS CONTIVS iuris studiosis.



Qvid in hac lege restituenda, vel in Latinum sermonē trāsferēda præstiterimus, experiemini, si hanc nostram operam cum editione Portana & Scringeriana contuleritis. nam in vtraque sequens constitutio erat acephala, & in altera ita corrupta & translata, vt magna ex pte aieret q̄ hęc negat, negaret, q̄ hæc asserit. En quanta in legibus vel edendis vel trāsferendis cautio. vtraque etiā editio, prima ipsius cōstōnis verba in inscriptionem ipsius trāstulit. altera sic, Ἀδαμαντίῳ ἐπάρχῳ πόλεως καὶ δικῶν. Εἰρήνης ἀπολαύοντες *&c. Altera vero sic,* Ἀδαμαντίῳ ἐπάρχῳ πόλεως καὶ δικῶν εἰρήνης ἀπολαύοντι. Τὸν παρόντα *&c. Qui error ei contrarius est qui ante Holoandrum obtinuerat in principio constitutionis de Iustinianeo codice confirmando, ut illa verba inscriptionis, Ex præfecto huius almæ vrbis, in textum ipsius constitutionis irreperent, hoc modo, Ex præcepto huius almæ vrbis &c. Quis autem vnq̄ appellari audijt præfectum vrbis, præfectū iudiciorum, aut iudiciorum pacis? Itaque quamuis sola coniectura adiutus sim in huius legis principio restituendo, omnibus tamen vobis probatū iri iudicium meū spero. Est autem elegantissima lex, & ad multos iuris articulos controuersos, siqua alia, apprime vtilis.*

Sequitur superior lex in latinum sermonem conuersa per Antonium Contium iuris antecessorem in metropoli Biturigum.

XIII. Imp. Zeno Adamantio Præfecto vrbis.

ET litibus & extraneis bellis populos nobis subditos eximere pacis studio volentes, passim leges scribere optamus, & hanc subinde ferimus legem dilucidè admodum demonstrantem & quę tua magnificentia suggessit, & prudentissime ambigua definiētem: parumq; recedentes à ciuilibus verbis ijs quæ vulgo notiora sunt, vtemur, ut quicunque in hanc legem fortè inciderit, alio minime indigeat auxilio.

Huius cōstōnis mētio fit in Nouel. Iustinia. 63. & 165. quas ad ampliorē huius legis cognitionē conferre non inutile fuerit.

Sanè ex relatione magnitudinis tuæ cognouimus diuinā legē immortalis memorię patris nostri Leonis, quam super his posuit qui in hac gloriosa vrbe ędificare voluerint, ambiguā esse. Et nos itaque præcipimus, vt qui proprias domos renouare cupiunt, veterem formam nullatenus excedant: vt nec hi qui nouas ædificant, lumen aut prospectum vicinis auferant, secundum ea quæ olim cōstituta sunt. Non autem adiecerim etiam oportere illud obtinere, qualequale ius is q̄ ædificat habeat, cum facultatem habeat ex pacto vel stipulatione mutādæ si velit veteris formæ. Tūc enim sancimus, si pactū vel stipulatio ædificanti suffragetur, licere ipsi secundum pacti vel stipulationis robur ædificare, etiam si officere vicinis quibus pactū aduersatur, exinde videatur. Sed cum nostra constitutio dicat duodecim pedes oportere relinqui ab eo qui ędificaturus est, inter propriam & vicini domum, & plus vel minus adiicias, quod magnam profecto cautionem † facit (nihil enim dubium aptum est ad tollendam ambiguitatem) perspicue iubemus duodecim pedes esse intermedios inter vtramque domum, incipientes quidem à superposita fundamētis ædificij parte, eademque obseruatione perseuerante ad summum vsque altitudinis culmen. & ei q̄ hoc in posterum obseruauerit, licere domum in quantam voluerit altitudinem excitare & attollere, & fenestras fabricare tam quæ prospectiuę * dicuntur, quàm quæ luciferę, ** secundum diuinam constitutionem, siue nouam domum velit extruere, siue veterem instaurare, siue ex incendio collap'am

† ἀσφάλειαν, forte legendum ἀμφιβολίαν, ut & infra eadē lege 6. ἔτι διό.

* παρακυπτικαὶ ** φωταγωγοί.

lapsam exædificaræ: Nulla licentia ex hoc spacio concessa tollendi vicino directum & omni ex latere domus inuiolatum in mare prospectum, quem domi stans vel sedens habet, neq; detorquēdi hūc ipsum prospectū, ita vt cogatur ex obliquo mare aspicere. Qđ autem ad hortos atque arbores attinet: nec aliquid in superioribus constitutionibus cō prehensum est, ◦ nec de his hic aliquid addetur. neque enim conuenit. Nulli autem liceat ædificanti domum iuxta compitum forte aut angiportum vel plateam, duodecim pedibus latiorem auferre partem plateæ vel compiti, & proprio superaddere ædificio. Non enim quæ ad rempublicam pertinent, minuere, & ædificantibus diuidere volentes, duodecim pedum interuallum in medio domorum definiuimus, sed ne angustiora sint domorum interualla. si autem maius sit spacium, maneat vetus distantia. non enim eam minui concedimus, sed seruari vrbi propria iura. Si autem vetus ædificiū secundum veterem formam tale erat, vt minus esset domorum abs se inuicem spacio duodecim pedum interuallū, ne liceat præter veterem formā in altitudinem ædificiū erigere, vel fenestras facere, nisi decē pedes in medio intercedant. tunc enim prospectiuas is qui ædificabit, non poterit facere, nisi antea quoque fuerint, vt dictum est. Luciferas vero faciet vtique sex pedum ab imo in altum interuallo: eo tamen nō audente vllo modo facere id quod uocatur pseudopatū. (.i. falsum aut fictitium tabulatum aut pauimentum in ipso ædificio) & ita ab hoc pseudopato ad sex pedum altitudinem luciferas fenestras excitare, & sophisticè legē intepretari & cauillari. Si. n. hoc liceat, eueniet iterū vt luciferæ æquent prospectiuarum vtilitatem, & vicino noceant. qđ quidem fieri ꝓhibemus, nullatenus competens ædificātibus vel ex pacto vel ex stipulatione ius tollētes, si qđ tale ꝓrsus cōpetat. Insuꝑ cū priore lege cautū sit, centum pedes altas domos cōbustas instaurare licere, etiā si alteri prospectum in mare prohibeant: hāc etiam tollentes ambiguitatem, constituimus hoc obtinere tam in his quæ post cōflagrationem renouatæ sunt, quàm quæ nunquā antea fuerunt, & nunc primum extruuntur. Sed & in his quæ nullam ignis iniuriam senserunt, vetustate autem aut alia quacunque causa defecerunt, & in omnibus omnino domibus quæ ædificantur, si centum pedum spatium relinquatur inter circumiacentia loca, omni impedimento cessante fiant ędificia, etiā si alijs domibus prospectū in mare adimāt. Prospectum autem hunc liceat auferre a solis culinis vel latrinis, vel secessibus, vel scalis, vel traiectibus ad sola diuerticula vicorū pertinentibus, vel basternijs, quamuis & intra centum pedes uelit quis ædificare, si modò tamē duodecim pedes in medio intercedant. Hæc autem obseruari volumus quādo nullum adest pactum quod ædificare volentem adiuuet. Qui autē ex pacto vicini ædificant, intra definitum ab eis modum ædificent. tunc enim & eo nō custodito spacio ꝑmittimus attollere ędificia, etiam si prospectum adimant ijs qui consenserunt & pacti sunt, aut qui in eorum domos successerunt: quandoquidem competentia iam quibusdam ex conuentione iura, per generalem auferri legem non oportet. Item illud etiam statuimus, ne ea quæ vocantur solaria, post hanc legem ex solis lignis & tabulis cōstruātur, sed ad eorum quæ Romanēsia dicūtur, modum & figuram ædificētur, & inter duo solaria ex aduerso sese spectantia, decem pedes relinquantur. sin hoc præ loci angustia fieri non possit, tunc solaria fiant ἐκ παραλλαγῆς, hoc est ut se inuicem non ex aduerso vel ἐκ παραλλήλου respiciant, sed alternis, & ex obliquo atque transuerso. Si verò spaciū medium decem pedes non excedat, tunc nulla ex parte nec aduersa nec transuersa liceat solaria aut meniana ·· fabricare. Quæ verò secundum suprascriptam formam ædificabuntur, iubemus alta esse ab imo solo pedes quindecim, & eorum quidem columnas lapideas aut ligneas ita solo imponi iubemus, vt non ad cathetum siue perpēdiculū stent, sicuti nec muros, vt nec aer qui est sub illis in superiore parte, vt dictum est, constitutis solarijs, obturetur, nec ex hoc angustior fiat angiportus, & publicum iter. Prohibemus autem & scalas à solo angiportus inchoare, & ad solaria ducere, ita vt tam ex impensa & præparatione firmiore, quàm quòd nō ita proxima sint inter se solaria, breuiora & rariora & extinctu faciliora ex igne pericula ciuitati, & his qui domos habent, immineant. Si autem contra nostram hanc legem fiat solarium vel scala, non id solum quod factum fuerit, detruncabitur, sed etiam ædificij dominus decem auri librarum pœnam expectabit: & qui designauit architectus, aut qui opus recepit, aliàs decem auri libras persoluet: & qui fabricauerit artifex, si per inopiam non potuerit pœnam soluere, corpore luens à ciuitate fiat extorris. Pręterea iubemus nemini licere multas ex ordine col-

◦ παρει λειπται.

·· ἐξώστας verti meniana. sic enim appellari scribit Honorius imperator l. Meniana. C. eod. ti. & ita hoc etiā docet Harmenopulus lib. 2. c. 4. Contius.

dine collocatas columnas in publicis porticibus & stationibus ab eo quod vocatur Milium, *vsque ad Capitolium obstruere ædificijs, vel solis etiam tabulis, vel alijs quibusuis rebus in medio columnarum extructis: sed ipsa quidem ædificia non excedant in latitudine pedes sex, comprehensis etiam parietibus plateã versus: in altitudine vero pedes septem. Omnimodo autẽ volumus per quatuor columnarum ordines relinqui à porticibus ad plateas liberum iter: decorari quoque huiusmodi tabernacula siue officinas exterius saltem marmore, vt & ciuitati sint decori, & transeuntibus voluptati. In reliquis autem ciuitatis regionibus extructas B in medijs columnis officinas, prout vrbi esse vtile & quatenus & quomodo existimaueris, extrui sancimus, omni æqualitate seruata, ne quod vni permittitur, cæteris prohibeatur. Et hoc quidem constituimus, vt ne calumniantium dolis & machinationibus, æquis & bonis viris periculũ struatur. Multi enim ædificaturis, lites, non ex iniuria aliqua accepta, sed per inuidiam substruentes, intermissionum illis causam præbent: vt eũ qui iam cœperat ædificare, prohibitum, & opus imperfectum relinquere coactum, & in ius tractum, pecuniam ad ædificationem repositam, litigando consumere cogant: & C (quod omnium incommodissimum est) postquam victricem sententiam retulit, adhuc quasi indissolubilibus vinculis obligari contingit, dum appellationis prætextu fatales dies expectare cogitur, & ex hac frustratione, & ædificationis interruptione voluptatem capit eius aduersarius. Adijcimus itaque in eiusmodi casibus, ut si appellatio ab his quę ab arbitro definita sunt, intercesserit, simul atque missa fuerit ad iudicem relatio vel forma scriptis redacta, licere victori & victo, non obseruato legitimo appellationis introducendæ tempore, vnà cũ aduersario vel soli ad tuæ magnificentiæ D tribunal accedere, & aduersario ex more vocato, si absit, terminum rei controuersæ facere: vt omni mora abscissa, legitimus liti finis imponatur, ne hyeme, si ita acciderit, præsente vel imminente, dum longos appellationum dies statos expectare cogitur is qui iniustè ab incępto ædificio prohibitus est, damna intolerabilia sustineat. Quod autem est proximum, si etiam quis in huiusmodi controuersijs appellare *voluerit, cõquerens de magnitudinis tuæ sententia, illico eam quam dicunt cõsultationem fieri iubemus: & dari tam victo quàm victori, vt de more sententiã ipsam accuratius expendãt in sacro nostro palatio, omni mora cessante. Nouerint autem quicunque ædificanteis impedire præsumpserint, quòd si victi fuerint, & omne quodcunque contigerit damnum, resarciẽt, & materię precia quam probabile erit corruptam aut deterioratam esse inter litium moras, rependent. Quod autem ad eos qui iniuste ædificare tẽtauerint, attinet: & hi si victi fuerint, damna ei q ædificium prohibuerit, & causę ideo adesse coactus fuerit, refundent. Omnẽ autem huiusmodi cõtrouersiã in solo magnitudinis tuæ iudicio decidi præcipimus: & neque vlli cuiquam illustrium magistratuũ audire huiusmodi causas, neque ex hac causa litigantes, militiæ vel fori præscriptione ad detrectandum iudicium, vel sumptuum & damnorum quæ sententia gloriosissimi præfecti vrbis, aut ab ipso dati cognitoris continebuntur, solutionem detrectandam permittimus, sed exactioni eos subijci volumus, qui ex decreto magnificentiæ tuæ victi fuerint, nemine ad hoc fori præscriptione vtente.

Prouideat autem magnificentia tua, ne quis redemptorum aut fabrorum aut artificũ opus à se inchoatum relinquat imperfectum, sed vt accepta mercede opus qđ incępit perficere cogatur: vel omne damnũ qđ inde ędificare volens acceperit, & quidquid omnino dispẽdij sensit ex eo quod opus perfectum non fuerit, farciat. Si autem penuria laboret qui ita deliquerit, fustibus cæsus ciuitate eijciatur. Nullus autem id perficere prohibeatur quod ab altero cœptum opus fuerit: quod præsumi cognouimus à quibusdam artificibus vel redemptoribus, nec iis quę ipsi cœperint, finem imponentibus, nec alios id perficere sinentibus, atque inde damnum intolerabile inferentibus ijs qui domos suas fabricari cupiunt: Qui itaque hoc solo recusat opus perficere, quòd ab alio antea inchoatum sit, is eandem pœnam excipiat, quam is excepit qui opus reliquit.

*Videtur legẽdum esse miliarum, vt intelligatur hic illa columna aurata quæ in capite fori Romani ad ædem Saturni fixa erat, in qua incisæ oẽs viæ Italiæ terminabantur, vt ex Plinio li. 3. c. 5. Suetonio in Othone, Tacito li. 15. cõllat. Contius.

Hinc clarè liquet licuisse à pfecto vrbi appellare: qđ tamen aliquando prohibitũ fuit: sed postea ite rũ pmissum. C. T. de appellationib. l. 23. l. 2. C. de his qui pp metũ iudicis nõ appel. In eo ergo minor fuit præfecti vrbis auctoritas, q̃ Pręf. prætorio. Idẽ significat Symach & ipse. pf. vrb. lib. 1. epist. 41. Contius.

XIII. Imp. Iustinianus A. Ioanni. P.P.

CVm dubitabatur, utrũ constitutio Zenonis †[a] diuę memoriæ ad Amantium [l] pręfectum vrbi scripta, quæ de seruitutibus loquitur, localis esset,

† quę superius inserta est. Contius.

[l] Legẽd. Adamantium. Cõtius.

[a] CVm dubitabat.] Zenonis.] sed vbi esset

a Manentibus] nota sic i. de testa. l. sancimus, & de ap. l. p ęcipimus, in fi. tacit ad l. istam. j. de aquæductu. l. hac lege, li. i i.

DE NOVI OPERIS NVNCIATIONE.

Quidam habent hic rubricam de noui operis nunciatione. sed non est necessaria, satis enim pertinet hac lex ad superiorem materiam. Et nota quod hac nunciatio fit tribus modis, ut ff. de ope. noui nun. l. de pupillo. §. meminisse.

b De operis noui.] Prohibere. per nouam denunciationem. Vel verius dic per veterē. Accursius.

c Festinare.] si super hoc adeatur.

d Causam dirimere.] nota speciale cō tra regulam generalem. i. de iudi. l. properandum. vel certe hic non dicit causam debere finiri intra tres menses: sed debere expectari, vt probet si uelit.

e Impedimētum.] Intra tres menses. sic ergo si ante tres mēses, si etiam millies satisdet, non tamen permittitur ædificare: nam & hic deproperabat facere opus, & satisdare volebat: non tamen permittitꝰ nisi post tres menses, & sic contradicunt plures leges, ff. de ope. noui nuncia. l. pretor. §. si quis paratus, & §. hoc autem interdictum, & l. de pupillo §. si is cui quibus & alijs pluribus dicitur, quod si ille cui nunciatum est nouum opus, paratus est satisdare: pro satisdato habetur si nunciator non recipit. Sol. dicunt hic quidam loqui cum denūciatio facta est per pretorē: ibi per se. Secundi dicunt esse in arbitrio actoris siue nunciatoris velit recipere satisdationem vel non, vt si reciperet, statī sit facta remissio, & possit ille ædificare, vt in contrarijs. si vero nolit recipere satisdationem: sed dicat se incontinenti paratum probare, est audiēdus & expectandus per tres menses, & postea si non probauerit, poterit ille ædificare: oblata tñ satisdatione, & sic loquitur hic, & ad hoc est argu. ff. ut in pos. le. l. si is à quo, in princ. & ff. ad Trebellia. l. ille à quo. §. 1. & ff. ad exhib. l. 3. §. ibidem. Tertij dicunt esse in arbitrio volentis ędificare, an uelit statim satisdare, & sic postea ædificare, an non, argu. ff. de iur. dot. l. plerumque. §. fina. & argu. contrariarū legum. Quarti distinguūt, possideat ædificator locum in quo ædificat an non. primo casu admittitur statim cum satisdatione, vt in cōtrarijs, in secūdo nō, ut hic. Quinti distinguunt, aut ædificat in publico vel priuato. hic in publico, in cōtrarijs i priuato, vt statim satisdādo possit ædificare, ut arg. dictæ l. pretor. §. hoc autē interdictū. Mediā Io. & Hugo probant: secundā probat Azo.

ADDITIO. Dinus (ut refert Bart. in l. prætor ait. §. si quis paratus.) coniungit secundam solutionē istius gloss. cum tertia, & bona est secūdum eundem Bart. Aut ille qui nunciat dicit, ego sum paratus ostendere de iure meo, hodie constat, hodie agamus: tūc licet sit paratus satisdare, debet ędificans expectare per tres mēses, ut hac. l. & cap. vltimo extra e. Si vero dominus nūciat, & statim oblata satisdatione nil dicit: tūc statim fit remissio, & ē in electione satisdātis dissferre vel satisdare, ut in contrarijs.

Opus nouū si nuncietur alicui, an sit permittendus ædificare si velit satisdare.

& huic florentissimæ vrbi dedicata, & deberent illius quidem iura in hac obseruari, antiqua vero, quæ contraria sunt, locū habere in prouincijs: indignum esse nostro tempore putantes aliud ius in hac regia ciuitate de huiusmodi obseruari, aliud apud nostros esse prouinciales, sancimus eādē cōstitutionē in omnibus vrbibus Romani īperij obtinere, B & secundum eius definitionē omnia procedere: & si quod ius ex ea lege innouatū est à veteri dispositione, hoc & in prouincijs à presidibus earum obseruari: cæteris videlicet omnibus, quæ non per Zenonianam legē innouata sunt, sed veteribus legibus comprehensa, in sua firmitate in omni loco manentibus. a D. Kal. Septem. Cōstātinop. post consulat. Lampadij & Orestis. VV. CC.

TITVLVS XI.

DE NOVI OPERIS NVNciatione.

Si nunciator noui operis sit paratus statim de iure suo docere, debet audiri, & de causa cognosci: & intra tres menses terminari: quibus peractis auditur ædificator, si offerat satisdationem de opere demoliendo. Salicetus.

1. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.



DE operis noui nunciatione quandam antiquis ortā fuisse dubitationem, nostra cognouit trāquillitas: dicētibus, si quis denunciatione ad inhibendū opus miserit nō posse eū post annū elapsū ex quo denunciatio missa est, iterum ædificationem prohibere. b D

¶ Quod dupliciter iniquū nobis esse videtur. siue etenim nō recte opus prohibuerit, decet nō per totū annū hoc impediri: siue recte denunciationē emiserit, etiā post annū licentiā habere ędificationē prohibere. Talem igitur iniquitatē inhibētes, sancimus, si quis denunciationē emiserit, in hac quidē regia vrbe præfectum vrbi festinare: c in prouincia vero rectorē eius intra trium mensiū spaciū causam dirimere. d sin vero aliquod fuerit quocumque modo ad decisionē ambiguitatis impedimentum, e licētiam habere eum qui ædificationem deproperat, opus de quo agitur, efficere, prius C fideiussore ab eo dato officio vrbicariæ prefecturæ, vel prouinciali, vt si nō recte ædificauerit, omne opus quod post denunciationē fecerit, suis sumptibus destruet. Sic. n. & opera non per inanes denunciationes prohibebuntur, & recte denunciātibus cōsuletur. Dat. XII. Kalend. Nouemb. Constātinopo. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC. anno secundo.

TITVLVS XII.

DE OPERIBVS publicis. †

Index non potest immunitatem concedere ab opere publico. Sali.

1. Impp. Constantius & Constans AA. [ad Catulinum.] *



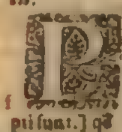
PLurimi immunitates operum publicorum concessione iudicum adepti sunt: f &

† Ex Co. Th. li. 15. ti. 1. l. 5.

* In C. T. legit, Hanc Catuline Karissime nobis. Contius.

DE OPERIBVS publicis.

De priuatis dixit operibus, licet & de publicis miscuerit: nūc principaliter de publicis.



f Plurimi immuni. A depti sunt.] quod est cōtra publicam vtilitatem. Accur.

Momenti.]

a Momenti.] illicita ergo concessa nõ valent. sic & ĩ. de preci. impe. offe. l. nec damnosa, & ĩ. de immu.ne.conce. l.1.lib.x. Et nota ꝙ leges huius titul.no leguntur:quia inutiles sunt.

[] Deest in C. Th.refle. Contius.

b QVæ operibus.Cognoscas.]scilicet cõmentarien. vt ex superscriptione huius, l. apparet, & facit, ĩ. de mo. mul. l. pen. Accursius.

† Co.Th. ibid. l.6.

c PRætoria.] loca vbi residẽt iudices in cognoscẽdo, ut & ĩ. de episc. & cler.l.omnes qui. & ibi, induxerunt lesum in prætoriũ, & facit ĩ. de offi. rect.prouin l.nulli.

Prætoriũ quid sit.

†Ex.Codi. Theo. ibid.l.8.

d INtra vrbem.] facit ad l.istam ff.e.l.si.§.1. & l.pe. & l.opus.

e PRæscriptio tẽporis.Obsistere.] contra ĩ. de præscriptio.xxx. annorum,l.omnes,sed hic loquitur de locis publicis. sic,ff de via publica. l. pe. & ff.de vsuca.l.fin. Accursius.

† Hic ergo ratione publicæ vtilitatis cessat pscriptio, & vide bo nã gl.in c. cũ nõ liceat,extra de præscr.

f Sed nec rescripta] concordat ĩ.de preci.impera.off.l.3.in fi.& ĩ.eo.l.1. & supra si contra ius vel vti.pu.l.fina.

[Ex Codi. Theo. ibid.l.11.

g Faciem.] si vero non noceat,non destruitur, sed salariũ imponitur, ut ff ne quid in loco publico.l.2.§. si quis nemine.

h AD port⁹. Certatim.] Ista litera plana est:quia certas operas debet quilibet subiectorũ conferre ad prædicta faciẽda. alibi sic habetur, certatim, id est separatim vel singulariter.

Certatim qualiter accipitur. † Ex Codi. Theo. ibi. l. 22. vbi legitur Haue Procule Kariss.no bis, erat aũt is Procul⁹ pręf. vrbis Cõstantinopolitanæ: vt C. Th. 35.1.25.li quet. Contius.

i Priuilegijs.] immo contra, ut ĩ. de professo. & medi.l. medicos,lib.x. Sol. illi non excusantur ratione dignitatis, sed officij & publicæ vtilitatis.Vel speciale est quod hic dicit, in portubus & aquęductu & muris:

ideo iubemus in posterũ illicitas immunitates nullius esse momenti. a Dat. VI.Ka. Aug. Sirmij, Vrso [Lupulo] & Polemio Conss.

Impensa de qua constat, à commẽtariensi est approbanda. Salic.

II. Iidem AA. ad Marcellinum com. Orient. †

QVæ operibus publicis impensa contiterit, accepto ferri oportere cognoscas. b D.V.Non. Oct.Constantinop.Limenio & Catulino Conss.

Prætoria & domus publica nõ debent in vsus priuatos conuerti.Salic.

III. Iidem AA. Tatiano præfecto Ægypti. †

PRætoria c iudicũ & domus publicas oportet publico iuri atque vsui semper vẽdicari. PP.IIII. Non. Decẽb. Antiochiæ, Mamertino & Neuita Cõsulibus.

Sumptu publico non potest iudex nouum opus inchoare sine principis licentia, sed antiqua restaurare sic. Salic.

IIII. Impp. Valentin.& Valens AA. ad Symmachum præf.vr. †

INtra vrbem d Romam veterem & nouam nullus iudicum nouum opus informet, quoties serenitatis nostræ arbitria cessabunt, nisi ex suis pecunijs huiusmodi opus construere voluerit.

¶ Ea tamen instaurandi, quæ iam deformibus ruinis intercidisse dicuntur, vniuersis licẽtiam damus. Dat. VIII.Kalend. Iu. Philippis, Diuo Iouiano & Varroniano Conss.

Etiam per principis rescriptum non licet occupare locum publicum ædificando contra decoram faciem ciuitatis,nec allegari potest præscriptio. h.d.no.Salic.

V. Imppp. Gratia. Valentin.& Theodo. AAA. ad Proculum. †

PRęscriptio temporis iuri publico nõ debet obsistere, e sed nec rescripta f quidem, atque ideo A diruenda sunt omnia, quæ per diuersas vrbes vel in foro, vel in publico quocunque loco contra ornatum & commodum ac decoram faciem g ciuitatis extructa noscuntur. Dat. III.Id. Iun. Constantinop.Merobaude. ij. & Saturnino Conss.

Ad constructionem aquæductus vel portus, seu murorum refectionẽ quilibet conferre tenetur: non obstante dignitatis priuilegio.Salic.

VI. Iidem AAA. Cynegio præfecto prætorio. †

AD portus & aquędu- B ctus & murorum instaurationem siue extructionẽ, omnes certatim h facta operarum collatione instare debent, neque aliquis ab huiusmodi consortio dignitatis priuilegijs i excusari. Dat. XV.Kalend. Februa.Constãtinop. Richomere & Clearcho Conss.

Ille qui præest operi publico construendo,tenetur de operis vitio intra quindecim annos in futurum apparituro.Salic.

VII. Iidem AAA. Cynegio præfecto prætorio. †

OMnes k quibus vel cura mandata fuerit operũ publicorũ,vel pecunia C ad extructionem solito more credita, † vsq; ad annos quindecim l ab opere perfecto cũ suis hęredibus teneãtur obnoxij:ita vt si qd viti) in ædificatione intra præstitutũ tẽpus peruenerit,de eorũ patrimonio(exceptis tñ his casibus qui sunt fortuiti)reformetur. D. III. Non.Febr.Constantinop. Arcadio A.I. & Bautone Conss.

Licentia diruendi domos alienas pro fabricatione operis publici, non extenditur ad domos excedẽtes quinquaginta libras argenti:ideo tunc princeps est consulendus.Salic.

VIII. Imppp. Theod. Arcad. & Honor. AAA. Aureliano præf.vrbi. †

SI quando concessa à nobis licẽtia fuerit extruẽdi:id sublimis magnificẽtia D tua sciat esse seruandum,vt nulla domus inchoandæ publicæ fabricæ gratia diruatur: nisi vsq; ad. L. libras argenti precij ęstimatione taxabitur.

¶ De ædificijs vero maioris precij † ad nostrã scientiã referatur: vt vbi amplior posci tur quãtitas, imperialis extet auctoritas. m Da.III.Ka.Mart.Constantinop.Theodosio. A.III.& Abundantio Conss.

Maiestatẽ principis lædit qui nomen suum in opere publico inscribi facit. Salic.

IX. Iidem AAA. Rufino præfecto prætorio. †

vt & ĩ. de facr. sancecle l.ad instructionem,& ĩ. de aquæductu, lib. xj. l. ad rem, & ĩ. qui. mu. ex.l.si li. x & ĩ. de colla. fun. pa. l.fin. lib. 11.

k OMnes.]contra Gabrielem de Organo. Accursius.

l Annos quindecim.] nota speciale. alias xl.annis currit præscriptio contra rempublicam, ut: ĩ. de præscript.30. an. l.omnes. Item not. intra quantum tempus firmetur opus.

m SI quando. Auctoritas.]] facit ĩ.de appella. l. in offerendis.

† C.The. ibi. l. 13.

† Cod. T. ibid.l.14.

† al.decreta. Cõs⁹.

† Ex Co. The.ibid. l.30.

† C. The. meriti.

† Ex Co. Tho.ibid. l.31.

a SI q. Obnoxij.] facit ff. e. l. op'. in fi. & l. nec præsidis.

b NE splendidissimæ. Tertiã partẽ.] vt & ĩ. de vectig. l. fi. sic faciunt clerici in decimis.

c Et thermarum.] loca publica ad balneãdum, & facit in authent. de coll. §. iubemus, col. 9.

d OMnes. Renouare.] principis vel præsidis auctoritate, ut ff. de sedui. l. antepen.

e Facto.] i. modo.

f Imperauerit.] sic in authen. de man. prin. §. deinde competens, colla. 3. & facit supra, de vecti. & com. l. 1.

g Immunitate.] sic ĩ. e. l. ad porius.

h NEmo.] & facit, ff. eod. l. opus, & l. penult. & de leg. 1. l. cætera, §. item quæ tur. Acc.

i Manebit.] id est detinebit.

k AEdificia] No. ad multa. Ac.

l Parapetasia.] Grçcum.

m Dirui.] id est non debent in illis opeꝛibus collocare alia corpora quæ sunt reipublicç, id est materiam vel lapides, vel huiusmodi, nisi &c.

n SI aliquando.] facit ĩ. eo. l. fi. in princip.

o SI quando.] facit, ff. e. l. opus, & l. fin. §. 1.

p Senio.] id est vetustate.

q QVicunque.] Plana est, & bona.

† Ex C.T. ibid. l. 32.

† aliàs restitutioni.

† Ex C. Th. ibid. l. 34.

† recte iuga, non iugera.

e quæque, in manuscrip. & Cod. Th.

† Ex C. Th. ibid. l. 37.

SI qui iudices perfecto publicis pecuniis operi suũ nomen sine nostri numinis mentione inscripserint, maiestatis teneantur obnoxii. a Dat. III. Non. Iul. Constantinop. Arcadio. III. & Honorio. II. A A. Conss.

Ad refectionem publicorum mœnium & thermarum, princeps deputat tertiam partem redituum fundorum reipublicæ illius ciuitatis. Salic.

X. Impp. Arcad. & Honorius AA. Eusebio comiti sacrarum largitionum.

NE splendidissimç † urbes vel oppida vetustate labantur, de reditibus fundorum iuris reipublicæ tertiam partem b reparationi publicorum mœnium, & thermarũ c substitutioni † deputamus. Dat. XI. Kalend. Iul. Mediolani, Olybrio & Probino Conss.

Incolæ ciuitatis debent pro rata sui æstimi conferre ad constructionem operis publici. Salic.

XI. Iidem AA. Cæsario præfecto prætorio. †

a OMnes prouinciarum rectores literis moneantur, vt sciant ordines atque incolas vrbium singularum muros vel nouos debere facere, vel veteres firmius renouare, d scilicet hoc pacto e impendijs ordinandis, vt adscriptio currat pro viribus singulorum: deinde adscribantur pro æstimatione operis futuri territoria ciuium: ne plus poscatur aliquid quàm necessitas imperauerit, f neve minus, ne instès impediatur effectus. Oportet nanque per singula non sterilia iuga † certa quoque e distribui, ut par cunctis præbẽdorum sumptuum necessitas imponatur: nemini excusatione, vel alia præsumptione ab huiusmodi immunitate g præbenda. Dat. VIII. Kalen. April. Arcadio IIII. & Honorio III. A A. Conss.

Iudices non possunt sua auctoritate opus nouum inchoare: nec ornamenta ædium de suo loco transferre sub pœna his posita. Salicet. us.

XII. Iidem AA. Theodoro præfecto prætorio. †

A NEmo h iudicum in id temeritatis erũpat, vt inconsulta pietate nostra, noui aliquid operis existimet inchoãdum: vel ex diuersis operibus ornaméta, aut marmora, vel quamlibet speciem quæ fuisse in vsu & ornatu probabitur ciuitatis, eripere, vel aliò trãsferre sine iussu sublimitatis tuæ audeat. Etenim si quis contra fecerit, sex libris auri multabitur. Similis etiã condemnatio ordines ciuitatum manebit, i nisi ornamentum genitalis patriæ decreti huiusmodi auctoritate defenderint.

¶ Horreorum autem vel stabulorum fabricas, arbitratu proprio prouinciarum iudices studio laudandæ deuotionis arripiant. B Dat. III. Kal. Ian. Mediolani, Honorio IIII. & Eutychiano Conss.

Aedificia cohærentia operibus publicis propter quæ formidari possunt incendia vel insidiæ, vel per quæ angustentur spacia platearum, debent prosterni & dirui. Salic.

XIII. Iidem A A. Seuero. P. V. †

AEdificia k quæ vulgo parapetasia l † nuncupantur, vel si qua alia opera mœnibus vel publicis operibus ita sociata cohçrent, ut ex his incendium vel insidias vicinitas reformidet, aut angustẽtur spacia platearum, vel minuatur porticibus latitudo: dirui m ac prosterni pcipimus. Dat. VI. Id. Octobris Constantinop. Honorio A. IIII. & Eutychiano Conss.

Concessio generalis facta à principe de opere publico, intelligitur de destructo et diruto, quod tamen non sit in usu publico. Salic.

XIIII. Iidem A A. Eutychiano præfecto prætorio. †

C SI Aliquando n homines emergant qui à nostra clemétia opus publicum sibi præberi postulauerint: non nisi diruta penitusque destructa, & quæ parum sunt in vsu ciuitatum, percipiant: intimandis huiusmodi rescriptis iudicio amplissimæ tuæ sedis. Dat. Idib. Decemb. Honorio A. IIII. & Eutychiano Conss.

Quando opus publicum indiget reparatione, licitum est imaginem principis eo consulto deponere: debet tamen postea in suum locum reponi. Salic.

XV. Iidem A A. Æmiliano præfecto prætorio. †

D a SI quando o vsus exegerit vel porticus vel quaslibet çdes ætatis senio, p seu fortuitis concussas casibus reparari: liceat etiam inconsulta clementia nostra cum reuerentia sui, imaginẽ deponere vel nostrã, vel retro principum, reportatamq; post refecta ædificia loco proprio denuo collocare. Dat. V. Kal. Iul. Constatinop. Arcadio A. VI. & Probo Conss.

Locus ad usum priuatorum in palatio publico fabricatus, dirui mandatur: & in posterum fieri prohibetur. Salic.

XVI. Impp. Honorius & Theod. A A. Monaxio præfecto prætorio. †

QVicunque q locus in palatio huius

Turres.]

† Ex C.T. ibid. l. 39.

† sic C.T. at in codicibus Iustinia. manuscri. est parasesia.

† Ex C. T. ibid. l. 40.

† Ex C.T. eo. l. 41.

† Ex C.T ibid. l. 47.

a TVrres.] Nota ex hac lege, quòd turres & portæ Sarraliorum, siue turres ciuitatis eorum debent vsui deseruire, quorum in terrulis sunt ædificatæ. hoc dicit.

b QVia plurimæ.] Localis est hæc lex.

c Zeuxippi.] nomẽ ciuitatis.

d QVi sine] Plana est. & sicit supra eo l. nemo.

e BAsilicam.] Stationes No cõtra illos qui in territorio ecclesiæ iuxta ecclesiam fabricant stationes. Item not. quod sequitur, ne in eam equos, &c. H.

f NEmini.] Concordat ff. eo. l. opus, & l. pen. & ff. in prin. & C. eo. l. intra, & l. nemo, & l. si quando. j.

g Perfecta.] quid enim interest, &c. vt ff. de natu. liber. l. si quis sine lib. in fine.

vrbis priuatis ædificijs incommode occupatus est: is quamprimum subrutis omnibus, quæ in eo sunt ædificijs, palatio reformetur: quod priuatorum non est parietibus coarctandum. Nã imperio magna ab vniuersis secreta debentur: vt hi tantùm locum habeant habitandi, quos legitimus maiestatis nostræ vsus, & reipublicæ disciplina delegit: in futurum etiam vniuersis ab huiusmodi vsurpatione prohibendis. D. VIIII. Kalen. Mart. Constantinop. Honorio VIII. & Theodosio III. AA. Conss.

Turres & muri pro munitione ciuitatum in terris priuatorum fabricati, illorum vsui debent deseruire: & eorum cura & sumptu debent reparari. Salic.

† Ex Codi. Theodosia. ibi. l. 51.

DE RATIOCINIJS operum publicorum, & de patribus ciuitatum.

XVII. Iidem AA. Anthemio præfecto prætorio. †

TVrres[a] noui muri q ad munitionem splẽdidissimæ vrbis extructus est, completo opere præcipimus eorum vsui deputari, per quorum terras idem murus studio ac prouisione tuæ magnitudinis ex nostræ serenitatis arbitrio celebratur: eadem lege in perpetuum, & conditione seruanda, vt annis singulis hi ad quorum iura terrulæ demigrauerint, proprio sumptu eorum instaurationem sibimet intelligant procurandam, eorumque vsu publico beneficio potientes, curam reparationis ac solicitudinem ad se non ambigant pertinere.

¶ Ita enim & splendor operis, & ciuitatis munitio, cum priuatorum vsu, & vtilitate seruabitur. Dat. Prid. Non. April. Lucio V. C. Cos.

Per hanc l. reditus certarum domorum in publica porticu constructarum, deputantur ad lumina præstanda, seu ædificia reparanda. Sal.

† Ex Codi. Theodosia. ibi. l. 52.

XVIII. Iidem AA. Seuerino præfecto prætorio. †

QVia plurimæ[b] domus cum officinis suis in porticibus Zeuxippi[c] esse memorantur: reditus memoratorum locorum pro quantitate, quæ placuit, ad præbenda luminaria, & ædificia ac tecta reparanda, regiæ huius vrbis lauacro sine aliqua iubemus excusatione conferri. D. V. Id. Ian. Victore. V. C. Cos.

Quis non potest sibi vsurpare portum, vel porticum publicam sine principis licentia, sub pœna infra scripta. Sal.

XIX. Impp. Theodosius & Valentinianus AA. Cyro præf. vrb. †

† Ex Nouel. Theo.

QVi sine[d] auctoritate diuini rescripti ad iudicium tuæ celsitudinis destinandi, angiportus integros, vel partes suis domibus incluserunt, seu porticus vsurparunt: proculdubio iura pristina sacratissimæ reddere ciuitati iubemus: multa auri quinquaginta librarum non defutura, si quis posthac in similem audaciam prodire tentauerit. Dat. Kalend. Nouem. Theodosio A. XVII. & Festo Conss.

In domo regia, vel in sacra ecclesia non possunt alicuius imagines pingi nec stationes fieri, nec equi introduci, nec conuiuia nuptiarum fieri. Sal.

XX. Iidem AA. Cyro. P. V.

BAsilicam inauratam, & marmoribus decoratam, liberam in perpetuum manenere, neque alicuius imaginis, aut pictarum cuiuslibet honoris tabularum obumbratione fuscari iubemus, neque in aliqua parte eiusdem basilicæ tabulato quicquam opere stationes[e] ergasteriave constitui sancimus.

¶ Illud quoque decernimus, ne in eã equos liceat intromitti, vel nuptias celebrari. Dat. XI. Kalend. Febr. Constantinop. Valen. A. V. & Anatolio Conss.

Iudex non debet prius opera noua inchoare, quàm inchoata perficere. Salicetus.

XXI. Imperator Leo A. Erythrio.

NEmini[f] iudicum liceat in hac inclyta vrbe, vel in prouincijs noua opera inchoare priusquam ea quæ incœpta inuenerit à decessore, vel prędecessoribus suis vetustate diruta, aut desidia derelicta, diligenti studio instantiaque compleuerit: cum ex hoc plurimum laudis acquirat, si ea culta & perfecta[g] reddiderit, quæ vetusta sunt, & instaurationem requirunt, quæque ab alijs initiata, & imperfecta resederant. Dat. II. Kalend. Mart. Constantinop. Martiano & Zenone Conss.

TITVLVS XIII.

DE RATIOCINIIS OPERVM publicorum, & de patribus ciuitatum.

Prouinciarum rectores & cæteri viri spectabiles prohibentur discussores esse operum publicorum: & etiam siliquam pro solido recipere, vt olim faciebant, huius rei cura defensoribus ciuitatum imminẽte. & debitor operis publici etiam ex sola post liberatione compellitur illud soluere, vel implere, nec super erogatione sumptuum operis facti examinari debet ipse: & rectores prouinciarum, & cæteri contra facientes puniuntur pœna hic scripta. Salic.

Iubemus]

IVbemus.] Siliquā] etiā subaudi. id est nec etiam vnam siliquā. quæ quid sit, dixi supra de epi. & cleri. auth. sed hodie.

Siliqua quid notat.

b Patribus ciuitatū.] id est defensoribus, scilicet supradictis cō memoratis p̄sonis, scilicet iudicibus, & magistratibus.

c Deputatis.] scilicet discussionibus prædictorum operum.

d Teneri.] vt ff. de pollici. l. ex pollicitatione, & l. pactum. sic & supra ad Velle ia. l. generaliter, & de dot. promis. l. ad exactionem. Accursius.

DE PIGNORIBVS & hypothecis.

Continuatio.

Mentionem habuimus suprà de Saluiano interdicto, quod pro pignoribus intenditur: vnde occasione sumpta de pignoribus loquamur. Sed quia pignora alia sunt conuentionalia, alia iudicialia: & conuentionalia sæpius celebrantur, a conuentionalibus ordiamur. Azo.

DEbitor.] CASVS. Obligaui tibi codicē pro x. & sub vsuris. cessaui in solutione: ita quòd plus est debitū quàm sit codex. an cedendo tibi codicē, liberor, quæritur? Dicitur quòd non.

e Profitetur.] Nam & vendito pignore personalis actio nō tollitur: sed eo quod de precio seruari potest, in debitum computato, de residuo permanet integra petitio: vt supra de act. & oblig. l. aduersus, licet Veneti contrarium seruent.

Pignorē vēdito nō tollitur p̄sonalis actio.

f Nihilo magis.] id est non ideo magis: vt ff. si cer. pet. l. creditor, & s. si cer. pet. l. si pro mutua. & ff. de pig. act. si quis in pignore. & facit j. de iure do. impe. l. j. & supra qui bo. ce. l. j.

g Liberabitur.] id est remanet obligat⁹ in residuo.

I. Imp. Zeno A. Arcadio præfecto prætorio.

A IVbemus pro unciarū quidē rectores, & singulę diœceseos viros spectabiles iudices, id est p̄fectum Augustalem, & comitem Orientis, & vtrosque proconsules, & vicarios, vnà cum suis apparitoribus pro tenore generalium magnificæ tuæ sedis dispositionum, discutiendis publicis operibus, vel aquæductibus qui ex ciuilibus reditibus, vel à quolibet spontanea munificentia facti sunt vel fuerint, modis omnibus abstinere: nec aliquid quolibet modo vel quolibet tempore in discutiendo ciuiles reditus, vel facta opera, vel q̄ fieri assolent, vnam siliquam [a] sibi ex singulis erogandis solidis vendicādo, aut quodcunque lucrum captando, cum huiusmodi rebus habere commune, vtpote patribus [b] ciuitatum, & curæ eorum deputatis. [c] ¶ Qui vero opus aliquod pro sua liberalitate se facturos promiserint, licet certum sit eos ex sola pollicitatione vel pactione ad implendum suæ munificentiæ opus necessitate iuris teneri: [d] nullum tamen eos vel hæredes eorum super facto opere ratiocinium, vel discussionē aliquam, vtpote non integram promissam quantitatem ad id opus erogatam, vel inutiliter facto opere, aut alia quacunque ratione, quocunque modo, quocunque tēpore inquietudinem sustinere cōcedimus. ¶ Quòd si vir clarissimus prouinciæ moderator, vel eius officium, reditus publicos vel opera publica contra vetitum discutiendo, vel vnam siliquā, aut quodlibet ex iisdem reditibus, vel operibus vendicādo, sacratissimæ nostræ legis p̄cepta transierit: quinque quidem officij primates exilio damnati perpetuo, bona sua ciuitati quā læserint, non dubitent vēdicanda: rector vero B prouinciæ quinquaginta librarum auri ferietur dispendio: hac eadem pœna spectabilibus quoque iudicibus (licet illustri dignitate fuerint decorati) & eorum officiis (sicut superius dictum est) imminēte. Dat.*

TITVLVS XIIII.

DE PIGNORIBVS, & hypothecis.

Debitor non liberatur, licet vel it creditori pignus dimittere pro soluto. Baldus. Vel sic: per solam pignoris cessionem debitor non liberatur. Salicetus.

C I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Timotheo.

DEbitor qui pignoribus p̄fitetur [e] se creditoribus cedere, nihilo magis [f] liberabitur. [g] PP. V. Kal. Mar. Seuero. A. II. & Albino Coss.

D *Non est alibi. Primus creditor habens specialem hypothecam in quibusdam, & in alijs generalem, si ad debitum sufficiunt bona specialiter obligata, contra secūdum creditorem habentem in alijs specialem hypothecam non agit. Bald. Vel sic: Specialis hypotheca secundi creditoris præfertur generali prioris se habentis; ex qua potest sibi satisfieri. Salicetus.*

II. Iidem AA. Lucio.

2 QVamuis [h] constet specialiter quædam, & vniuersa bona generaliter aduersarium tuum pignori accepisse, & æquale ius in omnibus habere, [i] iurisdictio tamen temperanda [k] est. Ideoque si certum est posse eum ex his quæ nominatim ei pignori obligata sunt, vniuersum redigere [l] debitum: ea quæ postea ex ijsdem bonis [m] pignori accepisti [n] Interim.]

QVamuis.] CASVS. Obligasti mihi digestum pro decem, & conuenit si non sufficeret pignus, quòd omnia bona tua essent mihi obligata: postea aliquid ex rebus tuis Titio specialiter obligasti: an ea auocare possim, quæritur? Distinguitur, si sufficit digestum ad debitum, non potero auocare. Vel dic casum aliter vt in glo.

h Quamuis.] Mutuasti mihi. c. pro quibus. c. ego obligaui vineam quandā specialiter quæ bene valebat illa. c. Secundo bona mea omnia pro eisdem. c. tibi obligaui, generaliter. procedente tempore aliquem rem illorum bonorum alij obligaui: veniebat primus creditor, & dicebat illam rem sibi obligatā primò: an omnino secundum repellat? Casum ponit.

i Habere.] rigore iuris inspecto.

k Temperanda est.] de æquitate quæ præualet: vt s. de iudi. l. placuit.

l Redigere.] quod semper præsumitur, nisi contra probetur à creditore. argu. j. de distract. pigno. l. quæ specialiter.

m Bonis.] generaliter obligatis.

n Accepisti.] scilicet specialiter tu secundus creditor.

interim a tibi non auferri præses prouinciæ iubebit. b PP. II. Kal. Iun. Chilone & Libone Conss.

Ex pacto concedi potest, quòd creditor sua auctoritate res obligata possessionem accipiat: urbanius tamen facit, si auctoritate prætoris hoc faciat, hoc dicit, secundum Bald. Vel sic: Per pactum simplex de ingrediendo, datur duntaxat licentia ingrediendi: per quam ingrediens excusatur a vi, sed non dat potestatem acquirendi possessionem sine iudice. hoc dicit secundum Salic.

III. Idem AA. Maximo.

CReditores qui nõ reddita sibi pecunia, conuentionis legem ingressi possessionem exercent, vim quidem facere non videntur: c attamen auctoritate præsidis possessionẽ adipisci debent. d PP. Kal. Maij, Antonino. A. II. & Geta. II. Coss.

Ubi obligatio principalis est spontanea, præsumitur quod qualibet accessoria sit sponte contracta. Bal. Vel sic: Necessitas rei familiaris non est iusta causa rescindendi pignoris contractum. Bart. Vel sic: Qui pignus dedit creditori aliter mutuare nolenti, non dicitur vim pati. Salic.

IIII. Idem AA. Bellio.

CUm te pecuniam accepisse, & agros tuos obligasse fatearis: non habet rationem quòd quæreris vi e te coactum pignori dare.

¶ Si igitur recipere vis rẽ tuam, solue creditori tuo pecuniam debitam. f Da. III. Kal. Iun. Antonino A. III. & Geta. III. Conss.

Sententia lata contra debitorem B *sciente creditore, in duobus casibus non præiudicat creditori, scilicet quãdo debitor collusit: & quando succumbit ex causa qua non præiudicat creditori. Bald. Vel sic: sententia lata cõtra debitorem, præiudicat creditori scienti: nisi fuerit lata per collusionẽ, vel propter præscriptionem. hoc dicit secundum Sal.*

V. Imp. Antoninus A. Domitio.

PRæses prouinciæ vir clarissimus ius pignoris tui exequentem te g audiet, nec tibi oberit sententia aduersus debitorem h tuum dicta, si eum collu- C sisse cum aduersario tuo, i aut (vt dicis) non causa cognita, sed præscriptione k superatum esse constiterit. PP. Idib. Maijs Romæ, Duobus & Aspris Conss.

Illud quod creditor præstat pro re

a Interim.] immo videtur, quòd possit eligere an ex spe- A ciali, vel ex generali velit hypotheca, vt ff. de distra. pig. l. creditoris, & ff. qui po. in pig. ha. l. qui generaliter, in prin. quæ sunt contra. Sol. illa de rigore: hæc de æquitate, vt hic innuit. vel in illa de distractione pignorum vnus erat creditor tantum. in alia qui pot. in pign. hab. habebat primus tantum generalem: vnde generaliter præfertur secundam Io. vt & j. qui pot. in pig. hab. l. si generaliter: hic autem etiam specialem in quibusdam rebus habebat. Item nec obstat in ea. l. qui generaliter. § j. vbi dicit quòd secundus est solus: quia ibi primus quarundam rerum pure, quarundam sub conditione acceperat obligationem, scilicet si ex primis satisfieri non possit: quod cum possit, soli secundo tenetur.

b Iubebit.] accipe hanc legem possidente debitore. Sed quid si aliquis extraneus possidet, vel creditor primus? Respond. idem. Item facit ad l. s. de actio. & oblig. l. aduersus, & ff. de pigno. actio. l. si quis in pignore, & s. de ser. pignor. da. ma. l. 3.

CReditores.] CASVS. Obligasti mihi prædium tuum pro x. & conuenit si sua die non solueretur pecunia, quod propria auctoritate liceret mihi ingredi possessionem prædij: non soluisti sicut conuenit: an ingredi possim, quæritur? Dicitur quòd sic. consultius tamen faciam, si auctoritate iudicis ingrediar.

Pignus an possit creditor propria auctoritate occupare?

c Non videntur.] vt & supra de pig. act. l. penult. in fin. & ff. de furt. l. cum creditor, & s. de iudic. l. cum debitoris sui, & si citra conuentionem ingrederentur, tenerentur de vi, vt j. ad l. Iul. de vi. l. in possessionem, & j. vi bon. rap. l. 3. & s. solu. matr. l. dotis, & ff. quod met. caus. l. extat. Sed quid si debitor creditori resistit, qui ex conuentione vult ingredi? Adhuc dixit Azo. vim videri fieri. quod Ioan. non placet, cum semel hoc placuit debitori: vt instit. qui. alie. licet vel non. § j. & ff. de aqua plu. arcen. l. in diem, & ff. de diuer. & tempo. præscr. l. de accessionibus, in fin. & j. de euictio. l. siue in libertatem. ff. de pigno. act. l. qui ratiario. Item quid si debitor alienauit, vel alio modo est possessio penes alium? Respon. creditorem posse ingredi, sicut & qui seruum accepit in quem habet iniectionem manuum, vt ff. de ser. expor. l. si Titius, & ff. de contrah. empt. l. si sub hoc pacto. Item quia illud est pactum in rem: ius autem ingrediendi, est ius executiuum, vt j. eo. l. pignoris, & arg. ff. vt in poss. l. is cuius. §. qui in possessionem. Econtra videtur, quod non: quia illud pactum emptorem, vel alium possessorem nõ afficit. quod M. dixit arg. s. de act. & oblig. l. eum.

d Debent.] id est possunt. nam & sine eo possunt, vt dixi, & sic debet, pro potest. ff. de offic. procon. & leg. l. obseruare. §. si. Sic econtra ponitur potest pro debet, vt s. sine cen. vel re. auth. sed & periculum. Vel debet ex vrbanitate. sic & s. de fur. ciuile, & arg. ff. de re. eorum qui sub tu. vel cur. l. si pupillorum. §. si pupillus, si tamen & suo iure volunt facere, possunt. Sic ergo inciuiliter factũ non punitur: quod est no. hic & ff. de sepulch. vio. l. 3. §. non perpetuæ, & ff. de religio. & sump. fu. l. si quis sepulchrum, & l. at si quis. §. idem Labeo, & quod me. cau. l. si. in fine.

CVm.] CASVS. Si propter alimẽtũ familiæ meæ, & sic quasi coactus à te x. accepero mutuo, & prædiũ meũ tibi obligauero: an possim conqueri quasi tibi sim compulsus prædium obligare, quæritur? Respõ. quòd non: sed debeo pecuniam reddere, & prædium recuperare.

e Vi.] quia aliter non dabat pecuniam, vel necessitate rei familiaris, vt s. de rescin. ven. l. non idcirco. Accur.

f Debitam.] vt & ff. de pigno. act. si rem alienam. §. omnis.

PRæses.] CASVS. Mutuaui tibi x. & prædium mihi obligasti. Titius prædium emit: conuenit te in iudicio super isto fundo: tu accepta pecunia ab eo, passus es te superari, vt sic pignore me defraudares: an sententia lata aduersus te mihi præiudicet in hypothecaria? Dicitur quod non: cum passus te vinci fueris per collusionem cum aduersario tuo. Viuia.

g Exequentem te.] per hypothecariam.

h Debitorem.] agentem, vel conuentum.

i Tuo.] contra quem modo agis per hypothecariam.

k Præscriptione.] quia non stetit iuri, vt ff. de euic. l. D si ideo. Vel secundo, quia dimisit labi triennium, intra quod debebat causa finiri. vnde integrum ius manũt creditori, & etiam debitori. Vel tertio quia cum creditor esset absens, debitor præsens: & possessor haberet titulum, & præscripsit. x. an. contra debitorem præsentem: quòd creditori absenti non nocuit, vt s. si aduer. cred. l. j. & ij. Videtur ergo ex hac l. quod nocet creditori aliàs, nisi in his duobus casibus. & sic est contra. ff. de pigno. l. si superatus, in prin. & de execut. rei iudica. l. iudicatæ, quæ sunt contra: quibus dicitur indistincte non nocere. Dic ergo: aut debitor prius fuit superatus, & postea obligauit: & tunc obstat exceptio creditori sicut & debitori, vt ff. eod. l. si superatus. §. per iniuriam. Si vero prius obligauit, & postea est superatus: si quidem creditore ignorante, non fit præiudicium creditori, vt in contra. & ff. de exceptio rei iudic. l. si mater. §. fin. Si vero sciente creditore, tunc præiudicat sibi: nisi in duobus istis casibus, vt hic, & ff. de re iudic. l. sæpe constitutum. §. sed scientibus,

tibus, & ff. de app. l. ab executore. §. alio, in fi.

IN summa.] CASVS. Obligasti mihi prædium pro x. ex quo consueueras soluere aliquid in refectionē : si illud solui , quia tale onus sequitur prædium quocunque vadat, an in summam computari debeat, quæritur? Dicitur quòd sic . Viuianus .

a Necessarium] necesse ergo habet creditor tributorum onera subire , cum sit possessor , vt ff. de pact. interdum, & l. epistola. §. j. sicut fructuarius, vt ff. de vsufru. l. hactenus, quod tamen si soluit, repetit à debitore, vt hic, & supra, de pign. ac. l. creditor qui, in fin. & ff. de pig. actio. l. si necessarias, in prin. & l. si seruos.

obligata, auget debitum. Bal. Vel sic : Creditor potest pignus retinere non tantum pro debito , sed etiam pro eo quod soluit pignoris occasione. hoc dicit. Salic.

VI. Idem A. Quinto.

IN summa debiti computabitur etiam id quod propter possessiones pignori datas ad collationē viarum muniendarum, vel quodlibet aliud necessarium [a] obsequium præstitisse creditorem constiterit. PP. III. Kalen. Aug. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Ista lex duos habet intellectus . vnus quando præscribitur contra debitorem. & iste est verus intellectus . alius quando ipse debitor præscribit : & iste licet in se sit bonus, tamē quātum ad legem est impertinens. secundum primam. h. d. Vsucapio dominij non resoluit hypothecam . sed secundum aliam lecturam . h. d. Vsucapio dominij confirmat ius hypotheca. Est autem prima vera. Bal.

VII. Imp. Gordianus A. Martiano.

VSucapio.] CASVS. Obligasti mihi rem tuam: peruenit ad Titium: Titius eam vendidit Sempronio bona fide ementi, & eam vsucepit : an extinguatur ius pignoris per hoc , quòd desijsti esse dominus, quæritur ? Et dicitur quòd non . Vel dic casum aliter , vt in glo. Viuianus.

Casum ponit. b Vsucapio .] ponit casum in quatuor personis. Titius mihi Sempronio rem suā mobilem obligauit: hic Titius negligentia desijt possidere, vel quia sine hærede decessit, vt instit. de vsucapio. §. quod autem, & possessio peruenit ad Cornelium qui alienauit Caio, qui Caius triennio vsucepit . Sunt ergo hic duo iura, scilicet dominium quod est debitoris, & hoc per vsucapionem perditur . Item ius pignoris : & hoc non perditur per L. istam. Nota ergo quod alienatione legali, scilicet vsucapione , non tollitur ius pignoris , sicut nec alienatione hominis: vt infra eo. l. debitorem. Est autem vsucapio legalis alienatio, vt ff. de verb. sign. l. alienationis. Item nota hanc legem habere locum in vsucapione triennij: secus in præscriptione. x. vel xx. annorum, vt s. si aduer. cred. l. j. & ij. Sed quæ est ratio, quòd ius pignoris tollitur præscriptione & non vsucapione? Respon. ibi est maius tempus: sicque maior negligentia . Est & alia ratio: quia dominium nihil habet commune cum causa pignoris, licet enim dominium vsucapiatur triennio, nō tamen actio in rem: nisi per quandam consequentiam, non tamen hypothecaria, neque principaliter : quia sic nulla actio triennio tollitur, nec per consequentiam : vt in rei vendicatione dixi : quia hæc hypothecaria nulla societate dominio iungitur, sicut in rem, vt dicto titulo. si aduer. cre. l. j. nota. Item quid si rem hanc mobilem tenuit non solum triennio, sed etiam decennio hic vsucaptor, an tuetur se, quia tenuit decennio ? R. non, cum in rebus mobilibus non habeat locum præscriptio, vt ff. de diuer. & temp. præscri. l. longæ , & supra in quib. cau. ces. long. temp. præscrip. l. in seruorum. Sed certe non rei, sed actioni dicimus præscribi. sic & supra quod met. caus. l. iij. ideoque prodest ei, vt notaui in d. l. supra si aduer. credi. l. j. Item nonne qui agit, debet probare dominum debitorem, quod hic facere non potest? Respond. sic, tempore obligationis, non nunc , vt ff. eod. l. si superatus, &

Pignoris ius nō tollitur alienatione legali , nec alienatiōe hominis. Pignus bene tollitur pr̄scriptione, sed nō vsucapione.

Creditor pignus persequens , an debeat probare debitorē esse dominū .

A l. & quæ nondum sunt §. quod dicitur. Sed si creditor ab vsucaptore per hypothecariam auocat , tu debitor luere potes, vt ff. de distract. pigno. l. rescriptum. §. j. ibi, & cum per iniuriam &c. nec potest creditor te repellere illa ratione , quia non posset agere debitor contra vsucaptorem : ergo nec contra creditorem: quia illud haberet locum si ageret rei vendicatione: sed hic agit debitor pignoratitia actione ex contractu, vbi agitur etiam si res non fuerit sua , vel desierit esse sua : sicut & commodato, & depositor , vt ff. commod. l. ita vt si fur. & ff. depositi. l. j. § si prædo . & de pigno. actio. l. si rem alienam. §. is quoque. Sed nonne vsucaptor à debitore recuperat per actionem in rem? Respō. sic: & est similis circuitus, vt ff. de condictio. indeb. l. indebiti. § fina. & ff. qui pot. in pignor. hab. l. Claudius . Est ergo consilium debitori, vt faciat sibi cedi à creditore ius hypothecariæ quod habebat aduersus vsucaptorem, vt ff. qui po. in pigno. hab. l. mulier, & de custo. l. in creditorem , & hoc incontinenti cū

VSucapio [b] pignoris conuentionem [c] nó extinguit. PP. Non. Septē. Pio & Pontiano Coss.

Per sententiam latam in personali, non intelligitur creditori satisfactum: & ideo potest agere hypothecaria. Bal. sic. Licet debitor sit condemnatus si non soluit, non tollitur ius pignoris. Bart.

VIII. Idem A. Festo.

B QVamuis personali actione expertus aduersus reū [d] vel fideiussores seu mandatores eius, feceris [e] condemnationem: pignoris tamen adhuc habes persecutionem. [f] PP. Idib. Martijs Gordiano. A. & Auiola Coss.

Emptor agens rei vendicatione cōtra creditorem , facit quod creditor compensat in debito fructus perceptos ex re. Bal. Vel sic : Creditor computatis fructibus in debito , & soluto residuo : tenetur pignus restituere ei in quem debitor transtulit. Sal.

C soluit. vel hoc acto, tunc etiam postea, vt ff de sol. l. Modestinus, vel in solutum ei pignus dimittas. Alij dicunt cedi debitori per creditorem ius retentionis, quod habet creditor ex sententia lata contra vsucaptorem . sic ergo vsucapione proprietatis non extinguitur pignus, vt hic, & ff. pro hærede. l. ij. in princip. & ff. de vsucapionibus. l. sequitur. §. si rem: & pro empto. l. si rem quam, nec vsusfructus, vt ff. de vsufruct. l. locum. §. penulti. sed operam in seruo relictam sic, vt ff. de vsufru. leg. l. ij. in fine. Alij ponunt casum : Quidam obligauit mihi rem mobilem alienam quam vsucapiebat: non valuit tunc obligatio , sed si post perficit vsucapionem, conuentio pignoris valet, vt hic, & ff. de pignor act. l. rem alienam. j. respon. & secundum hoc facit. ff. de rei vendicatione. l. si à Titio, & ff. eod l. j. in princ. Sed certe melius diceret, confirmat quàm dicat, non extinguitur. Si tamen teneas hunc casum : dicas debitorem bonæ fidei possessorem: aliàs cum fuerit furtiua, non vsucaperetur , vt supra pro empto. l. cum sit. Alij vt Placent. dixerunt hanc legem non posse intelligi .

Secundus intellect⁹.

D c Pignoris conuentionem.] id est hypothecariam quæ oritur ex conuentione pignoris. Accur.

QVamuis.] CASVS. Si debitorem meum, vel fideiussorem cōuenero & condēnari fecero in actione personali: an nihilominus hypothecæ pignora mihi obligata persequi possim, quæritur? Dicitur quòd sic.

d Reum] scilicet debitorem.

e Feceris.] id est, fieri feceris. sic ff. de his qui notan. infam. l. furti. § mandati, & no. condemnationem: secus si fuissent absoluti à personali: quia tunc tollitur pignus , vt ff. quibus modis pignus, vel hypotheca solui. l. si deferente .

f Persecutionē.] habet enim hypothecaria suas cōditiones, vt

nes, vt non aliter tollatur nisi fuerit satisfactum, vt & ff. eo. grege. §. etiam, & de pig. act. l. solutum, in princ. & ff. de distrac. pig. l. quæsitum, & ĩ. de act. & obli. l. est in arbitrio, & infra, etiam ob chirogra. pec. l. vnica.

Si dominium.] CASVS. Mulier quædam obligauit prædium suũ, postea illud mihi donauit. si creditor illud possidet, potero illud vendicare, si tantum percepit de fructib. quod suffi iat ad debitum. vel si nõ sufficiat illud: quod deest, soluam ei.

a Quæ.] hic non potest esse quæ, & cũ, vt quidam textus habent. alterum enim superfluum est: nisi bis ponantur illa verba, pignori &c. ita scilicet si dominium eius possessionis, quæ pignoris data esset, ad te translatum est, cum pignori data esset Azo.

b Data.] Titio.

c Ad te.] Seium.

d Translatum est.] per venditionem, vel legatum.

e Eamque.] scilicet possessionem.

f Creditor.] Titius.

g Vendica.] actione in rem.

h Ratione.] vt & infra de distract. pigno. l. j.

i A te.] Seio. Acc.

k Si fuerit.] postquã reddatur, fructibus in solutionem cedentibus.

l Satisfactum.] Titio.

m Tibi.] Seio.

Debitores.] CASVS. Ex curialitate debeo denunciare debitori meo, vt soluat: si non soluat, agam ad pignora.

n Cõueniẽdi sunt.] ex vrbanitate. & fic. ff. de ser. vrba. prædi. l. quidam Hyberus. secus autem vbi vult vendere pignora: quia tunc ex necessitate denũciat, vt infra de distra. pigñ. l. creditor, & ĩ. de in tedo impe. l. si. Item potest dici, quòd ex necessitate denuncietur eis si non fuerat dies statuta ad soluendum, aliàs nõ, vt infra de contrahen. & commi. stip. l. magnam.

a Vendicare eam potes.

l Not. fructus extenuare debitum. c. 1. & 2. vide Soz. in 1. parte cõ si. 29. ver. circa tertium principale, qui versiculus est in fine consilij.

IX. Idem A. Attico.

SI dominiũ eius possessionis quæ [a] pignori data [b] esset à debitrice domina, ad te [c] translatum est, [d] eamq; [e] postea creditor, [f] vel eius hæredes detinere cœperunt: vendica [g] eam rem, [o] præside prouinciæ curante, vt fructuum deducta ratione, [h] [i] residuoque à te [k] oblato, si fuerit [l] satisfactum, [l] ea possessio tibi [m] reddatur. PP. III. Kalen. Octob. Gordiano A. & Auiola Coss.

De vrbanitate ante ingressum in diem debet conueniendus requiri extra iudicium. Bal. & Salt. Vel sic: Creditor potest prosequi ius pignoris, licet debitori non sit denunciatum, vt soluat. Bart.

X. Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Alexandro.

DEbitores præsentes prius denunciationibus cõueniendi [n] sunt. igitur si conuenti debito satis non fecerint, persequẽti tibi pignora seu hypothecas quas instrumento specialiter comprehensas esse dicis, competentibus actionibus, [o] rector prouinciæ auctoritatis suæ auxilium impartiri non dubitabit. Dat. XIIII. Kalend. Febr. ipsis. IIII. & III. AA. Coss.

Ad euidentiam nominator tenetur pro nominato, si nominatus non est idoneus: & licet nominator pro nominato conueniatur, tamen sua auctoritate res nominati capere non potest. Bal. Vel sic: Non licet eligentibus ad munera, pignora inobedientis capere sine præsidis auctoritate. Sal.

XI. Iidem AA. & CC. Euphrosyno.

NOminatori [p] pignori capere sine præsidis [q] auctoritate res nominati non licet. S. III. Idus Mart. AA. & Coss.

o Actionibus.] hypothecaria, vt & supra de precar. l. j. Accursius.

NOminatori.] CASVS. Iudex potestatis nominauit me vt essem decurio: contradixi. non debet accipere à me pignus sine auctoritate præsidis.

Vir succedens vxori, res quas vxor obligauerit, soluto debito recuperat. Bal. Vel sic: Licet de pignore instrumentum non sit confectum: nihilominus creditor habet plenum ius. Bart. Vel sic: Successori debitoris debent pignora reddi, licet non caueatur in instrumento debiti. Sal.

XII. Iidem AA. & CC. Eusebio.

SI vxor tua pro pecunia quam accepit mutuo, res proprias obligauit pignori, eiq; tu successisti: licet instrumento eius facti [r] testimonium collatũ non sit: soluto tamen debito creditorem de his tibi reddendis solenni iure cõuenies. S. V. Kalend. April. AA. Coss.

Si pignus est datum creditori in solutum, incommutabiliter tenet datio. Bal. Vel sic: Debitor creditori potest cedere omne ius quod habet in pignore: nisi obstet ratio ætatis. Bar.

XIII. Iidem AA. & CC. Matronæ.

CVm dominam nõ minorem vigintiquinq; annis ea quæ obligauerat tibi, [s] iure dominij possidere permisisse, & in solutum dedisse precibus significes: dominæ contractus & voluntas ad firmitatẽ [t] tibi sufficit. S. III. Kalend. Maij, Heracliæ. AA. Coss.

Si debitor vendit pignus, creditor habet in potestate vtrum debitorem conueniat personali, an emptorem hypothecaria. hoc dicit lex. C. hoc verum nisi debitor offerat: quia offerendo impedit hypothecariam contra emptorem. Hoc dicit authen. hic posita. Bal. Vel sic: In electione creditoris est agere actione personali contra debitorẽ, vel hypothecaria contra possessorem pignoris. Bart.

XIIII. Iidem AA. & CC. Apiano.

DIstractis à debitore pignoribus, creditores potestatem habere, vtrumne personali obligatos sibi, an pignora possi-

p Nominatori.] id est nominanti ad munus.

q Sine præsidis.] sed cum præsidis auctoritate sic, vt ff. de mu. & ho. l. si ad magistratus, & supra de suspe. tu. l. præses, & facit supra de cessio. bo. l. v.

SI Vxor.] CAS. Vxor mea quoddam prædium Titio obligauit, & hæredẽ me instituit. si soluero Titio, potero prædium (licet non interuenit instrumẽtũ super eo vxoti, vel hæredi suo restituendo) vendicare. Viuia.

r Eius facti.] id est licet non sit dictum quòd restituantur obliganti, vel hæredi: tamen intelligitur, cum re contrahatur obligatio, vt Inst. quib. mod. re cõtrahitur ob. §. si. Vel dic, licet non intercesserit instrumentum super his, vt & supra de pact. l. pactum quod bona. Accur.

CVm.] CASVS. Si maior annis mulier debitrix tua in solutum prædia tibi dederit: an talis cõtractus valeat, q̃ritur? Et dicitur q sic.

s Tibi.] hæc dictio legitur cũ p̃cedenti, vel sequenti litera.

t Ad firmitatem.] rei quę geritur, ut & ĩ. de solu. l. successores, & facit ĩ. ti ante qui cre. l. j. & 2. & ff. eod. l. si fundus, in fin.

DIstractis.] CASVS. Si debitor meus mihi pignora obligata vendidit, habeo electionem vel eum personali actione conuenire, vel possessores pignorum hypothecaria, nisi debitor meus ex illa pecunia mihi satisfecerit: nam tunc habet potestatem pignus vendendi. h. d. cum authent. sequen.

In rem.]

a In rem] id est hypothecaria. sed hoc iure veteri videtur sic distinguendum: quia aut tacite obligata sunt pignora, aut expresse. priori casu prius est agendum personali, vt ff. de iur. fis. l. Moschis, & supra de do. inter vir. & vxo. l. si non verum. Secundo habet electionem, vt hic, & supra de act. & ob. l. fin. Sed hodie indistincte prius agi vide tur debere personali, per authen. de fideiuss. vt infra eo. authen. hoc si debitor, quæ similiter est supra de act. & obliga. authen. sed hodie, licet per alia verba. Sed & hæc de fideiussoribus videtur tolli per aliam de litigio. & redue ad primum ius, vt eligat creditor: quod dices infra in d. authen. hoc si debitor &c. Accur.

Creditori quomodo sit succursum, si debitor pignus vendiderit.

dentes, in rem [a] actione conuenire velint, non est incerti iuris. [b] S. Kalend. Maij Heracliæ AA. Coss.

IN AVTHEN de litigiosis. §. ab hoc autem, coll. viij. consti. vij.

HOc ita, si debitor ei non satisfaciat ex precio rei venditæ: quod vt fiat, permittitur ei vẽdere.

Non potest debitor contrahendo, vel testando hypotheca creditoris derogare. Bal. Vel sic: Alienatio facta per debitorem quouis titulo, non præiudicat creditori iure pignoris vtentis. Salic.

XV. Iidem AA. & CC. Basilidæ.

DEbitorem neque vendentem, neq; donantem, neque legantem, vel fideicommissum relinquẽtem, posse deteriorem facere creditoris conditionem certissimum est. [c] Vnde si tibi obligatam rẽ probare posse confidis, pignora persequi debes. [d] S. V. Non. Maij Hæracliæ. AA. Coss.

Actio hypothecaria non quæritur ei cui non quæritur personalis. Bald. Vel sic: Mutuans alienam pecuniam suo nomine, quærit sibi ius pignoris, & non domino pecuniæ. Bar.

XVI. Iidem AA. & CC. Heroidi.

ET si frater tuus non suam, sed ad te pertinentem pecuniam mutuã suo nomine [e] dedit, ac pignus accepit: tamen tibi pignoris obligationẽ quærere non potuit. [f] Subscripta. III. Idus Maij Hadrianopoli. AA. Coss.

Res empta alterius pecunia, nõ est domino pecunia obligata. Bald. Vel sic: Res empta ex pecunia mutuata non est obligata mutuanti nisi de hoc specialiter vel generaliter conuenerit. Bart.

XVII. Idem AA. & CC. Ioni.

Q Vamuis ea pecunia quam à te mutuo frater tuus accepit, comparauerit prædium: tamen nisi specialiter, vel generaliter hoc tibi obligauerit, [g] tuæ pecuniæ numeratio in causam pignoris non deduxit. [h] sane personali actione debitum apud præsidem petere non prohiberis. S. XII. Kalend. Iun. AA. Coss.

Actio hypothecaria est in rem. h. d. & illa actio in rem sequitur possessorem. Bald. & Sal.

XVIII. Iidem AA. & CC. Euodio.

PIgnoris vel hypothecę persecutio [i] in rem est. S. Kalend. Decemb. Sirmij. AA. Cos.

Creditor non tenetur de casu fortuito pignorum sed de dolo. & culpa. Bald.

XIX. Iidem AA. & CC. Maximo.

SIcut vim maiorem pignorum creditor præstare non habet [k] necesse, ita dolum & culpam, sed & custodiam [l] exhibere cogitur. Dat. XVII. Kalen. Ianuar. AA. Coss.

Creditor non cogitur agere: tamen oblato ei debito cogitur pignus reddere. Bal. Vel sic: Oblatio & consignatio & depositio debiti sufficiunt ad hoc, vt possit agi pigneratitia. Bar.

XX. Iidem AA. & CC. Alexandro.

CReditor ad petitionẽ debiti vrgeri iure mi

b Iuris.] Et ita electionem habet, vtrũ agat personali, vel hypothecaria: quod corrigitur per auth. hoc si debitor, infra eod.

HOc ita.] CASVS. Lex C. dicit, quòd creditor habet electionem, an velit conuenire reum act. personali, vel pignora persequi: auth. dicit hoc esse verum, si debitor pignora possideat: secus si alius. & si non satisfiat creditori ex hypothecis debitoris, vel si distraxit, primo conueniat debitorem, & eius fideiussorem: & postea pignorum possessores.

[Hoc ita si debitor.] Hæc authen. sumpta est in auth de litig. §. ad hoc autem, col. viij. & est contraria illi alij quam habes infra eod. hoc si debitor, quę est de fideiuss. col. j. & ibi eã solues.

DEbitorem.] c Certissimum est.] vt j. de remiss. pig. l. res, & j. de distra. pig. l. si debitor, & s. de precar. l. j. & supra eo. l. vsucapio, & j. debitorem ven. pig. l. j. in fin. hoc autem est verum nisi in ordine conuentionis, vt dixi supra l. proxi. Accursius.

d Persequi debes.] licet etiam possessio non fuerit tibi tradita: quod secus est in rei vendicatione, vt supra de rei ven. l. si rerum: fallit in casibus ibi notatis.

ET si frater] CASVS. Si frater meus pecuniam meã nomine suo Titio dederit mutuo, & pignus acceperit cui sit acquisita pignoris obligatio, quæritur? Dicitur q sibi. Viuianus.

e Suo nomine.] secus si tuo, vt ff. si cer. pet. l. certi condictio. §. pe. & s. per quas perso. no acqui. l. fin.

f Non potuit.] vt & s. si cer. peta. l. quamuis, & j. de distrac. pign. l. si maritus. Item aliter in pupillo, vt ff. qui po. in pign. ha. l. idemque.

QVamuis.] CASVS Si frater meus ex pecunia quam ei mutuaui, prædium comparauit: si non conuenit, vt generaliter vel specialiter sit obligatum, in causam pignoris deductum non est: sed per aliam actionem debitum meum prosequi potero.

g Obligauerit.] tũc enim secus, vt j. qui pot. in pig. habean. l. licet.

h Non deduxit.] Illud prædium, vt hic, & ff. de tribu. l. procuratoris §. plane, & supra si quis alteri, vel sibi l. qui aliena, & s. de rei ven. si ex ea. Sed hoc fallit in pupillo, vt ff. qui po. in pign. l. idemque, & supra de ser. pign. da. ma. l. penul. & in mil'ite, vt supra, de rei vend. si vt proponis. An autem inter personales priuilegium habeat, dicam infra qui pot. in pig. hab. l licet.

PIgnoris. Persecutio.] id est i actio hypothecaria est realis, vt hic, & ff. eod. l. pignoris, & j. qui po. in pigno. l. eos, & contra possidentem datur, vt ff. eo. l. si fundus. §. in vendicatione. sed interdictum Saluianũ est ad possessionem, & personale, vt supra de preca. & Saluia. interdi. l. j.

SIcut. Non ha k bet.] vt & s. de pig. act. l. q fortuitis, & ff. de pig. ac. l. si cõ vẽderet. §. si. & l. seq.

l Custodiam.] i. diligentiam. culpa. n. est si facit quod non debet: custodiam omittit, si non facit quod debet. vltra culpam enim leuem non tenetur: sed de ea sic, vt hic, & insti. qui. mo. re contra. ob §. fi. & s. de pign. ac. l. creditor, quis aũt probet dolũ, vel culpã, vel amissionẽ, dixi s. de pig. ac. l. si creditor. Et nota q hic est similitudo per cõtrariũ, sicut ibi, & Lazarus similiter mala.

CReditor.] CASVS. Debitor creditorem, vt debitum

debitum petat, compellere non potest: sed debitum offerat, consignet, & deponat: & pignus prosequatur. Viuia.

a Minime potest.] ut & s. vt nemo inuitus. l. j. & de vsu. pup. l. fi. nisi in casibus quos no. s. vt nemo inuitus, & s. de inge manu l. diffamari. Accur.

nime potest.[a] Quapropter eo quod vos hæredibus Euodiani debere confiditis, oblato, & si non velint accipere, consignato[b] atque deposito: de reddendo pignore hos præsidali notione conuenite. PP. XVII. Kalend. Februa. AA. Coss.

Extraneus luendo pignora non acquirit dominium pignorum. Bal. Vel sic: Quolibet debiti solutione potest pignus liberare, sed ex hoc non quærit sibi dominium, sed actionem contra debitorem absolutum. Sali.

XXI. Iidem AA. & CC. Victo.

Res obligatas exterus debito soluto[c] liberando, datum petere,[d] non earum dominium adipisci potest. Dat. III. Kal. Nou. Reciarię CC. Coss.

Secundus creditor offerendo priori debitum, ius suum confirmat. Bald. Vel sic: Creditor secundus soluendo priori, cōfirmat sibi pignus: & in eius loco succedit tam in sorte, quam in usuris sortis, non usurarum. Salic.

XXII. Iidem AA. & CC. Antiochiano.

Secundus creditor offerendo priori debitum, confirmat sibi pignus,[e] & à debitore sortem, eiusque tantùm vsuras[f] quæ fuissent[g] prętandæ, non etiam vsurarum vsuras accipere potest. PP. III. Idus Decemb. Nicomediæ CC. Conss.

Nudo pacto hypotheca tollitur ipso iure. Bald. Vel sic: Sicuti pignus nuda conuentione contrahitur, ita nuda conuentione remittitur. Bartolus, & Salicetus.

b Consignato.] vt & s. de vsur. l. acceptam, & j. de partu pig. l. ij. & j. de contrah. stip. magnam, & s. de iure emphy. l. ij. in fin. & j. de distra. pig. l. si prius, & s. de pigno. act. l. nec creditores, & hoc si debitum totum est liquidum. alias datur iudex, coram quo examinabitur, vt j. de distract. pign. l. si residuum.

Res obligatas.] Pecuniam quā à Titio mutuasti, solui, & pignus recollegi: an sim dominus pignoris, quæritur? Et respon. quòd nō, sed quod solui, possum petere. Viuia.

c Soluto.] non dico emendo: quia tūc haberet dominium, vt institu qui. alie. licet. §. j. & ad hoc s. de rei vendicat. l. solennibus.

d Petere.] à debitore actione mandati, si mandatum intercessit, alias negociorum gestorum. & hoc si nō possideat. alias habet retentionem, vt ff. quib. mo. pig. vel hypo. sol. l. j.

Secundus.] CASVS. Mutuasti mihi decem, & obligaui tibi pignus, & Titius tibi soluit, cōfirmat sibi pignus: sed an vsuras vsurarum petere poterit quas soluit Titius, quæritur? Et dicitur, quòd non, puta quia sors erat decem, vsura quinque.

e Pignus.] vt j. qui pot. in pign. habea. l. prior, & l. j.

f Vsuras.] quia suū negocium gessit secundus creditor, vt ff. qui pot. in pign. hab. l. si prior, alias est sub eadem. l. creditor §. sciendū, & facit. s. de vsuris. l. vt nullo, & ff. de rei vendicat. l. emptor, & j. de his qui in prio. cre. locum. l. j. & j. de remis. pigno. l. cum ex causa, & ff. de cap. & postlim. reuer. l. in bello. §. si quis seruum.

g Fuissent.] Priori creditori: pone sors. x. vsura. v. Acc.

Maior.] Si creditor maior annis elegerit debitorem personali actione, & pignoratitiam persecutionem remiserit per expressum pactum, aliàs intra biennium persecutionem: an postea pœnitens ea prosequi possit, quæritur? Et dicitur quòd non.

h Cum hoc.] id est remissionem talem.

i Solum.] id est nudum & sine stipulatione.

k Iurisdictio.] prętoris. ait enim prætor, pacta seruabo, vt ff. de pact. l. iure gentium. §. pretor ait. Vel iurisdictio, id est iudicis officium. Accur.

XXIII. Iidem AA. & CC. Macedoniano.

Maior annis vigintiquinque pignoris cōuentionem remissam, cum hoc[h] solum[i] pactum, vel iurisdictio[k] secundum ipsius voluntatem tueatur, persequi non potest.[l] S. XVIII. Kalend. Ianuar. Nicomediæ CC. Coss.

Potest creditor eligere hypothecariam omissa personali. hoc dicit lex codicis, sed per ius authen. distinguitur, aut possidet debitor: & est in potestate creditoris, an agat personali, uel hypothecaria, uel utraque. aut possidet extraneus, & tunc debet primo fieri excussio bonorum debitoris, & fideiussorum, antequam perueniatur ad extraneos pignorum possessores. dicit gl. quod dixi de excussione, est uerum nisi debitor sit absens: ita quòd in eo domicilio non possit excuti. hoc dicunt duæ glossæ no. secundum Bal. cum authentica sequenti.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Marco.

Persecutione pignoris omissa, debitores actione personali cōuenire creditor vrgeri non potest.[m] S. XV Kal. Ianua. Nicomediæ CC. Coss.

IN AVTHEN. de fideiuss. §. sed neque ad res, colla. j. constitu. iiij.

Hodie prinsquam perueniatur ad extraneos pignorum possessores, debēt excuti principales debitores, & eorum fideiussores. Salic.

Hoc si debitor possideat?[n] alio vero possidēte inhibetur hypothecaria, poterit à ctione personali.

l Non potest.] ipso iure sublata obligatione. Sed videtur quòd per exceptionem, vt ff. de pac. l. si tibi. x. §. de pignore. quæ est contra. Solu. hic sola conuētio de pignore intercessit, vnde etiam solo pacto potuit tolli: ibi traditione secūdum quosdam. Vel refert, an pactum de non petendo debito, & tunc si est personalis, per exceptionem tollitur: & sic & pignus, vt ibi. At ibi de pignore, si quidem simplex conuentio intercessit, tollitur ipso iure, vt hic. si traditione, per exceptionem, vt ibi. Primo casu tamen vbi remisit debitum, ipso iure viddraur tolli hypothecaria, licet personalis per exceptionem nam quandoque tenet in accessorio remissio, & nō in principali, vt ff. quib. mo. pign. vel hypo. l. j. §. j. Item acceptilatio facta fideiussori obligato verbis, liberat cum ipso iure, sed reum per exceptionem, vt ff. de accept. l. & per iusiurandū. § sed & si. Item ad hoc argu. ff. de nox. l. si noxale iudiciū, & ff. quib. mod pig. vel hypoth. solui. l. j. in prin. & circa hoc distinxi in d. l. contraria.

Persecutione.] CASVS. Creditor electionem habet velit debitorem conuenire act. perso. an hypothe. pro pignore, vnde omissa hypothecaria agere potest actione personali.

m Non potest.] vt s. eod. l. distractis.

n Hoc si debitor possideat.] immo videt & si alius possideat, habere locum. l. codicis, ut in auth. de litigio. §. ad hoc autem, collatio. viij. quam habuisti supra eodem super l. distractis. Sol. illa cum sit ultima, corrigit istam secundum B. Vel refert an possidens habeat cām à debitore, ut tunc habeat illa locum: an non, & tūc hęc, argum. ff. si fam. fur. fe. di. l. quoties, secundum Ald. quod non placet: quia dolus sui auctoris ei nocere non debet, ut ff. de doli exceptio. l. apud Celsum. §. si quis ex causa legati, & §. sequenti. Vel illa authentica de litigio. intelligitur

Dolus auctoris sue cessori nocere non debet.

telligitur secundum istam, secundum Ir. vel secundum Azo. hæc loquitur de rebus debitoris non obligatis, sed reuocandis per Paulianam. nec enim dicitur in corpore huius auth. quòd fuerunt obligatæ, licet Ir. sic posuerit. Vel aliter illa loquitur in emptore: secus in alijs possessoribus. Vel illa loquitur in expressa hypotheca: hæc in tacita, arg. ff. de iure fis. l. Moschis, & j. de iure fisca. l. j. lib. x. Sed arg. contra. ff. de cens. l. cum possessor, in fin. l. Vel secundum P. illa loquitur cū distracta est res voluntate creditoris: quod apparet ex eo quod dicit, vt ex precio sibi satisfieret: hæc cum sine eius voluntate. Vel dic secundum Ioan. hæc loquitur generaliter, illa in casu speciali quando lite contestata contra se hypothecam vendit debitor: quo casu licet non contrahatur vitium litigiosi per omnia, contrahitur tamen quoad hoc, vt etiam emptor possit conueniri.

ADDITIO.

Hanc vltimam solutionem Ioan. approbant communiter doct. hic, & in auth. sed hodie. j. de act. & oblig. & Azo in summa istius tituli. Adde etiam, quòd vbi pignus venditum esset ea lege, vt pretium daretur creditori, & emptor cōsensisset illi conditioni: tunc in odium eius qui non curauit, vt precium daretur creditori cum possit, permittitur creditori, vt hypothecaria prius eum conuenire possit: quia priuilegiū meretur amittere, qui fraudem voluit committere. Ita dicunt moderni nostri scribentes in dicta authen. sed hodie.

caria, donec personaliter actum sit[a] cum reo & intercessore.

¶ Et si nec ex hypothecis debitoris satisfiat, tunc demum intercessoris hypothecæ, si quæ sunt,[b] petantur: quod ius & in hæredibus locum habet.

Interitu pignorum non liberatur debitor. Bald. Vel sic: Pignore perempto non propterea extinguitur debiti petitio Sal.

XXV. Iidem A A. & CC. Draconti o.

SEruo qui fuerat pignori obligatus, defuncto: debiti permanet integra petitio.[c] Dat. VI. Kalend. Ianuar. Nicomediæ CC. Conss.

Si seruus pigneratus surripitur, creditor potest agere contra furem. Bal. Vel sic: Creditor pro re pignori data furto subtracta agit furti. Sal.

XXVI. Iidem A. A. & CC. Mauricio.

SI tibi notarium[d] pignoris titulo debitor tuus obligauit: eum à quo mancipium abreptū proponis, apud rectorem prouinciæ conueni.[e] S. IIII. Kalend. Ianua. Sirmij CC. Coss.

Non est alibi nisi in ista auth. hic posita. Pro pecunia mutuata in emptionem militia, sub hypotheca bonorum comprehenditur ipsa militia: sine sit empta nomine debitoris, sine nomine filij sui, vel cognati, vel etiā extranei. & talis hypotheca est priuilegiata. Bald. Vel sic. Militia empta ex pecunia creditoris, est creditori obligata: & pro liberis, & cognatis empta nisi contrarium probetur: empta vero pro extraneis, non præsumitur ex pecunia creditoris. Sal.

a Actum sit.] Quid si debitor sit absens, vt conueniri non possit? Dicam possessorem posse conueniri, vt in authen. de fideiuss. §. j. & ij. & §. eadem, colla. j.

b Quæ sunt.] quas ipse fideiussor non possidet, aliàs creditori electio datur, argu. huius l. persecutione. Quidam tamen dicunt, & si possideat fideiussor, prius conueniendum eum personali: cum in corpore huius auth. non distinguatur possideat ipse vel alius. Erit ergo ordo, vt primo reus personali, vel reali, secundo fideiussor, tertio extraneus possidens res debitoris, quarto possidens extraneus res fideiussoris conueniatur, vt hic sumitur.

Creditor quo ordine dēt cōuenire debitorē, fi-

SEruo.] CASVS. Si seruus pignori datus decessit, nō propter hoc extinguitur persecutio debiti.

c Petitio.] vt inst. quib. mod. re contra. obl. §. fin. & ff. eo. l. si inter. §. quicquid, & j. de pign. act. l. pignus.

deiussorē, aut pignoris possessorem.

SI tibi.] CASVS. In l. ista dicitur: mutuaui tibi x. tu quendam notarium, id est seruum notatorē, obligasti mihi pignori: nunquid tenet obligatio illa? Respond. quòd sic. vnde si ille seruus vi abreptus ē mihi, possum agere contra raptorem.

XXVII. Imp. Iustinian. A. Menæ præfecto prætorio.

SVper hypothecis[f] quas argenti distractores vel metaxarij,[g] vel alij quarumcunq; specierū negociatores pecunias sibi credentib. dare solēt,[h] hoc specialiter super amputanda omni machinatione sancimus, vt si post huiusmodi contractū liberis suis, vel alio modo cognatis, quamcunq; militiā ijdem negociatores acquisierint (eam tamen quæ vendi vel ad hæredes sub certa definitione[i] trāsmitti potest) liceat creditoribus eorum etiam non probantibus ex pecunijs eorundem negociatorū liberos eorū, vel cognatos militasse (dum tamen cōtrarium non probetur, alios ex suo patrimonio dedisse pecunias) creditū ab his qui militarint, exigere:[k] vel tantum eos efflagitare, quanti vendi eadem militia possit.

¶ Quod ita obtinere sancimus, & si extraneis quibusdam ijdem negociatores de suis pecunijs huiusmodi militiam acquisisse probentur,[l] vt quod generaliter ī ipsis debitorib.

d Notarium.] id est scriptorem, non tabellionem, vt j. de tab. l. generali, lib. x. Accur.

e Conueni.] quia expedit &c. vt insti. de oblig. quæ ex delic. §. furti. & si quidem est fur extraneus, in duplum, vel in quadruplum rei condemnatur. Si vero ipse debitor, tunc ipsum debitum & vsura duplatur, vel quadruplatur, vt ff. de fur. l. creditori, & l. creditoris. Primo tamen casu reddit debitori per pignoratitiam actionem quod vltra debitum habet, non secundo, vt dicta l. creditoris, & ff. de pign. act. io. l. si pignore, in prin. Item quod dixi contra extraneum in solidum agere creditorem, intellige quando per culpam amisit pignus: aliter credito tenus tantū, & ad vsuram: quia tantum eius interest, & ī residuo agit furti ipse debitor, vt ff. de fur. l. cum qui. §. idem scribit.

Creditor quēadmodum agat cōtra furē qui pignus sibi surripuit.

f SVper hypothecis.] Accipiebant enim tales cāptores pecuniā mutuam, vt emerent p̄bendam, vel militiā sibi vel filijs suis: & pro hac pecunia obligabant omnia bona sua: vnde quærebatur vtrum de hac præbenda eo modo intelligitur, quòd sit obligata? Et dicitur q̄ sic. & ita non est contra. s. e. l. quamuis 3. & præfertur etiam prioribus, vt no j. qui pot. in pig. ha. l. diuersis.

Casum ponit.

g Metaxarij.] aliud genus negociatorum. Acc.

h Dare solent.] i. supponere, sine hoc tamen contrahitur tacita hypotheca secundum Hug. Accur.

i Definitione.] nam quandoque minus commodi transit ad hæredem quàm fuerit apud emptorem: vel aliquo dato demum transit ad hæredes, vt j. de inoffi. test. l. omnimodo §. fina. & j. de prox. sacr. scrj. l. si quis, lib. xij. & ad hoc. ff. de leg. 3. l. patronus. ij. respon.

k Exigere.] per hypothecariam, vt in fi. huius l.

l Probentur.] nota probentur, ab isto qui mutuauit sed in super.cti

in superiori casu præsumitur pro eo. & hæc est differentia quando emit sibi, vel liberis, uel cognatis, & in illo casu quando emit extraneis. Accur. Nota ergo duos casus ad differentiã illorum duorum casuum. In primo præsumitur pro eo qui tradidit pecuniã. In secũdo oportet q̃ ipse probet.

Milito militiam, ut do viam.

a Militantibus] no ta, milito militiam, sic & vado viam.
b Placiti.] i. conuentionis inter eos habitæ.
c Dari solet.] id est quant: emi solet.
d Personis.] hoc in negotiatorum. i. extraneorum militantium quibus est empta & negotiata militia, qui non sunt obnoxij, ut subijcit. [actione personali, sed hypothecaria, ut dicit. Accur.
e Meruerunt.] ante legem istam.

Q Vod obtinet.] CASVS Lex C. dicit q̃ creditor potest conuenire possessorem militię auth. hoc determinat, dicens q̃ hoc verum est, si creditor mutuauit specialiter ad hoc vt præbenda de pecunia illa emeretur. & si creditor non expressit hoc, non habet priuile. quia præferuntur ei filij qui habent bona patris tacite obligata pro dote matris, & præfertur ei vxor testatoris, & alij creditores, si erãt potiores.
f Quod obtinet.] ut omnibus præferatur creditor, ex cuius pecunia militia est empta, qđ l. C. innuerat.

Creditor ex cuius pecunia militia ẽ empta, p̃fertur omnibus.

g Alioquin.] i. si nõ ad hoc mutuauerit is ex cuius pecunia militia est empta.
h Filii] nomine matris defunctæ: quæ fuit vxor repetentis dotem.
i Vxor.] si ipsa viuit.
k Prędictorũ.] i. nec ille q ad hoc mutuauit, nec vxor, aut filius eius, ut in corpore probatur.
l Creditoribus.] q ad hoc nõ mutuauerũt: ex eorũ tamẽ pecunia est empta, vel præsumitur.

Continuatio.

IN QVIBVS causis &c.

Qualiter per conuentionem expressam contrahatur obligatio

militantibus [a] talem militiam, quæ vendi vel ad hęredes trãsmitti potest, permissum est, ut liceat creditoribus & adhuc viuentiũ debitorum iure hypothecæ vendicare militias, nisi sibi satisfiat: & post mortem eorum exigere quod pro hisdem militiis pro tenore communis militantium placiti, [b] vel diuinæ sanctionis tale præstantis beneficium, dari solet: [c] hoc in negociatorum personis, [d] licet ipsi militantes minimè debito obnoxij sint, integrum creditoribus eorum seruetur.

¶ Quod scilicet in futuris militijs, non etiam in his quas liberi vel cognati eorundem negociatorũ vel extranei pecunijs eorum meruerunt, [e] tenere sancimus. Dat. Kal. Iun. DN. Iustiniano A. PP. II. Côss.

IN AVTHEN. de exhiben. & introducen. reis. § optimum quoque, col. v. constit. vj. Est etiam ex titulo de æqualitate dotis & propter nuptias do. coll. vij. consti. viij. §. quia uerò & huiusmodi.

Ista authentica ponit illud tertiũ quod d xit in casu, scilicet de priuilegio prælationis & dicit quod in hypotheca primò præfertur mutuans, secundo dos, tertio veniunt alij creditores qui ad hoc non mutuarunt, tamen eorum pecunia res empta est, vel empta præsumitur. Bald.

Q Vod obtinet [f] si ad hoc mutuauerit pecuniam, ut militia emeret. alioqn [g] filij [h] aut vxor [i] defuncti omnibus [k] prӕponentur.

¶ Sed & si nullus prædictorum [k] fuerit, tunc alijs creditoribus [l] hoc damus.

TITVLVS XV.

IN QVIBVS CAVSIS pignus vel hypotheca tacitè [contrahitur.]

Pro censibus & tributis sunt obligata omnia bona debitoris. Bald. Vel sic: Bona censuariorum vel tributariorum sunt tacite fisco obligata. Salicetus.

I. Imp. Antonin. A. Sperato.



V Niuersa bona eorũ qui cẽsentur, [a] vice pignorum tributis [b] obligata sunt. [c] PP. Kalendis Iun. Antonino IIII. & Balbino Conss.

Bona contrahentis cum fisco, sunt tacitè obligata. Bald. & Sali.

II. [Imp.] A. Proculo.

C Ertũ est, eius qui cũ fisco contrahit, bona veluti pignoris titulo obligari, [f] quamuis specialiter id nõ exprimatur. Dat. VI. Kalen. Mar. Messala & Sabino Conss.

Fructus extantes rei pignoratæ, sunt tacitè obligati pro debito: tamẽ res empta ex ipsis fructibus, efficitur propria ipsius emptoris. Bal.

III. [Idem] A. ex rescripto Alexandri A. ad Demosthenem.

Q Vamuis fructus pignori datorum prædiorum (etsi id apertè non sit expressum) & ipsi pignori credantur tacita pactione inesse: [q] prædia tamẽ quæ emũtur ex fructuum precio, ad eãdem causam venire, nulli prudentiũ placuit. [r] PP. Idib. Octob. Maximo II. Aeliano. Conss.

Pro debito primipili, bona dotalia sunt tacitè obligata, tamen in ultimum subsidium deueniutur ad ea. Bald.

IIII. Imppp. Carus, Carinus, & Numerianus AAA. Africano.

S Atis notum est, [s] & [t] rône [u] constitutũ, bona fisci: non solum res tuæ obligantur tacite fisco, sed dos vxo-



pignoris. dictum est, sequitur qualiter contrahatur tacite ex vi & potestate legis. Arg.
Niuersa.] CASVS. Si possides prædium tributarium: tacite videntur omnia bona tua obligata pro tributis fisco.
a Cẽsent.] i. q censum (id est tributũ) præstant.
b Tributis.] i. fisco.
c Obligata sũt.] vt & s. si ꝓpter publi. pensi. l. 1. in fine. & facit. j. l. proxima. Accurtius.

C Ertum.] CASVS. Si cum fisco cõtraxisti, & debitor eius factus sis: licet non sit dictum vt bona tua obligentur, tamen tacite obligata videntur.
p Obligari] scilicet tacite, vt sic faciat ad titulum, ut & s. de ser. pig. da. ma. l. 2. & de priuile. fisc. l. 2. & l. 3. secus in ciuitate, ut ff. ad municip. l. simile.

Q Vamuis.] CASVS Obligasti mihi fundum: tacite videris obligasse fruct' fundi. vnde si ex precio fructuum aliũ fundum comparasti, an sit mihi obligatus, quæritur? Et dicitur quod non.
q Inesse.] q. d. si prędia sunt obligata, & fructus prædiorum, tamen prædia empta ex pecunia redacta ex fructibus, nõ intelliguntur obligata, ut & j. de partu pig. l. 1. & ff. in quib. cau. pig. tacite contra. l. i p̄dijs, & ff. de pig. l. Paulus. §. 1. & l. si fundus, in princ.
r Placuit.] ut & argu. ff. de fur. l. qui uas. §. fina. & ff. qui po. in pigno. l. idemque, in fin. Sed argu. contra. ff. de petit. hæredi. l. si & rem, & ff de lega. 2. l. imperator §. fi. & l. sequent. & extra de usur. l. cum tu. Vel repete placuit, id est dicta prædia erunt creditoris. computabit tamen in debitum. Accur.

S Atis.] CASVS Si ex mala administratione principilari factus sis debitor

s Cõcor. cũ hac l. glos. super uerbo, alienat, in c. ex parte uestra, extra de rescript.
u & item constitutum &c.

dos vxoris tuæ: ita videlicet si bona mariti exhausta A sunt, neque aliquid residuum inuenitur.

a Data.] secus si non sint, vt supra de priuil. fis.l.1. & infra ad l.Iul.de vi l.1.

b Necessitati.] alias necessitate, scilicet primipilaris administrationis. filij etiam, licet non sint hæredes, tenentur, ut infra de primipilo.l.fi.lib.12.

c Patrimonium.] id est quasi patrimonium, vt ff. de mino.l.3 §. sed vtrum, in fi. & supra de rei vxo. actio.§.& hoc ex rei.

SI non.] CASVS. Si fundum ad colendum mihi locasti, & in eum seruum induxi, non eo animo vt ibi perpetuo stet, & cum propensione retineres: rector prouinciæ iubebit vt eum mihi restituas: pro pensione vero solenniter me conueniens. Viu.

d Inducta.] inducta manu, illata dote fo. Et nota, tria exiguntur, scilicet quod sint inducta, & quod perpetuo ibi sint, & quod domino sciẽte, vt ff.eod. l. in prædiis, & de pig.l. debitor, & ĩ loc.l.certu: sed ĩ vrbanis nõ ex g tur scientia, vt d.l certi.

e Placuerat.] s. locatrici tantum, non conductori. Vel placuit, scilicet sapientibus, si essent tamen inducta. Vel placuit sub conditione si essent inducta. nisi alterum horum trium modorum exponas, esset litera sibiipsi contraria.

f Morari potest.] Not. ergo sua auctoritate possidentem, retentionem nõ habere. Sed videtur quod sic, vt ĩ.tit. 1.l.1. & ff.de sol.l.si cum aurum, & l.si is cui, & ff.de condic. ind. l.si non sortem. §. si centum, quæ sunt contra. Sed dic, refert an peruenerit per dationem alicuius nomine debitoris, vt tunc tenere possit: an non, & tunc nõ, vt hic. Vel dic secundo quod hic g vim possidebat creditor, & ita viuose:

† Facit ad hanc l.gl. vnica cir. fi. in c. ex parte, extra de ap.

na earũ in dotem data, [a] quę nuptę sunt his qui primipili sarcinam subeunt: obnoxia necessitati [b] eius teneri: verum certo ordine, vt scilicet tũc demum ad hoc periculum mulieris patrimonium [c] respiciat, si vniuersis viri ac nominatorum facultatibus exhaustis, nihil resi- B duum inueniatur. Dat.V. Idus Aug.Caro & Carino AA. Conss.

Pro pensione non sunt tacitè obligata bona quæ non sunt in fundo, sed inuecta & illata vt ibi sint, Bal. Vel sic: Inducta & illata in fundũ conductum, sunt tacitè pro pensionibus obligata: si tamen conductoris bona sint. aliter ad manus creditoris peruenta non possunt pro pensione retineri, sed debent restitui. Sal.

V. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. & CC. Corinthiæ.

SI non inducta [d] & illata in fundum quæ pignoris teneri causa placuerat, [e] mancipia fuissent, nec hæc specialiter obligata monstrẽtur: rector prouinciæ ea restitui iubebit. ¶ Nec enim prætextu debiti pensionum, restitutio nem eorum morari pôt, [f] cùm si quid sibi deberi domina fundi ex pẽsionibus, vel quacunq; ratione probare possit, huius solutio nem solenniter fieri coueniat. Subscripta.XII. Kal. D Febr.CC.Coss.

Si tutrix secundo nubit non reddita ratione, bona secundi viri sunt tacitè obligata pupillo pro ipsa administratione reddenda. Et est hic casus specialis, in quo vir secundi matrimonij tenetur pro debito suæ vxoris. Bald.

VI. Imppp. Theodo. & Valentin. AA. ad Florentium præfectum P.

SI mater [g] legitimè liberorum tutela suscepta, ad secundas contra sa

& faciũt hæc, an scriptor possit retinere quaternos pro mercede, sicut notatur in d.l.si non sortem.§.si centũ.

SI mater.] CASVS. Paterfam. decessit relictis filiis impuberibus, & vxor legitimam tutelam filiorum nacta est, præstito iuramẽto quod ad secundas nuptias non conuolaret: si conuolauit, & tenetur pupillis ex mala administratione, neq; eis antequam conuolaret ad secundum matrimoniu, tutorẽ petiit, tacitè erunt omnia bona mariti obligata pupillis ex mala administratione.

cramentum [g] præstitum aspirauerit nuptias antequam eis tutorem alium fecerit ordinari, eisq; [h] quod debetur ex ratione tutelæ gestæ persoluerit: mariti quoque eius præteritæ tutelæ ratiocinijs bona iure pignoris tenebuntur obnoxia. [i] Dat. VI. Idus. * Theodo.A. XVII. & Festo Coss.

Non solum in Italia, sed & in prouincia, et vbique locorum inuecta & illata sunt iuris præsumptione tacitè obligata. Bal. Vel sic: Iura dispensantia v inducta & illata sint tacitè pro pensionibus obligata, debent obseruari pro iure communi in omnibus personis & locis. Sal.

VII. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

SAncimus de inuectis à conductore rebus & illatis, quę domino pro pẽsionibus tacitè obligan- C tur, [k] non solũ in vtraque Roma & territorio earũ hoc ius locum habere, sed etiã in nostris prouincijs. Tali enim iusta præsumptione [l] etiam omnes nostros prouinciales [m] perpotiri desideramus. Dat. XV. Kal. Nouem. post consulat. Lãpadij & Orestis. VV.CC. anno secundo.

TITVLVS XVI.

SI ALIENA RES pignori data sit.

Procurator citra mandatum rem domini obligare non potest. tamen si pecunia est in rem domini versa, potest pignus pro debito retineri. Bald.

1. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Carpo.



Rocurator [a] citra domini volũtatẽ domũ pignori frustra dedit: si tamen pecuniam creditoris in rẽ domini versam consta-

g Contra sacramentum.] hodie non iurat, sed pœna remanet eadem, vt in authen. vt fine prohibi. matres debit. & creditis. §. penulti. colla.vij.

h Eisque.] scilicet liberis. aliàs, eiq; scilicet tutori post ordinato.

i Obnoxia.] vt & supra quando mu. tut. offic. l. 2. & in authentica de nuptijs.§.si ante tutelam, collat.4. nec eis filiis succedit, vt supra ad Tertull. l. omnem.& est sic in gl. in quibus causis ha. [...] l.1.

k Anchoiun. Obligantur.] vt & ff eod.l.si hortum, & l.eo iure, & supra locati.l certi. Acc.

l Præsumptione.] id est statuto vel ordinatione.

m Prouinciales.] locãtes & conductentes.

CASVS.

Rocurator.] Si procurator meus non expectata voluntate mea rẽ meam obligauit, mihi præiudicare non potuit: si tamen pecuniam quam accepit, in rem meam versa sit, contuletur creditori per pignoris retentionem. Viuia.

a Procurator.] s. specialis ad aliquod aliud negocium. si autẽ habeat liberã potestatẽ, pôt, ut ff. de procu.l.procurator cui generaliter libera. Vel si habet speciale

Procurator quãdo possit rẽ dñi obligare.

speciale mandatum de obligando ut ff. de pigno. act. l. solutum, in fin. Idem si habeat generale tantum, & dominus consueuerit talia facere, ut ff. illo titu. l. uel uniuersorum.

a Exceptio.] sic in eo qui sciens accepit pignori rem alienam quæ postea fit debitoris, ut C. de pign. l. 1. in pri. & ff. e. l. cū res, sic & amico debitoris qui liberauit pignus, competit exceptio, ut ff. quibus mod. pig. vel hypotheca sol. l. 1. § prin. sic & ille qui soluit precium fundi pro debito pupilli, habet exceptionem, ut & C. de præ diis mino. l. vtere, & l. si prędiū, n si. Vel mu uauit ad hoc ipsum vt habeat rē pignori obligatam, ut ff. de re. cre. l. si pupillorum. §. pen. & ad hoc facit institu. qui. alie. licet §. penul. Not. etiā quod hic creditor habet vtilem nego. gest. vel institoriam, ut diximus C. si cer. peta. l. cum.

b Desideranti.] creditori. Ac.

Si probaueris.] CASVS. Ignorante me res ad me pertinentes obligasti: mihi non præiudicat, nisi in fraudē creditoris sciens dissimulaui.

c Agebatur.] id est qui te præsente obligabat alii extraneo.

d Potuisse.] quia nemo potest rem alienam obligare, ut & C. communi diui. l. 2. & ff. titu. 1. l. qui si litis, licet posset uendi, cum venditio per sonam, obligatio rē afficiat, ut dixi. C. ad Velleia. l. si fine.

bit, non inutilis erit exceptio, a duntaxat quod numeratum est, exolui desideranti. b PP. XI. Kal. Nouembr. Seuero A. II. & Albino Coss.

Res aliena non potest pignori obligari nisi domino in fraudem dissimulante Bal.

II. [illegible]

SI probaueris præsidi prędia vel hortos de quibus agebatur, c tuos esse: intelligis obligari eos creditori ab alio non potuisse, d si non sciens e hoc agi, in fraudem creditoris ignorantis dissimulasti. f PP. Id. Octob. Antonino A. II. & Geta II. Coss.

Tutor vel curator pro causa propria, pupilli vel adulti bona non potest obligare. Bald. Vel sic: Ex obligatione tutoris vel curatoris non tenentur pignora minoris, nisi in eius vtilitatem sit pecunia recepta. Sal.

III. Imp. Antoninus. A. Martiæ.

CVrator adulti vel tutor pupilli, propriam rem mobilem eius cuius negotia tuetur, pignoris iure obligare non potest: nisi in rem eius pecuniam mutuam accipiat. g PP. VI. Kal. Febr. Duobus & Aspris Coss.

Filius non potest obligare rem patris. Bald.

e Sciens.] nam tunc consentire uidetur, ut d. l. si fine, & ff. de distract. pigno. l. si mulier. Sed quis probabit fraudem? Respon. qui eam dicit, ut ff. de proba. l. quoties. §. qui dolo, nam videtur scire ius suum ubique durare, nisi consentiat, ut ff. quib. mod. pign. vel hypoth. sol. l. si cut § non videtur.

Fraudem probet qui eam allegat.

f Dissimulasti.] quia dum obligarentur, tu eras præsens, & contradixisti obligationi.

CVrator.] CASVS. An tutor vel curator rem pup. vel adulti obligare possit? Respon. quòd non, nisi pecunia in vtilitatem eorum conuersa sit. Viui.

g Accipiat.] quia tunc potest, ut ff. de pigno. actio. l. tutor. sic & C. de pactis. l. pacti si procuratoris, & ff. de furt. l. interdum. 2. §. qui tutelam, & ff. pro empt. l. qui fundum §. si tutor. Item & in alio casu etiam immobilia, ut C. de adm nistra. tuto. l. fina. §. defensionem. Sed hodie videtur, quod etiam mobilia non possunt sine decreto, ut C. de admini. tut. l. lex quæ, in fi. quod est uerū in quibusdam mobilibus, de quibus ibi dicit. Ac.

h NEc si maior. In potestate.] quid de emancipato? Respond. idem. Sed de hoc dubiū erat cum domi nus videatur etiam patre viuente, ut instit. de hære. qua. & dif. §. cui.

IIII. Imp. Alexander. A. Secundo.

NEc si maior annis viginti quinque fuisset filius tuus qui in potestate h tua erat, te inuito rē tuam obligare potuit. i PP. V. Kalē. Nouem. Maximo. II. & Aeliano Coss.

Ista lex portat coronam totius materia quid probandum sit in hypothecaria, & hoc dicit: Si res quæ non erat in bonis tempore obligationis, postea de bonis fiat, hypotheca conualescit, non de iuris rigore, sed de æquitate scripta. Bald.

V. Impp. Dioclet. & Maximianus AA. Eutychio.

CVm res k quæ necdum in bonis debitoris est, pignori data ab eo, postea in bonis eius esse incipiat: ordinariam quidem actionem super pignore non competere manifestum est: sed tamen æquitatem l facere, vt facile vtilis psecutio m exēplo pignoratitiæ n detur. PP. XIII. Kal. Iun. Maximo. II. & Aquilino Coss.

Mater non potest obligare rem quam prius donauerat filio. Bald. Vel sic: Obligans rem alienam, non præiudicat domino: & contraria pignoratitia tenetur. Barto & Sal.

VI. Iidem AA. & CC. [illegible]

QVæ prædiū in filios à se titulo donatio

i Potuit.] nec rem patris, nec peculiarem, ut ff. quę res pi. ob. pos. l. 1. §. 1. & sa cit. C. de pac. l. filius, & de re. cre. & iure iur. nec filius.

CVm res.] CASVS. Si alienā rem obligaui, non tenet pignoris obligatio. si dominium eius nactus sim, cōualescet pignus, & creditor licet directā hypothecariā nō habeat, de æquitate tamē vtilē, habet, & pignus psequi potest.

k Cū res.] l. aliena.

l Æquitatē.] s. quæ præualet, ut C. de in dic. l. placuit, & ff. si cert. peta. l. si tibi pecuniam.

m Persecutio.] per hypothecariā actionem.

n Pignoratitiæ.] Id est sicut datur utilis pignoratitia debitori qui obligat rem alienam soluto debito, ut ff. de distra. pigno l. rescriptum. §. 1. ita & isti q' recipit, utilis hypothecaria datur. Vel dic sicut daretur directa, quando esset res debitoris: sic nunc vtilis. Sed secundum hoc quid est quod dicitur. ff de pig. l. & quæ nōdum sunt. §. quod dicitur. quod debet probare rem suisse in bonis debitoris tempore obligationis? Respon. hic possidebat bona fide, unde sua dicitur esse res, ut ff. de verb. signi. l. bonorum. secus si mala. Vel illud de rigore: hoc de æquitate. Et distingue cum quis rem alienam obligat, si quidem sibi debitam, tenet obligatio, ut ff. qui pot. in pigno. ha. l. 3. §. cum ex causa. Si non, sed habet ius in re, similiter tenet, ut ff. de pigno. l. grege. §. 2. & 3. si neutrū est, tunc si dixit, cum mea erit: tenet ff. illo titulo. l. si fundum. §. aliena. si simpliciter: aut creditor sciuit, & tunc non actio, sed retentio datur, ut in eodem titulo l. 1. in prin. si ignorauit: tunc etiam utilis actio datur, ut hic, & ff. de pig. l. 1. in prin. & l. si ab eo. & l. si Titio, & facit ad legem istam ff. qui pot. in pignore habean. l. qui balneum. §. fina. & ff. qui & à qui. l. si seruo, & ff. de pign. act. l. si rem alienam, & C. de libe. cau. l. si ab eo, & ff. de euic. l. si ne possessio, & l. fina. Accu.

Aliena res si obligetur, an teneat obligatio.

QVæ.] CASVS. Si mater mea dedit mihi fundum, me inuito obligare non potest, cum sit meus: nec pro re quæ obligātis non est, competit Seruiana, & hoc eius actionis natura declarat.

a Iudicio.] ad dandum bonum pignus, ut ff. de pigno. actio. l. si quis in pignore. §. 1. Acc.

b Noceat.] et s. de dona. inter uir. & uxo. l. si quidem, in fine.

c Seruiana.] id est natura eius actionis declarat.

d Fuerint.] sed fallit hoc in seruitute viæ, & alijs rusticis, ut dices j. titu. 1. l. qui filios. Vel nõ dicũtur obligari, licet creditor commoditatẽ in his habeat. & sic intelligatur ff. de pignor. l. sed an uiæ & facit. s. l. pxi.

e Si in rem.] CASVS. Tutor pupilli pro pecunia quã in suam rẽ accepit, rem pupilli obligare non potest: & si obligat, non tenet pignoris obligatio, nisi pupillus factus maior consenserit: quo casu conualescit pignus.

e Si in rem suam.] scilicet tutoris.

f Accommodasti.] aliàs teneret, ut s. si maior. l. fi. Accur.

g Non potuit.] ut & s. de pact. l. pactum procuratoris, & ff. pro empt. l. qui fundum. §. si tutor.

h Nexum.] CASVS. Seruus meus uel colonus obligat rem meam, mihi non præiudicat: quia nexum, id est obligationẽ non facit nisi ille qui obligare potest. Viuia.

h Declaratur.] ut s. de acqui. pos. l. fin. & ff. de procu. l. procurator totorum, & s. communi diui. l. si probatum, & j. de agri. & cẽsi. l. si per colonum, lib. 11. & s. quod cum eo l. si seruus. Hoc tamen fallit in re peculiari serui q habet liberã peculij administrationem, ut ff. de pig. act. l. si conuenerit. §. fi. & facit. ff. de acqui. pos. l. peregre. §. pe. & l. 3. §. quod si seruus.

QVAE RES pignori obligari possunt &c.



Alumnos.] CASVS. Si omnia bona tua mihi obligasti: an alumnos tuos vel cõcubinã videaris obligasse, quæritur? Et dicitur quòd non. Vi.

i Alumnos.] scilicet quos aluisti, uel qui te aluerunt. uel id est filios ex concubina.

k Cæteras res.] id est ipsam concubinam, quæ erat ancilla obligantis, ut & s. communia de manumis. l. fi. Acc.

nis trãslatum, creditori suo dat pignori: se magis cõtrario pignoratitio obligat iudicio,[a] quàm quicquam dominis noceat,[b] cùm Seruiana etiã actio declaret euidenter, iure pignoris teneri non posse, nisi quæ obligantis in bonis fuerint: [d] & p aliũ rem alienam inuito domino pignori obligari nõ posse, certissimum est. S. V. Id. Iul. Philip. AA. Cons.

Tutor pro facto proprio non potest rem pupilli obligare: nisi pupillus legitima ætatis effectus talẽ obligationem approbet. Bald. Vel sic: Tutor, procurator, uel alius administrator obligando rem dominorum, eis non præiudicat: nisi postea consensus dominorum accedat: uel nisi de scientia eorum probetur hoc d. cum l. sequen. secundum Barto.

VII. Idem AA. & CC. Corneliæ.

SI in rem suam [e] accepta pecunia mutua tutor mancipium tuum pignori dedit, nec huic post perfectam ætatem consensum accommodasti: [f] pignori res obligari non potuit. S. VI. Kalend. Ian. AA. Coss.

Regulam præmittit, ex qua infert & hoc dicit: Persona quæ de iure potest obligare, est illa quæ potest inducere nexum pignorum: secus si non potest de iure. Bald. Vel sic: Seruus, procurator, colonus, cõductor vel actor rem domini inuiti non obligant. Sal.

VIII. Impp. Hon. & Theod. AA.

NExum non facit prædiorum, nisi persona quæ iure potuit obligare. ¶ Per seruum autem, aut per procuratorem, colonumve, actorem seu cõductorem, vllum præiudiciũ possessioni inuito vel inscio domino imponi non posse, & iure, & legum auctoritatibus declaratur. [h] Dat. Idib. Iul. Rauennæ, Honorio XIII. & Theodosio X. AA. Coss.

TITVLVS XVII.

QVAE RES PIGNORI obligari possunt, uel non, & qualiter pignus contrahatur.

In generali obligatione non venit quòd nemo sani capitis specialiter obligaret. Bal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Optato.

ALumnos [i] tuos, & cæteras res [k] quas neminẽ credibile est pignori specialiter daturum fuisse, generali pacti conuẽtione quæ de bonis tuis facta est, in causa pignoris non fuisse rationis est. [l] PP. XII. Kal. Apr. Laterano & Rufino Coss.

Qui obligat instrumenta emptionalia, ipsam rem obligare videtur. Vel sic: Qui obligat repræsentãs, videtur obligare repræsentatũ. B. Vel sic: Obligato instrumẽto, intelligitur obligatum id in eo contentum. Barto. & Sali.

II. Idem AA. Rogato.

CVm cõstet pign[m] consensu cõtrahi, nõ dubitamus eum qui emptiones [n] agrorum suorũ pignori posuit, de ipsis agris obligãdis cogitasse.[o] PP. V. Kalen. Iul. Apro & Maximo Coss.

Res sacra vel religiosa non potest obligari. Bald. Vel sic. Locus religiosus non potest pignori obligari. Sali.

III. Imp. Antoninus. A. Restituto.

SI monumẽto [p] corpus filiæ tuæ intulisti, religiosum id fecisti: quo facto obligari à quoquam, prohibente iuris religione, non posse, in dubium

l Rationis est.] Arg. q in uerbo generali nõ continentur oĩa singularia. Item nõ uidetur quis generaliter cõcedere, quod specialiter nõ est cõcessurus. † sic. ff. de mino. l. illud. §. si talis, & ff. de pecu. l. q peculij, & de lega. 3. l. uxorem. §. felicissimam, & ff. de pigno. l. obligatione, & l. denique, & ff. ne quid in loco pub. l. 2. §. si quis à principe. & faciũt hæc ad ea quæ diximus de fortuitis casibus receptis, ut not. ff. si quis caut. l. sed & si quis. §. quæsitum, & facit ff. de donat. l. filius, & supra de trãsactio. l. si de certa, & facit supra ad Velleianũ. l. iubemus, & ff. de pact. l. tres fratres, & j. de remis. pig. l. 2. Acc.

Cum.] CASVS. Emi fundum, confectum est instrumentum emptionale. illud obligaui. an fundũ obligasse uideat, quæritur? Et respõ. q sic.

m Pignus.] id est obligationẽ pignoris. sic & ff. de pigno. actio. l. 1. & hoc quãtum ad hypothecariã, ut & ff. de pac. l. si tibi §. de pignore, & j. de remis. pigno. l. 2. sed pignoratitia contrahitur re: vt institu. quibus mo. re contrahi. oblig. §. fi. Acc.

n Emptiones.] i. instrumenta emptionum.

o Cogitasse.] vt & argu. ff. de lega. 1. l. seruum filij. §. eum, & j. de remis. pign. l. creditricem, & j. de donat. l. 1.

Si monumento.] CASVS. An monumentũ in quo filiam tuam intulisti, obligare possis, quæritur? Et dicitur quod non: quia per illationem locũ religiosum fecisti.

p Si monumento.] s. tuo, vel alieno domini voluntate.

Non

† Infra nõ extenditur ad nõ cogitata, ut in c. Quitaualis, de iureiurã. & c. ex multiplici, de deci.

† Cõcor. c. 2. cũ gl. sup verbo signũ, extra de cõsuet. & c. sane, cum glo. super verbo, reddens, de sensum.

* Ex Co. Theod. li. 2. tit. 30. Contius.

a Non venit.] vt & supra de relig. l. inuito. sed ipsum ius inferendi sic, vt & legari: vt & supra de religio. l. monumentorum. Item hoc specialiter, sed cum vniuersitate potest, ut ff. de contrah. emp. l. in modicis. A de re iudica. l. commodum.

b Et ideo.] sic argumentatur: non potest specialiter, ergo nec generaliter. arg. contra ff. de regu. iur. actus, & ff. de pactis. l. si unus. §. illud. Acc.

1 Sal. hic I vers. quæro ab extra, multis in contra rium allegatis, finaliter tenet q creditor debet excutere prius suum principale debitorem, priusquã debitorem sui debitoris, per §. sed neque, in auth. de fideius. colla. 1.

N Omen. 1] CASVS. An ius quod habeo in debitore, alii obligare possim, quæritur? Et dicitur quòd sic. & aget creditor vsque ad quantitatem sibi debitã, nisi primo mihi soluisset.

b Placuit.] vt & supra de hære. ven. l. postquam, & ff. de pign. actio. l. si conuenerit. 2. in princ.

c Certior.] quia ei denunciasti, uel litẽ cõtra eum contestatus fuisti. & idem si partem debiti tibi soluisset, ut j. de nouat. l. 3. Acc.

d Vtilibus.] quas habebas directas contra tuum debitorẽ. Vel dic etiã vtilem hypothecariam: & quod exegerit, si quidem corpus erit, loco pignoris erit. Si vero pecunia, compensabit secum, ut ff. de pig. l. grege. §. cum pignori, in fin. & d. l. de pig. actio. l. si conuenerit. & facit. j. de donatio. l. 2. & ff. de transac. l. venditor. Sed quid si est certus per seipsum, vel ab alio? Respondetur, necesse est quod à me sit certus, arg. supra de pig. l. debitores.

ADDITIO Aduertas q Bartol. hic reprehendit finem istius glossæ, dicens denunciationẽ non esse necessariã scienti, argu. l. 1. in fine. ff. de actio empt. & ibi not. & melius in l. fin. ff. de transact. & solet notari in l. emptor. j. de euict. Non obstat secundum eum. l. debitores, quam glos. allegat: quia illa loquitur de voluntate, seu vrbanitate: vt ibi not.

non venit. a PP. III. Kalẽ. April. Læto II. & Cereali Coss.

Nomẽ debitoris generaliter & specialiter obligari potest. & nisi soluat suo principali potest soluere creditori creditoris sui, qui habet eũ obligatum. Bal. Vel sic: Nomen debitoris ante denunciationem factam sibi à creditore sui creditoris, põt soluere suo creditori: post denunciationem autem factam non potest ei soluere, sed exigi potest vtili actione. Bar.

IIII. Imper. Alexander A. Euocato.

NOmen quoq; debitoris pignorari & generaliter & specialiter posse, iampridem placuit. b Quare si debitor is satis non fecerit cui tu credidisti: ille cuius nomen tibi pignori datum est, nisi ei cui debuit, soluit, nõdum certior c à te de obligatione tua factus, vtilib d actionibus satis tibi facere vsq; ad id quod tibi deberi à creditore eius probaueris, compelletur: quatenus tamen ipse debet. PP. prid. Kal. Martij, Fusco II. & Dextro Coss.

Quod non potest specialiter, non põt generaliter obligari. Vel sic: Non potest operari genus plusquã species. Bal Vel sic: Stipendium seu præmiũ futura victoriæ non potest specialiter vel generaliter obligari. Sal.

V. Idem A. Septimio.

SPem eorum præmiorum e quæ pro coronis f athletis pensitanda sunt, priuata g pactione pignorari minimè admittẽdum est. & ideo h nec si generale pactum de omnibus bonis pignori obligãdis interuenerit, tenet. PP. III. Kal. Maij, Maximo II. & Paterno Coss.

Res quæ non sunt in bonis nostris, non possunt obligari Bal Vel sic: Pater filium vel alium liberum hominem hypothecare non potest. Bal.

VI. Impp. Diocletianus & Maxi. AA. & CC. Rufo.

QVi filios vestros vel liberos homines pro pecunia quam vobis credebat, pignoris titulo accepit, i dissimulatione se iuris circũuenit: cũ sit manifestum k obligationem pignoris non consistere, † nisi in his quæ quis de bonis suis facit obnoxia. l S. Kalend. Maijs, Heracliæ AA. Coss.

Pro executione sententiæ non possunt capi boues aratorii, & alia quæ sunt necessaria ad agriculturam, vt sunt ligones, & instrumenta ferrea. hoc dicit. Sed quotidie faciunt contrarium baiuli tributorum: quia si boues non ararent, non soluerentur tributa & alia onera. Bald.

VII. Imp. Constantinus A. ad vniuersos prouinciales.

EXecutores à quocunque iudice dati ad exigenda debita ea quæ ciuiliter poscuntur, seruos aratores, aut boues aratorios, aut instrumentum aratorium m pignoris causa de possessionibus non abstrahant, ex quo tributorũ n illatio retardatur.

¶ Si quis igitur intercessor, aut creditor, vel præfectus pagi, o vel vici, vel decurio in hac re fuerit detectus: æstimando à iudice supplicio subiugetur. Dat. III. Non. Iun. Sirmij,

S Pem.] CASVS. An athleta spem victoriæ quam de aduersario suo habiturus est, obligare possit, quæritur? Et dicitur quòd non: neq; si generaliter omnia bona obliget, illã spem intelligitur obligasse. Viuianus.

e Spem eorum præmiorum.] in pecunia.

f Coronis.] i. victoria.

g Priuata.] sed nec publica, vt supra de execu. rei iudica. l. stipendia, nisi in subsidium: ut ibi dixi, per l. ff.

Q Vi.] CASVS. An aliquis filium suum, puta liberum hominem, obligare possit, quæritur? Et dicitur quòd non.

i Accepit.] quid si propter famem hæc fiant? Respond. tenet, argu. supra de patribus qui filios distraxe. l. 1. & 2.

k Manifestum.] vt supra titulo. 1. l. quæ prædium.

l Obnoxia.] Immo etiam relegetur creditor qui filiũfamilias in pignore accepit, vt ff. eod. l. fina. Sed hæc regula fallit in capto ab hostibus, ut j. de capti. & postliminio reuer. l. fina. & ff. de leg. 1. l. senatus. §. fi. Item fallit in seruitute rustica, quæ nec est in bonis, nec est extra bona, vt ff. de vsuf. lega. l. 1. & tamen obligatur, ut ff. de pign. l. sed an viæ, vel nõ est ibi obligatio: sed commodum retinendi habet creditor. Item in casu huiusmodi. l. hodie punitur plus, ut in authent. vt nulli iudi. § quia vero huiusmodi, colla. 9. & facit ad lastam ff. de euictio. l. minor. §. pater sciens.

Creditor relegatur qui filiũfamilias in pignore accepit.

† Possunt tamen dari obsides pro arbitrio obleruando, vt in c. exposita, cum glo. fi. extra de arb.

E Xecutores.] CASVS. Si debitore meo non cõparente datus fuerit mihi executor ad mittendum me in bono. posses. debitoris pro mensura declarati debiti, an boues aratorij, vel instrumenta aratri vel bubulci intelligantur obligata, quæritur? Et dicitur q non, ne per defectũ culturæ tributi exolutio retardetur. q si creditor detectus fuerit &c. supplicio subiugabitur.

m Aratoriũ.] sed quid si aliud nõ habet? Resp. capiantur etiã hæc, ut s. de executione rei iudicatæ. l. stipendia.

n Tributorum.] in prouincia ergo tãtum loquitur hæc lex. Et dic, Tributorum præstandorum ab his quorum sunt prædia, quæ tributa non possent præstari, si boues qui terram colunt, auferrentur. Acc.

o Pagi.] id est burgi, vel villa.

a Pignorum.] CASVS. Si bona debitoris mei loco pignoris capi debeát, ea quæ ad agriculturam pertinent, capi non debent. Sequitur authent. Agricultores, quæ idem dicit quod lex, Executores, paucis additis. Viuianus.

a Non conuenit.] per iudicem, ut ī. l. proxi. & forte etiam in Italia hæc loquitur, & est pro hoc in authe. vt nullus mutuans agricolæ, coll. 4. sed propria uoluntate forte posset per dictam authen. Ac.

Si quis.] CASVS. Si mutuaui tibi pecuniam, & promisisti satisfacere sub pœna obligationis omnium bonorum tuorum: an per hæc verba videaris mihi obligasse tam præsentia bona quã futura quæritur? & dicitur q sic, licet non dicas te obligare res præsentes & futuras.

Obligans res suas, tã præsentes quàm futuras obligare videt: secus in donante, vel simili.

b Pertinẽtium.] vel his verbis, res meas tibi obligo, ut in fine huius legis. Et not. quod quia loquitur in præsenti, non videbatur comprehendere de futuris, sed tamen cõprehẽdit, ut hic, & ff. pro socio l. si societatẽ uniuersarum fortunarum. Sed aliud est cum quis vendit omnia sua bona, vel donat, vel legat, ut ff. de auro & argẽto lega. l. si ita, & l. Plautius, & arg. ff. mãdati. l. si mãdauero. 2. §. is cui' bona, & ff. de nego. gestis l. nã & Seruius. §. si me nino. Et est ratio: quia magnum damnum esset donanti, vel similibus, qđ nõ est obliganti, cũ per hoc nõ plus debeat. Itẽ nota hic pro generalitate, ut plene habes. ff. de serui. ur banorũ prædiorum l. si seruitutis. Item hic in his quæ se uiuo quærit, non quæ hæres eius ut ff. de pignor. l. Paulus.

c Sãctionibus.] quæ

Constantino A. & Licinio Coss. A

Hæc lex est declarata supra. l. proxima, & loquitur generaliter tam in prouincia, quàm in Italia, in quibusdam autem partibus seruatur ad unguem: in quibusdam vero in nullo seruatur. Bald.

VIII. Impp. Honorius & Theodosius AA. [illegible] com. [illegible] largit.

Pignorum gratia aliquid quod ad culturã agri pertinet, auferri non conuenit. a Data VI. Id. Iun. Constante & Constãtio Coss. B

IN AVTHEN. coll. x. de statutis & consuetudi. contra ecclesiæ liber[illegible] editis. §. agricultores, & est constitutio Friderici.

In l. C. dictum est de seruis agricultoribus: hic autem dicitur de liberis, & hoc dicit: Rusticus donec laborat agrum, non potest capi pro debito: alias contra faciens ausu temerario, punitur. Bal.

Agricultores circa rem rusticam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sint in quacunque parte terrarum: ita ut nullus inueniatur tam audax, vt personas, boues & agrorum instrumẽta, aut si quid aliud sit quod ad agrorum operam rusticam pertineat, inuadere, aut capere, aut violenter auferre præsumat. C

Si quis autem huiusmodi statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat, & infamiæ notam ipso iure incurrat: imperiali animaduersione nihilo minus puniendus. D

Ista est una de quinquaginta decisionibus Iustiniani, & non est alibi. Quibuscunque uerbis constet de voluntate, hypotheca contrahitur, & in hypotheca generali ueniunt præsẽtia & futura. Bald. Vel sic Appellatione rerum, vel bonorum in obligatione deductorum, continentur præsentia & futura. Barto.

IX. Imp. Iustinianus A. Mennę præfecto prætorio.

Si quis in cuiuscunque contractus instrumento ea uerba posuerit, fide & periculo rerum ad me pertinentium, b vel per earum exactionem satisfieri tibi promitto: sufficere ea verba ad rerũ tã earũ quas in præsenti debitor habet, quàm futurarũ hypothecam sancimus. nec ex prioribus sãctionibus c minus d habere specialis hypothecæ memoriam videri: cùm sit iustum voluntates contrahentium magis quàm verborum conceptionem inspicere. e

Super qua generali hypotheca illud quoque ad conseruandam contrahentium voluntatẽ sancimus, vt si res suas supponere debitori dixerit, non adiecto, tam pręsentes quàm futuras: ius tamen generalis hypothecæ etiam ad futuras f res producatur. Data. III. Id. Decembr. Constantinop. D. N. Iustiniano A. PP. II. Cos.

TITVLVS XVIII.

QVI POTIORES IN pignore habeantur.

Prior tempore, potior est iure: nisi posterior priori offerat. Baldus. Vel sic: Secundus creditor soluens priori, vel consignans & deponens id quod ei debetur, in locum prioris succedit, & confirmat sibi pignus. Bartol.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Secundo.

Qui pignus secundo loco accepit, ita ius suũ cõfirmare potest, si priori creditori debitam pecuniam soluerit: g aut cùm obtulisset, isque accipere noluisset, eam obsignauit, h & deposuit, nec in usus i suos cõuertit. PP. Kalendis Februar. Laterano & Rufino Coss.

Habens pignus prætorium præfertur habenti iudiciale, si est prior tẽpo

volebant creditores minus ius habere in futuris quàm in præsentibus bonis, uel minus quàm si specialiter, id est expresse diceret de futuris.

d Minus.] i. minorẽ memoriam.

e Inspicere.] Nota, sic supra de libe. præte. l. 3. & ff. de adimen. lega. l. 3. §. conditio, in fin. & facit. ff. de re iudica. l. in summa, in princi. & ff. de verbo. obliga. l. in conuentionalibus. Accur.

f Ad futuras.] in tacita hypotheca idẽ, secũdum quosdam, ut ī. de secun. nupt. l. hac edictali. §. omnibus, & l. si quis. § illo, & ff de priuile. fisc. l. si cũ pecuniã. Sed Ioan. contra.

QVI POTIORES in pignore habeantur.

Quoniam super pignore inter creditores quis sit in eo potior, plerunque contenditur: ideo ponit qui potiores in pignore habeantur. Azo. Continuatio.

Qui.] CAS. Si secũdus creditor priori pecuniã soluit, cõfirmat sibi pignus. si primus recipere nolit, consignet, & deponat, & cõfirmet sibi pignus: nisi pecuniã postea in vsus suos conuertit.

g Soluerit.] ut & ī. de pig. l. secundus, & ff. qui potiores in pigno. habeã. l. potior. § fina. Sed quid si prior creditor possideat? Respondetur, & ipse poterit secundo offerre, ut ipse sibi retineat pignus. Nã & quilibet extraneus hoc posset, ut ff. quibus modis pignus vel hypothe. sol. l. Paulus. § qui pignoris non tamen compellitur, ut ī. eod. l. prior. Accu.

h Obsignauit.] ī. de solut. l. obsignatiõe.

i In usus.] facit ad hoc ī. de vsur. l. accepiam. & ff. de usur. l. debitor.

Si de

SI decreto.] CASUS. Conueni hæredem Titij pro quodam fideicommisso relicto sub conditione, & qa mihi non satisdabatur, misit me iudex in possessionem fundi. creditor hæreditarius eundem conuenit, & obtinuit. idem fundus loco pignoris sibi adiudicatus est. quis potior sit, quæritur? dicitur quòd ego, qui prior sum tempore.

De materia istius l. dic ut plene per Di. in c. qui prior, de regu. iur. li. 6.

a Inducti.] cum hæres nō satisdaret de legato soluendo, adueniente die vel cōditione. Et not. inducti. nec enim aliter constituitur pignus prætorium vel iudiciale: licet aliud sit in conuentionali, ut ff. de pigno. actio. l. non est mirum. Item not. quod hoc potest dici prætoriū pignus: iudiciale vero, cum ex causa iudicati quis in possessionem mittitur à iudice ex sententia: sed & superius potest dici iudiciale à iudice.

b Aduersarius.] scilicet creditor quidam hæreditarius ex causa mutui vel simili causa. Accur.

c Iudicati.] prius ergo egit contra hæredem actione competenti, & obtinuit.

d Estis.] vos legatarij quàm ille hæreditarius creditor. & ideo hic sunt, quia diuersorum titulorum sunt, ut hic, & ī. ut in possess. lega. l. si postquam: secus si sunt eiusdē tituli, ut ff. ut in posses. le. l. is cui. §. si plures, & §. qui prior, & hac ratione non obstat. ī. de bo. aucto. iudi. pos. l. fina. & ff. de bo. auctori. iud. possidē. l. cū vnus, in pri.

ADDITIO. Pro clariore intelligentia istorum, distinguas breuiter: Quādoque plures creditores prætendūt ius in pignore conuentionali, & tunc regulariter prior tempore potior est iure, ut l. potior, in princ. ff. eo. Fallit in casu. l. licet, & authen. ibi positæ. ī. eod. & in casibus no. ī. eodē in l. diuersis. Quandoque plures creditores prætendunt ius in pignore prætorio, & tunc aut sunt eiusdem tituli, & concurrunt, ut l. fina. ī. de bo. auctori. iudi. possi. & l. is cui, §. si plures, & §. qui prior, in glos. alleg. Si vero sunt diuersorum titulorum: tūc qui prior est tempore, potior est in iure, ut hic. Quandoque quidam creditores prætēdunt ius in pignore conuentionali, quidam in prætorio, & tunc habet locum. l. si postquam. ī. ut in poss. lega.

† In nonnullis exēplarib. l. si fundū, tertia est: lex verò Cum rem pub. est quarta.

re. Bald. Vel sic: Si plures creditores ad pignus prætorium concurrentes sunt diuersorum titulorum: qui prior est tempore, potior est iure Sal.

II. Imp. Antoninus A. Chresto & aliis.

SI decreto prætoris qui de fideicommisso ius dixit, in possessionem fundi hæreditarij fideicommissi conditionalis seruandi gratia prius inducti [a] estis, quàm aduersarius [b] vester in causam iudicati [c] eiusdem fundi pignus occupauerit: iussu eius qui iure sententiam exequebatur, tempore potiores estis. [d] Nam cū de pignore vtraque pars contendit, præualet iure qui præuenit tempore. [e] PP. V. Id. Maij, Duobus & Aspris Conss.

Respublica missa ex causa iudicati, præfertur creditori qui contraxerat cum defuncto in possessionem non misso. Bald Vel sic: Habens ius pignoris in re, præfertur agenti personali actione. Bart. Vel sic: Creditor qui iudiciale pignus ob sententiam est cōsecutus præfertur priori solum personalem actionem habenti. Sal.

III. Idem A. Syluano.

CUm [f] rempublicam Heliopolitanorū propter emolumentum sententiæ [g] in rerum tam hæredis quàm hæreditariarum possessionem missam esse proponas: intelligis, quamuis pater tuus cum Sosiano [h] contraxerit: [i] tamen si personali actione eum habuit obligatum, [k] præponi rempublicā iure pignoris in his quæ ex auctoritate eius qui iubere potuit, seruandi iudicati causa occupauit. PP. II. Id. Decem. Læto II. & Cereali Conss.

Priuatus prior tempore, præfertur reipublicæ quæ est posterior tempore. Bal. Eodem modo præfertur regi & imperatori. Bal.

IIII. Idem A. Varo.

SI fundum pignori accepisti [l] antequam reipublicę obligaret: sicut prior es tempore, ita potior es iure. PP. V. Id. Octob. Antonino. A. IIII. & Balbino Conss.

Prior creditor non tenetur offerre posteriori Bald Vel sic: Prior creditor non habet necesse offerre secundo, sed secundus offerens primo, confirmat sibi pignus. Bart.

V. Imp. Alexander A. Septimio.

PRior quidem creditor compelli non potest [m] tibi qui posteriore loco pignus accepisti, debitum offerre: sed si tu illi id omne quod debetur, solueris: pignoris tui causa firmabitur. PP. III. Kalend. Maii, Maximo. II. & Paterno Conss.

Prouidētia generalis facit, ut prior tempore præferatur habenti prouisionem specialem tempore posteriore. Bald Vel sic. Generalis hypotheca prioris creditoris præfertur speciali posterioris. & idem de eo qui causam habet a priore. Sal.

VI. Impp. Valerianus & Gallien. AA. Philoxeno.

SI generaliter bona sint obligata, & postea res

e Tempore.] nota regulam, ut ī. e. l. si fundum, & ff. eo. l. potior, & ī. eo. l. prox. & l. licet, & l. diuersis, & supra ad Maced. l. si permittente.

CUm rempublicam.] CASUS. Pater meus cū republica contraxit. me hærede eius conuēto & condemnato, missa est respublica in possessionem nō solum rerum mearum, sed hæreditariarum: an præferatur aliis creditoribus patris? Dicitur quod sic.

f Cum rempublicā.] nota unam ciuitatē dici rempublicam. sic. ff. de publicanis. l. sed & hi. §. præterea. Sed argu. contra ff. de verb. sig. l. eum qui vectigal. Accursius.

Ciuitas una dicit respublica.

g Sententiæ.] latæ pro republica cōtra hæredem.

h Cum Sosiano.] i. cum defuncto, & hoc casu tu vel pater tuus poteritis petere separationem, cum sitis hæreditarij creditores. vel cū Sosiano, id est cum hærede, & hoc casu non, ut ff. de separa. l. 1. in princip.

i Contraxerit.] priusquam respublica.

k Obligatum.] non autē accepit pignus, & facit ad. l. illam. ff. e. l. si pignus, & l. si iure. Acc.

SI fundum.] CASUS. Si fundum obligauit quis prius mihi quàm reipublicæ, ego præferendus sum. Viuia.

l Accepisti.] scilicet specialiter secundū quosdam, ut & arg. supra de priuile. fis. l. 3. quod non placet: immo & si generaliter, ut infra de remissi. pignor. l. si ignorante, & ff. eodem. l. fina. & ī. de iure dot. l. dotis, & ī. de priuile. fis. l. 2. præterea licetiam est in priuato cui generaliter prius, nam sequenti cui specialiter aliquid obligatur, præfertur, ut ī. eo. ti. l. si generaliter, ergo & fisco, ut arg. ff. eo. l. si pignus. Acc.

PRior.] CASUS. Creditor primus non compellitur soluere secundo: sed secundus debet offerre primo. & si uelit sibi offerre, pignus suum confirmabit.

m Compelli non potest.] si tamen uult, potest, ut dixi. ī. eod. l. 1.

SI generaliter.] CASUS. Titius obligauit mihi

omnia bona sua generaliter: postea obligauit Seio quædam ex his specialiter: ego sum potior. unde si eandem rem quam secundo obligauit, iure pignoris distraham, eam ab emptore auocare non poterit Seius. A

a Qui antea contraxit.] ut & ff. eod. l. qui generaliter. Sed contra. s. de pign. l. quamuis. s. so- lu. ibi specialem habebat, ut ibi dixi.

b Inquietari.] ut j. si antiqui. cre. l. 1. & ff. de distra. pign. l. cum prior, & s. de act. & oblig. l. si in solutum.

Licet.] CASVS. Qui prior est tempore, potior est in iure. fallit in eo qui obligauit omnia bona sua præsentia & futura, & postea à secundo mutuam accepit pecuniam, & ex ea fundum comparauit, & conuenit, ut illud prædium ei esset obligatum: quia potior erit secundus.

c Potiores.] scilicet regulariter, ut s. eo. ti. l. 2. in fin. quæ fallit, ut hic, & dices statim in. l. diuersis.

d Conuenit.] scilicet contrahentibus: secus si non conuenit, ut s. de pig. l. quamuis. 3. Alij dicunt, ex hac. l. & ff. eo. l. interdũ, & j. eo. tit. auth. quo iure, quòd eo ipso quòd ex mea pecunia comparatur, mihi est obligata. quod est falsum, & l. interdum, dicit cũ ad refectionem est datum. Si autem nõ conuenit, inter personales actiones habet priuilegium, secundum Ioa. licet alii contra. pro quibus est ff. de tribu. l. procuratoris. §. plane.

Obligata mihi non est res ex mea pecunia empta.

Sequitur auth.

Item possessor. quæ est de trien. & semi. §. illud quoque in iudiciis, coll. 3. in qua ponitur alius casus ubi posterior potior est priore.

alij specialiter pignori dẽtur: quoniam ex generali obligatione potior habetur creditor qui antea contraxit: [a] si ab illo priore tempore tu comparasti: non oportet te ab eo qui postea credidit, inquietari. [b] PP. II. Id. Maii, Seculari. II. & Donato Coss.

B

Prædium emptum ex pecunia creditoris, si ei fuit specialiter obligatũ cæteris antefertur. Bald. Vel sic. Mutuans in emptionem prædiorum cum pacto ut illa sint ei obligata, præfertur cæteris etiam priorem hypothecam habentibus. Sal.

VII. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. & CC. Iuliano.

Licet iisdem pignoribus multis creditoribus diuersis temporibus datis, priores habeantur potiores: [c] tamen eum cuius pecunia prædium comparatum probatur, quod ei pignori esse specialiter obligatum statim conuenit, [d] omnibus anteferri iuris auctoritate declaratur. Subscripta. XVI. Kale. Febru. AA. Coss.

C

IN AVTHEN. de trien. & semis. §. illud quoque in iudicijs, col. iij. constit. v.

Hic est casus in quo prior tempore, efficitur posterior in iure, propter mendacium possessoris. Possessor conuentus hypothecaria si negat rem in bonis debitoris fuisse hypothecatam: tanquam prior in tempore non auditur, sed prius debet possessionem trãsferre. Baldus. Vel sic: In hypothecaria pœna mendacii est, ut de possessore petitor efficiatur. Vel sic: Prior creditor negans rem esse eius à quo causam habet, contrario probato non auditur super prioritate temporis: sed possessio prius in aduersarium transfertur. Sal.

Item possessor [e] pignoris negans rem eius cuius actor [f] eam esse asseuerat: [g] si probata ea intentione [h] nitatur [i] rem retinere, dicens ex hypotheca [k] vel alia causa [l] in eandem personam delata, se propinquiorem esse, quàm qui mouet causam, prius transferat [m] possessionẽ, quàm ius suum proponat.

Donec prior creditor habet hypothecam, secundus creditor non habet ius distrahendi: nisi priori creditori satisfaciat. Baldus.

VIII. Iidem AA. & CC. Fabricio.

Diuersis temporibus eadem re duobus iure pignoris obligata, eum qui prior data [n] mutua pecunia pignus accepit, potiorem haberi, certi ac manifesti iuris est: nec aliàs secundum [o] creditorem distrahendi potestatem huius pignoris consequi, nisi priori creditori debita fuerit soluta quãtitas. [p] S. Pri. Kalen. Maii, Heracliæ. AA. Coss.

Hypotheca præfertur omnibus priuilegiis personalibus. Bal. Vel sic: Habens ius reale, præfertur habenti priuilegium personale. Bar.

IX. Iidem AA. & CC. Asclepiodoto.

D

Eos qui acceperunt pignora, cum in rem actionem [q] habeant priuilegiis omnibus quę perso-

Item possessor.] CASVS. Lex. C. dicit de petitorio iudicio: authen. de possessorio, secundum Azo. sed sicut ille qui mutuam dedit pecuniam ad emptionem prædij, præfertur alijs prioribus, ita præfertur secundus creditor priori, si prior conuincatur de mendacio. dic ergo sic: Seius possidebat prædiũ quod dicebã Titiũ mihi obligasse: Seius negabat prædium esse Titij: probaui id esse Titij: priusquam restitueret, dixit quòd Titius illud prædiũ sibi obligauit, & se potiorem esse. quæritur, an sit audiendus? Et respond. quod non, sed propter mendacium prædium restituet mihi secundo creditori. VI.

e Item possessor.] s. creditor prior. Acc.

f Actor.] i. secundus creditor.

g Asseuerat.] quod est ei necesse, ut ff. de pi. l. & quæ nõdum sunt. §. quod dicitur.

h Intentione.] à secundo creditore, quòd scilicet fuerit debitoris tempore obligationis.

i Nitatur.] possessor.

k Hypotheca.] i. in priorem. Ac.

l Vel alia causa.] forte hunc agentẽ consentisse, vel remisisse.

m Trãsferat.] an autem si incontinenti velit probare, audiatur possessor ex regula, dolo facit, ut ff. de excep. doli. l. dolo? Respon. non in possessorio isto, ut & ff. quorũ lega. l. 1. in prin. Item nota propter mendaciũ hũc puniri. sic & ff. de rei vẽdicatione. l. si ne. & supra de non nu. pecu. authen. cõtra qui propriam, & ff. de iureiuran. l. eum qui. Sed nunquid etiam re restitura permittetur ei venire contra confessionem primam? Respõsio, quia hoc est in alio iudicio, ut ff. de inofficioso testamento. l. Papinianus. § sed nec impubetus.

Mẽdaciũ facit quẽ puniri.

Diuersis.] CASVS. Primo die obligaui prædium meum Seio, secundo Titio. qui numerauit primo pecuniã, ille potior erit, nisi secundus qui pignus distraxit, satisfecit priori.

n Data.] secus si nõ data esset, ut ff. quæ res pig. ob. pos. l. Titius.

o Secundum.] s. creditorem.

p Quantitas.] ut ff. de distractio. pigno. l. cum prior. Sed hoc fallit in casibus quibusdam in quibus posterior creditor potior est priore, ut & ff e. l. interdum, & supra. l. proxi. & authenti. item possessor, & j. eo. l. assiduis, & l. scriptu ras, & s. de pig. l. fi. & authent. ibi posita, & supra in qui. cau. pig. ta. l. satis, & ff. de reli. l. at si quis. §. 1. & l. pen. Est & alius, ut hac l. dicitur.

Creditor posterior quandoque potior est priore.

Eos qui.] CASVS. Qui personalem habet actionẽ, & hypothecã, præfertur illi qui tãtũ habet psonalẽ licet in personali actione habeat priuilegium.

q Actionem.] scilicet hypothecariam, ut s. de pigno. l. pignoris.

Compe-

Actiones psonales priuilegiatæ, q̃ sunt.

a Competunt.] ut actio depositi, quæ est priuilegiata. idem etiam in ea cōditione, quæ datur sponsæ non cōtracto matrimonio. idem & in ea quæ contra procuratorem datur. idem & in eo qui soluit priuilegiato, ut habes hęc, & ff. depositi. l. si hominem. §. quoties, & ff. de priui. cre. l. dabimus. §. si quis cum tutor. & l. si ventri. §. eorum ratio. & idē in eo cuius pecunia res est empta, ut infra eodem, authē. quo iure. hi enim hypothecas non habent. Si autem personales actiones priuilegiatas habeant & hypothecas tacitas, ut tutelæ: tunc q prior est tēpore &c. excipe tamen mulierem & fiscum, qui præferuntur prioribus habentibus tacitas hypothecas, non expressas, ut j. eodem. l. fina. & s. eodē. l. si fundū, & s. de priui. fis. l. 2. & ff. eo. l. si pignus. Itē & fallit dicta regula in casibus quos not. supra. l proxi. Item fal lit. ff. de separa. l. 1. §. sciendum. sed certe ibi nullam habebat hypothecā, q cū defuncto contraxerat: sed nec qui cū hærede, habet pignus in bonis defuncti.

Polydota.

nalibus actionibus competunt,[a] præferri constat. D. III. No. Decem. CC. Coss.

Soluto matrimonio mulier in causa dotis omnibus anteferitur, & creditores chirographarij hypothecam non habent. Baldus. Vel sic: Creditores viri hypothecam posteriorem habentes, ab uxore ita demum bona ei pro dote obligata auocant, si ei dotem offerant. chirographarij tamen hoc ius offerendi non habent. Salicet.

X. Iidem AA. & CC. Polipperca.[a]

CVm tibi pro dote quā acceperat[b] maritus, res obligauit: eo mortuo hi quibus easdem pignori dederat,[c] non offerentes debitū, nulla possunt persequi ratione. Nam chirographarios[d] creditores, nec in rem, nec in personā eos qui debitori non probantur successisse, ulla ratione conuenire posse manifestum est.[e] PP. No. Decembr. CC. Coss.

Ista est melior lex quam habueris in toto hoc anno, & hoc intendit: Scriptura priuata cum causa, cum de ipsa constat, uim probationis obtinet. tamen si ex una parte sit scriptura publica, præualet, nisi priuata sit tri

CVm tibi.] CASVS. Maritus obligauit quoddam prædium uxori suæ pro dote. secūdo idē mihi prædiū obligauit. illa potior erit, nisi ei suum debitū offeram: namque creditor si id prædium habebat obligatum, & si vendatur à muliere, non habet ius reuocandi illud.

b Acceperat.] idem si tantum ei promissa fuerat. nā nō uidetur esse in sua potestate non recipere, ut sic habeat uxorem indotatam, ut ff. eodem. l. 1.

c Dederat.] sc. post.

d Nam chirographarios.] bene dico offerentes admitti, cum sint eis iam obligatę ei. secus aūt si non sint. nā &c.

e Manifestum est.] nec ergo te uxorē quondam, secundum Io. ut & j. de solu. l. nulla tibi. Acc.

SCripturas.] CASVS. Titius confessus est se debitorē meum ex aliqua causa ex qua incontinenti potuit sibi præiudicare confessio, puta transactione, vel cō si milis vel ex qua nō pot nisi intra bienniū, puta mutui: siue facta scriptura per manum Titij, seu Tabellionis, non in cōi forma: siue testes fuerint adhibiti, id est rogati: dū tamen probetur, siue non, suum robur obtinebit, & hoc in prima. Et si ex ea priuata scriptura petam rem mihi obligatam, & Mæuius proferat instrumentum publicum, & petat eandem rem: ipse pręfertur, licet prior sim: nisi priuata scriptura trium testium subscriptione fuit munita. Viui.

f Secretè.] quia non sunt publicæ.

g Necne.] i. vel non.

h Paciscendi.] hoc est generale: cætera specialia sunt.

A Vel dic paciscendi de non petendo & gratis. Acc.

i Notarii.] non tamen in forma publica scribentis: quia neque diem, neque consulem, neque alia quæ faciunt publicam chartam, ibi posuit.

k Ipsorum.] contrahentium. Acc.

no teste notata Baldus. Vel sic: Si debitor debitum neget, & scripturam fateatur, prætendat sibi, & scriptura probat contra eum, non autem prevaleat alijs, ut puta creditoribus hypothecam prætendentibus, nisi forte haberet subscriptionem trium testium b d secundum Iaco. Buc.

XI. Imperator Leo Eutythio præfecto prętorio.

B SCripturas quæ sæpe assolent à quibusdam secrete[f] fieri, interuenientibus amicis necne,[g] transigendi, vel paciscendi,[h] seu fœnerandi, vel societatis coeundæ gratia, seu de aliis quibuscunque causis vel contractibus conficiūtur, quæ ἰδιόχειρα Grecè appellantur: siue tota series earum manu contrahentium, vel notarii,[i] vel alterius cuiuslibet scripta fuerit, ipsorum[k] tamen habeant subscriptio-

C nes: siue testibus adhibitis,[l] siue non, licet conditionales[m] sint, quos uulgo tabularios appellant, siue non, quasi publicè cōscriptas, si personalis actio exerceatur, suum robur[n]

l Adhibitis.] id est rogatis, ut s. de test. l ad fidem. sed fallit supra de testi. authē. si rogati.

m Conditionales.] quoddam genus notariorū erat, qui cōditionales vocabāt.

n Suum robur.] sed quod erit suum robur? Dicunt quidam non intelligi legem istā. Aldr. dicit, q̄dcunque robur dicat, corrigitur per authēti. hic positam, ut debeant hodie tres testes adesse, & subscribere: sed illud quantum ad comparationem, ut ibi dices. Ioan. dicit q loquitur hæc lex cum plures creditores agentes persona li actione postulant se mitti in possessionem: inter quos est vnus, vel plures, qui idiochiram profert, quam constat à debitore confectam. tunc enim pariter cum aliis admittitur, qui habent publica instrumenta, & petet cum eis dari curatorem, & distrahi bona: cum illi neque negent, neque dicant hunc creditorem esse. Si vero non constaret à debitore

confectam, vel subscriptam, nec sufficeret ad condemnationem talis scriptura. Tertii, ut P. Dicunt hanc legem fatuam: quia contra omnia iura dicit quod priuatæ scripturæ credatur, ut supra de proba. l. instrumenta, & l. exemplo. Nam aut constabat ita esse, ut dicit charta, & tunc etiam sine ea probatur. aut non, & tunc non probatur, cum sit priuata. Sed certe illa loquitur

D quando sine causā facta fuit confessio. Quarti dicunt quod hic constabat de debito: sed dubitabatur quis esset in pignore potior. Tu dic plenius quod loquitur hæc lex quando ex causa facta fuit cōfessio, unde in aliis statim, in mutuo & dote post aliquod tempus præiudicatur, ut supra de non nume. pecu. l. generaliter, & l. in cōtractibus, & supra de dote cau. non nu. l. fi. & in authenti. ibi posita. & ideo caute dicit, suum robur: hoc tamen debet constare, quòd partes scripserint, vel subscripserint. Vel quia hoc confitetur ille contra quem producitur: vel quia probatur per testes rogatos, vel non rogatos. & hoc cum agit creditor actione personali contra debitorem, in cuius præiudiciū est facta: secus si agat cōtra alium creditorem hypothecaria, qui habet publicum instrumentum. arg. supra de dona. ante nup. authen. sed iam. tunc enim quia publici instrumenti plenior est probatio, nec priuatæ cedit, nisi habeat subscriptionem trium testium. Si autem experiatur contra alium, qui

Confessio an statim præiudicet.

qui nullum, vel non publicum habet instrumentū, vincit. si vero nulla causa continetur: non valet etiam ad personalem obligationem, vt dicta. l. ī. de ꝓbat. l. instrumenta, & ff. de proba. l. cū de indebito. §. penul.

a Habere.] id est obtinere.

b Vendicare.] per hypothecariā. Acc.

c Præponi.] scilicet decernimus, etiā si confiteatur in tali scriptura prius alteri pignus obligatum secundum Ioan. & hæc vltima litera præualet.

Versus.

d Eisdem idiochiris] Et sic nota: Cautio priuata cū trino teste notata, Hoc ius est nacta, qđ cautio publicè facta.

SI quis.] CASVS. Authenticā istā cōtinuabitis ad. l. C. hoc modo: In. l. C. dicitur quòd nō statur priuatę scripturæ contra secundum creditorem, qui habet publicam scripturam, si non habeat subscriptionē trium testium. In authenti. ista loquitur cum contractus excedit summam vnius libræ auri: & agitur inter contrahentes vt inde fiat scriptura, id est contractus celebretur in scriptis &c. quia vult illam scripturā producere ad probationem. vnde in authenti. ista dicitur: Si volo apud te deponere vnam librā auri, & agitur quod fiat inde scriptura, vel si volo tecum celebrare alium contractum, scilicet uolo tibi mutuare libram auri: & agitur ꝙ de hoc fiat scriptura: debeo adhibere tres testes fide dignos. si non adhibeantur tres testes, nec huic instrumento stabitur: nec ad probationem poterit produci. Vi.

e Tribus.] loquitur quādo excedit librā auri, & fit cōtractus in scriptis, vt ex ea scriptura fieri comparatio possit. nec est opus ꝙ subscribant testes, si ad priuatam scripturam probādā fieri debeat cōparatio. Sed si ad

habere a decernimus.

¶ Sin autem ius pignoris vel hypothecæ ex huiusmodi instrumentis vendicare b quis sibi contenderit: eum qui instrumentis publicè confectis nititur, præponi c [decernimus] etiam si posterior is contineatur: nisi fortè probatæ atq; integræ opinionis trium vel amplius virorū subscriptiones eisdē idiochiris d contineantur. tūc enim quasi publicè confecta accipiuntur. Dat. Kalendis Iul. Constantinopol. Martiano & Zenone Conss.

IN AVTHEN. de instrumentorum cautela & fide. §. si quis igitur, & §. sed & si quis, colla. vj. consti. iij. quam posuit hic Albertus.

Ista authen. addit aliam casum ad l C. quia interdum priuata scriptura debitoris, facta eius manu, oportet quòd probetur per comparationem literarum: ideo ex qua scriptura fiat cōparatio literarū, determinatur hic: quia ex scriptura solenni, in qua sunt scripti tres testes, aliàs ex eā nō fit cōparatio. & si ibi testes sunt mortui, vel non veniant, per tres testes extrinsecus potest illi subscriptioni fides imponi. & sic testes extrinseci vincunt intrinsecos, & eorum subscriptiones: quod nota. Baldus Vel sic: Cautela est, ut scriptura depositi vel mutui tres testes adhibeantur subscripti, ne videatur incredibile quod dicitur in scriptura, & negata testibus nō probetur Sali.

SI quis vult caute deponere, nō soli credat accipientis scripturæ, sed aduocet etiā testes idoneos & fide dignos non pauciores tribus. e

¶ Sed & si quis aut mutui instrumentū, aut alterius cuiuspiam contractus fecerit, & noluerit hoc specialiter in publico conficeri: non ex ipso videatur credibile, f quod scribatur super mutuo documentum, nisi etiam trium testium adhibeatur pręsentia fide dignorum, vt siue veniāt, & scriptionibus propriis attestentur, siue alii quidam testificentur, quia eis pręsentibus cōfectum est documentum: fidem eandem ex vtraque causa percipiat. g

¶ Si tamen quisquam aut deponens, aut mutuans, aut aliàs contrahens contentus sit sola scriptura eius cum quo contrahit: sciat scripturam non sufficere ad probationem.

Mulier in dote omnibus priuilegiatis actionibus personalibus atq; realibus antefertur: quod priuilegiū transmittit ad liberos. & vbi inter duas dotes est quæstio, prior tempore potior est in iure. Bald. Vel sic: Mulier priuilegiatur tam in personali quam in hypothecaria actione, ut præferatur omnibus creditoribus prioribus etiam hypothecam habentibus: & hoc in dote, non in donatione propter nuptias. Sali.

XII. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

ASsiduis aditionibus mulierum inquietati sumus, per quas suas dotes deperditas esse lugebāt, & ab anterioribus creditoribus h substātias maritorum detentas.

¶ Nos itaque ad antiquas leges respeximus, in personalibus actionibus rei vxoriæ actioni (quam in pręsenti sustulimus i) magnam prærogatiuam præstantes, ut contra omnes penè personales actiones habeant k priuilegia, & creditores alios antecedant, licet fuerint anteriores.

¶ Et hoc cum in personalibus statuerant actionibus, si ad hypothecā respi

cere improbandam, tunc sic, ut ī. de fide instru. l. comparationes. Accur.

f Credibile.] quo ad comparationem, ut dixi: duo enim soli testes qui dicunt se interfuisse depositioni factæ, plenam faciunt fidem. nam in corpore huius authenti. dicitur quòd facultas probationis non minuitur per authenti. hanc.

g Percipiat.] in mutuo post biennium, in aliis causa adiecta statim, ut supra de non nu. pecu. l. generaliter, & l. in contractibus.

ASsiduis.] CASVS. Dicit imperator sē fecisse duas cōstitutiones, quibus succurrit mulieribus præferendo eas omnibus creditoribus personales actiones contra maritum habentibus: sed secundum veteres leges dubiū erat tantùm de hypotheca. Dicit ergo per hanc. l. quod non solum præfertur mulier in personalibus, sed in hypothe. nec refert extēt res dotales, vel non: habeat filios, vel non: vel habuit, sed in fata concesserūt: quia semper præfertur: nisi mulier quę petit dotem, sit secunda vxor, & filij primæ vxoris petāt dotem matris suæ: quia filij præferuntur. hoc tamen priuilegium non habet mulier in donatione propter nuptias, si pacta est de lucrāda donatione propter nuptias: quia non præfertur aliis creditoribus: quia in damno vitando eis succurrendum est, non in lucro capiādo. Duæ authenticæ sequentes planæ sunt, vide eas.

h Creditoribus.] maritorum. Accurs.

i Sustulimus.] vt supra de rei vxor. actio. l vnica. §. rei vxorię.

k Habeant.] scilicet mulieres. & hæc est vna ratio quare sit hæc lex facta. Penè autem dicit: propter fiscum, qui propter primipilatiam administrationem

Sciendū est dispōnē huius legis non habere locū i dote cōfessata, de quo p modernos tes in l. 22 ff. sol. ma. tex. in l. si quis. §. de bo. dam.

Mulier nō omnibus creditoribus antefertur in dotis repetitione.

nem bona data in dotem occupat, ut supra in quib. cau. pig. ta. contra. l. satis. Item propter funerariam, quæ omne æs alienum excedit, ut ff. de relig. l. penult. & l. at si quis. §. 1 & 2. Item propter depositum, ut dicunt. quod non placet. Item propter eum ex cuius pecunia militia est empta, ut supra de pigno. l. una. & authenti. ibi posita.

a Relaxabant.] scilicet veteres leges.

b Mulierum.] quia semper clamāt, ut probatur de Calphurnia. ff. de postu. l. 1. § sexum.

c Nec ad fragilitatē.] hic not. plures rationes quare hæc lex fuit facta. Acc.

d Corpore, ut debitum reddat, & ei etiam operetur, ut & ff. de ope. li. l. sicut patronus.

e Et substantia.] dic quod maritus fungitur omni substantia ex voluntate, ut & ff. de pac. conuent. l. hac generali.

f Tota substantia.] quo casu fame periret, si hæc dos ei auferetur.

ciebant, illico iustitiæ vigorem relaxabant:[a] & senioribus hypothecis nouas mulierum[b] hypothecas si habebāt actiones, expellebant: nec ad fragilitatem[c] muliebrē respicientes, nec quòd & corpore,[d] & substantia,[e] & omni vita sua maritus fungitur: cum penè mulieribus tota substantia[f] in dote constituta est.

¶ Oportebat enim disponi maritos creditoribus suis ex sua substātia satisfacere, non de dote mulieris, quam ad suos victus, suasq; alimonias mulier possidet,[g] vel à semetipsa datam, vel pro ea ab alio.

¶ Adhæc omnia respicientes,[h] & reminiscentes quod & alias duas cōstitutiōes[i] fecimus pro dotibus, mulieribus subuenientes, & hæc omnia in vnum[k] colligentes: sancimus, ex stipulatu actionem, quā mulieribus iam pro dote instituenda dedimus, cuique etiam tacitam donauimus inesse hypothecam,[l] potiora iura cōtra omnes habere[m] mariti creditores, licet anterioris sint[n] temporis priuilegio vallati.

¶ Cum enim in personalibus actionibus (secundū quod diximus) tali priui-

A magis mulier præfertur habenti pignus. nam si vinco vincentem te &c. ut ff de diuer. & temp. præscri. l. de accessionibus. Sed certè hoc arg. non semper valet, sed tal lit plerumque, ut supra de natu. lib. authenti. li. et. Præterea hæc lex dicit eā præferri eis qui sunt vallati priuilegio anterioris temporis. patet ergo quod non loquitur de cōuentionalibus pignoribus: sed de his quæ per priuilegium tacite a lege aliquibus conceduntur. Alij distinguūt inter pignus & hypothecā, vt in hypothecis præferatur: in pignoribus creditori datis nō sic. Et aliter quādoque fit distinctio inter pignus & hypothecam, ut ff. in quibus caus. pignus ta. contra. l. eit differentia, & ff. de vsu ca. l. nō solum. §. si rem. Sed nec hoc placet: quia quantum ad actionem hypothecariam, & eius priuilegium, nihil interest inter pignus & hypothecā, ut instit. de act. §. Item Seruiana. Tu dic tertio secundum B. esse distinguendum, vtrum sit hypotheca expressa: & tunc non præferatur mulier an tacita, & tunc præferatur. & est pro hoc supra de iure dot. l. vbi, & supra de ser. pig. da. ma. l. 2. & hac litera, ut dixi. Lex enim suum beneficium quandoque priori creditori gratia mulierum ademit, nō proprium alicuius adimere curauit: quod iure cōmuni & ex conuentione habeat. nam facilius talia iura specialia adimuntur, quàm communia, ut in authenti. de non alie. §. quia vero verisimile, colla. 2. Præterea fiscus & mulier æquis passibus ambulant, vt supra de priui. fisc. l. 2. Sed priuatus qui primo de pignore conuenit, præfertur fisco, vt ff. eo. l. si pignus, & supra. e. l. si fundum, ergo & mulieri. licet hoc argu. in aliquo sit contra nostrā distinctionem. Nam & priuatus habens tacitam hypothecam primò, præfertur fisco, vt patet ex d. l. si pignus, ergo uidetur quod & mulieri, quod est falsum per hanc. l. Sed dicas quod in aliquibus non ambulant paribus passibus. Item adhuc contra nostram distinctionem est: quia mulier præfertur ei qui reficit nauem. Sed ille præfertur creditori habenti expressam, ut in authenti. quo iure, hic posita, & ff. eodem l. interdum. ergo & mulier. Sed dico quòd præfertur reficienti nauem, si prius ipsa contraxit dotem dando, ut ex corpore eiusdem authenti colligitur. & eodem modo præfertur habenti expressam, si est prior. Vel dic quod præfertur ei qui dedit ad refectionem: nisi ille expressè ad illud dederat, ut argu. supra de pig. authenti. quod obtinet. Item pro nobis. quia cum ex tempore dationis dotis incipiat hypotheca, ut hic notaui, ergo prioribus expressas habentibus non fit præiudicium. Sed nunquid mulier præfertur habenti generalem hypothecam in postea quæsitis? quod videtur: qui sic est in fisco, qui præfertur, vt ff de iure fisc. l. is qui. Nam in prius quæsitis constat quod non, ut ff de remiss. pig. l. si ignorāte. Sed fortè secus est, cū ille qui habet generalē hypothecā, æquiparetur ei qui habet specialem & expressam, ut s. eo. l. si generaliter. Item quærо, an hæc priuilegia dentur in rebus soceri, si ipse recepit dotem, vel filius eius voluntate? respond. sic. secus si sine volūtate, argum. ff. eodem sol. mat. l. si cum dotem. §. transgrediamur. Item an bona quæ acquiruntur

Respōsio vera.

Dos à quo possidet.

g Possidet.] s. ratione sustentationis: imò possidet maritus: ut supra solu. ma. l. dotis, & sic si accessio possessionis, ut ff. de acq. pos. l. Pomponius §. in dote, & maximè non possidet mulier, quando pecunia est data in dotem: nam generaliter de omni dote hic dicit. Sed re C spon. impropriè dicitur possidere. sicut & impropriè dicitur domina rerum dotalium, ut supra de iur. do. l. in rebus Et impropriè filij domini viuente patre, ut insti. de hære. quali & diff. §. fin. sic debitor hæreditarius impropriè possidet, ut ff de pe. hære. l. etiā §. fi. & l. seq. Dic ergo possidet, id est possessionis vel quasi cōmodo gaudet.

h Ad hæc omnia respiciētes.] id est ad prædictas rationes, non ad amorem mulierum.

i Duas constitutiones.] quarum vna est supra de iure do. l. in rebus, altera supra de rei uxo. ac. l. vnica.

k In vnum] scilicet fauorem mulieribus dandū, ut omnes hos fauores habeant & simul.

l Hypothecam.] sed a quo tempore contrahitur hæc tacita hypotheca? Respon. à tempore datæ dotis, ut argu. supra de bo. quæ lib. l. cum oportet, in fin. & supra de secun. nup. l. hac edictali. §. omnibus. & supra de dona. ante nup. l. si constante. §. iura etiam hypothecarū: secus in expressa, ut ff. eo. l. 1. nam etiam prius contrahi D potest, ut ibi dicit.

m Habere.] illā ex stipulatu: & hypothecariam ei adiūctam. est ergo personalis inter personales, hypothecaria inter hypothecarias priuilegiata, ut statim dicet, cum enim &c.

n Licet anterioris sint.] id est licet prius contraxerint, & hypothecas habuerint, quam mulier dotem dederit: & sic priuilegio temporis videbantur præferri, ut supra eodem. l. 2. in fi. Sed non est ita. fallit tamen in fisco, ut supra de priui. fisc. l. 2. & in eo cuius pecunia militia empta est, ut in authenti. hic posita, quo iure. Et nota quod hic est triplex opinio circa hypothecam expressam præambulā. Nā M. dicit quod mulier præfertur oībus prioribus, siue expressas, siue tacitas habeant hypothecas. & est pro se: quia mulier præfertur credenti in refectionem, vt in authenti. de æquali. do. § his consequens, col. 7. sed credens in refectionem, præfertur priori habenti pignus, ut ff. qui pot. in pig. ha. l. interdum: ergo multo

Mulier an præferat habentibus expressā hypothecam.

Bona hęredū mariti non sunt obligata pro dote.

quirunt hæredes mariti etiam ex rebus quondam uiri, sint obligata? Respond. non, ut argum. ff. de pign. l. Paulus, sed tantum illa quæ habebat vir constante matrimonio. Sed argu. contra supra quæ res pign. obli. pos. l. fin. Item quæro, an hoc idem priuilegium competat mulieri, quæ iniustū vel immaturum bona fide contraxit matrimonium? Respond. lo. ita, cum ei in personali actione detur priuilegium, vt ff. de priui. credi. l. dabimus. §. si quis cum tutor, & hoc priuilegium est ei dandum, & ut lex ista argumētatur, ut supra eadem. l. ibi, nos itaque &c. Præterea quę ratio est in ea quæ recte nupsit, eadem ratio in hac esse debet, vt scilicet alij recte nubere possit, vt ff. de priui. cred l. 3. Itē ad hoc quod dicit eam sic præferri, adiunge authent. quo iure &c. q̄ est de ęquali. do. §. his consequens, & §. quia vero, coll. 7. Accursius.

a Qua propter.] id est quare.

b Datæ] non ergo in dote confessata non data videtur habere locum hęc lex.

ADDITIO Aduertas quòd communiter seruatur contra istam gl. vt scilicet intelligamus idē esse in dote confessata. si tamen sit renūciatum exceptioni nō numeratę dotis: uel sit elapsum tempus. pro quo facit secundum Bart. hic, quod no. ī. de do. cau. non nu. l. 1. Non ergo habet mulieri necesse probare numerationem, nisi quando contra eam potest excipi de nō numerata dote pro quo facit glos. fin. in d. l. 1. supra de do. cau. &c.

legio vtebatur res vxoria: qua propter [a] non in hypotheca hoc mulieri etiā nunc indulgemus beneficium, licet res dotales, vel ex his aliæ comparatæ non extent: sed quocunq; modo vel dissipatæ vel cōsumptæ sint: si tamen re ipsa fuerint parti mariti datæ? [b]

¶ Quis enim earum non misereatur ꝓpter obsequia quæ maritis præstant, propter partus periculum, & ipsam liberorum procreationem, pro quibus multa nostris legibus [c] inuenta sunt priuilegia?

¶ Et ideo quod antiquitas quidē dare incępit, [d] ad effectum autem nō pertulit, nos pleno iuris articulo cōsummauimus: & siue liberos habeat mulier, siue ab initio non habuit, siue progenitos amisit, [e] hoc ei priuilegium indulgemus: exceptis [f] videlicet cōtra nouercas anterioris matrimonij filijs, quibus pro dote matris suæ iam quidem dedimus [g] hypothecam contra paternas res, vel eius creditores.

¶ In præsenti autem similem eis prærogatiuam seruamus, ne ius quod posteriori datum est vxori, [h] hoc anteriori denegetur: sed sic maneat eis [i] ius incorruptū, quasi adhuc uiuēte etiā matre [k] eorū. [l]

¶ Duabus enim dotibus ab eadem substantia debitis, ex tempore [m] prærogatiuā manere volumus.

¶ Hæc autem tantùm ad dotē [n] sancimus, non ad ante nuptias donationem, quam suo tempori [o] seruire disponimus, & habere inter creditores sui temporis ordinē. Non enim ꝓ lucro fouemus mulieres, sed ne damnum [p] patiantur, suisque rebus defraudentur, curamus.

¶ Quam legem ex præsenti tempore locum habere sancimus: & non retrorsum referimus. [q] Dat. V. Kalend. Decembr. Constantinopo. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

IN AVTHEN. de æqual. do. & propter nup. dona. §. his consequens, & §. sequenti, colla. vij. constit. viij.

Mulier etiā his quorū pecunia res empta aut refecta, præfertur: nisi militia empta esset: & hoc in scriptis probetur Bal. Vel sic: Mulier in dote præfertur his quorum pecunia res sunt empta, vel refecta: non his quorum pecunia militia est empta Sal.

QVo iure [r] vtitur & aduersus eos qui personali [s] priuilegio muniūtur, veluti quorum pecunia res emptæ sunt, siue refectę: nisi qui

h Vxori.] contra omnes alios creditores.

i Eis.] s. filijs. & sic est contra supra de priui. do. l. 1. Solu. de alio priuilegio hic quàm ibi dicit. Vel illa secundū antiquos de personali actione tantum: hæc secundum modernos de hypothecaria tantum. Vel dantur filijs, ut hic: non alijs extraneis hæredibus, ut ibi arg. ff. solu. ma. l. etiam.

k Matre.] ergo & ipsa mater si uiueret præferretur secundę vxori.

l Eorū.] scilicet liberorum. Acc.

m Ex tēpore.] imò non ex tempore, sed ex causa, ut ff. de priui. cre. l. priuilegia, q̄ est contra Solu. hoc speciale. Vel hoc quantum ad hypothecariam tantum. Item ad hoc quod hic dicit, priorē præferri &c. est sic. ff. de dam. insec. l. si finita. §. si ante hoc. Sed argu. cōtra ff. de sta. ho. l. Arethusa, & ff. de rebus du. l. si fuerit. §. ult. ubi ꝓdest ultimo nasci. Item hoc uerum, nisi extent res secūdæ uxoris. & sic lege authen. hic, si quid ex rebus &c. quæ est ex cor. ut exact. instan. do. §. 1 colla. 7.

n Ad dotem.] & eius augmentum, ut in authen. de æqua. do. §. aliud, collatione. 7. Acc.

o Suo tempori.] immo & i donatio. ante nuptias gaudere uidetur eodē priuilegio, ut supra de iure do. l. ubi, q̄ est cōtra. Solu. bene datur hypothecaria, ut ibi: sed nō sic priuilegiū ut hic.

p Sed ne damnū.] not. sic & supra de codici. l. ulti. §. fina.

q Referimus.] no. sic. ī. de leg. & consti. l. leges & constitutiones.

c Legibus.] ī. de rei vxo. acti. & de iure do. & de do. pro s ... & insti. de act. §. fuerat.

d Dare incępit.] dando in personalibus.

e Amisit.] paria enim sunt, ut arg. supra quando di le. ce. l. cum vxori.

f Exceptis.] damus priuilegium petenti dotem. ergo secundæ vxori contra primam, uel filios eius: sed non est ita primam enim & filios eius excipimus, ut contra eos secundæ uxori non detur priuilegium. immo ipsis contra eam datur.

g Dedimus hypothecam.] ut & supra de rei uxo. act. §. & ut plenius, & §. maneat. Accursius.

r QVo iure.] ut præferatur prioribus.

s Personali.] hoc uerbum personali, non est in corpore auth. & malè uidetur positū: quia is ex cuius pecunia res reficitur, habet tacitam hypothecam: ut ff. in quibus cau. pig. tac. contra. l. 1. aliter nihil faceret ad titulum illa lex, & ff. eo. l. interdum, & l. seq. Sed potest defendi ut habeat tacitam hypothecam. Sed si non potest sibi satis fieri ex ea, habeat priuilegium inter alias ꝑsonales. Et idē videtur in eo cuius pecunia res est empta, ꝙ sit obligata mutuāti per hāc auth. & sic est cōtra. ī. de pig. l. quāuis. 3. Sed dic, si dedi ad hoc, ut inde res emeretur, tūc sit obligata: vel nō, & tunc non, licet ex ea emeris rem, ut arg. contra de pig. l. fina. & auth. quod obli-

obtinet, & supra. e. l. licet. Acc.

a Militiæ.] idem in fisco, ut ī. de priui. fis. l. quamuis, & in primipilo, & si sit posterior fiscus, ut ī. ex qui. cau. pign. ta. contra. l. faus. Idem in casu huius l. §. excepiis.

noua constitutione sunt excepti, sicut qui emendæ militiæ [a] causa marito in in scriptis mutuarunt.

IN AVTHEN. vt exact. instā. do. §. his igitur, colla. vij. consti. v.

Quod dictum est in l. assiduis, ut liberi anterioris matrimonij præferantur in dote materna, nouerca suam dotem repetente, vel eius liberis: uendicat sibi locum ubi nihil ex dote secunda apparet. nam in apparenti præfertur mulier cuius dos fuit. Sal.

SI quid ex rebus ipsius dotis appareat, mulieri, cui & in rem actio competit, [b] vel filiis eius seruetur: alioqui [c] siue superstites sint ambæ [d] mulieres, siue defecerint, siue altera duntaxat extet: prior omnino seu quælibet soboles eius superior habeatur: quod noua [e] constitutione factum est apertius. [f]

SI quid. Actio b competit.] ut ī. de iure do. l. in rebus.

c Alioqui.] id est si nō supsit de rebus.

d Ambæ.] quia cū ambabus soluit matrimonium.

e Noua.] s. authēticorum. l. hac.

f Apertius.] quàm per legem codicis, assiduis.

DE HIS QVI in priorum cre di. &c.

Continuatio.

De his qui suo iure potiores sunt, alias dictum est. Videamus de his qui alterius beneficio potiores cēsentur. s. de his qui in priorum creditorum locum succedunt. Azo.

Non.] CAS. Obligasti tibi fundū pro decem. Titius tibi soluit pecuniam, & pignus recollegit: an fundus sit ei obligatus, quæritur? Et respon. quòd non: neque succedit in locum primi creditoris: nisi ad hoc mihi mutuasset pecuniā, ut ex ea fundus liberaretur, & conuenisset ut fundus specialiter esset ei obligatus. Vi.

Creditori priori soluēs, an in eius locū succedat.

g Nō omnimodo] intelligunt quidam istam legem quando extraneus dat debitori ut soluat creditori priori, & sic tria sunt necessaria, ut statim dicet. Vel dic loqui quando extraneus dat directo ipsi creditori, & sic duo sufficiunt, ut euidenter dicit, agenti hypothecaria. Accursius.

TITVLVS XIX.

DE HIS QVI IN PRIORUM creditorum locum succedant.

Secundus creditor cuius pecunia peruenit ad priorem, non succedit in hypotheca prioris creditoris, nisi actū sit quod succedat in ipsa. Bal. Vel sic: Extraneus cuius pecunia hypothecario creditori per debitorem est soluta, in eius locum nō succedit, nisi sub hoc pacto ei crediderit. Salice.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Marcellinæ.



On omnimodo [g] succedunt in locū hypothecarij creditoris hi quorum pecunia ad creditorem transit. Hoc enim tunc obseruatur, cum is q pecuniam postea dat, sub hoc pacto credat, ut idem pignus ei obligetur, & in locum eius succedat.

¶ Quòd cum in persona tua factum non sit (iudicatum est enim te pignora non accepisse [h]) frustra putas tibi auxilio opus esse constitutionis nostræ ad eam rem pertinentis. PP. Idib. Iul. Pompeiano & Auito Conss.

Filius emancipatus soluens pro patre eo pacto, ut succedat in hypotheca prioris creditoris, idē ius consequitur, quod ille habebat, & posterioribus patris creditoribus anteferetur. Bald. Vel sic: Filius soluens fisco pro patre, ut in eius locum succedat, cōsequitur ius prælationis & hypothecæ quod habebat fiscus. Sal.

II. Imp. Antoninus A. Felici.

C Vm pro patre in cuius potestate non eras, [i] pecuniam fisco intuleris, & iure [k] priuilegio eius successisti: [l] & eius locum cui pecuniam numerasti, cōsecutus es: nec hi creditores patris tui, qui personalem habuerūt actionem, vel cum eo postea sub pignoribus contraxerūt, pignora tua te ignorante distrahendo, iuri tuo aliquid derogauerunt. Vnde intelligis, si quid tuo nomine [m] te absente ab actoribus [n] tuis solutum [o] est: ut indebitum nu

h Non accepisse.] id est non fecisse pactum, ut idem pignus esset tibi obligatum, & sic post sententiam iste supplicabat, quod etiam aliud erat impedimētū, ut ī. ut lit. pen. l. 2. in fi. & l. fi. Et distingue hic, quia aut secundus creditor offert priori, aut extraneus, aut ipse debitor. Primo autem casu succedit secundus creditor loco primi, et sine pacto, ut supra tit. 1. l. 1. & infra eo. l. fin. & ff. qui po. in pig. ha. l. potior §. fi. Secundo casu quando extraneus offert priori creditori, duo sunt pacta necessaria ad hoc ut in locū eius succedat. s. quòd agatur ut primi loco succedat, & q fit ei obligatū, ut hic, & supra de priuil. fisc. l. si cum. Tertio scilicet quando ipse debitor soluit, aut de suo, & tunc nulla est successio: aut de aliena pecunia quam mutuam acceperit, & tunc ut ille creditor succedat loco primi, tria sunt necessaria. Primum quòd hic conueniat ut in locum primi succedat, & q illa pecunia perueniat ad primū. Item ut ad hoc detur, ut ex ea pignus liberetur. quibus tribus interuenientib', succedit loco primi, ut possit vēdere, ut ff. quæ res pig. ob. po. l. Aristo. Item ut in ordine temporis præferatur his, quibus ille præferebatur, ut ff. qui po. in pig. ha. l. prior. §. à Titio, & §. si Titius. Idem in priuilegio personalium actionum, ut ff. de cel. bo. l. 2. vel etiam sine tāta solennitate i hoc priuilegio succedit, si solummodo pecunia puenit, ut ff. de priui. cred. l. si ventri § fi. An aūt eadē hypotheca in essentia sit, quę datur secundo, quæ fuit & prima? Respon. non, sed per omnia est ei similis. prima enim solutione fuit sublata, & hoc etiam dixi. ff. quæ res pigno ob. poss. l. Aristo.

C Vm.] CASVS. Si filius emancipatus pro patre debitore soluit fisco hoc pacto, ut in locum & priuilegiū fisci succederet: an sit potior aliis creditoribus quibus præferebatur fiscus? Dicitur quòd sic. sed si illius pignus distraxerunt: filio non potuerūt præiudicare. & hoc in secunda. Si vero procur. filij creditoribus aliis soluerit, vel si pecuniam pro recuperandis pignoribus distractis dederit, eam repetet per condic. indebi. & hoc in tertia.

i Non eras.] aliàs quod tu solueres, ipse soluisse uidetur, vt ff. de pig. act. l. debitor. §. 1. Ac.

k Iure.] id est pacto, hoc in pactum deducto.

l Successisti.] per pactum, ut ī. de priui. fis. l. fi. & l. si cū pecuniam.

m Tuo nomine.] si enim nomine debitoris soluissent, non posset repeti à creditoribus, qui suum recepissent, vt ff. de condi. inde. l. si pœnæ. §. 1. & l. repetitio.

n Actoribus.] vel procuratoribus.

o Solutum est.] vel creditoribus, vel alijs emptoribus pro pignoribus distractis recuperandis.

Restitui.

a Restitui.] ut supra de condic. inde. l. si à patre.

SI potiores.] CASVS. Titius habebat duos creditores: cuilibet eandem rem obligauit: vni primo, alij postea: debitor eam mihi vendidit, & ex ea pecunia satisfactum est primo, in locum & ius primi successi: & me aduersus posteriorẽ possũ tueri: & aduersus oẽs, aduersus quos primus se tueri poterat.

b Emisse te dicis.] ab ipso debitore.

c Successisti.] non vt rem habeas obligatam, sed vt te tueri possis contra omnes, vt ipse poterat: vt hic. & ff. qui po. in pig. ha. l. qui à debitore. secus si emisset à creditore: quia tunc nulli esset ius offerendi, vt j. ti. 1. l. 1. & ff. de distrac. pig. l. cum prior, & facit ad l. istam. s. rem alie ge. non interdi. l. 1.

SI prior.] CASVS. Contraxisti cum fisco, & fundum ei obligasti. deinde eũdem mihi obligasti. si offeram fisco debitũ, in ius eius succedã, & ero potior alijs creditorib⁹. Vi.

d Si prior.] aliàs primo.

e Respublica.] vt & s. de pig. l. secundus, & s. tit. 1. l. 1. & l. prior, & j. de distr. pi. l. si priusquam.

SI [illegible]

Continuatio. Qualiter in ius prioris creditoris, vel per pactum, vel solutionẽ aliquis succedat, dictũ est: nunc autem supponit qualiter succedatur per vẽditionẽ. Az.

SI vendidisset.] Si prior creditor pignus sibi & mihi posteriori loco obligatum lege vel pacto vendiderit, ego secundus aduersus emptorẽ nõ habeo hypothecariã. Si vero debitor eã primo creditori in solutũ dederit remanet mihi ius pignoris. sic tamen rẽ obligatam persequi potero, si debitum primo creditori soluero.

f Si vendidisset.] alicui extraneo. non secũdo creditori, vel fideiussori, vt ff. de distrac. pig. l. 2. & l. cũ secundus, in princ. & §. fi. & l. seq. & s. de dolo l. 1. Vel nisi hoc agat creditor quando vendit, vt debitori liceat offerre, vt ff. de pig. act. l. si cum venderet, in principio.

g Tibi.] secundo creditori.

h Possessori.] id est priori creditori.

meratum restitui, [a] pignoraque tibi nexa persequi te posse. PP. Kalendis Octob. Romæ, Sabino. II. & Anulino Conss.

Emens à debitore rem alteri obligatam cum pacto, ut ex precio soluatur creditori: precio illi soluto succedit in locum illius. Sal.

IIII. Imp. Alex. A. Valenti.

SI potiores creditores pecunia tua dimissi sũt [b] B quibus obligata fuit possessio quam emisse te dicis, ita vt precium perueniret ad eosdem priores creditores: in ius eorum successisti: [c] & contra eos qui inferiores illis fuerũt, iusta defensione te tueri potes. PP. Kal. Febr. Iulia. II. & Crispino Conss.

Potest secundus creditor offerre etiam fisco priori: & hoc ipso succedit in locum eius. Bald.

IIII. Impp. Diocletia. & Maxim. AA. Ca[illegible]

SI prior [d] respublica [e] contraxit, fundusque ei est obligatus: tibi secundo creditori offerenti pecuniã potestas est, vt succedas etiam in ius reipublicæ. PP. XV. Kal. Iun. Maximo. II. & Aqlino Cõss.

TITVLVS XX.

SI ANTIQVIOR CREditor pignus vendiderit.

Leuis est, sed in aliquibus singularis. & h. d. Emens à priore creditore, a secũdo inquietari nõ põt: sed si primus creditor emit à debitore, conueniri põt hypothecaria per creditorem secundum, oblato debito. Bal. Vel sic: Venditio facta per primum creditorem, non potest per sequentes retractari: secus si ipsi creditori primo pignora sunt vendita, vel in solutum data. Bar.

I. Imp. Alex. A. Athenioni.

A i Obtuleris.] immo non videtur necesse aliquid offerri, quia propter dationem in solutum desiit esse debitũ. Sed certe non est ita: quia sic sua diligentia ei noceret, qđ esse nõ debet, vt ff. de separa. l. debitor, & ad hoc ff. q. po. in pig. l. 6. in pr. Vel dic q nõ videt̃ recessisse ab obligatione prima, si reuocabilis esset datio, vt ff. de solu. l. si quis aliam. Sed quo secũdus auditur cõtra primum, vel offerendo, vel vllo modo, cũ primus sibi in pignore præuiderit? Respond. quia licet debitori facere primi creditoris conditionem deteriorem adijciendo secundo, ut ff. de separa. l. 1. in princip. & facit. ff. de distra. pig. l. si creditor. §. 1. & supra de act. & oblig. l. si à creditore, & s. de repud. hære. l. si paterna, & ff. d̃ excep. rei iud. l. pe. & s. ti. j. l. 1. & pe & fi.

Creditor secundus qñq; contra primũ auditur.



SI vendidisset [f] q ante pignus accepit: persecutio tibi hypothecaria superesse non posset.

¶ Cum autem debitor ipsi priori creditori eadem pignora in solutum dederit, vel vendiderit: non magis tibi [g] persecutio adempta est quàm si alijs easdẽ res debitor vẽdidisset. sed ita persequens res obligatas audieris, si quod eidẽ possessori [h] propter præcedẽtis contractus auctoritatẽ debitum est, obtuleris. [i] PP. Id. Maii, Agricola & Clementino Conss.

Post rem venditam iure creditoris, cessat ius offerendi. Bal. Vel sic: Venditione pignoris a creditore legitimè facta, non potest debitor reuocare precium vel debitũ offerendo S.

C II. Impp. Diocletia. & Max. AA. & CC. Eudemiæ.

OBligata pignoris iure creditore rectè [k] distrahente, post debitor emptori precium offerẽs, vel creditori qđ debuit, euincere non potest. [l] S. XVI. K. Ianua. AA. Conss.

Protestatio minus ius habentis, nõ obest plus iuris habenti. Bal. Vel sic: Sine oblatione non potest creditor secundus pignoris venditionem impedire. Sal.

D III. [illegible] AA. & CC. Theophylo.

QVo minus creditor qui antea pignus accepit, distrahat: non offerendo scđs priori debitũ, interpellare [m] nõ põt. [n]

OBligata.] CASVS. Creditor si iure pignoris, hoc est pacto vel lege distraxerit: debitor post pecuniam emptori offerens, vel creditori debitum: pignus ab emptore non euincit.

k Recte.] ex pacto, vel ex lege, ut insti. q. alie. li. §. 1. Quid autem si non recte, puta ante tempus? Respon. habet emptor exceptionem, nisi sibi satisfaciat, vt ff. de rei vendi. l. emptor, etiã si sciente debitore vendat, cum exceptio venditoris ad emptorẽ transierit, ut ff. com. diuid. l. in hoc iudicio. § pe. & de exce. rei iud. l. si à te. §. fi.

l Non potest.] vt ff. de pign. l. si Titio, & l. creditor, & infra de distrac. pign. l. q à creditore, & s. de repud. hære. l. 3. & s. de actio. & oblig. l. si in solutum, & supra qui po. in pig. ha. l. si generaliter. Sed fallit in casibus in quibus auditur debitor etiam vendito pignore, ut ff. de pign. act. l. si cum venderet, in princip. & ff. de distra. pigno. l. si creditor, in princ. & §. illud.

Debitor audit̃ qñque uenditio pignore.

QVo minus.] CASVS. Secundus creditor non potest impedire quo minus prior creditor vẽdat pignus, si debitum priori non offerat.

m Interpellare.] a secundo creditore

n Non potest.] sic j. de litig. l. 1. nisi offerat, consignet, & deponat, ut az. in sta debi. ven. pign. impe. l. 1.

SI COM-

COMMVNIS RES PIGNORI &c.

a Frater.] An frater habēs rē, cōem cū fratre obligare eam possit, quæritur? Et rñ. quod non, nisi pro sua parte.

: No potuit.] ut & ī. cōi diuid. l. si probatū.

: Dando. l. pignus ante litem contestatam.

c Quæsiuit.] ut & ī. cōmunia utri. iu. l. si fratres.

d Præiudiciū.] nullum. fiscus tamē alienat insolidum ratio ne partis, ut ī. de communi. re. alie. l. 2. & ī. de ven. rerum fisc. cū priua. com. l. 1. lib. 10 ergo multo magis obligare pōt.

DE PRÆTORIO pignore. &c.

Continuatio. *Dicūt quidā quod prætoriū est quod datur à iudice quocūq; ordinario Iudiciale, quod à delegato. Vel dic ut diximus. s. q. po. in pig. ha. l. 2. & in pluribus differt a cōuētionali, ut diximus. j. l. fi. & ff. de pig. act. l. 1. Ac. Et continua sic ad præcedentia: Qualiter pro cōuentionē pignus constituatur, dictum est. Videamus qualiter constituatur per imperatorē vel per iudicē: & quis ordine, & quis sit effectus. Azo.*

a Si prætorium.] CAS. Debitore citato & nō cōparēte, an debeat creditor mitti in bonorū possessio ei' pro mēsura debiti declarati, quæritur? Et dicit quod sic. & nō solū in poss. rerū immobilium vel se mouentium, sed etiā nominum.

c Dandu.] per interlocutoriā vel diffinitiuam sententiam.

f Se mouentibus.] secundū ordinē quē habes. ff. de re iudi. l. à diuo.

g Hoc eis.] iudicib'.

h Decernere.] sed qualiter fit missio in nominibus? Respō. ga vocato nomine, & confitente debitum corā iudice, iubebit iudex id eē pignori: & sicut alias habet creditor utilem contra debitorem ex sola conuentione, ita hic ex

Da. VI. Ka. Apr. CC. Côss.

TITVLVS XXI.

SI COMMVNIS RES pignori data sit.

Frater unius non potest obligare alterius fratris portionē: sed suam propriam sic. Bal. Vel sic: Communionē habens in re, suam partem potest obligare, non socij. Salic.

1. Imp. Antonin. A. Verecū.

Frater vester sicut vobis inuitis portionem vobis competentem obligare non potuit, a ita suam dando, b obligationem creditori quæsiuit. c vnde intelligitis contractum eius nullū præiudiciū d dominio vestro facere potuisse. Accepta. III. Kalen. Decembr. Messala & Sabino Conss.

TITVLVS XXII.

DE PRÆTORIO PIgnore: & ut in actionibus debitorum missio prætorij pignoris procedat.

Pignus cadit non solum in rebus corporalibus, sed etiam in nominibus debitorū Bal. Vel sic. Pignus prætorium potest à iudice constitui nedum in corporalibus, sed etiam in iuribus & actionibus Salic.

1. Imp. Iustinian. A. Menæ P.P.

Si prætorium pignus quicunque iudices dandū c alicui perpexerint: non solum super mobilibus rebus, & immobilibus, & se mouētib', f sed etiam super actionibus quæ debitori competunt, præcipimus hoc eis g licere decernere. h Dat. Kal. April. Cōstantinopo. Decio. V. Cons.

Cadens à detentione pignoris prætorij, eam recuperat per hypothecariā actionem. Bald. Vel sic: Sicut pignus conuentionale recuperatur per hypothecariam si creditor cadat a possessione: ita & pignus prætorium: nec curatur, an culpa præcesserit casum S.

II. [illegible]

Veteris iuris dubita- A tionem decidentes, ad duplum genus hypothecarum respeximus: vnum quidem quod ex conuentionibus & pactis hominum nascitur: aliud quod à iudicibus datur, & prætorium i nuncupatur. B Et cū inuenimus in cōuentionalibus pignoribus vel hypothecis non solum tenentem creditorē adiuuari, sed etiam si ab ea possessione cadat, siue sua culpa, siue non, k siue fortuito casu: humanius esse, per speximus, & in prætorio pignore dare recuperationem creditori, quocunq; modo possessionem amittat, siue culpa sua, siue non, siue fortuito casu. Licet C enim debuerat incumbere suo pignori, ne aliquam patiatur inde iactu ram: tamen ne quid amarum in creditoribus consequatur, benignius causam interpretamur, & ei recuperationē donamus. Dat. Kal. Aug. Constantinopo. Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.

TITVLVS XXIII.

SI IN CAVSA IVDICATI pignus captum sit.

Idem operatur iudicis decretum & auctoritas, quod operatur contractus partium. Bal. Vel sic: Bona cōdemnati debent per iudicem capi. & distrahi alij quam victori nisi in subsidium si alium non reperit emptorē iustum: & tunc per iudicem, vel imperatorem ei adiudicatur pro iusto precio. Sal.

1. Imp. Antonin. A. Gabinio.

Res ob causam iudicati datas eius iussu, cui i' iubēdi fuit, l pignoris iure teneri, ac distrahi posse, sæpe rescriptum est. m Nam in vicē iustæ obligationis succe- D

A quasi missione datur hypothecaria, ut ff. de re iudic. l. à diuo Pio. §. sic quoq;, & §. sed utrū, & §. itē qd dicemus.

Veteris.] CASVS. Duplex est ius pignoris, prætorium & conuentionale. prætorium est, quod à iudice cōstituitur, quando mittit aliquē in poss. alicuius rei. Conuentionale est quod constitutū est ex conuentione. sicut ergo creditor qui habet pignus conuētionale, potest illud recupare à quolibet possidente, si illud amittit: ita ille qui habet prætorium. Vi.

i Prætoriū.] ut in diuo infecto, & lega to relicto sub conditione vel in diē, cū nulla præcessit sententia: alioquin erit iudiciale: vel vtrunque iudiciale à iudice dici potest. Azo. — Pignus prætorium iudiciale dici potest.

k Siue non.] sed alterius. Et nota hic differentias inter prætorium pignus & cōuentionale, ut not. ff. de pig. act. l. 1. Itē no. ex hac l. culpam non puniri. Itē no. ne quid amarū &c.

SI IN CAVSA iudicati pignus captum sit.

Qualiter capiantur, supra tit. proxi. dixit: nūc qualiter distrahantur. &c.

Res.] CAS. Debitore conuento & condēnato, iudex qui condēnauit, reo non satisfaciente iudicatis, præcipiet pignus vendi: in cuius pos. actor fuerat missus per contumaciā debitoris citati non cōparentis: quia eadem est auctoritas iudicialis pignoris & cōuentionalis. vnde sicut conuentionale ex partium conuētione distrahi pōt: sic iudiciale auctoritate iudicis. Vi.

l Cui ius iubendi fuit.] est autem ius ordinarijs iudicib', ut ff. de re iudic. l. à diuo.

m Rescriptum est.] olim post duos mēses: hodie post quatuor à tempore captionis computandos, ut ff. de re iud. l. debitoribus, & ī. de usuris rei iudi. l. fi.

Auctoritas.

a Auctoritas] adimpleta, ut ff. de pig. act. l. non est mi rum. & appellat hic instam obligationem, scilicet ex cō uentione. Acc.

Cum.] CAS. Auctoritate eius iudicis qui tecū con dēnauit, debet res in quā missus est actor, distrahi, & si emptor non in uenjatur, vel inuen tus neq; iustū offe rat precium: dabitur actori si plus offerat q alius in solutum.

b Ita decreuit.] No. per quē fieri debeat vēditio, vt hic, & ī. de exec. rei iu. l. 2. & ff. de euic. l. si pigno ri, & ī l. proxi.

c Per eum.] s. peti torem.

d Is] victor.

e Iudicatus.] i. con demnatus.

f Emere debet.] sed & addici ei posse di citur, vt ff. de re iud. l. à diuo. §. si post, & ī. l. prox. & facit ad l. istam. ff. de leg. 3. l. non dubiū. §. fi. Ac.

IN causa.] CAS. Si debitorē tuū conuenisti, & cōde mnari fecisti, & in possessionē alicuius rei suę missus fueris: an potius distrahi debeat, q iure domi nij possidere debeas, quęritur? Et dicitur q sic. & si callidita te rei emptor nō in uenjatur, dabitur creditori in solutū.

g Addici solet.] fa cit. ī. de iure do. im pe. l. fi. & ī. de exec. rei iud. l. ordo, & ff. de re iud. l. à diuo. §. si post, & no. ī. ē his q bo. ce. pos. l. legis.

SI PIGNVS pignori datū sit.

Non solum à domi nis, sed etiam à nō do minis res obligantur: puta ab his quibus sunt obligata: & ideo de his ponit. Azo.

Etiam.] CAS. Si fun dū tuū mihi obligasti: an eundē alij obligare possū, quęritur? & dicitur q sic: & quādiu mi hi res hypothecata est, tandiu secundo creditori obligata te nebitur, ut sibi vtilis actio detur, & hoc in prima. Si vero tā tū usumf. mihi obli gasti: & ego alij sun dum obligaui, & ille vendidit. an tibi pręiudicauit, si non intercessit tua voluntas? & dicitur q non. & hoc in secunda. Si uero posī fundi non vsumfr. mihi obliga sti, & eam iure pignoris vendidi, & de pretio fuit mihi satisfactū: non retractabitur venditio. Vel pone casum aliter hoc modo: Si lege vel pacto credi tor pignus vendat an si debitum offe ras, possis recupera re? certum est quòd non. Si ergo pater tuus fundum obliga uit, neq; creditor ad huc distraxit, licet alij obligauit, soluto à te debito poteris fundum recuperare.

h Placuit.] vt ī. l. proxi. & ff. de pig. l. grege. §. cū pignori, & de pigno. act. l. de bitor. Et intellige, p tanta quātitate quā tam primus debitor debet, & eodē mō: vt si dedit prim ius distrahendi, & ipse dabit: alias non: vt ī. ea. l. & ī. quę res pig. ob. pos. l. nomē.

i Actio.] vtilis hy pothecaria. directa autem datur primo creditori.

k Repręsentat.] scilicet pręses.

l Qui dedit.] si er go primus debitor soluit vel suo credi tori, vel secūdo, tol litur pignus: vt d. l. ff. de pign. l. grege. §. cum pignori.

m Possessionē.] i. plenā proprietatē.

n Vinculum.] sed nunquid obligando possessionē, vel ven dēdo, videtur ius qd in ea habebat, obli gasse vel vendidisse? quod videt, arg. ff. de contrah. empt. l. qui tabernas. E contra vr̄ extinctus vsusfru ctus cū ab eo deces sit qui erat primo obli gatus: vt insti. de v sufru. § pe. ibi, nam extraneo &c. & ff. de iure do. l. si usu fructuarius fundi. pōt tamē dici credi torē vel emptorem habere exceptionē vt ei liceat vti frui.

o Non constitit.] in proprietate.

p Rescindi.] ut ī. si antiquior cre. l. obli gata.

SI creditor.] CAS. In l. ista dicit, si res tibi pignori obliga ta sit

---

dit ex causa contractus au ctoritas [a] iubentis. PP. V. Kalē. Aug. Romę, Anton. A. IIII. & Balbino Conss.

Pignus pratorium debet vendi cū iudicis auctoritate, non cum auctori tate creditoris in possessionem missi. Bald. Vel sic: Per iudicis officium venundatur pignus in causam iu dicati captum, & ad licitandum creditor qui pignus cepit, admitti tur. Sal.

II. Imp. Alexand. A. Valeriano

CVm in causa iudica ti aliqua res pignori capitur: per officium eius qui ita decreuit, [b] venū dari solet, non per eum [c] qui iudicatum fieri postu lauit. Etsi alio emptore nō existente, vel existente q dem, sed non dignū pciū offerente, is [d] cui iudica tus [e] satis non fecit, ad li citationē secundum cōsti tuta fuerit admissus, cuius libet alterius vice ex offi cio emere [f] debet. PP. VI. Kalen. Maii, Maximo. II. & Aeliano Conss.

Cum reperitur emptor, debet res in causa iudicati accepta vendi Et si nō reperitur, potest ex secundo decreto adiudicari creditori. Bal.

III. Imp. Gordian. A. Antigono.

IN causa iudicati pigno ra ex auctoritate pręsi dis capta, potius distra hi, q iure dominii possi deri consueuerunt. si tamē per calliditatem condem nati emptor inueniri non potest, tunc auctoritate principis dominiū credito ri addici solet. [g] PP. Idib. August. Gordiano. A. & Auiola Conss.

TITVLVS XXIIII.

SI PIGNVS PIGNORI datum sit.

Hac est l. no. Pignus pignori dari potest, & sic constat in ius vsusfru ctus, si tandiu durat secundum pignus donec resoluatur primum: quia reso luto iure prieri, resoluitur ius succes soris. Etsi habens pignoris possessionē, vendit proprietatem: non tenet ven ditio: quia nomine possessionis ipsa res possessa significatur. Bal. Vel sic: Pignus potest alteri per creditorem obligari, & habens vsumfructum tā tum pignoris, non potest proprietatē obligare neque alienare: secus si pro prietatem habeat. Sal.

I. Imp. Gordianus A. Lampo ni, & aliis.

ETiā id quod pignori obli gatum est, à creditore pi gnori obstrī gi posse, iā dudū placuit: [h] scilicet ut sequenti credi tori utilis actio [i] detur, tā diuque eum is qui ius re pręsētat, [k] tueatur, quādiu ī causa pignoris manet eius qui dedit. [l]

¶ Sed si uos vsumfructū possessionis tantummodo pignori dedistis: isque qui accepit, alij eam possessio nem [m] cuius vsumfructū nexum habebat, sine ve stra voluntate pignoraue rit: creditor eius id in quo pignoris vinculum [n] non constitit, [o] distrahens, do minio vos priuare nequit.

¶ Quòd si non fuit vestro creditori vsusfructus, sed ipsa possessio pignorata, & ante exolutā à domino pecuniā creditor secūdus pignus acceptum vendi dit: non posse venditionē post solutam pecuniam re scindi, [p] diuorum princi pum placitis continetur. PP. Idib. Septemb. Pio & Pontiano Conss.

Si pignus pignori datur, dominiū non amittitur. Bald. Vel sic: Hares de bitoris rem recuperat a secundo cre ditore, debito soluto vel oblato. Sal.

II. Imperatores Diocle. & Ma ximia. AA. Gemello.

SI creditor possessionē quę à parentibus tuis pignoris iure fuerat obli gata, nō vendidit, sed alij

sit ꝑ decē, & debitore nō soluēte, nō uēdidisti rē, sed alij creditori secūdo obligasti: indubitātet si debitor tibi satisfecit ꝑ secūdo creditore, ius pignoris liberat. ad istā l. facit s̄ l. proxi. & ff. de pigno. l. grege. §. cū pignori, & ff. de pig. actio. l. si conuenerit. 2. Viuia.

A fisci, ut j̄ e. l. si hypothecas, & sic non ob. ff. q̄ mo pig. vel hypo. sol. l. sicut §. non uidetur, q̄ est cōtra. Vel ideo est hic, quia nō aliter posset manumittere: secus in uēditione. Si autem expresse consensisset, cōstat ꝙ tenet libertas, ut supra de ser. pig. da. ma. l. si ut proponis.

a Dedit.] qđ potuit, ut s̄. l. ꝑx. & facit. ff. de pig. act. l. petentis.

DE PARTV &c.

PArtus.] CAS. Si ancillā mihi obligasti, & peperit, q̄rit an partus sit obligat'? Resp. ꝙ sic.

XVI.

b Placuit.] sic & fructus p̄dij obligati, ut ff. in q. cau. pignus tac. cōtra. l. quāuis, & fœt' gregis, ut ff. de pig. l. grege. in principio. Sed in partu distingue, an cōcepit apud creditorē, uel debitorē, & tūc obtinet qđ hic dicit, & ff. de pig. act. l. si cōuenerit, 2. §. si fund' in fi. §. an apud emptorē, siue aliquē extraneū à quo ei' creditor emit ancillā, sed apud eū partus remāsit, & tūc nō, vt ff. de pig. l. Pau. §. si mancipia.

CVm pignoris.] CAS. Si mancipiū mihi obligasti ꝑ x. & ex operibus suis lucrat' fuero xx illa cōputabunt in usuras, & sortē minuēt, & si aliqd residuū fuerit d̄ debito, illud solues, & mācipium recuperabis.

c Cōputatis.] ut s̄. de pig. l. si dñiū, & ff. in q. cau. pi. ta. cōtra l. cū debitor, & j̄. ti. 3. l. 1. Accur.

d In sortē.] s. computatis.

e Deponētibus.] ut & s̄. de pig. l. creditor, & s̄ q po. in pig. hab. l. 1. & j̄. de lui. pi. l. si. & de distrac. pig. l. si priusquam.

DE REMISSIONE pignoris.

Viso qualiter pignus contrahatur: nunc animaduertit qualiter dissoluatur. Azo.

creditori pignori dedit:[a] examinata fide veri, poteris eam soluto eo quod ex hac causa creditori debetur, intercessu p̄sidis ꝓuinciæ recuperare. PP. XIII. K. Ianua ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

TITVLVS XXV.
DE PARTV PIGNORIS, & omni causa.

Partus ancillæ pignoratæ, pigneratus intelligitur. Bal. Vel sic: Partus sequitur obligationē matris & operæ mācipij pignorati ꝑcepta & ꝑcipienda cōputantur in usuris & sorte. S.

I. Imp. Alexan. A. Mettiano.

PArtus pignoratę ancillæ in pari cā eē, qua mater ē, olī placuit.[b] PP Idibus Maij, Agricola & Clementino Conss.

Opera ultra sumptum excedens, extenuat debitum.

II. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Annolo & Antonino.

CVm pignoris titulo mancipia vos obligasse ꝓ mutua quam accepistis pecunia ꝓponatis: horum mancipiorum operis quas creditor accepit, vel quas percipere potuit, in vsuras computatis,[c] & post in sortem:[d] extenuato debito, residuum offerētibus, vel si nō accipiat cōsignatū deponētibus,[e] mancipia vobis præses ꝓuincię restitui iubebit. S. V. Kal. Ian. AA. Conss.

TITVLVS XXVI.
DE REMISSIONE pignoris.

Fauore libertatis scientia absque cōtradictione habetur pro cōsensu. B. Vel sic: Præsentia creditoris nō cōtradicentis tēpore manumissionis, inducit remissionem pignoris. B. & Sal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Proculo.

SI te manumissū, & in libertate moratū, sciente ea cui pignoris noīe obligatus diceris, p̄sidi ꝓbaueris: ex cōsensu[f] creditricis[g] remissam pignoris obligationē apparebit: & ꝑ hoc iure te manumissum, nec ab hærede creditricis in seruitutē B peti posse, certū est. PP. XII. Ka. Maij, Antonino. A. II. & Geta. II. Conss.

Creditor q cōsentit debitori alienāti, pignoris ius ꝑdit: B. Vel sic: Præsentia tēpe uēditionis pignoris remissionē inducit. secus si ignorauit. B. & Sal.

II. Idem AA. Materno.

SI probaueris te fundū mercatū, possessionēque eius tibi traditā, sciente[h] & consentiēte ea quæ sibi eum à venditore obligatum dicit: exceptione[i] eam remouebis. Nam obli C gatio pignoris cōsensu & contrahit & dissoluitur.[k] PP. II. Id. Febr. Antonino A. III. & Geta. III. Conss.

Prior creditor habens hypothecam etiam generalē, præfertur fisco postea contrahenti. h. d. secundum Butr.

III. Imp. Alex. A. Tauro.

SI ignorante vel inuito te debitor tuus qui vniuersa bona sua ob pecuniā debitā tibi obligauerat, et si cū republica postea contraxit, ius tuū non læsit.[l] PP. III. Id. April. Albino, D & Maximo Conss.

Sciens & consentiens alienationi rei pigneratæ, ius pignoris perdit, nisi denuo sit obligatum. Bal. Vel sic: Si creditor expresse cōsentiat venditioni pignoris factæ à debitore: intelligitur tunc pignus remisisse. Sal.

IIII. Imp. Gordianus A. Aquilino.

CVm te à debitore mer

g Creditricis.] aliàs est debitoris, & sic facit sup. de ser. pig. da. ma. l. si creditoribus. & alias creditricis, & tūc est plana.

SI ꝓbaueris.] CASVS. Fundū mihi obligasti, & me sciente & non contradicente eū distraxisti, ius pignoris uideor remisisse, & me agentē ꝑ exceptionē repelles: quia pignus consensu dissoluit & cōtrahitur.

h Sciente.] sic, ff. de do. inter ui. & uxo. l. si seruus communis, in fi. & ff. de acquir. pos. l. clam. & ff. de except. doli. l. apud Celsum, §. quæsitum. Accur.

i Exceptione.] facti siue intentionis. nam actio ipso iure est sublata, ut ff. de pac. l. si tibi. §. de pignore, & hic in fi. Vel distinguitur, an ea sciente & non cōtradicente uendatur pignus, an hypotheca. In primo casu tollitur per exceptionem. In secundo ipso iure. Et dicas hic ut diximus s̄. de pig. l. maior.

k Dissoluitur.] ut & ff. de pig. ac. l. 1. & supra quæ res pig. ob. pos. l. 2. Accur.

SI ignorāte.] CASVS debitor tu' qui tibi omnia bona sua obligauit, postea cum fisco contraxit, quo minus potior sis, tibi præiudicare non poterit. Viuia.

l Non læsit.] ut ff. qui po. in pig. ha. l. si pignus, & l. si. in prin. & supra, qui po. in pig. ha. l. si fundum, quod uidetur uerum in quæsitis ante, nō q̄ post obligationē fisci quæsiuit, ut ff. de iure fis. l. is qui. Sed si prior creditor patitur pignus alij obligari, an prorsus suū ius perimatur, an uero sit loco secundi? dicit H. tolli, arg. ff. qui po. in pig. ha. l. Claudius. Sed tu dic non tolli, ut ff. qui po. in pig. ha. l. creditor, §. si tecum. Accur.

SI te.] CAS. Obligasti mihi seruū, me sciente & nō cōtradicēte eū manumisisti, & diu in libertate stetit: an uidear pignoris oblig. remisisse, & ꝑ hoc seruū Ide manumissū q̄rit? & dr ꝙ sic: neq; ab hærede meo reuocabit in seruitutem.

f Ex consensu.] s. tacito fauore libertatis. sic & fauore

CVm te.] CASVS. Si debitor rē quā Titio obligauit,

eo sciente & non contradicente mihi vendidit, videtur remisisse ius pignoris, nisi nouus consensus postea interuenisset, quo mediante de nouo esset constituta pig. obliga. neque per hypothecariam vendicare poterit.

a Non potest] vt s. eo. l. 2. Accur.

b Vendicari.] a creditore.

D Ebitū.] CASVS debebas mihi. x. & pignus obligasti, compulsi sti me per metum vt remitterem tibi debitum & pignus, & sic nihil est actū: an videar remisisse quo minus debitum petam, & pignus prosequar per hypothe. quæritur? Et dicitur quòd nō.

c Inutiliter.] forte dolo seu metu, quo casu non tenet remissio de iure communi: secus si de iure speciali non teneret, ut inter virum & vxorem, ut in cōtrario, ut ff. qui. mo. pign. vel hypo. sol. l. 1 § 1. Vel dic apertius, hic neutrū poterat per se sic remitti scilicet per dolum: ibi autem per se poterat remitti inter coniuges, ut s. ad Vell. l. etiam. vel aliter vt ibi. Accursius.

c Inutiliter.] à furioso vel pupillo sine tutoris auctoritate, vel à maiore & sanæ mentis dolo vel metu.

d Vendicare.] vt ff. quod me. cau. l. illud, & dic hic vt s. de pign. l. maior.

S I eo.] CASVS. Obligasti mihi primo fundum, postea alij, & cōuenit vt distraherem, petij pecu. sua die, & non soluta feci præconizari, vt si aliquis haberet ius in eo, veniret, secundus creditor certioratus non venit: an videatur pignoris obligationem remisisse, quæritur? Et dicitur quod sic. Viui.

catum proponas eam rem quæ alij pignorata erat: si sciēte eo, ac pignus suum remittente, eam mercatus es: cum eius consensu nexus pignoris euanuerit, si non noua voluntas intercesserit, quæ denuo obligationé pignoris cōstitueret, ea res velut obstricta non potest [a] vendicari. [b] PP. XI. Kalend. Maij, Gordiano. A. & Auiola Conss.

Si principale inutile, ergo & accessorium. Vel sic: Inutilis remissio pignoris, ius pignoris nō extinguit. hoc dicit secundum Bar.

V. Idem A. Asclepiadi.

D Ebitum cuius memi nisti, quod per pacti cōuentionem inutiliter [c] factam remisisti: etiam nunc petere non vetaris, & vsitato more pignora vendicare. [d] PP. VI. Id. Septemb. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

Qui non comparet in termino, vt non integra post terminum non auditur Bal. Vel sic: Creditor negligēs intra tēpus statutū à iudice, videtur iuri hypothecarum renunciasse. Sal.

VI. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Aigio.

S I eo tempore quo prædium distrahebatur, [e] programmate [f] admoniti creditores, cū præsentes [g] essent, ius suū executi nō sunt: possunt videri obligationé pignoris amisisse. [h]

e Distrahebatur.] à quodam de creditoribus posterioribus, & sic erat pignus conuentionale. Vel a iudice, eorum instantia. Accur.

f Programmate.] id est scriptura publice proposita, vel per prouincias directa, cum essent absentes. Programma quid notat.

g Præsentes] sic quòd edictum potuerit ad eos peruenire. Quidam tamen dicunt præsentes in diœcesi vel prouincia, vt extra q ma. accu. non pos. ca. si. & s. de bo. aucto. iudi. pos. l. si. Vel dic hoc dimitti iudicis arbitrio. Et an liget non subditos, vide hic Io. Fab. in suo breu.

h Amisisse.] videretur ergo cogi agere, & sic est contra, s. vt nemo inuitus agere. l. 1 Sed dic, non cogitur, sed si non agat, amittit ius suum, & prætor postea denegat ei ius. sic & s. de inge. ma. l. diffamari, & ff. qui, ex cau. ma.

A l. sed & si per prætorem, §. ait prætor, & s. qui accu. non pos. l. si ea, & ff. de bo. aucto. iudi. pos. l. si seruus.

C Redditricē.] CASVS. Debebas mihi decem sub pignore, confectum est instrumētum super pignore: reddidi tibi cautionem, an videar debitū remisisse, quæritur? Et dicit quod sic.

PP. III. Id. Febr. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Qui reddit chirographum creditori, ius pignoris amittit. Bald.

VII. Idem AA. Paulino.

C Redditricem [i] patrui tui sub obligatione fundi qui per chirographum nexus pignori fuerat, iubentem eandem cautionem reddi: pignoris etiam ius remisisse videri, manifestum est. [i] PP. V. Id. Sept. Diocletia. III. & Maximia. AA. Conss.

Fisco distrahente si sciunt creditores ius suum, ipsum perdunt. Bald.

VIII. Iidem AA. & CC. Apollonio.

S I hypothecas fisco distrahente, creditores [k] silentio [l] tradiderunt negotium: palam est etiam actionem suam amisisse eos, quam in rē habebant. nam fiscalis hastę fides [m] facilè conuelli non debet. PP. XIII. Kalē. Sept. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Qui pro alio soluit, si creditor rem tradit, & ipse eam reddit debitori, ius hypothecæ non habet Bal. Vel sic: Soluens creditori de mandato debitoris, ab eo repetit: sed pignus ei traditum non reuocat. Sal.

IX. Iidem AA. & CC. Hermiano.

C Vm ex causa manda ti [n] pro socero tuo te fœnebrem pecuniam exoluisse proponas, curabit præses prouinciæ in resti

i Manifestum est.] vt ff. de pac. l. Labeo, & s. de solu. l. pecuniæ, & ff. de dona. cau. mor. l. mortis causa capimus, §. Titia, & facit s. de dona. l. 1. non sic econtra, ut reddito pignore videatur remitti debitū, vt notat, in l. postquā veto, ff. de pactis. Acc.

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis inter chirographū siue instrumentū, & pignus: quia in redditione chirographi, siue instrumēti, nulla pōt esse alia commod. tas, nisi remissionis, & quòd liberet eum: sed in redditione pignoris secus. Ex quo dicit Bart. in dicta l. Labeo. §. sed etiā tacito, quod si redditio instrumenti cōtineret aliam vtilitatē, non induceret remissio debiti. exemplum: Cum litigares de re empta, dedi tibi instrumentū vēditionis factæ per me, in quo cōtinebatur quod mihi promiseras precium, certe non sequitur liberatio à debito. habuit enim aliā commoditatem redditio, s. vt illo instrumēto vtereris in cā, & hoc Inuit ēm eū tex. cū gl. in l. postquā, in si. ff. de pac.

† Cōcor. c. sanè, cū glo. super verb. reddēs, de renun. & c. ecclesia sanctę Mariæ. 2. in si. cū gl. si. extraut li te pendē.

Pignore reddito non videtur remitti debitū.

S I hypothecas.] CASVS. Debebas mihi. x. & fisco, obligasti mihi & eidē fisco fundū, fiscus me sciēte & nō cōtradicēte fundū distraxit, an videar actionē hypothe. remisisse, quæritur? Dicitur quod sic.

k Creditores.] qui erant priores fisco.

l Silentio.] hoc silentium inducit consensum fauore fisci, ut in libertate, vt & s. eo. l. 1. aliàs contra videtur, ut ff. qui. mo. pig. vel hypoth. sol. l. si cut, §. non videtur. Consentit qui tacet.

m Fides.] scilicet ex quo est contractus factus, non debet retractari, ut s. de quadri. præscrip. l. bene a Zenone, & arg. habes. ff. communi diui. l. Sabinus, & ff. ad municip. l. 2. & ff. de mor. infer. l. si prius. Accur.

C Vm.] CASVS. Mandasti mihi vt creditori tuo soluerem, & mancipia creditori obligata liberarē: soluì: neq; hoc egi ut mihi essēt pignorata, sed tibi tradidi, an videar remisisse pignus, quæritur? Et dicitur quod sic, & agam mandati tam pro sorte, quàm pro vsuris.

n Mandati.] vel quia tibi mādauit tantum vt solueres. Vel quia fideiussisti pro eo.

In vsu-

a In vsuris.] vt & ff. mãd. l. si uero §. si mihi mãdaueris.
b Hac mente.] idem si quacunque mente: si tamen habere, posset retinere, ut ff. qui. mo. pig. vel hyp. sol. l. 1.
c Non potest.] nota regulam, ut ff. de solu. l. qui res, §. aream, & de uerb. obli. l. inter stipulantem. §. sacram. q̃ fallit, supra de non nu. pecu. authenti. contra qui propriã, & ĩ. si aduersus trã sac. l. 1. & 2. & ff. si ex nox. ca. aga. l. 2 ĩ fi.

1 Cõcor. gl. 2. circa me. in c. cũ uenisset, extra de testi.

d Res pignoris. Obligationẽ] ut & ĩ de pig. l. qui debitorem, & ĩ. ti. 2. l. si debitor, & ĩ. de don. inter uir. & uxo. l. si quidẽ, & ĩ. de preca. l. 1. & ff. de ali. iudi. mu. causa fac. l. 1.

Solita.] CASVS. Si consentiente creditore pignus distrahatur, & postea idẽ legati cã uel simili peruenerit ad debitorẽ, an in pristinam recidet obligationem, quęritur? Dicunt quidã ꝙ sic: quia debitor obligauit mihi bona sua tã præsentia q̃ futura. unde cum hęc res erat futura &c. imperator dicit contra ꝙ nõ recidat, cum creditor uideatur remisisse. Viuia.

e Futurarũ.] quia obligauit omnia bona præsentia & futura, ut & ĩ. quæ res pig. obli. pos. l. fi.

f Indignum esse.] immo videt dignũ, ut in obligationem reincidat, ut ff. qui. mo. pig. uel hyp sol. l. sicut, §. superuacuũ, q̃ est cõtra Sol. hic de stricto iure, ibi de æquitate. Vel nõ est cõtra, quia tã hic quã ibi dicit debitori dari exceptionẽ. Sed ibi dicit pl⁹, s. dari creditori replicationẽ: quod hic nõ negat. Vel ibi dubitabatur de consensu creditoris, hic certũ erat debitorẽ uendidisse, & postea emisse, ibi uero non, immo pręsumebat nõ uendidisse: quia possidebat, ut in principio illius §. & §. si uoluntate. Et est etiam ad hanc solutionem infra titu. 2. l. qui sub imagine. Vel refert an ex eadem vel simili causa redeat res ad debitorẽ, puta quia redemit, uel est ei redhibita, uel ex pacto addictionis in diem, vel legis commissoriæ, ut tunc uideatur obligata, ut ibi, & in c. ti.

tuenda pecunia quam pro eo exoluisti, nec non etiã in vsuris [a] eius indẽnitati tuæ prospicere. Nam si recepta à creditore mancipia quæ pignori fuerant data, hac mente [b] socero tuo tradidisti, ut pignoris vinculum tuum dissoluatur: obligatio semel extincta, instaurari nõ potest. [c] B PP. X. Kalen. Octob ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Debitor citra consensum creditoris alienando, ius pignoris non dissoluit. Bald. Vel sic: Per venditionem debitoris non dissoluitur hypotheca creditoris. Saliceetus.

X. Iidem. AA. & CC. Quintillæ.

Res pignoris hypothecæve iure creditoribus obnoxias, citra cõsensum eorum debitores alienantes, præcedentem C non dissoluunt obligationem. [d] Dat. Kal. Decemb. AA. Conss.

Ista lex est singularis, & non est alibi secundum Baldum. & h. d. Res hypothecata a debitore alienata creditore consentiente, & postmodum reacquisita non recidit in generalem obligationem etiam futurorum. hoc dicit. Et multi hunc casum singularem ignorantes, contrarium responderunt. unde oblinioni non est tradenda. Salic.

XI. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

Solita prouidentia vti D mur etiam de pignoribus vel hypothecis rerũ, quę quibusdam creditoribus suppositę, postea à debitoribus venduntur, vel alio mõ transferũtur, creditore suum consensum contractui præbente: & quodam legitimo postea

A l. voluntate, in prin. & §. si an uero ex alia causa, ut legato, donatione, dote & tunc non ut hic. ue l ibi fuit actũ ꝙ de precio satis fieret creditori, & satisfactũ non fuit.

ETIAM OB CHIROGRAPHARIAM &c.

Id est qua sine pignore debetur per chirographum, ut supra qui po. in pig. ha. l. cũ tibi. Sed quid si debetur sine chirographo? Respon. idẽ, cũ enim hac lex in ꝓ. pr. loquatur generaliter, tota erit generaliter intelligẽda sicut & si principium, vt arg. ff. de cur. & fac. ign. l. penul. § & licet.

modo ad priorẽ dominũ reuertunt. In hoc etenim casu diuersæ sententiæ à legum prudentibus habitæ sunt, quibusdam dicentibus ius pignoris creditori renouari propter verbum {futurarũ [e] rerũ,} quod in generalibus hypothecis poni solitũ est: alijs, penitus extingui. ¶ Nobis autem visum est, eũ qui semel cõsensit alienationi hypothecæ, & hoc modo suum ius respuit: indignum [f] esse eãdem rem, ut pote ab initio ei suppositam, vendicare, vel tenentem inquietare. Da.* Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. VV.CC. anno secundo.

TITVLVS XXVII.

ETIAM OB CHIROgraphariam pecuniam pignus teneri posse.

Pignus obligationis nouatæ, non transfertur in nouatione nisi ex pacto, quo casu non solum potest retineri pro ea pecunia, sed pro chyrographaria quo ad excludendum debitorem a pignoratitia, sed non quo ad excludendum secundum creditorem offerentem. Bal. vel sic per nouationẽ voluntariã debiti principalis pignus extinguitur: nisi fuerit repetitum. per nouationem vero necessariam, quæ ex condemnatione principalis debiti inducitur, pignus non extinguitur: & pignus datum ob unum debitum, potest etiam pro alio chirographario tantum retineri præterquam contra creditorem secundum agentem, vel se defendentem. hoc dicit not. Sal.

I. Imp. Gord. A. Festo.

Pignus intercidit, [g] si nouatione [h] facta, in alium ius obliga-

Pignus intercidit.] CASVS. Soluto eo quod debetur, uel nouato, uel accepto lato, tollitur omnis obligatio: an autem pignorum obligatio per nouationẽ, uel actio personalis tollitur? dicit hæc lex ꝙ sic. dic ergo sic: Obligaui tibi rem meã pro decẽ, delegaui tibi Titium, q erat debitor meus in decem, & tuus in alijs decem: sine pignore & animo nouandi stipulatus es illa decẽ tibi reddi à Titio, q rẽ illã obligatã a me cõparauit an pignus sit liberatũ, neq; tibi obligatũ, quęrit? Et dicitur ꝙ sic. nisi inter te & Titiũ & me hoc conuenisset, qa tũc si tu possidebas, haberes retentionem tam pro pecunia ꝓ qua erat pignus obligatũ, q̃ pro qua non erat obligatum, puta qa in alia manu tenebatur mihi Titius in x. sed hoc nõ est in secundo creditore: quia secundus creditor nõ cogitur offerre pecu. primo, nisi eam ꝓ qua pignora erant obligata. Vel dic casum aliter ut in glo.

g Intercidit.] id est extinguitur. 2 Et dic ꝙ Titius debet mihi centũ sub pignore: Seius quinquaginta sine pignore. cũ Seius emeret pign⁹ à Titio ꝓ c. animo nouãdi & libetãdi Titiũ, ille c. mihi ꝓmisit. si nõ est actũ ut pign⁹ remaneat, tollit: aliter remanet, & habeo retentionẽ contra Seiũ etiam pro l. q̃ ipse mihi sine pignore debebat.

h Si nouatione.] uoluntaria, secus in necessaria, ut ff. de noua.

2 Placet Sal. in l. notabili. adde. l. no uatione. ff. de noua. no. per B. in l. 3. in vl. no. ff. qui po. in pigno. habeantur.

d e noua. l. nouatione, & l. aliam, & ff. de pig. act. l. solutum, 1. responso, & §. 1. & ī. de adeius. l. nouatione. A

a Transtulisti.] stipulando ab alio, scilicet Seio animo nouandi, olim præsumpta nouatione interuentu nouæ personæ, hodie hoc expresso, ut institut. quib. mo. tol. ob. §. præterea. item videtur quod licet extinguatur principale, adhuc agi possit, ut ff. de pac. l. si v-nus. §. si cum reo. Sed ibi nō fuit prorsus extincta obligatio, sed ope exceptionis, & ad tempus elisa, hic sic. Item opponitur ex. l. ī. tit. j. l. debitū, & ff. quod metus causa. l. illud: sed & ibi non sunt sublatæ ipso iure obligatiões, ut hic fuit. Item ibi per in integrum restitutionem datam iure actionis vel replicationis, restituitur singula in pristinum factum.

b Eumq;.] l. Seium emptorem & nouū expromissorem, qui & ipse quinquaginta debet.

c Teneretur.] propter centum quæ prior debebat debitor, quæ ipse Seius animo nouandi promisit.

d Personali actione.] id est condictione certi ex stipulatu, ut ff. si cer. pet. l. si quis certum.

e Feceris condemnationem.] id est te ceris fieri. sic. ff. de his qui no. in. l. furti, §. mandati.

cta, in alium ius obligationis transtulisti, [a] nec ut ea res pignoris nomine teneretur, tibi cautum est. ¶ Quod si pactum inter te eumque [b] qui postea dominus fundi constitutus nouam obligationem susceperat, intercessit, ut idem fundus tibi pignoris nomine teneretur: [c] quā- B uis personali actione [d] expertus feceris condemnationem, [e] pignoris tamē habes persecutionem. [f] ¶ At si in possessione fueris constitutus, nisi ea quoque pecunia tibi à debitore [g] reddatur, vel offeratur, quæ sine pignore debetur: eā [h] restituere propter exceptionē doli mali non cogeris. [i] Iure enim contendis debitores eam solam pecuniam cuius nomine ea pignora obligauerunt, offerentes, audiri nō oportere, nisi pro illa etiā satis fecerint, quam mutuam [k] simpliciter [l] acceperunt: quod in secundo creditore [m] locum non habet. nec enim necessitas ei imponitur chirographarium etiam debitum priori creditori offerre. PP. Idib. Martijs, Gordiano. A. & Auiola Conss.

TITVLVS XXVIII.

DE DISTRACTIONE pignorum.

Fructus rei pignorata extenuant sortem ipso iure. Bal. Vel sic: Si fructus pignoris à creditore percepti coaquentur usuris & sorti, pignus non potest distrahi. Salic.

Imp. Alexander A. Pacatæ.

FVndum † pignori obligatū, si creditor ex fructibus debitum consecutus est, cum ipso iure [n] pignus ab obligatione liberatum sit, distrahere minime potest. [o]
C PP. Idibus Ianuarijs, Maximo. II. & Aeliano Conss.

Creditor qui pignus precario concedit debitori, non amittit ius pignoris uendēdi. Bal. Vel sic: Precarium nō afficit rem uitio litigiosi. Salic.

f Persecutionem.] cum non sit soluta pecunia condemnationis, quæ erat centum. habet enim suas conditiones hypothecaria, quibus cessantibus tenet, ut & ff. de pign. l. grege. §. etiam, & §. seq. & supra de pign. l. quamuis, 2. Sed quid si ipsa est soluta, vel offeratur, an possit agi adhuc hypothecaria contra possidentem, ut sic habeat retentionem pro quinquaginta? Respon. non puto. nam nulla lex dicit quòd pignus teneatur. id est sit obligatū, pro tali pecunia, sed quòd retineatur. & sic intelligitur etiā in rubrica, teneri, id est retineri, & pro hoc est, ff. de uerb. sign. l. non potest videri. vnum videtur facere pro creditore, quia sic habeat retentionem. sed hoc non me mouet, quia & naturalis debiti nobis soluti habemus retentionem, nec tamen nō soluti habemus petitionē.

g Debitore.] nouo scilicet Seio, quæ erāt quinquaginta.

h Eam.] scilicet possessionem.

i Non cogeris.] immo videtur quòd sic, ut ī. de vsuris, l. per retentionem, & ff. de pign. act. l. solutum, §. si in sortem, quæ sunt contra. Sed illud est odio vsurarum, ut pro eis non sit locus retentioni, sicut & aliud est speciale earum odio, vt citra vinculum stipulationis non debeantur vsuræ, ut supra de vsur. l. quamuis. 1. Vel ibi naturaliter tantum debebantur vsuræ, hic vtroque iure est debitum. pro quo competit retentio. Vel in illa, l. solutum, in sortem tantum fuit obligatum pignus, hoc expresse acto, ut pro vsuris non teneatur.

k Mutuam.] sed quid si hæc quinquaginta ex alia causa quàm mutui debeantur? Respon. idem, & gratia exempli de mutuo dicit, ut hic subiicit, & supra in princip. huius legis. Item quid si alia res est quæ debetur, vel ex mutuo, uel aliter? Respon idem, cum omnes res appellatione pecuniæ contineantur, ut ff. de verb. sign. l. pecuniæ nomen, & l. pecuniæ uerbum, & l. 4.

l Simpliciter.] id est sine pignore. Et sic no. quòd lex generalior est quam rubrica, ut ī. modo dixi.

m Quod in secundo creditore.] conuenienter primum creditorem, vel conuēto à primo, quando vult sibi confirmari pignus. nec ergo debitum chirographarium a se uel a debitore compellitur soluere. Sed quid in emptore pignoris, qui sine voluntate creditoris emit? Resp. idem eadem æquitate, argu. supra de his qui in priorum credit. lo. suc. l. si. & ff. de rei vendi. l. emptor, in prin. Item quid si extraneus sit rei dominus, non debitor, quia consensit obligationi? Videtur idem, ut hic. & ff. de condic. indeb. l. si non sortem, §. si centum, quod nō puto secundum Pla. ff. loca. & conduc. l. item quæritur, §. qui impleto. Item quid de quolibet extraneo possidente? Respon. tam ipse quàm alij si possideāt offerentes debitum, pro quo est obligatum, absoluentur, ut ff. quib. mo. pign. uel hypo. sol. l. Paulus respondit. §. qui pignoris. Item si est prætorium pignus, an competat retentio, vel si est iudiciale? Videtur idem cum similia sint quo ad hypothecam. arg. supra de præto. pigno. l. si. Item an pro usura centesima? Sed in hac dico ut in alia usura dixi, & facit. ff. in quibus cau. pignus taci. contra. l. fin. item an possit uendi pro tali pecunia pignus? Respon. non, cum tantum habeat retentionem creditor. Item an etiam in hypotheca, non solum in pignore? Respondetur, sic puto. D

DE DISTRACTIONE PIGNORVM.

Non celebrata solutione, nec eo interueniente quod habeatur pro solutione, pignus expedit distrahere. Videamus ergo quis possit distrahere, & quando, & qualiter, & quis sit effectus. Azo.

FVndum.] CASVS. Obligasti mihi fundū, & fructus percepisti valentes debitum, ipso iure liberatur pignus, neque illud distrahere possum. Viuia.

n Ipso iure.] opposita tamen compensatione ab homine. uel speciale, ut fiat ipso iure compensatio sicut usurarum, quoad concurrunt quantitates, ut supra de compen. l. si constat.

o Minime potest.] ut ī. de pig. l. si dominium, & de pig. ac. l. 1. & 2. & de partu pig. l. 2. nisi pactum intercesserit de lucrandis fructibus pro usuris, ut supra de usur. l. si ea lege,

ea lege,& l. ex prædijs.

C Reditor.] CASVS. obligasti mihi librum,concessi eum tibi in precarium,te non soluente pecuniam sua die,librum distraxi:an eo ipso quòd precario possedisti,videar rem litigiosam vendidisse,quæritur? Et respond. quod non. Viuianus.

a Rem.]apud debitorem constitutam.

b Vendere.]vt arg. ȷ.eo. l. si in hoc, & ȷ.de litig.l.j.tacit ad l.istam ȷ. tit.2. l.1. & l.2.

c Precario.]licet debitor,&c.& sic rem suam ratione possessionis habet precario debitor, ut ff.de preca.l.certe.§. fin.

H Ypothecis.] CASVS. In l.ista dicitur: Si creditor vendit pignus, cum ex precio non satisfecit sibi integraliter, de residuo habet regressum cōtra debitorem, vel eius fideiussorē. Vi.

d Competit.] vt ȷ. si cert. pet. l. si pro mutuo, in fin. & de actio. & oblig.l.aduersus.sic & ff.eo.l. qua situm, & l. & si is,& infra eo. l. quæ specialiter, & ff. si cert.peta.l.creditor, & de pig.act. l.si necessarias, in princ.

C Reditor.] CASVS. Si creditor velit pignus publice venale proponere, debitori denūciare debet,& si fraudem committat,puta non subhastādo, aut non denuncian do debitori opportuno loco & tēpore, neque dando plus offerenti: aget debitor aduersus eum directa pignoratitia ad suum interesse. Viuianus.

e Proscribit.] id est venales proponit publice.

f Debitori.]sic ȷ.de pigno. l.debitores.

g Bona fide.] quæ est adhibenda tam in subhastando, quā congruo loco & tempore denunciando, & plus offerenti dando,vt infra de iure domi.impe.l.fi.

h Testato.]id est coram testibus,quando habet,ut dicit litera. Et not.quòd vbi est actum ut possit vendere, sine denunciatione vendet. si autem nihil est actum,tūc semel est denunciandum. si vero ut non venderetur, tunc denunciabit ter,ut infra de iure do.impe.l.fina.& ff.de pig. act. l. 3. & infra de contrahen. stipul.l. magnam.

II. Idem A. Maximæ.

1 C Reditor qui hypothecæ seu pignori rem [a] sibi nexam vendidit,litigiosam rem non videtur vēdere: [b] quia precario [c] debitor possidet. PP.XII. Kalend. Octobr. Maximo II. & Aeliano Conss.

Per venditionem pignoris non sufficientis ad debitum,nō tollitur actio personalis contra eum vel fideiussores eius. Bal. Vel sic: Venditio pignoris non idonei, residui petitionem non adimit creditori.Salic.

B

III. Idem A. Luciano.

H ypothecis vel pignoribus à creditoribus venundatis,in id qđ deest, aduersus reum vel fideiussorem eius actio cōpetit. [d] PP.III.Non. Nouemb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Cum creditor exponit rē venalē, debet hoc notificare debitori: & etiā cum postea licitantis, id est plus promittenti venditur. Et si per fraudem minus iusto precio venditur: actio pignoratitia competit debitori. Bald. Vel sic: Creditor venditionem pignoris quam facere intendit, debitori debet denunciare: & omnia bona fide gerere.Salic.

IIII. Idem A. Crescenti.

2 C Reditor hypothecas siue pignus cum proscribit, [e] notum debitori [f] facere, & sibi bona fide [g] rem gerere,& quando licet, testato [h] dicere debet. Si quid itaque per fraudem [i] in pignore villæ [k] venditæ commissum probare [l] potes: vt inferatur actio [m] quæ eo nomine competit, adi eum cuius de ea re notio est. PP. Kalen. Iun. Fusco & Dextro Conss.

Si debitor est paratus soluere residuum debiti, pignus vendi nō potest. Bal. Vel sic: Implorari potest arbiter ad calculandam rationem inter debitorem & creditorem. Bart. Vel sic: Quantum sit debiti residuum,per iudicem est declarandum: & eius oblatio impedit pignoris venditionem. Salicetus.

V. Idem A. Sessiano.

S I residuum [n] debiti paratus es soluere, præses prouinciæ dabit tibi arbitrum: [o] apud quē quātum sit quod superest ex debito,examinabitur:& siue ad iudicem venire aduersa pars cessauerit, siue oblato superfluo [p] ad venditionem prosiluerit, improba alienatio proprietatis tuæ ius non aufert. [q] PP.XII. Kalē. Aug. Pompeiano & Peligno Conss.

C

Particularis solutio debiti,pignus non dissoluit Salic. Vel sic: Etiam pro residua promissione quantitatis pōt totum ius pignoris, vendi quia ius pignoris est indiuiduum. hoc dicit secundum But.

VI. Imp. Gordianus A. Rogato.

Q Vandiu non est integra pecunia creditori numerata, etiā si pro parte maiore eam consecutus sit, distrahendi rem obligatam nō amittit facultatem. [r] PP XIII. Kal. Septemb. Pio & Pontiano Coss.

D

Licet creditor vendat mala fide, si emptor non participat fraudem, venditio rescindi non potest: quia non participat de fraude.h. d. secundum Bald.

A i Per fraudem.]vel culpam latam secundū B. Vel etiā leuem de qua tenetur,ut ff.de pig.act.l.si seruos.

k Villæ.]id est domus.

l Probare potes.]tu debitor.

m Actio.]scilicet pignoratitia directa,ut infra si vendi. pig. aga.l. 1. Accursius.

S I residuum.] CASVS. Debebas xxv.confessus es de x.& ea mihi obtulisti dato computatore. Si ad iudicem venire noluit, vel si oblatis mihi x. ad venditionem pignoris prosiluero,non tibi præiudicabo. Viuianus.

n Si residuum.]parte scilicet soluta. Accursius.

o Arbitrum.]id est calculatorem.

p Oblato superfluo.] Si autem pecuniam non obtulerit, sed confiteatur se paratum soluere pecuniam, videtur posse fieri aliēatio. Sed rescindetur postea pecunia soluta, ut ff. de rescinden. vend.l penult.

q Non aufert.]cum enim sis paratus soluere residuum,dum constet quantum illud sit, non es improbus,ut ff. de reg. iur. l. non uidetur improbus, & ff. de vsuris,l.si quis solutioni. XV.

Q Vandiu.] CASVS. Debebas mihi c. sub pignore, octoginta & xix. mihi soluisti, neque restabat nisi vna libra: si eam nō soluas, an pignora distrahere possum? Et dicitur quòd sic.

r Amittit facultatem.] vt & infra titu. 1. l 2. in fi. & ff. famil. ercisc. l hæredes,§. idem obseruatur, & ff. de pig. act. l. solutum. §. si creditori, sic & tutor totum perdit legatum, licet à parte tutelæ se excuset, ut ff. de legatis primo, l. etiam si partis. Sed quid si plura erant sibi obligata, & propter modicam pecuniam distraxit rem maximam, cum viliorem distrahendo poterat debitum consequi? Respond. non videtur bona fide versari argum. ff.de reb. eo. l. magis. §. item prætor, & de aqua plu. arcend. l. 1.& §. denique, licet sit argumen contra, ff. eodem, l. creditoris, & ff. de pignor. l. qui pignori.

SI cessante.] CASVS. Cessante debitore in solutione, A vt in libro secundum Iaco. Creditor debet solenniter vẽ si creditor lege uel pacto pignus vendidit, rata manet venditio. & si creditor fraudem commiserit, nõ emptor, sed ipse a debitore erit conueniendus. Viuia. dere pignus & bona fide, vt sic appareat an ex precio possit solui debitum quòd si aliqua desint, eius creditori integra competit petitio. Viuia.

a Contractus.] quia conuenerat de distrahendo, vt ff. de pign. act. l. si conuenerit. l. 1. in principio, & s. de pign. act. l. pignoris, in fi.

b Iniquum est.] s. auferendo emptori, vt & s. de rescind. vendi. l. dolus.

c Non emptor.] nisi & ipse participauerit fraudem, & venditor non sit soluendo, ut infra si vendi. pigno. aga. l. 1. & 3. Accur.

d Creditor.] arg. s. de procura. l. si procurator.

SI priusquam distraheret.] CASVS. Debitore offerente pecuniam, si creditor noluit eam accipere, consignet eam & deponat: & si creditor pignus distrahat non valebit venditio. si autẽ ante oblationem lege vel pacto distraxit, quod rectè factum est, non retractabitur. Viuia.

e Si priusquam distraheretur.] à creditore.

f Deposuisti.] hoc exigitur ad hoc vt liberetur ab obligatione. Sed sola oblatio videtur sufficere ad inhibendum venditionem pignoris, vt s. eo. l. si residuũ; & ff. qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. item liberatur, §. qui paratus. Sed arg contra s. eti. 3. l. 1. & 2. Vnde potest dici illud esse verum, quòd sola oblatio sufficiat, quando in iudicio fit oblatio, nam tunc sufficit sola oblatio ad dandam pig. act. vt ff de pig. act. l. si rẽ. 3. §. si. & sic vendi non potest, ut hic, & s. qui pot. in pig. l. 1. & s. de lui. pig. l. si. & s. de vsur. l. acceptam.

Oblatio sola an sufficiat ad inhibẽdũ pignorum venditionem.

g Non debet.] ut s. eo. l. 1. & l. & qui sub imagine, & s. de admini. tuto. l. sancimus. 1.

QVæ.] CASVS. Melius pone

VII. Idem A. Cato.

SI cessante solutione, creditor non reluctante lege contractus, [a] ea q̃ sibi pignori nexa erant, distraxit: reuocari venditionem iniquum[b] est: cũ si quid in ea re fraudulenter fecerit: non emptor[c] à te, sed creditor[d] conueniendus sit. PP. V. Kalen. B Nouemb. Pio & Pontiano Conss.

Oblatio debiti venditionem praecedens, impedit venditionem pignoris futuram: sed sequens oblatio non resoluit iam factam. h. d. secundum Bald.

VIII. Idem A. Maximo.

SI priusquam[e] distraheretur pignorata possessio, pecuniam creditori obtulisti, eoque non accipiente, facta contestatione eam deposuisti,[f] & hodie quoque in eadem causa permanet: pignoris distractio non valet. Quod si prius quàm offerres, legem venditionis exercuit: quod iure subsistit, reuocari non debet.[g] PP. III. Non. April. Gordiano A. & Auiola Conss.

Venditio pignoris debet fieri solenniter & bona fide, & si precium non sufficit, residui petitio competit. Bal. Vel sic: Pignora specialiter obligata prius vendi debent, & si quid deest, ad venditionem hypothecæ generalis perueniri potest. Salic.

IX. Impp. Diocle. & Maximia. A A. Cillo. *

Cyrillo

QVæ specialiter vobis obligata sunt, debitoribus detrectantibus solutionem, bona fide[h] debetis & solenniter[i] vendere. Ita enim apparebit, an ex precio pignoris debito satisfieri possit.

¶ Quod si quid deerit, nõ prohibemini cæteras[k] etiam bona iure conuentionis consequi. PP. XIII. Kalendas Iun. Diocletiano III. & Maximiano AA. Conss.

Ista est solennis lex, & hec intendit: Creditor nõ potest vendere pignus sibi ipsi, nec interposita a se persona simulata, qua simulatio præsumitur si creditor semper possidere probetur, & ideo oblato debito, debitor eum conuenit pignoratitia, non obstante simulato contractu, & reiecta simulatæ emptoris allegatione. h. d. secundum Bal. Vel sic: Non licet creditori per se vel subiectam personam pignus quod ipse vendit emere. secus si debitor ipse vendit. Salic.

X. Iidem AA. & CC. Rubrio.

ET qui † sub imagine alterius psonæ, quã[l] supposuerat,[m] iugiter tenet: cum sibi negotium gerat, alienasse non videtur.[n]

¶ Iure enim pignoris obligatum prædium, neque C si per subiectam personã creditor comparauerit,[o] neque si sibi addixerit,[p] debitori affert præiudicium: sed in eadem causa permanet in qua fuit ante huiusmodi collusionem.

¶ Sane si debitore distrahente comparauerit, consensu emptionem perfectam (si neque dolus aduersarij, neque metus causa gesta arguentur[q]) re- D uocari, exemplo graue[r] est. Si igitur[s] poteris euidentibus probationibus monstrare[t] creditorem per suppositam imaginarij emptoris personam semper possessionem tenuisse, nec vendita bona fide prædia postea sinceriter comparasse: potes oblata pecunia cum vsuris, ad restitutionem creditorem cõpellere. PP. III.

h Fide.] sic s. eo. l. creditor. 2.

i Solenniter.] id est denunciatione sibi facta.

k Cætera etiam.] hunc casum habes s. de pign. l. 1. & facit supra eo. l. hypothecis. Accur.

ET qui.] CAS. Si creditor volẽs sibi pignus retinere, emptorem supposuerit, debitori non præiudicat, sed in ea causa manet quæ erat ante collusionem, & hoc in prima. Si uero debitore vendente comparauit, neque dolus eius intercessit, tenet venditio, & hoc in secunda. Si vero vt in casu l. creditor imaginarium supposuit emptorẽ, non valebit quod actum est, sed oblato debito pignus recuperabit, & hoc in tertia. Viuia.

† Facit ad hãc l. glo. 2. in me. in c. vl. extra de pr[æ]sc.

l Quam.] scilicet personam.

m Supposuerat.] i. loco sui posuerat.

n Non uidetur.] ut ff. de cõtrahẽ. emp. l. nuda. sic ff. qui. mo. pign. vel hypo. sol. l. sicut. §. superuacuum est, & s. de pig. act. l. si nulla.

o Comparauerit.] creditor. Accur.

p Addixerit.] pro tanto quãtum alius dare volebat.

q Arguentur.] ut & s. de transactio. l. interpositas, & s. de rescin vendi. l. 1. & l. si voluntate, & q[uo]d metus causa, l. si per impressionem, & l. si per vim.

r Graue est.] ut s. eo. l. si prius, in fi.

s Si igitur.] quod dixi in genere, nunc dicit in specie.

t Monstrare.] qui enim dolum dicit, probet, ut hic, & s. de dolo, l. dolum. Sed quare hic in creditore non sic præsumitur dolus, vt in debitore præsumitur, vt supra titu. 2. l. fi. Respond. illud specia-

Speciale ad consequentiam non trahitur.

speciale, & sic non trahitur ad consequentiam, ut ff. de legi. & sen. con. l. quod contra rationem.

Mulier.] CASVS Si mulier pro marito res suas obligauit, creditor eas vendere non potest, nisi volens creditorē decipere, dissimulauit maritum obligasse tanquam res suas. Viuianus.

a Habet facultatē] propter Velleianū, vt ff. ad Vellea. l. 3. §. fin. & supra ad Velle. l. senatusconsultum.

b Circumscripserit] nam tūc tenet obligatio, ut s. ad Vellea. l. si fine, & supra si ali. res pigno. da. l. 2. & facit ad l. iūā supra de rei vendic. l. si mater, & ff. de euict. l. quidam. Accursius.

Si debitor.] CASVS. Debitore non requisito consensu creditoris pignus vendente, dominium cum sua causa transtulit. Viuianus.

c Causa.] id est obligatione.

d Emptorem.] ut ff. de pig. act. l. si cōuenerit. 2. §. si fundum, & s. de pigno. l. debitorem, & supra ti. 2. l. res pignoris, & supra de do. inter vi. & vxo. l. si quidem, & infra de euic. l. si prędium, & ff. de contrahend. empt. l. alienatio.

Qui prædium.] CASVS. Si obligatū mihi fundum, & te cessante in solutione vendidi, neque emptorem in vacuam poss. induxi, nulla in rem actio emptori acquiritur.

e In vacuam.] quid sit induci in vacuā possessionem, probatur, ff. de act. empt. & ven. l. 1. § 1.

f Actionem.] neq; directam, neque vtilem, vt & supra de rei vendi. l. seruum, & de pacti. l. traditionibus, & arg. ff. eod l. pen. Et nota quòd hæc lex est cōtra opinionem nostram, qui dicimus secundum Io. dominium sine possessione quæri, ut ff. de fund. do. l. si fundum. Sed dic quòd non causatiue ponitur, quòd hoc sit necesse, sed demonstratiue. proponebatur enim esse uacuam apud creditorem. sic & exponimus s. de proba. l. cum res, & ff. de do na. l. cum, §. penul. Vel dic quod quando est apud tradentem vacua, sic tradere debet: alioquin sufficit induci in possessionem & non vacuam, ut d. l. cum res, vbi plene de hoc dixi. Item est arg. contra nos. ff. de contrahen. empt. l. titulus §. 1. Sed dic vt dixi, quod vacua erat apud tradentem. vel ibi non dicitur quicquam de vacua.

Dominiū an possit sine possessione quæri.

Non. Octobr. ipsis IIII. & III. AA. Conss.

Dolus facit cessare beneficium legis. Bal. Vel sic. Mulier propria bona obligans pro marito, vel quocunque alio, sibi non præiudicat. secus si aliena obliget ea vt propria, & ipsa in fraudem tacet. Salic.

XI. Iidem AA. & CC. Rufinæ.

Mulier licet specialiter res pignori dederit pro alio, creditor eas distrahendi non habet facultatem: [a] nisi dissimulatione, marito obligante velut proprias, creditoris ignorantiam circūscripserit. [b] PP. V. Kal Maij, Heracliæ. AA. Coss.

B

Debitor inuito creditore vendere potest saluo iure creditoris. Bal. Vel sic: Venditio a debitore facta, nō præiudicat creditori in sua hypotheca. Salic.

XII. Iidem AA. & CC. Zotico.

Si debitor rem tibi iure pignoris obligatam, te non consentiente distraxit: dominium cum sua causa [c] transtulit ad emptorem. [d] S. Prid. Kalend. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

Qui non est inductus in possessionem, rei dominium non habet. Bald. Vel sic: Ex sola venditione sine traditione dominium non transfertur. Salic.

XIII. Iidem AA. & CC. Theodotæ.

Qui prædium obligatum à creditore cōparauit, si in vacuam [e] possessionē inductus non est: nullam in rē actionem [f] habet.

Creditor potest vendere pignus apud debitorem constitutum. Bald. Vel sic: Debitor non soluens tenetur facultatem pignorum distrahendi causa facere creditori. Salic.

XIIII. Iidem AA. & CC. Mucido.

Si in hoc quod iure tibi debetur, satisfactum nō fuerit, debitoribus res obligatas tenentibus: aditus præses prouinciæ, tibi distrahendi facultatem [g] iubebit fieri. PP. XVI. Kalen. Decemb. Sirmij. AA. Conss.

Postquam creditor vendidit & tradidit: ius rei emptori & non creditori competit. h. d. secundum Bal. Vel sic: Si creditor pignus quod iure vendidit, emptori tradidit: ipsi emptori etiam contra debitorem rei vendicatio competit. Salic.

XV. Iidem AA. & CC. Aulanæ.

C

Obligatis pignori mācipijs à creditore distractis ac traditis, si post debitor quondam hæc [h] solicitauerit, [i] non venditori, [l] sed emptori cōtra possidentem in rem competit actio. Dat. Kal. Mart. Sirmij. CC. Coss.

Licet vnus ex hæredibus debitoris totam partem suam ipsius debiti soluat, venditionem pignoris etiam pro parte sua non impedit. Bal.

XVI. Iidem AA. & CC. Syluano.

Vnus ex multis debitoris qui pignora tradiderat, hæredibus, quod ab eo personali actione peti potuit, soluendo: res obligatas distrahendi creditori facultatem non adimit. [k] S. III. Non. April. CC. Coss.

D

Creditor non amittit potestatem vendendi propter iniuste vēdentem. h. d. secundum Bal. Vel sic. Chirographarius debitor non potest vendere res debitoris in præiudicium hypothecarij creditoris. Salic.

XVII. Iidem AA. & CC. ...

Rei creditor [l] obligatę

Si in hoc] CASVS. Debitore nō soluente, & pig. tenente, an creditor possit illud distrahere, quæritur? Et dicitur quod sic. Viuia.

g Facultatem.] ut s. eo. l. 3. & supra de admi. tut. l. debitoribus, & de pig. act. l. qui pignoris, in fi.

Obligatis.] CASVS Si creditor mancipium sibi obligatum distrahat & tradat, & postea debitor illud solicitauit vt ad se rediret, non creditori eidemque venditori, sed emptori cōtra debitorem possidentem in rem cōpetit actio. Viuia.

h Hæc.] i. mācipia.

i Solicitauerit.] & possessionem rehabuerit, vel ad alium fecerit peruenire.

l alias creditori.

Vnus.] CASVS. Si vnus ex hæredibus debitoris partem suam soluerit, an alijs cessantibus in solutione, creditor possit pignus distrahere, quæritur? Et dicitur quòd sic, neque per illius solutionē adempta est sibi distrahendi facultas. Viuia.

k Non adimit.] vt & ff. de pigno. act. l. si necessarias, §. si vnus, & l. solutum, §. si creditori, & j. si vnus ex pluribus hered. &c. l. 1. & 2. j. de lui. pigno. l. 1. & ff. fam. ercisc. l. hæredes. § an ea, & ff. de pigno. l. qui pignori.

Rei creditor.] CASVS. Si rem specialiter vel generaliter mihi obligatam alius creditor, qui eam hypothecariam non habet, vendit, mihi non præiudicat. Viuianus.

l Rei creditor.] nec etiam debitor, ut j. titu. 2. l. seruos. verùm hic creditor prius debitorem quam extraneum

poffefforem conuenire debet, ut ī. de pign. authen. hoc si debitor.

a Qui à creditore. Non poteſt.] quamuis creditor non fuerit dominus, ut inſtitu. qui. ali. licet. § 1. & facit ī. qui pot. in pig ha. l. ſi generaliter, & ī. ſi anti. credi. l. obligata, & j. de euic. l. ſi ob cauſam. Accurſius.

b Si maritus.] CASVS. Maritus dās mutuo pecuniā vxoris, & pignus accipiens, non acquirit ſibi obligationem pignoris: neque pignus, ſi nō ei vxor ſucceſſerit, diſtrahere poteſt. Viuia.

Si maritus.] loquitur hęc lex vxori cuius maritus deceſſerat, & pecuniam mulieris mutuo dederat.

c Facultatem.] ut ī. ſi cer. pet. l. quamuis, & ſi quis alteri vel ſibi. l. qui ex aliena, & de rei vend. l. ſi ex ea pecunia.

Secundum.] CASVS. Obligaui tibi rem pro c. quę valebat cc. pacto vel lege diſtraxiſti ꝓ cc. & ex precio fundū comparaſti, an actionem in rem agere poſſim, quæritur? Et dicitur quòd non, ſed act. pignoris ad id quod plus eſt in precio, quàm in debito. Viuianus.

d Conuenit.] ſcilicet quòd res ex reſiduo empta eſſet ſua, ſcilicet debitoris. Vel dic quòd eſſet ei obligata. nam altero eorum actio rei vendicationis, vel hypothecaria daretur, quarum vtraq; eſt in rem.

Actio hypothecaria eſt realis.

e In rem.] id eſt rei vendicatio vel hypothecaria. Accur.

f Actio.] ut ff. de pig. ac. quiuis, §. ſi. & l. ſe. & s. eo. t. creditor. Accur.

DEBITOREM venditionē pignoris impedire non poſſe.

Si ſunt.] CASVS. Obligaſti mihi fundum, te non ſoluente ſua die pecuniā,

generali ſiue ſpeciali conuentione, per creditorem alium, cui non fuerat nexa, venundatæ: non amittit perſecutionem. Dat. Prid. Nonas April. CC. Coss.

Creditor proprietatem transfert in emptorem Bal. Vel ſic: Qui iure emit a creditore: non habet euictionem timere Salic.

XVIII. Iidem AA. & CC. Caiano.

Qui a creditore pignori obligatū prædium iure emit, de proprietate vinci non poteſt. a Subſcripta VI. Kal. Maij. CC. Coss.

Licet pecunia mutuata ſit vxoris tamen nomen debitoris, non eſt vxoris. Bald.

XIX. Iidem AA. & CC. Lyſiæ.

Si maritus b tuus mutuā (licet tuam) dedit pecuniam: eorum quę pignoris titulo accepit, ſi ei non ſucceſſiſti, diſtrahendi nomine tuo nullam habes facultatē. c S. VI. Id. Nou. Heracliæ. AA. Coss.

Res empta ex ſuperfluo pignore vendito, efficitur emptoris. h. d. no ſecundum Bald. Vel ſic: Res empta ex ſuperfluo precij pignoris a creditore venditi, non quæritur debitori: ſed ad residuum habet pigneratitiam actionem Salic.

XX. Iidem AA. & CC. Sabino.

Secundum placiti fidē, ſi nihil conuenit ſpecialiter, pignoribus à creditore maiore quàm ei debebatur, precio diſtractis: licet ex eo fundus comparatus ſit, non ſuper hoc in rem, e ſed in perſonam, id eſt pignoratitia de ſuperfluo competit actio. f S. VI. Id. Nouemb. Byzantij. CC. Coss.

TITVLVS XXIX.

DEBITOREM VENditionem pignoris impedire non poſſe.

volebam pignus vendere, denunciaſti mihi ne venderē, oſtendens teſtamentum quo comprehenſum erat ne illud diſtraheretur, & ſi aliter fieret, quòd publicaretur: an non obſtante tali denunciatione vel ſcriptura teſtamenti, poſſim fundum vendere, quæritur? Et dicitur ſic: quia non impedit talis prohibitio teſtatoris.

g A te.] ſcilicet à creditore.

h Prædia.] ſcilicet obligata, id eſt nolle vendi à creditore aliqua prædia quæ obligauerat. Acc.

i Manifeſtum eſt.] quia nudum fuit preceptum, ſecundum P. ut ff. de leg. 1. l. filiusfamilias. §. diui. quod non placet, quia hæredibus voluit prouidere. Sed ideo eſt, quia creditori pręiudicari non poteſt, ut ff. de leg. 2. qui ſolidum. §. ſi. & j. de litig. l. 1.

Debitoris.] CASVS. Si creditor debitore ceſſante in ſolutione vult pignus uendere, poteſt, licet à debitore fuerit denunciatum ei ne vendat, niſi debitum offerat totā pecuniam deponat & conſignet. ſi hæc non fiant, creditor poterit pignus diſtrahere, etiam ſi modica pec. reſtet ad ſoluendum. & quāuis emptor ſciat debitorem denunciaſſe, nō ideo efficitur malæ fi. poſ. Viuia.

k Vſurarum.] pro quibus fuit pignus obligatum, ſupra de vſur. l. per retentionem. Accur.

l Depoſitum.] ſic ſupra ti. 1. l. ſi prius, & l. ſi reſiduum, & infra de lui. pig. l. ſi. Accurſius.

m Non poteſt.] ut ſupra tit. 1. l. quandiu, & l. vnus.

n Malæ fidei.] vt j. de litig. l. 1. Et ſic not. denunciationem contemni, ut ſupra de reſcin. ven. ſi maior. Sed contra ſupra de rei vin. l. ſi fundū. Sed his non eſt iuſta cauſa denūciandi, ibi ſic. Itē ar. cōtra, ff. quæ in frau. cre. l. ait prætor §. ſi participes. Sed & ibi, fuit iuſta cauſa

Teſtamentum debitoris non infringit ius creditoris. Bal. Vel ſic: Debitor in ſua voluntate non poteſt impedire quo minus creditor iure poſſit vendere prædia ſibi obligata. Salicetus.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Marcello.



Si ſunt qui emere prędia tibi obligata velint, nō impediūtur ſcriptura teſtamenti, qua cōplexus eſt debitor nulla à ſe g prædia h venundari, & pœnam addidit, ut ſi ſci fierent. Nec enim potuiſſe eum huiuſmodi lege ius creditoris facere deterius, manifeſtum eſt. i Dat. VI. Kal. Maij, Apro & Maximo Coss.

Proteſtatio debitoris non infringit ius creditoris. Bal. Vel ſic Niſi debitor vniuerſum debitum offerat, non habet poteſtatem denunciandi creditori ne pignora vendat, nec emptori ne emat: & creditore nolente recipere, debet debitor illud deponere. Salicetus.

II. Imp. Gordianus A. Nepoti.

Debitoris denunciatio, q creditori ſuo, ne ſibi rē pignori obligatam diſtrahat, vel his qui ab eo volunt comparare, denunciat: ita demum efficax eſt, ſi vniuerſum tā ſortis quàm vſurarum k offerat debitum creditori: eoque non accipiente, idonea fide probationis (ita vt oportet) depoſitum l oſtēdat. Nam ſi vel modicum de ſorte vel vſuris in debito perſeueret: diſtractio rei obligatæ non poteſt m impediri: neque ea rōne emptor, tametſi ſciat interpoſitam à debitore creditori denunciationem, malæ fidei n fit

possessor. PP. III. Non. August. Gordiano. A. & Auiola. Conss.

TITVLVS XXX.

SI VENDITO PIGNORE agatur.

Si creditor vendit pignus mala fide, ipse creditor tenetur pigneratitia, non emptor. nisi duo concurrant, scilicet quod creditor non sit soluendo: & quod emptor participauerit fraudē. nam tunc debitor oblato precio cum usuris, recuperabit rem suam. Bald. Vel sic: Si creditor per fraudem minori precio pignus vendidit: ad interesse debitoris tenetur. & eo non existente soluendo, contra emptorem fraudis participem ad restitutionem pignoris agitur. Salic.

I. Imp. Alexander A. Agrippæ.

B Præses prouinciæ aditus, si fuerit probatum tuū creditorem cui ius distrahendi pignora [a] fuit, dolo malo [b] fundum vendidisse, quanti tua interest, [c] restituere tibi eundem creditorem iubebit. [d] C

¶ Quòd si de bonis creditoris condemnati solui pecunia non potuerit, & probatum fuerit emptorem mala fide [e] emisse: offerente te pecuniam cum usuris, quanti fundus venit, restituere tibi fundum cū fructibus malæ fidei emptorem iubebit. [f] PP. Kal. Septem. Alex. A. Cons.

Vbi creditor non habuit ius vendēdi, debitor vel eius hæres rē non usucaptam vendicat. h. d. sed ea usucapta agit ad precium. Bald. Vel sic: Debitor, vel eius hæres pignus non iure distractum potest vendicare, nisi sit usucaptum: & tunc solum agit contra creditorem ad precium. Salic.

II. Idem A. Æmilio.

B Seruos quos nullo iure [g] à creditore venisse dicis, pater tuus, vel tu [h] (si hæreditas eius ad te pertinet) à possessoribus petere [i] potes.

¶ Quòd si vsucapti [k] sunt, petat pater tuus [l] preciū eorum à creditore, qui nō iure eos vendidit. PP. III. Kalend. Ianuar. Alexan. A. Cons.

Emptor qui participat fraudem, tenetur in subsidium, si creditor non est soluendo. Salic.

III. Idem A. Claudio.

C Si vxor tua præsidi prouinciæ probauerit, cū aureos triginta deberet, seruos suos amplioris precij per gratiam aureis viginti creditorem vendidisse, [m] eumque soluendo non fuisse: iubebit emptores [n] recepto precio restituere seruos. PP. XVI. Kalen. Octobr. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Venditio minus legitime facta nō tenet, & res a possessore potest vendicari, & hoc secundum unam le-

---

ē pp creditorē. sic ar. cōtra, ff. de no. oper. nunc. l. j. Sed A ibi prætoris edictum contēnebatur, vt in co. ti. l. prætor.

SI VENDITO PIGNORE AGATVR.

Præses.] CASVS. Si creditor lege vel pacto assecutus ius vendendi pignus, in venditione dolum vel fraudem commiserit, dādo pro minori precio, quam pignus valuit: tenebitur debitori ad interesse: & si creditor non soluendo inueniatur, & emptor fraudem participauit: refuso precio cum vsuris, fundum obligatum cum fructibus restituet. idē dicit tertia l.

a Pignora fuit.] ex pacto, vel ex lege, vt in stit. qui. alie. licet. §. j.

b Dolo malo.] in eo quòd minori precio vendidit.

c Interest.] conditione ex lege, vel actione in factum.

d Iubebit.] actione pignoratitia.

e Mala fide.] adhibita in vili precio, vel etiā per gratiā, vt j. eo. l. iij. creditor tamen ius distrahendi habebat.

Pignus si vēdatur à creditore mala fide, qua actione tenetur ipse vendens.

f Iubebit.] sed qua actione? Respondet quidam, interdicto fraudatorio, vel actione in factum loco eius surrogata, vt ff. de sol. l. pupilli, vel vtili rei ven. auctoritate huius l. cum dicat fundum restitui. vel dic impetrata in integrum restitutione ad rei vend. sicut & alias s. ex qui. ca. ma. l. in contractib. interdictum tamen prædictum locū habebat contra eū qui in fraudem creditoris emit, loco cuius hodie est actio Pauliana. Sed ad id D quod dicit, offerente te pecuniam, est contra s. de præscr. xxx. ann. l. j. & j. de euictio. l. si prædium, vbi dicit precium non reddi mala fide emptori. Solu. hic habuit ius vendendi creditor, ibi non. vel ibi dedit dolus causam contractui. hic fuit incidens. Vel verius, ibi nihil debebat ille cuius prædia vendita sunt, hic autem debebat, & sic precium in suam vtilitatem est conuersum, vt ff. de rei vend. l. emptor. sic & alias s. communia de leg. l. si. §. fin. Inquantum ergo erat debitum, intantum redde tur emptori, non plus. Sed hoc fallit in casu, vbi etiam in eo quod est conuersum in suum commodum, non tenetur, vt ecclesia. Sed tenetur œconomus, vt s. de sac. sanc. eccle. l. iubemus ij. §. sane si hæc, & authen. qui res. aut ergo nullus dolum commisit, & creditor potuit vendere, & est emptor securus, vt supra, si anti. cre. l. obligata. Aut creditor tantum: & tunc ipse solus tenetur. aut emptor: & tunc ipse in subsidium tenetur, vt hac l. & supra, de prædi. min. l. non est, & supra ti. ij. l. creditor. aut nō potuit vendere de iure, & tunc tenetur emptor, vt infra, l. proxi. Accursius.

Seruos.] CASVS. Si creditor seruos sibi obligatos, non habens ius distrahendi lege, vel pacto, distraxit: si nōdū vsucapti sunt, à poss. debitor petere potest. Si vero vsucapti sunt, quod esse poterat: quia creditor credebat se posse distrahere: tūc à creditore precium petet, sed qua actione non aperit: tu dic nō habendo ratam venditionem: & intellige, quòd creditor teneatur debitori ad precium saluo eo, quod sibi debebatur. Viuianus.

g Nullo iure.] quia non venerat dies.

h Tu.] s. filius.

i Petere.] vt tamen doli habeat exceptionem, nisi precium soluat habita cōpensatione fructuum, & vsurarum, vt ff. de rei vend. l. emptor. Accur.

k Vsucapti.] cum creditor ius distrahēdi se habere putabat aliter furtū faceret, vt ff. de distr. pig. l. j.

l Petat pater tuus.] per actionem negotiorum gestorum habendo ratum in subsidium, vt & alibi s. de rei vend. l. mater, & de rebus ali. non alie. l. j. & de cōmu. rerum ali. l. j. & ff. si cer. pet. l. si eum seruū. immo forte hoc casu, & ante vsucapionem completam poterat agi ad precium, nam & cohæres, qui rē cōem vendidit velut propriā, tenetur statim petitione hæreditatis, vt supra fam. ercis. l. in familiæ: & socius, qui rem communem vendidit, à principio tenetur. Idem ergo in creditore, qui ius vendendi non habuit, vt à principio teneatur: at extraneus demum in subsidium, vt in contrarijs. Accur.

Creditor nō habēs ius vendēdi pignus, si vendat, an statim teneat ad precium.

Si vxor.] CASVS. Vxor mea seruos suos pro xxx. aureis quibusdam creditoribus obligauit. illi creditores ex pacto, vel ex lege illos seruos vendiderunt, sed dolo, vel gratia minori precio vendiderunt. modo creditores non sunt soluendo. quæritur, qualiter vxori meæ sit subueniendum, vel quid debeat agere? Respon. quòd vxor tua poterit agere contra emptorem, qui fraudem participauit, & illos seruos auocare, & oblato precio præses prouinciæ iubebit emptores seruos restituere vxori tuæ. Vi.

m Vendidisse.] cū ius vēdēdi haberet, vt s. e. l. j in prin.

n Emptores.] fraudis participes, vt plene habes s. co. l. j. & sa. ti. de priui. credi. l. imperatores.

Cum

Cvm contra.] CASVS. Si creditor prædium sibi obligatum non interueniente legis solennitate, puta subhastatione, & quòd plus offerenti detur, distraxit: nō solum debitor creditorem conuenire poterit pignoratitia, sed possessorem ad restitutionem prædij & fructuū, si fraudem participauerit cum creditore.

a Consueuerunt.] vt dicitur infra de iure do. impe. l. fi. & sic non teneat venditio. secundum Ir.

b Creditorem.] scilicet actione pignoratitia. Accur.

c Possessorem.] etiā non conuento creditore: licet si secus quando tenuisset vēditio, vt s. eod l. j. vel si vis, potes hanc secundum illam intelligere. Sed quid si hic malæ fidei possessor velit supplere iustum precium? Videtur audiri. argu. ff. mand. l. diligenter. Sed dico contra: quia hic non erat dominus, qui vēdebat. Item qui emebat, mala fide emebat & hoc idem quære supra eod l. j. Accursius.

SI creditore.] CASVS. Creditore vendente pignus lege, vel pacto pluris quàm fuerit debitū, puta debitum erat v. & pignus valebat x. ad residuum debitor conueniet creditorem: neque ad restitutionem rei habebit regressum aduersus emptorem. Viuianus.

d Superfluo.] vt & supra titu. ij. l. fin. & l. si cessante.

DE LVITIONE pignoris.

Pignoris distractio impeditur per eius luitionem, vel liberationem: & ideo ponit de ea Azo.

QVi pro parte.] CAS. Debitor in xx. mihi tenebatur: decessit quatuor hæredibus relictis: an vno soluente pro parte sua, liberatur pignus pro ea parte, quæritur? & respon. quòd non. Viuia.

sturam, qua cauetur quòd venditio non teneret, & secundum aliam qua cauetur quod venditio tenuerit. h. d. secundum Bal. Vel sic: Si venditio pignoris tenuit, non reuocatur, nisi emptor fraudem participauerit. Vel sic: Debitor pignus iure non distractum potest à possessoribus vendicare, vel pignoratitia cum creditore agere. Salicetus.

IIII. Imp. Gordianus A. Eudemo.

CVm contra bonam fidem venditionē obligatæ possessionis à creditore factam alleges, non obseruatis quæ in distrahendis pignoribus celebrari consueuerunt, [a] adito præside prouinciæ experire actione competenti non tantum aduersus creditorem, [b] verumetiā aduersus possessorem, [c] si fraudem eum participasse cum creditore docere potueris: vt reuocatis quæ mala fide gesta constiterit, & fructuum ratio, & damni quod irrogatum apparuerit, haberi possit. PP. Kal. Apri Sabino. II & Venusto Conss.

B

Iustus emptor non debet pati controuersiam: sed debet conueniri creditor, vel eius hæres, Baldus.

V. Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC. Noniæ.

SI creditore pign[e] prius quam ei satisfieret distrahente, non per collusionem emptor comparauerit: successor eius de superfluo, [d] non emptoris hæres, qui rem posidet, conueniendus est. S. XVI. Kalend. Ian. Nicomediæ. CC. Conss.

e Non potest.] vt & supra titu. iij. l. vnus, & infra titu. j. l. j. & l. ij. & ff. de pigno. actio. si necessarias. §. si vnus, nec enim ex persona hæredum, &c. vt ff. de verbo. obli. l. ij §. ex his.

INtelligere.] CASVS. Tenebaris mihi actione personali, & præscripta est xxx. ann. spacio: an adhuc remaneat hypo. quæritur? Et dicitur quòd sic: quia durat vsque ad xl. annos. Viuianus.

f Durare.] id est posse agere hypothecaria.

g Actione summota.] per præscriptionem xxx. ann. ponunt quidam casum quando erant duo rei debendi, quorum quilibet obligauit suam rem: vno eorum defuncto, & altero ei succedente, tollitur obligatio personalis: & remanet hypothecaria ēt in rem suam, sed ēt hoc non placet: quia non tollitur personalis, vt ff. de fideiu. l. generaliter. Alij ponunt quando creditor successit debitori, & alij ex aliqua causa hæreditatem restituit, vt ff. ad Trebellia. l. debitor, in prin. & ff. de excep. rei iudic. l. ex sextante, in fi. Tu dic personalem sublatam. 30. ann. durare hypothe. xl. ann. vt s. de præscri. xxx. an. l. cū notissimi: secus autem si tollatur personalis pacto, vel solutione, vel re iudicata, vel iureiurando, vel alio modo: quia & hypoth. tunc tollitur, vt ff. quibus mo. pig. vel hypoth. sol. l. soluit. §. pen. & l. seq. & l. antepen. & ff. de nau. fœ. l. fœnerator, & de pactis. l. Labeo. & secundum hoc etiam potest intelligi regula iuris, cum principalis, nam & ibi ait plerūque propter casum huius l. Item no. ex hac l. sublato principali, remanet accessorium. sic & ff. de constitut. pecunia. l. item illa. §. proinde. Sed contra s. de vsur. l. eos, in princ. Sol. vt ibi. Acc.

Hypothecaria qualiter ōt durare sublata personali obligatione.

TITVLVS XXXI. DE LVITIONE PIgnoris.

Nisi debitū integraliter soluatur, pignus non recuperatur. hoc dicit. Vel sic: Pignoris obligatio est indiuidua: Vel sic: In personis hæredum obligationis conditio non mutatur. hoc dicit Bar. & Bald.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Antioch æ.



QVi pro parte hæres extitit: nisi totū debitum exoluat, suā portionem ex pignoribus recipere non potest. [e] PP. III. Kalend. April. Albino & Aemyliano Conss.

Inuenitur hypothecaria per se stās sine personali, sine sublata personali. Bal. Vel sic: Actione personali sublata tempore, potest durare hypothecaria. Salicetus.

II. Imp. Gordianus A. Domitio.

INtelligere debes vincula pignoris durare [f] personali actione summota. [g] PP. XII. Kal. Iun. Sabino & Venusto Conss.

C

Soluto debito, vel aliter satisfacto, potest creditor pignoratitia conueniri. Bald. Vel sic. Sicut per solutionem debiti, ita per oblationem, & depositionem eiusdem pignora liberantur. Salicetus.

III. Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Floro.

SI reddita debita quantitate, vel rebus [h] in solutum datis siue distractis, & compensato [i] precio, satis ei contra quem supplicas, factum esse adito præside prouinciæ [k] probaueris: vel si quod residuum debetur, obtuleris: ac si non acceperit, deposueris consignatum: [l] restitui tibi res pacto pignoris

D

SI reddita.] CAS. Si debitor pecuniam soluat, vel aliquas res dederit in solutum, vel debitū quo adinuicem tenebantur, fiat compensatio: petere poterit rem obligatā sibi restitui. vel si offeratur debitum, nec ille velit recipere, depo. consig &c.

h Rebus.] alijs non obligatis.

i Compensa o.] vt & s. de compensa. l. inuicem.

k Prouinciæ.] qui dabit calculatorem si occurrat dubium, vt s. de distrac. pig. l. si residuum.

l Consignatum.] sic s. de distract. pig. l. j. & l. si prius, & de vsur. l. acceptam.

Edicto.]

a Edicto.] non solum iure ciuili.
b Proposita.] pignoratitia.

SI VNVS EX pluribus hæredibus creditoris, vel debitoris partem suam debiti soluerit, vel acceperit.

M Anifesti.] CAS. Si decedat creditor pluribus hæredibus relictis, actio quæ ei competebat, cuilibet hæredi competit pro parte: sed pignus cuilibet remanet in solidum obligatum. vnde si vni soluatur pro parte sua, non liberatur pignus. Viuia.
c Diuidi.] vt ff. de pact. l. pa. 2o. & ff. fa. ercifcun. l. ea. & ff. l. proxi. & ff. de exceptio. l. j.
d Insolidum.] vt ff. de pigno. act. l. solutum. §. si creditor, & facit ad l. istam, ff. de distract. pign. l. vnus.

A Ctio.] CAS. Si Titius creditorem habens Sempronium, decedat pluribus relictis hæredib. personalis actio
xv. qua tenebatur Titius, diuiditur inter hæredes. vnde quilibet pro parte sua conuenitur. sed si vnus pignus possideat, ipse solus insolidum pig. act. conuenitur. Viuianus.
e Inter hæredes.] creditoris, vel debitoris, vt ff. l. proxim.
f Vendicatio.] nam in rem est hypothecaria, vt ff. de pigno. l. pignoris. Et dic diuersi hæredes. nam quidam hæredes debitoris possidebant aliqua de bonis obligatis, & alij alia.
g Conueniuntur.] id est non pro portione hæreditaria, quam habent in singulis rebus: sed in solidum, &c. vt ff. fam. ercisc. l. hæredes. §. an ea. & ff. de hære. actio. l. 2. & ff. de pigno. act. l. si necessitas. §. si vnus.

obligatas prouidebit: cum etiam edicto a perpetuo actione proposita, b pecunia soluta creditori, vel si per eum factum sit quo minus solueretur, ad reddenda ea quæ pignori acceperat, iure eum satis euidenter vrgeri, manifestum est. S. VI. Id. Octobr. AA. Conss.

TITVLVS XXXII.

SI VNVS EX PLVRIBVS hæredibus creditoris, vel debitoris partem suam debiti soluerit, vel acceperit.

Pignus nec actione nec pactione recipit diuisionem inter hæredes, hoc dicit totus titulus. Bald. Vel sic: Inter hæredes creditoris, personalis actio diuiditur pro rata, non realis hypothecaria. Salicetus.

I. Impp. Valeria. & Gallienus. AA. Tauro.

B

M Anifesti & indubitati iuris est, defuncto creditore multis relictis hæredibus, actionem quidem personalem inter eos ex lege xij. tabularum diuidi c pignus vero in solidum d vnicuique teneri. Dat. XII. Kalen. Maij, ipsis AA. III. & IIII. Conss.

Actio personalis contra obligatum tantum dirigitur, realis contra possessorem. Bald. Vel sic: Licet actio personalis diuidatur pro rata inter hæredes debitoris, non tamen hypothecaria, sed vnusquisque conuenitur pro rebus a se possessis. Salic.

II. Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Claudiæ.

A Ctio quidem personalis inter hæredes e pro singulis portionibus quæsita, scinditur: pignoris autem iure multis obligatis rebus, quas diuersi possident: cum eius vendicatio f non personam obliget, sed rem sequatur: qui possident, tenentes non pro modo singularum rerum substantię conueniuntur, g sed in solidum: vt vel totum debitum reddant, vel eo quod detinent, ce-

A dant. Subscrip. V. Non. Antiochiæ.

TITVLVS XXXIII.

SI PIGNORIS CONuentionem numeratio pecuniæ non sit secuta.

Qui non numerauit, & in hypothecaria, & in personali succumbit. h. d. iste titulus. Vel sic. Etiam si debitor queritur incidenter, creditor debet probare pecuniam numeratam. Bald. Vel sic: Debitor potest creditorem qui pecuniam non numerauit, ad restitutionem pignoris conuenire: nec ille potest exceptione dati pignoris se tueri, nisi probet se pecuniam numerasse: quod obtinet etiam debitore possidente. Salic.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Ilaro.

B

S I pecuniã h tibi non esse numeratã, atque ideo frustra cautionem emissam asseris, & pignus i datum probaturus es, in rem experiri potes. Nam intentio k dati pignoris, neque redditæ pecuniæ, non aliter tenebit, quam si de fide debiti constiterit.

C ¶ Eademque ratione veritas seruetur, si te possidente pignus, aduersarius tuus agere cœperit. PP. Kalend. Septemb. Laterano & Rufino Conss.

Hypotheca & cautio est inanis, si pecunia numerata non fuit. hoc dicit secundum Sals.

II. Imp. Alexander A. Peregrino.

S I (vt nunc asseueras) nihil creditor numerauit vxori tuæ, quæ pignus dedit, sed inanem extorsit cautionem: mendaci scri-
D ptura l contra fidem veritatis obligari eius res non potest. Sine die & consule.

TITVLVS XXXIIII.

DE IVRE DOMINII impetrando

Impetrans possidere pignus iure dominij, debet exprimere nomina debitorum cessantium, & solennia peregisse: nec potest de omnibus generaliter impetrari. Bald. Vel sic. Creditor potest impetrare a principe pignora singularia sibi addici iure dominij, non vniuersa bona debitoris, licet sint hypothecata. Salic.

SI PIGNORIS conuentionem, &c.

S I pecuniam.] CAS. Spe numerationis futuræ scripsisti pecuniam recepisse, & pignus obligasti. si numeratio secuta non est: qualiter tibi consulitur vt reuoces pignus, quæritur? Et dicitur, quod per in rem actionem: & teneberis probare datum pignus. Eodem modo pignore nondum tradito, si creditor aduersus te agat hypothecaria, tenebitur probare se numerasse pecuniam: nec sat erit si dicat se accepisse pignus, neque pecuniã sibi redditã. Viu.
h Si pecuniam.] hęc lex de verbo ad verbum ponitur supra, de non num. pec. l. j. & expone hanc, vt illam.
i Pignus.] scilicet destinatione. Vel dic datum esse pignus etiam nunc, & sic accedit ciuili obligationi, vt supra de nõ nume. pec. l. si cui, & facit ff. de pig. actio. l. solutũ. §. si quasi.
k Intentio.] hic duo dicebat creditor: datum sibi pignus, & pecuniam non redditam: & secũdum volebat probare per primum: quæ probatio non valet, vt hic dicit. Accur.

S I vt nunc.] CASVS. Si vxor tua cauit se accepisse pecuniam quam non accepit, & pignus dedit: illud persequi poteris, cum per talem falsam cautionẽ res suas obligare nõ potuerit. Viuia.
l Scriptura.] publica vel priuata, licet quidam dicant secus si de publica, arg. supra arb. tut. l. fin. & facit supra l. prox.

DE IVRE DOminii, &c.

Quia quandoque non inuenit emptorẽ creditor, ideoque opus est vt sibi addicatur: ideo de hoc ponit.

Dominij.]

cadent.

DOminij.] CASVS. Obligasti mihi fundū, & generaliter omnia bona: an te cessante in solutione, possum impetrare, vt liceat mihi omnia bona tua iure dominij possidere, quæritur? Et dicitur, quod non, & loquitur mihi creditori imperator dicens, quod libello meo supplicatorio debui expressisse nomen debitoris mei: & an peregi solennia, quæ sunt j. eo. l. fi. Viuia.

a Pignora.] aliqua certa.

b Solennia.] quæ sunt j. eo. l. fi.

c Omnia bona.] i. si omnia bona obligasset, tunc non posset omnia iure dominij petere: sed quando certas res, tūc sic: vt hic dicit, & argu. s. de bon. auct. iudi. possi. l. pro debito, & s. ne pro do. mu. bo. quondam ma. addi. l. j. & s. de pact. l. si pacto, & insti. de suc ce. sub. quæ fi. p bo. ven. ex sena. consul. Clau. per totum.

SI creditor.] CASVS. Creditor postulabat à principe vt liceret sibi possidere pignus iure dominij: & princeps concessit: postea exegit à debitoribus vsuras: an videatur renūciasse beneficio impetrato, & obtento, quæritur? Et dicitur quòd sic. Viuia.

d Recessisse.] sic & ff. de lege commiss. l. 4. §. eleganter, & l. de lege. §. fina. & l. post diem, & s. de pac. inter empt. & vendit. l. commissoriæ, & supra, quod metus cau sa. l. cum te, & ff. de positi. si hominem. §. quotiens, & de vsuris. l. qui semisses, in princip. & l. cum quidam. §. diuus, & supra, de vsuris. l. quam uis, & ff de iure aure. annu. l. 2.

ADDITIO De hac materia an scilicet, & quando per actum contrariū quis perdat priuilegium, vide pulchrè per Abba. in c. cum accessissent, in vlti col. extra de constitutionibus, & per docto. in l. voluntariæ, supra de excusa. tuto.

† Quis cōtrariū fecit iuri suo & cōcord. c gratū, cū glos. super verbo, recessum, de offi. dele.

I. Imp. Alexander A. Nicolæ.

DOminij iure pignora [a] possidere desiderans, nomina debitorum, quos in solutione cessare dicis, exprimere, & an solennia [b] peregisti, significare debuisti: dummodo scias omnia bona [c] debitoris, quæ pignori dedit, vt vniuersa dominio tuo generaliter addicantur, impetrare te non posse. PP. XIIII. Kalen. Decemb. Alexandro. A. III. & Dione Conss.

B

Per vnum actum contrarium receditur a priuilegio. Bart. Qui facit contra ius quod impetrauit, ius perdit. h. d. Vel sic: A beneficio rescripti receditur per actum oppositum. Bald. Vel sic: Si creditor post dominium pignoris impetratum vsuras a debitore receperit, iuri impetrato renunciasse videtur. Salic.

C

II. Imp. Gordianus A. Iustæ.

SI creditor pignus iure dominij à nostra serenitate possidere petijt, & post formam rescripti alio anno vsuras à vobis accepit, à beneficio impetrato recessisse [d] videtur. [e]

PP. Prid. Non. Decembr. Pio & Pontiano Conss.

Antiqua obseruatione sublata, debitor moneatur, vt certo tempore soluat: quo elapso, à principe dominium impetratur: post quam impetrationem debitor intra biennium auditur: & res legitima æstimatur: vt si quid vltra habet, id restituat: & quod minus acceperit, consequatur. Bart. Vel sic: intentio huius l. est triplex: scilicet circa pignoris venditionem, & circa pignoris dominij impetrationem, seu adiudicationem. Tertio circa post ipsius adiudicationem permissam luitionem. Secunda ibi: sin vero nemo. Tertia ibi, sin autem nullatenus. & illa lex non seruatur secundum statuta & consuetudines locorum. & hoc dicit: Qui vult iure pignoris possidere, debet seruare huius l. solennia, secundum Bar. & Bald.

D

e Videtur.] vt ff. de lege commiss. circa prin.

VEtustissimā.] CASVS Olim creditor publice proscribebat pignus: & si post annum debitor illud non recolligebat, creditor id poterat vendere. hodie sic non est: sed aut conuenit, vt creditor pignus vendat, & hoc potest: an non, & tunc debet denunciari debitori, vt pignus recolligat. & si intra biennium nō redimit, poterit creditor pignus distrahere: & si non inueniatur emptor, adeat creditor iudicem, & denunciet debitori, vt veniat: si non veniat, statuetur certū tempus à iudice, intra quod si non veniat, poterit petere à principe, vt dominium pignoris ei detur: & adhuc si intra aliud bienniū debitor veniat, & pecuniam offerat, poterit pignus recuperare. si vero non veniat, ex tunc elapso biennio cōsequetur creditor plenissimū dñium. & si creditor pignus vendat, neq; tūc cōsequatur debitū suū: de eo quod deest, aduersus debitorē manebit integra petitio: & si pluris sit pignus venditū, quàm sit debitum, debitor, vel eius creditores superfluum petere poterunt: & si dubitet quantum debuerit vendi pignus, iudex det æstimare, & creditor debet iurare se non potuisse plus vēdidisse: ita videlicet vt hoc quod iudex æstimauerit, obseruetur. Viuia.

III. Imp. Iustinianus A. Demosthenj præfecto prætorio.

VEtustissimam obseruationem, quæ nullatenus in ipsis rerum claruit documentis, penitus esse duximus amputandam, immo magis clarioribus remedijs corrigendam.

¶ Igitur in pignoribus, quæ iure dominij possidere aliquis cupiebat, proscriptio publica, & annus luitionis antiquitus introducti sunt: pignus autem publice proscriptum neq; vidimus, neque (nisi tantummodo ex librorum recitatione) audiuimus.

¶ Sancimus itaq;, si quis rem creditori suo pignorauerit, si quidē in pactione [†] cautum est, quemadmodum debet pignus distrahi, siue in tempore, siue in alijs conuentionib. ea obseruari, de quibus inter creditorem, & debitorem conuentum est. [f]

¶ Sin autem nulla pactio intercesserit, licentia dabitur fœneratori ex denunciatione [g] vel ex sententia iudiciali post biennium, ex quo attestatio missa, vel sententia [h] prolata est, numerandum, eam vendere.

¶ Sin verò nemo est, qui comparare eam maluerit, & necessarium fiat creditori saltem sibi eam iure dominij [i] possidere: in huiusmodi casibus hanc causam esse obseruandam cēsemus, vt siue præsens [k] sit debitor, denunciatio ei, scilicet post biennium mittatur: siue absfuerit, prouinciale tribunal creditor petat, & iudicem

† Hanc l. dicunt ad hoc singularem, quod omnia pacta in pignoribus sunt licita nisi expressa lege prohibeātur, vide ad hoc Bald. in l. ordo, s. de exce. rei iudi.

f Conuentum est.] hoc dictum fallit in casibus, vt j. titu. j. per totum, & ff. de pignor. actio. l. si cōuenerit. j. & ff. de distra. pign. l. si creditor § fi. & facit insti. qui alien. licet § j.

g Ex denūciatione.] l. vna, vbi vero conuenit ne venderet, [illegible]ter est denunciādū, vt ff. de pign. act. l. si conuenerit. j. in fin.

h Sententia.] interlocutoria de soluendo sibi eam.

i Dominij.] vt s. si in cau. iudi. l. fi. Acc.

k Præsens.] sic ff. de euict. l. si ideo. § fi.

Certo

certiorare festinet, quatenus ille eum requisierit, certo tempore[a] super hoc ab eo statuendo: vt fiat debitori manifestum per apparitionem iudicis, quod à creditore petitum est: & certum tempus statuatur: intra quod si fuerit inuentus debitor, debet is qui pecunias creditas accepit, debitum offerre, & pignus recuperare.

¶ Sin autem nullatenus fuerit inuentus, iudex certum tempus[b] definiat, intra quod ei licentia dabitur sese manifestare, & offerre pecuniam, & pignus à pignoratione liberare.

¶ Sin autem tempore statuto, vel minimè fuerit inuentus, vel creditam pecuniam totam offerre noluerit: tunc creditor adeat culmen principale, & precibus porrectis, iure dominij à nostra serenitate habere eandem rem expetat,[c] habeatque ex diuino[d] oraculo eam in suo dominio. Et postquam hoc fuerit subsecutum, pietatis intuitu habeat debitor intra biennij tempus in suam rem humanum regressum, ex die sacri oraculi numerandum: & liceat ei[e] creditori qui iam dominus factus est, offerre debitum cum vsuris, & damnis vitio[f] eius creditori illatis: quorum quantitatem creditor debet suo iuramento[g] manifestare, & suum pignus recuperare.[h]

¶ Sin autem biennium fuerit elapsum, plenissime habeat rem creditor idemque dominus iam irreuocabilem factam. Sed si quidem minus in pignore, plus in debito inueniatur: in hoc quod noscitur abundare, sit creditori omnis ratio integra.[i] Sin autem ex vtraque parte quantitas æqua inueniatur: sine omni dubitatione totam rem antea pignoratam retineat.

¶ Sin autem minus quidem in debito, amplius autem in pignore fiat: tunc in hoc quod debitum excedit,[k] omnia debitori iura integra lege nostra seruabuntur: creditoribus quidem fœneratoris non suppositum, alijs autem debitoris creditoribus, vel ipsi debitori seruatum.

¶ Et ne ex communio ne[l] fiat aliqua difficultas, licentia dabitur creditori, seu domino,[m] æstimationem superflui debitori, vel creditori debitoris cum competenti cautela[n] in eum exponenda offerre.

¶ Sin verò creditor postquam iure dominii hoc possideat, vendere hoc maluerit: liceat quidem ei hoc facere: si quid autem superfluum sit,[o] debitori seruare.

¶ Sin autê dubitatio exorta fuerit pro venditione, vtpote viliore precio facta, sacramenti religionem[p] creditor præstare compellatur, quod nulla machinatione, vel circumscriptione vsus est, sed tanti vendiderit rem, quanti potuerit venire: & hoc tantummodo reddi debitori, quod ex iuramento superfluum fuerit visum.

¶ Sin autem ex iureiurando etiam minus habuisse creditor inueniatur: in residuum habeat integram actionem.

¶ Aestimationem[q] autem pignoris, donec apud creditorem eundemque dominum permaneat: siue amplioris siue minoris quantû ad debitum quantitatis est, iudicialis esse volumus disceptationis, vt quod iudex super hoc statuerit, hoc in æstimationem pignoris obtineat. Dat. XV. Kal. April. Constantinopoli, Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.

TITVLVS XXXV.

DE PACTIS PIGNORVM, ET DE lege commissoria in pignoribus rescindenda.

Pactum est potius interpretādū esse superfluū, quàm intrà contra-

Qui

Pignoris venditiones, & adiudicationes sunt seruandæ secundum statuta, & consuetudines locorum.

Discordia fit ex communione.

a Certo tempore.] Nota certum têpus dari ad requirendû, & aliud certum tempus ad soluendum, vt statim subijcit. Accursius.

b Certum tempus.] quo tempore nô inuentus redire possit. Ir. & fac. ad hunc §. ff. de pign. actio, l. eleganter, in prin.

c Expetat.] i. petat.

d Ex diuino.] pro eo quod valet, si minus valet. Vel econtra quantum sufficiat ad debitû, si plus valet, vt j. patet. Acc.

e Liceat ei.] scilicet debitori.

f Vitio.] i. contumacia, & negligentia.

g Iuramento.] Not. iuramentû dari sciêti: & vbi singula non possunt probari. sic supra, de iudi. l. sancimus. Accur.

h Recuperare.] sic ergo intra quadriennium recuperabit pignus debitor. Sed secus in damno infecto, vbi post secûdû decretum non auditur, vt ff. de dam. infecto l. si finita. § postea autem. Sed hæc quæ hac lege dicuntur, aliter consuetudine, & aliter ciuitatum statutis obseruantur: & per Lombardam: vt in tit. de debitis, & guadimonijs ciuitatum, ob. & quando licet pignorare, vel non si quis fideiussorem.

i Integra.] vt & supra de distract. pign. l. hypothecis, & s. si certum peta. l. si pro mutua. Sed secus in pignore quod in causa iudicati capitur, vt ff. de re iudi. l. à diuo. § si pignora. Accursius.

k Excedit.] s. res pignorata. Accur.

l Ex cõione.] communio enim mater est discordiæ, vt ff. de leg. ij l. cum pater. §. dulcissimis.

m Seu domino.] s. nunc facto, & facit ff. de pign. act. l. eleganter. § si vendiderit, & l. quamuis, in fi. & s. de bo. aucto. iud. pos. l. fi. §. pe.

n Cautela.] alias cautione. hoc ad debitorem, & creditorem referri potest: nam debitor cauebit quòd illam rem nô reuocabit: & creditor cauebit, quod restituet superfluum. Azo.

o Superfluum.] à debito, cum pluris vendidit, quàm esset debitû.

p Religionem.] No. de conscientia quâ satisfacere. sic j. de donat. l. si quis pro redemptione. §. eandem, & s. de iure de lib. l. fin. §. licentia danda, & supra, de fide instr. l. fi. §. sin autem, & dixi s. de his qui ad eccl. confu. l. fi. §. sicubi. Accur.

q Æstimationem.] hic non vult vendere, sed accepit iure dominij: & dicitur, quòd valet plus, & ecôtra ipse quòd minus: sed ipse impetrauit vsque ad quantitatem debiti.

DE PACTIS pignorum, & de lege commissoria in pignoribus rescindenda.

Licet in venditionibus seruetur lex commissoria: in pignoribus tamen non seruatur, vt habes in hoc titulo.



Vi pactus est.] CASVS. Obligaui tibi fundum hoc pacto, vt non soluta pecunia sua die, haberes eum in solutum: an valeat pactum, quæritur? & dicitur quòd non, neque plus consequeris per talem conuentionem, nisi quod de iure communi tibi cõpetit: hoc est, vt pignus vendere possis iure communi. Viuianus.

a Creditoribus.] ius pignorum, vel ipsa pignora. Et nota. q hoc non est pactum legis commissoriæ, sed quoddam ei simile: & ideo inutile. nam nihil operatur. sicut enim creditor aliàs potuit vẽdere pignus, vel ex pacto vel ex lege: ita & nunc. Et idem dicas si dixit se datu-rum in solutum, vt sit inutile, vt ff. de solu. l. Callopodius, aliàs quamuis stipulanti. Pactum autem legis commissoriæ esset, vt si non soluam intra certũ tempus, creditoris sit pignus, vel habeat pro pecunia sua emptum, vel sit ei ius faciendi quod vult: vel similia. sed si sic dicam, habeas tunc emptum tanta pecunia quanti tunc valuerit, valet, vt ff. de pign. l. si fundus. § fina.

Pactum legis cõmissoriæ quale est.

b Non contraxit.] scilicet de iure: sed de facto constat vẽditionem esse, sicut & cum prædium creditoris datur in solutum, vt j. de euicti. l. si prædium. Accursius.

c In adipiscendo.] id est in adipiscenda possessione pignorum. Accur.

rium. Bald. Vel sic: Pactum simile pacto legis commissoriæ, in pignoribus nihil operatur, hoc dicit secundum Bar. & Salic.

I. Imp. Alexander A. Victorino.



Vi pactus est, nisi intra certum tempus pecuniã quã mutuam accepit, solueret, cessurũ se creditoribus, [a] hypothecæ venditionem non contraxit: [b] sed id comprehẽdit quod iure suo creditor in adipiscendo [c] pignore habiturus erat. Communi itaque [d] iure creditor hypothecam vendere debet. PP. Idib. Octobr. Alexandro A. Cons.

B

Pactum quid si res vendita non euincatur, alia res pro ea obligata debitori reddatur: est validum, & seruandum. Bal. Vel sic: Cessante causa propter quam pignus est datum, pignus debet reddi. hoc dicit secundum Saliceum.

II. Imp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Dionysio.

SI fundi nomine quem vendideras, emptori ab alio mota proprietatis quęstione alterum fundum pro eius euictione pignoris hypothecæ vetitulo emptionis instrumẽtis ea lege dedisti, [e] vt quem secundò tradideras, si is quẽ vendideras, euictus non fuerit, obtineas: [f] de hoc contra eum qui mouerat quęstionem lata sentẽtia: emptori parata securitate [g] circa eum quem obligaueras, restituendum: cõuentionis fidem impleri (si negocium [h] integrum est [i]) præses iubebit. [k] S. Kalend. Decembr. Sirmij AA. Conss.

Pactum legis commissoriæ est reprobatum in pignoribus, & habet locum hac lex in præteritis, & futuris. Bar. Bar. & Sali.

III. Imp. Constantin. A. ad populum. †

QVoniam inter alias captiones præcipuè commissorię pignorum [*] legis crescit asperitas, placet infirmari eam, & in posterum omnem eius memoriam aboleri. [l]

C

¶Si quis [m] igitur tali cõtractu laborat, hac sanctione respiret, quę cum præteritis [n] præsentia quoque repellit, & futura prohibet. Creditores enim re amissa [o] iubemus recuperare quod dederunt. Dat. II. Kal. Febr. Serdicæ, Constantino A. VII. & Constãtio Cæsare Coss.

A ctio. pignoratitia. Viuianus.

e Dedisti.] loco pignoris.

f Obtineas.] id est restituatur tibi secundum Azo. & si amittat: loco pignoris retineat, quod valet, vt j. de euict. l. si non iniuria. Sed quid si est actum, vt hic loco illius habeatur? Respond. puto valere, & sic etiam potest intelligi innuere lex ista.

g Securitate.] id est exceptione rei iudicatæ: cum sit absolutus.

h Negocium.] quia iureiurando, & pacto de non petendo, & sententia.

i Integrum est.] quia nec sibi hunc vendidisti, nec pro expensis litis ei dedisti, nec pacto, nec sẽtentia, vel alio modo amisisti.

k Iubebit.] præscriptis verbis actione proposita, vel pignoratitia actione.

QVoniam.] CASVS. Inter alias deceptiones quibus creditor intendit debitorem decipere, est hæc, scilicet quòd creditor conuenit cum debitore, vt si sua die non soluatur pecunia, quòd pignus penes eum remaneat. statuit imperator, quòd huiusmodi conuentiones nullius sint momenti, sed creditor debitum recipiat, & pignus debitori restituat. Viuia.

l Memoriam aboleri.] quo ad ipsa pignora: non quo ad venditionem. Accursius.

ADDITIO. An autem & quando pactum legis commissoriæ reprobetur in pignoribus, itẽ quare admittatur in contractu emptionis, & reprobetur in contractu pignoris, videas pulchre per Abbatem in cap. significante, super gloss. in verbo, commissoriæ, extra, de pignor.

D

† Sumpta ex Codi. Theo. lib. 3. ti. 2. Cõtius.

* Iustinianus addidit verbũ pignorũ, vt ostendat se legẽ commissoriã adhuc in venditionib. retinere, q tñ generaliter Constantinus abrogauerat tam in pignorib. quàm in emptionibus, & alijs cõtractib. vt & indicat titulus Codicis Theodo. de cõmissoria rescindenda, inter emptionũ titulos collocatus. Ant. Contius.

d Communi itaque] Not. ergo pactum nihil operari. sic j. de fideiusso. l. non recte, & ff. pro socio. l. sed si adijciatur. arg. contra ff. de vsur. l. si stipulatus, & ff. de leg. j. l. si quando, in prin. & totum generale, res sic debet accipi, vt non pereat, vt ff. de re. du. l. quoties in actionibus, & l. vbi est, & ff. ad municip. l. j. Item contra. est huic l. s. de pact. l. si quis in conscribendo. Sed hoc speciale, ne creditores nimiam suam exerceant auaritiam. Item contra. ff. de contrahen. emptio. l. fina. in princ. sed ibi non creditori, sed fideiussori remanebat pignus: & ideo non est ibi pactum legis commissoriæ, vel ei simile.

Res sic debet accipi, vt non pereat.

SI fundi.] CASVS. Vendidi tibi fundum, & pro euictione alium fundum obligaui hoc pacto, vt si non euinceretur, restitueretur fundus obligatus. si aliquis egerit, & succubuerit, quia non euincit: an fundum recuperare possim, quęritur? Et dicitur quòd sic. sed per quã actionem, non aperit. tu dic quòd præscript. verbis, vel a-

m Si quis] debitor.

n Præteritis.] nisi hoc diceretur. non traheretur ad præterita, vt supra, de legib. & constitut. l. leges & constitutiones.

o Amissa.] impropriè: quia dominium non fuit in eos translatum, vt s. de legi. & constitu. l. non dubium, huiusmodi tamen pacta valent in arrhis sponsalitijs, vt supra, si rec. pro. el ad eum per l. j. Item in sponsionibus honestis, vt ff. de præscrip verb. l. si rem. § fin. Sed quid si paciscar, vt non liceat soluere? Respon. non valet, & omnia similia. Sed quid si conuenerit, vt non liceat soluere hinc ad mensem? adhuc dixit Paul. idem. & eadem ratione de anno, & sic in infinitum. quod Ioan. non placet: sed dicit valere, si modo sit tempus xxx. annorum, aliter vide-

tes videretur perpetua alienatio, vt arg. in authē. de alie. & emphy. §. locationis col'a. ix & facit de feudis. quib. mod feud consti. potest. §. si quis obligauerit. argu contra, ff. de contrahend. emptio. l. fina. Sed solue, vt supra, cod. titu. l. j.

DE EXCEPTIONIBUS, seu præscriptionibus.

Continuatio.

Dixit supra de iure agendi: nunc de iure defendendi. Et quod dicit, præscriptionibus: † large ponitur, licet alias pro temporali tātum ponatur.

† Quid except. a præscr. differant, vide Alcia. super l. quæ que pedū C. finium regun.

Debitores.] CASUS. Si debitor vel creditori in fata concessit, pluribus hæredibus relictis, inter hæredes pro portionibus hæreditarijs diuiditur actio, & pro portionibus hæreditarijs condictio competit. Si vero creditor nomen debitoris sui vni hæredum prælegauit, & ille egerit, & exegerit: alij volentes agere, doli mali exceptione repellentur.

a Antiqua.] scilicet l. duodecim tabularum, vt supra, de pac. l. pacto, & si certum peta. l. j. & s. si vnus ex pluribus hæredibus, &c. l. j. & supra, famil. ercisund. l. ea quæ.

b Patris tui.] id est patrem tuum debitorem: quia specialiter quibusdā voluit ita debitum reddi.

c Testator.] idemq; creditor.

d Adscripserat.] prælegando, sicut econtra onus vni adscribere potest, vt ff. famil. ercisun. l. si filia. §. Papinianus.

e Exceptione.] immo videtur, quòd ipso iure sit tutus. Primo quia illi quibus est nomen prælegatum, habent vtilem actionem ad solidum, vt s. de lega. l. ex legato nominis. ergo qui ei soluit, liberatur ab actione, & sic ab obligatione in solidum. Secundo, quia qui voluntate creditoris alijs soluit, ipsi creditori soluisse videtur, & sic ipso iure liberatur, vt ff. de sol. l. solutam, & l. vero procuratori, & l. dispensatori. Sed certe non est ita: nam licet ab vtili libereris ipso iure, non tamen à directa, qua teneris alijs. Item illa. l. solutam, est intelligenda quando voluntate creditoris viuentis. Item videtur quòd non possit vni hæredum prouidere in his quæ sunt in dando, vt ff. de verb. obl. l. continuus. § fin. Sed ibi loquitur stipulando, hic prælegando: vel illud de rigore, hoc de æquitate.

Legatarij quibus nomé est p legatu, vtilē actionē habēt ad solidū.

Pro portione.] CASUS. Duo habebant domum communem: contra vnum illorum pronunciatum: si alius velit pro parte sua agere, an res iudicata contra alium sibi noceat, quæritur? Respon. quòd non.

f Pro portione.] duo forte erant fratres.

g Pronunciatum est.] immo tria necessaria sunt, vt ff. de exceptio. rei iudica. l. cum quæritur, & l. sequen. Item fallit hæc regula in popularibus actionibus, & publicis iudicijs, vbi res inter alios acta alijs nocet, nisi collusio detegatur. Item in alijs casibus quos no. supra quibus res iudi. non no. l. ij. & facit ad l. istam. ff de re iudi. l. sæpe, & supra res inter alios actas. l. si cū fratre, & ff. qui pot. in pig. habe. l. Claudius.

†Concor. e. cum inter, post med. cum gl. sup verbo, ad litigantes, extra de sent. & re iudic.

TITULUS XXXVI.

DE EXCEPTIONIBUS, seu præscriptionibus.

Soluens habenti vtilem actionem, alio habente directam, ab vtili liberatur ipso iure: sed a directa exceptionis ope: & obligatio diuiditur inter hæredes actiue & passiue pro portionibus hæreditarijs Bald. Vel sic: Licet obligatio diuidatur ipso iure inter hæredes, tamen si debitor soluit vni ex hæredibus cui creditor nomen prælegauit, aduersus alios tuetur exceptione doli. Salic.

I. Imp. Antoninus A. Claudio.

Debitores quidem hæreditarij vnicuique hæredū pro portione hæreditaria antiqua [a] lege obligati sunt. ¶ Sed si eis hæredibus omnem pecuniam exoluisti, quibus nomen patris tui [b] testator [c] in diuisione adscripserat, [d] doli mali exceptione [e] aduersus alios agentes tueri te potes. PP. X. Kalen. Augu. Duobus & Aspris Conss.

Licet vnus ex fratribus succumbat in iudicio, non præiudicat alteri fratri. Bal. Vel sic: Exceptio rei iudicatæ non obstat ei contra quem non est pronunciatum.

II. Idem A. Iulio.

Pro portione [f] tua quadomum ad te pertinere dicis, si iudicatum non est, actionem dirigere potes. Nam exceptio rei iudicatæ ei demum obstat, vel successoribus eius, inter quos cognitum † super ea re & pronunciatum est. [g] PP. XV. Kalen. Martij, Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Dolus commissus in liberatione ad ministrationis, vel in ipsa administratione, secundum secundam lecturam reddit pactum liberatorium ope exceptionis inutile. Vel sic: Exceptio pacti dolo quæsiti, eliditur replicatione doli. Vel sic: Generalis renunciatio ab ignorante facta, non porrigitur ad gesta per dolum. Baldus. Vel sic: Aduersus exceptionem pacti potest agens dolo inductus vti replicatione doli. hoc dicit secundum primam lecturam quæ verior est Salic.

III. Idem A Vitali.

Aduersus † fratrē tuū quondam tutorem legitimum [h] tutelæ iudicio si expertus non es, proposita actione consiste, nec timueris exceptionem pacti, [i] si in ea [k] fraudem dolumque admissum probare potes. [l] nam replicatio doli opposita bonæ fidei iudicium facit, [m] & commentum fraudis repellit. [n]

Diuturnus iudicij tractus peremptorias non excludit, sed exceptio rei finita sit: hoc dicit. Vel sic Defensio peremptoriæ obijci potest vsque ad litis contestationem. hoc dicit: cum gloss. Bald. Vel sic: Causa nondum finita potest opponi exceptio peremptoria. Salicetus.

Aduersus.] CASUS. Frater administrauit tutelam legitimā fratris tui, & ex mala administratione tenebatur ei in centum, dolo induxit eum, vt ei dimittat: si agat frater, alius excipiat de remissione, replicabit de dolo, id est, quòd dolo iduxit eum ad remittendum. vel dic quòd commiserat dolum in tutela. licet frater generaliter remittat ei administrationem tutelæ, non tamen videtur remisisse dolum. prima positio verior est.

†Concor. glo. j. ante med. in c. j. extra de pact.

h Legitimum.] immo fiduciarium, vt instit. de fiduc. tute. per totum. Sed omnis fiduciarius est legitimus, sed non conuertitur.

i Pacti.] tutor ille te induxit dolo ad remissionem faciendam: non potes idcirco minus agere contra eum. & si excipiet de pacto, replicabis de dolo. Vel dic quòd dolum commiserat in tutela, qui dolus non videtur generali remissione remitti, vt argu. ff. de libe. lega l. Aurelio. §. Caius. & ff. de pact. l. tres fratres. Nam & seruus quicquid quærit, domino quærit, nō tamen dolo, vt ff. de acquir. poss. l. quod seruus. Sed huic expositioni est argu. contra. ff. de pactis. l. si vnus. §. illud. Sed prima placet.

Casum ponit dupliciter.

k Si in ea.] aliàs in eo, scilicet pacto, aliàs in ea, scilicet remissione, vel in ea, scilicet tutela.

l Probare potes.] qui enim dolum dicit &c, vt ff. de probatio. l. quoties §. qui dolo.

m Facit.] id est conuenit iudicio tutelæ, quod est bonæ fidei, opponi replicationem doli: ex quo est dolus commissus, & commentum fraudis repellit. vnde Ouidius:

Non faciunt molles ad fera bella manus. Versus.

faciunt, id est conueniunt.

n Repellit.] quia metu, vel dolo, vel minor erat.

Cum

Casum ponit.

a Cvm nondum.] Pone sic casum: Cœpi conueni re aliquem, & steti per aliquod tempus. in causa superiedi per tres annos, & dicitur quòd iterum possum agere, & loquitur generaliter in reo & actore.

b Defensiones.] peremptorias subaudi, nisi in casibus: sed dilatorias ante litem contestatam, vt hic, & supra, senten. rescind. non posse. l. peremptorias, & supra, de probatio. l. exceptionem.

IIII. Imp. Alexander A. Iuliano & [illegible]

CVm nondum [a] finitam sententia causam, sed dilatam allegetis: non est dubium omnes integras defensiones [b] vobis esse. PP. II. Non. Octob. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Quæ annua sunt ad agendum, sunt perpetua ad excipiendum. Bar. Bald. & Salicet.

V. Impp. Diocletianus & Maximian. AA. & CC. Basilio.

LIcet {Vnde vi} interdictum [c] intra annum [d] locum habeat, tamen exceptione perpetua succurri ei qui per vim expulsus post retinuit possessionem, auctoritate iuris manifestatur. S. Kalend. Maijs, Trallis AA. Conss.

Replicatio & duplicatio non expirant tempore. Baldus. Vel sic: Exceptio vel replicatio doli potest perpetuò contra pactum opponi. Salic.

c Licet vnde vi, interdictum.] Vnde vi, interdictũ intra annum datur, quando possessio ad violentum non peruenit, vt ff. de vi & vi arma. l. j. in principio, & supra vnde vi. l. ij. Sed non est ita in exceptione, quæ competit vim passo. Dic ergo casum, quòd deiectus recuperauit incontinenti possessionẽ. licet habeat interdictum, vnde vi, intra annum pro damnis: pro possessione tamen habet exceptionem perpetuã, etiamsi rei vendicatione conueniatur: vt not. supra vnde vi l. si quis in tantam, vt sic quòd huic expulso licuit incontinenti recuperare, non sit illius delicti impunitas. Hæc positio non placet Io. quia cum nullum detur tibi interdictum pro possessione: ergo nec mihi vlla exceptio. Pone ergo sic: Expulisti Titium qui mihi cessit interdictum, & omne ius suum. inde vi te deieci, possessionem non apprehendi, ago aduersus te interdicto mihi cesso: excipis post annum, & perpetuo, cum alio possessorio possis a me, si tenerem, recuperare, scilicet ex secunda deiectione: licet si ex secunda expulsione ageres, tantum intra annum audieris. Tertij, vt B. dicunt, expuli te de fundo violenter: deinde ex interuallo tu expulisti me, sed possessionem non intrasti. ego vero eam retinui. agis contra me interdicto de priori expulsione. ego excipio de violentia quam ex interuallo intulisti mihi. Et alij sic ponũt, inuasorem post annum possessionis æstimationem, & cætera damna restituisse: certe non habet condictionem indebiti: licet si possideret, conueniri non posset. Vel dic quòd deiectus quoquo modo, etiam clam possessionem recuperauit, & conuenitur à deiectore interdicto vti possidetis, & perpetuo excipit: quia si agens possideret, interdicto vnde vi teneretur, nisi annus esset elapsus: multo magis per exceptionem potest se tueri, vt ff. de superfic. l. j. §. quod autem ait prætor. Ex lege ergo ista not. quæ annua sunt ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum. P. Idem in doli exceptione: nam licet actio de dolo sit biennalis, vt supra de dolo. l. penult. tamen exceptio est perpetua, vt ff. de excep. do. l. pure. §. fi. secus in replicatione: vt ff. de pecu. l. quæsitum. §. fina. Cui. l. quæsitum, est contra. j. l. proxi. Sed ibi solues.

Casum ponit multipliciter.

Annua ad agendũ, perpetua sunt ad excipiẽdum.

d Intra annum.] nota, perpetua iura sunt ad excipiendum, & temporalia ad agendum.

e SI pactum.] de non petendo.

f Intercessit.] tribus modis pone casum. Primo, debebas mihi decem. dolo extorsisti à me pactum de non petendo: si excipias ex eo pacto perpetuo, replicabo etiã sine præfinitione tẽporis, sicut & olim actio sine præfinitione temporis competebat. Sed hodie dices perpetuo, id est ad triginta annos. Nam tantum durat actio, ergo & tantundem replicatio, vt institut. de perpe. & tẽpo. actio. in princip. Secundo secundum B. sic, feceram tibi pactum de non petendo: dolo extorsisti de petendo. si replico ex eo, tu perpetuo replicabis, id est duplicabis, & sic fuit pactum factum dolose in exceptione, id est contra exceptionem. Sed huic est contra. ff. de pec. l. quæsitum. §. fi. vbi replicatio est annua. sed ibi est in litera, fortassis, secundum B. vnde perpetuo replicatur. & hoc secũdum vtramque expositionem. Vel ibi est replicatio, hic duplicatio: quæ est eiusdẽ naturæ, cuius est exceptio, quæ perpetuo datur reo, vt ff. de except. do. l. pure. §. fi. nam hæc duplicatio vt exceptio datur reo, vt insti. de repli. in principio. Tertio sic secundum Ioan. feci tibi pactum de non petendo: tu mihi postea de petendo: si excipias ex eo, replicabo de dolo. nam vbi alia quæcunque exceptio locum habet, & doli, vt ff. de exceptio. doli. l. secunda. §. & generaliter, nisi reuerentia personarum aliud suadeat, vt ff. de exceptio. do. l. apud. §. aduersus.

Casum ponit tripliciter.

VI. Iidem AA. & CC. Helenæ.

SI pactum [e] intercessit, [f] in exceptione [g] sine temporis præfinitione [h] de dolo replicare potes. [i] S. Kalendis Septembr. Viminatij. AA. Conss.

Refutatio generalis per specialem satisfactionem restringitur. Bald. Vel sic: Pactum de non petendo simpliciter factum, restringitur ad quantitatem tam solutam. hoc dicit, & notabiliter Salicetus.

VII. Iidem AA. & CC. Menandro.

SI ex maiore [k] debiti quantitate minor tibi soluta est, nec liberationem debitori tuo præstitisti: [l] petere quod non probatur redditum, contra exceptionem pacti replicatione tuam adiuuans intentionem, minimè prohiberis. S. II. Kalen. Mart. CC. Conss.

Exceptio peremptoria potest opponi quandocunque, priusquam feratur sententia definitiua. Bal.

g In exceptione.] scilicet quærenda secundum primũ, uel id est contra exceptionem, secundum utrunque casum dolose. uel id est contra exceptionem, & non dolose fuit factum pactum secundum tertium.

h Præfinitione.] bene dicitur, quòd actio de dolo temporalis est ad agendum, perpetua ad excipiendum.

i Replicare potes.] proprie, secundum primum, & tertium: impropriè, id est duplicare secundum medium. Accursius.

k SI ex maiore.] Cum decem deberes, soluisti quinque, licet generale pactum de non petendo fecerim: credens nil plus mihi deberi, tamen agam: & si excipias, replicabo, ut infra de solutio. l. si inter, & supra, de transactionib. l. si quidem, & supra, de furt. l. post decisionem, & ff. de condictio. indebi. l. fina. §. idem quæ sijt. Sed certe immo uidetur in residuo non agi, ut ff. de re iudica. l. à d uo. §. si pignora, quæ est contra, sed ibi lex præsumit remissionem residui.

Casum ponit.

l Præstitisti.] ex certa scientia: liberasti tamen quo ad uerba.

Præscri-

P Ræscriptionem.] CASUS. Exceptio peremptoria, siue ante siue post protestatus fuerit quis se eã uelle opponere: ante sententiam opponi debet, nõ post. Viui.

a Præscriptionem.] id est exceptionem, ut pacti, uel rei iudicatæ, uel similis.

b Sufficit.] ex uolũtate, non ex necessitate, ut subiicit, & supra de præscri. longi tempo. l. emptor, & dixi supra sentẽt. rescind. non poss. l. peremptorias.

c Quandoque.] id est quandocunque.

S I quidem.] CAS. Aut reus certus est in nullo actori teneri, & actor deficere in probatione: aut certus quòd teneatur, aut dubius. primo casu nulla exceptio reo est necessaria. secũdo de ea cogitet proponẽda, si quam habet. tertio casu, si est peremptoria ab initio proponere potest: si ultra, fundata intentione actoris eam probet. & bene dixi, si ultra: quia non compellitur post litem contestatam proponere. Viuianus.

VIII. Iidem AA. & CC. Aurelio.

P Ræscriptionem [a] peremptoriã, quam antè cõtestari sufficit, [b] omissam, priusquam sententia feratur, obijcere quandoque [c] licet. S XV. Kalendas Nouembr. CC. Coss.

Ista est difficilis lex, & quasi difficilior in materia, nec reperitur utilior ista. Si reus est certus quod actor nõ potest probare, debet denegare, non excipere: sed si dubitatur, potest utrũque cumulare, scilicet negando, & si probetur, excipiendo. h d. secundum Baldum. Vel sic: Reo non expedit exceptionem opponere, si credit actorem non probare: aliàs debet exceptionem sub conditione opponere, & post probatam intentionem actoris illam probare. Sal.

Reus si dicat se promisisse sub conditione, an debeat cõditionem probare, vel actor puritatẽ.

d Si quidem.] quid si lite contestata ponat actor in causa quòd reus promisit: et. x. reus respondet se promisisse, sed sub conditione, adiiciens non alio modo, vel non adiiciens: quæritur an reus uideatur confessus purè, nisi probet conditionem. an e contra uideatur negasse nisi actor probet puritatem vel conditionem extitisse? Et uidetur quòd reus sit confessus, nisi probet conditionem. nã duo uidetur dixisse, scilicet se promisisse, & sub conditione promisisse, ut & dicitur in arbitri præcepto qui præcipit pecuniam dari intra Kalendas: nam duo sunt arbitri præcepta &c. ut ff. de arb. l. Celsus §. 1. Vnũ ergo de istis est contra se, & ei habetur fides, ut ff. de interroga. act. l. de ætate. aliud pro se reo, scilicet conditio, & illi non habetur fides, ut i. de proba. l. exemplo, & in authen. de iureiuran. à mo præst. §. 1 colla. 5 Secũdo, quia sic diximus in exceptione pacti, & similibus, quod si quis confiteatur se debere, sed dicit factum pactũ de nõ petendo: quod nisi probet pactum, condẽnatur, nisi præmittat negationem, ut nego me debere. sed si apparuerit, dico pactum factũ, ut not. in hac. l. si quidẽ. & sic intelligimus. ff. de exce. l. non utique. Tertio, quia si actor ponat de Sticho sibi debito, & reus fateatur, sed dicat de alio Sticho se sensisse, stamus dicto actoris, ut ff. de ver. obliga. l. inter stipulantem. § 1. Sed e contra uidetur negasse puritatem, nisi actor probet puritatem, vel conditionem extitisse. sicut enim actor non uidetur in iudicium deduxisse quod non sensit, sic nec reus videtur cõfiteri quod non sensit, ut ff. de excep. rei iudica. l. si ex testamento, in fi. quia non debent deterioris esse conditionis rei, ut ff. de regu. iur. l. fauorabiliores. Item in iudicio si quis loquitur ambigue, stamus ei' dicto, ut ff. de iudi. l. si quis intentione. sic ergo & hic. Sed indubitate cui sit standum, electioni rei standum est. Tertio, si intelligatur separata conditio & promissio, eadem ratione & locus. ergo hæc stipulatio, promittis dare decẽ hodie Romæ, cum simus Bononiæ: ualaret ratione promissionis quod est falsum: quia stipulatio talis nõ valet, ut insti. de verb. oblig. §. loca. non ergo intelliguntur separata. Quarto, qui conditionem apponit, in ipsa actionis natiuitate apponit, quasi nec sit nata actio. unde nec cessit nec venit dies ante conditionis euentum, ut ff. de verb. signific. l. cedere diem, & sic aliud est quàm in exceptione pacti, uel simili, quæ nascitur post natiuitatem primæ actionis. Cum ergo dicit conditionaliter promisi, vel sub conditione: tale est ac si diceret, non confiteor actionem natam. Eodem modo si dicat, promisi, sed sub conditione: idem est: quia quæ incontinenti dicuntur, uidentur inesse, ut ff. si cert. pet. l. lecta, & maxime si adiiciat, & non alio modo. Item expressum videtur, quia si decem stipulor purè, & tu respondes sub conditione, nulla est stipulatio: quia non uideris respondere ad interrogata, ut ff. de verbo. oblig. l. j. §. si quis simpliciter, & institu. de inuti. stipu. §. præterea. De nouo ergo debet respondere, an purè promiserit, cũ non uideatur promisisse. Item si diceremus esse duo, scilicet purum & conditionalem: hoc non potest esse, nisi alternatiue. nam coniuncta scriptura, scilicet promisi: sed sub conditione, faceret tñ ac si diceret, hoc aut illo modo promisi, ut ff. de condit. & demonstr. l. non ad ea. §. 1. Solu. uidetur distingui, an incõtinenti, aut post modicum tempus adiiciatur cõditio: ut primo casu uideatur inesse, & secũdo non, ut j. de dona. quæ sub modo. l. perfecta.

IX. Iidem AA. & CC. Mutiano.

S I quidem [d] intentionem actoris probatione deficere confidis, [e] nulla tibi defensio [f] necessaria est. [g]

¶ Si verò de hac confitẽdo, [h] exceptione te munitum asseueras, de hac tãtùm agi [i] conuenit. Nam si etiam de intentione dubitas: [k] habita exceptionis contestatione, [l] tunc demum [m] cum intentionem suam secundum asseuerationem suam petitor probauerit, [n] huic esse locum mõstrari cõuenit. S.

De distinctione exceptionum, uide bonam gl. in ca. exceptionem, extra co. titu.

Stipulatio nõ cõmittitur, si ad interrogata nõ respondetur.

e Confidis.] quia dicit te sibi teneri in decem, quod scis non esse uerum.

f Defensio.] i. exceptio, dummodo non confitearis.

g Necessaria est.] nisi ut neges.

h Confitendo.] i. scis te ei teneri, vel credis.

i Agi.] i. cogitari. quia forte fecit pactum, vel soluisti.

k Dubitas.] id est non es certus sit ita vel non: cum forte contractus descendat à persona patris. Collige ergo interrogatum non semper cogi dicere, credo: vel, non credo: quia potest dicere, dubito, ut & s. de condi. indebi. l. si. & dixi. s. de iur. calum. l. 2. §. 1. Item & collige quòd semper debeat interrogari & respondere, ut ff. de interroga. actio. l. de ætate. §. nihil, quod tamen ex causa fieri debet, ut ff. de interroga. actio. l. pe. Nam si quæres à me, & ego dico quòd calumniose quæris, & tu dicas quod calumniose dico, & sic in infinitum posset procedi, quod esse non debet.

Interrogatus non semper cogitur dicere credo: vel, non credo.

l Contestatione.] ab initio scilicet ex voluntate, nõ ex necessitate, si est peremptoria: aliàs ex necessitate, ut s. l. proxi. & s. de proba. l. exceptionem. Sed nonne excipiendo confitetur? Respon. non, ut ff. de excep. l. non utique, quod est uerum, quando primo nego: sed si appareat me debere, tunc oppono exceptionem, & sic hic intellige. l. predictam, non utique.

Excipiẽs an uideatur confiteri.

ADDITIO. De isto uideas per Bart. in l. non utique. ff. de except. & Dinum in cap. exceptionem, de regu. iu. lib. 6. & plenissime Abbatem in c. cum venerabilis, in 5. col. extra de exceptionibus.

m Demum.] sed quia testes contra testes induci non possunt, cum iam didicit testificata: securius est opponere eam. & probare.

n Probauerit.] post didicita. [l] ergo demum post testificata probat reus exceptionem, & sic est cõtra s. de proba. authen. at qui semel. Sed dic ut ibi in l. exceptionem, & facit ad l. s. de actio. & obligatio. l. negantes, &

Cõcor. c. de testibus, cũ gl. sup verbo, publicatæ, extra de testibus.

III. Non. Nouembr. Burtadizi. CC.Coss.

Sicut reus iuuatur exceptionibus, ita actor replicationibus. Bald.

X. [illegible] AA. & CC. A[illegible]nz.

NOn exceptionibus actores, quibus reis auxilium tribuitur certis ex causis, sed replicationibus suam intentionem, si quam habeāt, muniant.[a] B S. Kalendis Decembr. Nicomediæ. CC.Coss.

Defensio rei competit fideiussori, nisi reus redimatur ab obligatione per mutationem status. Bald.

XI. Iidem AA. & CC.

DEfensiones[b] siue exceptiones ad intercessores[c] extendi,[d] quibus reus principalis integro manente[e] statu[f] munitus est, constat.

Punitur temerarius aduocatus qui patrocinium præstat de exceptione præpostera. Bal. Vel sic: Dilatoria debet opponi ante litem cōtestatam, non postea: aliter opponens punitur. Salicetus. C

XII. Imperator Iulianus A. ad Iulianum comitem Orientis.

SI quis aduocatus inter exordia litis † præter missam dilatoriam[g] præscriptionem postea voluerit exercere, & ab huiusmodi opitulatione sūmotus, nihilo minus perseueret, atque præposteræ defensioni institerit: D vnius libræ auri condemnatione multetur. Dat. VII. Idus Mart. Antiochiæ, Iuliano. IIII. & Sallustio Coss.

Exceptio iudicis incompetentis, ante litem contestatam debet opponi. Vel sic: Declinatoria iurisdictionis, debet ante litem contestatam opponi & terminari. Bal.

XIII. Imperatores Honorius, & Theodosius AA. [illegible]macho proconsuli Africæ.

PRæscriptiones † fori in principio[h] litis à litigatoribus opponendas esse, legum decreuit auctoritas. Dat. V. Kalen. Septembris Rauennæ, Honorio X. & Theodosio VI. AA.Coss.

TITVLVS XXXVII.

DE LITIGIOSIS.

Simplex denunciatio extra iudicium non tenet: vel quæ fit in iudicio, rem litigiosam non facit. Baldus. Vel sic: Venditio pigneris facta per creditorem, etiam si debitor contradicat, non facit rem litigiosam. Sal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Paulinæ.

CVm creditor pignus vendit, non potest videri litigiosæ rei emptio contrahi, etsi debitor[i] interdicat, ne venditio pficiatur. PP. Kal. Maiis Apro & Maximo Coss.

IN AVTHEN. de litigiosis. §. j. colla. viij. cōstitu. viij.

Hæc authentica definit quæ res est litigiosa. & res litigiosa est de cuius dominio quæstio mouetur, inficiaria contentione coram ordinario vel delegato facta super ea petitione. Bal. D

LItigiosa res[k] est, de cuius dominio[l] cau-

---

de eden. l. qui accusare.

[a] NOn exceptionibus. Muniant.] ut & instit. de replica. & ff. eodem. l. 2. §. illud.

DEfensiones.] CASVS. Debitori factum pactum de non petendo, fideiussori parat exceptionem, nisi reus tunc mutauerit statum suum: quia forte fuit deportatus. & intellige respōsionem istam de excep cohęrēte rei, ut est de non petendo. de re iud. & non de illa q̄ cohæret psonę, ut est restitutio in integrum. Viu.

[b] Defensiones.] rei cohærentes, secus in psonali, ut ff. e. l. exceptiones quæ psonæ.

[c] Ad intercessores.] si habeant contra reum regressum, nō aliter, ut ff. de pact. l. quod dictum.

[d] Extendi.] etiam inuito reo, ut ff. de fideiuss. l. si stipulatus, & ff. eodē. l. omnes, & facit ad l. istam. ff. de fideiussorib. l. ex persona, & instit. de replica. §. fina. & ff. de re iudica. l. & si fideiussor.

[e] Manente.] quia si fisco condemnatus esset in medietate bonorum, haberet exceptionem contra creditores.

[f] Statu.] sed mutato statu non competunt circa contractus, ut hic, & infra de fideiuss. l. 1. sed circa iudicia sic: ut in eod. ti. l. si Lysias, & ff. qui satisd. cog. l. si decesserit, & l. seq. & si quis cautio: l. sed & si quis.

SI quis.] CASVS. Aduocatus in initio litis dilatoriam non proponens exceptionem, si postea velit eā proponere, non audietur, & si institerit ut audiatur: in vna libra auri condēnabitur. Vi.

[g] Dilatoriam.] quæ in initio erat opponenda, ut j. l. proxi. & s. de proba. l. exceptionem, & s. de procurato. l. ita demum &c.

PRæscriptiones.] CASVS. Qui uult recusare iudicem, hoc faciat ante litem contestatā, postea non audietur. Viui.

[h] In principio.] vel ante dationem libelli, vel etiam post, ut ff. de iud. l. non uidetur, dummodo ante litem contestatam, ut hic, & s. de iuris. omnium iudi. l. nemo, & ff. de iudi. l. sed & si susceperit, in princi. Item hæc vera, quando sciunt iudicem non competentem: aliàs si ignorant, quandocunque possunt opponere, ut s. si à nō A competen. iud. l. si.

ADDITIO. Tu dicas q̄ quando pars scit iudicē nō competentem, debet illam exceptionem opponere in principio, id est antequam sit factus aliquis actus per quem videatur in iudicem consentire, ut extra de re iudi. c. inter monasterium, & ibi de hoc per canonistas. vnde si quis opponeret prius exceptionē contra personā actoris, vel contra libellū, vel procuratorē, nō posset postea opponere exceptionē iudicis incompetentis: quia uidetur eum dicere iudicem competentem ad cognoscendum & pronunciādum super dictis exceptionibus, & ideo ista exceptio de incōpetēti iudice, debet præmitti. ita dicit Bar. hic, & in l. quidam consulebat. ff. de re iudi. versic. quæro qn̄ debet &c.

DE LITIGIOSIS.

Quia genus exceptionis res litigiosa inducit, ideo de ea dicitur, vt ff. eodem. l. 1. Et potes legere authent. super ipsa rubri. secundum B. vel secundum Azo. super l. 1.

CVm creditor.] CASVS. Dicit Imperator in hac. l. q̄ creditor pignus vendens, nō videtur rem litigiosam vēdere: licet debitor denunciet ei ne uendat, vel emptori ne emat.

[i] Debitor.] ut & s. debito. uēd. pig. imp. non pos. l. 1. & 2. & de distra. pig. l. creditor. 1. vel scd's creditor, ut s. si ant. credi. l. fin. vel quilibet alius: quia sola denūciato non facit rem litigiosam, ut ff. eodem. l. 1. Et quia fit mentio litigiosæ rei, accipe authenti. litigiosæ, &c. quæ est ex cor. de litig. §. 1. col. 8.

LItigiosa res.] CASVS. Lex. C. facit mentionem de litigiosis. Ista authenti. dicit quæ sit res litigiosa. dic ergo sic: Petij à te fundum: actionem meam in alium non debeo transferre, siue conueniam te coram iudice ordinario, siue impetraui rescriptum q̄ aliquis iudex cognoscat inter me & te, & illud rescriptum obtuli iudici delegato, & ipse tibi.

[k] Litigiosa res.] mobilis vel immobilis, ut in cor. §. 1.

[l] Dominio.] vel quasi dominio, ut per Publicianā, vel per

---

† aliàs dicitur auspicia litis, vt in c. pastoralis, in prin. cū gl. 1. extra de causa poss. & pprie.

Exceptio non competētis iudicis quando debeat opponi.

† Ex Co. Th. li. 11. titul. 30. l. 65.

† Cōcor. extra de re iudi. c. cum inter monasterium.

† Facit ad hunc titu. c. 1. cū gl. extra de alien. iud. mu. causa.

per aliquam vtilem rei vendicationem, quæ multę sunt. vel confessoriam pro usufructu, cum habeat instar proprietatis. forte secus quando de seruitute rustica agatur, hypothecaria, vel actione personali secundum quosdam, ut in eodem corpore probatur. §. ad hæc autem. licet lex. 2. huius tituli videatur dicere contra de personali, ut ibi dices.

a Conuentione.] quæ est ordinarius.

b Et iudici.] quādo est delegatus.

† Cōcor. glo. vnica in 6. in c. relatū, de offic. dele.

Lite pendente.] CASVS. Actor siue reali siue personali actione aliquē conueniat: res petitas a reo, & detentas, & acti. non solum in coniunctum non potest transferre, sed neque in extraneos aliquo titulo vel donationis, vel venditionis: quod si fecerit reuocabitur, perinde ac si factum non fuisset, lite scilicet suo Marte currente. Vi.

c Lite pendente.] lite cōtestata, vel nō, dummodo causa sit mota in reali.

d Deductæ sunt.] iure dominij, vel quasi. nam actio in rem potest cedi, ut s. de hæredi. vendi. l. fin. vel res, ut subiicit, si inducam in possessionem: licet alius, scilicet cōuētus possideat, ut dixi supra de distractio. pigno. l. qui prędium, & sic non loquitur de personali actione hæc lex, cum illa non possit fieri litigiosa, ut uidetur dicere authenti. litigiosa. Vel dic actiones, scilicet personales, vel res quando agitur in rē, ut ff. de actio. & obliga. l. actio in personam. nam hæc lex & sequens de personali dicunt. Et nota. secundum Plac. quantum de personali corrigitur per authenticam, ego puto non corrigi, sed tantum plus exigi in personali, quòd sit iudicium motum lite contestata, ut hac lege dicitur.

† Ex Co. Th. li 4. ti. e. l. vnica. Conuius.

† Cōcor. cum hac l. c. 2. cum glos. super verbo. san ctiones, extra de alie. iudi. mutandæ causa fac.

e In coniūctam.] de qua magis videbatur, ut ar. s. de cōtrahenda emptio l. dudum.

f Contractibus.] nisi in casibus, ut j. l. proxi. & l. fi.

g Actore liceat.] nec à reo, ut & infra eodem. l. fi. & ff. de ali. iudi. mu. l. fin. & ff. famil. ercisc. l. alienationes. & ff. de iure fis. l. res quæ. Sed contra s. de peti. hære. l. fi. §. 1 & 2 & 3 sed illa fiunt ex necessitate. Item contra. s. de præscrip. lon. tempo. l. 1. Sol. ut ibi in prin. dixi.

h Peragenda.] redhibetur enim res alienanti hodie, ut infra eo. l. fi. & sic est contra supra ne lice. po. l. 1. si ibi non erat litigiosa. & cedebatur in potentiorem ratione officii: sed titul. de ali. iudic. ratione alterius potentiæ. Item quòd hic nō patitur damnum, fallit in casu vbi tenetur in duplum, ut ff. eodem. l. finali. Item hodie patitur quilibet pœnā, ut infra eodem. l. finali. Ac.

sa mouetur inter possessorem & petitorem, iudiciaria conuentione,[a] vel precibus principi oblatis,[†] & iudici[b] insinuatis, & per eum futuro reo cognitis.

Actio mota in iudicio lite pendente, in alium non potest transferri, & per istam cessionem inutilem non videtur cedens renunciare liti motæ. Baldus. Vel sic: Pendente lite, res vel actiones non potest fieri alienatio, quæ si sit, falsa litigiosa. Sal.

II. † Imp. Constantinus A. ad [illegible]

Lite pendente[c] actiones quæ in iudicium deductæ sunt,[d] vel res pro quibus actor à reo detentis intendit, in coniunctā[e] personam vel extraneam, donationibus, vel emptionibus, vel quibuslibet aliis contractibus[f] minime transferri ab eodem actore liceat:[g] tanquam si nihil factū sit, lite nihilo minus peragenda.[h] Dat. Kalen. Martii, Basso & Ablabio Coss.

Vbi legatur res quæ alienari nō pt propter iudicium præcedens, debetur æstimatio. hoc dicit. Ista lex corrigitur per seq. & l. sequens corrigitur per authenti. nunc si hæres. Bal.

III. Imppp. Grat. anus, Valentinianus, & Theodosius AAA. Tatiano P.P.

Qvicunque rem litigiosā, vel ambiguū[i] chirographū,[†] quodlibet denique mobile vel immobile fisco nostro, vel potentiori, seu aliis personis in testamēto siue codicillo legauerit, fideive cōmiserit, aut per hæreditatē[k] reliquerit: nullam fiscus noster vel alia persona licentiam habeat iurgiorum, nec iudicium subeat: sed æstimatio eius litis ineatur, præstanda[l] his quibus actiones vel res litigiosæ relictæ sunt. Eandem litem ipsi hæredes peragant, suarū actionum periculo ea quæ litigiosa fuerant relicta, uendicantes.

¶ Quod & de chirographis placet, ut hæredes relictorum fisco vel aliis personis præsentem pecuniā numerent, & iudicio eos quos obnoxios existimāt, persequātur. Dat. XV. Kalendas Iul. Thessalonicæ. Item rursus Constantino po. XIII. Kalen. Ianuarias Gratiano. V. & Theodosio AA. Coss.

Ista lex imponit pœnam rem litigiosam scienter recipienti. & hoc dicit: Alienans rem litigiosam vel actionem punitur in simplum, & eadem pœna punitur accipiens scienter fallit in casibus in hac l. positis. Baldus. Vel sic: Emēs scienter rem litigiosam, tenetur illam restituere, nec precium repetit, sed illud & tātundem venditor fisco soluit: emens verò ignoranter, precium repetit, & ultra illud tertiam partem alienatione irrita remanente. Sal.

IIII. Imp. Iustinianus A. Ioanni P.P.

Censemus,[†] ut si quis

Qvicūq;.] CAS. Si rē vel quantitatem quā in litem quis deduxerit, mihi legauerit, vel fisco, vel potentiori, vel act. aliquam, hæres æstimationem dabit mihi illius rei. in secundo casu act. suo periculo manebit, & pecu. mihi reddet, quam essem habiturus si eā mouissem & obtinuissem.

i Ambiguum] i. litigiosum.

k Per hæreditatē.] scilicet per fideicōmissum relictam, non directo: quia tunc non posset habere locum exceptio. vel dic ex certa re, ut dixi supra de hære. instit. l. quoties.

l Præstanda.] ab hęredibus. Sed contra infra eodē. l. fi. Sol. hæc per illam, & illa per authen. nunc si hæres, corrigitus.

Censemus] CASVS. Si rem de qua inter me & te est controuersia, tu conuentus alii dones, vel vendas, aut emptor scit eam litigiosam, & tibi restituet, & precium fisco refundet, & tu eā dem quantitatem dabis fisco, neq; precium quod dedit tibi, retinebis, ne in lucro propter dolum tuum inueniaris. si ignoret, rem restituet, & precium recuperabit, & tertiam partem æstimationis rei, ut si valeat triginta, habebit decem, & duas partes æstimationis dabit fisco s̄m quosdam, licet hoc non dicat. Alij quòd in solidum precium præter tertiam, quam dabit emptori, quia ipsum non certificauit. sed non aperit qua actione aget emptor hoc casu: tu dic in factum, vel dic ex hac lege, & hoc in prima & secunda. Si vero dones rehabebis rem: & si donatarius sciuit, sic punietur ut emptor qui sciuit, scilicet ut habeat tertiam partem æstimationis, & hoc in tertia. Si qua autem instrumenta super hoc fiant, nullam obtineant firmitatem, & hoc in quarta. Hæc quæ dicta sunt, fallunt in ante donatione propter nuptias, vel dotis, vel transact. vel donationis factæ per commu.

† Tenorē huius l. ponit glo. in c. ecclesia sanct. Mariæ. 1. extra ut lit. penden.

lite pendente vel actiones a vel res b quas possidet, ad alium quendam transtulerit, siue scientē, siue ignorantē, vitio c litigiosi ɔtractus subiacere: distinctione quadā inter contrahentes obseruanda, vt si quis d sciens, vel ad venditiones, e vel ad donationes, seu ad alios contractus accesserit, cognoscat se compellendum non tantū rē redhibere, f sed etiam precio eius priuari, g non vt lucro cedat ei qui rem alienauit, sed vt etiam alia tanta quantitas ab eo fisci iuribus inferatur.

¶ Sin autem ignorās rem litigiosam emerit, uel per aliam speciem h contractus eam acceperit: tunc irrita rei alienatiōe facta, preciū cum alia tertia parte recipiat. i Iustum est etenim propter dolosam mentem, & absconditam machinationem, cum nō emptori manifestauerit rē in iudiciū deductam fuisse: in tertia parte precij (sicut iā ēt disposuimus) eum puniri: Tali videlicet pœna non solum in alijs contractibus, verumetiā in donationibus porrigenda: vt vera æstimatione facta, cum precij datio non est, rem ad alium transferens, mulctetur: k omnibus instrumentis, quæ super hoc conficiuntur, nullam vim obtinentibus: exceptis videlicet huius sanctionis dispositione his, qui vel dotis nomine, vel ante nuptias donationis, vel transactionis, aut diuisionis m rerum hæreditariarū factæ, vel per legati, n vel per fideicommissi causam tales res vel actiones dederint, vel acceperint. Dat. XV. Kalen. Nouembr. Constantinopoli post consulat. Lāpadij & Orestis. VV.CC. anno secundo.

IN AVTH. de litigiosis §. & hoc autem præsenti, coll. viij. constit. viij.

Hodie re litigiosa legata, solum debetur litis euentus: ideo hæres casum prosequitur & secundum euentum aut res debebitur, aut nihil. Salic.

Nunc si hæres o in lite victor extiterit, rē ipsam cuius dominus esse apparet, p legatario præstet: qui nihil consequitur, si victus fuerit hæres, cum litis euētus ei videatur relict⁹. Igitur liti adesse potest, ne colludatur.

diuidun. siue famil. erciscundæ, uel trāsact. vel legati. & hoc in quinta.

a Vel actiones.] ut actor.

b Vel res.] vt reus.

c Vitio.] ut obijciatur exceptio ementi si petat, vel creditori cui esset obligata, cum esset res litigiosa, ut ff. eodē. l. 1. & ff. quæ res pig. obligari possunt. l. 2. §. finali. Item & alia pœna est, quam dicit hæc lex.

d Si quis.] emptor.

e Ad venditiones] scilicet emendo: sic enim emptor ad uēditionē, donatarius ad donationem dicitur accedere. Hæc enim scientiæ distinctio & ignorantiæ, in emptore, & in quolibet acceptore fit, ut in cor. §. 1. col. 8 nō in donatore: illum enim certum est scire, secundum Azo. argumē. supra de rescin. ven. l. quisquis: emptorē tamē in dubio præsumo ignorare, ut ff. de probat. l. verius.

f Redhibere.] idest reddere, ut & supra codē. l. 2. eius enim conditio, cum quo acceptum est iudicium, deterior fieri non debet, vt ff. eodem. l. finali.

g Priuari.] ut supra de præscrip. 30. anno. l. 1. in fine.

h Vel per aliam speciem.] ut permutationis: nam de donationibus postea dicit.

i Recipiat.] scilicet emptor bonæ fidei. Sed an punitur venditor in plus? Quidam quod non, cū hoc lex non dicat. argumen. ff. de pœnis. l. interpretatione. Alij in alias duas partes, & eas dicunt dari fisco. Tertij dicunt in solido precio fisco damnandum præter hanc tertiam, quia emptorem bonæ fidei decepit. Sed uidetur etiam duplum emptori dari, ut ff. cod. l. finali, quæ est contra. Solu. ibi speciale: quia dedicando etiam potentiorem opposuit aduersariū. Sed quibus actionibus aget emptor ad hoc, uel venditor ad rem? Respon. conditione ex hac l. uel actione in factum. Quod autem fisco erit dandum, quilibet poterit deferre, ut ff. de iure fis. l. 1.

k Transferēs mulctetur.] scilicet donator, & re habeat rem. In donatario non distinguitur sciat uel ignoret, ut sic tertiam æstimationis habeat, quando ignorauit. Et nota quod hæc lex tantum de reo alienante uidetur dicere, cum de possidente, & rem tradente, & retinente dicat. Sed idem dicas de actore: quia & ipse rem uel actionem potest alienare, dando, vel uendēdo. Nam si uendidit, punitur, ut dixi in reo. si donauit, æstimabitur reo actio: & procedit postea sicut diximus habita distinctione transtulerit in ignorantem, uel scientem.

l Transactionis.] cum transigo cum eo inter quem & me res posita est in litigio, secundum Ioann. Alij dicūt etiam si cum alio, cum quo etiam de eadem re habeo cōtrouersiam. Accur.

m Diuisionis.] cū duo cohæredes diuiderēt hæreditatem. nam licet de omnibus sit lis, poterit tamen cedi ab uno in alium.

n Per legati] pōt ergo legari res litigiosa. nec obstat quod nō est eius commercium, id est non potest duci in contractum, ut ff. quæ res obliga. possunt. l. 1. §. finali, & supra eodem. l. 2. quę sunt contra, quod verū est, nisi in casibus exceptis: ut hic. Alij dicunt quod illa supra eodem. l. 2 loquitur in actore: hæc in reo. & quod dicit hic in principio, vel actiones, dicunt de duplicibus dici iudicijs, ubi uterque est actor & reus. quod non placet. Item uidet quod ipsa actio litigiosa detur legatario per hanc. l. & sic est contra supra eodem. l. quicūque. Solu. hæc secundum illam, ut & hic hæres æstimationem præstet. & sic utraque per authen. nūc si, corrigatur. Alij quod non erat litigiosa apud testatorem, sed cœpit esse apud hæredem. Alij quod hæc de reo, illa de actore. Tu dic quod hæc illam corrigat, & hæc per authenti. statim corrigitur. & sic est triplex ius circa legata.

Litigiosa res legari potest.

[Sequitur authen. Nunc si hæres.] quæ est in corpore, eodem. §. & hoc autem præsenti, coll. 8. & legunt quidā eam super l. quicunque.

Nunc si hæres.] CASVS. Authen. corrigit legem illam, quicunque. quia lex illa dicit quòd hæres debet soluere pecuniam legatarijs, & agere suo periculo. authenti. dicit quòd aget hæres: si uincat, rem restituet legatarijs: si nihil cōsequitur per illas actiones, nihil tenetur dare legatarijs. Vi.

o Nunc si hæres.] olim debatur æstimatio per. l. quicūque, postea cedebatur ei actio cum suo periculo per. l. fi. sed hodie agit hæres periculo legatarij, ut hic.

p Dominus esse apparet.] sed quomodo, cum recta via, transeat ad legatarium, ut ff. de fur. l. à Titio? Respon. dic esse, id est fuisse, scilicet testatoris. Vel dic rē illā debitam

tam

Litigiosa re legata, cuius sumptibus hęres pro illa litigabit.

tam testatori actione personali. vnde si nunc vincat hæres, fiet dominus, & legatario dabit. Sed cuius sumptibus litigabit hæres? Respon. potest distingui an cum legabatur, causa iam erat litigiosa, & tunc sumptibus hæredis, ut ff. de legat. 1. l. cum seruus. aut postea cœpit viuo uel mortuo testatore: & tunc sumptibus legatarij, ut ff. de leg. 2. l. seruus legatus, nisi postquam cœpit hæres esse in mora. argu. ff. de lega. 1. l. cum res, & potes hic distinguere vt supra de lic. poté. l. 1. distinxi.

DE CONTRAhenda & committenda stipulatione.

Continuatio.

Expedinimus de exceptionibus quæ adiuuant reos: restat vt loquamur de solutionibus, quæ prorsus liberant. Et quia soluitur duobus modis: naturaliter scilicet per numerationem: & non naturaliter, ut per nouationem: dicamus de nouationibus. Et quia nouatio & delegatio fiunt per stipulationē, ponamus de contrahendis stipulationibus. Et quia stipulatio quandoque simul contrahitur & committitur: quandoque contrahitur tantum, sed committi nō dudum postea, & quandoque: etiam nunquam committitur, puta deficiente conditione, audiamus de contrahenda & committenda stipulatione. Aco.

*Diocl.

TITVLVS XXXVIII.

DE CONTRAHENDA & COMMITTENDA STIPVLATIONE.

Per epistolam probatur actus, qui in ea commemoratur, qui etiam præsumitur solenniter celebratus. Bal.

I. Imperatores Seuerus & Antoninus AA. ...



Licet epistolæ [a] quam libello [b] inseruisti, additũ non sit stipulatum [c] esse eum cui cauebatur: tamen si res [d] inter præsentes [e] gesta est, credendum est præcedentem stipulationem [f] vocē spōdentis subsecutam [g] esse. Accepta. XVII. Kalendas Maii, Seuero. III. & Victorino Conss.

Pater stipulando filio, uidetur sibi stipulari sibiipsi. Bald.

II. Iidem AA. ...

Si filiæ tuæ, quam in potestate habebas, pecuniam [h] dari stipulatus es: paratam [i] obligationem exercere non prohiberis.

Licet. CASVS. Tibi misi epistolam in hũc modum: Scias me redditurum tibi centũ, quæ tibi promisi cum essemus præsentes Bonon. an præsumatur per hanc epistolā me tibi præsenti promisisse centum, & stipulationem interuenisse, ut ex ea agere possis, quæritur? & dicitur quòd sic. Vel dic casum aliter vt in glos.

a Licet epistolæ.] hic cũ absens esset, ita suo amico scripsit: Scias me tibi redditurum centum quæ tibi promisi cum præsentes essemus Bononię. pręsumitur enim ꝙ stipulatio legitima intercesserit Bononiæ.

ADDITIO Materiam istius. l. plene examinat Bart. in. l. 1. supra de vsuris, & in. l. sciendum. ff. de verb. obli.

b Libello] precum porrectarum principi.

c Stipulatum.] id est interrogasse promittis.

Epistolæ præsentibus mitti non solēt.

d Tamen si res.] i. stipulatio. nō dico epistolæ missio. quis enim cum coram est, epistolam mittit?

e Inter præsentes.] quod præsumitur, vt infra eodem. l. penulti. & instit. de fideiusso. §. fina. & de inuti. stipu. §. si scriptum, & ff. de verb. oblig. l. sciendum, & l. Titia. §. penulti. nisi contra probetur, vt ff. de pactis. l. iurisgentium. §. quod fere.

f Stipulationem.] id est interrogationem quæ præsumitur intercessisse, ut dixi.

g Subsecutā.] i. uox promittentis est secuta vocē interrogantis: quod est necesse, ut instit. de uerb. obli. in prin. & facit ut fides epistolæ habeatur, ut ff. depos. l. Publia.

Si filiæ] CASVS. Si pater filiæ in potestate constitutæ aliquid stipulatus fuerit: an illud petere possit sibi obligatione quæsita, quæritur? Et dicitur quod sic. Vi.

h Pecuniam.] secus in facto, quia tunc non ualet, ut ff. eodem. l. quod dicitur.

i Paratam.] tibi patri, ut hic, & insti. de inuti. stipu. §. et vero qui, & ff. e. l. cum qui. §. qui sibi, & l. dominus seruo, & ff. de pactis. l. & hæredi. §. nos autem, & hoc in profectitiis, uel aliis quæ ei quæruntur: aliàs ipsi filię per patrem utilis quęritur actio. ff. de verbo. oblig. l. quodcunque. §. si quis ita.

PP. Non. Nou. Faustino, & Rufino Conss.

Stipulatio directa in personam absentis, nihil valet: sed quæritur obligatio stipulanti: & si talis absens exigit, stipulanti restituit. h. d. Vel sic: Vbi stipulatio est inutilis, agitur ex numeratione. Iaco. But. Vel sic: Cū duo cōtractus vniuntur, vnus vtilis, alter inutilis: agitur ex vtili. Bal. Vel sic: Alteri stipulari nemo potest: & qui pecuniam alterius exigit, negotiorum gestorum actione tenetur. Bar.

III. Imperator Antoninus A. ... Hadriano.

Si cum pecuniam tuam crederes [k] accommodato nomine Iuliani, stipulatio in personam eius absentis directa est [l]: cum nihil sit actum ea verborũ conceptione, [m] intelligis superfuisse tibi rei contractæ obligationem. [n] ac propterea si pecuniam à debitore tuo Iulianus exegerit, [o] eamque solutionem ratā [p] habuisti: habes aduersus eum negociorũ gestorum [q] actionem. PP. VI. Kalendas Mart. Præ...

Si cum pecuniam tuam.] CASVS. Mutuaui tibi pecuniam, & stipulatus sum eā reddi Titio. nō ualet stipulatio. & si Titius de facto egit, & exegerit, act. negotiorum gestorum habēdo ratam solutionē pecuniæ, à Titio recuperabo. Vivi.

k Crederes] tuo nomine, non Iuliani: aliàs quæritur ei actio, ut ff. si certum peta. l. certi condictio. §. si nummos, & ī. si cer. peta. l. si absentis.

l Directa est.] Nota quòd hic tenuit obligatio contracta re, non verbis: & præterea aut consistit in dando, aut in faciendo. si in dando, valet: si in faciendo, non valet.

m Conceptione.] quia alteri stipulari nemo potest, ut ff. eod. l. stipulatio ista. §. alteri, & ī. titu 1. l. 3. & fin.

n Obligationem.] bona est ratio: nā quia defecit ex stipulatu, remanet ex numeratione, ut sic duo contractus interueniāt, vnus utilis, alter inutilis, ut ff. si certum petatur. l. certi condictio. §. quoniam. si autem stipulatio teneret, quia sibi esset stipulatus, non posset agi ex numeratione, ut ff. de nouatio. l. si ita, in fine, & l. seq.

o Exegerit.] scilicet de facto. de iure non potuit.

p Ratam habuisti.] sed ad quid exigitur in ea ratihabitio, cum ei fuerim stipulatus, ut argumen. ff. de solu. l. uero? Respond. ideo, quia persona Iuliani non ad solutionē, sed ad obligationē fuit apposita: quod fieri non potuit: quare secus esset in adiecto, ut ff. de uerborum obligationi. l. cum qui. §. qui sibi, & l. si ita stipulatus fuero, si Titius. §. Chrysogonus. sed e contra quomodo habeo ratum non meo nomine gestum? Respon. dic quòd Iulianus nomine meo exegit: aliàs non, nisi debitor non esset soluēdo. Vel dic haberi ratum factum debitoris soluentis qui ad utilitatem creditoris soluebat, non Iuliani recipientis: quo facto debitor liberatur. sicq; in subsidium contra Iulianum agitur. non ergo habeo ratū in subsidium, sed ex ratihabitione deficit actio. & sic contra Iulianum in subsidium datur.

q Negotiorum gestorū.] ut & ī. de neg gest. l. si pecunia. Sed certe immo mandati, ut ff. de regulis iuris. l. semper qui non. Sed solue, ibi fuerat prius mandatum & mandatum recusatum, & postea acceptum, & ratum habitū. at ubi nullum fuit mandatum, non potest dari mādati, ut ff. manda. l. ex mandato, in fi. sed negotiorum gestorum, ut hic, & ff. de negotiis gestis. l. Mandati actio nō datur, ubi nullū fuit mādatū.

Pomponius. 1.in ſi Item not.hanc l.quod volui, non potui: & quod potui, nolui.ſ.cum facere adiectum. ſic ſupra ſi quis al.vel ſiot.l multum intereſt.

Caſus. Ecundum reſponſum Domitii.] Stipulata ſuit mulier à marito dimidiam dotis reddi cum moreretur cui voluerit relinquere, valet, & ſibi ſtipulata videtur: & ſic hæres aget, vt & ff.de iu. do.l. ſi mulier.facit ad l.iſtã l. etiam, in co.titu.

Videtur.] & ſic tenet ſtipulatio.

Vda pollicitatione.] aliàs ſtipulatione.i. nudo pacto, quod multis veſtitur [al.naſcitur.] modis: vt dixi ſupra de pact.l. legem. Acc.

Caſum ponit. Sæpe.] ut dicta.l. legẽ, & ſupra loca. l.ſi tibi,& ff.de pac. l. iuriſgentium. §. quinimmo.& dic caſum quòd conuenimus de permutando: & ſi non dares quod ex permutatione dare debes, per ſtipulationem promiſiſti quanti mea intereſſet: non das, ago ad pœnam:& lite conteſtata in ea, committetur pœna. uel ſecundum Ioan. ago de facto ex naturali obligatione, ut des: quia de iure non poſſum litem in ea de facto conteſtari. ſtatim cõmittitur & petitur pœna. Accurſius.

c Nõ ſemper.] quia quandoque ſic: ut not. dicta.l legem.

ſente & Extricato Coss.

Qui ſtipulatur cum moriretur ei cui velit dari: ſibi & hæredi ſuo intelligitur ſtipulari. hoc d. & non eſt alibi ſecundum Bal. Vel ſic: Si mulier ſtipuletur reſtitui dotem ſuam cui relinquet, nihil diſponendo: videtur ſibi ſeu hæredi ſuo ſtipulari. ſecundum Salic.

IIII.

Secundũ reſponſum Domitij Vlpiani [præ]fecti annonæ iuriſconſulti amici mei, ea quæ ſtipulata eſt cum moreretur, partem dimidiam dotis cui velit relinquere: reddi ſibi cum moreretur, eã partem dotis ſtipulata videtur. PP.II.Kal.April. Alexandro A. Cos.

Iſta eſt ſolennis lex, & habet duas lecturas, & vnaquaque eſt vera. Pœnalis ſtipulatio ſi nudo pacto ſubijcitur, per litis conteſtationem eius conſiſtit conditio, & ſequitur condemnatio. hoc d. Vel ſic ſecundum vnam lecturam: Vbi ſtipulatio incipit a præcedenti facto pactionis nudæ, committitur litis conteſtatione ſuper pactione nuda: vel ſecundum aliam lecturam ſuper conditionali, vel per interpellationem factam ſuper pactione. Baldus. Vel ſic: Ex nuda conuentione non datur actio, ſed lite ſuper ea mota, licet de facto committitur ſequens pœnalis ſtipulatio. Salic.

f Præterea.] id eſt præter id quod nudo pacto promiſit.

g Res.] id eſt uerũ & commune intereſſe, ut & ff.de uerborum ſignificatione.l.hæc uerba.

h Obligationis.] ſ.ortæ ex ſtipulatione. Azo. quaſi dicat, non ſolum ſi contineret hæc ſecunda pactio certũ, ſed etiam nunc cum continet incertum. vel, id eſt non ſolum cum præcederet veſtita, ſed etiam nunc cum præceſſit nuda, committitur hæc ſecunda litis conteſtato, ſecundum vtrumq; intellectum. Vel, id eſt non ſolum ſi incœpiſſet à conditione, & deſiiſſet iam poſſe dari, vel fieri, ſed etiam nunc cum præceſſit pactio nuda. hæc tamen non ſic placet. media placet. Et quod ſubijcit, etiã eius ſummæ &c. quaſi dicat, non tantum quando eſſet certa, ſed etiam tunc quando incerta. Acc.

i Poſt motam litem.] ſed quomodo lis ſuper eo cuius nomine non eſt actio, conteſtari potuit, ut arg. ff.de nego.geſt.l.ſi pupilli.§.ſi. ſiue dicas ſuper nuda obligatione, ſiue ſuper veſtita, cum nondum extiterit conditio? Reſpon. ſecundum Io. ſuper nuda fiat petitio & conteſtatio de facto, quæ licet nullum habeat effectum quantum ad hoc ut ex ea fiat condemnatio, immo abſolutio quaſi ex inepta actione, valet tamen quantum ad committendam pœnam. ſic & ff. de verbo.obl g.l. ſi Titius, ac ſi ita promiſiſſet, dabo cum petieris à me: & ſi non, promitto decem. nam & hæc petitio operabitur commiſſionem pœnæ, ut ff.de verbo obliga.l. ſi decem cum petiero. Et ſi quæras, qualiter de calumnia iurat actor? Reſpon. non iurat: quia non procedit actio, vel iurat quod non facit animo calumniandi, & verum iurat. ſic & ff. de nego.geſt.l.at qui natura.§.cum me. Nec mireris agi ex naturali obligatione: quoniam ſecundum B. ex ea datur actio, licet non habeat effectum, ut ff.de fideiuſſ.l. fideiuſſor obligari. §. ſi fideiuſſor, & ſecundũ hæc non obſtat oppoſitio. nulla eſt mora, ubi nulla petitio. & ſic non cõmittitur pœna, ut ff.de re.iur.l. nulla, & ff.eod.l. ſi pupillus, quia hic fuit petitio, vt dixi. Vel reſpond. quòd non agitur ad pœnam propter moram, ſed quia extitit conditio ſtipulationis pœnalis, quam vult lex extare cũ de facto ſit conteſtatio litis. Alii dicunt moueri litem ſuper pœna, & ante exordium non eſt commiſſa: ſed in ipſius exordio committitur. ſic & ff eod.l.ſi Titius. ſic etiam cum quis litem cõteſtatur in actione pro ſocio, ſoluitur ſocietas, & incipit illa actio cõpetere, ut ff pro ſocio.l.actione, in pr. & ſupra pro ſocio.l. tandiu. Vel pone tertio quòd conueniſti dare librum: quòd ſi non dares, promiſiſti mihi decem nomine pœnæ vel intereſſe. mihi dare teneris ſtatim cum ſuero contra te litem conteſtatus de libro. Vel quartò poſt pactum nudum promiſiſti intereſſe ſi nauis ex Aſia venerit, & cœpi ſtatim agere ad librum, & ſtatim venit nauis: dimittã illam litem, & agam ad intereſſe cum nauis venit. ad quas duas vltimas poſitiones multum conuenit hæc litera, & facit ad l.iſtam ff.pro ſocio.l.duo. Quando autẽ quælibet ſtipulatio pœnalis committitur? Dicunt quidam demum poſt litem conteſtatam, ut hic, quæcunq; pactio præceſſerit: ſed ſi nulla, tunc demum cum poſſe dare vel facere deſiiſſet, vt ff.eo.l.ſi ita ſtipulatus. alij ex qualibet mora dicunt eam committi. nos idem dicimus, ſi præceſſit pactio obligatoria. alioquin dicimus quod primi ſecundum Azo. hoc tamẽ plenius diximus. ſupra de pact.l.ſi pacto.

Obligatio naturalis quandoq; parit actionem.

Stipulatio pœnalis quãdo cõmittatur.

V. In ...

Nuda pollicitatione ſecũdum ea quæ ſæpe conſtituta ſunt, ad præſtanda ea quæ promiſerat, vrgeri quenquã non ſemper iura permittũt. Verum quoniam præterea ſi contra pactum feceris, quanti ea res eſt, dari tibi ſtipulanti aduerſarium tuũ promiſiſſe proponas: huiuſmodi etiam obligationis poſt motã litem extitiſſe conditionẽ, & eius ſummæ quæ in hac quoque ſtipulatione cõtinetur, petitioni locum factum eſſe conuenit. S. V. Kal. Decemb. AA.Coss.

Promiſſum ſolẽniter ex cauſa trãſactionis, ſi eſt certum, petitur per certi condictionem: ſed incertum petitur per actionem ex ſtipulatu. Bal.

VI. ... & CC.

Scire debuiſti, quæ ſub tranſactione dari pla-

k Extitiſſe.] ſcilicet proponas. nam extitit, vel declaratum eſt eam extitiſſe cum lis eſt conteſtata, vel cum potuit facere & non fecit. ſic ff.de vſur.l.ſed & ſi quis. §.interdum.

l Et eius] & hæc eſt reſponſio.

m Summæ.] & incertæ, quæ per ſententiam certa fiet, vt inſti.de actio.§.curare. Acc.

Scire.] CASVS. Petii a te centum, cum nihil mihi deberes: tranſegi, & nomine tranſactionis aliquid promiſiſti mihi: ſi fuit certum, agam condic.certi: ſi incertum

certum, agam actio ex stipulatu. Viu.

a Certi.] ut decem.
b Incerti.] ut in facto.
c Peti posse.] licet prius nihil debebatur, ut & j. de tra. sact. l. nec intentio, & agitur condictione certi, vbi est certum: vel actione ex stipulatu, vbi est incertũ, ut ff. de verbo. ob. in principio.

N Eq.] Casus. Pupillus vel adultus stipulatus est aliquid sibi dari: quæritur an noceat stipulationi, quia nõ expectauit præsentiam tutoris vel curatoris? & responde tur ꝙ non.

d Non ambigitur.] ut institu. de inutil. stipu. §. pupillus, & j. de aucto. præst. l. 1. & institu. de auct. tuto. in princ.

Casum ponit. e N On moriturum.] Pone casum secũdum Io. Tenebaris mihi ad Stichum: te existente in mora decessit: nũc mihi eũdẽ promittis: teneris ad æstimationẽ, licet decessecit, ut ff. de verbo. obliga. inter stipulantem. § penult. & de iureiuran. l. eũ qui. §. si iurauero. & sic hoc dictum, post mortem, determinat stipulatus, participium, & dices nõ moriturum, s. mortuum, qui iam mori plus nõ potest: quia mors illi vltra non dominabitur, & nõ erat in mora in primo casu legis. Alij dicunt sic: Promisisti mihi seruum Stichũ viuum non moriturum, & cũ esses in mora, decessit: quæritur, utrum possum agere cõtra te? Respon. duo promisisse videris, scilicet seruum, & non moriturũ. ex eo ꝙ seruum, teneris. ex eo ꝙ non moriturum: est impossibilis, & nõ teneris. sic ff de arbi. l. Celsus. § idẽ ait. nec vitiat pars inutilis vtilem, ut ff eod. l. si mihi & Titio, & l. 1. §. penultimo. & ff. si certum petatur. l. certi condictio §. quoniam. Nec potest poni casus quod in genere promiseris seruum: quia tunc frustra diceret, post mortem au em &c. cum genus perire non potest, ut ff. ad legem Falcidiam. l. in ratione 2. §. diligenter, & ff. eodem. l. inter. §. sacram. Et secundum prædictum casum hæc dictio, post mortem autem &c. determinat verbum, postulat. Vel tertio dic, promisisti Stichum nõ moriturum, & si morietur antequam dares, promisisti centum. si decedat, petam centum. & secundum hoc dicas stipulatus, scilicet centum, & sic prima promissio fuit inutilis, secunda vtilis: nec uitiat inutilis vtilem. secus si uitiosum non fieri: quia valet, ut j. de ædilitio edicto. l. si apud, & facit ff. de confess. l. 2. Ac.

Genus perire non potest.

cita sunt, certi[a] vel incerti[b] stipulatione subsecuta, peti posse.[c] S. XVI. Ka. Ian. Sirmii AA. Coss.

Absentia tutoris commodum pupilli non impedit. Bald. vel sic: Minor potest sibi quærere sine tutoris vel curatoris authoritate. Baldus.

VII. Idem AA. & CC. Antonio.

N Eque tutoris neque curatoris absentia quicquam stipulationi nocet: cum & fœminam minorẽ vigintiquinque annis absẽte curatore stipulari posse non ambigat.[d] S. XVI. Kal. Febr. CC. Conss.

Impossibile secundum naturam nõ potest promitti: sed æstimatio hominis mortui potest promitti. h. d. secundum Bal.

VIII. Idem AA. & CC. Polidano.

N On moriturum[e] præstari seruum impossibilis[f] promissio est. Post mortem autẽ eius[g] stipulatus,[h] rectè solutionem[i] postular. S. XII. Kalen. Mart. CC. Coss.

Metus mortis vel cruciatus corporis stipulationem uitiat: non metus mota vel mouenda litis. Bart.

IX. Iidem AA. & CC. Capitoni.

S I quidem Zenoni stipulanti, mortis vel cruciat[o] corporis territus timore spopondisti:[k] aduersus experientem exceptione proposita defendi potes.[l]

¶ Sin verò nihil tale[m] probetur, accusationis institutæ vel futuræ prætextu,[n] non ob turpem, sed

A

probabilem causam habita stipulatione, promissio non infirmatur.

¶ Sin autem ob non instituẽdam accusationem criminis pecunia promissa sit, cum[o] de huiusmodi causis pacisci non liceat, petitio denegatur. S. V. Id. Octobr. Varuariæ, Cæsaribus Coss.

B

Stipulatio per quæcunque verba concepta valet. Sal.

X. Imp. Leo & A. Erythrio præfecto prætorio.

O Mnes stipulationes, etiam si non solennibus, vel directis,[p] sed quibuscunque verbis consensu contrahentium compositæ sunt, vel legibus cognitæ, suam habeant firmitatem. Dat. Kalen. Ian. Constantinop. Martiano & Zenone Conss.

C

Stipulatio concepta post mortem, vel in morte, vel in mortis articulo, est valida de iure. h. d. Et omnes istæ leges q̃ sequuntur, sunt Iustinians, & sunt optimæ. Bal. Vel sic: Quis potest stipulari post mortem suam, vel ante, similiter & legare. Salic.

XI. Imp. Iustinianus A. Mena præfecto P.

S Crupulosam veterum inquisitionem, verum post mortem, an cum moreretur,[q] vel pridie quàm moreretur, stipulatus sit aliquis,[r] vel in testamento legati vel fideicommissi nomine aliquid dereliquerit, penitus amputantes: omnia quæ vel quocũcunque contractu vel stipulati vel pacti sunt con-

D

f Impossibilis.] quo ad seruum. Ac.
g Eius.] scilicet serui.
h Stipulatus.] simpliciter.
i Solutionem.] æstimationis. Ac.

S I quidem.] Casus. Promisi tibi pecuniam inductus per metum: nõ valet promissio.

k Spopondisti.] ex causa donationis.
l Potes.] ut infra ti. 2. l. dolo.
m Nihil tale.] qd' dictum est supra.
n Prætextu.] Promisisti enim ei ut non accusaret, vel in accusatione non procederet: non tamen hoc expræsso, ut & j. quod metus causa. l. accusationis. ut in sequenti casu fuit expressum, & ideo ibi non valet. vel hoc casu loquitur, quando potest transigi: in sequenti, quãdo nõ. Quando possit, vel non, habes. j. de trãsactio. l. trãsigere. si tamen & quando potest transigi, per calumniam accusabat, non teneris: & si soluisti, repetes ex edicto de calumnia, ut ff. de calum. l. j. et l. si ab eo.
o Cum.] id est quãdo vel cum non liceat, scilicet expressõ secundum primũ casum.
Non liceat.] si nocens esses. alias contra, ut j. ad legẽ Iul. de adul. l. serui. Accursius.

O Mnes directis.] quia eadẽ verba debebat fieri olim responsio, per q̃ fiebat interrogatio, ut dabis? dabo. hodie etiam per æquipollentia, ut, dabis? sic, vel utique, ut hic, & institu. de verbo. obliga. §. in hac re.

S Crupulosam.] Casus. Olim non poterat quis stipulari aliquid sibi dari post mortem, vel cum moreretur, vel pridie quàm moreretur: hodie sic.
q Moreretur.] promissor, ut insti. de inuti. stipu. §. sed & si quis.
r Aliquis.] dari. de faciendis enim dicit. j. e. l. fin.

a Præcipimus.] ut insti. de inutil. stipu. §. post mortem, & ff. eod. l. quodcunque, §. 1. & 2. ut act. ab hær. l. 1.

M Agnam.] Casus. Promisisti mihi centum, vel scribere librum hinc ad Pascha, & nisi solueres, vel esset liber scriptus: promisisti mihi pœnam: adueniē te Pascha, non fecisti quod conuenit: nunquid incidisti in pœnā? Dicitur quod sic: nec potes te excusare per hoc quod te non interpellaui: quia prædictum tempus debuisti memoriæ commendare.

Stipulor quandoq; significat promittere.

b Stipuletur.] id est promittat. sic & ff. de condic. inde. l. si non sortem §. penultimo.

c Admonuit.] Nota citra admonitionē. sic ff. de usur. l. pecuniæ, & supra de iu. emphy. l. 2. §. finali, & ff. de lege cō miss. l. si fundus. §. fina. & supra de pig. l. creditor, & ff. de fideicomm. li. l. Titia. §. intra. Sed arg. cō tra ff. quo. leg. l. fin. & supra de iur. emphy. l. finali. [§. 1. & de min. l. Æmilius, & ff. de oper. li. l. cū patronus, & de damno infect. l. 4. §. hoc autem audi. Item si hoc ad euitandam pœnam, nil ei prodest: ergo non potest purgari mora pœnalis stipulationis, ut hic, & ff. de act. & obl. l. traiectitię. §. de illo Pomponius. Sed contra infra de fideiuss. l. sancimus, & ff. si quis cau. l. & si post tres. Sed illa specialia in iudiciis. sic etiam in arbitriis, ut in alio contra. ff. de arbi. l. Celsus. Item contra ff. de verborum obliga. l. si insulam. Sed ibi non fuit pœna. Item eodem modo solue. ff. de constit. pecu. l. si duo. §. fina. & l. sequenti. Item contra. ff. de verborum obliga. l. qui Romæ. §. Flauius. Sed ibi fauore libertatis, ne pereat. Vel non erat ibi commissa. & quod dicit, liberet, id est in eam non incidat, & de his dixi supra de pact. l. si pacto.

Mora pœnalis stipulationis, an possit purgari.

V Eteris.] Casus.

trahentes, vel testator in suo testamento disposuit, etiam si post mortem vel pridie quàm moreretur, scripta esse noscuntur: nihilo minus pro tenore contractus vel testamenti ualere præcipimus. [a] Dat. III. Idus Decembris Constantinopoli. D N. Iustiniano. A. PP. II. Conss.

Ista lex est magna in materia purgationis moræ, & hoc dicit: Dies interpellat pro homine, & per lapsū dierū pœna impurgabilis committitur. h d. Vel sic: Vbi est dies certa pœnalis, post lapsum dies. mora dies purgari non potest. Bald. Vel sic: Interpellatio hominis non est necessaria, ubi dies sit apposita: ideo post lapsum dies committitur pœna. Sal.

XII. Idem A. Menæ præfecto P.

M Agnam legum veterum [c] obscuritatem, quæ protrahendarum litium magnam occasionē usque adhuc præbebat, amputantes: sancimus, ut si quis certo tempore facturum se aliquid, vel daturū stipuletur, [b] vel quæ stipulator voluit, promiserit, & adiecerit, quòd si statuto tempore minimè hæc perfecta fuerint, certam pœnam dabit: sciat minimè se posse debitor ad euitādam pœnam adiicere, quòd nullus eum admonuit: [c] sed etiam citra vllam admonitionem eidem pœnę pro stipulationis tenore fiet obnoxius: cum ea quæ promisit, ipse in memoria sua seruare, non ab aliis sibi manifestari debeat poscere. Dat. IX. Id. April. Constantinopol. Decio. V.C. Cos.

Stipulationes faciendi transeunt de hæredibus in hæredes. Bald. Vel sic: Stipulationes siue in dando siue in faciendo, siue mixtæ ad hæredes & in hæredes sunt transitoriæ, & factum potest impleri per alium Sal.

Omnis stipulatio siue in dando, siue in faciendo, siue mixta, ad hæredes & contra hæredes transmitti potest: siue qui stipulatur, de hærede facit mentionem, siue non: nec credatur quod illa quæ in faciendo cōsistit, cōtra hæredes non transeat: quasi factum uni impositum, non possit ab alio cōpleri: quia bene potest transmitti.

d Mixta.] ut scilicet illa quæ est de rationibus reddendis. continet enim dationē reliquorum, & instructionem in ipsis rationibus, ut ff. de conditio. & demon. l. cum seruus. §. j. Accursius.

e Siue non.] argu. ff. de pactis. l. iurisgētium. §. pactorum, & ff. de probat. l. si pactum. Sed contra. ff. eodem. l. centesimis. §. id quod. Solu. hæc corrigit illam. Vel refert, an factum conferatur in tempus mortis, ut hic, & infra eodem. l. fina. si modo per alium possit impleri. an non, & tunc serua quod ibi dicitur. Vel verius refert an sit tale factum quod possit per alium expediri, ut hic. an nō, ut ibi. argumen. supra de caduc. tollen. §. sin autem in faciendo.

f Adimplere.] pro eis erat. ff. de condic. indebit. l. si non sortem. §. libertus, & ff. de solut. l. inter artifices, quæ sunt argum. contra: pro Iustiniano est ff de duobus reis l. nemo.

g Putabant.] scilicet antiqui.

O Ptimam.] Casus. Si seruus tuus stipuletur a Titio centum tibi dari, & de hoc est factum instrumentū, in quo contineatur quod seruus tuus die tali centum stipulatus fuerit, & te agente ex illa stipulatione obiiciatur tibi à Titio quod seruus tuus non fuerit, neque quòd fuisset eo die præsens, quod instrumento continetur: vel si tibi promisit aliquid, & inde fiat instrumentum quo contineatur dies factæ stipulatio-

XIII. Idem Augustus Iuliano præfecto prætorio.

V Eteris iuris altercationes decidentes generaliter sancimus omnē stipulationē, siue in dādo siue in faciendo, siue mixta [d] ex dando & faciendo inueniatur, & ad hæredes & contra hæredes transmitti, siue specialis hæredum fiat mētio, siue nō. [e] Cur enim quod in principalibus personis iustum est, non ad hæredes & aduersus eos transmittatur? Et sic existimentur huiusmodi stipulationes, quasi tantummodo in dādo fuerint conceptæ, cum nihilo minus & hæredes factū possunt adimplere: [f] illa subtili & superuacua scrupulositate explosa, per quam putabant [g] non esse possibile factum ab alio compleri, quod alii impositum est.

¶ Et quare, cum pene similis omnium hominum natura est, non etiam facta omnes, vel plus, vel paulo minus adimplere possint: ne ex huiusmodi subtilitate cadant hominum voluntates? Dat. Kalendis Augu. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV.CC. Coss.

Verba enunciatiua in contractibus apposita, probant inter contrahētes, donec contrarium probetur. Salicetus Vel sic: Statur scripturæ in qua seruus est stipulatus, ut non possit negari eum seruum, & per consequens acquiri domino. idem in monacho: si scripsi me promisisse tali monacho, tali monasterij, non possum postea negare eum non esse monachum. Item credatur instrumento in

pulationis: an non obstante tali exceptione agere possis, & credatur scripturæ? Et respon. quòd sic: & in secundo casu præsumitur inter præsentes facta stipulatio, nisi Titius probauerit te vel se non fuisse in ciuitate tota die de qua facta est mentio in instrumento scilicet, vel per scriptum, vel per testes omni except. maiores.

a Optimam.] ex eo q inter optimos tractabatur, alias nec est optima, nec bona.

b Protestabatur.] repete, contendebant antiqui.

c Debere ostendi.] i. an debeat dici debere ostendi.

d Personas.] stipulantis, & promittentis.

e Excelsas.] quę nõ patiuntur nomina sua apponi in instrumentis, ut ff. de aucto. tuto. l. pupillus. §. pupillus.

f Non omnibus perperam.] id est perperam esset, si hoc esset. sic ff. de proba. l. si quis liberum.

g Concedit.] vt & supra de procura. l. maritus.

h Si seruus.] idest an seruus fuerit plens, an non fuerit, vel an fuerit eius domini: quia sic præsumitur quo ad acquisitionem, non quo ad liberalem cautam, ut supra de iure deliberan. l. cum aliquis. Et ita est argumen. quod plebanus & curiæ g talia probentur, si inueniantur instrumenta quæ dicant actum in tali curia, vel similia.

i Credendum.] sic supra eodem. l. 1. & de donation. inter uirum & uxorem. l. si filij. Ac.

k In eo die.] scilicet toto, ut adiicitur institu. de inuti. stipul. §. item verborum. quod præsumitur, ut hic subiicit. Et nota secundum hoc, diem & locũ apponi debere in instrumentis, ut & supra de diuers. rescript. l. si qua beneficia, & in authenti. ut p po. no. impe. in pri. col. 6.

Instrumẽtũ, an debeat cõtinere diẽ & locum.

Statur instrumento, & in eo continetur actum inter præsentes in die, & in loco, nisi per testes fide dignos probetur contrarium hoc dicit. Vel sic: Statur instrumento donec cõtrarium probetur per scripturã, vel per testes bonæ opinionis & famæ, h. d. secundum Bal.

XIIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

OPtimam [a] quæstionem, & frequenter in iudicijs versatam, satis humanum est saltem in præsenti dirimere, ne diutius nostram rempublicam molestare concedatur. In multis etenim contractibus, & maximè ĩ fœneratitiis cautionibus, solitum est asscribi, stipulationes per certos seruos celebrari: sed quidam in deuotione tenti, ex hoc materiam altercationis acceperunt, & alij quidem non esse seruum adhibitũ cõtendebant: alii vero nõ eius seruum esse, ad quem pertinere scriptura protestabatur. [b]

¶ Et si non per seruũ, sed inter præsentes celebratã esse rem fuerat scriptum, & hoc iterum dubitabatur debere ostẽdi [c] partes esse præsentes.

¶ Cum itaque satis utile est in contractibus & seruos adhiberi, & pręsentes esse personas [d] asscribi, fortè propter personas dignitate excelsas, [e] vel mulieres (quas naturalis pudor non omnibus [f] perperam sese manifestare concedit [g]) sancimus tales scripturas omnifariam esse credẽdas: & siue asscriptus fuerit seruus, & ad quã dam personam dicitur pertinere, credi omnimodo & seruum affuisse, & fecisse stipulationem, & eã esse scripto domino acquisitam, & non dubitari, si seruus [h] ipse pręsto fuerit, vel eius dominus pro quo scriptus est fecisse stipulationem.

A l Et melius.] No. maioris auctoritatis scripturã, quàm testes. quod admitto, cum dubium est de numero annorum, vel temporis lapsu, ut & supra si mi. se ma. di. l. 3. Alias contra, ut supra de fide instrumen. l. in exercendis. Sed quid si duæ appareant scripturæ, una quæ dicit stipulatorem fuisse Bononiæ, alia Romæ eadem die? Respon. bonus iudex uidebit cui potius credendum sit. quod si non uiderit, neutri credet, ut supra de fide instru. l. scripturæ. Acc.

Scriptura quandoq; præfertur testibus.

¶ Et si inter pręsentes partes res acta esse dicitur, & hoc esse credendum: [i] si tamen in eadem ciuitate vtraq; persona in eo die [k]

B commanet * in quo huiusmodi instrumentum conscriptum est: nisi is qui dicit sese vel aduersarium absuisse, liquidis ac manifestissimis probationib9, & melius [l] quidem si per scripturam, vel saltem per testes [m] vndique idoneos & omni exceptione maiores ostenderit [n] sese, vel aduersarium suum eo die ciuitate absuisse: sed huiusmodi scripturas pro

C pter utilitatem contrahentium esse credendas. Dat. Kalend. Nouembr. post cõsulatum Lampadii & Orestis. VV. CC.

*committetur.

m Per testes.] tres vel plures. nam per duos nõ uideretur, arg. supra de fide instrum. l. in exercendis. vel hic in priuata: vnde duo sufficiũt. vel hic nõ dictũ cõtra instrumẽtũ, sed per obliquũ probetur.

n Ostendit.] sed quo modo, cum dies instrumenti edi non debeat: ut ff. de edẽ. l. 1. §. editiones? Respond. illud habet locum, quando inuitus edit instrumẽtum: hic autem volens. Vel verius: quia hic uult dicere falsum in die, & ideo est edẽdus, ut supra de fide instrumen. l. fin. Et caue, quia hæc lex in priuato instrumento uidetur loqui. Ac.

Dies instrumenti an debeat edi.

Verba contrahentium debent trahi ad possibilem & non impossibilem intellectum. h. d. Vel sic: Stipulatio faciendi collata in tempus mortis promissoris, non redditur inutilis, sed transmittitur in hæredes. Idem in legatis & fideicõmissis. h. d. secundum Bal. Vel sic: Sicut promissio dandi facta cum promittens moritur, valet: ita promissio facti, & sensum magis spectamus quam verba. Sal.

XV. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

D SI quis spoponderit insulã [o] cũ moriebatur [p] ędificare stipulatori, impossibilis veteribus videbatur huiusmodi stipulatio: sed nobis sensum contrahentium [q] discutientibus, verisimile esse videtur hoc inter eos actum, ut incipiat quidem contra morientem obligatio, immineat autẽ hæredibus eius, donec ad effectũ pducatur. [r] Nemo. n. ita stult9 inueniẽ, ut ta li animo faceret stipulationẽ, ut putaret, post

Momento.

SI quis.] C. 1675. Si promisisti mihi facere domum, cum morieris, an valeat stipulatio? Dicitur quòd sic, licet olim non valeret, & hæredes sui tenebũtur ędificare domũ. Viuia.

o Insulam.] id est domum.

p Moriebatur.] pro missor.

q Contrahentium.] nem latè attendimus, ut supra ut act. ab hære. l. 1.

r Perducatur.] s. promissio.

Momento.] hoc enim fieri non posset, ut ff. eo. l. continuus. §. illud, licet Christus dixerit, Possum dissoluere templum hoc &c. sed de templo corporis sui dixit.

A datione.] quantum ad transitum, ut hic, & ī. eo. l. veteris. & contrarium ibi positum, & hic posset poni: sed quantum ad alia differunt, ut ff. de verbo. obliga. l. continuus. §. fi. Ac.

c In legatis.] puta, damnas esto hæres meus cum morieris, facere illi domum.

se tantum ædificiū in vno momento horæ extollere: uel eum qui moritur, talem habere sensum, ꝙ ipse sufficeret ad huius operis completionem.

¶ Sancimus itaq;, si quid tale euenerit, hęredes eius teneri, ut factū quod mortis tempore facere promisit, hoc hæredes eius adimpleant, quasi speciali hæredis mentione habita, licet hoc minime fuerit expressum. Quemadmodū enim si in dādo concepta fuerit stipulatio, & contra hæredes transmittebatur: ita & si in faciendo est, licet in mortis tempore colligatur: attamen ad similitudinem in dando conceptæ stipulationis & hæredes obligari, ut non discreper factum à datione,[b] sed sit lex nostra per omnia sibi consentanea.

¶ Quod & in legatis[c] similimodo relictis obseruari censemus. Dat. XV. Kalend. Nouembr. Constā tinop. post cōsulatum Lāpadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

TITVLVS XXXIX.

DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS.

Ista lex tractat de materia pupillari, & est quadam materia per se. hoc dicit, Pupillus sine tutoris authoritate promittens, nō obligatur. Bal. Bar & Sali.

I. Imperator Antoninus A. Paulino.



EX stipulatione in qua impubes[d] sine tutore auctore spopōdisti, nō es obligatus.[e] PP. Kalend. Iul. Romæ, Lęto. II. & Cereali Conss.

DE INVTILIBVS stipulationibus.

Dixit de utili, sequitur de inutili stipulatione.



Ex stipulatione.] CASVS. Pupillus si tutorem habeat, sine eius auctoritate obligari non potest. idem si non habet tutorem: quia si quis dolo stipuletur ab eo, non valet stipulatio. Viui.

d Impubes.] s. tu.

e Non es obligatus.] Dic quòd pupillus si habeat tutorem, obligare se nō potest sine eo alicui extraneo ciuiliter, ut hic, nisi in quantum locupletior est, vt ff. de auct. tu. l. impuberis, & ff. commo. l. 1. in prin. Si vero nō sit locupletior, tunc naturaliter tantum, ut ff. de nouatio. l. 1. in fi. & hoc cum est proxim⁹ pubertati, aliàs nec naturaliter, ut ff. de condict. indebi. l. quod pupillus. tutori autem nec ciuiliter, nec naturaliter, ut ff. de aucto. tuto. l. 5. cum tutoris auctoritate potest se obligare ciuiliter & naturaliter, ut supra si tutor vel curator. l. etiam. Idem intelligēdum est in adulto, si habeat curatorem. ut supra de in integrum restitu. mi. l. si curatorem, si autem non habeat tutorem, nec naturaliter nec ciuiliter obligatur, ut ff. de ac. & obli. l. pupillus. & sic pōt intelligi quod hic dicit. Vel illa in infante. Vel dic quòd non refert, tutori vel extraneo promittat: sed an sit infans, uel maior infante, vt primo casu nec naturaliter teneatur. aliàs sic. Econtra si sibi stipuletur, potest etiam sine tutore, ut institut. de aucto. tuto. in princi. nisi sit infans ut ff de verbo. oblig. l. mulier. excepto casu vno, ut ff rem pupil. sal. fore. l. 2. & l. seruum.

Pupillus an se possit obligare.

ADDITIO. De materia huius. l. an scilicet & quando pupillus obligetur, uide pulchre per Bart. in l. 1. ff. de nouat. uersi. uenio ad versiculum &c.

Stipulatio pœnalis non valet in matrimonijs Barto. Vel sic: In matrimonio nemo detinetur inuitus. h. d. Vel sic: Matrimonia debēt esse libera à metu pœnarum. Bar. Sed secundum est contra legem diuinam: quia quos deus coniunxit, homo non separet: vnde est correctum in ca. gaudemus, de diuortijs. Bald.

II. Imp. Alexander A. Menophilo.

LIbera[f] matrimonia[f] esse antiquitus placuit: ideoque pacta, ne liceret diuertere, non valere,[g] & stipulationes quibus pœnæ irrogarentur ei qui quæ ue diuortium fecisset, ratas non haberi, cōstat.[h] PP. III. Non. Feb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Primo ponit quandam generalem doctrinam. Secundo infert ad speciem secunda ibi, cum igitur. & h. d. Inter absentes stipulatio non contrahitur, & alter alteri stipulari non potest. Bartolus. Vel sic: Inter absentes non potest contrahi stipulatio nec alteri stipulari. Item quando petitur interesse, admittitur petitio incerta certificanda per sententiam. Bart.

III. Impp. Dioclet. & Maximiā. AA. & CC. Isidoræ.

VT inter absentes[i] verborum obligatio contrahi non potest[k] ita alteri cuius iuri subiectus non est aliquid dari vel restitui (nisi sua intersit[l])

Libera.] CASVS. Si mulier promisit decem nomine pœnę si tibi nō nuberet, vel si à te diuerteret: nō valet promissio, nec ea obstante minus diuertet: quia libera debent esse matrimonia. Vi.

f Matrimonia.] tā contracta, quàm cōtrahenda, ut supra de nuptijs. l. neque ab initio.

g Non valere.] placuit.

h Cōstat.] ut & ff. de verb. obli. l. si ita stipulatio facta fuerit, & l. Titia, & supra de sponsa. l. mulier. Sed contra ff. de dona. inter virū & vxo. l. ea quæ: sed ibi à donatione pœna vel pactio pœnæ incipit.

VT inter absentes.] CASVS. Præmittit duas regulas, scilicet quòd inter absentes non potest confici stipulatio, & ꝙ alteri nemo stipulari potest, nisi sua intersit. si ergo pater ꝓ filia sua dotē dederit, & pactus fuerit quòd dimidia dotis erit penes virum, aliam dimidiam stipulatus est nepoti suo ex filio redd: vel si ille tēpore soluti matrimonij in rerum natura non esset, quòd redderetur Iuliano absenti: & si ei non redderetur, stipulatus est interesse, scilicet quāti sua interesset Iuliano reddi: an Iulianus agere possit præmortuo nepote, quæritur? Et dicitur ꝙ nō: quia sibi non fuit quæsita obligatio: quia alteri &c. quia asseri pserat: sed aget pater ad interesse, scilicet quanti sua intererat dotem fuisse Iuliano redditam. Vi.

† Cōcor. c. Gēma, cum gl. su per verb. stipulatio, extra de spon.

i Vt inter absentes.] ut insti. de inuti. stipu. § item uerborum, & ff de uerb. obli. l. 1. in prin. Sed contra. ff. de donat. inter uirum & vxo. l. ea quæ: sed ibi inter præsentes fuit.

k Non potest.] & ut ff. de verb. obli. l. stipulatio ista. §. alteri, & insti. eodem. §. alteri, & infra de donat. l. cum res, & supra per quas perso. no. acqui. l. 1. & non est absurda hæc parificatio: quia vtrumque impedimentum interuenit in casu istius l. & ideo bona est comparatio.

l Sua intersit.] potest sic esse quòd debeat centum Titio. &

tio, & tantundem eidem dari stipuletur. & refert quomodo dicat: quia si sic dicat, promittis tu Seio dare centum, quæ ei debeo? uel simpliciter, an promittis Seio dare centum? prima ualet, secunda non.

a Nepoti tuo.] ex ea nato, uel melius ex filio nato, ut & ff. de pac. conuen. l. pater, & l. pactũ. Et dic quòd fuisti stipulatus nepoti in potestate constituto, uel Iuliano, unde in persona nepotis constitit stipulatio, in persona Iuliani non. Sed potuit solui ei tanquam adiecto, ergo ex eo quod fuit soluendum nepoti, agis cōditione certi: ex eo quod Iuliano, ad interesse, ut ff. de uerb. obliga. l. liber homo. 2 §. fin. secundum H. uel secundum Azo. dic quòd fuit stipulatus utrique principaliter: & in nepote fuit utilis: sed per mortem facta est inutilis. in Iuliano ab initio fuit inutilis: interposui sti tamen post illas aliam utilem, sic: si Iuliano nō dederis, promittis quanti mea interest te datu rum? & de hac stipulatione dicit hic. Accur.

b Absentiam.] nedum quia erat alius: sed si eo præsente stipularetur ei, ualeret stipulatio: quia ipse stipulationem fecisse uideretur, ut ff. de uerb. obli. l. si procuratori.

c Prouideras.] stipulando nepoti aut Iuliano dari. Vel dic stipulando post primas inutiles omne tuum interesse.

d Tuo.] facto Iuliano secundū primū.

e Q uātitatis.] id est certæ, licet petatur incertū, id est interesse, ut insti. de act. §. curare.

† Cōcor. gl. 1. in c. 1 extra de pact.

nemo stipulari potest.

¶ Cum igitur defuncta in matrimonio filia tua, superstitis filii nomine partem dimidiam dotis à marito detineri, alteram vero partem nepoti tuo, [a] vel si is in rebus humanis nō esset, Iuliano restitui per pactum conuenisse proponas: præuentoq; morte nepote, etiam stipulationem ad Iulianum factam, ob absentiam [b] eius non valuisse significes: ac propterea ex persona ac stipulatione tua, qua restitui cuncta iuxta pactorum tenorem prouideras, [c] red di tibi desideres: super stipulatu tuo [d] adi præsidē prouinciæ: ut examinatis partium allegationibus, quanti constiterit interesse tua, iuxta placiti fidem dotis portionem Iuliano fuisse restitutam, ob incertæ actionis effectum concludat condemnationem taxatæ quantitatis. [e] PP. Idib. Decembr. ipsis IIII. & III. AA. Conss.

Non valet instrumentum contra bonos mores factū, ut cum quis se obligat ad aliquem hæredem instituēdum. Vel sic: Pactum factum de futura successione, est nullum. Baldus & Sal.

IIII. Iidē AA. & CC. Dominæ.

EX eo instrumento nullam vos habere actionem, in quo contra bonos mores [f] de successione [g] futura interposita fuit stipulatio, manifestū est: cum omnia quæ contra [g] bonos mores vel in pactum, vel in stipulatione deducūtur, nullius momenti sint. PP. III. Kalen. Maij. AA. Conss.

Dolus vel metus non reddit contractum ipso iure nullum, sed annullandum. Baldus. Vel sic: Stipulatio facta dolo vel metu rescinditur. Salicetus.

V. Iidem AA. & CC. Aquillinæ.

DOlo vel metu [h] adhibito, actio quidem nascitur, [i] si subdita stipulatio sit: per doli mali tamen vel metus exceptionem summoueri petitio debet. S. XIII. Kal. Octob. AA. Conss.

Non potest quis alteri stipulari, salvo in posito in eius potestate. Sal. Vel sic: Stipulatio inter se & extraneum valet dūtaxat pro parte sua h. d. Vel sic: Vbi inutilis est stipulatio, & utilis numeratio, agitur ex numeratione: & hoc in toto & in parte verum est. h. d. secundum Butr.

VI. Iidem AA. & CC. Septimio.

SI auia vestra sibi & Eustolio, quam mutuā dederat pecuniā, dari fuerit stipulata: nihil ei cuius subiecta iuri non fuerit, q̄rere potuit. [k] Sanè si ipse, quod ei solui placuerat, in stipulationem suo nomine deduxerit: obligationem in eius etiam personam constitisse, non ambigitur. S. V. Kalē. Oct. CC. Conss.

f Ex eo.] CASVS. Promisisti per stipulationē quòd faceres me hæredē, & inde confectū fuit instrumentum: inutilis est stipulatio, & contra bonos mores, puta de successione futura: & ideo ex ea agi non potest. Vi.

f De successione.] quod est vel cum paciscor ut succedā, uel ut non succedam, uel certo modo succedam, ut supra de pactis. l. pactum quod dotali, & l. licet, & l. fi. & de collat. l. pactum, & de inoffi. testam. l. si quando. §. illud. Sed contra. ff. de actio emp. l. si quis seruum: sed ibi ratione præcedentis contractus, scilicet uenditionis serui uenditor cauet emptori de hæreditate liberti restituenda, sed & aliter ibi solui.

g Omnia quæ contra.] ut supra de condictio ob turpem causam l. 1 & l. mercalem, & ff. de uerbo. obli. l. generaliter, & l. ueluti, & l. si plagij, etiam si pœna sit promissa, ut ff. de fideiussoribus. l. si à reo. §. fin. & de uerb. obl. l. stipulatio hoc modo.

DOlo.] CASVS. Si dolo uel metu induxisti me ad promittendum aliquid: tenet quidem stipulatio, & ex ea agere poteris: sed obstabit tibi doli uel metus exceptio.

h Dolo uel metu.] etiam legali, ut ff. de constituta pecunia. l. illud. §. si iureiurādo, licet ibi non habeat locum exceptio. Accursius Florentinus.

i Nascitur.] quia stricti iuris est stipulatio, ut hic, & ff. quod metus causa. l. metū autem præsentē. §. sed quod prætor, & ff. de uerbor. obliga. l. si quis cum aliter, nisi in promissione dotis, ut ff. quod metus caus. l. si mulier. § si dos. at in bonæ fidei ipso iure non ualet, etiam si fiat per metum, ut ff. de dolo. l. & eleganter, in princ. secundum H. Vel refert inter dolum apertum, ut ibi: & uelatum, ut hic, & etiam in contractu bonæ fidei, ut supra de rescin. uendi. l. 1. & quod metus causa. l. si. Acc.

Stipulatio an sit semper stricti iuris.

Dolus apertus & velatus.

SI auia.] CAS. Mutuaui tibi decem, & ex stipulatus sum mihi & Titio extraneo reddi. Dicitur quòd solui sibi extraneo nō potest, sed tantum sibi numeranti. Et sic habes quòd extraneo non acquiritur actio ex stipulatu, sed remanet penes numerātē. sed qui sibi & alij stipulatur, ualet tantum pro parte dimidia. & sic est differentia cum numeratio præcedit stipulationem, uel non præcedit.

alias, vestra Septimio & Eustolio &c.

k Potuit.] ut supra. e. l. ut inter, & de pac con. l. pactum. & ita ex numeratione actio remansit, ut ff. si certum petat. l. certi condictio. §. quoniam, & supra de contrahenda & committen. stipula. l. 3. Porro cum quis simpliciter stipulatur sibi & alij decem, nulla præcedēte numeratione: quinque sibi debentur, alij nihil, ut ff. de uerb. obli. l. si mihi & Titio decem, & l. eum qui ita, & insti. de inuti. stipula. §. quòd si quis sibi: secus in cōtractu bonæ fidei, vt in emptione, quæ si sic fiat, fundus ille sit emptus

Ius accrescendi locum non habet in cōtractib^9 stricti iuris: secus in contractibus bonæ fidei.

emptus mihi & Titio, persona Titij pro superuacua habe A tur: & totius fundi portio ad me pertinet, ut ff. de contra hen. æmp. l. fundus. Et est ratio: quia bonæ fidei est con tractus. Vel d. c. vt ibi.

DE DVOBVS REIS STIPVLANDI, ET promittendi.

Continuatio.

Quia quãdoque plures accedunt rei vel stipulandi, vel debendi: ideo de hoc dicit. & à re non à reatu dicitur: & dicuntur rei debendi, qui debent. stipulãdi, qui stipulantur, ut ff. eo. l. 1. Accursius.

Rei debẽdi. Rei stipulandi.

Creditor.] CAS. Si creditor habeat duos reos promittendi, scilicet qui sibi promittant eandem pecuniam: electionem habet quẽ eorum velit cõuenire, & in solidum: & si contra vnum egerit in solidum, habet ille regressum contra eũ pro parte sua: sed non aperit qua actio. Tu dic mandati secundum M. secũdum Ioannem pro socio, si erant socij, vel manda. si hoc actũ erat, ut si unus pro altero fideiuberet. si nec erant socij, nec hoc actum erat, actione negotiorum gestorum.

a A quo velit.] pro solido vel pro parte, vt hic, & ff. loca. l. cũ apparebit, & de fideiusso. l. inter eos. §. duo: sed hodie contra, ut in authen. hic posita: hoc ita &c.

TITVLVS XL.

DE DVOBVS REIS STIPVLANDI, & promittendi.

I. Impp. Diocletianus & Maximianus A A. Paulinæ.



SI duo pluresve rei cuiusdam traditione conuẽtionẽ in solidum inierint: cuicunque eorum, quandiu res in eadem causa permanserit, si casus obtulerit, actio in solidum competit. P P. III. Non. Decẽb. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Duobus in solidum cõstituentibus obligationem, creditor potest alterũ in solidum conuenire. & soluenti datur regressio contra correum. Baldus.

II. Iidem A A. Diogeni.

CReditor prohiberi nõ potest exigere debitum, cum sint duo rei promittendi eiusdem pecuniæ, à quo velit. a Et ideo si probaueris te conuentum b in solidum exoluisse, rector prouinciæ iuuare c te aduersus eum cum quo cõmuniter mutuam pecuniam accepisti, non cunctabitur. S. V. Kalend. Mar. Diocletiano III. & Maximiano. AA. Conss.

b Conuentum.] ad totum debitum. Accursius.

Rei debẽdi an videanẽ pro se inuicẽ fideiubere.

c Iuuare.] actione mandati: quia vterque pro altero videtur fideiussisse secundũ Ir. & Azo. argumen. ff. ad Velleianum. l. vir vxori. § si. Sed ibi fuit color quæsitus. vel ibi non dicit quòd intercesserit, sed iuuari ac si intercessisset, ut in eodem tit. l. si debitrix. 2. respon. vel ibi erãt socij. Item & pro eis. ff. eodem. l. reos, & in authenti. eodem tit. in prin. colla. 7. Sed utrobique fuit actum. Item pro eis quod dicitur de adiecto contra quem agitur mãdati, ut institu. de inuti. stipul. §. si quis alij. Sed ibi fuit mandatum. aliàs contra, ut ibi diximus. Nos secundũ 1 Io. diximus quod non videtur fideiubere, vt no. ff. ad Velleianum. l. vir vxori. & ideo damus hic actionẽ pro socio, si sint socij, vel cessam, si fuerit cessa a creditore, vel mandati, sic hoc actum fuerit inter eos, quod unus pro altero fideiuberet. Sed an sit in solidum cedenda actio soluenti, uel pro parte? quidam in solidum: argum. ff. de legat. 1. l. si res obligata, in fin. sed ibi non aperit in solidu. Item quia sic est in causa noxali, quòd ab initio melior est quandoque conditio primo agentis, qui cum alijs teneatur, postea erit deterior, ut ff. de noxa. l. si quis a multis, & ff. si ex noxali cau. agatur. l. 2. Nos dicimus quod pro parte, ut ff. de tute & ratio. dist. l. cum pupillus, & ff. de admini. tuto. l. si plures, & ff. de pecu. l. quæsitum. Sed quid si nec fuit cessa, quia hoc non fuit petitum: nec habet locum pro socio, quia non fuerunt socij: nec mandati, quia non fuit actum: quæ actio locum habet? Quidam dicunt nullam, ut in fideiussore. ff. de fideiussoribus. l. vt fideiussor. Alij mandati, cũ semper dicant eos videri pro se inuicẽ fideiubere. Tu dices negociorum gestorum. nam licet suam obligationem dissoluerit, tamen & alium liberauit, ut dixi supra si certum petatur. l. si in rem. Item dixerunt quidam etiam pro parte non fieri cessionem nisi sint socij, & eo casu quã do sũt socij. vel quã do est actum vt fideiussores sint. Alij intelligunt legem istam (quod est falsum) vt cessio fiat tantum quãdo sunt socij: argu. infra titu. 1. l. cum alter. Itẽ pone quòd tres erãt rei debendi in triginta. vnus in solidum fuit exactus: an in solidum in viginti contra vtrumque, an i decẽ cõtra quemlibet sit faciẽda cessio? Et uidetur in solidum in viginti: sicut habet authenti. hoc ita. quæ est in cor. eo.

1 Sal. hic sequit distinctionẽ Bar. positã il. reos. ff. eo.

Quæstio notabilis.

IN AVTHEN. de duobus reis. in principio, & §. seq. collat. vij. cõst. ix.

Duo rei tunc tenentur in solidum, cum actum est, vt quilibet eorum possit in solidum conueniri vbi casu alter est inops: aut talis, qui de facili exigi, non potest. hoc dicit. Vel sic: Duo rei constituuntur, si agatur vt quilibet in solidum teneatur: quo non acto, quilibet pro parte tenetur: & eo acto, ita demum ab vno in solidum fit exactio, si alter sit absens, vel non soluendo. Sal.

HOc ita, d si pactum fuerit speciale, e vnumquemque teneri in solidum: & si alter inops sit in solidũ, uel in partẽ, vt id saltem ab altero petatur: vel si absens sit. f Cũ C enim ambo adsunt, per iudicem producuntur, negotiumque communiter examinatur, & sententia communiter infertur. quod fiet g per administratorẽ, si soluendo, uterque est conueniendus. Si vero non est actum expresse, ut quilibet possit in solidum conueniri, tunc quilibet conuenitur pro parte.

Hoc ita.] CAS. Hæc authenti. determinat. l. quod creditor non potest conuenire quemlibet debitorem in solidum, nisi alter sit non soluendo, vel absens. Si vero vterque esset præsens, & soluendo, uterque est conueniendus.

d Hoc ita.] scilicet quòd vnusquisq; teneatur in solidũ cum effectu.

e Speciale.] scilicet quòd vnusquisque teneatur in solidum, ut subijcit, vnumquemque &c. Sed quid si ita dixeris: Promittis mihi decem: & tu alius promittis eadẽ decem? Respondetur, duo sunt rei in solidum: quia satis videtur hoc exprimi, ut ff. de verb. oblig. l. stipulatio D ista. §. cum: secus si dicam, simul promittis? vt in eo. titu. l. si mihi & Titio, & de lega. 1. l. si quis testamento.

f Absens sit.] scilicet alter. ergo presens conuenitur in solidum, altero absente &c. & cum alter est inops. secus vero in intercessore præsente, & reo absente, ut in authenti. infra titu. 1. præsente, &c. vbi datur dilatio ad repræsentandum. olim autem in nostro casu sufficiebat pactum, licet alter non est inops, vel absens, ut ff. eodem. l. reos. §. fina. Sed quid si vnus promisit pure, alter sub conditione, quod fieri potest, vt ff. eodem. l. ex duobus. 1. nunquid qui pure promisit, poterit in solidum conueniri sicut cum alter est absens vel inops? Dic quòd sic, ut dicta. l. ex duobus. 1. ad quod institu. eo. § fin.

Promittere potest unus sub cõdõne, altero pure promittẽte.

g Quòd fiet.] id est quæ productio: nec enim per delegatum, sed ordinarium producentur re ipsa, ut hic dicit: & inuiti, ut in auth. de exhib. & intro. re. §. si vero quidam, colla. 5. Accursius.

Ad so-

a Ad solutionem.] nisi renunciauerit beneficio diuidē A tiés. Accursius.

Actionū diuidēdarum beneficiū quibus datur.

darum actionum. nam prætor ait, pacta seruabo: ut supra de pactis l.pe.& l. pacta nouissima. in tutoribus idē & contutoribus & fideiussoribus ex epistola diui Hadriani, ut uiriliter conueniantur: sed non idem in fideiussoribus unius tutoris, qui nō possunt diuidundarū actionum habere beneficium, ut ff. de tutelis & ration. distrahen. l. prima. §. nunc tractemus, & supra de constituta pecunia. l. fina. & ff. rem pupill. saluam fore. l. fina. Item an hæc authenti. habeat locum etiam in fideiussoribus? Dic ut infra titul. t.l. non recte, diximus. Hic ponunt & habent quidam talem legē, quæ non est in Codice, scilicet: Si duo pluresve rei cuiusdam traditione cōuentionem in solidum inierint: cuicunq; eorum quandiu res in eadem causa remanserint, si casus obtulerit, in solidū actio competit.

E Xprimere.] Casus. Refert cum duo obligant se pro eadem pecunia: an ab initio obligentur in solidum, an quilibet pro parte sua. Primo casu creditoris erit electio quem velit conuenire, & in solidum. Secundo casu fiet quod cōuenit, scilicet ut quilibet pro parte sua onu eratur.

b In solidum.] & facit ad legem istā. supra loca, & cond. l. si diuisa, & supra si certum peta. l. si in rem. sed hodie plus est opus, scilicet quòd alter sit absens vel inops, ut in authenti. hoc ita. Accursius.

c Non possit.] scilicet creditor.

d Electio] quam habet creditor, ut possit quemlibet in solidum conuenire. Accursius.

e Rescripto.] cum alterius ius per hoc tolleretur, ut supra de precib impetrat. offerend l. quo-

iudex sit delegatus.

Sinautem non conuenerint specialiter, ex æquo sustinebunt onus. Sed & si conuenerint vt vterque eorum sit obligatus: si ambo præsentes sint, & idonei, simul cogēdi sunt ad solutionem. [a]

Rescriptum principis quo cauetur vt vnus ex correis in solidum obligatis conueniatur tantum pro parte, non est seruandum. Vel sic: Vnusquisque tenetur exprimere qua est causa & fundamentum suæ intentionis: & per rescriptum non intelligitur princeps derogare contractus, ex quo nata est naturalis & ciuilis obligatio hoc dicit. Vel sic: Obligatio solidi non contrahitur contra plures, si hoc agatur. Bart.

B

III. Iidem AA. & CC. Fabiano.

E Xprimere debueras tuis precibus, vtrum ne in partem, an in solidū [b] singuli uos obligaueritis, ac duo rei promittēdi extiteritis: cum si quidem ab initio vnusquisq; pro parte sit obligatus, egredi contractus fidem non possit. [c] Si vero in solidum, electio [d] rescripto [e] adimi non debeat. S. Idibus April. Bizantij. AA. Conss.

C

Quando plures sunt obligati sufficit quòd causa obligationis finalis reperiatur in vno, nam suas radices extendit in omnes. Bal. Vel sic: Licet pecunia vni numeretur, tamen alij possunt simul in solidum obligari. Salicetus.

IIII. Iidem AA. & CC. Andronico.

P Ropter mutuam vni datam pecuniam alijs reis promittendi factis, ob non numeratam sibi pecuniam obligationem remitti desiderio postulantium iura refragantur. [f] S. V. Idus Februar. Sirmij. CC. Conss.

Interruptio facta per vnum correorum, vel contra vnum ipsorum, alijs prodest & nocet. Bald. Vel sic: Interpellatio facta ab vno de correis credendi, interrumpit præscriptionē etiam quo ad cæteros. & e conuerso agnitio facta per vnum ex reis debendi, nocet alteri. Sal.

V. Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto præt.

C Vm quidam rei stipulandi certos habebāt reos promittendi, vel vnus forte creditor duos, vel plures debitores habebat, vel e contrario multi creditores vnum debitorem, & alij ex reis promittendi ad certos creditores debitum agnouerunt vel per solutionem, vel per alios modos, quos in anterioribus sanctionibus interruptionis inuenimus positos, & nos ampliauim[g], vel forte ad vnum creditorem quidam ex debitoribus deuotionem [h] suā ostenderunt: vel cum plures essent creditores, debitor qui solus existeret, ad vnum ex his vel quosdam debitum agnouit, & quærebatur, si eis vel ei [i] daretur licentia aduersus alios [k] in deuotionem suā exercere, & quasi tēpore emenso [l] exactionem recusare, vel quibusdam ex debitoribus debitū agnoscentibus, vel in iudicio pulsatis, deberent & alij ab omni contradictione repelli: nobis pietate suggerente videtur esse humanum, semel in vno eodemq; contractu qualicūque interruptione vel agnitione adhibita, omnes simul compelli ad persoluendum debitum, siue plures sint rei, siue vnus: siue plures sint creditores, siue non amplius quàm vnus. sancimusq; in omnibus casibus quos noster sermo comple

D

f P Ropter.] Casus. Mutuaui Titio decem & accepi pro eo duos reos, puta Caium & Seium. dicunt se non esse conueniendos, quod sibi pecunia numerata non erat. opponitur excep. non numeratæ pecuniæ, an sint audiendi, quæritur? Et dicitur quod non. Vel dic quod mutuaui omnibus: sed Titio de uoluntate omnium mutuaui, & procedit sicut dixi.

f Refragantur] cū non propter numerationem eis faciendam fuerint confessi, sed alij facienda erat: ut & supra de non numera. pecu. l. aduersus, & l. frustra. Vel si erat omnibus numeranda, fuit tamen data uni aliorum uoluntate, & ad hoc facit supra si certum petatur. l. si non singuli: secus si non eorum uoluntate: sed forte [*] pœnituerant, quod possunt, ut ff. si certum peta. l. qui pecuniā. Accursius.

C Vm quidam.] Casus. Si plures creditores habēt unum debitorem, uel unus creditor plures debitores, uel plures creditores habent plures debitores: & aliquis ex debitoribus soluat alicui ex creditorib. talis agnitio debiti sufficit ad interrumpendam præscriptionem, qua se uolunt alij debitores tueri, qui non agnouerūt: quia talis agnitio debiti ab uno debitore facta uni creditori, alijs debitoribus obest, & alijs creditoribus prodest. Vi.

g Ampliauimus.] ut & supra de præscriptione triginta uel quadr. an. l. cum notissimi.

h Deuotionem.] s. soluendo.

i Eis uel ei.] debitoribus uel debitori.

k Alios.] s. creditores, & hoc si non habes in litera.

l Emenso.] s. triginta annorum.

[*] Finem huius gl. ibi (sed forte) declara procedere, si denunciāt creditori ante numerationem per l. fideiussor. ff. de fideiusso. ita not. in l. Titius. ff. de procura.

Ex libello.

a Ex libello.] executore interueniente, ut supra de pręscriptio. triginta annorum. l. si in rem. Vel loquitur in pętorijs & annalibus, ut supra quando libellus princ. datus. l. 1. & 2.

b Nemini.] qui agnouit. Accur.

c Alienam.] scilicet eius q agnouit. Et sic nota factũ vnius alij prodesse & nocere, ut ff. e. l. ex duobus, vltimas. Et sic est arg. contra. ff. de so. l. cum quis. §. si quis pro reo, & ff. manda. l. si fideiussor. 1. § si & ff. d ne. geit. l. si ex duobus, in fin. Item contra est huic leg. ff eodẽ. l. 2. & l. ex duobus. 2. Sed solues infra ti tu. 1. l. fi. Item contra, videtur. ff. de vsuris. l. mora. §. fin. Solu. potest dici q hic erant socij: ibi non. Vel ibi mora, hic agnitio, quæ sibi opposita.

Factum vnius alteri prodest & nocet.

d Fonte.] quantum ad idem debitum & vnam obligationẽ, licet diuersi sint, ut vt ff. eo. l. 3 §. fi. Accursius.

DE FIDEIVSsoribus & mandatoribus.

Diximus supra de his qui per stipulationem principaliter obligantur: nunc videamus de fideiussoribus & mandatoribus, qui principalibus obligationibus applicantur. Alc.

e De fideiussoribus & mandatoribus.] *Cuique contractui potest fideiussor accedere, potest & mandator, vt ff. mandati. l. si hereditatem. § & in summa. Est tamen differentia: quia fideiussor pracedit & sequitur obligationem, vt insti eodem §. fideiussor & pracedere. at mandator tantum pracedit, nisi in casu, ut ff. mandati. l. si vero non re. § si post traditam. at constitutor tantum sequitur, ut ff. de constitu pecu. l. 1. §. 1. & §. debitum.*

Fideiussor & mandator differunt.

xus est, aliorum deuotionem vel agnitionem, vel vel ex libello [a] admonitionem aliis debitoribus præiudicare, & aliis prodesse creditoribus.

¶ Sit itaq; generalis deuotio, & nemini [b] liceat alienam [c] indeuotionem sequi, cum ex vna stirpe vnoque fonte [d] vnus effluxit contractus, vel debiti causa ex eadem actione apparuit. Dat. Kalend. Septẽb. Constantinopo. post consulatum Lampadii & Orestis. VV. CC.

TITVLVS XLI.

DE FIDEIVSSORIBVS & mandatoribus. [e]

Exceptio reo competens statu mutato non porrigitur ad fideiussorem. hoc dicit secundum glo. Vel sic secundum Bar. Si solum reus ab obligatione eximitur, & in alium successorem transfertur: illa exceptio fideiussori non datur. Bald. Vel sic: Publicatio bonorum debitoris fideiussorem non liberat. Bar.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Lysiæ.

SI Lysias [f] adẽpta parte bonorum exulare iussus est: non nisi pro parte quam retinuit, creditoribus [g] obligatus est. Verũ qui pro eo fidem suam adstrinxerũt, iure pristino conueniri possunt. [h] PP. Id. Octob. Seuero A. III. & Victorino Conss.

Licitum est creditori habẽti pignora, agere contra fideiussorem: tamen debet ei pignora cedere, nisi in aliud debitum possit retinere. Bal. & Sals. Vel sic: Fideiussori soluenti tenetur creditor cedere actionem personalẽ & hypothecariam Bartolus.

II. Iidem AA. Proculo.

CReditori qui pro eodem debito & pignora & fideiussorẽ accepit: licet, [i] si malit, fideiussorem conuenire in eam pecuniam in qua se obligauerit, [k] quod cum facit, debet ius pignorum [l] in eũ transferre. Sed cum in alia quoque causa eadẽ pignora vel hypothecas habet obligatas, [m] non prius cõpellendus est transferre pignora, quàm omne debitũ exoluatur. Dat. V. Kal. Februa. Apro II. & Maximo Conss.

Expressio eorũ quæ tacite insunt, nihil operatur. Et quoties plures singuli fideiubent, quilibet in solidum videtur fideiubere. Bald.

III. Iidem AA. Maximo.

NOn rectè †

f Lysias.] CASVS. Mutuaui Lysiæ decẽ, & fideiussorem accepi, & Lysias condemnatus est. l. Iul de vi, & ita tertia pars omnium bonorum delata est fisco. licet non possum conuenire Lysiam nisi pro duabus partibus quæ apud eum remanserunt, & fiscum pro tertia: fideiussorem tamen quem in solidum habeo obligatum, & in solidum conuenire potero.

f Si Lysias.] pone exemplum in. l. Iulia de vi priuata, ut instit. de publi. iudi. §. item lex Iulia de vi. nam fiscus quasi successor pro tertia quæ ad se pertinet, conuenitur, ut infra ad. l. Iul 3 de ui. l. tutoris, & ff. de capi. de. l. 2. & sol. mat. l. si marito, in prin. & in ea tertia dãnatus habet exceptionem, ut ff. si quis cau. l. sed & si quis, in pri.

g Creditoribus.] pro duabus partibus.

h Possunt.] uidetur quod non: ut supra de exceptio. l. defensiones. Sed ibi fuit integer status, hic non. Itẽ adhuc contra. ff. de iure fis. l. in fraudem. §. si principalis: sed ibi non ex successione, sed ex alia causa bona deuenerunt ad fiscum, ut quia debitor non soluebat. argu. infra de senten. pal. l. 3. in fin. Sed dic, non est contra: q2 ibi apud fiscũ fideiusserat: hic apud alios.

CReditori.] CASVS. Mutuaui tibi. 10. fideiussorem & pignus accepi: electio mea est quem velim cõuenire, vel reum, uel fideiussorem. soluenti tamẽ fideiussori cedam ius pignoris. si vero alias essent obligata mihi eadem pignora, & si pro alia pecunia non in quã tum fideiussit, nisi totam pecuniam soluat, nõ cedam ei ius pignoris.

i Licet.] id est licitũ est, ut ff. eo. l. inter eos. §. creditor, nisi aliud conuenerit, ut arg. ff. mã. l. qui mutuam, in prin. & ff. eo. l. omissis.

k Obligauerit.] scilicet fideiussor.

l Ius pignorum.] vt ff. de distrac. pigno. l. 2. & ĩ. de senten. & interlo. l. cum eorum. sed & personales non solum contra reum: vt ff. de solu. l. Stichum. §. pe. sed etiam contra fideiussores, ut ff. e. l. si fideiussores. §. idem respõdit, & l. fideiussoribus, & ĩ. loca. l. si diuisa, & ĩ. arb. tu. l. cum interdictæ. si ergo fecit ne cedere possit, nec poterit agere, ut ff. de admi. tut. l. si pupillus, & d. l. Stichum. §. pe. Sed contra. ff. eo. l. si stipulatus. §. fi. sed illud de rigore secundũ Ro. hoc de æquitate. vel aliter vt ibi notatur.

† De materia huius l. & sequẽ. auth. & l. iure nostro. ĩ. eo. tit. vide c. 2. cũ gl. 1. extra eo. tit.

m Obligatas.] secus si nõ habet obligatas: nec enim ob chirographariam pecuniã potest retinere cõtra fideiussoris voluntatem, sed contra voluntatem debitoris tantum, ut ĩ. etiam ob chirographariam pecuniã. l. 1. in fi. Item intelligunt quidam quod hic obligatio fuit facta ante fideiussionẽ. secus si post, ut ĩ. et ob chirographariã pecuniam. l. 1. in fin. & ff. qui pot. in pig. habe. l. si prior. §. si tertius. Alij dicunt quandocunque per dictã l. etiam ob chirographa. pecuniam. l. 1. circa medium. sed si debet cedere contra fideiussores, ut supra dixi, quomodo potest facere personale pactum vni fideiussorũ, ita quod alter in solidum remaneat obligatus? Dic quod volente altero. Accur.

Pignus cõtra fideiussoris volũtatem nõ potest retineri ob chirographariã pecuniam.

NOn rectè] CASVS. Electionem habet creditor, quem velit primo conuenire, scilicet fideiussorem uel reum. si ergo mutuaui tibi pecuniam, & fideiussorem accepi, & fideiussoribus ob debitum aliquod succedat fiscus, & conueniam fiscum: procurator autem Cæsaris, qui cognoscit inter fiscum, & priuatum, interlocutus

terlocutus fuerit me debere conuenire prius reum principalem: an recte pronúciauerit, quæritur? Et dicitur quòd non. Si vero accepi duos fideiussores, & alteri fiscus succedat, cōueniā fiscum pro parte, & alium pro parte si soluendo sit. nec, etiā si ab initio non cognouisset, vt qlibet fideiussor in solidum teneretur, ob hoc minus in solidum tenebuntur. sed & si omnes idonei fuerint, pro parte erit qlibet conueniendus: sed Authentica dicit quòd si vterq; sit pręsens, scilicet tam fideiussor quàm reus principalis: debet primo conueniri principalis, etiam si sit non soluendo in totum vel in partem. si reus sit absens, poterit fideiussor conueniri. & si petat tēpus intra quod reducat reum: ei à iudice cōcedendum est. intra quod si nō venerit, conuenietur fideiussor: creditor tamen cedet fideiussori actiones suas.

a Procuratores.] scilicet Cæsaris, qui iudices sunt inter fiscum & priuatum, ut hic, & supra si aduersus fiscum. l. 2. §. 1.

b Audire te.] scilicet creditorem conuenientem fiscum hæredem vnius fideiussorum.

c Permittatur.] iure veteri, vt hic, & infra eodem. l. iure nostro. Sed hodie contra, ut in authē. præsente, hic posita.

d A ꝓcuratore.] s. fisci, qui successit alteri fideiussori, ut s. dixi.

e Experiri.] ut & ff. eo. l. inter eos, in prin. & §. 1. & insti. eo. §. si plures.

f Adiectum.] id est dictum.

Fideiussores duo qualiter possūt cōueniri.

g Conditionē] cōditio iuris est, ut vterque pro parte conueniatur, quando ambo soluendo sunt. Item constitutio dicit actionem diuidendam. siue ergo dictum sit ut vterq; teneatur in solidum siue non, vterque tenetur in solidum, sed pro parte conuenitur, si vterq; sit soluendo, & sic est. ff. de leg. 1. l. 3.

h In solidum tenentur.] hodie contra, nisi hoc dicatur, ut s. titu. 1. authen. hoc ita. Vel aliud in reis debendi, qui pro parte pecuniam accipiunt, vnde pro parte nouo iure tenentur & conueniuntur: & aliud in fideiussoribus, qui cum intercedāt pro eo qui in solidum tenetur, merito & ipsi in solidū tenent, ut institu. eo. §. si plures.

i Diuiditur] ex epistola diui Hadriani, ut institu. eo. §. si plures, nisi inficientur, ut ff. eo. l. si dubitet.

procuratores[a] nostri, si allegationi tuæ fides adesset, audire te[b] noluerunt ex bonis fideiussoris quæ ad fiscum peruenerunt, pecuniam repetentem, sed reum principalem conuenire iusserūt: cum electionis potestas permittatur[c] creditori. Sed cum duos fideiussores accepisse te ꝓponas: si alter idoneus est, intelligis te diuisa quantitate partem competentē à ꝓcuratore[d] nostro petere debere, & aduersus aliū fideiussorem eius experiri.[e] Nam licet significes adiectum[f] esse in obligatione, ut singuli in solidū tenerentur: tamen nihil hæc res mutat conditionem[g] iuris & constitutionem. Nam & cum hoc nō adiiciatur, singuli tamen in solidum tenētur:[h] sed vbi sunt omnes idonei, in portionem obligatio diuiditur.[i] PP. XII. Kalendas Septembris Antonino. A. III. & Geta. IIII. Conss.

IN AVTHEN. de fideiusso. & manda. §. si quis igitur, & §. non solum, colla. j. consti. iiii.

Iure nouo prius conuenitur principalis, si est præsens: demū eo discusso fideiussor. Bal.

D PRæsente tamen vtroque nō permittitur intercessorē cōueniri prius quàm reus inuētus est minus idoneus, siue in totū, siue in partem.

¶ Absente autem reo, pręsens intercessor iure quidem conuenitur: ipso tamen desiderante iudex definiet tempus, intra quod deducat reum primo conueniendum,[k] ipso in subsidium reseruando. Nam transacto tempore compellitur intercessor satisfacere, cessis sibi à creditore actionibus,[l] absque distinctione[m] contractus[n] siue intercessionis.[o]

Obligatione nouata fideiussores nō sunt obligati: nisi ipsi se de nouo obligauerint. Bal.

IIII. Imperator Antoninus A. Rufæ.

C NOuatione legitimè perfecta debiti in alium translati, prioris cōtractus fideiussores vel mandatores liberatos esse non ambigitur:[p] si modò in sequenti se non obligauerunt. PP. XV. Kalen. Octob. Antonino A. IIII. & Balbino. Conss.

Potestas à iure concessa per pactū potest modificari. Bal. Vel sic: Per pactum contrarium tollitur potestas eligendi fideiussorem. Salı.

V. Idem A. Potamoni.

IVre nostro est potestas creditori, relicto

A PRæsente.] Diuiditur in duas partes. Primo quando ambo sunt præsentes. Secundo quando principalis est absens, & fideiussor præsens secunda ibi, absente. Et illa subdiuiditur in partes, quæ per se patent. Salic.] CASVS. Præsens authen. sic continuatur ad le. C. in iure & C. Erat in electione creditoris, vellet primo cōuenire reū vel fideiussorem: sed hodie istud est correctum cum distinctione, si vterque est præsens & soluendo. nam primo agendum est cū reo: sed si reus est absens, vel non soluendo in totum vel in partem, in subsidium potest agi cū fideiussoribus. sed si reus est absens, & agitur cum fideiussore, & fideiussor petit tempus ut præsentet reum iudicio, ut primo conueniatur, datur ei tempus à iudice, intra quod ducat eum: postea in subsidiū agitur cum fideiussore, & cogitur satisfacere elapso prædicto tēpore, & ceduntur ei actiones absq; distinctione contractus. Viui.

k Primo conueniendum.] secus in hoc seruatur in duobus reis, ut supra titu. 1. authenti. hoc ita.

l Actionibus.] si vero nō cedātur, nō dantur fideiussori actiones quæ dabātur creditori, ut ff. e. l. vt fideiussor, & l. fideiussoribus: secus vero in tutoribus, ut ff. de tutelis & ra. distra. l. 1. §. nunc tractemus.

m Absq; distinctione.] quod hic subijcit, sumptum est cor. §. nō solū, usque ad §. quod autem: sed præcedentia ex §. si quis igitur.

n Contractus.] siue mutuum, siue venditio sit, in quo intercesserit.

o Intercessionis.] intercessit mandādo, uel fideiubendo, uel constituendo, non tamen nouando. Ac.

p NOuatione.] CASVS. Habebam debitorem in decē, & fideiuss. aīo nouandi stipulatus sum decē eadē à Titio: an fideiussores sint liberati, quæritur? & dicitur ꝙ sic, nisi in cōsequenti cōtractu obligauerint se. Vi.

q Ambigitur.] ut & supra etiam ob chirographa. pecu. l. 1. & ff. de noua. l. nouatione, & de solu. l. solutionem.

IVre.] CASVS. Dicit Imperator in hac lege, ꝙ electio datur creditori, velit primo conuenire reum, uel fideiussorem relicto reo: nisi aliud fuerit actum.

q Est potestas.] ut s. eodem l. non recte. sed hodie cōtra, ut in

ut in auth. præsente. Item contra huic legi. ff. de verb. oblig. l. si ita stipulatus fuero te sisti. §. possum. sed ibi actum videtur. contra. ff. de admini. rerum ad ciui. perti. l. curatores. §. fi. sed ibi soluitur. Item contra infra de de cur. l. 1. lib. 10. sed ibi solue. Accur.

A causare, & hoc in prima. Si vero cum alio fideiussi: an possim impetrare, ut diuidatur inter nos obligatio? Rñ. quod sic: si uterque nostrum est soluendo, & hoc in secunda.

c Obligatus est.] vel quia expresse se obligauit, vel quia in omnem causam fideiussit, ut ff. loca. l. quæro, circa princip. & ff. de admini. rerum ad ciuita. perti. l. 2. in fi. At ubi simpliciter intercessit, dicit Ioan. idem, arg. ff. eodem. l. si quis pro eo. §. si nummos, & l. amissi. §. fideiussores, & ff. rem pupil. sal. fore. l. si postea, & ff. ad municipa. l. Lucius. §. Paulus. Pla. tamen respon. his legibus: quia in omnem causam uidetur fideiubere, quæ ex numeratione nata nunc, uel postea nascitura est, ut dicto. §. si nummos. At usura non nascitur ex numeratione. Itē ad l. amissi, dicit ideo teneri, quia & prædiorum dos fuerat locata expresse uel tacite. ar. ff. loca. l. sed addes. §. illud. Vel expone dotis prædiorum, i. dotalium prædiorum. argu. supra de iure do. l. 2. Tenētur ergo fideiussores marito mercedis nomine dotaliū prædiorum, etiam secuto diuortio. Itē in l. si postea, in omnē causam fideiusserat. Itē ad l. Lucius, dicit non semper valere argu. à contrario sensu. Et ipse distinguit an debetur ex officio, quo casu cum nec sint in obligatione, & non tenetur fideiussor, ut ff. de eo quod certo loc. l. centum: an ex stipulatione, & tūc sic: & pro eo, quia frustra diceret lex in omnem causam aliquando, si semper in omnem causam teneretur, ut d. l. ff. loc. l. quæro, & supra de pac. inter em. l. in initio. Itē quia in pœnis, quæ crescunt contra reum, non tenetur, ut ff. e. l. fin. & d. l. centum. Item qui simpliciter promittit, ea tantum quæ in obligatione iam sunt, promittere videtur, ut ff. de verb. oblig. l. si stipulatus fuerim illud. § cum stipulamur, & l. si à colono. Item pro eo ff. codē. l. fideiussores magistratuum: sed ibi pro sorte tantum intercessit, sed tu serua primam distinctionem, ut no. ff. loc. quæro.

Fideiussor simpliciter intercedens an videatur et pro usuris intercedere.

S I pater.] CASVS. Mutuaui decem Titio. confectum est instrumentum. pater tuus interfuit tāquā testis, & in instrumento signum apposuit: non propter hoc erit conueniendus, nisi se obligasse. Viuia.

a Acciperet.] s. Cornelius.

b Conueniris.] ut & supra de administra. tutorū. l. si nō, & si certum peta. l. mutuæ. & de actio. & oblig. l. nimia, & de rebus. eccle. alie. vel non alie. l. 2.

S I creditor.] CASVS. Mandaui tibi ut Titio mutuares decem, & pignus acciperes: sed pignus non accepisti: an me conuenire possis actione mādati, quæritur? Et dicitur quod nō aliter uideor me obligasse, nisi pignus accepisses.

c Mandato.] id est quia non potest cedere actionem in pignore, ut ff. manda. l. si mandato Titii. §. fi. Acc.

F Iliusfamilias.] CASVS. Pater fundum vendidit: filius in sua potestate constitutus pro eui ctione fideiussit: an teneatur, quæritur? Et dicitur quod sic. Viu.

d Tenetur.] potest ergo fideiubere pro patre, vt hic, & ī. de filiofamil. minore. l. 1. & quod cum eo. l. si ex alio, & ad Velleianum l. si paternam, & ff. qui satisda. cogant. l. 2. § & filius, & ff. e. l. si dubitet. §. filiusfamilias, & pro extraneo, ut ff. de pecu. l. 3. §. si filius, & ī quod cum eo qui in ali. potesta. l. nulla. Dubitatio forte hic erat: quia quasi dominus videtur etiam viuente patre, ut ff. de libe. & posthumis. l. in suis, & instit. de hæredum qualitate & differēt. §. sui.

Filiusfamilias pro patre pōt fideiubere.

reo, eligendi fideiussores, nisi inter contrahentes aliud placitū doceatur. PP. VI. Non. Maii, Messala & Sabino Conss.

Notarius qui conficit instrumentum, vel testes instrumenti non obligantur ex instrumento. Bald. Vel sic: Subscribens se ut testis, non dicitur fideiubere. Salic.

VI. Idem A. Pollæ.

SI pater tuus pro Cornelio cum pecuniam mutuam acciperet, [a] se non obligauit: frustra ex eo quòd tabulas obligationis ut testis signauit, cōueniris. [b] PP XI. Kalendas Iul. Messala & Sabino Conss.

Mandator non obligatur ex forma statuta, vel omissa forma mandati. Baldus. Vel sic: Mandans ut alicui mutuet pignoribus datis, non potest ab illo conueniri sine pignoribus mutuante. Salic.

VII. Idem A. Eroti.

SI creditor conditioni C mandato [c] asscriptæ, cum pecuniam mutuam daret, in accipiendis hypothecis non paruit: frustra te iudicio mandati conuenit, quando non aliter te obligasse intelligaris, quàm si pignoribus contraheretur obligatio. PP. Kalendis Iul. Læto. II. & Cereali Conss.

Filiusfamilias potest pro patre fideiubere. Bar. & Salic.

VIII. Imperator Alexander A. Longo.

FIliusfamilias qui pro patre, quamuis in vēditione fundi, fideiussit, tenetur. [d] PP. II. Idus Octob. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Licet actum sit hypothecaria, non liberatur fideiussor. Baldus. Vel sic: Persecutio pignoris non liberat fideiussores. Salic.

IX. Idem A. Aristocrati.

B ETiam si de iure obligationis [e] pignorum actum fuerit, [f] fideiussoribus liberatio non contingit. PP. V. Kalen. decemb. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Si fideiussor intercessit in sortem & in vsuras, tenetur in totum, & habet beneficium hoc diuisionis. Bald. Vel sic: Si fideiussor se obligauit pro vsuris ad illas tenetur. Et beneficiū diuisionis quod habent fideiussores, debet opponi ante sententiam. Sal.

X. Idem A. Vitali.

FIdeiussor seu mandator si in vsuras quoque obligatus est, [g] iustā causā recusandi eas soluere non habet. Vt autem is qui cū altero fideiussit, nō solus conueniatur, sed diuidatur [h] actio inter eos qui soluendo sunt: ante cōdemnationem [i] ex ordine postulari solet. PP.

E Tiam.] CASVS. A debitore fideiussorem & pignus accepi: egi hypothecaria: an nihilo minus possum conuenire fideiussorem per hanc actionem, quæritur? Et dicitur quod sic: non enim ob hoc quod egi hypothecaria, liberatus est fideiussor. Viuia.

e De iure obligationis.] s. hypothecaria, non solū personali contra debitorem vel fideiussorem: nec enim fit nouatio, ut ff. de pig. l. grege. § etiam, & §. si cum defensore, & supra de pign. l. quamuis. 2. Ac.

f Fuerit.] a creditore. ad pignora enim agit.

F Ideiussor.] CASVS. Si pro te tam in sortē quàm in vsuras fideiussi: eas quin soluam, non potero recusare, & hoc in prima.

h Diuidatur.] si non inficientur, ut ff. eo. l. si dubitetur. §. 1.

i Ante condemnationem.] quia dilatoria est, ut dicunt, ut supra de probat. l. exceptionem, quod non placet: quia etiam ante litem contestatam deberet tunc opponi. Dic ergo magis anomalam: quia nec est dilatoria, neque peremptoria. & quod dicit, ante condemnationem,

Exceptio diui Hadriani est anomala.

nem, subaudi, maxime: nam & post potest proponi, ut ff. eo. l. si fideiussores. § idem, & l. inter eos, §. si. quia & exceptio Velleiani & Macedoniani postea proponũtur, vt ff. ad Mace. l. sed & si, §. fi. & l. sequen. Vel dic vsque ad sententiam, & non vltra. Et aliud est in beneficio cedendarum actionũ, ut d. l. si fideiussores. Item in d. l. inter eos, est intelligendũ quando est appellatum, vt tunc opponatur exceptio in causa appellationis. Accursius.

CVm alter.] CASVS. Si creditor plures habẽs fideiussores contra vnum egit, & solidũ exegerit, an ille contra fideiusso. agere possit, quæritur? Et dicitur quòd non, nisi à creditore fuerit ei cessa actio. & hoc in prima l. Idem est in fisco creditore, vt fideiussor soluens intra annum aduersus fideiusso. pig. actio. habeat, si ius pignoris vel actionis sibi fuerit cessum. Vinia.

a Non competit.] vt & ff. eo. l. ut fideiussor, secus in tutore, qui contra tutores habet vtilẽ actionem, ut ff. de tu. & ra. dis. l. j. §. nunc tractemus: & sic tutor triplex habet auxilium, beneficium scilicet epistolæ. Item ceduntur actiones. Item habet vtilem, & sine cessione, vt d. §. nũc tractemus, & ff. de neg. gest. l. si ex facto, sed fideiussor habet tantũ prima duo. Item no. q fideiussor soluendo pro reo, non liberat reum ipso iure, ut ff. man. l. Papinianus. quia nec est proprie solutio, sed precium cedendarum actionum, ut ff. de solu. l. Modestinus. & ff. e. l. cum his, & de cẽsi. l. cum possessor. exceptio tñ competit debitori, & quo ad hoc dicitur solutio, ut ff. de iudi. l. de qua re. §. fi. & ff. de peti. hære. l. si quid possessor. §. sed & si: sed licet sit inutilis actio creditori futura per exceptionem, tamen cessa valet, sicut aliàs inanis actio vel obligatio aditione hæreditatis confirmatur, ut ff. de solu. l. Stichũ, §. aliquando.

Tutor cõtra cõtutores triplex habet auxilium.

Fideiussor soluẽdo pro reo, ipsũ nõ liberat ipso iure.

Fideiussor soluens solidum, non agit contra fideiussores nisi actiones sint cessæ: & vt cedantur, potest petere tam à fisco creditore, quam à priuato. Bal.

XI. Idem A. Sallustio.

CVm alter ex fideiussoribus in solidũ debito satisfaciat, actio ei aduersus eum qui vnà fideiussit, non competit. [a] Potuisti sanè cum fisco [b] solueres, desiderare, ut ius pignoris [c] quod fiscus habuit, in te trãsferretur: & si hoc ita factum est, cessis actionibus vti poteris. Quod & in priuatis debitis obseruandum est. PP. VII. K. Nouembr. Alexandro A. III. & Dione Conss.

B

Diuersitas idiomatis fideiussores nõ uitiat. hoc dicit. Vel sic: Fideiussor obligatur verbis tantum, non re, non consensu, non literis, aliud intelligentem tamen Bald. Vel sic: fideiussor obligatur per stipulationem, etiam si uerba sint Græca Sal.

C

XII. Idem A. Theodoro.

BLanditus tibi est, qui non teneri te persuasit, quòd cum pro alio interuenires, ὅτι ἂν θέλεις, ποιήσω, † dixisti: [*] [d] cum & his verbis obligationẽ verborum posse contrahi pridem receptum est. PP. VI. Kalen. Septemb. Agricola & Clemẽte Coss.

† id est, quod igitur vis, faciam.

* In vno meo codice & in codice basilicæ S. Stephani Biturigẽ legit. τιμήσω. i. quod æstimaberis, ut l. 1. §. si quis ita. ff. de verb. obli. Alciatus li. i. parerg. c. 1. legit. λέγω. Contuus.

b Fisco] scilicet creditori.

c Ius pignoris.] item personalis obligationis, ut ff. eodem, l. fideiussoribus, & de solu. l. Stichum. §. penult.

BLanditus.] CASVS. In Latino stipulanti à te decẽ, in Græco respondisti, & intellexisti, an sis obligatus quæritur? Et dicitur quòd sic. & si aliquis contra illud persuaserit, magis videtur blanditus, quàm verum dixisse. intellige, quod tantum fideiubeat pro aliquo apud me, & illa si ipse non solueret, stipulatus sum à te.

d Dixisti.] respondendo Græcè, vel alio verbo quàm

A fueris interrogatus, vt & ff. de cõtrahen. stipul. l. omnes, mens enim magis quam verba spectatur, ut & ff. de fideicommis. l. cum virum.

e SI Barsatoram.] Duobus modis intelligitur hæc lex. Primo quòd hic Lysanias promisit hũc latronem iudicio sisti, & sic quasi fideiussor fuit, non vere, cum nulli obligationi accessit. Vel ergo exhibebit, vel secundũ consuetudinem, vel motum iudicis punietur, ut ff. de custo. re. l. si quis reum, & ff. ad Turpil. l. 2. vel aliter promisit te inuẽturum latronem, & super hoc etiam fideiussorem dedit. licet ergo inuenerit, non tamen est liberatus, nisi exhibeat, vt ff. de in ius voca. l. eum proquo. Nã verba cum effectu, &c. ut ff. quod quisque iuris, l. 1. §. hæc autem verba. sicut & qui haustũ aquæ promisit. nã & iter promisisse videtur, ut ff. de serui. rustico. prædio. l. iter. §. fina.

ADDITIO. Aduertas quòd hanc. l notãt doctores ad quæstionem. pone statutum dicit, si quis de nocte fuerit inuentus cum armis, punietur tali pœna. Visus est aliquis cum armis de nocte, an inciderit in pœnã? & dicunt doctores cõmuniter quod non, sed requiritur quod fuerit corporaliter apprehensus, per. l. istã; ita vult Bart. hic, & in l. 1. in princi ff. de acquiren. possessio. & Cy. in l. licet, supra de acquiren. possessio. de qua quæstione videas latius per Ange. & Ioan. de Imol. in l. 3. §. inde Neratius, ff. de acquiren. possessione.

Qui promittit latronem inuenire, videtur promittere in iudicio sisti: & si non sistit, punitur. hoc dicit. Vel sic: Ille dicitur inuentus qui est inuentus & captus, & repræsentatus curiæ. Vel sic: Qui promittit antecedens, videtur promittere consequens. hoc dicit secundum secundam lecturam. Bar.

XIII. Pars ex epistola Gordiani A. ad Auxium.

B SI Barsatoram [e] * latronem Lysanias decurio inuenturum se spopondisset: aut exhibere compellendus est, aut transmittẽdus ad præfectum pretorio, [f] vel ad præsidem prouinciæ.

* Si Abrasacoram.

Sola solutio non acquirit fideiussori hypothecariam, vel personalem, nisi cedantur. Bal. Vel sic: Actio mandati competit fideiussori soluenti, non hypothecaria competens creditori, nisi cedatur. quæ cessa potest intẽtari contra possessores bonorum. Sal.

C XIIII. Idem A. Salino.

MAndati actio personalis est. quæ si nomine fideiussoris, [g] vel aduersus debitorem, seu hæredes eius competit: [h] præses prouinciæ, quod deberi cõpererit, reddi iubebit. Pignora etenim, quæ reo stipulãdi nexa fuerũt, ita demũ ad vos transeũt, si facta nominis redẽptione, solutio

D

f Prætorio] scilicet Romæ.

MAndati.] CASVS. Mandaui tibi vt pro me fideiuberes, & fideiussisti. non solum me, sed hæredem meum habes obligatum mandati. si creditori solueris, pignora quæ obligaui, ad te non transeunt. nisi a creditore ius pignoris tibi fuerit cessum, & mandati actio, quibus secutis aduersus pignorum possessores vtilis hypotheca. tibi competit, non autem directa datur.

g Nomine fideiussoris.] id est ipsi fideiussori, vel eius hæredi. Et no. fideiussori dari mandati, quandoque negotiorum gestorum, ut si pro absente fideiussit, ut ff. manda. l. qui fideiussorem, & l. ex mandato, quandoque nulla, ut ff. manda. l. si remunerandi. §. si passus.

h Competit.] ad sortem à fideiussore solutam. & vsuras, si sub vsuris accepit, vt solueret, licet ipse debitor sine vsuris inuenisset, non tamen plus repetit quàm soluerit.

celebrata est, [a] vobisque mandatæ sunt actiones. Quod si factum est, ea quoque vobis persequẽtibus, aduersus pignorum possessores extraordinariam [b] iurisdictionem idem vir clarissimus impertietur. PP. III. Nonas Iulij, Gordiano A. & Auiola Cõss.

Fideiussor soluens indebitum, agit cõdictione indebiti. Item si fiscus successit reo debendi, & soluit, liberat fideiussores. Bal.

XV. Idem A. Claudiano.

SI indebitam pecuniam quasi ex causa fideiussionis obstrictus in cautionem per errorẽ [c] deduxisti, tam doli mali exceptione vti, quàm cõdicere, vt obligatio tibi accepto feratur, potes. Non est autem dubium, fideiussorem rei promittendi, bonis ad fiscum deuolutis, si idem fiscus ob debitum restituẽdum fuerit [d] conuentus, & soluerit, liberari. PP. V. Kalen. Decemb. Gordiano A. & Auiola Conss.

Actio per litis contestationem diuisa, integrari nõ potest. Bal. Vel sic: electio non nocet creditori quo minus aduersus alium confideiussorem habeat regressum: sed diuisio facta pro cuiuslibet rata sic. hoc dicit secundũ glo. Salic.

XVI. Idem A. Maximo.

LIberum fuit antequã lis aduersus omnes fideiussores contestaretur, unum eorum eligere creditori, [e] si modò cæteros minus idoneos existimaret. [f] At nunc post litis cõtestationẽ, petitionem diuisam redintegrari, iuris ratio non patitur. [g] PP. II. Id. Iun. Gord. A. II. & Pompeiano Conss.

Omisso pignore potest conueniri fideiussor, nisi contrarium sit actum. hoc dicit. hoc est correctum: quia cõnsque potest ad bona debitoris sine controuersia haberi recursus, & non põt fideiussor inquietari, supra eo. authen. præsente. Bal. Vel sic. Creditor qui accepit fideiussores & pignora, potest fideiussores eligere nisi in subsidiũ pignorum sint accepti. Salic.

XVII. Idem A. Brasidæ.

OMissis quoq; pignoribus fideiussorem à creditoribus vtiliter conueniri, [h] nisi in id tãtum, quod ex his [i] refici nõ poterit, acceptus sit: [k] explorati iuris est. PP. VI. Idus Mar. Attico & prætextato Conss.

Creditor qui uendit rem obligatã minus iusto precio, totum iustum sibi computare tenetur. Bal. Vel sic: Si creditor minori precio vendit fundum debitoris, residuum iusti preciȷ̃ a fideiussore non iure petit. Salic.

XVIII. Imp. Philippus A. Smyrnæ.

SI (vt proponis) fundũ ob debitum obligatũ non iusto precio vendidisti: [l] residuam quantitatem, quam ex precio eiusdem seruare potuisses, refundi tibi à fideiussore

vere vel interpretatiue, ut ff. mand. l. inter causas. §. si is, & l. si vero non remunerandi. §. simili modo.

[a] Celebrata est.] cum vel incontinenti facta est cessio, vel hoc acto etiam postea, aliàs non, ut ff. de solu. l. Modestinus, & ff. eo. l. cum is. Et nota quòd sola solutio nõ acquirit fideiussori hypothecariam vel personalem, quæ creditori dabatur, licet personalem mãdati sic. sed demum facta cessiõe, ut hic dicit. Et differentiã inter cedere & mandare dixi. ſ. de actio. & obligatio. l. 1. Itẽ an sit eadẽ hæc vtilis, quæ directa primo creditori competens, vel unde nascatur hæc vtilis, dixi. ſ. de legatis, l. ex legato. Item qualiter ced tur vtilis, cum nec vtilis nec directa remaneat apud creditorem facta sibi solutione? Respond. cedit ante solutionem, vel tunc. Sed quid si postea soluit, & hęc actio prius fuit cessa? Respõ. adhuc erat sibi vtilis: licet non pro se, tamẽ pro cedendo, & ita ad opus alterius, & quia non soluit fideiussor vt debitorem liberet, sed vt sibi actionem cedat, ut ff. eo. l. cum is.

Placet Sali. & est diligenter ad hoc aduertendũ.

[b] Extraordinariã.] id est sine solennitate quæ olim desiderabatur, ut institu. de interdic. §. fi. & supra de formulis. Vel dic extraordinariam, id est vtilẽ hypothecariam, directa vero ipsi numeranti daretur. Accursius.

SI indebitã.] CASVS. Habebam debitorem & fideiussorem, soluit mihi debitor fideiussore ignorante: post solutionem factam extorsi cautionem ab eo de pecuniæ reddẽda: si soluit, repetet per condictionẽ indebiti: si non soluit, & agam, excipiet de dolo, & cautionem per cõdictionem sine causa, ut accepto feratur, condicet, & hoc in prima. Si bona debitoris sunt à fisco occupata, & creditor agat aduersus fiscum, & exigat, nõ est dubium quin liberetur fideiussor. Viuia.

[c] Per errorem.] ut quia nec reus, nec ipse tenebatur. vel licet reus tenebatur, ipse tamen falso putabat se intercessisse, vel putabat in plus obligatum se, quàm esset. Vel putabat se non munitum exceptione, cum tamen ea sibi competeret. Vel putabat debitorem non soluisse, cum tamen soluisset. & est ad hoc, ſ. de non numera. pecu. l. si quasi, & de condict. indebi. l. cum ex soluta, & ſ. de cõdi. ex lege, l. si non est.

[d] Fuerit.] conuentus à creditore. Accur.

LIberum.] CASVS. Creditor habet electionem conueniendi vel primo fideiussorem, vel principalem, vel vtrunque, uel in solidum vnum qui sit soluendo: & si idoneum in solidũ, an possit postea actionem in alium transferre, quęritur? Et dicitur quod nõ: quia hanc potestatem habuit antequã lis esset contestata. Viuianus.

Actio per litis contestationẽ diuisam non redintegratur.

[e] Eligere creditori.] vt ff. manda. l. si mandato Titij. §. Iulianus respõdit. Accursius.

[f] Existimaret.] ut ff. e. l. inter eos, §. 1. & institut. eod. §. si plures.

[g] Iuris ratio non patitur.] opposita exceptione taciti pacti, ut & ff. eo. l. amissi. §. 1. & ff. de euic. l. si per imprudentiam, § fina. & ſ. de pac. l. si creditores. Sed cõtra ſ. e. l. reos, & l. fi. sed hic diuisit ab vtroq; partem petendo, ibi autẽ ab vno tãtum petijt, uel solue ut ibi. Itẽ contra, ff. de leg. 1. si ex toto. §. 1. Solue vt in dicta. l. ſ. de pactis, si creditores. Et nota secundum Ir. quod non in electione, sed diuisione sibi pręiudicauit, vt argumen. ff. quod fal. tuto. aucto. l. nouissime. §. fin. Acc.

OMissis.] CASVS. Electionẽ habet creditor, in residuũ debitum, quod non potest redigi ex pignoris vẽditione, conuenire fideiusso. quo casu primo aget hypothe. Viuia.

[h] Conueniri.] ut & ſ. e. l. creditori, & ff. e. l. inter eos, §. creditor.

[i] Ex his.] scilicet pignoribus.

[k] Acceptus sit.] ut & ff. manda. l. qui mutuam. sic & ff. eo. l. si fideiussores, in princip.

SI ut proponis.] CASVS. Si creditor in centum habeat pignus quod valeat cẽtum, & fideiussorẽ & lege uel pacto distrahat pro. l. an pro residuis, l. quæ sibi debẽtur adhuc, habeat regressum aduersus fideiussorem, quæritur? Et dicitur quòd non.

[l] Vendidisti.] & ita teneris debitori pignoratitia actione ad interesse, quod est puta decem, ut supra si vendi. pigno. aga. l. 1. sicque in eo factus es debitor tui debitoris. vnde fideiussor potest compensationem obijcere, ut ff. de compensa. l. si quid à fideiussore, cum exceptio reo competens, & fideiussori detur, ut supra de exce.

exce.l.defensiones.Accur.

SI alienam.] CASVS. Si pro Titio fideiubere mandasti, vel te pro eo soluturum constituisti, non compellitur creditor eum primo conuenire: sed electionem habet an velit te primo conuenire, vel eum, nisi ab initio aliter conuenisset.

a Suscepisti.] non trásferédo in te, sed ita quòd reus principalis remansit obligatus, quod fit constituendo, ac mandádo, quia mandatum in casu sequitur principalem obligationem, ut ff. manda l. si vero non remunerandi. §. si post creditam.

b Vel fideiussorio.] diuidit quod in genere dixerat.

c Quocunque alio.] puta constituendo: sed hodie corrigitur hac lex per authen. præsente. s. eod. posi tam. Accur.

SEntentia.] CASVS. Pone quòd omnia bona debitoris fuerunt confiscata, quomodo subueniendum erit creditori, quæritur? Et respon. quòd habebit electionem an velit conuenire fiscum, uel hæredem debitoris, vel successorem, aut fideiussorem.

d Bonorũ omniũ.] scilicet debitoris.

e Continente.] sicque fiscus vt hęres tenetur, ut s. eodem, l. 1.

f Intercessores.] s. quosdam, cum multi essent: sed hoc videtur falsum, ut supra eo. l. non recte, in fine. Sed dic quod illud est ex beneficio epistolæ. Vel dic quòd dat hic electionem conueniendi fiscum vel fideiussores, quòd & hodie est immutatum, ut supra eodem, authen. præsente. Accur.

SIcut.] CASVS. Sicut electio datur creditori quem velit conuenire, scilicet fideiussorem an principalem, ita nõ cõpellet creditor fideiussorem ad solutionem nisi cedat actionem hypothe. Id est ius quod aduersus debitorem habet. Viuianus.

g Sicut eligendi.] contingit eundem eidem sæpius de-

non iure poscis. PP. V. Kalen. Augusti, Peregrino & Aemyliano Conss.

Suscipiens obligationem pro alio, potest conueniri omisso reo principali, qui accipit pecuniam mutuo. Bal. Vel sic: Constitutor & fideiussor vel mandator nõ potest compellere creditorem vt prius exigat reum principalem, nisi aliter conuentum fuerit. hoc dicit. & est hac lex correcta per authen. præsente, supra eo. Salic.

XIX. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Sabino.

SI alienam reo principaliter constituto obligationem suscepisti, [a] vel fideiussorio, [b] siue mandatorio, vel quocunque alio [c] nomine pro debitore intercessisti: non posse creditorem vrgeri, eum qui mutuam accepit pecuniam, magis quàm te conuenire, scire debueras: cũ si hoc in initio contractus specialiter non placuit, habeat liberam electionem. S. II. Kal. Maij. AA. Conss.

Licet principalis sit confiscatus, potest conueniri fideiussor. Bal.

XX. Iidem Augusti & CC. Aurellano.

SEntentia bonorum omnium [d] ademptionem continente, [e] rei damnati pricipalis intercessores [f] eligendi creditori potestas non adimitur.

Conueniens fideiussorem debet ei cedere iura pignorum & hypothecæ: nec potest fideiussorem ad soluendum cogere nisi primo actionibus ei cessis. hoc dicit. Vel sic Sicut subuenitur creditori ut eligere possit fideiussores: ita subuenitur fideiussori ut fiat pignorũ cessio. Baldus.

XXI. Iidem Augusti & CC. Iuliano.

SIcut eligendi [g] fideiussores creditor [h] habet potestatem, ita intercessorem postulantem cedi sibi

A bere decem.

h Creditor.] secus in patre fideiussore pro filio, ut j. de decurio. l. 1 libro. x. Accur.

i Vrgeri.] ut & supra eod. l. 2. & l. mandati, in fi. & ff de solu. l. Stichum, §. penult. & etiam post cõdemnationẽ, vt ff. eo. l. si fideiussores. §. idẽ respondit.

hypothecæ siue pignoris obligata iure, non prius ad solutionem (nisi mandata super hac re fuerit persecutio) conuenit vrgeri. [i] S. XI. Kal. Nouembr. AA. Conss.

Non potest teneri mandator vltra quam principalis teneatur. Bal. Vel sic. Mandator non tenetur de numeratu vltra mandatum, nec etiam nisi de acceptis intra mandatum. Salicetus.

B

XXII. Iidem Augusti & Cæsares Hermiano.

SI vltra hoc quod accepit ea, pro qua te mandatorio [k] nomine intercessisse commemoras, daturum [l] te scripsisti: præses prouinciæ ex hoc quòd vltra mandatum tuum numeratum est, [m] à te nihil exigi patietur. S. XII. Kalen. Maij. CC. Conss.

C

Electio creditori non nocet, siue in totum siue pro parte fiat. Bal. Vel sic: Electio vnius de pluribus principaliter uel accessoriè obligatis, non præiudicat, quo minus contra alios agat creditor: nec ut illis non existentibus soluendo, reuertatur ad primum. hoc dicit nisi gloss. Vel sic, ut hac litera sonat: Siue eligatur principalis, siue accessorius, non prohibetur creditor ad alium eorum accedere, nec ad electum reuerti. hoc dicit & iste casus uidetur mihi magis applaudere litera: Etiam multa contraria cessabunt. Salic.

XXIII. Iidem AA. & CC. Antipatro.

D

REos principales, [n] vel mandatores simpliciter acceptos eligere, [o] vel pro parte conuenire, vel satis non faciente [p] contra quem egeras primo, [q] post illum ad alium [r] reuerti [s] (cum nullus de his electione liberetur) licet. [t] S. Non. Decẽb. Nicomedię. CC. Conss.

SI vltra.] CASVS. Mandaui de quinque mutuandis, accepisti decem, non nisi in quinque tenebor. Vel dic aliter vt in glo.

k Mandatorio.] mãdaui de decem tibi mutuãdis, & me redditurum scripsi: tu quinque tantum accepisti. non teneor ex eo quod est mandatum, si vltra est numeratum. Et legitur plane tota, nisi in fine, quod ita verte, ex hoc quòd mãdatum tuum est vltra numeratum, vel econtra pone, & finis legitur plane, & principium ita, si vltra hoc quod scripsisti te daturum, accepit, &c.

l Daturum.] id est redditurum.

m Numeratum est] diligenter ergo, &c. vt ff. man. l. diligenter. & l. rogatus, & institu. eo. §. is qui exequitur.

REos.] CASVS. Creditor habet electionem quẽ velit cõuenire, an pri. an fideiussores: oẽs, an vnum in solidũ, vel omnes ꝑ parte. si tamen vnum conuenerit, neque exegerit, quia idoneus non est: nihilo minus ad alium habebit regressum, cum electione nullus eorum liberetur.

n Reos principales.] scilicet debẽdi.

o Eligere.] in solidum.

p Non faciente.] ꝑpter inopiam.

q Egeras primo.] scilicet in solidum.

r Ad alium.] scilicet primum.

s Reuerti.] aliis nihil habentibus.

t Licet.] ut ff de le. 1. l. si ex toto. & argumen. ff de separatio. l. debitor. & ff. de pecu. l. & ancillarum. §. illud, & l. quoties, §. si creditor, & j. e. l. fi. Sed cõtra. s. de pactis. l. creditores. Solu. vt ibi. Itẽ contra s. e. l. liberum. Solu. ibi

Fideiussoris obligatio transit ad hæredem: sed si fideiussor debitori succedit, obligatio fideiussoris confunditur, & non potest amodo vt fideiussor, sed vt principalis conueniri. Bal.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Pergamio.

FIdeiussoris quidē hæres exemplo rei principalis tenetur.[a] ¶ Sed si idem[b] vtrisq;[c] succedat, intercessionis obligatione finita[d], velut principalis tantum debitoris hæres conueniri potest. S. XI. Kal. Ianua: CC. Conss.

Fideiussor internallo longi temporis non liberatur ab eo quod restat soluendum. h. d. Vel sic: Si pignora distracta sunt vsucapta, fideiussor non prohibetur conueniri. Sali.

XXV. Iidem AA. & CC. Philippo.

PIgnoribus datis à reo principali distractis,[e] nec post longi temporis interuallum residuum à fideiussore creditor petere prohibetur. S. VI. Kal. Ianuarij. CC Conss.

Qui promittit aliquem iudicio sisti apposito termino cum pœna, potest purgare moram sistendo, vel reum principalem defendēdo vsque ad tempus semestre, nisi contrarium actum sit: & si reus principalis decedit intra primum terminum fideiussor liberatur, & non incidit in pœnam. sed si reus principalis decedit intra secundum terminum statutum ad purgandam moram, fideiussor non liberatur à pœna: immo exigitur cum effectu, & ius purgandi moram, quod competit fideiussori, transmittitur ad hæredem fideiussoris. Vel breuius: In iudicio stipulatio pœnalis habens diem, pœna cōmittitur, & purgatur: quod locum habet in præparatorijs, non in decisorijs. Bal.

XXVI. Imp. Iustinianus A. Iuliano P. P.

SAncimus,[f] si quis pro alio spoponderit, quatenus eum intra certum tempus tradat,[g] vel certam quantitatem pecuniarum pro eo inferat,[h] & tēpore statuto iam effluente non poterit eum repræsentare, non statim pecunias pro eo stipulatas inferre, sed competere[i] quidem post tēporis lapsum omnimodo pœnalem actionem: non autem statim summam pro qua fideiussor admissus est, profligari.[k] ¶ Sed si quidem vsque ad sex mensium spacium tēpus statutum sit, aliud tantum ei indulgeri sancimus, intra quod si possit[l] personam exhibere, & eā tradere, pœna sit liberatus. ¶ Sin autē amplius quàm sex mensium tempus ab initio constitutum est:[m] tunc quantacunque temporis curricula data sunt, tamen post lapsum eorū semestres tantum habere eū inducias, intra quas sit ei licentia personā, & non pecunias[n] reddere.[o]

post litem contestatam, ipsa lite pendente ante sententiam non potest redintegrare petitionem diuisam, sed post sententiam sic, si conuentus non potest satisfacere, ut hic. Vel ibi egit pro parte contra omnes animo diuidendi, hic autem contra vnum, & in solidum. Vel hic fuit deceptus conueniendo eum de cuius facultatibus amplius sperabat, quàm in his esset: ibi nō errauit. arg. instit. quibus ma. non licet. §. in fraudem.

a Fideiussoris. tenetur.] ut instit. eo. §. 2.

b Si idem.] contingit eundem idem sæpius debere.

c Vtrisque.] scilicet fideiussori & reo.

d Finita.] ne sit idē pro se obligatus, & ne duplex ciuilis sit in eodē, altera principalis, & altera accessoria, ut ff. de solu. l. hæres, § 2. & plene dixi de hoc s. de pactis. l. debitori. & facit ff. de separa. l. debitor, in principio. Accur.

PIgnoribus.] CASVS. Creditor si vendat pignus lege vel pacto, nec solidū cōsequatur, nō obstante quod pignus fuerat vsucaptum, si tamen erat res mobilis, vel præscriptū si immobilis conueniet fideiussorem in residuum debiti.

e Distractis.] à creditore, & est plana. vel dic a debitore creditore ignorante: aliàs teneretur creditor interpellare vsucapionem, ut argu. ff. de fun do. l. si fundus, & ff. de neg. gest. l. atqui. §. cum me. Accursius.

SAncimus.] CASVS. Promisi aliquem sistere in iudicio, qui deliquit, & si non sisterem, promisi centum nomine pœnæ, quando committatur stipulatio pœnalis, distingue, aut fuit adiectum tempus sex mensium, aut maius, intra quod debui reum repræsentare. Primo casu si intra sex menses non uenerit, incido in pœnam, sed illa tim peti non poterit, sed dabitur mihi spacium adhuc sex mensium, intra quod si reum repræsentauero, liberor a pœna: quo elapso nec reo veniēte soluā pœnam. Si vero post spacium sex mensium ab initio constitutum vellem reum defendere, possem, nisi esset adiectū pactum de reo non defendendo, ut si inciperem eum defendere, oporteret vt perseuerem vsque in finem, nec pendente lite reum repræsentando, essem à pœna liberatus. post secundum autem tempus mihi concessum omnino non à pœna essem liberatus. quod dictum est, locum habet in fideiussore, & eius hærede.

f Sancimus.] loquitur hæc lex quādo fideiussio fuit facta in scriptis, inferior lex, scilicet si fideiussor, quando non interuenit scriptura. vel hæc loquitur quando quis principaliter promisit se exhibiturū alium, sequens quando ipse reus & aliū fideiussorem dedit, vel secundum Ioan. vtraque lex loquitur quando quis promisit aliquem iudicio sisti. In quo ergo differunt? Potest dici quòd hæc in criminali, illa in ciuili. vel verius hic appositum est certum tempus, ibi non: præterea hic fuit certa pœna apposita, ibi non.

g Tradat.] id est exhibeat, & hoc tempus arbitrio partiū vel iudicis statuitur: ut ff. qui satisdare cogan. l. de die.

h Pro eo inferat.] nomine pœnæ.

i Sed competere.] non tamen efficaciter.

k Profligari.] id est exigi. sed contra supra de contrahenda & committen. stipulatione, l. magnam, & ff. de actionib. & obligationib. l. traiectitiæ. Solu. speciale in iudicijs. sic & aliud supra de iudici. l. properandum, in fine, & supra si tutor vel curator, l. etiam. Item aliud. nam minor obligatur aliàs, ut supra de in integ. restitutio. mino. l. si curatorē, in iudicio non, ut ff. de re iudicata. l. acta. § cōtra Sic etiā in arbitris est speciale, nisi dies ab arbitro sit statuta, ut ff. de arb. l. si cū dies, §. fi. & l. sequen. & l. Celsus.

Minor an possit & extra iudiciū, & in iudicio, obligari.

l Possit.] cōmode. secus si casu fortuito fuit impeditus: quia tunc non tenetur ad pœnam, ut infra eod. §. fin autem & secundum, & facit supra eodem, authen. præsente.

m Constitutum est.] quid si minus? Respon. id soluta duplicari, ut s. proxi. innuere videtur.

n Et non pecunias.] id est pœnam, quæ tamen soluta non potest reperi, ut ff. de condic. ind. l. pœnæ, sed videtur non tam magnum tempus dari debere, sed paucos dies, ut ff. si quis cautionibus, l. & si post tres. quæ est cōtra. Solu. hæc corrigit, uel hæc in fideiussore dicit, illa in principali.

o Reddere.] proprie & improprie, & not. verbū semel. positum,

positum, &c ut ff. si cert. pet. l. certi condictio, in princ. A Accursius Florentinus. causa publica, siue priuata, nisi in causa publica coram tabularijs hoc confessus est. tunc enim perpetuo tenetur, sicut & si scriptura interuenisset. Accur.

a Hoc facere.] dum sex menses secundi tituli durant: quibus elapsis statim uidetur exigi pœna, ut hic dicit: sed & tunc dantur pauci dies, intra quos potest mora purgari secundũ Azo. vt ff. si qs cau. l. & si post uces: vel ibi fuit certum tempus, hic non. Accursius.

b Defensione.] id est sic dixit, soluam pœnam si non exhibeam, nec uolo posse eam defendere.

c Nisi intra.] quæ dicta sunt de pœna, vera sunt, nisi, &c.

d Subtractus.] vt & arg. ff. ad Turpil. l. in senatusc. §. si propter mortem, & §. seq. & ff. de consti. pec l. qui autem, §. sed & si qs, & ff. qui satisd cog. l. si deces serit, & ff. qđ vi aut clam. l. si alius. §. est autem. sed arg. contra, ff. de fur. l. inter omnes, in princip.

e Commissa.] cum effectu.

f Pro vtilitate.] scilicet hominum.

† No. hic Sal. difficultatem excusare à pœna: de quo p B. & doc. i l. cõtinuus. §. illud. ff. de verbo. oblig.

SI fideiussor.] CASVS. In ciuili cã promisi aliquem exhibere in iudicio: fideiuss dedi pro eo q staret. aut fideiussio facta est in scriptis, aut non. primo casu in perpetuũ teneor: secundo casu, elapsis duobus mensibus liberor. Si vero coram tabellarijs promisi, an promisi in scriptis distinguitur, aut erat publica persona quæ conuenitur, aut priuata. primo casu in perpetuũ teneor, perinde ac si scriptura interuenisset. secundo casu, nisi ad duos menses.

g Si fideiussor.] qui reum exhibere promisit iudicio sisti, qui utique non debet perpetuo teneri, & esse in suspenso: sed si quidem promisit sine scriptis, elapsis duobus mensibus liberatur, siue in

¶ Sinautem & secunda adiectio téporis excedat: tunc omnimodo pœnam pecuniariã persoluat. Sed si quidem post statutum ab initio tempus complettũ, maluerit reũ pro quo conuenitur defendere: licere ei hoc facere,[a] nisi pacti tenor ad hoc reclamauerit, si forsitan sine defensione[b] facienda pro B eo fideiussit. Sed si defensionem subierit, eam vsq; ad finem implere: nulla ei licentia cõcedenda in medio personã tradere, & pecuniarum dationem effugere.

¶ Sinautem & secundum tempus effluxerit, nullo modo ei licentia conceda tur nec ad defensionis venire præsidium: sed omnimodo pœnam conferat, nisi intra[c] primum tempus quod statutũ est, reus C principalis ab hac luce fuerit subtractus.[d] † tunc enim penitus ab exactione pœnę liberum eum custodiri oportet.

¶ Quòd si secundo tempore instante mortuus fuerit, nihilominus pœna iã commissa[e] à fideiussore exigatur: omnibus quæ in fideiussores, quando tali pœnę fuerint illigati, statuimus, & in hæredes pro vtilitate[f] eorum obtinen D tibus. Data. VI. Kalend. Apri. Constatinop. Lampadio & Oreste VV.CC. Conss.

Fideiussor de iudicio sisti, si non est inde confecta scriptura fideiussionis, licet postea appareat confessio in scriptis, non tenetur: nisi intra duos menses lis instituatur: & hoc est in causa priuata: sed in causa publica perpetuo tenetur. Bal. Vel sic: promittens alium exhibere vel sistere in iudicio sine scriptis, liberatur per lapsum duorum mensium quibus actor negligens fuit.

Et in causa publica promissio intelligitur in dubio facta in scriptis, secus in causa priuata. Salic.

XXVII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI fideiussor[g] nullam quidem cautionem[h] faciat, ostendens se fideiussorem extitisse, præsentibus autem tabularijs hoc confessus est,[i] quòd in fide sua eum suscepit: dubitabatur à Palæstina aduocatione, vtrumne post duos menses liberetur, quasi sine scriptis fideiussione[k] facta secundum generalia edicta sublimissimę prętorianæ sedis: an vtpote scriptura interueniente, teneatur.

¶ Et diuisio alia introducebatur, si idem iuris esse debeat tam in publicis causis, quàm in priuatis.

¶ Sancimus itaque nisi cõfessio literis exposita fuerit à fideiussoribus & ex repręsentatione psonarũ, licet attestatio super hoc processerit, attamẽ adhuc sine scriptis esse fideiussionẽ, videlicet in causis priuatis existimari. & duobus mensibus effluentibus, ab huiusmodi nexu fideiussores liberari,[l] nisi in tẽpus certum data est fideiussio. Tunc enim in tantum eam extendi, in quantum etiam attestatio fuerit expressa.

¶ Sinautem in publica causa necessitas interueniat, tunc omnimodo attestationem pro scriptura[m] haberi. Multis etenim priuilegijs propter publicas necessitates publico iuri præstitis, non ab re est & nos huiusmodi pręroga-

h Cautionem.] in scriptis.

i Confessus est] scilicet se fideiussisse, quæ confessio pro cautione habita in scriptis putabatur valere propter tabellionum pręsentiam. Et not. hic argu. quòd si quis deprehenditur cum aliqua, & iurat se eam vitiasse: pro veritate accipitur. sic supra de arbit. l. ne in arbitris, §. 1. & 2. & 3. & ff. de donat. l. ex hac scriptura.

k Fideiussione.] nã tunc elapsis duobus mensibus liberatur. Accursius.

l Liberari.] hoc ideo, quia qui agit, promittit se litem contestaturũ intra duos menses, ut i. de lit. contesta. authen. libellum, secundum Azo & H. quod non nõ placet, cum tempore huius legis illa authent. non esset. Sed illa potest esse ratio, quia nõ debet esse diu in suspenso promissor, ut ff. de diuer. & tempo. præscript. l. si seruus, nec alterius negligentia debet esse damnosa, & ratio authenticæ ex hac l. colligitur, non hęc ex illa. Obtinet autem hoc nisi fideiusserit in scriptis, vel in publica causa in pręsentia tabulariorũ. tũc enim perpetuo tenet. Vel saltem vsque ad triennium, quo durat instantia iudicij: ut sup. de iudi. l. properandum, §. 1. Item lex superior videtur contra, quia vltra tenetur, sed ibi in scriptis. hic sine scriptis. Vel aliter differt, ut in eius princip. not. Vel ibi certum tempus appositum fuit in fideiubendo, hic non, & hæc est bona.

m Pro scriptura.] & sic perpetuo tenetur, vel intra triennium, vt dixi, nisi ante cã sit finita: qa

extunc non tenetur, ut ff. de fideiusso. l. Græcè. §. & post litem.

GEneraliter.] CASVS. Sicut creditor habet electionem an velit cōuenire reum, vel fideiussorem: ita creditor qui habet duos vel plures fideiussores, pōt vnum ex fideiusso. conuenire in solidū, & eo conuento nō propter hoc erunt liberati alij, uel principalis, nisi in solidum satisfaciat conuentus. de hoc dicit Imperator quòd iussit legē generalem facere qua hoc caueatur, quia si contrahētes hoc agere possunt inter se, vt cōuento vno non propter hoc alius liberetur, multo magis potest per legē statui & definiri, ne tabellionum simplicitas præiudicet creditoribus. Viuia.

a Statutum est.] vt & ī. e. l. reos. Accur.

b Prospectum.] ut unus alterius conuētione nō liberetur.

c Electione.] not. per electionem: sed si diuisit petitionē per partes, sic, ut ī. eo. l. liberum.

d Cōstituimus.] vt & ff. mand. l. si mandato Titij. §. Paulus respon. Accur.

e Non cōcedētes.] immo uidetur cōtra, vt ff. de duobus reis, l. 2. quæ est contra. Sol. ibi petijt animo nouandi, vel ibi petiit, & habuit. Acc.

f Si enim.] Not. sic Instit. de leg. Fu. Ca. toll. & ff. de pactis, l. pactum, §. 1. & ī. de rei vxo. act. l. 1. §. 1. Accur.

Notatij simplicitas nō nocet cōtrahentibus.

g Simplicitas.] Nota argu. per tabellionis simplicitatē nō fieri præiudicium contrahentibus.

DE NOVATIOnibus & delegationibus.

Cōtinuatio.

Quia supradictæ obligationes nouantur & delegantur: ideo de hoc dicit. Vel sic: diximus de obligationibus quæ nascuntur ex stipulationibus. Sed quia obligationes sic soluuntur per stipulationes, sicut & contrahuntur: ideo ponit de nouationibus & delegationibus. Acc.

tiuam ei condonare. Dat. XII. Kalend. Mart. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

Contestatio facta contra alterum principaliter vel accessoriè obligatum, non liberat alterum. Et illud quod quotidie cōsueuit apponi in instrumentis, debet haberi pro apposito. Bald. Vel sic: Electo vno de fideiussoribus vel mādatoribus, nō liberatur alter, nec reus principalis similiter: nec electo vno de reis principalibus, liberatur alius correus, nec fideiussores vel pignora, & quod potest fieri per pactum, potest fieri per legem. Salicetus.

XXVIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

GEneraliter sancim[a], quemadmodum in mandatoribus statutum est,[a] ut contestatione cōtra vnum ex his facta, alter non liberetur: ita & in fideiussoribus obseruari.

¶ Inuenimus etenim & in fideiussorum cautionibus plerunque ex pacto huiusmodi causæ esse prospectum:[b] & ideo generali lege sancimus, nullo modo electione[c] vnius ex fideiussoribus vel ipsius rei alterum liberari: vel ipsum reum fideiussoribus, vel vno ex his electo, liberationem mereri, nisi satisfiat creditori: sed manere ius integrum, donec in solidum ei pecuniæ persoluantur, vel alio modo satis ei fiat.

¶ Idemq; in duobus reis promittēdi cōstituimus,[d] ex vnius rei electione præiudicium creditori aduersus alium fieri non concedentes:[e] sed remanere & ipsi creditori actiones integras & personales, & hypothecarias, donec per omnia ei satisfiat. Si .n.[f] pactis conuentis hoc fieri cōceditur, & in vsu quotidiano semper hoc versari aspicimus: quare non ipsa legis auctoritate hoc permittatur, ut nec simplicitas[g] suscipientium contractus ex quacunque causa possit ius creditoris mutilare? Dat. XV. Kalen. Nouemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

TITVLVS XLII.

DE NOVATIONIBVS & delegationibus.

Delegatio inuito debitore fieri nō potest: sed iurium cessio potest fieri eo inuito. Bald. Vel sic: delegatio debitoris non potest fieri nisi eo consentiente: venditio verò nominis sic. Barto. & Salic.

I. Imp. Alexander A. Timotheo.

DElegatio debiti, nisi cōsentiente[h] & stipulāti promittente[i] debitore, iure perfici non potest.

¶ Nominis autem venditio & ignorante vel inuito eo, aduersus quem actiones mandātur, contrahi solet.[k] PP. V. id. Febr. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Delegans facta delegatione contra delegatum, non retinet ius agendi. Bald. Vel sic: Ex delegatione animo nouandi facta, tollitur prior obligatio. Sal.

II. Imp. Gordianus A. Firmino.

EX contractu pecuniæ creditæ actio inefficax dirigitur,[l] si delegatione personæ rite facta,[m] iure nouationis vetustior contractus euanuit.[n] PP. Kal. Septembr.

DElegatio.] CASVS. Debebas mihi decē, & ego Titio decem. te inuitum Titio non possum delegare, sed ius quod habeo aduersus te, te inuito & ignorante vendere possum, vel dare, non delegare in solutum: quia in delegatione necesse est ut creditor stipuletur, & debitor pmittat, in qua stipulatione necessarius est consensus, in venditione non est necessaria debitoris responsio. Vi.

h Consentiēte.] Nunquid tenetur cōsentire? Videtur distinguendū vt in marito, ff. sol. matrimon. l. 2. in princ. quę est contra, maxime qa malitijs, &c. vt ff. de rei vendic. l. in fundo. Sed dic speciale ibi in dote, sicut & alia multa sunt in eo specialia. hic ergo nō pōt cogi ad consentiendū, ut ī. e. l. nec creditoris. Acc.

Delegatio duob[us] modis fit.

i Promittēte.] hoc qn̄ fit p stipulationem. fit et & per li. cont. vt ff. e. l. delegare. 1. §. fi. Acc.

k Solet.] ut & ī. de here. vend. l. nominis, & ff. de here. vend. l. nomina. Itē donari, ut ī. de dona. l. 4. Item obligari, ut ī. quæ res pig. obligari possunt, l. nomen. Sed ecōtra debitor creditorem ad recipiendum cogere non potest, ut ī. tit. 1. l. eum à quo. Sed quare delegatio demum volente, sed cessio contra inuitū fit? Respon. quia cū delegatio fit per stipulationem: ergo per consensum debitoris fieri debet, ut ff. de pactis, l. 1. §. cōuentionis, & ī. eo. l. nec creditoris. Accursius.

Cessio & delegatio differunt.

EX contractu.] CASVS. Si delegaui debitorem meū creditori meo, & creditor animo nouandi stipulatus fuerit, non potero amodo eum conuenire.

l Dirigitur.] contra debitorem.

m Rite facta.] pro debitore.

n Euanuit.] fuit ergo actū, vt fieret & noua-

nouatio. aliàs remanet prima, & ſecunda accedit, ut ī. cod. l. ſi quandoque tamen tacite agitur vt fiat nouatio. Quid enim ſi idem à te pluribus nundinis ſtipuler faciendo noua inſtrumenta, & conueniendo de reddendis primis inſtrumentis? Certe non agam ex omnibus, arg. ff. de præto. ſtipul. l. pen. olim autē fieri ſemper præſumebatur, ut in ſti. quibus modis tol. obliga. §. præterea, & ff. de præſcrip. verb. l. ob eam cauſam.

Si delegatio] CASVS. Si mandaui creditori meo actionē aduerſus debitorem meum, & creditor negligens fuerit in petendo, & timebam ne debitor fiat inhabilis: an nō obſtante quod mandaui actionem creditori, poſſum debitorem conuenire, quæritur? Et dicitur quod ſic, niſi in tribus caſibus, ſcilicet ſi creditor litem fuerit cōteſtatus, ſi partē debiti acceperit, aut ſi denunciauerit debitori ne mihi ſoluat, & hoc in prima. Si uero delegaui debitorem meū creditori per nouationem, non potero eum amplius conuenire. Viuia.

Delegatio non eſt ſine nouatione.

a Non eſt interpoſita.] quæ p̄ſupponit nouationem, & ſic iure iſto vbicunque eſt delegatio, eſt nouatio, ſed non conuertitur, quia nouatio etiam in eadem perſona fieri poteſt, ſed non delegatio.

b Mandaueris.] faciendo eum procuratorem in rem ſuā. idem eſt ſi ceſſerit dicendo, cedo, licet quidam contra. In ſimplici vero procuratore cōſtat eū ante litem conteſtatam & poſtea poſſe reuocari ex cauſa, ut ff. de procurat. l. ante litem conteſtatam, & l. poſt litem conteſtatam, cum ſequentibus.

c Denunciauerit.] ſic, ff. de euic. l. ſi cum venditor, in princ.

d Exigere.] ab inuito, ut ff. de leg. 3. l. fideicommiſſi. §. ſi rem. Item & tranſigere, ut ff. de tranſactio. l. fi. Sed uidetur procuratorem in rem ſuam præferendum, ut ff. de procura. l. procuratorem, quæ eſt contra. Solu. hæc determinat illam. Vel ibi loquitur quando agit utili ſuo nomine, quod poteſt facere cum emit, uel in ſolutum accepit, vel permutauit. Vel hoc mandatum non valuit: quia delegatio non iure facta fuit, ſecundum M. prima uerior eſt. Sed quid ſi ſimul veniāt ambo cōteſtari litē? qui habet vtilem, videtur præferri, vt argu. ff. de procura. l. in cauſæ, in fi. Item habet ex lege, vnde priuatus ei auferre nullo modo poteſt, ut in authen. de nupt. §. A ſed hæc quidem, collatio. 4. & in auth. de conſulibus. Sed contra dico per legem iſtam quæ admittit mandantem, niſi alius ſit primo litem conteſtatus: ſed non eſt ante, qui cum eo uenit, ut ff. de dona. inter virum & vxo. l. cum hic ſtatus. §. ſi ambo. Item not. actionem remanere apud mandantem, ut hic, & ſ. mand. l. ſi pater, & eſt ratio, quia incorporalia non ſeparātur facile ut corporalia, ut ff. pro ſocio, l. 3. & de pecu. l. quis ergo, & l. ſi ſticho. Ceſſa ergo uel mandata actio, eſt eius qui ceſſit, eſt tamen eius cui ē ceſſa quo ad vtilitatem. inde eſt quòd in rem ſuam dicitur procurator.

e Et eo modo.] ſcilicet exigendo. Vel, id eſt demum exactione facta. Primū videtur verius. ſed videtur ſolum denunciando, ut ff. de ſolu. l. aliud. ſed ibi nō ceſſerat, ſed tantum ſolui promiſerat.

f A cliente.] id eſt debitore olim tuo, ideo ſic dictus: quia qui accipit mutuū, ſeruus eſt, &c. Vel quia in aliqua cauſa præſtabat ei patrocinium.

Pio & Pontiano Conſs.

Cedens iura nihilo minus apud ſe retinet directam actionem qua experiri poteſt: niſi in tribus caſibus primo, ſi ceſſionarius eſſet litem conteſtatus. Secundo ſi ceſſionarius partem debiti ſuſcepiſſet. Tertio, ſi ceſſionarius certiorato debitore denunciauerit: ei ne ſolueret cedenti. hoc dicit: ſecundum Bal. Vel ſic: Ceſſio actionum non liberat debitorem. ideo cedenti poteſt ſolui: præterquam in tribus caſibus hic poſitis. Delegatio uero ſolenniter facta debitorem liberat, & ipſum nouo creditori obligat. Salic.

II. Idem A. Mattiano.

Si delegatio non eſt interpoſita a debitoris tui, ac propterea actiones apud te remanſerunt: quāuis creditori tuo aduerſus eum ſolutionis cauſa mandaueris b actiones, tamen antequā lis cōteſtetur, vel aliqd ex debito accipiat, vel debitori tuo denunciauerit, c exigere d à debitore tuo debitam quantitatem non vetaris, & eo modo e tui creditoris ex actionem contra eum inhibere.

Quod ſi delegatione facta, iure nouationis tu liberatus es, fruſtra vereris ne eo quod quaſi à cliente f ſuo non faciat exactionem, ad te periculum redundet: cum per verborum obligationem voluntate nouationis interpoſita, à debito liberatus ſis. PP. V. Id. Iun. Gordiano A. & Auiola Conſs.

Procurator conſtitutus ad exigendum, non poteſt remittere non exacta. niſi habeat generale mandatum cum libera. Bal. Vel ſic. Procurator ſimpliciter factus ad exigendum, habet poteſtatem recipiēdi, non nouandi, vel aliter liberandi. Salic.

III. Idem A. Stratonico.

Non abſtulit tibi procurator tuus g actionem, ſi cum ei mandaſſes exactionem pecuniæ quā hi tibi debebant, contra quos ſupplicas, parte accepta, de reliquo eos liberauit: h cum neque cōtra voluntatem tuam nouationem facere, neque in eo quod non ſoluebatur, eos liberare potuerit. PP. Idib. Nouemb. Gordiano A. & Auiola Conſs.

Qui alterius obligationem ſub ſtipulatione ſuſcepit, & is pro quo ſtipulationem ſuſcepit, non ſoluat: nec eū conſeruet indemnem, ipſe ſoluere cogitur, hoc dicit. Vel ſic: Nō debet quis mihi fidem rumpere, licet ſibi rumpatur ab alio. Bald.

V. Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Septimiæ.

Si pater tuus cui te ſucceſsiſſe proponis, creditori i pro Alexandro ſuſcepto k nomine certam pecuniam ſtipulanti ſpopondit: licet per improbi

Non abſtulit.] CASVS. Procurator tuus exegit à debitore tuo pecuniam, & pro parte eum liberauit ſtipulando, & poſtea accepto ferendo: an præiudicare tibi poterit, quæritur? Et dicitur quòd non. Viuianus.

g Procurator tuus.] quia non habebat generale mandatū, & liberam adminiſtrationem.

h Liberauit.] ſtipulatione facta animo nouandi, & acceptilatione ſecuta, vt ſic faciat ad titulū: nec liberam adminiſtrationem habebat hic procurator, ut & ſ. de procurato, l. ſi procurator, & ſupra de tranſactio. l. tranſactionis placitum, & ff. de pactis, l. ſed ſi tantum, & de procura. l. procurator totorum. aliàs ſecus, ut ff. eodem, l. nouare poſſumus, in fi. & de procurator. l. procurator cui. quæ ſunt contra. Accur.

Si pater.] CASVS. Mutuaui Alexandro decem: ea ſtipulatus ſum à patre tuo animo nouandi: ſi patri tuo Alexander non ſatisfaciat, tibi qui ei ſucceſſiſti, ſoluere tenetur id, in quo liberatur Alexander a me. Viuianus.

i Creditori.] ſcilicet Alexandri, cui animo nouandi pro Alexandro promiſit pater tuus. Accurſius.

k Suſcepto.] per creditorem, ſecundum Azo. id eſt, Alexander promiſit patri tuo: vel eius mandato pater tuus promiſit.

promisit. Accur.

a Ei.] scilicet patri tuo.

b Negatur.] idem habes. ff. de condictio. causa da. l. si donaturus §. si qs, & ff. de except. doli. l. pure. §. si eū, & ff. eo. l. si quis delegauerit, & l. nouatio autem. Accur.

N Ec creditoris.] CASVS. Debitorem meum inuitum nec etiam creditori meo delegare possum, cum per stipulationem fiat delegatio, ut s. eo. l. 1. Viuianus.

c Delegari] .i. cum fiat per stipulationē, ut s. eo. l. 1. Acc.

S I soluere.] CASVS. Si debitor meus Eucarpum mihi delegauit, & Eucarpus pro debitore se soluturum constituit, an eum conuenire potero, quaeritur? Et respon. quòd sic. Si uero non constituit, nec delegatus fuit: dimisso debitore meo, sine obligatione Eucarpum cōuenire non potero. Viuianus.

d Eucarpus.] debitor tui debitoris.

e Constituit.] scilicet pro debitore tuo.

f Eum.] scilicet Eucarpum debitorem tui debitoris.

g Pro chirographario.] secus si debitor tuus obligauit omnia bona, vel saltem illud nomen, ut ff. de pign. act. l. si conuenerit, in princ. & ff. de pigno. l. grege. §. 2. Item hoc est uetum, nisi post missionem ex causa iudicati alijs rebus deficientibus, ut s. quādo fiscus vel priua. l. 2. & ff. de re iudica. à diuo. §. 1.

N Ouationum.] CASVS. Olim si aliquis tenebatur mihi ad centum, & de ea quantitate aliquid detrahebatur, vel conditionale debitum fieret pure, casus fiebat nouatio, prima obligatio euanuit. hodie non aliter fit nouatio, nisi hoc expresse agatur: nec euanescit prior obligatio, nisi expresse & specialiter remittatur. Viuia.

h Nihil] ut instit quib. mod. tol. ob. § praeterea. Sed certe primo & olim videtur quod erat necesse agi, ut ff. eodem l. omnes, & l. si Stichum, §. 1. Sed dic quod intelligatur agi etiam tacite uel expresse, ut hic dicitur.

tatem Alexander ei a satis non fecit, tamen summę promissae nimis improbe solutio negatur. b S. II. Id. April. Sirmij. CC. Conss.

Etiam creditori creditoris debitor inuitus non delegatur. Bal.

VI. Iidem Augusti & Caesares Dertipato.

N Ec creditoris creditori quisquam inuitus delegari c pōt. S. XII. Kalen. Nouemb. Dorostoli. CC. Conss.

Aduersus debitorem debitoris nemo agit, nisi sit sibi delegatus: Vel nisi constituerit se soluturum. hoc d. Vel sic: Personalis actio non sequitur debitorem debitoris. Bal.

VII. Iidem AA. & CC. Zoilo.

S I soluere tibi pecuniā delegatus Eucarpus d dare spopōdit, vel debitū constituit, e suo nomine conueniri potest: alioqui aduersus eum f experiri pro chirographario g debitore tuo frustra conaris. S. VII. Kal. Ianua. CC. Conss.

Obligatio per obligationem non nouatur, etiam si noua persona interueniat: vel obligationi aliquid addatur, vel detrahatur. unde naturalibus uerbis, id est expressis, debet fieri nouatio, non per subauditum seu extrinsecum verbis ipsis intellectum Vel sic: Olim fiebat nouatio noua persona interueniente: addita vel mutata quantitate: hodie non sic, nisi hoc agatur expresse. Bald.

VIII. Imp. Iustinianus A. ad Senatum.

N Ouationū nocentia corrigentes volumina, & veteris iuris ambiguitates resecantes, sancimus: si qs vel aliā psonam adhibuerit, vel mutauerit vel pignus acceperit, uel quātitatē augendā vel minuendam esse crediderit, uel conditionem seu tempus addiderit, vel detraxerit, vel cautionem minorem acceperit, uel aliquid fecerit, ex quo veteris iuris conditores introducebant nouationes: nihil penitus prioris cautelae innouari, sed anteriora stare, & posteriora incrementum illis accedere: nisi ipsi specialiter remiserint quidem priorem obligationē, & hoc expresserint, † quòd secundam magis pro anterioribus elegerint.

¶ Et generaliter definimus, voluntate i solum esse, non lege k nouandum: & si non l verbis exprimatur, ut sine nouatione (quod m solito vocabulo ἄνευ καινότητος † Graeci dicunt) causa procedat. hoc enim n naturalibus o inesse rebus volumus, & non verbis extrinsecus superuenire. Dat. XI. Kalen. Augu. Constantinopoli, Lampadio & Oreste VV. CC. Coss.

TITVLVS XLIII.

DE SOLVTIONIBVS & liberationibus.

Debitor ex pluribus causis, potest eligere tempore solutionis quam causam soluat & si ipse non eligit, potest eligere creditor in quam causam accipiat: & si nemo eligit, lex praesumit electionem in duriorem causam: & si est debitum usurarium: prius in usuras, deinde in sortem. Bal. & Sal.

i Voluntate.] expressa.

k Non lege.] id est coniecturis legis, vel interpretatione.

l Et si non.] id est dicere, & definimus, repete, ut sine nouatione causa pcedat, si non uerbis, &c. Accur.

m Quod.] id est quā nouationem solito, &c.

n Hoc enim.] id est nouationem, vel. id est ut nouatio fiat.

o Naturalibus.] id est verbis naturaliter prolatis, & non uerbis, &c. Et sic nota. interesse, aliquid exprimatur, vel intelligatur tacite, ut hic, & s. de impube. & alijs sub. l. pcib⁹. & ff. de lega. 1. l. si ita, §. illi. Sed argu. contra, ff. si cert. peta. l. cum quid. Vltimo not. tres casus, quia aut est actū, ut fiat nouatio & expressum, quo casu ipso iure tollitur prior obligatio, solaq; nouatio manet: aut neque actum neq; expressum est, & remanet efficax utraque, ut hac lege. Aut est actum tacite, licet non expresse, etiam tunc manet prima ipso iure, sed tollitur per exceptionem, & merito. Quid enim si multas cautiones puta decem per varia tempora tibi feci, puta in nundinis super eodem debito: agesne ex omnib⁹? certe non: quia praesumitur animo nouandi factum, ut ar. ff. de praeto. stipul. l. pen. Item & no. hic distinctionē, nouationum alia voluntaria, alia, &c. ut diximus s. de iudic. l. 1. Accursius.

† Scilicet verbo, vel de hoc argumentis euidentissimis aliter cōstet: esto non sit dictū animo nouandi. exemplificat. s. ut p x. q mihi debes, promittis 25. hic inquit apparet primā obligationē mutari in secundā.

† alias ἄνευ καινότητος.

DE SOLVTIONIBVS & liberationibus.

Dicit de uno modo tollendi obligationem, scilicet per nouationē, Nunc de alio, scilicet per solutionem qua tollitur omnis obligatio, vt instit. quib. mod. tol. obliga. in princ. Et potest dici solutio rerum, liberatio personarum, nam per solutionē sequitur liberatio, & sic de ea subijcit. Vel dicit de solutionibus rerum, & liberationibus scil. ceteris quam per solutionem, licet largo modo omnis liberatio dicatur solutio, ut ff eod solutionis verbum.

Cōtinuatio.

In po-

I. Imp. Antoninus A. Aristeneto.



In potestate eius est qui ex pluribus contractibus pecuniā debet, tempore solutionis [a] exprimere in quam causam reddat.

B ¶ Quòd si debitor id non fecit, conuertitur [b] electio ad eum qui accepit.

¶ Si neuter voluntatē suā expressit, [c] prius in vsuras [d] id quod soluitur, deinde in sortem [e] accepto feretur. PP. II. Non. Nouembr. Duobus & Aspris Conss.

Si fiscus succedit debitori, & creditori, confunditur obligatio. Bald. Vel sic: Si fiscus succedit debitori, & creditori, etiam diuersarum stationum, liberantur fideiussores. h. d.

II. Imp. Alexander A. Bassæ.

Liberari [f] fideiussores quoties fiscus tam debitori [g] quàm creditori (licet diuersis rationibus) succedit, ius certum est. Quod & in tua persona [h] procuratores mei [i] custodient. PP. Kalen. Iul. Lupo, & Maximo Conss.

Seruo mutuanti potest mutuum reddi, si peculium non est ei ademptum. Bald. Vel sic: Soluens seruo ex contractu peculiari ante ademptum peculium, liberatur ipso iure. post ademptum, ope exceptionis, si tunc ignorans fuit.

III. Imp. Gordianus A. Apollonio.

Si cùm seruus liberā peculij administrationē haberet, mutuam ab eo accepisti pecuniam, eiq; ante ademptum peculium, vel prius quàm ademptū cognosceres, eam exoluisti: ea solutione liberatus es. [k] PP. V. Kalen. Octob. Pio & Pontiano Conss.

Siue soluatur creditori, siue alij eius mandato, liberatur soluens, licet instrumenta penes creditorem remaneant non incisa, nec cancellata. Bal.
C *Vel sic: Obligatio extincta solutione, non resuscitatur mandantis morte superueniente ante instrumenta reddita debitori. Salic.*

IIII. Idem A. Rufinæ.

Nihil interest, vtrū creditori mutuam pecu

A In potestate.] CASVS. Si teneat tibi ad plures summas ex pluribus causis, puta ad decem ex causa venditionis, ad alia decem causa mutui, ad decem causa locationis, & solui tibi decem: in electione mea est in quam causam velim ea esse soluta. si non elegero, tua erit electio. & si tu non elegeris, nec expresseris in quam causam velis accipere, nec ego: tunc primo conuertuntur ea decem in vsuras: deinde in sortem Viuia.

a Tempore solutionis.] id est in ipsa solutione, vel parum ante, vel parū post, vt supra, de vsur. l. si vsuras. nam rei meæ dicere possum legē quam volo, vt hic, & ff. eo. l. j. in prin. & l. Paulus. ij. §. j. & ff. de pact. l. in traditionibus.

b Conuertitur.] debet tamen eligere in grauius debitum: & incontinenti eligit vterque, non ex interuallo, vt sic vel creditori sit liberum non accipere, vel debitori non dare, cū alter non admittat legē solutionis quæ alteri placet, vt ff. e. l. j. §. fi. & l. ij. & iij. in prin. & quæ sit cā grauior, habes ff. eo. l. j. & 4. & 5. & l. si quid ex famosis, & l. cum ex pluribus.

c Expressit.] vel expressit creditor, sed ex interuallo, vt ff. e. l. cæterū, in pri.

d In vsuras.] debitas per stipulationem, nō nudo pacto, vt ff. eod. l. in his. §. eidem autem. Sed aliud in precio ex pignore redacto, quod etiam in naturale debitum potest eligi, vel vsuras naturaliter tantum debitas, vt ff. eod. l. Paulus. ij. § j. & ff. de pig. actio. l. cum & sortis. Quid autem si pacto tantum debeantur, vtrum actum est, vt pignus pro eis teneatur? Dic secundum H. idem quod si debeantur per stipulationem, siue soluantur, siue pignus distrahatur. & sic intellige, ff. eo. l. Paulus. ij. §. j & ita est idem secundum eum in debitore soluente, & creditore pignus distrahente: cum in vtroque casu in ciuile, & naturale debitum, vel naturale tantum, pro quo tenetur pignus, ex conuentione retineri possit: non illud naturale pro quo pignus non tenetur. Cui videtur cōtra. l. illa. Paulus, vbi dicit aliam esse causam debitoris soluentis: aliam creditoris distrahentis. Sed potest dici aliam esse in hoc, quia debitor soluens potest eligere causam in quam soluit. Sed si creditor distrahit, secus: etiam licentia sibi à debitore denegata. Item si primo accipitur in vsuras, ergo non accipitur in grauiorem causam. Sed respond. vt diximus. s. de vsur. l. vsuras.

e In sortem.] grauiorem. s. vt ff. eo. l. cæterum. §. fi. & l. magis. & l. in his. Sed secundum H. nihil videtur referre an hoc eligat creditor, an taceat: cum vtroque casu in duriorem causam fiat electio. Sed Io. dicit, quod tunc prodest electio, quando sunt æqualiter graues. nam si nō eligat, intelligitur antiquior, vt d. l. in his. §. j. sed si eligat, etiam in nouam de qua forte non erant ei probationes, sicut de prima, valet electio. sed hoc non placet: quia non sic faceret, vt suum negocium, quod debet facere, vt ff. e. l. j. §. pen. Alij dicunt prodesse in hoc, quia vbi sunt plures æque graues, & non eligit, cedit in vnamquanque pro rata, vt ff. eod. l. illud, sed vbi eligit, potest in vnam eligere. Sed tu dic etiam si in leuiorem eligat, pōt: si modo sic in re sua faceret. Et si dicas, quod videtur in grauiorem eligere: hoc verū est, quia sic verisimile est. posset esse tamen contrariū: quia forte talis est persone.

Liberari.] CASVS. Fiscus habebat duas stationes. vnā accepi mutuo, & fideiussores dedi. alia statio tenebatur mihi in centum: & ita fui debitor fisci ex vna parte, & creditor ex alia: decessi, & successit fiscus, an fideiussores liberentur, quæritur? Et dicitur, quòd sic. Viuianus.

f Liberari.] habet fiscus duas stationes, quarum vni Titius est debitor in decem cum fideiussore, alte si est creditor in aliis decem. si fiscus succedit illi Titio, extinguitur hincinde debitum per confusionem: & ita fideiussores quos dederat Titius illi stationi cui erat debitor, ipso iure liberati sunt: non autem hic Titius viuens posset compensare, si a fisco conueniretur, vt supra de compen. l. j.

g Debitori.] eidem.

h In tua persona.] fideiussori loquitur.

i Procuratores mei.] scilicet Cæsaris, qui reddunt ius inter fiscum & priuatum, vt s. si aduer. fisc. l. ij. in fi. sed certe illi non videntur fideiussores teneri, vt ff. de eui. l. si ei. §. j. in fin. quæ est contra. Solut. ibi loquitur de fideiussoribus primi contractus, non eius cuius obligatio erat extincta per successionem.

D Si cum seruus.] CASVS. Accepi decem mutuo à seruo tuo qui habebat administrationem peculij tantum. antequam scirem peculium tulisse ei ademptum, solui. nunquid sum liberatus? Dicitur quòd sic. Viuianus.

k Liberatus es.] in primo casu ipso iure: in secundo per exceptionem: & sic verbum semel positum, diuersimode ponitur. sic. ff. si cer. pet. l. certi condictio, in prin. secundum Azo. Sed si manumisso soluatur: aut ex contractu dominico, & tunc ignorans manumissum, liberatur. si vero ex peculiari, etiam sciens debitor liberatur: si modò ignoret ademptum peculium, vt ff. eodem. l. si quis seruo, & l. si seruus, & l. quod seruus, & institu. mand. §. recte, & facit ff. si certum pet l. eius qui. Acc.

Nihil.] CASVS. Siue soluam creditori meo id in quo sibi tenebar, siue voluntate eius seruo suo quo ad hoc vt contingat mihi liberatio, nihil interest, quia

vtroque

Casus.

Preciū ex pignore redactum potest in naturale debitū eligi.

Creditor si solutionem recipiat, & nō exprimat in quam causam, de qua intelligitur.

Procurator Cæsaris cognoscit inter fiscum, & priuatū.

Solues manumisso, an liberetur.

vtroque casu liberor, licet instrumentum obligationis pe A nes eum remanserit, quando decessit. Viuianus.

a Numerauerit.] nam mihi soluere videtur, qui alij mea voluntate soluit, vt hic, & ff. de pign. actio. l. solutum. §. solutam, & ĵ. eo. l. inuito. Accursius.

b Euacuatæ.] per solutionem.

c Reparari queãt.] sic ergo condicentur per condictionem sine causa, si non sit dominus debitor, vt ŝ. de condic. ex lege. l. dissolutæ: aliàs vendicat, vt supra, ad exhiben. l. fina. Accursius.

NVlla.] CASVS. Titius mutuauerat decem Meuio: volo soluere ea decem Titio, vt cedat mihi acti. aduersus Meuium: nunquid est Titius compellendus cedere, quæritur? Dicitur, quòd non. Viuia.

d Actio superest.] vt supra. qui poti. in pign. habean. l. cum tibi, & supra, de contrario iudic. tut. l. j. Accursius.

e Suggeras.] quia tunc competeret actio ex empto ad cessionem & contra debitorem vtilis, & sine cessione, vt supra, de actio & oblig. l j. & ij. & ff. de sol. l. Modestinus.

f Euanescere, vt ff. de nego. gestis. l. soluendo. Accur.

SI inter.] CAS. Si pater tuus à debitore tuo partem debiti accepit, partem accepto tulit, vel animo donandi remiserit: pro residuo debitorem poteris conuenire. Viuianus.

niam solueris, an ex eius voluntate seruo numeraueris. a Nec enim ex eo quòd creditor concessit in fatum prius, quàm instrumenta redderet, euacuatæ b obligationis vires reparari queunt. c PP. II. Id. Octob. Pio & Pontiano Conss.

Extraneum offerens creditori, non potest per hoc eum cogere ad iura cedenda: nisi emerit nomen debitoris: licet quicunque soluat pro debitore, cũ liberet. Bald. Vel sic: Non potest quis compellere alienum creditorem, vt sibi cedat actionem contra eius debitorem. Salic. B

V. Idem A. Celso.

NVlla tibi aduersus creditorem alienum actio superest, d eo quòd ei debitam quantitatem offerens, ius obligationis in te transferri desideras: cũ ab eo te nomen comparasse non suggeras: e licet solutione ab alio facta nomine debitoris, euanescere f soleat obligatio. PP. XV. Kalen. Nouemb. Pio & Põtiano Conss.

Confessio totius per errorem facta, non præiudicat nisi in parte recepta. Salicetus.

VI. Idem A. Alexandro.

SI inter patrem tuum, eosque quos debitores esse dicebas, non de dubia lite transactio g facta est, sed parte tantummodo recuperata, vniuersum se recepisse cauit: h nec de superfluo eos quos verbis obligauit, per acceptilationẽ i liberauit, nec donationis k causa id factum est: exuberantis l debiti integra ei repetitio competit. m PP. III. Id. Febr. Gordiano. A. & Auiola Conss.

Ne currant vsuræ, vel quicquam pœnale fit compensatio ipso iure. Baldus. Vel sic: Pro rata debiti quod potest compensari, non currunt vsuræ. Salicetus.

VII. Imp. Philippus A. & Philipp. C. Antiocho.

EIus quantitatis cuius petitionem ratio cõpensationis excludit, vsuras non posse reposci manifestum est. n PP. V. Kal. August. Peregrino & Aemyliano Conss.

C *Hæc lex legitur duobus modis secundum Bal. & vtraque lectura est notabilis. prima lectura est talis: Qui promittit certo loco soluere, non potest denuo cogi alibi soluere. Secunda lectura: Creditor non potest compellere debitorem, vt soluat alibi, quàm in loco destinato: etiam si alibi posset solui, & offerri: tamen creditor non cogitur nouare contractum. Baldus.*

VIII. Idem A. & C. Rufino.

VSuras, † quæ quotannis o in vrbe p numerandæ sunt, q promittere r

n Manifestum est.] siue ex vna parte tantum currebat vsura, siue ex vtraque, vt ff. de compensa. l. cum alter, & l. idem, & supra de compensatio. l. si constat. Item not. ex eo quod dicit, compensatio excludit, quòd videtur compensatio fieri ipso iure, etiam non opposita. quod non ĩ lacet, vt no. supra de compensa. l. si constat.

VSuras.] CASVS. Promisisti mihi decem, & promisisti me soluturum vsuras Benon. vis me compellere, vt soluam Mutinæ: nunquid potes? Dicitur quòd non: & sic est promittere, in litera. aliàs est accipere: & tunc dic quòd debitor non potest cõpellere creditorem alibi recipere solutionem, quàm vbi promisit, si habeat pactum. facit. ff. de eo quod certo loco. l. is qui. Viuia.

o Quotannis.] id est singulis annis.

p In vrbe.] Romana, per excellentiã, vt institu. de iure natu. §. sed ius quidẽ.

q Numerãdæ sunt.] scilicet ex forma cõtractus.

r Promittere.] quidam libri habent permittere. & tunc dic, quòd ratio exempli non permittit debitorem compelli alio loco promittere eas dependi, quàm in quo promisit. & hoc nisi ex iusta causa: vt quia creditori Romam venire non liceat, vt quia est infamatus, vel relegatus ab vrbe, vt ff. de excusatio. tutor. l. sed & milites. §. sed ignominia, & ff. soluto matrimonio. l. si cũ dotem, §. si pater, & ff. de re milita. l. milites. ij §. missionum. Vel quia erat patronus, cui debebatur, & quantitas parua, vt argum. ff. de oper. liber. l. quod nisi §. fina. & l. sequen. & argum. ff. de re iudica. l. ij. Vel si æqualiter ille locus distat, & nihil nocet debitori, vt ff. soluto matrim. l. secunda. Item potest esse causa iusta, vt dicunt quidam si promiserat Romæ minores se soluturum: quas si non solueret, se maiores soluturum promiserat. Nam alibi poterit compelli promittere maiores, vt æstimetur maioritas in eo quòd alio loco erit soluturus, cum & loco plus soluatur vt institu. de actio. §. loco. sed licet non compellatur regulariter alibi promittere: compellitur tamen alibi persoluere, si in loco destinato non soluat. vt ff. de eo quod certo loco. l. j & ij. in principio. Alij libri habent † permittere. & tunc lege in debitore quòd non potest creditorem compellere alibi recipere solutionem, & pro hoc. ff. de eo quod certo loco. l. is qui. Sed contra hunc casum in eodem titu. de eo quod certo loco. l. 1. §. & generaliter, vbi dicit reum habere electionem, vbi soluat.

Soluere promittẽs in vno loco, an cõpelli possit promittere in alio loco.

† Ista l. reputat singu. sm La. do. de Ro. in singul. suis, singula. 71.

† Videtur legendum recipere, ex sequentibus, & ex casu. Petr. Vendramenum.

D g Transactio.] scilicet simplex, quæ fit nudo pacto.

h Cauit.] per errorem.

i Acceptilationem.] id est transactionem, quæ fit per Aquilianam stipulationem, & acceptilationẽ: nam duobus modis fit, vt ŝ. de transact. l. vt responsum.

k Nec donationis.] Debiti enim remissio, est donatio: vnde non valet inter virum & vxorem: vt ff. de donat. inter virum & vxorem. l. iij. § sciendum, & l. si sponsus. §. si vxor viri.

Debitum remittens donare videtur.

l Exuberantis.] id est residui.

m Competit.] fuit ergo prædicta confessio de toto per errorem, credens totum sibi solutum, vt supra, de transactio. l. si quidem, vel spe futuræ solutionis, vt infra eod. l. interest, & facit supra, de exceptio. l. si ex maiore, & & hoc probatur. alias præsumerentur omnia solenniter facta, sicut & in obligando, vt instit. de fideiuss. §. si.

EIus.] CASVS. Tenebaris mihi in decem, & ego tibi in alijs decem: admissa compensatione hincinde, quasi solutione facta, non currunt vsuræ. Viuia.

soluat. Sed dic verum esse, cum in altero duorum locorum, quæ erant ibi nominata. Contra. ff. de verborum obligatio. l. continuus. §. cum ita, vbi dicit quòd vbique potest soluere. Sed dic, verum est volente stipulatore. vel ibi locus erat positus gratia rei. & sic pōt soluere vbique: vbi tamen stipulator habeat domicilium.

a Dependi.] id est solui.

Obsignatione.] CASVS. Per oblationem debiti, & consignationem publice factam, si creditor non vult oblatum recipere, liberatur debitor, si deponit eo loco quo pecunia debebatur. Viuianus.

b obsignatione.] depositione, & oblatione facta præsentibus testibus, vt supra de vsur. l. acceptam.

c Totius.] non partis, nisi hoc conuentum est, vt ff. de vsuris l. tutor. §. Lucius, vel nisi debitum nō sit liquidum, vt ff. si certū petatur. l. quidam: vel nisi in pecunia pro libertate danda, vt ff. de statulibe l. cum hæres §. penult. Accur.

d Contingere.] ipso iure, vt ff depositi l. j. §. si pecunia, ver. satisdatione, & argu. ff. manda. l. qui mutuam. §. j. & ff. de vsur. l. debitor. Alij dicunt per exceptionem: & pro eis est supra de vsur. l. acceptam, in fin. vbi dicit, conuertendo eā in usus suos iterum agi. quod non fieret, si esset extincta per consignationem. sed dic ut ibi. Item contra in eodem titu. l. ex prædijs: sed dic ut ibi.

e Eo loco.] Sic ergo nota congruo loco fieri debere oblationem, ut ff. de usuris. l. mora, & ff. de solu. l. si soluturus, & de uerborum obligatio. l. qui Romę. Sed quid si alius nō debitor offerat, consignet, & deponat? Videtur quòd nō contingat liberatio, ut ff. quæ in frau. credi. l. ait prætor, §. illud. Sed argum. contra in institu. quib. modis toll. obli. in prin. & ff de neg. gest. l. soluendo.

f Solutio.] id est depositio prædicta, quæ solutionis loco habetur, ut ff. eod. l. satisfactio. Vel puncta post hanc dictionem solutio, & dic, celebrata scilicet depositio.

g Celebrata.] depositio secundum ultimam expositionem.

Successores.] CASVS. Debes mihi decem, mancipium mihi in solutum dedisti: nunquid hæres tuus potest illud reuocare, quæritur? Dicitur quod non. Viui.

† aliàs, de ferri.

† Adde tu hic, quòd si creditor non fit in loco destinatæ solutionis paratus ad recipiēdū debitū, debitor, non dicitur in mora. Bal. rubri. C. de const. pec. & in l. itē illa. & ibi Bar. ff. illo titulo.

alio loco dependi, a †nisi ex iusta causa, exempli ratio minimè sinit. PP. V. Id. Maij, Philippo. A. & Titiano Conss.

Oblatio & obsignatio ipso iure liberat debitorem: nisi fiat loco incongruo. Bald. Vel sic: Locus congruus offerendi, est locus soluendi, & non alius: hoc dicit ista lex notabilis. Bald.

IX. Impp. Dioclet. & Maxim. AA. Cassio.

Obsignatione [b] totius [c] debitę pecuniæ solenniter facta, liberationem contingere [d] manifestum est. Sed ita demū oblatio debiti liberationē parit, si eo loco [e] † quo debetur, solutio [f] fuerit celebrata. [g] PP. V. Idus Maij Maximo. II. & Aquilino Conss.

Datio in solutum ex pacto, non potest per pœnitentiam reuocari. Bald. Vel sic: Hæres non potest reuocare factum defuncti. Salic.

X. Iidem AA. & CC. Ambrosio.

Successores eius qui maior vigintiquinque annis in solutum pro debito iure mancipia dedit, hæc reuocare non posse constat. [h] S. V. Id. April. Byzantij. AA. Conss.

Quod debetur uxori, non potest solui marito sine voluntate uxoris: etiam si uxor sit minor. xxv. annis. Bald.

XI. Iidem AA. & CC. Capitolinæ.

Cum maritum tuum à debitoribus tuis minoris vigintiquinque annis constitutæ, velut ex cā tibi debiti aliquas accepisse quantitates, nec tamen te consensum accommodasse significes: nullum [i] tibi præiudiciū potuit fieri, nisi factam solutionem post maiorem ætatem ratam feceris. S. V. Kalendas Maij, Heracliæ. AA. Coss.

Quod mihi debes, alij soluere non potes: nisi me mandante, vel ratum habente. Bald.

XII. Iidem AA. & CC. Eutychio.

Inuito vel ignorāte creditore qui soluit alij, se non liberat obligatione. [k] Quòd si hoc vel mandante, [l] vel ratum habente eo fecerit, non minus liberationem cōsequitur, quàm si eidem creditori soluisset. [m] S. III. Idus Maij. AA. & CC. Conss.

Simulata liberatio non est liberatio. Baldus. Vel sic: Figmentum scripturæ de recepto, non præiudicat ueritati. Salic.

XIII. Iidem AA. & CC. Philotimo.

Si obligatum hominem ex causa mandati, nō [n] per stipulationem facta nouatione post acceptilationem [o] liberasti, sed tantùm receptam ex eadem causa debitam quantitatem falso scripsisti: [p] figmento veritatis extingui non potuit [q] obligatio. S. VI. Kalendas Iun. AA. Conss.

h Constat.] sic supra de restitu. mil. l. ea quæ à patre, & supra de pigno. l. cum dominam, & supra de reb. alien. non alien. l. uenditrici. Accur.

Cum maritum.] CASVS Si maritus aduersus debitores uxores egerit, & exegerit: an mulieri præiudicet, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

i Nullum tibi præiudicium &c. ut ff. de negoc. gest. l. soluendo, & ff. de nouat. l. si Stichus. §. finali.

Inuito.] CASVS. Debebam Titio decem: illa decem eo ignorante, & inuito alij solui: an sim liberatus, quæritur? Et respōdetur, quòd non: secus si soluissem eo uolente, quia tunc liberor.

k Obligatione.] Fallit in adiecto, cui me inuito soluitur. Item in eo qui quādoque fuit procurator, cui recte soluitur ab eo qui ignorat mandatum reuocatum, ut ff. eod. l. uero procuratori, & facit ff. de nego gest. l. soluendo.

l Mandante.] nisi in casu, ut quando mando Titio solui post mortem meā, ut ff. eod. l. ulti. j. respon. Accur.

m Soluisset.] ut ff. de pign. actio. l. solutum. §. solutam.

Si obligatum.] CASVS. Procurator meus tenebatur mihi ex cā mandati in centum. scripsi me recepisse pecuniam, quam non recepi. an talis error mihi pręiudicet quo magis liberetur? Dicitur, quòd non: nisi eum per acceptilationem præcedente Aquiliana stipulatione liberassem. Viuianus.

n Non.] hæc negatio determinat uerbum, liberasti.

o Acceptilationem.] sic enim habet fieri per nouationem super contractu iure gentium, ut infra tit. primo. l. fina. Sed quid si per errorem liberasti eum per acceptilationem? nonne sublata est prior obligatio? Respond. utique: sed tamen agere potes condictione sine causa, vt se reponat in obligationem. uel si debitum liquidum, & purum erat, ut statim soluat, ut ff. de condi. cau. da. l. si quis accepto tulerit. & l. si mulier, & ff. de pa. l. si cum te. & ff de in do. l. licet.

p Scripsisti.] iperando uel errando.

q Non potuit.] nisi tacuerit per triginta dies, ut supra de non numerata pecun. l. in contractibus. §. super cæteris.

Pecuniæ.]

PEcuniæ.] CASVS. Si in instrumento confessus sit creditor sibi solutam fuisse pecuniam : maior probatio est, quàm si debitori chirographum reddidisset. Viu.

a Professio.] quia scribit creditor se recepisse pecuniam creditam, quæ scriptura dicitur apocha.

b Maiorem.] Maiorem siquidem, quia redditio chartæ etiã ob aliam causam fieri potest, quàm vt liberetur debitor. vnde & de hoc subijcit lex sequens : confessio vero aperte denotat liberationem. sic ergo nota, quòd sufficit creditorem liberare debitorem, si non potest reddere instrumentum : vt hic, & ff. de lega. j. l. huiusmodi. §. si ita cui. Accur.

QVod debitori.] CASVS. Titius surripuit mihi instrumentum in quo erat mihi obligatus Seius, & reddidit Seio. si probem Seium debere mihi pecuniam, non præiudicat mihi instrumenti surreptio. Vi.

c Voluntatem.] Debitor debet probare sibi redditum voluntate creditoris duobus testibus, nisi in casu, vt s. de Lat lib. tol. §. ille autem, & est ad hanc & superiorem. l. ff. de prob. l. si chirographum, & ff. de pactis. l. Labeo, vbi de hoc not. & s. de fide instr. l. j. & supra, de remissio. pign. l. creditricem, & j. de don l. j. Acc.

EVm à quo.] CASVS. Debebam tibi decem: volebam tibi cedere in solutũ actio quam habebã aduersus Titiũ: nunquid es compellendus suscipere? Dicitur quod non. Viu.

d Eum à quo.] Sic ergo no. quod aliud pro alio inuito creditore non potest solui, vt j l. prox. & ff. si cer. peta. l. ij. §. j. & s. de secundis nupt. auth. sed si aurum. sed hoc fallit in casibus, vt ff. de leg. j. l. non dubium. §. fi. & de aur. & argen. leg. l. j. §. fi. & in alijs, quos not. ff. si cert. pet. l. ij. inter quos est vnus in auth. hic posita, hoc nisi debitor &c. quam hic lege, quæ

† Cõcor. c. sanctæ Mariæ. 2. in fi. cum glo. fi. extra vt lit. pendẽte.

Creditore inuito nõ põt aliud pro alio solui.

Melius est habere euidentem liberationem, quàm chirographi redditionem. hoc dicit. Vel sic. Melius est habere pro se euidentem probationẽ, quàm præsumptionem, quæ recipiat in contrarium probationem. Bald. Vel sic: Plus probat confessio debiti recepti, quam instrumenti redditio. Salicetus.

XIIII. Iidem AA. & CC. Cohortæ.

PEcuniæ solutæ professio [a] collata instrumẽto, maiorem [b] rei gestæ probationem continet, quàm si chirographum acceptæ pecuniæ mutuę fuisset redditum. † S. V. Id. Iul. AA. Conss. B

Chirographum redditum debitori sine voluntate creditoris, non liberat debitorem : & ex ipso instrumento, quod ipse debitor tanquam pro se producit, conuincitur, & ad soluendum compellitur.

XV. Iidem AA. & CC. Quartino.

QVòd debitori tuo chirographum redditum contra voluntatem [c] tuam asseueras nihil de iure tuo deminutum est. C

¶ Quibuscunque itaq; argumentis iure proditis hãc obligationem tibi probanti, cum pro huiusmodi facto liberationem minimè consecutum, iudex ad solutionem debiti iure cõpellet. S. V. Kalend. Septẽ. AA. Conss.

Ius pro re inuito creditore cedi nõ potest. Bal. Vel sic: Creditor non compellitur recipere in solutum nomen debitoris sui debitoris. Sal.

XVI. Iidem AA. & CC. Charidemo.

EVm à quo [d] mutuam sumpsisti pecuniam, in solutum nolentem suscipere nomen debitoris tui compelli iuris ratio non permittit.

IN AVTHEN. de fideiussorib. & mandato. §. A est de fideiuss. §. quod autem, colla. j.

HOc nisi.] CASVS. Lex C. dicit quòd creditor nõ cogitur recipere aliud pro alio: authen. vero nõ determinat illud. l quod compellitur, scilicet quando debitor pecuniam non habet: & tunc res immobilis melior quã habet, potest pro pecunia solui creditori: & iudex æstimabit quantum valeat res illa quę datur creditori in solutum: & si creditor paratus est ostendere emptorem, debitor debet rem distrahere, & soluere pecuniam creditori. Viuian.

quod autem, colla. j. constitutio. iiij.

Hac authentica in principio excipit casum. Et nota quod colligitur in l. præcedenti, & hoc dicit : Si debitor quantitatis non habet aliunde vnde soluat, potest rem meliorem quam habet, in solutum dare creditori pro æstimatione districtius facienda per iudicem, & cum cautela de euictione. & si creditor reperit emere volentem, nõ compellitur tunc in solutum recipere, sed debitor tenebitur illa vendere cautela adhibita, quòd de precio satisfiet creditori Sal.

HOc, nisi [e] debitor in pecunia, vel alia re mobili soluere nequeat. tunc enim res immobilis, quam debitor habet meliorem, [f] solui potest, facta per iudicem subtili eius causæ æstimatione, vt rem prędictam & debitori soluere, & creditori liceat petere, prętanda creditori cautela [g] de euictione quæ debitori possibilis sit. quod est in omni actione.

¶ At si creditor paratus sit emptorem rei præstare, oportet debitorem cautela iudicis arbitrio creditori præbita, rem tunc distrahere, vt satisfiat creditori.

Aliud pro alio volenti creditori solui potest. Bal. & Sal.

XVII. Iidem AA. & CC. Cassio.

MAnifesti iuris est, tã alio pro debitore soluente, [h] quàm rebus pro numerata pecunia consentiente [i] creditore datis, tolli paratam obligationem. S. Kalen. Decemb. Sirmij AA. Conss. D

In generali sermone non continetur persona loquentis. Bal. & ad hoc allegatur.

XVIII. Iidem AA. & CC. Domitio.

e Hoc nisi.] Dixit non posse solui aliud pro alio, hoc nisi &c.

f Meliorem habet.] hoc ideo, quia aurũ acceperat, quod est preciosius metallũ, vt in corpore, alias res mediocris posset dari in solutum, vt s. de sacro. ecc. auth. hoc ius porrectum. quæ est contra. Vel dic, quod etiã si in alia re etiam vili sit debitor, habeat tamen locum quod hic dicit. & ideo, quia vnum sit contra creditorẽ, vt inuitus aliud pro alio recipiat: aliud sit pro eo, scilicet vt optimam rẽ habeat in solutum. arg. ff. de iureiur. l. eum qui, & in ecclesia sit specia le: vt in dicta authenti. hoc ius porrectũ.

ADDITIO. An autem aliud pro alio solui possit: & quid si mutetur moneta per principẽ : potes hoc videre per Abb. in c. quanto, extra de iureiur. in v. col. versi. vlterius quæro de quæstione &c. vsque ad finem.

g Cautela.] quod. s. de precio rei soluet creditori, vt in corpore authenticæ.

MAnifesti.] CASVS. Si alius soluit creditori quod ei debeo, liberor. Itẽ si res aliquas accepit in solutum, similiter liberor. Viuianus.

h Soluente.] vt ff. de negoc. gestis. l. soluendo.

i Consentiente.] non inuito, nisi in casu, vt in authent. superiori, hoc nisi &c. quæ etiam super hac. l. posset poni, & nisi in alijs casibus, vt

bus, vt no. supra l. proxima.

a Inquisitio.] Procurator tuus creditoribus tuis de propria pecunia soluit, & chirographa recepit ab eis: tibique ab eius hærede restituta sunt, in quibus erat subscriptio procuratoris, scilicet quod nihil creditoribus tuis debebatur. certe non tollitur procuratori actio, vel hæredi. licet enim & ipse de creditoribus erat, per hoc, quod de suo soluerat: tamen generali sermone non continetur persona loquentis. sic & ff. loca. l. qui insulam § fin. & ff. de sena. l. j. Sed arg. contra ff. de pignor. l. Paulus. §. fin. & de verb. signi. l. familiæ appellatione. cui potest responderi, quod videtur dominus obligari per seruum: vnde & ibi ipse seruus obligatur. Item argu. contra ff. de condit. & demonstrat. l. qui hæredi. §. Plautius. sed certe in generali sermone continetur ibi persona, cui loquitur testator. Ioan.

Persona loquentis generali sermone non continetur.

Inquisitio[a] veritatis tolli non potuit, quod chirographa quæ fecerat[b] procurator tu[us], recepta, tibique restituta ab ipsius hærede proponas, cum subscriptione procuratoris significante, quòd nihil creditoribus[c] debeatur: cùm nihil prohibeat, & creditoribus satisfactum esse, & non vestræ[d] pecuniæ, sed ipsius cui negocium gerendum mandaueras, processisse solutionem. S. Idib. Februar. CC. Conss.

Solutum seruo recipiendis pecunijs præposito, liberat soluentem: & licet chirographum debiti sit apud dominum, non cassum scilicet nec cancellatum: tamen eius vigor intrinsecus sublatus est: quia eius obligatio extincta. Bald.

XIX. Iidem AA. & CC. Diogeni.

Si actore seruo[e] tam mutuis dandis pecunijs, C. quàm debitis recipiendis præposito, in hoc quod susceperas,[f] eius dominæ per ipsum[g] satisfecisti: instrumentum inane[h] solutione celebrata nihil tibi nocere potest. Aliter enim soluentes seruo, de actione dominæ liberare se minimè possunt. S. V. Id. Octob. CC. Conss.

Operarum exceptio potest cum pecunia compensari. Bal.

XX. Iidem AA. & CC. Eucrati.

Si operas certi serui pro pecunia sumpta sibi in debitum compensare placuit creditori: his secundum conuentionis fidem præstitis, de mancipio restituendo pacti tenor[i] seruari debet. S. V. Kalendas Nouembr. Hadrianopol. CC. Conss.

b Fecerat.] obligando se creditoribus pro domino.

c Creditoribus.] cæteris.

d Et non vestræ.] i. à vobis debitæ vestro procuratori, id est eius quam debetis procuratori. nam (vt ex principio legis apparet) domino loquitur, & sic repetit illud verbum, satisfactum, & illa erunt datiui casus, vestræ pecuniæ. Vel dic melius, quòd sunt genitiui: nec repetitur satisfactum, immo respiciunt sequētia, præcessisse solutionem. Accur.

Si actore.] CAS. Mulier quædam præposuerat seruum suum pecunijs mutuandis, & recipiendis, vel exigendis: solui ei pecuniā quam debebam mulieri: nunquid sum liberatus? Dicitur quòd sic. Si vero solui seruo qui non habuerit mandatum de pecunia exigenda, non liberor. Viuianus.

e Si actore seruo.] accepi à domina mutuum, & reddidi seruo actori: liberor quidem.

f Susceperas.] à domina.

A g Per ipsum.] soluendo ipsi seruo.

h Instrumentum inane.] sic supra ad exhibend. l. fin. & de condic. ex lege. l. dissolutæ, & facit supra eod. l. nihil. Accursius.

Si operas.] CASVS. Obligaui tibi mancipium, vt operæ eius in debitū computarentur. si tibi satisfactum fuit: nunquid possum mancipium recuperare? Dicitur quod sic. Viuia.

i Pacti tenor.] quia est vt satisfacto debito in operis, ipse seruus reddatur: quod fieret, & si simpliciter pignori fuisset acceptus, vt s. de pign. act. l. j. & ij.

Solutio partis non liberat à toto, licet ibi sit spe futuræ numerationis confessio. Sed si pro parte in totum transigitur, in totum actio tollitur. Bal. Vel sic: Si creditor partem recepit, & totum recepisse scripsit: si quidem ex causa transactionis, vltra non petit. sin autem spe futura solutionis, tunc residuum petere potest. Salicetus.

XXI. Iidem AA. & CC. Rufo.

B Interest multum, vtrum ne spe futuræ numerationis[k] suscepisse te quod instrumento continetur, scripsisti: an accepta minore quantitate,[l] tantū quantum lectio probat, in scriptura conferri placuit. Nā superiore quidem casu residui petitio debiti manet integra:[m] posteriore verò, consensu transactionis finitis stare conuenit.[n] S. III. Non. Decembr. CC. Conss.

Non refert vtrum instrumentum sit inductum & cancellatum, siue etiam non inductum nec cancellatū, dummodo debitum sit solutum. Baldus.

XXII. Iidem AA. & CC. Grato.

Inductum,[o] id est cancellatum, necne sit chirographum vestrum: solutionem semel debiti causa factam ei qui exigendi potestatem habuit, probantium, nihil interest. S. V. Id Decembr. CC Conss.

D

Qui contemplatione literarum liberat scribentem, literis effectum non habentibus condicit liberatatem. Vel sic: Confessio facta prætextu causæ non secuta, non nocet confitenti. Bal. Vel sic: Si creditor scripsit se recepisse debitum contemplatione literarum missarum ad soluere debentem: illo non soluente, integra manet petitio debiti. Salic.

XXIII. Iidem AA. & CC. Vacio.

Si literarum

Interest.] CAS. Mutuaui tibi centum: soluisti quinquaginta: scripsi me recepisse: non obstante tali subscriptione petam residua quinquaginta. si vero ex causa transactionis accepissem à te quinquaginta, mihi nulla superest repetitio. Viuianus.

k Numerationis.] id est solutionis.

l Quantitate.] transigendi animo.

m Integra.] vt supra, eo. l. si inter, si modo intra triginta dies petierit, vt s. de non numer. pec. l. in contractibus. §. super.

n Conuenit.] vt s. de transact. l. si quidem. Accur.

Inductum.] CASVS. Si debitor soluat creditori: licet instrumentum obligationis non sit cancellatū, vel incisum, non propter hoc minus consequetur liberationem. Viuianus.

o Inductum.] Not. quod hic pro eodem ponitur inductum, & cancellatum: cum proprie sit inducere, per medias literas pennam ducere: cancellare, per modum crucis ducere. & incipe cōstructionem in fin. nihil interest &c. nam videbatur debitorem non liberatum, cum chirographum non sit cancellatum: sed tamen nō interest vestrum, probantium scilicet vestram solutionem &c. vt & s. de non num. pec. l. asseueratio. Accur.

Cancellare, & inducere.

Si literarum Auxenonis.] CASVS. Auxeno debebat

bebat mihi centum: misit epistolam ad Aristonem, vt mihi solueret. Contemplatione epistolæ missæ scripsi ab eo mihi fuisse satisfactum: Aristo non soluit: nunquid Auxeno liberatus est? Dicitur quòd non. Viu.

a Auxenonis.] nomen debitoris.

b Aristonem.] amicum suum. mandauit enim debitor tu° amico suo, vt tibi solueret.

c Non impleto.] facto à debitore ad Aristonem amicum suũ de soluendo tibi creditori. Accur.

d Impedire potest.] contra Auxenonẽ, si modo intra triginta dies paritum sit iuri, vt supra, de nõ numera. pecu. l. in contractibus. §. super. Accursius.

Auxenonis a contemplatione, quas ad Aristonẽ b de numeranda tibi pecunia dederat, recepisse te scripsisti debitum ab Aristone: mandato non impleto, c cum petitio debiti maneat integra, nihil legitimam exactionem impedire potest. d S. XV. Kalend. Ian. Nicomediæ. CC. Conss.

B

Si fundus in solutum datus per industriam creditoris melior factus est, non propterea debet restitui debitori, etiam minori. Vel sic: Non debet quis id petere, cuius contrarium postulaturus non esset, nisi sit aliud h. d. cum gl. secundum Butrigarium.

CVm pro pecunia.] CASVS. Obligaui fundum: eum in solutum dedi, & eum meliorasti: nunquid possum reuocare? Dicitur, quòd non: quia si deterior factus fuisset, nunquam reuocarem: vnde si petam hoc, cuius contrarium non eram petiturus, non sum audiendus. Vivianus.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Rufino.

CVm pro pecunia quã mutuo acceperas, secundum placitum Euãdro te fundum dedisse profitearis: eius industriam, vel euẽtum meliorem, tibi nõ ipsi prodesse cõtrarium e non postulaturus, si minoris distraxisset, f non iustè petis. S. VII. Kalendas Ianuar. Nicomediæ. CC. Conss.

C

Sic non debet quis testes habere pro se, quibus fidẽ adhibere non vult: vt habetur in c. præsentiũ, in gl. super verbo, protestatus, e x tra de testi. vbi ẽt aliæ sunt concordãtiæ.

e Contrarium.] nõ debet quis postulare cuius contrariũ non esset petiturus. & est sic supra, de vsur. l. si ea lege. Sed arg. contra. ff. loca. l. ea lege. Sed ibi ex vi pacti fuit.

f Distraxisset.] sed deteriorasset prædium, & ita minoris distrahere posset.

Qui excipit de solutione, debet probare. Bal. Vel sic: Probata solutione, chirographum condicitur, vel vendicatur. Salic.

XXV. Iidem AA. & CC. [illegible]

SOlutionem.] CASVS. Si debitor dicat se soluisse creditori, habet hoc probare: & postquã probauerit, petere potest vt sibi reddatur instrumentum. Viu.

SOlutionem asseueranti, probationis onus incumbit: g quo facto, h chirographum condicere potest. i S. III. Kalen. Ian. Nicomediæ. CC. Conss.

g Incumbit.] vt supra, de probat. l. j. & de non num. pecun. l. asseueratio. Accur.

h Quo facto.] scilicet solutione probata.

i Condicere potest] si non est debitoris. aliàs vendicat: vt s. de condic. ex lege l. dissolutæ, & s. ad exhib. l. fin.

DE ACCEPTILA[TIONIBUS.]

Acceptilatio est imaginaria solutio.

Dixit de veris solutionibus, nunc de imaginarijs, id est acceptilationibus. Nam acceptilatio est imaginaria solutio, ut institu. quibus modis tollit. oblig. §. 1.

IAm tibi.] CASVS. Si soror mea debitorem suum tutoris auctoritate interueniente per acceptilationem liberauit, & debitor post acceptilationẽ soluit: an repetere possit ß indebite sit solutum, quæritur? Et dicitur, quòd si tu ei successisti, vel nomine illius, si viuit, poteris contra repetẽtem vti defensionibus. sed non aperit quibus. tu dic, vt quia acceptilatiõ non erat solenniter facta, vel sine tutoris auctoritate, vel quia enormiter esset læsa per talem acceptilationem. Viuia.

TITVLVS XLIIII.

DE ACCEPTILATIONIBUS.

Liberatus per acceptilationem, errore facti vel iuris postea soluens repetit. Bal. Vel sic: Pupillus cum tutoris auctoritate potest per acceptilationem liberare: nec potest conueniri, nisi ex causa legitima. Salic.

I. Imp. Antoninus A. Apronio.



IAm tibi k scripsi posse apud iudicẽ quæri, an solennibus l verbis tutoris auctoritate interueniente, soror tua acceptilatione debitorẽ suũ liberauit. quare si in repetenda pecunia quam exsoluit, m diuersa pars perseuerauerit: n veteris defensionibus o competẽtibus. PP. III. Id. Febr. Duobus & Aspris Conss.

Acceptilatio facta ex causa dationis omnem viam agẽdi perimit. Bal.

II. Impp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Claro.

SI donationis gratia p nouatione facta per acceptilationem q præstiti a sti liberationem, omnis agendi r via perempta est. S. VI. Kalend. Ianuar. AA. & CC. Conss.

Interueniente Aquiliana stipulatione & acceptilatione sequente, nisi creditor sit talis ætatis cui restitutio indulgeatur, omnis agendi uia præcluditur. Bal.

D

III. Iidem AA. & CC. Demetriæ.

PEr Aquilianã stipula-

k Iam tibi.] loquitur imperator fratri petenti pro sorore minore accepto ferente, cui forte successit vel defendit eam.

l Solennibus.] quia dixit debitor, habes ne acceptum quod tibi debeo? Respondit ipse habeo, acceptumque tuli, vt insti. quib. mod. tolli. ob. §. est autem. Sed quomodo hoc fieri potuit etiam cum tutore, scilicet donandi animo, vt supra, de admi. tuto. l. non omni? Respon. non fuit facta hic animo donandi: sed aliud inuicem erat datũ, vel dandum: in quo si decipitur, restitui potest, vt supra si ad uer. transac. l. j. & ij. sed si sine tutore, ipso iure non valet, vt de in integ. resti. mino. l. si curatorem.

m Exoluit.] scilicet debitor post acceptilationem, credens se non esse liberatum: quia illa quæ erat minor, fecit acceptilationem tutore auctore.

n Perseuerauerit.] repetẽs indebitum.

o Defensionibus.] quæ nullæ sunt, si accepto tulit, secundum quosdam. Vel dic quòd aliquæ possunt esse, vt si dicas non solenniter esse factam, vel sine tutoris auctoritate, vel eam læsam.

SI donationis.] CASVS. Debebam tibi decem ex causa venditionis, animo nouandi. stipulatus es ea tibi reddi: & donandi animo ea mihi accepto tulisti: nunquid adhuc petere potes? Dicitur quòd non. Viu.

p Si donationis gratia.] secus si non donationis, quia tunc ageret præscriptis verbis in id quod conuenit, vt ff. de præscrip. verb. l. ob eam.

q Per acceptilationem] aliàs ageretur antiqua, & exciperetur, vt supra, de transactio. l. vt responsum, & ff. de transactio. l. ij.

r Agendi] sic. ff. de sol. l. qui res. §. aream. & j l. proxi.

PEr Aquilianam.] CASVS. Debebas mihi decem ex causa venditionis: ea mihi promisisti per stipulationem animo nouãdi: & conuenit, vt ea accepta tibi ferre, & solen-

& solenniter accepto tuli: nunquid potero adhuc petere? Dicitur quòd non. Vivianus.

a Per Aquilianam stipulationem.] sic dictam, qua ab Aquilio introducta fuit, vt per eam nouarentur obligationes iurisgentium, & in stipulationem deducerentur, & sic per acceptilationem possent tolli: quod alias esse nō potest, vt habes hic, & institu. qui.mo.tol. obli. §. j. & §. est autem, & ff. de reg. iur. l. nihil tam naturale, & fa. ff. de solut. l. prout quisque. Super realibus autem actionibus an possit fieri acceptilatio, cum non sit obligatio, & qualiter, dic, vt supra de transact. l. vt responsum.

Stipulatio Aquiliana quas obligationes nouat

tionem[a] pacto[b] subditā obligatione præcedente sublata, & acceptilatione[c] quæ fuit inducta, perempta:[d] ei qui ex nulla causa[e] restitui potest, omnis agendi via præcluditur. S. V. Kalend. Decembr. CC. Conss.

b Pacto.] sic enim cōuenit, vt fieret, & facta fuit.

c Acceptilatione.] id est per acceptilationem.

d Perempta.] scilicet stipulatione Aquiliana.

e Ex nulla causa.] sunt enim causæ per quas in talibus quis restitui potest, vt ꝑpter minorem ætatem, errorem, dolū, metum, scilicet si dolo, vel metu inductus fuerit ad acceptoferendum: & sic agitur actione de dolo, vel metu, vt supra, de transactio. l. sub prætextu instrumenti. § fin. vbi autem bene & rite facta fuit acceptilatio, sed non seruatur fides: tunc dic qualiter agatur, vt supra, de transactio l. actione Item si acceptilatio est inutilis ratione rei vel ratione solennitatis omissæ, an saltem iure nudi pacti valeat? Respond. vt not. ff. de pactis. l. si vnus. §. si acceptilatio.

Acceptū ferens pōt ex multis causis restitui.

TITVLVS XLV. DE EVICTIONIBVS.

Emptor vniuersitatis non agit pro euictione rei singularis. nec ad sumptus litis, nisi hoc specialiter sit promissum & conuentum. h. d. ista singularis lex, secundum Bal. Vel sic: Venditor hæreditatis non tenetur de euictione rerum singularium, nisi contrarium sit actum: & suo sumptu, & periculo illas consequi debet emptor. Salicetus.

1. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Munitio.

DE EVICTIONIBVS.

Quia soluta & empta solent euinci, ideo de euictionibus subijcit.

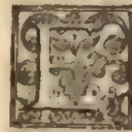
Emptor.] CASVS. Vendidi tibi hæreditatem. conuentus tu rei vendicatione pro fundo vno, denunciasti mihi, vt te defenderem: an tenear quæritur? Et respon. quòd nō. sed tuis sumptibus te defendere debes, neque de euictione teneor: nisi aliud conuenisset, vt pro vna te euicta debeam teneri. Vivianus.

f Rem.] singularem illius hæreditatis emptæ. Accursius.

g Sumptu.] sumptus quo ad expensas: periculum quo ad rem quam perdit. sed licet patiatur periculum perdēdo: an rehabeat à venditore? Respon. non aperit hic de sumptu, sed de æstimatione rei sic, dicens quòd euictio non præstatur. de sumptu autem dicas, quòd videtur prima facie ex hac litera suo sumptu, quòd venditor emptori non teneatur ad sumptus factos in causa euictionis. Sed certè distingue: Aut pro re principali potest ex empto ad interesse agi: & tunc pro sumptibus agetur, vt infra eodem. l. si cum quæstio, in fi. & ff. de do. except. l. fideiussor, & ff. quod fal. tuto. aucto. l. nouissimè. §. Pomponius, & argum. ff. de libe. lega. l. petitor, & ff. si mulier ven. no. l. fin. in fin. licet illa econtra posset intelligi. si autem nō potest agere emptor pro re principali, vt quia non est euicta, vel alia de causa, vt hic erat: tunc nec de sumptibus agetur, vt hic, & infra, eod. l. si status, in fin. suam enim egit rem emptor, vt ff. ad Trebel. l. deducta.

Venditor an teneatur emptori ad sumptus factos in lite.

A §. qui post tempus, nisi fuissent promissi, vt ff. de verbo. oblig. l. venditores. Et est simile in eo qui liber esse iussus est redditis rationibus, vt si nulla sunt reliqua, pure erit liber: si aliqua, tunc computare domino, & reddere reliqua tenetur, vt supra, de ma. testa. l. cum testamento.



Emptor hæreditatis rē[f] à possessoribus sumptu[g] ac periculo suo persequi debet.

¶ Euictio quoque nō præstatur in singulis[h] rebus, cum hæreditatem iure venisse[i] constet, nisi aliud

B nominatim inter contrahentes conuenit.[k] PP. VI. Kalen. Mar. Seuero. A. III. & Victorino Conss.

Etiam si ista lex daretur in puncto, esset aurata: & breuiter h. d. Donator tenetur de euictione, si per stipulationem de euictione promisit. Secus si nudo pacto. Bal.

II. Iidem AA. Quartæ.

Qvoniam auus tuus cum prædia tibi donaret, de euictione eorum cauit: potes ad-

Item si vincit emptor, alia est ratio quòd non agat ad sumptus: quia eos consequitur à victo ex generali regula victus victori &c. vt supra de iud. l. properandum. §. sin autem alterutra. Alij dicūt si agatur ex empto, semper posse agi ad sumptus. si vero ex stipulatu, nō sed prima placet.

ADDITIO. Aduertas quòd Bart. in l. venditores. ff. de verb. obli. reprehendit istam glo. volens quòd semper teneatur venditor ad sumptus. quod ꝓbat primo per l. si plus. §. nota. ff. eod. & l. qui absentem. ff. de proc. vbi dicitur, quòd mota lite tenetur defendere emptorem. ergo si non defendat, tenetur ad interesse ob rem non defensam, argum. l. cum quærebatur, in fin. ff. iudic. solu. Secundo probat per rationem. venditor tenetur emptori, vt sibi habere liceat, ut l. stipulatio ista habere licere,

C ver. quòd si furte. ff de verb. obl. & ibi nota. ergo &c. Cōtraria solue vt per eum.

h In singulis.] i. in re singulari: quæ aut erat hæreditaria, & tunc est ei facta iniuria: vnde venditor nō tenetur, vt ff. eo. l. si per imprudentiam. & ibi plene dixi. aut non erat hæreditaria: & tunc non videtur vēdita. & probatur hæc distinctio. ff. de hæred. vend. l. ij. in princ. & ff. eod. l. serui venditor, & l. naue. Sed quid si tantum tria prædia erant in hæreditate, & illa sunt euicta? Dicunt quidam, licet non agatur propter primum prædium, vel secundum: tertio tamen euicto agitur de omnibus ad exemplum legis Falcidiæ. Sed Ioan. contra: quia hæreditas est etiam sine vllo corpore. vt ff. de petit. hæred. l. hæreditas, si tamen nec nomina sunt in hæreditate, nec aliquid aliud, nisi ꝑdicta prædia, condicetur precium: nec enim spes emitur, nisi hoc agatur: & tunc decipiens condemnabitur, vt ff. de hæred. ven. l. cum hæreditatem, & l. quòd si in venditione, & i hoc autem. Accur.

D i Venisse.] id est venditam esse ab eo qui de iure est hæres. si ergo etiam modica res euincatur, ideo quòd non fuit hæres, venditor aget, vt ff. de hæred. vendi. l. quod si nulla. Item hoc verum vendita hæreditate. si autem rem singularem hæreditatis vendat, de euictione tenetur, vt ff. de petitio. hæredita. l. sed & si lege. §. item si rem distraxit.

k Conuenit.] scilicet vt in singulis præstetur euictio. Vel quia singulas res de hæreditate affirmauit, vt ff. de hæred. vendita. l. nisi de substantia. Vel nisi sciens erat rem illam non esse hæreditariam, vt ff. de hæred. vendi. l. ad hoc. Azo.

Qvoniam.] CASVS. Auus tuus dedit tibi quædam prædia, & de euictione promisit per stipulationem: & postea decessit te instituto hærede, & quibusdam alijs, si aliquod ex prædijs illis euincatur, ages pro euictione aduersus cohæredes tuos pro ea portione qua

qua sunt hæredes, actione ex stipulatu. Si vero de euictione per stipulationem non promisisset: nullo modo eum conuenire potes. Viuia.

a Cohæredes.] contrarium. j. de dona. l. si quis.

b Hæreditaria.] nam pro parte qua hæres est, extincta est actio, vt s. de hæredita. actio. l. si adul tus.

c Interueniente.] s. in donando. & sic olim non agebatur. sed hodie sic condictione ex hac lege, ut hic subijcit, & j. de dona. l. si quis argentum. Vel dic nudo pacto interueniente super euictione præstanda: & erat olim nudum, siue ex interuallo apponeretur ad pactum donationis, siue etiam incontinenti. cum enim nec ex illo posset agi, per consequens nec hoc informabit, vt ff. de peric. & commo. rei vendi. l. si in venditione: secus autem si in traditione apponebatur, vt infra de dona. l. legem, & supra de re. perm. l. fin. sed cum hodie sit pro vestito ipsum principale, vestiet & illud pactum euictionis sui cohærentia. vbi autem nihil esset de euictione cautum, tūc dolosus donator tenetur, vt ff. de don. l. Aristo. aliàs si incępit à pactione, idem: si à traditione, agitur ad instar dotis, vt supra de iure do. l. j. & ad hoc. ff. de ædilit. edict. l. ad res. In legato autem euictio distinguitur, sit in specie, & sic non agitur: aut in genere, & tunc agitur, vt ff. eodem. l. si is qui, & l. hæres, & de lega. j. l. si à substituto. §. j. & hoc in vere lucratiua: in quasi lucratiua quid sit, dicitur. ff. de noxa. l. si noxale. §. fin.

uersus cohæredes [a] tuos ex causa stipulationis consistere ob euictionem prædiorum, pro portione scilicet hęreditaria. [b] Nudo autem pacto interueniente [c] minime donatorem hac actione teneri certum est. PP. II. Kalendas Mart. Antonino. A. II. & Geta. II. Conss.

A

B

Antequam res euincatur, de euictione non agitur, etiam si res sit alij obligata. Bald.

III. Idem AA. Aureliano.

QVi rem emit, & post possidet: [d] quamdiu euicta non est, auctorem suum, propterea quòd aliena, vel obligata res dicatur, conuenire non potest. [e] PP. VIII. Kalen. Augu. Faustino, & Rufino Conss.

Si res in solutum data propter hypothecam euincitur: vtilis de euictione actio datur. nam datio in solutum instar venditionis obtinet. hoc dicit. Vel sic: Si res obligata venditur, transit cum sua causa & ideo pignus non extinguitur Bald. Vel sic: Pro prædio dato in solutum, & euicto agitur actione vtili ex empto. Sal.

C

IIII. Imp. Antoninus A. Georgio.

SI prædium tibi pro soluto datum est, quod alijs creditoribus fuerat obligatum: causa pignoris mutata non est. [f] Igitur si hoc iure fuerit euictum, [†] vtilis tibi actio [g] [†] contra debitorem competit. Nam huiusmodi contractus vicem venditionis obtinet. PP. XI. Kalend. Aug. Duobus & Aspris Conss.

Emptor cui res non est tradita, potest agere, vt libera tradatur: & si conuenitur de precio, potest excipere de re non tradita. Bald. Vel sic: Antequam res tradatur, vel precium soluatur, potest emptor petere, vt pignoris obligatio dissoluatur. hoc dicit. & est hæc lex bona, & mente tenenda secundum Bar.

V. Idem A. Patroniæ.

EX his pdijs quæ mercata es, si aliqua à vēditore obligata, & necdū tibi tradita sunt: ex empto [h] actione consequeris vt ea à creditore liberentur. Idem etiam fiet, si aduersus venditorem ex vendito actione precium petentem doli exceptionem opposueris. PP. XV. Kalendas Octobr. Duobus & Aspris Conss.

Licet venditor non obligauit se de euictione: tamen ex natura contractus tenetur de euictione. Bald.

QVi rem.] CASVS. Vendidisti mihi prædia: si dicantur aliena, vel alij obligata, an possim agere aduersus te actione ex stipulatu pro euictione antequam euincantur? Dicitur quòd non. Nam si emo à te rem quæ dicitur alij pignorata, vel quæ dicitur aliena, licet de ea moueatur mihi quæstio: quandiu non est euicta, non agam de euictione. Viuian.

D

d Possidet.] maxime: nam idem, si non possidet, ut ff. e. l. non tamen consequens.

Euictione quādo que agitur re nondū euicta.

e Conuenire non potest.] vt & ff. eo. l. si plus. § mora, nisi in limine contractus euictio immineat, vt j. eo. l. si post perfectam, vel nisi hoc conuenit, vt j. eod. l. siue in libertatem. Vel nisi venditor fuerit sciens, vt ff. de actio. emot. l. seruus quem, in fi. Vel nisi ad cauendum agatur, vt ff. eo. l. ij. Item nisi agatur, vt liberam tradat, non autem euictionis nomine, vt quia erat obligata, vt j. eod. l. ex his prædijs. quæ omnes sunt contra. sed omnes habēt suas rationes diuersitatis, vt dixi.

SI prædium.] CASVS. Debebas mihi decem: prædium dedisti mihi in solutum alijs creditoribus obligatū: vnde si euincatur, dabitur mihi vtilis actio ex empto pro euictione aduersus te: quia hic contractus habet similitudinem cum venditione. Vnde nota hic, vt breuiter tollatur contrarium argumentum, cum quis est debitor meus, & dat mihi in solutum: aut est debitor in quantitate, & dat mihi rem in solutum. eo casu si res euincitur, ista datio in solutum est quasi venditio, & agā vtili ex empto, vt & ff. de pign. act. l. eleganter, in prin. Si autem est debitor in corpore, puta debet mihi quis aliquā speciem, & dat mihi aliam speciem in solutum: non contrahitur hoc casu emptio de specie ad speciem, vt ff. de actio. emp. l. ij & tunc non ago directa vtili actione ex empto secuta euictione: sed agam præscrip. verb. vel prima, vt ff. de solut. l. si quis aliquam rem pro alia. & sic intelligitur quod notatur. s. de senten. & interloc. om. iudicum. l. libera quidem. Viuianus.

† Ratione scilicet hypothecæ. Contius.

| i. secundaria. nõ nec. s. nata ex euictionis casu. non enim pristina agitur. l. si quis. ff. de solutio. Contius.

f Mutata non est.] vt & s. de distrac. pignor. l. si debitor sed certè immo videtur contra, vt diximus s. si antiquior credi. l. j. Accur.

g Vtilis tibi actio.] scilicet ex empto p euictione, vt subijcit. & ff. de pign. act. l. eleganter, in prin. & argu. ff. eo. l. si plus. §. & si iussu. sed videtur danda antiqua, vt ff. de solutio. l. si quis aliam, & supra, de senten. & interlocutio. l. libera, quæ sunt contra. Solut. vt in illa l. libera.

EX his prædijs.] CASVS. Mulier emit à te prædia obligata Seio. si nondum ea tradidisti, ex empto aget, vt ea tradas, & liberabetis. Si vero non tradidisti, & precium antequam prædia liberentur ab obligatione, petas: repellet te mulier doli exceptione. Et nota: si consulitur alicui per modum agendi, multo fortius per modum excipiendi: quia cui damus actionem &c. vt ff. de superfi. l. j in fin.

h Ex empto.] non ex causa euictionis, sed quia liberam rem non tradit, sicut semper præsumitur vendidisse secundum Ioann. vt hic, & argument. ff. de act. empti. l. in venditione, & quod hic consequitur agendo, scilicet vt res liberetur, idem consequitur excipiendo, vt subijcit, idem etiam fiet si aduer. &c. argum. ff. de contrahenda emptione. l. pacta, & de periculo & commod. rei vendi. l. habitationum, & facit. ff. de verbor. oblig. l. cum stipulatus, in fine. & de contrahen. emptio. l. cum ab eo. si autem tradita esset res alij obligata, tunc quidam dicunt non

Venditor præsumitur semper rem liberam vēdere.

non posse agi ex empto ut liberetur, & sic esset deterio A ris conditionis emptor re tradita, quàm si non esset tradita, ut supra eodem. l. qui rem. sed certe ibi agebatur quasi euictione secuta: non ut liberetur. dicam ergo postea agi ut liberetur, ut ff. de actionibus empti. l. creditor. §. prædium.

VI. Imp. Alexander A. Octauio.

Non dubitatur,[a] & si specialiter venditor euictionem non promiserit, re euicta ex empto competere actionem. PP. VIII. Id. Mart. Alexãdro. A. Cos.

Sufficit denunciari principali, licet non denuncietur fideiussori. h. d. Vel sic: Processus factus contra principalem citatum, nocet fideiussori non citato. Bald. Vel sic: Fideiussor euictus potest conueniri solum denũciatione facta venditori. Sal.

VII. Idem A. Hilariano.

Auctore laudato,[b] si euicta res est, fideiussorem[†] (etiam si agi causam ignorauerit[c]) conueniri euictionis nomine posse, non ambigitur. PP. III. Non. april. Alexandro. A. Cos.

Ista lex ponit tres casus in quibus denegatur regressus euicti, & hoc dicit: Tria faciunt cessare periculum euictionis: omissa denunciatio emptoris, eius absentia, & iudicis iniuria. Baldus. Vel sic: Emptor non agit de euictione, nisi denunciauerit venditori ut causam defendat. Item si res euincatur per iniuriã iudicis, vel culpam emptoris, de euictione non agitur hoc dicit secundum Sal.

VIII. Idem A. Clementino.

Emptor † fundi, nisi auctori aut hæredi eius denunciauerit: euicto prædio, neque ex stipulatu, neque ex dupla, neque ex empto actionem contra vẽditorem, vel fideiussorem[d] eius habet.

¶ Sed & si iudicio emptor non affuit,[e] aut præsens per iniuriam[f] iudicis victus est absente[g] auctore, vel fideiussore, regressum aduersus eum non habet. PP. VIII. Id. Decembr. Alexandro. A. Cos.

Etiam si emptor agendo succubuit, debetur euictio. hoc d. text. cum gloss. Vel sic: Si emptor agendo vicit, non debetur euictio. secus si agendo succubuit. Bald. Vel sic: In causa euictionis potest agi etiam pro interesse meliorationis. Sal.

IX. Idem A. Terentio.

Si † controuersia tibi possessionis quam bona fide te emisse allegas, ab aliquo[h] mouetur,[i] auctori hæredive eius denũcia: & si quidẽ obtinueris, habebis quod emisti.

¶ Sin autem euictum fuerit, à uenditore successore ve eius consequeris quãti tua interest.[k]

¶ In quo continetur etiã eorum persecutio, quæ in rem emptã à te, vt melior

Non dubitatur.] CASVS. Licet venditor de euictione non promisit specialiter: re tamen euicta tenebitur de euictione actione ex empto. Viuianus.

a Non dubitatur.] ut s. de communium rerum alie. l. si maior, & ff. eod. l. 2. & l. si in venditione. Item petitur preciũ, licet fuerit dictum ne agatur, ut ff. de action. empti. l. emptorem. §. qui autẽ habere, nisi emptor fuerit sciens, ut j. eo. l. si fundũ, & facit. ff. de actionibus empti. l. in venditione.

Auctore.] CAS. Vẽdidisti mihi prædium, de euictione promisisti, & fideiussorem dedisti: denunciaui tibi ut me defenderes in causa euictionis; licet non denunciauerim fideiussoribus, an non ideo minus tenentur fideiussores, quæritur? Et dicitur quòd non. Nota hic quod emptor non agit de euictione, nisi denunciet venditori quod eum defendat, ut s. ubi in rem actio. l. 1. & supra de peri. & commo. rei vendit. l. 1. nisi per pactum esset remissa denunciatio, ut ff. eodem. l. Herennius Modestinus, in fin. fideiussori autem dato pro euictione, non habet necesse denunciare, ut hic. Primum notabile subseruit. l. immediatè sequenti. Viuia.

b Auctore laudato.] i. venditori denũciato ut defendat. qd est opus ut de euictione postea agi possit, ut j. l. prox.

c Ignorauerit.] non oportet ergo fideiussori nũciari: sed sufficit reo, id est auctori, sicut & alias mora rei nocet fideiussori, ut ff. de verbo. oblig. l. mora rei.

Emptor.] CASVS. Nisi emptor venditori denunciauerit ut eum defendat in causa euictionis, & res sit euicta: non tenebitur venditor actione ex stipulatu, vel pro euictione. si vero emptor in iudicio non comparet, aut præsens per iniuriam iudicis condemnetur: non tenebitur venditor, vel eius fideiussor. Viui.

d Vel fideiussorem] ut ff. eo. l. si fundo. §. sed cum possit, & l. si per imprudentiam. §. 1. & supra de peri. & cõmo. rei uenditæ. l. 1. & hoc ante sententiam, & testium apertutam, ut ff. eod. l. si rem quam §. fina. Sed quid si sciuit venditor? Respon. non oportet ei nunciari, ut arg. ff. eod. l. Herennius. §. Caia, & ff. de act. emp. l. 1. in fine.

† Bebaiotes, id est confirmatorem vocat Nouell. 4. qui & auctor secundus dicitur. l. 4. ff. eo. ti. vnde vides quis auctor primus, quis secũdus dicatur. Cõtius.

† Cõcor. cũ hac l. c. ul. extra de empti. & uend.

Emptor si inquietet sup re empta sciẽte uẽditore, an teneat ei denunciare.

& arg. ff. de petitio. hæredita. l. item ueniunt. §. petitam, & ff. de administratione tutorum. l. pater tutelam. §. fin. * & ff. eodem. l. si dictum. §. penultimo. Sed argu. contra. ff. ad legem Iuliam de adulter. l. denunciasse. Tutius ergo est scienti denunciari.

ADDITIO. Tu dicas omnino necessarium ut denuncietur, per notabilem theoricam Bartoli in l. qui vxori. §. quid ergo. 1. ff. de adulter. vbi dicit quod quandoque denunciatio requiritur ad simplicem scientiam habendam, & tunc non oportet quod fiat scienti, & habet locum regula, cum qui certus, de regulis iuris, libro sexto, & l. 1. in fine. ff. de actione emp. quandoque fit denũciatio ad aliquid faciendũ, & tunc non sufficit sola scientia, ut dicto. §. quid ergo. in proposito autem cum denunciatio ista fiat non solum ad simplicem scientiam, sed ut venditor ueniat ad defendendum emptorem, necessario requiritur denunciatio. nam forte emptor confisus de sua prudentia, non curat vocare venditorem: nec tenetur vẽditor ire. ita uult Bartol. ubi supra, & Abb. post eum in c. fin. quod concordat cum hac. l. extra de emptio. & venditio.

* aliàs §. Papinianus. l. quidam decedens.

† Ad hæc uide l. fi. in prin. ff. de pig. ubi per instrumẽta emptionalia probat latitudo agrorũ, & not. Ang. in l. uenditores, ff. de uer. oblig.

e Non affuit.] quo casu magis propter absentiam suam quàm propter malam causam quam habuit, amisisse uidetur, ut hic, & ff. eo. l. si ideo.

f Per iniuriam.] quæ facta emptori non tangit venditorem, ut hic, & ff. eod. l. si per imprudentiam, in principio, & argu. supra man. l. si pro ea.

g Absente.] quid si præsens esset? Respon. appellare debet, ut ff. eodem. l. Herennius. §. 1. & de appel. l. à sententia. Azo. & facit supra ubi in rem act. l. 1. & de senten. l. libera.

Si controuersia.] CASVM duobus modis pone: Vendidisti mihi fundum: conuentus pro fundo, denũciaui tibi ut me defenderes: si euincatur, agam aduersus te quanti mea interest. Vel sic: Vendidisti mihi fundum: cecidi a possessione sine culpa mea: ego aduersus possidentem ago. si non possum recuperare prædium, agam aduersus te quanti mea interest, & cõsequar sumptus quos feci in melioratione prædii. Viui.

h Ab aliquo.] possidente.

i Mouetur] i. refertur.

k Interest.] in quo etiam continentur sumptus, ut ff. de conditio. & demon. l. quibus diebus. §. 1. & dixi plene, supra eo. l. 1.

e Erogata sunt.] & ex hoc apparet hanc legem loqui, cum emptor non possidebat, sed agebat aduersus aliû, & sic reus dicitur facere actori controuersiam. sic ff. de procura. l. non solum. § si status. si im si possideret emptor iure exceptionis, hoc debuit consequi a uendicante: quod si non fecerit, non consequitur à venditore, ut ff. de actione empti. l. idê que. §. 1. in prin. hoc tamen quòd desiit possidere, fuit sine culpa sua: alias nec à uenditore quicquam consequitur, ut ff. eod. l. si rê quû. §. 1.

a Si fines.] CASVS. Vendidisti mihi fundum. euicta est pars fundi: nunquid agere possum pro euictione fundi, quæritur? Et dicitur quòd sic. Si uero vicinus egit finiû regû. & pars sibi adiudicata est, refuso mihi precio partis illius, an nihilo min⁹ agere possi, q̃ritur? Et dicitur q̀ nô. Vi.

b Euincatur.] ea ratione, q̀ non fuerit venditoris, ut ff. eo. l. qui fundum.

c Lis finalis.] id est lis quæ fit de finibus iudicio finium regundorum. refert ergo petitorio iudicio fit aliqd euictû, vel hoc iudicio de parte unius alteri adiudicatum, & sic est contra. ff. eodê. l. si mancipiû. §. fin. ubi dicit non interesse quo genere iudicii euincatur. sed certe non dicitur euinci hoc iudicio, cum possit superare & su pati. Itê & si superetur, pecunia sibi adiudicat. Alii distinxerunt, an ostêdit terminos intra fundû, ut ibi: aut extra terminos, ut hic: quod non placet.

d Exceptione.] CASVS. Fundum mihi vendidisti & pro euictione promisisti, & fideiuss dedisti: fideiussor agit pro fundo dicens se per uxorem eum emisse: an possit repelli per excep. fideiussor, quæri ut? Et dicitur quòd sic: cum vendendo adeo consensit, ut pro euictione fideiusserit: quia quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. Vnde nota hic: sicut venditor non potest euincere rem quam vêdidit, ita nec eius fideiussor: quia quem de euictione tenet actio &c. ut hic, & ff. eo. l. vendicantem. Viuianus.

d Eum.] fideiussorem.

e Ab auctore.] id est venditore. Et nota q̀ dicit, doli exceptione: quia dolo facit qui petit quod restituturus est, ut hic, & ff. de excep. do. l. dolo.

f Suam.] emeutem nomine viri.

g Consensum.] nota q̀ fideiubendo quis consentit, ut ff. in quibus cau. pig. tac. contra l. si gratuitam, alias, Pôponius scribit. §. si. & ĩ. de viucap. pro empt. l. venditioni. Et si inferas: ergo ratum habet: ergo tenetur quod iussu, sicut dominus, vel pater ad eû pro quo fideiubet: non sequitur: quia aliud est côsentire ut extraneus, ut fideiubendo: aliud est côsentire ut dñs: ut ff. quod iussu. l. j. §. qd ergo.

h Obligauerit.] Nota ergo regulam hic: quem de euictione tenet actio, ipsû agêtem repellit exceptio, ut hic & ĩ. eo l. si ob causam, & l. siue possessio, & ff. eo. l. uendicâtê, quę fallit in casu quê habes. ĩ. eo. l. fina.

fieret, erogata sunt. [a] PP. XI. Kalend. Ianuar. Alexandro A. Cos.

Quicquid est intra fines demôstratum, uidetur venditû, & si quid euincatur, debetur euictio: tamê si finium regundorum agatur, propterea nihil debetur hoc dicit ista no. lex secundum Bald. Vel sic Quod actione finium regundorum euincitur, in actione ex empto pro euictione veni⁹, sicut si non euincatur: sed ex alia causa per iudicem adiudicetur. Bar.

X. Idem A. ...

B SI fines agri vêditor demoustrauit, & legem dixit, intra eos neminem ingressurum: si quid inde euincatur, [b] periculo sit auctoris. Quòd si finibus suis quos demonstrauit, agrum vendidit: lis finalis [c] ad uenditorem non pertinet. PP. VII. Kalend. Decemb. Maximo. II. & Aeliano Coss.

Fideiussor rem venditam euincere non potest. Vel sic: Quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. Baldus. Vel sic: Exceptio quem de euictione tenet, actio êt locum habet contra fideiussorem. Salice.

XI. Idem A. Clementi.

EXceptione doli rectè eum [d] summouebis, quem ab auctore [e] tuo fideiussorem accepisti, si eius nomine controuersiâ refert, quasi per vxorê suam [f] antequam tu emeres, comparauerit: qui uenditioni adeo consensum [g] dedit, vt se etiam pro euictione obligauerit. [h] PP. Non. Febr. Pompeiano & Peligno Coss.

Ista lex ponit de pacto, de quo nô non habetur alibi in iure. Valet pactum, quod statim re uendita, lite mota reddatur precium emptori. Vel sic: regulariter non agitur de euictione, nisi euictio sit secuta, aut exceptio iudicata. Baldus. Vel sic: Ad interesse agitur antequam res euincatur si inter partes hoc agatur. Sal.

XII. Im. Gordianus A. Philippo.

SIue in libertatem eui ctus est [i] seruus quem mercatus es: siue cum côparares, côuenit, ut si qua quæstio nomine eius relata esset, & si necdum euictus esset, tu precium recuperares: [k] præses prouinciæ, quod tibi præstandum animaduerterit, restitui iubebit. PP. VII. Id. Mar. Gordiano. A. & Auiola Coss.

Res uendita in causa iudicati non potest per debitorem euinci, & si euincatur ab alio, tenetur debitor de euictione. Vel sic: Factum iudicis reputatur factum partis. ad hoc allegatur Bald. Vel sic: Emens a iudice iudicatum exequente, partem habet obligatam de euictione: ideo eam agentem repellit exceptio. Sal.

XIII. Idem A. Zoilo.

SI ob causam iudicati pignora capta sunt ex eius auctoritate cui præcipiendi ius fuit: eaque de quibus complecteris, tu mercatus es: [l] frustra ab ea quæ condemnata est, vel quæ in eius locum successit, eorum refertur [m] quæstio: quandoquidem & si euictio eorum ab alio subsecuta fuisset, aduersus eos debuisse dari actionem, [n] quibus precij solu

Consentit quis fideiubendo.

i Siue in libertatê.] CASVS. Vendidisti mihi seruum, siue proclamauerit in libertatê, & sic euictus sit: siue conuenit ut si aliqua quæstio mihi moueretur nomine eius, restitueres mihi preciû, licet nôdû esset euictus quid mihi restituendum sit, animaduertet præses prouincię. Nota hic, Si tu vêdis mihi rê, & tu promittis mihi q̀ siue res euincatur, siue de re moueatur q̃stio, restitues preciû, statur côuêtioni. Vi.

i Euictus est.] satis euincitur qui in libertatem prouocat, ut ff. eo. l. si per imprudentiam. §. 1. & j. eo. l. si status.

k Recuperares.] alias si actum non esset, non posset agi nisi demum re euicta, ut ff. eo. l. si plus. § nota.

l Si ob causam.] CASVS. Mulier tenebatur mihi in x. côuenta côdênata est, ea non satisfaciente, iussu iudicis distracta sunt prædia eius, & mihi est satisfactum. an prædia mulier illa vel eius successor possit recuperare? Dr quòd non, & si ab alio emptore non conuincatur: non contra iudicem, sed aduersus me cui facta solutio est, pro euictione emptori competit actio. Vi.

l Mercatus es.] s. ab officialibus.

m Refertur quæstio.] eum ipsi sint qui de euictione teneantur, ut ubicit, & ĩ. eo. l. exceptione.

n Actionê.] & in precium, & in usuras habita ratione fructuum:

fructuum, ut ff. e. l. si plus. §. & si iussu, & ff. de distract. pig. l. rescriptum. §. sed quantum, non autem tenetur appartitor, vel executor, ut ff. eod. l. si pignora, & ff. familiæ erciscundæ l. qui erat. §. non magis.

Siue possessio.] CASVS. Titius vendidit mihi prædiũ, deceßit titio hærede instituto. siue erat prædium patris, siue filii: filius à me auocare non poterit illud: quia quem de euictione &c. cum ergo filius hæres patris sit, si agat, per exceptionem repelletur.

a Laudari potest.] id est potest ei denunciari, & sic tenetur. & sic habet locum hæc regula, quem de euictione tenet &c. ut hic, & supra, eod. l. exceptione, & ī. de lib. cau. l. si ab eo, & de reb. alie. non alien. l. venditrici, & de rei uend. cum à matre, & ỹ. tit. 1. l. 1. & facit. ī. de se. pign. da. ma. l si creditoribus, & ī. de trãsa. l. transactionem. a. & ī. de reuo. his quæ in frau. credi. l. filios, & supra, si alii. res pigno. da. sit. l. cũ res.

b Mouere non potest.] in totũ scilicet si in solidũ hęres est: alioquin pro ea parte pro qua est hęres, ut arg. ī. de hęre. act. l. si adulta.

tio proficit, rectissimè respõsum est. PP. XVI. Kal. Iun. Gordiano. A. & Auiola Coss.

Filius non potest euincere rẽ quã pater vendidit, cuius ipse est hæres. Bald. Vel sic: Quem de euictione tenet actio tanquam hæredem principalis, eũdem agentẽ repellit exceptio. h. d. Bart. & Salic. secus in hærede fideiussoris.

XIIII. Idem A. Secundino.

B

SIue possessio venditoris fuit, filius eiusdemque patris hæres frustra quæstionem mouet: siue non patris, sed filij eius possessio fuit, de quã iure hæreditario auctor laudari potest:[a] controuersiam mouere non potest.[b] PP. XIIII. Ka. Aug. Gordiano. A. & Auiola Coss.

Re rite euicta, tenetur de euictione venditor, & in pignus data ab eo. Bald. Vel sic: Emptor ratione euictionis pignus datum persequi põt. Sal.

XV. Imp. [illegible] A. Menandro.

C

SI non iniuria[c] iudicãtis, sed iuris ratione superatus es: pignus ob euictionem acceptum sollẽniter[d] psequi potes. PP. Kalend. August.

SI non iniuria.] CASVS. Si emptor nec per iniuriã iudicis, nec per culpã suam fuit absẽs: & denunciauit, & cõdemnatus est in causa euictionis, ac res fuerit euicta: pignora quæ pro euictione obligantur, persequi poterit.

c Si non iniuria.] uel alias ob culpam tuã: ut quia fuisti absens, vel non denunciasti, ut ff eod. l. si per imprudentiam, & l. si ideo, & ī. e. l. emptor. nam gratia exẽpli ponit.

d Persequi potes.] ut ī. de pact. pign. l. 2. & ī. de præ. mi. l. & si is.

Re euicta, vel eius parte, venditor tenetur de euictione: in qua venmiunt impensæ factæ ad perpetuam rei vtilitatem, deductis fructibus: ipse autẽ euincens non tenetur ad restitutionẽ precij. Bald.

XVI. Impp. Diocletian. & Maximian. AA. Alexãdro & Diogeni.

SVper empti agri quæstione[e] disceptabit p̃ses prouinciæ, & si portionem[f] diuersæ partis esse cognouerit, impẽsas quas ad meliorandam rem uos

SVper empti.] CASVS. Mulier vendidit mihi prædiũ: in eo meliorando impensam feci. si Titius partem prædii uendicet, & euincat, sumptus quos feci, habita ratione fructuum à Titio recuperabo, & ad precium agã aduersus mulierem.

e Quæstione.] quam mouet dominus contra emptorẽ.

f Portionem.] nã & pars quãdoq; euincitur. ff. eo. l. 1.

A

erogasse constiterit, habita fructuum ratione, restitui[g] uobis iubebit. Nam super precio euictæ portionis non eum[h] qui dominiũ euicerit, sed auctricem conueniri consequẽs est. PP. X. Kalend. Iul. ipsis. IIII. & III. AA. Coss.

g Restitui.] à domino uendicante, ut hic, & ff. de rei uendi. l. sumptus, & ff. de act. empt. l. idemq;. §. 1. & de exce. doli. l. Paulus.

h Non eum.] Nota ergo vendicantem non teneri ad precium, ut ī. de fur. l. inciuilem, & de rei uend. l. mater, & l. si mancipiũ. In casu tamen dominus tenetur ad precium, ut ff. de rei vẽdi. l. emptor. Item in alio, scilicet quando pupillus uendicat p̃dium suum sine decreto alienatũ: cum precium in suam utilitatem sit conuersum, ut ī. de prædi. mi. l. vtere. Item in alio, ut ī. de uxo. mil. l. 2. sed dic ut ibi.

Vendicãs non tenetur ad precium.

Re euicta venditor certioratus tenetur de damno emptoris. Bald. Vel sic: Si res per sententiam euincatur, de euictione agitur, non si sponte restituatur. Sal.

XVII. [illegible] AA. Muciano.

SI cum quæstio tibi super eo quem comparaueras, moueretur, auctorem tuum certum fecisti,[i] nec citra[k] iudicis disceptationem eum quẽ emeras tradidisti: p̃ses p̃uinciæ in damnis[l] q̃ te tolerasse meministi, medelã iuris adhibebit. PP. V. Id. Nouembr. ipsis. IIII. & III. AA. Coss.

[i] eum.] Vendidisti mihi seruum: conuentus rei uendi. pro seruo, denunciaui tibi ut me defenderes: nihilominus euictus est: quia succubui. damna quæ passus sum, mihi resarcies. quasi dicat, teneberis mihi ad expensas factas in lite, & ad precium.

i Fecisti.] vel postea vsq; ad sententiam, ante aperturam tamen testium, ut ff. eod. l. si rem quam mihi. §. finali. & secundum hoc etiam intelligitur quod est. ff de leg. 3. l. qui concubinam. §. si hæres. quod debet denũciare ante iudicium, id est ante sententiã: uel speciale in legato.

k Nec citra.] si enim sine sententia iudicis restituisset, nõ ageret de euictione, ut hic, & ff. de rei vẽdi. l. utique, & ff. de nego. gest. l. at qui natura. §. cum me, & ff. e. l. si dictum. §. si compromiseros nisi esset notorium rem esse alienam, ut ff. de act. empt. l. emptorem, in principio.

Euictionẽ perdit qui sine iudicis sententia rem restituit.

l In damnis.] ergo & in sumptibus litis, quod plene dixi supra eodem. l. 1.

Emptor serui eo pronũciato libero agit de euictione: secus si esset pronũciatus seruus. Bald. Vel sic: Emptor qui succubuit, de euictione agit, si nõ obtinuit. Sal.

XVIII. Idem AA. & CC. Eutychio.

SI status tibi super homine venundato mota quęstio est, solẽnibus[m] quæ iuris admittit ratio, interpositis: si secundum libertatem fuerit lata sententia, poteris de euictione eius quẽ cõparaueras, si nesciens eius conditionem comparasti, sine aliqua dubitatione auctorẽ, vel eius fideiussores, hære

D

SI status.] CASVS. Vendidisti mihi liberum, quem credebam esse seruum: proclamauit in libertatem. si pronuncietur liber, quia seipsum euicit: teneberis mihi de euictione: si seruus est, in nullo mihi teneberis.

m Solennibus quæ.] id est ordinato assertore qui causam pro seruo facit, quod non fit hodie, sed ipsemet litigat, ut ī. de asser. tol. l. 1.

a Conuenire.] ut supra e.l. siue in libertatem, & ff. eo. l. minor. §. pater filium, & supra de sententiis. l libera.
b Non posse.] nec ergo in sumptibus, nisi cauerit, ut ff. de uerborum obligat. l. uenditores, & plene dixi supra eodem. l. 1.

tie appellatum, propter personam meam lis non instaurabitur. Si vero mihi non denunciasti, de euictione me obligatum non habebis.
d Si parentes vestri.] quorum hæredes estis, ut habeat locum sequentia.

ADDITIO. Tu dic contra, ut ibi ad notaui, quod sequit etiam Abbas in c. si. in fine, extra de em. & uen. Nec ob. ista l. secundum Bartol. in d. l. uenditores. ff. de verb. obliga quia uerum est quod non potest agi ex clausula de euictione: quia res non est euicta, sed bene pōt agi ex clausula ob rē nō defensā: siue hoc fuit expressū, siue nō: quia à lege tacitè subintelligitur: unde potest agi ad interesse. quare est aduertendum in modo concludendi in libello. prædicta intellige quando emptor denunciauit uēditori ut eū defendat: aliàs est quod posset ei imputari, secundum Abba. ubi supra.

S I obligata.] CASVS. Vendidisti mihi prædium, licet alii obligatū. x. uel xx. an illud possedi. an possis à me euinci? Dicitur quod nō.
c Non potes.] quia siue non opposuit eam emptor, & sibi imputet, ut ff. eod. l. si rem quam. §. si duplæ. siue opposuerit, & non fuit admissa: & sic passus est iniuriam, unde non teneris, ut ff. eod. l. si per imprudentiam, in principio, & est idem. ff. eodē. l. qui alienam, & argu. ff. man. l. Iulianus. Sed quomodo hypothecariæ longo tempore præscribitur, cum quadraginta annis duret, ut supra de præscriptio. triginta anno. l. cum notissimi? Respon. quia est extraneus possessor cum titulo inter præsentes, & sic decennio, uel inter absentes, & sic uiginti annis præscribit, ut i. si aduersus credi. l. 1. & 2. Item cō tra. j. eod. l empti. Solu. ut ibi.

Hypothecariæ pōt præscribi lōgo tempore.

desve eorum cōuenire. [a]

¶ Quòd si fuisse seruum sententia declarauerit, intelligis ad uenditorem te reuerti non posse. [b]

Emptor qui præscripsit, debet se tueri exceptione præscriptionis, & si eandem omittit, de euictione regressum non habet. Bal. Vel sic: Præscriptio emptoris prodest venditori. h. dicit. Salic. & ratio assignatur in princ. gloss.

XIX. Iidem AA. & CC. Theodoro.

S I obligata prædia venundedisti, & longi tēporis præscriptione solita emptores se tueri possunt: euictionis periculū timere non potes. [c] S. II. Kal. Maii. AA. Conss.

Ex persona venditoris iudicium cum emptore sopitum non retractatur, tamen emptor non habet regressum de euictione, nisi venditori denunciauit. Bal. Vel sic: Re euicta agitur de euictione etiam contra venditoris hæredem: ideo ei debet denunciari ut adsit defensioni, nec ex eorū persona potest in integrum restitutio impetrari h. d. secundum Bald. & Sal.

XX. Iidem AA. & CC. Solidio & aliis.

S I parentes vestri [d] mācipia venundederunt, & quæstio dominii mota est: emptoribus adesse, ac defendere causam nō prohibemini. [e]

¶ Quòd si eis hæc etiam euicta sunt, instauratio litis ex persona [f] vestra, si appellationem non interposuistis, contra ius desideratur.

¶ Empti sanè iudicio pro euictione si conueniri cœperitis, nec vobis negociū ut defendatis, denunciatum probetur: intelligitis quatenus vosmetipsos tueri debeatis. [g] S. VI. Ka. Iul. AA. Coss.

Licet res post longa tempora sit euicta, nō impeditur emptor agere de euictione. Bald. Vel sic: Etiam si post longum tempus res non præscripta euincatur, de euictione agitur, si legitima denunciatio præcessit. Salicetus.

XXI. Iidem AA. & CC. Heliodoro.

E Mpti actio longi temporis præscriptione non summouetur, [h] licet post multa spacia rem eui ctam emptori fuerit comprobatum.

¶ Si itaque is quem te cōparasse commemoras, núc in libertatem proclamet: interpellare venditorem, siue successorem eius debes, ut tibi assistant, causamque instruant. Quem si liberum esse vel seruū non esse fuerit pronunciatum: nec te conuentione remisisse [i] periculum euictionis fuerit comprobatum: præses prouinciæ (si res integra est) quanti tua interest, restitui tibi prouidebit. S XI. Kal. August. Serdicæ. AA. Coss.

Emptor conuentus hypothecaria qui debitum obtulit agens, non expectata sententia euincente per actionem ex empto, indēnitatem consequitur à venditore h. d. Vel sic: Non creditur libera res emptoris quæ est alteri obligata, & ideo agi potest contra venditorem ad interesse: nisi liberet eam. Baldus. Vel sic: Ex stipulatione de indēnitate, potest emptor agere pro eo quod soluit ob liberationem rei emptæ h. d. sed non de euictione. Sal.

XXII. Iidem AA. & CC. Iulio.

C Vm tibi liberū [k] venundatum fundum ab auctore proponas: si ex antecedente obligatione

e Nō prohibemini.] ne fiat collusio, ut ff. de appell. l. si pro lusorio, & l. à sententia. §. si hæres, & l. ab executore. §. alio, & ff. de inoffi. test. l. si suspecta, & in auth de litig. §. j. col. 8.
f Ex persona.] nisi essetis minores.
g Debeatis.] quia nō tenemini. s. eo. l. emptor. Acc.

E Mpti actio.] CASVS. Mihi seruum vendidisti, possedi eum spacio uiginti an. quibus elapsis proclamat in libertatem: denunciaui tibi, & pronunciatus fuit liber: agā pro euictione quanti mea interest.
h Summouetur.] quia talis res erat quæ nō poterat usucapi, uel præscribi, ut subiicit, & supra de præscript. long. tempo. quæ pro liber. l. fina. li. aliàs contra, ut supra eodem. l. si obligata. Sed nunquid. xxx annis tollitur? Respon. non, cum præscriptio nec eo tempore compleri possit contra libertatē, ut argu. ff. eod. l. minor, i principio. Vel dic quod tollitur si nasceretur: sed non nascitur nisi demum re euicta: sicut i aliis actionibus quibusdam dicimus, ut supra de rerū perm. l. ex placito.
i Remisisse.] quia tunc ad precium tātum ageres, ut ff de act. emp. l. emptorē. §. quia autem habere. Acc.

Euictionis actio an triginta annis tollatur.

C Vm tibi.] CASVS. Vendidisti prædium mihi liberum ab omni obligatione, & promisisti mihi reficere omne damnum. apparuit postea qui dicebat illud sibi fore obligatum pro decem: quæ solui ei. nunquid ea à te potero petere, quæ itur? Et dicitur quòd sic.
k Cum tibi liberum.] id est ut liberum, vel hoc dicto expressim, vel non dicto in contrariū, ut s. eo. l. ex his prædijs Acc.

S I parentes.] CASVS. Pater meus vendidit tibi mancipium. si conuenia:is, potero in iudicio adesse, si fortè timeam collusionem. Si verò euictū iam sit: nisi fuerit appellatum,

a Soluisti.] potuisti enim soluere, ut supra de compen. l. quoniam liberum. Sed quomodo agit non secuta aliqua sententia? Dicunt quidam quia sit notorium, ut ff. de act. emp. l. emptorem, in prin. Vel dic, non agitur de euictione hic, sed ex quadam stipulatione de indemnitate interposita, ut subiicit. A

i Non compelli.] habet enim doli exceptionem, ut ff. de excep. doli. l. pater. §. ex quadrante.

k Cum parte.] vel nihilo, sed sic euenerat.

l Prouidebit.] scilicet per fideiussoriam satisdationem, ut dixi.

quod debebatur, iure soluisti: [a] stipulationem quam subiectam emptioni de indemnitate proponis, ipsius [b] conceptio [c] commissam manifestè declarat. S. VII. Kal. Septembr. Viminatij. AA. Coss.

Successoribus venditoris in quocunque gradu, est denunciandum, quo facto siue ipsis praesentibus, siue absentibus res euincatur: non solum precium, sed interesse emptor a venditore consequitur. Vel sic: Re euicta post denunciationem absente reo, vel absente actore, ad interesse agitur, necnon ad precium. Bal. B

XXIII. Iidem AA. & CC. Eutochiae.

CVm successores etiam venditoris pro euictione teneri possint: si velut obligata sibi respublica Thessalonicensium pignoris instituat iure [d] persequi quae comparasti: auctoris haeredibus quocunque gradu [e] constitutis assistere negocio denuncia. C ¶ Quòd siue praesentibus his fundus quem emisti, fuerit euictus, siue absentibus: postea quanti tua interest, rem euictam non esse, teneri, non quantum [f] precij nomine dedisti, si aliud non placuit, publicè notum est S. II. Kal. Ianu. Sirmij. AA. Coss.

Cum in limine contractus imminet euictio, emptor precium soluere non tenetur, vel residuum precij, & si soluit, repetit: nisi ei de euictione satisdatur. Bald. D

XXIIII. Iidem AA. & CC. Eutychio.

SI post perfectam venditionem ante precium numeratum [g] rei venundatae mota fuerit quaestio, vel mancipia vendita proclament in libertatem, cùm in ipso limine contractus immineat euictio: emptorem, si satis ei non offeratur, [h] ad totius, vel residui precij solutionem non compelli, [i] iuris auctoritate monstratur. Vnde cùm parte [k] precij numerata, domus quam emisti, tibi velut pignoris iure obligatae, ne ad emptionem accederes, denunciatum ab aliquo proponas: iudex tibi quod ex emptione venit, praestari prouidebit. [l] S. VI. Kal. Februar. Sirmij. CC. Coss.

Fauore libertatis uenit quis contra proprium factum: & licet de euictione teneatur, attamen eum non excludit exceptio. Bald.

XXV. Iidem AA. & CC. Saturninae.

SI tibi liberam [m] Saturninus conditionem eius ignorans [n] distraxit, ac nunc eam defendit [o] in libertatem: hac libera pronunciata, [p] venditorem uel ex stipulatione duplae, quantum in hanc deductum est, vel empti actione, quanti tua interest, conuenire potes. [q] S. Idib. Februarijs. AA. Coss.

Homo mortuus non potest euinci: & ideo de euictione non agitur. Baldus. Vel sic: Re ante litem motam perempta, cessat periculum euictionis. Salicetus.

XXVI. Iidem AA. & CC. Neoal.

SI quis tibi seruum vendidit: postquam is rebus humanis exemptus est, [r] cùm

b Ipsius.] scilicet stipulationis.

c Conceptio.] i. tenor.

CVm successores] CASVS. Pater tuus uendidit mihi praedium obligatum ciuitati tuae, & decessit. si actor ciuitatis agat hypothecaria, & euincat praedium, prius tibi facta denunciatione qui ei successisti, non solum conueniam te ad id quod mea interest praedium non fuisse euictum, sed etiam ad precium quod persolui.

d Iure.] i. per hypothecariam. Acc.

e Gradu] id est instituti uel substituti sint.

f Non quantum.] id est non solum ad precium, sed etiam ad interesse, ut hic, & ff. eo. l. euicta.

SI post] CASVS. Vendidisti mihi domum uel mancipium: precium tamen non solui. si aliquis dominium uendicauerit, uel mancipium ad libertatem proclamauerit: an precium tibi numerare sim compellendus, quaeritur? Et dicitur quòd non. Si uero partem precij numeraui, & mihi ab aliquo denunciatum est ne emam: iudex praecipiet tibi ut satisdes de domo me indemnem conseruare, si domus euincatur.

g Ante precium numeratum.] si autem esset numeratum, non posset agi, uel ut fideiussor detur, uel ut alias quasi re euicta, ut s. eo. l. qui rem, & ff. eodem. l. si plus § mota.

Venditor an teneatur dare fideiussores pro euictione.

h Satis ei non offeratur.] cum fideiussoribus, ut ff. de peri. & com. rei uend. l. habitationum. §. finali. alias non tenetur dare fideiussorem, nisi conuenerit de dando, ut ff. eodem. l. emptori, & ff. de contrahenda emptione. l. pacta. Sed an pro hac euictione tantum? Videtur quod sic, ut dicta l. habitationum. argum. contra de rescind. uend. l. finali.

SI tibi.] CASVS. Vendidisti mihi liberam, quam credebas ancillam: proclamat in libertatem, & tu eam defendis: pronunciata est libera. tenebeiis mihi ad duplum nomine eius, si duplum promisisti. vel quanti mea interest, conueniam te iudicio emptionis.

m Si tibi liberam.] tibi dico ignoranti. secus si scienti, ut ff. de contrahen. emptione. l. si in emptione. §. liberum hominem. & §. item si emptor.

n Ignorans.] qui propter ignorantiam uidebatur excusatus, magis autem teneretur sciens, etiam ante euictionem, ut ff. de ac. em. l. seruus quem. §. fina.

o Defendit.] s. Saturninus constitutus assertor, secundum has leges, ut s. de assert. toll. l. 1. Et dic defendit. s. agendo. sic & ponitur s. de test. l. 1. agit autem non nomine suo, sed nomine eius quae vendita est. & sic nota quòd venit contra factum suum. [1] sic & supra de lib. causa. l. 1. & de patri. qui fi. dis. l. 2.

1 Côcor. 35. q. 9. quis, & c. ueniês. cum glos. super uerbo, restituas. extra de fi. presby.

p Pronunciata.] & tunc locum [non] habet regula, quia quem tenet de euictione actio, euincentem repellit exceptio.

q Côuenire potes.] imò uidetur quòd potuerit exceptione repelli, cùm ipse erat qui de euictione tenebatur, ut supra e. l. siue possessio. quae est contra. Solu. speciale hic fauore libertatis. Vel dic quòd hic potuit excipere, vel pati euictionem, & agere, ut ff. eodem. l. vendicantem, & l. 1. & supra de re. alien. non alien. l. venditrici. prima placet. & facit ad l. ff. eodem. l. minor. §. pater.

SI quis.] CASVS. Vendidi tibi seruum, nemine vendicante eum, sed forte praeparante se ad litem decessit: nunquid ages de euictione? Dicitur quod non.

r Exemptus est.] lite nondum mota. nam nemo eum euincit

euincit: sed fatum humanæ sortis &c. vt hic, & ff. eo. l. si seruus, in princi. secus si iam lis mota esset, quia tunc proceditur ad sententiandum: & de euictione agitur, ut ff. de rei ven. l. vtique, & supra de asser. toll. l. fi. in fi. & ff. iudi. solu. l. si seruus, quæ sunt contra. sed soluuntur prædicto modo. Ac.

SI fundum.] CASVS. Si sciens fundum alienum, vel alij obligatum comparasti, nec de euictione caueri fecisti tibi: precium quod soluisti, petere non potes. Si vero ignorans emisti, nō iure recusat venditor refundere tibi precium, quod numerasti.

a Cōuenit.] potest ergo stipulari etiam sciens, ut supra com munia vtriusque iu di. l. si fratres, in prin. & ff. de doli ex cep. l. apud Celsum §. idem Labeo scribit.

b Contra iuris po scit.] ut & supra de præscrip. 30. an. l. 1. & de iu. do. l. si à matre. Sed ꝯ supra cōia de leg. l. fin. vbi agit etiam sciens, & nō fuit stipulatus. Sol. specialia sunt ibi in legato ut hic, & ꝙ emptor bonæ fidei res sub conditione legatas nō vsucapit, vt ibi. Vel solue vt ibi. Item contra, ut supra si ven. pig. ag. l. 1. vbi similiter sciens recuperat precium. Sol. ibi preciū repetitur à vendicāte: qa ī eius vtilitatē conuersum fuit, puta suo creditori datū, ut ff. de rei uē. l. emptor. Vltimo distinguitur: quia uel emptor sciuit rē esse alienam, uel ignorauit. si sciuit, nō habet actionem pro euictione, nisi stipulatus est, uel pactus, ut hic si ignorauit, & si nō sit stipulatus, uel pactus,

Emptor quēadmodū possit agere contra uenditorem re euicta.

euictionis periculum finitum sit, à te conueniri nō potest. S. II. Kal. April. Sirmij, CC. Conss.

Ista lex est not. in sua materia. & hoc dicit: Qui scienter emit rem alienam, uel alij obligatam, sibi imputet: nisi expresse de euictione sit stipulatus. ignorans enim semper habet regressum de euictione. h. d. secundū Baldum.

XXVII. Iidem AA. & CC.

SI fundum sciens alienū vel obligatum comparauit Athenocles, neque quicquam de euictione cō uenit: [a] quod eo nomine dedit, cōtra iuris poscit [b] rationem. Nā si ignorás: desiderio tuo iuris forma negantis hoc reddi refragatur. S. XV. Kal. Octobr. CC. Conss.

Emptor ex persona venditoris habet ius defensionis. hoc dicit. Vel sic: Omnis defensio venditoris transit ad emptorem. Baldus.

XXVIII. Iidem AA. & CC. Maximiano & alijs.

EMptori etiam venditoris iura prodesse nō ambigitur. [c]

¶ Si igitur vobis propter rei proprietatē mota fuerit quæstio: tam proprijs quàm venditoris defensionibus vti poteritis. S. III. Non. Octob. Scuppis. CC. Conss.

In contractu permutationis venit euictio, dum tamen interueniat denunciatio. Bal.

XXIX. Iidem AA. & CC. Rheso.

SI permutationis grátia pdia curatoribus quon

agit tamen ex empto ad interesse, nisi remisit periculū euictionis: quo casu agit tantum ad precium, ut supra e. l. non dubitatur, & l. empti, & ff. de ac. emp. l. emptorē. §. qui autem habere.

EMptori.] CASVS. Vendidisti mihi prædium, de quo erat pactum de non petendo tibi factum. uel forte illud præscripseras, uel usuceperas. nunquid præscriptio mihi emptori proderit? Dicitur ꝙ sic. unde si res euincatur per culpam: quia exceptionem ex persona tua competentem mihi non opposui, de euictione nō teneberis.

A c Non ambigitur.] ut pactum factum venditori, ut ff. de pac. l. si tibi. §. pactum, & præscriptio, ut ff. de cōtrahen. emp. l. dolia, & supra de usuc. transfor. l. 1. §. 1. & ad idem. ff. de hæred. uendi. l. emptor nominis. Sed quid si sciens alienum comparauit, an possit uti exceptione actoris? Quod uidetur, ut argu. ff. de rei uen. l. emptor, & ff. eodē. l. in creditore.

dam fratris tui mater tua dedit: his quæ in eorum vicem accepit, postea quā ad defensionem fuerit denunciatum, vel cum eorum non haberet facultatem, [d] euictis, quanti interest, eos conueniri posse, rationis est. [e] S. Idib.

B Decembr. Nicomediæ, CC. Conss.

Licet quis sibi diligenter prospiciat, & de dupla stipuletur: non præsumitur mala fides, nec rei alienæ scientia h. d. Vel sic: Ex abundanti cautela non præsumitur mala fides. Baldus Vel sic: Stipulatio dupla pro euictione, non facit emptorem præsumi malæ fidei Salı.

XXX. Iidem AA. & CC. Hassio.

NOn ex eo [f] quòd duplum is qui à matre tua [g] mancipium com

C parauit, euictionis nomine stipulat⁹ est, alienæ rei scientia conuincitur: nec opinio eius ex hoc læditur, vt malæ fidei emptor existimetur. Alijs itaque hoc indicijs, si vis, probare debes. [h] S. Idib. Decē. AA. Conss.

Iste casus non est alibi Heres fideiussoris ex persona sua potest euincere: licet tanquam hæres fideiussoris teneatur de euictione h. d. Vel sic: Quē de euictione hæreditario nomine tenet actio: eundem agentem proprio nomine non repellit exceptio. h. d. secundū Baldum Vel sic: In fideiussoris hærede cessat regula, quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit

D *exceptio, si agat nomine proprio Sal.*

XXXI. Iidem AA. & CC. Agathoni.

HAeredem fideiussoris

SI permutationis.] CASVS. Permutasti Digestū tuū cū C. meo. Titius uēdicat. ff. tuū: denunciaui tibi: nihilominus euictum est: an agere possim de euictione, quæritur? Et dicitur quòd sic ad interesse.

d Facultatem.] cū forte se absentarent, ut ff. eodē. l. si ideo. §. fin.

e Rationis est.] ad similitudinem emptionis, ut supra de re. permu. l. 1. & ff. de ædi. edic. l. sciendum. § emptorem.

NOn ex eo.] CASVS. Vendidisti mihi prædiū tuū, feci mihi caueri de euictione: nunquid ideo intelligendus sim malæ fidei emptor? Dicitur quòd non.

f Non ex eo.] Nota ergo hic, quòd licet mihi caueam, non ideo scientia uel mala fides præsumitur. sic & aliàs abundās cautela non nocet, ut s. de testa. l. testamentum, & arg. intra de calum. l. qui non pbasse, & ff de lib. agn. l. 1. § elegāter, in fin. § Sed arg. contra. ff. de cōdi. insti. l. si quis sub cōditione, & ff. ad l. Fal. l. Seius & Augerius. & qđ hic subijcit, alijs itaqꝫ &c. quasi & hoc indicium sit.

Cautela abundans nō nocet.

g Tua.] loquitur hæredi uenditricis.

h Debes.] sic ergo bona fides præsumitur, nisi pbetur mala: sic. s. de præscrip. long. tem. l. emptor. Sed quid proderit probanti, cum nihilominus possit conueniri de euictione: quis hic promisit, ut s. eo l. si fundum? Respon. intellige hic quando non est promissum: ut s. cō munia de lega. l. fin. in fi. Item potest prodesse quantum ad hoc, ut sibi non possit expensas in prædio factas reseruare secundum H. ut supra. e. l. si controuersia.

Fides bona præsumitur.

HÆredem.] CASVS. Vendidisti mihi prædiū, de euictione promisisti mihi, & fideiussorem Titium pro euictione dedisti. Sempronius hæres Titij uult uendicare prædium: an possit, quæritur? Et dicitur ꝙ sic: neque

que factum Titij cui successit, sibi obest: quia ex persona sua uendicat, uidebatur quòd non: quia quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. unde cum fideiussor tenebatur, uidebatur teneri & hæres fideiussoris, unde & agere non possit. contrariũ tamen est uerum.

a Rerũ.] & ita fallit hæc regula, quẽ de euictione tenet &c.

b Persona.] scilicet hæredis: sed ipse fideiussor hoc non poterat. nec heres eius ex eius persona: nec hæres uenditoris, ut supra e. l. exceptione & ff. eo l. Seia, & ff. de distra. pig. l. & si is. Et incipit constructio, factum eius cui &c. & quod subijcit, pro quibus, id est pro quarum euictione. Item nota ex hac. l. fallere regulã magistralem, quæ colligit ut supra eodẽ. l. exceptione, & ff. eo. l. uendicantem, scilicet quem de euictione tenet actio, ipsum agentẽ repellit exceptio. Item contra supra de reb. alie. nõ alie. l. uenditrici. sed ibi in hærede uenditricis: hic fideiussoris. licet & quidam dicant & hic habere conuentum electionem uel uti exceptione, uel pati euinci, uel cõuenire cũ ꝓ euictione. Ac.

Ordo literæ.

rerum[a] pro quibus defunctus apud emptorem intercesserat pro venditore, factum eius cui successit, ex sua persona[b] dominium vendicare non impedit, scilicet euictionis causa durante actione. S. XVIII. Kalendas Ianuar. CC. Conss.

TITVLVS XLVI.

CREDITOREM EVICTIONEM pignoris non debere.

Creditor vendẽs iure creditoris rẽ quam putabat esse debitoris, non tenetur de euictione, nisi expressè promiserit. Item creditor vendens iure creditoris, nec ex persona sua, nec ex persona alterius creditoris cui succedit, euincere potest Salic.

I. Imperat. Alexander A. Fabricio.

Cum iure[c] creditoris propter fisci de- A bita prædium obligatum procurator meus[d] venundedit, euictio non debetur: quia & priuatus creditor eodem iure vtitur:[e] nisi nominatim hoc repromissum à priuato fuerit creditore.[f]

¶ Si tñ fiscus[g] in ius alterius creditoris successit,[h] emptori non iusta nomine fisci[i] B mouetur controuersia: siue quia potior fuerat quando vendebat,[k] siue quia infirmior: quoniam hoc vtique præstare debet, qui pignoris iure vendit,[l] potiorem se cæteris esse creditoribus. PP. XV. Kalendas Nouembr. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Creditor vendens iure pignoris, tenetur de euictione duobus casibus, C

CREDITOREM EVICTIONEM pignoris non debere.

Post generalem rubricam de quadam speciali dicit.

Diuisio.

Cum iure.] Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum duplex. Secundo ponit exceptionem. Tertio nouum dictum. Quarto eius rationem. secunda ibi, Nisi. tertia ibi, Si tamen. quarta ibi, Siue quia. Bald. & hæc loquitur tam in fisco, quàm in priuato, secundum, Salic. CASVS. Si fiscus iure creditoris, hoc est lege uel pacto distrahat: an teneatur emptori de euictione, quæritur? Et dicitur quod non: sicut nec ut priuatus: nisi de euictione se obligasset. Si uero idem pignus erat obligatũ fisco & priuato, & post uẽditionem fiscus priuato succedat: an possit fiscus pignus euincere contra factum suum, quæritur? Et dicitur quòd non: siue quia potior erat quando uendebat, siue quia infirmior: debet enim qui rem distrahit, se ostendere potiorem cæteris creditoribus esse.

Creditor uendẽs pignus, an teneatur de euictione.

c Cum iure.] uendit ergo interdum quis ut dominus, & tunc tenetur de euictione, ut ex ti. superiori apparet. interdũ ut creditor, dicens se uendere quia creditor: & tũc si non habet ius uẽdendi ex pacto uel ex lege, tenetur emptori ex empto, ut cedat ei cõtrariã, pignoratitiã, ut ff. de euict. l. in creditore. Si uero habet ius uendendi, non tenetur nisi ut præstet rem sibi obligatam, & se potiorem cæteris creditoribus, secundum H. ut in fin. huius. l. certe & superiori casu multo magis ad hæc duo tenetur, scilicet ut sit sibi obligata, & sit potior alijs: quia non debent esse melioris conditionis male agentes, quàm bene agentes, ut ff. de noxa. l. non solum. Item & hoc secundo casu quando potuit vendere, potest dici & eum teneri ad cessionem contrariæ pignoratitiæ actionis, cum sine dispendio hoc facere possit, ut A d. l. ff. de euict. l. in creditore. quare nõ uidetur interesse quantum ad prædicta, iure vẽdat uel non. Vendit iure, ex quo iure creditoris vendit, & hoc extraneo domino euincente. ipse autem debitor si non est dominus, tenetur de euictione post euictionẽ secutã vtili ex empto, quasi ipse vendidisse videatur. sed ante eam secutam tenetur vero domino habenti ratum vtili negotiorum gestorũ, ut ff. de distrac. pig. l. rescriptum. §. 1. si vero est dominus, tenetur habere ratũ, & emptor efficitur dominus: quanquã à non domino, id est à creditore habeat, ut Instit. qui. alie. licet. §. 1. & hoc si iure vendatur. aliàs potest vendicari à debitore, si est dominus: dum tamẽ offeratur precium, ut ff. de rei uendi. l. emptor, & à creditore est liberatus per precium emptoris, vt dicta. l. ff. de distra. pig. l. rescriptũ. sed si nõ iure vendit creditor, & propter hoc debitor euincat: an ex empto ꝑ hoc ad interesse qđ est vltra precium, tenetur creditor emptori? & puto quòd sic ratione doli, sicut & si scisset alienã, ut ff. de actio. empt. l. emptorem. §. Cassius, & §. Iulianus, & §. sententiam. Acc.

d Procurator meus.] qui ad tempus vicem ꝓcuratoris fisci gerebat. arg. s. de ped. iu. l. 1. Vel dic, meus, id est fisci: quia omnia principis esse intelliguntur, ut supra de quadrien. præscrip. l. fi. in prin.

e Eodẽ iure vtitur.] ut vendens iure creditoris, nõ teneatur de euictione, ut hic, & ff. de act. emp. l. emptorẽ. § sententiã, nisi vt cedat contrariam pignoratitiam, & se præstet potiorẽ, & sibi obligatam, ut dicta. l. in creditore, & in fin. huius legis.

f Creditore.] tũc enim tenetur sicut ꝓmisit, ut hic, & infra. l. proxi. & debitor tenetur pignoratitia contraria actione creditori ad totum interesse: si ideo promisit creditor, quod melius uẽderet, uel ideo, quia consuetudo erat: alias ad precium tantum, non ad duplam: licet in dupla ex promissione teneatur emptori creditor, ut ff. de D pign. act. l. si pignore. §. fina. & l. seq. & ff. de distra. pig. l. rescriptum, in fi.

g Si tamen fiscus.] qui prius uendiderat pignus.

h Successit.] s. post uenditionem pignoris factam.

i Nomine fisci.] nam sic contra suum factum ueniret: quod non potest: ut hic, & ff. de adop. l. post mortem, & infra ne fiscus rem quam uen. euin. l. 1. & 2. lib. 10. & sic esset in priuato creditore prius uendente, & postea in ius alterius succedente, ut ff. de distr. pign. l. & si is, & facit. ff. de iure fisci. l. 3. §. si posteriori.

k Vendebat.] & sic firmus est contractus, ut supra si antiquior cre. l. 1. Acc.

l Iure uendit.] collige ergo hic creditorẽ quatuor ꝓstare debere. Primo, quod sit sibi res obligata, ut ex principio legis patet, ubi dicit prædiũ obligatũ, & hic dicit pignus. Secundo, quòd sit potior quolibet alio creditore, ut hic, quod euenit uel tempore, ut supra qui po. in pig. hab. l. 2. uel priuilegio, ut in hypotheca pro dote, ut s.

1 Nota hanc glo. & uide notata in l. 3. C. de distrac. pig. Hic creditor uẽdẽs rem sibi obligatã, quatuor ꝓstare debet.

qui po. in pig. l. fi. Tertio, quòd creditor credat rem esse debitoris, & sic non sit in dolo, & eadem ratione. Quarto, quòd sibi liceat vendere ex pacto i vel ex lege, vel saltem credat sibi licere, cum interdũ iuste possit errare, ut ex contractu procuratoris, ut dicta l. emptorem. §. Iulianus, & §. sententiã, & j. l. proxi. Accur. A

Videbis gl. §. e contra, & ibi no. instit. quib. alie. licet vel non.

Si a creditrice iure.] CASVS. Tua creditrix vendidit mihi prædium sibi obligatum lege vel pacto. si euincatur à me, non agam de euictione, nisi de euictione repromiserit, vel dolum commiserit: quem qualiter committere potest creditrix, non aperit. tu dic, si sciat sibi non fuisse obligatum, vel se non esse potiorem, vel rẽ non esse debitoris, vel si dicat suam esse, cum sit aliena, vel sibi non licere vendere, in quibus casibus aget emptor de euictione.

a Promisit.] vt supra. l. proxi.

b Vitio] id est sibi non esse obligatam, vel se nõ esse potiorem, uel rem non esse debitoris, vel sibi non licere vendere, vt hic, & ff. de act. empt. l. emptorẽ. §. Cassius, & §. Iulianus, & §. sententiã.

c Non excusat.] nota ergo aliquem sciẽtem teneri, qui ignorans non teneretur. sic. ff. de hær. ven. l. hoc autem.

Sed et quando expresse se obligauit de euictione item quando mala fide contraxit, sciens rem esse alterius & non debitoris. Bald.

I. Imperat. Gordianus A. Sabinæ.

SI à creditrice iure pignoris fundos obligatos pater tuus comparauerat: euictis prædiis ita demum petitionẽ aduersus creditricẽ habere iure potes, si vel cum vendidit, de euictione rei promisit: [a] vel etiam dolo malo, cũ sciens prudensque esset rẽ sine vitio [b] non esse, eam patri tuo cui successisti, venundedit. Nã sicuti genus huiusmodi contractus insciũ creditorẽ vinculo euictionis non adstringit: ita eum qui fraudẽ admisit, vel decepit, non excusat. [c] P. VII. Idus Aprilis, Sabino II. & Venusto Conss. B C

TITVLVS XLVII. DE PATRIA POTESTATE.

Patientia non solum inducit præsumptionẽ consensus, sed inducit præsumptionẽ veritatis, & solennitatis. Bal. Vel sic: Liberatio a patria potestate præscribitur longo tempore. h. d. Sali. & Bald.

DE PATRIA POTESTATE.

Dictum est supra de iure quod habet aliquis in rebus suis vel alienis, vel in personis, id est quod persona alterius mihi obligata sit: nunc de iure quod habet aliquis in personis filiorum de iure ciuili. Azo.

I. Impp. Antoninus & Verus AA. Titio.

SI filium tuũ in potestate tua esse dicis: præses prouinciæ æstimabit, [d] an audire D

SI filium.] CASVS. Mater filium suum hæredem instituit: tutorem in testamento suo ei nominauit. tutor administrauit: & hoc passus est pater tanquam filius esset emancipatus. vult pater tutorem remouere, dicens filium in potestate sua esse: nunquid est audiendus, quæritur? Et dicitur quòd potest esse quòd non sit audiendus: cum diu sit passus filium morari in emancipatione.

d Æstimabit] bene dicit, æstimabit. potest enim esse causa quare non audiatur. & hoc est, cum diu, &c. sed hic forte propter iustã ignorãtiã posset ei subueniri per restitutionẽ ex clausula generali, ut ff. ex qb. cau. ma. l. 1. § ulti.

e Cum diu.] puta decennio, vt ff. qui & à quib. l. si cum fideicommissa. §. Aristo. Vel dic. 20. ann. ut sicut seruus præscribit sibi libertatem tanto tẽpore, sic & filius suam patrem, ut supra de præscr. long. tem. quæ pro liber. l. 2.

f Passus sis.] per quam patientiam videris approbare, & præsumitur eum esse sui iuris, ut hic, & argumen. supra de peti. hære. l. si filius, & l. si putas, & ff. ad Macedonianũ l. si filiusfamilias patre absente, & ff. de repu. l. fi. §. fi. & hoc cum dubiu est, emãcipauerit eum, vel non. si autẽ esset certum emãcipationẽ factam, sed dicit pater non iure factã, nõ auditur pater, si diu sic stetit filius, ut ff. de adop. l. post mortem. si no diu, tunc auditur, ut supra si aduer. rem iudi. l. 2. Acc.

g Nominati.] nam dari de iure non potuerunt: sed nominati debent confirmari, ut ff. de cõfir. tuto. l. 1.

te debeat: cum diu [e] passus sis [f] vt patrisfamilias res eius agi per eos qui testamento matris tutores nominati [g] fuerunt. PP. sine die & consule.

Quod habet filius, præsumitur ad patrem pertinere, nisi probetur de rebus ad patrẽ non pertinentibus. Bal.

II. Imperator Antoninus A. Maximæ.

EIus quod in potestate patris agens habuisti, dominium ad patrem tuum pertinuit, extra ea quæ non acquiruntur. [h] PP. XVI. Kalendas Mart. Læto. II. & Cereali Côss.

EIus.] CAS. filius in potestate constitutus, acquirit patri: nisi sint ea q̃ patri non acquiruntur, puta castrensia.

h Nõ acquirũtur.] patri. ut castrẽse peculium, & quasi.

h Non acquiruntur.] id est prohibentur acquiri, vt sit infinitum verbum. & est exemplũ eorũ q̃ non acquiruntur iure veteri castrensia & quasi, ut ff. de iudi. l. iis nulla, & insti. per quas perso. no. in princ. hodie omnia etiã aduentitia, quantum ad proprietatẽ, ut dicto titu. inst. per quas perso. §. 1. & supra de bo. quæ libe. l. cum oportet, & l. fi.

Filius res acquisitas alienare nõ potest. & si patrem offendit, potest castigari per patrem & si est necessaria seuerior castigatio, patre petente iudex debet eum punire ea pœna quam pater dictauerit hoc dicit secundum Baldum.

III. Imperator Alexander A. Artemidoro.

SI filius tuus in potestate tua est, res acquisitas tibi alienare non potuit. [i] ¶ Quem, si pietatem patri debitam non agnoscit, castigare iure patriæ potestatis non prohiberis: [k] acriore remedio vsurus, si in pari contumacia [l] perseuerauerit: eumque præsidi prouinciæ oblaturus, dicturo sentẽtiam [m] quã tu quoque dici volueris. [n] PP. VI. Id Decembr. Albino & Maximo Conss. C D

SI filius.] CAS. Si filiusf. aliquid acquirit, quasi patri q̃sitũ alienari nõ põt: & si patri nõ obediat, castigare eũ poterit. Si vero in cõtumacia perseuerauerit, eũ iudici offerat accepturo de filio vindictam qualẽ pater voluerit.

i Non potuit.] idem de aduentitijs quamuis non acquirantur: vt supra de bo. quæ lib. l. fin. § filijs autem.

k Non prohiberis.] sic ff. de fur. l. serui & filij, & de iniu. l. prætor. §. præterea, in fi. §. & l. fi. & s. de bo. quæ lib. l. fina. §. filijs autem.

l Contumacia.] simile de liberto ff. de iure. pa. l. 1.

m Sententiam.] de eo conuincendo, vel commonendo & puniẽdo. & est sic ff. de off. procõ. & le. l. nec quicquã §. de plano. & arg. ff. de offi. præfect. vrb. l. 1 §. cum patronus, & ff. de obsequiis li. per totum, & infra qui accu. fa. nõ pos. l. propter, & infra. l. prox.

n Volueris.] nam est verisimile quòd non prauã sententiam

tiam petet, vt dicta. l. propter.

CONgruentius.] CASVS. Si inter matrem & filiũ orta est controuersia, in domo debet determinari. Et si filius aduersus matrem velit experiri in causa pecuniaria, iudex inter eos debet iustitiam exhibere. Itẽ compellet iudex filium vt matri reuerentiam præstet: quod nisi præstet, eum poterit punire.

a Controuersiæ.] siue ciuiles, siue criminales, ut hic, & arg. supra, an seruus ex suo facto. l. fi. & dixi supra. l. prox. 2. respon.

b Pecuniariis] idẽ de criminalibus, ut infra qui accusari non poss. l. propter, & intellige in emãcipato quantum ad pecuniarias lites: aliter non posset esse iudicium, ut s. de in ius voc. l. vlt. & ff. de iudi. l. lis nulla, & s. de trãsac. l. fi.

FIlia.] CASVS. Non solum debet filia patri obedire, sed alere & sustentare tenetur.

c Vita.] non ergo inferiorem alere superiorem, ut s. de bo. quæ lib. l. fin. §. hoc proculdubio, & s. de alen. lib. l. 1. & 2. & 3. & ff. de lib. agn. l. si quis a liberis, in prin. Accursius.

ABdicatio.] CASVS. Licet apud Græcos pater filium vendere potest, non tamen apud nos: sed si fiat venditio, non tenebit, ut s. de patri. q. fil. dist. l. 1.

d Abdicatio.] i. separatio, ut quia pater filium vẽdebat. hoc quidem fieri nõ potest apud nos, ut hic, & s. de patribus qui filios distra. l. 1. nisi in casu, ut in l. 2. eiusdem titu. Vel dic abdicatio, ut quia dicebat pater, nolo quòd sis filius meus. & filius cõsentiebat, vel ignorabat, vel dissentiebat. hoc quidẽ similiter fieri nõ potest apud nos, ut hic, & ff. de pac. l. ius autem agnationis, & de regu. iur. l. iura sanguinis.

Quæstiones domesticæ inter matrem & filium debent dirimi: sed si necessarium est iudicium in ciuili causa, seruabitur iudiciorum ordo. Si uero aliud excessus contra matrem deprehẽditur, seuerius per iudicem plectitur. Bal. Vel sic: Causa pecuniaria inter patrẽ & filium iuris ordine sunt tractanda: & reuerentiam debet filius matri, & impietatem filij debet iudex seuerius vendicare. Salic.

IIII. Impp. Valerianus & Gallienus A A. Calæ.

CONgruẽtius quidem videtur, intra domũ inter te ac filios tuos, si quæ controuersiæ[a] oriuntur, terminari.

B ¶ Sed si ita res fuerit, vt pro iniurijs eorum & ad ius experiendum, & ad vindictam processeris: aditus præses prouinciæ super disceptationibus quidem pecuniariis[b] cõsuetũ exerceri iubebit ordinem iuris: reuerentiam autem debitam exhibere matri filios coget. Et si proуectam ad inclemẽtiores iniurias improbitatem deprehenderit, læsam pietatem seuerius vindicabit. PP. XV. Ka. Iun. Aemyliano & Basso Conss.

Filia tenetur alere matrem pauperem. & vocat ista lex alimẽta, subsidium vitæ. Baldus.

V. Impp. Diocletianus & Maximianus A A. Alfonzio.

FIlia tua non solum reuerentiam, sed etiam subsidium vitæ[c] vt exhibeat tibi, rectoris prouinciæ auctoritate compelletur. PP. Kal. Martijs, Diocletiano. III. & Maximiano. A A. Conss.

SI maritus.] CASVS. An filius filijfa. militis sit in potestate aui, quæritur? Et dicitur quòd sic.

e Eum.] scilicet nepotem.

f Ambigitur.] nam & ipse filius licet miles sit, remanet in potestate, ut insti. qbus mo. ius pa. po. sol. §. filiusfamilias, & facit infra de castren. pecu. l. ercat, lib. 12.

A LIbertos.] CASVS. ut ingenui homines liberos natos ex legitimo matrimonio habent in sua potestate, ita liberti.

g Nõ est prohibitũ.] immo pmissum, ut & s. de suis & legi. hære. l. filium, & supra de seruis reipu. ma. l. si decretum.

NEc filiũ.] CASVS. Quatuor sunt q̃ declarãt nulli licere negare filiũ quo minus teneatur ei pstare quæ filio à patre sunt præstãda, scilicet senatuscon sult. de par. ag. pœna denũciata aduersus eũ, item præiudicialis actio: & remediũ alimentorum.

h Nec filiũ.] legitimũ, ut non teneat ei pstare q̃ filio à patre præstanda sunt.

i Liberum.] id est licitum.

k Senatuscõsulta.] scilicet declarant quod est in fi. & sic subaudi: declarant, ad omnia sequentia, & sunt hæc, scilicet Plautianum: quod pertinet ad eos partus q post diuortiũ eduntur. Itẽ aliud senatuscõsultũ quod factũ est tẽpore diui Hadriani, cuius nomẽ nõ habemus: quod ptinet ad eos qui constãte matrimonio eduntur, ut ff. de agno. libe. l. sine. §. qa Plautianũ. hæc enim senatuscõsulta dicũt aliquem agnosci, id est haberi ut filium.

l Pœna.] pœna est ex eisdẽ senatuscon sultis. ut agnoscere, id est tenere & alere vt filium teneatur, licet non sit filius, & sic cõstet calumniose petere. quod si non fecerit, subijcitur alia pœna: quia extra ordinem punitur, ut ff. de libe. agno. l. 1. §. Iulianus, alias, quòd senatuscõsult. & §. pœna. Sed secus in Carboniana, quæ non datur alicui qui calumniose petit, ut ff. de Carb. edic. l. 3. §. causæ. hæc quidem pœna ei imponitur si ad denunciationem mulieris faciendam intra triginta dies à tempore diuortij dicenti se ex eo prægnantem, non contra denunciauit: scilicet non ex se eam esse prægnantem, uel custodes non misit, ut in eo. tit. l. 1. §. 1 & 2 alterum enim prædictorum sufficit facere marito, ut in ea. l. 1. §. fin. sed licet teneatur agnoscere vt filiũ, nõ piudicat plene causæ filiationis, ut in ea l. §. elegan-

Quæ naturalia sunt, separari non possunt Baldus Vel sic: Coniunctio naturæ non potest separari: nec filius a patre vendi Salic.

VI. Iidem AA. Hermogeni.

ABdicatio[d] †, quæ Græco more ad alienandos liberos vsurpabatur, & ἀποκήρυξις dicebatur,* Romanis legibus nõ comprobatur. PP. XVII. B Kalendas Decembr. Maximiano. A. II. & Ianuario Conss.

† Abdicationũ causas vide apud Alci. dispunct. lib. 2. c. 27.

* Vide Aristotelẽ lib. 8. Ethicorum. c. 14. Cont.

Licet filius sit miles, nepos natus ex eo est in aui potestate: & non in potestate patris sui militis, donec auus viuit. Baldus.

VII. Iidem AA. & CC. Duplianæ.

SI maritus tuus, licet militans, in patria potestate constitutus, filium ex legitimis suscepit nuptiis: eum[e] in potestate aui perseuerasse non ambigitur.[f] S. II. Non. April. C CC. Conss.

Natus legitimè ex liberto, est in liberti potestate Baldus.

VIII. Iidem AA. & CC. Æmylianæ.

LIbertos exemplo ingenuorum filios suos post libertatem ex legitimis nuptijs natos, in potestate habere, non est prohibitũ.[g] S. XVI. Kalẽ. Maii, Sirmij, CC. Conss.

Licet quis neget aliquem esse filiũ suum, ei non potest denegare alimẽta, quæ pater filio post triennium præstare debet. h. d. secundum Bald.

D IX. Idem AA. & CC. Nicomagoræ.*

* Nicagoræ.

NEc filium[h] negare cuiquã esse liberũ,[i] senatusconsulta[k] de partu agnoscendo, ac denunciata pœna,[l] item

Alimenta an sint præstanda per eũ qui negat aliquẽ filium.

§.elegantes,& §.Iulianus,& §.ex his. An ergo maritus A respondeat, vel custodes miserit, summatim quæritur & pronunciatur ali vel non ali.ut eo. tit.l. si quis à liberis.§.si vel parens. vbi non respondet, omnino sine cognitione aliqua cogitur agnoscere, ut d.§. Iulianus. alias, quod senatus. in prin. Vel dic secundo, pœna amissionis patriæ potestatis,ut non habeat eum in potestate, cui negat alimenta, ut in liberto dicitur,ut ff. de libe. ag. l. alimenta, & in seruo: quia liber efficitur, ut supra de Lati lib. tol. l. 1. §. sed scimus. Sed huic uidetur contra supra de nupt.l. patrē. ubi uidetur non amittere patriā potestatem, licet non ut filiam habuit in alēdo. sed ibi non potuit plus amittere patriam potestatem, quam semel amiserat exponendo, ut infra de infan. expo.l. 2.

† In quodam exēplari quod diligētius recognitū uidetur, illus sic scriptū inuenimus, & remediū alimentorum apud præsidem maiori trimo petendi mōstratum iure, manifeste declarat.

† Extat integrior, & prolixior hæc lex in C. The. li. 4. tit. 8. l. 4. Cont.

præiudicium[a] edicto perpetuo propositum,† & remedium alimentorū apud præsidem maiori trimo petenti,[b] nomine eius[c] monstratum, iure manifesto declarant.[d] S. V. Kalēdas Maij, Sirmii. CC. Conss.

Pater non potest derogare libertati filij: olim vero libertati non solum derogare licebat, sed etiam occidere. Bald. Vel sic: Pater filium non potest facere seruum, nisi ex necessitate famis.

B

X. Imp. Constantinus A. ad Maximum P.V.

Libertati† à maioribus tantum impēsum est, ut patribus, quibus ius uitæ in liberos, necisque potestas olī erat permissa,[e] libertatem eripere non liceret.[f] Dat. XV. Kalend. Iun. Thessalonicæ, Seuero & Rufino Conss.

TITVLVS XLVIII.

DE ADOPTIONIBVS.

Actus legitimus adoptionis non potest explicari nisi coram eo qui super eo actu habet plenitudinem iurisdictionis. Bal. Vel sic: Magistratus authoritate adoptantur hi qui in aliena potestate sunt. Sal.

I. Imper. Gordianus A. Martie.

Hi qui in aliena potestate sunt, iuxta ius ciuile nō nisi apud eū[g] apud quem plena legis actio[h] est, adoptari possunt. PP. Kalend. Iun. D

a Præiudicium.] id est præiudicialis actio, quia dicit se filium esse: quod præiudicium fit patri, si non e contra denunciet ex se non esse prægnantem, vel mittat custodes, ut ff. de lib. ag. l. 1. § Iulianus. Vel dic, id est præiudicialis in rem actio, quæ datur filio contra patrem, per quā petit illum in patrem, & se et in filium, ut instit. de act. § præiudiciales. quæ non est vere rei uendicatio, cum nō sit pater in dominio filij, nec filius in dominio patris. Et præiudicialis ideo dicitur: quia præiudicat aliis quæstionibus, ut interim non tractentur, ut ff. de libera. cau. l. ordinata Item edicto dicit, id est in generali præcepto, uerba cuius edicti non habemus

b Trimo petenti] id est triennio: inde annua, bima, trima &c. ut supra de rei uxo. act. §. cum autem. intra triniū ergo mater debet alere: pater abinde supra, ut hic, & ī de infan. expo. l. 2. & supra de neg. gest. l. alimento, & de hoc ibi dixi.

c Nomine eius.] ipse enim cum sit infans, petere non potest.

d Declarant.] quatuor ergo sunt quæ declarant nō licere alicui negare filium: quæ hic el. dicuntur.

Libertati.] CASVS. Licet pater habuerit olim potestatem vitæ & necis in filium: tamen fauore libertatis eum in seruitutem redigere non potest.

e Permissa.] ut ff. de lib. & posthu. l. in suis, in fi. quod hodie non licet etiam in seruis, ut instit. de his qui sunt sui. §. 1.

f Nō liceret.] nisi propter famem, ut supra de patri. qui fi. dist. l. 2.

DE ADOPTIONIBVS.

Quia & per adoptionem constituitur patria potestas: ideo & de ea dicit, ut instit. eo. in princ.

Hi qui.] CAS. Qui filiū nō habent an aliquem possint adoptare, quęritur? Et dicit ꝙ sic, apud competentē iudicē.

g Eum.] pręsidem.

h Actio.] apud quē explicantur legitimi actus, scilicet emancipatio, adoptio, & hæreditatis aditio, bonorum possessio, ut ff. de regu. iur. l. actus legitimi. Vel, id est apud eum qui habet cōtētiosā iurisdictionē, i. qui pōt cognoscere & sententiam ferre in inuitum, & voluntariam inter consentientes, ut pręstare auctoritatem manumittere volentibus, vel adoptionibus: vel apud quem est altera tantum, ut ff. de offi. procon. l. 2. in princ. & sunt isti magistratus municipales, ut ff. e. l. magistratum, & insti. eo. §. 1. & quib. mo. ius pa. pote. sol. §. præterea.

Iurisdictio cōtentiosa apud quem dicatur esse.

Gordiano. A. & Auiola Conss.

Arrogatio authoritate principis fieri debet causis arrogationis examinandis per præsidem iussu principis, quando impubes arrogatur: & talis arrogatio valet, ac si esset coram toto populo Romano facta. Baldus. Vel sic: Impuberis arrogatio à principe impetrata, præsidi est intimanda: qui cum magna inquisitione habet illam concedere. Et tenetur arrogator impuberi quartam bonorum relinquere ei vel præbere, si eum emācipat sine causa. Et quia arrogatione finita emancipatione, vel impuberis morte, bona impuberis ueniunt restituenda: ideo tenetur arrogator satisdare seruo publico de eius bonis conseruandis & restituendis in casibus prædictis. Sal.

II. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Timotheo.

Impuberem[i] quem ad vicem naturalis sobolis arrogare desideras, si hi qui sanguinis necessitudine sibi iungūtur, id ei expedire apud præsidem prouinciæ confirmauerint,[k] C filium habebis: ita ut bonorum tuorum quarta pars[l] tam in postremo iudicio tuo, quàm si à te emancipatus[m] fuerit, ei præbeatur, & super patrimonio eius idoneis fideiussoribus datis seruo publico[n] caueatur: ne sub copulandæ adoptionis obtētu, in facultates eius, quæ ei diligenti prouisione seruandæ sunt, irruas. Arrogatio etenim ex indulgentia principali facta, perin- D

Impuberem.] CASVS. Si aliquem qui sui iuris est, arrogare volueris, propinquorum suorum requirendus est consēsus: & si eum arrogaueris, & postea emācipaueris, relinquas ei quartā partem, & cauebis restituere quicquid ex bonis suis ad te peruenit occasione arrogationis. & perinde valet arrogatio facta per principis rescriptum, sicut ualuit olim per populum facta.

i Impuberem.] No. quòd tota lex ista de arrogatione dicit.

k Confirmauerint.] aliàs comprobauerint: id est confirmauerint cum magna inquisitione præcedente, ut ff. eo. l. nec ei. §. 1. vsque in fi. l.

l Quarta pars.] ex constitutione diui Pij, ut ff. si quid in frau. pa. l. fi. & de inoffic. test. l. Papinianus. §. si quis impubes, & ff. eod. l. si arrogator, in princ. & §. 1. & instit. eod. §. cum autem.

m Emancipatus.] sine causa: aliàs perdit eam, ut d. l. ff. si quid in frau. pa. l. fi. & insti. eo. §. cum autem.

n Seruo publico.] id est notario: qa publicè seruit, nō qa

seruus fit, ut infra de tabu. l. generali, lib. 10. & est sic. ff. eod. l. non enim aliter.

a Per populum.] ut institu. de iure natu. §. sed & quod principi. immo multo magis, ut ff. de offi. præt. l. Barbarius, in fi. Et quod dicit, intimata apud præsidem: dic quod primo impetrabat rescriptũ, ut liceret arrogare: deinde fiebat intimatio rescripti apud præsidem vel prætorem, & probatio eorum quæ necessaria sunt: sicut & aliàs fit: ut supra de his qui ven. ætat. impe. l. 2.

C Vm eũ.] CAS. Si quis libertum vult arrogare, nec causam assignat, quod non habet filios naturales: an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quòd non.

b Quem arrogaueris.] id est arrogare volueris, ut ff. de verbo. obli. l. stipulatus sum Damam.

c Tuum esse.] quod potes, ut ff. de ritu nup. l. sciẽdum. alienum autem nullo modo posses, ut ff. e. titul. l. si paterfamiliàs, in fin.

d Causam.] sine causa non auditur, sic & ff. de transact. l. cũ hi. §. si prætor, & versatur plura in causæ cognitione, ut ff. eod. l. nec ei. §. & primum, usq; in fi. inter quas hæc est una, si liberos habeat vel non.

A Doptio.] CAS. Si scriptura interueniat, non propter hóc valet adoptio, nisi apud competentem iudicem fiat cũ solennitate.

e Sed solenni.] sic, & emancipatio. ut infra tit. 1. l. non nudo. Accur.

M Vlierẽ.] CAS. An mulier aliquem adoptare possit, quæritur? Et dr quod nõ, cum filios naturales in potestate sua habere non possit: tamen in solatium liberorum in acie principis amissorum, adoptare aliquem potest: & perinde est ac si ex ea natus fuisset.

de valet apud prætorem vel præsidem intimata, ac si per populum [a] iure antiquo facta esset. PP. V. Id. Mart. Maximo II. & Aquilino Conss.

Non debet admitti supplicatio, quando aliquid supplicatur contra ius nõ expressa causa dispensationis. Bal. Vel sic: In arrogatione liberti debet causa inseri: & maxime defectus liberorum: aliàs non valet. Sal.

III. Iidem AA. Martiano.

CVm eum quem arrogaueris, [b] libertum tuũ esse [c] profitearis, nec ullam idoneam causam [d] precibus addideris, id est quòd liberos non habeas: intelligis iuris auctoritatem desiderio tuo refragari. PP. XVI. Kalen. Iul. Maximo. II. & Aquilino Conss.

Tabellio ex vi tabellionatus nullã habet iurisdictionem, nec potest auctoritatem interponere in legitimis actibus. Bal. Vel sic: In adoptione publicum instrumentum non sufficit, nisi auctoritas iudicis intercesserit. Salicetus.

IIII. Iidem AA. & CC. Proculiano.

ADoptio non tabulis, licet per tabellionem conficiendis, sed solenni [e] iuris ordine apud præsidem solet copulari. PP. Kalen. Septembr. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Mulier non potest adoptare quẽ in filium, nisi permissu principis in solatium liberorum amissorum. Sal.

V. Iidem AA. & CC. Syræ.

MVlierem quidẽ, quæ nec suos filios habet in potestate, arrogare nõ posse certum est. Verum quoniam in solatium amissorum tuorum filiorum, priuignum tuum cupis vicem legitimæ sobolis obtinere: annuimus [f] votis tuis secundum ea quæ annotauimus: & eum perinde atque ex te progenitum, ad vicem naturalis [g] legitimiq; filij habere permittimus. PP. III. Non. Decembr. Triballis, Tiberiano & Dione Conss.

B *Arrogatio non potest fieri sine principis auctoritate, nec in urbe ubi princeps residet, nec alibi. Bald.*

VI. Iidem AA. & CC. Meliano.

ARrogationes eorum qui sui iuris sunt, nec in regia urbe, nec in prouincijs, nisi ex rescripto principali [h] fieri possunt. PP. VI. Non. Apri. Byzantij. CC. Conss.

C *Per adoptionem patria additur, non detrahitur: additur ciuilis, & nõ detrahitur patria naturalis. Baldus. Vel sic: Adoptio non minuit adoptati domicilium originis: ideo & in honores & onera subire tenetur. Sal.*

VII. Iidem AA. & CC. Attico.

1 IN adoptionem quidem alienæ ciuitatis [i] ciui rectè dato [k] additur, non mutatur [l] patria: ac propterea ius originis in honorum [m] ac munerum obsequio per adoptionẽ non minui perspicis. S. XI. Kalend. Februa. Sirmij. CC. Conss.

D *Maritus libertæ potest communẽ filium in adoptionem dare patrono libertæ: mulier autem adoptare non potest, nisi ex principis rescripto. Bal. Vel sic: Patronus potest adoptare & arrogare filiam libertæ, solennitate debita interueniente. Sal.*

VIII. Iidem AA. & CC. Sioni.

2 IN adoptionem pa[2]trem [n] in cuius est potestate, filiã dante: matris patronus adoptare non

A Rrogationes.] Neque in ciuitate Romæ, neque in prouincia, sine principali rescripto faciendà est arrogatio.

h Principali.] ut ff. eo. l. 2. & insti. eo. § 1 & ff. e. l. in adoptionem patre.

IN adoptionem.] CASVS. Si Bononien. dedit se in adoptionẽ Mutinen. nõ adimitur ei patria, quin sit Bon. unde in ciuitate Bono. ad honores promoueri potest, & onera ciuili agnoscere. Accursius.

i Ciuitatis.] Mutinę.

k Dato.] ab aliquo Bononien.

l Non mutatur.] ut ff. ad munici. l. ordine. §. fin. & l. seq. & ar. ff. de sena. l. senatores licet, & ff. eo. l. per adoptionẽ. Sed arg. contra. ff. ad munici. l. municeps definit esse. Sed ibi quo ad onera, non quo ad honores, ut hic. Item ibi in senatore facto, hic in adoptato. Itẽ aliud si i ciuitate alterius prouinciæ daretur: quod definit esse prioris ciuitatis ciuis, ut ff. de verb. signific. l. prouinciales. vel dic ut ibi. Item nota hic quod patria quam quis est sortitus per originem, non tam facile mutatur, ut ea quæ iure tantum domicili habetur: ut hic, & ff. ad municip. l. assumptio.

Patria originis non facile mutatur.

m In honorum.] Nã hic & ibi potest uocari ad honores, ut ff ad municip. l. ordine. § fin. Sed quid si simul utrobiq; ad munera uel honores vocetur? Respõ. præualet causa originis, argu. d. l. assumptio, & facit ff. de cõdi. & demonstr. l. falsa §. sed & si cui.

IN adoptionem.] CASVS. Accepi libertam uxorem, suscepi ex ea filiam, volo eã dare in adoptionẽ patrono uxoris: an possim? Dicitur quod sic. Si vero sui iuris fuisset, sine principis rescripto

adoptionem se filia dare non posset.

f Annuimus.] id est consentimus.

g Naturalis.] non ergo habet in potestate, cũ nec naturales habeant in potestate, ut instit. eo. §. fœminæ, & ff. eo. l. nam & mulieres, & ff. eo. l. in adoptionẽ patre, in fin.

n Patre.] qui est maritus libertæ alicuius, & vult filiam suam dare patrono uxoris suæ, id est matris pueri. Azo.

a Prohibetur.] coram præside, & hoc ubi erat in potestate. nam si sui iuris, non posset nisi per principem, ut subiicit, & supra eod. l. arrogationes, & ff. eod. l. 2. & instit. eod. in prin.

A [margin] ff. fa. ercisc. l. filii patris. nec enim præteritis datur querela.

d Negat.] s. competere.

A Doptatum.] CASVS. Si beneficio principis aliquem arrogasti in filium, non requisito principis cōsensu eū poteris emancipare.

b Prohibetur.] quasi sibi arrogato data. videbatur autem contra: quia sicut fuerat facta per principem, ita videbatur quod sine eo nō posset emancipari: sed contrarium est hic, & ff. de test. l. omnium, & qui testa. fa. poss. l. si quis.

C Vm in adoptiuis.] CASVS. Filium quem habebas in potestate, Titio in adoptionem dedisti: si decedas eo non instituto, an habeat inoffi. querelam? quidam dicunt quod sic, & quidā dicunt quod nō. Item si pater adoptiuus emācipa ret post mortē suā: olim quærebatur qd iuris esset. Has duas quęstiones soluit Imperator, dicens quòd si aliquis det filium suum in adoptionē, non amittit ius patriæ potestatis. unde si filius non instituatur hæres à patre naturali, poterit agere de inoffi. & hæc sunt vera cum filius datur extraneo in adoptionem. Si uero datus fuerit auo materno, tūc auus habebit eum ī potestate: quia ei succedere debet, & si eum emancipauerit, reuertitur ī potestatem patris. Quando vero quis dat extraneo, nō habet necesse extraneus aliquid relinquere filio suo, si uelit eum emācipare: & si nō emācipauerit, filius succedet ei ab intestato. & hæc habent locū in filio adoptato: quia si aliquis sui iuris det se in arrogationem, transibit in potestatē arrogatoris, & ei succedet.

c De inofficioso.] id est cōtra tabulas: sic

prohibetur.[a] Nā sui iuris arrogatio fœminę, nisi ex nostro rescripto, nunquā procedit. S. V. Idus Febr. CC. Conss.

Id quod est factū auctoritate principis, potest dissolui auctoritate superioris de partium consensu Bald. Vel sic: Adoptatus auctoritate principis, non impeditur emancipari. Sali.

IX. Iidem AA. & CC. Marino.

A Doptatum, licet ex beneficio nostro, emā cipatione solēni separare à familia sua pater adoptiuus minime prohibet.[b]

Adoptatus ab extraneo, in eius potestatem non redigitur, nec habet ius expugnandi testamentum eius per contra tabulas vel querelam: sed ab intestato succedit, nisi prius fuerit emācipatus: sed adoptatus à suo ascē dente, in eius potestatem redigitur, & naturalis patris iura perdit: nisi ante mortē patris naturalis sit emancipatus ab adoptante. & hæc vera sunt siue adoptetur in filium, siue in nepotem vel ulteriorem, seruato tamen quo ad successionem ordine graduū. In arrogatione vero semper fit transitus in potestatem arrogatoris: & omnia iura quæ habet filius legitimus & naturalis, habet filius arrogatus. Bal. Vel sic: In adoptionem extraneo datus, nō perdit iura succedē di patri naturali ex testamēto, nec ab intestato, neque contra testamentum. datus vero coniuncta personæ, perdit iura succedendi contra patris naturalis uoluntatem, & hoc quandiu durat adoptio, non si sit finita: quia tunc omnia iura aduersus patrem naturalem recuperat. Sal.

X. Imp. Iustinianus A. Iuliano præfecto P.

C Vm in adoptiuis filiis, qui filijfamilias constituti, à patribus naturalibus aliis in adoptionē dātur, antiquæ sapientiæ incidit quædam dubitatio, si oporteret talem filium, qui præteritus à naturali patre fuerat, habere contra eius testamentum de inofficioso [c] actionem: (quam Papinianus quidem negat,[d] Paulus autem sine effectu derelinquit,[e] Martianus vero distinguit,[f] ne ex hac cā utriusque patris perderet successionem, naturalis quidem uoluntate eius[g] circumuentus, adoptiui propter egestatem quam forte habebat) & iterū aliud vitium erat exortum (si enim post patris naturalis obitum pater adoptiuus per emancipationis modum ius adoptionis dissol uisset, nulla spes ei remanebat: neque. n. cōtra pris naturalis voluntatē, quia mortis eius tempore in aliena fuerat familia[h] constitutus: neq; contra adoptiuum patrem, quia per emancipationem eius familia exēptus est) ideo talem dubitationem resecā tes, & tale uitium corrigentes, sancimus per adoptionem quidem ad extraneam personam factam, iura naturalis patris minime dissolui, sed ita eum permanere, quasi non fuisset in alienam familiam trāslatus. Cum enim tanta fragilitas est adoptionis, ut possit in ipso die & filius fieri, & extraneus per emancipationem inueniri: quis patiatur iura patris naturalis nexu diuino copulata, ludibrio defraudari? cum in hoc casu[i] & contradicendi filio ex iure veteri detur[k] licentia, & inuitus transire ad aliā non cogitur familiam.

¶Omnia igitur (secundū quod iam disposuimus, cum ad extraneum patrē filius per adoptionē transfertur) maneant integra iura, siue ad inofficiosi querelam, siue ad alias omnes successiones, siue ab intestato, siue ex testamento, quæ liberis deferuntur, ut ipse possit & pro-

e Derelinquit.] i. nihil inde dicit.

f Distinguit.] dicūt quidam distinctionem Martiani se ignorare. Alii dicunt fuisse quòd refert an sit egenus pater adoptiuus, ut tunc detur contra testamentū patris naturalis: alias non. Alii dicunt quod refert an pater adoptiuus voluit eum circumuenire, vel non, ut primo casu detur: aliàs non, ut arg. ff. ea. l. §. si uerò pater, in fin. Alii quod refert, an pater naturalis voluit eum circumuenire vel non, ut ff. l. proxi.

g Voluntate eius.] i. patris naturalis, secundum ultimā expositionem. sed secundum alios, id est sua propria uoluntate. Ac.

h Familia.] nudū ergo nomen filii habet: & in qualiquali ptāte est adoptātis.

i In hoc casu.] i. cū datur extraneo in adoptionem.

k Detur.] ut ff. eo. l. in adoptionibus. & facit. ff. titu. 1. l. iubemus, in fi. & inst. quibus mo. ius pa. pote. sol. § penul & §. fina. sed hæc magis videtur ratio in contrarium, si potuit cō tradicere & non cō tradixit, videtur cō sensisse, ut ff. de aqua plu. arcen. l. Sabinus ait. §. si patiente. sed dicas, potuit contradicere: ergo perinde est ac si contradixisset. sic ff. de fur. l. qui uas. §. uetare. & ff. de procu. l. filiusfamilias. §. inuitus. Alij dicunt, cum in hoc casu &c. id est cum pater adoptiuus emancipat. quod meritò sic subuenimus in naturali patre: quia & iure ueteri sic subueniebatur in adoptiuo. sed hoc non placet: quia secundum hoc probaretur ipsum hodie etiā amittere utriusque patris successionem,

nem, vt infra dices.

a Prodesse patri.] quia ei acquiret sicut cæteri filij. & facit ad prædicta instit. de exhæred. lib. §. adoptiui, & §. sed hæc quidem.

desse [a] patri naturali, & ab eo naturalia debita percipere.

¶ Si vero pater naturalis auo materno filij sui, vel si ipse fuerit emancipatus, [b] etiam auo paterno, vel proauo simili modo paterno vel materno, filiũ suum dederit in adoptionem: in hoc casu quia in vnam personam concurrunt & naturalia [c] & adoptionis iura, maneat stabile ius patris adoptiui, & naturali vinculo copulatũ, & legitimo adoptionis modo constrictum: & ad eũ solum respiciat filius, cui eum & natura aggregauit, & lex per adoptionem assignauit: & Papiniani sententia in hac specie procedat, [d] & ad eum tantummodo filius adoptiuus spem totam extendat, & non patris naturalis successionem molestare concedatur, [e] sed auita & proauita tantummodo reuerentia protegatur: eique acquirat quæ possunt acquiri [f] & prodesse. Et is ei solus pater intelligatur, quem lex fecit, & natura non dereliquit. Neque enim Martiani distinctioni locum esse in hoc casu inuenimus, vbi nulli circumuentionis suspicio potest aliquam sibi vendicare licentiam: auita & proauita affectione hæc omnia resecãte: [g] sed hęc omnia manere integra, nisi auus & proauus emancipatum fecerint filium adoptiuum. Tunc etenim necesse est iterum ad patrẽ naturalem eũ reuerti: [h] cũ emancipationis interuentu adoptio in quacũq; persona facta dissoluitur.

Datus in adoptionem extraneo ei potest succedere ex testamento: sed cõtra testamentum nullo modo venire potest. ab intestato vero huic patri adoptiuo succedit, si durat adoptio. Et etiam patri naturali succedit ab intestato de iure prætorio, non ciuili, quia inter eos finita erat agnatio, & de agnato cognatus est effectus Sal.

Sed ne articulum adoptionis in extraneam personam factæ, sine lege [i] relinquamus: licentiam damus tali adoptiuo patri, id est extraneo (si voluerit) nihil ei testamento suo relinquere, sed quicquid ei reliquerit, hoc liberalitatis sit, & non legitimo vinculo adstrictum. Cum enim per omnia naturæ suæ filiũ aggregauerimus, manifestissimum est quòd & acquisitiones omnium rerum quæ ad filiumfamilias peruenerint secundum leges nostras, nõ adoptiuo extraneo patri, sed naturali vsque ad modum vsusfructus perueniant, & permaneant in sacris patris naturalis, quasi imaginaria quadam & noua affectione ei acquisita, nõ pristinæ [k] cognationis deminutiõe ĩtroducta.

¶ Sed si quidẽ remaneat in tali adoptione, nulla interueniente emancipatione, in hoc tantũmodo [l] prodesse ei volumus adoptionem, ut non successione ab intestato patris extranei adoptiui defraudetur, sed habeat accessionẽ fortunæ ex patris naturalis sibi volũtate acquisitã.

¶ Neq; enim ex ueteri [m] iure cognationis nexus [n] naturalis patris per adoptionem filio dissoluebatur, sed accedebant iura adoptiua, certis reliquijs [o] ex iure naturali remanentibus: & qui

b Emãcipatus] ante conceptionem filij. aliàs in potestate aui remansisset, vt instit. quib. mod. ius pat. potest. sol. §. finali.

c Naturalia.] id est naturalia, ut cesset oppositio, de fratre adoptato à fratre, ubi videntur naturalia iura. sed certe nõ concurrunt naturalia. nec enim ab eo contrahit originẽ. Item nota hic duas rationes vincere vnam: ut in auth. de consan. & ute. fra. §. vult autem hæc, col. 6. & supra de edic. diui. Hadrian. toll. l. fin. §. 1.

Rationes duæ uincunt vnã.

d Procedat.] ut nõ agat contra testamẽtum patris, ut supra eo in prin.

e Concedatur.] per querelam de inofficioso testamento, vel alio modo.

f Acquiri.] profectitia, non aduentitia quantum ad dominium: sed quantum ad vsumfructũ. Itẽ non castrensia vel quasi. Azo.

g Resecante.] nota affectum sanguinis remouere suspicionem, ut ff. de ritu nup. l. pe. §. de vno.

h Reuerti.] ut recidat in patriã potestatem secũdũ P. Item quantũ ad succedendum: sed secundum hoc etiam hodie perdit vtriusque patris successionem: & sic remanet uitiũ quod s. dixit ibi, & iterũ aliud vitiũ &c. Pone enim grauus qui adoptauit, emancipat eũ post mortem patris naturalis. Sed respõ. non perdit, nisi velit. nec enim auus potest eum emancipare, nisi velit. C. filius adoptiuus. sed olim poterat secundum Io. Sed videtur contra. s. eo. ibi, cum in hoc casu &c. sed tu expone, vt ibi primo dixi. Vel dici potest, immo nõ perdit: quia auus tenetur dare ei quartam, vel relinquere quasi filio arrogato, ut probatur instit. eo. §. cum autẽ, & ff. de inof. test. l. Papinianus. § pe. sed certe illud est verum in arrogatione, nõ in adoptione, ut insti. de hære. quæ ab intest. §. aliquam, in fin. Vel dic tertio quòd non est verisimile ita coniunctam personã venire ad emãcipationem propter affectionem auitã, ut modo dixi. Item quid si decesserit pater naturalis post emãcipationẽ? R. ñ. sine dubio venit cõtra testamentum sui patris: sed & ipse auus habet necesse eum instituere, uel exhæredare, cum successerit in locum sui patris. & idem de auo materno: quod est verum, si nullus alius est in medio. aliàs forte cõtra. Si enim sim pronepos, licet moriatur pater meus, remanet auus, qui est filius ad proauum: & sic non habet necesse me instituere, vel exhæredare, ut j. e. l. §. quæ in filio.

i Sine lege.] i. sine pfinitione, aliàs, perfectione legis.

k Pristinæ cognationis.] naturalis, scilicet paternæ.

l In hoc tantúmodo.] poterit ergo eũ vocare in ius sine venia, secundum Azo. licet P. contra, ut dixi. ff. de in ius vo. l. adoptiuã, in princ.

m Ex veteri.] id est sc̃dm leges veteres.

n Nexus.] nõ dixit patriæ potestatis. illa enĩ soluebatur secũdũ veteres leges, ut instit. eod. in prin. & ff. e. l. 1. sed nexum cognationis: quia nihilo minus in bonis patris naturalis admittebatur p bonorũ possessionẽ, vñ cognati, licet nõ p uñ liberi, vel vñ agnati, ut insti. de hęre. q ab intest. §. admonẽdi, & §. at hi.

o Reliquijs.] ut succedat patri, & alijs quos cõtingit naturaliter per vnde cognati, ut modo dixi. Accursius.

Legitimus.

legitimus [a] erat familiæ adoptiuæ, is naturali fuerat cognatus. Quis enim materna [b] iura posset abolere, cum videbatur & ex antiquo iure patrem quidem habere adoptiuum, matrem autem eam quam natura cognoscit? Et ideo sancimus, etsi [c] habeat huiusmodi filius iura integra [d] naturæ, attamen si intestatus pater extraneus adoptiuus decesserit, habere eum etiã sui hæredis † ius ad eius tãtummodo [e] successionem: † vt non ẽt legitima [f] iura ad familiã extranei patris adoptiui habeat, nec ipsa ad [f] eum communionem aliquam habeat, sed quasi extraneus ita ad illam familiã inueniatur.

Supra dixit de adoptiuo retento in adoptione vsque ad mortem: hic dicit q̃ secus est in emancipato, Bal.

Sinautem per emancipationem iura adoptiua fuerint dissoluta, tunc nullus ei penitus regressus ad adoptiuum extraneum patrem, etsi moriatur intestatus, relinquatur: sed maneat tantummodo patrem naturalẽ cognoscẽs, tanq̃ non fuisset ab initio in adoptionẽ translatus. [g]

Quæ dicta sunt de adoptatis, locum habent qualitercunq; fiant adoptiones: quia vbi attendimus solũ effectum, non curamus de modo, Bald. Vel sic: Dicta superius habent locum in adoptiuis extantibus masculis, Salic.

Quæ autẽ de aliis adoptiuis [h] diximus, hæc sancimus etiam de his qui ex Sabiniano senatusconsulto ex tribus maribus [i] fuerant ab extraneo adoptati, nulla penitus differentia inter alios adoptiuos & eos introducenda.

Dicta superius in filio in adoptionem dato extraneo, habent locum in filia, nepote, & nepte, & deinceps. Nepos tamen iste demum succedit auo naturali, si pater eius eum non præcedat in gradu. nam patre eius præcedente, non auditur. Sal.

A Quæ in filio diximus in adoptionẽ à patre dato, [k] hæc & in filia, & in nepote, & nepte, & deinceps personis vtriusq; sexus in sacris patris cõstitutis extendimus, [l] si tamen tẽpore mortis aui sui parentes eos vel eas non antecedãt. si enim patres eos antecedant (vbi nec imponitur necessitas auo aliquid ne-

B poti vel nepti relinquere [m]) maneant omnia iura adoptiua ei intacta. Hæc enim omnis sanctio de filio, & filia, de nepote & nepte & deinceps personis in sacris constitutis introducta est, vbi dubitabatur quid statuendum esset, quasi duobus patribus ei, vno ex natura, & altero ex lege impositis.

Superius dicta locum habent in adoptato, non in arrogato, in quo iura vetera remanent illibata & firma. Salicet.

C Vbi autem homo sui iuris constitutus, per arrogationem ex Augusta liberalitate [n] sese dederit in adoptionem, [o] tunc omnia iura patris adoptiui habeat intacta. Cum .n. nullum inter patres inducitur [p] discrimen, fit suus hæres adoptiuus patri arrogatori, & familiæ eius aggregetur: & omnia quę ad filium arrogatum veteres legumlatores intro-

D duxerunt, intacta illibataque in eorum personis reseruentur. Dat. Kalen. Septembr. Constantinopol. Lampadio & Oreste VV. CC. Coss.

Quod potest per veritatem disponi, non debet disponi per fictionem. Item frustra fit plura, quod potest fieri per pauciora. Bald Vel sic: Solennitas antiqua, quæ requirebat liberorũ emancipationem dum dabantur in adoptionem, est sublata: sed sufficit eam fieri apud competentem iudicem. Sal.

XI. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

VEteres circuitus † [q] in adoptionibus q̃ per tres emancipationes, [r] & duas manumissiones in filiis, aut per vnã emancipa-

Liberis

[a] Legitimus.] i. legitime aggregatus, vt succedat ab intestato. Azo.

[b] Materna.] q. d. materna iura non abolebantur secundum veteres leges, q̃ inducebant vnde cognati, vt s. prox. ibi, naturalis fuerat cognatus. Quis ergo ita dicet aboleri hodie paterna?

[c] Etsi.] i. quamuis.

[d] Iura integra.] i. naturalia ad succedendũ, nõ per vnde liberi, vel vnde agnati, ut d. §. et hi, q̃ est contra. sed per vnde cognati, ut in eod. ti. §. admonendi.

[e] Tantummodo.] nõ autẽ ad agnatos vel cognatos huius patris adoptiui. sic & legitimatus per curiã, vt in auth. quib. mo. na. ef. sui. §. filiũ vero, col. 7. & arg. ff. e. l. ante, sed patri adoptiuo vna cũ naturalibus & legitimis succedet, vt hic, & s. de suis & legi. l. si te.

[f] Nec ipsa.] s. familia.

[g] Translatus.] vt & s. ea. l. §. sed hęc omnia manere.

[h] Adoptiuis.] datis extraneo in adoptionem.

[i] Ex tribus maribus.] tres erant patres, quorum quilq; suum filium adoptãti offerebat, ut eum adoptaret: ex quibus vnus adoptabatur. Vel contra, erãt tres volentes adoptare, sed vni est datus, cui plus uidebatur prouidendũ, cũ sit adoptatus cum maiori solẽnitate, & facit insti. de hær. q̃ ab intesta. §. aliquam, & j. de decu. l. fi. in fi. li. 10.

[k] A patre dato.] s. alicui extraneo.

[l] Extendimus.] si cui ergo filium meũ in adoptionem datum, habeo necesse instituere, uel exhæredare, ita & nepotem, sed hoc nisi filius præcedat nepotem. & hoc subijcit, si tamen &c ut ff. de mil. test. l. si filius fam. 1. §. 1. & insti. de exhæred. lib. §. posthumorum.

[m] Relinquere.] nisi faciat pp timorẽ legis Velleiæ, ut in d. §. posthumorum, in fi. qui est contra.

[n] Liberalitate.] i. auctoritate uel rescripto, ut supra eo. l. arrogationes.

[o] In adoptionem.] i. in arrogationem.

[p] Inducitur.] quia non habet nisi adoptiuum.

VEteres.] CAS. Olim si pater uolebat dare filium suum in adoptionẽ, oportebat q̃ uenderet alicui, deinde alii: & ille rursus alii: & sic ab unoquoq; emancipabatur: postea uero uendebatur bis ut seruus, & manumittebatur: quod nõ obseruabatur in filia: quia non erat necessaria nisi una emancipatio. excluso ergo ueterum circuitu statuit imperator per l. præsentẽ, ut si pater in adoptionem filium suũ dare uoluerit scriptura interueniẽte, hoc iudici insinuet præsente filio qui debet adoptari, & præsente adoptante.

[q] Veteres circuit[us].] no. circuitum inutilem tolli, ut j. tit. 1. l. 1. & ff. de condict. indeb. l. dominus testamento, & infra de don. l. si in fi.

[r] Emãcipationes.] opus enim erat † q̃ ego tibi, & tu illi, & ille alii uenderemus ut filium, & sic ab omnibus emanciparetur: postea uẽdebatur bis ut seruus, & bis manumittebatur.

† Hic est casus quo quis suus hæres intelligitur, cũ tamen in potestate nõ sit. Contius.

† Hoc intellige ẽt si concurrant naturales & legitimi filij. Cont.

† Vt consanguinitatis, l. si is. ff. de adopt. ut agnationis. l. qui l adop. ff. e. Contius.

Filium in adoptionẽ datum tenetur pater instituere uel exhæredare.

† Vide apud Vlpianũ, Caium, & Theophil. quib. mo. sol. pa. po. Pet. Vẽdr.

† cum tria emãcipatione in iure cedãtur. Gel. li. 5. cap. 19. Contius.

a Libertis.] in filia, & nepotibus ex filio, & ꝟ. ut hic, & ff. de iniust. rup. test. l. uerum. §. filia.

b Manifestare.] ut & arg. ꝟ. titu. 1. l. fin. Sed certe immo & sine actis, ut s. de fide instru. l. emãcipatione, quæ est cõtra. sed illa litera aliter intelligit: qa erãt acta perdita.

c Et non contradicente.] ut ꝟ. tit. 1. l. iubemus, & l. fin. & ff. eod. l. 2. §. 1. & l. in adoptionibus.

DE EMANCIpationibus libero rum.

Continuatio.

Qualiter constituatur patria potestas, uisum est: nunc qualiter dissoluatur. Vel sic: Qualiter constituatur patria potestas, dictũ est: sed quia illa soluitur per emancipationem, ideo ponit de emãcipationibus. Ax.

1 lex.] CAS. Si pater filium suum apud magistratum municipalem cui sola consuetudo municipalis iurisdictionẽ dedit emancipandi, emãcipauerit: an teneat emancipatio, q̃ritur? Et dicitur quòd sic.

d Si lex] id est consuetudo. ut intra eo dem. l. fin.

e Duumuiris.] i. magistratibus municipalibus, ut s. de iudi. l. fin. Sed nonne et si non esset consuetudo, est tamen lex quæ dicit apud magistratum municipalẽ hoc fieri posse, ut s. de magistra. muni. l. 1. etiã apud extraordinarium, ut ff. de manu. vind. l. etiam. §. fin & ff. eo. l. emãcipari? Respon. sic: si modo ex consensu à sciẽtibus, cũ extraordinariè prædicta fiãt. sed hic crede bãt ordinariũ, & non erat: qa consuetudo facit eũ ordinarium ad omnes etiam alienigenas. Vel dic φ duũuiri non sunt magistratus municipales, sed quidam officiales, qui aliàs non habent iurisdictionem hanc, nisi consuetudo daret. & hoc placet. Sed quomodo consuetudo eius loci præiudicat omnibus aliorũ locorũ, ut ff. cõmunia prædi. l. venditor. §. si constat? Respon. in uoluntaria iurisdictione est hoc: secus forte in contentiosa. Vel dic etiam in cõtentiosa idẽ. & non dicetur illius loci consuetudo tantum, sed generalis: inspectis eis inter quos fit, magis quàm in loco: ubi fit. Item nota hic arg. quòd iura & statuta illius loci ubi agitur iudicium, sunt cõseruãda: licet actor aliũde sit. Sed arg. cõtra. ff. de euic. si fund° & ff. de usur. l. 1 prin. Ex p̃dictis patet nõ esse cõtra. ff. de iuris. om. iu. l. si. qa ibi de cõtẽtiosa dicit. uel nulla erat cõsuetudo ibi: & inuitus uocabãt ibi reus.

Iudiciũ an detur secũdum statuta loci ubi agitur.

tionẽ i cæteris liberis[a] fieri solebant, corrigẽtes siue tollentes, censemus licere parenti qui liberos in potestate sua constitutos in adoptionem dare desiderat, sine vetere obseruatione emancipationũ & manumissionum, hoc ipsum actis interueniẽtibus apud competẽtem iudicem manifestare,[b] præsente eo qui adoptatur, & non cõtradicente,[c] nec non eo qui eum adoptat. Dat. V. Kalendas Nouemb. Constantinopo. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

TITVLVS XLIX.
DE EMANCIPATIONIbus liberorum.

Consuetudo dat iurisdictionem voluntariam, quæ extenditur ad forenses seu nõ subditos consentientes. Baldus. Vel sic: Ista lex est digna repetitione, quæ consistit in duobus. Primo in materia iurisdictionis voluntaria proroganda. Secundo in materia iurisdictionis statutaria extendenda, vel restringenda. Nam triplex est iurisdictio. quadam contentiosa fori cõtentiosi, quadam voluntaria fori voluntarij, quadam statutaria faciendi leges & statuta. & breuiter hoc dicit. vt in tex. Vel sic: Habens iurisdictionem à lege municipali, potest illam exercere etiã inter non subditos consentientes: & valet apud oẽs. Sa.

I. Impp. [illegible] & Maxi. AA. & CC. Herennio.

Si lex[d] municipij in quo te pr̃ emancipauit, potestatem duũuiris[e] dedit vt etiam alienigenæ liberos suos emãcipare possint: id quod à patre factum est, suam obtinet firmitatem. PP. III. Non. Decembr. ipsis IIII. & III. AA. Conss.

In emancipationibus & etiam donationibus potius attenditur veritas quam scriptura. Bal.

II. Iidem AA. & CC. Gennadiæ.

In emancipationibus liberorum, nec non donationibus, non tam scriptura quàm veritas[f] considerari solet. PP. V. Id. Mart. Tiberiano & Dione Conss.

Vbi requiritur solennitas, ea omissa non valet actus. Bald. Vel sic: In emãcipatione non requiritur causa, sed iudicis auctoritas. Sal.

III. Iidem AA. & CC. Heliodoro.

Non † nudo[g] consensu patria liberi potestate, sed actu solenni,[h] vel casu[i] liberantur: nec causæ[k] quibus motus pater emancipauit filiũ, sed actus solennitas quæritur. S. XV. Kalendas Octobris. AA. Conss.

Non est de mente principis tribuere beneficia in alterius iniuriam. Bal. Vel sic: Inuitus quis non liberat filiũ vel nepotem à sua potestate: & rescriptum principis, ut iniuriosum super hoc, non est seruandum. Sal.

ADDITIO. Materiam huius. l. uideas latè & pulchre per Bar. in repetitione. l. cũctos populos, supra de sum. tri. & fide catho. ubi eam latè examinat.

In emancipationibus.] CASVS. In emancipatione an necessaria sit scriptura, quæritur? Dicitur φ nõ. uel si pater filium emãcipauerat, & interuenit scriptura, amissa est postea: an propterea debeat retractari emancipatio? Dicitur quod non, si veritas possit aliter ꝓbari. uel si facta erat emancipatio, uel donatio ꝑ scripturã nõ tã scriptũ ipsum, q̃ actus considerandus est.

f Veritas.] pone φ emancipatio vel donatio fiebat, sed aliud simulabatur, & tunc est simile. s. plus val. quod agi. g totum, & s. de proba. l. cum precibus, & infra de do. nec ignorans. Vel dic φ in emancipationibus non est necessaria scriptura: & tunc est sic supra de fide instrumen. l. emancipatione, & infra eod. l. iubemus, loqtur de infante uel absente. & s. tit. pro xl. l. fin. loquitur de adoptionibus, quæ sunt arg. contra. Vel tertio dicit, quòd licet sit amissa charta emancipationis, quæ tamen facta fuit, non nocet, si ueritas pateat. & sic potest loqui hic, & d. l. s. de fide instrumen. l. emancipatione. & sic concordãt prædictę leges. ꝟ. eo. iubemus, in fi. & s. e tit. 1. l. fin.

Non.] CASVS. Si pater dicat filio, fili, uis emancipari? non propter hoc emancipatio videtur fieri, nisi solẽnitas interuenerit q̃ est necessaria.

† Nouella Leonis apud Harmenopulum, li. 1. tit. 17. in fi. hanc legem abrogat.

g Non nudo] à solennitate. & sic est s. de pat. pote. l. abdicatio, & arg supra de pac. l. traditionibus.

h Solenni.] scilicet auctoritate iudicis. ut instit. quibus modis ius pa. pote. solui. §. præterea, & argu. supra titu. 1. l. adoptio.

i Casu.] puta patris morte, ut insti. quib. mod. ius pa. pote. sol. §. 1.

k Causæ] nota non est locus: quare? quia variæ sunt voluntates hominũ, ut & ff ad Treb. l. qa poterat. Sed arg. contra supra titu. 1 cum eum, & supra de rebus alienis non alienandis. l. 1.

Nec auus.] CAS. Mulier à principe uolebat impetrare ut auus suus cõpelleretẽ eã emãcipare: an hoc possit impetrare? Dicitur quòd non. neque rescriptum impetratum tenet: quia princeps in alterius iniuriam non

non consueuit concedere rescriptum.

a Nec auus.] q.d. nedum pater. & est ad hoc quod no. ꝟ. de episco. audien. l. si lenones, & insti. quibus mo. ius pa.po.so.§ fin.

b Iniuriam] s. patris vel aui, ut cogatur emancipare. Et dic iniuriam. s. magnam: sed parua toleratur. ut ff. ne qd in loco publi. l. 2. §. si quis a principe, & ꝟ. de preci. impe. offe. l. quoties, & l. rescripta, & ff de re lig. si qs sepulchrū, in princip. & ff de admin. tut. l. impuberi, & ff. ex quibus cau. ma. l. sciendum, & 9. q. 3. c. nunc. Sed quæritur, an ex ijsdē causis quibus pater compellitur emancipare, compelletur econtra filius recipere emancipationē? Respon. non, ut ff. de legi. & sen. l. quod non ratione. Item quia non est eadem æquitas.

Iniuria parua toleratur.

† Sic papa non uult statuta p rescriptū restringi, vt in c. audita, cum glos. super uerbo, intellexerunt, de in stit. spol.

ADDITIO. Aduertas quòd Bart. in l. quidam cum filiu, in 1. colum. ff. de uerb. oblig. reprobat istam ultimam partem glossæ: dicēs φ sicut pater cogitur ex causa emancipare filiū: ita filius ex causa cogitur eam recipere, per illam. l. quidam &c. De quo uideas etiā Ange. Are. in §. si. insti. quib. mo. ius pat. po. sol. in fin.

† Hęc lex nouum genus emancipationis inducit, q̄ Anastasiana ab auctore dicitur. Cont.

IIII. Iidem AA. & CC. Colonæ.

Nec auus [a] neptem suam liberare potestate cogitur, nec in cuiusquam iniuriam [b] beneficia tribuere, moris est nostri. † Dat. Id. Octobris.

Absens & infans nō possunt emācipari nisi ex rescripto principis rescribentis præsidi vel iudici competēti, ut partibus præsentibus auctoritate principis interponat decretū emācipationi. infantis autem consensus non requiritur. Bald. Vel sic: Per rescriptum principis iudici apud acta intimatum possunt parentes eorum liberos emancipare, accedente antea vel postea illorum voluntate, nisi fuerint infantes, quorum consensus non requiritur. hoc dicit not. secundum Salicetum.

V. Imp. Anastasius A. Constantino præfecto P.

Iubemus [a] † licere parētibus, idest patri, auo paterno, seu proauo, cæterisque vlterius per masculini sexus personas cōtinua generis serie coniunctis, si liberos quos habent in potestate propria, id est filiū, vel filiam, nepotem seu neptem ex filio, pronepotē seu proneptem, cæterosq; itidē per masculini sexus personas cōtinua generis linea sibi coniunctos, per emancipationem, vel absentes, [d] & peregre degētes, vel in ijsdem locis seu regionibus vel ciuitatibus commorantes, in iudicio verò non præsentes, iuris sui constituere maluerint: supplicationibus porrectis mereri super hoc diuinum oraculum: hocque [e] apud competentem iudicem, ad cuius iurisdictionem actus emācipationis pertinet, insinuare, [f] suB perque precibus à semet oblatis apud eum deponere, vt hoc subsecuto, & auctoritate præcedente principali, plenissimum robur emancipatio sortiatur, & personæ in quas talis liberalitas [g] collata sit, de aliena potestate quasi à parentibus ex emancipatione manumissæ liberentur: si tamen ipsæ nihilo minus sub gestorum [h] testificatione vel apud eundem iudicem, vel apud alium quemlibet proposito parentum suam etiam voluntatem consonare, vel ante preces oblatas & sacros apices promulgatos, vel postea deposuerint, [i] nisi infantes sint, qui & sine consensu [k] etiam hoc mo C do [l] sui iuris efficiuntur. Dat. XI. Kal. Aug. Constantinopo. Probo & Auieno Iun. Coss.

I Vbemus.] CASVS. Si pater velit emācipare filium absentē, debet impetrare à principe, ut liceat sibi filium emancipare: quo impetrato ostēdat iudici ciuitatis rescriptū, & doceat de filij consensu, nisi filius fuerit infans. quo casu nō est requirendus cōsensus eius, & rite fiet eius emancipatio.

c Iubemus.] loquitur hæc l. de absentibus emancipādis: & eodem modo de his loquitur supra de colla. l. liberos, & de legi. hære. l. si ab eo, & l. de emanc. patis, & est hæc lex Anastasij.

d Vel absentes] scilicet à ciuitate tota, vel à loco iudicij, vt subiicit. & sic ex eo quod subijcit, nota absentem esse, qui abest à iudicio. sic accipitur in authent. de testi. A §. penul. col. 7. & plene dixi supra de præscrip. long. temp. l. fin.

e Hocque.] scilicet diuinum oraculum.

f Insinuare.] id est demonstrare & deponere, id est dicere se velle eo vti, & procedere ad emancipandum. & est simile de impetratione veniæ, quæ primo per rescriptū petitur: & postea apud iudicem causæ probatur, ut supra de his qui ue. ęta. impe. l. omnes, & arg. ꝟ. de adop. l. 2. in fi.

g Liberalitas.] id est emancipatio.

h Sub gestorum.] sic ergo videtur in emancipatione necessaria scriptura. sic supra titu. 1. l. fina. Vel speciale hic in absente: & alia loquitur in adoptionibus, ut diximus. ꝟ. cod. l. in emācipationibus.

Emācipatio an debeat fieri interueniēte scriptura.

i Deposuerint.] id est consenserint filij emācipati. Sic ergo nota absentem non emancipari inuitū uel ignorantē: quod est hodie generale, ut in auth. qui. mo. natu. effi sui. §. generaliter, colla. 7. & facit supra tit. 1. l. cum in adoptiuis. §. 1. ibi, cū in hoc casu &c.

k Et sine consensu.] non innuas φ cū cōsensu possint: quia consentire nō possunt.

l Etiā hoc modo.] non solum aliis quibusdam, ut morte uel delicto patris: quibus fiunt sui iuris filii etiam ignorantes, ut insti. quib. mo. ius pa. pote. sol. §. 1. & §. cū autem.

Vana obseruatione sublata, emancipationes possunt fieri coram iudicibus competentibus, & emancipatis potest etiam donari, & per emancipationem non soluuntur iura agnationis. Bald. Vel sic: Figmentis antiquis semotis, & per rescriptum principis, & sine eo apud competentes magistratus possunt parentes liberos emācipare, & in emancipatos liberalitates exercere, & emancipati, etiā si nō sit dictū, retinent ius succedendi. Sal.

VI. Imp. Iustinia. A. Ioanni præfecto prætorio.

Cvm † inspeximus in emācipationibus vanam obseruationem custodiri, & venditiones in liberas psonas † figuratas, [m] & circunductiones inextricabiles, & iniuriosa rhapismata, [n] quorum nullus rationabilis inuenitur exitus: iubemus huius

C Vm inspeximus.] CASVS. Olim cum uolebat pater emancipare filium, uendebat eum, & ille emancipabat, & alapam dabat ei. hodie si uult quis filium suum emancipare, impetret rescriptum principis ambagibus sublatis antiquis, uel corā iudice certæ eum emancipet: & habebit dimidiam usus fructus in bonis filii.

† Ex 50. decisionibus. Cōt.

† & hic locū habent anno. ꝟ. ad l. ulti. de adopt. Per. Vend.

m Figuratas.] id est simulatas. uendebatur enim uno nummo.

n Rhapismata.] nam forte uerberabatur, & rapiebat semetipsum à uerberibus, ut fit hodie in desponsantibus: licet illud pro ludo fiat. & ad hoc in auth. constitutio q̄ de digni

Sponsalibus factis fiūt rhapismata.

modi circuitu [a] in posterum quiescente, licentiã ei esse qui emancipare vult, vel ex lege Anastasiana [b] † hoc facere, vel sine sacro rescripto intrare competentis [†] [c] iudicis tribunal, vel eos adire magistratus, quibus hoc facere vel legibus [d] vel ex longa consuetudine [e] permissum est: & filios suos, vel filias, nepotes vel neptes, vel deinceps progeniem in potestate sua constitutam à sua manu [f] dimittere, & legitima iura [g] omnimodo habere, etsi nõ specialiter hoc sibi seruauerit: & peculium donare, [h] vel alias res liberalitatis titulo in eos transferre: & eas res quæ acquiri indignantur, [i] per vsumfructum ꝫm nostræ constitutionis modum [k] detinere, & omnia facere: vana tantummodo (secundum quod iam dictum est) obseruatione sublata. Dat. Kalen. Nouemb. Constantinop. post consulatũ Lampadij & Orestis VV. CC.

TITVLVS L.

DE INGRATIS liberis.

Filius emancipatus propter ingratitudinem reducitur in patriam potestatem. Bal.

1. Imppp. Valen. Valens & Gratianus AAA. ad Prætextatum P. V. †



Filios [& filias cæterosque liberos] [l] contumaces, qui parentes vel acerbitate conuicij, vel cuiuscunque atrocis iniuriæ dolore pulsassent: [l] leges emancipatione rescissa [m] damno libertatis immeritæ [n] multari voluerunt. Dat. XII. Kalen. Septemb. Mediolani, † Lupicino & Iouiano † Conss.

TITVLVS LI.

DE POSTLIMINIO REVERsis, & redemptis ab hostibus

Conceptus in captiuitate patris & matris, reuertens cum patre & matre, sequitur patris originem. & si reuertitur solum cum matre, & pater apud hostes moritur; matris tantum originem imitatur. Bald.

1. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Quintio.



Ex duobus captiuis Sarmacia [o] † nata, [p] patris originem ita secuta videtur, si ambo parentes in ciuitatem nostram rediissent. Quanquam enim iure proprio postliminium habere non posit quæ capta non est, tamen parentum restitutio reddet patri filiam: [q] qui cũ ab hostibus interfectus sit, matris duntaxat conditionẽ, quæ secum filiam duxit, [r] uidetur necessario secuta. [s] nã fictio [t] legis Cor-

---

de digni. in princip. colla. 6.

[a] Circuitus.] nota. sic & ff. de condic. inde. l. dominus, & ĩ. titu. 1. l. ii.

[b] Anastasiana.] quæ est supra, l. proxima.

[c] Competentis.] forte etiam extraordinarij, ut ar. ff. de ma. vin. l. etiã, §. fi.

[d] Vel legibus.] ut quia sunt saltem magistratus municipales. competit enim hoc iure magistratus, ut supra de magistra. municip. l. 2.

[e] Consuetudine.] etiam si non sit forte magistratus. Et sic nota quòd consuetudo dat iurisdictionẽ ordinariam, ut supra eod. l. 1.

[f] A sua manu.] id est potestate, vel quia etiam per manum capit. & habes eadẽ institu. quibus modis ius pat. pôt. sol. §. præterea. vbi fit mentio huius. l.

[g] Legitima iura.] scilicet de succedendo filio, licet nõ hoc sibi expresse seruauerit, ut hic subijcit, & institut. de leg. ag. succe. §. fi. & ibi fit mentio de ista constitutione.

[h] Et peculium donare.] semper repete, licetiam esse &c.

[i] Indignantur.] ut sunt aduentitia. nã in castrensi vel quasi, nihil retinet, ut ĩ. de bo. quæ libe. l. cũ oportet, § cum autẽ.

[k] Cõstitutionis modum.] quæ est in d. l. cum oportet, §. cũ autem, & §. hoc obtinente, vbi dicit ꝓ tertia proprietatis quã olim habebat, habere dimidiã vsusfructus, exceptis castrensibus vel quasi, nisi expresse remiserit. In sermo autem distinguitur ut supra de pecu. eius qui lib. me. l. 1.

Consuetudo dat iurisdictionem.

† nõ ssubtiliter hęc emancipatio dici pt Iustinianea. Cõti9

† id est habentius legis actionem. Contius.

DE INGRATIS liberis.

† Ex C.T. li. 8. tit. 7. l. 1.

Qualiter exeat filiusfa. de potestate parentis per emancipationem, dixit: nunc econtra qualiter retrahatur in potestatem per ingratitudinem, dicit.

Filios.] CASVS. Pater emancipauit filiũ: extitit ei postea ingratus: an possit eum reuocare in potestatem suam, quæritur? Et dicitur quòd sic.

[l] Pulsassent.] pro his etiam causis potest exhæredari, ut in authenti. vt cum de appel. cogno. §. causas, & §. si quis de parentibus, col. 8. Et nota difficilius reuocari filium quàm libertum, qui ex leui causa reuocatur, ut ĩ. de liber. & eorum lib. l. si manumissus.

Filius difficilius reuocatur in

[m] Rescissa.] sed quo iure? Respon. officio iudicis, ut ar. ĩ. de lib. & eorum li. l. 1. licet alij per accusationem ingratitudinis, ut ff. de procu. l. sed & hæ. §. patronus, & ĩ. de lib. & eorum lib. l. pe. vbi eadem dicimus de liberto. alij putant per utilem rei vendicationem, ut infra de reuo. do. l. his.

potestatẽ quàm libertus.

[n] Immeritæ.] nec enim merentur habere bonum, si sint mali, ut infra de reuo. do. l. generaliter.

DE POSTLIMINIO reuersis &c.

Qualiter restituitur patria potestas per ingratitudinem, dixit supra tit. 1. nunc qualiter per ius postliminij, sed quia & hi quãdoq; redimuntur, & de his subijcit.

Ex duobus.] CASVS. Si mulier cũ marito ab hostibus capiatur, & ibi concipiat, & pariat, & ambo reuertantur: an partus habeat postliminium, quæritur? & dicitur quòd non, de stricto iure: quia ille solum habet ius postliminij, qui ab hostibus captus erat: quod non erat hic: de æquitate tamẽ persona patris & matris habebit ius postliminij. Si uero mater tantum redeat, quantũ ad matrem erit partus legitimus: sed quantum ad patrem pro spurio habendus est, vnde patri non erit hæres, sed matri: quia lex Cornelia fingit eũ q apud hostes decessit prima hora captiuitatis decessisse.

[o] Sarmacia.] vel ꝓprium nomen, vel apellatiuum est eius quæ ex captiuis nascitur. Accursius Florentinus.

[p] Nata,] & concepta apud hostes. aliàs haberet semper ius postliminij etiam sola rediens: quia habetur pro nata, ut ff. de statu. ho. l. qui in utero. 1. & 2. Accursius.

[q] Filiam.] in potestate, & improprie dicit, reddet. ut ff. de ver. signi. l. uerbum reddendi, sic ergo omnes habent postliminium ut ff. eo. l. diuus, in prin. & ff. ex quib. cau. ma. l. ab hostibus, §. non minus, & ff. de suis & legi. hęre. l. 1. § quęri.

[r] Duxit.] id est reduxit.

[s] Secuta.] sic fingitur filia sine patre, & sic spuria: & matri iure postliminij succedit, ut hic, & ff. ad Tertul. l. 1. §. sed si apud, & ff. eo. l. diuus, in fi.

[t] Nam fictio.] bene dico, parentũ restitutio &c. nã &c.

† Inclusa addita sit à Tribonia. Contius. Cõtinuatio.

† In Codice Th. est Ambiania.

† al. Iouino.

† aliàs Sarmatiana.

Filius apud hostes cõceptus, an habeat postliminium.

A vel ad proximum &c. No. ergo tres casus. aut enim apud hostes conceptus & natus redit cum patre & matre, aut cum matre tantum, aut cum patre tantum. primis duobus casibus habet postliminium, licet in secundo sit spurius, & tantum matri & non patri succedat, cum ex lege Cornelia fingatur mortuus pater prima hora captiuitatis, & isti duo sunt in hac, l. tertio vero videtur filius sine matre, & hoc casu dicam eum habere postliminium secundum Io. & succedere patri, sicut in filio arrogato, ut ff. de adop. l. & qui vxorẽ. Item in dubijs facimus rem valere, ut ff. de reb. du. l. quoties. 2. Sed P. dicit non habere postliminium, quasi filius non posset esse sine matre, licet sine patre, & speciale dicũt in adoptiuo.

neliç, quç legitimos apud hostes defuncto cõstituit hæredes: ad eam quæ illic suscepta est, non pertinet: cum eo tempore quo captus est, diem suum pater obijsse existimetur. PP. sine die & consule.

Redemptus ab hostibus, loco pignoris retinetur donec redimatur, & si quis redimit liberam mulierem, quã sibi postea in matrimonio copulauit, videtur nexum pignoris dimisisse. Bald.

B

II. Imp. Gordianus A. Publiciano.

1 AB hostibus redempti, quoad exoluatur precium, magis[a] in causam pignoris[b] constituti, quàm in seruilem cõditionem esse detrusi videntur: & ideo si nũmi[c] eo nomine expensi donatio intercedat, pristinæ cõditioni eos reddi manifestum est.

C

¶ Proinde si ab hostibus redemptam, post dissolutum veluti naturalis pignoris vinculum habere in matrimonio cœpisti, nihil est quod de statu eius, seu liberorum communium, debeas pertimescere.[d] PP. II. Id. Iun. Gordiano. A. II. & Pompeiano Coss.

AB hostibus.] CASVS. Mulierem ab hostibus captam Titius redemit: quoad precium solutum sit, erit loco pignoris. Si uero nummos quibus redempta est, Titius ei dedit, & eam in matrimonio sibi copulauerit: primo casu suæ cõditioni reddita videtur: secundo casu de statu illius & communium liberorum non debet pertimescere.

a Magis.] electiue. Id est non seruilem conditionem, nisi quo ad seruitium, pro quo potest dici non multum differre interim à seruo, vt ff. de lib. ho. exhi. l. 2.

b Pignoris.] taciti, ut ff. de lega. 1. l. senatus, §. fi. & de testa. l. qui testamento. §. 1. nec ante potest militare quam liberetur, ut ff. de re mili. l. qui status.

c Si nũmi.] collectiue, ut & illud, Miles Cæsaris ruit in arma, id est tota militia, & multus piscis est Romæ, ut ff. de verb. signi. l. in usu.

d Pertimescere.] ut ĩ. eo. l. si is qui te. Et no. hac l. duos casus, quibus vinculum pignoris liberatur, per donationem, & per matrimonium, & facit, ff. eo. l. si captiuus.

D

Capto ab hostibus debet dari curator sub idoneo fideiussore ad bona conseruanda ne dissipentur. Bal.

III. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Vi...

CVm cognatos tuos nondum postliminio regressos affirmes, sed adhuc in rebus esse humanis, & bona eorum fraudibus diuersæ partis dissipari: interpellatus rector prouinciæ prouidebit eum[e] sub obseruatione[f] consueta constituere, qui stipulãte seruo publico satis idonee dederit. PP. V. Kalen. Septemb. Diocletian. III. & Maximiano Coss.

CVm.] CASVS. Bonis capti ab hostibus adhuc superstitis dandus est curator, ne interim dissipentur, & vt detur, interpellatus rector prouinciæ constituet idoneum satisdantem bonis capti fideliter conseruandis. Viuianus.

e Eum.] curatorem.

A f Obseruatione.] scilicet bonorum. Et sic not. curatorẽ dari bonis captiui, ut ff. ex quib. cau. ma. l. ab hostibus, §. 1. & de tute. l. muto. §. fin. & quib. ex causis in possessionem eatur. l. in possessionem, in fi. & idem in bonis cuiuslibet absentis, ut ff. de mu. & hono. l. 1. §. penult. & fi. & ff. de cura. bo. dan. l. 1.

Curator quãdoque bonis captiui datur.

Incertus de morte testatoris, vel eius cui ab intestato succederet, hæreditatem adire non potest, nec distrahere, nec pacisci super ipsa hæreditate: secus factũ ipso iure non tenet, & cum postea erit certum de morte, poterit hæreditas adiri, & bonorum possessio peti, etiam si per prius esset renunciatum tempore dubij antedicti. Baldus.

IIII. Iidem A A. & CC. Hermogeni & alijs.

NEc nos[g] præterijt, hæreditatem eius quam incognitum erat ab hostibus interfectam, an captam[h] esse, à filio adiri non potuisse: quoniam eorum bona, qui in hostium potestatem redigũtur, eo demum tempore successionis iure acquiri possũt, cum captos apud hostes mortuos esse cognoscit.[i] Nec super facultatibus ei' cuius incerta vita ac fortuna fuit, transigi[k] vel iudicari[l] potuit. vnde[m] posteaquam apud hostes materteram vestram fati munus implesse innotuit, tunc vobis licẽtia permittitur agnoscẽdæ per bono

NEc.] CASVS. Hæreditas capti ab hostibus quoad sciatur an viuat vel decesserit, adiri nõ põt: nec super bonis suis facta transactio, vel adiudicatio tenet. Si ergo matertera tua apud hostes decessit, & hoc notum est: agnoscere potes bono. pos. in bonis eius delatã, non officiẽte qđ in bonis suis perperam gestũ est antequam scires eã decessisse.

g Nec nos.] id est non solum antecessores nostros non pterijt, sed nec nos, quin bene sciamus hoc quod subijcit, hæreditatem &c.

h An captam.] de matre dicit: secus forte in paterna hæreditate, ut sup. de suis & legi. l. apud. vel ibi non desideratur sciẽtia quo ad transmissionem.

i Cognoscitur.] dic ut supra solu. matri. l. si quidem.

k Transigi.] vel pacisci, cum sit turpe, vt supra de pac. l. fi. & de inoffi. testa. l. siquando. §. 1. neq; pro hærede geri, ut ff. de acqui. hære. l. neminem: nec repudiari, vel adiri, ut hic proxime dixit; & ff. de acqui. hæred. l. is qui hæres. §. penult. & l. qui superstitis, & facit, ĩ. solu. ma. l. si quidem viuit. Sed quid si vendidit rem filius talis hæreditatis, an postea vendicanti obstabit exceptio rei venditæ? Videtur quòd non, ut arg. ff. quorum leg. l. 1. §. quod ait prætor voluntate, in fi. Sed argumen. contra. ff. de vsucap. l. cum uir, & ff. de fundo. dota. l. penul.

l Iudicari.] aliàs iudicari, & aliàs vendicari. Sed si iudicatum fuerit contra eum, an postea cognito quòd sit mortuus, potest repelli per exceptionem rei iudicatæ si agat? Videtur quòd non: arg. ff. quo. lega. l. 1. §. quod ait pretor voluntate. & in fi. huius, l. & quia ex alia causa agit, ut ff. de excep. rei iudi. l. si mater. § eandem.

m Vnde.] quod dixit in genere, dicit nunc in specie.

Succes-

a Succeßionis.] decesserat enim filius in medio: de quo filio habita est mentio supra in princ. huius. l.

b Non officientibus] immo videtur quædam obstare, scilicet si donauit, ut ff. de dona. l. quidã, §. si. quæ est contra. Solu. specialis casus in donatione. Vel ibi constabat eum uiuere, hic dubium erat. Vel non repellitur ibi quia donauit, sed qa indignus, repellitur.

c CVm non redemptum.] tunc enim esset loco pignoris, ut supra eo. l. 2.

CVm & postliminij.] CASVS. Captus ab hostibus si redimatur ab aliquo, & precium redemptori restituitur, pristinum statum recuperat. Si uero redemptor precium recipere noluerit, compellet eum præses prouinciæ.

d Restituant.] restituti sunt quidem statim facta redẽptione: sed postea accepto precio sic restituuntur, ac si nõ fuerint pignori nexi.

e Status.] sui.

f Inquietare.] scilicet compellet.

FOedissimæ.] CASVS. Vna ingenuam quandam ab hostibus redemit, & eam prostituit: redẽpta ad patrem fugit custodiendæ pudicitiæ causa, cum mulier indigna sit precium recipere, aduersus eam petentem tuta erit. Viuia.

g Ad te.] scilicet patrem. Accur.

h Sciebat.] maxime. arg. ff. de pigno. act. l. eleganter. §. fina.

i Ex necessitate.] Id est ex misera necessitate seruiendi extracta, & facit supra de episc. audi. l. si lenones.

k Præstabit.] scilicet præses prouinciæ.

PRæses.] CASVS. Mulier ca-

† Barbari dicitur, vide Alc. in l. scrinijs, de pal. sacr. largi. C. libro. 12. & ideo.

rum possessionem succes- A sionis. [a] non officientibus [b] enim his quæ perperam gesta sunt, si priorem gradum obtineris, succeßionis compendium ad vos pertinet PP. V. Kalen. Iun. ipsis. AA. IIII. & III. Coss.

Filius præfectus legionis restitutus à Barbaris, recuperat pristinam libertatem: nihilo propterea dato præfecto legionis. Bald. Vel sic. Captiuus suis donatus sine ullo precio, statim habet ius postliminij. & nihil soluere tenetur. h. d. no Salic.

V. Iidem AA. & CC. Vitæ.

CVm non redemptũ [c] ab hostibus filium tuum, sed sine vllo contractu traditum à Barbaris † præfecto legionis dicas, postliminij ius locum habuit: & ilico [B] ingenuitati suæ reddi eum præses prouinciæ iubebit. PP. XVI. Kalen. Iun. ipsis AA. IIII. & III. Coss.

Quolibet offerente redẽptionis precium, debet redemptus pristina restitui libertati. Bal. Vel sic: Redemptor compellitur iudicis officio precium redemptionis recipere à captiuo. Salic.

VI. Iidem AA. & CC. Iusto.

CVm & postliminij ius, & communis vtilitatis ratio exigat, ut si qui captos ab hostibus redemerint, accepto precio redemptos suæ ingenuitati restituant: [d] proponasque redemptorem tuum noluisse oblatum precium à te vel ab alio recipere: præses prouinciæ efficaci instantia compellet eum legibus obtemperare, & percepto eo quod precij nomine dependitur, status [e] securitatem non inquietare. [f] PP. Kalend. Februa. Tiberiano & Dione Coss.

Mulier quæ redimit puellam ab hostibus, & prostituit, precium perdit: & illa prostituta ab ea iuste aufugit. Bald. Vel sic: Delictum turpis quæstus redemptoris, priuat ipsum a no-

mine pignoris precij redemptionis. Salicetus.

VII. Idem AA. & CC. Claudio.

FOedißimæ mulieris nequitia permouemur. cum igitur filiam tuam ab hostibus captam, ac prostitutam ab ea quæ eã redemerat, ob retinendæ pudicitiæ cultum, ac seruandam natalium honestatem ad te [g] confugisse proponas, præses prouinciæ si filiæ tuæ supradictam iniuriam ab ea quæ sciebat [h] ingenuam esse, inflictam cognouerit: cũ huiuscemodi persona indigna sit precium recipere, propter odium detestabilis quæstus: etiam si precium compensatum non est, ex necessitate [i] miserabili custodita ingenuitate natæ tuæ, aduersus flagitiosæ mulieris turpitudinẽ tutam eam defensamq; præstabit. [k] PP. III. Nonas. Febr. Tiberiano & Dione [C] Coss.

Nati ex redempta, nascuntur ingenui. Bal. Vel sic. Nati ex redẽpta, non possunt retineri pignori pro redemptionis precio. Salic.

VIII. Iidem AA. & CC. Matronæ.

PRæses prouinciæ ne vlterius in seruitutis iugo detinearis, curæ habebit. [l] qui pro solertia sua parum ignorat [m] filiorum tuorum statum tueri, quos posteaquã [n] redempta es, enixam te esse significas, cum eos qui post redemptionem nascuntur, ne pignoris [o] quidem vinculo ob preciũ quod pro his datum non est, teneri, nullis † auctoribus visum est. PP. V. Id. Febr. Tiberiano & [D] Dione Coss.

† nullis.

Filius captus ab hostibus inueniens patrem mortuum in ciuitate, succedit ei ut suus hæres ex duabus fictionibus simul iunctis scilicet ex fictione legis Corneliæ, & postliminij. h. d. tex. cum glos. Bal. Vel sic. Reuersus fingitur nunquam captus, & patri licet antea defuncto succedit ex testamento, & ab intestato: & e conuerso currit præscriptio. Salic.

IX. Iidem AA. & CC. Gregorio.

CAptum ab hostibus filium patre mor-

pta redẽmpta, si precium soluerit redemptori, vel quinquennium seruierit, pristinum cõsequetur statum, & si filium post redemptionem pepererit, ipse pignoris non erit obligatus pro precio matris. Accur.

l Habebit.] postquam soluisti precĩu, vel seruiu sti per quinquennium.

m Parum ignorat.] id est bene scit. sic supra de transac. l. statis.

n Posteaquam] de si ante, ĩ co. l. commercio.

o Nec pignoris.] abundat nec, propter dictionem nullis. Et nota speciale. nam aliud est in alio pignore, quia nata sunt pignori, ut ff de pig l grege, in prin. & l. Paulus. §. si mancipia.

CApţum.] CASVS. Filius ab hostibus captus, si pater in ciuitate medio tempore decedat, & ille restituatur, si tempore quo capiebatur, erat in patris potestate: iure postliminij erit patri suus hæres, siue testamentum fecerit pater, siue non, & res hæreditarias à quolibet possidente vẽdicabit: nisi fuerint eo præsente & reuerso viu captæ vel præscriptę. Viuia.

a Medio tempore.] id est post captum ante reditum.
b Lex Cornelia.] immo debet dicere ius postliminij, quod fingit captum non fuisse captum, ex quo reuersus est: at lex Cornelia fingit eum qui decessit, ea hora decessisse, qua fuit captus, ut institu. quib. non est per. facere testa. §. fi. Respon. lex Corne. ad multa capitula porrigitur, quorum vnum est, an possit institui captus ab hostibus cũ est captus, vt ff. de hære. instit. l. illa institutio, §. 1. & de hoc erat quæstio in l. ista. Vel dic & patrem fuisse captum, & ibi decessisse. vel aliter lex Cornelia vocat filium ad hæreditatem, ut suum hæredem, ut ff. de testa. l. leg. Cornelia. At ius postliminij vocat eum ad hæreditatem, sed nõ ut suum hæredem, ut ĩ eo. l. ius postliminij Accur.

Postliminiũ, & lex Cornelia, diuersimo de fingũt.

c Faciat.] quadriennium, si res sint vsucaptæ: aliàs tempora solita, triẽnium, vel x. vel. xx. vel xxx. an. & ĩ. de rei vẽdic. l. nullo, & ĩ. ex qb. cau. ma. l. fi. & ĩ. quibus non ob. long. temp. præscrip. l. ab hostibus.

SIcut.] CASVS. Sicut liber ab hostibus captus & reuersus, iure personali statum pristinum recuperat: sic seruus ab hostibus reuersus domino restituitur. si ergo ancilla patris tui erat capta ab hostibus, & reuersa nec redempta, ad patrem suum nihil ad te, qui ei successisti, pertinebit. Viuianus.

d Sicut liberis.] scilicet hominibus. Vel dic, id est filijs. & de vtroque habes in instit. quibus mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus, & §. ipse quoque. Accur.

e Sic serui.] secus in armis & veste & similibus, quæ turpiter amittuntur, ut ff. eodem. l. 2. & 3. Item in seruis intellige, si tamen in potestate domini, vel inter domini præsidia sint. licet in liberis statim cũ sunt intra limina imperij, ut ff. eodem, l. fi. & l. in bello, §. manumittendo.

tuo, medio tempore a lex Cornelia b reuersum, si in potestate patris tempore quo capiebatur, fuit, suum facit hæredem: unde siue ex testamento ad te, siue ab intestato successionem patris tui pertinere apud præsidem prouinciæ probaueris, restitui tibi res hæreditarias iubebit, si non tantum postquam reuersus es, tempus effluxit, quantum intentionem tuam temporis prolixitate conquiescere faciat. c PP. V. Id. April. AA. Conss.

Seruus reuersus ab hostibus restituitur domino, sicut filius patri. hoc dicit. Bal. & Salic.

X. Iidem AA. & CC. Apollodoræ.

SIcut liberis d captis ab hostibus, ac postliminio reuersis status pristinus restituitur, sic serui e domino. Vnde si hæc cuius meministi, ancilla patris tui fuit, nec commercio redempta est: f reuersa dominum, vel eius sequitur successorem, qui per captiuitatem hanc amiserat. S. III. Kalend. Maij, Hadrianopoli. AA. Conss.

Gratis dimissus non efficitur libertus redemptoris, sed durat ingenuus. Bald. Vel sic: Si nexus pignoris redempto remittitur, libertus non efficitur: nec vllum obsequium debet remittenti, nec eius filijs. Salic.

XI. Iidem AA. & CC. Eutychio.

SI liberum captum te ab hostibus commercio redemit Sabinus, & eum vinculum pignoris superstitem remisisse tibi probetur: non libertus effectus, sed ingenuitati quam amiseras restitutus, nullum filijs g eius obsequium debes. S. XV. Kalenda. Ianuar. AA. Conss.

Qui virtute militum liberantur, non efficiuntur libertini, sed suam retinent libertatem. Bald.

B

XII. Iidem AA. & CC. Quintianæ.

12 AB hostibus h capti, & non commercio redempti, sed virtute militum nostrorum liberati, ilico statum quẽ captiuitatis casu amiserant, recipiunt: i serui autem dominis suis restituentur. Receptos enim eos, non captos iudicare debemus: & militem nostrum defensorem eorum decet esse, non dominum. k S. V. Kalen. Ianua. AA. Conss.

C

Omnis pater ex naturali affectu desiderat habere filium legitimum. Bal. Vel sic: Contrahẽs matrimonium cum ea quam redemit ab hostibus, liberat eam à nexu pignoris. Salicetus.

XIII. Iidem AA. & CC. Quintianæ.

SI is qui te ab hostibus ingenuam captam cõmercio redemit, sibi matrimonio coniunxit: dignitate nuptiarum, & voto futuræ iustæ sobolis, D uinculo pignoris tibi remisso, l reddi natales pristinos rationis est. S. V. Id. Martij. CC. Conss.

Filia iure postliminij succedit matri. Bal. Vel sic: Filia reuersa ab hostibus succedit matri in ciuitate mortua: purgatur enim defectus captiuitatis, postliminij fictione. Bald. Et res hæreditarias vendicat. Salicetus.

A

f Redempta est.] si ergo donata esset alicui, nihilo minus habet postliminium. si autem est redempta, statim fieret redimentis, vnde & manumittit, & necessarius est ei hæres, ut & ff. de acquiren. hæredi. l. si seruum quis, & ff. eodem l. in bello. §. manumittendo. Distinguitur tamen: quia si sciens alienum redimit, perpetuo auditur dominus precium offerendo, si ignorans, & credẽs esse uendentis, auditur dominus intra triennium, non vltra, ut ff. e. l. in bello. §. si quis seruum.

SI liberum.] CASVS. Si libero ab hostibus capto is qui redemit, ius pignoris remisit, non erit libertus, sed ingenuus. vnde si redemptor decedat, filijs eius obsequium nõ debebit.

g Nullum filijs.] immo potest pro te agi interdicto de libero homine exhibendo, vt ff. de libe. ho. exhiben. l. iij. §. ij.

AB hostibus.] CASVS. Captus ab hostibus, si non redimatur, sed virtute communi militum suorum, hostium potestatem euaserit, pristinum statum recuperat. si seruus fuit, domino restituitur: nec apud militem, per quem euasit hostiũ potestatem, remanebit, cum miles talium defensor esse debeat, nõ dominus.

h Ab hostibus capti.] & intra præsidia hostium deductis ante. n. manet ciuis, nec fit seruus, ut ff. e. l. postliminij.

i Recipiunt.] ut institut. quib. modis ius patr. potest. sol. §. sed & qui captus. Ac. Florẽtinus.

k Non dominum.] nota militem debere defendere. Inde est ꝙ dicitur à militia id est à duritia, quam sustinet pro nobis, ut ff. de mili. te. l. 1. §. fi.

SI is.] CASVS. Ingenua ab hostib' capta, & redẽpta, si is qui redemit, eam matrimonio copulauit sibi, tacite remisso pignore pristinum recuperat statum.

l Tibi remisso.] tacite, & argum. supra de oper. lib. l. libertæ,

L. liocet x, & facit s. eo. l. 2. & l. si liberum.

Vs.] CASVS. Matre ab hostibus capta, & ibi decedente, an filia reuersa rõne legis Corneliæ possit successionem matris vendicare, quæritur? Et dicitur quod sic. nec sibi oberit q medio tempore erat in seruitute: quo minus res per maternam successionem sibi quæsitas possit vendicare.

a Ius postliminij] immo legis Corneliæ, ut s. eo. l. captiũ, quæ est contra. Sol. ut ibi.

b Ipsa.] filia.

c Purgato.] scilicet ea reuersa, & sic purgatus est vigor illius euentus, scilicet q fuerat capta.

d Nec tibi.] nunc in specie mutat personas.

e Fortuna.] id est infortunio.

IS qui.] CASVS. Liber captus & redemptus interim quousque precium soluerit, vel per quinquennium seruierit, in seruitio remanebit, si interim obueniat ei aliqua successio, vel deferat, an eã vendicare possit, quæritur? Et dicitur q sic, vt ex ea preciũ soluere possit.

f Potest.] nec enim seruus est: sed vinculo pignoris adstrictus, ut s. eo. l. 2. & ff. de testa. l. qui testamento, § 1 l. senatus, §. fin.

† Legẽd. ex manuscrip. Mucatraolo: & s. l. 7. de rescind. vend. Cõtius.

COmmercio.] CASVS. Si captam quis ab hostibus redemit, & interim dum in seruitio est, filios ex seruo procreauerit, an soluente ea precium, liberi ingenui remaneant, quæritur? Et dicitur q sic.

g Ex seruo.] nec enim patrẽ, sed matrem sequitur, ut s. de rei uendicatio l. partum. & quod dicit medio. i. post redemptionem, & ante redditionem precij.

h Placuerunt] etiã non reddito precio pro filijs, ut s. eo. l. præses.

LIber.] CASVS. Liber ab hostibus redemptus, cũ preciũ soluerit, vel ei remissum fuerit, pristinum recuperat statum. Si vero mater filium suum redemerit, an precium repetere possit, quæritur? Et dicitur quod non.

i Tunc demum.] immo statim post redemptionem, ut s. e. l. 2. sed intellige tunc demum, scilicet, vt habeatur perinde ac, si non fuisset obligatus.

XIIII. Iidem AA. & CC. [illegible]

IVs postliminij[a] filiam (rebus humanis exempta matre, dum in seruitutis ipsa[b] necessitate per captiuitatis causam fuit) euẽtus purgato[c] vigore, ad eius legitimã inuitat hæreditatem: nec tibi[d] medij tẽporis fortuna,[e] quo minus res maternas successione q̃sitas perseq possis, iniuriam fieri patimur. S. XVI. Kalen. April. CC Conss.

Redemptus etiam antequam offerat precium redemptionis suæ, succedit parentibus suis. Bal.

XV. Iidem AA. & CC. Macrotraulo. †

IS qui liber constitutus captus ab hostibus cõmercio redimitur, etiam antequam restituatur pro eo data pecunia, successionis iura sibi vendicare fauore ingenuitatis potest:[f] vt ex ea possit precium pro se datum exoluere.

Filius sequitur conditionem matris quo ad libertatem. Bal. Vel sic: Filij concepti vel etiam nati ex patre & matre captiuis, patre ibi mortuo, matre vero redempta, reuersi intelliguntur ingenui. Salic.

XVI. Iidem AA. & CC. Basilidæ.

COmmercio redemptæ fœminæ filios licet ex seruo[g] medio susceptos tempore, origini ingenuitatis matris, iuxta ea quæ benignè placuerunt,[h] reddi conuenit. S. V. Kal. Septemb. Viminatij. AA. Coss.

Lex notabilis, & h. d. Redemptus à captiuitate debet precium pro redimendo solutum reddere redemptori, nisi mater redimeret filium: quia tũc præsumitur fecisse causa pietatis, & non animo repetendi. Bal.

XVII. Iidem AA. & CC. Diogeniæ.

LIber captus ab hostibus, & commercio redemptus, tunc demum[i] cum precium soluerit, vel ei hoc qualicunque remittatur iudicio,[k] statum pristinum[l] recipit. quo genere matre filium redimẽte, cum huiusmodi cõtractus non de mercede, sed de tristitia repudianda cogitatur, voti recipiendi filium cogitatio cum optabili conditione filium illico matri restituit: ita vt à ciuilium obsequio munerum propter casum præteritum filius non excusetur.[m]

¶ Pro pietatis itaque ratione ab hostibus redempto filio, facti te pœnitere, ac de precio quicquam tractare non conuenit:[n] dotem tamen ab eo debitam iure concesso[o] reddi postulas. S. III. Kalend. Nouembris, Deuellio, CC. Coss.

Captus ab hostibus, si rediens inuenit rem non esse vsucaptam, vẽdicat eam, si autem inuenit eam vsucaptã, vel præscriptam, primo debet petere restitutionem in integrum: secundo agat rescissoria. Bal.

XVIII. Iidem AA. & CC. Tryphoniano.

3 AB hostibus captis, ac postliminio reuersis, pro huiusmodi casu amissa, quæ in eadem causa[p] quidem durant, omnimodo directa:[q] quæ vero per vsucapionem vel liberationem[r] ex bonis subtracta, vel non vtendo finita esse videntur, intra annum[s] vtilem experientibus actione rescissoria[t] restituuntur. PP. XII. Kal. Decemb. CC. Coss.

Inuiti ducti ab hostibus, habent ius postliminij: id est, reuersi recuperant

k Iudicio.] ut s. eo. l. sedissimæ, & l. si is qui.

l Statum pristinũ.] per omnia, ante enim quasi seruus ẽ, cũ seruire cogatur, uel precium reddere, ut ff. de libe. ho. exhi. l. 2. vere est tamen liber, ut dixi.

m Excusetur.] scilicet filius.

n Non conuenit.] p̃sumitur enim donasse, nisi contrariũ fuerit protestata, ut ff. de nego. gest. l. Nesennius, & s. de neg. gest. l. alimẽta.

o Concesso] in quãtum facere potest, ut ff. soluto matrimonio l. etiã alios, in princ.

AB hostibus.] CASVS. Captus ab hostibus, & reuersus, an recuperare debeat quod habuerit ante captiuitatem? dicitur q sic. & si non sint vsucapta, vel præscripta, pro illis directa agere poterit, si sic, vtili rescissoria.

p In eadem causa.] quia nondum sunt præscripta.

q Directa.] scilicet actione antiqua, ut supra de rei uen. l. nullo.

r Liberationem.] à personali actione.

s Intra annum.] hodie quadrienniũ, ut s. de tempora. in integrum resti. l. si. perpetuam.

t Rescissoria.] quæ statim reuerso competit secũdum Bul. Sed inefficax antequam impetret eã à prætore viuente. sed secundum P. demũ impetrata cõpetit: contestato autem post impetrationẽ perpetuatur, secundum Ioan. ut plene diximus, supra, ex quibus cau. maio res. l. fina. & facit supra quib. non obstat longi tempo.

præscrip. l. ab hostibus.

SI quos.] CASVS. Captus ab hostibus non sponte, sed vi hostium: res quas habuit ante captiuitatem, etsi à fisco possideantur, recuperat iure postliminij. hoc enim solum inquirendum est, an sponte, an coactus apud hostes stetit.

a Si non transierint.] sponte subaudi, si non habes. tūc enim denegatur eis postliminium, ut ff. eo. l. postliminium, §. transfugæ, & vbique inuentus potest occidi, ut ff. ad l. Cornel. de sica l. 3. §. fina. & de pœnis. l. si quis aliquid §. transfugæ.

b Recepturos.] cōdictione ex hac l.

c Tenuerunt.] iure dominij, vel possessionis forte.

d Possideātur.] qui occupauit illo existente in captiuitate. Sed nunquid locum habet. l. cum quærebatur, s. vnde v. ? Item quid si possessor titulum vel an iquiorem casum captiuitate prætendat? R. ñ. ut s. de edicto diui Hadria. tollen. l. fi. & ff. ad exhibē. l. 3. §. ibidem.

e Solum.] immo & aliud, an iueri: tempore induciarum, quo casu non habet postliminium, ut ff. eo. l. postliminium, § induciæ, & l. non dubito.

f Voluntate.] quia transfugæ (vt dixi) non datur postliminium, ut d. l. postliminium. §. transfugæ. ff. eo. nec ei qui victus se dedit hostibus, ut ff. eo. l. postliminij, §. captiuum, & l. si captiuus, in pri. Si tamen bonus miles fuit antea, soli affirmationi eius creditur: alioquin non, ut ff. de re mili. l. nō omnes. § a barbaris.

Postliminiū trāsfugæ non datur.

DIuersarum.] CASVS. Capti ab hostibus, cuiuscū que prouinciæ fuerint, dum reuertun-

bona secus in his qui finxerunt se capi, vel transfugerunt ad hostes: quia bona perdunt, & ius postliminij non habent. Bal.

XIX. Imppp. Gratian. Valentin. & Theodo. AAA. ad Seuerinum ducem.

SI quos forte necessitas captiuitatis abduxit, sciant si non transierint,[a] sed hostilis irruptionis necessitate transducti sunt, ad proprias terras festinare se debere, recepturos[b] iure postliminij ea quæ in agris vel mancipiis seu B alijs rebus aū tenuerūt,[c] etsi à fisco nostro possideātur.[d] nec timeat quisquā alicuius contradictionis moram: cum hoc solum[e] requirendum sit, vtrū forsitan aliquis cum barbaris voluntate[f] fuerit, an coactus. Data. V. Kal. Iul. Romę, Gratiano. A. V. & Theodosio Coss.

Redempti ab hostibus debent soluere precium redemptionis, uel seruire per quinquennium redemptori. alimenta autem eis præstita, reddere non tenentur. Bal. Vel sic: Ab hostibus capti liberam habent facultatem remeandi. & eis pro alimonia datum, non repetitur: ad precium tamen redemptionis ipsorum tenentur: quod non soluentes, per quinquennium redemptoribus seruire tenentur: & aliter eos retinentes, ad domum reuertentes puniuntur: similiter & index qui negligens fuerit. Salic.

C

XX. Impp. Honorius & Theodos. AA. Theodoro præfecto prætorio.

DIuersarum homines D prouinciarum cuiuslibet sexus, conditionis, ætatis, quos barbarica feritas captiuitatis necessitate transuexerat, inuitos nemo retineat.[g] sed ad propria redire cupientibus libera sit facultas. quibus si quicquam in vsum vestiū, uel alimoniæ impensum est, humanitati sit præstitum, nec maneat victualis sumptus repetitio: exceptis his quos barbaris[h]

A vendentibus emptos esse docebitur: à quibus status sui precium propter vtilitatem publicam emptoribus æquum est redhiberi. Nequando enim damni consideratio in tali necessitate positis negari faciat emptionem, decet[i] redēptos aut datum pro se precium emptoribus restituere, aut laboris obsequio, vel opere quinquennij, vicem referre beneficij, habituros incolumem (si in ea nati sunt) libertatem. ¶ Reddantur igitur ædibus proprijs sub moderatione quam iussimus. quibus iure postliminij etiā veterum responsis incolumia cuncta seruanda sunt. ¶ Si quis itaque huic præcepto fuerit conatus obsistere, actor, conductor, procuratorque, dari se metallis cum pœna deportationis[k] non ambigat: sin vero possessionis dominus, rem suam à fisco nouerit vendicandam, seque deportandum. & ut facilis executio perueniat, Christianos proximorum locorum volumus huiusmodi rei solicitudinem gerere. Curiales quoque proximarum ciuitatum placuit admoneri, ut emergentibus talibus causis sciant legis nostræ auxilium deferendum: ita vt nouerint rectores vniuersi decem libras auri à se, & tantundem à suis apparitoribus exigendum, si præceptum nostrū neglexerint. Data. III. Idus Decembr. Honorio. VIII. & Theodosio III. AA. Coss.

TITVLVS LII.

DE INFANTIBVS EXpositis liberis & seruis, & de his qui sanguinolentos nutriendos acceperunt.

Alens partum expositum, nō tene

tur, non debent in via impediri, & si aliquid in eis impēsum fuerit, illius nō detur repetitio, quia pietatis causa videtur impēsum fuisse. nec refert masculus fuerit, aut fœmina, qui ab hostibus capiatur & reuertatur: quia idem beneficiū omnibus debet concedi. precium vero pro quo redēpti sunt, redemptoribus reddere cōpellēdi sunt: vel loco precij per quinquennium seruire redimenti, & tunc libertatem in qua nati sunt, consequuntur, & res suas & iura recuperant. & si aliquis de partibus huic, l. contradicendum putauerit: punitur pœna hic statuta. & hæc quæ dicta sunt, locorum episcopi & curiales faciant obseruari: quod si nō faciant, rector in decem libris, & apparitores eius in totidem punientur. Viuianus.

g Nemo retineat.] ut s. de episc. audiē. l. Christianos.

h Barbaris.] qui hostes erāt populi Romani. idem si quilibet alij sint hostes populi Romani.

i Decet.] id est oportet, ut probatur, s. e. l. 2. Sic econtra, j. de raptu virgi. l. 1. §. nec sit facultas, & ff. de iustit. & iure. l. 2. in prin.

k Cum pœna deportationis.] sed nōne qui damnatur in metallum, libertatē amittit? sed qui deportatur, tantum ciuitatem, ut instit. de capi. deminu. §. maxima, & §. media? Sed dic quod improprie dicitur deportatio. q. d. deportatur in metallum, sic, s. vt nemo priuatus. l. 2.

DE INFANTIBVS expositis.

Non tantum in captiuis opus pietatis exhibetur, sed etiam in infantibus expositis nutriendis: & ideo de hoc subijcit.

1 Tres. ll. in hoc ti. positæ, cōprehēdūtur in c. 1. de infan. & lang. ex posi.

; Id est nascēs natos, sic n. proprio noīe appellant ut C. T. de expositis, l. 1. & l. 2. s. de patri. q filios distra. Contra.

Si inul-

S I inuito.] CASVS. Si aliquis me inuito A partum ancillæ meæ exposuerit, an uendicare possim, quæritur? Et dicitur q sic: ita tamen q id quod alimentorum nomine, vel doctrinę in eo impēsum est, refundam ei, nisi a fure eū vendicauerim.

a Si inuito.] si autē eo volente, amitteret omne ius quod in eo haberet, ut j. eo. l. si. in prin.

b A fure] Nota ergo furem expensas retinere non posse. sic & ff. de condic. fur. l. ex argēto Sed videtur contra, s. de rei vendica. l. domū, vbi dicit malæ fidei possessorem necessarias impensas seruare officio iudicis, & vtiles tollere. Solu. aliud in alijs malæ fidei possessoribus, & aliud in fure. Vel dic aliud in expensis factis in domo, & aliud in his quæ abradi non possunt, ut ar. ff. de rei vend. l. si autē, §. si. Accur.

Fur expēsas retinere nō pōt.

c Restituas.] sic ergo indistincte redduntur bonæ fidei possessori. Et sic est contra, d. l. ff. de rei vendica. l. sin autē, §. si. & l. sequen. vbi dicit non repeti expensas factas in docendo, nisi in duobus casibus. Solu. ibi ideo, quia habuerat operas eius quæ poterant esse aliquæ: hic non potuit habere, cū esset infans. Vel aliter, ut ibi. Itē nota bonæ fidei possessorem exceptionem habere, malę fidei non. sic instit. de rerum diuisione, §. & ex diuerso, & facit s. de nupt. l. patrem.

tur eum restituere domino, nisi receptis sumptibus, & etiam mercede data ob aliquod artificium addiscendū. Bald. Vel sic: Partus ancillæ domino ignorante expositus, repeti potest: ad expensas tamen restituendas tenetur: nisi sint facta à fure, h. d. notabiliter. Salic.

I. Imp. Alexander A. Claudio.

S I inuito [a] vel ignorante te partus ancillæ vel asscripticiæ tuæ expositus sit, repetere eum non prohiberis. Sed restitutio eius (si non a fure [b] vendicaueris) ita fiet, vt si qua in alendo eo, vel fortè ad discēdum artificiū, iustè consumpta fuerint, restituas. [c] PP. III. Kalen. Iunij, Iuliano. II. & Crispino Conss.

Dictum est in l. praecedenti quòd si domino inuito, vel ignorante partus est expositus, potest dominus vendicare: sed hic dicitur quòd eo volente, vel exponente, perdit dominium: quia ille qui pereuntem contemnit, suum dicere nequit. Bal. Vel sic: Exponens sobolem propriam, quam nutrire tenetur, venit puniēdus: nec dominus recuperat seruum quem exposuit Salic.

II. Impp. Valentinianus, Valens & Gratianus AAA. ad Probum, P P.

V Nusquisq; sobolē [d] suam nutriat. quòd si exponendam putauerit, animaduersioni [e] quę constituta est, subiacebit. sed nec dominis, vel patronis repetendi aditum relinquimus, si ab ipsis expositos quodammodo ad mortem, volūtas misericordiæ amica collegerit. nec enim suum quis dicere poterit, quem pereuntem contempsit. [f] Da. III. Non. Mart. Gratia. A. III. & Equitio Coss.

V Nusquisque.] CASVS. Si filium suum naturalē & legitimum, vel naturalem tantum exposuerit quis, pęnę legibus statutæ subiacebit. si uero dominus seruum, vel patronus libertum exposuerit, repetere non poterit. nec illud suum dicere potuit, quod ut non periret, contempsit.

d Sobolem.] legitimam & naturalem, vel naturalem tantum, ut s. de natu. libe. authen. licet.

e Animaduersioni.] extraordinarię, ut s. de patria potest. l. nec filium, & ff. de libe. agnoscen. l. 1. §. pœna. tenetur etiam quasi occiderit filium, ut ff. de libe. agno. l. necare.

f Cōtempsit.] vt ff. pro derelicto. l. si. & s. de Lati. liber. tollenda. l. 1. §. sed scimus. Sed arg. contra. ff. de sta. homi. l. seruus. Accur.

S Ancimus.] CASVS Si partum expositum quis nutriri faciat, non poterit dicere puerum illum seruum suum: & quicquid acquirit, sibi acquirit: nec dominus illius infantis poterit eum in seruum vendicare, cum noluit ei præbere alimenta.

Suscipiens expositum, non efficitur dominus eius, etiam si ea mente vel B protestatione suscipiat. & ideo talis expositus si erat ingenuus: remanet ingenuus: & potest succedere, contrahere, & testari in quancunque personam. etiam praeterito ipso alimentante Bal. Vel sic: Expositi cuiuscunque conditionis, per exponentes non possunt uendicari, nec per colligentes possunt vt serui uel libertini retineri: sed ingenui intelligūtur: & quicquid quarunt, sibi quarunt, & ad suos successores transmittunt: & competens iudex est praeses prouinciae, ciuitatis defensor, & episcopus Sal. & est notabilis lex.

III. Imp. Iustinianus A. Demostheni praefecto praetorio.

C S Ancimus [g] nemini licere, siue ab ingenuis genitoribus puer paruulus [h] procreatus, siue à libertina [i] progenie, [k] siue seruili conditione [l] maculatus, expositus sit: eū puerum in suum dominium vendicare, [m] siue nomine dominij, siue asscriptitiæ, siue colonariæ conditionis.

¶ Sed neque his qui eos nutriendos sustulerunt, licentiam concedimus pe[illegible]s cum quadam distin[cti]one [n] ita eos tollere, & [e]ducationē eorū ꝓcurare,

g Sancimus nemini.] omnes alios cōprehēdit, præter colligentem, de quo subijcit ibi, sed neque &c.

h Paruulus.] i. qui hoc ipso paruul' est q puer est, id est minor. 14. annis masculus: vel. 12. fœmina. Vel dic, puerū. i. infantem, ut restringatur puer per id qđ dicit, paruulus: sec' in nō puero, nisi languidus esset, ut s. de Latina liberta. tollēd. l. 1. § sed scimus. sed & in nō puero si nō exponat, sed denegātur ei alimēta: non eripitur in libertatem, sed pro derelicto habetur, ut ff. ꝓ derelicto. l. fin. vt ita concedatur occupanti, vel datur patri, ut dicta. l. dicit. vbi autem exponitur puer, non est ideo liber: quia habuit eū pro derelicto. nam si etiam contra vellet, idem esset propter delictum suum, & libertatis fauorem. Azo. & hæc. l. est fere de verbo ad verbum, s. de epis. audien. l. nemini.

Puer quis dicitur.

i A libertina progenie.] i. à patre liberto. nā filius eius est ingenuus.

k Progenie.] forte matre, vel patre: qđ hodie non est, nisi in matre, & sic lege auth. antiqua &c. quæ est colla. 5. constitu. 7. quæ est ex asscript. &c. Vel dic q nec hoc intelligebat', nisi de eo qui ex matre tali esset natus. Accur.

l Conditione.] hic comprehendit seruum & asscriptitiū, & prout asscriptitium refert glos. quam hic habes, forte matre &c.

m Dominium vendicare.] hoc accipe, si domino volente expositus est, qui ei subiectus est, ut j. eo. l. ibi, neque enim &c. aliàs contra, ut s. e. l. 1. Item nunquid patre exponente amittit ius vēdicandi in filium? Videtur q sic, ex hac. l. licet non bene aperiat. Et ꝓ hoc, s. de pat. pot. l. pe. Sed arg. contra, s. de nup. l. patrē. Cui rñderi potest, q de facto contradicebat ibi pater, non de iure.

Pater si exposuit filiū, an ꝑdat ius qđ habet in eum.

n Distinctione.] an eo animo, ut sint sui, vel non colligant eos, ut infra hac. l. ibi, licet ab initio &c. Accursius.

a Iterum ad se]scilicet qui a abiecerant.

b Mercimonio.] misera redemptio videtur, sic & ĩ. de aboli. l. 2.

c ANtiqua. Conditionem.] hoc est, siue mater siue pater sit ascriptitiæ conditionis, filij sunt eiusdẽ. Accur. & forte erat hæc lex, sancimus. Vel dic quòd nõ habemus eã: quia per legem Codicis sequebatur matris cõditionem tantum, non patris, ut supra de senatuscons. Claudiano. l. 1. & infra de agrico. & censi. l. fi. lib. xj. quæ sunt Iustiniani. sed hoc solum addit authẽ. ut patet in cor. quòd in filijs tantum futuris intelligantur leges. C. prædictæ.

d Per Iustinianũ.] non per authenti. sed per prædictas leges. C.

[illegible] LONga consuetu[illegible]

Continuatio.

Dictum est supra de iure scripto: videamus de iure non scripto: & ideo ponit quæ sit longa consuetudo. Azo. Sed quæ est longa consuetudo? Licet enim rubrica quærat, non tamen soluit lex huius tituli. Sed dic secundum Ioan. decem annorum, arg. ff. qui & a quibus man. lib. l. si cum fideicommissa. §. Aristo. & hoc patet etiam ex eo quòd dicitur longa: ut hic. & ff eadem, in rubrica. Longa autem dicitur decem an. ut institu. de usucap. §. 1. sequitur ergo quòd decẽ ann. sit. Sed nunquid sufficit semel sic in decem annis iudicari? Respond. non, immo bis: ut supra de episc. audien. l. 3. in fin. vel quæ rimoniam vel libellum propositum contra talem consuetudinẽ ipseuere, ut ff. eo. l. cum de consuetudine. Nũquid ergo iudicatur exemplis? Respon. non: ut supra de sen. l. nemo. sed ex consuetudine quæ probatur exemplis: & sic conceditur aliquid per obliquum, quod directo non conceditur sic. ff. quæ res pigno. oblig. possunt. l. Aristo. sic contra peto ex promissione, quæ promissio probatur ex longo usu: ut ff. de usur. l. cum de in rem verso. Vel dic quod licet dua vices faciũt consuetudinem: verum est, si populo placuerit, uel consilio (quod eius vicem representat) idest, ut idem fieret in futurum. Vel dic, non exemplis unius sed plurium: vel non malis sed bonis.

Consuetudo quãdo dicitur lõga.

Exemplis indicatur quãdo ex eis consuetudo è introducta.

A *si ergo inducitur decem annis (ut dictum est) multo magis viginti aut triginta annis. Si autem tanto tempore quòd non extet memoria, tunc potius dicitur vetustas, quàm consuetudo. Inducitur autem consuetudo per duas sententias: ut dixi. Item ex eo, quia perpetuo sic obtentum est sine cõtradictione: ut quia clerici uendunt sine decreto episcopi rem ecclesiæ: ut. ff. eo. l. si de interpretatione; vel quia libelli querimoniarum non fuerunt de talibus recepti: ut de porticibus supra uiæ publicæ: ut ff. eod. l. sed ea. & l. cum de consuetudine. Item ex eo, quia fuit contradictum quãdoque non esse consuetudinem: & reprobata contradictione indicatũ est esse consuetudinẽ ut ff. eo. l. cum de consuetudine.*

siue masculi sint, siue fœminæ, ut eos vel loco seruorum, aut loco libertorum, vel colonorũ, aut ascriptitiorum habeat: sed nullo discrimine habito, hi qui ab huiusmodi hominibus educati sunt, liberi & ingenui appareant, & sibi acquirant, & in posteritatem suam, vel in extraneos hæredes omnia quæ habuerint, quomodo voluerint, transmittant, nulla macula seruitutis, vel ascriptitiæ aut colonariæ cõditionis imbuti. nec quasi patronatus iura in rebus eorum, his qui eos susceperint, prætendere concedimus: sed in omnem terram, quæ Romanæ ditioni supposita est, hoc obtinere. Neque enim oportet eos qui ab initio infantes abiecerunt, & mortis fortè spẽ circa eos habuerunt, incertos constitutos si qui eos susceperint, hos iterum a ad se reuocare conari, & seruili necessitati subiugare. Neque hi qui eos pietatis ratione suadente sustulerint, ferendi sunt denuo suam mutantes sententiam, & in seruitutem eos retrahentes, licet ab initio huiusmodi cogitationem habentes ad hoc prosiluerint: ne videantur quasi mercimonio b contracto ita pietatis officium gerere. Hæc obseruantibus tam viris clarissimis præsidibus prouinciarum, quàm viris religiosissimis episcopis, nec non officijs præsidalibus, & patribus & defensoribus ciuitatum, & omni ciuili auxilio. Data. XV. Kal. octobr. Chalcedone, Decio, V.C. Cos.

B IN AVTHEN. constitu. quæ ex ascripti. S. j. colla. v. consti. vij.

Ista authent. dicit quòd nati ex libera persona & ascriptitio, sunt ascriptitij ex iure veteri. & nihil innouat ista authen. Bald. Vel sic: Hodie natus sequitur conditionem matris, siue sit natus ex libera, siue ex ascriptitia: licet olim ex libera & ascriptitio natus sequeretur conditionem patris. Salic.

ANtiqua lex erat, quæ dicebat ex persona libera & altera ascriptitia natos, ascriptitiam sequi conditionem. c quod per

C Iustinianum d ad ius commune liberi ventris redactum est.

TITVLVS LIII.

[illegible]

Consuetudo rationabilis extenditur de casu expresso ad casum tacitum, in quo eadem ratio reperitur. Bal. Vel sic: Consuetudo loci probata debet seruari, & non contra eam fieri: & ratio consuetudinis debet attendi. Salic.

I. Imp. Alexander A. Apro.

D PRæses c prouinciæ probatis d his q̃ in oppido frequenter a in eodẽ controuersiarum b genere seruata sunt, cau-

PRæses] [illegible]AS. Cõsuetudo ẽ ut filius vasalli monachus in feudũ succedere nõ debeat. Sed quid si non est monachus, sed canonicus regularis? nunquid idem est? Dicitur q; sic: quia de similibus ad similia debet procedi. Si quid vero contra cõsuetudinẽ fiat, hoc reuocabit p̃ses.

c Præses.] pone q; cõsuetudo est ex certa scientia inducta, ut si dominus apponat manum suam ad plaustrum, rusticus non tenetur de vino idem ergo erit in oleo. hoc no placet, per. l. ff. e. l. quod vero cõtra rõnẽ, & l. q̃d non rõne, & in auth. vt nulli iudi. §. 1. col. ix. Ideo dic loqui in his q̃ sunt præter legem, ut in feudis & similibus, si cõsuetudo est q; non succedat mãcus, idẽ sit in eo q aliter est debilitatus, & quod est in monacho, idẽ in canonico regulari, & pro hoc est, ff. e. l. de quibus, 2. respon.

d Probatis his.] sed cum consuetudo est ius: ergo probatur ius, quod non debet esse, ut ff. de probationibus, l. ab ea parte. Sed dic illud in iure scripto, quod est certum & finitum, ut ff. de iuris & fac. igno. l. 2. at hic non scriptum pendet ex facto: quod factum est necesse probari, ut hic dicitur.

a Frequenter.] id est vsitato modo.

b Controuersiarum.] ut & ff. e. l. cum de consuetudine, & ĩ. de

& s. de x. l. si prius. l. an in totum, & ff. de testi. l. 3 in fi. Sed quid si alia sit consuetudo in foro actoris, alia in foro rei, cum terræ sint diuersæ? Quid etiam si iudex habeat suam consuetudinem? Respon. seruabit iudex quam volet, secundum H. argum. ff. de arbit. l. si cum dies §. si arbiter. Sed potest dici, quod locus iudicij sit spectandus, vt argum. s. de emanc. lib. l. j.

Consuetudo alia si sit in foro actoris, & alia in foro rei: vtra seruanda sit.

ADDITIO. Tu dicas, aut consuetudo spectat ad litis ordinationem: & tunc seruatur illa quæ est in foro iudicij. aut ad litis decisionem: & tunc illa quæ in foro siue loco contractus est, vt l. j in pri. ff de vsu. & l. si fundus, ff. de euict. ita distinguit Odofr. hic, & Bart. post eum in l. infra prox. in versi. xxxiij quæro &c.

sa cognita statuet.[a]

¶ Nam & consuetudo præcedens, & ratio quæ consuetudinem[b] suasit, custodienda est. Et ne quid contra longam consuetudinem fiat, ad solicitudinem suam reuocabit[c] præses prouinciæ. PP. VI. Kalend. April. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Magna est auctoritas consuetudinis, tamen non tanta, quod vincat rationabilem legem hoc dicit in nube. Bal. l. Vel sic: Consuetudo non est vilis auctoritatis, ideo pro lege seruatur:

a Statuet.] scilicet consuetudinem.

b Consuetudinem.] scilicet primam: quæ æquè bene facit ad casum de quo quæritur igitur: idem ius sit reddendum, vt ff. de verborum obligationibus. l. a Titio, in fin. Et not. rationem legis attendi non minus, quàm legem, vt not. ff. eodem l. non omnium. Item not. quod sicut trahitur de similibus ad similia ius scriptum, vt ff. eodem. l. non possunt, sic & non scriptum ad non scriptum, vt hic, & dict. l. ff. eodem, de quibus, secundo respon.

c Reuocabit.] mos namque seruandus est &c. vt supra, de testam. l. testamenta.

CONSUETUDINIS.] CASVS. Posset quis dubitare cuius potestatis esset consuetudo. Et respon. quòd consuetudo non est vilis auctoritatis: non tamen tantæ auctoritatis quantæ est lex, vel ratio: vnde legem, vel rationem vincere non potest.

d Consuetudinis viusque.] pro eodem pone. & ita lege quæ, pro, id est.

e Longæui.] cuius scilicet non extat memoria.

f Momento.] dicitur hic momentum pro eo tempore, quo roboratur consuetudo. s. decem annorum. aliàs pro paruo tempore: vt pro puncto. aliàs pro die, vt s. de ferijs. l. omnes iudices.

g Aut legem.] id est rationabilem legem, vel rationem, id est, mentem, siue æquitatem legis scriptæ. & legem scilicet scriptam & strictam, vt patet in Macedoniano, scilicet quod dicit de filijs, idem dicit æquitas de nepotibus, vt ff. ad Macedo. l. pen. sic & ff. si qua pau. fe. d. l. penul & instit. de le. patro. tut. in princ. nec ergo tollet legem, quæ loquitur de filijs: nec rationem siue mentem, quæ ad nepotes extenditur secundum. P. vel rationem, id est legem, in qua est ratio: vt est in multis. verbi gratia: ne vxor teneatur furti: ne aliqua seditio oriatur, vt supra, de furt. l. fin. in fin. vel legem sine ratione, cuius est exemplum, quòd vsucapio triennio finitur, vt ff de vsucap. l. vsucapio. Et not. non minus attendi mentem siue rationem legis, quàm ipsam legem, vt supra, eod. l. proxim. Sed videtur finis huius l. contrarius principio nam si non est vilis auctoritas, ergo vincit legem: sed in fin. dicitur contra ad quæ dicunt quidam, ut B. quòd loquatur primo in genere, postea in specie negetur: & sic derogat in parte, & non abrogat quod est in totum, vt ff. de verborum significatio. l. derogare. Vnde versus.

Versus.

Est genus in primo, species seruatur in imo.

Consuetudo, an vincat legē.

Alij intelligunt principium de ea quæ est secundum legem, siue de ea quæ est contra. Tu dic secundum Ioan. quòd consuetudo vincit legem, siue sit generalis, & tunc generaliter: siue sit specialis, & tunc specialiter: & sic non est vilis auctoritas. non autem specialis vincit generalem, & hoc subijcit, non vsque adeo &c. Sed videtur quòd consuetudo indistinctè tollat legem, vt ff. eodem. l. de quibus, in fin. quæ est contra huic fin. Solut. secundum P. illa loquitur secundum sua tempora, secundum quæ consuetudo erat populi, & lex populi: & sic vna poterat aliam tollere. At hodie principis est facere legem: & sic cō suetudine populi tolli non debet. Vel secundum M. loquitur ibi de alia consuetudine scripta scilicet iure municipali, quæ tollitur a sequenti consuetudine: non autem lex scripta in corpore iuris tollitur consuetudine, vt hic. Tertij dicunt, aut lex est talis, cui possit derogari per pactum, vt in Velleiano, vt ff. ad Velle. a. l. fina. §. penult. & tunc consuetudo derogat ei. an non, vt in pacto. l. commissoriæ, & alijs, quæ no. supra, de pactis. l. si quis in conscribendo, & tunc nō. & merito perficiant consuetudinem pacto, cum ipsa sit tacitus consensus, vt in l. contraria, in fin. & ff. eodem. l. de quibus. Sed hoc non placet, vt pacto perficeretur consuetudo: quia secundum hoc furiosis, & similibus, qui expresse vel tacite consentire non possunt, vt ff. locat. l. qui ad certum, non obijceretur consuetudo quod est falsum. Sed posset responderi, immo nihilo minus poterit obijci: quia maior pars vniuersitatis consensit: vnde perinde est ac si omnes consensissent, vt ff ad municip. l. quod maior. Sed Ioan. dicit, quòd illa regula locum habet in electionibus, & in his quæ singulorum prouident militatibus Item & ad hoc, quòd vniuersitas possit conueniri, scilicet si maior pars fecit contractum, vel obligationem aliquam. Non autem ideo locum habet illa regula, vt aliquis ignorans conueniatur singulariter. Hæc autem consuetudo patrimonio singulorum detrahit, & aliquem obligat: quod facere non potest pars maior nam si millesies consentiat maior pars, quod ego alicui tenear non per hoc tenebor. Quarti dicunt, an lex est sola, & consuetudo ei contraria, vt tunc legem abroget. an vero lex lata postea sit consuetudine roborata: & sic cōtraria consuetudo postea inducta, à lege vincatur. argumen. eius quod de venditione dicitur, quæ solo dissensu tollitur, si traditione non sit roborata: alias non, vt supra quando liceat ab empt. dis. l. j. & ij.[a] Quinti dicunt quòd bona consuetudo vincit legem, vt ibi: mala non, vt hic. Sexti dicunt, quòd ex certa scientia viens populus contra legem, vincit consuetudo legem, ignorans non. quod non placet: quia melioris conditionis esset populus delinquens, quam innocens: quod esse non debet, vt ff. de noxa. l. non solum. Tu dic secundum Ioan. & Azo. & nos breuiter, quòd ibi loquitur de generali consuetudine, quam princeps patitur ex certa scientia, quæ generaliter tollit legem, vt ibi. hic de speciali alicuius loci, quæ legem non abrogat, etiam si ex certa scientia sit inducta: licet eo loco seruetur. vt ff. commun. prædior. l. venditor. §. si constat & ff. de administra. tutor. l. sine hærede. §. Lucius. Sed videtur contra. scilicet quòd lex sequens tollat consuetudinem specialē, vt ff. de sepulchr. viola. l. tertia. §. diuus Hadrianus. sed ibi fuit lex facta post consuetudinem. secus si antea erat lex: vt dixi modo: nisi prohibita sit à lege consuetudo specialis, vt supra de vsuris. l. eos. §. penultim. Bene dixi ex certa scientia, quia si per errorem inducta esset, nec in eo loco

vel illam possit abrogare.

non tamen est tanta, quòd vincat legem, vel rationem, nisi respectu obseruationis in loco illo in quo est consuetudo. h. d. secundum Salic.

II. Imp. Constantinus A. ad Proculum.

CONSUETUDINIS[d] † vsusque longæui[e] nō vilis auctoritas est: verum non vsque adeò sui valitura momento[f] † vt aut rationem vincat, aut legem.[g] † Data. XVII. Kalend. Maij, Constantinop. PP. A. V. & Licinio Cæsa. Conss.

Cōcor. c. cum cōsuetudinis, cū gl. 1. & c. fin. extra eod. tit.

† Pōt tamen abrogare legē: neq; vero hoc erit vincere legē. Itaque nō ē huic loco cōtraria, l. de quibus. ff. de legib. qua de re tamē multa, & longa rixa hic referē inter glossographos Contius. Consuetudo an æquparetur pacto.

a Hactenus gloss. Azonis, nunc sequitur glo. Accursij.

Consuetudo generalis, quam princeps scit & tolerat: legem tollit generaliter.

eo loco legi derogaret, licet quidã cõtra, qui aliter, quàm A nos, ponunt casum illius l. vt ff eo. l. quod non ratione, vt ibi not. Vltimo quæro, quid si post præscriptam consuetudinem vtamur semel vel bis in contrarium, an sit interrupta? Respon. non puto, secundum quosdam, vt ff. de regul. iur. l. nemo alieno §. temporalis, & arg. ff. de pact. l. si vnus. §. si pactũ, & ff de iurne. actuq; priu. l. j. §. fin. & l. ij. Item cum municipes ex certa scientia contra legem vtantur, an delinquant omnes, & sic puniũtur qui contra legẽ faciunt, vt ff. de pœ. l. sanctio legum? Respon. non, quia prin cepstcire fingitur, & sic con sentire: sicut & si res mea vsucapiatur, vt ff. de verb. sig. l. alienationis.

Consuetudo qualiter potest interrũpi.

a Leges. Imitatur.] i. tantũ cõsuetudo valet, vbi lex non est scripta, quãtum ipsa lex vbi est scripta. Et sic nota tres virtutes consuetudinis: Imitãdi, vt hic, & insti. de iure na. §. ex non scripto. Item interpretandi, vt ff. eo. l. si de interpretatione. Itẽ corrigendi, vt diximus. s. l. proxi. Item & quarto corroborãdi, vt hic subijcit, & retinet &c. s. cum vtitur populus sicut. l. dicit.

Consuetudo tres habet virtutes.

Concor. c. 2. cũ gl. super ver. signũ, circa med. ex tra de con sue.

b Retinet.] sicut enim leges stringunt & regunt vitas hominum, ita & consuetudo retinet ius eorum.

c Curijs.] id est curialibus, & sic de sequentibus.

d Principijs.] id est principibus. aliàs est principalibus, & aliàs principibus.

Consuetudo legem imitans, & antiquitus approbata, tenaciter est seruanda. & habet vim concessionis collegiorum vel curiarum. Bald. Vel sic: Consuetudo legem imitatur, & pro le ge seruatur. hoc dicit secundum Salicetum.

III. Impp. Leo & Anthemius AA. Alexandro.

Leges quoque ipsas antiquitus probata, & seruata tenaciter consuetudo imitatur, a & retinet: b & quod officijs, curijs, c ciuitatibus, principijs, d vel collegijs præstitum fuisse cognoscitur, e perpetuæ f legis vicem obtinere statuimus. Data. VII. Idus Septem. Martiano & Zenone Conss.

TITVLVS LIIII.

DE DONATIONIBUS.

Qui tradit instrumentum, videtur tradere possessionem rei. Bal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Lucio.

Emptionum † C mancipiorũ instrumentis g donatis, h & traditis, i & ipsorum mancipiorum donationẽ, & traditionem k factam intelligis: & ideo potes aduersus donatorem in rem actionem l exercere. PP. V. Kalend. Iul. Faustino & Rufino Conss.

e Cognoscitur.] ex consuetudine ab aliquo, vel aliquibus. Vel dic præstitum per patientiam principis permittentis vti cõsuetudine aliqua. Azo. vt sic faciat ad titulũ.

f Perpetuæ.] si dicas perpetuæ, id est generalis, est contra. s. de legi. & consti. l. 3. Sed dic, id est, non ad tempus, sic & s. de diuer. rescri. l. falso.

DE DONATIONIBUS.

Quia per stipulationem tantum olim fiebat donatio, vt infra eodem. l. si quis argentum §. fin. de qua est dictum, ideo de donationibus dicit.



Emptionum.] CASVS. Emi mancipium: dedi tibi instrumentum emptionis. an mãcipium videat tibi donasse, quæritur? & dicitur, quòd sic.

g Instrumẽtis.] s. præsentibus seruis datis.

h Donatis.] sic & in venditis & legatis, vt ff de lega. j. l. seruum filij, § si cum qui, si tamen preciũ sit solutum in venditione. idem in pignoratis, vt j. quæ res pign. oblig. poss. l. cum constet, & s. de hære. ven. l. pen.

i Et traditis.] præsentibus seruis, vt & argu. ff. de contra hen. empt. l. clauibus. Vel aliud in donatione instrumentorum, cum instrumenta sunt præsentia. Ideo nota hic aliud dari, & aliud fingi dari, propter eius cohærentiam. & ad hoc ff de lega. 3. l. qui chirographum.

k Et traditionem.] hoc si donator possidebat: aliàs non. arg. ff. de re. vendi. l. quædam, & facit. s. de remis. pignor. l. creditricem.

l Actionem.] si postea cœperit possidere.

Vbi donatur vel ceditur actio: non est necessarius consensus debitoris cõtra quem actio ceditur, vel donatur. Baldus.

II. Imp. Gordianus A. Leonidi.

Si nominis persecutionem in te emancipatã pater tuus titulo donationis transtulit, frustra prætendit, qui debitori tuo hæres extitit, consensum fuisse debitoris necessariũ: m cùm satis fuerit n actiones eo nomine tibi mandatas fuisse. PP. II. Idus Mart. Gordiano. A. II. & Pompeiano Conss.

Ius conditionale potest cedi, & donari, & iura conditionalia appellantur spes vt insti. de verb. oblig. §. ex conditionali. Bald.

III. Imp. Decius A. Marcellino.

Spem futuræ actionis o plena intercedente donatoris voluntate posse transferri, non immerito placuit. PP. Non. Mar. Decio. A. I. & Grato Conss.

Solutio datarum, & collectarum facta ab eo cuius res non est, non tribuit dominium. Bald. Vel sic: Solutio functionum, non probat soluentem dominum Salic.

IIII. Imp. Probus A. Marsix.

Si functiones, exactiones, vel tributa † per eum cui p donata res non erat, vel ab actoribus ip-

SI nominis.] CASVS. Si ignorante debitore meo ius quod cõtra eum habebam, filio meo emancipato titulo donationis cessero: an valeat donatio, quæritur? & respond. quod sic. videbatur quod non: quia facta erat debitore ignorante: contrarium tamen est verum.

m Necessarium.] hoc in delegatione opus esset, vt s. de no ua. l. j. & sic hic duæ ibi. s. in delegatione, tres personæ sunt necessariæ.

n Cum satis fuerit.] iure isto: sed olim poterat reuocari, vt infra eo. l. illam, in fi. & facit ad hanc. s. de distract. pign. l. 2. & s. debi. vendi. pig. impe. non pos. l. ij.

Spem.] CASVS. Stipulatus sum à te decem, si nauis ex Asia venerit, spẽ futuræ actionis an tibi donare possim, quæritur? & dicitur quòd sic.

o Futuræ actionis.] vt quia sit sub conditione, vel in diem, vt ff. de hæredit. vendit. l. nomina, & l. multum, & est ad l. istam. ff. de pact. l. pactum, in fin. Sed argum. contra. ff. de transact. l. de his. illa non est quæstio, si cedam spem doni mihi in tuti: quia potest etiam vendi spes, vt ff. de contrahen. emptio. l. nec emptio.

† In quodam exemplari, quod antiquitatis incorruptæ nodolis esse diceres, desunt hæc verba, ex actiones, vel tributa.

SI functiones.] CASVS Donaui rem tuam Titio, pro qua consueueras soluere tributum. ille vel ego solui tributa: nunquid tibi domino præiudicat? Dicitur quòd non: & sic est litera cuius vel cui. & dic sic, Titius credens rem sibi donatam, cum non erat, soluit tributa, vel illi quibus Titius erat hæres, soluerunt: an præiudicat domino, quæritur? & dicitur quòd sic, maxime si in donatarium voluntate tam donantis, quàm donatricis poss. transferatur. Vel dic casum aliter, vt in gloss.

p Cui.] aliàs cuius, & aliàs cui. Et secundum primam dic, quòd si aliquis donauerit Titio rem tuam, vt ille Titius, vel auctores sui nomine Titij vel rei celebrarent solutionem,

Casum duplicitẽ ponit.

lutionem: non fit tibi praeiudicium, vt fiat Titij, cuius non erat facta per donationem, & facit infra eod. l. censualis, & ff. de acquiren. rer. dom. l. quae quisque, & supra, de rei vendicat. l. solennibus, & supra, de actio. empt. l. si pater. Secundum aliam dic, quod Titius credens sibi donatam, soluit: vel auctores eius quibus fuit haeres Titius, soluerunt: & hoc si habes auctoribus, sed si habes, actoribus, id est castaldionibus eius, planum esset.

S I donatio.] CASVS. Si mulier aliqua non donauit mihi domum, sed in testamento suo dixit, sciant omnes, domum quam ego inter viuos in epistola mea Titio donaui, quod volo eum habere: ista verba obtinent vim fideicommissi, vt per ista verba videatur ei domum reliquisse, etiam si nō appareat in epistola quod illam domum mihi donauerit: vel pone casum aliter, vt in glo.

Casus.

a Testatricis.] Testatrix ita dixit, Quam uis per epistolā donaui Titio, tamen eidem do lego. valet legatum, etsi nō appareat epistola: quia falsa demonstratio non vitiat legatum, cum de corpore, & quantitate constet. hoc autē verū est, si animo relinquendi fuerūt verba illa in testamento apposita, vt ī. de don. inter virum & vxor. l. ex verbis. Sed cōtra in auth. vt spon. larg. §. & hoc insuper, coll. ix. sed illud in instrumentis contractuū, vt debeat praeferri instrumentū, cuius aliud facit mētionem: non autem in testamentis, vt hic, & supra de fal. cau. adie. lega. l. j. ff. eod. l. ex hac, & de leg. ij. l. Lucius. ij. §. quisquis. ij.

sius nomine celebratae sunt tibi obesse non potest PP. V. Kalend. Ianuar. Messala & Grato Conss.

Commemoratio donationis inter viuos facta in testamento, si non apparet de donatione inter viuos, habet vim testamenti. Bal. Vel sic. Verba cōfessionalia donationis in vltima voluntate emissa, fideicommissum inducunt si aliter de donatione non apparet. Salicetus.

V. Impp. Carinus & Numerian. AA. Flacconillae.

S I donatio per epistolā facta non apparet, verba tamen testamenti, quibus liberalitas testatricis [a] confirmata est, fideicommissum continere non ambigitur. PP. VI. Kalen. Feb. Romae, Carino. II. & Numeriano. AA. Conss.

Donatio potest fieri inter absentes: & adepta possessione ex ea causa transit dominium. Bald. Vel sic: Donatio quae incipit a traditione, potest perfici inter absentes. Bar.

VI. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. Christianae.

N Ec ambigi oportet donationes etiam inter absentes [b] (& maximè si ex voluntate donātium possessiones hi quibus donatum est, nanciscā tur [c]) validas esse. PP. III. Idus Februar. Maximo II. & Aquilino Conss.

Possessio censualis non nocet domino: nisi consentiat: quo casu tacite donare videtur. Bal. Vel sic: Soluens censum de re aliena, vt sua, non praeiudicat domino non consentienti. Salicetus.

b N Ec ambigi. Inter absentes.] scilicet validas eē, vt in fi. & ff. eo. l. etiā per interpositam personam, & l. absenti, in prin. Item plus dicunt quidam, quia si dico, dono: sufficit vt quilibet nunciet, me etiā inscio. Sed Ioan. contra. Sed quomodo inter absentes fit, cum hoc iure exigatur stipulatio, vt infra eod. l. si quis argentum. §. sin autem hoc minime? Respon. illud verum est quando per pactum: hic autem per traditionem fiebat.

Donatio an valeat sine stipulatione.

c Nanciscantur.] vt ff. de acquir. poss. l. si ex stipulatione, & ff. de rei vend. l. quaedam, & ff. eod. l. absenti. Et dic quòd maxime abundat, prout determinat verbum nanciscantur, vel pro saltem hic ponitur: quia si sine voluntate donantis intret, erit praedo, vt dicta l. si ex stipulatione.

C Ensualis.] CASVS. Si pro praedio tuo tributario Titius tributum soluit, & de hoc instrumentum fiat: vel ille qui soluit, professus fuerit, domino non praeiudicat. Si vero vitricus pro mancipijs animo donandi priuignum censum solue re passus fuerit: praesumitur donasse ei mancipia.

d Professio.] ab extraneo facta, vel solutio: vt supra eod. l. si functiones, & in concor. ibi positis, & ff. de donat. inter vir. & vxor. l. si seruus communis.

e Non solet.] nisi domino sciente, & cōsentiente animo donandi, vt ī. l. proxi. & l. nec ignorās, & statim subijcit. Accursius.

f Consensisti.] animo donandi.

g Donationem.] scilicet mancipiorum.

h Videris.] patiendo. & hoc nisi contra probetur, vt ī. l. nec ignorans, & tacit. ff. manda. l. si vero non re. §. Pomponius.

S I praeses.] CASVS. Si pater animo donandi passus fuerit filios pro praedio soluere tributū: sibi non praeiudicat si hoc probauerit, quod non animo donandi &c.

i Detulisse.] id est in solutum dedisse. Vel scripsit filios pro illis praedijs tantam quantitatem debere nomine tributorum: vt quia si sint filiorum, honorabilius cōtraherent matrimonium: non vt eis donaret. erant enim patris ista praedia.

VII. Iidem AA. & CC. Iulio.

C Ensualis quidem professio [d] domino praeiudicare non solet. [e]

¶ Sed si in censum velut sua mancipia deferēti priuigno tuo consensisti, [f] donationem [g] in eum contulisse [*] videris. [h] PP. Id. Iul. ipsis. AA. IIII. & III. Conss.

* transtulisse.

Consensus praestitus simulatè, non inducit donationem. Bal. Vel sic: Pater censuarius filios censum debere scribens, non praeiudicat sibi. Sal.

VIII. Iidem AA. & CC. Flore.

S I praeses prouinciae nō donandi voluntate filiorum tuorum nomine praedia in censum detulisse [i] te manifestis probationibus cognouerit: quod quod fides veri suggesserit, id statuet. [k] PP. VIII. Id. Septem. ipsis AA. IIII. & III. Conss.

Vt pactum donationis impleatur, ex stipulatione, vel praescriptis verbis agitur. Bartol. Vel sic. Pactum in donatione positum est seruandum. Baldus.

IX. Iidem AA. & CC. Augustianae.

L Egem quā rebus tuis donando dixisti: siue stipulatione tibi prospexisti, ex stipulatu: [l] siue non, incerto [m] † iudicio, id est praescriptis verbis apud praesidem prouinciae debes agere, [n] vt

† al. incerti.

k Statuet.] permittendo te agere negociorum gestorum ad precium, vel aestimationem, secundum primum casum.

L Egem.] CASVS. Donaui praedium tibi hac lege, vt satisfaceres creditoribus meis. si non stes pactis, & intercessit stipulatio, agam ex stipulatu: si nō, agam praescriptis verbis, vt fiat quod conuenit: vel repetam quod dedi. Viuianus.

l Ex stipulatu.] si continetur ibi incertum. aliter expone. i. ex stipulatione certi condictione, vt inst. de ver. oblig. in princ.

m Incerto.] quia actio continet incertum, quod tamen per sententiam fit certum, vt institut. de actio. §. curare.

n Agere.] vel id quod dedit sub conditione, per cōdictionem

nem ob causam repetere potest. Accur.

a Hanc.] C. legem, & ad hoc. s. de rerum permu. l. rebus, & s. de pact. l. legem, & ff. de pact. l. in traditionibus. & s. de euic. l. ij. & j. titu. j. l. j & s. de condic. ob cau. l. si ut proponis, & s. de contrah. emp. l. si donationis, & de pactis inter empto. l. si ea lege, & j. e. l. cum res.

hanc a impleri prouideat. PP. XVI. Kalen Maij. AA. Coss.

Potentior est veritas quàm scriptura: & actus agentium non operatur deficiente consensu. Bal. Vel sic: Nemo videtur donare id de quo non cogitauit. Bartol. Vel sic: Inuitus vel ignorans non donat. & consensus errantis ei non praeiudicat. Salic.

X. Iidem AA. & CC. Hermoniae.

NEc ignorans, b nec inuitus c quisquam donat. vnde si de hoc fundo non cogitasti, cuius vel ut donationi te consensisse continetur instrumento: maiores veritate rei quàm scriptura vires obtinente, intelligis, de quo non cogitasti, d nec specialiter subscripsisti, nihil te perdidisse. e S. V. Kalen. Maij CC. Coss.

Donatio facta filio in potestate, est potius quaedam donandi destinatio quam perfecta donatio. Sed si filius est emancipatus, donatio est perfecta. Baldus.

XI. Iidem AA. & CC. Sabino.

CVm de bonis tuis partem quidem penes te retinuisse, partem verò in eum quem in potestate habes, donationis titulo contulisse commemores: non est incerti iuris, in cũ qui in sacris familiae tuae remanet, destinationem magis paternę volũtatis factam, quàm perfectam f donationem peruenisse.

¶ Delegationes autem nominum in emancipatum collatae perfectã donationem actionum efficiunt. S. II. Kal. Maii. CC. Conss.

Portio pro indiuiso potest donari. Bald. Vel sic: Communio non impedit donationem partis pro indiuiso. Salicetus.

NEc ignorans.] CASVS. Dare nemo cogitur. si ergo quis proferat instrumentum quo cõtinetur, quod donaui sibi praedium, cum animum donandi non habui: plus valet quod actũ est, quàm quod scriptum est: vnde per instrumentum mihi non praeiudicatur.

b Nec ignorans.] facit ff de transactio. l. cum Aquilianam, & ff. de contrahen. emptio. l. cum in lege.

c Nec inuitus.] cum mera liberalitas ibi sit, vt ff. de reg. iur. l. donari. sed hoc fallit ff. ad l. Aquil. l. si seruus seruũ. §. si obliuam, & ff. de reg. iur. l. cuius per errorem. Sed ibi impropriè dicitur donatio, id est rei amissio. sic econtra inuito nõ datur, vt ff. co. l. hoc iure. §. non potest, & s. de iure delib. l. nec emere.

Donatio nõ fit inuito.

d Cogitasti] credebas Titianũ, & erat Seianum: interim tamẽ statur instrumẽto, si publicum est, vt s. de proba. l. cum precibus, & de contrah. & committ. stip. l. optimam.

e Perdidisse.] vt s. plus vale. quod agi. l. j. sed fallit in casibus vbi plus valet scriptura, vt ibi nota. & facit ad l. istam ff. de dona. causa mortis l. Seia, & de regu. iur. l. in totum, & s. eod. l. censualis, in princ. Accur.

CVm.] CASVS. In filium retentum à patre facta donatio non valet: sed eã reuocare potest. non est idem in emãcipato: quia sub articulo donationis nomine facta cessio valet, & donatio perfecta est. Viuianus.

Donatio facta in filium, an valeat.

f Perfectam.] non valet donatio facta in filium in potestate constitutum, sed in emancipatum sic, vt hic, & s. de inoffi. dona. l. ij. & s. de dona. inter virum & vxorem. l. donationes. j. & j co. l. cum res. Item & in ipsa emancipatione, vt s. de eman. lib. l. fin.

POrtionem.] CASVS. Habebam tecum rem communem pro indiuiso an partem meam alij donare possim, quaeritur? Et dicitur, quod sic.

XII. Iidem AA. & CC. Aureliano.

POrtionem propriam, rebus nondum diuisis, nemo prohibetur g titulo donationis in alium trãsferre. Dat. XVII. Kal. Iun. AA. Coss.

Breuitas scripturae non officit donationi. Vel sic: Tantum valet vnum verbum effectiuum, quantum mille. Baldus.

XIII. Iidem AA. & CC. Vraniae.

SI aliquid per epistolã h donatum tibi probetur, breuitas chartulae, donationi i (si haec rectè facta probetur) nihil quicquam derogat. Dat. XV. Kalen. Iun. Sirmii. AA. Coss.

Nemo transfert quod non habet: & ideo si filius donat sponsae suae rem patris. non praeiudicat patri. Bald. Vel sic: Non dominus non transfert dominium praeter domini consensum. Salic.

XIIII. Iidem AA. & CC. Idaeo.

SI filius tuus res ad te pertinentes sponsę suę te non consentiente donauit: ad eam quod non habuit, transferre non potuit. k S. XV. Kalẽ. Octob. AA Conss.

Donatarius certae rei non tenetur ad onera debitorum quae non sequuntur fundum, sed debet conueniri vniuersalis haeres donatoris Bal. Vel sic: Aes alienum non sequitur fundum, sed successorem vniuersalem. Bar. Vel sic: Personalis obligatio non sequitur singularem successorẽ sed realis sic. Sal.

XV. Iidem AA. & CC. Seuerae.

AEris alieni quod ex haereditaria causa venit, non eius qui donationis titulo possidet, sed totius iuris successoris onus est. l si itaque nemini obligata praedia per donationem consecuta es, superuacuam geris solicitudi-

g Prohibetur.] vt s. de communi. re. alie. l falso, & s. de iure do. l. ante diuisionẽ, & de contrahen. emptio. l. dudum. hoc fallit post litem contestatam in communi diuidundo iudicio, vt s. communi diui. l. j. & mota controuersia in iudicio familiae erciscundae, vt ff. fam. erc. l. l. alienationes. Item possessor haereditatis prohibetur alienare, nisi latitdet, mota controuersia alienare, vt ff. de petit. haere. l. diuus.

SI aliquid.] CASVS. Si dedisti mihi fundum valentem quinquaginta, & in breui. & vili charta scriptum est: nunquid hoc nocet, quaeritur? Et dicitur quod non. Viuia.

h Per epistolam.] quae valet, vt s. co. l. si donatio per epistolam.

i Donationi.] sic s. de fideicommiss. l. & in epistola.

SI filius.] CASVS. Res ad patrẽ pertinentes sponsę suae dedit filius patre nõ consentiente. patri non praeiudicat quo minus possit eas reuocare. Viuia.

k Non potuit.] vt ff. de regul. iur. l. nemo plus iuris, & ff. de acquiren. rerum domini. l. traditio. Accursius.

AEris.] CASVS. Dedit mihi Titius fundum, & decessit: nunquid creditores me conueniẽt? Dicitur, quod non, sed vniuersalem successorem, nisi fundus ille esset ei obligatus. Viuia.

l Onus est.] nec. n. sequitur fundum, vel rem singularem donatam, nisi sit obligata, vt hic. & ff. ad Trebel. l. j. § si haeres, & ff de iudi. l. si fideicommissum. §. tractatum, & infra, co. l. si patri, & supra de reuo. his quae in frau. cred. l. ij. & supra q. haered. actio. l. creditores, & de iu-

Donatarius an teneatur ad aes alienum pro te sibi donata.

de iure do.l.licet,& de donat.ante nupt.l.de rebus, nisi in casu, puta in subsidium propter necessitatem primipili, vt supra, de donatio. inter vir. & vxor.l.si non verum. Sed quid si omnia bona sua donauit? Dic posse agi reuocatoria, vt ff. quæ in fraud. cred. l.omnes.§.Lucius. Vel contra ipsum donantem agi, quasi non teneat donatio, ni si omni ære alieno deducto, vt ff.de iure do.l.mulier,& ff.de iure fisc. l.non possunt.

SEnectus.] CAS. An senex donare possit, quæritur? Et dicitur quòd sic. videbatur quòd non, quasi pueritem habeat sensum.

a Sola.] nisi sensum abstulerit. Contra videbatur: quia senex puerilem sensum habet. & facit s.de transac.l.sanè, & s.qui testa. facer. poss.l.senium.

SIue.] CASVS. Si pater donauit filio, refert an emancipato, an in potestate constituto. primo casu valet donatio, nec reuocatur. secundo casu, si filius emancipetur, & retineat donata, an confirmetur donatio? distinguitur, aut tenet ea de voluntate patris, & confirmatur: aut non, & pater eam reuocare potest: quia pater cum non potuit, voluit &c. Viuianus.

b Non debes.] est ergo confirmata, vt hic,& ff.eod.l. donationes in concubinam.§.pater, & arg. supra, eod.l.censualis.

c Nec tempore.] facit. s. si quis alteri, vel sibi.l.multum,& s.de dona. inter vir. & vxor.l. à marito, & ff.de offi. procon. obseruare.§. finali. Item facit ad l. istã. s.de emancip. liber. l.fin.

SI donationis.] CASVS. Subripui tibi, animo donandi remisisti mihi actionem furti. an iterum possis me conuenire furti, quæritur? Et dicitur q̃ nõ.

nem, ne vel heredes donatricis, vel eius creditores te iure possint conuenire. S.XV.Kalen.Decemb.AA.Conss.

Homo vel mulier ætatis decrepitæ, ita potest donare, sicut si esset in ætate virente, vel forte. Vel sic: Debilitas corporis ratione ætatis senio confecta, donationem non vitiat. Bal.

XVI. Iidem AA. & CC. Theodoro.

SEnectus ad donationẽ faciendam sola [a] non est impedimento. Dat. V. Kalendas Decembr. AA. Conss.

Sicut donatio facta emancipato valet, ita facta filio in potestate per emancipationem confirmatur si pater tradidit, & nõ ademit. secus si pœnituit ante emancipationem, vel in ipsa emancipatione, h.d. & tene menti. Bald. Vel sic: Si pater non ademit in emancipatione ea quæ donauit filijs in potestate, non potest postea reuocare. Salic.

XVII. Iidem AA. & CC. Hermiæ.

SIue emancipatis filijs res donasti, siue in potestate constitutis, & sui iuris effectis, ac tenentibus non ademisti: blandiri tibi non debes, [b] veluti res donatas ex pœnitentia liceat auferre.

¶Sanè si ea quæ in tua positis potestate donaueras, post emancipationem contra tuam tenuerint voluntatem: horum penes te dominium remansit: siquidẽ nec tempore [c] quo voluisti, propter vinculum potestatis sibi quicquam quærere, nec post te inuito de rebus tuis potuerunt. S. VI.Kalendas Ianuar. AA. Conss.

Gratuita remissio actionis ex maleficio, est donatio. Baldus. Vel sic: Furti actio potest ex donatione remitti. Salicetus.

XVIII. Iidem AA. & CC. Audiano.

SI donationis causa furti actionem tibi remissam probetur: superuacuam geris solicitudinem. [d] S. V. Kalend. Ian. AA.Conss.

Rem fuisse progenitorum nihil operatur, ex quo res ad alia dominia trãsiuit. Bald. Vel sic: Mulier potest donare extraneis etiam res ab eius parentibus habitas. hoc dicit secundum Bartol. Vel sic: Non consideratur cuius res fuerit, dummodo sit donantis. Salicet.

XIX. Iidem AA. & CC. Alexandriæ.

SI auia vestra [e] proprias [f] res quacumque ratione factas titulo liberalitatis in eum contra quem preces funditis, contulit: quo minus hæc rata maneant, quòd ex origine patris vel aui vestri descendũt, nihil prodest. S.XVI. Kalend. Februar. Sirmij. CC.Conss.

Paria sunt per se subscribere, vel alium subscribere vice eius. Bald. Vel sic: Donatio non vitiatur, licet alius pro donante subscribat. Sal.

XX. Iidem AA. & CC. Helinio.

VIce donatricis alio [g] voluntate eius subscribente, iure facta donatio non habetur irrita. S. VII.Kalend.Febru. CC. Conss.

Lex notabilis. Mulier constãte matrimonio dotem suam donare non potest. Baldus. Vel sic: Vxor non potest donare dotem in mariti præiudiciũ. Salicetus.

XXI. Iidem AA. & CC. Antoniæ.

COnstante matrimonio dotem penes maritum suum constitutam, auia tua tibi donare non potuit. [h] S. V. Id. Mart. CC.Conss.

Ex pacto donationis non quæritur actio extraneo: sed ipse donator pacto non seruato agit ad interesse. Bal. Vel sic: Vt pactum donationis adiectum impleatur, paciscens agere potest: non is cui pacisci voluit. Salic.

XXII. Iidem AA. & CC. Diomedi.

CVm res filio tuo emã

d Solicitudinem.] vt rursus possis cõueniri furti, vt hic, & supra, de fur.l. post decisionem, & ff.de pact.l. si tibi. §.quædam. Sed si est sine causa remissa, vel cum causa, sed secuta non est, vel est ingratus donatarius, vel cui est remissa: an ipsa resuscitabitur? Respond. secundum H. nõ: argu. ff.de pa.l.si vnus. §.si pactum,& s. de transa.l.vbi pactum.

SI auia.] CAS. Auia tua res quas auus tuus ei dederat, titulo donationis alicui contulit: vis eas reuocare, quia profectæ sunt de bonis illius aui tui: an possis? Respond. quòd non.

e Si auia vestra.] Et nota hanc. l. & facit pro ea supra de commu.re.alie.l. falso, & supra de contrah. emp.l.dudum.

f Proprias.] s.suas.

VIce.] CASVS. Mulier cedit mihi fundum: confectum est instrumentum: vice sua Titius in instrumento conscripsit: an ob hoc minus valeat donatio, quòd ipsa non subscripsit, quæritur? Et dicitur q̃ nõ.

g Alio.] vt j. eodem l. in donationibus, §.j. in fi.

COnstante.] CASVS. an mulier constante matrimonio dotem penes maritum constitutam, in alium titulo donationis transferre possit, quæritur? Et dicitur quòd non.

h Non potuit.] vt interim viro præiudicet, vt hic, & s. de iur.do.l.si prædium. Sed ipsam actionem siue spem potest cedere, vel etiam dotẽ promittere, vt s. e.l.spem futuræ, & s. de col.l.dotis. Nam econtra vir non põt dotale prædiũ alienare: cõfirmatur tamẽ mortua muliere si dos cessit lucro mariti, vt ff. de vsuc. l.cum vir.

Alienatio à principio inualida, quãdo que validatur.

CVm res.] CAS. Dedi filio tuo emancipato prædium, vt creditoribus meis satisfaceret. si nõ satisfecerit & intercessit

intercessit stipulatio, non agit creditor aduersus filium ex ea, quia alteri &c. sed aduersus me, & ego aduersus filium præscriptis verbis.

a Creditoribus.] quia ius creditorum pacto priuatorum lædi non potest.

A verb. oblig. §. fin.

k Notato.] id est ex tempore, vel ad tempus.

l Animo dantium.] hic de pura. & dic animo .i. voluntate dantium.

m Sententijs.] id est narrationibus voluntate dantium ab accipientibus expressis.

cipato ea conditione, vt ea creditoribus a tuis solueret, te donasse proponas: si stipulatione, vel incontinenti habito pacto huic rei prospexisti: creditoribus quidem non contra eum ex placito vestro, sed aduersus te competit actio. b

B ¶Eum autem cui certa lege prædia donasti, incerta [civili] c actione ad placitorum obsequia vrgeri secundum legem donationibus dictam conuenit. S. VII. Kalen. April. Sirmij. CC. Conss.

Acta posteriora prioribus derogant. Bal. Vel sic: Res a me donata, potest mihi donari. Bar. Vel sic: Posterius instrumentum resoluit primum. Vel sic: In contrarijs vltima derogant primis Salic.

XXIII. Iidem AA. & CC. Olympiadi.

C SI ea quæ donaueras, posteriori placito qui acceperat, dono tibi reddidit: donationis antecedentis instrumentum actis sequentibus nihil obesse potest. d S. V. Kalen. Octob. CC Conss.

Filius qui non est hæres patris, non obligatur ex contractu paterno hoc dicit Vel sic: Pater non potest distrahere rem filij qui postea patri nō succedit. Bald. Vel sic. Si pater donat res filij, non præiudicat illi si ei non succedit. Salice.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Macario.

D SI patri tuo hæres non extitisti, ex facta e ab eo liberalitate f titulo donationis non posse g iura tua lædi, manifestissimi iuris est. PP. Non. Februa. Antiochiæ. Diocletiano. IX. & Maximiano. VIII. AA. Conss.

Donatio cum suis pactis seruari debet, si pacta de iure subsistunt: alias spretis pactis donatio valet, & instrumentis donationis debet apponi nomen donatoris, & donatarij, & res quæ donantur: nec debent fieri donationes clandestinæ, sed interuenientibus testibus, vel actis, vbi iura acta requirunt. Dicit hic imperator, quòd donatio siue inter viuos, siue causa mortis siue sub cōditione, siue in diē, siue ex die, siue sit pura: obseruari debet cum suis pactis, si pacta sint talia, quæ leges vel boni mores non respuūt. Item dicit hæc l. quòd quando fit scriptura de donatione (quia conuenitur inter partes quòd scriptura fiat) quòd scriptura debet continere substantialia, & solennia Bal.

XXV. Imp. Constantin. A. ad Maximum. P. P.

DOnatio siue directa h sit, siue mortis causa instituta, siue conditione faciendi aut non faciendi suspensa, i siue ex aliquo notato k tempore promissa siue animo dantium l accipientiumve sententijs m (quantū n ius finit) cognominata: o sub hac fieri debet obseruatione, vt (quas leges indulgent) actiones, p conditiones, pactionesque contineat. q

¶His q; r penitus cognitis, vel recipiantur, si complacitæ sunt, s vel reijciātur, si sunt molestæ. t

D ¶In conscribendis autem donationibus, nomen donatoris, u ius, x ac rem notari oportet: y neq; id occultè, z aut priuatim, sed aut tabula, a aut quodcū-

Pacisci alteri nemo potest.

b Actio.] quia alteri paciscì nemo potest, vt ff. de verbor. obl. l. stipulatio ista. §. alteri. & facit ad l. in cod. tit. l. liber homo, in fin. & i. de pac. l. debitori, & de condic. ob causam. l. si vt proponis, & de rerum permut. l. rebus Sed contra. ff. eod. l. hæreditatem. sol. vt s. de hæredit. vend. l. j. cui similiter illa est contra.

c Ciuili.] id est præscriptis verbis.

alias incerti.

SI ea.] CASVS. Donaui tibi fundum, eundem mihi donasti: secunda donatio auelli non debet.

d Obesse potest.] nam vltima pacta valent, vt hic, & i. de pac. l. pacta nouissima, & ff. de re. iur. l quicquid, & l in certam.

SI patri.] CASVS. Pater rem filij donans, filio non præiudicat: nisi patri filius hæres existat. Viuianus.

e Ex facta.] in te emancipatum.

f Liberalitate.] id est cum pater tuus res tuas alij donasset.

g Non posse.] vt i. eo. l. æris, & i. de rei ven. l. cum à matre.

DOnatio] CASVS. Si donatio fiat inter viuos, vel in vltima voluntate, siue fiat pure, siue sub conditione, siue in diem, valet: & pacta quæ in donatione ponuntur, debent obseruari: si vero in donatione interueniat scriptura, scribi debet nomen donatoris, & & donatarij, & rei quæ datur. nec refert, fiat scriptura in tabula, an in charta: dum tamen coram competenti iudice fiat.

h Directa.] id est inter viuos, sic ideo dicta, quia directò datur: sed donatio causa mortis quandoque per alium, puta per hæredem.

Conditio potest fieri dupliciter.

i Suspensa.] Primo de conditionali: postea de ea quę est in diem, vel ex die, tertio de pura dicit: & potest esse conditio in faciendo & non faciendo: vt si ascenderis, vel non ascenderis capitolium, vt hic dicit. sic & institu. de

n Quantum.] id est cum non sit contra legem.

o Cognominata.] id est pactis expressa. & distincta vt causa mortis, vel alia. Vel dic per simile. vt enim nomini accidit cognomen, sic donationi imponitur tenor, qui modestatus esse debet: & hoc dicit quantum ius finit, scilicet vsque ad ccc. solid. olim: hodie vsque ad quingentos sine scriptura, sed cū scriptura insinuationis vsq; in infinitū: vt j e. l. sancimus, & l. pen.

p Actiones.] i. condictio ex le. & actio ex stipulatu, si interuenit stipulatio: quæ actiones à iure inductæ sunt.

q Contineat.] scilicet donatio.

r Hisque.] pactionibus.

s Cōplacitæ sunt.] iuri & partibus.

t Sunt molestæ.] vt turpes, vel contra legem, vt supra, de pac. l. pacta quæ contra. Et potest hæc prima pars loqui quando est in scriptis donatio, vel quando sine scriptis: sequens vero in scriptis tantum. & hoc subijcit, in conscribendis.

u Donatoris.] subaudi, & donatarij.

x Ius.] quod donatur, puta actio.

y Oportet] puta ego Titius do tibi Sempronio codicē meū titulo donationis, vel cedo actionem, quam habeo contra talem: & totam scripturam oportet perfici, vt supra de fid. instrumen. l. contractus. aliàs enim nisi hoc esset actum quòd in scriptis fieret, etiam sine scriptura valeret, vt in princip. huius l. & infra eodem l. in extraneos, & l. in donationibus in fin. l. nisi summam excederet.

z Occultè.] Qui malè agit, odit lucem. sic & supra de contrah. empt. l. cum ipse.

a Tabula.] aliàs tabula, & aliàs tabulæ: scilicet præscribatur, quod est infra, aut in alia materia subaudi. quodcunque materiæ tempus dabit, id est temporis qualitas, vt charta,

vt charta, vel membrana.

a Ab eo.] nam etiam per alium scribi potest: dum tamen contrahentes subscribant, vt instit. de contrahen. emptio § j.

b Actis etiam.] quando est vltra legitimum modum.

c Vbi.] id est quando, & quo loco.

d Leges.] quia sic olim vltra. ccc. solid. vt diximus per l. sancimus, infra eod. vel hodie vltra quingentos, vt infra eodem l. penulti.

S I quis.] CASVS. Si infanti quis fundum donare velit, si excedat legitimam summam, vel agatur, vt inde fiat scriptura: non aliàs perficietur donatio, quàm si fuerit insinuata: & tunc per seruum infantis perficiatur, vt sic infanti acquiri possit per seruum.

e Fari possit.] ergo erat infans.

f Instrumentis.] sic est opus, vt quia hic agebatur, vt fieret in scriptis. Vel quia excedebat legitimam summam, ne sit deterior infantis conditio, quàm alterius.

g Seruum.] & non alio modo, vt innuit & ff. de acqui. poss. l. j. §. furiosus, & l. quamuis j. §. infans, & sic est contra supra de acquir. poss. l. donatarum. Solut. vt ibi.

h Transigi.] i. perfici, & sic. ff. de itine. actuque priua. l. ij.

i Acquiratur.] sic ff. rem pu. sal. fo. l. si pupillus.

D Ata.] CASVS. Si quis vltra legitimam summam donare voluerit, nõ aliter perfecta erit donatio, quàm si fuerit insinuata, & maxime inter coniunctas personas, ne fraus aliqua propter familiaritatem domesticam committi possit: vel donatio confingi idem sit in donatione facta inter extraneos, vt sic inde valeat, si excessit summam legitimam, si facta fuerit insinuatio.

que aliud materiæ genus tempus dabit: vel ab ipso, vel ab eo[a] quem sors ministrauerit, perscribatur: actis etiam[b] annectendis, quæ apud iudicem, vel magistratus conficienda sunt, vbi[c] hoc leges[d] expostulant. Dat. III.[IIII.] Non. Febru. Sabino & Rufino Conss.

Infanti emancipato potest pater donare, adhibito pro infante aliquo qui pro ipso recipiat donationem. Nã infans pro se consentire non potest: quia non habet affectum, id est affectionem. Baldus.

XXVI. Idem A. Catulino procons. Africæ.

SI quis in emancipatum minorem prius quàm fari possit,[e] aut habere rei quæ sibi donatur, affectum, fundum crediderit conferẽdum: omne ius cõpleat instrumentis[f] ante præmissis. Quod ius per eum seruum,[g] quem idoneum esse constiterit, transigi[h] placuit: vt per eum infanti acquiratur.[i] Dat. XII. Kalen. Maij, Serdicæ, Sabino & Rufino Conss.

Non solum inter extraneos, sed etiam inter coniunctas personas requiritur insinuatio donationis excedentis legitimam summam, ratio est, vt maxime coniunctarum personarum fraudibus & calliditatibus obuietur. Baldus.

XXVII. Idem A. ad Seuerũ com. Hispaniarum.

DAta[Lata.] iampridem lege[k] statuimus, vt donationes interueniẽte actorum testificatione conficiãtur:[l] quod vel maximè inter necessarias coniunctasque personas conuenit custodiri.[m] Siquidem clandestinis ac domesticis[n] fraudibus facilè quiduis pro negotij opportunitate confingi potest:[†] vel id quod vere gestum est, aboleri.

¶ Cum igitur nec liberos quidem ac parentes lex nostra ab actorum confectione secernat: id quod necessario super donationibus apud acta conficiendis iãpridem statuimus, vniuersos teneat: gesta autẽ confici super rebus etiam alibi collatis, vbicunque sufficit.[o] Dat. III. Non. Maij, Dalmatio & Zenophilo Conss.

k Lege.] quæ est. s. eo. l. donatio. §. in conscribendis.

l Conficiatur.] cum hoc agunt, vt fiat in scriptis: vel cum excedat summam legis.

m Custoditi.] adeo vt dixerit P. non valere in coniunctam personam, nisi fiat in scriptis intra etiam summã legitimam per l. istam, & j. codem. l. in extraneos, quod non placet, vt supra de dona. inter virum & vxor. l. donationes. j. Sed remouet dubium quod erat: quia videbatur inter coniunctos non contingere fraudem, vt argu. ff. de rit. nupt. l. pen. §. denuo: sed tamen ita fiet, vt inter alios.

n Domesticis.] nota de familiari inimico: quia nulla pestis & c. vt hic, & 93. distinct. si inimicus. & 13. q. ij. quibus, & supra de inoffi. test. l. fratres, & no. ff. ad Sylla. l. j. in prin.

o Sufficit.] vt arg. supra de contrah. emptio. l. j. & infra eo. l. in hac, in principio.

[†] Hæc verba ponit gl. in c. veniens. ij. super ver. canonicos, ante med. extra de testi. Familiaris inimicus est peior omnĩ peste.

Ista lex, & lex si quis argentum, §. sed si quidem, infra eodem, nõ sunt alibi. & hoc dicit. Retentio vsusfructus traditionem possessionis, quæ erat penes tradentem, inducit. Bal. Vel sic: Si donãs rei donatæ sibi retinet vsumfructum, videtur illam tradere: ideo dominium transfert, & possessionem quadam iuris fictione. h. d. notabiliter Salice.

XXVIII. Impp. Honor. & Theodo. AA. Monaxio præfecto prætorio.

QVisquis[†] rem aliquam donãdo, vel in dotem dando, vel vendendo vsumfructũ eius retinuerit: etiam si stipulatus[p] non fuerit, eam continuo tradidisse credatur,[q] nec quid amplius requiratur quo magis videatur facta traditio: sed omnimodo idem sit in his causis vsumfructum retinere, quod tradere.[r] Dat. II. Id. Mart. Honorio. A. XI. & Constantio Cæs. II. Conss.

Etiam in personas extraneas, & ignotas valet collata donatio. Bal.

XXIX. Impp. Theod. & Valent. AA. Hierio præfecto prætorio.

IN extraneos, & sæpe

Q Visquis.] CASVS. Si vendo tibi rem, vel dono, & retineo pro me vsumfru. videor rem tradere. Viuianus.

p Stipulatus.] scilicet donatarius rem sibi tradi, cum perfecta est donatio, vel ergo stipulatione, vel traditione vera, vel hac ficta perficiebatur, aliàs poterat reuocari: & hoc olim. hodie etiã pacto nudo perficitur, vt hic, & infra. e. l. si quis argentum. §. sed si quidem. Alij vt Azo dicunt, stipulatus, scilicet vsumfructum sibi dari, vel retinere licere. quod non placet.

q Credatur.] an ergo hoc casu dominium sine possessione transiuit? Resp. non. statim enim. qui voluit esse fructuarius, voluit alium possidere ciuiliter. & sic possessorem fecit cum suo ministerio, vt ff. de acquirend. poss. l. quod meo, & de rei vend. l. quædam, & sic per consequentiam trãsfert dominium.

r Tradere.] scilicet rem.

[†] Idem tenetur mo tib. Bitur. ti. de donatio. §. 2. Contius. Sumpta ẽ hæc l. ex C. T. lib. 8 tit. 2. Contius.

[s] Cõcor. glo. super verb. pensionem, I c. cum venissent, de test. Ipol.

IN extraneos.] CASVS. Si in extraneum sit facta donatio: licet insinuata non fuerit, valet, si quidem quod gestum est probari possit.

s In extraneos.] hæc est Theodosij, & facit mentionẽ de ea

de ea infra eo.l.in donationibus. Acc.

a Ignotos.] aliud in consanguineis, secundum P. vt supra eo.l.data, quod non placet, vt dixi ibi, & facit supra de fide instr.l.non idcirco.

IN hac.] CASVS. Donationes quæ excedunt legitimam summam, debent insinuari in ciuitate corã magistro census: in prouinciis coram rectore, vel ipso absente corã defensore ciuitatis, & facta donatio quarũcunq; rerũ vbicunq; sitarum, valebit. Viu.

b Vrbe] Constantinopolitana & facit supra e.l.data, in fi.

c Census.] vt supra de testamẽtis.l.consulta.

d Sine nõ habeat.] s. alium q̃ defensorem, nam eum habet, vt subijcit.

e Publicare.] etiam præsente in ea ciuitate præside, vt s. dixit. Et sic nota minorem iudicem nõ debere amittere iurisdictionẽ suam, licet maior iudex ibi præsens. Sed contra; arg. sunt. ff. de offic. procõ.l. meminisse, & de dam.infec.l 3. §. si vicinum, & l. si. & de in ius vocan.l. quique, & de iniur.l. sed si vnius. § filiofamilias, & de re iud l. contra pupillũ §. is qui, & in decre. 95. dist. c. presbyter præsente. & facit ad l. istam in authẽt de defen. ciui. §. nulla, coll. 3. & infr eod.l. in donationibus, & supra de offi. iuridi. Alexandriæ.l.1. Accursius.

Iudex minor pp p̃sentiã maioris suã iurisdictionem non perdit.

f Voluerit.] sic ff. de iure dot l.plerunque, in fin.

IN donationib⁹.] CASVS. In donatione facienda, quæ fit vltra legitimam summã, interueniente insinuatione nõ sunt testes necessarij: cum in publico, hoc est in iudicis p̃sentia facta fuerit. Si uero fit citra legitimam summam, si quod actum est non debeat insinuari, sufficit præsentia solius tabellionis, si donator subscripserit: & hoc in secunda. donationes vero quę sine scriptis fiunt, suam obtineant firmitatem, & hoc in tertia. Viu.

g Insinuantur.] vt supra l.proxi.

ignotos,[a] donationẽ collatam, valere receptũ est: & si sine scripto donatum quid fuerit, adhibitis alijs idoneis documentis, hoc quod geritur, comprobatur. Dat XI. Kalẽ. Maij, Felice & Tauro Coss.

Donationes factæ in vrbe, debent insinuari apud magistrum census. Sed donationes quæ fiunt in prouincijs, debent insinuari apud præsides, defensores, vel magistratus municipales eorum municipiorum vbi fiũt, & ibi insinuata, effectum suum extendunt vbiunque locorum, Bal.

XXX Imp. Leo A. Constantino P. prætorio.

IN hac sacratissima vrbe[b] conscriptæ donationes vbicunq; positarũ rerum, apud magistrũ cẽsus[c] insinuentur. In alijs verò ciuitatibus, siue absens siue præsens rector prouinciæ sit, siue eadẽ ciuitas habeat magistratus, siue non habeat,[d] & defensor tantummodo sit: donator habeat liberam facultatem donationes rerum suarum vbicunq; positarum, siue apud moderatorẽ cuiuslibet prouinciæ, siue apud magistrat⁹, siue apud defensorem cuiuscunque ciuitatis prout maluerit, publicare.[e] ¶ Atq; vt ipsa donatio fita est in voluntate donantis, ita ei liceat donationẽ suam apud quemcunque ex memoratis voluerit[f] intimare: & hæ donationes quæ in diuersis prouinciis & ciuitatibus apud quemlibet ex prædictis fuerint publicatæ, obtineant inconcussam ac perpetuam firmitatem. Dat. V. Non. Martij, Constantinopol. Patricio & Richomere Conss.

In insinuatione donationis sufficiunt acta, licet non sint alijs testibus roborata. Si autem donatio non insinuatur, requiruntur testes subscripti, vel cum partis subscriptione, h. l. secũdum intellectum gl. Bald. Vel sic: In actis iudicialibus non sunt necessarij testes, hoc dicit Bartol. Vel sic. In donatione quæ fit apud acta. non oportet testes adhiberi: & donatio facta extra acta, in scripturam sine testibus redacta, subscriptionem donatoris requirit, etiam si à tabellione scripta fuerit. hoc dicit secundum Salicetum.

XXXI. Imp Zeno A. Sebastiano præfecto prætorio.

IN donationibus, quæ actis insinuantur,[g] non esse necessarium iudicamus vicinos vel alios testes adhibere.[h] Nã superfluum est priuatũ testimonium, cum publica monumenta sufficiant. Verũ & illas donationes quas gestis non est necessarium alligari,[i] si forte per tabellionem vel alium scribantur,[k] & sine testiũ subnotatione[l] valere præcipimus: ita tamen, si ipse donator vel alius[m] voluntate eius secundum solitam obseruationẽ subscripserit donationib. quæ sine scriptis conficiuntur, suam firmitatem habentibus secũdum constitutionem[n] Theodosij & Valentiniani ad Hierium præfectũ prætorio promulgatam. Dat. Kalen. Mar Constantinop. Ello. V.C. Cons.

Insinuatio facta coram iudice incompetenti, non valet, nec acta, nec testimonia præbita super ipsa. Baldus.

A h Adhibere] scilicet rogatos: adesse tamen debent. sic & supra qui potio. in pign. hab. l. scripturas. Vel dic, nullo modo aliqui vocentur, nec etiam subscribantur: cum verisimile est, quòd semper sit ibi multitudo hominum, vt argum supra de testa.l.omnium. sic argum. supra quando libel. princ.l.j. Et dic, quòd hic fiebat insinuatio: quia excedebat summam legitimam: idem si eral infra, sed tamen sponte fiebat, vt subijcit, verum &c.

Donationis insinuatio potest fieri apud acta sine testibus.

i Alligari.] quia nõ sunt vltra legitimam summam.

k Scribantur.] aliàs subscribantur: quia hoc fuit actum, vt inde fieret scriptura: aliter frustra exigeretur subscriptio, vt subijcit.

l Subnotatione.] no ta ergo tabellioni sine testibus credi: q̃d speciale dicunt quidam in instrumento donationis. & pro hoc in auth. de fide instrum. §. si vero neque, colla. vj. & infra ad legem Corne. de fal. l. si quis decurio, & in auth. de hæred. & Fal. §. si vero, colla. j. in eo quod dicit, tabularijs solis quantum ad hoc &c. & sic videtur ei soli credi quantum ad alia. Tu dic hic, subnotatione, id est subscriptione ab eis facta: tabellio tamen eorum nomina subscribere debet, vt in authen. de fide instr. §. sed instrumenta, col lat. vj. & quod dicit credi tabellioni soli, verum est in testificando, quòd ipse fecerit, & quòd sit vera, non in solennitate scripturæ, vt d. l. si quis decurio. & dicta auth. de fide instr §. si vero neque, & in alio de hære. & Fal. non sequitur, nõ credo in hoc: ergo in alio credo. sicut & cum dicitur in testamento, reprobatum est in ea re domesticum testimonium, vt insti. de testa. §. in testibus, non tamen in alijs approbatur, vt supra de testi.l. etiam.

Tabellioni an credatur sine testibus.

m Alius.] vt supra eo.l. vice, & l. donatio, in fine, & supra de fide instr.l contractus. nam & hic, vt dixi, actum fuit vt scriptura fieret.

n Constitutionem] quam habes. s. eo. l. in extraneos. Secun-

†In hanc & alias huius tituli cõstões legito scholia Græcorum iurisprudentũ in lib. 47. Basil: cõn tit. 1. Petr. Vendra.

† De materia insinuationis uide Ang. & alios. I §. & cum retro, de donat. institu.

Secundum.] CASVS. Donationes factæ in ciuitate Constantinopoli, non nisi coram magistro census habebuntur ratæ. Si vero corã alio magistratu insinuentur, tam donator quam talis in xx. libras auri mulctabitur.

a Constitutionem.] quam habes s. eodẽ. l. in hac.

b Fuerint.] i. celebrari consueuerint.

c Quenquam.] Cõstantinopolitanum.

d Testimoniũ suũ.] sic ergo tabellio est unus de testibus sup. quod dixi. s. qui testa. face. poss. l. hac consultissima. curfius.

Illam.] CASVS. Si olim titulo donationis alicui cessa esset actio, eam ad hęredes non trãsmittebat, nisi lis cum defuncto esset contestata, vel nisi esset impetratum privilegium ut ad hæredes transmitteretur. Itẽ nec poterat constituere procuratorem, nisi cessa esset actio ad eã exercendam. hodie transmitti potest, & procurator constitui.

e Meruissent.] scilicet ut liceret eis trãsmittere, licet lis contestata nõ esset.

f Transferri volumus.] Sic ergo mortuo procuratore facto in rem suam, re integra non finitur mandatum. Sed contra insti. man. § itẽ si adhuc. sed ibi in simplici. Item contra supra de act. & obli. l. si quidem. So. lu. ut ibi.

g Petita sit.] à principe, & facit supra quando li. prin. l. 1.

h Petita sit.] sed contra supra de procura. l. quod quis, sed ibi in simplici, qui non potest ante litẽ contestatam facere alium procuratorem.

i Concedimus.] scilicet ut hæres eius cui donatum est, nõ transmittat: nec procuratorem constituat, nisi lite cõtestata, vel petito hoc à principe, & facit s. man. l. per diuersas. & secundum hoc A etiam hodie non transit ad hæredem hæredis. vel est sensus, ut non trahatur ad præterita, per hoc quod dicit, iam mortuis, quæ in præteritum sonant.

XXXII. Impe. Anasta. A. Euphemio P. P.

Secũdum † diui Leonis constitutionem[a] donationes apud virum clarissimum magistrum census tantummodo insinuari præcipimus: huiusmodi forma in illis instrumẽtis obseruanda, quę in hac regia vrbe confecta seu celebrata fuerint:[b] nec concedi quẽquam[c] vel apud defensores seu magistratus aliarũ ciuitatum, vel in aliis quibuscunque locis pręter memoratum iudicium insinuare: scientibus tã his qui ad huiuscemodi insinuationem peruenerint, quàm his qui eam susceperint, necnon tabellionibus quicunque testimonium suum[d] non in competenti (ut dictum est) loco vel iudicio præbuerint, vicenarum librarum auri mulcta & alia grauissima indignatione se esse feriendos. S. Dat. Prid. K. Maij, Paulo. V. C. Cos.

Mortuo procuratore facto in rẽ suam re integra, non finitur mandatum, sed transit ius ad hæredes, & talis procurator in rem suam etiam ante litem contestatam facit alium procuratorem. Bal.

XXXIII. Imp. Iustinianus A. Menæ præfecto P.

Illam subtilem obseruationem amputamus, per quam donationis titulo cessiones actionum accipientes, non aliter suis eas transmittere hæredibus poterant, nisi litem ex his contestati essent, vel ius cõtestationis diuino rescripto meruissent.[e] Nã sicut uenditionis titulo cessas actiones etiam ante litis contestationem ad hæredes transmitti permittitur, simili modo & donatas ad eos transferri volumus:[f] licet nulla contestatio vel facta vel petita sit.[g] Quod & in procuratore constituendo ad mouẽdas easdem cessas actiones similiter obseruandũ erit, ut minimè quis impediatur procuratorem cessarum tibi, B super donatione actionum dare, licet nulla litis contestatio facta vel petita sit.[h]

¶ Quę in his tantummodo personis locum habere cẽsemus quæ susceptis per donationem cessionibus adhuc superesse noscuntur. nam iam mortuis huiuscemodi personis, uetera iura super hisdem cessionibus posita seruari cõcedimus.[i] Dat. Kal. Iun. C Constantinop. Iustini. A. PP. II. Coss.

Olim donationes non ualebant ultra ducentos aureos sine insinuatione: hodie ualent usque ad trecentos: sunt tamen quidam casus in quibus ualẽt usque ad quingentos hoc dicit prima pars huius legis usque ibi, sin aũt nõ in auro. & hæc uera sunt, quãdo donatio consistit in quantitate numerali siue discreta: sed quãdo cõsistit in alia re, qua debebat æstimari tunc ad æstimationem est ueniendũ. Et si pro parte ualebat donatio, pro parte non: statuit quis modus sit in donatione tenendus, & hoc facit usque ad §. Si quis autem per diuersa tempora Baldus [illegible] sic: Donatio simplex ualet hodie usque ad tre D centos aureos non insinuata: & excedens, non ualet abinde supra: nisi sit donatio imperialis, qua non insinuata ualet cuiuscunque quantitatis, & nisi in piam causam sit facta, quæ usque ad quingentos aureos ualet non insinuata: vel nisi sit donatio ante nuptias mulieri facta minori quæ ualet indistinctè, nõ si sit facta ætate maiori: quia tunc ualet non insinuata usque ad trecentos aureos, & non ultra h. d. usque ad. §. nõ autem. Salicetus.

XXXIIII. Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

Sancimus oẽm donatio-

Sancimus.] CASVS. Donatio usque ad 300. solidos sine insinuatione fieri potest: ultra non. hoc fallit in principe, qui priuilegio principali sine insinuatione potest donare, & in donatione in piis causis, quæ ualet sine insinuatio. usq; ad 500. solid. & in donatione facta à sponso sponsæ minori uiginti quinq; annis. Si uero donatio fiat in speciebus: ita demũ ualet sine insinuatione, si earum æstimatio nõ excedat summã. 300. solidorũ. Si uero excedat, puta quia res ualeant septingentis: ille penes quem remanet maior pars, offerat donatario 300. & retinebit omnes res. si hoc donator non faciat, conuertitur electio ad donatarium: qui si offerat 400. habebit totam rem. & omnia ista fiant, ne si stent in quæstione, aliqua inter eos possit oriri contentio. Si uero diuersis tẽporibus quis 300. alicui dederit, ita ut quælibet summa per se subsistat intra legitimam, sed coadunata excedat: an debeat insinuatio fieri? Dicitur quòd non: quia plures intelliguntur donationes, non vna. Si vero stipulatus fuero omni anno aliquam quantitatem, quæ nõ excedat legitimam summam: an intelligantur plures donationes, ut sic non sit necessaria insinuatio? apud veteres erat dubitatum. imperator distinguit: aut stipulatus sum mihi dari dum uiuo, aut dum donator uiuit, & tunc si excedit legitimam summam, nec est necessaria insinuatio. aut est sic actum, ut stipulatio transeat ad hæredes, & sic, promittis mihi & hæredi meo per te & hære-

& hæredē tuum? & tunc non est vna donatio: & indiget A insinuatione.

a Siue communem.] scilicet simplicem, quæ in omnes fieri potest.

b Ante nuptias.] sic dicta, quia tantum ante matrimonium fiebat: sed hodie propter nuptias vocatur, cum fiat & post, ut supra de donat. ante nup. l. fin. §. 1. & debebat insinuari, ut hic, & j. de dona. ante nup. l. fin. §. simili modo. hodie contra, ut statim dices. Et dic maiori fœminæ, ut nō contradicat infra. §. his insuper. Acc.

c Trecentos.] ut supra de sacros. eccl. l. illud, & insti. eodē. §. aliæ. Sed hodie valent vsque ad quingentos sine insinuatione, ut infra. l. pe. in fin. Item in donatione propter nuptias hoc pl⁹ est, q̃ sine insinuatione ā unt, nisi in casu, ut supra de dona. ante nup. l. fin. §. fina. & in authent. eo decursum.

d Ducentorum.] s. tantum, sicut olim.

e Superfluum.] inutilis ergo adiectio vitiatur, & non vitiat, ut ff. de iure dot. l. siue generalis. §. 1. & ff. de usuris. l. placuit, & l. pecuniæ, in prin. Acc.

f Credatur.] ut ff. de excep. do. l. pure. §. si donaui.

g Propriam maiestatem.] ut scilicet valeant quantacūque sint, sine insinuatione, ut hic, & supra de quadrien. præscip. l. §. fin. & e contra si priuatus donet principi, & idē est: & hoc dicit authenti. quæ est hic. Item & à priuatis &c. quę est ex titulo, vt non fiant pig. pro alijs. §. 6. colla. 5.

h Ad quingētorū.] quod hodie est ius commune per. l. penul. infra eodē. Vnde dixerunt quidam ex ingenio suo, quòd hodie licet donare in pias causas sine insinuatione etiam vsque ad octingentos solidos, ut additur. 300. vt olim.

Donatio hodie ualet usq; ad quingentos aureos sine insinuatione.

Donatio Ipias cau-

nem, siue communem, [a] siue ante nuptias [b] factā, vsque ad trecentos [c] solidos cumulatam, non indigere monumētis, sed communem formam habere: vt non vsque ad ducentorum [d] solidorū summam teneat: sed in huiusmodi obseruatione similes sint tam communes quàm ante nuptias donationes. B

Si quid autem supra legitimam definitionem fuerit donatum, hoc quod superfluum [e] est, tantummodo non valere: reliquam vero quantitatē, quæ intra legis terminos constituta est, in suo robore perdurare, quasi nullo penit⁹ alio adiecto, sed hoc pro non scripto vel non intellecto esse credatur. [f]

Exceptis donationibus C tā imperialibus, quàm his quæ in causas piissimas ꝓcedunt: quarum imperiales quidē donationes meritò indignari sub obseruatione monumentorum fieri, tā à retro principibus, quàm à nobis sancitū est, sed firmam habere propriam maiestatem. [g]

IN AVTHEN. ut non fiant pign. §. ij. aliàs. §. illud quoq;, colla. v. constitutione. v.

Item & à priuatis in principem etiam cessantibus actis fit donatio.

Finis authenticæ.

Seqtur textus. l. Codicis.

Alias vero quæ ad pietatem respiciunt, usque ad quingentorum [h] solidorū summam, & sine monumentis esse validas censemus. His insuper ante nuptias donationibus, quæ in adultas minores sui iuris constitutas cuiuscunque summę ꝓcedunt, secūdum veterum legum scita, etiam nisi [i] actis interuenientibus corroboratæ sunt, suam retinentibus firmitatem.

Sin autē non in auro [k] res donationis fuerint datæ, sed ꝑ res mobiles, vel immobiles, vel se mouentes, quantitatem earum æstimari: & si quidem usq; ad legitimā solidorū summam erigatur, validam eā esse, & sine monumentis conseruari. Sinautem amplioris summæ inueniatꝛ, & minimè actis comprobata est, superfluum tantū vacuari.

Si ratione donationis incidatur in communionem, quia pars pro indiuiso est donata, datur facultas maiorē partem habenti, offerendi æstimationem partis suæ consocio: quo non offerente, fieri debet diuisio, si commode fieri potest. aliàs minorem partē habens, offerre potest maiorē partem habenti h. d. Sal.

Ne autem communione [l] inducta, donatori, & ei qui liberalitatem suscepit, aliqua oriatur contentio; [m] electionem damus ei qui ampliorem [n] summam in re donata habuerit, reliquam æstimationis quantitatem offerre ei qui D minorē [o] causam habuit, & totum possidere. Sinautem hoc minime facere maluerit, tūc omnimodo res diuidi secundum quātitatem vtrique parti competentē, si res diuidi sine suo periculo possibilis est. Sinautem in huiusmodi casibus in qb⁹ partitio vtiliter celebrari minime potest, amplioris summę dn̄s

Alii dixerunt in immensum causa pietatis posse donari, ut in auth. de non alie. §. sinimus, coll. 2. Sed ibi de imperiali donatione dicit. donationes autem in captiuorū redemptionem, in immensum fiunt, etiam sine scriptura, ut infra. e. l. pen. in princip.

sas, an sine Isinuatione possit in immensum fieri.

i Nisi.] id est si nō. nam valet sine insinuatione facta donatio ꝓpter nuptias minori fœminæ, ut hic, & supra de donat. ante nup. l. minoribus, quod hodie est ius generale, ut dixi per auth. eo decursum &c. in e. ti.

k Non in auro.] idē in Boñ. & qualibet alia moneta, cum res per eam æstimētur, ut ff. de fideiuss. l. si ita fideiussorē. si ergo sit aurum ut species, erit idē quod in alia specie, vt ff. de lega. 1. l. plane. 1. §. 2.

l Communione.] quæ inducitur ex eo quòd pars quæ est vltra legitimum modum, remanet penes donantem: alia trāsit in donatariū: sicque efficitur communis.

m Contentio.] quā solet excitare communio, ut ff. de le. 2. l. cū pater. §. dulcissimis. 10.

n Ampliorē.] Nota q̃ ratione maioris partis quis maiorem consequitur potestatem. sic. ff. de pact. l. maiorem, & ff de statu. homi. l. quæritꝛ hermaphroditum, & j. de metatis. l. 2. li. 12. & de his qui se de. l. 1. lib. 10. & arg. quādo & quib. quarta pars. l. 2 in prin. lib. 10. Sed quid si æquales habeant portiones, ut quia res valet sexcentos aureos? Dic, forte occupātis meliorem esse conditionē: licet quidā dicant neutrum eligere. ꝓ prima opinione facit. ff. de pecul. l. si vero, & est hoc speciale, ut in re cōmuni sic fiat: aliàs contra, ut ff. cōmuni diuid. l. Sabinus, & supra communi diui. l. pe.

o Qui minorē.] Nota q̃ cum is est in mora qui habet electionem

Potestatē maiorem quis consequtur ratione maioris partis.

† Cōcor. c. pastoralis, cū glo. super uer. plures, de rescr.

Electio pp morā transfertꝛ.

electionem, trāsfertur electio in aduersarium. sic ff. de le. 1. l. cum quidam ita, in fin. & de solu l. 1. & est ar. p R. in legato relicto in genere. Arg. contra ff. de op. lega. l. mancipiorum. Accur.

[a] Reuocentur.] quod esse non debet, ut arg. ff. de re. diu. l. quoties. 2.

[b] Intelligantur.] j. proxi. §. si quis, contra. Solu. hic pluribus temporibus liberalitatem suā plures dando exercuit: ibi semel tātū, licet solutionē p diuersitaté tēporū facere noluerit. Itē ad id q non coniunguntur, facit. ff. de iurisf. om. iudi. l. si idē, & s. qui numer. tu. l. 1. in fi. Sed arg. cōtra. ff. de appe. l. si quis separatim. §. 1. Itē & nota arg. q aliud esset in legatis. si enim relicta singulatim ultra dodrantem plura intelligerentur, non detraheretur Falcidia de his quæ primo relicta dodrantem non excedunt: sed de post relictis. quod est falsum.

[c] Præfiniti quantitaté.] puta centū aureos. Acc.

[d] Vel dantis.] tantum dantis, vel accipiētis tm̄, vel utriusque alternatiue. sed j. pxi. fuit expressū de dāte tantum, vel accipiente tantum.

[e] Multæ intelligātur.] ad hoc ut non insinuentur, vere tamen una est stipulatio, ut ff. de do. causa mor. l. senatus. §. fi. & de verbo. obli. l. si Stichum. §. 1. quæ sunt contra, ut semel in principio inspiciatur conditio stipulatoris, ut sibi vel alij quærat, ut ff. de verb. obli. l. si filius. nec obstat prædictis in eo. tit. l. pluribus, vbi plures dicit esse stipulatiōes: quia ibi per alia verba facta fuit, scilicet annua &c. Vel recitat ibi quādam opinionem, quæ non

noluerit offerre æstimatio A nem: tunc licebit etiam ei qui minoris summæ habet potestaté, offerre precium, & totum sibi uendicare.

Hoc quod sequitur, est etiam valde notabile. Diuersitas temporum pluralitatem donationum inducit & ideo quot sunt summa, tot donationes: & non fit cumulatio hoc dicit usque ad § Si quis autem talem. Bal. Vel sic: Si plures res diuersis temporibus donantur, plures donationes intelliguntur. Bald.

Si quis autem per diuersa tempora in eandem per B sonam multas faciat liberalitates, quarum singulæ quidem legitimam quantitatem non excedunt, in unum autem compositæ, & prædicto modo exaggeratæ, redūdare videntur, & maioris esse quantitatis: non videatur eas oportere in unum coadunare, & introducere modos per quos non ualeant, & in irritum reuocentur: [a] sed e contrario & plures intelligantur, [b] C & singulæ secundum sui naturam obtineant, & monumentorum obseruatione non indigeāt. Cū enim à ueteribus super hac re uariatū est, aliis multas, aliis vnā esse definiētib⁹: nobis causa placuit humanior, ut & multæ intelligātur, & omnes validæ: & hi qui liberalitates accipiunt, sciant veros non falsos suos esse donatores.

Donatio facta ad vitam donatoris & donatarij de certa annua quātitate non excedente legitimam summam non indiget insinuatione: secus si ex utraque parte, vel ex altera hæredis fiat mentio, & non reperitur alibi. Bald Vel sic: In stipulatione annua requiritur insinuatio, si sit facta mentio hæredis donantis vel donatarij & fortius si utrinsque: alias non est necessaria. Sal. D

Si quis autem talem receperit donationem, in qua stipulatus fuerit annuam quandam sibi præstari quantitatem [c] tantæ summæ, quæ non excedit legitimum donationis modum, variabatur, verū eū ex particulari donatione multas fecisse donationes existimandum sit, & eas actis non indigere: an ex totius stipulationis fundamento, & fonte eius ex quo annuæ donationes pfluxerunt, & unam esse eā donationem putādum, & proculdubio monumentorum obseruatione valendam, quod ueteres quidem satis abundeque variauerunt. Nos autem omnia certa diuisione concludimus, ut si huiusmodi quidem fuerit donatio, ut intra uitam personarum stetur, uel dantis, [d] vel accipiētis, & multæ intelligantur [e] donationes, & liberæ à monumentorū obseruatione. Incertus etenim fortunæ [f] exitus hoc nobis suggesfit: ut possibile sit [g] unius anni tātūmodo, vel breuioris, uel etiā amplioris temporis metas [h] superuiuere [i] vel donatorem, vel eum qui donationē accepit, & ex hoc inueniri etiam totam summam donationis non excedere legitimam quantitatem.

¶ Si autem etiam hæredum [k] ex utraque parte fuerit mentio, vel adiicia tur tempus uitæ [l] vel donatoris, vel eius qui donationē accepit; tunc ei quasi perpetuata donatione, & cōtinuatione eius magnam & opulentiorem eā efficiente: & una intelligatur donatio, & quasi densioribus [m] donationibus cumulata, excedere legitimum modum, & omnimodo acta deposcere, & aliter minime conualescere. Recitata septimò in nouo cōsistorio palatii Iustinia-

est vera. legata autē annua constat esse plura, ut ff. de an. le. l. cum in annos, & d. l. senatus.

[f] Fortunæ.] Nota quòd ratione incertitudinis statuit ualere. sic supra de vsu. l. si ea lege, & l. oleo.

[g] Possibile sit.] simi lis ratio. s. de usufru. l. ambiguitatem. §. cum enim. inspicitur ergo quod potest contingere, ut hic, & ff. de iurisf. om. iudic. l. si idem. §. fi. & de le. 1. l. cū res. §. fi. & de statul. l. 2. §. fi.

[h] Metas.] subaudi, per. Azo.

[i] Superuiuere.] aliàs supuiuere, & aliàs superuenire, id est superesse, subaudi, tantum quòd alter decessit.

[k] Hęredum.] scilicet indefinite. Sed quid si de primo tātum dixerunt? Respon. idem. quia eadē esset ratio pmissionis i secūdo & ulteriori. Sed licet nō ualeat in infinitū, an ualeat usque ad legitimum modū? Respon. sic, puta cētum singulis annis. sicque elapso triennio non ualebit ultra, & per tempora fiet solutio, nō statim ab initio.

[l] Tempus uitę.] hoc uidetur contra. esse ei quod proxime dixit ibi, nos autem &c. Sed dic, hic certum tempus, scilicet centū annis, ut s. de sacrosan. eccl. l. fi. ibi incertū. Vel distingue, an ex utraque parte sit personalis, scilicet dantis & accipientis: & tunc intelligātur plures donationes. An ex altera personalis, & ex altera realis. quia fuit facta mētio hæredis ex altera parte tantum, & ex altera uitæ hominis, & tunc intelligitur una donatio. Item similiter est contra supra proxi. §. so. ut ibi diximus.

[m] Densioribus.] id est spissioribus.

ni. Dat. III. Kal. Nouem. Decio. V. C. Cons.

Pro materia potest solui materiatum, & e conuerso. hoc primo. Pro reditibus solui prædium ad percipiendū reditū hoc secundo. Quod indeterminatè promittitur, nec pessimum solui potest, nec optimum solui debet, sed mediocre. hoc tertio. Qui promittit in dando seruos quos in patrimonio non habet: vel reditus, cum non habeat possessiones tot reditus afferentes: tenetur soluere iuxta æstimationem hic designatam. hoc dicit vsque ad. ꝫ Sed si quis vniuersitas Baldus. Vel sic: Qui causa donationis promisit certum pondus argēti, potest illud dare in massa, vel scyphis nullo precio æstimandis. Sal.

XXXI. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

SI quis argentum donauerit, certumque pondus [a] nominauerit, non autem aliàs vel generaliter [b] uel specialiter expresserit: necessitatem ei imponimus omnimodo præfatum pondus argenti dare, siue in vasis quibus voluerit, non tamen peioribus æstimatione massæ, siue in ipsa æstimatione [c] quæ pro massa rudi in illis locis frequentata est.

Donās certum annuū reditum in possessionibus suis, necesse habet dare fundos mediocres eiusdem reditus, h. dicit Sal. & notabiliter.

Si uero reditum certū ex possessionibus donauerit, non tñ nomina possessionum edixerit: necesse habere de sua substantia fundos tradere, [d] tantum reditum [e] inferre valentes quantum in donatione posuerit: in talibus tamen agris qui nec omnibus quos habet in possessione, ante ponuntur: nec B deteriores omnibus sunt, sed status mediocris [f] inueniuntur.

Donator certi numeri seruorum, tenetur ad mediocres, non ad meliores nec potest dare peteruos. Sal.

Similique modo si quis certum numerū seruorū donauerit, non tamen & hic nominatim seruos inscripserit: & hic mediocris figuræ seruos tradere, & neque tales quos nō habere, magis quàm habere prodest: nec iterum C eos qui omnem seruorum familiam donatoris antecellūt, sed & hic [g] mediocritas spectetur.

Si donator non habet argentum, vel annuū reditum, seu numerū seruorum quem donauit: ad eius æstimationem hic taxatã recurritur: & si æstimatio non excedit legitimam summam, non indiget insinuatione: alias sic. Sal.

Sin autem donator neque argentum neque seruos habēs, [h] vel nō tātū [i]

SI quis.] CASVS. Si promisi alicui argentum, illud in massa soluendo, vel in uasis, liberor. Si promisi reditum annuum, teneor dare prædium tanti reditus. Si promisi tibi. 5. seruos, non optimos, non uiliores, sed mediocres dare debeo. si non habeo seruos: teneor dare æstimationē, scilicet. 15. solid. ꝑ unoquoq; seruo. Item si non habeo prædiū, dabo æstimationem in. 15. annos. Idem est de argento. & in omnibus his casibus si donatio subsistat intra legitimū modū, non erit insinuatio necessaria: aliter superfluū eua nescat. & hoc in prima. Si uero quis oīa bona sua, uel duas partes, uel tertiā uel quartam, & sic deinceps donat, ualebit donatio si querelæ inoff. locus non sit: & si necessaria fuerit insinuatio, puta quia excedat summam, interponatur. si itra subsistat, non, sed quod itā statutum est. Sin autē donator in casibus prædictis usumfr. retinuerit in re: intelligatur facta traditio. si vero de u.usfructus retētione nihil dixerit, siue interesserit stipulatio, siue non: si aget condic. ex lege, compelletur donator rem tradere. & licet ab initio in potestate sua erat non donare: tamen ex quo donauit, necesse habebit tradere, & maxime cum in pias causas facta sit donatio. aliquādo nō solū ꝑ motu iudicis ex̄ ordinē puniet, sed cœlestes pœnas expectabit: nec solū ip̄se ad tradēdum cōpelletur, sed & hæres eius. D. quod ergo subijcit, tantum reditum &c. probat donatarium ius habere in eis ad instar fructuarij, ut ff. de usufruct. l. hactenus, & alimentarij, ut ff. de alimen. lega. l. 2. ut faciat coli, & fructus percipiat tot quot sufficiunt singulis annis ad donationem, deducta omni expensa; quia aliàs non dicitur fructus, ut ff de petit. hæred. l. si a patre. § fina. & ff. soluto matrimon. l. fructus. Item hoc quando non nominauit certum fundum, ut dixi. alias ex eo darentur, ut ff. de tritico leg. l. cum certus.

a Pondus.] aliàs non ualet, ut ff de iure dot. l. cum post. §. gener. Itē in pondere ideo dicit, qa si in specie, nō posset fieri solutio in æstimatione: quod statim dicet, ut ff. de auro & argento lega. l. 1. §. fin in fi.

b Vel generaliter.] ut Anglicanum: specialiter, ut hoc.

c Æstimatione.] Nota ergo ꝙ cui debētur aurum & argentū, pōt solui pecunia, ut hic, & ff. de auro & argento lega. l. 1. §. fi. Sed contra ff. de solu. l. Paulus respondit. 1. ubi dicit nō compelli creditorem in alia forma accipere solutionem. Sol. secundum quosdam speciale hic in fauorem exercentis liberalitatem: & sic est speciale fauore ultimæ uoluntatis, ut in dicta. l. de auro & argento legato. Tu dic pecuniam posse solui pro massa: nō tamen ære contaminatam, ut no. ff. si certum petatur. l. 2. §. mutui. Item an pecuniam unam pro alia pecunia cogitur creditor accipere, ut Bon. pro imperialibus? hoc non uidetur, per. d. l. Paulus. 1 & ff. si certum petatur. l. cū quid, nisi sic se habeat cōsuetudo, ut Bononiæ.

Pecunia pōt solui illi cui debetur aurum & argentum.

pro quo est d. l. cum quid, & ff. de regu. iur. l. semper in stipulationibus.

ADDITIO. Aduertas quòd Bart. in d. l. Paulus, ponit hanc quæstionem, & dicit ibi quod quādo debitor uult soluere aliā pecuniam eiusdem ligæ siue bonitatis in materia, licet essent diuersæ formæ: idē vt solui: & ideo creditor cogitur illā talem pecuniam recipere. sed si uellet debitor dare monetā alterius materiæ q̄ non esset eiusdem ligæ, de iure posset creditor recusare: quia aliud pro alio solui non potest. de quo uide latius per eundem Bar. ibidem. Vide etiam circa hanc materiam Abb. in c. quanto, in fi. extra de iureiu.

d Fundos tradere.] sed quomodo compellitur aliud soluere: & donatarius quomodo recipere tenetur? Respō. Quidam dicunt ꝙ dantur ei in pignore, argu. ff. de ali. leg. l. Lucius. Sed ibi testator sic uoluerat ꝙ darentur alimentario. Alij dicūt quòd hic promisit dare possessiones tantum reditum inferre ualētes, licet litera uideatur dicere reditū. quod non placet: quia cōtra literam esset. Tu dic ideo hoc esse, qa placuit principi: & ei placuit fauore exercentis liberalitatem, contra communia iura: quia aliud pro alio inuito creditore reddi non potest &c. ut ff. si certum peta. l. 2 § mutui, in fina. §. & supra de solu. l. cum.

Cōcor. c. literas, cū gl. sup verbo in clericū, de fil. presbyterorum.

Creditori inuito aliud pro alio reddi nō potest.

e Reditum] puta decem corbes frumenti annis singulis. Accur.

f Mediocris.] ut & ĵ. proxi. §. sic in legato, ut ff. de lega. 1. l. legato generaliter. idē in stipulatione, ut ff. de uerb. oblig. l. quicquid. Sed argu. contra. ff. man. l. si fideiussor haec.

g Sed & hic] non solum superiori. §.

h Habens.] nec fundos.

i Vel non tantum.] scilicet habeat.

Non

quantum donauit, fecerit eorum donationẽ: æstimationem in his celebrari pro eo quod deest: ita tamen, ut argenti quidẽ (secundum quod prædiximus) æstimatio detur: in seruis autẽ nõ amplius [a] nec minus quindecim solidis [b] quantitas pro singulis [c] detur. In reditibus autem in quindecim annos æstimationem præstet. [d] Sed in his omnibus, si quidem intra legitimam (B) summam donatio fiat, nulla monumenta requirantur. Sin ãt amplioris summæ, tunc ad acta publica recurratur: ita ut in his quæ amplioris sunt æstimationis, secũdum nostram legem [e] non totum, sed solum superfluum euanescat.

Valet donatio vniuersalis siue quota, siue tota substantia: tamen requirit insinuationem. hoc dicit usque ad ◊ finantem Bal. Vel sic: donatio totius vel quota bonorũ valet, & requirit insinuationem, si excedit legitimum modum. Sal.

Sed & si qs vniuersitatis faciat donationẽ, siue bessis, [e] siue dimidiæ partis suæ substantiæ, siue tertiæ, siue quartæ, siue quã tæcunque, vel etiam totius, si non de inofficiosis donationibus ratio in hoc reclamauerit, [f] coarctari donatorem legis nostræ [g] auctoritate tantum quantum donauit, [h] præstare: (D) obseruatione & hic monumentorum (secundum quod iam sanximus) omnimodo [i] requirenda.

Si donator retinuit sibi vsumfructum rerum donatarum, intelligitur illas tradidisse: & si non retinuit, cogitur illas tradere: etiam si nudo pacto promiserit. quod obtinet etiã in donatione ad pias causas: & donationes transeunt ad hæredes actiuè & passiuè. h. d. secundum Sal.

Sed si quidem in omnibus supradictis casibus (A) vsusfructus fuerit à donatore retentus, & traditionem iure intelligi [k] fieri.

Hoc dicit imperator quòd licet donatio non sit vallata stipulatione vel traditione, sed nudo pacto: tamen agitur ex eo & maxime ad pias causas. Ista actio appellatur condictio ex lege. Bald.

Sin autem hoc minime donator expresserit, [l] si quidem stipulatio donationi inserta sit, ex eius auctoritate traditionem compelli fieri. Sin vero (B) & hoc [m] prætermissum sit, & vsumfructum minime detinuerit, [n] nihilominus ex lege [o] nostra necessitatem ei imponi etiã tradere [p] hoc qđ donare existimauit, ut nõ ex hoc inutilis sit donatio, quòd res non traditæ sunt: nec cõfirmetur ex traditione donatio. sed liberalitatem plenam, & secundum legẽ nostram perfectissimã cõstitutam necessarius tradi(C)tionis effectus sequatur: & necessitatem habeat donator omnimodo vel res vel partem substantiæ quam nominauerit, [t] vel totã substantiam tradere. Cum .n. in arbitrio [q] cuiuscunque sit hoc facere qđ instituit: oportet eũ vel minime ad hoc prosilire, vel cũ ad hoc venire, ꝑperauerit, nõ quibusdam excogitatis artibus suum propositum defraudare, tãtam que indeuotionem quibusdam quasi legitimis [r] velamentis protegere.

¶ Tãtoq; magis hęc firma esse, si pijs actibus vel religiosis ꝑsonis donatio deputata sit, monumẽtorũ obseruatione in his modis secũdũ quod specialiter à nobis in huiusmodi casibus ꝑdictũ est, obseruãda: [s] ne in ꝑfatis pijs causis ex quibusdã machinationibus non solum indeuotus, sed etiam impius donator intelligatur: pœnasque non solũ legitimas, [t] sed etiam cœlestes [u] expectet: resque donatas in omnibus supradictis casibus [x] non solum eos, dum supersunt, sed etiam eorum successores reddere compelli, non tantum his in quos donatio facta est, sed etiam eorũ

[a] Non amplius.] id est non maior.
[b] Quindecim solidis.] sic fit æstimatio. s. de cond inter. l. si aliàs aliter, ut supra communia de legat. l. fin. & supra de communi seruo manumiss. l. 1. § pen.
[c] Præstet.] non statim, sed singulis annis. Vel dic, statim deducto interusurio medij temporis, ut ff. solu. mat. l. si constante. §. quoties. Azo. quindecim autem anni ideo taxãtur, quia tantum viuere præsumitur, & donatio fuit facta causa alimentorũ, quam constat cum vita finiri, ut ff. de transac. l. cum hi. § constat. Vel quo ad viueret donatarius, quę etiam cum vita finitur, ut insti. de verbo oblig. §. at si ita: alias non finiretur morte, ut ff. de verbo. obli. l. si Stichum. §. 1. Si tamen uiuat plus hic, & plus dabitur. si minus, etiã minus præstabitur. & facit. ff. ad. l. Fal. hæreditarium, quæ est contra. Sed dic ut ibi.
[d] Nostram legem.] ut s. eo. l. sancimus. Accur.
[e] Bessis.] id est duarum partium, ut instit. de hæredi. insti. §. heręditas.
[f] Reclamauerit.] nam tunc non cogitur, nisi quatenus cessaret querela: de qua dicitur supra de inoff. dona. l. 1. & l. 2.
[g] Legis nostræ.] scilicet huius.
[h] Quantum donauit.] habita rõne, ne egeat, ut ff. de re iudica. l. inter eos, nisi in casu cum donatio facta est in opus publicum: quo casu in solidum tenetur donator, ut ff. de pollici. l. ex pollicitatione. Vel dic hic non haberi rationẽ quia opifex erat, ut ff. de libe. agno. l. si quis à liberis. §. 2.
[i] Omnimodo.] ex hoc colligitur indistincte hoc casu fieri insinuationem. quod non placet. quia dicit, secundũ quod iã &c. ut s. eo. l. sancimus.
[k] Intelligi.] ut s. cod. l. quisquis.
[l] Expresserit.] de retentione vsusfructus.
[m] Sin vero & hoc.] id est stipulatio est prætermissa.
[n] Detinuerit.] & sic nudo pacto facta fuit donatio. Acc.
[o] Ex lege.] ista præsenti.
[p] Etiam tradere.] ut institut. de dona. § perficiuntur, & ar gu. s. de dona. ante nup. l. cũ veterum, & hoc per cõdictionem ex hac lege, cũ non sit nomẽ actionis, ut ff. de condic. ex lege. l. 1.
[q] In arbitrio.] sic & s. de ac. & ob. l. sicut.
[r] Legitimis.] allegans nudum esse pactum.
[s] Obseruanda.] ut vltra quingentos solidos demũ insinuetur, ut s. eo. l. sancimus &c.
[t] Legitimas.] extraordinarias.
[u] Cœlestes.] ex eo ꝙ in piam causam promissum non soluit: nam Vouete & reddite &c. vt & ff. de pollicita. l. 2.
[x] Casibus.] idem & in omnibus donationibus.

[t] aliã donauerit.

Vota sunt reddẽda.

hæredibus. a Dat. XV. Kalen. April. Cõstantinopol. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

Ista lex habet duo vel tria dicta notabilia. Et diuiditur in duas partes. In prima ponit quosdam casus speciales in quibus donatio quãtacunq; summa insinuationẽ nõ exigit. In secũda parte statutum usque ad trecentos aureos, ampliatur vsque ad quingentos in donationibus quæ a iure communi censentur. Secunda ibi, cæteris etiam, & h. d. Datum vel promissum in redemptionem captiuorum, insinuationem nõ exigit: nec donatum a duce belli, seu a magistris militum, nec datũ vel promissum pro refectione domus vel ædificij incendio vel ruina corrupti h. d. in prima parte. Secũdo dicit quòd hodie est regula generalis quòd qualibet donatio valet sine insinuatione vsq; ad quingẽtos aureos. hoc dicit hæc lex. Bal.

XXXVI. Idem A. Ioanni præfecto præt.

SI quis pro redemptione captiuorum pecunias dederit, siue per cautionem dare promiserit, cuiuscũque b quantitatis: cognoscat se neque repetitionem habere, neque exactionem cautionis c posse declinare, utpote gestis (sicut in donationibus) non subsecutis super insinuatione eiusdem quãtitatis: eo videlicet qui pecunias accepit, uel prima vice, d vel post cautionẽ, necessitatem habente pijssimam administrationem adimplere: nulla ei molestia vel ĩquietudine inferẽda vel ab eo qui pecunias præbuit, uel ab alijs ex auctoritate legum permissis e hoc requirere: sed tãtummodo sacramẽtum f præstare quòd re vera omnem quantitatem sine dolo malo vel aliqua deminutione ad redemptionẽ dederit captiuorum. Simili etiam modo à gestorum absoluimus ordinatione donationes rerum mobilium, vel sese mouentium, quas viri gloriosissimi magistri militũ fortissimis præstant militibus, tam ex sua substantia, quam ex spolijs hostium, siue in ipsa bellorum occupatione, siue in quibuscunque locis degere noscuntur. Eandemq; liberalitatem nostræ legis indulgemus etiam his quorum domus incendio vel ruina corruptæ sunt: quibusdam forte pecunias cuiuscunque quantitatis præbentibus, vel cautionem conficiẽtibus, ut & ipsi nec repetitionẽ timeant, verum etiam exactionem pecuniarum confessioni insertarũ facere possint, licet gesta non fuerint subsecuta: nulla eis licentia danda pecunias ad alias causas nisi ad refectionem g domorum erogare. Quòd si aliqua dubitatio orta fuerit vtrũ tota quãtitas, an pars eius in ædificijs expensa sit, hæc domini domus sacramento dirimetur.

¶ Cæteris etiã donationibus, quæ gestis interueniẽtibus minime sunt ĩsinuatæ, sine aliqua distinctione vsque ad quingentos solidos valituris. hoc etenim tantũmodo ad augendas hmõi donationes addendum esse ex præsenti lege decernimus, anteriore tẽpore nostra lege h præcedẽte moderando, qua usq; ad trecentos solidos factæ donationes & sine insinuatione firmitatem obtinere iussę sunt. Dat. XV. Kalen. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC.

Verba superflua omissa nõ vitiãt: nec etiam si apponantur, habent vitiare. Bald. Vel sic: In contractibus verba non sunt ponenda, ex quibus nullus resultat effectus. Sal.

XXXVII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

VErba superflua quæ in donationibus poni solebant, scilicet sestertij nũmi i

DE DO-

a Hæredibus.] sic & s. de dona. l. illam. Sed contra. s. de act. & oblig. l. si quidẽ: sed ex his quæ ibi dixi, apparet solutio.

SI quis.] C A S V S. Dedi vel promisi aliquam quantitatem pecuniæ in redemptionem captiuorum: eam repetere volo, uel promissum soluere detrecto eo prætextu, quòd donatio non erat insinuata: an sim audiendus, quæritur? Et respond. quòd non. & ille qui pecuniam accepit, fideliter eam ut captiui redimantur, subministrabit, & ob eam causam pecuniam esse impensam iurabit. Si magister militũ rẽ mobilẽ, vel se mouentem, uel de suo, vel de spoliis hostium dederit, siue in bello siue extra militibus det, etsi non fuerit insinuata, vires habeat. Idẽ est si illi cuius est domus combusta, detur pecunia in refectionem, uel promittatur: quia soluta non repetetur: promissa non soluta exigetur, non obstãte quòd insinuata donatio non fuerit: ita vt accipiens in refectionem domus conuertat, & non in aliã causam. & si dubitetur an tãtum expenderit vel nõ, sacramento accipientis declarabitur. Aliæ autem donationes omnes valebũt vsque ad quingentos solidos. Viui.

b Cuiuscunque.] etiam excedentis summam.

c Cautionis.] id est exactionis quæ fit ex cautione vel promissione.

d Prima vice.] scilicet tempore promissionis. Acc.

e Permissis.] subaudi, uel non pmissis.

f Sacramentum.] argumentum contra commissarios ut iurent. sic & argu. s. de iure do. impe. l. fi. & de bo. auctoritat. iudi. poss. l. fi. §. fi. sed cauere nõ debẽt, ut ff. si cui plus quam per. l. Falcidiam. l. diuus. Acc.

Cõmissarii iurare debẽt, nõ sic cauere.

g Ad refectionem.] hoc ideo, qa sic fuit dictũ a donãte. alias contra. ff. e. l. 2. in fi. & l. 3. & de cõdi. ob. cau. l. si repetendi, & ff. de donatio. inter virũ & uxo. l. sed si vir. § fi. & l. seq. Vel dic hic speciale, etiã si non fuerit dictum expresse. Et nota quòd tres sunt hic casus quibus non exigitur insinuatio. Est & quartus in donationibus imperialibus, ut s. eodem. l. sancimus. Quintus. s. de dona. ante nup. l. minoribus. Sextus est in donationibus causa mortis, ut infra de don. causa mortis, l. fi. & Septimus, ut in authent. item à priuatis. s. eo.

Donationis isinuatio in quibusdã casibus necessaria non est.

h Lege.] scilicet. s. e. l. sancim⁹, quæ hic corrigitur. & facit supra de sacros. eccl. l. illud. Ac.

VErba.] C A S. Olim si fiebat donatio, necessaria erat quædam solennitas verborum, hoc modo: Do tibi rem istam sestertii nummi vnius assis vel quatuor. hodie autẽ non est necessaria talis verborum solennitas, sed reiicitur: quid enim verbis opus est, cũ rerũ effectus nullus sequatur? si ergo fiat donatio qualiscunque &c. prædicta reiiciantur nec refert, an fuerit huiusmodi solennitas remissa, an posita: quia omni modo valebit donatio.

i Nummi.] non intelligo hæc verba. & est sic in decretis, 19. dist. c. si Romanorum. ubi dicit, vt quid vel mẽbranas occupant &c. & ff. de verb. obli. l. quæ extrinsecus.

DE DONATIONIBVS QVÆ SVB MODO vel conditione, vel certo tempore conficiuntur

Continuatio. *Dixit in genere de dona. nunc prosequitur per species. & est modus per vt, conditio per si, ut ff. de condit. & demon. l. demõstratio. §. si. & patet infra eodem per totum.*

vnius, assium quatuor, penitus esse reijcienda censemus. Quid enim verbis opus est quæ rerum effectus nullus sequitur?

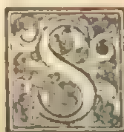
Sancimus itaque nullo modo eorũ verborum mẽtionẽ vel in imperialibus donatiõibus, uel in omnibus alijs decętero fieri. sed & si quisquam per verbositatem aliquid tale inscripserit, siue remiserit: nulla differentia sit.

TITVLVS LV.

DE DONATIONIBVS quæ sub modo, uel conditione, uel certo tempore conficiũtur.

Si donatarius non præstat alimenta donatori, quæ ex pacto præstare tenetur, donatio reuocatur, & potest donans rem suam vendicare. Bald. Vel sic: Donatum vt alimenta præstentur, non solum potest condici si non præstentur, sed etiam rei vendicatione agi. Sali.

I. Imp. Valerianus & Gallie. A A. Gamicæ.



SI doceas (ut affirmas) nepti tuę ea lege esse donatum à te, ut certa tibi alimenta præberet: vendicationem etiam in hoc casu vtilem, eo q legi illa obtemperare noluerit, impetrare potes. i. actionem qua dominiũ [a] pristinum tibi restituatur. Nam non solum condictio [b] quidem tibi in hoc casu, id est in personam actio, iure procedit, verumetiam vendicationem quoque diui principes in hoc casu dandam esse sanxerunt. PP. VI. Kalend. Decembr. Tusco & Basso Conss.

Si donatur alicui ad vitam suã: post mortem eius res redit ad donatorem. Bald. Vel sic: Donatio potest fieri ad tempus certum vel incertum. Salicetus.

II. Impp. Diocl. & Maximiani A A. & CC. Zenoni.

SI rerum tuarum [c] proprietatem dono dedisti, ita vt post mortẽ eius qui accepit, ad te rediret, donatio valet: cum etiam ad tempus certum vel incertum [d] ea fieri potest, lege scilicet quæ ei imposita est, conseruanda. [e] PP. V. Idus. Mar. Maximo II. & Aquilino Coss.

Lex singularis. Ex pacto celebrato inter donantem & donatarium, acquiritur vtilis actio sequenti secundo donatario, sine aliqua cessione. Bald. Vel sic: Speciale est vt in contractu donationis alteri per alterum quæratur actio. Sali.

III. Iidem A A. & CC. Marcellæ.

QVoties donatio ita conficitur, [f] ut post tempus id quod donatum est, alij [g] restituatur: ueteris iuris auctoritate rescriptum est, si is in quem liberalitatis compẽdium conferebatur, [h] stipulatus [i] nõ sit: placiti fide non impleta, ei qui liberalitatis auctor fuit, vel heredibus eius cõdictitiæ actionis [k] persecutionem competere.

Sed cũ postea benigna iuris interpretatione diui principes ei q stipulatus nõ sit, utilẽ actionem iuxta donatoris voluntatẽ competere, admiserint: [l] actio quæ sorori [m] tuæ si in rebus humanis ageret, competebat: tibi accommodabitur. PP. XI. Kalen. Octob. ipsis. IIII. & III. A A. Conss.

Postquam donatio est perfecta, forma substantialis ipsius nõ potest mutari volũtate vnius. Bal. Vel sic: Perfecta donatio conditiones non capit inuito donatario. Sals.

SI doceas.] CASVS. Auus nepti suæ, hoc pacto prædium dedit, ut subministraret ei alimẽta. non fecit quod conuenit: qualiter auo succurratur, quęritur? Et respon. q vendicabit prędiũ: & neptem cõdictione sine causa personaliter habebit obligatam. Vi.

[a] Dominium.] scilicet directum: nam utile habet, ut dicit.

Donator cui alimẽta ex pacto à donatario non præstant, tres contra eũ habet actiones.

[b] Condictio.] scilicet ob causam, quæ est in personam, ut hic dicit, & institu. de actio. §. appellamus autem &c. Sic ergo nota tres actiones dari huic, scilicet præscriptis verbis, ut fiat quod cõuenit, de qua nõ est hic, sed supra de contrahẽda emptio. l. si donationis, & supra tit. I. l. legẽ. Item cõdictionẽ ob causam, ut reddatur quod est datum, ut hic, & supra de condictio. ob causam da. l. si ut pponas. dic tamẽ q est hodie speciale, cũ sit hodie nominatus contractus donatio, quia fit consensu, ut s. tit. I. l. si quis argẽtum. §. si. sed regulariter contra, ut ff. de rerum permuta. l. I. §. pe. & de cõdic. causa da. l. fina. Item ei datur rei uendicatio vtilis, quod est speciale fauore alimentorum, sicut & aliàs fauore ecclesię, ut s. de sac. sanc. eccle. l. vt inter diuinũ. Et sic non obstant communia iura quæ dicunt ex pacto nudo non transire dominium, ut supra de pactis. l. traditionibus, & supra de condictio ob causam. l. ea lege. In pacto autem legis commissoriæ & addictionis in diem, similiter datur in rem ex pacto. Sed ibi forte directa, ut de his, & alijs similibus dixi in dicta. l. traditionibus. Item no. hic duas contrarias actiones dari ad idem: scilicet in rem & in personam condictio, ut instit. de actio. §. sic itaque. Sed dic vnam dari ad proprietatem ratione dominij: alteram ad possessionem rei ratione possessionis quam non habeo.

¶ VII.

Actiones contrariæ quandoq; dantur ad idem.

SI rerum.] CASVS. Dedisti mihi prędium hoc pacto, ut post mortem ad te rediret, an valeat donatio? Dicitur quòd sic: & conuentio seruanda est. Viuianus.

[c] Si rerum tuarũ.] aliàs incipit, Si prædiorum tuorum.

[d] Vel incertum.] ut hic fuit, ut ff. de condi. & demon. l. I.

[e] Conseruanda.] sic supra de iur. do. l. si dotem, & de lega. l. illud.

QVoties.] CASVS. Soror mea dedit mihi prædium ea conditione vt tenerem per. 10. annos, & eis elapsis restituerem Titio. si non stem placitis: si Titius sibi dari stipulatus nõ fuerat, habebit aduersus me cõdictionem sine causa. Itẽ aget ea actione qua soror mea egisset si non concessisset in fata.

[f] Conficitur.] puta in Titium.

[g] Alii.] puta Semproniæ. Accur.

[h] Conferebatur.] scilicet Sempronia.

[i] Stipulatus.] id est stipulata.

[k] Actionis.] scilicet condictionẽ ob causam datorum.

[l] Admiserint.] erit ergo speciale vt alteri paciscí vel stipulari quis possit, ut supra de pac. conuen. tam super do. l. pater: regulariter contra, ut instit. de inutil. stipul. §. si quis alij, & ff. de act. & oblig. l. quæcunque, quæ sunt contra.

[m] Sorori.] scilicet Semproniæ. Sed quę actio competit Semproniæ, cũ die veniẽte non erat in rebus humanis? Respon. competebat, sed exceptione repellebatur.

PErfecta. CAS. Pater tuus dedit mihi prædium: A post elapsis multis temporibus voluit pater apponere conditionem, quæ consistebat vel in dando, vel in faciendo: an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quòd non. Vin. & supra de condit. instit. l. si mater, & ff. mand. l. fin. Sed arg. contra ff. de leg. 2. l. cum pater. §. hæreditatem.

IIII. idem AA. & CC.

PErfecta † donatio conditiones postea nõ capit.[a] Quare si pater tuus donatione facta[b] quasdã post aliquantulum temporis fecisse conditiones videatur: officere hoc nepotibus eius fratris tui filijs minime posse non dubium est. Dat. Kalen. Oct. B Tiberiano & Dione Côss.

Etiam in contractibus sufficit aliquid fieri per æquipollens. Bald. Vel sic: Non refert quid de æquipollentibus fiat. h. d. Vel sic: Donatio facta sub conditione emancipationis, habet effectum quomodocunque donatarius efficiatur sui iuris Salic.

V. Iidem AA. & CC. Dexippo.

SI quid mater filiæ suæ in potestate patris constitutæ sub hac conditione, si fuerit intra bienniũ emancipata, donauerit: licet hoc[c] matris voluntate sui iuris effecta non C tenuit, tamen prius marito[d] defuncto, sui iuris quocunq; modo effecta, ad similitudinem legati[e] ita relicti, rem donatam firmiter habere, vel vendicare potest. S. Id. Decem. Nicomediæ. CC. Coss.

TITVLVS LVI.

DE REVOCANDIS Donationibus.

Libertus ingratus perdit res donatas. sed si fuit gratus donec vixit, ingratitudo hæredum nihil nocet. Bal. Vel sic: Donatio facta in libertum, ex leui ingratitudine reuocatur per patronum, sed non per eius hæredem. Salic.

I. Imp. Philippus A. Cosmino.



ET si perfectis † donationibus in possessioné inductus libertus, quãtolibet tempore ea quę sibi donata sunt, pleno iure vt domin' possederit: tamen si ingratus

DE REVOCANDIS DONATIONIBVS.

Licet sint perfectæ donationes, tamen quandoque reuocantur, vt & instit. eo. §. sciendum, & ideo de hoc dicit.

sit, omnis donatio mutata patronorum voluntate † reuocanda est.[g]

¶ Quod obseruabitur & circa ea quæ libertorum nomine, pecunia tamen patronorum & beneficio comparata sunt.[h] Nam qui obsequiis suis liberalitatem patronorum prouocauerunt, nõ sunt digni quò eam retineant, cũ cœperint obseqa negligere:[i] cum magis in eos collata liberalitas ad obsequium eos inclinare deberet, q̃ ad insolentiam erigere.

¶ Hoc tamen ius stabit inter ipsos tantum qui liberalitatem dederint: cæterum neque filij eorũ, neq; successores ad hoc beneficiũ pertinebunt.[k] Neque enim fas est vllo modo inqetari † donationes, quas C is qui donauerat, in diem vitæ suæ non retractauit. D. XV. Ka. Iul. Aemyliano & Aquilino Coss.

Licet instrumenta sint combusta, tamen donatio remanet firma. Bal. Vel sic: Ex pœnitentia demõstrata facto vel verbo, non reuocatur perfecta donatio, hoc d. cũ seq. secundum Salic.

II. Imperator Probus A. Felici.

SI apud prouinciæ præsidem auiam[l] filiæ tuę quasi pœnitentia ductam D subtracta instrumenta donationum igne exussisse constiterit: vereri te non oportet ne id quod iure vires acceperat, ex postfacto possit in dubium reuocari.[m] PP. III. Nõ. Maij, Sirmij, Probo A. & Paulino Coss.

Donator rem donatam & traditam vni, nõ potest donare alteri. Bal. Vel sic: Sola pœnitentia donationem non reuocat. h. d. secundum Bar.

† Cõcor. 22. q. 2. c. nõ enim.

Donationi perfectę, an possit apponi cõditio in traditione.

Extant & ad huius & sequentium titulorũ constitutiões glossemata Græcorũ iuriscõ. in Basili. lib. 47. Petr. Vẽd.

a Non capit.] sed cum sit perfecta stipulatione vel pacto etiam ante traditionem, ut insti. de do. §. perficiuntur, non ne postea in traditione poterit conditio apponi: vt supra de pact. inter empt. & vend. l. tempore? Respon. sic, volente donatario, non aliter, & nisi libere ut conuenerat tradat, nec tradidisse videtur: unde adhuc tenetur. Vel dic perfecta. i. cõpleta. quod est post traditioné. & facit infra titu 1. l. 2. & ff. de solu. l. 1. & de pact. do. l. cum dos.

b Facta.] in filios fratris tui.

SI quid.] CAS. Donauit mulier filiæ suę prędium, si intra biennium pater suus emãcipare eã poterit. non emãcipauit, sed decessit intra biennium: & ita filia sui iuris morte patris effecta est. uult mater reuocare prædium quasi conditione non existente: an possit, quæritur? Et dicitur quòd non: quia nõ refert quomodo sui iuris sit effecta vel emancipatione, vel morte. & hoc ad similitudinem legati ita relicti. unde si filia prædiũ possidet, nõ reuocabitur. si non, uendicabit.

c Licet hoc.] i. hãc rem donatam non tenuit, id est non possidet adhuc. Vel dic hoc, id est hæc conditio nõ tenuit, id est non fuit impleta, ut voluit mater directè.

d Marito.] eodéq; patre Acc.

e Legati.] ut ff. quãdo dies lega. ce. l. si ita. Idẽ in conuerso casu, vt ff. ad Trebe. l. mulier. 2. in princ. & sic not. nihil interesse quid ex æquipollentibus fiat, ut



ET si pfect. s.] CAS. Dedi liberto quoddam prædium: extitit mihi ingratus. an reuocare possim prædium, quæritur? Et dicitur q sic. Idem si dedi tibi pecuniam, & ex ea fundum comparauit. cæterum si dum ego vixi reuocaui, reuocabitur: alias hæres meus reuocare non poterit.

f Et si perfectis.] i. quamuis impletis.

g Reuocanda est.] quam actionem dices. j. eo. l. his solis. Accursius.

h Cõparata sunt.] nota speciale in patrono & liberto, ut res ex pecunia donata empta reuocetur: sic & ff. de don. inter uirum & vxor. l. cũ hic status. §. 1. & extra de vsur. cũ tu. Arg cõtra. ff. de fur. l qui uas. in fin. Sol. ut not. ff. de pe. hær. l. si & rem.

i Negligere.] Not. hic in eis speciale solam negligentiã puniri. sic & ff. de cust. reo. l. carceri, & ff. de offi. pręsi. l. diuus. & hic est contra supra de lib. cau. l. solo. Sed ibi agitur de libertate reuocanda, hic de re pecuniaria. In aliis autem donatariis certę causę sunt. infra e. l. fina.

k Pertinebunt.] ut hic, & infra. e. l. si in fi. sic & supra de inoffic. testa. l. omnimodo.

SI apud.] CASVS. Mulier dedit prædium nepti suæ, & inde confectum fuit instrumentum. surripuit mulier instrumentum, & combussit, & p hoc uolebat prædium reuocare: an possit, quæritur? Dicitur q non. Vi.

l Auiam.] maternã, & loquitur patri.

m Reuocari.] facit supra.

† Cõcor. c. ul. extra de dona.

† Cõcor. glos. super ver. viueret, in me. in c. significãte, de rescrip.

Donatio aliqñ ob solã negligentiã reuocatur.

† Simile. 22.q.2.c. si eum, in fin.

supra.e.l.1.in prin. & de transac.l. quã uis.

POssessionem.] CASVS. Si mater in filios suos emãcipatos contulit donationem aliquarũ possessionum: illam donationem, si puta est, mater sola pœnitentia non potest reuocare.

a Non potuit.] facit supra de dona. inter uirum & uxorem.l. si constante.

CVm.] CASVS. Vult quis reuocare quod dedit, eo prætextu, quòd dicit in fraudem creditorum donasse: an sit audiẽdus, quæritur? Et dicitur quòd nõ.

b Intelligis.] unde non audiris turpitudinem tuam allegando, ut & supra de transact.l. transactione finita, & de reuo. his quæ in frau. credi.l. filios.

SI donationem.] CASVS. Si donatio rite facta est, talis donatio auctoritate rescripti imperialis non potest retractari.

c Non oportet.] nã rescripta non dantur, & data non valent rescripta, quæ ius alterius tollunt, ut & supra de rei uẽdi. l. in ciuile, & de rescinden. uend. l. de contractu, & de dona. ante nupt. l. cum te, & de emanci.l.nec auus.

VElles.] CAS. Mulier donationem in filiam factã uult reuocare eo prętextu, quod dicat maritum uel alios liberos præsentes non fuisse tempore donationis: an sit audienda, quæritur? Et dicitur quòd non.

d Liberum.] sic & supra de ac. & oblig. l. sicut. & ff. de donat.l. si quis argentum § fi.

e Mariti.] sic & supra de posth.l. velamento. Sed contra est in Lõbarda, qualiter mulieribus ali. præ.l. pe.& fi.

HIs solis.] CAS.

III. Impp.] Carinus & Numerianus AA. Ianuario & Felicio.

POssessionem quam in uos emancipatos per donationem mater contulit, ex pœnitentia sola alienare non potuit.[a] † PP. II.Id.Ianua.Carino II.& Numeriano.AA.Coss.

Ad reuocandum factum propriũ non admittitur propria fraudis allegatio h. d. Vel sic, Licet alias factum in fraudẽ reuocetur: tamen ad petendum reuocari non admittitur allegans turpitudinem suam. Bald. Vel sic: Non licet donatori allegare turpitudinem suam ad reuocandum donationem. Sal.

IIII. Imperatores Diocletianus & Maximianus AA.& CC. Proculæ.

CVm ꝓfitearis in fraudem te alterius donasse, professionem inhonestam cõtinere intelligis.[b] Itaque si donationem per fecisti: eam reuocare non potes ex memorata allegatione sub obtentu pœnitentiæ. PP.Kalen.April. Heracliæ. AA.Conss.

Donatio perfecta non rescinditur obtentu rescripti principis. Bal.

V. Iidem AA. & CC. Epagatho.

SI donationem rite fecisti, hanc auctoritate rescripti nostri rescindi non oportet.[c] S.V.Kalẽ. Maii, Heracliæ. AA.Conss.

Bona lex Donatio perfecta per matrem uni ex filijs, marito et alijs filijs absentibus, ualet: nec propter absentiam eorum rescinditur. Bal.

VI. Iidem AA.& CC. Herenniæ.

VElles necne filio tuo prędia, itemque mãcipia donare, fuit in initio tibi liberum.[d] Define itaque postulare ut donatio quam perfeceras, reuocetur prętextu mariti[e] & liberorum absentię: cum huius firmitas ipsorũ præsentia non indigeat. S. V. Ka. Octob. Viminatii. CC. Cons.

Lex optima Mater quæ donauit filio ingrato, potest reuocare donationem: nisi post mortem mariti uiuat inhoneste, vel nubat secundo sed si filius antequam sit ingratus, alienet in alium: tale alienatum mater obtẽtu ingratitudinis subsequentis nõ reuocat. Bal.

A

VII. Impp. Constantinus & Constantius † AA. ad Philippum. PP.

HIs solis matrib[a] quę non in secundi matrimonii fœdus nupserit, sed unius tãtum matrimonij sunt, † reuocandarum donationum quas in filios fecerint, ita decernimus facultatẽ, si eos ingratos circa se esse ostẽderint. Quicquid igitur. is qui à matre impietatis[f] arguitur, ex titulo donationis tenet: eo die[g] quo controuersiæ qualecunque principium iussu iudicantis datur, matri cogatur reddere.

B

¶ Cæterum ea quę adhuc matre pacifica iure perfecta sunt, & ante inchoatũ cœptumque iurgium uendita, donata, permutata, in dotem data, cæterisque causis legitime alienata: minime reuocamus.

C

¶ Actionem[h] uero matris ita personalẽ esse uolumus, ut uendicationis tantum habeat effectũ:[i] nec in hęredẽ detur, nec tribuatur hęredi. de cęteris[k] autem quę portentosę[l] uilitatis abiectęque pudicitię sunt, satis etiã tacite cautum putamus. Quis est enim qui his aliquid arbitretur tribuendũ esse, cum etiam illis quę iure secundas tantum contraxerunt nuptias, nihil ex his priuilegiis tributũ esse velimus?[m] Dat. XII. Kalendas Octobr. Limenio & Catulino Conss.

D

IN AVTHENT. de nupt. §. mater tamen, colla.iiij.consti.j.

Ista authen. ponit tres casus propter quos mater potest donationem reuocare Et primus casus est quãdo filius insidiatur eius uita. Secũdus, quando flagellis eam afficit. Tertius,

Mulier uult reuocare quod dedit filio suo, quia extiterit sibi igratus: an possit quæritur? Et distinguitur, aut conuolauit ad secundum matrimonium, aut nõ. si conuolat, non reuocabitur: si non cõuolat, reuocabitur. Si uero mr̃ secundo non nupserit, sed aliàs meretricãdo fędam uitam duxit: indistincte non reuocabitur.

f Impietatis.] id est ingratitudinis.

g Eo die] facit supra ad exhiben. l. non ignorabit.

h Actionem.] scilicet in factũ vel condictionem ex lege vel sine causa, cum causa redierit ad nõ causam. Hæc quidẽ actio adeo est personalis, id est nõ datur hæredi, uel in hæredem, sicut & rei uendicatio est personalis eo respectu, quia & ipsa non datur hęredi ut hęredi, vel in hęredem, ut subiicit, & ff. ad exhi. l. de eo. §. fin. Prædictæ autem actiones dantur ad reuocandam donationem. Item rei uendicatio utilis, ut hic, & ff. de dona.causa mor. l. si filiofamil.1. & l. si mortis.1. & l. qui mortis. Accu.

i Effectum.] si hæc personalis habet effectum vendicationis, ergo uidetur dari in extraneum possessorem. quod non placet. sed in hoc ut non sit transitoria, habet eius effectũ, & facit supra codẽ l.1 in fi. & infra e. l. fi. in fi.

k De cæteris.] scilicet mulieribus.

l Portentosæ.] id est meretricio more uiuunt.

m Velimus.] nec enim amplius casti tate debet habere luxuria, ut in authe. de restitu. & ea quæ pa. §. fi. col. 4. & ff. de don. inter uir. & uxo.l.1.§.j. Sed quid si post secundũ matrimonium donet? Respon-

† legend. Constantius & Cõstans, ex C. Theod. lib. 8. ti. 6. l.1. Cont. † sed & secundo nubẽtib. permittit nouo iure ex tribus causis reuocare donationẽ. No uel. 22. ca. 15. Cont. Rei vendicatio aliquo respectu põt dici personalis.

Respon. nihil hic dicitur nisi de ea donatione quā primo fecit: & potest dici idem. Sed auth. etiam secundo contrahenti mulieri tribus casibus permittit reuocare: quæ sequitur, quod mater &c.

Quod mater.] mater conuolat ad secundas nuptias, vel fit aliàs meretrix: donationem reuocare nō pt. auth. corrigit, dicens φ pōt reuocare in tribus casibus: si vitæ eius fuerit insidiatus, si eam verberauit, si eā accusauerit, ratione cuius accusationis omnia bona sua potetunt publicari.

Quod mater.] sumit ex cor. de nupt. col. 4 §. mater tamē. Sed an idem in patre secundā accipiēte coniugem? Resp. non: tum quia non inuenitur mutatū. arg. supra de testa. l. sancimus: tum quia non sic facile per secūdam vxorem animum mutaret, sicut vxor per virum, ut in cor auth.

SI vnquā.] CAS. Si patronus carens liberis, libertis suis donauit omnia bona sua, vel partem bonorum suorum: postea patronus suscepit liberos: nunquid donatio illa insolidum reuocatur? Respon. quod sic.

Quicquid.] immo videtur bonorū subsidium tantum, ut supra de inoff do na. l. si totas. quæ est contra. Solu. hic speciale est, cum libertis est donatum: secus si cuilibet alii. Vel verius ibi quando alijs filiis donauerat, quibus non totū debet auferri: hic cū extraneo. Nā idē dicam si cuilibet extraneo donauerit: cū non est verisimile alienas successiones suis anteponere, ut supra de fideicommiss. l. cum acutissimi.

Hāc l. limita non procedere in donatione remuneratoria: hoc est antidorali, quæ nō reuocatur ex su-

scribendū Impe. Constantius. A. ad Orphitū præf. urbi. sic enim ī Cod. The. li. 14. tit. 3. l. 2. & lib. 8. ti. 6. l. 2. unde hæc lex sumpta est. Contius.

Donatio pp superuenientes liberos reuocatur. ex Cod. The. li. 8. tit. eo. l. 4.

Lex codicis dicit quòd si quando ponit insidias contra oēs facultates maternas. Bal. Vel sic: in tribus casibus matri secundo nubenti competit donati reuocat. o. Sal.

QVod mater filio donat, ex ingratitudine non reuocatur postquā transit ad secundas nuptias, nisi ex tribus causis. Prima, si vitæ eius insidiatur. Item si manus impias in eam intulerit. Tertia, si totius substantiæ molitus est iacturam.

Donatio facta liberto per patronū carentem liberis, ipso iure reuocatur nato posthumo. Bald. Vel sic: Donatio quota bonorum propter carentiā liberorum, illis susceptis reuocatur. hoc d. Vel sic: Donatio habet tacitā conditionem, si liberos non suscipit: ideo eis susceptis reuocatur. hoc dicit secundum Salicetum. Et est notabilis & singularis ista lex. vide cap. fin. 17 q. 4.

VIII. Idem [illegible] A A. ad Orphitum [illegible]

SI vnquam libertis patronus filios non habens bona omnia vel partem aliquam facultatū fuerit donatione largitus, & postea susceperit liberos: totum quicquid largitus fuerat, reuertatur, in eiusdē donatoris arbitrio ac ditione mansurū. Dat. V. Kal. April. Arbitione & Lolliano Coss.

Donationes non reuocantur propter ingratitudinem nisi ex causis ingratitudinis lege contentis & enumeratis. Bal. Vel sic: Donatio in liberos sui iuris collata, non reuocatur nisi ingratitudinis causa. Sal.

IX. Impp. Theo. & Valentinia. A A. ad Senatum. post alia.

DOnationes circa filium filiamve, nepotem neptemve, vel pronepotem proneptemve emācipatos celebratas, pater, vel auus, vel proauus reuocare non poterit, nisi edoctis māifestissimis causis, quibus eam personam in quam collata donatio est, contra ipsam venire pietatem, & ex causis quæ legibus continentur, fuisse constabit ingratam. Dat. V. Idus Nouembris, Rauennæ, Theodosio. XIII. & Valentiniano. III. AA. Coss.

Certa sunt causæ ex quibus perfecta donatio reuocatur, & debent in iudicio probari dilucidis argumētis. & quod donator non reuocat, sed sub silentio pertransit, hæres eius reuocare non potest. Bal. Vel sic: Donatio reuocatur ex quinque causis in hac l. insertis. & non reuocata per defunctum, non potest reuocari per hæredem. h. d. secundum Salicet. hæc lex singularis, cui non est similis in declaratione causarum. concord. c. fina. extra de dona.

X. Imp. Iustinianus A. Iuliano præfecto præt.

GEneraliter sancimus omnes donationes lege confectas, firmas illibatasque manere, si non donationis acceptor ingratus circa donatorem inueniatur, ita vt iniurias atroces in eum effundat, vel manus impias inferat, vel iacturæ molem ex insidijs suis ingerat, quæ non leuem sensum substantiæ donatoris imponat, vel vitæ periculum aliquod ei intulerit, vel quasdam conuentiones, siue in scriptis donationi impositas, siue sine scriptis habitas, quas donationis acceptor spopondit, minime implere voluerit. Ex his enim tantūmodo causis, si fuerint in iudicium dilucidis argumentis cognitionaliter approbatæ, etiam donationes in eos factas euerti concedimus: ne sit cuiquam licentia & alienas res capere, & frugalitatē

peruenientia liberorum, si non excedat legitimum modum remunerationis: ut dicit Angel. hic. idem tenet Ludoui. in consilio suo 26 incipiente, pro decisione eorum de quibus dubitabatur. Et de pleniore intellectu istius. l. uide pulchre per Bar. in l. Titia Seio, in §. imperator autem. ff. de lega. 2. in uers. quæro, utrum. l. si unq̄ &c. usque ad finem.

Reuertatur.] ipso iure, & sic uendicabit, uel condicet possessiones rerum. Accursius.

DOnationes.] CASVS. Si pater in filium emācipatum, nepotem, pronepotem &c. donationē fecerit: eā reuocare non poterit: nisi appareat eos esse ingratos aliquo genere ingratitudinis quæ sequ. l. proxima declarantur.

Donationes.] facit ad hoc supra eo. l. si apud, & supra de dona. l. siue. Acc.

GEneraliter.] CASVS. Donatio legitime facta, nisi in quibusdam casibus, qui in litera continentur, nō reuocatur, & hoc in prima. Si uero donator in uita sua nō reuocauit donationem: hæres eam reuocare non potest.

Lege confectas.] id est legitime.

Inueniatur.] hoc fallit in casu, vt etiā ex ingratitudine nō reuocetur, quando scilicet captus à latronibus dat pro patrocinio, ut ff. de donat. l. si pater. §. 1. uel ibi est ob causā donatio, quę non reuocatur.

Atroces.] quæ cōsiderātur ex tribus: ut instit. de iniur. §. atrox.

Inferat.] uulnerando. Acc.

Quæ.] s. moles, id est magnitudo iacturæ.

Non leuem sensum substantiæ donatoris imponat.] id est non uideatur leue sensui alicuius inspicientis.

Periculum.] ponēdo ei insidias.

Voluerit.] sic ergo quinque sunt. Sed quid

aliàs, ex iniuriis.

aliàs fragilitatem.

Donator si fiat inops, an donatarius eum alere teneatur.

quid si donator inops factus non alatur? Potest dici eũ ad hoc cogi, vel donationem reuocari, licet non enumeretur hic. ar. ff. de li. ag. l. alimenta, in prin. & §. 1. & in auth. ut lib. de cæ. §. illud, col. 6. & ff. de iure pa. l. diuus, & l. ingratus. est & alius supra eod. l. si unquam.

a Irridere.] sic & in insti. eo. ti. §. sciendũ. nõ enim indulgẽtia sua sibi nocere debet, ut ff. ad Syll. l. 3. §. de his qui.

b Instituere.] ut & supra eodem. l. 1. in fin. & l. his solis, & de inoffi. testa. l. omnimodo, & ff. ad Sylla. l. 1. §. fina. & supra de test. mil. l. quę à patre. & sic sunt argumenta quòd feudũ nõ est auferendũ filio propter feloniã patris: sed quasi taciturnitate remissa felonia patri uidetur.

ADDITIO. Tu dicas de hoc ut per Barto. in l. 3. ff. de inter. & rele. vbi clare & pulchre distinguit, & post eum Abbas in ca. fina. extra de feudis.

DE DONATIONIBUS causa mortis.

Continuatio.

De donationibus quæ fiunt inter uiuos, supra dictum est. sequitur ut uideamus de his quæ fiũt causa mortis. Azo.

S I donatione.] CAS. Donaui duobus fundum hac. l. ut si alter prius decederet, portio sua ad alterum perueniret. cõditione existente superstes portionem illius qui in fata concessit, petere poterit.

c Si donatione.] causa mortis facta, ut sic faciat ad titulum. sed & si inter viuos donaretur, idem esset, ut daretur actio, ut s. ti. 2. l. quoties.

irridere [a] donatoris, & ipsum iterum donatorem suasq; res perdere, & pręfatis malis ab ingrato donationis acceptore affici. ¶ Hoc tñ vsq; ad primas personas tãtũmodo stare cẽsemus, nulla licẽtia concedenda donatoris successoribus huiuscemodi querimoniarum primordium instituere. [b] Etenim si ipse qui hoc passus est, tacuerit, silentium eius maneat semper, & non à posteritate eius suscitari concedatur vel aduersus eum qui ingratus esse dicitur, vel aduersus eius successores. Dat. XV. Kalẽ. April. Lampadio & Oreste. VV. CC. Conss.

TITVLVS LVII.

DE DONATIONIBVS causa mortis.

Pactum appositum, quòd mortuo vno ex donatarijs causa mortis donatio reuertatur ad alterum: ualet. h. d. vel melius: Voluntas donatoris expressa, quod uno ex donatarijs causa mortis mortuo res ad alterũ reuertatur, ualet, & ex ea oritur actio utilis ex testamẽto. B. Vel sic: In donatione causa mortis pt per fideicommissum substitui hoc dicit Baldus & Sal.

I. Imp. Alexãd. A. Daphnæ.



I donatione [c] contineatur, ut altero defuncto, ad alterũ portio eorũ q̃ donabãtur, pertineret: existente cõditione, [d] si mortis causą donatio pficiebatur, [e] fideicommissi actio [f] competit. PP. IIII. Kalendas Octobr. Maximo. II. & Aeliano Coss.

Pulcher casus. Mater licet ex primo marito habeat filios, dotem suam recuperat, & alij nubere potest. sed si facit extraneum hanc dotem stipulari animo donandi causa mortis, ea mortua donatio reuocatur usque ad debitum bonorum subsidium: nisi in residuo patrimonio inueniatur debitum bonorum subsidium: Baldus. Vel sic: Matri intestatæ succedit filia: non tamen potest uenire contra pacta inita quando secundo uiro dotem dedit, & de donatione causa mortis detrahitur Falcidia. Sal.

II. Imp. Gordianus A. Zoilo.

INtestata mortua quondam [g] nuru tua, neptis tua, quæ ex ea filioq; tuo quæsita est, quandoque [h] potest ad eius uenire successionem: nec tamen ea post mortem filii tui, ex quo quæsierat filiam, alii nuptui se collocando, dotem dãs prohibeatur quã uelit conditionem eidem doti dicere.* ¶ Sed si mortis causa donationem in fratrem suũ conferens, in casum mortis suæ eam dotem eundẽ fratrẽ suum stipulari passa est: cum diui Seueri cõstitutione etiam in mortis causa donationibus, si de cætero patrimonio quantum Falcidia iubet, hæres nõ habet, prouisum sit: [i] is qui [i] nurui tuæ hæres extiterit, eius constitutionis beneficium non prohi

Donatio causa mortis an possit fieri absenti.

si. An ergo absenti poterit fieri donatio causa mortis, ut fideicõmissum, uel legatum? vel an absens poterit substitui, vel etiam præsens qui tamen non possit stipulari? Et uidetur in omnibus quod sic, per l. istam, & quia in omnibus conueniunt legatis, ut in insti. eo. §. 1. & infra eodem. l. fina. Item quia non interest cum quo de supremis quis loquatur, ut ff. de lega. 2. l. miles, in prin. & l. cũ pater. §. donationis, & pro hoc. ff. de reb. dub. l. quoties. 2. & expressum est. ff. de do. præleg. l. Seia, in fin. Et econtra uidetur ꝙ non, nisi stipuletur donatarius vel substitutus, ut infra. l. proxi. & ff. de lega. 2. l. ut hæredibus, & ff. eodem. l. ei qui. nam & donatio simplex non ualet inter absentes, nisi interueniat nũcius vel epistola, ut ff de do. l. etiam, & s. de don. l. si donatio, & l. si aliquid. Et ad hanc posset dici, perficiebatur, scilicet p stipulationẽ. & ad illas de lega. 2. quòd fideicommissum erat ibi, nõ simpliciter donatio causa mortis. & ad illã insti. eo. §. 1. est, fere. Sed primam opinionem approba p l. ff. de dote prælega. l. Seia. Accursius.

Donatio simplex, an ualeat inter absentes.

* adiicere.

I Ntestata.] CAS. Vxor filij mei habẽs. l. in bonis, mortuo filio meo conuolauit ad secundas nuptias, & illa secundo marito dedit in dotem, & stipulatus est frater suus, ea sibi soluto matrimonio promittente ex donatione causa mortis: ea in fata cõcessit: qualiter hæredi suo, puta nepti meæ cõsuli debeat, quęritur? Et respon. quòd detrahet Falcidiam de prædicta donatione.

d Conditione] quia & donator prius, & alter donatariorum postea decessit. Accur.

e Perficiebatur.] i. si donare uoluit mortis causa.

f Actio.] ex testamento, siue fuit factum testamẽtum, siue qualibet vltima uoluntas, & tunc utilis, ut no. supra communia de le. l. 2. Sed quæritur ex eo quod dicit altero defuncto, an intelligatur sine hæredibus? Quod uidetur, ut supra de instit. & sub. l. generaliter. §. si Sed ibi filius instituebatur: hic extraneus, & facit supra quãdo di. leg. ce. l. agrum. Item quod dicit fideicommissi, dic, id est quasi fideicommissi. nec enim proprie est fideicommissum donatio, sed quasi, ut infra eodem. l. fi.

g Quondam] No. quòd dicit, quondam.

h Quandoque.] id est quandocunque.

i Prouisum sit.] detrahitur ergo Falcidia de donatione causa mortis, ut & supra ad. l. Falcidiam. l. in donationibus. Sed contra. ff. ad l. Falc. l. 1. §. item si ita. Solu. illud euenit propter culpam hæredis adhibentis morã. Alij dicunt quòd illud in mortis causa capione, ex qua non detrahitur Falcidia secundum eos. quod non placet, ut diximus supra ad l. Falcidiam. l. si mortis.

Falcidia detrahit de donatione causa mortis.

i Is qui.] id est ea neptis, quæ nurui &c. & facit supra de inoffi. do. l. si mater.

Nec.]

betur postulare. PP. X. Kal. Feb. Gordiano A. & Auiola Conss.

Pro morte non solum sua sed alterius (puta fratris) potest quis causa mortis donare. Baldus. Vel sic: Etiam ex causa alienæ mortis potest donari, nec solus donator pōt reuocare. Sa.

III. Impp. Diocle. & Maximia. A A. & CC. Hæredi.

NEc fratris sui mortis causa recte factã donationem sorori [a] rescindere licet. S. III. Kal. Ianua. Sirmij. A A. Conss.

Donatio causa mortis æquiparatur legatis & non requirit insinuationē: tamen requirūtur quinque testes. Salua quod inter liberis sufficiunt duo testes, sicut in vltimis volūtatibus Bal. Vel sic. Donatio causa mortis potest fieri sine insinuatione, cuiuscunque sit summa, dum tamen fiat in præsentia quinque testium, ut non sit dissimilis vltimæ voluntati Sal.

IIII. Imp. Iustinianus A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm de mortis causa donatione dubitabatur, & alij quidem inter vltimas voluntates eam posuerūt, & legatis aggregãdam esse censuerunt: alij autem inter donationes quæ inter uiuos consistunt, eã posuerunt: dubietate eorū explosa, sancimus omnes mortis causa donationes, siue iuxta mortem facientis fuerint celebratæ, siue longiore cogitatione mortis subsecutæ sunt, actis minime indigere, [b] neque expectare publicarum personarum præsentiam, & ea quæ super huiusmodi monumentis solent adhiberi: sed ita res procedat, vt si quinque testibus [c] præsentibus vel in scriptis, vel sine literarum suppositione aliqs voluerit mortis causa donationem facere, & sine monumentorū accessione res gesta maneat firmitate vallata, & nullam in ea calumniã accipiat, neque propter hoc quòd ei gesta non accesserunt, inefficax esse atque inutilis videatur: & omnes effectus [d] sortiatur, quos vltimæ habent liberalitates: neque ex quacunque parte absimilis eis intelligatur. Dat. Kal. Septemb. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Cōss.

TITVLVS LVIII.

DE INFIRMANDIS pœnis cœlibatus & orbitatis, & de decimarijs sublatis.

Olim viri cælibes, vel mulieres viris orbatæ, capere non poterant ex mortis causa donatione: hodie sic. Salice.

I. Imppp. Cōstantinus, Constantius & Constans AAA. ad Populum.

QVi iure veteri cœlibes habebãtur, imminentibus legū † terroribus liberentur: [e] atque ita viuant, ac si numero maritorum matrimonij fœdere fulcirētur. sitque omnibus æqua conditio capessendi quod quisque mereatur. [f]

Nec vero quisquam orbus [g] habeatur, & proposita huic nomini damna non noceant. Quam rem & circa fœminas existimamus, earumque ceruicibus imposita iuris imperia, velut quędam iuga, soluimus promiscue omnibus. [h] Dat. Kal. April. Romæ, Constantio. II. & Cōstante. A A. Conss.

Ista lex declarat primã: quia declarat statutum legis Papiæ & h. dicit. Olim eius quod uir relinquebat uxori libero, non habētis, decima debebatur fisco, ut e cōtra quod hodie per hanc l. cor rigitur. Sal.

I. Impp. Honorius & Theodo. AA. Isidoro præfect. Vrbi.

INter virū [i] & uxorē ratione cessare ex lege Papia decimarū: & quamuis nō interueniant liberi, ex suis quoq; eos solidum capere testamētis (nisi forte lex alia [k] imminuerit de relicta) decernim⁹. Tm̃ igitur posthac maritus vel uxor sibi inuicem derelinquãt, quãtū supstitis amor [l] exege-

DE

Donatio potest fieri pro sua & aliena morte.

NEc.] CASVS. Mortis causa fratris soror dedit mihi fundū. an possit reuocare, quæritur? Et dicitur q nō. [a] Sorori.] scilicet donanti. pro sua ergo & p aliena morte potest donari, ut hic, & ff. eod. l. qui precio, in fi. & l. mortis causa filij, & l. mortis causa capimus. & hæc confirmatur morte eius cui causa donatur. Sed si filius patre permittente donet, qd potest, ut ff. de do. l. filiusfamilias, in fin. & ff eod l. tam is. §. filius, an vtriusque mors exigatur? qd videt, arg. & ff. de do. inter vi. & vxo. l. cū hic status. §. nō solū, & ī. de do. inter vi. & vxo. l. donatio, & l. si vt proponis. Sed magis puto solius filij morte confirmari. Accursius.

Filiusfa. si donat causa mortis consensu patre, an vtriusque mors exigatur.

CVm de.] CAS. Olim dubitabatur an donatio causa mortis esset donatio inter viuos, an esset legatū. dicit imperator q p omnia similitudinē habet cum legatis: nec est necessaria insinuatio: dū tamē quinq; testes adhibeantur.

[b] Indigere.] per hoc differt a donatione inter viuos. Sed qd si dubiū est an sit inter viuos, vel causa mortis? Respon. præsumitur inter viuos, nisi contra probetur, ut ff. eo. l. antepe. in fin. & de do. præle. l. Seia, licet quidam distinguãt an fiat pro pe mortē, vel non.

Donatio dubia, an præsumatur cā mortis, vel inter viuos.

[c] Quinque testibus.] [1] qui ad minus in qualibet vltima voluntate exigūtur, ut s. de codi. l. fi.

[1] Cōcor. c. licet vniuersis, in fi. cum gl. super ver. quædã, extra de tes.

[d] Effectus.] subaudi, fere: quod est infra eo. §. 1. nam differt in quibusdam. Primo, quia pro donatiōe causa mortis nō datur interdictū quorum legatorum, sed pro legato sic. ut ff. quorum leg. l. 1 §. 1. & §. si qs ex mortis, licet lateat Py. ibi

dicat contra. Item in alijs, ut no. insti. eo §. 1.

DE INFIRmandis pœnis &c.

Pro eodem ponitur cælebs & orbus, id est qui vxorem non habet nec uult, sed uult caste viuere, vel etiam qui filios non habebat: cui olim non poterat causa mortis donari. Et ideo hic ponitur iste titulus post præcedentē.

Cœlebs quis dicatur.

QVi iure.] CAS. Olim ei qui cœlibem, id est cœlestem vitam ducebat & castam, nec vxorem ducere volebat, donari non poterat. hodie dicit īperator secus esse: quia in tales potest fieri donatio, ac si essent mariti: nec refert an fuerit talis masculus, vel fœmina.

† leges Papias & Poppæas intelligit, q magnas cœlibatus pœnas inuexerant. Contius.

[e] Liberentur.] subaudi, ab imminentibus &c.

[f] Mereatur.] nam alia ca. esse pōt. ut quia non est capax.

[g] Orbus.] id est orbatus vxore, vel filijs. Acc.

† extat tī. in frag. Vlpia. de cælibe, orbo & solitario patre, Cont.

[h] Omnibus.] scilicet fœminis & viris.

INter.] CASVS. Olim erat statutum per. l. Papiam ut decima pars eorum quæ relinquebantur vxori à viro, vel e conuerso, applicaretur fisco si non essent liberi ex eo matrimonio: hodie non habet locum illa lex, sed solidum capiat aut uir, aut uxor, nisi alia lex prohibeat.

[i] Inter virum.] statuit lex Papia vt decima eius quod relinquebatur à viro vxori, & e cōtra, daretur fisco, si nō essent liberi ex eo matrimonio qd hic corrigitur.

[k] Lex alia.] puta Falcidia, vel aliãs nō sit capax.

[l] Amor.] passiuum est.

rit. Dat. PP. Non. Septem. Varana Cos.

DE IVRE LIBERORVM.

Dixi' de iure quod habetur in filios iure potestatis: nunc quod habetur iure succedendi a patre: vt in l. 1. vel in matre, vt in 2.

Nemo.] CAS. Olim si pater volebat succedere filio emancipato, oportebat q hoc à prīcipe impetraret: hodie secus: quia & hoc non impetrato poterit pater succedere.

a Ius liberorum.] scilicet vt eos habeat in potestate. vel melius vt eis emācipatis succedat: quoniam hoc iā eis concessum est. Primum est instit. de pat. po. §. ius autem. Secundum, instit. de leg. agn. succ. §. fi. & facit ꝟ. de thesaur l. 1. lib. 10. & in authē. vt liberti decætero. §. sancimus, col. 6 & ff. ad mun. l. 1. & supra. arbit. tut. l. cum interdictæ. Acc.

† subaudi, omnibus generaliter concesso Ius liberorum est cōiugum sine liberis inuicē pro loco pignorum hæreditatis alterna pscriptio. sic recte definit Isidorus probaturq; id ex Vlpia. frag ti. de solidi capacitate. Contius.

TITVLVS LIX.

DE IVRE LIBERORVM. †

Olim quando pater emancipabat filium, impetrabat à principe ius liberorum hodie non est necesse: quia remanet ei saluum. Bald Vel sic: Non est precibus impetrandum, quod a iure communi reperitur concessum. Sa.

I. Impp. Honorius & Theo. AA. Isidoro præf. vrb.

Nemo † posthac à nobis ius liberorū a petat: quod simul hac lege omnibus concedimus. Dat. PP. Non. Sep. Varana Cos.

Mater succedit filio per Tertullianū Bal Vel sic: Mater filio succedit, licet quatuor non pepererit. Sals.

II. Imp. Iustinianus A. Mennæ præfecto prætorio.

Illam iniuriam b quæ contra matrem defuncti vel defunctæ præteritis fiebat tēporibus, pro iustitiæ rōne amputamus, & legitima iura q̄ ex Tertulliano a senatusconsulto ei præstantur, omnimodo eā habere sācimus: licet tres liberos ingenua, vel libertina quatuor minime pepererit. Dat Kal. Iun. Constan. ipso A. II. Cos.

Illam.] CASVS. Olim non poterat mater succedere filio, nisi tres liberos peperisset si esset ingenua: uel quatuor, si esset libertina: quod hodie non habet locum.

b Iniuriam] cōcordat in insti. ad Tertullianū. §. sed nos constitutionem. Accursius.

† pars l. vlt. s. tit. prox. quia idem dies & Cōsul. Contius.

a col. igit Iusti. S. C. Tert. vt in stitu. de S. C. Tertul. pleni' explanat. Contius.

DE HIS QVI accusare non possunt.

De ciuilibus quæstionibus dixit: nunc de criminalibus, in quibus accusatores sunt necessarij: quare de his præmittit. Et dic quòd regulariter quilibet potest accusare, qui non prohibetur, ut instit. de public. iudic. in princip. Prohibetur autem mulier, vt infra eodem l. de crimine. Item accusatus suum accusatorem, ut infra eodem l. neganda. Item alio nomine, ut infra eodem l. 9. Item qui renunciauit expresse: ut infra eodem l. accusationem. Vel tacite. vt infra eodem l. si ea Item frater fratrem, vt infra eodem l. si magnum. Infamis, vt infra eodem l. criminis. Qui duos habet accusatos, prohibetur a tertio, vt infra eodem l. cum ratiōnibus Item alumnus, vt infra l. iniquum. Serui, familiares, liberti, vt infra eodem l. penul. & fin. Item milites, ut infra eodem l. non prohibentur. Item pupillus, & qui habet merum imperium, & qui accepit precium ad accusandum vel non accusandum alium. Item qui falsum alias dedit testimonium Et pauper, vt ff. de accus. l. qui accusare, & l. seq Et socius facinoris eiusdem criminis non accusat, ut supra de his. cau. si filium. Prædicti regulariter prohibentur, sed casualiter admittuntur, vt in singulis legibus inuenitur.

Quæ ad similitudinē redigūtur ciuiliū. Sal. & ideo tanq̄ exemplata, sequuntur exemplare, dicit Arc. in tit. de accus. extra. Accusatio est multis īterdicta.

CODICIS D. IVSTINIANI *Sacratissimi principis ex repetita prælectione*

LIBER NONVS.

TITVLVS I.

DE HIS QVI ACCVSARE non possunt.

Quando duo crimina intentantur, quorum vnum est præiudiciale ad aliud: super grauiori proceditur. Bartol. Vel sic: Super maiori causa prius est procedendum, quam super minori: & sententia absolutoria lata in maiori, non præiudicat in minori: secus in condemnatoria. h. d. Vel sic: Si accusatio secunda est maior quam prima, & præiudicialis: prius debet procedi in secunda, & prius definiri secunda quàm prima. & absolutoria lata super secunda, poterit procedi in prima: licet in condemnatoria lata in secunda est ipso impositum super prima silentium. Bald.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Syluano.

Prius c † est vt criminibus quæ tibi vt grauiora d ab aduersario tuo obijciūtur, e cædis atq; vulnerū, respōdeas: e & tunc ex euētu f causæ iudex æstimabit, an tibi permittendū sit eun-

Prius.] Diuiditur in duas partes. In prima loquit de ordine iudicij. In secunda de effectu pronunciationis. scd'a ibi, Et tunc ex euentu. Bald. CAS. Accusabā te actione iniuriarū, quia seruū meū uerberasti die dominico: reaccusasti me, quia eundē seruum meum occidissem die sabbati præcedēti. l. Cor. de sic. quę accusatio præferri debeat, quæritur? Et respon. quod tua, & si contra me fuerit sentētia lata, nō admittar ad accusationem meam, si non admittendus sum.

c Prius.] si de ordine quæras. & dic q te iniuriarū accusabam prius, tu me reaccusabas lege Cornelia de sicarijs.

d Vt grauiora.] sic & ꝟ. de adult. adulterij, & l. quoniam, & supra de ord. iu. l. fi. In pari enim vel minori secus, ut dices infra eodem l. neganda. Sed certe immo de pari idem uidetur, ut infra de calumn. l. 1. quæ est contra. Quod autem par sit, patet: quia par imponitur pœna, ut ꝟ. ti. 1. l. accusationis. Sed dic q illud non fit per accusationē, sed per iudicis officium, admonitione facta ab accusato ipsi iudici. sic & ff. de bo. lib. l. qui cum maior. §. si libertus.

e Respondeas.] hoc si nomen aduersarij tui non sit receptū inter reos, ut ff. de adul. l. 2 §. si extraneus, & l. si maritus. §. præscriptiones.

† Cōcor. 3. q. 11. c. prius.

a Vide Cœliū, li. 8 epist. Ciceronis, et Asconiū I. Verrem. Contius.

f Ex euentu] s. vt si fuerit condemnatus, non accuses alias sic. nec enim aliter exponi potest. Sed secundum hoc est contra. ff. de publ. iud. l. is qui, in fi. ubi etiā damnatus persistit in accusatione prima. Sol. ibi persequitur suam uel suorum iniuriam: hic non. hoc non placet: quia & si non cœpisset, posset de nouo accusare, ut ff de accu. l. qui iudicio. Alij. q ibi incępit contra extraneum contra quem non fuerat in aliquo calumniatus: hic contra accusatorem cui commisit calumniam: quod patet, quia succubuit. unde ibi auditur: hic non. arg. ff. de accus. l. si cui. § iisdem. Tertij, quòd si tumultus non potest aliàs sedari, auditur, ut ibi: alias non, ut hic. argu. ff. ad l. Corne. de sicar. l. pen. vel aliter, si apparuit te calumniatum esse, non admitteris: aliàs sic. quod non placet: quia non propter euentum, sed propter calumniam tūc remoueretur. Vel dic quinto secundum Azo, quòd hic erat tale crimen obiectum accusanti, quo probato, prius intendi non potest, ut conueniebat me criminaliter de furto serui tui subrepti certa die, uel quod

quòd verberaueram ume seruum, & ego eum reaccuso, quòd ipse præcedenti die occiderit eum. hæc & secunda placent. Dixerunt & alii, quòd ibi erat lis contestata, ex eo quod dicit, inchoata hic tantum libellus inscriptionis datus. Sed secundum sol. secundam nõ/c damnatus est infamis, ut ff. de publi. iudi. l. infamem. ergo nõ põt accusare, ut ff. de accu. l. q accusare? Sol. hic in inchoatis. Itẽ cum semel fecit calumniam resistendo, quomodo audittur amodo, ut d. l. si cui §. 1. Respon. hic in defendendo: ibi in in accusando. Item huic. l. contra ff de iudi. l. qui prior. Solu. hic fallit illa regula.

dem accusare, tametsi [a] prior inscriptionem [b] deposuisti. PP. V. Id. Mart. Tertullo & ClemẽteCoss.

Tutor & curator pro interesse pupilli uel adulti potest de falso proprio nomine non alieno accusare nec punitur non probãdo, nisi de calumnia euidenti h. d. secundum glos. Baldus. Vel sic: Tutor sine metu calũnia præsumpta potest instrumenta contra pupillum producta de falso accusare: sed proprio nomine debet se inscribere Sal.

II. Iidem AA. Ingenuo.

SI cautiones [c] quibus Secundinus [d] solutã Eugenio [e] pecuniam probare se dicit, tutores vel curatores tui suspectas ut falsas habent: proprio† nomine (cum non liceat alieno [f]) non prohibẽtur in crimine falsi subscribere. Nec enim facile vel tutores, vel curatores q ex officio, periculo suo res pupillorum vel adolescentium administrant, sententia C [g] notantur, nisi [h] euidens eorum calumnia iudicanti apparebit. [i] PP. XII. Kalen. Octob. Antonino. A. & Geta Coss.

†sic in omnib. manusc. quos inspicere potui. Iac. Cuiacius amicus meus legẽdum putat pupilli nomine. Cõtius.

a Tametsi.]id est quãuis, & potes hic dicere, quod dicitur. ff. de pub. iu. l. is qui reus.

b Inscriptionem.] minoris criminis, q qualiter fiat, dices infra tit. 1. l. fi.

SI cautiones.] CASVS. Secundin' tenebatur Titio in x. & decessit Titius, filio suo hærede instituto, cui dedit, tutorẽ. Secundinus cõuentus protulit instrumentum, quo continebatur eum soluisse: an tutor nomine suo instrumentum arguere possit de falso, quæritur? Et dicitur q sic de falso, quia si succumbat, non erit infamis nisi euidens calumnia apparuerit.

c Si cautiones.]id est apochas de soluto.

d Secundinus.]debitor.

e Eugenio.]patri vestro.

Tutores an possint accusare noĩe pupilli.

f Alieno]Not. sic infra. tit. 1. l. tunc conuenit, & ff. de pub. iudi. l. pe. §. ad crimẽ, & infra de calum. l. nostri. Sed uidetur quod etiam nomine pupilli possent, ut ff. de his quibus ut indig. l. tutorum, in prin. quæ est contra. Solut. ibi nomine pupilli, id est pro ipso pupillo. & eodẽ modo respondeo supra de his qui. ut indig. l. Polla. quæ est similiter contra. Vel in. l. Polla, de falso ciuiliter agebat, quod fieri potest, ut j. de fal. l. pe. & fi. & supra de transac. l. si ex falsis. Dices ergo, accuso te, quia fecisti, D vel usus fuisti falso non quia dicit, pupillus meus. Sed an ipse pupillus põt? Respon. non, etiam cum consensu tutoris, ut ff. de accu. l. qui accusare, nisi in casu, ut ff. de accusa. l. 1. § 1. Vel ibi tacit tutor, & satis dicitur minor accusare: sed aliud in causa ciuili, ut ff. de administr. tut. l. 1. §. sufficit.

[illegible] ITIO. Tu dicas quòd tutor potest accusare tutorio nomine, ut est casus in l. Polla, & l. tutorem, supra allega. per glo. non ob hæc. l. quia verũ est q inscribit se nomine suo, tamen nomine pupilli accusat. simile, q unus accusat, & alius se inscribit, habes in. l. ulc. j. de iniuriis. Istã opinion. tenet Richar. Mal. ut dicit Bar. in l. 2. §. pupillus ff. de acc. quod ipse Bar. ut ibi dicit, verũ putat de iure. Cautela tamen est, ut dicit idem Bar. hic, & in d. § pupillus. q quando tutor accusat aliquem, dicat in accusatione, talis tutor nec adiiciat tutorio nomine. nam tunc intelligitur eo modo quo potest, ut

A l. post mortem. §. 1. ff. quando ex fac. tut.

g Sententia]i. calumniæ.

h Nisi.]expositiue, non exceptiue. sic & ff de procura. l. quæ omnia, in fin. & l. nisi, & j. eo. l. non ignorat.

i Apparebit.]regulariter secundum nos, qui no probat, dicitur calumniari, ut s. de aduo. diuer. iudic. l. 1 sed fallit in casibus, quorũ vnus est hic, & alius infra de calum. l. mater, ubi plene dices omnes, & facit supra de admi. tu. l. non est.

Accusator debet se inscribere ad pœna talionis, & dare fideiussorem, de lite prosequenda: quam si non prosequitur, monendus est, & ex contumacia extra ordinem puniendus, & aduersario in legitimis expensis con- B *demnandus. Baldus.*

III. Imp. Alexander A. Ruso.

QVi crimen [l] publicum [k] instituere properant, non aliter ad hoc admittantur, nisi prius inscriptionum pagina [l] præcesserit, & fideiussor [m] de exercenda lite adhibitus fuerit.

¶ Sin vero post satisdationem præsentes non fuerint, edicto admonendi [n] sunt, vt veniãt ad causam agẽdã. & si nõ affuerit, nõ C solũ extra ordinẽ [o] æstimatione iudicis puniendi

† Cõcor. cũ hac l. c. ueniẽs, extra de accusa.

QVi.] CASVS. Ille qui uult accusare, duo facere debet. s. inscribere, & fideiussorẽ dare de accusatione prosequenda. Si uero accusatus compareat, & accusator non compareat: punit arbitrio iudicis, & condemnabitur ipse accusator in expensis. Viui.

k Qui crimen publicum.]idem si priuatum, si criminaliter agat. secus si ciuiliter, ut ff. de fur. l. fi. & d pri. delic. l. fi.

Accusator an teneatur se semper inscribere ad pœnam talionis.

l Pagina.] Inscribit enim & profitetur accusator se subiturum eandem pœnam si non probauerit, quã subiret re' si pbaret, ut hic, & j. tit. 2. l. 2. §. ex lõginquo, & supra de fid. instr. l 2. & l. fi. & infra de calum. non prius, & ff. de accu. l. libellorum. Vel potest intelligi etiam si non dicatur. arg infra ti. 1. l. fin. hoc tamen fallit in quibusdam casibus, ut j. ti. 1. l. ea quidem, & j. de adul. l. quãuis. 2. & s. de Iude. l. ne quis, & de apo. l. apostatarũ, & j. de abigeis. l. 1. & j. de calum. l. 1. & ff. de accu leuia. xv. q. 3. c. de crimine, & 4. q. 4. c. aliquando. Item fallit quando opponitur in modum exceptionis crimen, ut ff. ad l. Iuliam de adul. l. 1. §. si publico, & extra de accu. super his, & 2. q. 1. de manifesta, & s. de transac. si ex falsis. Item fallit in casibus ubi quis sine accusatore punitur, ut s. de proba. iubem'. & de test. nullũ, & ff. de suspec. tu. l. tutores §. præterea, & ff. ad l. Iuliam de adul. l. 1. §. si publico. vel ibi in modum exceptionis opponitur, ut dixi de lenocinio. idem in crimine falsi, secũdum B. vbi non inscribitur. quoniã & sine accusatione proceditur secundum eum, ut j. ad l. Cor de fal. l. vbi. Alij, ut Io. non admittunt nisi casum illum de abigeis, & in illa. l. ubi, accusatio fuit instituta.

Punitio quandoque sine accusatore infertur.

n Et fideiussor.]habita tamẽ differentia personarum, ut ff. de cust. re. l. 1. & j. titu. 1. l. fi. sic & in ciuili satisdatur per actorem, ut & s. de epis. & cleri. authent. generaliter. Acc.

n Edicto admonendi]per interualla. xxx. dierum, sicut in ciuili, ut supra de iudi. l. properandum. §. sed si quidem, secundum Io. ut & supra quomodo & quando iudex, authen. qui semel. non ut quidam dicunt, de tribus diebus singulis diebus ter, ut & ff de pu. iud. l. inter accusatorem, quia ibi sic de facto fuit, ut maior iniquitas appareret absentis.

o Extra ordinem.]etiam ultra pœnam Turpiliani quandoque, ut ff. de pœnis. l. absentem. §. pe. in fi Sic punitur si tempore à iudice dato non venerit. si vero tempore legali,

legali, id est biennio non venerit, nec accusationem perfecerit, imponitur ei alia pœna: vt j. vt intra certum tẽpus quæstio cri. l. 1. quæ est contra. Vel dic vt ibi & ad hoc j. tit. 1. l. u accusatoribus.

a Sumptus.] sic est in ciuili, vt s. de fruct. & lit. expen. l. non ignorat, & ff. de iud. l. cum quem, in princ.

sunt, sed etiam sumptus a quos in eam rem, & circa ipsum iter ad litem vocati fecerunt, dependere cogentur PP. III. No. Febr. Alexandro. A. Coss.

Mulier potest accusare interfectores sui consobrini Bald. Vel sic: Mulier accusat de crimine, suam vel suorum iniuriam prosequendo: ratione tamen officij tutor debet ei anteferri, hoc d. cum lege sequenti. Sali.

IIII. Idem A. Dionysio.

VXor tua si consobrini b sui necem vindicãdam existimat, adeat præsidem prouinciæ. PP. XVI. K. Iul. Alex. A. Coss.

Accusatio falsi existentibus tutoribus vel curatoribus, nõ pertinet ad matrem: ideo mater non auditur: quia res, id est illud officium non pertinet ad eam. Bald.

V. Idem A. Marcellinæ.

SEnatusconsulto c permissum non est mulieri legis Corneliæ d crimine reũ facere, nisi res ad eam e pertineat. Cum igitur filij tui f tutores vel curatores habeant: ipsi deliberare debent, an instrumenta ex quibus aduersarium filiorum tuorum obtinuisse dicis, falsa esse accusare debeant. PP. Kalen. Octob. Alexãdro. A. Cos.

Qui professus est in iudicio se ab accusatione instituta discedere, ad eam redire non potest: Bal. Vel sic:

VXor.] CASVS. Mulier vult accusare interfectorẽ cõsobrini sui: an sit admittenda, quæritur? Et dicitur quòd sic.

b Consobrini.] & ita suorum vindicat iniuriam, alias non auditur, vt j. e. l. px. & l. non ignorat, & ff. de accus. l. 1. & l. hi. Et dic, vĩdicat accusando lege Cornelia de sicarijs.

SEnatuscõsulto.] CASVS. Mulier l. Cor. de sic. aliquẽ accusare nõ potest, nisi suam vel suorũ iniuriam prosequatur. Si ergo filius eius tutorẽ habeat, & contra pupillum actum fuerit, & obtentum per instrumentum falsum: nõ ipsa, sed tutor nomine suo proprio accusare poterit instrumentũ de falso. Viuianus.

c Senatuscõsulto.] Liboniano.

d Corneliæ.] de falsis, vt subijci.. Ac.

e Ad eam.] immo & si ad suos, ut ff. de accus. l. 1. & 2. & ff. ad Turpi. l. 1. §. accusationem, quæ sunt contra. Sol. & sui includuntur cum dicit suam esse cautam. arg. ff de lib. cau. l. 1. & 2. & 3. & 4. & quando app. sit. l. si procuratorio. §. sed si alius. debuit ergo hic admitti, sed quia tutores habent, illi præferuntur. argu. ff. de accusat. l. si plures. si uero non essent, uel essent negligentes, admittitur: uel de suspecto eos accusat. & facit infra de fal l. etsi ad te.

f Filii tui.] ò mater.

ACcusationem.] CASVS. Si aliquem accusare incępisti, & postea te uelle desistere fueris protestatus: quo minus accusationem repetas, tibi præiudicasti: quia amplius accusarẽ non poteris.

g Non debes.] ut & ff ad Turpil l. qui destitit, & ff. ad l. Iuliam de adult. l si maritus. §. si negauerit, & de acc. l. hi tamen, in fi. & infra de adul. l. abolitionem, & s. de pac. l. postquam, & supra de transac l. transigere. Sed cõtra. ff. de sepul. uiol. l. 3. §. si is. sed ibi non destitit, l in totum, ut hic, & ff. de iud. l. destitisse. Sed dixit se nolle agere tunc. Vel ibi non erat causa inchoata, hic sic. Item nota q hic desistens si sine abolitione destitit, incidit in Turpilianum, ut infra ad Turpil. l. 1. cuius pœna est

Turpiliani pœna qualis.

A quinque librarum auri, & infamia, ut ff. de præuari. l. 3. §. fi. & infra ad Turpil. l. 2. Item intellige hanc l si crimen erat tale, super quo poterat transigi, uel pacisci. aliàs idem ipse auditur secundum Io. ut not ff de pact. l. iurisgentium. §. si paciscar.

Qui ab accusatione destitit, amplius ad illam non redit. Sali.

VI. Idem A. Rufo.

ACcusationẽ à qua discedere te professus es, repetere non debes. g PP. V. Non. Maij, Iuliano. II. & Crispino Coss.

Accusatori differenti, statuitur terminus ad procedendum in causa: & si non procedit in termino, post nõ B auditur Bald.

VII. Idem A. Felici.

SI ea quæ crimen intendit, cognitionem moratur, certa perferendæ accusationis tempora iudex cõpetens pręstet, h intra quæ si agere i supersederit, renunciasse k causę intelligitur. PP. XV. Kalẽ. Septembr. Agricola & Clemente Coss.

Miles ad accusandum admittitur, si suorum iniuriam prosequatur: se tamen tenetur inscribere. h. d. secundum ambo C Sali & Bart.

VIII. Imper. Gordianus A. Caio militi.

NOn prohibentur milites accusationem q̃ publici iudicii instar l obtineat, intendere, si suam suorumq; iniuriam exequantur. Ideoq; consobrini tui necem defendere m tibi pmittimus. PP. XVII. Kalen. August. Pio & Ponțiano Conss.

SI ea.] CASVS. Si mulier aliquẽ accusare uoluerit, uel accusauerit, & morã fecerit, nec ad causã uenerit: iudex certũ tempus ei dabit: intra quod si non uenerit, præsumitur destitisse & recessisse à lite.

h Præstet.] talia, ut diximus supra eod. l. qui crimen. licet enim biennio limitẽtur istæ causæ, ut infra ut intra cert. temp. l. fi. tamen & prius potest iudex festinare, ut hic, sicut & in ciuilibus ante triennium. Et est hæc l arg. ut possit iudex ad testes & ad alia facienda tempus statuere, i & ultra non audiatur aliquis, ut supra de remis. pign. si eo. & ff. de re milit. l. 3. §. si ad diem, & de iure fisc. l. senatus. §. diuus, & §. sequent. & infra de gen. abolit. l. 1. & ff. de re iud. l. contumacia, & supra de inge. ma. l. diffamari, & ff. de opti. leg. l. mancipiorum.

Causę criminales & ciuiles quanto tẽpore durare debeant.

. Cõcor. c. licet, cũ glos. super uerb. mensiũ, extra de proba.

i Agere.] i. accusare interfectores.

k Renunciasse.] Incidit ergo in Turpilianum, sicut si expresse renunciasset, ut infra ad Turpil. si fœmina. Sed cõtra. ff. ad Turpil. l. 1. §. accusationem, in fi. §. Sol. refert an teneat accusatio, ut quia prosequitur suã vel suorum iniuriam, & tunc desistens D sine abolitione incidit, ut hic, & d. l. si fœmina. An nõ, & tunc non incidit, ut in l contraria. Cui solutioni obstat. ff. ad Turpil. l. mulier, ubi tenuit accus. quia suam iniuriam prosequebatur, & tamen non incidit. Sed tu dic quòd ibi impetrauit abolitionem, uel tantum denunciauit, non inscripsit. Vel secundo solue secundum Io. an desistat pacto, & tunc incidit. aliàs non. & facit ad l. supra de pact. l. postquam, & infra de cen. & cen lito. lib. 11. l. 3.

Accusatio nẽdeserẽs sine abolitione, an incidat in Turpilianum.

NOn.] CASVS. An miles in publico iudicio si aliquem accusare uelit, sit admittendus, quæritur? Et dicitur q sic si suam uel suorum iniuriam prosequatur, unde si interfectorem consobrini sui accusare uelit, bene poterit.

l Instar.] quia ordo siue solennitas in usu esse desiit, pœna durante, ut ff. de public. iudic l. ordo, & facit. ff. de accu. l. hi. Accurs.

m Defendere.] id est accusare interfectores.

Non.

On] CASVS. Mulier si quem accusare uelit, quia dicat eum filium suum interfecisse: an sit admittenda, quæritur? Et dicitur quod sic, si appareat quòd sit mater.

a Nisi.] expositiuū est illius dictionis, temere. Vel dic quod excipit ab eo quod dixerat nō admittendam: non ab eo quod dixit temere, sic & supra eo. l. 2.

b Probauerit.] vel aliud simile, per quod si audienda, ut quia sit soror, vel consobrina, ut supra. e. l. uxor. Item hoc verum, quando non erat in possessione maternitatis: quia tunc pro probato habet, ad instar serui & domini, ut ff. de proba. l. si filius.

S I crimen.] CAS. Si miles suam uel suorum iniuriā prosequēdo aliquem accusare uoluerit, ad pœnā talionis se obligare debet ad hoc ut audiatur.

c Adstringe.] licet sit miles, ut ex super scriptione legis apparet: hoc tamen quibusdam remittitur, ut diximus. s. e. l. qui crimen.

D Ata.] CASVS. Si domum meā cōbussisti, an. l. Cor. ne. de sica. accusare te possim, quæritur? Et dicitur quod sic.

d Potestis.] si dolo fuit factum, ut ff. ad l. Cor. de sic. l. 1. in prin. & variæ imponuntur pœnę pro incendiis, ut ff. de incē. l. qui ædes, & l. fi. §. fi. & ff. de pœnis l. capitaliū. § nonnū quam, & §. seq. Accursius.

D E crimine.] CASVS. Ad accusationem non admittitur mulier, nisi suā vel suorū iniuriam prosequatur: & hoc examinabit præses sine autem inscriptione accusabit in omnibus illis casibus quibus antiquo iure fuerat sibi permissum. vel sic. Vbicunque mulier accusat sine inscriptione, accusat in illis casibus in quibus ei specialiter accusare permittitur istæ expositiones faciunt ad illam literam, secundum antiqui &c. & lege finem cum prin. usque ad verbum, secundum antiqui iuris statuta, & subaudi, non exacta inscriptione, tantum in illis casibus supple de quibus est eis specialiter concessum, scilicet accusare sine inscriptione. hoc est in unico casu scilicet in crimine abigeatus.

e Iudiciorum.] id est puniendum per aliquod publicum iudicium, quæ multa sunt, ut ff. de publi. iudi l. 1.

f Non permittitur.] ut & infra de adul. l. 1. nec popula ri actione agere, ut ff. de popula. act. l. mulieri.

Allegans qualitatem, debet eam probare antequam ulterius procedatur: & hoc quando qualitas est causa introducendæ petitionis in iudicio. sed quando est causa pronunciationis definitiuæ, tunc debet probari lite cōtestata quādoque est causa exaggerandæ executionis, tunc ante sententiam debet liquere. quādoque est causa mitigandæ executionis, tūc pōt opponi in executione. Bal. Vel sic: Quis non debet admitti ut talis, nisi prius probet se talem. Bartolus & Sal.

IX. Idem A. Seueriæ.

N On ignorat cōpetēs iudex, eam quæ ultionem & mortem filij persequi allegat, non temere ad accusationem esse admittendam, nisi [a] prius matrem se esse probauerit.[b] PP. VI. Nonas Martias, Gordiano A. & Auiola Coss.

Ab auditorio prætoris repellitur accusator qui non vult se inscribere. Baldus. Vel sic: Etiam qui suorum iniuriam prosequitur se debet inscribere Bartolus.

X. Idem A. Buccatrahio.

S I crimen ad tuam tuorumque iniuriam pertinens exequaris, solennibus te inscriptionibus adstringe,[c] ut pręsidem prouinciæ habere iudicē possis. PP. Kal. Aug. Gordiano A & Auiola Coss.

Incendiarius dolosus punitur lege Cornelia de sicariis. h. d. Bart. Bal. & Salicetus.

XI. Imperator Philippus A. & Philipp. Cæs. Saturnino & aliis.

D Ata opera partis aduersę res vestras in cendio exarsas esse asseuerantes, crimen legis Corneliæ de sicariis exequi potestis.[d] PP. XIII. Kalē. Iul. Peregrino & Aemyliano Coss.

Mulier potest accusare in certis casibus, ut ubi suam vel suorum iniuriam prosequitur. Item in certis casibus mulier accusans non tenetur se inscribere. Baldus.

XII. Impp. Diocletia. & Maximia. A A. & CC. Corinthię.

D E crimine quod publicorum fuerit iudiciorum,[e] mulieri accusare non permittitur [f] nisi certis ex causis, id est si suā suorumque persequatur [g] iniuriam secundum antiqui [h] iuris statuta tantum, de quibus specialiter ei concessum est, non exacta subscriptione. Vnde aditus præses prouinciæ in primis examinabit, an tale sit crimen, cuius accusationem mulier subire nō prohibeatur.[i] S. V. Kal. Maij. A A. Coss.

Frater non accusat fratrem de crimine capitali. Bal. & Salic.

XIII. Idem A A. & CC. ad Asclepium.

S I magnū & capitale [k] crimen ac non leue frater contra fratrem suum instituit, non solum audiendus non est, sed etiam exilij pœna plectēdus est. Dat. X. Kalen. Febru.* CC. Coss.

g Persequatur.] & nisi lege Iulia de annona, ut ff. ad l. Iuliā de anno. l. fi. in fi. & in crimine læsæ maiestatis, ut Fuluia mulier coniurationem Catilinæ detexit, ut ff. ad l. Iul. maiestatis. l. in quæstionibus, & in suspecto tutore, ut instit. de suspe. tuto. §. consequens.

h Antiqui.] duobus modis expone. Primo quia ibi tantum accusat sine inscriptione mulier, ubi iure antiquo expressè dicitur quòd accusatio fieri posset si ne inscriptione. quos casus, no. supra e. l. qui crimen. Secundo in his casibus solis ubi mulieri permittitur accusare, & sic ubicunque mulier accusat, sine inscriptione accusabit. aliud in milite, ut supra eo. l. si crimen. Vel dic tertio quod accusat mulier sine inscriptione in illis casibus ubi specialiter ei accusare permittitur, ut in lege Cor. testamentaria, ut ff. de accu. l. 2. & lege Iulia maiestatis, ut d. l. in quæstionibus, non ubi generaliter ei permittitur, ut cum suam vel suorum iniuriā prosequitur, ut in prin. huius. l. Alii dixerunt quod quidā casus erant in iure ueteri, quos non habemus, quibus specialiter mulier poterat sine inscriptione accusare. prima placet, & secundum eam expone literā. Dic ergo secundum antiqui iuris statuta, & non exacta inscriptione: tantum in illis casibus subaudi, in quibus specialiter est eis, s. mulieribus & ēt maribus concessum, scilicet accusare sine inscriptione, ut no. s. eo. l. qui crimen.

i Non prohibeatur.] ut quia prosequitur suam uel suorū iniuriā: vel sit ei specialiter concessum. & secundo quęritur an sit de illis casibus, qui instituuntur sine inscriptione.

S I magnum.] CAS. Frater fratrem de crimine capitali uolens accusare, non auditur, sed in exilium relegabitur.

k Et capitale] secus si leue, ut j eo. l. si sororem. & dic capitale, cuius pœna est mors vel exilium, ut ff. de publ. iudic. l. 2. Item excipe, nisi uitæ suæ fuerit insidiatus: nam tunc mater contra filium auditur, ut infra. l. proxi. & pater contra filium, ut ff. ad l. Cor. de sic. l. 2. multo magis frater contra fratrem.

Incēdiarii variis pœnis afficiūtur.

† Materiā incēdii latè Hipp. I l. 1. ad l. Cor. de si. Bal. in l. 3. §. cogno scit, ff. de offi. præfecti vig. Al. cōsil. 50. I 3. uol. 1.

Mulier Catilinæ cōiuratio nem detexit.

Mulier an sine inscriptione accuset I casibus quibus ei accusare permittitur.

* Da. xiij. Kal. Mar.

Propter

PRopter.] CASVS. An mulier filium suum uitæ suæ insidiantem accusare possit, quæritur? Et dicitur quod sic: nisi à tali intentione eam materna pietas reuocauerit.

a Contendis.] ô mater, ut patet ex superscriptione legis.

b Intentionem.] not. sic & supra de pat. pot. l. 3. in fi. & infra de abo. l. 2. in prin.

CRiminis.] CASVS. Infamis accusare nō potest. si ergo integræ famæ fuerit, & quem accusare voluerit quis cum periculo calumniæ poterit.

c Calumniæ.] quæ præsumitur eo ipso quod non probat quod intendit, ut dixi supra, e. l. 2. non quod de calumnia semper debeat condemnari: sed potest, nisi aliqua iusta causa impulerit eum ad accusandum, ut ī. de calum. l. qui non probasse, & ff. ad Turpi. l. 1. § 2.

Calūnia præsumitur eo ipso quod quis non probat quod intendit.

d Existimatio.] i. fama, ut ff. de uar. co. l. cognitionum. §. existimatio. Infamis ergo non accusat, ut hic, & ff. de ac cu. l. qui accusare, nisi prosequatur suam iniuriam, vel suorū, ut ff. de accu. l. hi ta men, & nisi in crimine læsę maiestatis, ut ff ad l. Iul. Ma ie. l. famosi.

Infamis an possit accusare.

CVm.] CASVS. Accusans duos, ad accusationē tertij non est admittēdus, nisi suam & suorum &c.

e Cum rationibus iuris.] nam ius vetus hoc vult, propter turpem quæstum vitandum, ut ff. de ac cu. l. qui accusare.

f Tuum.] id est tui postulantis &c.

g Tertiam.] sed videtur quod nec duos: ut ff. de accus. l. hos accusare. §. lege. quę est contra. Solu. nō est contra: sed ibi prohibet duos, quare per consequens tres. Hoc non placet. Sed dic, duos non potest eodem libello, ut ibi: sed diuersis sic, ut hic, & d. l. hos accusare: tres autem non potest etiam diuersis libellis hoc placet. Alij dicunt, coram eodem non potest duos, sed coram diuersis sic: quia vnus iudex non posset vtrique plene insistere. alij quod vna inscriptione nō potest, sed diuersis potest duos, sed non tres. Item cōtra. a diem ī. ti. 1. l. qui de crimine. Solu. ibi duo prohibentur accusare vnum: hic econtra vnus potest duos, & ibi plene distingues. item ad idem contra, ī. de adulter. l. reos, & ff. de adul. nihil. §. cum alterum, & l. vim passam, §. duos, quibus dicitur etiam duos adulteros, maritum scilicet & fœminam, non posse simul accusari. sed speciale in adulterio. secus est in incestu, ut in ea. l. vim passam, §. incesti, & l. qui pupillam. § in libero. Itē ad idem quod prohibet de tribus, est contra, ī. si reus vel accusator mor. l. 1. Solu. ut ibi. & eodem modo est contra, ff. ad leg. Iuliam de adulter. l. inter, §. fi. vbi permittitur ei qui duos reos habet delatos, tertium iure mariti de adulterio accusare. Sol. ibi persequebatur suam vel suorum iniuriam, quod etiam hæc lex permittit in fi. ibi, nisi suas &c.

Accusatio nes duas an possit quis instituere.

h Delatos.] id est accusatos. Accus.

Calūnia...

Mater potest accusare filium sibi insidiantem. Bal. Vel sic. Mater ab accusatione instituta potest desistere sine pœna. Salic.

XIIII. Iidem AA. & CC. Aeliæ.

PRopter insidias quas tuæ vitæ paratas contendis, a accusationem apud præsidem prouincię contra filium tuum (si pietas & ratio naturalis animi tui non reuocat intentionem) b constituere potes. S. XVI. Kal. Mart. CC. Coss. B

Ille qui est integra fama, admittitur ad accusandum: tamen si calumniatur, debet puniri. Bal. Vel sic: Infamis ab accusando repellitur: & qui calumniatur, punitur. Salic.

XV. Iidem AA. & CC. Lupioni.

CRiminis accusationē instituere cum periculo calumniæ c (si tibi existimatio d integra est) minime prohiberis S. III. Kal. Mart. e CC. Coss. C

e Maij.

Qui duas accusationes contra diuersos instituit, ipsis pendentibus tertiam accusationem instituere non potest: nisi suam vel suorum iniuriam prosequatur. Bal.

XVI. Iidem AA. & CC. Callutico.

CVm rationib⁹ iuris e congruit desiderium tuum, f postulantis accusationem tertiam g ei qui duos reos delatos h habet, non permitti contra legis præscripta, nisi suas suorumque iniurias quis persequatur. S. XII. Kalen. Decemb. Nicomediæ. CC. Coss.

Alimentarius à tenera ætate, alimentatorem suum non accusat: ciuiliter tamen agere potest. Bald.

XVII. Post sententiæ eorumdē AA. & CC. Dat. V. Id. e Ianua. Diocletiano & Maximiano AA. Coss.

e Kalen.

INiquum † & longe à seculi nostri beatitudine esse credimus, ut Thaumasius accusandi eius habeat facultatem, in cuius domo eū (licet ingenuū) à prima ætate tamen fuisse constabat. i Quare ex nomine Thaumasij mentio super conflictu criminis cum Symmacho k conquiescat. Si quam sanè ciuilem petitionem idem Thaumasius sibi competere confidit: iudicio præsidali poterit experiri. l

† Cōcor. 3. q. 11. §. si quis ex familiaribus.

Temerariè commissa, congrua vltione plectantur. Bal. Vel sic: Frater fratrem seu sororem potest de leui crimine accusare. Bart. & Salic.

XVIII. Iidem AA. & CC. Iuliano.

SI sororem tuam leuiorum m commissorum ream facis, accusationem non prohiberis exercere in iudicio pręsidali: quò n temerariè commissa, congrua vltione plectantur. Data. III. Kalen. Mar. Diocletiano. IX. & Maximiano. VIII. A A. Coss.

Pendente accusatione non potest accusatus reaccusare de pari vel minori crimine, nisi suam vel suorum iniuriam persequatur. libellum tamē porrigere potest. & inscribere se, sed non prosequi. Bal. Vel sic. Accusatus non potest suum reaccusare accusatorem de pari crimine vel minori prius quam sit absolutus: nisi suam prosequatur iniuriam. Poterit tamen accusationem proponere, non ut super ea procedatur, sed vt supersedeatur donec causa prima finiatur. Bartolus. D

XIX. Imppp. Valētinia. Valens & Gratianus AAA. Laodicio præfecto Sardiniæ. e

e Ex Co. Th. lib. 9. ti. 1. l. 12.

INiquum.] CASVS. Symmachus Thaumasium recepit in domū suam, & cum abijt Thaumasius, vult Symmachum accusare, nūquid poterit, quæritur. Et dicitur quod non, ciuiliter tamen aduersus eum consistere potest.

i Constabat.] colligit enim eum forte expositum: nihilominus tamen est ingenuus, ut hic, & ī. de infantibus expo. l. fin.

k Cū Symmacho.] id est contra Symmachum, & hoc casu dici repetere expensas quanquā pietatis causa factas. ar gu. ī. de nup. l. patrem.

l Experiri.] sic, ī. ad leg. Corne. de fal sis. l. vbi. & ff. de accu. l. hi. §. 1.

SI sororē.] CASVS. An aliquis de leui crimine sororem suam possit accusare? Dicitur quòd sic.

m Leuiorum.] secus si grauiorum, ut ī. eo. l. si magnū, & facit ī. eo. l. propter, & ī. ad leg. Corne. de fal. l. falsū, & ff. de accusa. l. leuia.

n Quò.] pro, ut.

Negãda.] CASVS. Accusaui Titium, uult me accusare de pari vel de minori crimine: an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quod non, nisi suam vel suorum &c. tamen pendente accusatione aduersus me potest se inscribere.

a Suorumque.] sed & tunc non permittitur eis, si ponas primos accusatores persequi suam vel suorum iniuriã: ne priori denegetur, quod posteriori conceditur. hoc enim esse non debet, ut s. qui potio. in pig. l. allidulis. & verba hæc, suam suorũ &c. non sunt late interpretanda, ut in decretis. 3. q. fin. c. 1. & fin.

† Hæc. l. est canonizata. 3. q. 11. c. neganda. 2.

Negãda[1] est accusatis, qui nõ suas suorumque[a] iniurias exequuntur, licentia criminandi in pari uel minori[b] crimine, priusquam se crimine quo premuntur, exuerint, secundum scita ueterum iuris conditorum: ita tamẽ, vt & ipsi inscriptiones contra eos etiam pendente accusatione deponere possint. Dat. Prid. Id. August. Carnunti, Gratiano. A. III. & Equitio. V.C. Coss.

Excepto maiestatis crimine, familiares & serui non possunt dominos accusare: alias puniuntur. Salic.

XX. Impp. Arcadius & Honorius AA. Eutychiano P.P.

Si quis † ex familiaribus vel ex seruis cuiuslibet domus cuiuscunque criminis delator atque accusator emerserit, eius existimationem,[c] caput,[d] atque fortunas[e] petiturus, cuius familiaritati vel dominio inhæserit: ante exhibitionẽ testium, atq; examinationem iudicij, in ipsa expositione criminum, atque accusationis exordio,[f] vltore gladio feriatur. Vocem enim funestã amputari oportet potius quam audiri Maiestatis autem crimen tantum excipimus. D. VI. Id. Nouem.

b Vel minori.] in maiori sic, ut i. eo. l. j. nec est cõtra. huic, l. j. de calumnia. l. 1. vbi etiã de pari permittit: quia ibi non in modum accusationis, sed ex officio. sic & ff. de bonis li. l. qui cum maior §. si libertus. Item nec est cõtra. ff. de adul. l. 1. §. si publice. vbi de pari vel etiam minori video permitti se accusare: quia non in modum accusatio, sed exceptionis objiciebatur crimen lenocinij, ut infra de adul. l. ita pudor. Post sententiam autem latam distinguitur, an sit absolutoria, & tunc omnes accusant: an condẽnatoria, & tunc aut quæ adimat ciuitatem aut libertatem, aut non, ut habes plene ff. de publi iu dic. l. is qui, & de iure. fis. deferre. §. 1.

† Idem. 3. q. 11. §. si quis, vbi ponuntur verba huius. l.

Si quis] CASVS. Ad accusationẽ alicuius aliquis de familia sua, siue liber siue seruus prosilijt: is non solum amissione bonorum, sed capite plectendus est, exceptò de crimine læsæ maiestatis.

c Existimationem.] id est famam.

d Caput.] id est statum quod in tribus constat, ut ff. de capi. demi. l. fi.

e Fortunas.] id est substantias. & sic ponitur. j. de incolis, l. ciues, li. x. & facit infra de delatori. l. fi. lib. x. & j. in qui. cau. coloni do. lib. xj. l. 2. in fi.

f Exordio.] punitur ergo quis, licet non processit. Et sic sunt ar. contra, ff. de bo. lib. l. qui cum maior. §. accusasse, & l. in seruitute. §. 1. & supra de his quibus ut indig. l. alia.

Si liberti.] CASVS. Si libertus ad accusationem patroni sui prosilijt: ex pœna afficiendus est, qua & seruus si inueniatur criminis delator.

g Hæredumve.] etiam extraneorum, arg. s. de in ius vocan. l. 2. Accur.

h Supplicio.] extraordinario, ut ff. de iure fis. l. 2. §. pen. & facit, s. de testi. l. libertorum. Sed in ciuilibus auditur etiam venia petita, & etiam in crimine, si suam vel suorum iniuriam prosequatur, ut ff. de accu. l. hi.

i Exordium.] ut & s. l. proxi. & dic de hoc vt ibi notaui.

Constantinop. Cæsario & Attico Coss.

Libertus non potest accusare patronum, nec eius hæredem. & contra faciens punitur. Salic.

XXI. Impp. Honorius & Theodosius AA. Consulibus, prætoribus, & trib. pleb. Senatui S.D.

Si liberti, accusatores manumissorum hæredumve[g] esse præsumpserint: eodem quo serui, supplicio[h] tenebuntur, luituri pœnas ante prohibitæ delationis exordiũ.[i] Da. VII. Id. Aug. Asclepiodoto & Marmiano Coss.

TITVLVS II.

DE ACCVSATIONIBVS, ET inscriptionibus.

Euulsor finalium terminorum, extraordinariè arbitraria pœna punitur. Bald. Vel sic: Qui terminos amouet causa fines turbandi, punitur extra ordinem. Salic.

I. Imp. Alexand. A. Mariano.



Fos qui terminos effoderũt,[k] extraordinaria[l] animaduersione coerceri debere. præses prouinciæ nõ ignorabit. PP. III. Kalend. Augu. Alexandro. A. Cos.

Dominus potest defendere seruum suum accusatum de crimine capitali. Bald. Vel sic: Pro suo interesse admittitur quis ad defendendum alium in crimine capitali, Bart.

II. Idem A. ...

Si † cuidã criminĩ obnoxius seru⁹ postulatᷓ,[m]

DE ACCVSATIONIBVS & inscriptionibus.

Dictum est de personis accusantiũ: nunc de ipsis accusationib. in quibus quia necessaria sunt inscriptiones, ideo de his subijcit.

† Ex C.T. e. li. 9. ti. 6. l. 1.

Fos.] CAS. Aliqis, sustulit positos terminos inter agrũ meum & vicini mei causa seminandarũ litium, qua pœna puniri debeat? Et respon. quòd extraordinaria pro motu iudicis.

k Terminos effoderunt.] distingue, an tantum ille qui effodit lapides, voluerit tibi furari, scilicet ipsos, qui faciebant terminos, & tunc habetur ætatis discretio: aut causa seminandarum litiũ hoc faciat, & tunc extraordinarie pro factorum varietate punitur, ut ff. de termino mo. l. 2. & fi. §. fina.

Terminos effodiens, qua pœna; punitur.

l Extraordinaria.] nec enim est ordinaria pœna pecuniaria quæ ex hoc crimine datur, ut hic, & ff. de termi. mo. l. 1. Sed certe immo uidetur quinquaginta aureorum, ut ff. de termi. mo. l. agraria, in princ. quæ est contra. Sol. distingue tempora, & concordabis scripturam. à principio enim non fuerat statuta. & sic loquitur hic, & d. l. 1. & ff. eo. sed postea per Cæsarem statuta est, ut ibi dicitur. Alij dicunt hic de corporali, ut nulla ordinaria sit statuta: ibi de pecuniaria. vel non est ordinaria quantum ad priuatum, sed quantum ad fiscum sic. Vel ibi de terminis in iure positis: hic in vrbe. prima placet.

† Per enarrationẽ cõstitutionum huius tituli ad scholia quoq; Græcorũ confugito, Basil. lib. 60. ti de pub. iudi. Petr. Vendra. Temporis distinctio scripturã cõcordat. c. cum tu. extra de testi. glo. in l. apud antiquos C. de fur.

Si cuidam.] CASVS. An seruus de publico crimine accusari possit, quæritur? Et dicitur quòd sic, & dominus eum defendere põt, & verba pro eo facere: sed, probato crimine seruus non dominus pœnam subeat.

m Seruus postulatur.] qui omnibus legibus reus fieri põt, exceptis his quibus pœna pecuniaria imponeretur, vt hic, & j. ad l. Iul. de vi pub. vel priua. l. si criminis. & ff. de ac-

de accusa.l.hos accusare.§.omnibus.

a Defendere potest.]& eius procurator,ut ff.de publi.iudi.l.seruus.& sic est contra,ff.de publi. iudi. l.pe. §. ad crimen.Solu.potest interuenire ad omnia,præterquam ad sententiam,ut hic,& ibi. Vel hic dominus non pro alio,sed pro se & sua utilitate interuenisse videtur: quia sua interest pecuniariter seruum suum absolui. Vel hoc speciale,in quibusdam tamé criminibus omnino interueniat procurator, quæ imponunt pœnam relegationis, vel infamiæ,ut no. ff.de procur.l.seruum,§. publice. Accur.

dominus eum defendere potest, a & in iudicio sistere, accusatoris intentionibus responsurum. post probationem autem criminis, non ipse dominus, sed seruus pro suo delicto condemnationẽ sustineat. Ideo enim seruum suũ domino defendere permissũ est,ut pro eo possit competentes allegationes offerre. b PP.XI.Kal.Decẽbr. Alexan. A.Coss.

B

Admittitur procurator absentis ad allegandum absentiam in causa capitali.hoc dicit text. Item ad excusandum de pœna contumaciæ,sed non a pœnis criminis.Bal.

b Offerre.]q. d. nõ ut sententiam subeat. sed & si non defendat, non amittit eum, ut ff. de publi. iudi.l. sciendum, & ff. de sta.ho.l. seru.

III. Idem A. Stephanidi.

Reos c capitalium d criminum absentes, etiam per procuratorẽ e defendi, leges publicorũ iudiciorum permittunt. PP.IIII.Non.Nouẽbr Maximo.II.& Aeliano Coss.

C

Non tenet sententia absolutoria lata pro præsente contra absentẽ non citatum legitime: & ea non obstante, tanquam nulla ipso iure, proceditur in causa per iudicem qui pronunciauit,vel eius successorem.Bald. Vel sic: Absolutoria lata accusatoribus absentibus non per contumaciam,est ipso iure nulla.Bar.

Reos.] CASVS. An rei absentes in causa capitali per procurato. defendi possint,quæritur? Et dicitur quod sic,quod intellige ut alleget causas absentiæ, nõ causas innocẽtiæ:ne sit contra. ff.de pub. iudi.l.accusatore,§.ad crimen.Viuia.

c Reos.]id est accusatos.

d Capitalium.]quę sunt ut.ff. de pub.iudi l. 2.

e Per procuratorẽ.] immo videt quod non, ut ff.de publi iudi l. pen.§. ad crimen. quæ est contra. Sol. secundum M.hic erat iam lis contestata contra principalem: vnde ipse, non procurator est condemnandus, quod non placet: immo semper procurator damnaretur, ut s.de procurato.l. nihil. Dic ergo defendi, scilicet ut allegentur causæ absentiæ, f ut ff.de procura. l.absens, non in principali,ut in contrario, & in quibusdam criminibus etiam plene defendit, ut no.ff. de procur.l.seruum.§. publice.Accur.

f Etiam ea quæ non cõcernũt principaliter crimẽ, ut ad dilatorias proponẽdas, inhabilitatẽ iudicis, incapacitatẽ accusatoris, ineptitudinẽ libelli proponendã admittitur procurator.S.

Accusatio vnius, an permittatur pluribus.

Si accusatoribus.] CASVS. De facto duo vnum accusabant de eodem crimine: cœperunt abesse, & nõ per contumaciam,in absentia quorum iudex ad postulationem accusati eum absoluit:an valeat sententia absolutoria,quæritur? Et dicitur quod nõ, sed apud eundem iudicẽ vel successorem eius causa iterata ventilabitur.

f Si accusatoribus.]erant ergo plures,& crimen vnum, ut in fi.l.ibi, intentari criminis &c. & vnus accusatus. sic ergo plures accusant vnum,& sic est contra,j.e.l.qui de crimine.& ff.de accu.l.hi.§.fi.& l. si plures, & ff.de libe. ho.exhi.l.quod & lex.§. hoc interdictum. Sol. hic sic de facto fuit,non tamen fieri debuit: unde non quid fiat,sed quid fieri debeat,obseruabitur, ut & ff. de offic. presi. l.sed licet. Vel hic renunciauit accusatus de iure suo confidens, dicens se paratum omnibus respondere. Alij dicunt quod vno libello possunt, ut hic:diuersis non, ut in contrarijs.

ADDITIO. Bar.hic dicit quòd hic non fuit opposita

A exceptio. si enim fuisset opposita,de pluribus fuisset electus vnus,ut d.l. si plures,quod satis concordat cum prima solutione gl. Dicas ergo quòd in accusationibus publicis non admittuntur plures,ut d. l. si plures, quod fallit,nisi pluriũ interesset æqualiter, ut l.1.§. si ad plures. ff. de sepul. violato, & ibi de hoc per B. & per eundem in d. l. si plures. ff. de accusa.

IIII. Imp.Gordianus A. Archelao.

SI accusatoribus f absentibus,& non per contumaciam adesse iudicio cessantibus, ex vna postulatione g aditus pręses prouinciæ non causa cognita h sententiam dixit,quaeum de quo querimoniã detulisti, liberandum existimauit: criminatione i etiam nunc perseuerante, quæ contumacia k vel cessatione accusatorum non interueniente auferri non potuit: causa intentati criminis apud eundem l vel successorem eius more m judiciorũ tractabitur. PP. Non. Mart. Gordiano. A. II.& Pompeiano Coss.

C

Mandatum mandatarium à crimine non excusat:& tam mandator quam mandatarius possunt de crimine accusari Primo remouet allegationes mandatary: Secundo dicit quid iuris de mandante & mandatario secũda ibi,nanque. Bal.Vel sic: Delinquens, propter mandatum alterius non excusatur.Bart.

g Ex vna. postulatione.]id est postulatione vnius partis,scilicet accusati.

h Causa cognita.] quod fuit eo ipso quod nõ erat præsens vtraque pars, ut s. si per vim vel alio modo.l. si.

i Criminatione.].i. accusatione.

k Contumacia.].i. contumaci cessatione. Vel contumacia, quando expresse dixit,non veniam. cessatio,quando est tacita,ut quia ter citatus nõ fuit inuentus. Sed qualiter fiat citatio accusatoris vel accusati,ut sic ad sententiam possit veniri? Dicunt quidam, secundum formã quæ est, ff. de publ.iud.l.inter accusatorem, in fin. Arg. contra, ff. de pœn.l. absentem. Tu dic sicut in ciuilib. actor, sic hic accusator: & sicut in ciuilibus reus sic hic accusatus, ut dixi s. ti. 1 l. qui crimen, saluo iudici, quod causa pendente poterit tempora statuere intra quę incidat in Turpilianum accusator si non prosecutus fuerit,ut s. ti.1.l. si ea. eis autem accusatis citatis & non venientibus pœna pecuniaria imponuntur. vel etiam hæ quæ contingunt existimationem, & etiam interdum possunt relegari. cæterum si quid grauius eis irrogandum fuerit,puta pœna metalli, vel capitis,eis irroganda non erit. sed in accusatorem absentem quandoque grauius statuitur quam per Turpilianum sit statutum,ut ff.de pœnis.l. absentem. §. 1. nec ob. ff de pub.iud l.inter,quia illud iuxta hanc exceptionem potest intelligi,ut de eius quidem calumnia pronũcietur,non tamen ut calumniator condemnetur, sed ut plus interdum patiatur, quam per Turpilianum sit statutũ.

Accusator & accusatus qualiter citati debent.

Accusatus citatus nõ veniens, quomodo puniatur

D

l Eundem] sententia absolutoria habita pro nulla. & idem esset in ciuili,scilicet quòd ipso iure esset nulla, si legitime citatio facta non fuerit,ut s. quomodo & quando iudex.l.ea quæ. Item id quod dicit, apud eundem, subaudi,vel superiorem,ut j.eo.l.absentẽ.& quòd apud eundem cognoscatur,est sic,s.de sent.l.1 in fi. & quomodo & quando iudex.l. si præses. Sed contra eod. tit. quomodo & quando iudex,l. si ut proponis,1 vbi dicit alij committendum. sed ibi primus fuit delegatus: hic ordinarius. Item contra ff.de re. iud. l. iudex, & supra senten.rescin. non pos. l. 1. Solu. ibi valuit: sed contra ius litigatoris lata fuit, vnde tenuit, hæc ipso iure fuit nulla.

m More.]id est prout iura requirunt.

Non ideo.] CASVS. Intulisti mihi iniuriam, volebam te accusare: dicebas te non esse accusandum eo prætextu, quòd de mandato alterius dicebas te fecisse: an sis audiendus, quæritur? Et dicitur quòd non, sed vterque tenebitur, tam tu, quam ille qui mandauit. A

a Incidit.] id est iuste accusatus est, agitur ergo criminaliter de iniurijs, ut ff. de priua. deli. l. vlti. & insti. de iniur. §. pen.

b Quia dicit.] quod etiam dicere cogitur, ut & ff. ad Syll. l. & si percussor, in princ. & l. prius. Ac.

c Principalem.] vocat principalem, iniuriam inferentem.

d Ignotū non est.] vterque ergo tenetur, ut hic, & j. ad le. Iul. de vi. l. seruos, & ff. de iniur. l. non solum, in princ. & §. si mādato. & §. Proculus, & l. lex Cornelia. §. si quis liberum, & ff. de vi & vi arm. l. 1. §. deiecisse, & j. si reus vel accusator fuerit, l. defunctis, & arg. ff. de constitu. pecu. l. verum, in fine, vbi dicit, factum alterius alium nō releuare, & hoc nisi debuit obedire: quod euenit quando que in leuioribus, ut ff. ad leg. Aquiliam, l. liber homo. 2. in princ. & ff. de regu. iur. l. ad ea.

V. Idem A. Paulino.

Non ideo minùs crimine, siue atrocium iniuriarum iudicio tenetur is qui in iustam accusationem incidit, [a] quia dicit [b] alium se huiusmodi facti mandatorem habuisse. Nanque hoc casu præter principalem [c] reum, mandatorem quoque ex sua persona conueniri posse ignotum nō est. [d] PP. III. Id. Septembr. Gordiano. A. II. & Pompeiano Coss. B

Contra absentem in causa capitali, non potest procedi nisi per annotationem bonorum: & si ad condemnationem fuerit processum, sententia nulla est: & quatenus de facto processit, à superiori rescinditur. Bal.

VI. Idem A. Aufidiano.

Absentem capitali crimine [e] accusari non posse, [f] sed requirendū [g] tantummodo annotari solere, si desit: vetus ius ē. [h] Et ideo cum absentem te & ignorantem, cui nunquam vllum crimen denūciatum esset, [i] per iniuriā à præside [k] prouinciæ in metallum damnatum esse dicas: quo magis in præsenti te agente (vt asseueras) iam nunc fides veri possit illuminari, præfectū prætorio adire cura: qui quicquid nouo more & cōtra C D

Absentem.] CASVS. Accusatum de crimine capitali in absentia sua præses condemnauit in metallum: an sententia teneatur? dicitur quòd nō, sed requiri debet, & bona eius annotari. præsentabit se ergo accusatus iudici & seipsum defendet, & qd perperam gestum est, in melius reformabitur.

e Capitali crimine.] id est ex quo pœna imponitur capitalis vltra relegationem: aliàs secus, ut ff. de pœ. l. absentem. §. 1.

f Non posse.] ut procedatur in causa, ut in d. l. absentē, & ff. de adul. l. si maritus, 2. §. legis Iuliæ, & infra de adul. si quondam. Accusatio tamen recipitur, ut infra, tit. 1. l. 2. §. ex longinquo. Interdum etiam proceditur, ut j. de pœnis, l. ne diu. Accur.

g Requirendum.] sicut in ciuilibus, ut no. j. qui ac. non pos. l. 3.

h Vetus ius est.] de quo tituli sunt speciales, ut ff. de requi. re. & j. de requirendis re. vbi plene dices.

i Denunciatum esset.] ad maiorem exaggerationem dicit, ut hic, & ff. quæ sent. si. ap. l. 1. §. item cum ex edicto, nam idem est si esset citatus cum esset absens.

k A præside prouinciæ.] & hoc etiam facit non valere sententiam: quia præses non potest damnare in metallum, ut ff. de pœnis, l. 2. §. 1.

l Reformabit.] sententia habita pro nulla, ut & j. eo. l. si accusatoribus, & j. quomodo & quando, l. si ut proponis, 1. hoc quando lis non fuerit contestata. Quid autem si se lite contestata absentauerit? Hadem, sed de hoc dic ut not. j. eo. l. si accusatoribus.

formam constitutionū gestum deprehenderit, pro sua iustitia reformabit. [l] PP. IIII. Non. April. Ariano & Pappo Coss.

In non notorio iudex per viam accusationis procedens, debet procedere solenniter. Bal. Vel sic: De notorio ad denunciationem officialis iudex procedit citra solennitatē accusationis. hoc primo. In non notorio debet iudex procedere per viam accusationis solenniter. hoc dicit.

VII. Idem A. Proculo.

Ea [m] quidem quæ per officiū [n] præsidibus denunciantur, & citra solēnia [o] accusationum posse perpendi, [p] incognitū nō est. Verum si falsis nec ne [q] notorijs insimulatus sit, perpenso iudicio dispici debet. PP. VIII. Id. Ian. Peregrino & Aemyliano Coss.

Ea.] Diuiditur in duas partes. Primo loquitur de crimine notorio, & processu super eo. secundo loquitur de crimine non notorio secunda ibi, verum. CASVS. Officialis deputatus ad hoc ut denunciet, an se inscribere debeat, quæritur? Et dicitur quod iudex facilè dictis eius non credet.

m Ea.] crimina.

n Per officium.] i. officiales. erāt enim quidā officiales ad hoc deputati, ut j. ti. 2. l. j. & ff. de offi. præfecti vrbi. l. 1. §. & sane, & j. de decur. l. 1. lib. x.

o Citra solēnia.] id est sine īscriptione. & est speciale, regulariter contra, ut j. eo. l. ul. Sed an soli officiali credāt? qd videtur per prædictam, l. ff. de off. præf. vrb. l. j. §. & sane. & per aliam, ff. de testibus eo. l. magis, §. ne tamen, & maxime quādo notoriū erat toti populo, vel maiori parti, ut arg. ff. qui satisda. cog. l. si uero pro condemnatio, §. fi. Sed dico cōtra, ut d. l. de curiosis, & hic, & ff. de cust. reo. l. diuus, 2. & j. eodem, l. singuli. hic ergo ad minus debet probari notorium esse.

Locum hunc restituit Budeus in anno. poste. in l. ab accusatiōe, ti. ad sena. cōsul. Turpil quo loco & vocē notoria, interpretatur. Officiali soli an credatur.

p Perpendi.] id est audiri, & audita puniri &c. & facit 2. q. 1. c. de manifesta.

q Nec notorijs.] Nam tunc non crimen, sed notorium esse sufficeret probari.

VIII. Exemplum sacrarum literarum Diocletiani & Maximiani AA.

Coram præside debet quis accusatorium libellum producere, non coram stationarijs. Bald.

Si quis se iniuriam ab aliquo passum putauerit, & querelā deferre voluerit: nō ad stationarios [r] decurrat, sed præsidalem [s] adeat potestatem, aut libellos [t] offerens, aut querelas suas apud acta deponens. PP. sine die & consule.

Si quis.] CASVS. Si quis dicat ab alio se passum iniuriam, adeat competentem iudicem, non stationarium, & conueniat aduersarium ciuiliter, si velit, vel criminaliter. Viuianus.

Stationarij qui dicantur.

r Ad stationarios.] publicos quibus locatæ fuerunt stationes publicæ. Ve. econtra stationarios dicit, id est procuratores Cæsaris & fisci qui præerant stationibus. vel appellat stationarios, limenarchas qui custodiunt limina imperij.

s Præsidalem.] qui est iudex criminum, ut s. de iurisd. om. iudi. l. iuris ordinem, & l. in criminali.

t Libellos.] scilicet accusando criminaliter: & querelā, quan-

Accusatus ab uno de eodem crimine non potest accusari ab alio, sed de diuerso, licet ortum habente ab eodem facto. non tamen prius iudex de altera pronunciabit, quam de vtroque plene cognouerit. Salic.

IX. Iidem AA Honorato.

QVi de crimine publico[a] in accusationē deductus est, ab alio super eodem crimine deferri non potest.[b] ¶ Si tamen ex eodem facto[c] plurima[d] crimina nascuntur, & de vno crimine in accusationem fuerit deductus: de altero nō prohibetur ab alio[e] deferri. iudex autem super vtroque[f] crimine audientiam accōmodabit. Nec enim licebit ei separatim de vno crimine sententiam proferre, priusquam plenissima examinatio super altero[g] quoque crimine fiat. PP. XIIII. Kalen. Septemb. Basso & Quintiano Coss.

Qui promittit se facturum quod iudex feret sententiam in aliquo: tenetur sicut qui dat pecuniam pro sententia obtinenda. Bald. Vel sic: Victoriam causa pollicitus, non minus crimen contrahit, quam stipulatus. Salicetus.

X. Iidem AA. & CC. Vrsx.

QVi explicandi[h] negocij spem[i] (cuius finis in iudicis potestate ac motu situs est[k]) pollicetur: non minus[l] ob illicitam sponsionem crimen contrahit, quàm qui ad huiusmodi promissionis commercium contra disciplinam publicam adspirat. PP. III Kalen. Nouemb. ipsis. IIII. & III. AA. Coss.

Accusatus & quia non fuit probatum absolutus potest ab alio de præuaricatione primi primo docente iterum accusari de eodem crimine, de alio vero crimine potest accusari, si doceatur vel nō doceatur de præuaricatione vel collusione primi. Bal. Vel sic: Absolutus nō reaccusatur de eo crimine, nisi doceatur de prioris præuaricatione, de alio vero non prohibetur. hoc dicit secundum Sal.

XI. Iidem AA. & CC. † liberis Crispinæ carissimæ nobis.

SI quis homicidij crimē

quando ciuiliter agit secundum Azo. Vel libellos à se scriptos, & querelam quando apud acta facit sibi scribi libellum per alium. vel libellum quando est in scriptis dandus, & querelam, quando sine scriptis hoc potest fieri, ut infra de dign. l. quoties, lib. xij. Vel libellum, quando scit scribere. querelam, quando nescit: vbi verbotenus (dum modo redigatur in actis) potest accusare & inscribere.

QVi de crimine.] CASVS. Accusatus de uno crimine super eodem casu accusari ab alio non potest, nisi eēt tale crimē, ex quo possunt plures oriri accusationes: verbigratia, ut quia commisit accusatus adulterium cū cognata sua: quia de adulterio, & de incestu potest accusari à Titio, & de vtroq; cognoscet iudex, & super vtroque feret sententiam. Viuia.

a Qui de crimine publico] quæ sunt, ff. de publi. iudi. l. 1.

b Non potest.] hoc siue fuerit condemnatus ab accusatione primi, ut ff. nau. cau. stabu. l. pen. in fine. siue absolutus, nisi doceatur de præuaricatione primi accusatoris, vel nisi secundus prosequatur suam vel suorū iniuriam, & probet se nesciuisse accusationem ab alio institutam, ut j. eo. l. si quis homicidij, & ff. de præua. l. 3 in princ. & ff. eod. l. si cui. §. ijsdem, siue etiam pendeat, ut hic, & ff. eo. l. hi tamen. §. ab alio delatum, nisi decesserit primus, vel nisi aliàs impeditur procedere: tunc enim intra triginta dies admittitur alius, ut ff. e. l. libellorum, §. fi. Item accipe hic, siue vna lege, siue diuersis, ex eodem tamen crimine, ut ff. e. l. senatus. Item lite contestata. nam si ante ambo simul veniāt, idoneior eligitur, ut ff. e. l. si plures.

c Si tamen ex eo. facto.] multo magis si ex diuersis, ut ff. de priua. delic. l. pen. & j. ad leg. Fabi. de pla. l. 1. in fi.

d Plurima.] ut si in iniuriam domini seruum eius occidi. nam teneor iniuriarum & homicidij, ut ff. de priua. delic. l. pen. Vel si quis commiserit adulteriū cum sorore, tenetur adulterij & incestus, ut ff. de adulte. l. si adulterium cum incestu, in prin. Sed huic videtur contra. ut ff. e. l. senatus. sed ibi erat idem crimen, hic duplex. Quid si aliquem fui aggressus, & in aggressione homicidium perpetraui? Respon. licet facta diuersa sint, tamen quantum ad initium pro uno facto habetur, ut arg. j. ad leg. Iul. de vi. l. quoniam.

e Ab alio.] à contrario ergo ab eodem non potest accusari. & erit verum, vbi crimina ex eodem facto oriūtur: si autem ex diuersis, potest etiam ab eo. vt ff. eo. l. libellorum, §. sed & si aliud.

f Super vtroque.] sic, s. de iudic. l. nulli. interim tamen dum respondet pro vno non arcetur pro alio, ut ff. de custo. reo. l. 2. §. fin.

g Super altero.] vtroque tamen plenissime discusso, poterit seorsum pronunciare, ut hic innuit. Et vltimo distingue, quia aut vnus accusat vnum, & tunc de uno crimine & vna lege potest, diuersis legibus non potest, ut ff. eod. l. senatus. sed si diuersis criminibus descendentibus ex diuersis factis, potest, ut ff. eo. l. libellorum. §. sed & si aliud. si ex vno, nō uidetur q. liceat vt sumitur arg. à contrario sensu in hac l. 2. responso. aut unus accusat plures, & tunc si de eo crimine, licet, ut j. si reus vel ac. mor. fue. l. 1. & ff. de adul. l. qui pupillam § 1. & l. vim passam. § incesti. Sed fallit in accusatione adulterij, ut j. de adul. l. reos, & ff. de adu. l. si maritus. 2. §. 1. si uero de diuersis criminibus, vno libello non possūt accusari duo: sed si diuersis. sic; nō tamē tres, & hoc nisi suam uel suorum iniuriam prosequatur, ff. e. l. hos accusare, §. 1. & s. ti. 1. l. cū rationibus. aut ecōtra plures accusāt vnū, & tunc si de eodem crimine, idoneior ē eligendus, ut ff. e. l. si plures, si aūt de diuersis criminibus ex vno vel diuersis factis descendentibus, possunt scilicet plures vnum accusare ut hac. l. Interim tamen dum habet necesse respondere pro uno, non arcetur pro altero, ut ff. de custo. reo. l. 2 §. fi.

QVi explicandi] CASVS. si comes uel assessor iudicis accipiat pecuniam à conuento ut absoluatur, non minus puniendus est comes uel assessor, q̃ q corrupit. quæ autem sit hæc pœna, nō aperit iudic. si corrumpens sit actor perdit litem, ut s. de pœna iudi. q. male iudi. l. 1. comes fustibus cæditur, & pro iniuria quā fecit iudici, damnabitur, ut ff. de iniurijs. l. item apud. Viuianus.

h Qui explicādi.] puta familiaris, vel assessor, vel comes, vel cōsiliari⁹ iudicis, vt & ff. ad le. Iul. repe. l. in comites.

i Spem.] id est victoriam quam sperat qui dat.

k Situs est.] dum tamen secundum leges iudicet, ut in authen. de iudi. § omnis autem, colla. 6.

l Non minus.] quasi dicat, non minus punitur dictus consiliarius quàm ipse corruptor, cum par sit delictum, ar. s. de epis. & cleric. l. si quemquam. Sed quod sit hoc crimen, non aperit. Dic ergo, actor corrumpens perdit litem, ut s. de pœna iudi. l. 1. Item crimen falsi committit, ut relegetur ad tempus ut ff. de falsis, l. cui ductus. familiares autē, uel alij prædicti, fustibus cæduntur, & per hoc de iniuria quam iudici fecisse videntur damnati videntur, ut ff. de iniur. l. item apud. § idem ait. Sed hodie ei qui dedit, parcitur. quod dic vt s. de pœna iudi. auth. nouo iure. & facit ad l. istam ff. de calum. l. si ab eo, & quod not. in l. 1. §. 1. 2 & 3. in eo ti.

SI quis.] CASVS. Accusaui Titium de adulterio, & absolutus est: an possis eundem accusare, quæritur? Et dicitur quòd nō, nisi arguere me poteris de præuarica-

Accusat⁹ ab vno se per vno crimine an possi ab alio s. per eod. accusari.

Crimine duplici quādoq; qs tenet.

† Legēd. Hæc Crispinæ charissimæ nobis. erat aūt is Crispinus p̄ses prouinciæ ut ex huius legis verbis intelligi pōt. Contius.

Iudicem corrumpens qua pœna punitur.

catione, quia forte collusi cum Titio. Si vero Titius homicidium fecit, poteris eum accusare. Viuia.

a Persequendum.] contra eum qui iam ab alio accusatus fuerat & absolutus.

b Eum.] primum accusatorem qui succubuit.

c Arguere.] aliter enim regulariter nõ auditur, vt hic, & ff. de prauari. l. 3. in princi. sed fallit quã do secundus suã vel suorum iniuriam prosequitur, & docet se nesciisse de prima accusatio. ut ff. eodem l. si cui. §. sed hoc vtrum. si uero accusatus transigat, quod potest, ut supra de transactio. l. transigere. non nocet nisi transigenti: cum res inter alios acta &c. vt sup. res inter alios actas l. 2. licet enim cuilibet liceat redimere sanguinẽ suũ: verum est ut non habeatur pro confesso: non ad hoc vt non possit ab alio accusari: quod est in alijs publicis iudicijs, vbi non de sanguine agitur, ut ff. de priua. delic. l. fin.

† Addit Salic. si iuramẽtũ pur gatiõis delatum sit accusato, non poterit amplius accusari. addo tñ quod iuramẽtũ veritatis non nocet, nisi de ferẽti. Ia. in l. 3. §. pen. ff. de iureiur.

† Ad hãc leg. vid scholia Græcorũ Iterpretũ, Basilic. lib. 60 tit. de pub. iu. c. 24 Petr. Vẽdram.

d Præscriptum est] id est in scriptis positum.

e Non putauerit.] scilicet docere de præuaricatione primi: quod est etiam cum prosequitur suã vel suorum iniuriam, vt modo notaui & quod subijcit, ad sequens crimen, s. homicidij, quod est sequens ratione præuaricationis de qua regulariter deberet ante docere. Itẽ quod subijcit pastorũ: ideo dicit, quia à pastoribus hoc crimen, s. homicidij, primo deuenit, scilicet Cain & Abel. & quod subijcit, coges, non absolute: sed si vult accusare, coges eum subscribere: vel aliàs non audias eum. Vel dic secundo secundum B. quod fecerat iniuriam, & postea homicidium in pastores, & hic secundus accusator de homicidio & iniuria inscripsit, omisso de homicidio, ad sequens crimen, s. iniuriæ, peruenitur, quæ tamen ante homicidium facta fuerat, quod totale cœpit à pastoribus, ut Cain & Abel. Tu dic melius tertio quòd tria delicta cõmiserat. primo homicidium vnius pastoris postea iniuriam fecerat alijs, tertiò pecora abegerat. & sic ex quo omittit primum, descendit ad primum crimen pastorum, id est iniuriæ eis factæ, & domino per eos, & latronum qui scilicet abegerunt pecora, vel si iste non fuerat ordo in committendo, fuit saltem in libello accusationis, ut habeat locum quod dicit, sequens.

Homicidii crimẽ à pastoribus ortum habuit.

f Eum coges.] si iam cœperat accusare, ut scilicet non incidat in Turpilianum: aliàs non compellitur, ut supra vt nemo inuitus. l. 1. Sed si inscripsit in tribus casibus supradictis, omisso vno, an tunc inscribet in duobus? Respon. sufficit prima inscriptio. Item an ratione omissi homicidij incidit in Turpillianum? Respon. non: quia non sponte desistit, sed repulsus exceptione: quia ab alio absolutus.

existimat persequendũ, [a] secũdum iuris publici formam debebit eũ [b] qui in primordio homicidij postulauerit reum, neque probauerit, ideoque reus absolutus est, præuaricationis arguere. [c] Id enim salubriter statutis principum parentũ nostrorũ iurisque forma præscriptum est. [d] vel si id nõ † putauerit [e] agendũ: ad sequens crimẽ, id est pastorũ latronumve descendere eum coges, [f] atq; id exequi iudicio tuo: cùm si quidem id ab incusato appareat esse commissum, ob vltionem publicã obnoxius legibus fiat. [g] Dat. VIII. Id. April. Anniballiano & Asclepiodoto Conss.

Se præcipitans absque conscientia criminis, non nocet successoribus. Salicetus.

XII. Iidem AA. & CC. Aurelio.

Factum sponte se præcipitantis, [h] innocenti criminis periculum afferre nõ potest. [i] S. XIIII Kalend. Iun. Sirmij. AA. Conss.

Accusatus non debet torqueri, si accusans se non inscripsit. Bald. Vel sic: In accusatione facta de seruo necessaria est inscriptio, sicut de libero. Salic.

XIII. Imppp. Valentinianus, Gratian. & Theodos. AAA. Maximiano Vic. Hispaniæ. †

Si quis seruos crediderit accusãdos, nõ prius ad corporum tormẽta veniatur, quàm se vinculo subscriptionis adstrinxerit. [k] Dat. VI. Kal. Ianua. Patauij, Merobaude. II. & Saturnino Conss.

Iudex in criminalibus non debet ire per emendicata suffragia, sed per probationes quibus lux veritatis assistat: Vel sic: In criminali iudex non debet credere dicto alterius iudicis, vel notarij: sed debet inquirere per se. Bal. Vel sic: Etiam in criminalibus non iudicatur exemplis & simplici relatione: etiam si persona referentis sit publica, non creditur, sed de veritate cognoscitur. Salic.

XIIII. Iidem AAA. & Arcadius A. Cynegio. P.P. †

Singuli, vniuersiq; iudices cognoscant in publicis criminibus nõ oportere emẽdicatis vti suffragiis [l] decretorum, [aut relationibus [m] à publicis personis destinandis credere:] sed rei ueritatem inquirere. [n] Dat. prid. Kalend. Maii. Constantinop. Arcadio. A. I. & Bautone Conss.

In publicis iudicis etiam potentiores viri debent personaliter adesse. licet in ciuili causa possint mittere procuratorem. Bal. Vel sic: Nemo in crimine publico potest per procuratorem litigare. Salic.

g Legibus fiat.] le. Cor. de sica secundũ primum modũ, vel secundum vltimum crimine abigeatus & iniuriarum.

† Ex Co. Theo. li. 9. tit. 1. l. 4.

Factum.] CASVS. Si quis sponte vel impatientia doloris se præcipitauerit, hoc hæredi suo non imputabitur.

h Præcipitãtis.] scilicet ob tædium vitę vel impatiẽtiam doloris: vel pudorem æris alieni.

i Non potest.] præcipitãti, vel eius hęredi, ut hic, & s. qui testamen. fac. poss. l. 2. vbi plene distinxi. & habes titulum specialem, infra de his qui mortem sibi cõsci.

† Ex Co. The. ibidem. l. 41.

Decurio nũ. s. Cõt.

† Inclusa addita sũt per Tribonianũ. loquitur aũt non de testimonis ciuitatum quæ plerũque corrũpi solebãt, vt Cicero pro Flaco. V. in Verrẽ & aliis locis demonstrat, sed deprehẽsitis de curarũsuf fragiis ad accusationem alicuius præsidis vel magistratus instituendam: vtex integra hac lege i Co. Th. relata manifestum est. Itaq repræhenderat Alciatũ, reprehensus tacitè est à Cuiacio nostro li. 1. obser ua. ca. 33. Contius.

k Si quis.] CASVS. Si aliquis volens seruum accusare, petat eum torqueri, vt sic veritas pateat, an sit audiendus antequam inscribat, quæritur? Et dicitur quòd non. Viuianus.

k Adstrinxerit.] sicut si liberum accusaret, ut ff. eod. l. hos accusare, §. si seruus. & dic quod inscribit promittendo se subiturum eandẽ pœnam, si non probauerit. Vel dic, promittebitur se deposuisse libellum, vel secundum alios, se perseueraturum vsque ad finem accusationis.

Singuli.] CASVS. Si quis publicum crimen ab officialibus dicatur perpetrasse, secundum relationem eorum non cognoscet iudex, sed veritatem inquiret. Viuianus.

l Vti suffragijs.] hoc est quod non ex aliorum conscientia & scientia iudicent, sed sua, ut in auth. de iudic. §. 1. collatio. 6. Vel dic, quòd iudicent sicut alius vel alij iudices in similibus iudicauerunt, ut supra de sentent. l. nemo.

m Relationibus] ut dicas, quærite ab officialibus: ipsi referent vobis quid sit, secundum Azo. & sic non creditur officialibus soli, ut & not. supra eo lem tit. l. ea quidẽ, & facit, ff. de custo reo. l. diuus, 2.

n Inquirere] & facit, s. de relationibus, l. 6.

Tunc conuenit.] CASVS. Nobilis demum adesse iudicio debet, cum accusatur de publico crimine: secus cum in pecuniaria causa conuenitur, quo casu per procuratorem se defendere potest. Viuianus.

Tunc

a Tunc conuenit.] quasi dicat, semper conuenit eos ad esse publicis iudicijs: quia semper hoc causa deposcit, cũ ad crimen publici iudici j frustra interueniat procurator, ut ff. de publ. iudi. l. penult. §. ad crimen. nisi in cri mine iniuriarum, quod mouet vel suscip it illustris per procuratorem, ut j. de iniur. l. fin.

b Licet in pecuniarij] sed hoc ius hodie stat vsque ad illustres tantum ex necessitate, ut s. de procura. l. pe. & authẽ. ibi posita.

A circa prin. Vel si ponatur in tertia persona, talis detulit talem &c. nõ est vis, ut ff. e. l. libellorũ. vel erit subscriptio quõ I patiatur eandem pœnam, ut & infra. eod. l. proxi. Vel tertio, profitebitur se dedisse præfatum libellum: per quod statim intelligitur ligatus ad talionem. & facit, s. de fide instrumentorum, l. fi. & s. tit. 1. l. 3.

{ In C.T. ibidem. l. 17.

XV. Iidem AAA. Tatiano præfec. prætor. post alia. †

NVnc conuenit[a] potẽtiores viros adesse iudiciis, cum eorum præsentiam in criminibus publicis per inscriptionem causa deposcat: licet in pecuniarijs[b] causis per procuratores litem sustineant. Dat. XV. Kal. Marc. Mediolan. Valentiniano A. V. & Neoterio Conss.

In criminalibus causis requiritur inscriptio, & facti & temporis designatio, supple et etiam loci depositio. Bal. Vel sic: Non debet procedi super crimine, nisi certa & clara præcesserit accusatio: alias iudex punitur. Bart. Vel sic: Libellus in causa criminali, debet continere factum & tempus: & iudex qui non recipit libellũ qui debet recipi, debet puniri. h. d. vel sic: Libellus in criminali debet continere nomen accusatoris, nomen iudicis, & nomen accusati, Item factum & eius qualitatem. Item debet continere tempus & locum. h. d. textus cũ glo. vnde aliquid quod hic deficit, debet suppleri per. l. libellorum.

B

XVI. Impp. Arcadius & Honorius AA. Pasiphilo. *

IN causis criminalibus dignũ est vt inscriptiones[c] præponantur, quæ magnitudinem[d] videlicet criminis, tẽpusq;[e] designent: vt alterutrã[f] partem digna legum terrere[*] possit auctoritas.

¶ Quòd si fuerit statutũ[g] forte contemptum: hi qui ex officio ingrediuntur secretarium,[h] quinque librarum auri condemnatione ferientur. Dat. VIII. Id. Ianu.[†] Olybrio & Probino Conss.

Non intelligitur quis esse culpabilis eo ipso quod coram iudice diffamatur. sed debet ille qui eum putat culpabile, accusare, & detinere, vnà cum reo, s. similitudine supplicij puniendus, si cõstiterit eum calumniatũ. h. primo. Confessus in se in tormentis, non debet torqueri in alium: nec debet credi eius testificationi cõtra aliũ. h. d. secunda pars, Bald. Vel sic: Accusator debet se inscribere, & detineri sicut accusatus donec causa examinetur: & qui torquetur non debet interrogari de socijs. h. d secundum Bald.

XVII. Impp. Honor. & Theodo. AA. Consulibus, prætoribus, & trib. pleb. Senatui, S. D. †

ACcusationis ordinem iamdudũ legibus institutum[i] seruari iubemus: ut quicunque[k] in discrimen capitis accersitur, non statim reus qui accusari potuit, existimetur: ne subiectam innocentiam[l] feriamus.

C

¶ Sed quisquis ille est qui crimen intendit, in iudicium veniat,[m] nomẽ rei indicet,[n] vinculũ inscriptionis[o] arripiat, custodiæ similitudinem[p] (habita tamen dignitatis æstimatione[q]) patiatur, nec im

D

IN causis.] CASVS. In libello accusatorio debet cõprehendi nomen accusatoris, & accusati, & tempus commissi criminis. quod si aliter fiat, iudex recipiens inscriptiones, in quinq; libris mulctabitur. Viuia.

c Inscriptiones.] id est libelli accusatorij in scriptis, & cũ inscriptione.

d Magnitudinem.] exprimendo illud.

e Tempusque.] id est annum & mensem, non autem diẽ commissi criminis, sed dati libelli, sic vt no. ff. eo. l. libellorũ.

f Alterutram.] id est vtranque, scilicet accusatum, si succũbat, & accusatorem, si non probet, ut s. l. proxi, & j. de calum. l. non prius.

* Ex C.T. li. j. ti. 1. l. 8. In fi. huius legis partes sũt l. momentariæ. s. vnde vi, & l. 2. j. de abigeis. contius.

* In uet. manu scriptis C.T. tenere possis aucteritas, vtq; rectius. Contius.

g Statutum.] aliàs scilicet.

h Secretarium.] id est recipientes inscriptiones, secundũ Azo. sed alij ut H. id est curatores (aliàs viatores) litium. In prædicto autem libello plura debent contineri. Primo, anni domini, eius temporis quo datur libellus. nam in omni instrumento quod fit, temporis commemoratio poni debet & indictio, ut in authen, vt præponatur nomen imperatoris, coll. v. Deinde anni imperij illius imperatoris qui tunc est cũ libellus datur. Consul, mensis, dies dati libelli, non dico dies commissi criminis. Item quis accusat, & quis accusatur, & de quo crimine certetur, & apud quem iudicem. Item locus criminis. Certum tempus mensis. Consul, nõ dies vel hora apponatur ab initio, in fine subscribitur. Erit ergo hæc forma. Anno domini. M. cccxxvij. imperij sacratissimi Friderici imperatoris anno septimo, consulibus illis, indictione tali, die. xij. exeunte mẽse Iulij, ego Titius defero vel accuso Geraldum apud Tespinum potestatem Bon. lege Iulia de adulterijs: quia fecit adulterium cum Berta tali in domo illius, mense tali, consulibus vel potestate tali, & huic me accusationi subscribo, & vsque adfinem vel ad sententiam perseueraturum promitto. super hoc etiam fideiussor dabitur, ut infra ad Turpilianum, l. 1. & ff. eodem l. si cui,

Libellus criminalis quid cõtinere debet.

ACcusationis.] CASVS. Si quis accusatur de crimine, nõ debet statim credi quòd crimen cõmisit: sed accusator libellum accusatorium porrigat, in quo contineatur crimẽ commissum, & nomen accusati: & in fine libelli obligabit se ad pœnam talionis: quæ est, ut eandem pœnam patiatur si nõ probet, quam passurus esset reus si crimen institutũ probatum fuisset, & vterque sub custodia tenebitur humili nisi dignitatis ratio aliud exegerit, & non audietur accusatus volens se excusare per hoc quòd alij dicantur idem crimen commisisse quod ipse commisit, cum de se confiteri debeat quis, nec de aliena conscientia interrogari: quia nullus de proprio crimine confessus, super aliena conscientia est interrogãdus. Vivianus.

† Mediolani. Contius ex C. Th.

{ Ex C.T. li. 9. ti. 1. l. 18.

i Institutum.] ut not. supra l. proxi.

k Vt quicunque.] supple, eatenus volumus seruari, ut non statim &c. & dic, reus, id est damnandus.

l Sub. innocentiã.] id est subiectos innocentes. Vnde Boetius, Hoc tantum dixerim, vltimã esse aduersæ fortunæ sarcinam, quòd dum miseris aliquod crimen ir fligitur, quæ perferunt, meruisse credantur, & ad hoc quod non debet esse quis credulus, est, ff. de eo per quem fac. erit. l. 1 §. 1.

Boetius.

m In iudicium veniat.] ut ergo præsens absentem non accusat, ut s. eo. l. absentem, sic nec absens præsentem, ut hic. sic ergo præsens præsentem accusat.

n Indicet.] in libello, vel querelam apud acta deponat, ut s. eo. l. si quis.

o Vinculum inscriptionis.] id est det inscriptionem, per quam ad similem pœnam ligatur, ut ibi, cum calumniãtes &c. vt s. l. proxi. diximus.

p Similitudinem.] id est sicut accusatus custoditur, sic accusator, ut hic, & j. tit. 1. l. 2. in fin & j. ad legem Iul. ma. l. si quis alicui.

q Habita tamen dignitatis æstimatione.] quia aliter in dignitate positus custoditur, quàm alius, ut hic, & ff. de cust. re. l. 1. & l. diuus. 1.

a Nisi tertiu.] accusator, ut j. de cal. l. quisquis, & j. ad l. Iul. de ui. l. si quis.

Calūniā in crimine extraordinario qualiter puniatur

b Similitudo supplicij] hoc ergo est vinculum, & quando crimen ordinarium erat, & pœna criminis ordinaria planum est. Sed quid si extraordinarium? Resp. & hic extraordinaria imponitur pœna calūnianti, qualis imponenda erat reo si victus fuisset, ut ff. ad Turpi. l. & in priuatis, & ff. de priua. deli. l. fi. & ff. de præua. l. ab imperatore: in casu tamen calumniari permittitur, ut ff. de bo. li. l. qui cum maior. §. si patris: sed illud ut nō perdat patronus contra tabulas, non ut pœnam talionis euitet. Item non talionis, sed alia pœna videtur debere imponi, ut supra titul. I. l. 3. sed ibi erat absens accusator: hic præsens.

c Nemo tamen.] licet supra faueat reo, non tamen in omnibus fauet, ut si confitens de se nominet socium parem, vel maiorem, ut illo absoluto vel non inquisito, iniquum sit eum teneri.

† Et cōfessus de delictis nō creditur h alios accusent, ut in ca. 1. cum gl. 2. extra de confes.

d Aut inimici.] repete, & nemo sibi blandiatur, quasi hoc sibi possit contingere q̃ nominet inimicum quasi in delicto, cum quo ut ille pereat, vult libenter perire.

e Aut eripi.] repete, & non blandiatur sibi, quasi & sic possit euadere, scilicet priuileg o vel studio nominati.

punitam fore nouerit a licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictā poscat similitudo supplicij. b

¶ Nemo tamen c sibi blandiatur obiectu cuiuslibet criminis de se in quæstione confessus, veniam sperans propter flagitia adiuncti, vel pro communione criminis consortium personę superioris optās, aut inimici d supplicio in ipsa supremorum suorum sorte satiandus, aut eripi e se posse confidens aut studio aut priuilegio nominati: cum veteris iuris auctoritas de se confessos, ne interrogari f quidē de aliorum conscientia sinat. g ¶ Nemo igitur de proprio crimine cōfitentem, super conscientia h scrutetur aliena. D. VIII. Id. Aug. Rauennæ, Asclepiodoto & Mariniano Coss.

TITVLVS III.

DE EXHIBENDIS ET transmittendis reis.

Miles à præside captus, est magistro militum sub fida custodia remittendus. Bal.

f Ne interrogari.] nedum eorum accusationem admitti.

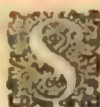
g Sinit] ut supra, de testi. l. quoniam liberi. & infra de quæst. l. sicuti, & ff. de quæst. l. repeti. §. 1. & ff. de pub. iudi. l. is qui.

Cōfessus de ꝓprio crimine, quandoq; sup al orū cōsciē tia interrogatur.

h Con e tia.] fallit in casibus propter immanitatem criminum. Primus est, supra de feri. l. prouinciarum. Secundus, infra. de fals. mo. l. prima. Tertius, ff. de custodia. reor. l. diuus Hadrianus. Item alius, ff. ad exhibend. l. fina. Item, infra. de malefic. & mathemat. l. si. & facit ad idem, infra de custo. reo. l. prima. & tamen his casibus non debet interrogari, nisi aliqua præcedat præsumptio, ut infra de quæstio. l. 1. Item eius responsio non erit plena probatio, sed aliqua præsumptio.

DE EXHIBENDIS ET TRANSmittendis re.

De personis accusantium dixit, nunc accusatorum quæ quandoque exhibentur, quandoque etiam ad alium locum transmittuntur etiam sub custodia. & ideo de hoc dicit.



I miles.] CASVS. Miles si publicum crimen in prouincia commisit, præses faciet eum custodiri, & epistolam mittet ad magistrum militum, in qua contineatur qualiter cōtra eum fuerit probatum, & ut pro reo mittat.

I. Impp. Valētinianus & Valens AA. Valentiniano consulari Piceni.



SI miles in i prouincia repertus crimen publicum commiserit, eū rector prouincię sub custodia k constituat atq; ita vel causę meritū, l vel etiam personæ qualitatem m ad magistrū militum referat. Dat. XII. Kalend. Februa. Mediolani, Valentiniano & Valente. AA. Coss.

Non est quis in carcere ligandus antequam conuincatur. non est quis accusandus antequam inscribatur: non est quis ad iudicem transmittendus antequam xxx. dierum spacium eidem ad componendum mœstos penates assignetur: & tam reus quam accusator ex vinculis aqualiter causam dicunt: in quibus debēt detineri, donec reperitur celebrata cognitio veritatis. Bald.

i In prouincia.] & sic extra militiam: quia tunc sub magistro militum tātum responderet.

k Custodia.] id est custodiendo habeatur discreto, ut ff. de custo. re. l. 1. & l. diuus. 1.

l Causę meritum.] id est acta, qualiter deliquerit, & probatū sit, & ut mittat pro eo, & huiusmodi scriptura missa appellatur elogium.

† Græcorum interpretationes in huius & sequētis sit constitutiones vide lib. pręcit. tit. 35. Pet. Vendram. Elogium quid sit.

m Vel etiam personæ qualitatem.] id est ipsam personam qualis est, remitti, ut hic, & ff. eodem, l. de militibus, & l. non dubium. §. illud, & ff. de re mili. l. 3. & infra de re mili. l. fina. in princip. lib. duodecimo, & hoc ex voluntate, cum crimen est commune & enormem: nam & ipse præses potest punire, ut ff. de accus. l. final. & supra vbi se. vel cla. l. 1. & in authent. ut omnes ob. iud. §. si igitur, collatio. quinta, & plene dixi de his supra de iurisdictio. omn. iudic. l. magisteriæ, & facit supra de offic. ma. mi. l. 1.

Ex C. T. li. 9. tit. 2. l. 3.

II. Imppp. Grat. Valent. & Theodo. AAA. Eutropio. præfecto prætorio.

NVllus in carcerem priusquam conuincatur, omnino a vinciatur. ¶ Ex longinquo si quis est acciendus, o non prius in simulāri, id est accusato

In C. T. ad simuls tit.

N Vllus.] CASVS. Accusatus, antequam conuincatur, et si custodiri debeat, in vinculis tamen non est ponendus: nec accusatori facile credendum est, nisi inscripserit, quo facto dabuntur triginta dies accusato ad disponendam familiam suam: nec officialis qui mittitur ad accusatum exhibendum, debet habere copiam nundinandi, id nec negotiandi, ut sic proroget tempus. quo veniente donec de veritate constiterit, sub pari erit custodia accusator cum accusato. Viuianus.

a Omnino vinciatur.] huic est contra, infra ea. l. in fine, & infra titu. 1. l. 1. Solu. non ponitur in carcere ut ligetur, sed ut custodiatur sine ligamine vel in carcere, vel sub fideiussoribus, vel nuncijs secundum qualitatem delicti & personæ, ut ff. de cust. re. l. 3. Vel dic non ponitur ut crucietur, sed ut conseruetur: quod in idem recidit. Vel d c, postquam conuincatur qualiquali præsumptione. sed prima placet, vel hic paratus erat dare fideiussorem: ibi non.

o Acciendus.] id est accusandus vel id est vocandus, ut possit accusari. sic ergo absens accusatur, & sic est contra supra titu. 1. l. absentem. sed recipitur accusatio, ut hic: non autem proceditur in ea vel sit inscriptio, non tamen datus iudici.

ad sen-

a Assensus.] qui petebat suam accusationem recipi, & accusatum citari & puniri.
b Vinxerit.] faciendo inscriptionem. sed an statim est vinctus etiam antequam reus veniat? Respond. non, sed vinciendus: quasi enim sub conditione est ligatus. Vel dic etiam prius eum fore ligatum.

a Inclusū deest in co. heo. sed est in veteribus m anscr. Contius.

ri a] accommodetur assensus, a quàm solenni lege se vinxerit, b & in pœnā reciproci stylo trepidante recauerit.

¶ Et verò qui reducēdus c erit, d ad disponendas res suas, componendosque mœstos pœnates, e spacium coram loci iudice, aut etiam magistratibus sufficientium dierum, non minus tamen f triginta tribuatur: nulla remanente apud eum g qui ad exhibēdum missus est, copia nundinandi. h

¶ Qui i posteaquam ad iudicem venerit, adhibita aduocatione, ius debebit explorare quæsitum: k ac tandiu pari l cum accusatore fortuna retineri, donec repererit cognitio celebrata discrimen. m Dat. III. Kalen. Ian. Constantinop. Gratiano V. & Theodosio. AA. Coss.

c Qui reducēdus.] absens, pro quo mittitur vt veniat, vt sic possit accusari.
d Erit.] re & verbo.
e Penates.] i. familiarem rem. sic ponitur infra de cōmeatu. l. fi. lib. 12.
f Nō minus tamē. xxx] Iulus enim pōt & facit. j. de pœnis. l. si vendicati.
g Apud eum] s. officialem, qui missus est ad exhibendum reum. vel, id est absentem pro quo missus est.
h Nundinandi.] i. negociandi, uel epulas faciēdi: hoc est, non debet tempus prorogare.
i Qui.] absens.
k Quæsitum.] id est quare fuit uocatus.
l Pari.] sic supra ti tu. 1. l. fin.
m Discrimen.] veri & falsi.

NEminē. Præcipimus.] a priuato. fallit ergo quod hic dicit, in officiali, vt supra ti. 1. l. ea quidem. Item & supra quando liceat vni. sine iudice. l. 1. & 2. & infra de sal. mo. l. 1. & ff. quæ in frau. cred. l. ait prætor. §. si debitorem, & ff. de furt. l. interdū. 2. §. qui tutem, & infra de rapt. virgi. l. j. in prin. & in auth. ut liceat ma. & auię. §. pen. & §. fin. collat. 8.

† Hinc probat uult Barto. &c. neminem in ius vocari debere à uiatore absque mandato iudicis. Verum aliud est in criminib. aliud in ciuilibus actionibus. Contius.
Realis secūn Bar. & si resistat, impune offendetur l. si seruus, supra d: his qui ad eccl. §. consu... elli... hāc legē secūdum eūdē Bar. de citatione uerbali.

Nullus debet exhiberi vt reus ad iudicium, nisi præcesserit iudicis mandatum. Sal.

III. Imperatores Valent. Theod. & Arcad. AAA. Drepanio proconsuli Africę.

NEminem in iudicio exhibēdum esse præcipimus, † n nisi de cuius exhibitione † iudex pronunciauerit. Dat. PP. No. Februa. Mediolani, Valentiniano. A. III. & Neoterio Coss.

TITVLVS IIII.
DE CVSTODIA reorum.

DE CVSTODIA reorum.

Exhibiti, id est accusati custodiuntur: ideoque de hoc subijcit.

Siue per accusationem, siue per inquisitionem procedatur, causa debet celeriter examinari, & non debet differri: & interim reus in carceribus positus non debet iniuriari: nec in locis tenebrosis de die poni: nec alias iniurias pati. Bart. Vel sic: In cognitione causa criminalis quando partes sunt præsentes, debet accelerari. de jo cys reus interrogatur. & interim dū de crimine agitur, si criminis qualitas exigit, quis incatenatur, & incarcerati de die reducuntur ad lucem, vt ex ea vegetentur in custodia, & custodia debet geminari de nocte: & carcer ad pœnam non est inuentus, sed ad custodiam: tamen ex postfacto redactus fuit interdum ad pœnam, nec est tolerandum, quod ad instantiam accusatorum rei male tractentur a custodibus. Salic.

IN quacunque.] Diuiditur in quatuor partes: nam primo mandat iudici vt causæ cognitionem & definitionem acceleret. Secūdo mādat reorum custodiam, annectendo eius nomē & formā. Tertio prohibet crudelitatem custodis fieri. Quarto imponit pœnā crudelitatem exercenti, & iudici in vendicando negligenti. Secunda ibi, interea. Tertia ibi, illud etiam. Quarta ibi, non enim. CASVS. Siue solenniter quis accusatur de priuato, siue iudici per excubitores denunciatum fuerit de crimine, vt quia notorium: examinatio causæ differri non debet: sed statim accusatus absoluendus est si appareat innoxius. si vero accusator absit a interim non dēt accusatus catenis constringi, vel cruciari, vel in cōpedibus custodiri, ita vt de die videat lucem: de nocte imponatur in profundum carceris, & postea in ortu Solis ad lumen eleuet: custos vero carceris præmium non accipiat ab accusatore, vt accusato crudelior fiat, vel vt accusato denegetur quo minus audiri possit à iudice: quia si hoc faciat, erit infamis. Viuianus.

I. Imp. Constantius A. ad Florentianum rationalem. *



N quacunq; causa reo exhibito, siue accusator existat, o siue cum p publicæ solicitudinis cura produxerit, q statim debet quæstio r fieri, vt noxius puniatur, innocens absoluatur.

¶ Quòd si accusator aberit ad tempus, aut sociorum s præsentia necessaria videatur: id quidem debet quàm celerrimè procurari. t Interea † vero reum exhibitum non per ferreas manicas & inhęrentes ossibus mitti oportet, sed prolixiores catenas, [si criminis qualitas etiam catenarum acerbitatem postulauerit,] u vt & cruciatio desit, u & permaneat [sub] fida custodia. Nec verò sedis intimæ tenebras pati debebit inclusus, sed vsurpata luce x vegetari, [ac subleuari:] & vbi nox geminauerit y custodiā, [in] vestibulis z car

* Ex Co. The. li 9. tit. 3. l. j.

o Ex stat.] priuatus & solennis.
p Eum.] i. reum.
q Solicitudinis cura produxerit.] s. quia publicus erat latro. Vel dic quòd officiales de his soliciti exhibuerunt, cū esset notorium, vt s. ti. ij. l. ea quidem quæ.
r Quæstio.] i. examinatio.
s Sociorum.] non quòd eisdem socijs credatur, nisi in casibus, vt no. supra tit. ij. l. fi. in fine.
t Procurari.] s. vt accusator, & socij accusati sint præsentes.
u Cruciatio desit.] nisi in casu, vt j. l. proxi. & in l. diuus. j. ff. eod. ti. carcer enim ad custodiendū non ad puniendum inductus est vt hic, & ff. de pœnis. l. aut damnum. §. solent, & j. de exacti tribu. l ij. lib. 10.
ADDITIO. Videas. C. quamuis ad reorum, de pœ li. vj.
x Vsurpata luce.] i. quasi rapta. vel, id ē deputata ad vsum hominum, vtetur & ipse in die.
y Nox geminauerit.] nota nocte geminari custodiam. sic & ff. de ven. inspi. l. j. §. tria lumina.
z In vestibulis.] locus ante carcerem: vt porticus ante domum. & dicitur vestibulum, ab aue: quia ibi salutabantur antiqui, vt & ff. communi di. l. arbor. §. de vestibulo, & in decre. 59 distinc. cap. si officia. In die ergo etiam extra vestibulum, & extra domum stare debent.

† Rō est, quia hoc iure carcer nō est ad pœnā. l. aut damnum. §. solent. ff. de pæ. secus de iure canonico. c. quāuis, de pœ. lib. 6. vt ibi notatur. non pōt tamē esse vsque ad mortē sub pęna irregularitatis. Pan. cap. nouimus, de sē. excom.

* Hæc inclusa i C. Theo. desunt.

Carcer est ad custodiam. Nocte custodia malefactorū est geminanda. Vestibulū & porticus quid significent.

Salubri-

cerum, & salubribus a locis recipi: ac reuertente iterum die, ad primum Solis ortum illico ad publicum lumen educi, ne pœnis carceris perimatur: quod innocentibus miserum, noxijs b non satis seuerum esse dignoscitur.

Illud etiam obseruabitur, vt neque his qui stratorum c funguntur officio, neque ministris eorũ liceat crudelitatem suam accusatoribus vẽdere: d Et innocẽtes intra carcerum septaletho dare, aut subtractos audientiæ e longa tabe consumere. Nõ enim existimationis f tantum, sed etiam periculi metus iudici imminebit, si aliquẽ vltra debitum tempus media, aut quocunque modo aliquis stratorum exhauserit, g & non statim eum penes quem officium custodiæ est, * atque eius ministros capitali pœnæ subiecerit. h D. Prid. Kal. Iul. Serdicæ, Constantino. A. VI. & Constantio Cæsa. Conss.

Detentus debet a iudice audiri: & apud acta duci: & iudicibus nimis sæuientibus debet imponi freni temperies. hoc dicit hæc lex, quæ non solum ponit formam in detinendo, sed in procedendo, & audiendo detentos. Bal. Vel sic: Si quis de crimine conuincitur, debet apud tribunal duci, vt crimẽ confiteatur, & certum appareat. Bartolus.

II. Idem A. & C. ad Euagrium præfectum prætorio. †

Si quis in ea culpa, vel crimine fuerit deprehẽsus, i quo dignus claustris carceris, & custodiæ squalore videatur: k auditus apud acta, cum de admisso constiterit, l pœnam carceris sustineat: atque ita postmodum eductus apud acta audiatur. Ita enim m quasi sub publico testimonio commemoratio admissi criminis fiet, vt iudicibus immodicè sæuientibus freni quædam temperies adhibita videatur. Da. II. Non. Febr. Heracliæ, Constantino. A. VII. & Cõstantio Cęsa. [II] Cõss.

Carcer mulierum debet esse separatus a carcere masculorum. Bald. Vel sic: Mulieres non debent cum viris in eodem carcere detrudi, sed in monasterio, vel honestis personis tradi hoc dicit secundum Salicet cum sequen. authen.

III. Idem A. Acindyno præfecto prætorio.

Qvoniam vnum carceris conclaue n permixtos secum † criminosos includit: o hac lege sancimus, vt etiã si pœnæ qualitas permixtione p iungenda est: sexu tamen dispares * q diuersa claustrorum habere tutamina iubeantur. Da. Nõ. Aprilis, Acindyno & Proculo Conss.

IN AVTHEN. vt nul. iudi. §. necessarium, colla. ix. consti. ix.

Mulier nunquam potest in carcere detineri in causa ciuili. Bald.

Hodie nouo iure r nullam mulierem, p pecunia fiscali, seu priuata causa, aut pro crimine quolibet modo in carcerem mitti, aut includi, aut custodiri cõcedimus. Sed si pro fiscali aut priuato debito pulsetur, per virũ suum, aut quem alium legitimè respondeat.

Quòd si noluerit vel respondere, vel persequi litem suam: legitimè in rebus suis executio procedat.

Si verò tale sit crimen, vt necesse s sit eã custodiri: si quidem fideiussorẽ dare potest, ipsi credatur. si vero iurauerit fideiussorẽ dare se non posse, iuratoriam cautionem præstet de iudicij obseruatione.

Sed si crimen grauissimum sit de quo accusatur, in monasterium vel asceterium mittatur, vel mulieribus tradatur, p quas custodiatur.

Iudices autem qui hæc non seruant, si maiores sunt, viginti librarum auri pœnam: si minores, decem soluant.

Obedientes autem eis in prædictis casib. spoliati cingulo, dentur in exilium.

Custos carcerum fracto carcere per negligentiam suæ custodis, non euitat pœnam eum exhibendo: sed subit supplicium quod qui fugit, esset subiturus: nisi ille custos ex causa necessitatis abesset. Baldus.

IIII. Imppp. Valent. Valens & Grat. AAA. ad Probum præfec. prætorio. †

a Salubribus.] id est tutioribus ad eum saluandum.

b Noxijs.] id est nocentibus. Azo.

c Stratorum.] quidam erãt qui captos custodiebant, & lectos sternebant.

d Vendere.] accipiẽdo aliquid ab accusatoribus, vt faciant sequentia.

e Subtractos audientiæ.] quia nullum audiunt, vel quia non referunt de eo iudici, vt de alijs.

f Existimationis.] id est famæ.

g Exhauserit.] id est interemerit, vel occiderit.

h Subiecerit.] vt ff. eo. l. carceri, & facit infra de pœnis. l. pe. & antepe.

Si quis.] CASVS. Si de crimine alicuius quod sit notorium, iudici denunciatum fuerit, & iudex ad locũ tormentorum criminosum duci fecerit, & ille metu tormentorum confessus fuerit: non statim est puniendus: sed ponẽdus est in carcere: & postea educendus, & interrogandus: & sic sæuitia iudicis refrenabitur.

* officij custodiæ.

i Deprehensus.] per confessionem, cui non statim creditur. vel deprehẽsus summatim: quod in idẽ recidit.

k Videatur.] quia fideiussores non habet, vel delictum est enorme, vt ff. eo. l. j. & l. diuus. j.

† C. Tho. lib. 9. ti. 3. l. 2.

l Constiterit.] id est de admissi accusatione, quod sit admittenda. nec enim per sententiam definitiuã quis in carcerẽ damnandus est, vt ff. de pœ. l. aut damnum. §. solent. secundum R. Vel dic constiterit, non plene, sed semiplene, puta per confessionem, cui non statur, nisi perseueret, vt ff. de quęstio. l. j. §. diuus Seuerus, & §. quæstioni, & §. si quis vltro. nã si plene & solenniter constaret, nõ est differenda pœna, vt infra de pœn. l. cum reis, quæ est contra. nisi in casu, vt infra eod. tit. l. si vendicati.

m Ita enim.] id est eo sæpius audito, & causis suæ innocentiæ sæpissime allegatis. sic & infra de pœnis. l. qui sententiã.

Qvoniam.] CASVS. Si in eodem delicto inueniantur masculus, & fœmina: non simul, sed seorsum incarcerabuntur. Viuian.

† Co. Th. e. l. 3.

n Conclaue.] id est camera.

o Includit.] id est simul multi stant.

p Permixtione.] id est propter identitatem criminis.

q Dispares.] sic ĩ. diuortio facto. l. j.

† Legendum, permixtos sexu, vt in veteri manuscr. Cõtius.

* sexũ tamen dispa rem.

r Hodie nouo iure.] Aliqui habent, sed nouo iure. alij, nouo iure. alij, hodie nouo iure.

s Necesse sit.] quia sit enorme. & plene hæc materia tractatur in corpore.

† C. Tho. ibi. l. 5.

AD commentariensem.] CASVS. Si custos aliquem A suppoſuit qui accuſatum, vel incarceratum custodiat, & ob negligentiam illius accuſatus fugerit: eadem pœna plectetur custos, qua eſſet plectendus incarceratus. Et si habeat ſocium custos carceris, ſocios in custodiendo adhibebit diligentiam: qua omiſſa, ſimili pœna plectendus eſt, qua commentarienſis, ſi ille negligentiam commiſiſſet.

Commentarienſes, quia in cõmentariũ custodias referebãt. Budęus ſuper l. abſente, de his qui no. infa. in prioribus anno.

a Ad commentariẽſem.] id eſt principẽ carceris, qui & ponit alios custodes ſuo ſe: & dicitur commentarienſis, quia commitari debet eũ quem cuſtodit.

b Nec putet.] hoc dicit, ſi alium custodẽ poſuit commentariẽſis, qui captiuum fugere permittit, non euadet ipſe pœnam, offerendo illum ſub cuſtodem puniendum.

c Vilem.] potior tamen fuerat quàm cuſtoditus.

d Ipſum] commentarienſem.

e Qui fugerit] hoc ſi nimia negligentia fuit in eo, quia tyroni commiſit, vt ff. e. l. fin. in princip. alias pro modo culpæ in eum ſtatuitur, vt ff. eo. l. milites, & l. fin. in ſi. an ptrã. & idem in ipſo cuſtodiente, vt & ſimiliter puniatur diuerſimode, vt in ſi. homi l. ſed ſi ille qui fugit, tenebatur lege Cornelia de ſicarijs: ergo & cuſtodes eadem lege propter ſuam negligentiam: quod eſt cõtra legem: quia in dicta lege de ſicarijs non venit negligentia, ſed dolus, vt ff. ad l. Cor. de ſicar. l. in lege. Quidam dicunt hoc ſpeciale. Tu dic quòd non eadem lege punit cuſtos, ſed ex reſponſionibus, vel conſtitutionibus eadem tamen pœna ſicut accuſator. calumniator punitur ſimili pœna, ſed non ſimili lege: ſed lege Remmia, cum forte lege Iulia de adulterijs accuſaret, vt ff. ad Turpil. l. j §. calumniatoribus. Item facit ad l ff eo. l. carceri, & ſupra, de iudi. l. properandum. § ſin autem vtraque. Item & facit contra prælatos erga ſubditos negligentes, ſic & ſupra, de offi. præfect. præt. Orien. l. ſi quos.

Ex Co. Theo. ibidem. l. 6.

Carcerũ custodes negligentes qua pęna puniantur.

f Adiutorem.] illum vilem. Vel dic ſocium.

AD cõmentarienſem [a] receptarum perſonarum custodia obſeruatioq; pertineat: nec putet [b] hominem abiectum atque vilem [c] obijciendum eſſe iudici, ſi reus modo aliquo fuerit elapſus. Nã ipſum [d] volumus huiuſmodi pœna conſumi, cui obnoxius docebitur fuiſſe qui fugerit. [e] B

¶Si verò commentarienſis neceſsitate aliqua procul ab officio egerit, adiutorem [f] eius pari iubemus inuigilare cura, & eádem ſtatuimus legis ſeueritate conſtringi. Dat III Kalen. Iul. Contionat., Gratiano. A. V. & Probo Conss.

Cauſa carceratorum debent velociter terminari: & ſingulis. xxx. diebus cuſtos carcerum debet cauſas & nomina carceratorum iudici deferre: pœna non referente, & iudici negligenti imminente. h. d. Bald. C

V. Imppp. Gratianus, Valentin. & Theodoſius AAA. Eutropio præfecto prætorio. †

DE his quos tenet carcer [incluſos,] id apta definitione ſancimus, vt aut conuictos velox pœna ſubducat: [g] aut liberandos cuſtodia diuturna nõ maceret.

¶Iubemus autem, vt intra tricesimum diem [h] ſemp commentariẽſis ingerat [i] numerum perſonarum, varietatem delictorum, clauſorum ordines, ætatemq; vinctorum [quòd ſi hæc prætermiſerit,] officium [k] [quidem] viginti libras D auri ærario noſtro iubemus inferre: iudicem [vero] deſidem ac reſupina ceruice tantum titulum [l] gerentem, extorrem [m] impetrata fortuna, decem auri libris multãdum eſſe cẽſemus. Dat. III. Kalend. Ianua Conſtantinopo. Gratiano. V. & Theodoſio. I. AA. Conss.

DE his.] CASVS. Accuſatus in carcere incluſus, aut A cito conuictus condemnetur, aut abſoluatur ſi innoxius inueniatur: custos vero carceris numerum perſonarũ, ætatem & ordinem ſuggerat poteſtati: quia ſi hoc non facit, in xx. libris auri mulctabitur.

g Subducat.] id eſt perimat, vt & j. de pœ. l. cum reis, ſeruato tamen quod eſt ſ. eod. l. ſi quis. Vel hic per teſtes, & plene, ibi per confeſſionem ſemiplene probatum erat.

h Triceſimum diẽ.] id eſt ſingulis. xxx. diebus.

i Ingerat.] iudici.

k Officium.] id eſt officiales iudicis. Vel dic, ipſi commentarienſes.

l Tantum titulum.] id eſt dignitatem: & ponitur tantum, in vi nominis: vel pro tantummodo: non ex quo iudex non facit quod debet, nomine, ſed non re dignitatem retinet.

m Extorrem.] id eſt ſine patria, vel extraneum factum iudiciali honore propter dictam negligentiã: vt & argu. ſ. de procu. l. cum, & de offic. præfec. præt. Orien. l. ſi quos, & facit ff. eo. l. carceri, & ſupra l. proxi. & ſ. de epiſ. audi. l. iudices.

TITVLVS V.

DE PRIVATIS CARCERIBUS inhibendis.

Nemo poteſt habere priuatum carcerem. hoc primo. Iudex qui non punit hunc, tenetur crimine læſæ maieſtatis. Idem de primatibus officiorum qui ſcientes non referunt iudici. Is etiam qui hunc carcerem retinet, vltimo ſupplicio condemnatur, tanquam violator imperialis maieſtatis. Baldus. Vel ſic: Priuati carceris crimen committentes, afficiendi ſunt vltimo ſupplicio: & datur facultas iudici de hoc crimine inquirendi. & iudex qui cognitum crimen non vendicauit, crimen læſæ maieſtatis committit. Salicetus.

I. Imp. Zeno A. Baſilio præfecto prætorio.

IVbemus nemini penitus licere p Alexãdrinã ſplẽdiſsimam ciuitatem vel Aegyptiacam diœceſim, aut in quibuſlibet imperij noſtri prouinciis, vel in agris ſuis, aut vbicunque domi priuati carceris exercere cuſtodiam: [n] viro ſpectabili pro tempore præfecto Auguſtali, & viris clariſsimis omnium prouinciarum rectoribus [o] daturis operam, ſemperque futuris in

DE PRIVATIS carceribus, &c.

Dixit de publico permittendo: nunc de priuato inhibendo. Acc.

IVbemus.] Primo prohibet. Secundo punit iudicẽ, & primates officiorum. Tertio punit habentem priuatum carcerem. Secunda ibi, viro ſpectabili. Tertia ibi, nã illud. Bald. CASVS. Si priuatus quis carcerem habeat, an criminoſos auctoritate ſua poſſit incarcerare priuato carcere, quæritur? Et dicitur quòd non: ſed ſi talis inueniatur, per rectorem prouinciæ coercebitur: alioquin ſi prætermiſerit perinde, vt læſæ maieſtatis reus coercendus eſt cum officiali ſuo qui hoc paſſus fuerit. illi enim qui hoc facinus committunt, tanquam rei criminis læſæ maieſtatis intelliguntur. Viuian.

Diuiſio.

n Cuſtodiam.] vt & infra de cohortali. l. j. in princip. lib xij.

o Rectoribus.] not. præſides clariſſimos, vt & infra, ad legem Iuliam. de vi priua. l. fin.

Prælatus negligens punitur. Carcerem habere nõ est prohibitum.

a Non vendicauerit.] & nota puniri prælatum, nisi sub ditorum excessus corrigat, vt & supra, de cõmer. & mer. l.ij. & j. de sepul viola. l.j. Sed fallit quandoque hæc lex. j. de sal. mo. l.j. Item nec est prohibitum habere carcerem, vbi quis seruos suos ponat: sed vbi ponat publicè accusatos,

SI REVS VEL accusator mortuus fuerit.

Scilicet pendente accusatione. & in reo decunt omnes ll. tit. in accusatore l. fi. & l. si vt proponis, & ff. de pu. iud. l. defuncto.

Tu Marcellus.] CAS. Pendente accusatione falsi, qua accusabantur Titius, & Seius & vxor Titij, licet Titius decesserit, & morte eius sit finitum crimẽ, in personis vxoris suæ & Seij nõ abolita est accusatio Viuia.

b Postulabat.] vnà cum vxore sua, & tecum, quia falsum instrumentum feceratis fieri.

Crimina multa sũt quæ morte non extinguunt.

c Sit extinctum.] vt j. l. prox. Sed hoc fallit in crimine repetundarum, & maiestatis, vt ff. de accus. l. ex iudiciorum. Itẽ in crimine peculatus, & de residuis, vt ff ad l. Iul pecu. l. fi. Item in crimine desertæ militiæ, vt j. de re mili. l. iij. libr. xij. Item cum vxor de veneficio mariti accusatur, vt ff de iure fisc. l. Lucius. Itẽ in crimine apostatarus, vt s. de apostatis. l. apostatarum, & hæreseos, vt s. de hæret. l 4.

† Valentini. & Th. vz C. Theodos. eod. tit. l. sing.

d Abolita.] contra te & vxorem.

Accusari simul quot malefactores possunt ab eodem.

e Postulatos.] tres ergo accusati fuerũt de eodem crimine, & ab eodem, scilicet de crimine falsi. & sic est contra. s. qui accu. non pos. l. cum rationibus, vbi duos non tres permittit simul postulari. Sol. postulari possunt, vt hic: sed non in accusatione proceditur, vt ibi. & quod hic subijcit, non est abolita, dic secundum H. quin fiat quod fieri poterit. Vel secundum alios, tres possũt accusari, vt hic, vt tamen non prosequatur contra omnes, sed ordinatim, vt argum. infra ad legem Iuliam de adulter. l. reos. Tertij dicunt quòd sic de facto hic fuit, non tamen esse debuit, quòd tres accusarentur. Alij dicunt in criminibus quæ descendunt ex legibus publicorum iudiciorum, obtinere quod in dicta contraria. l. dicitur. At lex Cornelia de falsis de qua hic dicit, non est de illis, nisi quando testamentum falsum dicitur, vt ff. de publi iudi l. j. Tu dic quòd non est contra: quia hic loquitur cum ex vno delicto, quod potest etiam cẽtum: ibi ex pluribus non potest tres, vt argu. ff. ad legem Iuliam de adul. l. nihil. §. fi. & l. vim passam. §. incesti. Vel hic prosequitur suam, vel suorum iniuriam, quod & l. contraria permittit: & plene ibi diximus, & s. de accu. l. qui de crimine.

speculis, vt sæpedicta nefandissimorum hominum arrogantia modis omnibus opprimatur. Nã post hanc saluberrimam constitutionem, & vir spectabilis pro tempore præfectus Augustalis, & quicunque prouinciæ moderator, maiestatis crimen proculdubio incursurus est, qui cognito huiusmodi scelere, B læsam non vindicauerit [a] maiestatem. Primatibus insuper officiorum eiusdem criminis laqueis constringendis qui simul atque nouerint memoratum interdictum facinus in quocunque loco committi, proprios iudices de opprimendo nefandissimo scelere non protinus curauerint instruendos. Nam illud perspicuum est, eos qui hoc criminis genus commiserint, etiam pro veterum legum, & cõstitutionum tenore, tanquam ipsius maiestatis violatores, vltimo subiugandos esse supplicio. Dat. Kalend. Iul. Constantino. Longino. V.C Cos.

TITVLVS VI.

SI REVS VEL ACCVsator mortuus fuerit.

* *Græca constitutio.* *

Possunt plures de eodem crimine accusari in vno libello. & vno mortuo pendente processu, nihilo minus durat instantia quo ad reliquos. Bal.

I. Imp. Antoninus A. Eutychiano.



T si Marcellus qui crimine falsi postulabatur, [b] vita functus est, ac per hoc crimen in persona eius sit extinctum: [c] accusatio tamẽ non est abolita: [d] cum tam vxorem eius quàm te eodem crimine postulatos [e] esse proponas PP. VII. Kalend. Octobr. Læto. II. & Cereali Cons.

Accusator non prosequens accusationem propter casum superuenientem in persona accusati, non incidit in Turpilianum. Bal. Vel sic: Morte accusati liberatur accusator a prosecutione criminis instituti.

II. Idem A. Proculo.

SI is quem † homicidij seu cuiusuis criminis postulasti [f] reum, vita functus est: frustra ob pœnã [g] desertæ accusationis con- C uenitis, cum morte eius crimen cum pœna sit extinctum: [h] ac per hoc tibi adempta est necessitas accusationis. PP. IIII. Kalend. Octobr. Romæ, Sabino & Anulino Coss.

Etiam eo mortuo qui fabricauit falsum instrumentum: si quis illo instrumento vtatur scienter, potest accusari de falso. Bald.

III. Imp. Alex. A. Veronitiano.

SI (vt proponis) causa pecuniaria ad emolumentum [i] tuum spectat: D licet Anianus cui falsi crimen auctor tuus [k] intendebat, vita functus sit: non prohiberis, si quis aduersum te instrumento, quod in dubium vocatur, vti cœperit: [l] accusationem

SI is.] CASVS. Accusatus de homicidio, si pendente accusatione decedit: accusator quasi accusationem deseruerit, pœnam desertionis non subibit. quæ sit hæc pœna, nõ aperit. tu dic quinque lib. auri & infamia, vt infra ad Turpi. l. 2. vt ff de præuaric. l. 3 §. fi. & l. j. cũ enim morte accusati extinctum sit crimen, accusationis necessitas adempta videtur. Viuia.

†Concor. cum hac l. 23. dist. c. quorundam.

f Postulasti.] l. Cornel. de sicarijs.

g Ob pœnam.] quinque librarum auri, & infamiæ, quę est pœna Turpiliani in desistentem, vt ff. de præuarica. l. iij. §. fi. & l. j. & j. ad Turp. l. ij.

Adde glossas Græcorum, in lib. 60. Basilicῶν. titu. 57. Petr. Vendramenus.

h Sit extinctum.] nisi in casibus quos no. s. l. prox.

SI vt proponis.] CASVS. Conueniebaris ad decem, protulisti instrumẽtum quod accusabã de falso. pendente accusatione falsi vita functus es, & successit tibi Titius. si hæres velit vti aduersus me eodẽ instrumento: an possim eum accusare de falso, quæritur? Et dicitur quod sic. Viuianus.

i Ad emolumentum.] quia hæres Aniani conueniebat te ad centum ex quodam instrumento pro quo ante pater tuus accusauerat Anianum de falso facto suo, vel quia vtebatur, nam nihilo minus hæres si vtatur, poterit accusari, vt hic, & supra de fide instr. l. si vteris.

k Auctor tuus.] id est, pater tuus, vel alius cui fuisti hæres.

l Cœperit.] hæres Aniani.

Non

a Non possit.] vt s. eod. l. j. & ij.
b Subiectum.] ex eo quod vtitur, vnde non vtendo eum dit accusationem: quod non est in eo qui ex eo quod fecit, vel fieri fecit, accusatur, vt j. ad legem Corneliam de fal. l. sicut, & l. si falsos, & facit. ff. ad legem Cornel. de fal. l. falsi. §. ordine.

Defunctis.] CASVS. Si accusatus de homicidio pendente accusatione decessit: ad quem debeant peruenire bona eius, quæritur? Et dicitur quòd ad hæredem, nisi mortem metu criminis sibi consciuisset: quo casu deuoluenda essent ad fiscum. idem dicitur de eo qui mandauit de aliquo crimine committendo, & accusatus pendente accusatione decessit: nam extinguitur crimen, & cessabit bonorum ademptio. & hoc in prima. Secundo, si accusator pendente appellatione decessit: aut relegatione damnatus, cui pars bonorum adempta erat expresse, appellationem interposuit & pendente appellatione decessit, post mortem ei9 de bonis examinabitur, & inquiretur valeat necne particularis ademptio. hoc dicit cum l. seq. Viuia.

c Mandauerunt.] quo casu tanquam si fecissent, tenerentur. vt s. de accusa. l. non ideo.
d Consciuerint.] cõsciẽtia criminis: quo casu indistinctè habet fiscus secundum P. quod non placet, vt plene diximus. s. qui test. fac. pos. l. ij.
e Denegari.] ex testamento, vel ab intestato, vt & ff. ad le. Pompe. de parri. l. antepe. & facit. j. de bonis eorum, per totum, & s. de accusa. l. factum.
f Si quis. Capitali.] Et per consequens bona tacitè adimuntur, etsi nihil sit dictum.
g Deportatione.] quæ & ipsa est capitalis, & sic bona tacitè adimuntur, vt & j. de bon. proscrip. l. deportati.
h Interposita.] post sententiam.
i Finitum est.] idcirco consequenter ademptio bonorum cessabit.

instituere. Quamuis enim in persona principalis rei morte subducti, iam subsistere non possit: a tamen si quis illo vti voluerit, intelligit se periculo criminis esse subiectum. b PP. VI. Kalend. Ian. Albino & Aemyliano Conss.

Morte facientis & mandantis crimen in persona morientis extinguitur, & finitur iudicium inchoatum. & bona non auferuntur hæredibus, nisi mortem sibi consciuerit. Bal. Vel sic: Mortuo reo non proceditur super delicto: nisi si sibi mortem consciuit. Salicetus.

IIII. Imp. Gordianus A. Rufo.

Defunctis reis publicorum criminum, siue ipsi per se ea commiserũt, siue alijs mandauerunt: c pendente accusatione, præterquam si sibi mortem cõsciuerint, d bona successoribus eorum non denegari e notissimi iuris est. PP. VII. Kalend. Nouemb. Pio & Pontiano Conss.

Vbi fit ademptio bonorum, venit in consequentiam pœnæ, quæ morte tollitur, post mortem non durat quæstio, etiam ratione bonorum. Si vero venit æquè principaliter, tunc sic. Bal. Vel sic: Si moritur accusatus vel accusator appellatione pendente, finitur instantia etiam quo ad bona, nisi quæ erant expressè adempta hæredibus, de quo dic, vt dicitur. supra si penden. appel. l. iij.

V. Idem A. Iuliano.

Si quis cum capitali f pœna vel deportatiõe g damnatus esset, appellatione interposita, h & in suspenso constituta, fati diem functus est, crimen morte finitum est. i Idem obseruatur, & si accusator pendente appellationis tempore vltimum diem obijsset. k

¶ Si autem relegationis l pœnam sustinuit, & in parte bonorum damnatus m appellatione vsus est: etiã post mortem eius nihilo minus appellationis ratio examinabitur: cum desideretur vtrum valeat necne particularis publicatio. PP. VI. Kalen. Aug. Gordiano A. & Auiola Conss.

k Obijsset.] quia accusatio extinguitur, & sic omnia, quæ acta sunt: petit tamen reus nomen suum aboleri de reis, & ab alio accusari potest, vt ff. de accusa. l. libellorum. § fin.
l Relegationis.] quia tacitè nõ fit bonorum ademptio, vt ff. de interdict. & relegatis. l. relegatorum. §. ad tempus.
m Damnatus.] expresse & facit supra si penden. appel. l. si is. & ff. de seru. rust. prædio. l. 3. §. fi.

TITVLVS VII.

SI QVIS IMPERATORI maledixerit.

Ex leuitate, vel insania maledicẽs principi, non punitur: sed si per iniuriam, principis est æstimatio vtrum & qualiter puniatur: quod facit ex causis, & personis. Bal. Vel sic: Qui de imperatore obloquitur, si non iniuriose, a iudice condemnari debet: alias si iniuriose, debet ad principem referre. Salic.

I. Imppp. Theodo. Arcadius & Honorius AAA. Rufino præfecto prætorio. †

Si quis modestiæ nescius, & pudoris ignarus, improbo petulantique n maledicto nomina nostra crediderit lacessenda, ac temulentia o turbulentus obtrectator temporum nostrorum fuerit: eũ pœnæ nolumus subiugari, neque durum aliquid nec asperum volumus sustinere: quoniam si id ex leuitate p † processerit, contẽnendum q est: si ex insania, † miseratione r dignissimum: si ab iniuria, s † remittendum. t

¶ Vnde integris omnibus ad nostram scientiam referatur, vt ex personis ho-

SI QVIS IMperatori maledixerit.

Dixit de accusatoribus & accusatis: nũc de ipsis de titis, & primo de maximis, quæ fiunt in principẽ, quandoque verbo, vt hoc ti. quandoque facto, vt infra titu. i

Si quis.] CASVS. Si aliquis principi maledixerit, an puniri debeat quæritur? & distinguitur. aut leuitate, & venia ei præstanda est. aut per insaniam, & ei remittendum est: si animo iniuriandi, mittẽdus est ad principem, vt ex persona hominis dicta penentur.

n Petulantique.] id est superbo & inflato.
o Temulentia.] id est ebrietate. inde temulentus, id est ebrius. nam temetum, ti. genus est optimi vini.
p Ex leuitate.] not. tribus modis maledici principi: ex leuitate. ex insania, & ex iniuria: & nullo casu punit iudex, licet vltimo remittat.
q Contemnendũ.] quia lubricum linguæ &c. nisi quando est tale crimen quod ex scriptura legis descendat, vel quod ad exemplum legis vindicandum est, vt ff. ad l. Iul. ma. l. famosi. § j. Et quia quod calore &c. vt ff. de reg. iur. l. quod calore.
r Miseratione.] quia satis punitur ipso furore, vt d. l. famosi, & ff. ad legem Pompeiam, de parri. l. pe. in fine.
s Si ab iniuria.] id est iniuriose, & ex animo.
t Remittendum.] ad nos, ut subijcit.

† Ex Co. Th. eo. tit. l. sing. idẽ quoq; cautum est. † 14. canone Apostolorum. vbi & Zonaras commentator Græcus hanc legẽ Græce adscribit eãque citat ex Hexacontabiblo Basilij con cõstitutionũ, cuius aliquot libri ab Heruet in nostro in lucem sunt editi. Contius. Temulentum. Temetũ. Principi maledicitur tribus modis.

† κουφότητος Zonaras μανίας ὕβρεως

Pense-

a Pensemus.] sic.ff.de iniu.l.item apud.§.adijcitur, & ff.de neg.gest.l.Pomponius lib. 26.in negocijs, & 24.q.3.cum ergo.§ sed qui.in fine.

AD LEGEM IVLIAM MAIESTATIS.



Tiam ex alijs.] CASVS. Si iudex contra principis constitutiones sententiam tulerit, an quasi læsæ maiestatis reus accusandus sit? Dicitur quod non. Viuian.

b Cessant.] in quib. videbatur non cessare, vt quando verbo facta est ei iniuria, vt ī.tit.j.l.j. Item in alio, vt ī.l.prox.

c Pronūciasse.] qualiter ergo accusabitur? Respond. si per pecuniā fuit corruptus, lege Iulia repetundarū, vt ff.ad le. Iul. repe.l.eadē.§.fi. & ī ad leg Iul. rep.l. fi. & si sine pecunia: tunc crimine stellionatus. Itē & crimine falsi, vt ff.ad le.Cor ne.de fal l.j.§ sed & si iudex. Ciuiliter ēt conuenitur, vt insti. de ob. quæ ex quasi delicto.nas.in prin.

† Ad huius & cætera rū huius tituli constitutionum explicationem vide glossemata Græcorum, Basili lib 60. titul. 36. Petr. Venetamæn.

A Lienam.] CASVS. Si iracundia motus, φ seruus meus stabit in perpetuis vinculis, iuraui p vitā principis, & hanc pœnā volo ei remittere: an quasi læsæ maiestatis crimine accusari debeā, quæritur? Et dicitur φ non.

d Quod semper.] i. te futurum iratum iurasti.

e Iuraueras.] p principis salutē, vt & ī. de reb.cre. l.ij. in fi. & facit ff. de re iu.l. quod calore, & de re pu.l.ij sed alio modo puniris, vt ff.de iureiu l si duo patroni.§.fi. Vel dic φ iurauerit per deum, vnde deum habeat vltorem, vt ī.de iureiur. l.ij.in princ. sed hodie est contra hāc.l. s.in auth. vt nō lux. homi. contra naturam, circa med.ū cōstitutionis, coll.vj.

Deum iurans, deū habet vltorem.

S I quis.] CASVS. Si me crimine læsę maiestatis accusasti, & per vnum testem probasti, & sic semiplene: an vna mecum ad probationem tuæ intentionis sis torquendus, quæritur? Et dicitur quòd sic. Item & ille torquebitur qui tibi mandatum vel consilium dedit, vt aduersus me accusationem instituere. Viuianus.

f Intenderit.] quod etiam infames facere possunt, vt ff. eo.l. famosi.

minum dicta pensemus,[a] & vtrum prætermitti, an exquiri debeant, censeamus. Dat. VI.Id. August. Constantinopoli, Theodosio.A. III. & Abundantio Conss.

TITVLVS VIII.

AD LEGEM IVLIAM maiestatis.

Iudex qui iudicat contra legem, non propterea tenetur crimine læsæ maiestatis Bal.

I Imp. Alexan. A. Paulino.



Tiā † ex alijs causis maiestatis crimina cessant[b] meo seculo: nedū ēt admittā te paratū accusare iudicem propter ea crimine maiestatis, quòd contra constitutionem meam eum dicis pronunciasse.[c] PP. III.Idus April. Maximo. II. & Iuliano Conss.

Deferens temerariè sacramētum, non tenetur crimine læsæ maiestatis. Bal Vel sic: Deierans non committit crimen læsæ maiestatis Sal.

II. Idem A. Paulliniano.

A Lienam sectæ meæ sollicitudinem concepisti, quasi crimen maiestatis sustineres si seruo tuo iratus esse non perseueres, quod semper[d] te facturū incōsultè iuraueras.[e] III. Non. Februa. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Accusator, & eius instigator, nisi doceant per manifesta indicia delictum accusati de crimine læsæ maiestatis, sunt torquendi, & per torturam qualiter res processerit, examinādi. Salic Vel sic: Accusator qui crimen læsæ maiestatis probauit tantū semipleni, vel per indicia: debet torqueri vna cum accusato, & instigatoribus, vt veritas eruatur, nullo obstante priuilegio. Salic.

III. Imp Cōstantinus A. ad Maximum præfectum vrb.

S I quis † alicui maiestatis crimen intēderit:[f] cum in huiuscemodi[g] re conuictus,[h] minimè quisquam priuilegio dignitatis alicuius à strictiore inquisitione[i] defendatur: sciat se quoque[k] tormentis esse subdendum, si alijs manifestis indicijs accusationem suam non potuerit comprobare: cum eo qui huiusmodi eē temeritatis reus deprehenditur.[l] Illum quoque tormētis subdi oportet, cuius consilio atq; instinctu ad accusationem accessisse videbitur, vt ab omnibus commissi conscijs instituta vindicta possit reportari. PP Kalend. Ianuar. Volusiano & Anniano Conss.

Priuilegiatus potest suum priuilegium allegare, excepto crimine læsæ maiestatis: & excepto si torqueretur de principis consentia: & hoc innuitur in principio legis a contrario sensu, secundum Baldum.

IIII. Imppp. Valent. Valens & Gratian. AAA. ad Olybrium P.V.

N Vllus omnino cui in consultis ac nescientibus nobis fidicularū tormenta inferuntur, militiæ vel generis aut dignitatis defensione vti prohibeatur:[m] excepta tantum maiestatis[n] causa, in qua sola omnibus æqua cōditio est. Da. VIII.Id. Iul. Valētiniano.N.P. & Victore Côss.

Conspirans contra principem, vel eos qui sunt ad latus principis, incidit in crimen læsæ maiestatis sola ordinatione, & tractatu: licet non sequatur euentus. vnde vltore gladio debet puniri, & omnia bona sua efficiuntur fisci. Bal.

V. Imp. Arcad. & Honor. AA. Eutychiano præfecto prætorio. †

Q Visquis cū militibus

g Huiuscemodi.] id licet crimine læsæ maiestatis.

h Conuictus.] præsumptione corpo φ accusatus hoc l.præsumitur contra ipsum, quo i non placet, vt s.de accu.l.fi. in prin. Sed dic quod conuictus per vnum testem, & sic semiplene est probatum, vel per aliud indiciū qd oportet præcedere quæstionem, vt ff. de quæst.l.j.in prin.

i Inquisitione.] strictā p testes, strictior per tormentum.

k Se quoque.] quasi dicat, sicut non defenditur à tormentis accusatus, sic nec accusator: & sic sunt pares. sic & in custodia, vt s.de exhib. & transmittend. reis.l. ij.in fin.

l Deprehenditur.] præsumptione.

N Vllus.] CASVS. Si accusatus ne torqueatur tormento fidicularum, excep tionem militiæ, vel dignitatis habeat: an eam obijcere possit, quæritur? Et dicitur, φ sic: præterquā in crimine læsæ maiestatis.

m Prohibeatur.] vt & ī. de quæst.l. decuriones. & dic quòd fides est chorda: inde fidicula, id est subtilis chordula.

n Maiestatis.] ergo & simoniæ, vt & s. de episc.& cleric.l. si quenquam.

Q Visquis.] CASVS. Si ad uersus principem vel eius comites coniurationem fecerit quis, eius sola voluntas punie, licet non fecerit: qa gladio interficietur, & bona eius committētur in fiscum: filij vero non interficientur, sed nihil de bonis paternis, vel maternis ad eos pertineat, nec alicui succedant, nec ad honores promoueantur, nec ad militiam, vt sit eis n ors solatium: & si aliquis pro eis duxerit suppli-

† Co.Th. li.9. tit.5. l. j.

Testis vnus facit semiplenā probationem.

† In Cod. The. amplius additur, vt serui & liberti qui dominos accusauerit, patibulo affigātur. Contius. † Co. Th. ti.de quæstioni.l. j.

† Ex Co. Theodosia.l.9.ti. 14.l.3. Baldinus in prolegomenis ad hunc titulū scribit hanc legē nō extare in Codice Theodosiano, & ideo eam fuisse abrogatam. Contius.

supplicandum, non audietur, sed erit infamis. filiabus vero in bonis maternis Falcidiæ portio remanebit. Si vero post institutum crimen talem filium, vel filiam emancipauerit: postquam de nuda coniuratione cogitauerit, valebit: vxor vero dotem recuperabit. & si aliquam fecerit donationem propter nuptias, habebit vsumfructum: sed ea in fata concedente, reuertetur ad fiscum. Si quis vero coniurationem detexerit, licet ipse de his sit qui coniurationem fecerint, pœnam nullam sustinebit, sed erit præmio afficiendus. Viuianus.

vel priuatis, vel barbaris [a] scelestam inierit factionem, [b] aut factionis ipsius susceperit sacramentum, vel dederit, de nece etiam virorum illustrium qui cō filijs & consistorio nostro intersunt, senatorum etiā (nam & ipsi † pars corporis nostri sunt) [c] vel cuiuslibet postremo qui nobis militat, [d] cogitauerit (eadem enim [e] seueritate voluntatem sceleris, qua effectum puniri iura voluerūt) ipse quidem vtpote maiestatis reus, gladio feriatur, bonis eius omnibus fisco nostro addictis. [f]

Filij eius de misericordia reseruantur vitæ: sed nulla bona possunt habere vel accipere ex aliqua successione intestati vel testati: & perpetuo sunt infames, & ab omnibus honoribus, & officijs exclusi. Bald.

B Filij † vero eius quibus vitam imperatoria specialiter lenitate cōcedimus [g] (paterno [h] enim deberēt perire supplicio, in quibus [i] paterni, hoc est hæreditarij criminis exempla metuuntur) à materna, vel auita, omnium etiam proximorum hæreditate ac successione [k] habeātur alieni, testamentis extraneorum nihil capiant, sint perpetuò egentes & pauperes, infamia eos paterna semper comitetur, [l] ad nullos prorsus honores, ad nulla sacramenta [m] perueniant: sint postremò tales, vt his perpetua egestate sordentibus, sit & mors solatium, & vita supplicium. [n]

Supplicans principi pro eis, punitur pœna perpetua infamia. Bal.

Denique iubemus etiā eos notabiles esse sine venia, qui pro talibus vnquā apud nos interuenire tentauerint. [o]

Cū filiabus eius dispensatiue proceditur, vt possint ex bonis maternis obtinere Falcidiam. Bal.

Ad filias sane eorum, quotlibet numero fuerint, Falcidiam tantùm ex bonis matris, siue testata, siue intestata decesserit, * volumus peruenire, vt habeant mediocrem potius filiæ alimoniam, quàm integrum emolumentum ac nomen hæredis. Mitior enim circa eas dēt esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras [p] esse confidimus.

Post illud crimen attentatum pater non potest emancipare filium, nec aliquam alienationem facere. Bal.

C Emancipationes quoq; quæ à prædictis siue in filios, post legem duntaxat latam, siue in filias fuerint collatæ, nō valeant. [q] Dotes, donationes, quarumlibet postremo rerum alienationes, quas ex eo tempore qualibet fraude, vel iure [r] factas esse constiterit, quo primum memorati de ineunda factione ac societate cogitauerint, nullius statuimus esse momenti.

Vxores istorum non debent perdere dotes ipsarum: immo recuperant eas. Vel sic: Donationes nuptiales in casu quo erant seruandæ liberis, applicantur fisco: in quibus filia etiam legitimam possunt petere. Bal.

D Vxores sanè prædictorum recuperata dote, si in ea conditione fuerint, vt quæ à viris titulo donationis [s] acceperunt, filijs debeant reseruare: tempore quo vsusfructus absumitur, [t] omnia ea [u] fisco nostro se relicturas [x] esse cognoscant, quæ iuxta legem filijs debebantur: [&] Falcidia ex his etiam rebus filiabus tantum, non

A nocet filijs. quòd est speciale. Regulariter contra, vt j. de pœnis. l. sancimus, & ff de pœ l. crimen, & ff. de decu. l. ij. §. in filijs, & illud, Pater non portabit iniquitatem filij &c.

[m] Sacramenta.] militaria.

[n] Suppliciū.] sic 74. dist. c. quorundam.

[o] Tentauerint.] sic & s. de transact. l. si quis maior.

[p] Minus ausuras.] Et not. quod minus audet fœmina quam masculus. Sed quid si mater commiserit factionem, nunquid parcitur filijs, vel filiabus? Respō. idem quod in patre. Azo.

[q] Nō valeāt.] ab eo tempore in quo eandem factionē cogitauerint, vt j. §. proxi. qa videtur facere in fraudē, vt in eos bona cōferat. per quod apparet, q si ante emancipauerat, & bona contulerat, q nō auferantur, vt j. de bo. proscrip. l. pen. & sic. s. de filijs in potestate positis loquāt.

[r] Iure.] quolibet cōtracto, vt j eo. l. fin. & sic est cōtra. ff. de dona. l. post contractum. Sed solu. vt s. de dona. inter vir. & vxor. l. res vxoris.

[s] Titulo donatiōis] cū donationes inter viuos ante crimē cōmissum collatæ in vxorē, nō infirmant dānato viro ex hoc crimine, sed cōfirmātur, vt s. d. l. res, de don. inter vi. & vxo. amittit tā eas quo ad proprietatē mulier cum nubit secūdo, vt s. de sec. nupt. l. fœminæ.

[t] Absumitur.] i. finitur: quod multis modis contingit, vt insti. de vsufru. §. finitur. Interim enim retinet mulier.

[u] Omnia ea.] s. filijs omnibus restituēda, vt d. l. fœminæ.

[x] Relicturas.] id est tradituras.

* siue testato, siue intestato desecerit.

Fœmina minus audet quam masculus.

Donationes inter viuos collatę in vxorem, an infirmentur viro dānato ex lege Iulia maiestatis.

[a] Barbaris.] id est hostibus.

[b] Factionem.] i. cōspirationem. & dic contra principem.

[c] Nostri sunt.] cum & princeps sit caput & est interpositio.

[d] Nobis militat.] i. circa nostrum latus in militia armata, vel inermi.

[e] Eadem enim] interpositio est. Et no. cogitatum puniri. sic & s. de epilco. & cle. l. si quis non. Sed contra. ff. de pœnis. l. cogitationis. sol. secundum Ir. hic ad actum deuenit, scilicet ad sacramentum dandum, vel recipiēdum, vt no s plene de his qui ad ecc. cōfu. l. præsenti, & facit ad voluntatem. ff. ad l. Corne. de sica. l. diuus.

[f] Addictis.] vt in authen. vt nulli iud. §. si colla ix.

[g] Concedimus.] ex misericordia, qua nō sunt indigni, qui alieno non suo vitio laborant, vt s. de na. li. l. legem.

[h] Paterno.] interpositio est.

[i] In quibus.] scilicet filijs timetur ne similes sint patribus, iuxta illud sæpe solet similis filius esse patri &c. vt ff. de ædil. edic. l. q si nolit. §. qui mancipia.

[k] Successione.] ergo nec libertis paternis succedet. Sic & contra. ff. eo. l. corō. ff. de iure patr. l. iiij. Sol. vt diximus. s. de bo. lib. l. j.

[l] Comitetur.] sic ergo delictum patris

† Concor. c. cū dilectus, cum glo. super verbo, familiares, extra, de cleri. non resi.

Affectus sine effectu quandoque punitur.

† Budeus ait hūc §. fuisse correctū per l. sancim⁹. j. de pœn. sed nostrę scholæ auctores cōtra respondent.

Dic tu in atrocioribus nō inconuenit vnū puniri pro alio. glo. 1. q 4. § summa.

Patris delictum filijs nocet quādoq;.

Satellitij.

a Satellitibus.] sic j. de rap. virg. l. j.

b Et honore.] sic j. de his qui se def. l. j. lib. x. & ff. de iure fi. l. edicto, & l. senatus, & l. cū tacitū, & ff. de ali. iu. l. 3. §. fi.

NEminisse.] CASVS. Si crimen læsæ maiestatis quis commiserit, & decedat: post mortē eius accusabitur, vt bona eius publicentur. serui vero in cap. domini in tali casu possūt torqueri: & post crimen commissum non poterit committens rem aliquam alienare, nec manumittere.

Crimē læsæ maiestatis post mortē obiici potest in duobus casibus.

c Post rei mortem.] vt j. l. proxi. & ff de accusat. l. ex iudiciorum. quod intellige in duobus capitulis illus legis, quādo scilicet contra principem, vel rempublicam est molitus, nō in alijs, vt ff. eo. l. fi.

d POst diui Marci. Dānetur.] vt & s. l. prox. & insti. de hære. quæ ab intestato. §. per contrarium. Sunt & alij casus speciales quos no. s. si reus vel accu. l. j.

e Neque alienare.] ut & s. l. quisquis. §. emancipationes, & de dona. l. donationes, in fine, & est speciale. aliàs contra, vt ff. de donat. l. post contractum.

f Soluere iure.] speciali, aliàs contra. ff. de solu. l. reo criminis.

g Torquentur.] vt impediatur alienatio, torquentur, donec de crimine conuincantur.

h Arguatur.] id est arguitur accusetur.

AD LEGEM Iuliam de adulterijs & stupro.

Per ordinem maiora prosequitur crimina. & dicitur adulterium proprie in nuptam, quasi transitus ad alterius torum, pro pter partum ex altero conceptum composito nomine. Stuprum in virginem, vel viduam,

Adulteriū stuprū, & incestus quid significent.

etiam filijs deputata [videatur.]

Consci, satellites & ministri, in pœna sunt similes delinquenti. Bal.

Id quod de prædictis eorumque filijs cauimus, etiam de satellitibus [a] conscijs ac ministris filijsque eorum simili seueritate id censemus.

Reuelans coniurationes huiusmodi in initio, præmiatur: sed si ex post facto, id est non incontinenti, sed post aliquod tempus reuelet secretum, sibi parcitur: non tamen præmiatur. Baldus.

B Sanè si quis ex his in exordio initæ factionis, studio veræ laudis accensus, initam prodiderit factionem, & præmio & honore [b] à nobis donabitur. Is vero qui vsus fuerit factione, si vel sero [c] (incognita tamen adhuc) consiliorum arcana patefecerit: ab solutione tantum ac venia dignus habebitur. Dat. pridie Non. Septembr. Ancyræ, Cæsario & Attico Conss.

C

** Constitutio Græca. **

Crimen læsæ maiestatis post mortem obijci potest: & in hoc crimine serui torquentur in caput domini. Baldus.

VI. Paulus lib. singulari de publicis iudicijs.

MEminisse oportebit, si quid contra maiestatem imperatoris commissum dicatur, etiā post rei mortem [c] id crimen instaurari solere, postea quā diuus Marcus Drunciani, vtpote senatoris, qui Cassiani furoris socius fuerat, bona post mortem fisco vendicari iussit: & nostro tempore multis hæredibus ablata sunt. In hoc itē crimine quod ad læsam maiestatem imperatoris pertinet, etiam in caput domini serui torquentur.

D

Etiam post mortem crimen læsæ maiestatis potest inchoari, & memoria contumaci atque damnari. hoc primo. Crimine suo huius criminis, in ipso criminis exordio perdit ipso facto omnium suarum rerum administrationem. hoc secundo. Per incertitudinem successoris bona interim sequestrantur. Bald.

VII. Marcianus lib. j. de publi. iudic. tit. ad leg. Iul. maiestatis.

POst diui Marci constitutionem hoc iure vti cœpimus, vt etiam post mortem nocentium hoc crimen inchoari possit: vt conuicto mortuo memoria eius damnetur [d] & eius bona successori eius eripiātur. nam ex quo sceleratissimum quis consilium cępit, exinde quodammodo sua mente punitus est. Sic & diui Seuerus & Antoninus constituerunt, ex quo quis tale crimen contraxit, neque alienare, [e] neque manumittere eum posse: nec ei soluere [f] iure debitorem, magnus etiam Antoninus rescripsit. In hac causa in caput domini serui torquentur, [g] id est propter causam maiestatis. Et si decesserit quis: propter incertam personam successoris, bona obseruantur, si in causa maiestatis fuisse mortuus arguatur, [h] vt Seuerus & Antoninus literis ad Rationales missis rescripserunt. Dat. III. Non. Mart.

** Constitutio Græca. **

TITVLVS IX.

AD LEGEM IVLIAM de adulterijs, & stupro.

Vxor non potest maritum de adulterio accusare: nec vxorio iure, quia non cauetur in lege: nec iure extranei, quia mulier. hoc dicit textus cum glo. secundum Bal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Cassiæ.

PVblico [i] iudicio [non] habere mulieres adulterij accusationem, quamuis de matrimonio suo violato [k] queri velint, lex Iulia declarat: [l] quæ cùm mascu-

vt ff. eod. l. inter. §. 1. Incestum, cum consanguinea, vel affine, vt insti. de nupt. §. 1. & ff. eod. l. si adulterium cum incestu. & dic, quod leges huius tituli factæ sunt ad legem Iuliam emendandā, supplendam, corrigendam, & interpretandam.

PVblico iudicio.] CASVS. An vxor maritū de adulterio possit accusare, quæritur? Et dicitur quòd nō, vetante l. Iul. de adulterijs, quæ in masculis solis locum habet.

i Publico iudicio.] id est l. Iulia de adulte. quod non publicum est, vt ff. de publi. iudi. l. j.

k Violato.] non dicit toro. si ergo solutæ se immiscuit, planum est quia à nullo de adulterio accusatur, vt ff. eod. l. inter. §. j. & 36. quæ. j. c. lex illa. §. adulterium. sed & si ad alterius vxorem accesserit, nec tunc torus huius mulieris, vel sui viri est violatus, sed viri adulteræ: & sic nec tunc hæc accusat, cum sit mulier: nec suam, vel suorum iniuriā prosequatur, vt s. qui accus. non pos. l. de crimine, & hoc de iure mariti. Sed an etiam iure extranei pōt? Quidam quòd sic. sed dic quòd non: cum dicas eam non prosequi suam iniuriam: virum tamē dimittere potest: & lucretur donationē, & dotem, vt s. de repu. l. consensu. §. causæ. & sic etiam intelligendi sunt canones, vt xxxij. q. iiij. c. nemo, in princ. & quæst. v. præcepit, & cap. præceptum, & cap Christiana.

l Declarat.] eo modo qui sequitur: quæ cum &c. & est talis ratio: quia cum permittitur viro, videtur prohibitum mulieri. argum. ff. de iudi. l.

di. l. cum prætor vel accusanti iure mariti permisit quæri de adulterio: sed hæc non potest accusare iure mariti, quia maritus non est: ergo nullo modo etiam iure extranei. q. d. non potest accusare aliquando: ergo nunquam. sed maritus aliquando potest secundum Io. & sic generaliter ei concedi uidetur. argu. ff. de mili. testa. l. ex militari. Sed mirũ est quod uir non cõmittit adulterium accedendo ad solutam: nec ab uxore adulterii accusatur ad quãcunque accedat: nec dicitur suam iniuriam prosequi, & ideo est arg. contrarium in authe. de nup. §. si igitur, secũdum Theodo. colla. 4.

† Cõquezit. d. Augustinus de hac inæqualitate.

Maritus accedens ad solutã, adulteriũ non committit.

a aliàs, PP. XII. Kalendas Iulii, Annulino & Front. Conss.

lis† iure mariti accusandi facultatem detulisset, a nõ idem fœminis priuilegiũ detulit PP. XIII. Kal. Aug. Laterano et Rufino Cõss.a

Retinens uxorem quam in adulterio inuenit, punitur ut leno: secus si nõ inuenit, sed habet eam suspectam. h. d. Vel sic: Sciens punitur, non autẽ qui suspicatur, & facit pro receptantibus bannitos, & ad hoc ut puniantur, requiritur quòd sciant, non quòd suspicantur. Baldus.

II. Iidem AA. Cyro.

Crimen lenocinii b contrahunt, qui deprehensam in adulterio uxorem in matrimonio retinuerunt, non qui suspectãc adulterã habuerunt. PP. Kal. Iulii, Anulino & Frontone Conss.

Serui mulieris quæ dicitur adulterium commisisse, & etiam patris eius pro eruenda ueritate sunt torquendi: ideo intra sexaginta dies prohibentur manumitti vel distrahi. Accusator tamen prius debet cauere de ipsorum emendatione totali, vel deteriorationis emendatione in casu absolutionis subsecuta. Sal.

III. Imp. Antoninus A. Iuliano.

Non solum† verba d legis Iuliæ de adulteriis coercendis, sed etiã sententia per quæstionem quoque seruorum e siue ancillarum crimen admissum probare volentis, f ad earum tantum personarum seruos ei rei exhibendos pertinet, de quibus specialiter comprehendit, g id est mulieris, h & patris eius, non naturalis, sed iusti duntaxat, i quos intra sexagesimum† diẽ ex dissolutione k matrimonij numerandum, manumitti vel distrahi prohibet: l & quorum dominis m caueri præcipit, si defuncti fuerint in quæstione, vel facti deteriores, secuta n absolutione. PP. XV. Kalẽ. Augu. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Occidens adulterum lege permittente, non censetur homicida. hoc primo. Occidens adulterum in casu non permisso, mitius punitur hoc secũdo. Bal. Vel sic: Maritus per se vel filios potest impune occidere adulterũ uilẽ in adulterio noctis tempore deprehensum: non uilem uero occidens, in totum non liberatur, sed mitius punitur. Sal.

ADDITIO. Aduertas quòd licet de iure ciuili maritus cognoscendo solutam, non committat adulterium: de iure tamen canonico dicitur adulteriũ committere, ut probatur in cap. transmissæ, & ibi hoc no. Abbas extra de eo qui cogno. consangui. uxo. suæ, & 32. q. 4 cap. nemo, & cap. dicat.

a Facultatem detulisset.] nisi exceptione aliqua repellatur: ut j co. l. ita nobis.

Crimen lenocinii.] CASVS. Si uxorem tuam in aliquo adulterio deprehendisti, & postea in matrimonio tenuisti: adulterio consensisse uideris: unde crimine lenocinii poteris accusari.

† Lege. l. prospexit. ff. qui & à quib. manumiss. Contius.

b Crimen lenocinij] quod punitur ut adulteriũ, & cõmittitur multis modis, ut hic, & ff. eo. l. 2. §. lenocinii, & ff. de minori. l. auxilium, & j. eod. l. castitatis, & s. de cõdic. ob tur. cau. l. mercalem.

c Non qui suspectam.] si tamen potest obumbrare patientiam suam prætextu incredulitatis, ut hic, & j. eo. l. sine metu, & ff. eo. l. 2. §. lenocinii, in fi. & l. mariti. Et nota quòd sine accusatore punitur uir de lenocinio, si uxore rea facta, mariti lenocinium detegatur, ut ff. eod. l. 2. §. si publico.

Non solum.] CASVS. Tam ex sententia quàm ex verbis l. Iul. si maritus velit vxorẽ de adulterio accusare poterunt serui uel ancillę uxoris uel patris eius torqueri, ut eruatur veritas, & intra. 60 dies computandos à die dissoluti matrimonii, & hoc in prima. nec manumittentur, neque alienabuntur, & hoc in secunda. & si in quæstione serui decesserint, uel deteriores facti fuerint: absoluta muliere cauebit maritus de æque idoneis reddendis. & hoc in tertia. Viuia.

d Verba.] id est non solum verba, sed etiam sententia. nam quandoq; in aliquid uerba & sentẽtia consonant: quandoque uerba tantum, quandoque sententia tantũ, ut patet in Macedoniano. Tu dic quòd uerba pertinent tantum ad eos quos hic nominat, sententia [illegible] ad alios quos dices, & sic hæc dictio, tantum, ad uerba tantũ

A respicit.

e Seruorum.] non solum aliis probationibus.

f Volentis.] s. legis.

g Comprehendit.] comprehendit dicta lex, cuius uerba tamen non habemus.

h Mulieris.] de adulterio accusatæ.

i Iusti duntaxat.] siue sit iustus de naturali & ciuili iure, siue ciuili tantum, ut adoptiuus.

k Ex dissolutione.] quæ fit per diuortium, & quam opus est fieri antequam inchoet accusationẽ, ut j. e. l. crimen, sed si morte uel bona gratia uel ex delicto quis soluatur matrimonium, tenet manumissio, ut ff. qui & à quib. l. sed si maritus.

† i. duos menses post diuortium.

l Prohibet.] per hoc ergo probatur, quòd ea quæ domi fiunt, per tales possunt manifestari, ut s. de repu. l. consensu. §. fin. autem aliter.

m Dominis.] scilicet dominæ vel patri eius.

n Secuta absolutione.] mulieris scilicet accusatę. non aliter, ut hic, & ff eodem si postulauerit. §. si reus. Vltimo nota. quòd tria dicit hæc lex. seruos torquendos, & non manumittendos, & damnum emendandum. Circa primum dic quòd serui adulteræ & patris eius torquentur ex verbis & sententia: Item ex sententia serui adulteri & patris, sed proprij vbicunque sint: patris, si sint in vsu adulteræ vel adulteri, ut hic, & ff. eodem l. si postulauerit. §. haberi, & ff. qui & à quib. l. prospexit, & infra titu. j l. fin. Item serui accusatoris, ut ff. co. l. si postulauerit. §. sed & serui. Itẽ serui matris mulieris & aui dati ad usum mulieris, & hi omnes prohibentur manumitti uel alienari intra lx. dies à die diuortii, ut hic, & d. l. prospexit. Item torquentur serui etiam extraneorum qui in usu sunt mulieris, vel etiam si non sunt secundum alios, si modò aliquid veritatis sciant, ut ff. eo. l. si postulauerit. §. diuus autem sed [illegible] serui patris sicut extranei, ita demũ torquẽtur. si sunt in usu mulieris: quæ ergo erit differentia inter extraneum & patrem? Respon. quia extraneus manumittet quando uolet: pater nisi post duos menses. Itẽ & circa primum dic quòd ut liberè verum dicant serui publicãtur, & à dominorum potestate eripiuntur, & hoc fit post quæstionem, prius non: cum publici nõ torqueantur, sed extranei non publicantur, cum non habent cui gratificentur, ut ff e. l. si postulauerit. §. iubet, & § ratio: debet tamen fiscus precium dare domino secundum Ioan. quando absoluuntur, ut [illegible]. s. quibus ex [illegible] ilis ser. pro præ. l. 2. & sic est speciale seruum torquere [illegible] caput domini, ut & j. de quæstio. l. 2. super ultimo q̃ro, quare cauet pro deterioratione, cũ publici fiant, & fiscus p̃stat æstimationẽ, ut dixi? Respõdeo fiscus p̃stat

Serui an sint pro adultero detegẽdo torquẽdi.

solummodo quod tunc tortus & ruptus valet. vnde dete A rioratio ab alio est emendāda. Item an totum damnum deteriorationis serui torti accusator reo absoluto dat? Dicunt quidā dimidiam, & aliam sibi computet: quia & pro eo est tortus, ut arg. C. de rebus credi. l. generaliter. §. his de præsentibus.

Vel potest distingui: aut extraneus accusatur, aut dominus, aut seruus. primo emendatur ab vtroque medietas. Vel secūdum alios vnum simplum, ut sic habeat duplum, ut d. l. si postulauerit, in princ. In secū do quando dominus accusatur, in totum emendatur domino absoluto, ut hic, & ff. eo. l. si postulauerit. §. si reus. In tertio in duplum domino emēdatur, ut d. l. si postulauerit. §. fin. & ff. de calum. l. fin. & C. de calum. l. dominis, & hic. Vel ex stipulatione, si interposita est, uel condictione ex lege petuntur, ut ff. eo. l. quòd ex his.

† Aduerte tu tamen doctor. & Bart. in l. l. non solum. §. mādatū. ff. de iniur. quod isto casu mandatarius occidens non euadit pœnā legis.

Gracchus. Casus. Numerius dephendit Gracchū cum vxore sua adulterātem, & occidit, an propter hoc aliquā pœnā sustinere debeat, quæritur? Et distinguitur, an fuerit talis quē licuit interficere, & non punietur: an non, & in exilium mittetur. Viuia.

IIII Imp. Alexander A. Iuliano procons. Narbo. prouinciæ.

Gracchus [a] quē Numerius [b] in adulterio noctu deprehensum interfecit, si eius conditionis fuit, ut per legem Iuliam impune occidi potuerit: [c] quod legitimè factum est, nullam pœnā [d] meretur. ‡

¶ Idemq; filijs eius qui patri paruerunt, præstandum est. [e]

¶ Sed si legis auctoritate cessante, inconsulto dolore adulterum interemit, quamuis homicidium [f] perpetratum sit: tamen quia & nox & dolor [g] iustus factum eius releuant, potest in exilium [h] dari. PP. sine die & consule.

Adulter post quinquennium accusari non potest. Et exceptio præscriptionis qua cōpetit parti, debet ei per iudicē obseruari, & non auferri. Bal.

V Idem A. Vadanti.

Adulter post quinquē nium quàm commissum adulterium [i] dicitur, (quod cōtinuum numeratur) accusari nō potest [*] easque præscriptiones legibus reo datas auferri nō oportet [l] PP. Idib. Iunij, Maximo. II. & Aeliano. Conss.

Maritus potest accusare adulterum intra lx dies vtiles: quibus elapsis admittitur in reliquum tempus ad accusandum iure extranei: & quādo accusat, est habenda quæstio de seruis h. d. Vel sic: Si habens duo iura, perdit vnum: admittitur ad reliquū. h. d. Vel sic: Qui non admittitur ut vir admittitur vt extraneus. Bal.

VI Idem A. Sebastiano.

Iure [m] mariti adulterij accusare volēti, sexaginta dies vtiles computātur: quibus in publico eius [n]

a Gracchus.] adulter.

b Numerius.] maritus mulieris.

c Occidi potuerit.] quia uilis erat persona, & humilis adulter, & in domo sua, id est mariti, & non adulteri vel alia, ut ff. e. l. marito, & l. si adulterium. §. imperatores, & ff. ad l. Aquil. l. qui occidit. At pater quemlibet occidit in rebus uenereis deprehensū, & in sua & generi domo, dūmodo & filiam occidat, uel per eum non stet, ut ff. eo. l. patri, & tribus legibus sequentibus, & l. nihil.

d Nullam pœnam.] ut & C. de adminiſt. tu. l. sancimus. 1. & ff. de reg. iur. l. nemo damnum. Sed arg. cōtra. C. de secun. nup. l. 1. & in authen. de testi. & ea quæ pa. §. si. colla. 4. & C. de rei uen. l. quoties, & ne tuto. uel cur. vec. con. l. 1. & C. rem alie. geren. l. 1. Item & nota e contra quòd meretur pœnam, quod non est legitime factum, ut ff. de his quæ pro non scrip. l. 1.

e Præstandum est.] sic ergo patet in atrocioribus. sed hoc ideo quia patri est hoc permissum. aliàs contra, ut ff. de reg. iur. l. ad ea.

f Homicidium.] quia adulter non erat uilis.

g Dolor.] nota quod iustus dolor aliquem excusat, ut ff. ad l. Corn. de sica. l. 1. §. si. & ff. e. l. si adulteriū. § imperatores. Item & tempus facit, ut hic, & ff. de pœnis. l. aut facta. §. 1. & §. tempus, & C. ut lice. vnicuique. l. 2. Sed argu contra. C. de transact. l. non minorem.

h In exilium.] cū aliàs debeat occidi, ut insti. de publi. iudic. §. item lege Cornelia.

Adulter. Casus. An maritus elapso continuo quinquennio à die commissi adulterii, possit adulterum accusare, quæritur? Et dicitur quod non. non enim exceptio temporalis quæ reo datur, ei debet auferri. Viuianus.

i Adulterium.] idem si de lenocinio vel stupro, aliōque capitulo huius legis accusetur, ut ff. eod. l. mariti. § hoc quinquennium.

k Accusari non potest.] in adultero est planum, nisi in duobus casibus, quando scilicet non potuit intra hoc tēpus, quia inceperat ab adultera tantum, unde interim non poterat hunc accusare. Item & quando hic ab alio accusabatur, qui postea inuentus est præuaricari, ut ff. eod. l. 3. & l. quinquenniū, & nisi per uim sit factum stuprum, ut ff. eo. l. mariti. §. si. sed in adultera præscribitur sex mensibus utilibus computādis in nupta à tempore diuortii facti a primo. in uidua, à tempore commissi criminis: & est ratio, quia quod facilius accusatur, ut uidua, facilius pscribit à die cōmissi criminis, ut ff. codē l. mariti. §. sex mensium, & ff. ad Turpil. l. 1. §. accusationem: non tamē ut sex menses utiles excedāt quinquēnium quo adulter pręscribit à die commissi criminis, ut ff. e. l. mariti. §. præterea. & duo ex his sexdantur ut accuset uir iure mariti: quatuor ut iure extranei, ut C. e. l. prox. & ff. eo. l. si maritus. 1. §. extraneis.

Adultera si non accusetur intra tēpus certū, pōt se præscriptiōe tueri.

l Non oportet.] si modò proponant antequam nomen accusati uel accusatæ inter reos recipiatur, ut ff. eo. l. si maritus. §. præscriptiones, uel ille. §. intelligitur specialiter in quibusdam, ut lenocinii, non in his.

Iure mariti. Casus. Maritus adulterum intra. 60. dies utiles iure mariti potest accusare: nec timeat accusari de calumnia, si probat, quod facile erit sibi probare, scilicet per quæstionem seruorum. Vi.

m Iure.] maritus accusat iure mariti. sed & pater mulieris, ut. ff. eo. l. is cuius ope. §. ex senatusconsulto, ut tamē præferatur uir, nisi sit infamis, uel colludat, ut ff. e. l. 2. §. si simul, & l. 3. & erit hoc ius siue priuilegiū in accusando: quia sexaginta dies habet utiles, in quibus præfertur omnibus aliis, & sine metu calumniæ, & etiā ex sola suspicione potest uxorem ream facere, & sine inscriptione, ut dixit P. ut ff. de mino. l. auxilium, & C. e. l. quā uis 2. Post hos admittitur quilibet: & prædicti etiam admittiuntur ante alios usque ad quatuor mēses: & quando plures uenerunt, iustior præfertur. & sic etiam tortè uir admittitur, ut hic, & ff. eo. l. 2. §. si. & l. si maritus. 1. §. extraneis, & l. is cuius. § pe. sed uidetur quòd non euadant pœnam calumniæ, ut ff. eo. l. is cuius. §. fina. & l. pater. Solu. referi, sint in euidenti calumnia, vel non. argu. C. qui accu. non pos. l. 1. & ff. de his qui. ut indig. l. tutorem. Vel prædictū priuilegium, scilicet sine metu calumniæ accusare tantùm uiro detur, non patri, ut in contrariis: sed cætera dantur patri, scilicet ut præferatur aliis: & hoc quia propensiori dolore facit uir, ut ff. eo. l. 1. §. si simul. Vel dic, non euitant pœnam calumniæ, quando ultra sexaginta dies accusant, ut in contrariis, sed ante sic. & secundum hoc expone legem illam, is cuius ope, accusant, id est accusare solent.

Maritus quandoque iure mariti, quādoque iure extranei accusat vxorem de adulterio.

n Eius.] scilicet iudicis adeundi. unde etiam feriati cedunt, si copia fuerit adeundi, ut ff. e. l. miles. §. sexaginta. &

ta. & etiam sexagesimus in his computatur: & à die cōmissi criminis numeratur, ut ff. eo. l. pater. §. 1.
a Iure extranei] intra quatuor menses utiles, ut non excedant quinque annos continuos, ut & ff. e. l. si maritus. 1 §. extraneis, & sic præscriptione sex mensium utilium mulier defenditur, no. ī. l. proxi.
b Nō debet.] id est non timeat quòd de ea calumnia condēnetur, si modò probauit, quod erat ei facile. nam &c.
c Eodem modo.] quo & ante sexaginta dies finitos.

PRopter.] CASVS. Si iure mariti quis possit accusare propter violatā virginem, quæ vxor nondum fuit, quæritur. Et dicitur quòd non, nisi sponsa fuisset. Si uero ipsa de violentia conqueri velit: auctore curatore suo hoc faciet. Viuianus.
d Iustus nō est.] velut maritus de adulterio, sed de stupro sic ut quilibet alius: ut ff. eo. l. si uxor, in princ.
e Sponsa eius.] tūc enim iure mariti accusabit & forte ut de adulterio: cum neque matrimonium, neque spem matrimonij violare permittatur, ut hic, & ff. eo. l. si uxor. §. diuus, & ar. ff. de iniur. l. item apud. §. sponsum, nisi alii postea nupta esset: quia tunc non esset spes matrimonii, ut ff. e. l. miles. §. querebatur, quæ est contra. uel ubi uxor esse nō poterat propter ætatem, ut ff. eod. l. si uxor. §. si minor, q̄ est contra. Alii hic dicūt ꝙ aliàs nullo modo accuset, nisi quando est sponsa, & tunc ut sponsam, non ut uxorem, per dictā l. si uxor. § si minor.

Matrimonium sicut nō est violandū, sic nec spes matrimonii.

facultas fuerit, apud quē reus uel rea postulari pōt.

¶ Et cū præterierint dies isti vtiles, maritus quoq; iure extranei [a] agere potest.

¶ Et qui confidit accusationi, calumniæ notā timere non debet. [b] nam ad ꝓbationem sceleris diui parentes mei quęstionem de mancipijs eodem modo [c] haberi permiserunt, quasi iure mariti ageretur. PP. II. Id. August. Maximo. II. & Aeliano Conss.

Qui tempore commissi delicti non erat maritus nec sponsus, non potest vt maritus vel sponsus accusare, licet sit maritus vel sponsus: sed ipsa puella cum auctoritate tutoris accusabit. Bald.

VII. Idem A. Herculano.

PRopter violatam virginem adultā qui postea maritus esse cœpit, accusator iustus non est: [d] & ideo iure mariti crimen exercere non potest, nisi puella uiolata sponsa ei [e] fuerat. Sed si ipsa iniurias suas [f] assistentibus curatoribus [g] per quos etiam negocia eius gerenda sunt, persequatur: præses prouinciæ pro debita tanto delicto, si probetur, seueritate examinabit. PP. XII. Kalend. Iun. Maximo II. & Aeliano Conss.

Masculus & fœmina non possūt simul de adulterio accusari propter exceptionem ordinis. Bal. Vel sic: Eodē tempore quis non potest adulterū & adulteram accusare Sali.

VIII. Idem A. Domno.

REos adulterij [h] duos simul marem & fœminam [i] ex eadē causa [k] fieri lex Iulia de pudicitia [l] vetat. [m] sed ordine [n] peragi vtrosque licet. PP. Idibus Iunij, Iuliano. II. & Crispino Conss.

Pœna per definitiuam imposita, est perpetua. Et qui ducit damnatā de adulterio, uel reducit, intelligitur esse leno, & punitur crimine lenocinij. B.

IX. Idem A. Probulo.

CAstitati temporum meorum conuenit, lege Iulia de pudicitia damnatam in pœnis [o] legitimis perseuerare.

¶ Qui autem adulterii dānatam, [p] si quocūque modo pœnam capitalem euaserit, [q] † sciēs duxerit uxorem vel reduxerit: eadem lege ex causa lenocinii punietur. [r] PP VII. Kal. Februar. Iuliano. II. & Crispino Conss.

Dans pecuniam ut euadat ab accusatione adulterij, & accipiens pecuniam pro comperto stupro, pœna legis Iuliæ coercentur. Bal.

X. Idem A. Demetriano.

DE crimine adulterii pacisci non licet: [s] & par delictum est accusatoris præuaricatoris, [t] & refugientis veritatis inquisitionem. Qui autem pre-

f Iniurias suas.] aliàs enim nō auditur minor. 25. an. ut e. l. si maritus. §. lex Iuliano. sed accusari post pubertatē potest, non prius, ut ff eo. l. si minor.
g Curatoribus] ut & ī. de auctorita. præstan. l. clarū. de concubina autē stuprata dic ut ff. eo. l si uxor, in princ.

REos.] CAS. Adulterū & adulterā an possit marit' eodē libello accusare, quæritur? Et dicitur ꝙ non.
h Adulterii.] secus in crimine incesti: ut ff. eod. l. qui pupillam, in fin & l. uim passam §. incesti.
i Marem & fœminam.] id est adulterum & adulteram.
k Ex eadem causa.] ut ff. eo l si maritus. 2. §. fi. & l. vim passam. § duos, & l. nihil. §. pe. & fi. Ex diuersa enim potest, ut quia unus adulterium commisit, alter domum præbuit, ut ff. eo. l. nihil §. fin. In aliis autem criminibus quoties licet accusare? Dic ut not. ī. de accus. l. qui de crimine, & qui accusare non possunt. l. cum rationibus, & si reus uel accusator mortuus fuerit. l. 1.
l De pudicitia.] seruanda.

m Vetat.] ab eodē, sed à diuersis potest, ut tamen serues ordinem qui legitur. ff. eo. l. denunciasse. §. quæritur, & statim dices.
n Sed ordine.] ut incipiat à quo [illegible] si illa non nupsit, sed si nupsit, secus [illegible] post denūciatione: aliàs ab adultero incipere debet, & eius absolutio proderit mulieri, & condemnatio non nocebit, ut. ff. e. l. si maritus, 2. §. pe. & §. fin. & l. seq. & l. denunciasse, per totam legem, & l. 2. in princ. & l. nupta, & l. vim passam. §. nupta, & ī. eodem l. si dum in uo.

Accusare volens duos adulterii, quo ordine vti debet.

CAstitati.] CASVS. Si quis dānatam de adulterio duxerit, seu maritus fuerit qui reducit, siue alienus: pœna lenocinii plectēdus est.
o In pœnis.] quæ pœna est notata. ī. e. l. quamuis. 2.
p Damnatam.] ut ī. eo. l. sine metu, in fin. & idem si de stupro fuerat damnata. si autem ex aliis capitulis legis quæ multa sunt, ut ff. de min. l. auxiliū, secus est, ut ff. e. l. mariti, §. 1. sed concubinā eam habere potest, ut ff. de cōcubi. l. 1. §. 1. & facit. ī. eo. l. 2.
q Capitalem euaserit.] principis indulgentia.
r Punietur.] tam tamen amodo accusare non potest, ut ff. eo. l. si vxor. §. fin.

† hinc licet refutare plerosq; nostræ scholæ auctores qui negant adulterii capitalem fuisse pœnā: nec vero hoc à Triboniano additū putem, ne à Constantini lege discrepet. Contius.

DE crimine.] CASVS. An maritus cum adultero de crimine adulterii possit transigere, quæritur? Et dicitur quòd non: & par est delictum præuaricantis & transigentis aliquo accepto & dato. qui uero pro comperto stupro aliquid accepit l. Iul. tenetur.
s Pacisci nō licet.] nullo modo: distingue tamē ut infra eo. l. serui. Azo.
t Præuaricatoris.] In accusatore totum legi potest, ut siue præsens præuaricetur, siue destitit, idē sit. Vel primū in accusatore, secundum in reo. sed neutra placet: quia secundum primum refugere non esset præuaricatio, ut ff. de præuarica. l. 3. in princ. & §. fi. Dic ergo trāsigentis & præuaricantis fieri similitudinem. Azo. hoc modo par delictum est accusatoris præuaricantis, & aliquid

à reo accipientis, & ipsius rei refugientis veritatis inquisitionem donando aliquid: nam tali transactione præuaricator ille habetur, & ut adulter punitur, & pro confesso habetur. Et dic quid est præuaricari, ut ff. ad Turp. lia. l. 1. §. 1. sed huic legi est contra. ff. eodem l. si maritus. 2. §. si negauerint, & aliæ plures quæ eodem modo contradicunt, supra de transactionibus. l. transigere, & ibi solui.

a Tenetur.] ut ff. de mino. l. auxilium. §. fin. & ff. quod metus causa. l. isti quidem, & ff. eodem l. mariti, & supra de condiction. ob turp. cau. l. mercalem.

Crimen.] CASVS. Maritus an potest accusare uxorem suam de adulterio, si eam retineat in matrimonio? dicitur quòd non.

b Dubium est.] sed nec adulter accusari potest nisi demum facto diuortio, ut ff. eodem l. miles. § volenti. ab extraneo autem potest, si primo uirum lenocinii arguat, non aliàs, vt ff. codem l. constante. nec obst. l. uim passam. §. 1. quia potest extraneus constante matrimonio, scilicet secundo, nõ primo. iam enim denuo nupserat: sed hodie etiam constante matrimonio potest uir uxorem accusare. unde lege authē. sed nouo &c. quæ est in cor. auth. vt lice. ma. & auiæ. §. quia vero plurimas, coll. 8.

Adulterii accusari p̃t uxor & constante matrimonio.

Sed nouo.] CASVS. Authent. corrigit. l. C. qa maritus potest retinere post adulterium vxorem suam, & potest eam accusare: & si probauerit, repudiabit eā: si non, sustinebit eā pœnam quam passura esset mulier si maritus probasset.

c Debet.] & dotem & donationem lucrari: & plus si filii non sint: vt in corpo.

cium pro comperto stupro accepit, pęna legis Iuliæ de adulteriis tenet. PP. V. Non. Maii, Fusco & Dextro Conss.

Iure isto maritus uxorem quam retinet in matrimonio, non accusat de adulterio: secus de iure nouo. Et si non probet, similitudine supplicij debet affici. Sal.

XI. Idem A. Naruano.

Crimen adulterii maritum retenta in matrimonio vxore inferre non posse, nemini dubiũ est.[b] PP. Kal. Septembr. Alexandro. II. & Marcello Conss.

IN AVTH. vt liceat matri & auiæ. § quia vero plurimas, colla. viii. constitu. fina.

Sed nouo iure potest. & si accusatio vera esse ostẽdatur, tunc repudiũ mittere debet,[c] & in scriptis eam accusare debet.

¶ Si uero illatã adulterii accusationem maritus nõ probauerit, illis subiiciat suppliciis, quæ esset passura mulier si accusatio cõprobata fuisset.[d]

Sententia lata contra adulterum, non officit, nec infamat adulteram. Vel sic: Condemnatio vnius ex pluribus qui tenentur eodem crimine, non nocet alteri. Bal.

XII. Idem A. Basso.

Et si crimine adulterii damnatus restitutus nõ esset, ut proponis: si tamen soror tua, cum qua adulterium commissum dicebatur, non est accusata, nec pœnæ nec infamiæ subiici potuit:[e] & multo magis cum & accusatorem vita esse functum

A hoc mulier cum qua dicitur adulterium commissum, si non accusetur, pœnam aut infamiæ notam sustinebit. Viuianus.

e Potuit.] sed absolutio prodesset, ut ff. eo. l. denunciasse. §. fi. Sed an masculus si deprehendatur, erit infamis? Respon. non: secundum Ioann. licet secus in fœmina: ut ff. de ritu nupt. l. palam. §. quæ in adulterio. Accursi.

proponas.[f] PP. Kalend. Iun. Sabino. II. & Venusto Coss.

Adultera in absentia potest recipi inter reos. Bald.

XIII. Idem A. Syluano.

Adulteram, si postea quàm crimen contra eam inchoatum est,[g] prouinciam excesserit,[h] etiã absentem inter reos[i] recipi posse, explorati iuris est. PP. Non. Mart. Attico & Prætextato Conss.

B

Non potest sumi accusationis initium à nupta, nisi denunciatio præcessisset: & ibi adulter debet puniri, ubi est commissum adulterium. Bal. Vel sic: In qua prouincia mulier adulterium commisit, ibi accusari debet: nec ab ea incipitur, si alteri nupta reperitur, nisi denunciatio legitima nuptias præcesserit. Sal.

XIIII. Imp. Gordianus A. Aquilæ.

Si dum in tuo matrimonio vxor tua esset, se adulterio polluit: in ea prouincia in qua idipsum factum est[k] adulterium, more solito[l] persequi debes. Nec enim ab ea quæ iam nupta,[m] & adulteriũ passa[n] est, exordium accusationis sumi potest: si denunciatio criminis nuptias non pręcessit.[o] PP. Non. Decemb. Gordiano. A. & Auiola Conss.

C

Contra adulteram non potest procedi in absentia: & remissio quæ fit in delictis, non debet fieri ad iudicem incompetentem, sed ad iudicem rei. hoc dicta lex cum auth. hic posita secundum Bal. Vel sic: Absens non potest accusari ut possit super causa procedi: nec reus tenetur sequi forũ accusatoris. Et occupato republica causa, non currunt tempora accusatori præfinita. Sal.

D

XV. Idem A. Hilarino militi.

Si quondam vxor tua

f Adulteram.] ff.cod. l. denunciasse, in fi. & l. sequ.

Adulteram.] CASVS. Si post accusationem adultera incipiat abesse: non ideo minus absens inter nomẽ reorum recipi potest. Viuianus.

g Inchoatum est.] per lit. contestatio.

h Excesserit.] non reipublicæ causa, ut ff. eod. l. si maritus. 2. § legis.

i Inter reos.] hoc fiebat post litem cõtestatam. An autem condemnetur, dixi supra de accusa. l. absentem, & facit ff. eo. l. quamuis. 1.

Si dum.] CASVS. In ea prouincia in qua adulterium commissum est, debet maritus crimen adulterii persequi: & si ante denunciationem factam à marito, alii nupserit: non ab ea, sed à marito incipiet. Viu.

k Factum est.] quia qua in prouincia &c. ut & s. vbi de crim. agi opor. authē. qua in prouincia.

l Solito.] diuertendo scilicet prius ab ea: vt supra eodem l. crimen. Item & causa incipiat ab adultero, & hoc subicit, nec enim.

m Nupta.] secundo viro.

n Adulterium passa.] apud primum virum.

o Non pręcessit.] in casu, etiam si nõ præcedat denunciatio, vt ff. eodem l. si quis adulterium, in princ. & facit ad l. s. eo. l. reos, § fi. & repete hic quod ibi diximus.

d Fuisset.] ex hac etiam causa poterit ei mittere repudium, & lucrari donationem & dotem, ut in cor. §. si vir de adulterio.

Et si crimine.] CASVS. Licet adulter condemnatus fuerit, neque restitutus: non propter

Si quondam.] CASVS. Mulier antequam accusaretur de adulterio, cœpit abesse absens accusari nõ potest: neq; in prouinciam in qua militat maritus, transmittẽda est. Si uero maritus, qua militiæ causa aberat, intra statuta tẽpora uxorẽ accusare non potest, tamen ei currãt tẽpora,

pora, quęritur? Et dicitur quòd non. Vi.
a Antequam.] secus si post, ut supra eod. l. adulteram.
b Potest.] ut s. de accusa. l. absentem.
c Deposcitur.] cum reus forum accusatoris non sequatur, ut supra de iurisdi. omnium iudi. l. iuris ordinem.
d Debet.] quia utile est tempus, ut ff. e. l. miles. § quidam, & s. eo. l. ob commissam, & ff. quibus ex cau. ma. l. si qua. & potes hic uel super legem adulteram, legere au. hen. si uero criminis &c quæ est ut nulli iudicum. §. si uero quis comprehensorum, colla. 9.

S I uero.] CASVS. Lex. C. dicebat, si inchoato crimine mulier se subtrahit, nihilominus nomé eius recipitur inter reos. Authenti. uero ista dicit, quòd si mulier inchoato crimine se subtrahit ut impediatur cognitio criminis, debet citari, & de loco ad locú transmitti, ut ita de crimine cognoscatur, & etiam puniatur. Viuia.
e Nostris legibus.] ut requiratur, & bona eius annotentur, ff. de requir. reis. l. 1.
f Transmittet.] hic est argumen. contra ff. de iudiciis. l. heres absens. § primo. Solu. speciale est in delictis, ut hic, & supra ubi de crimi. agi opor. l. fin. & in authen. ut iudi. sine quoquo suffragio. §. necessitaté, collat. 2. & idem vbicunque certæ personæ cognitio mandatur, vt præsidi, ut supra ne. li. pot. l. 1. & ubi quis decuriali uel cohortali. l. fi. sed in cótractibus si ibi non inuenitur, bona quæ ibi habet, possidentur: nó tamen inuitus reducitur, si alibi uersetur, ubi habet forum uel domicilium. sed si alias latitet, potest idé quod in criminalibus dici. Vel dic ut in contrario notaui.

ADDITIO. Quid iuris sit in cótractibus, uide in cap. Romana. § có-

antequam[a] crimine adulterii accusaretur, prouinciam excessit: neque absens accusari potest,[b] neque in eam prouinciam in qua stipendium facis, trásmitti iure deposcitur.[c]

¶ Sané cú per occupationem militarem non licuerit, accusare eam solenniter poteris. Nec enim tépus quo muneribus militaribus occuparis, uindictá tibi, quam maritali dolore percussus deposcis, debet[d] auferre. PP. IIII. Id. Mart. Attico & Prætextato Conss.

IN AVTHEN. vt nulli iudic. §. si uero quis, colla. ix. constitu. ix.

Absens accusatus, legitime est euocandus: & eo non veniente, procedetur ut a iure permittitur. & in delictis fit remissio ad locum vbi quis deliquit quod si iudex loci vbi reus degit, facere neglexerit, punitur ipse & eius officium forma & pœna hic scripta. Sali.

S I uero criminis cómissi occasione latuerit, aut prouinciam illam reliquerit in qua deliquit, iubemus legitimis edictis á iudice vocari eum: & si nó audiat, illa in eú procedere, quæ nostris legibus[e] sunt definita.

¶ Si uero cognoscatur quod in alia prouincia degat, iubemus prouinciæ illius iudicem in qua crimen commissum est, epistola publica uti ad prouinciæ illius iudicem in qua delinqués degit. ille vero qui publicas susceperit literas, periculo suo & officii sui comprehendet eum, & ad iudicé prouinciæ transmittet[f] in qua peccauit, suppliciis legitimis subiiciendum.

¶ Si uero qui publicá epistolam susceperit, hoc facere, aut officium eius imperata neglexerit: tunc & ipsum iudicem tres libras auri, & officium eius alias tres pro pœna inferre iubemus.

¶ Sin autem iudex, aut aliquis officialiú suorum propter lucrum eum non cóprehenderit, aut comprehendens nó transmiserit: qui hoc fecisse conuincatur, spolietur cingulo, & exilio tradatur.

Maritus qui de adulterio accusauit, sine abolitione nó potest desistere. hoc primo. Et desistés ab accusatione, est exclusus perpetuò h. d. secundo. Bal.

XVI Impp. Valerianus, & Gallie. AA. Archesilao.

A Bolitionem[g] adulterij criminis postulás: præsidem in cuius officio accusatio fuerit instituta, adire debes.

¶ Cæterum erras tu marite, existimans etiam si simpliciter, id est sine abolitione destitisses, senatusconsulto[h] in persona tua futurum locum nó fuisse. diuersum enim diui principes sæpe sanxerunt.[i] Quin hoc amplius scias, nullam fuisse tibi ulterius potestatem instituendi huiusmodi accusationes: quia & decreto patrú, & lege Petronia[†] ei qui iure viri delatú adulteriú non peregit, nunquam postea[k] hoc crimen deferre permittitur. PP XV. Ka. Iunii, Maximo & Glabrione Conss.

Potest maritus ex integro libello accusatorio renunciare, ad quem offerendum ex leuitate & sola suspicione processit: & sibi reconciliare vxoré. Bal. Vel sic: Qui vxorem in adulterio deprehensam obtinet, uel de adulterio damnatam reducit: lenocinij crimen committit, nó qui vana indignatione libellú accusationis solú porrexit. S.

XVII. Iidem AA. Victorino.

S Ine metu legis Iuliæ de

trahentes, de foro competente, lib. 6. Et uideas circa materiam istius auth. glo. in uerbo, de more, in Clementi. pastoralis. §. quòd si punitio, de re iudicata.

A Bolitionem.] CAS. Maritus si cœpit accusare suá uxorem, & uelit desistere, impetrabit hoc à iudice: alioquí si simpliciter desistat, scilicet nulla Impetrata abolitione, pœnam desertæ accusationis non euitabit, nec decætero ex. l. Petronia ad accusationem admittetur. Viui.
g Abolitionem.] id est licentiam desistendi, ut in Turpilianum non incidat.
h Senatuscósulto.] Turpiliano.
i Sanxerunt.] Immo videtur non incidere, ut & ff. ad Turpilia. l. in senatuscósulto. § eos. Solu. illud intellige in patronis, & non in marito. cui solutioni est argumen. contra. ff. de bonis liber. l. qui cum maior. §. sed si minor, & §. si libertus. Vnde dic quòd in contrario loquitur de tutore, & quibusdam aliis, qui sine metu calumniæ accusant, non de marito. Vel dic, an in euidenti erat etiá vir calumniatus, ut hic. an non, ut ibi, & supra de his qui accusa. non possunt. l. 2. in fi. sed à pœna talionis per legem Remmiá excusatur. Itè & ab infamia quæ per Turpillianú etiá imponitur, ut s. eo. l. mariti. Et sic etiá potest dici quod quo ad aliquid habet locum Turpilianú, s. ad pœnam quinque librarum auri, non infamiæ, quę sunt pœnę Turpiliani, ut ff. de præuarica. l. 2. §. fin. & infra ad Turpil. l. 1. & sic etiam isto modo potest tolli contrarium.
k Postea.] ut ff. e. l. quæstú. § fin. & ad Turpilia. l. qui destitit, & supra qui accusa. non poss. l. accusationem.

S Ine metu.] CAS. Maritus iracundia cómotus potest de vxori

Abolitio est licétia desistendi ab accusatione.

† cuius leg. aliud caput refertur in l. cir cúcidere, ff. ad leg. Cor. de si car. Cont.

uxori libellum accusationis: an possit desistere, & eam sine metu legis Iuliæ matrimonio retinere, quæritur? Et dicitur quod sic: quia ille solum punitur, qui sciens damnatam duxit in uxorem, ita quod non possit simulare se ignorasse. Viuia.

Fueris.] ut & ff. eodem l. mariti, in prin. & §. quod ait, & l. quæsitum. §. fi. & arg. ff. ad Turpil. l. quæsitum.

Capite.] multa enim erãt capita legis, ut ff. de minoribus. l. auxilium.

Vxorem.] ut & supra eodem. l. castitati. sed hodie contra, ut supra eodem authenti. de nouo.

Vm qui.] C A S V S. Qui simul habet duas uxores, est infamis. si ergo in ciuitate Bononien. uxorem habens, aliam in prouincia duxit, dicens se non habere uxorẽ: de stupro poterit accusari, licet uirum ipsa decepta, scilicet quasi ignorãs ipsum esse iure alterius, accusare nõ possit de stupro: & res quas ipsa uiro dedit, repetet, & illas quas uir ei ut sponsæ promisit, nullo modo petet. Viui.

Vxores.] idem si sponsas, ut ff. de his qui notan. infamia. l. 1. Idem si unam sponsam, & aliam uxorem.

Infamia.] Nota, q simul habet duas uxores, infamis efficitur, ut dicta. l. de infami, & l quid ergo. §. 2. & supra de incestis nuptiis. l. neminem.

Vxores duas simul hñs, efficit infamis.

Cõcor. c. nuper à nobis, cũ glos super uerbo, affectu, de biga.

Effectus] uere enĩ non sunt duo matrimonia, si enim primum ualet, secundum non ualet.

Cogitatur.] secuto coniunctio, & sic est supra de excusationibus tutorum. l. amplissimi.

Vxorem.] & sic non es in dolo, ut ff. eodem. l. pen.

Inferetur.] non dicit adulterij, sed stupri. & sic nõ cõmittit maritus adulterium ad solutam accedens, ut diximus s. eodem. l. 1.

Prouinciæ] nisi dedisses sciens: & idem in cõuentis, qui per uxores reuocantur.

adulterijs coercendis reuocare uxorem in matrimonium potes: cum nihil amplius quàm libellos accusationis obtulisti: quia postea cõperisse te affirmas, quòd vana indignatione ad accusationẽ incitatus fueris.

Is enim cõmittit in pœnam quam lex certo capite denunciat, qui vel publice adulterio dãnatam habet, vel adulterã sciẽs, vt ignorãtiã simulare nõ possit, retinet vxorem. PP. VI. Kalen. August. ipsis. AA. IIII. & III. Cõss.

In delictis non requiritur quòd factum producat suum effectum: sed sufficit ille effectus, qui est merum factũ hominis. Vel sic: Habens duas uxores est infamis: & datum pro matrimonio putatiuo, repetitur: & promissum non petitur. Bald. Vel sic: In delictis considera'ur animus & merũ. factũ nõ iuris effectus: ideo uxoratus scienter accipiens aliam uxorẽ, punitur, non mulier ignorans: immo res in dotem datas repetit, licet sibi promissa petere non possit. Sal.

XVIII. Idem A. [illegible] C. [illegible]nedotæ.

CVm q duas simul habuit vxores, sine dubitatione comitatur infamia. In ea nanque re nõ iuris effectus, quo ciues nostri matrimonia cõtrahere plura prohibentur: sed animi destinatio cogitatur.

Veruntamen ei qui te ficto cœlibatu, cum aliam matrẽfamilias in prouincia reliquisset, solicitauit ad nuptias: etiam crimen stupri, à quo tu remota es, quòd uxorẽ te esse credebas, ab accusatore legitimo solenniter infereẽ.

Cæterum res tuas omnes, quas ab eo intercæptas matrimonij simulatione deploras, restitui tibi omni exactionis instantia impetrabis à rectore prouinciæ. nam ea quidem quæ se tibi vt sponsæ daturum promisit, quomodo repetere cum effectu poßtes quasi sponsa? Accepta. Id. Maijs Antiochiæ, Tusco & Basso Conss.

Exceptio procuratoria in crimine non potest opponi post conclusum vel quasi conclusum in causa ista est secunda lec. Vel sic: Exceptio procuratoria in criminali, non põt opponi crimine nõ liquidato, h. d. & nota l. optimam. Bald. Vel sic: Absente reo potest ferri sententia pro eo contra accusatorem præsentem etiam in causa capitali, h. d. secundum Azo Vel sic: Absentia accusatoris post liquidationem criminis, non impedit contra reum præsentem ferri sententiã. Sal.

XIX. Impp. Diocle. & Maximia. AA. ad Pompeianum.

QVanuis indubitati iuris sit, quandocunq; adulterij crimen intenditur, præsentiam accusatoris præcedere oportere: tamẽ quoniam ex literis tuis cognouimus Materiam Propositi Viatoris vxorem, habitis quæstionibus, cum Iuliano quodam adulterium commisisse, detectam sub ipsa prolatione sẽtẽtię Viatoris ipsius præsentiam postulasse: non putauimus confecto pene iudicio, facinore etiã agitata quæstione conuicto, Propositum ab excubijs limitis reuocandum. D. S. Non. Decẽ. AA. Conss.

Tolle voluntatem de medio, & omnis actus est indifferens. Bal. Vel sic: Stuprũ uolũtarium punitur in utroque, non uiolentum in patiente. Sal.

Sponsa.] quasi dicat nullo modo, ut & supra de dona. ante nup. l. ea: retines tamen data: quia ex sua non sua parte est turpido, ad instar eius quod meretrici promittitur, ut ff. de condic. ob turp. cau. l. idem. § 1. & facit. ff. de dona. inter uirum & uxo. l. cum hic status. §. pe. & §. simili modo.

Qvanuis]. C A S V S. Viator uxorẽ suã propter adulterium quod commisit, a se reiecit, & de adulterio accusauit. dixit se non esse damnandam in absentia accusatoris: quid iuris sit? Respon. q potest: nec Viator ab excubijs est reuocandus. Vi.

Oporteret] ut supra de accusa. l. fina.

Literis tuis.] o iudex, qui cõsulis me.

Materiam: proprium nomẽ uxoris accusatæ.

Viatoris.] propriũ nomẽ viri q accusat.

Quæstionibus.] tormenta, postulante viro qui accusabat. Azo.

Viatoris.] scilicet absentis causa reipublicæ.

Præsentiã.] aliter enim procedi nõ deberet, per dictam legem finalem supra de accusa. sed certe hoc speciale: & q maritus usque ad sententiam steterat, & omnia peregerat, & q in seruitio reipublicæ erat. Vel ideo postulabat, ut obijceret quod iste non poterat accusare per procuratorem, quod fecerat: & hoc non potest: quia cum sit dilatoria, ante debuit proponi, ut ff. eod. l. si maritus. 2. §. præscriptiones.

Hic casum excipit gl. sup verbo probatũ, in c ueritatis, de dol. & contu.

Confecto.] id est perfecto facinore: quia ita plene probatum erat, quòd sola sententia restabat.

Limitis.] præerat enim ad limites imperij custodiendos. & facit supra eodẽ. l. adulteram, & supra quomodo & quando iudex. l. si &. §. ut intra certum tem. l. 6.

FOrdissimam.] C A S V S. Mulier quæ sponte stuprũ commisit, puniẽnda ẽst: non quæ per vim, quia cui liber potest nubere. Vi.

a Fœdissimam.] loquitur in prin. quando mulier sponte commisit stuprum cum aliquo. Alii dicunt loqui cũ fœmina agit ut uir: sicut econtra uir ut femina, infra eo. l. cum uir. & sic facit. ff. de postulan. l. 1. § remouet.

b Volũtate.] nam accusari de adulterio vel stupro nõ possunt, ut hic, & ff. eo. l. si uxor. §. si quis plane. Et nota hunc uiolẽtum tam stupri, quàm de ui publica sine præscriptione quinquennii posse accusari, ut ff. eodẽ. l. mariti. §. si.

OB commissa.] CASVS. Statuta sunt tempora, intra quæ maritus uxorem suam accusare potest: ita quòd si reipublicæ causa absit, sibi reuersio dãda est ex integro licentia accusandi, ut eam quàm cito munus sibi creditũ impleuerit, accusare incipiat. Viuianus.

c Tempora.] aliàs certa tempora. & aliàs, certa reo tempora, quia & ipse uir qui accusat, dicitur reus lenocinij.

d Vtiliter.] ad sex menses restringitur, non ad quinquenniũ: quod quinquennium continuum est, ut dixi.

e Tempora.] scilicet sex menses vtiles, & quinquenniũ cõtinuum. supra eodem. l. iure mariti, & l. adulteram, &. ff. e. l. quinquennium.

f Habebis.] communi iure, cum dixerit supra eodem. l. si quondam, non auferri tempora talis absentiæ, & facit. ff. ex q. cau. mai. l. si qua.

g Prætendas.] statuetur enim terminus ultra quem nõ audieris, ut s. qui ac cus. non pos. l. si ea, ne semper iactes te accusaturum eã, ut hic dicit. & facit. ff. de ædil. edic. cũ sex, & ff. de diuer. præscrip. l. 1. & ff. eodem l. miles, & l. si vxor. Acc.

SI ea.] CAS. Si eã quæ meretricio more se cum quolibet sine delectu commiscuit, stupraueris: an stupri accusari possis, quæritur? Et dicitur quod non. Vi.

n Passim.] id est sine delectu, ut ff. de ritu nup. l. palam.

Adulteriũ an cõmittatur cum meretrice.

i Adulterii.] id est stupri. nam adulterium non cessaret si esset coniugata, licet sit uenalis: nonn. e. soli &c. vt ff. eodem l. si uxor. §. 1. & sic lex Iulia uno pro altero utitur, ut infra eo. l. quæ adulterium. & ff. eodem. l. mariti. § 1. & l. inter liberas. §. lex.

XX. Iidem AA. & CC. Dacyno.

FOedissimã a earum nequitiam, quæ pudorẽ suum alienis libidinibus ꝓsternũt, non etiam earum quæ per uim stupro compressæ sunt, irreprehensa voluntate, b leges vlciscũtur. quinetiam inuiolatæ existimationis esse, nec nuptias earum alijs interdici, merito placuit. PP. III. Non. Oct. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Tempus utile non currit absenti in causa militia: sed bene currit reuerso Bal. Vel sic: Marito reipublica causa occupato, non currunt tempora ad accusandum de adulterio uxorẽ. Bal.

XXI. Iidem AA. & CC. [illegible]ano.

OB commissa adulteria atque accusandas vxores, certa tempora, c quæ utiliter d computari solent, præscripta sunt. si igitur ꝑ occupationes publicas accusationem instituere non potuisti, nec ante creditum tibi munus præscripta tempora e trãsacta sunt: post depositam solicitudinem qua detineris, integrã accusandi potestatẽ habebis: f ad quã cũ vacare cœperis, properare debebis: nec effrenata licentia ad terrendam aduersariam futuræ accusationis speciem prętẽdas. g PP. XIIII. Kalen. Nouẽb. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Stuprum punibile non committitur cum meretrice. Bal.

A

k Cessat.] ut nec ipsa nec tu possitis accusari: sic ergo habet plus luxuria, quàm castitas. & sic est argu. contra in authent. de resti. & ea quæ parit. §. fin. colla. 4.

Luxuria plus habet quàm castitas.

SErui.] CASVS. An seruus quem habentẽ rem cũ uxore sua de adulterio accusare possit, quæritur? Dicitur quod nõ. & hoc in prima. Si uero Titius uxorem suam à se reiecit, & alii se copulauerit: & Seius ab illo pecuniam acceperit, ne eum accusaret: an eam sic turpiter acceptam repetere possit, quæritur? Distinguitur, aut erat innocens, aut non, primo casu repetet, secundo casu non, & accipiens punietur. Vel dic aliter ut in glo.

l Non possunt.] ut ff. eo. l. inter liberas: sed agitur serui corrupti, & iniuriarũ, & lege Aquil. ut ibi, & ff. de iniur. l. si stuprum. & est ratio, quia nec est ibi matrimonium, ut s. de incest. nup. l. cum ancillis. sed licet directa accusatio cesset, tamen extraordinariè etiam punitur, ut d. l. inter liberas, & ff. de offic. præsi. l. si.

m Is autem.] Titius dissociauit matrimonium quod cũ Berta habebat, quã accepit postea Caius in uxorem: & hunc uult accusare Titius quasi durante primo mrimonio adulterasset cũ ea. timẽs Caius, dedit Titio cẽtum ut desisteret. si iniuste opprimebatur, repetet quod dedit: si iuste, nõ; & etiam qui accepit punitur.

Casum ponit.

n Dissociatũ.] aliàs dissolutum alia causa quàm adulterii vel stupri, ut ff. eo. l. mariti. §. 1.

o Metum.] nam potentes aduocatos Titius habebat.

Intellige potentes astutia forẽsi, de qua in l. qui si nolit §. si mancipiũ, & est bona glo.

p Ad recipiẽdum.] hoc ꝑ cõdictionẽ ob turpẽ cau. ex parte enim accipiẽtis tãtũ est turpitudo, ut ff. de calu. l. in hæredem. §. 1. ad ultionẽ agit lege Iulia repetũdarũ. ad utrũq; agit actione in factũ de calũniatoribus, q̃ in quadruplũ datur usque ad annũ. & sic ad datũ, & pœnã, ut ff. ad legem Iuliã repe. l. antepen. & ff. de calum. l. 1. in prin. & §. 1.

q Potest.] Caius qui dedit.

r Iuris.] inducentis prædicta auxilia. & facit. s. de cõtra hen. & cõmitten. stip. l. si qdẽ, & ff. de calũ. si ab eo. Sed contra. s. quod met. causa. l. accusationis. Solu. ut ibi.

XXII. Iidem Augusti & Cæsares D[illegible]mosi.

SI ea quæ stupro tibi cognita est, & passim h venalem formã exhibuit, ac prostitutã i meretricio more vulgo se præbuit: adulterij crimẽ in ea cessat. k PP. XII. Kalen. Nouembr. ipsis IIII. & III. AA. Conss.

B

Matrimonium quod non est, violari non potest: & redimens suam vexationẽ, quod dedit repetit: & ultra criminaliter punitur accipiens: sed redimens suum peccatum, super quo non poterat transigere, quod dedit nõ repetit, & punitur tam ipse, q̃ accipiens Bald.

XXIII. Iidem AA. & CC. Proculo.

C

SErui ob violatum contubernium suum, adulterij crimine accusari nõ possunt. l Is autem m qui post dissociatum n matrimonium vxorem licito iure duxit, obque intentatæ accusationis ac potentis patrocinij metum, o ei q accusationem instituerat, aurum & argẽtum dedit: ad recipiẽdum p id, vlciscendamque turpis lucri cupiditatem, adire præsidẽ potest: q qui examinatis partiũ allegationibus, & inquisita fide veri, si quidem id ab eo qui innocẽs est, ob illati criminis timorem datũ esse cognouerit, D quemadmodum sententiã formare debeat, ex euidẽtibus iuris r placitis instruetur.

a Corrupti.] i delicti quo corrumpuntur matrimonia. A
b Eum qui etiam.] punitur ergo reus: quia habetur pro confesso, ut ff. de præuari. l. in omnibus. accusator etiam incidit in Turpil. & etiam de præuaricatione accusari potest, ut s. eo. l. de crimine.

tium prius debet inquiri. Accurs.
i Suo.] Alexandri.
k Perspeximus.] Titium scilicet.
l In primis.] antequam de adulterio vel lenocinio quæratur, nec enim ante possunt aliæ duæ determinari. Sic

c Senatus consulti.] Turpiliani.

SI eius] CASVS. Si tu es contubernalis alicuius, & ille uellet te de adulterio accusare: sibi nō licet.

d Contra iuris formam.] quia erat seruus. ad quod est s. eodem l. serui, & l. si ea quæ. In quibusdā libris deest hæc lex.

ETsi] CASVS. Alienam ancillam stuprasti, & domino iudici conquestus fuit. si iudex probra tibi dixerit, an sis infamis, quæritur? Dicitur quod nō.

e Ex eiusmodi sententia.] qua pronunciatum est te fecisse prædicta, arg. ff. ad Turpi l. 1. § 1.

f Grauatam.] sic supra de his qui not. infa. l. ea quę.

g Manifestum est.] facit supra cod. l. serui, & ff. eod. l. inter liberas.

QVoniam.] CASVS. Titius accusabat Alexandrum de adulterio. Alexander excipiebat de lenocinio Titij: quia dicebat Titium tenuisse eā post cōmissum adulterium: Titius replicando dixit eū seruum esse. quod istorum trium sit præferendum, quæritur? Dicitur quòd prius inquiretur de statu, & si apparuerit liber, admittetur eius exceptio, si seruus, non & si apparuerit eum adulterium commisisse: iudex eum ut adulterū punire debet. Viuianus.

h Alexandrum.] Titius accusabat Alexandrum de adulterio. Alexander obijciebat de lenocinio contra Titium. Titius replicabat Alexandrum esse seruum, & sic nō posse de lenocinio opponere, hoc tes

† Gl. pen. in co. 2. de ordi. cog. dicit talē cuius opi. grauata ē, nō admitti ad honores.

† Cōcor. cū hac l. c. pen. extra eo. tit.

¶ Sin vero constiterit corrupti a matrimonii velut mercedem ad captandam impunitatem solutam pecuniā esse: eum qui etiā b aduersus senatuscōsulti c censuram cum fœdissimo flagitio accepit, puniri iubebit. PP. Kal. Nouemb. ipsis. IIII. & III. AA. Cōss.

Exceptio nullitatis matrimonij excludit alium ab accusatione adulterij. Bald. B

XXIIII. Iidem Augusti & Cæsares Dionysio.

SI eius à quo nunc adulterii rea postularis, cōtra iuris formam d contubernio hæsisti, innumeris auctoritatibus te tueri potes.

Damnatus de libidine commissa cum ancilla, non efficitur infamis. Bald. sed opinionem tantum aggrauat. Sal.

XXV. Iidem Augusti & Cęsares Sossiano.

ET si libidine intemperatæ cupiditatis ex actorum lectione exarsisse te cognitum est: tamen cū ancillas compressisse, & non liberas stuprasse detectum sit: ex eiusmodi sētentia e grauatam f potius opinionem tuam, q̄ infamia afflictam esse manifestum est. g PP. V. Id. Mart. Tiberiano & Dione Conss. C

De emergētibus & incidētibus est prius agitandum, quam de causa prima. Baldus. Vel sic: Replicatio vel exceptio præiudicialis antea discutitur, & ea reprobata, super crimine proceditur. Sal.

XXVI. Iidem AA. & CC. Crispino.

QVoniam † Alexandrum, h qui in crimen vocatur, etiam præscriptionem esse pollicitum eo nomine quòd accusator vxorem post deprehensum adulteriū penes se habuisse videatur, et de statu suo i agere nūc velle perspeximus: k ita ordo quæstionis dirimendus videt, ut in primis l quidem de statu Alexandri quæratur: ita ut si liberum eum esse adhibita audientia deprehēderis, prę scriptionis ei obiiciendæ facias potestatem. m

B ¶ Sin vero eundem esse seruum cognoueris, remotis præscriptionis impedimētis, n in adulterū crimen protinus debebis inquirere: ac si eum detectum in eo flagitio esse perspexeris, pœnam decernere quā in adulterii crimen legum sanctio statuit. o Dat. V. Ka. Sept. AA. Cōss.

Matrimonium subsequens non purgat delictum præcedens. Bald. Vel sic: Nuptiæ postea cum adultero factæ nō extinguūt crimē adulterij. Sa.

C XXVII. Iidem Augusti & CC. Phœbo.

COmmissum antea adulterium cum eo cui se postea nuptiis sociauit, velamento matrimonij non extinguitur. p † PP. XVIII. Kalē. Ian. CC. Coss.

D *In crimine adulterij debet iudex admittere tres exceptiones, scilicet præscriptionis, lenocinij, & ordinis: alias vero debet reijcere. quod relatiuum alias, intelligitur de his diuersis non solum substantia, sed etiam ratione non autem alias in quibus similis vel maior est ratio admittendi h. d. l. nostra. Baldus. Vel sic: In adulterij quæstionibus proceditur exceptionibus frustratorijs nō obstantibus. Vel sic: Nulla exceptio obstat examinationi criminis, nisi de qua cauetur nominatim in iure, quod obstet. hoc dicit text. suppletur per glos. Vel sic. Clausula generalis non obstante exceptione non intelligitur remouere exceptiones legitimas, sed manet. Vel sic: Iudex omnes cauillationes debet amouere, & venire ad rem de qua agitur: ita quòd non debet pati quòd per cauillationes causa protrahatur. Vel sic: Accusationem adulterij repellit exceptio temporis, lenocinij, & ordinis. Sal.*

ergo ciuilis præponetur criminali, ut hic, & infra ad legem Fabiam de plagia. l. præses, & hoc ideo, quia præiudicialis est. alias contra, ut supra de ordi. iudi. l. fin. quæ est contra. An autē de hac incidenti pronunciabitur? Dic quod non: licet quidam sic, ut no. supra de ordi. iudi. l. 1.

m Potestatem.] hoc si nomen suum non erat inter reos receptum alias non potest extraneus obiicere lenocinium, ut ff. eodem. l. 2. §. extraneus, & l. si maritus. 2. §. præscriptiones, q̄ sunt contra.

n Impedimentis.] sed cur non licet ei se defendere? Respondeo, non se defendit: sed alium aggrauat, † cui lenocinium opponit, ut ff. eodem l. 2. §. si publico.

o Statuit.] s. gladii, ut infra eo. l. quamuis, quæ etiam in seruos potest statui, ut ff. de accu. l. hos accusare. §. omnibus; & facit supra de ordi. cog. l. 2.

COmmissum.] CASVS. Non ob hoc quod adultera se dedit nuptui adultero, extinguitur adulterium commissum: quia potest accusari: sed uir prius illa uero postea.

p Nō extinguitur.] scilicet commissum hæc tamen non accusatur, sed adulter prius, & tūc ipsa poterit accusari, ut ff. eo. l. miles §. uolenti, & §. licet, & supra eo. l. si dum in tuo. Item nec ipse eam iure mariti accusat de adulterio primitus commisso cum alio: quia tunc sua uxor non erat, ut ff. eodem l. si uxor. §. si quis uxorem.

Ciuilis p̄fertur criminali.

† Not. exceptionē lenocinii magis esse aggrauationem, q̄ exceptionem.

† Quia hoc ipso mulier uidetur pacta d adulterio. und Martialis: Quòd nubis Proculina, concubino. Et mœchū modo, nūc facis maritū, Ne lex Iulia te notare possit: Nō nubis Proculina, sed fateris. Cōtus.

Ita.

XXVIII. Iidem AA. & CC. Concordio procons. Numidiæ.

ITa nobis cordi pudor [a] est, ut remoueamus prisci iuris ambages, [b] & cõstituamus in adulterij quæstione [c] (abolitis de medio cæteris præscriptionibus, [d] præter quinquennii [e] temporis, & lenocinii, quod marito obiicit, exceptionem) illam etiã quæ post solutum prius matrimonium ante denũciationem nuptæ competit, fidem [f] criminis nosci. Indignum est enim, ut ultionem pudoris [g] præstigia [h] versuti [i] iuris excludãt. PP. Kalen. Iun. Tusco & Anulino Conss.

Adulterium commissum cum domina caupona, est punibile: sed non commissum cum famula quæ propter sui uilitatem legum laqueis non innodatur. Bal.

XXIX. Imp. Constantinus A. Aphricano. †

QVæ adulterium [k] cõmisit, vtrum domina [l] cauponæ, an ministra fuerit, requiri debebit, & ita obsequio famulata seruili, ut plerunque, ipsa intemperantiæ [m] vina præbuerit, ut si domina tabernæ fuerit, non sit à uinculis iuris [n] excepta. Si uero potantibus ministerium præbuerit: pro vilitate eius q̃ in reatũ deducitur, accusatione exclusa, liberi qui accusãtur, abscedant: cum ab his fœminis pudicitiæ [o] ratio requiratur, quæ iuris nexibus detinẽtur, [p] & matrisfamilias nomẽ [q] obtinẽt. Hæ autem immunes † à iudiciaria seueritate & stupri & adulterii [r] præstentur, quas vitæ vilitas dignas legum obseruatione non credidit. Subscripta Data. III. Non. Febru. Heracliæ, Constantino. A. VII. & Constantio Cæs. Conss.

Non omnibus permittitur accusa-

ITa.] CASVS. Olim multæ obiiciebãtur excep. maritis qui uolebant uxores suas de adulterio accusare, scilicet quòd si cadebat à syllaba, caderet ab accusatione. Item non potest accusare nisi dotem redderet, vel id in quo maritus sibi tenebatur. Hodie dicit imperator quòd non sunt admittendæ tales exceptiones friuolæ, sed tres tantum, & aliæ quæ sunt in glos. quæ incipit, tres tantum: scilicet exceptio quinquenii, lenocinij, & quod primo sit accusandus is cui adultera nupserit post dissolutum matrimonium.

[a] Pudor.] id est castitas, quam pudor & verecũdia tuetur.

[b] Ambages.] i. exceptiones per ambages inductas: qualis erat q̃ nõ ante accusaret uir, quàm dotem redderet, vel alia debita uxori, ut infra eo. l. adulterii.

[c] Quæstione] accipe idem criminis nosci, quod est infra, & hic abolitis, &c.

[d] Præscriptionibus.] quæ erant tales ut dixi, & plures similes.

[e] Quinquẽnii] tres tantum excipit: quinquennii, de qua habes supra eod. l. adulter. & lenocinii: quæ siue ab vxore, siue ab extraneo opponatur antequam nomẽ accusatæ vel accusati sit receptum inter reos, repellitur accusator, & etiam punitur, ut hic, & ff. sol. mat. l. cum mulier, & l. uiro, & ff. eo. l. 2. § lenocinii. at post nomen receptum inter reos, siue inchoatam accusationem, extraneus nullo modo potest opponere: uxor accusata potest, non ut se releuet, sed ut uirum grauet, ut ff. eo. l. 2. § qui hoc dicit, & §. si publico, & §. extraneus, & l. si maritus. 2. §. præscriptiones. Tertiam excipit, quæ competit nuptæ secundo ante denunciationem, de qua habes supra eodem. l. si dum in tuo. Sed licet has tres tantum uideatur seruare, tamen & aliæ plures sunt, ut exceptio sex mensium, & 60. dierum, ut supra eodem. l. iure mariti, & ff. eodem l. mariti. §. sex mensium. Item est & alia, si destitit semel, ut supra eod. l. abolitionem, in fin. Item si negauerit se velle accusare, ut ff. eod. l. si maritus. 2. §. si negauerit. Item si ipse accusator est adulter, & turpis, ut ff. eo. l. si vxor. § iudex. Item si eam uxorem duxit: quia eam approbare uidetur, ut d. l. si uxor. § fina. Item si adulter est absolutus, proficit adulteræ, ut ff. eod. l. denunciasse. §. quæritur. Dic ergo, præter has tres & præter alias similes approbatas à iure, ut non obstent prædicta iura quæ ut contraria hic signantur. Acc.

[f] Fidem.] i. veritatem. Azo.

[g] Pudoris] id est castitatis.

[h] Præstigia.] præstigia dicuntur, quando per incantationem fit ut quod ante oculos est, non uideatur: Vel e cõtra præstigium est quod præstringit aciem oculorum, & ostendit quod non est, ut faciunt mimi, & ioculares, ita ergo ista delicta per illorum captiones obũbrãtur. H.

[i] Versuti] versutum est vestimentum, cum id quod debet esse extra, ponitur intus. ad eius similitudinem dicitur ius versutum: quia non punit quod est puniendum, & e contra, secundum Azo. quæ Ioan. non placet: quia ut dicit Hu. vestimentum magis debet dici hirsutum, quam versutum. Sed certe & versutum propriè dici potest. Vel dic secundum Ioan. versutum ius, id est decipiens ius: quo per quasdã uersutias & machinationes verborum homines ab accusatione repellebantur, ut si caderent à syllaba, caderent ab accusatione: secundum Ioan. inde & homo dicitur versutus, qui intendit deceptionibus.

QVæ adulterium.] CAS. Seius cõmisit stuprum cum tabernaria: an possit accusari ob stuprum? Distinguitur, aut tabernaria erat domina tabernæ, aut ministra, quæ propinauerat uinum potantibus. primo casu punitur, secundo non.

[k] Quæ adulterium.] id est stuprum. lex enim Iulia promiscue vtitur hoc verbo, ut supra eodem l. ea, quæ & ff. eod. l. inter liberas. §. lex Iul.

[l] Domina.] licet nõ nupta.

[m] Intemperantiæ uina.] id est quibus oritur intemperantia & incontinentia. Vnde illud, Nolite inebriari uino, in quo est luxuria. uenter enim mero affluens, facile despumat in libidinem.

[n] A uinculis iuris.] uincula iuris dicuntur quæ aliquem pro delicto uinciunt ad pœnam. Acc.

[o] Pudicitiæ ratio.] id est obseruatio.

[p] Detinentur] si delinquunt.

[q] Nomen.] hoc tamen nomen strictè non accipitur, ut ff. de li. exhib. l. deinde, in fin. sed large: quia scilicet non uiuat meretricio more, ut ff. de verbo. significa. l. pronũciatio § matremfamilias. In tertia significatione dicitur illa, quæ sui iuris est, ut ff. de his qui sunt sui vel alieni iur. l. nam ciuium.

[r] Et stupri & adulterii.] ex hoc colligunt quidam quòd siue sit nupta, siue non, illa quæ meretricio more viuit, quòd non committatur delictum, cum de utroque hic ponat, scilicet de adulterio & stupro. Item propter hoc, quia maritus talem retinens, accusare eam non potest, quasi lenocinium exercens, ut supra eod. l. ita nobis. Tu dic, si est nupta, quanquam uulgaris, potest accusari cõmissum, ut ff. e. l. si vxor. §. 1. & sic intelligitur in nupta meretrice. ff de ritu nup. l. stuprum, quanquam alii de alia uulgaritate intelligant dictam legem, si uxor, loqui. Nec obstat nobis hæc litera: quia ambo ponuntur pro stupro tantum. q. d. quouis nomine censeatur, & sic dices &, pro id est. Item nec obstat q̃ a uiro non potest accusari quæ ab alio potest sed & a uiro si eã deserat. Itẽ & si est recepta uiri accusatio anteq̃ obiiciat lenociniũ: & sic

Ex Co. Th. li. 9. ti. 7. lib. 1.

Exceptiones tres dũtaxat secundũ aliquos sunt in adulterii crimine admittendæ.

Adulterii accusator per multas exceptiões repellitur.

Præstigia quæ dicantur.

Versutum vestimentum.

† Cõcor. gl. c. in præsentia, sup verb. publicas, extra de spõsa.

Ephes. 5.

& sic non est simpliciter verum eam à viro non posse accusari, & facit ad hoc ff. de cõcubinis. l. in cõcubinatu.

Q Vamuis.] Adulterii crimen quamuis inter publica connumeretur: tamen quilibet non admittitur ad accusandum: sed primo maritus, postea pater, frater, & alij cõsanguinei, & possunt desistere ab accusatione impetrata abolitione à principe. Maritus autem ex sola suspicione potest uxorẽ accusare, & tunc suspectam potest penes se retinere: nec tenetur maritus se subscribere in libello accusationis obligãdo se ad pœnã talionis. Post maritũ & ꝓpīquos admittitur extraneus, & is q damnatur de adulterio, capite punitur. Viuia.

† Ex Co. Th. e. ti. l. 2.

tio adulterij pariter & aquè, sed primo coniunctis necessarijsq; personis. Et inter illas primo permittitur hoc marito: quia magis propriè propriũ dolorem exequitur. & qui sine inscriptione, & sola suspicione potest accusare. Item non licet matrimoniũ sub falsis contumeliis deformare. & adulter debet decapitari. Baldus. Vel sic: Accusatio de adultero hodie est permissa marito, & cæteris coniunctis hic enumeratis, extraneis exclusis. Et pœna adulterij est gladij. Sal.

XXX. Idem A. ad Euagrium. †

Q Vamuis adulterij crimen inter publica [iudicia] referatur,[a] quorum delatio in commune omnibus sine aliqua legis interpretatione conceditur: [b] tamé ne uolentibus temere liceat fœdare connubia,[c] proximis[d] necessariisque personis solummodo placet deferri copiam accusandi: hoc est patri, fratri, necnon patruo, & auunculo, quos verus dolor[e] ad accusationẽ impellit. Sed etiam his personis legem imponimus, ut crimen[f] abolitione (si uoluerint) compescant.[g] In primis maritum genitalis tori vindicem esse oportet:[h] cui quidem & ex suspicione ream[i] coniugem facere licet: vel eã, si tantum suspicatur, penes se retinere non prohibetur:[k] nec inscriptionis vinculo cótineri,[l] cum[m] iure mariti accusaret, veteres retro principes annuerunt.[n] Extraneos autem procul arceri ab accusatione[o] censemus. nam etsi omne genus[p] accusationis necessitas inscriptionis adstringat, nonnulli tamen proteruè id faciunt, & falsis contumelijs matrimõia deformãt. [Sacrilegos[q] autem nuptiarum gladio[r] puniri oportet.] PP. Nicomediæ. VII. K. Maii, Constantino. A. VII. & Constantio Cęs. [IIII.] Conss.

IN AVTHENT. vt nulli iudi. §. si uero quãdo, colla. ix. consti. ix.

Pro adulterio non imponitur mulieri pœna capitis, sed in monasterium detruditur ad pœnitentiam peragendam, bonis eius inter liberos, si quos habet, & monasterium & parentes si liberos non habet, diuidendis pro portione hic designata, pactis dotalibus post mortem etiam valituris. Bal. Vel sic: Hodie adultera non punitur gladio: sed uerberata detruditur in monasterium, intra biẽnium reconciliãda marito. ultrà vero monastico induitur habitu, eius substantia diuidenda forma hic scripta. Sal.

a Referat.] ut ff. de pub. iud. l. 1.

b Cõceditur.] & inde dicuntur publica, ut insti. de de publi. iud. §. 1. circa principium.

c Fœdare cõnubia.] hoc enim licere, nõ debet, ut hic, & ff. e. l. cõstante. Sed quid si matrimonium est solutum? Videtur contra quasi cessante causa. e contra idem, cum adhuc uideatur fœdari præcedẽs matrimonium. quod placet: quia uir non accusat nisi soluto matrimonio, ut supra eo. l. crimẽ adulterii quem præferri constat, ut hic, & probatur infra eo. l. si mulier.

d Proximis.] inter hos etiam est ordo, cum uir præferatur, ut hic subiicit. Sed quare dicit solummodo, cum etiam alii & post hos admittantur, ut ff. eo. l. 2. in fine, & l. 3? Respond. intelligitur donec prædicti extent, & accusare non recusent. inter cæteros autem iudex eliget, ut no. supra eodem l. iure mariti, licet hæc lex ordinet.

Vir in accusatione adulterij præfertur cæteris.

e Verus dolor.] no. causam defendendi connubium. Sed an alij ulteriores habent priuilegium quod habent hi quatuor? forte non. Itẽ an hi possunt iure mariti omnes accusare? Respond. sic, quo ad hoc ut præferãtur aliis, ut hic dicit, sed non quo ad alia priuilegia quæ habet uir, ut dixit supra eo. l. iure mariti.

f Vt crimen.] id est criminis accusationem.

g Compescant.] omnimodo enim permittitur abolitio, licet in allijs distinguatur, ut infra de aboli. l. 2. in fi. & supra eo. l. abolitionem.

h Oportet.] contra adulteram, ut subiicit. cui quidẽ &c. sed & an idem contra adulterum? Respon. idem.

i Ream.] id est accusare eam. sic & reus, id est accusatus punitur ff. ad Sylla. l. propter veneni §. fi. & ff. de testib. l. in testimonium, & ff. de acqui. hæredi. l. Pantonius. §. rei perduellionis, secundum Ioan. At secundum P. põt petere ut ex sola suspicione condemnetur, ut in auth. ut liceat ma. & auiæ. §. is quoque, & §. quia uero ita comperimus, colla. 8. & infra e. l. si qui adulterij. Sed certe illa non dicitur suspicio, sed legis præsumptio, quæ te condemnatur, ut infra e. l. si qui adulterii.

k Non prohibetur.] ut s. eo. l. sine metu, & ff. e. l. mariti.

l Contineri.] id est quia non debet libellum inscriptionis porrigere, & est speciale in marito. In alijs contra, ut supra qui accusa. non pos. l. qui crimen, secundum P. sed Ioã. non placet. debet enim inscribere, & sic libellum dare, ut ff. eo. l. miles. §. quidam, & §. sexaginta. sed non tenetur uinculo inscriptionis: quia non tenetur de calumnia, ut hic, & supra eo. l. iure mariti, nisi sit euidens: ut ib dixi. Hodie autem inscribit, & donationem propter nuptias amittit, ut in authen. ut liceat ma. & auiæ. §. si de adulterio, & §. si uir de adulterio, colla. 8.

Maritus accusatus de adulterio, non tenetur se inscribere.

† Inclus. desunt in Co. The.

m Cum.] uel causatiuè vel temporaliter lege.

n Annuerunt.] ut supra eo. l. iure mariti, & ff. de mino. l. auxilium.

o A b accusatione.] donec prædictæ personę extent, & accusare non recusent, ut modo dixi.

p Omne genus non singula generum, sed genera singulorum comprehendit. sic institu. de suspec. tuto. §. 1. nã & ipse vir non adstringitur, cum iure mariti accusat, ut hac. l. Item mulieres, ut supra qui accusa. non possunt. l. de crimine. Et continua sic, Licet in huiusmodi crimine subscriptio celebratur, pœnamque inscriptionis quiuis (præter maritum) timeat, & licet crimen sit publicum, non tamen cuilibet, ut dictum est, datur delatio indistinctè. nã & in populari actione prius agit is, cuius interest, ut ff. de his qui deie. vel effu. l. si vero. §. hæc autem actio. & ad idem. ff. de sepulch. uio. l. 4. in prin. & ff. de li. ho. exhi. l. 3. §. hoc interdictũ omnibus.

q Sacrilegos.] id est quasi. nõ enim vere est sacrilegiũ.

r Gladio] tam in mare, quàm in fœmina: 1 sed in fœmina corrigitur, & alia pœna imponitur, ut in authen. quam hic lege: sed hodie adultera: quæ est in authen. ut nulli iud. §. si vero quando, col. 9. Ergo si vir in accusando calumnietur contra uxorem, quæ erit pœna talionis? Quidam dicunt capitis cum in eo non sit immutata, ut in auth. ut nulli iudi. §. si uero quando col.

1 Cõcor. d. c. tuæ fraternitatis, cum glo. 1. de procura.

Vir si calumnietur accusãdo vxorem de adulterio, qua pœna punietur.

col 9. Alii quòd illa quam subiret mulier conuicta, scilicet mitti in monasterium. pro quibus in authent. ut li. ma. & auiæ. §. quia vero plurimas, colla. 8. ubi dicit, & ita adulterum legitime conuictum unà cũ uxore puniri.

A uit, ut dixi.

f Seruandis.] patet ergo quòd prius non fuit facta monacha, licet fuerit tonsa. Sed nonne probato adulterio maritus etiam sine pacto dotem lucratur, ut supra de rep. l. consensu. §. uir quoque, & in authen. ut li. ma. & auiæ. §. quia vero plurimas, col. 8? Respon. illud corrigi, secundum quosdam. Vel dic cum est ciuiliter conuicta, maritus dotẽ lucratur: sed cum accusata & damnata criminaliter, substantia diuiditur, ut hic. Vel hoc cum extranei accusant, illud cum maritus.

Sed hodie adultera verberata in monasterium [a] mittatur: quam intra biennium viro recipere licet. [b]

¶ Biennio transacto, vel uiro priusquam reduceret ream, mortuo: adultera tonsa monastico habitu [c] suscepto ibi dum viuit, permaneat: duab⁹ partibus [d] propriæ substãtiæ liberis, si habet, applicandis: tertia monasterio. Sed si liberos non habet, parẽtibus extantibus, huiusmodi iniquitati non consentientibus, tertia pars applicabitur: duæ [e] monasterio. Quibus prædictis non extantibus, omnis eius substãtia monasterio quæretur: pactis dotalium instrumentorum in omni casu viro seruandis. [f]

IN AVTHEN. ut li. ma. & auiæ. §. his quoque, coll. viij. Consti. ñ.

Maritus ei quem habet de uxore suspectum potest denunciare ne cũ ea loquatur, si ille spreuit denunciationem, si quidem inuenitur cũ muliere in loco suspecto, potest occidi: si in alio loco in quo non possunt carnaliter coniungi, licet vellent, potest accusari iudici, & debet puniri. Si autem in ecclesia, potest capi & tradi custodi vel defensori illius loci, q debet eum custodire, & eum ad iudicem transmittere. Bald.

Si quis ei quem suspectum habet de sua vxore, ter in scriptis denunciauerit [g] sub præsentia triũ testium fide dignorum, & post inuenerit eum conuenientem vxori suæ in domo sua vel uxoris, vel adulteri, vel in popinis, aut in suburbanis: sine periculo eum perimat.

¶ Si alibi inueniat, tribus testibus conuocatis tradat eum iudici: qui nulla alia ratione quæsita habet puniendi licentiam.

¶ Si tamen in sacro oratorio colloqui inueniantur, post tres, vt dictum est, denunciationes: liceat mari **B** to vtrasque personas defensori ecclesiæ tradere, aut aliis clericis: ut ad eorum periculum diuisim isti seruentur, donec iudex cognoscens hoc, mittat episcopo ciuitatis, quatenus ei isti tradantur, ut debeant subire tormentũ, ut nuncietur per eum ad præsidem prouinciæ, qui secundum leges pœnã imponat legitimam.

Pro peccato contra naturam, imponitur pœna mortis. Salicet.

C XXXI. Impp. Constantinus & Constans AA. ad populum. †

Cum vir nubit in fœminam [h] viris porrecturam, † quid cupiatur, vbi sexus perdit locũ? vbi scelus est id quod non proficit scire? vbi venus mutatur in alteram formam? vbi amor quæritur, nec videtur? iubemus insurgere leges, [i] armari iura gladio vltore, ut exquisitis **D** pœnis subdantur infames [i] qui sunt vel qui futuri sunt rei. PP. Romæ. XVII. Kal. Ianua. Constantio. IX. & Constante. [II.] AA. Conss.

Pro veritate eruenda tota familia est torquenda in adulterii quæstione. Salic.

XXXI. Impera. Gratia. Valent. Theod. & Arcad. AAAA. Cynegio P.P. †

Sed hodie.] CASVS. Authẽ. ista corrigit. l. C. eo. q dicit adulteros capite puniri: quia hoc non est verum in muliere: quia uerberatur, & in monasterium detruditur, & maritus intra bienniũ eam recuperare potest. Si biennium effluxerit, vel maritus non uiuit, duæ partes bonorũ suorum debent dari filiis suis: tertia pars datur monasterio. Si filios non habuerit, monasteriũ oĩa occupabit. Vi.

a In monasterium.] Sed uidetur non dari ad pœnam alicuius corporis, ut infra de pœnis. l. ne quis, & de decur. l. ne qs, libr. x. Solu. hoc speciale, & ille in corpore non causa religionis facto.

b Recipere licet.] sic corriguntur omnia iura illa in quibus cauetur contra, ut supra eo. l. castitati, & ff. de mino. l. auxilium. §. in delictis. nec dicat aliquis hic loq qñ ignorauit maritus: nam eo casu & iure veteri poterat retinere: ut supra eo. l. sine metu.

c Habitu.] non tamen est monacha, secundum Ioan. qd placet: quia pacta dotalia non statim, sed demum naturaliter mortua valent, ut in fine huius § sed si esset monacha, statim valerent, ut supra de episcopis, & cleri. l. deo nobis. §. 1.

d Partibus.] immo uidetur quòd tantũ legitimam habẽt filii ut supra de sacro san. eccle. authen. si qua mulier. quæ est contra. Solu. hæc per istã corrigitur. Vel hic inuita intrusa fuit, ibi sponte intrauit.

e Duæ.] partes, sed cũ monasterium sit loco filij, ut in authen. de sanc. episc. §. sed & hoc præsenti, coll. ix. quare totum non habet? Respond. quia se non monacha

Si quis.] CAS. Si maritus habet aliquem suspectum de uxore sua, denunciare debet ter in scriptis ut se abstineat: si post inuenerit eum cum uxore sua in domo uel sua uel adulteri, poterit eum interficere: si in aliis locis, tradetur iudici: & si in ecclesia, tradetur œconomo ecclesiæ, & custodientur separatim, & iudex mittet ad episcopum ciuitatis, ut sciat quale debeant subire tormentum. Viu.

g Denũciauerit.] No. de ui denũciationis. sic supra de rei vẽdi. l. si fundum, & ff. quæ in fraudem credit. l. ait prætor. §. si quis. Item not. secundum Pet. quòd ex suspicione quis damnatur contra regulam ff. de pœ. l. absentem. Sed dic esse præsumptionem adulterii, ut infra eodem. l. si hi qui adulterii, & in authen. ut nulli iudi. §. penult. col. 9.

Cum uir.] CASVS. Lex ista tractat de quodam turpissimo stupro, & est materia huius legis turpissima: tñ per elegantia uerba tradita est: quod laudabiliter fecit Imperator. hanc legem potes uidere p te. Vi.

h In fœminam.] i. in officium fœminæ se supponit.

i Infames.] ipso iure, nisi per vim fiat, ut ff. de postu. l. 1. §. remouet, & ff. quod met. cau. l. isti quidem, & insti. de pub. iudi. §. 2.

† Cõcor. gl. 1. in c. tuę frater nitatis, extra de procu.

1 Hæc vera secũdũ Angel. vel dic meli⁹, quòd maritus lucratur dotẽ: nisi p pactum aliter sit prouisum: nã dispositio hoĩs facit cessare dispõnẽ legis. l. fi. §. de pac. cõuentis.

† Ex Co. Th. eo. tit. l. 3. Cont.

† Legendũ est uiris porrectura. Arrigere n. ut uirorũ est & obscœnũ, vt scribit. Donat. ad illud Terent. Arrige aures Pamphile: sic porrigere fœminarũ. Contius.

Nota ex hac gl. qd habit⁹ nõ facit monachum, sed spontanea voluntas.

† Alexander Papa hos criminosos excõicatione & in monasteriũ detrusionem dãt, in ti. de excessib præle. Contius.

legendũ forte, conueniẽtem vxoré suã.

† Ex Co. Th. eo. tit. l. 4.

In

IN adulterij.] C A S. Si accusetur quis de adulterio, nõ solum serui mulieris, sed & uiri torquebuntur. Vi.

a In adulterij quæstione.] non sic in incestu, nisi per uim adulteriũ sit cõmissum, ut ff. eo. l. vim passam. § si.

b Familia.] not. familiam inquiri: sic & supra de repu. l. consensu. § penu. & infra ad leg. Corne. de sica. l. ti.

c Domi fuerit.] immo & si non sit domi, ut ff. qui & a qui. l. prospexit, quæ est contra. Sol. ibi quo ad manumissionem prohibẽdã, hic quo ad tormenta. Vel hic de seruis alienis dicit, in quibus vxor vel maritus usumfructum habet, & facit supra eo. l. uerba, & quod ibi not.

ADulterii.] C A S. Si uxorẽ tuã de adulterio accusaueris, an potest opponere exceptionem, scilicet dotis reddendæ, uel alterius debiti, ut sic remoueat uel differat adulterii accusationem quæritur? Et dicitur quòd nõ: sed his non obstãtibus procedet accusatio, & feretur sentẽtia, & post sentẽtiã latã poterunt ciuiles quæstiones intẽtari. Vi.

† Ex Co. Th. eo. tit. l. 7.

Hanc. l. multum commendat Barto. hic, dicens ex ea manifeste probari quòd tunc dicitur nomen rei receptum inter reos, quando facta examinatione sup omnibus exceptionibus dilatoriis respicientibus process sum, iudex pronunciauit procedendum esse super accusatione. Vnde ante litem contestatam potest dici nomen receptũ inter reos, scilicet per illam pronunciationem: & merito hoc potest fieri reo absẽte, ut l. adulteram, supra eo. licet glos. ibi aliter dicat. de quo etiam per eundem Bar. in l. is qui reus. ff. de publi. iudic. in 3. col. uersi. quæro quando nomen rei &c.

IN adulterij quęstione[a] ab omni familia,[b] non solum mariti, sed etiã vxoris (quæ tamen tunc temporis domi fuerit[c] quo adulterium dicatur admissum) quærẽdũ est sine defensione cuiusquam. Data III. Idus Decembr. Constantinop. Arcadio. A. I & Bautone Conss.

Quæstio repetitionis dotis vel alterius debiti, non potest obijci ad retractandum accusationem adulterij. Vel sic: Quæstio ciuilis non retractat processum in criminali B. Vel sic: Exceptiones friuolæ non sunt admittẽdæ: sed legitimæ, quæ ad processum opposita prius sunt examinanda. Et si non reperiuntur obstare, cognosci debet de crimine Sal.

XXXIII. Impp. Theod. Arcad. & Honorius AAA. Rufino præfecto prætorio. †

ADulterij accusatione proposita, præscriptiones[d] ciuiles quibus aut dos repeti fingitur,[e] aut ex rõne aliqua aliquod debitum flagitatur,[f] ea quæ occurrere atque perstrepere examini cõsueuerũt, iussimus sequestrari,[g] nec earum obice aliquid negotio tarditatis afferri:[h] sed accusatiõe fũdata, hoc est cum cõstiterit quo iure, id est mariti ne, àn extranei, quòue tẽpore accusatio[i] fuerit intromissa: discutiatur crimen, facti qualitas publicetur.[k] cum & iurgia[l] quæ magnitudine superãtur, & ciuilis actio criminali iure postponatur.[m] Idem tamen cum competere[n] cœperit, habitura momenti: dummodo non obsit huic examini.[o] Dat. VII. Idus Decembris, Constantinopol. Arcadio. A. II. & Rufino. Conss.

Ex præsenti præsumitur in præteritum & violenta præsumptio, quam lex pro plena probatione habet, atque paratur confessioni partis. hoc dicit. Vel sic: Per actum contrarium subsecutum præsumitur aliquid in præteritũ. quod aliàs erat incredibile. Baldus. Vel sic: Si is qui repulit accusationẽ adulterij, quia coniunctus mulieri, reperitur postea in uxorem illã ducere: puniendus est tanquam confessus. Sal.

XXXIIII Iidem AAA. Rufino præfecto prætorio. †

SI qui adulterij fuerint accusati, & obtentu proximitatis intentata depulerint, per commemorationem necessitudinis criminis fidem derogãdo, dum existimatur nõ debere credi quod allegatur, uel nõ potuisse committi:[p] hi si postmodum in nuptias suas consortiumq; conuenerint, facin' illud in quo fuerint accusati, manifesta fide atque indicijs euidentibus publicabunt.[q] Vnde si qui eiusmodi reperti fuerint, iussimus in eosdẽ seuerissime vindicari, & veluti conuictum[r] facinus confessumque puniri. Dat. II. Non. Decembris Constantinopo. Theodosio A. III. & Abundantio Conss.

Maritus quondam in accusationibus stupri alijs antefertur Vel sic. Sequens diuortium non prodest mulieri quo minus a marito quondam possit accusari Bald Vel sic: Maritus admittitur ad accusandam vxorem quondam de stupro commisso postquam diuertit ab eo, hoc dicit secundum istã glo. Sal.

g Sequestrari.] vt in iudicio non appareant.

h Afferri.] nam nec dilatio in causa adulterii dãda est: nisi forte vt personæ exhibeantur, aut iudex secundum quod qualitas negotii suggesserit, hoc permiserit, ut ff. eod. l. in crimine.

Dilatio an detur in causa adulterii.

i Accusatio fuerit.] id est actio.

k Publicetur.] per probationes.

l Iurgia.] crimina minora, quæ superãtur a maioribus.

m Postponatur.] supra qui accusa. non possunt. l. 1. & ciuilis postponatur criminali etiam aliàs, ut hic, & supra de ordi. iu. l. fina. & sic argumentatur à maiore & à pari.

n Competere cœperit.] quod erit, si fuerit absoluta in accusatione adulterii: aliàs non, ut j. eo. l. fina. Idem in crimine alio, ut damnatus non possit eũ accusare, licet inchoatas quandoque possit perficere, ut ff. de publi. iudi. l. is qui.

† Ex Co. Th. eo. tit. l. 8.

o Examini.] accusationis: nec examen accusationis isti terminatæ obiicitur ciuili postea intentãdæ, si modo (vt dixi) fuerit absoluta.

SI qui.] C A S. Seius dicebatur commisisse adulterium cum Titia: Titius excusabat se eo prætextu, quòd erat eius agnata: iudex in causa non processit. postea Seius duxit in vxorem eam, vnde præsumptio est contra eũ quod non fuit cognata eius: an sit puniendus, quæritur? Et dicitur quòd sic. Viui.

p Committi.] argu. supra de episcopis & clericis. l. cum qui probabilem.

q Publicabunt.] sic 34 q. 1. ca. 1. & nota hic præsumptionem ex præsenti ad præteritum. sic & supra de naturalibus liberis. l. cum quis, & in authentic. de restitutionibus, & ea quæ parit in vndecimo mense. §. vnum siquidem, & §. mulier enim, collatio. 4. & in authent. ut nulli iudicũ, §. si quis vero accusatus, collatio. 9.

Præsumptio sumitur quandoq; ex præsenti ad præteritum.

d Præscriptiones.] id est petitiones quas obiicit mulier uiro, ut obtentu earum remoueat uel differat accusationem adulterii.

e Fingitur.] cũ nulla sit: & idem si sit.

f Flagitatur.] quod uxor à uiro petit.

r Conuictum.] ex præsumptione huius legis, & sic non ex præsumptione hominis, ne obstet. ff. de pœnis l. absen-

Absoluti semel, an possint cõdemnari.

l'absentem. sic & dixi de hoc supra eod.l. quãuis adulterii. Sed uidetur quòd non debeant cõdemnari iam ab soluti: nisi doceatur de præuaricatione primi, ut ff. de accusationib. l. si cui §. iisdem criminibus. Sed dic illud uerum quando probatione hominis tantum uicetur secundus accusator, hic autem probatione legis. Vel dic quòd prima causa non fuit definita, sed indiscussa remansit.

SI mulier.] CASVS. Mulier Titio nupta timens se subijcere alij propter accusationem adulterii, ob hoc ei misit libellum repudii, ut sic subijceretur: an possit accusari, quæritur? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

a Viduitatem.] ad sequentia plene refertur, quasi dicat: ideo deferimus u to, ne illa commaculet &c. Item ad præcedentia, quia ideo diuertit, quia credebat postea non commaculare aliquid, quasi ei liceret.

b Accusationem.] nunquid accusabitur adulterii, uel stupri? Respon. stupri, ut ff. cod. l. inter. §. lex Iulia, sed pœna adulterii imponit, ut scilicet detrudatur in monasteriũ, ut in auth. ut nul li iudi. §. quia uero aliqui, colla. 9. & in authe. ut liceat ma. & auiæ. § quia uero quędã, colla. 8. Sed nonne & quilibet alius potest accusare? Respondeo, præ feram uirum quondam, per legem istam. Sed quid si meretricio more uiuat? committi non uidetur in ea stuprum, ut supra eod. l. si ea. Sed id dicas contra in odium remittentis libellum, per dictam auth. ut nulli iudicum. § quia uero aliqui, & ut liceat ma. & auiæ. §. quia uero quædam, & facit ff. eodem l. qui pupillam, in princ. & l pen. Accur.

Libertatem.] CASVS. Si mulier accusetur de adulterio, tam serui sui, q̃ mariti, quàm parentum, torquebuntur intra duos menses computandos à tempore diuortii: & serui manumitti non possunt. Si uero mulier pendente accusatione decessit, post mortem suam examinabitur accusatio: & serui intra duos menses cõputandos à morte mulieris manumitti non debent, qui bus elapsis poterit hæres mulieris eos manumittere. Vi.

c Definiunt.] ut ff. qui & à quibus. l. prospexit, & supra eodem. l. in adulterij, & l. verba. vbi plene diximus. Ac.

d Adijciunt.] sed quando uir decederet, vel pater uel mater mulieris, sic, ut dicta. l. prospexit, in fin. & l. sequ. & l. si priuatus. §. fina.

e Præstare.] ut hoc probato dos cedat eius lucro, ut & supra de repud. l. consensu. §. uir quoq; & §. uirum. & sic no. post mortẽ quæri de crimine propter bona, ut hic, & ff. ad Sylla. l. Caius, & supra de asser. tol. l. 1. in fine. & supra si re' vel accu. mor. fuerit. l. quamuis. Item habet locum hæc lex tantum quãdo facto diuortio decessit: secus si in matrimonio. Acc.

f Imponere.] sed an per alias probationes admittitur saltẽ iure extranei usque ad alios quatuor menses? Quod vide tur, sed excipiẽdo, si de dote conueniatur, perpetuo probabit: quia quæ annua &c. ut s. de exceptio. l. licet, & ff. de exceptio. dol. l. pure, in fine.

XXXV. Impp. Honor. & Theo. AA. Palladio P. P.

SI mulier repudij oblatione sine ulla legitima causa à se dati discesserit: ne viduitatem [a] stupri pꝛacitate commaculet, accusationem [b] repudiato marito iure deferimus. Data XII. Kal. Mart. Eustachio & Agricola Conss.

Etiã mortua adultera serui adulteræ intra duos menses, manumitti non possũt: quia durat post mortẽ quæstio adulterij propter dotem. post autem duos menses isti possũt manumitti, & subtrahi quæstioni, nisi per subterfugia aduersarij istud tempus sit elapsum. Bald.

XXXVI. Impera. Iustinianus A. Ioanni P. P.

LIbertatem seruorum qui ad dominium pertinent vxoris uel mariti, uel parentum eorum: repudio misso, propter suspicionem criminis adulterii legum conditores intra duorum mensium spacium post missionem repudij numerandum suspendi definiunt, [c] propter tormentorum quæstionem (si opus exegerit) eis imponendam.

¶ Sin verò vxor [tua] matrimonio sub præfato modo dissoluto, rebus humanis exempta fuerit, nihil de tempore, quousque seruos eos propter memoratam causam permanere deceat, adijciunt. [d]

¶ Nobis verò necessarium esse uidetur, certum tempus etiam in hoc casu statuere propter dotis quæstionem, utrũ in lucro marito cedat, an hæredibus mulieris restituatur.

¶ Sancimus itaque duos etiam menses post mortẽ mulieris seruari, ut intra eos ante dicti serui permaneant, & facultatem maritus habeat probationes adulterij p eos præstare. [e]

¶ Transacto verò memorato tempore, licentiam habere hæredem mulieris libertatem eis imponere: [f] nisi per culpam eius, maritus prohibitus fuerit cãm adulterij, tempore videlicet imminente, exercere. Data. V. Kal. Nouemb. Cõstantinop. post consulatũ Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

TITVLVS X.

SI QVIS EAM CVIVS tutor fuerit, corruperit.

Si tutor quandam committit stuprum cum adulta, debet deportari, bonis omnibus confiscatis Baldus.

I. Imp. Constantin. A. ad Bassum vicar. Italiæ.

SI tutor pupillam † quondã suam violata castitate stuprauerit, deportationi subiugetur, atque uniuersæ eius facultates fisci iuribus vendicentur, quãuis eam pœnam debuerit sustinere, quam raptori [g] leges imponunt. [h] D. Prid. Non. April. Aquil. Const. A. VII. & Cõstãtio. C. Cõss.

TITVLVS XI.

DE MVLIERIBVS QVÆ se proprijs seruis iunxerunt.

Seruus qui concubuit cum domi-

SI QVIS EAM cuius tutor fuerit, corruperit.

Specialiter de quadã corruptione dicit.

SI tutor.] CASVS. Si tutor pupillã factam adultã stuprauerit, deportabitur, & bona sua cõfiscabuntur: licet pœna qua raptor virginis punitur, fuerit plectendus.

g Raptori.] virginis.

h Leges imponũt.] quæ est ultimi supplicij, ut infra de rapt. uirgin. l. 1. sed pœnæ mitius interpretandæ sunt, ut ff. de pœ. l. interpretat one, & sic dictio, quamuis, hic posita, aduersatiue, non correctiue ponitur. & facit. ff. de adulter. l. qui pupillam, in prin.

† Ex Co. The. li. 9. titu. 8. l. 8. vbi hoc amplius additur tutorem posse eam in vxorẽ ducere, si cũ ea ad adultã ætatem peruenerit, probet tutor se ab iniuria & a si pudoris esse immunem. Contius.

DE MVLIERIBVS QVÆ SE PROprijs seruis iunxerunt.

Et hic de quodam alio speciali stupro ponit.

S I qua.] CASVS. Si domina cum seruo suo se immiscuerit, capite plectetur, & seruus cōburetur, & quilibet admittitur, ad accusationem istorum. & si ex tali commixtione nati fuerint filii, ad dignitates no promouebuntur, nec ex matris substātia aliqd percipiēt. mulieri succedant si sīt legitimi, vel his non extantibus alii propinqui, & si qd habuerit in peculio, hoc quod superest mulieri ad uictum, dabitur successoribus eius. Viui. A

Ex Co. Th. lib. 9. tit. 9. l. 12.

a Occultè.] multo magis si manifeste. Et nota quòd curialiter dicit.

b Subiugetur.] scilicet fœmina, & est spāle. aliàs alia pęna pro stupro imponitur, ut insti. de pub. iud. §. item lex Iulia de adulte.

c Verberone.] i. seruo, qui post verbera cōburitur. sed aliàs econtra qn̄ dn̄s cum ancilla sua rem habet, ut instit. qui manumit. non poss. §. eadem, & supra cō munia de manumi. l. fin. & de natu. liber. authē. quod ius. Accur.

d Nunciandi.] & ꝓbādi necessitas, ut infra de curiosis. l. 1. li. 12.

e Deferendi.] speciale: sed regulariter contra, ut ff. de iud. l. uix.

Seruus stuprator domina manumitti non pōt.

f Libertas dabitur.] pro præmio, & sic p̄cium dabitur domino à fisco, ut s. qui bus ex causis ser. ꝓ præ. acci. lib. l. pen. At ille seruus stuprator manumitti non potest, ut ff. de hære di. insti. l. his verbis. §. 1. & supra de collu. deteg. l. 1. & insti. de hæredi. insti. §. seruum. Accur.

In Co. Th. legit, admittit ita ut & quod ille qui quondam amatus.

na. debet comburi. & domina decapitari, & filij inde nati sunt spurij, & insuccessibiles matri. & eorum successio defertur alijs legitimis successoribus. Bal.

I. Imp. Constan. A. ad populum.

S I qua † cum seruo suo occultè [a] rem habere detegitur, capitali sētētiæ subiuget, [b] tradēdo ignib⁹ verberone. [c] B

¶ Sitque omnibus facultas crimen publicum arguendi, sit officio copia nunciandi, [d] sit etiam seruo licentia deferendi, [e] cui probato crimine libertas dabitur. [f]

¶ Filii etiam quos ex hac coniunctione habuerit, exuti omnib⁹ dignitatis [g] insignibus, in nuda maneāt libertate, neque per se, neque per interpositā personam quolibet titulo voluntatis accepturi aliqd ex facultatibus mulieris. C

¶ Successio autem mulieris ab intestato, vel filiis, si erunt legitimi, vel proximis cognatisque deferatur vel ei quem ratio iuris admittit. [h]

¶ Id autem & quod ille [i] qui condemnatus est, & quod ex eo suscepti filii quolibet casu in sua videātur habuisse substantia, mulieris dominio sociatum: [k] à memoratis successorib. vendicetur. Dat. D

g Dignitatis.] quam per matrem sibi asserebant. Acc.

h Admittit.] agnatum, vel cognatū, uel etiam fiscum, si habet. & est hoc speciale, ut nulla pars bonorum publicetur. aliàs contra, ut j. de bon. proscr. l. fi. quæ est cōtra, & facit supra de incest. nup. l. si quis incesti.

i Id autem & quod ille.] seruus qui condemnandus, est qui dicitur habere in peculio, non ut suum: quia seipsum non habet.

k Dominio sociatum.] non ut sibi teneat, sed ut succedentibus mulieri detur, cum ipsa capitali sententiæ subiiciatur.

AD LEGEM IVLIAM DE VI publica vel priuata.

Dixit de maioribus criminibus: sequitur de minoribus. Vel quia uiolentia in prædictis quandoque cōmittitur, de hac violentia dicit, & quia hac lex Iulia tractat de ipsa uiolentia: ideo de ea interpretanda, corrigenda & supplenda dicit, & quæ sit eius pœna, dicet infra l. 2.

Continuatio.

IIII. Kal. Iun. Serdicę, Cōstantino. A. VII. & Constantio C. Coss.

TITVLVS XII.

AD LEGEM IVLIAM DE vi publica, vel priuata.

Ob debitum viri, res uxoris capi non possunt, & capiens vim committit. Bald.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Pelitiæ.



O B debitum † viri, vel ciuile munus, [l] res vxoris q pignori capiūt, uim cōtrahere videntur. [m] Dat. Kalend. Iuliis, Romæ, Antonino. A. II. & Geta. II. Coss.

† Cōcor. c. ex parte vestra, cū gl. sug uerbo, aliena, de rescrip.

Fiscus ex debito succedens pro parte, creditoribus confiscati pro rata tenetur. Item illis defensionibus uti potest, quibus poterat uti damnatus. Vel sic: Tam ius agendi, quam ius cōueniendi & ius excipiendi transit in fiscum. Bal. Vel sic: Fiscus pro quota bonorum ad eum peruenta tenetur creditoribus Salice. C

II. Imp. Antoninus A. Vero.

T Vtoris tui lege Iulia de vi priuata damnati, si tertia pars [n] bonorū fisco vēdicata est, tutelæ [o] actionem pro ea portione aduersus fiscum dirige: modo si nulla p̄scriptio [p] locum habeat. Nam successio [q] ꝓ oneribus [r] portionis suæ respondet. PP. XV. Ka. Mar. Antonino. A. IIII. & Balbino Coss.

Socer pōt agere de rapina sponsæ, et pater pōt agere de īclusione siue īcarceratione filij sui. Bal. Vel sic: De rapta spōsa & filij īclusione pōt agi lege Iulia de ui publica, vel priuata. Sal. D



O B debitum.] CAS. Creditor, siue fuerit priuatus, siue fiscalis, bona uxoris debitoris per uim accipere non debet: alioquin lege Iulia de ui accusari poterit. Vi.

l Munus.] quod gessit maritus, nisi fuerit primipilarius, de quo dic ut s. quib. ex causis pig. tacite cōtra. l. satis.

m Vidētur.] non ergo liceat, ut & supra ne uxor pro mari. l. 1. & 2. & de donatio. inter uirum & uxo. l. res. An autem res ipsius debitoris? Dic non, ut infra ui bo. rap. l. 3. & infra eod. l. in possessionem, nisi ex conuentione, ut s. de pig. l. 3. & facit supra de priuile. fis. l. 1. Ac.

T Vtoris.] CAS. Tenebatur tutor pupillo in centum. malæ administrationis condemnatus, qa alicui vim intulit, relegatus est, & tertia pars bonorum suorum confiscata: an pupillus ratione tertiæ illius possit conuenire fiscum iudicio tutelæ, q̄rit? Et dicit q̄ sic.

n Tertia pars.] quæ est pœna huius legis, cum relegatione. sed si publica est uis, tunc omnia auferuntur, & deportantur: ut institu. de pu. iud. §. itē lex Iulia de vi, & j. eod. l. quoniam, & ff. eod. l. 2.

Legis Iuliæ de ui priuata, itē de ui publ. quæ sit pœna.

o Tutelæ.] personalem ergo non solum hypothecariā contra fiscum intentes. nec est speciale in pupillo. sed idem in quolibet creditore, ut ff. soluto matrimonio. l. si marito, in princip. & infra de bo. proscrip. l. si ut proponis, & de sentent. passis. l. 2. & supra de fideiuss. l. 2. Nec obstat. ff. de iure dot. l. mulier, quia ibi mulier non amisit bona, & sic non potest dici maritus tanquam successor.

p Præscriptio] id est exceptio, ut pacti, uel similis: vel dic proprie, ut triginta annorum.

q Successio.] id est successor, ut est fiscus.

r Pro oneribus &c.] ut & supra si certum peta. l. 1. & de hæred. actio. l. 1.

Si

S I confidis sponsam.] CAS. Si sponsam filij tui rapuerit quis, vel filium tuum per uim inclusit: an eũ lege Iuliæ de vi accusare possis? Resp. q sic. Viu.

a Raptam esse.] i. hoc te posse probare.

b De vi.] vt ff. eo. l. & eum. sed & primo casu pot agi de raptu, & maior pœna imponitur, ut ĩ. titul. 1. Item secundo potest accusare de priuato carcere, ut supra de priuat. carce. l. 1.

III. Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. Bianori.

SI confidis sponsam filii tui raptam esse, a vel filium tuum inclusum: instituere solenni more legis Iuliæ de ui b accusationem apud præsidem prouinciæ non prohiberis. PP. VIII. Kalẽ. Maii, Veronæ. AA. Coss.

Ex delicto serui criminaliter accusatur ipse seruus, non dominus sed si dominus etiam deliquit (puta verberando) potest ipse de suo delicto conueniri. Bald.

IIII. Iidem AA. & CC. Liberatio.

SI criminis accusationẽ propter res à seruo c raptas intentandã putaueris, non contra dominum, sed contra eum quem facinus cõmisisse proponis, hanc instituere debes. d Sed quoniam à Fiscinulo etiam te verberibus afflictum asseueras: si hominibus coactis hoc fecerit, de hoc etiam, e si legis Iuliæ de vi priuata reum deferẽdum putaueris, apud præsidem prouinciæ age, non ignarum quemadmodum criminibus probatis res vindicari debeat. f S. XVII. Kal. Iul. Sirmii. AA. Conss.

Titulus crediti non excusat ingredientem vi. Bal. Vel sic: Creditor per vim prohibetur ingredi possessionem fundi debitoris. Sali.

V. Iidem AA. & CC. Ogloni.

S I criminis.] CASVS. Si seruus tuus res meas rapuit, ipsum, non te accusare debeo. l. Iuliæ de ui. si uero tu me verberaueris hominibus coactis: te potero lege Iulia de vi accusare.

c A seruo.] Fiscinuli.

d Instituere debes.] accusationem legis Iuliæ de ui publ. uel priuata. sed contra. ff. de accusatio. l. hos accusare. §. omnib'. sed dic intentari hic ut ultimo supplicio puniatur, vt infra eod. l. seruos. uel etiã aliàs corporaliter coerceatur: ut innuit in fine huius legit. & sic grauius punitur quàm liber in bonis & relegatione. argumen. ff. ad legem Cornel. de sicar. l. 3 §. penulti. Accursius.

e De hoc etiam.] id est propter hoc: quasi diceret, non solum iniuriarum ages, sed etiam hac lege criminaliter.

f Debeat.] quæ est pœna, dixi. ĩ. eo. l. 2. & fa. supra de noxa. l. si seruus, & supra de accus. l. 2.

IN possessionẽ.] CAS. Si creditor in possessionem fundi sibi obligati per uim ingrediatur, l. Iul. de vi poterit accusari.

g Priuatæ.] ut ff. ad legem Iuliam de ui priua. l. fin. & infra vi bonorum raptorum. l. 3. nisi ex pacto, ut supra de pignori. l. 4. Sed contra. ff. de furtis. l. cum creditor. sed ibi furti actionem denegat: uel in dubio illud obtinet. at hic probatur vis malo animo commissa. uel ibi ex pacto accepit. & facit supra eod. l. 1. Acc.

QVoniam.] CAS. Possidebam quoddam prædiũ: tu illud inuasisti. & ego tibi resistebam. in illo conflictu aliquis interfectus est, vel ex parte mea, vel ex parte tua. quam pœnam pati debeas, quæritur? Et respon. quòd pœnam capitis, non deportationis, vel relegationis: nec audieris appellans.

h Quoniam.] vide rationem quare durius puniri pro homicidio debeat. Accursius.

A Continentur.] ut damni datio, iniuria, uulnerum illatio, & homicidia. sic supra de his qui ad ecclesiam confugiunt. l. 3.

k Certantibus.] in possessione prædij auferenda. Acc.

l Interemptus sit.] not. quod non distinguitur à qua parte sit interẽptus, nec à quo. Dicas tamen quod si potuit se sine homicidio defendere aggressus, quòd tenetur, ut supra unde ui. l. 1. & ff. ad leg. Aquil. l. scientiam. §. qui cũ aliter, & l. si ex plagis. §. 1. Itẽ an nihilominus teneẽ occisor? quod dici potest, secũdum H. nihil enim uetat plures de eodem homicidio teneri. nisi ad defendendum se cerint. Acc.

IN possessionem fundi licet creditor per vim ingrediatur, Iuliç legis uis priuatæ g reus deferri potest. S. VI. Id. Decembr. Nicomediæ. CC. Coss.

Accedens ad rẽ ab alio possessam causa expellendi illum de possessione: si ea occasione homicidium interuenit: siue ex parte insistentis, siue ex parte resistentis, est ad mortem condemnandus, & appellare non potest. hoc d l. nostra, quam not. Bald.

B

VI. Imp. Constantinus A. ad Catulinum proconsulem Africæ.

QVoniam h † multa facinora sub vno violẽtiæ nomine continentur, i cum alijs vim inferre certãtibus, k aliis cum indignatione resistentibus, verbera cædesque crebro deteguntur admissæ: placuit, si fortè qs vel ex possidentis parte, uel ex eius qui possessionẽ temerare tẽtauerit, interemptus sit: l in eum supplicium m exerceri, qui vim facere tentauerit, n & alterutri parti causam malorum præbuerit, o & non iã relegatione, p aut deportatione q insulæ plectatur, sed supplicium capitale excipiat, nec interposita prouocatione sententiam quæ in eum fuerit dicta, suspendat. r Data. XV. Kalẽ Maij, Serdicæ Gallicano & Basso Coss.

C

D

m Supplicium.] corporalis pœnæ, scilicet capitalis, ut subdicit. Sed nunquid iuuantes eum si in aliquo damnetur, potesunt agere mandati, vel ex stipulatione si promiserit reddere damna? Respond. non: quia cum sit turpis promissio, potior est conditio possidentis, ut institu. mandati. §. illud. Item nota hic puniri affectum ultra quàm se extendat: quia hic uiolentus solam possessionem habere affectauit, non occidere. unde uoluntas & propositũ non distinguunt hic maleficium, quod est alibi, ut ff. ad legem Corneliã de sicarijs. l. 1. §. diuus. sic de termino moto etiã ignorans punitur, ut ff. de termino moto. l. 2. in fine. Sed in hoc est contra illa lex: quia ibi minus punitur ignorans, quod hic non est. Sol. hic plura delicta & mala sunt: uel ibi in splendidioribus dicit, vel ibi non fuit vis aliqua.

Homicidiũ punibile committit aggressus occidẽs, qui sine homicidio se defendere potuisset.

† Co. Th. li. 9. ti. 10. leg. 1. sed paulo aliter. Cont.

ADDITIO. Tu uideas de hoc Bart. in l. diuus. ff. ad legem Corneliam de sica. ubi pulchre pertractat quid iuris quando quis plus deliquit, quàm cogitauerat.

n Tentauerit.] i. tentando fecerit, uel tentauerit quantum ad ablationem: quod facere non potuit.

o Præbuerit.] sic ff. si quadr. pau. fe. di. l. 1. §. cũ arietes, & ĩ. unde ui. l. meminerint, & de accus. l. fin.

p Relegatione.] quæ est pœna legis Iul. de ui priua.

q Deportatione.] quæ est pœna publicæ uiolentiæ, ut dixi supra eod. l. 2.

r Suspendat.] not. sic ĩ. quorum appel. non reci. l. obseruate, & infra de fal. mo. l. 1. §. 1. & ĩ. tit. 1. §. 1.

Si quis.

Diuisio. SI quis.] Duo facit, quia primo dat consilium per viã iuris. Secundo punit eum qui suo suscepto consilio superbiam sequitur voluntatis. secunda ibi, quòd si omissa, secundum Odof. & Cy. CASVS. Istius legis ponitur in glo. sed clarius dic sic: Licet de possessione fundi me expulisti, an agere possim ciuiliter interdicto vnde ui, vel criminaliter l. Iul. de ui. quo casu nisi probauero, sustinebo poenam talionis: si uero te deieci, restituam tibi possessionem, & me accusabis. l. Iul. de vi. & differtur poena mea, quousque de possessione fuerit agitatum: & si contra me fuerit pronunciatum in causa criminali, deportationis poenam sustinebo, omnibus bonis meis confiscatis. Viuianus.

a Siquis ad se fundum] de fundo quẽ possidebam, me deiecisti: deinco vel ciuiliter, scilicet petitorio uel possessorio repetere, uel criminalem accusationẽ de ui instituere & inscribere. Si autẽ ex interuallo mea auctoritate te deiecero, ages contra me de uiolenta possessione per interdictum unde ui: & postea criminaliter de ui me accusabis, & usque tunc differetur poenæ impositio.

b Quodcunque aliud.] uineam, uel domum.

c Agat.] id est interdicto unde ui pro possessione, uel id est rei uendi. nomine rei possessæ.

d Solennitate.] scilicet inscribendo solenniter, ut dixi supra de accusa. l. penul.

e Excipere] ut supra de accu. l. fina.

f Interpellatione.] iudiciali.

g Intulerit.] sua auctoritate.

h Violentię causam.] id est causam possessionis, in qua commissa est uiolentia, & in qua de uiolentia incidenter quæretur, & postea principaliter in forma accusationis. Sed quando tractabitur hæc causa? Respon. antequã quęratur uel tractetur quis dominus eorum sit uel non: vel quale ius habeat in re aliquis eorum. & hæc est plana. Vel dic ante omnia, id est antequam de crimine in forma accusationis quæratur. & sic concor. s. de appel. l. 1. & ff de iudi. l. si de ui, & s. e. l. qui coetu. §. 1. sed cõtra j. quando ciui. act. crimi. præiu. l. 1. ubi dicit actori dari electionem ciuilem, uel criminalem, quam uelit prius quærere. Sol. nullum est contra. quia siue primo agatur ciuiliter, siue criminaliter, ante omnia examinatur crimẽ incidenter, nec aliter de interdicto unde ui quęritur, nisi prius uiolentia patefacta. Vel dic ante omnia, id est ante accusationem criminalẽ, scilicet si uoluerit expulsus. uel ante omnia, id est præcipue. Sed quæritur, quare de interdicto unde ui examinatur, cum certum sit eam commissam? pro constanti enim posuit quod sit illata, cum dixit, & intulit. Respon. expone intulit, id est intulisse dicitur. sic. ff. de contrah. empt. l. si in em-ptione, & ff. de usu. lega. l. si alii, in fi. secundum quosdam. Alii quòd licet constet de ui, dicebat tamen quod incontinenti fecerat: & sic sibi licuerat. ut ff. de ui & ui arma. l. qui possessionem. uel secundum Azo licet constet: dicebat tamen quod causa sui iuris conseruandi fecerat, ut quia dominus fructuarium uel usuarium deiecerat, unde opus est quæri quo animo fecerat. Ioann. posuit casum de hoc quod si omissa &c. quod incontinenti repulit, & quod dicit infra reparentur iura, s. damna, & quod subiicit, restituta, exponit id est restituto damno.

Expulsus contra expulsorem potest tam ciuiliter agere, quam criminaliter accusare: in criminali legitime se subscribendo. hoc primo. Si expulsus ex interuallo suum deiecit expulsorem, potest interdicto recuperatorio ciuiliter conueniri. & causa per condemnationem terminata, criminaliter deportandus accusari: exinde si veniat criminaliter cõdẽnãdus. B.

VII. Idem A. ad Bassum P. v. †

† Co.Th. 9. 10. 1.

SI quis ad se fundum [a] vel quodcũq; [b] aliud asserit pertinere, ac restitutionem sibi competere possessionis putat: aut ciuiliter super possidendo agat, [c] aut impleta solennitate [d] iuris, crimen violentię opponat: non ignarus eam se sententiam subiturum si crimen obiectũ non potuerit cõprobare, quã re[e] debet excipere. ¶ Quòd si omissa interpellatione [f] vim possidenti intulerit, [g] ante omnia violentię causam [h] examinari pcipimus, & in ea requiri, quis ad quẽ peruenerit [i] possidentem, ut ei quem constiterit expulsum, [k] amissæ possessionis [l] iura reparentur: eademque protinus restituta, si criminalis quæstio agitetur, [m] violentus poenæ non immeritò destinatus [n] in totius litis terminum differatur: [o] vt agitato negotio principali [p] si contra eum fuerit iudicatum, [q] in insulã deportetur, bonis omnibus abrogatis. [r] Propos. prid. Nõ. Octob. Romæ, Constantino. A. V. & Licinio Cõss.

Seruus qui proprio motu uim intulit, debet mori: si hortatu vel iussu domini, poena mitigatur: & ideo damnatur in metallum. hoc primo. Vilet persona, quæ bis aut sæpius violentiã commiserunt, debẽt atrocius puniri, quam cum semel tantum. hoc secundo. Punitur iudex qui vim illatam differt vindicare, vel remittit, vel imponit mitiorem poenam quam debeat imponere. Baldus.

VIII. Imppp. Valentin. Theo. & Arcad. AAA. ad Albinũ P. vr. †

† Co. Th. in l. 4.

SEruos qui fecisse uiolentiã confessionibus [s]

i Quid ad quẽ peruenerit.] scilicet posterius: nam prior uis fuit absumpta per secundam ex interuallo factam, ut iam interdicto pro prima non possit agi, ut hic, & ff. de ui & ui arma. l. qui possessionem. Idemque in crimine per hanc legem. & ad hoc supra unde ui. l. si quis in tantam. sed aliud in interdicto quod ui aut clam, ut ff. quod ui aut clã. l. si alius. §. bellissime, & aliud in toto generali, nil dolosus doloso, ut ff. de dolo. l. si duo.

k Repulsum.] scilicet posterius.

l Amissæ possessionis.] id est ipsa possessio cũ omni damno, ut & ff. de ui & ui arma. l. 1. §. illud, & §. rectissime, & §. si fundum.

m Agitetur.] per actionem. l. Iul. de ui.

n Destinatus.] qualiquali præsumptione, per hoc quòd in ciuili est damnatus, tamen non plene: quia in accusatione plenius erat probandum, ut supra de proba. l. fin. & poterit multis ex causis vincere, qui amisit, licet ex eadẽ causa, ut ff. de adulte. l. denunciasse. §. penul.

Probationes factæ in ciuili, nõ faciũt plenam fidẽ in criminali.

ADDITIO Videas de hoc plene per Bar. in l. 2. §. 1. ff. ui bo. rapt. in 3. col. uersic. quero utrũ probationes &c.

o Differatur.] puniri. & dic in terminũ litis, id est post finem litis ciuilis, & sequentis criminalis.

p Principali.] scilicet de possessione ciuiliter.

q Iudicatum.] scilicet subsequenter in criminali

r Abrogatis.] tacite, ut supra si reus uel accusa. mor. fue. l. si. sed quæro, si incontinenti recupero, an desino usucapere? Item an habeat locum poena legis, si quis in tantam? Respond. nec desino usucapere, nec locum habet. l. si quis in tantam.

Vsucapere nõ desinit, qui vi deiectus, incontinẽti possessionẽ recuperat.

Vim facere quãdoque licet.

SEruos.] CASVS. Si seruus commisit uim, aut ignorante domino, aut sciente. primo casu dabitur seruus ultimo supplicio. secundo casu dominus erit infamis, & seruus in metallum dabitur. si uero persona domini uilis fuerit, & sæpius tale delictum commiserit: poena cõstitutionibus comprehensa puniendus est. quæ ista sit, non aperit: tu dic poena capitis, uel l. Iul. de ui. iudex uero qui id exequi distulit, infamis erit.

s Confessionibus.] spontaneis. uel si in tormẽtis, ita quod perseuerent, ut ff. de quæstio. l. 1. §. diuus Seuerus, & §. si quis ultro.

a Supplicio.] id est mortis, ut ff. de pœnis, l. vltimum. Et sic nota quòd plus serui quam liberi puniuntur, ut patet s. eo. l. si criminis, in princip. A & sic est bona grammatica.

testium aut proprijs docebũtur, si id inscio domino cõmiserint: postremo supplicio [a] deditos luere perpetrata censemus.

¶ Quòd si illi metu atque exhortatione dominorũ violentiam admiserint, palam est secũdum legem [b] Iuliam dominum infamẽ pronunciatum, loci ac originis propriæ dignitate non uti: seruos vero, quos furoribus talibus paruisse constiterit, metallo [c] post sententiam dedi. Viles autem, infamesq; personę, [d] & hi qui bis aut sæpius [e] violentiam perpetrasse cõuincentur, constitutionũ diualium pœna [f] teneantur. B

¶ Iudicẽ verò nosse oportet, quòd graui infamia sit notandus, si violentiæ crimen apud se probatum distulerit, † seu omiserit, vel impunitate [g] donauerit, aut molliorẽ q̃ præstituimus pœnam, protulerit. Dat. Prid. Non. Mar. Med. Valentiniano. A. IIII. & Neotherio Coss. C

Par crimen est rapere, & rapinam scienter receptare. Bal.

IX. Impp. Honorius & Theodosius A. Antelio præfecto prætorio.

Crimen [h] non dissimile est rapere, & ei qui rapuit, raptam rẽ sciẽtem delictum seruare. Da. III. Non. Mart. Honorio. X. & Theodosio. V. AA. Coss. D

Malandrinos & homines mala cõditionis quis non debet retinere, nec receptare: alias punitur. Bal.

X. Impp. Leo & Anthemius AA. Nicostrato P. P.

Omnibus per ciuitates & agros habendi Bucellarios, [i] vel Isauros, † [k] armatósque seruos licentiam volumus esse præclusam.

¶ Quòd si qs præter hæc quæ nostra mansuetudo salubriter ordinauit, armata mancipia, seu Bucellarios, aut Isauros in suis p̃dijs, aut iuxta se habere tẽtauerit, post exactam centum librarum auri condemnationem, vindictam in eos seuerissimam proferri sancimus.

¶ Viri quoque clarissimi prouinciarum rectores in speculis [l] esse debebunt, ne quis audeat hęc statuta nostræ mansuetudinis in aliquo violare: scientes q̃ ex dissimulatione, dignitatis & administrationis cingulo priuabuntur, & post cẽtum librarum auri multam, salutis vitæque suæ periculũ sustinebunt: primatibus videlicet apparitionis suæ personis præter amissionem fortunarũ suarũ capitali quoque supplicio feriendis. Dat. V. Kalend. Septẽb. Anthemio. A. II. Coss.

TITVLVS XIII.

DE RAPTV VIRGINVM, seu viduarum, necnon sanctimonialium.

Pro raptu mulieris honestæ imponitur pœna amissionis capitis. Et deprehensus in flagranti crimine, id est in instanti, potest a coniunctis personis, & tutoribus & curatoribus mulieris occidi impune, & fugiens vbicunque comprehendi potest: & debet ad mortem damnari. Res vero rapiẽtium non publicantur, sed si rapta non sit ingenua, successoribus reseruantur: si autem sit ingenua, ipsi applicantur: & pœna quæ imponitur rapienti, imponitur præstantibus eidẽ auxilium & fauorem in ipso raptu: & rapta non potest nubere raptori. hoc dicit tota lex in effectu: & vltimum dictum debet præcedere primũ dictum. Bald.

I. Iustinianus A. Hermogeni magistro officiorum.

Raptores †

b Secundum legem.] ut ff. ad legem Iul. de vi priuata l. 2.

c Metallo.] si aliquo ergo parcitur etiam in atrocioribus, si domino pareant, ut & supra ad leg. Iuliam de adulter. l. Gracchus, & facit supra de noxalibus, l. seruus.

d Infamesque personæ.] scilicet dominorum. nam supra in dignitate erant. Et sic no. plus vilẽ quàm nobilem ex ęquali facto puniri, ut hic, & ff. de incẽ. rui. l. Pedius.

e Sępius.] Not. plus puniri sæpius delinquentem. sic supra de episco. audien. l. j. in fine.

f Pœna.] quia fortè capite puniũtur, secũdum quosdam. Vel saltem pęna huius, l. de ui, & etiam secundum Azo. fortè pro vi priuata deportabitur, ut sic in aliquo augeatur. & facit ad l. qui sententiam, j. de pœnis, & ff. de iniur. l. sed si vnius, §. si iussu, & de actio. & oblig. l. seruus.

g Impunitate.] absoluendo. Accur.

h Crimen.] Malam facit grãmaticam. nam deberet crimina dicere, hoc modo: hęc duo, scilicet rapere, & seruare raptori raptam scienter, nõ sunt dissimilia crimina: sic & ibi, Factum est vespere & mane dies vnus. Quia ergo est ęquale crimẽ, videt ęqualis pœna, ut s. de epis. & cleri. l. si quẽquam, in fi. & j. de his qui latro. occul. l. 1. sed tamẽ hic est cõtra argu. j. ti. 1. §. pœnas. vel secundũ Azo. sic, si ponas aliquem rapere, & aliũ scientem delictum seruare rem raptam raptori: alterum crimen prædictorũ nõ est alteri dissimile,

† Vnde dicunt q̃ iudex nõ debet criminosum cõcedere puellę petenti cum in virum: qa solus princeps remittit pœnã. l. diui fratres, ff. de pœnis.

Delictorũ æqualitas æqualitatẽ pœnarũ patit.

† De Isauris latronibus seu pastorib' eorumque grassandi consuetudine vide Ammianũ Marcellinum latissimè disputantem. Contius.

Omnibus.] Casus. Prohibet Imperator ne quis secum habeat tales, qui transeuntes spoliant, & eis pœnam centum librarum auri præter aliam pœnam corporalem imponit. iudex autem q̃ hoc obseruari non fecerit, pœna cẽtũ librarũ auri multabitur.

i Bucellarios.] latrones sunt. q a minimis inceperunt, puta à bucella panis. Vel verius: quia ponũt in ore captorum lignum, ut nõ clament, ut de conuersis sancti Lazari factum fuit.

k Isauros.] qui sunt perfidiores latrones alijs, ut s. de ferijs l. prouinciarum.

l In speculis.] sic s. de priua. car. l. j. & facit in authen. de armis, in prin. col. 6.

DE RAPTV VIRginum, seu viduarum &c.

Specialiter de quadam rapina vel violentia dicit post generalẽ tractatum de vi.

Raptores.] Ista lex habet principaliter duas partes: qa primo loquitur de pœna imponẽda ratione huius criminis, in persona raptoris. Secundo loquitur de pœna imponenda raptori in bonis. Secunda incipit ibi, & si quidem. Prima pars facit quatuor: qa primo præmittit crimẽ detestatum. Secundo, pro crimine isto imponitur pœna capitalis. Tertio dat licẽtiam quibusdam occidendi raptores inuentos in crimine. Quarto monet iudicem q̃ comprehendat raptores fugientes, & q̃ eos vltimo tradat supplicio, sori declinatione & appellatione remotis. h.d Bal.]

Si quis virginem rapuerit, vel viduã vel sanctimonialem, capite plectẽdus ẽ: & si uelit appellare, nõ audietur: bona tñ eius

Bucellarij qui sunt.

Isauri qui sunt.

Continuatio.

† ad uerbum eadẽ cũ l. raptores, s. de episco. & cleri.

virginum honestarum,[a] vel ingenuarũ, siue iã de sponsatæ fuerint, siue nõ, vel quarũlibet viduarũ[b] fœminarum, licet liberti nę vel seruæ alienę sint, pessima criminum peccantes, capitis supplicio[c] plectẽdos decernimus, & maximè si Deo fuerit virgines vel viduæ dedicatæ: quod non solũ ad iniuriã hominum, sed etiam ad ipsius omnipotentis Dei irreuerentiam committitur: maximè cùm virginitas vel castitas corrupta restitui non possit.[d] † Et merito mortis damnãtur supplicio, cum nec ab homicidij crimine huiusmodi raptores sint vacui.[e]

¶ Ne igitur sine vindicta talis crescat insania, sancimus per hanc generalem constitutionem, ut hi qui huiusmodi crimen commiserint, & qui eis auxilium inuasionis tempore præbuerint: vbi inuẽti fuerint in ipsa rapina, & adhuc flagranti crimine cõprehensi, & a parentibus virginum, vel ingenuarũ, vel viduarum, vel quarũlibet fœminarum, aut earũ consanguineis, aut à tutoribus, vel curatoribus, vel patronis, vel dominis, conuicti interficiantur.[f]

¶ Quæ multo magis contra eos obtinere sãcimus, qui nuptas mulieres ausi sunt rapere: quia duplici tenentur crimine, tã adulterij scilicet, q̃ rapinæ: & oportet aceribus adulterij crimen ex hac adiectione puniri.

¶ Quibus[g] connumeramus etiã eum q saltẽ sponsam suam[h] per uim rapere ausus fuerit.

¶ Sin autem post commissum tã detestabile crimẽ, aut potentatu raptor se defendere, aut fuga euadere potuerit: in hac quidẽ regia vrbe tam viri excelsi præfecti p̃torio, quàm vir gloriosissimus pręfectus vrbi: in prouincijs autem tam viri eminentissimi p̃fecti prætorio per Illyricum & Africã, quàm magistri militum per diuersas nostri orbis regiones, necnon vir spectabilis pręfectus Aegypti, & comes Orientis, & vicarij, & proconsules, & nihilo minus omnes uiri spectabiles & duces, & viri clarissimi rectores prouinciarum, nec non alij cuiuslibet ordinis iudices q in illis locis inuẽti fuerint, simile studiũ cũ magna solicitudine adhibeant, vt eos possint cõprehendere, & comprehẽsos in tali crimine, post legitimas & iuri cognitas p̃bationes sine fori præscriptione[i] durissimis pœnis afficiant, & mortis condẽnent supplicio.

¶ Quibus & si appellare voluerint, nullam damus licentiam,[k] secũdum antiquæ Constantinianæ legis definitionem.

Hæc est secunda pars principalis, in qua tractat de bonis raptoris, distinguens inter raptum nõ ingenuæ & ingenuæ. p̃hibet ẽt nuptias cũ raptoribus. Itẽ distinguit inter eos q se associauerunt ad ipsum delictum cõmittendum: & eos qui alias sunt culpabiles. Dicit etiam quòd consensus mulieris rapta non operatur. Vltimo derogat alijs legibus de materia rapinæ loquentibus. Bal.

Et si quidem ancillę vel libertinæ sint quæ rapinã passæ sunt, raptores tantũ modo supradicta pœna plectentur: substantijs eorum nullam deminutionẽ[l] passuris.

¶ Sin aũt in ingenuam personã tale facinus perpetretur, ẽt oẽs res mobiles, seu ẽt immobiles & se mouẽtes, tã raptorũ, q̃ eorũ sodaliũ, comitũ, vel sequentiũ, q eis auxiliũ p̃buerint, ad dominiũ raptarum mulierũ liberarũ transferantur,[m] prouidentia iudicũ, & cura parentum earum, vel maritorum, vel tutorum, seu curatorum.

Expo-

eius non applicabũtur fisco, sed dabuntur raptæ quæ dispo nat de his secundũ quod voluerit, & poterit nubere cui voluerit, raptore excepto. & non solum prædicta pœna punietur raptor, sed eius fautores, siue volente siue nolente muliere tale facinus fuerit perpetratum. Si uero fuerit seruus qui tale quid admiserit, concremabitur abolitis his quæ de raptore virginũ antiquis legibus statuta sunt, & hac.l. suã obtinente firmitatem.

† Cõcor. 32. q. 5. si Paulus, & gl. in c. 2. ante fi. de biga.

a Virginum honestarum] secus est in meretrice, ut s. ad leg. Iuliam de adulter. l. quæ adulteriũ, & ff. de furtis, l. verum. 2. & determinat hęc dictio honestarum, etiã sequentia. Sed nonne hæc est lex superflua, p̃ illam s. de episc. & cleric. l. raptores? Respon. non: quia multa sunt hic, quæ non sunt ibi, & de nupta, & de sponsa, & de libertina, & parentibus, & de rapta q non possit nubere raptori.

Raptus nõ cõmittitur in meretrice

b Viduarum.] quæ autem sint & dicãtur viduæ, dicitur. ff. de uerbo. signif. l. malum, §. viduæ.

c Capitis supplicio.] vt & ff. ad leg. Iul. de ui pub. l. qui cœtu §. q vacantẽ.

d Restitui non possit.] etiam à Deo secundum Augu. licet omnia Deo sint possibilia, ut xxxij. q 5. cap. si Paulus. sed illud aliter ibi exponitur, & à Deo potest restitui non ab homine, ut hic.

Virginem post ruinã Deus suscitare nequit.

e Vacui.] cum plerunque in talibus rapinis homicidia perpetrentur.

f Conuicti interficiantur.] hoc ipso q inueniuntur in flagranti crimine. & facit. ff. de ritu nup. l. palam, § quæ in adulterio. Sed an idem si cognatus patiatur rapinam, q eius cognati possint resistere? Respon. sic, ut nota. ff. de ui & vi arma. l. 3. §. cum igitur.

Cognatus raptorã patiens põt a cognato defendi.

ADDITIO. Videas de hoc plene p Bar. in l. ut vim, ff. de iusti. & iure, in vlti. col. versi. quæritur gl. qd de ostensis] &c. vbi tenet q etiã extraneus quis potest vim patientem defendere.

g Quibus.] raptoribus.

h Sponsam suam.] idem econtra si spõsa vel mulier rapiat hominem, licet hoc raro contingat, secũdum Ioan. Sed huic videtur cõtra. 36. q. 1. c. 2. & q. 2. c. si qs virginem, & 27. q. 2. raptus.

i Sine fori præscriptione.] alterius. nã & hic ratione delicti forum habet, ut supra vbi de crimine agi oportet. l. j. & supra, vbi sena. vel cla. l. 1.

k Nullam damus licentiam.] sic s. ti. 1. l. quoniam, & s. quorum appel. non recipian. l. 2. & j. de sal. mone. l. 1.

l Nullam deminutionẽ.] speciale hic & sequenti casu, ut nihil applicemus fisco, & sic s. de mulieribus quæ seruis propr. l. 1. aliàs autem constat q publicãtur omnia, vel aliqua pars, secundũ hæc iura, ut j. de, bo. dam. l. fi.

m Transferantur.] quæ omnia amittit, si raptoris eligat cõsortiũ, ut in auth. de rap. mu. § superfluũ, col. 9.

¶ Et si non nuptæ mulieres alij cuilibet præter raptorem legitimè coniungentur, in dotem mulierũ liberarum easdem res, vel quantas ex his voluerint, procedere: siue maritum nolentes accipere, in sua pudicitia manere voluerint, pleno dominio eis sancimus applicari: nemine iudice, vel alia quacunque persona hoc audente contemnere.

¶ Nec sit facultas raptæ virgini, vel viduæ, vel cuilibet mulieri raptorē suũ sibi maritum exposcere, [a] sed cui parētes voluerint (excepto raptore) eam legitimo copulent matrimonio: quoniā nullo modo, nulloque tempore datur à nostra serenitate licētia eis consentire, qui hostili more in nostra republica matrimonia student sibi coniungere.

¶ Oportet [b] etenim vt quicunq; vxorem ducere voluerit, siue ingenuā, siue libertinam: secundum nostras leges & antiquam cōsuetudinem, parentes, vel alios quos decet, petat, ut cum eorum voluntate fiat legitimum coniugium.

¶ Pœnas autem quas prędiximus, id est mortis, & bonorum amisionis, non tātum aduersus raptores, sed etiam contra eos qui hos comitati [c] in ipsa inuasione & rapina fuerint, constituimus: cæteros autem omnes qui conscij & ministri huiusmodi criminis reperti & conuicti fuerint, vel qui eos susceperint, vel quicunque opem eis tulerint, siue masculi, siue fœminæ sint, cuiuscũque cōditionis vel gradus vel dignitatis, pœnæ tantummodo capitali subijcimus: ut huic pœnæ omnes

A subiaceāt, siue volētibus [d] siue nolētibus virginibus siue alijs mulieribus tale facinus fuerit perpetratũ. Si.n. ipsi raptores metu vel atrocitate pœnę ab huiusmodi facinore se tēperauerit, nulli mulieri siue volenti siue nolenti, peccādi locus relinquetur, q̄a hoc ipsum velle [e] mulierum ab insidijs nequissimi hominis, q̄ meditatur rapinam, inducitur. Nisi

B etenim eam solicitauerit, nisi odiosis artibus circunuenerit, non facit eam vel le in tantum dedecus sese prodere: parentibus (quorum maximè vindicta intererat) si patientiā præbuerint, ac dolorē remiserint, [f] deportatione plectēdis.

¶ Sed & si quis inter hæc ministeria seruilis conditionis fuerit comprehensus citra sexus discretionem eum cōcremari iubemus: cum hoc etiā Constantiniana lege rectè fuerit prospectum: omnibus legis Iuliæ capitulis quæ de raptu virginum, vel viduarum, siue sanctimonialium, siue in antiquis legũ

C libris, siue in sacris constitutionibus posita sunt, de cætero abolitis: ut hæc tātummodo lex in hoc capite pro omnibus sufficiat, quā de sanctimonialibus etiam virginibus & viduis locum habere sancimus. Dat. XV. Kal. Decembr. Constantinopo. DN. Iustiniano. A. PP. II. Cos.

TITVLVS XIIII.

DE EMENDATIONE SERVORVM.

Dominus seruum potest castigare, siue emendare: sed non pōt ipsum dolo malo occidere. h. d. & not. in hac l. quot modis homo potest occidi. Bal.

1. Imp. Constantinus A. ad Bassum. †

SI virgis aut loris [g] dominus seruum afflixerit, [h] aut custodiæ causa in vincula coniecerit: dierũ distinctione † siue in-

D terpretatione depulsa, [i] nullum criminis metum seruo mortuo sustineat. [k]

¶ Nec uero immoderatè suo iure vtatur: sed tunc reus homicidij sit, si voluntate eũ ictu fustis aut lapidis occiderit: vel certè telo vsus, lethale vulnus inflixerit, aut suspendi laqueo pceperit, vel iussione tetra [l] pcipitādũ esse mādauerit: aut veneni virus [m] infuderit, vel dilaniauerit pœnis publicis corp⁹, ferarũ vnguibus latera pscādo, vel exurendo oblatis ignibus mēbra, aut tabescētes artus atro sanguine pmixta sanie [n] defluētes,

Sæuitia.]

[a] Exposcere.] ut in d. auth. de raptu mu lie. Sed contra. 36. q. 1. c. tria, & ca. placuit, videas ca. fin. extra de raptorib.

[b] Oportet.] id est decet. sic ff. de iust. & iure, l. j in princip. & s. de postlimi nio reuer. l. fi.

[c] Comitati.] sic j. de Nili aggerib⁹ l. 1.

[d] Volentibus.] sic j. de salgamo hospi. non præ. lib. 12. l. 2. Sed argu contra, ff. de iniur. l. 1 § vsq;

[e] Ipsum velle.] sic ff. de lib. homi. exhiben. l. 3 § si quis volentem.

[f] Remiserint.] gratis, ut ff. ad legem Iuliam de vi. l. qui cœtu. § qui vacantem, non transigendo pecunia accepta, vt s. de adulte. l de crimine, & plene dixi s. de transac. l. uã figere.

DE EMENDAtione seruorum.

Dixit de illicita vi, nūc sequitur de licita.

SI virgis.] CAS. Si dominus seruum suum verberauerit, licet postea decessit seruus, non tamen criminaliter poterit conueniri: sed modice verberabit, nec modum excedet. Viuianus.

[g] Aut loris.] id est lorinis.

[h] Afflixerit.] cum causa scilicet emendandi, & sine causa secundum Ioan.

[i] Depulsa.] qua die ipsum afflixerit, vel quot diebus. nā etiā in perpetuū potest. vel an fuerit mortuus intra trienniũ, vel post triduũ surrexerit, & super baculum suum ambulauerit, hoc enim in lege Mosaicā di- distinguebat. Azo.

[k] Sustineat.] modice ergo cum causa & sine causa licet, sm Io. ut hic, & ff. de vsufr. l. locum. §. ex eo ff. solu. matri. l. etiam, §. licet. Sed P. dicebat licere modice, ut emendādo, & sic intelligebat hic. immodice vero nō licet, vt hic subijcit, nec vero &c. & subsequenter videtur dicere, vt ff. de his qui sunt sui vel alien. iur. l 1. §. fin. & inst. t de his qui sunt sui uel alie. iur. §. sed hoc tempore, in fine, nisi cum causa, vt ff. de verbor. obliga. l. qui seruum merentem, & de legat. j. l. qd ergo. §. 1.

[l] Tetra.] i. pessima.

[m] Virus.] veneni species.

[n] Sanie.] id est putredine.

† Dic tu si vulnus ē lethale, quandocũque moriatur nocet, l. ait lex. ff. ad l. Aquil. vide la. in l. lecta. ff. si cer. pe.

† C. T. li. 9. ti. 12. l. 1. Cōtius.

† Hic ergo tacite abrogat illud caput legis Mosaicæ quo distinguit ẽ an seruus statim ex vulnere moreret, an vero superuiueret vnum aut alterũ diem, quo casu pœna, cesebat. Exo. 20. Contia.

a Sæuitia.] sic crudeliter, ut de barbaro fieret, & sa. ff. de iniur. l. item apud, §. adijcitur, & infra de male. & mathe. l. si excepta, gu. ff. de his qui ad eccle. confug. l. præsenti. §. sicubi, sic & j. de iniu. l. si non conuicij. Accur.

g Remissa.] Not. improprie. nam in eam non incidit, sic, ff. de uerbo. oblig. l. decem.

h Militarem.] qualiter consulitur ei, ut sit sub præside, cum miles erat, ut supra de iurisdi. om. iudi. l. magisterię? Respon. quia enorme est delictum, ut supra vbi se. vel clar. l. j. vel adeo notoriū erat eum esse innoxium, ut etiam sub præside non suo iudice consulatur ei ut consentiat.

i Si & voluntas.] hoc vt habeat locū lex Cor. de sica. ut ff. eo. l. i. § diuus, & l. lege, & l. infans, & arg. ff. de iniur. l. qui iniuriarum, & insti. de obliga. quę ex delicto. §. placuit, & ff. de pœnis. l. respiciendum. §. si culpa tamen contrahitur etiam sine voluntate delinquendi, ut ff. ad leg. Aquil. l. qui occidit. §. penult. & ff. de mino. l. si ex causa. §. si mulier.

k Plerumque.] hoc dicit, quia qui hominem per lasciuiam occidit, in aliquo punitur, ut ff. eo. l. leg. § cum quidam. Itē qui incendia fortuita commisit, ut ff. de pœnis, l. capitaliū. § qui ob inimicitias. Item commētariēsis tenetur, qui nō bene custodiuit: vt ff. de custo. reo. l carceri, & supra de custo. reo. l. carceri, & supra de custo. reo. l. ad commentariensem. Et nota quod non dicit hic casu fortuito, sed improuiso, vnde omnia exēpla possunt dari ad dictionem plerumque, quæ habes supra de offic. præfect. præto. Orien. l. si quos.

DE EMENDATIONE PROPINQVORVM.

Quia emendatio propinquorum adhibetur, quorum quædam illicita celebratur, de emendatione propinquorum annectit Azo.

appè in ipsis adegerit cruciatibus vitam relinquere sæuitia a immanium barbarorum. D. V. Idus Maij, Romæ, Constantino. A. & Licinio Coss.

TITVLVS XV.

DE EMENDATIONE PROpinquorum

Propinquis senioribus licet corrigere minores errantes, nisi facti atrocitas exigat iudicium ultionis iudiciariæ. Bald.

I. Impp. Valentinianus & Valens AA. ad Senatum. †

IN corrigendis minoribus pro qualitate delicti senioribus propinquis b tribuimus potestatem: ut quos † ad vitæ decora domesticæ laudis exempla nō prouocāt, saltem correctionis medicina cōpellat. neq; tamē nos in puniendis minorum vitijs potestatē in immensū extendi volumus, sed iure patrio. c auctoritas corrigat propinqui iuuenis erratum, & priuata animaduersione compescat.

Quòd si atrocitas. d facti † ius domesticæ emendationis excedat, placet enormis delicti reos dedi iudicum notioni. Da. Pri. Kal. April. Valentiniano & Valente. AA. Coss.

IN corrigēdu.] CASVS. Frater fratrē pro qualitate delicti punire vel corrigere potest: ita tamen, quod modum non excedat. sed si excedat, a iudice est puniendus.

b Senioribus propinquis.] ut reuerēda senectus.

c Iure patrio.] quod potius in pietate quam in atrocitate consistit, vt ff. de parric. l. diuus.

d Atrocitas.] id est si sic grauiter deliquit quòd non sufficit ad pœnam correctio propinquorū: punit iudex. Vel dic atrocitas facti, id est correctionis: quia excessit modum in corrigendo, vnde punitur, ut si est pater qui filiū occidit ex voluntate, punitur de parricidio, ut j. ti. 2. alias non tenetur sed si sine causa malè, tractat, cogitur emancipare, ut ff. si à parente quis fuerit ma. l diuus Traianus, alij propinqui pro motu iudicis, ut hic dicit.

TITVLVS XVI.

AD LEGEM CORNELIAM de sicarijs.

Quia in voluntate committitur homicidium: de eo dicit, quod per legem Corneliam de sicarijs punitur. Est sica latens cultrum: sed large interpretatur telum, ut omnia arma comprehendat: ut insti. de publ. iud. § item lex Cornelia.

FRater.], CASVS. Miles fortuito casu quendam interfecit: præses pro eo misit, nec venit. frater suus consuluit principem an expediret vt se præsentaret? Resp. quòd sic: quia non punitur de homicidio, si probet se casualiter interfecisse: quia sine voluntate non contrahitur crimen Viuia.

e Obtulerit.] quàm si celer se.

f Non occidendi animo.] sed quomodo probatur negatiua, ut supra de proba. l. actor? Respon. per præsumptiones, probando amicitiam, & affinitatem: & qualitatem occidentis, & etiam per iuramentum purgationis, ut ar-

Probans non animo occidendi se percussisse, non punitur pœna homicidij, sed minori. Bald.

I. Imp. Antoninus A. Herculiano & alijs militibus.

FRater † vester rectius fecerit, si se præsidi prouinciæ obtulerit. e Qui si probauerit nō occidendi f aīo hominē à se percussum esse: remissa g homicidij pœna, secūdum disciplinam militarem h sententiam proferet. crimen enim contrahitur, si & voluntas i nocendi intercedat.

Cæterum ea quæ ex improuiso casu potius quàm fraude accidunt, fato plerumque k non noxæ imputantur. PP. II. Kal. Febr. Læto II. & Cereali Coss.

Aggressus in dubio vitæ discrimine constitutus, potest suum occidere aggressorem. si ergo erat certus quòd non erat in dubio discrimine vitæ, nō potuisset occidere aggressorem, quia excederet modum. Bal.

II. Imp. Gordia. A. Quintiano.

IS qui aggressorē l vel quemcunque alium m in dubio vitæ discrimine cōstitutus occiderit, nullā ob id factū calūniā metuere debet. PP. III. Nō. Apr. Ariano & Pappo Coss.

Potest quis gladio propriam salutem defendere, & repellere aggressorem h. d. Et no. hanc legem, & vide quæ scribit Innocent. extra de restitu. spolia. ca. olim. 1. Bal.

IS qui aggressorem.] CASVS. Si Titius aggrediatur Seium, & interficiatur Titius, non tenebitur Seius. l. Cornel. de sica.

l Is qui aggressorem.] intelligunt quidam, id est eum qui uel nocturnus depopulator est, uel de die itinera frequentata insidijs obsedit, ut supra quando lic. vni sine iud l. 1. Vel dic etiam alium qui insultum faciat: dummodo ad defendēdum, non vindicandum fiat, ut hic, & infra, l. proxi. & diximus supra ad leg. Iuliam de vi. l. quoniam.

m Alium.] qui eū aggressore sit socius. Vel ut puto, etiā non socius, cū dicat in discrimine eē cōstitutū, & facit. ff. eod. l. 1. in fi. & ff. ad leg. Aquil. l. si quis fumo § 1.

Peccasse

Continuatio.

† C. T. li. 9. ti. 13. l. 1. Pater filium occidens, vel eum malè tractans, qualiter punitur.

† Hęc verba ponuntur in c. vt clericorū, in gl. sup verbo, pœna. extra de vita & hone cleri.

† Olim nulla atrocitas facti hoc ius excedebat. nā de crimine læsę maiestatis judiciū domesticum exercuit I filios suos Brutus apud Liuiū & Diony. sed hodie post legē Petroniā & alio. S. C. ia non licet dominis seruos bestijs tradere, sed modice castigare. l. circū cidere. ff. ad. l. Cor. de sicar.

Contra is.

Negatiua qualiter probatur.

† vid. scholia Gręcorum in ll. huius tit. in Basil. lib. 60. Petr. Vendr.

† Nā omne malū prauè ꝑsumit actū. cōcor. c. 1. cū gl. sup verbo, iudēs, extra de præsū.

a Peccasse videtur.] vt supra, l. proxi. & ff. ad legẽ Aquiliam, l. sed & si quemcunque, in prin.

S I ut.] CASVS Si surripientem res tuas interfecisti, nec lege Cor. de sicarijs teneberis.

b Latrocinantem.] id est aggressorem, ut supra l. proxima. Vel dic, id est furẽ, & si quidem est nocturnus, ipsum occido, vel si se telo defendat, vel si sine periculo psonæ vel rerũ parcere ei non potui: dummodo clã est. si uero diurnus, ita demum si se telo defendat, ut percipi potest, ff. ad le. Aquil. l. itaq;, §. lex, & ff. eo. l. furem, & ff. de fur. l. si pignus, §. 1. nam tempus aggrauat delictum, ut supra ad legem Iuliã de adult. l. Gracchus, & ff. de pęnis, l. aut facta. §. 1. & §. tempus. Præterea in die potest cognosci, vnde non sic nocet si euadit, cũ postea possit capi.

Furem an liceat occidere.

ADDITIO. Videas tex in c. interfecisti, & ibi Abba. & in c. si perfodiens, extra de homicidio.

E Vm qui.] CASVS. Si quis fortuito casu percussit quendam calce, & interfectus est: nunquid tenetur lege Cornelia de sica. q̃ritur? respon. quod non.

c Annotatiõe.] iste amiserat bona per annotationem: quia vocatus ab Imperatore, noluit venire: postea venit, & probauit, se nõ esse homicidam, & ita recuperauit. Azo. Sed qualiter negatiua ꝓbabitur? Dic ut dixi supra, eodẽ. l. j. uel dic quòd alij indulserat.

S I quis te.] CASVS. Minor quẽdam interfecit: vult se excusare eo prætextu quòd minus teneatur. l. Cornelia minor: an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quòd nõ: nisi probet se innocentem.

d Ætate.] cum etiã minores in delictis teneantur, ut & supra, si aduer. delictum, l. 1. & infra de pœnis, l. impunitas, & ff. de minori. l. auxilium. §. in delictis, vbi de hoc dices. & ff. ad legem Iuliam de adulte. l. si vxor. §. si minor, & l. si minor. & facit supra de procur. l. reum, & ff. de procur. l. reum, & ff. de public. iudi. l. is qui, & supra de accu. l. non ideo.

III. Idem A. Quintiano.

S I quis percussorem ad se venientem, gladio repulerit: nõ vt homicida tenetur: quia defensor propriæ salutis in nullo peccasse videtur.

Licet occidere latronem telo resistentem. Bald.

IIII. Imp. Gallienus A.

S I (vt allegas) latrocinantẽ b peremisti: dubium non est, eum qui inferendæ cædis voluntate præcesserat, iure cæsum vlderi. PP. XIII. Kal. Febr. Valerio & Lucillo Coss.

Non præsumitur quòd ille qui cũ calce solo percussit, percusserit animo occidendi: si ipse hoc allegat, quòd non percusserit animo occidendi. Bal.

V. Exemplum sacrarum liter. Diocleta. & Maximia. AA. & CC. Agatho.

E Vm qui asseuerat, homicidium se non voluntate, sed casu fortuito fecisse, cũ calcis ictu mortis occasio præbita videatur: si hoc ita est, neque super hoc ambigi poterit, omni metu ac suspicione quam ex admissæ rei discrimine sustinet, secundũ id quod annotatione c nostra comprehensum est, volumus liberari. Da. VII. Kal. Decemb. Sirmij, ipsis. AA. IIII. & III. Coss.

Adultus homicida tenetur pœna legis Corneliæ de sicarijs. Bald.

VI. Iidem AA. & CC. ad Agatium.

S I quis te reũ legis Corneliæ de sicarijs fecerit: innocentia purgari crimen, non adulta ætate d defendi conuenit. S. VI. Kalend. Nouemb. Romæ. CC. Coss.

Insultus cum telo factus animo occidendi punitur pœna homicidij. Bald. Licet hoc sit verum de rigore: tamen non seruatur de consuetudine secundum Speculatorem.

VII. Iidem AA. & CC. Philisco.

A

I S qui † cum telo ambulauerit c hominis necandi causa sicut is qui hominem occiderit, vel cuius dolo f malo factũ erit cõmissum: legis Corneliæ de sicarijs pęna g coercetur. S. VII. Kalen. Ian. Nicomediæ. CC. Cos.

Aggrediens infantem causa occidendi, punitur ut homicida. Bal.

B VIII. Imppp. Valent. Valens, & Grat. AAA. ad Probum præfectum prætorio. †

S I quis necandi infantis h piaculum i aggressus k aggressave sit: sciat se capitali supplicio esse puniendum. PP. VII. Id. Feb. Romæ, Gratiano. A. III. & Equitio Coss.

Ad probandum quòd uir vxorem voluit occidere, vel contra: serui vtriusque sunt torquendi. Sali.

IX. Impppp. Grat. Valent. Theodo. & Arcad. AAAA. Cynegio. P. P. †

C

S I fortè mulier marito mortis parasse insidias, vel quouis alio genere voluntatem occidẽdi habuisse inueniatur, vel si fortè maritus eodem modo insectetur vxorem: in eadem quæstione ab omni familia non solum mariti, sed etiã vxoris suæ (quę tamẽ tunc tẽporis domi fuerit) quærendum l est sine cuiusquam defensione. Dat. III. Id. Decemb. Arcadio. A. I. & Bautone Coss.

D

TITVLVS XVII.

DE HIS QVI PARENTES vel liberos occiderunt.

Parricida & similes debent insui in culleo, vbi sit canis, gallus, vipera, & simia: & proijci debent in flumen. h. d. Sed ista pœna non est in vsu. Bal.

I. Imp. Constantin. A. ad Verinũ Vic. Africæ. †

S I quis in parentis, aut filij, aut filiæ, aut

† Hæc lex est canonizata de pęni. dist. 1. si quis cũ telo, in prin. di.

I S qui.] CASVS. Non solum is q occidit, sed qui ambulat cum telo hominis necandi causa, tenetur. l. Corne.

e Ambulauerit.] voluntas enim, nõ exitus inspicitur, ut ff. eo. l. diuus.

Voluntas inspicitũ.

f Dolo malo.] non culpa, ut ff. eod. l. in lege.

g Pœna.] quæ est deportatio in maioribus, sed in minoribus decapitatio, vel bestijs subijci, ut ff. eo l. eiusdem. §. fin. & l. pen. Accur.

h S I quis necandi infantis.] qui nondũ est natus, vel etiam si sit natus.

Legis Cornelię de sicarijs quę est pœna.

i Piaculum.] id est crimẽ sanguine piãdum, vel quod pietatem promouet. Accursius.

† C. T. li. 9. ti. 14. l. j.

k Aggressus.] etiam si non necauit, ut s. supra l. proxi.

S I forte.] Primo q̃stio bipartita. Secundo eius solutio. secunda ibi, In eadem. CASVS. Si mulier voluit interficere virum, l. Cornelia accusabitur, & ad veritatem eruendam serui torquebuntur.

Diuisio.

† C. T. 9. ti. 7 l. 4. §. idem volumus.

l Quærendum.] facit s. de adulte. l. in adulterij. Sed arg. cõtra infra de quæst. l. 1. sed hoc speciale est seruos torqueri in caput domini.

DE HIS QVI PArẽtes vel liberos occiderunt.

De speciali homicidio dicit.

S I quis.] CASVS. Pater si filium, vel ecõuerso, vel aliqs descẽdẽtiũ aliquẽ de ascẽdẽtib', vel ecõuerso si interfecerit: quam pœnam

† C. T. 9. 15. 1.

pœnam sustinebit, quęritur? Et dicitur ꝙ inuoluitur &c.

a Aut omnino affectionis.] id est affectatę personę eius quæ parricidij &c. quales sunt parentes & liberi in infinitum, ut ff. de in ius vocando, l. quinque. §. parentes, & l. sed si hac. §. liberos. quod ergo dicit, ff. eodem, l. penul. tantum patrem & matrem, supple & similes, & ascendêtes & descendentes. Accur.

† al. affinitatis ei⁹ quę nūcupatione parentum cōtinetur &c.

‡ al. præparauerit.

b Properauerit.] occidendo, vel tentando occidere, ut ff. e. l. 1. in fi. & l. utrum, & l. si sciente.

c Solenni pœnæ.] vt & institut. de publi. iudi. §. alia deinde. Sed videtur pœna legis Corneliæ de sicarijs habere locum, ut ff. e. l. 1. quæ est contra. Solu. dic ꝙ hæc illam corrigit. Vel hic in ascendentibus, & descendentibus: illud in alijs ibi numeratis personis. Vel potest intelligi puniri lege Cornelia de sicarijs, sed non accusari, ut tamen pœna vnius sufficiat: vel licet teneantur omnes tanquam parricidæ, diuersæ tamen pœnæ imponuntur secundum personarum diuersitatem, quod idem est cum secunda.

d Insutus culleo cū cane & gallo gallinaceo.] id est castrato, & sic vili, quē dicunt fortius pugnare cum serpente. Vel dic gallinaceo, quia gallinas amat, ut vir vxorius, qui fœminas diligit, ut in odis Horatij.

e In amnē.] si neutrum proximū est, subijcitur bestijs, ut ff. eod. l. penul.

f Elementorum.] sed nōne vtiē aqua? Respon. hoc est ei ad pœnam.

g Cœlum.] cum sit in sacco de corio, quod culleus dicitur.

h Terra mortuo.] cum in aquam iaciatur.

† Tacitus li. 2. narrat cōsules in P. Martium Magū ex portā Exquilinam more prisco animaduertisse, cū classicū canere iussisset. Itē alium magū nomine Pituanū è saxo deiectū esse. Item multa facta S. C. de magis Italia pellendis. Contius.

Culleus quid sit.

omnino affectionis a † eius quæ nūcupatione parricidij cōtinetur, fata properauerit: ‡ b siue clam, siue palam id enisus fuerit, pœna parricidij puniatur: & neque gladio, neq; ignibus, neque vlli alij solenni pœnę c subiugetur, sed insutus culleo cum cane & gallo gallinaceo, d & vipera & simia, & inter eas ferales angustias comprehensus, serpentium cōtubernijs misceatur, & vt regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem e projiciatur: ut omni elementorum f vsu viuus carere incipiat, & ei cœlum g superstiti, terra mortuo h auferatur. Dat. XI. Kalend. Decemb. Licinio V. & Crispo Coss. [Accep. Prid. Idus Mart. Carthagine, Constātino. A. V. & Licinio Cæs. Coss.]

TITVLVS XVIII.

DE MALEFICIS ET mathematicis, & cæteris similibus.

Atrocius est venenare, quàm occidere gladio. Bald.

I. Imp. Antoninus A. Titio.

Plus est i hominem extinguere veneno quàm occiderē gladio. PP. sine die & cōsule.

II. Impp. Diocletia. & Maximia. A A. & CC. T[...].

Artem Geometriæ l discere atque exercere publicè interest. Ars autem Mathematica damnabilis est, & interdicta omnino. S. XIII. Kalen. Septem. Sirmij. CC. Coss.

Diuinatores concrementur, & eos vocantes, cum publicatione bonorū deportentur. Salic.

DE MALEFICIS. *Dictum est supra de homicidijs: sed quia homicidia quandoque committuntur veneno & arte magica, ideo de his ponit. Azo.*

l Mathematicis.] *sine aspiratione debet esse, alioquin quadriuium significat. prima breuis est, & altera longa. Azo.*

Vnde versus.

Scire facit matesis sed diuinare mathesis.

III. Imp. Constantin. A. ad Maximum. †

Nvllus aruspex, m nullus sacerdos, n nullus eorum qui huic ritui assolent ministrare, ad limen alterius accedat nec ob alteram causam, sed huiusmodi hominum amicitia (quamuis vetus) repellatur: concremando illo aruspice, qui ad domum alienam accesserit: & illo in insulā deportādo post ademptionem bonorum, qui eum aduocauerit suasionibus vel præmijs. Accusatorem autem huiusmodi criminis, o non delatorem esse, sed dignum magis præmio arbitramur. PP. Kalen. Febr. Romæ, Constantino. A. V. & Licinio Cæs. Coss.

Facientes incantationes ad finem mali sunt puniendi: non si faciant ad finem boni. de iure verò canonico, etiam si faciant ad finem boni. xxvi. quæstio v. c. nec mirum, & ca. ex tuarum, extra de sortilegis, & ca. fi. eod. titu. vbi gloss. Bart. & Sal.

IIII. Idem A. & CC. ad Bassum præfectum vrbi.

Eorum est scientia puniēda, & seuerissimis meritò legibus vindicanda, qui magicis accincti artibus, aut contra salutem hominum moliti, aut pudicos p animos ad libidinem deflexisse detegentur.

Nullis verò criminationibus q implicanda sunt remedia humanis quæsita corporibus, aut in agrestibus locis innocenter adhibita suffragia, ne maturis vindemijs metuerētur imbres, aut vēris grandinisque lapidatione quaterē-

k Plus est.] id ē atrocius, & tenetur Cornelia de sicarijs, ut hic, & ff. ad legem Cornel. de sicarijs, l. eiusdē, in principio. Accur.

† C. T. Il. 9. ti. 16. l. j.

ARtem Geometriæ.] CASVS. Discere & docere Geometriam nō est prohibitum, sed diuinare sic.

l Artem Geometriæ.] id est de mensura terræ.

NVllus.] CASVS. Incantor vel aruspex ad domum alterius accedere nō debet: quod si fecerit, concremabitur, & qui eum receperit, deportabitur, & omnia sua bona cōfiscabuntur. & qui talem accusauerit, crimen delatoris nō incurret, sed præmium accipiet. Viu.

m Nullus aruspex.] id est momētorum inspector vel horarum, quo puncto aliquid sit inchoandū dicens. Et dicitur ab aue, & inspicio: quia ex auiū garritu quādoque percipiunt.

Aruspex quis est.

n Sacerdos.] i. doctor necromantiæ.

o Criminis.] hoc ē, qui accusat aruspicem. Accur.

EOrum.] CASVS. Ille puniendus est qui per artem Magicam cōtra hominum salutem aliquid machinatus est, vel animos mulierum ad impudicitiam prouocauit. ille vero qui per incantationem suam grandines vel intemperiem aeris, quo magis fructus saluentur, sedauerit puniendus non est.

† C. T. ibidem. l. 3.

p Pudicos.] sic ff. de pœnis, l. si quis aliquid. §. qui abortionis.

q Criminationibus.] id est accusationibus.

Nemo.]

† C. T. ibi. l. 4.

Hanc. l. pulchrè dat.

NEmo.] CASVS. Nullus debet consulere incantatorem de his quę futura sunt: nec Chaldęos, nec maleficos, & qui contra fecerit, vltore gladio capitali pœnæ subiacebit. Viuianus.

a Ariolum.] i. aris vel altaribus & sacrificijs dæmonum deseruiẽtem. Acc.

b Chaldæi.] id est incantatores.

c Curiositas.] non enim est nostrum nosse tempora vel momenta, quæ &c.

d Supplicio capitis.] quia cõcremabitur: vel dentibus ferarũ dabitur dilacerandus. Vel debet deportari, vel decapitari, ut s. eo. l. nullus, & l. 1. & j. l. proxi. & l. et si excepta, & l. 6. quæ omnes sunt pœnæ capitales. Sed iniuriarum non tenetur si quis furem dixerit in diuinando, ut ff. de iniur. l. item apud Labeonẽ §. si quis astrologus, & facit, s. de paganis & sacrifi. l. 2.

† Ex C. T. ibid. l. 4. sed mirũ est qđ Valẽtinia. l. 9. eo. tit. ait Haruspicinam aut aliquã ꝑterea à maiorib. cõcessam, à se nõ poni in aliquo genere criminis nec à se reprehẽdi: sed nocenter exerceri vetari. vnde manifestũ fit imperatorẽ quãuis Christianũ aliquas reseruasse superstitionis veteris reliquias. Cõtius.

MVlti.] CASVS. Si aliquis in necem alicuius dæmones inuocauerit, & consulerit, capite punietur.

e Non dubitant.] pingendo imaginẽ cerę.

f Manibus.] id est dijs infernalibus.

g Ventilare.] id est elementa mouere.

h Feralis.] id est ea morte qua bestiæ, id est gladio.

ET si excepta.] CASVS. Licet homines in dignitate constituti ꝓ crimine torqueri nõ debeant, exceptis quibusdam. s. læsæ maiest. & l. falsi, ut j. de falsis, l. si quis de crimine, nõ debent tamen, si in comitatu principis aliquis aruspex, vel mathematicus, vel consimilis inueniatur, licet in dignitate fuerint constituti, propter hoc tormenta effugere.

† C. T. ibi. l. 6.

† Hanc. l. pulchre declarat.

i Præditorum.] ut

tur : quibus non cuiusquã salus aut æstimatio læderetur, sed quorum proficerent actus ne diuina munera & labores hominũ sternerentur. Data X. Kal. Iu. Aquileiæ, Crispo & Cõstantio Cæs. Coss.

Nullus debet consulere diuinatorem: & quilibet à diuinando debet cessare: & contra faciens punitur. Salic.

V. [illegible] nus Cæs. ad populum.

NEmo aruspicem consulat, mathematicũ, nemo ariolum. [a] Augurum & vatum praua confessio conticescat. Chaldæi [b] ac magi, & cæteri quos maleficos ob facinorum magnitudiné vulgus appellat, nec ad hanc partẽ aliquid moliãtur. Sileat omnibus perpetuo diuinãdi curiositas. [c] Etenĩ supplicio capitis [d] ferietur gladio vltore prostratus, quicunq; iussis nostris obsequiũ denegauerit. Data VIII. K. Feb. Mediolani, Constantio. A. IX. & Iuliano Cæsa. Coss.

Qui dæmones inuocant, uel imagines cereas incantãt, puniuntur. Sal.

VI. Idem A. & C. ad popu.

MVlti magicis artibus vsi elementa turbare, vitam insontium labefactare non dubitant, [e] & Manibus [f] accitis audent vẽtilare, [g] ut quisq; suos conficiat malis artibus inimicos. hos quoniam naturæ peregrini sũt, feralis [h] pestis absumat. Dat. Prid. Non. Decemb. Med. Constantio. A. IX. & Iuliano. II. Coss.

Nulla dignitas excusat maleficos & mathematicos, quin subijciantur tormentis. Bal. Vel sic: Priuilegio à tormentis exempti, de crimine malefico vel magico accusati possunt sine præiudicio torqueri: & culpabiles inuenti, sunt puniendi. Salic.

VII. Idem A. & C. ad Taurum præfectum prætorio. †

ET si excepta [i] tormẽtis sunt corpora honoribus præditorum,

A præter illa videlicet crimina quę legibus demonstrãtur: [k] & si homines magi, in quacunque sint parte terrarum, humani generis inimici credendi sunt: quoniam tamen qui in comitatu nostro sunt, ipsam pulsant propemodum maiestatem: si quis magus, vel magicis carminibus assuetus, qui maleficus vulgi consuetudine nuncupatur: aut aruspex, aut ariolus, aut certè augur, vel B mathematicus, aut enarrandis somnijs occultans artem aliquam diuinandi, aut certe aliquid horũ simile exercens, in comitatu meo vel Cæsaris [l] fuerit deprehensus, præsidio dignitatis exutus, cruciatus & tormenta non fugiat. [m]

¶ Si uero cõuictus [n] fuerit, & ad propriũ facinus detegentibus [o] repugnauerit pernegando: sit eculeo deditus, vngulisq; sulcãtibus latera perferat pęnas proprio dignas facinore. Data. III. Nonas Iulij C Arimini, Titiano & Cereali Coss.

j. de quęstio. l. milites, & l. decuriones.

k Demonstrantur] s. specialiter, ut in crimi. læsę maies. ut s. ad leg. Iul. maies. l. nullus. & falsi, ut j. đ fal. l. si qs decurio, & priuati carceris, ut s. de priu. car. l. j.

l Vel Cæsaris fuerit.] uel dic vel, pro id est.

m Non fugiat.] ille mathematicus. sic contra seipsum torquetur.

n Conuictus.] per testes. Accur.

o Detegentibus.] testibus.] Accur.

CVlpa.] CASVS. Similis culpa ẽ tam prohibita discere quàm docere. Viuianus.

p Culpa.] sic ergo & pœna, ut s. de epi sc. & cleri. l. si quenquam. Sed contra s. de hæret. l. quicunque, prope finem. Solue ut ibi.

QVicunq;.] CASVS Si aliquis labe pollutum audierit, & deprehenderit, statim ad iudicẽ eum ducat, & si quis plaustrarius talẽ oppresserit, vel si quis alius, vltimo supplicio punitur.

q Oppresserit.] id est occiderit.

Alcia. In annot. in posteriores tres li. C. super l. metam eos.

Ars Magica non potest disci, nec doceri. Sali.

VIII. Impp. Valentinia. & Valens AA. ad Modestum prçfectum pretorio. †

CVlpa: [p] similis est, tam prohibita discere, quàm docere. Da. prid. Id. Decemb. Constantinop. Valentiniano & Valente. AA Coss.

† C. T. ibi. l. 8 in fi. Continuatio.

Maleficum licet cuicunque capere, & iudici præsentare, sed nemini licet occidere. Bald.

IX. Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. Albino D præfecto prætorio.

Quinimo quomodo ponatur.

† C. T. ibi. l. 11.

QVicunque maleficiorum labe pollutũ audierit, deprehenderit, occupauerit: illico ad publicum pertrahat, & iudicum oculis communis hostẽ salutis ostendat. Quòd si quisquã ex agitatoribus. i. aurigis, seu ex quolibet alio genere hominũ, contra hoc interdictũ venire tẽtauerit, aut clandestinis supplicijs etiã manifestũ reum maleficæ artis oppresserit: [q] vltimũ suppliciũ nõ euadat, geminæ suspicioni obnoxius, ꝙ aut publicum reum, ne facinoris socios publicaret, seueritati legũ, & debitæ subtra-

Atrociore.] quàm debet.

DE SEPVLCHRO VIOLATO.

De viuis violatis dixit: nunc de mortuis, & eorum domibus, scilicet sepulchris: ut infra eod. l. si quis sepulchrum.

xerit quæstioni: aut proprium fortassis inimicum sub huiusmodi vindictæ nomine consilio atrociore [a] confecerit. D. XVII. Kal. Septemb. Romæ, Timasio & Promoto Coss.

TITVLVS XIX. DE † SEPVLCHRO violato.

Contrectans res effectas religiosas tenetur crimine læsæ religionis. nec excusat eum titulus, cum sit nullus. Baldus.

I. Imperator Gord. A. Zenoni.

Res religioni destinatas, quinimo [b] iam religionis effectas, scientes qui cōtigerint, [c] & emere & distrahere [d] non dubitauerint: tametsi iure venditio non subsistat, [e] læsæ tamen religionis inciderunt in crimē. [f] C PP. III. Kal. Mart. Sabino. II. & Venusto Coss.

Proprius motus aggrauat delictum, sed iussus domini ipsum attenuat: & confiscari debet ædificium in quo aliquid facit sacrum ædificari. Bald. Vel sic: Seruus demoliens sepulchrum domino inscio, damnatur in metallum. si uero eo conscio, relegatur: & locus ad quem aliquid de sepulchro exportatur, publicatur. Salic.

II. Imp. Constantius A. ad Tatianum præfe. vrb. †

Si seruus in demoliendis sepulchris fuerit deprehensus, si id sine domini scientia faciat, metal D lo addicatur.

¶ Sin uerò domini auctoritate vel iussione vrgeē, relegatione [g] plectatur.

Res religioni.] CASVS. Qui rē religiosā contrectat, distrahēdo vel emēdo scienter: licet venditio non tenuerit, tamen sacrilegij crimen incurrit.

b Quinimo.] correctiue ponitur, sic: Stichus, imò Pamphilus liber vel hæres esto, ut ff. de manu. tel. l. Stichus, & de hære. instit. l. si ita scriptum.

† Ad quasdā huius tit. constitutiones & Græcorum doc. scholia videas in Basil. lib. 60. tit. 23. Petr. Vendramen.

c Cōtigerint.] vim inferendo.

d Distrahere.] contrectando. Sed quid si uendidit, & emptor tetigit volente uenditore, an venditor tenetur? Respon. sic: ut argu. supra de acquir. poss. l. minus. Idem dicunt quidam si tantum vendidit, & nemo contrectauit, per legem istam.

e Non subsistat.] inter sciētes, vel emptore solo sciente, vt ff. de contrahen. empt. l. 4. & l. sequē. & l. liberi. instit. de contrahen. emp. §. fi. & ad hoc facit ī. de adulte. l. cum, & de execu. tuto. l. amplissimi.

f Crimen.] scilicet quasi sacrilegij: qd' crimen minus punitur quàm si verum sacrilegium esset, auferendo sacrum de sacro, & magis quā si fecisset furtum, ut arg. ff. ad legem Iul. pe. l. sacrilegi capite, in princi. Azo. & oritur ex hoc crimine actio ciuilis, non legis Aquiliæ, sed interdictum quod ui aut clam, ut ff. eodem. l. 2. l. Item & actio in factum similiter ciuilis, quæ extraneo in centum aureis datur: ei ad quem res pertinet, ad interesse datur, ut tamen non minus, quàm in centum aureos. Si autem alius habitat sepulchrum, indistinctè in cc. aureos agitur, ut ff. e. l. 3. in principio. §. 1. & 2. & § qui de sepulchro, & prædicta præstantur actori. Criminaliter datur in. xx. libris auri dandis fisco, ut dices, ī. eod l. si quis sepulchrum, quandoque in plus, ut ff. eo. l. fin. & dices, ī. e. l. qui sepulchra. Sed si ille cuius interest, violauerit, an teneatur? Resp.

Sacrilegiorū quoddā ē verū, & quoddā quasi sacrilegiū.

† C. T. 9. 17. 1.

Sepulchra violans, q̄ actione & ad qd cōuenitur.

A sic, ut ff. si ser. ven. l. altius.

Si seruus.] CASVS. Si nesciente domino seruus sepulchrum spoliauerit, in metallum condemnabitur: si sciente domino, relegabitur: si ad domum domini aliqd apportatum est, domus confiscabitur. Viuia.

¶ Et si forte detractū aliquid de sepulchro ad domum eius villamque prouectum reperitur: villa, siue domus, aut ædificiū [h] quodcunque erit, fisci iuribus † vēdicetur. Dat. VII. Idus Iul. Acindyno & Proculo Coss.

B *Iudex qui negligit punire violatorem sepulchri, debet condemnari in viginti libris auri. Salic.*

† III. Idem A. ad Limenium præfectum prætorio.

Si quis sepulchrum violaturus attigerit, locorum iudices si hoc vindicare neglexerint, [i] non minus q̄ viginti librarum auri in sepulchrorum violatores [k] statuta pœna, multentur: vt eam largitionibus nostris inferre cogantur. Data. V. Kalend. C April. Limenio & Catulino Coss.

Violator sepulchri intelligitur offendere mortuum & uiuentem: & punitur in decem libris auri, & in omni alia pœna antiquitus constituta. idē est in violatore cadaueris & reliquiarum. Bald.

IIII. Idem A. ad populum. †

Qui sepulchra violāt, domos [l] (vt ita dixerim) defunctorum: geminum vidētur facinus perpetrare. nam & sepultos spoliant destruēdo, [m] & viuos polluunt fabricando. [n]

¶ Si quis igitur de sepulchro abstulerit saxa vel marmora vel colūnas, aliāve quācunque materiam

g Relegatione.] & sic in aliquo etiam in atrocioribus mitius cum seruus agitur si domino parent, ut & supra, ad legem Iuliam de vi. l. seruos. Sed uidetur hæc pœna non imponi seruo, ut ff. de accusat. l. hos accusare. §. in omnibus. Solu. quod ibi dicit, sicut relegatio, subaudi, quæ cadit in personam seruorum. Vel aliter durior relegatio imponitur ei, ut ibi in fi. §. sed quidam libri non habent ibi, non.

Serui an possint relegari.

† In C. T. viribus. Conuin.

h Ædificium.] sic & infra de sal. mo. l. 1. & supra de incest. nup. l. si quis incesti, & ī. de his qui latro. vel al. l. j. in fi. Et nota q̄ si seruus inhabitat, nō ē actio noxalis, sed accusatio, ut ff. eo. l. 3. §. fi.

Si quis.] CASVS. Si iudex sepulchrorum violatorē punire neglexerit, in viginti libris auri multabitur fisco inferendis. Viuia.

i Neglexerint.] sic ī. de priua. car. l. 1.

† C. T. 9. 17. 5.

k Violatores.] sic ergo in violatores hic eadē pœna statuitur, & sic est contra, ī. l. proxi. vbi decem pondo auri dicit. Sol. dicunt quidam tantum esse, decem pondo, quantū viginti libræ auri: quod non placet, cū pōdo & libra idem significent, ut ff. de leg. 1. l. si ex toto. §. fi. Dic ergo q̄ decē pondo [illegible] pœna in violatores, in iudicē viginti libræ auri, ut si neglexerint vendicare, statuta pœna in violatores, quæ est decē pondo auri, non minus &c.

Pōdo & libra idem sunt.

Qui sepulchra.] CASVS. Sepulchrorum violator duplex facinus committit, s. spoliando mortuum, & viuum polluēdo, vnde q. aliquid a sepulchro subtraxerit, in decem pondo auri multabitur.

l Domos.] vnde illud, Sepulchra eorum, domus eorum in æternum.

m Destruendo.] sepulchra.

n Fabricando] id est faciendo alibi fabricari de materia inde sumpta. Vel dic, artifices quos adhibēt domuni sepul-

sepulchri ad reædificandum.

a Decem pondo.] contra, supra, l. proxi. Sol. vt ibi.

b Quicunque.] cum is ad quem ea res pertinet agere posset: vt ff. eo. l. 3. in princip.

c Officium.] alias officio: vel aliàs officium, vt quia sit notorium, vt supra, de accus. l. ea quidem.

d Videtur impositum.] quod secundum diuersitaté personarum & factorũ imponitur, vt ff. eod. l. 3. §. aduersus, & l. fina. & l. sepulchra. Pecuniaria quoque imponitur, vt ff. eod. l. 3. §. aduersus, quandoque centum, quandoque ducentorum aureorũ, vt dixi supra eod. l. 1. Sed qualiter pęna huius legis, vel illa centum aureorum imponitur, si ponas eum deportari vel decapitari, cum omnia eius bona publicantur? Respond. ea non publicari. sic supra, de mulieri. quæ ser. pro. le. l. 1. & supra, de raptu virgi. l. vni. §. & si quidem. Vel aliàs si conueniatur ciuiliter, subibit hanc pœnam: quæ succedit in locum illius quæ olim erat statuta tacitè. si criminaliter, subibit eam quæ statuitur. ff. cod. l. fin. Vel illa pœna corporalis habet locũ in casu speciali, quando scilicet corpus ipsum est motum.

ADDITIO. Habes hic quòd licet per legem nouam imponatur aliqua pęna noua pecuniaria, nõ propter hoc tollatur antiqua lex quæ imponit pœnã corporalem. Ex quo infert Bart. hic quod si statutum pro homicidio imponat pœnam pecuniariam: non propterea tollitur pœna legis Corneliæ de sicariis. tñ si quis condemnatur vigore statuti quod imponit pœnam pecuniariam, tollitur condemnatio quæ resultabat ex lege Cornelia de sicarijs: quia senatus voluit ne quis ob idem crimen duabus legibus fiat reus, vt l. senatus, ff. de accu. de quo vide latius per eundem Bar. in l. 1. ff. de vi bonorum rap.

fabricandi gratia, siue id fecerit venditurus, decem pódo [a] auri cogatur fisco inferre: siue quis propria sepulchra defendens, hanc in iudicium querelam detulerit, siue quicunque [b] alius accusauerit, vel ad officium [c] nunciauerit: quæ pœna priscæ seueritati accedit. Nihil eni derogatum est illi supplicio, quod sepulchrum violantibus videtur impositum. [d]

Huic autem pœnæ subiacebunt & qui corpora sepulta, aut reliquias contrectauerint. Dat. Idib. Iun. Mediolani, Cõstantio. A. IX. & Iuliano Cæs. Coss.

Propriè sacrilegium est defraudare defunctorum corpora vel sepulturam. Bald. Vel sic: Remouens sepulchri ornamenta, punitur vt sacrilegus. Salyce.

V. Imp. Iulianus A. ad populum. †

† C. T. 9. 37. 5.

PErgit audacia [e] ad busta [f] defunctorum, & aggeres [g] cõsecratos: cũ [h] & lapidem hinc mouere, & terram euertere, & cespitem euellere, proximũ sacrilegio maiores nostri semper habuerint: [i] sed & ornamenta quędam tricliniis [k] aut porticibus auferre de sepulchris. [l] Quibus [m] primo consulentes, ne in piaculum [n] incidat cõtaminata religio defunctorum: hoc fieri prohibemus, pœna sacrilegii cohibentes. † Dat. Prid. Id. Februa. Antiochiæ Iuliano. A. IIII. & Sallustio. Coss.

PErgit.] CAS. Sacrilegiũ cõmittit qui sepulchrũ euertit. i. ornamenta ex triclinijs sepulcrorum rapit. Vi.

e Pergit audacia.] id est pergunt audaces. & sic ponitur qualitas pro quali, vel contentum pro continente.

f Ad busta.] id est perusta corpora, & in cinerem redacta: quia cinis in arcula aliqua reponebatur, & idem si ad sepulchrum hodie eatur. Accur.

g Aggeres.] id est valla quę causa munitionis sepulchri fiebant, & sepulchra circundabant.

h Cum.] pro quamuis.

i Habuerint.] sed quo modo, cum sacrilegio imponatur pœna capitis, aut subijcit bestiis, aut deportat, aut in metallum datur secundum qualitatem personæ & delicti, vt ff. de cri. sacri. l. sacrilegij pœnam, & l. sacrilegi capite. hic autem relegantur vel deportantur, quandocunque ossa mouentur, vt ff. eo. l. fi? Respond. non dicit eandem semper, sed quãdoque, vt in deportatione, & hoc dicit, proximum sacrilegio &c.

Sacrilegorũ pœna.

† Secũdũ C. huius legis Iulianeæ quo prohibet in ex egis cõferta populi frequentia, quasi à religione Christiana abhorrens, detraxit Iustinianus Contius.

k Triclinijs.] subaudi, pro, & de ornamentis sepulchri dicit. si autem vestẽ mortui auferat, si quidem vi armata, capite: si sine armis, metallo punitur, vt ff. e. l. 3. §. aduersus.

Mortui vestem auferẽs, qua pœna puniatur.

l De sepulchris.] supple proximum sacrilegio habuerũt maiores.

m Quibus.] factis vel rebus.

n In piaculũ.] qualiter incidit in piaculum, id est in crimen sanguine piandum: cum tantum in casu imponatur pœna sanguinis, vt ff. cod l. fin.? Resp. ideo dicit, quia per hoc posset perueniri ad id quod esset sanguine piandum. Vel dic piãdũ. i. ad pietatem mouẽs. Accur.

Ratione debiti sepulchra defunctorum non possunt impediri. & confessio, fideiussio vel solutio ex hoc extorta, debet viribus euacuari. Baldus. Vel sic: Propter debitum defuncti nõ potest eius sepultura impediri sub pœna quinquaginta librarum auri: quas si non potest soluere, luit in corpore: & cautiones, & confessiones, & exactiones ob hoc prius factæ, ipso iure non nocent hæredi. Salicet. Sed hodie serua authenticas hic positas. Sali.

VI. Imp. Iustinus A. Theodoro.

CVm sit iniustum, & nostris alienum temporibus, iniuriam fieri reliquiis defunctorũ ab his qui debitorẽ sibi esse mortuum dicendo, debitumque exigendo, sepulturam eius impediunt: ne in posterum eadem iniuria procederet, cogendis his ad quos funus mortui pertinet, sua iura perdere: [o] ea quidem quæ mortuo posito ante sepulturam eius facta fuerint, vel exigendo quod debitũ esse dicitur, vel confessiones [p] aliquas, aut fideiussorem, aut pignora capiendo, penitus amputari præcipimus. Redditis vero pignoribus vel pecuniis quæ solutæ sunt, vel absolutis fideiussoribus, & generaliter omnibus sine vlla innouatione ĩ pristinũ statũ reducẽdis, principale [q] negociũ ex integro disceptari. Eũ vero qui in huiusmodi

CVm sit iniustũ.] CASVS. Olim creditores antequam corpus debitoris posset tradi sepulturæ, petebãt debitum, & fideiussores & pignora ab hæredibus: nec permittebant corpus sepeliri. hodie si creditor faciat, non tenebit fideiussorum datio, nec pignoris obligatio: sed qui fecerit, in quinquaginta libras auri multabitur: vel si soluere non possit &c. Viuia.

o Perdere.] quia ne impedirentur, sæpe indebitam pecuniam soluebant, quam forte postea recuperare non possunt. Vel sua iura dicit, scilicet hæreditaria: quia ipsi impediti quo minus sepelirent, non sepeliendo hæreditatẽ perderent.

p Confessiones.] puta chirographum.

q Principale.] hodie actionem perdit, vt in auth. quam hic le-

hic lege, Item qui domum &c.

a Dependere.] præter id: quia nihil valet quod fecit.
b Luere.] quod est generale, vt ff. de pœnis l. j. & ff. de iurisdict. om. iud. l. si quis. §. fi. & ff. de in ius voc. l. fi. & ff. de incend. ruin. naufr. l. qui ædes, & s. de ser. fugiti. l. quicunque.

Item qui.] CAS. Authent. addit & corrigit. dicit. n. q si aliquis accedit ad domum debitoris sui, & morbundum vel familiam eius molestaue rit, & res suas occupauerit: amittet actionē suam, & tantum quantum accepit, restituet: & tertiā partem bonorū suorum fisco applicandorū amittet, & infamis efficietur. Viui.

c Item qui domū.] sumitur ex corpore, vt defun. seu fu. §. sancimus ergo, & §. si vero, col. v. sed in vsuris contra seruatur, vt extra de vsuris c. 3.

Sed neq;.] CAS. Hoc addit, q creditores post mortē testatoris per decem dies non debent petere debitum. & etiā interim si aliqua promissio fieret, non valebit. Vi.

al. ascēdit.

d Sed neque.] hæc est ī auth. vt cū de appel. cog. §. meminimus, coll. 8. & facit ff. de in ius vocand. l. 2.

e Inutile erit] nō tñ actionē amittit, vt in corpore, & sic est cōtra s. proxi. auth. sed ibi exegas & sepulturā impediebat: hic non. Vel refert, in cautione exigēda fiat iniuria, vt hic: an in aliis, vt ibi.

fuerit deprehēsus flagitio, quinquaginta libras auri dependere: a vel si minus idoneus ad eas persoluendas sit, suo corpore sub cō petenti iudice pœnas luere. b Dat. Kalend. Decēb. Constantinop. Olybrio. V. C. Cos.

IN AVTHENT. vt defunct. seu fu. §. sancimus ergo, & §. si vero, colla. v. consti. xiij.

Hac authen. loquitur in casu. l. C. scilicet ante corpus debitoris traditū sepulturæ: & addit ad l. C. quæ imponit priuationem iuris: vbi illa non imponebat. Item imponit pœnam publicationis tertiæ partis bonorum. Item non solum impedientis sepulturam, sed etiam sua auctoritate signanti res mortui, imponit hanc pœnam. & not. istam auth. Baldus.

B Item qui domum c morbūdi accedit, ipsum aliosve qui eius sunt, molestans, aut in rebus eius non seruato legali officio signacula imponit: ab actione post mortem illius cadat, & alterum tantundem exigatur ab hæredibus iniuriati: publicanda tertia parte bonorum, ipsoque infamia notato. Eisdem pœnis subiaceat qui eo moriente circa funus peccat, cum prohibeat exequias.

IN AVTH. vt cū de appella. cog. §. meminimus, collat. viij. constit. xj.

Sed neque d ante nouē dies ab obitu numerandos, vlla prorsus fiat molestia aduersus quemlibet ex persona defuncti. Si qua enim cautio, si quid simile fiat, inutile erit: e ex hoc nullo præiudicio cre

AD LEGEM Fabiam de plagiarijs.

Cōtinuatio.

Supra de plagio, id est homicidio quod parentibus, & liberis infertur. Nunc de omni plagio, id est plaga vel dolore, quod parentibus vel dominis a quolibet infertur, tractat. Et dicitur plagiū quasi plaga: quia magna plaga domino vel patri infligitur perdenti filium, vel seruum, vel etiam ipsi libero homini exportato. Vel dic secundum B. dicitur a plaga maris: vbi quis seruos vel liberos hoīes furtim subreptos vēdit piratis & Barbaris.

Plagium quid sit.

ditori generando.

TITVLVS XX.

AD LEGEM FABIAM de plagiarijs. †

Vendens ancillam alienam subtractam, potest conueniri vt vendicatione, quia dolo desijt possidere. & criminaliter coerceri proposita actione legis Fabiæ de plagiarijs. Bal.

I. Imp. Antoninus A. Placido.



Ater tuus ad uersus eum à quo solicitatā f ancillam, plagio quoq; facto exportatā quæritur, apud suum iudicem ciuiliter in rē actione instituta g consistat. Si vero in causa tenuerit, h et legis Fabiæ crimē p se q poterit. ¶ Quod si per violentiam mancipium abreptū est, ac cusationem eius * nō prohibetur intēdere. PP. XII. Kalen. Apri. Antonino. A. IIII. & Balbino Coss.

C

Actor legis Fabia non potest per procuratorem institui: sed in actione ciuili serui corrupti bene admittitur procurator. Bal.

II. Idem A. Aurelio.

Si ab Aeliano seruum tuum susceptum, & aliquandiu occultatū, moxq; eo suadente fugæ datum probare potes: legis Fabiæ crimen per te, i vel actionem ad eam rem propositam, id est serui corrupti, per procuratorem tuum persequi potes. PP. VII. Kal. August. Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

D

Via ordinaria in crimine legis Fabiæ proceditur. Salic.

III. Imp. Alexander A. Cornelio.

Vt legis Fabiæ pœna debeatur, in crimine subscriptio, k & accusatio, & snia necessaria est.



A Pater tuus.] CASVS. Ancillā patris mei solicitasti vt fugeret, & eam hac lege vendidisti, ne ad patrem meum rediret. conueniam te vtili rei vendi. quia dolo desisti habere, & accusabo te l. Fabia de plagiarijs. & si vim cōmisisti, accusaberis de violentia. Viuia.

f Solicitatā.] vt fugeret: quod sufficit ad plagium, vt ff. eo. l. non statim. §. 1. licet hic vltra processerit, vt sequitur: qđ fuit necesse propter actionem in rem.

g Instituta.] sed quo modo, cum eam exportauit, & sic non habet? Respon. dolo desijt habere, & sic vtili in rem tenetur, vt ff. de rei vend. l. qui petitorio.

h Tenuerit.] id est obtinuerit. idem dicas & si succubuerit, vt j. quando ciui. ac. l. 1. nam pro eodem habetur condemnari, & soluere, & absolui: cum ita vni vt alteri competat exceptio rei iudicatæ, vt ff. de exceptio. rei iu di. l. si quis cum §. plane. subaudies ergo hic, maximè.

† hoc est qui filios inuolant alienos. In C. Th. Contius.

* vis.

Si ab Aeliano.] CASVS. Si seruum meum solicitasti vt fugeret: conuenire te potero. l. Fabia de plagiarijs, & ciuiliter per procuratorem actione serui corrupti. Viuianus.

i Per te.] vt ff. eo. l. eum qui. non autem per procuratorem, vt hic innuit, & j. ad le. Cor. de fal. l. de fide, & ff. de pub. iu. l. pe. §. ad crimen. sed si ciuilis, per procuratorem, vt subijcit, & supra de fur. l. aduersus.

Vt legis.] CASVS. Qui aliquem accusat. l. Fabia de plagiarijs, debet inscribere: nam si seruum meum abduxisti, & te. l. Fabia corā procuratore C. satis accusauero: sententia lata ab eo non valet, vtpote dicta à non competente iudice: nisi vice præsidis hoc cognouerit. hoc dicit cum l. sequenti. Vinianus.

Libertatis species est liquide.

k Subscriptio.] sic in quolibet crimine, vt supra, qui accusa.

eu a.non poss.l.3.Accursius.

Procurator Cæsaris quãdo que obtinet vicem præsidis.

a NOn valet. Non tueatur.] vt & supra, de pœn. iudic. l.j. & ĩ. de pœnis. l.ij. & obtinet vicem præsidis quando priuati in eum contentiunt, vt s. de iurisd. om.iud. l.j. Item quando a præside absentante se delegatur et am ad causam meri imperij, vt ff. de offic. eius cui man. est iurisdict. l.j §.j. Item quando in locum defuncti p̃sidis substitutus est: vt s. de offic. eius qui al. vicem ge.l.j.

SI fratrem.] CASVS. Fratrem meum abduxisti, & suppressisti: qualiter te cõuenire possum, quæritur? Et respõ. quod accusabo te.l. Fabia. Viuia.

b Postulare.] Et interdicto de libe.ho. exhib. agere ciuiliter, vt ff. de libe.ho. exhib.l.3 in prin.

IN fuga.] CASVS. Serui in fuga constituti nec valet vẽditio, nec donatio: sed qui vendit, punitur pœna pecuniaria fisco inferenda, cohæredi tamen ad iudicium familiæ erciscundæ prouocanti pro seruo hæreditario in fuga constituto, potest adiudicari facta condemnatione pecuniæ in uicem: in casu vero potest vendi fugitiuus, scilicet hac conditione expressa, vt valeat tunc demum hæc venditio, cum seruus fuerit ab emptore deprehensus. Viuian.

Libertatis species est fugisse.

c Donare licet.] secus in absente, vt ff. eod.l. sciendum. Sed quare non? Respon. quia est in specie libertatis, vt ff. de ædi li. edic.l. quis sit fugitiuus. §. idem recte. Vel quia per hoc inuitarentur ad fugam, ar. s. de La. li. tol l.j.§. illud, & ff. de pact do.l. conuenire.

d Pœnam.] pecuniariam quæ olim statuta erat: hodie vero cessat, vt ff. eo.

PP. VIII. Kal. Iul. Iuliano. II. & Crispino Coss.

Sententia in criminali ab incompetenti iudice lata, non valet: & est ipso iure nulla. Vel sic: In criminali habet locum iudex competens, & non prorogatio. Bald. Vel sic. Procurator Cæsaris de hoc crimine non cognoscit, nisi gerat vices præs. dis. Sal.

IIII. Imp. Gordianus A. Paulinæ.

NOn valet procuratoris sententia, si vicem præsidis nõ tueatur[a] qui legi Fabiæ locum esse pronunciauit: cum eius legis disceptatio ad præsidis prouinciæ pertineat notionem. PP. III. Non. Decẽbr. Gordi. A. & Auiola Coss.

Frater potest accusare detentionem & occultationem fratris. Bal. Vel sic: Pro fratre suppresso, fratri competit legis Fabiæ accusatio. Sal.

V. Impp. Valerian. & Gallienus AA. & Valer. Cæs. Iulianæ.

SI fratrem tuum aduersarius tuus supprimit, legis eum Fabiæ adito præside prouinciæ reum debes postulare.[b] PP. Non. Maii, Aemyliano & Basso Coss.

Seruum in fuga constitutum vendens, incidit in legem Fabiam de plagiarijs: in quam non inciditur, si alienatio sit necessaria, vel in tempus licitum conferatur. Bal.

VI. Impp. Diocles. & Maximia. AA. Martianæ.

IN fuga seruum constitutum neque vendere, neque donare licet.[c] vnde intelligis te in legem incidisse quæ super huiuscemodi delictis certam pœnam[d] fisco inferẽdam statuit: exceptis[e] cohæredibus & socijs quibus in diuisione communium rerum licitationem de fugitiuo seruo inuicem facere permissum est.

¶ Ita vero liceat fugitiuũ seruum vendere, & tunc venditio valeat, quãdo ab emptore requisitus fuerit, & deprehensus.[f] PP. III. Id. Mart. AA. Conss.

A l.fin. Sed quidam dicunt etiam hodie hoc casu non habere locum nisi pecuniariam pœnam, per legem istam.

Alienans seruum, vel liberum quẽ plagio abduxit, punitur capite, & de hoc crimine iudex potest inquirere. Salic.

VII. Iidem AA. Maximo. P. V.

QVoniam seruos à plagiariis alienari ex vrbe significas, atque ita interdum ingenuos homines eorũ[g] scelere asportari solere perscribis:[h] horum tibi delictorum licentiæ maiore seueritate occurrendum esse decernimus.[i]

¶ Ac propterea si quem in huiusmodi facinore deprehenderis, capite[k] eum plectere non dubitabis: vt pœnæ genere deterreri cæteri possint,[l] quo minus istiusmodi audacia vel seruos vel liberos ab vrbe distrahere atque alienare audeant. Dat. VI. Id. Decẽb. Dioclet. III. & Maximia. AA. Conss.

Quæstio ciuilis criminis exclusiua, prius determinatur quam de crimine cognoscatur. hoc dicit. Vel aliter: Obijciens exceptionem peremptoriam, quæ habet examinari seorsum a crimine, impedit processum in criminali. Baldus.

VIII. Iidem AA. & CC. Consdidio.

PRæses prouinciæ discreto prius iure dominij,[m] intelligat, an audiẽdum sit plagij crimen, necne. Nam si proprietatis tuæ[n] mancipium esse constiterit, expirasse criminis intentionẽ, emersa dominij luce,[o] manifestabit.

¶ Si vero seruum alienum esse constiterit, post disceptatam proprietatis quæstionem, & criminis causam audiet.[p] PP. VIII. Kalen. Septemb. ipsis AA. IIII. & III.

Celans mancipium alienum, committit in legem Fabiam de plagiarijs. Bal. & Sal.

e Exceptis.] cohæredibus & socijs, vt ff. fam. erciscun.l. propter, & ff. communi diuidun.l. arbor. §. iudex.

f Deprehensus.] vt & ff. de contrahen. empt.l. quod sæpe. §.j. & erit quasi conditionalis venditio. arg. ff. de pigno.l. si fundus. §. fin.

QVoniam.] CASVS. Ille cõmittit plagium, qui liberum hominem abducit vt seruum, & eum vendit hac l. vt non redeat ad ciuitatem Romanam: cuius pœna est, vt debeat puniri capitaliter, vt alij terreantur ne simile committãt delictum. Viuia.

g Eorum.] scilicet plagiariorum.

h Perscribis.] id est dicis iudici. Acc.

i Decernimus.] vt s. ubi de crimine agi oportet.l. sciens.

k Capite.] vt & ff. eod.l.j. & est capitalis secundum quod dicit ĩ. eo.l. fi.

l Cæteri possint.] sic ĩ. ad leg. Iul. rep.

PRæses.] CAS. Seruum meum abduxisti, & vendidisti: si accusem te de plagio, & dicas seruum tuum proprium fuisse: primo inquiretur de domino serui ad quẽ pertineat, & hoc vt locum habeat actio de plagiarijs: quia si apparuerit, quod seruus fuerit meus, locum habebit accusatio: si tuus, non. Viu.

m Iure dominij.] præiudicat ergo rei ciuilis criminali, cum p̃iudicialis sit, vt & supra de adul.l. quoniam Alex.

r De hoc etiã vide per gl.j. in c. 1. extra de or. cog.

n Proprietatis tuæ.] qui accusaris de plagio.

o Luce.] licet putauerit alienum, vt ar. ff. ad le. Cor. de fal. l. impuberẽ. §. & si ei seruo, & de fur.l. inter oẽs. § recte.

p Causam audiet.] vt & ff. eo.l. eum.

Eum

IX. Iidem AA. & CC. Eugenio. A

EVm qui mancipium alienum celat, Fabiæ legis crimine teneri, non est incerti iuris. [a] S. III. Idus Maii, Heracliæ AA. Coss.

Bonæ fidei emptor non incidit in crimen legis Fabiæ de plagiarijs, à plagiario comparans. Bald.

X. Iidem AA. & CC. Dizę.

COmparantem ab eo qui abduxit plagio mancipia, si delicti socius non probetur, [b] nullo crimine teneri conuenit. S. Non. Nouembris. Lucione. AA. Conss.

Delictum, vel subtracta non mutat statum. Bal. Vel sic: Venditione, status non mutatur. Sal.

XI. Iidem AA. & CC. Marpiatæ.

ABducti [c] plagio facta venditio, statum non mutat. [d] liberæ enim personę solicitatione [e] crimen cõmittitur, non conditioni [f] præiudicatur. S. Id. Nouembr. Lucione. AA. Conss.

Seruum receptans fugitiuum, vt fur ad rem & ad pœnam tenetur: & etiam criminaliter potest de plagio accusari. Bald. Vel sic Suscipiens fugitiuum cum rebus subtractis, furti tenetur & plagij. Sal. C

XII. Iidem AA. & CC. Mutiano.

SI quis seruum fugitiuũ sciens cum rebus furti uis susceperit: cum horum nomine furti actione teneatur, hęc tibi rector prouinciæ cum solita pœna restitui efficiet. [g]

¶ Sed & si criminis plagij accusationem institueris, D tibi audientiam præbere non dubitabit. S. Kal. Apri. Singiduni. CC. Conss.

Plagij criminis accusatio publica est. Bal.

XIII. Iidem AA. & CC. [illegible]

[h] PLagii criminis accusatio publicã [i] fit iudicii. S. V. Kal. Decemb. CC. Conss.

In proprio seruo vel filio, & etiam in putatiue plagium non committitur. hoc dicit. Vel sic: Excusatur errans in delictis in quibus requiritur dolus. ad hoc allegatur. Bald. Vel sic: Crimen plagij cõmittit dolosus: non ad accipiendum iusta ratione motus. Salic.

XIIII. Iidem AA. & CC. Callisthent.

[i] PLagii criminis accusatio cessat, si suos seruos vel liberos [k] asseuerent hi qui suppressisse dicuntur, non commissi velandi causa, sed ad hãc opinionem iusta ducti [l] ratione. S. prid. Non. Decẽb. Nicomediæ CC. Conss. B

Scienter vendens liberum hominem, plagium committit. Bald.

XV. Iidem AA. & CC. Pomponio.

LIberum, sciens [l] conditionem eius, inuitum venundando, plagii criminis pœna tenetur. Dat. XIII. Kal. Ianua. Nicomediæ. CC. Conss.

Illi qui committunt plagium in filio alieno, si non faciunt hoc de consuetudine, puniuntur pœna metalli: si autem de consuetudine faciunt, serui vel liberti debent subijci bestijs, ingenui vero debent decapitari. Bald. Vel sic: Nobiles de crimine plagij conuicti, in metallum damnantur verberatis: ignobiles vero serui vel liberti bestijs subijciuntur: ingenui capite puniuntur, secũdum aliam lecturam. h. d. Committens plagium non consuetus, damnatur in metallum: consuetus vero grauius punitur: quia si seruus aut libertus, bestijs subijcitur: & si ingenuus decapitatur. Sal.

XVI. Imp. Constantinus A. ad Domitium Celsum vicarium Africæ. †

PLagiarii [m] qui viuentium filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates, [n] metalli pœna cum cæteris antè cognitis suppliciis [o] teneantur.

¶ Si quis tamen huiusmodi reus [p] fuerit oblatus, posteaquã super crimine claruerit: seruus quidem vel libertate donatus bestiis subiiciatur, ingenuus [q] autem gladio consumatur. Dat. Kal. August. Constan. A. IIII. & Licinio Conss.

EVm qui.] CAS. Seruum meum abduxisti, & celasti, l. plagia. tenebetis. Viuianus.

a Incerti iuris.] vt & ff. eod. l. eum.

COmparãtem.] CASVS. Seruũ meum abduxisti, & distraxisti. an emptor. l. Fabia de plagia. teneatur, quæritur? Et dicitur φ non, nisi particeps criminis ineniatur. Viuianus.

b Non probetur.] tunc enim secus, vt ff. eo. l. pen. §. lege.

ABducti.] CASVS. Si liberũ abduxisti & vendidisti: non mutatur eius conditio vt fiat seruus. secundũ istũ casum erit liberæ, in litera: secũdum aliũ casum, liber. Vi.

c Abducti. s. liberi, & sic est plana hęc lex. Vel dic serui.

d Non mutat.] vt fiat seruus, secundũ primum casum: vel vt fiat liber, secundum alium.

e Solicitatione.] actiue & passiue, id est quando libera persona solicitatur, secũdum primum: vel solicitat seruum, secundum alium.

Solicitatio est actiua & passiua.

f Non cõditioni] scilicet liberæ, secundum primũ: vel seruili, secundum aliũ, & facit secundum primum supra de in ge. ma. l. ad mutandum.

SI quis.] CASVS. Si seruum meum fugitiuum recepisti, & res meas ad te retulit, quas mihi surripuerat: agam furti, & accusabo. l. Fabia de plagia.

g Efficiet.] vt & supra, de fur. l. eos.

h PLagii. Publici.] vbi quis abduxit filiũ vel seruum alicuius. vnde patri vel domino licentia accusandi datur, secundum P. hoc non placet, nec inuenitur aliqua lege: ergo dicere nõ debemus, l. si vero, §. de viro. ff. solu. matri. sed in instar priuatę actionis datur in hæredes, vt ff. eod. l. legia Fabia. §. fin.

IPlagii.] CASVS. Si vendidi seruum quem credebã meum, vel filium: non teneor Fabia, si iusta ductus sui ignorantia. Viuia.

i Vel liberos.] id est filios. Accur.

k Iusta ducti.] idem si non iusta, secundum Ioan. quia quæ libet ignorantia etiã iuris excusat à dolo. hoc autem crimẽ dolo demum interueniente committitur, vt ff. eo. l. 3. L. respõ. & de lib. cau. l. igitur, §. 1. sic & in lege Cornelia de sica. venit tantum dolus, vt ff. ad leg. Cor. de sicarijs. l. in lege, & ad idem infra, de his qui sibi adscrib. l. senatusconsulto, & facit. ff. de abigeis, l. 1. §. fi.

Ignorãtia quælibet excusat à dolo.

LIberum.] CASVS. Quidam scienter liberum vendit. dicitur quod crimẽ plagii cõmittit. Viuianus.

l Liberum sciens.] vt & supra vbi de crimine agi oportet. l. sciens.

PLagiarii.] CASVS. Olim qui committebat plagium, deportabatur: hodie seruus & libertus bestiis dabũtur. ingenuus vero gladio ferietur. Vi.

m Plagiarii.] nobiles natalibus, vt non contradicat fini.

n Orbitates.] orbatum vocat patrem filio, licet filius viuat: quia sibi est inutilis: ergo est idem in marito.

Vxor habens virũ inutilem, dr vidua.

† Ex Co. Th. lib. 9. ti. 18. l. 1.

o Supplicii.] vt verberetur prius, ar. ff. eod. l. fin.

p Reus.] ex consuetudine.

q Ingenuus.] ignobilis, aliàs finis legis principio contradiceret. vel hoc in eo qui ex consuetudine faciebat, in principio non consueuit, & secundum hanc legem intellige supra eodem l. quoniam.

r legẽdũ tenebant, ex vet. manu scriptis, & C. Theo. quæ non attendens Alciatus li. 1. parerg. c. 23. posteriorem legis partẽ priori contrariam putauit. Contius.

Hęc lex sibi vocatur lex Iulia Miscella, vt patet supra, de indicta viduitate tollen. per totum titulum, & aliis item locis.

Legendum sine aspiratione.

* lex Vitellia lata est anno vrbis 776. Varrone & Sex. Cornelio Coss. eius meminit Vlpia. in sing tit. 3. Contius, aliàs, etca.

Continua.

AD LEGEM VISELLIAM.
alias Miliciam. †

Lex Cornelia punit homicidas: vt supra ad legem Cornel. de sica. & falsarios, vt infra, titu. proxi. præmittit tamen hic de quodam speciali falso, quod per l. Visselliam punitur.

¹ Hęc lex alibi vocatur lex Iulia Miscella, vt patet supra, de indicta viduitate tollen. per totum titulum, & aliis item locis.



Ex Visellia.] CAS. Ad honores aspirare libertus nō potest, nisi impetrato iure aureorū anulorum. hoc obtento, dū vixerit, natu ingenuitatis obtinet, & publica officia: si aliter ad honores adspiret, ciuiliter pro operis promissis cōueniri poterit, id est lege Visellia, criminaliter extra ordinē accusari: & si curiæ se immisceat, infamia notabitur: & hoc, cum adspirat ad minores honores superiora vero tutelli gūtur, cum adspirat ad maiores. si vero ad onus tutelæ patroni vocetur, necesse habet illud subire. Viuia.

† Legendum sine aspiratione.

ᵃ lex Visellia lata est anno vrbis 776. Varrone & Sex. Cornelio Coss. eius meminit Vlpia. in frag. tit. 3. Contius.

† aliàs, circa.

TITVLVS XXI.

AD LEGEM VIsselliam.

Seruus vel libertus ad publicos honores tacita veritate promotus, incidit in legem Iuliam Visselliam: nisi libertus impetrasset ius anulorum aureorum: a tutela tamen patroni & oneribus municipalibus non excusatur libertus. primo enim ista lex tractat de honoribus, secundo de oneribus. Bald.

1\. Impp. Diocl. & Maximia. AA. & CC. Baccho. † B



Ex Visellia * libertinę cōditionis homines persequitur, si ea quæ ingenuorum ᵃ sunt, contra † honores & dignitates ausi fuerint attentare, vel decurionatum arripere: ᵇ nisi iure aureorū anulorum impetrato ᶜ à principe sulltētentur. Tūc enim quoad viuunt, imaginē, non statum ingenuitatis obtinent: ᵈ & sine periculo ingenuorum etiā officia peragunt publica. C ¶ Qui autem libertinus ᵉ se dicit ingenuum, tam de operis ciuiliter, ᶠ quàm etiam ex lege Visellia criminaliter ᵍ poterit perurgeri. ¶ In curiam autem se immiscens, damno quidē ʰ cum infamia afficitur. ¶ Muneribus vero personalibus ⁱ in patria patroni, quæ congruunt huiusmodi hominibus, singulos pro viribus adstrictos esse non dubium est. PP. II. Id. Feb. Antiochiæ. CC. Côss.

ᵃ Quæ ingenuorum.] id est quę conueniunt tantum ingenuis.

ᵇ Arripere.] vt & infra si seruus aut libertus, l. 1 lib. x.

ᶜ Impetrato.] multo magis si natalibus fuerint restituti, vt ff. de natal. rest. l. quæris. sed hodie et poterit sine impetratione iuris aureorum anulorum, vt in auth. vt liberti de cætero, §. 1. colla. 6.

ᵈ Obtinent.] vt & supra de iure aureorum anulorum l 2.

ᵉ Libertinus.] ad honores ascendens.

ᶠ Ciuiliter.] actione in factum, si iuramēto debeantur. si autem per stipulationem, ex stipulatu, vt ff. de oper. liber. l. vt iurisiurandi.

ᵍ Criminaliter.] vt infra quando ciui. ac. l. 1. & hæc l. Visellia extraordinariam imponit pœnam ex qualitate delicti, vt ff. ad legem Cornel. de fal. l. eos. §. fina.

ʰ Damno quidem.] id est damno quod est infamia. & hoc quando ad minores adspirat. sed supra proxi. respō. ad maiores. Vel dic hic idem quod supra, & expone damno, scilicet arbitrio iudicis indicta multa. vt d. l. eos.

ⁱ Personalibus.] tutelæ vel curæ, vt & infra, de liberti. l. 1 lib. x. & supra, de excusa. tuto. l. libertos, & l. nec senatorum.

TITVLVS XXII.

AD LEGEM † CORNEliam de falsis.

Cōtinuatio. AD LEGEM CORNELIAM DE FALSIS.

In plurali ideò, quia multis modis committitur falsum, vt ff. eo l. 1. & per totum titulum, & hoc titulo per totum.

Accusatio subiecti partus, propter impubertatem pueri non differtur: & verisimile est quod causam capitalem ille quem tangit, agat ex fide. h. d. Vel sic: Vbi agitur de salute alicuius, verisimile est quòd totis viribus se defendat. Bal.

1\. Imp. Anton. A. Seuerino.



Si partus subiecti crimē diuersæ parti ᵏ obiicitis, causa capitalis ˡ in tempus pubertatis pueri differri nō debuit: sicut iam pridem mihi & diuo Seuero patri meo placuit. Neque. n. ᵐ verisimile est, eam quę arguitur, non ex fide causam suam defensuram, cum periculū capitis subeat. PP. Non. Mart. Duobus & Aspris Conss.

Exceptio falsi obiecta solum causa differendi processum, non debet admitti: sed debet debitor ad solutionem compelli reseruato iure accusandi. h. dicit. Vel sic: Exceptio falsi expulsa indiscussa non parit præiudicium in iure accusandi. hoc dicit. Vel sic: Si repellatur exceptio falsi, tamen accusatio potest institui, si fuit à iudice reseruatum ius accusandi. Bal.



A Si partus.] CASVS. Mulier accusabatur de partu supposito: an accusatio differri debeat vsque ad tempus pubertatis pueri? Dicitur ꝙ non: quia non est verisimile ꝙ se non defendat, cum periculum capitis expectet. Viuia.

ᵏ Diuersæ parti.] scilicet matri. Itē quo ad matrem si insimul matri & impuberi: licet quidā tūc dicant differendam in tempus pubertatis. si autem ipsi pupillo tantum, differtur ex edicto vel cōstitutionibus, vt ff. de Carb. edic. l. 1. §. fi. & l. 3. §. 1.

Partus subiecti crimen an sit differēdum propter filii impubertatem.

† Ad ll. huius tit. ad de glossemata Grgcorum in Basil. lib. 60. Petr. Vendr.

ˡ Capitalis.] quia sequitur pœna capitis, vt in fine legis.

ᵐ Neque enim.] vere non differtur. neque enim &c. nam & si pupillo moueretur, non differtur, si hoc ei expediet, vt ff. de Car. edic. l. 3. §. causæ. Sed an hoc casu sententia contra matrem lata vel pro ea, partui præiudicet vel proficiat? Respon. secundum Ioan. non, vt ff. de iureiuran. l. 3. §. denique ait si de possessione, & ff. de Carb. edi. l. 3. §. si mater impuberis, & ff. de adul. l denunciasse, §. fin. & l. miles, §. defuncto. Itē si præiudicaret, differretur causa: quod non fit, vt hac l. dicitur, & argu. ff. de ven. in pos. mit. l. 1. §. si ea quæ. Sed ecōtra videtur ꝙ sic: quia si verū est eam subiecisse: ergo hic est subiectus, sed nō sequitur: q͂a aut malè iudicatum est, & non fecit ius: aut ēt bene, & tunc res inter alios acta &c. vt s. res inter alios &c. Item pro eo ꝙ proficiat, videtur, ff. de Carb. edic. l. 3. §. si mater, & §. si quis. vbi dicit, si mater obtinuerit, adhuc tamen quæstio status superesse poterit: si vel dicatur non esse ex ea conceptus, vel dicatur non fuisse matrimonium cum ea ex qua est conceptus. Cum ergo hos duos casus tātùm excipiat, videtur de partu supposito non remanere quæstio. Sed respon. licet duos excipiat, non tamen abnegat tertium: qualemqualem tū præsumptionem negari non potest esse pro partu vel contra, sententia contra matrem vel pro ea lata: non tamen tanta est præsumptio, vt per eam debeat Carboniana bonorū possessio denegari. Itē ꝙ præiudicet & differatur, videtur, ff. de ven. in possel. mit. l. si ventris. sed aliud est ibi: quia est ibi de adulterio accusata. Vel dicit ibi de præiudicio qualiquali. vel impetrauit ibi hoc à principe. Vel ibi loquit̄ q̄n accusauit vt non mitteretur in possessionē: hic autem vt pœna falsi imponatur.

Sententia lata cōtra matrē de partu supposito an noceat partui.

imponatur. argu. ff. de Carb. edic. l. Titia, & ff. de adul. l. miles. §. defuncto. & facit infra eo. l. cum suppositi, & ff. de fal. l. qui falsam. §. 1. & l. lege Cornelia. §. fi. & de accu. l. fi tamen §. 1.

ADDITIO. De materia suppositi partus vide Abb. & alios scribētes in capi. officij, extra de pœni. & remis. vbi tractatur an filius quem mater dicit non esse natum ex marito, debeat assertioni matris credere, & bona aliis qui etiam ab intestato successuri, restituere. de quo etiam per eundem Abb. in c. transmissæ, qui filii sint legiti. & in c. per tuas, de proba. & per legistas in l. filium. ff. de his qui sui vel alien. iuris sunt. Et alia circa hanc materiam occurentia vide in dicto c. officij, per eundem Abb. & alios.

¶ Cōcor. ad hanc. l. gl. in c. suscitata, su per verb. sententię, in ti. extra de testi. in integr.

II. Imp. Alexan. A. Valerio.

Satis aperte diuorum parentum meorum rescriptis declaratum est, cū morandæ solutionis gratia à debitore falsi crimen obiicitur: [a] nihilo minus salua executiōe criminis [b] debitorem ad solutionem cōpelli oportere. PP. III. Non Maij, Maximo. II. & Aeliano Conss. B

Agnoscens legatum ex testamento falso, quod putat verum, non grauat: sibi praeiudicium, h. d. Vel sic Approbans falsum instrumentum per errorem, potest postea illud instrumentum reprobare. Baldus Vel sic: Filius legatum consecutus ex testamento, quod verum putauit, non praeiudicat sibi illo falso probato. Salicetus.

III. Idem A. Cassio.

Licet ex tabulis quas sub nomine patris [c] tui vxorem eius, id est nouercā tuam, surrepto vero testamēto, [d] falsas protulisse allegas: cum crimē admissum ignorares, [e] legatum asscriptū tibi consecutus sis: tamen non impedieris accusationē contra eam impletis solennibus instituere. PP. XI. Kalend Ian. Albino, & Maximo Conss. C

Plus punitur vtens falso rescripto, quàm si vteretur alio simplici instrumento, hoc primo. Qui vtitur ignoranter, excusatur a falso. Bal.

IIII. Idem A. Maximo.

Maiorem [f] seueritatem exigit, vt merita eorum qui falsis rescriptionibus [g] vtuntur, digna coerceantur pęna: sed qui deceptus est per alium, [h] si suam innocentiam probat, [i] & eum à quo accepit, exhibet: [k] se liberat. [l] PP. IIII. Kalendas Ianuar. Albino & Maximo Conss. D

Filio non permittitur accusatio falsi contra matrem, sed bene permittitur defensio per viam exceptionis. h. d. Vel sic: Permittitur excipere contra illum, contra quem nō permittitur agere. Bal. Vel sic: De falso non potest filius agere contra matrem criminaliter sed ciuiliter Salic.

V. Idem A. Petronio.

Falsi [m] quidem crimē, vel aliud capitale mouere vos matri vestræ, secta mea non patitur: sed ea res pecuniarium compendium non aufert. Si enim de fide scripturæ vnde eadem mater vestra fideicommissum sibi vendicat, dubitatio est: inquiri fides veritatis etiā sine metu [n] criminis potest. PP. III. Kal. Septembr. Agricola & Clemente Conss.

Ex testamento quod quis reprobauit vt falsum, se iuuare non potest. Baldus. Vel sic: Legatum perdit, qui in accusatione falsi succubuit. Salic.

XI. Imp. Philippus A. & Philippus C. Cuspio.

Qui falsas tabulas [o] dixerit, [p] nec obtinuerit: [q] ad defuncti

Satis] CASVS. Conuenit debitorem quis per instrumentum quod debitor arguebat de falso, propter fideiussorem, vel hypothecam, quasi non deberent inscribi: tamen quia confessus est debitum, prius debet soluere, & postea intētabit accusationem de falso. Viuia.

[a] Obiicitur.] vt quia debitum confitetur: sed dicit instrumentum falsum propter fideiussorem, vel hypothecam, quæ non debuit inscribi, vel aliis indiciis videat iudex fieri causa morandæ solutionis. & facit. ff. de re iudi. l. debitoribus, & supra si ex fal. instru. l. vl. & de vsur. l. 2.

[b] Criminis.] sed quomodo est ei salua, qui calūniari præsumitur, vt ff. de accus. l. alii propter? Respond. non est præsumptio adeo violenta, cui stetur omnino. & facit. ff. de peti. hære. l. si quis liber. §. plane.

Licet.] CASVS. Fecit Titius duo testamenta: vnum verum, in quo instituit filium suum hæredem sibi: aliud falsum, in quo vxorem nouercam filii: & filius legatum exegit ignorans. an crimen falsi aduersus nouercam non obstante quod legatum consecutus est, intentare possit, quæritur? Et dicitur quod sic. Viuianus.

[c] Nomine patris.] id est ac si pater tuus fecisset.

[d] Vero testamento.] in vero testamēto tu filius eras institutus: in falso ipsa nouerca, & tibi relictum legatum.

[e] Ignorares.] vt ff. eo. l. qui ignorans, & ff. de his quib. vt indig. l. post legata, in prin. ergo si sciens, præiudicat sibi quasi tra[n]s[e]gerit, vt innuit à contrario sensu, vt patet j. e. l. ipse. sic ergo non potest accusare, sed nec replicare de falso, vt habeat bona: sed apud nouercam remanent: licet alii legitimi possint accusare, & bona auocare. Vel potes dicere vt notatur in d. l. post legatum.

Maiorem.] CASVS. Si aliquis vtatur rescripto falso principis, magis puniendus est quàm si vteretur falso instro priuato. si vero nō impetrauerit rescriptum, sed alius, & ille accusetur: poterit se excusare si illum exhibeat: immo & melius, si probet innocentiā suam qui impetrauit. Viuia.

[f] Maiorem.] quàm in aliis instrumentis falsis vtendo sed aliud est vti falsa cōstitutione: quia non maior tunc imponitur pœna, quam legis Corneliæ de sicariis, vt ff. e. l. fi. Vel dic maiorem, id est magnam.

[g] Rescriptionibus.] id est rescriptis, quæ si à principe obtentis.

[h] Per alium.] procuratorem, qui dicit se sic impetrasse.

[i] Probat.] hoc ipso, quod non probatur contrarium, vt ff. de proba. l. verius, & infra qui mili. nō pos. l. super teruis, lib. 12. Vel ideo sic dicit, quia in crimine falsi ab vtroque exigitur probatio, vt infra eod. l. vbi falsi, & infra de abolitione. l. fallacites.

probatio ab vtroque exigitur in crimine falsi.

[k] Exhibet.] & hoc ex vrbanitate vel voluntate. sic supra de fur. l. ciuile. Vel dic, hoc saltem debet probare, quod ab aliquo acceperit.

[l] Se liberat.] ab accusatione: vel, id est non incidit in pœnam sic. ff. de verbo. oblig. l. decem. & facit supra de custo. reo. l. ad commentariensem, & ff. eod. l. qui nomine, etsi contra ius vel vtilitatem publi. l. & si legibus. Sed contra extra de crimi. fal. c. ad falsariorum.

[m] Falsi.] Ex falso testamento petit mater fideicommissum à filio: excipit contra matrē filius de falso: non vero criminaliter accusabit eā, vt hic, & ff. de accu. l. hi tñ. §. 1 Sed arg. contra. j. qui accu. non pos. l pen.

Casum ponit.

[n] Sine metu.] per actionem in factum, vt ff. de vi & vi ar. l. 1. § interdictum hoc. vel per exceptionem: ipsa tamen punietur à iudice sine accusatore, vt supra, de proba. l. pe. & facit supra, si tu. non ges. l. 1.

Qui falsas.] CAS. Is qui testamentū alicuius arguit de falso, & succubuit, nihil de eo petere pōt. Viu.

[o] Tabulas.] testamenti.

[p] Dixerit.] scilicet accusando.

[q] Nec obtinuerit.] id est succubuerit, vt j. de his quib. vt indig.

vt indig. l. alia, & l. Polls.
a Iudicium.] legatum petendo.
b Non potest.] sed si habet, reddit, vt ff. de his qui. vt indig. l. post legatum. §. 1. & §. ei qui.

Ipse significas] CASVS. Petebas à me decē ex instrumēto. ego dicebam falsum: postea transegi super eodem instrumento: nunquid potero postea arguere instrumētum de falso, quæritur? Et dicitur ꝙ non. Viuia.
c Suspectam.] secus si ignorasset, & dedisset causam transactioni, vt supra de transactio. l. pen.
d Trāsactione.] quę valet, vt s. de transactio. l. transigere.
e Difficile.] quia quandoque permittitur, vt si dolus vel metus allegetur, vt hic, & facit supra si ex fal. instru. l. 2. & supra de fide instru. l. vna.

Si falsos.] CAS. Accusare te possum de falso si falsos codicillos fecisti, licet dicas te nolle vti his: quia tunc potest quis se excusare si non vtatur, quādo nō ipse sed alius illos codicillos composuisset. Viuia.
f Vti.] quoniā perfectum fuit delictū, & postea non habet locum pœnitentia, vt ff. de fur. l. qui ea mente.
g Adstrinxerit.] & si fuerint adstricti, quomodo euadent? Respon. bene: quia nō pure sunt adstricti: sed sic, si vsq; ad sententiam perseuerauerint, vt hic, & argu. s. ne tut. vel cur. vec. cō. l. 1. tamē mitius propter vsum q̄ propter factum puniuntur, vt ff. eod. l. falsi. §. ordine. sic & aliàs quandoq; mitius de falso punitur quis, vt ff. e. l. q duobus. aliàs acrius, vt supra eod. l. maiorem. Item nota pœnitentiam admitti. sic in falsa moneta, vt ff. eodem l. qui falsam. sic & ff. de adult. l. si adulterium, §. primo, & ff. de in ius vocand. l. quamuis, & supra, de appella. l. si quis libellos, & ff. de bo. lib. l. si vero. & ff. de inofficio. testamen. l. Papinianus. §. meminisse, & ff. rem rat. ha. l. amplius. Item an præsumitur falsum instrumentum eo ꝙ dicit se non vti quod videtur, vt supra de fide instrumen. l. si aduersarius, licet ipse non possit accusari, qui desinit vti. & facit ad hanc l. ff. de his qui deie. vel. eff. l. si vero. §. prætor ait, in fi. & ff. de aqua plu. ar. l. si cum quo.

Cōcor. c. præsentium, cum glos. extra de testi. & c. cū olī, de cens.

Pœnitentia in quibusdā casibus admittitur.

iudicium [a] aspirare nō potest. [b] PP. XV. Kalend. April. Philippo. A. & Titiano Conss.

Transactio super instrumento de cuius fide transigens dubitabat, repellit eum à contraueniendo. Bal.

VII. Impp. Valerianus & Gallienus A A. & Valerianus C. Heliodoro.

Ipse significas, cum primùm aduersarij instrumenta protulerunt, fidem eorum te habuisse suspectam. [c] Facta igitur transactione, [d] difficile [e] est vt is qui prouinciam regit, velut falsum, cui semel acquieuisti, tibi accusare permittat. PP. III. Kalend. Iul. Tusco & Basso Conss.

Fabricatione falsi instrumenti irremediabiliter quis tenetur de falso: sed si ratione vsus, remediū est quod desistatur ab vsu. hoc dicit ista lex, quæ non est alibi. Bald.

VIII. Idem AA. & CC. Marino.

Si falsos codicillos ab his contra quos supplicas, factos esse contendis: non ideo accusationē euadere possunt, ꝙ se illis negent vti. [f] nam illis prodest instrumenti vsu abstinere: qui non ipsi falsi machinatores esse dicuntur, & quos piculo solus vsus adstrinxerit. [g]

¶ Qui autem cōpositis [h] per scelus codicillis, in seueritatem legis Corneliæ inciderunt: nō possunt defensiones eius [i] recusando, [k] crimen euitare. PP. III. Kal. Iul. Aemyliano & Basso Conss.

Succedens ab intestato, tenetur præstare fideicommissa relicta in codicillis: nisi codicillus arguatur de falso criminaliter accusando, vel ciuiliter excipiendo. Bal.

IX. Impp. Carinus & Numerianus AA. ...

Si docueris apud præsidem prouinciæ, ab intestato te hæredem eius extitisse, q codicillos scripserat: [l] ordinarium est, vt in hæreditatis possessione constitutus, fideicommissa præbeas, [m] quæ iure relicta sunt: nisi cōsiliū est codicillos falsos arguere.

¶ Quòd si criminaliter cœptum iudicium interuentu indulgentiæ sopitum est: [n] habes tamen residuam [o] indagationem, & potes de fide scripturæ ciuiliter queri [p] PP. III. Kal. April. Carino II. & Numeriano. AA Conss.

In criminalibus probat actor, non reus. Sal.

X. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. Legitimo.

Cvm suppositi partu crimē patrui tui vxori moueas, [q] apud rectorem [r] prouinciæ instituta accusatione id proba. [s] PP. XI. Kal. Octobr. Diocletiano. A. II. & Aristobulo Conss.

Quæstio falsi incidenter potest coram pedaneo iudice agitari. Bal. Vel sic: Etiam coram delegato potest excipi de falso instrumento. Sali.

XI. Idē AA. & CC. Isidoro.

Si lis pecuniaria apud pe

h Compositis] scilicet à se.
i Eius.] scilicet legis Corneliæ.
k Recusando.] vt in principio huius l. dicitur.

Si docueris.] ... Fecit Titius codicillos, & in eis legata reliquit: ego hæres ingredior possessionem hæreditatis, & præstabo legata. si vero velim codicillos arguere de falso, & accusationem institui, & ex principis indulgentia abolita est: de fide codicillorum ciuiliter quæri potest per actionem in factum, vel per exceptionem, vt ff. eo. l. qui nomine, & s. eo. l. damus. Viuia.
l Scripserat.] id est scripsisse dicebatur.
m Præbeas.] sed quomodo, cum nihil tibi relictum est, supra de fideicomm. l. ab eo? Respon. tacite, relinquitur, vt ff. de iure codi. l. conficiuntur. §. 1.
n Sopitum est.] sed quomodo per abolitionem sopitur, per generalem non, vt ff. ad Turpil. l. Lucius. per specialem nō, vt infra de abol. l. fallaciter. §. fi. Respon. ex certa sciētia princeps indulsit generaliter vel specialiter.
o Residuam.] ciuilem, vt subijcit, non criminalem: nisi intra xxx. dies computandos ex fine feriarum, vt & infra de generali abolitione l. 1. & ff. ad Turpil. l. aut priuatim. §. triginta.
p Queri.] scilicet per actionem in factum vel exceptionem, vt ff. eod. l. qui nomine, & infra eo. l. damus.

Cvm suppositi] CASVS. An vxorem patrui mei de supposito partu accusare possim, quæritur? Et dicitur quòd sic. Viuia.

Partus suppositi accusatio cui cōpetat.

q Moueas.] cum velis succedere ei, & sic tua interest, aliàs non posses accusare, vt ff. codem, l. lege Corneliæ. 2. §. 1.
r Apud rectorem.] qui habet merum imperium, quod hic exigitur. Accur.
s Id proba.] sine præfinitione temporis, vt ff. eod. l. qui falsam. §. accusatio.

Si lis pecuniaria.] CASVS. Conueni te ad c. coram pedaneo iudice ex instrumento, quod arguebas de falso: an coram tali iudice possis me conuenire criminaliter de falso, quæritur? Et dicitur ꝙ sic. Viuia.

Remissa

a Remissa est.] per delegationem.
b Ciuiliter.] & etiam criminaliter incidenter, vt supra, de iudi. l. quoties, & s. de ordi. iudi. l. j. sed non pronunciant, vt ibi dixi.
c Requiretur.] excipiendo.

A f Qui veluti.] deposui apud te, vel cõmodaui res meas: postea scripsisti, quòd ego confitebar me recepisse quasi apocham, cum essem absens. tu falsi teneris, & non praeiudicasti mihi.
g Criminis.] scilicet falsi.

daneos iudices remissa est, a etiam de fide instrumenti ciuiliter b apud eos iuxta responsum viri prudentissimi Pauli requiretur. c PP. X. Kal. Iul. Diocletiano. III. & Maximiano. AA. Conss.

Accusatio falsi potest vsque ad xx. annos institui, quemadmodum & criminales actiones regulariter instituuntur, hoc dicit. Vel sic: Accusationes regulariter xx. annis viuunt, & non vltra. Bal.

XII. Iidem AA. & CC. Primo.

QVerela d falsi temporalibus † praescriptionibus non excluditur, nisi viginti annorum exceptione, sicut caetera e quoque ferè crimina. S. VI. Id. Ianuar. Viminatij. CC. Conss.

Debitor scribens in personam creditoris falsam apocham de recepto, tenetur poena falsi. Bal. Vel sic: Falsa scriptura non prodest scribenti, sed eum adstringit crimine falsi. Sal.

XIII. Iidem AA. & CC. Marco.

QVi veluti f praesentem scripsisse res recepisse suas, cũ absens esset, conscripserit: non ignorauti quicquam aufert, sed se criminis g obligat periculo. PP. VI. Kal. Ian. Sirmij AA. Cõss.

Contrectans codicem testamenti, inuoluitur in crimine falsi. Bal.

XIIII. Iidem AA. & CC. Germanae.

EVm qui celauit, vel amouit testamentũ: h committere crimen falsi, publice notum est. S. III. Kalen. Ianuar. Sirmij. AA. B Conss.

Falsitas in tempore, intelligitur falsificare in totum negotium: vnde mutans veritatem in tempore, mutat in toto. Bald. Vel sic. Si creditor in alterius praeiudicium fingat se priorem in tempore, vel sibi solutum non esse cum sit, in poenam falsi incidit, licet de conscientia debitoris fecerit. h. d. Vel sic: Conscientia debitoris non impedit creditorem teneri poena falsi in praeiudicium tertij commissi. hoc dicit quod no. secundum Salicet.

XV. Iidem AA. & CC. Rufo.

SI creditor i colludens cum debitore suo tibi praedium venundedit, falsum commisit: & tibi nihil C offecit, k sed se magis criminis accusationi l fecit obnoxium. S. XIII. Kalend. Febr. CC. Conss.

Testamentum potest dici falsum dupliciter, scilicet ciuiliter per illum cuius interest, vel suum procuratorem, & criminaliter per quemlibet. h. d. Vel sic: Accusatio multis in falso est priuata, sed accusatio criminalis

QVerela.] CASVS. Titius accusauit aliquem de falso. dicitur, quod illa accusatio non finitur nisi spacio. xx. an. sicut caeterae accusationes.

Falsum potest discuti quatuor modis. d Querela.] quatuor modis de falso quaeritur. Per accusationem, & sic loquitur haec lex. Item per actionem in factum, & illa tollitur xxx. annis: sicut personales aliae actiones, vt s. de constit. pec. l. ij. Item per exceptionem, & haec nullo tempore tollitur, vt ff. de except. do. l. pure. §. fi. Item per iudicis officium sine accusatore, vt s. de probat. l. iubemus, & de testam. l. nullum, & tunc forte. xxx. annis tollitur. Vnde versus.

(i huic legi cõgruit quod Cicer. 3. in verrẽ ait ex certo tempore populũ, hac lege Cornelia testamentaria nõ teneri. Contius.)

Versus. *Accusas, agis in factum: per. 1. o. reuocabis.*

Falsum, viginti, triginta, quatuor annus.

Accusationes criminum quãto tempore tollantur. e Sicut caetera] scilicet non tolluntur temporalibus praescriptionibus etiam xx. annorum, secundum quosdam, sed tantum xxx. annorum. Vel verius, scilicet tolluntur. xx. annis, cum in dubijs restringere debeamus poenas, vt ff. de poe. l. interpretatione. Et secundum primam expositionem dicit fere, propter illas quae tolluntur temporalibus praescriptionibus, vt adulterij. secundum aliam dicit fere, propter plures alias accusationes, quarum quaedam durant minori, quaedam maiori: vt ecce accusatio adulterij quinquennio, vt supra, de adulter. l. adulter. Item quinquennio finitur accusatio eius, qui aperuit testamentum eius qui occisus fuit à familia, antequam vlcisceretur mortem defuncti, vt ff. ad Sylla. l. in cognitione. Item accusatio apostatatus quinquennio durat post mortem apostatae dum viuit, perpetua est accusatio, vt s. de aposta. l. ij. & l. apostatarum, & idem de crimine peculatus, vt ff. ad leg. Iul. pe. l. peculatus. Item actio iniuriarum tollitur anno, vt j. de iniur. l. si non cõuicij, & econtra perpetuae sunt, vt criminis suppositi partus, vt ff. eo. l. qui falsam. §. j. & criminis parricidij, vt ff. ad leg. Pompe. de parrici. l. fi. Itẽ criminis cõcussionis, secundum P. vt ff. de concus. l. j. secundum vnã lecturam.

(Apostatatus accusatio quãto tempore duret.)

QVi veluti.] CASVS. Iturus peregre deponebas penes me res tuas; feci fieri instrumẽtum, quo continebatur quòd res illas accepisti: nunquid tibi praeiudicatur? Dicitur quòd non, & potero accusari de falso. vel dic aliter, vt in glo. Viuianus.

EVm qui.] CASVS. Aliquis fecit testamentum, in quo eram institutus haeres: aliquis illud testamentũ amouit, & celauit: an eũ possum accusare crimine falsi, quaeritur? Et dicitur quòd sic. Viuia.

h Testamentum.] idem in alio instrumento. sed hoc interest: quia alio instrumento amoto, non est publica accusatio, sed in testamento sic, vt hic, & ff. e. l. Paulus. Si vero scribatur falsum aliud instrumẽtum. an sit publica accusatio? Quidam, vt fy. quod nõ, per l. istam, quae tantum de testamẽto dicit, & per l. ff. e. l. Paulus, in princ. & l. qui testamentum. Item quia sola lex Cornelia testamentaria numeratur inter caetera publica iudicia, vt ff. de pub. iu. l. j. tunc enim demum cum contingit publicam vtilitatem, erit publica haec accusatio, vt in amoto testamento, vel codicillo celato, vel deleto, vt in dictis legibus, & infra ti. j. l. ij. Nos dicimus quòd semper est publica, vt probatur ff. de pub. iud. l. ij. & institu. de pub. iud. § item lex Cornelia de falsis, & ff. eo. l. Paulus. §. j. & s. qui accu. non pos. l. senatusconsulto, & supra, si re vel accu. mor. fu. l. si vt proponis, & j. eo. l. & si ad te. item nota ex hac. l. quod sic cõmittit falsum qui celat, sicut qui facit. vt ff. eo. l. 1. §. qui in rationibus. & l. qui testamentum. & ff. de dolo, l. si quis affirmat. §. fi.

(Falsificis non tñ testamẽtũ, sed etiam aliud instrumẽtũ, potest publicè accusari.)

D SI creditor.] CASVS. Die sabbati obligaui Titio fundum: eundem Sempronio die dominica sequẽti obligaui. Sempronius eum vult distrahere colludens mecum: confeci instrumentum, quo continebatur quod fundus die sabbati erat ei obligatus: an possim accusari de falso, quaeritur? Et dicitur quod sic, nec emptori obest collusio. Vel dic aliter vt in glo. Viuia.

Casus. i Si creditor.] Creditor cum debitore scripsit falsum instrumentum, in quo continebatur sibi priusquã alij obligatum praedium, vt ita emptorem ad emendum induceret. Vel pone vt ponimus, ff. de fide inst. l. repetita, vel vt ff. eo. l. si a debitore: Vel dic quod creditor vendidit cum iam esset ei solutum, cum pluribus debitor obligatus nõ inueniret emptorem.

k Nihil offecit.] quo minus de euictione agas.
l Accusationi.] falsi. & facit infra de crimi. stellio. l. ignorantia.

De fide.] CASUS. De falso testamento egit quis: an potuit, quæritur? Et resp. quod sic ciuiliter & criminaliter: primo casu per procuratorē: secundo casu nō.

b Duplex via] scilicet criminalis & ciuilis: sed ciuilis multiplex, scilicet excipiendo & replicando & agendo actione in factum, ut infra e. l. damus.

c Non potes.] ut & supra qui accusa. non pos. l. 2. & ff. de publi. iudi. l. pe. § ad crimen.

d Eiusdem.] testamenti.

e Nō prohiberis.] etiā per procuratorem.

f Conuentus.] priuata disceptatione.

g Accusari possit.] non ergo habet exceptionē rei iudicatæ, siue condemnatus soluit, siue absolutus fuit i prima, ut infra quando ci. ac. præiu. crimin. l. 1. sunt enim partes, ut ff. de except. rei iudi. l. si quis cum totum § plane.

Sicut.] CASUS. Tractu temporis testamentum falsum non fit uerum: nec e conuerso, vel solo tempore adueniendā ergo ueritatem tot queri possunt serui aliquibus indi... præcedentibus. Viu.

PP. Non. Maij Aemil. & Bassi. Cos.

g Firmari] immo contra videtur, ut s. e. l. querela. sed illud, etiam est in accusatione, non in exceptione, vel in replicatione, vel actione, vel etiam officio iudicis, ut ibi notatur. Ex parte ergo accusatoris, non rei firmatur: sicut in actione de dolo, quę tollitur biennio, sed non exceptio, ut s. de dolo l. optimum, & ff. de excep. doli. l. pure. § fin.

h Non euanescit.] arg. contra supra de testa. l. sancimus.

i Interrogatio.] seruorū cum tormētis.

k Cōmotus.] quia à quæstionibus non est incipiendum, ut s. de quæst. l. 1. & l. milites, & ff. de quæstio. l. 1. in prin.

Ex initio.] CASUS. Fecisti confici instrumētum, in quo continebatur quòd prædium meum erat tuum. non propter hoc effectus es iustus possessor, unde potero te accusare de falso. Et si mulier dedit mihi fundum, & Titius fecit confici instrumentum in quo continebatur mulierem sibi Titio prius donasse: in quo instrumento mulier subscripsit, credens illud instrumētum esse epistolam: licet videretur mulier suam prosequi iniuriam si accusaret, tamen accusare non potest: mulieribus enim accusare prohibitum est, ut supra qui accu. pos. l. senatus hoc dicit cum. l. sequen. Viuianus.

Vel sic. Si de falso ciuiliter queritur, procurator potest interuenire, nō si criminaliter. & ciuiliter cōuentus: non prohibetur criminaliter accusari. Salic.

XVI. Iidē AA. & CC. Fortunato.

A De fide testamēti quærenti duplex via a litigandi tributa est. Quamuis itaque per procuratorem accusationem persequi non potes, b B disceptatione tamē priuata de eiusdem c fide queri non prohiberis: d cū reus ita cōuentus, e non tantū ab alio iuste, sed etiam ab eo qui ciuiliter egit, solenniter accusari possit. f S. VIII. Idus Februarij Sirmij. CC. Conss.

Veritas & falsitas cursu temporis non mutantur, & non est incipiendū a tormentis, sed ab indicijs h. d. Vel sic. Cursus temporis non immutat substantiam veritatis Baldus.

XVII. Iidem AA. & CC. Menelao.

Sicut falsi testamenti uel codicillorum scriptura temporis interuallo firmari g non pōt, ita vera quæ iure subsistit, nō euanescit. h

Si itaque de fide delicti vel per accusationem, vel per priuatum iudicium quereris: rector prouinciæ tunc demum eos exhiberi, de quibus interrogatio i fieri potest, iubebit: si prius cæteris indicijs fuerit commotus. k S. III. Idus Februa. Sirmij. CC. Conss.

Falsus titulus non est titulus, & ex eo nec vsucapiendi conditio, nec aliquis paratur effectus. h. d. Vel sic. Habens falsum titulum, non intelligitur iustus possessor. & etiam potest accusari de falso. Baldus.

XVIII. Iidem AA. & CC. Maximo.

Ex initio l falsi commissi m iusta possessio n non paratur. Vnde cōtra eos o quos de dominio fundi tecū cōtēdere p proponis, accusationem instituere potes. S. III. Non. Mar. CC. Conss.

Fœmina non potest accusare de falso ratione solius affectionis, sed ita demum, si suam vel suorum iniuriam prosequatur. Baldus.

XIX. Iidem AA. & CC. Cosmiæ.

Et si ad te q negotiū pertinuit, etiam atque etiam r tecum deliberare debueras, ne improbā s instituere accusationem, hoc instrumentum in quo C subscripseras, falsum arguere contendens. At cū mulieribus in aliena causa falsi nō sit cōcessum accusare, t tu aūt hæc eadē prædia te prius u alij donasse proponas: fieri tibi facultatē accusandi, contra iuris postulas formā. x S. VIII. Idus Martij. CC. Conss.

Error scribentis vel subscribentis non inuoluit cū in crimine falsitatis, nec derogat veritati h. d. Vel sic: Falsum ubi cessat dolus, non punitur ut falsum. Item ubi est error, ibi necessario D cessat dolus. Item error non præiudicat veritati Bald.

XX.

Nec exēplum editionis precū y aliter p

l Ex initio.] quia scripsisti tuam, quam iniuste tenebas, vel timore huius falsi instrumenti quo continebatur quod erat tua, ubi tradita sit, ut supra de trans. l. si ex falsis, siue etiā iudex fecit ... hoc instrumentum, tibi possessionem adiudicauit, ut s. ... si ex fal. instru. l. 2.

m Commissi] scilicet instrumenti.

n Possessio.] ut post sit sequi vsucapio, secundum secundam expositionem. Sed an dominium transeat si dominus erat tradens? Respon. distingue: aut putauit se obstrictū, quia tradidit, ut daret eam rem quā actoris esse putabat, et tradidit. In primo casu trāsfertur dominiū, in secundo non, ut hic, & ff. de condic. ob cau. da. l. 3. §. subtilius.

Dominiū an transferat dominus tradēs rem suā p textu falsi instri.

o Contra eos.] possessores.

p Contēdere] excipiendo.

q Et si ad te.] Vt quia tuā uel tuorum iniuriam prosequeris. Et dic quòd Bertha donauit Titio prædiū: Seius fecit instrumentū, quo continebat Bertam sibi Seio ante dudum donasse: & fecit eam subscribere cum crederet epistolam esse: ipsa mulier non accusat.

Casum ponit.

r Etiā atque etiā.] id est sæpe & sæpius, & facit s. de obseq. l. si manumissori.

s Improbā] id est quæ improba est in prima facie, cum subscripseris.

t Accusare.] ut & supra qui accu. non po. l. senatusconsulto.

u Prius.] q asscribebes tanquā epistolæ.

x Formam.] sed nōne causa mulieris esse uidetur, cum de euictione teneatur? Respond. non tenebatur, ut distinguitur supra de iure do. l. 1.

Nec exemplum.] CASUS. Impetraui rescriptum à principe, ut delegaretur mihi iudex in causa quā habebam aduersus Titium in. 10. notarius comprehendit in rescripto. 25. an prætextu talis falsitatis debeat iudicis cognitio impediri? Dicitur quòd non. Vel dic aliter ut in glo. Viuia.

y Precum.] petij iudicem ad decem: scriba dixit de viginti. vel moratoriam dilationem sex mensium petij: scriba scripsit septem mensium: procedit delegatus secundum Casus.

cundum veritatem, ut & s. de precl. impe. offe. l. 2. Et dicitur exēplum, quia in rescripto semper exemplificatur petitio, sicut in sententiis libellus. Vel dic, quòd in his precibus fuit falsitas: quia dixi me prædium emisse agens contra auctorem, ut mihi tradatur, cum donatum mihi esset, non tamen dolo. non differtur cognitio dati iudicis. secus si dolo, ut hac. l. innuitur, quia tunc rescriptū esset nullum, & sic iudex nullus, ut s. si contra ius uel uti. public. l. etsi legibus consentaneum, & ff. de pigno. act. l. tutor. §. 1. & extra de rescrip. super literis. Item nota hac lege falsum sine dolo non committi.

A & iudex debet causam definire & terminare non interloquendo: nec debet durare accusatio ultra biennium, & iudex debet pœnam imponere uel maiorem uel minorem: uel faciet reum deportari, si hoc exegerit qualitas delicti, uel decapitari si est seruus. Viuia.

errorem scriptum, cum non nisi dolo malo falsum committentes crimini subiugentur, cognitionem dati iudicis morat. Subscrip. XI. Kaland. Nouembr. Dorostoli. CC. Conss.

Dignitas decurionatus antecedens uel sequens a tormentis non excusat accusatum de falso, et ueritas scripturæ per auctorem comprobatur. h. d. quod nota. secundum Sal.

B

XXI. Imp. Constantinus A. Mechilio Hilariano Correctori Lucaniæ & Brutiorum. †

SI quis decurio testamētū vel codicillos aut aliquam deficientis scripserit voluntatem, [a] vel cōscribēdis publicis priuatisq; instrumentis prębuerit officium: [b] si falsi quæstio moueatur, [c] decurionatus honore sepofito, [d] quæstioni, (si ita poposcerit causa) subdatur: sed nō statī desinit esse decurio, qui ī huiusmodi facto fuerit deprehensus. Quantū enī ad municipales ptinet necessitates decurio pmanet: [e] quātū ad rē gestā & veritatem reseruandam, [•] uti decurionatus honore non poterit.

C

Nec vero is [f] qui ante fuerit tabellio, ad eludendā quęstionē super his [g] quæ ante scripserit, factus decurio defendi hac poterit dignitate: quoniā scripturæ veritas (si res poposcerit) per ipsum debet probari auctorem. [h] Dat. III. Kalen. Febr. Sabino & Rufino Conss.

In crimine falsi acerrima fit indagatio, etiam per torturam, & non solum accusati sed etiam accusantis. Nec iudex debet animi sui finalem motum exprimere nisi in prolatione sententiæ, quam proferre debet intra biennium a die exordii quæstionis, & secundum delicti atrocitatem reo commisso, vel accusatori calumnianti pœna imponitur. Bald.

XXII. Idem A. ad Maximum. P. v. †

VBi falsi [i] examen inciderit, tunc acerrima fiat indago argumentis, testibus, scripturarum collatione, aliisque uestigiis ueritatis: nec accusatori [k] tantum quæstio [l] incūbat, nec probationis ei tota necessitas īdicat: [m] sed inter utranque personam sit iudex medius: [n] nec vlla interlocutione [o] diuulget quæ sentiat: sed tanquam ad imitationem relationis, [p] quæ solū audiendi mādat officium, pbeat notionē: postrema sententia quid sibi liqueat

Falsum sine dolo non committitur.

† Co. Th. 9.19.1.

SI quis decurio.] CASVS. Tabellio aliquis multa fecit instrumenta: postea creatus est decurio. de aliquo instrumēto quod scripsit dum erat tabellio, an ad eruendam ueritatem torqueri possit non obstante decurionatus dignitate, quæritur? Et dicitur quòd sic. Vin.

a Scripserit uoluntatem.] non ut tabellio. nam tabellio esse non potest, ut infra de decur. l. vniuersos, lib. x. quæ est contra. Vel dic, hic fuit, sed fieri nō debuit, uel non deberet fieri tabellio postquam fuit decurio, ut ibi. sed prius factus etiam postea potest conficere instrumentū, ut hic.

b Officium.] dictandi uel componendi, uel subscribendi.

c Moueat.] ei forte.

d Sepofito.] sic. s. de testi. l. nullum.

e Permanet.] ergo duplex officiū gerit, scilicet decurionatus, & tabellionatus seu scriptoris, & sic est argu. contra. ff. de pact. l. si plures, & facit. j. de quæstio. l. decuriones, & l. milites.

• seruandam.

f Nec uero is.] supra quando post decurionatum scripsit, nunc quando ante.

g Super his.] scilicet instrumentis.

h Auctorem.] & ei soli creditur, 1 ut hic, & in authent. de fide instrumen. §. si uero moriantur omnes, colla. vj. Sed contra. s. de testi. l. iurisiurandi, sed hoc speciale. Item contra in authen. de hære. & Falcid. §. si uero absunt, colla. 1. Sed ibi non de fide scripturæ, sed de solennitate agitur. 2 Quid autem si diffiteatur suam esse scripturam? Respon. suspecta sit, ut ff. quemadmo. testa. ape. l. 1. §. fin.

1 Scilicet an sit sua scriptura, an nō. Sa. per l. si donationib. s. de don.

2 Tunc distinguendū intrinseca sit an extrinseca. l. sciendum ff. de uerb. obli.

VBi.] CASVS. Si accuset aliquem quis de falso, debet iudex diligenter inuestigare ueritatem per testes, & instrumenta, & scripturarum collationem, & tā accusator quam accusatus debet probationes inducere:

i Vbi falsi.] dic secundum B. quòd utebar instrumento contra te quod dicis falsum, & sic incidit quæstio falsi: pro quo facit uerbū inciderit. sic. s. de proba. l. iubemus, secundum unum intellectū illius l. Sed Ioan. dicit quòd accusatio falsi directò hic proponebat, pro quo est finis huius le. ubi dicit de pœna capitali imponēda. quia illa non debet imponi sine accusatore, ut ff. de mu. & hon. l. rescripto. §. si quis accusatorem. cui tamen respon. B. q post finitam causam pecuniariam fuit instituta criminalis, & sic pœna secuta. Vel ēt speciale sit, ut sine accusatore pcedat, ut & aliàs, ut ff. ad legē Iuliā de adul. l. 2. §. si publico, & not. s. de proba. l. iubemus. Item pro lo. quia si ciuiliter ageretur, non acerrima, sed leuior fieret indago, ut j. l. proxi. Item quia nō exigeretur probatio, ni si ab actore, ut s. de edē. l. q accusare, ni si in excipiente, ut ff. de proba. l. in exceptionibus.

k Accusatori.] qui falsum probat: et tamen prius.

l Quæstio.] i. falsitatis probatio, non autem de tormentis dicit.

† Cod. T. l. 9. tit. 19. l. 2. §. sed vbi falsi. Cont.

m Indicatur.] ut & j. de aboli. l. fallaciter, secus in ciuili causa, ut s. de proba. l. actor. Accur.

D

n Medius.] non declinans ad dexteram uel sinistram, ut & in authe. iusiur. quod præstatur ab his. §. & æquus, colla. 2. Illud tamen uerum est q si accusator non probat, absoluitur reus.

Iudex neque ad dexterā, neque ad sinistrā declinare debet.

o Nec ulla interlocutione.] i. interlocutoria sententia non ostendat, sed per definitiuam suam volūtatem quā habet super crimine falsi condemnandi uel absoluendi, ut arg. ff. de arb. l. qualem, & hoc ad imitationem, id est ad similitudinem.

p Relationis.] i. delegationis quę mandat tantùm officium audiendi, non definiendi. hoc est, sicut iudex ad quem causa mittitur ut de ea tantum cognoscat & referat definiendam, non debet aliquid interloqui, sed tantum cognoscere, ut supra de rela. l. si quis, ita hic nulla interlocutione debet uti, per quam possit notū fieri quid sentiat: sed definitiuā det. hoc, si principaliter agitē de falso sm omnes. si autem incidenter, ut dixit. B. tūc

an

an debeat super incidenti iudicari, dic ut diximus supra de ordi. iudi. l. 1. in fin.

a Proditurus.] Sed si succubuit in ciuili, an aget in crimi nali? Io. sic quia tantum facit vel minus vbi succubuit, quantũ si soluisset. sed solutione facta agitur, ut ĩ. quando ciui. ac. p̃. cri. l. 1.

Strepitus fit in iudicio.

b Strepitus crimina lis.] id est iudicii in quo strepitus fit cõfligentium, hoc est aduocatorum vel allegantium.

† Quia & reus probare tenetur: vt dicit glos. in cap. illud quoq;, extra de præsum.

c Compendioso spacio.] s. biennii, ut ĩ. ut intra cer. tẽp. crimina. &c. l. fina.

d Quem.] s. finem.

e Cuius.] scilicet finis, id est exordium quod respicit finẽ, & dic auspicio, id est initio.

f Contestatæ accusationis.] i. ex die cõtestatæ litis, & dicitur initium, auspicium: quia ueteres principia ab auspiciis & auguriis assumebãt. vel dic, cuius scilicet strepitus, uel cuius scilicet accusationis.

g Commissi.] quia est seruus, & ideo debet decapitari: uel quia est usus falsis rescriptis sciens, ut ĩ. eo. l. maiorem, & ff. eo. l. 1. §. fin.

† C. T. 9. 19. 4.

h Vel deportatione.] ut d. l. ff. eo. l. 1. §. fin.

Damus.] CASVS. Si proferatur instrumentũ falsum, p̃t proferẽs criminaliter accusari. l. Cor. de falsis, vel ciuiliter actione in factum. Et si primo agatur criminaliter, suspenditur q̃stio ciuilis quoad criminalis accipiat finem. in ciuili autem leuior procedat indagatio: quia in criminali uterque probat: in ciuili tantum actor. Viui.

Falsitas p̃õt ciuiliter & criminaliter tractari.

Quęstione ciuili.] super qua iudex primo aditus fuerat: q̃ primo debet terminari, ut hic, & ff. de iudi. l. qui prior. Sed opponitur quia maior debet præcedere, ut supra de ordi. iudi. l. fina. Sed respon. quia causa morandæ solutionis hic obiiciebatur crimen, ut supra eod. l. 2. Vel hic prima facie instrumentum non apparebat esse falsum. Vel tertio dic quòd ciuiliter agebatur de falso actione in factum: quod cũ prius fuerat inchoatum, prius finiatur quam criminaliter agatur. Quarti dicunt terminata, id est dilata per sententiam interlocutoriam. Nam criminalis est præponenda. aliàs dixi hoc tenere quando diuersis temporibus incipit. Si autem simul ciuiliter & criminaliter incipiat, præponitur criminalis, vt ff. de iudi. l. si de vi, & ĩ. de adult. l. adulterij.

p̃diturus. a Vltimũ autẽ finem strepitus b criminalis compẽdioso spacio c limitamus, quem d litigãtem i disceptantemque fas nõ sit excedere: cui e exordium nascetur auspicio contestatæ f accusationis apud iudicem competentem: post probationem supplicio capitali, si id exigat magnitudo commissi, g vel deportatione, h ei qui falsum cõmiserit, imminente. PP. VIII. Kalẽ. April. in foro Traiani, Constantino. A. VII. & Constantio Cæsa. Conss.

De falso potest ciuiliter & criminaliter agi: & electa via ciuili, debet supersederi in criminali: sed ea finita, põt criminalis quæstio inchoari, et conuictus subiici pœnis legitimis. S.

XXIII. Imppp. Valens, Gratia. & Valent. AAA. ad Maximum præfectum præt.

C

Damus licentiam litigantibus, si apud iudicẽ proferatur scriptura de qua oritur aliqua disputatio, profitendi utrum de falso criminaliter statuat qui dubitet de instrumenti fide, experiri, an ciuiliter. Quod si expetens vindictam, falsi crimen intenderit, tunc quæstione ciuili per sententiam terminata, criminis fiat indago, ut si qs tabulas testamenti, chirographa, attestationesque, necnõ & rationes priuatas k vel publicas, pacta, & epistolas vel ultimas voluntates, donationes, vẽditionesve,

D

vel si quid prolatũ l aliud instituere conabit: habeat accusandi facultatem.

¶ Ciuilis autem inquisitionis inter utrasque partes cõfligentiũ leuior m examinatio procedat: cũ iudex qui præerit quęstioni, n intẽtiones actoris o falsas, & conuicta crimi-

B

na reorum ex legibus pœnis cõpetẽtibus possit vlcisci. p PP. XVI. Kal. Maii Romæ, Valẽte. V. & Valẽtiniano. AA. Conss.

Producenti instrumentum suspectũ, imminet prius probatio q̃ sit verum, & aduersario imminet postea probare contrarium. Bal. Vel sic: De falso põt quæri ciuiliter & criminaliter: producens tamen instrumentũ, eius fidem negatam prius debet probare: deinde de falso potest institui accusatio. Sal.

XXIIII. Imppp. Valentinianus, Theod. & Arcad. AAA. Proculo P. vrbi.

C

Præbemus licentiam, ut siue ciuiliter, siue criminaliter (ut actor elegerit q) super prolatis codicillis vel aliis instrumẽtis requiratur: incumbat probatio fidei instrumenti ei primitus qui scripturam r obtulerit, deinde ei qui stricta s instantia falsum arguere paratus sit. Dat. X. Kal. Februar. Timasio & Promoto Conss.

D

TITVLVS XXIII.

DE HIS QVI SIBI ASscribunt in testamento

Filius emancipatus sibi ascribens in testamento patris patre dictante, de æquitate à pœna legis Corneliæ excusatur: quia idẽ esset habiturus sine delicto, quod cũ delicto. Ba. Vel sic: Factũ quod ex speciali æquitate fouetur, non incidit in delictum, licet sit de genere prohibitorum. Bald.

k Priuatas.] Sed cur hoc, cum nemini præiudicet, si falsum priuatum scripsit instrumentum? Respond. quia quantũ potui, crimen ad effectum produxi, ut ff. de extraor. crimi. l. 1. Vel intellige de priuato tali, quod aliquid valet saltem ad comparationem, quia trium testium habet subscriptionem. Azo. vt supra de fide instrumentorum. l. comparationes.

l Si quid prolatũ.] vt ff. eod. l. 1. §. 1.

m Leuior.] cum actor tantum probet: secus in criminali, ut s. l. proxi.

n Quæstioni.] criminali.

o Actoris.] id est accusatoris.

p Vlcisci.] puniendo accusatorem si fuerit calumniatus. Si vero probauerit, puniendo reũ secundum leges quæ pœnam imponunt, ut ff. eo. l. 1. § fina.

Præbem⁹.] CASVS. Si ex instrumento petas à me decem, quod dico falsum: potero criminaliter vel ciuiliter agere, vtrum velim: ita tamen, vt cũ criminaliter agitur, prius incumbat onus probandi proferenti: deinde ei cõtra quem profertur. Viuianus.

† aliàs, Instructa. Contius.

q Elegerit.] quod potest, ut s. l. proxi. & infra quando ciui. ac. præ. cri. l. 1.

r Scripturam.] quæ sit prima facie maculata. Vel quia producens aliàs falsas protulit scripturas, vt supra de proba. l. iubemus. Vel volẽs sponte probare: ut ff. de proba. l. circa, & facit supra de fide instrumentorum. l. fina.

DE HIS QVI SIBI ASSCRIBVNT in testamento.

De falsis in genere diximus: nunc in specie de quodam, quod licet non sit falsum, punitur tamen vt falsum, vt infra eod. l. senatusconsulto.

Continuatio.


Vanquam.] CASVS. Qui sibi asscribit in testamento, tenetur. l. Corne. de fal. si tamē filius emancipatus patre dictante, scripsit se hæredem, & filium non scripsit, patri tamen erat successurus: perinde habetur, ac si pater sua manu scripsisset. Viui.

Futurus.] iure prætorio, ut instit. de hęred. quæ ab intesta. §. emancipati.

Bonorum posses sione.] unde liberi. quando ab intestato successerat, & sic hic puncta. Vel uerius puncta post dictionem, esset: uel secundum tabulas habet, & puncta ibi, possessione.

Filius sibi asscribens i testā patris, an incidat i pœnam.

Dulci officio.] Sed uidetur incidere filius emancipatus in pœnam, & solus in potestate filius uel seruus excusatur, ut ff. de falsis. l. filius, in princip. quæ est contra. Solu. hæc illam corrigit, ut hic innuit. Vel dic quòd hic pater subscripsit confirmando: per quod parcitur filio. In quo nota q generalis subscriptio sufficit in filio & seruo, ut, quæ hoc testamento dictaui, hæc manu mea confirmo, sed in extraneo, & sic in emancipato filio, specialis exigitur, ut quæ illi danda dictaui, cōfirmo, ut ff. eod. l. 1. §. inter. Vel ibi de iure stricto, hic de æquitate. Item not. quod hic mutat personas in fine. l. Vel dic filius, quilibet subaudi, perinde habetur ac si pater te &c. Item quid si alius qui ab intestato ueniret, ut patronus, vel agnatus, vel cognatus dictante testatore scripsisset? Respon. non idem, ut ff. eod. l. si quis legatum. §. si. & est ratio: quia filio est magis debita patris hæreditas, ut supra de codicil. l. fina. §. penul.

I. [illegible] Aemilio.


Vanquam ita interpetrantur iurisperiti, ut contra legem Corneliā videatur se scribere hæredem emancipatus filius patre dictante: tamē si cum testamentum non esset scriptum, iustus successor futurus esset, accepta bonorū possessione,[b] filius patri: perinde habebitur atque si sua manu pater tuus te hæredē scripsisset, functus dulci officio.[c] PP. Non. Septembr. Duobus & Aspris Conss.

Vbi testator scribenti codicillos asscribit, cessat pœna: sed ubi scribens sibi asscribit, & testator in eadem uoluntate uel in alia hoc recognoscit: scribenti parcitur. Baldus vel sic. Testatoris subscriptio etiam generalis excusat à pœna: sed non tribuit ius petendi legatum extraneo qui sibi adscripsit: nisi specialis fuerit subscriptio testatoris. Sal.

II. Idem A. Atticio.

Si testator codicillis quos scripsisti, legatum quoq; seu fideicōmissum reliquisse tibi sua manu asscripsit:[d] non videris in pœnā senatusconsulti incidisse.

Quòd si testm̄ dictasse[e] codicillis significauit, legato quidem vel fideicommisso abstinere debes:[f] pœna vero falsi tibi principali beneficio remittitur. PP. Idib. Decemb. Antonino A. IIII. & Balbino Conss.

Vere ignorantiam alleganti, & à delicto desistēti, pœna remittitur quā incurrerat qui sibi asscripserat. Bald.

IIII. [illegible] Alexander A.

Senatuscōsulto[g] & edicto diui Claudii prohibitum est eos qui ad scribēda testamenta adhibētur, quamuis dictante testatore, aliquod emolumētum ipsis futurum scribere:[h] & pœna legis Corneliæ[i] facienti irrogata est: cuius veniam deprecantibus ob ignorantiam,[k] & profitentibus a relicto discedere, amplissimus ordo, uel diui principes veniam raro[l] dederūt.[m] PP. XVII. Kal. April. Maximo. II. & Aeliano. Conss.

Maritus sibi asscribens in testamēto uxoris, incidit in pœnam: & ista scriptura non valet. Bal. Vel sic: Non licet marito sibi asscribere in uxoris testamento. Sal.

IIII. Idem A. Celcenti.

Qvæ in testamento uxoris[n] maritus sua manu legata sibi asscripserit, pro nō scriptis habentur:[o] & legis Corneliæ pœna, si venia impetrata non est, locum habet. PP. III. Non. Febr. Fusco. II. & Dextro Cōss.

Miles sibi asscribens, præsumitur iuris errore non malitia in legē incidisse.

Si testator.] CASVS. Si testator in codicillis quos scripsit, asscripsit mihi legatum reliquisse: an uideat incidisse in l. Corn.? dicitur quod non. Viuia.

Seruus & filius i potestate sibi asscribentes iussu defuncti, nō puniuntur.

Asscripsit.] gnāliter, si eras filius, uel seruus. aliàs specialis exigitur, ut pœna remittatur, & legatum consequatur: sed generalis etiam sola sufficit ad pœnam euitandam, ut ff. eod. l. 1. §. inter. Et nota quòd filius in potestate manens, uel seruus iussu defuncti sibi asscribens, pœnam euitat: sed legato caret. extraneus autem, uel emancipatus, & legato carent, & pœnam incurrunt, ut ff. eod. l. 1. §. inter, & l. filius emancipatus, & l. diuus Claudius, & hoc sublicit.

[e] Dictasse.] & scripsisse subaudi de sua uoluntate, & uerum est te scripsisse & dictasse: secus si dictasses tantum: quia tibi posset tunc legari, ut supra de testa. l. dictantibus. & sic est generalis subscriptio uel recognitio in codicillis, quæ ualet ad pœnam euitādam in extraneo: ut modo dixi: subaudi, sua uoluntate, & dic, te, scilicet extraneum.

[f] Debes.] lucri omissio fraudē repellit, ut hic, & infra. l. proxima in fine. Acc.

Senatuscōsulto.] CASVS. Qui sibi aliquid asscribit in testamento, tenetur. l. Corne. de fal. Si uero dicat se ignorasse, & nolit legatum habere, uenia indulgenda est.

[g] Senatuscōsulto.] Liboniano.

[h] Scribere.] per se, uel per alium, qui sibi quærat, ut ff. eodem. l. diuus Claudius. §. scribere. uel etiam alii adimit, ut sibi remaneat, ut ff. eodem. l. si quis. §. si institutus, & l. impuberem. § qui codicillos.

† sufficitas excus. l. 1 s. de fer. maritimo. inter pu. & tutorem. Cōt.

[i] Corneliæ.] quæ est ff. eodem, scilicet de falsis. l. j. in fine.

[k] Ob ignorantiam.] Nam dicunt se nescire legem istam, quæ hoc prohibeat.

[l] Veniam raro.] aliās est in litera, rato, & alias deficit.

[m] Dederunt.] Duo sunt necessaria, ut dicit, ignorantia, & discedere a cōmodo, ut & arg. supra l. proxi. & ff. eodem l. diuus Pius. Sed contra. ff. eodem. l. diuus Claudius. § respon. ubi dicit non dari ueniam scribenti & erranti. Solu. non datur uenia erranti, ut ibi, nisi & à delicto uelit discedere, ut hic. Vel non parcitur ipso iure, ut ibi, cum non liceat ius ignorare, sed petito hoc à principe, ut hic. uel non eo ipso sufficit, quod se ignorasse dicat, ut ibi nisi & probet, ut hic. Item quomodo tenetur isto iure, cum in dolo non sit, sine quo falsum non committitur? Respon. propter ignorantiam iuris, quæ toleranda non est.

Qvæ in testamento.] CASVS. Si maritus in testamento uxoris sibi aliquid asscribat, pro non scripto habetur, & incidit in leg. Corn. de falsis, idē est & e conuerso.

[n] Vxoris.] secus si in testamento extranei uxori asscripsit uir, ut ff. eod. l. uxori.

[o] Habentur.] ut & ff. eod, scilicet ad l. Cor. de fal. l. si quis

quis legatum. 2. respon. & infra l. proxi.

Q Vod adhibitus] CASVS. Si commilito in testamẽto commilitonis sui asscripsit sibi, pro nõ scripto habendum est: nec illud petere potest: pœna tamen. l. Corne ei remittenda est, in quam magis per errorem quàm per malitiam videtur incidisse.

a Quod adhibitus] quod, id est quia, aliàs incipit, militi q &c.

b Habetur] ut & supra. l. proxi secus si pater filio militi in testamento commilitonis asscripsit, ut ff. eo. l. si pater.

S I libertatem.] CASVS. Seruus in testamento dñi præcipiẽte domino libertatẽ sibi asscripsit: quominus petat libertatem, auctoritas senatuscons. sibi obest: pœna tamen l. Cornel. quia domino obtemperauerit, ei remittitur.

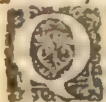
c Expressim] vel ẽt generaliter, ut ff. eo. l. 1. § inter. tunc. n. teneret libertas nõ directo, sed per fideicommissum, ut ff. eod. l. diuus Claudius. § item senatus.

d Remittitur.] si tamen iussus subscriptione testatoris appareat, ut ff eo l. si filius, in prin. & l. diuus. 1. §. & quatenus.

e Venire.] nam uelle non creditur &c. ut ff. de regul. iur. l. velle, & d l ff eod l. diuus Claudius. §. & quatenus.

DE FALSA moneta.

De alio speciali falso dicit, quòd demum perfectum punitur, ut ff. eodem l qui falsam.



Q Voniã.] CAS. Fabricatores falsarũ monetarum requiri debent, & torqueri, ut manifestent socios suos, & qui eos accusat, nõ punitur si non probet: miles vero q tales permisit egredi à carcere, punitur capite, & appellandi ei copia denegatur. Si vero miles fuerit qui in prædictum incidit crimen, ad magistrum militum remittendus est: domus in qua fit moneta adulterina, est confiscanda, si dominus erat præsens: licet ignorauerit. Si uero præsens non fuerit, nullum patietur damnum: sed actor siue castaldus qui hoc passus fuerit, capite plectetur. Si vero in domo viduæ

disse: & ideo sibi parcitur quo ad pœnam, sed relictum non potest petere. Bal vel sic: Miles excusatur si sibi asscribit, legatum tamen non petit. Salicetus.

V. Idem A. Gallieno militi.

Q Vod adhibitus [a] ad testamentum cõmilitonis scribendũ, iussu eius seruum tibi asscripsisti, pro non scripto habetur: [b] & ideo id legatum petere non potes: sed secuto tenorem indulgentiæ meæ, pœna legis Corneliæ tibi remittitur: in quam credo te magis errore quàm malitia incidisse. PP XVII. Kalen. Iul. Fusco. II. & Dextro Conss.

Parcitur ei qui sibi libertatẽ asscribit domino imperante, tamen quod scribit, est pro nõ scripto Bal Vel sic: Seruus iussu domini sibi asscribẽs, excusatur a pœna, libertatẽ tamen non consequitur, nisi de descriptione, testatoris subscriptione doceatur. Sal.

VI. Impp. Diocle. & Maximia. AA & CC. Aufidio.

S I libertatem tibi manu tua imperãte domino asscripsisti: cum proponas dominum non subscripsisse, & suis literis tuam libertatẽ expressim [c] agnouisse: ad impetrandã libertatem senatusconsulti auctoritas tibi obest: pœna tamen falsi tibi remittitur: [d] quoniam nõ potueras contra domini voluntatem venire. [e] PP. IV I. Id. Decembr. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

TITVLVS XXIIII.

DE FALSA MONETA.

Fabricantes falsam monetam puniendi sunt vltimo supplicio sine appellandi remedio: & domus in qua fabricatur, est publicanda, siue dominus scierit, siue ignorauerit: dum tamen proximus loco fuerit. fallit in domibus viduarum & pupillorum: tutores tamen eorum tenentur. Sal.

A dicatur pecunia adulterina fabricata, venia digna est, licet præsens fuerit, ne domo sua careat: nisi euidens appareat eius delictum. idem in pupillo: tutor tamen eius non excusabitur, sed tantum ex substantia tutoris fisco inferatur, quantum ex substantia pupilli erat inferendum, si aliàs pupillus non fuisset.

I. Imp. Constantinus A. ad Ianuarium. †



Q Voniam nonnulli monetarij adulterinam monetam clandestinis sceleribus exercẽt, B cuncti [f] cognoscant necessitatẽ sibi incũbere huiusmodi homines inquirẽdi, vt inuestigati tradantur iudici, [g] facti cõscios per tormenta ilico prodituri, [h] ac sic dignis supplicijs addicẽdi. Accusatoribus etiã eorum [i] immunitatem [k] permittimus: cuius [l] modus, quoniam dispar patrimonium [m] * est, à nobis per singulos statuitur. Si C quis autem militum huiusmodi personam suspectam [n] de custodia exire fecerit, capite puniatur. Appellandi etiã priuato [o] licentia denegetur. Si vero miles, aut promotus in gradum, [p] huiusmodi crimẽ incurrerit: [q] sub eius nomine [r] & gradu ad cõpetentes iudices [s] referat. Domus vero, vel fundus in quo hæc perpetrata sunt: si dñs in proximo constitu D tus sit, cuius [t] incuria vel negligentia puniẽda est, [u] etsi ignoret, fisco vendicetur: nisi dñs ante ignorás, ut primum repererit, scelus prodiderit [x] perpetratum. tunc. n. possessio vel

f Cuncti] quorum prædia sunt, vel domus ubi falsum fit.

g Iudici.] Nota speciale contra id quod habes supra de exhib. l. fine. † Co. Th. 9. 21. 2.

h Prodituri] speciale cõtra id quod habes supra de accusa. l. si. in fi.

i Eorum.] falsariorum.

k Immunitatem.] calumniæ, licet non probent. Vel dic si sunt socii, nõ tamen puniuntur: sic s. ad l. Iul. ma. l. quisquis, in fin. & ff. de re mi lit. l. non omnes. §. fina. Vel immunitas datur, scilicet munerum ciuilium sordidorum. prima placet. Et est spãle hic cõtra id quod habes. s. de accus. l. fin. §. 1.

l Cuius.] inquisitionis.

m Patrimonium.] l. dispares sunt, in quorum patrimonium fit. Alii. n. magni, alii pupilli, alii mares, aliæ viduæ: & specialis inquisitio fit I singulis, & hoc incipit. j. §. domus &c. & quod subiicit, si quis autem &c. interpositio est. * dispar census.

n Suspectam.] aliàs susceptam, ad custodiendum.

o Priuato.] de falsa moneta damnato, vel qui aliquẽ de custodia exire fecerit. & sic est speciale, cũ regulariter liceat appellare, ut supra de appel. l. & in maioribus: sic & supra ad leg. Iul. de vi. l. quoniam.

p Promotus in gradũ.] id est homo alicuius dignitatis.

q Incurrerit.] id est falsam monetam composuerit.

r Nomine.] i. quod sit eius nomen, & in qua dignitate.

s Iudices.] i. ad magistrum militum, si miles erat, uel ad alium cui subest delinquens.

t Cuius.] scilicet domini.

u Punienda est.] Not. speciale. aliàs dolus solus punit.

x Prodiderit.] cum ab alio non esset manifestatũ: aliàs punitur si præuentus fuerit, ut hic dicit.

a Iniuriæ.] i. damno.
b Actore.] i. castaldione.
c Capitali.] immo maior pœna imponitur, ut j. l. prox. quæ est contra Solu ut ibi.
d Impuberes.] doli nõ capaces, aliàs contra, ut ff. de reg. iur. l. pupillum, & l. pupillus, & ff. de iur tis. l. impuberem, & j. si aduer. delic. l. 1.

A ut j. pro quib. cau. ser. pro præ. l. penul.
a Sol dorum.] id est nummorum qui faciunt solidum, immo, id est aureorum.
t Flammarum.] aliud in eo qui non cudit, sed radit, vel tingit, ut ff. eo. l. quicunque nummos. Sed contra huic supra. l. proxi. ubi capitis pœna imponitur. Solu. hic est pœna capitis de qua ibi dicit secundũ Azo. uel ubi sunt metalla, ut alii terreantur, hoc habet locum: sed ubi raro fit moneta, habet locum quod ibi, argu. ff. de pœn. l. aut facta. §. fi. Vel hæc lex in falsatis propriæ monetæ imperatoris, supe rior in aliis. hæc uera. vel illa indistincte hoc definit. nam hæc sub illa continetur, quod in idem re cidit cum prima.

† Idẽ dicit gl. i. in c. quanto, extra de iureiur. Nummos tingentes vel radentes qualiter puniẽ di sunt. † hæc posterior presumpta ẽ ex l. 5. C. Theod. e. Contius.

Legis [illegible] ... qua[illegible] ... pręat est.

† Vide gl. Gręcorũ i [illegible] lib. Basili. in hu[illegible] & sequen. titu. constõen. Petu. Vẽd.

domus ipsius, proscriptionis iniuriæ minime subiacebit. Sin uero longissime ab ea domo vel possessione abfuerit, nullum sustineat detrimentũ: actore, videlicet fũdi, vel seruis vel incolis vel colonis q̃ ad hoc ministeriũ p̃buerint, cum eo qui fecit, supplicio capitali plectendis. Viduas autem ac pupillos speciali dignos indulgentia credimus, ut viduæ nec in proximo constitutæ, domo sua uel possessione careãt, si nulla apud ipsas tã grauis cõsciẽtiæ noxa resideat. Impuberes uero ẽt si conscij fuerint nullum sustineant detrimentũ: quia ętas eorũ, quid videat, ignorat. † Tutores tamen eorum si in proximo fuerint, quoniam ignorare eos quid in rebus pupilli geritur, non oportet, hæc pœna expectabit, ut de rebus eorũ, si idonei fuerint, tantũ fisco inferatur, quantum à pupillo fuerat inferẽdũ. Dat. XII. Kal. Decẽbr. Romæ, Crispo. II. & Cõstãtino. II. Cæsarib. Conss.

Falsans monetã Cæsaris, est reus læsæ maiestatis, & debet igne comburi & omnia eius bona debent confiscari. Bal. Vel sic: Qui nummos falsa fusione formauit, debet comburi, & præmium datur accusatori. Salicetus.

II. Idem A. ad Tertullum præfectum. v. Afric.

SI quis nummos falsa fusione formauerit, vniuersas eius facultates fisco nostro præcipimus addici. In monetis etenim tantummodo nostris cudendæ pecuniæ studium frequentari volumus cuius obnoxij maiestatis crimen committũt: & præmio † accusatoribus proposito, quicunq; solidorum adulter poterit reperiri, vel à quocunque fuerit publicatus, ilico omni dilatione summota, flammarum exustionibus mãcipetur Dat. Prid. Non. Iul. Mediolani, Cõstantino. A. VII. & Cõstãtino. Cæs. IIII Coss.

B

Obreptitium rescriptum impetratum, non excusat a crimine læsæ maiestatis, nec a pœna. Baldus. Vel sic: Rescriptum per quod conceditur facultas cudendi pecuniam, præsumitur subreptitium Salic.

III. Imppp. Valent. Theodo. & Arcad. AAA. Rufino P. P. †

SI quis super cudendo ære vel rescripto ali quo, vel etiam annotatione nostra sibi arripuerit facultatem, nõ solum fructum propriæ petitionis amittat, verum etiam pœnam quam meretur, excipiat. Dat. IIII. Id. Iul. Constãtinopo. Theod. A. III. & Abundantio Cõss.

C

TITVLVS XXV.

DE MVTATIONE nominis.

Mutatio nominis nõ fraudulosa, libero homini est permissa. Bald.

I. Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Iuliano.

SIcut ĩ initio nominis, cognominis, p̃nominis recognoscẽdi singulos ĩpositio libera est priuatis: ita eorũ mutatio inocẽtib⁹ periculosa nõ est. Mutare itaq; nomẽ, vel prenomẽ, siue cognomẽ, sine aliqua fraude licita

D

† Co. Th. 9. 21 4. §. sin uero. Contius.

e Ignorat.] præsumptione iuris, ut ff. de iur. & fac. igno. l. fi. & ff. rem pu. sal. fo. l. fi. & ff. de regu. iur. l. in eo quod plus. §. pupillus.
f Non oportet.] ut supra de ser. fugi. l. quicunque, & unde ui l. meminerint.
g Expectabit.] id est tenebit.
h Inferendum.] pars eius rei æstimatio in qua fit falsum.

I quis.] CAS. Si aliquis falsam monetam cuderit, omnia bona sua confiscabuntur, & in loco isto ubi cudit, concremabitur.
i Nummos.] scilicet aureos.
k Nostris.] quid ergo faciunt Pisani, vel aliæ ciuitates? Respond. excusari possunt: quia imperatoris monetam non fabricant. sed propria moneta imperatoris erat aurea, & maximi precii. Vel permissione principis faciunt.

† Cõcor. ca ex parte, cũ glo. parua extra de corpore uitia.

Monetã cudere an possint ciuitates.

ADDITIO. De materia ista, scilicet monetæ, uide plene per Abb. in c. quanto, extra de iureiur. ubi p̃tractat qualiter puniatur falsarius monetæ. Item qualiter scienter expendens falsam monetam. Item an inferiori à principe liceat monetam cudere, & alia plura hanc materiam contingẽtia require ibi.

† Co. Th. 9. 21. 3.

l Cudẽdæ.] à monetariis nostris statum.
m Pecunię.] s. aureę.
n Volumus.] i. nulles alius faciat nostram monetã, nisi nostri fabricatores.
o Obnoxij.] id est qui falsificãt nostrã monetam, vel aliam faciunt sine nostra uoluntate etiam rectam. Azo.
p Et præmio.] quod pro arbitrio iudicis libero homini statuitur, ut ff. de iu. fisc. l. edicto. §. exstat. seruus fit liber,

I quis.] CASVS. Non debet quis impetrare rescriptũ à principe ut liceat sibi fabricare monetam. quod si fecerit non ualebit rescriptum, & pœnam nõ effugiet.

† C. T. 9. 21. 9.

r Rescripto.] per obreptionem, dicens se heredem eius cui imperator & suis concesserat heredibus: alias per consuetudinem toleratur, cum ex concessione principis ciuitatibus pluribus sit concessum. Vel dic hanc l. loqui quando à priuato peteretur: ab uniuersitate uero petitum uidemus.
t Amittat.] ut & supra de preci. impera. offer. l. rescripta, & l. quoties.

DE MVTATIONE Nominis.
De alio speciali falso dicit.

SIcut in initio.] CAS. Aliquis nomen impositum sibi, an mutare possit, quæritur? Et dicitur quod sic, si liber fuerit, si in alterius fraudem non fecerit.
u Libera est.] ut in sti. de leg. §. si quis in nomine.
x Innocentibus.] id est non fraudulenter facientibus.
y Fraude.] secus si fraus fieret, ut alius deciperetur: puta libertus ut ingenuus crederetur, & patronũ fraudaret: pœna

pœna enim falsi tenetur.

[a] Si liber.] secus in seruo: quia ibi status præsumitur, ut ff. eod. l. falsi 1. in princip.

AD LEGEM IVLIAM DE AMBITV.

Quæ in tribus casibus locum habet, & cessat in urbe. Sed aliàs obtinet, & est pœna centum aureorum, & infamia, ut ff. eo l. 1. & est crimen falsi in eo quòd appetendo dignitatem simulat pro publica utilitate facere, cum pro propria faciat quod tamen non. l. Corne. de fal sed l. Iulia de ambitu punitur.

Legis Iuliæ de ambitu quæ pœna est.

† Vide gl. Gregorii 60. lib. Basili. in huius & sequen. titu. constitutiones. Petr. Ved.

Vllus.] CAS. Si aliquis semel dignitate functus est, non iterum ad eandem per ambitum aspirare debet, & si fecerit, primo debet compelli ad solutionem illius quod debuit ex prima administratione, & postea deportabitur.

[b] Principatum.] qa fuit princeps agentium in rebus, ut de hoc habes infra tit. de prin. agen. in rebus, lib. 12.

[c] Numeratum.] ut quia fuit princeps numerorum, ut habes C. de numera. act. & chartu. & c. lib. 12.

[d] Commentariensis.] quia præfuit custodibus carceris.

[e] Audeat.] sed contra, supra de asses. l. licet. Speciale ibi, sic & soluitur ff. de off. procon. l. proconsules, quia ibi speciale. Vel expone fascibus, i. mensibus. Item contra in authe. de defe. ciui. §. fin. col. 3. Solu. illud quando legitimi deficiunt, ut ff. de mun. & ho. l. hon. §. fi. Item uidetur contra. C. de mu. & ho. non conti. l. 2. lib. x. ubi post quinquennium potest repetere? sed ibi in defectum.

[f] Per sacras literas.] hoc est quasi per priuilegiis liceat: C. de susce. & arca. l. si aliqd, li. x. & C. de diuer. off. l. 2. li. 12.

[g] Ad solutionē debiti.] id est soluat quod debet ex præcedenti officio: vel quod promisit pro huiusmodi dignitate, soluet in fiscum. Vel debitum appellat pœnam centum aureorum, ut ff. e. l. 1. quam si non soluit, propter contumaciam deportatur, ut subiicit: aliàs sufficeret dicta pœna cum infamia, ut dicta l. ff. eod. l. 1.

[h] Ad instar.] quia antiqua solennitas cessat, ut ff. de publ. iudi. l. ordo. Vel quia ipsa cessat in urbe, ad eius instar quod in urbe prius seruabat, seruabitur in oppidis. Vel in tribus casibus habet locū quo ad uerba: hic quo ad finiam.

AD LEGEM IVLIAM REPETVNDARVM.

Post honorem habitum per ambitionem, facit id propter quod dos petyt, id est aliquid inique accepit per se, vel per alium: de quo hic dicit, & dic repetundarum, scilicet pecuniarū, & habet locū in multis casibus, ut ff. eod. per totum, & C. per totum.

...to iure, si liber [a] es secundum ea quæ sępe statuta sunt, minime prohiberis: nullo ex hoc pręiudicio futuro. S. XV. Kale. Ianuarii. AA. & Conss.

TITVLVS XXVI.

AD LEGEM IVLIAM de ambitu.

Nemo potest redire ad officium quo ante functus est. Et ambitiosus qui per obreptionem officia impetrat, est cassandus, & etiam deportandus. Bal. Vel sic: Qui honores repetit, in legem ambitus incidit, & pœnam legitimam subit. Salic.

I. Impp. Arcad. & Honor. AA. Pompeiano P. P. Africæ.

NVllus omnino principatum, [b] vel numeratū, [c] seu cōmentariensis [d] gradum, vel cętera officia repetere audeat: [e] cùm publicæ disciplinę semel gesta sufficiāt. At si quispiam promotorum denuo ad munus etiā per sacras literas [f] irrepserit quod ante docebitur gessisse, cassatis quæ hoc modo sunt impetrata, ad solutionem debiti [g] primitus vrgeatur, & qui cōtra fecerit, pœnā deportationis ad instar [h] legis Iulię ambitus excipiant. D. Pri. Ka. Iun. Mediola Stilichone & Aureliano Côss.

TITVLVS XXVII.

AD LEGEM IVLIAM repetundarum.

Delinquentes in officio, ibi debent remitti puniendi, & ad quadruplum pecunia per se vel per ministros recepta tenentur. Salic.

I. Impp. Gra. Valen. & Theodo. AAA. Mattor... duci & præsidi Sardiniæ. †

VT vnius pœna, metus possit esse multorū: [i] † ducē q male egit, ad prouinciā quā nudauerit, cū custodia cōpetenti ire præcipimus: [k] ut non solum quod eius nō dicā domesticus, [l] sed manipularius [m] & minister acceperit: verū ēt qđ ipse à prouincialibus nostris rapuerit, aut sustulerit, in quadruplum [n] exoluat inuitus. Dat. Prid. Id. Iun. Constantinop. Antonio & Syagrio Conss.

Pœna pecuniaria delinquentis in officio, transit in hæredes. Salic.

II. Iidem AAA. Floro P. P. †

SCiant iudices super ad missis propriis, aut à se, aut ab hæredibus [o] suis pœnam esse repetendam. Dat. Kal. Septem. Antonio & Syagrio Conss.

Iudex corruptus pecunia, puniendus est huius legis pœna. Salic.

III. Iidem AAA. Ma... ino. †

OMnes cognitores [p] & iudices [q] à pecu-

VT vnius.] CASVS. Si rector prouinciæ aliquid cōmiserit in prouincia quā rexit extorquendo à subditis, stabit in ea usque ad 50. dies, & quęrētibus de se respondebit, & si prouinciā egrediatur, debet reduci, & quicquid abstulit, debet in quadruplū restituere.

[i] Multorum.] ut ff. de pœnis. l. aut facta. §. filia. Sed arg. contra infra de pœnis. l. sancimus. sed dic ut ibi.

[k] Præcipimus.] debet enim ipse & sui per quinquaginta dies ibi commorari, & si fugit, ad locum reddire cogitur, ut supra, ut omnes tā ciui quā mili. l. 1.

[l] Domesticus.] quia id officium gerebat extorquendo.

[m] Manipularius.] à manu & paulolum, eo quod paulatim extorquebat.

[n] In quadruplum.] quod medium ipso, medium fisco dabitur, ut supra de asses so. l. 3. nisi turpiter dedit, ut sententietur. forte pro se reo: qa tūc totū fisco, ut ff. de iure fisci. l. Lucius Qualiter se habet hæc accusatio cū edicto de calumniatoribus, nota. ff. de calūnia. l. 1. Itē à qbusdā licet accipere, & sic non punitur, ut ff. eodem. l. 1. & l. lex. §. apparet, & est pœna huius. l. ff. eodem. l. lex. §. hodie, & fa cit infra de execut. & exac. lib. 12. l. penu hi. & C. ubi de cri. agi opor. l. 1. & 2. & ff. deposi. l. bona fides, & ff. de pœn. l. capitaliū. §. pen. & ff. de cust. reo. l. diuus. 2. & in authen. de colla. §. super hoc, colla. 9.

SCiant.] CASVS. Si iudex in administratione deliquerit: nō solū ipse, sed hæres eius poterit cōueniri.

[o] Ab hęredibus.] lite contestata contra se, & est mirabile, ut intra annum tm̄ detur etiam post litem cōtestatā cōtra se, ut ff. ad Turp. l. in senatus. §. si pp. ff. eo. l. 2. Alii dicunt etiam lite non contestata intra annū in hæredē dari in totum, & sic etiam in eo quod non peruenit ad eum, licet edictum de calumnia non detur nisi in id quod peruenit, ut ff. de calumnia. l. in hæredem.

OMnes.] CASVS. Iudex pro sententia nihil accipere debet: quòd si acceperit, pœnam legibus statutam non euitabit.

[p] Omnes cognitores.] delegati.

[q] Iudices.] scilicet ordinarii.

† Co. Th. 9. 27. 3.

† Cōcor. cū hac l. c. sicut, in glo. super verbo, per timescat, extra de iniciur.

Officialis in officio delinquēs in quo punietur.

† Co. Th. ibi. l. 4.

† Co. Th. ibid. l. 5. vbi sic inscribitur, Haue Marcelline Karissime nobis. Cont.

a Priuatarum.] Ita ergo in ciuilibus causis iudex accipiens teneatur hac. l. cuius pœna est ff eo. l. antepenul. §. fin: quod uidetur per hoc quod hic dicit, ut arg ff. de calum. l. penult. & ff eo. l. antepenul. circa prin. ubi dicit, iudicium capitis pecuniæ ve. Sed dic contra hoc, scilicet ut non habeat locum hæc lex, nisi in criminali iudex delinquat, & hæc. l. magis est pro hoc quam pro contrario, & dices iactutam, ut scilicet in quadruplū ex edicto de calumnia teneatur, non autem hac. l. Item lex illa de calūniatoribus, de alia pœna intelligit, ut ibi dices. Itē & qđ ff. e. l. antepe. dicitur pecuniæ ve, puta quando delinquit in tali crimine, in quo pœna ēt omnium bonorū erat imponenda, ut patet i leg. Iulia de ui.

Iudex ĩ ciuilib^o causis accipiens pecuniā, an teneat lege Iulia repetundarum.

I Vbemus.] CAS. Iudex si pecunia accepta aduersus decurionem uel quemcunque alium sententiam tulerit, uel pro precio pœnam dignam infligi remiserit, uel non inferendam tulerit: durante administratione, & ea deposita poterit accusari, & accusans si probet, uictoriam reportabit & gloriam.

† Co. Th. ibid. l. 6.

b Honoratorum.] i. habentium dignitatem, sine administratione.

c Sententiam.] quæ ipso iure non ualet, ut supra quando prouo. non est necess. l. uenales.

d Vel administrante.] contra. ff. de iud. l. pars literarū, & ff. de in ius uo. l. 2. & ff. de iniur. l. nec magistratibus. Solu specialé, quando occasione officij conuenitur, ut hic: secus si ex alia causa.

e Gloriam.] quia rei publicæ consulere uidetur: sic supra de episcop. & cleric. l. in nulli, in fin. Item tal lit hæc lex in esculētis, ut ff. de offic. præ fi. l. plebiscito. Item argu. contra ff. e. l. 1.

V Nusquisque.] CAS. Si comes vel procurator aliquis cōstitutus sup aliquo, extorsit pecuniā à subditis suis: intra annum post depositam administrationem potest petere pecuniam quam extorsit, ut inde soluat pensionē fisco debitam ab illis a quibus pecunia extorta est: anno autem [...] elapso querelantes, tunc non audientur.

niis atque patrimoniis manus abstineant, neque alienū iurgium putent suam predā. Etenī priuatarū [a] quoque litiū cognitor idē que mercator, statutam legibus cogetur subire iacturam. Dat. Prid. Nō. April. Mediol. Merobaude. II. & Saturnino Conss.

Concussionē inferens, & processum uenalem faciens, uel sententiam uenalem proferens, potest a quolibet accusari, dignis subiiciendus pœnis, accusatore ex hoc gloriam & honorem reportante Bald. Vel sic: Licet maiores magistratus regulariter non possunt conueniri durante officio, fallit, quando delinquunt in officio, seu in spectantibus ad officiū. Salz.

IIII. Iidem AA. & Arcad. A. Edictum ad prouinciales.

I Vbemus atque hortamur, ut si quis forte honoratorum, [b] decurio nū, possessorum, postremò ēt colonorum, aut cuiuslibet ordinis, à iudice fuerit aliqua ratione concussus: si quis scit venalem fuisse de iure sententiam, [c] si quis pœnam vel precio remissam, uel uitio cupiditatis ingestā, si quis postremò quacunque de causa improbum iudicem potuerit approbare: is vel administrante [d] eo, vel post administrationem depositam in publicum prodeat, crimen deferat, delatum approbet: cū probauerit, & uictoriam reportaturus & gloriam. [e] Dat. X. Kal. Iul. Constantinop. Honorio. N P. & Euodio Conss.

Hac lex prouidet circa tempus intra quod officiales possunt conueniri. Et primo quando tempus anni non excessit: Secundo, quando excessit secūda ibi, Si uero. & h. d. Si procurator Cæsaris pecuniā extorquet a colonis, uel aliis sibi subditis, potest conueniri intra annum a tempore deposita administrationis, non postea Salz.

V. Imppp. Valentinianus, Theodosius & Arca. AAA. Seuerino Comite priua.

V Nusquisque procurator præpositus [f] gynęcio, tabularius, susceptor, colonus, vel quicunque se à comite domorū meminerit esse concussū: cum ipse cui pecuniam numerauit, ab administratione decesserit, [g] intra anni spaciū † ad iudicium spectabilitatis tuę, quicquid dederit, repetiturus, [h] occurrat ut psit pēsionib^o, [i] quicquid ille reddiderit.

B

¶ Si uerò ex tēpore depositę administrationis [k] p̄stituti [l] temporis curricula trāsfluxerint, nulla vox aduocationis emergat, sed ipsos procuratores, p̄positos, colonos, tabularios, susceptores, obnoxios ad solutionem, [m] volumus coarctari. Da. Prid. Non. Iun. Mediol. Valentin. A. IIII. & Neotherio Conss.

C

Accedentes ad regendas prouincias, debēt iurare forma hic scripta, & de contrario postea conuicti in quadruplum sunt puniendi. Salz.

VI. Impp. Theod. & Valent. AA. Florentio P. P.

S Ancimus † eiusmodi uiros ad prouincias regēdas accedere, qui ad honoris insignia non ambitione uel precio, sed probatæ vitæ & amplitudinis tuæ solent testimonio promoueri: [n] ita sane, ut quibus hi honores per sedis tuæ vel per nostram fuerint electionē commissi, iurati inter gesta depromāt [o] se pro administrationibus sortiendis neque dedisse quippiam, neque daturos vnquam postmodum fore, siue per se, siue per interpositam personā in

D

f Præpositus.] pro eodem uel diuersis pone. & est gynecīū, collegium fœminarum deputatum ad aliquod opus fisco faciendum, secundum Ir. Vel dicit dicitur intra de murileg. l. 2. lib. 11. & intra de naucu l. 3. eod. lib. omnes hi respondebant comiti. Ac.

† Co. Th. ibid. l. 7.

g Decesserit.] id est discesserit, uel proprie. In hoc ergo differt ab aliis qui etiā durante administratione conueniūtur, ut supra. l. proxi.

h Repetiturus.] forte quadruplum, ut arg. s. de assess. l. 3. & l. fi. in fi.

i Pensionibus.] à se concussis fisco debitis. q. d. non cedat lucro fisci.

† Dicit tamen Sa. q̄ ēt post annū poterit ille exactor cōueniri ad simplū. al leg. glo. in l 2. ff. hoc titulo.

k Administrationis.] iurat. ff. e. l. dat.

l Præstituti.] s. anni.

m Ad solutionem.] de suo: licet non tehabeat quod dedit.

S Ancimus.] Primo ponit dictum generale. Secundo illud limitando formam addit iuramēti Tertio pœnā adiicit contra facienti. secunda ibi, Ita sane. tertia ibi, Et licet. Sal. CASVS. Ad regimen prouinciæ non debet quis per ambitionem uel pretium uocari: uocatus autem debet iurare nihil se dedisse, nec per se nec interpositā personā: nec aliquid accipiet præter sibi constitutum salarium. Et si aduersus sacramētum suum aliquid extorsit, illud i quadruplum restituere debet. nec solum dans, sed & accipiēs à quolibet potest accusari.

Diuisio.

† Ex nouell. Th.

n Promoueri.] qui suo ingenio augeat dignitatem, ut ff. de offic. præsi. l. obseruandum.

o Depromant.] i. iurando dicant.

In

† Cū hi Latinis scholia Græca p̄ci tata coniungas. Pet. Vēdr.

Continuatio.

a In fraudem.] ut ff. de calum. l. & generaliter. Sed quid si non interposuit, aliquid tamen dedit? idem, argu. d. l. generaliter. 1. respon.

b Et ob hoc.] aliud subiicit capitulum, scilicet quod nihil accipiet: nec ergo det, nec accipiat, ut hic, & ff. eodē. l. 4. & in authent. ut iudices sine quoquo suffragio fiant. §. sic igitur, colla. 2. & supra de episco. & cleri. l. si quenquam, in fine.

c Arbitramur.] id est præsumimus. sic ff. de iniur. l. iniuriarum. 1. §. 1. Et nota quanti legislator habuit iuramentum: sic. s. de nup. l. si qs alumnam. non tamen ut subiicit, omnino ei statur.

d Pœna.] ei ciuitati applicanda, in qua honorē adipisci uolebat. argu. in auth. de sanctissi. episc. §. præ omnibus, colla. 9.

e Conuictus,] vel dans, uel accipiens. Sed contra hunc. l. ff. de pol. l. 1. Solu. ibi palam, ut not. ff. de offic. præto. l. Barbarius. & sic solue aliud contra. ff. de do. l. hoc iure, i princi. uel ibi ex consuetudine dabatur. Accursius.

ADDITIO. Tu dicas quòd ob habendum honorem cum administratione, nec palam nec clam potest dari, sed pro habendo honore sine administratione bene potest palā dari pecunia, non clā. ita dicit Bart. in d. l. hoc iure, in princip. ff. de don. no. Accur. in dicta. l. Barbarius, ff. de offic. præto. & in l. 1. ff. eodem. Videas de isto etiam per eundem Barto. in dicta l. Barbarius, in 2. colum. uersi. tu autem ex omnibus conclude &c.

† Cū his Latinis scholiis Græca pcitata coniungas. Pet. Védr.

fraudē[a] legis sacriq; : aut vēditionis, dōnisve titulo, aut alio velamento cuiuscunque contractus, & ob hoc[b] (exceptis solis salariis) nihil penitus tā ī administratione positos, q̄ post depositum officiū p aliquo præstito beneficio tempore administrationis quam gratuito meruerūt, accepturos. Et licet neminē diuini timoris contēnendo iusiurandum arbitramur[c] immemorē, ut saluti propriæ vllū cōmodū anteponat: tñ ut ad salutis timorē ēt necessitas piculi subiungatur, si quis ausus fuerit pbita sacra negligere, nō mō aduersus accipientē, sed ēt aduersus dātē, accusandi cunctis tā quam crimen publicū concedimus facultatē: quadrupli pœnā[d] eo q̄ cōuict[e] fuerit, modis omnibus feriēdo. Dat. VI. Kal. Decē. Cōstantin. Theodosio. A. XVII. & Festo Coss.

TITVLVS XXVIII.

DE CRIMINE PECVLATVS.

Pecunias publicas surripientes, & qui ministerium tunc vel postea præbuerint pœna capitali puniuntur Sa.

I. Impp. Honorius & Theodos. AA. Rufino P. P.

Iudices qui tempore administrationis publicas[f] pecunias subtraxerunt, lege Iulia peculatus obnoxij sunt, & capitali[g] aīaduersioni eos subdi iubemus.

B

His quoque nihilominus q ministerium eis ad hoc adhibuerunt, vel qui subtractas ab his sciētes susceperūt, eadē pœna pcellēdis. D. V. No. Martij, Cōstantinop. Honorio. X. & Theod. VI. AA. Coss.

DE CRIMINE PECVLATVS.

Quoniam magistratus electi in pecunia publica auferenda sæpe delinquunt: ideo ponit de crimine peculatus, & quia Iulius super eo legem suam tradidit, de ea uideamus Azo.

Continuatio.

Iudices.] Primo punit principales, secundo ministerium præbentes. secundo ibi, His quoq; &c. S. Si iudex aliquis tēpore administrationis pecuniā publicā subtraxit, l. Iul. peculatus accusabitur: quo probato deportabitur: his eadē pœna plectendis, qui opē eis tulerint: uel pecuniam subtractam ab eo susceperint.

f Publicas.] uel sacras, quas tamē non administrāt, ut ff. e. l. sacrilegi capite. §. Labeo. Item intellige fisci, uel ciuitatis Romanæ, non aliarum ciuitatum, ut ff. e. l. 4. in fi. & ff. de fur. l. ob pecuniam.

g Capitali.] id est deportationis, ut Instit. eo. §. pe. & ff. e. l. 3. & 4.

TITVLVS XXIX.

DE CRIMINE SAcrilegij.

Errans in articulis fidei, punitur ut sacrilegus Salic.

I. Imppp. Gratianus, Valentin. & Theo. AAA. Eutrop. P. P.

Qui diuinæ legis sanctitatem aut nesciēdo omittunt,[h] aut negligendo violant & offendunt: sacrilegiū cōmittūt.[i] Da. III. K. Mar. Thessalonicę, Gratiano. A. V. & Theodosio. A. I. Coss.

C

Præsumitur dignus, qui est electus à principe. Bal. Vel sic: Improbare qd imperator fecit ex certa scientia, est crimen sacrilegij. Salic.

II. Idem AAA. ad Symmachū præfectum urbi.

Disputare de principali iudicio non oportet. sacrilegij[k] enim instar est, dubitare an is dignus sit, quem elegerit[l] imperator.† Dat. V. Kal. Ianu. Mediolani. Richomere & Clearcho Coss.

D

In prouincia propria quis non debet administrationem assumere, nisi ex certa scientia sibi concedatur à principe Salic.

III. Iidem AAA. & Arcad. A. Eutrypio P. P.

Ne qs sine sacrilegij[m] crimine desiderādū intelligat gerendæ ac suscipiendæ administrationis in prouincia ... gentis principis hoc fuit ei concessum.

DE CRIMINE sacrilegij.

Quando committatur, & quæ sit pœna, habes. ff. eo. l. sacrilegij pœna, i princ. & sa. ad l. illam. supra de iur. & fac. igno. l. constitutiones.

Qui diuinæ. Omittūt.] errando in articulis fidei: vel rebaptizādo p errorē uel negligentiam.

i Committunt.] Accusabitur ergo corā præside, qui nō obedit legi euangelij, & vnà cū episcopo cognoscet contra laicum, ut in auth. de mādā. princ. §. si uero canonicū, col. 3. Et quod dicit sacrilegiū, dic, id est quasi, & facit supra de sacrosan. eccle. l. placet, in fi. & l. iubemus. 2. §. sane si hęc, & infra de decur. li. x. l. deditiții, & infra ut dig. ordo ser. l. 1. lib. xij. & de eroga. mili. an. l. hac lege, & infra de priui. eorum qui in sa pal. l. fina. lib. 12. & 17. q. 4. cap. si quis suadente. §. qui autem. ubi hæ tres leges huius tituli habentur.

Co. Th. li. 16. ti. 2. l. 25.

Euāgelio non obediens, corā quo accusabitur.

Disputare] CASVS. Elegit princeps aliquem ut esset præses in aliqua prouincia, uel magistratus in aliqua ciuitate in qua ciuis est: desiderare non debet administrationem: puta ut sit potestas in ea: alioqn crimē sacrilegij cōmittit, nisi ex indulgentis principis hoc fuit ei concessum.

† Cōcor. gl. 1. in c. nā te, de ęta. & qualita.

k Sacrilegij.] i. quasi, ut supra. l. proxi.

l Elegerit.] ex certa sciētia, ut ff. de re iudic. l. quidam, & infra de domesti. & prot. l. 1. & supra de diuer. rescri. l. sacri affatus, & de preci. impe. offeren. l. vniuersis, & de nup. l. imperialis, & hoc in his quæ ad se spectant: secus in electione episcoporum, & aliis ecclesiasticis: quia detrudi debent episcopi ab imperatore electi, ut euenit in Friderico imperatore.

Episcopi ab imperatore electi detrudi debent.

m Ne quis. Sacrilegij.] i. quasi, & est ratio, qa per gratiam multa fierent, & quia nemo propheta &c.

Officium

a Officium] vt ĩ. de diuer. offic. l. 3. lib. 12. Sed contra. A ĩ. de offic. præto. l. tres. Sol. ut ibi. Item in assessore procuratoris Cæsaris secus, ut ff. de assesso. l. fi. Sed in assessoribus aliorum idẽ quod hic, ut ff. ex qui. caus. mai. l. si cui, & ĩ. de assesso. l. in consiliarijs.

scipiendæ administrationis officiũ [a] intra eã prouinciam in qua prouincialis & ciuis habetur: nisi hoc cuiquam vltronea liberalitate per diuinos afflatus imperator indulgeat. Dat. XVI. Kal. Aug. Arcadio. A. & Bautone Coss.

TITVLVS XXX.

DE SEDITIOSIS, ET DE his qui plebem contra rempublicam † audent colligere.

Suscipiens populũ contra rẽpublicam, grauissimè est puniendus. Sal.

B

I. Imppp. Gratianus, Valentin. & Theodos. A A A. Florentio PF. Augustali. †

SI quis cõtra euidentissimã iussionẽ suscipe plebẽ, [b] & aduersus publicã disciplinã defendere fortasse tẽtauerit: multã grauissimã [c] sustinebit. Dat. XIII. Ka. Ian. Constãtinop. Richomere & Clearcho Coss.

C

Prouocans tumultum & clamorẽ in populo, debet mori pœna seditionis. Et etiam quod fit ad clamorem populi, non sortitur iuris effectum. Bal. Vel sic: Inducens populum ad tumultus, vt consequatur dignitatem vel officium, debet puniri, & consecutu priuari. Sal.

II. Imp. Leo A. Erythrio. [?] præfecto prætorio.

§ 2. SEDITIOSIS, & de his qui plebem contra rempublicam &c.

Fit contra publicã vtilitatem, si pecuniã publicam quis surripuerit. Item sacra compilando, id est rapiendo & furando, secundum H. de quibus dixit in superioribus titulis, sic & contra publicam vtilitatem plebem concitando & sic de hoc dicit. Et dicitur seditio, quasi scorsum itio: quia in diuersum vadũt, aliosq; trahunt, vel a sede sedas, per contrarium.

Seditio vnde dicit.

† publicã quietẽ, legitur I manu scriptis. recte Contius.

a Ex Co. T. 9. 33. 1. mẽdose Augustali. legẽdũ .n. est Augustorũ: nam hic erat præfect[us] prætorio. i. ta

SI quis.] CASVS. Quidã Sẽpronius plebem conuocauit ad seditionem faciẽdã, vel tumultum in ciuitate, & se & suos milites in aliquem locum totum contulit. qua pœna veniat puniẽdus, quęritur? Et respondetur q grauissima.

b Plebem.] vel castrum tentauerit. uolebat enim deponere potestatem.

c Grauissimam.] mortem &c ut ff. de pœnis. l. ultimum. Vel dic pro qualitate personæ & dignitatis, aut furca suspenduntur, aut bestiis subiiciũtur, aut in insulam deportãtur, ut ff. de pœnis l. si quis aliquid. § 2.

Seditiosi qualiter sũt puniẽdi.

† aliàs Extaclio.

IN nullis.] Primo prohibet, secundo punit, secunda ibi, Scituris. Sal. CASVS. In hac l. dicitur q nullus in ciuitate, vel in castro, vel villis debet tumultũ mouere, vel seditionem: quod si fecerit, patietur pœnam quæ antiquis legibus comprehensa est.

d Contumeliosa.] vt quia dicat, uolo esse consul propter nobilitatem meam, ut alii. & facit. ff. ad legem Iul. de ui pub. l. qui cœtu, in prin. Accur.

e Habituros.] nec enim erit consul & facit. ff. de pœnis. l. capitalium. §. solent, & supra de his qui ad eccles. consu. l. denunciamus.

QVANDO CIVILIS ACTIO CRIminali præiudicet, & an utraque ab eodem exerceri possit.

Continuatio.

Actio ciuilis an præiudicet criminali.

Diuisio.

Dixit de ordinarijs criminibus: nunc de extraordinarijs. Præmittit tamen cõem titulum ad præcedentia & sequentia: si ex eodem crimine competat ciuilis actio, & criminalis accusatio, an vna præiudicet alij vel prorsus, vel interim: quod hic non dicitur. Sed dic quod non præiudicat prorsus, nisi in actione & accusatione iniuriarum: ut ff. de iniurijs. l. prætor.



§. 1. & l. quod senatus. Sed interim præiudicat, ut ff. de public. iudic. l. interdum, & ff. vi bonorum raptorum l. 2. §. 1. primum tamen satis hic dicitur.

IN nullis locis aut ciuitatibus tumultuosis clamoribus cuiusq̃ interpellatio contumeliosa [d] procedat, nec ad solam cuiusquã inuidiam petulantia uerba iactentur: scituris his qui huiusmodi voces emiserint, mouerintq; tumultus, se quidem fructũ ex his quæ postulant, nullatenus habituros: [e] subdendos autem pœnis his quas de seditionis & tumultus auctoribus vetustissima decreta sanxerũt. Dat. II. Non. Mart. Constantinopol. Leone. A. VI. Coss.

TITVLVS XXXI.

QVANDO CIVILIS actio criminali præiudicet, & an utraq; ab eodem exerceri possit.

In criminalibus publicis, & in priuatis, ciuilis intẽtata de re familiari, non tollit criminalem, nec e contra. Sal.

I. Imppp. Valens, Gratianus & Valentinianus A A A. Antonio P. P.



APlerisq; prudentiũ gñaliter definitum est, quoties de re familiari [f] & ciuilis & crĩnalis cõpetit

Plerisque.] Diuiditur. Primo sub forma regulæ duo statuta vel dicta nobis tradit in genere. Secundo nobis illa declarat i specie, ponendo successiue sex exempla, vt patet in litera secunda ibi, Sic denique. Primum exemplum durat à versiculo, sic denique, usque ad versiculũ, & suppresso. Secundum usque ad uersiculũ, quo in genere. Quartum & quintum simul usque ad uersicul. qua iuris. vt sic ibi duo sint exempla, scilicet de furto, prout est delictum priuatum, & oritur accusatio priuata, ut ff. de priua. delict. l. fin. & aliud de lege Fabia. Placentinus autem solum vnum posuit, ut not. in gl. Sed modica uis est: sed ultimũ exẽplũ durat vsque ad fin. Sal. CASVS. Regulam ponit, quam probat sex exẽplis. & regula talis est: Quando ex eodem facto concurrunt ciuilis actio & criminalis, vtraque agi potest: nec altera per alterã tollitur: nec refert quæ prius intentetur. Verbi gratia: Si de possessione vi me deiecisti, agam interdicto ciuiliter, & criminaliter te potero accusare. l. Iul. de ui public. & si testamentum in quo eram institutus, combussisti, & ita dolo fecisti quominus exhibere posses, vel suppresseris: agam ciuiliter de tabulis exhibendis: & criminaliter. l. Corne. testamentaria te accusabo. Item si libertus meus se ingenuum dicit: pro operis quas mihi debet, agam ciuiliter, & accusabo eum crimine l. Visel. Item si quis surripuerit mihi rem, agam ciuiliter & criminaliter ut ff. de priua. delic. l. ulti. Idem si seruum meum abduxisti, uel filium: agam ciuiliter rei uendi. & criminaliter. l. Fabia de plagiar. ut ff. ad l. Fab. l. 1. Item alia exempla sunt, quæ difficile est enumerare. Item potest quis aliquem accusare de fal. & ciuiliter agere ad interesse actione in factum.

† Co. Th. lib. 9. tit. 20. l. 1.

D

f De re familiari.] i. propter rem familiarẽ. Actio n. furti non est de re familiari, sed propter rem familiarẽ, ut ff. de incen. ruina, naufra. l. 1. § 1. De familiari autem ideo dicit: quia secus si ciuilis non esset de re familiari, vt iniuriarum: quia vna tollit alterã, ut ff. de iniuriis. l. prætor. §. 1. cum ambę ad vindictam dentur, ut ff. de coll. bono. l. cum emancipati. §. Emancipatus. Et idem dicas si patro-

Libertus vocãs patronu in ius sine venia, ciuiliter & criminaliter potest cõueniri.

si patronus vocetur in ius à liberto sine venia: nam & ciuiliter ad quinquaginta aureos agere potest actione in factum: & criminaliter de crimine stellionatus, cum titulus criminis deficiat, ut ff. de in ius uocan. l. pen. & fina. & ff. de crimini. stel. l. 3. Acc.

a Actio.] proprie & improprie ponitur. sic ff. de officio procons. l. 2.

b Vtraque.] sed nõ simul, ut hic in rubrica dixi.

c Ciuiliter.] i. pecuniariter. nec. n. ponitur ad differentiam iuris prætorij: quia de ciuili actiõe exẽplum ponit in interdictis, quæ constat esse prætoria.

d De vi.] publica, vel priuata. Sed certe imo prius de ui, ut supra ad l. Iul. de ui. l. si quis ad se fundum. Sed dic, ut ibi. vel ibi actor prius de ui agere uolebat. Item adhuc contra. C. de appel. l. 1 Nam hic dicit posse incipere a qua velit, ibi necessitatem imponit de vna. Solu. ibi vtraque erat ciuilis quæstio: quia ibi nõ erat quæstio vtrum per vnam alij præiudicaretur, sed quæ esset prius intentanda. hæc non. valet. Vel dic ut ibi.

e Et suppresso.] id est abscõso, uel etiam corrupto sic ut non appareat: quo casu criminaliter & ciuiliter agi potest, ut ff. de dolo. l. si quis asãmauerit. §. fin.

f Ex lege Conelia.] scilicet de falsis.

g Perurgeri.] ut supra ad leg. Visel. l. 2.

Ciuiliter & criminaliter in multis casibus agi potest.

h Furti actio.] ex qua criminaliter & ciuiliter agi potest, vt ff. de priu. deli. l. fi. & ff. de fal. l. qui testamentũ, & ff. de tab. exhiben. l. 1. in prin. & l. 3. § si quis dolo malo, & de fur. l. fin. Et quod subijcit, legis Fabiæ constitutio &c. aliud est exemplum, ubi etiam ciuiliter & criminaliter potest agi, ut C. ad le. Fabiam de plagia. l. 2. & ff. de libe. homi. exhiben. l. 3. in princ. secundum nos. Sed P. dicit, & pro id est: quasi unum sit exemplum, cũ plagium sine furto nõ fit. Vel si separatim intelligas, dices secundum eum de furto, de quo est publica accusatio, ut testamenti subrepti, non alterius instrumenti, ut ff. ad leg. Corneliam de falsis. l. Paulus.

i Non possunt.] commode: sed da exempla in delictis ordinarijs & extraordinarijs, in quibus ciuiliter actione in factum & criminaliter agitur, ut C. de condict. ob turpem cau. l quod euitandi, & ff. ad legem Aquiliam. l. inde Neratius. §. si dolo.

k Retractari.] id est iterum tractari: non in eundem, sed alterũ modũ. sic C. de his quibus ut indig. l. Polla.

l Crimen.] generale: quia. C. dixit specialiter circa testamentum subtractum. Acc.

Absolut' ĩ ciuili pt conueniri in criminali.

m Ciuiliter.] actione in factum, ut ff. de fal. l. qui nomine, & C. ad le. Cor. de fal. l. damus, & l. fi. & de do. l. pen.

n Repetẽdum.] si in ciuili causa in prædictis casibus obtineat actor, planum est. Si uero succumbat, quid tunc? Respon. idem, quasi tantum valeat absolutio, quantum

actio, [a] vtraque [b] licere ex piri: siue prius criminalis, siue ciuilis actio moueatur: nec si ciuiliter [c] fuerit actũ criminalẽ posse cõsumi: & similiter e cõtrario. ¶ Sic denique & per uim de possessione deiectus, si de ea recuperanda interdicto { Vñ ui } fuerit usus, nõ prohibetur tñ ẽt lege Iulia de ui[d] publico iudicio instituere accusationem. ¶ Et suppresso [e] testamẽto, cùm ex interdicto { de tabulis exhibẽdis } fuerit actum, nihilominus ex lege Cornelia [f] testamentaria poterit crimen inferri. ¶ Et cum libertus se dicit ingenuum, tam de operis ciuiliter, quàm etiã lege Visellia criminaliter, poterit perurgeri.[g] ¶ Quo in genere habetur furti actio, [h] & legis Fabiæ cõstitutio. & plurima alia sunt q̃ numerari

A condemnatio cum solutione, ut ff. de except. rei iudic. l. si quis cum totum. §. plane. Sed arg. contra. C. ad l. Fab. de plagia. l. 1. sed expone ut ibi. Sed Pla. contra, ut hoc dixi plene supra ad l. Aquil. l. ex morte. Item in publicis criminibus constat habere locum. l. istam, secundum omnes. Sed quid in priuatis delictis? P. dicit quòd non habet locum. & pro e. ff. ui. bo. rap. l. 2. §. 1. sed illa itelligitur interim. Itẽ pro eo. C. ne tu. v el cu. vec. cõ. l. 1. Sed ibi publicũ crimẽ falsi erat: & etiam ante accusationem satisfecit, nec expectauit accusari: quòd etiam in publico licet, ut ff. ad l. Iul. de adul. l. si adulterium. §. idem Pollioni. sic & infra de cri. stel. l. 1. quod priuatum est delictũ, ut. eo. ti. de cri. stel. l. 3. Itẽ pro eo ff. de condic. cau. da. l. pen. Sed ibi ideo nõ agitur criminaliter, quia non effecit seruum eius qui duxit eum in periculum tradendo præfecto vigilum. Item pro eo. ff. de iniur. l. prætor. §. 1. Sed specialle in crimine iniuriarum, cum utroque modo agitur ad vindictam. Item pro eod. ff. de fur. l. interdum. 2. §. qui furẽ. sed ibi non fuit accusatus, sed in ciuili ductus fuit non ordinario iure. Tu dic secundum Ioan. idẽ in priuatis criminibus, quod publicis. & pro nobis hæc lex, ubi dicit, quo in genere &c. licet P. pro se ibi exponat, ut ibi notaui. Itẽ pro nobis C. de condic. ob turpem cau. l. quod euitandi. Vltimo oppono quòd non prius vna uia quàm alia, sed ambæ simul decidi debeant, ut supra de ordi. iudi. l. 3. Sed ibi in modum exceptionis opponebatur crimen.

nõ possunt: [i] ut cũ altera prius actio intentata sit, paltera q̃ superesset, iudicatum liceat retractari.[k] ¶ Qua iuris definitione nõ ambigitur, etiã falsi crimen,[l] de quo ciuiliter[m] iã actum est, etiã criminaliter esse repetendum.[n] Data Prid. Kal. Ian. Treu. Valente VI. & Valentiniano II. AA. Conss.

B

TITVLVS XXXII.

DE CRIMINE † EXPILATÆ hæreditatis.

Post aditã hæreditatem & apprehensam possessionẽ cessat h. crimẽ: & de specie ad speciẽ nõ admittitur compensatio, & de compensato restio pot principaliter moueri quæstio. Sal.

I. Impp. Seuerus & Antoninus[o] AA. Euphratæ.

Expilatæ[o] quidẽ hæreditatis crimẽ intẽtare nõ potes, quando cõmunis arcæ rebus inspectis claues traditas cohęredi profitearis.[p]

C

† Adde scholia Gręcorũ ĩ Basili. lib. 60. ad huius tit. cõstitutiões. Pet. Vẽdr.

DE CRIMINE EXPILATÆ hæreditatis.

Suprà de ordinarijs & publicis criminibus tractauit: nũc ponit de priuato & extraordinario crimine. Azo. Extraordinarium est, ut ff. eodem l. 1.

D

Diuisio.

Expilatæ.] Primo respondet tacitæ quæstioni. Secundo alteri immediate subiectæ. Tertio dubium remouet. secunda ibi, sed cum de his. tertia ibi, exhibitis. Sal.

Casus.

o Expilatæ.] ibi & Titio delata est hæreditas: & ei præsente te datæ sunt claues cõmunis arcæ, per quod uidetur quilibet apprehendisse possessionem. licet ergo postea res teneat quæ sunt in arca, non crimine expilatæ hæreditatis, sed actione ad exhibendum ages. in qua licet tu alias res teneas eiusdem hæreditatis, non habetur compensatio, cum speciei ad speciem non fiat: sed rebus exhibitis coram delegatis iudicibus, directa quæstione, scilicet rei vendicatione ad res, uel econtra tibi ad illas quas habes, apud ordinarios agetur.

Expilatæ hẽditatis crimẽ quã locũ hẽt.

p Profitearis.] per quod, ut dixi, possessionem apprehẽdisse videtur. & sic hæc actio cessat, quæ locum habet expilata hæreditate ante aditam hæreditatem, uel post aditam ante apprehensam possessionem, ut ff. eodẽ. l. 2. §. appa-

Expilatæ hæreditatis crimen quādo locū habet.

§. apparet. Alij dicunt ideo non agi, quia rōne suæ partis contrectasse videtur, ut ff. pro so. l. merito. Ac.

[a] Quæreretur] aliàs, quæreretur : & aliàs quæretur.

[b] Non oportuit.] cum species deberetur hincinde, vel ab altera parte, ut ff. de pigno. actio. l. si conuenerit. 2. in prin. Et caue, qa in prætorio loquitur q.d. iudex fecit, sed non recte fecit: & sic si habes, quæreretur. si vero habes, q̄retur: dic hic, i. oportebit. Alij reddunt hic rationem, quòd compensatio non fiat, quasi apud eum depolueris vnde actioni depositi non obijcitur compensatio, ut supra de compen. l. fin.

[c] Suis.] id est ordinariis, cum tantum primum iudicium edet delegatum. & ad hoc supra famil. erciscun. l. aduersus, & quod ibi not. Io. Item facit supra in quibus caus. pigno. ta contra. l. si non inducta.

E Xpilatæ.] CASVS. Delata erat mihi hæreditas extranei, vitricus meus aliquas res de hæreditate subtraxit: an possim eum accusare crimine expilatæ hæreditatis, quæritur? Et dicitur q̄ sic.

Vitricus est quasi pater.

[d] Vitricum.] contra videbatur, quia quasi pater, ut ff. soluto matrimo. l. quia parentis, & caue, quia ab auo, non à matre, uxore scilicet ui trici, fuit hæc hæreditas delata, ut & j. eodem l. aduersus, dices.

[e] S I aui. Nouercā.] i. vxorem tui patris, cum hæreditas non à patre deferatur, vt j. l. proxi. sed ab auo, ut hic dicit, vel aliunde.

Diuisio.

A Duersus] Diuiditur Primo ponit dictum. Secundo interendo continet actioni circa rē. Tertio circa fructus secunda ibi, & ideo. tertia ibi, fructus autē. Sal. CAS. Instituisti me hæredē. iacēte hæreditate vxor tua aliqd de rebus hæreditarijs subtraxit: an eā accusare possim crimine expilatæ hære. q̄rit? Et dicit q̄ nō: sed si possidet vēdicabo si dolo desiit possidere, agā ad exhibēdū. fruct[a] quos mala fide pcepit, suos nō facit: sed extātes vēdicabunt, cōsumptic ōdicent.

[f] Humanæ.] ut ff. de ritu nup. l. 1. & supra de iudęis. l. ne

¶ Sed cùm de his exhibendis apud iudicem quęreretur, [a] rationem compēsationis induci non oportuit. [b] Exhibitis enim q̄ desiderantur, suis [c] iudicibus directa quęstio relinquenda est. PP. XII. Kal. Maij, Antonino. A. II. & Geta. II. Conss.

Priuignus pōt agere contra vitricum crimine expilatæ hæreditatis. Bal. Vel sic: Reuerentia personæ uitrici non facit hoc crimen cessare. Sal.

II. Imp. Antonin. A. Primo.

2 E Xpilatæ hæreditatis crimen aduersus vitricum [d] adito præside prouinciæ non prohiberis persequi. PP. VII. Ka. Mar. Læto II. & Cereali Conss.

Reuerentia nouercæ non facit hoc crimen silere, quando de alia quam de mariti agitur hæreditate. Sal.

III. Idem A. Helenæ.

S I aui tui hæreditatem adijsti, expilatæ hæreditatis crimine aduersus nouercam [e] quōdam tuā experiri non prohiberis. PP. III. Noñ. Ian. Sabino & Anulino Conss.

Vxor defuncti non potest conueniri ab hæred. crimine hæreditatis expilatæ, sed res & fructus extantes possunt vendicari, & consumpti possunt condici. Sal.

IIII. Imp. Gordianus A. Rufo.

A Duersus vxorem (q̄ socia rei humanæ [f] atq; diuinæ domus suscipitur) mariti diem suū functi, successores expilatæ hæreditatis crimen intendere non possunt. [g] Et ideo res quas per eandem abesse quereris, competēti in rem actione, uel si do lo malo fecerit quo minus res mobiles possideret, ad exhibendum persequere. Fructus autem rerū quas mala fide tenuit, licet expilatæ hæreditatis non teneatur crimine, suos non facit, sed extantes quidē vēdicari, cōsumptos verò ɔdici posse proculdubio [h] est. PP. VI. Kal. Mart. Attico & Prætextato Conss.

Vxor expilans hæreditatem, vel libertus, vel quicunque non propterea cadit a legatis relictis in testamento. Bal. Vel sic: Legata non minuuntur, licet hæreditas expiletur. Sal.

V. Imp. Philippus A. & Philipp. C. Simplicio. †

O Btentu expilatæ [i] hæreditatis, emolumentum legatorum, maxime suspensa cognitione, [k] legatarijs ijsdemque libertis defuncti auferri non oportet. [l] PP. XV. Kalen. Februar. Philippo. A. & Titiano Conss.

Hæc accusatio est subsidiaria. Sal.

VI. Iidem A. & C. Gallię.

3 E Xpilatæ hæreditatis crimen loco deficiētis actionis [m] intendi cōsueuisse, non est iuris ambigui PP. X. Ka. Mar. Aemyliano & Aquilino Conss.

TITVLVS XXXIII.

VI BONORVM RAPTORVM.

Actio vi bonorum raptorum habet locum pro vi illata in rebus mobilibus tantum. Sals.

I. Imperator Gordianus A. Valerio.

V I bonorū raptorū actionem, quę cū pœna sua retrahit ablata: potius ad mobilia, mouentia [n] standum, ut. ff. si quis testa. liber. l. 1 cun. l. aduersus, & quod ibi dixi.

Aquis, & ff. ad munici. l. fin. §. 2.

[g] Non possunt.] sic ergo filii contra vxorem patris, sit mater vel nouerca, non agunt, cum de patris hæreditate, cuius uxor fuit agitur: licet aliàs secus, ut supra. l. proxi. & facit supra de fur. l. quamuis, & ff. eod. l. vxor, & ff. de nego. gest. l. hæres viri, & ff. rerum amo. l. 1. & 2.

[h] Proculdubio.] ut & j. de condic. ex lege. l. malæ fidei. Accursius.

O Btentu.] CASVS. Iacente hæreditate res quædam subtractæ sunt: legatarij petunt legata ab hærede: hæres prętextu hęredi. expilatæ vult differre solutionem legatorum, an sit audiēdus, quæritur? Et dicitur quòd non.

[i] Expilatę.] ab alio, non à legatario.

[k] Cognitione.] criminis expilatę hæredtatis: licet alij dicant, s. legatorū. Ac.

† al. Supplicio.

[l] Non oportet.] ut & ff. de fideicom. liber. l. fideicommissaria. 2. in prin. Posset etiam dici secundū quosdam à legatario expilata: & tunc esset contra, ut supra de lega. l. non dubium. sed ibi rem ipsam legatam subtraxit, hic aliam. uel ibi post apprehensionem: hic ante. sed prima placet.

[m] E Xpilatæ. Actionis.] furti secundum quosdam, quæ non competit, ut ff. eodem. l. 2. Vel dic, actionis, id est accusationis. Nā actio in rem, & ad exhibendū, & petitio hęreditatis bene competūt cū hac accusatione, ut ff. e. l. diuus. Item secundū Pla. not. q̄ pro isto crimine non potest agi ciuiliter: qđ pro alio crimine priuato nō inuenitur. Satis tamen pōt hic dici dari actionem in factum ad possessionem restituendam, vel ad duplum præ- & fa. j. famil. ercis-

Hæreditatis expilatæ accusatio cum multis actionibus concurrit.

VI BONORVM RAPTORVM.

V Qualiter criminaliter de vi agitur, dixit: nunc ciuiliter post crimē expilatæ hæreditatis, in qua etiam aliqua vis fit.

[n] V I bonorum. Mouentia.] id est ad hæc & non

Actio vi bonorum raptorū & hæredem nō datur, nisi in eo quod ad eum peruenit.

† XII. Ka.

& non ad alia, vt instit.eo.§.oen.& facit.ff.de ver.sig. A l.mouentium,& ff.de ui & ui arma.l.1.§.si fundus.

a Que] pro uel.

Si res.] CASVS. Mulier dedit mihi rem aliquã: hæres eius eã rapuit, intra annũ vulem in quadruplũ, post annum in simplum conuenietur.

b In quadruplum.] & verum rei pretiũ quadruplatur, ut ff. eo l.2.§.in hac,& da tur hæredi, sed non in hæredẽ, quia est pœnalis, nec in eo quod peruenit cum condictio sufficiat, qua in solidum tenetur, siue peruenit, siue non, ut ff. eo.l.2.§.si Quandoq; aũt datur in duplũ, quãdo alicui dãnũ in turba datur, ut ff.eo.l.4 in prin.& facit instit. eodem, in princ.

Actio vi bonorum raptorũ in hæredem nõ datur, etiã in eo quod ad eum peruenit.

que, [a] quàm ad fundos per iniuriam occupatos spectare, explorati iuris est. PP.Kal. Mar. Attico & Prætextato. Coss.

Hæres donatoris à donatario auferre res non potest quod si facit, donatario intra annũ tenetur ad quadruplũ, post annũ in simplum. Bal

II. Impp Valerian. & Gallienus AA. Longino.

SI res mobiles quarum in te fuerat dominiũ perfecta donatione translatum, violenter hæres donatricis abripuit, vi bonorum raptorum actionẽ intra annum quidem quo experiundi potestas fuit, in quadruplum: [b] post annum in simplum intendere non vetaris. PP. VII. [a] Maij, Seculari & Donato Coss. B

a XII.Ka.

Etiam rapiens res sibi obligatas, intra annum tenetur ad quadruplum, Sal.

III. Impp.Diocl.& Maxim.AA. & CC. Euelpisto.

RES obligatas sibi creditorẽ vi rapientem non rem licitã facere, sed crimen committere conuenit, [c] eumque etiam vi bonorum raptorum intra annum vtilem in quadruplum, post simpli actione conueniri posse non ambigitur. S. VII. Kal. Ian. Sirmij. AA. Coss. C

De raptis à seruo dominus ignorans tenetur noxaliter ad quadruplũ intra annum. Sali.

IIII. Idem AA. & CC. Attalo.

DE his quę seruus alienus nesciente [d] domino vi rapuisse dicitur, intra annũ in quadruplũ vi bonorum raptorum, & pòst in simplum dominus eius noxali [e] actione apud competentem iudicem cõueniri põt. S. II. Ka. Maij, Heracliæ. AA. Coss. D

c Res obligatas.] Cõuenit.] ut supra ad legẽ Iul.de vi.l.in possessionẽ, nisi ex cõuentione, ut s.de pigno.l.3.& facit s.fin.regundo. l.si constiterit.Item contra.ff. q in fraudem credi l.ait prætor.§.si debitorẽ. Sed speciale propter fugã, ut ff.de iudi.l.hæres absens.§.1 Item cõtra.ff. quod met.ca.l.extat decretum. Item contra. ff. ad l.Iul. de ui. l. creditores. Sed sol. ut ibi.

d De his. Nesciẽte.] secus si scit, & prohibere ualet: quia tunc in solidum, ut ff de noxal.l.in delictis.

e Noxali.] ut & supra de noxal. l. si seruus, & ff eod.l.2.§.hac actione. 1. & §. ex hac.

Venditionẽ rei raptæ potest dominus ratam habere,& agere ad simplũ, vel improbare,& agere vi bonorum raptorũ ad quadruplum Sal.

V. Idem AA. & CC. Donatæ.

SIue negotiorum gestorum contra nouercã [f] tuam, siue actione vi bonorum raptorum (quæ in quadruplum intra annum vtilem, ac post in simplũ constituta est) putaueris agendum: notione præsidali poteris experiri. S. VI. Non. Iul. Philippopoli. AA. Coss.

f Siue negotiorũ.] CASVS. Nouerca tua res tuas uendidit & rapuit: electionem habes, velis eam conuenire post annum in simplum, uel in quadruplum intra annum, uel habendo ratam venditionem, agere nego gest.

f Cõtra nouercã.] nouerca rem tuam mobilem rapuit, & uendidit: & sic agitur neg. gest. si ratã venditionem habuetis: vt & supra de rei vend.l.matet.

TITVLVS XXXIIII.

DE CRIMINE † STELlionatus.

Et hoc est extraordinarium: & habet locum ubi deficit titulus criminis: crimen tamen est, sicut de dolo actio ciuiliter, & dicitur a stellione animali, ut ff eod.l.3.§.1.& pœna est in §.fina.

Dissimulãter rem aliquam pignorans pluribus successiue, tenetur crimine stellionatus: cuius pœnam euitat, si creditoribus debitum offerat. Salicet.

I. Imp. Alexand. A. Alexandro.

IMprobũ quidem & criminosum fateris, easdẽ res pluribus pignorasse, dissimulãdo [g] in posteriore obligatione, q eædem alijs pignori tenerentur. Verum securitati [h] tuæ cõsules, si oblato omnibus debito, criminis instituendi causam per emeris. PP. V. Idus Februar. Pompeiano & Peligno Coss.

Etiam rem filijs donatam si pater obligat ignoranti, tenetur crimine stellionatus. Bal. Vel sic: Scienter rem alienam obligans vt propriam, tenetur crimine stellionatus.

II. Imp. Gordianus A. Valenti.

SI pater tuus in te donationẽ cõtulerit, & cum emancipatus esses, traditionibus dominiũ corporum in te transtulit, [k] posteaque creditorem fortitus, quasdam earum rerũ sine voluntate tua velut

IMprobum.] CAS. Debitor qui rem eandem duobus obligauit, crimine stellionatus tenetur: soluẽdo tamen utrique, uel uni, liberatur. Viu.

g Dissimulando.] & sic sciẽs, aliàs pignoratitia contraria tãtum tenetur. & hoc nisi pro modico secundo obligauit, ut ff de pigno.act.l. si quis in pignore.

h Securitati.] locus est pœnitentiæ, ut & s. de his qui ubi ascri.l. 1. & ad legẽ Corn.de fal l.si falsos,& ff.de adul.l.si adulterium.§.idem Pollioni,& dixi supra ne tut.uel cura. vec.con.l.1.

i Debito.] Sed nõne sufficit etiã alterutri offerri: vel etiã si nulli, quid prioris creditoris interest, cum semper potior est? Respon. interest secundi, qui accusat: sed & primi forte, quia in eius malum tactum est. si tamen uni soluerit, satis est: licet sit consultius vtrique, ut hic dicit. Item quomodo euitatur pœna I quam incidit tam obligando duobus? Respon. perinde habetur ac si nec incidisset, per pœnitentiam.

SI pater.] Duas soluit quæstiones. Prima uersatur circa ius pignoris & præiudicium donatarii. Secũda circa crimẽ stellionatus, & sic præiudicium donatoris. secũda ibi, nec tũ. CAS. Pater si in filiũ emãcipatũ donationẽ fecit, & postea rẽ quã donauit, obligauit, nõ præiudicauit filio, nec filius potest eum accusare crimine stellionatus.

k Transtulit.] & sic est perfecta, ut supra de do.l.siue emancipatis.

† Annectę glosse mata Gręcorum in Basil. lib. 60. ad huius titu.& seq.constitutiones. Pet. Vẽd.

Obstrinxit

a Obstrinxit.] de facto, non de iure, ut hic, & s. quæ res pig. obli. l. qui filios, & facit. s. si aduer. dona. l. 2. & de adulte. l. eum.

b Iniuria.] sed iure, ut in lege Aquilia, ut inst. ad leg. Aql. §. iniuria.

c Te.] s. domino.

d Tellionatus.

e Publica.] nec inter priuata specialia, sed est extraordinaria priuata, ut ff. eo. l. 1.

Gnorantia.] CASVS. Si debitor obligat rē duobus, tenetur crimine stellionatus. si uero collusit cum secundo creditore, scribēs eū potiorē esse, cū alius potior erat, qa prior: accusatur. l. Corne. de fal. verbi gratia: Titius mutuauit sibi 10. in Ka. Iuñ. & scripsit Seiū ipsum mutuasse in Kal. April.

† al. Eutropeti.

f Creditoris.] scilicet secundi.

g Apud alios.] primos.

h Capi.] i. decipi.

i Tuam.] loquitur primo creditori.

k Perfecta.] s. tecū.

l Pertētat.] s. subijciendo alium quasi sit potior, ut ff. de fide instrumen. l. repetita.

m Sententiam.] primo casu per accusationem huius criminis: secundo per accusationem legis Corneliæ de falsis, ut & s. ad legē Corne. de fal. l. si creditor, & facit. ff. eod. l. 3. §. sed & si, & §. item si quis.

[illegible]

Diximus de actione ui bonorum raptorum: & quia rapiēdo fiunt iniuria, audiamus de iniurijs. Azo. Continuatio. *Pro hac criminaliter extraordinarie & ciuiliter agitur, ut inst. eo. §. in summa, & una tollit aliam, ut ff. eo. l. quod senatus, & l. prætor. §. 1.*

N Ec seruis.] Dicit in hac

propriis suas obstrinxit:a A fus tuum non læsit.

Nec tamē iniuria b stellionatus crimine petetur, cùm sciens alienam rem, te c non consentiente velut propriā suo nexuerit creditori. PP. II. Kal. Ianuar. Gordian. A. & Auiola Conss.

III. [Idem A. Hadriano.]

STellionatus accusatio d inter crimina publica e nō habetur. PP. Idib. Aprilis, Attico & Prætextato Conss.

Crimen committit, qui rem obligatam priori, obligat secundo ignoranti, uel qui animo decipiendi creditorē, cum alio fingit anteriorem obligationem Sal.

IIII. [Imp. ... A. E... epio.] †

IGnorantia creditoris, f cui res pridem apud g alios obligatæ, pignoris siue hypothecæ iure obligātur, non sine periculo capi h consueuit. Etenim huiusmodi fraudes ad extraordinariam criminis executionem spectare, ac stellionatus commissum seuerissimè esse vindicandum sæpe rescriptum est. proinde siue ignorantiam tuam i debitor circunuenire tentauerit, siue obligatione rite pfecta, k participato fraudis cōsilio, p subiectam quasi anteriorē personam dispēdiū tuū ad occultum compendiū suū trahere pertentat: l adire suum iudicem potes, congruentem iuri ac debitæ religioni sententiam m relaturū. PP. VI. Id. Maii, Peregrino & Aemyliano Conss.

TITVLVS XXXV.

DE INIVRIIS.

Actiuè, vel passiuè non licet seruis iniuriam facere. Sal.

I. [Imp. Alexander A. Syro.]

NEc seruis m quidē alienis licet facere iniuriam. PP. XI. Kalend. Decembr. Alexandro. A. Cons.

Pro iniuria illata filia coniugata, merito & patri competit iniuriarum actio Sal.

II. [Idem A. ... Iesio.] †

INiuriarum actio tibi n duplici o † ex causa cōpetit: cùm & maritus in vxoris pudore, & pater in existimatione filiarū * propriam iniuriā pati intelligantur. PP. Prid. Idus Maias, Agricola & Clemente Conss.

B

Qui alium dicit falsum delatorē, & mentitur, iniuriarum tenetur. Salicetus.

III. Imp. Gordian. A. Donato.

SI non es nunciator, vereri non debes, ne ea p pter, q iniuriæ faciendæ gratia quidā te ueluti delatorem p esse dixerunt, opinio tua maculata sit: quinimmo aduersus eos q minuendæ opinionis tuæ causa aliquid confecisse cōperientur, more solito iniuriarum iudicio experiri potes. PP. II. Id. Iulias Gordiano. A. & Auiola. Cōss.

C

Qualitas personæ, & habitus iniurians, facit iniuriam atrocem iudicari. Salic.

IIII. Impp. Valerianus & Gallienus AA. & Valerian. C. Vindio.

ATrocē sine dubio iniuriam esse factam manifestum est, si tibi illata est cùm esses in sacerdotio, & dignitatis habitū, & ornamenta præferres: q & ideo vindictam potes eo nomine persequi PP. II. Aemyliano & Basso Conss.

D

Verba sui natura iniuriosa, præsumuntur animo iniuriandi, prolata nisi contrarium probetur: & hæc actio anno tollitur Sal.

V. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. & CC. Victorino.†

SI non conuicij consilio te aliquid iniuriosum

l. q non solum libero, sed nec seruo facienda est iniuria.

m Nec seruis.] actiuè & passiuè, & facit insti. eo. §. seruis, & ff. e. l. 1. §. Labeo, & l. item apud Labeonē. §. si qs sic, & §. penul. & l. cū q. §. 1.

INiuriarum] CASVS. Dicitur in hac l. q nō solū nomine suo, sed patris & vxoris agere potest maritus.

n Tibi.] ò mulier. i. ob iniuriam tibi factam.

o Duplici.] immo triplici, tibi. s. & patri & viro, ut ff. e. l. 1. §. fin. & l. eum. §. si nupta, & inst. e. §. patitur. Sed hic pro vna ponit eam quæ patri, & eam quæ filiæ cōpetit, cū eius exercitium patri detur, ut ff. eo. l. patri.

SI non es.] CASVS. Aliquis intulit mihi iniuriam, dicendo me esse delatorem: an propter hoc sum infamis, quæritur? Et dicitur quòd non: sed agam aduersus eum iniuriarum.

p Delatorem.] delator falsus punitur, & infamatur, ut & infra de cal. l. nostris, uerus nō: ut ff. e. l. eum, in prin.

q ATrocem.] præferres.] ex psona & ex tempore, siue loco & facto siue re dicitur atrox iniuria, ut ff. e l. prætor. §. atrocem, & institu. eo. §. atrox, & & hic est atrox primis duobus modis, & facit s. de episco. & cleri. l. si quis in hoc. Nota etiam, qui iniuriarū agit, certū dicere debet: & non in genere, uel sub alternatione, ut ff. eo. l. prætor, in prin. & §. quod autem, & de iure fis. l. ita fidei.

SI non conuicij.] CASVS. Si motus ira quem homicidam vocasti: si pbare possis per iram non animo iniuriādi vocasse, itē si excessit annus liberaberis: qa anno finiē iniuria-

† In vet. & Dauo. Accursius fœminā fingit.

† al. tripli ci. Cont.

* filiorū, rectè. Cōtius.

Iniuria vni facta qñq; redundat in tres.

Sequitur Salic. uide canonistas, i c. audiens, extra de purga. cano. tamen si aio iniuriādi, aut libello famoso dicas bastardum, teneris. Oldra. consi. 45.

t Cōcor. extra de p̄sump. c. 1. & glo. sup verbo, exprimātur, in c. sicut nobis, in s. de sent. & re. iudi.

Iniuriarū actio quāto tēpore finitur.

† quid sit, lege filia. li. dispun. 1. c. 27 l. 2. s. de ve. in. eu. & l. 10. s. de cōd. inde. Pet. Vēde.

iniuriarũ actio. Item non solum patronus, sed nec hæres eius liberto potest inferre iniuriam: alioquin hæres coercebitur. hoc dicit, cum.l. sequen.

a Probare potes.] tibi enim incũbit hoc onus, quia præsumitur te animo iniuriandi[1] hoc dixisse: quia uerba sic se habent. sic & si dicat se per iocum dixisse, probet, ut ff. eo.l.3. & supra ad legem Corne. de sica. l.1. non aliter enim &c. ut ff. de lega.3.l. non aliter.

1 Cõcor. extra de p̃sump.c.1. & glo. sup verbo, exprimitur, in c. sicut nobis, in fi. de sent. & re. iudi.

b Calore.] sed uidetur nullo modo teneri, ut ff. de regu. iur. l. quicquid calore. Sed speciale in actione niuriarum, arg. ff. de pœn. l. aut facta. §. ea, in fine. §. vel hic fuit perseuerantia.

Iniuriarũ actio quãto tẽpore finitur.

c Annus.] continuus, nisi quãdo sit per metum: quia tũc utilis est annus, ut ff. quod met. cau. l. si cum ex. §. 1. Sed cum ex lege Cornelia hæc actio tribus casibus detur, ut instit. eo. §. sed & lex, an tunc finitur anno? B. sic, ut hic, cũ nõ distinguat: nec ob. inst. de perpe. & tẽpo. actio. in prin. q̃a speciale est hic. sed M. dixit eam perpetuam tunc, per d. §. insti. & solam prætoriam esse annalem.

d CVm nec. Iniuriam.] atrocẽ. pro leui autem non agitur, ut ff. eo. l. prætor, §. præterea, & ff. de in ius uocan. l. sed si hac l. §. fin.

e Iniurijs.] etiam leuibus, vt facilius cõtra hæredem agatur.

f INiuriarũ causa. Priuati.] nisi ob famosum libellum detur, ut infra titu.1. l. 1.

DOminũ.] A. S. V. Si seruũ meum verberasti, agam iniuriarũ, in qua ueniet damnũ mihi datũ in seruo, & qui animo iniuriandi liberum seruum vocauerit: iniuriarum tenebitur. h. d. cum. l. seq.

† quid sit, lege filia. li. dispun. 2. c. 27. l. 2. ff. de ve. iu. en. & l. 10. ff. de cõd. inde. Pet. Vẽdr.

g Perpetui.] id est generalis, nec enim actio hæc est perpetua. sic institu. de satis. tu. in prin.

h Verbis.] sic ergo vna actione & vna sententia veniet contumelia & damnum. & sic est contra. ff. eo. l. item apud. §. si quis seruo, & ff. ad legem Aquil. l. sed & si quẽcunque. §. iniuriam, quibus dicitur Aquilia ad dãnum,

A & iniuriarum pro contumelia agi, & duas fieri condemnationes. Sol. potest dici quòd hæc secundum illas intelligatur: & quod dicit qua, simplicem facit relationẽ: qua, scilicet actione. l. Aquiliæ, ut & ibi, Mulier quæ damnauit, saluauit. uel qua, id est propter quam, iniuriam s. atrocem, agitur etiam lege Aquilia. contra enim videbatur. ex quo enĩ agitur ad contumeliam, non videbatur posse agi ad damnũ. Vel dic etiã in actione iniuriarum venire damnum, non ut damnum, ut in contrarijs: sed ut contumeliam, vel causam contumeliæ. sic in interdicto vnde ui, ueniunt etiam mobilia occasione immobilium, ut ff. de ui & arma. l. 1. §. si fundum. similiter & damnũ datum in corruptione serui. vel aliud damnũ datum à seruo, non petitur actione serui corrupti, nisi & animus sit corruptus, & tunc sic: ff. de ser. cor. l. in hoc iudicio. simile argu. ff. de libe. leg. l. pe. & ff. de aqua plu. ar. l. apud Trebatium. §. aqua.

Damnum an ueniat in actione iniuriarũ.

dixisse probare potes:[a] fides veri à calumnia te defendit. Si autem in rixam inconsulto calore[b] prolapsus, homicidij conuicium obiecisti, & ex eo die annus[c] excessit: cùm iniuriarũ actio annuo tempore p̃scripta sit, ob iniuriæ admissum conueniri non potes. PP. VI. Idus Iul. ipsis. AA. IIII. & III. Conss.

Patronus vel eius hæres iniuriam liberto facere non potest. Sal.

VI. Iidem AA. & CC. Flauiano.

CVm nec patronos iniuriam[d] facere libertis iuris æquitas permittat, proponasque patronæ hæredes eũ qui libertatẽ à defuncta acceperat, iniurijs[e] afficere: curabit præses prouinciæ contumeliam hæredum compescere. PP. Id. Iul. ipsis. IIII. & III. AA. Conss.

Hoc crimen est priuatum. Sal.

VII. Iidem AA. & CC. Potentiano.

INiuriarum causa nõ publici iudicij, sed priuati[f] cõtinet querelã. S. Idib. Febru. Sirmij. AA. Conss.

Pro atroci iniuria in personam serui illata dominus potest agere ciuiliter & criminaliter ad uindictam. Salice.

VIII. Iidem AA. & CC. Martiano.

DOminum pro atroci iniuria quam seruus eius passus est, edicti † perpetui[g] actione proposita, qua damni etiã haberi rationem verbis[h] euidenter exprimitur, agere posse[i] conuenit. S. XV. Kalẽ. Nouemb. AA. Conss.

Qui liberum dicit seruum infamãdi causa, tenetur iniuriarum: nisi sic esse faciat pronunciari. h. d. cum l. sequen. Sal.

IX. Iidem AA. & CC. Nonnæ.

B QVi liberos infamandi gratia dixerint seruos, iniuriarum actione conueniri posse non ambigitur.[k] S. VI. Kalend. Decemb. Nicomediæ. AA. Conss.

Dicens alicui verba iniuriosa per viam iudicij, si desistat à procedendo, potest iniuriarũ conueniri: sed si non desistit, non potest conueniri donec iudicium terminetur. Bal.

X. Iidem AA. & CC. Paulo.

SI quidem auiam[l] tuã ancillam (infamandi causa) reipublicæ ciuitatis Comanensium dixit C Zenodorus, ac recessit:[m] iniuriarũ actione statim conueniri potest. Nam si p̃seueret[n] in ea causa facultatem habens agẽdi,[o] super hac re deferri querelam, ac tunc demum, si non esse serua fuerit pronunciata, postulari conuenit.[p] S. XV. Kalend. Ianuas. Nicomediæ. CC. Conss.

In crimine iniuriarum criminaliter moto illustres & eorum liberi & uxores viuente marito illustri possunt per procuratorem comparere, & nihilominus in dominum D fertur sententia. Cætera verò persona, quæ iure communi censentur, per se debent in hoc iudicio comparere. Bal. vel sic: Causam iniuriarum ciuilem, vel criminalem, tam actiuè, quàm passiuè, possunt illustres per procuratorem exercere.

i Agere posse.] in duobus casibus: quãdo scilicet est atrox, licet non in contumeliam domini. Itẽ & quando leuis, sed in contumeliam domini facta est. aliàs contra, ut insti. e. §. seruis, secũdum Io. Alij vtrunque exigunt ut agi possit. secus in libero, ubi non quæritur contra quem iniuriam proponebat, ut ff. eod. l. cum qui. §. si iniuria.

Seruo si iniuria fiat, an possit dominus agere.

QVi liberos infamandi. k Non ambigitur.] ut ff. eod. l. si quis ex libertate.

SI quidem.] C. A. S. V. Si Zenodorus vocauit auiã tuã animo iniuriãdi ancillã, audiendus est: & si libera fuerit p̃nunciata, conuenietur etiam Zenodorus iniuriarum.

l Auiam.] Zenodorus dixit auiam tuam esse ancillam ciuitatis Comanensium, causa infamandi eam, vel te, nec in causa processit.

m Recessit.] id est in causa non processit.

n Si perseueret.] probando illam esse ancillam.

o Agendi.] forte quia actor erat illius ciuitatis.

p Conuenit.] non prius, ut supra de libe. cau. l. si tibi.

Si quan-

l quando.] CASVS Si illustris accuset vel accusetur criminaliter de iniuria: respondere potest per procuratorem: secus in alio.

a Actio.] i. accusatio. Accur.

b Connumerant.] vt & s. eo. l. iniuriarum. 2. §. 1.

c De more.] quæ dixi supra de accus. l. pen. & est pœna extraordinaria. Sed si ciuiliter ageret, secundum quod in actione habita taxatione. ut in ff. e. §. i summa. & § pœna.

d Per procuratorē.] speciale propter nobilitatem: sicut & s. de procu. l. quicunque, & auth. ibi posita, & j. de dig. l. quoties. lib. 12. & s. vbi sena. vel cla. l. si regulariter contra ff. de publi. iud. l. pe. §. ad crimen.

Nobilitati fauetur.

e Contra eum.] speciale: regulariter ipse procurator est damnandus, ut s. de sen. l. 1. & de procura. l. nihil.

f Nullus alius.] imò & aliis uidetur licere, ut ff. an per alium cau. ap. l. j. §. j. Sed ibi in minoribus criminibus, ut plene no. ff. de procura. l. seruum. § publice. in ciuili actione iniuriarum constat posse constitui procuratorem, ut ff. eod. l. non solum. §. agere.

DE FAMOSIS libellis.

Specialiter de quadam iniuria dicit.

S[i] qu[is.] CASVS. Si aliquis famosū libellum inuenerit ad alterius infamiā compositū, debet eū corrumpere: qd si nō fecerit, sed manifestauerit, capite plectendus est, ac si fecisset. Sed si criminosū qs uult accusare, cuius famā p libellū credidit lacessere audietur si inscribat. Et pmiū si probat, reportabit. quod si nō probet, capite plectetur, & talis libellus famam eius in cuius ignominiā cōpositus erat, non lædet. Vita.

Debent tamen se inscribere, & in eos non in procuratores est ferenda sententia, Salic.

XI. Imp. Zeno A. Alexandro uiro illustri.

SI quando iniuriarum actio,[a] quam inter priuata delicta veteris iuris auctores connumerant,[b] à quibuslibet illustribus viris, militantibus, seu sine cingulo constitutis, uel vxoribus eorū, vel liberis masculini sexus, vel filiabus (superstitibus videlicet patribus aut maritis illustribus) vel si aduersus aliquam huiusmodi personam criminaliter fortè mouetur: ipsos quidem qui super iniuria queruntur, inscribere, aliaq; omnia quæ in huiusmodi causis de more[c] procedunt, solenniter obseruare decernimus: licere autem illustri accusatori, vel reo, vel vxori, vel liberis masculini sexus, seu filię itidē illustris superstitis, causam iniuriarum in quocunque iudicio competenti per procuratorem[d] criminaliter suscipe, vel mouere: sentētiā iudice cōtra eū,[e] qui procuratorem dederit (etsi ipse non adesset iudicijs, sed causam per procuratorem diceret) legibus prolaturo: ita tamen, vt nullus alius[f] idem sibi audeat vendicare, vel à nostro numine postulare: sed in cæteris mos iudiciorū qui hactenus obtinuit, in posterum seruetur intactus. Dat. V. Non. Nouemb. Constantinop. Illo. V. C. Coss.

TITVLVS XXXVI.

DE FAMOSIS libellis.

Qui famosum carmen de aliquo inuenerit, illud pandere non debet: alias punitur pœna capitali: nisi docuerit vera esse quæ dixit uel pandit. Salicetus.

A g Si quis famosum.] de aliquo quod ad eius pertinet infamiam, ut ff. eo. s. de iniurijs. l. lex Cornelia. §. si quis librum, & hoc si tale continebatur, qd si verū esset, pœna capitalis erat imponēda. unde qui fecit, capite punitur: uel qui inuentū pandit, ut hic: sed nec in aliis non capitalibus licet pandere per famosum libellum, sed in iudicio accuset, & si contra fecerit, capite punitur, ut hic: uel uerius, sicut accusandus puniendus esset: argu. ff. de priua. delic l. fina.

I. Impp. Valentinia. & Valen. AA. Edictum.[*]

SI quis[g] famosum[h] libellum, siue domi, siue in publico, vel quocunq; loco ignarus reppererit: aut corrumpat priusquam alter inueniat, B aut nulli confiteatur inuentum.

¶ Si vero non statim easdem chartulas uel corrumperit, vel igni consumpserit, sed vim earum manifestauerit: sciat se quasi auctorem huiusmodi delicti capitali sententiæ[h] subiugandum.†

¶ Sanè[i] si qs deuotionis[k] suæ, ac salutis[l] publicæ custodiam gerit: nomen suum[m] profiteatur, & q̄ C per famosum libellum persequenda putauerit, ore ꝓprio edicat: ita vt absq; vlla trepidatione accedat, sciens quidem q̄ si assertionibus suis veri fides fuerit opitulata, laudem maximam[n] & præmium à nrā clementia consequetur.

¶ Sin vero minimè hæc vera ostenderit, capitali[o] pœna plectetur.

¶ Huiusmodi autem libellus alterius opinionē non lædat. PP. XVI. Kalē. Mart. D Cōstantinopo. Valentiniano & Valente. AA. Coss.

TITVLVS XXXVII.

DE ABIGEIS.

Crimen abigeatus sine inscriptione potest proponi. Salic.

I. Impp. Honor. & Arcad. AA. Pasiphilo.†

ABacti animalis accusatio[p] non solū cū inscriptionib[9], sed ēt sine ea obseruatione[q]

h Capitali sentētię.] speciale, ut pro iniuria tā magna pœna imponatur, ut s. ubi causa fi. uel di. do. l. uniuersi.

i Sanè.] non per libellum famosum, sed per accusationem solennē pandat crimina, & hoc subiicit.

k Deuotionis.] quia deuotus est principi.

l Salutis.] quia interest reipu. maleficia puniri. Azo.

m Nomen suum.] i. eius quem accusat.

n Maximam.] ut ff. eodem. l. eum qui. in prin. & l. lex Cornelia. §. fin. & ff. de his qui latro. l. 2 in fi. & s. de fal. mon. l. 1. §. accusatoribus.

o Capitali.] si etiam capitalis reo conuictio imponēda erat, ut & s. de accu. l. fi.

DE ABIGEIS.

Quoniam abigei extraordinarie puniūtur, ut & qui committunt stellionatum: ideo de eis ponit. Azo.

p Abacti. Accusatio.] priuata, ut ff. e. l. abigeat[9], & est pœna ei[9]. ff. e. l. j. §. pe. Et qui sunt abigei? dic q̄ qui decē oues, porcos q̄tuor, equū uel bouem unum semel uel frequenter abegit: id est subripuit de pascuis, sed & equū de stabulo, ut ff. eo. l. oues, & in authen. de nup. §. mitiores, uersi. si igitur secundum Theodosij. colla. 4.

q Obseruatione.] i. sine inscriptione, & dic

Libellū famosum faciens, qua pœna punitur.

* al. Imperatores Val. & Valēs ad Edictum.

† In C. T. e. ti. li. 9. l. 7. & 9.

† Hæc lex est canonizata. 5. q. 1. c. si q. §. si quis famosum.

† adde, in Co. T. l. 1. (qd à Trib. omissum miror) Nec supplicio etiā si ali quod ostēderit, subtrahēdū. Maleficia sunt puniēda.

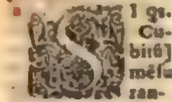
Abigei q sunt.

† Ex Co. T. li. 9. tit. 3. l. 8. pars l. momentaria. s. un. de vi, & l. pe. s. de accusa. vide Cuiacium li. 1. obser ua ca. 20. Cont.

dic speciale in hoc crimine, ut in pluribus alijs notatis A ſ. qui accu. non poſ. l. 3. Vel dic, cum inſcriptione, cum criminaliter: ſine ea, cum ciuiliter. Accur.

DE NILI AGGERIBVS NON RVMPENDIS.

Sicut animalia abducuntur, ut ſupra ti. 1. ſic aqua Nili, de quo dicit.



a [S]I qs. Cubitũ] mẽſurandum à ripa eius. Accurſius.

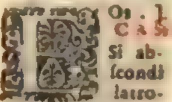
b Vetuſtatis.] Nota. ſic. ff. de iure immu. l. ſemper, & ſupra de teſta. l. teſtamenta omnia. Accurſius.

†Cod. T. li. 9. ti. 32. l. 1.

c Conſcijs.] facit ſ. de rap. virg. l. 1. §. pœnas autẽ. de alijs vero fluminibus de equitate idẽ poſſet dici, ſecundum H.

DE HIS QVI LATRONES vel alijs crimin. &c.

Abigei & alij delinquẽtes occultantur ab alijs, & ſic occultãtes alienum delictum, ſuum faciunt: ideo de hoc dicit.



[E]Os.] CASVS. Si abſcondi latronem in domo mea, pœna puniendus ſũ qua & latro eſt. ſi iudici eum non exhibuero, pœnam corporalem ſuſtinebo.

Ordo literæ.

d Eos.] Conſtrue. Par pœna reos alieni criminis expectet, & ipſos reos, ſcilicet latrones: reos dico alieni criminis qui ſecum ſociarũt eum uel eam, occultãdo eos. Et ſic no. æquale eſſe delictũ, ut ff. de recepta. l. 1. & ff. de incen. rui. nau. l. 3. §. non tantum, & ſ. de adult. l. caſtitati, & ad legẽ Iul. de ui. l. crimen, & ar. ſ. de fal. mo. l. 1. & ad legem Fab. de plag. l. ſi quis ſeruum, niſi affinem quis recipiat, ut ff. de recept. l. fi. Quæ autem pœna latrones expectet, habes ſ. de ſer. fug. auth. ſed nouo.

†Co. Th. 9. 29. 1. & ſeq.

Latronũ pœna qualis eſt.

e Supplicio corporali.] hoc de ſupplicio refertur ad ſuſcipientem ſcienter. quod dicit de diſpendio, refertur ad eum qui non offert, ut j. l. proxi. ſic ergo coniuncta ſeparantur.

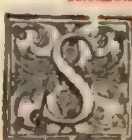
proponitur. Dat. VIII Kalen. Ian. Mediolani, Olybrio & Promoto Coss.

TITVLVS XXXVIII.

DE NILI AGGERIBVS non rumpendis.

Rumpentes aggeres Nili, vel eius aquam vltra ſolitum occupantes, cõcremantur: & eius criminis participes deportantur, ſine ſpe veniæ. Sali.

1. Impp. Honor. & Theo. AA. Anthemio. P. P. †



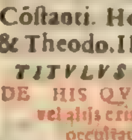
SI quis poſthac per Aegyptum intra duodecimum cubitum [a] fluminis Nili vallà fluẽta de proprijs ac vetuſtis vſib⁹ præter fas præterque morẽ antiquitatis vſurpauerit: flãmis eo loco conſumatur, in quo vetuſtatis [b] reuerentiam, & propemodũ ipſius imperij appetierit ſecuritatẽ: conſcijs [c] & conſortibus eius deportatione cõſtringendis: ſic ut nũquam ſupplicandi eis, vel recipiendi ciuitatem, vel dignitatẽ vel ſubſtantiam licẽtia tribuatur. Dat. X. Kal. Octob. Cõſtanti. Honorio. VIII. & Theodo. III. AA. Coss.

TITVLVS XXXIX.

DE HIS QVI LATRONES vel alijs criminibus reos occultauerint. †

Eadem pœna puniuntur receptatores, qua rei principales: in bonorum vero diſpendio, qui reum ſuperſederit offerre in iudicio. Sali.

1. Imppp. Valent. Valẽs & Grat. AAA. Sin... Vic.





EOs [d] qui ſecũ alieni criminis reos occultãdo, eum eamve ſociarũt: par ipſos & reos pœna expectet: & latrones quiſquis ſciẽs ſuſceperit, & eos offerre iudicib⁹ ſuperſederit, ſupplicio [e] corporali, aut diſpẽdio facultatũ, ꝓ qualitate perſonæ & iudicis æſtimatione plectetur. PP. Rom. X. Kal. Apri. Grat. A. III. & Equitio. V. C. Coss.

Pro ſummario ſufficit diuiſio in glo. poſita.

II. Imp. Martianus A. Palladio præfecto prętorio.

SI qui latrones, ſeu alijs criminibus obnoxij in poſſeſſione degunt ſeu latitant: dominus poſſeſſionis ſi præſto eſt, aut procuratores ſi dominus abeſt, ſeu primates poſſeſſionis vltro eos offerant: aut ſi ſcientes hoc ſponte non fecerint, conueniantur à ciuili officio, vt tradant ꝓuinciali iudicio eos qui requiruntur, ſub examine iudicis arguendos, & pœnas poſt documẽta congruas ſubituros.

¶Si vero exhibere eos domini, vel ꝓcuratores, aut primates [f] poſſeſſionis diſtulerint: tunc ad detinendos eos [g] adito rectore ꝓuinciæ [h] omnia ciuilia dirigantur auxilia.

¶Sin autem propter multitudinem fortè eorum q in prædio ſunt, ciuile adminiculũ ſufficere nõ poſſe cõſtiterit, & memorati audaces executoribus obiecerint manus, vel alias parere diſtulerint: tunc iudex prouinciæ memor periculi ſui, à viro deuoto tribuno ſeu primatib⁹ militũ q i locis ſũt, auxiliũ poſtu-

S[I qui.] Diuiditur in partes octo. Primo mandat latrones exhiberi. Secundo ſi non exhibeantur, mandat rectori prouinciæ ut eos mittat ad capiendum. Tertio vbi officium rectoris prouinciæ non ſit per ſe potẽs, prouidet vt officium militare conquirat in auxilium. Quarto punit iudicem mandata non ſeruantem. Quinto punit tribunum militum auxilium nõ præbentem poſtulatum: vel damnũ inferre à militibus ꝑmittentem prouincialibus. Sexto punit prædiorũ dominos, & eorum procuratores, latrones nõ exhibentes. Septimo prouidet ne domini prædiorum ſe valeant excuſare ratione impotentiæ. Octauo punit qui accuſationem porrexerunt, ſi de crimine nõ docuerũt. Secunda ibi, ſi vero. Tertia ibi, ſin autẽ. Quarta ibi, non ignaro. Quinta ibi, tribuni. Sexta ibi, domini. Septima ibi, ipſi quoque. Octaua ibi, ſi vero. Salic. CASVS. Si criminoſus in fũdo meo latitat, vel ego, vel procurator meus, debeo eũ præſentare iudici: alioquin potero conueniri ab officialibus iudicis, vt eum exhibeam, & ſi non exhibuero, rector prouinciæ mittet milites vt eum capiant: qui ſi capere nõ poſſunt (quia eis reſiſtat) mittat ad tribunum militum in ꝓuincia, ut ueniat in auxilium cum militibus. Alij autem rectores prouincię cõuenti vocari debẽt, & ego qui criminoſũ exhibere nolim, amitto fundum, & procurator relegabitur. Si vero non potero reijcere criminoſum, iudex dabit mihi auxilium. Et ſi ille qui crimen dicitur commiſiſſe, innocens apparuerit: accuſator de calumnia punietur.

Diuiſio.

f Primates.] id eſt caſtaldiones.

g Ad detinendos eos.] latrones vel nocentes.

h Prouinciæ.] ſic ſ. de raptu virgi. l. 1.

a Per literas.] sic de literis s. de epis. & cle. l. si qua per calũniam. §. præterea.
b Si præsentes & scientes.] sic & s. de fal. mo. l. 1. & j. de deserto. & occultato. l. 1 lib. 12. Accur.
c Exercenda est.] vt & s. de accus. l. si.

DE REQVIRENDIS REIS.

Si accusetur præsens, supra dixit: nunc si absens.

Diuisio. CVm.] Tria facit. Primo declarat quãdo debet fieri annotatio. Secũdo quãdo reus veniens bona annotata recuperat. Tertio quid fiet de bonis si reuersus intra annum moriatur. secunda ibi, postquam, tertia ibi, sin vero. CASVS. Si absens quis accusetur, iudex ad proferendam sententiam nõ debet festinare, sed debet citari, & bona eius annotari: qui si intra annum venerit, recuperabit bona, & ad defensionẽ criminis admittetur. Si vero post annum, super bonis nõ audietur, sed sup defensiõe criminis. ꝙ si intra annũ decesserit, ad hæredes eius peruenient bona sua. Et idẽ dicit lex sequens.
d Grauia.] ex quibus pœna capitalis imponitur, ut ff. eo. l. 1. secus si relegationis, ut j. cũ absens possit dãnari, ut ff. de pœnis. l. absentẽ, §. 1. & eo. §. uers. si sæpius. — Absens dãnari põt.
e Sententia.] erat hic ergo lis contestata. idẽ si nõ erat.
f Annotari.] s. eius bona. i. in scriptis redigi, & postea requiruntur per literas. Vel dic etiam prius requiri, & dic vt requiratur, s. primo. — Annotari bona qñ fit.
g Ad pœnam.] s. fit annotatio bonorũ.
h Purgandi.] etiam post annum, scilicet de crimine: sed de bonis intra annum tantum.
i Postquã vero requirendus.] id est requisitus. Vel ideo dicit requirẽdus, quia quidã sunt qui nec requirẽdi sunt, ut q accusari nõ possunt ab eo à quo accusantur, de quibus dixi. s. qui accusa. non possunt, super rubri.
k Intra annum.] computandum à tẽpore quo sciuit, seu annotatus fuerit, ut ff. e. l. 1. §. pe. & l. 4. Accursius.
l Purgauerit.] sic ergo eo ipso ꝙ non uenit etiam intra annum, præsumitur contra eum, sed nõ tantum ut condemnetur, propter absẽtiam ergo grauatur vt probet, sicut & accusator, sic & alijs. s. d fal. l. vbi. & j. de aboli. l. fallaciter, in fin. sed nullo probante absoluit.
m Post intimationem.] id est repræsentationem.
n Transmittat.] vt & ff. eo. l. 1. in fi. & facit, s. si pen. app. mors. l. 2. & hoc verum etiam in crimine læsæ maiestatis, sed licet dentur hæredibus, tamẽ ab eis in crimine læsæ maiestatis auferuntur, ut inst. de hære. quæ ab intesta. §. per cõtrarium.
o QVicunq; Petitus.] primo iudicio petitur, postea annotatur, tertio requiritur. vel primo requiritur quàm annotetur.
p Fisco vendicẽtur] si tamẽ fiscus intra xx. annos non petat, pręscriptione repellitur, ut ff. eo. l. 2. & l. 3. & ff. de iure fisc. l. 1. §. pręscriptio. Accursius.
q Seueriori.] quàm si intra annum venisset, & esset conuictus, & sic grauatur in hoc. Item in eo ꝙ bona non recuperat, ut hic. Item fit infamis de facto, ut j. l. fi. Item in probãdo, vt subijcit, & dixi. j. l. proxi.

In pe-

let: ut per militarem manum correpti accusati, sine dãno atq; lęsione cuiuslibet legibus offeratur, & conuicti pœnas subeant cõpetentes: non ignaro iudice, quòd si aduersus innocentem ob aliã causam præter latronum vel aliorum nocentium inuestigationem, militare auxilium postulauerit, aut dispẽdijs affici prouinciales concesserit: commotione seuerissima (prout tua celsitudo iudicauerit) ferietur.

¶ Tribuni etiam siue primates numerorum vel officiorũ qui in locis sunt, admoniti per literas [a] iudicis, si adminiculũ militare ꝓbere noluerint, aut si ab ipsis militibus dãna ꝓuincialibus inflicta fuerint: & damna & læsiones restituent, & acerrima cõdemnatione pro arbitrio virorum illustrium magistrorum militum ferient.

¶ Dñi ẽt ꝓdiorũ, seu ꝓcuratores vel primates possessionũ impunes non manebunt, si pſentes & scientes [b] vltro nõ obtulerint nocẽtes, vel admoniti eos exhibere distulerint. nam dñs quidẽ, possessionis dominio priuabitur: ꝓcurator verò seu primates perpetuo exilio subiacebunt.

¶ Ipsi quoque procuratori vel domino vel primatibus possessionis, si se ad cõprimendã multitudinẽ rusticanorum sufficere nõ posse firmauerint, & id ꝓuinciali iudicio palam fecerint: militare auxiliũ rector prouinciæ à tribuno vel à primatibus numeri faciet dari, si ciuilia non posse sufficere perspexerit.

¶ Si uero post exhibitionem eorũ qui accusantur, innocentes eos esse, & ni-

A hil criminis admisisse patuerit: accusatores pœnã quæ in calumniatores exercenda [c] est, subire cogãtur. Exemplo enim graue est sic latronẽ requirere, vt innocentibus periculũ fiat. † Da. XII. Kalen. Ian. Constantinopoli, Mariniano & Asclepiodoto Coss.

TITVLVS XL.

DE REQVIRENDIS REIS.

B *Contra absentem de graui crimine accusatum non fertur definitiua: sed citati non comparentis bonorum annotatio debet fieri: quæ recuperat, si intra annum veniens se purgat: & ad hæredem ea transmittit, si interim decedat. Salic.*

I. Impp. Valeria. & Gallien. AA. Rustico.

CVm absenti reo grauia [d] crimina intentantur, sñia [e] festinari non solet, sed annotari, [f] vt requiratur, nõ vtique ad pœnã, [g] sed vt potestas ei sit purgandi [h] se,
C si potuerit.

¶ Postquã verò requirendus [i] factus intra annũ [k] redierit: si se crimine purgauerit, [l] res arbitrio iudicis signatas recipiat.

¶ Sin vero intra id tẽpus reuersus, post intimationem [m] suam fuerit defunctus: etsi needum se purgauerit, ad hr̃des proprios res transmittat. [n] D. Tusco & Basso Coss.

D *Annotati bona intra annum non comparentis, irreuocabiliter confiscãtur: & postea ueniẽs repertus nocẽs, punitur: innocens vero absoluitur, nõ propterea bona recuperat. Salic.*

II. Imp. Constantin. A. ad Ianuarium. †

QVicunq; † ex eo die quo reus fuerit in iudicio petitus, [o] intra anni spacium noluerit adesse iudicio: res eius fisco vendicentur. [p]

¶ Et si postea repertus, nocens fuerit deprehensus, seueriori [q] sententiæ sub-

† Cõcor. c. in pri. cũ glos. 1. in med. extra de postu.

† C. T. 9. l. 2.

† Cũ hac l. concor. glo. super verbo ꝓbatũ. post prin. in c. veritatis. de do. & con.

Diuisio. IN pecuniarijs.] Primo in causa ciuili. Secundo in criminali. secunda ibi, criminalis. CASVS. Aliquis in causa pecuniaria fuit citatus, non comparuit, non fit propterea infamis. secus in criminali, quia & bona amittit, & infamia (scilicet lapso anno ex die requisitionis ei factæ) notatur. Viuia.

a Non lædit.] nisi sit forte talis actio, qua damnatus infamaretur: quo casu per edictum, id est citationem fit infamis de facto.

b Tenor.] id est requisitio quæ fit literis, ut supra commi nationes epistolas, l. programma.

c Tātū ferat.] aliàs transferat: aliàs tantum ferat.

Annotatus si post ea compareat, super quo audietur. d Annotati.] quod tunc vere potest dici, cum intra annū non redit. nam prima, sententia de annotatione sub conditione fit, si nō venerit intra annum, vt ff. eo. l. fin. Azo.

e Sed famæ.] non ut faciat ipso iure infamem: quia de crimine non est damnatus, quod lex exigit, ut ff. de his qui no. infa. l. 1. §. 1. & l. athletas. §. calumniator. Sed infamia facti grauatur, ut ff. de obsequiis. l. licet, & l. honori. Et sic not. ex prædictis quod intra annū veniens & de crimine & de bonis audit: postea veniēs quandocunque, auditur de crimine, sed de bonis nunquā: vt ff. e. l. 1. & penul. in fine.

† In quibusdā lib. additū, seruorū. Cōtius.

jugetur. Sed & si argumētis euidentibus, & probatione dilucida innocentiam suam purgauerit, nihilo minus facultates eius penes fiscū remaneāt. Dat. Id. Ianuar. Constantino. A. V. & Licinio Cęsa. Coss.

Contumax in ciuili causa non notatur etiam facti infamia. cōtumax vero in causa criminali, afficitur infamia facti. Salic.

III. Impp. Honorius & Theodo. AA. Palladio P. P.

IN pecuniarijs causis edictū contra latitantē propositum, existimationem eius non lædit.[a]

¶ Criminalis verò programmatis tenor[b] hanc tantum[c] ferat de iure censuram, ut inter reos annotati,[d] non tantum patrimonium debeat transferre, sed & famæ[e] existimationem lædere. Dat. VII. Kalen. Iul. Rauennæ Eustachio & Agricola Coss.

TITVLVS XLI.

DE QVÆSTIONIBVS.†

Regulariter etiam in criminalibus serui non torquentur in dominos: fallit in casibus hic exceptis. Salic.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Antianæ.

DE QVÆSTIONIBVS.

Quia pro prædictis delictis venitur ad quæstiones quandoque; ideo de his dicit.

QVæstionem.] CASVS. An in caput domini seruus torqueri possit, quæritur; & distinguitur, aut petitur torqueri in causa ciuili, aut criminali. primo casu non torquetur, secundo casu in tribus casibus torquetur, & non præcedentibus indicijs, in caput dominæ vel tutoris vel eius filij seruus torqueri non potest.

f Quæstionem.] quid quæstionis verbo contineatur, habes. ff. de iniurijs. l. item apud Labeonem. §. quæstionem, & ad Sylla. l. 1. §. quęstionis.

g Contra dominos præsentes vel præteritos, ut ff. eod. l. vnius. §. seruus.

h Non oportet.] ut ff. eo. l. 1. §. diuus Seuerus.

i Adulterij.] ut & j. ad l. Iul. de adul. l. 3. & l. in adulterij, & l. fi. & de repudijs. l. consensu. §. uir, & ff. ad legē Iuliam de adulte. l. vim passam, §. fi. & ff. eo. l. extraneo, in princ.

k Fraudati census.] id est annonæ: cum de hoc possit dominum accusare, ut ff. de iudi. l. via, & ff. ad l. Iuliam de anno, l. 1. in princ.

A l Principis.] ut & j. ad l. Iuliam maiestatis. l. fi. Idem si ad rempublicam vel ad eos qui militant circa latus eius: ut ff. ad l. Iul. maiestatis. l. fin. & pen. Item excipitur & alius casus, si uir vxorem, & vxor virum occidit, ut j. ad l. Cor. de sica. l. fi. Item si socius socium occidit, ut ff. eo. l. extraneo. §. quod congruit. Item & alius, ut ff. ad Sylla. l. & si percussor. §. j.

Serui an possint in dominos torqueri.

QVæstionē†[f] de seruis cōtra dominos[g] haberi nō oportet,[h] exceptis adulterij[i] criminibus, item fraudati census[k] accusationibus, & crimine maiestatis, quod ad salutem principis[l] pertinet.

B ¶ In cæteris autem quanquam ea quæ seruus cōtra dn̄m dixit, iudicaturi[m] sententiam formare non debeant: tamē si alijs quoque probationibus fides veritatis inuestigetur, pręscriptionis inuidia[n] euanescit.

¶ In pecuniarijs verò causis nec inopia† probationum seruos contra dominum interrogari posse manifestum est.[o] PP. Kal. Ia. Fusco. II. & Dextro Coss.

C

Serui non audiuntur contra tutorem, vel matrem domini sui. Fallit vbi agitur de tutela. Bal. Vel sic: Priuilegium concessum pupillo circa seruorum quæstionem, transit ad matrem, & ad tutorem. Salic.

II. Iidem AA. & CC. Catullo.

INsolitum est, & graue exemplo, audiri seruos aduersus tutores,†[p] vel matrē dominorū[q] suorū:

m Iudicaturi.] aliàs iudicaturis, & est datiuus, & aliàs iudicaturi, & sic genitiuus singularis, vel est nominatiuus pluralis. aliàs iudicantes, sed subaudies, secundū ea quæ &c.

† Adde Græcorū interpretationes I 60. Basil. lib. ad huius ac sequētium tit. leges, atque constitutiōes. Per. Vendram.

n Præscriptionis inuidia.] id est inuidio sa præscriptio cessat. Et nota colligi ex hac litera quod in superioribus etiā si non præcedant indicia, vel non sint aliæ probatiōes, torqueant: quod falsum est, ut ff. e. l. 1. in prin. Vnde dicūt quidam in omnibus criminibus torqueri, ut tamen semper sint indicia: & dictio autem, nō aduersatiuè, sed pro etiam ponitur: quasi dicat in cęteris etiam &c. Tu dic in alijs nullo mō torqueri. Sed hic de facto fuerunt torti, sufficiēter tamen aliàs probatum est. Vnde licet dominus dicat non debuisse torqueri, & bene dicat: nō tamen per hoc absoluitur, cum aliàs sit plene probatum. & sic suum dictum pro nihilo est: cum & seruorum dictum sit nullum, ut hic, & ff. eod. l. 1. §. diuus Seuerus, & §. si serui, & j. eo. l. seruos, & j. de testi. l. seruos, & ff. de proba. l. cum probatio.

† In non nul. exē. exactius excusis, & recognitis non, nec inopia, sed ex inopia, scriptū inuenimus.

* quæsiuit tutor loco dn̄i sit. l. 7. ff. pro emptore. Cōtius.

o Manifestum est.] hoc fallit. j. eo. l. interrogari, & l. hoc quod placet, & l. quoties, & l. fi. & j. de ser. fugi. l. quicunque, in fin. & l. cum seruum. Sed certè immo etiā torqueri videtur contra dominum in pecuniaria, si aliæ desint probationes, ut ff. eo. l. diuus, quæ est contra. Sol. ibi de seruis alienis dicit, de quibus hic nō prohibet inter alios torqueri, immo videtur concedere, eo quòd contra dominum vetat tantum. Alij dicunt hanc illā corrigere. vel ibi de facto serui, ut infra eodem. l. interrogari.

D

Serui an possint in dominū torqueri in cā pecuniaria.

INsolitum.] CASVS. Concessum est priuilegium aliquod cuidam pupillo circa seruorum quæstionem: an illud transeat ad matrem vel tutorem, quæritur? & respondetur quòd sic.

p Aduersus tutores] quasi domini sunt, ut ff. de fur. l. interdum. §. qui tutelam.

Priuilegiū inferioris ad superiorem porrigitur.

q Vel matrem dominorum] not. priuilegium inferioris ad superiorem porrigi. sic j. de priuile. scho. l. 3. in prin. lib. xij.

Nnnn 2 Nisi tu-

a Nisi tutelę.] ut & supra de administratio. tutor. l. lex. §. ante omnia. nec enim loco domini est tunc cum pupillum spoliat, ut ff. pro empt. l. qui fundum. §. si tutor.

nisi tutelæ [a] agatur. PP. III. Id. Septemb. Chilone & Libone Coss.

Præcedentibus indicijs verisimilibus, mulier quæ de maleficio mariti impetitur, est torquenda. Bal. Vel sic: Ad torturam liberi hominis non venitur, non præcedentibus indicijs verisimilibus. Sals.

III. Imp. Antoninus A.

CVm cognitionaliter [b] audisset, dixit: † Primum serui alieni interrogabunt, si præstita fuerint ex tanto scelere argumenta, [c] vt videantur accedere ad verisimilia causæ crimina. ipsa quoque mulier torquebitur. Neque enim ægrè [d] feret si toqueatur quæ venenis suis viscera hominis extinxit. [e] PP. VII. Kal. April. Sabino & Anulino Coss.

Non est credendum de facili confesso de se et socijs: sed si allegat euidentem rationem, vel aliud verisimile quod instruat iudicem, debet procedere ad inuestigationem veritatis. Bal. Vel sic: Confesso vel conuicto non creditur de socio, & maximè de ipsū apprehendente, nisi euidenter probauerit: & tunc quia eum apprehendit, pœnam delicti non euitabit. Sal.

IIII. Pars ex rescripto Imperatoris Antoni. A.

SIcuti conuictis confessisque ad societatē scelerum vocantibus eos, [f] à quibus apprehensi custoditi ve sūt, facile credi nō oportet: [g] ita si euidentibus rationibus post cōmissum cōmuniter facinus ad euitandam de se sententiā id fecisse [h] fuerint probati, [i] publicæ vindictæ nō sunt subtrahēdi. PP. V. Kalen. April. Sabino & Anulino Coss.

Etiam si de nece defuncti vindicāda tractatur, serui libertate donati non indistinctè torquentur. Sals.

V. Imp. Alexan. A. R. sp. Co.

NEc si mors testatoris vindicanda est, quæstioni indiscretè [k] subijciuntur hi, qui libertatem supremo iudicio acceperunt. PP. VI. Id. Mar. Iuliano II. & Crispino Coss.

Seruus vel libertus, non torquetur in dominum vel patronum, vel pro eo. Sals.

VI. Imp. Gordianus A. Herodiano.

PRidem placuit domestica [l] seruorum seu libertorū propriorum vel maternorum † interrogatione in causis ad dominos vel patronos pertinētibus abstinendum esse: vt neque pro his, neque aduersus [m] eos in capitalibus [n] vel pecuniarijs quæstionibus veritatis vim obtinere posit, quod in confessionē ab eis fuerit deductum. PP. VII. Id. Maij, Sabino & venusto Coss.

Seruus non torquetur contra dominum volentem vel inuitum.

VII. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Vrbanæ.

SEruos qui proprij indubitatè iuris tui probabuntur, ad interrogationem, nec offerēte [o] te produci sineremus: tantum abest, [p] ut etiam inuita te contra dominam vocem rumpere cogantur. PP. K. Nouemb. Maximo. II. & Aquilino Coss.

Milites etiam veterani, & eorum filij necnon cæteri in dignitate positi, etiam præcedentibus indicijs non debent torqueri, nisi a militia ignominiosè sint dimissi: nec cæteris ad torturam proceditur non præcedentibus legitimis indicijs. Sals.

VIII. Iidem AA. ad Salustium præsidem. †

MIlites neq; tormentis, [q] neq; plebeiorū pœnis ...

CVm cognitionaliter.] CASVS. Mulier quædam dicebatur veneno aliquem peremisse: si accusetur, primo debent torqueri serui alieni: deinde mulier.

b Cum cognitionaliter.] aliàs incipit, cū cognitionaliter. aliàs primū, & dic, id est priusquam ipsa mulier torqueatur quæ virum dicitur occidisse. nam prius indicia debent præcedere, & postea torquentur serui, ut hic, & supra ad legē Cornel. de sic. l. fi.

c Argumenta.] id est indicia.

d Ægrè.] id est moleste.

e Extinxit.] i. extinxisse dr, ut ff. de contrahend. emptio. l. si in emptione, in p inc.

SIcuti.] CAS. Si accusatus dicat ad excusationē suā q alius idem crimē comisit, an ob hoc liberetur, quęritur? & dicitur q non, neque ei credi debet. si tamen appareat eū commisisse qui criminosum deprehendit, & hoc probetur nō euitabit pœnam: vt supra de accusa. l. vltima, & de liberali causa. l. si filium.

f Eos.] apprehendētes.

g Non oportet.] ut & ff. eo. l. 1. § cum latrones, & ꝰ. de ac. l. si & de libe. cau l. si filium, & de testi. l. quoniam.

h Id fecisse.] i. eos deprehendisse.

i Probati.] qui alios deprehenderunt.

NEc si.] CAS. Si hæres testatoris vindicare velit mortem, ne ab hæreditate repellatur ut indignus: petat seruos qui in testamento libertatem meruerunt, indistinctè torqueri, ut veritas eruatur: an sit audiendus, quæritur? Et dicitur q non.

k Indiscretè.] i. indistinctè. nam de minore. 14. annis, quæstio non habetur, ut ff. eo. l. de minore. Item nec de eo qui non fuit sub eodem tecto, vt ff. ad Sil. l. 1. §. hoc autem. Item nec de statulibero, nisi particeps sceleris fuerit, ut ff. ad Sylla. l. 1. §. sed in eo cui, & sic vt liber, vt ff. eo. l. statulibet. Item attenditur sint indicia vel non, vt no. ꝰ. eo. l. 1. Item & an fuerit præsens vel non, ut ff. ad Syll. l. 1. §. si quis in villa. Item an fuerit in ea valetudine, vt dominum iuuare potuerit vel non: ut ff. ad Syl. l. 3. in pri.

l PRidem. Domestica.] Non ta qui sunt domestici, ut ꝰ. de his qui ad eccle. consu. l. fi. §. fina. & ff. de pœnis, l. respiciendum, §. furta.

m Vt neque pro his neque aduersus.] ergo quod fauori eius inducitur, in eius læsionē retorquetur. & sic est contra, ꝰ. de leg. & constit. l. quod fauore. Sed certe nō ideo q nō cōtra eum admittitur, euenit q non pro eo, sed quia ut testis pro vtraq; parte ei dicere oportet, ut & ꝰ. de episc. & cleric. authen. sed iudex, & ad hoc ꝰ. de testi. l. seruos, & ff. eod. l. 1. §. imperator noster, & §. seruus, & ff. de testi. l. lege Iulia. Ac cursius.

n In capitalibus.] nisi in casibus, ꝰ eo. l. 1. & facit, ff. eod. l. vnius, §. seru'. & sic vbi quis inuitus nō diceret testimoniū, non torquetur.

o SEruos. Nec offerente.] id est volente domino non torquetur contra dominum, ut & ꝰ. de testi. l. seruos, & l. parētes, & ff. e. l. vnius, §. seruus.

p Tātum abest.] i. multo magis, & hic abest à iure, quod subijcit. sic & ꝰ. de codicil. l. fi.

MIlites.] CAS. Miles in criminali causa torquendus nō est, nisi ignominiose sit à militia missus. Item nec filij militum. Iudex vero antequam aliquē torqueat debet esse instructus argumentis, nec à quæstionibus debet incipere: si tamen q is tor queri debeat, habenda est personarum discretio. Viuianus.

q Tormentis.] id est quæstionibus.

Pœnis.]

---

† In quibusdā exēplis hęc l. Primū, cuius inscriptio ē. Imp. Ant. A. cū cognitionaliter audisset, dixit.

Quæstio non indistinctè est habenda etiam de seruis.

Plebeiorū pœnę quæ sunt.

† al. subiugati.

† paternorum.

† al. Castrum. Cōtius.

† Sallustianū. vel Contium.

a Pœnis.] quæ sunt fustigatio, in metallum damnatio, vel in ministerium metallicorum, ut ff de pœnis, l. moris. §. istæ, & J. de pœnis. l. honor, & ff. de re mili. l. 3. §. 1. Sed hoc fallit in crimine læsæ maiestatis, ut ī. ad le. Iul. maie. l. si quis alicui.

Plebeiorū pęnę quę sunt.

† al. subiugari.

pœnis a in causis criminum subiungi † concedimus: etiam si non emeritis stipendijs b suis videātur esse dimissi: exceptis his qui scilicet ignominiose sunt soluti. quod & in filijs militum & veteranorum seruabitur.

¶Oportet autem iudices nec in his criminibus c q̄ publicorum iudiciorum sunt, ad inuestigationē veritatis à tormentis initiū sumere, sed argumentis d primum verisimilibus probabilibusque vti. Et si his veluti certis indicijs ducti, inuestigandæ veritatis gratia ad tormenta putauerint esse ueniendū: tunc id demū facere debebunt, si personarum conditio e patiatur.

¶Hac. n. rōne ēt vniuersi prouinciales nostri fructū ingenitæ nobis beneuolētiæ consequentur. PP. sine die & consule.

In causa ingenuitatis ad torturam potest perueniri. Salic.

IX. Iidem AA. & CC. ad Charisimum † præsidem Syriæ.

† al. Carium. Cōtius.

Super statu f ingenuitatis g per omnia interrogationum & quæstionū vestigia decurrēdum est: ne alienæ forte sordidæ stirpes splendidis & ingenuis natalibus audeāt subrogari: uel propria ac debita, per compositam h q̄stionem, quibus cōpetit,

ADDITIO. Aduertas φ sicut milites non torquentur, sic nec doctores, ut tenet Cy. hic, & in l. 4. ī. ad legem Iuliā maie. Idem dicas in homine decrepitæ ætatis, ut in l. 3. §. ignoscitur, ff. ad Sylla. Idem potest dici in clerico, nisi sit infamis, de quo p Anto. de Butr. & alios canonistas in c. j. extra de depo. & per Abb. in c. cum in cōtemplatione, de regulis iuris, ī antiq.

b Stipendijs.] sed fortè causaria missione est missus, cū multa sint genera missionum, ut ff. de his qui notā. infam. l. 2. §. ignominiæ.

c In his criminib.] in criminibus quandoque fallit, vt ff. ad Syll. l. prius. Sed forte & ibi præcedebāt indicia. Item & fallit, ī eo. l. 1. Vel dic ut ibi. Accur.

d Sed argumentis.] vt & ī. de fal. l. sicut, & ff. eo. l. 1. in prin. & l. de minore, & l. unius. §. in ea.

e Personarum conditio.] quia non sit in dignitate vel militiæ vel alterius conditionis.

Super.] CASVS. Si dicat se quis filium alicuius, & ideo debere ei succedere, & obijciatur ei φ sit supposit⁹: an t hmōi qōne possit uel debeat seruorū haberi qō? Dicit φ sic, ne talis loco nobilium & legitimorum subrogetur, & ne ingenuis auferatur debita successio. Viuianus.

f Super statu.] Vbicunque sit quæstio, cautè debet fieri, vt ff. eo l. de minore. §. plurimum. maxime vbi quis negatur ingenuus vel filius, & sic dicitur non debere succedere, sed alios. Vel econtra dicitur esse liber vel filius q non est, ne sordida stirps subrogetur, ut hic, & ff. eo. l. extraneo. §. de quæstione, & l. vnius. §. iudex. Idem in possessione libertatis, ut supra de lib. cau. l. eam quæ. Sed non in proprietate & libertatis & seruitutis, vt ff. eod. l. de minore. §. fin. Item si de libertinitate tractetur, argumen. huius l.

g Ingenuitatis.] de supposito partu. lr.

h Per compositam.] id est fallacem vel fictam. Alij dicunt quæstionem à quærendo: quia per fallaciam quærit hæreditatem, qui habere non debet.

Cum.] CAS. Accusaui testamentū de falso, in quo eras institutus hæres, an serui hæreditarij torqueri possint, vt eruatur veritas? Dicitur φ sic. Vel sic: Reuocabatur in dubium de quodam testamēto, esset verum vel falsum: an serui &c? Et respon. φ sic, etiam si is qui se hæredem affirmet, illos manumisit.

successio denegetur. Dat. VI. Id. Maij, Emissa ipsis. IIII. & III. AA. Coss.

Super falsitate testamenti potest seruus hæreditarius torqueri: etiam si ei libertas sit præstita. Salic.

X. Iidem AA. & CC. Ptolemæo.

Cum testamentum falsum esse proponas, i ad illuminandam veritatē seruos hæreditarios (etsi libertas eis ab eo qui se hęredē esse affirmat, præstita est) etiam per tormēta k interrogari, constitutionibus principū est permissum. PP. VI. K. Septēb. ipsis IIII. & III. AA. Coss.

In dignitate vel præeminentia positi, & eorum liberi vsque ad pronepotes, nec pœnis plebeiorū, nec quæstionibus debent subijci. Si tamē præcedens in gradu est aspersus aliqua violati pudoris macula, nec ad eum, nec ad sequentem in gradu porrigitur priuilegij prærogatiua. Salic.

XI. Iidem AA. & CC. Boetho.

Diuo Marco placuit, eminentissimorum quidem necnō etiam perfectissimorum virorū usque ad pronepotes liberos, l plebeiorum pœnis vel quæstionibus nō subijci, si tamē propioris gradus liberos per quos id priuilegium ad vlteriorem gradum trāsgreditur, nulla violati pudoris macula aspergit. m

¶ In decurionibus aūt & filijs eorū hoc obseruari n

i Proponas.] ò accusator. Accur.

k Per tormenta.] & hoc ratione dubij: quia dubium est sit hæres vel non, contra quem torquētur, vt ff eo. l. hæreditarij, & l. extraneo. §. j. & ī. eodem. l. hoc quod.

Diuo.] CASVS. Decuriones priuilegium habent φ torqueri nō debent. idem priuilegium extenditur vsque ad pronepotes, nisi in priore gradu constitutus esset infamis, v.g. Auus meus erat decurio: filius meus si fuerit infamis, nō habebit idē priuilegium quin torqueri possit. idem est in alijs nobilibus & eorum filijs.

l Vsque ad pronepotes liberos.] ut ff. de pœn. l. moris. §. liberos. Accur.

m Aspergit.] sic. n. per liberos aspersos macula, sequenti gradui nō porrigitur prærogatiua, ut hic. porrigitur tamē per auum vel proauum à quo cœpit hoc priuilegium, ut ff. de sena. l. emancipatum. § fina. arg. ff. de interd. & rele. l. 3. quę sunt contra. Alij dicunt quòd ibi remansit in potestate aui: hic non. Alij quòd illud quo ad dignitates: hoc quo ad tormenta. Sed si filius senatoris aspergitur macula, & prius habuit vel genuit filium quàm infamaretur, non nocet huic nepoti quo minus & filius & nepos senatoris dicatur, & priuilegio fruatur. secus si post maculam conceptus est. illi enim ex persona aui tantum subuenitur ex prædicta l. & ex alia in eodem titu. l. filiam, & de in ius vocan l. Adoptiuum. §. fina.

n Hoc obseruari.] ut non torqueantur, nisi infamēs sint, ut ff. de pœnis, l. moris. §. istæ, & l. fin. & infra de pœnis, l. si matrem, & l. decuriones. Accursius.

vir prudentissimus Domitius Vlpianus in publicarum disceptationũ libris ad perennem scientiam & memoriam refert. PP. V. Kal. Decemb ipsis. IIII. & III. A A. Coss.

Si inter duos est quæstio de domino seruus potest ipse torqueri. Salic.

XII. Iidem A A. & CC. [illegible]

QVoties de dominio mancipiorum tractatur, a si alijs probationibus veritas illuminari non possit: † de se ipsa b esse cum tormentis interroganda, iuris auctores probant. PP. III. Idus Maij Sirmij, Tiberiano & Dione Coss.

Si quæstio sit inter duos se contendentes hæredes, serui hæreditarij possunt torqueri. Si autem inter duos se fatentes cohæredes quæstio sit an res aliqua sit hæreditaria: serui iure isto torqueri non poterunt, cum seruus communis, nisi ex casu homicidij pro uno contra alterum non possit torqueri. Salic.

XIII. Iidem A A. & CC. Philippo.

HOc quod placet, si de hęreditate quæratur, c hęreditarios seruos interrogari, tibi opitulari d non põt. Vbi.n. de dominio incertũ est, e ad quẽ hęreditas † ptineat, merito per interrogationem hæreditarij serui ad ueritatis indaginem peruenitur. D

f Tu autem asseuerando seruum cõmunem esse, f non dubitas portionẽ ad eum pertinere, cõtra quẽ interrogari g eum cupis. Quæ res quæstionem haberi ab eo nõ permittit: cũ nec h cõmunis seruus aduersus dominum communem, qui non occidisse socium suum dicatur, interrogari possit. S. III. Kalen. Maij, Heracliæ. A A. Coss.

Nedum pro domino præsenti sed nec pro præterito seruus potest torqueri. Salicetus.

XIIII. Iidem A A. & CC. Constantio.

SEruos non solum pro dominis sub quorũ dominio sunt constituti, sed B nec pro his quorum antea fuerũt, i interrogari posse constat. S. VIII. Id. April. CC. Coss.

Vbi de facto serui quæritur, ipse potest torqueri. Salic.

XV. Iidem A A. & CC. Maximo.

INterrogari † seruos de facto suo, k non solum in criminali cã, sed etiam in pecuniaria (veluti quando per eos depositi vel cõmodati nomine, vel alijs causis legibus cognitis res alijs præstitæ sunt l) posse, non ambigitur. S. V. Id. Aprilis, CC. Coss. C

Decuriones prohibentur torqueri: nisi contra principem vel rempublicam dicatur moliti, pœna capitis imminente iudici in contumeliam ordinis torquenti. Salic.

XVI. Impp. Valentinia. Valens & Gratia. A A A. ad Antonium præfe. præt. Galliarum. †

DEcuriones † siue ob alienum siue ob suũ debitum, exortes m omnino earũ volumus esse pœnarum, quas fidiculæ n & tormenta cõstituunt. Qđ quidem capitale iudici erit, si in contumeliam ordinis exitiumq; o tentetur. Maiestatis tantummodo reos, & (quæ nefanda dicta † sunt) conscios, aut molientes ex ordine p municipali, maneat q tam D

QVoties.] CASVS. Si de dominio alicuius serui A inter aliquos fiat quæstio, scilicet ad quem eorum dominium serui pertineat: an idẽ seruus torqueri possit, quæritur? Et dicitur quod sic.

a Tractatur.] quia vnus vendicat ab alio rei vendicatione, & sic ratione dubij torquetur, ut & s. de rei vendi. l. cũ super, & j. l. prox. Si autem liberalis vel super possessione libertatis esset quæstio, dic ut s. de lib. cau. l. eam quæ. Nec obstat huic. l. ff. e. l. ex libero. §. fi. quia ibi petitione hæreditatis agebatur, hic rei vẽdicatione, vel illa corrigit. Item cõtra, ff. eo. l. de minore. §. fin. Sed positio casus tollit contrarium.

† Ergo à sensu contrario, si veritas aliter illuminari posset, adhuc præcedentibus indicijs nõ esset ad torturã deueniẽdũ, nõ alios casus ponit Hippo. in l. 1. de q̃stio.

b Ipsa.] scilicet mancipia.

HOc quod.] CASVS. Si inter aliquos sit controuersia de hæreditate aliqua, vtpote vnus dicat se hęredem, & alius similiter: an seruus hæreditatis torqueri possit, quæritur? Et dicitur ꝙ sic. Sed si Titius habeat communẽ seruum cum Seio, & Titius dicat Seium crimen commisisse: an possit petere vt seruus communis torqueatur, quæritur? Et dicitur ꝙ non. Viuianus.

c Quæratur.] quia ego dico me in solidum hæredem, tu dicis de te, & hoc placet sapiẽtibus seruos hęreditarios torqueri, ut ff. eod. l. hæreditarij, & l. extraneo. §. de q̃stione.

† al. ex hęreditate.

d Opitulari.] agenti communi diuidũdo. fr.

e Incertum est.] ut s. l. proxi. & dictis legibus ff. eo. & l. fi.

f Communẽ esse.] quia fateor te cohæredem, & tu me, & sic seruum Stichum hæreditarium esse communem, quem peto torqueri ad inquirendam veritatẽ alterius rei hæreditariæ quam hęreditariam nego: hoc casu non torquetur Stichus, ut hic. Sed hodie contra, ut j. eo. l. fi. quæ hanc corrigit.

g Interrogari.] super re vna quam hæreditariam dicis: ille negat.

h Cum nec.] transit ad tertium casum, quãdo communis est ex alia causa, q̃ hæreditatis, & hoc cõfitetur uterque. nam non torqueretur in caput domini, ut ff. e. l. cõstitutione, nisi in casu quem subijcit, & quẽ habes, ff. e. l. extraneo §. qđ congruit, & nisi causa communis negotij, ut ff. communi diuidũ. l. de communi, & facit. ff. e. l. vni°. § penul. & l. 1. §. seruum municipum. Accur.

SEruos.] CASVS. Si uendidi tibi seruum, an in caput meũ possit torqueri, quęritur? Et dicitur ꝙ non, sicut neque in tuum.

i Fuerunt.] in memoriam prioris dominij, ut & ff. eo. l. vnius. §. seruus, & l. etiã, & l. extraneo. §. ult. & j. de senten. pas. & resti. l. frustra, & facit, ff. de decur. l. fin. & j. eo. l. nihil, & s. e. l. 1. in fin. Arg. cõtra, ff. de postu. l. cui. § affinitates.

† Cũ hac. l. cõcor. c. dilecto, cũ gl. de of. arch.

INterrogari.] CASVS. Seruus cum contra dominũ torqueri nõ possit, cũ meũ seruum deposui, vel commodaui: an de facto suo torqueri possit, q̃ritur? Et dicitur ꝙ sic.

k De facto suo.] forte & non etiam precedentibus indicijs, ut ff. de proba. l. cũ probatio, & facit s. de testi. l. seruos, & de ser. fugi. l. quicumque. Accur.

† al. munia.

l Præstitæ sunt.] quia commodauerunt, vel receperunt commodatum.

† Legendũ, Galliarum. Contius.

m DEcuriones. Exortes.] id est immunes.

† C. T. 7. 35. 2.

n Fidiculæ.] id est fidicularum tormẽta, & est genus tormenti, ut s. ad legẽ Iuliam maie. l. nullus, & facit j. de decurio. l. omnes iudices, lib. x.

o Exitium.] id est vituperium, vel præiudicium.

† al. dicta.

p Ex ordine.] decurionum.

q Maneat.] id est teneat, ut & s. d. l. nullus. Item & fallit s. de fal. l. si quis decurio, & supra de mathe. l. & si excepta, & infra de decur. l. quilibet, lib. x.

Nihil.

cruenta conditio. Da. XV. Kal. Octobr. Treueri, Valēte. V. & Valentiniano. AA. Coss.

Nec gratia nec pecunia. iudex debet innocentes vel dignitate munitos torquere. & memoria pristinae dignitatis prodest. Sali.

XVII. Impp. Arcadius & Honor. AA. Messalae P. P. †

A Nihil sibi deflectens à iustitia indignatio B cognitorum, [a] nihil venalis exigentium terror in eas quae aut innocentia [b] securę, aut principali sunt honore munitę, intelligat licere personas, ad inferēdas iniurias corporales. [c] habeat hanc mercedem laboris multorum munerū testimonijs commendata deuotio. ¶ Ideóq; est si munera [d] † decurionatus quis deposuerit. nā & ipse propter pristinam dignitatem quęstionem nō patitur. [e] Da. XII. Kalen. Septem. Theodoro. V.C. Cos.

In quaestione haereditatis, vel de rebus haereditarijs serui haereditarij possunt torqueri, prius praestito sacramento à petente torqueri quod hoc non petit animo calumniae. Bald. Vel sic. Serui haereditarij gubernationem rerum habentes, possent torqueri siue sit quaestio de haereditate siue de re haereditaria: non obstante quòd eis libertas sit legata. Sali.

XVIII. Imp. Iustini. A. Demostheni P. P.

De tormentis haereditariorum seruorum D sancimus, nullo discrimine. [f] secundum anteriores leges & constitutiones interposito, siue de iure [g] haereditatis aliqua moueatur inter hęredes quęstio, siue de corporibus tātum haereditarijs, siue de vtroque [h] eorū: seruos de corporibus [i] tantum haereditarijs [k] interrogari, & licere seruos eos tantummodo, qui res gerendas detinent, siue in seruitute relicti sunt, siue libertatem adipisci per vltimam testatoris voluntatem praecepti [l] sunt: in quaestionem rerum haereditariarū deduci, [m] & ex his ea quae occulta [n] sunt, reuelari: prius tamen sacramēto super his à nobis statuto praestando. [n] Data XV. Kalen. Octobr. Chalcedone, Decio. V.C. Cons.

TITVLVS XLII.

DE ABOLITIONIBVS. †

Accusatio cuius abolitio est concessa a praeside, non repetitur: nisi à principe impetretur. Sali.

I. Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Paterno.

C Praeses prouincię si perspexerit abolitionem ad omnia crimina q̄ mota sunt pertinētē, à se [o] impetratā: ne semel finita instaurentur, intercessione auctoritatis suae prospiciet. Supplicatione vero porrecta nutui principali, [p] praefata † abolitione sopitum crimen, ab eadem persona reuocari [q] † D potest. ¶ PP. XV. Kal Decemb. Diocletiano. III & Maximian. AA. Conss.

Abolitio priuata concedenda est à iudice causa cognita: & iuste denegatur, quando per calumniam ad accusandum prosiliuit impetrator, vel a reo corruptus fuerit: nisi uel suā vel suorum iniuriam prosecutus fuerit. Salic.

II. Imp. Constantinus A. ad Ianuarium P. urb.

---

a Nihil. Cognitorum.] id est iudicum.

b Innocentia.] quia nulla pręcedūt indicia, ut ī. e. l. milites, § oportet. Accursius.

c Corporales.] id est tormenta, nec etiam poenas plebeiorum ex sententia, ut ff. de poenis, l. moris, § ista. Sed aliae sunt poenae quae talibus imponuntur, ut ff. de re mili. l. 3. § 1. Sed hoc fallit, ut ī. proxi. no. Accur.

d Munera.] id est onera.

e Nō patitur.] vt ff. de decur. l. fin.

De tormentis.] CASVS. Si inter aliquos de haereditate singularis fuerit quaestio, an serui haereditarij torqueri possint, quęritur? Et dicit q̄ sic: siue eis fuerit relicta libertas in testamēto, siue nō: pręstito tū sacramento calūniae ab eo qui petit eos torqueri. Viuia.

C. Th. ibid. l. 6.

f Discrimine.] i. distinctione quae fiebat ex l. ī. e. hoc qd placet, utrum de tota hęreditate esse quęstio, vel de vna re. quę per hanc corrigitur. Accur.

† al. munia.

g De iure.] id est de vsufructu.

h De vtroque.] vsufructu & praedijs.

i Corporibus.] vt praedijs. Accur.

k Hęreditarijs.] vel etiam iuribus. q. d. non de alijs rebus aliunde sibi cōmunibus.

l Praecepti sunt.] seruus tamen illi torquētur, ut ff. eodem, l. statuliber. & supra eodem. l. nec si mors.

m Deduci.] speciale, vt contra dominum torqueatur, ut & ī. de iure delibe. l. fin. § licentia danda, & aliàs contra, ut ff. eo. l. 1. Item & aliàs contra, ut ff. e. l. diuus. § fi. sed illae per hanc correctae sunt.

n Pręstando.] q̄ nō calūniose petat torqueri, ut ī. de iura. calum. l. 1. in fi. Sed cum fiat quęstio, an per eam fiat plena probatio? Videtur quòd non, quia fragilis est res, ut ff. eodem l. 1. § quaestioni. E contra quòd sit efficacissima, uidetur, ut ff. eodem. l. edictum. Potest dici secundum quosdam quòd in nimium duris & in nimium

Confessio facta in tormētis, an faciat plenam probationē.

A mollibus tormentis non fit probatio: in mediocribus sic. Sed uidetur in nullis fieri fidem, ut ff. eodem. l. 1 §. diuus Seuerus. vbi dicit non haberi pro explorato crimine. quare dic, si perseueret, tenet confessio in tormentis contra se: alias non, ut argu. infra eodem. l. si quis vltro. Alij dicunt quod illud loquitur quando de alijs delinquentibus confitentur. Tertij econtra quando de se.

DE ABOLITIONIBVS.

Dictum est supra de accusationibus. videamus de abolitione accusationis, Nā qa accusatores quandoq; desistunt, & si quidem sine licentia, incidunt in Turpilianum, ut infra ad Turpilia. per totum. si cum licētia, non. Et habetur licētia siue abolitio tribus modis. Aut enim est publica, aut ex lege, aut priuata. & haec priuata aut a praeside, aut à principe, ut ff eod. l. abolitio. & l. sequen. & hic. Est ergo abolitio accusationis institute per sententiam interlocutoriam peremptio.

Continuatio.

Abolitio habetur tribus modis.

† Quinq; tituls seq. pertinent ad SC. Turpilianum. Contius.

Abolitio quid sit.

Praeses.] CAS. Si instituī accusationē aduersus aliquem criminaliter, possum impetrare abolitionē a praeside vt liceat mihi desistere: non si velim impetrare ut liceat mihi iterū accusare, & ita abolitionem abolitionis non possum impetrare nisi à principe.

* occulta.

o A se, praeside.] & sic est priuata, & est idem ff. e. l. mulier, § si secus si est publica vel legitima abolitio, ut infra tı. 3 l. 1.

* priuata.

* renouari. recte: & sic in omnibus.

p Principali.] qui enim impetrauerat abolitionem, nunc supplicat principi vt ad accusationem ei redire liceat, & sic est abolitio abolitionis. Accursius.

† C. T. 9. 37. l. Paulo aliter Contius.

q Reuocari potest.] intra. xxx. dies, ut ff. eod. l. aut priustim. § triginta, & facit, ī. ad legem Cor. de fal. l. si docueris, in fin. Accur.

A Bolitio.] CASVS. Si accusaui te per errorē, poenitere possum, & impetrare abolitionem, nisi per pecuniam institui accusationem.
a Abolitio presentibus.] sic. ī. si peruim vel alio mō, l. fi.
b A competenti.] sc. præside, qui de crimine cognoscit, non delegato, ut ff. ad Turpillia. l. 1. §. abolitio. Accur.
c Calorem.] sic, ff. de regul. iur. l. quicquid calore. Accursius.
d Per deceptionē.] quia dicit se id fecisse per errorem, cum fecerit per calūniā.
e Vox.] quia nō mittetur, sed propter pecuniam facit, & facit ī. de infan. expos. l. fi. Accur.
f Defendunt.] accusando. Accur.
g Omnimodo.] etiā per pecuniam. seruata tamen in omnibus distinctione sequentis leg's secundum Io. Alij dicūt, etiam si per calumniam accusasset, ꝙ petit abolitionem, quod non placet, & facit ī. de adulte. l. quamuis. 2. Accur.

† Not. ꝙ licet accusator facit pacē cum accusato, nihilo minus iudex poterit ꝑ cedere lusꝗ morte, per. l. ita vulnerat' ff. ad l. Aquil.
ª extat.
• VI.

Fallaciter.] CASVS. Per calumniam accusanti abolitio denegatur, sed & si motus iusta de cā accusauerim, aut tu reus passus es tormenta, & tunc non possum petere abolitionem nisi requisito assensu tuo. aut nō, & tunc intra triginta dies te inuito potero petere abolitionem: post non, nisi te consentiēte. si testes tormenta passi fuerunt, tunc nullo modo, in casibus tamen non datur abolitio, ut in crimine læsæ maiestatis, & in patria oppugnata, & in actione peculatus, & quando accusatur miles de periurio, quocunque modo fuerit instituta accusatio, siue reus siue testes fuerint, siue non. Viuianus.

† C. Th. ibid. l. 3.

h Fallaciter.] id est per calumniam, ut ī. de calum. l. fallaciter, & ī. l. proxi. Accursius.
i Non peteretur.] eū effectu.

A Bolitio præsētibus a partibus causa cognita non à principe, sed à cōpetenti b iudice postulari debet: id est, si per errorē, seu temeritatem, seu calorem c ad accusationem prosiluerit. hoc enim accusator explanans, abolitioni locum faciet. Sin autem ꝑ deceptionē, d vel pecunijs à reo corruptus ad postulandam abolitionem venit, redemptę misērationis vox e minime admittatur, sed aduersus nocentem † reū inquisitione facta, pœna cōpetēs ingeratur. • Hi aūt qui suā suorumq; iniuriā defendūt, f & qui cognatos suos in accusationem deducūt: omnimodo g abolitionem petere non prohibentur. D. XVI. • Ka. Decemb. Serdicæ, Constantino. A. V. & Licinio Conss.

Per calumniam accusanti, non debet abolitio concedi: nec etiam mente syncera accusanti, si reus iam fuerit carceratus, vel aliquod grauamē corporale passus, nisi consentiat impetranti: & post torturam testium nō debet concedi, nec etiam in criminibus hic enumeratis. Sal.

III. Impp. Valēt. & Valens AA. ad Probum. †

F Allaciter h incusantibus accusationis abolitio non dabitur. Sin autē syncera mente accusationem instituerit, & reus aliquid iniuriæ inscriptionibus illatæ tolerauerit, id est si vel carceres sustinuerit, vel tormenta, vel verbera, vel catenas, abolitio non peteretur; i nisi forte ille qui hæc passus est, suū consensum ad petendam abolitionem accommodauerit. Quando autem reus nihil tale passus est: postquam fuerit officij custodiæ traditus, intra dies triginta accusatori petenti, etiam inuito reo dari permittitur. Post hoc vero tēpus, nisi reus consentiat, censemus non esse tribuēdam. Quòd † si ingenuorum, licet plebeiorū, qui B conscij & participes criminum non erant, testimonij gratia corpora fuerint lacerata verberibus, tormentisque vexata, k abolitionē etiam duarū l partiū consensu petitam, iubemus vigore iudicis denegari: & crimen propositum, cuius examen tormētis iam cœperat, m agitari. • Sin autē testibus tormenta minime sunt illata, etiam sic abolitio non dabitur in illis criminibus n C (vt in violata maiestate, aut patria oppugnata, vel prodita, o aut peculatus admisso, aut sacramentis desertis, p omniaque quę iure veteri continentur) in quibus iudex nō minus accusatorē ad docenda q detulit, quàm reū ad purganda quæ negat, debet vrgere. Dat. II. Id. Octob. Treueris, Valētiniano. N. P. & Victore Conss.

k Vexata.] Nota ingenuos torqueri, ut & ff. de quæstio.

A Lex libero, & l. vnius. §. testes, etiam clerici, ut ī. de episco & cleri. l. presbyter, & 14. q. 6. c. si res.
ADDITIO. Dicas de hoc per canonistas in ca. 1. extra depo siti, & per Abba. in c. cum in contemplatione, de regu. iur. in antiquis.

l Etiam duarū.] id est accusatoris & accusati. Accur.
m Cœperat.] præcedentibus tamen indicijs. nō uero à tormentis incepit, ut ī. tit. proxi. l. milites. §. oportet.
n In illis criminibus.] in quibus &c. quod est, ī.
o Prodita.] & iste incidit in crimen læsæ maiestatis, ut ff. ad le. lu. maie. l. 1. 2. 3. & 4. & l. maiestatis. & ad idem. ff. de postlimi. reuer. l. capti. & postliminiū, §. transfugę, & de re mili. l. omne. §. exploratores, & l. proditores, & Cato, Pugna pro patria.
p Desertis.] hoc in militem cadit, ut ff. de mili. test. l. ex militari. Item adde ī. de fal. l. vbi. Item est illud speciale, regulariter contra, ut ff. de proba. l. ei.

†C. T. ibid. l. 4.

• ª C. T. addendū est. Nec antè à iudice dimitti, ꝗ in reū proba to crimine videretur, aut in accusatorē pari forma sentētiæ dānatio referatur.

DE GENERALI abolitione.
Quia supra tractauit de ea abolitione tantum, qua vna extinguitur accusatio: ponit hic de ea qua omnes perimuntur accusationes. & ideo dicit de abolitione generali. Azo. Quę datur ob aliquā lætitiā quę publica dicitur. Est etiā legitima, si moritur accusatus vel accusator: est & priuata, quando petitur, ut ff. eo l. abolitio, & l. seq. & l. fin.

Abolitio generalis legitima, & priuata, quæ sunt.

D

TITVLVS XLIII.
DE GENERALI abolitione.

Generali abolitione finita, intra xxx. dies accusatio potest repeti, & non vltra. Sal.

I. Imp. Antoninus A. Rutiliano Consulari Ciliciæ.

Q Vi potentatus † q & vis, aliorūque criminū reū fecit, si post abolitionem ex

q Qui potentatus.] quasi fuerit oppressus per potentiā.

Vi.] CAS. Si accusationē aduersus te instituero, & generaliter per principem abolitū sit vsque, ad certum tempus puta octo dies, quia natus sit ei filius: aut propter rem prospere gestā: an eam repetere possim, quæritur? Et dicitur ꝙ sic intra triginta dies: post nō, nisi ex causa.

Factam.]

†Hic vide notata in l. si vnus. §. si pacisear. ff. de pac.

†C. T. e. tit. l. 5.
ª i. abolitio. sic. l. 17. ff. ad Turpili.

†hoc est, vt receuorum Theologorum, verbis vtar, liberat à pœna, nō liberat à culpa. qd aliter esse in indulgentijs pontificalibus respondent Theologi. Contius.

† impressionis. l. si per īpressionē, ff. de his quę vi metusque causa.

†C. T. 9. tit. l.

a Factam.] ex causa publica, ut ff. eo. l. si interueniente. A
b Statutum.] xxx. dierum, ut ff. eo. l. aut priuatim, § triginta. Idẽ & si legitima est abolitio, ut ff. de accu. l. libellorum. §. fin. secus si priuata, ut s. tit. 1. l. 1.

forma solita reorũ factã, [a] & post edicta ꝓposita intra diem statutum [b] repetere supersederit: perseq crimina volens non est audiẽdus. PP. VIII. Ka. Maij, Lęto. II. & Cereali. Coss.

Generalis abolitio concernit processus praesentes, non futuros. h. d. hac lex not. Bal. Versic: Si reus non erat accusatus tempore quo publice abolitio superuenit: ea finita etiam post. xxx dies accusari non prohibetur. Salic.

II. Impp. Diocles. & Maximia. AA. Paulino.

CVm eo tempore quo indulgẽtia nostra crimina [c] extinxit, accusatio à te instituta nõ fuerit: publicæ abolitionis præscriptio [d] cessat. PP. VI. Id. Februa Maximo. II. & Aquilino Coss.

Indulgentia remittit pœnam: non infamiam. Salic.

III. Imppp. Valent. Valens & Gratian. AAA. ad Senatum. †

INdulgentia, [e] patres conscripti, [f] quos liberat: [g] notat: [h] nec infamiam criminis tollit, sed pœnæ gratiã facit. † Dat. XIIII. Kal Iun. Treueris, Gratiano. A. II. & Probo Coss.

TITVLVS XLIIII.

VT INTRA CERTVM TEMpus criminalis quæstio terminetur.

Non prosequens accusationem intra tempus legitimum, in quarta parte bonorum multatur, & infamia notatur Salic.

I. Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. Desiderio vic. Asiæ. †

CVm.] CASVS. Tempore quo volebam te accusare, ex principis indulgentia ante acusationem institutã interuenit abolitio: an tempore elapso possim te accusare, quæritur? Et dicitur q sic, nec currit. xxx. dierum exceptio.

c Crimina.] id est accusationes criminum.

d Præscriptio.] triginta dierum, qui cõputãtur ab eo tempore quo cessauerũt feriæ, ut ff. eod. l. aut priuatim, § trigĩta, & facit, ff. de le. & senatusconsul. l. cum lex. Accur.

INdulgẽtia.] CASVS. Damnatus de publico crimine, impetrauit à principe ut sibi pœna remitteretur: nũquid infamia sit abolita? Dicitur q non. Viu.

e Indulgentia.] i. pœnæ remissio.

f Conscripti.] senatoribus loquitur.

g Quos liberat.] à pœna.

h Notat.] id est notatos relinquit, ut j. de sentẽ. pas. l generalis, & s. de his qui no. infa. l. ad tẽpus. Sed videtur huic. l. contra, ff de postu. l. 1. §. pẽ. & ff. de his qui notã. infa. l. qd ergo, §. pœna. ibi solui. Item no. versum Ouidij de Ponto,

Pœna potest demi, culpa perennis erit.

id est fama mala.

VT INTRA CERtum tempus criminalis &c.

Accusationem institutam opus est finiri: & intra quantum tẽpus, dicit infra eo. l. si.

QVisq.] CAS. Si accusator intra tempus à lege constitutum, puta biennium, accusationem suam prosecutus non fuerit, aut vltimo die se nõ præsentauerit: in quarta parte bonorum suorum multabitur, & infamia notabitur.

i Detulerit.] An hic sufficit deferre? quod videtur secũdum Azo. ut ff. de adulte. l. miles. §. socer, & j. de calũ. l. si. Ecõtra q non, nisi fideiussor de exercẽda lite detur & ea contestata, secundum H. vt infra tit. 1. l. 1. & 2. & ff. ad Turpil. l. quæsitum, & l. in senatusconsultum. § g post, & ff. rem ra. habe. l. amplius: prima placet.

†Hic vide notata in l. si vnus. §. si paciscar. ff. de pac.

†C. T. e. ti. l. 5.

m i. abolitio. sic. l. 17. ff. ad Turpili.

†hoc est, vt receẽuorum Theologorum, verbis vtar, liberat à pœna, nõ liberat à culpa. qd aliter esse in indulgentijs pontificalibus respondent Theologi. Contius.

†C. T. 9. 36. 1.

QVisquis accusator reum in iudicium sub inscriptione detulerit, [i] si intra statutum [k] tempus accusationem cœptam persequi supersederit, vel (quod est contumacius) vltima die adesse neglexerit: quarta bonorum B omniũ parte multat[ur], aculeos [l] cõsulteissimę legis ĩcurrat. s. manẽte ĩfamia [m] quã veteres iusserant sanctiones. Dat. IIII. Id. Iul. Treueris, Arcadio. A. I. & Bautone Coss.

Dilationes necessarias, non supernacuas debet iudex dare vtrique parti: & accusator intra tempus legitimum non prosequens vltra pœnam bonorum notatur infamia: nisi sic sit vilis persona, quòd infamia ei non sit iniuria: quia tunc in exilium datur: nisi abolitio fuisset impetrata. Sal.

C II. Impp. Honor. & Theo. AA. Cæciliano. P. P. post alia. †

NOuerint iudices cuilibet culmini honorive præsidentes, necessarijs vtrique parti (si petantur) dilationibus non negatis, [n] præcedentibus. s. inscriptionibus, intra certum [o] tempus criminales causas limitandas: quo emenso subeat accusator q destitit, pœnam legibus [p] constitutam. Et si persona uilior fuerit cui damnum D famæ [q] non sit iniuria, pœnam patiatur exilij: [r] nisi forte intra statuti temporis metas consensus partium abolitionem popoſcerit. Iudicum autẽ debet esse diligẽtia, ut si nulla ra

k Statutum.] a lege. s. biennium. Vel dic à iudice secundum moderamen locorum, ut s. de dila. l. 1.

l Aculeos.] id est pœnas de quarta parte bonorũ, quas hæc consultissima lex ponit. Sed uidetur alia pœna impo ni, ut s. qui accu. nõ pos. l. qui crimen. Solu. hæc pœna & illa extraordinaria imponitur. Vel hic à lege data fuit dilatio, ibi à ministro legis, & sic corporaliter punitur. nã mitius agitur cum lege quã cum ministro legis, ff. de arbi. l. Celsus, secundum Azo. Vel q ibi dicit extraordinarie, hic exponit. i. quarta parte &c.

m Infamia.] grauata est enim eius opinio, ut arg. s. de requi. re. l. nn. si tamẽ turpiter condemnetur, etiam de iure est infamis, ut j. ti. 1. l. 2. nec ob. huic. l. j. titu. 1. l. fi. quia ibi solnam, hic etiam Turpiliano tenetur. vt j. tit. 1. l. 1. & ff. ad Turpilia. l ab accusatione. §. destitisse.

NOuerint.] CASVS. Iudices scire debent q causa criminalis intra biẽnium terminari debet, & si per accusatorem steterit, multabitur, & si vilis sit, relegabitur, nisi intra biẽnium accusator de voluntate accusati abolitionẽ impetrauerit.

n Nõ negatis.] quæ reo tres, accusatori duæ dantur, ut & ff. de fer. l. fi.

o Certum.] biennium, ut s. e. l. fi.

p Legibus.] supra, l. proxi. & j. qui accu. non pos. l. q crimẽ.

q Famæ.] quam debet perdere, ut s. l. proxi.

r Exilij.] Not. ergo q infamis non potest plus infamari. sic & ff. de iniurijs, l. item apud. §. quod ait prętor, & s. ad l. Iul. de ui. l. seruos, & hic. Sed contra est, ut ff. de ritu nup. l. palam. §. quæ in adulterio. nam excommunicatus iterum excommunicatur. Sed huic & superiori. l. est contra, ff. ad Turpil. l. quærebatur. vbi deserens vel desistens non punitur. sed illud verum est pœna talionis, siue calumniæ: sed Turpiliana sic. ut hic, & ff. ad Turpilia. l. ab accusatione. §. fina.

Lex quandoq; mitius punit quã minis tres legis.

†C. T. 9. 36. 2.

Excõmunicatus iterum excõmunicat.

a Dilatio.]ut & ĩ.de dila.l.1.

CRiminales.] CAS. Quæstio criminalis intra biennium terminari debet, numerandum à tẽpore litis contest. quo elapso si non terminata fuerit, reus absoluetur accusatus, & si per iudicẽ steterit quo minus terminetur, pęna. xx.lib. auri multabitur.

b A contestatione litis.]ut & s. de iudi.l.properandũ, in prin.& ad legẽ Corne. de fal.l. vbi. sed in præside speciale, ut s. vt omnes tã ciuiles q̃ mil.l.j.in fi. & clerico, ut ĩ auth. ut cleri apud, §. pe. col.vj.

c Absolui.]ab obseruatione iudicij.

AD SENATVS consultum Turpi

Per hoc desistens punitur, qui tergiuersator dicitur: cuius pœna est quinque librarum auri, ut ff.de præuarica.l.3.in fi. & in famia, ut infra eod. l. 3. Alij calumniantur qui ratione lege Remmia puniuntur. Alij præuaricãtur, qui sua parte prodita &c. vt ff.e.l.1.in princ.§.præuaricatorẽ, & extraordinariẽ puniuntur, ut ff.de præua.l.2.

a l. properandũ. s. d iudicijs.

† Cõcor. gl. 1. in c. de causis. in fi.gl. 1. de offi. de leg.

a deest.

IS demũ.] CAS. Volebã te accusare, porrexi tibi libellum, lite contest. dedi fideiussorẽ de prosequẽda lite, postea abolitione nõ impetrata destiti: an incidere debeã in Turpil. quæritur? Et dicitur q̃ sic.

d Is demum.] hoc demum, ad omnia sequentia non refertur: nã accusato nõ sub custodia facto, sed fideiussoribus datis, vel sola inscriptione deposita qui desistit, punitur, ut ff e. l. in senatus.§. qui post. de adul. l. miles. § si socer, & j.tit. 1. l. fi. Et põt induci ĩ pecuniaria tã exemplũ, ṽ. qũo & qñ, in authẽ. qui semel. Item & is punitur q depossuit accusationẽ nõ recipiẽdã, ut ff e.l.1.§.accusationẽ, ergo refertur dictio demũ, tantũ ad publicã. q. d. in priuato crimine desistens nõ punit Turpillano, sed aliàs iudicis officio, ut ff. e.l. si qs repetere.§. si stellionatus, & l. & in priuatis.

tionabilis à reo vel accusatore dilatio a postuletur, vrgeant talium causarum notionem non expectatis moris. D.XII.Ka. Februa. Rauennę, Honorio.VIII. & Theod. III. AA.Coss.

Causæ criminales debent intra biennium terminari, & hoc tempus est improrogabile: nec ualet definitiua sententia lata post id tempus, sed debet ferri absolutoria ab obseruatione processus. & imminet grauis pœna iudici per cuius negligentiam steterit quo minus causa terminetur. Bal. Vel sic: Causæ criminales intra biennium sunt terminandæ, pœna iudicis negligenti imminente.

B

III. Imp. Iustinianus A. Menę Præfecto prætorio.

CRiminales causas omnimodo intra duos a annos à contestatione litis b connumerandos finiri cẽsemus, † nec vlla [alia] occasione ad ampliora produci tempora: sed post biennij excessum minime vlterius lite durante, accusatum absolui: c scientibus iudicibus eorũque officijs, q̃ si litigatoribus admonentibus, ipsi litis introductionẽ vel examinationem distulerint, pœna vicenarum librarũ auri feriantur. Dat. Kalen. April.

C

TITVLVS XLV.

AD SENATVSCONSVLTVM Turpillianum.

Desistens præter abolitionem à causa criminis publici iudicij, incidit in Turpillianum. Salic.

D

I. Imp. Antoninus A. Amiano.†

IS demũ d in senatusconsultũ † incidisse videtur, qui crimen publici iudicij detu-

e Non impetrata.]scilicet priuata, ut & ĩ.de adul.l.abolitionem. Idem si publicam haberet vel legalem, ut ff. eo.l.abolitio, & l.seq. & l.destitisse, & l.diuus.

f Destitit.]id est in totum animum deposuit accusandi, ut ff.eo.l.ab accusatione.§.animo, & l. destitisse, & facit, ĩ.titu. 1.l. 1. Illa tamen est generalior in publico & priuato crimine.

† al. Amiano. Contius.

† Memento Græcorum interpretum in eo Bal. li. ad leg. huius tit. sequentimque. Petr. Vendra.

A

lit: & causa criminis ordinata, i. inscriptionibus depositis, & fideiussore de exercẽda lite præstito, eoque qui accusatur, sub custodia officij facto, non impetrata e abolitiõe ab executione criminis destitit. f

Fideiussor datus pro lite prosequenda accusatore non prosequente, non tenetur nisi ad illam quantitatẽ quã promisit si accusator non prosequeretur, et ĩ hoc casu fideiussor soluẽdo nõ liberat principalem. Bal. Vel sic: Fideiussor non tenetur vltra quantitatem quam promisit: & accusator desistens notatur infamia. & etiam pro mo[tu] iudicis punitur. Sal.

II. Imp. Gordian. A. Apio.

SI pro eo qui in crimen † subscripsit, fidẽ tuã astrinxisti, g isque destitit, & commissa stipulatio est: † non vltra quantitatem h quam spopondisti, obligatus es: eo qui destitit, infamia nihilo minus notando, i & extra ordinem secundum iudicialẽ motum † puniendo.

Desistens ab accusatione criminali sub prætextu certæ finalis causæ nõ potest ad illam reuerti: quãuis eam non prosequatur. h.d. secus esset in ciuili causa: ut supra de transac.l. fine apud acta. Bal. Vel sic: Licet promissa non seruentur ei qui destitit: ad accusationem non propterea redditur. h.d. quod not. Salic.

III. Impp. Valerianus & Gallienus AA. Synano.†

QVauis eum ordinẽ scriptura k contineat, vt primò abolitio criminis posceretur, & tunc dehinc omnibus placitis l obtẽperaretur: nõ obseruantibus tñ aduersarijs pactorũ fidẽ, instaurare accusationem minimè potes, à qua ipse m destitisti n PP. Pri. Non. Iul. a

SI pro.] CASVS. Accusabam te: Titius fideiussit pro me de lite prosequẽda: destiti: conuenitur fideius. in eam quantitatem quam promisit, & ego qui destiti, notabor infamia, & puniar in quinque libris auri. Viuianus.

g Astrinxisti.] de lite perficienda, ut s. eo.l. proxi.

h Quantitatem.] si fuit taxata. alias taxabit iudex, vt ĩ. de cu. reo.l.4.

i Notãdo.] in quinque libris auri, ut ff. de præuari.l.3.§.fi. & facit, ĩ.ti.j. l.j. & q accusa. nõ possũt l. qui crimen.

QVamuis.] CASVS. Cœpi te accusare: interuẽtu amicorũ destiti hoc pacto vt impetrarem abolitionem, & tu omni anno dares mihi redditum alicuius prædij: non stas placitis: an possim redire ad accusationem à qua destiti, quæritur? Et dicitur q̃ non.

k Scriptura.] transactionis factæ inter accusatorem & accusatum.

l Placitis.] quibus accusati pacti sunt aliquid dare vel facere si abolitionem impetrasset accusator. vnde videbatur quod placitis nõ impletis accusare denuo liceret: quod non licet. secus in ciuili, ut s. de transac. l. sub prætextu. j. & l. fine, & hoc est ideo sm Azo. q[uia] tale fuit crimẽ de quo licuit transigi. quod non placet: quia accusatori nunquã licet, quin in Turpillianum incidat: licet ergo reo sic quandoque, vt suum sanguinem redimat. vt ĩ. de transac.l. transigere. Ratio autem est: quia aliud in ciuili, aliud in criminali.

m Ipse.] subaudi tu.

n Destitisti.]ut & ĩ. de generali aboli.l. 1. & ff. eodem l. mulier. §. fi. & diximus, supra qui accu. non pos l. accusatio-

† al. criminc. Cõti°.

† al. stipulatione.

† id est pro qualitate delicti, hoc est si fecit vel dolore vel errore vel temeritate. Cõti°. Accusatione deserẽ[te] rõne promissionis sibi factę, ad illa nõ redit, et promissione nõ seruata.

† al. Arcadio. Contius.

a Tusco & Basso Cõss. Contius.

Suorũ iniuriã quis dicitur p[ro]sequi.

† Subdita VII. Nõ. Apri. CC. Coss. Contius.

† Lucillia no.

Calũniator quis d[i]citur.

cusationem.

SI is.] CASVS. Si me vel parentes meos accusasti, & destitisti: si iterum velis redire ad accusationem, exceptio destitutæ accusationis tibi obstabit. Viuianus.

a Opponi.] siue cum abolitione destitit, ut ff. eo. l. mulier. §. fi. siue non, ut i. qui accu. non pos. l. accusationē, nisi quandoque intra xxx. dies, ut ff. e. l. aut priuatim. §. 2. quę est contra, & facit. i. l. proxi.

SI fœmina.] CASVS. Fœmina accusans suam suorumque prosequendo iniuriā: an si desistat, incidat in Turpil. quæritur? Et dicitur quod sic.

b Suorumq; iniuriam.] sed quis dicitur suorum iniuriā prosequi? Certe qui prosequitur illorū iniuriam, pro quibus testimonium dicere non potest: qui sunt vsq; ad septimū gradum, vt sobrinus, & ex eo nati, ut ff. de testi. l. 3. § leg. Iulia. & l. lege Iulia.

c Exequatur.] aliàs enim nō auditur, ut i. qui accu. non pos. l. de crimine. Acc.

d Incidisse.] immo non, ut ff. e. l. 1. § accusationē, & l. mulier. Solu. ibi nō poterat accusare, hic sic: quia suā uel suorum iniuriam prosequatur. hoc non valet: quia tunc magis videtur incidere, ut in dicto. §. accusationem. Dic ergo quod hic pacto destitit: ibi non pacto.

IN Executionibus.] CASVS. Dicitur in hac l. quod ille ab accusatione desistere vř, qui in totū deponit animum accusandi. licet ergo accusator ad tēpus ex causa sileat, poterit perficere accusationem, redeūdo tamen iterum ad eam. Viuia.

e Videtur.] inter viros prudentes.

f Deseruerunt.] ut & ff. de iudi. l. destitisse, & de mino. l. destitisse, & ff. eo. l. destitisse, & l. ab accusatione. §. destitisse.

g Silentio.] quod tamen citra biennium est. aliàs contra, ut i. tit. i. l. 1. & 2. & fi. nec enim hic erat statutum tempus à iudice.

h Perferens.] id est ad finem perducens.

Qui accusationem deseruit, amplius illam non repetit. Sal.

IIII. Idem AA. Patrophilo.

SI is de quo supplicas, contra parētes vestros desertam (ut dicis) accusationem cœperit persequi: pścriptio illi in iudicio pfidis destitutæ rei poterit opponi. [a] PP. Prid. Non. Maij, seculari & Donato Conss.

Mulier pacto desistens ab accusando, incidit in Turpilianum. Sal.

V. Impp. Diocle. & Maximian. AA. Matronæ.

SI fœmina suam suorūque iniuriā [b] exequatur, [c] cum ipsa pacto contra vetitum destitisse pfiteatur: in senatusconsulti Turpiliani pęnā eam incidisse, [d] certi iuris est. †

Ille dicitur destitisse, qui deposuit animum prosequendi: non qui aliquātisper distulit. Bal. Vel sic differēs psequi ex cā non dicitur desistere. Sa.

VI. Idem AA. Lucillo. †

IN executionibus criminum obtinuisse videt̄, [e] illos destitisse, qui animū accusationis implēdę prorsus deseruerunt. [f] Cū igitur alijs ex causis, vel simplicitatis ratione, necdū te ad finem vindictæ peruenisse preces tuæ testentur: poteris postposita formidine impedimenti super aliquantulo silētio, [g] institutam accusationem secundū leges perferēs [h] quam probabis, tibi debitā vindictā reportare. PP. III. Kal. Iul. Diocletia. VI. & Max. AA. Conss.

Suorū iniuriā quis dicitur psequi.

† Subdita VII. Nō. Apri. CC. Coss. Contius.

† Lucillia no.

Calūniator quis dicitur.

DE CALVMNIATORIBVS.

Calumniator est qui falsa crimina scienter intendit, ut ff. ad Turpilia. l. 1. 2. respon. de qua si criminaliter agitur, ut modo in rubrica dixi, in talione est pœna: ut supra de accusa. l. fi. Si ciuiliter, pecuniaria: ut supra de episco. & cleric. l. si qua per calumniam, in prine.

TITVLVS XLVI. DE CALVMNIATORIBUS.

Accusatoris calumnia iudicis officio mercenario punienda est tempore quo fertur absolutoria, non postea. S.

I. Imp. Alexan. A. Sabino. †



CAlumnia eo tēpore coerceri [i] solet quo de causa pśente [k] accusatore iudicatur: ideoque posteaquam [l] de causa iudicatum est, [m] cōtra consuetudinem calumniā accusatoris puniri [n] desideras.

Doloris immēsitas et officium debitum permittunt quē accusare impune. Bal. Vel sic: A præsumpta calumnia excusatur mater, & hæres vindicās necē defuncti. et hoc operatur natura sanguinis vel necessitas officij. S.

II. Idem AA. Apollonīæ.

MAter inter eas personas est quæ sine calūniæ timore necem filij sui vindicare possunt. [o] Idque beneficium [p] senatusconsulti & in alijs publicis [q] iudicijs seruatū est. ¶ Sed extraneus hæres quoq; suspicionē quā de morte permittit.



i Coerceri.] s. criminaliter, uel ciuiliter, vt modo in rubrica dixi. Et dic, id est eadem sententia, vel incontenti.

k Præsente] vel p cōtumaciā absente, ut ff. de public. iudi. l. inter. Sed quomodo, cum non est inscriptum ab eo qui de calumnia accusat, ut i. qui accus. nō pos. l. 3. quæ est contra? Solu. speciale hoc, quia per officium iudicis petitur puniri.

l Posteaquam.] id est ex interuallo, ut ff. de contrahē. em pt. l. pacta. Vel dic ex interuallo fieri ēt si incōtinēti fiat, dummodo fiat in eadem sententia absolutionis: nā totū in eadem sententia debet cōtineri. Sed videt quod semper demum lata sententia absolutionis de calumnia inquiratur, ut ff. ad Turpil. l. 1. §. 1. quæ est cōtra. Sed ibi in modum accusationis, hic per officium iudicis. Vel quod ibi dicit reo absoluto, scilic et destinatione incępit quęrere de calūnia. sic. ff. de iureiuran. l. admonendi. Alij dicunt: ibi incępit incontinenti, non ex interuallo: quę non placet. Item cum pro hac calumnia pari pœna puniatur, quia est par delictum: ergo pendente priori non potest de hac calumnia cognosci, vt i. qui accus. non pos. l. neganda, quæ est cōtra. Sed hic nō accusabat, sed officio iudicis puniri petebat. Vel prosequitur suam iniuriam: quod lex contraria permittit.

† Sabinia no.

m Iudicatum est.] absoluendo reum.

n Puniri.] per officium iudicis.

MAter.] CAS. Si mulier accuset aliquem de morte filij sui, licet non probet, excusatur de calūnia. Itē extraneus hæres excusatur, si accusat interfectorem testatoris, & incumbit ei necessitas hoc faciendi.

o Possunt.] regulariter n. q nō pbat, calūniari videtur, ut no. i. de aduo. diuer. iudi. l. 1. Sed hoc fallit cū mater de morte filij accusat, ut hic, vel pater, ut ff. de publi iud. l. fi. Vel econtra filius patris, ut i. e. l. calūniæ. Vel ēt extraneus hæres, si nō à defuncto suspicionē habuerit, ut hic subijcit. Item in tutore, vt i. qui accusa. non pos. l. 2. Item in viro, ut i. de adul. l. 1. & l. quāuis. 2. Et his casibus loquitur regula, non eo ipso q non probat &c. vt i. eod. l. qui non probasse, & ff. ad Turpil. l. 1. §. 1.

p Beneficium.] ut sine metu calumniæ accuset. Acc.

q Publicis.] l. vbicunq; mulier admittitur pro quocūq;

vt argu. j. qui accus. non pos. l. de crimine. Tu restringe A ad filium quando scilicet de iniuria filij accusat.

a Caut.] dictum defuncti præsumptionem vtilem, non probationem facit, ut hic, & ff. ad Syla. l. 1. §. fina. & l. 3. §. 1. Si ergo hic extraneus hæres non haberet suspicionem hanc, non euitaret calũniæ pœnã.

b Interfit.] arg. ff. fam. er. l. qui etat, & ff. de bo lib l. q cum maior. §. pen. & de mino. l. ꝙ si minor. §. restitutio, & j. qui ac. non pos l. 2.

1 Ista lex fm Salimitat. l. at hletis. §. calũnia tor. ff. de his q no. infa.

† Aemilia no. Contius.

† his verbis. Non probasti. l. j. ff ad Tur pilia. Contius.

Qui nõ.]CASVS. Accusaui Titium, non probaui. multũ refert an iudex dicat in snia, absoluo Titium, quia non probasti: an sic, absoluo, qa calumniatus es: primo casu nõ sum infamis, secundo sum sic.

c Pronunciatur.] vt quia dixit iudex, nõ probasti: secus si dicatur, calumniatus es, licet de calũnia eum aliter non damnauit, ut ff. e. l. 1. §. j.

d Non patitur.] accusari tñ poterit de calumnia, nisi sit de personis exceptis, j. l. proxi. & satis erit pro accusatore ꝙ nõ probauerit, qui nũc accusatur. Accus.

† Archelao. Contius.

e Credendus est.] quasi damnatus, vel quando est de personis exceptis.

Calumniæ.]CASVS. Accusabã Titium: quia dicebã eum interfecisse patrem meum: non ꝓbaui: an sim puniendus de calumnia, quæritur? Et dicitur quòd non.

† al. Castio. Contius.

f Calumniæ.] facit, j. eo. l. mater. Acc.

Qui.]CASVS. Qui accusat: si desistit, incidit in Turpilianũ. si uerò desistat in agẽdo ciuili actione, nõ incidit, ut si incipiebam à te petere. x. & postea destiti.

g Iudiciorũ.] id est in his iudicijs vel criminibus quæ punire publicè interest: quod euenit etiam in priuatis, ut officio iudicis calũniantes puniant, ut ff. ad Turpil. l. & in priuatis, licet Turpilianũ in priuatis cesset, ut ff. ad Turpil. l. si quis repetere. §. si stellionatus.

h In liberalibus.] huic est contra, j. de li. cã, l. si tibi. sed

sua habuisse defunctus cauit, exequitur, hoc nomine à calumnia excusatus est: cum inter voluntariam accusationem, & officii necessitatem hæredis multũ intersit.[b] PP. VI. Kal. Iul. Iuliano & Crispo Coss.

Non probans crimen quod intendit, non infamatur, nisi de calumnia damnetur. Sal.

III. Idem A. Aemilio. †

Qui non probasse crimen † quod intendit, ꝓnũciatur:[c] si calũniæ non damnetur, detrimentum existimationis nõ patitur.[d] Non. n. si reus absolutus est, ex eo solo etiam accusator qui potest iustam habuisse veniendi ad crimẽ rationẽ, calũniator credẽdus est.[e]

Filius accusans de morte patris, excusatur à præsumpta calumnia. Bal.

IIII. Impp. Carus. Carinus & Numerianus AAA. A. .... †

Calumniæ[f] pœna in paternæ mortis accusatione cessat. PP. XI. Kal. Decemb. Caro & Carino. AA. Conss.

In causa criminali non probans punitur de calumnia, non in causa ciuili etiam liberali. Sals.

V. Impp. Diocle. & Maximian. AA. Cæs. †

Qui calumniatores ꝓnunciantur, in publicorum dũtaxat iudiciorum[g] quæstionibus, nõ etiam in liberalibus[h] causis, quæ priuatas disceptationes continent, periclitari[i] solent.

Faciens torqueri seruos alienos per calumniam, tenetur ad duplum. Bal.

Iidem AA. Domitio.

Dominis seruorum[k] per accusatoris calũniam tortorum, aduersus eum pœna dupli lege Iulia prouidetur. S. XV.

Ante inscriptionem accusatoris nedum reus non debet adduci, sed nec accusatio recipi. Salic.

VII. Impp. Valen. & Valens AA. ad Valerianum P. V. †

Non prius quemquã synceritas tua ad tuę sedis examen iubebit adduci, quàm solennibus satisfecerit qui nititur fidẽ doloris asserere: cũ iuxta formam iuris antiqui, ei q cœperit arguere, † aut vindicta proposita sit, si vera detulerit: aut supplicium, si fefellerit.[l] †

Accusator licet submissus, delator vocatur, & à calumnia non excusatur, nec a similitudine supplicij. hoc dicit. Vel breuius: Accusator licet submissus, à pœna calumniæ non excusatur. Salic.

VIII. Imppp. Gratia. Valentia. & Theo. AAA. Menandrio Vic. Asiæ.

Nostris & parentum nostrorum constitutionibus[m] cõprehensum est, eos qui accusationem alienis nominibus[n] ꝑsum psissent, delatorum numero esse ducendos: atque ideo[o] calumniosissimũ caput,[p] & psonã iudicio irritæ delationis infamiæ supplicium sequatur: quo posthac singuli vniuersiq; cognoscant non licere in eo quod non possit ostendi, iudicum animos cõmoueri. Dat. VIII. Id. Maij, Cõstantinop. Arcadio, A. & Bautone Coss.

Per calumniam accusantibus non prosunt beneficia abolitionum etiam a principe concessa. Sals.

IX. Iidem AAA. Floro præfecto prætorio. †

Fallaciter[q] incusãtib[9], maximè[r] post exhibitionẽ accusati, nulli[9] iuris

ibi apparet solutio.

i Periclitari.] id est periculum calumniæ pati.

Dominis.]CASVS. Si quis petat calumniose seruos aliquos torqueri, & moriantur in tormentis, tenebitur ad duplum æstimationis seruorum.

k Dominis seruorum.] accusatorum, ut & plene dixi. ff. de calum. l. fi. & facit, j. ad l. Iuliam de adul. l. verba, & ff. de adul. l. postulauerit.

Non.]CASVS. Dicitur in hac. l. quòd nõ debet aliquis admitti ad accusandũ, nisi prius libellum accusationis accusator porrexerit, & se ad pœnã talionis obligauerit. tunc si probat, excusatur: si non, supplicium pati debet accusans.

† Ex Co. Theo. lib. 9. ti. 1. l. 9.

† Vrgere, legẽd. sicq; repe ri in meis manu. scr. & C. Th. qđ ẽt notauit Cuiacius. Contius.

l Fefellerit.] vt j. de acc. l. fi. & j. qui accu. non pos. l. 2.

Nostris.]CASVS. Ille tenetur de calumnia, qui accusationem instituit, nec probauit. idem si alium subsstituerit qui nomine suo intentet accusationem: qui si nõ ꝓbat, tenetur de calũnia, & uterque infamia notabitur.

Continuatio.

! Da. VII. Ka. Dec. Remis. Gratia. Nob. Puero, & Gadalaifo. Coss. Contius.

m Constitutionibus.] quas non habemus.

n Nominibus.] id est alterius mandato, suo tamen nomine nam alieno non potest, ut ff. de publ. iud. l. pen. ad crimẽ.

o Atque ideo.] accipe. j. suppliciũ &c.

† al. Luciano.

! al. inci. in opus recte. Cõtius.

p Calũniosissimũ caput.] accusantis alterius mandato, & etiã mandantis. hoc si non probat submissus. aliàs nemo puniñ, ut ff. ad Turp. l. 1. §. fin. sed fallit, j. qui accu. non pos.

† Meminerit Basilica. cõstituti. & ad eas scholiorũ Græcorũ. Pet. Vendra.

Fallaciter.] CASVS. Qui per calumniam aliquẽ accusat, post exhibitionem accusati nec publica nec priuata abolitione potest desistere: nec generale nec speciale beneficium principis sibi prodest.

† C. T. 9. 37. 2.

q Fallaciter.] id est per calumniam.

r Maxime.] abundat secundum H. uel non abundat secundum Azo. & hoc propter id quod dicitur. j. ti. 1. l. 1. & j. tit. 2. l. 1.

color, veluti deriuata excusatione, proficiat: non publica[a] quidē abolitio, non priuata talibus ꝓficiat subueniatque personis: non specialis indulgentia,[b] nec beneficium quidē eos generale subducat.[c] Dat. XV. Kalen. Iun. Constantinop. Antonio & Syagrio Coss.

Nemo potest mentiri impune. Bal. Vel sic: Pœna calumnia est similitudo supplicij. Sals.

X. Impp. Honor. & Theodo. AA. Coss. præt. tribu. pleb. Senatui. S.D.

QVisquis[d] crimē intendit, non impunitam fore nouerit licentiam mentiēdi: cū calumniātes[e] ad vindictā poscat similitudo supplicij. D. VIII. Id. Aug. Rauennę.

TITVLVS XLVII.

DE POENIS.

Deportatus, & in opus publicum aliud quàm metalli damnatus, æquiparantur. Sals.

I. Imp. Tit. Aelius, Antoninus A. Lucio. †



ETiā † in opus[f] perpetuum damnati, nō dissimilis conditionis sunt ab his qui deportantur in insulam. PP. sine die & Cos.

Bannum datum ab eo qui non habet iurisdictionem, est nullum ipso iure. Vel sic: Sententia quæ est ipso iure nulla, non est timenda. Bald. Vel sic: Procurator Cæsaris non potest in exilium mittere: & sententia à non suo iudice lata, non valet. Sals.

II. Imp. Antoninus A. Valerio.

PRocurator meus qui vice præsidis non fungebatur, exilij tibi pęnam non potuit[g] irrogare: ac B propterea frustra vereris sententiam quæ nulla iuris ratione subnixa est.

Decuriones non afficiuntur pœnis plebeiorum. Sals.

III. Idem A. Senatui. †

DEcurionē[h] ī opus publicum dari nō oportere manifestum est.

Conceptus ante condemnationem matris pro nato habetur, & ideo eius conditionis est cuius mater erat tempore conceptionis. Bald. Vel sic: Calamitas matris non nocet filio ante conceptio, licet postea nato. Sic Sals.

IIII. Idem A. Marinæ.

C SI ante[i] conceptus est puer de quo libellos dedisti, quàm mater eius in metallum cōdemnaretur: natus conditionis eius est, cuius ante condemnationem mater eius fuit.[k]

Veterani & eorum liberi primi gradus priuilegiantur, ne in metallum vel opus publicum damnentur. Sals.

V. Idem A. Senatui.

HOnor veteranis etiā in eo[l] habitus est, vt liberi eorum vsque ad primum duntaxat[m] gra D dum pœna metalli vel operis publici non afficiantur,[n] sed in insulam relegentur.

Liber homo non debet damnari ad perpetuum carcerē. Sali. & Bal.

VI. Idem A. Alphio.

INcredibile est[o] qđ allegas, liberum hominē vt

---

a Non publica.] triplex enim est, vt ff. de aboli. l. abolitio, & l. seq. & l. fi.

b Indulgentia.] nisi esset dictum, non obstante aliqua lege, vt arg. ff. de leg. 3. l. si quis in princi.

c Subducat.] in generali non continentur ea quæ specialiter non continentur, vt s. quæ res pign. ob pol. l. alumnos.

QVisquis.] CASVS. Dicitur in hac l. ꝙ accusator si nō probet, punitur de calumnia: quia eadē pęna puniendus est qua puniretur accusatus, si contra eum probatum fuisset.

d Quisquis.] Exceptis quibusdam, vt supra eo. l. mater.

e Calumniantes.] vt s. eo. l. non prius, & s. de accusa. l. fin. idem de præuaricatoribus, vt ff. de præuari. l. ab imperatore. Accur.

DE POENIS.

Ad delicta præmissa supponit pœnas. Vel sic: Diximus supra de priuatis delictis, & publicis, nunc de pœnis eorum. Azo.

ETiam] CAS. Damnatus in opus perpetuum, similis est ei qui in insulam deportatus est. & præses inter duos priuatos debet cognoscere: procurator Cæsaris inter fiscum & priuatū. Si ergo procurator Cæsaris vice præsidis non cognoscens inter duos priuatos, aliquē eorum in exiliu damnauerit: an sententia teneat, quæritur? Et dicitur ꝙ non. hoc dicit cum. l. seq.

f Etiam in opus.] publicum, non metalli, & tunc est plana. & sunt similes ī hoc, quia vterque sine ciuitate est, vt ff. eo. l. quidā, §. 1. & l. capitalium, circa prin. Si vero dicas opus metalli, licet sint similes, quia non sunt ciues: dissimiles tñ essent: quia primus amitteret libertatem, secundus non, vt d. l. quidā, & l. aut damnum, §. inter eos, & facit ff. de var. co. l. pen. §. 1.

g PRocurator. Non potuit.] facit supra ad leg. Fab. de plag. l. non valet, & supra, de peda. iud. l. 1.

h DEcurionem.] Et facit supra de quæstionibus l. diuo Marco, & ff de pœnis, l. moris, §. istæ, & s. ex quibus cau. infam. irro. l. decuriones.

SI ante.] CASVS. Mulier damnata in metallum, peperit dum erat in pœna: an peperit filiū seruum vel A liberum? distinguitur, aut cōcepit antequam daretur in metallum, & tunc erit eiusdem conditionis cuius mater erat antequam damnaretur, vt si erat libera, & partus liber: si ancilla, & partus seruus. Viuia.

i Si ante.] secus si post: quia tunc fisci esset mancipium, non pœnæ vt mater, vt ff. de fideicō-miss. lib. l. generaliter, §. ex damnata.

k Eius fuit.] quia tempus conceptionis spectatur hic, sicut in filio senatoris spectatur, vt ff. de sena. l. emancipatum, & de decur. l. 2. §. pen. & facit ff. de sta. ho. l. imperator Hadrianus, & insti. de inge. circa princip. & ff. eod. l. prægnantis.

l HOnor. Etiā in eo.] præter alia priuilegia q̄ plura habēt, vt hic, & ff. de priuileg. vete. per totum.

m Duntaxat.] secus in filijs decurionū, vt ff. de pœnis l. moris §. istæ.

n Non afficiātur.] vt & ff. de priuileg. vetera. l. 1. & 3. & facit supra, quādo prouo. non est neces. l. veteranis, & supra de excu. ve. per totum. In militante constat, vt supra de quæstionibus, l. milites, & l. diuo, & ff. de re mili. l. 3. §. 1. Accur.

o INcredibile est.] quia fieri non debet, vt ff. e. l. mandatis. Sed videtur fieri posse, & in decem annis intelligitur, vt ff. eo. l. sine præfinito. Sed ibi dixit ad tempus, nec apparuit quod, vnde decem anni intelligūtur: hic in perpetuū dixit, vnde adř princeps, vt pœnam remittat. nam idem iudex remittere non potest, vt ff de quæstio. l. 1. §. fina. & de pœnis, l. moris, §. istæ, & l. diui fratres, & infra eod. l. pœnam, & sic tenet donec reuocetur, licet sic pronunciari non debuit, vt ff. de interdic. & releg. l. relegatorū, §. ad tempus, licet sit argu. contra. ff. de iniusto testa. l. si quis filii exhæredato, §. ꝙ si quis fuerit. Sed expone nō tenet, scilicet incommutabiliter.

ADDITIO. Aduertas ꝙ hæc lex & similes procedunt de iure ciuili: secus autem de iure canonico quod permittit aliquem damnari ad carceres temporales & perpetuos, vt in c. quāuis, de pœnis, lib. 6. Et est ratio quare ius canonicum hoc permittat secundum Io. mō. & Arch. in d. c. quāuis, quia Deus non vult mortē peccatoris, sed

---

Continuatio.

† al. Luciano.

† al. inci. in opus. recte. Cōtius.

† Memineris Basilica. cōstituti. & ad eas scholiorū Gręcorū. Pet. Vendra.

† al. Senedoni.

† Gl. 1. c. ex transmissa, extra de fil. presby. al legat hāc l. ꝙ noie hęredis intelligitur primus, seu proximus.

ris,sed vt magis conuertatur & viuat. Ezechiel. 18. & 3. quæst.4.c.hi qui,& 23.q.8.c.hi a quibus, & auth. vt nō luxu.con.na.in princ colla 6.

a Vix.]nam in ſeruo tenet,vt infra eod. l.ſeruus, & ff. de iudi.l.vix. Accur.

A finito,vbi dicit decēnio. Sed hic ex certa ſc a dixit,ibi p errorē.vel ibi in metallū,hic in vinculis. prima placet.

h Reddi.] ſed & hoc tacite, cum dominus per vincula dominium nō amittit, & ſic ſibi debet reddi,vt ff.de pœnis,l.aut damnum,§.fi.

vinculis perpetuis cōtineretur,eſſe damnatum. Hoc enim, vix [a] in ſola ſeruili conditione procedere poteſt. PP. III. Id. Feb. Meſſala & Sabino Conss.

Aetas non releuat à pœna quādo delictū pōt cadere in perſonam. Sal.

VII. Imp. Alexander A. Iſidoro.

IMpunitas delicti propter ætatem nō datur, [b] B ſi modò in ea quis ſit, in quam crimen quod intenditur,cadere poteſt. [c]

Ad pœnam deportationis tacitè ſequitur ademptio bonorū, non ad pœnam relegationis. hoc dicit. Vel ſic: Bona deportatis confiſcantur,non relegatis. Sal.

VIII. Idem A. Victori.

DEportatorum in inſulam ab eo cui id faciendi ius erat, [d] bona fiſco vendicantur: relegatorum autem non, † niſi ſententia ſpecialiter adempta fuerint. [e]

In metallum vel miniſterium metallicorum non damnantur filiæ decurionum. Sal.

IX. Idem A. Demetrio.

SI matrem tuam decurionis filiam fuiſſe probatum fuerit,apparebit eā non oportuiſſe in miniſterium [f] metallicorum nec in opus metalli dari.

Sententia lata ſine temporis præfinitione eſt perpetua. Vel ſic: Sentētia quæ continet actum ſucceſſiuū nō modificatum nec limitatum ad tempus, in perpetuum extenditur. Bald. Vel ſic: Seruus ad vincula ſimpliciter damnatus, intelligitur perpetuo damnatus. Sal.

X. Idem A. Catullo.

SEruus [g] ſub pœna vinculorum ſine tēporis præfinitione [h] domino reddi [i] iuſſus ſententia præſidis prouinciæ, perpetuò vinctus eſſe debet. [i]

Tam liberi quàm ſerui poſſunt in metallum damnari. Sal.

XI. Imp. Gordianus A. Titiano.

MEtalli ſupplicium tā ad perſonas liberas B quàm etiam ad ſeruiles [k] pertinet conditiones.

Ad clamorem populi præſes non debet illicita perpetrare: vnde magis debet adhærere legibus quàm clamori populi. Bal. Vel ſic: Ad rumorem populi non debet ſententia ferri, ſeu contra iura iudicari. Sal.

XII. Impp. Diocle. & Maximianus AA. in conſiſtorio dixerunt.

DEcurionū [l] filij non debent beſtijs ſubijci. [m] Cumq; à populo exclamatum eſſet, † [n] iterum dixerunt: [o] Vanæ voces C populi nō ſunt audiendæ. [p] † nec.n.vocibus eorum credi oportet, quando aut noxium crimine abſolui, aut innocentem condemnari deſiderant.

Pœna per quam dominus non priuatur ſeruis dominio,non priuat eum ſeruitio. Sal.

XIII. Iidem AA. Vrſino.

SEruo ex ſnīa dānato, ſi quoquo modo ex ſnīa proprietatis ius amputatum [q] non ſit,domino ſuo obſequi eum par [r] eſt.

D *Iudex non poteſt corrigere ſententiam ſuam circa tempus. Vel ſic: Iudex non poteſt facere gratiam de tēpore nec de pœna. Bal.*

XIIII. Iidem AA.& CC. Vicario.

IMpunitas.] CASVS. Minor. 25. annis commiſit delictum: an prætextu ætatis debeat excuſari? Dicitur q non: ſi tamen doli capax eſt.

b Non datur.] vt & ſupra ad legem Corne.de ſica.l. ſi quis. malorum enim mores &c.vt ſ. ſi aduerſus delic. l. 1. Mitius tangit, vt ff. de mino.l.auxilium, §.in delictis, & l. ſi ex cauſa,§.nunc videndum.

c Cadere poteſt.] quia ſit proximus pubertati, vt ff. de fur. l. impuberem: aliàs ſecus,vt hic, & ff. ad legem Corne. de ſic.l.infans, & ſ. de fal.mo. l. 1. in fi. Item & minor. 14. annis excuſat a delicto carnis, vt ff. de adul.l. ſi minor.

d DEportatorū in inſulam. Ius erat.] vt a præfecto prætorio, vel ab eo qui eius vice cognoſcit,& qui mādato principis, vt ff. de legat.3 l. 1.§. hi. Item præfectus vrbis,vt ff.eo l. 2. Præſides vero principi reſcribit, vt comprobet,vt ff. de iniuſto, rupto teſta.l. ſi quis filio exhæredato,§. ſed & ſi de decurione, & ſi interim dū reſcribitur decedat, hæredes eius habebunt bona, vt ff. de bonis eorum, l. 2.§. 1. & facit ſupra ſi reus vel accuſa. l. fi. & ſi pen.appel. l.2.

† Cōcor. gl.in verſ. ſubtrahūtur, in ca. paſtoral. extra de app. poſt prin. glo. Deportare poſſunt tm̄ quatuor iudices.

e Adēpta fuerint] quod fieri non debet,vt ff. de interdic. & releg. l.relegatorum,§.ad tempus,niſi lex ſpecialiter aliud inducat,vt ſupra de epiſco.aud.l nemo vel in foro.

f SI matrem. Miniſterium.] id eſt vt ſeruiret hominibus in metallum dānatis. Et dic differētiam inter metallum,& opus metalli, & miniſterium metallicorū, vt ff eo.l.aut damnum,§.inter eos,& §.miniſterium,& facit ſupra de quæſtio.l.diuo,in fi.& ff.e.l.moris,§.iſtæ, & ſupra,ex quibus cau.infa.irro.l.decuriones.

g SEruus] Seruus deliquit, pro quo iuſſit iudex eum ſtare in perpetuis vinculis,& domino, reddi. certe perpetuo ligatus eſſe debebit. Sed contra,ff eo.l. ſine præ-

i Eſſe debet.] vbi ergo iudex non defiuit, nec ego definiam, vt & ſupra de diuerſis re.l.falſo,& ff. de euic. l. ſi rem quam,§ fi.

† Et ſic eſt perpetuus. ſimile I c. ſi autem, cum glo.n.extra de cohabi. cle. & mulie.

k MEtalli. Ad ſeruiles.] Et definit eſſe domini, et ſi euadat, vt ff.eo.l. aut damnum,§.fin. ſed nō ſic ſi in opus publicum ſit dānatus de facto.nam finito tempore domino redditur,vt ff.eo. l.ſeruus.

DEcurionum.] CASVS. Fecit imperator ſtatutū, in quo cautum eſt, ne filij decurionum beſtijs ſubijciantur. quod ſtatutum nolebat populus admittere: ſed aduerſus id clamauerat.dicit poſtea imperator q vanæ voces populi nō ſunt audiendæ.non enim exaudiri debet cum noxium petit abſolui: innocētem condemnari. Viuia.

l Decurionū.] aliàs incipit, i cōſiſtorio.

m Subijci.] vt ſupra de quæſtio.l.diuo,& l. decuriones, & ſ. decur. l. oēs, lib. 10. & de decur. vr. Ro. lib. 11.l. 1,& 2.

n Exclamatum eſſet.] vt torquerent.

o Iterum dixerūt.] imperatores.

p Audiendæ.] id eſt exaudiendæ, & ſic Pilatus male fecit, vt hic, & ſupra qui manu.non poſ.l.diuo Marco. & ff. qui & a quibus, l. ſi priuatus.

† forte cōtra Chriſtianos. Contius.

† Cōcor. c.2. cū gl. 1.extra de elect.

Pilat9 malè fecit, q ad populi clamorē Chriſtum condemnauit.

SEruo.] CAS. Si ſeruus ob delictum aliquod condemnatus fuerit, & per ſententiam dominium eius ademptum non fuerit, puta quia in metallum non eſt condemnatus, ſed in opus publicum vſque ad x.annos, ante elapſum decenniū nō liberabitur a pœna: quia publice intereſt pœnā nō remitti,ne qs ad perpetrāda maleficia temere profiliat.

q Amputatum.] id eſt ablatum domino,vt quia in metallum,vel vt fiat ſeruus pœnæ, non condemnatur, ſed in opus publicum perpetuum vel temporarium,vt ff.eo. l.aut damnum,§.fi.& l.ſeruus,& infra, de ſenten. paſ.l. fruſtra.& ſupra eo.l.ſeruus,& ff.de ſtatu.ho.l.ſeruus.

r Par.] id eſt conueniens,alias peræquum.

Si oper it.

SI operis publici temporalis pęnę ſentētia præfinitus nōdū exceſsit dies, hunc expectari cōuenit: [a] cum † non remitti pęnam facilè, publicè interſit: ne ad maleficia temere quiſquam proſiliat. [b]

Pœnam temporalem vel perpetuā iudex non reuocat vel minuit poſt ſententiam. Sals.

XV. Iidem A A. & CC. Agatho.

POenam ſua dictā ſententia præſidi prouinciæ reuocare non licet. [c]

Ad pœnalē ſntiam nō peruenitur niſi reus fuerit confeſſus, vel probationibus clariſsimus conuictus. Sals.

XVI. Imp. Constantinus A. ad Catulinum proconſulem Afr.cæ. †

QVi ſententiam laturus eſt, temperamentum hoc teneat, vt non prius capitalem [d] in quempiam promat ſeueramque ſententiā quàm in adulterij, vel homicidij, vel maleficij crimine, aut ſua confeſsione, aut certe [e] omniū qui tormētis vel interrogationibꝰ fuerint dediti, in vnū conſpirante concordāteq; rei finē, cōuictus ſit: & ſic in obiecto flagitio deprehēſus, vt vix ēt ipſe ea quę commiſerit, negare ſufficiat. [f] Dat. III. Non. Nouemb. Treueris, Accepta. XV. Kal. Maij Hadrumeti, Voluſiano & Anniano Conſs.

Nemo eſt ſignandus in fronte: q̄a non debet facies hominis ad ſimilitudinem Dei formata fœdari. Bal. Vel ſic: Pœna damnati in eius fronte vel facie non debet ſignari. Sals.

XVII. Idem A. Eumelio. †

SI quis in metallum fuerit pro criminū deprehēſorum qualitate damnatus, minime in eiꝰ facie ſcribatur: cum & in manibus [g] & in ſuris [h] poſsit pęna damnationis vna inſcriptione comprehendi: quò [i] facies, quæ ad ſimilitudinē pulchritudinis eſt cœleſtis figurata, [k] minime maculetur. Dat. XII. Kalend. April. Cabiluno, Conſtantino. A. IIII. & Licinio. IIII. Conſs.

B *Crimine liquidato non debet ſententia differri, ne detur materia ſupplicandi. Sals.*

XVIII. Imp. Conſtantinus A. Theodoro V. P. Præſidi Arabiæ. †

CVm reis manifeſta [l] probatione conuictis ſpaciū temporis ante ſententiam datur, [m] facultas ſupplicandi, vel quibuſdam malignis artibus, [n] tam præſidum, quàm officialium pœnas euitandi criminoſiſsimis patet: [o] cum & in homicidij crimine, & in alijs detectis grauioribus cauſis vltio differenda nō ſit. [p] Igitur decætero iuxta criminis qualitatē legem oportet ſeruari, & in ſceleroſos & noxios proferri iuris ſententiam. [q] Dat. Id. Octobr. Conſtantio. A. IIII. & Conſtante Cæ. Conſs.

In pœnā delicti non debet quis alicui corpori vel collegio congregari, vel transferri. Sals.

D XIX. Impp. Valentinianus & Valens A A. ad Olybrium. P. V. †

NE quis pro coercitione delicti, vel piſtoribus, vel cuicunque alteri corpori [r] (cum alterius ſit corporis) addicatur: ſed vnuſquiſque pro crimine in quo fuerit deprehēſus, motum congruæ ſeueritatis excipiat. Dat. III. Id. April. Valentiniano & Valente. A A. Conſs.

---

a SI operis. Conuenit.] vt ff. eod. l. ſeruus.

b Proſiliat.] vt ff. ad l. Aquil. l. ita vulneratus, in fi. & ff. de fideiuſſ. l. ſi à reo, §. fi. & ſupra, de hæreti. l. quicunque, §. quid ſi fecerint, & ff. depoſiti. l. bona fides.

c POenam. Nō licet.] vt & ff. de re iudi. l. acta, & ſ. ſen relcin. nō poſ. l. 1. & de ſen. ex libello, l. 3. ſecus in multa, vt ff. de offic. præſi. l. illicitas, §. fi. ſed principi pro hoc mittitur quādoque, vt dixi ſupra eo. l. in credibile. Item ratione reſtitutionis quis ſuam ſententiam reuocat, vt ff. de min. l. in cauſæ, 2. §. fi. & l. perfecti, & ſupra ad legem Iul. de vi. l. ſeruos, & ſupra de cuſto. reo. l. ſi quis in ea, & ff. eod. l. reſpiciendum, in princi.

† Cōcor. gl. in c. cū clamor, ſuper verb. cōfuſi, extra de teſtib.

QVi ſententiā.] CAS. Qui cognoſcit de crimine, cuncta dēt inueſtigare, nec præcipitanter debet condemnare, niſi p cōfeſſiones vel probationes accuſatus conuincatur: ita tamen, vt vix crimen poſſit īficiari quod commiſit. Viuia.

† Cōcor. lib. 9. tit. 40. l. 1.

d Capitalem.] vbi mors naturalis vel ciuilis ſubſequitur, vt ff. de public. iudi. l. 2.

e Aut certe.] repete confeſſione.

f Sufficiat.] vt & ſupra de proba. l. fina. & ſupra de fal. l. vbi. Sed contra, ff. de quæſtio. l. 1. § diuus Seuerus. ſed ibi non ſtatur tormentis ſi nō perſeueraret. hic ſic, vt in eadem, l. §. ſi quis vltro, & dixi ſupra de quæſti. l. fi.

g SIquis, In manibus.] id eſt brachijs. Accur.

h Et in ſuris.] id eſt in tibijs, ſiue pulpa cruris.

i Quò.] pro, vt.

k Figurata.] quæ cognoſcitur, vt dicitur, ff. de relig. l. cum in diuerſis. Et ſic not. non eſſe quem bullandū in fronte.

† Co. Th. c. l. 2.

CVm.] CASVS. Dicitur in hac. l. quòd conuictus de crimine, ſtatim debet cōdemnari nulla adhibita dilatione, ne detur criminoſis facultas occaſione dilationis quibuſdam machinationibus euitandi pœnam.

l Cum reis manifeſta.] qualem habes, ſupra eod. l. qui ſententiam.

m Datur.] quod dari non debet.

n Artibus.] tumultum forte faciendo, vt ff. de ſica. l. pe.

o Patet.] quod eſſe non debet.

p Differēda nō ſit.] vt ff. eo. l. ſi quis forte, in prin. niſi in caſu, vt infra eod. l. ſi vindicari. Accur.

q Iuris ſentētiam.] ſine huiuſmodi retardatione, vt & ſupra de cuſto. reo. l. fina. & infra de bo. pro. l. 1. in fi.

ADDITIO. Aduertas tamen, q̄ ſententia corporalis nō debet executiōi mādari intra decē dies, qui dantur ad appellādum. ita tenet Bar. in l. addictos ſ. de appel. & in l. qui vltimo, ff. eo. per l. 1. & ibi nota. ff. nihil nouari app. interpo. Non ob. ſecundum eū, d. l. addictos, q̄a ibi male fecit iudex. vel ibi damnatus renunciauit appellationi: quæ tamen renunciatio nō nocet quo ad extraneos, vt l. non tantum, ff. de app. hoc de iure. de conſuetudine vero ſeruatur contrariū: quia illi x. dies non expectantur.

† Co. Th. c. l. 4.

NE quis.] CASVS. Si aliquis de corpore aliquod delictum commiſit, non debet pronunciari vt pro coercitione delicti fiat de alio corpore, puta ſi ſit ſutor, q̄ ſit de corpore piſtorum, vel econtra: ſed pro modo delicti pęnam ſuſtineat cōpetētem.

r Alteri corpori.] cerdonum, vel ſimiliū. talia enim ſunt multa, vt ſupra de ſuſcipi. om. iud. l. fi. & ff. quod cuiuſ. vniuer. l. 1. & eſt ratio, quia non eſſet pœna, vt dicunt, vt arg. infra de decur. l. ne quis, lib. 10 ſed certe magna, ſi pelliparius damnetur vt ſit faber. Sed contra in auth. vt nulli iu. §. adulteram,

† Co. Th. c. l. 9. cord gith hęc lex legē Conſtantini q̄ eſt Cod. Th. 9. 40. 3. & 6. & 7. Cōtius.

adulteram, colla. ix. Sol. ibi speciale fauore religionis. Itē contra in auth. de san. epis. §. sed neque curialem, & §. si monachus, col. ix. vbi traditur curiæ ciuitatis. Solu. hoc corrigitur. Vel verius, ibi speciale in illis casibus. Item contra infra de appari. præfe. vrb. l. 2. lib. 12. Sol. vt ibi.

A

o Teneant.] nō tñ in omni loco, vt ff. de poenis. l. ex ea. p Nec vlterius.] id est in plures personas. nam & in eadem quandoque maior imponitur pœna q̄ sit delictū, vt supra eo. l. si vindicari. q Metus.] i. pœna. nam metus bene extēditur ad alios, maxime vbi grauius quis punitur q̄ delictum exigat, vt d. l. si vindicari. dixit, & pro hoc, q alius pro alio non puniatur, facit supra de inoffi. testa. l. si quis in suo §. legis, & supra de natu. lib. l. legem, in fi. 1. respon. & supra ne vxor pro mari. l. ob maritorum, & ff. eo. l. si pœna, & l. crimē, & de mu. & ho. l. 3 §. quod pater, & ff. pro soc. l. actione, §. diximus, & de ritu nup. l. generalis, §. fi. & ff. solu. ma. l. si maritus, & ff. q quisque iur. l. 3. § si is, in fin. §. & ff. ad Syll. l. fi. & in auth. vt nulli iu. §. fi. coll. ix. sed speciale est in crimine læsæ maiestatis, vt supra ad le. Iul. maie. l. quisquis, quæ est contra.

Seniores debet iuniores corrigere.

S I vindicari.] CASVS. Si princeps crudelius quam consueuit præcepit aliquem condemnari, nō debet statim subijci pœnæ: sed prius labentur xxx. dies: quibus elapsis condemnati debet interim debet esse sub fida custodia.

a Intuitu.] vt supra ad le. Iuliam repe. l. 1. & ff. eod. l. aut facta, §. fi.

b Nolumus.] specialissima causa est hic. alias enim contra, vt supra eo. l. cū reis. ADDITIO Concor. ca. cum apud, in fi. 11. q. 3. vbi gl. addit alios quoddā casus in quibus differtur executio.

c Vinciatque.] vt supra de custo. reo. l. 1.

d Excubijs.] id est vigilijs.

e N E diu. Apparitorum.] id est nunciorum.

f Perfidia.] sic in authē. de exib. §. illud, col. 5.

g In absentes.] speciale. regulariter contra, vt ff. eod. l. absentem, in princ. sic nec appellant, vt supra quo. ap. non re. l. nulli. Accur.

S Ancimus.] CAS. Qui delinquit, pœnis competentibus subijci debet, & an pœna eius ad cognatos vel affines extēdatur, quæritur? Et respon. q non.

h Sancimus ibi.] id est in eo homine.

i Noxia.] id est delictum, vt institu. de noxa. §. 1.

k Familiares.] scilicet malefactoris.

l Calumnia.] id est ab accusatione, quæ calumniosè fieret.

m Societas.] tunc enim suo nomine tenerentur.

n Admittunt.] corrigere tamen debēt seniores iuniores agnatos, vt supra de emenda propin. l. 1.

† Co. Th. eod. l. 13. huius aūt legis sua sor fuit S. Ambrosius aucto re Sozomeno, lib. 7. eccles. hist. c. 24. Contrius.

† Cócor. c. si qñ, extra de rescrip.

† Co. Th. e. l. 14.

: Et hunc calumex. cipit gl. 1. in ca. qm frequēter, ex vt lit. nō cōte.

† Co. Th. e. l. 18.

† Cōcor. ca. q̄ fuit. ex debis q̄ fi. a maio. par. cap.

Si princeps rescribat aliquem puniri vltra modum regularem, debet iudex vsque ad dies triginta differre: vt videat si princeps pœnam relaxet. Salt.

XX. Imppp. Gratianus, Valent. & Theod. AAA. Flauiano P. P. Illyrici & Italiæ. †

S I vindicari † in aliquos seuerius cōtra nostram consuetudinem pro causæ intuitu [a] iusserimus, nolumus [b] statim eos aut subire pœnā, aut excipere sententiam: sed per dies triginta super statu eorū sors & fortuna suspensa sit. Reos sanè excipiat vinciatque [c] custodia, & excubiis [d] solertibus vigilanter obseruet. Dat. XV. Kal. Septēb. Veronæ, Antonio & Syagrio Conss.

B

De venali perfidia apparitores licet absentes, debent damnari. Salt.

XXI. Imppp. Valentinia. Theod. & Arcad. AAA. ad Principium P. P. †

N E diu apparitorū [e] praua admodum venalisque perfidia [f] impune in publica cōmoda deseuiat, censemus etiam in absentes [g] eos pro competenti vltione debere cōsurgi. Dat. Kal. Iun. Arcad. A. & Bautone Conss.

C

Pœna non debet egredi delinquentem, sed suos tenere auctores, hoc dicit multum not. Salt.

XXII. Imp. Arcad. & Honor. AA. Eutychiano P. P. †

S Ancimus ibi [h] esse pœnā, vbi & noxia [i] est. Propinquos, notos, familiares [k] procul à calumnia [l] submouemus: quos reos sceleris societas [m] nō facit. Nec enim affinitas vel amicitia nefarium crimen admittunt. [n] ¶ Peccata igitur suos teneant [o] auctores: † nec vlterius [p] progrediatur metus, [q] quàm reperiatur delictum. Hoc singulis quibusque iudicibus intimet. Dat. VIII. Kal. Aug. Cōstātinop. Eutropio & Theodoro * VV. CC. Conss.

D

Tempus quo quis est in carcere, cōputatur in tēpore quo quis debet esse in exilio. Bald. Vel sic. Hac lex habet duas lecturas. vna gl. secūdum quam breuiter h. d. In exiliū temporale dānatus, tempore finito nō debet ad carceres reduci: & reductus debet liberari. hæc lectura non est de dubitabili: et non bene congruit huic tex. licet applaudere magis videatur l. seq. Dic ergo secundū Pet. & mod. Tps quo condemnatus postea stetit in carcere, cōputatur in exilij tempus. Salt.

XXIII. Impp. Honor. & Theod. AA. ad Antemium P. P.

O Mnes [r] quos damnationis cōditio diuersis exiliis destinatos, metas temporis præstituti in carceris implesse [s] custodia deprehēderit, solutos pœna, vinculisq; laxatos, custodia liberari pcipimus, nec formidare miserias vllas exilij. ¶ Sit satis immensorū cruciatuū semel luisse [t] supplicia, ne hi q diu priuati sunt auræ cōis haustu, & lucis aspectu, nō intra breue spacium catenarū ponderibus prægrauati, etiam exilij pœnam sustinere iterum compellantur. Dat. XIIII. Kalend. Maij, Constantio & Constante. VV. CC. Conss.

Ille qui stetit in exilio quantū debuit, nō debet incarcerari postea. h. d. Vel sic: Completo tempore pœna, quis reponitur in pristinum statum. Bal.

XXIIII. Imp. AA. Monachio præfecto prætor. o.

R Ectores prouinciarū conueniri pcipimus, vt hi qui pro suo crimine pœnam exilij sub certo tēporis spacio subire decreti sunt: exacto præfinito tempore, nec claustris carceralibus, nec in locis quibus exules versati sunt, teneantur. [u] Dat. III. Kalē.

r O Mnes.] Si damnatus in exiliū in decennium, compleuit tempus, liberatur extūc, & si in carcere inueniatur, liberatur, vt infra l. proxi. & sic non est contra ff. eod. l. aut damnum, § solent. Diuersis autem ideo subiicit, quia triplex est exilium, vt ff. de interdic. & relega. l. exilium, & facit supra de his qui no. in fa. l. & si seuerior, & l. si Possidoniū. Itē no. q non est addenda afflictio afflicto, vt ff. de offic. præ sī. l. diuus.

s Implesse.] alioquin damnatur in opus publicum, & duplicatur tempus, si erat decennium, vel damnatur in metallum relegat[o], aut deportatur, vt ff. eodem, l. aut dānum, §. quisquis, & l. relegati.

t Luisse.] sic ff. de re. iur. l. bona fides, & ff. nau. cau. sta. l. licet, in fi.

u R Ectores.] Teneantur.] vt & l. proxi. Accur.

His. Tra-

* Co. Th. Theodorū solū cō numerat.

Exiliū est triplex.

Afflictio non est afflicto danda.

a His. Tradiderint.] facit supra quæ res expor. non pos. l. 2. & supra, de maine. l. cupa.

NE SINE IVSSV PRINCIPIS CERTIS iudicibus liceat confiscare.

Inter cæteras pœnas vna est scilicet: confiscatio, quam cuilibet iudici imponere non licet.

b Nulli. In summa.] i. citicet habeant merum imperiũ: vt arg. ff. de in ius vo. l. 2. quales sũt illustres, spectabiles, & etiam clarissimi, vt ff. de offic. præs. l. illicitas, §. qui vniuersas.

c Proscriptionis.] id est sententiæ qua bona adimunt: multo ergo min' deportare sm R. Sed Io. hanc. l. intelligit cũ principaliter adimũtur bona, nõ ex consequentia criminis. ex consequentia. n. criminis à quolibet confiscantur secundum Azo. & facit ff. de pœnis, l. relegati. in fin.

† Adhibe Græcorũ interpretationis ad huius & seq. tit. leges in Basil. lib. 60. Petrus Vendr.

DE BONIS proscriptorũ &c.

Quid de bonis damnatorum fiat, dicit. De pœna corporali infligẽda plene diximus supra de pœnis. Nunc de bonis damnatorum siue proscriptorũ dicit. Azo.

Seruorum] CAS. Si seruus tuus damnatus fuerit, peculium tibi non aufertur: nec statim ducetur ad supplicium, sed aliquantulum tecum stabit, vt reddat rationem villicationis suæ. Viui.

d Seruorũ capitis.] sic ergo seruus habet caput, & sic est contra Instit. de capi. demi. §. seruus, & ff. de accus. l. hos accusare, §. omnibus. Sol. hic capitis dicit amputandi: sic naturaliter, nõ ciuiliter, vt in contrarijs. vel etiam ciuiliter, vt qui fiat seruus pœnæ, de quo potest damnari: vt ff. de pœnis, l. aut damnũ, §. fi. & est capitalis, scilicet aliàs in libero. in seruo non potest proprie capitalis dici ciuiliter, vt in contrariis.

Serui an cẽ seneca put habere.

* Marcello.

e Habuisse.] etiam extra peculium.

f Rerum.] de peculio, vel extra.

g Distractæ sunt.] a seruo, vel a fisco.

Septemb. Eudoxiopoli. D. N. Theodosio. A. VII. & Palladio. V.C. Conss.

Puniendi sunt capite, qui barbaros docent nauigia fabricare. Salice.

XXV. Idem AA. Monaxio præfecto prætorio.

His qui conficiendi naues incognitam antè peritiam barbaris tradiderint, [a] capitale supplicium proponi decernimus. Dat. VIII. Kalend. Octob. Cõstantinop. Monaxio & Plinta Conss.

TITVLVS XLVIII.

NE SINE † IVSSV PRINcipis certis iudicibus liceat confiscare.

Exceptis summis magistratibus nemo iudicum potest omnia bona alicuius confiscare, nisi principe specialiter præcipiente, h. d. Vel sic: iudices merum imperium non habentes, non possunt suo officio præter legem exercendo bona confiscare, h. d. secundum veram lecturam, Io. & Azo. Sali.

I. Impp. Theod. A. & Valent. C. ad Hierium præfect. prætorio.



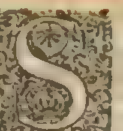
Nulli iudicum liceat (exceptis his qui in summa [b] administrationis sunt positi potestate) proscriptionis [c] tempestate totius substantiæ aliquem percellere, nisi ad nostras aures hoc ipsum referatur. Dat. X. Kal. Febr. Constantinop. The. A. XI. & Valent. Cæs. Coss.

TITVLVS XLIX.

DE BONIS PROSCRIPTORUM, seu damnatorum.

Quando seruus capitaliter damnatur, peculium domino non aufertur: immo executio differtur, donec ab eo domino acceleranti reddatur ratio administrationis. Sali.

I. Imp. Antoninus A. Marcello. *



Seruorũ capitis [d] crimine damnatorum peculia dominis nõ auferri notũ est: sed quod seruum dominus habuisse [e] probauerit, recipiet, preciumq; rerum [f] si quæ ab eo distractæ sunt. [g]

¶ Ipsius [h] quoque præsentię potestas ei dabitur, quo ad rationes per eum administratæ reddantur ac disponantur. [i] Sed meminisse dominum oportebit instare vt id velocius [k] fiat, vt pœnæ suæ reddi possit.

Deportatus in quæsitis post deportationem non habet hæredem. Bald. Vel sic: Etiam post deportationem quæsita, in morte veniunt publicanda. Sal.

II. Imp. Alexan. A. Frontoni.

Deportati nec earum quidem rerum quas post pœnam irrogatã habuerint, [l] hæredem habere possunt: sed & hæ publicabuntur.

Peculium castrense filij deportati non debetur fisco, sed patri. Sal.

III. Idem A. Iuliano.

Si filius tuus cum esset in ptãte, in insulã deportari meruit: peculium eius, nec quod in castris [m] acquisiuit, vel quod ei militaturo donatũ, auferri tibi debet. PP. VI. Id. Septẽ. Alex. II. & Marcello Cõss.

Damnatus in metallum, seruus efficitur, & publicantur bona, quæ non restituuntur nisi sola principis indulgentia. Sal.

IIII. Imp. Gordianus A. Callimorpho.

In metallũ dãnatus pęnæ seruus efficitur: & ideo eiusmodi sententiam passi bona vẽdicantur rationibus fisci. Quare si qd rerum [n] habuit is quẽ postea nostra indulgẽtia [o] liberatum esse proponis, ad ius fisci potius q̃ ad ipsius dominium pertinet.

Publicatis bonis alicuius, obligationes transferuntur in fiscum, & cõpetens iudex est procurator Cæsaris. Sa.

V. Imp. Philippus A. Arriano.

Si (vt pponis) bona eius q tutelã tuam adminis-

h Ipsius.] serui dãnati. Accur.

i Disponãt.] aliàs dispungãtur. sic ff. de verb. signifi. l. cognoscere, §. dispungere, & aliàs disponantur, & facit ff. de leg. 1. l. seruo legato, §. pen.

k Velocius.] sic supra de pœnis, l. cum reis. Accur.

l Deportati. Habuerint.] Bene enim potest habere, & vendere & contrahere, cum sit liber: vt ff. de mili. test. l. neque, §. deportati, & de leg. 3. l. si deportati.

m Publicabuntur.] immò nõ, vt ff. mã. si mãdauero tibi vt pro me, §. is cuius. sed ibi propter negotiationem, hic propter delictum fuerunt bona publicata, vel solue vt ibi. Item contra adhuc videtur q non quærantur fisco, vt ff. de iure fisci, l. in metallum, & ff. de pęnis, l. quidam, & de ali. & cib. lega. l. is cui, & ff. de his quæ pro non scrip. l. 3. sed illæ de dãnato in metallum dicunt. hæc in deportato. & facit, supra tit. 1. l. deportatorum. Accur.

n Si filius. Nec qd in castris.] id est nec illud nec istud patri eius auferendum est.

† Ista lex procedit etiam in bonis aduentitijs: quãuis alij qui teneãt cõtrariũ. vide Bart. plenissime, & ibi remissiue Imo. in l. si finita, ff. de vectig. Bart. in apost. l. 1. ĩ. ne fi. pro.

o In metallũ. Rerum.] i. iam confiscatarum.

p Indulgẽtia.] vt ĩ. de sen. pas. l. cũ patrem. & ĩ. de gene. abo. l. fi. Secus si fuerit in integrũ restitutus, vt ĩ. de sen. pas. l. 1. & facit, ff. de iur. fis. l. in metallũ. Itẽ ꝯ ĩ. de sen. pas. l. si. in fi. ibi solues; & facit supra eod. l. 2.

Si vt proponis.] CAS. Tutor tenebatur pupillo ex mala administratione in c. omnia bona illius publicata sunt, an iu-

an iudicio tutelę possit fiscum conueniri, quæritur? Et dicitur q̃ sic.

a Non negabit] cõtra fiscum, vt supra ad legem Iuliam de ui.l.tutoris, & ff. de tute. & ra. dist. l. si tutor. & infra de sen. pas.l.tutor, & ff. sol. matri.l. si marito, & supra solut. mat.l.2.

b DE boni matris.] secus in patre, vt infra eo. l. si. Vel dicas illam corrigere istam. Ac.

SI quis.] CASVS. Dicitur in hac l. q̃ si bona damnati confiscantur, officiales fisci debent inquirere iugera terræ, quot sũt boues, quot mancipia: postea denunciabunt, & tradẽt procuratori fisci, vel militibus de palatio princip s: postea debent mittere literas ad principẽ, in quibus hæc omnia contineantur, & si procurator fisci inuenerit plura bona quam dixerit officialis, puniatur in duplum eius officialis, quàm subtractũ fuerit. Accur.

c Stylum.] Id est sententiam.

d Proscriptionis incurrerit] id est tale delictũ fecerit, propter quod debebant bona eius confiscati. Accur.

e Officij.] præsidis, vt intra de bo. va. l. si lib. 10.

f Rei priuatæ.] id est rei fiscalis: quæ propriè principis dicitur, vt s. de quadrien. præscrip l. bene à Zenone. Acc.

g Descriptio.] Nota qualiter fiat inuentarium, vt s. de admi. tuto. l. tutores 2.

h Specium.] .s. in singulis agris sit.

i Ingenium.] .i. fertile sit, an sterile.

k Gratia.] id est habilitas.

l Quotboum.] id est quot boues.

m Apothecis.] id est stationibus: vel locus vbi pecunia reconditur.

n Rationalis.] id est

a C. T. li. 9 titu. 42. l. 7.

† Adrianus liberis proscriptorũ duodecimas dedit. Spartia. in Adriano. De proscriptis lata olim fuit lex Cornelia.

Corne. Sulla, quæ vetabat p̃scriptum iuuari. Itẽ iubebat venire corũ bona qui proscripti fuissent. Cicero p̃ Amerino. Contius.

g id est natura.

strauit, sententiam passi ad fiscum sunt deuoluta: procuratorem nostrũ adire cura: qui si quid iure posci animaduerterit, non negabit.[a]

Bona matris deportata non reseruantur filijs. Bald.

VI. Impp. Diocle. & Maximia. AA. Gaudentio.

DE bonis matris[b] deportatæ filiis nihil deberi, iuris absolutissimi est.

Docet qualiter bona deportati debent describi, & qualiter debent ad principem referri & punit negligentem. Bald.

VII. Imppp. Valenti. Valens & Grat. AAA. Ad Probũ P.P.[a]

SI quis intra prouinciã pro qualitate delicti stylum[c] proscriptionis † incurrerit,[d] per ordinarij officij[e] solicitudinem bonorum eius indago diligentissime celebretur: ne quid rei priuatæ[f] commodis per gratiam atque colludium furto subducatur: & plena descriptio[g] comprehẽdat, quod spaciũ,[h] & qđ sit ruris ingeniũ[i] quid aut incultum sit, aut colatur, quid in vineis, oliuetis, aratoriis, pascuis, syluis fuerit inuẽtum: quæ ẽt gratia[k] & quæ amœnitas sit locorum, quis in ædificiis ac possessionibus sit ornatus: quotve mancipia in prædijs occupatis, vel vrbana, vel rustica, vel quarum artium generibus imbuta teneantur: quot sint censuarij, vel coloni: quot boum[l] exercitijs terrarũ atque vomeribus instruentium, quot pecorum & armentorum greges, & in qua diuersitate numerati sint: quantũ auri & argẽti, vestiũ ac monilium, vel in specie, vel in põdere, & in quibus speciebus, quidve in apothecis[m] sit repertũ. tũc demum oĩa ea quæ velle nos perspicis, inquisi

A tione constructa, rationalis[n] rei priuatæ tradantur officio, aut palatinis super hac causa missis, nostro nectẽda patrimonio.[o] Mox vero ad nos sub literis publici iudicis sigillatim de omnibus nominatimq́; referatur, proculdubio negligentia multanda.[p] Nam si quid post factam à prædicto officio inuestigationem rationalis rei priuatæ, cui inquisitio secunda

B mandata est, amplius fortassis inuenerit: officium fraudulentum ea condem natione ferietur, vt aliud tm̃, quantũ fuerat subtractũ, ex proprijs facultatibus iferat.[q] Dat. III. No. Maij, Treueris, Valẽtinia. N B. P. & Victore Conss.

Bona deportati pro parte liberis reseruantur: in qua reseruatione continentur filij emancipati: & filia dotata conferunt dotem suam. Vel sic: Vbi succeditur ex delicto, ita debet fieri collatio sicut si succederetur ab intestato. Bal. Vel sic: Emancipati non admittuntur ad bona damnatorum

C *patrum, quæ reseruantur liberis ex gratia, nisi existentibus in potestate conferant quæ a patre receperat. Sal.*

VIII. Imppp. Gratian. Valent. & Theo. AAA. Eutropio P.P.[†]

SI deportatus suos[r] & emancipatos filios habuerit: pars[s] q̃ ex bonis eius liberis cõcessa, est,[t] ad eos tm̃ q̃ in ptãte erãt, trãsferatur: si emancipati ea q̃ cõsecuti erãt emancipationis tempore, damno[u] suo existimant conferenda.

D ¶ Sin aũt cõfusioné bonorũ & donationis[x] elegerint: ea omnia quæ fiscus liberis dãnati concedit, æquæ diuisionis partibus sortiantur. Quæ regula ẽt in dote filię, vel neptis ex filio deportati cõferenda, custodienda erit.[y]

Marito deportato res parapharnales vxoris, & dos eius non debent fisco incorporari, nec etiam donata vxori, nec etiam donata emancipatis liberis ante tempus criminis. Reliqua vero bona incorporanda sunt. h d. vsque ad § sed in his. Bald. Vel sic: Publicatis bonis viri res propria vxoris non debent occupari, & dotes illico debent sibi restitui: & ei donata ante matrimonium, vel eo constante ante reatum debent apud eam permanere. hoc dicit vsque ad ver si quid etiam Salice.

IX. Impp. Arcad. & Honor. AA. Cæsario præfecto prætorio.[‡]

procuratoris Cæsaris, & facit ad hoc ff. de cens. l. forma, & infra, de apo. pub. l. 1. & de bo. vacan. l. si. lib. 10 Vel dic procuratori fisci, vt supra, dixi.

o Patrimonio.] fiscali.

p Multanda.] quæ omnia ladit, vt in auth. de quæsto. §. 1. colla. 6.

q Inferat.] vt infra de iure fis. l. defensiones, lib. 10.

SI deportatus.] CASVS. Si deportatus filios habeat emãcipatos, & in potestate, media pars bonorum illius pertinebit ad suos: nisi emancipati velint conferre ea quæ pater eis dederat tẽpore emancipationis. idem est in dote data pro filia, vel nepte, scilicet q̃ filia nihil percipiet, nisi conferat dotem in medio.

r Suos.] in potestate.

s Pars.] scilicet dimidia, vt j co. l. si.

t Concessa est.] beneficio speciali.

u Damno] i. si putant dãnum esse si res illas conferant.

x Donation s.] sibi factæ a patre. Azo.

y Erit.] vt & supra, de coll. l. filiam, 2. & l. posthumo, & quod dicitur in naturali, idem in adoptiuo, vt ei detur quarta pars, nisi in fraudẽ sit facta adoptio, vt ff de bo. dã. l. si. §. ex bonis. Accur.

Negligen lædit oia.

† Co. Th. ibi. l. 8. q. busdã mutatis.

‡ Codex Theo. ibi. l. 9.

Siquis

SI quis.] CASVS. Si maritus deportetur, vxor sua bona vendicare potest, & dotem recuperat quam dedit, & donationē in eam à viro factā propter nuptias, & si in filios emancipatos ante commissum aliqua contulit, penes eos remanebunt: alia vero fisco applicabuntur. Si vero maritus aliàs erat debitor fisci, & quia non soluebat, bona sua confiscata sunt: idem iuris erit de bonis vxoris & filiorum emancipatorum, quod & in primo casu. Si vero primipilari[o] cōdēnetur: bona quæ in vxorem vel filios emancipatos contulit, confiscabuntur.

a Res proprias.] vt & ff. ne vxor pro ma. l. 2. & de dona. inter virum & vxo. l. res. Accur.

b Dotaliū.] vel priuatorum, vel publicorum, cum data nō sit, vt supra de dote cau. non nu. l. 1. Sic ergo excipit fiscus, cuius interest, sicut alii creditores, vt supra de non nu. pecu. si cui, & facit ff. de acquiren. possess. l. prædia. & faciūt pro instrumētis quibus nō creditur, quæ sic fiunt quotidie.

c Largitione viri.] tali, quæ valeat constante matrimonio, vt ff. de donat. inter vi. & vxo. l. si sponsus §. concessa. Vel etiā si non valet, non tamen reuocatur tacite per mariti damnationem, vt statim dices de illa quæ in filios est collata.

d Proscriptionem] etiam post contractum crimen, vt ff. de dona. l. post contractum, nisi fuerit crimen perduellionis, vt supra ad leg. Iul. maie. l. fin.

e Reatus.] etiam post, vt modo dixi: nisi delicti faceret timore, quia tunc nō valet, vt ff. de don. cau. mor. l. 7. in fin.

f Filios.] quia dimidia eis datur, vt infra eod. fin.

g Damnatus.] sup. est non.

h Vendicauerint.] quia licet non valeant, tamen morte confirmabuntur, & sic per damnationem patris non reuocantur, licet sit

A alind in donatione causa mortis, vt ff. de donat. caus. mor. l 7.

SI quis posthac stylum (quod absit) proscriptionis exceperit, vxor ei[*] res proprias [a] ex quocunque titulo sibi quæsitas veluti manu iniecta mox vindicet, aut certe quoquo modo occupatas statim recipiat. Dos etiam, nō quę aliquoties inaniter dotalium [b] instrumentorū tenore conscribitur, sed quā se corporaliter tradidisse docuerit, repleatur. Ea etiam quæ ab innoxio adhuc marito ante nuptias titulo donationis acceperit, vel durante matrimonio largitione viri [c] ad eam ante proscriptionē [d] peruenerint, apud eam firmiter permaneant.

B

Donata filiis emancipatis ante reatum patris non reuocantur: & de donationibus in filios collatis principi rescribitur. h. d. vsq; ad §. sed in his. Sa.

C Si quid [e] etiam in emancipatos liberos ante tempus criminis ac reatus [e] patrem contulisse claruerit, integrum ijsdem citra inquietudinem reseruetur.

¶ Quod vero nec vxor, nec emancipati liberi potuerint vēdicare, captum à publicis personis ita ad me referri specialiter censeo, vt illud quoque addatur, vtrum filios [f] habeat qui damnatus [g] est: simulque adijciatur, vtrum ijdē apud se ex causa donationis aliquid vēdicauerint. [h]

D

Hæc est secunda pars principalis huius l. quæ hoc intendit: Quando bona publicantur pro ratiociniis, vxor & filii sibi donata ante actus initium retinent præcipua, à fisco non inquietanda: nisi is qui administrauit, fuerit de Cæsarianis: h. d. vsque ad fi. Sal. Vel sic: Vbi bona alicuius in fiscum transeunt ratione contractus, vel quasi, debet fiscus præferri donatarus & aliis prætendentibus causam obligationis, post quam illud factum obligatorium sumpsit originem: non autem præcedentibus tempore. Bald.

i Sed in his.] supra pro delicto: hic pro ratiociniis bona publicantur.

k Ante initium.] id est antequam ex eo actu pro dolo vel culpa fisco cœperit teneri, & sic bona sua fuerunt extra de demū fisco obligata: secūdum Azo. Vel dic etiam prius, vt arg. supra de bo. quæ li. l. cum oportet §. fi. & de secun. nu. l. hac edictali, §. omnibus.

l Deducta est.] accipe intemeratū, &c. quod est infra.

m Obnoxium.] id est tacite obligatū, vt infra de iur. fisc. l. 1. lib. 10.

n Habuerit.] & multo magis quæ habēt postea. Et caue quod hic non excipit à generalitate proximæ nec quicquam, &c.

o Vxoris.] idest suo & vxoris, vel suo & filiorum: nam pro sua parte fisco etiā tacite obligatū est.

p Cæsarianis.] loquitur forte de his quos dicimus primipilarios. nam cum pro tali debito mulieris bona occupantur, vt supra, in qui. cau. pig. ta. contra. l. satis, filii & si non sint hæredes, tenentur, vt infra de primipi. l. cum ex sola, lib. 12. multo magis huiusmodi donata reuocantur.

Sed in his [i] qui fiscalibus actib[us] nexi sunt, & pro ratiociniis proscribuntur, & condemnantur: placuit, si quid proprium vxor habuerit, vel à marito datum ante initium [k] actus ex quo origo fraudis ac vitij in iudicium deducta est: [l] si quid deīde in emācipatos filios donatiōe collatum est antequam crimē oriatur, intemeratū apud accipientium iura persistere: nec quicquam fisco in qualibet causa teneatur obnoxium, [m] nisi quod in dominio proprio cū obligari cępit, habuerit: [n] vel quod agenstam suo, quàm vxoris [o] suæ, vel filiorum, vel cuiuscunque pręterea nomine cōparauerit. Exceptis dumtaxat Cæsarianis, [p] vel † Catholicianis, qui ab omni iuris beneficio excluduntur, nisi probata à me purgataq; ratiocinia fuerint, vt quod innoxiè habuerint, transmittēdi copiam habeant. Dat. III. Non. Augu. Constantinop. Arcadio. IIII. & Honorio. III. AA. Coss.

Mulieris bona quādoque pro debito mariti obligantur.

† legēdū [C]atholicianis est, vt apparet ex quadam lege Cōstā. lib. 10. eccle. histo. Euseb. Cont.

Quando bona damnati de crimine capitali veniunt publicanda, si liberos habet, debetur dimidia: nisi damnatus fuerit de numero curialium, vel decurionum: quia tunc seruatur forma hic scripta, crimine læsæ maiestatis excepto. Salic.

X. Impp. Theod. & Valent. AA. Hierio præfecto prætorio. †

† Co. Th. eo. l. vlti.

QVādo quis quolibet crimine damnatus capitalem pœnā deportationēve sustineat: si quidem sine liberis mortuus sit, bona eius ad fiscū

QVando.] CASVS. Si deportatus filios vel nepotes habeat, dimidia pars bonorum remanebit penes filios, & cętera alia penes fiscū. si non extant filij, omnia bona sua applicabuntur fisco. idem est si reliquerit posthumum, quia media pars bonorum ei seruabitur. sed si deportabitur decurio, & filios nō habet, omnia bona applicabūtur fisco. si habeat & si venter sit, solida bona ad eū pertinebūt. Si vero fuerint fęminę tm̄, dimidia pars ad eas, alia ad fiscū pertinet vel curiā. si sint masculi & fęminę, dimidiā habebunt

† Co. Th. li. 9. ti. 42. l. 1.

bunt masculi, & alia inter masculos, & fœminas pro æqualibus portionibus distribuetur. Et hæc sunt vera præterquam in crim. læsæ maie. vbi pœna transit ad posteros.
a Perueniant.] huic est contra, s. de mu. i. quæ ser. propri. se. l. 1 & s. de rap. vir. l. 1 §. & si quidem, & §. fin aut in ingenuam. Sed illa specialis vt fisco non denturi sed hæc hodie est correcta, & sic loquitur auth. bona damnatorum &c. quæ est vt nulli iud. §. fina. col. ix. quam hic lege.
b Dimidia.] si vero pars tm esset publicata, filijs nil datur, vt ff. e. l. 1. i si. sed patrono nihil pot deminui de suo iure in bonis liberti dãnati, vt ff. eo. l cum ratio, § si i libertinu: si tñ plures sint filij, princeps nihil eis aufert, vt ff. eo. l. fi. §. fin.
c Decurioni.] idest curiali.
d Incurrerit.] i. in pœnam capitis, vt ff. de iure fisc. l. in fraudem, §. 2.
e Ipsa per se] quasi i suo patrimonio.
f Subiturum.] s. aliquem, cui assignentur hæc bona.
g Soboles.] s. masculina. Azo.
h Eis.] s. maribus.
i Cõe oibus] maribus & fœminis.
k Transmittet.] vt supra, ad l. Iul. maie. l. quisquis.
Bona.] CASVS. Authen. dicit q̃ bona damnati pertinebũt ad ascendẽtes & descẽdẽtes in infinitũ, & ex latere vsque ad tertiũ gradũ, & vxor dãnati dẽt percipere dotem si dedit: si nõ, recipiet tertiã partem bonorum mariti. Si vero nullus de ascendentibus vel descendentibus superfit, tũc bona deueniunt ad fiscum, sed in crimine læsæ maiestatis omnia bona cõfiscanť.
l Iudicibus.] huic est contra, ff. e. l. pe. in fin. sed hæc corrigit.
m Fisco.] immo, vt s. d. Iceft. nup. auth. Incestas. Sol. hęc corrigit, cũ posterior sit in corpe. alij dicunt ibi speciale, vt & in crimine læsæ maie-

statis, vt hic subijcit. Al. n. distinguit: refert an post sententiam remnet ciuitatem. & tunc confiscantur, vt ibi: aut non, & tunc cũ nõ esset pęna bonorum ademptio, non habet fiscus, vt hic: arg. in auth. de mand. princip. §. oportet, col. 3.
n Definitam.] quã forte consequeretur si culpa viri solutũ esset matrimonium, vt s. de repudi. l. fin. hodie n matrimonium non soluitur per supplicium, vt in auth. de nup. §. sed etiã captiuitatis, col. 4. Vel dic quantũ ex morte lucraretur, vt s. vnde vir & vxor, auth. præterea, & supra de epis. & cler. l. deo nobis. §. 1. Acc.
o Iubemus.] vt & s. ad l. Iul. maiest. l. quisquis, & hac lege.

Damnati bona an sint confiscanda.

Matrimonium per suppliciũ non dissoluitur.

A

perueniant. [a]

¶Si vero filii, vel filiæ, vel nepotes ex defunctis filiis relicti erũt, dimidia [b] parte ærario vẽdicata, alia eis reseruetur. idem est & si posthumos dereliquerit.

¶Decurioni [c] vero, qui hoc icurrerit, [d] si liberos non habeat, succedat curia, bonaq; vniuersa detineat aut ipsa per se, [e] aut suo ordinatura periculo munera subiturum. [f]

B

¶Sin autẽ erit soboles [g] curiali: & si ea nec dũ procreata est, integris patris fortunis fulciatur.

¶Si filia vel filiæ fuerint, pars dimidia ad eas deuoluatur facultatum: altera dimidia ad curiam.

¶Sin aũt mares curiales fuerint intermixti, dimidia pars eis [h] curię noĩe deferatur: & alia quam in commune omnibus [i] tribuit indulgentia principalis, pro virili diuidaĩ portione, excepta sola maiestatis quæstione quam si quis sacrilego animo assumpserit, iuste pœnam ad suos ẽt posteros transmittet. [k]

C

Dat. X. Kal. Febr. Constantinop. DN. Theo. XII. & Valẽtiniano. II. AA. Cõss.

IN AVTH. vt nulli iudi. § fi. coll ix. consti. ix.

D

Hodie bona damnatorum debentur ascendentibus & descendentibus & ex latere vsque ad tertium gradũ, excepto crimine læsæ maiestatis. Sali.

BOna dãnatorum seu proscriptorũ non fiũt lucro iudicibus, [l] aut eorum officijs: neque secundum veteres leges fisco [m] applicantur, sed ascendentibus & descendentibus & ex latere vsq; ad tertium gradum, si supersint.

¶Vxores vero eorum dotem & ante nuptias donationem accipiant.

¶Si vero sine dote sint, de substantia mariti accipiãt partem legibus definitã: [n] siue filios habeãt, siue nõ. Sed si neminem prædictorum habent qui deliquerunt, eorum bona fisco sociantur.

¶In maiestatis verò crimine condemnatis veteres leges seruari iubemus. [o]

TITVLVS L.

DE BONIS EORVM QVI mortem sibi consciuerunt.

Bona occidentis seipsum non metu criminis, sed ex insania, vel dolore, non auferuntur hæredibus. Bald. Vel sic: Vbi quis mortem sibi consciuit ob criminis publici conscientiam, bona eius publicantur. secus si ob doloris impatientiam, h. d. cum lege sequenti.

I. Imp. Antoninus A. Aquilæ.

EOrum demũ bona fisco vindicantur, qui cõsciẽtia delati [p] admisique criminis, metuq; futuræ sententiæ, manus sibi intulerunt. [q]

Ea propter fratrẽ vel patrem tuum si nullo delato crimine, dolore aliquo corporis, aut tedio vitæ, aut furore, vel insania, aut aliquo casu suspendio vitam finisse constiterit: bona eorum tam ex testamento, quàm ab intestato ad successores pertinebunt. [r]

PP. XII. Kal. Iun. Duobus Aspris Coss.

II. Imp. Alex. A. Rustico.

EOrũ qui in reatu diẽ suũ functi sunt, si non perduellionis causam sustinuerunt, nec ob metum criminis mortem sibi consciuerunt, bona ad suc-

DE BONIS EOrum qui mortem sibi cõsciuerũt.
Supra de bonis damnatorum: nunc de bonis quasi damnatorũ: id est eorum qui mortẽ sibi infligunt. Arg. In his distinguitur vt supra dixi, qui test. fa. possunt, l. si il.
Eorũ.] CASVS. Bona soli⁹ ea cõsati qui seipsum metu futuræ pœnæ interfecit, ad fiscum pertinebunt. Si vero ob impatientiam doloris, vel debitorum pater tuus se suspẽdit: non ad fiscum, sed ad successores ex testamento, vel ab intestato pertinent. Viuia.
p Delati.] id est postulati, vel in crimine deprehẽsi. & dic talis, ex quo si damnaretur, pœna esset mors, vel deportatio, vt ff. eo. l. fi.
q Intulerunt.] vt & ff. de iur. fis. l. in fraudem. §. ij.
r Pertinebunt.] vt & ff. eo. l. fi. §. j. & de iur. fisc. l. in fraudẽ. §. iij.
Eorum.] CAS. Si pendente accusatione decessit accusatus, si sibi mortem nõ cõsciuit, vel crimen læsæ maiestatis non cõmisit, bona eius ad successores suos pertinẽt. Trans-

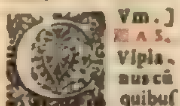
Continuatio.

Continuatio.

a Transmittuntur.] vt & supra, si reus vel accu. l. pe. & ff. & de iure fi. l. in fraudem, §. 1. & ff. de accu. l. ex iudiciorum, & supra ad leg. Iul. maiest. l. fi.

DE SENTENTIAM PASSIS, & restitutis.

Continuatio. *Quia damnati restituuntur, ideo de hoc dicit.*



Cum.] CAS. Vlpianus cũ quibusdã præfectis prætorio exiuit obuiam principi, & eũ salutauit, & vt illum q fuerat deportatus, restitueret, deprecabat. restituit, & adiecit, restituo te ad omnia bona tua & honores.

† In vet. legit, sal. esset ab Diocletiano, Gẽtiano & Adimento & Apellio.

b Cum salutatus esset.] Imperator Antoninus.

c Principalibus.] p̃sidentibus officiorum.

† Rectius legitur, oblatusque esset ei, &c.

d Processisset.] aliquantulum his assurgens.

e Dixit.] Impator.

† Aelio. Contius.

f Quid sit in integrum.] hoc est honoribus, & c. vt & ff. de verb. signi. l. princeps, & instit. quib. mo. ius pa. po. solu. §. sed si ex indulgẽtia, & j. de bo. va. l. 2. lib. x. & ff. eo. l. 1. An & fama? Respõ. sic, vt ff de postul. l. 1. §. pe. & ĩ. de nup. l. imperialis, in prin. & §. sed & si tales, & j. eo. l. fi. secus in indulgentia, per quã fama nõ restituitur, vt supra de gener. aboli. l. fina. & infra eo. l. generalis.

ADDITIO. Hanc l. intellige nisi bona essent iam alienata: quia restitutio principis nõ trahitur retro contra ius quæsitũ alteri. pro quo est gl. in verbo, emãcipatus esset, & hoc ibi dicunt Bar. Ang. Rapha. & Imo. in l. Gallus, §. & quid si tantum, ff de lib. & posthu. Pro hoc est etiam tex. not. in c. quamuis, & ibi bona gloss. de rescrip. lib. 6. Intellige hoc casu bona non posse recuperari à possessoribus: sed à fisco quatenus locupletior est effectus, possunt recuperari, vt dicit Bar. in l. fi. infra eod. in 3. col. versi. pro declaratione huius &c.

h Cæteris.] etiam ad bona.

i Cum patrẽ. A fisco.] vt & supra de bonis proscri. l.

cessores transmittuntur.[a] Dat. Id. Maij, Alex. A. Iter. & Marcia. A. Coss.

TITVLVS LI. DE SENTENTIAM passis & restitutis.

Restitutio à principe cõcessa damnato, restituit eum in pristinum statum et quo ad honores & Bona. Bal.

I. Imp. Antoninus A.



Cum salutatus † esset[b] à Gentiano & Aduẽto & Opilio Macrino præfectis prætorio B clarissimis viris, item amicis, & principalibus[c] officiorum, & vtriusque ordinis viris, & processisset,[d] oblatus est ei † Iulianus Licinianus ab Opilio † Vlpiano tunc legato, in insulam deportatus: tunc Antoninus[e] Augustus dixit:[f] Restituo te in integrum prouinciæ tuæ. & C adiecit, Vt autẽ scias quid sit in integrum[g] restituere: honoribus, & ordini tuo, & omnibus cæteris[h] te restituo.

Indulgentia solam pœnam remisit, non autem bona restituit, nisi de hoc dictum sit. Sal.

II. Idem A. Quieto.

Cum patrem tuum in metallum damnatum fuisse proponas, eius quidem bona merito à fisco[i] occupata sunt: nec ideo q̃ D ex indulgentia mea pœna tantummodo metalli liberatus esset, etiam bonorũ restitutionem impetrauit, nisi speciale beneficium super hoc fuerit impetratum.[k]

A in metallum.

l Impetratum.] vt & infra eo. l. tutor.

Si debitor.] CASVS. Si debitor meus deportetur, & bona ei adimantur: si remittitur ei pœna, an recidet in obligationem, quæritur? Et dicitur q̃ non. Si tamen res aliqua bonorum, aut singularis fuerit restituta, pater eius obligabitur. Si vero debitor erat fisci, vt quia nõ soluit, & bona eius confiscata sunt: non solum ipse, sed & fideiussor eius remanet obligatus. Viui.

Recuperans bona per viam quota, tenetur creditoribus pro rata, non si recuperet aliquid in singulari: & quando propter debita bona alicuius transeunt in fiscũ, ille non liberatur a creditoribus: secus si p̃p delictũ. Sa.

III. Imp. Alexander A. Stratonico.

Si debitor pęnam[l] sententiæ passus est, quam bonorũ adẽptio secuta est: quãuis postea ciuitati Romanę restitutus, non totã substantiam, sed aliquid[m] ex indulgẽtia principis vt haberet, ipetrauit: ęris tñ alieni ex præcedente tẽpore pęna liberatus est.[n]

¶ Si vero partem bonorũ accepit, pro rata portione eius tenetur.[o]

¶ Quód si ob pecuniam[p] debitã fisco bona eius occupata sunt, mansit vnã cũ suis fideiussorib' p̃prijs creditoribus obligatus.[q]

k Pœnam.] deportationis. Accur.

l Aliquid.] singulare, vt prædium.

m Liberatus est.] morte ciuili, vt & ff. eo. l. 2. Sic liber factus seruus, licet manumissus, tamen nõ tenetur primis creditoribus, vt ff. de ac. & obli. l. seruus.

n Partem.] quotã. sic ergo refert quotam partem, vel singularẽ rem habeat, vt hic, & ff. ad Trebellia. l. si legatus, §. multum, & instit. de fideicom. hære. §. si quis vna.

o Tenetur.] pro alia fiscus, vt ĩ. de bon. proscri. l. si vt proponis.

p Ob pecuniam.] & sic non propter delictum.

q Obligatus.] vt & supra de fideiuss. l. 1.

Indulgentia non restituit obligationes contra reuersum etiam in postea quæsitis. Salv. Vel sic: Ex indulgentia reuersus ab exilio, non tenetur prioribus creditoribus, h. dicit prima pars. Nec agit contra primos debitores, h. d. lex sequens. Vel sic: Qui non recuperat bona, non recuperat iura actiue nec passiue. h. d. cum l. seq.

IIII. Idem A. Valentinæ.

Tutor filiorum tuorũ quorum te bonorũ possessionem accepisse dicis,[r] in metallum damnatus, & postea ex indulgentia gñali regressus, quamquam locupletior[s] fit, actione tutelæ administratę tibi nõ tenetur,[t] si nõ ex gratia sententiæ facta, specialiter statum pristinum cum bonis omnibus recuperauerit.[u]

Tutor.] CASVS. Tenebat tutor pupillo in cẽtum ex mala administratione. deportatus est, & omnia bona sua cõfiscãtur, & pœna ei indulta est. licet postea locuples fiat, nõ tenetur actione tutelæ. secus si fuisset restitutus ad bona. Viuia.

r Accepisse dicis.] o mater. Sed quã bonorũ possessionẽ acepisti? Respondetur, vnde legitimi, vt ff. vnde legi. l. 2. §. fi. & l. seq. Vel septimã extraordinariã, quæ datur his qui nouis legibus vocantur, vt ff. vt ex leg. & sena bono. possess. de. l. 1. & institut. de bono. posses. §. septima. Bonorum possessio septima q bus datur.

Deportatus cui remissum est exiliũ,

s Locupletior.] bonis postea quæsitis.

t Non tenetur.] vt & supra eo. l. si debitor, sed fiscus, vt supra, ad l. Iul. de vi. l. 2.

u Recuperauerit.] vel cum princeps ei restituere vellet bona, noluit, vt ff. eo. l. 2. & 3.

Si ademptis.

a SI ademptis. Communi.] quia & multis aliis communiter indulsit.

b Publicatorum.] sic & supra eodem, l. cum patrē. Sed videtur contra ff. de ali. leg. l. is cui. Speciale in alimentis, sicut & potest ad eam causam in metallum damnato legari, vt ff. de his quæ pro non scrip. l. si in metallum.

c Tutorum.] quondam tuorum.

IN insulam CASVS. Si filius deportetur, & postea pœna ei remittatur: an recidet in potestatem patris si erat in potestate tempore latæ sententiæ aduersus eum, quæritur? Et dicitur quòd non.

Val. iudicatorum, Contius.

a Exempto.] vt insti. quib. mo. ius pa. po. sol. §. cum autē, in princ.

c Non videtur.] immo videtur quòd sic, vt institu. quib. mod. ius pa. pot. sol. cum autem, in fine. Solutio. aliud in patre: quia ipse restitutus patriam potestatem recuperat, filius vero restitutus non recidit in eandem: quia sic ei restitutio noceret secundum quosdam: hoc non valet: quia expresse de vtroque ibi dicit, scilicet de patre & filio deportato & restituto. Item & per hoc quod habes infra eodem. l. si pater. Item & per hoc, quia libertus restitutus recidit in ius libertinitatis, vt ff. de iure patronat. l. siue patronus, aliàs siue libertus. Alii dicunt esse ibi sophisma pūcti, & dicunt, ibi fuerunt ad omnia restituti, hic non. Tu dic verius, hic fuit indulgentia, ibi restitutio. argum. infra. l. proxi. & supra eodem l. 1. & supra de generali aboli. l. fin. Accursius.

Restitut⁹ an recuperet omnia iura.

Sophisma.

GEneralis.] CASVS. Si ex indulgentia principis pœna deportato remittatur, non propter hoc dignitas in qua erat, conceditur, nec fama conseruatur.

non potest agere ex ante gesto. Bald. Vel sic: Indulgentia non restituit actiones aduersus quondam debitores. Salicet.

V. Idem A. Iuliano.

SI ademptis bonis in insulam deportatus sis,[a] quāuis ex indulgētia cōi[a] rediisti, actiones tñ quascunque habuisti, remanēt in causa bonorum publicatorum:[b] nec ex ordine B est quod petis, vt cōtra hæredes tutorum[c] actiones tibi præstentur.

Indulgentia concessa filio deportato, non restituit eum in patriam potestatem. Sali.

VI. Imp. Gordianus. A. Fabiano præfecto prætorio.

IN insulam deportato filio, hacque ratione vinculo paternæ prātis exempto:[a] si postea ex indulgentia diui Alexandri (vt proponis) reditus in patrium solum, præcedensq; dignitas restituta sit, potestas tamen patria repetita non videtur.[c]

Indulgentia principis non restituit militiam neque famam. Sali.

VII. Imp. Philippus A. Cassio.

GEneralis indulgētia nostra reditum exulibus seu deportatis tribuit, non etiam loca militiæ pridē adempta cōcessit, neque integram atque illibatam existimationem reseruauit.[f]

Seruus in metallum damnatus desinit esse domini, & indulgentia ei cōcessa priori domino eum nō restituit, si quid tamen tenet quod ad priorem dominum spectet, procurator Cæsaris cognoscet inter eum & fiscum cuius caput esse mancipium. Salicetus. D

VIII. Impp. Valerian. & Gallie. AA. Seleucio.

FRustra adhuc seruū esse tui iuris existimas, qui in metallum damnatus,[g] pęna eius postea liberatus est. Per hmōi. n. indulgentię occasionē integrari dominium prius nō placuit:[h] verùm idcirco tamen impune tibi eū præses prouinciæ iniuriosum esse non patietur.[i]

¶ Quòd si quid rerū tuarum tenet, procurator[k] vobis[l] iudex erit. fisci enim cœpit[m] esse mancipium.

Per deportationem patris filij liberantur a patria potestate, quam non recuperat ex sola indulgentia sibi concessa. Sali.

IX. Impp. Diocle. & Maximian. AA. Restituto.

SI pater vester in insulam deportatus, generali indulgentia restitutus est, nec vt liberos in potestatē reciperet, specialiter impetrauit: in dubium nō C venit, hæreditatis commodum per vos[n] ei acquiri, quos[o] sententia contra eum[p] prolata patresfamilias effecit, nequaquam[q] potuisse.

Duæ sunt principales lecturæ. vna quæ ponitur in glo. a. secundum quā h. d. Is cuius pœna per indulgentiam est remissa, non debet à fisco inquietari in bonis etiam sibi per indulgentiam specialiter concessis. h. d. Et hanc lecturam prosequitur prima gloss. & non obstant contraria. Alia est lectura, vt de infamia loquatur, & hæc sub diuiditur in duas & secundum vtrāque. h. d. Indulgentia simplex tollit pœnam, sed non abolet infamiam, nisi specialiter & ipsa sit remissa. Salicetus.

X. Iidem AA. & CC. Demetrio.

CVm indulgentia nostra interueniente sis reuersus ad lares tuos,[r] frustra vereris ne ex annotatione præsidis, quæ iam

f Reseruauit.] vt & s. l. proxi. & de genera. aboli. l. fin. Sed contra j. eo. l. cum indulgentia. Solu. vt ibi. Acc.

FRustra.] CAS. Seru⁹ in metallū dānatus, & relevat⁹ A à pœna principis bñficio, nō recidit in ptātem dñi: Iniuriosus tñ ei existere nō debet ī memoriā prioris dñij, & dñs eū conuenire poterit si res suas teneat, & cognoscet pcurator Cæsaris, q cognoscit īter fiscū & priuatū. Vi.

g Dānatus.] & sic suus esse desijt, vt ff. de quæst. l. extraneo, §. si. nec liberatus rediit, vt hic, & ff. de pœ. l. aut damnū, §. si. nisi ex errore sua confessione habita in tormentis fuit condemnatus, q postea falsa apparet, & sic liberatur. nam domino redditur æstimatio serui, vt ff. de quæst. l. 1. §. fina. quæ est contra.

h Non placuit.] secus de liberto, vt ff. de iure pat. l. siue. Vel distingue: seruus restituatur, & tunc idem quod in liberto: an ex indulgētia pœna remittatur, vt hic secundum Io.

Casum pone.

i Patietur.] in memoriam prioris dominij, vt ff. de quæst. l. extraneo, in fi.

k Procurator.] scilicet Cæsaris.

l Vobis.] scilicet tibi & fisco.

m Cœpit.] post liberationem pœnæ. prīmo. n. seruus pœnæ erat, non fisci: vnde ei legari nō poterat, vt ff. de iure fisc. l. in metallum, & de his quæ pro non scrip. l. 3. quæ sunt contra. Vel est fisci ēt prius, non putē vel pprie, sed per quādam consequentiā tūc secundario: ex quo nō est dñi, ſm Bar. & facit ī. de pœnis, l seruo, & de bo. proscri. l. in metallum, & ff. de si deic. liber. l generaliter, §. si seruus. Ac.

Seruo pœnæ legari non pōt.

SI pater.] CASVS. Per deportationē patris filius eximitur ab eius potestate. si ergo sit restitutus, nec impetrat vt filius eius recidat in eius potestatem, si filius medio tempore aliquam acquisierit hæreditatem, filio non patri acquiretur.

Diuiso.

n Per vos.] filios.

o Quos.] filios.

p Eum.] s. patrem.

q Nequaquam.] contra infra eod. l. fina. & institut. qui. mo. ius pa. pot. solu. §. cum autem. Solue vt dixi supra. l. in insulam.

r CVm indulgētia. Tuos.] & sic ad bona specialiter. Calum-

a Calumniam.] si dicas calumniam, id est infamiam quasi per indulgentiam remittatur infamia, est contra s.eo.l.generalis,& ff.de gene.abo.l.fi. Dic ergo,calumniam,i.pœnam infamia contractam. Vel dic specialiter hic fuisse indultam infamiam. Vel tertio nil dicitur hic de infamia, sed de bonis: de quibus dicit eum non debere pati calumniã,i. aliquid calũniose. Vel quarto de tali crimine fuerat dãnatus, quod infamiam nõ importauerat,vt ff.de cri. stel lionatus,vt ff.de cri. stel.l.1.

CAsus.] CASVS. Petebã à te fundum, postea deportatus sum,& restitutus: nunquid postea petere potero? Dicitur φ sic.Vi.

Casum ponit. b Casus.] Mota actione in rem deportatus fuit actor, & tandem restitutus:agit quidem actione inchoata.

c Eius.] alias ei.

d Restitutio.] in integrum,vt & s.eo.l.2.& ff. de verbo. signifi.l.princeps.Vel si dicas φ fuit indulgentia, dic specialiter etiam bona restituta,vt & supra eo.l. cum patrem,in fine, & ff.eo.l.3.alias nõ esset actio restituta, vt supra e.]. si adem ptis, dic ergo casus deportationis irrogatæ ei qui.&c.

SI deportationis.] CASVS Debitor deportatus si veniam pœnæ consequatur,& ad bona restituatur:an recidat in obligationem,& habeat necesse debitum soluere, quæritur? Et dicitur φ sic,vt ff.eo.l.2.

abolita est, calumniam a patiaris.

Actor interim deportatus & restitutus potest ad priorem actionem redire.Salz.

XI. Iidem AA.& CC. Philippo.

CAsus b eius c qui fun di mouerat quæstionem,& ex benignitate nostra facta in eum cũ bonis restitutio, d statũ pristinũ causæ non immutauit.

Restitutus in integrum,non potest se tueri contra creditores suos.Bald. Vel sic:Onus creditorum sequitur bona per indulgentiam restituta.Salz.

XII. Iidem AA.& CC.Tryphoni præfecto prætorio.

SI deportationis e sententiæ veniã indulgentia nostra consecuta suam recepit f substantiam, g se protegere h sceleris i pœna k cõtra creditores,quo minus iure debitũ soluat, improbe l conatur.

Si deportatus restituatur in integrum, recuperat patriam potestatem,dignitatem,& bona.Bal Vel sic: Restitutio redintegrat omnia: & medio tempore facta dependentiam habentia rescindit, non quæ sunt in esse perfecto & consummato. h.d. Vel sic latius: Restituto damnato filij recidunt in eius potestatem,& per con-

e Si deportationis.] indulgentia bonorum fuit consecuta veniam pœnæ, & sic recepit substantiam scilicet deportatus, vel etiam recipere potuit, vt ff. eodem l. 2. Accursius.

f Recepit.] scilicet deportatus.

g Substantiam.] id est bona.

h Protegere.] id est defendere.

i Sceleris.] id est delicti.

k Pœna.] quam passus fuit.

l Improbe.] vt & ff.eo.l.3. sed interim in deportatione conueniri non potest,vt ff.de capi.demi. l. tutelas, §.fi.

Diuisio. IN quæstione.] Ista lex variis modis legitur per glo. in sui prin.& diuiditur in quatuor partes.secũda ibi,ita tñ: tertia ibi,Minores.quarta & vltima ibi, Quẽ si. CAS. Seius filiũ habens in sacris vinculis suæ potestatis,deportatus est:medio tempore filius fecit testamentum: contractus celebrauit emendo, vẽdendo. Postea Seius in integrum restitutus est. Ex isto themate duæ eliciuntur quæstiones: an valeat testamentum? ad quod non respondet. vel alii contractus.quam quæstionem prosequitur, dicens φ valent. & si filio datus erat tutor, desinet esset tutor patre reuerso.nisi pater esset prodigus, vel furiosus: quia patri non præiudicat sententia deportationis, quo minus filius recidat in potestatem suam, quia

A ad omnia bona sua restituitur:quia si nõ haberet filium in potestate,luctuosior esset reditus, quam discessus, & hic filius per emancipationem sui iuris efficitur,nõ per patris deportationem.

m In quæstione.] quæstio illa est,an testamentum filij eius qui deportatus est,irritetur patre in integrum restituto: quam non soluit,sed aliis per eum gestis prosequitur.

sequens testamentum eorum irritatur:contractus vero per eos interim legitime celebrati remanent rati, eorumq; tutela expirat, si pater probes habeat mores,nõ aliter.& quod absolut deportatio,redintegrat restitutio h. d.secũ Sal.Quẽ ego Hieronymus Clarus Brixianus minimus iuris vtriusque doctor,in illis summariis per me additis ad singulas leges totius codicis sum potissimum secutus post Bald. quamuis in illis legibus,in quibus scripsit preceptor meus Alexan.de Imo. eum præcipuum habuerim.

n Deportati.] ideoque à potestate exẽptus,vt instit. quib. mo.ius pa. pote. sol. §.cum autem. Acc.

o Remeante.] post testamentum factũ. sed alij dicũt filium testatum post reuersionem patris.

B XIII. Imp. Constantinus A. ad Maximum præfect. vrb. †

IN quæstione m testamẽti, quod deportati n filius remeante o patre p fecisset, remotis Vlpiani atq; Pauli notis,Papiniani placet valere sententiam: vt in patris sit filius potestate, q cui dignitas ac bona restituta sunt.

Gesta per filium tempore deportationis paternæ sunt valida, donec filius fuerit ætatis legitimæ. si enim non fuisset ætatis legitimæ,non sortirentur immutabilem effectum. Bal.

C Ita tamen,vt gesta per filium cuius r consilia legitima ætas firmauerat, rata sint s eodem in potestatem patriam redeunte, ne eorum t rescisio

p Patre.] quid de illo medio tempore quod est post restitutionem, & ante reuersionem? Respõ. est in potestate: quia sicut deportatio facit statum eum perdere ciuitatẽ,& quę iuris ciuilis sunt: sic ecõtra restitutio statim recuperare, vt ff.de pęn.l.quidam, & infra ea.l.ibi,quẽ si comperta &c. Itẽ quid si post reuersionem? Respon.indubitanter non valet. Item si filius moritur patre non restituto: in quo valet testamentum? Respõ. in aduentitijs, non solum in castrensi & quasi saluo tamẽ vsufructu patri,vt s. de bo.ma.l.2.

† Co.Th. 9.43.l.singu.Idẽ postea in vniuersum statuit Theodos. lib. 1. Co.Th.ti. 4.l.1.Contius. Deportatio tollit ea q̃ sunt iuris ciuilis.

q Potestate.] immo non, vt supra eo.l.in insulam, sed ibi sola indulgẽtia pœnæ:hic restitutio in integrum, quæ est ad omnia,vt ibi dixi.

r Cuius.] scilicet filii.

s Rata sint.] quid de testamento filij deportati? Ir. & Cyprianus dicunt valere,& pro eis est quod subijcit,Ne eorum &c.& insti.de testa.§.sed neque hæres.ibi, quia

D totum hoc negocium quod agitur, vt ita conueniat ad id quod hic dicit,gesta.Ioan.dicit irritari: sicut cum testator se dat in arrogationem,vt institu.quib.mo. te infir. §.alio Item pro eo.ff.de verbo. signifi.l.verba contraxerunt. Sed si facto testamento ante restitutionem patris decederet,valet testamentum, & hoc in articulo potest loqui hæc lex etiam in testamento vbi dicit, Rata sint, ne eorum &c.secus si filius capti ab hostibus testetur,& decedat ante patris reditum: nam neque eius testamentum, sicut si non decessisset, valet, cum semper fingatur in potestate fuisse,vt ff.ad Macedo.l.1.§. si pendeat, & ff.de capti. l.quod si filius, & ff. vnde liberi, l. 2.§. siqs decesserit,& de suis & legi.l.si pater. At in deportati filio non est fictio: immo vere est sui iuris. inde est φ habet tutorem,quem filius capti non habet,vt ff.de tute.l.ntu to,§.fi.& infra subiicit.Item in bonis liberti paterni habet contra tabulas filius deportati, non capti, non obstante patre,vt ff.de bo.lib.l.si necem,§.si deportatus,& facit ff.de pact.do.l.quotiens.

Testamẽtum filij cuius pater fuit deportatus, & postea restitutus est,an valeat.

Filius deportati est vere sui iuris.

t Ne eorum.] à filio gestorum. Accur.

Efficiat.

a Efficiat.] id est, si diceres quòd rescinderentur gesta A per eum, absurdum sequeretur, quod sequitur.
b Potestate.] No. pro nobis, qui dicimus nihil esse in pẽdenti, ut no. instit. quib. mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostib.
c Minores]. bene dixi, cuius consilia legitima &c.

le. Ut ergo tutor tenetur reddere rationem, sic & pater, & ut bona obligata sunt tutoris, sic & patris: & sic est contra. s. de bon. quæ lib. l. cum oportet. §. non autem. Potest dici hanc corrigi, vel speciale in quodam deportato.

Pater ut tutor rationẽ reddere tenet.

sio efficiat [a] (quod est maxime absurdũ) eodẽ tempore nec in patris, nec in sua quẽquam fuisse potestate. [b]

Tutor & curator dati filio deportati, patre restituto deponunt officium tutelæ & curæ, & pater reassumit ius legitimæ administrationis: nisi pater esset prodigus, & vitiorum servus: quia tunc nec tutela nec cura finitur: nec ius administrationis ad patrem revertitur: ne luctuosior filijs sit paterna restitutio, quam fuerit eius deportatio. Bal.

Minores [c] enim ætate iure quicquam agere prohibentur. [d]

¶ Quibus [e] si damnato patre tutor datus est, [f] necesse est ut ab officio suo recedat regresso eo, quem non solum nomine redire, sed et officiũ suum nulla pravitate corruptũ [g] liberis præbere oportet: ut eorum bona tueatur & augeat. Nam si patria [h] potestate ad corrumpendi atq; effundendi patrimonij licentiam abutatur: ut furioso, ac dementi, itemq; prodigo, libidinum omnium vitiorumq; servo, [i] non est eorum [k] pecunia committenda: quin ab administratione fugiat, [l] neq; tutor [m] esse desinat, omniaque minoris dispẽdia suis ipse dãnis præstet. [n] Sententia vero deportationis nullo patrem præiudicio deminuat. [o]

B *Quicquid deportatio abstulit, restitutio restituit: nisi sit aliqua causa ab extrinseco impediens. Bald.*

Quem si comperta integritas, ut naturæ, ita officio liberis restituerit, ei gubernacula rerũ tradenda sunt, cuius [p] ad imitationem publici iuris provisa custodia est. Quæ [q] nisi bonis patribus detur, luctuosior erit filijs reditus, q̃ discessus. [r] Ideoque tm̃ ad restitutionem indulgentia [s] valeat, quantũ ad correctionem sentẽtia valuit: utq; deportationis ipsum per se [t] nomen rerũ oĩum spoliatio est, ita indulgentiæ C restitutio [u] bonorũ ac dignitatis uno nomine amissorum omnium sit recuperatio. Et filij emancipationem à patribus officiis [x] petant: ut libertatem [y] non damnationis, sed lenitatis paternæ testem habeant [z] Dat. XVIII. Kalen. Octob. Sirmij, Crispo. II. & Constantino. II. Cæsarib. Coss.

d Prohibentur.] cõtra se, sed pro se sic, ut supra de procu. l. non eo minus.
e Quibus.] minoribus.
f Datus est.] secus in filio capti, ut ff. de tute. l. muto. §. fina.
g Corruptum.] & sic testamentũ rumpitur, ut dixi.
h Nam si patria.] bene dixi, nulla pravitate &c.
i Servo.] Nota: qui facit peccatum, servus est peccati.

Peccati. servus est qui peccatum facit.

k Eorum.] minorum, ut sicut tutor integræ vitæ, non prodigus vel malus administrat, ita & pater talis esse debet. Azo.
l Fugiat.] s. pater, id est fugetur.
m Neq; tutor.] datus dudũ. Et sic nota mirabile quòd q in potestate patris est, tutorem habet: regulariter contra, ut instit. de tute. in princip.

Tutorem quandoq; habet q in patris potestate ẽ.

n Præstet.] s. tutor qui actione tutelæ tenebitur. Accur.
o Deminuat.] i. aggravet: nisi esset prodigalitas.
p Cuius.] s. patris custodia est provisa, &c. & dic publici iuris, id est tute-

q Quæ.] scilicet gubernatio.
r Quam discessus.] sic supra de apostа. l. hi qui.
s Indulgentia.] i. in integrum restitutio.
t Per se.] ut & supra de pœnis. l. deportatorum.
u Restitutio.] s. in integrum, ut & supra eo. l. 1.
x Officijs.] patrib[us] exhibendis. sic. s. de inoff. test. l. si quando. § 1.
y Libertatem.] id est existentiam sui iuris.
z Testem habeãt.] id est, dicant se liberatos potestate, non pœna paterna, sed benignitate patris, qui eos emancipavit. Similis testificatio est s. de administrat. tuto. l. lex quæ tutores. §. sed & si parens. Accursius Florentinus legum doctor peritiss.

FINIS IX. LIB. CODICIS IUSTINIANEI.

CONSTITVTIONES GRAECAE, QVAE HIC DESIDERABANTVR.

Francisco ~~Othomano~~ interprete.

Αὐτοκράτορες Θεοδόσιος καὶ ὁ Βαλεντινιανὸς αα. ὁρμίσδᾳ ἐπάρχῳ Πραιτωρίων. III.

Θεσπίζομεν πάντα ὅσα Πορφύριος ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ μανίας ἐλαυνόμενος, ἢ ἕτερος τις κατὰ τῆς εὐσεβοῦς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας συνέγραψε, παρ' ᾧ δήποτε εὑρισκόμενα, πυρὶ παραδίδοσθαι. Πάντα γὰρ τὰ κινοῦντα τὸν Θεὸν εἰς ὀργὴν συγγράμματα καὶ τὰς ψυχὰς ἀδικοῦντα, οὐδὲ εἰς ἀκοὰς ἀνθρώπων ἐλθεῖν βουλόμεθα. Ἔτι θεσπίζομεν τοὺς ζηλοῦντας τὴν ἀσεβῆ Νεστορίου πίστιν, ἤτι ἀθεμίτῳ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ ἀκολουθοῦντας, εἰ μὲν ἐπίσκοποι εἶεν ἢ κληρικοί, τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν ἐκβάλλεσθαι. εἰ δὲ λαϊκοί, ἀναθεματίζεσθαι. ἐξουσίαν ἐχόντων τῶν βουλομένων ὀρθοδόξων τῶν ὑπακουόντων τῇ εὐσεβεῖ ἡμῶν νομοθεσίᾳ, δίχα φόβου καὶ βλάβης, δημοσιεύειν αὐτοὺς καὶ ἐλέγχειν. ἐπειδὴ δὲ ἦλθεν εἰς τὰς εὐσεβεῖς ἡμῶν ἀκοάς, ὥς τινες διδασκαλίας τινὰς συνέγραψαν, καὶ ἐξέθεντο ἀμφιβόλους καὶ οὐκ ἀκριβῶς συμφωνούσας τῇ ἐκτεθείσῃ ὀρθοδόξῳ πίστει παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου τῶν συνελθόντων ἐν Νικαίᾳ καὶ ἐν Ἐφέσῳ ἁγίων Πατέρων καὶ Κυρίλλου τοῦ τῆς εὐλαβοῦς μνήμης τοῦ γενομένου τῆς μεγάλης Ἀλεξανδ. πόλεως ἐπισκόπου. κελεύομεν τὰ μὲν γεγονότα τοιαῦτα συγγράμματα ἢ πρὸ τούτου, ἢ καὶ νῦν, ἐμπίπρασθαι, καὶ διαφερόντως τὰ Νεστορίου καὶ τελείῳ ἀφανισμῷ παραδίδοσθαι, ὥς τε μήτε εἰς ἀνάγνωσίν τινος ἐλθεῖν. τῶν δὲ τοιαῦτα συγγράμματα ἤτοι βιβλία ἔχειν, καὶ ἀναγινώσκειν ἀνεχομένων, τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν ὑφορωμένων, τοῦ λοιποῦ μηδενὶ ἐξεῖναι παρὰ τὴν ἐκτεθεῖσαν πίστιν, καθάπερ εἰρήκαμεν, τὴν ἐν Νικαίᾳ καὶ ἐν Ἐφέσῳ λέγειν τι, ἢ διδάσκειν.

DAT. XIIII. KAL. MART.

Hac lege prohibetur, ne quis Porphyrii, aut Nestorii: aliorumve impiorum hominum peruersas opiniones sectetur, neve descriptas apud se habere audeat: aut aliud quicquam de religione Christiana sentiat, quam quod in Nicæna synodo constitutum est.

Imperatores Theodosius & Valentinianus AA Hormisdæ præfecto prætoriorum.

IVbemus, ut omnia, quæcunque Porphyrius insania & furore suo impulsus, aut vero alius quisquam contra piam Christianorum religionem conscripsit, apud quemcunque inuenta fuerint, igni tradantur. Nā quæ scripta vel Deum accēdunt ad iracundiam, vel animos hominum in perniciem & fraudem impellunt, ea scripta ne ad aures quidē cuiusquam peruenire volumus. Iubemus etiam, vt ij, qui impiam Nestorii superstitionem imitantur, uel nefariam eius doctrinam consectantur, si quidem illi sint Episcopi uel clerici, è sacrosanctis ecclesiis exterminentur, si verò laici, anathemate & summa execratione deuoueantur: iis quidem orthodoxis, qui nostræ huic piæ constitutioni paruerint, permissa potestate, si velint, illos absque vllo metu aut damno indicandi, eorumq; nomina deferendi. Et quoniam ad religiosas aures nostras perlatum est, quòd nonnulli doctrinas quasdam cōscripserunt, & ediderunt ambiguas, neque perfectè congruentes aut cum orthodoxa fide, quam sancti patres exposuerant, qui in sancta synodo Nicææ & Ephesi conuentum egerunt, aut cum piæ memoriæ Cyrillo, olim magnę Alexandrinorum ciuitatis episcopo: his de causis, iubemus eiusmodi scripta, siue illa superioribus, siue hisce nostris temporibus confecta sunt ardore flammæ conflagrari (potissimè verò ea, quæ sunt Nestorij) & ad extremum interitum redigi: neque ad cuiusquam lectionem adhiberi: iis qui talia scripta ac tales libros habere, aut legere non dubitauerint, extremo supplicio condemnandis. Nemini posthac permissa potestate, aduersus editam (vti iam diximus) Nicææ & Ephesi fidem quicquam aut proferre, aut docere.

Dat. XIIII. Calen. Mart.

Ἡ αὐτὴ ἄλλη διάταξις. IIII.

Πρέπειν ἡγούμεθα τῇ ἡμετέρᾳ βασιλείᾳ τοὺς ὑπηκόους τοὺς ἡμετέρους περὶ τῆς εὐσεβείας ὑπομιμνήσκειν. οὕτω γὰρ καὶ πλείονα κτήσασθαι τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐμένειαν δυνατὸν εἶναι νομίζομεν, ὅταν καὶ ἡμεῖς τὰ κατὰ δύναμιν αὐτῷ ἀρέσκειν

Idem hac lege continetur. Exemplum autem edit eius seueritatis, qua se in contumaces & intemperantes usurum pollicetur.

EXistimamus decere nostrum imperium, vt eos, qui in dominio & potestate nostra sunt, pietatis & religionis admoneamus. Sic enim illud arbitramur, posse maiorem

σκειν σπουδάζομεν καὶ τοὺς ἡμῖν ὑπηκόους τὰς εἰς τοῦτο προτρέπομεν. Θεσπίζομεν τοίνυν ὥστε πάνθ᾽ ὅσα Πορφύριος ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ μανίας ἐλαυνόμενος, κατὰ τῆς εὐσεβοῦς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας συνέγραψε, παρ᾽ ᾧ δήποτε εὑρισκόμενα πυρὶ παραδίδοσθαι. πάντα γὰρ τὰ κινοῦντα τὸν Θεὸν πρὸς ὀργὴν συγγράμματα, καὶ τὰς ψυχὰς ἀδικοῦντα, οὐδὲ εἰς ἀκοὰς ἀνθρώπων ἐλθεῖν βουλόμεθα. Ἔτι θεσπίζομεν ὥστε τοὺς ζηλοῦντας τὴν ἀσεβῆ Νεστορίου δόξαν, ἢ τῇ ἀθεμίτῳ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ ἀκολουθοῦντας, εἰ μὲν ἐπίσκοποι εἶεν, ἢ κληρικοὶ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν ἐκβάλλεσθαι: εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀναθεματίζεσθαι κατὰ τὰ ἤδη νομοθετηθέντα παρὰ τῆς ἡμετέρας θεότητος: ἐξουσίαν ἐχόντων τῶν βουλομένων ὀρθοδόξων τῶν ἑπομένων τῇ εὐσεβεῖ ἡμῶν νομοθεσίᾳ, δίχα φόβου καὶ βλάβης δημοσιεύειν αὐτοὺς καὶ ἐλέγχειν. ἐπειδὴ δὲ ἦλθεν εἰς τὰς εὐσεβεῖς ἡμῶν ἀκοὰς, ὥς τινες διδασκαλίας τινὰς συνέγραψαν, καὶ ἐξέθεντο ἀμφιβόλως, καὶ οὐ ἀκριβῶς συμφωνούσας τῇ ἐκτεθείσῃ ὀρθοδόξῳ πίστει παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου τῶν συνελθόντων ἐν Νικαίᾳ καὶ ἐν Ἐφέσῳ ἁγίων πατέρων, καὶ Κυρίλλου τοῦ τῆς εὐλαβοῦς μνήμης τοῦ γεγονότος τῆς μεγάλης Ἀλεξανδ. πόλεως ἐπισκόπου κελεύομεν τὰ γεγονότα τοιαῦτα συγγράμματα, ἢ καὶ πρὸ τούτου, ἢ καὶ νῦν, ἐμπίπρασθαι καὶ τελείῳ ἀφανισμῷ παραδοθῆναι: ὥστε μήτε εἰς ἀνάγνωσίν τινος ἐλθεῖν. τῶν τὰ τοιαῦτα συγγράμματα ἤτοι βιβλία ἔχειν καὶ ἀναγινώσκειν ἀνεχομένων τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν ὑφορωμένων: τοῦ λοιποῦ μηδενὶ ἐξεῖναι παρὰ τὴν ἐκτεθεῖσαν πίστιν, καθάπερ εἰρήκαμεν, ἔν τε Νικαίᾳ, καὶ ἐν Ἐφέσῳ, λέγειν τι, ἢ διδάσκειν: δηλαδὴ τῶν παραβαινόντων τοῦτο ἡμῶν τὸ θεῖον θέσπισμα τῇ ἐγκειμένῃ τιμωρίᾳ τῷ ἐκπεμφθέντι περὶ τῆς ἀσεβοῦς πίστεως Νεστορίου νόμῳ ὑποβαλλομένων. ὥστε δὲ πάντας τῇ πείρᾳ μαθεῖν, ὡς ἡ ἡμετέρα θειότης ἀποστρέφεται τοὺς ζηλοῦντας τὴν ἀσεβῆ Νεστορίου πίστιν, θεσπίζομεν Εἰρηναῖον τὸν πάλαι διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην παρ᾽ ἡμῶν ἀγανακτήσει ὑποβληθέντα, καὶ μετὰ τοῦτο οὐκ οἶδ᾽ ὅπως, μετὰ δύο γάμους, ὡς μεμαθήκαμεν, παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας τῆς Τυρίων πόλεως ἐπίσκοπον γεγονότα, τῆς μὲν ἐν Τύρῳ ἁγίας ἐκκλησίας, ἐκβληθῆναι: ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ μόνῃ πατρίδι διάγειν ἡσυχάζοντα παντελῶς τοῦ σχήματος καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱερέως ἐστερημένον. Ταῦτα τοίνυν ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια ἀκολουθοῦσα τῷ σκοπῷ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας, παραφυλάξαι, καὶ πέρατι παραδοῦναι σπουδάσει.

rē apud Deum & Seruatorē nostrum Iesum Christum inire beneuolentiā quum quidē & nos quò ad eius facere possumus, ei placere & gratificari studuerimus: tum autem ad hoc ipsum subiectos nostros excitauerimus. Iubemus igitur, vt omnia, quæcunque Porphyrius &c. vt supra vsque eò, Aut docere, Illis videlicet, qui hanc nostram sacrā constitutionem transgrediuntur, ei supplicio obnoxijs, quod est ea lege constitutum, quæ de nefaria Nestorij superstitione, promulgata est. Vt autem omnibus modis notū sit quòd nostra diuinitas auersatur eos, qui impiam Nestorii credulitatē consectantur, iubemus Eireneum qui quondam propter hanc causam in offensionem nostram incurrit & postea (vt nos quidem intelleximus) post secūdas nuptias nescio quo modo contra canones Apostolorum Tyriorum vrbis episcopatum adeptus est, à sancta quidem Ecclesia, q̄ est in Tyro, exterminari: in sua autē sola patria vitam obscurè & cum silentio transigere, dignitate & titulo sacerdotis orbatum. Itaque magnificentia tua in scopum pietati nostræ propositum intuens, seque ad eum dirigens, hæc vti obseruentur & ad effectum perducantur, studiosè curabit.

Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Αὔγουστος. VII.

Τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως, ἣνπερ κηρύττει ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ, καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία κατ᾽ οὐδένα τρόπον καινισμὸν δεξαμένης, ἀκολουθοῦντες ἡμεῖς τοῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ τῶν μετ᾽ ἐκείνους διαπρεψάντων ἐν ταῖς ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις διδάγμασι. δίκαιον ᾠήθημεν ἅπασι ποιῆσαι φανερὸν, ὅπως ἔχομεν περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος: ἀκολουθοῦντες τῇ παραδόσει καὶ ὁμολογίᾳ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς ἐκκλησίας. πιστεύοντες γὰρ εἰς πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, μίαν οὐσίαν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, προσκυνοῦμεν μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν τριάδα ὁμοούσιον. ἐπ᾽ ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν ὁμολογοῦμεν τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ υἱὸν, τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ υἱὸν τὸν πρὸ αἰώνων καὶ ἀχρόνως, ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα τὸν συναΐδιον τῷ πατρὶ, τὸν ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ δι᾽ οὗ τὰ πάντα κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, σαρκωθῆναι ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ τῆς ἁγίας

Initio exponit suam de maximis religionis nostræ capitibus sententiam: post Nestorii, Eutychetis, Apollinaris errores damnat: de quibus copiosè tractat Epiphanius.

Imperator Iustinianus, Augustus. S.

CVm recta & inculpata religio, quā profitetur & prædicat sanctæ Dei Cath. & Apostolicæ Eccl. nullo modo innouationem admittat, Nos doctrinam sanct. Apost. & eorū, qui post illos in sanctis Dei Ecclesiis versati sunt, sequentes, æquum esse existimauimus, notam & testatam omnibus spem, quæ in nobis est, relinquere: traditioni. & confessioni sanctæ Dei & catholicæ Ecclesiæ adhęrentes. Credentes enim in patrem & filium, & Spiritum sanctum, vnam essentiam in tribus personis, adoramus vnam Diuinitatem, vnam potentiam, trinitatem consubstantialem. In extremis autem diebus confitemur vnige-

ἁγίας ἐνδόξου καὶ ἀεὶ παρθένου Μαρίας· καὶ ἐνανθρωπῆσαι, σταυρόν τε ὑπομεῖναι, ταφῆναί τε, καὶ ἀναστῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τά τε θαύματα, καὶ τὰ πάθη, ἅπερ ἑκουσίως ὑπέμεινε σαρκὶ, γινώσκοντες. Οὐ γὰρ ἄλλον τὸν θεὸν λόγον, καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν ἐπιστάμεθα· ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. ἔμεινε γὰρ ἡ τριὰς, καὶ σαρκωθέντος τοῦ ἑνὸς τῆς τριάδος Θεοῦ λόγου. Οὔτε γὰρ τετάρτου προσώπου προσθήκην ἐπιδέχεται ἡ ἁγία τριάς. Τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων, ἀναθεματίζομεν πᾶσαν αἵρεσιν, ἐξαιρέτως δὲ Νεστόριον τὸν ἀνθρωπολάτρην, τὸν διαιροῦντα ἕνα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ θεὸν ἡμῶν, καὶ μὴ ὁμολογοῦντα κυρίως, καὶ κατὰ ἀλήθειαν, τὴν ἁγίαν ἔνδοξον ἀεὶ παρθένον Μαρίαν θεοτόκον. ἀλλ' ἄλλον μὲν τὸν ἐκ τοῦ θεοῦ πατρὸς θεὸν λόγον λέγοντα. ἄλλον δὲ τὸν ἐκ τῆς ἁγίας ἀεὶ παρθένου Μαρίας, χάριτι δὲ καὶ οἰκειώσει τῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγον, θεὸν αὐτὸν γεγενῆσθαι. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Εὐτυχῆ τὸν φρενοβλαβῆ, τὸν φαντασίαν εἰσάγοντα, ἀρνούμενόν τε τὴν ἐκ τῆς ἁγίας ἀεὶ παρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας, ἀληθινὴν σάρκωσιν, τουτέστι τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν καὶ μὴ ὁμολογοῦντα κατὰ πάντα ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. τὸν αὐτὸν τρόπον δὲ καὶ Ἀπολλινάριον τὸν ψυχοφθόρον, τὸν λέγοντα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ θεὸν ἡμῶν ἄνουν. καὶ σύγχυσιν ἤτοι φυρμὸν εἰσαγόντα ἐνανθρωπήσει τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πάντας τοὺς τὰ αὐτῶν φρονοῦντας. εἰ γάρ τινες μετὰ ταύτην ἡμῶν τὴν προαγόρευσιν, καὶ τὴν τῶν κατὰ τόπον ἡμῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων πληροφορίαν εὑρεθῶσιν τοῦ λοιποῦ γνώμης ἐναντίας ὄντες, μὴ προσδοκήσωσι συγγνώμης ἀξιωθῆναι. κελεύομεν γὰρ τοὺς τοιούτους ὡς ὁμολογουμένους αἱρετικοὺς, τῷ προσήκοντι ὑποβάλλεσθαι σωφρονισμῷ. DAT.

vnigenitum Dei filium ex Deo Deum, antè secula & fine tempore ex patre genitum, coæternum patri, ex quo omnia, & per quem omnia, descendisse de cœlis & incarnatum ex spiritusancto, & ex beata atque gloriosa semper virgine Maria: hominem factum, & crucifixum, sepultum esse, & die tertio exurrexisse, vnius & eiusdem miracula & passiones, quas sponte in carne sustinuit, agnoscẽtes. Non enim alium Deum verbum, & aliũ Christum cognoscimus, sed vnum & eundẽ consubstantialem patri secundùm diuinitatem, eundemq; consubstantialem nobis secũdùm humanitatem. Trinitas enim permansit Trinitas, etiam incarnato vno è Trinitate Dei verbo, neq; verò quartæ personæ accessionem sancta Trinitas admittit. Quæ cũ ita se habeant, anathemate & execratione summa omnem hæresim cõdemnamus: tum verò vel maximè Nestorium illum ἀνθρωπολάτρην, idest, hominis cultorem & adoratorem qui vnum Dominum nostrum Iesum Christum filium Dei, & Deum nostrum, diuidit ac distrahit: neq; propriè & conuenienter veritati sanctam gloriosam semper virginem Mariam Deiparam cõfitetur: sed alium quidem Deum verbum ex Deo patre appellantem, alium autem eũ, qui natus sit ex sancta semper virgine Maria, qui secundũ gratiam & beneuolentiam erga Deum verbum Deus factus est, necnon amentem illum Eutychetem, vanas quasdam opiniones inducẽtem & negantem ex sancta semper virginẽ & Deipara Maria veram incarnationẽ, hoc est, salutem nostram: neq; omnino confitentem consubstantialem patri secundùm diuinitatem, eundemq; consubstantialem nobis secundùm humanitatem. Item Apollinariũ illum ψυχοφθόρον, idest, mentem humanam Christo adimẽtem, qui affirmat Dominum nostrum Iesum Christum filium Dei, & Deũ nostrum, mentis humanæ expertem esse: & cõfusionem in humanitatem filii Dei introducit. Denique omnes eos, qui illorum opinionem secuti sunt, aut adhuc sequendã putant. Quòd si post hanc nostram constitutionem, & plenissimã beatissimorum episcoporum, qui in nostris regionibus constituti sunt, denunciationem, in posterum reperti fuerint, cõtrariã opinionẽ sectantes, ne expectent vt digni venia iudicentur. Iubemus enim, vt homines eiusmodi tanquã conuicti & aperti hæretici iustæ & idoneæ animaduersioni subiiciãtur. Dat.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Κωνσταντινοπολίταις VIII.

Τὸν σωτῆρα καὶ δεσπότην τῶν ὅλων Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἡμῶν θεραπεύοντες διὰ πάντων σπουδάζομεν, ὅσον ἐνδέχεται νοῦν καταλαμβάνειν ἀνθρώπινον, μιμεῖσθαι τὴν αὐτοῦ συγκατάβασιν. καὶ εὑρόντες τινὰς τῇ νόσῳ καὶ μανίᾳ κρατουμένους τῶν ἀσεβῶν Νεστορίου, καὶ Εὐτυχοῦς τὸν ἐχθρὸν τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας

Paulò fusius eadem ipsa commemorat quæ superiori lege constituit. Ex quibus errorum capita, quos Nestorius, Eutiches, Apollinarius sequuti sunt apertius intelliguntur.

Idem Imperator Constantinopolitanis.

SEruatorem & Dñm omniũ Iesum Christum verum Deum nostrum venerantes, per omnia studemus, quò ad eius assequi menti humanæ datum est, ipsius humilitatem

ἐκκλησίας, ἀρνουμένους τὴν ἁγίαν ἔνδοξον ἀεὶ παρθένον Μαρίαν θεοτόκον εἰπεῖν κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐσπουδάσαμεν τούτους τὴν ὀρθὴν τῶν Χριστιανῶν διδαχθῆναι πίστιν. οἱ δὲ ἀνιάτως ἔχοντες, κρύπτοντες τὴν ἑαυτῶν πλάνην, περιέρχονται, κατὰ ἐμαθήκαμεν, τὰς τῶν ἁπλουστέρων ψυχὰς ἐκταράσσοντες, καὶ σκανδαλίζοντες, καὶ ἐναντία τῆς ἁγίας καθολικῆς, καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας λέγοντες. ἀναγκαῖον τοίνυν ἐνομίσαμεν καταλῦσαι μὲν τὰς τῶν αἱρετικῶν ψευδολογίας, σαφηνίσαι δὲ πᾶσιν, ὅπως τε δοξάζει ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ καὶ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία κηρύττουσι δὲ οἱ ταύτης ὁσιώτατοι ἱερεῖς, οἷς καὶ ἡμεῖς ἑπόμενοι, φανερὰ καθιστῶμεν τὰ περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος. οὐ καινίζοντες πίστιν (μὴ γένοιτο) ἀλλ᾽ ἐλέγχοντες τὴν μανίαν τῶν φρονούντων τὰ τῶν ἀσεβῶν αἱρετικῶν. ὅπερ ἤδη καὶ ἐν προοιμίοις τῆς ἡμετέρας βασιλείας πράξαντες πᾶσι κατάδηλον ἐποιησάμεθα. πιστεύομεν γὰρ εἰς ἕνα θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, μίαν οὐσίαν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι προσκυνοῦντες, μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν, τριάδα ὁμοούσιον. ἐπ᾽ ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν ὁμολογοῦμεν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν μονογενῆ, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ θεὸν ἀληθινὸν, τὸν πρὸ αἰώνων καὶ ἀχρόνως ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, τὸν συναΐδιον τῷ πατρὶ, τὸν ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ δι᾽ οὗ τὰ πάντα, κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, σαρκωθῆναι ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ τῆς ἁγίας ἐνδόξου καὶ ἀεὶ παρθένου Μαρίας, καὶ ἐνανθρωπῆσαι σταυρόν τε ὑπομεῖναι ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ταφῆναί τε καὶ ἀναστῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τά τε πάθη καὶ τὰ θαύματα, ἅπερ ἑκουσίως ὑπέμεινεν ἐν σαρκὶ, γινώσκοντες· οὐ γὰρ ἄλλον τὸν θεὸν λόγον, καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν ἐπιστάμεθα ἀλλ᾽ ἕνα, καὶ τὸν αὐτὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. ὡς γὰρ ἔστιν ἐν θεότητι τέλειος, οὕτως ὁ αὐτὸς καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειος. τὴν γὰρ καθ᾽ ὑπόστασιν ἕνωσιν δεχόμεθα, καὶ ὁμολογοῦμεν· ἔμεινε γὰρ τριὰς ἡ τριὰς, καὶ σαρκωθέντος τοῦ ἑνὸς τῆς τριάδος τοῦ θεοῦ λόγου. οὔτε γὰρ τετάρτου προσώπου προσθήκην ἐπιδέχεται ἡ ἁγία τριάς. τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων, ἀναθεματίζομεν πᾶσαν αἵρεσιν, ἐξαιρέτως δὲ Νεστόριον τὸν ἀνθρωπολάτρην, καὶ τοὺς τὰ αὐτοῦ φρονήσαντας τε, ἢ φρονοῦντας, τοὺς διαιροῦντας τὸν ἕνα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ θεὸν ἡμῶν, καὶ μὴ ὁμολογοῦντας κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν τὴν ἁγίαν ἔνδοξον καὶ ἀεὶ παρθένον Μαρίαν θεοτόκον, τουτέστι μητέρα θεοῦ. ἀλλὰ δύο υἱοὺς λέγοντας, ἄλλον μὲν τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς θεὸν λόγον, ἄλλον δὲ τὸν ἐκ τῆς ἁγίας ἀεὶ παρθένου θεοτόκου Μαρίας, χάριτι δὲ καὶ σχέσει, καὶ οἰκειώσει τῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγον αὐτὸν γεγενῆσθαι: καὶ ἀρνουμένους, καὶ μὴ ὁμολογοῦντας τὸν δεσπότην ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ θεὸν ἡμῶν τὸν σαρκωθέντα καὶ

tatem imitari. Cum enim nonnullos morbo atque iusania Nestorii, & Eutichetis hominum impiorum, quiq; Deo & sanctæ catholicæ & apostolicæ Ecclesiæ bellum indixerunt, correptos esse comperissemus, recusantes beatam gloriosam semper virginem Mariam propriè & secundum veritatem Deiparam appellare, studiosè operam dedimus, vt ad rectam Christianorum religionem peruenirent. Verùm illi insanabiles, obscurè suum errorem ferentes, passim huc illuc vagantur (vt accepimus) simplicium & mansuetorum animos conturbantes, atq; in offensionem inducentes, & contraria sanctæ catholicæ & apostolicæ ecclesiæ docentes. Necessarium igitur existimauimus. mendacium & vanitatem hæreticorum euellere: omnibus autem notum ac testatum relinquere, quæ sit sanctæ Dei catholicę & apostolicæ ecclesiæ de religione sententia, & quid sanctissimi sacerdotes annuntient ac profiteantur. Quorum quidem & nos vestigiis inhærentes, eam, quæ in nobis est, spem exponimus, non innouantes religionē (quod Deus auertat) sed furorē eorum qui cum impiis hæreticis consentiunt, condemnantes: quod ipsum iam inde ab initio imperii nostri notum atque manifestum fecimus. Credimus enim in vnum Deum, patrem omnipotentem, & in vnum dominum Iesum Christum filium Dei, & in spiritum sanctum, vnam essentiam in tribus personis adorantes, vnam diuinitatem, vnam potentiam trinitatem consubstantialem. Postremis autem diebus confitemur dominum nostrum Iesum Christum filium Dei vnigenitum, Deum verum ex Deo vero, ante secula & sine tempore ex patre natum, coæternum patri, ex quo omnia, & per quem omnia, descendisse de cœlis, incarnatum de spiritu sancto, & ex sancta gloriosa & semper virgine Maria, hominem factum & crucifixum esse pro nobis sub Pontio Pilato, sepultum & die tertio exurexisse: vnius & eiusdē tum miracula, tum supplicia quæ sponte in carne sustinuit agnoscentes. non enim aliū Deum verbum & alium Christum cognoscimus: sed vnum & eundem consubstantialem patri secundum diuinitatem, & consubstantialem nobis secundum humanitatem. Nam sicut in diuinitate perfectus est, ita in humanitate est perfectus. etenim secundum hypostasin vnitatem admittimus: eamq; confitemur, siquidem trinitas permansit trinitas, & si vnus è trinitate Dei, verbum carnem assumpsit. neq; enim quartæ per-

καὶ ἐνανθρωπήσαντα, καὶ σταυρωθέντα ἕνα εἶναι τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος. οὗτος γὰρ μόνος ἐστὶν ὁ συμπροσκυνούμενος καὶ συνδοξαζόμενος τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι. ἀναθεματίζομεν δὲ καὶ Εὐτύχητα τὸν φρενοβλαβῆ καὶ τοὺς τὰ αὐτοῦ φρονήσαντάς τε καὶ φρονοῦντας, τοὺς φαντασίαν εἰσάγοντας, ἀρνουμένους τε τὴν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ θεοτόκου ἀληθινὴν γέννησιν τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τουτέστι τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν: καὶ μὴ ὁμολογοῦντας αὐτὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ Ἀπολλινάριον τὸν ψυχοφθόρον, καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονήσαντας, ἢ φρονοῦντας. τοὺς ἄνουν λέγοντας τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ θεὸν ἡμῶν, καὶ σύγχυσιν, ἤτοι φυρμὸν εἰσάγοντας τῇ ἐνανθρωπήσει τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ πάντας τοὺς τὰ αὐτῶν φρονήσαντάς τε, καὶ φρονοῦντας.

DATVM ID. MART. DN. IVSTINIA. PP. AVG. COSS.

Τὸ αὐτὸ Ἐφεσίοις, τὸ αὐτὸ Καισαρεῦσι, τὸ αὐτὸ Κυζικηνοῖς, τὸ αὐτὸ Ἀμιδηνοῖς, Τραπεζουντίοις, Ἱεροσολυμίταις, Ἀπαμεῦσιν, Ἰουστινιανοπολίταις, Θεοπολίταις, Σεβαστηνοῖς, Ταρσεῦσιν, Ἀγκυρανοῖς.

tæ personę accessionem sancta Trinitas admittit. Quæ cum ita se habeant, anathemate omnem hæresim condemnamus, præsertim autem eam, quæ est Nestorij illius *ἀνθρωπολάτρου*, id est, colentis & adorantis hominem: nec non eos, qui eadem cum ipso senserunt, vel sentiunt, qui distrahunt vnum dominum nostrum Iesum Christum filium Dei, & Deum nostrum neque confitentur propriè & secundum veritatem, sanctā gloriosam & semper virginem Mariam Deiparam, id est, matrem Dei, sed duos esse affirmant filios: alium quidem ex patre Deū verbum, alium verò ex sancta semper virgine Deipara Maria, gratia autem, charitate & beneuolentia ipsum natum esse: negantes præterea, neq; confitentes dñm nostrum Iesum Christum filium Dei & Deum nostrum, incarnatum & hominem factum, crucifixum, vnum esse è sancta & consubstantiali trinitate. Hic enim vnus est, qui simul colitur, simulq; glorificatur cum patre, & spiritu sancto. Execramur etiam amentem illum Eutychetem, & quicunq; eadem cum ipso vel senserunt, vel sentiunt, vanas opiniones introducentes, & negantes veram generationem Domini & seruatoris Iesu Christi ex Maria virgine & Deipara, hoc est nostram salutem: neque confitentes ipsum consubstantialem patri secundum diuinitatem, rursus consubstantialem nobis secundum humanitatem: similiter autem & Apollinarium illum *ψυχοφθόρον*, id est, mentem humanam Christo adimentem, & qui cum ipso vel senserunt, vel sentiunt: affirmantes dominum nostrum Iesum Christum filium Dei & Deum nostrum, mentis humanæ expertem esse, & confusionem inducentes in vnigeniti filij Dei humanitatem, omnes denique illos, qui sententiam illorum, vel sequuti sunt, vel adhuc sequendam ac retinendam putant. Dat. Id. Mar. Dn. Iustinia. PP. Aug. III. Coss.

Idem Ephesiis, idem Cæsariensibus, Cyzicenis, Amidenis, Trapezontiis, Hierosolymitanis, Apameis, Iustinianopolitanis, Augustanis, Tharsensibus, Ancyranis.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰουλιανοῦ ἐπάρχῳ πραιτωρίων. XVI.

Ἐπειδήπερ ἐν πολλαῖς ἤδη διαθήκαις εὕρομεν τοιαύτας ἐνστάσεις, καθ' ἃς ἢ ἐξ ὁλο-
B *κλήρου τὶς ἔγραψε τὸν δεσπότην ἡμῶν Χριστὸν κληρονόμον μὴ προσθεὶς εὐκτήριον οἶκον μηδένα, ἢ αὐτὸν τὸν δεσπότην ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξ ἡμισείας, ἢ ἐξ ἑτέρων ἀνίσων μερῶν: ἕτερον δέ τινα ἐξ ἡμισείας ἢ ἄλλης μοίρας. (ἤδη γὰρ πλείοσι διαθήκαις κατὰ τοῦτον γινομέναις τὸν τρόπον ἐνετύχομεν) καὶ πολλὴν ἀδηλίαν ἐντεῦθεν οὖσαν κατὰ τοὺς παλαιοὺς ὁρῶμεν νόμους, καὶ τοῦτο ἐπανορθούμενοι θεσπίζομεν εἰ μὲν τὸν δεσπότην ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν γράψει τις κληρονόμον, ἢ ἐξ ὁλοκλήρου, ἢ ἐκ μέρους, ἄντικρυς δοκεῖν τὴν κατὰ τὴν αὐτὴν πόλιν, ἢ τὴν κώμην, ἢ τὸ χωρίον, ἐφ' ἧς καθειστήκει ὁ τελευτήσας ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν ἐνστᾶσαν κληρονόμον καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν ἔνστασιν ἀπαιτεῖσθαι παρὰ τῶν θεοφιλεστάτων αὐτῆς οἰκονόμων, ἢ εἰς τὸ μέρος*

Quoniam alendi sunt concionatores Euangelii & ministri ecclesiarum. uenique pauperes scholastici, qui sunt seminarium concionatorum, Iustiniani tempore multi homines religiosi bona sua testamento ecclesiis relinquebant, vt in illos pios vsus impenderentur. Dicebatur autem Christus ipse hæres institutus, propter, quod sæpe testatur ea sibi tribui & relinqui, quæ suis membris tribuuntur. Statuit igitur Imperator nullo præstituto à testatore loco, ecclesiam illius ciuitatis in qua erat defunctus hæredem esse. Id quod de ministris, vt dixi publicis qui ecclesiæ seruiunt, & pauperibus scholasticis accipiendum est. Nam ad alios, qui solum episcoporum titulum sustinent, non magis id pertinet, quam hæreditas à patre filio relicta iure ad eum redit, qui falso filii nomen vsurpauit.

Idem Imperator Iuliano præfecto prætorio.

QVoniā in multis iam testamentis inuenimus tales institutiones, quib. ex asse aliqs instituit dñm nostrum Iesum Christū hære-

μέρος καθ' ὅσον κληρονόμος ἐγράφη, αὐτοῦ τ̃ κμα τουοῦτος ἢ καὶ ληγάτον, ἢ φιδεικομισσον καταληφθείη. καὶ ταῦτα διαφέρειν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις, ἐφ' ὅτε εἰς πτωχῶν ἀποτροφὴν αὐτὰ προχωρεῖν. εἰ δέ τινος τ̃ ἁγίων ἀρχαγγέλων ἐμνήσθη, ἢ τῶν προσκυνητῶν μαρτύρων μὴ ποιησάμενος οἴκου μνείαν (τοῦτο ὅπερ ἴσμεν παρά τινος διατύπωθεν καὶ τοι τῶν ἐπιφανῶν γεγονότος, καὶ τῇ περὶ λόγους καὶ νόμους ἐνδόξου μοίρας ἐπιδοξία) εἰ μὲν ἔστι κατὰ τὴν πόλιν ἐκείνην, ἢ τὴν ἐνορίαν αὐτῆς εὐκτήριος οἶκος εἰς τιμὴν ἐκείνου τοῦ σεβασμιωτάτου ἀρχαγγέλου ἢ τοῦ ἁγιωτάτου μάρτυρος, αὐτὸν δοκεῖν γεγράφθαι κληρονόμον. εἰ δὲ οὐκ ἔστι κατὰ τὴν αὐτὴν πόλιν. ἢ τὴν ἐνορίαν τοιοῦτος οἶκος, τὴν καὶ ταῦτα τοὺς κατὰ τὴν μητρόπολιν σεβασμίους οἴκους. καὶ εἰ κατ' αὐτὴν γοῦν εὑρεθείη τοιοῦτός τις οἶκος ἐκείνῳ δοκεῖν τὸν κλῆρον, ἢ τὸ πρεσβεῖον, ἢ τὸ φιδεικόμισσον καταλελεῖφθαι. εἰ δὲ μὴ ἐκεῖσε φανείη τοιοῦτός τις οἶκος ὤν, αὖθις τὰς κατὰ τόπον ἁγιωτάτας ἐκκλησίας τοῦτο λαμβάνειν. δηλονότι ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις ἅπαντες οἱ λοιποὶ δικαίως παραχωροῦσιν οἶκοι. πλὴν εἰ μὴ φαίνοιτο πρόδηλος ὁ τελευτήσας, ἕτερον μέν τοι ἐνθυμηθεὶς ὄνομα προσθῆναι, ἕτερον δὲ εἰπών. διὰ τὸ καί τι τοιοῦτο ἡμᾶς γνόντας κατά τινα διαθήκην ἐπὶ τ̃ Πόντου γενέσθαι. κἀκεῖσε πάλιν ἀντὶ τ̃ γεγραμμένου παρεσκευάσαμεν κρατῆσαι τὸ ἀληθές. εἰ μέντοι ὁ μὲν διαθέμενος ῥητὸν μὴ θείη τόπον, εὑρεθεῖεν δὲ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος. ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει, ἢ τῇ παροικίᾳ εὐκτήρια πολλὰ καθεστῶτα, εἰ μὲν ἔν τινι τούτων συχνῶς ὁ τελευτήσας ἐφοίτα. καί τινα πρὸς αὐτὸ μείζονα εἶχε προσπάθειαν, ἐκείνῳ δοκεῖν καταλελεῖφθαι τὸ πρεσβεῖον. εἰ δὲ οὐδὲν τοιοῦτο εὑρίσκοιτο, μᾶλλον ἐκ τ̃ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἐνδεεστέρῳ οἴκῳ καὶ δεομένῳ βοηθείας τυχεῖν δοκεῖν τὸ τοιοῦτον καταλελεῖφθαι πρεσβεῖον ἤτοι τὴν κληρονομίαν.

DATVM XIII. KAL. NOV. CP. LAMPR. V. C. COS.

hæredem, non adiecto vllo templo: aut eundem Dñm Iesum Christum ex semisse, aut denique ex aliis imparibus partibus aliũ autẽ quendã ex semisse, aut alia quadã parte (iam enim in pleraque testamenta ad hũc facta modum incidimus) indeque multã obscuritatem in antiquis legibus existere videmus, nos id emendantes, sancimus, si quis Dñm nostrum Iesum Christum hæredem scribat, aut ex asse, aut ex parte manifesto videri sanctissimã ecclesiã, quæ est in ea ciuitate, aut eo vico, aut ea regione, in qua erat defunctus, hæredem esse institutam: eamque institutionẽ religiosissimos ipsius ecclesiæ œconomos, aut in assem, aut in partem, prout hæres scripta sit actione ab eo, qui possidet: siue legatum, siue fideicommissum relictum fuerit, condicere: eamque in sacrosanctas ecclesias cõferre, vt in pauperũ & inopũ emolumẽtum cedat. Quod si alicuius sanctorum Archangelorũ, aut venerabiliũ Martyrum meminerit, nulla tamen loci mentione facta (hoc enim quẽpiam testamento scripsisse, accepimus eũque illustrem, & rationũ ac legum doctrina spectabilem) si quidẽ in ciuitate illa, aut vicina regione ædes in honorem illius venerandissimi Archãgeli, aut sanctissimi Martyris fuerit, eam videri scriptam hæredem. si verò nõ est in ea ciuitate, aut finitima regione talis domus tunc eas venerabiles domos, q̃ sunt in metropoli. Et si quidem in ea inuenta fit talis quædam ædes, illi videri hæreditatem, aut legatum aut fideicommissum relictum. si verò nulla illic talis domus existat, rursus eas sanctissimas ecclesias, quæ sunt in illo loco, id accipere: scilicet omnes reliquæ domus ecclesijs sanctissimis, iustè & bona ratione cedũt: nisi si appareat defunctus aliud nomen sensisse, aliud verò expressisse. Nos enim quiddam etiam tale scimus in testamento quodam accidisse, circa Pontum facto, & illic rursus constitutum esse, vt veritas pro scripto obtineret. Quod si testator locum certum non expresserit, multa verò templa eiusdem nominis in illa ciuitate aut vicinia, inuenta sint, siquidem ad quoddam eorum defunctus crebrò assidueque ventilabat, ac singulari quadam & præcipua voluntate in ipsum erat, relictum ei legatum videri. Si verò nihil tale inuenitur, ei domui, quæ omnium eiusdem nominis domorum maximè inops est, & opis indigentior, videri hoc siue legatum siue hæreditatem relictam.

Αὐτοκράτορες Λέων καὶ Ἀνθέμιος αα. Ζήνωνι ἐπάρχῳ. XXIX.

Οἱ ἐν μοναστηρίοις διατρίβοντες. μὴ ἐχέτωσαν ἐξουσίαν ἐξιέναι τῶν μοναστηρίων, ἢ καὶ ἐν τῇ Ἀντιοχέων, ἢ καὶ ἐν ἑτέραις πόλεσιν ἀναστρέφεσθαι. ὑπεξαιρουμένων μόνων τῶν καλουμένων Ἀποκρισιαρίων οἷς ἄδειαν παρέχουσι ... ἐξιοῦσι διὰ μόνας ἀναγκαίας ἀποκρίσεις ἐξιέναι. καὶ οὗτοι δὲ αὐτοὶ οἱ ποιούμενοι τὰς ἐξόδους φυλαττέσθωσαν περὶ θρησκείας ἢ δόγματος διαλέ-

Apocrisiarii etsi non significant Procuratores, si verbum e verbo exprimatur, quia tamen nos vidimus ab Imperatore intelligi qui monasteriis negotiis astant, & de iis respondent aliis in studio & precibus occupatis, visum est vulgarem nostrorum consuetudinem imitari, qui homines eiusmodi procuratores appellant.

Imperator Leo, & Anthemius AA. Zenoni præfecto.

QVi in monasteriis agunt, ne potestatem habeant è monasteriis exeundi, neve

διαλέγεσθαι: ἢ συμβουλαῖς τισὶ προϊστάσθαι, ἢ ταραχῆς ὁρμώσης τὰς ἁπλουστέρας ψυχὰς τοῦ δήμου παρατρέπειν, γινώσκοντες ὡς ἀμελοῦντες τῶν προστεταγμένων παρὰ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας, τῇ τῶν νόμων ὑποβληθήσονται αὐστηρίᾳ.

DATVM KAL. IVN C. P. LEONE A ET PROBIANO COSS

neve in Antiochia, neve in aliis ciuitatibus versandi, iis solis exceptis quos Apoerisiarios, id est, procuratores vocant: quibus potestatem permittimus, si volent, propter solas procurationes easque necessarias exeundi. Porrò hi ipsi qui exeunt caueant ne de religione aut dogmate disceptent, aut conciliabulis quibusdam præsint, aut turba excitata simplices & mansuetos animos populi auertant: scientes quòd ea quæ a nostra pietate instituta sunt contemnentes, legum seueritati subiicientur. Dat. Kal. Iun. C. P Leone A. & Probiano Coss.

Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α. Ἀταρβίῳ ἐπάρχῳ πραιτωρίων. XLIII.

Πάσαν ἀεὶ ποιούμενοι πρόνοιαν τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν εἰς τιμήν τε καὶ δόξαν τῆς ἁγίας ἀχράντου καὶ ὁμοουσίου τριάδος, δι' ἧς σώζεσθαι ἡμᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὴν κοινὴν πολιτείαν πεπιστεύκαμεν, ἀκολουθοῦντες δὲ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, περὶ τοῦ ἀνεπιλήπτους ὀφείλειν χειροτονεῖσθαι τοὺς ἱερέας, οἵτινες μάλιστα διὰ τῶν οἰκείων εὐχῶν τὴν εὐμένειαν τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ τοῖς κοινοῖς τῆς πολιτείας ἐπαχθῆναι πράγμασι διὰ τοῦ παρόντος νόμου θεσπίζομεν, ὁσάκις ἂν ἐν οἵᾳ δή ποτε πόλει ἱερατικὸν θρόνον σχολάσαι συμβῇ, ψήφισμα γίνεσθαι παρὰ τῶν οἰκούντων τὴν αὐτὴν πόλιν ἐπὶ τρισὶ τισὶν ἐπ' ὀρθῇ πίστει καὶ βίου σεμνότητι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς μεμαρτυρημένοις, ὥστε ἐκ τούτων τὸν ἐπιτηδειότερον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίζεσθαι. εἰ γὰρ οἱ ἅγιοι καὶ ἔνδοξοι ἀπόστολοι οἱ τὴν ἱερωσύνην παρὰ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν δεξάμενοι, καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν τὴν γῆν πληρώσαντες, καὶ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν ἅπασι παραδεδωκότες, οὐδ' αὐτῆς τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ζωῆς αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἐφείσαντο, πῶς οὐ δίκαιον ἐστὶ τοὺς ὑπεισιόντας εἰς τὴν αὐτῶν τάξιν καὶ ἐγκαθησαμένους τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν ἱερέας, καθαρὰν κεκτῆσθαι προαίρεσιν, καὶ τῶν μὲν χρημάτων ὑπερφρονεῖν, πᾶσαν δὲ τὴν ἑαυτῶν ζωὴν εἰς τὸν φιλάνθρωπον ἀνατείνειν Θεόν: ὥστε προσήκει τοιούτους ἐπιλέγεσθαι καὶ χειροτονεῖσθαι ἱερέας οἷς οὐκ ἔστιν οὔτε τέκνα οὔτε ἔγγονοι. ἐπειδὴ οὐχ οἷόν τέ ἐστι τὸν περὶ τὰς βιωτικὰς ἠσχολημένον φροντίδας ἃς οἱ παῖδες μάλιστα τοῖς γονεῦσι παρέχουσι τὴν πᾶσαν σπουδήν τε καὶ διάνοιαν περὶ τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔχειν πράγματα. τινὲς γὰρ διὰ τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίδα καὶ διὰ τὸ τὰς ἑαυτῶν περισῶσαι ψυχὰς προστρεχόντων ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις, καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῖς ταύταις προσφερόντων καὶ καταλιμπανόντων ἐπὶ τῷ εἰς πτωχοὺς, καὶ πένητας καὶ ἑτέρας εὐσεβεῖς ταύτας δαπανᾶσθαι χρείας, ἄτοπόν ἐστι τοὺς ἐπισκόπους εἰς οἰκεῖον ταῦτα ἀποφέρεσθαι κέρδος, ἢ περὶ ἴδια τέκνα καὶ συγγενεῖς καταναλίσκειν. χρὴ γὰρ καὶ τὸν ἐπίσκοπον, μὴ ἐμποδιζόμενον προσπαθείαις σαρκικῶν τέκνων, πάντων τῶν πιστῶν πνευματικὸν εἶναι πατέρα. διὰ ταῦτα τοίνυν ἀπαγο-

Primum iubet eos episcopos creari, quibus neque liberi, neque posteri ulli sint, id quod ita intelligit. si tamen erga liberos studio & affectione existens, ut officio episcoporum, quòd non minorem in extraneos, quàm in domesticos curam & vigilantiam desiderat, minus rectè functuri videantur. Secundo loco sanctissimè admonet episcopos, ea quæ sunt ecclesiis relicta, non ad eorum opes, & diuitias augendas relicta esse: sed ad pios & necessarios ecclesiarum usus. Postremò uetat ne vel episcopi, vel alii ulli qui ecclesiarum procurationem gerunt, largitione ad illud munus cooptentur: sed adhibito iudicio et inquisitione creentur

Imperator Iustinianus August. Atarbio præfecto prætorio.

NOs semper omnibus modis sacrosanctis ecclesiis prouidentes in honorem & gloriam sanctæ, incorruptæ, & consubstantialis Trinitatis, per quam seruari tum nosipsos, tum rempublicam persuasi sumus, sequẽtes doctrinam sanctorum Apostolorum, de eo quod debent eligi integerrimi & incorruptissimi sacerdotes, qui quidem ea re maximè constituuntur, vt suis precibus beneuolentiam Dei clementissimi respublicis acquirant, præsenti constitutione sancimus: Quoties sacerdotalẽ sedem in quapiã ciuitate vacare contigerit, vt suffragia ferantur ab incolentibus eam ciuitatẽ, de tribus, qui in recta fide ac vitæ sanctimonia aliisque optimis in reb. spectati & probati sunt: vti ex iis, qui maximè idoneus erit, in episcopatũ cooptetur. Nam si sancti & gloriosi Apostoli sacerdotium a domino Christo Deo nostro accipiẽtes, & omnibus bonis terrã implẽtes, suãq; doctrinam omnibus tradentes, ne suæ quidẽ in hoc mundo cõcessæ vitæ, vt saluti nostræ inseruirent, pepercerunt, an non æquum est, eos qui in illorum munus succedunt, & sanctis ecclesiis sacerdotes præsunt, puram atq; incorruptam vitam agere, & opes atq; pecunias pro nihilo ducere, vitamque suam oẽm ad clementissimum Deum referre ac dirigere? Par est igitur eiusmodi sacerdotes eligi & creari, quibus neque liberi sint, neque posteri, propterea quòd is qui huius vitæ curis & solicitudinibus afficitur, quas liberi, vt q̃ maximè parentibus afferunt, eius omne studium

ἀπαγορεύομεν τὸν ἔχοντα τέκνα ἢ ἐγγόνους χειροτονεῖσθαι ἐπίσκοπον. τοὺς δὲ νῦν ὄντας ἐπισκόπους, ἢ μέλλοντας γίνεσθαι, θεσπίζομεν μηδαμῶς ἔχειν ἐξουσίαν διατίθεσθαι, ἢ δωρεῖσθαι, ἢ καθ᾽ ἑτέραν οἵαν δήποτε ἐπίνοιαν ἐκποιεῖν τὶ τῆς ἑαυτῶν περιουσίας, ἣν μετὰ τὸ γενέσθαι ἐπίσκοποι ἐκτήσαντο, ἢ ἀπὸ διαθηκῶν, ἢ ἀπὸ δωρεῶν, ἢ καθ᾽ ἕτερον οἷον δ᾽ ὁποτε τρόπον, πλὴν εἰ μὴ μόνα, ἃ πρὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἐξ οἵας δήποτε αἰτίας ἔχον, ἢ μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν ἀπὸ γονέων καὶ θείων καὶ ἀδελφῶν εἰς αὐτοὺς τι περιῆλθεν, ἢ καὶ περιελεύσεται. πάντα δὲ ὅσα μετὰ τὸν χειροτονίαν οἵας δήποτε αἰτίας καθὰ εἴρηται χωρὶς τῶν εἰρημένων προσώπων εἰς αὐτοὺς περιῆλθε, τῇ παρ᾽ αὐτῶν ἐπισκοπουμένῃ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ διαφέρειν κελεύομεν, καὶ ἐκδικεῖσθαι παρ᾽ αὐτῆς, οὐδενὸς ἑτέρου προσώπου δυναμένου ἐκ τούτου εἰς οἰκεῖον ἀπενεγκεῖν κέρδος. τίς γὰρ ἂν ἀμφισβητήσειεν, ὡς οἱ τούτοις τὰς ἰδίας οὐσίας καταλείψαντες, ἢ καὶ καταλιμπάνοντες, ἢ καὶ καθ᾽ ἕτερον τρόπον παραπέμψαντες, ἢ καὶ παραπέμποντες, οὐκ ἀφεωράκασιν εἰς τὴν αὐτῶν ἱερωσύνην, καὶ πιστεύσαντες ὡς οὐ μόνον τὰ παρ᾽ αὐτῶν καταλειφθέντα εὐσεβῶς δαπανήσουσι, ἀλλὰ καὶ τὰς ἰδίας αὐτῶν οὐσίας προσθήσουσι, τοῦτο ποιοῦσιν; τῆς δὲ γενικῆς ἡμῶν ταύτης νομοθεσίας μόνα ἐξαιροῦμεν τὰ περιγινόμενα οἷα δήποτε πράγματα Ἐπιφανίῳ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς εὐδαίμονος ταύτης πόλεως καὶ πατριάρχῃ ἁγιωτάτῳ μέχρι τῆς παρούσης ἡμέρας. ἐπὶ γὰρ τοῖς ἀπὸ τοῦ παρόντος μέλλουσι αὐτῷ προσγίνεσθαι κρατεῖν τὰ παρ᾽ ἡμῶν διατυπωθέντα, καὶ τῇ ἁγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ προσήκειν ταῦτα θεσπίζομεν. μετὰ δὲ τὴν τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων τελευτὴν, τοὺς κατὰ καιρὸν οἰκονόμους λόγους ἀπαιτεῖσθαι τῶν παρ᾽ αὐτῶν καταλελειμμένων πραγμάτων, καὶ τῇ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ προσήκειν, ἢ ἐκ ταύτης ἡμῶν τῆς νομοθεσίας ὀφειλόντων. καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς οἰκονόμους κατὰ κρίσιν καὶ δοκιμασίαν γίνεσθαι κελεύομεν, εἰδότας, ὡς παντὶ τρόπῳ καθ᾽ ἕκαστον ἐν αὐτὸν λόγους ὑφέξουσι τῷ ἁγιωτάτῳ ἐπισκόπῳ τῆς οἰκείας διοικήσεως καὶ πᾶν, ὅπερ ἂν φανῶσι τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καταβλάψαντες, ἢ κέρδος οἰκεῖον ποιησάμενοι, τοῦτο τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἀποδώσουσι πράγμασιν. ὥστε εἰ μὲν περιόντες τοὺς τοιούτους λόγους γενέσθαι τὰ εἰρημένα. εἰ δὲ τελευτήσειαν πρὶν τοὺς αὐτοὺς λόγους ὑπέχειν τότε τοὺς αὐτῶν κληρονόμους ὑπαχθῆναι τῇ τοιαύτῃ ζητήσει καὶ συνελθεῖν πρὸς ἀποκατάστασιν πάντων ὧν ἂν ἐντεῦθεν φανῶσι ὀφείλοντες. δεῖν δὲ ᾠήθημεν καὶ τὰ ἐπὶ τοῖς τὴν φροντίδα ἀναδεδεγμένοις ἢ καὶ ἀναδεξομένοις τῶν τε ἁγίων ξενώνων, καὶ νοσοκομείων καὶ πτωχείων, καὶ ὀρφανοτροφείων, καὶ βρεφοτροφείων διατυπῶσαι. καὶ γὰρ αὐτοῖς πᾶσαν ἄδειαν ἀναιροῦμεν, τῶν τὰ κτηθέντα αὐτοῖς μετὰ τὸ παραλαβεῖν τὰ εἰρημένα φροντίσματα, ἢ κατὰ διαθήκας, ἢ καθ᾽ ἕτερον οἷον δήποτε τρόπον, ἢ ἐπίνοιαν, εἰς ἕτερα μετατιθέναι πρόσωπα, πλὴν εἰ μὴ

dium & cogitatio in Dei cultu, & rebus ecclesiæ versari non pōt. Cùm enim quidā adducti spe, quam in Deo positam & constitutam habent, tum autem vt suorum animorū saluti consulant, ad sanctissimas ecclesias cōfugiāt, suasq; opes ac facultates ob eam causam, ijs afferant & relinquant, vt in pauperes & egenos, aliosq; præterea pios vsus impendantur, absurdum esset minimeq; conueniēs, si episcopi in propriū lucrū prædamq; eas pecunias reuocarent, aut in proprios liberos & consanguineos impenderent. Oportet enim episcopum nulla erga eos liberos, qui carne & corpore parantur, affectione & studio prępeditum, omnium fideliū animos parentis charitate & beneuolentia comprehendere. His igitur de causis, eos qui liberos & posteros habeant creari episcopos prohibemus. Iis verò, qui iam sunt episcopi, aut posthac futuri sunt, interdicimus ne cuiquā potestatem habeant aut testamento, aut alio quoquo commento, atque artificio, aliquid ex suis facultatibus alienādi, quas facultates ex quo episcopi creati sunt, siue testamēto, siue donatione, siue vllo quouis alio modo quæsiuerint: ijs solis exceptis, quæ ex quacūque causa ante episcopatum, aut postquam eum adepti sunt a parentibus, patruis, & fratribus ad eos redierint, aut reddituræ sunt. Cæterum quæcunque ab electione facta ex quæcunque causa (sicut iam dictum est) præterquam ab iis quas diximus, personis ad ipsos redierint, iubemus in sacrosanctam ecclesiam, cuius episcopatum gerunt, conferri: ab eaque ecclesia vindicari alij nulli permissa potestate quicquam eorum in proprium lucrum, & quæstum auertere. Cui nanq; dubium est, quin ij qui suas illis facultates reliquerunt ac relinquunt, siue alio quoquo modo manciparunt, aut mancipant, ipsos sacerdotes non respiciant, sed hoc ea spe atque fiducia faciant, quòd non ea tantùm quæ ab ipsis relicta sunt piè insumentur, verùm ēt proprias ipsi opes atque facultates cōferēt? In quo tamen hac nostra generali constitutione sola ea excipimus, quę ad hunc vsque diem penes Epiphaniū huius beatæ ciuitatis archiepiscopum & patriarcham sanctissimū fuerint. Nam quæ post hunc diem illi accesserint, hæc ita vti a nobis cōstitutum est sese habere, & ad sanctissimam magnam ecclesiā pertinere volumus. Quin etiam beatissimis episcopis vita functis, rationes eorum quæ ab illis relicta sunt ab œconomis eius temporis repeti, & ad sanctissimam ecclesiam pertinere. necnon eorum quæ ex hac cōstitutione

μὴ ὅσα πρότερον ἐτύγχανον ἔχοντες, ἢ μετὰ ταῦτα ἀπὸ γονέων, ἢ θείων καὶ ἀδελφῶν εἰς αὐτοὺς περιῆλθε. πάντα δὲ ὅσα τοῖς εὐαγέσιν οἴκοις προσήκει τοῖς εἰρημένοις, ἢ εἰς τοὺς τούτων προεστῶτας μετὰ τὸ τὴν τοιαύτην ἀναδέξασθαι φροντίδα περιῆλθεν, ἢ περιελεύσεται, τοῖς αὐτοῖς εὐαγέσι διαφέρειν οἴκοις καὶ εὐσεβῶς περὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς ὄντας ἢ θεραπευομένους διοικεῖσθαι βουλόμεθα. πρόδηλον γάρ ἐστιν, ὅτι ὁ καταλιμπάνων, ἢ δωρούμενος ἐγγράφως, ἢ ἀγράφως ξενοδόχῳ, ἢ νοσοκόμῳ, ἢ πτωχοτρόφῳ, ἢ ὀρφανοτρόφῳ, ὑπὲρ τούτου δίδωσιν, ἵνα εὐσεβῶς δι' αὐτοῦ διοικηθῇ, ὡς καὶ πολλὴν εὐσεβείας ἀφορμὴν αὐτοῦ ἔχοντος διὰ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ φροντιζομένους, καὶ οὐ δίκαιόν ἐστι τοῦτον ἅπερ προφάσει τοῦ ὑπ' αὐτοῦ φροντιζομένων λαμβάνει, μὴ περὶ αὐτοὺς, ἢ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἀναλίσκειν, ἀλλ' εἰς ἴδιον αὐτοῦ πρόσωπον ἀποφέρεσθαι, καὶ οἰκεῖον ποιεῖσθαι κέρδος, τοῦ φόβου Θεοῦ καταφρονήσαντα. τίς γὰρ ἂν τὸν τοιαύτην ἔχοντα φροντίδα μὴ νομίσειε διὰ τοῦτο ταύτην ἀναδέξασθαι, ἵνα μὴ μόνον ὅσα αὐτῷ ἔξωθεν περιγίνεται, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐτύγχανεν ἐσχηκὼς περὶ αὐτὴν δαπανήσῃ; ἔτι καὶ τοῦτο κελεύομεν, ὅσα μετὰ τὴν δεόντως παρὰ τῶν τοιούτων προσώπων γινομένην περὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ φροντιζομένους δαπάνην καὶ ἐπιμέλειαν περί τε τὰ πράγματα καὶ τοὺς οἴκους ἐκπερισσεῦσαι συμβαίη, ταῦτα προχωρεῖν εἰς ἀγορασίαν προσόδων. πανταχοῦ γὰρ ἡμῖν σκοπὸς εἰς ἐπίδοσιν ἤτοι αὔξησιν ἄγεσθαι τὰ εἰς εὐσεβεῖς ἀφωρισμένα χρείας πράγματα. οὕτως γὰρ ἕκαστος ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς τι πρᾶξαι βουλόμενος, προθυμότερον ἐπιδώσει, ἐὰν τὰ παρ' αὐτοῦ παρεχόμενα εὐσεβῶς μέλλειν διοικεῖσθαι πιστεύσειεν. ἢν δὲ συμβῇ τινὰ τούτων παύσασθαι τῆς φροντίδος ἧς εἶχε, θεσπίζομεν τὸν εἰς τόπον αὐτοῦ καταστησόμενον μετὰ τοῦ φόβου τοῦ δεσπότου Θεοῦ λόγους ἀπαιτεῖσθαι πάσης τῆς παρ' αὐτοῦ γινομένης διοικήσεως, καθὰ τῇ θείᾳ ἡμῶν ταύτῃ περιέχεται νομοθεσίᾳ, εἰδότος καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν καθισταμένου, ὡς τῷ δεσπότῃ Θεῷ τὸν ὑπὲρ τούτων λόγον ὑφέξει. ἔτι θεσπίζομεν καθὰ τοῖς θείοις διώρισται κανόσι μήτε ἐπίσκοπον, μήτε χωρεπίσκοπον, μήτε περιοδευτὴν, μήτε πρεσβύτερον, μήτε ἄλλον ὅρας δήποτε ἀξίας κληρικὸν ἐπὶ δόσει χειροτονεῖσθαι. ἀλλὰ μηδὲ οἰκονόμον, ἢ ἐκκλησιέκδικον, ἢ ξενοδόχον, ἢ νοσοκόμον, ἢ πτωχοτρόφον, ἢ ὀρφανοτρόφον, ἢ βρεφοτρόφον, ἢ τὸν ἐπὶ τῆς πτωχείας παρέχοντά τι γίνεσθαι, ἀλλὰ κατὰ κρίσιν καὶ δοκιμασίαν τῶν κατὰ τόπον θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων τούτους προβάλλεσθαι. εἰ δέ τις εὑρεθείη προφάσει τῶν εἰρημένων χειροτονιῶν καὶ φροντισμάτων διδούς τι, ἢ λαμβάνων, εἴτε ἐπίσκοπος εἴη, εἴτε κληρικὸς, καὶ τὸν παρέχοντα καὶ τὸν λαμβάνοντα ἔξω τῆς ἱερωσύνης καὶ τοῦ κλήρου γίνεσθαι κελεύομεν, κατὰ τὸ ὑπὸ τὴν κατάκρισιν αὐτοὺς εἶναι τοῦ δεσπότου Θεοῦ. εἰ δέ τις διὰ προστασίας γένοιτο καὶ εὑρεθείη διδούς τι, τὸν γινόμενον ἔξω τοῦ κλήρου γίνεσθαι κελεύομεν, εἰ δὲ οἰκονόμος, ἢ ἐκκλησιέκδικος, ἢ χωρεπίσκοπος,

tutione debebuntur. Ipsos autem œconomos iubemus adhibito iudicio & probatione creari, simul commonitos quòd omnino suæ huius administrationis singulis annis sanctissimo episcopo rationes reddent: & quascunq; res ecclesiasticas damno affecisse, aut in suũ compendium auertisse comperientur, eas facultatibus ecclesiæ restituent. Quocirca si tales ipsi dum adhuc in vita manent rationes reddiderint, fiant supradicta, sin autem nõdum redditis rationibus è vita excesserint, tum eorum hæredes eidem inquisitioni subijcietur: & ad restitutionem omnium, quorum eos ex hac constitutione debitores esse apparebit, conuenientur. Præterea operæpretium esse existimauimus legem de ijs quoque promulgare, qui vel iam antea susceperunt, vel posthac suscepturi sunt procurationem religiosorum locorum, in quibus vel hospites diuersantur, vel ægroti curantur, vel inopes recipiuntur, vel orphani atque infantes aluntur. Nos enim omnem illis licentiam adimimus, eas res quas a suscepta semel illa procuratione possederint, siue per testamenta, siue alio quoquo modo vel commento ad alias personas transferendi: ijs tamen rebus exceptis, quæ res vel prius in eorum erant potestate, vel postea à parẽtibus, patruis, aut fratribus ad eos peruenerint. Quæcunque autem ad supradictas religiosas domos pertinebunt, aut verò postquam earum præfecti procurationem illarum susceperint ad eos peruenerit: aut peruenturum est, ea volumus ad ipsas religiosas domos conferri atque comportari: & ijs qui erunt curabunturque in ijs, piè ac religiosè dispertiri. Perspicuum est enim, eum qui vel testamento, vel donatione, scripto, aut sine scripto ijs locis aliquid largitur, in quibus vel hospites recipiuntur, vel ægroti curantur, vel inopes & orphani aluntur, ob eam causam largiri, vt bene & ratione ab ipso antistite distribuatur. Qui quum magnam pietatis exercendæ occasionem in iis positam habeant, qui eius curæ atque solicitudini commissi sunt, certè haudquaquam æquum est, ea quæ nomine illorum, qui eius curæ commissi sunt accepit, non in illos, aut illarum commodum atque vtilitatem impendere, sed ea in seipsum transferre, suumq; inde compendium neglecto Dei timore comparare. Ecquis enim eum qui talem curam susceperit, non ob eam causam suscepisse existimet, vt non ea tantum quæ extrinsecus ipsi contingunt, sed quæcunque etiam ipse possidebat, in ipsam curam impendat.

Præte-

σκοπος, ἢ περιοδευτής, ἢ ξενοδόχος, ἢ νοσοκόμος, ἢ πτωχοτρόφος, ἢ ὀρφανοτρόφος, ἢ ὁ καλούμενος ἐπὶ τῆς πτωχείας φανείη παρασχόντι ἐπὶ τῷ τὴν τοιαύτην αὐτῷ ἐμποιῆσαι φροντίδα, καὶ τοῦτον ἀποκινεῖσθαι τῆς τοιαύτης φροντίδος κελεύομεν. ἔτι θεσπίζομεν πάντας τοὺς κληρικοὺς τοὺς ἐν ἑκάστῃ ἐκκλησίᾳ, δι' αὐτῶν ψάλλειν τάς τε νυκτερινὰ καὶ τὰ ὀρθρινὰ καὶ τὰ ἑσπερινά, καὶ μὴ μόνον ἐν τῷ δαπανᾶν τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα κληρικοὺς φαίνεσθαι. ὄνομα μὲν ἔχοντας κληρικῶν, μὴ ἐπιτελοῦντας δὲ τὸ πρᾶγμα τοῦ κληρικοῦ πρὸς τὴν λειτουργίαν τοῦ δεσπότου Θεοῦ. ἄτοπον γάρ ἐστιν ἀντ' αὐτῶν γραπτοὺς ἀνάγκης ἐπαγομένης αὐτοῖς ψάλλειν. εἰ γὰρ πολλοὶ τῶν λαϊκῶν διὰ τὸ τὴν οἰκείαν ὠφελοῦσαι ψυχὴν, ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις προσεδρεύοντες σπουδαῖοι περὶ τὴν ψαλμῳδίαν δείκνυνται, πῶς οὐκ ἄτοπον τοὺς κληρικοὺς τοὺς ἐπὶ τούτῳ τεταγμένους μὴ πληροῦν τὸ οἰκεῖον ἐπάγγελμα. διὸ παντὶ τρόπῳ τοὺς κληρικοὺς ψάλλειν κελεύομεν, καὶ καταζητεῖσθαι αὐτοὺς παρὰ τῶν κατὰ καιρὸν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων καὶ δύο πρωτοπρεσβυτέρων ἑκάστης ἐκκλησίας καὶ τοῦ καλουμένου ἄρχοντος ἤτοι ἐξάρχου καὶ τοῦ ἐκδίκου ἑκάστης ἁγιωτάτης ἐκκλησίας, καὶ τοὺς μὴ εὑρισκομένους ἀμέμπτως ταῖς λειτουργίαις προσκαρτεροῦντας, ἔξω τοῦ κλήρου καθίστασθαι. οἱ γὰρ καταστήσαντες ἤτοι κτίσαντες τὰς ἁγιωτάτας ἐκκλησίας ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, καὶ τῆς κοινῆς πολιτείας κατέλιπον αὐταῖς οὐσίας. δι' ὧν ὤφειλον αἱ θεῖαι λειτουργίαι γίνεσθαι ἐφ' ᾧτε διὰ τῶν λειτουργούντων ἐν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις εὐλαβεστάτων κληρικῶν θεραπεύεσθαι τὸν δεσπότην Θεόν. ἄδειαν δὲ παρέχομεν παντὶ προσώπῳ τῷ γινώσκοντι τούτων τι παραβαινόμενον τοῦτο προσαναγγέλλειν καὶ φανεροῦν, τὰ δὲ παρ' ἡμῶν θεσπισθέντα πέρατι παραδοῦναι, καὶ εἰς ἔργον ἀχθῆναι μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ εὐμενείας κελεύομεν, ὑφορωμένων τῶν παραβαίνειν ταῦτα τολμώντων, πρῶτον μὲν τὸν ἐκ τῆς τοῦ δεσπότου Θεοῦ κρίσεως κίνδυνον, ἔπειτα δὲ καὶ τὰς ἐγκειμένας τῇ αὐτῇ νομοθεσίᾳ ποινάς.

DATVM KAL. MAR. C.P. DN. IVSTINIANO P.P. A. II. COS.

Praeterea & hoc iubemus, quaecunque post necessariarum rerum impensam ab iisdem personis in eos qui suae curae commissi sunt factam, rerumque & domorum curationem superesse contigerit, haec in emptionem redituum cedere. Omnibus enim in rebus propositum nobis est, ea in amplificationem & incrementum conferre, quae vsibus pijs assignata sunt. sic enim omnes qui animorum suorum salutis causa aliquid facere voluerint, promptius ac libentius dabunt, quam ab se erogata piè & bona ratione dispertitũ iri existimabunt. Quòd si eorum quempiam ab administratione sua desistere contingat, sancimus eum qui in eius sufficietur locum, religiosè & cũ timore domini Dei rationes totius ab se gestae administrationis referre: prout sacra constitutione nostra cõprehensum est. sciente & eo qui illi successurus est, sese quoq; domino Deo rationes de hisce rebus redditurum. Item iubemus secundum ea quae diuinis canonibus constituta sunt, neq; episcopũ (siue ille ipsius loci sit eps, siue circunforaneus) neq; sacerdotẽ, neq; alium cuiuscunq; dignitatis clericum largitione creari. sed neq; œconomum, neq; ecclesiae defensorem, neque eorum locorum praefectum, in quibus vel hospites recipiũtur, vel aegroti curãtur, vel pauperes, orphani, & infantes alũtur, aut qui mendicorum & pauperũ curam habet, largitione hoc assequi: sed adhibito iudicio & probatione sanctissimorum eius loci episcoporum eos designari. Quòd si qs inuentus sit ob eas electiones & administrationes largitus esse aliquid, aut accepisse siue ille sit episcopus siue clericus, iubemus tã eum qui dederit, quàm qui acceperit sacerdotio & clero abdicari, dñi Dei iudicio relictos. Sin ob praefecturam comperiatur aliqs largitus esse aliquid, eum a clero repelli volumus. Quòd si œconomum, aut ecclesiae defensorem, aut ijs locis praefectum in quibus vel peregrini recipiuntur, vel aegroti curantur, vel pauperes & orphani aluntur, aut eũ denique quem praefectum mendicorum appellant, aliquid ob eam procurationem adipiscendam dedisse constiterit, eum quoque similiter iubemus ab ea procuratione summoueri. Sancimus praeterea vt omnes clerici, cuiuscunque ecclesiae sint, per se ipsi & nocturnas, & matutinas, & vespertinas preces psallant: neque in absumendis tantum ecclesiae facultatibus clerici videantur, titulum quidem clericorum sustinẽtes, caeterum officio clericorum, quod in cultu domini Dei versatur, negligentes. Est enim per absurdum alios quosdam pro ipsis scriptos quasi ex syngrapha cogi psallere. Nam si plerique laici vt animorum suorum saluti consulant, ad sacrosanctas ecclesias concurrunt, eosque cantus & symphoniae studiosos esse apparet, nonne perabsurdum est, & valde indecorem, clericos qui huic negotio praefecti sunt procurationem sibi commissam deserere? Quo circa iubemus omnino vt clerici psallant, & in eos à sanctissimis episcopis, & duobus cuiusque ecclesiae primi presbyteris, eoque ἄρχοντα vel ἔξαρχον, id est, praefectum vel praesidem appellant, denique sacrosanctae cuiusque ecclesiae defensore inquiratur. Quòd si quos non sanctissimè & integerrimè cultui

Dei inseruire constiterit, ij è clero expellantur. nam qui ante hac pro sua & reipublicæ salute sacrosanctas ecclesias fundarunt, hodieque etiam fundant, facultates ijs ob eam causam relinquunt, vt ex ijs facultatibus diuina sacra fiant: quibus sacris a pijs clericis qui in sanctissimis ecclesijs seruiunt dominus Deus coleretur. Potestatem autem permittimus omnibus qui horum quicquam

Ἐν ὀνόματι τοῦ δεσπότου καὶ Θεοῦ ἡμῶν.

Αὐτοκράτωρ καῖσαρ, φλ. Ἰουστινιανὸς, Ἀλαμανικὸς, Γοτθικὸς, Φραγκικὸς, Γερμανικὸς, Ἀντικὸς, Ἀλανικὸς, Βανδαλικὸς Ἀφρικανὸς, εὐτυχὴς, εὐδοκὸς, νικητὴς τροπαιοῦχος, ἀεισέβαστος, αὔγουστος, τῇ μεγάλῃ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ πάσαις ταῖς οἰκουμέναις ἡμῶν πόλεσιν.

Δ Ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς μετὰ τὴν πρὸς Πέρσας εἰρήνην, μετὰ τὸ κατὰ Βανδήλων τρόπαιον, καὶ τὴν ὅλην Λιβύης κτῆσιν. καὶ τῆς ὀνομαστοτάτης Καρχηδόνος ἐπανάληψιν, καὶ τὸ τῆς ἐπανανεώσεως εἰς πέρας ἀγαγεῖν τῶν πρὸ ἡμῶν βεβασιλευκότων νομοθεσίαν, ὅπερ οὐδ' εἰς νοῦν βαλόμενος ἤλπισεν ἄν τις, οὔτε δυνατὸν ὅλως αὐτῷ ἂν ἐνομίσθη * νομοθεσίαν τῆς πρεσβυτέρας * μέχρι τῶν * ὧν ὅπερ ἀμφὶ τὰ χίλια * οὐκ ἐν τοῖς ἄλλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσι πρὸς ἅπασαν συμφωνίαν τε καὶ διαφωνίαν, καὶ τὸ μὲν μαχόμενον αὐτοῖς ἐξελεῖν, τὸ δὲ ταυτόν τε καὶ ὅμοιον ἐξωθῆσαι. μίαν δὲ αὐτῇ κάλλους ἰδέαν παρασχεῖν, ὥστε ἕνα τὸν κείμενον ἐφ' ἑκάστῳ καθεστάναι πράγματι μόνον τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς καὶ τῆς ἐκεῖθεν φιλανθρωπίας ἴδιον ἦν, ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπίνης τινὸς διανοίας, ἢ ἐγχειρήσεως ἢ δυνάμεως ὅλως. ἡμεῖς οὖν τοῦτο δὴ τὸ συνηθισμένον ἡμῖν τὰς χεῖρας εἰς Θεὸν ἀνατείναντες, καὶ αἰτήσαντες ἡμῖν αὐτὸν συλλαβεῖν, ἐνεχειρησάμεθα. καὶ τοίνυν τὸ πᾶν ἐξειργασάμεθα, Τριβωνιανῷ τῷ τε ἐνδοξοτάτῳ μαγίστρῳ καὶ ἀποκυαισώρων τοῦ θείου ἡμῶν παλατίου, καὶ ὑπάτων πρὸς τὴν ὅλην ὑπουργίαν χρησάμενοι, καὶ τισὶν ἄλλοις ἐνδόξοις τε καὶ σοφοῖς ἀνδράσιν, ἐρωτῶντες μὲν ἀεὶ τὸ γινόμενον, τὸ δὲ ἀμφισβητήσιμον μανθάνοντες πᾶσιν δὲ ἐκ τῆς ἐνδιδομένης ἡμῖν παρὰ τοῦ δεσπότου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γνώσεώς τε καὶ θάλψεως, ἐπιθέντες πέρας προσῆκον, τὰς μὲν οὖν εὐσεβεῖς διατάξεις ἤδη προτέρας, δώδεκα βιβλίοις περιστείλαντες, τὸ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ἐπώνυμον συντεθείκαμεν βιβλίον: νῦν δὲ τὰς ἁπάντων τῶν ἔμπροσθεν νομοθετησάντων συναγαγόντες γνώμας ἐκ τοῦ πλήθους ἀπὸ τῶν βιβλίων, ἅπερ ἦν μὲν ἀμφὶ τὰ δισχίλια, ἀριθμὸν δὲ στίχων εἶχον οὐκ ἐλάττω μυριάδων τριακοσίων, ὅτι ἔμμετρόν τε ἅμα καὶ εὐσύνοπτον συναγαγόμεθα ἄθροισμα, πεντήκοντα οὖν τὰ πάντα πεποιήμεθα βιβλία τὰ νῦν ἄνωθεν συναγαγόντες τὸ χρήσιμον, καὶ ἁπάσας τὰς ζητήσεις τεμόντες καὶ μηδὲν καταλιπόντες ἔτι στασιαζόμενον, ὅπερ βιβλίον DIGESTA, εἴτε Πανδέκτην προσηγο-

prætermissum esse cognouerint, ea deferre & patefacere. quæ vero a nobis constituta sunt, ea fini tradi, & ad effectum perduci cum Dei beneuolentia iubemus. Nam si qui videlicet hæc violare non dubitauerint, primum quidem in discrimen iudicij Dei adducentur: tum verò pœnas, quæ hac lege cõstitutæ sunt, persoluent.

IN NOMINE DOMINI DEI nostri.

Imperator Cæsar, Flauius, Iustinianus, Alemanicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor, Triumphator, semper Augustus magno Senatui & populo, & vniuersis nostræ ditionis vrbibus.

Tribuit nobis Dominus pace cum Persis inita, & trophæo de Vandalis erecto, atque in ditionem nostram redacta tota Lybia, ipsaque inclyta Carthagine recepta, vt ab his, qui ante nos imperarunt, latarum legum instaurationem ad eum finem perduceremus, ad quem perduci, aut vllo modo perfici posse, ne cogitare quidem vllus, nedum sperare potuisset antiquæ * vsque ad * quæ penè in mille * non in alijs modò, sed in imperialibus quoque constitutionibus in omnem * concordiam & discordiam, & exẽpto si quid in eis pugnans fuit, similibusque omnibus remotis, vnam illi pulcherrimam quandam formam ita comparare, vt vna tantùm de singulis controuersijs lex posita haberetur, cœlesti prouidentiæ & in homines beneuolentiæ peculiare fuit: humano verò ingenio & conatu atque facultate pficí nullo modo potuit. Nos igitur pro cõsuetudine nostra, manibus ad Deum sublatis, & eius implorato auxilio, opus ipsum adgressi sumus: quod & posteà absoluimus. Triboniani illustrissimi magistri & exquæstoris sacri nostri palatij & exconsulis subsidio pręcipuè freti: aliquot etiam alijs illustrib. & prudentib: hominibus adhibitis, a quibus res singulas ita vt opus procedebat, sciscitati, & eorum quæ ipsis dubia videbantur certiores facti, omnibus demum pro ea intelligentia, quæ nobis a Domino & Seruatore nostro Iesu Christo concessa est perpensis & digestis, consentaneum tãdem finem imposuimus. Pijs igitur constitutionibus iam ante in duodecim Libros digestis, librum nostro nomine inscriptum composuimus: nunc autem coactis antiquorum legislatorum sententiis, ex multitudine librorum plus minus duorum millium, vt numerum versuum tricies centenorum.

προσηγορεύσαμεν. εἶτα τῇ τῶν νόμων εἴχετο διαιρέσεις τε καὶ διατυπώσεις, εἴ κατά τι τὰ πάντα εἰς ἓν ἀθροισθὲν ὑποδέξαιτο ταύτην αὐτῷ θέμενοι τὴν προσηγορίαν, οὐ περαιτέρω τε πέντε καὶ δέκα μυριάδων στίχων, ἀριθμὸν αὐτῷ δόντες. καὶ εἰς ἑπτὰ τοῦτο διαθέμενοι πραγματείας, καὶ τοῦτο οὐ παρέργως ἀλλὰ τῆς τῶν ἀριθμῶν φύσεώς τε καὶ ἁρμονίας στοχασάμενοι. τά τε γὰρ καλούμενα παρὰ πᾶσι πρῶτα ἐν τέσσαρσιν ἀπεθέμεθα βιβλίοις, ἐφεξῆς τε τὰ DE IVDICIIS ἐν ἑτέροις ἑπτὰ DE REBVS, οὐκ ἐν πλείοσι τῶν ὀκτώ. τὸ δὲ ἐφεξῆς τοῦ συγγράμματος μέρος, ὅπερ δὴ τέταρτόν τε ἅμα καὶ μέσον ἐστὶ τοῦ παντός, ὀκτὼ βιβλίοις ἄλλοις ἐναπεθέμεθα. ἐν οἷς ἐστὶ μὲν HYPOTHECARIA οὐ πόρρω που τῆς PIGNORATITIAS ἀφεστῶσα. ἐστὶν δὲ καὶ MEDIVS τὸ ἤδικτον καὶ ἡ περὶ τῶν ἐκδικήσεων ἐπερώτησις, ἅπερ ἄμφω παρακολουθήματα μὲν καθεστῶτα τῶν πράσεων, πόρρω δέ που τῆς νομοθεσίας ἀποκείμενα συνηγάγομεν ἐγγύθεν διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα συγγένειαν ἵνα τὰ περὶ τῶν αὐτῶν διαλεγόμενα μὴ πόρρω διεστήκοιεν ἀλλήλων. εἶτα ἐπηγάγομεν τούτοις τά τε περὶ τόκων ἐγγείων τε καὶ θαλασσίων καὶ τὰ περὶ συμβολαίων τε καὶ παρόδου μαρτύρων, καὶ ἀποδείξεών τε καὶ προλήψεων, εἰς βιβλίον ἓν τρία δὴ ταῦτα μονόβιβλα μετὰ τὴν τῶν DE REBVS πραγματείαν συνεγγὺς ἀλλήλων καταθέμενοι, καὶ αὖθις τὰ περὶ μνήστρων, καὶ γάμων, καὶ προικὸς νενομοθετημένα συναγαγόντες, τρία δεδώκαμεν ἔχειν καὶ ταύτῃ τῇ συντάξει βιβλία. καὶ μὴν καὶ περὶ τῶν κηδεμόνων τῆς νέας ἡλικίας δύο. ταῦτα δὴ τὰ DE TVTELIS, παρὰ πᾶσιν ὀνομαζόμενα κἀν ταῦτα συνεκεφαλαιωσάμεθα τὴν τῶν ὀκτὼ τούτων βιβλίων πραγματείαν, καὶ μεσαίτατον ὡς εἴρηται τοῦτο μέρος τῆς πάσης συντάξεως τοῦ βιβλίου πεποιήμεθα, τὰ κάλλιστα δὴ καὶ χρησιμώτατα τῶν νόμων ἐν τούτοις ἀναγραψάμενοι. τὰ δὲ δὴ περὶ διαθηκῶν, καὶ περὶ ληγάτων, καὶ φιδεικομμίσσων, καὶ ἅπαντα συνηγάγομεν εἰς ἐννέα βιβλία ἀριθμόν. ὧν ἡγεῖται μὲν τὰ περὶ διαθηκῶν. καὶ κωδικίλλων τῶν τε καθόλου φαμὲν τῶν τε ἃς ποιοῦσιν, ὡς βούλονται στρατιῶται, δύο καθεστῶτα. καὶ DE TESTAMENTIS ἐπιγεγραμμένα. πέντε δὲ ἐφεξῆς τὰ περὶ ληγάτων, καὶ φιδεικομμίσσων. καὶ πάσης τοῖς ἐν αὐτοῖς ζητήσεως διαλεγόμενα. καὶ ἐπειδήπερ ὁ τοῦ FALCIDIAE λόγος προσεχής τε καὶ ἁρμόδιος ἦν τῶν ληγάτων, καὶ φιδεικομμίσσων ἰδιότητι, διὰ τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸν εὐθὺς τῇ τῶν ληγάτων ὑπεθήκαμεν πραγματείᾳ βιβλίον ὅλον ἀναθέντες αὐτῷ μετά τινος βραχείας προσθήκης. καὶ αὖθις ἐπειδὴ πρὸ τὴν τοῦ FALCIDIAE μίμησιν ἐπὶ τῶν φιδεικομμίσσων ἦν τὸ καλούμενον TREBELLIANION δόγμα, καὶ τούτῳ τὴν τελευταίαν τῆς συντάξεως ταύτης ἀπενείμαμεν χώραν, τὸ πᾶν τῆς νομοθεσίας ταύτης εἰς τὸ TREBELLIANION, συναγαγόντες. καὶ περὶ τὴν εἶναι τὴν πάλαι τοῦ Πηγασιανοῦ νομοθεσίαν ἄροντες καὶ τὰς ἀλόγους τῶν δογμάτων τούτων

norum millium ad minimum continerent, in dimensum, & compositum aceruum redegimus. Omnes igitur superiores Libros ad numerum quinquaginta coegimus, oĩa quæ vtilia erant (quæstionibus omnibus amputatis, nullaq; repugnantia relicta) coaceruantes: eiq; Libro Digestorum seu Pandectarũ nomen imposuimus: propterea quod legum definitiones & constitutiones in se contineret, omniaq; vno quodam complexu coercerent, versusq; illi non plures quàm centum quinquaginta nullæ relinquentes. Porrò aũt opus ipsum in septẽ tractatus distinximus, neq; tamen id temerè aut fortuitu, atq; inconsultò, sed ad ipsam numerorum naturã, & harmoniam spectantes. Nam quæ vulgo τὰ πρῶτα nominãtur, ea quatuor Libros cõclusimus. Quæ verò de iudicijs, septem alijs Libris: quæ de rebus, non pluribus quã octo. reliquam autem Operis partem, quæ quarta est, & totius dimidia, octo Libris aliis cõplexi sumus: inter quos est & Hypothecaria, nõ longè à Pignoratitia. Est autem & medius Liber edictum Aedilitium, & de euictionib. stipulatio: quæ duo quum essent velut appendices venditionum, procul tamẽ inter leges reposita, propter eam, quam inter se habent affinitatem, ea in proximo collocauimus, vt ne quæ de ijsdẽ disseruntur, procul inter se disiũcta ac separata essent. His porrò ea, quæ ad vsuras terrestes ac maritimas pertinẽt, & item quæ ad instrumẽta, testes, probationes, præsumptiones, vnum in locũ collecta subiunximus. Hæc quidem omnia in treis eosq; singulares Libros post tractatum, De rebus inter se coniuncta reponentes: ac tum quidẽ ea quæ de sponsalib. nuptiis, & dote constituta sunt, coaceruantes, huic quoq; cõpositioni trei Libros assignauimus. Duos præterea de tutorib. minoris ætatis, qui vulgò de tutelis appellãtur, eoq; ipso loco, quæ octo hisce libris tractantur, in summam redegimus: & hanc, vt diximus mediam partem totius Libri fecimus. & quæ pulcherrima & vtilissima videbantur, ea legibus in ijs insertis descripsimus. Quæ verò ad testamenta legata, & fideicommissa pertinent, ea omnia in numerũ octo Librorũ contulimus: inter quos duo priorẽ locũ obtinent, qui de testamẽtis, & codicillis, siue qui vulgariter, siue qui militũ arbitrio fiunt, cõmemorant: suntq; de testamẽtis iscripti Quinq; aũt q sequũtur, De legatis & fideicommissis tractant, & omnib. quęstionibus, quę in iis versantur. Et quoniã legis Falcidiæ narratio naturæ legatorũ & fideicũmissorum cognata est, ideò nos eã proximo

τούτων διαφοράς τε καὶ κοινωνίας, ἃς δὴ καὶ οἱ πάλαι μισήσαντες περιπενοημένας τε καὶ ἐπιζημίους ἐκάλεσαν καὶ ἁπλουστέρῳ τινὶ λόγῳ τὸ πᾶν τοῦτο σχῆμα συναθροίσαντες, καὶ εἰς τὴν τοῦ TREBELLIANOV μεθαρμοσάμενοι τάξιν, καὶ τοῦτο δὴ τὸ πέμπτον μέρος τῆς ὅλης συντάξεως τοῖς ἐννέα τούτοις ἀνεῖται βιβλίοις. ἐν οἷς οὐδὲν ὑπὲρ τῶν πάλαι καδούκων ἡμῖν εἴρηται διότι καὶ ταῦτα κατά τινα χρείαν οὐκ εὐτυχῆ τῇ ῥωμαίων ἐπιπολάσαντα πολιτείᾳ, καὶ ὑπόμνημα δεινὸν τῶν ἐμφυλίων καθεστῶτα πολέμων, οὐκ ἐχρῆν ἐν καιροῖς πολιτεύεσθαι, καθ' οὓς ὁ Θεὸς εἰρήνην τε δέδωκεν ἡμῖν ἄγειν εἴτε τῶν ἔνδον, εἴτε τῶν ἔξωθεν, καὶ ὅταν δὲ ἐκ πολεμίων ῥᾷστα μετὰ τῆς αὐτοῦ ῥοπῆς τῶν ἐναντίων κρατεῖν. ἕπεται δὲ ἡμῖν καὶ ἕκτη τὶς μοῖρα τούτου δὴ τοῦ παντὸς συστήματος. ὀκτὼ περικεκλεισμένη βιβλίοις. ἄρχεται δὲ καλλῶς ἐκ τῶν ὀνομαζομένων διακατοχῶν, ἃς ἡμεῖς ὁμοίως τοῖς ἄλλοις κατασκεψάμενοι τάς τε εἰς τοὺς εὖ γεγονότας, τάς τε εἰς τοὺς ἀπελευθέρους φερομένας ἐκ πολλῆς τῆς ἔμπροσθεν συγχύσεώς τε καὶ ἀσαφείας εἰς καθαρὰν ἠγάγομεν συντομίαν δύο βιβλίων αὐταῖς ἀριθμὸν ἀρκεῖν νενομικότες. προσανεπλέξαμεν δ' αὐταῖς καὶ τὰς ἐξ ἀδιαθέτου καλουμένας ἁπάσας διαδοχάς, καὶ αὐτὰς τὰς τῶν συγγενῶν τάξεις, καὶ τοῖς ἐπὶ τούτοις βαθμοῖς ἐγγράψαντες τῷ βιβλίῳ, καὶ ἐπὶ τῆς ἐσχατιᾶς αὐτῶν τὰ περὶ τοῦ TERTVLLIANOV, τέ καὶ ORPHITIANOV συνεθήκαμεν δόγματος. ἐξ ὧν μητέρες τε καὶ παῖδες ἀλλήλων διάδοχοι γίνονται. πρόεισι δὲ ἐφεξῆς βιβλίον ἄλλο τά τε περὶ τῶν ἐν οἰκοδομήμασιν ἔργων, καὶ τὰ περὶ τῆς τῶν ὀλισθαινόντων τε καὶ καταφερομένων οἰκημάτων ἀσφαλείας καὶ τῶν ἐν τούτοις τι κακουργούντων καὶ ἐκ τῆς τῶν ὑδάτων φορᾶς ἀδικούντων τοὺς πέλας, καὶ τὰ περὶ τῶν ἀθροιζόντων τὰ δημόσια τέλη, καὶ πρός γε δωρεῶν τῶν τε ἀπροσδιορίστων, τῶν τε εἰς ἔννοιαν τελευτῆς ἀναφερομένων νομοθετούμενα. καὶ αὖθις εἴ τι περὶ τῆς ὁποίας οὖν ἐλευθερίας ἐστίν, ἢ καὶ τῶν ὑπὲρ ταύτης ἀγώνων, τοῦτο ἑνὶ παραδέδοται βιβλίῳ, ἔτι δὲ καὶ τὰ περὶ νομῆς καὶ τῆς δι' αὐτῆς κτήσεως, καὶ τῶν εἰσαγουσῶν αὐτὴν αἰτιῶν, εἰς ἓν ἀπεθέμεθα σύγγραμμα, καὶ εἴ τι γε ὅλως περὶ δικαστικῶν ἐστὶν ἀποφάσεων τε καὶ τῶν ἐν τούτοις τινὰ κατὰ σφῶν αὐτῶν ὁμολογούντων, καὶ τῆς τῶν ὄντων ἀναχωρήσεως, καὶ δανειστικῆς τε καταγῆς καὶ πράσεως, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων διακρίσεώς τε, καὶ κηδεμονίας, καὶ τοῦ μή τι παθεῖν τοὺς δανείζοντας βλάβης, καὶ τοῦτο ὁμοίως εἰς ἓν ἤθροισαι βιβλίον, καὶ τὸν τῶν ἰντερδικτόντε τρόπον οὐ πλείοσιν ἑνὸς παραδεδώκαμεν βιβλίῳ. ἐκεῖθεν τε ἐπὶ τὰς παραγραφάς, καὶ τοὺς ἐπ' αὐτὰς τεταγμένους ἐχωρήσαμεν χρόνους, καὶ τὸν τῶν ἐχόντων καὶ ἀγωγῶν ἀπεθέμεθα τρόπον, συναγαγόμενοι τὸ πᾶν δὴ τοῦτο μέρος οὗπερ ἡγεῖται τὰ περὶ τῶν διακατόχων, ὡς εἴρηται, γεγραμμένα εἰς ὀκτὼ βιβλίων ἀριθμόν, ἕκτον δὴ τοῦτο μέρος τῆς ὅλης συντάξεως ἀποθέμενοι. τὸ δὲ δὴ τῶν παντὸς

ximo loco reposuimus: eique post tractatũ de legatis Librum integrum, & cum breui quadam accessione assignauimus. Præterea, quum Falcidiam legem id Senatuscõsultum in fideicommissis imitaretur, quod Trebellianum vocant, huic etiam attribuimus vltimum huius compositionis locum, vniuersa hac sanctione sub Trebelliano Senatusconsulto redacta: posteaquam antiquam Pegasiani constitutionem inutilem esse, & absurdas horum Senatusconsultorum tum differentias, tum similitudines comperissemus: quas etiam antiqui odio habentes, captiosas & damnosas appellarũt Et simpliciori quadam ratione vniuersum hunc tractatũ coaceruantes, & in Trebelliani locum adaptantes, hanc quintam partem totius compositionis nouem Libris absoluimus: in quibus sanè nullam de iis, quæ veteres caduca nominabant, mentionem fecimus: quoniã hæc quæ infelici quodam fato in Romanorum Republica euenerant, & grauis ciuilium bellorum recordatio fuerant, his temporibus, quibus Deus in hac pace viuere nobis concessit vsurpari in Republica, nõ oportebat: neque inter eos, qui nobis subiecti sunt, neq; qui extra nostrum sunt imperium: cumque oporteat bellum nostris viribus gerere & hostes fugare. Sequitur autem & sexta quædã pars huius totius operis, octo Libris conclusa. Præclarè autem incipit à bonorum possessionibus, quas nos ita vt reliqua expendẽtes, siue quæ ad ingenuos, siue quæ ad libertinos pertinebãt ex immensa illa vetere colluuie & obscuritate in purum compendium redegimus: duorum Librorum numerum ipsis satis esse arbitrati. Quinetiam omnes successiones ab intestato, cum iis coniunximus, omnes cognationum ordines & earum gradus eo in Libro inserentes. In postrema autem ipsorum parte ea, quæ ad Senatusconsultum Tertullianum & Orphicianum pertinent, inserenda putauimus. Ex quibus matres & liberi sibi mutuò succederẽt. Dehinc Liber alius consequitur, ea sanciens, quæ tractant de operibus in ædificijs, de cautione damni infecti, iis qui in rebus eiusmodi aliquid delinquunt, & qui vicinis damnum inferunt aquarum fluxu, de publicanis, itemq; de donationibus tam quæ sine causa, quàm quæ causa mortis in beneuolentiam referuntur. Inde quicquid vsquam de quibuscunq; manumissionibus extabat, aut iis actionib, quæ illarum nomine exercentur, hoc vno libro explicatum est. ea verò quæ pertinent ad rerum acquisitionem & titulos, qui eam inducunt,

τὸς τελευταῖον ὅπερ ἕβδομον ἁπάσης ἐστὶν τῆς πραγματείας, ἐξ βιβλίων ἀριθμῷ περιέσταλται ἀρχόμενον μὲν ἐκ τῶν ἐπερωτήσεων, διαβαίνον δὲ διά τε τῶν ὑπὲρ ἐγγύης γεγραμμένων, καὶ τῆς τῶν χρεῶν καταβολῆς, καὶ διαλύσεώς τε, καὶ ἐλευθερίας αὐτῶν καὶ τῶν εἰσηγμένων ἐκ τῆς τῶν πραιτόρων νομοθεσίας ἐπερωτήσεων ἅπερ ἅπαντα δύο παρ' ἡμῶν συνέσταλται βιβλίοις, καίτοιγε ἔμπροσθεν οὐδ' εἰπεῖν ἐστὶν, ὅσα καθεστῶτα. προϊὼν δὲ εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ἐγκλημάτων λόγον, καὶ ἅπαντα καταλέγων ὁπόσα τῶν τε μετριωτέρων ἐστὶν ἁμαρτημάτων, ἅπερ ἰδιωτικὰ καλοῦσιν, ὅσα τε οὐχὶ τεταγμένα προσονομάζουσιν, ἀλλὰ τὴν τῶν ἐξτραορδιναρίων αὐτοῖς ἐπιτιθέασιν ἐπωνυμίαν, ἀναβαίνων δὲ καὶ εἰς τὰ δημόσια τῶν ἐγκλημάτων, ἅπερ σφοδρότατά τέ ἐστιν καὶ μεγάλην ἐφ' ἑαυτοῖς καλεῖ τὴν ποινήν. δύο δὲ κἀνταῦθα βίβλοι. ταῦτα δὴ τὰ περὶ τῶν ἁμαρτημάτων τε καὶ ἐγκλημάτων συνέχουσι, προσαναμέμικται γὰρ αὐτοῖς καὶ τὰ περὶ τῶν ἐπ' ἐγκλήμασιν μὲν ἁλισκομένων, ἑαυτοὺς δὲ ἀφανεῖς καθιστάντων, καὶ τῆς οὔσης αὐτοῖς περιουσίας, καὶ τῆς ἐπαγομένης τοῖς καταδεδικασμένοις ποινῆς, ἢ συγχωρήσεως. ἀρχὴ δὲ ἡμῖν ἑτέρου βιβλίου πάλιν, ὁ περὶ τῶν ἐφέσεων γίνεται λόγος κοινὸς ὢν εἰκότως κατὰ τῶν ψήφων τῶν τε εἰς χρήματα, τῶν τε εἰς ἐγκλήματα φερομένων. ὁπόσα δὲ ὑπέρ τε πολιτῶν, ὑπέρ τε βουλευτῶν. καὶ λειτουργημάτων καὶ τῶν δημοσίων ἔργων, καὶ πανηγύρεων καὶ πόρων ἐπαγγελίας καὶ ποικίλων ἐρωτήσεων καὶ τῆς δημοσίας ἀπογραφῆς νενομοθέτηται τοῖς πάλαι. ὅσα τε ὑπὲρ τῆς τῶν ῥημάτων ἐστὶν ὀνομασίας, καὶ τῶν ἐν κανόσιν εἰρημένων τοῖς πάλαι, ταῦτα ἅπαντα τὸ τελευταῖον περιέχειν βιβλίον. τούτου δὴ τοῦ συστήματος, ὅπερ ἀρχὴ τὰ περὶ τῶν ἐπερωτήσεών ἐστιν, ἕκτον μὲν ὂν πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρχὴν καθεστὸς, πεντηκοστὸν δὲ πρὸς τὴν ὅλην τῆς συντάξεως ἁρμονίαν. ἅπερ ἅπαντα συντέθειταί τε καὶ ἐκπεπόνηται καλῶς τε καὶ τῆς παρ' ἡμῶν κελεύσεως ἀξίως παρά τε Τριβωνιανοῦ τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ σοφωτάτου μαγίστρου ἀπεκυαισόρων τῶν ἡμετέρων βασιλειῶν, καὶ ὑπάτων, ἀνδρὸς ἔν τε τῷ πράττειν, ἔν τε τῷ ῥητορεύειν, ἔν τε τῷ τοὺς νόμους γράφειν εὐδοκιμοῦντος, τῶν τε ἡμετέρων ἔμπροσθεν οὐδὲν τιθεμένου προστάξεων, καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ τὸ πρᾶγμα ἡμῖν ἐκπονησαμένων τουτέστιν Κωνσταντίνου τε τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου κόμητος τῶν θείων λαργιτιόνων, καὶ ἀντιγραφέως τοῦ θείου σκρινίου τῶν τε θείων λιβέλλων καὶ τῶν βασιλικῶν διαγνώσεων χρηστὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἡμῖν ἐν ἅπασιν παρασχομένου, καὶ πρός γε Θεοφίλου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου μαγίστρου καὶ νόμους ἐπὶ τῆς βασιλίδος ταύτης πόλεως σεμνῶς τε καὶ ἀγρύπνως καὶ τῆς διδασκαλικῆς ἐπιτηδεύσεως ἀξίως διδάσκοντος, καὶ Δωροθέου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου κυρίου κυαιστωρίου διδασκάλου ἐν τῇ τῶν νόμων ἀναδεδειγμένῃ πόλει. φαμὲν δὲ τὴν ἀοίδιμόν τε καὶ περιφανῆ τῶν Βηρυτίων μητρόπολιν, ἐν ᾗ περὶ αὐτοῦ χρηστῇ δόξᾳ καὶ εἰς ἡμᾶς ἤγαγεν καὶ τῶν παρόν-
των

inducunt, in vnum Tractatum coegimus, & item quicquid omnino ad res iudicatas pertinet, eosq; qui iudicati vel in iure confessi sunt bonorumq; cessiones, venditiones ob debita, rerum separationes, de curatore bonis dando, & vt ne quid in fraudem creditorum fiat, hæc similiter in vnum Volumẽ coegimus, interdicta verò vni duntaxat Libro tradidimus: ac tum quidem ad exceptiones peruenimus, & tempora ijs exceptionibus definita, simulq; actiones & obligationes executi sumus, totamq; hanc partem in qua (vt dictum est) ea quæ de bonorum possessionibus scripta sunt, præcedunt octo Libris complexi sumus, sextam hãc totius operis partem separantes. Postrema autem pars, quæ est totius negotij septima, in sex Libros redacta est, à stipulationibus quidẽ initium habens, inde autem ad ea quæ de fideiussoribus, solutionibus, & liberationibus, stipulationibusq; prætorijs scripta sunt, pertingẽs, quæ omnia duobus à nobis contracta sunt Libris: qui tamen dici non potest quam antea fuerint innumerabiles. Iam verò ad Tractatus de delictis prætervecti, & omnia tum mediocria delicta, tum quæ priuata & extraordinaria vocant, enumerantes, pertingentes etiam ad publica crimina, quæ maxima sunt, & magnam pœnam desyderant, duobus etiam his Libris hæc omnia, quæ ad delicta & crimina pertinent, complexi sumus: admista sunt enim illis ea, quæ tractant de ijs, qui delicti quidem cõuicti sunt, se ipsi autem celant: deq; ipsorum facultatibus, & pœna aut absolutione condemnatorum. Initium porrò alterius Libri denuo exoritur à narratione de Appellationibus, quæ tum pecuniarijs, tum criminalibus sententijs communis est. Quæcunque verò de municipibus, decurionibus, muneribus, operibus publicis, nundinis, vectigalium pollicitationibus, varijs stipulationibus, & censibus sancita sunt ab antiquis, quæcunque item de verborum significatione & regulis extãt ab antiquis tradita, hęc omnia postremus Liber cõplectitur, cuius initium est à stipulationibus: sextus quidẽ existens, si quis ad peculiare initium spectet: quinquagesimus aũt, si quis vniuersum opus respiciat. Quæ omnia pulchrè composita & elaborata sunt, & vt conueniebat ex mandato nostro, tum ab illustrissimo & prudentissimo magistro & exquęstore Regiæ nostræ & exconsule Triboniano, viro tam rerum vsu & peritia, q̃ eloquentia & legum scribendarum cognitione clarissimo, quiq; mãdatis nostris nihil vnquã priu-
aut

των μεταχειν προσεδέξατο πόνων, καὶ Ἀνατολίου τε τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου μαγίστρου, ὃς δὴ καὶ αὐτὸς παρὰ Βηρυτίοις τὰ ἐκ νόμων παιδεύει, ὅλως ἀνὴρ ἐκ τριγονίας σεμνῆς τοῦ παρὰ Φοίνιξι τῶν νόμων διδασκαλείου καταβαίνων· ἀναφέρει γοῦν εἰς Λεόντιόν τε καὶ Εὐδόξιον ἄνδρας ἐπὶ νόμοις εὐδοκιμοῦντας μετὰ Πατρίκιον τὸν τῆς ἀοιδίμου μνήμης κυαίστωρα καὶ ἀντικήνσωρα. καὶ Λεόντιον τὸν πανεύφημον ἀπὸ ὑπάρχων, ὑπάτων καὶ πατρικίων τὸν αὐτοῦ παῖδα ὡς τεθαυμασμένον· καὶ τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου καὶ σοφωτάτου κόμητος τῶν θείων λαργιτιόνων, νόμων δὲ καὶ αὐτὸς ἀγαθὸς ἐξηγητὴς ἐπὶ τῆς βασιλίδος ταύτης ἐστὶν πόλεως, καὶ πρὸς τούτοις Στεφάνου, Μηνᾶ, Προσδοκίου, Εὐτολμίου, Τιμοθέου, Λεωνίδου, Λεοντίου, Πλάτωνος, Ἰακώβου, Κωνσταντίνου, Ἰωάννου, ἀνδρῶν τῶν σοφωτάτων. οἵπερ πάντες ῥήτορες μὲν εἰσὶ τῶν ἐνδοξοτάτων ὑπάρχων τῶν ἱερῶν ἡμῶν Πραιτωρίων, δόξαν δὲ παρὰ πᾶσιν τὴν ἐπὶ σοφίᾳ δικαίως ἔχοντες, εἰκότως παρ' ἡμῶν ἐκρίθησαν ἄξιοι τοῦ τοσούτου μετασχεῖν ἀγῶνος. ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν περὶ τὸν τῶν Διγέστων ἐκπεπόνηται συγγραφὴν διὰ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων ἐνδόξων τε καὶ σοφῶν ἀνδρῶν. τοσαύτη δὲ ἡμῖν αἰδὼς τῆς ἀρχαιότητος γέγονεν, ὥστε οὐδὲ ἀμείψαι τὰς προσηγορίας τῶν ἔμπροσθεν νομοθετῶν ὑπεμείναμεν, ἀλλὰ τὴν ἑκάστου τούτων τοῖς νόμοις ἐπεγράψαμεν προσηγορίαν, ἀμείψαντες μὲν εἴ τι περ ἡμῖν οὐκ ὀρθῶς ἐδόκει. μέρη δὲ τὰ μὲν ἀφελόντες, τὰ δὲ προσθέντες, ἐκ πολλῶν τε τὸ κάλλιον ἑλόμενοι. καὶ τὴν ἴσην ἅπασιν παρασχόντες τῆς ἐξουσίας ἰσχύν, ὥστε πᾶν, ὅπερ ἐγγέγραπται τῷ βιβλίῳ, τοῦτο ἡμετέρᾳ δοκεῖσθαι γνώμῃ· μηδένα τε θαρρεῖν παρατιθέναι τὰ γινόμενα νῦν τοῖς ἔμπροσθεν. ἐπειδὴ πολλὰ καὶ οὐδ' ἀριθμηθῆναι ῥᾴδια μετατεθείκαμεν εἰς τὸ κρεῖττον. κἂν εἴ τι βασιλικῇ τινὶ τῶν παλαιοτέρων αὐτοκρατόρων διατάξει πρὸς ἀλλοῖον εἴρηται σχῆμα. τὰ μὲν γὰρ ὀνόματα τοῖς ἔμπροσθεν ἐφυλάξαμεν, τὴν δὲ τῶν νόμων ἀλήθειαν ἡμετέραν ἐποιησάμεθα. ὥσπερ καὶ εἴ τι στασιαζόμενον ἐν ἐκείνοις ἦν, πολλὰ δὲ τὰ τοιαῦτα ἀπέκειτο, τοῦτο διήρηταί τε καὶ πεπέρασται. καὶ εἰς σαφὲς περιέστηκε τέλος, ἔχοντα νόμον. ἐπειδὴ δὲ ἐχρῆν καὶ συμμετρίαν εἰσαγωγὴν ποιήσασθαι πρὸς τὸ ἄρτι νόμων ἐπαγομένους καὶ τὴν μείζω διδασκαλίαν οὐ χωροῦντας, οὐδὲ τοῦτο τῆς ἡμετέρας ἔξω κατελίπομεν προνοίας. ἀλλὰ Τριβωνιανῷ τῷ ἐνδοξοτάτῳ, τῷ καὶ τὴν τῆς ὅλης νομοθεσίας ὑπουργίαν ἐπιτετραμμένῳ, καὶ Θεοφίλῳ γε μὴν καὶ Δωροθέῳ τοῖς μεγαλοπρεπεστάτοις καὶ σοφωτάτοις ἀντικήνσωρσιν, ἐκελεύσαμεν καὶ διεπραξάμεθα προσήκειν ἐκ τῶν τοῖς ἀρχαίοις ἐν εἰσαγωγαῖς συγκειμένων τὰ κυριώτατά τε καὶ κρατοῦντα καὶ ὅποσα τοῖς νῦν πολιτευομένοις συμφέρεται πράγμασιν, ταῦτα ἐξελεῖν καὶ ἀθροῖσαι καὶ εἰς ἡμᾶς ἀγαγεῖν. μεμνῆσθαι δὲ καὶ τῶν ἡμετέρων διατάξεων, ὡς εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν ἔμπροσθεν πεποιήμεθα, καὶ οὕτω συνθεῖναι βίβλους τέσσαρας πρῶτα στοιχεῖα τῆς εἰσαγωγῆς ἐσομένας ἃς δὴ καλεῖν INSTITVTA νενομίσαι.

καὶ δὴ

aut antiquius habuit, & aliis qui cum ipso huic rei in gratiā nostram incubuerūt, Constantino. s. magnificentissimo comite sacrarum largitionum, & sacrorum libellorū, & regiarum cognitionū sacri scrinii, qui bonā semp de se existimationē apud nos retinuit: tum præterea Theophilo, magnificentissimo magistro quiq; leges in hac vrbe regia magna veneratione & diligentia, atq; adeò vt professore dignitati conuenit, interpretatur: cū Dorotheo magnificentissimo quęstore, & interprete designato in legum ciuitate (dicimus autē celebrem & splendidā Berytiensium Metropolim) quē ad nos perduci, & participē huius laboris facere voluimus bona de eo existimatione ducti: tum ēt Anatolio, magnificentissimo magistro, qui & ipse apud Berytienses leges profitetur, viro ex illustri legum professorum apud Phœnices tertia generatione descendente: vtpote qui genus referat ad Leontium, & Eudoxiū, viros legū peritia celebres, post Patritium insignis memoriæ q̄storium, anticensorē, & Leōtium celeberrimum exprꝑfectū, exconsulē, & expatritiū ipsius filiū, & Cratinum virum illustrē & magnificentissimum simul & sapientissimum comitē sacrarum largitionū. Est aūt & ipse legum optimus interpres in hac regia vrbe: & præter hos, Stephano, Menæ, Prosdotio, Eutolmio, Timotheo, Leonide, Leontio, Platoni, Iacobo, Constantino, Ioanni, prudētissimis viris qui oēs oratores sunt illustrissimorum præfectorum sacrorū nostrorum prætoriorum: opinionem autem apud omnes sapientiæ meritò quam obtinerent, iure à nobis digni sunt iudicati, qui tanti huius laboris participes essent. Hęc igitur à nobis circa Digestorum conscriptionē elaborata sunt, per eos, quos paulò antè nominauimus, illustres & prudentes homines.

Tanta autem nobis reuerentia antiquitatis fuit, vt immutari nomina veterum Iurisprudentium nullo modo permiserimus, sed vniuscuiusq; nomen legibus inscripserimus: ea quidem immutantes quæ nobis non rectè se habere visa sunt, quibusdam videlicet amputatis, quibusdam verò additis: eoque ex multis excerpto & selecto quod optimum fuit, & æquali robore auctoritatis omnibus accommodatos, vt quicquid Libro inscriptum est, hoc videatur nostra sententia factum: nemoque iam audeat ea, quæ nunc fiunt, cum antiquis comparare: quippe cùm multa & quæ ne numerari quidem facilè poterunt, à nobis in melius mutata sint: etiam si quid aliqua priorum Imperatorum

καὶ δὴ καὶ ταύτην τὴν νομοθεσίαν συνθέντες προσήγαγον ἡμῖν, καὶ ἡμεῖς ἅπασαν κατασκεψάμενοι, καὶ διακρίναντες, καλῶς τε ἔχειν καὶ κατὰ τὸ ἡμέτερον ἐκρίναμεν νοῦν, καὶ ἡμέτερον εἶναι, καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον ἀπεφηνάμεθα. καί τοιγε τὴν τῶν ἡμετέρων διατάξεων ἰσχὺν ἔχειν αὐτὸ παρ' αὐτῶν, ὧν ἐν προοιμίοις τοῦ βιβλίου διελέχθημεν, ἅπασιν ἐδηλωσάμεθα. οὕτω τοίνυν τὴν ῥωμαίων νομοθεσίαν τάξαντες, καὶ ἐν τρισὶν τοῖς ὅλοις βιβλίοις τε καὶ ἐν αὐτοῖς πρᾶγμα τοσοῦτον ἐκπεποιηκότες ὅπερ ἦν μὲν τὴν ἀρχὴν ὑπὲρ ἅπασαν ἐλπίδα, τὰ δὲ δὴ τελευταῖα μεθ' ὅπερ ὑμεῖς ἐστι τὸ πρᾶγμα. ἐδείξαμεν οὐδὲ εἰς δέκατον ἔτος ὅλον συντεθῆναι προσδοκηθὲν εἰς μόνον τριῶν ἐνιαυτῶν ἀποτελέσαντες τάχος. καὶ τῷ δεσπότῃ Θεῷ καὶ τοῦτον ἀναθέντες τὸν ἆθλον τῷ καὶ εἰρήνην ἄγειν καὶ πολέμους κατορθοῦν, καὶ νομοθετῆσαι ταντὶ τῷ τε πρὸ ἡμῶν, τῷ τε ἐφ' ἡμῶν, τῷ τε μεθ' ἡμᾶς χρόνῳ δωρησαμένῳ. δίκαιον ᾠήθημεν ἅπασιν ἀνθρώποις ποιῆσαι φανερὰν τὴν ἡμετέραν ὑπὲρ αὐτῶν σπουδήν τε καὶ πρόνοιαν. ὅπως τῆς ἔμπροσθεν ἀπαλλαγέντες ταραχῆς τε, καὶ συγχύσεως, καὶ πέρας ἐχούσης οὐδὲν νομοθεσίας χρήσονται νόμοις ὀρθοῖς τε καὶ συντόμοις, καὶ πᾶσιν προχείροις, καὶ τὴν τῶν δικῶν συντομίαν ἀσπαζομένοις, καὶ προκειμένοις τε ἅπασι τοῖς βουλομένοις ῥαδίως εἰς κτῆσιν, οὐκ ἔτι πολλῶν δεομένοις χρημάτων, ἵνα τὸ τῶν ἀχρήστων ἐκείνων βιβλίων ἀθροῖσαι ἓν πλῆθος, ἀλλ' ἐπ ὀλίγῳ τιμήματι τοῖς τε πλουτοῦσιν ὁμοίως τοῖς τε ἐξ ἐλάττονος ὁρμωμένοις οὐσίας, ἄδειαν τῆς ἑαυτῶν παρεχομένοις κτήσεως. εἰ δέ τι πλήθους ὄντος τοῦ καὶ νῦν ἀθροισμένου καὶ ἐκ τοσούτων μυριάδων συλλεγέντος δόξειεν ἔχειν ὁμοίως, τοῦτο δὲ οἰόμεθα σπάνιον ἔσεσθαι, πλὴν ἀλλὰ τοῖς τῆς ἀνθρωπίνης ἐστοχασμένοις φύσεως, οὐκ ἔξω δικαίας ἀπολογίας οὐδὲ τοῦτο δόξειεν εἶναι. τὸ γὰρ διὰ πάντων ἀναμάρτητον θείας ἂν εἴη μόνης ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπίνης ἰσχύος, καθὰ καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν εἴρηται, πλὴν ἔστιν ὅπη καὶ τὴν τῶν ὁμοίων παρεδεξάμεθα θέσιν, ἢ τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων τοῦτο ἀπαιτούντων τὸ δεῖν τ' αὐτὸ πλείοσιν ἁρμοσθῆναι τόποις, ἢ τῷ συναμεμίχθαι τινὶ ξένῳ τὸ δοκοῦν ὅμοιον τῷ πρόσθεν, καὶ δύσκριτον αὐτῶν τὴν διαίρεσιν, εἶναι ἢ καὶ τῷ πολλάκις φυλαχθῆναι τὸ τῆς ὅλης θεωρίας συνεχὲς, καὶ μὴ διασπασθῆναι τὸν νοῦν τῇ τῶν ἤδη γεγραμμένων ἀφαιρέσει ῥημάτων, πλὴν καὶ τοῦτο εἴπου καὶ παρείληπται διὰ τὴν τοῦ πράγματος ἀνάγκην. ἀλλ' ἔστιν βραχὺ καὶ οὐδεμίαν ἑαυτοῦ σχεδὸν παρεχόμεθα αἴσθησιν. αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἤδη νενομοθετημένων ἐν ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσιν ἐφυλάξαμεν. τὰ γὰρ ἐκείναις εἰρημένα κατὰ τοῦτο ταχθῆναι τὸ βιβλίον οὐ συνεχωρήσαμεν πλὴν ὅσα ἐκ τοῦ μὲν μετέχειν τῆς ὁμοιότητος αἰτιῶν, ἐναντίως δὲ τοῖς ἄλλοις ἔχειν τινὰ νόμον τῶν ἐπὶ τοῦ βιβλίου τούτου κειμένων οὐκ ἄν τις εὕροι ῥαδίως, εἴγε διὰ πάντων τῶν τῆς ἐναντιότητος ὅρων διεξελθεῖν σπουδάσειεν. ἀλλ' ἐστίν τι τὸ διάφορον ὃ προσληφθὲν ἀλλοιω-

torum constitutione diuersè sancitum extabat. Nomina enim antiquis integra seruauimus: Legum autem autoritatem, nostram fecimus, quemadmodum etiam si quid dissidens in iis extabat (multa autem extabant huiusmodi) id omne distinctum est, & suis limitibus determinatum: deniq; vt in clarũ finem redigeretur lex quæque, perfecimus. Et quoniam operæpretium erat, commodã quandam introductionẽ facere, eorum causa, qui nuper ad legũ studium aggressi sunt, neq; dum vllam altiorem doctrinam attigerunt, nos eius quoq; rei curam & cogitationem suscepimus. Quo circa Triboniano viro illustrissimo, & cui totius legũ sanctionis negotium commissum fuit, & itẽ Theophilo, ac Dorotheo magnificentissimis & sapiẽtissimis antecessoribus, mandauimus, vt ex ijs quæ apud veteres inter introductiones iacebant, ea seligerẽt, quæ maximè commoda & vsitata, ac præsenti Reipublicæ statui vtilia essent: eaq; congesta & coagmentata nobis offerrent: meminissent autem & nostrarum constitutionum, quas in superiorẽ emẽdationem fecimus. Itaq; Libros quatuor, qui prima essent elementa introductionis, componerent, quæ Instituta vocari solent. Hanc igitur sanctionem à se compositam nobis quum obtulissent, nos ea perpensa & considerata, rectè se illam habere, & voluntati nostræ respondere iudicauimus: nostrumque hunc esse Librum nostrarum constitutionũ robur obtinere, ex ijs quæ in procemio libri disseruimus, omnibus notum ac testatum reliquimus. Sic igitur Romanorum sanctionibus in tres Libros digestis, nos tanto ac tã difficili Opere perfecto (quod primo quidẽ omnem spem atq; expectationẽ superabat, & quamuis aliquanto post ostendimus rem esse factu haud ita difficilem, minimè tamen sperauimus vel decennio toto perfici posse) absolutoq; trium duntaxat annorum celeritate, & hoc præmio dicato Domino & Deo nostro, qui & tranquillè viuere, & hostes superare, & leges sancire omni tam superiori, quàm nostræ, & posterorum ætati dedit, visum est faciendum esse, vt nostrum erga omnes studium & beneuolentiã ostenderemus: vti posthac ab antiquis illis dissidijs, colluuie, ac legibus infinitis liberari, rectis, breuibus, & expeditis legibus fruerẽtur, & quæ litium & controuersiarum compendiũ præberent, facileq; comparari possent: vt iam ingenti pecunia ad inutilium Librorũ multitudinem comparandam non opus esset, quoniam perexiguo pretio tum diuitibus tũ pauperibus

ἀλλοιοτέραν ἴσως παρὰ θάτερον ποιεῖ τὴν τοῦ νόμου θέσιν. εἰ δὲ καί τι τυχὸν παρεῖται τῶν τεθῆναι δεόντων, εἰκὸς γὰρ καί τι τοιοῦτο συμβῆναι διὰ τὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθένειαν φύσεως, ἀλλὰ τό γε παντὶ κάλλιον ἂν εἴη τοῖς ἡμῶν ὑπηκόοις, πολλῶν ἀπηλλάχθαι κακῶν τοῦ καταλιπεῖν ἴσως ὀλίγα τινὰ τῶν δοκούντων ἐπιτηδείων μυριάσιν σχεδὸν ἀναριθμήτοις ἐγκατορωρυγμένα τε καὶ ἀποκείμενα. καὶ οὐδενὶ σχεδὸν τῶν πάντων γνώριμα, τούτου τε ἕνεκεν ἐνδιαλαθόντα ῥαδίως. τοσούτων δὲ ὄντων τῶν ἔμπροσθεν γεγραμμένων βιβλίων ἐξ ἐλαχίστων νομοθετῶν τε καὶ βιβλίων ἐκρίνετο τὰ τῶν ἐν δικαστηρίοις ἀγώνων, τῇ μὲν ἐπειδὴ βιβλίων ἠπόρουν, τῇ δ' ἐπείπερ οὐκ ἤρκουν πόνοις πλείοσιν εὑρεῖν τὰ πολλὰ τῶν χρησίμων οὐκ ἐχόντων. νυνὶ δὲ κατὰ τὴν σύνταξιν ἤθροισται ταύτην πολὺς νόμων κρατούντων ἀριθμὸς ἐκ βιβλίων σπανίων καὶ μόλις ἐξευρημένων, καὶ ὧν οὐδὲ τὰς προσηγορίας οἱ πολλοὶ καὶ τῶν σφόδρα εὐδοκιμούντων ἐπὶ νόμοις ἐγίνωσκεν. ὧν δὴ τὴν ὕλην ἡμῖν ἀφθονωτάτην ὁ ῥηθεὶς ἐνδοξότατος Τριβωνιανὸς παρέχετο. πολλῶν τε βιβλίων καὶ οὐδὲ ἀριθμηθῆναι ῥάδιον παρασχόμενος πλῆθος, ὧν ἁπάντων διαρκῶς ἀναγνωσθέντων, ἠθροίσθη τὰ παρόντα βιβλία. καί τοι γε οἱ παρ' ἡμῶν πρὸς τοῦτο συναθροισθέντες, πολλοῖς δὴ καὶ ἑτέροις ἐνέτυχον βιβλίοις, ἐν οἷς οὐδὲν εὑρόντες σπουδαῖον, οὐδὲ καινὸν παρὰ τὰ πρόσθεν ἠθροισμένα, τὴν ἐξ αὐτῶν εἰκότως ἀπεδοκίμασαν ἐν τῷ δὲ τῷ συγγράμματι τῶν νόμων εἰσφοράν. εἰ δὲ καί τι τὸ λοιπὸν ἀμφισβητηθείη, καὶ μὴ τοῖς νόμοις τούτοις ἐγγεγραμμένον φανείη, πολλὰ γὰρ δὴ πέφυκεν καινουργεῖν ἡ φύσις, ἀλλὰ βασιλείαν ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο καθῆκεν εἰς ἀνθρώπους, ὅπως αὐτοῖς δεομένοις ἀεί τι διατάττουσα τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀοριστίαν ἀναπληροῖ τε καὶ ῥητοῖς περικλείοι νόμοις τε καὶ ὅροις καὶ οὐχ ἡμέτερόν γε τοῦτο λεγόμενον, ἀλλ' ἤδη καὶ ὁ πάντων τῶν ἐν νομοθέταις εὐδοκιμώτων σοφώτατος Ἰουλιανός, αὐτὸ τοῦτο φαίνεται λέγων. καὶ τὴν ἐκ τῆς βασιλείας ἐπὶ ταῖς ἀναφυομέναις ζητήσεσιν ἐπικαλούμενος ἀναπλήρωσιν, καὶ πρός γε Ἁδριανὸς ὁ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως ὅτε τὰ παρὰ τῶν Πραιτόρων κατ' ἔτος ἕκαστον νομοθετούμενα ἐν βραχεῖ τινὶ συνῆγε βιβλίῳ, τὸν κράτιστον Ἰουλιανὸν πρὸς τοῦτο παραλαβὼν κατὰ τὸν λόγον ὃν ἐν κοινοῦ διεξῆλθεν ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, αὐτὸ δὴ τοῦτό φησιν, ὡς εἴ τι παρὰ τοῦ διατεταγμένου ἀνακύψειεν. προσήκειν ἐπὶ τοὺς ἐν ἀρχαῖς τοῦτο πειρᾶσθαι διαιρεῖν, καὶ θεραπεύειν κατὰ τὴν ἐκ τῶν ἤδη διατεταγμένων ἀκολουθίαν. ταῦτα τοίνυν ἅπαντες, φαμὲν

niam perexiguo pretio tum diuitibus tũ pauperibus sui coemendi copiam præberent. Quòd si ne nunc quidem quum hæc ita digesta sunt & coagmentata, atque ex tot millibus collecta, deesse aliqua videantur, quæ sint inter se similia (quæ tamen perrara fore arbitramur) ij tamen qui rectè omnia & ratione perpendent, profectò humanam naturam excusatione ea in re carere non existimabunt. Quod enim omni ex parte vitio vacat, id certè solius fuerit diuinæ potentiæ, non autem humanarum virium efficere: quemadmodum à maioribus etiam nostris dictum est, quanquam est etiam vbi similia quædam admisimus: siue quòd res de quibus agebatur ita postularent, ac necesse esset rem eandem pluribus commemorare locis: aut quòd cum aliqua re ita coniuncta essent, quæ similia superiori videbantur, neque ideo facilis eorum esset separatio: siue quòd ita obseruari totius disputationis continuationem oportebat, ne mens legislatoris verborum quorundam amputatione confunderetur (nisi hoc necessitate exigente alicubi prætermissum est) verùm ita exigua, itaque breuia sunt, vt non facilè quisquam possit animaduertere. Quod ipsum in ijs etiam, quæ iam olim imperialibus constitutionibus sancita fuerant, obseruauimus. nam quæ ijs Libris adscripta fuerant, ea non permisimus hoc in Libro collocari, præter ea, quæ propter causarum similitudinem, quam habent inter se, sunt affinia & cognata. Cæterùm, leges inter se contrarias in his quidem, quæ hoc in libro insertæ sunt nemo facilè inuenerit, si modo vniuersas coutrariorum definitiones percurrat. Quanquam est quidem aliquid diuersum, quod per se sumptum diuersam fortassis in altero facit legis sententiam. Quòd si fortasse aliquid eorum quæ adscribi oportebat, prætermissum est (neque enim alienum id fuerit ab humanæ naturæ imbecillitate) attamen subiectis nostris vtilius fuerit, a multis incommodis liberari, quàm quędam fortassis, eaque perpauca relinquere, quæ vtilia quidem videbantur, sed in infinitis penè millibus Librorum defossa, & congesta, neque cuiquam fortasse nota erant, ob eamque causam facilè latere possent, & quanuis antea tam multi ex-

φαμὲν δὲ ἡμᾶς τε ἡ μεγάλη βουλὴ καὶ ὁ λοιπὸς ἅπας τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἄνθρωπος, γινώσκοντες χάριν μὲν ὁμολογεῖν τῷ Θεῷ τῷ τοῖς ἡμετέροις χρόνοις ἀγαθὸν τοσοῦτον φυλάξαντι. χρῆσθαι δὲ τοῖς ἡμετέροις νόμοις, τῶν τοῖς πάλαι βιβλίοις ἐγγεγραμμένων προσέχοντες, οὐδενὶ, οὐδὲ ἀντεξετάζοντες αὐτὰ πρὸς τὰ νῦν κείμενα διὰ τὸ, κἂν εἰ δοκῇ τινὰ πως ἀλλήλοις μὴ συμφθέγγεσθαι, ἀλλ' οὖν τὸ μὲν πρότερον ἡμῖν ὡς ἀλυσιτελὲς ἀπαρέσαι, τὸ νῦν δὲ τοῦτο δόξαι κρατεῖν. καὶ γὰρ ἀπαγορεύομεν ἐκείνοις τὸ λοιπὸν χρῆσθαι. ταῦτα δὲ δὴ καὶ μόνα πολιτεύεσθαί τε καὶ κρατεῖν συγχωροῦμέν τε καὶ θεσπίζομεν. ὡς ὅγε ἐπιχειρῶν ἔτι τῶν ἔμπροσθεν βιβλίων ἀλλ' οὐκ ἔτι τούτων δὴ τῶν δύο βιβλίων νόμων καὶ τῶν διατάξεων τῶν παρ' ἡμῶν συντιθεμένων, ἢ γενομένων χρῆσθαι τισὶ νόμοις, ἢ τούτους ἐν δικαστηρίοις ἀναγινώσκειν. ἢ εἴγε δικάζει τούτων ὑπ' αὐτοῦ δεικνυμένων ἀνέχεσθαι. παραποιήσεως ἔνοχος ἔσται, καὶ δημοσίων ἀδικημάτων κριθεὶς τὰ τῆς ποινῆς εἰ καὶ μὴ λέγοιμεν ἀλλ' αὐτόθεν πρόδηλον ὡς ὑποστήσεται. καὶ τοῦτο δὲ ἄριστον εἶναι κρίνοντες, τὸ προθεῖναι τοῦ τῶν Διγέστων βιβλίου, καὶ τοὺς ἔμπροσθεν νομοθέτας καὶ τὰ τούτων βιβλία καὶ ὅθεν ἡ συλλογὴ τῶν νῦν ἡμῖν ἀθροισθέντων ἐγένετο νόμων, τοῦτό τε γενέσθαι προσετάξαμεν, καὶ δὴ καὶ γέγονεν καὶ ἅμα γε τὰ περὶ τούτων ὑποτεθῆναι τῇ δὲ τῇ θείᾳ ἡμῶν διατάξει παρεκελευσάμεθα. ὅπως ἂν ἅπασιν ᾖ φανερὸν, τί μὲν τὸ τῆς προτέρας ἀπειρίας τε καὶ ἀοριστίας ἦν. τί δὲ τὸ παρ' ἡμῶν ἐξευρημένον. νομοθέτας δὲ ἤτοι νόμων ἑρμηνευτὰς ἐκείνους ἠθροίσαμεν, οἱ παρὰ πᾶσιν δεδοκιμασμένοι κατέστησαν, καὶ τοὺς ἔμπροσθεν ἀρέσαντας αὐτοκράτορας, καὶ τῆς παρ' ἐκείνων τυχόντας μνήμης. εἰ γάρ τις τῶν οὐχὶ τοῖς παλαιοῖς νομοθέταις γνωριζομένων ἐστὶν, τούτῳ δὴ τῆς πρὸς τὸ βιβλίον μεθουσίας ἀπηγορεύσαμεν. πᾶσι γε μὴν τοῖς ἐνταῦθα κειμένοις, μίαν τάξιν τε, καὶ ἀξίαν δεδώκαμεν, οὐδενὶ μείζονος αὐθεντίας παρὰ τὸν ἕτερον φιλοτιμηθείσης εἰ γὰρ τοῖς παρ' αὐτῶν γεγραμμένοις ἅπασιν βασιλικῶν διατάξεων δεδώκαμεν ἰσχὺν τί ἂν ἐν τούτοις μεῖζόν τις, ἢ ἔλαττον ἔχειν δοκοίη; ἐκεῖνο γε μὴν εὐθύς τε τὴν νομοθεσίαν ἀθροισθῆναι ταύτην ἐγκελευόμενοι, νῦν τε αὖθις αὐτὴν βεβαιοῦντες, ἅπασιν ὁμοίως ἀπαγορεύομεν, τὸ μηδένα θαρρῆσαι μήτε τῶν νῦν ὄντων μήτε τῶν ὕστερον ἐσομένων τούτων δὴ τῶν νόμων ὑπομνήματα γράφειν, πλὴν εἰ μὴ βουληθεῖεν εἰς μὲν τὴν ἑλλήνων γλῶτταν αὐτὰ μεταβάλλειν μόνῃ δὲ τῇ κατὰ πόδα καλουμένῃ χρήσασθαι τῶν νόμων ἑρμηνείᾳ, καὶ

οὔτε

tarent scripti Libri : tamen ex paucissimis legislatoribus, & Libris controuersiæ disceptabantur : partim quòd plerique Libris carebant, partim quòd laborem tam multa, vtilis quidem illa, sed tamen vsum non obtinentia inueniendi ferre non poterant. Nunc autem in hanc compositionem & multæ leges, & hæ ratæ & validæ congestæ sunt ex Libris ratis & inuentu difficilibus, & quorum ne nomina quidem multi celeberrimi Iurisconsulti sciebant : quorum copiam immensissimam is, quem diximus, Illustrissimus Tribonianus nobis præbuit, ingentem Librorum numerum nobis exhibens, quos ne numerare quidem facile est, ex quibus omnibus quantum satis fuit perlectis, hi nostri Libri desumpti sunt. Porrò autem qui à nobis ad hoc opus componendum conuocati sunt, in multos etiam Libros inciderunt, in quibus quum nihil vel nouum, vel vtile reperissent, præter ea, quæ iam antè coaceruauerant, meritò recusarunt ne leges vllas ex ipsis in hoc opus insererent. Cæterùm, si qua de re deinceps controuersia orta fuerit, de qua nihil his legibus definitum esse appareat (permulta enim noua natura ferre consueuit) attamen ob eam causam diuinitus Imperium ad homines perlatum est : vt si quando aliquid deesse videretur, de eo semper legem statuens, id quod humanæ naturæ deesse suppleret : & ratis legibus ac limitibus circumscriberet, neque vero hoc primùm à nobis dictum est, sed iampridem Iulianum virum doctissimum, & Iurisconsultum celeberrimum hoc ipsum palam vsurpasse constat, & Imperatoris auxilium implorasse, vt controuersijs, quæ exoriebantur, satisfaceret. Prætereà, fœlicis memoriæ Adrianus cùm breui quodam scripto ea complexus esset, quæ annuo Imperio Prætores edixerant, conuocato ad id Iuliano viro fortissimo in ea oratione, quam in Senatu Romæ veteris habuisse traditur, hoc ipsum dixit; nempe, si quid aliquando præter quàm quod legibus definitum est, acciderit, æquum est eos, qui imperium tenuerint, hoc definire, & vestigijs antiquarum constitutionum inhærentes his malis remedium inuenire.

ὅτι κατὰ τὴν τῶν ὀνομαζομένων παρατίτλων, ὡς εἰκὸς, περιγράψαι βουληθεῖεν χρείαν· ἕτερον δὲ παντάπασιν μηδοτιοῦν περὶ αὐτὰ πράττειν, μηδὲ αὖθις δοῦναι στάσεώς τε καὶ ἀμφισβητήσεως, καὶ πλήθους τοῖς νόμοις ἀφορμὴν, τοῦτο ὅπερ καὶ πρόσθεν ἐπὶ τῆς τοῦ ἠδίκτου γέγονεν νομοθεσίας ὥστε καίτοιγε οὕτω βραχύτατον αὐτὸ καθεστὸς ἐκ τῆς τῶν ποικίλων ὑπομνημάτων διαφορᾶς εἰς ἀναρίθμητον ἐκταθῆναι πλῆθος. εἰ γάρ τι φανείη τυχὸν ἀμφισβητούμενον, ἢ τοῖς τῶν δικῶν ἀγωνισταῖς, ἢ τοῖς τοῦ κρίνειν προκαθημένοις, τοῦτο βασιλεὺς ἑρμηνεύσει καλῶς, ὅπερ αὐτῷ νόμῳ παρὰ τῶν νόμων ἐρεῖται. ὡς ὅγε θαῤῥῶν παρὰ ταύτην ἡμῶν τὴν νομοθεσίαν ὑπόμνημά τι καταθέσθαι κατὰ σχῆμα τῆς ἡμετέρας κελεύσεως ἀλλοιότερον, οὕτως ἴσθι τοῖς τῆς παραποιήσεως ἐνεχόμενος νόμοις τοῦ παρ' αὐτοῦ συντεθέντος ἀφαρπαζομένου, καὶ πᾶσι διαφθειρομένου τρόποις, αὐτῆς ταύτης ἐπικειμένης τῆς ποινῆς καὶ κατὰ τῶν σημείοις τισὶν ἐν τῇ γραφῇ χρωμένων, ἅπερ σίγγλας καλοῦσιν, καὶ δι' αὐτῶν συνταράττειν τὴν γραφὴν ἐπιχειρούντων ἀλλὰ μὴ δι' ὅλου τούς τε ἀριθμοὺς, τά τε ὀνόματα τῶν πάλαι σοφῶν, τήν τε ὅλην νομοθεσίαν γραφόντων. ἴστωσαν δὲ καὶ οἱ βιβλίων οὕτω γεγραμμένων κτώμενοι, ὡς ἀνόνητον ἕξουσιν τὴν τούτων κτῆσιν. οὐδὲ γὰρ δίδομεν ἄδειαν τοῖς τοιούτοις βιβλίοις ἐν τοῖς δικαστηρίοις πολιτεύεσθαι καὶ κρατεῖν, κἂν εἰ συμβαίνῃ τὸ βιβλίον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ μέρους, οὗπερ ἀναγινώσκεται μηδὲν ἔχειν τοιοῦτο σημεῖον, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ οἱῳδήποτε ἑαυτοῦ μέρει, κἂν εἰ πρὸς ἅπαξ εἴη τοῦτο γινόμενον, ὥστε αὐτὸς μὲν τὸ βιβλίον ἀντὶ μηδὲ γεγραμμένου παντελῶς ἕξει, ὁ δὲ τοῦτο γεγραφὼς καὶ ἀγνοοῦντι τῷ κτησαμένῳ δοὺς διπλασίαν καταθήσει τῆς τούτου διατιμήσεως τῷ βεβλαμμένῳ τὴν ποσότητα, οὐδὲν ἧττον ἁρμοζούσης καὶ τῆς ἐγκληματικῆς κατ' αὐτοῦ ποινῆς. τοῦτο γὰρ δὴ καὶ ταῖς ἄλλαις διατάξεσιν ταῖς περὶ τούτων τεθείσαις ἐνεγράψαμεν, ταῖς τε τῇ ῥωμαίων προελθούσαις φωνῇ τῇ τε τῶν ἑλλήνων γλώττῃ ἣν πρὸς τοὺς τῶν νόμων καθηγητὰς ἀντιγράψαμεν. ταῦτα δὲ δὴ τὰ βιβλία τάγε τῶν Ἰνστιτούτων, τά τε τῶν Διγέστων φαμὲν ἐκ τοῦ πέρατος τῆς τρίτης εὐτυχῆς ἡμῶν ὑπατείας κρατεῖν ὁρίζομεν, τουτέστιν, ἀπὸ τῆς πρὸ τριῶν καλενδῶν Ἰανουαρίων τῆς παρούσης δωδεκάτης ἐπινεμήσεως εἰς τὸν λοιπὸν ἅπαντα κρατοῦντα χρόνον, καὶ ταῖς βασιλικαῖς συμπολιτευόμενα διατάξεσι καὶ χώραν ἔχοντα ἐπί τε τῶν ὕστερον συμβησομένων, ἐπί τε τῶν ἐν δικαστηρίοις ἠρτημένων, ἔτι

ἔτι

nire. Hæc igitur vos omnes (vos autem appello Patres conscripti, & reliqui nostri imperij homines) cum sciatis Deo gratias agite: qui rem tam bonam & salutarem in hac nostra tempora reseruauit: nostris autem legibus fruimini: ijs, quæ in antiquis libris scriptæ sunt nullam ad rem vtentes, neque ea comparantes cum iis, quæ nunc constituta sunt, ne quædam inter se minus conuenire videantur, & id quod nobis inutile est, repudietur. hæc verò nunc obtineant: illis enim in posterum vti prohibemus, hæc verò sola in Republica vsurpari & obtinere volumus. Ob eamque causam si quis ex antiquis, non autem ex istis sollis duobus Libris & constitutionibus à nobis siue compositis, siue editis vti non dubitauerit, easque in iudicijs allegare, is falsi crimini obnoxius erit, & publici delicti iudicatus pœnam alia nulla cognitione adhibita, eo ipso loco certo, ac sine vlla dubitatione subibit. Quum autem & hoc optimum fore iudicaremus, si initio Pandectarum tum antiquos Iurisconsultos, tum ipsorum libros recenseremus, ex quibus hæc legum coagmentatio à nobis facta est, hoc etiam vt fieret præcepimus (vt & continuò factum est) idque subijci nostræ huic sacræ constitutioni iussimus: vt omnibus appareret, qualis incertitudo & inscitia superiorum fuerit, & quid à nobis sit inuentum. Iurisprudentes autem seu legum interpretes elegimus, qui apud omnes maximè probati essent, & qui iampridem gratia apud principes valuissent, ac celebritatem per eos consecuti essent. Quòd si quis apud veteres legumlatores celebris non fuisset, huic ne quicquam cum hoc Libro commune haberet interdiximus. Omnibus autem, qui hic descripti & enumerati sunt, vnum locum, vnamque dignitatem assignauimus: neque cuiquam maiorem quàm alij autoritatem tribuimus. Quum enim omnibus eorum scriptis robur imperatoriarum constitutionum dederimus, quorsum eorum aliquis, maiores vel minores partes habere videretur? Quòd autem vt primùm hæ sanctiones coactæ & congestæ sunt, præcepimus, idem nunc quoqꝫ confirmantes denuo, vetamus, ne quis

ὅτι καὶ θιλίαις μὴ παραδιδομένων ἀπαλλαγῶν. τὸ γὰρ ἔμπροσθεν ἅπαν, ἢ δεδικασμένον, ἢ συμβεβασμένον ἀνακινεῖν οὐκ ἀνεχόμεθα, ἣν δὴ τρίτην ὑπατίαν ἡμῶν ὀνομαστοτάτην δέδωκεν Θεὸς, εἴγε ἀπ' αὐτῆς ἥ τε πρὸς Πέρσας εἰρήνη τὸ βέβαιον ἔσχεν, τότε τοσοῦτον τῶν νόμων ἀνατέθειται βιβλίον ὅπερ οὐδενὶ τῶν ἔμπροσθεν ἐξεύρηται καὶ πρός γε τρίτη τῆς οἰκουμένης μοῖρα τὴν ὅλην Λιβύην φαμὲν τοῖς ἡμετέροις προστέθειται σκήπτροις, ἅπαντα ταῦτα ἐκ τοῦ μεγάλου τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δῶρα τῆς τρίτης ὑπατίας ἡμῖν διδόμενα. ἅπαντες τοίνυν οἱ ἀκλεέστατοι τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἄρχοντες τὴν θείαν ἡμῶν ταύτην δεχόμενοι διάταξιν, χρῆσθαι τοῖς προειρημένοις ἡμῶν νόμοις, ἕκαστος ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν παρασκευάσει δικαστηρίῳ. πεθήσει δὲ αὐτὴν ἐν τῇ μεγίστῃ καὶ βασιλίδι ταύτῃ πόλει, καὶ ὁ ταύτης ἐνδοξότατος ὕπαρχος, μελήσει δὲ τῷ τε ὑπερφυεστάτῳ καὶ ἀκλεεστάτῳ ἡμῶν μαγίστρῳ, τοῖς τε ἐνδοξοτάτοις καὶ πανευφήμοις ὑπάρχοις τῶν ἱερῶν ἡμῶν Πραιτωρίων, τοῖς τε

vel eorum qui nunc sunt, vel eorum qui sunt futuri Commentarios in eas sanctiones conscribere audeat: nisi si eas in Græcam linguam conuertere velit: eaq; sola vti interpretatione, quæ κατὰ πόδας, nominatur: aut verò quicquam eorum adijcere (quod certè non incommodum fuerit) quæ παράτιτλα appellant, neque aliud præterea quicquam in eas conscribere, ne videlicet rursus dissidij & contentionum ac multitudinis legum occasionem præbeant: quemadmodum in ædictis Prætorum vsu venit. quorum volumen, etsi erat perexiguum: tamen propter variorum Commẽtariorum copiam in infinitam magnitudinem excreuit. Si quid enim aut inter litigatores, aut inter iudices controuersiæ inciderit, hoc Imperator ipse rectè & commodè interpretabitur. Id enim ei, qui ipse lex est, concessum & permissum est. Quocirca si quis contra quàm hac nostra constitutione sancitum est. Commentarium aliquod conscribere, alia quam qua permisimus forma, non dubitauerit, is se legibus falsi obnoxium esse certò sibi persuadeat: & fore, vt quod conscripserit, excindatur, & modis omnibus corrumpatur: eadem etiam pœna iis imminente, qui certis notis, quas σίγγλας vocant, in scribendo vtuntur: quibus scripturas corrumpere audeant, nec integrè ac perfectè numeros & nomina antiquorum Iurisconsultorum, & omnes denique sanctiones describunt. Cæterùm quicunque Libros ad hunc descriptos modum habuerint, ij se inutiles Libros habere intelligant: quoniam quidem eiusmodi Libris nullam prorsus in iudiciis auctoritatem tribuimus: ne si ea quidem Libri pars, quæ recitabitur, nullas huiusmodi notas habuerit, dummodo alia quadam parte vel semel hoc admissum sit. Ex quo eueniet, vt ipse quidem Librum habeat: verùm haud aliter ac si omnino scriptus non esset. Qui verò Librum scripserit, etiam ignoranti possessori dato duplo ipsius pretii quantitatem ei, qui damno effectus fuerit, persoluet: pœna nihilominus criminali aduersus ipsum competente. Hoc enim aliis quoque de hisce rebus editis constitutionibus adscripsimus, tam iis, quæ latinè scriptæ sunt, quàm illi quæ Græca est: & quam nosmetipsi legum studiosis inscripsimus. Eos verò libros, tam institutionum, scilicet, quàm Digestorum, iam inde ab exitu felicis nostri tertii Consulatus valere sancimus, hoc est à tertio Calen. Ianuarii, præsentis huius indictionis duodecimæ: vt in omne reliquum tempus valeant, auctoritatemque in Republica cum Imperialibus constitutionibus obtineant: tam in negotiis, quæ posthac orientur, quam in iis quæ adhuc pendent: neque dum bona cum gratia & amabili pactione decisa sunt. Nam quod prius vel iudicatum, vel transactum est, id, vt retractetur non permittimus. Hunc autem tertium Consulatum nobis sanè insignem atque illustrem dedit Dominus, vtpote in quo pax cum Persis firma & stabilis facta est: & hoc legum opus compositum quod nemo vnquam maiorum nostrorum assequi potuerat. Prætereà, pars totius orbis tertia (totam dico Lybiam) nostro Imperio adiecta est. Hæc inquam omnia D E I Optimi Maximi & Seruatoris nostri I E S V C H R I S T I munere tertio nostro Consulatui data sunt. Quocirca omnes nobilissimi Imperii nostri magistratus nostram hanc sacram constitutionem suscipientes, in sua quisque iurisdictione, eas, quas diximus, leges nostras diligenter & studiosè obseruent: & præcipuè vir Illustrissimus huius maximæ & regiæ vrbis præfectus. Curæ autem erit

τε πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα, τοῖς τε ἐπὶ τῆς Ἰλλυρίδος, τοῖς τε ἐπὶ Λιβύης διὰ προσταξέων οἰκείων ἅπασιν τοῖς ὑφ' ἑαυτοῖς τεταγμένοις ταῦτα ποιῆσαι καταφανῆ πρὸς τὴν ἁπάντων τῶν ἡμετέρων ὑπηκόων ἀπαράγραπτον γνῶσιν.

DAT. XVII. CALEND. IANVA. DOMINO NOSTRO IVSTINIANO PERPETVO AVGVSTO III. CONSVLE.

erit excellentißimo & Illustrißimo magistro nostro, & item nobilißimis præfectis sacrorum prætoriorum nostrorum orientalibus, Illyricis, & Lybicis autoritate sua omnibus suæ iurisdictioni obnoxijs horum omnes nostro Imperio subiectos certiores facere. Dat. xvij. Calen. Ianuarij, Domino nostro Iustiniano semper Augusto tertio Cons.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ, Ζήνων, Εὐσεβὴς. Νικητὴς, τροπαιοῦχος, ἀεὶ μέγιστος, ἀεὶ σέβαστος, Αὔγουστος, ἀδαμαντίῳ ἐπάρχῳ πόλεως, καὶ δικῶν.

Imperator Cęsar Zenon. pius victor, triumphator, semper Max. semper Aug. Adamantio præf. vrb. & iudiciorum. XII.

Εἰρήνης ἀπολαύοντες καὶ τῶν ἔξωθεν πο-
E λέμων ἀπαλλάττεσθαι τοὺς ὑπηκόους βουλόμενοι νουθετεῖν ἑκάστοτε προθυμούμεθα. διὸ καὶ τὸν παρόντα φέρομεν νόμον ἱκανῶς ἀποδεικνοῦντα ὡς καὶ ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια δικαίως ἐδίδαξεν, καὶ ἡμεῖς προνοητικῶς τὰ τὴν δυσχέρειαν λύοντα διορίζομεν καὶ μικρὸν ἀποστάντες τῶν πρεπωδεστέρων τῇ πολιτείᾳ ῥημάτων τοῖς τῷ πλήθει γνωριμωτέροις ἐχρησάμεθα, ὅπως ἂν ἕκαστος αὐτῶν ἐντυγχάνων τῷ νόμῳ, μὴ δέοιτο ἑτέρου βοηθοῦ πρὸς τὴν οἰκείαν χρείαν, ἔγνωμεν τοίνυν ἐκ τῶν ἐνεχθέντων παρὰ τοῦ σοῦ μεγέθους. ὡς ὁ θεῖος νόμος τοῦ τῆς ἀθανάτου μνήμης πατρὸς ἡμετέρου Λέοντος, ὃν ἔθετο περὶ τῶν ἐν τῇ δε τῇ ἐνδόξῳ πόλει κτίζειν βουλομένων ἀμφίβολος ἐστὶ κατά τινα μέρη δοκεῖ διὰ τὰς τῶν φαύλων ἑρμηνευόντων ἐπινοίας, καὶ ἡμεῖς προστάττομεν τοὺς τὰς ἰδίας οἰκίας ἀνανεοῦντας, τὸ ἀρχαῖον σχῆμα μηδαμῶς παρεξιέναι. ὥστε μὴ τοὺς οἰκοδομοῦντας ἀφαιρεῖσθαι φῶτα, ἢ ἀποβλέψιν τὴν γειτόνων, παρὰ τὸ πάλαι καθεστηκός. εἰ μὲν ἀλλὰ προσθήσω τι δήποτε δέοι κρατεῖν δέον ὁ τῇ οἰκοδομίᾳ χρώμενος δίκαιον ἔχων προσῆκον αὐτῷ ἐκ συμφώνου, ἢ ἐπερωτήσεως, ἐπιτρέπομεν ἀμείβειν εἰ βούληται τὸ παρὸν σχῆμα διὸ θεσπίζομεν εἰ σύμφωνον, ἢ ἐπερώτησις βοηθῇ τῷ κτίζοντι ἐξεῖναι αὐτῷ κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ συμφώνου, ἢ τῆς ἐπερωτήσεως οἰκοδομεῖν εἰ καὶ τοὺς γείτονας οἷς ἐναντιοῦται τὸ σύμφωνον, ἐντεῦθεν βλάπτειν δοκοίη, ἢ τῆς δημοσίου τῆς διατάξεως εἰ πέσοις, καὶ εἰ δώδεκα ποδῶν χρῆναι κατὰ ἐμπαγεῖν μέσον τῆς τε ἰδίας καὶ τῆς τοῦ γείτονος οἰκίας τὸν οἰκοδομεῖν μέλλοντα, καὶ τὸ πλέον ἢ ἔλαττον προσθήσει (ὃ μεγίστην ἀσφάλειαν εἰκότως ποιεῖ. τὸ γὰρ ἐνδιάζον οὐκ ἐπιτήδειαν εἰς ἀμφιβολίας ἀναίρεσιν) περιφανῶς κελεύομεν δυοκαίδεκα πόδας εἶναι μέσους ἑκατέρας οἰκίας, ἀρχομένους μὲν ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου τοῖς θεμελίοις οἰκοδομήματος, παραφυλαττομένους δὲ μέχρι πέρατος τοῦ ὕψους, καὶ τῷ τοῦτο τοῦ λοιποῦ. παραφυλάττοντι ἐξεῖναι τὴν οἰκίαν ἐγείρειν, ἐφ' ὅσον θελήσειεν ὕψος, καὶ θυρίδας κατασκευάζειν τὰς καλουμένας παρακυπτικὰς καὶ φωταγωγοὺς κατὰ τὴν θείαν νομοθεσίαν, εἴτε νέαν οἰκίαν βούληται κτίζειν, εἴτε παλαιὰν ἀνανεοῦν. εἴτε διαφθαρεῖσαν ἐκ πυρὸς οἰκοδομεῖν μηδαμῶς ἐκ τούτου τοῦ διαστήματος συγχωρεῖσθαι ἀφαιρεῖν τοῦ γείτονος ἄποψιν θαλάσσης ἀθεῖαν καὶ οὐ βεβιασμένην ἐξ οἱουδήποτε πλευροῦ τῆς οἰκίας, ἣν ὁ γείτων ἑστὼς ἔνδον ἐν τοῖς ἰδίοις, ἢ καὶ καθήμενος ἔχει μὴ παρατρέπων ἑαυτὸν ἐν τῷ παρακύπτειν εἰς τὸ πλάγιον, καὶ βιαζόμενος ὥσπερ ἰδεῖν θάλασσαν τὸ κῆπον τε καὶ δένδρων, οὔτε περιείληπται τῇ προτέρᾳ νομοθεσίᾳ, οὔτε τῇ παρούσῃ προστεθήσεται. οὔτε γὰρ προσήκει τοιαύτην δουλείαν κρατεῖν. μηδενὶ δὲ ἐξέστω κτίζειν οἰκίαν ἐν μέσῳ ὄντων στενωποῦ, ἢ πλατείας ὑπέργης δεκαδύο ποδῶν διὰ τοῦτο παραιρεῖσθαι μέρος τῆς πλατείας ἢ τοῦ στενωποῦ, καὶ τῷ οἰκείῳ προστέμνειν οἰκοδομήματι. οὐ γὰρ τὰ τῷ δημοσίῳ προσήκοντα βλάπτειν βουλόμενοι καὶ τοῖς κτίζουσιν ἀπονέμειν, δεκαδύο ποδῶν εἶναι διάστημα ἐν μέσῳ τῶν οἰκιῶν διωρισάμεθα. ἀλλ' ὥστε μὴ στενότερα εἶναι τὰ μεταξὺ τῶν οἰκιῶν διαστήματα, καὶ τὸ πλέον πλεονεκτοῦντες ἔχειν, ὡς ἔχει. καὶ τοῦτο μειοῦσθαι μὴ συγχωροῦντες, ἵνα τῇ πόλει τὰ οἰκεῖα φυλάττηται δίκαια. εἰ δὲ τὸ παλαιὸν οἰκοδόμημα, καὶ τὸ ἀρχαῖον σχῆμα τοιοῦτον ἦν, ὥστε ἔλαττον εἶναι τῶν δώδεκα ποδῶν μεταξὺ ἑκατέρας οἰκίας διάστημα, μὴ ἐξέστω παρὰ τὸ παλαιὸν, ἢ ὑψοῦν τὸ οἰκοδόμημα, ἢ θυρίδας ποιεῖν εἰ δὲ μὴ δέκα ποδῶν εἴη ἐν μέσῳ, τηνικαῦτα παρακυπτικὰς μὲν ὁ κτίζων οὐ δυνήσεται ποιεῖν.

QVoniam pace nunc fruimur, & eos qui in nostro imperio sunt, ab externis malis liberari volumus, frequentes leges scribere in animo est. Quamobrem legem hanc ferimus, ex qua abundè intelligatur id quod & magnificentia tua iustißimè docuit: & nos prudentißimè quæ difficultatem adimunt, definimus. non multum quidem ab ijs verbis recedētes quæ decent Rempublicam, ijs quæ vulgo notiora sunt, vtentes: vt quicunq; in eam legē inciderit is adiutoris & interpretis nō indigeat. Quū igit̄ ex ijs q̄ ad nos magnitudo tua pferenda curauit, certiores facti simus ꝙ sacra constitutio

ποιεῖν. οὐκ οὔσας παλαιὰς ὡς εἴρηται. φωταγωγοὺς δὲ ποιήσει, ἀπὸ ἓξ ποδῶν τοῦ πάτου εἰς ὕψος, μηδαμῶς τὸ καλούμενον ψευδόπατον ποιεῖν ἐν τῷ ἑαυτοῦ οἰκήματι τολμῶντος φωταγωγοὺς θυρίδας κατασκευάζειν κατὰ τὰ εἰρημένα ἤτοι τὴν ἓξ ποδῶν ὕψος, καὶ σοφίζεσθαι τὸν νόμον. εἰ γὰρ τοῦτο ἐξείη, πάλιν αἱ φωταγωγοὶ διὰ τοῦ ψευδοπάτου παρακυπτικῶν πληροῦσι χρείαν. καὶ τὸν γείτονα βλάπτειν. ὅπερ γενέσθαι κωλύομεν οὐδαμοῦ. τὴν ἐκ τῶν συμφώνων ἤτοι ἐπερωτημάτων ἁρμόζουσαν βοήθειαν. καὶ εἴπερ ὅλως ὑπάρχει τοιαύτη τις, ἀναιροῦντες. ἔτι δὲ τοῦ προτέρου νόμου κελεύοντος ἑκατὸν πόδας ἐξεῖναι τὰς οἰκίας εἰς ὕψος αἴρειν, τὰς ὑπὸ τοῦ πυρὸς πρώην διαφθαρείσας, εἰ καὶ περὶ θαλάσσης ἄποψιν ἕτερος βλάπτοιτο καὶ ταύτην ἀναιροῦντε: τὴν ἀμφιβολίαν θεσπίζομεν τοῦτο αὐτοκρατεῖν, ἐπὶ τῶν ἐμπρησθεισῶν οἰκιῶν, εἴτε τῶν ἀνανεουμένων καὶ ἐπὶ τῶν οὐκ οὐσῶν μὲν πρότερον, κτιζομένων δὲ νῦν μετὰ τοῦτον, καὶ ἐπὶ τῶν πυρὸς μὲν βλάβην μὴ δεξαμένων διὰ παλαιότητα δὲ, ἢ καί τινα οὖν ἄλλην αἰτίαν σαθρῶν γινομένων ἵνα ἐπὶ πάσης οἰκίας οἰκοδομουμένης ἑκατὸν εἴη διάστημα ἐν μέσῳ τῶν ἀμφιβαλομένων τόπων καὶ κωλύματος χωρὶς γίνηται οἰκοδόμημα. εἰ καὶ τῆς ἄλλως διαφερούσης οἰκίας. τὴν ἐπὶ θάλασσαν ἄποψιν λυμαίνεται τὰς δὲ ἀπὸ μόνων μαγειρείων, ἢ τῶν καλουμένων ἀποπάτων, ἢ ἀφεδρώνων, ἢ κλιμάκων, ἢ διαβάσεων πρὸς πάροδον μόνην χρησίμων, ἢ καὶ ταῦτα ἃ καλοῦσιν οἱ παλαιοὶ βασέρνια ἄποψιν εἰς θάλασσαν βλάπτειν ἐξέσω κἂν ἐντὸς ἑκατὸν ποδῶν βούλοιτό τις οἰκοδομεῖν. δώδεκα μέντοι πόδες ἐν μέσῳ τυγχάνοιεν ὄντες. ταῦτα δὲ παραφυλαχθῆναι θεσπίζομεν, ὅτε μὴ ὑπάρχει τινὶ σύμφωνον ἐπὶ τρόπον οἰκοδομεῖν. τοὺς δὲ κτίζοντας ἀπὸ συμφώνου τοῦ γείτονος ἐμμένειν τοῖς στοιχηθεῖσι, τηνικαῦτα γὰρ καὶ μὴ παραφυλαχθέντος διαστήματος τῶν συμφώνων ἐπιτρέπομεν ἐγείρεσθαι τὰς οἰκοδομὰς, κἂν βλάπτοιεν περὶ θαλάσσης ἄποψιν τοὺς συμφωνήσαντας. ἢ τοὺς τὰς ἐκείνων οἰκίας διαδεξαμένους, ἐπειδὴ τέλεια τισὶν ὑπάρχουσιν ἐκ συμφώνου δίκαια, οὐ προσήκει δι' αὐτῶν, τὸν γενικὸν ἀναιρεῖσθαι νόμον. ἔτι θεσπίζομεν τὰ καλούμενα σολάρια. μετὰ τὸν νόμον μὴ ἐκ μόνων ξύλων τε καὶ σανίδων γίνεσθαι, ἀλλὰ τῷ λεγομένῳ ῥωμανισίων οἰκοδομεῖσθαι σχήματι. δέκα δὲ ποδῶν εἶναι διάστημα μεταξὺ δύο σολαρίων ἀντικρὺ ὄντων ἀλλήλων, εἰ δὲ μὴ τοῦτο μὴ δυνατὸν εἴη διὰ στενοχωρίαν τοῦ τόπου ἐκ παραλλαγῆς γίνεσθαι τὰ σολάρια. εἰ δὲ αὐτὸς ὁ στενωπὸς μὴ περαιτέρω δέκα ποδῶν εἴη μὴ δὲ ἐπιχειρεῖν ἐκ μηδ' ἑτέρου μέρους σολάρια, ἤτοι ἐξώστας κατασκευάζειν, καὶ τὰ γινόμενα δὲ ὃν τρόπον εἴρηται κελεύομεν ἀφεστάναι τοῦ ἐδάφους εἰς ὕψος ποδῶν δεκαπέντε διάστημα, καὶ μηδαμῶς κατὰ κάθετον αὐτῶν κίονας λιθίνους ἢ ξυλίνους ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἵστασθαι, ἢ τοίχους κατασκευάζεσθαι, ὥστε μὴ τὸν ἀέρα τὸν ὑπὸ τοῖς ἐν τῷ ὕψει γινομένοις ὡς εἴρηται σολαρίοις ἀποφράττεσθαι. μήτ' ἐντεῦθεν στενοτέρους

constitutio immortalis memoriæ parentis nostri Leonis, quam de iis conscripsit qui in hac florentissima ciuitate ędificare cupiunt, quibusdam locis ambigua esse videtur, idq; propter quorundam perperam interpretantium opiniones, ideo iubemus ne qui suas domos renouant ac reædificant, iis à veteri forma & specie discedere liceat. videlicet ne vicinorum luminibus ac prospectui, contra q̄ olim constitutum fuerat officiant, addemus tamen quid eum ædificatorem obtinere oporteat, cui ius ex conuentionibus aut stipulatione competit, permittens vt formā præsentem si velit immutet. Eoque sancimus, q̄ si conuentio aut stipulatio ædificanti ius tribuat, eum q; iuuet, licet ei prout vi conuentionis aut stipulationis permissum est, ædificare: quamuis vicinis ipsis contra quos conuentio est, officere videatur. Quum autem constitutione patris mei dicitur, eum quàm ædificaturus est oportere duodecim pedum interuallum inter suam & vicini domum relinquere, & PLVS MINVS adiicitur (quò maximam securitatem meritò fecit: quod enim ambiguum est, non est vtile ad controuersias auferendas) disertè iubemus, vt duodecim pedes inter vtranque domum medii sint à superficie fundamenti ædificii, vsque ad summum fastigium: & ei qui hoc interuallum seruarit, liceat domum suam in quantam volet altitudinem erigere, easq; fenestras secundùm sacrā cōstitutionē extruere, q̄ παρακύπτικαι vocātur. i. prospectiuæ, & itē φωταγωγοὶ, i. luciferę: siue illā domum extruere, siue veterē restaurare, siue incendio affectā resarcire velit. deniq; ne vllo modo pmittatur, eo interuallo, vicini recto & non coacto in mare aspectui officere: quē aspectū vicinus ex quocūq; latere domus stās in suis ædibus aut sedens habet, non inflectens seipsum in obliquum in prospiciēdo, & quasi coactus in mare intueri. Quod autem ad hortos & viridaria pertinet, neq; comprehensum est priori constitutioni neque præsenti adiicietur. Neque enim decet talem seruitutem in vsu esse. nulli autem liceat ædificare domum in cuius medio sit angiportus, platea superficiei duodecim pedum: & ita adimere partē plateæ aut angiportus & suo ædificio attribuere. Neq; enim ea quæ ad publicum pertinent damno afficere volentes, & ædificantibus attribuere, duodecim pedū esse interuallum in medio domorum definiuimus: sed ne sint angustiora interualla, quæ sunt inter domos, aut si quæ ampliora sunt ea vt sunt ita esse finimus, neque ea minui permit-

στενοτέραν γίνεσθαι τὸν στενωπὸν, καὶ τὴν δημοσίαν πάροδον, κωλύομεν δὲ καὶ κλίμακας ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀρχομένας τοῦ στενωποῦ, γίνεσθαι ἀναγούσας ἐπὶ τὰ σολάρια. ὥστε ἔκ τε τῆς ἀσφαλεστέρας κατασκευῆς, ἐκ τοῦ μὴ σφόδρα πλησιάζειν ἀλλήλοις τὰ σολάρια, κουφοτέρους καὶ σπανιωτέρους συμβαίνειν, ὃ μὴ συμβαίνει ποτὲ καὶ εὐκολότερον παύεσθαι τοὺς ἐκ τοῦ πυρὸς κινδύνους τῇ πόλει, καὶ τοῖς ἔχουσι τὰς οἰκίας. εἰ δὲ καὶ παρὰ τὸν ἡμέτερον νόμον γένηται σολάριον, ἢ κλίμαξ, οὐ τὰ γενόμενα ἐκκοπήσεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς οἰκίας κύριος δέκα χρυσίου λίτρας ζημίαν ὑπομένει καὶ ὁ διατυπώσας ἀρχιτέκτων, ἢ ἐργολάβος ἑτέρας δέκα χρυσίου λίτρας καταθήσει, καὶ ὁ ἐργαζόμενος τεχνίτης οὐχ οἷός τε ὢν, καὶ διὰ πενίαν ζημιούμενος τὸ σῶμα αἰκισθεὶς τῆς πόλεως ἐξελαθήσεται. πρὸς τούτοις παρακελευόμεθα, μηδενὶ ἐξεῖναι πολλοὺς ἐφεξῆς κίονας ἐν ταῖς δημοσίαις στοαῖς ταῖς ἀπὸ τοῦ καλουμένου μιλιαρίου μέχρι τοῦ καπετωλίου ἀποφράττειν οἰκήμασιν ἀλλ' ἐκ σανίδων μόνον, ἢ καὶ ἄλλως ἐν μέσῳ τῶν κιόνων κατασκευαζομένοις. ἀλλὰ μὴν τὰ τοιαῦτα οἰκήματα μὴ ὑπερβαίνειν πλεῖον μὲν ποδῶν ἓξ σὺν τοῖς τοίχοις ἐπὶ τὴν πλατεῖαν, ὕψος δὲ πόδας ἑπτὰ, ἐκ παντὸς δὲ τρόπου διὰ τεσσάρων κιόνων τὰς περιόδους ἐλευθέρας καταλιμπάνεσθαι, τὰς ἀπὸ τῶν στοῶν ἐπὶ τὰς πλατείας. καλλωπίζεσθαι δὲ τὰ τοιαῦτα οἰκήματα, ἤτοι ἐργαστήρια μαρμάροις ἔξωθεν, ὥστε κάλλος μὲν διδόναι τῇ πόλει ψυχαγωγίαν δὲ τοῖς βαδίζουσι. τὰ δὲ ἐν τοῖς ἄλλοις μέρεσι τῆς πόλεως ἐν τοῖς μέσοις τῶν κιόνων τόποις κατασκευαζόμενα ἐργαστήρια καθάπερ δοκιμάσει τῇ πόλει συμφέρειν ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια καὶ τοῦ μέτρου ἕνεκα καὶ τοῦ τρόπου, κατασκευάζεσθαι θεσπίζομεν, τῆς ἰσότητος δηλαδὴ πᾶσι φυλαττομένης, ὥστε μὴ ἐπί τινων γειτόνων ἐπιτραπῆναι, ἐφ' ἑτέρων κωλύεσθαι, τούτων κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον φανερῶν γενομένων, καὶ τῆς τῶν προτέρων νόμων. ἐν τισὶ κεφαλαίοις δοξάσης τὰ λοιπὰ μέρη τοῦτο κρατεῖν θεσπίζομεν. κἀκεῖνο μέν τοι νομοθετοῦμεν, ὥστε μὴ τὰς τῶν συκοφαντούντων κακοτεχνίας τοῖς ἐποικέσι λυμαίνεσθαι. πολλοὶ γὰρ φθόνου δίκας, οὐκ ἀδικήματός τινος, τοῖς οἰκοδομεῖν βουλομένοις ὑφαίνοντες ἀναβολῆς αὐτοῖς αἴτιοι γίνονται. ὥστε τὸν οἰκοδομεῖν ἀρξάμενον, εἶτα κωλυθέντα καὶ τὸ ἔργον ἀτελὲς καταλιπεῖν ἠναγκασμένον, καὶ πρὸ τὸ δικαστήριον ἀφελκόμενον, τὸ χρῆμα, ἐξ οὗ τὴν οἰκίαν ἐγείρειν ἤλπισεν ἀναλίσκειν δεῖ τὴν δίκην, καὶ τὸ πάντων ἀτοπώτατον μετὰ τὸ ψήφου νικώσης ἐπιτυχεῖν, ἔτι καθάπερ ἀλύτοις τισὶ συμπεπλέχθαι δεσμοῖς τοῦ κωλύσαντος τὸ ἔργον. προσχήματι μὲν ἐφέσεως τὰς κυρίας ἀναμένοντος, τὸ δὲ ἐμπόδιον γίνεσθαι τῇ οἰκοδομίᾳ ἐπὶ ταῖς τῶν γειτόνων συμφοραῖς εὐφραινομένου, προστάττομεν τοίνυν ἐπὶ τῶν τοιούτων ὑποθέσεων. εἰ ἔφεσις ἐπιδοθείη, παρὰ τῶν ἡττηθέντων παρὰ τοῦ διαγνόμονος, ἅμα τῷ δοθῆναι παρὰ τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀναφορὰν, ἤτοι τύπον ἔγγραφον

pmittimus vt vrbi sua iura seruētur. Si verò vetus ædificium & vetus forma talis erat vt minus sit duodecim pedum inter vtrasq; domos interuallum, ne liceat contra veterem formā aut attollere ædificium, aut fenestras facere, si verò nō sit decem pedum interuallum in medio, tunc prospectiuas quidem is qui ædificat non poterit facere, cum nō sint veteres vt dictum est. φωταγώγους autem faciet a sex pedibus soli in altitudinem: nullo tñ modo audeat ψευδόπατον, i. falsum solum facere in proprio domicilio, & φωταγωγοὺς fenestras cōstruere secundum dictorum sex pedum altitudinem, & fraudem legi facere. Si enim hoc permittatur, φωταγωγοὺς propter ψευδόπατον, prospectiuarum implebunt vsum, & vicino iniuriam facient: q̄ ne vsquam fiat prohibemus: auxilium si qđ ex conuentionibus, aut stipulationibus competit, tollentes Ad hæc quum prior lex iubeat vt liceat domos tollere in altitudinem centum pedum, quæ paulò antè incendio affectæ sunt, quamuis alicuius in mare prospectus impediatur, hanc tollentes ambiguitatem, sancimus hoc ipsum valere in incensis domibus, & iis quæ renouātur, & quæ prius quidem non erant, nunc autem extruuntur: & iis quæ incendio quidem nō affectæ sunt, præuetustate tamen aut alia quadam causa ruinosæ sunt: vt in omni domo quæ ædificatur centum pedum sit interuallum, & in medio eorum locorum qui circa sunt sine impedimento fiat ædificium, & si amplioris domus domino aspectum in mare impediat Culinis, aut latrinis, siue secessibus aut scalis, aut pergulis quæ duntaxat transitui seruiunt & quę veteres appellant Basternia, aspectum in mare impediri liceat: etiam si intus in centum pedes velit quis extruere: ita tamen vt duodecim pedes in medio relinquantur. Hæc autem obseruari sancimus quum est quidem alicui conuentio permittens ædificare. ædificantes verò nihil contra quam cum vicino conuētum est admittunt: tunc enim etiam si non obseruetur interuallum, tamen secundum cōuentionem attolli ædificia permittimus: quamuis eorum qui pacti sunt, aut qui in illorum domos succedunt aspectum in mare impediat. Propter eos autem quibus ex conuentione ius perfectum competit, non conuenit generalem legem abrogare. Ad hæc sancimus vt posthac solaria (quæ vocant) non ex solis lignis aut tabulis fiant, sed ad formam eorum quas Romanescas vocant, ædificētur. Item vt decem pedum interuallum relinquatur inter duo

ἔγγραφον καὶ παραφυλαχθείσης κυρίας, ἐξεῖναι τῷ νενικηκότι, καὶ τῷ ἡττηθέντι, ἅμα ἢ καταμόνας εἰς τὸ δικαστήριον τῆς σῆς εἰσιέναι μεγαλοπρεπείας καὶ τοῦ ἀντιδίκου κληθέντος, κατὰ τὸ συνηθὲς, εἰ ἄπεισι, τὸν ὅρον τοῦ διαιτητοῦ φανεροποιεῖν, ἵνα πάσης ἀναβολῆς ἐκκοπείσης, νόμιμον ἐπιτεθείη πέρας τῇ ὑποθέσει, καὶ μὴ χειμῶνος εἰ τύχοι παρόντος, ἢ πλησιάζοντος, ἕως περιμένουσι τοὺς μακροὺς τῶν ἐμπροθέσμων χρόνους τὸν οἰκοδομεῖν βουληθέντα καὶ μὴ δικαίως κωλυθέντα ζημίας ἀφορήτους ὑπομένειν. παραπλήσιον δὲ εἰ καί τις ὑποθέσει τοιαύτῃ ἐφεῖναι βουληθείη, μεμφόμενος τοῖς παρὰ ταῖς σῆς μεγαλοπρεπείας ἐψηφισμένοις παραχρῆμα τὴν καλουμένην CONS. γίνεσθαι καὶ δίδοσθαι καὶ αὐτῷ καὶ τῷ νενικηκότι σκοπεῖσθαι κατὰ τὸ εἰωθὸς τὴν ψῆφον ἐν τῷ θείῳ ἡμῶν παλατίῳ μηδεμίας ἀναβολῆς γινομένης. γινωσκέτωσαν δὲ πάντες ὅσοι κωλύειν ἐπιχειροῦσι τὰς οἰκοδομοῦντας, ὡς ἡττηθέντες καὶ τὰς ζημίας αὐτοῖς πάσας τὰς συμβάσας καταθήσουσι. καὶ τὴν τῶν ὑλῶν τιμὴν, ἃς εἰκὸς διαφθαρῆναι, ἢ χείρους γενέσθαι, ἐν τῷ τῆς δίκης χρόνῳ καὶ τῶν οὐ δικαίως ἐπιχειρησάντων οἰκοδομεῖν, εἰ ἡττηθεῖεν, καὶ τὰς ζημίας τῷ κεκωλυκότι τὸ οἰκοδόμημα, καὶ δίκην εἰπεῖν περὶ τούτων ἠναγκασμένῳ καταθέντων. πᾶσαν μέντοι τοιαύτην δίκην ἐξ ἀποφάσεως μόνου τοῦ δικαστηρίου τοῦ σοῦ μεγέθους κρίνεσθαι κελευόμεθα, καὶ μήτε ἄλλον τινὰ τῶν ἐνδόξων ἀρχόντων ἀκροάσασθαι τοιαύτης ὑποθέσεως μήτε τινὰς τῶν ἀγωνιζομένων τοιαύτην ὑπόθεσιν, στρατείας, ἢ φόρου χρῆσθαι παραγραφῇ ἕνεκα τοῦ μὴ δικάσασθαι, ἢ μὴ καταθεῖναι τὰς ζημίας ὅσας δοῦναι τῇ ψήφῳ τοῦ ἐνδοξοτάτου ἐπάρχου τῆς πόλεως, ἢ τοῦ παρ᾽ αὐτοῦ δοθέντος διαιτητοῦ προσαχθείη. ἀλλὰ τὴν ἀπαίτησιν ὑπομένειν τὸν ἡττηθέντα, διὰ τὰς τάξεως τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας μηδενὸς ἐπὶ τούτῳ χρωμένου φόρου παραγραφῇ. προνοείτω δὲ ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια, τοῦ μή τινας τῶν ἐργολαβῶν, ἢ τεχνιτῶν ἀρξαμένους ἔργου, τοῦτο καταλιμπάνειν ἀτελὲς ἀλλ᾽ αὐτὸν μὲν τὸν ἀρξάμενον λαμβάνοντα τὸν μισθὸν, ἀναγκαζέσθω πληροῦν τὸ ἔργον. ἢ διδόναι τὴν ἐντεῦθεν συμβαίνουσαν ζημίαν τῷ οἰκοδομοῦντι, καὶ πᾶσαν τὴν κατὰ μὴ τὸ ἔργον ἀποτελεσθῆναι γινομένην βλάβην. εἰ δὲ πένης τε εἴη τυχὸν ὁ τούτου ἁμαρτὼν, πληγάς τε λαμβανέτω, καὶ ἐκβαλλέσθω τῆς πόλεως. μὴ κωλυέσθω δὲ ἕτερος τῆς αὐτῆς τέχνης, τὸ παρ᾽ ἑτέρου ἀρχθὲν ἐκπληροῦν, ὅπερ ἐγνώκαμεν τολμᾶσθαι κατὰ τῶν οἰκοδομούντων οἰκίας παρὰ τῶν ἐργολάβων τεχνιτῶν, οὔτε αὐτῶν τὸ τέλειον ἐπιτιθέντων οἷς ἤρξαντο ἐργάζεσθαι οὐδὲ ἑτέρους τὰ αὐτὰ ἔργα ἀναπληροῦν συγχωρούντων. ἀλλ᾽ ἐπενεγκεῖν ἀφόρητον ζημίαν ἐντεῦθεν, τοῖς τὰς οἰκίας κατασκευάζουσι μηχανωμένων. ὁ δὲ παραιτούμενος, τὸ παρ᾽ ἑτέρου ἀρχθὲν ἐκπληρῶσαι δι᾽ αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἕτερος ἤρξατο, καὶ αὐτὸς παραπλησίαν τῷ καταλιπόντι τὸ ἔργον ὑπεχέτω δίκην.

solaria sese è regione mutuò spectantia. Quod si hoc fieri nō posit propter loci angustiam, immutatione fieri solaria. Si verò ipsa loci angustia non plurium, quàm decē pedum sit, ne aggredi quidem ex vlla parte solaria, aut extrinsecus construere: quæ verò constructa sunt, vt dictum est, iubemus è solo erecta esse in altitudinē pedum quindecim interuallo. Neque tamen ad perpendiculum columnas lapideas aut ligneas in solo constitui: aut muros cōstitui, ne aer qui est sub illis solariis (quæ vt dictum est in sublime ædificantur) obturetur: & inde angustior fiat angiportus & publica via. Prohibemus autem & scalas è solo angiporti incipiētes fieri quæ ducant in solaria: vt ex firmiori structura, & quia non multum propinqua sunt sibi ipsis solaria, leuiores & rariores sint (quod ne vnquam fiat) & facilius sit pericula incēdii ab vrbe euertere & ab iis qui domos habent. si verò contra quàm lege nostra cautum est, solaria fiant, aut scalæ, non solùm ea quæ facta sunt excindentur, sed & ipsarum ædium dominus pœnam decē auri librarum sustinebit & architectus qui extruxit, aut redemptor operis alias decē auri libras persoluet: & qui operatus fuerit si nō posit præ inopia pœnam exoluere, flagris cæsus è ciuitate expelletur. Ad hæc iubemus vt nulli liceat columnas quę sunt in publicis porticibus ab eo quod Miliarium appellatur vsque ad Capitolium, obstruere domibus, sed ex tabulis tantum, aut alio qui in medio columnarum extructis, neque tamen talia ædificia superare sex pedes cum parietibus plateam versus: altitudine autem pedes septem: vndique autem quatuor columnarum interuallo vias liberas relinqui, quæ sunt à porticibus ad plateas. ornari autem talia ædificia marmore extrinsecus, vt pulchritudinem afferant ciuitati, oblectent autem inambulantes. Quæ autem sunt in alijs porticibus vrbis, in mediis columnarum locis extructæ officinæ, quemadmodum videbitur tuæ Magnificentiæ ciuitati vtile esse mediocritatis causa & modi extrui censemus, æqualitate nimirum omnibus obseruata: ne quod in quibusdam vicinis cōcessum ē id in alijs prohibeatur. Si hæc, vt dictum est, promulgata & cognita fuerint, & priorum legum capita, quędam probata, reliquas partes similiter obtinere sancimus. & illud quidem constituimus ne sycophantarum cauillationes viris bonis fraudi sint. Multi enim ædificare volentibus inuidiæ molestiā non litem ob delictum aliquod struentes, morarum

rum ipsis causa sunt, vt qui ædificare cœperit post prohibitus & opus imperfectum relinquere coactus, & in ius tractus, pecuniam qua domum extruere sperauit impendat in litem, & quod omnium molestissimum est, postquam vicerit, adhuc quasi inextricabilibus quibusdam vinculis implicetur, eo qui opus prohibuit prætextu appellationis legitimum diem expectante: & interim voluptatem ea re capiente: quia ædificio cum vicini incommodo impedimēto sit. Statuimus igitur in eiusmodi casibus si appellatum fuerit ab arbitri sententia, & à iudice dilatio data fuerit, aut formula conscripta, & obseruatus dies legitimus, licere tum ei qui vicerit, tum qui victus fuerit simul aut seorsum in ius ad te ire: & aduersario vocato secundùm consuetudinem si absuerit arbitri sententiā edere: vt omni mora rupta, legitimus cōtrouersiæ finis imponatur, & hyeme. (si ita acciderit) præsente aut appropinquante, dum longa legitima tempora expectantur, qui voluerit ædificare & iniustè impeditus fuerit, dāna maxima ne sustineat. Similiter autem si quis in hac causa appellare velit, nō contentus ijs quæ à tua Magnificētia decreta sunt, statim eam quam vocant consultationem fieri, & permitti ipsi victori expendere secundùm constitutionem sententiam in sacro nostro palatio, nulla mora interposita. Cognoscant autem omnes quotquot ædificantibus impedimēto sunt. quòd si causa ceciderint, & damna eorum quæ illis contigerunt, & materiæ pretium ipsis rependent, quam verisimile est correptam fuisse, & deteriorem factam controuersiæ tempore. Quod si non iustè ædificare instituerint, & causa ceciderint, damna illi qui ædificare prohibuerit, & causam eius impedimēti dicere coactus fuerit, persoluent: omnemq; talem causam solo iudicio tuę magnitudinis iudicari volumus. & neque alium quenquam illustrium magistratuum audire talem controuersiam, neq; huiusce rei causa litigantes militiæ aut fori vti exceptione, vt non subeant iudicium aut effugiant pœnas quas soluere sententia gloriosissimi præfecti vrbis, aut ab ipso dati arbitri constitutum fuerit. sed repetitionē sustinere victum secundùm decretum tuæ magnificentiæ, nullo in hoc vtente fori exceptione. Prouideat autem tua magnificentia ne operarum redemptores aut artifices qui opus inchoarint, id imperfectū relinquant: sed is qui inchoarit mercede accepta opus absoluere cogatur aut damnum inde contingens ædificanti rependere, omneq; damnū ex eo quod non absoluatur. Quod si fortè qui hoc admiserit inopia laborat, flagris cæsus è ciuitate expellatur. Ne autem impediatur alius eiusdem artis quod ab alio cęptum est absoluere, quod à quibusdam fieri accepimus in damnum eorum, qui ædificant, nolentibus id quod cœperant absoluere, neq; alios eadem opera perficere concedentibus: sed inde intolerabile damnum struentibus iis qui ædificāt. Qui verò absoluere recusat quod ab alio cœptum est, propterea quod alius cœpit, is easdem pœnas ferat quas qui opus imperfectum relinquit.

FINIS.

FASTI CONSVLARES A PRIMO VRBIS ROMAE CONSVLE BRVTO, AD VLTIMVM BASILIVM & Iustiniani mortem.

Anno quarto Olympiadis sexagesimæ septimæ vterque Consul Patricius fuit.

	Anni ab vrbe condita.				
Fœdus 1 cum Pœn.	244	L. Iunius Brutus.	*Kal. Iuniis inijt: hinc mẽsis Iunius ab eo dictus.*	L. Tarquinius Collatinus maritus Lucretię.	*Eusebius manuscriptus Chro. Romanorũ Reges septem imperauerunt annis 240 siue, vt quibusdam placet, 244 & pulsis Regibus vix vsque ad quintumdecimum lapidem Romani imperium tenebant. Anno antẽ ab vrbe condita 244. primos Romæ Cõsules creatos probat Sigonius ex Capitolinis tabulis, Messala, Orosio, Ruso, Eutropio, Iornande, Solino.*
	245	P. Valerius Poplicola ij.		T. Lucretius Tricipitinus.	
	246	P. Valerius Poplicola iij.	*Hi duo vitio librariorum apud Liuiũ omissi sũt.*	M. Horatius Puluillus ij.	
** al. Rufus.*	247	Sp. Lartius Flauus. *		T. Herminius Aquilinus.	
	248	M. Valerius		P. Postumius Tubertus ij.	
	249	P. Valerius Poplicola iiij.		T. Lucretius Tricipitinus ij.	
	250	P. Postumus Tubertus ij.		Agrippa Menenius Lanatus	
	251	Opiter Virginius Tricostus.		Sp. Cassius Viscellinus	
	252	Postumus Cominius Auruncus.	*Nono anno post Reges exactos, Dictator T. Lartius, magister equitum Sp. Cassius. Euse.*	T. Lartius Flauus. *	** al Rufus frater Sp. Lartij, de quo suprà.*
Poplicola adeò hoc anno pauper moritur, vt sumptu publico sepeliatur. Euseb.	253	Ser. Sulpitius Camerinus.		M. Tullius Longus. *	*** Meminit Cicero ĩ Bruto, & ait eum anno 10. post Reges exactos fuisse Consulem.*
	254	T. Aebutius Helua.		P. Veturius Geminus.	
Bellum Latinum	255	L. Lartius Flauus ij.		Q. Clœlius Siculus.	
** al. Appius. Prima secessio plebis in Sacrum montem cœpit anno 259. vt ait Cicero pro Cornelio perduell. reo. anno 16 post Reges exactos finita est autem anno 260. Tribunis plebis concessis.*	256	A. Sempronius Atratinus.	*Alij autem anno 12. factũ aiunt.*	M. Minucius Augurinus. †	*† Censa sunt 120. millia hominũ. Euseb. manusc.*
	257	A. Postumius Albus Regillensis.		T. Virginius Tricostus.	
	258	M. * Claudius Sabinus	*Idem Dictator.*	P. Seruilius Priscus.	
	259	A. Virginius Cælimontanus.	*M. Valerius Dictator.*	T. Veturius Geminus	
	260	Postumus Cominius Auruncus ij.	*Tribuni Plebis.*	Sp. Cassius Viscellinus ij.	
** Oros. Gessonium vocat Latini anno 268 rebellant. Euseb.*	261	T. Geganius * Macerinus.		P. Minucius Augurinus. *	** Pestilentia, & fames. Oros.*
	262	M. Minucius Augurinus ij.		A. Sempronius Atratinus ij.	
	263	Q. Sulpitius Camerinus Cornutus.		Sp. Lartius Flauus ij.	
	264	C. Iulius Iulus		P. Pinarius Mamercinus.	
	265	Nautius Rutilus		Sex. Furius Fusus.	
	266	C. Aquilius Tuscus		T. Ticinius Sabinus.	
	267	Proculus Virginius Tricostus		Sp. Cassius Viscellinus iij. †	*† Lex Agraria prima. Onufr.*
	268	Q. Fabius Vibulanus		Ser. Cornelius Maluginensis.	
				R. Fabius	

Notae	Anni ab vrbe condita	Consules		Notae
	269	R. Fabius Vibulanus	L. Aimilius Mamercus.	
	270	M. Fabius Vibulanus	L. Valerius Potitus Volusus.	
	271	Q. Fabius Vibulanus ij.	C. Iulius Iulus.	
Trecenti nobiles Fabiæ familiæ a Veientibus cæsi Euseb. Oros.	272	K. Fabius Vibulanus ij.	Sp. Furius Fusus.	
	273	M. Fabius Vibulanus ij.	Cn. Manlius Cincinnatus. *	* *Onuf. Vulsonem vocat.*
	274	K. Fabius Vibulanus iij.	T. Virginius Tricostus Rutilus	
	275	L. Aimilius Mamercus ij.	C. Seruilius Structus Ahala.	*Treceuti Fabij cæsi Onufr.*
* *al. M.*	276	C. * Oratius Puluillus	T. Menenius Lanatus.	
	277	A. Virginius Rutilus	Sp. Seruilius Structus.	
Pompilia virgo Vestalis ob stuprum viua defossa. Euseb. Oros. ait id factũ anno 275.	278	C. Nautius Rutilus	P. Valerius Poplicola.	
	279	L. Furius Medullinus	A. Manlius Vulso.	
	280	L. Aimilius Mamercus iij.	Vopiscus Iulius Iulus.	
	281	L. Pinarius Mamercinus	P. Furius Fusus.	
	282	App. Claudius Sabinus	T. Quinctius Capitolinus.	
Sunia Vestalis ob stuprũ viua defossa Euseb.	283	L. Valerius Potitus ij.	T. Aimilius Mamercinus.	
	284	T. Numicius Priscus	A. Virginius Cælimõtanus.	
	285	T. Quinctius Capitolinus ij.	Q. Seruilius Priscus.	
	286	T. Aimilius Mamercinus ij	Q. Fabius Vibulanus.	
	287	Q. Seruilius Priscus ij.	Sp. Posthumius Albus Regillensis	
	288	T. Quinctius Capitolinus iij.	Q. Fabius Vibulanus ij.	
	289	A. Postumius Regillẽsis	Sp. Furius Medullinus Fusus	
	290	P. Seruilius Priscus.	L. Aebutius Helua.	
	291	T. Lucretius Tricipitinus.	Sp. Veturius Crassus.	*Onufr.*
	292	P. Volumnius Amintinus Gallus.	Ser. Sulpitius Camerinus.	
	293	P. Valerius Poplicola ij.	C. Claudius Sabinus.	
	294	Q. Fabius Vibulanus iij	L. Cornelius Maluginensis.	
Decem Tribuni plebis primi. Onufr.	295	L. Minutius Augurinus.	C. Nautius Rutilus ij.	
	296	C. Oratius Puluillus ij.	Q. Minutius Augurinus.	
	297	M. Valerius Maximus.	Sp. Virginius Cælimõtanus.	
	298	Ti. Romilius Vaticanus	C. Veturius Cicurinus	
	299	Sp. Tarpeius Capitolinus.	A. Aterius Fontinalis.	
Onufr.	300	P. Tergeminus Curiatius	Sex. Quinctilius Varus.	
* *al. L.*	301	T. * Menenius Lanatus.	P. Sextius Capitolinus.	
	302	App. Claudius Crassinus.	T. Genutius Augurinus.	

L. Quintius Cincinnatus Dictator, & L. Tarquitius Flaccus magister equitum. Sigo. sed Eusebius multò ante etiam collocauit. Hi abdicarunt, vt designarentur legum ferendarũ causa Decemuiri Consulares, qui per duos annos præfuerunt reip.

Trecentesimo secundo anno ab vrbe condita, Decemuiri creati composuerunt leges in decem tabulis: & sequẽti anno duas alias tabulas addiderunt, atque ita leges xij tabu. appellatæ. Eas leges editas esse anno vrbis 304. scribit Euseb.

Decem viri Consulari potestate, sine prouocatione, App. Claudius, T. Genutius. P. Sextius. Sp. Veturius. C. Iulius Iulus. A. Manlius. Ser. Sulpitius Camerinus. Sp. Postumius Alb. P. Oratius, * T. Romilius Vaticanus.

* *Pro Oratius, Onufr. edit Curiatius.*

303 App. Claudius ij. L. Minutius Augurinus. M. Cornelius Maluginensis, M. Sergius. Q. Fabius Vibulanus. Q. Pætilius. T. Antonius Merenda. Cæso Duillius. Sp. Oppius Cornicen. ij. M. Rabuleius ij. abdicarũt.

Duodecim Tabularum leges.

Secunda secessio plebis in Auentinum, propter scelus Appij Decemuiri.

304 Iidem, vt tamen iam à Claudio proximus sit Qu. Fabius Vibulanus, vt testatur antiquum Kalendarium.

Decemuiri

Decemuiri abdicantur. Rursus ad Consules recidit respubl. nondum finito anno, electique.

Abdicantur autem ob libidinem Appij Claudij, qui Virginij filiam voluit per vim abducere. Euseb

** al. Caius.*

	M. Oratius Barbatus.		L. Valerius Potitus.
305	Lar. Herminius Exquilinus.		T. Virginius Cælimontanus Tricostus.
306	M. Geganius Macerinus		Claud. * Iulius Iulus.
307	Agrippa Furius Fusus.		T. Quinctius Capitolinus iiij
308	M. Genutius Augurinus		C. Curtius Medullinus Fusus

Iterum mutatur status reipubl. & pro Coss. primi omnium Tribb. militum Consulari potestate eliguntur numero tres.

			T. Clœlius Siculus.
309	L. Atilius Longus.		A. Sempronius Atratinus, tri. mil.

Hi ante anni finem magistratnm deponentes, locum denuò Cos. fecerunt, vt post quartum ferè mensem eligerentur sequentes Consules.

Sp. Malius regnum affectans, occisus.

	L. Papyrius Mugillanus		L. Sempronius Atratinus.
310	M. Geganius Macerinus ij.		T. Quinctius Capitolinus v.
311	M. Fabius Vibulanus.		P. Aebutius Helua Cornicē.
312	C. Furius Pacillus.		M. Papyrius Crassus.
313	Proculus Geganius Macerinus.		L. Menenius Lanatus ij.
314	T. Quinctius Capitolinus vj.	*L. Quinctius Cincinnatus iterum Dictator.*	Agrippa Menenius Lanatus.
315	M. Aimilius Mamercinus.		L. Quinctius Cincinnatus.
			L. Iulius Iulus. trib. mil.
316	M. Geganius Mamercinus iij.	*M. Aimilius Mamercinus Dictator.*	L. Sergius Fidenas in hoc honore appellatus.
317	M. Cornelius Maluginensis.		L. Papyrius Crassus.
318	C. Iulius Iulus ij.	*Q. Seruilius Priscus Dictator.*	L. Virginius Tricostus.
319	C. Iulius Iulus iij.		L. Virginius Tricostus ij.
		M. Aimilius 2. Dictator.	M. Fossius Flaccinator.
320	M. Fabius Vibulanus.		L. Sergius Fidenas. trib. mil.
			L. Furius Medullinus.
321	L. Pinarius Mamercin⁹.		Sp. Postumius Albus. tri. mil.
322	T. Quinctius Pēnus Cincinnatus.	*A. Postumius Tubertus Dictator.*	C. Iulius Mento.
323	L. Papyrius Crassus ij.		L. Iulius Iulus.
3 4	L. Sergius Fidenas ij.		Hostus Lucretius Tricipitinus.
325	T. Quinctius Pēnus Cincinnatus ij.		A. Cornelius Cossus.

** Ahala. Onufr.*

326	C. Seruilius Axilla * Structus.		L. Papyrius Mugillanus ij.
327	A. Cornelius Cossus.	*M. Aimilius Mamercinus iij. Dictator.*	T. Quinctius Pennus Cincinnatus.
	C. Furius Pacillus.		M. Posthumius. trib. mil.
328	A. Sēpronius Atratinus.		L. Furius Medullinus.
	L. Quinctius Cincinnatus ij.		L. Orati⁹ Barbatus. tri. mil.
329	Appius Claudius Crassus. *		L. Sergius Fidenas.
	Sp. Nautius Rutilus.		Sex. Iulius Iulus trib. mil.
330	C. Sēpronius Atratinus.		Q. Fabius Vibulanus.
331	L. Manlius Capitolinus.		L. Papyrius Mugillanus.
	Q. Antonius Merēda		L. Seruilius Structus. tri. mil.
332	N. Fabius Vibulanus.		T. Quinctius Capitolinus Barbatus.
333	T. Quinctius Cincinnatus ij.		L. Furius Medullinus iij.

** Pro Crassus. Onufr. edit Crassinus.*

A Sem-

M. Manlius capitolinus | A. Sempronius Atratinus ii. trib.mil.
334 Agrippa Menenius Lanatus. | Sp. Nautius Rutilus ii.
P. Lucretius Tricipitinus. | C. Seruilius Axilla.tri.mil.
C. Seruilius Axilla ii.
335 L. Sergius Fidenas ii. | M. Papyrius Mugillanus. trib.mil.
336 L. Seruilius Structus ii. | Q. Seruilius Priscus Fidenas Dictator ii. | P. Lucretius Tricipinus ii.
Agrippa Menenius Lanatus ii. | Sp. Veturi⁹ Crassus tri.mi.
M. Papyrius Mugillanus ii.
337 A Sempronius Atratinus iii. | Sp. Nautius Rutilus ii. tri.mil.
T. Quinctius Cincinnatus.
338 P. cornelius cossus. | C. Martius Rutilus.
C. Valerius potitus. | N. Fabius Vibulanus tri.mil.
339 Q. Fabius Vibulanus ii. | L. Valerius Potitus.
Cn. Cornelius Cossus | P. Posthumius Regillensis.tri.mil.
340 L. Furius Medullinus. | M. Cornelius Cossus.
341 Q. Fabius Ambustus | C. Furius Pacillus.
342 M. Papyrius Mugillanus | C. Nautius Rutilus.
343 M. Aimilius Mamercin⁹. | C. Valerius Potitus Volusus.
344 Cn. Cornelius Cossus. | L. Furius Medullinus ii.
345 C. Iulius Iulus. | P. Cornelius Cossus.
346 C. Valerius potitus ii. | P. Cornelius Rutilus Cossus Dictator. | C. Seruilius Ahala.tri.mil.
L. Furius Medullinus ii. | C. Seruilius Ahala ii.
347 P. Cornelius Cossus. | N. Fabius Vibulanus ii.tri.mil. — *Stipendium ex publico primo datum.*
Cn. Corneli⁹ Cossus. | L. Valerius Potitus ii.
N. Fabius Ambustus tri.mil.
348 C. Iulius Iulus ii. | M Aimilius Mamercinus.
T. Quinctius Capitolinus. | Q. Quinctius Cincinnatus
A. Manlius Vulso. | L. Furius Medullinus ii. tri.mil.
349 P. Cornelius Maluginēsis | C. Valerius Potitus iii.
M. Sergius Fidenas. | Cn. Cornelius Cossus ii.
K. Fabius Ambustus ii. | Sp. Naurius Rutilus iii. tri.mil.
350 M. Aimilius Mamercinus. | M. Furius Fusus.
L. Valerius potitus iii. | App. * Clau. Crassinus. — * Onufr. P. Claudius Crassinus, edit.
M. Quinctilius Varus. | L. Iulius Iulus. trib.mil.
351 C. Seruilius Ahala iii. | Q. Sulpitius Cornutus.
Q. Seruilius Fidenas. | L. Virginius Tricostus.
A. Manlius ii. | M. Sergius Fidenas ii. tri.mil.
352 M. Furius Camillus ii. | L. Iulius Iulus.
L. Valerius potitus iii | M. Aimili⁹ Mamercinus iii.
Cn. Cornelius Cossus ii | K. Fabius Ambustus ii. trib.mil.
353 L. Publilius Volscus. | P. Mælius Capitolinus.
L. Titinius. | P. Mænius.
Sp. Furius Medullinus | P. Licinius Caluus primus ex plebe trib. mil.

M Pom-

354 M. Pomponius. — L. Attilius Longus.
C. Duillius. — N. Veturius.
Volero publili⁹ philo. — Cn. Genutius Augurinus, trib. mil.

355 L. Valerius potitus v. — L. Furius Medullinus iii.
M. Valerius maximus — M. Furius Camillus ii.
Q. Seruilius fidenas ij — Q. Sulpitius Camerinus ij trib. mil.

356 L. Iulius Iulus ii. — L. Sergius Fidenas.
L. furius medullinus iiii. — A. Postumius Regillensis.
P. Cornelius malugi-nensis. — A. Manlius Capitolinus. tri. mil.

Camillus Dictator. vide Symmachū in epistolis.

357 Cn. Genutius Auguri nus ii. — P. Mælius Capitolinus ii.
L. Titinius ii. — P. Licinius Caluus.
P. menius ii. — L. Attilius Longus ii. trib. mil.

358 P Cornelius Cossus. — L. Furius Medullinus v.
P. Cornelius Scipio. — M. Valerius Maximus ii.
Cæso fabius Ambu-stus iii. — Q. Seruilius Fidenas iii. trib. mil.

359 M furius Camillus iii. — A. Valerius poplicola.
L furius medullinus. vj. — C. Aimilius Mamercinus.
Sp. postumius Albi-nus. — P. cornelius Scipio ii. tri. mil.

360 L. Lucretius flauus. *Consules.* Ser. Sulpitius Camerinus.
361 L. Valerius potitus. — M. Manlius capitolinus.
362 L. Lucretius flauus. — M. Aimilius Mamercinus.
Ser. Sulpitius Came-rinus. — L. furius Medullinus vii.
Agrippa furius Fusus — C. Aimilius Mamercinus. trib. mil.

Bellum Gallicum Senonum.

363 Q. Sulpitius Longus. — Q. fabius Ambustus.
K. Fabius. — C fabius.
Q. Seruilius Fidenas iiii. — Ser cornelius Maluginensis. trib mil.

Camillus ij. Dictator, quo anno de Gallis triumphauit.

Vrbs à Gallis capta.

364 M Furius Camillus per annum Dictator, & solus.

365 L. Virginius Tricostus. — L. postumius Albinus.
L. Valerius poplicola ii. — P. cornelius.
A. manlius Capitoli-nus. — L. Aimilius Mamercinus trib. mil.

Anno 365. Camillus iii. Dictator de Volscis, triumphat.

366 T. Q. Cincinnatus. — L. Aquilius coruus.
Q. Seruilius Fide-nas v. — L. Iulius Iulus.
L. Lucretius Tricipiti-nus ii. — Ser. Sulpitius Rufus. trib. mil.

367 L. papyrius Cursor. — L. Menenius Lanatus.
C. Sergius Fidenas. — L. Aimilius Mamercinus ii.
L Valerius poplicola iii. — C. cornelius. trib mil.

368 Ser. Cornelius Malugi-nensis iii. — T. Quinctius Cincinnatus.
M Furius Camillus iiii. — Q. Seruilius fidenas vj.
L Oratius puluillus. — P. Valerius Potitus Poplicola. trib. mil.

A Manlius

369	A. Manlius Capitolinus.	*Anno 369. A.*	T. Quinctius Capitolinus.
	L. Quinctius Capitolinus.	*Cornelius Cossus Dictator.*	L. Papyrius Cursor ii.
	P. Cornelius.		C. Sergius Fidenas tri mi.
370	M. Furius Camillus v.		Ser. Sulpitius Rufus ii.
	Ser. Cornelius Maluginensis iii.		P. Valerius Potitus ij.
	C. Papyrius Crassus.		T. Quinctius Cincinnatus ii. tri. mil.
371	L. Valerius Poplicola iiii		M. Trebonius Flauus.
	L. Aimilius Mamercinus iii.		A. Manlius Capitolinus iii.
	Ser. Sulpitius Rufus iii		L. Lucretius Tricipitinus ii. tri. mil.
372	Q. Seruilius Fidenas.		Sp. Papyrius Crassus.
	L. Papyrius Crassus.		L. Aimilius Mamercinus. iiii.
	Ser. Sulpitius Prætextatus.		Ser. Cornelius Maluginensis. trib. mil.
373	L. Lucretius Tricipitinus iii.		M. Furius Camillus vj.
	L. Furius Medullinus.		
	M. Fabius Ambustus. trib. mil.		A. & L. Postumij Regillenses.
374	L. Valerius Poplicola v.		P. Valerius Potitus iii.
	C. Sergius Fidenas iii.		L. Menenius Lanatus ii.
	Sp. Papyrius Cursor.		Ser. Cornelius Maluginensis. v trib. mil.
375	P. Manlius Capitolinus.		M. Albinius.
	C. Manlius Capitolinus.		L. Iulius Iulus.
	L. Antistius.		C. Sextilius trib. mil.
376	Q. Seruilius Fidenas ii.		P. Cœlius Siculus.
	Sp. Furius Medullinus		C. Licinius Caluus.
	M. Oratius Puluillus.		L. Geganius Macerinus. tri. mil.
377	L. Aimilius Mamercinus v		L. Quinctius Cincinnatus ij
	C. Quinctius Cincinnatus.		P. Valerius Potitus iiii.
	Ser Sulpitius Prætextatus ii.		C Veturius Crassus Cicurinus tri mil

378 Solitudo magistratuum per quinquennium fuit, Licinio Stolone, & L.
379 Sextio Laterano trib. plebis intercessione perpetua comitia intercurban
380 tibus, dum sedulo a patribus resistitur, ne legem de communicando cũ
381 plebe consulatu, de agrorum modo, de fœnore minuendo perferrent.
382 Itaque Caius Licinius Caluus, & L. Sextius Lateranus per totum hoc quinquennium tribunatum plebis gesserunt.

383	L. Furius Medullinus ii.		P. Valerius Potitus Poplicola v.
	C. Valerius Potitus.		Ser. Cornelius Maluginensis vj.
	A. Manlius Capitolinus.		Ser. Sulpitius Prætextatus iii. tribun. mil
384	Q. Seruilius Fidenas iii.		M. Cornelius Maluginensis.
	A. Cornelius Cossus		C. Veturius Crassus.
	Q. Quĩctius Cĩcĩnat⁹		M. Fabi⁹ Ambust⁹. tri. mi.
385	L. Quinctius Capitolin⁹.	*Anno 385. M.*	Sp. Seruilius Structus
	Ser. Cornelius Maluginensis vii.	*Furius Camillus iiii. Dictator.*	L. Papyrius Crassus.

Ser.

		Ser. Sulpitius Prætextatus iiij.		L. Veturius Crassus Cicurinus Tri.mil.	
	386	A.Cornelius Cossus ij.	*Anno 386. Camillus v. Dictator.*	L.Veturius Crassus Cicurinus ij.	
		M. Cornelius Maluginensis ij.		P.Valerius Potitus Popbicola vj.	
		P.Manlius Capitolinus ij.		M.Geganius Macerinus Tri.mi.	

Consules e Plebe primum creari cœpit.

Hoc anno duo noui magistratus instituti sunt: Pratura & Aedilitas. Liuius.	387	L.Aimilius Mamercinus.		L. Sextius Lateranen. primus è plebe cos.	
	388	L.Genutius Auentinensis.	*Mors Camilli.*	Q.Seruilius Ahala.	
** Pythicus, corruptè legitur in Fabio Quintiliano lib. 1.*	389	C.Sulpitius * Peticus.		C.Licinius Caluus.	
	390	L.Aimilius Mamercinus.		Cn.Genutius Auentinensis.	
	391	Qu.Seruilius Ahala ij		L.Genutius Auentinensis ij.	
	392	C.Sulpitius Peticus ij.		C.Licinius Caluus ij.	
	393	M.Fabius Ambustus.		C.Pætilius Libo Visolus.	
	394	M.Popilius Lænas.		C.Manlius Capitolinus Imperiosus.	
	395	C.Fabius Ambustus.		C.Plautius Proculus.	
	396	Cn. Manlius Capitol. Imperiosus ij.		C.Martius Rutilus.	
	397	M.Fabius Ambustus ij.		M.Popilius Lænas ij.	
	398	C.Sulpitius Peticus iij.		M.Valerius Poplicola.	
	399	M.Fabius Ambustus iij.		T.Quinctius Barbatus * Capitolinus Crispinus.	** Pro Barbatus, Onu. habet Pennus.*
	400	C.Sulpitius Peticus iiij.	*C. Iulius Iulus Dictator.*	M.Valerius Poplicola ij.	
	401	P.Valerius Poplicola.		C.Mitius Rutilus ij.	
	402	C.Sulpitius Peticus v.		T. Quinctius Pennus Cincinnatus.	
	403	M Popilius Lænas iii.		L.Cornelius Scipio.	
	404	L.Furius Camillus.		P. * Claudius Crassus.	** Onufr App. Claud Crassinus Regill.*
Fœdus II. cum Pœnis.	405	M.Popilius Lænas iiii.		M.Valerius Coruus.	
	406	T.Manlius Torquatus.		C.Plautius Venno Hypsæus.	
	407	M.Valerius Coruus ij.		C. Pætelius Balbus Libo Visolus ij.	
	408	M.Fabius Dorso.		Ser Sulpitius Camerinus.	
	409	C.Marcius Rutilus iii.		T.Manlius Torquatus ij.	
Bellum Samniticum.	410	M Valerius Coruus iij.		A.Cornelius Cossus Aruina.	
	411	M.Marcius Rutilius iiij.		Q.Seruilius Ahala ij.	
	412	C.Plautius Hypsæus ii.		L.Aimilius Mamercinus, Priuernas postea dictus.	
	413	T.Manlius Torquatus iii.		P.Decius Mus, qui se deuouit.	
	414	T.Aimilius Mamercinus.		Q.Publilius Philo. Idem post eodem anno Dictator.	
	415	L Furius Camillus.		C.Mænius Nepos.	
	416	C.Sulpitius Longus.		P.Ailius Pætus.	
	417	L.Papyrius Crassus.		L Duillius.	
	418	M Valerius Coruus iiii.		M.Attilius Regulus.	
** al. Ti.*	419	T. * Veturius Caluinus.		Sp. Postumius Regillensis Albinus.	
	420	Annus sine coss.			
	421	Cn.Domitius Caluinus.		A Cornelius Cossus Aruina ij.	
** Onufr. C.*	422	L. * Valerius Potitus Flacc.		M.Claudius Marcellus.	
	423	L. Papyrius Crassus ii.		L.Plautius Venno.	
	424	L.Aimilius Mamercinus ii.		C.Plaurius Decianus.	
	425	P.Plautius Proculus.		P.Cornelius Scipio Scapula.	
	426	L.Cornelius Lentulus.		Q.Publilius Philo ij.	
	427	C.Pætilius Libo Visolus ii.		L. Papyr. Cursor prim. Procos.	

Marginal note	Year	Consul	Consul	Note
	428	L. Furius Camillus ij.	*L. Papyrius Cur. Dictator.* D. Iunius Brutus Scæua.	
	429	L. Papyrius Cursor Dictator, sine coss.		
	430	C. Sulpitius Longus.	Q. Aulius Cerretanus.	
Caudina Pax.	431	Q. Fabius Maximus Rullianus.	L. Fuluius Curuus.	
	432	T. Venutins Caluinus ii.	Sp. Postumius Albinus ij.	
	433	L. Papyrius Cursor ii.	Q. Publilius Philo iii.	
	434	L. Papyrius Cursor iii.	Q. Aulius Cerretanus ij.	
	435	L. Plautius Venno.	M. Fossius Flaccinator.	
	436	Q. Aimilius Barbula.	C. Iun. Brutus Bubulcus.	
	437	Sp. Nautius Rutilus.	M. Popilius Lenas.	
	438	L. Papyrius Cursor iiij.	Q. Publilius philo iii.	
	439	M. Pætilius Libo.	C. Sulpitius Longus.	
	440	L. Papyrius Cursor v.	C. Iun. Brutus Bubulcus ii.	
	441	M. Valerius Maximus.	P. Decius Mus.	
	442	C. Iun. Brutus Bubulcus iij.	Q. Aimilius Barbula ii.	
Bellum Etruscum & Samniticum.	443	Q. Fab. Max. Rullianus ii.	C. Martius Rutilus Censorinus postea dictus.	*Anno 443. lata est lex Atilia de dandis tutoribus.*
	444	Hoc anno Dictator & Magister equitum sine coss. fuerunt.		
	445	Q. Fab. Max. Rullianus iii.	P. Decius Mus ii.	
Fœdus iii cum Pœnis.	446	App. Claudius Cæcus.	L. Volumnius Flamma Violēsis.	
	447	P. Cornelius Aruina.	Q. Martius Tremulus.	
	448	L. Posthumius Megellus.	T. Minutius Augurinus.	
	449	P. Sempronius Sophus.	P. Sulpitius Sauerrio.	
	450	L. Genutius Auentinensis.	Ser. Cornelius Lentulus.	
	451	M. Liuius Denter.	M. Aimilius Paulus.	
	452	Q. Fabius Maximus Dictator, M. Aimilius Paulus mag. eq. & M. Valerius Coruus, & P. Sempronius Sophus. Mag. eq. *Hic annus omissus erat.*		
	453	M. Valerius Coruus v.	Q. Apuleius Pansa.	
	454	M. Fuluius Pætinus.	T. Manlius Torquatus.	
	455	L. Cornel. Scipio.	Cn. Fuluius Centumalus.	
	456	Q. Fab Max Rullianus iiij.	P. Decius Mus iii.	
	457	App. Claudius Cæcus ii.	L. Volumnius Flamma Violēsis.	
	458	Q. Fab. Max. Rullianus v.	P. Decius Mus iiii. qui se deuouit.	
	459	L. Posthumius Megellus ii.	M. Atilius Regulus.	
	460	L. Papyrius Cursor.	Sp. Caruilius Maximus.	
	461	Q. Fab. Max. Gurges.	D. Iun. Brutus Scæua.	
	462	L. Posthumius Megellus iii.	C. Iunius Brutus Bubulcus.	
Tres viri capitales primi.	463	M. Curius Dentatus.	P. Cornelius Rufinus.	
	464	M. Valerius Coruinus vi.	Q. Cædicius Noctua.	
	465	Q. Martius Tremulus ii.	P. Cornelius Aruina.	
	466	M. Claudius Marcellus.	C. Nautius Rutilus.	
Tertia secessio pleb. in Ianiculum.	467	M. Valerius Maximus.	*An. 467. Hortēsius Dictator,* C. Ailius Pætus.	
	468	C. Claudius Canina.	*secessionis redu-* M. Aimilius Barbula.	
	469	C. Seruilius.	*cendæ causa le-* L. Cæcilius Metellus.	
	470	P. Cornel. Dolobella.	*gē Hortēsiā tu-* Cn. Domitius Caluinus.	
	471	Q. Aimilius Papus.	*lit, vt Plebi-* C. Fabricius Luscinus.	
Bellum Tarētinum.	472	L. Aimilius Barbula.	*scita oēm popu-* Q. Martius Philippus.	
	473	P. Valerius Læuinus.	*lum Quiritiū* Tiberius Coruncanius Nepos.	
	474	P. Sulpitius S. Auerrio.	*tenerēt, & pro* P. Decius Mus.	
Fœdus iiij cum Pœnis.	475	Q. Aimilius Papus ii.	*legibus obserua-* C. Fabricius Luscinus ii.	
	476	P. Cornel. Rufinus ii.	*rētur. Epitome* C. Iunius Brutus Bubulcus ii.	
	477	Q. Fabius Gurges ii.	*Liuii. lib. 11.* C. Genutius Clepsina.	
	478	M. Curius Dentatus ii.	L. Cornelius Lentulus.	

M. Curius

	479	M. Curius Dentatus iii.	Ser. Cornelius Merenda.	
	480	C. Fabricius Luscinus.	C. Claudius Canina.	
	481	L. Papyrius Cursor.	Sp. Caruilius Maximus ii.	
	482	C. Quintius Claudius.	L. Genutius Clepsina.	
	483	C. Genutius Clepsiua ii.	Cn. Cornelius Blasio.	
* Onufr. Q. Ogulnius Gallus.	484	L. Quinctius * Culo.	C. Fabius Pictor.	Hoc primum anno 484 quinq; annis ante primum bellū Punicum argentum Romae signatum est, Plinius lib. 33. c. 3.
	485	P. Sempronius Sophus.	App. Claudius Crassus.	
	486	M. Atilius Regulus.	L. Iulius Libo.	
	487	D. Iunius Peta.	M. Fabius Pictor.	
	488	M. Valerius Maximus.	Q. Mamilius Vitulus.	
	489	App. Claudius Caudex.	M. Fuluius Flaccus.	
Bellum Punicum primum.	490	M. Valerius Maximus ii.	M. Otacilius Crassus	
	491	L. Posthumius Megellus.	Q. Mamilius Vitulus ii.	
	492	L. Valerius Flaccus.	T. Otacilius Crassus.	
	493	Cn. Cornelius Scipio Asina.	C. Duillius.	
	494	L. Cornelius Scipio.	C. Aquilius Florus.	
	495	A. Atilius Calatinus.	C. Sulpicius paterculus.	
	496	C. Atilius Regulus.	Cn. Cornelius Blasio.	
	497	Q. u. Cæditius.	L. Manlius Vulso Longus.	
	498	Ser. Fuluius Nobilior.	M. Aemilius Paulus.	
	499	Cn. Cornelius Scipio Asina ii.	A. Atilius Calatinus ii.	
	500	Cn. Seruilius Cæpio.	C. Sempronius Blæsus.	
	501	C. Aurelius Cotta.	P. Seruilius Geminus.	
	502	L. Cæcilius Metellus.	C. Furius Pacilus.	
	503	C. Atilius Regulus ii.	L. Manlius Vulso.	
	504	P. Claudius Pulcher.	L. Iunius Pullus.	
	505	C. Aurelius Cotta ii.	P. Seruilius Geminus ii.	
	506	L. Cæcilius Metellus ii.	M. Fabius Buteo	
	507	M. Otacilius Crassus ii.	M. Fabio Licinus.	
	508	M. Fabius Buteo ii.	C. Atilius Bulbus.	
	509	A. Manlius Atticus.	C. Sempronius Blæsus ii.	
	510	C. Fundanius Fundulus.	C. Sulpitius Gallus.	
	511	C. Luctatius Catulus.	A. Posthumius Albinus.	
Duo pratores primū creati.	512	Q. Luctatius Cerco.	A. Manlius Atticus ii.	Pax cum pœnis facta.
	513	C. Claudius Centho.	M. Sempronius Tuditanus.	
	514	C. Mamilius Turrinus.	Q. Valerius palto.	
	515	T. Sempronius Gracchus.	P. Cornelius Falto.	
	516	L. Cornelius Lëtulus Caudin⁹.	Q. Fuluius Flaccus.	Bellum Ligustic
	517	P. Cornelius Lentulus Caudi-(nus.	C. Licinius Varus.	
Pace populo Romano terra marique parta, iterum Ianus clausus est.	518	C. Atilius Bulbus ii.	T. Manlius Torquatus.	
	519	L. Posthumius Albinus.	Sp. Caruilius Maximus.	
	520	Q. Fabius Verrucosus.	M. Pomponius Matho.	
	521	M. Aimilius Lepidus.	M. Poblicius Malleolus.	
	52	M. Pomponius Matho ii.	C. Papyrius Maso.	
	523	M. Aimilius Barbula.	M. Iunius Pera.	
	524	L. Posthumius Albinus ii.	Cn. Fuluius Centumalus	Bellum Illyricum.
	525	Sp. Caruilius Maximus ii.	Q. Fabius Verrucosus ii.	
Bellum Gallicum Cisalpinum.	526	P. Valerius Flaccus.	M. Atilius Regulus.	Pratores iiij. primum creati.
	527	L. Apustius pullo.	M. Valerius Messala.	
	528	L. Aemilius Papus.	C. Atilius Regulus.	
	529	Q. Fuluius Flaccus ii.	T. Manlius Torquatus ii.	
	530	C. Flaminius Nepos.	P. Furius Philus.	
	531	M. Claudius Marcellus.	Cn. Cornelius Scipio Caluus.	
	532	P. Cornelius Asina.	M. Minutius Rufus.	
	533	L. Veturio Philo.	C. Luctatius.	
	534	L. Aemilius Paulus.	M. Liuius Salinator.	
Bellum Punicum secundum.	535	P. Cornelius Scipio.	T. Sempronius Longus.	
	536	C. Flaminius ii.	Cn. Seruilius Geminus.	
	537	L. Aimilius Paulus ii.	C. Terentius Varro	Cannensis pugna.

	538	T.Sempronius Gracchus.	L. Postumius Albinus iii.
	539	Q.Fabius Max. Verrucosus iiij.	M Claudius Marcellus iij.
	540	Q.Fabius Max.	T.Sempronius Graccbus iij.
	541	App.Claudius Pulcher.	Q.Fuluius Flaccus iij.
	542	P.Sulpitius Galba Maximus.	Cn.Fuluius Centumalus ij.
	543	M.Claudius Marcellus iiij.	M.Valerius Læuinus ij.
	544	Q.Fab.Max.Verrucosus v.	Q.Fuluius Flaccus.
	545	M.Claudius Marcellus v.	T.Quintius Crispinus.
	546	M.Liuius Salinator ij.	C.Claudius Nero.
	547	Q.Cæcilius Metellus.	L.Veturius Philo.
	548	P.Cornelius Scipio Africanus.	P.Licinius Crassus Diues.
	549	M.Cornelius Cethegus.	P.Sempronius Tuditanus.
	550	Cn.Seruilius Cæpio.	C.Seruilius Nepos
Pax iterum cum Pœnis.	551	Ti.Claudius Nero.	M.Seruilius Pulex Geminus.
	552	Cn.Cornelius Lentulus.	P.Aelius Pætus.
Bellum Philippicum.	553	P.Sulpitius. Galba Maximus ij.	C.Aurelius Cotta.
	554	C Cornelius Lentulus.	P.Villius Tapulus.
	555	T.Quinctius Flaminius.	Sext.Aelius Pætus Catus.
Sex prætores facti.	556	c Cornelius Cethegus.	Q Minutius Rufus.
	557	L.Furius Purpureo.	M.Claudius Marcellus.
	558	L.Valerius Flaccus.	M.Portius Cato
	559	P.Cornelius Scipio Africanus ij.	T.Sempronius Longus.
	560	L.Cornelius Merula.	Q.Minutius Thermus.
	561	L Quinctius Flaminius.	Cn.Domitius Aenobarbus.
Bellum Antiochenum.	562	M.Atilius Glabrio	M.Cornel.Scipio Nasica.
	563	L.Cornel.Scipio Asiaticus.	C.Lælius Nepos.
	564	Cn.Manlius Vulso.	M.Fuluius Nobilior.
	565	C.Liuius Salinator.	M.Valerius Messala.
	566	M.Aemilius Lepidus.	C.Flaminius Nepos.
	567	Sp. Postumius Albinus.	Q.M.Philippus.
	568	App.Claudius Pulcher.	M.Sempronius Tuditanus.
	569	P.Claudius Pulcher.	L.Portius Licinius.
	570	Q.Fabius Labeo.	M.Claudius Marcellus.
	571	L.Aemilius Paulus.	Cn.Bæbius Tamphilus.
	572	P.Cornelius Cethegus.	M.Bæbius Tamphilus.
	573	A.Postumius Albinus.	C.Calphurnius Piso.
	574	Q.Fuluius Flaccus.	L.Manlius Accidinus.
	675	M.Iunius Brutus.	A.Manlius Vulso.
	576	C.Claudius Pulcher.	T.Sempronius Gracchus.
	577	Q Pætilius Spurinus.	Cn.Cornelius Læuinus.
	578	Q.Mutius Scæuula.	M.Aemilius Lepidus.
	579	Sp.Postumius Paullulus.	Q.Mucius Scæuula.
	580	L.Postumius Albinus.	M.Popilius Lænas.
	581	C.Popilius Lænas.	P.Aelius Ligus.
Bellum Persicum.	582	P.Licinius Crassus.	C.Cassius Longinus.
	583	C Hostilius Mancinus.	C.Atilius Serranus.
	584	Q Martius Philippus ij.	Q.Seruilius Cæpio.
	585	L.Aemilius Paulus ij.	C Licinius Crassus.
	586	Q.Aelius Pætus.	M Iunius Pennus.
	587	C.Sulpitius Gallus.	M.Claudius Marcellus.
	588	T.Manlius Torquatus.	Cn.Octauius.
	589	A.Manlius Torquatus.	Q.Cassius Longinus.
	590	T.Sempronius Gracchus.	M.Iuuentius Thalua.
	591	P.Scipio Nasica.	C.Martius Figulus.
	592	M.Valerius Messala.	C.Fannius Strabo.
	593	L.Anicius Gallus	M Cornelius Cethegus.
	594	Cn.Cornelius Dolobella.	M.Fulgius Nobilior.
	595	M.Aemilius Lepidus.	C.Popilius Lænas ij.
	596	Sext.Iulius Cæsar.	L.Aurelius Orestes.

L.Cornelius

	597	L. Cornelius Lentulus.	C. Martius Figulus ij.	
	598	P. Cornelius Nasica.	M. Claudius Marcellus ij.	
	599	Q. Opimius.	L. Postumius Albinus.	
	600	Q. Fuluius Nobilior.	T. Annius Luscus.	
	601	M. Claudius Marcellus iij.	L. Valerius Flaccus.	Bellum Celtibericū.
	602	L. Licinius Lucullus.	A. Postumius Albinus.	
Bellum punicum tertium.	60	T. Quinctius Flaminius.	M. Acilius Balbus.	
	604	L. Martius Censorinus.	M. Manlius.	
	605	Sp. Postumius Magnus.	L. calphurnius Piso Cæsonianus	
	606	P. Scipio Africanus Aemilianus	C. Liuius Drusus.	
	607	Cn. Cornelius Lentulus.	L. Mummius, qui post Achaicus di-	
	608	Q. Fab. Maximus Aemilianus.	L. Hostilius Mancinus (ctus est.	Bellum Viriatinum.
	609	Ser. Sulpitius Galba.	L. Aurelius cotta.	
	610	App. Claudius Pulcher.	Q. Cæcilius Metellus Macedonicus.	
	611	L. Metellus Caluus.	Q. Fabius Maximus Seruilianus.	
	612	Cn. Seruilius Cæpio.	Q. Pompeius.	
Bellum seruile primum.	613	C. Lælius Sapiens.	Q. Seruilius cæpio.	Bellum Numantinū.
	614	Cn. Calpurnius Piso.	M. Popilius Lænas.	
	615	P. Scipio Nasica Serapio.	Decius Iunius Brutus.	
	616	M. Aemilius Lepidus Porcina.	C. Hostilius Mancinus.	
	617	P. Furius Philus.	Sext. Atilius Serranus.	
	618	Ser. Fuluius Flaccus.	C. calphurnius Piso.	
	619	P. Scipio Africanus Aemilianus ij.	C. Fuluius Flaccus.	
Seditio Gracchana prior.	620	P. Mutius Scæuola.	L. calphurnius Piso Frugi.	
	621	P. Popilius Lænas.	P. Rupilius.	
	622	P. Licinius Crassus Mutianus.	L. Valerius Flaccus.	Bellum Asiaticum.
	623	C. Claudius Pulcher.	M. Perpenna Nepos.	
	624	C. Sempronius Tuditanus	M. Aquilius.	
	625	Cn. Octauius.	T. Annius Luscus.	
	626	L. Cassius Longinus.	L. Cornelius cinna.	
	627	M. Aimilius Lepidus.	L. Orelius Orestes.	
	628	M. Plautius Hipsæus.	M. Fuluius Flaccus.	
Bellum Allobrogicū	629	C. Cassius Longinus. (stea dictus.	Caius Sextius caluinus.	
	630	Q. Cæcilius Metellus Balearicus po	T. Quintius Flaminius	Bellum Balearicum
	631	Cn. Domitius Aenobarbus.	C. Fannius.	
	632	L. Opimius.	Q. Fabius Maximus Allobrogicus	
	633	P. Manlius.	C. Papyrius Balbus. (postea dictus.	
	634	L. Cæcilius Metellus.	L. Aurelius cotta.	
	635	M. Porcius Cato Nepos.	Q. Martius Rex.	
	636	L. Cæcilius Metellus Dalmaticus.	Q. Mutius Sceuola.	
	637	L. Licinius Geta	Q. Fabius Maximus.	
	638	M. Aimilius Scaurus.	M. Cæcilius Metellus.	
	639	M. Acilius Balbus.	C. Porcius Cato.	Bellum Thracicum.
	640	M. Cecilius Metellus Caprarius.	Cn. Papyrius Carbo.	
Bellum Cymbricum & Theutonicum.	641	M. Liuius Drusus.	L. Piso Cæsonianus.	
	642	P. Scipio Nasica.	L. Calphurnius Bestia.	
Bellum Iugurthinū.	643	M. Minutius Rufus.	Sp. Postumius Albinus.	
	644	Q. Cæcilius Metellus.	M. Iunius Silanus.	
	645	Ser. Sulpitius Galba.	M. Aemilius Scaurus Hortensius.	
	646	L. Cassius Longinus.	C. Marius.	
	647	C. Atilius Serranus.	Q. Seruilius Cæpio.	
	648	P. Rutilius Rufus.	C. Manilius.	
	649	C. Marius ij	C. Flauius Fimbria.	
	650	C. Marius iij.	L. Aurelius Orestes.	
	651	C. Marius iiij.	M. Aquilius.	
	652	C. Marius v.	Q. Luctatius Catulus.	
	653	C. Marius vj.	L. Valerius Flaccus.	Bellum seruile secundum.
Seditio Apuleiana.	654	M. Antonius.	A. Postumius Albinus.	
	655	Q. Cæcilius Metellus.	T. Didius Viuius.	

	Anni ab vrbe condita.				
	656	Cn. Cornelius Lentulus Clodianus.		P. Licinius crassus.	
	657	Gn. Domitius Aenobarbus.		C. casiius Longinus.	
	658	L. Licinius Crassus.		Q. Mutius Scæuola.	
	659	C. Cæcilius caldus.		L. Domitius Aenobarbus.	
	660	C. Valerius Flaccus.		M. Herennius.	*Fœdus primum cum Parthis ictum.*
	661	C. Claudius Pulcher.		M Perpenna.	
Seditio Drusiana.	662	L Martius Philippus.		Sex. Iulius Cæsar.	
	663	L. Iulius Cæsar.		P. Rutilius Lupus.	
Bellum Marsicum.	664	Cn. Pompeius Strabo.		L. Porcius Cato.	
Bellum ciuile Martianum.	665	L. Cornelius Sylla, qui postea Felix appellatus est.		Q. Pompeius Rufus, in mag. occisus est.	*Bellum Mithridaticum.*
	666	Cn. Octauius.		L. Cornelius cinna.	
	667	C Marius vii.		L. cornelius cinna ij.	
	668	L Cornelius Cinna iij.		Cn. Papyrius Carbo.	
	669	L. Cornelius Cinna iiij.		Cn. Papyrius carbo ij.	
	670	L. Scipio Asiaticus.		C. Norbanus.	
Decem pratores facti.	671	Cn. Papyrius Carbo iij. occisus.		C. Marius in mag. occisus est.	
	672	M Tullius Decula.		Cn cornelius Dolobella.	
	673	L Cornelius Sulla Felix ij.		Q. Metellus Pius.	
Bellum Sertorianũ.	674	P. Seruilius Vatia Isauricus.		App. Claudius Pulcher.	
	675	M. Aemilius Lepidus.		Q. Luctatius Catulus.	
	676	M. Aemilius Mamercus.		D. Brutus.	
	677	Cn. Octauius.		C. Scribonius Curio.	
	678	C. Aurelius Cotta.		L. Octauius.	
	679	Licinius Lucullus.		M Aurelius Cotta.	
Bellum contra Sparthacum seruile.	680	C. Casiius Longinus.		M. Terentius Varro Lucull.	
	681	L. Gellius.		Cn. Cornelius Lentulus.	
	682	P. Cornelius Lentulus Sura.		Cn. Aufidius Orestes.	
	683	Cn. Pompeius Magnus.		M. Licinius crassus.	
	684	Q. Hortensius.		Q. Cæcilius Metellus.	*Ad hunc annum pertinet lib. 1. Iul Cæsar. de bello Gallico.*
Bellum Creticum.	685	L. Cæcilius Metellus Creticus in Mag. mortuus.		Q. Martius Rex.	
Ab hoc anno epitome Xiphilini incipit, ex Dione.	686	C. Calpurnius Piso.		M. Acilius Glabrio.	
	687	M. Aimilius Lepidus.		L. Volcatius Tullus.	
	688	P. Cornelius Sulla.	*Hi posteaquam designati sunt, ambitus damnati non inierunt: in eorum locum facti sunt L. Aurelius Cotta: Manlius Torquatus.*	P. Antroninus Pætus.	
Bellum Pyraticum.	689	L. Iulius Cæsar.		C. Martius Figulus.	
	690	M. Tullius Cicero		C Antoninus.	
	691	D. Iunius Silanus.		L Licinius Murena.	
	692	M. Pupius Piso.		M. Valerius Messala.	
	693	L. Afianius.		Q. Cæcilius Metellus Celer.	
	694	C. Iulius Cæsar.		M. Calpurnius Bibulus.	
Bellum Gallicum C. Cæsaris.	695	L. calpurnius Piso Cæsonianus.		A. Gabinius.	
	696	P. Cornelius Lentulus Spinther.		Q. Cæcilius Metellus Nepos.	
	697	Cn. cornelius Lentulus Marcellinus.		L. Martius Philippus.	
	698	C. Pompeius Magnus ij.		M. Licinius Crassus ii.	
Bellum Parthicum.	699	L. Domitius Aenobarbus.		App. Claudius Pulcher.	
	700	Cn. Domitius Caluinus.		M Valerius Messala.	
	701	Cn. Pompeius Magnus iij. & solus.		Q. Cæcilius. 5. mensibus extremis.	
	702	Ser Sulpitius Rufus.		M. Claudius Marcellus.	
Bellum ciuile, Cæsaris & Pompeij.	703	L. Aimilius Paulus.		C. Claudsus Marcellus.	
	704	C. claudius Marcellus.		Cn. Cornelius Lentulus.	

Eodem

Eodem anno C.Iul.Cæsar Dictator sine Magist.æquit.

Imperium Cæsaris ab hoc anno incipit, & durat an. 4. mens. 11. dies 15.	705	C.Iulius cæsar ij.	*Idem Dictator.*	P.Seruilius Vatia Isauricus.	*Iulius (vt perhibẽt) Diuus trieteride regnat.*
	706	C.Fusius calenus.	*Cæsar II. Dictator cum Antonio Magist. Equit.*	P Vatinius.	
	707	C.Iulius Cæsar iij.	*Cæsar III. Dictator.*	M.Aimilius Lepidus.	
Ex hoc anno honorarij Consules creari cœpti.	708	C.Iulius cæsar sine collega iiij. abdicauit, & sibi suffecit Q. Fabium Maximum, & C Trebonium. Maximus extremo anno die moritur, cui Caninius Rebil. sufficitur.			*Anno 708. duodecim Prætores facti.*
Hinc incipit Liber 45 Dionis.	709	c.Iulius cæsar v.Cos.	*Dictator IIII. Dictatorem v. Iulium Cæsarem facit Dion. lib.4.*	M.Antonius Cos & Magister equitum, & pro eo M. Aimilius Lepidus ij. Magist.equit. & pro eo c.Octauius Mag.equ. & pro eo Cn. Domitius caluinus Mag. equ.	
Bellum ciuile Mutinense Augustus post lustra decem sex prorogat annos. Hoc eodem anno Cæsar, Lepidus, Antonius Triumuiratum ineunt reip. constituendæ causa, v Kalen. Decemb. vt pridie Kalen. Ian. v post anno abdicarent.		In Iulij Cæsaris Idib. Martijs xxiij. vulneribus in curia Pompei occisi locum P.Cornelius Dolobella Cos. suffectus est.			*Exegit pœnas de Cæsare Cornua molitus.*
	710	A Hirtius in prælio occisus.		C.Vibius Pansa.	
		His Coss. ad Mutinã occisis, occupato omni exercitu ante legitimam ętatem per vim adacto Senatu, C.Cæsar Octauianus se cum Q. Pedio hærede Cæsaris ex quadrante, Cos. & ad x. diem Kalendas Octobris constituit.			*Cum M Antonio, & M Lepido, qui eũ fugientem in Gallia receptauerat, reconciliatus.*
Triumuiri.	711	M Aimilius Lepidus ij.	*Triumuiratus.*	L.Munatius Plancus.	*Anno 711. Imp Octauiani Cæsaris Augusti imperium initium sumit apud Eusebiũ, qui Olympiadis 184. primum annũ eo anno numerat. Hoc anno C.Falcidius Tribunus plebis legem Falcidiam tulit. Ne quis plus testamento legaret quam vt quarta pars hæredibus superesset. Euseb. 722. ab hoc anno i. post victũ hoc anno ad Actium Antonium, quidam Augusti, imperium computant ann 49. 725 Augustus plurimas Romæ leges statuit. Eusebius.*
	712	P Seruilius Isauricus ij.		L.Antonius Pietas.	
	713	cn Domitius Caluinus ij.		C.Asinius Pollio.	
** Onufr. Marcius*	714	L.Porcius * censorinus.		C Caluisius Sabinus.	
	715	App.Claudius Pulcher.		C.Norbanus Flaccus.	
	716	M Vipsanius Agrippa.		L.Caninius Gallus.	
	717	L.Gellius Poplicola.		M.Cocceius Nerua.	
Sallustius diẽ obit.	718	L.Cornificius.		Sex.Pompeius.	
Bellum Illyricum. Bellum Marsicum.	719	L.Scribonius Libo.	*Varus Poeta quem Virgilius in Bucolicis, notas, in Cappadocia moritur.*	M.Antonius, abdicatus, in eius locum, L. Sempronius Atratinus.	
	720	c.Cæsar Octauianus ij.		L.Volcatius Tullus.	
	721	Cn.Domitius Aenobarbus.		C.Sosius Nepos.	
	722	C.Cæsar Octauianus iij.		M.Valerius Messala Coruinus.	
Pace terra mariq; parta Ianus tertio clausus.	723	Cæsar Octauianus iiij.	*Quidam ab hoc anno primum annum Augusti Monarchiæ supputant, quo & Augustus ipse, & mensis quoque Sextilis dicti sunt, quãuis hanc appellationem cum xi. Consulatu adeptum alij dicãt.*	M.Licinius Crassus & ex Id.Septem.M. Tullius Cicero.M.Filius.	
	724	C.Cæsar Octauianus.		Sext.Apuleius.	
Horum sex annorũ historiam narrat Dion. libr. 53. Hoc anno noua dignitas & magistratus i præfectura vrbis creata, & Messala Coruinus primus præfectus vrbi sexta die se abdicauit, incivilem potestatem contestans.	725	C.Cæsar Octauianus vj.		M.Vipsanius Agrippa ij.	
	726	C cæsar Octauianus vij.		M.Agrippa iij.	
	727	C.Cæsar Octauianus Augustus viij.		T.Statilius Taurus ij.	
	728	C cæsar Octauianus Augustus ix.		M.Iunius Silanus.	
	729	C.Cæsar Octauianus Augustus x.		C.Norbanus Flaccus.	*Hunc suffectum ait Onuf ordinarium autem adscribit A Terentium Varronem Murenam. Pax cum Partis signis receptis.*
	730	C.Cæsar Octauianus Augustus xj.		Cn.Calphurnius Piso.	

Bellum Pannonicum. Horum tredecim annorum historiam persequitur Dion. lib 54.

Ludi sæculares Quinti ex senatusconsulto facti.

Anni ab vrbe condita			
731	M.Claudius Marcellus.	L.Arruntinus Nepos.	
732	M.Lollius.	Q.Aimilius Lepidus.	
733	M.Appuleius.	P.Silius Nerua.	
734	C.Sentius Saturninus.	Q.Lucretius Vispillo. Vispallo. Dion.	
735	Cn.Cornelius Lentulus.	P. Cornelius Lentulus Marcellinus.	
736	C.Furnius.	P.Iunius Silanus. Dion.	
737	L.Domitius Aenobarbus.	P.Cornelius Scipio.	
738	M.Iunius Drusus Libo.	L.Calphurnius Piso.	
739	M.P.Licinius Crassus.	Cn. Cornelius Lentulus Augur.	
740	Claud.Tiberius Nero.	P.Quinctilius Varus.	
741	P.M.Valerius Messala ij.	P.Sulpicius Quirinus.	
742	Q. Aelius.Tubero.	Paulus Fabius Maximus.	
743	Iulius Antoninus.	Q.Fabius Maximus.	
744	Claud.Drusus Nero.	T.Quinctius Crispinus.	
745	C.Martius Censorinus.	C.Asinius Gallus.	
746	Claud.Tiberius Nero ij.	Cn.Calphurnius Piso ij.	
747	D.Lælius Balbus.	C.Antistius Verus.	
748	C. Cæsar Octauianus Augustus.xij.	L.Cornelius Sulla.	
749	C.Caluisius Sabinus ij.	L.Passienus.	
750	L.Cornelius Lentulus.	M. Valerius Messalinus.	

42 anno Augusti. Halo.751. nascitur Christus Eusebius.

His Coss.viij.Kal.Ianua.Dei filius Iesus Christus nascitur. Anni Christi.

Ab his l. Aelia Sentia hoc anno videtur lata ex Dione, lib 55.

Moritur Augustus 14 Kal Septemb. Anson.Versus. Addit Augustum dura matura senectus.

			Anni Christi
751	C.Cæsar Octauianus Augustus xiij.	M.Plautius Siluanus.	1
752	Cossus Cornelius Lentulus, postea Isauricus.	L.Calphurnius Piso Augur.	2
753	P.Vinutius Nepos.	P.Alfinius Varus.	3
754	L.Ailius Lamia.	M.Seruilius Geminus.	4
755	Sext.Ailius Catus.	C.Sentius Saturninus.	5
756	Cn Cornelius Cinna Magnus.	L.Valerius Messala Volusus.	6
757	M.Aimilius Lepidus.	L.Arruntius Nepos.	7
758	Q. Cęcilius Metellus Creticus Silanus.	A.Licinius Nerua Silianus.	8
759	M.Furius Camillus.	Sext. Nonius Quinctilianus.	9
760	Q. Sulpitius Camerinus.	C Poppæus Sabinus.	10
761	P.Cornelius Dolabella.	C Iunius Syllanus.	11
762	M.Aimilius Lepidus.	T.Statilius Taurus ij.	12
763	T.Iulius Germanicus Cęsar.	C.Fonteius Capito.	13
764	L.Munacius Plaucus ij.	C.Silius Nepos	14
765	Sextus Pompeius Nepos.	Sextus Apuleius.	15

Olympiadis cxcviij. anno primo Euseb Et ter septenis geminos Nero Claudius addit regnat 23 annis.

Hucusque historia Liuij ab vrbe condita: hinc annales Cornelij Taciti sumunt exordium.

** al. Tyberius, Iulius Cæsar Germanic. regnat annis 23.*

766	Eodem anno.	Claudius * Tiberius Cæsar	
767	Drusus Cæsar.	C.Norbanus Flaccus.	16
768	Sisenna Statilius Taurus.	L.Scribonius Libo.	17
769	L.Pomponius Flaccus.	C.Cælius Rufus.	18
770	Clau.Tiberius Nero Cæs.iij.	Germanicus Cæsar ij.	19
771	M.Silanus.	L Norbanus Balbus.	20
772	M.Valerius Messala.	M Aurelius Cotta.	21
773	Claud. Tiberius Nero Cæsar iiij	Drusus Cæsar ij.	22
774	D.Haterius Agrippa.	C.Sulpitius Galba.	23

C.Asinius

Anni ab urbe condita.			Anni Christi.
775	C. Asinius Pollio.	C. Antistius Vetus.	24
776	Sext. Cornelius Cethegus.	L. Visellius Varro.	25
777	M. Asinius Agrippa.	Cossus Cornelius Lentulus.	26
778	Cn. Lentulus Getulicus.	L. Caluisius Sabinus.	27
779	M. Licinius Crassus.	L. Calphurnius Piso.	28
780	App. Iunius Syllanus.	P. Silius Nerua.	29
781	C. Rubellius Geminus.	C. Fusius Geminus.†	30

† *Lactantius lib. 4. c. 10. ait Christum passum anno quintodecimo Tiberij, id est duobus geminis consulib. ante diem septimum Kal. Aprilis, sed fallitur per euangelium Lucæ, ubi dicitur anno 15 Tiberii cœpisse prædicare. 784 anno Tiberij 18. Christus secundum prophetias ad passionem venit. Nam in Euangelio Ioannis scribitur post quintumdecimum annum Tiberij, tribus annis Dominum prædicasse. Euseb.*

Iesus Christus salutarem viam cunctis mortalibus prædicare incipit.

782	M. Vinutius Quartinus.	C. Cassius Longinus Iurisc.	31
783	Claud. Tiberius Cæsar v. & solus, licet postmodum collegam assumpserit L. Ailium Seianum.		32
784	Fur. Camil. Arruntius Scribonianus.	Cn. Domitius Aenobarbus.	33
785	Ser. Sulpitius Galba.	L. Cornelius Sulla.	34
786	L. Vitellius Nepos.	P. Fabius Persicus.	35
787	C. Cestius Gallus.	M. Seruilius Rufus Nonianus.	36
788	Sextus Papinius Gallienus.	Quinctius Plautius Plautianus.	37
789	Cn. Acerronius Proculus.	C. Pontius Nigrinus.	38

Sera senex Capreis exul Nero fata peregit.

xvij. Kal. April. mortuo Tiberio, c. Cæsar Caligula.

790	C. Cæsar Caligula ij.	L. Arronius Cæsianus.	39
791	M. Aquilius Iulianus.	P. Nonius Asprenas Torquatus.	40
792	C. Cæsar Caligula iij. & solus.		41
793	C. Cæsar Caligula iiij.	Cn. Centius Saturninus.	42

Terdecies periit, repetito vulnere Caius.

Tertia finit hyems grassantia tempora Caii, Claudius hebdomadem duplicem trahit: & Nero demum Tantundem: summa Consul sed defuit vnus.

Tib. Claudius Cæsar. V. P. R. Imp.

794	Tiberius Claudius Cæsar ij.	C. Licinius Cæcina Largus	43
795	Tib. Claudius Cæsar iij.	L. Vitellius ij.	44
796	C. Quinctius Crispinus ij.	T. Statilius Taurus ij.	45
797	M. Vinutius Quartinus ij.	M. Satilius Coruinus.	46
798	C. Valerius Auaticus ij.	M. Valerius Messala.	47
799	Tib. Claudius Cæsar iiij.	L. Vitellius iij.	48
800	A. Vitellius Nepos.	L. Vipsanius Poplicola.	49
801	Q. Verannius.	C. Pompeius Gallus.	50
802	C. Antistius Vetus.	M. Suilius Rufus Seruilianus	51
803	Tib. Claudius Cæsar v.	Ser. Cornelius Scipio Orphitus.	52
804	Sylla Faustus.	L. Saluius Otho.	53
805	D. Iunius Silanus.	Q. Haterius Antoninus.	54
806	Q. Asinius Marcellus.	M. Acilius Auiola.	55

Claudius ambiguo conclusit fata veneno.

Cl. Domitius Nero Cæsar.

807	Claudius Nero Cæsar.	L. Antistius Vetus.	56
808	Q. Volusius Saturninus.	P. Cornelius Scipio.	57
809	Claudius Nero Cæsar ij.	L. Calpurnius Piso.	58
810	Claudius Nero Cæsar iij.	M. Valerius Messala.	59
811	Claudius Vipsanius Apronianus.	L. Fonteius Capito.	60
812	Claud. Nero Cæsar iiij.	Cossus Cornelius Lentulus.	61
813	Cæsonius Pætus.	Petronius Sabinus Turpilianus.	62

Eodem anno L. Annius Seneca, & Trebellius Maximus, suffecti Consules, in quorum Consulatu Senatuscon. Trebellianum factum. Initi. desid. hare. 8. Kal. Septembris

Nero semet interficit.

Anni ab vrbe condita			Anni Christi
814	P.Marius Celsus.	L.Asinius Gallus.	63
815	L.Memmius Regulus.	Paullus Virginius Rufus.	64
816	C.Lecanius Bassus.	M.Licinius Crassus Frugi.	65
817	Silius Nerua.	Atticus Vestinus.	66
818	C.Suetonius Paulinus.	L.Pontius Telesinus.	67
819	C.Fonteius Capito.	C.Iulius Rufus.	68
820	M.Gualerius Trachalus Turpilianus.	C.Silius Italicus Poeta.	69

Ser.Sulpicius Galba Cæs.imperauit menses vij.dies iij.atque in medio vrbis Romanæ foro capite truncatus est.

Matricida Nero proprio se percutit ense.

821	Ser.Galba Augustus ij.	T.Iunius.	70

Trucidato Galba nouæ tempestates & cædes in republ.extiterunt, donec rerum potiretur Flauius Vespasianus pater, qui reipub. statum pristinum, & orbi pacem restituit. nam neque M.Syluius Otho vltra menses iij. dies v. neque A. Vitellius vltra menses viij.dies v. imperauit.

Galba senex perijt sano prostratus Othone Mox Otho famosus, clara sed morte potitus Prodiga succedūt perimendi sceptra Vitelli.

Otho propria manu occubuit.

Vitellius à Vespasiani ducibus occisus, in Tiberim proijcitur.

Galba senex Otho lascivus, & formose Vitelli. Tertia vos latio regnantes nescijt aestas: Interitus dignos vita properante probrosa.

Flauius Vespasianus Pater.

Secundo anno imperij Vespasiani Titus filius Vespas. Aug. Ierosolymam subuertit, sexcentis millibus virorum interfectis,

Implet fatalem decadem sibi Vespasianus.

822	Fla. Vespasianus Augustus ij.	T.Vespasianus Cæs.	71
823	Fla. Vespasianus Augustus iij.	Cocceius Nerua.	72
824	Fla. Vespasianus Augustus iiij.	T.Vespasianus filius Cæsar ij.	73
825	Fla.Domitianus ij.	Valerius Messalinus	74
826	Fla. Vespasianus Augustus v.	Tit.Vespasianus Cæsar iij.	75
827	Fla. Vespasianus Augustus vj.	Tit.Vespasianus Cæsar iiij.	76
828	Fla. Vespasianus Augustus vij.	Tit.Vespasianus Cæsar v.	77
829	Fla. Vespasianus Augustus viij.	Fl.Domitianus vj.	78
830	Commodus Verus.	C.Cornelius Priscus.	79
831	Fla. Vespasianus Augustus ix.	T.Vespasianus Cæsar vj.	80

Hic suffectus fuit: ordinarius autem Tit. Vesp Cæs.vi.

Laudatum imperium, mors lenis Vespasiano.

Ostensus terris Titus est breuitate bonus. At totius orbis amor rapitur florentibus annis.

Sera grauem perimunt, sed iusta piacula fratrem.

Titus Vespasianus Filius.

832	T. Vespasianus Augustus vij.	Flauius Domitianus vij.	81
833	Syluanus.	Verus Pollio.	82

Ex Idib.Sept.Fl.Domitianus imperat ann.xv.dies vj.

834	Fla. Domitianus Augustus viij.	T.Flauius Sabinus.	83
835	Fla. Domitianus Augustus ix.	T.Virginius Rufus ij.	84
836	Fla. Domitianus Augustus x.	Ap.Iunius Sabinus.	85
837	Fla. Domitianus Augustus xj.	T.Aurelius Fuluus.	86
838	Fla. Domitianus Augustus xij.	Ser.Cornelius Dolabella	87

Fla.Do-

Anni ab vrbe condita			Anni Christi
839	Fla. Domitianus Augustus xiij.	A.Volusius Saturninus	88
840	Fla. Domitianus Augustus xiiij.	L.Minucius Rufus	89
841	T.Aurelius Fuluus.ij.	A.Sempronius Atratinus.	90
842	Fla. Domitianus Augustus xv.	Cocceius Nerua ii.qui postea Imperator.	91
843	M. Acilius Glabrio.in marg. occisus.	M. Vlpianus Traianus Crinitus.	92
844	Fla. Domitianus Augustus xvi.	A.Volusius Saturninus ii.	93
845	Pompeius Conlega.	Cornelius Priscus.	94
846	Nonius Asprenas.	M.Arricinius Clemens.& ex Kalen.Iuliis Sextilius Lateranus.	95
847	Fla. Domitianus Augustus xvij.	T.Flauius Clemens.	96
848	C.Antistius Vetus.	C.Fuluius Valens.	97

Imp.Coc.Nerua imperat annum i.mens.iiii.dies ix.

A Nerua sequentium temporum historiam exorsus erat Ammianus Marcellinus, vt ipse ait lib.31.

849	Imp.Nerua Augustus iij.	T. Virginius Rufus ii. in magistratu mortuus est.	98
850	Imp.Nerua Augustus iiij.	Nerua Traianus Cæsar ii.	99

Traianus optimus A.imperat ann.xix.mens.vi.dies xv.

Nerua moritur vi Kal.Febr.

851	A.Cornelius Palma.	C. Sossius Senecio ii.	100
852	Vlpia. Traianus Augustus iii.	M.Cornelius Fronto iii.	101
853	Vlp.Traianus A.iiii.	Sex.Articuleius Pætus.	102
854	C.Sosius Senecio iii.	L.Licinius Sura ii.	103
855	Vlp.Traianus A.v.	Q.Maximus ii.	104
856	Surranus ii.	P.Neratius Marcellus ii.	105
857	C. Iulius Candidus ii.	T.Numidius Quadratus ii.	106
858	L. Ceionius Commodus Verus.	L.Tutius Cerealis	107
859	C.Sosius Senecio iiii.	L.Licinius Sura iii.	108
860	Ap.A nn Trebonus allus.	M. Atilius Metilius Bradua.	109
861	Palma ii.	C.Caluisius Tullus ii.	110
862	Clodius Crispinus.	Solenus Orfitus.	111
863	L.Calpurnius Piso.	Vettius Rusticus Bolanus.	112
864	Vlp.Traianus A.vi.	C.Iul.Africanus.	113
865	L.Publilius Celsus.	C.Clodius Crispinus	114
866	P.Manilius Vopiscus.	Q.Hinnius Asta.	115
867	Valerius Messala.	C. Popillius Carus Pedo	116
868	Aemilius Aelianus.	L.Antistius Vetus.	117
869	Quinctius Niger.	Tit. Vipsanius Apronianus.	118

Ex iij. Id.August. Traianus Hadrianus imperat ann.xx.mens.x.dies xxix.

870	Imp. Hadrianus A. ij.	Salinator.	119
871	Imp.Hadrianus A. iij.	Q.Iunius Rusticus.	120
872	L.Catilius Seuerus ij.	T.Aurel.Fuluus,Antoninus Pius postea appellatus.	121

Anni ab urbe condita			Anni Christi
873	M. Annius Verus.	Augur.	122
874	M. Acilius Auiola.	C Corellius Pansa.	123
875	Q. Arrius Pætinus.	C. Ventidius Apronianus.	124
876	M. Acilius Glabrio.	C. Bellicus Torquatus.	125
877	P. Cornelius Scipio Asiaticus.ij.	Qu. Vettius Aquilinus.	126
878	Vespronius Candidus Verus.iij.	Ambiguus Bibulus	127
879	Cælius Titianus.	Gallicanus.	128
880	Asprenas Torquatus.	M. Annius libo.	129
881	Iuuentius Celsus.ij.	Neratius Marcellus.	130
882	Q. Fabius Catulinus.	M. Flauius Aper.	131
883	Ser. Octauius Lenas Pontianus.	M. Antonius Rufinus.	132
884	Sentius Augurinus.	Arrius Seuerianus.	133
885	Hiberus.	Iunius Silanus Siscenna.	134
886	C. Iulius Seruilius Vrsus Seruianus iij.	Verus.	135
887	Pompeianus Lupercus.	Atticus Acilianus.	136
8 8	L. Ceionius Commodus.	Sex. Vetulenus Ciuica Pompeianus II.	137
889	Aelius Cæsar ij.	P. Cælius Balbinus Vibulinus Pius.	138
890	Niger.	Sulpicius Camerinus.	139

** Legendum Titus. Erat enim eius praenomen, quo a caeteris distinguitur ut Capitol. in eodem docet.*

A. * Aurel. Antoninus Pius imperat an.xxij.mens.vij.dies xxvj.

891	T. Antonius Pius A.ij.	Brutius Præsens.	140
892	T. Antoninus Pius A.iij.	M. Aelius Aurelius Cæsar.	141
893	M. Peducæus Syloga Priscinus.	T. Hœnius Seuerus.	142
894	Rufinus.	L. Statius Quadratus.	143
895	Torquatus.	Ti Claudius Atticus Herodes.	144
896	Lollianus Auitus.	C. Gauius Maximus.	145
897	T. Antoninus Pius A.iiij.	Aelius Aurelius Cæsar ij.	146
898	Clarus ij.	Cn. Claudius Seuerus.	147
899	Largus.	M. Valerius Messalinus.	148
900	Torquatus iij.	M Saluius Iulianus.	149
901	Orfitus.	Q. Nonius Priscus.	150
902	Gallicanus.	Antistius Vetus.	151
903	Maximus.	Sext. Quinctilis Gordianus.	152
904	Glabrio.	C. Valerius Omollus Verianus.	153
905	Præsens ij.	Anto. Rufinus	154
906	L. Aurelius Cæsar, qui postea Aug.	Sextilius Lateranus.	155
907	M. Rufinus Sabinianus.	C. Iulius Seuerus.	156
908	Siluanus.	Sentius Augurinus.	157
909	Barbatus.	Regulus.	158
910	Tertullus.	Licinius Sacerdos.	159
911	Quinctilius.	Statius Priscus.	160
912	T. Vibius Barus.	Ap. Annius Bradua.	161

Imperatores CC. M. Aurelius Antoninus Philosophus, & L. Aelius Aurelius Verus Antoninus diui fratres, duo AA. simul imperarunt ann viij.

913	M Antoninus Philosophus Aug ij.	L. Aurelius Verus A.ij.	162

M. Antoninus

Anni ab vrbe condita			Anni Christi
914	M. Antoninus Augustus iii.	L. Aurelius Verus Augustus iii.	163
915	L. Aelianus.	Iunius Pastor.	164
916	Macrinus.	L. Cornelius Celsus.	165
917	Pudens.	L. Cornelius Scipio Orfitus.	166
918	Pudens ii.	M. Vitrasius Pollio.	167
919	Verus A. iii.	T. Numidius Quadratus.	168
920	Appronianus.	L. Vettius Paullus.	169
921	Priscus.	Apollinaris.	170
922	L. Iunius Clarus ii.	M. Aurelius Seuerus Cethegus.	171
923	L. Septimius Seuerus ii.	Herennianus.	172
924	Maximus.	Cor. Scipio Orfitus.	173
925	Cn Claudius Seuerus ii.	M. Aurelius Claud. Pompeianus.	174
926	Ap. Annius Tribonius Gallus.	Flaccus.	175
927	Calpurnius Piso.	M. Saluius Iulianus.	176
928	Pollio ii.	Aper ii.	177

Anno 921. moritur Verus A. & solus imperat D. Marcus.

M. Aurelius pater, & Commodus filius Antonini AA. imperarunt vnà, ann. iii. mens. iij. dies xviij.

Anni ab vrbe condita			Anni Christi
929	L. Aurelius Commodus A.	Plautius Quinctillus.	178
930	Orfitus.	Vettius Rufus.	179
931	Aurelius Commodus A. ij.	Vespronius Cãdidus Verus.	180
932	Atrius Præsens.	Aelius Gordianus.	181

Hoc anno moritur M. Antoninus. & solus imperat Commodus.

Commodus A. solus.

Anni ab vrbe condita			Anni Christi
933	Antoninus Commodus A. iij.	Antistius Burrhus.	182
934	Petronius Mamertinus.	Rufus.	183
935	Aurelius Commodus Augustus iiij.	M. Aufidius Victorinus.	184
936	M. Marulus.	Papyrius Aelianus.	185
937	Maternus.	Bradua.	186
938	Aurelius Commodus Antoninus A. v.	Sex. Acilius Glabrio.	187
939	Crispinus.	Papyrius Aelianus.	188
940	Pulcianus.	Silanus.	189
941	Iunius Silanus.	Seruilius Silanus.	190
942	Aurelius Commodus Augustus vj.	Petronius Septimianus.	191
943	Apronianus.	Bradua.	192
944	Antoninus Commodus vij.	P. Heluius Pertinax.	193

P. Heluius Pertinax.

Anni ab vrbe condita			Anni Christi
945	Q. Sosius Falco. in mag. occisus.	C. Iulius Fructus Clarus.	194

Hoc anno Kal. Ian. Commodus Imperator occisus, & eadem die Pertinax imperare coepit.

Pertinace post alterum mẽsem, & dies xxv. quàm imperator factus erat, v. Kal. Apr. occiso, Didius Iulianus cædis auctor, per menses duos & quinque dies tantummodo imperium tenuit. Hunc deinde secutus est Pescenninus Niger, Augustus, qui imperauit annum: sed imperium eius non numeratur in Fastis, sed solùm Seueri imperium.

Ex Idib.

Ex Idib. Maij L. Septimius Seuerus cum M. Bassiano Antonino Caracalla filio.

946	Septimius Seuerus A.ii.	D.Clodius Albinus, Cæs.ji.	195
947	Tertullus.	Clemens.	196
948	C.Domitius Dexter.	L. Valerius Priscus.	197
949	Lateranus.	M.Marius Titius Rufinus.	198
950	T.Saturninus.	C.Gallus.	199
951	P. Cornelius Anulinus.	M.Aufidius Fronto.	200
952	T. Claudius Seuerus A.iij.	C.Aufidius Victorinus.	201
953	L. Annius Fabianus.	M.Nonius Mutianus.	202
954	L. Septimius Seuerus A.iiii.	Bassianus Antoninus A.	203
955	P. Septimius Geta.	L.Septimius Plautianus.	204
956	Fabius Cilo Septimius.	Libo.	205
957	Bassianus Antoninus A. ii.	Geta Cæsar ii.	206
958	Albinus	Aemilianus.	207
959	Aper.	Maximus.	208
960	Bassianus Antoninus A.iii.	Geta Cæsar iii.	209
961	Pompeianus.	Lollianus Auitus.	210
962	Faustinus.	Macer Rufinianus.	211
963	Gentianus.	Bassus.	212

Hoc anno Seuerus A. mortuus est prid. Non. Febr. & ex eo die Impp. Cæsares D. Seueri filij M. Antoninus [Caracalla,] & P. Septimius Geta imperarunt vnà ann. 1. dies xxii.

964	M. Pompeius Asper.	Asper.	213
965	Antoninus A.iiij.	Balbinus.	214
966	Messala.	Sabinus.	215
967	Lætus ij.	Cerealis.	216
968	Q. Aquilius Sabinus ii.	Sex. Cornelius Anulinus.	217
969	Præsens.	Extricatus.	218

Hoc anno Geta A. occisus est, & solus imperat Antoninus annos 5. mens. 1. dies 18.

Hoc anno vj. Id. April. Antoninus A. occisus est, deinde fuit interregnum dierum iiii. post quod M. Opelius Macrinus imperat ann. 1. mens. 1. dies xxviii.

970	M. Opelius Diadumenianus Cæsar ij.	Aduentus vij. Iunij Macrinus victus est.	219

M. Antoninus Alagabalus imperat ann. iii. mens. ix. dies iiij.

971	Antoninus A ii.	Sacerdos.	220
972	Antoninus A.iii.	Comazon ii.	221
973	Gratus.	Seleucus.	222
974	Antoninus A.iiii.	Aurel. Alexander Seuerus nob. Cæsar.	223

Hoc anno vi. Id. Mar. Alagabalus occiditur

M. Aurelius Seuerus Alexander imperat ann. xiij. dies ix.

975	Maximus.	Aelianus.	224
976	Iulianus.	Crispinus.	225
977	Rufus.	Dexter.	226
978	Alexander A.ii.	Quinctilius Marcellus.	227
979	Balbinus ii. qui postea Augustus appellatus est.	M.Clodius Pupienus Max.	228
980	Modestus.	Probus.	229
981	Alexander A.iii.	Dio.ii.	230
982	Agricola.	Clementinus.	231
983	Pompeianus.	Felicianus. *	232
984	Lupus.	Maximus.	233
985	Maximus ii.	Paternus.	234
986	Maximus iii.	Vrbanus.	235
987	Seuerus.	L. Ragonius Vrinatius Quinctia.	236

* *al. Pelignus.*

Recte Oros. 987 Maximinum ponit lib. 7. cap. 19.

Hoc anno xv Kalend. April. Alexander A. occiditur.

Iul. Maximinus cum filio Maximo imperant vnà ann. 11 mens. * dies. *

988	Maximus A.	Iul. Africanus.	237
989	Perpetuus.	Cornelianus.	238

Duo

Duo Gordiani imperant vnà menſ. 1. dies vi. poſt hos Balbinus & Pupienus imperant vnà ann 1. eorum vitam ſcribit Capitolinus.

990 Vlpius. — Pontianus. 239

Gordianus iunior imperat ann. vj.

991 Gordianus A. puer annorum xvj. — Auiola. 240
992 Sabinus ii. — Venuſtus. 241
993 Gordianus A. ii. — Pompeianus. * 242
994 Atticus — Prætextatus. 243
995 Arrianus. * — Papus. * 244
996 Peregrinus. — Aemilianus. 252

Initur factio aduerſus Gordianum.
Bellum Gordiani in Perſas.
** Aprianus. Capitol. in Gordianum.*
Primus Chriſtianus Imperator. Oroſ.

** Capitol. legit Papinianus.*
** Pappus Capitol. Hoc anno Philippus Arabs fit pr. prætorio in locum Myſithei.*

M. Iul. Philippus occiſo Gordiano declaratur Auguſtus. Oroſ lib. 7. regnat ann. vii.

997 Philippus A. — Titianus 246
998 Præſens. — Albinus. 247
999 Philippus A. ii. — Philippus Cæſ. hoc anno appellatur. 248
1000 Philippus A. iii. — Philippus A ii. 249
1001 Aemilianus. — Aquilinus. 250

Capitol. in Gordia. ait Philippum ſe & filio Conſulibus celebraſſe annum vrbis 1000. ludis ſecularibus, & muneribus & Circenſibus & ferarum exhibitione.

Decius cum filijs Cæſaribus imperat ann ij.

1002 Decius A. ii. — Annius Gratus. 251
1003 Decius A. iii. — Decius Cæſar. 252

Gallus Hoſtilianus & Licinianus A A ſtatim occiſi quibus ſucceſſerunt Tribonianus Gallus & Voluſianus filius A A.

1004 C. Vibius Trebonianus Gallus A ii. — Voluſianus A. 253
1005 Voluſianus A. ii — M. Valerius Maximus. 254

Licinius Valerianus & Gallienus imperarunt vnà ann. vij.

1006 Valerianus A. ii. — Gallienus A. 255
1007 Valerianus A iii. — Gallienus A ii. 256
1008 Valerianus Maximus ii. — Glabrio. 257
1009 Valerianus A iiii. — Gallienus A. iii. 258
1010 Aurel. Tuſcus. * — Pomponius Baſſus. 259
1011 Aemilianus. — Baſſus ii. 260
1012 Com. Secularis ii. — Iun. Donatus. 261

** Al Fuſcus.*

Gallienus & Valerianus iun imperant ann viii.

1013 Gallienus A. iiii. — Petronius Voluſianus. 262
1014 Gallienus A. v — Fauſtinus. 263
1015 Numius Albinus. — Max. Dexter. 264
10 6 Gallienus A. vi. — Amulius Saturninus. 265
1017 Valerianus A ii. — L. Cæſonius Macer Lucillus Rufinianus. 266
1018 Gallienus A vii. — Sabinillus. 267
1019 Paternus. — Arceſilaus. 268
1020 Paternus ii. — Maximianus. 269

Hoc anno Valerianus A prælio victus, à Perſis captus eſt.

Imperatore Valeriano A. à Perſis capto, triginta tyranni Romanum inuaſerunt imperium, imperante Gallieno legitimo principe.

Hoc ann. xii. Kal. Apr. Gallienus & Valerianus A A occiſi ſunt.

Fl. Claudius imperat ann 1. menſ x. dies xv.

1021 Claudius i. — Pomponius Paternus. 270
1022 Fl. Antiochianus. — Furius Orfitus. 271

Hoc anno x Kal. Mart. Claudius A, moritur. Quinctilius A. imperat dies xvii cui ſucceſſit Aurelianus A.

Valer. Aurelianus imperat ann. iiij menſ xj. dies vij.

1023 Valer. Aurelianus A. — Pomponius Baſſus. 272
1024 Quietus. — Voldumianus. 273
1025 Tacitus, qui poſtea Auguſtus. — Furius Placidus. 274
1026 Aurelianus A. ii. — Capitolinus. 275
1027 Aurelianus A iii. — T. Nonius Marcellinus. 276

Hoc

Hoc anno iiij. Kalen. Februar. occiditur Aurelianus. est interregnum mens. vij. dierum xxix. deinde Tacitus sex menses imperat, dies xx. postea Florianus imperat mens. ij dies xx. cui tandem succedit Probus, A.

1028 Ann. Tacitus ij. — Aemilianus. — 277

Aurelius Probus.

1029 Aurelius Probus A. ij. — Furius Lupus. — 278

1030 Aurel. Probus A. iij. — Ouinius Paternus ij. — 279

1031 Iun. Messala. — Gratus. — 280

1032 Aurel. Probus A iiii. — C. Iun. Tiberianus. — 281

1033 Aurel. Probus A. v. — Pompon. Victorinus. — 282

Carus, Carinus, & Numerianus imperant ann. I. mens. * diebus. *

1034 Carus A. — M. Aur. Carinus nob. Cæs. — 283

Carinus & Numerianus imperante ann. I.

1035 Carinus A. ij — Numerianus A. occisus est. — 284

C Aurelius Valerius Diocletianus imperat ann. xx.

1036 Diocletianus A. ii. — Aristobulus. — 285

1037 Impp. Cæs. Dioclet. & Maximianus Herculius imperarunt vnà xviii. ann.

1038 Iun. Maximus ii. — Aquilinus. — 286

1039 Diocletianus A. iii. — Maximianus A. — 287

1040 Maximianus A. ii. — Pomponius Ianuarius. — 288

1041 Bassus ii. — Quintianus — 289

1042 Diocletianus A iiii. — Maximianus A iii. — 290

1043 Iun. Tiberianus ii. — Cassius Dion. — 291

1044 Afranius Annibalianus. — Asclepiodotus. — 292

1045 Diocletianus A. v. — Maximianus A. iiii. — 293

1046 Constantius nobiliss. Cæs. — Maximianus nob. Cæs. — 294

1047 Numius Tuscus. — Ann. Cornelius Anulinus. — 295

1048 Diocletianus A. vj. — Constantius Cæs. ii. — 296

1049 Maximianus A v. — Maximianus Cæs. ii. — 297

1050 Anicius Faustus ii. — Gallus — 298

1051 Diocletianus A. vii. — Maximianus A. vj — 299

1052 Constantius Cæs. iii. — Maximianus Cæs. iii. — 300

1053 Postumius Titianus ij. — Nepotianus. — 301

1054 Constantius Cæs iiij. — Maximianus Cæs. iiij. — 302

1055 Diocletianus A. viii. — Maximianus A vii. — 303

1056 Diocletianus A. ix. — Maximianns A. viii. — 304

Hoc anno xi. Kal Maij. Diocletianus & Maximinus AA. se imperio abdicarunt, in eorum locum Augusti facti sunt Constantius & Maximianus.

1057 Constantius A. v. — Maximianus Cæs. v. — 305

1058 Constantius A. vi. — Maximianus Cæs. vi. — 306

Hoc anno viij. Kal. Aug. Constãtius Chlorus mortuus est. Hoc anno Seuerus Cæsar, cum Augustus appellatus esset, occisus est.

Impp. Cæss. Maximianus & Fla. Valerius Constantinus, D. Constantis filius, & Maxentius, C. Galerius Maximinus & M. Aurelius Seuerus nob. Cæs. imper. ann. I. — Sec. Ha'. Sec. Cō'.

Hoc anno initium imperij Constantini, qui imperauit ann. xxx. mens. ix. dies xxvj.

1059 Maximia. Herculius ix. — M Fl. Constantinus. — 308 307

1060 Diocletianus x. — Maximianus A. vii. — 309 308

Maximian. Galer. & Constantinus.

1061 Post consulatum Diocletiani x. & Maximiani. A. vii. — 310 309

1062 Iterum post Consulatum Diocletiani. x. & Maximia. A. vii. — 311 310

1063 Maximian. Galer. A viii. & solus postea Licinium collegam adsumpsit quem Augustum creauerat. — 312 311

Maximianus circa mensem Septemb. moritur.

Constantinus, Maxentius, Licinius, & Maximinus.

1064 Constantinus A ii. — Licinius A. ii. — 3 3 312

ΙΝΔΙ-

ΙΝΔΙΚΤΙΟΝΩΝ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΝΩΝ ΕΝΤΕΤΘΕΝ ΑΡΧΗ.

Sic Fasti Græci ad hunc annum annotant.

Incipit autē indictio ab viij. Kalen Octob. vt scribit Beda lib. 1 de Temporibus.

Moritur Diocletianus in priuata vita Salonis.

Hoc anno viij. Kalen Octobris occisus est Maxentius apud pontē Miluium a Constantino, præeunte Labaro in crucis formam in somnis oblatam.

Indictio	Anni ab vrbe condita.				Anni Christi. Sec. Hal.	Sec. Cōt.
1	1065	Constantinus A.iii.	*Maximinus moritur.*	Licinius A.iii.	314	313
			Constantinus & Licinius.			
2	1066	Rufius Volusianus.	*Crispus & Constan-*	Annianus.	315	314
3	1067	Constantinus A.iiii.	*tius A. filius Cæsares*	Licinius A.iiij.	316	315
4	1068	Sabinus.	*designati.*	Arcadius Rufinus.	317	316
5	1069	Ouinius Gallicanus.		Septimius Bassus.	318	317
			Constantinus & Licinius			
6	1070	Licinius A v.		Crispus Cæsar.	319	318
7	1071	Constantinus A.v.		Licinius Cæsar.	320	319
8	1072	Constantinus A vi.		Constantinus Cæsar.	321	320
9	1073	Crispus Cæsar ii.		Constantinus Cæsar ii.	322	321
10	1074	Patronus Probianus.		Anicius Iulianus.	323	322
11	1075	Acilius Seuerus.		Anicius Rufinus.	324	323
12	1076	Crispus Cæsar iii.		Constantinus Cæsar iii.	325	324
13	1077	Anicius Paulinus.		Ceionius Iulianus Camœnius	326	325
			Constantinus solus			
14	1078	Constantinus A.vii.		Constantinus Cæsar iiii.	327	326
15	1079	Constantinus Cæsar v.		Valer Max. Basilius.	328	327
1	1080	Ianuarius.		Iustus.	329	328
2	1081	Constantinus A.viii.		Constantinus Cæsar vi.	330	329
3	1082	Gallicanus.		Symmachus.	331	330
4	1083	Bassus.		Ablabius.	332	331
5	1084	Pacatianus.		Mechilius Hilarianus.	333	332
6	1085	Dalmatius Cæsar.		Zenophilus.	334	333
7	1086	Publius Optatianus.		Anicius Paulinus Iunior.	335	334
8	087	Constantius Cæsar.		Rufius Albinus.	336	335
9	1088	Nepotianus.		Facundus.	337	336
10	1089	Felicianus.		Titianus.	338	337
11	1090	Vrsus Lupulus.		Polemius.	339	338

Inueni in quodā manuscripto libro conciliorum. Synodum Nicænam cœptam indictione tertia. Forte legendum illic est decimatertia.

Ab hoc anno incipit historia tripertita. Paulino & Iuliano Consulibus ante diē xiij Kal. Iul. inchoata est vniuersalis Synodus Nicæna, vt continetur in Græca inscriptione eiusdem Synodi.

His Coss. Constantinus cognomento Magnus in fata concessit, prius in filios fratrisq; filium Dalmatium concordiæ conseruandæ causa diuiso imperio, quod pleno ad ipsos iure pertinebat, & postea quoque peruenit. Sed Dalmatio protinus à Constantini A. morte à militibus in Tracia trucidato, simul regnant Constantinus, Constantius & Constans.

12	1091	Constantius A ii. Orient.		Constans A.v. Occid.	340	339
13	1092	Sept. Acyndinus.		Valer. Proculus.	341	340
14	1093	Marcellinus.		Cælius Probinus.	342	341
			Constantius & Constans.			
15	1094	Constantius A.iiii.		Constans A.ii.	343	342
1	1095	Placidus.		Romulus.	344	343
2	1096	Leontinus.		Sallustius.	345	344
	1097					
3	1098	Amantius.		Albinus.	347	345
4	10 9		Post Consulatum Amantij & Albini.			346
5	1100	Rufinus.		Eusebius.	349	347
6	1101	Philippus.		Salia.	350	348
7	1102	Limenius.		Aco Catulin⁹ Philoman⁹,	351	349
8	1103	Sergius.		Nigrinianus.	352	350

Annum 346. solus Cassiodorus habet, quem unà cum suis Consulibus tollendum scribit Onufrius.

Constan-

Constantius solus.

Indictiones	Anni ab vrbe condita	Consules			An. Chri. Sec. Hal.	An. Chri. Sec. Cöl.
9	1104	Post Consulatum Sergij & Nigriniani.			353	351
10	1105	Constantius A.v.		Constantius Gallus Cæs.	354	352
11	1106	Constantius A vi.		Constãtius Gallus Cæs.ii.	355	353
12	1107	Constantius A.vij.		Cõstantius Gallus Cæs iii.	356	354

Ab hoc anno tantùm extat Ammiani Marcellini historia, vsque ad mortem Valentis Imperatoris. Numerandus est autem annus Christi 354. vt cum ratione indictionum conueniat, quemadmodum docui lib 1. Subseciuarum iuris lectionum. Contius.

** Arbetia. Marcell.*

Indictiones	Anni ab vrbe condita	Consules			An. Chri. Sec. Hal.	An. Chri. Sec. Cöl.
13	1108	Arbitio.*	*Iulianus à Constantio*	Lollianus.	357	355
14	1109	Constantius A viij.	*Cæsar declaratur.*	Cl. Iulianus Cæsar.	358	356
15	1110	Constantius A.ix.		Cl. Iulianus Cæsar ii.	359	357
1	1111	Fab. Tatianus.		Neratius Cerealis.	360	358
2	1112	Eusebius.		Hypatius.	361	359
3	1113	Constantius A.x.		Cl. Iulianus Cæsar. iii.	362	360
4	1114	Taurus.		Florentius.	363	361

Moritur Gallus.

Claudius Iulianus.

Indictiones	Anni ab vrbe condita	Consules			An. Chri. Sec. Hal.	An. Chri. Sec. Cöl.
5	1115	Mamertinus.		Neuita.	364	362
6	1116	Iulianus A iiii.		Sallustius.	365	363

Iouianus.

Indictiones	Anni ab vrbe condita	Consules			An. Chri. Sec. Hal.	An. Chri. Sec. Cöl.
7	1117	Fl. Iouianus A.	*Moritur Iouian. xiij. Kal. Mar. interregnũ fuit dierum octo.*	Varronianus Augusti filius Nob. puer.	366	364

Hunc annum cõtendit Onufrius esse debere 1116. vt conueniat eorũ historiis, qui bissextilem annũ fuisse scribunt. Sext. Ruf. ait annum esse 1117. Oro. verò 1118.

unc annum rectè, sic numerari præterquam q ratio indictionũ cogit, ratio bissextilis improbat. Scribunt. n. auctores hunc annum fuisse bissextilem, idq; latius demonstrat Onufr. quamuis Hieron. ad Chronica Eusebij, scribat annum 366. & sic deinceps.

Hoc anno Symmachus ille cuius elegantes extant epistolæ, præfectus vrbis Romæ fuit. Marcel.*

Fl. Valentinianus fratres & Fl. Valens.

Indictiones	Anni ab vrbe condita	Consules			An. Chri. Sec. Hal.	An. Chri. Sec. Cöl.
8	1118	Valentinianus A qui propter Christũ à Iuliano fuerat Tribunatu scutariorum priuatus, consensu militũ creatur Augustus. Oros.		Valens A.	367	365
9	1119	Gratianus N.P. Valentiniani filius.	*Ambo Consules in vetere Roma.*	Dagalaiphus.	368	366
10	1120	Lupicinus Gratianus declaratur Augustus		Iouinus.	369	367

Fl. Valent. Fl. Valens, & Fl. Gratianus filius Valentiniani Ambiani 13. Kal Sept. Augustus appellatus.

Indictiones	Anni ab vrbe condita	Consules			An. Chri. Sec. Hal.	An. Chri. Sec. Cöl.
11	1121	Valentinianus A.ii.		Valens A.ii.	370	368

Indictio vndecima, vt dicitur C. Th. 11. 28 9. idẽ ait Marcell. in Fastis.

Hoc anno dicitur esse indictio vndecima: vnde dico consequenter annum esse Christi 368. ex vulgari, & tamen verissima indictionum regula. vnde Haloandri supputatio tribus annis præuertit verum annorum numerum: vt 1. Subseciuarum demonstraui. Contius.

Indictiones	Anni ab vrbe condita	Consules			An. Chri. Sec. Hal.	An. Chri. Sec. Cöl.
12	1122	Valentinianus N.P.		Sex Aurel Victor.	371	369
13	1123	Valentinianus A.iii.		Valens A.iii.	372	370
14	1124	Gratianus A.ii.		Sex. Petronius Probus.	373	371
15	1125	Modestus.		Arintheus.	374	372
1	1126	Valentinianus A.iiii.		Valens A.iiii	375	373
2	1127	Gratianus A.iii.		Equitius.	376	374
3	1128	Post Consulatum Gratiani A.iii. & Equitii. V.C.		Valentinianus apoplexia perit.	377	375

Brigetione in Pannonia.

Fl. Valens, Fl. Gratianus, & Fl. Valentinianus ii. filius Valentinianus primi.

Indictiones	Anni ab vrbe condita	Consules			An. Chri. Sec. Hal.	An. Chri. Sec. Cöl.
4	1129	Valens A.v.		Valentinianus A.ii	378	376

Gra-

Indictiones.	Anni ab vrbe condita.				An. Chri. Sec. Euf.	An. Chri. Sec. Cót.
5	1130	Gratianus A.iiii.		Nerobaudes.	379	377
6	1151	Valens A.vi.		Valentinianus A.iii.	380	378
		Gratianus & Valentin. ii. Imperant mens.v. Vterq; erat Valentiniani senioris filius.				
7	1132	Decius Auson. Magnus Gallus Pæonius.	*Valēs igne necatur sepultura caret.*	Hermogenian* Olybrius.	381	379
		Gratianus Valentin ii fratres, & Occidentis Imperatores, & Theodosius	*Hic Theodosius a Gratiano apud Syrmium creatus est Imperator Orientalis, vir admodum religiosus.*			
8	1133	Gratianus A v. in Occident.	-	Theodosius A. in Orien.	382	380
9	1134	Syagrius * in Oriente.		Eucherius in Occid.	383	381
10	1135	Antonius.		Syagrius ii.	384	382
11	1136	Merobaldus ii. Occident.		Saturninus in Oriente.	385	383
12	1137	Richomer * Occiden.		Clearchus Orient.	386	384
		Hoc anno apud Lugdunum capto & occiso Gratiano item Valentiniano in triennium per fœderis simulationem à Maximo tyranno ditione Italiæ cæterisque prouinciis eiecto, & ad Theodosium in Orientem profugo, Theodosius solus regnat, Maximus verò Italiæ imperat ann.v.				
13	1138	Arcadius.		Bauto.	387	385
		Theodosius, & Arcadius.				
14	1139	Honorius Nob P.		Euodius.	388	386
		Valentin. ii. Theodosius, & Arcadius.				
15	1140	Valentinianus A.iiii		Eutropius.	389	387
1	1141	Theodosius A ii. Occid.		Cynegius Orient.	390	388
2	1142	Fl Timasius		Fl. Promotus.	391	389
3	1143	Valentinianus A.v *		Neoterius	392	390
4	1144	Ti. Fabius Titius.		Symmachus cuius epist. extant.	393	391
5	1145	Arcadius A.ii. Orient.		Rufinus Occid.	394	392
		Hoc anno Id. Maij Valentin Viennæ laqueo strangulatur per Arbogasten, & Eugenius imperat occidenti ann.ii. mens.iiii. dies xiii. Prosper &c. Theodos. Arcadius, & Honorius.				
6	1146	Theodosius A.iii.	*Hoc anno Theodosius alterum filiū Honorium Augustum Constantinopoli appellat.*	Fl. Habundantius.	395	393
7	1147	Arcadius A.iii.		Honorius A ii.	396	394
8	1148	Olybrius.		Probinus.	397	395
		Arcadius & Honorius filij Theodosij. quorum ille Orienti, hic Occidenti præfuit.				
9	1149	Arcadius A.iiii.		Honorius A iii	393	396
10	1150	Cæsarius Orient.	*Io. Chrysostom. episcopus ordinatur. In magistratu occisus & nomen eius fastis erasum. Socrat lib.6.ca.5.*	Atticus Occid.	399	397
11	1151	Honorius A.iiii.		Eutychianus.	400	398
12	1152	Eutropius.		Theodorus.	401	399
13	1153	Fl. Stilico.		Fl. Aurelianus Orient.	402	400
14	1154	Vincentius.		Fravitta Orient.	403	401
15	1155	Arcadius A.v.		Honorius A.v.	404	402
		Arcad. Honor. & Theodosius Iun.				
1	1156	Theodosius A.		Rumoridius.	405	403
2	1157	Honorius A.vi.		Aristænetus.	406	404
3	1158	Fl Stilico ii.		Anthemius.	407	405
4	1159	Arcadius A vi.		Probus.	408	406
5	1160	Honorius A.vii.	*Mortuus est hoc anno Arcadius.*	Theodosius A.ii.	409	407
6	1161	Basius.		Philippus	410	408
		Honorius & Theodosius Iun. octo tunc annorum, Vir pius, sed parum in bellicis rebus versatus.				
7	1162	Honorius A.viii.		Theodosius A iii.	411	409
8	1163	Fl. Varro. *		Tertullus.	412	410

Hic est Poeta, cuius poesis extat, & Panegyricus hoc anno factus.

** al. Euagrius. Hic Præfe. Prat. Gal sæpe nominatur in Cod. Theodos.*

** al. Richimer.*

** al iiij Onufr. Huius meminit Symmach in eius Ilo. & Ausonius in epistola ad Probum.*

Hoc anno Eugenium superat Theodosius, & is deinde xvi Kal. Febr. moritur.

Toto orbe Romano antiquæ superstitionis templa destructa. Prosper.

** al. Varari.*

Hucusq; Marcellinus, i. vsque ad mortem Valētis, & ab his Coss. Auson. & Olybrio alius Marcellinus Comes suum Chronicon auspicatus est, & hoc anno numerat indictionē 7. Hic etiā finitur Chronicon sancti Hieronymi, & incipit Chronicon Prosperi & Sigeberti.

** al Eucharius.*

Theodosius Maximum interficit, & Valentinianū imperio Occidentis restituit.

Hoc anno Rufinus à Stilicone interfectus est. Prosper.

August li. 18. de ciuit Dei, c. vlt. ait 366 post Pentecosten, qua apostoli acceperunt Spiritum sanctū, q si addas 32. Christi videlicet ætatem fiēt anni 398 Itaque cum meā numerationem secutū apparet, sed si iterum Christū xxxiiij. anno passum, fient 400 ut in priore computatione Eusebij, quā sequutum per omnia August. constat.

Secundum

Secũdũ Sigebertũ hoc anno ix. Kal Sept. Roma primùm capta à Gothis, duce Alaricho, qui tñ præda contentus, victoria nimis insolenter vsus non est. Prosper Orosius verò id ad sequentẽ annum refert.

Indictiones.	Anni ab vrbe condita.	Consules		An. Chri. Sec. Hal.	An. Chri. Sec. Côt.
9	1164	Theodosius A.iii. & solus.		413	411
10	1165	Honorius A.ix.	Theodosius A.v.	414	412
11	1166	Lucius v.C.	Herodianus.	415	413
12	1167	Constans.	Constantius.	416	414
13	1168	Honorius A.x.	Theodosius A.vi.	417	415
14	1169	Theodosius A.vii.	Palladius.	418	416
15	1170	Honorius A.xi.	Constantius ii.	419	417
1	1171	Honorius A.xii.	Theodosius A.viii.	420	418
2	1172	Maximus. *	Plinta	421	419
3	1173	Theodosius A.ix.	Constantius iii.	422	420
4	1174	Eustachius.	Agricola	423	421
5	1175	Honorius A.xiii.	Theodosius A x.	424	422
6	1176	Asclepiodotus.	Marinianus.	425	423
		Theodosius Iun. solus.			
7	1177	Castinus.	Victor.	426	424
8	1178	Theodosius A.xi.	Valentinianus Cæsar.	427	425
		Theodosius Iun. & Valentinianus iii			
9	1179	Theodosius A.xii	Valentinianus A.ii.	428	426
10	1180	Hierius.	Ardaburius.	429	427
11	1181	Felix.	Taurus.	430	428
12	1182	Florentius.	Dionysius.	431	429
13	1183	Theodosius A xiii.	Valentinianus A.iii.	432	430
14	1184	Bassus.	Antiochus.	433	431
15	1185	Aetius.	Valerius.	434	432
1	1186	Theodosius A.xiiii.	Maximus.	435	433
2	1187	Ariouindus.	Aspar.	436	434
3	1188	Theodosius A.xv.	Valentinianus A.iiii.	437	435
4	1189	Isodorus.	Senator.	438	436
5	1190	Aetius ii.	Sigisuultus. *	439	437
6	1191	Theodosius A.xvi	Faustus.	440	438
7	1192	Theodosius A.xvij.	Festus.	441	439
		Hoc anno Carthago à Vandalis duce Genserícho capta, cùm iam per annos 585. In ditione Romani Imperij fuisset. cuius mentio in C de off. præf. prætor. Africæ. l.j. in princ.			
8	1193	Valentinianus A.v.	Anatolius.	442	440
9	1194	Cyrus V. C. & solus.		443	441
10	1195	Eudoxius	Dioscorus,	444	442
11	1196	Maximus ii.	Paterius. *	445	443
12	1197	Theodosius A.xviii.	Albinus.	446	444
13	1198	Valentinianus A vi.	Nonius.	447	445
14	1199	Aetius iii.	Q. Aurel. Symmachus.	448	446
15	1200	Callypius. *	Ardaburius.	449	447
1	1201	Rufius Posthumianus.	Zeno.	450	448
2	1202	Protogenes.	Asterius.	451	449
3	1203	Valentinianus A. vii.	Auien⁹. Obijt Theod. iun.	452	450
		Valentinianus iii & Martianus.			
4	1204	Martianus A.	Clo. Adelphius.	453	451
5	1205	Herculanus.	Asporatius.	454	452
6	1206	Opilio.	Vincomalus:	455	453
7	1207	Aetius	Studius. *	456	454
8	1208	Valentinianus A. viij Occid. in mag. occisus est insidijs Mazimi 16. Kal. April.	Anthemius Orient.	457	455

Left margin notes:

* al Lucianus.

* al. Monaxius, ut C Theo. 8 5 3

* al Alypius.

Nouella Martiani ad Palladium PP. ait his consulibus quartam esse indictionem.

Right margin notes:

Huius Herodiani memoria ob crimen perduellionis damnata fuit, & in magistratu occisus est, & nomen eius è fastis erasum est, nec citatur in l 6 C. de iurisdictione, quæ Lucium tantum habet.

L. 2. C. de fer. & impetrationibus actionũ subiatis. Hoc anno 430. ix Kal. April. Venetiarũ vrbs in Riuo alto cõd. capta.

Anno Chr 435. Codex Theodos. editus, si uero est Theodosii in eius præfatione subscriptio Cont.

** In C. Sigisuuldus scribitur.*

Prosper scribit. Theodosianus liber omnium legum legitimorũ principum, in vnum collatarũ hoc primum anno editus.

** al. Paterius,*

Anno Chr 447. editus est liber Nouellarum D. Theodosii, ut indicat præfatio Theodosii in eum librum.

Eucherius episcopus Lugd. claret.

** al. Asterius.*

Iterum

Iterum hoc anno caput imperij, & gentium domina Roma, in prædam & direptionem fuit exposita, sed Vandalis, qui præter id ꝙ vrbem post homines natos potentissimam omnibus opibus spoliarunt, imperialia etiam ornamenta & insignia, duce Genserícho secum in Africam transtulerunt: scribente id Iustiniano. C. de off. P. P. Africæ. vt verum tandem sit, quod M. Varro lib. xviii. Antiquitatum apud Censorinum scriptum reliquit. Vectium se Romæ in augurio non ignobilem, & ingenio cuiuis doctori in disceptando parem, audiuisse dicentem. Quoniam cxx. annos incolumis præterijsset pop. Romanus, & ad M. & cc. peruenturum. Quid enim ab eo tempore vrbs Roma, vel imperij, vel maiestatis habuit, quæ (si vetera memoria repetimus) improbissimo cuiq; maximè semper patuit, tot incursiones barbararum gentium, tot oppressiones tyrannorum, tot calamitates perpessa, donec ad extremum misera in summis malis consenuit?

	Indictiones	Anni ab vrbe condita			An. Chri. Sec. Hal.	An. Chri. Sec. Cöt.
			Martianus solus.			
Synodus Chalcedonen. Prosper.	9	1209	Ioannes.	Varari.	458	456
	10	1210	Constantinus.	Rufus.	459	457
			Leo & Maiorianus.			
	11	1211	Leo A.	Maioranus A.	460	458
	12	1212	Patricius.	Richimer.	461	459
	13	1213	Magnus.	Apollonius.	462	460
	14	1214	Seuerinus.	Dagalaiphus.	463	461
			Leo & Seuerus.			
	15	1215	Leo A.ii.	Seuerus A.	464	462
	1	1216	Basilius.	Viuianus.	465	463
	2	1217	Rusticius.	Olybrius.	466	464
	3	1218	Fl. Basilicus.	Herminerichus.	467	465
			Leo & Anthemius.			
	4	1219	Leo A.iii, & solus.		468	466
	5	12 0	Buscus.	Ioannes.	469	467
	6	1221	Anthemius A.ii. & solus.		470	468
	7	1222	Martianus.	Zeno Isauricus.	471	469
			Leo solus.			
	8	1223	Iordanes.	Seuerus.	472	470
	9	1224	Leo A.iiii.	Probianus.	473	471
	10	1225	Festus.	Martianus.	474	472
	11	1226	Leo A.v & solus.		475	473
			Leo iunior & Zeno Isauricus.			
	12	1227	Leo Iunior A. & solus.		476	474
			Zeno Isauricus solus.			
	13	1228	Post consulatum Leonis iunioris A.		477	475
	14	1229	Fl. Basilius ii.	Armatius	478	476
	15	1230	Post consulatum Basilij ii. & Armatij.		479	477
* al. Illus V.C.	1	1231	Ellus * v. C. & solus.		480	478
	2	1232	Zeno A.ii. & solus.		481	479
	3	1233	Basilius iunior v.C. & solus.		482	480
	4	1234	Placidus v.C & solus.		483	481
	5	1235	Seuerinus v.C. & solus.		484	482
	6	1236	Faustus v.C. & solus.		485	483
	7	1237	Theoderichus rex.	Venantius.	486	484
	8	1238	Symmachus v.C. & solus.		487	485
	9	1239	Decius.	Longinus.	488	486
	10	1240	Fl. Boethius v.C. & solus.		489	487
	11	1241	Dynamius.	Sifidius.	490	488
	12	1242	Probinus.	Eusebius Cronio.	491	489
	13	1243	Faustus iunior v.C. & solus.		492	490
	14	1244	Olybrius iunior v.C. & solus.		493	491
				Anastasius.		

Notae	Indictiones.	Anni ab vrbe condita.	Consul	Consul solus	Consul	An. Chri. Sec. Hal.	An. Chri. Sec. Cöl.	Notae
				Anastasius.				
	15	1245	Anastasius A.		Rufinus.	494	492	
	1	1246		Albinus v.C. & solus.		495	493	
	2	1247	Asterius.		Præsidius.	496	494	
	3	1248	Viator.		Aemilius.	497	495	
	4	1249		Paulus v.C & solus.		498	496	
	5	1250		Anastasius A ii.& solus.		499	497	
	6	1251	Ioannes.		Paulinus.	500	498	
	7	1252		Post Consulatum Ioannis & Paulini.		501	499	
	8	1253	Ioannes.		Asclepion.	502	500	
	9	1254	Patricius.		Hypatius.	503	501	
	10	1255	Fl. Auienus.		Pompeius.	504	502	
	11	1256	Auienus iunior		Probus.	505	503	
	12	1257		Cætheus v.C.& solus.		506	504	
	13	1258	Sabinianus.		Manlius Theodorus.	507	505	
	14	1259	Ariouinius.		Messala.	508	506	
	15	1260	Anastasius A.iii.		Venantius.	509	507	
* al. Anastasius.	1	1261	Anatolius. *		Agapitus.	510	508	
	2	1262	Venantius iunior.		Celer.	511	509	
	3	1263		Importunus v.C.& solus.		512	510	
	4	1264	Boethius		Euthericus.	513	511	
	5	1265	Felix.		Secundinus.	514	512	Anno Chri 512. Anastasii 20. Synodus 1. Aurelianensis. Sigebertus.
	6	1266	Paulus.		Muschianus.	515	513	
	7	1267	Clementinus.		Probus.	516	514	
	8	1268		Senator v C.& solus.		517	515	
	9	1269		Aurel Cassiodorus v C & solus.		518	516	
	10	1270	Florentinus.		Anthemius.	519	517	
	11	1271		Petrus v.C.& solus		520	518	
				Iustinus.				
	12	1272	Iustinus A.		Eutharicus Cillica Amalus v.C.	521	519	
	13	1273	Fl.Rusticus.		Fl. Vitalianus in magist. occisus.	522	520	
In hoc consulatu largitionem insignitam solidorum, sudorum, ferarum, populo factam ait Marcell Comes.	14	1274	Iustinianus, qui postea Augustus.		Fl Valerius.	523	521	
	15	1275	Symmachus.		Seuerinus Boethius Amicius Manlius iii.	524	522	
	1	1276		Maximus v.C.& solus.		525	523	
	2	1277	Iustinus Augustus ii.		Fl Opilio.	526	524	
Terramotus Antiochenus.	3	1278	Probus.		Philoxenus.	527	525	Ioannes Papa Roma egreditur, Constantinopolim venit, & diē sanctum Resurrectionis in dextra ecclesiæ solio Romanis precibus celebrauit.
	4	1279		Anicius Olybrius v.C.& solus.		528	526	

Hoc anno A D. i v Non. Sept. dominus Theoderichus rex mortuus est. Fl Athalaricus Amalus Eutharici Cillicæ filius, iii. Italiæ rex, regnat annis viij.

Autores quibus in conſ. obſeruatione & digeſtione potiſsimùm vſus ſum.

T. Liuius.
Polybius.
Suet. Tranquillus.
A. Gellius.
Epigrammata vrb. Romæ.
Tabula urbicariæ fragmentum uetuſtum.
Euſebius Chronic.
Ael. Spartianus.
Dion.
Vulc. Gallicanus.
Aurel. Caſſiodorus.
M. Tull. Cicero.
Symmachus.
Strabo.
Athenæus.
Digeſta, ſeu Pandecta iuris ciuilis.
C. Sempronius.
Plutarchus.
Aſcon. Pædianus.
Lat. Pacatus Drepanius.
Vergilius.
Tibullus.
Lucanus.
Martialis.
Cenſorinus.
Seruius.
Porphyrius.
Ambroſius.
Sacra Biblia.
Dionyſius Halicarnaſ.
Velleius Paterculus.
Plin. Cæcilius.
Macrobius.
Veteres inſcriptiones.
Acta conciliorum & Pontificum.
Eccleſiaſtica hiſtoria.
Lampridius.
Fl. Vopiſcus.
Sex. Iul. Rufus.
C. Iul. Cæſar.
Salluſtius.
Appianus.
Frontinus.
Libanius Sophiſta.
Inſtitutiones Iuſtiniani.
M. Cato.
Valer. Maximus.
Mamertinus.
Oroſius.
Ouidius.
Catullus.
Statius.
Iuuenalis.
Seneca.
Donatus.
Tertullianus.
Hieronymus.
Lucas Euangeliſt. Et alij.
Cornel. Tacitus.
C. Plinius auunculus.
Solinus.
Ioſephus.
Calendarium biſextile antiquum.
Proſper Chronic.
Tripartita hiſtoria.
Capitolinus.
Trebell. Pollio.
Ann. Marcellinus.
A. Hirtius derelic.
Corn. Nepos.
Vitruuius.
Herodianus.
Ariſtides rhetor.
Codex Iuſtiniani.
M. Varro.
Hegeſippus.
Nazarius.
Sigebertus. Chronic.
Oratius.
Propertius.
Auſonius.
Claudianus.
Quintilianus.
Acron.
Lactantius.
Gregorius magnus.
Aliquot poetarum vitæ, incerto autore.



